העולם

שבועון עברי.

יוצא לאור בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע״פ משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(תכנית בזל)

№ 1.

התכן:

1) על המצפה.
א) הועדה. שנבחרה בקובנה.
ב) שתי אבדות.
2) אחרי הקונגרס התשיעי. — י. גרינבוים.
3) הועידה להשכלה פרופסיונלית. — ש. אלכסנדרוביץ.
גשר רעוע (ע״ד התעשיה והאכרות). — ז״ס.
5) ים-המלח (אלגוריה). — נחום ירושלמי.
6) * * * (שיר). — ש. טשרניחובסקי.
7) קובץ שירי ביאליק (סקירה ספרותית). — ד״ר ש. ברנפלד.
8) מכתבים מאמריקה. I. — אב. גולדברג.
9) ברוסיה (סקירה על השנה שעברה).
10) בציונות.
11) הקונגרס הציוני התשיעי בהמבורג (סוף).
12) חשבון ההכנסה וההוצאה של הוה״מ.
13) הועידה לשפה ולקולטורה עברית בברלין (סוף).

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ'.

בחו״ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

„העולם" לא יסור מדרכו, שהתוה לו, להיות כלי מבטאו של „רעיון התחיה והגאולה„ להגן על הקנינים והדרישות הלאומיים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו. „העולם" יעמוד תמיד „על המצפה" לבאר ולברר את כל שאלות חיינו בכל מקצועותיהם. מתחלת השנה הבאה ירחיב „העולם" את חלקו הספרותי והמדעי, ומלבד שירים ספורים ופיליטונים יבאו בו מאמרי בקרת על הספרות הישראלית והכללית, ומאמרי מדע בכל מקצועות היהדות והמתיחס עליה. „העולם" יקבע סדר הדש ונאה בחלק המכתבים שלו, כדי שישתקפו בהם בבהירות ובשלמות חיי העם בגולה ובארץ-ישראל, ויוסיף עליהם עוד פרק חדש „ברוסיה" — השקפות קצרות, המחויקות את המרובה, על כל הנעשה והנחשב במרכז הגולה. „העולם", בהיותו האורגן העברי היחיד של הציונות העולמית, יקדיש מקום גדול לבירורם של כל עניני התנועה הציונית, והפרק „בציונות" ישמש השקפה נאמנה על כל הנעשה והמתרגש להעשות בתנועתנו.

עם הגליון הנוכחי מתחלת שנת החתימה החדשה וכל מי שבדעתו לחתום על „העולם", נא בל ישהה במשלח דמי חתימתו למען לא יחסרו לו אחר כך מהגליונות הראשונים, כי „העולם" נדפס לכתחלה במספר מוגבל בלי שארית.

מהסוכנים שלא השוו את חשבונותיהם לגמרי בעד השנה העברה, לא תקובל שום הזמנה לשנה החדשה.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, י' שבט, תר"ע.

ВИЛЬНА, 7-го Января, 1910 г. № 1 WILNA, 20-ten Januar, 1910.

עַל הַמִּצְפָּה.

הועדה שנבחרה בקובנה.

הועדה, שנבחרה באספת קובנה, נועדה בסוף החודש העבר לפטרבורג לאספתה הראשונה. על סדר היום עמדו שאלות אחדות חשובות ערך, כגון השאלה, אם להכנים להדומה הצעת־חק ע"ד בטול תחום־המושב, ושאלת עיבוד תקנות הקהלה היהודית על יסוד ההחלטות שנתקבלו בקובנה, אבל את המקום בראש לקחה שאלת קיום הועדה וכחה, עד שתפהר שאלה זו אי־אפשר לה להועדה להתחיל בפעולה מסודרת, כי אין לה יפוי־הכח הדרוש וגם הרשות המוסרית לדבר בשם יהודי רוסיה. הועדה שעל יד צירי הדומה עדיין מתקימת היא, ואותן המפלגות ששלחו אליה את באי־כחן עדיין לא קראו אותם משם, ובודאי שיפוי כחה של הועדה החדשה, שנבחרה ע"י אספת קובנה, שהוזמני חבריה באופן ידוע, אינו גדול מיפוי כחה של הועדה שבה משתתפים באי־כחם של הזרמים והמפלגות הצבוריים.

ברור הוא, שקיום שתי ועדות, שתעודתן לנהל את הפוליטיקה היהודית, עלול לגרום הפסד מריבה. ולפיכך הכרח הוא שתתפשרנה ביניהן ותתאחדנה. לפי מצב הענינים בעת אין מוצא אחר. הרי קשה לקוות, שאפשר יהיה לקרא לאספה חדשה של נבחרים ולא מוזמנים, שתהיה לה הרשות לבחר בועדה, שתהא באמת באת־כחה של היהדות ברוסיה. ולא יפלא איפא, שמועצת חברי הוה"מ, הועד־הפועל הגדול מרוסיה וצירי הועידה החמישית, שהשתתפו באספת קובנה, כשדנה בפקודת הועידה בשאלת הציונים שנבחרו בקובנה, אם יכנסו אל הועדה או יותרו על בחירתם, קבלה את ההחלטה הבאה:

„כדי לאחד את פעולותיהם של באי־כחם של הזרמים הצבוריים שבתוך יהודי רוסיה, צריך שיתקיים רק מוסד מאגד אחד, ולפיכך כניסת ציונים להועדה שנבחרה בקובנה אפשרית רק אז, כשתתפשר ועדה זו עם המועצה הקימת על יד צירי־הדומה היהודים, וכשישתתפו בעבודתה הצירים האלה עצמם".

החלטה זו נתקבלה על יסוד הדעות שהובעו בהמבורג בענין אספת קובנה. אין זה המשך הטכסים הפסיבי, שהיה לנו בזמן האספה. ההחלטה הזאת מסמנת בדיוק את יחוסם של הציונים אל שתי הועדות גם יחד. מכיון שיש שתי ועדות, שלשתיהן יש איזה יפוי כח, הרי אי־אפשר להחליט, שרק אחת מהן היא באת־כחם האמתית של יהודי־רוסיה, ולהסתפק בהחלטה זו; החלטה כזו לא היה לה שום ערך.

הועדות צריכות להתפשר ביניהן. דרך אחרת אין. וזאת מבינה כבר עכשו הועדה הפטרבורגית עצמה, ומבינים גם חברי „הקבוצה". המועצה שהיתה בפטרבורג לא פתרה עדיין את השאלה הזאת, מפני שעדיין לא נמצאה הפשרה, שאפשר היה לשני הצדדים להסכים לה. אולם אין ספק, שמצב כזה לא יוכל להמשך זמן רב. חברי „הקבוצה" מתעקשים עדיין, והרוב שלהם בהועדה עדיין חושב, שאפשר לו לבחר באנשים, לקרב את זה ולהרחיק את זה, אולם עד מהרה יוכחו, שעקשנות זו יכולה להביא רק לידי כך, שתאבד להועדה גם אותה ההשפעה הקטנה שיש לה. האספה הראשונה של הועדה נגמרה בלי שום תוצאות; היא לא יכלה לפתור לא את שאלת קיומה ולא את השאלה ע"ד הכנסת ההצעה אל הדומה בדבר בטול תחום המושב, וכך בודאי תגמרנה גם יתר האספות, אם לא תתאחדנה הועדות. ודעת הקהל לא תכיר את הועדה המאוחדה לבאת־כחה. ועד אז הרי אי־אפשר יהיה לדרוש מהצירים, שלא יעשו כלום על דעת עצמם.

אם אין לועדה שום יפוי־כח מן הצבור היהודי, הרי אי־אפשר, שיהיו לה נשמעים הצירים היהודים, שהם סוף כל סוף באי־כחם של היהודים בדומה.

המועצה הראשונה לא הביאה לידי כלום. היא בחרה ועדה שתקבע את תקנות הקהלה ובין יתר ההוראות שנתנה לה מצאה לנחוץ להורות, שזכות הבחירה אל הנהלת הקהלות צריכה להנתן רק למשלמי מס הקהלה — מה שמתנגד אפילו לאותן התקנות שהציעה „הקבוצה" בעצמה לפני שנים אחדות -- ואת שאלת הכנסת הצעת־חק בדבר תחום המושב, כמו את השאלה העיקרית ע"ד קיום הועדה—דחתה לאספה הבאה, שתהיה בסוף החודש הזה או בראשית החודש הבא. ואין צריך להיות נביא, כדי להגיד מראש שתוצאותיה של המועצה השנית תהיינה לא טובות מתוצאות הראשונה.

אותו יפוי־הכח החסר להועדה, שלא יכלה לתת לה אספת קובנה מפני אופן סדורה, תוכלנה לתת עכשו רק המפלגות הקימות, דעת הקהל המתבטאת בהזרמים השונים.

שתי אמנות.

להיהדות האורתודוכסית ברוסיה והחסידות הפולנית אבדו

בימים האלה שתי אבדות גדולות: הגאון רבי צבי הירש רבינוביץ מקובנה והאדמו"ר מאלכסנדריה, שהלכו לעולמם.

רבי צבי הירש היה אחד הטפוסים היותר מעולים של הרבנות הליטאית בזמן הזה. יחד עם גדולתו בתורה היה גם אדם אירופי יודע שפות, קורא בספרות, ועוסק באמונה בצרכי צבור. את ההתענינות בעבודה הצבורית הכללית ירש מאביו המנוח רבי יצחק אלחנן, ועוד בחייו של אביו, בהיות עוד רבי הירש מגיד־דמתא בוילנה, ישב בראש הקומיסיה הרבנית האחרונה בפטרבורג והרבה לפעול ולעבוד בה. ואחרי מות אביו, אחרי שנפל לו בירושה כסא הרבנות בקובנה, חיבתו משרתו זו להמסר יותר ויותר לעבודת הכלל.

כי זה דורות אחרים, שקובנה זכתה להיות מרכז, שממנו השפעה יוצאת ומתפשטת בכל המדינה. בהיות רבי יצחק אלחנן ז"ל ראש הגאונים, שהכל הודו בו, ויהודי גדול מסור לעמו, ובהיות השפעתו גדולה ורבה על כל סביביו, התחשבו עסקני הצבור בפטרבורג — שבימים ההם התרכזה שם כל הפעולה הצבורית או יותר נכון השתדלנות „הכלל־ישראלית"—עם דעתו כעם דעת החרדים והיו נמלכים בו בכל הדבר הקשה בשאלת היהודים.

ועל פי טרדיציה עבר התפקיד הזה במדה ידועה גם לרבי הירש ז"ל, שאמנהו אביו להיות ממלא מקומו לא רק בתורה, כי אם גם בעבודת הכלל. כמקדם היתה קובנה התל שכל שדרות החרדים ושתדלני פטרבורג ועסקניה פונים אליו בשעת הצורך, המנוח היה נוסע פעמים רבות לעיר הבירה לשם ענינים כלליים, ודעתו היתה נשמעת תמיד, כדעת בר־סמכא מקובל ומכובד.

במותו של רבי הירש בא הקץ להשפעתה של הרבנות הקובנאית, כי אין עוד לבית הגאון הקובנאי בן או בן־משפחה, שיוכל לרשת את מקומו, וכם הרבנות יעבור—אם אפשר לאמר כך — למשפחה אחרת, שבכל אופן לא תהיה השפעהה גדולה כההשפעה הקודמת, שבאה רק בזכותו של ראש המשפחה ומיסדה רבי יצחק אלחנן. מעין חורבן בית צדיק ...

ובעוד שבקובנה מתה דינסטיה רבנית שלמה, לא תפסק האדמורו"ת באלכסנדריה, אחרי שירושת האדמור"ות עוברת מדור לדור, מבלי שים לב ליחוס־עצמם של היורשים. אולם האבל גדול בקרב חסידי פולין, לפי שהאדמו"ר עצמו היה איש בעל כח כביר והשפעה גדולה. רבים היו מעריציו. עדה היא ההלויה הנהדרה שנערכה לו. בעיר אלכסנדריה הקטנה התאסף המון של עשרות אלפים איש, שהלכו רגלי מלודז והסביבה לכבוד הנפטר הגדול, והרבה רבנים ואדמור"ים באו להספיד להרבי ולבכות למותו.

הרב הקובנאי היה בא־כחם לא רק של בני־עדתו, כי אם אחד העמודים התיכונים של היהדות החרדית בליטא, ולפעמים גם מגין על כלל ישראל ברוסיה; בעוד שהאדמו"ר מאלכסנדריה היה נערץ רק בקרב קהל חסידיו, אף כי מכובד מאד גם על חסידים של אדמורי"ם אחרים. והדבר הזה השפיע על תכונת הרושם, שעשו פטירות שני הגדולים האלה בליטא ובפולין. בכל ההספדים שנשמעו בעל־פה ובכתב אתם מרגישים את ההבדל הזה. בקובנה מבכים את הגדול בישראל, את קברניטה של כנסת ישראל, ובאלכסנדריה מספידים את האיש, שמאמיניו מצאו בו מחסה ומסתור בעת מצוקת נפשם, נחמה ותקוה בעת צרה בחייהם הפרטיים.

י. גרינבוים.

אַחֲרֵי הַקּוֹנְגְרֶס הַתְּשִׁיעִי.

I.

רבות וגדולות היו התקוות, שתלו בהקינגרס התשיעי.

המהפכה בטורקיה, מצב הענינים בארץ זו, ההתעוררות הנרגשת בתוך העם, — כל אלה הולידו בתוך המפלגה תשוקה רבה לעבודה רחבה, למעוף, הגדילו את האי־רצון, ששרר גם קודם לזה, בפעולות המפלגה בכלל וההנהגה בפרט, וגרמו לתסיסה פחות או יותר חזקה—תסיסת המחשבה, שהתחילה עובדת, התחילה בוחנת ובודקת בהערכין הציוניים הקימים ומעמידה את יסודות הפעולות מול תנאי הארץ שנשתנו ומול הלך רוח העם, שתמורה גדולה באה בו.

בחינה זו של יסודות הציונות ותכנית פעולתה גרמה לא רק למאמרים, נאומים והרצאות, אלא גם למעשים. הקונגרס התשיעי צריך היה לתת את תשובתו הרשמית על כל איתן השאלות, שהעמדו בתוך התנועה ומחוצה לה, לקבוע תכנית של פעולות רחבה ומקפת ומתאימה להנאים החדשים. קונגרס זה צריך היה להעמיד את הציונות על דרך חדשה, שבצבצה לרבים מתוך הערפל, להשמיע את אותה המלה, אותה הסיסמה הכבירה, שחסרונה כל כך מורגש, וכל כך גדולים ורבים הגעגועים אליה בתוך חוגים רחבים של המפלגה והעם. ביודעים ובלא יודעים הרגישו הכל שמתחיל דף חדש בדברי ימי הציונות, ששאלות חדשות קמו ודורשות מאתנו פתרונן, והכל קוו, שהקונגרס התשיעי יפתור אותן או לכל הפחות יתקרב אל פתרונן, ובו תתחיל תקופה חדשה בציונות ופעולותיה.

אלה היו התקוות, שתלו בו בקונגרס התשיעי ההמוניים הפשוטים, התמימים והנלהבים. אולם גם המתונים, הבקיאים והמנוסים גם הם שמו בקונגרס זה תקוות רבות, בלעג קל על שפתם שמעו וקראו את כל דברי הבחינה והבקורת של הפרוגרמה ועיקריה, של הפעולות ויסודותיהן, שהרי ידעו שכל החקירות האלה אינן אלא דברים, שאדם המכבד את עצמו אינו שם אליהם לב, והעיקר הוא שאלת ההנהגה. מי שבידו יהיה השלטון, כבר ידע ל„פרש" ע"י מעשים את עיקרי הציונות ולהתאימם להתנאים החדשים. העיקר הוא — השלטון על התנועה ומוסדותיה, היכולת לנהל את העבודה לפי דרישות הרגע. התחילו איפא מטפלים בהנהגה, בטכסיסה ופעולותיה ומקיים שבנידן זה יביא הקונגרס תמורות רבות וגדולות ערך.

התקוות האחרונות בלעו את הראשונות, שהרי מלחמה בעד הדעות ומלחמה בעד השלטון—מלחמה בעד השלטון קודמת כך הוא בבר טבע הדברים. ומה גם שסוף כל סוף היה יסוו שתי המלחמות הללו בעיקר הדבר אחד: האי־רצון החזק במצב התנועה ובפעולות ההנהגה, והתשוקה העזה והתקוה הגדולה, שהקונגרס התשיעי עלול ועתיד לשנות את המצב שנוי עיקרי.

התקוות האלה לא נמלאו. הקונגרס התשיעי לא היה למתחיל תקופה חדשה, לא השמיע שום מלה וסיסמה חדשה, לא שם לב אפילו לדרישות האלה, וגם שום שנוי בנוגע להנהגה לא הביא. הכל נשאר כשהיה, אלא שנהרסו דברים הרבה, שעוד אפשר היה להאמין לפני הקונגרס שעומדים וקימים הם. על הקונגרס התלקחה מלחמה בעד השלטון. — ובמלחמה זו לא גבר שום צד. האופוזיציה היתה חלשה יותר מדי בשביל לנצח, אבל חזקה למדי, שלא לתת להרוב ליתנות מנצחונו. הכל נשאר כדאשתקד, אלא שאבדה לה להנהגה, שהיא עכשו זמניה,

ולא נבחרה, כי אם נתאשרה, אפילו איתה האויטוריטט ואותה ההשפעה שהיתה לה.

II.

השאלות העיוניות, שאלות הפרוגרמה, שהזהירו עליהן לבלי לעוררן מסבות טכסיסיות, שלא ליתן פתחון פה לאמור, שאמנם יש והיה בפרוגרמה הבזילאית דבר מה, שהיה יכול לעורר חשד, —השאלות המסוכנות האלה אי אפשר היה להסתלק מהן, והן שמשו חומר למשאו של נורדוי, אף על פי שנאום הפתיחה סמן בדברים קצרים וזהירים את יחס הציונות למשטר החדש בטורקיה.

נאומו של נורדוי, שנאמר מיד אחרי הפתיחה ולפני הבחירות, ובחירתו של נורדוי לנשיא הקונגרס היתה איפא כעין תשובת הסכמה מצד הקונגרס על הדעות שהביע, —נאום זה היה צריך לעורר וכוחים נלהבים ולהעמיד באופן חד את אותה השאלה המסוכנה ע"ד יסודות הפרוגרמה, שכל כך הזהירו מפני העמדתה. אולם המלחמה בעד השלטון, שהתלקחה מהרגע הראשון, השכיחה הכל, ואע"פ שהרגישו רבים, את הצורך בועדה, שתדון מתוך כובד ראש בכל השאלות הללו, ודברו באופן פרטי בענין זה, לא יצא הדבר אל הפועל. השאלות העיוניות, שאלת הפרוגרמה ובקרתה, לא היו „ליתדו" של הקונגרס, ולא יפלא איפא, שלא יכלו לכבוש אותו.

אולם נורדוי אע"פ שחזר והדגיש, שאין לנו לזוז מן הפרוגרמה הבזילאית אף זיז כל שהוא, הרש בכל זאת הרבה דברים, או יותר נכון, אישר באופן רשמי ואויטוריטטי את אותם השנויים, שנתהוו במשך הזמן בהבנת הפרוגרמה. נאומו של נורדוי היה פירוש ארוך על הפרוגרמה הבזילאית, וככל פירוש, שמטרתו להתאים את המפורש לתנאים חדשים, היה בו הרבה מן השנוי, ועל הפירוש הזה, על השנויים האלה צריכים אנו לעמוד, מפני שנאומו של נורדוי זהו הנאום הפרוגרמתי היחיד של הקונגרס התשיעי, שהסכימו לו כל הצירים, והפירוש הוא איפא פירושו של הקונגרס, של המפלגה כלה.

משמיט אני בכונה את המבוא של הנאום, אותה הפוליטיקה עם הנלהבים, שאחזתם קדחת אחרי המהפכה בטורקיה, והתחילו דורשים דרישות משונות, דרישות של קדחת, כי פוליטיקה זו הקדיש נורדוי רק על אלה, שדרשו את הדרישות המשונות, ולא שם לב כלל ליתר הדברים והטענות שנשמעו במשך הזמן הזה. אולם צריך למתח קו תחת אותה הדעה העיקרית, שהביע נורדוי, שהפרוגרמה הבזילאית זוהי האידיאל הנצחי שלנו, אותו הכוכב, שזורח לנו בחשכת הגלות, בזה דחה בתנופת יד אחת את כל המבקרים, את כל הדורשים שנוי הפרוגרמה. אמנם הפרוגרמה הבזילאית היא בטויו של האידיאל הזה, אבל שאלה היא עדיין, עד כמה נאמן הבטוי הזה, עד כמה מתאים הוא לאותה ההבנה של האידיאל, שיש לנו עכשו. מובן מאליו, שאין איש דורש שנוי בהאידיאל הנצחי הזה, אולם הרי לא באידיאל אנו עוסקים, אלא בבטויו, בהפרוגרמה.

בשאלה העיקרית הזאת, עד כמה מתאים בטוי זה להאידיאל שלנו, בשאלה זו שנתעוררה בזמן האחרון, לא טפל נורדוי כלל. הוא הסתפק בפירוש שני הסעיפים של הפרוגרמה, ששמשו ביחוד חומר להמבקרים. אין אני רוצה לעסוק פה בחקירה, עד כמה מתאים הפירוש להמפורש, וביחוד לאותה ההבנה את המפורש, ששררה אצלנו באופן רשמי עד הקונגרס האחרון, כי יותר נכבדים הם אותם שנויי־ההבנה, שהכנים פירוש זה.

ובכן המושג „עפענטליך־רעכטליך" אין מובנו אלא „רעכטליך" בלבד, המלה „עפענטליך" אינה ולא היתה אלא לנוי, להפיג את חומם של הנלהבים והקיצונים שדרשו „פעלקער־רעכטליך". פירושו של מושג זה הוא פשוט: אין הציונות רוצה להתגנב לארץ־ישראל, רוצה היא לעשות הכל בגלוי באופן לויאלי. הרעיון ע"ד הצ'רטר, שהיה הכרח בזמן שהמשטר הקודם היה קים, למותר הוא עכשיו בזמן שטורקיה היא ממלכה קונסטיטוציונית, הנשענה על החק והמתנהלת על פיהו. ובסעיף הרביעי המלים „רעגיערונגס־צושטימונגען" הובנו עד עתה באופן משובש, מובנם האמתי אינו אלא „צושטימונג דער רעגיערונג", והרי אין בנידן זה ממשלה אחרת, אלא ממשלת טורקיה.

זהו הפירוש. לולא דמסתפינא, הייתי אומר שבפירושו זה מרחיק נורדוי ללכת מרבים. שדרשו שנוי הפרוגרמה, אולם הפרוגרמה נשארה כמו שהיא, אף שנתרוקנה מתוכנה שהיה לה ונמלאה תוכן אחר, — בהפרוגרמה אין לנגוע—זהו העיקר.

איך שהוא, והנה נגמרה באופן רשמי המלחמה נגד שטת הצ'רטר והעבודה הדיפלומטית באירופה, ונצחה אותה ההבנה, שעוד לפני ארבע שנים מצא את בטויה היותר שלם בהלסינגפורס.

מהו התוכן החדש הבא על מקום הישן, מה טיבה של ההבנה החדשה, — את כל הדברים האלה לא באר נורדוי כלל: הוא פנה אחרי שפירש את סעיפי הפרוגרמה אל הדורשים, שהציונות תותר על העיקר הלאומי שעליו היא בנויה, והשיב להם תשובה ראויה ליהודי גא, ליהודי הבונה את בנין עתידו, את עולמו. אין הציונות מותרת על דרישותיה היסודיות, על דרישותיה לברא תנאי חיים נורמליים בשביל העם העברי, בכדי שיוכל לחיות חיים לאומיים מלאים; לעולם לא תסכים להצעות, שאין הן מתאימות לשאיפה זו.

בחלק זה של נאום־נורדוי ישוב נרגשה הרות הגדולה, השאיפה הכבירה, שהולידו את התנועה הציונית, והקונגרס שוב התרומם לאותו הגובה, שעמד עליו בראשית יצירת התנועה, בשעה שנתבטא רעיון התחיה בטהרתו. הדברים הגאים האלה השכיחו את הפירושים הקודמים, הבליטו את רעיון התחיה הלאומית, המונח ביסודה של הציונות, גלו את השכינה שבה.

אולם עכשו כשאנו דנים על כל הנאום, על ערכו ומקומו ההיסטורי, אין לנו לשכוח את החלק הראשון, את הפירושים, ועוד דברים אחדים, שנגעו גם הם בשאלות הפרוגרמה, ושבאו בהחלק השני.

נורדוי עונה על השאלה, מה נעשה, אם לא תסכים הממשלה הטורקית להצעתנו, מלבד אותה התשובה השנונה: „נחכה — לחבות זהו צער, אבל אין זו בושה", עוד תשובה פרוגרמתית. עיקר עבודתנו — הוא כבוש היהדות, הציונות צריכה להיות היהדות המסודרת, ואז יש תקוה שתנצח, שתגשים את רעיונה. העבודה בא"י — אפשר לעסוק בה, אבל העיקר הוא כיבוש היהדות וסדורה.

ובכן איפא נקודת הכובד של העבודה הציונית בזמן שנהיה מוכרחים לחכות היא עבודת ההוה בארצות הגלות, ולגבי עבודה זו אין העבודה בא"י אלא דבר שאפשר לעסוק בו, אבל אין הוא הכרח. ומהי טיבה של עבודת ההוה, של כיבוש היהדות וסדורה — גם זה לא נתברר. האמנם פירוש הדברים הוא פשוט בתכלית הפשיטות: תעמולה ציונית וסדור העם בתוך ההסתדרות הציונית, על מה שחזר מוצקין אחרי כן בשעת הויכוחים ע"ד העבודה בא"י בדברים פחות יפים אבל יותר ברורים? היש צורך להוכיח עכשו, שתוכן בזה אינו עלול למלא את הריקניות אף במדה זעומה, ואין הוא יכול לתת את הכח לחכות? והיש

צורך להוכיח, שהעבודה בא"י אין היא מאותם הדברים שעוסקים בהם משום שאי־אפשר להסתלק מהם, אלא שהיא יסוד היסודות של כל הבנין?

לפני ארבע שנים בהלסינגפורס נסינו לפתור את **כל** השאלות הללו ולהראות על הדרך, דרך ההתפתחות וההשתל**שלות** בארצות הגולה ובא"י, המובילה אל מטרתנו. עכשו על **הקו**נגרס התשיעי העמדו שוב השאלות האלה, העמדו בשעה שמצב הענינים נתברר יותר, אולם הפתרון לא ניתן הפעם. נורדוי הסתפק בפרזות נמרצות אחרות ע"ד חולשתנו עכשו וע"ד הצורך וההכרח להיות לכח גדול ועצום. וכשהגיע הקונגרס להוכוחים ע"ד העבודה בא"י, טבע בקטנות, בהצעות שונות ורבות, שלא הוארו באור של רעיון אחד כללי, כי איש לא התנגד לעבודה זו, ואיש לא דן בה מנקודת ההשקפה של דרך הציונות, של שיטה.

כך העמיד, וכך פתר הקונגרס התשיעי את השאלות הפרוגרמתיות, העומדות על הפרק. השאלות נשארו תלויות ועומדות, אלא שנהרסו באופן רשמי אותן האילוזיות שהפריעו בעד העמדת השאלות הללו ופתרונן. ואע"פ שאין שאלות עיוניות, שאלות הפרוגרמה חביבות על הקהל, סוף סוף מוכרח יהיה הקונגרס לעמוד עליהן ולפתרן, שהרי דרך הציונות צריכה להיות ברורה לפנינו. אין האילוזיות השונות מעליטות כבר על המצב, וחסרון שיטה ותכנית ברורה יהיה מורגש יותר ויותר.

(סוף יבא).

ש. אלכסנדרוביץ.

הַוְּעִידָה לְהַשְׂכָּלָה הַפְּרוֹפֶסְיוֹנָלִית שֶׁל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל.

I.

מיום 26 בדצמבר עד 30 בו נועדה בוילנה המועצה של עסקני הצבור, המורים והמורות של בתי־הספר הפרופסיונליים לנשים. במועצה זו השתתפו כמאה ועשרים צירים וצירות, שלוחים מאת המוסדים העוסקים בהשכלה הפרופסיונלית והפצתה, חוץ מאורחים רבים, רובם מורים ומורות, ששאלת ההשכלה הפרופסיונלית קרובה ללבם.

גם בועידה זו, כמו בועידה של עסקני ההשכלה הפרופסיונלית לגברים, שנאספה באותו עיר ובאותו זמן בשנה שעברה, העמד לפני משפט־הקהל אותו הרעיון הפילנטרופי, שהלהיב בשעתו את גדולי האינטיליגנציה העברית בפטרבורג: להשריש את המלאכה בקרב היהודים, בכדי להמעיט את מספר היהודים המתפרנסים מן הרוח, להרים את איכות המלאכה היהודית, לשכללה ולהשלימה, עד שתוכל לעמוד בפני ההתחרות של האומנים הטובים מבני עם הארץ.

כשיצא רעיון זה אל הפועל היתה תוצאתו — ותוצאת כל הנסיונות ממין זה, המכוונים רק למלא את החלל שבלב ולהרגיע את התביעות הנפשיות הלאומיות: לעשות דבר מה לטובת העם. בתי־הספר למלאכה ריקים מאין אדם, אף על פי שהחניכים והחניכות נסחבים ממש בשרוולידם אל בתי־הספר האלה, המסודרים והמשוכללים, ושמאום לא יחסר בהם זולתי... תלמידים. כל הרוצה, שידע בנו או בתו איזו אומנות, מוסר אותם לבית־מלאכה פשוט, מפני ששם ורק שם הם לומדים את המלאכה על בוריה, ולשם השכלה כללית הרי קיימים בתי־ספר כלליים. אלה שנכנסו לבית־הספר הפרופסיונלי ועברו את כל מדוריו—יוצאים ונעשים איקסטירנים, חובשים, מילדות, אך אינם עוסקים במלאכתם, מפני שהגרוי להשכלה מספיק להשפיע עליהם רק במדה זו, שהם אינם יכולים עוד לעמוד באמצע הדרך ושואפים לשכלל את ידיעותיהם ולהגיע ל„תכלית", כי ידיעת המלאכה עצמה, שהם רוכשים בבית־הספר במדה זעומה, אינה נותנת להם בחיים כלום, ואינה סוללת בעדם דרך במלחמת הקיום. ובמי האשם?

רבים הם האשמים: תנאי החיים המיוחדים שלנו, אי־האפשרות לשחות נגד הזרם, קוצר־ידה של הפילנטרופיה בכלל לעשות מפעל ממשי, אך יותר מכל אשמים, כמובן, סדרי בתי־הספר עצמם.

וזאת הוכיחה האחת מהמרצות בועידה, מרת הורביץ.

ברוב בתי־הספר למלאכה אשר לנשים מלמדים, לדבריה, רק את אומנות החייטות, אומנות שהתפשטה גם בלאו הכי, ואולי עוד יותר מן המדה, בין היהודים. וכל הרוצה שתצא בתו מזוינה די צרכה למלחמת החיים, לא יכניסנה לבית־ספר זה, אלא לבית־אומנות פרטי, לפי שכל אומן המבקש לו עוזרת ימאן לקבל חנוכות בתי־הספר שאינן בקיאות במלאכתן. מספר התלמידות שבבה"ס הללו קטן כל־כך, עד כי על פי רוב נמצאות בכל מחלקה רק כ"ב או כ"ד תלמידות, למרות ההקלות וההנחות הנעשות בשעת הקבלה, בעוד שבבתי־הספר לממשלה, למשל, נמצאות כארבעים או חמשים תלמידות בכל מחלקה. חנוכה של כל תלמידה עולה אפוא להההנהגה במקומות אחדים עד שני אלפים רובלים וברוב המקומות יותר מאלף. ואחרי כל ההוצאות הרבות האלה מרויחה כל תלמידה במלאכתה אך מעט, ואין היא יכולה להחזיק מעמד בתור פועלת בטרם שהיא עוברת את כל מדורי בית־המלאכה.

ובמה שנוגע להרעיון של הטבת א י כ ו ת המלאכה — אין לזה בוראי כל יסוד בחיים. אין לחשוב באמת שמאה התלמידות, הגומרות בכל שנה את למודן בכל בתי־הספר הפרופסיונליים לנשים הנמצאים ברוסיה, משביחות את המלאכה, שאין הן בקיאות בה ושצריכות עוד להשתלם בה בבתי־המלאכה הפשוטים!

ולמי יש אפוא צורך בבתי־ספר אלה?

אמנם ההשכלה הכללית זהו התנאי ההכרחי להתפתחות הרוחנית של הפועלות וגורם חשוב גם לידיעתן באומנות יד. אך הרי השכלה זו, כשהיא באה כסרח העודף לבית־הספר הפרופסיונלי, מגדילה רק את ההוצאות של בית־הספר. אילו היו נותנים בביה"ס השכלה כללית גרידא, היו כל המחלקות מלאות תלמידות. לא כן עכשו, כשמערבבים בהם את למוד המלאכה, למוד שאיננו מספיק. ואילו היו מקדישים את הסכומים העצומים ליסוד בתי־ספר כלליים, היה אפשר לכלכל בכל עיר שנים או שלשה בתי־ספר לנערות ולתת בהם השכלה לא לשמונים אלא לשש מאות תלמידות.

ובכדי לתקן את המעוות, דרוש, לדעתה של מרת הורביץ לשנות שנוי נמור את השיטה של הפצת מלאכה, שהיתה נהוגה עד עכשו. הועידה צריכה להכיר, כי הדרך שהלכו בה עסקני ההשכלה הפרופסיונלית אינה מובילה אל המטרה. ויותר נכון יהיה, אם יתאמצו עסקני־הצבור שבכל מקום לשכלל את המלאכה בכלל ע"י זה שייסדו בתי מלאכה למופת. וע"י אינסטרוקטורים מומחים לכך.

מרת הורביץ היתה המרצה היחידה, שירדה לעומקו של דבר והעיזה להעמיד את השאלה: „להיות או לחדול"? בכל חריפותה. יתר המרצות הלכי סחור סחור, בקשו סבות מסבות שונות, ובלבד שלא להודות על האמת המרה.

מרת רוברוסקין מצאה, כי אחת הסבות של אי־התאמת בתי־הספר לתעודתם היא: חוסר תכנית משוכללת ושלמה של השכלה כללית. היא מודה, כי אין בתי־הספר הקיימים עכשו ניתנים להלמידות ידיעה הגונה במלאכתן, אך היא מתנחמת בזה, שהיא קוראת להם שם: „בתי־ספר נמוכים", מעין מכינים לבתי־ספר עליונים, צריך ליסד בתי־ספר עליונים ללמוד המלאכה, שבהם תלמדנה התלמידות את המלאכה על בוריה.

ומרת בער יצא מנקודת־ראית אחרת לגמרי, היא אמרה: או בית־ספר להשכלה, או בית־ספר למלאכה, אך לא ערבוביה של השכלה ומלאכה, שסוף־סוף אין היא נותנת כלום: לא חכמה ולא מלאכה. בית־הספר הפרופסיונלי צריך שיהא מוקדש רק למלאכה. מלבד זאת אין הוא צריך להצטמצם רק בעבודה לטובת החניכות המעטות. בית־הספר דרוש להיות כעין מרכז המשפיע על הסביבה דעת המלאכה ע"י שעורי־ערב לאומנים, שעורים לנערים ולנערות ובכלל ע"י הפצת ההשכלה מחוץ לבית־הספר.

בענין האחרון האריך ביחוד מר אהרונוביץ. הוא הביא ראיות מסדרי ההשכלה באירופה, עד כמה רבה התועלת של ההשכלה הפרופסיונלית מחוץ לבתי־הספר.

והוכוחים בשאלה זו, שנמשכו יום תמים, סבבו מסביב לנקודה אחת. כמעט כל ל"ה הנואמות נשאו נאומי־הגנה על בית־הספר הפרופסיונלי, הנמצא בסכנה. ושונים היו הטעמים והנמוקים של ההגנה: אלה דברו ברגש על המוסד שטפחו וגדלו והקריבו עליו את נפשותיהן; אלה הוכיחו, כי דרוש להמתין, כי אין להביא ראיה מתוצאות של למוד במשך חמש, שש שנים; אלה באו בטרוניה על יק"א, הנוהגת גם בזה כמנהג הביורוקרטים ונותנת רק נדבות כלקבצנים ואינה מתאמצת לתת הוראות לבתי־הספר, והמורות הן בודדות בעבודתן, בלי הוראת דרך בלי עזרה מן החוץ. באחת: חוץ מאחרים יוצאים מן הכלל היה הרוב נוטה לטובת בתי־הספר, אך הכל הודו שדרוש להכנים בהם תקונים.

וכמובן זה נתקבלו גם ההחלטות. בית־הספר הפרופסיונלי נשאר עומד וקיים, אלא שהוא נפרד מעל בית־הספר להשכלה. החלטה זו היתה כעין פשרה בין העיקרים של כל ההרצאות. ההשכלה הכללית נחוצה גם מנקודת־ראות המלאכה, אך היא צריכה להנתן להתלמידות בפני עצמה, בבית־הספר למתחילים, וכאן, בביה"ס למלאכה, הן צריכות רק לרכוש ידיעות המלאכה. נתקבלה גם ההחלטה להרבות ולהפיץ את דעת־המלאכה מחוץ לבתי־הספר, דבר שבתועלתו הודו הכל.

ובכל זאת, כשהגיעו הדברים לידי קביעת התכנית של הלמודים בבית־הספר הפרופסיונלי, הוכרחו הועדות להכנים את הלמודים הכלליים בשעור גדול של כ"ז שעות בשבוע. כל הלמודים אמנם מכוונים למטרה אחת: לעזור להפתחותן הרוחנית והשכלית של התלמידות, אך הרי סוף־סוף ישללו זמן רב משעות השבוע, המוקדשות ללמוד המלאכה, והמטרה לא הושגה אפוא. בזאת הרגיש אחד החברים, ולבסוף, אחרי שכבר נתקבלה כל התכנית של הלמודים, בא והציע, שתהא הרשות לועד־המפקח של כל בית־ספר להנהיג את הלמודים בשעור ובבחינה, שימצא לנכון לפניו לפי תנאי המקום. והצעתו נתקבלה למרות שהיא מתנגדת ניגוד גמור לכל ההחלטות שנתקבלו תחלה.

II.

בשעת הפתיחה החגיגית של הועידה קם אחד המשתתפים באספה זו וברך את הנאספות, והביע את שמחתו על אשר נמצא חנוך הבנות העבריות בידים אמונות: בידי המורה העבריה, המסורה לחניכותיה והמקדישה להן את כל לבה ונפשה.

אם משום חנוך פרופסיונלי — אין הכי נמי. בפעם הראשונה התראו באספה צבורית ופומבית זו הנשים העבריות בתור מורות ופדגוגות היודעות את אשר לפניהן והמסורות בכל לב לתעודתן. המורות והמנהלות נלחמו לטובת המוסדים, שיסדו ברוב עמל, דברו ברגש ובהתלהבות על טובת החניכות, המסורות לידן, ונכר היה שהן מקדישות לחניכותיהן אלה את כל רגשי האהבה והעדינות שלהן.

אולם כשהגיעה האספה לשאלת הלשונות גלו המורות שלנו את הצעיף מעל פניהן והחן היהודי חלף כצל...

אז ראינו מה עירומות הן מדעת היהדות ומחבת העם, מה רחוקים אנו מהאידיאל של מחנכות עבריות.

איני יודע, איפה קבצה אותן החברה הדואגת לבתי־הספר הפרופסיונליים, אבל נדמה לי, שכלן כמעט מחבר אחר קורצו בכל הנוגע להיהדות. רובן מתיחסות אל כל הקנינים הלאומיים באופן היותר טוב כאל דברים בלתי מועילים ובמקצתם גם מזיקים, לפי שהם מבליטים את ההבדל הלאומי שבינינו ובין הסביבה הגלותית החביבה עליהן. למוד ההיסטוריה הישראלית נתקבל ונכנס אל תכנית הלמודים, משום שדת־אל בכלל הוא ענין המקובל ונהוג כבר בכל בתי־הספר, אולם אפשר לנו לחזות מראש, מה יהא סיפו של „פרדמט" זה, כשינוח עליו רוח הקור והכפור השולט בבתי־הספר הללו בעניני היהדות. וכך יהיה גם גורל ההחלטה שנתקבלה אחרי מלחמה ממושכה, — הודות להגנה של חברי המפלגות השמאליות, שהשפה היהודית נחשבת בעיניהם לשפה לאומית, — כי דרוש, שהתלמידות תלמדנה את השפה והספרות היהודית. אולם צריך היה להיות באספה זו, שבה עלתה שאלת הלשונות על הפרק, צריך היה לשמוע, — או יותר נכון — לחוש את ההתיחסות של רוב המורים והמורות לאותה הלשון, בכדי להבין, כי נצחון זה לא היה באמת אלא עלבון להלשון היהודית.

אלה הן לא יהודיות, אך מורות סתם בנות בלי עם. הצריכות ללמד תורה לבנות ישראל ולצורך זה הן מוכרחות, לדאבונן, להשתמש לפרקים בשפה השגורה בפי הילדות. אילו היו הילדות העבריות מדברות במקרה טטרית, היו המורות משתמשות באותו הרגש עצמו בשפה זו. אבל בכלל אין נפשן ולבן אל השפה היהודית. אין הן משתמשות בשפתה אל ארץ הגלות ונהנות מן הקולטורה שלה מתוך הכרח. לפי שאנו חיים בסביבה זו ואנו צריכים ומחויבים להסתגל אליה. זאת לא זאת. הקולטורה הרוסית נבלעה בדמן ובנפשן, והן מסורות לה באמת ובלב תמים. המורה בילאווסקיה חסה על הזמן שילך לאבוד ללמוד הלשון היהודית להתלמידות „את העת הזאת מוטב שיקדישו ללמוד הספרות הרוסית הרחבה". אחת המורות הוכיחה, כי אמנם יש יצירות שנכתבו במקרה יהודית, אך הרי אפשר יהיה לקרוא את איתן היצירות בתרגום רוסי ולא להיות זקוקים בשביל זה לשפה הבלולה שבה נכתבו. בולוטין מפקפק, אם באמת היא השפה היהודית שפת־האם. בעיניו עומדת השפה הרוסית במדרגה אחת עם השפה היהודית, ועוד יתרון להראשונה מפני הקולטורה שלה הרחבה יותר. המורה מרת גלאזור שאלה: כיצד אפשר בכלל לדבר על הלשון היהודית כבעל שפה, אחרי שהיא, בת־הדרום, נכנסה לחנות יהודית בווילנה, ופה לא הביני את מבטאה היהודי. השפה „האינטרנציונלית" ליהודים היא בעיניה אפוא רק השפה הרוסית.

וזו אינה השקפתן בלבד. זוהי ההשקפה השוררת בכל הסביבה של האינטלגנציה העברית־הרוסית. אפילו הברון גינצבורג,

הלאומי, הקנאי והאדוק ללשון העברית, שהגין עליה בנאום חם, אפילו הוא לא הרגיש בעצמו איך הוא נהפך לעבד להקולטורה הזרה, שנקשר לה במקרה. בראשית נאומו דבר בעצמו על השפה הרוסית כעל שפת ההכרח, המועילה ונחוצה במדינה שאנו מתגוררים בה. „אילו הייתי באשכנז—אמר—הייתי אומר: זוהי השפה האשכנזית, בצרפת — השפה הצרפתית וברוסיה — הרוסית"; וכעבור רגע התלהב כל־כך, עד שהביע דעות של קנאי ארוק ללשון המדינה מתוך חבה לה ולא מתוך הכרח, והתחיל לשיר לה המנון של תהלה. „השפה הרוסית היא שפה יפה ונמלצה. זהו אחד הדברים היותר טובים שיש ברוסיה, זוהי שפה המעדנת ומשפרת ועלינו להתאמץ שידע אותה העם.

ודומה אני, כי בסביבה זו ואחרי נאומים אלה היו הקנאים היותר אדוקים שבין שונאי הז'ארגון מתחילים להגן עליה מפני איבתה לשון המדינה היותר תקיפה והיותר מסוכנה.

והסימן היותר מובהק לרוח הטמיעה השולט בקרב רוב המורים וביחוד המורות הוא: התיחסותם להלשון העברית. הם מתיחסים אליה בכבוד גדול, כאל שפה עתיקה, שפת החוזים וכו' מביטים עליה כעל שפה קרושה, אלא שקדושתה גדולה כל־כך עד שאין לנגוע בה לחללה ואין להורידה אל העם. כל הנואמים והנואמות הביעו את דעתם, שהלשון העברית דרושה להראות להתלמידות בכל המאור שלה או לא להראות כלל, הוראה לשעורין ולקטעים אינה מספיקה. ובצדק העיר מר זקש: „אתם הרימותם את השפה העברית עד לשמים, בכדי להשפילה עד עפר. הקדשתם והערצתם אותה, בכדי להביאה לקבורה". ואם באה למשל הועידה והוכיחה, כי כל עבודת בתי־הספר הפרופסיונליים היא מאפע, כי כל עמלם היה לשוא, כי למוד המלאכה עצמה, שלשמה נועדו בתי־הספר איננו מביא לידי כל תוצאות, לא הוציאו בכל זאת חברי הועידה מזה את המסקנות הדרושות ולא בטלו את בתי־הספר. ובכל זאת כשבא מר שטרשון והוכיח, כי הלמודים העבריים לא הביאו כל תוצאות לפי שעה— אף על פי שבמקומות אחדים, כפי שהודה ציר חברת „מפיצי־השכלה" זה עצמו, עשו התלמידות חיל, — דחתה הועידה את ההצעה ללמד גם את השפה העברית לבנות ישראל ולא באה לידי מסקנה להיטיב את אופן למוד השפה העברית ולהתאמץ לקחת מורים טובים לתכלית זו, ולא זאת בלבד אלא לא רצו אפילו לתת רשות לועדים המפקחים להנהיג את למוד השפה הזאת במקומות שיש האפשרות לכך, הגם שיש מנהלים הנוטים להשפה העברית.

אולם אילו גם נתקבלה הלשון העברית בתור למיד של חובה בפרוגרמות בתי־הספר, גם אז אי אפשר היה לקוות לתוצאות טובות, מכיון שהמורות הללו הן הן העומדות בראש בתי־הספר, בצדק העיר מר זקש: „אין כל פלא, אם אין הלמוד הזה מצליח, כשרוב המורים והמורות חושבים אותו למיותר. איזו תועלת יש בלמוד השפה העברית, כשהמורה לחשבון, למשל, בא להתלמידה ולועג, או מתיחס באירוניה, ללמודיה העבריים?"

ואלה הן „הידים האמונות", שלהן נמסר גורלו של חנוך בנות ישראל במובן לאומי. אלה הן צפרי־הדרור הראשונות, מבשרות התקופה החדשה של ממשלת המורה היהודית.

ז"ס.

גֶשֶׁר רָעוּעַ.

(על דבר „התעשיה והאכרות").

מאמר ראשון.

הַתַּעֲשִׂיָה הַפְּשׁוּטָה וְהַבֵּיתִית וְעֶרְכָּן.

אדם העוסק בשאלה צבורית פחות או יותר חשובה, אי־אפשר להשתחרר מנטיתו הפרטית ולהשתעבד רק להאמת האוביקטיבית. אולם, כשהוא מתחשב עם דעות מתנגדות לו, וביחוד כשהוא מצליח לסתור אותן ולהוכיח, כי היסודות שעליהם נשענו מתנגדיו רפויים ורעועים הם—רק אז יש ערך להחלטותיו והן עלולות לכבוש את דעת הקהל. האנשים הבטוחים בצדקת רעיונם לא רק שאינם עוצמים את עיניהם ואינם יראים לטפל בדעות מתנגדיהם, אלא להפך מרבים לבחון ולבדוק את טענות כל בר־פלוגתא שיש להם; ולא זו בלבד אלא, שלעתים קרובות עוסקים הם יותר בסתירת הדעות השליליות של אחרים מאשר בבנין הדעות החיוביות שלהם.

מר י. לבנטין במאמרו „דרכי הישוב" *) רוצה להוכיח, שהתעשיה הביתית תביא לאכרי א"י תועלת רבה. אין הוא רואה את הצד השלילי שבתעשיה זו, ומתאמץ להראות רק את הצד החיובי שבה בכלל וביחוסה לאכרות בפרט. דעה זו, שצריך להרחיב את התעשיה הביתית בכפרים, בכדי שעל ידה יתבצר המצב הכלכלי של האכרים, אינה חדשה כלל, וכבר נתפרסמה על ידי סופרי אומות העולם. החיים הרבו להוכיח, כי הגשר, המחבר את התעשיה הביתית עם האכרות — הנהו גשר רעוע, ובין התעשיה הכפרית ועבודת השדה אין קשר של קימא. עובדות רבות באות ומעידות, כי תעשיה זו עפ"ר היא משענת קנה רצוץ למחזיקים בה, — למרות כל אלה מוסיפים עוד היום לצדד בזכות התעשיה הכפרית. מר לבנטין נמשך כולו אחרי הדעות הללו ומכניסן בבטחה רבה כל כך לעולמנו.

ישנן החלטות מוסכמות, אשר בשקר יסודן, אף כי נתקבלו בין אנשים רבים כאמת מוחלטת, ואחת מהנה היא ההחלטה, שהתעשיה והאמנות הולכות וכלות, ומקומן תירש רק החרשת ותקח לה את כל ענפי עבודת בני אדם. היא מתרכזת רק בידי העשירים בעלי ההון, היא משעבדת את הפועלים, ולפיכך מוכרחים הן העובדים להיות עבדים לבעלי הרכוש ולהתפרלטר. כך פותח מר לבנטין את הפרק „התעשיה והאכרות", אע"פ שאינני מחסידי ה„פרוליטריזציה", בכל זאת אינני יכול להסכים לדברים האלה.

אמנם המחבר מודה אחר כך, כלאחר יד, כי החרשת הקפיטליסטית הולכת וכובשת את שוקי העולם הגדול, אבל מיד הוא מתנחם ואומר: „במלחמתן הקשה עם החרשת מוכרחות היו העשיות להשתנות ולקבל צורות חדשות, אבל את עמדתן לא עזבו, ולהפך — הן כובשות להן משנה לשנה מקום גדול בכל פנות האומית והמדינית". בתור ראיה לדבריו הנהו פונה קודם כל אל אנגליה, שבה התפשטה חרשת המעשה במדה עצומה, ומכל זאת הוא מוצא בה תעשיה זעירה. אולם העובדות שהוא מביא אינן מוכיחות כלל כי „העשיה הולכת וגוברת ולוקחת לה מקום חשוב אפילו בארצות, ששם התפתחה חרשת גדולה במדה מרובה".

ראשית דבר, מרים המחבר על נס, כי החלק הרביעי מפועלי אנגליה עבדו בבתי מלאכה קטנים, שהעסיקו במדה

*) „העולם" ש"ע.

בינונית פחות משמונה פועלים. אמנם באנגליה ישנם רוב מקצועות תעשיה זעירה, שהחרשת הגדולה עוד לא הכריעה אותם, אבל העובדה כשהיא לעצמה, כי שלשת רבעי הפועלים שעסוקים בכל מיני אינדוסטריה. עובדים כבר בבתי החרשת הגדולים והבינונים, ורק רבע אחד מוסיף עדיין לעבוד בבתי מלאכה זעירים, — עובדה זו מעירה, שבעל המאמר לא הרגיש כלל כי עומר הוא על גשר תלוי על בלי מה. החרשת הקפיטליסטית התפתחה באנגליה במאה העברה ובכל זאת במשך זמן קצר כזה עשתה חיל רב, עד כי בסוף המאה העברה עבד כבר החלק השמיני מכל פועלי אנגליה בבתי חרשת, שהעסיקו חמש מאות פועלים ויותר, ובבתי החרשת שהעסיקו 200—100 פועלים עבדו כשני מליון איש או כל החצי מהפועלים העובדים בתעשיה, ובתעשיה הזעירה, שהתפשטה באנגליה עוד מקדמת דנא נשאר רק החלק הרביעי! ה' ל־ן חושב כי עובדה זו בלבד שבאנגליה עדיין לא נכחדה התעשיה הזעירה כליל, מוכיחה שיש לה זכות הקיום. ואין עולה על לבו שכשם שהחרשת הקפיטליסטית כבשה כבר את החלק היותר גדול של התעשיה כך עתיד הוא גם אותו החלק הקטן שנשאר עוד ברשות התעשיה הזעירה להשתעבד לה. מר לבנטין מביא מספרים שנתפרסמו עוד בסוף שנות התשעים של המאה העברה, ואין ספק, שבמשך עשרת השנים האחרונות, כבר באו במספרים האלה שנויים חשובים ובודאי לא לטובת התעשיה הקטנה.

ביחוד יש להתפלא על ההחלטה המוזרה, שהתעשיה הזעירה, „בכלל הולכת וגוברת". הנה גרמניה, שהחרשת הקפיטליסטית נוסדה בה רק ברבע האחרון של המאה הי"ט בכל זאת ההתקדמה בצעדי ענק במשך תקופה כל כך קטנה, (משנת 1882 עד 1895) על פי אדוארד ברושטין („המטריאליזמוס ההיסטורי") נמצא כי בשנת 82 עבדו בתעשיה הקטנה (המעסיקה 1־5 פועלים) 2,45 מליון פועלים וכעבור שלש עשרה שנה עלה מספרם עד שלשה מליון; בחרשת הבינונית (6—10 פועלים) עבדו אז חצי מליון פועלים ואחרי י"ג שנים הגיע מספרם עד 833 אלף איש; בחרשת הגדולה (11—50 פועלים) עבדו אז 891 אלף פועלים וכעבור י"ג שנים עלה מספרם עד 1,6 מליון.

(המשך יבא)

נחום ירושלבי.

יַם־הַמֶּלַח.

(אלגוריה.)

בארץ מדבר וציה, מוקף הרים שוממים וצירי חלמיש גבוהים, עמוק, עמוק באדמה, נפרד ונבדל מכל העולם — משתרע הים. בכבדות זוחלים גלי מימיו העכורים, לאט ובאין אונים עולים הם על שפת הים, ומלקקים בלשונותיהם את חול המדבר.

ומסביב מתנשאים אל מרומי־על, כחומה בצורה, הררי־אל זקופים, חרבים וצחיחים, ונדחק ונדכא הים ע"י ההרים האלה, ונדמה כאילו צר לו בבור־הכלא הענקי הזה.

אין כל תנועה וחיים מסביב. לא במצולות הים ולא על פני המים, ואף לא על ההרים, המתרוממים מסביב אין שריד ופליט לכל החי, אשר נשמה באפם.

ויש שיפול במקרה בעל חי אל תוך הים, ולא יוכל לרדת אל מצולותיו, כי מימי הים פולטים אותו, ומתנשא הוא כבול עץ על פני המים, עד אשר יקיאוהו הגלים, ולא יראה עוד את ארץ־החיים.

כי לא תצמיח האדמה הצחה אשר מסביב לים כל עץ ודשא, וגם שמיר ושית לא יעלה בה. ואף לשוא יבקש בעל החי לשבור את רעבונו. ומים חיים להשקיט את צמאונו לא ימצא, כי מי הים מרים הם ורעים. וגוע האומלל מצמא וכפן ומת.

לא ינוע, ולא יזוע האויר כאלו קפא לנצח.

ונדמה לפעמים, כי כל הבקעה העמוקה הזאת, הים עם ההרים המתרוממים מסביב, אינה אלא קבר גדול אחד, אשר זה מכבר פרש עליו המות את כנפיו השחורות, ויבדיל אותו מכל העולם החי.

ואשר לכן „ים המות" יקרא לים המשתרע בתחתית הקבר הזה.

— — — — — — — —

... אולם הסכת ושמע: העולה באזניך מעמקי הקבר קול שיח הגלים החרישי, המקונן ובוכה, הומה ומתחנן, בקול איש גיע במדבר מצמא ואין מושיע לו?

האם לא ירגיש לבך בהגה הגלים געגועים חרישים על העבר הרחוק, הרחוק, על העת, שהים הזה היה מלא חיים סואנים. ומקור עושר וברכה לכל הארץ מסביב?

היו ימים, ומימיו גבהו על כל הימים האחרים ומלאו אז את כל הבקעה הגדולה, וישקו את כל הארץ, ההרים כוסו גני חמר, והבקעות שדות תבואה. ותרבינה בככר, אשר מסביב לים, ערים גדולות ומלאות כל טוב.

ופתאם, והנה בא יום ה' צבאות, יום כלה וכליון, על כל הארץ המבורכה ההיא, נבקעה תהום האדמה, ותקיא את כל האש העצורה בקרבה, וממטר גפרית ואבני אש נתך על פני כל הארץ. ויהיו כל ההרים ללפידי להבה, והבקעות לנחלי אש, ויעלו באש כל גני החמד, וכל שדות התבואה היו לבער, ותחרבנה כל הערים: בתיהן היו לשרפה, ויושביהן לגלי־אפר. ויאבד וימחה כל היקום מעל פני האדמה, ותהי כל הארץ למדבר ציה. אז נסכרו מעיני הים ויכתמו פלגי מימיו, אשר חברוהו בימים מקדם עם הימים האחרים. ויתכנס הים אל תוך גדותיו ויצטמצם יותר ויותר, ולאט לאט התרוממה סביבותיו חומה בצורה וזקופה, סוללה של הרים חרבים וערבות שוממות, אשר הבדילו בינו ובין כל העולם.

עברו שנים רבות — מאות ואלפים, ימים רבים חרבו ויבשו, ומים זרונים כסו את פני היבשה במקומות אחרים — ויהיו לימים חדשים, גדולים ועמוקים. והים הקטן הזה לא יבש ולא חרב. ויוסף להתכנס אל תוך גדותיו, ובה במדה הוסיפה להתרומם גם המסוללה הגבוהה והזקופה שהקיפה אותו, כאילו אמרה להגיע על הים ולשמור עליו...

— — — — — — — — — —

ומדוע באמת לא ימות הים הזה, ששם המות נקרא עליו?

מדוע לא יחרבו מימיו, אחרי שנסתמו כל מעיניו?

ממרומי־על, מבין הררי־אל נובע אליו המעין היחיד המחיה אותו. הכל זך וטהור שם במרומים: זכים וטהורים תמיד שמי התכלת הגבוהים, זך וטהור האויר הקר והצונן, ראשי ההרים עטויים מעטה שלג לבן וטהור כל ימות השנה; זכים וטהורים, כבדולח, גם מי המעין הנובעים שם מבטן האדמה. שקט ושלו שוטף הוא זמן מה במרומים, אז יראה מרחוק את הים הנתון בין ההרים, כאסיר בבור כלא, ומתפרץ הוא בכח אדיר וחזק ונופל למטה! נדמה כאילו אומר הוא למלא את הבקעה ההיא עד גדותיה, לפרוץ את החומה המקיפה אותה, ולקרא דרור להים! ברעש והמולה יורד הירדן מההרים אל העמק, בשצף־קצף

מתנפלים מימיו מסלע על סלע, כאלו חפצים הם לשפוך את חמתם על האבנים האלו, על אשר עומדים להם למכשול על דרכם. ותהום אל ההום קורא: הנה התשועה הולכת וקרובה!

ובימי החורף הקודרים, עת יכוסו השמים עננים כבדים וגשמים רבים נתכים בחזקה וברוח סערה ארצה; עת יהיה כל גיא לנחל, וכל בקעה לאגם־מים. אז נדמה, אמנם, כי יש בכחו של הירדן להושיע את הים. מכל עבר באים אז אליו פלגי מים רבים, והוא, הדגול מרבבה, נושא את כולם אל חיק הים. אז מתחיל הים כולו סוער והומה. ברעש והמולה רבה משתערים גלי מימיו העכורים על חוף הים, בחמה שפוכה יזו קצף על הסלעים המוצקים, ושעל אחרי שעל כובשים הם את אדמת הרקעה...

והמדבר, החרב והשומם מתעורר גם הוא. זעיר שם, זעיר שם מתכסים פני האדמה החשופים ירק דשא; מבין חגוי הסלע מציצים פרחים — — —

אך תציץ מבעד העננים שמש האביב, הולכים הפרחים ונובלים, הולכים ונמקים... כמוץ ישאם הרוח לכל עבר, ושוב עומד המדבר ערום וחשוף, שומם יחרב, כמקדם — — —

— — — — — — — — — — —

„רחוק, רחוק, שם, במקום שמעין הירדן נובע מבטן האדמה, מתחת להררי־אל רובצת תהום רבה מלאתי מים... דורות ויובלים שוטפים המים, ועד היום לא נגרע מהם, כי עמוקה התהום המקירה...

„ויום יבא, והמים הרבים האלה יפרצו את קרקע האדמה, ישתערו ברעש ובשאון על הים המלח, ימלאו את בקעת הים העמוקה והגדולה, יתנפלו בזעם ובקצף, יהרסו את הסוללה הגביהה והזקופה, המקיפה את הים, ובתרועת גיל ישתפכו על פני כל המדבר החרב והשומם".

אז יגאו מימי ים־המלח וימלאו את כל הבקעה הגדולה וישקו את האדמה. אז יכוסו ההרים החשופים והשוממים כרמים ופרדסים, והעמקים — שדות וכרים. חיים חדשים ורעננים יפרחו מסביב, והמדבר יהפך לגן־עדן".

כך חולמים מימי הירדן, השוטפים לאטם.

חולם הירדן ואין דבר המפסיק את חלומו. וים־המלח, ים־המות הולך ויבש, הולך וחרב. גם בחומה הבצורה והחזקה, שהגינה עליו בימי קדם נראו פרצים: החם והקור, המים והאויר, מרופפים את יסודותיה ושורפים את אבניה לחול. ומקרקע הים הולך ועולה, הולך ומתרומם טיט־הזפת והיה לאיים על פני הים. והולכים האיים ומתרבים ומכסים את עין הים...

והים לא יחדל מחכות ליום אשר ישוב לתחיה. היבא היום הזה?

ומימי הירדן לא יחדלו מחלומם ליום שיקראו דרור לים. היקום החלום הזה?

שאול טשרניחובסקי.

* *

קוֹל בַּיַּעַר: הוֹי הַיַּעַר,
עָלָה כּוֹרֵת עַל אֲרָזִים

אֲרָזַיִךְ — וְנָפַלְתְּ!
וְלֹא בְּסַעַר,
בָּא מִמְּזָרִים וּלְאוֹר בְּרָקִים,
בְּחֶשְׁכַת יוֹם שֶׁהָפַךְ לְלַיְלָה,
עִם חֲזִיז קֹלוֹת, —
קִמְעָה קִמְעָה יָבֹא בְּלִבֵּךְ
חוּד הַקַּרְדֹּם וְיַכְשִׁילֵךְ,
וּמְעַצֵּד, עֵץ כֵּילַפּוֹת,
וְכַשִּׁילֵךְ —
תִּגָּדַע וְכָרַעַתְּ — — —

וּפָנִיתָ לְשֶׁמֶשׁ־עַרְבִית.
מָחָר שֶׁמֶשׁ וְעָלָה יָעַל,
בּוֹשֵׁשׁ רֶגַע בִּבְלִי יוֹדְעִים
שֶׁמָּא יַקְדִּים
מְטַר שֹׁהָמִים לְאִזְמָרַגְדִּים,
וְאַף יֵט לְכַאן וְגַם יָסוּר הֵנָּה:
אֶל אַגְמֵי רֶפֶשׁ וְאֶל שְׁלוּלִית סְרוּחָה,
וְלִירַק מַדְמֵנָה
יִקְשׁוֹר כְּתָרִים —
וְלֹא לִגְזָעַיִךְ הַמּוּגָרִים!

וְכָל אוֹתָם דְּשָׁאִים וַעֲשָׂבִים
מֵעוֹלָם זֶה שֶׁכֻּלּוֹ קְטִיפָה,
אֹהֶל צַמַּרְתֵּךְ לוֹ מְעוֹנָה
וַאֲשֶׁר כֹּה חָמַד לוֹ צֵל צִלֵּךְ?
הוּא יַעֲלֶה עָלַיִךְ בָּרִאשׁוֹנָה
וְעַל גִּזְעֵךְ יִהְיֶה כְּפוֹרַחַת
עִם שְׁאָר זֶרַע סִרְפָּד וּפְרִי אָטָד —
וְהֵם יְקַבְּרוּךְ...
וְיֵשׁ אַךְ לְהַפִּילֵךְ — אַךְ לְהַפִּילֵךְ!!

סלבוגרד.

ד"ר שמעון ברנפלד.

קֹבֶץ שִׁירֵי בְּיַאלִיק.

(סקירה ספרותית).

חושב אני, כי הגיעה כבר השעה, להקיף בסקי... ספרותית־הסטורית את התפתחות השירה העברית בתקופ...

האחרונה — מימות משה חיים לוצטו עד ח. נ. ביאליק. סקירה זו העמידנו גם על הכרת התפתחות הקולטורית של עמנו בשתי מאות שנה האחרונות. תביעות הקהל ממשורריו הן סימנים מובהקים לטעמו הספרותי, וזהו מצדו סימן מובהק למדרגתו הקולטורית. כשאנו קוראים בשירי ח. נ. ביאליק מרגישים אנו, כי גם העם היותר משוכלל בטעמו הספרותי ימצא בשירה זו יצירה נעלה מאד. אין אנו צריכים לסנגוריה, להפוך בזכות ספרותנו; אין פה הערצה על תנאי, סימן לאפשרות שכלול שירתנו, אלו היו שאר הגורמים מסכימים לזה — אלא גדולה ודאית, מוחלטת. בשירת ח. נ. ביאליק נמצא את הסינתזים של כל התקופות הספרותיות בשפה העברית ושל כח היצירה בעמנו בצרופו אל היצירה השירית האנושית. בזה נעלה ביאליק לא רק על כל משוררינו בתקופה האחרונה, אלא גם על טובי המשוררים הקדמונים — הוא הוסיף עליהם.

לשירת משה חיים לוצטו לא היתה בזמנה השפעה גדולה על הצבור הישראלי, מפני שלא היה הדור ראוי לה. השירה לא תפשה אז בכלל מקום בחיים הרוחניים של עמנו, אלא נחשבה כדבר של מה בכך, כמין שעשיע וטיול של בחורים, המאבדים זמנם בכמו אלה. רק בקרב היהודים באיטליה נשאר אז עוד ריח של שירה, איזה שיור של טעם ספרותי. אבל לכנסת ישראל באיטליה לא היתה בימים ההם ההנהגה המוסרית בעמנו. יכולים אנו לשער בלבנו את אשר חשבו בתקופה ההיא חכמי ישראל בגרמניה ופולין, בשעה שראו קצת בני דורם באיטליה עוסקים בשירה, שאינה פיוט דתי. ואפילו בפיוט הדתי לא השירה היתה להם העיקר, אלא החרוזים, אוסף האגדות והספורים הלאומיים, שעליהם יסדו את פיוטם, או קינות ובכיות על התלאה אשר מצאה את עמנו.

בזמן התחיה המוסרית של ישראל בסוף שנות המאה הי"ג מצאו בני הדור ההוא את ספוקם האסתטי בשירת נפתלי הירץ וויזל, וכבר חשבו, כי למעלה מיצירה הפיוטית הזאת אי אפשר בספרותנו. אח־יו נחשב מאיר הלוי ליטירים „לאבי המשוררים" בזמנו. בשירתו נמצאה כבר איזה צפצוף עממי, איזה קול טבעי, איזו הכרה שאינה באה מן ההכרה הלמודית, אלא מן הרגש. והצבור הכיר והרגיש בטיב השירה הזאת וחשיבותה, אלא שלא נשתכלל עוד טעמו הספרותי לעמוד על כל מגרעותיה, ובעיקר על השטחיות שבה, על פחיתותה האסתטית. העם החליף מליצה בשירה. גם משוררים פחיתים הרבה מן מה"ל מצאו אז חן בעיני הצבור.

בשני המשוררים הגדולים, אשר הקימה לנו כנסת ישראל שברוסיה: אד"ם הכהן ויהודה ליב גרדן אנו מוצאים כבר התקדמות ענקית בשירה העברית, לא רק בנוגע לכשרונם המצוין של המשוררים האלה. אלא גם בטעם הספרותי של הקוראים, ביחס הצבור הישראלי אל הפיוט העברי. כשיכתבו בימים הבאים את ההסטוריה של הספרות העברית יעמדו בלי כפק משתאים לחזיון זה וישאלו: בימי הדור הראשון להתפתחות ההשכלה בקרב יהודי רוסיה לא עלו אלו בוראי בהשכלתם על יהודי גליציה, ואיך בא הדבר, כי עברה השירה העברית מגליציה לרוסיה? בגליציה ירידה וברוסיה עליה!

בהשקפה שטחית אפשר לפתור חידה זו בתשובה פשוטה: שני משוררים מצויינים קמו אז ליהודי רוסיה, אשר עלו בכשרונם הפיוטי על משוררי גליציה. אבל באמת תשובה כזאת תהיה שטחית עד מאד. בגליציה לא היו עוד קוראים משכילים לשירה העברית, כי רוב בני הכשרון שבין היהודים זנחו כבר את השפה העברית. נשארו אז רק קצת בחורים, שלא טעמו עוד טעם השכלה אנושית כללית, או לכל היותר, אלו שנשארו בהתפתחותם באמצע. השירה העברית בגליציה היתה מתאמת לטעם הספרותי של הקוראים בימים ההם. ולעומת זה היתה הספרות העברית ברוסיה, בימי התפתחות ההשכלה, במובן ידוע רוח העם. הכשרונות הספרותיים שבהם היו שקועים בשפה זו. המשוררים הגדולים שקמו ליהודי רוסיה מצאו שם אדמה פוריה: סביבה עברית, קוראים משכילים מתפתחים ומתקדמים בטעמם הספרותי, בהרגשתם האסתטית.

כמובן, אי אפשר לי לברר בקצרה ערך שני המשוררים האלה וחשיבותם, וגם אין פה המקום לזה. רצוני רק להטעים, כי שירי אד"ם הכהן ויל"ג נשמעים כבר לתביעות אנשים משכילים, אשר לא ימצאו די ספוקם בחרוזים בלבד, בצלצולי־מלים, במליצות, אלא הם מבקשים תוכן שירי, מזון לנפשם לפי טעמם האסתטי. אין אלו קוראים, שיודעים קרוא רק עברית, וזולת השירה העברית של זמנם אינם יודעים כלום, אלא קוראים משכילים היודעים גם את השירה העברית בכל התקופות השונות, גם את השירה באיזו שפה חיה. תביעותיהם הן מרובות מתביעות „המשכיל" של הדור הקודם, וטעמם משוכלל הרבה. אבל אם מוצאים אנו בשירים האלה יצירות יפות משמחות לב -- הנה לא נמצא בהם בשורה חדשה. בעיקר הדבר נתענג הרבה בקריאות השירים האלה, מפני כי כתובים הם עברית. בקושי נמצא בהם איזה דבר, המעשיר את הספרות השירית, שהיינו מתענגים עליו, גם אלמלא נכתב עברית, ושראוי הוא להתרגם לכל לשון, מפני כי מקומו הוא בספרות־העולמית.

וזוהי חשיבותה הגדולה של שירת ביאליק: היא שייכת לספרות־העולם.

כמובן, דבר גדול בשירתו הוא גם לבושו: השפה העברית. זהו דבר שאינו צריך להאמר. ביצירה השירית נקשרת כל כך הצורה בתוכן, שתמיד יפגזיד התוכן הרבה, אם נחליף את צורתו, זה מונח בטבע הדבר. הפייטן הגדול יוצר לו גם את שפתו, או יותר נכון: הוא מוליד ברוחו יצירה תמה ומשוכללת, שהתוכן שבה מתאים להצורה, והצורה מתאמת להתוכן. בתרגום השירה אפשר לשמור גם את הצורה, אם יהיה המתרגם אף הוא יוצר־אמן, פייטן גדול. זה יהיה רק לעתים רחוקות, ודוקא היצירות השיריות היותר נעלות קשה כל־כך לתרגם — למשל, פיוטי היינריך היינה. אבל כל הקושי הזה לא יכזיב את המשפט הכללי, כי מקומה של שירת היינה הוא בספרות העולם. שאלת התרגום המדויק היא שאלה טיכנית.

גם ביאליק יזכה לזה, אם יולד לו מתרגם אמן. לנו, היודעים עברית ומתענגים על שירתו במקורה, אין שום ספק, כי נמצא לנו כעת משורר, אשר נוכל להעמידהו במדרגה אחת עם בני־עליה במשוררים הנצחיים, המעטים מאד. אין זה משורר עברי גרידא—אלא פייטן מצויין מגדולי המעלה, שלהצלחתנו הוא כותב עברית.

כבר עמדו על חשיבות השירה הלירית של ביאליק. במה עיקר החשיבות הגדולה הזאת? בגרמניה ובכל עמי־התרבות קוראים ומפליאים את השירים הליריים של היינה, שבהם הצטיין כל־כך. יסוד השפעת שירתו הלירית הוא בצרוף הרגשותיו הנפשיות אל חזיוני הטבע. היינריך היינה היה הראשון במשוררי־גרמניה, אשר הסתכלותו בטבע לא היתה נשואית, אלא נושאית. הוא לא הסתכל בטבע, אלא הרגיש את עצמו בתוכה; הוא לא חשב את עצמו, אלא היה חלק הטבע, וכל מה

שיעבור בה מן החליפות והתמורות עובר בנפשו וקובע רשמיו בנפשו. לפני הינה לא קם פייטן בגרמניה, אשר החיה את הטבע כל־כך, בקשרו אותה אל החיים הנפשיים של האדם. הטבע הם חזיונות רק סימבולים לפעולות הנפשיות שבו. הטבע היא עליזה, בשעה שהפייטן הוא שמח ועליו, והטבע היא עצובה ועגומה, בשעה שהפייטן הוא עצוב ועגום. על פי השקפתו אין מציאות לטבע זולת בלב האדם. חלופי חזיונותיה הם חליפי הרגשות האדם.

זוהי ההשקפה השירית השלטת בספר „שיר השירים". זוהי ההשקפה הסיביקטיבית האמתית, השירית; החבור בין המשורר והטבע איננו מלאכותי, איננו עשוי — אלא הוא טבעי. באמת אין כאן חבור, אלא אחדות גמורה.

ומי לא ירגיש זה גם בשירת ביאליק, בשעה שהוא קורא, למשל, את השירה הזאת:

כָּל־הָעוֹלָם טוֹבֵעַ בָּאוֹר וּבַשִּׁיר,
אוֹצְרוֹת חַיִּים לֹא שְׁעַרְתִּים מִסָּבִיב מִתְרַחֲשִׁים.
וּבַשְּׁבִיל הַנִּמְתָּח בֵּין יַעַר וָנִיר
שְׁנֵינוּ הוֹלְכִים וּמַחֲשִׁים.
אָנוּ הוֹלְכִים וְהוֹלְכִים, לִשְׁבִילֵנוּ אֵין קֵץ
אַפְּפוּנִי שִׁבֳּלִים, כִּתְּרוּנִי צִפֳּרוֹת,
וּבַחֲנִיתוֹת שֶׁל זָהָב יִפְגָּעֵנוּ כָּל־עֵץ
וּבְצֶאֱלֵי צִפֳּרוֹת.

הַדְּמוּת כְּרוּב אִם עָב קַלָּה בִּרְוּם עוֹלָם רִפְרְפָה?
אַךְ גַּם הִיא הֲיֵשׁ הִפְלִיגָה לִמְדִינַת הַיָּם, —
וְאֶת הִרְהוּרֵי הַטָּהוֹר כָּמוֹהָ וָרָם
נְשָׂאָה עִמָּהּ לָנֶצַח עַל כְּתֵפָהּ.
וְשׁוּב זֹהַר רָקִיעַ, וְשׁוּב תְּכֵלֶת בְּלִי־סוֹף,
אַתְּ הוֹלֶכֶת בְּרֹאשׁ וַאֲנִי כָּרוּךְ אַחֲרַיִךְ,
וּבְקָמוֹתָיו הַמְּלֵאוֹת הִשְׂתָּרַע הַנּוֹף,
וְהַכֹּל בָּהִיר בּוֹ כְּמוֹ בְּעֵינַיִךְ...

(„צפרת", שירים עמוד 97.)

מן פיוט־הטבע הנפלא, אשר נקבע לו מקום בכתבי הקדש (תהלים ק"ד), לא נשמעה עוד בספרותנו שירת־הטבע בכל תקפה ואמתתה כשירת ביאליק. השיר „זהר" (שירים, עמוד 34־43) נוכל לסמן בשם „שיר השיריב של הטבע". אין זו הסתכלות בטבע, אלא השקיעה בה.

בְּחוֹם צָהֳרַיִם מִימֶיהָ אַט רֹגְעִים
כְּזָהֳרֵי חַמָּה וּבְצִלְלֵי עֲרָבִים.
מִקְצָתָם בְּהִירִים כְּרָאֵי מְלֻטָּשִׁים;
בָּם רְקוּעִים שְׁמֵי־תְכֵלֶת, אַט צָפִים בְּנֵי־עָבִים
כְּעֶצֶם הַפְּנִינִים לָטֹהַר, וּנְמוֹגִים.
יִבָּעֵין עוֹלָם הָפוּךְ: שָׁמַיִם חֲדָשִׁים,
זִיו שֶׁמֶשׁ מְצֻנָּן וּפְנֵי יְקוּם צָנוּעַ
מְעֻלָּף צָעִיף שַׁלְוָה וַחֲלוֹם שֶׁקֶט עוֹלָם
בְּתוֹךְ מֵי־הַמְּנוּחוֹת הַצְּלוּלִים שָׁקוּעַ —
וְהַכֹּל שָׁם כֹּה בָהִיר, כֹּה שַׁאֲנָן, כֹּה הוֹלֵם...

(שירים עמוד 38.)

ובשעה שהמשורר עצב ועגום, את אנחותיו ואת יגוני לטבע יסיח; כל־כך הוא חי תמיד בטבע, ולפניה יתנה ענותו.

זֵרִיתִי לָרוּחַ אַנְחָתִי
וַיִּרְוֶה הַחוֹל דִּמְעַת עֵינָי;
הָרוּחַ! אִם תִּמְצָא אֶת אָחִי,
אֱמָר־לוֹ — אוּד עָשֵׁן, הִנֵּנִי...

אֱמָר־לוֹ: כִּי נָבַע מְקוֹר אוֹרָה
וַיִּיבַשׁ נְטָפִים, נְטָפִים
בִּלְבָבִי שַׁלְהֶבֶת יְקֹדָה —
וַתִּדְעַךְ רְשָׁפִים, רְשָׁפִים...

וְעַתָּה כְּמוֹ פֶּצַע
רַק שׁוֹתֵת וּמְטַפְטֵף לִפְעָמִים;
וּלְבָבִי עוֹד יֶעְשַׁן בַּמִּסְתָּר
מְגוֹלָל בָּאֵפֶר וּבְדָמִים...

(שירים עמוד 145.)

זהו ביאליק, המשורר האנושי, אשר עשה את השירה העברית לנאד של דמעות־גיל ודמעות־צער אנושיות. אבל ביאליק הוא גם משורר יהודי. הוא הביע בפיוטיו דברים שרק היהודי ירגישם ורק היהודי יבינם. הוא משורר לאומי במלא מובן המלה, אשר כמהו לא היה בספרותנו זה כמה מאות שנה. כלום יש צורך בדבר, להטעים את יקרת „מגלת האש? אין זו הפלגה,, אם אומר כי כדאי לכל אדם קולטורי ללמוד ולהבין את השפה העברית, בשביל לקרא את השירה הזאת במקורה, בשפתו של הפיטן. השירה הזאת נתנת להתרגם בכל לשון, כחזון הנביאים וכטובי מזמורי תהלים—אבל רק הקורא אותה בשפתה המקורית, נפשו תשבע את מתקה ומרירותה. זוהי יצירה שירית מקורית, ישראלית, מקפת את הטרגדיה הלאומית הארוכה מימות כבוש ירושלים על ידי טיטוס עד המאורעות האיומים בראשית שנת תרס"ו, ממין זה נמצאים עוד שירים בקובץ זה, שבאמת אין השם „שירים" מספיק להם. אלו הם קולות העם העברי הבוקעים שמים ופותחים לבבות. זוהי צעקה כוערת של האומה הישראלית שכבר פסק בה כח־הסבל, שאי אפשר לה עוד לסבול את יסוריה התמידיים והאיומים.

שָׁמַיִם! בַּקְּשׁוּ רַחֲמִים עָלָי!
אִם יֵשׁ בָּכֶם אֵל וְלָאֵל בָּכֶם נָתִיב —
וַאֲנִי לֹא מְצָאתִיו —
הִתְפַּלְלוּ אַתֶּם עָלָי!
אֲנִי — לִבִּי מֵת וְאֵין עוֹד תְּפִלָּה בִּשְׂפָתַי,
וּכְבָר אָזְלַת יָד אַף אֵין תִּקְוָה עוֹד —
עַד־מָתַי, עַד־אָנָה, עַד מָתַי?

(„על השחיטה", שירים, עמוד 233.)

ובכל ימי המרטיריום הארוך של האומה הישראלית לא שמענו עוד קינה כזו. שאנו מוצאים ב„שירי הזעם" של ביאליק.

עד כמה מעליב ומצער הדבר שעם ישראל צריך, כלפי פנים וכלפי חוץ, להביא ראיות על קיומו. אנו מרגישים בקראנו את שירת ביאליק, שרק עם חי מסוגל לברא כמוה.

והנה ימים באים, וחכמי הגוים, וגם חכמי ישראל שכמותם, יקראו בשירי ביאליק, כמובן, בסיוע מלון של גיזיניוס העתיד להברא - ודיסירטציו; אין מספר יכתבו על כל מלה ומלה, על כל קוץ וקוץ. אבל האם יחדרו להנשמה שבה? הם עתידים להבין את לשון שירי ביאליק אפשר גם את רעיוניהם -- אבל נשמתם מתגלה רק ליהודים, בעלי נשמה יהודית. —

מִכְתָּבִים מֵאֲמֶרִיקָה.

I.

ניו-יורק, מטרופולין זו, מצודת האורתודוקסים מצד אחד והמקלט הבטוח של האפיקורסים מצד השני, זכתה בשנה זו לועידה של הרבנים המתקנים, דבר שלא זכתה לו זה כשבע עשרה שנה.

ואמנם ביאתם לניו-יורק היתה מעין מעשה של „דניאל בגוב האריות", כנראה, ואת היתה הסבה העקרית, לבחירת עיר זו בתור מקום הועידה, אעפ"י שבאופן רשמי ניתן לזה טעם אחר. רצו המתקנים, שעל פי רוב הם פזורים במערבה של הארץ, לבוא למזרחה ללמוד ממקור הראשון את התנאים השוררים שם, לחקור את הסכנה, הצפויה ל„תנועתם", ולא רק לראות אלא גם להראות, להשמיע את קולם ולהזהיר את העם, שאם לא יקבל את מרותם ותורתם עתיד הוא להכחד, חלילה. מן העולם.

ואמנם באו, ראו אבל ספק גדול הוא, אם נצחו. ניו-יורק, לא מצאה שום ענין בועידה זו, והעתונות היהודית התיחסה אליה בקרירות גדולה ובמדה ידועה גם באיבה.

ואין כל פלא בדבר. רבי אמיל הירש, העומד בראש המתקנים, איש בעל כשרונות גדולים אלא שדעתו אינה קבועה ומפני זה נקרא: „המפתח הסובב על כל צד", מיד כשבא נויורקה, יצא ודרש ברבים בדרך גם בגנותה של האורתודוקסיה. באופן ציני וחסר-נמוס לגלג על כל המסורה של העם העברי, וכאפיקורס מדור העבר מלא שחוק פיו על כל אותם הענינים הזרים הבאים בתלמוד, שלפי מובננו עכשו אין להם כל שחר. הרי לכם לדוגמא מרגליות אחדות מדרשתו: „היהודים האורתודוקסים, המתפללים בעברית בכל יום: „ובנה ירושלים", היו נשמותיהם פורחות מתוך חרדה מן הגוף, אלמלי ידעו אל נכון את פירוש המלות". ובפילדלפיה אמר: „כודאי אין אנו רוצים לחזור ירושלימה ולבנות מזבח וע"י כך לפתוח שם בית-זבח מעין זה שבשיקאגו, והרי לזה נושאים האורתודוקסיה את לבם". „לא היינו הולכים שמה, לארץ ישראל, גם אם היינו יכולים". וכן השתדל לעורר בתוך קהל שומעיו חוכא וטלולא בקטעים מן התלמוד וקטעים מעין: מחט שנמצא בקורקבן וכדומה. דרשותיו אלה. החסרות-טעם ושהן פרי קלות-דעת, העירו עליו את חמת האורתודוקסיה וכל ישרי-הדעת, מחאות נשמעו מכל עבר. גם בקהל המתקנים גופא עוררו דרשותיו אי-רצון. אע"פ שלא העיזו לאמר זאת בפירוש, שהרי אמיל הירש הוא אחד ממנהליהם היותר מפורסמים ובעלי השפעה.

אמיל הירש היה האחד אשר יצא למלחמה קולנית שהזיקה כל כך לועידה, וחבריו לדעה השתדלו בכל זמן הועידה להתרחק ממלחמת תנופה ורק להגן על דעותיהם. זו היתה ועידה של הגנה.

מפתיחתה עד סומה של הועידה היו ראשיה מגינים על עצמם ועל תורתם.

המלומד שלהם ד"ר דוד פיליפסון, שנבחר ליו"ר מצא לנחוץ בנאום פתיחתו לעזוב את מערכת המתקנים, לכפור בעיקר תורתם, שהעם העברי הוא רק כתה דתית ולא לאום מיוחד והתיר לעצמו ואמר: אנחנו חברי ועידה זו איך שנבאר את הגורמים הצרדיים (כלומר; הלאומיות וקשר הגזע) המשתתפים ביצירת הקבוץ העברי ובקיומו, מתאחדים אנו כלנו בהבנתן הדתי של המלים „יהודי ויהדות".

ובכן רשות ניתנה לכל אחד מהמתקנים להודות בלאומיותו של העם העברי. וזוהי פשרה לכל הדעות, פשרה עם אותו הזרם הציוני המכיר בלאומיות של עמנו, ההולך ומתגבר במחנה המתקנים.

וגם הד"ר שולמן, אחד מן הרבנים המפורסמים ולוחם אמיץ בתקונים. אף על פי שהוא מילידי רוסיה, כשתשב ומנה בנאום הברכה לבאי כח הועידה את כל הכחות העובדים בתוך העם ואת כל הזרמים השוטפים בחיינו לא שכח להזכיר, כמובן, גם את הזרם הציוני. וראה זה פלא, אין כל לעג, אין כל קצף על שפתיו, כמנהג המתקנים עד עכשו, אלא אדרבא, הוא מזכיר את הציונות בדרך כבוד.

עתים חדשות!

ולא עוד אלא שאמיל הירש בכבודו ובעצמו גם הוא מתחיל להרגיש שאין התקונים הדתיים שלהם חביבים על העם, והוא אומר באחת מדרשותיו: אמנם, הקרקע מתחיל להשתמט מתחת לרגלנו, ואם כן עלינו לבקר את מעשינו. נעשה זאת. אמנם, תקונים רבים שעשינו אינם לפי רוח היהדות ועלינו איפא להפטר מהם מיד. כל האומר, שרוצים אנו להחליף את יום השבת ליום הראשון, הוא מוציא לעז, זהו שקר גמור. יום השבת הוא קודש לנו, ואנחנו פותחים את בית הכנסת ביום הראשון רק בשביל אלה שאי-אפשר להם לבוא ביום השבת. האם המקום גרם לדברים כאלה? אפשר. אבל איך שהוא, והנה גם אמיל הירש הוכרח להגן על עצמו.

ד"ר קוהלר, הפרופסור הראשי בהסימינר בסינסינטי, — אגב שטפא דלישנא, ואפשר בכונה,—הביע את הרעיון, שהוא בתור מתקן אינו מאמין שתורת משה היא המלה שיצאה מפי האלהים, טרם הספיק לגמור את דבריו, והנה קם רבי אחד ואמר: „ילמדונו, רבותי, מהי לדעתכם המלה שיצאת מפי הגבורה. בתלמוד אינכם מאמינים, במסורה אתם כופרים, וגם תורת משה אינה מלת-הבורא. ואם כן במה אנו מאמינים? הלא קהלת-מאמינים אנחנו". דבריו אלה עוררו שאון גדול. הנאספים קופצים ממקומותיהם ורוצים לדבר. דוהלר רואה כי הוא נלכד בפח, אבל הד"ר פיליפסון בא לעזרתו ואמר: הד"ר קוהלר חשב, כי לא רק תורת משה בלבד אלא כל התורה בהתפתחותה עד עתה היא מלת אלהים. ועל זה אומר קוהלר: כן, כך היתה כונתי. והתשובה הזאת הרגיעה את הנאספים, והסערה קמה לדממה.

העומד מן הצד תמה: אם כן, אם כל מה שעתיד תלמיד ותיק לחדש, הלכה למשה מסיני הוא, מה הוא ההבדל בין המתקנים ובין האורתודוקסים?

אולם לשוא הן שאלות כאלה, כי אין להן תשובה.

אחת מהשאלות הנכבדות, שעל הועידה היה לדון בה, היתה שאלת נשואי תערובות. שני גדולים קבלו על עצמם להרצות בענין זה ולהאיר את השאלה מצד ההיסטורי ומצד הדתי.

המנהג היה עד עכשו בשעה שאירעו איזו נשואי-תערובות ורבי מתקן נזדמן לסדר את הקדושין היה עושה זאת בשמחה.

אבל מר שולמן בהרצאתו הוכיח, שאם אין לה לדת כלום נגד נשואי תערובות בכלל, מתנגדת היא לנשואים אלה, אם הצד השני, שאינו יהודי, אינו נכנס בקהל ישראל ואינו מקבל עליו את מרותה של הדת היהודית.

מר שולמן דרש, שהועידה תאסור על חבריה לסדר קדושין במקרים של נשואי-תערובות, אם הוא או היא נשארים באמונתם הבלתי יהודית. אבל לדרישה זו התנגדו אחדים.

ועד מהרה הגיעה רשימת המדברים עד המספר של ששים. כמעט כל חברי הועידה חפצו להשתתף בוכוח זה, וכבדי שלא לאבד את הזמן ולהופר את אחדותם של הועידה התחכמו והסכימו שלא לדבר בענין הנכבד הזה, אלא מסרו להועדה המנסחת את ההחלטות.

קם רב אחד ומחה:—הרי נסעתי כמה אלפי מילין אך ורק בשביל השאלה הזאת. תורה היא וללמוד אני צריך, האלך אם מזמינים לחופה וקדושין כעין זו, או לא אלך. והשאלה הזאת הלא דורשת פתרונים. הן או לאו, הרי זוהי דרך החיים והמות לנו.

אבל כנראה היו בועידה רבנים, שנשתרשו בחטא, שכמה פעמים עשו זאת, ועברה זו היא להם דבר שאדם דש בעקביו ולא חפצו שהועידה תאסור זאת באופן מפגיע. עשו איפא פשרה: אע"פ שלא אסרה הועידה בפירוש על חבריה לסדר קדושין במקרים של נשואי-תערובות הביעה בכל זאת את דעתה שהיא מתנגדת לנשואים כאלה, מפני שהם נגד הדת והמסורה.

בודאי פשרה זו מגוחכת היא, שהרי אם איזה דבר הוא נגד הדת אסור להחבריה לעבוד עליו. אבל בדברים מעין אלו עלינו להתחשב עם הצד הפסיכולוגי שבהם. היו שם רבנים מוסמכים, שיש להם השפעה גדולה בחיים, ולהם היו כל החדושים האלו למורת רוח. והועידה לא יכלה כנראה להעיז כנגדם את פניה כל כך. בכל אופן גם זה נצחון הוא. תסיסה מורגשת במחנה המתקנים ודעותיהם הולכות ומשתנות, אולם שנויים עיקריים אינם נעשים בחפזון. צריך

לציין, כי גם הד"ר שולמן, שנלחם בועידה זו באופן היותר חזק בעד האסור, בכל זאת לא קרב אל הענין בדרך ישרה אלא בדרך עקלתון ואמר: אין התורה מתנגדת לנשואי תערובות של בעלי גזעים שונים (mixed marriage) אך מתנגדת היא לנשואי תערובות של בעלי דתות שונות.

ניכר היה, כי מר שולמן התנגד לנשואי תערובות מטעם לאומי, אבל אנוס היה לקים את הדין „תן לקיסר את שלו" ולפיכך התיר את המלה נשואי תערובות, אבל אסר את התכן, ובזה נתן פתחון פה ואמתלא לאלו שהתירו עד עתה את ה־Ynteremarriage לצאת מן המבוכה ולאסור בכל זאת נשואי תערובות.

ואמנם צדק הד"ר מגנוס, — שהוא גם כן מתקן, אלא שהוא מן המטביעים על תנועת התקונים חותם לאומי—בדרשתו אחרי הועידה בבית הכנסת שלו „עמנואל", בית הכנסת היותר עשיר, כי המתוקנים מוגי לב הסה, וכי מפחדים הם מפני האמת. יראים הם להזכיר בשם גזע ולאום, בה בשעה שאינהורן המתקן הראשון שיסד את הכנסיה הריפורמית, אינהורן זה שאת שמו מעריצים כל המתקנים, האמין בגזעו ובלאומיתו של העם העברי. ולא עוד אלא שאמר, שאמנם אין יהדות מוחלטת בעולם, אך יש יהודים. כל דבר רוחני קולטורי שיוצר ומחדש כל דור ודור יהודי, יוצא מתוך הכרה עברית פנימית ועמוקה ולפיכך יהדות היא.

זאת היא דעת אינהורן, דעה, שגם ציוני רדיקלי לא היה חושש לקבלה.

אמנם צדק ד"ר מגנוס במשפטו הקשה על הועידה, אולם אם נעמיק להתבונן אליה בתור מסתכלים מן הצד, אז יתגלה לפנינו הזרם החדש ההולך ופורץ לו דרך בתוך מחנה המתקנים ומשפיע יותר ויותר על דעותיהם ומעשיהם.

הסופר העברי מר ראובן בריינין שוהה כעת אצלנו. הוא בא הנה בלוית אשתו, ומטרת בואו היא לחקור את חיי היהודים באמריקה. לראות בעיניו ולהכיר את המרכז העברי החדש הזה. ה־Jewish pressclub ערך בנקט נאה לכבודו. באו אל הבנקט כל הסופרים העברים, באו גם אחדים מן הרבנים המתקנים וכל האינטליגנציה העברית. נשמעו נאומים לכבוד האורח, ולבסוף מסר לו מזכיר הקלוב עט זהב טהור מעשה אמן.

בפעם הראשונה הופיע לפני הקהל באולם המפורסם של האינסטיטוט העברי. ואע"פ שמחיר הכניסה היה לא בזול כ"כ היה האולם מלא מפה אל פה.

הרצאתו עשתה רושם על כל הנאספים.

בריינין יבקר את כל המרכזים העברים שבארצנו.

— האגודה „אחיעבר" נגשת להוציא קובץ שירים עברי, בו ישתתפו כל המשוררים הצעירים העברים שיש לנו פה בארץ. זה יהיה מפרי הארץ ממש. בריינין קבל עליו לערוך את הקובץ ששמו יהיה „הסנונית". והלואי שתהי סנוניה זו מכשרת את תחית הספרות העברית בארצנו.

אב. גולדברג.

בְּרוּסְיָה.

סקירה כללית על השנה שעברה.

בלי התרגזות ובלי סערת־רוח יתרה אנו מלוים ברוסיה את שנת 1909. מאורעות יוצאים מן הכלל במצבנו החצוני לא אירעו בשנה זו, וגם מעשים יוצאים מגדר הרגיל לא נעשו. בבית־מדרשה של הביורוקרטיה לא נתחדשה שום הלכה, אלא הוצאו מבית־גנזיהן ההלכות הישנות, שכבר העלו חלודה. הגרושים והגזרות שנתחדשו בשנה זו לא יכלו להפתיע אותנו כי כבר הסכנו לזה. וכדי לשכך את חמת „הסיוז" הופרע לא פעם ה„צירקולר" בדבר השארת היהודים במקום שבתם, אם התישבו שם לפני אוגוסט 1906, והרבה יהודים גורשו ממקום שבתם הם ומשפחותיהם, אחרי שהאמינו שיוכלו לשבת במנוחה במקומם. ביחוד הצטינה בשנה זו „הבהלה" הקיטנית: מתחלה נאסרה על היהודים הישיבה מחוץ לעיר על מנת לשאוף אויר צח, והותרה שוב על־פי בקשת הנוצרים תושבי המקום. „בהלה" זו נמשכה בכל ימי הקיץ, והיהודים הקייטנים היו תמיד מצטירים ומתכוננים לדרך והיו תלויים תמיד ב„חסד" הפקיד המקומי.

ובימי עונת־הלמודים והכניסה לבתי־הספר העליונים חזרו ונשנו אותם הענויים ויסורי־הנפש של הנבחנים האיקסטירנים, שהרבו הבוחנים להכשילם. אותן הצפיות ואותה השאלה: „האכנס או לא אכנס"? המעסיקות יותר ויותר זה שנים אחדות את כל צעיר יהודי, שזכה לגמור את חוק למודיו, והכל נעשה על־פי הסדר המקובל וה„מנהגים הקבועים: באורים ובאורים לבאורים יצאו מלשכת המיניסטריום־להשכלה, באורים הסותרים זה את זה, עד כי הפרופסורים עצמם לא ידעו כיצד להתנהג, ולפרקים נכשלו, כמו שנכשל הריקטור באוניברסיטה שבמוסקבה. בששים שנתקבלו ונדחו וחזרו ונתקבלו להאוניברסיטה, מאי־דעת טעמי מצוותיו ופקודותיו של שוורץ. תקנות חדשות נקבעו בנוגע לכניסתם של יהודים לבתי־הספ־ הבינונים, ונתגדל הפרוצנט של היהודים: היד שמחצה היא שרפאה, החסירו מזה פרוצנטים ויוסיפו לזה ויחזרו ויחסירו וכך הולך וסובב הגלגל. ובתור תשובה מצד הצעירים היהודים באה בשנה שעברה ההמרה, שלעומת השנים הקודמות היתה כמעט להמונית, עד שהוכרחה הממשלה לתקן תקנות אחדות בענין זה.

והעולם כמנהגו נוהג, ואנו כמעט שחדלנו להרגיש בצרותינו ובודאי שחדלנו להתרגש. התקוות שהיו נגוזו כחלום, ואם יש ששואלים אנו, מה יביא לנו העתיד, הנה מכוונים אנו לדעת במה עוד אפשר להרע את מצבנו, איזו גזרות חדשות תתחדשנה...

ואין אנו מחכים לתשועה לא רק מלמעלה, אך גם לא מה„גן־עדן של מטה" שהשתטחו בו האוקטיאבראים והלאומיים במלוא „הרחבות" הרוסית. אפסו תמו התמימים, שהיו עומדים ומצפים „לנסים" שיתרגשו בההיכל הטברי. הפוליטיקה היהודית התנהלה שם גם בשנה זו על־ידי... פורישקביץ, זמיסלובסקי ומרקוב השני. הם היו מעלים את שאלת היהודים על הפרק לרגלי כל מקרה עד כי היו גם הק"ד מוכרחים לצאת מגדרם, ואחרי המועצה במוסקבה החליטו לשנות את הטכסים של שתיקה ולהגן על היהודים — בדברים. והנאומים היותר חמים לטובת היהודים היו אמנם של רודיצ'יב ומיליוקוב. אך שאלת היהודים לא זזה ממקומה. צירי הק"ד דברו לטובת היהודים ורודיצ'יב אמר אפילו: „אנחנו באנו אל הדומה להלחם גם בעד שווי זכיותיהם של היהודים", ובכל זאת, כשהגיע הדבר לכלל מעשה, כשרצה ניסילוביץ להכנים הצעה בדבר בטול התחום המושב — נשאר בודד במועדו והק"ד עמדו מרחוק. ומכל־שכן שהרוב האוקטיאבראי־הלאומי שעל דגלו רשום „רוסיה לרוסים", אותו הרוב, שהלאומיים בני הפרקציה האנטישמית החדשה הם עכשו בו המנהלים ובעלי־הדעה המחלטת כמעט, — לא נטה לנו חסד. להיפך, היו הרבה ידים מוכיחות, כי נכון רוב זה לתת את חתימתו והסכמתו להרבה מההגבלות וההעקות, שגזרה עלינו הביורוקרטיה בשעת ממשלתה היא.

ושני הדיפוטטים שלנו היו חלשים ורפי־אונים כקודם. אחד הלך לצפון והשני לדרום הם נסו להשמיע קול, להשיב להימניים, אך קולם נחבא בתוך החרפות והגדופים מצד הימניים, שלא נתנו להם גם לפתוח פה.

ולרגע בצבצה התקוה שיגדל כחם של הצירים היהודים, שילוה עליהם הציר ברודסקי שנבחר ע"י היהודים באודיסה בבסירת נפש ממש,

אולם טולמצ'וב שם לאל את כל התקוות האלה וערער על הבחירה, ובגלל הפקפוק בשמות אהרן וארקדי לא פרסם הסינט את בחירתו, ובטרם שהספיקה הדומה לדון בענין זה ולהשמיע את משפטה החרוץ — מהר ברודסקי לנוס מן המערכה. כל עוד נפשו בו, ועכשו אין עוד כל תקוה ליהודי אודיכה לשלוח ציר יהודי מעיר זו, אחרי שאחז טולמצ'וב ומתי־סודו בכל התחבולות האפשריות, בכדי להחליש את כח היהודים בבחירות. ובתוך הצבור הרוסי נתגלתה שנאה ואיבה ליהודים בתמונה חדשה בגלל מאורע קל־ערך, בגלל בקורת הדרמה של שלום אש — נתגלה הפרצוף האמתי של הרבה מהליברלים הרוסים והתראו „פנים לאומיים" של רוסים אמתיים.

כי יש אנטישמיות בתוך הצביר הרוסי — את זאת ידענו עוד באותם הימים, שבהם גר ברוסיה זאב עם כבש והאחוה המדומה שפכה את רוחה על כל חי. אך כי יראה הנגע בקרב אותה האינטיליגנציה הרוסית היותר מעולה, שעמדה בשורות הראשונות של הנלחמים, והיודעות מה זאת עלילה ודבת־שוא — לזאת לא פללו אף הספקנים שבנו.

והנה בא המאורע של צ'יריקוב ושלום אש וגלה את „רפניט הלאומיים" של פיטר סטרובה וחבריו. הם גלו את הסוד הטמיר, כי היהודים בתור בני לאום זר שנואים עליהם, וגדול עוונם שמטביעים הם את חותמם על הספרות הרוסית, ואותה הקריאה: „יהודים עליכם, רוסים!" ו„רוסיה לרוסים", שהיתה נשמעת תחלה רק מפי הכנופיה של ה„נוב־וורימיה", נשמעה עכשו מפי חכמים וסופרים, שהסופרים היהודיים התחממו לאורם ונמשכו והלכו אחריהם עד כדי שכחת עצמיותם הלאומית. רושם בלתי נעים כלל עשה המאורע הזה על האינטליגנציה המתבוללת שלנו. אולם עד מהרה מצאה לה נחומים — „אך מקרה הוא"! והולכים לדרכם.

ובמדה שמתגברת הריאקציה הרוסית ומתגלים יותר ויותר „הפנים הלאומיים" — נסוגים מבחר בני האינטיליגנציה הרוסית אחור, ובלכתם לאחור הם באים תמיד אל אותו החוג המקוסם, שממנו אין רוסי טהור יכול להנצל: אל האנטישמיות. כך קרה, למשל, להפרופיסור לוקוט, שהיה אחד ממנהיגי הטרודוביקים בדומה הראשונה ואחד החתומים על הקריאה הויבורגית, שחזר לפני זמן מה בתשובה, ומכיון שחזר בו, הכריז קודם כל על אנטישמיותו.

ואם לא אחת נשמעו במשך השנה מפי בני „אגודת העם הרוסי" למיניהם בועידות המונרכיסטים ובעתוניהם התראות ואיומים הידועים לנו היטב, לא עשו עלינו רושם חזק כל כך כהתראה ראשונה זו של צ'יריקוב־ארבז'ין ושל הפרופסור לוקיט. האין זו הסגינית הראשונה המבשרת את בוא תקופה חדשה ביחוסה של האינטליגינציה הרוסית אלינו.

ובשנה זו נתגלה, עד כמה חדר הרעל של חיינו אל נשמת האומה. כל הפרובוקטורים הגדולים, שעשו מסחר בנפשות אדם, אשר המפלגות הנלחמות עם סדרי החיים הקימים היו בידיהם משחק, דוקא אלה שגרמו למפלת הריבולוציה כאזוב הרטינג וחבריהם, היו יהודים. חזיון זה עדיין לא נערך כראוי בספרותנו, אולם אין כל ספק שהוא גרם במדה ידועה להפצת הדעה האנטישמית גם בקרב שדרות המשכילים האלה, שהיו רחוקות עד כה ממשפטים קדומים, שהרי התחילו כבר משוחחים ע"ד כח הריבתם של היהודים. ולא רק על מצבנו המשפטי והמדיני השפיעה האנטישמיות, אלא על מצבנו הכלכלי. מלחמה כלכלית נערכה נגד היהודים ביחוד בערי הדרום, ובליטה ופולין. החנויות המשותפות שהתרבה מספרן מוציאות מפי היהודי את פת־לחמו האחרונה וההתחרות בהן אינה לפי כחו, אחרי שהחנות הנפתחת באה תמיד לא רק בכחה החברתי, אלא לפעמים ביחוד בכח השנאה ליהודים להכנות מחורבני של היהודי.

והיהודים היו מוכרחים לסבול ולהענות. תמיר בצוק העתים היתה מתגברת הנדידה למדינות הים, ביחוד לארצות הברית. ובשנה זו הכבידו בחופי אמריקה חוקי־הכניסה הקשים ועצרו את הזרם במהלכו. כמה מהגרים אומללים שבי אל עריהם מחוף אילים־אילנד כלעומת שבאו. ואלה שהיו נכונים כבר לעזוב את מולדתם היו מוכרחים להשאר על מקומם, באין כל אפשרות לצאת ולמצוא מנוח בארץ „הברוכה". ולארצות אחרות לא גדלה היציאה. המהפכה בטורקיה לא עוררה בקרב יהודי רוסיה איתה התשוקה לצאת לא"י שכח יצירה גדול צפון בה. חכו לקריאה כן החוץ, וכשלא באה זו לא זזו ממקומם אלא מעטים ורק מבין הצעירים, שהאידיאל של שיבת ציון מפעם בלבבם.

יבבית, בחיים הפנימיים, נראו אותות תנועה. נדמה, כאילו מתחיל עובר השכרון והאפטיה, ועוד מעט ותתחיל העבודה התרבותית, שמטרתה לחזק את כחות האומה ולסדר את חייה. הועידה בקובנה היתה צריכה לתת את הרחיפה הראשונה לזה, להראות על הדרכים החדשות לעבודת הצבור, לעורר את הכחות הנרדמים לפעולה, ולאגד את הכחות הפזורים. ואמנם הרבה האמינו שזוהי מטרתה. אולם נכזבה התקוה הזאת. סדור הועידה ע"י ווינביר וסיעתו גרם שועידה זו תקבל צורה של אספה משלהם, במעשיהם עוררו כנגדם את רוב הצבור, גדעו מראש את הענף שרצו לשבת עליו והחלישו לכתחלה את האויטיריטט של הועידה, וכשם שנחלש כח הועידה, כך נחלשה לכתחלה כחה של הלשכה שנבחרה בועידה זו, ונבראו שתי לשכות הרוצות לנהל את הפוליטיקה היהודית: זו שהתקימה על יד הצירים היהודים ושנכנסו אליה הצירים ובאי כח הזרמים הצבוריים, וזו שנוסדה בקובנה, וטרם נגמרה המלחמה בין שתי הלשכות. בין יתר השאלות מחכה לפתרון של באי כח היהודים שאלה חשובה ע"ד הכנסת הצעה להדומה בענין בטול תחום המושב, וניסילוביץ רוצה לעשות את הדבר על דעת עצמו ולהכניס את ההצעה להדומה, אחרי שאין מוסד בעל השפעה שיוכל לפתור שאלה זו.

חשיבות רבה, אם לא מעשית אז בלי ספק עיונית, יש להחלטות שנתקבלו בקובנה בשאלת סדור הקהלות. החלטות אלה קרובות ברובן להחלטותינו אנו שנתקבלו בשעתן בהלסינגפורס, ועכשיו היו כבר לקנין השדרות הרחבות של עמנו.

סימני חיים ותנועה נראו בשנה זו בקרב המפלגה הנרדמת, מפלגת האורתודוקסים, שרוצה ליהנות מהריאקציה השוררת בארץ. בראשית השנה נאספה הועידה הרבנית בוילנה, שעשתה לה שם בהחלטותיה ושנבדלה בכל זאת לטובה מהועידה הווארשאית של הרבנים. ובכל השנה היו הרבנים עסוקים במלחמת הבחירות אל ועד הרבנים בפטרבורג. מלחמה זו התנהלה על־ידם באינירגיה גדולה. הם כבשו עמדה אחרי עמדה, והיום כשהבחירות לועד הרבנים כבר הולכות ונגמרות, אפשר לחזות מראש, כי להרבנים יהיה הרוב המכריע גם בועידת הרבנים, גם בועד הרבנים.

ואם אי־אפשר לסמן את שנת **1909** בתור שנה פוריה ומפרה בספרות וקולטורה, — אם לא נחשוב את העשירות המופלגת והמפוקפקת של השוק הווארשאי; — אם אנו מונים בו אבדה גדולה וחשובה, כאבדן העתון העברי היומי „הבקר"

שנערך על־ידי דוד פרישמן ושלא יצא אלא חצי שנה, — הנה יכולים אנו לסמן בנחת־רוח מיוחדת, מלבד התעוררות תרבותית ידועה, את המאורע של פגישת זקן ספרותנו, רבי מנדלי מוכר־ספרים, בערי ליטה ופולין. זו היתה התהלוכת־כבוד שלא היתה עוד דוגמתה בתוכנו מיום היות לנו ספרות. זו היתה קבלת־פנים, שלא זכו לה אלא יחידי־סגולה מתוך סופרי הדור באירופה. ומאורע זה הוכיח, כי יש עוד בתוכנו קהל קוראים ומכבדים, היודע להוקיר ולחבב את אלה מהסופרים, שהכניסו ליצירותיהם חלק מנשמתם ונפשם, נצוצות מחבתם לעמם, סופרים הכותבים בדם ובדמע והמיצרים על צרת העם. השנה שעברה לא הכניסה כלום לחיי היהודים ברוסיה, לא העשירה אותם ולא יצרה כמעט כלום במקום הבנינים ההולכים ונהרסים. מה יהא טיבה של השנה הבאה?

בַּצִּיּוֹנוּת.

נמצא עדיין העולם הציוני תחת רושם הקונגרס. העבודה המסודרת החדשה עדיין לא התחילה, כי טרם נתבררו ונתלבנו אפילו קויה הכלליים. העתונות הולכת ומדפיסה מאמרים המבארים את מהלך הקונגרס, ערכו ותוצאותיו. וכמו על הקונגרס כן גם עכשו אפשר לציין שתי קבוצות: האחת רואה בתוצאת הקונגרס נצחון הרוב והתחזקות מעמדו של הנשיא, והשנית ובראשה „יודישע צייטונג" בוינה מדגישה את אופן ההנהגה שהגינו על הנשיאות ועל המפלה המוסרית שנהלה. והצד השוה שביניהן — ששתיהן אינן מרוצות מתוצאות הקונגרס ואפילו המנצחים כביכול מהרהרים, שמא הגדישו את הסאה.

בוילנה נקרא הדוה"ח הראשון מעבודת הקונגרס התשיעי. ה"ה ב. גולדברג וי. גרינבוים דברו בשבוע העבר לפני קהל של מאתים איש על דבר הזרמים שבקונגרס זה וע"ד תכונת המלחמה בעד השלטון. מר ב. גולדברג הדגיש את הצד החיובי שבעבודת הקונגרס, שהעתונות הבהולה אחרי הסנסציה לא שמה אליה לב כראוי, באר את כל ההחלטות שקבל הקונגרס בשאלות העבודה בא"י וביתר השאלות שעמדו על הפרק וביחוד מתח קו תחת ההחלטה, לבחר בועדה שתעשה את כל הנחוץ בשביל יסוד בנק אגררי ולעשות את הנסיון ביסוד מושבה לפי הצעתו של אופנהימר. הוא הראה גם שהונהגו בראשונה בקונגרס זה סדרים פרלמנטריים, שנפרדה נשיאות הקונגרס מנשיאות המפלגה, ושבפעם הראשונה ניתנה לה תמונה שלמה ממצב התנועה וביחוד ממצב הוסדותינו ההמוניים. מר י. גרינבוים התחיל בתאור התקוות הרבות שתלו בקונגרס התשיעי. התקוות האלה לא נמלאו. בשאלות הפרוגרמה הסתפק הקונגרס בנאומו של נורדוי שבחלקו הראשון נתן חומר רב לוכוחים, אלא שאי־אפשר היה לקבוע זמן לוכוחים מפני המלחמה שנטשה בעד השלטון. הוא סמן, שפירוש זה שנתן נורדוי להפרוגרמה הבזילאית על צד האמת אינו אלא שנוי הפרוגרמה, ועל כל פנים שנוי ההבנה של הפרוגרמה ששררה עד עכשו. באופן רשמי הוכר, שרעיון הצ'רטר הוא כבר נחלת ההיסטוריה, כמו כן הוא הרעיון ע"ד העבודה הדיפלומטית באירופה. אולם שאלת הפרוגרמה עדיין לא נפתרה והיא תלויה ועומדת. את המלחמה בעד השלטון הוא מבין לא בתור מלחמה אישית אלא בתור מלחמת התנועה נגד המוסדיות. מצד אחד עמדו אנשים המבינים את הציונות בתור מוסד והרוצים לנהלה כתור מוסד, ומדברים לפיכך כפעם בפעם ע"ד „כשרונות מסחריים", „ידיעות מסחריות" וכדומה, ומן הצד השני עמדו באי־כח תנועה לאומית־מדינית, הרוצים בשנוי ערכין ובשנוי צורות החיים. מלחמה זו אינה חדשה — כבר על הקונגרס הששי התחילה, והקונגרס השביעי הנחיל נצחון להתנועה ולאחר מעיקריה — א"י בתור יסוד מוסד של הציונות, וכך צריך הקונגרס העשירי לגמור את מה שהתחיל התשיעי — להגביר את התנועה על המוסדיות. אחרי ההרצאות התחילו וכוחים שהשתתף בהם מר קפלן, ציר העיר מינסק.

הועד המרכזי שלח לכל הצירים מרוסיה כרוז, שבו הוא דורש מהם לתת דו"ח לבוחריהם מעבודת הקונגרס והועידה ולבאר את מצב הענינים כמו שהוא. הוא מציע להצירים שיבארו את החלטות הקונגרס ויבליטו את הצד החיובי שבו וכמו כן את התכונה הפרינציפיאלית שהיתה למלחם.. בעד השלטון ושנגמרה בבחירת הנהגה לשעה.

בעוד זמן מה תצא לאור בהוצאת „קדימה" חוברת בלשון יהודית דבר הקונגרס התשיעי, ערכו ומקומו בתנועתנו.

החברה איק"א, שעל הקונגרס נקראו קטעים מהממורנדום שלה, שהגי[ש] להרשות בקושטא, שלחה לכל העתונים הודעה ע"ד המשא ומתן שלה [עם] הממשלה הטורקית. בהודעה זו היא מספרת, שהצליחה בעבודתה, שנוסד [...] ועד של פטריוטים טורקים שיטפל בהצעתה לישב יהודים באנטוליה, מיס[ו]טמיה, סוריה ופלשתינה (ע"ד מקדוניה לא הציעה כלל), ושהצעתה נמ[צאת] כבר בידי הממשלה הטורקית. לעומת זה מפרסם העתון „די וועלט" תשובותיהם של המיניסטרים טלאת-ביי, ריפאת-פחה ואדיל-ביי, שניתנו לסו[פר] של „הרוסויט". טלאת-ביי אומר, שהצעת-החק בדבר כניסת היהודים לטורקי[ה] המעובדת עכשו במיניסטריום לעניני הפנים אין לה שום שייכות להצעתו [של] ד"ר נוסיג ואין צריך לאמר שזו האחרונה לא שמשה כלל חומר להצעת הח[ק]. אדיל-ביי באר שאמנם נתקבלה הצעה בלשכת הוזיר הראשי ע"ד ישוב יהו[דים] אולם טרם נתברר הדבר וטרם נתקבלה החלטה בענין זה. ריפאת פחה, מיני[סטר] לעניני חוץ אמר, שציר טורקיה בברלין לא שלח לקונסטנטינופול ולא מסר [...] שום הצעה, ולא דבר כוכותה של שום הצעה. הד"ר נוסיג רק שאל את ה[...] ע"ד מצב הענין שלו. הודעה זו שנתפרסמה בכל העתונות האירופאית [...] כנראה ממין אותה התלגרמה שנתפרסמה ע"י האגנטורה הפטרבורגית והט[...] רעש גדול, אלא שהוכחשה אחרי כן מכל וכל.

בעתון „די וועלט" אנו קוראים ביאור רשמי של מהלך הישי[בה] האחרונה של הקונגרס. 1. שנוי הדעות שבין הקונגרס והועדה התדירי[ת] מתבאר בזה, שרוב הועדה היה בא כחו של המועט בקונגרס ולהפך המוע[ט] בועדה היה בא כחו של רוב הקונגרס. 2. הועדה התדירית שתעודתה לה[כין] את הבחירות הציעה את הד"ר הנטקי לחבר הועד הפועל המצומצם, אף [על] פי שזה חזר ואמר שאין הוא יכול לקבל משרה זו. 3. צריך לציין ולהדגי[ש] שאחרי שוחרו הד"ר הנטקי וסנדלר על בחירתם, לא יכל ועד של חמ[שה] חברים להבחר, מפני שהודיע ד"ר צ'לנוב שאין הוא יכול בתנאים כאלה לק[בל] את הבחירה, ואז הודיע גם וורבורג שמוכרח הוא לותר על בחירתו. 4. צריך לצ[יין] לבסוף, שבשעה אחרונה הפציר עדיין וולפסון בחמשת האדונים שהוצ[עו] להועד הפועל המצומצם שיקבלו את הבחירה, אולם הם מאנו, בבארם, שאח[רי] יציאתם של הד"ר הנטקי וסנדלר יחסרו להם הכחות הדרושים. ורק אז כש[לא] היה שום מוצא אחר, הודיעו חברי הועד הפועל המצומצם הקודם שלוקח[ים] בידם את ההנהגה עד הקונגרס הבא. בודאי נקרא בקרוב ביאור דברים מרא[שי] הועדה התדירית בענין זה.

משפחת העתונים הציוניים בלשון עברית, נתגדלה. בקושטא התח[יל] להופיע שבועון חדש „המבשר". הגליון הראשון כבר יצא, ובו אנו מוצאי[ם] מאמרי סוקולוב וז'בוטינסקי, השקפה מדינית, השקפה על העתונות היהודי[ת] בטורקיה ועל העתונות הכללית, מכתבים וכרוניקה. העתון מציב לו למטר[ה] לעורר את אחינו הספרדים לעבודה צבורית ולאומית, להפיץ ביניהם א[ת] הלשון העברית ודעת ספרות ולקשר אותם עם יהודי אירופה. הננו שולחי[ם] את ברכתנו מקרב ולב לחברנו החדש, שתהא עבודתו פוריה ומוצלחת.

מר וורבורג פרסם מודעה שביום 30 לחדש זה למנין החדש תה[יה] האספה הכללית הראשונה של האגודה למטע עצי זית. סדר-היום: 1) דו"[ח] מפעולת האגודה בא"י ובגלות; 2) אשור המאזן לשנת 1908; 3) תוצאו[ת] העבודה של קבוץ כסף בשנת 1909; 4) בחירות של ההנהגה; 5) שאל[ות] העבודה והפרופגנדה; 6) שונות.

הגיעה לידינו מחברתו השניה של ז. ד. לבנטין ע"ד „אגודות משותפו[ת] בעולם ובעולמנו", שבה באה הרצאתו שנקראה באספת מורשי קפות המלוה שהיתה בכסלו תר"ע. באחד הגליונות הקרובים נביא מאמר מפורט ע"ד אספה [זו] ועל מצב הקופות.

בעתון „די וועלט" נתפרסם מכתבו הבא של ה' סוקולוב:

„הריני עוזב את משרתי בתור מזכיר ראשי של הלשכה המרכזי[ת] של ההסתדרות הציונית ויוצא מהמערכת של ה„וועלט", ובזה הנני מביע א[ת] תודתי העמוקה וברכתי לחברי שעזרו לי בעבודתי".

ברלין, 11 ינואר ש' 1910.

הַקּוֹנְגְרֶס הַצִּיּוֹנִי הַתְּשִׁיעִי בְּהַמְבּוּרְג.

(סוף).

צבי כהן מציע בשם צירי א"י, שהקונגרס יבחר ועדה מיוחדת מחברי הועד הפועל המצומצם ומשלשה צירים, שלה תמסרנה התלונות הצודקות, שיש לצירי א"י כנגד הנהלת האפ"ק.—

אחרי באורי־דברים של וולפסון ואחרים נדחתה ההצעה.

מקריאים את הצעתו של יוליוס סימון. ההצעה אומרת: „הקונגרס מביע את דעתו, שעסקי המסחר של הבנק שלנו באירופה נמצאים מחוץ לחוג האינטרסים של התנועה הציונית. הקונגרס דורש, שהבנק יגמר לאט לאט את עסקיו באירופה, ושיעבירו את כספי הבנק לא"י.

חבר הרייכסרט האוסטרי ד"ר ג ב ל מדבר כנגד הצעה זו, אע"פ שגם הוא מבקר את עסקי הבנק באירופה. הבנק צריך לעמוד ביחס מסחרי עם הבנקים שבאירופה.

א ו ס י ש ק י ן: הצעתו של סימון היא ההצעה היותר חשובה. כנגד הצעה זו יביעו בודאי את דעתם חברי הדירקטוריום של הבנק. דבר זה שלבו כבר מוכיח, כי צריכים אנו לקבל הצעה זו. צריכים אנו לקבל הצעה זו בלי שום תנאים, בלי שום פשרות וותורים.

ד"ר פ ר י ד מ ן: מסכים אני בעיקרו של דבר, שצריך להעביר את כספי הקולוניאל־בנק לא"י, ואולם הטעם שנתן אוסישקין, מפני מה צריך לקבל את הצעתו של סימון, הוא דימגוגיה פשוטה. מה שאנו מחליטים—מחליטים אנו מהכרה פנימית ולא מפני שהדירקטוריום הוא בעד או כנגד. ע"י טעמים כאלה בוראים באופן מלאכותי רק התנגדות להצעות צודקות.—

ד"ר ק צ נ ל ס ו ן: אוסישקין צדק באמרו, שהדירקטוריום יהיה כנגד הצעה זו. הדירקטוריום מקבל כל הצעה היוצרת דבר מה ולא הצעות, שיש בהן אך סתירה ולא בנין.

וולפסון מדבר ג"כ כנגד ההצעה ומבקר ביחוד את אוסישקין, שאותה אי־המשמעה, העלולה להרוס את ההסתדרות, דברה מתוך גרונו.

א ו ס י ש ק י ן: מר וולפסון לא הבין אותי כראוי. לא חפצתי לאמר שצריכים אנו לקבל את הצעתו של סימון אך ורק מפני שהדירקטוריום הוא כנגד הצעה זו—חפצתי רק לאמר, שאם הדירקטוריום הוא כנגד הצעה זו—הרי לא יעביר מעצמו את כספי הבנק לא"י. והקונגרס צריך איפא לקבל החלטה ברורה ומסוימת בנדון זה, אם רוצה הוא, שמרכז הכובד של עבודת הבנק יהיה בא"י.—

ק ס ל ר מדבר כנגד הצעת סימון.—

כנגד הצעה זו מדבר גם מר פ ו ד ל י ש ב ס ק י (ורשה).

הבנק שבלונדון צריך לשמש בתור כסף־מלואים להאפ"ק במקרה של משבר, כשם שהבנקים של הממלכות ממלאים תפקיד זה בנוגע להבנקים הפרטיים. —

בעד ההצעה מדבר מר ב נ ט ו י ש (לונדון).

י ו ל י ו ס ס י מ ו ן: מצטער אני על אשר לא הבינו את אוסישקין כהוגן.—אני לא דרשתי, שיבטלו לפתע פתאום את הבנק באירופה ויעבירו את הכסף באיזה אופן שיהיה לא"י. בהצד המסחרי שבדבר לא נגעתי ולא קבעתי מסמרות, באיזה מדה צריך לעשות את הליקבידציה וכמה כסף צריך לעבור לא"י. בוטח אני בחוש המסחרי של הדירקטוריום. חפצתי רק, שהקונגרס יביע את דעתו, שאין שום טעם לדבר להחזיק כספים באירופה, אם אינם באים עי"ז לעסקים שיש בהם ממש.—בכדי שלא יטעו בדברי הנני מנסח את החלק השני של הצעתי באופן זה:

„הקונגרס דורש, שיצמצמו לאט לאט בכל האפשר את עסקי הבנק באירופה ושיעבירו את הכספים המשתחררים באופן כזה לא"י."

מעמידים למנין את החלק הראשון של ההצעה. 106 מביעים את דעתם בעד, 111—כנגד.—מטילים ספק בדיוק המספר ומעמידים חלק זה שנית למנין. ההצעה נדחתה שנית ברוב של 138 כנגד 121 איש. (מח"כ ושריקות).

וולפסון מציע לנסח את החלק השני של ההצעה כך. „הקונגרס מביע את חפצו. שאמצעי הקולוניאל־בנק יעברו לאט לאט לא"י."

דוחים לפי שעה את ההעמדה למנין, בכדי שהמציעים יוכלו בינתים לבא לדעה אחת בדבר הנוסח. בינתים ניתנת רשות־הדבור להפרופסור וורבורג למסירת מודעה בדבר הממרנדום של האיק"א.—

פ ר. ו ו ר ב ו ר ג מודיע, שאתמול כשהקריאו פה מקומות אחדים של הממורנדום לא הרגיש כדבר, שזהו הממורנדום שנקרא בישיבה אחת של ועד האיק"א, שגם הוא והד"ר הימן השתתפו בה, בעוד שהד"ר פרידמן עזב את הישיבה לפני זה. — אם קוראים את הממורנדום על הסדר, ולא קטעים קטעים, אינו עושה כלל את הרושם, שעשה פה אתמול עלינו, — רק במקום אחד נזכרת בו הציונות והוא: שהחברים שרשמו על הממורנדום אינם ציונים.— רואים אנו לנו לחובה לסייע לכל עבודה פילנטרופית בטורקיה, ביחוד בטורקיה שבאסיה, שמטרתה להושיב יהודים אם לא בא"י, אז לפחות בארצות הסמוכות לה.—

מדברים עוד לשאלה זו ה"ה ד"ר בודינהימר וד"ר פרידימן. ובזה נגמר הענין.—

עוברים לחלק השני של הצעת סימון.—המציע עומד על נוסחתו.—חלק זה של ההצעה מתקבל.—

מקריאים את הצעתו של הד"ר ל ו י: „הקונגרס מסמן ברצון את ההתקדמות הגדולה של „בצלאל" ומביע את בטחונו, שמוסד־הכספים שלנו בא"י יסייע לבטחון קיומו החמרי של בה"ס, בהקציעו לו קרדיט מתאים".—

ו ו ל פ ס ו ן מעיר, שהכל חפצים בהתפתחות „בצלאל", ואולם אי אפשר לקבל החלטות על הקונגרס בנוגע לעניני קרדיט. בשם הדירקטוריום מבטיח הוא, שיעשו את כל האפשר לטובת „בצלאל".—

עוברים להצעת הד"ר ד י י כ ס: „הקונגרס מביע את התמרמרותו כנגד המכתבים, שכתב מר יוסף כהון להפרופיסור וורבורג, ומוצא לראוי, שכהון יתפטר ממשרתו בתור דירקטור הבנק".

כ ה ן (האאג) מלמד זכות על כהון, אע"פ שאינו מסכים לצורת מכתבו.

ד"ר ב ק ר מציע לעבור על ענין כהון־וורבורג לסדר היום.

ש. ב ט ל ה י ם (בודפשט) מציע למסור את ענין כהון־וורבורג בלי וכוחים להבי"ד של הקונגרס. הצעה אחרת אומרת: הקונגרס מודיע, שאין הוא מסכים לאופן הבקורת של כהון כנגד וורבורג.

י ש ר א ל כ ה ן מציע: הקונגרס מביע את צערו על פרסום חליפות המכתבים שבין כהון וורבורג בקהל.

ד"ר א י ז י ד ו ר מ ר ג ו ל י ת מציע: „בשים אל לב את הבעת האמון לפרופסור וורבורג, שנתקבל עלי הקונגרס פה אחד, עובר הקונגרס על התנפלותו של כהון לסדר היום".

היו"ר מודיע, שרשות הדבור נתונה עוד לה"ה כהון וורבורג.

כ ה ו ו ן מותר על זכות הדבור.

פרופ. ו ו ר ב ו ר ג: חושב אני, שלקונגרס יש ענינים יותר חשובים ככר הודעתי פעמים רבות, שאינני חושב את עצמי לאיש־עסקים. כמדומה לי רק, שהבנק שלנו אין לו עכשו ההבנה הדרושה בדבר העבודה בא"י— כמובן, אינני מדבר ע"ד ההבנה המסחרית. ואולם, אם מודיע אני, שעד כמה שאפשר לא אעסוק בעסקי־מסחר—אין עוד שום יסוד לוכוחים בנוגע להעתיד. לדעתי עלינו לעבור על ענין זה לסדר היום. (מח"כ רועשות).

הצעה זו מתקבלת פה אחד.

י ש י ב ה ע ש י ר י ת.

יום ה' 4 שעות אחרי הצהרים.

היו"ר — ד"ר צ'לינוב.

ד"ר בודינהימר מדבר ע"ד שנוי תקנות האורגניזציה. מפני שהזמן קצר

ישעת נעילת הקונגרס קרובה אין הנואם יכול להקריא את הרצאתו המפורטה שהכין להעמיד אותה לוכוחים. את ההרצאה מפיצים נדפסת בין הנאספים. כל הקונגרסים הקודמים חטאו בזה, שהתיחסו להאורגניזציה כאל בת חורגת. תמיד העמדה שאלה זו על הפרק בשעה האחרונה ובתנאים כאלה, שלא היתה שוב אפשרות לברוא איזה דבר שיש בו ממש. כך נעשה גם עכשו.—על הרצאתו הנדפסת, שנפוצה בין צירי הקונגרס, יש לו להמרצה להוסיף רק דבר אחד בנוגע לשאלה, המעסקת זה יומים בלי הפסק את הועדה התדירית ואת ה„לנדסמנשפטים" השונים: בנוגע להההנהגה המרכזית. הנואם מתנגד להצעה, שבמקום יו"ר אחד יבא קולגיום של מספר חברים. ההנהגה צריכה להיות חזקה ומרוכזת. בקולגיום אי אפשר הדבר, שמספר חברים לא יגור במקומות שונים. הנסיון הורה, שקולגיום כזה איננו מסוגל לעבודה, טובתה של תנועתנו דורשת, שלא ירבו לשנות את צורתה של ההנהגה.

מתעוררים וכוחים לסדר היום. לבסוף מחליט הקונגרס למלא את ידי הועד הפועל הגדול להכין תקנות חדשות של ההסתדרות ולהציע אותן לפני הקונגרס הבא. הצעה זו תהיה הסעיף הראשון בסדר העבודה של הקונגרס העשירי, עכשו תציע הועדה התדירית הצעות מסוימות בנוגע להההנהגה ובקשר עם זה תציע גם שנויים ידועים בתקנות האורגניזציה, כשתמצא צורך בדבר.—

הקונגרס עובר בינתים לשאלות אחרות. מתעוררים וכוחים בדבר הפד־רציות החדשות באנגליה ובאמריקה, שנתאשרו בשנה האחרונה, וע"ד היחס שבין האורדן „אבירי ציון" להפדרציה האמריקאית מצד אחד ובין האורדן „המכבים" והפדרציה האנגלית מצד השני. הקונגרס מחליט למסור את בירור הסכסוכים האלו לועד הפועל הגדול.—

ד"ר צ'לינוב מרצה ע"ד ישיבת הועדה לקרדיט האגררי ומציע בשמה את ההצעה הזאת: „הקונגרס בוחר בועדה מיוחדה, שתעשה את הצעדים הדרושים ליצירת מוסד לקרדיט קרקעי. לועדה זו ניתנת הרשות לצרף אליה עוד מספר חברים. את עבודתה היא צריכה לעשות בהתאמה עם הועד הפועל". הצעה זו מתקבלת.—לחברי הועדה נבחרים ה"ה ש. ברבש, אודיסה; י. ל. גולדברג, וילנה; ברטרנד המבורג, ברלין; יעקבוס כהן, האג; ד"ר קצנלסון, ליבוי; אינג'נר קרמנצקי, וינה; ד"ר צ'לינוב, מוסקבה; מ. אוסישקין, אודיסה; פרופ. וורבורג, ברלין; דוד וולפסון, קלן.—

הקונגרס עובר אח"כ לשאלת סדור עניני הכספים של האורגניזציה הציונית. במקום הד"ר ה נ ט ק י, הטרוד בישיבת הועדה התדירית, מרצה מר ו ו ל פ ס ו ן ומציע הצעה זו: „הקונגרס מחליט שכל המוסדות הממוניים שנבראו ע"י האורגניזציה הציונית וגם הקופה הלאומית בכלל, יכניסו לטובת המפלגה מס של עשרה אחוזים למאה מהכנסותיהם".—ע"ד הצעה זו מתעוררים וכוחים נלהבים. רבים מוחים בכל תוקף כנגד החפץ לשים מס על הקופה הלאומית. וולפסון יוצא בינתים להשתתף בישיבת הועדה התדירית. בשובו הוא מודיע, כי התברים, שהועדה התדירית אומרת להציע אותם בתור חברי הועד הפועל המצומצם, הביעו את דעתם כנגד שימת מס על הקופה הלאומית, ומפני זה הוא חוזר מהצעה זו, ומבקש את הקונגרס לדחות גם את ההצעה האחרת, שהוצעה לשום מס על המוסדות הציוניים האחרים, מלבד הקופה הלאומית ותרומת עצי־זית. אם יוציאו מן הכלל את שני המוסדות האחרונים הללו לא תועיל הטלת מס על יתר המוסדות, בכדי לתקן את המצב הפיננסי של האורגניזציה.

ההצעה ע"ד הטלת מס על המוסדות הציוניים נדחתה ברוב דעות גדול.

בשמונה שעות נפסקת הישיבה עד עשר שעות.

הישיבה האחרונה.

הישיבה נפתחת בעשר שעות. ראש הועדה התדירית, הד"ר חיים וייצמן מציע בשם הועדה לשנות את הסעיף 23 של תקנות האורגניזציה. הועד הפועל הגדול יהיה, לכה"פ. בן עשרים ואחד חבר, משלשה עד שבעה מהחברים הללו הם חברי הועד הפועל המצומצם, ולכל הפחות שלשה מחברי הועד הפועל המצומצם צריכים לשבת במקום אחד. הסעיף, שעל פיו ראש הועד הפועל המצומצם נבחר מהקונגרס ימחק מהתקנות.

ד"ר היינריך לוי מוסר מודעה והצעה בשם הרוב הגד' של הצירים האשכנזים, בשם הצירים מנגב־אפריקה, מאונגריה מבולגריה, מאיטליה ומטורקיה, בשם הפדירציה „מזרחי", בש האורדן „אבירי ציון", חלק מהפדירציה הרומינית והאנגלית וחל מהצירים מפולין־הרוסית: „הקונגרס בוחר בראש הועד הפוע המצומצם. דוד וולפסון צריך להיות ראש הועד הפועל המצומצם המשרד של ההנהגה צריך להיות במקום ישיבת ראש הועד הפועל".

דוד וולפסון נואם נאום הפרידה ומבקש בכל תוקף שישובו מהצעה זו. צריך לתת להחברים החדשים, שיבחרו לוע הפועל המצומצם את האפשרות לעבוד כפי רצונם. אם במש הזמן יתברר, שהועד הפועל החדש לא מלא את תפקידו — יהיה הנואם ראשון, שידרוש מהקונגרס לשוב ולבטל את השנויי החדשים. — עכשו דורש הנואם, שלא יציעו הצעות אחרו כנגד הצעות הועדה התדירית.

בשם הצירים מרוסיה, מאמיריקה, בשם האורדן „המכבים" בשם צירי אוסטריה המערבית נמסרת מודעה ברוח הצע הועדה התדירית ודרישה להעביר את המרכז מקלן לברלין.— בשם הצירים מגליציה מודיע הד"ר ליאון רייך, כי חפצים ה בוולפסון בתור יו"ר, אבל המרכז צריך לעבור מקלן לברלין.—

בשם „פועלי ציון" מוסר מר קפלן־קפלנסקי מודעה. המרכז צריך להקבע בשעה ההיסטורית החשובה הזו בעיר גדולה שהנה מרכז מדיני וקולטורי חשוב, יושב ראש הוע הפועל צריך להיות נבחר ע"י חבריו, ולא ע"י הקונגרס. ואולם בכל אופן הם דורשים, שתנתן האפשרות להעומדים ברא התנועה עתה, שיקדישו גם בעתיד את כחותיהם לתנועתנו.

ד"ר הנריך לוי מודיע, שאחרי מסירת המודעה ש וולפסון אין הצירים שבשמם דבר יכולים אמנם להביע א דעתם בעד הצעות הועדה התדירית, אבל אין הם יכולים ג לעמוד על דעתם, ומפני זה ימנעו לגמרי מלחוות את דעתם.

ד"ר א. פרידימן שב ומעלה את הצעת הד"ר לוי.—

מעמידים למנין את הצעת הועדה התדירית, כל חלק וחל בפני עצמו. הסעיף העשרים ושלשה של תקנות האורגניזצי מתקבל בנוסח שהציעה הועדה התדירית.—ד"ר ו ל ד מ ן דורש שיעמידו עוד ב פ י ר ו ש למנין, אם יש למחוק את התקנ הישנה, שעל פיה את ראש הועד הפועל בוחר הקונגרס (בהניס החדש של סעיף כ"ג, שהוצע מאת הועדה התדירית ושנתקב ע"י הקונגרס נשמטה תקנה זו, אלא שלא העמידו ב פ י ר ו למנין את הדרישה למחק את הדברים האלה).

ד"ר פ ר י ד מ ן מודיע בשם הצירים האשכנזים שבנוג לסעיף זה הם נכונים להשתתף בהעמדה־למנין.

הצעת הועדה התדירית למחק סעיף זה מתקנות האורגניזצי נדחית ברוב של 148 כנגד 128 דעות.

אז מכניסה הפדרציה של ה„מזרחי" את ההצעה, שהקונגר יבחר את וולפסון בתור ראש הועד הפועל.

ד"ר וייצמן מודיע, שאחרי ההחלטה, שנתקבלה זה עתה, אין עוד מקום להצעות האחרות של הועדה התדירית, שביסו הונחה ההצעה שנדחתה ע"י הקונגרס. חברי הועדה התדירי נכנסים שוב לישיבה, וישיבת הקונגרס נפסקת בחצות הלילה בערך.

קרוב לשתי שעות בלילה נפתחת שוב הישיבה. ו ו ל פ ס ו מודיע, שהמוצא היחידי מהמצב המסובך, שנברא לרגלי ההחלט שנתקבלה בדבר בחירת היו"ר של הועד הפועל הוא — שישנ הקונגרס מהחלטה זו. הוא דורש מהקונגרס, שיקבל את הצעת ולא יראה להעולם החצוני את המחזה של מריבות והתפרדו במחנה הציוני.

ד"ר לוי מודיע בשם צירי הפדרציות של הרוב, שהפעם ימנעו מלחוות את דעתם בשאלה זו.

הצעת הועדה התדירית למחוק את התקנה הישנה בדבר בחירת היו"ר מתקבלת עכשו.

ד"ר פרידמן מודיע בשם צירי הפדרציות של הרוב, שלא ישתתפו בבחירת חברי הועד הפועל המצומצם, ואולם יחד עם זה הם מוסרים מודעה ע"ד האמון שלהם בנוגע להפרופיסור וורבורג.

ד"ר וויצמן מקריא את הצעת הועדה ההדירית לבחירת הועד הפועל המצומצם: וורבורג, סקולוב, צ'לינוב אוסישקין (מחאות ומח"כ כאחר) הנטקי, שטנד. סנדלר. הועדה התדירית מציעה לקבל רשימה זו בבת אחת. ההצעה מתקבלת, בעוד שחלק גדול מהקונגרס נמנע מלהשתתף בבחירות. —

ד"ר הנטקי מודיע, שבתנאים כאלה אין הוא יכול לקבל עליו את הבחירה. כיוצא בזה מודיעים סנדלר ופרופיסור וורבורג. (באולם תנועה רבה).

הועדה התדירית וה„לנדמנשפטים" השונים עוזבים את אולם הקונגרס ונכנסים לישיבותיהם להתיעץ על דבר המצב.— ההפסקה נמשכת יותר משעה וחצי. —

הישיבה נפתחת שוב אחרי שלש שעות וחצי.

ד"ר בודינהימר, וולפסון מודיעים, שאין מוצא אחר ממצב זה, אלא הנהגה לפי שעה. ההנהגה של עכשו, הועד הפועל הגדול וכל הועדות השונות נשארות בלי שום שנוי. גם מקום הלשכה המרכזית של ההנהגה נשאר לפי שעה בקלן, עד הקונגרס הבא, שיקדים לבא מאשר תמיד. הצעה זו מתקבלת כמעט פה אחד (רק שנים—שלשה צירים כנגד).

פרופיסור ווייל (פרנקפורט) מביע תודה להפריזידיום ולהמשרר של הקונגרס על עבודתם הקשה במשך כל הזמן ומדבר ברוח ה„מזרחי" על ערכם של תנועתנו ושל הקונגרסים.—

ד"ר בודינהימר נושא את נאום הנעילה וקורא לכל הנאספים לעבודה מאוחדת ופוריה, הקונגרס נסגר בחצי השעה החמשית בבקר. —

כשירה יתומה מצלצל שיר „התקוה".

חשבון ההכנסה וההוצאה של הועד המרכזי

(לתקופה של שני שנים וחמשה חדשים)

הכנסה:

תשבון השקלים (40 % מכסף השקלים של שנת הי"ב והשנים הקודמות)	12094.39 ר.
מס מפלגתי	" 1898.42
הערכה עצמית 1/3 של כל ההכנסה	" 278.05
קרן להסתדרות ותעמולה (מערים ואנשים שונים)	" 4261.16
הכנסות שונות (הכנסה ממוסדים שונים, מהוצאות כפרותיות)	" 4666.35
הערכה למלא את הגרעון	" 7205.15
ס"ה	30403.47 ר.

הוצאה:

החזקת הועד המרכזי:		
שכר העובדים בהוה"מ	11576.09	
דירה וכו'	1927.20	
הוצאות הלשכה	300.12	13803.41 ר.
הוצאות הדפוס (שוברות השקלים, המס המפלגתי, מודעות)		1072.57
תעמולה בעל פה	3955.34	
תעמולה בדפוס	1717.91	
תמיכות לעתונות הציונית	10403.—	16076.25
הוצאות הדואר והטלגרף	3294	
נסיעות	1354.46	
ועדים פלכיים וגליליים	542.83	
הוצאות שלא נראו מראש	668.49	
הועדה הפלשתינאית	350.28	
הקונגרס השמיני, הועידה בקלן ובאודיסה.	1078.60	
הלואות מוקדמות להקונגרס התשיעי	8.50	7296.62
		38248.85
ההכנסה כנ"ל		30403.47
הגרעון		7845.38

ם. פ. זיירמאן.

הַוְעִידָה לְשָׂפָה וּלְקוּלְטוּרָה הָעִבְרִית בְּבֶרְלִין.

(דו"ח מיוחד בשביל „העולם").

(סוף)

ד"ר מוסינזון מוכיח, כי בענינים כאלה הרבה עושה הסביבה, וזו בא"י היא היותר מוכשרה בשביל קונגרס עברי. אבל הוא מציע. כי יתיעצו תחלה עם העסקנים בקושטא ובא"י, ורק אם אלה ימצאו לאפשר לקרוא את הכנסיה בא"י, אז תהיה שמה.

ויידמאן. מראה, כי הויכוחים ע"א התכן מיותרים המה לגמרי, מפני שהמלת תרבות כוללת בתוכה גם חנוך, גם ספרות ועוד.

ארץ-ישראל אינה זקוקה להכנסיה. נצחון שפתנו בארץ זו הוא חכרח היסתורי.

הכנסיה תביא תועלת מרובה לארצות הגולה, וביחוד ליהודי אוסטריה, ששם נלחמים אחינו בעד זכיותיהם הלאומיות, וטוב יהי לקרא את הכנסית באיזו מערי אוסטריה, ולא בגליציה.

הד"ר נאכט דורש, כי הכנסיה תהיה אך בא"י.

בן-אביגדור מתנגד להדעה, כי צריך לצמצם את התכן של הכנסיה.

בדבר המקום דעתו נוטה לחו"ל, מפני ששם תביא הכנסיה תועלת מרובה.

סופרמן — (רוהטין, גליציה) מעיר, כי בגליציה אי אפשר לכנסיה מפני סבות פוליטיות, וכתור ציוני הוא רוצה דוקא שתהיה כא"י.

גוּנצר — חושב, שצריך להחליט תחלה ע"א התכן של הכנסיה הבאה ומגמתה — ואז אפשר יהיה להחליט החלטה ברורה גם ע"ד המקום.

מדברים עוד ד"ר הילמאן וד"ר קליאצקין, ואח"כ עולה על הבימה אוסישקין להגן על הצעותיו.

„לא חפצתי, אומר הנואם, להגביל ולצמצם את התכן. אנכי הבעתי רק את דעתי, כי השפה תהיה הבסיס העיקרי לכל העבודה העתידה. אין אנכי מתנגד לעבודות אחרות. אבל מי יודע, אם יעלו כל אלה בידינו?

בדבר הזמן — הלא אם תהיה הכנסיה בגולה, אז תהיה אך בסוף הקיץ. אומרים, שהזמן קצר, אבל אם הזמן קצר, אין הפועלים עצלים!

ובדבר המקום עלי להגיד לכם, כי אחרי כל הטענות ומענות ששמעתי, באתי לידי הכרה ברורה, כי המקום היותר טוב ומוכשר בשביל הכנסיה הוא ארץ-ישראל. אומרים כי ארץ-ישראל טובה יותר מדאי, אבל עמא דבר „אם הכלה נאה יותר מדאי — אין זה חסרון".

טוענים, כי שאלות ופרובלימות קולטוריות ישנן אך לצעירי אחינו בגולה, ולפיכך צריך לקרא כאן לכנסיה. אבל הלא הכנסיה לא תוכל לפתור את הפרובלימות, כי בגולה אין להן פתרון.

הנואם פונה אל אחד העם ואומר: „מלגלג אתה על עבודתי הפוליטית, היינו על עבודתי בתוך הסתדרות העוסקת בפוליטיקה. ועלי לאמר לך: הרבה דברים טובים ומועילים, למדתי ממך אבל דבר אחד לא למדתי ממך, כ"א דוקא שם באותה ההסתדרות הפוליטי

הוא: מה יפה הוא כח הרצון, מה רב הוא כח האמונה ולכן אני מאמין, אם אך נחפוץ — נצליח ונשיג את משאת נפשנו: כי הכנסיה הבאה תהיה דוקא בא"י! (מח"כ).

אבל אם מסבות חצוניות אי־אפשר יהיה הדבר — אז ימסר נא הדבר ל„הועד־המכין" שתבחרו, והוא יחליט דבר, אבל בחרו אנשים לה„יעד" הזה, שבטוחים אתם בהם, כי יעשו כרצוננו".

עושים הפסקה לחצי שעת, ואח"כ מקבלים ברוב דעית את ההחלטה הזאת: הועידה מחליטה, כי המקום היותר רצוי בשביל הכנסיה „לתחית השפה והתרבות" הוא ארץ־ישראל. אבל אם אי־אפשר יהיה — תקרא ברלין. אם בא"י — תהיה בסוף חשון תרע"א ואם בחו"ל — באלול תר"ע.

קוראים עוד הפעם שורה שלמה של תלגרמי־ברכה, שנתקבלו במשך היום. הגלויה המיוחדה מאת הזקן ר' מנדלי מו"ס והתלגרמה של העתון „המבשר" בקושטא מתקבלות בכתיאות־כפים סוערות.

מר מוצקין קורא מעין הרצאה ע"א ההסתדרות, הוא מתנצל על שלא הכין הרצאה הגונה. ראשית, מפני שחשבו כי ועידה זו תהי מעשית ולא תעסיק בשאלות עיוניות, ושנית, מפני שרק בימים האחרונים קבל הצעות שונות בנידן זה, ואי־אפשר היה לו לערכן ולסדרן.

ומרבה הנואם דברים על נחיצות ההסתדרות. ישנן שאלות רבות שהנן לע"ע אך תיאוריות, יען כי אין הסתדרות שתוציא אותן לפעולות. מעין שאלות אלו הן: החנוך, הפרוגרמה של ביה"ס, המבטא בדבור העברי, יצירת מלים וכדומה.

ההסתדרות עתידה לעבוד הרבה באוסטריה לאחר שיכירו שם את הזכות של הלאום העברי, ובתורקיה, כשיבאו כדהים בבתי־הספר של הממשלה וינהיגו בתור חובה את השפה העברית.

ההסתדרות תשכלל את הועידות של המורים־העברים בארץ־ישראל, רוסיה ואוסטריה. ואפשר שנחוץ יהיה לשלוח מרצים מיוחדים לועידות הללו.

הוא מציע ליסד קרן־קולטורית, ליסד חברת־מניות להוצאות ספרים עברים, שתעמוד תחת השגחת היעד של ההסתדרות החדשה.

עם ההרצאה הזאת נגמרה האספה השניה, אחרי שבחרו בקומיסיה מיוחדה, שתעיין בכל החומר ותציע לפני הועידה את החלטותיה בדבר יסוד ההסתדרות.

הישיבה השלשית

הישיבה השלישית נפתחה ביום השלישי בבקר. היו"ר הוא מר מוצקין.

מתחלת היא בהרצאות שונות — יען כי הקומיסיה שנבחרה אתמול עוד לא גמרה את עבודתה — אדות המוסדים העברים השונים:

ההרצאה הראשונה היא של הד"ר אשכנזי — על דבר בתי־הספר ללמוד־הדת אשר באשכנז. הוא מבאר, כיצד אפשר היה לתקן ולשכלל את בתי־הספר האלה, שהתלמידים למדו גם עברית. נחוץ הדבר ליסד בברלין, ואחרי־כן גם בערים אחרות, בתי ספר למופת. בכל עדה גדולה נמצא מספר ידוע של לאומיים עברים, שישמחו לתת לבניהם חנוך עברי הגון. ואחרי שיתפתחו בתי־הספר הללו — יש תקוה, כי אלה שהכח בידם ומפתחות אוצר־הקהלה בכיסם — יבאו גם הם לעזרתנו.

הצעותיו נמסרו לועד־המכין ל„תשומת־לב".

ד"ר יוסף קלוזנר מרצה ע"א מצב ה„עבריה". שנוסדה בימי הקינגרס בהאג. עתה ישנן כ־127 אגודות בארצות שונות. כ־85 מהן באות במגע־ומשא תמידי את הועד המרכזי. והשאר מתקימות אך ע"י איש אחד אי שנים. במקומות אחרים, כמו ניו־יורק, לונדון ומנשסתר — נמצאות כעת האגודות היותר טובות ווריזות. קוראות הן לאספות לעתים קרובות ומקריאות שם הרצאות רבות ומלאות ענין. גם בגליציה ורומניה ישנן אגודות אחדות העובדות במרץ והמשתדלות להפיץ ספרי הספרות העברית החדשה.

אם העבודה של „עבריה" הצטמצמה והתטשטשה — אין זה אלא מפני תנאי הזמן והמכשולים החצוניים שפגשה על דרכה ולפיכך היתה מוכרחה במקומות רבים להתחבר עם אגודות „חובבי שפת עבר" המאושרות מטעה"מ, שיש להן רשות לעבוד בכל ערי רוסיה, אעפ"י שהמטרה העיקרית של „עבריה" היא להפיץ את הדבור העברי, בעוד ש„חובבי שפת עבר" עוסקים בעניני החנוך והספרות.

אם קשה להראות על הרבה פעולות מוחשיות של „עבריה", הנה הורות לה חדל הדבור העברי להיות חדוש בעיני הבריות. הדבור העברי היה כמעט לאורח תמידי בכל אספה ציונית ולאומית.

ההכנסה מן השקלים של „עבריה" עלתה לאלף ושלש מאות רובל.

מר סופרמן מרצה ע"א מצב בתי־הספר בגליציה - דברים הידועים כבר לקוראי „העולם".

הד"ר יעקב נאכט מיאסי מספר ע"א הסתדרות המורים שנוסדה ברומניה לפני שנתים ולא הצליחה, מפני שאין מורים ראוים לשם זה ברומניה.

עולה על הבמה מר פלורנטין, יהודי ספרדי מסלוניקי. הקהל מקבל את פניו במח"כ סוערות. זו היתה ברכת שלום נהדרה לבא־כח אחינו שנתרחקו.

הוא מדבר בהברה ספרדית, בסגנון צח ומורגני, ומבגנשינו אנו עד כמה יש כח בשפתנו לעשות אותנו לעם אחד בעל שאיפה אחת לתחית עמנו! —

הוא מספר ע"ד התפתחות הדבור העברי בתורקיה. עוזר אחד של העתון „איל אבינגיר", שכתב מכתבים בהעתון הזה מירושלים, תאר באחד ממכתביו בשפה יפה ונמלצה את תחית השפה העברית בארץ־ישראל, ובתוך יתר דבריו הזכיר כי איש אחד ומיוחד היה המתחיל בדבר: זה בן־יהודה שכל ב"ב מדברים עברית, גם השפחה הערבית שבביתו מדברת עברית כהוגן... המכתב הזה עשה רושם גדול. הנואם ועוד צעיר אחד החליטו להתחיל גם הם ביסוד אגודת דוברי עברית. במשך שבוע ימים היו להם ט"ו חבר. בראשונה קשה היתה העבודה, החברים לא היו מפותחים די צרכם ולא ידעו לדבר כן בעברית, אבל לאט לאט התרגלו והתפתחו, יסדו בית־עקד עברי, שבו היו כל ספרי „אחיאסף" ו„תושיה", ובאופן זה סיעו להתפתחות החברים והמורים. התחילו להשתדל, כי ינהיגו את השטה „עברית בעברית" בת"ת. אבל בתחלה היה הדבר קשה מעט, כי הספרדים הם בטבעם מחזיקים בנושנות. אבל לבסוף בא הנצחון — ובת"ת הנהיגו את השטה הלזו. בהבית הזה היו אז אלף ומאתים תלמיד ולהם שבעה־עשר מורים. הנצחון הזה השפיע לטוב גם על ערי הסביבה. במונסטיר, באוסקיוב ועוד הונהגה השטה הזאת חורות להשתדלות האגודה „קדימה" — (כך שם האגודה „דוברי עברית" הראשונה, שנוסדה בסלוניקי).

הוא מביע תקותו, כי לאחר שתברא הסתדרות כללית, יבאו גם הספרדים לעבוד שכם אחד עם כל השואפים לתחית שפת עבר בכל הארצות. —

ד"ר ב. מוסינזון מרצה ע"א התפתחות אגודת המורים בארץ־ישראל, ועל אדות שאר החברות השונות העובדות במקצוע החנוך בארץ־ישראל. בא"י מורגש החסרון בספרי חנוך, למוד וקריאה, המתאימים לתנאי המקום. הפועלים בא"י שנו את חייהם

תכלית שנוי והם מסורים בכל נפשם גם להדבור העברי. בשעה שרבים מהעסקנים הצבוריים שבא"י לא למדו לדבר עברית, עלה הדבר הזה במעט בידי כל הפועלים. וגם בשבילם צריך לברא ספרות על דבר הטבע ותיי הסביבה וכדומה. היצירה העברית המקורית אפשרית היא רק בארץ־ישראל ומשם תשפיע על הגולה. הגלות צריכה להמציא את הכחות החומריים לצורך זה, ארץ־ישראל נותנת להגלות הרבה יותר מאשר הגלות נותנת לה!

בא אל האולם הד"ר כ ה ן ־ ב ר נ ש ט י י ן, המתקבל ברעם של מחיאת־כפים. הוא עולה על הבמה, מוסר ברכת שלום בשם האינטליגנציה העברית ביפו ובירושלים, ומברך את הקונפרנציה בעבודה פוריה, וכי יצא הקונגרס הקולטורי אל הפועל. הוא מקדים בברכה את ההחלטה, כי הקונגרס הראשון יהיה בארץ־ישראל.

„היצירה הקולטורית, — אומר הנואם, — המתהוה בא"י איננה עוד חזקה, עד כדי לספק את צרכי הגולה. מקיה אנכי כי הדור הבא ימלא דרישה זו. אבל גם עתה היתה א"י יכולה לתת הרבה יותר, אילו היתה גדולה הדרישה לפרי־הספרות שבא"י. ולתכלית זו צריך ליסד חברד של מניות, שתעסוק בהוצאת־ספרים בא"י והפצתם בארצות הגולה. דבר זה עומד להעשית עתה ע"י האינטליגנטים בארץ, בהשתתפותם של אנשים אמידים אחדים. ראשית עבודתה תהי: להוציא ספרי־למוד וקריאה בשביל ילדי בתי־הספר וגם בשביל הגדולים. חושבים גם ליסד עתון חשוב והגון, אבל החליטו לגשת אל העבודה, אחרי שיהיה בידי האגודה סכום של חמשת אלפים רובל. חצי הסכום הזה — יתנו בעלי האגודה בארץ והחצי השני צריך לאסוף בארצות הגולה. מחיר כל מניה מאה פרנק. הוא פונה בקריאה לחברי היעידה, כי יעזרו לאגודה זו.

אחרי הפסקה קצרה עוברת הנשיאות לידי מר אוסישקין. בשם הקומיסיה שנבחרה אתמול מציע הנשיא, כי הועידה תקבל בלי וכוחים את ההחלטות שקבלה הקומיסיה.

הסעיף הראשון — „הועידה מחליטה לקרוא לכנסיה וכו'" — אמנב נתקבל, אבל כנגד זה עורר וכוחים עצומים הסעיף השני ע"א המשתתפים בהכנסיה הבאה.

ד"ר ט ר ט ו ק ב ר חושב, שאסור להוציא מן הכלל אנשים שאינם יודעים עברית. ישנם רבים שיוכלו להשתתף בעבודה. אע"פ שאינם יודעים עוד את השפה.

א ח ד ־ ה ע ם מגין על הצעת הקומיסיה, כי אל הכנסיה הבאה יבחרו רק יודעי עברית. אם יתרחבו הגבולים ותנתן רשות לכל „חובב" לבא בהסתדרות ולהבחר, אז לא תביא הכנסיה את התוצאות המקוות.

ד"ר מ. י. ג ל י ק ז ו ן מעיר, שהצעת הקומיסיה, כי רק יודעי עברית יתקבלו אל ההסתדרות מתנגדת להחלטה של יום אתמול, כי תהי מוקדשה לעניני הלשון ו ה ת ר ב ו ת העברית. וכיון שהתרבות העברית נסמנה כתור חטיבה מיוחדת שלא נכללה במושג „הלשון" - שמע מינה, שהכנסיה הבאה תעסוק גם בענינים אחרים מלבד הלשון, ואין טעם להרחיק לכפרע את כל אלה שאינם יודעים עברית.

מעמידים את השאלה למנין, מפני שהדעות נתחלקו, קוראים בשמות את כל המשתתפים, ברוב של 22 כנגד 20 דעת (אחדים נמנעים מלחוות דעה, רבים אינם באותו מעמד). נתקבל נוסח הקומיסיה.

נגד הנוסח „השפה הלאומית" מדבר מר ל ו י ן, כי ישנם יהודים החושבים גם את השפה היהודית ללאומית, והוא מציע אפוא לנסח „שפה לאומית" בלי ה"א הידיעה. מר פלורנטין מתנגד בכל תוקף להצעה הזאת, וברוב של ארבעים כנגד שתי דעות נתקבל הנוסח של הקומיסיה.

מתחילים וכוחים ובלבול־דברים אדות ש פ ת הכנסיה. ברוב דעות מתקבלת הצעת אחד־העם, ששפת הכנסיה תהיה עברית.

— —

ישיבה אחרונה.

אוסישקין פותח את האספה ומודיע, כי שמונה חברים מוחים נגד ההחלטה שנתקבלה בסוף הישיבה הקודמת על אדות שפת הכנסיה הבאה ודורשים, כי ידונו עוד הפעם בשאלה זו.

רעש באולם. ישנם מוחים כלפי „המוחים". אומרים: קבלנו החלטה ואין לשנותה! אבל הנואם של „המוחים" — הד"ר מוסינזון — מוכיח, כי אך חברים מעטים מאד השתתפו בהחלטה זו, ואם נשאיר אותה בתקפה נפסיד הרבה חברים מועילים ועובדים חרוצים, שאינם יכולים לדבר עברית, ולפיכך ראוי הדבר, כי נשוב לדון בדבר ההצעה הזאת.

ברוב דעות גדול (22 כנגד 3) מחליטים לבטל את ההחלטה הקודמת ולשוב ולדון על הצעת א ח ד ־ ה ע ם עוד הפעם.

אבל אחרי שדבר ד"ר ב ר נ פ ל ד בזכות הצעתו של א"ה, קם המציע עצמו וחזר מהצעתו. מר קליינמן מציע אותה שוב ומבאר אותה.

ק ל י י נ מ ן: צריך אני להביע את צערי על החליפות הפתאומיות הבאות ברוח הרוב של אספתנו. בתחלה היה הרוב הגדול בעד הצעת אחד־העם ורק כשבעה או שמונה איש היו כנגדה. עכשו הרוב הגדול כנגדה ורק שלשה אנשים בעדה. מה נהיה בינתים, איזו שנוי בא, שהשפיע על הרוב שלנו להחליף את דעתו? כל כמה שאני יודע לא נקרה בינתים דבר, מלבד אולי מה שחברים ידועים מצאו את עצמם נעלבים על־ידי ההחלטה הזאת, בחשבם בטעות, שהיא באה במתכוון להוציא אותם מן הכלל, בשביל שאינם מטיבים לדבר עברית. זוהי שגיאה גמורה: לא היה בדעת איש מאתנו להעליב את מי שיהיה, וככל הנאספים פה אנו יודעים לערוך את חשיבותם האישית ואת פעולותיהם של אותם החברים, ואולם דוקא מפני שאנו מכבדים אותם כל־כך, הלא הרשות בידנו לדרוש מהם שיבינו, כי אם מתירים אנו להם, אפילו כתור יוצא מן הכלל, לדבר אלינו בשפה זרה, הלא כבוד גדול אנו עושים ל ה ם ויתור גדול אנו עושים להם, שבשבילו הם צריכים להכיר לנו תודה, ולא שידרשו, כי בשביל חולשתם הפרטית, נבגוד אנו כלנו בהיסוד העיקרי שלנו.

וזהו פרינציפ עיקרי וגדול, שעל כל פנים בכנסיותינו העבריות תהיה השפה הרשמית השפה העברית. יש זמנים שצריך להיות קנאי. אתם יודעים את מאמר התלמוד: „בשעת חירום אפילו על ערקתא דמסאני". והשעה הזאת שעת חירום היא לשפתנו. הכחות המתפרצים לסתור את כל היסוד שאנו עומדים עליו, כל־כך רבים וכל־כך מסוכנים לנו, מפני שהם מתפרצים בבת אחת מעברים שונים מבית ומחוץ, עד שאנו צריכים באמת לגזור גזרות קשות כמו בשעת חירום ולהקפיד אפילו על ערקתא דמסאני. ראו, איך הפולנים מכריזים על בגידה לאומית, אם נמצא שלט בלתי־פולני על הדלת, או בשבית־מסחר פולני מרפיס רשימת סחורותיו לא בשפת הלאום. נלמוד נא לעשות גם אנו כהמתוקנים שבהם!

נאמר פה, שבשביל לעשות כבוד לאחד־העם נתקבלה בתחלה הצעתו; אינני חושב, כי ימצא מי שיחפוץ לעשות כבוד גם לי, אבל מבקש אני מכם שהפעם לא תחלקו כבוד גם לאחד־העם, ואף־על־פי שחזר הוא מהצעתו, תקבלוה מידי אני (אותות הסכמה מעטים).

הד"ר קליאצקין מדבר בהתלהבות נגד הצעת קליינמן־אחד־העם. רוב המדברים עברית המה צעירים שקראו ושנו מעט, וכנגדם יש לנו חכמים מפורסמים, אנשי־מדע, שאם גם אינם יודעים לדבר עברית, המה מטובי העובדים בשדה תרבותנו. האומנם יש לנו הזכות לרחות את כל אלה מפני איזה קנאה להשפה? העיקר הוא התכן ולא השפה.

גם הד"ר ג ל י ק ז ו ן ומר י ד י ד י ה מדברים נגד ההצעה הזאת. זה האחרון שואל: האם בשביל איזה „פטפטנים" אנו קוראים לכנסיה? מה יועילו אלה לנו? מה יכולים המה להגיד לנו? עלינו לבקש עצה מפי כל איש שיש לו מה להגיד, יהי הדבר גם בשפה נכריה ובלבד שיתן לנו איזה רעיון! —

נמצא אך נואם אחד — והוא מר ש י י נ ק י ן — המדבר בזכות ההצעה הזאת. כל המדברים עתה עברית — „גמגמו" תחלה ואח"כ התפתח „הגמגום" לדבור צח ונמרץ. ישנם כאלה המפחדים ויראים להתחיל בדבור העברי, החלטה זו תפיג את פחדנותם... ובכלל נעים לו יותר, להנואם, „הפטפוט" העברי מאשר הדבור הצח בשפות אחרות.

מדבר עוד ה ד " ר מ ו ס י נ ז ו ן נגד ההצעה הזאת, וברוב דעות היא נדחתה.

הד"ר קליאצקין מציע, כי שפת ההרצאות תהיה עברית, ורק בוכוחים רשאי כל חבר לדבר בשפה השגורה בפיו.

עתה מציע הד"ר גליקזון, כי תהיה הרשות לועד המכין להזמין בתור חברים להכנסיה גם סופרים ועסקנים מפורסמים.

פה נלחמות שתי השקפות שונות. מצד אחד יש לנו אנשים הרוצים להרחיב את חוג פעולותיה של הכנסיה הבאה ושל ההסתדרות העומדת להברא. בעלי דעה זו חושבים, שכבר הגיעה השעה לסדר ולארגן את כל עניני הלשון והספרות העברית, לברוא את כל האורגנים, שיקיפו את כל מקצעות היצירה העברית. מצד השני ישנם רבים החפצים לצמצם את חוג פעולותיה של הכנסיה וההסתדרות הבאות רק בעניני הלשון והספרות העברית. העובדה, שמתקבלות פה החלטות הסותרות אשה את רעותה מעידה לא על חוסר החכרה מצד חברי הועידה, אלא מתבארת בזה, שבשעה שמעמידים את השאלות למנין נמצא הרוב באולם פעם מן המחנה האחד פעם מן המחנה השני. מספר המחזיקים בכל אחת כשתי השטות הללו הוא עולה כמעט שוה בשוה. לצערנו נטו חברי הועד המכין—לדעותיו של רבנו הגדול בסוד הצמצום מר אחד העם והציעו לנו הצעות הממעטות את רמותה של ההסתדרות והכנסיה הבאה. כל החושכים שהגיעה השעה לארגן את כל הכחות היוצרים שבנו, לקרב לעבודתנו את כל אלה הבוראים ערכים לאומיים, המעשירים את אוצר קנינינו הרוחנים בכל מקצוע שהוא, צריכים להתנגד להצעה, שבכנסיה הבאה ישתתפו רק ציורי החברות המאורגנות. הלא אם כך יבאו שוב רק אותם החברים, שהשתתפו ב„עבריה" וב„חובבי ש"ן" והכנסיה תהי אפוא רק המשך של הועידות של „עבריה" בבזל ובהאג, ומה נחדש בעבודתנו? ולכן אני מציע, כי תנתן רשות לועד־המכין להזמין אל הכנסיה את כל אלה האנשים שהשתתפותם תביא תועלת לעניני הלשון והתרבות העברית מאיזה צד שהוא. בועד המכין, שבידו אנו מוסרים את גורלה של ההסתדרות והכנסיה העתידה, נוכל לבטוח, שלא יזמין את חילק ובילק אלא את אלה המוכשרים באמת להביא תועלת לעבודתנו, את טובי העסקנים הצבוריים.

מר מוצקין מדבר נגד ההצעה הזאת והד"ר קלצקין בעדה.

אחד־העם: אינני צריך להגיד, כי מתנגד גמור אנכי להצעה הזאת, ובכ"ז שמח אנכי לשמוע את הדברים המספרים בשבחה, מפני שעל ידם נתגלה לנו הדבר העיקרי, המצב האמתי, שהשתדלו עד עכשו להסתירו, אם כי שלא מדעת...

על שאלתי העיקרית: „ההגיעה השעה?" השיבו, שיש אנשים רבים, גם העם הוא אתנו... אחדים הוסיפו בהתלהבות, שזה כבר הגיעה השעה, ואך אנחנו האשמים, שלא עשינו עד כה מאומה, והנה עתה, כשדנים בשאלה „מי ומי ההולכים?" באים ומודיעים לנו דבר אחר לגמרי, כי ישנה אך איזו הסתדרות קטנה ובלתי נכבדה כ„עבריה", ישנם אך נערים שלא בשלו כל צרכם, המפטפטים והמגמגמים עברית. ואילו חשבתי את עצמי לאדם גדול הייתי צריך להתביש לבא בחברתם... הן האנשים הגדולים, לדעת המציעים, לא יחפצו לעמור על הבחירה בחברות כאלו... מדוע לא יחפצו? — כי גדולים הם ולא יחפצו לעמוד במקום קטנים. גם מוצקין המתנגד להצעה זו אמר, שבשביל ה„גדולים" ישתדל הועד המכין, כי ישיגו מנדטים... גר אנכי באנגליה, בארץ זו קרובות לבא הבחירות, ובעיני ראיתי, אך שגדוליהם הולכים גם אל הכפרים לבקש, כי יבחרו בהם, גם את נשיהם שולחים לעשות תעמולה.

שמה אינם מתבישים, יען כי הם מכבדים את עמם ואימת־הצבור עליהם. ואם יש לנו צבור, כאשר אמרתם, על הגדולים האלה לכבד אותו. ולדעתי, לא צריך גם הועד־המכין להשתדל בעד מי שיהיה שיקבל מנדט.

אינני ירא ואינני מפחד, שמא לא יבאו אלינו הגדולים. אם לא יבאו, זה אות כי הגדולים האלה לא לנו הם.

הקיראים רוסית בודאי זוכרים את הספור בבני־כפר אחד שהיו נוהגים להזמין אל כל משתה־חתונה „גנרל", וכשלא נמצא גנרל — היו מבקשים איזה מאן־דהוא כי יהיה ל„גנרל" להם, לבשו אותו במלבושי־גנרל והחליטו, שזה הוא „הגנרל של החתונה". אבל לנו אין צורך בגנרלים כאלה. כשתבוא העת — יבאו הגדולים האלה בעצמם. חפץ אנכי, כי יודע הצמצום באנשים לכולנו, כי רק אם נדע את האמת נשאף גם לגדולות, ובאופן אחר יהיה לנו אך דמיון שוא. תמיד נרמה את עצמנו כי יש ויש לנו כחות רבים, ובאמת—לא יעשו ה„גדולים" האלו מאומה, ועלינו יהיה עוד הפעם להתחיל מחדש עם ה„נערים המפטפטים", יען כי רק הנערים האלה הם המה היסוד, שעלי אנו בונים את תקוותנו!

עומדים למנין וברוב דעות לא גדול נדחתה הצעת הד"ר גליקסון.

נגשים אל בחירות הועד־המכין. נבחרו מלבד אלה שה עד עתה ב„הועד המכין": אחד־העם, נ. סוקולוב, שלמ שילר (לבוב), אוסישקין, ד"ר קלויזנר, ניידיטש (מוסקבה) בן־אביגדור, א. קפלן, ד"ר מגנוס (ניו־יורק). ד"ר יעקבסון (קושטא) הרב ר' יעקב מאיר (סלוניקי), מרדכי בן הלל הכהן, ד"ר מוסינזון, ילין, ד"ר לוריא (א"י).

מר שיינקין מציע, כי יבחרו את בן־יהודה אוסישקין ואחד־העם מעידים, כי במקרה שכחו להצי גם את הלוחם החשוב הזה בעד תחית שפתנו, ופה אחד נבחר

אוסישקין סוגר את הועידה בנאום יפה ונמרץ מאד. הו מביע את תודת הועידה לחברי „הועד המכין" בעד עבודת הפוריה, דבר גדול בתולדות ישראל נעשה על ידם, אם כי ל כולם היו ידועים ומפורסמים, בכ"ז קמו, עשו והצליחו!

„עוררו בזה השאלה אם כבר הגיעה השעה, אמרו ל שהאחריות גדולה — טוב, אם גם גדולה היא נקבלה עלינו החלטנו לעשות את הכנסיה הראשונה בא"י — בהסכמ איתו האיש שגרם לתחיתנו הרוחנית — אחד העם!

אחד־העם עשה את שלו, הלך לשטתו כספקן ויהי אנחנו נלך בשטתנו -- ונהיה זריזים, ובודאי יקרא עוד אח העם בשמחה: נצחוני חברי, נצחוני תלמידי!

הנני רואה בזה את באי־כח המדינה של עברנו ועתידנ באי־כח המורים העברים בארץ־ישראל, אלה המפתחים את תרבות בארץ חמדתנו (מח"כ רועשות) „המורה ככש את סידן", המור שלנו הביא לנו את תחית רוחנו; הוא כבש את נשמת הע בשביל העם (מח"כ רועשות).

ויושבים בזה צעירי־עמנו, אלה הצעירים, שבהם כ תקיותינו. את הרעיון הזה הביע צעירי לומזה במלים כ"כ יפות „התחילו נא, ואנחנו נגמור!" (מח"כ).

ורואים אנו בזה — שנים מאלה היהודים, שכ"כ מקוי אנו מהם בעתיד, מאלה שנתנו לנו את ר' יהודה הלוי ור' שלמ בן גבירול. המה שבים עתה להתאחד אתנו בעבודת התחי שלנו. קוה נקוה, כי אלה השנים הראשונים לא יהיו האחרונים

וכשאני מתבונן בכל אלה—הנני הולך בבטחה אל עבודתנ מלא עוז ומרץ אנכי ועתיד אני לקיים את משלחתי ששמתם ע בבחרכם בי בתור חבר ל„ועד המכין", ואומר אנכי לכם: הכנסיה תה במקום שהחלטתם ושמה נתראה! (מח"כ רועשות ונלהבו במשך רגעים אחדים). —

ברלין.

העורך־המו"ל: י. ל. גולדברג.

едакторъ-Издатель И. Л. Гольдбергъ. Вилгна, Типографія Ф. Гарбера, Завальная ул № 25

„אונזער לעבען"

פֿון 1 יאנואר 1090.

(פֿיערטער יאהרגאנג).

פרייז: פאר א יאהר ◦ רובל; א האלב יאהר 3 רובל;
א פיערטעל יאהר 1,50 רובל; א חודש 50 קאפ.

די צייטונג „אינזער לעבען" איז אין די 3 יאהר פון איהר עקזיסטענץ ... אזוי בעוואוסט געווארען ביי'ם לעזענדען פובליקום, אז זי נויטיגט זיך ... אין קיינע שרייענדע רעקלאמען און געקינצעלטע מיטלען אויף צו ... עקומען לעזער.

אריינגעהענדיג אין פיערטען יאהר פון איהר ערשיינונג, גיט „אונזער ... בען" אלע אבאנענטען, אויסער דעם אינטערעסאנטען לעזע-מאטעריאל ... דער צייטונג און די ביילאגען, גאנץ אומזיסט אלס פרעמיע, די ... יק פון אברהם רייזען אין צוויי גרויסע בענדער, וועלכע ענטהאלטען 64 וייטען, פראכטפאל געדרוקט, וואס קאסט אין בוכהאנדלונג 2.50 רובל.

אנמערקונג: די אבאנעמענטען, וואס צאהלען-איין דעם אבאנע-מענטס-פרייז פאר א יאהר אויף איין מאל, בעקומען די צוויי גרויסע בענדער פון רייזענס ווערק באלד, גאנץ אומזיסט.

די האלב-יעהרליכע אבאנענטען בעקומען איין באנד באלד, און דעם צווייטען באנד ביים איינצאהלען פאר'ן צווייטען האלבען יאהר, צוצאהלענדיג 10 קאפ. פארטא פאר יעדען באנד.

אויך די פיערטעל-יעהרליכע אבאנענטען בעקומען יעדען באנד ביים איינצאהלען פאר דעם צווייטען פיערטעל יאהר פון וייער אבאנא-מענט, צוצאהלענדיג 10 קאפ. פארטא פאר יעדען באנד.

אויך די מאנאטליכע אבאנעמענטען בעקומען אומ-זיסט די צוויי בענדער פון דער פרעמיע: יעדען באנד, ... ען זיי שטעלען-צו די קוויטינגען, אז זיי זענען געווען אבאנ-... ירט 6 חדשים, צוצאהלענדיג פארטא צו 10 קאפ. פאר יעדען באנד.

אלזא בעקומען אלע אבאנענטען פון „אונזער לעבען", אהנע אויס-... אהם, די גרויסע פרעמיע גאנץ אומזיסט.

אויסער דעם קאן יעדער אבאנענט, צאהלענדיג נור 3 רובל מיט 50 ... (ראטעס ווייז) בעקומען 62 ביכער („אייראפעאישע ליטעראטור") ... ענטהאלטען א אויסגעצייכנעטען מאטעריאל צום לעזען.

אדרעס:

Редакція „Унзеръ Лебенъ", Варшава, Велькая.

עס ווערט אנגענומען דאס אבאנעמענט
אויף א נייע פאליטישע, געזעלשאפטליך-עקאנאמישע
און ליטעראַרישע צייטונג

„קיעווער ווארט"

... היובט אן ערשיינען אין קיעוו פון 1-טען יאנואר 1910.

אין „קיעווער ווארט" וועט זיך אבשפיגלען אלעס וואס ווערט געטהאן ... געשאפען אין יודישען נאציאנאל-געזעלשאפטליכען לעבען.

א בעזונדער ארט וועט אין דער צייטונג פערנעהמען דאס לעבען פון ... יודישער בעפעלקערונג אין דרום-מערב'דיגען קאנט.

אין „קיעווער ווארט" וועט אנטייל נעהמען די אנגעזעהענסטע יודישע ... ראטען.

אבאנעמענטס-פרייז:

יעהרליך — 5 ר'.
האלב-יעהרליך — 2 " 60 ק'.
אויף 3 חדשים — 1 " 40
1 חדש — — " 50

... די רעדאקציע און הויפט-קאנטאר: —
קיעוו, ב.-וואסילקאווסקאיא, 54.

סוכן „העולם" בעיר קאוועל (פ. וואהלין) מר י. ש. בוראק.	... „העולם" ... דנאיעווצי (פ. פודוליה) ... לרנר ומר ז. בלאנק.

יצא לאור ונמצא במכירה

ספר האגדה

כרך שלישי (ספר חמישי).

מבחר האגדות שבתלמוד ובמדרשים סדורות
לפי הענינים ומפורשות
ע"י י. ח. רבניצקי וח. נ. ביאליק.

תוכן הענינים: פרק א' אדם וצרכיו: אדם, ... מתו של אדם, הנאת האדם, אכילה ושתיה, דרך-ארץ ... עודה, בגדיו של אדם, רחיצה וסיכה, רפואת הגוף, שמירת ... ף, מזונותיו של אדם, עניות ועשירות, יגיע כפים, עבודת ... מה ומשא ומתן. פרק ב' ביתו של אדם: נשואים, טובה ... אשה. דברים שבינו לבינה, בנים וגדול בנים, כיבוד ... ואם. פרק ג' בין אדם לחברו: דרך ישרה ושם ... כבוד הבריות, אהבת הבריות ושנאת הבריות, חבר, ... ודרך ארץ שבין אדם לחברו, גנבה וגזלה, אונאה ... דעת, השבת אבדה, פועלים ועבדים, רחמים על ... יות, צדקה, דרכי צדקה, גבאי צדקה, גדול יתומים ... ון שבוים, גמילות חסדים, הכנסת אורחים, פקוח נפש והצלתה, בקור חולים, קבורת מתים ונחום אבלים. פרק ד' מדות ודעות: שלום ומחלוקת, הכרעה לכף זכות וחשד, תוכחה הנופה וצביעות, לשון הרע וגלוי סוד, אמת ושקר, נדרים ושבועות, לשון נקיה ונבול פה, שתיקה ודבור, כעס, ענוה וגאוה, בשת פנים ועזות פנים, שמחה ועצבות, שחוק וקלות ראש, קבלת יסורים, מצוי המדות. פרק ה' צבור ומדינה וצרכיהם: יחיד וצבור, העמליב עם הצבור ומזכי הרבים, פרנס על הצבור, מלך, דין ודיינים, מקח שוחד ומשוא פנים, פשרה ולפנים משורת הדין, בתי דינים וסדר הדין, ערי מקלט, לתקנת הרבים, צרת רבים ותענית צבור, מלחמה.

מחיר הספר החמישי 1 ר. 25 ק. עם המשלוח—1 ר. 43 ק.

מחיר שני הכרכים הראשונים: ספר ראשון 1 ר., ספר שני 75 ק., — ספר שלישי ורביעי ביחד 1 ר. 25 ק.

המסכר הראשי אצל „מוריה" באודיסה.

Издательство „Морія", Одесса.

Ferlag „Morijah", Odessa.

גם אצל המו"ס האחים בלעטניצקי באודיסה.

שתו רק
יין „כרמל"

עס ווערט אנגענומען דאס אבאנעמענט פון 1-טען יאנואר 1910
אויף די פערשפרייטעסטע אידישע צייטונג

„היינט"

אבאנעמענטס-פרייז: א יאהר 6 רובל, א האלב יאהר 3 רובל,
א פיערטעל יאהר 1,50 ר', א מאנאט 50 ק'.

אדרעסע פון רעדאקציע און אדמיניסטראציע:

Редакція „Гайнтъ", Варшава, Холодная 8.

Redakcja „HAJNT", Warszawa, Chlodna 8.

תושיה

כל מיני ספרים, כרטיסים, מצוירים,
אלבומים ותמונות שונות אפשר להשיג אצל

Издательство „Тушія", Варшава.

Verlag „Tuschijah", Warschau,

נובוליפקי 7, וגם נאלעווקי 1.

העולם

שבועון עברי.

יוצא לאור בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע״
משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל

№ 2.

התֹכן:

1) על המצפה.

א) היעדה לסדור ההגרה.

ב) האוהבים בשעת הנאתם.

ג) בגידה או מפ[illegible]

2) אחרי הקונגרס התשיעי. (סוף). — י. גרינבוים.

3) ההון והיהדות (ע״פ שעורי פרופ. זומברט). — מ. פ. וייצמן.

4) גשר רעוע (ע״ד התעשיה והאכרות). — ז״ס.

5) בליל דממה (שיר). — ח. ראשנולסקי.

6) מוסר (תמונה). — מ. בן־אליעזר.

7) העתונות היהודית באמריקה. I. — Gamma.

8) מכתבים מארץ־ישראל: ירושלים. — א. הרדיף.

9) מכתבים מטורקיה: סלוניקי. — י. קנטורוביץ.

10) ברוסיה.

11) בציונות.

12) רשימות ביבליוגרפיות. — כלפי ל״א, — ל.—

מחיר „העולם״ ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ׳.

בחו״ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, - על העמוד הראשון 60 קופ׳, ועל שאר העמודים 40 קופ׳.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

יודישע אילוסטרירטע צייטונג

דאס בעסטע און אינטערעסאנטסטע יודישע בלאט, ערשיינט יעדען פרייטאג אין קראקוי, אין גרויסען פארמאט, 16 זייטען אויף שענעם פאפיער, מיט צאהלרייכע אריגינעלע אילוסטראציעס.

יעדער נומער פון דער „יודישען אילוסטרירטען צייטונג“ ענטהאלט א אוצר פון דעם אינטערעסאנטעסטען און אנציהענדסטען לעזע-מאטעריאל פאר יעדען.

די „יודישע אילוסטרירטע צייטונג“ ברענגט אין יעדען נומער אויספיהרליכע בעשרייבונגען פון אלע וויכטיגע, אינטערעסאנטע, סענסאנציאנעלע ערייגניסע וואס טרעפען זיך אויף דער וועלט, מיט אריגינעלע פאטאגראפיעס און אילוסטראציעס.

די „יודישע אילוסטרירטע צייטונג“ ברענגט אין יעדען נומער האכאינטערעסאנטע סקיצען און נאוועלען פון די בעסטע יודישע שרייבער, שפאנענדע היסטארישע ראמאנען, הומאריסטישע פעליעטאנען, וויצען, רעטהזעל, שאך-אויפגאבען, מעדיצינישע ידיעות א. ז. וו.

אלס **בחנם'דיגע ביילאגע** בעקומען די לעזער פון דער „יודישען אילוסטרירטען צייטונג“ דאס הומאריסטישע בלאט

„די הבדלה“

מאנאטס-שריפט פאר וויץ, הומאר און סאטירע. רעדיגירט און אויסגעשטאטעט אויף'ן מאדערנסטען אופן מיט אריגינעלע ארטיקעל מיט קאריקאטורען.

האלב-יעהריגע אבאנענטען בעקומען ווערטה-פולע פרעמיעס.

אבאנעמענטס-פרייז פון דער „יודישער אילוסטרירטע צייטונג“:

אין עסטרייך-אונגארן: פאר א גאנץ יאהר 10 קראנען, פאר א האלב יאהר 2 קראנען, פאר א פירטעל יאהר 2.75 קראנען.
אין רוסלאנד: 5 — 2.50 — 1.50 רובל, אין אנדערע לענדער: 15 — 7.50 — 4 פראנק.

איינצעלנע נומער 20 העלער. — 10 ק. — 30 סאנטימס.

צו בעקומען ביי אלע טראפיקען און צייטונגס-פערשלייסער, אויך בי' דער אדמיניסטראציע:

Jüdische Illustrierte Zeitung, Krakau, Grodgasse 62.

הויפט-פערטרעטער פאר רוסלאנד: י. מערעצקי, ווארשא כמיעלנא 49. פיליע אין לאדז: פשעיאזד נ' 16.

Принимается подписка на 1910 г.
на единственный еженедѣльный иллюстрированный журналъ для еврейскихъ дѣтей на русскомъ языкѣ

„ЮНЫЙ ИЗРАИЛЬ“, (II годъ изданія).

Редакція „**Юнаго Израиля**“ въ обновленномъ составѣ, привлекши лучшія литературныя силы, ставитъ своей задачей дать еврейскимъ дѣтямъ старшаго и младшаго возраста еврейскую книжку на русскомъ языкѣ, гдѣ они найдутъ отвѣты на всѣ вопросы, ихъ интересующіе.

Въ „**Юномъ Израилѣ**“ будутъ помѣщаться разсказы и очерки изъ области дѣтской литературы русскихъ и иностранныхъ писателей и все то, что можетъ вызвать въ душѣ еврейскаго ребенка любовь къ родному народу.

Содержаніе 1-го номера.

Отъ редакціи; Вспоминанія дѣтства—**С. Бейлина-Новогрудскаго**; Мессія—стихотвореніе—**А. Гусятинскаго**; Лучистый херувимъ—**И. Левнера**; Не силою—переводъ съ древне-еврейскаго—**Гальперна**; „Памяти Имбера“—стихотвореніе—**А. Гусятинскаго**; Нищій—**Туркельтауба**; Изъ талмуда—**С. Бейлина-Новогрудскаго**; Изъ природы—Д-ра **Р. Шапиро**; Дѣтская хроника; Развлеченіе; Почтовый ящикъ.

Текстъ журнала иллюстрированъ.

Въ теченіи года подписчики «**Юнаго Израиля**» получать кромѣ номеровъ журнала 12 книжекъ безплатныхъ приложеній подъ общимъ названіемъ „**Еврейсая дѣтская библіотека**“. Всѣ подписавшіеся до 1-го Февраля, а также годовые подписчики получатъ кромѣ названныхъ приложеній **краткій русско-Еврейскій словарь „МАЛЮТКА“**, 6 выпусковъ котораго разосланы съ первымъ номеромъ.

Подписная цѣна: На годъ 4 р., 6 м. 2 р., 3 м. 1 р.

Адресъ: Редакція „ЮНЫЙ ИЗРАИЛЬ“, Лугансвъ, Екат. губ.

Редакторъ-Издатель **Ц. Р. ЛЕЙФЕРЪ**.

סוועריגן אויפגעמונטערן אבאנענטען
אויף די גרויסע אונפארטייאישע טעגליכע צייטונג

„היינט“

וועלכע האט צוליעב איהר אינטערעסאנטען אינהאלט, לייכטע שפראך און שענער פארב, ערוואָרבען די גרעסטע צאהל לעזער, צו וועלכער קיין אידישע צייטונג האט נאך נישט דערגרייכט, ווערט געלעזען אין אלע אידישע שטעדט און שטעדטלעך און געהט ארויס אין העכער

50 טויזענד עקזעמפליארען.

ערווערבענדיג אזא לעזער-פובליקום, וואס נישט נאר קיין אידישע צייטונג האט קיינמאל נישט געהאט, נאר אפילו פון די אייראפעאישע צייטונגען האט עס זעלטען ווער דערגרייכט, האבען זיך די ארויסגעבער פון „היינט“ געפונען פערפפליכטעט צו געבען זייערע אבאנענטען א אונגעוועהנליכע מתנה, אזא מתנה וואס נאר א צייטונג, וועלכע האט אזא גרויסען לעזער-קרייז ווי דער „היינט“ קען און דארף זיך עס ערלויבען:

אגרויסע, אומזיסטע לוסט-רייזע קיין ארץ-ישראל

פון 12 פערזאן, וועלכע זענען זוכה בגורל, וואס ווערט געווארפען יעדען חודש צווישען די אבאנענטען פון „היינט“.

און אלע 12 פערזאן, וואס זענען זוכה בגורל אין פערלויף פון יאהר, פאהרען נאכדעם, צום ענדע יאהר, אין איין קאמפאניע אין דער בעגלייטונג פון א רעדאקציאנס-מיטגליעד. דורך וועלכען די גאנצע רייזע ווערט בעשריבען אין „היינט“.

אלע הוצאות, פון דעם טאג, וואס יעדער פון די 12 פערזאן וועט ארויספאהרען פון דערהיים ביז ער וועט קומען צוריק, זיינען אויפ'ן חשבון פון רעדאקציע.

די רייזע וועט פארזומען לויט א געוויסען מארשרוט, וואס וועט געבען די מעגליכקייט צו בעזוכען און בעקוקען אלע הייליגע ערטער.

די רייזע ווערט איינגעארדענט אויפ'ן בעסטען אופן, מיט אלע בעקוועמליכקייטען: שיף 2-טע קלאס, די בעסטע האטעלען, גוט עסען און טרינקען א. ז. וו.

דער וואס וועט זוכה בגורל זיין און נישט קענען דורך געוויסע סבות פאהרען, קען זיין רעכט איבערצוגעבען א צווייטען.

די נייע אבאנענטען פון „היינט“ קענען בעקומען נאך א מתנה, די גרויסע

„הויז-ביבליאטעק“

פון 50 וויסענשאפטליכע און היסטארישע ביכער, וואס די רעדאקציע פון „היינט“ האט ארויסגעגעבען אין פערלויף פון יאהר 1908, בעצאהלענדיג נאר 60 קאפ' אויף פאסט-הוצאות. אבאנענטען אויפ'ן „היינט“ ווערען אויפגענומען פון יעדען 1-טען ביז 15-טען (לויט דעם רוסישען דאטום). אין דער גורל פון דער ארץ ישראל רייזע נעמען אנטייל אלע, וואס אבאנירט דעם „היינט“ אפילו נאר אויף איין מאנאט.

דער פרייז פון „היינט“:

א יאהר 6 רובל, א האלב יאהר 3 רובל, א פערטיל יאהר 1.50, א חודש 50 קאפ'.

אדרעס: Ред. газ. „Гайнтъ“, Варшава. Холодная 8.

Red. „Hajnt“, Warszawa Chłodna 8.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, י״ז שבט, תר״ע.

ВИЛЬНА, 14-го Января, 1910 г. № 2 WILNA, 27-ten Januar, 1910.

עַל הַמִּצְפָּה.

הועדה לסדור ההגרה.

שאלת ההגרה, המעסיקה זה ימים רבים את הצבור היהודי, זכתה הפעם לעלות על הפרק בספירות הממשלה הרוסית. בימים האלה הועד לפטרבורג ועדה, שמטרתה לדון בכל עניני ההגרה. המיניסטריום למסחר בחפצו לתמוך בחברות האניה הרוסיות, שאינן יכולות לעמוד בפני התחרות חו״ל, אומר לעשות הנחות והקלות להמהגרים, שיסעו דרך חופי רוסיה ובאניות חברותיה, ולא יבכרו עליהן את אניות החברות הזרות. אולם מכיון שמתחילים עוסקים בענין, בהכרח שנכנסים גם אל הפרטים, שחודרים אל עומקה של השאלה, שהיתה בשנים האחרונות לשאלת־ממלכה חשובה מאד, אחרי שהיתה ההגרה ליציאה המונית מן המדינה.

המיניסטריום כבר בא לידי הכרה, שרוב המהגרים מרוסיה יהודים הם, ולפיכך הזמין לישיבות הועדה את באי־כחן של החברות יק״א ויט״א. בישיבות היעדה תקרא גם הרצאה מפירטת על תנועת היציאה של היהודים, ובהרצאה זו יבא חומר מספרי עשיר ע״ד היהודים שעזבו את רוסיה בשנים האחרונות.

בעבודת הועדה הזאת ישתתפו גם צירי ממשלות אמריקה, אשכנז ואיטליה. בא־כח הממשלה של ארצות הברית יתאר לפני הקומיסיה את החוקים, המגבילים את הכניסה לאמריקה.

המקום החשוב שתופסת שאלת הגרת היהודים בעבודת הועדה—נותן יכולת לבאי־כח היהודים המשתתפים בה לגולל לפני הממשלה את המצב הנורא של היהודים הנודדים, לברר את סבות ההגרה ואת אותן ההקלות, שראוי לעשות בענין זה.

כידוע, נופלים היהודים הנודדים ברשת הסוכנים, מעבירי הגבול בחשאי. גם הכשר שבכשרים, שאין עליו חשש כל שהוא, אינו לוקח לו תעודת־מסע ופונה לעזרת הסוכן, המקבל עליו להביא אותו „מביתו עד ניו־יורק". ההליכה מלשכה ללשכה, מפקיד לפקיד מכלה את הממון, את הכח ואת הסבלנות, והיהודי בוחר למצוא „חסות" בצל הסוכן, המשחרר אותו מקושי העול הזה.

החברות היהודיות לסדור ההגרה אי־אפשר להן להלחם בזה, והסוכנים מתקימים בצדן ולא עוד אלא שמרחיבים את חוג עבודתם. גם רדיפות הסוכנים מצד הממשלה אינן מועילות כלום. צריך לשנות את חקי ההגרה, צריך להקל על המהגר את השגת תעודת מסע של חו״ל, ורק אז ישמט הקרקע מתחת רגלי הסוכנים. וזאת יכולה לעשות רק הממשלה. ואם תחליט הועדה, שצריכים להיכד מוסדים מיוחדים בשביל המהגרים, אז בודאי יוטב המצב מאד. אולם באי־כח החברות היהודיות צריכים לדרוש, שישתתפו בהמוסדים העתידים להברא גם יהודים, חמבינים את לשון אחיהם הנודדים והיודעים את מחסוריהם. כך נהוג גם בארצות הכניסה, והפקידים היהודים מביאים שם תועלת רבה גם לנודדים וגם לארץ. אפשר איפא לקוית, כי לא תדחה הממשלה את בקשת היהודים בענין זה, שהרי מטרתה היא להקל את גורלם של המהגרים.

אולם הדבר היותר נכבד הוא ענין תעודות המסע. בזה תלוי פתרון חלק גדול מן השאלה בדבר סדור ההגרה.

וכשתקח הממשלה לידה את סדור הענין הזה, האפשר יהיה שתמשכנה החברות היהודיות את עבודתן באותה מדה, שהם עובדים עכשו? האם לא תרחיק הועדה את הצבור היהודי מהשגחה על עניני הנודדים?

חשש זה מתעורר מבלי משים, ובאי־כח החברות היהודיות צריכים יהיו להשתדל, שלא תוגבלנה ביותר זכיותיהן של החברות.

עבודת הועדה יכולה להביא תועלת מרובה להנודדים האמללים, להסיר מעל דרכם את המכשולים הרבים, להקל את ענויי הדרך וטלטוליו.

התביא?

האוהבים בשעת הדחק.

בארצות המערב היה הדבר כבר להנחה מוסכמת: הלי־ברלים הם אוהבים לישראל; הם מגינים על הזכיות האזרחיות של היהודים ובכלל עומדים להם תמיד בשעת דחקם. מפני טעם זה התמכרו היהודים במערב אירופה לעבוד את הליברלים בכל לבם ונפשם — לפעמים גם לותר על יהדותם, כשהשעה צריכה לכך. כבר אירע בגרמניה ובאוסטריה, כי במחוז, שרוב בוחריו או לכל־הפחות חלק חשוב בהם הם יהודים, העמידו לבחירה קנדידט, שהיה חשוד על האנטישמיות, או אפילו שהיה מפורסם בנגודו ילא, חלילה, בשנאתו להיהודים; היו קצת יהודים שהתרעמו על זה, מפני שראו בקנדידטורה כזאת עלבון להם. אבל בעלי „הטכסים" שבהם

צעקו: משמעת! ההנהגה העליונה של המפלגה הליברלית גזרה כן, יעלינו לקבל גזרתה ולשמוע בקולה. וכשראו מנהיגי המפלגה הליברלית את הדבר הזה, הבינו תיכף, איך אפשר להתנהג עם יהודים. „משתפים אתם את כחכם בעבודת המפלגה — זהו דבר רצוי מאד; מרבים אתם להביא כסף אל קופת המפלגה — אין דבר נחוץ יותר בפולמוס המפלגות המדיניות מן הממון; באים אתם לבחור ומושכים אחרים אחריכם לבחור בקנדידט ליברלי — זוהי חובתכם, וכך יפה לכם לעשות. אבל, אם תחפצו להעמיד קנדידט י ה ו ד י על הבחירה, או אפילו אם תדרשו, שבשעת בירור הקנדידטים ישאו לכם פנים ולא יבחרו באיש. שאיננו מרוצה ל ק ה ל כ ם — מעט נימוס ודרך ארץ, ארונים! מעט ענוה וצניעות! אל תשכחו את מצבכם".

כזה אירע בגרמניה בשנים האחרונות. היו ימים מרובים. אשר היהודים בגרמניה, ובפרט בממלכת פרוסיה, היו בחייהם המדיניים ב י ת ם ה פ ע ו ל, אבל לא ב י ה ם ה פ ו ע ל. אז אמרו על הליברלים, שאינם, חלילה, א נ ט י ש מ י י ם, אלא הם „א ש מ י י ם". יש הבדל גדול בין „אנטישמיי" ובין „אשמי", והגרמנים מטבעם חריפים הם ויודעים לחלק ולהפריד ולהבדיל: הם דייקנים מאד ויודעים לחתוך ולחזור ולחתוך עד הנקודה האחרונה. האנטישמיים שונאים לשראל ורודפים אותם; אבל האשמיים מ ת ר ח ק י ם מהם ואינם חפצים לבוא עמהם במגע ומשא. ואלא מה — הכסף? גם האנטישמיים לוקחים כסף מידי היהודים. אספסיינוס קיסר היה אומר על הכסף: „אין ריח רע נידף ממנו".

בגרמניה ת ק י פ י ם היהודים, לכל־הפחות בשנים האחרונות החלו לזקוף את קומתם ודעתם זחה עליהם. אין עם נגאל אלא בהכרת־עצמו ובזקיפת קומתו. לפעמים הנאה ממש לשמוע את דברי היהודים באספות פומביות, איך הם משמיעים אמתיות „בלתי נעימות" להליברלים מטיביהם ואנשי־חסדם. יודעים ומכירים הם את כחם, וברור להם גם כן, כי לא ינתן להם יותר מזה ש„בעלי־טובתם" מ ו כ ר ח י ם לתת להם — וזה הם תובעים בפה מלא. למדרגה כזאת עוד לא הגיעו אחינו באוסטריה.

בממלכה הזאת עקרו הליברלים כל ר ג ש ב ו ש ה מלבם. ראו, כי האנטישמיות הולכת ומתגברת, הלכו ודבקו גם הם באנטישמיות. ראו, כי באמת אין עסק טוב בליברליות, עמדו ומחלו על ליברליותם, ולא נשתייר להם ממנה אלא השם בלבד. באמת רק ה י ה ו ד י ם באוסטריה נשארו נאמנים להרעיון הליברלי, אבל הגרמנים בגדו בו ומכרו אותו בעד טובת הנאה. זוהי טרגדיה מדינית, שמעורב בה גם הרבה מן הקומדיה. בשנת 1907 היו, כנודע, הבחירות לועד המדיני באוסטריה. בפעם הראשונה בחרו על פי תיקי־הבחירה החדשים. היו בעיר ו ו י נ ה שני מחוזות, שרוב בוחריהם הם יהודים, ומחוז אחד, שבו היהודים מכריעים. הלכו היהודים ושאלו את ההנהגה הליברלית: במי יבחרו. וההנהגה זו העמידה להם קנדידטים בשלשה המחוזות האלה. במחוז אחד נבחר יהודי דימוקרטי נגד היהודי הליברלי „הרשמי", מפני שהסוציאליסטים (יהודים ונוצרים) הכריעו את הבחירה לטובתו. במחוז השני נבחר היהודי הליברלי הרשמי, כמצות ההנהגה, וכן באותו המחוז, שהבוחרים היהודים מכריעים בו, נבחר דימוקרט נוצרי כרצון ההנהגה. לאחר מעשה, כאשר תם פולמוס הבחירות, ראו הגרמנים „הליברלים" את עצמם ברעה; בווינה נבחרו רק שלשה אלה מכת הליברלים, ובשאר המחוזות נבחרו או סוציאליסטים או קלריקלים. מטעם זה אמרו, כי צריכים הם להתאחד. הליברלים היו נפלגים, כדרכם, לאגודות אין מספר, לאטומים. הלכו והתאחדו, אלא שהרחיקו ממהנה „הליברלים המאוגדים" את שני היהודים ואת הדימוקרט הנוצרי, שנבחר בסיוע היהודים. הליברלים התנצלו: צריך לשאת פנים לבוחריהם שאינם רוצים כל עיקר ביהודים.

ובשלטון העיר ווינה האנטישמיים מרובים והם התקיפים והשליטים זה כמה שנים. ומזמן שגבר אגרוף האנטישמיים שכחו רבים מן הליברלים את אהבתם להיהודים ונספחו גם הם אל דגל האנטישמיים. היו „ליברלים", אשר זמן רב „נלחמו" בהאנטישמיים בכל תוקף ועוז. וכשראו סוף־סוף, כי השעה משחקת לאלו שכנגדם, הלכו והשתטחו לרגלי האנטישמיים, שיסלחו להם עונם הגדול ויקבלו אותם אל מחניהם ברחמים. ולרוב נענו האנטישמיים להם. היו קצתם מסרבים לקבל גרים ובעלי־תשובה אבל רבם קרל לואיגר הורה, כי אין דוחים גרים ובעלי־תשובה הבאים להתקבל. במחנה האנטישמיים תקיפי השלטון העירוני בווינה נמצאים כמה „ליברלים" מאשתקד.

ועתה באו ימי הבחירות בווינה לבחר את השלטון העירוני. לשעבר היו הליברלים השליטים בעיר. אומרים, כי בימים ההם היו „נזהרים" מאד, שלא למנות שום יהודי ולא להפקיד יהודי בלשכות ההנהגה, כדי שלא ליתן פתחון פה למקטרגים. מספרים גם כן, כי בימי המלחמה, טרם גבר לואיגר בהחלט, שאלהו יהודי: מתי תהיה א ת ה ראש העיר? ויבט בו לואיגר בתמהון: הכל־כך אתה דוחק את השעה? — כן השיב היהודי, כי אז אפשר שאזכה לאיזו התמנות בווינה. — כעת אין להליברלים אלא מחוזות מעטים, שבהם הם נעזרים על ידי היהודים. וכדי לפיים אותם, אמרו להעמיד על הבחירה גם קצת יהודים, אלא בתנאי שיסתירו את יהדותם בסתר אהלם. וידוע הוא, כי ענין שלטון העיר נוגע הרבה גם ל פ ר נ ס ת ה י ה ו ד י ם; בכמה פרטים חשובים של חייהם האיקונומיים מורגשת השפעת השלטון העירוני. הנה, למשל, שאלת ה ר ו כ ל י ם ה ע נ י י ם שכמעט כלם הם יהודים מגליציה, ובפרנסה זו תלויים ממש חייהם וחיי בני משפחתם. זה כמה שנים, אשר האנטישמיים מתנכלים להם לגזול לחמם מפיהם. ביום שידברו בשאלה זו בבית מועצת העיר, צריך שיקומו היהודים וידברו דברים ברורים ולא ישכחו את יהדותם בביתם. אבל הליברלים אינם חפצים בקנדידטים, שיבליטו את יהדותם יותר מדי. הם חפצים דוקא בקנדידטים ליברלים, שהם „גם" יהודים.

ואחינו היהודים אינם יודעים ואינם שמים אל לבבם, כי בדרך חנינה לא ינתן להם כלום. במקום שיש תקוה לליברלי נוצרי להבחר, לא יעמידו על הבחירה קנדידאט יהודי. ובמקום ש ל ה ם, להיהודים, הרוב אינם צריכים לבקש הסכמה לא מן הליברלים ולא מן הדימוקרטים, אלא יבחרו ב י ה ו ד י, באיש ישר ונאמן־רוח, אשר ידרוש טובת אחיו. במקום שהם „תחלה" ליברלים „ואחרי כן" יהודים, מיטב להם להיות תחלה וסוף יהודים ורק יהודים. אבל העבדות והשפלות הגלותית, ההליכה על גחון, הזחילה — כמה קשה להפטר מן המתנות היקרות האלה, שזכתה אותנו בהן הגלות!

בגידה או טפשות?

בעתון הידוע „אללגעמיינע צייטונג דעם יודענטומס" יצא הפרופיסור ל ו ד ו י ג ג י ג ר במאמר, שגם בתכנו וגם בסגנונו הוא מ ה ב י ל כל־כך, להציע לפני הממשלה ולפני היהודים לשנות מן המנהג שנהגו בבתי־הספר הכלליים, שאין מכריחים תלמידים ותלמידות מבני ישראל להשתתף ב ח ג י ם ד ת י י ם נ ו צ ר י י ם הנערכים בבתי הספר, כגון, חג הולדת המשיח.

והג הריפורמציון. גיגר מצא בזה עלבון היהודים, „פירוד בין אורחים שלא לצורך". מצד אחד צריכים היהודים למחות בדבר ולתבוע עלבון זכיותיהם האזרחיות, ומצד השני צריכה הממשלה לקבוע חוק ולא יעבור, שבבתי־הספר אין הבדל בין נוצרים ויהודים. חגים, הנערכים מטעם שלטון בית הספר משותפים הם לכל התלמידים, באין יוצא מן הכלל. — הדברים האלה, שאין אנו יודעים בהם, היכן הגבול בין הבגידה המזוהמת ובין הטפשות המביאה לידי גחוך, העירו שאון בקרב היהודים. כל העתונות היהודית בגרמניה מחתה פה אחד נגד גיגר, ובעיר ברלין נאספים היהודים בפנות שונות של פרורי העיר ומדברים קשה בבעל ההצעה המחוכמה הזאת, ועוד יותר בשלטון הקהלה הברלינית, שלודוויג גיגר הוא אחד מפרנסיה, שעוד לא הוציא את „הקנאי" הזה מועד ההנהגה של בתי־החנוך לעדת ברלין.

ההתמרמרות נגד גיגר וחבריו הולכת וגוברת בקרב היהודים בברלין. סימן יפה הוא לכנסית ישראל בגרמניה. כי לא עברה על זה בשתיקה.

י. גרינבוים.

אַחֲרֵי הַקּוֹנְגְרֶס הַתְּשִׁיעִי.

III.

נקודת הכובד של הקונגרס התשיעי היתה המלחמה נגד הרנהגה.

זו הפעם הראשונה שהתלקחה על הקונגרס מלחמה עזה בעד השלטון על התנועה ומוסדותיה, זו הפעם הראשונה שנחלק הקונגרס לשני מחנות, שכחותיהם היו כמעט שווים, וזו הפעם הראשונה שנגמרה המלחמה בלא כלום.

אי־אפשר להגיד שסבות מלחמה זו היו ברורות ומובנות להרוב שהגין על ההנהגה, וביחוד להצירים המערביים הפשוטים. בנאומי הבקורת שנשמעו לפני נאומו הגדול של הנשיא נתערבו שאלות שונות, וזו העיקרית, היסודית, שגרמה למלחמה, לא הובלטה די צרכה. האופוזיציה לא סדרה כראוי את המלחמה. הנואמים הראשונים, שהיו המתחילים והם הטביעו סוף סוף את חותמם על הוכוחים בדבר פעולות ההנהגה, דברו על דעת עצמם.

שאלת בחירת הנהגה חדשה היתה עד כה ענינה של הועדה התדירית. כך היה נוהג בכל הקונגרסים וכך, חשבו, שיהיה נוהג גם בהקונגרס התשיעי. המלחמה תתרכז בהועדה התדירית, וזו תדון בהשאלה, תברר אותה מכל צד, תכנס בפרטי הבקורת וההגנה, ואחרי שתהיה התמונה שלמה תפתר את השאלה. הוכוחים ע"ד פעולות ההנהגה היו צריכים איפא רק לסמן בקוים כלליים את יחוסו של הקונגרס אל הפעולות הללו, את דרישותיו להבא, אולם לא בהם היתה צריכה להתרכז המלחמה.

אפשר שזו היתה השגיאה היותר גדולה, שעשתה האופוזיציה במלחמתה, כי נתנה את היכולת להנהגה להטיל צל על כל מעשיה, שהם נעשים מאחורי הפרגוד, ולעורר חשד בלבות הרוב, שלא חדר כל כך לעומקו של הענין. ההנהגה העבירה את המלחמה אל הקונגרס, ובטרסיסה זה הצליחה כל כך, עד שבפעם הראשונה מיום שנוסד הקונגרס נדחתה הצעת הועדה התדירית, שהיא בבואתו ובאת־כחו של הקונגרס.

האופוזיציה לא היתה נכונה למלחמה כזו, היא רצתה הפעם להתרחק מדרכי הרוב של הקונגרס השביעי ולנהוג כבוד במתנגדים, להאפיל על הדברים הקשים ביותר, ולהפיל את ההנהגה בכבוד הראוי להנהגת המפלגה הציונית. איסטניסות זו לא היתה אלא חולשה, וזאת הבין הרוב וביחוד מנהליו באופן ברור בשעה שהעמידו מנהלי האופוזיציה את נוסחת האמון שלהם וחזרו והסירו אותה מסדר היום. ואפשר לאמר בבטחה, שגורל המלחמה כבר נחתך אז. את נוסחת האופוזיציה לא העמידו למנין, את הידים שהורמו נגד הבעת האמון הבלתי מוגבל, נגד נוסחת הרוב לא מנו, — ויצא שהביע הקונגרס אמון בלתי מוגבל לא רק להנהגה על העבר, אלא „להמנהיג" בכלל, ואפשר היה לערוך לו אובציות נהדרות כאותן, שנערכו בשעתן להרצל.

הועדה התדירית, שעברה על כל זה לסדר היום, שוב לא היתה יכולה לתקן בעבודתה את המעוות. ואע"פ שהמשא ומתן הלך ונמשך כרצונו של רוב הועדה, ולהצעותיה הסכים גם הנשיא — הרגיש המועט שבועדה שיש לו אפשרות לבטל את החלטותיה ולהעביר את השאלה אל הקונגרס. הרגשה זו, שהיתה בראשונה לא חזקה, הלכה והתחזקה בלבות המועט שבועדה, והישיבה האחרונה של הקונגרס הראתה, שהיה לו למועט זה על־מה לסמוך.

את פרטי המלחמה בישיבות האחרונות של הקונגרס כבר תארו וחזרו ותארו עד שאין צורך לשוב ולטפל בהם. ובכלל עדיין לא הגיעה השעה להבליט את התמונה כלה, להראות על כל תחבולות ההגנה, על כל השחוק ששחקו בהקונגרס וציריו מנהלי הרוב. הדבר היותר נכבד עכשו הוא לברר לא את אפני המלחמה ואת טכסיסו של הרוב המגין, אלא את תכונתה ויסודה.

מה היתה טיבה של מלחמה זו בעד השלטון?

יש אומרים, שזו היתה מלחמת הציונות המעשית נגד הציונות המדינית. האופוזיציה, הרוצה בעבודה ריאלית בא"י, הרואה בה את נשמתה של התנועה, את יסוד כל הפעולות ומרכזן, התקוממה נגד ההנהגה, העומדת על בסיס הציונות המדינית והמתיחסת בזהירות יתרה אל עבודה זו. השקפה זו נתפשטה בין חוגים רחבים של ציונים ובלתי ציונים. ובכל זאת מוטעת היא מכל וכל.

שאלות העבודה בא"י חדלו כבר להיות שאלות עיקריות, ובשביל הטימפו של העבודה הרי אין מפילים הנהגה. לזה די היה בקבלת החלטות אחדות, החלטות מעשיות, שבהן היה הקונגרס מביע, שהוא רוצה בכך ובכך, ואת החלטות הקונגרס היו סוף סוף מוציאים אל הפועל. אין ההנהגה מתנגדת להעבודה הריאלית, כי בשביל להתנגד לאיזה דבר התנגדות עיקרית, צריך לעמוד על בסיס איזו דעה יסודית, צריך להחזיק באיזו שיטה שלמה. ומהי שיטתה של ההנהגה, שיטה המבדילה אותה בענין זה מהרוב? אחרי שהודיעה באופן ברור, ששיטת הצ'רטר נחלת העבר היא, הרי יכולה היא להתנגד רק להצעות בודדות, למעשים בודדים. התנגדות זו אי־אפשר שתהיה עיקרית, היא תמיד מעשיה, התנגדות הבאה מתוך זהירות יתרה, מתוך ידיעות יותר רבות או מעטות. מתוך נסיון יותר גדול או יותר קטן וכדומה. וכל אלה אי־אפשר שישמשו יסוד למלחמה עזה כל כך.

ומובן מאליו, שזו לא היתה מלחמה אישית, איזו אינטריגה מצד קבוצה זו או אחרת. כל האומר כך אינו חודר אל תוך הענינים ומבינם באופן גס והמוני. כך מבארים ומבינים את מאורעות החיים וההיסטוריה נשי השוק ואיתם התגרנים הפקחים, הרואים בכל התחכמות, אינטריגה, צרות עין וכדומה.

זו היתה מלחמת התנועה נגד המוסדיות, האיכלת אותה, מלחמת הרעיון נגד הקבלנות.

אין זה מקרה כלל שמצד אחד עמדו צירי רוסיה, גליציה, א"י וזמן הצד השני צירי ארצות המערב. אין זה מקרה כלל שהאינטליגנציה הציונית, האינטלקטואליים שבמערב, אלה האנשים, המבינים את הציונות בתור תנועת התחיה, התחברו כמעט כולם עם האופוזיציה באותם המקומות שהציונות היא תניעה, תנועת עם המרגיש בחורבן עולמו ועוסק בבנין עולם חדש, שהציונות באה בתיר תשובה על שאלות חיי הכלל-והפרט,—באותם המקומות נרגשה התנונותה של הציונות, הסתלקות שכינתה, התהפכותה למוסד של קבלנות, שמטרתו להושיע ליהודים נרדפים. הרגשה זו נתגברה ביחוד אחרי המהפכה בטורקיה, בשעה שראו הכל, שרגע חשוב, רגע היסטורי בא, ואפשר לשוב ולעורר את העם, להחזיר להציונות את איתו המעיף הכביר, היפעה והקרושה, שהיו לה בימיה הראשונים. ובכל אותם המקומות גדל האי־רצון, חזקה הדרישה להביא שנוי בהנהגה, להעמיד בראש התנועה אנשים המבינים, שהציונות היא תנועת עם ולא חברה אקציונרית, שהעיקר בה הכסף ושמירתו והכשרון והמבינות בעסקים.

כפלא הדבר; את הצד העיקרי הזה הבליטה לא האופוזיציה, אלא הנשיא בכבודו ו-עצמו, ודברני האופוזיציה עמדו על ענין זה רק אחרי נאומו הוא. ואין לך הוכחה יותר ברורה, עד כמה צדקו דרישות האופוזיציה מנאומי הנשיא עצמו. כל אותה ההטעמה של המוסדיות, של יסוד „העסקנות", שבציונות, כל אותה ההחזרה על ערך החשבונות, על שמירת הכספים, על המבינות בעניני ממון ועסק, על הצורך וההכרח שבראש התנועה יעמדו סוחרים מנוסים, שידעו לנהל את המוסדים הרבים שלנו ולא איזה פרופיסורים שאינם מבינים בעסק ובמסחר, לא איזה „מחברים" ו„סופרים", שאינם מנוסים בעניני בנק,— כל אותה ההתהללות בסדרי הלשכה המצוינים, בסדרי הספרים והחשבונות יש שעשו רושם, שכל זה יצא לא מפי ראש מפלגה מדינית, ראש תנועת עם, אלא מפיו של ראש איזו חברה אקציונרית, הרוצה להראות לבעלי המניות, מה הגדיל לעשות. ווזהי שיטתו של הנשיא: העיקר היא -- הבוכהלטריה, העסק והחשבונות. לפעמים יש שהוא נזכר, שצריך גם לדבר בשם האידיאל והרעיון; משום שכך נהג הרצל, אבל אין זה אלא מעשה מאונס. וכשם שהרצל היה משעבד את הבנקים ויתר המוסדים הממוניים לתנועה, ובשעת הצורך לא היה ירא מפני הבקורת של „הסוחרים המנוסים" והיה לוקח מאוצרות המוסדים את הכספים הדרושים לפעולותיו, כך משעבד ולפסין את התנועה להמוסדים ולעסקיהם המסחריים. צחוק עושים להם אלה האומרים, שההנהגה הגינה על היסוד המדיני שבתנועה נגד המעשיים. מדיניות ומוסדיות, מדיניות ועסק של קבלנות, — היש הפכים יותר גדולים? אדם המעמיד את ספר החשבונות במרכזן של כל השקפותיו, הרואה בו ראות הכל, האפשר שתהיה לו לאדם כזה הבנה מדינית, שאינה אלא הבנת הכחות הפועלים והמתהווים, הרעיונות המתים והנולדים?

עדיין לא נתברר הדבר הזה כל צרכו, אולם אפילו לסוחרים מנוסים מארצות המזרח היה כל זה כעין הלול קדשי רעיונם.

וזהי שיטה שלמה, שיטה הקובעת את נשמתה של התנועה. אחרי הקונגרס התשיעי כמדומה שאי־אפשר כבר לפקפק בזה; מי שאינו רואה ומרגיש בזה, רוצה ביודעים או בלא יודעים שתהפך הציונות לברית של מוסדים שונים ולכל היותר תהיה למין חברת „עזרה". אלא שגם זו מדרגתה עליונה ביותר, כי בחברות ממין זה אין הצד המסחרי, היסוד של עסקנות שולט כלל. בציונות לרגלי סבות שונות, שלא פה המקום לפורטן, התנגשו תמיד שני יסודות — היסוד של תנועה עם היסוד של קבלנות. אחרי מות הרצל גבר האחרון על הראשון וגרם להתנונות התנועה. הקונגרס התשיעי והמלחמה שהתלקחה עליו היתה תוצאה של התעוררות התנועה.

התנועה רוצה לשוב ולשעבד לה את המוסדים שיצרה התנועה דורשת שיעמדו בראשה אנשים המבינים את מהותה, המרגישים בטיבה ולא אנשים המשעבדים אותה להמוסדים ועניני הכספים. זו היתה המלחמה הראשונה — המלחמה בעד השלטון אמנם היא נגמרה עכשו בלא כלום, אולם היא תלך ותמשך עד שיבינו הכל שזו היא מלחמה בעד נשמתה של הציונות, בעד שכינתה, אז תגבר התנועה.

IV.

זה היה בשעת נעילת הועידה החמישית לציוני רוסיה. עיפים ויגעים נתאספו צירי רוסיה, חברי האופוזיציה. בהפו[...] דנו בשאלות ההסתדרות ברוסיה והגיעו עד לנאומי הנעילה ומבלי משים עלה זכר הקונגרס הששי על לבות הנואמים והשומעים. כמעט כל הנואמים המשילו את המצב של עכשו לאיתו המצב שהיה אחרי הקונגרס הששי. כמו אז כן גם עתה נגמרה המלחמה העזה, שנהלו ציוני רוסיה, בנצחון שלם א[...] בלתי שלם — אחת היא -- של מתנגדיהם, כמו אז כן גם עתה היתה נחמה יחידה, שהנצחון המוסרי היה על צד המנוצחים וכמו אז כן גם עתה נמצאה התניעה בסכנה.

כן הדבר, התנועה היא עכשו בסכנה, ואפשר שאין הסכנה עכשו קטנה מזו שהיתה אז, אחרי הקונגרס הששי. א[...] זה צריך לברר ולשוב ולברר, עד שתבין זאת ההסתדרות

אז נגעו ביסוד התנועה, במטרתה, בארץ־ישראל ור[...] לעשות את הארץ למושג מפשט. עכשו קובעים את נש[...] התנועה, מגרשים מקרבה את הרעיון את השכינה ומשליטים א[...] ספר החשבונות. אז נטתה הציונות לרגע מדרכה של תנועה הניזונה מחיי העם ומתקוותיו הממשיות, הנצחיות, וכבר התיצ[...] על דרכה של מוסד, הרוצה למצוא מקום מפלט, מקום מנו[...] ליהודים, ועכשו הרי כבר עומדות רגלינו על דרך זו של מוסד העוסק בעסקי קבלנות קטנים ופעוטים, של מוסד, שהמס[...] וספר החשבונית הם לו יסוד ועיקר.

אחרי הקונגרס הששי בא השביעי. התנועה נצחה—העי[...] הארצי־ישראלי נעשה שולט בתוך ההתדרות. בנידון זה נדח[...] „המוסדיות" מפני התנועה. עכשו כמעט שעומדים אנו על מפ[...] הקונגרס העשירי,—היביא לנו זה מה שהביא הקונגרס השביעי— את נצחון התנועה?

הקונגרס הששי עורר את כל העולם הציוני למחשב[...] לבקורת, למלחמת הדעות. נתבקרו אז עיקרי הציונות, נתבר[...] ונתלבנו דעותיה — והנצחון בא. אולם נצחה התנועה אז [...] בסעיף אחד, כי לא מצאו מנהלי המלחמה די עוז בנפשם לל[...] הלאה בדרכם, לגמור את אשר החלו, להשליט את התנועה [...] הציונות ומוסדותיה. עכשו הגיעה השעה לכך.

אולם הנבין ללכת בדרך זו עד גמירא, הנבין לחד[...] לעומקם של הדברים ולבלי בקש לנו נחמות שוא? הנמצא [...] עוז בנפשנו לבא אל העם ולאמור לו: „התנועה הציונית, שרצתה להביא מהפכה בחייך, זו שרצתה לשנות את ע[...] דייך, לבנות לך עולם חדש במקום אותו ההולך ונחרב, התנו[...] הציונות שחרתה על דגלה גאולה לעם ישראל,—תנועה זו נמצ[...]

עכשו בסכנה, רוח העסק, הקבלנות, המסחר קם עליה לכלותה. התעוררו והצילו את הרעיון המדיני הגדול ההולך וגוסס, התעוררו והצילו את רעיון התחיה והגאולה!"

מ. פ. ויידמאן.

הַהוֹן וְהַיַּהֲדוּת.

(ע"פ הפרופ' ווירנר זומברט.)

I.

ארבעה שעורים קרא הפרופסור זומברט בברלין, שבהם השתדל להוכיח בראיות היסטוריות ומדעיות, כי הקפיטליזם המודרני נתפתח והגיע לידי המדרגה הגבוהה, שהוא נמצא עליה עכשו, אך ורק הודות לפעולתם האיקונומית של היהודים; רוח הקפיטליזם הוא גם רוח היהדות, טבעם ומזגם של היהודים בתור עם מורגש בסדר איקונומי זה.

השעורים האלה המה בלי ספק מאורע חשוב מאד בהעולם המדעי בכלל ובעולמנו היהודי בפרט.

די אך לספר שתי „שמועות", העוברות עתה ונמסרות מפה לפה בברלין — כדי להכיר בגודל הרושם שעשו השעורים.

בחוגי המלומדים מספרים על חכם־כלכלה מפורסם, העוסק זה שנים אחרות בחבור ספר גדול על דבר תולדות הקפיטליזם, שאמר, כי עליו להפסיק עתה את עבודתו עד שיופיעו שעורי זומברט בדפוס, ואפשר יהיה אז לעיין בהמקורים שבהם השתמש, לראות עד כמה נכונים דבריו, העלולים לעשות מהפכה בתולדות הכלכלה"... ומספרים עוד, ששרי הכספים וההשכלה שלחו צירים מיוחדים אל השעורים.

קשה לדעת כמה מן האמת ב„שמועות" הללו, אבל הן מראות לנו באופן ברור את חשיבותם הגדולה של השעורים הללו ואת הרושם הכביר שעשו על שומעיהם.

ורישומם של השעורים ניכר גם בחוגי שונאינו ומתנגדינו. האנטישמים, שבאו במספר לא קטן אל השעור הראשון, מצאו לטוב ונכון „לותר" על יתר השעורים וגם בעתוניהם לא הזכירו אותם אף במלה אחת... וגם המתבוללים העומדים בראש העתונים הליברליים והדימוקרטיים אמנם הביאו את תוכן השעורים הראשונים, אלא שקצרו אותם במקומות שונים, גם זיפו את הדברים בהסירם מהם את כל המבטאים והמושגים, המתנגדים לתורת המתבוללים ו„ללאומיותם האשכנזית"*), ואח"כ — כשהגיעה „השערוריה" לידי מדרגה כזאת, שאי־אפשר היה למסור אפילו קטעים, קטעים מהשעורים, פסקו לגמרי להדפיס את הדין־וחשבון אודותם.

בתחלת דבריו מביא הפרופ' זומברט את דברי המדרש „עם עובר, עם בא, ועם־ישראל תמיד קים". עם ישראל לא רק שעלה בידו להתקים למרות כל הרדיפות, למרות שנאת העמים שבתוכם גר — אלא שעוד השפיע על העמים האחרים. ולא רק את השמים נתן להם, אלא גם את הארץ. — הסדר הכלכלי של עכשו מידי היהודים הוא.

*) אגב, רוב העתונים היהודיים שהביאו ד"ח אודות השעורים ד"ז תרגמו אותו מהעתונים האלה.

אל הרעיון הזה בא זומברט לרגלי חקירותיו בתולדות התפתחות ההון והשתלשלות החיים הכלכליים של זמננו על יסוד מקורים שונים, שהוא אומר לפרסמם בדפים.

רחוק הוא מכל עניני מפלגה ורעיונות פוליטיים. דברי היהודי הגדול: „לא לקלל ולא לברך, לא לבכות ולא לצחוק, אלא להבין" (שפינוזה) הם נר לרגליו.

היהודים השפיעו על ההתפתחות הכלכלית בשני אופנים: א) בכמות וב) באיכות. ע"ד ההשפעה ממין הראשון חסרים לנו מספרים מדויקים. הסטטיסטיקה המדעית לא היתה אז. מוכרחים אנו אפוא לדבר אך על איכות השפעתו של עם ישראל על החיים הכלכליים של עכשו.

החזיון היותר חשוב בתולדות הכלכלה המודרנית הוא: מרכז המסחר עבר בהמאות הט"ז והי"ז מעמי הדרום ועמי דרום־המערב (האיטלקים, הספרדים והפורטוגלים) לעמי צפון־המערב (ההולנדים והאנגלים). ובאותו הזמן עצמו מעתיקים היהודים את מרכזיהם מאיטליה, ספרד ופורטוגל, שנגרשו משם, ומתישבים בהולנד ואנגליה. הארצות האחרונות נתפתחו אך הודות להתישבות היהודים בהן, כי היהודים היו אז היחידים שסחרו בחפצי־מותרות, בסחורות הקולוניאליות, טבק וסוכר ובדברים שהביאו מהפכה שלמה בהחיים הכלכליים (כמו צמר־גפן). בידיהם היו גם מכרי־הכסף של אמריקה.

להתפתחות הקפיטליזם המודרני גרמו: התגלות אמריקה ודרך הים להודו, ישוב הארצות החדשות הללו והשתתפותן בהמסחר הכללי של אירופה. כל הדברים הללו נעשו כולם או רובם ע"י יהודים. הם המה המיסדים האמתיים של הפוליטיקה הישובית המודרנית.

מספר גדול של יהודים אנו מוצאים בין המנהלים ובאי־כח החברות שעסקו בישוב הודו. אמריקה היא באמת ארץ־היהודים, היא נגלתה ונכבשה על ידם ובעזרתם.

האכספדיציה של קולומבוס נעשתה בכסף היהודים, חלק גדול מחבריה היו יהודים. האירופאי הראשון שרגליו דרכו על אדמת אמריקה היה יהודי לואיס די טורמס. אחרי־כן השתתפו יהודים במספר גדול בישובה של ארץ זו. הם באו יחד עם המתישבים הראשונים בתור סוחרים ובעלי־חנות ופתחו אח"כ כשהיה צורך בדבר — את הבנקים הקרקעיים והמסחריים. תושבי אמריקה הצפונית קבלו כסף מאמריקה הדרומית אך בעזרת היהודים. אלמלא העזרה הזאת אי־אפשר היה להמתישבים האלה להתקים.

תעודות שונות מוכיחות לנו, שעוד בתחלת התקופה החדשה הכירו את ערך היהודים בשביל המסחר והכלכלה. כאשר חפצו לגרש את היהודים מויניציה — פחדו הסוחרים המקומיים, כי יבטל המסחר בעיר. בסוף המאה הי"ז דרשו תושבי המבורג, כי יגרשו את היהודים מן העיר, ואז ענה הסינט ההמבורגי „אם נעשה את הדבר הזה, אז עתידה עירנו לרדת למדרגה של כפר!" סוחרי בירדו, אחר שגרשו היהודים משם, מודיעים: „מרגישים אנחנו כי פסק המסחר במקומנו". נאמנים המה דברי התעודות הללו, כי ע"י היהודים בכל מקום שבאו נתפשט סחר אותו המקום והגיע אל הארצות הרחוקות. בימי המאה הי"ז היה החלק החמישי של מסחר־המבורג — עם ספרד ופורטוגל.

האם השפיעו היהודים גם על השתלמות השטה הכלכלית של עכשו? — המדינה המודרנית נוסדה אך הודות לעזרתם. אמנם פוליטיקאים וחכמי־המדינה גדולים לא היו מצאצאי היהודים, אבל הם יצרו את הבסיס החמרי להמדינה המודרנית. הם נתנו

את האפשרות האיקונומית לסדר את הצבא המודרני. כל הקבלנים של המאות ט"ו, י"ז וי"ח המה יהודים או מבני היהודים. הם הלוו כסף להמדינה ובראו את האופן המודרני של הלואה מדינית, כלומר: ההלואה הבלתי־אישית, היינו, שהמלוה נותן את כספו בשטר־חוב ולא לידי הלוה עצמו, וזה האחרון מקבל את הכסף ע"י הבירזה. לבית רוטשילד היה הערך הכי חשוב בהפרוצס הזה. בלי התנאים האלה לא היתה יכולה המדינה המודרנית להברא ולהתפתח.

גם את המסחר־הבירזאי, אותו החזיון האיפיי של הכלכלה המודרנית, המציאו היהודים, וכמו כן את המסחר בהקפה. את ההלכה של המסחר הבירזאי הורה די פינטא, שהיה בלי־ספק יהודי, ואת המעשה—דשון ליו, שהיה, כנראה ג"כ יהודי (לוי).

בהתעשיה במובנה הקפיטליסטי היה ג"כ להיהודים ערך חשוב מאד. בענף התעשיה היותר חשוב במאה הי"ט, תעשית הארג, לקחו היהודים חלק רב, וביחוד גדול ערכם בזה, שהכניסו אל התעשיה את רוחו של המסחר.

גם רוח הקפיטליזמוס המודרני מידי היהודים הוא. לפנים חשבו, כי למכירת הסחורות ישנם גבולים קבועים; בעל־החנות צריך לפרנסה קבועה, ולפיכך צריך גם לקבוע את מדת הריוח מן הסחורה. החנונים היו עושים קנוניא וקובעים את מדת הריוח. היהודים היו הראשונים שאמרו, כי אין להציב להמכירה גבולים קבועים, הכל תלוי בכשרון המוכר. הם הלכו ובקשו את הקונה, השתדלו להשפיע עליו. יסוד מסחרם היה: למכור הרבה בריוח קטן. היסוד המסחרי הזה היה מעין מהפכה שלמה לעומת ההשקפות ששררו בימי הבינים. היהודים בראו איפוא את העיקר של התחרות והוכיחו את הצורך בכשרון־המעשה. שני הדברים האלה המה היסוד, שעליו נבנתה כל השטה הכלכלית של עכשו.

II.

מה הן הסבות הנשואיות והנושאיות שגרמו, כי להיהודים יהיה תפקיד כה חשוב בתולדות התפתחות הכלכלה של העמים הגדולים והרבים מהם?

היהודים היו אז בארצות אירופה היורשים והנושאים היחידים של הקולטורה העתיקה; הם היו בימים ההם העם היחיד והמיוחד שכמעט כל בניו ידעו כתיב וקרוא, גם הטכניקה היתה אצלם יותר מפותחה מאשר אצל עמים אחרים, — וכל הדברים האלה עשו אותם לנחוצים ומביאים תועלת בחצרות המלכים, בתחלה בתור סוחרים ומתורגמנים ואח"כ בתור יועצים בעסקי ממון.

ועוד יתרון אחד היה להם. הודות לזה שהיו (באונס או ברצון) מפוזרים בכל ארצות אירופה, היתה להם אותה ההסתדרות האינטרנציונלית, שהושגה ע"י עמים אחרים בעמל גדול ובקרבנות רבים אחרי זמן מרובה.

עוד לפני חורבן בית־שני היה מספר היהודים בגולה יותר רב ממספרם בארץ־ישראל, ואחרי שנחרבה מדינתם, התפזרו בכל הארצות והתישבו במרכזי המסחר, תמיד היה מגע ומשא, יחוסים משפחתיים ומסחריים בין יהודי ארצות שונות. תעודות היסטוריות נאמנות מוכיחות לנו את הדבר הזה. נקל היה איפא ליהודים להיות קבלני הממלכה, מפני שתמיד אפשר היה להם לדעת את שער המסחר בארצות שונות. המוסד של קונסולי הממלכות נברא בזמן מאוחר.

היהודים היו תמיד עשירים. אין בחפצי להגיד כי כל היהודים היו תמיד עשירים. יודע אנכי, כי תמיד נמצא בתוכם מספר גדול של עניים, אבל — גם עשירים, עשירים מאד.

יש לנו ידיעות נאמנות אודות יהודים עשירים מופלגים בכל הזמנים והארצות. גם היום הנם עשירים בערך מעמים אחרים. בבדן, למשל, יושבים אך כעשרים וארבעה אלף יהודים, ובכ"ז בידם שליש אחד מכל הון הארץ.

ובברלין, במקום שמספר היהודים הוא אך 4,8%, הם משלמים מס־הממשלה בערך שלשים אחוזים!

איפוא לקחו היהודים את הכסף הרב הזה?

בכל ימי הבינים עסקו בהלואה. הכנסותיהם היו רבות, והוצאותיהם קטנות. גם להיהודים היותר עשירים אי־אפשר היה להוציא הרבה. הם לא היו צריכים, כמו האצילים של אותו הזמן, לכלכל אנשי־צבא ולצאת ביחד עם מלכם למלחמה וכדומה.

והם היו אמנם מוכרחים לשמור ולכבד את הכסף, כי זה היה האמצעי היחיד, שבעזרתו קבלו את „מכתבי־החסות" ונצלו מגזרות ורדיפות נוראות. וע"פ מצבם המיוחד היו גם מוכרחים להיות מיד מוכנים לדרך, שמא יגרשו אותם פתאום מן הארץ. לא יכלו אפוא להשקיע את כספם בנכסי דלא ניידי — אפילו במקומות, שהותר להם הדבר הזה.

כל אלה הן סבות נשואיות. אבל גם סבות נושאיות עזרו הרבה להפרוצס הזה. והעיקר כשרונם המיוחד לתקפיטליזמוס.

מה המה הסמנים המובהקים של קבלן־קפיטליסטי? — קבלן־קפיטליסטי הוא איש ההולך תמיד קדימה ואינו שם לב לענינים פעוטים, הוא משתדל להוציא את חפצו לפעולות־ידים. הוא איננו הממציא, הוא אך היודע להוציא אל הפועל המצאותיהם של אחרים. צפלין המציא את ספינת־האויר, ובא קבלן־מסחרי ויסד חברה של מניות, כדי לבנות את הספינות ולהוציא מהן תועלת. אבל הוא מוכרח גם להיות ממציא אופני מכירה אפשריים, מגלה שוקי־מכירה חדשים, כובש את השוקים האלה, סדרן מצוין, ספיקולאנט וגם בעל־חשבון, היודע לקנות בזול ולמכור ביוקר. הוא צריך גם לדעת, איך להתנהג עם אנשים, בכדי להפיק מהם את כל התועלת האפשרית.

הקבלן־הקפיטליסטי צריך לדבר עם אחרים באופן כזה, שאלה יחשבו, כי טובתם הוא דורש, ובאמת כונתו להוציא מהם תועלת...

היש לעם ישראל הכשרונות הללו? והאפשר בכלל לדבר אודות כשרונית של עם?

אמנם בכל עם ועם ישנן מפלגות שונות וחוגים שונים, הנבדלים איש מרעהו באפני החיים והמחשבה, ובכ"ז יש גם לכל עם ועם איזה „דבר" מיוחד, שהנהו סגולה לכל בני המפלגות והחוגים השונים.

אצל היהודים קשה אמנם להכיר ולצין את „הדבר" המיוחד הזה, כי הם חיו בין עמים שונים וסגלו להם מן העמים האחרים לשונות, מנהגים ומדות.

ולמרות כל אלה יש לעם ישראל סגולות מיוחדות.

הנשמה היהודית מצטינת בהטיאולולוגיות שלה, כלומר היא מבקשת תמיד את המטרה, את התכלית. את כל העולם רואה היהודי בתור סכום של תכליות.

את הרעיון־היסודי הזה מוצא זומבּרט בתורת־משה (כבד את אביך ואת אמך למען וכו'), בתורת הפילוסופים היהודים: איוב, שפינוזה ומנדלסון, וגם בפתגמי ההמון ומשליו.

אין היהודי בעל־דמיון וחלומות כמו הגרמני והסלבי, הוא תמיד פכח, רציונלי ויש לו השקפה צלולה.

אין היהודי יודע לכבד את אישיותו. בשביל המטרה הוא

בונד באישיותו. ולפיכך אנו מוצאים אצל היהודים מספר גדול ורב של „מחמדים"- ו„נוצרים"- למראית עין, הוא יודע גם לחקות את אחרים ו ל ה ס ת ג ל אליהם, דבר הנכבד מאד בעניני־המסחר, כי נחוץ לדעת ולהבין תמיד את חפצי הקונה ודרישותיו.

יש לו. ליהודי גם אנרגיה רבה וכשרון של מהירות־המחשבה. הוא מכיר תמיד את מצבו האמתי של כל ענין ואת כל האפשריות השונות ויודע הוא לבחור בהטוב ונכון לפניו.

ולפיכך אנו רואים, כי טובי המשחקים על הבמה המה יהודים. (כי יודעים המה לחקות מעשי אחרים ולהסתגל אליהם) וגם בשחוק־השחמטי לוקחים היהודים מקום בראש.

והרי כל המעלות והכשרונות האלה נחוצים להקבלן־הקפיטליסטי!

איך נתפתחו הכשרונות הללו? מתי רכשו אותם היהודים? — אם במשך ימי גלותם או עוד בשבתם על אדמתם? —

(סוף יבא)

ז״ס.

גֶּשֶׁר רָעוּעַ.

(על דבר „התעשיה והאכרות").

מאמר ראשון.

הַתַּעֲשִׂיָה הַפְּשׁוּטָה וְהַבֵּיְתִית וְעֶרְכָּן.

(המשך).

נקל לשער, כי ה' ל־ן היה שמח על המספרים האלה כמוצא שלל רב והיה מסתפק בזה, שכמות הפועלים העסוקים בתעשיה הזעירה שבגרמניה מכריעה את מספר שאר הפועלים, וביחוד היה שמח, שממספר העסיקים בתעשיה זעירה התרבה; אבל צריך לשים אל לב—מה שהטעמנו קודם—כי החרשת הקפיטליסטית עדיין צעירה מאד בערך לתעשיה הקטנה והאומנות הזעירה, שהתפשטו עוד משנים קדמוניות. בעוד שבמשך י״ג השנים הנ״ל נתגדלה התעשיה הקטנה ב־24,3 אחוזים, הנה החרשת הבינונית ב־66,6 אחוזים, והחרשת הגדולה ב־91,8 אחוזים! מספר הפועלים העסוקים בתעשיה הגדולה שבגרמניה הגיע בשנות השמונים ל־24,8 אחוזים מכל העסוקים בתעשיה, ובשנות התשעים כבר ל־38 אחוזים!

המחבר חושב, שמה שבאנגליה מתקיימים בתי מלאכה המעסיקים פחות משמונה פועלים. סותר את הדעה ע״ד הרחבת החרשת הגדולה, וכנראה על יסוד זה אינו נותן ערך גם לבתי מלאכה שמעסיקים עשרה פועלים. ראינו למעלה, כי בר סמכא כברנשטין חושב רק את בתי המלאכה, שמעסיקים פחות מחמשה פועלים לקטנים ואת המעסיקים יותר מחמשה הוא מונה בתוך בתי התעשיה הבינוניים. האקונומיסט המפורסם הפרופ' ווירנר זומברט (האורגניזציה של העבודה והעובדים") קורא לבית מלאכה שמעסיק יותר מעשרה פועלים בשם פבריקה, וה' ל־ן מבטל ערך בתי חרשת כאלה. הראשון מביא בשם שטים לאמור: פבריקה היא קבוצת פועלים במספר הגון העובדת בבנין אחד בעזרת מכונות ומניעים, כל אחד עוזר לרעהו ועוסק במקצוע ידוע של עשית הסחורה". נמצא, כי בתי מלאכה, שמעסיקים מנין של פועלים ובפרט שמשתמשים במניע וכלים מתוקנים, אינם נמנים כלל על התעשיה הפעוטה, ומזה נוכל להבין, כי קיום בתי חרשת כאלה אינו מוכיח כלל, שמצב התעשיה הקטנה עדיין איתן היא וביחוד אינו מאשר את המשפט ע״ד התעשיה הקטנה, שהיא „בכלל הולכת וגוברת".

המחבר חושב, כי התעשיה הזעירה של האומנים והתעשיה הביתית של האכרים היינו הך, ומפני זה הוא כותב: כי האומנות היא כל מלאכת יד, כל אשר יוכל האדם לעשות בביתו, בחוג משפחתו, במכונות פשוטות או רק בכלי מכשירים פשוטים, על פי רוב בלי השתתפות פועלים וכמעט בלי חלוקת העבודה בה". נמצא שלפי דבריו אחת היא, אם יש עוזרים או אין עוזרים שכירים. ה' פוגרוזוב, שהקדיש זמן ועמל רב לחקירות בדבר התעשיה הביתית כותב: „חרש ביתי יקרא רק אותו האכר, המכין סחורה פשוטה על ידי כלים פשוטים ובלי עזרת פועלים שכירים. החרשים, המשתמשים במניעים ומכשירי עבודה מתוקנים ובפועלים שכירים, הם חרשים זעירים אבל לא חרשים ביתיים. — הלאה הוא מוסיף — תעשיה ביתית תקרא רק אותה העבודה הנושאת עליה חותם קדמוני, ואם לא נעשה את ההבדל הזה, הרי אז גם עבודת המטרוניתא, היושבת בחדר משכיתה ורוקמת בזהב את נעליה או גרביה תקרא בשם תעשיה ביתית. אך כשנבדיל הבדל כזה, אז נוכח, כי תעשית בית זו במובנה הנכון נשארה כעת במדה זעומה מאד". וה' ל־ן מדבר הלאה. (גליון ל״ג) ע״ד שמוש בכח מיכני וקבלת כח אלקטריה וכו' והושב תעשיה כזאת גם כן לתעשיה אכרית ובכלל הוא מרבה להשתמש במלה הסתמית „תעשיה" ואין אני יודעים באיזו תעשיה הוא דן.

המחבר מסתפק רק בעובדה, שבאנגליה הקפטליסטית יש עוד חרשים זעירים (חרשים ביתיים אינו מזכיר כלל), אבל אינו שם את לבו כלל למצבם ומעמדם. כשנפנה, לדוגמא, אל תעשית האריגה. יתברר לנו, כי לאורג בנול היד קשה להתחרות עם האורג בנול מיכני, כי פועל אחד בנול מיכני מכין ביום אחד אותה הכמות, שמכינים ארבעים אורגים בנולי היד! ואם ישנם עוד זעיר שם, זעיר שם אורגים ביתיים, המוסיפים גם עכשו להשתמש בנולי היד, אינם אלא שרידי הדורות הקדמונים. הפרופ שולצה־גורניץ שבקר בשנות התשעים את אנגליה והתבונן למצב פועליה, מביא*) כי במחוז בולטון נמצאו לפני שלשים שנה אורגים ביתיים במספר רב, עד כי „באחת מאגודותיהם נמצאו אז שמונה מאות חברים אורגים. כעת נשארו באגודה הזאת רק חמשים חברים והיותר צעיר ביניהם הוא בן חמשים שנה. ולנכון אחרי מותו תעבור ותבטל האגודה לגמרי. נכדי אותם האורגים הביתיים, שנמנו על האגודה, עובדים כעת בפבריקאות ומרויחים פי שלשה בערך לשכר האורגים ביד". אמנם כן, האורגים הביתיים עדיין לא תמו גם באנגליה העשירה, אבל באיזו מעונות רעים הם גרים ואיזו מזונות גרועים הם אוכלים, ובכלל עד כמה רע הוא מצבם החמרי בערך לאורגי הפבריקא. המחבר הולך ומפרט את האומנים הזעירים בתעשית ברזל וכו' ומאמין שעל ידי זה הצליח להוכיח, כי גם באנגליה עוד טרם הכריעה החרשת הקפיטליסטית את התעשיה הזעירה, אבל אם רק נדע מעט על דבר מצבם החמרי, נבין, כי קיום בזה אי־אפשר שימשך עוד זמן רב. הנה חרשי הברזל הביתיים, המכינים שרשראות, מסמרים וכו', הם מעבידים את כל בני הבית מקטן ועד גדול, והסופר גירו, שבקרם לפני חמש עשרה שנים, ראה גם את הנקבות הנשואות משתתפות בעבודה קשה זו וגם נ ש י ם מ ע ו ב ר ו ת, ש כ ר י ס ן ב י ן ש נ י ה ן ע ו מ ד ו ת ־ ו מ כ ו ת ב פ ט י ש ג ד ו ל ו כ ב ד... האין זה מעיד על המצב המזהיר של החרש הביתי שבאנגליה?

*) „האינדוסטריה הגדולה וכו'" ת״ר עמוד 143.

ה' ל—ן מרבה להטעים, כי גם בארצות הקפטליסטיות עולה מספר החרשים הזעירים לאלפים ולרבבות, ובטוח הוא, כי בזה בטל את ההחלטה „שהתעשיה והאמנות הילכת וכלות". אין איש מכחיש, שעדיין לא נכחדו האומנים, ואין ספק, שחלק ידוע מהם יוסיפו להתקים גם להבא, אבל לנו יותר נכבד לדעת את התפתחות הרכוש ולראות, אם בזמן האחרון מתחזקים האומנים או הולכים הם ופוחתים. וכבר ראינו למעלה, כי החרשת הגדולה דוחקת באופן נורא את העוסקים בתעשיה קטנה ומכריחה אותם אפילו לעזוב את פרנסתם. בספרו של הפרופסור זומברט („הקפיט־ליזמוס של עכשו" כרך א' ספר ב') אנו מוצאים הרבה עובדות ע"ד התנונות האומנים וירידתם. המשק הקפטליסטי, שחדר גם לחרשת רהיטים וכלי עץ, גרם, כי נגרי פוזנא, שנתפרסמו לפנים בטיב סחורתם, מוכרחים היו לחלק את עבודתם למקצועות ספי־ציאליים, חלק מהם עושה רק כסאות; חלק אחר רק שלחנות וכו', ויש שהמומחיות הזאת התפרדה עוד לחלקים יותר קטנים, כמו עושי כסאות ישרים, עושי כסאות כפיפים, אלה רק מעץ אגוז ואלה רק מעץ מהרון וכו', בברלין, בדן ופריבורג גדלה כ"כ ההחרות הפבריקאות במקצוע של רהיטים, עד כי רבים שם כעת הנגרים, המוכרים בעד כל מחיר את פרי עבודתם במשך השבוע. בקלן ובברסלוי עובדים הנגרים שבוע שלם, וביום הראשון והשני יעמיסו את הרהיטים על עגלת־יד ומובילים אותם ממחסן למחסן ומוכרים אותם במחיר נמוך. לרגלי ההחרות דפבריקאות בבנסיות הברית שבצפון־אמריקה נפחת מספר הנגרים על 50 אחוזים! גם עשית חביות שהיתה לפנים מפרנסת המון חבתנים, היתה כעת לפרודוקט הפבריקאות הגדולות והחבתנות ביד ירדה פלאים.

כך דרכה של החרשת הקפיטליסטית. בראשונה תגזול אחד המקצועות של התעשיה הזעירה והאומנות ואחרי, שכבר הצליחה להכות בו שרשים עמוקים, תוסיף בהדרגה לחתור תחת עמדת החרשים הזעירים ולהוציא מרשותם את יתר מקצועות העבודה, וסוף דבר הוא, כי תפיל את החרשת הזעירה למשואות. גם בנוגע לסנדלרות (עלי להעיר, כי אנו עוסקים כאן רק בענין תעשית סחורות בעד השוק, אבל אין דברינו מוסבים על אותם החרשים המספיקים סחורה לדרישת המזמינים המקומיים) שה' ל—ן משתדל להוכיח, כי הפבריקא לא הזיקה לסנדלרים הביתיים, נראה על פי זומברט אחרת לגמרי. זמן רב היו הפבריקאות רק חותכות עור לצרכי הסנדלרים, אח"כ התחילו להכין בפבריקא את החלק העליון של הנעלים, והסנדלר היה עושה רק את הסוליה של הסנדל, כעבור זמן מה כבשה המכונה גם את העבודה הזאת. עוד נשארו שני פרוצסים, שהמכונה לא יכלה לכבוש אותם והם: תקיעת המסמרים ותפירת הגלדה אל כפות הנעל. בזמן האחרון התפשטו כבר מכונות לתפירת סולים ובאמריקה הופרים אותם בחוטי ברזל משוחים בזפת. והתפירה האחרונה עולה על תפירת הסנדלרים; וכן מטיבה כעת לעבוד המכונה לתקיעת מסמרים (Zwickmaschinen) ומראה הנעל יוצא יותר יפה מנעל הסנדלר. בגרמניה התחילו ליסד פבריקאות לתפירת נעלים רק בשנות השמונים של המאה החילפת ובשנות התשעים עלה מספרן למאות*) ומכינות הן סחורה זלה מאד. זוג נעלים של גבר נמכרים בשבעה מרק ושל אשה — בחמשה מרק. בארצות הברית התברר, כי לרגלי התחרות הפבריקאות נפחת מספר הסנדלרים על 80 אחוזים! **) השנויים האלה הביאו לידי כך, שסנדלרי כנה"ב פנו לעבודות אחרות אבל בגרמניה, ששם התפתחה האינדוסטריה פחות מאשר בצפון אמריקה, לא כל האומנים, שנלחצו אל הקיר ע"י הפבריקא יכלו לפנות ערף לגמרי לעבודתם, ומפני זה נראה, כי סנדלרי ליפציג, ברסלוי, אלטונה, קיל וכו' מתפרנסים רק מתקון נעלים. בכל הערים הגדולות גוססת הסנדלרות הישנה ומקומה יורשת כעת התעשיה המיכנית, שתוצאותיה נמכרות במחסנים הגדולים שברחובות ההומים.

(המשך יבא)

ה. א. ראשגולסקי.

בְּלֵיל-דְּמָמָה.

נָמִים שְׁמֵי-לַיְלָה עֲמֻקִּים וּכְחֻלִּים
חוֹלְמִים חֲלוֹמָם הַשָּׁלֵו בִּדְמָמָה;
הוֹבְבִים כּוֹכָבִים שַׁאֲנַנִּים בִּשְׁנָתָם
סוֹדוֹת רָקִיעַ וּצְפֻנוֹת אֲדָמָה.

וְנוֹגֶה כֹּה נִשְׁקָף הַסַּהַר הַחִוֵּר,
שָׁט הוּא הַבּוֹדֵד לְאִטּוֹ בִּמְצָרָיו,
דּוֹמֶה לְשׁוֹמֵר שֶׁהָפְקַד בֵּן לַיְלָה
עַל גִּנְזֵי רָקִיעַ וּשְׁבִילֵי-מִסְתָּרָיו.

רוֹעֲדוֹת קַרְנֵי-אוֹר כַּסְפּוֹ הַצְּנוּעוֹת
מְפַכּוֹת הֵן חִוְרוֹת וַעֲגוּמוֹת;
זוֹלְפוֹת בַּגַּיְא וְנִבְלָעוֹת בַּדְּמָמָה,
רוֹקְמוֹת בֵּין צְלָלִים שָׁם פִּלְאֵי תַעֲלוּמוֹת.

נָם כָּל הָעוֹלָם, אַךְ עֵר הוּא לְבָבִי —
שָׁט הוּא יְחִידִי בַּגַּיְא וּבְמֶרְחָבָיו;
סוֹפֵג וְגוֹנֵז כָּל סוֹדוֹת הָאָרֶץ,
כָּל צְפוּנֵי אֲדָמָה — וְאוֹצְרָם בִּכְנָפָיו...

נוֹגֶה כֹּה נִשְׁקָף הַסַּהַר הָאִלֵּם,
שָׁט הוּא יְחִידִי כָּמוֹנִי פֹּה מָטָּה;
יוֹרְדָה אַט קֶרֶן וְנוֹגְעָה בִּי לֵאמֹר:
שׁוֹמְרֵי-לֵיל נַחְנוּ וְאַחִים מֵעַתָּה!..

וילנה.

---

*) בעיר פירמינזוס (פפאלץ) לבדה עבדו בשנות התשעים תשעים פבריקאות לנעלים, שש — לעקבים, 14 — בתי בורסקים, פבריקא מיוחדת, לחרשת אמום וכו'. בכולן עסוקים חמשה עשר אלף פועלים המכינים בכל שנה ארבעה עשר מליון זוגות נעלים!

**) „האינדוסטריה הגדולה יערכה" וכו' עמוד 300.

מ. בי־אריעזר.

מוּסָרִי

(תמונה)

ר' יואל המלמד הוא יהודי בעל פנים, שמעולם לא הופיע צחוק עליהם; כאילו לא היו מסוגלים כלל לקלוט יליד זה של העליצות. אם נמלטה לפעמים בת־צחוק מתיך שער השמחה ושרתה רגע על פניו של ר' יואל, הרי הרגישה תיכף, כי קר לה וצר לה ונעלמה מיד.

תמיד ראו את הפנים האלה קודרים ומעוננים, המצח מקומט, העינים מביעות צער ודאגה, ואנחה מוכנת בכל רגע להתפרץ ולהכריז על העצבות שבלב בעליה.

אמנם לא חסרו לו לר' יואל נמוקים לבאר בהם את סבת עצביותי: דאגת פרנסה, קטטות עם אשתו השנית, בת בוגרת שהגיעה לפרקה, ילד נכה רגלים ועור ועוד.

אך דומה היה, שכל אלה רק העמיקו את היגון, שהיה קבוע בנפש ר' יואל עוד בטרם שבאו עליו הפגעים הללו. בעיקר הדבר, היה מוצא מין קורת־רוח בדברים המטילים עצבות.

ניגוני ימים־נוראים גורמים לו תענוג מיוחד, בעוד שניגוני שמחת־תורה אינם לוקחים את לבו.

אוהב ר' יואל לקרא בספרים או לשמוע בעל פה ספורים ע"ד צרות, גזרות, יסורין, ואז לבו מתרכך ומתעדן. נפשו מתמלאה צער נעים, והוא נכון לפרוש לקרן זוית ולהוריד דמעות, להתאבל על גורל העולם.

מתפלא הוא על בני־אדם הממלאים צחוק פיהם, חושב הוא אותם לקלי־דעת; מנענע בראשו עליהם ומהרהר: כל העולם כולו טובע בים של צרה, והללו עומדים וצוחקים.

אך מזלו של ר' יואל גרם, כי נטל עליו להיות מלמד בתלמוד־תורה, במקום העליזות הסיאנת של ילדים השכחים בילדותם על אפה ועל חמתה של הדלות, המתאמצת למרר את חייהם הרעננים.

ריב־עולם לר' יואל, זה כשלשים שנה, עם תלמידיו בני העניים.

נכון הוא למחול להם שובבותם. סובל הוא בדומיה את כל מעשי־קונדס שלהם, ורק הצחוק שלהם מרגיז את לבו ומעביר על דעתו.

הנה הוא שב אחר תפלת־מעריב מבית־המדרש, ששם עמד בתוך כניפיא של יהודים ושמע מפי הקוראים בעתונים על אודות גזרות חדשות על ישראל במדינות רבות. בדמיונו הוא רואה רעב, ילדים בוכים, יהודים שרוים בצער, ולבו מלא על כל גדותיו יגון.

אך בגשתו אל חדר הת"ת, הוא שומע מאחורי הדלת קולות וצחוק. התלמידים, שהיו חפשים כל שעת בין־מנחה־למעריב, מספרים איש לרעהו בשאון והמולה את כל „הקורות" אותם, את רשמי השעה של חרות.

כיון שנראה ה„רבי" בפתח, משתתקים הקולות, ורק צחוק עצור נשמע מפיות רבים, כעין הד העליזות הקודמת.

העיף ר' יואל עין אל אנשי־ריבו ופנה אליהם:

— מה הצחוק הזה?

פתאם ראה את א י צ ל י היתום והכיר בפניו, כי הוא הוא החוטא ומחטיא בצחוקו.

— האתה הוא בר־שמחה?

הלז נעץ עיניו בתוך הספר המונח לפניו, כדי שלא להפגש עם מבטי „הרבי".

ר' יואל היסיף להסתכל בו. ואחר רגע ענה ואמר:

— יש שנער הוא מלא שמחה מרוב טובה. אך... הוא.. יתום... באין אב ואם...

שמע א י צ ל י את המלה „יתום" ונעשו פניו רציניים. כשהוא לעצמו, לא ברור אצלו, במה רע לו בהיותו יתום... כשהיתה אמו בחיים (את אביו אינו זוכר), היתה מקללת אותו תמיד ומגדפת בשם „זולל־וסובא"... עתה הוא בן חורין... רע לו ל„יתום" רק בשנה הראשונה, כשהוא מוכרח „לשמור את הקדיש"... אבל עכשיו?.. ואולם הכל נדים לו, מתאנחים, בהוציאם מפיהם את השם „יתום"... והוא עושה להם נחת־רוח ומעמיד פנים של דואג...

ר' יואל אינו מסתפק ברושם קל שעשו דבריו ומוסיף:

— יתום הוא, אין מי שישגיח עליו, לבוש הוא סחבות, נעלים מטולאות ברגליו, ולבו ימלאו להשתובב, לצחק...

א י צ ל י אינו דואג כלל, שאין משגיחים עליו... יודע הוא, שחבריו, אפילו בני עשירים, מקנאים בו... הבגדים הקרועים שלו מעיקים עליו רק בשבתות ובחגים... שפל הוא אז בעיני עצמו... אבל בימות החול לא איכפת לו...

ר' יואל רואה בפני היתום, שלא נתעצבו כלל, והוא מרגיש בלבו כעין כעס, אך הוא מנסה את כחו עוד:

— נער עלוב כזה, מה יהי בסיפו?.. מי ידאג לו?. הנה חרף קשה עתה... מה יהא. אם חס־ושלום יתקרר, יחלה, יפל למשכב, מי יתבונן אליו?.. הלא נער כזה, יתום, יגוע וימות, ואיש לא ידע...

הדברים מזמזמים באזני א י צ ל י, מסים במוחו. לסופו אין הוא דואג, כבר גמר בלבו להיות „בעל־עגלה". אך כשהגיע הרבי בדבריו אל זכרון המות, נזדעזע א י צ ל י. אין הוא מתירא מפני שום דבר, מלבד מפני המות... הוא ראה, כשהניחו את גופת אמו באדמה... ב ר ר ר...

העליזות חלפה מעל פניו, ובשרוול המזוהם של בגדו הוא מוחה דמעה שעלתה פתאם על עיניו...

ר' יואל רואה את הדמעה ומקבל נחת, באותה שיש לו לאמן אחרי התבוננו אל היצירה, שיצאה בכח כשרונו...

ומתוך קורת־רוח הוא פונה אל התלמידים:

— הוי, הילדות! מה לעשות עם הילדות?..

Gamma.

הָעִתּוֹנוּת הַיְהוּדִית בְּאַמֵרִיקָה.

על דבר העתונות היהודית באמריקה אנו קוראים או שומעים לפעמים דברים מקוטעים המספרים בגניתה, ולא עוד אלא שהיתה „ל מ ש ל" בפי אלה הרוצים לזלזל בכבוד העתונים הצהובים, ההולכים ונבראים גם בארצנו. הסופרים היהודים מביטים בבוז על העתונות ההיא שמעבר לים ומתיחסים אליה כאל תגרנית עשירה חסרת־לב, כמו שבכלל יש בהשקפות בני אירופה על אמריקה מין יחס של אצילים אל תגרנים.

ואולם תמה אני, אם יש בקרב כל השופטים את העתונות האמריקאית, המותחים עליה דין קשה, מתי מספר היודעים ומכירים

אותה, וביחוד את הסביבה שבה היא פועלת ונפעלת, את התנאים שבהם היא מתפתחת, את הבסים שעליו היא עומדת.

אשתדל איפא, עד כמה שאפשר לי, לתת השקפה שלמה על הענין הזה, על פי הרשמים שקבלתי במשך הזמן, שהיתה לי האפשרות להתבונן מקרוב אל העתונות האמריקאית במקום גידולה. —

I.

קוים כוללים.

קודם כל רואה אני צורך בדבר להוציא מלבות את הדעה המשובשת שנשתרשה, כי העתונות היהודית באמריקה היא כולה חיוב, היינו, שאין לה שום זכיות, שבגללן אפשר לצרף אותה אל הערכין הקולטוריים שלנו.

דבר זה בלבד, שעתונות זו בראה המין רב של רבבות קוראים, המרגישים עתה צורך הכרחי בקריאת עתון, מחייב אותנו להתחשב עמה ולהבין, כי עבודה רבה היא עובדת בקרב העם היהודי.

ועוד על דבר אחד רוצה אני להעיר, טעות היא לחשוב, כי העתונות היהודית באמריקה גרועה היא מן העתונות הצהובה בלשון אנגלית. אדרבה, גם הענינים, גם הטון, גם צורת הדברים שבעתון יהודי הם יותר רציניים וחשובים מאלה שבעתוני־ההמון באנגלית.

אם העתונות היהודית שם מעוררת עליה קצף לא רק בין „הירוקים", שעדיין לא הספיקו להתרגל אל מנהגי הארץ, אלא גם בקרב אלה שכבר למדו את מנהגי המקום, הנה שני טעמים בדבר. ראשית, קבוע בלב כל יהודי, כעין ירושה רוחנית מדורות הקודמים, רגש של־כבוד אל המלה הנדפסת, והוא רואה מעין חלול־הקודש בדברים גסים ובנבול־עט. אי־אפשר לו ליהודי זה להתרגל עם הרעיון, כי עתון אינו אלא מין קיקיון, שהיום הוא צץ ומחר נובל. העתון הוא בעיניו מעין ספר, ותביעות רבות וגדולות הוא תובע ממנו.

הטעם השני לזה, שיצאו עוררין רבים על העתונות היהודית שבאמריקה, הוא מפני שהצבע „הצהוב" שלה הוא דוקר את העין יותר. אותם דברי־הבאי, אותו נבול־העט, אותה הרוח התגרנית, שאתה מוצא בעתוני־השוק האנגלים, אינם בולטים כל כך ואינם צורמים את אזנך. הרי זה דומה לכובע־צילינדר — לפי המשל של סופר יהודי אחד — בראשו של עני לבוש קרעים.

דבר זה צריך להאמר בכלל על רוח „הביזנס" התוקפת את היהודים הבאים לאמריקה. האמריקאי הוא בעל „ביזנס" מלדה והוא עוסק בהם מתוך קורת־רוח והרחבה; ואולם היהודי הוא טרוד ב„ביזנס", כאילו הוא נרדף ונבהל.

ואם נשים אל לב, כי העתונות היהודית באמריקה היא המקור היחידי, שממנו נוטלים ההמונים היהודים את מזונם הרוחני, אז נבין מפני מה שופכים אנשי־הרוח שלנו את כל חמתם על אלה המעכירים את המעין הזה ומרעילים אותו.

את המקום היותר חשוב שבעתון, את העמוד הראשון, תופסים מאורעות היום. אם הקב"ה מזמין לבעלי העתונים סנסציה חשובה, שיש בה כדי להרעיש את הלבבות ולהרגיז את העצבים, הרי מוטב; ואם לאו, נוטלים וווצרים „ענין", מגדילים ומגזימים אותו, ומציאים אותו לרשות הרבים.

העמוד הראשון של העתון מכיל את החדשות המפליאות ע"ד רציחות, גזילות, מקרי אסון — אותם הדברים שבעתונים הרוסים הם נדפסים באותיות קטנות בפנה נדחה בפרק „ילדי יום". וכדי שכל הענינים האלה לא יהיו לזרא לנפש הקורא ולא יטילו עליו שעמום בתכיפותם היתרה, הרי יש בכל רידקציה „מומחים", המתבלים את הדברים ונותנים ברם סממנים עד כדי שיהיו „חדשים" בכל יום. הרצאת הדברים, הסגנון, ראשי הפרקים, תיאורי המקום, שיחות האנשים — כל אלה צריכים לתפש את לב הקורא ולהלהיב את דמיונו.

שלשה או ארבעה „עושי חדשות" כאלה נמצאים בכל רידקציה, ואחד גדול ממונה עליהם ועומד על גבם, זהוא הוא העורך של החלק האינפורמציוני. העיקר הוא צורת החדשות, והתכן הוא רק טפל. ולכן אין החלק האינפורמציוני שבעתונים אלה מלא וגדוש, ביחוד בענינים הנוגעים לחיי היהודים מחוץ לאמריקה. גם הידיעות היותר חשובות מחיי היהודים ברוסיה באות בעתוני ניו־יורק רק לאחר שמתקבלים שם העתונים מעבר לים, אם לא שהאגנטורה הטלגרפית מוסרת איזו ידיעה לעתונים האנגליים, שחבריהם היהודיים מלקטים תחת שולחנם העשיר. ומפני שהעתונים האמריקאים מקציעים בכלל מקום קטן מאד לעניני חוץ, והידיעות ממערכות ה„ספורט" בעירם ובארצם שקולות בעיניהם כנגד כל הפוליטיקה שבאירופה, לכן אין העתונים היהודיים מתפרנסים מהם בריוח במה שנוגע לחדשות מחו"ל, והחלק הזה הוא פגום ולקוי. ולפעמים אני פוגשים בעתון יהודי בניו־יורק „קוריוזים" בענינים שלנו, שמתבארים לנו רק ע"י זה שנעתקו מעתוני הגוים, שכידוע אינם מומחים בעסקי היהודים והיהדות...

בראש העתון עומד המו"ל, שהוא המשפיע על מהלך העתון ומתוה לו את הדרך. העורך והמו"ל אינם שתי רשויות, אלא הראשון משועבד אל השני וסר אל משמעתו. העורך אינו אלא עבד, המחויב לעשות רצון אדוני, בין שזה הוא איש אחר, בין שהוא עצמו מו"ל... „העתון הרי הוא עסק גדול וצריך לנהלו לפי דרישת השוק, כדי שיוכל לבצר לו מקום איתן". דעה זו משתדל המו"ל לקבוע בלב עוזריו, שלפעמים הם מרגישים קצת געל־נפש בעבודתם.

ידעתי מו"ל יהודי אחד, שלא היה קורא את עתונו שתעב אותו: כשנשאל בדבר: כיצד הוא מציע לאחרים דבר השנוא עליו עצמו? — ענה בפשיטות: הרי, למשל, יש לי חנות של דגים־מלוחים. האמנם מחויב אנכי לאהוב מאכל זה?

סופר צעיר אחד, שהביא כ"י אל מו"ל יהודי, שמע מפיו מענה בגלוי־לב כזה: טוב שתקרא את מאמרך באזני החנוני שלך, ה„פדלר" שלך, הפונדקית שלך — אם הם יתענגו עליו, אז אקבלו מידך ברצון רב. ואנכי מה? מה לי אם ימצא המאמר חן בעיני או לא? כלום מוציא אני עתון להנאת עצמי?

הדברים האלה אינם ציניזם ארעי, הנאמר רק בדרך הלצה, אלא שיטה שלמה בעריכת העתונים היהודים באמריקה, שיטה המכצבצת מתוך כל מאמרי העתון, מן „הרציניים" עד ה„שיחות חולין".

ומטעם זה אתה מוצא ברידקציות אלו רק „מי שהיו סופרים" או לבלרים וכתבנים שנשמה יתרה אין בהם. האנשים האלה נוחים הם לקבל מרות, והם „כחומר ביד היוצר" בידי המו"ל הרודה בהם.

אבל העוזרים האלה כרובם „עמי־ארצים" הם, ביחוד בעניני יהדות, ולכן נמצא בכל רידקציה מעין „עברי מלומד", שאליו פונים ב„שאלות יהודיות". הטפוס של „עברי מלומד" ידוע להקוראים ברוסיה, במקום שהוא ה„מליץ" בינינו ובין הנכרים. באמריקה, שהיהדות שם נכריה לרבים מן היהודים, הולך „העברי המלומד" ונעשה צורך הכרחי בכל המוסדות, העוסקים בעניני היהודים. „העברי המלומד" של העתון כותב או עורך את המאמרים

„לכבוד יום־טוב", פוסק שאלות בענינים הנוגעים „לריליגיה" וילאומיות, ובכלל, הוא ממונה על החלק „חכמת ישראל" שבעתון.

הספרות־היפה תיפסת בעתון מקום רחב, מפני שהקורא מבקש שם את כ ל המזון הרוחני הדרוש לו. ואחרי הדברים „המפליאים" שבעמוד הראשון והענינים „העמוקים" שבעמוד הרביעי (כל גליון הוא בן שמונה עמודים), הרי נחוץ להמציא לו „מיני תרגימא" להרגיע את עצביו ולגרום לו תענוג.

ידוע כבר, כי העתונים האמריקאים בחלק הספרות היפה ניזונים ומתפרנסים על חשבון העתונים מרוסיה, שבהם היה עד הימים האחרונים החלק הזה ע י ק ר. ואולם יש להם להאמריקאים גם כפרות יפה משלהם, העשויה לפי טעם הקהל ההוא וטביעה בחותם המדינה.

אך אם הספורים והציורים הקטנים הבאים יום יום בעתון אינם אלא מעין „פרפראות", שעל פי הדחק אפשר לוותר עליהם, הנה הרומן (ועל פי הרוב, שני רומנים בבת אחת) היא ד ב ר ה כ ר ח י בכל עתון. והמו"ל עומד ומכריז עליו בקולי־קולות שלשים יום קודם יצירתו ומפליג בשבחו, ומספר את פרשת גדולתו ומבטיח לקוראים ש"י עולמות — כמנהג התגרים.

כל מה שאתם רואים בימים האחרונים בעתונים היורשאים, המנוגעים במחלת „הרומן", אינו אלא בבואה של עתוני ניו־יורק.

זו היא הצורה החיצונית של העתון היהודי באמריקה, אלה הם הקוים המשותפים ל כ ו ל ם. בתכן הדברים וביחוד בנטיותיהם ומהלכם אתה מוצא, כמובן, הבדל רב ביניהם, יען אחר יש לי צביון מיוחד לעצמו, שמשנה לשנה היא הולך ומשתלם יותר.

אך על כל אלה אדון במאמרי הבאים. —

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ירושלים.

I.

שאלת הרבנות, זו השאלה הארורה, שבארבע השנים האחרונות החריבה כמעט את ירושלים ועשתה שמות ביחוד בקרב אחינו הספרדים, נתעוררה שנית בכל תקפה, והחרופים והגדופים משני הצדדים התחילו מחדש.

הנוטים אחרי כ ט י ט ו, שהוא הממלא מקום החכם־באשי לפי החק, פרסמו בעתון „החרות" מכתבים גסים מלאים בוז ונאצה להרב פ נ י ז י ל, יתלך הסיעה השניה ותראה, כי גם ידה רב לה בדברי בוז ונאצה ותפרסם בהוצאה מיוחדת „להצבי" דברים קשים ובוטים נגד הרב בטיטו וסיעתו.

ושוב התחילה המלחמה, ושוב חרוף וגדוף בחוצות ירושלים, בשוקיה, בבתי כנסיותיה ובבתי ישיבותיה. כל העולם הספרדי בירושלים עסוק עתה מחדש בשאלת „החכם־באשי". והכל שואלים בסקרנות: מי ישב על כסא החכם־באשי: פ נ י ז י ל או ב ט י ט ו?

קשה, קשה מאד לפתור שאלה זו. כי לשניהם יש סיעות חזקות ובשניהם תומכים אנשים בעלי כסף, בעלי מרץ ובעלי אגרוף. וככה הולך וגדל הפירוד בין העדות הספרדית ואין איש דואג לתוצאות הרעות שתביא מחלוקת זו, ושמקצתן כבר נראו במשך שנות המחלוקת הקודמות.

וגם אצל האשכנזים נתעוררה בימים האחרונים השאלה: מי ימלא את מקום הרב ס ל נ ט, שנפטר לפני חדשים אחדים?

כי אחרי פטירתו של הגרש"ס נשארה העדה האשכנזית בירושלים כצאן בלי רועה. ומיד אחרי מותו נתאספו ראשי הרבנים של העדה הזאת לטכס עצה במי לבחור לרב אחריו. הרבנים, חברי האספה, נחלקו בדעותיהם: היו מהם שרצו דוקא לבחור באחד האברכים מבני הישיבות הירושלמיות, באמרם שזו היא תרפה, כי בעוד שמכריזים בקולי קולות, שאברכי הישיבות הם כולם מוסמכים להוראה, כה בעת כשהעיר עצמת צריכה לרב מביאים אותו ממקום אחר; האין עובדה זו עצמה „מכת לחי" לכל הישיבות? ואחרים מהם, אותם הרבנים השואפים לשררה, עמדו על דעתם דוקא להביא רב מאחת מערי רוסיה. והיתה סיעה שלישית שהביעה דעתה לבלתי בחר בשום רב, מפני שרבנים לפסוק שאלות, לפי דבריהם, ישנם „ברוך השם" די והותר בעירנו; מה שדרוש לנו בעת הזאת רב גשמי, רב שיודע קרוא וכתב, רב שיבין, מה העם דורש ממנו ומה היא חובתו להעם ולמשרתו; ורב כזה אין לעת עתה. לפיכך הציעו לבחור ב„ועד העיר", בועד שכל בני העיר, בלי הבדל עדה ומפלגה (כמובן רק מהאשכנזים) ישתתפו בבחירתו. וועד זה יבחר מקרבו ראש, והוא יהיה המוציא והמביא של כל העדה האשכנזית בירושלים.

בעלי סיעה זו הם רוב המשכילים הירושלמים, ובראשה עומדים הרב יואל משה סלומון והסופר יחיאל מיכל פינס, ולשכת „בני ברית" תומכת בה.

שבועות אחדים דנו כל הירושלמים בשאלה זו ברצינות גמורה. אספו אספות, הוצעו הצעות והוחלטו החלטות, וכבר נגשו לבחירת „ועד העיר", והנה פתאם ב־ה שאלת עבודה הצבא הכללית ובלבלה את מחם של הירושלמים ויזניחו כליל את שאלת הרבנות ויפנו כולם לשאלה החדשה — שאלת העבודה בצבא עותומניה.

מאז עברו עוד שני חדשים ואתם יחד חלפה גם שאלת עבודת הצבא. „המועינה" (הבררת) נגמרה, והצעירים שיצא גורלם ילכו בעוד זמן מה לעבוד בצבא, והקהל שב מעט מעט למנוחתו. היפלא איפוא, אם התעוררה שוב שאלת הרבנות גם בקרב האשכנזים? וכאחד הימים נתפזרו והודבקו מודעות גדולות בחוצות ירושלים. שבהן מבארים בעלי המודעות את המצב הרע של ירושלים הן בגשמיות והן ברוחניות, ומעוררים הם את דעת הקהל לשים קץ לשאלת הרבנות ולבחר סוף סוף ב„ועד העיר".

בעלי המודעה הזאת, חברי הסיעה השלישית, שרובם חברי לשכת „בני ברית", מנו מתוכם ועד בשם „ועד מהפכני". מטרת הועד היא—להשתדל בכל האמצעים האפשרים, שיבחר ועד העיר, ושראש הועד יהיה גם ראש העדה האשכנזית הירושלמית.

אבל היצליחו האנשים האלה בעבודתם? הישמע העם לקולם? — זוהי השאלה המנסרת עתה בירושלים.

ובה בעת שאלו עסוקים בעניני הבחירות לרבנות, עסוקים הם אחדים מטובי ירושלים ובראשם האדון אליעזר בן־יהודה בשאלת הבחירות להעיריה (ועד־הנהגת העיר).

הימים האלו הם ימי בחירת חברים להעיריה הירושלמית, ורוצים הם, יחידי סגולה אחדים, המבינים כמה טובה יכולה להביא העיריה לנו, שרוב חבריה יהיו יהודים. ולכן משתדלים הם להשפיע על אותם היהודים, שיש להם זכות הבחירה ושמספרם לא קטן, שיבחרו באותם האנשים, שועד „אגודת היהודים העותומנים" מעמיד אותם לבחירה.

והאדון בן־יהודה הולך ומפרסם ב„הצבי" שורה שלמה של מאמרים, שבהם הוא מראה על הנחיצות בדבר זה ועל התועלת הגדולה שתצא לנו היהודים, אם רוב חברי העיריה, ולפחות שנים שלשה מהם יהיו יהודים. ומאמריו עשו רושם ידוע. קהל היהודים העותומנים התעורר קצת, נפקחו עיניהם לראות סוף סוף, כי צריך שהעיריה תהיה, אם לא כולה, אז לפחות מקצתה יהודית. בעוד ימים אחדים יתחילו בבחירות, וכפי שאפשר לשער מראש יבחרו יהודים אחדים להעיריה. ויש כבר חולמים שהאחד מהם, העולה בהשכלתו ובחריצותו על חבריו, ישב בראש, וינהיג את ירושלים כולה...

חלום זה יכול היה להתגשם בפועל, כי העיריה היא בת עשרה חברים. הבוחרים הם שש מאות יהודים, שש מאות מושלמים ושלש מאות נוצרים. הצרה היא רק שרוב הנחלאות של היהודים נרשמים על שמות אנשים מספר, ויוצא לפי החק, כי רק שלש מאות יהודים רשאים לבחר.

ואולי אם יעלה בידי היהודים העותומנים להקנות את זכות הבחירה לכל שש מאות הבוחרים, אז יבחרו להעיריה חמשה יהודים, ארבעה מושלמים ונוצרי אחד. מפני שחלק מקולות המושלמים או מקולות הנוצרים יעבר בודאי להיהודים, מפני שגם אלה וגם אלה ישאפו למשוך על צדם את הבוחרים היהודים.

ובה בשעה עוסקים הם ועדו אגודת „המכבים הקדמונים" ו בית העם בשאלות רוחניות:

ועד אגודת „המכבים הקדמונים" מסדר קריאות עממיות בשבתות באולם „בית-הספרים-הלאומי", שבהם משתתפים טובי הסופרים והנואמים שבעירנו; גם ועד „בית העם" מסדר קריאות ושעורים עממיים.

והקריאות הולכות ומשתלמות. המון רב בא תמיד לשמוע את הקריאות — בשני המקומות. בכ' טבת, קרא האדון צ י ו ן ח ס באולם „בית-הספרים-הלאומי" ע"א „חיי הפלחים". וכדאי היה לבוא ולשמוע את הקריאה היפה הזאת. וביום זה בערב הרצה הד"ר י"ל מ ט מ ן כ ה ן, מנהל הגמנסיה העברית ביפו, באולם „בית העם" הרצאה מלאה ענין על אדות „החנוך ובתי הספר". האולם היה מלא אנשים ונשים, צעירים וצעירות ירושלמים מכל השדרות והמפלגות. כל הכסאות היו תפוסים, ואצל הבמה ובהמעבר ובין שורות הכסאות עמדו אנשים צפופים ודחוקים, וגם בהחצר אצל הפתח, עמדו רבים לשמוע את הרצאתו של מטמן כהן. דוקטור מטמן דבר ע"א החנוך ויזהיר את הירושלמים מפני ההשפעה ה ז ר ה של החברות העוסקות בחנוך, ובפרט של „המיסיון".

הנה נערכו שתי קריאות ביום אחד, ובשני המקומות היה קהל גדול, קהל, שהקשיב ושמע לכל מלה, לכל הגה שיוצאה מפי המקריאים.

האין עובדה זו משמחת?

א. הרדיף.

מִכְתָּבִים מִטּוּרְקִיָּה.

ס ל ו נ י ק י.

ימים רבים היתה הקהלה היהודית בסלוניקי „שוקטת על שמריה" והשלום והאחדות שררו שם, עד כי יתר הקהלות שבטורקיה קנאו בה. אמנם גם בסלוניקי קרו מזמן לזמן דברים שגרמו למחלוקת וריב מפלגות, אבל בכלל היתה הקהלה גוף שלם, ההנהגה היתה תקיפה, ואף כי היו מתלוננים עליה ב ס ת ר, אך איש לא העיז לצאת כנגדה בגלוי.

אולם עם הופעת החפש בארצנו נתעוררו הצעירים גם בקהלתנו והתחילו עושים תעמולה רבה, כדי להכניס אל ועד ההנהגה אחרים מחבריהם, שיביאו רוח חיים במוסדות החנוך, הדורשים תקונים רבים. ואמנם הצליחו בבחירות האחרונות, וגם נגשו אל עבודת התקונים, אף כי עוררו נגדם תלונות מצד המשמרים, ורק בידי החכם בשי רבי יעקב מאיר עלה להרגיע את הלבבות הנסערים, והשלום והמנוחה שבו אל הקהלה.

אולם בעת האחרונה נתחדשו שוב התלונות כנגד הועד החדש, או יותר נכון, כנגד החברים הצעירים שבו. והמתלוננים מאספים חתימות על כתב-הדרישה לעשות בחירות חדשות. הכתב הזה נמסר לידי הרב. עתוני המקום נחלקו בדעותיהם בענין זה. „האיפוקה" עומד על צד ועד בעל אנשים זקנים ונשואי פנים, וה„אימפרסיאל" נוטה לצד הצעירים והמשכילים.

בעיקר הדבר אין הבדל רב בין ועד של זקנים או צעירים בסלוניקי. גם הראשונים וגם האחרונים לא דאגו הרבה עד כה בעד החנוך היהודי הלאומי, בעד הפצת הלשון העברית בקרב העם. אם הועד הנוכחי התחיל מביא תקונים בסדרי-הלמוד בת"ת, אין אלו אלא שנויים חצוניים הנוגעים לצורת הלמודים ולא לתכנם.

———

יושבי סלוניקי צריכים לגשת אל הבחירות לעיריה (ועד הנהגת העיר), וגם היהודים מכינים את עצמם לבחירות אלו, אך לא באותה ההתלהבות הראויה. כך התיחסו בקרירות אל הבחירות הכלליות האלו גם בשנים הקודמות, ולפיכך הכניסו היהודים בשנה שעברה אל ועד-העיר רק שלשה חברים משלהם (בין שנים עשר מחברי הועד), בעוד שעל פי מספרם בעיר יכלו לרכוש, לפחות, ששה חברים וגם נשיא משלהם.

עתה מעיר „האביניר" על הנחיצות להשתדל, כי כל בעלי-הבתים היהודים יבאו ברשימות, וכל יהודי שיש לו זכות-הבחירה ישתמש בזכותו זו. ואם יתאחדו הבוחרים, מה שצריך לעשות הועד החדש, אז יש תקוה, כי יהודי סלוניקי יתפסו את המקום החשוב בעיריה, הראוי להם.—

———

העתון „ז'ורנאל די סלוניק" הקדיש מאמרים ע"ד הקונגרס הציוני התשיעי. עורכו הפוליטי, החותם בשם King, דן על אדות הנאומים שנשמעו בקונגרס זה. בהם הוא רואה גלוי-דעת מצד הציוניים, שעד היום אי אפשר היה על פי „השיחות" ו„הראיונות" לברר כהוגן את שאיפות הציונות ומטרותיה. „-נוגע לנאום הפתיחה של הנשיא דוד וולפסון, אומר הכותב, יכול כל יהודי עותומני הנאמן לגזעו לחתום עליהם, והדברים האלה ימצאו בודאי הד בלבות כל היהודים, בין ציונים ובין אי-ציוניים. ואולם הנאום של הד"ר מ. נורדוי וההחלטות של הקונגרס (אגב: הן נמסרו מסורסות ומשובשות מאד) אינן משביעים רצון" והכותב מביע את דעתו, כי טורקיה לא תסכים לעולם לישוב של יהודים בא"י ע"פ שאיפות הציונים.

העורך הראשי של „הז'ורנל די סלוניק", ה' שמואל לוי, פנה אל הד"ר נזים ביי, אחד מחברי הועד „אחדות וקדמה", לשמוע מפיו את דעתו ע"ד הקונגרס הציוני התשיעי והחלטותיו. הנשאל גלה את כל לבו לפני העורך הנ"ל. הוא מתרגז מאד על נאומו של נורדוי ומדבר דברים כבושים כנגד הציוניים השואפים לקבל בטורקיה זכיות מיוחדות. „אם אנו חפצים להכניס את היהודים לארצנו. אז נעשה זאת בתנאי, שאנו נבחר את המקום לישובם" והוא הולך ומספר בשבחה של ח' כי"ח, העושה טוב ליהודי המזרח, ובכל-זאת לא עלה על דעתה לבקש בעדם מאת טורקיה דבר שהציונים דורשים. בתוך יתר דבריו סיפר הד"ר נזים ביי, כי יש בדעת הועד, המתעסק בכניסת מושלמים מבוסניה, בולגריה, סרביה וכו' למקדוניה, להושיב בגלילות הארץ הזאת כמיליון מושלמנים ומאתים אלף יהודים. כחמשת אלפים יהודים מרומניה. שכל אחד מהם הוא בעל רכוש לא פחות מחמשת אלפים פרנק, כבר פנו אל הממשלה העותומנית בבקשה לתת להם מקלט במדינותיה. „אנחנו הטורקים נקבל אל ארצנו מספר גדול של אכרים יהודים מרומניה וכן את כל אלה שיפנו אלינו כמוהם. הן זהו הרגש ההומני המצוה לנו להושיט עזרה לסובלים ונרדפים אבל מעולם לא נסכים לדרישות הציוניים".

הדברים האלה מוכיחים, עד כמה הצליחו מתנגדי הציונות לעורר חשד בלבות הטורקים כנגד הציונים ושאיפותיהם. ועבודה רבה עתה לפנינו להפיץ אור על מטרת התנועה הציונית.

———

הקוראים יודעים, כי המאמרים המלאים מלשינות של ה„טימפו" כנגד הציונים והציונות עוררו כעס גדול לא רק בחוגים הנוטים אחרי תנועתנו, כי אם גם בקרב אלה המתנגדים לנו, מפני שהמאמרים ההם עלולים להשניא על העותמנים לא את הציונים בלבד, אלא את כל היהודים...

ובכל זאת נמצא עורך של עתון היספניולי בסמירנה, שערך בשם „הקלוב של הסתדרות הפועלים היהודים בסמירנה" מכתב גלוי אל מר דוד פריסקו, עורך „הטימפו", ובמכתב הזה הוא מהלל ומשבח אותו ומביע לו את תודתו בעד „מלחמתו הקדושה כנגד הציונות".

בצדק מעיר ה„אביניר", כי אם אין להתפלא על שנמצא לו ל„הטימפו" חבר-בדעה, הנה קשה להאמין, כ י ח ב ר י ה ס ת ד ר ו ת ש ל פ ו ע ל י י ה ו ד י ם, אלה היודעים ומרגישים בצער הסובלים והעמלים, „יביעו את תודתם" לאיש המתנפל על התנועה, שבאה להמציא מקלט בטוח לאמללים ונרדפים.

וה„אביניר" מביע את תקותו, כי הסתדרות הפועלים, גם אם אינה ציונית, תודיע בגלוי, כי העורך בסמירנה ערך את „תודתו" על דעת עצמו.

———

בימים האלה מסר ה. דוד פלורנטין, עורך ה„אביניר", הציר אל הקונגרס הציוני, דין-וחשבון ע"ד מהלך העבודה של הקונגרס והחלטותיו. המון רב נאסף אל האולם הגדול, שבו הרצה הנואם הנכבד את כל הדברים שנשמעו ונעשו בהמבורג. בין הנאספים נמצאו רבים מחשובי הקהלה, ודברי הנואם נתקבלו במחיאות-כפים סוערות וממושכות.—

———

בחורף זה הולכים ורבים בעירנו הנאומים ע"ד ענינים שונים, כלליים ויהודיים, המביאים תועלת רבה להתפתחות ולהמונים היהודיים.

כן נשמע בימים האלה באולם של „ח' תלמידי כי"ח" נאום מלא ענין של אחד מפקידי-הצבא הטורקים העליונים, הליוטיננט-קולונל גליב ביי, על עבודת-הצבא של הבלתי-מושלמנים. הנואם דבר בשפה הספרדית ובאר את התועלת המרובה שתביא עבודה זו לאחדות הלאומים השונים שבא"י. באולם נמצאו כל הפקידים הגבוהים, הקונסול האנגלי ועוד רבים מחשובי העדות השונות.

ובאולם אחר נשא הטורקי ד"ך אדהם בי (פרופסור בבימ"ר לרפואה בקושטא) נאום מרעי ע"ד הרצון.

ובקלוב של „בני ציון" עורכים בכל שבת נאומים בעניני יהודים ויהדות, והחכרים באים המיד לשמוע את הדרשות, שבהן יש מצוינות מאד. בקלוב הזה נשמעו נאומים ע"ד „ציזרו לומברוזו", „משה מנטפיורי", „האינקביזיציה בספרד", אמונת היחוד בישראל" ועוד.

יהושע קנטורוביץ.

ברוסיה.

(השבוע).

ימי מנוחה עתה לדומת־הממלכה. הדיפוטטים יצאו להנפש ולאסוף כחות חדשים. פורישקיביץ מכין לו בודאי מלון חדש רוסי טהור לחרפות ולגדופים והאוקטיאבראים נמלכים ומתיעצים בדבר הטכסיס החדש של מפלגתם ברומה „רבת־הפעלים".

אולם אין מנוחה ללשכות הביורוקרטיות בעלות הזכיות.—שם יש עבודה למדי. התחילה השנה החדשה והתחילה השירה החדשה־הישנה: עד ראש שנת האזרחים, יש שנותנים, על־פי השתדלות מיוחדת, ארכא לאיזו יהודים להשאר במקומות מושבותיהם, ובבוא השנה מתחילים הפקידים לקיים את מצות הגירוש. בדיביובקה, פרור קיוב, הגיע זמנן של 280 משפחות יהודיות להגלות ביום 1 בינואר 1910. לשוא בקשו והתחננו היהודים האומללים לתת להם ארכא עד עבור ימי הקור הגדולים—תחנוניהם לא הועילו. וכך הוא גם גורלם של 300 משפחות היהודים מבוכרה, שזה כמה פעמים נתנו להם חנינה ודחו את זמן גרושם, ועכשו אחת החליט המיניסטריום שתצא אל הפועל פקודתו. לפטרבורג בא הרב הראשי מבוכרה והיא הולך ודופק על פתחי השרים, ומבקש „חסד"—ולעת עתה לא מצא לו אזנים קשובות. ורק תקוה אחת עוד נשארה לפניו: אם לא יהוסו על היהודים, יחוסו לפחות, על כספם הרב, כי רוב יהודי בוכרה המגורשים הן בעלי־הון, ובהגרשם מן הארץ יקחו אתם, כמובן, גם את צרור כספם וילכו לא"י. וכשמגיע הדבר להפסד ממון—יש שמתרככים הלבבות.

שתי מאות סוחרים יהודים עשירים עמדו להגרש על־פי חוק ממוסקבה, אלא שנעשה להם חסד מיוחד, מתוך שמיניסטריום־הכספים ומיניסטריום־המסחר בדקו ומצאו, שגלות היהודים הזאת תביא למוסקבה מדי שנה בשנה נזק בסכום עצום של מיליונים. אולם כל מי שחושב, שכבר נגמר הדבר אינו אלא טועה. לא כל־כך במהרה נגמרים הענינים, הנוגעים לזכות הישיבה. שכחו נותני הפקודה ובעלי־החסד, שהיהודים הסוחרים הם בעלי בנים, ולא הזכירו אותם בהפקודה. עכשו עלתה על הפרק שאלה חשובה: מה לעשות לבני־הסוחרים הבוגרים, שאי־אפשר לחשוב אותם לזקוקים לאפוטרופסים? על־פי החוק צריך היה לגרש, אבל מה לעשות, ובנים אלו מנהלים כמעט את כל עסקי בתי־האבות ובהגרשם יסבול „העסק" נזק רב? ונועדה שוב ועדה לבדוק ולפקח ולחקיר ובודאי ימצא ההיתר הראוי, כי אין בזרקים הרבה בכמו אלה.

רבה המהומה בימים האלה בגלל גזרה אחת, הגורמת חסרון־כיס לא ליהודים בלבד. יש פרוצנטים לתלמידים יהודים בכל בתי־הספר. והכל שותקים ואינם מוחים, ולא עוד, אלא שהגיע הדבר לידי כך שהתחילו לכתחלה מיסדי בתי־הספר להנהיג הזמרות, בכדי לזכות לאשורו של המיניסטריום. והנה קרה מקרה שבא גם המיניסטריום־למסחר „הליבירלי" והטיל חובה על כל בתי־הספר הסחריים לקבל יהודים רק במכסת ט"ו אחוזים. ומה גדלה ההתעוררות בכל עבר ופנה! שהרי בתי־ספר אלה קימים כמעט רק בזכות היהודים, ובצאת היהודים מהם הם עלולים לנפול. עורר הדבר רוגז והתמרמרות בקרב כל חוגי הנוצרים וכשבאו לכלל כעס כמעט אמרו לסגור את בתי־הספר המסחריים, אולם חזרו בהם ובחרו בדרך אחרת: דרך ההשתדלות. כל ועדי הבירזה בכל רחום רוסיה שלחו דיפוטציות וצירים; שלחה דיפוטציות מועצת ועידת הסוחרים והבירזאים, ובין הצירים היו היותר חשובים שבין חברי מועצת הממלכה, אנשים כשרים, שאינם חשודים חלילה בחבה ליהדות, אלא שיש כאן „מסחר" והפסד־ממון ולכן נגע הדבר עד נפשם. וכמעט שאפשר להזות מראש, כי גם בזה תתגבר מדת הרחמים על מדת הדין, שהרי מיניסטריום זה היא מיניסטריון־למסחר!

ויתר ההגבלות בבתי־הספר הולכות כסדרן ואין כל דיפוטציה משתדלת בדבר בטולן. בית־הספר לחורשים בקיוב נצטוה לבלי קבל יהודים למעלה מעשרה אחוזים, ולפי שכבר עלה המספר על עשרה — יחדלו לקבל לגמרי יהודים מראשית השנה הבאה, בכדי שיהיה „החשבון" צודק.

והובלטה שוב בשבוע זה התיחסותו של מיניסטריום ההשכלה ליהודים: רצו הפרופסורים במוסקבה להשאיר על־יד האוניברסיטה בתור קנדידטים לפרופסורים שלשה סטודינטים יהודים, שהצטינו בלמודיהם, הסכימו לזה הפרופסורים, הנהגת האוניברסיטה, המפקח על גליל־הלמודים, ובא המיניסטר ובטל את הכל.

מלחמת הבחירות אל הועידה הרבנית טרם נגמרה. הרבנים מנהלים תעמולה נמרצה לטובת בחירת הקנדידטים שלהם. רבני פולין פרסמו כרוז, שבו הם מוכיחים, כי הקומיסיה היא רבנית טהורה, כי ההחלטות בעניני חול, שקבלו הרבנים, לא היו בנות קימא, ורק לשאלות הדתיות ולהחלטותיהן יש ערך, ולפיכך צריך לבחור רק ברבנים. והאדמו"ר מליובאוויץ נכנס בעובי הקורה, בא לצ'רניגוב ולעוד ערים, שהשפעתו גדלה בהן, והוכיח את „האפקירסים", כי אינם ראויים להקרא בשם בני ישראל, והשפיע באויטוריטט שלו לטובת הרבנים.

וסוף־סוף — לשוא נלחמו אתם „הליברלים". הפרוגרמה של עבודת הועידה הרבנית, שנתפרסמה זה עתה, היא כולה קידש. בפירוש נאסר על הועידה לנגוע בשאלות פוליטיות, ובכלל זה גם בשאלת חוסר־הזכיות של היהודים. גם השאלות בדבר הקהלה הוסרו מעל הפרק, שמא יבואו בגללן הרבנים לידי „הרהורים". נשארו רק שאלות אלה: בדבר ערך השבועה של היהודים; בדבר העברת בית־קברות יהודי למקום חדש; בדבר שנויים בנוסח השבועה של החיילים היהודים; בדבר האמצעים נגד „חברה־קדישא", הלוקחת דמי־קבורה יותר מדי; בדבר בדיקת הרופא לענין נתינת גטין של יהודים לקויים במחלות הרוח; בדבר המשרות של „כלי־קודש" ובדבר הנהגת ספרי הלידה והמיתה.

וזהי כל הרשימה של השאלות החשובות בעיני המיניסטריום. הוסיפו עליהן עוד שאלה חדשה שבהרשות: אם אפשר ליהודים על־פי תורת האמונה הישראלית להקרא בשמות של נוצרים?

אפשר להבין, כי שאלה אחרונה זו נתחדשה רק עכשו בבית־מדרשה של הביורקרטיה, בג"ל ברודסקי, ענין שטרם נגמר, אף־על־פי שברודסקי כבר יושב באודיסה במנוחה ואינו חושב עוד על־דבר כסא בהיכל הטברי, ברודסקי הוא עכשו רק סמל, והסכסוך בדבר השמות היהודיים מתחיל רק עתה להתלקח בכל תקפו. באודיסה גזרו על היהודים, בעלי שמות של נכרים, שתשלל מאתם זכות הבחירה (סגולה לבחירת קנדידט מצד הימניים) עכשו אומר טולמצ'וב גם למסור לדין את כל היהודים האלה, על אשר נקראו בשמות זרים. גם פקידי־הפוסטה בערים ובעיירות התחילו מקפידים על השמות, ובכל בתי הנהגות הפקידות השונים התעוררה השאלה בדבר שמות היהודים, ובקרוב תצמח ברוסיה בודאי „פרובלימה" של שמות היהודים ובודאי שיושיבו גם קומיסיה מיוחדת, שתברר את השאלה זו, ובכל איפן תהיה עבודה רבה להסינט השליט.

והכל בזכותו של טולמצ'וב, שנפל ראשונה על המציאה הזאת!

במחנה הסויוזניקים ששון ושמחה. פולובניוב ויוסקיביץ־קרסקובסקי, „חללי" פינלנדיה, שיצאו לחרות ביד רמה ב„זכות אבות" של הסיוז—נשאים על כפים. ובגלל מקרה זה נשמעים נאומים ואיומים, כמובן, כלפי היהודים.

אך בני „החבריה" הזאת אינם מסתפקים בנאומים בלבד. הם מנהלים בכל תוקף מלחמה ביהודים בכל האמצעים האפשריים. ביחוד הם עושים חיל בפלכי בסרביה ופודוליה במלחמה הכלכלית ביהודים. הם מתחרים ביהודים בחנויות־המכולת שהם מרבים לפתוח ומכריזים בויקוט על סחורות היהודים. ועוד יתרה עשו: בעירות רבות, שחיו והתפרנסו תושביהן רק על יום השוק היחידי, פעם בשבוע, — העברו ימי השוק, על־פי השתדלות חברי „הסויוז", ליום השבת. כך מוציאים מפי היהודים את פרוסת־הלחם האחרונה.

ובכל מקום שהם יכולים להרע ולהציק ליהודים על־יד יצירת „דעת הקהל"—הם עושים זאת. זו הפעם השניה שהקהלה העירונית אשר בעיר ייליץ, בפנים רוסיה, משתדלת על־דבר גרוש היהודים מהעיר הזאת. והפעם העמידו שוב „הסויוזניקים" בייליץ את השאלה והחליטו: להשתדל לפני הגוברנטור, שירשה להם להוציא מן הקהלה משפחות מספר של יהודים ולבלי קבל עוד שום יהודי חדש להעיר,

ותעמולה אנטישמית זו מתנהלת בכל מקום שיד „הסיוזניקים" תקיפה שם.

ורק „נחמה" אחת יש לנו:

קם לתחיה ה„וואסחוד" הישן ויצא בהבטחה נאמנה להלחם באנטישמיות. האין די בנחמה כזו?

הענין שנתעורר לרגלי הפרובוקציה של הנוכל אבן־טוב ביקטרינוסלב, שנמשכו ברשתו מאות אנשים נקיים, וביחוד רבני־העדה בערים שונות, — טרם נגמר. בכתביו של אבן־טוב נמצאו מכתבים חדשים ואדריסאות של רבנים מטעם הממשלה, שפנה אלירם הנוכל בבקשה לשחרר את בנו מעבודת הצבא, ואם רק ענו לו איזה דבר שהוא, לו גם תשובה שלילית, מושיבים אותם במאסר. נאסרו עוד חמשה רבנים מטעם הממשלה בפלך יקטרינוסלב, ופקודה יצאה מטעם הגוברנטור הוויטיבסקי לפטור ממשמרתם את הרבנים מר ראטנר מדווינסק, מר פוליאק מרזיצה ומר דווידוב משעביז, אף־על־פי שהשנים הראשונים יצאו תכף לחפשי, מפני שלא נמצא בהם כל עון, והשלישי עדיין כלוא, אלא שאין בו כל אשמה, דבר הידוע והגלוי לכל.

נתבקשנו מאת החברה להפצת עבודת האדמה בין יהודי רוסיה להודיע, כי לזכרונו של אחד ממיסדי החברה, דעסקן רב הפעלים, הפרופסור באקסט, נוסדה קופה על שמו של המנוח, שמטרתה להטיב את מצב הפועלים והעובדים היהודים. החברה פונה לכל אלה, שהוקירו וכבדו את המנוח ורוצים להשתתף בהעמדת מצבת זכרון לשמו, לשלוח את תרומותיהם להקופה על פי האדריסה:

Якову Марковичу Гальперну, С. Петербургъ Малая Московская д. 2.

האספות הכלליות השנתיות של חברת „מפיצי־השכלה ברוסיה" היו מצטיינות בשנים האחרונות בהתעוררות. הניגודים שבין הועד ובין החברים היו מביאים תמיד למלחמת־דברים. אולם בשנה זו עברה האספה במנוחה גמורה. הועד הודה, כי לא פעל הרבה, מפני שלא יכול לעבוד מחוסר עזרה ואמצעים. בקרוב תקרא אספה כללית של כל חברי הסניפים לדון במצבה החמרי של החברה, ההולך ומתמוטט. נקצבו סכומים חדשים לצורך הפצת ההשכלה שמחוץ לבתי־הספר בין הגדולים ולצורך השעורים להכנת מורים פרטיים. בעת הבחירות של חברי הועד החדשים לא נבחר ווינבר ובמקומו נבחר מ. קריינין, חבר של המפלגה המתנגדת לסיעתו של ווינבר.

המאורע של ליאו ברודסקי צפה שוב על פני המים, והפעם נראה במתנה אחר: לא עתון יהודי היא שערך את השאלה לברודסקי ע"ד התיחסותו ליהודים, אך ה„קיובלנין". שם נדפס מאמר, שבו הוכיח הכותב, כי ה הודים עצמם מסכימים לתחום־המושב ולהגבלת זכיות אחיהם, וראיה לדבר, שברודסקי פטר את פועליו היהודים, מפני שהם מביאים נזק לעסקיו. ורק עכשו מצא ברודסקי לנחוץ להכחיש את הדבה הזאת ולהודיע, כי פטורי הפועלים היהודיים שלו נעשו במקרה, כעין הוראת שעה, וכל המסופר בעתונים ע"א התיחסותו להפועלים היהודיים הוא מגוזם, והוא עצמו, להיפך, בוחר תמיד ביהודים, מפני שהם מסורים להעבודה יותר, אלא שלצערו, גורם תחום המושב הכללי לכך, שהפועלים היהודים לא יוכלו להמצא במספר רב בבתי־החרושת שלו העומדים בכפרים, ששם אין להם זכות ישיבה.

ולהבא, כשתחפוץ העתונות הישראלית לקבל ברור־דברים מאת אחד „מגדולינו"—אין לה עצה אחרת, בלתי אם לשכיר להם איזה בלעם!...

בציונות.

בערים רבות ברוסיה ובחו"ל הולכות ונערכות אספות גדולות וקטנות, שבהן נותנים צירי הקונגרס התשיעי דו"ח לבוחריהם. ברוסיה נערכו אספות כאלה, לפי הידיעות שיש לנו, בפינסק, אידיסה, ורשה, דוינסק, גריבו, נובוסליצה, ליפקאני. כמעט בכל מקום מעוררים הדוה"ח וכוחים נלהבים, וצריך רק להצטער שאין האספות מקבלות שום החלטות ואין הן מסמנות באופן ברור את יחוסן להקונגרס. אי־אפשר להגיד, שסבות המלחמה שנהלו ציוני רוסיה ברורות הן די צרכן לכל חברי האגודות במקומותיהן, אולם בכל מקום משתדלים הצירים לבאר את השאלה וכמעט בכל המקומות מתקבלים הדוה"ח ברצון.

הגליון האחרון של ה„ולט" מביא ידיעות ע"ד אספות כאלה שנערכו בגרמניה. רובן הביעו אמון לציריהן ולההנהגה, ורק אגודות שלויה העליונה אשרו את מעשי ציריהן, שעמדו בתוך האופוזיציה. האספות האלה מגלות, עד כמה אין סבות המלחמה מובנות להמערביים.

לענין זה של בירור דרישותינו הקדיש ב„פרנקפורטער פאמיליענבלאט" מר יוליוס סימון, אחד מחברי האופוזיציה, מאמר מיוחד. הוא מזהיר את המערביים מפני תוצאות אותה הרחקה בזרוע את באי־כח רוסיה, שנהגו בה בקונגרס האחרון. יש לחשש, שציוני רוסיה יוכרחו ע"י התנהגות כזו ללכת בדרכם, ואז הרי אין לציונות המערבית כל קיום. הזהרה אחרונה זו אך למיתר הוא. הציונות ברוסיה לא תלך בדרכים מיוחדות, בטוחה היא שסוף סוף יבינו גם המערביים, שאלה הן דרכי הציונות.

גם ה„ולט" מקדיש בגליון האחרון מאמר גדול לבירור שאלות הקונגרס. המאמר מוכיח, עד כמה לא צדקו התלונות ע"ד ההנהגה בענין העבודה בא"י ותנועת התחיה, שאפשר רק לתמוך בה, אבל אי־אפשר לנהלה. אולם אין הוא נוגע בהצד העיקרי של הענין — בהתנונות התנועה ובשלטון הרוח המסחרי, רוח הקבלנות. האופוזיציה, שלא התכוננה לקבל את השלטון לידיה, העמידה את התנועה בסכנה גדולה, שברגע כזה תשאר בלי הנהגה, וממצב זה הצילה את התנועה ההנהגה הקודמת. כותב המאמר בטוח, שההסתדרות כלה, הנאמנים והאופוזיציה יחד, לא יחדלו מעבודה. עוד נשוב בודאי למאמר זה, כי החלק השני — ההשקפה לעתיד — יבא בגליון הבא.

הרצון להעבודה לא נחלש כלל. הולכות ונערכות אספות של האגודות לבחירת ועדים חדשים, מתכוננות הן לעריכת נשפים בפורים, להגדלת התעמולה עוד מעט וישלחו השקלים לכל דורשיהם, אלא שהחליט הועד המרכזי לשלוח הפעם את השקלים רק להאגודות האלה, שיגמרו את כל החשבונות של השנה העברה. צריך איפא שתזדרזנה האגודות ותשלחנה את הכסף, כדי שיוכלו לקבל את השקלים לשנה זו בעוד מועד ולהפיצם במספר היותר גדול ובמהירות היותר אפשרית.

וכשעה שרות הציונים לא נפל כלל, בשעה שהרצון לעבודה לא נחלש כלל, מרבה העתונות היהודית היוצית לעסוק בהקונגרס ובתוצאותיו ובאה לידי מסקנות מעציבות מאד. ביחיד מצטיין בזה ה„היינט". מאמרי צייטלין הם תמיד מצוינים בפשטנותם המגיעה עד להמוניות, אולם הפעם עולה מאמרו על הקודמים. הבנתו את הענין, את המלחמה וסבותיה היא כל כך גסה ודמונית, הוא כל כך אינו רוצה לחדור לעומקו של הענין, עד שלפעמים מעורר דבר זה חשד בלב הקורא. נפלא הדבר, אדם זה, המבקש את אלהיו, המיטיב לחדור ללבות המבקשים בכלל, אדם זה כשהוא עוסק בציונות, אובדים לו מיד הכשרונות האלה, טעמו היפה, והוא שופט ודן בכל שאלה ושאלה כתגרן מתגרני השוק.

לשאלת הלשונות, שנתעוררה על הועידה החמישית, הקדישה העתונות שלנו מאמרים רבים. מובן שכולה עומדת על הבסיס הלאומי ומבכרת את לשונות עמנו על הלשונות הזרים, אולם אין היא מדייקת בדבר ועל יסוד החלטה מקרית וקריאות של יחידים היא דנה על יחוסה של כל המפלגה ושל הנהגתה. החלטה זו שנתקבלה בועידה לא היתה עיקרית כלל, והיא היתה לא יותר מפתרון אחת משאלות סדר היום, ואחרי החלטה זו בא בירור דברים מצד ההנהגה, שחבריה נבחרו שוב. ביחס המפלגה לשאלת הלשונות, ביחס זה שנסמן בכבר בהלסינגפורס, לא בא כל שנוי.

הקונגרס וביחוד נאומו של נורדוי עורר אי־רצון בלבות של טורקים־צעירים אחדים. בגליון זה ימצאו הקוראים במכתב מסלוניקי את דברי נזים־ביי בענין זה. הוא מסמן את יחוסו להיהודים ולכניסתם לטורקיה באופן ברור שאין למעלה הימנו. רוצה הוא להשתמש ביהודים בתור כלי־מלחמה נגד עמים אחרים, ולפיכך רוצה הוא שיבאו לטורקיה, אולם לאותם המקומות, לאותן המדינות, שבהן יביאו תועלת לטורקים בזה שיגדילו את כחם והשפעתם, בעמדם על צדם במלחמתם עם העמים האחרים. ואין נזים־ביי מבין את דברי נורדוי, איך מלאו לבו לדחות בשתי ידים את האפשרות של ישוב מקדוניה או אנטוליה, את התפקיד החשוב להיות כלי־תשמיש בידי הטורקים. עתוננו „אורור", המופיע בקושטא, השיב על דבריו אלה במאמר שגון וגא, שבו באר את השקפתו העיקרית על השאלה הלאומית בטורקיה ועל עתידות הציונית בארץ. אין הוא ירא לחכות, כי בטוח הוא שסוף סוף יבינו הטורקים־

הצעירים שממלכתם הוא ממלכה של לאומים, שאי-אפשר לדכא אותם ולעשותם לטורקים, אלא שצריך למלא את דרישותיהם הצודקות. לא ירבה הזמן, וטורקיה תתיצב על דרך זו שהלכו בה והולכות כל ממלכות-הלאומים, דרך של הכרת הזכיות הלאומיות.

לשכת המודיעין שבאודיסה מפרסמת את הדברים הבאים:

ביום 30 ינואר שנה זו תפליג מאודיסה האניה „צאריצא". על האניה יהיה ערוך מאכל כשר בעד כל ג' המחלקות. את הנוסעים יתנו לבוא בהאניה ביום ו' בכדי שלא יצטרכו לחלל את השבת.

„מראשית שנת 1910 נשתנתה רשימת מהלך האניות של החברה דרוסית, והאניות ההולכות לחפי ארץ-ישראל וסוריא בלי העברה מאניה לאניה מפליגות עתה ביום השבת (בשנה העברה ביום ד') פעם בשעה 4 אחרי הצהרים ופעם בשעה 10 בבקר. באופן הראשון באים ליפו ביום ה', כלומר שוהים בדרך 12 יום ובאופן השני באים ליפו ביום ו' ושוהים בדרך 13 יום. האניות האלכסנדרויות הישרות מפליגות עתה ביום ה' בשעה 10 בבקר (בשנה העברה ביום א'), מלבד אלה יוצאת מאודיסה פעם בשבועים ביום ג' 5, 19 ינואר, 2, 16 פברואר וכן הלאה, בשעה 4 אחרי הצהרים אניה לקונסטנטינופול. ביאתה לקונסטנטינופול ביום ה' בשעה 9 בבקר מכוונת לדפלגת האניה הצרפתית ביום ה' בשעה 4 אחרי הצהרים. באופן זה באים ליפו ביום ג' בבקר כלומר שוהים בדרך 7 ימים.

מאת ועד המושבה „גדרה" קבלנו את המכתב הזה בבקשה לפרסמו:

„ועד המושבה גדרה בשם כל בני המושבה מביע את תודתו הנאמנה מעמקי הלב—לכל מוסדותינו הנכבדים בארץ ובחו"ל ולכל חובבי ומחבבי הישוב, לידידינו מרחוק ומקרוב ולאחיהם בסבלותם וענות נפשם בראשית בואם לאה"ק — בעד ברכותיהם החמות והנלבבות לחצי יובל שנים להוסד מושבותינו גדרה, ברכות אחינו הפיחו חיי נוער בקרבנו ויחדשו תקוותנו ומשאת נפשנו מאז, כי נעשה וגם נוכל לכל המכשולים על דרכנו וכמאז כן עתה אמונתנו חזקה, כי רוח ישראל סבא יחי ושבו ופרחו כל חזיונותינו הנשגבים בארצנו הקדושה.

מאת ד"ר י. צ'לינוב קבלנו את המכתב הבא:

מערכת נכבדה!

בהגליון השני של ה„ולט" נתפרסמה הודעה רשמית, שמטרתה להעמיד את האמת בתאורי השעה האחרונה של הקונגרס. הסעיף השלישי של הודעה זו נוגע אלי, ולצערי הגדול מוכרח אני להודיע, שאין הוא כלל מעמיד את האמת.

1. לא אמת הוא שאחרי ותורם של הנטקי וסנדלר הודעתי גם אני ע"א ותורי. הבעתי רק — גם זה לא מעל הבמה להקונגרס, אלא להחברים ולהקנדידטים שישבו על ידי,— שלרגלי מאונם של הכרלוניים (ד"ר סנדלר גם הוא צריך היה להעתיק כושבו לברלין) להשתתף בהנהגה, נחוץ לנו להתיעץ, אם אפשר לנו החמשה הנשארים, שמהם רק שנים יוכלו לשבת בברלין, לקבל עלינו את דהנהגה. אין לשכוח שחשבנו, שבמקום המרכז צריכים להמצא לא פחות משלשה או ארבעה חברי ההנהגה. ד"ר בורנהימר עמד על דעתו, שצריך תיכף לגשת אל בחירת חמשת הקנדידטים הנשארים. וטרם הספקנו לגמור את המו"מ הופיע לפתע פתאום הפר. וורבורג על הבמה והודיע, שגם הוא מותר על בחירתו.

2. מדוע ותר הפרופ. וורבורג על בחירתו אינני יודע בדיוק. אולם יש לי היסוד לשער, שלותורו אין שום סמיכות לדברי שהבעתי. בחדר המועצה שסרנו לשם הפצרנו בהפר. וורבורג שיחזור מהודעתו, אבל הוא מאן בהחלט למלא את בקשתנו. החלטת החצי מחברי הקונגרס, שביניהם נמצאו חברי ההסתדרות הארצית שלו, לבלי השתתף בבחירות, השפיעו ביחוד, כפי שיכלתי להבין, על מאונו זה. בכל אופן לא הביע הפרופ. וורבורג אף במלה אחת, שמאונו היה תלוי בהודעתי.

הנני מבקש בשם האמת את העתונים שהדפיסו את ההודעה הרשמית של ה„ולט" להדפיס גם את דברי אלה.

מוסקבה 10 ינואר ש. 1910.

י. צ'לינוב.

חשבון הכספים שנכנס אל הקופה הלאומית ע"י הדירקטור ד"ר יחיאל צ'לינוב במוסקבה. מיום 21 לחודש דיקאבר 1909 עד 4 לחודש ינואר 1910.

	נדבות כלליות	572,15 רו"ב
	מס-עצמי	„ 576,85
	פנקסי-שוברות	„ 82,64
	קופסאות	„ 395,43
ספה"ז	(תשלומים שלמים)	„ 202,—
	„ לשעירין	„ 175,09
	עצי-זית	„ 108,45
נמכרו	תוי קה"ק בסכום	„ 175,99
„	גליונות תלגרמה	„ 11,40
	קערות	„ 134,05
	ס"ה	2434,05 רו"ב.

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרַפִיוֹת.

כלפי ליא.

ספר הסטירות. — שירים מאת יעקב שטיינברג.

ביבליותיקה של „ספרות" — נו' 3.

אני מודה: בשמחה רבה קבלתי את הספר הזה.

אמנם קטן הוא בערך, בסך הכל מכיל הוא 64 עמודים בינונים—אבל חשבתי, קויתי, שיהיה מועט המחזיק את המרובה.

ניצוצית של כשרון חשוב, של כשרון מקורי נראו בקובץ „השירים" של י. שטיינברג שיצא לאור על ידי „יבנה" לפני שלש שנים, אמנות של פשטות הסגנון נתגלתה „במחולותיו"; שהולכים ונדפסים ב„רשפים". תקותי למצוא עושר של שירה בספר שלפני היתה לה אפוא על מה לסמוך. שטיינברג אמנם הוא יותר חושב מחשבות משהוא יוצר יצירות, אבל מביע היא את מחשבותיו כמעט תמיד באופן פיוטי. ועל כן חודרות הן אל הלב ולא אל המוח; הוא מתפלסף ביותר, אבל התפלספיתו היא אמנות ולא חכמה; בכל אופן קריבה היא יותר אל הראשונה מלאחרונה.

אולם מקרה בלתי נעים הוא ספר „הסטירות" הזה.

בלתי נעים לספרות, בלתי נעים לקורא ובלתי נעים ביותר — להמשורר הצעיר עצמו.

על מי ועל מה נכתבו הסטירות?

כמדומה לי — שבמחשבה היה לפני המשורר לכתבן על האשה ועל האהבה וכיוצא בהן — אולם, כפי שהן לפנינו, הרי הן מטפחות על פני המחבר בעצמו, על כשרונו, שבכל אופן מציאותו אינה מוטלת בספק.

איך יכול איש בימינו לכתוב, להדפיס ולהוציא לאור, ומה שנכבד ביותר, להרהר הרהורים בנליים, מחוסרי טעם, וגסים כאלה, שאנו מוצאים בספר זה?

כמעט מכל שורה ושורה שבספר מבצבצת האשה—בלשונו של המחבר ה„בחורה", ומכל שורה ושורה נודפת „אהבה",— במחשבתו של המחבר „זמה".—יודע הוא שטיינברג שיסוד הסטירה הוא לצון, אבל, כנראה, אין לו משלו כלום מן המין הזה, כלומר מן הלצון, והוא נוטלו בהקפה אצל הקומי-וויז'ורים„ או אצל אגנטי „זינגר"...

„לך אהב את בנות הגויים
על מנת לקבל נשיקות:

בנית ישראל הענוגות
כשם שאוהבות — מציקות.

נותנות מעט ותובעות הרבה
בנות ישראל היפהפיות...
בדור יתום זה התרחק
מן האהבה המשובחת;
נתעיפת—בנות הגויים
נותנות הכל בבת־אחת..."

בגעל נפש עברתי מן השיר הזה אל שיר אחר. לא אספר לכם מה שהרגשתי בקראי את זה השני, אכסה את פני ואעתיק אותו לפניכם:

צהרים, הבחירה
מרחקת ומקרבת;
היא מתגלה ומתכסה,
אך נשיקת פי צורבת.

גו אל גו ונשיקה קצרה,
היא הנשיקה של נצחון;
אין ביער איש. נטבעתי:
עוד מעט ואשרי נכון".

פתאם נפסקה הנשיקה,
עיני נצמדו למראה:
שני רמשים קטנים זחלו
על גב שדה של הנערה.

על השד הלבן עמדו
ויזרוגו שני הרמשים;
ואסתכל, אך רעיתי
קצת נתבישה—דרך נשים.

רבונו של עולם—כמה כיעור, כמה ניול בלבו ובמוחו של איש כותב־טורים כאלה!

ובמקום שאין ציניזם, שם בנליות. אין שום תמונה, אין שם משפט, אין שום מלה מקורית. „האהבה נבראה מצחוקו של היצר. מרבה אהבה — מרבה זמה. מרבה זמה — מרבה רמה": ועוד ועוד. ועוד אפוריזמים בלי טעם, בלי ריח משתרעים על ששים וארבעה עמודים!... —

את ספר הסטירות דנתי תיכף בשריפה. לא חפצתי, כי יהיה לשטן ביני ובין המשורר הצעיר. הלא באמת חנן אותו אלהים בכשרון נעלה. וספר הסטירות — רוצה אני להאמין, — אינו אלא מקרה.

ברם מקרה בלתי־נעים ביותר!

אַרום וואָקזאַל (מסביב לבית־הנתיבות).—ספור מאת ד. בערגעלסאָן.

פערלאג „פראגרעס", ווארשא, תר"ע.

גבור הספור הזה, ביינוש רובינשטיין, הוא אחד מן „הסוחרים" היהודים העוסק במקח־וממכר בלי נטיה לתגרנות, רבים הם כמיהו בשוק המסחר, אלא בשעה שה„הצלחה" מאירה פנים, אז הלב מתעורר, הידים מתחזקות, והקול הפנימי שבנפש, הקורא לעולם אחר, אצילי יותר, הולך ומשתתק עד שנאלם. ואולם בינוש זה הוא „אי־מוצלח". בשעה שאחרים קונים ומוכרים ומשתכרים, הוא מפסיד ממון. היא רואה את עצמו אומלל שבאומללים, כשיש לו אשה מבוערה ושנואה וחותנת הממררת את חייו. אך כל הרגשות האלה אינם אלא תוצאות אי־הצלחה במסחר... סוחר הגון, בעל עסקים, טרוד כל הימים — אין לו פנאי כלל להרהורים כאלה, שהם ענין או לעשירים גדולים שכלים לא חסר להם, או לעניים מרודים, שכלום אין להם.. כיוצא בזה אין אברהמ'ציק קויפמאן, למשל, רואה את עצמו „מאושר", כשיש לו אשה יפה בעלת עינים חולמות. כל הדברים „הרומנטיים" האלה אין להם מקום בעולמם של בעלי־המעשה.

הנה כי כן אין בינוש רובינשטיין מוכשר להיות „גבור" של רומן, אף־על־פי שבמחשבותיו, בדבריו ובמעשיו אתם רואים רומנטיות. אך מרגישים את.ה. כי לאחר שה„מזל" יהפוך אליו פנים במסחרו, אז יחלפו כל החלומות שלו.

ואולם מר ברגלסון לא רצה כלל, כנראה, לברא „גבור" בדמותו של בינוש רובינשטיין, אף כי תיפס הוא את המקום היותר חשוב בספיר. העיקר — היא הסביבה: בית־הנתיבות על כנופיות ה„סיחרים", החיים בנס ומתפרנסים מרוח. אין המחבר מבכה את ההיים האלה, אף אין הוא מלגלג על האנשים הקטנים האלה, הדלים בעשירותם, ולא כל שכן שאין דעתו להוציא משפט עליהם ועל ערכם.

ובכל זאת אתה מוצא, בספור זה גם בכי־עצור על החיים התלוים על בלי־מה, גם לגלוג טמיר על דסוחרים האלה שסופם לחזור על הפתחים, גם משפט חרוץ על הסביבה הזאת המדלדלת כל רגש, המקטינה כל מחשבה, העושה את האדם שפל, שפל מאד.

זהו כחו של כשרון, שיוצר לפעמים הרבה יותר מכפי שעלה בדעתו.

את שם המחבר אנו פוגשים ראשונה בספרותנו. ואם הוא הדביוט הספרותי שלו, אז אין לך יפה מזה.

אין ברעתי להעיר כאן על הפגימות שבסגנון הספר ועל חסרון־השלמות שבתיאורים אחדים. רציתי רק למסור את הרושם הכללי שעשה עלי הספיר הזה. —

ל.

העתון היהודי „פריינד", שיצא לאור שנים אחדות בפטרבורג, התחיל מראשית שנה זו להופיע בורשה. מלבד עוזריו הקבועים שהיו לו נוספו עוד אחדים מן הסופרים היהודיים המפורסמים.

— בקיוב התחיל מר"ת ינואר מופיע עתון יהודי בשם „דאס קיעווער ווארט". הגליונות הראשונים עושים רושם טוב.

— בורשה התחיל מר פרייד להוציא שבועון יהודי מצויר בשם „די שטראהל" עם הוספות מיוחדות בשביל הנשים („די פרויען וועלט") ובשביל הנעורים („די יוגענד וועלט").

בשלשת הגליונות שיצאו עד היום אנו מוצאים מאמרים נאים מאת סופרים מפורסמים. הציורים אינם עשויים באמנות רבה. ובכלל עדיין שורר איזו ערבוביה בחומר הספרותי והאמנותי שבשבועון זה.—

נתבקשנו לפרסם את המכתב הזה:

אגודת „חובבי שפת עבר" ברוסטוב ע"נ דון, החליטה להוציא לאור מבחר כתבי המנוח צבי הכהן שרשווסקי, שהיה אחד מחבריה הנאמנים. מבקש אני את כל אלה מסופרינו שיש תחת ידם איזו מכתבים או „כתבים" מהמנוח, שיואילו להמציאם אלי ואחרי שתעשה העתקה מהם יושבו כהוגן לבעליהם.

בשם האגודה —
ד"ר משה אלעזר אייזענשטאדט.

העורך־המו"ל: י. ל. גולדברג.

העולם

שבועון עברי.

יוצא לאור בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע"פ משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
([illegible])

№ 3.

התכן:

1) על המצפה:
א) לזכר פרץ סמולנסקין.
ב) הבחירות בבריטניה.
ג) רוקים חדשים ברומניה.

2) שמות. — נ. סוקולוב.

3) ההון והיהדות (ע"פ שעורי פרופ. זומברט). — מ. פ. ויירמן.

4) השערות ומחשבות. I. פרט וכלל. — ש. ניגר.

5) משירי ההיכל IV. — יהודה קרני.

6) הניך (ציור). — דבורה בר..

7) תנועת היציאה לא"י (עם טבלא).

8) מכתבים מאונגריה. I. — ש. ליטר.

9) ברוסיה.

10) בציונות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר;
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקה ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, כ"ד שבט, תר"ע.

ВИЛЬНА, 21-го Января, 1910 г. № 3 WILNA, 3-ten Februar, 1910.

עַל הַמִּצְפָּה.

לזכר פרץ סמולנסקין.

ביום ט"ז שבט מלאו עשרים וחמש שנה לפטירתו של אחד מיוצרי הספרות העברית החדשה ואחד מנביאי הרעיון הלאומי היהודי — הסופר פרץ בן משה סמולנסקין.

אילו היה סמולנסקין רק סופר בעל כשרון בלבד, ואפילו היה כשרונו יותר גדול, כי אז היתה כבר השפעתו הרוחנית מתמעטת בעולמנו.

הטעם הספרותי, ההשקפות על האמנות, גם הסגנון העברי נשתנו כל כך במשך חצי היובל האחרון, עד שרק בתור אספקלריא של חיי היהודים ושאיפותיהם בתקופת ההשכלה יש להם לספוריו של סמולנסקין ערך רב.

סמולנסקין לא זכה לפרסום בעולמנו היהודי בגלל כשרונו האמנותי. ולא עוד אלא שהוא עצמו השתמש בו רק כדי להפיץ את רעיונותיו ודעותיו. „אמנות בשביל אמנות" -- דבר זה היה רחוק מאד מלב סמולנסקין. אם חלם ע"ד אל־מות בספרות העברית, בודאי שהיה לנגד עיניו ספרו „עם עולם", ולא ספוריו ורומניו.

והרעיונות, שהטיף להם סמולנסקין במסירות נפש כל ימי חייו, הם תחית הארץ, העם והלשון. אלה הרעיונות, שבימינו היו כבר לנחלת כל המהרסים והבונים בעולם היהודי.

אין כל ספק, כי הרעיונות האלה נתעמקו הרבה בימינו ומצאו להם בטוי יותר יפה ויותר רחב מאשר במאמרי סמולנסקין. המחשבה היהודית, שמקוננים עליה, כי נתדלדלה בדורנו, לא פסקה בכל אותן השנים לעורר את הלבבות ולחדור אל מעמקי שאלות קיומנו בגלות. את פרי עמל המחשבה הזאת אנו יכולים לראות, בהעריכנו את הרעיון הלאומי והציוני בראשית צמיחתו, בימי סמולנסקין, מול אותו הרעיון עצמו שנתפתח בימינו.

זכר סמולנסקין יקר וקדוש לנו לא רק משום שמרגישים אנו כבוד אל אותו האיש, שהיה מן הזורעים הראשונים של הרעיון הלאומי בספרותנו, אלא גם מפני שמוצאים אנו אצלו במדה מרובה אותו הדבר שחסר לנו.

בימינו נחלשה האמונה התמימה והנלהבה בלבות נושאי רעיון התחיה. יחד עם ה ע מ ק י ו ת חדרה אל רעיוננו ה ס פ ק נ ו ת; על ידי ה ת ר ח ב ו ת ו של רעיוננו אבדה לו ת ו מ ת ו; הרעיון הלאומי אצלנו היה יותר לדבר שבשכל מאשר לרגש שבלב.

כשיהודי לאומי בימינו קורא את סמולנסקין, מתמלא הוא בלי משים רגש קודש אל בעל ה א מ ו נ ה הגדולה והנלהבה הזאת בתחית העם.

אל האמונה הזאת הגיע סמולנסקין מתוך אהבתו הרבה לעם היהודי.

„כשמנאצים את אלהי אין אני מצטער כל כך, לא כן כשמגדפים את עמי".

כך כותב סמולנסקין באחד ממכתביו אל סופר עברי.

ואמונה זו הביאה אותו לידי הרעיון של ישוב־ארץ־ישראל, יען כי העם היהודי הלא מ ו כ ר ח לחיות, ולזה נחוצה לו ארץ־מולדת.

וכיון שברי היה לו, כי העם היהודי יקום לתחיה על אדמת אבותיו, אי־אפשר היה לו לוותר אף ויתור כל שהוא על הלשון העברית, שפת־העבר ושפת־העתיד.

סמולנסקין היה קנאי אדוק ללשוננו העברית. במכתביו אל הפרופ. ד. קויפמאן הוא מעירר אותו לכתיב עברית, מדבר אליו רכות וקשות, ואינו מניח מידו שום הזדמנות להדגיש את חשיבות הלשון העברית בעד עמנו בהוה ובעתיד.

קנאים ללשון העברית יש לנו גם בימינו. אך אלה הם מן „הלוחמים", היינו מן המתלהבים לשעה, בהריחם מלחמה, בעוד שסמולנסקין היה מן „העובדים", איש שהקדיש את כל חייו לעבודה בעד הספרות העברית, שבה היו חיי רוחו.

ובענין זה הרבה והרבה יש לנו עוד ללמוד ממנו.

הבחירות בבריטניה.

תמו הבחירות לבית באי־כח־העם בממלכת בריטניה הגדולה ומדינת אירלנד, אשר לתוצאותיהן היו נשואות בימים האחרונים עיני כל באי עולם. להממשלה הליברלית היה רוב גדול בפרלמנט הקודם, ולא היתה תלויה בדעת שום מפלגה אחרת. ויהי כאשר הקשו האצילים את לבם ולא אבו להסכים לחוק המס החדש, אשר הציעה הממשלה ונתקבל בבית הפרלמנט, עמדה זו והתירה את הפרלמנט — למען יכריע ה ע ם בינה ובין האצילים המסרבים. כסבורה היתה, כי בפרלמנט החדש יהיה לה רוב יותר גדול,

וזה יחזק את ידה לאסור את המלחמה בבית הלורדים. תקותה זאת לא באה. לא יהיה להממשלה הליברלית לא רוב יותר גדול וגם לא רוב קטן בפרלמנט החדש. תלויה תהיה בדעת מפלגת הפועלים — ומה שהוא גרוע הרבה מזה: עליה יהיה להסתייע עכשו במפלגת האירים

כאשר הציעה הממשלה את מ ס - ה י ר ו ש ה החדש, סרב בית־האצילים לקבלו. אמרו, כי בראש המסרבים עמד לורד ר ו ט ש י ל ד, מפני טעמים ונמוקים מדיניים — שאפשר שהם צודקים ונכונים, ואפשר שהם מוטעים ומשובשים. אבל בכל אופן אין זה אלא פ ו ל מ ו ס מ ד י נ י, או נאמר אפילו: פ ו ל מ ו ס א י ש י. אבל שר־הכספים בממשלה הליברלית, לכויד ג׳ורג׳, הוציא את הענין מגדר המחלוקת המדינית או האישית והכניסה אל מושג ה א נ ט י פ ט י ה ה ד ת י ת א ו ה ל א ו מ י ת. לורד רוטשילד הוא, כנידע, יהודי. וכאשר היו הליברלים מדיינים עמו בענינים מדיניים, לא שכחו להטעים את יהדותו. „זרים" מושלים באנגליה: ידי „היהודי" רוטשילד בכל; בכל תקלה שאירעה לאנגליה בימים האחרונים — האשם בלורד רוטשילד זה. ללויד ג׳ורג׳ הבליע „בנעימות" איום והתראה כלפי הלורד היהודי. וכבר היו קצת מאחינו הפחדנים מהרעמים על רוטשילד, למה נכנס דוקא ה ו א בתגרה זו? החסר העם האנגלי לורדים קונסרבטיבים זולתו?

אילו באנו לברר את פרטי המאורע הזה עד תמציתו — אין אנו מספיקים אפילו בכרך גדול. יהדותם של קצת אזרחים היא כעצם בגרון הפוליטיקאים. זוהי תרופה בדוקה לכמה תקלות. העסקן הצבורי היהודי עוסק בענינים מדיניים כפי הבנתו והשקפתו. אלו שכנגדו נלחמים בו. ולפעמים קשה לנצחו בדברי טעם והגיון! הנה הוא „יהודי" — בואו ונזכיר לו את „חרפת" מולדתו ונחליש את השפעתו על העם. ה ה מ ו ן מאמין לכל הפחות בדברים האלה; בלבו הוא מרגיש איזה נגוד־פנימי לעם היהודים, לא מפני שיש סבה נכונה לנגודו, אלא כן קבל בירושה מכמה דורות שעברו, והשפעת החנוך העממי המתמיד עושה את שלה. אין כונתנו ל ה צ ד י ק את העובדה הזאת, אבל אפשר ל ה ס ב י ר ה. ואולם הפוליטיקאים המושבעים הפשים הם ממשפטים קבועים כאלה. אם היהודים מסייעים להם — סיועם טוב ורצוי בעיניהם. אלא בשעה שהם מתעצמים במחלוקת מדינית עם יהודים, לאיזה צורך יטריחו את עצמם, לבסס את דבריהם על ההגיון והמציאות? די להם לפסול את אלו שכנגדם ב מ ו ם ק ב ו ע — לרמז על יהדותם. ברמז זה השתמש ללויד ג׳ורג׳ — הגם שהתנצל אחרי כן על דבריו, והוכיח שהמפלגה הליברלית הגינה תמיד על היהודים ודרשה את טובתם, בעוד שהקונסרבטיבים עכבו שנים רבות בעד מתן שווי הזכיות, ובכלל הלכו בקרי עם היהודים בדרישותיהם היותר צודקות.

ונפלא הדבר לראות, איך יש בכח הפוליטיקה לטהר טמאים ולטמא טהורים. ללויד ג׳ורג׳ עמד והטעים את יהדותו של רוטשילד, ולכן „פסול" היא לעבודה צבורית לאומית. אבל בשעת הדחק הולכים הליברלים ועושים קנוניא עם צירי האירים, אשר דעותיהם ומחשבותיהם בדבר קיום ממלכת בריטניה ידועות למדי.

ללויד ג׳ורג׳ איננו הראשון בדבר להעלות מתיך הלב בשעת הצורך את אותם הדברים, שיכולים לעורר את רגשות ההמון היותר ארסיים והיותר בהמיים. ידוע היא יחוסו של ב י ס מ ר ק לתנועה האנטישמית שקמה בימיו. הוא בודאי ל א יצר את התנועה הזאת, מטעם פשוט, מפני ששונא היה לכל תנועה עממית והמונית והיה חושד בה, שמא בזמן מן הזמנים תבוא להגביל את ממשלת היחיד. אבל כאשר קמה התנועה הזאת, מהר ל ה ש ת מ ש ב ה שמוש מספיק. הוא הכיר תיכף בסקירתו החדה בתור מדיני ריאלי, כי על ידי התנועה האנטישמית אפשר להחליש את כח הליברלים ותיכף עשה מעשה, וגם עלה חפצו בידו. ביסמ־ק היה חפשי מכל משפט־קדום, הן בדת והן בלאומיות, ולא מפני רוע לבו ומפני קיצר־השגתו היה לאנטישמי אלא מפני שהבין, כי רגש־כבוד דתי או לאומי, שצריך רק להעירו, הוא ח ר ב ח ד ה ביד כל אדם היודע להשתמש בה לצרכו. אין טעם ונימוק בעולם, שכל־כך הוא מכריע, כהטעמת ההבדל הדתי והלאומי, שעליו עומד עולמנו זה קרוב לאלפים שנה. מדיני „בעל מעשה" לא יניח חרב חדה כזו מידיו. ומה שעשה ביסמרק בשעתו, חציו בשלילה, שלא לסרב לתנועה האנטישמית, וחציו בחיוב, להשתמש בה כאשר היתה כבר לכח מניע, עשה אחריו ב ח כ מ ה ו מ ז מ ה הגראף ט א פ י, ראש הממשלה באויסטריה בימי התגברות הריאקציה. לטאפי זה בודאי לא היו משפטים קדומים ודעות קבועות בעניני דת ולאומיות. הכל היה בעיניו מיני ליצנות, איזה חדוד יפה, איזו בדיחות חריפה, גם האנטישמיות לא היתה בעיניו אלא בדיחות, שעל ידה הצליח להכריע את הליברלים. הוא היה כמשחק בעיניו, בשעה שרמז לגבורי האנטישמיים לעשות מה שעשו.

עברו ימי הבחירות באנגליה. במדינה זו נפלגים היהודים בדעותיהם הפוליטיות, ובכל מפלגה נמצאים יהודים, גם בממשלה הליברלית הנוכחית יש יהודים. מטעם זה, אפשר, שלא תצלח שם הפוליטיקה הארסית שגברה כל־כך בגרמניה, באוסטריה ובאונגריה, אבל זוהי השערה, ובענינים כאלה אין חוק קבוע, ודאי; האנטישמיות כך היה דרכה בכל הארצות: ראשיתה מצערה ואחריתה שגתה מאד. רוטשילד בודאי יעמוד גם בימים הבאים בסרובו ולא יסכים למס הירושה. באנגליה חושבים רבים סרוב זה לעהין, והיהודי אשם בדבר. ובו בזמן מדיינים גם בגרמניה על דבר מס־הירושה, ועליו נהרס לפני חדשים מספר „הבלוק" שיסד בילוב. בגרמניה ה א ר י י ם הכשרים הם מתנגדי המס הזה, מפני שלפי דעתם עלול הוא להחריב את המשפחה, ואת החברה המדינית ואת המוסר האלהי. ויפה הם אומרים: ע ו ל מ ם ה ם עומד על הכסף. אילו היה רוטשילד עכשו בברלין ולא בלונדון היו האריים הכשרים, הנוצרים האדוקים, מגיני המשפחה והחברה האנושית והמוסר האלהי, קושרים כתרים לראשו, והיו מזכים אותו באות־הכבוד „הנשר האדום" — אין אנו יודעים מאיזו מדרגה.

אין הבריות יודעות, כמה מן הסטירה ומן הגחוך נמצא בחיים המדיניים...

חוקים חדשים ברומניה.

ההרגל כבר היה לטבע ברומניה. משנפתח הפרלמנט, באים ראשונה לפני הנבחרים החוקים כנגד „הזרים", המכוונים להצר צעדי היהודים הן בכלכלה והן בשאר עניני החיים. מנהג זה יש לו שני גורמים: ראשית, הרי הוא מין מוריד־ברק בשביל הממשלה, המשתמשת בו כדי להסב את עיני הצירים על שאלת החוקים האלה, והיתה לה היכולת להוציא בינתים אל הפועל את מחשבותיה הפוליטיות, לקביע את החוקים שהיא זקוקה להם בלי עכוב רב מצד הפרלמנט, שיהי טרוד מאד בהכנת חוקים „לטובת הלאום", עד שלא יעיין ולא ידקדק בענינים אחרים. הגורם השני — הן הדרישות הלא־פוסקות של צוררי היהודים־ המבקשים תחבולות לגרש אותם מן הארץ.

בכל המבוכה שהיתה בימים האחרונים בספירות הממשלה

הרומנית, לא שכחה הממשלה גם הפעם את מנהגה ואת יהודיה, ואך החלה עונת־החורף של הפרלמנט, מהרה לשים לפניו הצעות של חוקים חרשים כנגד הזרים. בעקבית החוקים האלה נגררים עוד חוקים כנגד התאגדות הפועלים, זכותם של פועלי־הממשלה לעשות שביתה וכדומה. כדי להרים את מצב המסחר והתעשיה ברומניה, צריך „להלאים" אותם—כך מסבירים לכל—היינו להוציאם מידי הזרים ולהכניסם לידי רומנים אזרחים. חוק אחד אומר להגביל את מספר הפועלים והפקידים הזרים של כל בית־מסחר ובית־חרושת, לע"ע עד 25%. ואחרי כן להפחית גם מזה; חוק שני אומר, כי בכל עסק של מסחר או תעשיה חלק 85% מן ההון צריך להיות „כסף לאומי". הקרדיט יהיה מוגבל ל־⅓ מן ההון היסודי של העסקים; מנהלי הפבריקאות ובתי־המסחר יוכלו להיות רק רומנים ולא זרים. אם יביאו החוקים האלה עם הסוו סעיפיהם וסעיפי־סעיפיהם תועלת להתפתחותה הכלכלית של רומניה. זהו דבר מוטל בספק, שהרי מאז היתה רומניה למדינה עומדת ברשות עצמה, חוקקו בלי הפסק חוקים „להרמת המסחר והתעשיה", ובכל זאת מספר בעלי־העסקים הרומנים עדיין קטן מאד; אך ברי הוא, כי עתידים החוקים הרקונים האלה להרוס את המצב החמרי של מאות ואלפי משפחות של יהודים. כי הודות לקנאת הממשלה לטובת העם והארץ, לא נשארו בידי היהודים כעת מכל ענפי הפרנסה כי אם המסחר והעבודה. ועתה באים בחוקים כאלה לגזול גם את הענף הזה מידם. אך יותר משהחוקים האלה הם אכזרים, הם חוקים של שטות, כי בהתפתחות המסחר אשר ברומניה נוטלים היהודים מקום בראש, הם הממציאים את הקפי־טלים, הם מנהיגים ענפי תעשיה שונים ומשתדלים בהפצתם בארץ. והלא ברור הדבר, שהרומנים לא יסתגלו בן לילה לזה, אחרי שלא יכלו לסגל להם את כשרון המעשה במשך שלשים השנה של חופש מדיני, והחוקים האלה יגרמו נזק רב למצב האיקונומי של ארץ רומניה. ואולם אין האנטישמיים ברומניה משגיחים בזה, והם מקהילים אספות ודורשים דרשות בכל המקומות להגן על הצעת החוקים האלה. ואפשר לשער, שרוב הצירים לא יעיינו הרבה ויסכימו להם. ומי יודע, אם לא נעמוד בקרוב לפני המחזה המעציב, כי אנשים הנותנים זה עשרות בשנים את כחם ותבונתם לטובת הארץ, ישארו בעירום ובחוסר כל.

ועל כל אלה נוסף עוד חוק אחד, —החוק הסניטרי. בקשה ומצאה הממשלה, שמספר הרופאים מן היהודים הוא גדול בערך לחבריהם הרומנים -- והדבר מובן מאליו. אחרי שזהו ענף־המדע היחידי שנשאר להם בארץ — ותמהר לטכס עצה בזה לתקן את „הרעה". לתכלית זו מכינים עתה חק, שעל פיו אין הרשות לתלמיד „זר" לעמוד על הבחינות באוניברסיטאות של רומניה, ואלה שלומדים בחוץ לארץ לא תהי להם הזכות להשתמש בחכמתם בארץ רומניה. גם את הזכות להיות תלמיד־רוקח רוצים ליטול עתה מיד היהודים, (את הזכות לפתח בתי־מרקחת הם משוללים זה כבר) כמיבן, מבקשים מציעי החוק לטהר את הארץ בק"ן טעמים ולהראות, שגם בארצות אחרות נוהגים כך עם הזרים. אך צרת היהודים ברומניה היא, כי נחשבים הם כזרים בארץ, שבה הם נולדים, עובדים בצבא, חיים ומתים, ועל פי חוקים כאלה מרחיקים אותם מכל ענפי החיים, שעוד נשארו להם.—

נ. סוקולוב.

שֵׁמוֹת.

מתעללים היו בנו מכבר בדבר שמותינו. בתחלת המאה הי"ט היה בלבול השמות גדול מאד באלזס. „רוב היהודים כתובים עוד ברשימות־לידתם בשמותיהם: אברהם יצחק, יעקב, או בשמות האשכנזים־המיוהדים: ליב, בער, וולף וכדומה, אבל קוראים הם את עצמם בשמות: אדולף, איזידור. ז'אק, לואי, ברנארד וכאלה". כן מספר כותב קורות היהודים האלזסים סירף־בעער ב־«Documents» שלו ע"ד הקהלה השטרסבורגית. אנאטיל פייני, זה דרימון של שנות השלשים למאה שעברה, כותב: „ע"י ערבוביות השמות עושים היהודים כל מיני זיוף, אי אפשר לעמוד על בורים של היהודים, איך הם נקראים באמת. לתורה הם נקראים בשמות לקוחים מכתבי הקדש, בגיטו הם נקראים בשמות פאטוא (ז'רגון), כשהם נוסעים לרגל עסקיהם לאשכנז, הם מתכנים בשמות אשכנזים. וכשהם שוהים לרגל מסחרם בפריז, הם מתגדרים בשמות שאינם שלהם, שצלצולם צרפתי גמור" (בקונטרסו של דירקהיים „Les noms chez les Jsraielites" — פריז 1842). ממקור האשמה הזאת — לגמרי קלוטה מהאויר לא היתה -- יצאו פקודות ואזהרות שונות, שהיהודים חיבים להקרא בשמותיהם כפי שהם רשומים ברשימות־לידתם. (Ordonnances des communneautés — בספרו של בלוק ע"ד קורות היהודים בצרפת). גזרה שוה לזו אנו מוצאים גם בשנות העשרים והשלשים למאה שעברה בבאיירין. שם לא היה הבלבול לא רק מפאת ההבדל בין השמות שברשימות הלידה ובין השמות הנוצריים, שהיהודים משתמשים בהם, כי אם גם מפאת האופן הזר אשר בו היו שמות היהודים כתובים ברשימותיהם. „השם הירש — מספר צונץ במאמרו המצוין ע"ד שמות היהודים — היה כתיב לפעמים Hirschel ולפעמים Hörsch, ויש גם שהיו משתמשים בו כמו בשם־משפחה". הקלקול הזה גרם, שאי אפשר היה לכוון את השמות, ושבתי הפקודות נסתבכי לפעמים בשאלות נמוסיות. לפיכך יצאה אז פקודה מאת הקהלות לדקדק היטב בכתיבת שמות היהודים ברשימת הלידה, שלא לכתיב אותם עפ"י המבטא המשובש, כי אם עפ"י המבטא הספרדי המתוקן.

„שמש־הקהלה—מוסיף צונץ בטפה של התול—חושב, שאין לרשום שם של תינוק: Hirsch, מפני שזה הוא שם של איש מגודל, על כן הוא רושם אותו Hirschel, ושוכח הוא, כי זה הקטן גדול יהיה".

הרי זה כמו שרושמים בפולין ברשימות־הלידה את משה: „Moszek", האותיות e k הן אותיות הקטנה, או הפנוק.

לרגל הבלבולים, וביחוד אחרי שנתגברה הנטיה להתבוללות, התחילו היהודים לרשום ברשימות־לידתם שמות נוצרים. לרגל השנוי הזה נשאלה אז שאלה בהרבה ממדינות אשכנז, אם יש לתת רשות ליהודים להקרא בשמות של נוצרים. לשאלה זו יש ספרות שלמה. היהודים כתבו הרבה הצעות וכתבי זכרון, שהגישו אל בתי הפקודות ואל בתי הועד של המדינות, ויש מהם שנתפרסמו גם בדפוס, כדי להוכיח, שהיהודים מאז ומקדם היו נוהגים להקרא בשמות זרים. את העיקר לא הוכיחו, והוא: כי השמות המשובשים נשתבשו רק לרגל ההתבוללות ממין ידוע, שהיתה בדורות הקודמים.

צריך לציין את העובדה, שהיהודים בעלי הנוסח האשכנזי היו משבשים את השמות העברים מכבר. Frommel (אצלנו

אברמיל, אברמילי) מן אברהם — הוא שנוי אשכנזי; Sender מן השם היוני אלכסנדר, שהיה נוהג אצל היהודים מכבר, הוא שנוי אנגלי; Zal מן בצלאל הוא אשכנזי, ובמלואו הוא כתוב Zahlel; Laser, Löser, Leiser הסתעפו מן אלעזר; Jeqoff, Jaqef מן יעקב; Scheie מן ישעיהו; Jtzig מן יצחק; Marx מן מרדכי; Fohler מן רפאל. או שמות הנשים: Diencl מן דינה, Bessel pessele תבניות אנגליות מקוצרות מן אלישבע — Elisabeth, Kändele, Kandel מן חנה (ההקטנה עם d e היא הגרסא הנהוגה בדרומה של אשכנז), Heffele, Heffe, Hela, Havach מן חוה; Mirel, Mirle, Mariam מן מרים; Rechel, Röhlen, Reigel, Reichel, Röchel, Regele מן רחל; Riffkel, Riffke מן רבקה; Zerle, Serlen, Söhrlen, Sorle, Sorel, Sor מן שרה. מן השם צפורה יצאו השבושים: Züberle, Zibre, Zipperle, Zipper, ונוסף עליהם עפ"י המבטא הצרפתי Siboro.

ברשימות הפנקסאות (Memorbücher) של היהודים באשכנז אנו מוצאים שמות משונים באפן מוזר: Götzel, Getsch (מן Gottfrid — לא רצו להגות את השם Gott, ושנו ל Gotz), Gumbert (מן Gumprecht), Doterle (מן Theodor). חירות, ויותר נכון ערבוביה זו היתה גדולה עוד יותר בשמות הנשים. השם מלכה נתגרמן, וממנו יצאו השבושים Malgen, Malegen, ונסתעף מהם עפ"י ההברה האנגלית בשם Mählr (מן Amala). מן Genta ברמיון־קצת למלה הצרפתית "gentil„ בא השם Gendel, וממנו Genendel.

בכלל, השפיעה השפה האשכנזית על שמות היהודים באופן נפרז. הרבה שמות נבראו משרשים אשכנזים בלי שום יחס עם השפה העברית, ונתפשטו בכ"ז בין היהודים האשכנזים. לסוג זה נחשבים השמות המסיימים ב„מאן": היימאן, קאטמאן, לעהמאן וליימען, ליבערמאן וליפמאן, זעליגמאן (לא בתור שמות משפחה, כי אם בתור שמות אנשים). דומה לזה הוא מן השמות הבאים משמות בעח"י: הירשל, הירצל, הירש; ליבל, ליבלי, לעוו, ושמות הנשים: הינדי, הינדל (הינדין־אילה), קראננעל (קראניק־דוכיפת), שעייען (שאפכען?). דויב, דאבע, דייביגע (טייבכען־יונה), פאגעל, פיילע, פייל מן פיילכען־פרח הסגל.

בבחירת שמות אנשים אנו מוצאים תכונה מזרחית אחת, והיא, לקרוא לנשים שמות של חמדה ותשוקה: מאדעל (מארכען); עדעל, עטטעל, עטטעלין; מינדעל (מן מונד), גוטעל, גיטעל, גידלי (מן „גוט"), קיילען (מן gula שפירושו באשכנזית שיינה־יפה, נעימה), טריידעל (מן טרויט־נאמנה. שקטה), רייכעל, רייעל (מן „רייך" וגם רחל), פריידיל, פראדיל (מן פריידע), רייזיל, רייזילי, רייז (מן ראזכען־שושנה), בלימיל, בלימילי, גם שם זכר בלום (מן „בלומע").

כל השמות האלה מקורם ומוצאם באשכנזית, ורק במשך הזמן נשתרשו ונתקבלו בין היהודים האשכנזים, עד שהתחילו לחשוב אותם לשמות של היהודים, וגם הגוים התחילו לחשוב אותם ככה. וכשהתחילו היהודים לקבל שמות חדשים מאת הנוצרים סמכו ויסדו אותם על שמותיהם הישנים, שמות הקדש או שמות־חול שנתקבלו באומה. למין זה נחשבים: פרידריך (פייסט). פידעל (פייזילי), קונראד (קוססעל, קיים), ליאינפארד (לוי, לעהמאן), לורינץ (ליבל), לודביג (לייזר), באבעטט (פעסעלע), בארבארא (בלימיל, ביילי, פיסילי, ברנדיל), קארולינא (קיילין, גיללען, הענדעל, קראנעל), דוריטא (דייבינגע, דאבע, טייען, דאנזעטט), פראנציסקא (פייל, פריידיל), יוליאנא (יודית, יאנאט). כן גם בחרו בשמות חדשים דומים אל השמות העברים הישנים: אננא ויוהאננא (חנה), סאלומי (שלמה); ויש גם שתרגמו את השמות לצרפתית, למשל: סערף (הירש), ליאון (ליב). את הד תקופת המהכפה הגדולה הצרפתית אנו שומעים בצלצול השם יאקאבינע, שהתפשט מאד באלזס נתחלת המאה שעברה.

השמות האשכנזים־המיוהדים היו נהוגים בין היהודים האשכנזים במשך הרבה דורות. את השמות גיטיל וגונדיל אנו מוצאים בש' 1290 בבאזיל (אולריך־זאמלונג יודישע געשיכטען אויס דער שווייץ, באזיל 1768). את השמות: ביילי, מאדעל, קיילע ויאחעט־בקלן בש' 1386 (ווידען: געשיכטע דער יודע אין קאָלן. קאָלן 1867). את השם: עללע—בנירנברג (ווירפעל: היסטארישע נאכריכטען פון דער יודענגעמיינדע אין נירענבערג — נירענבערג 1755). בתור כלל יש שקבוע, כי אעפ"י שהיהודים היו מקבלים או עושים לעצמם שמות מהשפה האשכנזית, בנוגע לשמות זכרים היו מבקשים עכ"פ איזה סמך ודוגמה לשמות העברים. אך בשמות נשים היו חפשים יותר. אנו מוצאים בדורות הבינים את שמות הנשים: גערטרוד, תיריזיה, פרידירקא, רוזא, מגדלינא, אננא־מאריא ומאריא־אננא.

ידוע, כי בשנת 1808 יצאה פקודה מאת הקיסר נפוליון לעשית סדר בשמות היהודים, וגם לתת להם שמות משפחה (שהיו לפני זה רק למעטים מן המעטים). מני אז החלו היהודים לקבל שמות זרים לגמרי, אבל עוד היו כורכים אחריהם את השמות הראשונים, וזה היה זמן שנויי הגרסאות וחלופי הנוסחאות כמו עתה ברוסיה. בסמן השלישי של הפקודה הנפוליונית נאסר להשתמש בשמות שנתפשטו יותר מדי—בתור שמות משפחה, כן למשל נאסר: מאזעס—בתור שם משפחה. מה עשו? שנו את השם מאזעס למאזיוס. אחד מחוקרי קורות היהודים באלזס מספר, כי בהתחקותו על חלופי השם הנ"ל מצא ברשימת הלידה: מאזעאוס, ובפנקס של האזרחים על צד הגליון: מאזעסו, והאות „ו" בסוף המלה היתה כתובה בדיו לבן, וכנראה הוסיף אותה הכותב על השם העקרי הראשון: מאזעס — רק מפני האיסור. אחרי כן הסתעפו מהשם מאזעס—מאזער ומאק.

אם נשים לב, כי כל החמר הלשוני המעורבב של שמות עברים מהופכים, מקוטנים ומפונקים עם גבוב השמות האשכנזים הנגררים אחריהם הובא אח"כ לפולין, ונשתרבבו לתוכו שרשים ומלואים ואותיות ההוספה מהשפות הסלביות, אז יהיה לנו ציור גלותי שלם, ציור של עם נודד מקבל מדות ומנהגים מכל עם מתהפך לכל הגוונים, מושך אחריו לא רק את שלשלת הזכרונות שלו, כי אם גם של אחרים שהיו לשלו. השנוי האחד שנעשה גם בארצות הסלבים הוא — קביעת שמות משפחה בתחלת המאה שעברה, אבל שמות האנשים והנשים נשארו כמו שהיו—בקדש ובחול כדין וכמנהג. בארצות המערב בטלו אלה לגמרי, אפילו החרדים שבחרדים רושמים את שמות ילדיהם בספרי הפקודים ככל הגוים, וניתנים להם רק שמות הקדש לבית הכנסת ואתה מוצא גם בין הרבנים האדוקים באשכנז הרבה לודביקים וריכארדים ואדולפים, וכבר חדלו להרגיש בזה איזו זרות, כמו שלא הרגישו בעלי התוספות שום זרות בשם רבנו פטר שהיה אחד מחבריהם.

מגוחך רק הדבר, כי מתוך ההתבוללות וההתחפשות בוקעת ועולה המטרה והצורה הראשונה ומעוררת את השטנה והלעג. היינה אומר, שהוא זוכר את „היטציג" כשהיה עוד שמו „איציג". כן בקיאים כל הגוים בשמות היהודים ומכירים אותה גם בשנויי יידעים דם, למשל, שהשם איזידור נתפשט מאד בין היהודים [illegible] יצחק, יוסף, יהושע, ישעיה עם כל צירופיהם וצרופי צרופיהם משתנים לשם זה), וכמו שהיו מלגלגים לפניו על איציג כלגל

עתה על איזידור. בדור האחרון ובמקומות שההתבוללות נתגברה בהם מאד, כבר פסקו היהודים להשתמש בשמות אפילו זרים לגמרי, אם נתפשטו בין היהודים יותר מדי, והם בוחרים בשמות מופלאים, כמו טיטוס (טיטוס כהן!), אטטא וכדומה. אבל שוב יודעים האנטישמיים, כי נושאי השמות יקירי המציאות האלה הם יהודים, והנם מוסיפים ללגלג עליהם. השנאה לא פסקה, אבל הערבוביה והג׳נוים בין תעודת הלידה ובין המנהג, בין הכתיב ובין הקרי—פסקו.

וראוי לשים לב אל הדבר, כי כל הערבוביה הזאת היתה ביחוד בין היהודים בעלי הנוסח האשכנזי. היהודים בעלי הנוסח הספרדי לא שבשו את שמותיהם העברים, ולא הרבו להכנים לתוכם יסודות זרים. הם היו רושמים את שמותיהם מאז עפ״י ההברה המדויקת, או היו לוקחים שמות מלשונות הארץ, וגם אז היו מדייקים מאד. עפ״י רוב היו מתרגמים את השמות העברים ללשון הארץ, או היו בוחרים בשם עברי ובשם לועזי, ושניהם היו מדויקים. לא נראתה ביניהם מכבר הנטיה המז׳רגנת המערבבת ומשבשת ויוצרת יצירות־לשון משונות שאי אפשר לעמוד על בורין. כן גם לא באו היהודים הספרדים מעולם לידי כך, שתתרגש ביניהם איזו שאלה ע״ד השמות העברים, אוך להעלימם, לסרסם, לבטלם. התבוללית ממין זה היתה והיא גם עתה זרה להם כל עיקרה, יש גם ביניהם מתבוללים מטעמים אחרים ולמטרות אחרות, אבל כי יבוש איש בשמו העברי—לא נמצא ביניהם.

בכלל — תכונת השמות היא דומה לתכונת הלשון המדוברת בעם. היהודים המדברים אשכנזית, אי אפשר שישתמשו בשמות לא־אשכנזים, המדברים איטלקית אי אפשר שישתמשו בשמות לא־איטלקים. יוצאים מן הכלל — היהודים הספרדים בארצות הקדם, שלא קבלו את לשון הארץ (טורקית), אך השתמרה ביניהם לשון הארץ שממנה יצאו, ועמה גם הרבה שמות עברים. על כן אנו מוצאים את רוב השמות העברים בטהרתם בין יהודי ארץ הקדם. האדיקות הדתית לבדה אינה מספיקה להגן על טהרת השמות, שהרי היהודים האדוקים באשכנז לוקחים להם גם הם שמות של גוים. במקומותינו, כל זמן שהיהודית־המדוברת היא השפה הנרחבת ביותר בין היהודים אי אפשר שלא יהיה ז׳רגון של שמות כאותו הז׳רגון שהיה בארצות המערב לפני ש׳ 1808, וכל זמן שיש ז׳רגון של שמות, ואת השם העברי „יעקב" ירשמו בכל שבושי ההברות ובכל חלופי נטיות ההקטנה, הפנוק והגחוך: יענקיל, יאקילי, יעהקעב, יאאנטשי, יעהקעלי, — ואצל הפקידים שלנו עם דיוקם האיטימילוגי ומדרגת הרגשתם האיסטיטית, אי אפשר שלא יהיו אלפי שאלות וספקות וסתירות, ומתוך שיש במה להתלות, מובן הדבר, שהרשע והזדון ישתמשו בזה לעשות ליהודים כל מיני עול ועלבון, להקניטם, לביישם ולדכאם, כנהוג.

ומצד אחר, ברגע שהיהודי פוסק להשתמש בלשון יהודית מעורבבת זו אשר בה קמו ה„יענקיל", ה„יאקילי" וה„יעהקעב", מיד, נעשים אלה לחוכא ולטלולה. כל זמן שהוא מדבר „אידיש", הוא קורא את עצמו ואת חברו בשם שַׁיָה (ישעיה), ואיננו מוצא שום זרות בדבר. אבל כשהוא מתחיל לדבר רוסית, או פולנית, לא יתאים השם הזה אל צלצול הברות הלשון בכלל, ודקר מתוכה כמרצע מתוך המרצוף, ועשה רושם מגוחך. — נפקא־מינה גדולה אין בכך, אבל זה חוסר־הנפקא־מינה הוא ממדות הברבריות האיסטיטית. תרבות וסגנון הם ילידי עבודה רוחנית ממושכת שעושה לעצמה כללים וגדרים ובוראה צורה ידועה. את אלה היינו חסרים בימי הבינים באשכנז ואת אלה אנו חסרים גם עתה בכל מקום שיש ערבוביה והתרת הרצועה והפקר תרבותי־פנימי.

בכדי להעמיד את דיוק השמות על חזקתו יש רק מוצא אחד: לשוב אל השמות העברים עפ״י הברתם המדויקת. לשמות העברים יש צלצול טוב ונעים גם כשמזכירים אותם דרך שיחה בשפות אחרות, אם רק מבטאים אותם כהוגן. לשמות העברים אין כל אותן ההערפית וההקטנות, העיקומים וההעויות שיש לו ל„ליזער־לאזער־לאזאר־לייזעריל". השמות העברים הם רבים ועשירי ההוראה. או — נשתמש בשמות של גוים לפי דיוקם. הז׳רגון־של־שמות אי־אפשר שיתקיים קיום קולטורי.

זהו פתרון השאלה בדבר רשימת שמות הנולדים. יאמרו: שאלה זו אינה קשה להולמה, קשה רק השאלה בדבר אותם הנרשמים בשפות יהודים וקוראים את עצמם בשמות גוים, ומה לעשות כנגד הטולמצ׳ובים? מובן, כי כנגד הטולמצ׳ובים אין לעשות כלום.

זקני היהודים באונגריה ספרו לי, כי קודם שהתחילו שם לשנות את שמות משפחותיהם בספרי הפקודים, שנו אותם בפועל ובמנהג. בשנות הששים, אחרי הנצחון, היתה שם סכנה להקרא בשם אשכנזי, וכמעט כל היהודים נקראו בשמות אשכנזים. אז התחילו למדיר את שמותיהם, ואז היתה תקופת כפל־השמות. ברשימות הלידה כך ובמנהג — שמות אחרים. מתוך ערבוביה זו התחוללו הרבה שאלות ומשא ומתן בערכאות וספקות בעניני מקח וממכר וקנין נכסים ואפותיקאות וירושות, ואז ניתן חק, כי כל הרוצה ליטול את השם המאדיארי (לא רק שם משפחה, אך גם שם איש) יבוא ויטול. אילו ניתן חק כזה ברוסיה, כי עתה בלי ספק היו רבים מבעלי דו־שמות מגישים את בקשותיהם לשנות את שמותיהם באופן זה, אבל צריך אדם להיות אופטימיי שאין לו תקנה, להאמין, כי לפי רוח היום והשקפת הממשלה ויחס הדומה אל היהודים ברוסיה יתכן הדבר הזה. להפך, לא רחוק הוא מן האפשרות, שיאסרו ליהודים להשתמש בשמות של נוצרים, ומדוע לא יאסרו? — מה שבידינו לעשות ומה שצריכים אנו לעשות— הוא רק להשתמש מעתה בשמות עברים גם ברשימות הלידה גם במנהג, ובתנאי, שנדייק בהברתם ובמוצאם.

ם. פ. זיידמאַן.

הַהוֹן וְהַיַּהֲדוּת.

(ע״פ הפרופ׳ ווירנר זומברט.)

(סוף)

III.

את התשובה היותר מפורסמת על השאלות הללו אנו מוצאים בדברי חוקרי הגזע. הם משתדלים להוכיח כי הכל בא ליהודים מידי הגזע המיוחד אשר להם. ויש ראיות ידועות להתורה הזאת: ידוע הדבר, כי גזע היהודים לא נשתנה כמעט במאום. הצורות של היהודים שנמצאו על המצבות המצריות מוכיחות, כי גם לפני שלשת אלפים שנה בערך היו ליהודים אותם פרצופי־הפנים המיוחדים, שבהם הם מצוינים בימינו. דם יהודי טהור נוזל בעורקי היהודים של עכשו. אבל התורה הזאת אינה יודעת לבאר דבר אחד: את היחס בין הסמנים החצוניים והפנימיים. הרי יודעים אנו, שאפשר לבעל ראש גדול להיות בעל כשרונות קטנים ולהיפך.

המתבוללים אומרים, כי כל הכשרונות הללו באו להיהודים אך מתוך תנאי חייהם המיוחדים בגלות. היהודים, אומרים הם, בשבתם על אדמתם, היו עם עובד־אדמה, את המסחר ועניני הכסף לא ידעו, אך אחרי־כן היו מוכרחים לעסוק בזה.

התורה הזאת בה במדה שהיא מפורסמת אינה־אמתית. מופתים נאמנים מוכיחים, כי גם בארץ־ישראל היו ליהודים אותם הכשרונות, שנמנו לעיל. חכמי־התלמוד הראשונים כבר ידעו את עסק הלואות־כסף כמו שיודע אותו הבירזאי הלונדוני של עכשו, ואז הרי לא הכריחו את היהודים לעסוק אך בהלואה! גם ידוע הדבר, כי עוד טרם גלו בני־ישראל מעל אדמתם התפזרו בארצות שונות. אין די מופתים להוכיח, כי היו קשורים באיזה זמן מן הזמנים אל עבודת־האדמה.

האנושיות מתפרדת לשני חלקים. השקפת־העולם של החלק הא' היא קבועה, אורגנית, קינקרטית ושל השני—מיכנית, דינמית מפשטת. הבדל זה יסודו בהבדל מעשיהם. החלק הראשון היה עוסק בעבודת־האדמה והשני — בגדול בהמות. השקפתו האורגנית של האכר מונחת ביסוד הרעיון, שאדם צריך לשבת תמיד במקום אחד ולבקש שם את פרנסתו, כנגד זה חושב הרועה, כי אין לו לאדם מקום קבוע, וצריך הוא תמיד לכבוש לו מקומות חדשים.

רעיון־הנדידה בא מן העדר, העובר תמיד ממקום למקום לבקש מרעה. עובד האדמה רואה לפניו אך את הנמצא ועומד שאין לשניתו. בין עובדי־האדמה נתפתח הסדר הפיאודלי, ובין הרועים — סדר חיי משפחה. האכר הוא בעל־בית, והרועה צריך לחפש תמיד מקום־מחסה. אצל הראשון מתפתח הרגש אצל השני — הרעיון, מפני שהרועה מוכרח בכל שעה לבקש תחבולות להסיר את המפריעים והמכשולים הרבים מעל דרכו, להגן על עדרו. לפנינו שני עולמות: הישוב והמדבר. סמל הראשון זהו גיטה ובודן, ושל השני— אחדות־האלהים וברוך שפינוזה!

הקפיטליזמוס זה הוא — הנדידות (נומדנטום)! — הרועה התחיל להלחם עם האכר. העדר הביא את האדם למנות ולספור. העדר היה הממון הראשון. רוב הכשרונות של בעל־הון יסודם באותם הכשרונית של בעל־עדר.

היהודים היו תמיד עם של רועים־נודדים. בתחלה נדדו במדבר, וכאשר באו לארץ־ישראל לא יכלו לשבת „איש תחת גפנו", כי תמיד היה עליהם להלחם עם אויביהם הרבים עד שנדדו להמדבר המודרני — העיר!

הרועה צריך תמיד לחפש, לבקש את המוצא היותר קל ונוח ממקרי חייו המסובכים. צריך הוא תמיד לשאוף אל מטרה ותכלית שהוא רואה רק בהעתיד. בעברם את המדבר, קוו היהודים לה„ארץ זבת חלב ודבש" אשר — בעתיד... ולפיכך יודעים הם תמיד לקוות להעתיד. וכך נולדה בין היהודים של עכשו האמונה „בשלמות האנושיות העתידה" — מפני שזר להם הרעיון של הקרקע: הרעיון של הנמצא והעומד. דברי ניטשה: „צריכים אנו לאהוב את ארץ בנינו ולא את ארץ אבותינו" הרי הם דברים הראויים ע"פ רוחם ליהודים. רק מי שאין לו ארץ־אבות, יכול להגיע לאותו הרעיון המוזר, שמטרת האנושיות היא לחיות בשביל העתיד ולא בשביל ההוה.

היהודים נמצאו תחלה תחת השפעת האוהל ואח"כ תחת השפעת הגיטו לא באותו המובן לגנאי של המתבוללים. הגיטו פתח ושכלל את הכשרונות המיוחדים ואת התכונות המיוחדות שהיו להיהודים מכבר. ולא רק הגיטו־שבמקום, א"א עוד יותר הגיטו המוסרי, מה שהיהודים היו נבזים ושפלים בעיני אחרים וירד גם כבודם בעיני עצמם.

אבל לא כל היהודים חדלו לכבד את עצמם. הספרדים יש להם רגש־הכבוד, כי לא היו בהגיטו, לא מפני שהעמים אשר בקרבם ישבו, אהבו אותם, אלא משום שאי־אפשר היה לסגור אותם בגיטו מיוחד, כי תמיד הצטיינו בהכרת־עצמם. אפשר היה לרדוף אותם, אבל לא לבזותם, להצר להם — אבל לא להשפילם!

אפשר הדבר, כי הספרדים מוצאם מהמשפחות המיוחסות שבארץ־ישראל, ולפיכך ידעו תמיד לעורר במדה ידועה גם בלבות שונאיהם רגש של כבוד לעצמם.

ואף על פי כן אי־אפשר להחליט בבירור, לאיזה מן הכשרונות של יהודים מקור קדום, ואיזה מהם באו מן הסביבה, מה קבלו מן האוהל ומה — מן הגיטו. בכדי לברר את השאלות הללו, ראוי היה לעשות נסיון: לקחת חמש מאות ילדים נוצרים ולמסור איתם מיום הולדם ליהודים וחמש מאות ילדים יהודים — למסור לנוצרים, ואז אפשר היה לברר איזה כשרונות ותכונות מן הדם מוצאם ואיזה — מן החנוך והסביבה.

אבל עד אשר יעשה הנסיון הזה יכולים אנו לשמוח, שעוד יש בעולמנו השבע שאלות כאלה, שעוד לא נמצא פתרונן הנכון!

ההשפיעה גם הדת על עם ישראל במובן זה? איזה ערך יש להדת בשביל הכלכלה בכלל ובשביל עם־ישראל—נושא הכלכלה המודרנית — בפרט? —

VI.

דת וכלכלה! — עוד לפני עשרות שנים לא ידעו ולא הבינו, כי יש איזה יחס בין שני המושגים האלה. אבל עתה יודעים אנו שהם קרובים מאד זה אל זה. לא במובן שטתו של מרכס, כי הדת תלויה בהמצב הכלכלי; אנו מחליטים עתה, שיש שורה שלמה של חזיונות כלכליים שאפשר לבררם על ידי התקירה ביסודי הדת. הפרופ' מכס וויבר הוכיח זה לא כבר בספרו המצוין „ההון והדת", כי יסודי השטה הקפיטליסטית רובם מוצאם מן הדת הפוריטנית, והנה כל יסודי הדת הפוריטנית הללו, שהשפיעו על השטה הקפיטליסטית, מקורם בהדת העברית.

והולך זומברט ומבאר בפרוטרוט את יסודי הדת העברית, את ערך התורה, התלמוד, המדרשים, מפרשי התלמוד והשולחן־ערוך — הכל ע"פ החקירה־הדתית המודרנית.

וכדי לדעת את ערך הדת העברית בשביל הקפיטליזמוס, נחוץ לברר תחלה את ערכה הגדול בשביל עם ישראל, שאין אנו מוצאים דוגמתו אצל שום עם אחר. הדת העברית לא באה לספק את הצרכים המטפיזיים בלבד. לקבוע את היחס בין ישראל ואלהיו, אלא למלא את הצורך באחדות־לאומית; חכמי־ישראל הם גם מלכי העם. ונבדלת דת־ישראל משאר הדתות גם בזה, שנתנה לישראל גם חוקים ומשפטים בעניני ממונות ונפשות, כי תלמידי־החכמים המה גם יודעי דת ודין וגם שופטים. ודת זו אינה כוללת את חוקי־המוסר בלבד, אלא תורה שלמה לכל חיי היהודי בכל יום ובכל שעה. ולפיכך נתנו היהודים ערך גדול כ"כ לדתם ולהכמיה. עוד יוסף פלאוויוס אמר: „אצלנו יודע כל איש את החוקים והמשפטים יותר משהוא יודע את שמו".

ודת זו השפיעה על החיים הכלכליים המודרניים באופן חצוני ופנימי.

חצוני כיצד? — כי היתה דת כזאת וכי היתה לה השפעה

גדולה על אותו העם, שמלא תפקיד איקינומי חשוב כל כך. הן רק הידות לדת זו נשאר עם ישראל בתור עם חי וקים עם סמניו המיוחדים והמובהקים ולא התבולל בין העמים האחרים. שקר גמור הם דברי המתבוללים האומרים, שעם ישראל נבדל ונפרד מן העמים האחרים אך בימי הבינים... היהודים היו נבדלים מעמים אחרים עוד בימים הקדמונים, וגם בספרד, בזמן שישראל חי שם בשלום ובשלוה, ברא את שיריו הציוניים היותר מצוינים (יהודה הלוי). היהודים באו לאירופה בתור עם נבדל ונפרד בעל דת מיוחדה שנשארה בידם כל הימים, בה בעת שעמים אחרים באו גם הם עם דתות מיוחדות, אבל קבלו אחרי זמן ידוע את הנוצריות והתערבו זה עם זה.

הדת לא רק שמנעה את היהודים מן ההתבוללות, אלא גם חנכה וגדלה את רוח היהודים וכשרונותיהם. הכשרון להתפלפל ולבקש בכל דבר את מסקנתו הקצונית באו להם ע"י הלמוד והחקירה בתלמוד.

פנימי כיצד? — הרעיון הראשי של הדת העברית הוא רעיון־הברית והחוזה. עם ישראל עשה חוזה את אלהים. הוא המשלם לצדיק כצדקתו „למען טוב לכם כל הימים על פני האדמה", הגמול בעד הטוב ישולם בעולם הזה, ורק אחרי־כן נתקבלה גם האמונה בעולם־הבא ובהשארת הנפש, אבל לא היתה לחלק אורגני של הדת העברית. האושר בחיים הוא תוצאת המעשים הטובים. הצדיק מחויב לחיות חיים טהורים וקדושים. הקדושה של חיי הצדיק היא פנימית במדה מעטה ועל הרוב הוא חצונית. הצדיק מסור תמיד לאלהיו. לא רק בנפשו אלא גם בגופו; עליו לזכור בכל רגע ורגע את בוראו ולהתנהג בכל מעשה ומעשה ע"פ מצוותיו. השקפה זו הרגילה את היהודי לחשוב מחשבות על כל מעשה ועל כל ענין ועל כל חזיונות החיים. חוקי הדת העברית מסדרים את חיי האדם, מבקרים את רגשותיו ומדכאים אותן. וכך נולדה השניות: החמר והרוח; „איזהו גבור? — הכובש את יצרו" — אומר התלמוד. הנהגה כזאת היא אפוא — נזירות־פנימית. לא אותה הנזירות, המוציאה את האדם מן החיים והתבל, אלא נזירות בתוך ההיים עצמם. כל החיים צריכים להיות מסודרים ע"פ חוקי המוסר — זה הוא היסוד של הדת העברית. וגם בעניני אשות צריך היהודי לזכור תמיד את חוקי הדת ולכבוש את יצרו. העבירות היותר גדולות בדת ישראל הן: עבודה זרה, גלוי־עריות ושפיכת־דמים.

וכל התורה הזאת עברה גם להפוריטנים.

כבוש־היצר השאיר בויחם אינרגיה רבה שעשתה גדולות על שדה הקפיטליזמוס.

מרוע דוקא על השדה הזה? — כי הדת העברית עשתה את עם ישראל לרציונלי, והרוח הקפיטליסטי הלא הוא הרציונליות של הכלכלה: לבלי שים לב אל מנהגים ורגשות, אלא אל הענין ותכליתו. הדת העברית הכשירה את הלבבות להרציונליות הזאת. השאיפה אל העושר היתה אפילו בעיני היהודי החרד מעשה טוב, המוצא חן בעיני אלהים. כי העושר הוא, לפי הדת היהודית, לא אך דבר המותר, אלא גם דבר הנערץ. העושר הוא ברכה ומתנה מאת אלהים. בה בעת שהנוצריות של ימי הבינים ראתה בהעושר כעין קללה. „הנקל לגמל עביר דרך חור המחט מאשר להעשיר לעבור דרך פתח גן־העדן". הנוצריות הטיפה אפוא לעניות, ועד אשר הסירו הנוצרים מהם את הכבלים האלה, לא יכלו גם להשתתף בהכלכלה המודרנית.

ולפיכך אנו רואים שעוד בימי הבינים הבינו היהודים היטב את יסודות הכלכלה. מקומות רבים בתלמוד מוכיחים, כי עוד בימים ההם הבינו את העיקר של חפש העבודה ואת ערך הרבית הפוריה, דברים שכל חכמי הנוצרים של ימי־הבינים התוכחו עליהם והתפלפלו בהם ולא ירדו לעומקם.

אולם עיקר הדבר הוא – שהיהודים הרגישו את עצמם תמיד, הודות לדתם המיוחדת, זרים, ולפיכך השתדלו תמיד לבקש בכל את הטוב בשבילם, להפיק מכל את התועלת האפשרית ובאופן כזה באו לאותם הרעיונות הרציונליים, שהם יסוד השטה הקפיטליסטית.

עד כאן (בקצור נמרץ) דברי הפרופסור זומברט. מובן כי הרבה והרבה יש לערער עליהם. אחדים מרעיונותיו המה בלי ספק מופרזים, ולאחרים — אפשר שאין להם יסוד כל עיקר, אבל לדון בהם ולבקרם אפשר יהיה רק אז כשיופיעו השעורים האלה בדפוס, כאשר הבטיח ז. בשעורו האחרון.

ברלין.

ש. ניגר.

הַשְׁעָרוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת.

I.

כְּלָל וּפְרָט.

„הצדיק הוא לב העולם, ושאר בני האדם — שאר אברי הגוף, הנזונים מן חיות הלב".

(ר' יעקב יוסף הכהן).

...אותם בני אדם, הרואים את העולם באספקלריא „פרוליטרית" — בזים לאינדיבידואליות, לתורת־האני.

האני — לפי דעתם הוא „עני ממעש". כל מה שהוא עושה ברשות הרבים הוא עושה. ה„רבים" אינם כופין עליו הר כגיגית, אבל יש להם איזה כח היפנוזי, והיחיד משתעבד לו שלא במתכוין ובלא יודעים...

ולכן הרבים, ולא היחיד, אשמים בכל אותן הצרות והפורעניות, הצבוריות וגם האישיות, המתרגשות ובאות עלינו. לא היחיד, כי אם הרבים יכולים להסיר מעלינו את עול הצרות והפורעניות...

אני דן עכשו לא בהצד המדעי, הנשואי, אלא בהצד הנושאי, הפסיכולוגי שבהשקפה זו.

„אם אדם נוטל אגודה של קנים, שמא יכול לשברם בבת אחת? ואילו נוטל אחת אחת, אפילו תינוק יכול לשברם"... האדם הפרוליטרי, כשהוא לעצמי, בתור עצם נפרד, הוא רפה־כח ומחוסר־השפעה, ולכן הוא נמשך אחרי הכלל, מתדבק אליו ונעשה לאחד מחלקיו. אז יאציל הכלל עליו מכחו ומגבורתו, ובמדה שיורם מצבו של הכלל, יורם מצבו גם הוא... כך הולכת ומתמעטת דמותו של הפרט הפרוליטרי, הכרתו העצמית נעשית טפל להכרת־הכלל, האתיקה האישית שלו משתעבדת להאתיקה של הצבור...

הפרט נעשה לחלק, וכבר אינו עצם שלם. הוא נעשה ערב בעד הכלל וכבר אינו ערב בעד עצמו.

הוא מקבל השפעה מן הכלל ואיננו משפיע עליו...

כך היא דרכם של אנשים דלשים במובן ההברתי

וכך היא גם דרכם של בני אדם, שחולשתם היא **חולשת־הלאום**.

גם אצלם הכלל נעשה עיקר והפרט — טפל לו; הכלל הוא המטרה והפרט — האמצעי... אמנם יש לדאוג גם **לאמצעים** שיהיו טובים, אבל כאן אין חוששים לזה, ובמקום שהפרט, היחיד הוא חלש, מחלישים אותו עוד יותר על ידי זה שיבוזו לו ולא ישימו אליו לב...

וביחוד מזלזלים בהפרט אצלנו היהודים. אין לך אומה בעולם שתטפל כל כך **בהכלל** כאומתנו, אין לך אומה בעולם שתשתמש במדה מרובה כזו **בלשון רבים** כאומתנו. „רבי ישראל" מת, יש רק „כלל ישראל". כשאנו מתפללים לאלהים, אנו מתפללים בעד כלל־ישראל; רק בהתחנות של הנשים אתה מוצא לפעמים בקשה פרטית, אישית, בקשתה של „פלונית בת פלוני"; תפלותיהם של הגברים הן תפלות כלליות, צבוריות, וגם אומרים אותן בצבור, ולא ביחיד. דומה, כאלו אין **עברי** בעולם, יש רק **עברים**...

בנוגע להעברי הפרטי נוהגת אצלנו איזו הסתפקות־במועט, איזה נזירות רוחנית: דיה לו טרדת־הפרנסה, דאגת יום יום, עולם של חיי־שעה.

וכשאנו דורשים ממנו שידאג לחיי־עולם, לתקון־הנשמה, מכוונים אנו לא לנשמתו הוא, כי אם לנשמת־הכלל. נשמתו — היא נשמת הכלל, ומשאת־נפשו היא משאת־נפשו של הכלל... את **הרכוש**, את חיי־החול — אומר הכלל להפרט שלנו — קח לך, ואת **הנפש** תן לי...

אבל זוהי עוגת־הקסמים: הפרט (של אומה חלשה) זקוק להכלל, אבל אין בכלל אלא מה שבפרט! ואם הפרט הוא רש ודיק במובן הרוחני — כלל רוחני עשיר מנין?

הפרטים, היחידים, כשהם נעשים אגודה אחת, הם בוראים אמנם לא רק כמות בלבד, אלא גם איכות חדשה. ובמובן ידוע יש בכלל מה שאינו בפרט, אבל במה דברים אמורים? — כשאנו דנים בדבר שבמדה ושבמשקל, אז גם החלקים מצטרפים לחשבון, והבלתי־שלם נעשה שלם. אולם אני דן כאן בערכו **המוסרי והאסטטי** של הפרט, וערכים מוסריים ואסטטיים לא נתנו לחלקם או לחברם. פה מה שאינו שלם אינו בנמצא כלל, מה שאינו יפה **כליל**, אינו יפה **כלל**, וכמו כן מעשים שאינם מוסריים **כליל**, אינם מוסריים **כלל**.

אמנם, הסולם, המוצב ארצה והמגיע עד שמי המוסר והיופי, הוא בעל מדרגות שונות, ואפשר לו לאדם להיות פחות או יותר קרוב להיופי והמוסר, אבל היופי והמוסר **כשהם לעצמם** שלמים הם ומוחלטים, אין מוסר במדרגה גבוהה ובמדרגה נמוכה, וכמו כן אין יופי במדרגה גבוהה ובמדרגה נמוכה, יש רק מוסר אחד — הוא המוסר **השלם**, ורק יופי אחד — הוא היופי **השלם**...

אולם אם גם נניח, שיש כאן מדרגות, מדרגות, יש דברים יפים למחצה לשליש ולרביע, ואנשים צדיקים למחצה לשליש ולרביע, — הנה איש לא יהין לחשוב, שאפשר **לחבר ולאחד** את חצאי־היופי ואת פרורי־המוסר האלה. איש לא יהין לחשוב, שלמשל שתי תמונות „יפות למחצה" תוכלנה להיות דומות בערכן אל תמונה אחת **כלילת־היופי**, או שערכם של שני אנשים „צדוקים למחצה" דומה לערכו של איש צדיק גמור...

ולפיכך אני אומר שעד שלא יהיה לנו פרט, יחיד, שהוא **כולו** טוב ויפה, לא יהיה, לא יוכל להיות לנו גם „כלל" טוב ויפה.

ואם רוצים אנו לחזק ולרומם את **העם** הישראלי, עלינו לחזק ולרומם בראשונה את **האיש** הישראלי.

כי לו גם נניח שהכלל, הצבור הוא חי נושא את עצמו ויש לו מוסר מיוחד, מוסר צבורי, ויופי מיוחד, יופי צבורי, — הנה גם המוסר וגם היופי **הצבוריים** יכולים לבוא לידי גלוי רק ואך על ידי הפרט, שהוא ורק הוא הנהו הנושא **הריאלי** של מוסר־הכלל ויפיו.

השתלמותם המוסרית והאסטטית של הרבים, של הכלל עצמו, דורשת מאתנו שנדאג להשתלמותו המוסרית והאסטטית של הפרט, שנעשה אותו **לפרט**, ליחיד מכיר את יחידותו, כי רק הכרת האני הפרטי מביאה לידי הכרתו של האני הכללי.

אין לחשוש, שחזוקה וטפוחה של ההכרה הפרטית, האינדיבידואלית, תזיק להכרה הלאומית: הכרת־האני כוללת ומקפת את הכרת הלאום, ולא להפך; כשאני רוצה להכיר את עצמי צריך אני להכיר את החוטים, את קוי־ההשפעה, הנמשכים **ממניואלי**, כלומר, עלי להכיר את הסביבה, שממנה אני מקבל השפעה ועליה אני משפיע, — וזוהי הסביבה הלאומית. ובמדה שמתבלטת אישיותי הפרטית, בה במדה מתבלטת ומשתקפת באישיותי זו — אישיותו של הכלל. אם יש לי הרבה **משלי**, אני מקבל הרבה גם מן החוץ, מן הסביבה. וגם נותן אני לה הרבה...

לכן צריך להתחיל **באני**, להחיות את הכלל על ידי תחיתו של הפרט.

כמו שעשו אבותינו —

כשהיה אחד מהם, מהמעולים שבהם, מרגיש שכשל כח הסבל ויצרו גבר עליו לדחוק את הקץ, — היה פונה בראשונה לא אל אחיו, בני עמו, כי אם אל עצמו: היה מתחיל לנקות את עצמו בקדושה ובטהרה, לסגף את גופו ולתקן את נשמתו, הרגיש הרגישו שאחרי שתתוקן נשמתו של הפרט, תתוקן [illegible] גם נשמתו של הכלל... וזהו סוד המשיח... משיח בן יוסף, שיקדים למשיח בן דוד, הוא גבור מלחמה, אישיות כבירה וחזקה, שתלחם נגד הקליפה והזוהמה שרבקו בעולם... ואף למשיח בן דוד בכבודו ובעצמו לא זכות אבותיו תעמוד לו שיושם על ראשו כתר הגאולה, כי אם זכות־עצמו — זכות **יסוריו**...

שני כחות **אישיים** יכשירו ויבשרו את הגאולה: [illegible] של **גבור**, נוקם ונוטר, שיבער את הרע (משיח בן יוסף) [illegible] של **קדוש**, מוחל וסולח, שיזרע את הטוב (משיח בן דוד). זה היופי הכפול של ה„פרט" הגדול יחדור לתוך הכלל ויאציל מהודו עליו. וזהו סוד חבלי־משיח: מי שלא יזכה לאורו של משיח, לאורה של האישיות הגדולה, ולא יוכל לתקן ולטהר עצמו — **היסורים** יטהרוהו ויתקינו אותו, כדי שיכנס לטרקלין, ואז יהיה דור שכולו זכאי... הדור יעשה זכאי ע"י צדיק־הדור, „אפרים משיח צדקי שמו, ומגביה **קומתו וקומת דורו**".

ואם לא אכשר דרא, שתזוקף קומתו — דור שכולו חייב — יגאל **בזכות** הצדיק, בזכות היחיד...

ואנו בני דור־יתמא, חומץ בן יין — רק אל הצדיק **היחיד** עינינו תלויות...

הוא מושיענו...

במקום שיש „כלל", יש גם יוצא מן הכלל. ובשעה שה[illegible] יהיה שקוע ראשו ורובו במ"ט שערי טומאה ושפלות, אז [illegible] אז יצא ממחבואו הפרט, היוצא מן הכלל: „אם ראית דור שמ[illegible] והולך — חכה לו"... כי כשהשנים כתקונן — קדש וחול, [illegible] וחשך משמשים בערבוביה, אבל בשעה שרוח הטומאה, ה[illegible] והחשך, בונה לו במה לעצמו ושופך את ממשלתו על כל סביביו

אז בהכרח יתבדלו ויתלכדו לאחד גם נצוצות האור והקדושה, שעד עתה היו פזורים וגנוזים תחת אפר החולין... כשהרבים נופלים — היחיד קם...

קם ומושל, וממשלתו היא ממשלה בלי מצרים.

כי כמדה שהדור הולך ומתמעט, כה במדה הולכים ומתגברים וגעגועיו אל היחיד בדורו, רב־פעלים, פודה ומציל...

וכשהתחיל העם להרגיש, שהצדיקים הגלוים לעין הולכים ופוחתים, ברא לו בדמיונו צדיקים נסתרים, רואים ואינם נראים, — ל״ו צדיקים, שבלעדם לא היה העולם יכול להתקיים...

לגלוי של אחד הצדיקים האלה אנו מתפללים גם עתה, אנו מבקשים אותו בקרבנו, ולא נחדל לחפש איתו עד אשר ימצא...

תקיפת־ההצלחה של הציונות היתה התקופה, שבה הולידה את ראשה, את מנהיגה...

את הציונות בראה — ה„הסטוריה", את הציונים — הירצל. הוא לא נתן אידיאל להעם—האידיאל היה עומר וקים זה כבר, אבל נס יותר גדול נעשה על ידו: הוא נתן עם לאידיאל. היא הצמיח כנפים להעם! העם האמין שכנפים צומחות לו, בכח האמונה אולי היו גם מתחילות לצמוח באמת...

על כל פנים גלוי וידוע לכל, שבשעה שהיה האחד בין הציונים, היו גם הרבים ביניהם, היתה התעוררות עממית, כבירה ועצומה; איזה נחשול גדול עמד בים חיינו הקפואים, ועוד גם עתה אנו שומעים את הד המיתי האדירה... עתה מת האחד — ונשארו יחידים במחנה. צריך לנו יחיד, בכדי שיהיו לנו רבים. תנועה עממית, וביחוד כשהיא לאומית, היא מעין תנועה דתית — צריך שיעמדו לה כהנים ונביאים, הם הנם יחידי־הסגולה...

הכח הצפון בתוך הכלל מתגלה קמעה קמעה בנשמות היחידים, לכל יחיד ויחיד יש רק נצוץ והארה קטנה מאותו הכח הנפלא — צריך שיבוא האחד, שבו יתכנסו ויתלכדו כל הנצוצות, אותה האישיות המרכזית שהיא הלב, שכל אברי האומה ניזונים ממנו...

„...אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם"...

גואלה של האומה הוא מלכה — מלך המשיח;

עם זקוק למלך, לרצון מרכזי, כשהוא טובע בעבדות וגם — ואולי עוד יותר — כשהוא שואף לשחרור...

ממעמקי ההיסטוריה העברית בוקעת ועולה הקריאה: „שימה לנו מלך"! ובכל תקופות הגלות נמשלה אומתנו לאשה, שהלך בעלה למדינת הים, והיא ממתנת לבואו, וכשהיא שומעת קול צעדים, קול עלה נדף, היא מתמלאה רגש ורטט של תקוה: הנה הוא בא...

אלמלא התגעגענו כל כך להמשיח האמתי, לא היו לנו משיחי־השקר במספר רב כזה...

הן נפלא הוא הדבר: שום אומה בעולם לא למדה כל כך מההיסטוריה לבלתי האמין, כהאומה הישראלית, ושום אומה בעולם אי אפשר להוליך שולל באופן כל כך נקל כהאומה הישראלית, — אם רק באים אליה ומנבאים לה בשמו: הנה הוא בא... מאחרי כתלנו הוא עומד... צאו לקראתו...

בכל אנו מטילים ספק, בנו בעצמנו, בקיומנו, — ורק בו מאמינים אנחנו: בכל יום ויום אנו מחכים לו שיבוא...

ואם יאמר לך, אדם מישראל, שאינו מאמין במשיח, — סטרהו על פיו ואל תאמין לו! אומלל הוא, ספקן הוא, — ואין הוא מאמין באמונתו, אבל האמונה ישנה בלבו, כמו שישנו הוא בעצמו...

ואם מעריצים אנו היהודים את האנשים הגדולים, היוצאים מקרבנו, — הנה לא את חכמתם ולא את קדושתם מעריצים אנחנו, כי אם את האפשרות שיש להם להביא את המשיח, — האפשרות המשיחית שיש להם בעצמם, היכלת לקרב את הגאולה — זהו הקריטריום שבו אנו מעריכים את גדולי־עמנו. המדרגה היותר נשגבה, שאנו יכולים לצייר לנו, היא המדרגה של אפשרות להביא גאולה לעולם. זהו חלום החלומות ותפלת התפלות שלנו... מי מחכמי־הלב, מי מבעלי־הדמיון ובעלי־השם שלנו לא חלם את חלום אומתו — חלום־המשיח? וגם אנו, בני תמותה, האם אין אנו מרגישים ברגעים המאושרים, ברגעי הנצח של חיינו, שפה ורק פה נצב הסולם, שבו יורדים מלאכי־אלהים, ואנשים עולים?

ומי יודע אם היינו מוכשרים עוד לחלום, לולא היה לנו החלום הנצחי — חלום המשיח?...

כל החוזים והנביאים השאירו לנו את דבריהם; ורק אליהו הנביא נשאר לנו בעצמו מפני שהוא לא נבא על הגאולה, כי אם ינשימה, — והוא חי בתוכנו...

יותר מכל האמהות חביבה לנו רחל, מפני שהיא מבכה על בניה, שהלכו בגולה, ומבקשת רחמים עליהם לפני כסא הכבוד...

כל התנאים גדולים הם בעינינו, ורק אחד קדוש יש ביניהם, והוא התנא האלהי ר' שמעון בן יוחאי; הוא אבי הקבלה, ולה יש עסק עם סודות־הגאולה...

והקבלה היא יותר קדושה ונוראה בעינינו מתורת הנגלה לא רק מפני שהיא תורת הנסתר, שהיא נשמתה של התורה, אלא גם מפני שצפון בה רז הרזים — רזו של משיח...

מלבד סוד קיומנו, זהו הסוד היחידי שיש לנו. מסתורין הקדושה היחידה שלנו. קדושה אחרת אין לנו... מפני ש„נצחיים" אנו בעצמנו, אין לנו יראת־הכבוד מפני הנצחיות, אין אנו נכספים אליה, ורק שביב אחד יש לנו מן הנצחיות — והוא שביב המשיח... מפני שאנו משנים תמיד את עצמנו, פושטים צורה ולובשים צורה, — אנו מאמינים רק בחוק־ההשתנות ולא בחוק־התמידות — ורק אמונה תמידית אחת יש לנו, והיא אמונת־המשיח... מפני שעם גדול ורם היינו לפנים, אין אנו שואפים עוד אל הרם ואל הנשגב (חיים אנו על חשבון העבר); ורק שאיפה גדולה ונשגבה אחת יש לנו — והיא השאיפה המשיחית...

מכל תקופה חדשה מחכים אנו שתביא איזה שנוי. איזה דבר גדול לישראל, אבל משום תקופה בעולם אין אנו מחכים שתביא שנויים גדולים ורבי־ערך כאלה, שאנו מצפים להם מתקופת־המשיח...

ואדם מישראל שאינו מחכה עוד לימות המשיח (כמובן הדתי, הלאומי, החברתי או המוסרי)—אינו מחכה עוד לשום דבר. מכיון שכפר בעיקר זה — בכל שלש עשרה העקרים כפר. והוא נטרד אז מכל השלמות, מעולמנו וגם מעולמו הוא, אין לו עוד על מה לסבול, ואין מכאוב כמכאובו, יען שאין גבול ואין גמול למכאובו...

אבל זהו נסיון קשה יותר מרי — לקבל יסורים בלי קץ וללא־תוחלת; חבלי־המשיח אפשר לסבול רק אז, כשהם מבשרים את ביאתו של משיח...

ולפיכך אלה, שאינם מאמינים במשיח, והם הולכים מאתנו אבל לא מיסורינו — אלה בוראים להם זיוף, סורוגט

של משיח: את מקום המשיחות (מעסיאניסמוס) תירש השליחות (מיסיאניסמוס)...

הן זהו פרדוכס משונה בתילדותיו של העם הישראלי: הטמיעה, זו הכפירה הלאומית היותר מוחלטת, בראה את תורת־המיסיון — תורת ה„אתה־בחרתנו" והגאותנות הלאומית היותר גדולה; אבל הדבר הזה לא יקשה בעינינו, אם נזכור, שהמסיון הוא חלום המשיח של איתם המתבוללים, „העתיד לביא" שלהם...

היהודי, אם עוד לא כבתה בקרבו הגחלת האחרונה, אותה ה„נקודה" הנועית, — אי אפשר לו לבלי האמין באמונה שלמה או באמונה קטנה בימות המשיח..

אוטו וויינינגר, אחד מבני המערב, שהראו לנו לא רק את הצד המגוחך, אלא גם את הצד הטרגי שבהתבוללות, אוטו וויינינגער, זה שראה ביהדות את אויבו הפנימי, — אינו יכול להתאפק מגלות את החלום היהודי, חלום המשיחית, שהיה צפון בלבו: „מי יודע אם גם עתה אינה עיד צפונה ביהדות האפשרות להביא את המשיח".. אמנם דעתו היא, שהגואל „שיגאל את היהדות יגאל (את העולם) מן היהדות", אבל הולד יולד הגואל בקרב היהודים, כי רק בזה אפשר לבאר את הפלא של „אריכות־ימיהם"...

שום איש בעולם, גם איהבינו, גם אויביני, לא יוכלו להאר להם את העם הנצחי, בלי התקוה הנצחית — תקות־המשיח. אבל דא עקא, שהמשיח אצל רבים מאתנו חדל להיות סמל הגואל ונעשה לסמל הגאולה, כלומר, הוא חדל להיות סמל הפרט, האישיות הגדולה, שיש בידה לגאול ונעשה לסמל הכלל, שצריך להגאל... אבל אין גאולה בלי גואל, צריך שיבוא זה, שכבר נגאל...

המשוגע בספורו של פרץ „ימות המשיח' על השאלה: „איך יכירו את המשיח כשיבוא"? — עונה: „כנפים יהיו לו... הוא יהיה בעל־כנפים, ואחרי כן יצמחו כנפים לכלנו"... אחרי כן יצמחו כנפים לכלנו, אבל צריך שיבוא הראשון;... שתתגלינה הכנפים הראשונות...

יהודה קרני.

מִשִּׁירֵי הַהֵיכָל.

IV.

אֶפְשָׁר שֶׁזֶּהוּ אַגָּדָה
וְאֶפְשָׁר — שֶׁדָּבָר קַיָּמָא;
נִכְנַסְתִּי לִטְרַקְלִין בִּרְעָדָה,
נִצַּבְתִּי עַל פִּתְחוֹ בִּדְמָמָה.

וְטוֹבֵל הַטְּרַקְלִין בָּאוֹרוֹת,
כָּל פָּנִים עֲלִיזִים וְזוֹרְחִים;
יִלְהֶמְיַת פְּסַנְתְּרִים, כִּנּוֹרוֹת
מְרַקְּדִים בִּמְחוֹלוֹת הָאוֹרְחִים.

וְנִכְנַס אָנֹכִי לִטְרַקְלִין
וּפוֹסְקִים לְרֶגַע הַקּוֹלוֹת,
הַכֹּל בָּאוֹרֵחַ מִסְתַּכְּלִין:
„וּמַה לּוֹ לָזֶה וְלַמְּחוֹלוֹת".

— „לֹא בָאתִי לְחַלֵּל אֶת חַגְּכֶם,
„הוֹרוּנִי — וְאֶהְיֶה שָׂמֵחַ".
וְשֵׁנִית הַמְּחוֹלוֹת מִתְלַקְּחִים,
וְנִשְׁכַּח מִלֵּב הָאוֹרֵחַ.

מַנְגִּינַת הַפְּסַנְתֵּר רוֹעֶשֶׁת,
וּפִתְאוֹם דְּבַר־מָה מִזְדַּעְזֵעַ;
לְרֵעוּתָהּ הָעַלְמָה לוֹחֶשֶׁת:
„חֲבָל עַל אַקּוֹרְד הַגּוֹעֵ".

הַטְּרַקְלִין מִתְרוֹקֵן מֵאָדָם,
אַקּוֹרְדִים מִסְתַּלְּקִים וּפוֹסְקִים,
וְשׁוֹלְחִים הָאוֹרְחִים מַבָּטָם
הָאַחֲרוֹן בְּפָנַי — וְשׁוֹתְקִים.

לוֹקֵחַ אֲנִי אֶת כִּנּוֹרִי,
וּבְפִנַּת הַטְּרַקְלִין בַּחֲשֵׁכָה
מְנַגֵּן אֲנִי אֶת מִזְמוֹרִי.
מִזְמוֹרוֹ שֶׁל מְנַגֵּן־חֲלֵכָה.

נְגִינָתִי בַּחֲשֵׁכָה גוֹסֶסֶת,
מֵיתָרֵי עֵדֶן מִזְדַּעְזֵעַ;
הָעַלְמָה עֶדְנָה לוֹחֶשֶׁת:
„חֲבָל עַל אַקּוֹרְד הַגּוֹעֵ"...

דבורה בארון.

הֶנִיךְ.

מראה לא היהה לו אמנם בתוך ביתו, נזהר היה הניך מלהסתכל בבבואה שלו גם באותה שלולית המים הגדולה, הקולחת באמצעיתו של הרחוב, אף־על־פי־כן ברי היה לו, שלמטה מכתפיו הרחבות הולכת ומתבלטת לו על גבו חטטרת גדולה, תלולה.

היה זה עדיין לפני כמה וכמה שנים הוא, תנוק של בית רבו, נטפל לפרקים על חבריו, נגרר אחריהם אל חופו של הנהר, מתחרה אתם במרוצתו, מחליק על הקרח. פעוט ובלתי מהיר — מיד היה כחו תש והוא נתקל ונשמט אין אונים. שתי עיניו נתלות בפני בני לויתו ודעתו נחלשת עליו: חבריו אלה מתוך לגלוג ומתוך שמחה־לאיד הרי הם מזנקים עכשו עליו. מהם אוחזים בציצית ראשו, מושכים וסוחבים את גופתו אחריהם ומהם — כותרים לו על חטמו ומשרבבים לו לשון. והוא — מפרפר בידיו ורגליו וחורק את שניו מתוך אפיסת־כח.

ובשעילה הדבר סוף־סוף בידו לעמיד על רגליו, החברים — אין כבר זכר להם. על הכפור החלק מתרומם עכשו לפניו רק איש שלג גוץ, גמד. ראשו שקוע לו כלו אל בין שתי כתפיו הרחבות ועל גבו מתעגלת החטטרת...

עכשו בצבצה לו כבר להניך מתחת לסנטרו חתימת זקן קלושה, מצחו אף הוא—נתעמקו בו הקמטים, אף־על־פי־כן נשאר הוא גיפו גוץ וכחוש כשהיה. רק שתי כתפיו גדלו ורחבו אצלו ביותר וראשו הסגלגל־לגמרי נשקע ונבלע עתה ביניהן.

בעלת הבית שלו, אשת החיט, כשהיתה דעתה מבוחחה, והיא מבקשת לעשות קורת רוח לשאר הפועלים, היושבים סמוך לשלחן המלאכה, זורקת היתה אל חללו של החדר:

— איבריו של אדם — אלולי אפשר היה לרסקם אחד, אחד, לסדרם יפה ולתקנם, כמו שמתקנים שמלה ישנה וחסרת טעם זו — ודאי שמנגס ובעל מים היה יוצא לנו בעל קומה ומסבוער — בעל צורה.

הניך — אף רגע לא היה מפקפק, שדברים אלו מכוונים הם כלפי חטטרתו הגדולה. אפשר שמשום זה גם משתדל היה לשבת תדיר סמוך לשלחן, כשגבו הפוך הוא אל הכותל וכבוש בתוכו. בכלל היה הניך נוהג להרבות בישיבה, ובה בשעה, שבין שאר הפועלים היה מתפרץ ריב על דבר החזרת איזה שמלה מתיקנה למזמינתה, היה הוא, הניך, מצטמצם אל זויתו מעמיד פנים, כאלו שקוע הוא עפשו ביותר במלאכתו, ומתרוצץ היה בשעה זו במחו רק הרהור אחד:

— לא מעיקצך ולא מדבשך...

ורוצה היה לבאר בזה לו לעצמו, כי מוותר הנהו להם להפועלים על אותן הפרוטות, שיקבלו מהמזמינה, ובלבד שלא יכבדוהו בגהוץ השמלה.

עכשו, בשבתו סמוך לשולחן, היתה לא פעם עוברת לפני עיני רוחו התמונה: הוא, הניך, קצר הקומה ועקום הגו, נוטל את המגהץ, נותן בו גחלים בוערות אחדות, מגביהו למעלה ובשהוא מכון את פיו כלפי הנקב הקטן, הנהו נושף בו עד כדי יציאת העינים מחוריהן. וכשהברזל הוא מלובן ועל השולחן פרושה השמלה, הריהו מטפס ועולה על השרפרף, אוחז את המגהץ בשתי ידיו ומעבירו על גבי האריג. בבית חם. זבובים פורחים בתוך האויר, מתעכבים מתוך טיסה על גבי פניו המזיעים ומגרדים אותם ברגליהם. מרחוק מציצות בו זוגות, זוגות של עינים — עיני הפועלים, תיעות הן עכשו על כתפיו, סירטות את גבו. ומתוך פתחו של המטבח מופיעה פתאם בעלת הבית, תולה בו, בהניך, את שתי עיניה ומתוך תנועת יד משונה.

— הסתכלו, הסתכלו — גבר, אַ?..

והוא — מבליג על רגשותיו, ומתחת המגהץ מתמר ועולה העשן...

יש לשער, שעוד כמה וכמה עובדות מחייו היו באות ומתיצבות לפניו, לפני הניך, בשעה שהוא יושב ומטפל במלאכתו, ומשום זה אולי היו גם פניו מתמתחים ומתכוצים אצלו חליפות, כשהם משהנים לגונים שונים. אלא לגלות את הה־הירים והמחשבות שלו לא היה הניך נוהג. יש רק שבשעת השחלת החוט אל המחט היה איזה נגון מרוסק מתחיל מסתנן ויוצא דרך חטמו, ואז — שלא בכונה היו מרפרפות לבין שפתיו גם המלים:

ורדות הן שתי שפתותיך,
שני שושנים — לחייך
אַי — י—אַי... אַי—אי—אַי...

על הדרגש שמטולו יושבת היתה הנרזה בת ארתים החתבן, גיצרית יפת הפנים ופעיטת הגוף. מכיון שמגיעה היתה לאזניה שירה זו — נושכת היתה את שפתה התחתונה ומצליפה את מבטה בו, בהניך. האחרון—עיניו נתקלות היו במבט זה, ומכף רגלו ועד קדקדו היה מתרחץ בזעה.

החיט, בעל הבית נוהג היה לגעור במקרים כאלה:

— מצונן כצפרדע, כמדומה, והריהו מזיע ומפסיד את האריג שבידו.

הניך — מרגיש היה עכשו על פניו את מבטיהם של הפועלים, מתכנס אל זויתו ושותק. כעבור שעה קלה היה כבר שקוע במלאכתו ובראשו מתחלחלים שוב הרהורים. וחושב היה הניך בשעה זו על אדות איזה עניבת משי כחלחלה, בעלת נקודות כסף פעוטות ויפות. עניבה כגון זו ראה פעם אחת בילדותו, בתוך איזה צמה של ראש מתילתל אחר היתה קלועה ומבהיקה ביותר. צבעים בהירים אלו נקלטו אז במחו ונתרשמו בקרבו.

עכשו היו מעירים בתוך לבו געגועים טמירים וצנועים:

— מין עניבה כזו — שמא לא נאה היה אלולי הבהירה מתוך תלתלי ראשה של הנרזה?..

* * *

אירע, שהניך, זה הזריז והמקדים תדיר לשבת אל שולחן המלאכה, בא אל בית החיט, בשעה שכאן קשקשה כבר המכונה ולבין כל האצבעות רקדו המחטים. מה שהתמיה עוד יותר את הפועלים, זה היה הברק המוזר, שנצנץ עכשו בתוך עיניו של הניך, שתי פעמים עכב את מבטו על פניה של הנרזה, אלא שככל פעם סלק אותו מתוך מבוכה ופניו הסמיקו.

הראשונה, שהפריעה את דממת התמיה—היתה בעלת הבית:

— נאַ, חייכם, שבלילה זה מכר הניך את חזיתו החדשה.

רק עתה התבוננו הפועלים, כי מעילונו של הניך מפירף הוא אצלו מצוארונו ועד ברכיו. קם שאון:

— עכשו ברור הוא משום מה אחר לבא... בתוך „הבית" שבקצה הרחוב שהה לילה זה... שם גם השכין את חזיתו...

כעבור רגע עמר הניך באמצע החדר וגופו — הפקר בידי הפועלים. מעילונו התגולל עכשו על גבי הקרקע המרופש והוא, נבוך ומבולבל — בכל כחותיו התאמץ להגן על אותה עניבת המשי הרכה והנאה, שהיתה קמיצה לו בידו. לביש רק כתנת מזוהמה וסדוקה — מתוכה הציץ החזה הנופל, המכוסה שערות שחורות ומפולשות, ומאחוריו בלטה החטטרת. פתאם הרגיש הניך, שאיזה מחט חדה וקרה נגעצת לו למטה מכתפיו, הוא גחן ובקש למנוע את עצמו מן הדקירה, אלא שברגע זה הבהיק לעיניו המשי הכחלחל, כשהוא קרוע לכמה קרעים. ידיו נתרשלו ומתוך פיו התפרצה רק אנחה.

כאן קרה דבר, שהפתיע את לבות כל אנשי הבית בבת אחת:

הנרזה — חורת ורועדת — התחבה את עצמה לבין כנופית הפועלים, דחפה וסלקה את כולם לצדדין ומתוך שרול, ומתוך דברים חמים נגשה אליו אל הניך והעבירה את שתי ידיה החמות והרכות על גבי שערות ראשו.

כשחזרה הריבה בערב אותו יום לביתה אל ההר — ובחוץ שוררת אז החשכה, ומן השמים יורד גשם תכוף, קפדני — הגיע לאזניה כאן רפרוף של צעדים חשאים ובלתי בטוחים: זה הלך עתה הניך אחריה, ומנה את פסיעותיה, ולוה כל אחת מהן בדפיקת לב חזקה. וכשהגיעו לסוף אל תעלה רחבה אחת וכאן שוטפים והומים בשעה זו המים וסוגרים עליה על הנרזה את הדרך, נזדרז הניך, קפץ אל נוזלים דלוחים אלו, קפל את גיפו ואת גבו הבליט ועשה אותו כעין גשר לפני העלמה — — —

לימים — וקרה זה באחר ממוצאי שבתות הקיץ — נכנס

הניך אל הזהבי שבתוך השפלה וקנה אצלו טבעת כל כך זעירה, עד ששום זרת מידיהן של בחורות העירה — חוץ מאצבעה של הנדזה בת ארתים—לא היתה יכולה להכנס אל תורה, ויען כי הנדזה היא נוצרית יושבת ההר והוא, הניך, הנהו בעל מום וחלש, לפיכך לא הרהר אחריו הזהבי כלל וכלל, ומכל שכן שלא פרסם את הדבר בין שכניו התנוגים. היה ערב חמים ובהיר. הלבנה החורת, שטילה בתוך שמיה של העירה, השפיעה עכשו אור רב לרחיבו של ההר, אלא צלו של הניך, פעוט ופגום, התלבט בזהירות לבין צללי הבתים הנמוכים ונבלע אל תוכם, ולפיכך גם לא התבונן בו עתה שומרו של ההר, שההלך אף הוא בתוך הרחוב. כלבו של ארתים חצוף ונשכן, בקש אמנם להתנפל עליו על הניך מתוך נביחה, אלא שתוך־כדי־דבור השתיקתו ידה הרכה והלטפנית של הנדזה. בתוך הגן הקטן לבלבו התפוחים וזלפו אל האויר ריח נעים ועדין. ועל ספסל נמוך, שתחת אחד העצים הללו, נשמטה הנדזה וישבה. על גבי אצבעה העיקה עתה הטבעת, גרדה את העור ורגרגה אותו, בתוך הלב התרוצצו רגשות חמים, טובים:

— ה־נ־ד־זה...

זה גחן הניך עליה. בקש, כנראה, לגלות לה את הרהורי לבבו, אלא שקולו לא נשמע לו: ראשו הקטן — כולו מכונס ושקוע היה עתה לבין כתפיו. הניך הרגיש בזה, ומשום זה גם הזדעזעו ורתתו אצלו כל כך ריסי עיניו השחורות:

— ומה אם הנדזה תקום פתאם ותזרק לו אל פניו:

— אני שונאה אותך... רק שלש מלים: אני שונאה אותך...א?

אלא דבר זה לא אירע. ולא עוד אלא שבין אצבעות ידו המזיעות והרועדות הרגיש עתה איזה עצם חלק וקר:

— וזהו לך, הניך...

עצם חלק יקר, זה היה אולר... מתוך לבו התחיל מפעפע פתאם איזה דבר עדין, חם, מפרכס וחינק את הגרון:

— הנדזה, ה־נ־ד־זה...

הפעם לא שלט כבר בעצמו. צנח ונשתטח על גבי קרקע חבק את רגליה של הריבה בשתי ידיו, ואת פניו כבש היטב היטב בתוך סנדלה הקטן.

היתה בכיתו חשאית, בלי קול, רק כתפיו הרחבות פרפרו באופן משונה.

* *

ופעם, בשעה ששמש הקיץ השהתה את קרניה האחרונות בתוך העירה ובשרה את ביאתו של הערב, נראתה בתוך השפלה — ברצועה מנימרת — שורה ארוכה של בחורות ההר. כולן לבושות בגדי צבעונין, כולן — צמותיהן קלועות ויורדות להן מאחוריהן. היה זה היום הראשון לשבוע — יום החג שלהן, חופו של הנהר, מכונס אל תחת אותן הערמית של חשש, שנקצרו ממנו גופי, הפיץ ריח נעים בתוך האויר והשיב את דעתן של הבריות. ומשום שמימיו של הנהר היו ספיריים ושקופים ביותר, לפיכך הסתכבו עתה בחורות ההר לבין סופו הרטב והגמוש, הסתכלו בבבואותיהן ותקנו את שערן. בארבע אמותיהן של אלו עמדה ערמת חשש גדולה ומפולשת ועל ראשה ישב עתה יפים ההררי רוק בעל גוף. הוא חזר לפני ימים מהכרך מעבודתו בצבא, ואת צוארו לפף עתה צוארון זקוף ולבן. רום קומתו כרום הארז, שתי כתפותיו כשני הסדנים — בחזהו היה מנענע עץ בן מאה ומזעזעו מצמרתו ועד גזעו. לבין עשר אצבעותיו היתה האבן מתמעכת ומתפוררת לגרגרי חול. עתה הנאוהו בחורות רחיבו במבטים, שהיה בהם הרבה מן הענגבות, אלא הוא—עינו תעתה ביניהן ונתעכבה בהיותר פעוטה שבהן—בהנדזה.

שפם היה לו ליפים שחור ומסולסל, כשגחן אחרי ובקש ללחוש לה להנדזה דבר־מה על אזנה, רפרפו השערות הקשות על גבי לחיה, ועור פניה נכוה בנשימת אפו הלוהט. הנדזה קמה ובקשה אמנם להשתמט, אלא שבינתים נזדרח השמש ונעלמה לגמרי. שפולי הרקיע הכסיפו, ועל הח ירדה חשכה. — — — — — — —

— — — — — — — — —

וכשהחרידה בבקר אחד את רממת העירה תרועת חצוצרה של הרועה. עמדה אשת החיט, בעלת ביתו של הניך יסתה ליושבי רחובה:

— מיתה יפה ברר לו, א?... לתקוע את האולר בתוך הגרגרת. ב־ר־ר־ר...

היה בקר קריר, ומתוך הערפל, המכהה את אוירו של הרחוב, בצבצו ונתקבצו סקרנים בודדים, עטופי סודרים וכנפי חרף. על צדו השמאלית, מבלי שום כונה לכסות על חמטרת. מוטל היה הניך בתוך צרור של קני קש וגבבא מעוכים שבתוך הרפת. ראשו—שקוע לבין שתי כתפיו—מפשל היה לו אחוריו על צוארו כבר הגלד הרם.

לבין הרפת וריר־העצים התחבטה עתה איזה אשה בעלת איברים. כחושה וכרסנית—היא טפחה על גבי לבה בשתי ידיה ויבבה:

— אי, צפורי, אי צפורי... כמה פעמים הייתי טוענת נכה שלי, קנה לך זה ותפר לך זה—לא, טלי את את הכסף יהי זה לך... אי צפורי, אי צפורי...

זאת היתה אמו של הניך.

כשבא באותו היום העדר מתוך השדה, ירדו מן ההר שנים—שלשה פועלים ואחריהם, — הקברנים, כשהם מעונ ארון שחור וריק. בתוך הרחוב עמד שאון של בין השמשות. פרות נתעכבו אצל הבתים, מוכנות להשפיע חלב לבעליהן לארוחת הערב. תנוקות המו ונתקבצו ממקום למקום. בתוך המערב גססה השמש ומעל ההר נשמעה שירת ההרמוניקה.

הרבה הרפתקאות עדו עליהם על יושביה של העירה מן העת ההיא: שלולית המים שבתוך רחוב השפלה—אין זכר לה. במקומה חורקות עכשו תחת הרגלים אבניה הקטנות של הכביש. בבית הקברות היהודי, שעל גבי ההר נתוספו הרבה קברים רעננים, ועל אחד מהישנים—והוא בודד ובלי ציון. כמה וכמה פעמים כבר נבלו וחזרו וצצו עליו אותם הפרחים הכחלחלים שנטעה שם איזה יד נעלמה. באו שנויים גם בביתו של החיט היחידי, שבתוך השפלה.

הפועלות — הרבה מהן נפטרו מכאן, נישאו ובאו לשבת בבית בעליהן. הבחורים אף הם נכנסו לחופה ובנו להם בתים. אחת היא רק, שאינה זזה מעל הדרגש הקשה, שלפני שלחן המלאכה — הנדזה. קומתה אמנם נכפפה מעט. אדמומית לחייה אף היא נתבדרה ואיננה, אלא שבין אצבעותיה הדקות רוקדת עדיין המחט וחורקת כמו לפני חדשים ושנים. בכל פעם שידה הקטנה מתרוממת למעלה וחוזרת ויורדת מנצנץ בתוך האויר איזה ברק חור ורפה. זהו ברק הטבעת הקטנה, הנוצצת על אצבע ימינה.

יש אמנם שפונים אליה אל הנדזה מתוך תמיה:

— מהיכן לה טבעת ארוסין זו, והיא — את א

המתנות, ששגר לה יפים — החזירה לו עויין באותו יום?

במקרים כאלה נוהגת היא הנרזה רק לנשוך את שפתה התחתונה ולנענע בראשה. למעלה על גבי קדקדה מזדעזעות בשעה זו שערותיה ומסתלקות כל אחת ואחת לעבר אחר. אלו— מתילתלות וסביכות הן אצלה עדיין, אלא שעכשו מחלחל כבר ביניהן עין הכסף. —

מִכְתָּבִים מֵאוּנְגַרְיָה.

I.

בחיי היהודים האונגריים אנו רואים תמונות מוזרות ומפליאות ומחזות מעציבים מאד. ההתבוללות—המקפת את כל המדינות והממלכות אשר אחינו נהנים שם כביכול משווי־הזכיות, שוררת כאן בעצם תקפה. לא רק המוסדים הרוחניים והצבוריים של הנאורים מלאים רוח לאומית זרה, אלא גם על המוסדים של האורתודוקסים טבוע החותם של התבוללות.

ידוע הוא, שמיד אחרי מתן שווי־הזכיות התחילה באונגריה תקופה של התבוללות וטמיעה גמורה, וכבר אז היה חלק גדול מן היהודים „למדיארים בני דת משה". אולם בעוד שבימים הראשונים האלה נתפשטה תנועה זו רק בין השדרות הגבוהות והנאורות, חדרה עכשו אל תוך השדרות הרחבות של יהודי ארצנו, והאורתודוקסים אינם נבדלים בזה במאומה מהנאורים וכמוהם מתימרים הם במדיריותם".

המאורע של טיסא־עסלאר והמשפט ההיסטורי שבא אחריו טפח אמנם על פני המתבוללים, והראה להם, שטעו בחשבונם. החרות האזרחית והדתית השלמה לא באה בעקבות שחרורה המדיני של הא־ץ, ולמרות שווי־הזכיות המדיני לא חדלה עדיין השנאה הגזעית והקנאה הדתית. מאורע זה עשה רושם על המתבוללים והחליש את שאיפתם. אבל עברו ימים מעטים, והרושם המדכא שעשה המשפט נשכח לגמרי, ותנועת הטמיעה וההתבוללות נתחדשה ביתר שאת הודות להחוק ע"ד נשואי־התערבות, שניתן בימי שלטונם של הליברלים. תקוות המתבוללים גדלו ונתחזקו, כי נפלה לפי דעתם המחיצה האחרונה בינם ובין עם הארץ, והטמיעה הלכה הלך וגבור עד שעכשו כמעט שהגיעו היהודים אל הגבול האחרון. יהודי אונגריה שקועים הם בהתרבות המדיארית, מדברים רק בהשפה המדיארית ומתאמצים להראות לשכניהם שבכל גופם ונפשם הם מדיארים אמתיים.

היתה אונגריה „לגן־עדן" של היהודים, לארץ שמתבוללי כל הארצות היו מראים עליה כעל מופת חותך ודוגמא חיה. אולם חיי גן־עדן אין הם נמשכים לאורך ימים, כידוע.

אלמלא רצו היהודים האונגרים עכשו לראות את חייהם כמו שהם, הרבה היו יכולים ללמוד ממאורעות הימים האחרונים, וכוודאי שהיו באים לכלל דעה אחרת על דבר מצבם. בימי הממשלה הקואליציונית והקלריקלית היו יכולים להוכח, שלשוא היו קרבנותיהם שהביאו על מזבח־ההתבוללות. בשלשת השנים האחרונות, בזמן שרסן הממשלה היה בידי הקלריקלים, לא רק שהתגברה הריאקציה וההפשטה האנטישמיות, אלא גם נבראו חקים מעיקים להיהודים, שסכנה נשקפת מהם לפרנסות אחדות של היהודים. אולם יהודי אונגריה עוצמים את עיניהם מראות כל זאת.

מה מאד צדקו דברי דיזא טיפיק ביי, כשהשיב להסופרים ד"ר אגאי וזבויו על הערתם שהם מדיארים, „הנכם אולי יותר מדיארים מהמדיארים ואמתיים"!.. והרי שתי עובדות, המוכיחות את אמתת הדבר הזה.

שאלת חלוקת הבנק־הכללי של אוסטריה אונגריה היא עכשו השאלה היותר בוערת בעולם הפוליטיקה שלנו. זה זמן רב שהממשלה נמצאה בגלל זה במבוכה גדולה ואינה יודעת איך לצאת ממבוכה זו. המצב־הפוליטי נתחדד ביותר, ומפלגת־הפירוד המחזיקה בשיטתו של לורוויג קושוט, שהיתה הרוב בהפרלמנט, נתחלקה לשתי כתות: מתונה, האומרת שלא הגיעה עדיין השעה לחלוקת הבנק, וקיצונית, הדורשת לפתח בנק אונגרי מיוחד בשנת 1911.

מי"ב הצירים היהודים שהיו במפלגה זו נספחו תשעה אל האגף הקיצוני, והרי הם עושים תעמולה גדולה בעד חלוקת־הבנק.

ולמותר הוא להגיד, שמתביישים הם ביהדותם ומתיחסים לצרכינו ומשאלותינו בתור צירים בשויון נפש גמור. אין הם מגינים כלל על אינטרסי־היהודים בפרלמנט, וגנאי להם לדבר בשם עמם היהודי. במשך שלש השנים האחרונות, כשהשלטון נמצא בידי הקלירקלים, לא העיזו אפילו לדבר נגד החקים המעיקים שנתקבלו. אילם כשמגיעים הדברים לענין מדיארי, כשאפשר להבליט את לאומיותם המדיארית ואת „כשרותם", מיד הם קופצים בראש, ונעשים קצונים שבקיצונים.

הקהלה האורתודוקסית בבודאפשט בונה לה ביכ"נ מפואר העולה בדמים מרובים ובקשה את מועצת־העיר שתתמוך בה בשתי מאות אלפים כתרים. בשעת המשא־והמתן בדבר תקציבה של העיר עלתה גם בקשה זו של הקהלה על השולחן. והנה קם והתנגד בדברים חדים להצעה זו, היהודי מוריץ פירידי, בעוד שאינו־יהודי בעלא שמעונוביץ הגין על ההצעה ולמד זכות על האורתודוקסים, בהרימו על הנס, כמובן, את „מדיאריותם". האור־תודוקסים מפיצרים את התרבות ואת הרוח המדיארי בין היהודים החרדים ובין המהגרים, הבאים מחוץ לארץ. הוכחה כזו עשתה רושם וההצעה כדבר נתינת התמיכה נתקבלה.

ואמנם בנוגע ל„מדיאריות" אין בין הניאולוגים והאורתודוקסים ולא כלום, ורק שנאתו העזה של היהודי הנאור להחרדים יכלה להשכיחו את חובתו ל„מדיאריות", מה שלא שכח האינו יהודי.

זכה בשעה הולכת האנטישמיות ומתפשטת בארצנו. מלבד המפלגה העממית האנטישמית, שמבליטה את שנאתה להיהודים באופן ורא וכורתת— ע"י החברות הצרכניות שלה, הנהגות מזכיות מיוחדות ומקבלות הנחות ועזרה מן הממשלה—אוכל מפיות אלפי יהודים, קמה מפלגה אנטישמית חדשה ואין בין זו לזו אלא שנוי השם בלבד. לפני זמן מה הסתדרו בארצנו הנוצרים־הסוציאליים למפלגה, ובכדי שתהיה למפלגה זו מהלכים גם בספירות העליונות בחרו לנשיאם את הגרף סאפארי. אומרים שתצוררים שבוינה עמלו זה כמה שנים ליסד בארצנו את המפלגה הזאת, ועמלם עלה אז בתוהו אחרי שהליבר־ליות עוד היתה חזקה. אולם מה שלא עלה אז בידם—למרות פעולתם הנמרצה— בשנים אחדות, הצליחו לעשות עכשו במשך איזה חדשים. השפעת לואיגר וסיעתו תהיה איפוא ניכרת ומורגשת גם באונגריה הליברלית. למותר הוא לבאר את מטרת החברה ואת הפרוגרמה שלה, שהרי מובן מאליו מה טיבה של זו.

מקובל הוא שאונגריה הליברלית נקיה מאנטישמיות, אולם זוהי טעות. השנאה להיהודים מורגשת גם אצלנו, והאנטישמיות הכתה שורש גם בארצנו. ורבים הם הדברים המציינים באופן בולט את התפשטותה.

כשנערכו באונגריה כמו ביתר ארצות אירופה המערבית אספות מחאה כנגד ממשלת ספרד, שהוציאה לגרדום את פירור, השתתפו באספות אלו גם היהודים כתור חברי החברות שסדרו את המחאות, אלא שהפעם לא היו הם המעוררים והמסדרים. הקלריקלים כמובן תלו את כל האשמה ביהודים, והפיצו כרוזים לאין מספר ובהם איִמו והפחידו את ה„הערגעלויפענעם יודענפאקק"— (כך קוראים העתונים האנטישמיים לכל יהודי ארצנו)—בחרב ותנית... ועוד יתרה עשו. בשעה שהנואמים עמדו על הבמה באספת מחאה גדולה והטיחו דברים כלפי הממשלה הספרדית ומחו נגד הקלריקליות שהיא מעכבת בעד התפתחות התרבות הכללית והאנושיות, זרקו פתאום לתוך האולם פתקאות גדולות שהיה כתוב עליהם באותיות גדולות מאד ואדומות כדם כדברים האלו: „היה פעם אחת פיגרום...!"

ועוד הרבה מקרים אפשר לציין ולספר, מקרים של איומים, של פולי־טיקה איקונומית מכוונת כנגד היהודים, אולם אטו כרוכלא איזיל ואחשוב? ובאים כל המקרים האלה ומטפחים על פני המתבוללים שלנו האומרים: „שלום, שלום" ומוסיפים להתהדר ולהתימר במדירותם. היתכוננו סוף סוף למצבם ויבינו אותו?

מי יודע?

שמעון ליסר.

תנועת היציאה לא"י.

במשך השנה האחרונה (מר"ח יאנואר 1909 עד ר"ח יאנואר 1910).

הרשימה, שנמצא הקורא למטה, נותנת תמונה סטטיסטית מהיציאה לא"י במשך השנה שעברה, ידיעות ע"ד מספר הנודדים בכל חודש, שנותיהם (ברובריקאות מיוחדות לקטנים, צעירים, בינונים וזקנים), משלח ידם ורכושם (בקטגוריות שונות), מאין באו, לאן נסעו, מטרת נסיעתם וכדומה. — בכדי לעמוד על טיבה של תנועת הנדידה הזו, מצאנו לנחוץ לציין בפרטות את היחס המספרי שבין הקטגוריות השונות של הנוסעים ואת השנויים שבאו בנדון זה בזמן שאנו עומדים בו לעומת הזמן הקודם. לתכלית זו נשוה את הרשימה הזאת אל רשימות הנדידה בשנות 1907—1908.—

בכלל אנו מוצאים, שהיציאה לא"י התגברה בשנה האחרונה, למרות קושי ההסגר, שנהגו בו מפני חשש החולירע במשך כמה חדשים עם האניות שיצאו מרוסיה לא"י, ולמרות הקושי הגדול שהיה מפני זה במשך זמן רב להשיג כרטיסי נסיעה של האניות, ביחוד מהמחלקה השלישית. — בס"ה יצאו לא"י במשך השנה האחרונה — 2459 איש ואשה (בשנת 1908 עלה מספר הנוסעים ל־2097, בשנת 1907 -- 1746). בין הנוסעים היו קטנים מבני ט"ו 510, שזהו 21% (בשנת 1908 20½%, בשנת 1907—20%); בני 15—30 שנה 696 = 28% (בשנת 1908—30%, בשנת 1907—24%); בני 30—50 שנה 512 = 21% (בשנת 1908—22½%, בשנת 1907—24%); וזקנים מחמשים שנה ומעלה 741 = 30% (בשנת 1908—27%, בשנת 1907—30%).

נתנו ידיעות ע"ד משלח ידם 916 איש, שזהו 37% מכל הנוסעים (בשנת 1908 42½%, בשנת 1907 43%); מהם היו בעלי מלאכה, פועלים ועובדי אדמה 428 איש, שזהו 46⅔% — במובן מאלה שנתנו ידיעות ע"ד משלח ידם—(בשנת 1908—52%, בשנת 1907—50%); עוסקים במסחר ותעשיה — 336 איש 36⅔% (בשנת 1908—41%, בשנת 1907—40%); בעלי פרופסיות חפשיות 152 איש—16⅔% (בשנת 1908—17%, בשנת 1907—10%).

נתנו ידיעות ע"ד רכושם 556 איש, שהונם עלה בס"ה ליותר מארבעה מיליונים רו"כ. ואולם לא כל הכסף הזה הוצא לא"י, כי דוקא בעלי ההון הגדולים נסעו לא"י רק לזמן.

שנויים ידועים באו ביחס המספרי גם בנוגע למטרת הנסיעה. נסעו במשך השנה האחרונה להתישב 1603 איש — 65% (בשנת 1908—68%, בשנת 1907—60%); לבלות את ימיהם האחרונים בא"י—525 איש 21½% (בשנת 1908—18%, בשנת 1907—20%); לזמן (לראות את הארץ, להתראות עם קרוביהם, עניני מסחר וכדומה) 232 איש— 9½% (בשנת 1908 9%, בשנת

מספר המכתבים שתקבלו בלשכת המודיעין	היו כבר בארץ ישראל	באים עפ"י קריאת קרוביהם	לאן: לצפת ולטבריה	למושבות	לבירות	לחיפה	ליפו	לירושלים ולחברון	מטרת הנסיעה: להרפא	לבקר בבתי ספר	לזמן	לבלות את זקנתם בארץ ישראל	להתישב	רכושם: בסך הכל	מן 10,000 רובל ולמעלה	מן 3000 עד 10,000 רובל	מן 1000 עד 3000 רובל	מן 100 עד 1000 רובל	
257	16	25	7	14	1	2	74	22	—	2	5	12	101	23,600	—	2	6	17	
358	34	53	5	30	12	3	70	62	4	8	5	26	139	443,300	11	7	8	15	
346	29	91	3	13	3	14	60	116	—	3	73	23	110	1,536,400	14	8	4	15	
527	20	37	3	27	4	2	92	32	—	17	26	14	103	781,600	15	7	9	26	
377	30	111	9	36	5	12	122	74	2	5	18	46	187	268,100	7	9	17	25	
395	22	81	6	41	3	8	177	78	2	9	31	70	171	36,300	8	14	19	40	
246	41	86	2	26	6	5	110	122	1	6	21	79	164	155,100	4	8	6	34	
215	48	99	11	17	9	12	123	178	--	3	17	109	221	175,100	5	7	19	60	
187	6	34	4	17	6	2	58	33	1	10	8	27	64	81,400	3	2	4	8	
183	34	13	1	22	7	7	64	101	2	10	11	68	122	151,000	3	5	[illegible]	36	
146	28	43	7	44	3	6	90	54	—	10	13	35	146	34,700	—	4	3	19	
123	40	18	6	11	7	—	45	30	1	3	4	16	75	28,700	1	2	4	10	
3370	318	741	75	288	66	73	1055	902	13	86	232	525	1603	4,042,000	71	75	105	[illegible]5	
	13	30	3	12	2½	3	43	36½	½	3½	9½	21½	65						[illegible]
2256	193	603	42	247	47	39	836	886	18	76	196	389	1423	1,675,400	32	78	97	[illegible]0	[illegible]
	9	29	2	2	2	2	40	42	1	4	9	18	68						[illegible]

1907—15%); לבקר בית ספר—86 3½% (בשנת 1908—19 ,1%, בשנת 1907 —1%); להתרפאות—13=½% (בשנת 1908—1%, בשנת 1907—1%).

בין הנוסעים היו בני א"י (כמו בזמן הקודם היו גם עכשיו במעט כולם בני רוסיה, שהתישבו בזמנים שונים בא"י ושבאו לזמן מה לרוסיה משום עסקי משפחה או מסחר, או צעירים שבאו לעמוד לצבא. היו גם כאלה, שזה רק מקרוב השתקעו בא"י ושבאו לגמור את עסקיהם ולקחת את משפחתם לא"י)—179 איש, שזהו 7% (בשנת 1908 בערך 6%, בשנת 1907—4%); מנפות הדרום 774—31½% בשנת 1908—28%, בשנת 1907—35½%); מליטא—626 25½% (בשנת 1908—29%, בשנת 1907 27%); מפולין 476 19% (בשנת 1908—14%, בשנת 1907 16%); מבוכרה 173—7% (בשנת 1908—8%); מקוקז — 126 5% (בשנת 1908 יותר מ-11%); מיתר הנפות שמחוץ לתחום 88—4% בשנת (1908 3%). מספר הנוסעים שמכל הנפות שמחוץ לתחום עלה אפוא הפעם ל-16% של המספר הכולל, במקום 22% בשנת 1908 ו-17% בשנת 1907.

מן הנוסעים נסעו לירושלים 902—36½% (בשנת 1908—42%, בשנת 1907—43%); ליפו 1055 איש—43% (בשנת 1908—40%, בשנת 1907—36%); לחיפה 73 איש—3% (בשנת 1908—2%); לבירוט 66 איש—2½% (בשנת 1908—2%); להמושבות 288 איש—12% (בשנת 1908—12%, בשנת 1907—14%); לצפת ולטבריה 75 איש—3% (בשנת 1908—2%).—לירושלים נסעו גם עתה הרוב הגדול של הזקנים והנוסעים להתפלל במקומות הקדושים (אלה רבים ביחוד בין היהודים הבוכרים), אבל גם מהמתישבים החדשים נסעו בשנה האחרונה במספר הגון לירושלים. המקום המרכזי, שאליו באים הנבונים לעסוק במסחר ובמלאכה היתה גם עתה יפו, אלא שלא כל הנוסעים ליפו נשארים בה. רבים נוסעים אח"כ משם להמושבות ולערים אחרות. התרבה הפעם מספר הנוסעים לחיפה ולבירוט. לזו האחרונה נסעו ע"פ רוב צעירים ע"מ להכנס לבתי הספר הנבוהים אשר שם.

ע"פ קריאת קרוביהם הגרים בא"י נסעו במשך השנה 741 איש — 30% (בשנת 1908—29%, בשנת 1907—34%). התרבה מספר הנוסעים שהיו ככר לפני זה פעם או פעמים בא"י ועכשו נסעו להתישב שם.

במשך שנה זו נתקבלו מכתבים בלשכת מודיעין 3370 (בשנת 1908—2256). במכתבים האלה פונים ללשכתנו בשאלות ע"ד הנסיעה, אפשרות ההתישבות, המסחר, חרושת המעשה, מלאכה ועבודת האדמה בא"י. ביחוד נתרבו השאלות ע"ד אפשרות קנית אדמה בתשלומים לשעורים וע"ד קרדיט קרקעי בכלל.

מחוץ לא"י	מאין: מיתר הנפות שמחוץ לתחום	מקוקז	מבוכרה	מפולין	מליטא	מנפות הדרום	מארץ ישראל	משלח ידם: בעלי פרופסיות חפשיות	עוסקים במסחר והעשיה	בעלי מלאכה פועלים ועובדי אדמה	שנותיהם: מן 50 שנה ומעלה	מן 30 עד 50 שנה	מן 15 עד 30	קטנים עד 15 שנה	מספר הנוסעים: נשים	גברים	סך הכל	חודש
1	—	6	—	18	19	67	9	6	14	32	26	24	40	30	50	70	120	ינואר
1	[illegible]	—	9	49	59	33	22	14	30	26	45	34	60	43	77	105	182	פברואר
1	3	1	89	26	43	31	16	13	60	27	50	61	57	41	68	141	209	מרט
2	16	7	8	48	16	58	6	12	35	42	27	39	60	34	45	115	160	אפריל
25	2	4	36	44	50	105	17	8	38	55	71	48	83	56	114	144	258	מאי
40	21	26	3	47	76	95	10	25	31	46	90	55	81	57	105	178	283	יוני
34	6	7	1	73	120	41	22	17	28	56	113	49	71	38	115	156	271	יולי
60	9	7	14	89	92	99	30	18	34	48	136	73	6	72	159	191	350	אוגוסט
8	7	—	—	18	32	47	2	10	11	18	33	18	39	20	46	64	110	ספטמבר
36	5	35	4	30	50	63	26	11	27	30	70	39	61	43	83	130	21	אוקטובר
19	11	18	5	29	36	91	13	11	17	31	54	50	46	54	98	106	204	נובמבר
10	2	5	4	5	33	44	6	7	11	17	26	22	29	22	37	62	99	דצמבר
5	88	126	173	476	626	774	179	152	336	428	741	512	696	510	997	1462	2459	בס"ה
	4	5	7	19	25½	31½	7	16⅔	36⅔	46⅔	30	21	28	21	41	59		הערך החלקי
9	67	238	159	296	606	586	132	156	363	374	567	168	635	429	824	1273	2097	בס"ה
	3	11	8	14	29	28	6	17	41	42	27	22½	30	20½	39	61		הערך החלקי

ברוסיה.

(השבוע).

בשבוע זה נגמר משפטו של הילירסון. הפעם לא עורר משפט זה את אותו הרעש הגדול, שעורר בשעה שנתברר בראשונה בגרודנה. הפעם לא השתתפו בבירור המשפט באי־כח הפרקליטות הרוסית. הילירסון בעצמו לא רצה שיצא מי מהפרקליטים להגן עליו, מפני שידע מראש, כי אין הכינט נוהג לבטל פסקי־דינים ממין זה. מעמד הפרקליטים החליט בכל זאת, שאין לו רשות לעזוב את חברו ומנה לו שני פרקליטים ובניהם את גרוזנברג. אולם ההגנה לא הועילה. הפסק דין נאשר — והילרסון ילך עכשו לרצות את עונו" בבית־האסורים.

ובזה נסתם הגולל על הפוגרום בביאליסטוק...

עבודת המועצה המיוחדת לעניני ההגרה שעל־יד המיניסטריום למסחר הולכת כסדרה. החברים היהודים. המשתתפים בה, מבארים מפקידה לפקידה את נקודת־השקפתם ומתאמצים, שתהיינה החלטותיה של המועצה מכוונות לטובת היהודים הנודדים. אין הם יכולים כמובן לעשות את זאת בכל מקרה. המועצה הוכיחה עוד בישיבותיה הראשונות, שאינה מתכונת אלא להביא שכר ורוחים להאניות הרוסיות ולגרום שיסעו הנודדים ברוסיה רק באניות מרוסיות. אולם שלא במתכון מביאות החלטותיה תועלת גם להיהודים. כן, למשל, חשובה היא ההחלטה, שפקידי הפוליציה הנמוכים שבכל מקום צריכים לתת לנודדים העודות־מעבר של חוץ־לארץ בחנם. כל היודע את ההרפתקאות העוברות על היהודים, בטרם שיזכו לקבל תעודת־מסע של חוץ־לארץ, יבין על נקלה, כי בההחלטה זו כשתתגשם וסר המכשול הראשי של הנדירה, והמהגרים ינצלו מרשת הסוכנים, שהרי על־פי רוב וכמעט תמיד זקוקים המהגרים לעזרת הסוכנים, מפני שקשה עליהם השגת תעודת־המסע כקריעת ים סוף.

הנחה זו ניתנת אמנם רק להיוצאים דרך חופי רוסיה ובאניות רוסיות, כמו שגם יתר ההנחות נעשות רק לאלה ולא להנוסעים באניות של ממלכה אחרת. ובזה לא שמעה הקומיסיה לעצת המומחים היהודיים. אולם הושם לב לדעתם בשאלה העקרית: מי יקרא בשם נודד? פקידי הממשלה, שהשתתפו במועצה, רצו להקל רק על היוצאים לחוץ־לארץ על מנת לשבת שם ישיבה ארעית ולחזור לרוסיה אחרי שיאספו מעט ממון, ולהחמיר על היוצאים על מנת שלא לחזור. אילו היתה מתקבלת הדעה הזאת לא היו בודאי ההנחות מביאות שום תועלת להנודדים היהודים, שרובם היותר גדול יוצאים על מנת שלא לחזור. וטוב הוא, כי באה המועצה לכלל החלטה, כי אין לשים פדות בין הגרה לתגרה, וכל נודד נהנה מההנחות.

נתעוררה עוד שאלה חשובה אחת. בדבר סרור עבודת־הצבא של היוצאים למדינת הים וכן בדבר הקנס של 300 רובלים, שמטילים על קרובי היהודים שנדדו למדינת הים ולא באו למלא את חובתם בצבא. אולם שאלה זו נרחתה על־פי בקשתו של מיניסטר־המלחמה. הוא מחכה, כנראה, למשפט הרומה בשנה זו על־דבר שאלת הקריאה לצבא, שהרי בודאי בהגיע תור השאלה בדומה — תשמענה דעות, שצריך לפטור את היהודים מעבודת־הצבא ולהנהיג במקום זה כופר של כסף. ומי יודע, אולי תחליט הדומה איזו החלטה בנידון זה, שעל־פיה אפשר יהיה גם לדעת כיצד להתיחס להמהגרים שהשתמטו מעבודת הצבא?

באחת הישיבות האחרונות של המועצה כבר זכו החברים היהודים לשמוע מפי שר־השוטרים בלובני משפט קשה על היהודים. רוב הסוכנים החשאיים מעבירי־גבול הם, לדבריו, יהודים, ומהראוי לאחוז נגדם באמצעים נמרצים. על זה ענוהו החברים היהודים, כי הסוכנים הם בני בלי עם, שהרי היהודים—וכמעט רק היהודים—נלחצים מתגרת הסוכנים, המוצצים את דמם, ואין כל צורך אפוא להטעים את י ה ד ו ת ם של הסוכנים, הגורמים רעה רבה לאחיהם.

בדרך השערה הורענו בגליון הקודם, כי מפלתו של וויגביר בועד החברה של „מפיצי השכלה" בפטרבורג לא היתה במקרה. ואמנם כך היה הדבר. מלחמה התנהלה בשעת הבחירה כנגד ראש הקבוצה העממית, וסוף סוף הצליח כידי הלוחמים, הציונים והלאומיים, לנצח את וויגביר, שהוה נבחר תמיד לחבר הועד.

המאורע הזה עורר התמרמרות ורוגז בקרב חוגי האינטיליגינטים, הקרובים לוויגביר, כמעט שהכריזו מעין שביתה. חברי הועד ד"ר קצנלסון, טריווש, הפרקליט גולדברג ומר שפטל הודיעו, שהם פוסקים מהיות חברים להועד, בתור מחאה על אשר לא נבחר וויגביר.

כפיה כזו על הבחירות עוד לא נשמעה בשום חברה שהיא. אחרי הבחירות הנעשות באופן חפשי אין להרהר, כך נוהגות הבריות לחשוב.

אולם וויגביר וסיעתו אין הם נוהגים להכנע בשעה שלא היו תוצאות הבחירות כרצונם. וגם הפעם מצאו תחבולה יפה זו להכריח את החברה לבחר בוויגביר. עכשו אחרי התפטרותם של ארבעת חברי הועד צריכה להקרא אספה כללית חדשה, ואפשר שזו תשוב ותבחר בזה שנפל בבחירות הקודמות.

כך נוהגים אצלנו כנות בבחירות חפשיות.

בווילנה נגמרו הבחירות לרב מטעם. הועדה שנבחרה לדון בדבר הקנדידטים שאפשר להעמיד על הבחירה החליטה להעמיד בתור קנדידט ראשון וראשי את הרב הנאור רבי חיים טשרנוביץ מאודיסה, ועוד שני קנדידטים זולתו: את הרב ר' אריה ליב היליר משאוויל ואת הרב יצחק רובינשטיין מגיניציסק. בזה רצו לצאת ידי חובת כל הדעות. הרבנים עוררו „מלחמת־מצוה", מלחמה דתית, כנגד הרב טשרנוביץ „הרב הצעיר", והשתמשו בכל האמצעים המכוערים, כדי לגנות את שמו. מן הצר השני גבריה גם כן התעמולה. בעתונים המקומיים נדפסו מאמרים מצדדים בזכותו של טשרנוביץ, כרוזים הוצאו ונחלקו בין הבוחרים, והמלחמה קבלה צורה של מלחמת הדעות. האורתידוקסים נלחמה בעד השפעתה ושלטונה בעדה. היא נצחה רק למחצה: טשרנוביץ לא נבחר, אולם הקנדידט שלה גם הוא לא נבחר, ובכדי שלא יבחר טשרנוביץ היותר שנוא עליה מכל הקנדידטים הוכרחה לתת את קולותיה להרב רובינשטיין, שגם הוא אינו כלל וכלל מאלה הנמנים על דגלה.

בציונות.

בימי 25—24 ינואר למנין החדש היתה בברלין הישיבה הראשונה של הועד הפועל הקטן. בישיבה השתתפו, מלבד חברי הועד, ראשי הקרן־הקימת והבנק, ד"ר בודנהימר וד"ר קצנלסון, ובתור מזכיר מר חואפין. בהמו"מ ע"ד שאלות הישוב הקואופרטיבי השתתף הד"ר אופנהימר ובהמו"מ בשאלות ההסתדרות הד"ר הנטקי.

בראשונה נפתרה שאלת התעמולה לטובת הקרן לישוב קואופרטיבי. הוחלט ליסד ועד שינהל את כל הענין—לועד זה נבחרו ד"ר אופנהיימר, פרופ' וורבורג וד"ר בודנהיימר—ולפרסם כרוז ע"ד הקרן.—לפי הצעתו של ראש הועד הפועל הקטן הוחלט להקדיש את הקרן על שם פנני ודוד וולפסון לטובת המוסד לבנין בתים לפועלים בא"י.

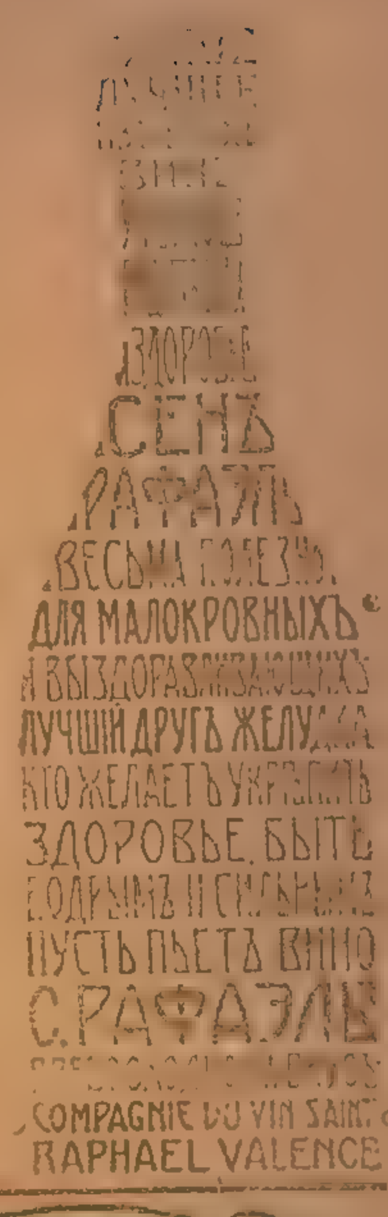
הוחלט לאחד את הנהגת האגודה למטע עצי זית עם הנהגת הקה"ק, ליסד בתוך הלשכה המרכזית „שולחן" מיוחד בשביל השקלים והתעמולה. דנו גם בהחלטות הקונגרס. בקשותיהם של הפדרציה האמריקאית והאורדר „מכבי הקדמונים" נדחו לישיבת הוה"פ הגדול, לאחרונה הוחלט להודיע לכל ההסתדרויות הארציות, הפדרציות והעתונים, שבשביל קבוץ כסף לטובת מטרות ציוניות דרושה הסכמת ההסתדרות הארצית והוה"פ הקטן. לאחרונה דנו בעניני העתונות ובהכנות למוסד של קרדיט אגררי.

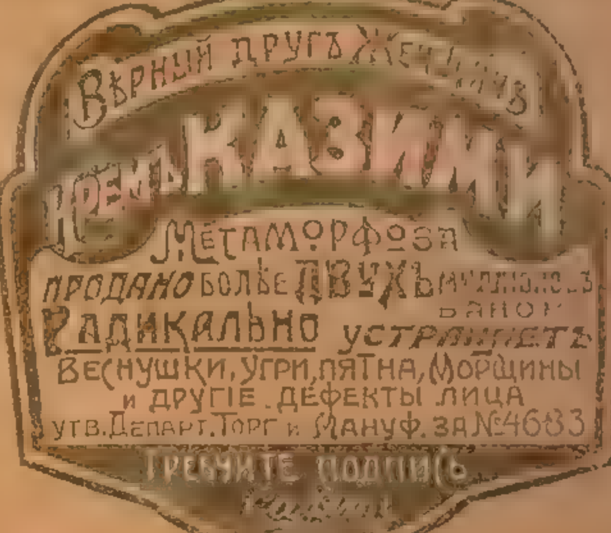
ובכן על המוסדים שיש כבר נוספו עוד שני מוסדים, שצריך לאסף כסף לטובתם...

בימי 18/31—17/30 של חדש זה היתה הישיבה הראשונה של הועד המרכזי במושב כל חבריו. נתבררו שאלות רבות ע"ד סדר העבודה הבאה וטיבה. נקרא זגת כל החוזר הראשון שיוציא בעוד ימים אחדים. בחוזר זה יברר הועד המרכזי את סבות המלחמה שהתלקחה על הקונגרס, את טיבה ואת הדעות המונחות ביסודה. בנוגע לעבודתו העתידה לא יסור הועד־המרכזי מדרכו שהלך בה בין הקונגרס ויוסיף להגן על הדעות, שהגין עליהן בקונגרס. אולם את נקודת הכובד של העבודה העתידה ברוסיה הוא רואה בעבודה חיובית בהרחבת התנועה הציונית הפצת הדעות הציוניות השלמות בתוך המחנה ומחוצה לה, ובעבודת־ד' רחבה ומסודרת.

הָעורך־המו"ל: י. ל. גולדברג.

Редакторъ-Издатель И. Л. Гольдбергъ.

ЗДОРОВЬЕ
СЕНЪ
РАФАЭЛЬ
ВЕСЬМА ПОЛЕЗНО
ДЛЯ МАЛОКРОВНЫХЪ
И ВЫЗДОРАВЛИВАЮЩИХЪ
ЛУЧШІЙ ДРУГЪ ЖЕЛУДКА
КТО ЖЕЛАЕТЪ УКРѢПИТЬ
ЗДОРОВЬЕ БЫТЬ
БОДРЫМЪ И СИЛЬНЫМЪ
ПУСТЬ ПЬЕТЪ ВИНО
С. РАФАЭЛЬ
COMPAGNIE DU VIN SAINT
RAPHAEL VALENCE

ВѢРНЫЙ ДРУГЪ
КРЕМЪ КАЗИМИ
МЕТАМОРФОЗА
ПРОДАНО БОЛѢЕ ДВУХЪ
РАДИКАЛЬНО УСТРАНЯЕТЪ
ВЕСНУШКИ, УГРИ, ПЯТНА, МОРЩИНЫ
И ДРУГІЕ ДЕФЕКТЫ ЛИЦА
УТВ. ДЕПАРТ. ТОРГ. И МАНУФ. ЗА № 4683
ТРЕБУЙТЕ ПОДПИСЬ

העולם

שבועון עברי.

יוצא לאור בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע״פ משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.

№ 4.

התכן:

1) על המצפה.

א) לבחירות הרב „מטעם" בווילנה.

ב) אבדה עצה.

ג) הלא צדקו.

2) יובל שנה. (למות רבי יצחק בער לוינזון). — ב. ב.

3) גשר רעוע. (ע״ד התעשיה והאכרות). — ז״ס.

4) דרכים אבלות. (שיר) — יהודה קרני.

5) דוד (ציור). — ד. קפלנוביץ.

6) ספר האגדה. (סקירה ספרותית). — ד״ר ש. ברנפלד.

7) העתונות היהודית באמריקה II. — Gamma.

8) ד״ר ש. רובין (ניקרולוג). — ל.

9) מכתבים מגרמניה. — מ. פאוין.

10) ברוסיה. (השבוע)

11) בציונות.

א: מכתב חוזר № 1.

ב. אל ההסתדרות.

ג. השבוע.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ׳.

בחו״ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2½ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ׳. ועל שאר העמודים 40 קופ׳.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, א' אדר ראשון, תר"ע.

ВИЛЬНА, 28-го Января, 1910 г. № 4 WILNA, 10-ten Februar, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

לבחירות הרב-„מטעם" בוילנה.

בחירות הרב „מטעם" שהיו בוילנה בי"ד לחודש זה למנין הישן הן מאורע חשוב לא רק בחיי וילנה בלבד, ואפשר ללמוד ממנו הרבה.

הבחירות עוררו את הלבבות וגרמו למלחמה עזה בעיר זו, שחייה מפכים לאטם, שהצבור היהודי בו היא בבחינת „נים ולא נים". רבוי הכרוזים, המגלות העפות, שהוציאו הקבוצות הנלחמות, המאמרים שנדפסו לא רק בעתוני וילנה, אלא גם בעתוני ורשה היהודיים, האספות הסוערות שקדמו לבחירות, התעמולה החזקה והמזועזעת בבתי־כנסיות ומדרשות, המספר הרב של הבוחרים — שתי שלישיות — שבאו באותו יום, שנקבעו בו הבחירות הראשונות, המספר הגדול של הקנדידטים, — כל זה מעיד שאלו לא היו בחירות רגילות של רב „מטעם", כי בבחירות אלו התנגשו כוחות צבוריים מרובי השפעה, ותוצאות הבחירות יש להן איפוא ערך צבורי ידוע.

על פי ההשקפה הראשונה נדמה, שנלחמו בבחירות אלה האינטליגנציה היהודית הלאומית מצד אחד והאירתודוקסיה הריאקציונית מן הצד השני. נרמה שהמלחמה בעד וכנגד הקנדידט הראשי, הרב צ'רנוביץ, היתה מלחמת שני הזרמים האלה בעד השלטון בקהלה. אולם כן נדמה רק לפום ריהטא. על צד האמת נלחמו רק הקלריקלים בעד שלטונם בקהלה.

רבני וילנה הרבים, שמספרם מגיע עד 23, המפורסמים בשאיפותיהם הקלריקליות קראו את קהל החרדים למלחמת מצוה, הפיצו שמועות שהדת בסכנה, כי קמו עליה הכופרים והאפיקורסים. הם הבינו שח. צ'רנוביץ, זה הרב הנאור, בעל ההשקפות המדעיות על התורה ועל היהדות, יחתור חתירה עמוקה תחת כסאם וימעיט את השפעתם. וכדי להסיר את הסכנה הגדולה, שהיתה צפויה לממשלתם, שהספיקו לבצרה בשנות הראקציה האחרונות, אסרו את המלחמה, ובמלחמתם זו היו להם כל האמצעים כשרים. כך היא דרך הקלריקלים: בשעה שממשלתם והשפעתם עומדות בסכנה, אין הם נרתעים מפני שום תחבולה, שום דבה, שתוכל להביא להם תיעלת כל שהיא. בשם היהדות והדת נפוצו על אודות צ'רנוביץ דבות ושקרים כל כך רבים וכל כך מבהילים, עד שאי־אפשר לחזור עליהם ולחלל בהם את עמודי עתוננו.

הקלריקלים נצחו; אולם נצחונם זה הראה באופן ברור שאין למעלה הימנו את טיבם ותכונתם. בעלי התורה ומגיני הדת שהיו מבכרים כל בור ועם הארץ על הרב הנאיר והמלומד — הראו לכל, עד כמה הם משפילים את כבוד התורה והדת בהגנתם.

ולא עוד אלא שהוכיח הנצחון, מה טיבם של אותם החוגים שברשותם נמצאות עכשו הקהלות היהודיות שבתחום המושב, ושעליהם רצו ראשי אספת קובנה להעמיד את חקהלה היהודית העתידה והמתוקנה, וזיהי הםסקנה היותר החשובה, שאנו צריכים להוציא ממאורע זה.

בבחירות הרב „מטעם" השתתפו **1039** איש שנבחרו ב־**104** בתי־התפלה, עשרה עשרה בכל אחד. בנידון זה לא היה שום הבדל בין בית־הכנסת הראשי, שיש לו משנים עד שלשת אלפים מתפללים ובין איזה „מנין" קטן באחד מפרורי העיר, שנמנים עליו עשרים איש; לא היה שום הבדל בין אותו בית־הכנסת שכמעט כל האינטליגנציה, „שאינה עומדת מחוץ לבאי בתי התפלה" היא בין המתפללים בו ובין איזה „מנין" קטן, שערכו הצבורי אפס. ובבחירות כאלה המכריעים הם תמיד אותם החוגים, הנמצאים ברשותם של החשוכים ונשמעים לכל דבריהם ודבותיהם.

והאינטליגנציה, זו שאסרה את המלחמה, לא מצאה די כח ועוז לנהלה ולהביאה לידי גמר, ומיד התחילה מוותרת על דרישותיה, היא נסוגה מפני הרבנים וסיעתם והסכימה, אם לא כולה אז מקצתה, להפשרה הראשונה שהוצעה לפניה.

הרבנים נצחו, ולהאינטליגנציה הלאומית נשארה רק נחמה אחת, אותה הנחמה שיש להם לכל המנוצחים:

מטרתה היתה נעלה וטובה, היא רצתה שיהיה לה לירושלים דליטא בא־כח ראוי לשם זה, והנצחון המוסרי בודאי שהיה על צדה...

אגדה לבה.

היהודים „הליברלים" בגרמניה נבוכים, ואין הם מוצאים ידיהם ורגליהם לצאת ממבוכה זו. קם מנהיגם ל ו ד ב י ג ג י י ג ר וזרק אבן אל תוך הגן, כדברי המשל העממי הידוע. יעבשי כל [illegible]

לעשות, מה שבאמת עושים כמה וכמה יהודים בגרמניה. מפני „הבושה" הם מסכימים, כי ישתתפו ילדיהם בבתי הספר בלמודי הדת עם חבריהם הנוצרים; מפני „הבושה" משתתפים בחג הולדת המשיח ובחג הריפירמציון, כאילו נוגע הדבר להם. ועם כל זה ההצעה השפלה של גייגר, כי הממשלה תכריח את ילדי היהודים לדבר כזה, העלתה אף וחמה. כלם שואלים: אם ברצון עושים היהודים כזה -- הנה רצונו של אדם זהו כבודו. אבל לאנוס את ילדי היהודים בדברים כאלה, כזה לא נשמע עוד בישראל גם בימי שטף הטמיעה שהיה הולך ומתגבר בשנות המאה הקודמת. זהו פנאטיזמוס מבהיל הבא לו לגייגר מפני ליברליותו המרובה. אי אפשר לרעת, אם באמת כועסים הליברלים על גייגר בעת או רק למראית עין מיראתם את דעת הקהל.

ובחדר־הקהל בברלין היתה בימים האחרונים מבוכה עצומה, בשם כמה וכמה אלפים מחברי הקהלה היהודית בברלין באה אגודה אחת בבקשה לפני ועד הפרנסים, כי יבררו הם בישיבה פומבית את יחוסם לגייגר והצעתו. גייגר הוא אחד מפרנסי הקהלה, אחד ומיוחד ביניהם. מפני שאביו היה אדם גדול ומלומד מובהק, חושבים האנשים התמימים, כי גם לו, ללודביג „הגרמני" (כאשר כנוהו עכשו בהעול), באה התורה בירושה, הם כפופים לו ומקבלים בכל ענין את הצעותיו. לודביג גייגר ידו בכל, הוא חבר כל הקומיסיות היותר חשובות, ובהן השפעתו לרעה גדולה מאד. בעיקר הדבר: הוא ראש וראשון בועד המפקח על עניני החנוך הדתי מטעם שלטון הקהל. אין דבר מגוחך מזה, כי אדם כגייגר, שהכל יודעים בו, כי שאיפתו היא ההמרה הכללית, הטמיעה הגמורה, יעמוד בראש ועד מפקח על עניני החנוך הדתי של קהלה יהודית. אם היה גייגר נספח לחברת המיסיון, לא היה אדם מתפלא לדבר, והנה בקשה זו לפני ועד הפרנסים, שבו כעת הליברלים בעלי ברית גייגר המרובים. מה היו יכולים לעשות? לעבור על דברי הבקשה הזאת לסדר היום? מתיראים הם מפני הבחירות העתידות להיות בעוד חדשים מספר (בראשית החורף הבא). לגער בנזיפה בחברם הנכבד? הנה עדיין כורעים הם ברך לפניו מפני כנויי־התאר שלו. אחרי לחישות רבות עלה בהסכמתם דבר נפלא מאד. אין ספק, כי פקחים הם, דפלומטים חרוצים. היושב ראש, מר לואי זכס, פתח ואמר: זוהי הפעם הראשונה, כי באו אנשים מן החוץ ודורשים ממנו לברר יחוסנו לענינים שלא נעשו בלשכת הקהל, אלא מחוץ לה. אם אנו עושים כן, הרי אין לדבר סוף, ובכל יום ויום יקיפו אותנו בשאלות כאלה. זה לא נוכל לעשות. „כלנו מסכימים — הוסיף הנואם החשוב — כי עלינו להצטער על המאמר הזה, שוח לו שלא נברא משנברא, וכלנו מתנגדים לתכנו. עלינו רק להביע רגש צערנו בדבר הזה ואת תקותנו, כי לא תהיינה תוצאות המאמר לרעה בקהלתנו. אבל לברר יחוסנו לאיזה מאמר שכתב אחד מחברינו אין אנו רשאים"... זוהי תשובה פקחית, לצאת חובת כל הרעות. אבל באמת לא מצאה חן בעיני כל אדם. הלא סוף־סוף הביע היו"ר בהסכמת הועד את אי־הסכמתו לדברי גייגר, ובדבריו יש מעין נזיפה. הלא מיטב היה לדבר דברים ברורים, כי אדם הסובר כדעת גייגר אין לו מקום עוד בהנהגת עדה יהודית. שהוא מעצמו לא ינח את מקומו, הנה אם אי אפשר על פי החוק להרחיקהו משם שלא ברצונו, אפשר ואפשר להרחיקהו מכל הקומיסיות. אתמול העמידוהו בראש הועד המפקח על עניני החנוך הדתי של ילדי היהודים, והיום נוכחו, שאיננו ראוי לשירות זו, ומעבירים אותו ממנה. וכי צריך לשאת פנים לאדם כזה ולחוס על כבודו — הוא, שעל כבוד עצמו ועל כבוד אביו ועל כבוד האומה הישראלית לא חס?

וראוי לציין ולרשום לדורות עד כמה הקנאה הליברלית מקלקלת לפעמים את השורה. מדה טובה נמצאה ביהודי המערב, שבאמת הם ראויים לתהלה עליה—כי מתרחקים הם בתכלית הריחוק והתיעוב מן המלשינות והדלטוריה וגם מן הקבלנות בעניני הקהלה הפנימיים לפני הרשות. עניני היהדות צריכים היהודים לסדר ולגמור בינם לבין עצמם. וכי פקידי הרשות יודעים, מה הוא מותר ומה הוא אסור, מה מועיל ומה מזיק לקיום היהדות? מה שאנו מגנים בו את קצת היהודים בארצות המזרח, שמתוך חוסר חניך הגון הם עושים -לפעמים דברים כאלה להשפיל את כבוד היהדות—בגרמניה אינם עושים כזה. אבל גייגר, הגרמני המגוהץ (הוא מטעים בכל רגע את גרמניותו באופן שכבר קצה בזה אף נפש הגרמנים שבגרמניה) כבר עשה כזה לא פעם אחת: לבקש סיוע מן הממשלה בדברים הנוגעים להיהדות. הלא נודע ומפורסם קטרוגו הארסי שפרסם לפני שנות מספר על הציונים, באמרו, כי הממשלה מחויבת לרדפם ולכל הפחות לשלול מהם את זכיותיהם האזרחיות. וזה היה סדר הגיוני: היו ימים שהממשלה חתרה להכניע את הישועיים ותקנה חוקים מגבילים נגדם; היו ימים שהממשלה עשתה חוקים לעצור בעד משובת הסוציאליסטים; בהציונים נמצאים כל אותם החסרונות הנמצאים בישועיים ובסוציאליסטים, ולא עוד, אלא שהם מאספים כסף ושולחים לא"י, מה שמוטב היה להוציאהו על ענינים אחרים בארצנו. — בימים ההם כעסו הציוניים על דברי הקטרוג השפל הזה, ושאר היהודים עמדו מרחוק. לא הבינו, כי מלשינות היא מלשינות, אחת היא כלפי איזה צד היא מכוונת. עתה אמנם נזדעזעו כלם. אין ספק בדבר, כי זהו עיקר הכעס שכועסים על גייגר, על שקרא לסיוע הפוליציה. ובשביל שלא החישו הליברלים לנער את חצנם ממנו תיכף ומיד, אפשר מאד, כי תבוסתם תהיה שלמה בזמן קרוב.

מלונדון.

גם באנגליה יש רפורמיים יהודים. עד הזמן האחרון היו מתונים מאד. עיקר רפורמיותם היה בתחלה כנגד יום־טוב שני של גליות, אינם מסכימים על „ספקא־דיומא", להם אין שום ספק. בכלל, הם מאמינים בני מאמינים. די סקירה אחת על פניהם, כשהם עומדים בבית הכנסת שלהם „West London Synagogue" ומתפללים בדחילא ורחימא. פעם אחת שנו ממטבע שטבע הדין, ולא הוסיפו. אחד ממטיפיהם הראשונים היה מרכס, קרא קראו לו פרופיסור מרכס, והוא חי אולי מאה שנים. עזור עזר אחרי כן על ידו ד"ר א. לוי מיוצאי מורביה, אחד מיוצרי העתונות והתנועה של „כל־ישראל־חברים" באנגליה. זה מספיק להוכיח, שהשנויים לא גדלו מאד. לא היה זה כלי מחזיק ברכה, אך גם לא כלי מלא בושה וכלימה. רק לעתים נשמע קול הרפורמיים האלה, וגם עתה נשמע. השנוי הראשי שהם מציעים עתה בפומבי, כנראה, לא רק לעצמם, אלא גם לזולתם. הוא, להרבות את מספר התפלות בלשון אנגליה ולהמעיט את התפלות בעברית. יצר זה ידוע הוא. כבר צרה עינם של דורשי הטמיעה גם בקרן־זוית קטנה זו שנשארה עוד לשפה העברית, רוצים לגרש אותה גם מבית הכנסת! אבל איפן דרישתם הוא נבדל מאופן דרישת הרפורמיים האשכנזים. האשכנזים היו שולחים את רסן לשונם חפשי, והיו מבטלים את השפה העברית בתור שפה עתיקה ומתה, שאין צריך לדובב שפתיה בקבר ואין יתרון לכל העמ־ שיעמלו מחזיקיה להתמיד את קיומה וכו'. עם האנגלים יש נמ־

אדר. הם אומרים, פשוט, אין אנו מבינים! ביושר, שאי אפשר לערער עליהם, הם כותבים: אילו היו החפצים להחזיק את השפה העברית בתור שפת העבודה בבתי הכנסיות מתאמצים גם להפיץ את דעת השפה הזאת, כי עתה לא עלה הרעיון על לבנו להטיל קוצים בעיניהם. אבל הם מחזיקים את השפה, ולמד לא ילמדו אותה לרבין את דבריה, מונחת היא בקופסא בתור מטמון עתיק, אך הלב איננו מרגיש והטוח איננו מבין מה שהשפתים הוגות. זו היא קלקלה! איך — שיאלים הרפורמיים - ידבר האדם אל אלהיו בשפה סתומה וחתומה לו? מה מעמו של non possumus („אין אני יכולים" — „יקוב הדין את ההר!) שהאדוקים קובעים כחומה, משועבדים וזקוקים לרגילות נושנת, בלי הניע אצבע להרחיב את הבנת השפה?

חובה להודות, כי זו היא שאלה שאין האורתודוקסים היהודים יכולים להשיב עליה תשובה כהוגן, זו היא פלפלא חריפתא! יאמרו, שהנערים בבתה"ס לומדים את פירוש התפלות. באמת, אחד מעשרה מגיע לידי הבנתן אף בנערותו, ומתוך שאין הלשון העברית שגורה בפיו הוא „נוח לאבד" וממהר לשכוח מה שלמד. יהודי הדור הישן שהיו מדברים ז'רגון שחציו היה עברי, והיו מתפללים שלש פעמים ביום ומברכים כדין מאה ברכות בכל יום, לא היו עשויים לשכוח. אבל בזמננו זה הכל שוכחים מה שלמדו בנערותם, ועפ"י רוב אין להם גם מה לשכוח. באופן זה נעשית השפה העברית דבר שאין בו רוח היים, שנטרד ונעקר מן העולם, ומחזיקים ומשמרים אותו רק באופן מלאכותי ע"י איזו עקשות וקפדנות ודקדוק־עניות שאין בו טעם הגיוני. ואם הרפורמיים באים ואומרים: יש לנו רגש דתי, יש לנו צרך־שבלב לשפוך את שיחנו לפני האלהים, ואין אנו יודעים שפה זו, כמו שגם אתם, האורתודוקסים, אינכם יודעים אותה — למה אפוא לא נתפלל אנגלית? האל הגדול והנורא הלא יבין בלי ספק גם אנגלית!

על שאלה זו יש רק תשובה אחת: הריפורמה היא התולדה המוכרחת של האורתודוקסיה היבשה, שאין בה לא ריח תורה ולא דעת שפתנו הלאומית, והשמד הוא התולדה המחויבת של הריפורמה. זה הוא מקום המדרון, אשר כיון שהתחיל עם לרדת בו, אי אפשר שיחזיק מעמד. ע"י אמצעיים של עקשות, או ע"י כחל וסרק ופרכוס של ריפורמה לא נציל את השלמות ואת הדבקות הלאומית. את האומה יש להחזיק רק ע"י ההרגשה והדעת, ע"י התרבות והלשון האחת.

ב. ב.

יובל שנה.

(למות רבי יצחק בער לוינזון בכ"ד שבט תר"כ).

לפני חמשים שנה מת רבי יצחק בער לוינזון בעוני וחסר כל באחת הפנות הנרחות בוואהלין.

עתונות עברית טרם היתה לנו בעת ההיא, והסופר יוסף רבינוביץ מקונן בשפה הרוסית בהעתון „רזסוויט" הראשון שיצא אז באודיסה.

„המלומד שהמית את עצמו באהלה של תורה וחכמה הלך לעולמו, ואין איש שם לב גם להביע מלה אחת על אדרת חיי האיש, שסבל עוני ומחסור ושעבד את עבודתו במסירת נפש. ספריו הולכים ונשכחים. האם הרבה לוינזונים היו ברוסיה? התעבירנה עוד שנים אחדות ושמו ישכח, אם לא יבא בירחון היוצא בחוץ לארץ איזה מאמר שיזכיר ליהודי רוסיה את לוינזון ואת ספריו שנרמו, כי יפקחו יושבי חשך ברוסיה את עיניהם ויראו אור"...

האמנם נשכח לוינזון בשנות ה„ששים", בזמן שלא נשמעה מלה אחרת מלבד „השכלה"? ומה גרם לזה, שדוקא בשנות התעוררות להשכלה היה מחבר „תעודה בישראל" נשכח מלב?

רבים חושבים שהופעת הספר „תעודה בישראל" חוללה מהפכה בחיי יהודי רוסיה, והיא שגרמה להפצת השכלה ביניהם. אולם כל המעיין וחודר אל תולדות השכלת היהודים ברוסיה ימצא, כי רבי יצחק בער לוינזון לא ברא תקופה חדשה כלל, הוא מצא את הקרקע כבר מוכשר לכך. השכלת ברלין כבר עברה מגרמניה לרוסיה, ועוד בימי אלכסנדר הראשון בשנת 1804 (עשרים וארבע שנים טרם שיצאה ה„תעודה בישראל") היתה בשקלוב חבורת משכילים עברים, שדרשו ללמוד שפת המדינה, דקדוק לשון עבר, חכמת המדינה וגם הוציאו קול קורא בדברים כאלה: „אחי! הן רבים אשר אתנו בכל עיר ועיר השוקדים על דלתות השלמות, וגם בעירות הקטנות, אך המניעה הגדולה העדר הספרים והעדר הידיעה מהשלמות כי אין איש מעיר אותם. על כן עלה ברעיוני לקבץ חתימות, להדפיס בכל שבוע ושבוע החדושים הנעשים על פני האדמה הן מהעתק ספורי העתים בהמבורג פטרבורג וברלין, הדבר היותר הכרחיים וחדושים מספרי החכמה וכו' ומזה יתפרסם באומתנו חכמת הדקדוק מלשונות שונות, חשבון מדידה. ידיעת גלילות הארץ, חכמת הטבע ושאר ענינים ומי שירצה לחתום ידו על זה ישלח לשקלאוו על כתיבת תלמידי הנגיד רבי חיים" *).

המשכילים האלה שהמטרופולין שלהם היתה שקלוב קראו לעצמם בשם תלמידי הגאון מוילנה, שגם הוא עורר על נחיצת למודי הטבע ודקדוק לשון עבר, וגם מצאו להם חבר באחד הרבנים, רבי מנשה מאיליה הסמוכה לוילנה, שהיה נודע לגאון וצדיק.

זה האחרון לא הסתפק ב„היתרים" ללמודי הטבע והדקדוק, אך דרש תקונים יסודיים בחיי העם והקדיש לזה ספרים מיוחדים גם בתרגום לשפה המדוברת, כדי שיבין אותם כל העם; וגם הדפיס מחברת מיוחדה בשם „שקל הקו"ש" נגד נשואי בסר אצל היהודים ששמים ריחים על צוארם בשעה שלא יוכלו לפרנס אשה ובנים. במחברתו זו הוא כותב: „אי־אפשר לו לאיש לחפש דרך ישרה לפרנס עצמו ובני ביתו רק באיזה מסחר שרובן אומנות לסטות אונאת ממון ודברים, ובודאי אילו היו סוחרי ארץ רק הראויים לזה אז היו יכולים לעסוק במסחרם באמונה, אבל מפני רבות אנשיה לא יוכלו על ידי זה לעסוק כי אם ברמיה, ועל כל אחד לשים לב בילדותו לבקש עצות בנפשו, ובודאי ברא ה' בכל אחד איזה כח בנפשו שיוכל להתפרנס מזה"...

ולמרות הכבוד הגדול, שרחשו אז לרבי מנשה מאיליה, שרפו את ספרו „שקל הקדש" על יד בית הכנסת הגדול בוילנה בשנת 1823. רק חמשים שנים עברו מיום שרפת „שקל הקדש" והנה בא לוינזון לבקש הסכמה מאת הרב הגאון רבי אברהם אבלי על ספרו „תעודה בישראל", וההסכמה ניתנה על הספר הזה, שהיה בעקרו באור דעותיו של רבי מנשה מאיליה, ושל

*) הקול־קורא נדפס בסוף הספר „בי־רב" שקלאוו תר"ב.

רבי נפתלי הרץ וויזל במכתביו „דברי שלום ואמת" שנדפסו יותר מארבעים שנה לפניו.

וכמו וייזל בשעתו כן יצא לוינזון ברוסיה כעבור ארבעים שנה להוכיח את נחיצות החכמות והשפה באותו הנימוק העקרי, „שאלה ירימו כבודנו בין העמים". ומצוין הוא אחד הנמוקים העקריים שבהם לוינזון מוכיח, שהיהודי צריך לדעת לשון הקודש: „כי ידבר את חכמי הנוצרים השלמים היודעים את לשון הקודש בתכלית השלמות וכאשר יהיה נשאל על איזה ענין ממקראי הקדש כגון הסתעפות הדורות או קורות ימי קדם או בפרושי המלות ודקדוקן או בתפארת מליצתם וכדומה והוא יפער כנער פיו מבלי לדעת להשיב אותי דבר הלא בוז יבוזוהו, חרוף יחרפוהו, גם אנחנו כל העדה הישראלית נהיה על ידו לדראון וחרפה. (תעודה בישראל פרק י').

ריב"ל חוזר על כל טענותיו של וויזל, אולם הוא מוסיף על דבריו פלפולים שונים. אם וויזל, למשל, בא ומוכיח, שחכמת הטבע מיתרת היא ליהודים אחרי שהרמב"ם שהיה גדול בתורה עסק בחכמות הטבע, התכונה, הרפואה וכו', בא לוינזון ומוסיף:

„גם נח היה גדול בחכמת התכונה, כאשר מביאים סופרי הזכרונות בשם הסיפר הקדמון ברוסו הכשדי", „וגם אברהם אבינו עליו השלום היה איצטיגנון גדול" וראיה לזה מן התלמוד; „ודוד המלך ובית דינו היו בקיאים מאד בחכמת הכוכבים", וראיה לזה מהאברבנאל וכו'... עד הרמב"ם שהיה חכם גדול, כידוע. („תעודה בישראל" שער שני פרק י"א י"ב י"ג).

אין אני בא בזה לבקר את „התעודה בישראל" מנקודת מבטנו, אולם גם מנקודת מבט העת ההיא גרוע הרבה „התעודה בישראל" מספרי רבי מנשה מאיליה, שהיה תלמודי פשוט, ומספריו של וויזל, הדנים באותו ענין.

אין אנו מוצאים בספריו של לוינזון את אותה ההתמרמרות נגד מנהגי החיים של בני דורו, כזו שאנו מוצאים בספרו של רבי מנשה מאיליה, ואת אותם המבטאים החריפים נגד הקנאים, כאלה שאנו מוצאים בספרו של וויזל. די להביא דוגמה אחת מדבריו:

„ובעליל נראה, כאשר נבאר, שכוונת החכמה העליונה בתורתה להיות עם ישראל רק ממלכת עובדי אדמה ולא ממלכת סוחרים, ראשונה: הלא נתנה חלקת השדה לאחוזה לאיש איש מישראל לעבוד אותה להיות לו ולביתו וכו' והשנית: בכל היעידים שבתורה הברכית והקללות מהעושר והעוני לא תמצאו כי אם משדה כרם ומקנה" (תעודה בישראל שער שני פרק ס'). בסגנון כזה על דבר תועלת עבודת האדמה ודאי שלא היו מדברים רבי מנשה מאיליה וחבריו, ולכן שרפו בוילנה את ספריו של התלמודי ועל ספריו של המשכיל נתנו הרבנים הסכמות בסגנון זה:

„קול התורה נשמע בארצנו וזמיר החכמה הגיע עדיני כי נראה קסת הסופר בימינו, ספירת דברים דברי חכמה ובינה" ועוד שבחים כאלה למחבר תעודה בישראל.

אמנם אין ספק, שלריב"ל היה נקל יותר להשיג הסכמה על ספרו מאשר לרבי מנשה מאיליה על ספריו, שהרי הקדים והשיג הסכמה על ה„תעודה בישראל" מהקיסר ניקולי הראשון, והדבר הזה כלבד היה לו כתרים בפני הפורעניות, כמו שמרמז רבי אבלי בהסכמתו: „ספרו זה ראו חכמים ויאשרוהו שרים ורוזנים ויהללוהו משוררים יצאו לקראתו ושרו עד שעלה והגיע למרום מצבו, כי עד מקום שאדונינו הקיר"ה במסבו היבא להתבונן בו מה טיבו ויחוננהו הקיר"ה כרוב נדבת לבו"... (הסכמת הרב רבי אברהם אבלי מוילנה על תעודה בישראל, תוצאה ראשונה וילנה 1828).

אולם גם מבלעדי זאת אפשר היה לו לרבי אבלי, שהיה רב בוילנה, לתת הסכמה על ספר כזה, שלא היה מסוגל בשום אופן לחולל מהפכה בחיי היהודים. רק החסידים יכלו למצא ב„התעודה" אפיקורסות בדברים האלה, „כמה מהלובשים אדר החסידות בזמננו הנודעים לנו עושים זמה ונבלות ותועבות גדולות כנודע לכל ובפרט בעסקי כבוד וממון, ואלה האנשים לא למדו לשונות אחרות ואינם לא מדקדקים ולא חוקקים, ובכל אדרבה ירחיקו הלמוד הזה מאד, כי אסור הוא בעיניהם ובכל זאת היו מה שהיו — אולם לא כן המשכילים בחכמות ולשונות שהמה על פי רוב אנשים טובים וישרים (תעודה שער ד' פרק ג')" מובן שהרב בוילנה שהתיחס אל החסידות ברוח הגר"א, לא מצא בהמבטאים האלה אפיקורסות כל שהיא.

ההתבטלות בפני המשכילים הקרובים למלכות היתה מצויה בתקיפה ההיא, והיא שהשפיעה גם על הרבנים, מגיני התורה והדת, את ההתבטלות הזאת אנו מוצאים בשירים שהקדישו למחבר „התעודה".

„גם האחד מאלף כי יאהב תבונה
ישימוהו לנבל לבוגד בדת ואמונה
יעזבוהו בלחץ ועוני בלי כל סעד
רק הנבער מדעת יקרא משולם
כל דבריו ישמעו ירצו לכולם
רק חסר לב הוא צדיק בחסידים ימנה.
גם חכמי העמים את שמך האמירו
אשריך ידידי כל רעיך שבחת.

ובסגנון זה מדברים יתר המסכימים; אם הקיסר ניקולי נוטה חסד לאיש, אז הריהו למעלה מכל תהלות ותשבחות.

אולם העם לא ראה בהקיסר ניקולי הראשון את אותו המושיע והמטיב ליהודים. וספרו של לוינזון לא היה יכול אפא לעשות כל רשם על השדרות הרחבות. וביחוד עוררת הצעתו של לוינזון שפרסם אותו בספרו „בית יהודה" (פרק קטו) איך לתקן את חיי היהודים: „א) תיקון בתי הספר ללמד את התינוקות את התורה והדת המדות והמוסר וחובתן נגד המלכות ונגד העם היושב בקרבו, ויבחרו לזה ספרים מיוחדים. ובארבע עיירות הגדולות, ורשה, וילנה אודיסה ברדיטשוב לתקן מלבד בתי ספר קטנים גם בתי מדרש גדולים, ללמד שם את בני העליה תלמוד ופוסקים, וגם ללמוד כל חכמה ומדע ולשונות שונות. ב) לבחור ברוסיה רב כללי עם בית־דין על ידו ועל פיהם יבחרו רבנים ומגידים ובעלי הוראה בכל עיר. ויחד עם הרב הכללי צריכים לבחור גם גבירים פרנסים, ולצרף לזה אולי גם חכם נוצרי אחד או שנים משרי המדינה, והם ינהגו את כל עניני הכלל. ג) למנות מוכיחים בכל עיר. ד) להשתדל אצל הממשלה לתת לשליש העדה על כל פנים שדות שיעבדו אותם ויגדלו בהמות וצאן. ה) שכל המון ישראל יאסרו אסור על נפשם על פי פקודת הרבנים לבל ילבשו בגדי משי יקרים וכסף וזהב וכו' ולא יסעו במרכבות כבודות".

לוינזון חשב „שעם חמש התקנות האלה יתוקן כל בית ישראל ויהיו עם סגולה כמאז ומקדם וישבנו בהשקט ובבטחה ויתברכו בם כל גויים וכל לאומים יאשרום סלה"—כך חשב לוינזון באמת ותמים, אבל העם ראה בזה סכנה לקיומו למסור את ההנהגה ליחידים בהשתתפות נוצרים, ובודאי שהרגיש גם את העלבון שיש בזה להבדיל את היהודים, שיאסרו על עצמם להתיפות כרצונם, ומפני שהביטו היהודים על לוינזון בעין

חשד לא יכלו ספריו להשפיע כלל על העם — ואלה שהחלו ללמוד שפת המדינה לא מצאו כל צרך ב„תעורה בישראל", הם חדלו לבקש היתרים כדי ללמיד שפות ומדעים. לכן נתמעטה השפעתו בסוף ימי חייו, ולפי דברי כותב תולדותיו נתנזון „לולא חסדי ממשלת רוסיה בערב ימי חלדו אשר הואילה לתמכו (את לוינזון) במשען כסף מעט, היה אובד בעניו ותוגת נפשו".

ובשנות הששים למאה החולפת אחרי מפלת רוסיה על יד קרים, בזמן שתנועת ההשכלה הכללית היתה בכל תקפה, מי זה ישים לב לאיש שבקש „היתרים" על פי הכתוב, המדרש, הגמרא, שמותר וחובה ללמוד לשון המדינה וחכמת הטבע? והאורתודוקסיה, רוב בנינה ומנינה של העם, לא יכלה בודאי להודות בחשיבותו של ריב"ל, ומה גם אחרי שהמשכילים הראשונים, יוצאי בית המדרש לרבנים, התרחקו מן העם ולא עוד אלא שהציקו לו.

לכן לא הגזים רבינוביץ בדבריו שהזכרנו למעלה, כי כמעט אין איש שם לב להביע גם מלה אחת על אודות האיש הגדול הזה.

ועתה? אין העם זוכר את לוינזון זה, שהמשכילים של התקופה הקודמת כנו אותו בשם, „מנדלזון הרוסי"! האם אפשר היה הדבר בגרמניה, שהיהודים הגרמניים לא יזכרו את מנדלזון במלאת יובל או מאה שנים למותו? אי אפשר היה הדבר, מפני שתורת מנדלזון נתפשטה בגרמניה. היהודים בגרמניה הלכו ואולי הולכים הם גם עתה לאורו. לא כן הוא הדבר בנוגע לריב"ל, הוא עזר הרבה להשכלת היהודים ברוסיה, הוא כתב ספרים שיש להם בודאי איזה ערך מדעי־היסטורי, אבל תירתו או יותר מדויק תורת מנדלזון, שחפץ הריב"ל להפיץ אותה בין היהודים ברוסיה, לא נתפשטה. היהודים ברוסיה לא היו ל„רוסים בני דת משה" אלא נשארו עם יהודי שאין הוא חי ע"פ רצונם של מושלי הארץ.

ז"ס.

גֶּשֶׁר רָעוּעַ.

(על דבר „התעשיה והאכרות").

מאמר ראשון.

הַתַּעֲשִׂיָּה הַפְּשׁוּטָה וְהַבֵּיתִית וְעֶרְכָּן.

(המשך).

גם החיטות אינה במצב טוב, אף כי לה יש היתרון שהיא עובדת על פי טעמו הפרטי של כל מזמין ומזמין. הודות להמחיר הזול של בגדי בתי המסחר הגדולים, לא מעטים הם כבר גם בין האמידים, וביחוד בין השדרות הבינוניות והעניות, שבוחרים לקנות בגדים תפירים בבתי המסחר הגדולים מלהזמין אותם אצל החיט. בפריז יש תשעה בתי מלאכה לבגדים, שהיקף מסחרם עולה לשנה עשרים וחמשה מליון פרנק! ברחוב Rue de la Paris יש שלשה בתי מלאכה לבגדי נשים שמעסיקים אלפים וחמש מאות פועלות, המקבלות בכל שנה ארבעה מליון פרנק בשכר עבודתן. ביחוד יצא מוניטין לבית דתפירה של החיט וורט, שנשתנה אח"כ לחברה אקציונרית, שההון היסודי שלה עולה לשנים עשר וחצי מליון פרנק. בברסלוי יש בית תפירה, המכין בכל יום מאלף עד אלפים בגדים, ביחוד מפורסמת העיר וינה בבתי התפירה הגדולים המתחרים עם החיטים שבכל העולם, אפילו חיטי א"י מרבים לסחור בבגדים הבאים מוינה. גם חרשת מגבעות, שזה לא כבר היתה למקור פרנסה לרבבות נפשות, התחילה גם כן עוברת בהדרגה לרשות הפבריקאות, ועכשו נפלה כ"כ, עד שרק אחוז אחד ממאה מגבעות נעשה עוד ע"י מגבעתנים ביתיים. גם תעשית נעלי־היד הולכת ונגזלת מרשות החרשים הביתיים, ובגרמניה לבדה נמצאות יותר ממאתים פבריקאות לחרשת זו.

לא רק בנוגע לרהיטים ולצרכי הלבשה גרמו המכונות למהפכה רבה, אלא גם בנוגע לתעשית כלי ברזל, שה' ל־ן מרבה כ"כ להטעים את מציאותם של בתי מלאכה קטנים, העוסקים במקצוע זה, רואים אנו עד כמה ירדה חרשת זו פלאים. בכנסיות הברית שבצפון אמריקה יש עכשו כפרים במספר לא מעט, שאין עוד שמה חרשי ברזל עושי עגלות וכו', כי את צרכי האכרים מספקות כעת הפבריקאות, וגם כשמתקלקל איזה חלק מן הכלי או המכונה, מביאים אותו לתיקון אל הפבריקא. וכן מוכרות הפבריקאות להאכרים חלקי כלים ומכונות, שאפשר בנקל לתת אותם במקום אלה שנתקלקלו, וכן גם מחלקים בין הקונים קטלוג מפורט עם הוראות, איך להתנהג ואיך לסדר את חלקי המכונות והכלים. ולא זו בלבד, אלא שבכפרים רבים נוהגים ללמד את התלמידים לאמן את ידיהם בעבודת כלי עץ וברזל. ובכן גם במקצוע של הדרישה המקומית כבר חלו השנויים החדשים, שבאו לרגלי המשק הקפיטליסטי. בערי כנה"ב נפחתה תעשית מרכבות ב־65%, תעשית כלי משק הכפר נפחתה ב־70%. בגרמניה, לפי זומברט, נפחתה תעשית הפחים והחרטים בתשעים אחוזים למאה. גם כריכת ספרים עברה מכבר לרשות הפבריקאות, וכן גם תעשית מלתחות וצקלוני עור, ואפילו כלי רתימה. בזמן האחרון מרבות הפבריקאות לכבוש גם את חרשת כלי זהב וכסף. ולא זו בלבד שהפבריקא מצליחה להתחרות עם האומנים במחיר הסחורה ואיכותה, אלא שגם בנוגע לפועלים השכירים היא מרבה לגרום הפסד מוחשי מאד לאומנים. החרשות הגדולה נוטלת מהאומנים תמיד את העוזרים היותר חרוצים, כי האחרונים מבכרים את בתי החרשת על פני בתי המלאכה הקטנים, אחרי שבפבריקאות תנאי השכר יותר טובים, זמן העבודה יותר קצר, ההפסקות בזמן העבודה יותר ארוכות ותדירות, הכלים יותר מתוקנים, ולפיכך העבודה בהם יותר קלה; מה שאין כן בנוגע להחרש הזעיר החס על כל פרוטה, מאריך את זמן העבודה ומרבה להשתמש בכלים גרועים וישנים. כללו של דבר: החרשת הקפיטליסטית עתידה לבלוע את התעשיה הקטנה, ואם ישנו עוד חלק ידוע של אומנים, שנצלו מלוע הפבריקא, הרי אינם בטוחים כלל, כי בעתיד לא יהיו לטרף למשק הקפיטליסטי שאינו יודע רחם. הנה רואים אנו במשך זמן קצר משנת 82 עד 95 הולך ופוחת במדה עצומה בגרמניה מספר האומנים. ה' פיינט מביא רשימה ארוכה מכל מקצוע ומקצוע, עד כמה נפחת בהם מספר האומנים: מספר החרשים הטווים נפחת ב־67%, האורגים ב־48%, חרשי מסמרים ב־40%, כובענים ב־42%. בורסקים ב־30% וכו'. בפרוסיה נמצאו בשנת 1849 על כל אלף תושבים 56,6 בעלי־מלאכה, ובש' 1895 ירד מספר האומנים עד עשרים ושבעה על כל אלף תושבים! ובכן במשך דור אחד נפחת מספר האומנים שבפרוסיה פי שנים ויותר. ובכל זאת מרהיב ה' ל־ן עוז בנפשו להכריז, כי התעשיה הזעירה קימת ועושה חיל.

על יסוד הדברים שנאמרו למעלה נקל להבין, שמצבו

של אותו המועט שעדיין נשאר לפליטה, אינו בטוח כלל, וראיה לדבר, כי חלק גדול מהם מוכרח כבר לפנות לעזרת פרנסית צדדיות: התחרות החרשת הגדולה גרמה לכך, שבין האומנים הולך ורב מספר הסוכנים לחברות של אחריות, לעתונים, סוכני הגרלות, וכרומה. יש אומנים הפיתחים להם גם חנויות זעירות למרכולת או מכולת וכו', יש מהם בעלי פינסיונים לילדים וכרוסה, וגם נושאי תמונות וספרים למסכר. בספרו של זומברט („הקפיטליזמוס המודרני") אנו מוצאים רשימה ארוכה של הפרנסות הצדדיות, שאליהן מרבים לפנות האומנים, אבל מי שחושב, כי הפרנסות הצדדיות תצלחנה להוציא את האומנים מן המיצר למרחב, אינו אלא טועה. „כל מקורות הכנסה צדדית — אומר זומברט — אינם יכולים כלל לעצור בעד הדלדול של המון האומנים ההולך וגדל. נצחון המהפכה הכלכלית גדול כ"כ עד שהתעשיה הזעירה חדלה מכבר להטביע את חותמה על החיים האיקונומיים. ולהלן כותב זומברט: „הסדר הקפיטליסטי נצח בכל נצחון שלם והוא היוצר את צורות העבודה דאיקונומית".

החרשת הגדולת מתקדמת בצעדי ענק ונבנית מחורבנה של התעשיה הפעוטה. באותה אנגליה שה' ל־ן מעמידה לדוגמא בתיר „תניא דמסייע" נראה, שהחלק היותר גדול של החרשים הזעירים עובד על פי „שיטת ההזעה". אלמלא שיטה זו לא היו יכולים בשום אופן לעמוד בפני הפבריקאות. ראוי לציין, שהאנגלים ממעיטים מאד לעבוד על פי „שטת ההזעה", שאחזו בה האמיגרנטים בכלל והיהודים בפרט, ורק חלק קטן מהשדרות היותר נמוכות שבאומה האנגלית מסכים לעבוד בתנאים רעים כאלה. על פי הובסון *) נראה, כי בהשכונה אואייטשיפיל שבלונדון עסוקים כארבעים אלף יהודים בתפירת בגדים ושמונים אחוזים למאה מהם עובדים בבתי תפירה קטנים, צרים ואפלים, שהתנאים ההיגיניים בהם רעים מאד. המעון מלא נפשות המשפחה והעובדים, ואין הוא מיוחד לעבודה, אלא משמש דירה לבני המשפחה. זמן העבודה הוא ארוך ומגיע לא פחות מ־13־14 שעות ליום, השכר היותר גדול הוא שלינג וששה פנס ליום ולעתים הוא יורד גם לפחות משלינג. באיסטנד עסקו בשנות־התשעים שמונה עשר אלף יהודים בסנדלרות. גם בהערים ליברפול, מנצסטר, לידס וכו' התרבו בתי מלאכה קטנים, רק הודות לזה שאלפי חיטים וסנדלרים יהודים, הסכימו להכנים את צוארם בעול „שטת ההזעה". בארצות הברית שבאמיריקה היתה התעשיה הביתית נכחדת לגמרי, אלמלא היהודים שבאו מרוסיה והחינאים. חלק גדול של הנודדים שבאו לארצות הברית לא ידעו שום מלאכה, וגם אלה שידעו לא יכלו להתחרות במלאכתם עם החרשת האמריקאית, ולפיכך הוכרחו לפנות לחיטות. במלאכה זו בחרו מפני שקלה היא ללמוד ואינה דורשת שרירים חזקים. בניו־יורק בלבד עסוקים בחיטות עשרים וחמשה אלף יהודים ואחד עשר אלף יהודיות, לא מעטים עוסקים גם בסנדלרות. ה' רובינוב הדר באמריקה זמן רב מביא **) כי מכל מאה פועלים יהודים מתפרנסים מן המחט ברוצסטר 80%, בס'־לואי—66%, בלואיסויל—63%, בס' פרנציסקי—59%, בציקגו—46%, במילבוקי—42% וכו', גם בפריז יש כעת עשרים אלף יהודים אמיגרנטים העוסקים בתפירת כובעים (קסקטין) וחמשה עשר אלף יהודים עוסקים בחיטות. תנאי העבודה בבתי־מלאכה אלה קשים ורעים, וגם העבודה גופא אינה מצויה תמיד. עונת תפירת הכיבעים בפריז נמשכת רק כחמשה חדשים לשנה, בלונדון עובדים החיטים היהודים לרוב רק שלשה ימים בשבוע. עבודה זו, שאינה מפרנסת אפילו בצמצום את העוסקים בה, מתישה את כחותיהם ומזיקה לבריאותם. ברור איפא, כי אין להציע לפני האכרים בא"י את התעשיה הפעוטה, שהיא יכולה להתקיים רק הודות לתנאי העבודה הרעים וחקשים כל כך.

בדורות הקודמים פרחו בכפר תעשיות שונות. הפועלים לא עזבו את עבודת השדה ועסקו גם במלאכות ובתעשיה, אולם כשהתחילו שולחים את מעשי ידיהם לשיקים הרחוקים, עברה התעשיה הביתית שלהם לבתי מלאכה קיינים, ששם השתמשו בכלים יותר מתוקנים ונהגו בחלוקת עבודה. מעט מעט נהפכו בתי המלאכה האלה לפבריקאות שהתחילו משתמשות בכח המים ואח"כ במכונות הקטור ובמניעים אחרים. באופן כזה נתק הקשר שבין השדה והתעשיה, התרכזו הפבריקאות במשך הזמן במקומות, שמכירת הסחורה היתה יותר נוחה ושיותר קל היה להשיג חמרי הסקה וחמר בלתי מעובד. אנגליה היתה הראשונה בין ארצות אירופא, שהתעשיה האכרית בטלה בה ועברה למרכזי האינדוסטריה. עוד בראשית המאה הי"ט רבו בה הפרמרים, שהיו להם פרנסות צדדיות מלבד האכרות וביחוד הרבו לעסוק באריגה וטויה. אולם לא ארכו הימים ותעשיה זו עברה אל הפבריקאות הגדולות. גם הפועלים השבירים לא מצאו להם בכפרים די עבודה, כי מצד אחד נתמעטה או פסקה במקומות רבים התעשיה הכפרית, ומהצד השני התחילו הפרמרים מנהיגים באחוזותיהם את המשק הקפיטליסטי, ובזה הכריעו את האכרים הזעירים. ואם יש עוד כעת איזו נפשות בכפרי אנגליה המוסיפות לטפל בעשיה ביתית, הרי הן נשים המסתפקות במועט מן המועט. בסביבות קולצסטר למשל תופרות הכפריות לבנים בעד מחסני לונדון ומרויחות רק פני אחד (3. קופיקות) לשעה. ולא רק שנחרבה התעשיה הכפרית, שדרשה הסתגלות במשך זמן ידוע, אלא שהולכות ונסתלקות מבתי האכרים גם הרבה מן העבודות הפשוטות. הקצבים והאופים כבר היו לחזיון רגיל בכפרי אנגליה. ולא עוד אלא שבכפרים הסמוכים למרכזי ישוב גדולים ממעיטות האכרות לעסוק אפילו בכבוס לבנים ומוסרות אותם אל בתי הכביסה שבעיר, שבהם ייטיבו לכבסם בשכר קטן מאד.

היוצא מזה, שאנגליה אינה מחזקת כלל את משפט ה' ל־ן ע"ד התעשיה הקטנה כי „בכלל היא הולכת וגוברת ולוקחת לה מקום חשוב אפילו בארצות ששם התפתחה החרשת הגדולה במדה מרובה מאד". ועתה נפנה ונראה את מצב התעשיה הפעוטה והביתית בשאר הארצות, שה' ל־ן הזכיר איתן.

(המשך יבא)

יהודה קרני.

דְּרָכִים אֲבֵלוֹת.

I.

הָעוֹלָם נָתוּן בְּלִבִּי — וּבְמִי נָתוּן אָנֹכִי?
הַכֹּל נוֹצָר בַּעֲדִי — וְלֹא כְלוּם נִשְׁאַר בִּשְׁבִילִי?
הַרְבֵּה דְרָכִים כָּבַשְׁתִּי — וַאֲנִי בְּצִדֵּי הַדְּרָכִים,
וּמַה לִּי וּמִי לִי?

*) „פרובלימות העניות" ת"ר עמוד 62.

**) „סובוּרוסיני מיר" שנת 1907 ספר ג'.

אֶנְעַץ מַקְלִי בֶּעָפָר וְאֶת עֵינִי – בַּמֶּרְחָק,
וְכֹה יִהְיֶה סוֹף-דְּבָרִי;
אָמַר: מֶרְחָק הַרְאֵנִי אֶת דִּמְיוֹן עֲתִידִי,
אוֹ הָשֵׁב אֶת גֻּלַּת עֲבָרִי.

וְאִם יִדֹּם הַמֶּרְחָק -- וְיָדַעְתִּי גוֹרָלִי,
מִשְׁנֵה שֶׁבֶר הָשְׁבַּרְתִּי:
הָיָה אֵל לִי וַיָּמֹת, וּבַמִּדְבָּר הַדּוֹמֵם
עִם אֵלִי נִקְבַּרְתִּי..

ה. קפלנוביץ.

דָוִד.

(ציור).

מקדש לאהרן אחי.

ה„מוחות החריפים"—כך היו קוראים בעיר את בני המשפחה, שבה נולד דוד. השם הזה היה נאה להם. מהם יצאו רבנים „עוקרי הרים" או סתם מיפלגים בתורה, וגם משכילים בעלי הגיון חריף.

ביתם היה בית-ועד לכל אלה שבאו לדון בענינים העומדים ברומו של עולם; וכל בעל דברים, כל איש מבקש עצה—היה בא בהכנעה רבה אל בית „המוחות החריפים", ושם היה מתברר הענין מכל צדדיו.

ביהם של „הלמדנים" היה מלא תמיד שאון ורעש—קולות של העוסקים כל הימים בוכוחים ופלפולים.

הנשים, שאמנם כבר הסכינו אל השאון והרעש הזה, היו מתרגזות ומתקצפות מזמן לזמן, ומתוך כעס היתה אחת מהן מתריסה:

— הן תחרשנה האזנים—אין מנוחה לא ביום ולא בלילה.

— הניחי נא רגע — היו הגברים עונים בנחת ומוסיפים לעסוק בשיחתם.

הילדים בבית הבינו מעט מאד בכל השיחות הקשות והצעקות הגדולות. לעתים הכופות היו מגרשים אותם מתוך הבית, לבל ישמעו מה שלא נאה להם... המוחות הקטנים האלה היו מהעדנים ומתחרדים קימעא קימעא בתוך הסביבה הזאת, ובגדלם—היו הם המגרשים מתוך הבית את אחיהם הצעירים...

אך יותר מכל הילדים היה דוד הקטן רגיל להטות אזן אל השיחות. כל מה שהרבו לגרשו ולהסתתר מפניו, כן גדלה תשוקתו לשמוע את כל דוכוחים. בלאט היה נגש אל השלחן הגדול העומד בתוך הבית, היה תומך את ראשו בכף ידו הקטנה, וכל הערב לא היה זז ממקומו, עיניו הגדולות פקוחות והוא מאזין לדבריהגדולים.

יש אשר פתאם יולד רצון בלב הילד להוציא דבר מפיו. כל גופו הקטן מתנודד מהתפעלות. אך ירא הוא להשמיע הגה. והוד ועגום הוא נשאר עומד על יד השלחן, כשאצבעו נתונה בפיו...

ילד משונה היה דוד, נבדל מבני גילו. עוד בהיותו תינוק של בית רבן העיד בלבות רבים מין פחד להשתעשע עמו ולבא ...

— הזהרו בתינוק זה — היו אומרים בקצת לגלוג — אם תגעו בו, שוב לא תפטרו ממנו.

וכל אחר מרגיש בשעת דבורו, כי ילד זה אי-שכיח הוא ועולה בבינתו על רבים מן הגדולים.

תמיד היה הילד שקוע במחשבות, כאלו יגע למצא פתרון לאיזו שאלה. ויש אשר בשעת שחקו עם חבריו היה מוציא מפיו דבר או פונה בשאלה, וכל השומע היה עומד משתאה ומהרהר:

— עתידות לא טובות נכונו לנער הזה...

והשאלות והקושיות שהעסיקו את מוח הילד ואת לבו נגעו בדברים, שהקטנים אינם צריכים והגדולים אינם רוצים לדעת אותם... וכשהיה אביו שולחו החוצה להשתעשע או מצוה עליו ללכת אל חדר-המטות, היה הנער עונה בקול של נאשם:

— עומד אני לי ואיני שומע כלום...

— מה הילד הזה? — היה האב פונה לפעמים בראגה אל אשהו — העבודה שאיני יודע! הכל הוא רוצה לדעת, בכל הוא מתערב, תמיד הוא שקוע בדמיונות...

— הלא אתה הוא המפנקו—עונה האם—בחיי, לא יאונה לו רע, אם תלקה אותו פעם ופעמים... עלי ועל צוארי. אז הראה...

כמה פעמים כבר רצה האב למלא אחרי עצת אשתו, להלקות את הנער, למען ידע... אך מחשבתו לא יצאה לפעולות. קצת קשה היה לו: טול והלקה ילד פקח, על מה?..

ואולם יותר מכל נשא וסבל רבו של דוד, כי „בחדר" לא פסק פיו של הנער לדבר ולשאל. והקושיות היו רבות ועצומות.

לא פעם גמר המלמד בלבו לבלי קבל אותו אל „החדר". אך קשה היה הנסיון: כיצד אפשר לגרש נער בעל מוח חריף כזה...

אך הגיע הנער לפרשה „בראשית" עמד ושאל: „ומי ברא את האלהים?" וממחרת התעמק במחשבות וחזר ושאל: „בשביל מה נטע האלהים את עץ הדעת"?.. וכעבור ימים אחדים—ודוד שואל: „מדוע לא רצה אלהים, כי יבנו בני אדם את המגדל עד רום שמים?"..

„והרבי" כועס וגומר בלבו להלקות את הנער, למען ידע... אך גם היא לא יכול להוציא את מחשבתו לפעולות...

וכך הטריד דוד הקטן את כל אחד בשאלותיו וקושיותיו, שגרמו גם רגז גם מבוכה. והשאלות הלכו וגדלו, הלכו ונעשו מטרידות יותר ויותר.

חברים לא היו לו. אמנם רגיל היה להשתובב, לצחק לרוץ עם בני-גילו—אך על פי רוב היה יושב בדד, לבדו עם הרהוריו, לבדו עם שאלותיו.

בכל אשר ראו עיניו מצא סתירה, תמיד היה קצת קשה לו, ומוחו הקטן והרפה היה עובד תמיד ביגיעה רבה.

הוא רואה את אחותו הקטנה, ושאלה מתעוררת בקרבו: מדוע רק הוא חייב בתפלה והיא פטורה?.. שומע הוא יהודי מברך על הרעמים, מיד הוא עומד ושואל: מה טעם יש בקולות?.. וכשהוא פוגש „גוי" ברחוב, הריהו שואל את עצמו: מפני מה אין לו ל„גוי" זה חלק לעולם הבא?..

שקוע במחשבות היה עומד הנער שעות שלמות בחוץ, כשעיניו מביטות אל כפת השמים הזרועה כוכבים, אל היער השחור והעבות, אל השדות הרחבים, המשתרעים עד לאין סוף.

ושב הנער אל ביתו דומם—עגום. ובעלותו על משכבו, עומדים ההרהורים של היום לנגד עיניו. ויש אשר יקפוץ מעל מטתו לבקש מאת אביו מענה על שאלותיו...

ככל אשר גדל הנער, כן מעטו דבריו וכן פחתו שאלותיו.

עוד בימים ההם התחיל דוד מרגיש, כי בני־אדם אינם מחבבים את השאלות... הם באים במבוכה, הם מגמגמים ואינם משיבים כהלכה, ולכן הסתיר את שאלותיו בקרב לבו, ולא בא בדברים עם איש.

— הן ישכח חס־ושלום את הדבור — היתה האם מתאוננת לפעמים, בראותה את בנה שותק כל הימים ואינם מוציא הגה מפיו.

— הנח לו — עונה האב קצרות — ישתק, יחלום, יעשה מה שלבו חפץ, ובלבד שחדל למלל על העצים ועל האבנים...

ובתוך שתיקה זו של צער גדל דוד, פניו דלו, עיניו עמקו, והנער היה לעלם חור וצנום. ואז נודע לו דבר מציאות ספרים בעולם.

בכל כחו והתלהבותו התנפל על הספרים החדשים, ובהגותו בהם הסיח דעתו מכל קושיותיו. תמיד היה דוד מעיין בספר, ותוך־כדי־עיון נשאהו לבו אל ספר אחר, יותר עמוק.

יום יום היה יוצא אל מחוץ לעיר וספרו בידו, וכשרגליו עיפו היה משתטח על פני העשב, בולע את דפי הספר ואינו יודע שבעה.

ושעה ארוכה היה שוכב דוד על פני הדשא, עיניו נטויות אל כפת השמים. מביט אל העננים הנפגשים זה בזה, רודפים האחד אחרי השני, בולעים חד את אחד. הנה השמש יוצאת לרגע, מחממת, מלטפת, מגרה, ופתאם היא מסתתרת תחת העב.

ובהמהר פני השמים, כבר רד היום, ומסביב משתרעת האפלולית, ורק לפאת מערב אדומים השמים כדם. פחד תוקף את נפש דוד מפני היום הגוע, מפני העננים החולפים, מפני המערב האדום, מפני הלילה הבא עם סודותיו.

קם הוא מעל הדשא, רוח קרה ורטיבה מנשבת בפניו, ויש אשר עטלף יעוף מעל לראשו בצריחה מרעידה. והפחד הולך וגדל, הולך וחזק.

— מה זה יום ומה זה לילה? — מנקר במוחו. מי מסובב את הארץ ומי משיב הרוח? לאן נעלם היום ומאין בא הלילה?...

ובשובו הביתה ולקח לו עוד ספר, ובן־לילה כבר נבלע, ושנית הוא יושב ומהרהר ומבקש לו ספר חדש...

דוד קרא ושנה, ובכל בקש את „האמת", את „העיקר", את ה„פועל יוצא".

ועל פניו המפיקים מחשבה כאילו נרשם: „הנה נמצא, הנה נאבד, ושוב נתפש, ושוב נשמט מידך" ...

— היש אלהים? ומה הוא האלהים? ומה הוא האדם? ומה הם החיים?

וככל אשר מהר דוד לרדוף אחרי האמת, כן הלכה ונתרחקה ממנה, והשאלות הלכו וגדלו הלכו ורבו...

ימים עברו, שבועות חלפו, וגם שנים נגוזו. כמקדם לא מצא דוד רעים, ובדד ישב לו שעות ארוכות מחוץ לעיר. שקוע בספרים ובהרהורים, בספקות ופקפוקים.

— כלו מוקשה! — העיקה מחשבה על לבו — קושיא גדולה ועצומה אחת עומדת ואינה זזה ממקומה...

ובאחד מלילות הנדודים הרגיש דוד, כי הרהוריו בעת האחרונה נשתנו, כי לבו מלא געגועים אל בת־דודו רבקה, כי תמונתה עומדת לנגד עיניו ומאירה לו.

והוא קם בבקר עליז ורענן. וממחרת היום כבר שפך את לבו לפני רבקה, דבר באזניה על אדות אהבתו העזה והקדושה, תאר את לילות־הנדודים ואת ימי־היגון שעברו עליו...

ומן היום ההיא באה תמורה בנפשו. תנועותיו הפיקו שלוה, פניו אורו, סרו הקמטים מעל מצחו, ומעט מעט היה

— אי־אפשר להכירו — הביעו הוריו את עליצותם בינם־לבין־עצמם — עוד חבש נקרם עליו...

לפעמים היה דוד מתעסק בהרהוריו כדרכו, ועל פניו נראו אותות של יגיעת־מוח. ואולם אך חבק בזרועותיו את רבקה, והוא שכח את העולם ומלואו, נפשו נתמלאה עדן, כאילו כבר מצא את ה א מ ת שבקש ימים רבים, כאילו נגלה לפניו ה ס ו ד שנסתר ממנו, כאילו נודעה לו ת כ ל י ת החיים...

גם עתה היה דוד שותק הרבה, שקוע בהרהוריו, הוא היה חולם על אדות הנערה, אשר מלאה את כל נפשו.

— אוהבת את אותי? — היה דוד שואל יום יום את רבקה. ועיניו הזהירו מגיל ואושר, בשמעו מפי הנערה הבישנית את המענה:

מסתמא אני אוהבת, אם שנתי נודדת בלילות...

נדמה, כי אברה לו החריפות, כי אין זה אותו בעל המחשבות שהיה. הוא האמין, כי לא ישובו עוד אליו ספקותיו המרים, שענו את נפשו, והוא שמח על זה, אך מעיניו נשקפו געגועים אל העבר...

ערב בהיר.

דוד ישב כחוץ לעיר כדרכו תחת עץ עבות, ושם חכה לבוא רבקה.

והנה נראתה מרחוק הנערה, ובעוד רגע והיא יושבת על ידו, אך שניהם שתקו הפעם, כאילו נסתם פתאם מעין לבם, ודומם שבו שניהם העירה.

בהפרדם היו עיני רבקה נוגות, וגם דמעה נוצצה בהן, ופתאם עלו במוחו של דוד שאלות חדשות: מה היא האהבה? ומדוע אני אוהב רק את רבקה?...

גם עתה הרגיש כי יקרה לו הנערה, כי נפשו נכספת אליה, כי קרובה היא אל לבו—אך בה בשעה חש, והנה רחוק הוא ממנה... „מה זאת נשיקה"?,

ועוד הפעם הוא יושב ופניו קודרים ועגומים, ושוב מקיפות אותו השאלות והקושיות. ושוב נתגברה בלבו התשוקה לדעת הכל ולהבין הכל ולהחדור אל הכל...

ובכל אשר הוסיף לחקור את אהבתו, לחטט בנפשו ולבדוק את רגשותיו, כן הלך לבו ונתרוקן... נעלמו הגעגועים, נגוזו המאויים, חדלו הפרכוסים והפרפורים, כאילו נקפא הלב...

והוא יושב ומקמט את מצחו: להיכן הלכה האהבה?...

— — — — — — — — — — — — — — —

שנים רבות עברו על דוד ביגיעות־מוח ועמל־נפש. הוא נתכנס אל תוך עולמו. ולא התבונן כשהכתיר הזקן הדק את לחייו.—

ואז נמלך ובא אל הכרך הסמוך לעירתו לראות שם את החכמים, להכיר את הנבונים.—

ד"ר שמעון ברנפלד.

סֵפֶר הָאַגָּדָה.

מבחר האגדות שבתלמוד ומדרשים, מסודרות על פי הענינים ומפורשות על ידי י. ח. ר ב נ י צ ק י ות. נ. ב י א ל י ק: חמשה ספרים בשני כרכים. קרקוי ואודיסה תרס"ח—תר"ע.

(סקירה ספרותית.)

מקוריות, שהן בגדר המאורעות ההיסטוריים החשובים, מפני שהשפעתן היתה הולכת ונמשכת לזמן מרובה ורשומן היה נכר בחיינו הקולטוריים ובאופי התפתחותם המוסרית. אחת היצירות האלה, שחשיבותן היותר גדולה היא בטבען המקורי, היא בלי ספק גם האגדה, שבה נתיחדה האומה הישראלית, כשם שהיתה חטיבה אחת בעולם על ידי התורה והנבואה. גם בה בנתה היהדות אב ליצירות שכמותן בשאר הכנסיות הדתיות שקמו בעולם: הדרוש המוסרי על יסוד המקראות וספורי מאורעות של הקדמונים. דברי אגדה אנו מוצאים כבר באגרות השליחים ובספרי אבות הכנסיה המשיחית. לפעמים הסגנון והצורה דומים כל־כך לסגנון האגדה הישראלית וצורתה, באופן כי נכיר בנקל השפעת האגדה הישראלית על האגדה המשיחית. זה יברר לנו, עד כמה היתה האגדה בימים ההם חביבה על העם.

הנבואה היתה למעלה מהבנת העם. היא יצאה מיחידי סגולה, מאנשי הרוח הענקים, שהקדימו את זמנם ואת בני דורם בהבנת היסודות המוסריים של האדם. הנבואה היתה כח דוחה ומניע בנגוד להדעות המקובלות והקבועות. לפעמים נדמתה לרוח סער גדול וחזק מפרק סלעים. אבל האגדה, שבעיקר טיבה ינקה מן הנבואה, היתה עממית, ניחה, רצויה, פיוטית, מרגילה את האדם לדעות ישרות ומעשים טובים; מפתה אותם ומשדלתם בדברים נעימים. הנביאה היתה צופה לאחרית הימים, ומן ההוה היתה לרוב מסיחה את דעתה, כשם שלא השקיעה את עצמה הרבה בהבנת העבר. אבל האגדה היתה היסטורית, היא חבבה כל־כך את העבר הישראלי, וספורי מאורעות של אבות האומה ניתנו לה להדרש, להרחיבם, ליפותם, להליטם בלבוש פיוטי נאה ולוקח לבבות בחנו ויפיו. ממדרש העבר שאבה נחומים ופיוס לבני הדור, שהיו „חולים מן השעבוד", ועל ידו נשאה עיניה למרחוק, לעתיד לאומי גדול, שלא הסיחה אף רגע אחד את דעתה ותקותה ממנו.

אומרים על התלמוד, על למוד התורה שבע״פ בכלל, כי הוא הציל את השכל הפועל של העם העברי בשנות הגלות, שלא יעלה חלודה מחוסר השמוש בו. האגדה הצילה את נשמת העם העברי, שלא יתרוקן לבו מן התקוות הלאומיות בימי הרעות התכופית, שלא יתיאש מתקוות הגאולה, ביחוד בתקופה שקמה בה הדת המשיחית והטיפה את דעותיה, כי כבר הפיר האלהים את בריתו עם עמו, אשר זנחו נצח; כי עם ישראל הוא כבר — לאחר שחרב בית המקדש — בבחינת „עבד שמכרו רבו", ואין לו עוד תקנה עולמית. האגדה המציאה לעם ישראל בימי גלותו בסיס רוחני לקיומו, מאחר שנשמט הבסיס החמרי מתחת רגליו.

האגדה הישראלית קשורה בכתבי הקדש, בתורה האלהית ובדברי נביאי האמת והצדק, אלא שהיא, האגדה, עשתה אותם, את הספרים האלהיים, לקנין עממי, שיהא כל אדם מישראל מבין בהם וטועם בהם טעם התרוממות הנפש. האגדה היא בעיקרה לאומית־עממית, וכמעט שאין דוגמתה בבחינה זו בשאר היצירות הספרותיות של עמנו. יש בה, לפעמים, מה שנמצא בספרי הנבואה: אנושיות כללית, אבל גם המושגים האלה קלוטים ונבלעים ברעיונות לאומיים. והסבה האמתית לזה: כי העם אינו מרחיק ללכת בהבנת המושגים האנושיים הכלליים עד כדי בטול גמור של ההרגשה הלאומית. העם הוא תמיד, מטבעו, יותר לאומי מחכמיו וגדוליו.

מעלה גדולה אחת להאגדה, ולפי השקפתי היא מרוממת אותה עד מאד: האגדה האמתית, הפיוטית, העממית, הפוריה — נולדה וגדלה בארץ ישראל. במיטב האגדה אנו מריחים ריח האדמה, אשר ברכה ה'. יש גם אגדה בבלית. אבל כמעט שאין מן הצורך לברר, כי זו אינה יצירה מקורית, אלא חקוי בלבד. הבבליים לא היו מסוגלים מימיהם ליצירה פיוטית מלבבת. אפשר מפני סבה זו, כי היה חסר להם הבסיס הארצי הלאומי. באגדה הפלשתינאית אנו מוצאים השפעת הנביא שהיתה נמשכת והולכת מזמן קדום. בעלי האגדה, „רבנן דאגדתא", היו נביאים מטיפים לעם — אבל נביאים לשעתם, לצורך זמנם, הם היו גם משוררים מצויינים — אבל משוררים עממיים. הם כוונו את הרוחות המנשבות בזמנם והבינו את רוח העם.

לפעמים אנו מוצאים, כי האגדה היתה פרי העם הפייטן, כלומר: לא פלוני או פלוני הדורש יצר את האגדה, אלא העם כלו. ומצייר אני לי חזון הסטורי כזה (שאיננו רחוק כל־עיקר מן המציאות): העם היה עיף מאד, חולה מן השעבוד. הצרות היו מרובות ותכופות כל כך, והאומות היו מונים את ישראל, כי אין לו עוד תקוה ואחרית. באו ונאספו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בימי שבת ומועד. אחד מהם פתח ודרש, שאב תנחומים מכתבי הקדש ומספורי המאורעות של האבות, שגם הם עמדו בנסיון ונצולו ביום צרה. „כל מה שאירע לאבות הוא סימן לבנים". ובאותה שעה השתתף העם כלו ביצירת הפיוט העממי הזה. אחד נתן קולו בשירה של תוגה ושל תקוה באחריתה, והעם ערבב את קולו בקול הפייטן. במיטב האגדה אנו מכירים ומבחינים את היחס התמידי והפנימי שבין הדורש ובין הקהל הנאסף. כן דרש הדרשן, מפני שכן התאוה העם לשמוע. נמצא, כי באמת פייט העם את האגדה, ורק צורתה ומבטאה יצר הדורש.

זה אירע בזמן שכח היצירה בעם היה הולך ומפכה בלי הפסק. אבל אחרי כן באו ימי הכשלון והלאות, והעם לא עצר עוד כח לחדש ולברא. אז נתנו את לבם לאסף ולצבר את האגדה, את הרכוש הפיוטי הנעלה, שהיה מרובה גם באיכותו וגם בכמותו.

קובצי האגדה נסדרו באופנים שונים. הרבה נבלע בשני התלמודים ובספרים קודמים להם: במשנה, מכילתא, ספרי וספרא וכו'. אלו חלקי האגדה הן חוליות חוליות, פנינים יקרות פזורות, שאין להן מחרוזת לשימה ענק לצוארנו. לאגדה זו אין תוקף השפעה חנוכית. מוצא אדם איזה למוד יפה, שהוא נהנה ממנו הנאה מוסרית, וקובע אותו בלבו. ויעוד הפעם הוא מוצא איזה למוד מוסרי שכמיתו וקובעו בלבו. אבל הם נמצאים באחת הפנות שבלבי ולכלל השפעה מתמדת לא יבואו.

מלבד זה עמדו הראשונים וסדרו את דברי האגדה על פי סדר הפרשיות שבתורה. בזה אנו מוצאים כבר, לכל הפחות סדר חיצוני, באופן זה נעשה המדרש פירוש לתורה, פירוש דרושי. הסדר החיצוני הזה לא נעשה באקראי בעלמא, אלא על פי הנחה מחיבת. ספרי המדרש הנמצאים בידינו הם קובצים של דרושים, שדרשו החכמים בימי שבת ומועד על יסוד הפרשה שקראו בתורה או הפטירו בנביא. הקוטב של הדרוש הוא איזה פסוק, שבו פתח הדורש, והוא מדלג מענין לענין, אבל חוזר תמיד לאותה הנקודה שממנה יצא — לפעמים אמנם אין הקשר הסדורי אלא רופף מאד. וזהי מצד אחד מעלה גדולה של הדרושים האלה, כי נראים בהם סימנים של חיים. אין אלו „חקירות", שריח הזעה נודף מהן, אלא שיחות עממיות חיות, שנאמרו מפה לאוזן. בשעה שאנו קוראים בהן אנו מרגישים את השפעת הקהל השומע ובונ'ע את הדברים האלה המובנים לו,

אבל הסדור הוא סוף־סוף רק חיצוני, והוא הולך ונמשך כעין פירוש מדרשי לתורה. ובהיות שלא כל דברי האגדה נקבצו בקובצי המדרשים, ולפעמים קשה מאד לאיש למצוא את מבוקשו. מפני שלא על פי סדר הגיוני נסדרו הספרים האלה, לכן התחכמו בתקופה מאוחרת וסדרו את דברי האגדה על פי סדר המקראות שבתורה ושאר כתבי הקדש. זהו יסוד „הילקוט", שהיה ברבות הימים לספר שמושי, שידי הכל ממשמשות בו: הקובץ הזה הקיל הרבה על המבקש למצוא מה שנצרך לו — אבל את פני האגדה קלקל יותר ויותר. המדרשים נסדרו על פי סדר הפרשיות, אבל הם, לכל הפחות, ענינים שלמים; יש בהם רעיון מקשר אותם מתחלתם עד סופם, מפני שכן הציע הדרשן את דבריו לפני השומעים וחרז איתם זה בזה, אבל הסדר על פי המקראות אינו אלא קטעים קטעים של דברי אגדה בלי שום חבור פנימי.

נדמה לי לפעמים, כי פרחים יפים ונחמדים עמדו בגן ונתנו ריחם. באו בני אדם וקטפום ואת העלים שמו בפנקסים וכבשום והדביקו אותם אל הנייר. ומי שחפץ ללמוד תורת־הצמחים פותח את הפנקסים ומסתכל בעלי־הפרחים הדבוקים אל הנייר וידו ממשמשת בהם. הרי הפרחים לפניו, לא יחסר בהם כלום — זולת נשמתם.

פרחי־פיוט נאים ונהדרים היו לעמנו. אבל באו דורות שלא היו ראויים להם ולא נהנו מיפים התמים ומריחם הצנוע. לקחו את הפרחים וקטפו אותם. וכבשו אותם בפנקסאות והדביקו אותם אל הנייר. הרי לפנינו מאמרי אגדה. כמובן, גם עלי־פרחים נכבשים יפים הם. אבל היכן נשמתם? היכן ריחם? היכן היצירות השלמות?

*

מונח לפני ספר גדול בכמות ובאיכות — הוא קובץ מבחר האגדות שבתלמוד ומדרשים, שערכו על פי הענינים ופרשו י. ח. רבניצקי וח. נ. ביאליק. כל מה שהיינו חסרים בקובצי האגדה עד הנה, באו המסדרים והשלימו. הם החיו את האגדה בסדורם החדש; הם הקריבו עצם אל עצם והפיחו בהן רוח־חיים. הם הסירו את עלי־הפרחים מן הנייר המת, ועתה הפרחים היפים האלה מלבבים כל־כך בתבניתם הנפלאה ונותנים ריחם.

כבר היו אנשים שלקטו את האגדה וסדרו אותה על פי הענינים. אבל הם לקטו רק מאמרי האגדה, אלו הם למודי מוסר טובים ונחמדים ומתקבלים על הלב. אבל בספרי האגדה הלמוד המוסרי הוא רק אחת ממעלותיה — ואנו מבקשים בה בעיקר את הפיוט, אין די לנו לדעת מה אמרו חכמינו, אלא כיצד אמרו. ולא זה בלבד. כשאנו מבקשים רק למודי מוסר באגדה, הרי בעל כרחנו שנעמידה לעומת תורת המוסר שנאמרה ונקבעה בספרים אחרים, בין בספרי ישראל ובין בספרי או"ה, אבל אופן האגדה המוסרית הוא יחידי בעולמנו ואין דוגמתו בשום ספרות של כל אומה ולשון.

בהגיון נפלא סדרו בהוצאה זו את מבחר האגדות על פי הענינים. הסדר הוא הגיוני, מפני שבכל פרק ופרק אנו מוצאים ענינים המחוברים חבור פנימי. הילקוט החדש הזה, כך הייתי חפץ לסמן את „ספר האגדה" בסדורו הנכחי — איננו רק ספר שמושי, אלא גם ספר למקרא. ספר עממי, במיטב המובן הזה. אין ספק, כי גם ספר שמושי טוב היא ומתאים לדרישה זו יותר מן הילקוט. הוא נותן מה שנתנו לנו הקובצים השונים, שבהם נסדרו מאמרי האגדה על פי הענינים, או ע"פ א"ב; לאיש החפץ להשתמש בדבר לאיזה צורך דרושי או מדעי, יספיק הספר החדש די צרכו, ועוד יקל עליו את החפוש, כי ימצא בו כל מה שנמצא ממאמרי האגדה המפוזרים בענין אחד. אבל מי יקרא בילקוטים כאלה? איזו השפעה חנוכית תצא מהם? ספר האגדה בסדורו הנכחי הוא ספר עממי, נעים מאד למקרא. בזה הוא עולה על כל הקובצים שקדמוהו. יודעים אנו, כמה התענגו בני הדורות הראשונים בקריאת ספר „עין יעקב" — שגם סדורו הוא רק חיצוני — כמה וכמה היו מתענגים במקרא ספר זה, שהיא בצורתו החדש ספר אוסף הפיוט העממי בתמציתו היותר יפה!

המסדרים לא שנו ממטבע שטבעו בעלי אגדה ולא קלקלו את הצורה, כאמור: בדבר הזה אין די לדעת מה נאמר, אלא כיצד נאמר. אבל לפעמים שלחו ידם ותקנו מעט את הסגנון. היו קצת צבעים מטושטשים והיו צריכים לתקנם ולחדשם, לפעמים איזו מלה שלא במקומה החלישה את הרושם הפיוטי של המאמר. באו המסדרים ותקנו. נראה בזה ידו של האמן הנפלא ביאליק, שלא רק פייטן עצום הוא, אלא גם אמן־הסגנון, מושל השפה העברית. באמת! בסדור החדש, הנעים כל כך, אני קורא את דברי האגדה מחדש ומוצא בהם טעם, שלא מצאתי בהם קודם.

מה שעשה הרמב"ם בסדור תורה שבע"פ, כי המציא לה שדרה ועשה אותה לאורגניסמוס, עשו המסדרים ב„ספר האגדה".

הייתי מסיים את סקירתי בדברים האלה. בטוח אני, כי האגדה בתור ספר למקרא תתפשט עכשו בעם. ועוד אני רואה מזה השפעה לטובה, כי בודאי ישפיעו הדברים על התפתחות הסגנון העברי, עד כמה שיוסיפו עוד בדורות הבאים לכתוב עברית. איני חפץ לחדש את המו"מ בענין צורת הסגנון העברי בימינו, שכבר הייתי קובל עליו כמה פעמים, כי חדל להיות עברי — או כי סכנה נשקפת לו, שיחדל בעתיד קרוב להיות עברי. גם הטעמתי כבר את חשיבות ספרי האגדה בנוגע להתקדמותה של השפה העברית. אם יקראו הרבה בספר האגדה — בודאי נראה בימים הבאים את תוצאות רבוי הקריאה גם בהתפתחות הסגנון העברי.

בתקותי, כי הספר הזה יזכה בקרוב למהדורות חדשות ויתפשט בעם בתור ספר־מקרא עממי, אעיר על קצת ענינים, שלפי דעתי צריכים הם לתקון.

המסדרים יפה עשו, כי סדרו רק מבחר האגדות, כי באמת לא כל דבר הנאמר בצורת אגדה הוא אגדה, כאשר לא כל „שיר" בחרוזים הוא פיוט. היו אנשים בלתי מוכשרים לפיוט עממי, שיסדו גם הם אגדה, כאשר היו אנשים שיסדו פיוטים, ואלו אינם אלא דברים נחרזים בלי רוח פיוט דתי. אם נסיר את הקוצים ואת הברקנים נוסיף לוית חן להפרחים היפים. יש, כדברת אברהם בן עזרא, מדרשים „כמשי דקים" — אבל ישנם גם מדרשים „עבים כשקים". ואולם בבחירת האגדה יש עוד להזהר, להסיר מקצתה את מה שהוסיפו בזמן מאוחר בידים גסות.

היה, למשל, הספור ע"ד ר' מאיר שהציל את אחות אשתו, את בת ר' חנינא בן תרדיון, שמסרוה למקום הבושת — הספור הוא יפה, מפני שבכלל יפים הספורים המתיחסים לאנשי המופת בישראל. אבל הסיום — איך נצול ר' מאיר — אינו מגוף הספור האגדי, שהרי כבר נחלקו בפרט זה. ובכלל מחלישה „מחלוקת" בספור האגדה הרבה את הרושם הפיוטי. הראיתם מימיכם ספור פיוטי, שיש בסופו „איכא דאמרי"? זה היה אפשר רק מצד בני בבל, אשר לפעמים עשו גם את האגדה לנושא־

ענין של פלפולם. האגדה תספר בפשיטות ובתמימות. אין שואלין בה ואין מקשין עליה. ובמקום שיש כבר „פלוגתא" — אין זו אגדה. — גם באותם הדברים המתיחסים לאלישע בן אבויה היה אפשר להחסיר מעט -- לא מפני שאינם נאותים, אלא מפני שאינם פיוטיים, והם „המצאות" של חובשי בית המדרש שאמרו לדרוש באחר ולגבב עליו כל מיני אשמות שבעולם. אלישע בן אבויה הוא תמונה נחמדה מאד בספרות התלמודית, נחמדה מפני המקוריות שבה. הוא יצא מן הכלל, ובזה היה יחידי. צריך לעמוד על אפיו של אדם כמותו לא בשנאה, אלא בהבנה — לרדת לסוף דעתו. הבבליים לא היו מסוגלים להבנה כזאת, והם הוסיפו בציור האיש הנפלא הזה „ניפך" משלהם; כבר בררו החוקרים, כי הדברים המגונים ביותר, שהיו מספרים עליו, בדויים הם, שהרי נזכר אלישע במשנה ואמרו דבר הלכה ודברי חכמה ומוסר בשמו. איני דן בדברים האלה מתוך השגה דתית או הסטורית, אלא מתוך הסתכלות אסתטית. הרי כאן ציור נפלא ויפה בגוניו, באו ולכלכו אותו בצבעים גסים שהוסיפו עליו. בכלל צריך להזהר מאד מפני האגדה הבבלית, במה שחדשו ויצרו הם, ועוד יותר במה שהוסיפו על אגדת א"י.

איני מסכים לזה שהביאו גם סדר העבודה של כה"ג ביום הכפורים — מפני שאין זו אגדה, אלא בקצת הפרטים הלכה ובקצת הפרטים ספור והרצאה של מעשים שהיו ושאינם שייכים כל עיקר לאגדה. אמת, כי בכלל היתה עבודת כה"ג ביום כפור נהדרה מאד — אבל איני מוצא שום טעם להכנים בדברי אגדה את המשנה: שבעה ימים לפני יוה"כ וכו'. ואפשר לצרף כמה ענינים יפים המדברים בעובדה זו לציור כללי יפה.

אבל אין בדעתי וחפצי לחטט בפרטים כאלה. חוששני כבר, כי נכשלתי בו בדבר שהאשמתי את הבבליים: בהמעטת דמיתו של ציור יפה ונחמד כל־כך על ידי בקרת בפרטים מעטים וקלים. אין ספק לי, כי המסדרים לא יניחו את ידם מעבודתם במהדורות החדשות ליפותה ולשבחה וללבנה. בהיות כי זהו נסיון ראשון במקצוע זה צריך להודות, כי כבר הביאוהו לידי שלמות מרובה, מפני שעסקו בעבידתם בהבנה ובחבה.

הפירוש הקצר בשולי הדפים מספיק הוא די צרכו. כן כונו יפה אל הצורך בחלקם את המאמרים לפרקים ולסעיפים. הבנין הוא יפה ומתאים אל הצורך. הצורה החיצונית בהדפסת הספר היא יפה, גם בתכנה וגם בחיצוניותה תחשב הוצאה זו בכלל היותר טובות והיותר משובחות בספרותנו.

המסדרים עשו מה שהיו יכולים לעשות. נקוה, כי גם הקהל העברי יעשה מה שעליו לעשות: להרבות את הקריאה בספר הזה, וכמה מעלות טובות לקריאה בספרים כאלה.

Gamu.t.

העִתּוֹנוּת הַיְּהוּדִית בְּאַמֵרִיקָה.

II.

ה„פָארווערטס".

אף־על־פי שבצורתם החצונית אנו מוצאים בעתונים היהודיים באמיריקה קוים משותפים, אולם בתכונתם וברוחם הם רחוקים זה מזה. כל אחד מהם הוא בא־כחה של שיטה מיוחדה ומשמש מרכז רוחני לחלק ידוע מן התישבים היהודים. העתון משפיע על קהל קוראיו ומושפע מהם; מדעת ושלא מדעת הוא כפוף אל הקוראים שלו, והם מצדם כרוכים אחריו ונאמנים לו.

ביחס כזה בין העתון וקוראיו צפין הכח המיוחד של העתונים באמיריקה. ומובן, שדבר זה גורם לצמצום המחשבה ולהגבלת ההשקפה על העולם ועל החיים.

בין כל העתונים יכול הוא ה„פארווערטס" להתפאר, כי לו יש קהל־קוראים מאמינים בו, שלא ימירו ולא יחליפו אותו באחר, ואפילו אם יבטיחו להם ש"י עולמות. אם הספר „לחסיד" כזה בגנותו של ה„פארווערטס", אז יטיל בכם חשד, כי מאויבי הפרולטריון אתם. כל מה שעושה ה„פָארווערטס", ואפילו אם נראים הדברים תמוהים ומכוערים, בודאי כהוגן עושה, ואין רשות להרהר אחריו. גם אלה מן הקוראים שאינם תמימים, ולא עוד אלא שנוטלים רשות לעצמם לבקר את מעשי ה„פָארווערטס", שלא מצאו חן בעיניהם, הרי מנסחים הם את דבריהם הקשים באופן כזה: ענין מכוער זה היה נאה לעתון פלוני או אלמוני, אך ה„פָארווערטס" לא היה רשאי לטפל בו. בקרת זו היא בבחינת: „השופט כל הארץ לא יעשה משפט"?

וכשם שיש לו לה„פָארווערטס" אוהבים עצומים ומעריצים נלהבים, כך הולך ורב משנה לשנה מספר אויביו המרים בין המתנגדים לדעותיו, ועוד יותר בין אלה שהיו חבריו לדעה.

ה„פָארווערטס" אינו קנין פרטי של יחיד, אלא העתון של המפלגה הסוציאליסטית היהודית, שהיא בוחרת בועד מיוחד, המנהל את עסקי העתון והמשגיח על דרכיו ומעשיו. הועד הזה בוחר בעורך, שהוא מקבל כח־והרשאה לנהל את העתון כרצונו.

כמובן, נמצאים תמיד עוררין על הועד, המותחים בקרת קשה על מעשיו, ועוד יותר גדול הקצף מצד האופוזיציה על העורך העומד בראש העתון למיום הוסדו, זה אחת עשרה שנה, שמצבו הולך ומתחזק, והאמונה בו הולכת ורבה.

ה„פארווערטס" הוא כעין ריפובליקה קטנה, שתמיד אתם רואים בה ריב־מפלגות על דבר ההנהגה, על דבר צעדים אי־פוליטיים כלפי חוץ, על דבר „שערוריות" במציאות או בדמיון, והמלחמה בלתי פוסקת בין ה„מרכז", העומד ומגין על ה־status quo, ובין ה„אופוזיציה" המרעישה עולמות בטענותיה ותביעותיה.

ה„מרכז", בדמות העורך של העתון והמחזיקים בו, עומד וקורא; ראו, הנה העתון של המפלגה שלנו הוא גדול וחזק כל כך, ומספר קוראיו מגיע לרבבות, ומשנה לשנה הוא מתפשט יותר ויותר. האין זה אות, כי העתון מתנהל בכשרון ודעת?

אך ה„אופוזיציה" טוענת: עד שאתם דואגים בעד הכמות, להרבות את מספר קוני העתון, מוטב היה אילו שמתם לב יותר אל האיכות, שלא תאבד לו לעתון תכונתו הסוציאליסטית, ולא יבאו בו דברים שאינם נאים כלל לסוציאליסטים.

ואמנם מנקודת־השקפתם צדקו הקוראים תגר על ה„פאר ווערטס" המשתדל לפשוט את צורתו הסוציאליסטית וללבוש צורה של עתון רדיקלי, במובן ההמוני של מלה זו, בכדי להגדיל את ה„צירקולישאן" (מספר החותמים והקונים) ואולם, כנראה, יודע העורך, שזה כשלשים שנה הוא עומד בתוך המחנה של הסוציאליסטים היהודים, כי הדעה הסוציאליסטית ב„טהרתה" אין לה מקום עתה בקרב הקהל הגדול שבאמריקה, ולכן הוא בולל אותה עם שאר הדעות המתהלכות בימים האלה, ו„תערובת" זו הוא מגיש לפני קוראיו הנאמנים. —

עורכו של ה„פארווערטס" הוא הסופר היהודי אב. קאהן.

לפני שתי עשרות שנים, בעת אשר האמיריקנים לא היו עדיין שרוים בפחד מפני העם היוצא מרוסיה ומכסה את עין הארץ, רגילים היו להביט על האימיגרנטים „הרוסים" כעל אנשים מופלאים ומפליאים בכשרונותיהם ובתכונותיהם. הרי נגלה לעיני אזרחי אמריקה אילימנט חדש השונה תכלית שנוי מן הטפוס השכיח של האימיגרנט.

בימים ההם קנה לו אב. קאהן פרסום רב בקרב העתונות האנגלית, שהרבתה לטפל בו ובכשרונו הספרותי, שמצאה בספוריו מחיי היהודים ברוסיה. הכשרון הזה אינו גדול ביותר. ולא כל שכן שאינו אוריגינלי. אך לפני הקוראים הנכרים, האנגלים, גלה אב. קאהן עולם חדש, אנשים חדשים, חיים חדשים. ואם נשים אל לב, כי הספרות האמריקאית יוצרת „גבורים" על פי שבלונה קבועה, אז נבין כי גבורי אב. קאהן, היו צריכים לקחת את הלבבות בחדושם בלבד.

זמן מה עבר אב. קאהן בעתונות האנגלית, ומי יודע אם לא חלם להתאזרח שם. אך, כנראה, התחיל מרגיש, כי נטע זר הוא על אדמה נכריה, ולעולם לא יתערה שם. והוא עזב את העתונות האנגלית ושב אל הרחוב היהודי.

אין ספק, כי בעל-כשרונות הוא האיש הזה, ועתונאי חרוץ הוא שלא רבים כמוהו. והרבה הרבה ממלאכה זו של עתונאי למד בבית-מדרשה של העתונות האנגלית, גם את הדברים היפים והטובים שבה וגם—את המכוערים והמקולקלים. ו„היחוס" הזה—שהיה סופר בלשון לועזית—העיר בלבות היהודים רגש של כבוד אליו. עד ששמחו מאד, כשהואיל להקדיש את כשרונותיו לעמו, ומה גם להמעמד היותר דל—להפרולטריון היהודי.

המפלגה הסוציאליסטית של היהודים באמריקה הושבת את אב. קאהן לאחר העמודים התיכונים שלה, עד שמסרה לרשותו את כל הרכוש שלה—את עתונה, שעליו גאותה, ובו היא רואה את כחה.

נראה הדבר, כאילו רכז אב. קאהן את כל כחותיו בבנין „המגדל" הזה, עד ששכח בשבילו את עצמו ואת תורתו...

העתון „פארווערטס" הולך וגדל משנה לשנה, הולך ומתפשט יותר ויותר, הולך ונעשה כח תקיף ומשפיע על דעת הקהל; ובמדה זו הולך ופוחת צביונו הסוציאליסטי, הולכת ומתמעטת האידיאליות, שהיתה לו בתחלת בריתו, הולך ומתרחק ממנו הטון האמיץ, שבו הצטיין בראשיתו.

ואם אחרי כל אלה אנו רואים, כי מלבד יחידים, „המתגעגעים על הימים הראשונים", שבעה המפלגה בכלל רצון מעתונה, ולא עוד אלא שמחבבת וגם מעריצה אותו, סימן הוא, כי זהו האספקלריא של הדור, כי מכוון הוא יפה אל הלך-רוח הקוראים שלו, כי שנה את צורתו ביחד עם השתנות הצורה של מפלגתו.

„המלומדים" שבעתון מתאמצים לדרוש תלי תלים של הלכות, כדי ליישב את שיטתו של אב. קאהן; הפובליציסטים גם הם משתדלים להרגיע את לבו של הקורא הסוציאליסטי, המתעורר לפעמים על איזה עון כנגד השולחן-ערוך של מרכס; והפיליטוניסטים מצדם משתמשים בכח הסטירה וההומאר, כדי לגרש את הספקות ואת הפקפוקים, המטרידים את מוחו של הקורא „הירוק".

וכך הולכת „שיטתו" של אב. קאהן וכובשת את „הפארווערטס" ומשעבדת לה את כל צבא העתון.

———

„העברי המלומד" של ה„פארווערטס" הוא הסופר ב. פייגנבוים, שבחוגי הסוציאליסטים היהודים בניו-יורק, יצא לו מוניטון כאחד „הגדולים".

פייגנבוים הוא יהודי פולני, מן הטפוסים המפורסמים של המשכילים מדור העבר „ששנו ופירשו", שקנו להם את שחרורם מתחת עול הדת אחרי מלחמה עצומה וארוכה, שנשתעבדו שלא מדעתם אל חוקי „שולחן ערוך" אחר, שכל עולמם הם רואים „באפיקורסות", הגורמת להם עד היום הנאה רוחנית רבה.

„המלחמה עם הדת והמסורה" הריהי לו מלחמת-מצוה, ופייגנבוים הולך ומקיים „מצוה" זו בהתלהבות מרובה, לא פחות מזו שהיתה לו בנערותו בשעת קיום מצות תפילין.

היהודי הצעיר הבא לניו-יורק מרוסיה, מן הארץ שהיהודים טרודים בה בשאלות אחרות, משתומם לראות על עמודי העתון היותר פרוגרסיבי את אותו הפולמוס ואותה מלחמת-דברים, שהיתה לה מקום בתקופת „החלוץ", בעוד אשר בתנאי הזמן והמקום גם זה, שאין בלבי חבה יתרה אל הדת, מוכרח להתגעגע אליה, בהיותו שרוי בתוך היבושת הנוראה של עיר-הביזנס, המחריבה את הלב היהודי.

אך כך היא דרכה של רוטינה: אין היא משגיחה בזמן ובמקום, אלא עושה את מעשיה על פי חוקים קבועים ועומדים.

ובכל שבוע ושבוע פייגנבוים בא אל קוראי ה„פארווערטס" בדרשה אפיקורסית ל„פרשת השבוע". כשהוא מגיע למעשי בראשית, הרי הוא מוצא שם סתירות למצב המדע בימינו; כשהוא מגיע לספור התורה ע"ד יעקב ועשו, הרי הוא חושב לו לחיב קדוש לתבוע את עלבונו של „דודנו" מידי יעקב שרמהו; ובפרשת הקרבנות ובפרשיות החוקים והמשפטים ודאי שפייגנבוים מוצא מקום להראות את רוב חכמתו ומדעיותו, המשמשות אצלו לזלזל ולגנות את היהדות.

לא רק המתנגדים לדעותיו של פייגנבוים מתמרמרים על דבריו אלה, שלפעמים קרובות הם נאים בפי איזה ליוטסטנסקי, אלא אפילו רבים מחבריו אין דעתם נוחה מטכסיסי-המלחמה שלו.

אויבי אב. קאהן, מקרב המחנה שלו, רואים גם בזה את „ידו" של מפקד-הצבא בכבודו ובעצמו, מתוך שה„פארווערטס" צריך להיות בעל-מלחמה, כדי שקוראיו לא יבאו עליו בטרוניא, ועל פי „שיטתו" בשנים האחרונות הוא נוטה ל„שלום" עם הבורגנים, הרי מוכרח היא העורך לאסור מלחמה על... הדת, לכונן אליה את כלי-התותח של הסוציאליות והמדעיות...

והרבה מן האמת יש בדברים האלה.—

(סוף יבא).

ד״ר שלמה רובין.

ביום י"ח שבט הלך לעולמו אחד מזקני דור ההשכלה, הד"ר שלמה רובין. בן שמונים ושבע היה במותו (הוא נולד בשנת תקפ"ג), ועד יומו האחרון לא חדל לכתב את מאמריו וספריו המדעיים, שמספרם עולה לעשרות. בכל שנות קיומו של „השחר", י"ב שנה, לא יצאה אף חוברת אחת, שלא בא שם דבר מאת הד"ר רובין (על פי רוב, ספרים שלמים במספרים מיוחדים).

בתקופת ההשכלה רואים אנו את המשוררים, הסופרים והחכמים רוצים להשפיע על דורם, לתקן את חיי היהודים,

להכנים את החיים החדשים אל עולמנו בשלשה דרכים.

המשוררים, כלומר האנשים שהיה בלבם רגש היופי, שהעולם הגדול מחוץ לגיטו לקח את נפשם בהודו והדרו, והאמצו „להכנים יפיפיותו של יפת באהלי שם". כל אלה, שבימינו אנו קוראים להם בשם „מליצים", היו בדור ההוא משוררים, אשר „הניב הנאוה" בלבד היה להם למקור תענוג איסטטי.

הסופרים, אלה שיצאו מתוך הגיטו בלב מלא מרירות על כל הכיעור ששרר שם, ערכו מלחמה עם „שומרי החומות", „מורדי האור", „המאשרים המתעים". הלוחמים האלה השתמשו בכלי זינה של הספרות: הסטירה, הבקרת החריפה, הלגלוג, ועוד ועוד.

וחלק אחד מן העובדים בספרות ההשכלה שמו פניהם אל „החכמה" להשתמש בה בתור כלי-תותח להרוס את „חומת הגיטו". ידוע הוא המשל של אחד מן החכמים של הדור ההוא: „פעם אחת נאספו אנשים רבים אל בית אפל לגרש משם את החשך, אלה באו במקלות, אלה באו במטאטאות ואלה—בחרב וחנית. היה ביניהם פקח אחד שאמר: טלו והדליקו נר, והחשך יעלם תיכף".

לתכלית זו היו מתרגמים בימים ההם ספרי-מדע, על פי רוב בעניני אמונות ודעות, כדי להורות את העם ולעקור מלבו אמונות תפלות ולהאיר לפניו את דרך החיים.

אחד מאנשי-המדע מן הטפוס הזה היה גם הד"ר שלמה רובין.

אם קוראים אנו בתולדותיו, כי נלחם האיש הזה עם החסידים בארצו גליציה, אין זה נכון, על צד האמת נלחמו בו.

הד"ר רובין, על פי מה שאנו רואים מספריו ומאמריו, לא היה לוחם מטבעו. בימי שחרותו היה מוכרח להלחם בעד חרות המחשבה לעצמו, בהיותו שרוי בתוך תנאים, שהעיקו על כל דעה חפשית. אולם גם לעת זקנתו, כשחדלה המלחמה מסביב לו, לא פסק הד"ר רובין מעבודתו המדעית בעניני פילוסופיה ותיאולוגיה, שהיתה כשהיא לעצמה חביבה על האיש הזה, שראה את עולמו בחרות הדעות.

הוא קבל מרבו שפינוזה, שאת ספרו „חקר אלוה" תרגם לעברית, לא רק את שיטתו הפילוסופית, אלא גם את תכונתו הנפשית: „לא לרגוז, לא לשחק אלא להבין".

וזוהי הסבה, שהשפעת הד"ר רובין על דורנו חדלה לגמרי. ספריו ומאמריו הם ענין עתה ליחידים האוהבים את העיון, אבל לא לאלה המבקשים עתה פתרונים על השאלה הגדולה של עולמנו היהודי: „לאן"?--

ל,—

מִכְתָּבִים מִגֶּרְמַנְיָה.

I.

נצחון גדול נחלה היהדות הלאומית בברלין, ולא עוד אלא שהביאה מבוכה ידועה תחת כנפיה את „מפלגת" היהודים היותר גדולה והיותר מסובכה: את „מפלגת" האדישים!

נצחון זה בא הפעם מבלי אשר קוו לו מראש, ממש בהסח-הדעת, ע"י רגלי הצעתו הידועה של יועץ-הסתרים פרופ. לודביג גייגר.

בהצעתו שישתתפו התלמידים היהודים שבבתי-הספר בחגי-הנוצרים הלך לשיטתו. שיטת הטמיעה והריפורמה הקיצונית. דרישות אלה אינן חדשות כלל, הד"ר אמיל לעהמאן, למשל, דרש עוד לפני י"ב-י"ג שנים כי יחוגו היהודים את חג „ראש-השנה" ביום הראשון לה' ינואר. הוא הוציא רק את המסקנות הקיצוניות מן התורה הריפורמית בכלל ומשטתו בפרט, והוסיף רק—שהממשלה צריכה לבא לעזרת היהודים בענין חשוב זה...

ולא לחנם הוא „יועץ-סתרים". לפני שנים אחדות נתן את עצתו נאמנה להממשלה, כי תוציא את הציונים מכלל האזרחים האשכנזיים, כי „פטריוטים גרועים" המה...

הממשלה ודאי לא תשים גם עכשו לב לדרישות „היועץ", כמו שלא שמה עד עתה לב להצעותיו, ובפרט שגם בני-מפלגתו, „היהודים הליברליים" כביכול, הבינו, שהגדיש המנהיג הפעם את הסאה ואחד מהם יצא במאמר חריף נגד הצעתו. אבל תוצאות המאורע זה כשהן לעצמן נכברות הן מאד. „מעז יצא מתוק". היהודים הפשוטים, ההמוניים ראו עתה בעליל, אנה פני גייגר ומפלגתו מועדות.

אך אי-ידיעתו של ההמון ואי-הבנתו את כל פרטי הפולמוס שבין המתבוללים והלאומיים עזרה להם לגייגר ולחבריו לתפוס את הנהגת הקהלה בידיהן, להיות פרנסי העדה וראשיה הרשמיים.

גם עכשו אין ההמון מתענין בפרטי הפולמוס, גם עכשו אין הוא מבין את ההבדל הרב שבין השקפות שתי המפלגות הללו, אבל עכשו אבדו לו אמונתו בהמתבוללים וביהדותם וגם — באנושיותם, אם אפשר לומר כן.

ההמון היה בוחר בה„מתבוללים" לפרנסי העדה, היה נותן להם את „קולותיו" מבלי שאל מה הן השקפותיהם, מפני „שגדולים" המה, „מלומדים", פרופיסורים, „יועצים" מכל המינים.

אבל על צד האמת כל „גדולתם" יחד עם התוארים המצלצלים מוטלת בספק גדול.

יותר משהיא באה לרגל ידיעתם הרבה ומפעליהם הכבירים על שדה המדע — היא באה הודות להשתדלותם של העשירים המפורסמים הרוצים בהתבוללות... סוד זה של גדולתו של גייגר המלומד נגלה הפעם במאמרים, שאחד מהם שנכתב ע"י סופר נוצרי ונדפס בהעתון „גינירל-אנצייגר", שהנהו רחוק מלאומיות עברית, עשה רושם מיוחד.

על אספות-המחאה שנאספו לרגלי „ענין-גייגר" נשמעו גם דברים קשים נגד שלטון הקהלה בכלל, נגד מנהגיו וסדריו, נגד העומדים בראשו ונגד מעשים-מבוערים רבים...

וכל הדברים האלה עם פרטיהם היו חדשים לגמרי להמון... והם עשו רושם כביר, ובודאי שלא ישכחו בימי הבחירות לשלטון-הקהלה שתהיינה בעוד חדשים אחדים.

וכדי שלא יפוג הרושם הזה ודאי שתדאג „אגודת הקהלה העברית החדשה" שנוסדה זה לא כבר, ושחבריה היו ראשי המדברים בכל אספות-המחאות הללו.

האגודה הזאת נוסדה ע"י הציונים והיהודים-הלאומיים, לשם כבוש הקהלה הברלינית, ומספר חבריה עולה כבר לאלפים. פרוגרמה מצוינת פרסמה האגודה הזאת. מלבד הדרישות הידועות כמו: בחירה שוה לכל בני העדה, יסוד מוסדים חנוכיים וקולטוריים עבריים וכדומה, דורשת האגודה שהקהלה הברלינית, שהיא היותר גדולה באשכנז, תגן על זכיות-היהודי, ותעסוק בפוליטיקה היהודית; שתעזור להסתדרויות היהודיות הגדולות, ותתענין בגורל יהודי ארצות-אחרות.—

הדרישות האלו תכנסנה בודאי עכשו ללבות המוני עמנו בברלין בפרט ובגרמניה בכלל, שהרי ברור הוא כבר, כי הפוליטיקה של הכנעה ופחד לא הביאה שום תועלת. אדרבא היא הזיקה במקרים רבים וגם—מה שנכבד ביותר בעיני ההמון—הממשלה עצמה אינה שמה לב לכל אלה הפחדנים והזוחלים... וראיה לדבר: המקרה עם הד"ר אמיל כהן.

הקוראים זוכרים בודאי את המקרה המבוער הזה. שלטון הקהלה הברלינית הסיר את הד"ר כהן ממשמרתו בתור רב מפני שהוא הודיע גלוי שציוני הוא, ולדעת השלטון, ציוני ושונא את „ארץ המולדת" היינו הך... והנה עתה נקרא הד"ר כהן לשרת, במשרת רב בקיעל. משרה זו לפי החוקים המקומיים (כידוע שוררים בכל מדינה ומדינה בגרמניה חוקים שונים אודות עניני הקהלה העבריה). היא משרה מדינית. בחירת הד"ר כהן נתאשרה ע"י הממשלה, והוא מקבל את משכורתו מקופת הממשלה, — אע"פ שהוא ציוני, כלומר שונא ארץ המולדת, ואע"פ, כפי שהודיעו באחת האספות הללו, שראשי-קהלת ברלין השתדלו שהממשלה תדע, ע"ד ה„סכנה" הכרוכה בבחירה הזאת, ואע"פ שבקיעל חונים אנשי-צבא מבני-ישראל במספר רב, וה-

צריכים לעתים תכופות לשמוע את נאומי הרב „המסוכן" הזה...

מאורע זה שפך אור על יחסה של הממשלה ועל פחדנותם של ראשי הקהלה.

בפוזנה נאספה אספה עממית גדולה שהשתתפו בה כאלף איש ע"י מחלקת „האגודה של האזרחים הגרמניים בני דת ישראל", שראשיה בברלין עומדים בתוך מחנה המתבוללים, לדון בדבר מצב יהודי חוץ=לארץ היושבים בגרמניה ויחס הממשלה אליהם. האספה החליטה פה אחד „כי גרוש יהודי חו"ל מגרמניה הוא דבר ה מ ח פ י ר את כל יהודי גרמניה. והועד=המרכזי של אותה האגודה מחויב ל מ ח ו ת נגד כל מעשה ומעשה כזה ולדרוש מהממשלה שתחדל מעשות זאת".

עכשו יש א י ז ו תקוה, שישים גם הועד=המרכזי לב להחלטה הזאת. אפשר שיבין סוף סוף שהכנעתו ופחדנותו מעירות אך בוז ומשטמה כלבות כל איש ישר אף—מקרב הנוצרים.

הנה קוראים אנו בהעתון הרציני „התרבות הרוחנית", במאמר אדות ה צ ו ע נ י ם כדברים האלה: „...הבדל גדול בין היהודים והצוענים. להיהודים יש היסטוריה יפה, ולהצוענים אין. היהודי נכנע ומשתחוה, וגם זוחל ובוגד בעצמו, בשעה שאפשר לו להוציא מזה תועלת, או בימי־צרה. אבל הצוענו מצטין תמיד בהכרת=עצמו. הצוענו מדבר תמיד אדות „לאומיותו" והיהודי— אדות „בני דתו"!..."

דברים כאלה שמעו יהודי=ברלין גם מפי זומברט ועוד—וכל אלה הם אנשים הידועים בתור ישרי־לב ונפש, שבשום אופן אי=אפשר לחשדם בשנאה לישראל... ומוכרחים גם איפא המתבוללים לחשוב על גורל ישראל בכלל ולפשפש במעשיהם ובטכסיסם.

וטכסיסם הלא ידוע הוא ומפורסם. הם מצאו אך תרופה אחת לשנאת עם=הארץ אל היהודים והיא: המלחמה עם האנטישמיים. המלחמה הזאת אמנם הועילה קצת. אנטישמי הוא עתה כ נ ו י ש ל ג נ א י, ואפילו הקונסרבטיבים מצאו עתה לנחוץ להשמיט את הסעיף ע"ד היהודים מהפרוגרמה שלהם. אולם השנאה לא נכחדה כלל.

בבית=נבחרי העם נשמעים כמעט בכל יום ויום דברים מלאי רעל נגד היהודים, ובבית=מועצות העיר בברלין שמעו הצירים היהודים מפי ציר ס ו צ י א ל= ד מ ו ק ר ט י, שאין להם להתערב בעניני העיר, מפני ש„אזרחי ירושלים" המה...

„מחיאת=כפים מצד כל הנאספים, הצירים היהודים צועקים ומוחים" — מוסיף הפרוטוקול הסטנגרפי...

ויש שהיהודים בעצמם מדברים ברוח זו, מובן, על יהודי ארצות אחרות. בעתונו של גייגר נדפס מאמר מאת יהודי=מתבולל, הד"ר לסינג, בשם „רשמים מגליציה".

בהמאמר הזה אנו מוצאים „פנינים" יפים כאלה: היהודי הגליצאי נכון בעד פרוטות אחדות, להשבע שבועת=שוא... כל יהודי גליצאי נכון למכור את בתו לזנות. לו, להכותב עצמו, הציע יהודי אחד את בתו והלל לפניו את יפיה ובחרותה... כל יהודי גליצאי הוא רמאי; בין יהודי גליציה יש כתות דתיות שונות, המסתירות מאת כל איש זר את מעשיתן, מנהגיהן ותפלותיהן... ועוד ועוד „אמתיות" כאלו.

המאמר הזה „זכה" בזמן קרוב לפרסום רב. כל העתונים האנטישמיים באשכנז ובאוסטריה שבו והדפיסו אותו בתור דברי „עד נאמן", ונקל לשער את הרושם שעשה הדבר הזה בחוגי הנוצרים והיהודים.

עד כמה גדולה ידיעתו של ה„עד הנאמן" הזה ביהדות בכלל, ועד כמה נאמנים דבריו בפרט, מעיד ספורו, שראה את יהודי קרקוי מתפללים ב ל י ל ש ב ת מ ל ו ב ש י ם ב ט ל י ת ו ת פ ל י ן...

אולם לגייגר אחת ה י א, אין הוא בוחן ובודק, כנראה. המאמר מתאים ל ש י ט ת ו להשניא את יהודי־המזרח בעיני יהודי־המערב—ודי. היהודים האלה „מפריעים" באופן ישר ובלתי־ישר בעד ההתבוללות, ומצוה לשים אותם לחרפה וללעג.

מם. פאזין.

ברלין.

ברוסיה.

(השבוע).

המכונה הפרלמנטרית שבה לעבודתה. הדיפוטטים מתהלכים קודרים ועגומים. קבלת=הפנים שפגשו בימי המנוחה בערי־השדה לא עוררה את רוחם כלל. העם אינו מרגיש שום חבה למוסד=הנבחרים שלו, המדבר ומדבר ואינו עושה כלום. החוקים, שכבר נתקבלו בהדומה, מונחים כאבן שאין לה הופכין בלשכת מועצת=הממלכה, ושם יחכו עוד עידן ועדניך עד אשר יפנו הזקנים והישישים את לבם אל מעשי „הנערות" האלה של הדיפוטטים.

בשאלות אחדות נראה היה הדבר, כאילו התגבר היצר של האופוזיציה, כנהוג בימים הראשונים של ישיבות הדומה. דנו ע"א התקנות בדבר קבלת התלמידים לבתי־הספר העליונים. פ ו ן = א נ ר י פ הגין בשם מפלגתו על הנחיצות לפרסם תקנות חדישות בנידן זה, ולא לחכות עד אשר יצא מוכן מלשכת המיניסטריום ספר־התקנות של האיניברסיטה. הכונה היתה בזה להכניס סדר בענין קבלת היהודים להאיניברסיטאות. זאת הבינו גם בא=כח של הממשלה א ו ל י א נ ו ב, וגם הימניים מ ר ק ו ב השני וט י מ ו ש ק י ן. האחרונים טענו, שבתי־הספר העליונים מלאים יהודים כילק, ולכן דרוש ל ה ג ב י ל את קבלת היהודים. ברוב דעות השילה הדומה חוב על הועדה להשכלת העם להכין הצעה בנידן זה.

כך קרה להצעתו של הדיפוטט האוקטיאבראי הימני, ג ר י ם, שיעקן סעיף מפורש בהצעת־החוק ע"ד בית=הדין המקומי, כי אין היהודים יכולים להבחר לשופטי=שלום. בעקרו של דבר הרי יודעים האוקטיאבראים, כי ל מ ע ש ה לא יבחרו היהודים לשופטים, ולכן ותרו על סעיף זה.

אין להביא מזה ראיה על השקפתם הכללית של האוקטיאבראים בשאלת היהודים. ואף=על=פי שנשיא־הדומה חומיאקוב חוה את דעתו בשיחה עם אחד הסופרים, כי דרוש לקבל את ההצעה על אדות בטול תחום=המושב, שאומר ניסילוביץ להכניס להדומה,—אין ללמד מזה שתצדד המפלגה בזכות הצעה זו. שאלת=היהודים ופתרונה אין הם להם ענין של ה כ ר ה פ נ י מ י ת, אלא מעין ספיקולציה. אם יהיה צורך להקריב איזה דבר לטובת בצרון מצב הפרקציה ואם יהיה דבר זה שאלת היהודים — ודאי שלא יפקפקו אף רגע ויביאו את „הקרבן".

המרכז האוקטיאבראי שבדומה מתחיל מתמוטט. שני האגפים, מימין ומשמאל מפוצצים אותו ומוציאים מתוכו אבן אחרי אבן. מספרם קטן גם ממספר האגף הימני וגם ממספר האופוזיציה המאוחדת. ואם לא יקבל המרכז עזר וסעד מן הצד—לא יוכל להתקיים. לשמאל לא ילך, במובן. גם בסיסיה הקודמת כמעט שכרתו חברי־המרכז ברית=שלום עם הלאומיים וגם עכשו קרובים הם לאלה האחרונים, אולם להתאחד עם הלאומים לא יוכלו, בטרם שיבטיחו לתמוך בשאיפותיהם של אלה בשאלת היהודים.

ושאיפות אלה הוברר למדי. בתוך הפרקציה הלאומית היו זה מכבר סכסוכים בדבר השאלה היהודית. חברי הקומיסיה, שנבחרה לשם עריכת הפרוגרמה של המפלגה החדשה, נפרדו בדעותיהם. הרוב רצה לקבוע סעיף מפורש ע"ד הגבלת זכיות היהודים והמועט התנגד לזה. כשנמסרה ההצעה להמועצה הראשית של המפלגה נמצאו רק שלש דעות כנגד קביעת הסעיף. ואפשר לחזות מראש, כי גם האספה הכללית של הלאומיים תסכים לדעה זו. והאוקטיאבראים, אם יחפצו לכרות ברית עם הלאומיים, יהיו מוכרחים איפא להחמיר בשאלת היהודים, אם לא ש י ב ד ל מועט אוקטיאברי מתוך הרוב וביחד עם האופוזיציה יכריעו את הכף לטובת היהודים.

בכל אופן אין לחשוב, כי בסיסיה זו תעלה שאלת תחום המושב על הפרק. הפרקציה האוקטיאבראית, שהיא בעלת־סמכא בזה, כבר החליטה: לבור בסיסיה זו רק שאלות חשובות אחרות, כגון: שאלת בית=הדין המקומי, שאלת שנוי ההנהגה החקלאית למיניסטריום=מיוחד לעבודת־האדמה ועוד. ומלבד אלה לעסוק רק בענינים פעוטים, אחרי שלא תספיק מועצת=הממלכה לדון ולקבל גם את אותם החוקים, המונחים בלשכתה עוד מימי הסיסיות הקודמות.

הסערה שהטיל הצירקוליאר, הממעיט את מספר התלמידים היהודים בבתי־הספר למסחר, טרם קמה לדממה. מנהלי בתי=הספר, הנעדרים המפקחים. חברות הסוחרים והערונים אינם יכולים לשוב למנוחתם, הם רואים בעליל את הסכנ־

[...]ספת לבתי-הספר הללו אם תקבע הלכה זו למעשה. ונמצאו לנו מגינים אפילו מצד כזה, שלא פללנו לו כלל. מי פלל, כי הריפורטר הביסרבי סינדינה, אחד ממקורבי קרושיבן, ימליץ על היהודים? אבל כך היה מעשה, ובמועצה של ראשי ועדי הגירזאות, חברי ועדי־המפקחים של בתי-הספר למסחר נשא סינדינה נאום, שבו צייר את המצב הקשה, שתעמידה כן פקודת המיניסטר את בה"ס האלה. אם תצא פקודה זו אל הפועל, אז יסגרו הרבה בתי-ספר, מפני שהם קיימים ביחוד בכסף הסוחרים היהודים ובשכר־הלמוד של התלמידים היהודים. ואחרי נאום נמרץ זה נתקבלה החלטה לפנות לסטוליפין, [...]יבצוב ולטימאשוב בהשתדלות לבטל את הפקודה הזאת.

ויש לשער, שתמלא השתדלות זו. כמו שנמלאה השתדלותו של הרב [...]ונכרי לטובת היהודים הבוכריים, שהיו עומדים להגרש ממקומות מושבותיהם [...]ים הראשון לינואר בש"ז. הגרוש נדחה שוב עד שתתברר השאלה במועצת המיניסטרים. וגם זו האחרונה בודאי שתוציא היתר למאות המשפחות העשירות, הנחוצות למדינת בוכרה והמביאות תועלת [...]ינה ועוזרות להפרחת המסחר והחרושת בחבל זה.

מטעם זה עצמו יש לשער, כי תמלא גם השתדלותם של חברי ועד [...]גייאים והסוחרים: לתת זכות-ישיבה מחוץ לתחום ליהודים סרסורי-הבירזה [...]בלעדם אין המסחר יכול להתפתח.

הטרגי-קומידיה בבאקו העסיקה בשבוע זה את הכל.

קרה מקרה מעין אלה שהסכינו להם ביחוד יהודי קיוב: נערך „ציד" [...]ייב. אבל בבאקו נערך „הציד" לא בלילה, אלא בחצות היום, ברחובות [...]יותר הומיים, על-יד בית הבירזה ההומה מאדם. בבוקר לא עבות אחד העמדה פתאום פלוגת שוטרים ופקידי-רובע ברחובות שעל-יד בית הבירזה, וכל יהודי, [...]א ארמיני, שפניו דומים ליהודי, שעבר לתומו על פני הפלוגה, נעצר בלכתו ונאסר [...]הובל לבית-הפקידות. באופן כזה נעצרו ששים ושלשה אנשים והובלו דרך [...]בות העיר לעיני קהל הטטרים והארמינים, המביטים ומשתוממים למראה זה [...]בית הפקידות נעשו בדיקות בתעודות היהודים, ואלה, שלא היתה להם זכות [...]ישיבה, נרשמו בפני עצמם ותעודותיהם לוקחו מאתם.

המאורע הזה הטיל סערה גדולה בכל העיר ועורר התמרמרות בקרב [...] השדרות הצבוריות. הבירזאים מהרו להביע מחאה כנגד המעשה הזה.

הלכה דיפוטציה לשר-העיר לקבול לפניו על העול שנעשה ליהודים. [...]שובתו של שר-העיר היתה זו הרגילה במקרים כאלה: צריך לשמור את החק.

אז החליטו עסקני הבירזה היהודים מבעלי ההון, גם אלה שיש להם זכות הישיבה בבאקו, להביע מחאה באופן אחר: כל היהודים, לרבות גם [...]ריסטים, הכריזו בויקוט על הבירזה וחדלו לבקר אותה. עברו, עברו יומים, [...]בירזה נתרוקנה מאדם, היסוד היותר תוסס והיותר חי היה חסר בה, ואפני [...]ים נעצרו בלכתם, עד כי השפיע הדבר לרעה על מהלך המסחר כלו. ותגדל [...] בקרב הסוחרים, ופקידי הממשלה גם הם הרימו קול צעקה, כי סחר [...] ירד. ורק אז פרסם שר העיר הודעה רשמית בכל העתונים, כי ה„ציד" [...]ערך רק מפני שדרוש היה למצוא בין סרסורי־הבירזה פושע נעלם אחד, אך [...]הבא לא יעשה עוד כדבר הזה, וכל עסקני הבירזה יכולים להמשיך את עבודתם [...]. ורק אחרי הודעה זו התחילו שוב אולמי הבירזה מתמלאים. הסרסורים [...]יהודים שבו לעבודתם, והבויקוט הוסר!

המועצה שעל-יד המיניסטריום לעניני-פנים שנקראה לדון בשאלת ההגרה [...]ת וממשיכה את עבודתה. בלי הסכם כל חברי המועצה וכנגד דעתם המפורשת של החברים היהודים שבמועצה פסק נשיא המועצה להלכה, כי [...]הנחה בדבר קבלת תעודת-מסע של חוץ-לארץ בלי מחיר ניתנת רק לנודדים [...]יוצאים באניות רוסיות מחופי רוסיה. אך הנודדים הנוסעים דרך חופי חוץ-לארץ משלמים כקודם 15 רובלים בעד תעודת־המסע של חוץ-לארץ. אלא [...]ל את יתר המכשולים המונחים בדרך קבלת הפספורטים.

בהחלטה זו חיבה המועצה מאליה את הנודדים היהודים להיות תלויים [...]א הדעתן של חברות האניות הרוסיות ולנסוע בדרך הים זמן יותר רב מבאניות [...]. הידות לזה בודאי לא תבטל גם צרת הסוכנים החשאיים, שדרי רוב הנודדים, היוצאים למדינות הים לא דרך חופי רוסיה, יהיו מוכרחים שוב [...] עצת הסוכנים החשאיים.

[...]עתה השני: הנחה חלקית לטובת הנודדים היהודים ועד ההגרה של יט"א

בקיוב. כל הנוסעים לגלוויסטון בעזרת חברת יט"א וסוכניה מקבלים הנחה גדולה ממחיר כרטיסי-המסע במסלות-הברזל הרוסיות. חשאלה בדבר נתינת הנחה כזו לכל המהגרים היוצאים מרוסיה טרם נפתרה במועצה לעניני ההגרה.

„הקבוצה העממית" טרם שבה למנוחתה, אחרי המאורע שאירע בשעת הבחירות אל הועד של חברת „מפיצי-ההשכלה", והפרוד בין המצדדים בזכות ווינבר ובין המתנגדים לו הולך וגדל דוקא בו בזמן שהאחדות נחוצה להם כי בעוד ימים מועטים, ביום 24 בפיברואר, תקרא אספה של באי-כחם של כל סניפי חברת „מפיצי־השכלה" לדון בשאלות היותר חשובות בחיים הקולטוריים של יהודי רוסיה, כגון בדבר הטפוס הנורמלי של בית-ספר יהודי, בדבר חנוך מורים, בדבר חדרים ומלמדים, ועוד.

אולם נחמה אחת יש להם לחברי „הקבוצה". אם נוצח ווינבר בבחירות לועד „מפיצי-השכלה" נצח סלוזברג בבחירות לועידת הרבנים. אמנם נצחון זה בא לו לא בהיסח-הדעת. כפי שמודיעים העתונים נערכו הבחירות לכתחלה באופן כזה, שיוכל מר סלוזברג להבחר. הדבר הגיע לידי כך, שנפל בבחירות לועידת הרבנים גם הרב הפטרבורגי.

חבר הדומה פרידמן הצליח סוף-סוף לאסוף את מספר התתימות הנחוץ על הצעת-החוק, המזכה גם את המורים היהודים ליהנות מקופת-הפרסים של המורים. על ההצעה חתמו גם ציריס אחדים מתוך מפלגת האוקטוברים והרבה דפוטטים מתוך האופוזיציה.

העול הנעשה למורים היהודים הסב עליו זה כמה את עיני הצבור עוד משנת 1852 התחילו, בפקודת מיניסטר-ההשכלה, לגבות משכרם של המורים היהודים שני אחוזים וליסד מסכומים אלה קופת-תמיכה להמורים היהודים לעת זקנתם או מחלתם. אך עד היום לא זכו המורים היהודים ליהנות מקופה זו. ויש תקוה, כי הדומה לא תדחה את ההצעה הזאת, המחזירת להם כמעט רק את אשר הכניסו.

יש יהודים ברוסיה, יהודים גדולים, שאנו שומעים את שמם בשני מקרים: כשהם נזכרים ברטט של חמה ושנאה גלויה או כבושה ע"י האנטישמיים, ומשמשים מופת וראיה שצריך להגביל את זכיות היהודים הנבנים מחורבנה של הארץ ויושביה,—או כשהם כורעים ומשתחוים לפני השונאים.

אחד הגדולים האלה הוא העשיר היהודי אלעזר פוליקוב.

ברחוב היהודים כמעט שאין אנו פוגשים את שמו, אולם מפורסם הוא בעולמם. בפי האנטישמיים הריהו סמל העלוקה היהודית המוצצת את דמי הרוסים. לשוא נסה לא אחת להרים תרומות לצרכי הנוצרים להקדיש רבבות לטובת בתי תפלותיהם. נדבותיו נתקבלו ומתקבלות, אבל היחס של שנאה ובוז לא נשתנה.

אי הצלחתו זו היתה לו רק לאות, כנראה, שמעטים ודלים מעשיו. וכשנזדמן לו מקרה הלך ועשה מעשה גדול, שצריך להוכיח בעליל, שאע"פ שיהודי הוא, אין לו חלק בעם הזה.

הנסיך משצרסקי, זה שדורש חמשים שנה על השנאה ועל המשטמה להיהודים, ועל הנחיצות לרדוף באף ובחמה את העם הדל הזה, שבניו הם בעלי-כשרון יותר מדי, חגג זה עתה את חג יובל החמשים לעבודתו. לחג יובלו זה שלח לו גם פוליקוב טלגרמה של ברכה, הכנעה ואהבה וכה הוא כותב: „אני מברך מקרב ולב את הוד נסיכותך ליובל החמשים של עבודתך הפובליציסטית המועילה ושולח אני אליך את משאלתי הנאמנה כי תעבוד עוד שנים רבות את עבודתך המועילה לטובת הצבור".

אולי ישכח הנסיך את יהרותו של ידידו ויראה ויוכח כמה רחוק הוא מכל „הקהל הנבזה" הזה...

בַּצִּיּוּנוּת.

מכתב חוזר № 1.

הקונגרס הציוני התשיעי, שלא רק הציונים, אלא כל הצבור היהודי חכה לו בכליון עינים גדול כל כך, היה כבר לנחלת

ההיסטוריה. לנו, שהשתתפנו בקונגרס זה, קשה להוציא עליו עכשו משפט אוביקטיבי, לציין את ערכו ומקומו בתנועתנו. יכולים אנו רק — וזו היא חובתנו — לבאר את אותם הרעיונות שהביאונו לידי הפולמוס נגד ההנהגה, לשפוך אור על מהלכו של פולמוס זה, להעריך את מצב התנועה אחרי הקונגרס ולתאר בקוים כוללים את הפרספקטיבות של העתיד.

הפולמוס בעד השלטון וההנהגה ודאי שהיה מרכזו של הקונגרס, אולם הוא לא מלא את הקונגרס כלו, שעסק גם בענינים אחרים ופתר שאלות חשובות העומדות על הפרק. ולפיכך קודם שנעבור לבירורן של סבות המלחמה וטיבה מוצאים אני לנחוץ לספר ע"ד עבודתו החיובית של הקונגרס בכלל.

מצב התנועה. הקונגרס התשיעי נתן לנו תמונה יותר שלמה ממצב תנועתנו משהיו נותנים הקונגרסים הקודמים. בפעם הראשונה ניתן לנו חשבון מפורט של הסכומים הנמצאים ברשות מוסדותינו השונים. רכושנו עולה כידוע ל־7½ מיליון מרק, סכום מצער לעומת תעודותינו הגדולות, אולם לא קטן כלל, אם נשוה אותו עם הסכום שהיה לנו לפני שנים אחדות ואם נעלה על לבנו, שסכום זה הילך וגדל, הולך ומתרבה.

גידול זה של רכושנו מראה בלי ספק על התפתחות התנועה. אולם לא רק בזה אנו רואים את סימני ההתפתחות. הולך ומתרבה גם מספר השוקלים: בשנה התשיעית לקונגרס היה מספרם 67,300, בשנה העשירית (שנת הקונגרס בהאג) 88077, בשנה העשתי עשרה—76,560 ובשנת השתים עשרה, כלומר שנת הקונגרס בהמבורג 106,200, צריך להעיר עוד, שבכל שנה ושנה באים אל הקופה המרכזית אלפים אחדים של שקלים של השנה הקודמת, ושעל צד האמת גדול מספר השוקלים השתא משהוא נרשם בהרשימה. גם ההכרה הלאומית הולכת ומתחזקת, ולא רק באותן הארצות שבהן יושבים ההמונים היהודיים, אלא גם באותן הארצות, שבהן לא היה היסוד הלאומי חזק אפילו בתיך הציונות. מספר העתונים הציוניים נתרבה בכל הארצות, ויחד עם זה נתגדלה השפעתה של התנועה על מהלך חיי היהודים.

צריך לציין שזו הפעם הראשונה, שהדין והחשבון לא הסתפק בספיר עובדות מחיי המפלגה בלבד, אלא נתן ציור ממצב היהודים בכל הארצות ותאר את הרגעים היותר חשובים בחייהם בתקופת החשבון. הודות לזה הובלטה עיד יותר תמונת התנועה על גבי ציור חיי העם והתפתחות הרעיון הלאומי.

המאורעות בטורקיה. הקונגרס התשיעי היה הקונגרס הראשון שנתאסף אחרי המהפכה בטורקיה. מובן, שהכל חכו, שיתן הקונגרס תשובה רשמית על כל אותן השאלות— שאלות הפרוגרמה והטכסים — שהעמידו על הפרק המאורעות בטורקיה. ואמנם ניתנו תשובות אלה בנאום הפתיחה של הנשיא ובנאומו של נורדוי שבא אחריו. הנאומים האלה ידועים הם למדי, ואין צורך איפא לשוב ולמסור את תכנם. בשניהם נסמנו באופן ברור מטרותינו והוברר, עד כמה אין יסוד לכל אותם החשדים שחושדים את הציונים, שרוצים הם לקרוע את א"י מעל ממלכת טורקיה. תשובה רשמיה זו, שניתנה על השאלות הרבות שנשאלו בזמן האחרון מכל הצדדים, נתאשרה קודם שנקראה מעל הבמה ע"י הועד הפועל הגדול.

נאומו של נורדוי מלא אחרי הדקלרציה של הנשיא. הוא הדגיש ביחוד שאין לשנות את הפרוגרמה הבזילאית ובאר, איך צריך להבינה ולפרשה. אין פה מקום לנתח את הנאום המדיני הגדול הזה, אולם צריך לציין, שיקר לני נאום זה ביחיד בחלקו המכיל את התשובה המלאה גאוה לאומית, שנתן נורדוי לאוהבינו הטורקים והיהודים שפני אלינו בעצותיהם לוהר על דרישותי הלאומיות. אין הציונות מוותרת על שאיפתה ליצור תנאי נורמליים של חיים לאומיים בשביל העם היהודי בא"י. תשובו זו של יהודי בן־חורין, שאין הוא רוצה להביא לקרבן את משא נפשו, את נשמת התנועה בשביל תועלת מדומה — תשובה ראויה לציונות, לתנועת התחיה והגאולה של העם היהודי.

ובביאורו להפרוגרמה הבזילאית. הרס נורדוי את אחד הרעיונו שעמד עכשו למכשול על דרך התפתחותה של המחשבה הציוני. נורדוי הודה באופן ברור, שרעיון הצ'רטר אין הוא כבר היסו והבסים של עבודתנו המדינית, ויש לו רק ערך היסטורי. בזו נתקרב נורדוי אל אותה ההבנה של הציונות המדינית, שא נוסחתה נתנו ככר בהלסינגפורס. בנידן זה אין איפא כבר שו הבדל עיקרי בין ההבנה הציונית של הציונים "המערביי ו"המזרחיים".

העבודה בא"י. שאלת העבודה בא"י תפסה את המקו היותר גדול בין השאלות, שעסק בהן הקונגרס. הוכיחים בשאל זו לא היו עיקריים כלל, שהרי בשאלה זו אין כבר ניגודי עיקריים בין הקבוצות הציוניות השונות. ההבדל שביניהן הוא יותי בפרטי המעשים באופן עשיתם, בהטימפו של המעשים, בהטכסי משהוא בהעיקרים שצריך להניח ביסוד המעשים האלה. שא העבודה בא"י יצאה מחוג הוכוחים העיקריים ונכנסה כבר לח איתן השאלות המעשיות, שכל פרט ופרט מקבל בהן חשיבו ידועה.

לפיכך כמעט שאי־אפשר לספר בקצרה את תוכן היכוחי ולציין במלים אחדות את תכונתם. הובלט גם בהם צד אחד שהוא נוגע יותר אל הפולמוס נגד ההנהגה, וזהו האי־רצו במעשיה בא"י בכלל ובמעוט פעולתה בפרט, אולם בצד זה עו נשוב נעסוק.

את המקום הראשי בוכוחים ע"ד העבודה בא"י היתו יכולה לקחת שאלת יסוד המוסד לקרדיט אגררי, שהרבו לדב אודותיו לפני הקונגרס. אילם גם שאלה זו לא עוררה הפע שום התנגדות, וכל הקונגרס בלי יוצא מן הכלל הסכים להצע לבחר ועדה, שתמשיך את עבודת ההכנה בענין זה ותגש ליסו המוסד, כשרק יתקבל הרשיון.

גם הצעתו של אופנהימר בדבר יסוד מושבה קואופרטיבי לא עוררה התנגדות ווכוחים. ולא עוד אלא שנאומו ש אופנהימר, שבא, לפי דבריו, בפעם האחרונה לתבוע מן הקונגר מה שהבטיח לו, היו לו תוצאות ממשיות. הוחלט ליסד חבר מיוחדת לשם נסיון זה, שהוא חשוב מאד לכל הדעות, שגדולי תהיינה תוצאותיו לישוב הארץ, אם יצליח, ובימי הקונגר באותן השעות המעטות שאחרי הנאום נתאסף סכום של 10000 פרנק לטיבתה. הקה"ק תבא לעזרת המפעל הזה, אולם רק כשיהיה לו לפחות מאה אלף פרנק.

וכוחים קצרים אבל נלהבים עוררה רק הצעתו של יוליו סימון בדבר הליקבידציה של עסקי הבנק באירופה והתרכזו בא"י. הצעה זו לא היתה חדשה. ע"ד הצורך לרכז את כס הבנק בא"י דברו כבר שנים רבות. הפעם התנגדו לזה לא מ הצד העיקרי, אלא מן הצד המעשי, התנגדו יותר אל נוס ההצעה מאל תכנה. סוף סוף נתקבל העיקר — התרכזות כס הבנק בא"י—אף על פי שהנוסחה שונתה שנוי רב.

אלה הן התוצאות הממשיות היותר חשובות של הוכוחי בדבר העבודה בא"י, אם לא נביא בחשבון את הרצעות הפרטי הרבית שקצתן נתקבלו ורובן נדחו. עבודת המחלקה הארצי ישראית, שלנשיאה הביע הקונגרס את אמונו כמעט פה אח

תמשך הלאה ולא תשנה את צורתה, אלא תתפתח ותשתכלל עוד יותר.

הוכוחים ע"ד פעולות הועד הפועל הקטן. בזה נגמרה עבודתו החיובית של הקונגרס. אנו עוברים לנקודת המרכז של הפולמוס. הוכוחים ע"ד הדוה"ח של הועד הפועל, כלומר ע"ד פעולותיו של הועד הפועל הקטן היו הפעם נלהבים מאד, ובהם נתרכז הפולמוס נגד ההנהגה. מה היה טיבו של פולמוס זה?

הפעם נבדלה הבקרת של פעולות ההנהגה מהבקרת ביותר קשה, שנשמעה על הקונגרסים הקודמים, במטרתה המסוימה והברורה להביא שנויים ידועים בהרכבתה ובאופן בחירתה של ההנהגה. תעודתם של המבקרים, של האופוזיציה, היתה הפעם שונה מתעודת המבקרים בהקונגרסים הקודמים: הם היו צריכים הפעם לא רק לערער על מעשה זה או אחר, אלא על כל השיטה או חסרון השיטה שבפעולות ההנהגה, הם היו צריכים להראות ולהוכיח, שההנהגה בהרכבתה הנוכחית אי־אפשר היה לה למלא את תעודותיה הגדולות וליהנות הנאה מרובה מאותם התנאים הטובים שנתהוו בתקופת החשבון. האופוזיציה בקרה את פעולות ההנהגה מתוך שיטה מסוימה ושלמה, ואי־אפשר היה לה איפא לסיים בזה שרגילה היתה לסיים האופוזיציה של הקונגרסים בימי הרצל—בהבעת אמון להנהגה. אז לא היתה הבקרת אלא הערות פרטיות, אמרו: דבר זה נעשה כך וכך ומוטב היה אילו נעשה כך וכן, הפעם היו הדרישות והתלונות והבקרת עיקריות, ומקורן היתה—שיטה ציונית שלמה.

מה היתה שיטה זו שלשמה נהלה האופוזיציה את מלחמתה ועל מה הגינה ההנהגה?

הנסיון שנעשה על הקונגרס השמיני, שבחר את הנשיא ונתן לו רשות לצרף אליו שני חברים כרצונו, לא הצליח. הועד הפועל לא היה ועד של חברים, לא נרגש בתנועה רצון אחד מאחד את כל הפעולות, ההנהגה המרכזית של התנועה נהפכה והיתה ללשכה שעל יד נשיא הועד הפועל. אולם מה שנכבד ביותר הוא זה, שלתנועה לא היתה כמעט שום הנהגה מדינית, וברגעים היותר חשובים, אחרי המהפכה בטורקיה, למשל, אי־אפשר היה להביא את ההנהגה לידי כך, שתתן את ההוראות הנחוצות. הועד הפועל הקטן חדל להיות למנהיגה הרוחני והמדיני של התנועה.

אם היתה איזו שיטה להנהגה, היתה זו השיטה שביסודה מונח העיקר, שלפיהו צריך לחכות בפעולות חשובית עד שיתאסף כל העם תחת דגל הציונות, וזו תהיה לכח גדול. ורק כשנטה נשיא ההנהגה משיטה זו, היתה עבודתו פחות או יותר פוריה. להועד הפועל הקטן חסר המעוף, שבכחו לעורר ולמשוך את ההמונים. המוסדים התאבנו, שכינת־התנועה נסתלקה מהם, — וההסתדרות נהפכה למכונה, משוללת רוח חיים, ללשכה ביורוקרטית. צירי א"י הוסיפו עוד על כל הבקרת הקשה הזאת, שהפוליטיקה של הבנק בא"י משוללת היא רוח ציונית, שאין היא שמה לב לדרישות של דעת הקהל שבארץ, של עסקני הישוב החדש. הם התאוננו שאין שמים לב לתביעות התרבותיות של יהודי א"י, שאין משתדלים לסדרם ולאחדם לכח גדול וחשוב.

ומחשבה אחת יסודית היתה להם לכל המבקרים, לכל האופוזיציה; ההנהגה לא מלאה את תפקידה של הנהגת תנועה לאומית־מדינית, לא הבינה ולא ידעה ליהנות מתנאי הרגע הטובים, צמצמה את כל הפעולות בשבלול ההסתדרות ומוסדותיה והזניחה לגמרי את התנועה ואת תביעותיה.

על פעולות ההנהגה הגין ה. וילפסין בעצמו. המדברים הראשיים, מצדדי ההנהגה, לא הוסיפו כמעט כלום על הוכחותיו הוא ורק חזרו וטענו, שבקרת כזו משפילה את התנועה, שמבקרים רק אלה שהמעיטו לעבוד ושמעלימים המבקרים על הצד החיובי של פעולות ההנהגה.

צריך להעיר שהבקרת נמתחה רק על פעולותיו של וולפסון. בחבריו בהנהגה—כפר. וורבורג, מנהל המחלקה הארצישראלית, ובמר כהן, מנהל הבנקים, לא נגעה כלל, שהרי הנהגת התנועה נמצאה כולה בידי הנשיא.

והוא לא רק הגין על הנהגתו ופעולותיו, אלא לפעמים התנפל מצדו על האופוזיציה. לא שכח לזכור את המלחמה נגד הרצל בשעתו, שהורידה אותו, כידוע, לקבר, היה מזכיר גם את משה רבנו שגם נגדו נלחמו וביחיד הדגיש, שבאו אנשים עם החלטות מוכנות ורוצים הם לכפות על הקונגרס הר כגיגית, ועל הבקרת העיקרית, על התלונות שנסתלקה מן התנועה נשמתה הגדולה כמעט שלא ענה, אלא בדברי לעג ע"ד בעלי הרעיונות הגדולים כנוסיג וזנגביל, ולא עוד אלא שבדבריו שחזר עליהם פעמים הרבה, שהוא סוחר מנוסה וסדר את הלשכה ואת הפיננסים של ההנהגה באופן נעלה, עד שאין לה עכשו להנהגה שום חובות, כאילו חזק את דברי האופוזיציה. — אופוזיציה זו ביחוד „הרוסים", לפי דבריו, אין הם מבינים את חשיבות הסדר והדיסציפלינה. על ועידתם אין הם יכולים לבחר באיש אחד לנשיא מפני המחלוקת שבין אוסישקין וצ'לינוב ובוחרים בנשיאות בעלת חמשה אנשים, וסדרים כאלה הם רוצים עכשו להכניס לתוך ההסתדרות הכללית. היא מבקר גם את וורבורג שאין לו עיקרים מדיניים וקורא פרזה אחת ממכתבו אל כהון, שצריכה להפיל צל ולעורר חשד על קנדידט זה להנהגה החדשה.

זו היתה ההנהגה.

אי אפשר להגיד שהיא הוכיחה, שלא צדקו המבקרים, אבל את הרושם הדרוש עשתה. הקונגרס הביע אמון להמנהיג.

אמנם רצתה האופוזיציה להעמיד נוסחת אמון מוגבלת — אמון בעד העבודה הפיננסית והאדמיניסטרטיבית, שחזר עליה הנשיא פעמים רבות כל כך — אילם אחרי, שרוב הקונגרס הביע את האמון הבלתי מוגבל בא טימקין, שהם ראשון על ההצעה, והסיר אותה מעל סדר היום. בזה ניתנה היכולת לנשיאות הקונגרס לא רק לבלי העמיד נוסחה זו למנין, אלא גם לבלי למנות את מספר הדעות שהובעו נגד נוסחת האמון השלם והבלתי מוגבל. אין ספק שזו היתה שגיאה מצד האופוזיציה, שהשפיעה על מהלך הפולמוס ועל תוצאותיו.

נצחה ההנהגה על האופוזיציה, — אולם הפולמוס לא נגמר בזה. אי־אפשר היה לה להאופוזיציה לוותר על שלה מפני שרוב הקונגרס הביע אמון להנהגה על שעבר, אי־אפשר היה לה להסכים שהנהגת התנועה תשאר כמו שהיתה. הפולמוס נמשך, אלא שעבר אל הועדה התדירית, שהתחילה דנה בהרכבת ההנהגה העתידה.

הפולמוס בעד הנהגת התנועה. פולמוס זה— מרכזו הטבעי היא הועדה התדירית. לועדה יש אפשרות, כשהיא דנה בענין הרכבת ההנהגה, לברר את שאלת האנשים מכל צד, לחדור לכל הפרטים. הקונגרס אי־אפשר לו אפילו לעורר שאלות רבות הנוגעות לענינים כאלה. ואם קבלו לפעמים הוכוחים על הקונגרס ע"ד פעולות ההנהגה צורה בלתי נאותה, גרם לזה מה שהכניסו לתוכם שאלות שמקומן היה בועדה התדירית; זו האחרונה הרגישה מהרגע הראשון את האחריות הגדולה שהוטלה עליה ונגשה אל עבודתה בהכרה ברורה, שתעודתה למצא פתרון נכון לשאלה קשה זו של ההנהגה.

ובמעשה הראשון שלה הצליחה. זו הפעם הראשונה שהצליח להפריד בין נשיאות הקונגרס ובין נשיאות ההסתדרות. הצעת הועדה התדירית לבחר לנשיא הקונגרס את נורדוי ולתת רשות הדבור לחברי ההנהגה בכל פעם שירצו נתקבלה ע"י הקונגרס, והונהג באופן זה סדר פרלמנטרי בהקונגרסים שלנו.

החלטה זו של הועדה התדירית הראתה שהרוב שלה אינו מצדדי ההנהגה. בהמשך עבודתה נראה זה באופן עוד יותר בולט. ולא רק באי־כח הצירים ברוסיה, שמספרם הגיע רק עד 15 בתוך 59 חברי הועדה, אלא גם באי־כח צירי יתר הארצות ואפילו שנים מארבעת באי־כח צירי אשכנז נמנו על האופוזיציה.

הועדה בררה את השאלה מכל צדדיה. היא שמעה את חות דעתם של כל חברי ההנהגה ועוזריה הראשיים, ורק אחרי שנתברר ונתלבן ־המצב, התחילה בוכוחים ע"ד הרכבת ההנהגה העתידה ותעודתה.

הרוב המכריע של הועדה התדירית, שנמנה על האופוזיציה, רצה להוציא את התנועה ממצבה הקשה והמסוכן שהיא נמצאה בה, בזמן ששולט בה רוחו של מוסד של עסקנות, ולתת לה הנהגה שתנהל אותה בהתאמה לתכונתה של תנועה—לאומית־מדינית. רוב זה קבל את ההחלטות העיקריות הבאות:

א) ההנהגה צריכה להיות קולגיום ולעבור לברלין ב) לפחות שלשת חברי ההנהגה צריכים לשבת בעיר אחת; ג) נשיא ההנהגה צריך להבחר לא ע"י הקונגרס, אלא ע"י ההנהגה עצמה.

אולם הרוב של הועדה התדירית לא היה בא־כחו של רוב הקונגרס. זו הפעם הראשונה בתולדות הקונגרסים שהועדה התדירית לא היתה בבואתו של הקונגרס. נראה, שצירי הקונגרס שנו בין כה וכה את השקפותיתם שהיו להם כשבאו להמבורג. היראה לשנות את המצב של עכשו, אי־הבנת הקלקול שבמצב זה, אי־הבנת דרישות האופוזיציה, היראה מפני המחלוקת ועוד הרבה גורמים צדדיים השפיעו על הקונגרס — והצעותיה של הועדה התדירית נדחו.

לא פה המקום לעמוד על טכסיסו של הרוב ושל מנהליו צירי גרמניה — אולם צריך לציין שזו הפעם הראשונה שראה הקונגרס, איך משנים במשך של חצי שעה את אופן הבעת הדעה: פעם אין משתתפים בהבעת הדעות, ופעם משתתפים, ובפעם השלישית משתתפים רק בהבעת הדעות בשאלה אחת וביתר השאלות אין משתתפים.

אמנם לא כל הצעות הועדה התדירית נדחו, אלא הצעה אחת, שלא הקונגרס בוחר את הנשיא, נדחתה ברוב של 148 נגד 128, אולם זו היתה היסוד, שעליו נבנה כל הבנין כלו. ואף על פי שחזרו והעמידו את ההצעה הזאת, והיא נתקבלה ע"י חציו של הקונגרס, בעוד שהחצי השני לא השתתף בהבעת הדעות, אולם חות־דעה זו לא היה יכול להיות לה כל ערך ולא יכלה לשנות כלום בעובדה זו, שלועדה התדירית לא היה רוב בהקונגרס. ואחרי כן באו חברי ההנהגה מברלין, שהציעה אותם הועדה, וותרו על בחירתם, שהרי אי־אפשר היה להם לקבל משרה זו בשעה שחבריהם בני ארצם מתנגדים לזה. וכך אי־אפשר היה ליתר חברי ההנהגה לקבל את המשרה ולהעביר את ההנהגה לברלין בשעה שציוני ברלין וציוני גרמניה אינם רוצים בכך. ואי־אפשר היה גם כן לשוב ולבחר בהנהגה הקודמת, שחצי הקונגרס לא רצה בה. ורק מוצא אחד נשאר זה שנתקבל—לבלי בחר כלל הנהגה חדשה, אלא לאשר את הקודמת בתור הנהגה לפי שעה עד הקונגרס העשירי.

פה צריך להעיר שלהצעת הועדה התדירית הסכים דוד וולפסון, אחרי שניתנה לו ערובה, שתמסר בידו הנהגת המוסדים הפיננסיים שלנו, כלומר הבנקים, ושתהיה לו דעה מכרעת בועד הפועל הקטן.

המצב של עכשו. נגמר הקונגרס באישור ההנהגה הקודמת בתור הנהגה לפי שעה. אין זה נצחונה של ההנהגה, כמובן. האופוזיציה היתה חלשה יותר מדי, כדי שתוכל לקחת את רסן הממשלה בידה, אולם היתה חזקה כל כך עד שאי־אפשר היה לבחר הנהגה חדשה בלתי רצויה לה.

יש לנו איפא הנהגה לפי שעה. אין דבר זה מחליש במאום את כחה ההסתדרותי ואין הוא מבטל אף חובה אחת מהחובות המוטלות על חלקי ההסתדרות בנוגע להנהגה זו. אולם מעמיד הוא באופן חד את אותה השאלה שעמדה לפני הקונגרס התשיעי: שאלת בחירת הנהגה שתתאים לדרישותינו, שתהיה הנהגה של תנועה לאומית־מדינית ולא רק של מוסדים.

ולא עוד אלא שהעמדה עכשו עוד שאלה אחת, שרק הורגשה לפני הקונגרס, ועכשו היא השאלה העיקרית. מהו הרוח שצריך לשלוט בתוך התנועה, האמנם רוח ספר־החשבון, העסק, והמסחר או רוחה של תנועה גדולה. שמטרתה תחית העם היהודי בארצו? יתר השאלות אפילו ההסתדרותיות אינן אלא תוצאות השאלה העיקרית הזאת.

הנהגה לפי שעה—דבר זה בהכרח שיעורר את הלבבות, את המחשבה שנרדמה, שיביא את הציונים, לידי בקרת המחשבות והדעות. דבר זה כבר התחיל. שוב נתעורר על עמודי עתונינו, בישיבות אגודותינו פולמוס הדעות, ואין לנו ספק, שהמחשבה הציונית כיון שנתעוררה לא תסתפק בבירור מאורעות הקונגרס שהיו ועברו, טכסיסי המפלגות שנלחמו, אלא תחדור עמוק לתוך השאלה ותנסה לבאר את סבת האי־רצון הכללי במצב ההסתדרות ופעולותיה. הרי איש לא יכחיש שאי־רצון זה ישנו אצלנו, והוא מצא את בטויו היותר בהיר בשעת הוכיחים ע"ד פעולות הועד המרכזי בועידה שלנו.

שאלה עיקרית זו היא נקודת המרכז של אותה ההכנה להקונגרס העשירי, שדברו בה בהישיבה האחרונה של הועידה שלנו. בשאלות ההסתדרותיות, בשאלת הרכבת ההנהגה החדשה נדון כשתעמודנה השאלות האלה על הפרק, כשיקרבו ימי הקונגרס העשירי, ונתחיל להתכונן לבחירות. עכשו לא הגיעה עדיין שעתן, והתעוררותן היתה מפריעה רק את העבודה החיובית, עבודת ההסתדרות ועבודת המחשבה.

הועד המרכזי לא יוותר אף על דעה אחת מדעותיו העקריות שהגין עליהן בהקונגרס, בצד הטכסיסי אין הועד דן עכשו ורוצה הוא לקוות שגם האגודות תחדלנה לדון בזה. העיקר הוא — הדעות וההשקפות היסודיות שגרמו למלחמה, הן צריכות להתברר ולהתלבן עד שתחדרנה ללבות כל חברי ההסתדרות. ורק אז אפשר לקוות שתשוב התנועה הציונית ותתחדש, ושוב ישלוט בה הרעיון הגדול, השאיפה הכבירה לתחיה ולגאולה.

רבה היא האחריות המוטלת עלינו עכשו. מלחמה כזו שנהלנו על הקונגרס התשיעי מטילה חוב. ואסור לנו להסיח את לבנו אף לרגע מחוב זה — להוציא את התנועה הציונית מהמצב הקשה, שהיא נתונה בה עכשו.

ביתר שקידה וביתר מרץ צריכים אנו איפא לגשת אל עבודתנו התדירה בבנין הסתדרותנו ובחזוקה. אולם מלבד עבודה זו צריכים אנו לשוב ולעורר את המחשבה הציונית, לשוב ולהעמיד את התעמולה שלנו על הפצת הרעיונות בטהרתם. בלי הבלטה יתרה של ה„מסחריות" והעסקנות", על שנוי ההשקפות והדעות

צריכים אנו להגדיל את השפעתנו על הצבור, על מהלך החיים, צריכים אנו לעסוק בכל השאלות הצבוריות העומדות על הפרק בחיינו בארץ, להיות לכח הפועל והדוחף את הצבור קדימה, ציונה.

האפטיה הצבורית, אפיסת הכחות הצבוריים, שהורגשה באופן כל כך חזק בתוך הצבור היהודי, מתחילה עוברת, מתחילה מתמעטת. המפלגות והקבוצות, שהשפיעו פחות או יותר על החיים או שרצו להשפיע עליהם, מתחילות נותנות סימני חיים. שוב כתחילות השאלות הצבוריות, שאלות חיינו, מעסיקות את הצבור שלנו, את הצעירים, ושוב מתחילה המחשבה הצבורית עובדת ומבקשת פתרונים לשאלות הבוערות, שנשכחו לזמן מה.

ההסתדרות הציונות לא חדלה לפעול ולהשפיע על החיים והצבור אפילו בזמן שהאפטיה היתה גדולה ביותר. תמיד היה לה להסתדרותנו מחנה נאמן שלא עזב את המערכה והמשיך את עבודתו, ואין לנו ספק שעכשו, בשעה שהתחילה ההתעוררות הצבורית, עוד תגדל ותתחזק עבודה זו, ועוד יתרבה מספר האנשים הפועלים והעובדים. תנאי העבודה שלנו, עבודת ההסתדרות הארצית ועבודת ההסתדרות הכללית בא"י ובטורקיה לא נשתנו לריע, ורק בנו בכל חברי ההסתדרות תלוי הדבר, שתהא העבודה הזאת יותר פוריה יותר מתאימה לתעודותינו הגדולות, זכרו, שהמרכזים יוכלו להצליח בעבודתם רק אז, כשיעזרו להם ויסעיו בידם כל חברי ההסתדרות.

הועד המרכזי.

אל ההסתדרויות הארציות והפידירציות.

חברים!

אחרי שעבר הקונגרס — הרינו פונים אליכם שוב בקריאתנו: לעבודה.

כל מה שהקונגרס התשיעי הביא לנו, כל הדעות שהשתקפו בו, כל השאלות שדן בהן וכל התעודות שהציג לפנינו, — על כל אלה כבר דנו באספות ובהרצאות, בעל פה ובכתב, ואפשר לאמר, שכל אלה כבר באו לידי בירור. עתה צריכים אנו לעבר שוב אל סדר היום, אל העבודה המתמדת והאינטנסיבית, שהיא היא הכיור לכל מעשינו, החוט המקשר את ההשקפות והדעות השונות השולטות בהסתדרותנו ושיש להן יסוד קים בתנועתנו האומית.

והעקר־הראשון של סדר היום הוא — קבוץ השקל.

יודעים אנחנו, כי הרבה התאוננו על זה שבראש קריאותינו הולכת הקריאה לקבוץ השקלים. ובכ"ז — הרי אנו חוזרים על זה מחדש, ביתר תוקף ומרץ מאשר עד כה. ואין להתלונן ובשום אופן אין ללעוג לזה, שההנהגה דורשת, כי הציונים יקדישו את כחותיהם לרכישת האמצעים הדרושים, וביחוד אין מקום לתלונות כאלה. עכשו, אחרי שדחה הקונגרס את הצעת ההנהגה להטיל מס על מוסדותינו ולתת להנהגה באופן זה את אמצעי הכסף, הדרושים לה, צריך עכשו שסכומי השקל בלבד יספיקו לכל צרכי הסתדרותנו ובשביל זה צריך שיגדלו פי שבע.

תנועתנו לא תוכל למלא לעולם את תעודותיה הגדולות, אם לא ימצאו לה האמצעים החומריים, אם מספר הנוהים אחריה לא יתגדל ולא יתרבה תמיד — ולא יתחזק הרצון למלא את כל החובות המוטלות.

אספו את השקלים.

הגיעה השעה!

ואיך שנתיחס לקינגרס התשיעי ואיך שנשפט על תוצאותיו — הרי ברור הוא, כי הקונגרס היה פרסום גדול ונהדר לרעיוננו הציוני, וכל מה שיגדל כבוד הקונגרס — יגדל פרסומה של תנועתנו, צריכים אנו להשתמש בהגורם הזה! אין אנו דורשים, שיחדלו הוכוחים בתנועתנו, ושתפסק מלחמת הדעות. להיפך! כל מה שהדעות השונות תבאנה לידי גלוי — יותר תתבררנה ותתלבנה ההשקפות ותכשרנה את הקונגרס העשירי ותקלנה את עבודתו. אולם בשביל זה אין לנו לדחיק את חובתנו העיקרית — להזק ולכבס את תנועתנו במהר – לאסף את השקל. ואם עבד נעבד עכשו בכל המקומות, ואם נדע ליהנות מההתענינות הגדולה בתוך הצבור בענינינו ובמעשינו, הרי אז אין הדבר מוטל בספק שנצליח הרבה בשנה זו בקבוץ השקלים.

חוב מוטל על כל ההסתדרויות הארציות והפידירציות להזכיר ולשוב ולהזכיר את האגודות את הצורך למהר ולגבות את השקל ולעשות פרסום לתנועתנו. חוב מוטל על כל האגודות למקומותיהן לשמע בקול ועדיהן המרכזיים ולעבוד את עבודתן במרץ ובהתלהבות. חוב מוטל על כל העסקנים הציוניים לשקול את שקליהם ולחגור את כל כוחותיהם, כדי להשפיע גם על האחרים שיביעו ע"י תרומת השקל את השתתפותם בהסתדרותנו וחבתם לתנועתנו ומטרתנו הלאומית. ואם כל חברינו יבינו את צדקת דרישתנו זו, אז אי אפשר יהיה להטיל ספק, שהקונגרס הזה הביא לידי תוצאות גדולות, לידי ההחרשות התשוקה לעבודה נמרצת ומתמדת של חברינו, לידי חזוקה ובסוסה של הסתדרותנו.

ובכן — אספו את השקל.

הועד הפועל. דוד וולפסון.

(השבוע).

בגליון הרביעי של ה„וועלט" אנו מוצאים את סוף המאמר „אחרי הקונגרס" שהזכרנו אותו בהשקפתנו בגליון השני. בחלק זה מתוארת בקוים כוללים העבודה העתידה. ההנהגה חושבת שבמרכז כל העבודות עומדת העבודה בא"י. על הקונגרס לא היתה שאלה זו שאלה עיקרית, אלא שאלת הטכסיס. תעודתו של הועד הפועל הקטן תהיה איפא ללכת הלאה בדרכו, להמשיך את עבודתו זו בזהירות וביתר מרץ. עוד לפני הקונגרס דן הועד הפועל הקטן בשאלות מעשיות אחרות, והקונגרס החליט לעשות את ההכנות הדרושות ליסוד המוסד לקרדיט אגררי ולישוב קואופרטיבי. החלטות אלו צריכה ההנהגה להוציא אל הפועל. המוסד הראשון תלוי במצב הענינים בטורקיה, מה שאין כן בנוגע למוסד השני. אין זה אלא נסיון שאפשר גם שלא יצליח, אולם כדאי הוא לעשות את הנסיון הזה. צריך לא רק ליצור מוסדים חדשים, אלא עוד יותר לחזק את הישנים. את המקום בראש לוקחים הבנקים שלנו ההולכים ומתפתחים ביחוד בארצות הקדם. לדבר זה לא שם הקונגרס לב, שהרי אוהבים אנו את הבקרת ביותר. מובן מאליו שצריכים הבנקים לרכז את פעולתם בא"י ולא היה צריך כלל לעורר ויכוחים נלהבים, כדי לבאר להנהגה את העובדה הברורה הזאת. ומובן מאליו שצריך לנהוג זהירות יתרה בהמלה „לקבידציה". גם את הקרן־קימת, ההולכת ומתפתחת בזמן האחרון באופן נעלה כל כך, צריך לפתח ולשכלל. מלבד זאת תעודתה של ההנהגה היא לשכלל את ההסתדרות. מה שנעשה בענין זה אינו מספיק ואין זו „ביורוקרטיות" כלל להביא סדר יפה לתוך ההסתדרות ולשכלל אותה. הולכות ונעבדות תכניות חדשות, והלשכה המרכזית שכבר לפני הקונגרס נתאחדה עם לשכת הקרן־הקימת, תתאחד אתה אחדות יותר שלמה. חושבים גם להשתמש בהסתדרות הקרן־קימת ולאחד את קבוץ הכסף לטובת כל מטרות הציונות.

בנוגע לעניני התרבות והקולטורה יכולה ההנהגה רק לסייע, לתמוך ולא ליצור. ההנהגה נכונה לתמוך באותם המוסדים והמפעלים, שמטרתם לחדש את התרבות היהודית. — ההנהגה צריכה להמשיך את עבודתה, שהתחילה לאחד את ההסתדרויות הגדולות לשם עבודה כללית. הצעה כזו נפגשה לפני שנים אחדות בלי חבה יתרה ולא יכלה לצאת אל הפועל, אולם עכשו היחס אל הציונות וההסתדרות הציונית נשתנה, הכל מכירים אותה לכח מוסרי וחמרי גדול, וגם רעיון האחדות הולך ומתחזק בתוך ההסתדרויות הגדולות. — היה זמן שאת עבודתה הפוליטית של ההנהגה הבינו רק בתור עבודה דיפלומטית. מעט מעט התרחב מושג זה, ועכשו שוררת הדעה שהעבודה הפוליטית צריכה להשען על הפוליטיקה הכלכלית. זו האחרונה אינה באה כמקום הראשונה, היא רק

ממלאה אותה, ולעולם לא תותר הנהגה ציונית הראויה לשמה על הרעיון הגדול—ירושתו של הרצל—שפתרון השאלה היהודית יבא ע"י מעשה פוליט׳ גדול ולא ע"י מעשים קטנים. ההנהגה תשכלל ותרחיב את העבודות המדיניות שהתחילו בהן בזמן האחרון—את העבודה לבאר להקהל הטורקי וביחוד להקהל היהודי בטורקיה את מטרות הציונות. זוהי הפרוגרמה, הוצאתה אל הפועל תלויה בההסתדרות. אחרי שנתאשרה ההנהגה הישנה עם דעותיה, הרי אי אפשר לה להניח ביסוד פעולותיה את דעות האופוזיציה ואת הפרוגרמה של זו האחרונה, פשוט מפני שפרוגרמה כזו אין, להההנהגה יש פרוגרמה, והשאלה היא עכשו, איך תתיחס האופוזיציה לההנהגה: התתמוך בה או תסרב לעבוד אתה. ההנהגה מקוה שהאופוזיציה תסייע בידיה. המאמר מסיים בקריאה לעבודה.

הרי לפנינו פרוגרמתה של ההנהגה. הכל יש בה, גם מה שדרשה האופוזיציה. ואף על פי שנאמר בפירוש שלא היתה לה לאופוזיציה שום פרו־גרמה, נתקבלה פרוגרמה זו כמעט בשלמותה. אולם הסגלה לה ההנהגה את רוחה של האופוזיציה, את שאיפתה למעשים כבירים ואת הבנתה של המצב הנוכחי? אמנם הנהגה שלא תתמוך בה ההסתדרות אי־אפשר לה למלא את חובותיה כראוי, אולם ההנהגה צריכה להיות תמיד הפועלת ולא הנפעלה, המתחלת בדבר, ולא הנגררת אחרי ההסתדרות. ימים יבאו ויגידו, אם למדה ההנהגה דבר מה מהקונגרס התשיעי, אם תדע לכון את פעולותיה לדרישות ה ת נ ו ע ה ולא לרכז אותן בפעשים הסתדרותיים בלבד. האופוזיציה את חובותיה לתנועה ולהסתדרות תמלא.

באותו הגליון נתפרסם הכרוז ע"ד הקרן ליסוד מושבה קואופרטיבית בא"י. כבר על הקונגרס נאספו **40000** פרנק, והכרוז פונה אל העם היהודי בבקשה נמרצה למהר ולאסוף את הסכום החסר עד **100000** פרנק, שהם המינימום הדרוש לענין זה. עד שיאסף הסכום הדרוש לא תתחיל העבודה. כל יום שילך לאיבוד מגדיל את קשי העבודה: מחיר הקרקע בא"י עולה מיום ליום וגם הולכים ורבים היוצאים לארצות שמעבר לים, ושם הם כמעט אובדים בשביל הארץ והעבודה בה. הכרוז מבאר בקצרה את הצורך להניח בסיס לקרדיט ישובי גדול, לבנות כפרים בשביל שאפשר יהיה לבנות ערים, אם יצליח הנסיון הזה תושגנה על נקלה כל המטרות האלה. לא נדבות מבקש הכרוז, אלא מניות נושאות פרי, שמחירן **80** מרק, שישולמו במשך הזמן לבעליהן. הנותן את ה־**80** מרק מקבל תעודה זמנית, שתתחלף במניה של החברה הקפיטליסטית העתידה להוסד. הסכומים הקטנים מ־**80** מרק, שיתקבלו בתור נדבות, ישולמו ע"ד החברה להקרן־הקימת ביחד עם הרבית. את הכסף צריך לשלוח למורשי הקרן־הקימת בכל הארצות או להלשכה המרכזית שבקלן. (קרולינגרינג **31** לידי ד"ר בודנהיימר).

הוה"מ כבר התחיל שולח את השקלים של שנה זו לכל האגודות שדרשו אותם. האגודות שעדיין לא דרשו את השקלים מתבקשות להזדרז ולדרש אותן.

הולכת ונדפסת חוברת בלשון יהודית ע"ד הקונגרס. האגודות מתבקשות למהר בהזמנותיהן את החוברת הזאת ולהשתמש בה לתעמולה. בהעתונות היהודית אמנם נדפסו דו"ח מהקונגרס, אולם הם היו מלאים סנסציה ותמונה שלמה לא נתנו.

קבלנו ידיעה שחברנו הד"ר צ'לינוב נבחר להועד המפקח על המוסד של חנוך טכני בא"י (יודישעס אינסטיטוט פיר טעכנישער ערציהונג אין פלשתינא).

עד כה היה ד"ר צ'לינוב חבר הועד באופן בלתי רשמי בתור בא־כחה של הקרן־הקימת שנדבה לטובת המוסד **100000** פרנק, מפני שבהועד אין מקום בשביל בא־כח של איזו הסתדרות שתהיה. עכשו נבחר ד"ר צ'לנוב באופן רשמי. להועד נכנסים **25** איש, היושבים בגרמניה, רוסיה בארצות הברית ובאנגליה. החברים נבחרים לכל ימי חייהם, והרשות בידם למנות את ממלא מקומם. מלבד ד"ר צ'לנוב נמצאים בהועד מכבר אחד־העם וד"ר ש. לוין — באי־כח רעיוננו.

ממקומות אחדים מודיעים ע"ד יסוד קופות של תירים לא"י. מתיסדות קבוצות, שכל חבר משלם סכום ידוע לקופותיהן, והן שולחות מזמן לזמן מספר אנשים ידוע לא"י, ע"פ גורל. מן הראוי היה שקבוצות כאלה תתרבינה.

במשכות האספות שבהן נקראות הרצאות הצירים ע"ד הקונגרס התשיעי, במקומות אחדים מתקבלות החלטות המסמנות את יחוסן של האגודות אל הקונגרס. במינסק למשל נתקבלה החלטה להביע אמון שלם לנשיא ההסתדרות בעד עבודתו לטובת התנועה וברכת האגודה שיוכל להמשיך את עבודתו. מר רוזנבוים הודיע בפקודת האספה את ההחלטה הזאת להנשיא. החלטה כזו נתקבלה גם באודיסה באספת חברי האגודה „קדימה", אחרי ששמעה את הרצאת צירה. גם במוסקבה נקראה בשתי ישיבות של האגודה „בני־ציון" הרצאת ארבעת חבריה שהשתתפו בהקונגרס, ונתקבלה ההחלטה הבאה:

„אגודת „בני־ציון" אחרי ששמעה בשתי ישיבות את הרצאות ארבעת חבריה שהשתתפו בהקונגרס ואחרי שדנה במצבה של הציונות בשנים האחרונות ובזמן האחרון ובפעולתה של ההנהגה המרכזית, קבלה פה אחד את ההחלטה הבאה:

1. „ההנהגה המרכזית (הועד הפועל הקטן) שמה את לבה ביחוד להצד החמרי של התנועה ועסקת רק מעט בפעולות תרבותיות, מדיניות והסתדרותיות, ובמלוא תעודותיה הרחבות שיש לה עכשו בא"י.

2. „טובת התנועה דורשת שבראשה תעמוד הנהגה קולגילית, שאחדים מחבריה לא פחות משלשה ישבו במקום אחד, באיזה מרכז גדול, הנהגה זו אחראית כלה יחד לפני התנועה ובוחרת בעצמה מקרבה את היושב ראש".

מן הראוי היה שבכל המקומות יתברר המצב כמו שהוא ותחדרנה האגודות לעומקו של הענין.

לשכת המודיעין באודיסה מבקשת אותנו להודיע, כי הקרנטין כבר הוסר וכי מעתה ימכרו כרטיסי האניה בכל המחלקות בלי שום הגבלה. משלמים רק תשלום סניטרי נוסף על המחיר התדירי של הכרטיסים רובל אחד למחלקה ג׳ 2 רובל למחלקה ב׳ 3 רובלים למחלקה א׳ בלי שום הבדל לאיזה חוף קונים את הכרטיס. — מפני שהאניות ההולכות ישר לחופי ארץ ישראל מפליגות ביום חשכת השתדלה הלשכה שיתנו להנוסעים לבא אל האניה ביום ו׳ ביום. החברה הרוסית מלאה את בקשת הלשכה.

נתבקשנו לפרסם את המכתב הבא של ועד בית העם בירושלים:

באחד מאולמי בית־העם הירושלמי נוסדה זה לא כבר ביבליותיקה לקריאה בשביל ההמון, ומשום ששכר הקריאה הוא נמוך מאד ואינו יכול להספיק את האמצעים, בכדי להמציא את מספר הספרים לפי הדרישה מצד קוראינו שהולכים ומתרבים מיום ליום—פונים אנו בהצעה להחברים שבחו"ל לאסוף ספרים וקונטרסים ולהקדישם לטובת הביבליותיקה של בית־העם, ומובן מאליו שסוג הקוראים שבכאן נותן היתרון לספרים עברים ולכן נבקשם לשים לב לזה ביחוד.

הספרים צריכים לשלח על פי הכתבת:

D-r Chissin Jaffa pour B-h de Jerusalem

ומשם כבר ימציאו אותם לידינו.

שאר העתונים מתבקשים להעתיק מכתב זה.

נתבקשנו לפרסם:

„הועד המרכזי של „ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית" יסד כבר לשכה מיוחדה, והנהו מבקש את כל אלה הבאים והחפצים לבוא עמו בדברים— לפנות אליו על־פי הכתבה הזאת.

Organisation für hebräische Sprache und Kultur Berlin
N. W. Mittelstrasse 60.

העורך־המו"ל: י. ל. גולדברג.

Редакторъ-Издатель И. Л. Гольдбергъ. Вильна, Типографія Ф. Гарбера, Завальная ул № 25.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־במוח ע״י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(תכנית באזל)

№ 5.

התכן:

1) משה ליב ליליענבלום.
2) על המצפה.
א) נוסח חדש.
ב) קדוש יאמר לו.
3) חברת „מרבי השכלה" ופעולותיה (לרגלי הדו״ח של שנת 1909). ק. ב.
4) אמת מתוך צער (רשימות של צעיר). הביאב.
5) מספורי „מתנגד". I. בת־הרב. ליפמן־לוין.
6) העתונות היהודית באמריקה II. (סוף). Gamma.
7) מכתבים מגרמניה. II. מ. פאוין.
8) מכתבים מגליציה. I. מ. הניש.
9) ברוסיה. (השבוע)
10) בארץ־ישראל.
11) בציונות.
12) פוליטון: דוגמא שיש לחקות אותה. א. ל. לוינסקי.
13) לפטירתו של משה ליב ליליענבלום.
א) מכתב מאודיסה (מאת סופרנו).
ב) ההספדים.
ג) אחרי מטתו של משה ליב ליליענבלום. מ. י. ג.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ'.
בחו״ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 1/2 דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:
Редакция „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna

Открыта подписка на 1910 годъ

на

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКУЮ И ЛИТЕРАТУРНУЮ

ЕЖЕНЕДѢЛЬНУЮ ГАЗЕТУ

„РАЗСВѢТЪ",

ПОСВЯЩЕННУЮ ЕВРЕЙСКИМЪ ИНТЕРЕСАМЪ

(6-й годъ изданія).

Единственная еврейская газета на русскомъ языкѣ,

выходящую при ближайшемъ участіи:

Ю. Д. БРУЦКУСА, С. К. ГЕПШТЕЙНА, Б. А. ГОЛЬДБЕРГА, А. М. ГОЛЬДШТЕЙНА, В. Е. ЖАБОТИНСКАГО, А. О. ЗАЙДЕНМАНА, А. Д. ИДЕЛЬСОНА и Д. С. ПАСМАНИКА.

Вступая въ шестой годъ своего существованія, „Разсвѣтъ"—единственная еврейская газета на русскомъ языкѣ—будетъ попрежнему стоять на стражѣ основныхъ принциповъ своей программы, будетъ попрежнему бороться за самодѣятельность и возрожденіе еврейскаго народа, будетъ попрежнему давать полную картину жизни современнаго еврейства разныхъ странъ міра во всѣхъ ея проявленіяхъ. Откликаясь на всѣ вопросы, волнующіе еврейскую мысль и чувство, „Разсвѣтъ" будетъ знакомить своихъ читателей со всѣми событіями еврейской жизни Россіи, всѣхъ крупныхъ центровъ заграницы и возрождающейся Палестины. Ободренные успѣхомъ прошлыхъ лѣтъ, мы надѣемся попрежнему находить живой откликъ у всѣхъ тѣхъ, кому дорого еврейство, кто чувствуетъ потребность знакомиться съ еврейской дѣйствительностью, кто интересуется жизнью, чаяніями и надеждами еврейскаго народа.

При одномъ изъ первыхъ номеровъ „Разсвѣта", за 1910 г. наши подписчики получатъ въ видѣ безплатнаго приложенія справочную книжку „Разсвѣта", содержащую въ себѣ, помимо календаря и еврейской хронологіи, цѣлый рядъ необходимыхъ для евреевъ свѣдѣній, какъ то: законы о евреяхъ, обзоръ всѣхъ обще-еврейскихъ и русско-еврейскихъ учрежденій, условія поступленія въ учебныя заведенія въ Россіи и заграницей, эмиграціонныя свѣдѣнія, статистическія данныя и т. д. Эта обширная справочная книжка (объемомъ около 200 стр.) будетъ содержать также и общія справочныя свѣдѣнія.

Подписная цѣна:

Въ Россію: на годъ 5 р., на полгода 2 р. 50 к., на 3 мѣс.—1 руб. 25 коп. За границу: на годъ 6 руб., на полгода 3 р. на три мѣс. 1 руб. 50 коп.

Подписка принимается только съ 1 января, 1 апрѣля, 1 іюля и 1 октября.

Адресъ редакціи и конторы:

С.-ПЕТЕРБУРГЪ, ТОРГОВАЯ, 17.

ביבליותיקה „מוריה".

לבני הנעורים ולעם.

יצאו לאור ד' ספרים הראשונים:

א) קפיצת הדרך --- י"ל גרדון.

ב--ג) קצור מסעות בנימין השלישי.

ד) י"ל פרץ. ציורים.

לחותמים על כל הקבוצה 25 ספרים, כארבעים ספורים וציורים 3 רוב'.

מחיר כל ספר בני עצמו 15 קאפ' בלא המשלת.

קאַקאָ איינעם

א דאנק זיין זארגפעלטיגען

און פאלקאמענען ארט

צוריכטונג

איז בעריהמט אלס

אלערגעזונדסטער

קרעפטיגסטער

נאַהרהאפטסטער

געטראנק.

פאַדערט איבעראל.

י. ד. ברקוביץ.

ספורים.

א) תלוש. ב) בכפר. ג) ממרחקים. ד) ירקות. ה) ודוי. ו) בנכר. ז) ארץ־מולדתי. ח) מעבר לאוקינוס. ט) נכר. י) משקה'ליחויר. יא) פרא־אדם. יב) משאל. יג) לפני השולחן. יד) בן זכר. טו) נדבות. טז) פגע־רע. יז) מלקות. יח) כח הבנין. י"ט) ביד הלשון. כ) מפטיר.

כרך גדול, מהדורה יפה ומשובחה מאד.

המחיר בלא המשלח רו"כ אחד.

בכריכה יפה רובל וחצי.

להשיג בהוצאת „מוריה" אודיסה:

קבלת הבקשות מאת הרוצים להתקבל אל

הקורסים הפדגוגיים בגרודנה

מתחלת בחמשה עשר בפעוראל ונגמרת בראשון ליוני.

אדות הפרטים לפנות:

Гродно, Педагогическіе курсы.

ירחון (PALESTINA) ירחון

Monatschrift für die Wirtschaftliche Erscheinung Palästinas.

(הירחון היהודי היחידי המוקדש לחקירת פלשתינה.)

המחיר: לשנה על ניר פשוט 1.50 רו"כ ועל ניר טוב 3 רובל.

לזמן פחות משנה אין החתימה מתקבלת.

ברוסיה אפשר לתתים על הירחון אצל:

Б. А. Гольдбергъ, Вильна, Александров. бульв. № 18.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, ח' אדר ראשון, תר"ע.

ВИЛЬНА, 4-го Февраля, 1910 г. — № 5 — WILNA, 17-ten Februar, 1910

משה ליב ליליענבלום.

לפתע פתאם באה הידיעה ע"ד מותו של היהודי הגדול הזה, שנלחם כל ימיו בעד שחרורו הפנימי והחצוני של העם, והקריב את כל ימי חייו לעבודת עמו.

איש מלחמה היה ליליענבלום מטבעו. בהריכה התחיל את פעולתו הצבורית והספרותית. באותה תקופה, כשרק התחילה היהדות ברוסיה יוצאת מד' אמותיה מרתיבותיה הצרים למרחב העולם, כשהתחילו אישי היהודים זוקפים קומתם הכפיפה, ובוקעים להם דרך לחיי העולם—עמד ליליענבלום בשורה הראשונה של הנלחמים, של מהרסי הצורות הישנות של החיים, של מורי הדרך לחיים חדשים.

וגדול היה כחו בהריכה, גדולה היתה השפעתו. מנביאי אותה התקופה היה, מראשי-גבריה, מאלה המעטים שלא עמדו בחצי הדרך, לא נבהלו מפני המסקנות האחרונות של הלך מחשבותיהם.

וקיצוני היה אז ליליענבלום בראשיתו ככל הליחם לשם מטרה אחת. וכשנגמרה תקופה זו של הריסה, כשמת האל הגדול של השכלה וקוסמופוליטיות לעיני מאמיניו, לא ירד ליליענבלום מעל הבמה. יחד עם רבים מבני התקופה ההיא הוביל לקבורה את אלהיו, שעבד אותו בפעולתו הצבורית ובחייו הפרטיים, אלא שלא נקבר אתו יחדיו.

אלהים חדשים, אידיאל חדש נתגלו לו ותקופה חדשה, שלא חכה לה שלא האמין באפשרותה, התחילה בימי חייו.

המהרס נהפך לבונה, ליוצר, נביא רעיון ההשכלה והקוסמופוליטיות למטיף לאומיות עברית, להחית העם היהודי

על „האדמה הקדושה של אבותיו הקדמונים". וכמו בתקופה הראשונה כן גם בתקופתו השניה היה קיצוני בדרישותיו, היה מוציא את כל המסקנות ההגיוניות ממחשבתו המרכזית והיה מצטמצם בה. טבעו לא בגד בו: נשאר פשטן, רציונלי, ההולך בדרך השכל הישר, המבין את הדברים לפי פשוטם. ותנועת התחיה, הציונות, שהיה מן הראשונים שהרימו את דגלה, שהרסו את עיקרו הטמיעה ומשכו אחריהם את הצעירים, לא היתה בעיניו תנועה של הריסה ובנין, אלא של בנין בלבד. במלחמתו בעד רעיון התחיה לא ראה את המשך מלחמתו נגד צורות החיים הישנות המעיקות, אלא מלחמה נבדלת ושונה ממנה הכלית שנוי.

ולפיכך לא עמד בתקופה השניה של פעולתו, זולתי בשנותיה הראשונות, בראש הנלחמים, בראש המהרסים והבונים ורכז את כל פעולתו בבנין. ועבודה זו הריהי בהכרח קטנה ופעוטה, כי תנאי חיינו, כחנו ויכלתנו מגבילים אותה ומצמצמים בקטנות. אבן אחרי אבן, אבן אחרי אבן — היש בזה מן המעוף הגדול?

גדול היה כחו של ליליענבלום בהריסה ותש כחו בבנין.

עמד ליליענבלום במרכז של שתי תקופות, אלא שבתקופה השניה לא הוא הלך בראש מחנה הלוחמים, לא הוא הורה את הדרך.

— — — — — — — — —

בעוד זמן מה נוציא גליון מיוחד מוקדש לזכר ליליענבלום.

עַל הַמִּצְפָּה.

נוסח חדש.

מדי שנה בשנה, בשעה שמדברים „ברייכסטאג" הגרמני על דבר ההכנסות וההוצאות לעניני הצבא, מעלים על הפרק את שאלת היהודים. עד הנה היה נוסח קבוע לשאלת הנבחרים ולתשובת שר־המלחמה. שאלו: מדוע לא ימנו יהודים בתור אופיצירים אפילו בחיל־המלואים ומכל־שכן בחיל הקבוע? השיב שר־המלחמה: אין האשם בנו, אלא סבות מן החוץ גורמות בדבר. „כמובן", אין הבדל בין נוצרי ויהודי, ואדם הבא להספח אל עבודת הצבא בתור אופיציר, בודקים בתעודותיו: אם יש לו אותן הידיעות הנחוצות לעבודה זו, אם מוכשר הוא לה, אם אדם ישר הוא ואין בו שום ריעותא. נמצא הכל כדבעי, נכנסים פקידי הגדוד לבחירה ועומדים למנין בחשאי. אם בחרו בו, הרי הוא מתקבל בתור אופיציר, ואם הם דחוהו — מה יעשה שר־המלחמה? ובשנים שעברו היה שר־המלחמה, אדם ישר ונוח לבריות, מספר את כל ההרפתקאות שעברו עליו בחפצו להכניס איזו יהודים לעבודת־הצבא, ולא עלה בידו. שר־המלחמה בעצמו היה אומר, כי הוא מוצא בזה עולה גדולה והפרת החוק. מעשה וּבא לפניו יהודי חשוב ונשוא פנים ושאלהו: מה יעשה, כדי שיתקבל בנו בתור אופיציר? השיאו שר־המלחמה עצה הגונה: אל ינסה בכך להכנס בגדוד, שרוב האופיצירים שבו הם מן האצילים, היונקירים הגאותנים, אלא ישתדל להכנס באחד הגדודים במערב גרמניה, שם עובדים בני סוחרים ופבריקנטים, ואלו הם נוחים יותר ליהודים. שמע האב „הדואג לאושר בנו" בקולו. וכאשר עמדו למנין באחד הגדודים ע"ד אותו היהודי הצעיר, שהיה כתאוה לטייל בגן־עדן, דחוהו ברוב דעות מטעם היותו יהודי. בא הדבר לפני שר־המלחמה וגער בהם בנזיפה. מה אתם סחים ע"ד יהדותו של פלוני? אסור על פי החוק לדחות אדם מפני דת מולדתו. אל תחושו למנינכם. אלא בררו את הדבר עוד הפעם. נכנסו למנין בפעם שניה — ודחו את היהודי סתם, בלי כל טעם ונימוק, פה אחד. היש עצה ותחבולה לדברים כאלה?

כך היה שר־המלחמה מתנצל. הוא אמר את האמת—אבל לא את כל האמת: אלו היו רוצים בשנוי המצב הזה, כבר היו מרמזים לשר־הגדוד, כי „שם" אינם מוצאים קורת־רוח בדחוי היהודים" וכבר היו האופיצירים נשמעים לשר־הגדוד לקבל יהודי בחברתם. אלא שהאשם לא היה בשר־המלחמה, כי אם באנשים אחרים תקיפים, שאינם חפצים „לחלל את הקודש". יהודי אחד „שרת בקדש" בחיל פרוסיה, הוא המאיור בורג הנורע בכל תפוצות הגולה, שכבר המשילוהו ברוב חזיונות ועטרו אותו עטרת שם טוב. מכאן ואילך היו מכניסים יהודים רק בחיל המלואים. ואולם משנת 1882 ואילך פסקה גם הטובה הזאת, ועכשו כנסית ישראל בפרוסיה שרויה בצער ובאבל—אין היהודי זוכה לבגדי השרד. גם בשנה זו שאלו את שר־המלחמה החדש (כי בשנה שעברה היו חליפין בהנהגת הצבא הפרוסי), מדוע אין יהודי אפילו בחיל המלואים? אחד השואלים היה חביבנו הד"ר מוגדאן, יהודי שהתנצר לפני שנות מספר, והוא כעת נוצרי אדוק ומתרעם לשמוע דברי מינות וכפירה כלפי הדת הנוצרית, — „זה פוגע בנשמתי", אמר פעם אחת בפומבי. עכשו מדת ישרו סמכתו לתבוע עלבון היהודים. בפעם הזאת השיב שר־המלחמה בנוסח אחר לגמרי. כמובן גם הוא איננו חפץ לפגוע חלילה בכבוד היהודים, אנשים כגים יישרים ברובם ודבקים בארץ־מולדתם לאהבה אותה בכל לבם. אבל למשרת אופיציר, הוסיף ואמר, אינן מספיקות הידיעות, איננו מספיק הכשרון והיושר — אלא צריך שתהיה אימתו על אנשי־החיל הסרים למשמעתו. ומה נעשה, אם החילים, שהם אנשים פשוטים מן השדרות הנמוכות של העם, רגילים להבזות את היהודי בלבם? האם יכבדו את האופיציר היהודי? האם תהיה יראתו על פניהם? אין ספק, כי אולת קשורה בלב ההמון להבזות את היהודים, ובעל כרחנו עלינו להתחשב עם האולת הזאת. אלו הם, לכל הפחות, דברים ברורים, אי אפשר להלביש את היהודי בגדי השרד. הממשלה הפרוסית נכנעת מפני דעת הקהל. כמה ענוה וצנועה היא הממשלה הפרוסית! מעולם לא עברה על דעת הקהל, מעולם לא עשתה דבר כפי רצונה נגד דעת הקהל!

ותשובה זו אינה המצאה של שר־המלחמה בפרוסיה. היא כבר קבועה ועומדת זה כמה שנים. כל מה שיעשו בגרמניה בהפרת החוקים לרעת היהודים, אינם עושים, חלילה, מרוע לב ומתוך קנאה דתית ולאומית, אלא הם נושאים פנים לדעת הקהל שמסרבת ליהודים. מעשה בימי בילוב שנמנו וגמרו למנות יהודי אחד בתור חבר של בית האצילים. מיום שבת הבארון קרל רוטשילד אין עוד ליהודים דריסת הרגל בבית הזה, וכבר שמו עיניהם בז'מס סימון המפורסם, אשר כסף רב הוציא ופזר על עניני הצבור לטובת הממלכה. וביום הפתח המוסיאום החדש הנקרא על שם הקיסר פרידריך היה מוחלט כבר לפרסם את מצות המלך, כי נמנה ז'מס סימון לחבר בית האצילים. מה עשו אנשים ידועים? עמרו וגלו סוד זה ימים מספר קודם, ובעתונות האנטישמית העמידו קול זועות: ממלכת פרוסיה מתיהדת! והיתה דעת הקהל מזדעזעת ~~מאד, ולבסוף~~ נכנעה ממשלת פרוסיה בפני דעת הקהל. וז'מס סימון נשאר עומד מחוץ. אות כבוד נתנו לו, כדי לפייסו, אות כבוד מן המדרגה הראשונה, וזה הספיק לו.

והדבר חוזר חלילה, ימנעו את היהודים מכהונה משרות צבוריות. ההמון מחזק בדעתו; כי היהודים הם פחותים במעלה וישתומם, אם לפעמים ימנו את היהודי לאיזו שירות מדינית. ולבסוף הם אומרים: הרי דעת הקהל מסרבת לכם! ובאמת כל האמתלאות האלה אינן אלא בדותא. בחיל פרוסיה אין שואלים ואין נזקקים לדעת הקהל. הרי זה כמה שנים דעת הקהל מזדעזעת על העגויים וההכאות שנוהגים בחיל הצבא. וכשיבוא מאורע כזה, אחד מני אלף, למשפט גלוי, מענישים את המכה בעונש קל. ואם ח"ו לא ימשול המוכה ברוחו ויכה את מכהו יענישו אותו בעבודת פרך לזמן עשר שנים. דעת הקהל מזדעזעת מאד על המאורעות האלה, אבל שר־המלחמה באחת: משמעת! בלי משמעת אין העולם עומד, ובענין מנוי היהודים לאופיצירים— דעת הקהל מכרעת...

גדול יאמר לו.

בהווטיקן עושים כעת הכנות גדולות. אליעזר ליברמן בן ר' זאב וואלף, רב בעיר האגינוי והגליל, שהמיר (הבן ולא האב, חלילה!) ונעשה קתולי ואחרי מותו העלוהו לגדולה ונעשה „מאושר" (beatus), הנה עכשו אומרים להעלותו יותר ולמנותו לקדוש של הכנסיה הקתולית. כבוד כזה לא נעשה עוד ליהודי בשנות המאות האחרונות. רק השליחים וגם קצת הבישופים הראשונים, שהיו מילדי העברים זכו להמניה בקרב הקדושים. אבל בימינו הדבר באמת חדוש כפליא. אליעזר ליברמן היה בן רב במדינת אלזאס וגם אחיו היה רב. בתחלה נספח על כת הריפורמה מסיעת פרידלנדר, יעקבזון והדומים

להם, הוא כתב את שני הספרים „אור נגה' ו„נגה הצדק" בשבח הריפורמה, גם השתדל לאסוף הסכמות מקצת חכמי הדור לטובת תקוני הדת. ספריו כתב בעברית צחה, ובכמה מדבריו נראו כי לשם שמים נתכוון. הוא מדבר לפעמים גם דברי תוכחה לאנשי בריתו שזנחו את השפה העברית ובשביל כן הם אניסים כעת להחליף בתפלות ישראל את השפה העברית בשפת המדינה. מתנגדיו, רבני הזמן, אמרו עליו, שהיה אדם קל הדעות ורגיל לשחק בקלפים כל הלילות. מזה נראה, כי פסיל יותר גדול לא מצאו בו, שאלמלא כן לא היו נמנעים מלפרסם את גנותו ברבים. אחרי כן המיר -- אין כאן המקום לברר הסבה — ועלה לגדולה בכנסיה הקתולית. ביחוד היתה השפעתו גדולה מאד בימי האפיפיור פיוס התשיעי. בשעת הכנסיה הווטיקנית (1870) קנה את עולמו במעשה טוב, כי בכח השפעתו עכב את הכנסיה הזאת מלעשות רעה גדולה לעם ישראל. הקנאים אמרו לפרסם בגלוי, כי ברור הדבר להנהגה הדתית של הכנסיה הקתולית, שהיהודים משתמשים בדם נוצרים לחג הפסח. אין לשער את ערך תוצאות החלטה מבהילה כזו למעמד היהודים במדינות קתוליות. רק על ידי השפעתו הגדולה מצד ליברמן על האפיפיור הופרה המחשבה הרעה הזאת. מספרים עוד, כי כאשר המיר אליעזר ליברמן התאבל עליו אחיו הרב — ובא המומר בעצמו לקדם בו מצות „נחום אבלים". ואמנם בשנים האחרונות עוררו קצת חוקרים ספק בדבר; אם היהודי המומר ליברמן „המאושר" (ועוד מעט „הקדוש") וליברמן בעל ספר „אור נגה" ו„נגה הצדק" הם אחד, אבל אין לפקפוק זה יסוד. גלגולי האיש הזה מיהודי ריפורמי, עד כהן קתולי חשוב; „מאושר" ו„קדוש", לא נתבררו עוד למדי. כל העתונות האירופאית דברה במאורע זה, איך עלה בן רב למעלת „קדוש" בכנסיה הקתולית. ויש שלגלגו קצת בזה, שהוא מ„זרע אברהם" ועלה לגדולה כזאת. אבל מ„זרע אברהם" כבר היה מי שנתעלה עוד יותר...

ב. ק.

חֶבְרַת „מַרְבֵּי הַשְׂכָּלָה" וּפְעוּלוֹתֶיהָ.

(לרגלי הדוה"ח לשנת 1909)

הדין־והחשבון של הועד לחברת „מרבי השכלה", שיצא בימים האחרונים, עושה רושם עמום. אין שם דבר לוקח לב, אין הארה חשובה בשאלות בתי־הספר היהודיים. רשימת התמיכות, שקצבה החברה לבתי־ספר במשך שנת החשבון, אינה כתארת את מצבם של אלה, ואותן ההערות כלאחר־יד על דבר בתי־הת"ת המתוקנים ובתי־הספר לנערות אינן מבארות כהוגן את מצב הדברים.

הדוה"ח ניטה לראות את הגורם הראשי להתפתחות הדברים בתכונת אותו ה„מקור" הממוני, שממנו שואבת החברה את התמיכות לבתי־הספר העומדים ברשותה. ולפי דברי הדוה"ח, השפעת אותו התנאי הקשה לא רק שלא נתמעטה אלא עוד נתרבתה, ואך באמצע שנת־הלימודים נתבררה השאלה ע"ד האפשרות לתמוך בבתי־הספר, אם תמלא החברה דרישה אחת, והשאר יהיה כמקדם.

הסכומים הנקצבים לתמיכת בתי־הספר מתקבלים רק אחרי שקלא־וטריא החוזרת ונשנית כמעט בכל שנה ושנה (והדברים נרמזים בפריו), והתמיכות האלו ניתנות לעתים קרובות על תנאי שינהיגו בבתי־הספר דברים, שאינם תלויים ברצונם המיב[illegible] של המפקחים, מלבד אשר עם התמיכות באות הדרישות, כי בתי־הספר יביאו בזמן־קרוב תוצאות, שרק בחליפת דור שלם אפשר לראותם.

לצערנו, אין הדוה"ח מעיר על הדבר רחשוב ביותר — על המלחמה שבין הועד עם המקור, המשפיע את התמיכות, על אדות הלמודים העבריים. כאן עומדים זה מול זה שני מחנות; „המקור" עומד ודורש צמצום מרובה של הפרוגרמה ללמודים העבריים, והועד, עד כמה שיש בכחו, עומד ומגין על הלמודים האלה. יסוד בתי־ספר בתבנית אלה שבגליציה ושברומיניה — זוהי המטרה שאליה שואף „המקור". בית־ספר ללמודים כלליים, בהוספה קטנה של למודים עבריים — דת־אל, כדי לצאת ידי איזו חובה, והעיקר צריכה להיות שפת המדינה—טיפוס זה הוא הרצוי ל„המקור" ובכגון זה נכונים לתמיך. כל נטיה לצד מן התכנית הזאת פוגשת התנגדות עצומה, ויש לשער, כי לא רחוקים הם הימים, „שהמקור" יחדל לגמרי לסוכך על בתי־הספר שלנו ברוסיה, אם לא ילכו בדרך הכבושה אל הטמיעה. ברור אפוא, כי רק דרישה אחת דורשים, ואת השאר משאירים כמקדם; „המקור" יודע ומבין, כי אם ימלאו רק את הדרישה האחת, שבגללה הולכת ונמשכת המלחמה, אז גם השאר ישתנה בזמן־קרוב ולא ישאר כבקדם. אמנם בית־ספר כזה, לפי מצב הענינים כעת בתחום המושב, לא יוכל להצליח; באופן היותר טוב, אפשר שיהא טפל אל „החדר', ורק למודים חיצוניים ילמדו בו, אבל לעולם לא ישמש בתור בית־ספר עממי, ששם יקבל הנער היהודי את כל הלמודים, קודש וחול, הנחוצים לו, — המטרה, שאליה שואפת חברת „מרבי השכלה". ואולם „המקור" אינו רוצה ואינו יכול לחקור בדבר הזה, מפני שהשאיפות לטמיעה, המתגלות בכל עבודתו לטובת היהודים, אינן מתאימות כלל וכלל עם המטרות שהציבה לה החברה. אותו „המקור", המשפיע סיוע ביד רחבה לצרכי היהודים ברוסיה, לפי השמועה, כדי להלחם באנטישמיות. מדפיסים על חשבונו חוברות, שאינן צריכות לאיש, ומוציאים עתונים כלליים, שתועלתם מוטלת בספק — הוא עצמו מונע תמיכה כל שהיא מכוסדות כאלה, שבדעתם לנטוע את ההכרה הלאומית בלבות היהודים.

ובזה יבואר, מפני מה לא ניכרה ההשפעה השלילית של התנאים האלה בתמיכת בתי־הספר לנערות. כמעט כל בתי־ספר לנערות. ואלה הנתמכים מאת חברת „מרבי השכלה" אף עמהם, יכולים יהקרא בשם בתי־כפר כלליים לבני היהודים אך אין הם בתי־ספר יהודיים. לא רק שהלמודים העבריים אינם תופסים שם מקום חשוב, אלא כל למוד שמתרחק קצת מזו שקוראין „כלליות" ומזכיר זכירה כל שהיא את היהדות, הרי משתדלים להשכיחו. ברוב בתי־הספר האלה אין מקום גם להיסטוריה ישראלית, ורוב המורות העבריות אינן ידעות כלל ממציאות ספרי־למוד להיסטוריה זו. ולכן דעתי של „המקור" נוחה מבתי־הספר הללו, ובכלל, מעיר הדוה"ח, בתי־הספר האלה, אם לא נביא בחשבון את הלמודים העבריים, משביעים רצון במצבם.

הדוה"ח מדבר בשפה רפה על אדות המצב הבלתי־נורמלי, שהחברה תלויה ברצונו של „מקור ההכנסות". איה המוצא? האמנם תשתעבר להבא אל ההשפעה הזרה של שק הכסף או תסיר מעל צוארה את העול? זוהי השאלה הכי חשובה, שהחברה מחויבה לדון בה ולפתור אותה: בפתרון זה תלוי כבודה ועתידה. הדוה"ח אינו עונה כלום על שאלה זו, ורק מעיר, כי בנוגע לתמיכת בתי־הספר נתעורר הרעיון, בלבות אחדים מן העסקנים שבחברה ע"ד [illegible] את השיטה בפעולת החברה במקצוע זה, הלשכה לעניני הלמוד השיאה עצה להוע־

כי יטיל על המחלקות של החברה לדאוג לכל עניני בתי־הספר. באי־כחה של החברה טמוסקבה באו לידי המסקנה, כי עיקר פעולתה צריך להיות מכוון לא אל הרחבת העבודה, אלא אל התחזקותה והתעמקותה, לא אל הכמות, אלא אל האיכות.

ואולם אחרי כל אלה אין לנו תשובה על השאלות העיקריות: מה תהי תבנית בית־הספר „למופת", מה היא הפרוגרמה שלו, ומה יחסו אל כל הקיים ועומד בעולם הלימוד בקרב היהודים (ה„חדר", ביחוד), ומה יהי היחס אל הדרישות של „המקיר".

באספה הכללית של חברת „מרבי השכלה", שהיתה ביום 27 בדקבר, שמענו, כי הועד חושב להזמין למועצה את באי־כח המחלקות, שמספרם עולה כעת לעשרים וחמש, כדי לדון בשאלות הסתדרותיות וגם בענינים הפנימיים של בתי־הספר. נשמע הדבר, כי על אדות השאלות הללו נכון הועד לבא אל המועצה בהרצאות, להגן על השקפותיו והצעותיו, ובענין זה יקבל סיוע רב מאת הקומיסיה להשכלת העם, שנוסדה זה לא כבר על יד הועד. אנו אין לנו אלא לברך את הועד, כי יצליח בדרכו זו. ומה טוב היה, אילו באו אל המועצה גם הצירים מערי השדה מזוינים בידיעת הענין אשר לפניהם.

אנו מקוים, כי הפרוגרמה של המועצה והענינים של ההרצאות יתפרסמו בזמן קרוב בדפוס, כדי להמציא יכולת להשתתף בפתרון השאלות גם לאלה האנשים והעתונים, העומדים מחוץ לחברה. ורק בידי הועד תלוי הדבר להביא את החברה לידי כך, שתתפוס מקום חשוב בעולם היהודי, ולא תהי זרה ונכריה, כמו שהיה הדבר בעבר הקרוב עוד אלינו. המועצה של הועד בשנת 1908 לא עלתה יפה, משום שהועד צמצם מאד את הפרוגרמה והתיחס בפורמליות גמורה אל האספה. הועד בעצמו לא התכונן כראוי, ומאת הנאספים בקש להביע את דעתם „מה לעשות עם הזרם הנורא של פראות (?!) ובערות בין המוני היהודים הגועים בדלות".

להיהודים אין הסתדרות אחרת, שתוכל להעמיד את השאלות הללו בכל רחבן ולנסות את כחה למצא להן פתרון. ועד אשר ישתנה סדר־הקהלות על פי הצעתה של המועצה הקובנאית עוד יעברו ימים רבים. ורק חברת „מרבי השכלה" מחויבת להתחיל בדבר, ובגשתה למלא תפקיד חשוב ולאומי כזה, היא צריכה להתאמץ לצאת מחוג צר של הפעולות הפילנטרופיות ולמשוך על מעשיה את עין השדרות הרחבות של עמנו.

לא להתאים את פעולותיה עם דרישות „המקור" — תפקידה של החברה, אף לא לתמוך בעשרות מכפר של בתי־ספר, אלא לפתור כהוגן את השאלות העומדות ברומו של עולמנו היהודי ולעסוק בענינים, שיש להם ערך כללי. בנידון זה הנה הוצאת ספרי־לימוד טובים ויצירת ספרות לבני־הנעורים, הכנת מורים הגונים (את השעורים בגרודנה, גם על פי הפרוגרמה, גם על פי מצבם בכלל, אנו מקדמים בברכה), יסוד בתי־ספר יהודיים למופת הן לנערים והן לנערות, נסיונות לפתור את שאלת ה„חדר" ועוד ועוד — כל אלה יביאו להשכלת היהודים הרבה יותר מכל בתי־הספר לנערות, הנמצאים במצב טוב ויפה, לפי דברי הדוה"ח.

ועל הכל צריכה החברה לבקש ולמצא אמצעים לעמוד ברשות עצמה ולא להיות תלויה בחסד של מקורות זרים. באופן הראשון ילך ויגדל ערכה וכבודה בעולם היהודי, ובאופן השני תהי רק כאחד ממוסדות החסד, ואם עוד תוסיף להשתעבד כולה לדרישות „המקור", אז תהיה יסוד זר בחיי היהודים, לפחות, ברוסיה.

איזוהי הדרך הישרה שיבור לו הועד בשביל החברה — דבר זה צריך להיות לו ברור. —

הכואב.

אֱמֶת מִתּוֹךְ צַעַר*).

(רשימות של צעיר).

בשעה זו של בין־השמשות בחיינו הצבוריים, כשאתה בא לדבר על הקונגרס התשיעי ורגעיו היותר חשובים, לבאר את חזיונותיו הטמירים והנעלמים, כבלי משים עולה על לבך אותו הביאור הנהוג והרגיל: קונגרס זה היה בן־זמני, הוא היה מה שצריך היה להיות לפי מהלך התנועה והשתלשלות המקרים.

אולם מיד מבצבץ ועולה שחוק לעג מר על השפתים: לבאר באיפן זה את הקונגרס שממנו יצאנו רצוצי נפש, למצא תירוץ הגיוני ברור לאותם החזיונות שמלאו את לבנו כאב וצער! ואת „התירוץ" הזה, הרי אתה רוצה למצא, הרי אתה מחפש אותו, וכנהוג מבקש אתה לך מפלט „בחוקי־הברזל" של דברי־הימים.

הקונגרס נאסף בזמן שעומד בו הצבור היהודי על פרשת־דרכים ואינו יודע, לאן לפנות, בשעה שחסם היאוש את הדרך, ותהום נפתחה לפני הצעירים. אולם אין טובי הצעירים רוצים בשום אופן למסור את נשמותיהם להיאוש, הם, שבלבם לא כבה עדיין נר־דתמיד, הרי הם מבקשים אחרי האמונה הגדולה והנשגבה, שתלהב זיק זה שנשאר עוד בלבם.

„הטובע איחז בשבלת", ולפני הקונגרס התחילו טובי הצעירים ואפילו אלה, שהציונות הכללית, הבורגנית, היתה תמיד רחוקה מהם, מצפים לקונגרס זה, התחילו מיחלים: הקונגרס יביא לנו את התקוה ואת האמונה, הרי זו היא תעודתו, ולכך הוא נוצר!

וכ"א בהם במקומו, ואלה שבאו אל הקונגרס לראות איהו בעיניהם אמרו אל לבם: נשליך אחרי גו את כל השקפותינו הקודמות על הציונות, נסיח את דעתנו מכל ה„תורות" שהיו לנו, נבא אל הקונגרס בתור בני־אדם המבקשים את הדרך, בלבות פתוחים, בנשמות מלאות געגועים לקרן של תקוה ונכונות לקלוט כל מלה של אמת ואמונה.

ההיה לה לציונות רגע כזה בזמן האחרון?

והצעירים השליכו באמת כל משפט קדום שהיה להם, השתחררו מאותה „הפסיכולוגיה של פולמוס" בנוגע להציונות שהצטיינו בה, פנו את לבם ואת מוחם, וכילדים באו אל הקונגרס, פקחו את עיניהם ופתחו את אזניהם, הסתכלו והקשיבו.

אחרים מהם ידעתי והכרתי. לא שנה אחת עמדנו יחד במערכות המלחמה בעד אידיאלים משותפים, בעד האידיאלים הסוציאליסטיים, שנשארו לנו יקרים גם עכשו כברגעי המלחמה היותר חמים. נשתנו רגשותיהם של חברי אלה: ימי הצער והצרות שעברו העמידו לפניהם בשורה הראשונה את האמת הגדולה והקדושה של תחית העם היהודי בארצו, הראו להם, שהאמונה הסוציאליסטית, הרגש הפרולטרי אי־אפשר שיכריעו את האמונה הלאומית הזאת, את הרגש הלאומי הזה. ואין זו „תורה", אלא רגש חי מרווה־דם, המבצבץ ועולה מכל מעשה, מכל רעיון.

בימי הקונגרס היו באים אלי והיו אומרים במרירות: לא, אין אנו יכולים לבא, אין אנו יכולים לשוב אל הציונות בצורתה של עכשו. תנועה שלפי הרעיון היסודי שלה צריכה להקיף את כל העם היהודי, תנועה, שהאידיאל הטהור שלה צריך להטביע עליה את חותמו, התנועה זו מתבטאת בקונגרס, המיחא כף בהתלהבות, באיזו התלהבות קהה, לכל מידעה, שפלוני בן פלוני

*) הננו נותנים את המאמר הכתוב ע"י אחד הצעירים „הקרובים־הרחוקים", כדי לבאר את יחוסם של אלה אל הקונגרס האחרון את התלות בו ומה הוא נתן להם.

המערכת

נדב פרוטת־נחושת, וכשמגיעים לאיזו שאלה חשובה, והוא נהפך, — קונגרס זה שצריך להיות כנסיה של בחירי האומה, — לאיזה „קלויז", שאת המקום בראש לוקחים בו בעלי ההשגות הצרות ו„המעשיות". והנשיא בעצמו הבליט בדבריו את התמונה באופן שאין למעלה הימנו: שמונה מזכירים הזמין ללשכתי—שמונה פקידים טובים; סדר נאה ומצוין הנהיג בלשכתי, ספר־החשבונית מתנהל על צד היותר טוב ויפה. כך מגין על עצמו מנהיג תנועת־עם!..

וזהו מה שכותב אחד הרבים, שנשארו על מקומם ושמרו את צעדי הקונגרס מרחוק: „איני יודע מדוע — כותב לי החבר הזה מתוך הכנופיה הסוציאליסטית—אבל הרגשתי שכל המתרגש בהמבורג יקר לי וקרוב. צערי הלך וגדל מיום ליום — מן האינצידנט ע"ד הלשונות שהיה בועידת ציוני רוסיה... הכל חכו לקונגרס וקוו שיביא איזה דבר חשוב—כל העינים היו נשואות אליו, והצירים היו צריכים לדעת זאת. הם לא מלאו את תעודתם... מהלך הקונגרס עושה רושם, כאילו האינטריגה שלטה בו שלטת. האופוזיציה זלזלה בכבודו הפרטי של וולפסון. וולפסון בכבודה של האופוזיציה ... זהו כל כך פעוט, כל כך בלתי נעים. נדמה כאילו המלחמה שהתעוררה על הקונגרס לא היתה מלחמת הדעות וההשקפות, אלא מלחמת הגבאות... במה ישובו הצירים אל ההמון? מה יספרו לו? עולמני חשך וקר — והצער והיגון ממלא את הלב. ואחרי הקונגרס עוד תגדל החשכה, יגבר הקיר. ובכל זאת תקותי עדיין לא עזבתני — רוצה אני להאמין שסוף סוף יבא הגואל ויראה לנו את הדרך!"

אפשר שמעולם לא דברו צעירינו הסוציאליסטים על הציונות דברים מלאי אמונה פנימית גדולה, ורגש לאומי חם כל כך! דברי המכתב אפילו אותי הפתיעו...

תוכלו לומר: סנטימנטליות; מליצה! ואם לא שכחתם כלום ולא למדתם כלום במשך הזמן, יהיו לכם דברי המכתב רק מלים, מלים ריקות. אבל צריכים אתם לחדור לתוך הנשמה, לתוך הנמוקים הפנימיים של בטויי־רגש כאלה. ומוטב שהיתה אצלנו שורת הסנטימנטליות והמליצה. האפטיה הריהי מקהה את הרגש, מחלישה את הרצון לפעולות, מגרשת את המלה החמה המלהיבה...

„שלש נשמות" נאבקות בקרבי. על „שתי הנשמות הנאבקות" נוספה עכשו עוד אחת — ודבר זה לא יפלא. יותר נפלא הוא מה שרק שלש נשמות נאבקות בלבו של צעיר יהודי־לאומי, דגמנה על האינטליגנציה הלאומית־הסוציאליסטית...

נשמתי האחת נתונה כולה לרעיון הסוציאליות, להסוציאליות היהודית. נשמתי השניה נתונה כלה להציונית, להציונית הפשוטה, בלי חכמות, בלי „תורות", לציונות של תחית העם היהודי בארץ ישראל, לציונות, שמטרתה התחיה האיקונימית, הסוציאלית והקולטורית של האומה היהודית, לציונות הבנויה על אהבה, על אהבה רומנטית לארץ היהודים...

ובאה נשמה זו הנוספת, השלישית, המלאה ספקות, לעג מר, בטול מרעיל- -והריהי בונה את „הגשרים" את ה„סינטזות", הריהי יוצרת את „התורות" את ה„חכמות". רצונה להכנים את השלום לתוך חייו הפנימיים של הצעיר היהודי ואינה אלא קורעת אותם בסתירותיה וניגודיה. והריהי טוענת וטוענת: אי־אפשר לאחד את הסוציאליות עם הציונות, אי־אפשר שהפועלים והצעירים והאינטליגנציה הלאומית־הסוציאליסטית יקבלו את הציונות הבורגנית, ובלעדם הרי אי־אפשר לה להתגשם בחיים, בלעדם לא תהיה לעולם השכינה שרויה עליה, ולא יהיה לה הכח והכשרון להביא קרבנות, והיא תהפך לתנועה המתלהבת לכל נדבה, לכל פרוטה של נחושת, לכל מעשיות פעוטה"...

לפני עשר שנים, בשנותיה הראשונות של התנועה הציונית החדשה יצרו הצעירים את התורה הזאת: הפרוליטריון היהודי לא יוכל להספח ולא יספח אל התנועה הציונית — וזו הריהי צריכה, שכל העם יתאחד תחת דגלה; בלי הפרוליטריון אי־אפשר לה לציונות להתגשם בחיים, — אלה הן האבנים המונחות על דרכה של הציונות, ושעליהן היתה צריכה להנפץ לרסיסים...

אולם במשך הזמן הרבה נשתנה—במח ובלב. אל הציונות נספחו רבים מהאינטליגנציה הסוציאליסטית ומהמוני הפועלים, מפני שנתברר, שזולתי הציונות אין פתרון להפרובלמה הלאומית של היהודים.

אין זאת אומרת, שההשקפה הישנה אבדה כליל. לא. על האמת שהיתה להם לצעירים נוספה עוד אמת אחת, אמת גדולה שצריך רק להכיר בה, כדי שלא תאבד עוד לעולם ושלא תפסיק לעולם את פעולתה היוצרת.

ושוב באה זו הנשמה השלישית בספקותיה ושוב היא טוענת: „אמנם זוהי אמת גדולה, שבלי הציונות אי־אפשר לו לעם היהודים לשוב לתחיה. אבל הרי האמת של הסוציאליות במקומה עומדת. לפני עשר שנים לא הייתם מכירים בהאמת של הציונית—עכשו מכירים אתם בשתיהן. והרי רבות הן הסתירות שביניהן, גדולה המלחמה והשנאה שהן מעוררות זו לזו, — ומה אתם עושים, כדי לאחדן אחדות שלמה אורגנית, כדי ליצור שיטה ציונית סוציאלית שלמה?" ועוד טוענת היא ולועגת: „כל אותו הזמן לא עצרתם כח לעשות זאת ולא תצליחו גם במלאכה זו בעתיד; רוצים אתם ששוב תפרחנה כל אותן „התורות" ושוב יבנו כל אותם ה„גשרים". אולם עכשו יהיה כל זה לא יותר משחוק ילדים, מבנינים־של־קלפים, — האם באמת לא למדתם כלום בימי הצרות והצער ולא שכחתם כלום?".

רוצות הסוציאליות והציונית שבקרבי להשלים ביניהן, ובאים הספקות המרים ומבליטים את הסתירות, את הניגודים, — ונקרע הלב לקרעים.

והרי אני אומר — כך צריך להיות, מצב זה מקורו בהתנאים הנשואיים של דברי ימינו.

יאמר מי שיאמר: כשרוצים למצא תירוץ, מיד באים ומעלים את „חוקי הברזל של ההיסטוריה".

ולא עוד אלא שאני חושב; שכך יהיה גם לעתיד לבא; כן צריך להיות אצלנו!

ולא יועילו לנו שום „גשרים" ושום „תורות" לא תאחינה את הקרעים.

רוצים אתם, שיהיה לנו, בני העם היהודי היחיד והמיוחד בתוך העמים, שאין לו ארץ, שאין לו אף קנין אחד בריא ונורמלי, שיהיה לנו רגש לאומי נורמלי, שתהיה לנו הכרה סוציאליסטית ברורה, נשמה שלמה של אדם נלחם ושואף? הרי זה הוא מן הנמנע, הרי זה הוא נמצא מחוץ לגדר המציאות ההיסטורית!

ולפיכך כל זמן שנשאר מה שהננו, כל זמן שהציונות לא תתגשם בחיינו — תהיינה נפשותינו רצוצות ולבותינו קרועים, ומלחמה תמידית, שלא תחדל אף לרגע, תהיה בין דעותינו ואמונותינו. נהיה ציונים וסוציאליסטים כאחד; עם הבורגנים היהודים נלחם מלחמה קשה ימה בעד צרכי־יום־יום של הפועלים במקומות מושבותינו, ויחד עם אותה הבורז'ואזיה נעביד יום יום עבודה משותפת ונבנה את עתידנו הלאומי, נגשים את הציונות. כך צריך להיות אצלנו, בני העם „הנבחר"...

זוהי תורה מסוכנת -- אתם צועקים. אפשר. אולם היא מסוכנה בה במדה שמסוכן מצבנו, בה במדה שמצבנו בתור עם -- נדגיש דבר זה עוד הפעם -- משונה הוא ונבדל ומסוכן.

והרי עוד מכתב אחד ע"ד הקונגרס התשיעי, שכותב חבר ותיק מן הכנופיא הסוציאליסטית: „רבים ממתנגדי הציונות ואפילו מאלה שמעולם לא התעניני בה, נמשך לבם אחרי קונגרס זה באופן משונה. חכו, צפו לאיזה דבר בלתי ידוע -- בלב דופק, בעינים בוערות, באיזו תשוקה עצורה. ואפילו עכשו אחרי המפלה הגדולה, אין אני שומע אותו הלעג, אותו הסרקזם המר של המתלוצצים, אין אני רואה את שמחתו של השונא. לא, בשחוק זה ובלעג זה, ששוחקים ולועגים גם עכשו, אני מרגיש צער טמיר, יגון חנוק. קראתי להמצב שנמצאת בו עכשו הציונות בשם מצב שאחרי מפלה שלמה. וכך היא באמת: בהעולם היהודי וביחוד בין הצעירים הורגשה לפני הקונגרס התעוררות גדולה ונטיה אל הציונות. חלק ידוע של הצעירים, שזה רק התעודד ממפלתו התחיל שוב מחפש אידיאל חדש, אמת חדשה -- מורה דרך. מסביב לא היה כלום, רק שביב אור אחד נאבק במרחקים עם האפלה. ולשביב זה נמשכו הצעירים כצפורת זו אל האור. וכמו את הצפורת כך רמה אותם השביב. צריך היה להתרחש נס, העצמות היבשות צריכות היו לקרם עור ובשר, בהגוף המת צריכים היו להפיח נשמה: הצעירים, שהם נשמת האומה, הם היו צריכים לעשות נס זה; הקונגרס זוהי מפלתו השניה של הדור הצעיר, ואחרי מפלה זו הוא לא יקום עוד. בשביל הציונות בודאי לא יקום ולא יתעורר: אי־אפשר לשוב ולהרגיש מה שכבר הורגש".

זוהי האמת מתוך צער שלי.

לא חדשה היא האמת -- אבל אין אנו מרגישים בה עדיין! ורק לפעמים ברגעים ידועים היא מורגשת ומיד היא שבה ונשכחת.

אמת ידועה מכבר -- בודאי, אבל אין אני -- אלא בן זמנו האומר את ודויו...

פאריז, בחודש ינואר.

ליפמן־לוין.

מספורי „מתנגד".

I.

„בת־הרב".

לד"ר יחיאל צ'לנוב.

לא ספורי נפלאות, לא בדותות ולא אגדות אספר לכם -- אלא מעשים שהיו, שראיתי בימי חלדי הארוכים -- דברים כהויתם.

גם את הדברים „הפשוטים" אין אנו תופסים ואין אנו משיגים, ובפרט כשהדבר נוגע אל התורה או אל לומדיה ותופשיה. כשם שכל אות ואות שבתורה אומרת: דרשני, כך גם כל לומדיה והעוסקים בה.

מה גדול כחה של תורתנו! הראיתם מימיכם בתולה מורה הוראה ופוסקת הלכה? ועיני ראו... אותה, את בת־הרב ראיתי בעודנה ילדה, יושבת לפני אביה הרב ולומדת כבן, כי בנים לא היו לו. ראיתי אותה בבגרותה, אחרי מות אביה ז"ל, והיא יושבת על כסאו ופוסקת הלכות... קול אשה -- דק וערב, שמלת אשה וסינור שחור על גבה תמיד, יורד מכתפותיה עד קצה רגליה, ושערות אשה -- שתי מחלפות שערות ארוכות, שחורות ועבות יורדות על שכמה, -- ופני רב לה... פנים עדינים ומלאים אומץ, פנים נהדרים ומפיקים אימה.

כשחלה הרב ונטה למות, נכנסו אליו ראשי העיר לבקרו. שאלו אותו:

-- רבנו, מי יורה לנו דעת התורה ומי יטיף לנו מוסר?...

נתכונו השואלים לשמוע מפיו ז"ל, את שם האיש הטוב בעיניו לשבת על כסאו אחריו. אולם הוא נענע בראש ואחרי רגע אמר בלחש:

-- ימ--צא לכם... בא יבא, ואתם תושיבו אותו על כסא הרבנות...

השתאו השומעים לדבריו הסתומים, שלא אמר: הוא ישב על כסאי אחרי", אלא אתם תושיבו אותו...

התעודד ר' משה הזקן, שהיה מבאי ביתו, ואמר:

-- רבנו, אין אנו מתכונים ח"ו לשלח יד בכסאך... לביתך הוא, ואם בן אין לך, הרי בתך היחידה, הטובה משבע בנים, לה הוא כסאך...

-- לה הוא כסאי, לה... -- ענה הרב.

-- זו כונתנו, -- הוסיף ר' משה הזקן, -- אם אתה תצוה על בתך להנשא לאיש אשר בחרת לה -- והיה הוא היושב על כסאך אחריך...

-- חלילה לי מצוות על בתי דבר לעשותו אחרי מותי... כי טובים החיים מן המתים... כסאי לה הוא...

נשתתקו העומדים.

כעבור „ימי השבעה" באו ראשי העדה לדבר עם הרבנית הצנועה והשתקנית על אודות כסא הרבנות.

-- צריך היה לפנות אל הרבנים הגדולים -- שימצאו אברך הגון לבת הרב ז"ל, שיהי ראוי לשלשלת היוחסין של כסא הרבנות...

נאנחה האם, ודמעות זלגו מעיניה.

-- כלום אני יודעת... אם הוא, ז"ל, לא צוה דבר, מה אצוה אני?... היא לומדת ובוכה, לומדת ובוכה...

נכנסו טובי העיר לאספה, התיעצו ודנו, עד שקם גרשון -- אדם מתון -- ואמר:

-- סבלנות, רבותי. צריך להמתין עד אשר יעברו ימי האבל, יפוג קצת הצער...

נראו דבריו נכונים וצודקים, בשבת האחרונה אחרי ימי האבל, אחרי התפלה והמשניות בבית הרב לזכר נשמתו, ישבו ראשי העיר אל השלחן לברך על היין משום כבוד השבת וגם משום לגמור בשמחה. והרבנית הזקנה הגישה למסובים מיני מתיקה ותופינים.

-- ובת הרב איפה היא? -- שאלו כולם.

יצאה הרבנית אל החדר הסמוך, ומיד שבה ושרה בתה אחריה, גבוהת־הקומה וישרת הגו, סינר ארוך ושחור יורד מכתפותיה עד כפות רגליה. פניה חורים־כהים ומביעים חכמה ואומץ־רוח, עיניה פקחיות והודרות ומביטות בשלוה.

קם הגבאי הראשון, ר' עוזר וירם את כוסו:

לחיים, רבנית! לחיים בת־הרב! הלואי שנסב במסבה יחד במהרה ובקרוב בשמחת הארוסין...

-- תודה וברכה! -- השיבה הרבנית בתנועה של כפק, והבת נעצה את עיניה הגדולות והפקחיות באיש המדבר: „מלים אלו למה? -- הטרם ידעת?"...

כל המסובים, שהשגיחו בפני הבת, הבינו לרוחה, והורידו את ראשם.

ימים עברו ושבועות חלפו. בבית־הכנסת שבתה השמחה, בעצב ובתוגה היו שומעים המתפללים את הקדיש מפי ר' יעקב הזקן ה„בטלן" שבעיר. המקום של הרב על יד ארון הקודש היה

פניי והיה מעיר בלבות רגש של אבלות -- כאילו נתיתמה העיר...

ויש שבת־הרב עטופה שחורים באה אל בית־הכנסת, נגשת אל ארון־הספרים הגדול העומד בכותל המערבי, פותחת את דלתותיו ומחפשת בעיניה בין הספרים. פונה אליה השמש סתם: „איזה ספר?" אין הוא מעיז לקרא לה בשמה.

— „היד החזקה" והאלפס.

עולה השמש על ספסל, מוציא את הספרים מעל המדף העליון ואומר:

— אני אשא את הספרים לבית הרב — יודע היא, כי אסור לה לשבת ולעיין בהם בכאן.

ויש שבערב, בשעה שאנשי העיר נפנים מעבודתם ועסקיהם, הם יוצאים אל מגרש העיר ועומדים ממול בית הרב. מבעד בדקי חלונותיו מסתנן אור זך ורועד, וקול נגינתה של „בת הרב" בוקע ועולה מן הבית. הד עגום ועדין ממלא את כל הככר. בשעה זו מתכנסים ראשי העיר בכנופיה אחת בצד המגרש, עומדים מרחיק, אובדי עצות, מביטים אל הבית, מחכים ומצפים לדבר־מה.

נפלא הוא הבית הזה — אכסניה של תורה במשך דורות שלמים, אותיות פורחות מסביב, רואות ואינן נראות... יחידי ובודד עומד הוא הבית הנמוך והארוך מצד השוק בתוך מגרש העיר — נבדל ושונה בגזרתו, בזקנתו המופלגת ובסוד הימים העתיקים החופף עליו.

וזה כמה פעמים שנשפטה העיר כולה באש, וכל בתיה וחנויותיה עלו על המוקד, גם אל בית־הכנסת העתיק הגיעה התבערה, — ורק אל הבית הזה העומד במגרש העיר לא קרבה האש. אומרים, כי אין לה לאש שליטה על הבית הזה, שכתביו של ר' חיים זצ"ל שמורים בו... חבילה של גליונות־ניר צהובים וקשים קשורה בחבל מונחת מאחורי התנור, וגוילים תקועים בסדקי התקרה שנתפוררה פה ושם מרוב הימים. נאמן היא הבית למצותו של ר' חיים זצ"ל, שצוה לפני מותו, לבל יוציאו את כתביו מן הפתח וחוצה, בטרם יעברו עליהם שני יובלי שנים. הכתלים האלו, ששמעו את מצותו זצ"ל, שימרים על הכתבים גם מן השרפה...

אומרים, כי בכתביו אלה נבא ה„צדיק" לטלגרף — „קפיצת הדרך של הדבור" בלשונו ז"ל — כעשרים שנה לפני התגלותו, ויגד מראש גם את המצאתו של מסילת־הברזל — „מרכבות עפית בלי סוסים", בלשונו ז"ל. ואפשר שגלה בכתביו גם את הקץ—הלא לא לחנם צוה לשמור עליהם שני יובלים שלמים!

אחרי ה„צדיק" ישב בבית הזה בנו ר' מאיר הדין — ה„ישיש" שהגיע לגבורות וירבה ימים על האדמה. הוא היה חביב מאד על בני עדתו, מפני רוחו הנדיבה ומדותיו התרומיות. כל אביוני העיר ועניי חוץ התפרנסו משולחנו, שהיה ערוך בידי הרבנית שלו כל היום וכל הלילה. ביתו היה פתוח תמיד אפילו בשעות השנה בלילות. כאשר זקן ולא היה בו עוד כח ללכת לבית־הכנסת להתפלל, העמידו אצלו בחדר הצדדי ארון קודש קטן וספר־תורה בו, וכל אנשי העיר היו מזדרזים לבא לבית הרב הישיש, להתפלל עמו במנין. ובית־הכנסת נראה כאבל משומם בכל ימות החול, ורק בימי שבת וחג היה שב אליו הודו והדרו, בבוא ה„ישיש" מובל בידי נכבדי העיר.

ובמות ה„ישיש" ישב על כסא־הרבנות בנו ר' שניאור — מופלג וחכם, בעל דעה צלולה ומעורב עם הבריות. עשרים וחמש שנה נהל את עדתו בקודש בדברים רכים ונוחים. מעולם לא הרים את קולו ולא גער באיש בנזיפה. די היה מבט עינו הפקחית או רמיזת אצבעו.

שלשה המה שישבו בבית הזה — גברים, יחידי סגולה. ואחריהם באה הבת לשבת על כסאם. בת הרב זו ישבה בסתר אהלה של תורה, והספרים הגדולים והקדושים היו פתוחים לפניה כמו שהיו פתוחים לפני עיניהם המאירות של אנשי המעלה. בדממת הליל היה נשמע קול נגינתה בלמדה, והעובר לפני הבות באפלת הערב היה רואה את האור הזך המסתנן וחודר החוצה מבעד סדקי התריסים ולבו היה פועם בו, היה מרכין את ראשו, ועומד מחריש ומשתומם.

„כלה" זו עוזבה חיי שעה, ותפרוש לעסוק בחיי עולם... ואבותיה הגדולים — מניחים לה ואינם מוחים בידה...

ומי יודע אולי קבלה מ„הם" ז"ל, שלא תנשא לאיש, שלא תצא מן הבית ולא תבטל מתלמוד־תורה עד אשר...

מי יודע את הרז?

והלא כך היה הדבר. במות „הישיש" ז"ל, ונכבדי העיר עמדו סביבו וישמרו עליו. ובראותם כי עוד מעט וישיב את רוחו הטהור אל האלהים, ויזכירו אותו על ה„וידוי" הגדול, וימאן ויאמר:

— מקובלני מפי אבא זצ"ל, שאזכה לתקוע את כפי שלום למלך המשיח...

הדבר עודנו בפיו, ויעצים את עיניו וימת...

אולם מי יבא עד חקר דבריהם הנשגבים וירד עד תכלית כונתם העמוקה?

אפשר שרוח „הישיש" מרחף עדיין בבית הזה מצרף צרופים מהבל פיה של נכדתו „בת הרב", שעשתה ימים כלילות בלמוד התורה, ואינה מסיחה את דעתה מהבלי העולם־הזה אף לשעה קלה...

ימים יבואו יוכיחו את הדבר.

(סוף יבא)

Gamma.

הָעִתּוֹנוּת הַיְהוּדִית בְּאַמֵרִיקָה.

II.

ה„פְּאָרוֶערטס".

(סוף)

בשנים האחרונות חשבו בעלי ה„פארווערטס" ומצאו; כי הקהל אינו מחבב את „הרצינית", ולכן התחילו ממעיטים במאמרים „עיוניים" ומרבים ב„שיחות" קלות, את מקום כלי־התיתח הכבדים במערכות המלחמה כנגד הדת והלאומיות נטלו החצים והכידונים, ובמקום המאמרים המדעיים, הדורשים מאת הקורא עמל־מוח כל שהוא, באים רפרופים על פני הדברים העומדים ברומו של עולם, כתובים בסגנון פוליטוני, העשוי יותר לבדח את דעת הקורא מאשר ללמדו.

אל אופן־כתיבה זה מסתגלים רוב העוזרים, המתאמצים לדבר בסגנון „חד וחלק" ולהתרחק מכל דבר שיש בו חשש „רצינות". זו היתה בין סופרי ה„פארווערטס" לסימן להכיר על ידו את ה„ירוק", מפני „שכאן אצלנו באמריקה הלא יודעים אנו, כי הכל הבל ואין „דופק" כלל במציאות".

אחד מן המפורסמים ב„מהלך החדש" היה הוא הסופר מ. באראנוב, שהיה לעורך קבוע בה„פארווערטס" ומראשי המדברים רק לאחר שעמד [illegible] על דרך...

זהו טפוס של סופר, שאין לו בעולמו כלום מלבד התשוקה ללגלג לשם לגלוג. בשעה שתוקפו בולמוס הלגלוג, הרי הוא עובר את גביל הנימוס ואינו בורק בדברים ואינו מדקדק במבטאים. החיים והמתים, הקרובים והרחוקים, האהובים והשנואים — אל הכל הוא מתיחס מתוך ליצנות גסה. לפעמים קרובות יוצאים מתחת עטו חדודים עוקצים יפה ודברים דוקרים מאד, שעושים רושם בחריפותם. אך די לקרא רק עשרה מאמרים־פיליטונים שלו, כדי להרגיש איבה עצומה אל הסופר הזה.

בחוגי הסופרים בניו־יורק מתיחסים אל באראנוב כאל מרקד־על־החבל, ואין נוהגין להשיב על דבריו, אף כי בועט היא בדרך הילוכו בכל אדם, מפני שהכל יודעים, כי אין זה אלא מעשי נבחן ונשכן. אך המון הקוראים ניהנים מהלצותיו ומחדודיו — והוא התקיף.

העמוד הרביעי שעליו נשען ה„פארווערטס" הוא המשורר המפורסם מוריס רוזנפלד.

הקוראים ברוסיה יודעים את האיש הזה על פי שיריו, על פי מאמרי־ההלל שנכתבו בכל לשון לכביר כשרונו הפיוטי, ולאחרונה — על פי רשימות הנדבות שהיו מאספים בכל הפוצות ישראל להתמך ב„פייטן העור" הזה...

ואולם מעטים הם המכירים את מוריס רוזנפלד זה בתור פוליטיניסט. שתים או שלש פעמים בשבוע הוא מדפיס ב„פארווערטס" פיליטונים שונים „מעניני דיומא" — תערובות של פרוזה ופואיזיה, כמו שהיה עושה היינה...

נחוץ לדעת, כי חולשה יש לו למוריס רוזנפלד ללכת בעקבות היינה, במה שנוגע לעניני סטירה, כשם שהמשוררים הצעירים מחקים את היינה בשירי־אהבה.

אין מעניני פה לדון על ערכם הספרותי של פוליטוני רוזנפלד, שבכל אופן הם גרועים הרבה משיריו... אך צריך לדעת, כי הם נכתבים בכונה בשביל ה„פארווערטס", ומחויבים הם להתאים אל יתר חלקי העתון הן בתכנם והן בצורתם.

כעין דיסוננס אל כל מה שהילך ונדפס בהעתון הזה מאת ה„ארבעה אבות", באים שם מזמן לזמן מאמרים יפים מאת המשורר א. ליעסין או מכתבים כתובים בידי סופרי חוץ. אך כל אלה אינם יכולים לשנות את צורת העתון, כשם שאין המדבר יכול ליהפך למקום־ישוב, גם אם מוצאים אנו נאות־דשא בפנות בודדות. —

העתון המיועד לעניני הרגע, ולא כל שכן זה שהולך בדרך כבושה ונושא עליו חותם של מפלגה, אי־אפשר לו להיות במה לספרות היפה, ליצירה חפשית. הרוב הגדול של הספורים והשירים הנדפסים שם בהכרח שהם טנדנציוזים פחות או יותר. אם אתם פוגשים לפעמים על עמודי ה„פארווערטס" יצירה אמנותית, שאין רעיון סוציאלי נודף ממנה, הרי זה „לקיח" מן העתונים היהודיים שברוסיה או נתקבל „בחצי חנם" מאת סופר „ירוק למחצה". הספרות־היפה, שהעתון קונה בכסף מלא בשביל קוראיו, צריכה להיות טבועה במטבע של „ממשלה" זו. אם יש לו לסופר כשרון של שוה־פרוטה, הרי יש תקוה, שבזמן קצר מאד יסתגל אל תנאי המקום וילמד על בוריה מלאכה זו; וכל מה שכשרונו של הסופר גדול, כן תכבד עליו העבודה, בטרם שיגיע למדרגת „רצוי" לעורך...

ואולם „הסתגלות" זו אינה מיוחדה לסופרי ה„פארווערטס" בלבד, אלא שאלה על פי רוב בעלי־כשרון הם, ולכן קלקולב לרגלי עבודתם בעתון ניכר יותר.

גם הרומן הנדפס יום יום ב„פארווערטס", הוא נברא [illegible]

מאלה הבאים בשאר העתונים, אף על פי שבשנים האחרונות ביחרים ב„יצירות", שיש בהן פורנוגרפיה במדה מרובה, אך משתדלים לכסות על זה במעטה „הסוציאליות". הן די רק להוסיף שורות אחדות הדורשות בגנותו של הסדר הקפיטליסטי, „הגורם לכל המחזות האלה", כדי לקבל „הכשר" מאת קהל הקוראים, שבדיעבד דעתם נוחה מדברים כאלה...

יודע העורך את נפש הקהל שלו. —

ואולם הפרסום היותר גדול, שקנה לו ה„פארווערטס" בקרב הקהל, הוא לא בשביל ה„אפיקורסות" של פייגנבוים או „החדודין" של בארנוב, כי אם לרגלי „תקון" אחד שהנהיג העורך בעתונו, ובגללו נתרבה מספר קוראיו לרבבות.

זה כארבע שנים יש בעתון רובריקה קבועה בשם „צרור מכתבים". בכל יום ויום באים שם שנים שלשה מכתבים מאת הקוראים, הפונים ב„שאלות" אל העורך „החכם מכל אדם". רוב השאלות הוא בעניני אשות ומקצתן בעניני אסור־והיתר על פי תורת מרכס. אחרי כל מכתב (המעובד והמתובל במערכת בידי מומחה) באה „תשובה" מאת האורים־ותומים.

קשה לתאר במאמר קצר את טיבה ומהותה של רובריקה זו, שכל כך נתחבבה על הקהל; עד שהמע־כת לא שמה לב אל הקטגוריה הגדולה, שנתעוררה מצד האופוזיציה כנגד „תקון" זה, והיא מוסיפה לשכלל את הרובריקה הזאת ולהגדיל את ערכה בעיני הקוראים.

מה אין אתם מוצאים ב„צרור־המכתבים" הזה? שומעים אתם תאניה ואניה מפי בחורים אומללים שאהוביתיהם בגדו בהם, או בתולות מעוררות קינה על „האידיאל" שלהן שנעלם ואיננו. בעל מתלונן על אשתו שנתנה עיניה בידיד־בית או בשכן קרוב, ואשה מספרת באזני העורך את מרי־גורלה בעזוב בעלה אותה ואת ילדיה. בנים מתאוננים על אבותיהם הממררים את חייהם, ואבות מקוננים על בניהם המתרחקים מהם.

אך צריך לקרא את המכתבים עצמם, כדי להבין, במה לקחו את לב הקהל. הקורא היהודי ההמוני הוא דומה הרבה לילד, שבשעה שמספרים לו דבר הוא שואל: אמת היא אי בדותא? לבו מתעורר רק לדברים שבמציאות. הוא משתתף רק בצערו של אדם חי ולא של יציר הדמיון. ב„צרור המכתבים" הוא קורא ספורים ע"ד פלוני בן פלוני הדר ברחוב פלוני, שאירע לו כך וכך. ודברי האמת האלה נוגעים עד לבו.

רוב המכתבים הם בינוניים (הסגנון הוא אחד, מפני שי"ד אחת „מעבדת" את כולם). הפתיחה היא: „שרוי אנכי בצרה גדולה... וכבר גמרתי בנפשי לשים קץ לחיי... אלא שנמלכתי לפנות תחלה אל העורך, אולי ימצא רפאות למכתי..." והסיום הוא: „אהה, אדוני העורך, הוא האיש האחד בתבל, שבידו אני מפקיד את רוחי... חישה לעזרתי..."

ומה עונה העורך (או בא־כחו) על המכתבים האלה?

באהבתו הרבה לבני־האדם הוא מנחם אותם. מיגונם, משיא להם עצה טובה „לשאת ולסבול", מזכיר להם את הסבה הראשית של אסונם — הסדר הקפיטליסטי, מעורר את רוחם ומחזק בלבם את התקוה, כי „הזמן ירפא כל פצעי נפשם".

כשפונים אליו בשאלה לא להלכה אלא למעשה, יש [illegible] „פסקי דינים" ערוכים, שעל פיהם הוא משיב. „נשואי־תערובות אם „הוא" ו„היא" סוציאליסטים, מותרים, שהרי תפשים־בדעות אנו"; „בגטין נוהגין להחמיר, מפני שאין כדאי להרוס בית [illegible] בסכסוכים בין אבות ובנים, יד האחרונים על העליונה. [illegible]

שלהם כבר נגלה אור־האמת, והזקנים עדיין הולכים בחשך", ועוד ועוד.

גם ב„שאלות" גם ב„תשובות" אנו מוצאים קוריוזים נפלאים במינם, המעוררים לפעמים צחוק ולפעמים כעס ומרירות. אך בכל אופן אנו רואים ב„צרור המכתבים" של ה„פארוועטס" „חתיכות חיים" של הנודדים באמריקה, שנעקרו מעל אדמת־מולדתם ונתגלגלו לארץ נכריה. בטלטולם הקשה אבד להם אורח־חיים שלהם, שבו הלכו אבותיהם ואבות אבותיהם, והרי הם אובדי עצות... —

כשספרתי פעם אחת עם אחד מתושבי ניו־יורק על אדות ה„פארווערטס" ומהלכו ושיטתו, אמר לי: „אין אתה יכול כלל לשער, כמה הולך ומשתנה עתון זה לטובה משנה לשנה. השנאה ליהודים ויהדות, שבה היה מצטיין עתון זה, הולכת ופוחתת. ולפעמים אתה פוגש שם מאמר... לאומי ממש, מה שאי־אפשר היה בעתון זה לפני חמש שנים. האמיגריציה היהודית הגדולה של השנים האחרונות השפיעה עליו הרבה: הרחוב היהודי בניו־יורק אינו עתה ברשות הסוציאליסטים, כמו שהיה הדבר לפני עשר שנים".

איש־שיחי לא היה מחסידי ה„פארווערטס" אף לא ממתנגדיו. דעתו היא — של עומד מן הצד. —

מִכְתָּבִים מִגֶּרְמַנְיָה.

II.

הקונגרס בהמבורג עשה בלי ספק רושם גדול בחוגי היהודים באשכנז; העתונים הגדולים והקטנים הביאו דו"ח פחות או יותר מפורטים ממהלך הקונגרס... העתונים האנטישמיים לא מחו נגד היהודים, והציונים ולא באו באיומים ובדרישות שצריך לגרש את היהודים — מפני שאזרחים זרים המה... מלבד מכתב אחד למערכת העתון הליברלי „פרנקפורטער צייטונג", שנכתב ע"י יהודי מתבולל, לא נדפסה אף מלה אחת נגד היהודים לרגלי הקונגרס.

פחד זה שפחדו מפני האנטישמיים וצעקותיהם היה איפא פחד שוא.

היהודים בגרמניה נפטרו מ„שקר־מוסכם" אחד, שהפריע בעד כל מעשיהם. חדלו פשוט לירא כל כך מפני לעג האנטישמיים; מפני „מה יאמרו" — כמובן רק בנידון זה. במצב הרוח הזה הרגישו מיד ראשי „חברת העזרה אשר ליהודי אשכנז" והרהיבו עוז בנפשם לקרוא לאספה גדולה ולהזמין אליה את עשירי־אחינו בברלין.

והפעם הצליח הדבר. כחמש מאות אנשים כמעט כולם מגדולי העשירים שבברלין באו לשמוע ע"ד מצב היהודים בארצות שונות.

את האספה פתח היו"ר של „חברת העזרה" מר ז'מס סימון בנאום קצר אבל מענין. הוא מבאר לפני הנאספים את מטרת „חברת העזרה", תולדותיה ומעשיה. עברו רק תשע שנים וחצי מיום שנוסדה „דעזרה" והיא היתה כבר לאחת החברות היותר נכבדות ומפורסמות בין היהודים. בהשנה הראשונה להוסדה היו לה רק כשלשת אלפים חברים, עכשו עולה מספרם ליותר מעשרים אלף.

אחריו דבר הגנרל־קנסול אויגן לנדוי, ע"ד מצב היהודים ברוסיה, רומיניה, וגליציה, על החוקים המעיקים על אחינו בארצות הללו, על הבויקוט האיקונומי ועל הרדיפות השונות, על הפרעות בכלל — דברים ידועים לכל, אבל כשמצטרפות כל העובדות לתמונה אחת — אז יגדל הרושם.

הוא תאר את תנועת היציאה מארצות האלה, שאינה אלא תוצאת המצב הכללי שבו נתונים היהודים וספר ע"ד עזרתה של „חברת העזרה" להנודדים. בכלל הוציאה „חברת העזרה" במשך ימי קיומה יותר מארבעה וחצי מיליונים מרק.

אולם הנאום היותר חשוב והיותר מצוין שנשמע באספה זו היה נאומו של מיסדה ומנהלה של „חברת העזרה" הד"ר פויל נתן, שנתקבל ע"י הנאספים במחיאות־כפים סוערות מאד.

הוא התחיל במה שנגמר הנואם שלפניו, בשאלת האמיגרציה. יהודים לרבבות נדדו לארצות שונות, לאמריקה, ארגנטינה וקנדה. כל חברה היודעת את תעודתה ומטרתה מחויבת היא לא רק לעזור בהוה עזרה זמנית אלא לחשוב גם על העתיד, לראות מראש את הנולד ולהתאים את מעשיה להמצב בעתיד. בעוד שנים אחדות יוכל היות שאי־אפשר יהיה להנודדים ללכת עוד להארצות האלה, או מפני שלא יהיה כבר שם די מקום בשביל המונים, או מפני שיחוקו שם חוקים קשים נגד הנודדים; שתי האפשריות הללו גם יחד קרובות כבר או אין הן רחוקות כלל ממנו. ומה יהיה אם בשעת פורעניות להמוני אחינו -- יקרה משבר איקונומי באמריקה, אנה ילכו אז הנודדים האומללים? — ולפיכך נחוץ למצא בעוד מועד ארצות מקלט חדשות בשביל הנודדים. הארץ היותר מתאימה להצורך הזה הוא ארץ טורקיה בכלל וארץ־ישראל בפרט. בממלכה זו יש עוד מקום בשביל מיליוני מתישבים, ותושבי־הארץ המה שמיים, כהיהודים... אין הנואם ציוני מדיני מפני שאין הוא מוצא את המניעים המדיניים שיוכלו לעזור להציוניים המדיניים להוציא את מחשבתם אל הפועל — אבל כל איש היודע ומכין את המצב כמו שהוא צריך להודות שדרך אחרת אין, ושצריך להכין את הארץ הזאת בשביל אלפי אחינו, המגורשים ממקומות מגורם ונאלצים לחפש להם „ארץ מולדת" חדשה...

המעשה הכי נכבד, הפעולה הכי נחוצה למטרה זו — הריהי הרמת מצבם של אלה מאחינו הנמצאים כבר בטורקיה, דבר זה אפשר לעשות אך ע"י בתי־ספר טובים מתאימים לתנאי המקום ויושביה.

בעיר רודוס באו אל הנואם יהודים־צעירים ובקשו ממנו נדבות בהשפה... הצרפתית! אלה המה פרי שטתה של חברה ידועה. פטמו את הילדים בכל אלה הדברים שבמקרה היותר טוב הם מועילים — לנדידה, כלומר, להוסיף מכאוב על מכאובינו, לברא לנו „שאלת־יהודים" חדשה.

„חברת העזרה" לא תלך בדרך זו. אין היא חברה שוביניסטית ולא בשביל הפצת השפה הגרמנית נוסדה. בבתי־ספריה לומדים את השפה האשכנזית אך בערי־החוף, במקומות שיש ליושביהם כבר יחסים של מסחר ותרבות עם ארצות אירופא, ושמה יש כבר צורך באחת משפות אירופא.

אבל בכלל שפת בית־הספר היא השפה העברית. מפני שתלמידי בתי־הספר מדברים בשפות שונות נחוצה היתה שפה רשמית אחת ומיוחדה, שבכחה לאחד את כל התלמידים. ובאיזו היינו יכולים לבחר? — מובן, כי באותה השפה הקדושה והנערצה בעיני כל שדרות עמנו, שהיא שפת הדת והתפלה. אבל בבתי־ספר שלנו לומדים התלמידים גם את שפת־הארץ: ערבית וטורקית, ובאופן כזה תהיה אפוא היכולת בידם להשאר בארץ לעזור להתפתחות הארץ, שיש לה צורך כל־כך גדול באנשים משכילים וישרים היודעים את מנהגי המקום.

הנואם מתאר בפרוטרוט את מצב בתי־הספר שיסדה „חברת העזרה" בטורקיה. בגני הילדים הוא מתחיל ובהטכניקום הוא גומר. ע"ד המוסד האחרון הוא מרבה לדבר ומתאר את כל הטוב הצפון בו. ארץ טורקיה מתפתחת עתה ונחוצים לה אינז'ינירים במדה מרובה. עד עכשו באו אינז'ינירים בני חוץ־לארץ, אנשים שלא ידעו את שפת־המקום, שהיו ונשארו זרים, ולפיכך לא יכלו להשביע רצון את הממשלה. הטכניקום יהיה לעת־עתה הראשון והיחיד בטורקית. בעת האחרונה באה ידיעה בהעתונים, שהאנגלים אומרים ליסד טיכניקום בטורקיה, עובדה זו תוכל לשמח אותנו, כי מוכיחה היא עד כמה נחוץ מוסד בזה. הנוכי הטכניקום שלנו יהיו האינז'ינירים הראשונים, שתהיה להם ידיעה נכונה במלאכתם ושיהי נתיני־הארץ וידעו את שפתה. באופן זה נקל יהיה להם להשיג משרות ולהשתדל כי הפועלים שיעבדו תחת פקורתם -- יהיו יהודים!

אבל גם עם טכניקום, שיוסד בעוד שנה בערך הלא נגמרה עדיין פרוגרמת־העבודה של החברה. כדי להרים את מצב אחינו בטורקיה, צריך שהעומדים בראש העדות ידעו מה חובתם להזמן ולעמם דורשת מאתם, שהרבנים מלבד שיהיו יראי־שמים ומופלגי־תורה יהיו גם משכילים. כדי להשיג את המטרה הזאת רוצה החברה לסדר את ה„ישיבות" על יסודות חדשים, שילמדו שמה גם מורים ללשונות זרות ולידיעות כלליות. צעדים אחדים — מעטים בערך נעשו כבר בדרך זו. הוצאת המחשבה אל הפועל תלויה הרבה בהעזרה החומרית שתקבל החברה מאת יהודי אשכנז.

דברי ד"ר נתן נתקבלו במחיאות־כפים ארוכות. אחריו נאם עוד ציר בית־המחוקקים הפרוסי, יועץ־הסתרים קסל. נאומו היה חם ומלא רגש, מתובל בשברי פסוקים עבריים ובו קרא להנאספים לסייע בידי „חברת העזרה", בכדי שתוכל למלא את תעודתה תרמה, שהציבה לפניה.

תוצאות האספה היו — שכמעט כל הנאספים נתנו את ידם לה„חברה".

ובאותו שבוע עצמו היתה גם אספה גדולה ברייכל „אדריין" לחברת איק"א.

גם הפעם נאספו עשירי-היהודים בברלין שנתבקשו ע"י הזמנות מיוחדות, אבל מספרם היה בזה קטן ממספר אלה שבאו לקריאת „חברת העזרה", כי גם במספר ההזמנות המעיטו מסדרי האספה.

על הפרק עמדה גם באספה זו שאלת-התישבות היהודים בארץ טורקיה. הד"ר נוסיג קרא הרצאה על דבר נסיעתו לקושטא. הוא מלא תקוות רבות. בחוגי מנהיגי הממלכה הטורקית מתיחסים בחבה להתישבות היהודים. בארץ-ישראל, אנטוליה ומקדוניה יש מקומות רבים, הטובים בשביל התישבות המונים. נחוץ אך לעבוד במרץ, לערוך תכנית מפורטת של עבודה ולאסוף די כסף. הובעה התקוה שגם עשירי היהודים באמריקה יבאו לעזור האיק"א ושאפשר יהיה לאחד גם את שאר החברות והמוסדים העבריים המתעניינים ועוסקים בעבודה ישובית.

דברו עוד נואמים אחרים, ביניהם הד"ר הירש הילדסהימר, אינז'ינר גינצבורג ועוד, ותוצאות האספה היו גם הפעם טובות. נאספו איזו עשרות אלפים, ואחדים מהנאספים הבטיחו לתת ס כ ו מ י ם ג ד ו ל י ם כשיציעו לפניהם תכנית מפורטה על אודות המקום והשטה של העבודה הישובית.

כדאי הוא לציין, שגם באספה כזו, בין אנשים כאלה שרובם היותר גדול רחוקים מציונות, מצא הד"ר נוסיג לנחוץ וטוב להתנצל על האשמה שהוטלה עליו, כי בהיותו בקושטא הטיח דברים כלפי הציונים והציונות. הד"ר נוסיג מכחיש את כל הדבר הזה. הוא רק השיב למיניסטר טורקי אחד על שאלתו: אם עוסקת האיק"א בפוליטיקה? — בשלילה, כי אין להאיק"א שום מטרות מדיניות.

עובדה זו כשהיא לעצמה, מוכיחה דיה כי „ציוניסטען-פרעסעריי" פשטה את הרגל בארץ גרמניה.

אבל האורתודוקסים באלטונא אינם חושבים כך. הם ורבם הד"ר לרנר בראשם עמדו ויסדו עכשו „הסתדרות" בשם „מוריה" שיש לה שתי מטרות: א) ללחום את הציונות, ובפרט עם ה„מזרחי" שמצא לו בהשנים האחרונות תומכים רבים בחוגי האדוקים בגרמניה. ב) לעסוק בעבודה ישובית מעשית בארץ-ישראל.

האורתודוקסים רגילים הם לחשוד בכל דבר חדש, שמא יביא נזק והפסד להדת שבה התרכזו כל חייהם. ידיעה הגונה בהספרות העברית ע"פ רוב אין להם, ולפיכך אין הם יכולים לבקר בין מעשה ומעשה.

כי יש „מצוה" גדולה בישראל ושמה „ישוב ארץ-ישראל" — יודעים הם, אבל ה„ציונות" וה„קונגרסים", הלאומיות והתחיה — כל זה אסור הוא.

אין ספק בדבר שה„הסתדרות" הזאת, האומרת לעבוד גם היא מחוץ לגבולות אשכנז, נוסדה תחת השפעת הקונגרס בהמבורג. היא תועיל בודאי לעורר את מחשבות האורתודוקסים בגרמניה, השקועים בתרדמה.

ויש שהסתדרות שנוסדה במחשבה תחלה נגד הציונות, והיא הולכת ומתקרבת אלינו ועוד מעט והיתה כולה ציונית. כדבר הזה קרה עם אגודת „צעירים".

ההסתדרות הזאת שיש לה סניפים בכל העדות הגדולות בארץ אשכנז נוסדה ע"י ה מ ת ב ו ל ל י ם. הם ראו שזקנים הם, ורק ז ק נ י ם. עוד מעט וצריכים יהיו למסור את שרביט ממשלתם על היהדות הגרמנית לאחרים, לצעירים מהם, אבל למי?.. אין צעירים! בני המתבוללים עצמם הובאו בברית הדת הנוצרית עוד בילדותם, או; באופן היותר טוב, נשאו אחר כך נשים נכריות והכריזו על עצמם שאין להם דת כלל. האחרים רובם ציונים. מה עשו? הלכו ויסדו „אגודת הצעירים" של האדישים, כדי לחנכם בתורתם ולהורות להם דרכיהם.

אך שנה עברה מיום שנוסדה האגודה, והיא עוסקת כבר ביסור שעורים עבריים, באספותיה נקראים שעורים בהיסטוריה העברית ונשמעים נאומים על הציונות ודוקא מפי צ י ו נ י ם, ורוב החברים המה כבר משלמי ה„שקל"... ואין כל ספק כי רבים מהם יהיו ברבות הימים מטובי עסקני הציונים בגרמניה...

וכשאנו רואים, כי ב פ ו ז נ ה, במלחמה שהיתה זה עתה בין המתבוללים והציונים בימי בחירות ראשי העדה, נצחו הראשונים, אלה שרסן העדה בידיהם זה שנים רבות, ברוב מצער של חמשים קולות — הרי אות הוא שהנצחון בעתיד הקרוב יהיה על צדנו.

מ. פאיין.

ברלין.

מִכְתָּבִים מִגַּלִּיצְיָה.

I.

הדימונסטרציה והפראות של תלמידי האוניברסיטה הדימוקרטים הלאומיים [illegible] ב„העולם" גליון מ"ד [illegible] אך [illegible]

היתה. האינטרסים של „לבוב הקתולית" אינם זקוקים להגנה מצד פרחחים תלמידי האוניברסיטה. עליהם מגין רוב חברי המועצה העירונית, ובתוכם גם... היהודי פלרשטיין.

והגנה זו לא ארעית היא וגם אינה משוללת ישוּת. בכל מקצוע ומקצוע ניכרת שאיפתה העיקרית של הנהגת העיר, להסיח את הלב מצרכי היהודים ומוסדותיהם. אין היא מוסרת ליהודים שום משרות בהמוסדות העירוניים, ובין הרופאים והאינז'ינרים שלה אין אף יהודי אחד.

הפעם נמצאה תחבולה, למנוע גם את התמיכה הזעומה מן המוסדות היותר נחוצים של היהודים. די שימצא ציוני אחד בין חברי הועד או אפילו בין החברים הפשוטים של חברה פילנטרופית זו או אחרת כשביל שיהפך מוסד כזה למוסד ציוני, כלומר אנטי-פולני, שמצוה למנוע ממנו את התמיכה.

מקרה כזה קרה ל„חבורת הריגורוזנטים היהודים". פתאום נחשדה אשתקד החבורה הזאת בעון ציונות, ומנעו ממנה את התמיכה של מאה כתרים שהיו נותנים לה בכל שנה. אמנם זו לא היתה החלטה אחרונה. החבורה הנ"ל היתה יכולה לשוב ולהשיג את התמיכה, אילו רק הסכימה לדרישת המועצה העירונית בדבר מסירת-מודעה, שאין היא אנטי-לאומית, כלומר: ש פ ו ל נ י ת היא... אבל חבורה זו עמדה בנסיון והבינה, שהדרישה היא מעין „פסיק רישא ולא ימות" והחליטה לותר על התמיכה...

בשנה זו עוד הרחיקה המועצה העירונית ללכת. היא לא נכנסה כלל בעובי הענין ולא דרשה שום מסירת-מודעה. היא שמעה את חות-דעתה של הועדה הפינַנסית ש„חבורת הריגורוזנטים היהודים" היא מ ו ס ד - פ י ל נ ט ר ו פ י ואינה עושה הבדל בין ציונים ואינם-ציונים וראויה היא, איפוא, לתמיכה, והחליטה — לעבור לסדר היום על בקשת החבורה ההיא...

ההחלטה הזאת הוכיחה, שהתנגדותם של הדימוקרטים-הלאומיים להציונות, אינה אלא אמתלא בעלמא, תחבולה לכסות על אנטישמיותם. הציונות לא הזיקה ל„חבורת הריגורוזנטים היהודים", כמו שלא הועילה להד"ר אשכנזי פולניותו.

על האמת הזאת עמד גם הפרופסור יאניך, הנואם-הראשי שהגין על ההצעה לתת את התמיכה. הוא העיר, שמהלך-הוכחות ע"ד הענין הזה עשה עליו רושם כאילו נלחמו פה נ ו צ ר י ם ו י ה ו ד י ם. הוא מחה נגד אי-הסבלנות מצד הפולנים. ומה שנוגע להציונים אין הם שונאיהם של הפולנים כלל וכלל, כמו שמשתדלים לצייר אותם...

החלטה זו של מועצת העיר עוררה את כל היהודים מבלי הבדל המפלגות. באספת-המחאה, שנערכה כנגד ההחלטה, השתתפו לערך אלפים יהודים מכל המפלגות.

האספה היתה סוֹאנת, דברו באי-כח כל המפלגות. לבסוף נתקבלו גם רזולוציות של מחאה נמרצת נגד יחוסה של הנהגת העיר, נגד החלטתה האחרונה ונגד התרשלותם של חברי המועצה העירונית היהודים, שאין הם מגינים על אינטרסי ע. ם.

נתקבלו גם-כן החלטות חיוביות, שהיותר חשובות מהן אנו נותנים בזה: האספה רואה בההחלטה הידועה של המועצה העירונית שלילת זכיותיו של הלאום היהודי. הלאום היהודי תובע בשביל עצמו את אותן הזכיות, שיש להפולנים ולהרותינים.

האספה מוצאת לנחוץ לברא הסתדרות-יהודית, שתעודתה תהיה להגן על האינטרסים היהודיים ולבקר את פעֻלות חברי המועצה העירונית היהודים ולהשגיח עליה.

לבסוף נבחר ועד, שעליו לנהל הלאה את העבודה הזאת.

— — —

אולם בזה לא נגמר הענין. כעבור זמן מה והנה עוררה לשכת-הפרקליטים בלבוב משפט נגד הפרקליטים היהודים, שביניהם נמצאו חברינו ד"ר ציפר, ד"ר רינגל, ד"ר גרינברג וד"ר פלד, שהשתתפו באספת מחאה זו.

אחד מן הפרקליטים האלה דבר יהודית, ויצא כלי מכתאם של הדי-מוקרטים הלאומיים „סלובו פולסקי" במלשינות, שהסיתו הפרקליטים את היהודים נגד הלאום הפולני—ומיד יצאה לשכת-הפרקליטים מחוגה, והמועצה-הדיסציפ-לינרית שלה הציעה לענוש אותם.

תוצאות המשפט טרם נודעו. עדיין יש תקוה, שמלחמה-מגן שאנו הפרקליטים הנ"ל ובחוד חברינו הנזכרים נגד הלשכה, תועיל להפר את מזמות הדימוקרטים הלאומיים, חברי לשכת-הפרקליטים. ביחוד „גבר התריה [illegible]

אחרי ה„אינטרפלציה", שהגיש בענין זה באספה הכללית של הלשכה חברנו הד"ר ליוינהרץ ושהיתה חתומה ע"י קמ"ח פרקליטים מבלי הבדל לאום ומפלגה, ואחרי הבעת אי־אמון לנשיאות הלשכה, שעזבה את אולם־המועצה...

ואחרי משפט כזה, היש להתפלא על הבית־דין של עונשין, שדן איזו חנונית פשוטה מקרקוי, אסתר פריש שמה, למאסר של שבוע שלם ויום אחד של תענית, על שתכשש את סחורותיה בגליונות של עתון־קתולי ש„תכונות ־דושות" נמצאות עליהם. ולא עוד אלא שבאו גם הבי"ד הגבוה וביה"ד הקסר־יוני שבוינה ואשרו את פסק־דין זה.

וצריכים היו לכאורה השופטים לשאול את־עצמם, לשם־מה קנתה החנונית הפשוטה הזאת את הגליונות הללו מידי הכומרים? כוודאי לא בתור „סגולה", אלא לכתחלה לתכלית חבישת הסחורות. ואם בת־עונשין היא החנונית, ואי־אפשר לשפוט אותה בהור שוגגה הרי אי־אפשר להעלים, שהכומרים, שמכרו לה את הגליונות, ודאי ידעו לשם מה היא קונה אותם, ומדוע זה לא העמדו המה לדין?

ואם תירה היה הדבר שבית הדין הגבוה אשר את הפסק דין, והנה נמצאה הידה זו ע"י עתוני אוסטריה היותר מפורסמים: את אסתר פריש רנה המועצה אפולנית של הבי"ד הגבוה...

מועצת־החנוך הנהיגה בשנת־הלמוד הנוכחי תקון הדש, המכוון לרעת היהודים. עד עכשו השתמשו בבתי־הספר העממיים בשני מיני ספרי־למוד: בבתה"ס הכפריים במין אחד ובתה"ס העירוניים במין שני. ספרי הלמוד שהיו נהוגים בבה"ס הראשונים שמבקרים בהם כמעט רק ילדים נוצרים,— היה להם תוכן קתולי־דתי, מה־שאין־כן בספרי הלמוד שהיו נהוגים בבתיה"ס העירוניים, שמבקרים בהם ילדים נוצרים ויהודים. עכשו הנהיגו רק מין אחד של ספרי־למוד בכל בתה"ס העממיים—את ספרי־הלמוד הקתולים־הדתיים.

על ההפסד שיכול להביא תקון זה לנו, לא־עמד עד עתה שום איש. גם בא־כחנו במועצת־החנוך הפרופ. שטרנבך לא שם את לבו לזה...

הועד המרכזי של ציוני גליציה, שם את לבו לדבר זה, ויפן אל כל הקהלות שבגליציה במכתב־חוזר, שבו העיר אותן על הסכנה הנשקפת להיהדות מתקון זה ויעורר אותן לפעולה משותפת בענין זה.

הננו נקוה, שהקהלות תשימינה לב אל החוזר הזה.

כפי הנשמע, ערכה כבר קהלה אחת מחאה נמרצה בנידון זה אל מועצת־החנוך.

הקונגרס נתן חמר רב לשונאינו בגליציה לחזור עוד הפעם על הפזמון הישן נושן ע"ד פשיטת־רגלה של הציונות. העתונות הפולנית והיהודית כלשון פולנית הדפיסה מאמרים ע"ד הציונות והקונגרס, שבהם השתדלה להוכיח, שלהקונגרס הנוכחי חסר כל תוכן; שהמלחמה בין שתי הסיעות היתה מלחמה אישית ומשוללת הכונה פרינציפיאלית, כל־שהיא ובכלל, שעל הקונגרס הזה נסתם הגולל על הציונות.

כדי לבטל את השקרים הללו, ובכדי להוציא גם מלב הרבה מחברינו את המושג האי־נכון ע"ד ערך הקונגרס ותוצאותיו, שבא להם, מפני שהיו רחוקים ממקום המעשה, שלח הועד המרכזי של ציוני גליציה לכל הצירים מגליציה כרוז, שבו הוא דורש מכל אחד להרצות לכה"פ בשתי ערים ע"ד הקונגרס, פעולתו ותוצאותיו ולהבליט ביחוד את הצד החיובי שבו.

אספות ציוניות שנקראו בה הרצאות כאלו היו כבר באיזה ערים בגליציה ובאחדות מהן נקהלו גם אספות־עם גדולות. מהן כדאי להזכיר ביחוד את האספה הגדולה, שנערכה בלבוב באולם חברת „יד חרוצים" ושמספר המשתתפים בה עלה ליותר מאלפים איש:

הרציאו הדר"ים רפפורט והויזמן וציר הפרלמנט שטנד.

הד"ר רפפורט השתדל לבאר את סבת התנגדותה של האופוזיציה להנהגה. המהפכה בטורקיה עשתה את הציונים לאי־סבלנים. עכשו דוחקים הציונים לפעולות נמרצות ותכופות. אולם ההנהגה אומרת שצריך לחכות. ההנהגה דורשת בטחון גמור בשביל העבודה הציונית והקפיטלים הציוניים. פה מונחה סבת התכובים על הקונגרס. אבל ערכו של הקונגרס רב הוא. הוא הראה שבעיקר הדבר אין שום חלוקי־דעות בין הצירים. הכל מודים בעבודה מעשית בפלשתינא ובהפצתו ובחזוקו של הרעיון הציוני בגולה.

הד"ר הויזמן לא הסתפק בבאור הסבה של האופוזיציה לבד, אלא — גם בוכיתה יבוכית דרישותיה הצודקות. א"י עומדת על מפתי תקופה

של התפתחות גדולה ומהירה וחלילה לנו לאחר את הזמן. צריך לחדור בעוד מועד לתוך הארץ ולהיות בה לכח גדול.

ואת היתה דרישת האופוזיציה. היא התקוממה נגד „הפוליטיקה של המתנה", שהנה שארית הציונית הדיפלומטית, נגד הזהירות היתרה שנגשים בה אל כל פעולה מעשית בא"י. האופוזיציה דורשת ג"כ, שלא יביטו על עבודתנו בא"י כעל ענין מסחרי, הדורש מראש בטחון גמור. מה שאפשר וגם נחוץ לגבי איש פרטי, אי־אפשר וביותר הוא לגבי המפלגה הציונית. אנחנו מוכרחים לעשות נסיונות ולברוא את התנאים בשביל התפתחות כלכלית רצויה של ארצנו. לפלשתינא נכון עתיד גדול וכל ההון והעבודה שמשקיעים שם היום, אפשר שכבר מחר יביאו פירות למכביר. הרינו צריכים בנוגע לעבודתנו בא"י להשתמש בכל אפני־העבודה ולהעביר שמה את כל הכחות החומריים והרוחניים שלנו.

לגבינו, הציונים מגליציה ומרוסיה, הציונית איננה תנועה פילנטרופית, משום שמרגישים אנו, שאם לא אנחנו, אפשר שכבר בנינו מוכרחים יהיו לצאת לא"י.

לבסוף דבר שטנד. בדברים אחרים תאר את פעולותיו של הקונגרס. „כששבנו מן הקונגרס הביתה נודע לנו, שהציונות מתה.

בכלל רגילים אנו כבר לדבות כאלו מצד מתנגדינו. הרי כשמת הרצל צעקו ג"כ: הציונות מתה. אז רק נפלנו. אבל בנפילה אין מה להתביש. חרפה היא, אם נופלים מבלי הוסיף קום. אנחנו קמנו ונתעודד. כשיצא מן המחנה זנגביל וסיעתו, צעקו שוב: קץ לציונות. ומה אנו רואים? אחרי זמן קצר הם שבים אלינו.

טוענים: היו על הקונגרס קטטות וסקנדלים. זהו שקר גמור, היתה רק בקורת חריפה. אבל האם בכחה של בקרת לו גם היותר חריפה—להחליש את מפלגתנו? כלום חסרים בכל מפלגה גדולה ועצומה זרמים־צדדיים? גם במפלגה הסוציאליסטית מתנהלת מלחמה עזה בין המרכסיסטים והמבקרים. מפלגה מודרנית ובריאה צריכה לבקרת נאמנה.

המפלגה שלנו אפשר לדמות אותה לבית. כשהבית רעוע ונוטה לנפול מוכרחים לשבת דומם.

ויש הבדל בין בקרת לבקרת. כשמבקרים אנו את המתבוללים, לוחמים אנחנו נגד השטה ונגד האנשים העוכרים את עמם. בנוגע לוולפסון בקרנו רק את כמות מעשיו, שלפי הכרתנו היתה צריכה להיות מרובה יותר, את הבקרת הזאת נמשיך גם הלאה, אם לא תתאים ההנהגה את פעולותיה להחלטות הקונגרס. אבל הריני מוסר מודעה, שכולנו נעזור לוולפסון בפעולתו.

דברו גם ע"ד פירוד בין וולפסון ואוסישקין, אולם את שניהם אחדה השקפת עולם אחת, ומה שהשקפת עולם מאחדת יכולה רק השקפת־עולם להפריד. וולפסון ואוסישקין, שניהם יפעלו הלאה לטובת הציונות. הם מאוחדים, מפני שמאחריהם עומד צלו של מנהיגנו הגדול המנוח, כמעל להם נמצא הכח האדיר של השקפת־עולם גדולה ומשותפת, הציונות, ומלפניהם עתידו של העם העברי. כל זה עושה לחטיבה אחת גם אותנו, את כל העובדים לאשרו של העם העברי".

כתום ההרצאות שהלהיבו מאד את השומעים ושנתקבלו בתרועת רצון ובמחיאות כפים סואנות, נתקבלה פה אחד ריזולוציה, המביעה תודה להצירים בעד עבודתם על הקונגרס וגם תקוה, שההסתדרות הציונית תמשיך את עבודתה תחת ההנהגה הנבחרת ביותר מרין בהסכם להחלטות, שנקבעו על הקונגרס. וביחוד, שהמפלגה תקריב את כל כחותיה לטובת העבודה המעשית בארץ־ישראל.

על הישיבה האחרונה של הועד המרכזי הוחלט לקבוע את ועידת ציוני גליציה בשנה זו לחודש מרץ הבא.

מאיר העניש.

בְּרוּסְיָה.

(השבוע).

בדומת־הממלכה קרה בשבוע זה מאורע היוצא מגדר הרגיל:

הימנים לא נחו מזעפם על שנדחתה הצעתו של הציר גרום בדבר האיסור על היהודים להיות שופטי־שלום נבחרים, והעלו שוב את השאלה בצורה אחרת בישיבת הדומה ביום 25 בינואר. הפעם הציע את התקון מרקוב השני בכבודו ובעצמו. היא בחר להבליט זו את הישיבה, שהד' ישב בראש הבר' [illegible] הנסיך וולקונסקי ולא [illegible]

הדומה, כי היא רוצה להשתמט משאלת היהודים ולהעלים עין מדבר הנוגע לחיי העם הרוסי, בהיותה שכחה חרופה להשבט היהודי.

אך לתמהונו של מרקוב ושל כל האגף הימני בדומה הצטיין הפעם דוקא וולקונסקי הימני בהתנהגותו הישרה ומרקוב שקל למטרפסיה על הכתירו את הנשיא ואת הדומה בשם „שבת־גויים" — והוצא מהדומה לזמן של ט ו ישיבות.

חרפות וגדופים על חשבון היהודים ב ד ר ך ־ א ג ב — זה אינו דבר חדש בדומה. מזכירים את היהודים לגנאי לצורך ושלא לצורך; הזכירום בשעת ההצעה על־דבר הגבלת זכיותיהם כתור שופטים ויזכירום בודאי לחובה בשעה שידונו בשאלת הפרקליטים היהודיים, שהממשלה מציעה להגביל את זכיותיהם בדרך־חוק, אבל אפשר לשער מה תגדל המהומה בדומה, כשתעלה על הפרק ההצעה בדבר בטול תחום המושב!

והצעה כזו תכנס, לדברי הציר פרידמן, בימים הקרובים. ממתינים רק להחלטתה של הועדה שנבחרה בקובנה שתאסף בימים האלה בצירוף שלשת חברי המועצה, שנתקימה על יד הצירים היהודים, ואלה מחבריה שלא רצו להשתתף בעבודתה עד שתפתר שאלת קיומה של המועצה. כבר נוכחו רבים מִמתנגדי ההצעה, כי נחוץ להכניס הצעת־חוק בדבר בטול תחום המושב. סוף־סוף הרי אי־אפשר להטמין את המרצע בשק ולהזהר מנגוע באותה השאלה „הארורה", המתעוררת בלאו הכי מימין בכל פעם ופעם, ומוטב לה שתתעורר מצד שמאל, שישמע סוף סוף גם קולם של היהודים ושל האופוזיציה לא רק בתשובות על זלזולים, בטענות ומענות.

במסירת־נפש גמורה נגשו הסוחרים הרוסיים ועסקני־הבירזה לעבודת ההגנה על התלמידים היהודים בבתי־הספר למסחר. למרות האיסור שאסר עליהם מיניסטר־המסחר לנגוע בשאלת הגבלות היהודים בבתי־הספר, לא עצרו ברוחם ונמצא אחד, באספת הבירזה הקיובית, שהתחיל לדבר בשאלה זו והביע את מחאתה של המחלקה השלישית של הועידה נגד הגבלה זו, שתגרום הפסד מרובה להמסחר הרוסי ולהשכלה המסחרית.

המחאה נרשמה בפרוטוקול, וכעבור ימים אחדים הלכה למיניסטר־המסחר החדש, טימשוב דיפוטציה של חברי מועצת־הממלכה והדומה וגדולי העולם המסחרי. הפעם ותרו השלוחים על דרישתם הקודמת: לבטל את הצירקולר, אחרי שמיניסטר־ההשכלה שוורץ עומד על דעתו, ובקשו רק שידחו לשנים אחדות את הוצאת הפקודה אל הפועל.

דחה אותם טימשוב ושלחם לסטוליפין וסטוליפין לשוורץ וזה למנהל המחלקה לעניני הלמוד של המיניסטריום־למסחר. וסוף־סוף הבטיחה הממשלה, כפי השמועה, להשאיר בבתי־הספר למסחר עוד לשלש שנים את הנורמה הקודמת של חמשים אחוזים, אבל בתנאי, שבעבור הזמן הזה תופחת הנורמה מעט מעט עד שתעמוד על ט"ו אחוזים.

ובטוחה היא הממשלה, כי עתיד הצירקולר שלה לצאת אל הפועל כעבור שלש שנים וכל רוחות חדשות לא יזיזוהו, מפני שכך דורש „היושר".

וכל המאורע הזה בא ללמדנו, כי י כ ו ל הוא הצבור הרוסי להגן על היהודים ועל זכיותיהם ו ל ה ל ח ם לטובתם, י כ ו ל הוא, אלא שאינו רוצה לעשות זאת מלבד בשעה שהדבר נוגע אל עצמו ואל בשרו.

הסינוד הקדוש שלח דברו לכל ההגמוניות להסיר מכשול מדרך היהודים, הרוצים להכנס בבריתה של הדת הפרבוסלבית.

לפקודה זו גרמו מקרים משונים שקרו בשנים האחרונות. יהודי בא בעיר שמחוץ לתחום אל הכהן ובקש אותו להכניסו תחת כנפי הדת השלטת. אולם אין הוא נכנס עמו בדברים ע"א עקרי הדת, אלא שואל אותו קודם כל, אם יש לו זכות ישיבה קבועה בעיר. ואם יענה היהודי: רק זכות ישיבה זמנית לי — לא יקבל אותו הכהן.

צוה עכשו הסינוד הקדוש, על־פי השתדלותו של מבאר החוקים, חבר המיניסטר קריז'נובסקי, שלא ישגיחו הכהנים בזכות הישיבה של היהודים הבאים להתנצר, אם היא זמנית או קבועה, ויכניסו אותם בברית הדת הפרבוסלבית בלי שום פקפוק.

יוצאים מן הכלל רק היהודים שאין להם זכות ישיבה לגמרי, שהרי אין לקבל גרים שלא לשם שמים...

דבר שלח העתון „רוסיה", כלי מבטאה של הממשלה ע"א הועדה הרבנית בכדי לשים קץ לכל אותן „הדבות" שנפוצו ב„רוס. זנאמיה" וביתר העתונים השחורים, כי הממשלה אומרת לעשות קנוניא עם הרבנים היהודיים ולתת ליהודים „אוטונומיה או „קהל", כבשנים קדמוניות.

הועדה הרבנית הששית — מבאר העתון — אין לה תפקיד מיוחד, שונה מאותו שהיה להועדות הקודמות. רוב השאלות שתמסרנה לה לפתרון הן: ספקות ופקפוקים וקובלנות ישנות, המתגוללות זה עשרות בשנים בלשכת הדפרטמנט לענינים רוחניים, בדבר גטין שלא נסתדרו כהלכה, קדושין שחלו או לא חלו, שנויים בשמות היהודיים, עניני ה„עליות" ומחלוקת בענינים אלה, עניני ה„חברה קדישא", נוסח השבועה של החיילים היהודיים, סדרי בית־הקברות, וכדומה.

אולם הפעם, מודיע המיניסטריום, נתחדש בועדה דבר שלא היה תחלה: נקראת גם ועידת רבנים, שתשב בפטרבורג בו בזמן שתעבד הועדה הרבנית, וכן על הועידה והועדה לסכם את עבודות הועידות הגליליות של הרבנים, שהיו במשך השנה החולפת במקומות שונים ברוסיה כמעט בכל הפלכים; עבודה זו רבה מאד. די להזכיר כי הוגשו למיניסטריום 232 הרצאות בשאלות דתיות וצבוריות שונות. אלה מציעים להנהיג ברוסיה, כבצרפת בימי נפוליון, קונסיסטוריות רבניות וסנהדרין קבועה על גביהן; אלה דורשים לשנות את סדרי הקהלות; אלה מקוננים על פריצות הדור ומבקשים להרים את קרנה של הרבנות הרוחנית ולהוריד את הרבנות מטעם הממשלה. ביחוד רבו הבקשות וההצעות מצד הרבנים הרוחניים: לבטל את הציון של הרבנות הרשמית ולמסור להם גם את הרבנות הזאת יחד עם הנהגת ספרי־הלידה; ליסד חברות להחזקת הדת; ליסד בית־מדרש עליון ללמודי הדת ולהרחיב את הפרוגרמות של „הישיבות", בתי ה„תלמוד־תורה" וה„חדרים" ולבטל את הציון של המלמדים. כן דורשים מכל צד לבטל את מכס־הבשר והנרות, למסור את חנוך הילדים להרבנים — ומפולין הוסיפו על זה: — להפקיד למורי ילדי ישראל רק אנשים המוצעים מאת הרבנים ולתת להרבנים את הזכות להשגיח על הספרים הכתובים בלשון העברית והיהודית.

באחת: התכנית היא רחבה עד מאד ובה נכנסות שאלות כל־כך חשובות, עד כי אפשר מאד לחשוש, שהרבנים ישתמשו בשעת־הכושר ויחליטו החלטות רק ברוחם בדברים הנוגעים לסדרי החיים הכלליים של הקהל היהודי ברוסיה, אף־על־פי שאין להם רשות להחשב לבאי־כחם של כל הצבור, לפי שהבחירות עברו כמעט רק בהשתתפותם, ובכל אופן בלי השתתפותם של המוני היהודים הרחבים ושל האינטליגנציה העברית.

הבחירות להיעידה הרבנית עברו בלי כל „מלחמה" כמעט. הרבנים באו ונבחרו בכל מקום בלי שום התנגדות. נתעוררה מלחמה תקיפה בין שני הזרמים היהודיים רק בוורשה, ב מ ע ש ה לא היו תוצאות הבחירות חשובות כל כך מפני שמכל ט"ז הקנדידטים היו צריכים להבחר רק אחד או שנים, אלא ש ל ה ל כ ה נסו שני צדדים את כחותיהם ואת כח השפעתם על הצבור: מנהיגי הקהלה הרשמיים, — ראשי המתבוללים, — והלאומיים, או הבלוק של הלאומיים והחסידים.

נדפסו כרוזים בכל העתונים היהודים, כרוזים צעקנים כנהוג, כאלו היתה זו שאלה שקיום היהדות תלוי בה. וכמובן היתה כל העתונות רבת־ההשפעה בפולין על צד הלאומיים, וכך היתה גם דעת הבוחרים: בבחירות נחלו הלאומיים והחסידים את הנצחון ברוב דעות גדול, וכל הקנדידטים שלהם נבחרו; אלא שמשום פורמליות ריקה, טולמצ'ובית", בשביל שנוי שמו של אחד הרשומים ברשימת הבלוק, נדחק מתבולל אחד, ראש הקהלה, ונכנס אל רשימת הנבחרים.

והבחירות הוכיחו עוד הפעם, כי שירת המתבוללים ו„הפולנים בני דת משה" כבר הושרה בוורשה, וגם „השירה־היתומה" שלהם אינה מוצאת לה עוד הד בנפש העם.

„כולל־הפרושים" בקובנה, שהיה מגדל תלמידי־חכמים לרבנות, נתיתם אחרי מותם של הרב הקובנאי רבי צבי הירש רבינוביץ ושל גיסו סילצובסקי מנהל הכולל במשך שנים רבות. נשאר הכולל בלי קברניט ובעולם הרבנים גדלה סערת הרוחות ונועדה ועידה מיוחדת בקובנה, ועידת רבנים גדולים — ורק גדולים — לדון בשאלה זו.

חשב הקהל, כי ישתמשו הרבנים במקרה זה, כשה„כולל" יצא מרשות בעלי ה„חזקה", וימסרוהו אל הצבור ואל ועד צבורי נבחר, מתוך שגם הכולל הוא צבורי, וה„פרושים" הנתמכים בו הם גם הם בני הצבור, ומה גם שאי הסדרים שב„כולל" דרש זה כבר תקונים. אך לא כן היה מעשה. באו רק ארבעה רבנים מהערים הסמוכות לקובנה והקרובים אל [illegible]

והכל נשאר כמקדם; ה„כולל" נשאר בידי הרב שעתיד להבחר בקובנה ושעוד נודע לאיש טיבו, אם יהיה הנבחר ראוי למלא תפקיד חשוב בזה. לעת־עתה נמסר הכולל לאחד הדיינים תחת השגחתם של הרבנים שנועדו בקובנה.

והכל שריר וקיים!

ברוסיה כתלקחת מלחמה נלהבת כנגד המחאה של הפרופיסורים האשכנזים בשאלת פינלנדיה. הרגשות הפטריוטיים התעוררו, אספות נאספות, ריזולוציות מתפרסמות ונשלחות על־ידי הטלגרף לכל קצוי ארץ, כי הפרופיסורים הגרמנים חטאו חטא גדול שהעיזו להתערב בעניני רוסיה הפנימיים. פינלנדיה היא חבל אחד של רוסיה וזו האחרונה רשאית לעשות בה כל מה שלבה חפץ.

ובשעה זו שהליברלים בארץ ובחו"ל יוצאים להגן על זכיותיה של פינלנדיה, בה כשעה נכנס הסינט הפיני לישיבה והחליט שוב: לאסור על היהודים את השחיטה ולהפר את היסוד העקרי של החופש הדתי, הקדוש לכל העמים הנאורים.

האם עשו זאת הפינים משום להכעיס את הגינירל זיין, הגינירל־גוברנטור הרוסי, שיצא להגן על זכיות היהודים בשאלה זו, או בכדי להראות עוד הפעם בעליל שגם המשועבד אוהב לשעבד את החלש ממנו?

המלחמה הכלכלית ביהודים בליטה ובפולין מתנהלת מכל עבר. מצד אחד יוצאים להלחם ביהודים ה„אדונים" הפולנים, בעלי־האחוזות, על־ידי יסוד חנויות משותפות, והכהנים הקתולים עוזרים על ידם ודורשים בבתי־התפלה וקוראים לבויקוט על סחורות היהודים; ומאידך גיסא התחילה עתה בעתונות הפולנית תעמולה לטובת הטכסים החדש של המלחמה ביהודים, ביחוד מצטיינים בזה ה„גוניץ" ו„הדוין". זה האחרון לא רק נאה דורש אלא מתאמץ שיהיו קוראיו גם נאה מקיימים. על־פי האינציאטיבה שלו נוסד בורשה סינדיקט מיוחד, השואף להוציא מידי היהודים את סחר־הבגדים, שהוא אחד מענפי הפרנסה היותר חשובים ליהודי ורשה. נוסדה חברה כזו גם בוויטבסק, והעתון אינו פוסק עוד את מלחמתו ומעורר את דעת הקהל הפולני לעשות כזאת גם ביתר הערים.

זה אחרי זה יורדים ונפטרים מן העולם גדולי הרבנים מהדור הישן, שפארו את הרבנות הישנה. אחרי הרב ר"צ רבינוביץ מקובנה והרב הישיש ר' משה דנישבסקי מסלובודקה, שגדל על ברכיו שני דורות של רבנים, נפטר בלונדון בשבוע זה הגאון רבי אליעזר גורדון רב וראש־ישיבה בטילשי. המנוח היה אחד מראשי הרבנים בעלי־הסמכא בעולם החרדים ובעל אנרגיה עצומה. הוא העמיד את „הישיבה" בטילשי על מעמד איתן והתאמץ להגדילה ולהרחיבה. מלבד זאת היה על־פי אופיו גם עסקן, ובפוליטיקה הרבנית — עד כמה שיש זו בעולם — מלא תפקיד גדול הוא היה רוח החיה בכל מפעלות הרבנים ובהיותו אדוק קצוני העמיד תמיד על פוליטיקה רבנית קשה ותקיפה, שאינה יודעת כל פשרות ושאינה רוצה ללכת עם הזרם, אלא דוקא כנגדו.

בארץ־ישראל.

לרגלי הבחירות אל העיריה (ועד הנהגת העיר) נוסדה קבוצה קטנה העובדת בלי ליאות לסדר ולאחד את היהודים המשתתפים בבחירות, כדי שבין חברי העיריה יהי מספר הגון מאחינו. בתוך 1371 של אלה שיש להם זכות־הבחירה נמצאים 316 יהודים, בעוד אשר בבחירות הקודמות השתתפו רק מאה וחמשים יהודים. הקבוצה משתדלת אפוא לסדר את הדברים באופן כזה, שלא ילך לאיבוד אף קול אחד.

נפסלו לבחירות כל אלה, שהקרקעות שלהם נרשמו על שמות אחרים, אף־על־פי שמשלמים הם מס, כמו כן נודע הדבר, כי אין זכות־הבחירה להד"ר י. לוי (הדירקטור של הבנק הלאומי), שהיה הקנדידט הראשון להבחר בתור חבר להעיריה, מפני שהאדמה הרשומה על שמו נמצאת מחוץ לפלך ירושלים.

הקנדידטים מן היהודים אל העיריה, הם: דוד ילין, מן העדה האשכנזית ומר רחמים מזרחי (או מר א ל י ש ר) מאת העדה הספרדית.

מלבד התועלת הרבה, שתביא עבודת הקבוצה בהוה, עוד נשקפו לה תוצאות טובות בעתיד, כי הגדילה והרחיבה את הידיעות ע"ד הבחירות בין היהודים, ולהבא יבינו להשתמש בזכיותיהם.—

המושבה הקטנה „מוצא" שנוסדה בשנת תרנ"ד ע"י לשכת „בני ברית" בקרבת העיר ירושלים, למרות התנאים הטובים בערך, שבהם היא נמצאת, אינה מתפתחת ומתגדלת. אין מזל „למוצא"!—אומרים עליה רבים. ואולם מלבד „מזל" חסרה לה גם מעט אחדות. העדה הקטנה של המושבה אינה יכולה לחיות בשלום. מה שהאחד מקרב, השני מרחק. ולכן אנו רואים, כי מתחלפים גרי המושבה: אלה עוזבים אותה ואחרים באים להשתקע בה—ואין נחת.—

הרינו נותנים למטה רשימה מפורטת של תושבי המושבה ומדת אדמתם:

בציונות.

קול קורא!

רעיון יפה הגה לב הפועלים, העובדים בנחלת הקרן־הלאומית בבית־עריף: להקים מצבת־זכרון לפרץ בן משה סמולנסקין בנטיעת

חורשה של עצי־זית

על שמו, על אדמת הקרן הלאומית בארץ־ישראל.

מספר	השם והמשפחה	מספר הנפשות	מעשהו	דונאמים אדמה	מספר הגפנים	זיתים	עצי פרי שונים	בית	פרות	סוסים	
.1	יצחק כהן.	8	כורם ועושה יין	48	7000	50	100	1	—	1	1 חמור
.2	שמואל ברודה.	7	„ „ „	74	16000	200	100	1	—	—	
.3	שינה שטיינברג.	7	„ „ „	45	25000	1000	2000	1	1	—	
.4	שמחה כ"ץ.	2	„ „ „	45	8000	200	50	—	—	—	
.5	חיים ברין.	6	טוחן.	4	—	—	—	1	1	1	
.6	ליב מקלוב.	8	כורם וחלבן	40	7000	100	10	—	3	—	
.7	א. חבין.	5	פועל	20	—	—	50	1	—	—	
.8	י. לוסטיג.	3	חלבן	4	—	—	—	יש לו	1	—	1 חמור
.9	נחמיה רוזנבלום.	8	בורסקי	—			..			–	
.10	נ. מ. דיניצי.	5	חלבן	—			–		1		1 חמור 2 עזים
.11	יוסף אלגביש.	5	מורה	—	–		—	.		–	
.12	ש. חבין.	2	בעל מלון	30	5000	20	—	1			
.12		66		310	68000	1570	2310	7	10	2	1 חמורים 2 עזים
.22	מלבד זה נמצאים עוד 12 אחוזות שבעליהן אינם יושבים במושבה:			785	35000	160	390	11			

פרץ סמולנסקין היה הראשון בתקופת ההשכלה; בעת אשר מסביב עמלו להביא את עמנו לידי טמיעה. שהרים קולו בעד תחית עמנו היהודי. מבלי שהעלים על המגרעות שדבקו בעמנו בשנות גלותו הארוכה, ושעמהן נלחם בכל עוז כשרונו, ראה והבין את הכח הרב הצפון בעמנו, ולכן עורר אותו לחיים חדשים, עורר אותו למפעלים גדולים.

הוא היה הראשון שהשמיע את הקריאה: קרימה—מזרחה, לבו הבין, כי תחית עמנו תיכל לבא רק בארץ אבותיו.

ולזכר הלוחם האמיץ והכביר הזה אנו אומרים לנטוע בארץ־חלומותיו את העצים, למען הקים לו שם־עולם.

כל אוהבי שפת עבר וספרותה, שלהם היה סמולנסקין מפנה־דרך, וכל המכבדים והמוקירים את זכר האדם הגדול הזה ודאי שיעשו כל כח שבכחם להוציא את הרעיון הזה לפעולות

אגודה למטע עצי־זית.

פר. א. וורבורג.

הועד באודיסה מודיע בטלגרמה שהחליט ליסד קרן לשם ליליענבלום לתת פרסים ולהוציא ספרי למוד משובחים וספרים פופולריים בחכמת הטבע ומשק הכפרי בלשון עברית בשביל בתי־הספר בארץ־ישראל והאכרים. זו תהיה המצבה לזכרו של לילינבלום.

הקרן הקימת פרסמה את הרוה"ח מסכום הנדבות שנתקבלו בשנה שעברה. הסכום הכללי מגיע עד **405,638,58** מרק, לעומת **129,900,17** של שנת **1908**. בתוך הסכום הכללי נתקבלו נדבות מרוסיה בסכום של **128,963,76** לעומת **68,173,87** של שנת **1908**.

הועידה השנתית של ציוני אנגליה;

(מאת סופרנו).

ביום א', 30 לחדש יאנואר, נאספה בלונדון הועידה השנתית של הפידרציה הציונית באנגליה, תחת נשיאותו של הד"ר טשארלס דרייפוס.

הפידרציה מנתה עד הקונגרס התשיעי 41 אגודות ב־25 ערים (אחת בהודו) במשך השנה האחרונה נאספו 5329 שקלים. מלבד זה נקבץ בשנה זו 71 פונט בשביל „יער הרצל", בשביל בצלאל ומוסדות אחרים בא"י — [illegible].

הקרן הלאומית אספה במשך השנה בשביל ספר הזהב 212 פונט, נדבות 188 פונט, קופסאות—96 פונט, מרקאות — 38 פונט, מס עצמי — [illegible] פונט.

הקונפירנציה התחילה בנאומו של העו"ד מר זאכר, עורך שני ב„ריול ניוס". הוא בקר קשה את טכסיסה של הפידרציה. על הקונגרס האחרון הצירים של הפידרציה הסכילו לעשות בזה שעזרו לדחות את דרישותיהם הצודקות של ציוני רוסיה, שהם הציונים המרובים בכמותם וגם הטובים באיכותם. העומדים בראש התנועה מסכימים לעבודה מעשית בא"י רק לפנים, ובאמת הם בעצמם מפריעים את העבודה. אמת, ישנם מכשולים בדרך עבודת ההוה הזאת, אבל אילו חפצו מנהלי התנועה לעבוד בלב שלם, כי אז אפשר היה להתגבר על כמה מכשולים. הוא מאשים ביחוד את העומדים בראש הציונית באנגליה, הנכונים לעבוד בכספי הציונות בכל מקום ורק לא בא"י. האופוזיציה של ציוני רוסיה נמצאת עכשו במצב כזה, שאין לה כל אפשרות לעבוד יחד עם המנהלים.

מר י. ל. גרינברג מכחיש את דברי מר זאכר, האומר שהעומדים בראש התנועה הם נגד עבודת ההוה בא"י. האופוזיציה טוענת שאין די כסף בפלשתינה, ישאלו נא את הד"ר לבונטין דירקטור של הבנק בא"י [illegible]
[illegible]

זה האחרון שכסף רב מונח שם כאבן שאין לה הופכין. מר גרינברג סומך על דברי הד"ר רופין שנשלח לקושטא לחקור את דבר יסוד הבנק הקרקעי והודיע אח"כ, שהדבר הזה אי מעשי הוא וגם מסוכן. מר זאכר אומר שאסון הוא לתנועה, אם ירחיקו מתוכה את ציוני רוסיה והוא, גרינברג, אומר שאסון יותר גדול הוא לציונות, אם התנועה תהא נמצאת תחת השפעתם של אלה. ציוני רוסיה צריכים קודם כל ללמוד את הא"ב של הסתדרות. צירי הפדרציה תמכו בו בוולפסון מפני שהוא מגין על העיקר שלא למסור את התנועה בידי ציוני רוסיה שיורידו את ערכה. גם באוסישקין אין הם בוטחים עד שיבא ד"ר צ'לינוב ויעמוד על גבו. אין הם בוטחים באיש, אין הם בוטחים בהם ובעצמם.

מר לוי אומר שציוני רוסיה היו גם נגד הרצל בחייו. דרכם תמיד רק לבקש ולמצא מגרעות.

מר נורמן בנטוויטש מבקר גם הוא את הפידירציה. הוא מתנגד לאלו המבדילים בין ציוני ארץ זו או אחרת, אלא כשבאים להבדיל, אז צריך הוא להודות, שהציונים היותר טובים באהבתם לעמם, בכחותיהם המוסריים ובהכרתם הציונית הם רק ציוני רוסיה. בשביל זה היתה להם הצדקה לדרוש, שהקונגרס ישים לב לטענותיהם בנוגע לעבודת ההוה בא"י. הוא קובל על הציונים האנגלים של הפידרציה שתמכו בקלן ולא בברלין.

האדונים נייטן, רובינשטיין, גולדבלום, גרדון, שפירא וה. גינצבורג מצדיקים את הפידרציה. האחרון אומר על הפרופיסר וורבורג שהנהו רק בעד הארץ ולא בעד העם.

דירקטור הבנק מר יוסף כהון אומר שהקונפירנציה צריכה להביע את רגשי חבתה להנשיא ה' וולפסון. הוא הקריב את עצמו ממש בשביל כבוד הקונגרס. הציונים מרוסיה רוצים לבנות טרם שהניחו את אבני היסוד. הם בעצמם אינם מסוגלים לנהל את התנועה ואינם מאמינים בכח אחרים. אם רוצים אנו בטובת הציונות אז אין אנו צריכים לפנות לרבנים ודקטורים אלא לאנשי מעשה. הראשונים יכולים רק לנאום נאומים יפים ולא יותר. גם הוא אידיאליסט, אלמלא כך, לא עמד בתוך התנועה, אלא שרוצה הוא בהתגשמות האידיאל. טוענים, מדוע אין קונים האדמה בא"י ובאמת האדמה קנויה אבל אין מי שיתישב עליה. הוא מתנפל על האופוזיציה ועל אופן הבקורת שלה. הד"ר סימון ממנהיים בבקורת שלו מעל במת הקונגרס הביא את הבנק לידי זה, שרבים באו אחרי הקונגרס להוציא את כספם מהבנק, וכי כך עושים ציונים אמתים?

אחרי שנשמעו דברי הבקורת והטענות בעד וכנגד הציע מר י. ל. גרינברג החלטה בנוסח זה: הועידה מסכימה לפעולותיהם של צירי אנגליה על הקונגרס בהמבורג, בהאמינה שלנגד עיניו של כל ציר וציר היתה המטרה המשותפת לכל הציונים: תחית העם היהודי בא"י בתור אומה. היא מזכירה לכל ציוני אנגליה את הנחיצות להתיחס באופן לויאלי להחלטות הקונגרס ומביעה אמון גמור להאדון וולפסון, נשיא התנועה, ולהועד הפועל שנתמנה ע"י הקונגרס. הרב ד"ר שטרויס תומך בריזולוציה זו.

שוב התעוררו וכוחים. הד"ר דייכס, מר זאכר, מר נורמן בנטוויטש ומר סנאומן דברו נגד הריזולוציה והפצירו לבלי קבל אותה.

הריזולוציה נעמדה למנין, והכל הרימו ידיהם בעדה מלבד ארבעת האדונים שנזכרו.

נגשו לבחירות. נבחרו: נשיא הכבוד סיר פרנסיס מנטפיורי. נשיא בפועל — ד"ר דרייפוס, סגנים: י"ל גרינברג והרב ד"ר שטרויס (בשביל ערי השדה), לגזבר — מר רובינשטיין ולחברי הועד: קסלר, כהון, בנטוויטש, גלדבלום, איזען, נייטהן וגינצבורג; בשביל ערי השדה נבחרו עוד תשעה חברים.

מר אפשטיין ומר סלבודינסקי הציעו ליסד קופה לפרופוגנדה.

ההצעה נתקבלה.

מר קסלר קרא הרצאה ע"ד הקרן־הלאומית.

ממרכז „עבריה" נזמנו לקונפירנציה זו שני חברים: מר יוסף מול ומר וסילבסקי.

מר איזען הציע לקבל ריזולוציה זו:

„הקונפירנציה של ציוני אנגליה מכירה את השפה העברית בתור שפה רשמית".

הצעה זו תמכו גם מר וסילבסקי ומר מול.

הרב ד"ר שטרויס התנגד להצעה זו. נשמעה הטענה הישנה ששפת עבר היא שפה קדושה וריזולוציה זו מחללת קדושתה כביכול.

לסוף נתקבלה הריזולוציה נגד דעתו האחת של הרב ד"ר שטרויס.

בשיר „התקוה" נסגרה הקונפירנציה.

ה„מכבים" לא לקחו חלק בקונפירנציה זו אחרי שהוכרו לפידרציה מיוחדה.

באותו ערב נתבקשו כל חברי הקונפירנציה לבא ל„בית ציון" באזאייטשפל אל הנשף שנערך לכבודם.

ד"ר דרייפוס ישב ראש. הוא דבר בקצרה על עבודת הועידה והביע את תקותו שסוף סוף תעשינה שתי המפלגות שבתנועה שלום ביניהם.

הרב ד"ר שטרויס הציע שוב ריזולוציה המביעה רגשי אמון למר דוד וולפסון, ההצעה נתקבלה.

מר גרינברג נשא נאום על הציונות, אחריו דבר מר יוסף מזל, מר ויסילבסקי (עברית) ובשעה מאוחרה נפרדו חברי הועידה והאורחים לביתם.

ב. אשר.

א. ל. לוינסקי.

פוליטון.

דוּגְמָא, שֶׁיֵּשׁ לְחַקּוֹת אוֹתָהּ.

(מעגינא דיומא).

„ראו, מה בין בני לבן חמי!"

תמיד אנכי חושב ע"א הפתגם הקצר הזה. באיזו גדלות והכרת ערך עצמו נאמרו הדברים האלה. תמיד אנכי חושב על אידותו, וביחוד כאשר קראתי את הטלגרמה מפטרבורג—עוד יותר.

טלגרמה מפטרבורג!..

והאמת אגיד לכם חביבי, כי בכל הויתי קורא מתמיד, קורא מובהק, כמ"ש „אוכל עתונים", הנה את הטלגרמות מפטרבורג כמעט שאין אנכי קורא כלל. את הכל אנכי קורא, אפילו את הענינים שלכאורה אין להם כל שייכות אלי, את פרטי ישיבת הדומה העירונית בעיר המלוכה, תחרות מרוץ הסוסים, וכל יתר „הערבוביא" של העתונות דהאידנא—רק לא את הטלגרמות.

ישנה עירה אחת בליטא, המפורסמת בבדאיה, והיה כי יאמר האחד על חברו שהוא מן העירה ההיא, והשיב לו הלז תומ"י: הנך בעצמך בדאי! והוא הדין בטלגרמות מפטרבורג. טלגרמה מפטרבורג—מסתמא שהיא ברותא. כי מה אינם מודיעים מפטרבורג? איזו בשורות טובות אין מבשרים מתמן?—ומה אחרית כל הבשורות האלה—אנחנו כלנו יודעים.

כמה פעמים, למשל, מסרו את דוברובין לדין. ולסוף?..

באמת לנו הלא אחת היא, אם מסרו או לא מסרו אותו לדין, לנו לא רכיבא ולא קריבא „במסירה" זו, אם מסרו או לא מסרו—ואם גם היו מוסרים אותו לדין—הקומדיא של המשפטים ידועה. אבל כמה זעזעו את העצבים, כמה ניצנו אותם הידיעות ההן.

כמה פעמים העבירו את טולמצ'וב מאודיסה. ולסוף?..

כמה פעמים הודיעו, כי האוקטיבראים הסכימו כבר לשווי הזכיות שלנו, ולכל הפחות „לבטל את התחום". ולסוף?..

כמה פעמים הודיעו המודיעים „שלנו", כי ע"כ"ה כבר עשו שלום ביניהם הועדה של „חברי הדומה" ו„הקבוצה", ומעתה הכל ילך בשורה, והעבודה תתנהל באופן אחר לגמרי. ולסוף?..

מובן, שאין לך כלל שאין לו פרט היוצא ממנו. יש לפעמים גם טלגרמות שמתקיימות. ככה למשל הודיעו, כי המיניסטר שוורץ, אומר לקבוע את הנורמה של חמשה עשר אחוזים, גם בבתי הספר למסחר. והיה הדבר תמוה קצת: היתכן, ומה ענין „שוורץ" לבתי הספר של מסחר המתקיימים לא על חשבון הרשות, אלא על חשבון הסוחרים?

ושערו בנפשכם - הידיעה נתקיימה.

עוד הודיעו, כי מחמירים בדיני הישיבה בפלכי הפנים לרופאי שנים לרוקחים ולמילדות משלנו. וקשה היה להאמין: היתכן, חק מפורש, חוקה של כמה וכמה שנים... ושערו בנפשכם—גם זה אמת.

ובימים האחרונים באה הבשורה, כי הסינוד הקדוש הורה הלכה למעשה שאין להחמיר ביותר על אלה הבאים בחוץ לתחום המושב להמיר את דתם בדת השלטת, ואין לדקדק בדרישות היתר הישיבה, אלא לקבל אותם מיד ואפילו בלא היתר...

ושערו בנפשכם—גם זה אמת.

ויודע אני יהודי אחד, מטופל במשפחה, שעשה מזה עסק. הוא היה בא לעיר גדולה מחוץ לתחום והיה הולך מכהן לכהן ללמד את תורת הדת השלטת ולהכנס על ידו בבריתה. ודרך אגב היה מקבל גם פרס ידוע, כמובן, והיתה לו פרנסה בכבוד. העיר גדולה, הכהנים רבים, יש כר נרחב לעבודה. וכאשר גזרו את הגזרה של היתר הישיבה אפילו על „המכינים את עצמם לשמד", ומוכרח היה לעזוב את העיר ונשאר בלא פרנסה, והיה לו צער גדול מזה, ומכתביו היו מלאים מרירות על „צרות היהודים", שאפילו להכין את עצמם לשמד אין מניחים אותם. עכשו כותב אלי האיש הזה, כי מצבו הוטב, ושב לפרנסתו...

כפי שרואים אתם באות מפטרבורג גם ידיעות כאלה שמתאמתות... אבל כל אלה הם רק פרטים, וכידוע, אין למדים מן הפרטים. על פי הרוב, כל טלגרמה הבאה מפטרבורג, „בכזיב מולדתה", כמו שהיו אומרים המליצים הקדמונים. וחס אנכי על עצבי, ואין אנכי קורא את הטלגרמות כלל.

ורק על פי מקרה נזדמנה לי בימים האלה טלגרמה אחת, קראתיה— ולבי נוקפי: להאמין או שלא להאמין? אם תתקיים או לא תתקיים?

ואם באמת נתקיימה—שקולה היא אולי כנגד מאה טלגרמות אחרות.

ואתם הלא קראתם בטח את הידיעה שבאה בעתונים, שרופא אחד מאמריקה המציא תחבולה נגד „חבלי לדה". הקללה של „בעצב תלדי בנים"— נהפכה לברכה, לא בעצב, אלא בשמחה, במחול ילדו בנים. הגעו בעצמכם: היא היולדת, יושבת אל השולחן, לועסת שוקלדות או מגדנות, מספרת אנקדטים על דבר התיאטרון של אתמול, והרופא מתעסק שמה... מזה איזו נסיבא והאם גם אינה מרגשת בהולד הולד. פתאום—מזל טוב, מזל טוב: ילד נולד! מאין? מאן?—כמו במחזה „יקיצת האביב" של ודיקינד, החסידה הביאה את הילד בכנפיה, האם מוסרת את „ילדה החדש" להאומנת, ממשיכה את השיחה, לועסת את השוקלדה—ואין דבר.

חבל, שלא נתפרסמה הידיעה לפני חודש או שני חדשים, ולא היה אולי יושקביץ כותב את המחזה: „קומדיה של חתונה" ולא היו הנשים העבריות מוכרחות לבקר לעתים קרובות כל כך את הדוקטר „שעלע", הרופא מומחה בענינים האלה... בכדי שיציל אותן מחבלי לדה... ולא היה מקום כלל לאותה הקומדיה מחיי היהודים, שאינה מוסיפה להם כבוד ביותר...

ובכלל קשה גם לתאר את פעולותיה העתידות של ההמצאה ההיא על חיי המשפחה.

זוהי, אולי, אחת ההמצאות היותר גדולות של „תחלת המאה". מעתה, יש רק לקוות, שכמו שנתבטלה הקללה של חוה: „בעצב תלדי בנים" כן תתבטל גם הקללה של אדם: „בזיעת אפך תאכל לחם" ותוכלו לשער מה שתהי האנושיות, אם תתבטלנה שתי הגזירות האלה! אז יבא הקץ, אז תבא הגאולה אז יהיה יום שכלו שבת... בני אדם יאכלו וישתו ויפרו וירבו...

שמא תאמרו: כמו שנתבטלה מחציתה הראשונה של הכתוב „בעצב תלדי" כן יש לחשוש גם למחציתה השניה של הכתוב: ואל אישך תשוקתך, שתתבטל... הרגעו, חביבי, לעת עתה טרם המציאו תחבולה למחלה זו, וכמו שמספרים הבריות, עדיין בתקפה עומדת.

לא זאת אמנם כונתי, חפצתי רק להעיר, כי, עד כמה שחשובה ההמצאה ההיא, חשובה עוד יותר ההמצאה השנית: כה בעת, שההמצאה הראשונה רק עתידה להקל את הפרוצס של הולדת בנים, ועל היולדות גופא על הדור הנולד לא תפעל במאומה, הנה ההמצאה החדשה, אשר אודותה עוד אדבר—משפיעה לטוב על אלה שכבר נולדו ומאריכה את ימיהם.

אינני רופא על פי אומנתי, ואינני יכל משום זה להאריך בפרטי הדברים. ורק בקצרה אגיד לכם מה שגלוי וידוע מכבר, כי יותר מכל המחלות מקצרות את ימיו של האדם ומוציאות אותו מעולמו הרנאה והשנאה. רואים אנחנו כבר [illegible] בני אדם [illegible] הכל [illegible] ראגות אין

להם —ורק שהקנאה והשנאה מקצרות את הייהם. ואילו היה אפשר להמציא איזו תחבולה להכיר את הקנאה והשנאה—והיה הדבר הזה אושר לבני אדם.

והתחבולה ההיא הנה נמצאה, נגלתה. וכמו כל ההמצאות הגדולות, באה בהיסח הדעת וממקום שלא חכו לה.

בחברת „מרבי השכלה" אשר בפטרבורג היו בחירות. חברה זו היתה, משכבר הימים כעין נחלת ירושה להקבוצה „העממית עם מנהלה ווינבר בראשה, כנהוג. והפעם—נטלו „והשחירו" את ווינבר ובמקומו בחרו את הקנדידט הלאומי את מר קריינין.

את האמת אגיד לכם, חביבי, כי לי, יהודי מכל השנה, לא איכפת לי הדבר כלל, מי שנבחר ואיך שנבחר. לא חרבה היהדות אילו היה נבחר ווי־נבר, ולא תושע כשנבחר אחר במקומו, יהיה מי שיהיה. לא מחברת „מרבי השכלה" תצא תורה ולא ממנה תבא ישועה ליהדות. אפשר שלאחינו בפטר־בורג זהו ענין לענות בו, אבל לנו יהודי התחום—כל אותו המעשה—שלג דאשתקד.—

ומה שנכבד להאנושיות כלה, וביחוד לנו היהודים—זו היא אחרית המחלוקת, שבכל אופן טובה היא מראשיתה, והרבה יש לנו ללמוד ממנה. הדבר הזה נודע לי מהטלגרמה הפטרבורגית, שאודותה דברתי למעלה. ונוסח הטל־גרמה קצר. דבורים מעטים כדרבונות נטועים, לאמר: חברי „הקבוצה העממית" עורכים סעודה למר ווינבר „שהושחר" בבחירות האחרונות של חברת „מרבי השכלה", ומצדדי מר קריינין שנבחר לועד הזה במקומו (היינו במקומו של ווינבר) גם הם עורכים סעודה לכבודו של מר קריינין.

ותו לא. קצר וטוב.

שתי בחירות — ושתי סעודות. סעודה למי שנבחר וסעודה למי שלא נבחר.

זהו הסוף הגדול של המעשה הנורא. אין קנאה ואין שנאה ואין תחרות, ואין קצור ימים, רק סעודות.

גדולה לגימה, הידד הסעודות!

צאו וראו והתבוננו: מה בין בני לבין חמי?—הגוים יש להם בענינים כאלה מימרא אחרת. הם אומרים: הכה אתה את יהודי, ואני אכה את יהודיך, ונמצא—שניהם מוכים. ויהודים—יחיו לארך ימים ושנים, אומרים אחרת: עשה אתה סעודה ליהודיך ואנכי ליהודי.

ע ש ו כדרכו כאומנתו: הכה והכה, ו י ע ק ב בדרכו: סעודה וסעודה. סעודה למצדדים וסעודה למתנגדים.

ככה נגמרת מחלוקת לשם שמים, לשם ההשכלה. וגדול הוא היום הזה, שירבה שלום בישראל.

מבינים אתם בודאי, חביבי הקוראים, את הרמז הדק על הענין הגס, שרצוף בספור המעשה הזה.

כלום צריך אנכי לבאר את הדבר בפרטות?—

כמוני כמוכם, נמצאים אנחנו כעת תחת השפעת הקונגרס התשיעי אשר—בינינו לבין עצמנו—לא נגמר כדבעי, ולא הביא לנו את ההתעוררות, את העצמה לעבודה חדשה.

וודעים אתם מדוע? —

הנני מדבר בכבוד ראש, ובמטותא מכם, חביבי, לשמוע את דברי בהקשבה.

כמדומה לך, הכל היה בקונגרס הזה, נפתרו בו כהוגן כמה וכמה שאלות.

שאלת הפרוגרמה, שאלת הפועלים, שאלת הבנק הקרקעי, ועוד, כל אחת ואחת כדאית היתה לקונגרס. ואם נשפוט על פי המציאות, על פי העבודה, היה זה אחד הקונגרסים היותר פוריים, — המקרה בדבר הבחירות היה רק ענין צדדי, שאינו נוגע לגוף המעשה—ואם בכל זאת לא הביא לנו את זו ההתעוררות לעבודה, שיכול היה וצריך היה להביא, זהו רק מפני שחסרו לו... סעודות.

גם אנכי, חביבי, בארקריא הייתי, בכמה וכמה קונגרסים שעלו יפה מאד.

תמיד שבתי הביתה לעבודתי מלא כח ועזמה, והאמת הלא ניתנה להגיד לא רק על אבא, אלא אפילו על עצמי, לא עסקתי ביותר בעניני הקונגרסים, בישיבות ובקומיסיות ובמועצות—אלא שהרביתי בסעודות, בסעודות [illegible] ובהצטלמות, והרביתי שלום בישראל.

ושערו בנפשכם, הכל עלה יפה באופן היותר טוב.

גדולה לגימה וגדולה הצטלמית!—המעקשים היו למישור, והסכסוכים נתפשרו, והכל עלה יפה. סעודה לפני הקונגרס, סעודה אחרי הקונגרס, סעודה באמצע הקונגרס, וכמו שהיה נוהג שתין אחד לשתות כוס יי"ש אחת לפני הדגים, כוס אחת—אחרי הדגים, כוס אחת בינתים, והדגים עצמם — אם ישנם ואם אינם, אין בכך כלום. ככה היה המנהג עם הסעודות, סעודה לפני הקונגרס, סעודה אחרי הקונגרס, סעודה בינתים—והקונגרס גופא —כמו שיתן ד'... והצטלמות — לאין מספר. הצטלמות בכנופיא עם חברי בדעה מכל הארצות, ועם חברי מארצי, מגלילי, עם חבורת הסופרים הכללית, עם הסופרים העברים, עם חבורות הצירים דאשתקד, עם הפרזידיום הכללי, עם הפרזידיום הארצי ועוד ועוד... וככה שבתי הביתה מלא זכרונות ע"ד סעודות ועמוס בפוטוגרפיות. וטוב לי, ויפה לי, ובני אדם מתקנאים בי.

ואתם—חברי הקונגרס האחרון — ד' יודע במה עסקתם הפעם, ואיך התנהגתם, הן את הנחוץ ביותר שכחתם, הלא מסעודות והצטלמות, כנראה, אין זכר.

ודא עקא.

ואנכי זה כמה אמרתי, כי העסקים היותר טובים. שעדיין נשארו אצלנו, הנם הפוטוגרפיות והמלצרות. מעולם לא הרבו היהודים להצטלם, כמו בימינו. אבותינו הראשונים לא רצו בשום אופן להצטלם, אבי ז"ל התעקש ולא הצטלם וככה נפטר מן העולם, ואנחנו בניהם אחריהם מצטלמים מאה פעמים בשנה. והוא הדין עם הסעודות. כל אחד בפני עצמו, בביתו, „אוכל קרתת", הענ בכללו רעב, אבל בחבורות—אנחנו סועדים. שלשה יהודים שנזדמנו להתיעץ על דבר בחירת עוזר משנה לעוזר השמש בקלויז התחתון של הסנדלרים—מיד הם מצטלמים ועורכים סעודה. וכך עורכים סעודות ומרבים שלום ושמחה ואחדות בישראל, והמלצרים מרויחים. אין טוב עתה מהיות מלצר בישראל, לא טוב ולא יפה הוא רק זה, שעל פי הרוב נערכות סעודות כאלה בריסטורנים של גוים. זה הוא חסרוננו הלאומי, כי אוהבים אנחנו תמיד את זה של הגוים, מאכלו של הגוי, השכלתו של הגוי, שמו של הגוי. ואין משגיחין בכך כלום אם אחרי כן תכאב הבטן גם מהשם, גם מההשכלה, גם מהסעודה... זולת זה, היה העסק של מלצרות עסק טוב, יותר טוב, אפילו מהוצאת עתונים בעברית ואפילו ביהודית.

איך שיהיה והסעודות של פומבי, אם לא הביאו פרנסה לעולמנו, הנה הרבו את השלום בעמנו.

ועתה אחרי החדוש של פטרבורג, חושב אנכי, עוד תרבינה הסעודות, כי תחת אשר עד עתה היו נוהגין לערוך סעודות רק לכבוד הנבחרים לאיזו התמנות ואכלו ושתו לכבוד ה מ נ צ ח י ם—ועתה יהיו עורכים סעודות גם לאלה שלא נבחרו, ש נ ו צ ח ו — וכולם יאכלו וישתו וישמחו.—

המוסר שאנו לומדים מזה, הפועל היוצא מכל אלה, כי צריכים אנו לשים אל לבנו לתקן את אשר קלקלנו הפעם בהמבורג. צריכים אנחנו, מחויבים אנחנו לברא לנו את הטון, את מצב־הרוח של אחרי קונגרס, את הטון של התעוררות, שיהיה, בכדי שנוכל להמשיך את עבודתנו, בלאו הכי, בלי אותה אתערותא קשה לעבוד, באמנות, שקשה לעבוד. אין השכינה שרויה אלא מתוך שמחה, מתוך אתערותא. הקונגרס האחרון לא יצר אתערותא זו, הוא היה „יבש ביותר", צריך להרבות לחלוחית, צריכים אנחנו לתקן מה שקלקלנו.

ואם תמונות והצטלמות אינן,—לא ראיתי אפילו קבוצה אחת מהקונגרס האחרון ועד הקונגרס הבא לא תהיינה, הנה שעות הסעודה טרם עברו, ואז הלא נוכל להדיח.

כמו שידוע לי, לא אנחנו המנוצחים פה, ולא המה המנצחים—בקלן ש... עשו מאומה בענין הזה. כל אחד יושב שומם. ועד מתי נחכה, עד מתי נתנה איש על אחיו?—נתנפח—והעבודה לא תזוז ממקומה.

הבו, חביבי, נתקן את אשר עיותו בהמבורג. נכתב להם, נבקש מאתם את ה„אינציטיבה", כידוע תמיד נותנים אנחנו, — שיערכו המה סעודה שנבחרו לכבודם, ואנחנו פה נערוך סעודות לאלה משלנו שלא נבחרו.

וכמו שהיה הסבא שלי אומר תמיד: בנים, יהיה שלום ביניכם. שלום הבו אחים, לעבודה!—

לִפְטִירָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לֵיב לִילְיֶנְבְּלוּם.

(מכתב מאודיסה).

מיתתו של הסופר והעסקן המצוין לא הרעישה את אלה שהיו קרובים אליו בחייו בפתאומיותה. עוד לפני שבועית אחדים ידענו, כי הארי שבחבורתנו הולך למות, וגדול היה צערנו לראות את הישיש, שהיה כל כך חביב על בלנו, הולך וכבה. בעוד שהוא בעצמו לא הרגיש עוד במצבו. המנוח חלה, כנראה, זה חדשים אחדים במחלת סרטן־הושט, אלא שבראשונה לא הרגישו לא הוא, ולא רופאיו במחלה זו. עוד לפני החגיגה הקאטוביצית, כשהפצירו בו חבריו בהועד לישוב ארץ ישראל לנסוע לקאטוביץ לרגל באי־כח הועד בחגיגה, הודיע המנוח, שמצב בריאותו רעוע ואינו מרשה לו לקבל על עצמו את טלטולי הדרך. בסוף חודש נובמבר הורע מצב המנוח וכבר נכרו בו אז סימני המחלה שמת בה. ואולם הכל חשבו אז שזוהי רק מחלת עצבי בית הבליעה. כל אותם הימים לא חדל המנוח מלהשתתף בישיבותיו של ועד חו"צ ומלנהל את הפרוטיקולים, כדרכו. בשובנו אח"כ מהמבורג מן הקונגרס נודע לנו מפי חברינו הרופאים, שליליענבלום חולה במחלת סרטן־הושט. בכ"ז עוד היה בא המנוח אל המשרד של ה„חברא קדישא", שהוא היה הגזבר שלה יותר מכ"ה שנים. גם מעבודות אח־ות לא היה בטל עוד, כשהיינו מבקרים אותו, היינו מוצאים אותו ע"פ רוב עוסק בהגהת כתביו ההולכים ונדפסים כעת בהוצאת „מוריה". בינתים גברה עליו מחלתו וכבר התחיל לסבול רעב, ככל מוכי־מחלה זו, שאי אפשר להם להביא שום מאכל אל קרבם. ע"פ עצת הרופאים

הד"ר זילברברג, במעמד תלמידו וחברו של המנוח בועד לי"אי הד"ר הימלפרב, נתוח. נתוח זה לא בא להרחיק את הסרטן, שהרי אי־אפשר לעשות נתוח בושט, אלא הכניסו מן החוץ שפופרת למטה מן הושט ולמעלה מן הקיבה, בבדי שאפשר יהיה להאכיל אותו עוד איזה זמן באופן מלאכותי. לפני הנתוח בקש המנוח את ראש הרופאים של בית החולים הד"ר פוריץ למסור, אם תיצאות הנתוח לא תהיינה טובות, למועצת ההנהגה הרוחנית של העדה הישראלית את בקשתו לקציב פרס למשפחתו, שהוא משאירה בלי שום אמצעים (המנוח היה מקבל בשכרו מאה ושלשים רו"כ לחודש). לאחד מבניו מסר המנוח לפני הנתוח סכום כסף, שנתקבל על שמו בתור נדבה לשם מצבת זכרון על הקבר הכללי של ההרוגים על קדוש שם ישראל בשנת תרס"ו. קודם שהובא לבית החולים המציא המנוח להועד לישוב א"י את כל הכתבים והתעודות בעניני הועד שהיו בידו; לחברו הסופר א. ל. לוינסקי מסר את הכ"י של הכרך השלישי מכל כתביו. — ביום ד', יומים אחרי הנתוח, צבתה הריאה של החולה והלב חדל לעבוד באופן נורמלי. החולה סבל יסורים גדולים ונוראים, אבל העלים את יסוריו מבני ביתו. עד השעה האחרונה לא הועמה הכרתו ודעתו היתה צלולה. ביום ו' אחרי הצהרים, שעות אחדות לפני הפטירה, בקרו אותו מר אוסישקין ויעקב רבינוביץ, והוא עוד דבר אתם. את אוסישקין שאל החולה־הגוסס, מה נשמע בענין ההשתדלות בדבר שנוי תקנות החברה לישוב א"י. בלילה שלאח"כ גוע ר' מ. ל.

כסוקרטס חי ר' מ. ל. ליליענבלום כל ימיו, ינלחם באמונה ובהתמכרות את מלחמת האמת שלו וכסוקרטס קדם את המות בנפש שוקטה ושלוה, — המנוח השאיר אחריו אשה, ארבעה בנים ושתי בנות.

השמועה ע"ד מותו של ליליענבלום הרעישה את כל הלבבות. מועצת ההנהגה הרוחנית של הקהלה החליטה להקצות להמנוח מקום נכבד בבית הקברות ולקבל על חשבון הקהלה את כל הוצאות ההלויה והקבורה, ממדרגה ראשונה.

במוצאי שבת היובאה גויתו של המנוח מבית החולים לביתו. ביום א', בשתי שעות אחרי הצהרים נאספו ברחוב, שבו גר המנוח, וברחובות הסמוכים מוקיריו ומכבדיו וקהל גדול של עשרות אלפים איש, שבאו לחלק להמנוח את הכבוד האחרון. ביניהם היו כל בני הישיבה ובראשם הרב צ'רנוביץ, כל תלמידי הגמנסיה של ז'בוטינסקי־קופ, תלמידי בתי ספר ות"ת, סטודנטים רבים, ציונים ועוד. בבית המנוח נאספו ידידיו ומוקיריו, חברי הועד ליא"י, רבני הקהלה ועוד. נשאו נאומים בבית המנוח על יד הארון הרב פולינקובסקי וראש מועצת ההנהגה הרוחנית. מר י. קופמן, — אח"כ הוצא הארון מבית האבל וחזן בית הכנסת הראשי התפלל תפלת „אל מלא רחמים" ברחוב ע"י בית המנוח. אז נשאו חברי הועד ליא"י את ארון המת על כתפיהם עד ביהכנ"ס הגדול ושם נערכה שוב אזכרה לנשמת המנוח. עד בית הקברות נשאו חברי הועד ומוקירי המנוח את הארון על כתפותיהם. פה נערכה שוב אזכרה וחברי המנוח ה"ה אוסישקין, ד"ר הימלפרב, הרב צ'רנוביץ, ד"ר קלוזנר ושיינקין נאמו את נאומי הפרידה מעל המנוח היקר.

אוסישקין נאם בקול רועד ונחנק ע"ד ערכו של המנוח כתור עסקן לאומי וסופר עברי. הוא סמן את שלש התקופות בחיי המנוח, התקופת יהודי תלמודי חרד ותמים, תקופת הלוחם את מלחמת ההשכלה והפרוגרס ותקופת המורה והעסקן הגדול בתנועת התחיה. בפרטות סמן הנואם את עבודת המנוח בראשית התנועה הלאומית, שהמנוח היה ביחד עם הד"ר פינסקר מראשי מעוריה ולוחמיה. בשם הועד האודיסאי ליא"י ובשם חבריו לדעה של המנוח הביע הנואם את צערו על פטירת המנוח הגדול ואת הבטחון, כי רוחו של ליליענבלום חיה יחיה בתוכנו, פרי עבודתו יגדל ויתפתח. ותקוותיו להחית ישראל בארץ אבותיו תתמלאינה בשלמות. את החלק השני מנאומו דבר אוסישקין עברית. —

הד"ר הימלפרב, רעו והלמידו של המנוח, ציין את תכונותיו האישיות המצוינות של הנפטר הגדול.

הרב צ'רנוביץ (עברית) העיר, שלא היה נגוד פנימי בין עבודתו של ליליענבלום הראשון, הלוחם את מלחמת ההשכלה, ובין זו של ליליענבלום השני, העסקן של התנועה הלאומית. גם כשדרש ליליענבלום תקונים בדת לא הוכוון ליפות את היהדות כלפי חוץ, כהמתקנים בארצות אחרות, אלא חפץ היה ביהדות זקוקה ומצורפה, שתהיה עוד לכח משפיע בחיינו. המנוח היה לא רק איש הספר, אלא גם עסקן חרוץ, שפעל לטובת התגשמות רעיונו.

הד"ר יוסף קלוזנר:

עלי לדבר בשם הסופרים העברים. אם גדולה האבדה לכל ישראל, הנה רבה היא שבעתים לנו, הסופרים העברים. לא פה המקום לתאר תאור שלם את צורתו הרוחנית של ליליענבלום הסופר. רוצה אני רק להראות על שני קוים בכשרונו של המנוח, האחד—זוהי פשטותו. אם „הסגנון הוא האדם", אז גדול היה המנוח בפשטות סגנונו. הסגנון הזה היה טבעי גם באותם כן, כשהתחילו סופרינו להתהדר במליצות אירופאיות ובמלים חרשות. הוא לא רדף מימיו אחרי האורגינליות, ובעבודתו הספרותית לא נראו עקבות ההתיפות. התועלת לעמו — זו היתה המטרה היחידה לפניו. ובמובן זה פטירתו היא אבדה שאינה חוזרת לספרות העברית. הקו השני שבתכונת המנוח היא ישרותו, ברי לי, כי הרעיון של תחית ישראל מפעם בלבות רבים מן העומדים מחוץ למחננו, אך אין בהם אומץ־רוח להודות בקהל. כי רעיון הטמיעה לא נכון הוא ואין לו תקוה להתגשם. ליליענבלום מצא עוז זה בנפשו: אחרי חמש עשרה שנה של עבודה כבירה בספרות במהלך אחד, עבר באמץ־לב אל מהלך אחר, מבלי שירא פן יאשימו אותו בחסרון עקביות. הוא „עשה תשובה". והאומץ הזה הוא גדלו וכבודו, וסופרים רבים מבני דורנו יכולים לקחת אותו למופת. הנה במה גדולה אבדתנו. ואולם נחמתנו היא, כי ירושה רוחנית גדולה השאיר לנו ואידיאל יוצר חיים. ואם הוא לא זכה לראות בעיניו את ארץ משאת נפשו, הנה נודרים אנחנו להביא אל הארץ ההיא את הירושה הרוחנית שלו — את כל רוחו של ליליענבלום, גם את זה של התקופה הראשונה. כי רעיון התחיה אינו דוחה לא את ההשכלה הצרופה ולא את התקונים הנחוצים ביהדות העתיקה, שדרש אותם המנוח מאהבתו הגדולה לעם מולדתו.

מ. שיינקין:

מת ליליענבלום שלנו—אל תבכו למת.

גבור מנצח, שראה פרי נצחונותיו בחייו ומת, אין מבכים אותו; כי אם נושאים אותות נצחונותיו לפניו, לאמר: אשרי העם שככה לו.

כשמת קלומבוס וראי לא בכו ולא נדו לו בני ארצו, כי אם נשאו לפניו בגאון את מפת אותה הארץ שגלה.

ליליענבלום הוא הגבור המנצח שלנו, הוא הקולומבוס שלנו. הוא גלה לעם ישראל את ארץ ישראל. רבים ידעו אותה וקראו בשמה והוא בא וגלה אותה.

עם ישראל שרוחו היתה כל כך קשורה לארץ אבותיו עד שתלה את היעוד הלאומי בפרי אדמתה ובגשמיה בעתם, בעצם זה התפתחה אחר כך רוחניות נפרזה ועל ידי זה נתק לפעמים מיסודו החמרי ומצא ספוק רוחני בירושלים של מעלה. וכשבאו רבני ישראל לפני מאות בשנים להתיישב בא"י העמידו מקרבם גדולי תורה ומקובלים מפורסמים, אבל איש מהם לא נגע באדמה לאכל מפריה ולשבוע מטובה.

כשהגיעה תקופת התחיה הלאומית בקשו בראשונה את דרכי הרוח. גם כשהחלו להרגיש את הסכנה המרחפת על אומה שאין לה בסיס מוצק, התחילו מבקשים איזו ארץ ולא ידעו גם המבקשים אנה פניהם מועדות, עד שבא ליליענבלום וגלה את ארץ ישראל לעם ישראל בשנת אלף שמונה מאות ושתים עשרה לגלותנו.

ואולם הוא עצמו נשאר בגולה. ליליענבלום היה יהודי וסופר עברי. עד לפני שלשים שנה סבל הרבה מאד בחמר וברוח הימים הרעים ההם השאירו את אותותם והצעידוהו עתה אל קבר בטרם מלאת לו שבעים שנה ומבלי ראותו את הארץ משאת נפשו.

והיה כי יפקד עמנו ושב לתחיה לאומית בארץ האבות אז יבאו משם טובי בנים והעלו את עצמות ליליענבלום מזה אתם.

ההלויה נגמרה בשעה 5 בערב ובשעה 8 נקרא: ה[illegible]

בדבר הקמת מצבת־עולם למ. ל. ליליענבלום. ראש־הועד נשא נאום ע"א גודל האבדה בהפקד ממנו העסקן הצבורי והסופר העברי.

אחרי כן נקראו הטלגרמות של נחומים שבאו להועד מכל קצוי רוסיה מאת מוסדים יהודיים, ממערכות עתונים וירחונים ומאת עסקנים צבוריים.

גבאי ה„חברא־קדישא" באודיסה החליטו לדון בימים האלה בשאלה ע"ד קביעת־פרס שנתי למשפחת מ. ל. ליליענבלום.—

הידיעה על דבר פטירתו הפתאומית של ליליענבלום, הרעישה את כל האינטליגנציה העברית. מכל הערים אשר הגיעה אליהן השמועה המעציבה נתקבלו טלגרמות לרוב על שם ועד „חובבי ציון", אוסישקין ושאר ידידי המנוח, עם הבעת רגשי עצב והשתתפות לרגלי האבדה שאינה חוזרת ושאין לה חליפין.

נתקבלו טלגרמות מכל המערכות העבריות; מחברות ספרותיות ומדעיות, ממנהיגי הציונים שברוסיה, מסיפרים בערים שונות.—בזה הננו מדפיסים קצת מן הטלגרמות.

ו י ל נ ה. — נרעשים מאד ע"י פטירת נושא האידיאל של „חבת ציון" הננו מביעים להועד רגשי השתתפות עמוקה לרגלי האבדה שאין לה חוזרין שאבדה להרעיון הפלשתינאי. —

ה מ ר כ ז.

ו י ל נ ה. — נדכאים אנו ע"י השמועה על דבר פטירת זקן הספרות העברית, שלחם בעד חירותה של המחשבה העברית ותחיתו של העם העברי.— „ה ע ו ל ם".

ו י ל נ ה. — הרדקציה מבכה את מותו של הסיפר הגדול, שכל חייו הקדיש לטובת העם. „ה ד ־ ה ז מ ן".

פ ט ר ב ו ר ג. — מבקשים אנחנו למסור בשמנו לועד חו"צ ולשאר ידידי המניח רגשי השתתפות עמיקה לרגלי אבדת המורה והחבר הגדול ממנו בעבודת תחית העם העברי.— „רזסוויט".

מ ו ס ק ב ה. — (על שמו של א. מ. אוסישקין).

נרעשים עד היסוד ע"י האבדה הגדולה הננו מבקשים את כ' להיות בא־כחם של „בני ציון" בשעת ההלויה — צ'ל י נ ו ב.

מ ו ס ק ב ה. — כשיסתם הגולל על היהודי הגדול בן אל־מות, שנענה על קדושת העם העברי, ספחו נא גם את דמעתי ודמעות כל האנשים הנאמנים לציון שבמוסקבה וחובבי הספרות העברית. הרב מ ז א ה.

פ ט ר ב ו ר ג. — רב עצב גרמה לנו השמועה על דבר פטירתו של ענק הספרות העברית, הלוחם האמיץ בעד השכלת העם ותחית הלאום.— „יעווריסקי מיר".

ו ר ש ה. — נרעשים ע"י פטירתו של הלוחם הבלתי־יגע—בעד האידיאל הלאומי. במקום זר־פרחים אנו מרימים נדבה לטובת הקרן־הקימת.— „פ ר י י נ ד".

מלבד אלה נתקבלו טלגרמות מבית־הספר לבנות ומהגימ־נסיה העברית ביפו, ממרכז אגודת המורים בארץ ישראל, מהד"ר חיסין ביפו, ועוד, ועוד.

אחרי מטתו של ר' משה ליב ליליענבלום.

(השימות מקוטעות)

נסתם הגולל על אחד מגבורי הרוח המעטים שלנו, מת מנהיג רוחני של שתי תקיפות חשובות ומלאות ענין בדברי ימי ישראל, לוקח מאתנו השריד האחרון של ה„אנשים המרכזיים" של שני דורות — ר' משה ליב ליליענבלום איננו. — כל אותה התכיסה הפנימית הגדולה, שהורגשה בחיי עמנו במשך יובל השנים האחרוי, איתה ההתפרצות של הכחות החיוניים שבנפש האומה ממאסרם הפנימי והחיצוני, איתה ההתאמצות ליצור תנאים נוחים להתפתחות מלאה ונורמלית של האומה — מצאה את בטויה היותר ברור והיותר שלם בליליענבלום.

עוד לא הגיעה השעה להעביר קו תחת עבודתו של ליליענבלום ולסכם את פעולותיו הספרותיות והצבוריות. יותר מדאי עוד חדש הכאב, עוד גדול הצער על פטירתו של המורה הגדול, בכדי שאפשר יהיה לשקול בפלס את פרי עבודתו ההיסטורית במשך עשרות שנים. דבר אחד ברור הוא בכל אופן: ליליענבלום היה אחד מאותם „המעפילים" הגדולים, המטביעים את חותמם על תקופות המעבר שבחיי עם ועם ומאצילים מהודם וכחם עליה.

ואולם גם בין „המעפילים הגדולים" מעטים הם מאד הזוכים להיות דַברים לשני דורות, מנהיגים לשתי תניעות, השונות במהיתן ובמטרותיהן.— כשם שיש בעולם־הרוח חוק של „צמצום ההכרה", שעל פיה אין בן אדם יכול לתפוס במחשבה בבת אחת אלא כמות מוגבלה של מושגים ורעיונות — כך יש למצא בעולם־המעשה גם מעין חוק של צמצום המעשה וכשרון־המעשה. גבול ניתן לכח עבודתו ויצירתו של בן אדם, שעליו אין להוסיף לא רק בבת אחת. אלא גם בזה אחר זה. בנוהג שבעולם, אדם שהגורמים החצוניים והפנימיים — תנאי החיים והסביבה ותכונתו האישית—מכשירים אותו למלא תעודה ירועה בתנועה צבורית — דינו לכתחילה לירד מן הבמה הצבורית, כשימלא את תפקידו המסוים. כשישתנו סדרי החיים והשתלשלות המאורעות תביא לאט לאט לידי צרכים צבוריים חדשים, לידי תנועה צבורית חדשה, השונה בתכונתה ובצביונה מהתניעה הקודמת — שוב לא יוכל אדם זה, שרוב שנותיו וכחותיו היו מוקדשים לעניני התניעה הקודמת, להסתגל אל תנאי החיים החדשים במדה כזו, בכדי שיוכל להיות שוב לכח אקטיבי בחיים הללו; לכח יוצר את הערכים החדשים, שהחיים הללו זקוקים להם. מעטים הם מאד היוצרים בחסד עליון, אשר „פי שנים ברוחם", ואין רוח הקודש מסתלקת מהם ביחד עם הסתלקות השכינה של הדור, שהיו לו לנביאים.

ואחד מבני העליה המועטים האלו—היה מ. ל. ליליענבלום. נביא היה לשני דורות, לדור הסותרים ולדור הבונים. ידו היתה בין ראשי הכותרים בתקופת ההסתערות על מבצרי היהדות הישנה, וידו היתה בין ראשי הבונים בתקופת הבניה של מבצר היהדות החדשה.

קטני הדעת וקצרי הראות ראו בשנוי המערכה בעבודת־מלחמתו של ליליענבלום סימני חולשה רוחנית, סימני הפכפכנות והכנעה בפני המאורעות החצונים, מעין התכוצות החומט לתוך קליפתו „מפני רוח סערה שבאה מן הצפון", התכוצות שיש בה גם מעין בריחה מפני הרודף. האנשים האלה לא עמדו על תכונתה האמתית שלשתי התקיפות האלו, של ליליענבלום היה בין ראשי מנהיגיהן, ולא הרגישו בטיבה וטעמה של מלחמת־החרות, שעליה נלחם ליליענבלום כל הימים. —

הצד השוה שבין שתי התנועות, שהטביעו את חותמן על שתי תקופות העבודה של. ל — הוא ה ת ע ו ר ר ו ת ה א ד ם ש ב י ה ו ד י; אהבה לאמת מוחלטת, לאמת פנימית, אמת שבלב, שאיננה יודעת שום פשרות וותורים, שום קרעים ונגודים; שאיפה לתנאי־התפתחות טבעיים בשביל הכחות הפנימיים של האומה, לשחרור מכל הכבלים ממינים שונים, המעיקים על העם ועושים אותו לבעל מום רוחני. התפתחותה האימאננטית של תנועה זו לשם שכלול החיים גרמה לשנויים בצורתן המוחשית של השאיפות אבל הרוח הפנימי, ההגיון הפנימי של התנועה לא נשתנה:

[illegible]

ואותי הצד השוה אני מוצאים בשתי תקופות־העבודה של המנוח. אותה השאיפה הגדולה והקצונית לאמת, שעמדה לו לליליענבלום בימי עלומיו ונתנה לו את אומץ הרוח לא רק להשתחרר מהשפעת הסביבה, שבה היה נתין ובה נתחנך, אלא גם לערוך מלחמת־כליה כנגד ערכיה וקניניה הרוחנים של סביבה זו — היא שעמדה לו גם בימי עמידתו להשתחרר מהשפעתה של הסביבה הרוחנית החדשה וגם — מה שקשה עוד יותר — מהשפעתה הסוגסטיבית של עבודת הרוח, שעבד הוא בעצמו במשך עשרות שנים. ולהכיר, כי הגיעה השעה לשנות את פני המערכה ולהלחם מלחמה אחרת באויב אחר ובאמצעים אחרים.

ליליענבלום לא ירע משוא פנים לא כלפי פנים ולא כלפי חוץ — חפשי היה גם משוחד פנימי, פסיכולוגי, אם אפשר לומר כן. אמיץ לב היה למדי, בכדי להבליג על הרגש הרומנטי כלפי המזבחות הישנים וגם — כשהיה צורך בדבר — בכדי להשתחרר מהרגש הרומנטי, שיש בהריסת מזבחות ובהחרבת עולמות. כשררשה ממנו האמת שבלבו להלחם מלחמת־תנופה בהיהדות הישנה בשם ההשכלה האנושית — לא נשא פנים להרגש של געגועים להמסורת ולהעבר, שיש בלב כל איש, שנולד והתחנך בתרבות היסטורית ידועה, וכשגלתה לו הכרתו הפנימית, שהגיעה השעה לעורר את הלבבות להתחיה לאומית — לא חת מפני אליליו החדשים, מפני המזבחות החדשים, שבנה על משואות הישנים.

* * *

אהבתו זו של ליליענבלום אל האמת היתה תכונתה העיקרית של כל עבודתו הצבורית והיא שהטביעה את חותמה גם על עבודתו הספרותית ועל סגנוני. בסגנונו של ליליענבלום אנו מוצאים אותה הפשטות הבהירה והתמימה של הקדמונים. מתרחק היה ל. מן ההפרזה ומן הרומה לה. על כל דבריו טבוע חותמה של האמת הפשוטה, שאינה צריכה לכחל ושרק. בתקופת שלטון המליצה הביבלית לא גבב פסוקים מכתבי הקודש, כשאר הסופרים בימים ההם, וכשגבר אח"כ בספרותנו שלטון המליצה האירופית — לא נסה להתיפות במליצות מסולסלות, הלקוחות בהקפה מאת הסופרים האירופיים. כהסגנון כן היה גם האדם רחוק מכל פוזה, מכל הגזמה והפרזה, מקנטור והתהדרות. — בכל משך ימי עבודתו הצבורית, כשעמד במרכז עבודת הישוב, לא הביאה אותו השפעתו הגדולה בתנועת התחיה שלנו לידי נסיון של מעשי דמגוגיה; בכל נאומיו וכרוזיו לא נמצא אף שמץ של ריח „מיטינגיות". —

הכל היא אצלו פשוט, ברור ונאמר באמת. תורתו הלאומית היא פשוטה וקלה, ככל הרעיונות הגדולים. הסבה לצרותיו המיוחדות של עם ישראל — הוא מצבו המיוחד בין הגויים. עם ישראל נתון לחרפה ולמשסה, מפני שאינו חי חיים לאומיים טבעיים, מפני שהוא המעט והזר בכל העמים ואין לו ארץ מיוחדת. ממצב זה אין מוצא אחר, אלא שישוב עמנו לחיות חיים לאומיים מלאים, שישוב להיות לעם, שלו ארץ מיוחדת, לשון מיוחדת וקולטורה לאומית מיוחדת. עמנו צריך לשוב ולחיות חיים לאומיים טבעיים בארץ אבותיו; צריך הוא לחרש את המרכז המדיני בא"י. דבר זה יבא רק ע"י עבודה ישובית תכופה ומתמדת במשך דורות שלמים. התנועה הלאומית היא תנועה אורגנית הגדולה מתוכה ומתפתחת מעצמה לאט לאט בגדול אורגני טבעי. —

האמת הפשטנית של ר' מ"ל עשתה אותה לריאליסט, הרחוק מרמיונות והפרזות. כמו בשטתו הציונית — כן הוא גם בכל רעותיו מעשי, נוטה אחרי המעשים והריאליות. שטה זו למד בבית־מדרשו של פיסריב הרוסי, שהשפיע עליו הרבה. ואולם ריאליות זו לא היתה לו אלא שטה פלוסופית, עיונית, אבל לא תורה שבלב. ע"פ תכונתו האישית היה המנוח אידיאליסט נלהב, בעל רגש עמוק, אם גם צנוע, אבל את כל חומו האידיאליסטי עשה לכלי־שרת להורתו הריאליסטית. את רגשותיו העמוקים השתדל המנוח לכבוש, ובכל זאת אנו מוצאים אצלו לפעמים פתום אצילי ורגש טבעי עמוק ולוקח לב (במחברותיו הרוסיות „ע"ד תחית העם העברי בארץ אבותיו" ו„חמשה רגעים בחיי משה"). ליליענבלום היה בעל־לב חם וראש קר.

על סוקרטס, הרציונליסט הגדול שבפלוסופי יון, אומר תיאודור גומפרץ, שהוא היה „נלהב הפכחות" (ein Enthusiast der Nüchternheit), מעין מכונת־קטור עשית קרח מלאכותי. את הדברים האלה אפשר להמליץ גם על הרציונליסט הגדול בסופרי ישראל שבדורנו.

כך התלכדו אצלו השכל הקר והרגש העמוק לסינתיזה יפה וטבעית, שעשתה אותו לטפוס מצוין במינו. — הרגש הטבעי העמוק הציל את המנוח מהסכנה הנשקפת לכל בעלי שכל קר — מהלך־רוח אנאליטי, שכחו יפה בשלילה וסתירה, אבל אין כחו יפה כלל וכלל בחיוב ובבנין. ככל בעלי רגש אמתיים היה המנוח בעל כח־יצירה חיובי, הרחוק מהספקנות והנקרנות הקרה. —

תכונתו החיובית, הסינטטית, של המנוח נתגלתה גם ביחוסו אל העבודה. המנוח היה דיקן גדול בכל עבודותיו ואהבתו את הסדר היתה מצוינת במינה. היחס האירוני, המבטל, של ה„פקחים" שבנו לעבודה ולסדר לא היה מובן לו כלל. הוא לא היה בז לקטנות ולא היה מזלזל בשום דבר ועבודה, שיש בהם צורך כל שהוא. בדברים הקטנים היה רואה את המספרים הבודדים המצטרפים לכח גדול אחד והיה מתיחס אליהם באותו היחס הרציני המיוחד לאשכנזים, שגיתה היה קורא לו „דיע אנדאכט צום קליינען". — תכונה זו עשתה את המנוח מצד אחד למסתפק במועט, במובן ידוע, ומצד השני לאופטומיסט מוחלט. אופית היא במובן זה חתימתו לספרו „דרך לעבור גולים":

„בהתמי את ספר תולדותי בשנת תרל"ג לא עלתה על לבי שאוסיף בו עוד פרקים, ועוד יותר — שהפרקים ההם יציגו מנוחת לב וחיים של אידעאל מרום ונשגב. כבן תמותה איני יודע את העתיד לבא עלי, אבל החלק האחרון וביחוד חיי משנת תרמ"ה עד עתה יוכלו להוכיח לצעירים בעלי יאוש, כי יש יאוש קודם זמנו. גם אני האמנתי, כי עולמי חשך בעדי לנצח והנני „אמלל בארץ" גם בראשי התבות גם במובן המלה. אך לא לעולם חושך, ותחת הימים שאין חפץ בהם באו לי ימים אחרים טובים מהם, ימים שאין בהם דקדוקי עניות וחיי מחסור וכפן, ימים שאין בהם לא ריש ולא עושר, לא דאגות יום יום ולא פזור הנפש, „לא יסורי הצדיקים ולא שלות הרשעים". אבל ימי מפעל ועבודה לטובת רעיון רם ונשא ולטובת הלאום, ימים שיש בהם תקוה לתשועת ישראל".

הדברים האלה כתובים ביום א' טבת תרנ"ג, אבל מסמנים הם את הלך רוחו והשקפותיו של המנוח עוד בימי חייו האחרונים. —

מ. י. ג.

אודיסה, ה' אדר התר"ע.

העורך־המו"ל: י. ל. גולדברג.

רחותים כרו"ל יקבלי את השער ר.בן־רעניים לשנה העברה גם רגליונו'.

Редакторъ, Издатель И. Л. Г[illegible]

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע"פ משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
[illegible] בזל

№ 7.

התֹכן:

1) על המצפה.
א) כלפי הבגידה.
ב) פרכוסים אחרונים.
ג) „גדולה החרפה וגדול הכאב".

2) לשאלת הלשונות. — י. גרינבוים.

3) גטר רעוע. „ע"ד התעשיה והאכרות" (המשך). — ז"ס.

4) קטעים מספר רשימות. I. מכתב. — ה. ש. בן-אברהם.

5) למוקירי זכרו של ר' מ. ל. ליליענבלום. — ועד חובבי ציון.

6) מכתבים אל המערכת.

7) מכתבים מארץ-ישראל: I. הבמה העברית ביפו. — י. ל.
II. ידיעות קצרות.

8) מכתבים מטורקיה. סלוניקי. — יהושע קנטורוביץ.

9) העתונות היהודית באמירקה. III. — Gamma.

10) ברוסיה. (השבוע)

11) בציונות.

12) תוים. — נ. ס.

13) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

מאת האדמיניסטרציה של „העולם".

(הערות נחוצות לחותמיה ולסוכניה ברוסיה ובחו"ל.)

ההתימה על „העולם" נמשכת, וכל מי שרוצה עוד להמנות עליו יזדרז נא בהזמנתו, יען כי הגליונות הראשונים של חודש ינואר ושל ראשית חודש פברואר ש"ז יתמו בקרוב לגמרי ועוד מעט ולא ישאר גליון אחד. ולהחותמים המקפידים על שלימות הקומפלקטים לא נוכל אח"כ למלא את חסרונם. מפני שבשנה זו אחרי שבטלנו את המכירה של גליונות בודדים ואין „העולם" נשלח לסוכנים מוכרים לאחדים אין כל תקוה שיתקבל אח"כ איזה גליון חוזר — ובזה מסירים אנו מעלינו את האחריות.

ההתימה על „העולם ברוסיה מתקבלת דיקא מהתחלת כל רבע שנה: יאנואר—אפריל - יולי—אוקטובר ולא באמצע הרבע (היינו אחד אין ההתימה מתקבלת כלל, כי אין הפיסטה מקבלת דמי פורטה פחות מבעד רבע שנה) ובמדינות אחרות—מראשית כל חודש, לפי המנין הישן, אבל לא באמצע החודש שהוא לפי המנין החדש הנוהג בחו"ל.

ההתימה על גליונות־בודדים של „העולם" למכירה לאחרים חדלה בש"ז, אך אפשרית היא באופן שהסוכן יזמין (למצער לשעך חודש אחד ולא פחות מזה) בתיר היתם את מספר האכסמפלרים כדי צרכו בלי עודף ואת הכסף, בנכיון הרבט שלו צריך לשלוח דיקא לפפרע ואין לו כל זכות להחזיר אח"כ גליונות נשארים אצלו בלתי מכורים שלא יקבלו בשום אופן. וקיפות־כסף בנידן זה אינן נוהגות.

גליונות לדוגמא חנם אינם נשלחים לשום איש ולשוא יפנו אלינו בדרישות כאלו, כי טיב „העולם" כבר ידוע ובטוב; אין גליון אחד יוכל לשמש בתור ראיה שעל פיו אפשר יהיה לשפוט על טיב העתון בכלל.

החותמי „העולם" של השנה העברה שחסר להם איזה גליון ימהרו לדרוש אותו. (יש גליונות שאפסו לגמרי ואינם).—מחיר כל גליון 6 קאפ' עם רפורטה. (כל מי שלא קבל את השער ותכן־העניגים ורוצה בהם יודיענו נא מיד ונשלח לו).

תלונות על אי קבלת איזה גליון תמלאינה רק אם הן באות במשך חודש מן היום שהיה צריך אותו הגליון להתקבל.

החותמי חו"ל כשהם חותמים בפעם הראשונה על „העולם" ושולחים את דמי חתימתם להמערכת ע"י המחאות־דואר של מדינתם, צריכים להודיע מיד את הדבר באגרת גלויה מיוחדה ולרשום בדיוק את אדריסתם המפרטה, דאם לא כן אי אפשר למלאות את הזמנותיהם מפני שהמחאות חו"ל המתקבלות באדמיניסטרציה אינן גוף ההמחאות אלא הן נחלפות על הגבול ברמחאות אחרות רוסיות שאין עליהן רשימה מספקת הצריכה לנו, כלומר לא נאמר מי הוא המשלח את הכסף ולשם איזו מטרה וכשאין הסכום מתאים למחיר העתון הקצוב או כשסכום הכסף הוא משל חותמים אחדים, אי אפשר לפעמים לדעת אפילו מאין באה ההמחאה. המחאות כאלו נשארות מונחות בתיק האדמיניסטרציה ימים רבים וגורמות לזה שמוכרחים אנו לחכות עד אשר יתקבלו מאת החותמים מכתבי קובלנא על אי־הסדר השורר באקספדיציה, ויש שהקיבלים אינם מתקנים כלום גם בקיבלנתם, מפני שאף שם אינם מודיעים את האדריסה שלהם.

כיוצא בזה מתבקשים חותמי חו"ל הפונים אל האדמיניסטרציה באיזו בקשה או תלונה להודיע מיד את נומר הבנדרולה שלהם, משום שבאופן אחר הם גורמים להאדמיניסטרציה הרבה טרחה יתירה, ויש שבשביל חסרון נומר הבנדרולה אין הבקשות מתמלאות ולהתלונות אי־אפשר לשום לב.

החותמי חו"ל המקבלים את „העולם" ע"י מחלוקת־הדואר שבעריהם ואין המערכת יודעת את אדריסותיהם, מתבקשים לכתוב את אדריסותיהם המפורשות ולהודיע לנו, אם מקבלים הם את עתוננו בדיוק, באיזה יום בשבוע הם מקבלים את הגליון ומה היא הסכום שהם משלמים למחלקות הדואר.

ל„העולם" נחוצים סוכנים הרוצים בחו"ל והרוצים לקבל את הסוכנות מתבקשים לפנות אלינו בנידן זה.

נ. ב. משום שרבים מזמינים על ידי האדמיניסטרציה של „העולם" ספרים שונים עשינו חוזה עם בתי־מסחר ספרים בווילנה, ורשוי ואודיסה והתנינו שלחותמינו תנתן הנחה של 30 % בערך והאדמיניסטרציה נכונה למלא את הזמנת החותמים בדיוק גמור.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, כ"ב אדר ראשון, תר"ע

ВИЛЬНА, 18-го Февраля, 1910 г. — № 7 — WILNA, 3-ten März, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

בלפי המגידה.

בברלין נוכדה בימים האחרונים אגודה להלחם עם ההמרה, ההולכת ומתגברת כעת בקרב היהודים בגרמניה, וביחוד בערים הגדולות, שבהן מתרכזת היהדות ביותר. אל האספה הראשונה באו יהודים חשובים ונשואי פנים מברלין ומכמה קהלות אחרות. אין ספק, כי דעת הקהל עסוקה עכשו הרבה בענין ההמרה. בה במדה שגברה ההמרה־מתגברת גם ההכרה בלב היהודים החפצים בקיום היהדות, כי „עת לעשות היא" — הגם שקשה מאד לסמן את האמצעים המסוגלים לעצור בעד המגפה המוסרית הזאת. ביחוד חשובה היא העובדא, כי אל האספה האמורה בא המון רב של יהודים פשוטים, עד אשר אי־אפשר היה למצוא מקום בעד כמה מאות בני אדם שנשארו עומדים בחוץ. מטעם זה הוחלט לקרא בקרוב לאספה שניה. באספה הראשונה דברו הרבה ע"ד הגורמים להמרה כללית (אמרו, כי בברלין בלבדה המירו בשנים האחרונות כשנים־עשר אלף נפש מישראל) ועל דבר האמצעים המסוגלים לעכב את הדבר. כמובן, רצויה היא מאד כונת האנשים האלה. ואולם בנוגע לסבית הדבר יש טעות גמורה בדבריהם. אמרו, כי הגורם העיקרי לזה היא הרעב — על פת לחם יפשע אדם מישראל ויעזוב את דגל עמו. אבל אין הדברים מתאימים אל המציאות. רעב, כלומר מחסור חמרי מוחשי, לא הביא עוד איש בגרמניה לידי המרה, משום שבכלל אין מצב יהודי גרמניה רע כל כך שיהיו בני אדם מוכרחים לפשוע על פת לחם. הטעם הזה היה מספיק יכל אלה שהמירו בשביל להתמנות לשירות מדינית. והנה אין ספק בדבר, כי הרבה מן המצוקה והכאב יש בזה. כי כמה יהודים בעלי כשרון נדחקים על ידי סבות מן החוץ למעמד שאינו מתאים לרוחם. למשל, אלו שהיה בדעתם להמנות בתור שופטים אנוסים להספח על האדבוקטורה; אלו שהיו מוכשרים להוראה — לפרופיסורה — אנוסים להיות סופרים בעתונים וכדומה. אבל אין זה מחסור חמרי מוחשי, כי סוף סוף האדבוקט היהודי מרויח יותר מן השופט והעתונאי היהודי — יותר מן הפרופיסור. ולפיכך, מה שהוצע כבר פעמים אין מספר — ליסד קופת תמיכה בעד אלה, שהמחסור מביאם לידי המרה, אין זה אלא תחבולת־שוא. חרפת רעב לא יסבול אדם מלומד בגרמניה; את לחמו ימצא בכבוד אם כה ואם כה. ואולם רבים הם, שאעפ"י שאין הם סובלים חרפת רעב, דרכם נסתרה בחיים—דרכם הם, שהם רוצים בה ואין מניחים אותם ללכת בה. ורבים הם היהודים שאינם יכולים לעמוד בכך. וזולת זה. עלינו לדעת. כי גם מספר המומרים מתוך סבה זו מצומצם הוא בערך. רוב העשירים הממירים ממירים מפני קלות־דעת, מפני התאוה אל החברה הנוצרית, והבינונים (אמנם כן, פשטה כבר ההמרה במדה מבהילה גם בקרב הבינונים ובין ההמון) חיים בסביבה אי־יהודית ואינם יודעים עוד כלום מן היהדות. צריך להאזין לשיחתו של יהודי פשוט כשהוא מטפל בשאלת ההמרה: בשווי־נפש גמור הוא מדבר על דבר „אומטויפען", כי נדמה לו הדבר, כאלו ישנה נוצרי את דתו הקתולית בהפרוטסטנטית, ולהפך. לזה גורם החנוך המקולקל. ובדבר הזה אשם ביחוד שלטון הקהל המתרשל כל־כך בחנוך בני הנעורים. מנהיגי הקהלות הגדולות אינם עושים אפילו זה המעט שבכחנו לעשות; ואין ספק בדבר, כי אלו היו רוצים, היו יכולים לעשות יותר. היהדות אין להם דבר שבלב, דבר שחפצים הם בקיומו. לכל היותר הם עושים את חובתם בתור ביורוקרטים. צריך לראות את הביורוקרטיה הנוהגה בשלטון הקהלות בגרמניה. אין בה נפש חיים; אין לה מטרה ושאיפה — אלא עבודה ביורוקרטית לשם עבודה. ומה אפשר לקוות מחנוכם של בני הנעורים בברלין, אם כראש מוסדות החנוך עומד אדם כלודביג גיגר? ומצד השני אנו רואים, כי בקרב הספירות „העליונות" נושאים פנים למומרים באופן מחפיר. מעשים בכל יום, כי יהודים חשובים מכניסים את ילדיהם בקטנותם אל הדת הנוצרית. הדבר הזה ידוע ומפירסם לכל בני העיר, ועם כל זה אותם „היהודים הטובים"—נכבדים ונשואי־פנים, וידם תקיפה בכל מוסדי היהודים. זוהי דימורליזציה גמורה, וכל זמן שתמשך הדימורליזציה הזאת לא תהיה תקומה ליהדות. ואין ליהדות הגרמנית עכשו אנשים אשר לא ישאו פני איש כשהשעה צריכה לכך. הנה כן לא יצאו עד היום רבני ברלין במחאה גמרצה נגד לורביג גיגר, והעם מרנן אחריהם, כי אימת התקיף הזה על פניהם, ולכן הם כובשים פניהם בקרקע ושותקים. הבמצב כזה תתקיים היהדות? לא „הרעב" פרץ פרץ בחומת היהדות — אלא התרשלות מוסרית שפרצה בעם, שאלפי שנים עמד בנסיון והגין על קיומו ועל הכרתו המוסרית במסירת הנפש.

לא מעשה אחד ירפא בבת אחת את המשובה המוסרית הזאת, אלא מעשים מרובים, תכופים ונמרצים. העיקר

הוא החנוך, חנוך הקטנים וחנוך הגדולים כאחד. פה נחוץ להחל הכל מחדש.

אספות גדולות הן דימונסטרציות. לפעמים גם הן טובות ומועילות. אבל בדימונסטרציות שאין עמהן מעשים נמרצים יש סכנה עצומה — משכרות הן את הדעת וההבנה הבריאה על ידי מליצות ריקות, וסופן — מפח נפש.

פרכוסים אחרונים.

רוצים אתם לראות את החזיון המצער של „פרכוס לאחר מיתה" בגופה של אידיאה, שעוד לפני ימים מועטים נדמתה לרבים כמלאה לשד חיים, העלו את זכרה של הטירטוריאליות על לבכם וקראו את הידיעה האחרונה שנתפרסמה בעתונים שונים...

מר' דזון ברידי, מי שהיה במשך תשע שנים גוברנטור של אלסקה (בצפון אמיריקה) ובקי הוא בתנאי הארץ הזאת, מצא שאין להם ליהודי רוסיה ורומיניה ארץ טובה ורחבה מזו. מר' ברידי משתדל לעשות באמיריקה נפשות להצעתו זו והוא מקוה, שהיהודים הגדולים שבאמיריקה הדואגים לטובת אחיהם „בני המזרח", שמוכרחים לעזוב את ארצות מושבותיהם, יעזרו על ידו להוציא את מחשבתו לפעולה.

וכמה מעלות טובות מונה מר' ברידי באלסקה, וכמה גדולים ורבים הם השבחים שהוא מפזר ביד רחבה לארץ הזהב: זו ארץ שאבניה פחמים וברזל והרריה — נחושת; יכולה היא לקלוט אל תוכה את כל יהודי רוסיה ורומיניה; הממשלה נכונה לתת אדמה לכל האומרים להאחז בה וכו' וכו' — הכל כנהוג. וביחוד חשוב הדבר, שאקלימה של הארץ אינו כל כך קשה, כמו שרגילים לחשוב באירופה, ואין הקור גדול שם כלל ביותר...

הידיעה הזאת נדפסה בכל העתונים שלנו, משום שאי-אפשר לו לעתון לבלי להדפיס ידיעה שיש בה מעין חדוש. אבל לא נמצא אפילו עתון אחד, שהעיר איזו הערה מצדו להידיעה הזאת, ואפילו אותם מעתונינו שמתוך הרגל הם קוראים לעצמם „טי-ריטוריאליים", — אעפ"י שגם הם עצמם ודאי אינם יודעים אם יש עוד איזה תוכן כל שהוא בשם זה, — ג"כ יצאו ידי חובת „טירטוריאליות" בהדפסת הידיעה בלבד. נראה שגם בני אדם אלו חושבים את „מעשה אלסקה" לפרכוס אחרון, שאינו שוה עוד כלום...

ואולם כמדומה שטועים הם. הפרכוס האחרון עוד יבוא, וכשיבוא — קרוב הדבר לודאי שיראו בו ה„מאמינים" לא פרכוס אחרון, אלא סימני תחיה ולשעה קלה תשוב ההתעוררות ותקום תרועת „נצחון" במחנה.

ה„מסע האחרון" של מחפשי הארצות אשר לנו אינה אלסקה אלא מסופוטמיה, שכבר שלחה לשם יק"א את שליחיה לראות אם טובה היא לישוב של יהודים, או לא, וכבר התחילו באות בעתונים ידיעות ע"ד „המסע האחרון" הזה מאת אחד השליחים. אמנם אותו השליח אינו מספר עדיין כלום על אדות הארץ שלא הספיק עוד להכיר אותה. מסתפק הוא לעת עתה רק בזה שהוא מתאר בדרך העברה את מבעם ונמוסיהם של יושבי הארץ, ועל דבר הארץ עצמה הוא מודיע בדרך אומדנא בעלמא, שכנראה חומה מציק מאד בימות החמה, והא ראיה שגם עכשו, בימות הגשמים, החום גדול. אבל אין זה אלא אומדנא בעלמא, ואפשר שלאחרי העיון יתברר ש„אקלימה של הארץ אינו קשה כל כך, כמו שרגילים לחשוב באירופה, ואין החום גדול שם כלל ביותר"...

יתמו גם הפרכוסים האחרונים, תשכחנה האידיאות המתעות שנולדו מתות ועוד יבוא יום, — אראנו ולא עתה, אשורנו ולא קרוב, — וספר אב לבנו, כי היו ימים וצרת האומה, עניה ושפלותה היו גדולים כל כך עד כי רבים, ואפילו טובים וגדולים, אבדו דרך וילכו לבקש ארצות לא להם וימצאו ספוק לנפשם הנלאה והרצוצה בשמעם, כי כאן „אין הקור גדול כלל ביותר" וכאן — „אין החום גדול כלל ביותר"...

„גדולה החרפה וגדול הפגע":

לפני ימים מועטים נדפסה בכל העתונים ידיעה מכאיבה, כי שתי אחיות, בנות ישראל ממשפחה מיוחסה בוויטבסק, נמכרו לבושת ע"י צעיר יהודי, שמלא למראית עין תפקיד אהובה של האחות הבכירה. עכשו מודיעים העתונים שהאומללות הללו נמצאו במצרים באחד ההרמונים ונפדו מידי מעניהן.

ובאותו היום שהודיעו העתונים ע"ד פדיון השביות האלה הביאו בהם גם ידיעה אחרת, שבריגה נאסרה „גברת" אחת שהוכרה לסוחרת בנפשות אדם ובטענה נמצאו נערות אחדות, רובן בנות ישראל, שנפתו על ידה ללכת אתה למדינת הים.

ולא באותו יום בלבד אלא בכל יום ויום אנו קוראים ידיעות כחרידות ומכאיבות כאלה. המסחר בבנות ישראל פשט ברוסיה ובגליציה באופן נורא, ולבשתנו וצרת לבנו לא מעט הוא מספר היהודים בקרב הנבלים והנבלות הללו, העושים סחורה בנפשות נקיות ותמימות.

וכבר עמד הקונגרס האחרון של „הועד הגרמני הלאומי למלחמה כנגד מכירת נשים", שהיה בברסלוי, על הסבה האמתית, מפני מה רב הוא, בערך, מספר בנות ישראל ברוסיה וגליציה הנופלות בפח: עניות היהודים ושפלותם במדינות הללו גורמות לכך, המסחר בנשים הוא אחת התולדות של מצב איקונומי מקולקל, המבריח את בני אדם להטרד מעולמם ולבקש את אשרם, כלומר את לחמם, באשר ימצאו. ולא נפלא הדבר כלל שרב הוא, בערך, גם מספר היהודים העושים מסחר בנפשות אדם: החושך והמחסור עלולות, כידוע, לגדל פטריות מלאות ארס...

וכיון שכך היא הדבר, ודאי לא תועילנה כל התרופות הפליאטיביות לעקור את הרעה הגדולה משרשה: כל זמן שאי-אפשר לקוות כי עתידה להבטל הסבה היסודית אין אנו יכולים לשעשע את נפשנו בתקוות שוא, שיעלה בידינו לבטל את המסובב. דבר זה ברור למדי. אבל יחד עם זה אין כל ספק שאין אנו בני חורין מלהסיח את דעתנו לגמרי מן הסכנה האיומה האורבת לאחיותינו ולבלי לעשות את האפשר לעשות כדי להמעיט את הרעה ואת הבושת.

לפנינו מונח ספר זכרון, ששלח יהודי רוסי, הדר זה שנים רבות בגרמניה, ללשכה הראשית של „בני ברית" בגרמניה ואשר בו הוא מבאר בארוכה את כל חומר הענין הזה שעליו אנו דנין. בעל ספר הזכרון מציע לפני הלשכה, שהיא תקח עליה את העבודה לסדר כהוגן אותן התרופות הפליאטיביות, שיש בידן לעצור במדה ידועה בעד הרעה, ההולכת וגוברת מיום ליום. לא כאן הוא המקום לעמוד על פרטי ההצעה ואין אנו יודעים עדיין מה היא התשובה שהשיבה הלשכה עליה. חפצים אנו רק להעיר, שבידי לשכות „בני ברית" שבחו"ל לא יצלח לעשות כלום, אם אנחנו בעצמנו, הקרובים אל מקור הרעה, לא נשים לב אליה לעשות את האפשרי. מפני איזה רגש תעוב אנו הופכים את פנינו לבלי ראות את הבושה הנוראה ואת הצרה האיומה הזאת. ואולם הרגש הזה, אעפ"י שאפשר להבינו, אינו יפה כל עיקר. חייבים אנו להפנות את

דעת הצבור והפרסה שלנו אל הכעור והסכנה הגדלים בתחימנו.

הנה נשבו שתי בנות ישראל תמימות ממשפחה מיוחסה ועשירה, והידיעה המרעישה הזאת נדפסה בכל העתונים שלנו. אבל בנות ישראל עניות נשבות בכל יום ויום ואין שומע ואין משמיע. בנות ישראל תמימות נשבות למאות ונמכרות לטומאה, השובים והמוכרים מקרבנו הם יוצאים; נפשות נקיות אובדות ושם ישראל מתחלל בכל הא־צות, — גרולה החרפה וגדול הכאב...

י. גרינבוים.

לְשַׁאֲלַת הַלְשׁוֹנוֹת.

שאלת הלשונות אצלנו היא מאותן השאלות „הארורות" המטרידות את המוחות החושבים זה זמן רב, ועדיין לא נמצא להן פתרון נכון, המשביע רצון לכה"פ את הפיתרים עצמם מטבעה של שאלה זו להתעורר לרגלי כל מקרה קל שבקלים, להתחדד, לעורר פולמוס בספרות ובחיים, לשוב ולהשתכח לזמן מה, כדי לשוב ולהתעורר באופן עוד יותר בולט. זו היא אחת השאלות „דנצחיות" שחיינו הלאומיים והצבוריים עשירים בהן כל כך.

עכשיו שוב עומדים אנחנו בתוך פולמוס ספרותי בשאלה זו. מקרה קל גרם לזה: רוב עראי לא נתן באחת הישיבות של הועידה החמישית לציוני רוסיה בהמבורג לקרוא הרצאה בלשון יהודית בה בשעה שלא מיחה נגד קריאת ההרצאות הרוסיות. ולא עוד אלא שבשעת מעשה נזרקו מפי מגיני העברית הדברים האלה: הז'רגון ולשון הארץ — לשון־הארץ קודמת.

לכאורה מקרה זה קל ערך הוא, ואין הוא מעיד אפילו על יחוסה הרשמי של ההסתדרות הציונית לשאלה זו. אולם המקרה קל הערך הזה הבליט צד אחד שהוא חשוב ביותר.

כמדומה לי שלא אשגה, אם אומר שזו היא הפעם הראשונה שהעמדה שאלת לשונותינו בנוסחא ברורה כזו, עד עתה היו סובבים הוכיחים כפעם בפעם על ציר אחד על פי רוב: מה טיבן של שתי הלשונות אשר לנו, מהו ערכן ההיסטורי ומהו יחוסנו הפנימי, הנפשי, לכל אחת מן הלשונות; עכשו נשאלה השאלה באופן פשוט: מהו מקומה של הלשון היהודית בחיינו הצבוריים והלאומיים ב ג ל ו ת, הקודמת היא ללשון הארץ והמדינה, אי חייבים אנו לדחותה כליל, להשכיחה, מפי שהיא גורמת סכנה לקיום הלשון העברית, מה שאין כן הלשונות הזרות, שלא יעלה על לב איש לחשבן לישראליות, ללאומיות?

נוסחא זו מעבירה את הוכוחים לנקודה אחרת מזו, שהיינו עומדים עליה עד עתה. ואפשר שהיא מקרבת אותנו גם אל הפתרון. הפולמוס ע"ד היתרון האיכותי של השפה העברית על היהודית ולהפך, ע"ד יחוסנו הפנימי והנפשי אליהן, לא הביא לנו ולא יביא לנו שום תועלת, דברים כאלה תלויים ברגש, בחנוך, באהבה, ואין הם זקוקים כלל לא לחזוק ולא לסתירה. מלחמת הלשונות בתוך הצבור היהודי ברוסיה הכרחית היא ועתידה להיות מתמדת כל זמן שלא ישתנו חיינו שנוי רדיקלי, עיקרי. סבות המלחמה הזאת מונחות עמוק עמוק בתנאי חיינו, ואי־אפשר להסירן אלא ע"י שנוי עיקרי—ע"י הגשמת הציונות או ע"י הטמיעה הגמורה.

כל מי שרוצה לדון בשאלת הלשונות ולהתקרב לכל הפחות אל פתרונה, צריך קודם כל להעריך כראוי את המקום ששתי לשונותינו תופסות בחיינו הלאומיים ואת ערכן בנוגע לקיומו של עמנו בגלות ולהתפתחות הכרתו וחייו הלאומיים בגלות.

לא די בזה אם נאמר שהלשון היהודית המדוברת היא תריס בפני ההתבוללות והטמיעה—אלא שלשון זו היא המבדילה והמפרידה בין המוני־עמנו ובין עם הארץ שבקרבו אנו יושבים. הדת ומנהגיה אין הם יכולים להפריד בין יושבי ארץ אחת, הבאים בנגע ומשא לעתים קרובות, במדה גדולה כל כך כהלשון, ביחוד כשכח הדת תש וכשהמוני העם מתחילים מזלזלים במצוותיה של הד"ת ובמנהגיה, אז מתכנסים ומתרכזים החיים הלאומיים — החיים הלאומיים של עם הנמצא בגלות — בלשון ובספרות, ביחוד בלשון של דבור, בלשון המון העם.

לשון של כתב, הידועה רק למעטים בערך, אם גם אצורים בה כל אוצרות תרבותו של עם, אם גם מאחדת היא את העם אחדות המקום והזמן, כלומר מאחדה את כל נפוצותיו ואת כל דורותיו, אין כחה יפה להבדיל ולהפריד בין שני עמים היושבים בארץ אחת, התלוים בחק אחד והנמצאים בתנאים מדיניים שוים. בלשון זו יכולה להשתמש רק האינטליגנציה, אותה המפלגה שיש לה היכולת והכשרון לחיות בשני עולמות, וליצור לה עולם ברוח, עולם שכולו לאומי, עולם שאין הוא תלוי כלל בתנאי המציאות. המון העם אין לו לא היכולת ולא הכשרון לזה. בחייו שוררת בהכרח אחדות ושלמות ידועה. חייו יכולים להיות בלתי נורמליים, אבל אחדות שוררת בהם, חי הוא המון העם בעולם אחד, בעולמו שלו. יכול עולם זה להיות צר, מוגבל, עני, אבל צריך הוא שיהא עולמו זה שלו.

יצירת אותם הז'רגונים בכל המקומות שחיו שם היהודים חיים נבדלים, חיים המוניים, שאינם נכנסים לתוך חיי העם המושל בארץ ונבלעים בקרבם,—יצירה זו עצמה מוכיחה, עד כמה גדול ערכם הלאומי של הז'רגונים האלה. אחת היא מהו מקורו של הז'רגון, מה טיבו, ובלבד שיהא פרי הויתו של העם, מחיצה המבדלת בינו ובין העמים הסובבים אותו. מגוחך הוא הדבר, שמונים את הלשון היהודית המדוברת ואומרים שאינה אלא ז'רגון־אשכנזי וחושבים שדיה ראיה זו בלבד להוכיח, עד כמה אין לו לז'רגון זה זכות להקרא יהודי. מכיון שיהודים משתמשים בו בדבורם, מכיון שהסתגל לטבעם וספג לתוכו את תכונותיהם, מכיון שאין עם אחר בארץ מושבתו מדבר בלשון זו והיא מפרידה בינו ובין עם הארץ, הריהי—לשון יהודית לכל דבר.

אויבתה של הלשון היהודית אינה, לצערנו, הלשון העברית, לשון שבכתב אי־אפשר לה לנצח לשון שבדבור, אפילו אם תהיה הראשונה עשירה וקדושה, והאחרונה עניה ובזויה. אילו היה אפשר הדבר שתירש הלשון העברית בגלות את מקום הלשון היהודית, אז כמדומה לא היה נמצא איש בין הלאומיים, שאינם רוצים להקרע מעל אבותיהם הקדמונים ותרבותם ומעל אחיהם היושבים בארצות אחרות, שהיה מצדד בזכותה של לשון זו, אולם האפשר הוא הדבר, שתהא הלשון העברית בגלות לשון מדוברת, ב ה י ו ת ה ח ס ר ה מ ר כ ז ח פ ש י ו ע ב ר י, או ביתר דיוק, היצויר חזיון כזה שימיר העם את לשונו השגורה בפיו בלשון שאינה ידועה לו, שהוא צריך ללמוד אותה והורה להסביבה שהיא נתון בתוכה?

יש אומרים: אם נצליח לפתור את שאלת החנוך, אם והיו לנו בכל מקומות מושבותינו בתי־ספר שהעברית תלמד בהם

באופן מצוין, אז נעשה את הלשון העברית ללשון הדבור גם בארצות הגלות, אולם הרי ברור שדבר זה הוא מן הנמנעות. לא בית־הספר בלבד משליט איזו לשון על העם, אלא דרושים לזה עוד תנאים רבים וחשובים, שאי־אפשר שיהיו לנו בגלות, אפילו אם נניח לרגע שיהיה בכחנו לפרוש רשת שלמה של בתי־ספר כאלה, הרי אין אנו יכולים עדיין להיות בטוחים, שלא תבא הסביבה הז'רגונית, הרחוב, בית־המסחר, בית העבודה, ולא תשכיחם את נרכשת בית־הספר. המלחמה הקשה שנלחמים בתי־הספר שלנו בא"י עם הסביבה הז'רגונית, אע"פ שתנאי החיים והמקום מכשירים שם את תחית הלשון, תוכיח עד כמה בלתי אפשרי הוא דבר שכזה בגלות.

אדם המוני, חנוני, בעל מלאכה, פועל אי־אפשר לו לשמור על הלשון שלמד בבית־הספר לשון הזרה לסביבתו. אין לו פשוט זמן לשמירה זו, ומכיון שאין הוא מדבר בלשון זו שוב שוכח הוא אותה. הכרחי הוא הדבר ובאמצעים מלאכותיים אין לבטלו.

כל החדרים המתוקנים ובתי־הספר יכולים להביא תועלת בנידון זה רק לאותם המעמדים, שאפשר להם להשתמש בשתי לשונות ולא איכפת להם, אם הלשון האחת תהא הלשון העברית. החיים הממשיים, הסביבה של לשון אחרת לא ישכיחו מלבם את הלשון אם רק למדו אותה בבית־הספר על בוריה ואם נתחבבה עליהם, עד כדי לקרוא את ספרותה. אלו אינם תלויים ביותר בסביבה, ויש להם היכולת להשתמש בלשונות אחרות של קריאה ודבור.

ומכיון שכבר נגעתי בדבר זה, הריני רוצה להעיר הערה אחת.

מקוננים אנחנו על הפירוד שבין האינטליגנציה והעם, בין אלו המכונים השדרות הגבוהות ובין המון העם. ואולם פירוד זה אינו בא בעיקרו אלא מפני הבדל הלשונות: אלה מדברים יהודית ואלו—בלשון הארץ. וא"כ מה נועיל, אם נביא לידי כך, שאותן השדרות הגבוהות תסגלנה להן את הלשון העברית עד כדי שתהיה להן לשפת הדבור? הרי ההבדל והפירוד שאנו מקוננים עליו עכשו—ובצדק—לא יוסרו ע"י זה. המצב ישתנה רק בזה, שאותן השדרות הגבוהות תדברנה עברית וההמון יוסיף לדבר יהודית. אמנם מן הנקודה הלאומית יש בזה נפקותא גדולה, אבל הפירוד המזיק שבין השדרות הגבוהות ובין המון העם כשהוא לעצמו ישאר כמו שהיה.

הלשון העברית, לשוננו הלאומית, אי־אפשר לה שתגבר על הלשון המדוברת, משום שאי־אפשר לעשותה שלטת בחיינו בגלות. יוכל היות שכשיברא מרכז עברי בא"י וכשתגדל השפעתו על הגלות, אז אפשר שהלשון העברית תעשה לאט לאט לשלטת, אבל עכשו אינה אלא לשון שבכתב, שאי־אפשר לה אפילו לקשור מלחמה על לשון הדבור.

אויבתה של הלשון היהודית היא לשון הארץ, לשון העם השליט בממלכה. דבר זה הוא מן המפורסמות שאינם צריכים ראיה. אולם מה שצריך להדגיש ולהבליט ביחוד בשביל אלה המחליטים מתוך איזה רגש של כעס־אין־אונים, שלשון הארץ קודמת היא ללשון היהודית, היא זה שאין לשון חודרת לתוך נשמתו של העם „פשוטה וערה", בתור שפה בלבד, אלא יחד עם תרבות ומנהגים, יחד עם ספרות ואידיאלים.

וא"כ איך מציירים להם אלה הלאומיים, הנותנים דין קדימה ללשון הארץ את מצב הענינים ואת התפתחותם בקרב עמנו? האם באמת חושבים הם שאפשר הוא, שכל העם כולו,— כל שדרותיו וגם ההמונים בכלל, — ידבר בלשון הארץ, יהיה ניזון מספרותה, וישאר מובדל בנפשיותו, בהלך־רוחו ובשאיפותיו מהעם השולט והקולטורה שלו? האם אפשר הוא הדבר שישיב עוד העם ויחלק את חייו לשתים, כשם שהיו מחלקים בימי שלטון הדת וישליט את הלשון העברית לכה"פ בחייו הרוחניים היהודיים?

אולם דבר זה יצויר רק אז, כשתשאר הלשון דבר שבקדושה, ענין דתי, שאין משתמשים בו בחיי־יום־יום ושלפיכך אין גם רישומו ניכר כלל, כמובן, בחיים האלה, ההולכים ופושטים את הצורות הדתיות. ואמנם כבר הגיעו שונאי־היהודית ומגיני העברית למחשבה זו, שצריך לשוב ולהלביש את הלשון העברית צורה של קדושה, אותה הצורה הדתית של „לשון־הקודש", ודבר זה בלבד מוכיח, עד כמה אין לה להשקפה זו יסוד בחיינו הלאומיים עכשו, שהולכים ונעשים בהכרח חולניים יותר ויותר. מרגישים הם האנשים האלה את הסכנה הכרוכה בעקבות לשון הארץ, החודרת לתוך העם יחד עם התרבות הזרה, ורוצים הם לנוס מפניה. אם לא אל הדת ואל המסורת, הרי לכה"פ אל הצורות הדתיות ואל הקדושה.

מצב כזה שורר כבר בארצות המערב, ואנו יודעים, מה ערכה של הלשון העברית בארצות אלה, שאין בה שום ז'רגון מתחרה מסוכן להלשון העברית, והלשון השולטת היא רק לשון הארץ, שאין איש מעיז לקרא לה יהודית. אנו יודעים שבאותן הארצות אין הלשון העברית יכולה למצוא סתר ומחסה אפילו בפנות הנסתרות של הדת ובית הכנסת: לשון הארץ דוחקת ומורשת אותה גם משם.

יאמרו: שם בארצות האלה אין חיים יהודיים במציאות כלל, קטן מספר היהודים ונבלעים הם בתוך הסביבה הזרה, מה שאין כן ברוסיה וביתר הארצות שחיים בהן המוני היהודים חיים נבדלים, חיים עצמיים פחות או יותר: אמנם כן הוא הדבר. אולם דוקא חיים נבדלים ועצמיים אלה המה שגרמו לכך שבאותן הארצות יצרו להם היהודים לשון מיוחדת המבדילה אותם מתוך עם הארץ, לשון המשמשת רק לעניני חייהם הם. ולא את הלשון המיוחדת דוחקת לשון עם הארץ, אלא עצמותו של עם הארץ, מנהגיו, השקפותיו וכל מה שנכלל בהמלה קולטורה דוחקים את נצני הקולטורה העצמית של היהודים ונוטעים אחרים במקומם.

הלזה מתפללים אלה האומרים שלשון הארץ, „לשון־ההכרח", קודמת ללשון הדבור, לז'רגון האשכנזי הבזוי?

(סוף יבא)

ז"ס.

גֶּשֶׁר רָעוּעַ.

(על דבר „התעשיה והאכרות").

מאמר ראשון.

הַתַּעֲשִׂיָּה הַפְּשׁוּטָה וְהַבֵּיתִית וְעֶרְכָּן.

(המשך *).

ב.

בעוד שבנוגע לאנגליה אינו מוצא ה' ל־ן שום סיוע לדבריו מהתעשיה הכפרית הנה בעברו לצרפת הודין ברשימות לא מעטות על דבר מציאות תעשיה כפרית, וכל כך שמח על

---

*) עי' הנומרים 1, 2, 4.

המציאה הזאת, עד כי החליט בהתפעלות עצומה, לאמר: „בעלי אחוזות קטנות, היודעים את המצב הרע של הפועלים בבתי החרשת הגדולים, מבכרים את התעשיה הביתית, המביאה להם שכר רב כל כך (!!ז"ס), עד שבלעדה אי אפשר להם במקומות רבים להתפרנס רק מתבואות אחוזתם". האמת נתנה להאמר, כי בנוגע לדעה זו אין המחבר יחידי בדבר וה' קוגשין, חובב טפוסי של התעשיה הביתית והאומנות הזעירה, גם-הוא אומר:[1] „בעלי האחוזות הקטנות יודעים את גורלם בפבריקאות שבערים הגדולות, לפיכך הם משתדלים לאחד את התעשיה עם עבודת האדמה". אך במקום שקי"ן כותב „משתדלים" כותב ה' ל־ן „מבכרים", וכמובן, יש הבדל גדול בין שתי המלים הללו.

ראשית, לא נכונה היא הדעה, שהאכרים „מבכרים את התעשיה הכפרית", משום שהם יודעים את המצב הרע של פועלי האינדוסטריה, בראשונה היו האכרים עוסקים בתעשיה הביתית להכין את הצרכים הנחוצים לביתם, ואח"כ, כשמשק החליפין חדר גם אל הכפר, התחילו האכרים מכינים סחורה גם בעד השוק. התעשיה הכפרית הכשירה את הקרקע להתפתחות החרושת העצומה, שהתחילה דוחקת יותר ויותר את רגלי החרשים הביתיים שבכפרים. עכשו נשארו רק מקצועות אחדים של תעשיה ביתית, שהאכרים עדיין מוסיפים לטפל בהם, ולא מפני שהם מבכרים אותה על פני עבודות אחרות, כדעת ה' ל־ן. „התפתחות הערים—אומר קאוטסקי בספרו „השאלה הקרקעית"— הכריחה קימעא קימעא את האכרים לעזוב את התעשיה הכפרית ולעסוק רק בעבודת אדמה. אולם עוד יעברו ימים רבים, ומלאכות אחדות תשארנה עוד בבית האכר, וביחוד במקום שעבודת האכר אינה מספיקה די אמצעים לכלכלת משפחת האכרוכו". ובכן שמע מינה, שהאכרים עוסקים בתעשיה מפני שהם מוכרחים לכך; לא ברצונם הטוב הם מטפלים בתעשיה, אלא מפני שהיא פליטת ירושה מדורי דורות, שהנחילו להם אבותיהם הקדמונים, מבלי דעת ומבלי התחשב עם גורל התעשיה בזמן הנוכחי.

שנית, מלבד הסבות ההיסטוריות, אנו מוצאים עוד תנאים אקלימיים וגיאולוגיים, שהשפיעו על האכר לעסוק בתעשיה כפרית. התעשיה התפשטה ביחוד: א) בכפרים המשתרעים על פני הרים, ששם האדמה גרועה ברובה ומכניסה פחות מאדמת מישור; ב) בכפרים שאדמתם אדמת טרשים וזבורית בכלל; ג) במקומות שעונת החרף נמשכת ביותר, וזמן העבודה בשדה קצר מאד, והאכרים פונים לפרנסות אחרות, שלהן יכולים הם להקדיש את עודף זמנם וכחותיהם הפרודוקטיביים, ד) במקומות ששם האדמה פוריה, אבל האחוזות קטנות מאד ואינן מספיקות לכלכלת האכרים ומשפחותיהם. ובכן עוד הפעם נראה, שלא ברצונם הפרטי בוחרים האכרים לטפל במקצוע זה, אלא יד ההכרח היתה בזה, ובצדק אומר קאוטסקי: „התעשיה הכפרית מתפתחת ביחוד במקומות שהאדמה אינה פוריה והתנאים המקומיים והטכניים מפריעים בעד עבודת אדמה במדה מרובה". ההכרח ולא הרצון, מביא את האכר לידי טפול במקצוע זה.

הראיה הראשונה של המחבר בנוגע להצלחת האריגה הכפרית מוכיחה ממש ההפך מאותן המסקנות, שרצה להוציא ממנה. בין כל התעשיות שהקדימו להתפשט בין האכרים והיו גם קשורות לעבודת האדמה תפסו את המקום הראשון הטויה והאריגה, ועד חצי המאה הי"ט נחשבו בין הפרנסות היותר תדירות ונכבדות של האכר. האדמה היתה מספיקה את החומר הבלתי־מעובד; כל בני המשפחה: הגברים, הנשים והילדים השתתפו במניפולציות שונות של חרשת הפשתה, הקנבוס והצמר. העבודה היתה מתחלפת. ראש המשפחה היה עובר מעבודת השדה לעבודה בנול היד, עקרת הבית היתה עוזבת את הכישור כדי לעסוק בעבודת הבית. גם אורגי העיר עבדו אז בבית, וכמעט שלא היה שנוי בכלי העבודה ואיכותה. כאמור למעלה היו לפנים האורגים הכפריים מכינים ביחוד לצרכי ביתם, אח"כ התחילו לעבוד בעד השוק הרחוק; אבל השנויים שבאו בהמשך הזמן לרגלי התפתחות המשק הקפיטליסטי חוללו מהפכה רבה בתעשיה הכפרית, ותעשית האריגה והטויה היתה הראשונה שסבלה מתגרת המשבר.

במאמר הנידון אנו קוראים משפט מוזר כזה: „עבודת האריגה בין האכרים היושבים על אחוזותיהם לא התקטנה, כי אם הלכה הלך וגבר". (השרטוט של ל־ן) בעל המאמר קורא בשם שלשה סופרים המדברים ע"ד אכרים אורגים בתקופות שונות, מכל דבריהם אין אנו יודעים אם נתרבה או נתמעט במשך הזמן ההוא מספר האכרים העוסקים בתעשיה זו, וה' ל־ן מסתפק, רק במציאות אכרים עסוקים במקצוע זה. להלן נוכח, כי גם הפעם היתה הראיה מתעשית האריגה שבכפרי צרפת „למשענת קנה רצוץ", ומה שסתם בעל המאמר יפורש לנו ממקורות אחרים. גם ה' קונשין, המתאמץ תמיד לפאר ולשבח את התעשיה הזעירה, נעשה מסנגור לקטגור ומוכרח הוא למרות רצונו להודות ולאמר:[1] „אין ספק, שהנול המכני דוחה לרוב מפניו את תעשית צמר־גפן, כלכלות ומלמלות שנעשו בידים". אמנם גם אחרי הודאה זו על דבר גורל תעשית האריגה נמנע מהביא מספרים על דבר הזמן האחרון ומציין רק את המספרים שנאספו בשנות השבעים, שאז היה מספר נולי היד פי שנים וחצי ממספר נולי המכונות. כנראה הוא מגלה, בתור חובב התעשיה הזעירה, טפח ומכסה יותר משני טפחים. אך מה שהסתיר קי"ן מגלה ודרולדה — בספרו „המנוסה מן הכפר וכו'" (ת"ר עמוד 266—) כי לפני עשר שנים ירדה כל כך בצרפת תעשית האריגה בידים, עד כי מספר נולי היד שבש' 1876 עלה ל־328 אלף, נפחת בשנת 1900 עד 47 אלף. במשך הרבע האחרון של המאה העברה נתמעטו נולי היד בצרפת פי שבעה! ואחרי כל אלה מבטיחנו ה' ל־ן כי „עבודת האריגה בין האכרים היושבים על אחוזותיהם לא התקטנה כי אם הלכה הלך וגבר".

עכשו נעיין קצת בטיבה של „העובדא החשובה", שמציין ה' ל—ן. הוא מספר שבפיז'ר וסביבתה מתפרנסים אלפי אנשים מתפירת נעלים, ורכוש האכרים עלה „עד להפליא". בשנים האחרונות אנו רואים, כי האינדוסטריה הטילה את עניבתה גם על סנדלרי פיז'ר ותהדק את החבל עם לחניקה, ואם גם נניח, כי מצבם לא היה רע בשנות התשעים, הנה בעת האחרונה נגלו בהם „סימנים מבהילים" בכל תקפם. ה' שך במאמרו „סימנים מבהילים"[1] מביא פרטים לא נעימים כלל: לפי דבריו: „מקבלים הפועלים בפיז'ר עבודה לביתם ועובדים על פי הכמות, לכן יום עבודתם ארוך מאד ונמשך שמונה עשרה שעות. העובדים דרים במעונות טחב צרים, אפלים ומעופשים; שכרם מצער, והם מתכלכלים לרוב בלחם ושומן חזיר. בפרנסה זו עסוקות יותר מאלף נקבות;

---

[1] „עבודת האדמה, האינדוסטריה והאומנות", תרגום, רוסי מאנגלית עמוד 129, —

[1] „אוברזובניה" ספר ו' ש' 1907.

[1] אופורזובניה ספר וש' 1907.

ונותני העבודה מרבים להתעמר בהן באופן אכזרי, ביחוד מבהילה העובדא שמציין ה' שך, כי בשנת 1906 עלה מספר הלידות 497 ומספר המיתות 543! האין זה מצב מצוין „עד להפליא"? היש להתפלא על כי מספר המיתות מכריע את מספר הלידות, אחרי שתעשיה זו מרבה כל כך לענות את נפשות עובדיה? הנוכל להאשים את העלובים האלה, אם נלאו להמשיך חיים נוראים כאלה ויבחרו לפני שלש שנים להתקומם נגד מטיביהם ואנשי חסדם, שהספיקו להם עבודה המכלה את הגוף והנפש יחד? שום איש לא יוכל לחשוד. כי הם שבתו שביתה ארוכה מפני שבעטו ברוב טיבה. מילתא דשכיחא היא שהחרושת העצומה הולכת ודוחה מפניה את התעשיה הזעירה בלי חמלה. ואנו רואים, שגם מר ל—ן מציין, שבאותו המקום כבר נשמדו תעשיות אחדות זו אחרי זו לרגלי לחץ בתי־החרושת הקפיטליסטיים, ומאליו מובן, שגם גורל התעשיה הסנדלרית לא היה טוב מגורלו של הקודמות וגם היא נפלה לפני המשק הקפיטליסטי.

ה ל—ן בחפצו להלל ולקלס את התעשיה הזעירה, מונה בין מעלותיה גם את מגולתה לסבול ירידות והריסות אך מרוב התפעלות לא שם לב לזה, כי ה„ירידות" וה„מהפכות" נופן אינן כלל למעליותא אלא לגריעותא. העובדא, שהתעשיה הזעירה (בנוגע לצרפת מדבר ה' ל—ן גם על דבר התעשיה ביתית) נוחה ומסוגלה לסבול קריזיסים לעתים תכופות, מוכיחה, שהתעשיה הכפרית אינה בת־קימא וכל רוח מצויה עוקרת והופכת אותה על פניה. בעל המאמר מחליט: „על משואות איזו תעשיה, אשר נהפכה ונפלה, תקום תעשיה חדשה המתאימה לדרישות הזמן, תגדל ותפרח וכו'" — ואח"כ הוא מביא עובדות לא מעטות ע"ד נפילות וירידות של התעשיה הזעירה שבצרפת. היתכן לכתוב „תגדל ותפרח" על תעשיה, שבמשך שנים אחדות תהפך לציץ נובל ולחלום יעוף? כאן ראוי לציין, שבדברי ה' ל—ן על דבר הריסת התעשיה של פוזמקאות גומי אינו מזכיר כלל מה שמביא ה' ק—ן, כי לא יכלה לעמוד בפני התחרות תעשית האסירים; הפרט הזה חשוב מאד ובמה שיבוא להלן יתברר לנו ערכו.

המצדדים בזכות התעשיה הזעירה רגילים להרגיש תמיד, שתעשיה זו מעסיקה בכפרי צרפת מאות אלפים נפשות; אלא שהם כוללים בתעשיה הכפרית גם עבודות כאלה, שהשם „תעשיה" אינו הולם אותן כלל, כמו שה' ק—ן מונה בין החרשים הכפריים שבסביבות קל.. אכרים עסוקים במחצב קרח ובקלוף קליפת עצים, בעוד שידוע לכל, כי תעשיה היא מלאכה הצריכה למוד זמן ידוע, ועבודה כהנ"ל כל איש מן השוק יכל לעשותה תיכף בלי שום הבנה קודמת. גם מתוך המאמר הנידון אין אנו יודעים, כי חלק גדול מהתעשיה הכפרית אינו מעסיק כלל את הגברים העוברים בשרה, כי אם את הנקבות, הילדים והזקנים. וזה כלל גדול שבל עבודה שעובדיה אינם אנשים בריאים אין מתן שכרה בצדה. כי רק החלשים והנקבות מתרצים לעבוד בעד השכר היותר קטן. מזה נוכל להבין, שאם גם ישנה תעשיה כפרית במדינות אחרות, שבה עוסקים נשים וטף, אין כלל לעוץ לאכרים שבא"י, שיחזיקו גם הם בעבודה זו, המחלשת את הכח והכנסתה כאין וכאפס.

(המשך יבא)

ח. ש. בן־אברהם.

קְטָעִים מִסֵּפֶר רְשִׁימוֹת.

I.

מִכְתָּב.

...בבקר נכנס פנחס, פניו חורים וכתפיה ארוכה, רכוסה בכפתור אחד, נגררת מאחורי כתפיתיו, על הארץ. רגע תעה מבטו בזוית החדר, ואחר ישב על הדרגש.

— מה? — שאלתי, — איזו חדשות יש בעירתך?

— אחותי מתה...

אנכי נשארתי יושב דומם. לא ידעתי מה אפשר ומה צריך לאמור לאדם, כשמתה עליו אחות אהובה.

— והיא הרי כל־כך אהבה את החיים! — הפסיק פנחס פתאום את הדממה.—בעיניה היו חיי האדם קדושים... אין אני יכול לתאר לי כי היא מתה, כי היא א י נ נ ה כבר... המות בא תמיד בהיסח־הדעת. אם כי יודעים אנו כי בוא יבוא, כי צריך הוא לבוא, וכי בכל יום יכול אני להפגש בו, בכל־זאת בבואו הוא משאיר רושם מכאיב... הוא משאיר פצע עמוק בלב. והיא הרי ידעה כי קרוב קצה... שלש שנים חכתה לו... שחפנית היתה... היתה גינחת דם מלבה... בכל יום חכתה למות... הנה מכתב זה מצאתי בארגזה, הרבה פעמים כבר קראתיו ועדיין איני מבין את הכל...

כאן הוציא מכיסו גליון כפול והתחיל קורא. בשעת הקריאה היה קולו מונוטוני וקר. נדמה היה כי הוא אינו שומע כלל מה שהוא קורא, ושתפוס הוא בהרהורים על דברים אחרים לגמרי...

הוא קרא:

„אח אהוב!

כשתקרא מכתב זה יהיה כבר גוי קר: מצב בריאותי הולך ורע; אני מרגישה כי קצי קרוב.

אם כי יודעת אנכי כי את מכתבי תקרא אחרי מותי, בכל זאת אני כותבת לך על ההוה ובלשון הוה. אפשר שמחר אמות, ואפשר גם כן שאחיה עוד ירח ואפילו עוד י ר ח י ם. את המות איני יראה. ואף־על־פי כן א י נ י ר ו צ ה למות. לפנים לא היו החיים אהובים לי כל כך... עכשו, כשהמות קרוב, אני רוצה להאריך עד כמה שאני יכולה את רגעי חיי. בלילות אני ערה: רגעי חיים ספורים ואין אני רוצה שיעברו עלי בשינה. זה ירחים שאיני עושה כלום:—למה לי? בלי עבודה הימים נמשכים, וכשאתה עובד הם ממהרים וחולפים. רק אוכלת אני הרבה מאד; שמעתי שזקנים היראים את המות גם כן אוכלים הרבה. כל היום וכל הלילה יושבת אני על המטה ותושבת. גם לחשוב אין אני רוצה ביותר; אך המחשבות מתרקמות בלי רצוני. על דברים הרבה אני חושבת, על החיים והמות ועל ימי חיי שעברו לבטלה. על הבריות שאינם יודעים כיצד לחיות ועל בני־האדם, המתים מיראתם את החיים. וגם על אלה החיים מיראתם את המות. ולהרבה מסקנות אני באה. ועל כמה דברים אני מתחרטת...

לפני שלש שנים כשישבתי בבית־האסורים, בחדרי הלח והאפל, גם כן הייתי חושבת הרבה, אך מה שהיה אצלי אז ספק נעשה עכשו לודאי גמור. ולהפך. ומשתוממת אנכי, כיצד לא יכולתי להבין אז מה שמבינה אני עכשו. זכורתני, כשיצאתי מבית־האסורים והרגשתי את עצמי חולה — שמחתי: הרי אני קרבן! נלחמתי בעד החירות — הושיבוני בבית־האסורים. הזיק לי טחב־הכתלים—והרי אני חולה. ממש גבור שנפל בשדה־הקרב. ואחר־כך, כשהחילותי רוקקת דם ונודע לי כי שם מחלתי

„שחפת" — שוב שמחתי: שחפת, שנים של יסורים ואחר־כך מות הבא ביסורים — הרי אני מתה על קדוש השם. ולא עלה אפילו על לבי לשאול: כולם ליסורים ומלחמה ניתנו החיים? כלום לרקיקה ניתן הדם?

ואי־אפשר היה להן לשאלות אלו לבוא אז. העולם היה אז בעיני בנין רעוע שצריך לתקנו. והנה א נ ח נ ו, רוצים אני להתחיל בבנינו, ו ה ל ל ו — מוטב להם שלא נתקנו. והרי מלחמה בעד תקון העולם; ואין מלחמה בלי קרבנות. ומי שזוכה להיות קרבן — מה טוב חלקו ומה נעים גורלו. הוא מת בעד ה כ ל ל, בעד ת ק ו ן ה ע ו ל ם ו ת ק ו ן ה ח י י ם. ומי שזוכה להקריב את עצמו, — לאו כל אדם זוכה לכך, — על אחת כמה וכמה!

ועכשו — נהפך אצלי הכל. אל תחשוב, כי מפני שאין אני רוצה למות כותבת אני כך. לא; המות אינו נורא כל־כך בעיני, אלא, שדומה אני קצת למי שעשן אפיום ופתאום הוא מתחרט ואינו רוצה לישון. לא מפני שהוא ירא את השינה, אלא שדוקא בשעה זו יש לו ענין אחר טוב משינה.

גם אני, רוצה אני לחיות עוד. נדמה לי שעכשו הייתי חיה באופן אחר. לפנים היו בעיני החיים זלים ביותר: קלת־דעת הייתי. — — —

בלילות הסתיו, כשאני יושבת לפני החלון המכוסה פרחי־כפור ומגדלי־שלג, לפני עיני מהבהבת שלהבתו של הנר הרועך, לאזני מגיעות שריקותיהם המונוטוניות והמיללות של הקטרים הזועפים, משדות־השלג עונה לעומתן נהימת־הרוח, ובחצרות נובחים כלבים, העירה כלה ישנה, אפלה, שלג ודממה, — אז, בלילות אלו יש שאני שוכחת הכל... ומתגעגעת אני אז על החיים ההומים והרועשים של הכרך ועל קרבת בני־האדם; ומעיקים אז עלי דממת העירה הישנה, מרחב השמים, נביחת הכלבים כלפי הלבנה המתחבאה... ומתגעגעת אני על החיים השואנים של הלילה בכרך... ואני מחליטה לעזוב את העירה. ודמיוני מצייר לפני את הקריה ההומיה, את רחובותיה וגניה, בולבריה ותיאטרותיה... ופתאום אוחזני השעול. בפי עולה טעם מלח — ואני רוקקת טפת דם...

ושוב אני רואה לפני שלג צח וצללי בתים, ושוב אני מקשיבה ליללת הקטרים ונהימת הרוח, לנביחת הכלבים ודממת הליל. ויש — שאני בוכה.

בבקר נכנסת אלי בעלת ביתי, זקנה פשוטה, סינורה מלוכלך ונעלי בד ברגליה, וכשהיא עומדת על המפתן ומסתכלת בי בעיניה השקועות בין קמטים היא אומרת:

— צפרא טבא, בתי! מה שלומך?

אין אני יודעת למה, אך תמיד אני עונה לה בנוסח אחר:

— הלילה לא מתי! עדיין אני חיה! מחר אפשר שתמצאי גוף קר. — היא מנגבת את עיניה בסינורה ויוצאת. אפשר שהיא מבכה אותי ואפשר שדברי אלה מזכירים לה את המות, שגם היא מחכה לו...

ודאי תתמה, אחי, בקראך את דברי, כיצד מדברת אני על המות בשלוה גמורה. גם אני תמהה. לפנים היה לבי מתכווץ בחשבי על יום המות. פעמים שהייתי עומדת לפני הראי ובוכה: מחר אפשר, שעיני תהיינה כבר עצומות, מחר אפשר שיאכלו תלעים את בשרי... ועכשו... עכשו יכולה אני לדבר ולחשוב על המות בשויון־נפש גמור. התרגלתי כבר לכך. את הראי שברתי: פעם הראה לי שערות כסף ברקתי. — — —

יש רגעים, שהייתי רוצה שיאספו סביבי המוני בני־אדם ושאגיד להם אנכי מה הם החיים וכיצד צריך לחיות. וכך הייתי אומרת להם:

— החיים קדושים הם! הקדושה שבעולם ובחיים — ה ם ה ח י י ם עצמם. ואם אפילו נוראים הם החיים ומלאי־טרגדיה, אין לך רע מהמות. אין לך טרגדיה יותר נוראה מזו של המות.

וזו, הייתי אומרת להם, היא תורת החיים:

החיים בין שלך ובין של אחרים אל יהיו קלים בעיניך. וכשם שאסור לך לדרוש מרעך את חייו לקרבן, כך אסור לך גם כן להקריב את חייך אתה קרבן לרעך. וכשם שאין הרשות ליחיד לדרוש את חיי הרבים לקרבן כך אין לו הרשות להקריב את חייו הוא לרבים. קדושים הם החיים, ואין עושים מכחר בדברים שבקדושה.

ועוד הייתי אומרת להם: אהבו את החיים, כי רק פעם אחת חי האדם.

ועוד הייתי מוסיפה: טובים חיים של צער משלוה של קבר.

וכך הייתי מסיימת את דברי: זכרו כי חולפים הם החיים! חלפו — ואינם — זאת היא תורת החיים! — — —

בחצר שנגד ביתי דרה טוסת. באביב ובקיץ מטילת היא על גג הבית, ובחורף צפונה היא מפני הקור באחד מחדרי הבית פנימה. בכל שנה עם בוא האביב נזכרת היא בארץ־מולדתה החמה וביער־ערשה העבות והיפה — והיא מתחילה צורחת. בשנה זו אך נראה קו החמה הראשון וכבר נשמעו צריחותיה התכופות של הטוסת. עכשו היא מטילת כבר על הגג, זוקפת את הנוצות מרובות הגונים של זנבה הארוך והמפואר, מרימה הראשה כלפי השמים הטהורים וצורחת את צריחותיה המוזרות, כמיהת־לב וגעגועים כמוסים למולדתה ובן־זוגה נשמעים לי. מתוך צריחותיה אלו, ויחד עם הטוסת מתחיל לבי עורג... ויחד אתה הייתי רוצה גם אני לצרוח... לצרות...

ויש שבצהרי־קיץ יורדת הטוסת על הארץ ומטילת שתי־וערב ברחוב. עוברת היא לפני חלוני בקומה זקופה ונוצותיה מבריקות כנגד החמה. ובאותה שעה אני מקנאה בה: עוד הרבה שנים תחיה. בגולה היא, בשבי, אך בכל זאת הרי היא חיה ונהנית מזיו־החמה. ועוד: לה יש עבר יפה וזכרונות נעימים. כשהיא נזכרת בעברה ודאי רואה היא לפניה את יפי יער־מולדתה ואת החיים החפשים והעליזים שם. ובאזניה ודאי מצלצלת גם עכשו שירת הצפרים השונות, ששמעה בימי ילדותה. והיא מתענגת בזכרה חיי מרחב ודרור שעברו עליה לפנים.

ואני — כשמסתכלת אני בעבר שלי... חיי העבר שלי, כל־כך זעירים הם עכשו בעיני. כל־כך לא נעימים לי עכשו זכרונות הימים שעברו... קטנים־קטנים עכשו בעיני המאורעות והרשמים של אותם הימים, כשם שקטנים ונמוכים נראים הבתים, צרות ואפלות — הסמטאות של עירת מולדתי בעיני אדם שחי שנים רבות בכרך גדול והומה. — — —

למה היה לי לכתוב כל מה שכתבתי? אין אני יודעת. אפשר, מוטב היה שלא לכתוב.

היה שלום, אחי! היה שלום! אני אוהבת אותך כל־כך... היה שלום! ו ה א ר י ך י מ י ם...

א ח ו ת ך ר ח ל.

P. S. אח יקר! לאחר שתקרא אגרתי זאת, הנח אותה בארגז שולחנך, והיה כשתשכח אותי, תמצא פתאום בארגזך גליון ניר כפול וזכרת אז, כי אחות היתה לך והיא אהבה אותך מאד".

כשגמר פנחס לקרוא את השורות האחרונות, קם.

-- אני צריך למהר!

אך בקרבו אל הדלת עמד, הפנה את פניו אל החלון ופרץ בבכי...

לְמוֹקִירֵי זִכְרוֹ שֶׁל ר' מֹשֶׁה לֵיבּ לִילְיֶענְבְּלוּם.

(מכתב גלוי מאת הועד האודיסאי לישוב א"י).

מת רבי משה ליב ליליענבלום, זה המאור הגדול, שהיה אחד הראשונים בין אלה שהאירו את המזרח ושעד נשימתו האחרונה לא חדל מלהרגיש את ענות עמו ולחשוב את מחשבותיו הגדולות על דבר תחית עמו וארצו.

כחמשים שנה עמד הענק הזה על מרום משמרתו ועורר ישנים והקיץ נרדמים ותקן את הלבבות לתחית העם.

בשתי התנועות הכבירות, תניעת ההשכלה ותנועת הלאומיות, שהראשונה היתה כעין פרוזדור להשניה, עמד המנוח בראש. אחד הראשונים היה בין אלה שקראו לתחיה האישית של היהודים, ואחד הראשונים היה בין אלה שקראו לתחיתני הלאומית, להכשרת היהודים לחיים לאומיים מושכלים ושלמים, שמצאה את בטויה האחרון ב„חבת ציון" — לעבודה לשם כנוס העם וגאולתו ממועקת הכחות הזרים מבחוץ, שבהתנגשותם עם כחות החיים של עמנו מבפנים הם מטילים אותו בלי ה־ף כבכף הקלע מצד אל צד בין התבוללות ולאומיות, בין התפזרות קצונית והתכנסות קצונית.

„תחית העם העברי בארץ ישראל"! קריאה זו, שאינה אלא תיצאה הגיונית של השאיפה להשכלה ולהשלמה לאומית, קרא המנוח בקול חידר אל הלבבות, בשעה שראה מצד זה את הקולטורה האירופית במאה התשע עשרה פושטת את הרגל לעמו ורבים מבני עמנו פונים עורף ליהדותם, ומצד השני ראה את המזרח ועמי המזרח הקטנים מתעוררים לתחיה לאומית.

וקריאה זו לא חדל מלהשמיע מעל במות שונות ובצורות שונות במשך שלשים שנה.

ברעיון התחיה של עם ישראל בארץ ישראל התרכזה מאז כל נשמתו של המנוח, ונשמתו זו יצאה בטהרה עם נשימתו האחרונה בליל ש"ק ג' אדר א' שנת התר"ע.

מות רבי משה ליב ליליענבלום הרעיש את לבבות בני הגולה, ואולם עוד יותר—את לבבות אחינו החלוצים בארצנו.

רבים הם המבכים את המת הגדול הזה בין כל שדרות עמנו. כי מעטים בדורותינו עוד כמוהו מורים שהעמידו תלמידים הרבה. ומתאבלים אתנו יחד על מותו גם אלה שעד עתה לא הלכו בעקבותיו עד לנקודה האחרונה של השאיפה לתחית העם. ואולם אבל כבד מנשוא הוא לנו תלמידיו וחבריו לעבודת ציון, כי לא רק מורה גדול היה המנוח, אלא גם עובד גדול.

הוא היה אחד המיסדים של חברתנו, ועד ימיו האחרונים עמד בין ראשי העובדים בישוב ארץ ישראל ורק מענותנותו הגדולה התחמק תמיד מלהראות עומד ותופס מקום בראש. ובידיעתו הרחבה בכל ההרפתקאות שעברו על הישוב החדש, ובשכלו הרחב והבריא, ובבינתו הצלולה, ועל כל לראש — בהתמכרותו השלמה לעבודתנו בארץ ישראל עמד בתיכנו כמגדל המאיר להראות לנו מרחוק את הדרך אל החוף המקווה.

זכרו של רבי משה ליב ליליענבלום לא ימוש לעולם מדברי ימי עמנו. כל הישוב החדש בארצנו הוא מזכרת נצח להמנוח כי הוא היה אחד הראשונים בין בוני הישוב ונשמתו צרורה בצרור החיים העבריים העולים ונוצרים מחדש בארץ אבותינו.

ואולם חובת־הלב היא לכלנו, שאנחנו נקיים מצבת זכרון בציון לשמו של המנוח.

כשנסתם הגולל על קברו של המנוח נועד הועד לישיבה מיוחדה והחליט ליסד על יד הועד קרן־קימת על שם משה ליב ליליענבלום, שפרותיה תהיינה מוקדשות לקביעת פרסים לחבור בעברית כפרי למוד וספרי עם בידיעות הטבע ובתורת משק הכפר ולהוצאתם בדפוס בשביל בתי הספר והאכרים שבארצנו.

ליליענבלום החי היה כח רוחני גדול, שהיה נוטה לעבודה ומטה אותה תמיד כלפי הצדדים החמריים שבישוב הארץ, כקנית קרקעות ויסוד מושבות. ונאה ומתאים הוא לזכרו, שהפונד שיקרא על שמו ישמש גם הוא ליצירת כח רוחני, כסיוע לחבור ספרי למיד וספרי עם עבריים בידיעות הטבע ומשק הכפר, שיעשירו את שפתנו העברית, שלה עבד המנוח כל ימי חייו, שירימו את מצב בתי הספר, שיפיצו השכלה ריאלית בין היהודים שבארצנו וישפיעו על הרמת כשרון העבודה של האכרים ועל חזוק המצב האיקונומי של כל הישוב העברי החדש.

מעברים שונים מקבל הועד מכתבים וטלגרמות בהבעת צער ואבל על מות רבי משה ליב ליליענבלום. י ש ת ת פ ו נ א א ת נ ו כ ל מ ו ק י ר י ש מ ו ו ז כ ר ו ב ה ק מ ת מ צ ב ת ה ז כ ר ו ן ל ה מ נ ו ח, ש ת ה י ה ל כ ח מ ש פ י ע ע ל ח י י ע מ נ ו ו א ר צ נ ו — מ ש א ת ־ נ פ ש ו ה י ח י ד ה ש ל ה מ נ ו ח ר ב י מ ש ה ל י ב ל י ל י ע נ ב ל ו ם ו י ה י ה ז כ ר ו ל ב ר כ ה ל ע ו ל מ י ם.

ראש הועד

מ. אוסישקין:

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

I.

הועד שניסד באודיסה,—ושאחד מחבריו היה גם המנוח ליליענבלום,—לשם חגיגת חג יובלו של מר אוסישקין המציא לנו את המכתב הזה, ששלח לסופרים העברים ולמוקירי בעל היובל.—

א ד ו ן נ כ ב ד!

בעוד שתי שנים תמלאנה ש ל ש י ם ש נ ה לעבודתו הלאומית של מר מ. מ. אוסישקין. הכל יודעים את ערך העבודה הרבה שעבד העסקן הצבורי המצוין הזה לטובת חבת־ציון והציוניות מיום החלן ועד היום הזה. הכל יודעים, כי מיום שהתחיל לעבוד עבודת־עמו ועד היום לא המיר את דעותיו, לא נמנע מן העבודה המעשית בארץ ישראל ולא עיף ולא יגע בעבודתו לטובת התנועה הלאומית. קבוצת אנשים ממכבדי מר אוסישקין וממוקירי עבודתו נתעוררה אפוא להוציא מאסף לכבוד חג היובל, מאסף, שיבואו בו פרטי תולדותיו ופרטי עבודתו ה„חובבית" והציונית של מר אוסישקין. מאסף כזה לא רק שיהיה שלומים להעסקן הלאומי על עמלו הרב, שעמל לטובת רעיוננו, אלא גם ישמש בתור חומר רב־ערך לתולדות חבת־ציון והציונות, שעדיין לא נכתבו ולא נאסף אפילו החומר לכתיבתן.

אנו פונים על כן אליך, אדון נכבד, שתואיל לשלוח לנו מאמר, שיכיל ציור מחייו של מר מ. מ. אוסישקין או זכרונות מחיוו או מפעולתו הלאומית והצבורית, שגם אתה נטלת בה חלק הגון.

אם יש לך מכתבים מאת מ. מ. אוסישקין או חומר ביוגרפי או היסטורי הנוגע אליו, הואילה נא לשלוח לנו; בחומר כזה נשתמש למטרתנו ואחר נשיבהו לך בתודה.

את מאמרך יכול אתה לכתוב עברית, רוסית, אשכנזית ובכל לשון שאתה יודע. במכתבים, במאמרים ושאלות יש לפנות ע"פ הכתובת:

Екатеринославъ. Б. И. Топоровскому.
Троицкая ул., соб. дом.

ברגשי כבוד ובב"צ,—

ח. נ. ביאליק.
מ. ל. ליליענבלום.
א. ל. לוינסקי.
ד"ר י. ב. ספיר.
ד"ר יוסף קלוזנר.

II.

השמועה על דבר פטירתו של ר׳ משה ליב ליליענבלום, מי שהיה אחד ממיסדי חברתנו, הרעישה את לבות רבים מבני עמנו משדרות שונות. מכל עברים קבלנו טלגרמות של נחומים והשתתפות בצערנו ואבלנו על מות חברנו ומורנו הגדול הזה. הבעת צער ואבל זו מוכיחה לנו, כי עבודתו הגדולה של המנוח הוכרה לטובה בשדרות הרחבות של העם, והיא שנותנת לנו את התקוה, כי כל מוקירי שמו וזכרו של המנוח יתעוררו לתמוך בכל האמצעים בעבודה הגדולה, שלה התמכר המנוח בכל לבו ונפשו, ולהקים לו בזה מזכרת נצח.

מפני שאי אפשר לנו לענות במכתבים מיוחדים לכל אותם, שהביעו לנו את השתתפותם בצערנו—אנו מתכבדים להביע לכולם בזה את תודתנו העמוקה. פנו אלינו בהבעת צער ואבל המוסדות והיחידים האלה:

וילנה. — הועד המרכזי; מערכת „העולם"; מערכת „הד-הזמן"; הציונים; האגודה היהודית למדע, לאמנות ולספרות; א. דרויאנוב; גולדברג.

ניו-יורק: — הפדרציה הציונית שבאמריקה; מערכת „דאס יודישע פאלק"; פרידנולד, מגנוס, לובארסקי, לוין-אפשטין, פרידלנדר, קמיקא ומאסליאנסקי. יפו: — מרכז אגודת המורים שבארץ ישראל; בית הספר לבנות; ד"ר תיסין. ירושלים: — „ועד בית העם". גדרה: — בני המושבה. ברלין: — הסתדרות לשפה ולתרבות העברית; פטרבורג: — מערכת ה„רזסוויט"; מערכת „יעווריסקי מיר"; זלמן אפשטין. ורשה — מערכת „דער פרייגר"; י. גיסנבוים. מוסקבה: — ד"ר צ׳לינוב; (בשם „בני-ציון") „בני ציון" (עה"ח הרב מזא"ה, צ׳לינוב, גיידיץ, ציריקובר, טולקצבסקי, אלפרין, רוזנטל, פיינברון, ושור); אגודת הנשים לעבודה קולטורית בא"י, „קדימה"; מחלקת חברת מרבי השכלה; הרב מזא"ה. קיוב: — קבוצה של ציונים; מחלקת החברה הספרותית היהודית; מר אנ—סקי; ה. זלטופולסקי. קובנה: — הציונים וחובבי ציון; הנהלת הביבליותיקה שע"ש מאפו. וירז׳בלובה: — חובבי ציון. בוברויסק: — חובבי ציון. באלטה: — ציונים; חובבי ציון; חובבי שפת עבר. קישינוב: —חובבי ציון. אנניוב: — חובבי ציון; חובבי שפת עבר. ניקוליוב: — חובבי ציון; „עבריה"; מגדיל ציון. אומאן: — הציוניים; חובבי שפת עבר; חיים אטינגר. אודיסה — ועד הציונים; ועד התלמידים הציוניים. גראיבה: חובבי ציון. בריסק-דליטא: — חובבי ציון, מוהילוב: (רנ.): — חובבי ציון; חברת „מוריה". מינסק: — „קדימה". וינגרוב: — הציוניים. רומני:— חובבי ציון, ריגה: — חברת „עבריה"; מאיר ברלין. חרקוב — ועד המחלקה העברית שע"י הביבליותיקה הצבורית; רובנה: — אנשי הצבא היהודים. לונדון: — אחד העם. ביליסטוק: — הרב מוהילבר; דוד סוכובולסקי. סמולנסק:—ריבקין; רובקין; אליהו איזרליטן. קרמנצוג: — הרב פרוידנברג. פבלוגרד: — שיפרין; הילשטיין. דווינסק: — ב. ווייסמן.—

מבקשים אנו גם שאר העתונים, שידפיסו גם הם את מכתבנו זה.

בכבוד וברכת ציון —
ועד החברה לתמיכת בני-ישראל עובדי-אדמה
ובעלי מלאכה בסוריא וארץ-ישראל,—אודיסה.

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל.

I.

הַבָּמָה הָעִבְרִית בְּיָפוֹ.

התפתחות החיים הרוחניים בארץ-ישראל גרמה גם ליצירת במה עברית. צעירה היא עדיין ורכה, אבל יש בה רעננות החיים ויש בה הכח לגידול. היא מתפתחת באופן טבעי, בלי עזרה צדדית, בלי צעקות ובלי אמצעים מלאכותיים. היא רוכשת לה קהל רעים וידידים שהולך הלוך וגדל, ולא בשם איזו מצוה, אלא פשוט, מפני שהבמה העברית מתחילה להספיק צורך רוחני ידוע. בסביבה הארצישראלית נעשית הבמה העבריה לכח חנוכי, שמכנים אל תוך הקהל דעות חדשות, ומפתח את רגשותיו האסתטיות והמוסריות. וכבר מודה כל הקהל הארצישראלי בערכה הקולטורי הזה של הבמה העברית. ואם ערך הבמה העברית בא"י קטן וקל עדיין מצד האמנות, הנה מצד ערכה הלאומית חשובים גם צעדיה הראשונים. הבמה העברית הוא אחד האמצעים היותר נכבדים לתחית העברית בתור שפת הדבור. עם בלי שפה אנחנו, וזהו אסון עוד יותר גדול מלהיות עם בלי ארץ. עכשו מרגישים כל הדואגים לטובת העם את תוצאות האסון הזה והם חוגרים את כחותיהם לתת לעם שפה חיה. ואין לך דבר, שיוכל להשפיע על התפשטות הדבור העברי בין הגדולים כהתיאטרון. אנחנו איננו יכולים להסתפק בהפצת הדבור העברי בבתי הספר בלבד. קשה להתקדם, אם יש מחיצה המבדילה בין בית הספר ובין החיים שמחוצה לו, ואין דרך אחרת אלא להסיר את המחיצה המבדילה הזאת. התיאטרון מושך אליו את הקהל, ששואף לתענוג רוחני, שחפץ לראות חיים חדשים המרחיבים את דעתו וחוג מבטו, ויש ערך גדול לזה, אם הקהל מקבל את רשומיו החדשים דוקא בשפה העברית. זהו טבע הדבר שהאדם מקדש ומחבב את האמצעים שעל ידיהם הוא מקבל את הטוב לו, ואם הקהל יוכל לקבל בתיאטרון העברי דברים אשר יעשירו את דעתו, הבנתו ורגשותיו ויתנו לו ספוק רוחני, יתחיל להרגיש כבוד מיוחד גם להשפה שנתנה לו את העושר החדש ואת הספוק הרוחני החדש הזה. התיאטרון שהוא, לפי תכנו ומטרתו, מוסד קולטורי, משמש באותו הזמן גם תעמולה גדולה ממשית לתחית השפה.

על הקהל משפיעה לא רק שפה ההצגה, אלא כל הסביבה העברית, הנמצאת בתיאטרון העברי. כל רגש ורגש מקבל כח יותר חזק, אם הוא נקלט בפעם אחת בקרב צבור שלם. ואם בתיאטרון העברי כבר הגענו לידי זה, שהאולם היא תמיד מלא מפה לפה ושהשפה העברית היא השולטת בין כל הנאספים ושמוחאים כף בההפעלות למשחק בשפה העברית ושכל הקהל הגדול קולט אל תוכו אותם הרגשות שהמשחקים העברים רוצים ביצירתם — הדבר הזה הוא קודם כל נצחון גדול לתחית השפה. כל נשף של הבמה העברית הוא חגיגה אמתית לכבוד השפה. די לבקר רק פעם אחת איזה מחזה עברי, כדי להרגיש את הכח הרוחני הגדול שמתבלט בו לתחית השפה. ואולם את המחזות העברים מבקר הקהל לא לשם השפה, באים גם הרבה אנשים שיודעים עברית רק מעט או שאינם יודעים אותה כלל, וצלצול השפה העברית — וביחוד בארץ-ישראל -- איננו יכול לבלי להשפיע על לב יהודי. בנשפי הבמה העברית מדברים עברית גם אלה, שאוצר המלים העבריות שלהם קטן. מדברים עברית, מפני שכל אחד מרגיש איזה צורך פנימי שתהיה לו השעה הזאת כלה עברית. כלה — אחיד לאומי עם יתר הנאספים. איזו התרוממות הרוח שוררת תמיד בשעת ההצגות. הקהל מרגיש את

עצמו בסביבה עברית חיה והפשית, הוא חי באלוזיה של אמנות עברית מתפתחת, והוא רואה את שפתו קמה לעיניו לתחיה. בנשפי הבמה העברית אנחנו רואים חלום יפה שהולך ומתרקם, הולך ומתגשם לפנינו בחיים.

העבר של הבמה העברית הוא עודנו קטן, או יותר נכון אין לה עוד כל עבר. האם תקראו עבר למחזות שהיו מציגים תלמידי בתי הספר הנ"וכים בארץ ישראל? או למחזה העברי שהציגו לפני שש שנים אחדים מתלמידי מקוה ישראל? או להמקרים הבודדים שקרו בארצות הגלות, כי הציגו גם שם מחזות עברים בתור איזה דבר יוצא מן הכלל רק כדי לעשות פומבי לשפה העברית?

והנסיון הממשי הראשון נעשה לפני ארבע שנים, כשניסדה ביפו אגודה מיוחדה בשם „חובבי האמנות הדרמתית". האגודה שמה לה למטרה להציג לפעמים קרובות מחזות בעברית. האגודה עבדה במסירות ובאהבה רבה. האגודה הציגה גם קומדיות ונסתה את כחותיה גם ביצירות גדולות, כגון „אוריאל אקוסטה". בהצלחה גדולה הציגה האגודה את „היהודים" של צ'יריקוב, דברים קלים של „שלום עליכם" וגם הקומדיות הקטנות של צ'יכוב. האגודה נסתה להציג גם את „הד"ר שטיקמאן", אבל הממשלה אסרה את המחזה הזה (זה היה עוד לפני החופש). האגודה לא הסתפקה בעבודתה ביפו בלבד, אלא נסעה עוד למקומות אחרים והציגה את „היהודים" של צ'יריקוב גם בירושלים.

לפני ארבע שנים בשעה שנוסדה האגודה, עדיין היה הקהל בא"י אחר, והבמה העברית פגשה בהתנגדות גדולה מצד החרדים. ביחוד התקוממו החרדים בירושלים. בעת שחפצה האגודה להציג שם את „היהודים", החרדים החליטו למחות נגד „הטריאטער" והדביקו מודעות בכל חוצות ירושלים להזהיר את הקהל מפני רשעת המשחקים. בגליון „השקפה" מאותו היום (י"ח כסלו תתל"ח) מוצאים אנחנו את כרוז־האסור, ואנחנו מביאים אותו פה: „ב"ה. מודעה ואזהרה רבה. מהרה"ג הבתי דינין. האיסור החמור והעון כללי לשמוע דברי שחוק בבתי החזיון הנקרא „טרייאטער" ידוע ומפורסם בגמרא הק' (בע"ז דף י"ח), וגורם כליון לעולם וכו' וכ' ר"ל. וביותר יתפלץ ויחרד כל לב בר ישראל מי אשר אך רגש וזיק היהדות עוד לא כבה מלבבו, לשמוע כי יערך מחזה מצרות אחינו בני ישראל אשר במדינת רוסיה, ומשחק לקראת אידם של אחינו אשר תשפך דמם כמים. אשר על כן מזהירים בכח תורתנו הק' לכל מי שיראת ד' נינע בלבבו למניע מלכת למקום המחזה הזה אשר כנוהו בשם מחזה „היהודים". זכרו את ד' ואת מקדשו החרב והשמם, והשומע יזכה לראות בנחמות ציון וירושלים בב"א. חותם ב"ד צדק דקהל אשכנזים בעיר הקודש ירושלים תובב"א. חותם ב"ד צדק מעדת אשכנזים חסידים בירושלים ת"ו".

מלבד המודעות האלה שהודבקו בחוצות ירושלים עוד הלכו השמשים של בתי הדינים לעדת האשכנזים לכל בתי הכנסיות ובתי המדרשות ובעת קריאת התורה הכריזו כרוז כי אסור ללכת אל ה„טריאטער".

האיסור לא הועל גם אז. לפי דברי „ההשקפה" היה האולם מלא וקהל גדול נשאר מחוץ מחסרון מקום, והרוב הגדול של הקהל היו דוקא אנשים שאינם מזלזלים בכל גזרות הרבנים. עכשו כבר חדלו, כמובן, גם להלחם ב„הטריאטער", כמו שחדלו החרדים להלחם נגד הרבה דברים אחרים, והתיאטרון העברי פוגש רק באהבה וידידות מכל הצדדים.

„האגודה הדרמתית" לא היתה מסודרה היטב. אמצעים לא היו לה כלל וכלל. אחדים מחבריה לא דרו קביעות בארץ־ישראל. מחזות הציגה האגודה רק לפעמים רחוקות, ועל כן אחרי שיצאו מא"י איזה חברים עובדים, נפלה הבמה והאגודה נתפרדה. אבל לא מתו הצורך במחזות בעברית והדרישה אליהם, ועל כן נוסדה לפני שנה וחצי אגודה חדשה, שנכנסו אליה רוב החברים הקודמים וגם חברים חדשים. האגודה הזאת, שקראה לעצמה „חובבי הבמה העברית", בראה לה צורת הסתדרות קבועה עם חברים, עם ועד ותקנות. האגודה עורכת לעתים קרובות אספות חברים, שבהן מבקרים את אופן ההצגות והמשחק ודנים על כל שאלות האגודה. מראשית יסוד האגודה החדשה הזאת אנחנו חשים את דופקה החי. מספר החברים הולך וגדל, ההצגות מושכות קהל יותר גדול, אופן המשחק הולך ומשתבח, וההצגות נעשות תכופות יותר. האגודה שמה לב ל„הרמת הבמה" והיא דואגת לתרגומים של מחזות הגונים משפות אחרות. בזמן האחרון עומדת כבר האגודה לפני השאלה, אם יש לה היכולת להזמין מנצח קבוע בשכר שינהל את ההצגות. המצב החברי של האגודה טוב. כל מחזה ומחזה מכנים תמיד איזו הכנסה, אעפ"י שמחיר הכרטיסים קטן ואף על פי שאין מחזירים על הפתחים למכור את הכרטיסים, כמו שהיה נהוג קודם. כל צד וצד במצבה של האגודה מראה על התפתחות, ובלי ספק אנחנו עומדים בתקופת יצירת תיאטרון עברי תמידי בארץ־ישראל.

המכשול היותר גדול בעבודת האגודה הוא חסרון דרמות. הספרות העברית אין לה דרמות כלל, ומה שיש בספרות היהודית גם כן אינו מספיק. הרפרטואר של הבמה העברית דל עד מאד, לחזור הרבה פעמים על איזה מחזה קשה מפני מעוט הישוב העברי. בכל זאת מציגים ביפו מפרק לפרק „מפוזר ומפורד" של שלום עליכם וגם „מזל טוב" שלו. הציגו „שמע ישראל" של דימוב, והצלחתה לא היתה גדולה, הציגו קומדיות קטנות של צ'כוב, ושתי פעמים „אברז'מ'ל הסנדלר" של שפיר בעבודו הטוב של ח. הררי. אחרי הכנות גדולות הציגו את המחזה של גורדין „האלהים, האדם והשטן" ולא הצליח. בזמן האחרון הציגו שתי פעמים את הקומדיה של מוליר „הרפגון" ובאופן יפה. לפני איזה זמן הציגו את המחזה ההיסטורי „מלחמה ואהבה" של ארנו, ובידי המשחקים עלה ליצור עפ"י המחזה החלש הזה תמונות יפות אחדות. עכשו מתכוננים להציג „רופא בעל כרחו" של מוליר, „ד"ר כהן" של נורדוי" ו„ד"ר שטוקמאן" של איבסן.

הרפרטואר הזה זהו הכל, וזהו, כמובן, מעט. דרמות טובות מחיי היהודים אינן מצויות לא רק בעברית, אלא גם בשפות אחרות. להציג מחזות מן החיים הכלליים אפשר רק אחרי ברור רב מפני שהם לא יוכלו להשפיע כתמונות מחיי היהודים הקרובות ומובנות לקהל. ובכלל קשה למצוא בספרות הכללית מחזות, המתאימים ליכלתה של „הבמה העברית". „הבמה העברית" צריכה להתחשב עם כחותיה, עם התנאים הטכניים שלפניה ועם התפתחות הקהל. ולכן היא מוכרחה לוותר לפעמים על דברים רציניים וספרותיים. יותר נאה לכחותיה להציג קומדיות, אבל הקומדיות אינן צריכות להיות גסות ומשוללות כל תוכן מוסרי. האגודה צריכה להתחשב עם הצד הטכני של הבמה אשר ברשותה. אין ביפו תיאטרון, יש רק במות פרימיטיביות בבתי־קפה, ואין הן ניתנות את האפשרות להציג דבר, שדורש מספר יותר גדול של משחקים או איזו תפאורות*) מיוחדות. התפאורות שנמצאות ביפו עניות עד מאד, ולהוציא הרבה כסף על התפאורות אין האגודה יכולה, ועל כן אינה יכולה גם להציג מחזות שדורשים הפאורה פחות או יותר עשירה. האגודה צריכה להתחשב תמיד גם עם מושגי הקהל

---

*) לדיקורציה קורין בארץ־ישראל „תפאורה".

והבנתו. אי־אפשר להציג מחזות שהם מוזרים להקהל או בלתי מתאימים למושגיו הספרותיים והאסטטיים, המגבלים עדיין. כל התנאים האלה אוסרים את ידי המשחקים, אבל האגודה יודעת כבר להסתגל אל תנאי המקום, ויחד עם זה מרגשת במעשיה גם התקדמות שאינה פוסקת. בגדול כחות המשחקים מתרחב גם הרפרטואר של הבמה והם נגשים כבר להציג מחזות שלא נועזו להציג אותם קודם, ויש אשר המחזות הללו מוצגים באופן לא רע. לאט לאט משתבחים גם המכשירים הנחוצים למשחק. חלק ידוע מן ההכנסה מוצאת האגודה להשבחת התפאורה, לתפירת בגדים ולהכנת כלים שונים הדרושים לתיאטרון. כמובן, יהיה מורגש עוד זמן רב חסרון בנין הנועד לתיאטרון. אבל עוד מעט ויבוא שנוי חלקי לטובה גם בנוגע לזה. עכשו משחקים בבתי־קפה שבמותיהם אינן מסוגלות להצגת מחזות, אבל בקרוב אפשר יהיה להציג לפעמים מחזות גם בגמנסיון, שבונה אולם גדול עם במה. ביפו עושים הכנות גם לבנין בית עם, שודאי תהיה לו במה אשר תבנה בהתאמה לדרישות „הבמה העברית". כמובן, לא יספיק גם זה, משום שכבר נרגש הצורך ביפו, לפי התפתחות הקהל ולפי התפתחות הבמה, בבנין מיוחד המיועד לתיאטרון.

תיאטרון עברי ביפו — זהו עוד דבר מוזר. אבל לפני איזו שנים היתה מוזרה גם המחשבה על דבר גמנסיון עברי או טכניקום עברי. אנחנו רואים, שבעבודתנו הרוחנית בארץ־ישראל הולכים אנחנו ומתקדמים במהירות יותר גדולה משקווינו. ואם מתפתח הצורך בתיאטרון והקהל מכיר את ערכו הגדול, סוף סוף יברא תיאטרון. כל התנאים הדרושים לבריאתו הולכים ונגולים ומכשירים את הקרקע למוסד גדול לאמנות עברית, שיהיה לתפארת ולכח קולטורי חדש בחיי עמנו.

„הבמה העברית" עשתה גם את הצעד הראשון להגשים את המחשבה על דבר בנין תיאטרון. היא החליטה לשים מס מיוחד על כל הכרטיסים שנמכרים לנשפים העבריים לטובת בנין תיאטרון. האמון אל אגודת „הבמה העברית" וגם המטרה היקרה לכל הקהל גרמו שהמס הזה נתקבל ברצון. ולא רק ביפו. אלא בכל מקום בארץ ישראל כשמציגים מחזה או עורכים קונצרט או איזה נשף מדביקים אל הכרטיסים את הבולים לטובת בנין תיאטרון שהוציאה „הבמה העברית". וכל נשף ונשף מכניס סכום קטן לבנין תיאטרון.

קטן עוד הסכום שנאסף מן הבולים הללו לבנין תיאטרון. וכל הדבר הזה יכול לעורר ברגע הראשון רק צחוק, כפנטסיה של ילד שבונה מכונות ונושר גשרים מקסמין שבידו. ואולם הילד יגדל ואפשר שיהיה באמת מהנדס ויבנה מכונית ממש ויגשור גשרים ממש להנאתו והנאת העולם. ילדה היא עדיין גם „הבמה העברית" ועדיין היא משתעשעת בתיאטרון, אולם היא תגדל ותבנה תיאטרון אמתי שיהיה היכל לאמנות העברית.

כשרונות המשחקים שלנו אינם רפוים ביותר. כמובן, אי אפשר לבוא על החובבים בתביעות כאותן שאנו תובעים מאת משחקים אמנים רגילים. אבל בכלל אינה גרועה הבמה העברית ביפו מבמת משחקים באיזו עיר בינונית. אם חסרות כאן הבקיאות וההכנה הדרושה מן הצד הטכני, יש כאן מסירות יותר גדולה, התלהבות ואהבה, והדברים האלה עוזרים לברוא באולם התרוממות רוח וקשר חי בין הבמה ובין הקהל. מן החובבים הנמצאים ביפו ישנם אחדים בעלי כשרונות, ובהתפתח הבמה יוכלו להקדיש לה את כל כחם. האגודה חושבת גם כן לשלוח איזה חברים לחוץ לארץ להשתלם במשחק.

המחזות שמציגים לפעמים קרובות בבתי הספר בארץ ישראל מראים, שגם בין התלמידים נמצאים בעלי כשרונות הגונים, ושימי במה עברית אמתית בא"י ממשמשים ובאים.

אגודת „חובבי הבמה העברית" יוצרת דבר גדול. היא יוצרת אמנות דרמתית עברית. תמיד היו ויש גם עתה הרבה יהודים אמנים דרמתיים, אבל אין עוד אמנות דרמתית עברית; אין לה עוד עבר, ואין לה עוד טרדיציות. „הבמה העברית" ביפו יוצרת היסטוריה, היא עובדת בהוה עבודת הכנה למטרה גבוהה שתתקים בעתיד.

י. ל.

II.

יְדִיעוֹת קְצָרוֹת.

— ביפו קרה מקרה רצח ונקמה, המתאים למנהגי הארץ ושעורר התרגשות גדולה. יהודי ספרדי אחד היה משרת בבית קפה ערבי. היהודי הזה שחק בקלפים עם ערבי עשיר, ומתוך המשחק באו לידי מריבה. הערבי פגע בכבוד היהודי, ויור היהודי בהערבי ויהרג אותו. הערבי ההרוג הוא בן משפחה גדולה ומכובדה, ומשפחתו אמרה לנקום את נקמת דמו. היהודי הספיק להחבא בבית אחד מרעיו הערבים, הפקידות אלצה תיכף את בני משפחת ההרוג לחתום, שהם בעצמם לא ינקמו את נקמת דמו ושימסרו את הדבר למשפט. אבל הם לא שמרו את הבטחתם והעמידו שומרים ברחובות העיר לשמור את צעדי הרוצח. עברו שלשה ימים; היהודי חשב שכבר עברה הסכנה, וישוב הביתה. הערבי שאצלו היה נחבא היהודי מסר את הדבר למשפחת הנרצח, ובאותו לילה התנפלו ארבעים ערבים ממשפחת הנרצח על בית היהודי, שברו את הדלת ודקרו את הרוצח. לפני מותו הספיק עוד היהודי לירות במתנפלים עליו ופצע אותם. הערבים טבלו כנפי בגדיהם בדם היהודי הנהרג ולקקו את דמו, כדין נוקמים נקמת דם. היהודי הוא נתין צרפתי.

— המשרד הארצישראלי עשה את הנסיון הראשון להושיב על אדמת הקרן הלאומית פועלים יהודים. הוא נתן בתנאים נוחים לשבעה פועלים על משך שנה אחת 1300 דונם אדמה אצל החוה „כנרת" ממזרח לירדן. הפועלים מקבלים שכר קטן בעד העבודה, ויחד עם זה חלק ידוע מיבול האדמה. הפועלים מנהלים בעצמם את כל העבודה במשך השנה הזאת. הפועלים הם מן המעולים שבגליל.

— מפני הקור ששרר באיטליה הוטב מצב המסחר של תפוחי זהב בארץ ישראל. בראשית החרף הזה נמכרו תפוחי זהב באנגליה במחיר 4—5 פר' התבה, ועכשו מקבלים בעד תיבה 6—7 פר'. השנה נשלחת מפתח תקוה כמות גדולה של תפוחי זהב לקושטא, והודות לזריזותם של סוכני „הפרדס" מוכרים שם את תפוחי זהב הללו במקחים טובים. בשנה הזאת שולחים היהודים תפוחי זהב בכמות מרובה גם לרוסיה, אף על פי שמס הגבול הנגבה ברוסית גדול מאד—2 רובל לכל תבה.

— „העתיד" החכיר לשש שנים את בית החרשת שלו אשר בחיפה לאנשים פרטיים, כמו שכבר החכיר את בית החרשת שלו אשר בלוד. החוכרים הם ה' לוין שהיה פקיד בבית החרשת, וה' הללס. החוכרים חייבים לשלם בעד שתי השנים הראשונות 25,000 פר', בעד שתי השנים השניות 27,000 פר', ובעד שתי השנים השלישיות 30,000 פר'. להנהלת „העתיד" יש הזכות להשגיח על מצב בית החרשת ויש לה גם הרשות להפסיק את החכירה אחרי כל שתי שנים. דמי החכירה בעד בתי החרשת שבחיפה ובלוד יכניסו ל„עתיד" ערך עשרים אלף פר' בשנה. יש לו „לעתיד" גם ביח"ר טכני, ג"כ בחיפה, ובהנהלתו הוא משתתף יחד עם ה' איצקוביץ.

— לארץ ישראל באו שני רופאי בהמות. אחד מהם הוא ה' סמסונוב שהתישב בחיפה ושקבל משרה קבועה במושבת חדרה, זכרון יעקב ואתליט. בתשלום המשכרת לה' סמסונוב משתתפת גם הנהגת יק"א. רופא הבהמות השני הוא מר וואלד, יהודי גרמני, שקבע לו דירה ביהודה.

— גם בפתח תקוה נסדרו קריאות, ככבל המושבות הגדולות ביהודה. קוראים מנהל בית הספר המקומי ה' מוגרבי והמורה הד"ר מרשק. הראשון קורא חשבון וטבע, והשני—דברי ימי ישראל. שפת הקריאות היא העברית, הקריאות נסדרו ע"י אגודת הצעירים „תחיה".

— ה׳ אייזנשטיין, מורה לציור בגמנסיון ביפו, נאסר מפני שהביא אתו בבואו ליפו רובים. הוא נאסר בירושלים עד שיתברר משפטו.

— ביפו אומרים לבנות בית עם. נסדרה רשימה גדולה של אנשים המסכימים לשלם תשלום תמידי לצורך בנין הבית. מלבד האנשים הפרטיים ישתתפו בדבר הזה בית הספרים, ועד העיר, הבמה העברית וגם אגודות אחרות הנמצאות ביפו. ביפו מורגש צורך גדול בבית עם. ביחוד מרגישים את הצורך הזה האנשים החדשים שבאים ליפו. ביפו אין מקום שאפשר יהיה שם להפגש, להתאסף ולבלות את הזמן, ורק בית עם יכול להיות המקום המתאים לכך.

מִכְתָּבִים מִטּוּרְקִיָּה.

סלוניקי.

עוד לא הספיקה עירנו להשקט מן המהומה שקמה לרגלי בחירת „ועד הקהלה“, והנה נתעוררה ברעש השאלה ע״ד בחירות „למועצת העיר“. ונלחמות המפלגות השונות אשה ברעותה, כנהוג, וכל אחת מגינה על הקנדידט שלה ומשתדלת להסיר את לב הבוחרים מעל הקנדידט של מתנגדיה. אם תארך המלחמה הזאת יש לשער כי תכזב תקותנו לראות במועצת העיר שלשה נבחרים יהודים. מה שאפשר היה להשיג בלי עמל רב, אילו ידעו היהודים שבסלוניקי להתאחד ולחדול מריב מפלגות. ועל זה בודאי יש להצטער!

— — —

כראש השאלות המנסרות בקהלתנו עומדת שאלת החנוך היהודי. בעירנו אנו מוצאים שלשה סוגים של „מחנכים“, העוסקים בחנוך בנינו. בתי־הספר מיסודה של חכי״ח דואגים רק לחנוך הכללי וממעטים מאד בלמודים העבריים; ה„חדרים“ מן הטפוס הישן, אף־על־פי שמרבים בהם בלמודי קדש, עומדים במדרגה שפלה מאד, והתלמידים יוצאים משם בורים ועמי־הארץ. ורק מוסד חנוכי אחד יש בעירנו, הוא בית הת״ת הגדול, שמתחנכים בו כאלף ושלש מאות תלמידים, ההולך ומתפתח ומבקש את הדרך לספק לדור הצעיר ידיעות כלליות ועבריות הנחוצות בזמננו. ואולם בבית אולפנא זה שוררת לע״ע ערבוביה בסדרי־הלמודים ובשיטת הלמוד. על הדבר הזה דנו באספה כללית שהיתה בימים האלה. נשמעו דעות, כי ראוי למסור את עניני הת״ת לחברה מיוחדה. אך לבסוף החלט להשאיר את המוסד החשוב הזה בידי הקהלה, והחכם־בשי רבי יעקב מאיר קבל על עצמו להשגיח עליו ולהפקיד מנהל הרוץ, שיביא בו את הסדרים הנחוצים.

— — —

כבר הזכרתי במכתבי הקודמים, כי בעת האחרונה רבו בעתונים הלאומיים שלנו התלונות על „האליאנס“, הנוהגת להרחיק את הלמודים העבריים מבתי־הספר הנתמכים על ידה.

בנידון זה מענין הוא המאמר של העתון „אבינור“, שאת תמציתו אני מביא בזה:

„שבעה בתי־ספר יש לה ל„האליאנס“ בסלוניקי: שנים לנערים, שלשה לנערות, גן־ילדים אחד ובי״ס אחד למלאכה. הקהלה קוצבת מקופתה בעד בתי־הספר האלה שלשה אלפים פרנק, ולשכת „האליאנס“—ששה אלפים. יתר הכסף מתקבל מתשלומי שכר־למוד. הבודג׳ט של בתי־הספר האלה עולה לסכום של מ״ה אלף פר׳. בשנה זו עלה הדיפיציט לסך שבעה עשר אלף פר׳ עמדה האליאנס“ והודיעה, כי יותר משלשת אלפים פר׳ לא תתן, ורק אחרי השתדלות מרובה הסכימה להוסיף עד עשרת אלפים. הנה כי כן מגיעה התמיכה של „האליאנס“ לבתי־הספר ל ח ל ק ה ע ש י ר י מכל הבודג׳ט. האמנם סיוע זה נותן ל„האליאנס“ את הזכות לכנות לבית הספר ועד מנהל ברוחה, מבלי שאל בעצת הקהלה? אם היתה רגילה „האליאנס“ לעשות כן בשנים הקודמות, בעת שהספיקה את השליש או גם את החצי מן הבודג׳ט של בתי־הספר, אז היינו מוכרחים לשתוק, אבל עכשו כשהקהלה היהודית בסלוניקי מקבלת מאת „האליאנס“ רק תמיכה קטנה לטובת בתי־הספר, דין הוא שתהי לה רשות לקבוע שם סדרי־למוד, המתאים לדרישות הרוב הגדול של התושבים ולצרכיהם“.

במאמר זה של ה„אבינור“ הובעה דעת החלק היותר חשוב של הקהלה הסלוניקית, ויש לקוות איפוא, כי הדברים יעשו רושם.—

— — —

הקלוב „בני ציון“ משתדל להפיץ את דעת הציונות בקרב השדרות הרחבות של ההמונים. בימים האלה הדפיס בחוברת מיוחדה את הדו״ח של מר דוד פ ל ו ר נ ט י ן ע״ד הקונגרס התשיעי. החוברת הזאת מתפשטת בין הקהל. גם החלט לחלק מספר גדול ממנה בחנם.

באולם הקלוב נשמעות מזמן לזמן דרשות מצוינות ע״ד הציונות, וקהל רב בא תמיד לשמוע את הנאומים.—

— — —

התעמולה בין היהודים לנדב סכומי כסף לטובת הצי העותומני עושה פרי. אחינו מרבים להביא נדבותיהם. אך מפני שהסכומים שלהם נבללים בתוך נדבות יתר עמי הארץ, לכן אין רישומם ניכר. דבר זה העיר את העתון „לא נאסיאן“ לפנות אל היהודים בהצעה, כי יבנו על חשבונם אנית־מלחמה מיוחדה, שתהי נקראת בשם „ישראל“, וינדבו איתה לצי העותומני.

והעתון מרבה לחלום ע״ד ערך המפעל הזה, עד כמה תועיל ה„טורפידה“ המכונה בשם „ישראל“ להגדיל את שם עמנו בכל העולם.

יהושע קנטורוביץ.

Gamma.

הָעִתּוֹנוּת הַיְהוּדִית בְּאַמֵּרִיקָה.

III.

„אידישעס טאגעבלאט“.

בחדש פברואר חוגג העתון הזה „ברוב פאר והדר“, כמנהג אמיריקה, את חג הצי־הייבל לקיומו. כבר עברו עליו עשרים וחמש שנה, ובמשך הזמן הזה גדל ויעצם מאד; ומעתון קטן שהיה פונה לחוג צר של קוראים חצי־משכילים, שהיה נערך בידי איש אחד, בעזרת סופרים, שצפו לקבל שכר עבודתם בעולם הבא, והרידקציה שלו היתה קבועה בעלית קיר קטנה— נהפך עתה לעתון שיש לו השפעה מרובה על קהל גדול של יהודים העומדים מחוץ למפלגה; התופס בית גדול והדור באחד הרחובות הגדולים, המפרנס מערכה שלמה של סופרים קבועים, צבא רב של משרתים ופקידים, חיל גדול של נושאי־עתונים וכ״ו וכ״ו.

אין זה מעניני לספר כאן את דברי ימי העתון הזה ואת קורותיו, את השתלשלותו; המקרים שהכשירו את התפתחותו וגידולו עד שעלה לאיתה המדרגה, שעליה הוא עומד היום.

בשעה שקראתי בעתון זה פעם ראשונה, ככר היה לנגד עיני גליון גדול „כפול שמונה“, העושה רושם משונה על הקורא הבא מעבר לים במדת ארכו ורחבו בלבד. הוא מתפאר תמיד באריכות ימיו וקורא לעצמו בשם „זקן העתונים באמיריקה“. ויותר שאתה קורא בעתון הזה ורואה את השיבה החופפת עליו ושומע את דבריו המיושבים, מקנן בלבך הרעיון, כי עתון זה לא היה צעיר מימיו, כי נולד זקן, כי רק ב„זקנתו“ צפון סוד קיומו...

בשעה שהעתון הזה רוצה לבטל דעת מתנגדיו הוא רגיל להשתמש בשם־הגנאי „אינגלעך“. ונפלא הדבר, כי העוזרים הצעירים, כיון שהם נכנסים לעתון זה, זקנה קופצת עליהם...

ה„אידישעס טאגעבלאט“ אין לו עתה עורך שמטביע את חותמו עליו, אלא הוא מתנהל על פי שיטה קבועה, שנוצרה בידי ש ר ה׳ ז א ה ן, מיסד העתון, שיטה שעלתה יפה באמיריקה והצליחה אולי יותר משקיה המו״ל הראשון. עיקרה של שיטה זו הוא — ה ש ט י ר ה ע ל ה י ש ן ו ה מ ק ו ב ל. היורשים של ש ר ה׳ ז א ה ן, שבידם נמצא העתון כעת, אינם „משברים“ כל

עיקר. גם כל העוזרים הקבועים כופרים, פחות או יותר, באותן האמונות והדעות, שהעתון נלחם בערן. אך הם הולכים בדרך אותו הכהן האיצטגנין שאמר: בשעה שאני לובש את בגדי כהונתי, אני מסיח דעתי ממערכית הכוכבים בשמים...

בעת האחרונה דוגל העתון הזה בשם הלאומיות ונוטה לפעמים גם אל הציונות. אך שני המושגים האלה לובשים על עמודי „הטאגעבלאט" צורה של רעיונות שטחיים, שאין בהם לא יופי ולא אומץ, אלא דברי מליצה שאינם מעלים ואינם מורידים ושאפשר לדרוש בהם פנים לכאן ולכאן, מפני שאינם אומרים כלום.

אפיו המיוחד של העתון הזה הוא — המאמר, זו היצירה הספרותית הידועה לנו כל כך מן העבר הקרוב לנו. אם תסירו מן „הטאגעבלאט" את החלק האינפורמציוני, הטביע בחותם אמריקה, אז יהי לפניכם תרגום ז'רגוני של „המליץ" בשנות הירידה שלו.

ואולם צריך להורות על האמת, כי אותו קהל הקוראים, שאליהם פונה ה„טאגעבלאט", אינו מבין לשון אחרת וסגנון אחר, חלק גדול מן הקהל הזה היה בארץ־מולדתו מקוראי „המליץ" ו„הצפירה", ורק באמיריקה, „בארץ ממשלת החיטים", הרי מוכרחים הם לקרא ז'רגון. ולכן מבקשים הם בעתון זה אותו החומר ואותה הצורה שהורגלו בהם. עד השנה האחרונה היה ה„טאגעבלאט" נוהג לתת בכל ערב־שבת „מכתמים" בלשון־הקודש (מעניני השבוע) מאת גרשן ראזענצווייג (בעל „מסכת אמיריקה"), שהיו חביבים על הקוראים הזוכרים עדיין גירסא דינקותא.

ה„אידישעס טאגעבלאט" מכנה את עצמו בשם „עתון של כל ישראל". העתונים של המפלגות היהודיות דורשים את השם הזה לגנאי, מפני שזה מעיד, לפי דבריהם, על חיסר מהלך קבוע. ואולם באמת מתכוין השם הזה רק להביע, כי אין העתון משועבד אל מפלגה אחת, אלא משמש כלי־מבטא לאלה העומדים מחוץ למפלגות.

אין בידי מספרים שעל פיהם אפשר יהיה לעמור על מהותו של הקהל הקורא את „הטאגעבלאט". אך על פי התבוננות מרובה, והעיקר, על פי תוכן הדברים הבאים יום יום בעתון, (מפני שהמו"ל הוא בקי מאין כמוהו בטעם הקוראים) אפשר להכיר את טיבו של הקורא התדירי של ה„טאגעבלאט".

הרוב הגדול של קהל הקוראים שלו הוא מבין „הירוקים". בין מאלה שנכנסו אל הארץ זה לא כבר ומוצאים בעתון זה מורה־דרך המדבר בלשונם, בין מאלה שכבר יושבים באמיריקה עשרות שנים, אך ברוחם ובמנהגיהם עדיין „ירוקים" הם לכל דבר.

חלק אחד מן הקוראים האלה היו בארץ־מולדתם „משכילים" למחצה או לשליש, ולהם ולכבודם מכין העתון את המאמרים הנמלצים, „המדברים בלשון פיוטית", על אדות „עם עולם", „נצח ישראל", „גאולה" ועוד ועוד.

והחלק השני למד לקרא בעתון רק לאחר שבא למרינת קולומבוס, והעיקר לו — „החדשות". אך קימעא קימעא התרגל גם בדברי „כפרות" והיה לקורא ותיק של רומנים, המלהיבים את הדמיון ומביאים לעולמות אחרים. ברם זכור לטוב מר מ. זייפרט המספיק ל„הטאגעבלאט" רומנים ארוכים ומסובכים.

ויש בין הקוראים רבים, שכבר למדו לקרא בעתון אנגלי, המלא וגדוש יותר „בחדשות", אך ה„טאגעבלאט" הוא המזון הרוחני לנשמתם היהודית. מלבד אותם הענינים המיוחדים לעולם היהודים שאין הקורא הזה מוצא אותם בעתונים הכלליים, חביב עליו „החדוד היהודי", „הפסוק העברי", „השיחה היהודית" — ואת אלה הוא מוצא ב„טאגעבלאט".

כבר הזכרתי, כי בכלל היה העתון היהודי באמיריקה המקור היחידי המפרנס את נשמת קוראו. תנאי החיים בארץ המעשית הזאת אינם מספיקים לאדם בינוני את היכלת ואת הכושר להפנות לבו לספרים. ביחוד הדברים אמורים בנוגע אל קהל הקוראים את ה„טאגעבלאט".

הקהל הגדול הזה היו לו בארץ מולדתו „תביעות רוחניות". האנשים האלה הם הם שיסדו בעירים ובעירותיהם חברות „משניות", חברות „עין יעקב", חברות „מנורת המאור"; האנשים האלה, ברובם הגדול, היו מרגישים צורך תמידי בענינים רוחניים, והיו משתדלים, כל אחד על פי דרכו, לספק את הצורך הזה. משבאו לאמיריקה נסתמו לפניהם מעינות הרוחניות, ומעט מעט נתמעט הצמאון, עד שאפשר לשבור אותו גם במימי ה„טאגעבלאט"...

בעתון זה אין אתם מוצאים אישיות ספרותית הגונה. גם הטובים שבעוזרים הם בינינים, ויש שנדמה לך, כאילו משתדלים הם לכפוף את קומתם הרוחנית, כדי שלא להתרומם טפח אחד למעלה ממדת הקהל...

העמוד הספרותי שעליו נשען ה„טאגעבלאט" הוא הפוליטוניסט מר תשר"ק (י. זעווין). בחוגי מוקיריו מכנים אותו בשם „שלום עליכם" האמריקאי (כשם שבמקומותינו רגילים להשיא לכל סופר יהודי שם מפורסם לועזי, כך נוהגין מעבר־לים לקרא לסופר דהתם בשם סופר יהודי דהכא). כמובן, אין השואה זו אלא שטות, שאין כדאי לטפל בה. ואילם אין ספק, שאוירא דאמריקא לא החכים את הסופר הזה, שהולך ונעשה באנאלי יותר ויותר.

למדרגה קיצונה של באנאליות הגיע המלומד והפייטן של ה„טאגעבלאט" הוא ד„פרופיסור" זליקוביץ המכונה „סבבטיון". קשה לתאר חיסר־טעם יותר מן המאמרים והשירים היוצאים מעטו של סופר זה, שלפנים ידע לכתב בלשון בני אדם.

והפלא היותר גדול הוא, כי דוקא מאמרים, שירים ופוליטינים כאלה מוצאים חן בעיני קוראי העתון והם כרוכים אחריהם.

במערכת „הטאגעבלאט" יושב ישיבת קבע מורה־הוראה, העונה בכתב על ה„שאלות" של הקוראים בעניני יהדות... קורא הייתי את ה„שאלות־ותשובות" הללו. ריבן — בעניני „לוח" „ויאהרצייט". —

בשמירתו על הישן והמקובל מוצא ה„טאגעבלאט" לנחוץ לצאת מזמן לזמן למלחמה עם „המהרסים והמחריבים" שבקרבנו, בזה קושר העתון לראשו כתר של „מגין על היהדות". הדור הישן, רוב מנין ורוב בנין של קהל קוראיו רואה בו „לוחם את מלחמותיו", אף על פי שהוא עצמו אינו זקוק כלל לדברים אלה. ואולם על הדור הצעיר אין העתון משפיע אפילו במשהו. ולא עוד אלא שלפעמים הוא מנחיל במלחמתו נצחון לאויביו... כדבר הזה קרה באותם הימים, שבתיאטרון היהודי בניו־יורק העלו את המחזה המפורסם של שלום אש „אל נקמות". אז יצא ה„טאגעבלאט" במאמרי חירוף וגדוף כלפי אש ויצירתו. והמאמרים האלה הועילו הרבה לפרסם את החזיון ואת מחברו, עד שהתיאטרון היה תמיד מלא מפה לפה.

ביחוד היה עתון זה חושב „למלחמת מצוה" את ההתנפלות על ה„פארווערטס". אך בשנים האחרונות יוצא ה„טאגעבלאט" עליו למלחמה לעתים רחוקות מאד. אפשר שכבר נתיאש להחזיר

למוטב את „הערה הרעה" הזאת; ואפשר כי הפוליטיקה העתונאית אינה מוצאת לגופה דבר יפה ומועיל יותר מן השתיקה. בכל אופן אין „מצב השלום" מעיד חס־ושלום על התקרבות בין שני המחנות שנלחמו זה עם זה שנים רבות.

הבקיאים בעניני „המרינה היהודית", בניו־יורק אומרים, כי „שלום" זה הוא סימן מובהק, ששני העתונים באו לכלל הכרה, כי לא זה ולא זה עתיד לכבוש את העולם היהודי כלו, אלא כל אחד מהם יהיה שליט בחלק מוגבל של עולם זה בתחומין קבועים. ולכן הם מתאמצים רק לבצר את „גבולות ממלכתם", מבלי הוציא כחות להרחיב אותם.

הרבה אמת יש בדברים הללו, ביחוד במה שנוגע אל ה„טאגעבלאט". ה„פארווערטס", למרות כל המכשולים העומדים על דרכו, עוסק בהרחבת הגבולין שלו, וזה מוכיח עליו, כי מכיר הוא יותר את מקומו וזמני והוא רואה גם את הנולד...

ברוסיה.

(השבוע).

באופן רשמי הותרה הישיבה במוסקבה ליהודים הסוחרים ממדרגה ראשונה, שהתגוררו שם שלא ברשות. היתר זה בא מתחלה באופן פרטי, ועכשו נתפרסם באוסף החוקים. הנחה זו באה, משום שסכנה היתה צפויה ע"י גרוש היהודים „להמחזור המסחרי" של מוסקבה.

כיוצא בזה הותר, מפני חשש הפסד ממון, ליהודים הסוחרים ממדרגה ראשונה ושניה לבוא לקיוב אל ימי „היריד" של „קרישצינה" ולימי „היריד" שבקיין, וכן הותר ליהודים בכלל לבוא אל העיר בימי השוק לצורך מסחר, בתנאי שלא ישהו שם אף רגע לאחר כלות רגל מן השוק. ולפי שהתקבלו השתדלויות בנידון זה גם מיתר הערים שמחוץ לתחום, בכלל זה גם מהרקוב, מצא המיניסטריון למסחר לנכון לערוך הצעת־חוק שעל־פיה רשאים היהודים לבוא תמיד לימי השוק אל הערים שמחוץ לתחום על מנת לעסוק שם במשא־ומתן.

הגרושים התחילו. מיום הראשון לינואר עד היום נמשך המשא־ומתן בדבר היהודים הבוכרים, הוגשו בקשות והשתדלויות, וסוף־סוף הותרה הישיבה ליהודים רק במקומות ששם „התפתחה החרושת על ידי היהודים ויציאתם תגרום נזק.

לא כן בחבל סור־דריה. מפטרבורג נשלחה פקודה טלגרפית לראש החבל לגרש תכף ובלי אחור את כל היהודים הבוכרים, המתגוררים שם.

בסמולנסק התחילה הפוליציה מגרשת את כל רופאי השינים היהודים, שאינם עוסקים במלאכתם.

מהכפרים שבמחוז ווירחנידניפרובסק, פלך יקטרינוסלב, מגרשים את היהודים, שהתישבו שם זה כבר.

וביאלטה הראה דומברזה את כחו ויכלתו. הוא צוה על פקידיו לסבב על כל בתי היהודים ולבדוק את תעודות הישיבה שלהם, ואחרי הבדיקה פקד לגרש משפחות רבות של יהודים, שאבותיהן היו רשומים בתור אומנים ועסקי במסחר. ובדבר אחד הצטיין דומברזה על כל חבריו: אחדות מהמשפחות היהודיות העומדות להגרש אמרו לתת את יהדותן במחיר הישיבה ביאלטה. אך דומברזה הודיע, כי גם המרה לא תועיל להן, מתוך שהיא באה לשם זכות הישיבה ולא מאהבת הנוצריות...

דומת־הממלכה השלישית, שחברי הרוב שלה בארו לא אחת, כי בשאלת השכלת היהודים יהיו תמיד נוטים לזכות, הראו עכשו בפועל, עד כמה יש לתת אמון בדבריהם: בישיבת הועדה של הדומה להשכלת העם החלט ברוב של שלש דעות, כי המורים בכל בתי־הספר, גם באלה שיש בהם תלמידים מבני עמים שונים, צריכים להיות דוקא פרבוסלבים. רק בבתי־הספר המיוחדים לעמי־הנכר אפשר להתיר, התמנות מורים בני דתות אחרות.

ואם זו היא הנטיה השוררת בתוך בית־המחוקקים הרוסי, היש להתפלא, אם פקידי המיניסטריון להשכלה, הרחיקו ללכת במקצוע זה של הגבלות.

הנה מודיעים מקיוב, שבערים רבות של החבל הדרומי־מערבי התחילו הדירקטורים של בתי־הספר הבינונים מדקדקים בכל חמר בצירקולר הישן של המיניסטר דיליאנוב—אותו הצירקולר שזה שנים הרבה כבר נשכח — ואסרו על התלמידים הנוצרים לקחת להם מורים יהודים אפילו לבתיהם, כדי לחזור אתם על השעורים. וליתר חיזוק מאיימים הדירקטורים על התלמידים, שאם יקחו להם מורים יהודים, יגורשו מבתי־הספר.

להיהדות האורתודוכסית ברוסיה אבדו בימים האחרונים אחדים מגדוליה. במשך זמן מועט פטרו גדולי הרבנים והאדמורי"ם בהרב הקובנאי, הרב הסלובודקי, ר' אליעזר גורדון הטילשי, האדמו"ר מאלכסנדריה. והנה אבדה חדשה גדולה: נפטר האדמו"ר מסוחצוב, שהיה ידוע ומפורסם לא רק בקרב חסידיו, כי אם בכ.ולם התורנים.

זה היה „רבי" מיוחד במינו: הוא נתן דין קדימה ל„הנגלה" ולא בכר עליו את „הנסתר". בקי נפלא היה בכל חדרי התורה הנגלית, לא פסק פומיה מגירסא ואת רובי תורתו השמיע באזני קהל חסידיו כרב „מתנגד" גמור. ומשום שהיה ממעט לעסוק בסתרי־תורה, כדרך חבריו האדמורי"ם, לפיכך מעטו מעריציו מקרב ההמון ולהיפך רבו מעריציו בקרב היהודים הלמדנים.

ההלויה של האדמו"ר היתה במעמד המון גדול ורב, עד חמש עשרה אלף איש, להלויה באו גם מן הערים הסמוכות לסוחצוב. תהלוכת־האבל עשתה רושם נמרץ על כל הקהל שבא לחלק להאדמו"ר המנוח את כבודו האחרון.

בציונות.

חגיגת היובל של „בני ציון".

(מאת סופרנו המיוחד).

כח' בפברואר חגגה האגודה „בני ציון" במוסקבה את חג חצי־יובלה. אל החגיגה באו, חוץ מ„בני ציון" המוסקובים ואורחים רבים ממקומות שונים, כעשרים צירים באי־כח אגודות ציוניות שונות ובתוכם הסופר מר לוינסקי, בא־כח ועד חו"צ מאודיסה.

החגיגה התחילה בשעה השתים עשרה בצהרים. אז נאספו חברי „בני ציון" לבית הד"ר צ'לינוב לברכו בתור נשיא האגודה למלאת כ"ה שנים לקיומה. נשא משא זקן החברים הרב מזא"ה ובפנותו אל הד"ר צ'לינוב ברכהו כי יוסיף לעמוד בשורה הראשונה של לוחמינו, הנלחמים בעד חרות העם וגאולת הארץ. אח"כ מסר המברך להד"ר צ'לינוב אדריסה נהדרה מאת חברי „בני ציון". הד"ר צ'לינוב הודה, כשהוא נסער ונרגש על הכבוד שעשו לו חבריו.

בשעה הרביעית אחה"צ נכנסו חברי „בני ציון" לישיבה מיוחדת. כעבור זמן־מה באו גם הדפוטציות לברך את חתני היובל. והד"ר צ'לינוב, פתח את האספה בסקירה ע"ד ערכה וסדר התפתחותה של האגודה. אחריו נאם הרב מזא"ה נאום מצוין לכבוד זכרו של ליליענבלום.

אחרי הנאומים התחילו סדר הברכות והגשת האדריסאות. ראשונה הגיש מר רסקין אדריסה מאת היעד הציוני המקומי, אחריו—מר ארעצקין אדריסה מאת „קדימה". מר סמיליאנסקי המורשה של ועד חו"צ—אדריסה בשם הועד. אחרי כן התחילו הברכות שבעל־פה: מרת כהן בשם „אגודת הנשים העבריות"; מר גינסטלינג—בשם הלשכה הראשית ברוסיה לעניני הקרן הלאומית; מר קיליריך—בשם „עבריה"; מר ווישניאק—בשם הועד המוסקובי לגאולת הארץ; מר גורביץ בעל המעון, שבו נערכה החגיגה. אחר הברכות קרא ההיסטוריון חבר „בני ציון" מר מארעק מתוך כתב־יד את מאמרו החשוב: „חומר לתולדות התיסדות האגודה „בני ציון". כשגמר מר מארעק לקרוא קם הד"ר צ'לינוב והודה להנאספים ולהמברכים.

בתשע שעות בלילה נערך משתה לכל החברים והאורחים. אל המשתה הזה שנערך ע"י חברי האגודה ניידיץ, אלפרין וצירקובר באו כשמונים איש ואשה. הד"ר צ'לינוב פתח את הבנקיט ונתן רשות הדבור למר לוינסקי. אובציות סוערות נערכו לחביב הקהל הזה. הד"ר צירקובר קרא את הטלגרמות ומכתבי הברכה הרבים שנתקבלו מאת המרכז הציוני בווילנה מאת מערכת „הד הזמן" מאת מערכת „הרזסביט". מאת חברים של האגודה ממקומות שונים, מאת סופרים, עסקנים, ציונים וכו'.

רושם מיוחד עשה מכתבו של מר אוסישקין, אחד ממיסדי האגודה,

אחרי ההתנצלות על אי יכלתו, מפני מחלת ירו הקשה, להשתתף בעצמו בחגיגה, מטעים מר אוסישקין במכתבו את חשיבותה והיסטורית של האגודה ואת ערכם של רבים מחבריה להרעיון הציוני וההסתדרות הציונית בכלל. האגודה „בני ציון" שמשה, כותב מר אוסישקין במכתבו, בית ספר להרבה מן העסקנים הציונים היותר חשובים. הוא עצמו, שזכה להיות ממלא מקום הד"ר פינסקר התחיל את עבודתו הציונית ב„בני ציון", וב„בני ציון" התחיל את עבודתו גם הד"ר צ'לינוב. שרבים חושבים אותו לממלא מקומו היותר נכון של הד"ר הירצל וכו'. אחרי הנאומים המצוינים של מר ברגר ושל הפרקליט המושבע מר גוסין (חבר האגודה), שבא ממוהילוב כדי להשתתף בחגיגה, נאם הד"ר צ'לינוב את נאום הסגירה, ובזה תמה החגיגה.

עם נומר „העולם" החמישי קבלו הקוראים את חוזרו של ועד חו"צ באודיסה, בחוזרו זה נותן הועד דין וחשבון של עבודתו הרבה — עבודת הישוב ועבודת האגיטציה לישוב הארץ — שעבד מזמן האספה הכללית האחרונה ועד עתה. חשובה היתה עבודת הועד, ואלמלי היו אמצעיו של הועד יותר מרובים, אלמלי היו הציונים באים לעזרתו בכל מקומות שהם, כי אז היתה גדולה העבודה עוד. אנו מעירים על הדבר הזה את חברינו. שעבודתו הישובית של הועד האודיסאי אין בינה ובין אותה העבודה המעשית בא"י, הנכנסת לחוג פעולות הסתדרותינו, ולא כלום. אפילו אותו הפירוד שקם לרגלי התעמולה שנהל הועד לטובת הבנק האגררי מבלי שחכה להחלטת הקונגרס, הוסר עכשו לגמרי אחרי החלטתו של הקונגרס ליסד בנק זה ואחרי הודעתו של הועד בחוזר הנ"ל, שאין הוא בונה לו במה לעצמו. ידעו נא חברינו שהשתתפות בעבודת הועד היא אחת מעבודותינו היותר חשובות.

— סוף סוף הוכנסה אל דפרלמנט הטורקי הצעת חוק המכרת בזכות של האישיות המשפטית לקנות נכסי דלא ניידי. הצעה זו אומרת לתת גם את האפשרות לעשות אדמת „מירי" ואדמת „הקדש" (וקוף) לקנין פרטי. בהצעת החוק יש גם הגבלות, שרק חברה עותומנית רשאית לקנות לה נכסי דלא ניידי במדינה; שהחברות רשאות לקנות קרקעות רק באופן כזה שלא יסכלו ע"י כך הכפרים ולא בקרבת מבצרים ותחנות של צבא; שחברות של צדקה אין להן הרשות לרכוש קרקעות וכדומה. ההגבלות הללו קשות הן, כמובן, אבל בדרך כלל תסיר הצעת חוק זו, לאחר שתתקבל מאת הפרלמנט, את המכשולים היותר גדולים מעל דרך הישוב ותכשיר את היכלת לעשות אפותיקה על כל מיני קרקעות.

ועד השוקלים מבריסק דליטא המציא להמרכז דו"ח, של עבודתו הציונית מתשרי תרס"ט עד שבט תר"ע. הננו נותנים בזה קצור החשבון הממוני: נאספו לטובת הקה"ק 535.^{47} רוב'; נגבו בעד שקלים 300.^{50} רוב'; לטובת ההסתדרות (מס מפלגתי, לט' העתונות הטורקית) 334 רוב'; נמכרו מניות הבנקים ע"ס 67.^{15} רוב'; לט' הגמנסיה ביפו 74 רוב'; הגרלת נסיעה לא"י 71 רוב'; לט' משפחת יהודה שטינברג 10.^{50} רוב'; הכנסות ועד השוקלים 322,90 רוב'. את פעולותיו פורט הועד באופן כזה: נערך נשף לאומי בהשתתפות המשוררים פרוג ויפה. שלשה מן החברים נסעו לתגע ערים בשליחותו של המרכז. אחד נסע בשליחות הועד האודיסאי לתשע ערים. הטיף מר ניסנבוים נאם בעיר שתי פעמים, הד"ר תוסיגזון ג"כ שתי פעמים. אחד מן החברים השתתף, עפ"י בקשת המרכז, באספה הפלכית בסדליץ. נערכה אספת אבל לזכרון מנהיגנו הד"ר הרצל. במלאת חצי היובל לאספת קטוביץ נערכה חגיגה בביהכנ"ס. נסדרה הגרלת נסיעה לא"י. נסדרו בחירות צירים להקונגרס התשיעי. — יש להתפלא שועד השוקלים אינו מציין שום עבודה צבורית ולאומית, היוצאת מגדר הציונות הצ"ה. לפי הידוע לנו לוקחים הציונים בבריסק חלק גדול בכל העבודות הצבוריות והלאומיות שבעיר, וראוי היה לועד השוקלים לעמוד בדו"ח שלו גם על הפרט החשוב הזה.

נ. ס.

תָוִים.

תולדות הד"ר שלמה רובין שמת בשבועות האחרונים בשנת השמנה ושמונים לימי חייו בעיר קרקוי הן דומות אל תולדות כל חכמינו מבית המדרש הישן, הוא נולד על ברכי הורים חרדים ואדוקים, למד „בחדר" ובבית המדרש, מלא כרשו ש"ס ופוסקים, החל לשים עין בספרי חקירה, הציץ ונפגע. שם העיר הקטנה בגליציה היא דולינא, וביהמ"ד בדולינא הוא רק אחד, והוא סמוך לבית הכנסת, ומן העיר הקטנה נוסע המשכיל לעיר גדולה ממנה, ושם כבר הוא פוגש חכמים שאוצלים עליו מרוחם. ושמות הערים הגדולות הם: לבוב וברודי. זולת שינויי השמות, הנוסח אחד הוא, המטבע איננה נשתנית. בכל התולדות מהמין הזה נאמר, כי „במעלליו התנכר נער", כי אותות כשרון יוצא מן הכלל נוספו בו כבר בילדותו, וכי אחרי כן, כאשר הרבה ללמוד ש"ס ופוסקים—הגיע להוראה.

אם יש שנוי ניכר בראשית תולדות רובין—השנוי הזה הוא רק התאר המדעי דקטור. רוב המשכילים מהדורות ההם, גם אם הרבו להגות וללמוד ולקרוא, „הרב החכם" יתקרי „דקטור" לא יתקרי. שלמה רובין היה דקטור כדין וכדת. ענין דקטריותו לא נחקר היטב. הוא בקר בבי"ס גבוה לטכניק או למסחר—במשך איזה זמן בהיותו בלבוב. אבל הבקור הזה לא היה קבוע ומסודר. לא התחיל ולא סיים בדרך כבושה ולא הוציא את רובין מכלל לומד־מעצמו. התאר נתן לו מפני הכבוד — בעד חקירותיו על אדות השפעת הרמב"ם על שפינוזה.

מימי נעוריו התחיל אדם זה נודד מעיר לעיר ומארץ לארץ: יש שהיה רואה־חשבון בבתי עשירים, ע"פ רוב היה מורה בבתיהם. מצבו החמרי ומקום מגורו היו משתנים תמיד. נדודים כאלה עשוים לטשטש צורתו של אדם. אבל את זיו האיקונין הרוחני של רובין לא שנו.

פה—כבר אנו מחוץ להנוסח המורגל בתחום תולדותיו העצמיות של רובין. ותולדותיו הן הן—ספריו. רובין כתב ספרים ומאמרים כל ימיו. הוא האריך ימים וגם הרבה לכתוב ספרים. אבטודידקט, בן דור־המעבר, נע ונד רוב ימיו, בלשן - הוא עלול היה לעבור ממקצוע למקצוע ולגנות את כחו בתור „חכם הכולל". זאת לא נראה אצל רובין. אנו רואים את ההפך מזה. הוא היה בעל צורה אחת, וכל עבודתו הספרותית נצטמצמה במקצוע אחד. עסקיו היו כל ימיו בענינים הטרנסצידינטליים, במה שלאחר הטבע.

לשלמה רובין היתה נטיה חזקה גם לשירה ולחזיון. חוץ מדברים שונים ויפים שכתב בימי נעוריו העתיק גם את „אוריאל אקוסטא" של גוצקוב לעברית. אבל גם זה לא נעשה במקרה, אלא שהיה חלק אחיו אחד מחלקי עבודתו המקיפה את כל חייו. חזון גוצקוב משך את לבו, מפני שגוצקוב נתן בחזיון הזה כבוד לאיש הרוח הנלחם לחופש דעותיו, לאיש שאין מנהג אבותיו בידיו, לבן־חורין מוכתר במדות ישרות וטובות. גוצקוב הביע את שאיפתה ומגמת לבה של אשכנז־הצעירה, שבני הדור הישן היו מחרימים אותם ממש כסאנטום, ורובין נגרר גם הוא אחרי הענין הזה לרגל דעותיו הכלליות וגם בתקף נסיונות ימי חייו, מפני שהיה גם הוא בבחינת־מה כאוריאל אקוסטא במבואות האפלות ההם.

וחוץ מזה, כבר עמד אז רובין במגע ודבוק רוחני עם ברוך שפינוזה, תלמידו של אותו אוריאל אשר בו תלה גוצקוב את חזיונו.

אבל לא האריך הד"ר רובין לעסוק בדברי שירה וחזיון. תורת שפינוזה איננה פרוזדור להיכל השירה, ומה שהעסיק והטריד ביותר את מוחו של רובין היה במקצוע המיטאפיזי—יחוסו של האדם לא אל הטבע המוחשי, כי אם אל העולם, אל מקומו של עולם, הדעות אשר הגו בני האדם בדורות שונים ע"ד היחס הזה, הפתרונים השונים ע"ד רזי עולם.

מה הן הדעות והפתרונים האלה? הן הן הדתות. הדתות מודיעות לנו את השקפת העמים, הכתות והדורות השונים על השאלות הנצחיות האלה. את השקפותיהן אלה מגשימות ומבליטות הדתות בשתי צורות. הצורה האחת היא: נוסח ה„אני מאמין" וסדריו, הקונפסיון והאופן השני הוא הפילחן, הקולטוס.

הבנין החיצוני והמוחשי של הדת: החוקים והדתים, הסדרים והתקנות, הצוויים והאזהרות לא העסיקו את רובין מעודו. מפני שלא נכנס לתוך התחום הזה, לא היתה לו גם דריסת הרגל במקצוע. השאלות הנוגעות אל הריפורמא בעדה או כנגדה. הוא עמד רק על העיקר: כיצד אדם מתיחס אל האלהים באמונות ובדעית.

בנוגע אל העיקר הזה העסיק אותו הצד ההיסטורי וההתפתחותי. הדת, בתור שיטה של השקפות על סבת הסבות ועל מה שלמעלה מהטבע ועל מה שמאחרי ההיים, איננה עומדת קפואה על נקודה אחת. הדת ירדה לעולם ע"י נביאים, כלומר ע"י אנשים גבוהים מן העם אשר רוח נשגבה, או „רוח הקדש" היתה שורה עליהם, והם בראו לעצמם השקפות ידועות על הדברים המכוסים, ואת ההשקפות האלו גלו לבני דורם, והם פועלים פעולה גדולה, אם ע"י עילוי אותן התורות שהורו, ע"י עמקן ויפין, אי גם ע"י חייהם הפרטיים שהיו מתאימים אל התורות ההן ומעירים בקרב העם רגשי הערצה וחיבה. ויש גם אשר הדברים שורו פעלו פעולה חזקה, אבל רק על המעטים ולא על הרבים, מפני שהרבים היינו בדעית אחרית, והיו מכים יודרים את הנביאים הרם

ורק אחרי עבור עת רבה קבלו את דבריהם. אבל רב הוא הדרך מתורתו של הנביא והמחוקק עד התורה כפי שמקבל אותה העם. העם הוא מוכשר לקבל את תורתו של הנביא רק כשהיא מתקבלת על לבו, ולמען תתקבל על לבו, צריך להוסיף עליה שמן ולבונה, ויש אשר מן ההכרח הוא לעשות הנחות גדולות לאותן הדעות המורגלות והמתנגדות לה ששלטו בקרב העם קודם־לכן. ויש אשר הדת מצרפת עצמה אחרי כן מן הסיגים הראשונים, ויש גם שאיננה מצרפת עצמה, אלא מוסיפה כלאים, ורק בעל עין בחונה יכול להבחין ולהבדיל בין התבן והבר אשר בה.

באופן זה היה רובין מסתכל בתולדות הדתות. הוא לא היה מתיחס אליהן לא בהסכמה ולא בניגוד. אך היה כותב את תולדותיהן. לא תמצא בספריו שמנסה הוא בעצמו לפתור את חידת הנצח לפי דעתו. קרוב לשער, שהוא היה בתוך תוכו תלמידו של שפינוזה. זה כעשרים שנה הוציא לאור את ס׳ „חקר אלוה", התרגום מה„טראקטאטוס" של שפינוזה. אבל ברוב ספריו אין אנו רואים שום נסיון־עצמי לקבוע שיטה פלוסופית־דתית משל שפינוזה. הוא היה רק חוקר וכותב את קורות הדתות, כמו שכותב קורות שיטות אחרות בלי הודיע את שיטתו שלו בענין שהוא עוסק בו. אין רובין מסיח את דעתו מהנקודה ההיסטורית.

והתכונה הזאת היתה לו תכונה ראשית, והיא: הגזרה־שוה, הקו־המקביל. בענינים הדתיים החיצונים, חוקים ודינים, ההבדלים הם גדולים מאד, אבל בנוגע אל רזי עולם אתה מוצא דוגמה רבה בין דתות שנראות רחוקות זו מזו, בדברי מוסר ותוכחת־אלהים, במילי דאגדתא וכבשוני של עולם אתה מוצא הרבה דברים דומים בין החרטומים והבראמינים, בין הגנוסטיקים והתיאוסופיסטים מהדורות האחרונים, בין הזנדא־בסתיו והזוהר, בין חקירות האסכולסתיקה הנוצרית והשיריאט המושלמני. לא קשה הדבר למצוא את האנאליגיות ואת הקבלות האלה. להפך, קשה הדבר להמלט מהן.

למען הוקיר את ערכו הגדול של רובין אין צריך לעשות זאת ע"י הגזמה והפרזה. הוא לא היה חוקר מקורי. כל מה שכתב במקצוע זה הוא מורכב מתרגומים ולקוטים. הוא היה רק קומפילטור ומעתיק. אי אפשר שיהיה אדם בקי בעצמו בכתב החרטומים וככתב היתדות, שיבין בעצמו את תורות הבראמינים הכתובות בסנסקריט ושיוציא את ידיו ורגליו בחלופי הגרסאות ושבושי הנוסחאות של בירוס הכשדי. לפי מצב המדע בדורנו, יכול אדם להיות מומחה רק לאחד מהרבה מקצעות הללו. כל איש שיחפץ באמת לעמוד על בוריו של „מסתרי הגוים הקדמונים" ושל „מנחם הבבלי" צריך לעסוק בכל מקצוע ומקצוע לבדו, ואז יראה, כי ודאות של חכם זה הם ספקות לגבי חכם אחר, ושרובין סמך על העתקות ידועות והשערות ידועות שמקצתן מוטלות בספק, מקצתן הולכות ומתבררות עוד יותר ומקצתן עברו ובטלו מן העולם המדעי. אגיפטולוגיה צריך ללמוד אצל מאספירו, אשור־לוגיה אצל אפפערט. בספרות גדולה יש על כל ענין וענין אשר רובין כתב על אדותיו—ספרים לאלפים מבטלים זה את זה ומסייעים זה לזה. למען ציין בדיוק ובלי התפעלות את תכונתו של רובין צריך לאמר, שהוא היה רק מ ס ב י ר ו מ ת ר ג ם.

אבל בתור מסביר ומתרגם היה רובין סופר גדול. בסגנונו היה מעין הספיר של בהירות, משנתו קב ונקי, ניצוצות של כשרון גדול ניתזין מתחת עטו. אין דבריו מעורבבים, אינם מסובלים בבקיאות מעושה, אינם עקורים ונקורים. הם נקראים בנעימות ובנקל, כל מלה היא על מקומה וכל רעיון הוא ברור.

והוא היה הראשון בשרטוטיו הרוחניים המעמידים את דמות־הדיוקנא ואת קלסתר הפנים שלו בספרותנו באופן מצוין. הוא היה הראשון שהכניס את שפעת הידיעות האלה לתוך ספרותנו, והוא כון יפה את הזמן כשהיו עוד בני עמנו קוראים את הדברים האלה לא במקורם ולא בספריות הגדולות. לפיכך קבע רובין מקצוע כמעט לעצמו. בדור ידוע, במצב ידוע של השכלתנו היה רובין כח פורה. אין ספק שהוא פעל פעולה נמרצת מאד כנגד האדיקות הדתית, אע"פ ואולי ב ש ב י ל שלא יצא להלחם עמה באופן בלתי־אמצעי, רק כמודיע ידיעות. הידיעות האלה עוררו רבים לחקור ולהשכיל. התקופה הפוריה הזאת של רובין היתה רק בימי „השחר". הוא הוסיף לכתוב וכתב וחבר ספרים כל ימיו גם אחרי „השחר". אבל הדברים לא נתפשטו עוד כל כך ולא פעלו עוד כל כך.

ובתור אדם המעלה, מופתי במדותיו הטהורות, בהשכלתו העמוקה, בתור סמל התום והיופי הנפשי, בתור פילוסוף־בחיים היה הד"ר שלמה רובין אחד הצורות היותר מאירות בין צורות סופרינו. הוא היה אציל־הרוח חזק בשמיר וכשיש הטהור.

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים שנתקבלו בהמערכת).

מן „הביבליותיקה הגדולה" הוצאת „תושיה" יצאו הספרים הראשונים:

א) „כל שירי רבי שמואל הנגיד", ערוכים וסדורים ע"י ח י י ם ב ר א ד י.

(ב׳—ג׳).— כל כתבי ד"ר שלמה רובין, ערוכים וסדורים, מוגהים ומתוקנים, עם מאמר ע"ד ערכו של הסופר מאת הד"ר יוסף קלויזנר.—

נתקבלה החוברת הראשונה לש"ז (ינואר) של „השלח", וזה הן עניניה:— הסתדרות הקהלות: משה קליינמן; החטא (רומן): י. א. לובצקי; גימנסיון עברי: א. מ. ליפשיץ; בקרבת האשר (רשימה): אליעזר שטיינמן; סתירה ושלילה: ש"י ב. מכסימובסקי; פרחים (שיר). י. הפטמאן; חורבת אלידו (ציור מחיי הישוב הארצי ישראלי): שלמה צמח; מות התמוז (שיר): שאול טשרניחובסקי; הקונגרס הציוני התשיעי והקונפרנציה העברית (השקפה כללית): ד"ר יוסף קלויזנר; מחשבות ומעשים: רבי קרובי—

ס פ ר ה א ג ד ה (מבחר האגדות שבתלמוד ובמדרשים) סדורות ע"י י. ח. רבניצקי וח. נ. ביאליק.—כרך שלישי, ספר חמישי.—אודיסא, תר"ע.—

ל ק ו ר ו ת ה ק ר א י ם ב ג ל י צ י ה.— מאת ראובן פאהן. תוצאה מיוחדת מן „הקדם" שנה ג׳. ברלין, תר"ע.—

מראשית השנה החדשה התחילה לצאת „ביבליותיקה מוריה", מיטב הספרות לבני הנעורים ולעם. הופיעו כבר שש החוברות הראשונות: א׳) קפיצת הדרך: י. ל. גרדון; ב׳—ג׳) מסעות בנימין השלישי: מנדלי מוכר ספרים ד׳) ציורים ורשימות: י. ל. פרץ; ה׳) יוסלי בן החזן (שלשה ספורים): שלום עליכם; ו׳) מימי הולדות: ח. נ. ביאליק.—

בהוצאת ש. ס ר ב ר ק, ווילנא, יצאו בימים האלה: „געקליבענע שריפטען" מאת בעל מחשבות (ד"ר א. אלישוב), כרך א׳.

העורך־המו"ל: י. ל. גולדברג.

מ א ת ה מ ע ר כ ת: מר א׳ דרויאניב שב מחו"ל, ועל יסוד החלטתה של הועידה החמישית לציוני רוסיה בהמבורג נמסרה לו — מנומר ששי ואילך — עריכת „העולם" —

— גומר „העולם" התשיעי, שיצא בששי לחודש אדר שני (4/17 מ״ץ) יחזיק קרוב לארבעה גליונות דפוס ויהיה מוקדש ברובו לכבוד זכרו של הרמ"ל ליליענבלום ז"ל. בו יבאו מאמרים על אדות המנוח מאת א ח ד ־ ה ע ם, א ו ס י ש ק י ן, ב ן ־ ע ם׳ ש. ד ו ב נ ו ב, ש. נ י ג ר ועוד. מלבד זאת יורפס בו גם מאמרו של המנוח עצמו, שנכתב עוד לפני שש שנים ושהמנוח התיר לפרסמו רק אחר מותו.—(הנומר הזה ימכר גם לאחרים ומחירו עם פורט׳ 15 קופ׳.)

— החותמים לא קבלו את הנומר הששי של „העולם" משום שהוטל עליו איסור מטעם הצנזורה.

Редакторъ Издатель И. Л. Гольдбергъ. Вильна, Типографія Ф. Гарбера, Завальная ул. № [illegible]

מעמק לבנו הרינו מברכים בברכת מז"ט את אחותנו ריזה יפה לכלולתה עם ש"ב אברהם יפה שהיתה בניו-יורק בעשירי לחודש אדר א' ולאו"ב הננו מרימים 3-רו"ב לקופת הפרס שעל שם ליליענבלום אשר על יד הועד לישוב ארץ-ישראל באודיסה.

א. ש. לרנר ורעיתו בדוגיבצי (פוד').

נדפסת תמונה גדולה

של משה ליב ליליענבלום

על ניר היותר טוב. המחיר עם המשלוח רו"כ אחד. המזמינים לא פחות מעשרה אכסמפלרים בבת אחת יקבלו הנחה ,/° 30. הריוח שיצאר ממכירת התמונות מוקדש כלו לקרן-הקימת על שם משה ליב ליליענבלים, שנוסד ע"י הועד לישוב ארץ ישראל שבאודיסה לקביעת פרסים על חבור ספרי למוד וספרי עם בשפת עבר בידיעות הטבע ומשק הכפר ועל הוצאתם בדפוס בשביל בתי הספר והאכרים שבא"י. מבקשים אנו להזדרז בהזמנות.

האדריסה להזמנות:

Д-ру І. Б. Сапиру, Одесса, Ришельевская 66.

ביבליותיקה „מוריה“.

יוצא לאור ספר בכל שבוע.

יצאו לאור ונשלחו לכל החותמים ספר ה'. ציורים ורשימות י. ל. פרץ (ארבעה ספורים).

א) מימי הילדות — ח. נ. ביאליק.

מחיר כל הביבליותיקה (25 ספרים) 3 רובל לחותמים. ולכשאינם חותמים מחיר כל ספר 15 קאפ' בלי המשלוח.

חמשת הספרים הראשונים בכריכה יפה רובל אחד עם המשלוח.

טבלאות בשביל כריכות לחמשת הספרים 20 קאפ' עם המשלות.

Издательство „МОРІЯ“ Одесса.	Verlag „MORIJAH“ Odessa.

בעיר שיקאגא (אמריקה) מתקבלת החתימה על „העולם" אצל „ועד העתונות" של „עבריה". לפנות עפ"י האדריסה:

1427 Sedgwick str. Chicago Ill, S. Seligman.

סוכני „העולם“ בורשוי:

בימה"ם „הצפירה“, נאלעווקי № 33	בימה"ם „השחר“, רימארסקא № 16

פערלאג קדימה ווילנא. № 12

עס איז ארויס פון דרוק א נייע בראשור:

„דער נייענטער ציוניסטען-קאנגרעס אין האמבורג“

(א געגויער בעריכט. ענטהאלט 3 דרוקבויגען. צו דער בראשור וועגען אויך צוגעלעגט די החלטות פון נייגטען קאנגרעס.

פרייז 1 עקזעמפליאר 8 קאפ', מיט פארטא 12 ק.

100 עקזעמפל. — 8 רובל מיט פארטא.

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען:

Вильно И. Л. Гольдбергу.

א רפואה פאר קאנוואלס-ליידענדע. (חולי נופלים), ווי אויך נערוועגשוואכע קען מען בעקומען ביי ה' שלום בארנשטיין, לאדז, לויט אדרעס:

Шулиму Боренштейну, Лодзь, Склодова, 23.

בעשרייבען די קראנקהייט און צולעגען א מארקע אויף אנטווארט.

הוצאת „תושיה“ ורשה.

יצא ונשלח לכל החותמים נומר משולש (ד—ו)

של הביבליותיקה הגדולה

כל כתבי מ. ד. בראנדשטטר

חלק ראשון.

מחירו לבלתי חותמים 1,50 רובל.

—) מקודם יצאו: (—

א) כל שירי ר' שמואל הנגיד, ס"א.

ב ג) כל כתבי ד"ר ש. רובין, ס"ב.

גאון יהודה וירושלים.

מחיר החתימה לשנה 10 רובל, עם המשלות 12 רובל, וכן לחצי ולרבע שנה בערך.

בחו"ל: הוספה של 1 רובל לשנה בעד המשלות.

החותמים מקבלים הנחה על הביבליותיקה העברית (200 ספרים) בתשלומין לשעורין 40 פרוצ' ובבת אחת — 50 פרוצ' מן המחיר הקצוב.

)—(פרוספקט מפורט ישלח חנם לכל דורש)—(

Издательство „ТУШІЯ“, Варшава.

Verlag «TUSCHIJAH», Warschau.

בע"פ: גובוליפקי 7, או במחלקה: נאלעווקי, איוואנאב באזאר 1.

נשלחה להחותמים חוברת א' של „השלח" כרך כ"ב

תוכן הענינים:

א) התהדרות הקהלות. משה קליינבאן.	ו) חורבת אליהו (ציור מחיי הישוב הארץ ישראלי). שלמה צמח.
ב) החטא (רומאן). י. א. לובצקי.	ח) מות-תתמוז (שיר). שאול טשרניחובסקי.
ג) נמנמין עברי. א. ם. ליפשיץ.	ט) הקונגרס הציוני התשיעה והקיפי. רנציה העברית (השקפה כללית). ד"ר יוסף קלוזנר.
ד) בקרבת-האושר (רשימה). אליעזר שטייגמאן.	י) מחשבות ומעשים (XXXV). רבי קרוב.
ה) סתירה ושלילה. ש. ב מכסימובסקי.	
ו) פרחים (שיר). יוסף הפטמאן.	

מתקבלת חתימה לשנת 1010 על

„השלח“ מכתב-עתי חדשי לספרות, למדע ולעניני-החיים.

נוסד בשנת תרנז 1896.

תנאי החתימה ברוסיה ובחוץ-לארץ:

לשנה 6 רובל, לחצי שנה 3 רובל וכפי ערך זה בכסף חוץ-לארץ.

בעד שנוי הכתובת שלשים קופ'. אפשר לשלוח במרקאות.

החותמים מחו"ל צריכים לשלוח לנו, מלבד המחאת הפוסטא, גם מכתב מיוחד, שבו יודיעונו את משלוח הכסף ואת כתבתם המדויקת.

פרוספקטים מפורטים ע"ד הנחות שונות לחותמי „השלח" נשלחים לכל דורש.

הכתובת למשלוח כספים:

M. M. Усышкину. Одесса, Херсонская 46.	Издат. „Axiacaфъ“, Варшав.. почтовый ящикъ № 25.
M. M. Ussyschkin. Odessa (Russl.) Chersonskaja, 46.	Verlag „Achiasaf“, Warschau. Postfach № 25.

הכתובת של המערכת וזהאדמיניסטרציה:

Редакція „ГАШИЛОАХЪ“, Одесса. Почт. ящ. 31

Redaction des „HASCHILOACH“, Odessa (Russland). Postfach 31

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע"פ משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
[illegible]

№ 8.

התֹּכֶן:

1) על המצפה.
   א) לאספת הרבנים.
   ב) שעבוד הדוגמה.
   ג) גלגוליה של שאלה אחת.
   ד) „חוסר ידיעה".
2) לשאלת הלשונות (סוף). — י. גרינבוים.
3) גשר רעוע. „ע"ד התעשיה והאכרית" (סוף). — ז"ם.
4) סקירות ורשמים: ז. ד"ר נתן בירנבוים. — בעל מחשבות.
5) חיי שלמה. ספור המעשה. — מגדלי. מוכ"ס ספרים.
6) מכתבים מארץ-ישראל: ידיעות קצרות.
7) מכתבים מאנגליה (ג). — ב. אשר.
8) ברוסיה. (השבוע)
9) בציונות.
10) תוים. — נ. ס.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ“, Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam“, Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

מאת האדמיניסטרציה של „העולם“.

החותמים מוסיפים להתלונן על כי לא קבלו את הנומר הששי של „העולם“. כנראה, לא שמו לב אל הודעתנו בסוף הנומר השביעי. לפיכך הננו חוזרים ומודיעים שעל הנומר הששי היה איסור מטעם הצנזורה ולא יכלו איפוא החותמים לקבלו.

— הנומר התשיעי, אשר יצא בששי לחודש אדר שני, ויחזיק קרוב לארבעה גליונות דפוס יהיה מוקדש ברובו לזכרו של רמ״ל ליליענבלום. בו יבאו מאמרים מאת אחד־העם, אוסישקין, בן־עמי, דובנוב, ניגר ועוד. וגם יבוא בו מאמר מאת המנוח עצמו, שהתיר לפרסמו רק אחר מותו.

הנומר הזה ימכר גם לאחרים (מחירו עם פורטא 15 קופ׳) והרוצים להזמינו יאבו נא להודיע בדבר, בכדי שנדע למפרע את מספר העקז׳ שעלינו להדפיס.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, כ"ט אדר ראשון, תר"ע.

ВИЛЬНА, 25-го Февраля, 1910 г. № 8 WILNA, 10-ten März, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

לאספת הרבנים.

בשני לחודש מרץ תפתח בפטרבורג אספת הרבנים. בו ביום תתחיל גם העבודה של קומיסית הרבנים. שבעת החברים היושבים בקומיסיה כבר נבחרו ונתאשרו מטעם מיניסטריון־הפנים. ונצחו הרבנים: הקומיסיה היא כולה „מעור אחד" וששה מחבריה—משלהם.

ועוד עתידים הרבנים לנחול נצחון, שלא קוו אליו לפני שנה־שנתים, כשהתחילו מסתדרים, ושלפני עשר שנים, למשל, היה דומה לדיקלא דדהבא ולפילא בקופא דמחטא. שאין מראין לאדם אפילו בחלום...

עכשו הכל מעיד על הנצחון המחכה להרבנים, שהרי ברור הדבר שהשלטון המדיני שוקד על תקנת הרבנות הדתית ברוסיה והוא טורח „להרים את קרנה".

במשך ארבעים־חמשים השנים האחרונות הלכה הרבנות הדתית ברוסיה הלוך ורדת, עד כי קרובה היתה להיות שם שנתרוקן מתוכנו. בראשית תקופת הציונות היתה השעה משחקת להרבנים ברוסיה לרפא את הריסותיהם ולשוב ולתפוס מקום גדול בעולמנו. ואולם הרבנים לא הבינו אז את אשר לפניהם ומחוסר הבנה לא השתמשו בשעת הכושר הזאת. אם הפסידה הציונית ע"י זה שלא נטפלו אליה הרבנים ולא ידעו להבנות מבנינה, — זוהי שאלה אחרת שאין כאן המקום להשיב עליה, הרבנים ודאי הפסידו. ירידת הרבנות לא פסקה דוקא כל זמן שלא פסק זרם הצבוריות החי שוזרם ברחובנו, ושהיה לובש כפעם בפעם צורות מצורות שונות. וכשהגיעה שעת המשבר הגדול, כשהכל נקפא מכח קרתו הגדולה של ח„סיזון המת" ובני אדם התחילו מפשפשים במעשיהם, בודקים את עצמם ואומרים: שמא לא זו היא המדה, שמא החטא גרם, שמא עברנו בצדיה על מקומה של האמת, — המתונים אומרים: שמא, והפזיזים אומרים: ודאי, המתונים שבים לבור את הבר המועט מן התבן המרובה, והפזיזים אוספים את הכל בחדא מחתא ומברכים על התבן כשם שמברכים על הבר, — כשהגיע המשבר הגדול הזה הבינו הפקחים שבהרבנים, שאם לא ישתמשו גם הפעם בשעה המשחקת להם ואבדו — התחילו מסתדרים ועושים את כל האפשר כדי להשיב לעצמם את הכח והעוז אשר אבדו להם. ויפה עשו. כפקחים גמורים אמרו לעצמם: עד שנראה את הרבנות הולכת ומתנונת ונעשית לאבר מדולדל שאינו לא חי ולא מת אלא מיותר, ננסה להבריא את דמה של הרבנות ולעשותה גוף חי מלא לשד שיש בידו להגן על קיומו. הנסיונות הראשונים נעשו: האספות בפולין ובליטא, יסוד „כנסת ישראל", הבאת שלום בין האדמו"רות החסידית והרבנות המתנגדית, שבמשך דורות לא יכלו לדור בכפיפה אחת וכו', וכו'.

קצתם של הנסיונות לא הצליחו. אבל קצתם הצליחו. ביחוד הצליח הנסיון של יסוד הסתדרות „כנסת ישראל". אמנם ההסתדרות עצמה לא היתה בת־קימא, אבל היא שגשרה גשר בין הרבנות הדתית ובין השלטון המדיני. סוף סוף אין היהדות הרוסית Quantité négligeable במובן הפוליטי, והספירות העליונות רגילות, כידוע, להפריז באומדן ערך ההשפעה הפוליטית שיש לה להיהדות ברוסיה. וא"כ אי אפשר לו להשלטון שלא יבקש מעמד לעצמו גם בקרב היהודים, כשם שהוא מבקש לעצמו, ובצדק, מעמד בקרב יתר הלאומים שבמדינה. ומשום שקשה לו להתפשר עם העסקנים הצבוריים הליבירלים שבקרב היהודים הרוסים, משום שכולם חשודים בעיניו,—כמובן, עפ"י טעות,— על הקצוניות, נתן עיניו בהרבנות הדתית, שעל הקצוניות ודאי אינה חשודה. ואם ניטל ממנה בתקופות האחרונות כח השפעתה על היהדות, הרי אפשר ואפשר „להרים את קרנה".

ולפיכך לא הסתפקו הפעם בקריאת קומיסית הרבנים בלבד, אלא נקבעה גם אספה כללית של הרבנים, משום ש„הקומיסיה" כבר נעשתה חולין גמורין, „קומיסיה קזיונית" שלא היה לה תוכן מעולם. וכדי להבדיל בין אספה זו ובין אספות אחרות של יהודים עוסקים בצרכי הצבור נקראה האספה הזאת דוקא לפטרבורג, דוקא באופן רשמי, ונפסקה הלכה למעשה שהוצאות נסיעת הנבחרים וישיבתם בפט"ב מוטלות על הצבור וכו'.

ומה שנכבד ביותר הוא, שהאספה והקומיסיה נקראו לא כדי לדון על עניני הדת היהודית בלבד, שרק הרבנים מומחים להם. אלא כדי לדון גם על ענינים חשובים כאלה, שלאו דוקא רבנים מומחים להם. הנה כן אנו מוצאים בהפרוגרמה של אספת הרבנים, שנתאשרה על ידי מיניסטר הפנים, שורה שלמה של שאלות עקריות וחשובות מאד על דבר הקהלה היהודית, מוסדות הצדקה אשר ליהודים, עניני החנוך, המסים המיוחדים ליהודים, כגון מכס הבשר ומכס הנרות וכרומה. ולא עוד, אלא שלפי דברי סיפרו של ה„היינט" מפטרבורג (נומר 45) לא הוזכרו בכל אותה הפרוגרמה המלים

„קהלה" או „עדה", ובמקומן הוזכר טרמין חדש לגמרי „כנסת" (Приходъ), שבא כנראה, להורות שהעדה היהודית שבכל עיר אינה קהלה חולונית אלא כנסת דתית, שבראשה עומד הכהן־הרב.

שנוי שם זה מביא לידי הרהורים רבים והשערות שונות, אבל ההשערה היותר ודאית היא זו, שמיניסטריון הפנים דעתו נוטה להגדיל את יפוי כחה של הרבנות הדתית ולעשות את השפעתה של זו על הקהלה, — וממילא גם על כל הצבור הישראלי שבמדינה, — מוכרחה.

לא לחנם מעסיקת הפעם אספת הרבנים וקומיסית הרבנים את דעת הקהל שלנו במדה מרובה כל כך: הכל מעיד שהרבנים הדתיים עתידים לשוב מפט"ב מעוטרים עטרת הנצחון ומלאי תקוות לזכיות מרובות.

נחיה ונראה, היאך ינחלו הרבנים את נצחונם ומה תהיינה חובותיהם החדשות...; שהרי אין זכיות בלי חובות.

שלטון הדוגמא.

חבורת הס"ד שבדומת הממלכה קבלה מפולין הרצאה בדבר השאלה של קביעת שלטון עצמי בערי פולין ויחוס השאלה הזאת אל היהודים. כראית היא הרצאה זו, שנשלחה, כנראה, מטעם חבורה של מפלגה ידועה והמדברת בשמם של הפועלים היהודים בפולין, כי יושם אליה לב.

פותחים מחברי ההרצאה בתאור היחסים המקולקלים שבין הפולנים ובין היהודים. מאמתים הם את העובדא, שהאנטישמות נתגברה בתוך הצבור הפולני ושחדרה אפילו לתוך חוגי הפועלים, העומדים עתה תחת השפעתן של המפלגות הבורגניות. ומבארים הם שהניגודים הלאומיים משמשים יסוד לאנטישמות זו: המוני היהודים נתעוררו לחיים לאומיים; היהודים הליטאים עוזרים להפוליטיקה הרוסיפיקטורית ומספרם הולך ומתרבה בפולין; הלחץ הלאומי הלוחץ את פולין גדול מאד והיא גורם שהפולנים אוסרים מלחמה קשה נגד „הליטוואקים" — וכמובן לא כנגד היהודים הפולנים „הכשרים" — כדי לעמוד על נפשם וקיומם הלאומי.

תמונה זו שמתארים מחברי ההרצאה מתאימה בכללה אל המציאות, וידועה היא לנו כבר. ואולם מפליא הדבר מאד, שרוקא מתוך האור זה באים מחברי ההרצאה לידי דעתם הם ע"ד ענין קביעת שלטון עצמי בפולין.

כידוע מגבילה הצעת־החוק ע"ד שלטון עצמי בערי פולין את זכיותיהם האזרחיות והלאומיות של היהודים. היא קובעת את מספר היהודים המשתתפים בפקידות השלטון העירוני באופן מיכני, כנהוג — 5% באותם המקומות, ששם מספר היהודים אינו מגיע למחצית מספר התושבים בכלל, ו־10% באותם המקומות ששם מספר היהודים עולה ליותר ממחצית מכספר התושבים בכלל. ואולם יחד עם זה קובעת הצעת החוק האמורה קוריות לאומיות וגם קוריה יהודית.

מחברי ההרצאה יודעים ומודים שהקוריה היהודית תביא תועלת לא מעטה: היהודים יוזו להם באי־כח משלהם ואפילו אם יתיחסו באדישות לבחירות, העיקר של מלחמת הבחירות לא תהיה עוד השאלה „יהודי או פולני", כשם שהיה הדבר נוהג בשעת הבחירות אל דומת המלכה, ובתוך הקוריה היהודית עצמה תוכל להתפתח מלחמת המפלגות והמעמדות.

לכאורה כל זה כחיב גם את מחברי ההרצאה להסכים לקביעת קוריה יהודית: הקוריה המיוחדה היא הערובה היותר נאמנה, שבשעת הבחירות לא תתלקח התעמולה האנטישמית, ובתוך הקוריה היהודית עצמה הלא תנתן להמפלגות היכלת להלחם בעד דעותיהם והשקפותיהם ובעד השלטון.

ובכל זאת אין מחברי ההרצאה מסכימים לקביעת קוריות. יש דוגמה, דין מפורש שהקוריות הלאומיות אינן אלא תחבולה בורגנית, כדי לטשטש את ההכרה הפרולטרית, ובמקום שיש דין מפורש, הלא ידוע, שהגיון החיים ודרישותיהם אינם משמשים ולא כלום. ולפיכך מבקשים מחברי ההרצאה בשם הפועלים המסודרים, שחבורת הס"ד שבדומה תתנגד בכל תוקף לסעיף זה של קביעת קוריות לאומיות ולא תתן לחזק את הפירוד שבין הפועלים היהודים והבלתי יהודים, הגורם הפסד מרובה ביחוד בשעת התגברות הרגש הלאומי עד כדי היפרטרופיה. ומאמינים הם מחברי ההרצאה שבמשך סיסיות אחדות של השלטונים העירוניים ודאי יחלש האופי הלאומי של מלחמת הבחירות.

זו היא בקשת מחברי ההרצאה וזאת היא אמונתם.

ואם יבא איש ויאמר: אמונה זו אין לה על מה שתסמוך, והא ראיה שבאוסטריה לא החלישו אפילו הבחירות הכלליות את מלחמות הלאומים, ובקשה זו סותרת את כל אותן המסקנות שהמבקשים עצמם הוציאו מתאור המצב שבו נתונים יהודי פולין—לא ישמעו לו אלא ילעגו לו ויאמרו שיש דין מפורש, שצריך לשמור על ההכרה המעמדית תכלית שמירה.

ואנו אין רצוננו כלל להוכיח להמועים את טעותם. בענין זה חשוב הוא צד אחר לגמרי. בכל הטענות של המפלגות היהודיות המתאמרות ללאומיות נגד קוריה יהודית מיוחדת, שנאמרו בשעתן בגליציה ושנאמרות עכשו בפולין, בולטת אי־הבנה, מה בין ערך קוריה מיוחדת לעם היושב בארצו, ובין ערכה של קוריה מיוחדת לעם חסר ארץ. הקוריה הלאומית הריהי משמשת מעין ארץ ליהודים, מאחדת ועושה אותם חטיבה אחת ובוראת בסיס משותף לכל המעמדים והמפלגות, שבלאו הכי היו מתפרדים ונקרעים מעל הגוף. המודה בעיקר הלאומי, הרוצה שתתקים ותתפתח האומה היהודית, צריך בהכרח להודות בחשיבותה של הקוריה היהודית ושהיא ממלאה תפקיד גדול בחיינו הלאומיים. אבל מה נעשה והודאה זו עומדת למעלה מגבול יכלתם השכלית של עבדי הדוגמה והדין המפורש.

חבורת הס"ד שבדומה הסכימה כמובן לכל נימוקי ההרצאה, וכפי שמודיעים תשמש ההרצאה הזאת יסוד להנאומים של חברי החבורה בשעה שתדון הדומה בשאלה זו. ואולם דעה זו שהשמיעו מחברי ההרצאה האמורה אינה מתאימה לדעתם של רוב הפועלים היהודים בפולין. אלו שותקים עדיין, והתחילו מדברים הללו שמודים במקצתו של העיקר הלאומי וכופרים במקצתו. ובטוחים אנחנו שהדברים האלה בלבד יביאו לידי גלוי דעת גם את באי־כחו של העם היהודי בפולין, השואפים לחיים לאומיים, האפשריים בארץ זו, ואינם משועבדים לשום דוגמה, לשום דין מפורש, אלא הם רואים את החיים כמו שהם ולומדים מהם.

גלגוליה של שאלה אחת.

כשתי שנים התגלגלה באחת הלשכות של הקומיסיות הרבות אשר ברומת־הממלכה השלישית שאלה אחת שהכניסו הימנים למיניסטריון־הפנים, — שאלה שדמות אירוניה מרחלת.

השאלה מזכירה את עונו של מיניסטר־הפנים. הוא נכשל לשעה קלה ונשתף עם הזרם ע"י הרוחות „השובבות", רוחות־הדרור, שנשבו עדיין בשנת 1907, בשכל מעשה ליברלי פחות או יותר היה עדיין סחורה העוברת בשוק.

עוד מימי פליבה היה קיים צירקולר, המתיר להפסיק גרוש יהודים עד תום מלחמת רוסיה ויפוניה, המלחמה נגמרה

ועל סטוליפין היה מוטל או לבטל את הצירקולר, או להאריך את יפוי כחו. לבטלו לא רצה. ומפני שעת־החרום ששררה אז במדינה מצא מיניסטר־הפנים שצורך השעה הוא להתיר ליהודים שהתישבו אפילו שלא כדין מחוץ להתחום עד חודש אויגוסט 1906 וסדרו להם בית או בית־מסחר, — להשאר במקומם.

והנה באו הימנים לפני שנתים, בערך, והזכירו למיניסטר־הפנים את „חטאת נעוריו" וישאלו: היאך התיר לעצמו לתת ליהודים הנחה כזו המתנגדת לחוק השורר בדבר תחום המושב?

פעמים רבות היתה השאלה לענין לענות בו לפני כל חברי הקומיסיה הממנה על השאלות, והיו ימים שבהם נדמה, כי סוף־סוף תדחה הקומיסיה את השאלה הזאת, אחרי שלהצירקולר אין עכשו אלא אופי היסטורי, תיאורי, לפי שכמעשה כבר חדל להיות לעינים להשלטונים שבכל מקום ומקום, וסכך היה לסטוליפין לפרסמו, מפני שבפירוש הותנה באותו הסעיף המתיר ליהודים את הישיבה הארעית מחוץ לתחום, כי הרשות להמיניסטריון לתת ארכה ליהודים כפי ראות עיניו.

והנה בדקה עכשו הקומיסיה של הדומה ומצאה, כי אין כל רשות להמיניסטריון להאריך את ההנחה יותר משני ירחים, ואחרי הזמן הזה החובה על המיניסטריון להגלות את היהודים ממקום שבתם. ולפיכך החליטה לשאול את המיניסטריון: על איזה סמך הרחיב את זכות הישיבה של היהודים ומדוע לא בטל את הצירקולר עד כה? ולמה לא השתדל המיניסטריון שישמרו השלטונים המקומיים את החוק בדבר תחום המושב בדיוק גמור ושלא יתנו ליהודים לשבת מחוץ לתחום שלא כדין?

למה נזכרה עכשו הקומיסיה של הדומה בשאלה נשכחה זו ולמה הוציאה אותה עכשו מבית־גנזיה? האם בא שנוי במהלך הפוליטיקה של הממשלה ליהודים? האם התחילו השלטונים למשוך חסד ליהודים ולהתיר להם את הישיבה מחוץ לתחום? הן כל המתבונן למעשי יום יום יודע היטב, כי לא היתה עוד תקופת־גרושים כזו כבימים האלה. השלטונים התחילו לדקדק גם בתגים, ולא רק באותיות ותיבות עצמן. בכל מקום בודקין זכיות הישיבה, פוסלין תעודות שהיו כשרות עשרות בשנים, ועוקרים ממקום שבתם אנשים, שישבו במקומם שנים רבות והקימו שם דורות. פוסלין זכות הישיבה של הבנים הבוגרים, של האומנים, החובשים, רופאי־השנים, בגלל חשד שמא לא עסקי במלאכתם, ומכל־שכן שאין משניחים עכשו „ביחוס" ההתישבות מחוץ לתחום עד חודש אויגוסט 1906, ואותו „צירקולר־העבירה" לא נשאר אלא לזכרון בעלמא ולא יותר. ומה ראו אפוא חברי הרוב להעלות את „הזכרון הטוב" הזה?

יש טעם לדבר; „זריזות" יש כאן.

זה זמן רב שבין עסקני הצביר היהודים בעיר הבירה תלוית ונמשכת השקלא וטריא: אם כדאי וראוי להכנים להדומה הצעה בדבר בטול תחום המושב ולהרגיז לשוא את השחירים ע"י הצעה זו שודאי לא תתקבל, או מוטב שישאר המצב כמו שהוא ושיהיו הדיפוטטים היהודים רק מגינים ולא לוחמים, רק משיבים ולא מעוררים? וסוף־סוף, אחרי שנוסדה „הלשכה" שנבחרה בקובנה החלט באחת מישיבותיה האחרונות להכניס את ההצעה הזאת.

החלטה זו ידועה גם בחוגי הדומה, ולפיכך נזדרזו הימניים לעורר את השאלה האמורה מקברה, בכדי שיהיו הם המתחילים בדבר ולא האופוזיציה ובכדי שתחוה הדומה את דעתה, על־ידי הבאת השאלה, נגד הרחבת תחום המושב, ואז לא יהינו היהודים השואלים להכנים את ההצעה בדבר בטול תחום המושב.

וצריך להודות: הימנים כונו את השעה. עד הנה יראו להביא את הדומה, כלומר את הרוב שלה, לידי נסיון זה. חוששים היו, שמא יתגברו בלב האוקטיבראים היראה כלפי אירופה והחפץ להתהדר בליבירליות ולכן ידחו אותה השאלה הערוכה למיניסטריון־הפנים. אבל עכשו אין להם כל יסוד לפקפק בדבר. יחוסו של הרוב אל היהודים הולך ומתברר באופן הרצוי להם, להימנים. הנה כן, למשל, הראתה לפני שבוע ימים קומיסיה אחרת של הדומה אותות של צרות־עין ביחס ליהודים יותר מן הממשלה עצמה. באקדמיה לרפואה הצבאית היו היהודים מתקבלים במספר שלשה אחוזים. והנה החליטה הקומיסיה לבטל את ההנחה הזאת ולסגור לגמרי את האקדמיה בעד היהודים. והאם יכולים הימנים לפקפק אף רגע, כי הדומה לא תדחה את השאלה בדבר הצירקולר האמור?

וכך נתבשלה אפוא „ההכרה" בתוך חוגי הדומה שראוי לתת סיוע לאותה הפוליטיקה הביורוקרטית הישנה, המתכונת להצר את צעדי היהודים ולהעיק להם בכל מה שאפשר.

„חוסר יג״צ ה״."

בימים האלה היתה בברן אשר בשוויץ אחת מאספות־המחאה הרבות, הנערכות בימים האחרונים במקומות רבים בחוץ־לארץ, למען עורר את דעת־הקהל באירופה על התיחסותה של רוסיה להקונסטיטוציה הפינית.

על־פי רוב עוברות אספות כאלה „בשלום". נואמים נאומים חריפים כנגד רוסיה, מעוררים רחמים על פינלנדיה, וסוף־סוף מתקבלת נוסחת המחאה המבוקשה והאספה נגמרת.

אבל אספה זו היתה בברן, זו העיר שבהאוניברסיטה שלה נמצאים תמיד תלמידים יהודים לאומיים. ולפיכך קרה להאספה „אסון" בלתי־צפוי: סטודנט ציוני מרומניה קם והודיע, שאמנם ראויה פינלנדיה לרחמים, והאספה צריכה למחות כנגד העול הנעשה לנרדפת זו, אלא שיחד עם זה צריכה האספה להביע מחאה גם נגד פינלנדיה עצמה על אשר היא רודפת, כשיש היכולת בידה—את היהודים הנמצאים בארצה...

הצעה זו עשתה רושם, אך לא אותו הרושם שחפץ בה המציע. נמצאו מוחים שמיחו נגד „חוצפה" זו, שבאת והפריעה את ההרמוניה ובטלה את „האידיליה" של מחאה שאין עוררין עליה. ובין „המוחים" האלו היו, כמובן, גם העבדים שלנו, שעולמם יחשך בעדם כשמזכירים במעמדם את זכיה של הלאומיות היהודית.

וכשגמרו „המוחים" את מחאתם נגד „חוצפת" הציוני, והנה קם ראש האספה, הפרופיסור פוריל, אותו המלומד הגדול שעסק כל ימיו בפתרון פרובלימות סוציאליות, שלמד וחקר לצורך פתרון שאלות סוציאליות לא רק את חיי העמים השונים אלא גם את דרכי חיה של הנמלה, והודה שבפעם הראשונה נודעו לו ידיעות כאלה על דבר התיחסותה של פינלנדיה ליהודיה. ומכל בעלי ההשפעה שהשתתפו באספה זו לא נמצא איש, שיעמוד ויעיד על אמתת הדבר. ולפיכך נדחתה המחאה עד שיתבררו הדברים.

הודאיה זו של הפרופ' פוריל מלמדת אותנו, — בפעם המאה והאחת, — מה טיבה של התיחסות המעילים שבבני אירופה להיהודים. באופן היותר טיב — אין הם יודעים את מצב היהודים ואין הם מוצאים לנחיין לדעתו. בכדי לעורר את תשומת לבם של האירופאים על עול הנעשה למדינה איזו שהיא, מספיק לבק הפרעת סעיף של קינסטיטוציה. אך בכדי לעורר בלבם רגשהתפית

בצערם של היהודים דרוש להם דוקא זבת כבקישינוב. צרת יום יום של היהודי, האיסור שאוסרת פינלנדיה על היהודי ליהנות מאוירה, מנהג בזיון שפינלנדיה נוהגת בדת היהודים וכו' וכו',— דברים „קלים" כאלה מה הם, שיהיו ידועים לאנשים כהפרופ' פוריל וחבריו ושיהיו ראויים כי יושם אליהם לב?!

י. גרינבוים.

לְשַׁאֲלַת הַלְשׁוֹנוֹת.

(סוף)

כשאנו חיים בתוך עמים שונים, הנלחמים זה עם זה, והלשון היא הנקודה המרכזית של מלחמתם כמעט תמיד הנה תפקידה וערכה הלאומי של לשון הדבור המיוחדת לנו עוד יגדל הרבה. אצלנו אין מבינים עדיין את הדבר הזה כמו שהוא, ואין מתחשבים עם הסכנה הצפויה לא רק ללאומיותנו בלבד, אלא גם לחיינו הממשים, אם תבטל לשוננו המיוחדת רק לנו ונקבל את הלשון השולטת במדינה.

צריך קודם כל להשיב על השאלה החשובה ביותר, באיזו לשון ממירים אנו את לשוננו המדוברת? הדבר תלוי לא רק בסביבה, אלא ביחוד בתועלת שהלשון מביאה בחייו של עמנו, המשולל כל הזכיות האזרחיות והמדיניות. כחה הפוליטי של לשון הממלכה הוא כל כך גדול, עד שלפעמים היא מנצחת אפילו את השפעת הסביבה. ביחוד בולט הבדל זה באותם הגלילות ברוסיה, שהלאומים היושבים שם לא הספיקו עדיין לברוא להם קולטורה עירונית חזקה כל כך, עד כדי שהוכל לעמוד בפני השפעתה של לשון המדינה השולטת ולהכריע את הכף לטובתה היא בקרב היהודים. את זה אנו רואים בפולין. אע"פ שהתועלת שמביאה לשון המדינה מורגשת גם שם, ומרגישים בתועלת זו לא רק „הליטוקים", שבאו מפלכי ליטא ורוסיה, אלא גם ההמונים של יהודי פולין; אע"פ שנהוגה שם פוליטיקה מיוחדת לשם השלמת לשון המדינה על היהודים, — בעוד שבהחדרים וה„תלמוד תורות" שבכל התחום אסור ללמד רוסית, הנה בהחדרים והתלמוד תורות שבפולין למוד זה חובה הוא, ובבתי הספר העממים המיוחדים שם ליהודים מלמדים רק רוסית, וכדומה — בכל זאת מתגברת הסביבה הפולנית ומכריעה את הכף. ואולם לא כך הוא הדבר בכל המקומות. אפילו בפולין נמצאים כבר מקומות שמפני כמה סבות שולטת שם בין היהודים הלשון הרוסית. ובפלכי ליטא, בוואהלין ובפודוליה, בקיוב ועוד, שאין שם עדיין סביבה עירונית חזקה כזו שבפולין, נעשו היהודים, על ידי האינטליגנציה שלהם, שקבלה את לשון הממלכה, כמעט לנושאי התרבות הרוסית, למפיצי הלשון הרוסית. אם יש בגלילות אלה ערים, שנדמה כאלו שולטת בהן הלשון הרוסית, הנה רק היהודים גרמו לכך, כי סביבה רוסית טהורה אין שם.

אין ספק שהעמים החיים בגלילות האלה לא יבלעו בתוך העם המושל. הכפרים לא פשטו עדיין את צורת חייהם העצמיים, מדברים הם בלשון העם שעפ"י רוב היא הולכת ומתפתחת, והכפרים סופם לכבוש גם את הערים. ואז יהיה כמעט בכל פלכי תחום המושב מצב היהודים, המדברים „בלשון־ההכרח", רע ומסוכן; ויהיה דומה למצבם בפולין יבאיהם מפלכי ליטא ששם יש סביבה פולנית בערים.

אצלנו אין מרגישים עדיין בכל זה, שהרי שוררת עדיין אותה ההשקפה, שבאה לנו בירושה מאת עסקני־ההשכלה, שצריכים אנו לסגל לעצמנו את לשון הממלכה. כדי שנהיה ראויים לקבלת „שווי־זכיות". אולם אין ספק בדבר שעם התפתחות הענינים תעמוד לפנינו בזמן פחות או יותר קרוב השאלה הזאת בכל חריפותה, שיחד עם התגברות המלחמה בעד לשון־העם ונגד הלשון השלטת תתגבר עוד יותר המלחמה נגד היהודים נושאי הלשון הזאת, שחלשים הם ביותר ושנואים ביותר.

יאמרו: לא בלשון הממלכה השלטת אנו מדברים, אלא בלשון הארץ. טוב הדבר; נניח שכן הוא, שלשון־ההכרח אליבא דשונאי־היהודית היא לשון הארץ. צריך לבטל את הז'רגון הבזוי ולהמירו בלשון הארץ: בפולין —בפולנית, בפלכי סובאלק וקובנה— בליטאית, בפלכי מינסק, מוהילב, וויטבסק—בלורוסית (לא מהרה כל כך, אבל הרי אין דבר זה תלוי אלא בזמן), בפלכי אוקריינה— ברותנית, וכדומה. תהיינה לנו איפוא „לשונות הכרח" הרבה, ויהודי רוסיה שהם עכשיו חטיבה אחת קודם כל מפני לשונם המדוברת המאחדת אותם, יתפרדו לקבוצים קטנים המדברים בלשונות שונות.

אלמלא הלשון היהודית, לשון הדבור, מה היה עושה את יהודי פולין ויהודי רוסיה חטיבה אחת? הרי אנו רואים, עד כמה מאחדת לשון זו אפילו את יהודי רוסיה ויהודי גליציה, הנמצאים בתנאים מדיניים וקולטוריים אחרים לגמרי, ועד כמה מרחיק הבדל הלשונות את יהודי פולין וליטא הפרוסיות, המדברים גרמנית, מיהודי פולין וליטא הרוסיות.

פרוד בין היהודים, — הוא שמוכרח לבוא ע"י בטולה של הלשון היהודית המדוברת והמרתה בלשונות־הארץ. האמנם לפרוד זה שואפים בעלי השטה של „לשונות־ההכרח"?

לשון יהודית מדוברת ולשון הממלכה או לשון הארץ,— הלשון היהודית קודמת — זהו צווי מוחלט של הלאומיות העברית בגלות. צריך להבין את ערכה הלאומי של לשון־דבור מיוחדת שנוצרה עפ"י תנאי חיינו בגלות, לשון המבדילה ומפרידה בינינו ובין העמים שבתוכם אני יושבים. צריך להשתחרר סוף סוף מהשקפתם של משכילי הדור העבר, שהיו רגילים להביט על לשון זו כעל לשון בזויה, הנותנת אותנו לחרפה ולקלון בעיני העמים ומפריעה בעד מתן שווי הזכיות.

מהשקפה זו עד פעולה רוסיפיקטורית ביודעים ובלא יודעים,— רק צעד אחד. הן לא יכחיש איש את הדבר, שבפעולותיהם של משכילי הדור העבר היתה נטיה זו של רוסיפיקציה חזקה מאד. ואם אין אני מאשים את שונאי היהודית מבעלי השיטה של „לשון ההכרח" ולא האשמתי אותם גם בהמבורג בשעה שנזוקו מפי מלים ע"ד רוסיפיקציה, שבכונה הם נוטים לרוסיפיקציה,— הן אי־אפשר לבלי להודות שמעשיהם נוטים, כמובן בלא יודעים, לאותה המטרה, שאליה היו מכוונים ביודעים מעשיהם של משכילי דור העבר. מתאמצים הם לגרש את הלשון היהודית מתוך חיינו הצבוריים, להבזותה, להוריד את ערכה הספרותי, ומכוינים הם להגביר את הלשון העברית, להשליט אותה על הצבור, להרים את ערכה היא וערך ספרותה. ועל צד האמת הרי אין הם אלא ממירים את הלשון היהודית בלשון הממלכה. מתנגדים הם להרצאות יהודיות ואין הם מתנגדים להרצאות בלשונות לועזיות, אין הם רוצים לדבר יהודית, אבל מדברים הם לא עברית אלא רוסית, ואין הם מרגישים אפילו את הניגוד שבין דבריהם ומעשיהם. אילו היו יכולים להשתמש בלשון העברית במקום הז'רגון „הבזוי" היו מעשיהם יוצאים מתוך השקפותיהם באופן הגיוני. אבל מכיון שאין הם יכולים לעשות זאת, משום שרוצים הם שיהיו דבריהם מובנים, ולפיכך בוחרים הם בל־"

רוסית, הרי אין הם אלא מחזקים את השפעתה של זו האחרונה על הצבור היהודי, והרי אין זו אלא רוסיפיקציה.

אין לירא מפני המלים וצריך לראות ולדעת לא רק את השאיפות ואת הנטיות, אלא עוד יותר את המעשים ואת תוצאותיהם.

ולשוננו העברית מה תהא עליה? התוכל לעמוד בפני התחרותה של הלשון היהודית, אם עוד נבוא אנחנו לנהוג בה כבוד, להרים את ערכה ולהכירה אם גם לא ללשון לאומית, אך ללשון עממית שערכה הלאומי גדול הוא כל כך? הרי בזה אנו חופרים בידינו קבר להלשון העברית.

דברים כאלה שמענו כמעט מראשית גלוי פולמוס הלשונות ביחוד בשנים האחרונות, אחרי שהוסרו המכשולים החיצונים שהפריעו בעד התפתחותן של הספרות והעתונות בלשון היהודית.

אולם כמדומה, שהדברים מגוזמים הם הרבה. מצד אחד אין בעלי הדברים האלה מתחשבים עם המציאות, עם ערכה ומקומה של הלשון העברית בחיינו בגלות, ומן הצד השני אין הם מעריכים כראוי את הקורבה שבין שתי הלשונות האלה. העושה את הסביבה של הלשון היהודית נוחה ומוכשרה לקלוט אל תוכה גם את הלשון העברית.

יודע אני שיראו דברי אלו תמוהים וזרים. להרחיב את הדבור ולהוכיח את אמתתם אי אפשר לי במאמרי זה. ואולם רוצה אנכי להסב את לב סופרינו וקוראינו לצד אחד של שאלה זו.

מי שנסה ללמד עברית לילדים שגדלו וחיו בסביבה של „לשון־ההכרח" וספרותה והקביל את תוצאות הלמוד לתוצאות למוד הלשון העברית לילדים שגדלו בתוך סביבה של הלשון היהודית— יודע, עד כמה נוחה היא יותר הסביבה האחרונה להיות קולטת את הלשון העברית. ואחרת אי־אפשר כלל. הלשון היהודית היא פרי רוחה — לו יהי גם במקצת -- של העם היהודי וגם העברית היא פרי רוחו, הלשון היהודית הושפעה ומושפעת היא גם עתה הרבה מן הלשון העברית, — והרי אי אפשר שלא תהא קורבה טבעית בין שתי הלשונות האלה.

העתונות היהודית דוחקת את העתונות העברית. אמנם כן הדבר. אבל במה דברים אמורים, בהעתונות היומית, בזו שיש לה עסק בחיי יום יום, זו הפונים אל ההמונים. ואולם את העתונות היוצאת מתוך גבולות חיי־יום־יום ומתוך גבולות חיה של ארץ אחת ושל תקופה אחת, שיש לה עסק בהעולם היהודי שבכל ארצות פזוריו, הניזונת מכל התקופות, — את העתונות הזאת אין העתונות היהודית דוחקת, ואי־אפשר לה לדחוק אותה, מפני שלא ספגה אל תוכה את כל אותם היסודות המכשירים את קיומה של העתונות העברית. וכן הדבר גם בנוגע לספרות.

כל הפרובלימות של הויתנו, כל השיטות הלאומיות, הקולטוריות ואפילו המדיניות נולדו ונתבררו בלשון העברית. ואין זה מקרה כלל, אלא הכרח. גם הספרות העברית גם הלשון העברית מאחדת אותנו אחדות הזמן ואחדות המקום, ורק ליוצריה ובוניה ורק על ידה אפשר היה לחדור לתוך עומקן של שאלת קיומנו בקרב העמים, של שאלת תרבותנו, ושל כל אותן השאלות, המקיפות את חיינו בכל הארצות ובכל התקופות בגלות.

בשנות המהפכה היה נראה כאילו ירדה הספרות העברית מן הבמה. אולם צריך סוף סוף להגיד את האמת המרה: לא הספרות העברית ירדה מן הבמה, אלא הסופרים העברים, אותם האנשים שהיה להם מה להגיד לפני המהפכה ובשעת המהפכה נשתתקו פתאם, מפני שלא היה להם מה להגיד, ואלה שדברו — דברו ע"פ רוב רוסית — ומוטב היה שלא היו מדברים כלל. נשנה שוב אותו החזיון שכבר עמד עליו אחד־העם במאמרו „כתבים־בלים": נבהלו מורי הדור מפני התוצאות, שהיה הדור, התלמידים, מוציא מתורותיהם הם.

ללשון העברית לא אבד בימים ההם ערכה, אע"פ שהיתה אז תקופה של תעמולה מדינית. ולצורך תעמולה הרי משתמשים בלשון המובנת להמונים, ביחוד בשעה שההמונים שולטים. גם אז היו יוצאים כרוזים מדיניים בעברית, ואפילו הכרוז הראשון, שיצא בורשה ושבו נתפרסמו בראשונה אותן הדרישות הלאומיות, ששמשו אח"כ יסוד לשיטותיהן של כל מפלגותינו, נכתב עברית. לשירי ביאליק, שנתפרסמו בימים ההם, הושם לב לא פחות מאשר לפני זה, ובודאי היו שמים לב גם לדברי „אחד־העם" וברדיצ'בסקי, אילו היו אז דברים בפיהם.

לא אמת הוא הדבר שאמר אז בריינין: „היתה לנו שפה ואין, היתה לנו ספרות ואין"—אמת הוא רק, שהיו לנו סופרים; שהלכו לפני הדור, והנה נחבא קולם, והנה אבדה השפעתם, והנה ירדו מעל הבמה.

„והצורות הדתיות של חיינו, המצוות והמנהגים, האין הם מבדילים ומפרידים בינינו ובין העמים, הסובבים אותנו, האין הם עושים אותנו חטיבה אחת, ומדוע איפוא אין אתם קובעים את שמירת הדת ומנהגיה בתור צווי מוחלט של הלאומיות העברית, כמו שאתם עושים ללשון היהודית המדוברת? הרי לשון זו לא נשתרשה בחיינו ולא נתקדשה כהדת ומנהגיה, עליה לא מסרו יהודים בשום דור את נפשם ולא כרתו אתה ברית דם".

כך רגילים לטעון נגד הנוהגים כבוד בלשון היהודית והדורשים לשמור עליה לשם קיומנו הלאומי. אולם טענות אלה אין להן יסוד, ואין בהן אלא ערבוב המושגים.

הלשון היא אותה הצורה של החיים הלאומיים, שאינה שולטת על העם ואינה מכניעה אותו כהדת עם מצוותיה ומנהגיה, אלא היא גדלה, מתפתחת, מתרחבת ומשתכללת אתו יחד. גם הדת ומצוותיה מתפתחות יחד עם התפתחות העם. אבל הדת אינה ממהרת להתפתח באותה המדה שמתפתח העם, ובכל תקופה ותקופה אנו רואים ניגודים עצומים בין הדת והחיים, מלחמה עזה מצד העם נגד צורות חייו הדתיות, נגד ההשקפות הדתיות שבאו לו בירושה מדורות עברו. בשעה שהעם כבר הגיע למדרגה ידועה בהתפתחותו, לא הגיעה עדיין הדת למדרגה זו, ולפיכך היא אומרת למשול על העם, להכניע אותו ולהפריע בעד התפתחות העם והתפתחות אישי העם.

הלשון—אין היא מפריעה בעד התפתחותו של העם ושל היחיד. הלשון מתרחבת, משתכללת, מתעשרת ומתפתחת בהתאמה לצרכי העם, להשקפותיו ולשאיפותיו. אין הלשון שולטת על העם, אלא הוא השולט עליה.

חירותו של היחיד, התפתחות כל כחותיו וכל כשרונותיו— זוהי המטרה שאליה אנו שואפים ביודעים ובלא יודעים. קיום האומה, חירותה והתפתחותה אינם באים אלא כדי להעשות בסיס להתפתחותו של היחיד. זהו הקריטריון הכללי, שצריך להיות מונח ביסוד משפטינו. ולפי הקריטריון הזה הרי ברור הדבר, שאם אפשר לקבוע את שמירת הלשון היהודית המדוברת בתור צווי מוחלט של לאומיותנו העברית, אי־אפשר לעשות זאת כלל וכלל בנוגע להדת עם מצוותיה ומנהגיה.

מצבנו בתוך העמים מחיב את שמירת הז'רגונים שלנו, בתיר לשונות מדוברות בפיות המונינו, המבדילות ביניהם ובין

ההמונים הסובבים אותם. הגלות והפזור בכל ארצות התבל, עברנו ועתידנו מחייבים את שמירתה של הלשון העברית בתור לשוננו העולמית, בתור לשון עתידנו.

ובכן אוגנדה של לשונות? — שומע אני שואלים בלעג. שאלה זו נשאלה לא אחת, ובכל פעם כי מציעים שאלה זו לציוני חושבים שאין עליה תשובה. אלמלא עצמיותה זו של השאלה לא הייתי מטפל בה כלל. משום שבאמת אין לה ערך גדול כשהיא לעצמה.

אוגנדה—הארץ—לא היתה במציאות כלל, כלומר לא עמדה ברשותנו, ומה שנכבד ביותר, לא ישב בה אפילו צבור יהודי כל שהוא. קודם כל צריך היה להושיב בה צבור יהודי, ולפיכך אמרנו: אם רוצים אתם לברוא באוגנדה ישוב עברי חפשי, שיהיו לו כל התנאים המכשירים את התפתחותו, הרי צריכים אתם לשכוח את ארץ־ישראל, להקרע מעליה. ולקרוע מעליה את תנועת התחיה אין אתם יכולים אלא אם כן יש לכם כבר ארץ אחרת בעין, ארץ שיש בה צבור יהודי גדול ואשר בה יתרכזו חיים של האומה. כל זמן שאין אוגנדה שלכם אלא מחשבה בעלמא, אין בכחה לגרום מהפכה כזו בחיינו הלאומיים.

הז׳רגון, הלשון היהודית, ישנה במציאות, כלומר מדוברת היא בפיות בני עמנו. חיינו בגלות גרמו לכך, ואין אנו צריכים לברוא את הלשון הזאת. היא חדרה כבר לתוך חיינו הלאומיים, היתה לחלק מהם, וכבר נגבלו הגבלה מסוימה יחוסיה לכל קניני העם וערכי חייו. ואם הלשון המדוברת מקיפה את חיינו בארץ זו או אחרת, אין היא מקיפה ולא תהא מקיפה לעולם את חייה של האומה כולה בכל ארצות פזוריה.

לפיכך אין הנדון דומה לראיה כלל, ואי־אפשר שיהיו מונים את המצדדים בזכותה של הלשון היהודית במעשה אוגנדה.

היוצא מכל האמור:

א.—„הז׳רגון״ גדול ערכו הלאומי בחיינו בגלות, ולשם קיומנו ובטחוננו הלאומי צריכים אנו לחשוב אותו ללשון יהודית לכל דבר ולתת לה תמיד דין קדימה בפני הלשונות הזרות.

ב.—הלשון העברית היא לשוננו העולמית ולשון עתידנו. עתידה של לשון זו תלויה בעתידה של הציונות: בגלות אי־אפשר לה שתהפך מלשון ספרותית ללשון המדוברת בפיות ההמונים, והריהי מוכרחת להשאר הלשון הספרותית העולמית שלנו, והיא שיכולה להקיף את חיי רוחנו ואת מחשבתנו הלאומית. בא״י ששם שורים תנאים המכשירים את תחית הלשון העברית, ששם הקרקע, האויר, הזכרונות, העבר והעתיד מחייבים תחיה זו, — שם הלשון העברית היא הלשון היחידה של עמנו, וצריך להגור את כל הכחות, כדי להשליטה על הצבור היהודי היושב בארץ ולעשותו עברי בעוד מועד, כדי שיוכל לבלוע ולעכל את היסודות הזרים הנכנסים אל הארץ ולעשותם עברים כמוהו.

הערת המערכת: המאמר הזה נדפס על יסוד דופיש הוכוח. בקרוב יודפסו ב„העולם״ עוד מאמרים הנוגעים בשאלה זו והמבארים אותה מתוך השקפה אחרת.

ז״ס.

גֶּשֶׁר רָעוּעַ.

(על דבר „התעשיה והאכרות״).

מאמר ראשון.

הַתַּעֲשִׂיָּה הַפְּעוּטָה וְהַבֵּיתִית וְעֶרְכָּן.

(סוף *).

כשנעבור להתעשיות, שבהן עסוקים גם הגברים נמהר להוכח, כי המצב רחוק מהיות „מזהיר״. בעל המאמר כותב: „במקומות ששם רב מספר היערות רבה המלאכה בעץ; שם עישים סנדלים, תבות קטנות וכו׳״ אבל ע״ד מצבם החמרי של העובדים הוא עובר בשתיקה לגמרי. ואולם כשנעיין בספרו של ה׳ ק—ן (עמוד 138) נמצא: „בסביבות פרשה ומנה התפשטה תעשית עץ, בעירה פכנה עסוקים כמעט כל התושבים בחרשת כפות, חלילים, כשורים, מלכדות־לעכברים, קולבים, מברשות. השכר איננו גדול, אך לכל אומן בית וגן קטן, ולפעמים גם שדה קטן. ועוד אנו קוראים: „חרשת הסכינים נפרצה מאד בכפרים רבים וכו׳״. אמנם היא „נפרצה״ מאד. אבל ע״ד המצב החמרי אין. אף רמז אחד. אך בספרו של ק—ן (עמוד 139) נמצא כתוב: „בגליל מרנה העליונה התפשטה תעשית סכינים. בשלשים כפרים הסובבים את העיר נוז׳ן עסוקים חמשת אלפים איש במלאכת הסכינים. הנחלאות קטנות כ״כ עד כי כל משפחה יש לה רק 3—2 אקר אדמה״. בנוגע לחרשת כפתורים, שנזכרה במאמרו של ל--ן אין אנו מוצאים כלום ע״ד מצבם החמרי של עושי הכפתורים ואצל ק--ן אנו קוראים (בעמוד הנ״ל): „בזינה יש פבריקה גדולה לחרשת הכפתורים המעסיקה 1500 פועלים, אולם פבריקה זו מספיקה עבידה גם לכפרים שבסביבתה. בכל הכפרים שעל החוף לוארה עסוקים הזקנים, הנשים והילדים בהדבקת הכפתורים לניר עב. שכר עבודה זו קטן מאד, אך הם עוסקים בה, מפני שאין להם ברירה אחרת״.

ובכן גם ה׳ ק—ן, הנמנה בין חסידי התעשיה הכפרית, מודה בעל כרחו, כי מצב העסוקים באותן התעשיות שנרשמו במאמרו של ל—ן רחוק מהיות טוב. גם בנוגע לתעשית האריגה נוכח להלן, כי רב המרחק בין דברי לבונטין ובין קונשין. בעוד שהראשון אומר ע״ד תעשיה זו, כי „לא נתמעטה אלא הלכה הלך וגבר״ כותב השני (עמוד 144): בעיר טררה, במערב ליאון, יש מרכז ראשי לחרשת „קיסי״ ורקמתו. מבין 230 אלף תושבי ההרים, ששים אלף עסוקים במקצוע זה וממציאים לטררה סחורה זו בכל שנה על סכום 480 לי״ש, ובכן במדה בינונית מכין כל אורג סחורה רק במחיר שמונה לי״ש לשנה! עוד יותר מענינת העובדא המובאה בספרו: „בעשרים ושנים כפרים שבסביבות אמפליוא עסוקים בתעשית אריגה שלשת אלפים נולי היד, והם מכניסים שש מאות לי״ש לשנה. נמצא, שכל נולי־היד מכנים במדה בינונית רק חמשה פרנק לשנה תמימה! ועוד עובדה אחת: „בקירה עסוקים אלף ושש מאות אורגים בתעשית שמיכות לרוב מהמין הנמוך, הפבריקאות מכריעות את התעשיה הזאת״. נמצאנו למדים, שאפשר לעסוק בענף תעשיה גם אחרי שהפבריקה כבר הכריעה אותו. בעלי התעשיה הפעוטה מוסיפים לארוג, לא מפני שאריגת השמיכות

---

*) עי׳ הנומרים 1, 2, 4, 7.

ונחנת הכנסה הגונה, אלא מפני שנסתרו מהם דרכי פרנסות אחרות.

עתה נתבונן אל ה„עובדא המענינת", שמביא בעל המאמר בדבר עושי־שעונים. „ביורא הפרנצית גדלה תעשית השעונים. גם תעשיה זו סבלה קריזיס גדול, אחרי שבשוויץ נבנו פבריקאות לשעונים, ובכ"ז, לפי עדות קורופוטקין, לא נפלה כלל התעשיה גם (? ז"ס) בקרב האכרים וכו'". כמה תמימות צריכה לכך כדי להאמין, שאחרי „מהפכה וקריזיס גדול" שהיו במקצוע זה, „לא נפלה כלל" התעשיה בין האכרים וכו'. האמנם האכרים מוסיפים לעסוק בתעשיה זו, מפני שהם רואים ברכה בה, או פשוט מפני שאין להם לעת־עתה דרך אחרת? אם רק נשים לב לזה, שהחרשים האלה הם תושבי ההרים, שמפני מעוט יבול האדמה היו מוכרחים לפנים לפנות לעזרת תעשיה זו, אז נבין, שאם גם עתה הם מוסיפים לעסוק בה, אין זה אלא תולדות ההרגל, ואם גם נתברר להם, שעבודה זו רחוקה גם מ„הצלה פורתא", בכ"ז עדיין קשה להם להניח את ידם ממנה. אך המשק הקפיטליסטי, המפלס את דרכו באכזריות, עתיד להכריע גם אותם, אף כי הם מסתפקים במעוט מן המעוט. ובפועל יתברר לנו ע"פ ק—ן, כי עושי־השעונים בג'נבה: „כבר נלאו להתחרות עם הפבריקה, ואלה שנמנעו מהכנס לפבריקה, פנו לתעשיות אחרות. ככה אירע גם במקומות אחדים שביורא, ורק חלק מההרריים האלה לא פנו עורף להתעשיה הזאת". יוכל להיות, כי האחרונים יעמדו במרדם ולא יחפצו להכנע מפני הפבריקה. אולם אין ספק, שצאצאיהם לא יהיו מרוצים מירושה זאת שינחילום אבותיהם, ובהזדמנות הראשונה ילכו בעקבות עושי־השעונים שבג'נבה. ובכן אנו רואים; כי משפט ל—ן, שתעשית השעונים „לא נפלה כלל ביורא ולא עוד אלא ש„התגדלה" אינו אלא גוזמא בעלמא.

מהדברים שנאמרו למעלה בשם ק—ן, שהוא מוקיר מאד את התעשיה הכפרית ואין לחשדו כלל בנטיה להשתמש בצבעים „שחורים", אנו למדים, שאין להתעשיה הכפרית כח חיוני במדה הראויה, ולא עוד אלא שלאט לאט היא יורדת ומתדלדלת. החרש הביתי מוסיף עוד לעסוק בעבודתו, מפני שלא על רגל אחת למד מלאכתו זו אלא הקדיש ללמודה זמן רב, וימים רבים עברו עליו כדי להסתגל למלאכה זו, לדעת אותה על בוריה ולרכוש אותה החריצות והמהירות, שמצטיינים בהן חבריו המתחרים אתו. ומפני כך קשה לו מאד להחליף את מלאכתו באחרת, וביחוד קשה לו לשוב ולהיות תלמיד־אומן, בשעה שכבר ניתן עליו עול משפחה. ותבואת הנחלה שלו כאפס וכאין. ההכרח מכביד אפוא עליו את אכפו להוסיף לעסוק בתעשית נפות ושאר כלי־עץ, בתעשית שכינים, שמיכות וכו', אף כי אינו רואה ברכה בעמלו, ויש שכח הסבלנות של החרשים העוזרים מגיע עד למדרגה גבוהה מאד. הנה למעלה ראינו, שבפיזו'ר נעזבה תעשית־הגרבים מפני התחרות האסירים; ובנורמנדיה אנו רואים (ע"פ ק—ן) ש„בכפרים אחדים מרבים עדיין האכרים לעסוק בתעשית קורסטים, אף כי בתי־הסהר מתחרים אתם". עלינו לדעת, שהאסירים אין להם שום הוצאה למזונות, מעון, הסקה, מאור, בגדים, רפואה וכו' וכו', וביחוד משום שהם בטלים מכל עבודה, לפיכך הם מתרצים לעבוד גם בשכר היותר קטן, מפני שגם אותו המעוט שהם משתכרים כמעט כולו ישאר בכיסם; ולמרות כל זה עדיין עומדים אתם החרשים הכפריים בהתחרות. רק הודות להסבלנות, שחוננו בה העמלים העלובים שבכפר.

עד כמה האהבה מקלקלת את השורה, אנו רואים גם בדברי ה' ק—ן, שמרוב חבתו לתעשיה הפעייה הוא מסתפק לעתים קרובות בעובדות, שיש עוד חרשים ביתיים במקומות שונים, ואינו שם לב לתנאי קיומם. גם הוא הולך על פני גשר רעוע, אף שיודע הוא שהגשר מט לנפול. חסידי התעשיה הזעירה רגילים לבא בטענות הידועות ע"ד התאגדות, השמוש במניעים קטנים וכו', בטענות אלו עוד נשוב לטפל. והפעם נעיר רק כי אף אם נאמנות התחבולות ויש בכחן לתמוך בתעשיה הכפרית הקימת מכבר לבל תפול, אין מזה ראיה, כי כדאי הוא לברוא לכתחלה תעשיה כזאת בא"י, ולפנות אחר־כך לעזרת התרופות וכל „הני מילי מעליותא", כדי לחזק את עמדתה וכדי שלא תפול בנופלים.

ראוי לציין כאן עוד קוריוז אחד. גם בספרו של ק—ן אנו מוצאים בתוך התהלות והתשבחות שהוא מפזר לתעשיה הכפרית אותה הרשימה שהובאה במאמר ל—ן ע"ד בני לודיוק, שלפנים, לרגלי התישבם על אדמת חול, פנו לתעשית קופסאות פח, ואחרי שנהרסה תעשיה זו, התחילו להקדיש עמל רב להשבחת אדמת־החול, והתוצאות היו טובות. ולא הרגישו כלל שני הסופרים, כי עובדא זו מטפחת על פניהם. שהרי היא מוכיחה. כי במקום עבודה בלתי־פוריה, שהקדישו האכרים קודם להתעשיה, התחילו משקיעים את עמלם בהשבחת אדמתם והצליחו. נמצא, שהתעשיה הכפרית, הגוזלת זמן מרובה מהאכרים, לא רק שאינה עוזרת להיות אכרים טובים, אלא שעוד מונעת אותם מלעסוק כראוי בעבודת־האדמה ולהקדיש לה את כל האנרגיה שלהם.

האמת נתנה להאמר, שברשימות ק—ן ע"ד תעשית צרפת המשתטחות על עשרים עמוד, אפשר למצוא גם איזו פרטים, הראויים לתשומת לב. אבל יותר מ־90% מכל רשימותיו מוכיחות ממש את ההפך ממה שהוא משתדל להוכיח. בדיפרטמנטים שבסביבות ליאון מעסיקה תעשית המשי כפרים רבים. במקצוע זה עוד טרם הכריעה החרשת העצומה את התעשיה הזעירה. בארצות הברית כבר נצחה הפבריקה גם במקצוע תעשית המשי. ובמשך זמן קצר נסתלקו מן העולם 50 % מבתי־התעשיה הקטנים. ואולם בצרפת עדיין לא חדלה תעשית המשי. אבל נקל לשער, כי גם תעשיה זו אינה בטוחה שתשאר על עמדתה לארך ימים. הפרופ' זומברט מביא, כי בשנות התשעים עסקו בליאון גופא שמונים אלף אורגי משי, ובסביבתה תשעים אלף אורגים, שרובם חרשים ביתיים. גם ברואנה מצב התעשיה הוא היותר טוב בערך לשאר התעשיות שנרשמו בספר. שמה התפשטה תעשית צמר גפן ורקמה אומנותית. בנוגע לתעשית צ"ג אנו רואים כבר גם ע"פ ק—ן, כי בזמן שהנולים המכניים מספיקים להכין שם שלשים מיליון יארד, מכינים החרשים הביתיים רק שליש מהסכום הנ"ל. רק ברקמה נעשה חיל לא מעט. במקצוע זה עסוקות עשרים אלף נשים, שבעזרת מכונות קטנות הן מכינות חפצים שונים על סכום 360 אלף ליטרא שטרלינג. אין ספק, שבנוגע לתעשיה הדורשת טוב טעם ואומנות במדה ידועה, וביחוד בנוגע לסחורות של לוקסוס יש היתרון להחרש הביתי. אך בנוגע ליותר המלאכות היתרון כמעט תמיד לבתי החרשת הגדולים.

שני הפרטים האחרונים בדבר תעשית המשי ואומנות הרקמה הם היותר מרנינים בערך לשאר התעשיות שנרשמו בספר. אך מצד אחד, עלינו לשים לב, שהאריגה הביתית והרקמה שתיהן מזיקות הן לבריאות ומביאות על החרשים מחלות שונות. ומצד השני אם גם לעת־עתה לא נהרסו עדיין, עתידות הן על נקלה להֵהרס ע"י הפבריקאות, החודרות מזמן לזמן גם אל מקצועות עבודה אמנותית. כן ראוי לשים לב עוד לפרט אחד, שבנוגע לעבודת נשים לא רק האסירות מכשרות להתחרות אותן, אלא

גם הנזירות. בחבורי שלגינוב הננו מוצאים [1], כי „הנזירות תופרות ורוקמות יפה, משום שאינן מוכרחות למהר בעבודתן, וגם יש להן הכל מן המוכן". למעלה נוכחנו כבר, כי אם רק נשים עוסקות בתעשיה סימן הוא, כי לגברים אין חשבון לעסוק בה. ולמרות מה שהנשים מסתפקות בשכר מועט, הולכות ונכחדות התעשיות, שהיו עד כה מעין מונופוליה שלהן. ע"פ שלגונוב [2] נראה, כי „בפריז ובולנסיאה חדלו הנשים מעסוק בשזירת סלסלאות (שפיטצען). העבודה קשה מאד, ודורשת למוד מתמיד, וגוזלת הרבה זמן מהפועלת ושכרה כל כך קטן, עד כי יושבי הצפון בחרו לבקש להם פרנסות אחרות יותר טובות, השכר היותר טוב עלה רק עד פרנק וחצי ליום".

התעשיות הביתיות, כל מה שהשתלמו ביותר, כן הועילו לסלול דרך בעד האינדוסטריה הגדולה המשתמשת במכונה והדוחה מפניה את העבודה ביד ובכלים קדמונים. „כשהמכונה באה להכריע את החרשים הביתיים — אומר קאוטסקי — תטוש מלחמה עזה ביניהם. החרשים הביתיים מתחילים להגדיל את השקידה, להעביד את כל נפשות הבית, להמשיך עוד יותר את זמן העבודה, לקמץ עוד יותר בהוצאות, וסוף ההתאבקות הוא, כי החרשים נופלים חללים על שדה קטל". מכל מה שהבאנו עד כה ע"ד התעשיה הכפרית שבצרפת נתברר לנו, כי צלתה מרובה מחמתה, וכל אלה שעדיין לא פנו עורף אליה אין כלל לקנא בגורלם.

חסידי התעשיה הכפרית טוענים תמיד: אמנם הכנסת התעשיה אינה גדולה, אך מכיון שהאכרים בעלי האחוזות הקטנות מקדישים זמן לא רב לעבודת נחלותיהם, נמצא שיש להם זמן פנוי במדה מרובה, וכל פרוטה ופרוטה שיקבלו מהכנסה צדדית חשובה בעיניהם בתור רוח נקי, ומפני כך הם יכולים להסתפק גם בשכר מצער ולהתחרות עם החרשת הגדולה. לכאורה, נראים הדברים כנכונים ומתקבלים על הלב, אבל החיים באים לעתים קרובות ומטפחים על פניהם. אעפ"י שלהאכרים יש זמן פנוי במדה הגונה, ואף על פי שהם מסתפקים בשכר מצער, בכל זאת כבר נגזלו מקצועות רבים מחרשי הכפר, וגם אלה שנשארו עדיין בידיהם רובם נמצאים במצב של גסיסה גמורה, ורק פרטים אחדים, שהם לעת עתה יוצאים מן הכלל עדיין רחוקים מהפסד, וכל מי שאין לו דעה קדומה בענין זה אינו יכול להבטיח, כי גם התעשיות האחרונות לא תהרסנה בעגלא ובזמן קריב, ושלא תהיה אחריתן כאחרית תעשיות אחרות, שכרעו נפלו לרגלי הלחץ המתמיד של המשק הקפיטליסטי. החרשת הקפיטלי־סטית, שעדיין צעירה, היא לימים בערך, הוכיחה כבר עד כמה רב ועצום כחה ביחוס להתעשיה הקטנה, ומתקופה לתקופה היא גוברת חילים וממשיכה את „תהלוכת הנצחון". —

בעל־מחשבות.

סְקִירוֹת וּרְשָׁמִים.

I.

ד"ר נתן בירנבוים.

(לחג יובלו)

בין אנשי הצורה המקוריים שבססו את רעיון הלאומיות היהודית לוקח נ. בירנבוים את הלב ביותר. בעודנו סטודנט צעיר, בעל ידיעות מועטות ביהדות, אלא שבלבו כבר עולה רגש האחריות לגזע מולדתו, הוא הולך ומיסד את עתונו „זעלבסטעמאנסיפאציאן", זה העתון הציוני הראשון, במובן היסטורי, בלשון הגרמנית. כיהודי אוסטרי גדל בירנבוים בסביבה של מלחמת לאומים. אך תחת להספח אל אחד מן הלאומים הנלחמים, כאלפי חבריו המשכילים, בקש לגלות בנפשו הכרה לאומית שלו. בתוך הקלחת הרותחת, שבלולים בה מדיארים, טשיכים, רותינים ואשכנזים, מוצא בירנבוים יסוד חדש: את הלאום היהודי. העבודה הקודמת של פרץ בן משה סמולנסקין, של חובבי־ציון הראשונים ברוסיה לא הספיקו לחדור אל תוך רוחו, כמלודיה עוממה הבאה מרחוק הגיעה שירה זו לאזניו, ואולם לבירנבוים די היה הדבר הזה כדי להרגיש את הרצינות שבמלודיה העוממה הזאת. אותו רוח הבטול, שלצערנו טבוע בלב כל יהודי שכיח, לא שלט עליו. בלא יודעים חש האיש הזה, כי בנפש יחידים מכלל ישראל הולך ומתרקם דבר מה, ומתוך הארג הזה תגלה ותראה בזמן מן הזמנים השאלה הלאומית היהודית. ואף כי קדמו לו בזמן פ. סמולנסקין, מ. ל. ליליענבלום וד"ר פינסקר, בכל זאת ראה בירנבוים את עצמו ר א ש ו ן, כאותו הציד המגלה ראשונה את עקבות החיה.

הרעיון של יסוד מדינה יהודית בארץ־ישראל תקף את בירנבוים והיה לו להזית נפשו. עוד בטרם שברר לעצמו את השאלה על דבר החומר לבנין המדינה היהודית הרגיש, כי אותה ההזיה שלו אינה ילידת מוח חולה, כי אם חזון־לב של חוזה.

רוססא מספר, כי בשעה שהוברר לו הרעיון של Contract sociale חש פתאם בנפשו אושר, אושר בלי מצרים, עד כי הוכרח לשבת. ובהתהלכו אז על פני כביש רחוק מן הישוב ישב על אבן ועיניו זלגו דמעות מאושר פנימי.

לא זכיתי להכיר מקרוב את יוצרי הציונות המודרנית שלנו, ואולם אין ספק בעיני, כי אחדים מהם בכו לא אחת בדמעות־חדוה, בשעה שראו בעיני רוחם את חזון האידיאל הציוני. נ. בירנבוים הנושא בלבו כל צערה של תחיה יהודית, זה האיש המביט אליכם דרך משקפיו העבות, ועיניו קצרות־הראי מביעות מרירות והתיאשות, — האמינו לי, אצלו מצויות אותן דמעות החדוה של רוססא, לא פחות מאשר אצל האחרים. בין יוצרי הריניסנס היהודי זה הוא בעל־ההזיה החוזה, האיש שאמתיות גדולות מתגלות לעיניו בעוז של ברק, בזוהר של מאור גדול. —

* * *

נ. בירנבוים לא נשאר עומד על מקומו אחרי נסיונו הראשון. שבועונו „זעלבסטעמאנסיפאציאן" לא הוציא, כמדומני, את שנתו. אחריו מוציא בירנבוים בלשון הגרמנית חוברות של פרופוגנדה, ובעל־פה ובכתב הוא מתאמץ להשפיע על בני־הנעורים הלומדים ועל אנשי־המדע. עם ציז'רו לומברוזו, אשר קדם בברכה את הקונגרס הציוני השני, עמד בירנבוים זה שנים רבות בחליפות־מכתבים על אדות רעיון הלאומיות היהודית. שנים רבות היה הוא המנהל של האגודה הווינאית „קדימה". ואם בעת מופיעים בקונגרסים שלנו צירים שונים מגליציה ומאוסטריה, הרי עבודתו של נ. בירנבוים עשתה זאת.

ואולם עבודתו לא היתה סדרנית ואגיטציונית בלבד. לרבים מציוני המערב היה בירנבוים התיאוריון הראשון. ספרו „די יודישע מאדערנע", שבו נסה לאחד את האידיאל הציוני עם דרישות הסוציאליות ותורת האינדיבידואליות, היה לרבים מעין „כתבי־קודש". כשאתה קורא את מאמריו המפוזרים בעתונים ומאספים שונים, אתה מוצא בהם אותם הספקות ואותן השאלות

[1] Сочиненія Шелгунова, הוצאת פופובה, כרך ב', עמוד 92.
[2] עמוד 77.

דמקרבים את בירנבוים אל כל התנועות היהודיות שקמו אחרי כן. גם הבונדאי, גם „הפועל ציון" שבא אחריו יכולים למצוא בכתבי בירנבוים המנתח־וחמחטט אותן הפרובלימות, שבגללן נבדלו מן הציונים השכיחים.

הסוציאליזם הלהיב את בירנבוים במדה לא פחותה מעבודת ההוה בארצות הגולה. עוד קודם הועידה ההילסינגפורסית יםפורסמה יצא בירנבוים והטיף בין יהודי אוסטריה לעבודה פוליטית רחבה בהוה. על פי מקרה מוצלח נולד בירנבוים באוסטריה, חדר באביב ימיו אל הפסיכולוגיה של ההמונים היהודיים בגליציה, ועם זה קבל גם השכלה אירופאית אמתית, כי בלה את ימי עלומיו בסביבה של הקולטורה המערבית. כל זה הכשיר את בירנבוים לכך, שיהי בריח מבעי לחבר יחדו את היהודי המזרחי עם היהודי המערבי. במובן ידוע היה בירנבוים לא אחד־העם שבמערב אירופה, בעל נפש מרכבה יותר, אף כי לא ברור־למופת כאותו אחד העם שברוסיה.

לא משבר רוחני אחד עבר על בירנבוים. הלב הרך שדחף את האיש הזה אל אחיו־הבלתי־מסודרים, כשהכיר בהם כל הסימנים של אומה סובלת, אותו הלב משך איתו אל ההמונים העיבדים העלובים, שאבד להם על־פי־טעות כלי־זיינם נגד מציקיהם. וגדול היה הקרע שבלבו, במרם עלה בידו לאחד את שתי הדרישות של רוחו. החזון נשאר רענן כבימי העלומים, אך הפירספקטיבה נשתנתה. הדבר הקרוב הלך ונתרחק. „שוטפים הרעיונות באין־מעציר, פיגעים במרחב ונתקלים".

שיטתו של אחד־העם השלוה ויחידת־הפנים, — יחיד־הפנים בכונה תחילה, — לא יכלה לספק את רוחו של נ. בירנבוים. לא עמודים בלבד הוא בונה למבצרו העתידי. רוצה הוא להיות גם האדריכל, גם הציר, גם העושה בחומר ובלבנים; רוצה הוא לבנות את הבנין כולו. „בצמצום ניכר האמן" — אומר גיתו, ואולם נ. בירנבוים כופר בפתגם זה. הוא אינו מקנא באחד־העם, הרואה את היהודי בעיני בן־העם בעל ההיסטוריה של שלשת אלפים שנה, המביט על העם היהודי מראש צורים, היוצר את הכניתו בלי חפזון: „לכל זמן ועת לכל חפץ". כל המעקשים יהיו למישור. עם עתיק כישראל אינו מונה שנות חייו לימים ולחדשים. בירנבוים הוא ההפך הגמור של אחד־העם. כשם שזה האחרון שקוע ראשו ורובו ביהדות העתיקה, כך הראשון אינו מסיח דעתו מן העמל והלחץ של יהודי ההוה. כל זרם־עת בולע אותו לשעה וגורפו הרחק הרחק, עד שלפעמים טובע בשטף גם חזון־עלומיו. ואולם לאחר שעה הוא עולה מן התהום שבלעה אותו לרגע, ומיחי עמל ויגע לברוא ביגמוה רחבה, שתכיל גם את ציונותו גם את שאיפת־העת החשובה בעיניו.

בכל אלה הוא מראה קשיות־ערף במדה איומה. כל קרבן לא יקר בעיניו, לרגלי ציונותו למד בירנבוים לעת זקנתו את הלשון העברית, כשם שהתלהבותו מחזיונותיו של איבסן הביאה אותו ללמוד מתוך דחק ועוני את השפה הדנית, כך למד, בהיותו כן ארבעים ומעלה, את השפה היהודית בדבור ובכתב, בו ביום שפתר את שאלת הלשונות באופן שנפתרה אחרי כן בועידה הטשרנוביצית (שבאמת הוא היה מסדרה) ראה לנפשו חוב קדוש להיות ז'רגוניסט למעשה, כאחד מן ההמונים הגדולים של היהודים.—

* * *

אי אפשר להעריך את עבודת נ. בירנבוים בתור גבור־הרעיון של תנועת התחיה היהודית, כל זמן שאין לפנינו קובץ כתביו, שלהם מחכים רבים ממוקיריו. ואולם דבר זה כבר ידוע לכביר בטיב התפתחותו של הרעיון הציוני, כי ערכו של נ. בירנבוים בעיקר הוא, כי בדעת הרבה ובעמקות מרובה הועיל לפתח את הפרובלימה הלאומית היהודית. צורתו הרוחנית של בירנבוים יכולה לשמש סמל לכל הפרקציות היהודיות בציונות, כגון הסיעה הדימוקרטית, הסיימים, האוטונומיים. הוא הגשר המאחד את הציונות של יהודי המזרח עם זו של יהודי המערב. עם זה הוא השואף הגדול, המתאמץ לעשות את הציונות להשקפת־עולם לאומית רחבה, שאל תוכה הוא מכנים גם את המגמות הכלליות של האנושיות. על ידי חטוטיו התדירים, ע"י ספקנותו התמידית הוא נעשה מדריך קשה, שאינו נותן להתנמנם רגע.

וכאלו הרגיש, כי אין מקומו בין „השלטון הממונה על המעשים", נתרחק בירנבוים מן המנהיגים הרשמיים של התנועה, והוא מבקש רק את בני־הנעורים בעלי הכשרון, את העינים המלאות געגועים, את הנשמות הצעירות, שאינם רוצים להחזיק ב„אני מאמין" קבוע איזה שהוא.

בין „כהני" הציונות — נ. בירנבוים הוא „נביאה". ובין מתי מספר „נביאיה" יעמוד שמו בשורות הראשונות. —

חַיֵּי שְׁלֹמֹה.

ספור המעשה

מאת

מגדלי מוכר ספרים.

ז*)

מומחית לספירי מעשיות מבהולים היתה יחנה־סאסי, שנקראה „ליבציכי", על שם ליבצי בעלה. מתשעה קבין שיחה לכל הנשים בעולם חלק גדול ביותר נטלה יחנה־סאסי. ובאמת אמרו, לא ברא הקדוש ברוך־הוא את יחנה־סאסי אלא בשביל להשלים בה טפים של אשה כתיקונו — שתהא פטפטנית מופלגת ומספרת לשון הרע שאין ברבבות נשים כמותה. והרבה השפיעה אותה הפטפטנית על שלמה'לי בספוריה הנוראים.

ליבציכי זו, שדרה בשכונתי של רבי חיים, היתה מצויה אצל שרה אשתו. שואלת ממנה פעמים מכלי המבשלות לתשמישה: אלפס, מרדא, עריבה, כברה וכיוצא בהם, וכמעט בכל יום תמיד בבוקר היתה באה אצלה ונוטלת גחלת אש מעל הכירה, גפרורין, כגון אלה שבימינו, עדיין לא נתפשטו בעולם, והיו משתמשים במיני תחבולות וכלי־הדלקה משונים. ליבציכי גורפת לתוך מחתה שלה אותה גחלת לוחשת, בין גחלים עוממות שם, נופחת בה בהבל פיה, ובתוך כך היא מפטפטת, מספרת ולועזת. יום אחד בשבוע היה מוכן לתגרה בין יחנה־סאסי ושרה, ואותו יום חל כמעט תמיד ביומא דשוקא, שבו היו שתי השכנות הללו אוחזין במציאה אחת ומריבות עליה. לעולם לא היתה התגרה נמשכת יותר מיום אחר, בהשכמת הבוקר הרי זה באה ליבציכי צהובה ונוחה לשרה, נופחת על גחליה במחתה כדרכה ומרבה שיחה.

בלילי חורף הארוכים היתה ליבציכי באה אצל שרה פעמים ויושבת עמה כמה שעות עסוקה במריטת נוצה או בארינת פוזמק, נמלכת בה בדיני התחלת עקבו ובכמה נירים יהא הפוזמק הולך ונפחת לסופו. ובשעת מעשה אינה בטלה מרכילות ולשון הרע. היא מספרת נפלאות גדולות ומעשיות, שנעשו בעולם ובה בעצמה ובאביה־זקנה, עליו השלום, ונשבעת בכל מיני שבועות, שכל

*) ששת הפרקים הקודמים נדפסו ב„הזמן" החדשי, שיצא בפט"ב.

דבריה אמת וצדק. היא חוזרת מספור לספור, ופעמים שני ספורים מתערבים אצלה ובאים כאחד. על כל מה שנאמר יש לה מעשה שהיה. כשהיו מדברים פעם אחת בקדחת פתחה יחנה־סאסי פיה ואמרה:

— בקדחת אתם מדברים? שמעו נא מה שאירע לה, לחבלנית זו, בקום של חלב! מעשה זה כדאי הוא להכתב בין חדושים ונפלאות ש„בלות". בפסח הפונדקי היה הדבר. פסח זה, בן־כפר, אדמוני ובריא! יושב לו פסח פעם אחת על כד מלא קום ועסוק בכל חושיו באכילה כבהמה. וכי מה עושה אדם גם כמותו? כשהוא יושב לו כך ועיניו ונפשו בתוך הכד אורח אחד נכנס לפונדק. תאמרו: מי הוא אורח זה? המתינו לי מעט ותדעו. פסח אוכל והאורח עומד כנגדו, מסתכל בו ואינו מסיח עיניו ממנו. ופתאם, כשהיה פסח שואב מלא כף קום ומגיש אותה לפיו, קפץ האורח וטפח לו על ידו בכח גדול ונפלה הכף לתוך הכד. בן־אדם! אמר לו האורח, רואה אתה נקודה קטנה ושחורה צפה על פני הקום? זו אינה נקודה פשוטה. מזלך שחק לך, שהקדמתי להפיל הכף מידך עד שלא הספקת לגמוע מה שבתוכה. רצונך לידע, נקודה זו מה היא? דע לך! קדחת היא. חבלנית זו הפכה את עצמה לנקודה שחורה ונתכוונה להכנס ביחד עם הקום לתוך כרסך. עתה עמור בן־אדם, ותראה נפלאות! מיד הוא נוטל שלפוחית, מערה להוכה את הקום עם הנקודה, סותמה ותולה אותה מעל התנור. פסח רואה את זאת ודן בעצמו שאותו האורח ודאי מאנשי מופת הוא. כבדו במאכל ומשתה וגם כסף נתן לו כמתנת ידו, וליום הכניסה נכנס לעיר, התפלל בצבור ועלה להורה וברך ברכת הגומל... תאמרו: יחנה־סאסי, מה היא בסופה של השלפוחית? רבונו של עולם, הלואי יהי סופם של כל שונאינו כמוה! הקדחת הקדיחתה כל כך עד שהיתה רותחת ומתגודדת מנשיבה קלה. קשים היו יסוריה של הקדחת בתוך השלפוחית, שהיתה שרויה שם בדוחק, עוד מעט ונתפקעה. גרם החטא וניקבה השלפוחית בכחט ופרחה הקדחת! כך תהא נפשי, רבונו של עולם, פורחת בכל טוב, אמן סלה!

שמע שלמה'לי מעשה זה והדיר עצמו סקים, שהיה אוכלו מתחילה לתיאבון. ובכלל היה שלמה'לי איכל את שאר המאכלים בדאגה ובשממון, מסתכל בכל נקודה קלה שנראית לפניו בקערה וחושש לה משום קדחת.

ומעשה בליבציכי ושרה, שהיו יושבות אצל הניר חם באחד מלילי החורף והיו מורטית נוצה ומכפרות זו עם זו בנחת רוח ובנעימה. החתול רובץ כנגדן על ירכו, מכשכש בזנבו ומזין עיניו הירקרקות מזיו פניהן. האח לפניהן מבוערת, הבנים מתחלפים ומשימים עליה קיסמין יבשים והבית מתמלא אורה. באותו הלילה נעשה פיה של ליבציכי נחל נובע והיתה מדברת על הבריות, על העוף ועל הדגים ועל הבהמה, וכשהגיע הדבר לפרתה של שרה נענעה עליה בראשה ואמרה:

— על פרתך את קובלת, שרה, שאינה שופעת די חלב? אלוהי ישראל עמך! מה פרתך שהחייב אותה? הכשפניות הן הן גוזלות את חלבה. ואני עצה טובה נותנת לך לבשל את המסננת, שאין תחבולה יפה הימנה. כשהייתי עדיין בתולה היה מעשה בזקני, באותה שנה שהיה מעשה בברבור מפוטם, מליץ יושר יהא עלינו — זקני עליו השלום. מעשה כגון זה לא היה ולא נשמע עוד בכל העולם. אי אפשר היה להזיזו ממקומו מפני כובדו. כל כך היה מסורבל בבשר — אותו הברבור. עתיד היה להשפיע כמה וכמה כרים שומן ודרדולים לאין מספר. בשעה שנטלו אותו מבית־המטבחיים, והוא שחוט, עמד פתאם על רגליו, מצפצץ בקול וגם ונתעלם מעינים! מי ברבור ומה ברבור, לא היה ברבור — נפש אדם נתגלגלה בו!.. מה אני מדברת? אני מערבבת מעשה במעשה, בשר בחלב! בחלב הרי אני רוצה לספר: בפרתו של זקני. פתאם אין הפרה שופעת חלב! ואני עדיין בתולה באותה שעה — ירך נופלת ושדים צומקים, גוף כחוש ומדולדל ובטן ריקה, עור ועצמות — זו כל הפרה כלה. זקנתי, עליה השלום, היתה כועסת מאד על הפרה ואומרת: אין מזוגיתיה עלי, עפר תאכל פרה סוררה ומורדת זו! ושתיקן סרבניות — אין זקנתי נותנת מזונות ואין דפרה נותנת חלב. ואלמלא פטריכי מי יודע מה היה לבסוף. פטריכי זו, תהא כפרתנו, כעכה על חברתה הכשפנית ובאה ולחשה לה לזקנתי, שהיא, אותה הכשפנית, גוזלת חלב פרתה. ובשכר גמיעה של יין נתנה לזקנתי עצה טובה ואמרה לה: „טעמא! בין השמשות תבערי אש בכירה, ועל תרנוס — שלש הרגלים תהא שופתת קדרה ומשימה בתוכה את המסננת עם שערות הנשמת וקלחין של ירקות, שאני נותנת לך. הדלת ותריסי החלונית יהיו נעולים יפה יפה, וכל אדם לא ימצא בבית אלא את. ואם מתייראה את, רשאית יחנה־סאסי להיות עמך בבית. כשתתחיל הקדרה רותחת תשמעי דפיקה בדלת, ואחר הדפיקה קול קורא, מתחנן ואומר: פתחי, טעמא, פתחי נא לי! ואת דומי והחרישי. קול המכשפה היא, צירים וחבלים אחזוה ובטנה כואבה, והיא משתטחת בתפלה ומדברת לך תחנונים, פעם בקול בעלך ופעם בשאר מיני קולות, ואת הזהרי והזהרי, טעמא, לא תשמעי לה!" — וכך היה. הדבר רשום בזכרוני כאלו הוא נעשה לפני עתה. השמש שוקעת. בבית חושך אפלה. אני וזקנתי, עליה השלום, עומדות אצל הכירה. הקדרה יושבת על התרנוס והאש תחתיה. וכיון שהתחילה רותחת: תוך־תוך—וקיש, קיש בדלת! זקנתי לוטשת עלי עינה מפחד, בולמת פיה, ושפתיה בין שניה, אף אני מתפחדת ולבי דופק — תוך־תוך! פתאם כקול זקני נשמע בחוץ, דומה לו בכל פרטיו, והוא מתחנן ואומר: טעמא, פתחי נא! שמעי נא, טעמא, ופתחי לי! זקנתי קופצת פיה עוד יותר, נותנת אצבע על שפתיה ורומזת, כלומר: החרישי, יחנה־סאסי! אני שותקת. הקדירה רותחת. אש ועצים הרבה תחתיה. וקול זקני, כביכול, הולך וחזק מאד. מתדפק ומדבר, פעם בתחנונים ופעם באף וחימה. המכשפה הארורה היא עשתה זאת בערמה, דומה, שמעיה רותחו בשעה רתיחת הקדרה, עוד מעט ותתבקע כריסה. נשתתק זקני ונשמע קול עז, גרגור חזיר, נביחת כלב והמית חתול... שומעת את, שרה — הפסיקה ליבציכי פתאם את ספורה, מסתכלת בחתול, הרובץ בשלום על הספסל כנגדה, מכשכש בזנבו ומלחך כפות רגליו הקדומות — שומעת את? זה החתול שלך לא נהירא לי. כסבורה אני, שגלגול הוא...

ומיד נתנה עליו בקולה: ברח, ברח!

נרעש החתול מקול גרעתה וחפז ונס ונפל בתוך הנוצות ויצא משם מכוסה כלו בנוצה, ומראהו כמראה שד משונה מאד. בבית אימה, הכל רודפים אחריו, והוא מדלג על השלחן, מקפץ על הספסלים ובצרה גדולה הוא!

מאותה שעה ואילך הבריות נראות לשלמה'לי גלגולים. ברבור אינו ברבור, חתול אינו חתול — אדם אינו אדם ובהמה אינה בהמה, אלא זה נתגלגל בזו וזו בזה. ועולמנו זה כלו אינו אלא עולם הדמיון!

ח.

כאן, בעולם זה שבהוה שלמה'לי שוטה הוא, אינו מבחין ויודע כלום; ושם באותו העולם שעבר, להיכן שנשאו תלמודו, הוא לומד ויודע אפילו את הנשכחות. כאן אינו מן הישוב ושם בן־עולם העבר הוא לכל דבר: בדעותיו ובדיבורו, בהלוכו

ובנעניעי גופו, הבריות ומעשיהן, הגמוסיות והמנהגים ודרכי החיים, שכבר היו, הכל עולים לפניו מתהום העבר. שם נחלקים על ביצה, שנולדה ביום טוב, מדיינים ומנצחים זה את זה. לויים מחזירים על הגרנות ונוטלים מעשר, ובהערב שמש כהנים נכנסים לאכול בתרומתם, וישראלים — נותנים לקט, שכחה, פאה ובכורים, תרומות ומעשרות ולוקים מלקות ארבעים. אין עולמו של שלמה'לי אלא העבר, בו חיי רוחו, וכאן חיי גופו.

כשחזר שלמה'לי פעם אחת מאותו העולם ובא כאורח לאכול ולשתות בבית הוריו, שמע בכניסתו קול־ צעקה ובכי, כמו שבוכים למת. ומיד ראה, אמו סופקת כפיה, ושופכת נפשה בבכיה. דוד ואיידלה, שני בניה הקטנים, עומדים מרחוק בזוית, רואים את אמם בוכיה, פותחים את פידם ובוכים גם הם. לאה, אחותו הגדולה, יושבת כעוטיה על ספסל־החלב, שוממה ועצובה ומורידה לארץ ראשה. מיד נתמלאו עיניו דמעות ובכה אף הוא.

— אוי, מדת הדין פגעה בנו — מקוננת שרה ומטפחת על לבה — גזרה רעה נגזרה עלינו!

— אִם—מא, אִם—מא! — עונים הילדים בבכי וחוככים ראשם בשתי ידיהם.

— אי—אי—איך! — גונח החכם שלמה'לי, בן — אותו העולם, וגורף את חוטמו.

-- ספוד שלמה'לי ובכה! — אומרת לו אמו בלשון של „תחינות" ומניחה שתי ידיה על ראשו — תבוא נא תחינתנו לפניך, אבינו שבשמים, שים בנאודך דמעות תינוקות של בית רבן, שלא חטאו, ורחם עלינו! אוי, נערי בני ישראל עמך יובלו לאסכוליות, ומה יהא בסופנו?!

— ווי, ווי! — מר צעק שלמה'לי וגעה בבכיה, וידיה של אמו עדיין על ראשו.

שמע שלמה'לי בן — אותו העולם, שבעולמנו זה יש לגויים אסכוליות, בתי ספר, כביכול, ושם מיסרים את התלמידים בשוטים, זוהי כל התורה כלה שלהם. עכשו כשנהודע לו, שנגזר על נערי ישראל ללמוד באסכוליות, נתחלחל מאד. אותה שעה נראה לו, אנשי־חיל מזוינים תופסים אותו, מותחים אותו על העמוד ורשים בשרו בשוטים. וכיון שראה כך צעק ווי, ווי בקול גדול.

ואמו לא על זה שמכים התינוקות באסכוליות היתה בוכה, שהרי גם בחדרים מכים בשוטים וברצועה, אלא על אסכוליות גופן בכתה, שאינן נאות לישראל. ואם חס ושלום תתקיים הגזרה תשתכח התורה מישראל, והיהדות מה תהא עליה?

העיר ק... נבוכה וליהודים שם אבל גדול! היו מרננים על אחד המשכילים, ולילנטל שמו, שממנו ומחבריו שכמותו כל הרעה הזו. אדם זה הולך מטעם המלך ושריו בכל ערי הישוב של היהודים, מקהיל קהילות ודורש לפניהן בשבח האסכוליות. יהודי ק... היו מקללים אותו כאחיהם היהודים בכל מושבותם. כמוהם היו מתאספים יחד ונמלכים מה לעשות, והסכימה דעתם להיות גוזרים תענית על הצבור, לומר תהלים ולעורר שוכני עפר בקבריהם, שיבקשו עליהם רחמים. המלמדים פניהם הושחרו כשולי קדירה, שהיו דואגים ותרדים לנפשם. האסכוליות הרי יקפחו פרנסתם, ואם ריוח והצלה לא יעמוד להם מאת המקום ברוך־הוא, הלא יהיו נפוחי רעב ובלא עתם תהא קבורתם. ומכאן אתה למד, למה רגשו המלמדים כל כך והתריעו על אותה הגזרה. אנשי העיר היו עומדים בתפלה מתענים ואומרים מזמורי תהלים בבתי כנסיות, ונשים נשתטחו על הקברים בבית הקברות וישפכו נחלי דמעות. אף תינוקות של בית רבן היו מתענים. התענית זו על האסכוליות בה התחיל שלמה'לי מתענה בפעם הראשונה בחייו. כל ימות הקיץ באותו זמן היו ימי אבל ומספד. ואפילו הגויים המועטים שבעיר נראו כאבלים. הגוים והיהודים יושבי העיר התפרנסו אלו מאלו וחיו בשלם, כל אחד משתתף בצערו של חבירו ובשמחתו. היה משתה של נשואין בבית יהודי, שלחו לו הגויים מכיריו מתנות: זה תרנגולת פטומה וזה כמה עשרות ביצים, מי חלת לחם ומי חלת דבש, פירות וירקות, איש כמתנת ידו. וכך נהגו בהם גם היהודים. ולפיכך הבכיה ליהודים באותה שעה נגעה גם עד נפשם של הגוים שכניהם, והיו מתמיהים, הבכיה הזו להם מה היא ולמה?!

-- אי, ריצקו, שמא אתה יודע למה יהודינו כך צווחים, כאלו הם מתקטלים.

— את השד „חַפִּין" הם יראים, שלא יחטוף אותם.

— לא כך, ריצקא! זמן „החפון" עדיין לא הגיע. שנים, או אפשר שלשה חדשים ליום כפיר שלהם. ראו, הנה חיקא באה! נשאל את פיה.

— עמדי, חיקא! מה את נחפזת וסופדת כך? החרדה הזו מה היא?

— איי־ווי, מעקיטא! צרה גדולה, גדולה... אין פנאי! הנה בערקא בא, שאל אותו ויאמר לך — משיבה חיה־גרונא, כשהיא נחפזת ורצה לבית־הקברות.

— אי, בערקא, שמע נא! מה היה? מה ליהודים, שמיללים כך, מה?

— אוי־אוי, בני אדם טובים! זה לנו עת צרה. עתידים לחטוף ילדינו... אסכוליות עלינו! — עמד בערקא והתחיל מברר לגוים בלשונם, כפי שאפשר לו, את ענין האסכוליות. ואוי אוי להן, שנפלו לפיו של בערקא וקבלו צורה משונה. שמעו הגויים והניעו ראשם, „הצטלמו" ורקקו שלש פעמים, כמצטערים ומודים, שגזרת האסכוליות גזרה רעה היא.

והיהודים, שהיו מתענים וקורעים שמים בתפלה ותחנונים, אף על פי כן לא סמכו על הנס, ועד שתעמוד להם זכות אבות והמקום ירחם עליהם קדמו לעשות מה שבידם והשיאו את בניהם הקטנים -- והשעה שעת „בהלה" גדולה! אלו השדכנים, שלוחי המקום, טרחו בשביל בני ישראל באהבה והבהילו להכנים קטנים וקטנות לחופה. וכל כך למה? כדי, אם חס ושלום תתקיים גזרת האסכוליות, לא ימצא בכל גבול ישראל אף ילד אחד, אלא כל ישראל כלם נשויים, כלם „יהודים קטנים"! וכדי שלא יהיו האבות מעלים במיהר הבתולות, נפלה הברה בעיר, שיקחו את הבתולות לעבודת המלכות בקולניות רחוקית. ואם שלמה'לי נשאר פנוי ולא נכנס לחופה בשעת הבהלה, ודאי משמים עכבוהו — בת זוגו לא נמצאה לו אותה שעה בעיר. וכלום יש תשיבה אחרת מזו? אמו הרי היתה רוצה ומתאוה מאד, ואם אביו היה תוכך בדבר, לבסוף הרי היה עושה רצונה של אשתו, שבדברים הללו דעתה של אשה מכרעת. ושלמה'לי מסתברא שלא היה סרבן באותה שעה ולא היו צריכים לכופאו שישא אשה, אדרבה, היה עושה זאת בשמחה מטעמים הרבה. למה יגרע מכל הנערים בגילו, הם זכו לתלות ולמה לא יזכה לכך גם היא. ובמה היה שלמה'לי מתקנא תמיד בנער שהוא חתן! אמת, אין לחתן זה חתימת זקן ועדיין מיסרים אותו בשוטים עם שאר התינוקות בבית רבן, אף על פי כן יש בו קצת מעין דברים שבאדם מגודל: הוא רואה את עצמו כאלו יצא מכלל ילדים ומתגאה על חביריו. עוד מעט והוא בכבודו ובעצמו אב לבנים... ובלאו הכי, שלמה'לי חשקה נפשו בכלה, פשוט מפני הנאה שיש בענין זה להרהר בו: אני הבחור יש לי כלה..., כלה זו כולה שלי... אני לדודה ודודה לי! וראוי שתדע, שהבחור שלמה הרי היה

„כאותו העולם", ירושלמי גמור לכל דבר, ושם באותו העולם נשואי קטנים וקטנות הם מעשים בכל יום. וגם הלכות אשות הרי היה שונה מילדותו ויודע למה כלה נכנסה לחופה. ולא זו בלבד אלא ניצוץ פייטני היה בו, וניצוץ זה פעמים ללהב יוצא והלב נכוה בו.

אבל בין שתאמר כך או כך, והנער שלמה'לי נער ולא נשא אשה בשעת הבהלה. גם זו לטובה! ימים הרי הודיעו, שבחנם היתה הבהלה. נערים לאסכוליות בעל כרחם לא הכניסו, ובתולות לעבודה בקולוניות גם כן לא חטפו. הכל היה כבתחלה— המלמדים במעמדם ונערי ישראל בחדריהם,, לא נשתנה דבר. בכמה כרכים אמנם העמידו אסכוליות ליהודים, אבל תלמידים היו שם מועטים, וכלם בני עניים מדלת העם—והגם בני עניים קרויים ארם?!

גם אותו האיש לילינטל נתעלם ונשכח שמו ושם בעלי סייעתו, ואלמלא מעשה שהיה לא היה שלמה'לי נזכר בהם ולא עלה על דעתו שהללו עדיין מצויים בעולם.

מעשה ובא לעיר באחד מימות החמה יהודי זקן, שפל־הקומה ועב הכרס ובעל צורה נאה, והיו הכל אומרים: אורח הגון בא לעירנו, רבי נחום איש רוזיבי, בא להתפטר ממנו בשלום! והכל היו יודעים אלו דברים: „בא להתפטר ממנו בשלום", מה פירושם.

כשרבי נחום איש רוזיבי השיא את בתו הצעירה ונשאר אלמן לעת זקנה, הסכימה דעתו לעלות, בלא נדר, לארץ ישראל ולמות שם, וכיון שעד יום המיתה אדם צריך פרנסה, יתר עליו היהודי, שהוא צריך גם לישא אשה, ובכן הוא צריך לממון, והכסף יענה לו את הכל, ומה יעשה? עשה רבי נחום מה שיהודים אחרים במאורע זה עושים -- היה מתהלך כמה שנים מעיר לעיר בכל תפוצות ישראל להתפטר מהם בברכת הפרידה ובקבוץ נדבות, ואם אפשר, להעמיד על המתנדבים את נדבתם קבע בכל שנה. פרנסה כגון זו של „ההפטרות", פרנסה יפה ונקיה היא אצל היהודים. מי שהולך למיתה בארץ ישראל מעלתו גדולה משאר מיני מקבלים ובטלנים ואפילו מן הנשרפים והעגונות. אדם זה רואים אותו כאלו הוא ירושלמי, וריח של בית־הקברות ועפר ארץ ישראל הרי זה נודף ממנו. הוא אוכל ושותה ופרה ורבה כחי—וחשוב כמת. רבי נחום הלך וסבב ערי ישראל זה כמה שנים ולא טרח, חס ושלום, בחנם. היו נוהגים בו כבוד באכילה ושתיה. מזמינים אותו מי לפת שחרית, ומי לסעודת ערבית, וכשנתפטר מלפניהם היו נותנים לו גם כסף וצידה לדרך. ובשכר זה הבטיח להם רבי נחום להתפלל עליהם על קברו של מאיר בעל הנס, ולשלוח להם מעפרה של ארץ ישראל. רבי נחום לא בייש את העיר ק... ובאחד מימות הקיץ בא להתפטר גם מלפני יהודיה שם.

בלילי קיץ רגילים בני עיר ק... לאכול סעודת־ערבית לאור הלבנה, וכשהיא מתכסה ואינה, אוכלים לאור הנר של חלב, ששויו פרוטה. אין מאריכים בסעודה ותיכף לברכת המזון קריאת שמע על המטה, או מפסיקים שעה קלה ויוצאים לפלוח כליהם תחת כפת הרקיע. ובליל קיץ אחד, שהלבנה היתה זורחת במלואה וזיוה נאה, נשתנה סדר הסעודה בביתו של רבי חיים. השלחן ערוך יפה ונרות של נחושת דולקים כבלילי שבת ויום־טוב. שינוי זה נעשה לכבוד רבי נחום רוזיבי. רבי חיים הזמין אותו אצלו לסעודת־ערבית. היו מאריכים על השלחן בדברי שיחה על כותל־מערבי ועל מערת המכפלה, על הר הזיתים ועל קבר רחל אמנו ועל שאר חורבות וקברים הרבה, ומפטירין בשיחה מתוקה על תאנים ותמרים ורמונים, על הגפן ועל פרי הגפן וחרובים. המסיבין נראים כאוכלים ובולעים רוקם, ועיניהם מבהיקות מרוב הנאה. ורבי נחום דברני הוא, מדבר ומספר כאלו הוא בא עתה משם וראה את הכל בעיניו. הוא מספר והכל שומעים לו באהבה ויראת־הכבוד ומתקנאים בו בלבם, שהוא זכה לעלות לשם. כלום ארץ ישראל, ירושלים, בשני שפתים בעלמא הוא! לכאורה זו הארץ ארץ היא, וזו העיר עיר היא: אדמה ועפר, אשפה וטיט כמו בכל מקום. כך נראה הדבר, ובאמת לא כך הוא. ומה הוא? דבר זה אין הפה יכול לאמרו, הוא דבר שבלב. בני נכר לא יבינו את זאת, והיהודים מרגישים ומבינים.

מדברי שיחה בקודש באו המסובין לידי שיחת חולין. רבי נחום הרי הוא שט בעולם וחזר על כמה וכמה בתי ישראל להתפטר מתם מתוך ברכה וקבלת נדבה, והרבה ראה ושמע בכל המקומות שהיה שם. ווילנא היתה לראש פינה בדברי השיחה. רבי נחום היה מספר נפלאות על רבניה הנוראים ועל „קציניה" המשונים, על בתי־מדרשותיה ועל בחורים עניים שבישיבותיה, ומסיים בפרוצות ופורנאות דמצויות באחת הסימטות שם, שהצנועין חוששים להלוך שם בלילה. על הראשונים היה מדבר בקול רם, מתלהב ואומר: אי־אי! ועל האחרונות השפיל קולו ונאנח בלחש: אוי־אוי! ולבסוף נתמלא חמה על מיני בני אדם, שקרא להם בשם „ברלינים". אלי הם כסייעתו של לילנטל בעל האסכוליות — אמר בעקימת שפתים והתחיל מספר בגנותם ומלגלג עליהם, שהם משונים ומעשיהם משונים. בחדרי חדרים, שאין מי רואה אותם, הם יושבים בגלוי הראש ואוכלים בלא נטילת ידים. כל תורתם היא „לשון" ומליצה, מתלהבים וקוראים ומשלשים: הה, אהה! במאמר אחד. אומרים: הגדול שבהם מיהט את הפתילה, כורכה בלחם ואוכלם ביחד. נועץ נר של חלב בתוך דייסא ואוכלה לתיאבון... נוח היה לבריות הללו שלא באו לעולם,—חוהם רבי נחום באנחה: אָח־אָח!

פרוצות ופורנאות, שאמר רבי נחום, היה שלמה'לי יכול לשער מדעתו מי הן. בודאי הן מיני קליפות, לילין וסירניות, שהרבה שמועות שמע עליהן, שמדיחות את הבריות בתעלוליהן, ולפיכך יפה עושים הווילנאים, שחוששים להלוך באותן הסימטות בלילה. אבל הברלינים, שאינם שידין ורוחין, אלא יהודים ממש, יהודים שיושבים בביתם בגילוי הראש ואוכלים בלא נטילת ידים—מיני בריות הללו אי־אפשר לו להבין. היכי תמצא. יהודי—ובלא כובע! יהודי — ואוכל בלא נטילת ידים!! כלום נשתטו הברלינים ויצאו מדעתם? כלום אינם יודעים מה שמור להם שם בגיהנם: פחים, אש וגפרית, ופולסין דנורא!... ומלבד העונשין הללו כמה משונה הוא יהודי בלא כובע, צורתו אינה צורה! אבל דברים הללו אמר רבי נתים. אדם זה, „שמתפטר ועולה לארץ ישראל, והוא לא ישקר חס ושלום. על כרחו קבל שלמה'לי גם שמועה זו, ומעכשיו נתפרש לו השם ברליני, כלומר, יהודי בלא כובע, יהודי שאינו נוטל ידיו, כורך פתילת הנר בלחם ואוכלם ביחד.

(המשך יבא)

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

יְדִיעוֹת קְצָרוֹת.

ביפו נוסדה אגודה להוצאת ספרים עברים. האגודה שמה לה, למטרה לאחד את הכחות הספרותיים בארץ ישראל ולברוא פה מרכז ספרותי. האגודה חפצה להוציא ספרים מקוריים ותרגומים. ביחוד תשים לב להוצא את ספרים בי"ר

העם ובעד בני הנעורים. האגודה חפצה לעזור גם ליצירת עתונות הגונה בארץ ישראל. יחד עם הוצאת הספרים תעסוק האגודה גם בשכלול ההדפסה של ספרים עברים ובסדור מסחר ספרים העברים בארץ ישראל.

האגודה נוסדה בתור אגודה של שותפים. כל המשתתף בה צריך לקחת לא פחות ממניה אחת בת כאה פרנק, קרן החברה—מאה אלף פרנק, והחברה לא תגש לעבודה עד שיאסף בידה החלק השמיני מן הקרן, כלומר 12,500 פר'.

האגודה מתנהלת ע"י אספות כלליות המתאספות אחת לשלש שנים, על ידי אספות שנתיות וע"י ועד ההנהלה. האספות הכלליות נקבעו רק אחת לשלש שנים, כדי לתת יכלת גם לחברים מחוץ לארץ להשתתף בהן. האספות הכלליות בוחרות בועד ההנהלה, קובעות את התקציב הכללי ואת תכנית העבודה, מתקנות תקנות הדשות ומשנות את התקנות הקודמות. האספות השנתיות עוסקות רק בשאלות שאי אפשר לדחות אותן. ועד ההנהלה מנהל כל עסקי הספרות והכספים והוא קובע עיזרים, עורכים ומועצות לעניני הספרות לפי בחירתו.

לועד זמני של האגודה הזאת נבחרו ה' ש. בן ציון (גוטמן), ה' מרדכי בן הלל הכהן והדר. יוסף לוריא.

הועד כבר נגש לעבודתו בארץ ישראל, כלומר למצוא שותפים לאגודה בארץ גופה. כשלשים איש כבר נתנו את ידם להאגודה, שבכל מקום ומקום מתיחסים אליה בחבה. יש תקוה ש-ידי הו עד יעלה לאסוף בארץ ישראל עצמה 5000 פר'. בעד ארץ ישראל זהו סכום גדול.

— מקחי תפוחי זהב הולכים ועולים. בעד תיבת תפוחים מקבלים כבר באנגליה מעשרה עד שנים עשר פר. הגשמים יורדים במדה מספקת ומבטיחים שנה טובה גם ביהודה גם בגליל.

— מצב הבריאות שהיה כל כך טוב בחדרה במשך שתי השנים האחרונות, עד שלא קרו שם גם מקרי קדחת פשוטה, שוב הורע בחרף הזה. מקרי הקדחת התרבו במדה מרובה מאד, אבל אע"פ שכל המקרים הללו היו רק מקרי קדחת פשוטה שעוברת אחרי איזה ימים, מכל מקום דואגים בני חדרה שמא תשוב הקדחת להיות יותר חריפה ומסוכנה בימות הקיץ.

— השכתה (מנינגיט) שורות בירושלים גם בחרף הזה, אבל במדה פחותה. במשך כל החרף הזה חלו בירושלים 75 איש, מהם מתו בערך 25 פרוצנטים. ביפו היה בשנה הזאת רק מקרה שבתה אחד, ונתברר שהאיש חלה בירושלים ובא ליפו לבית משפחתו להתרפא.

— התבררו פרטי רציחת היהודי שנהרג ביפו על ידי גואלי הדם. כפי שהודענו בנומר הקודם התפרצו בלילה רבים מבני משפחת הנהרג לבית היהודי והכו אותו באכזריות נוראה. עכשו נתברר שהערבים גואלי הדם הרגו את היהודי במעמד השוטרים, שבאו לאסור את היהודי. ולא עוד אלא שההורגים התעללו בגופת הנהרג וסחפו אותה קשורה בחבל בחוצות העיר עד בית הפקידות. הדבר היה בשעה מאוחרת בלילה, בעת שהרחובות היו ריקים. הערבים הלכו וצעקו ונשיהם הלכו אחריהם וירקו בפני הנהרג. אחרי שנודעה השערוריה הזאת רעשה כל העיר. גדולה היתה התרגשות היהודים נגד המשטרה שלא עשתה כלום כדי להפריע בעד פראות כזאת. גם הנוצרים, שביניהם נמצאים הרבה נתיני צרפת (היהודי היה נתין צרפתי) מחו נגד השערוריה. הקונסול הצרפתי התיחס בתחלה בקרירות רוח אל הדבר הזה, והיהודים התכוננו לפנות בתלונה אל הממשלה העליונה. אבל הקונסול הצרפתי כבר התערב בדבר, וכבוד קהלת היהודים, שהושפל על ידי הנבלה הזאת, הושב לה. לפי דרישת הקונסול באו מירושלים חוקרים והוציאו את היהודי מקברו ומצאו בגויתו הרבה פצעים. על ידי החקירה והדרישה נתאמתו גם כן השמועות שהיהודי נהרג במעמד השוטרים. ליפו בא גם סגן הפחה מירושלים, השוטרים הצטדקו, שהיהודי ירה בהם, ועל כן לא יכלו הם לאסור אותו או להגן עליו מפני גואלי הדם. ההצטדקות הזאת לא הועילה להם, וכל פקידי המשטרה, מן הקאימקם עד השוטרים הנמוכים, שהיה להם איזה יחס לשערוריה זו, הוסרו ממשמרותיהם. היהודים שמחים על נצחונם שנענשו הפקידים על עונם. החקירה והדרישה נמשכת עדיין ומכונתה למצוא את הערבים האשמים. אבל עד כה עוד לא עלה בידי החוקרים למצאם.

— צעירי ירושלים מתעתדים לחוג את יובלו של אליעזר בן יהודה במלאת לו בפורים חמשים שנה. נוסדו בירושלים וביפו ועדים להכין חגיגה מפוארה לכבוד בעל היובל.

הדר, ויזל, שפתח בשנה שעברה בית מסחר לספרים בירושלים פתח סניף לבית ממחרו גם ביפו. בבית מסחרו נמצאים ספרים גם בעברית וגם בשפות אירופיות.

בירושלים החל לצאת שבועון ערבי חדש, מוציאו לאור הוא פיינגולד שמוציא לאור גם את „הצבי". עורך העתון הוא משורר ערבי צעיר, הידוע ביחוסו הטוב אל היהודים.

— הבמה העברית ביפו החליטה להוציא את המחזה ד"ר כהן של נורדוי בתרגום עברי, התרגום נגמר בקרב. עד כמה מודים בערכה של הבמה העברית ביפו מראה העובדה, כי הצעירים בבירות, שמציגים שם עכשו מחזה עברי, פנו אל ועד הבמה ביפו שישלח להם בשביל הכרטיסים בולים המוקדשים לבנין תיאטרון ביפו.

— אגודת בעלי המלאכה ביפו משתדלת להתחרות עם הבמה העברית והיא עורכת בקרוב עוד מחזה חדש בזרגון. בפעם הזאת היא מציגה את האופרטה „בוסתנאי".

— ביפו פתחו הערבים המשכילים קלוב. הם מקבלים עתונים ערבים, טורקים וצרפתים. הם חפצים לערוך לפרקים גם קריאות והרצאות ולהציג גם מחזות בערבית.

—מותו של ליליענבלום עשה רושם חזק בקרב משכילי א"י. בירושלים הספידו אותו בבית העם, וה' י"מ פינס נשא נאום נלהב לזכרו, אף על פי שהוא היה אחד ממתנגדיו היותר קיצונים. ביפו נערכה הזכרה בבית הספר לבנות, ואלי ההספד הוזמנו כל בתי הספר שבעיר. לשעה הקבועה באו התלמידים של הגמנסיה העברית, של בית הספר „עזרה" ושל המחלקה העליונה מבית הספר של „אליאנס", ובערב היתה באותו ביה"ס אספת אבל לגדולים. ה' מ. כהן ספר את זכרונותיו על אדות המנוח ז"ל ועל עבודתו הספרותית; הדרי מוסנזון דבר על התפתחות דעותיו הדתיות והלאומיות של ליליענבלום, וה' דיזנהוף דבר על עבודת המנוח בועד האודיסאי.

— הבנק שלנו בארץ ישראל עושה הכנות לפתוח סניף חדש בצפת שיש בה ישוב יהודי גדול. עתה מגיע מספר היהודים בצפת עד 10.000 (מושלמים, יש בצפת 4000 ונוצרים—400) ומספרם הולך וגדל. על כן אין כל ספק, שהבנק ימצא לו שם עבודה ויביא תועלת גדולה גם לתושבי העיר, גם למושבות היהודיות מסביב. עם פתיחת הסניף בצפת יהיו לאפ"ק בארץ ישראל ובסוריה 6 סניפים: יפו, ירושלים, בירות, חברון, חיפה וצפת.

ירושלים כולה עסוקה עתה בבחירות: מצד אחד בחירות להעידיה ומצד השני בחירות לועד העיר.

כבר בארנו (ב„העולם" נומר 2) את דבר הבחירות לועד העיר ולהעידיה, והנה עתה נוכל רק להוסיף, כי שני הצדדים עומדים מזוינים ומזומנים למלחמה. אגודת „בני ברית", שהיא היא שעוררה את התנועה להלחם בעד בחירת ועד העיר, שלחה מכתב חוזר לכל האגודות הקיימות בירושלים ובו היא מציעה, שכל אגודה ואגודה תבחר שנים מחבריה לועד האגודות, למען טכס עצה איך להלחם בממוני ירושלים וגבאיה, שאינם רוצים בשום אופן להסכים לבחירת „ועד העיר".

כפי שכודיעים לנו, החלט שכל אגודה ואגודה תכניס ע ש ר י ם פר' לקופת ועד האגודות, להוצאות. כיוצא בזה החלט לאחוז בכל האמצעים האפשריים להכריח את ראשי הכוללים ומנהליהם, שיתנו את הסכמתם לבחירות.

ובנוגע לבחירות להעיריה נחלקו בני ירושלים לשני מחנות: מחנה אחד — „ועד היהודים העותומנים" שהעמיד לבחירה שלשה מטובי העיר, הבקיאים במעמד העגינים פה ויודעים מה השעה דורשת ע ת ה לעשות לטובת היהודים, והמחנה השני — מר ע נ ת ב י. וסיעתו וכלי מכטאם „החרות", — מתנגדים לועד היהודים העותומנים ועושים תעמולה לטובת אנשים אחרים. הנה כי כן פוגש ועד היהודים העותומנים על דרכו הרבה מכשולים. ואולם חברי הועד משתדלים בכל כחם להשפיע על הקהל הבוחר ולעשות פרסום לאלו האנשים שהועד מעמידם לבחירה. גם „הצבי" תומך בכל כחו בבחירת הועד הזה.

ולא רק בירושלים בלבד, כי אם גם במושבות עסוקים התושבים במלחמת בחירות. בשתי המושבות היהודיות הגדולות „ראשון לציון", ג„פתח תקוה" נלחמים האכרים מלחמה קשה בדבר בחירות ועדי המושבה.

זה יותר מחדש ימים ש„ראשון לציון" כולה מלאה רעש. האספות שנעשות בתוכה על ידי הסיעות השונות, אחרי „ראשון לציון" נחלקו בזמן

האחרון לארבע מפלגות, והן: א) בעלי הנחלאות שיש להם יותר משמינים דונם אדמה; ב) אלו שמספר הדונמים שלהם הוא לא פחות מארבעים; ג) אלו שיש להם מעשרה עד ארבעים דונם; ד) סתם תושבי המושבה. וכל מפלגה ומפלגה רוצה, כמובן, שהועד יבחר דוקא מקרב חבריה. ובינתים אין „ועד" והמושבה אינה יכולה להתפתח כראוי, כי הועד הוא המשגיח על הבריאות והנקיון, הוא המפקח על הנהגת בית־הספר וגן הילדים ועוד ועוד, ובשעה שאין ועד, עושה לו האכר על דעתו מה שעושה.

וכך הוא מצב הדברים גם ב„פתח־תקוה", אלא ששם מלחמת הבחירות אינה תלויה ביותר בענינים פרטיים, אף על פי שמצד אחר היא יותר נרגנית.

מִכְתָּבִים מֵאַנְגְּלִיָה.

ב.

שנוים במיניסטריום.—כבוד ליהודים.—תקוות חדשות.— הממשלה והפועלים היהודים. — תורה חדשה. — „היהדות בסכנה".

יחד עם הבחירות החדשות באנגליה באו שנוים בקבינט של המיניסטריון.

המיניסטר היהודי הרברט סעמואל החליף את משמרתו ונתעלה. עד עכשו היה מיניסטר של אחוזה אחת, משרה שיש לה רק ערך היסטורי ולא יותר. עכשו היה למיניסטר של הפוסטה והטלגרף, משרה הנחשבת לנכבדה מאד ושתתן מקום למר סעמואל לעבוד ולהצטין.

סעמואל זה הוא אחד המיניסטרים החביבים גם בעיני הליברלים וגם בעיני הקונסרבטיבים. הוא עכשו בן שלשים ושמונה. לפני ארבע שנים נבחר בתור סגנו של מיניסטר הפנים גלאדסטון והכניס אל הפרלמנט את „חוק הילדים", שנתקבל בשמחה גם בבית התחתון וגם בבית העליון; נאומיו בבית הנבחרים היו עושים תמיד רושם נמרץ.

וביום האחרון לפני פתיחת הפרלמנט הודיעה הממשלה, שהיהודי עדווין מאנטאגיו (בן הסיר שמואל מאנטאגיו, או לורד סוויטלינג) נבחר לסגן המיניסטר לעניני ארץ הודו.

מר עדווין מאנטאגיו הוא בן שלשים ואחת. עד עכשו היה מזכירו של ראש המיניסטריון מר אסקוויט והצטין בעבודתו. משרתו החדשה היא נכבדה מאד, משום שהמיניסטר לעניני הודו (לורד מארליי) אינו בא אל הבית התחתון ויושב הוא רק בבית העליון, ומר מאנטאגיו צריך למלא מקומו בבית התחתון.

לכבוד כזה עוד לא זכה יהודי באנגליה עד עכשו.

ופחדם של היהודים מפני מלחמתו של הלורד רוטשילד נגד הממשלה של עכשו היה פחד שוא. דברי „הנבואה" של עתוני חוץ לארץ (ביניהם גם עתונים יהודים ועברים), שהממשלה הליברלית תתנקם בכל עם היהודים בעד מעשיו של רוטשילד, לא נתקיימו.

יהודי אנגליה שמחים על הכבוד שנעשה ליהודים, ויהודי רו"פ שמחים על השנוים במיניסטריון לעניני הפנים.

עד הבחירות החדשות היה מר גלאדסטון המיניסטר לעניני הפנים. המיניסטר הזה לא היה נחשב לשונא ישראל, אך קשה היה לחשוב אותו גם לאוהבם. ב„חוק הזרים", — גזרת הכניסה אל הארץ, — היה מדקדק מאד מאד.

עכשו נבחר במקומו מי שהיה מיניסטר המסחר מר ווינסטון טשרטשיל, אחר מאוהבי ישראל המפורסמים.

שלשה דברים עומדים עתה על הפרק בחיי אחינו באנגליה:

חוק הזרים. חוק זה מביא רעה רבים לנודדים יהודים וסוגר את הארץ בפני רבים מאחינו המבקשים להם לחם.

חוק מנוחת יום הראשון. בחוק זה, שיובא לפני בית הנבחרים בקרוב, תלויה פרנסתם של אלפי אחינו. אם יאסרו גם על היהודים לפתוח חנויותיהם ביום הראשון, אז יאלצו אלפי יהודים, הסוגרים בתי מסחריהם ביום השבת, לעשות שבתם חול, והחרדים על דתם יהיו מוכרחים לסבול רעב.

הנתינות. ישנם אלפי יהודים באנגליה, שיש להם הזכות להיות לנתיני הארץ (אחרי שבתם פה חמש שנים), ואינם יכולים להשתמש בזכות זו משום שההוצאות הכרוכות בזה מרובות מאד והמכשולים רבים.

והנה המיניסטר ווינסטון טשרטשיל הוא אחד המתנגדים היותר גדולים ל„חוק הזרים" וגם לדרישותיהם האחרות של אחינו הוא נותן צדק.

בשנת 1908 פנה בעצמו פעמים אחדות אל הממשלה בבקשה לדקדק בחוק הזרים בנוגע ליהודים. ופעם הלך בראש דיפוטציה של יהודים אל ראש המיניסטריון בבקשה להמעיט את סכום ההוצאות בשביל אלו הרוצים להיות לנתיני הארץ.

ועכשו בימי הבחירות התיצבה לפניו עוד הפעם דיפוטציה של יהודים והזכירה לו מה שהבטיח כבר, והוא ענה שבודאי ישים לב אל כל טענותיהם.

לפני ימים אחדים נפתחו בכל ארץ אנגליה לשכאות בשביל מקבלי עבודה ונותניה. וכל איש שעובדים ופועלים דרושים לו נכנס ללשכה ומודיע, וכל איש המבקש לו עבודה נכנס ללשכה ומקבל ידיעות ע"ד המקומות, שאפשר לו למצוא שם את לחמו.

לשכה כזאת פתחה הממשלה גם ב„איסט ענד" המרובה באוכלסי יהודים. בקרוב יושיבו בלשכה זו פקיד היודע ומבין לדבר גם יהודית.

המלחמה בין ה„שליח" החדש קלאוד מונטפיורי וסיעתו מצד אחד ובין הד"ר אדלר ונתיניו הנאמנים מצד שני, הולכת „ומתחדדת" מיום ליום.

בעת האחרונה החליט מונטפיורי לזכות בתורתו החדשה את „בני אמונתו" המתגוררים במזרח העיר בגיטו הלונדונית. למטרה זו הוא מקהיל שם קהלות ומאסף אספות, כדי להפיץ את תורתו ברבים.

„חדלו להתפלל עברית, זכרו את יום הראשון לקדשו. ה' הוא אלהים וישוע הוא נביאו".

נזדעזעה כל האורתודוקסיה. מאספים אספות גם הם, מתיעצים במה להחליש את כחו של מונטיפיורי המסית, המעמיד את היהדות בסכנה".

וראשית כל החלט לבחור עוד בשלשה „רברנדים" חדשים במזרח העיר בשביל חזוק הדת.

ומהיום והלאה יסובבו בחוצות הגיטו עוד שלשה אברכים לבושים בגדי שרד.

זהו הכל מה שתדשו. זהו הכל מה שיש בכחם לחדש.

„היהדות בסכנה!" — צועקים הם עכשו. ומי העמיד אותה בסכנה אם לא אלה העומדים פה בראש הדת? ה„דזואיש קאלעדזש" — זה בית המדרש לרבנים — היה לדפרטמנט של „משינובניקים". הרברנדים שיצאו משם הועילו להמיר כל רגש לאומי מלב העם; הם הכריזו תמיד, שאין עם ישראל בעולם, אלא אנגלים בני דת משה. בראש היהדות עמדו אנשים שאין בהם ריח תורה וזיות חכמה, בלי כל לתלוחית של רגש דתי אמתי, ויצאו ידי חובתם רק ב„סערמאנס" (דרשות) ו„סערוויסעס" (עבודת אלהים) לשבת ה„גדול" או לשבת „שירה".—

אפשר שסוף סוף תפקחנה עיני העורים ויראו וידעו, שאם באמת נמצאת היהדות ב„סכנה", אז הם הראשונים שגרמו לזה.

אפשר.

ב. אשר.

בְּרוּסְיָה.

(השבוע).

הרבה מן האירוניה המרה יש במצב הזכיותי של היהודים ברוסיה לפרקים נדמה, כי איזה לץ יהיר עומד ומלגלג על יהודי רוסיה ומתגרה בהם, למען הרעימם.

עוד לפני שבועות אחדים נגמרה עריכת הצעת־החוק של ב"ד חברי הדומה—בהשתדלותו של הדיפוטט היהודי פרידמן—בדבר נתינת פרס לעת זקנה ומתלה גם למורים היהודים של בתי־הספר למתחילים מטעם הממשלה. על־פי החוק מיום 24 במרץ 1873 נחשבו המורים של בה"ס לממשלה המיוחדים ליהודים לנושאי משרות ממלכיות, ולהם ולמשפחותיהם היתה אותה הזכות שיש לכל המכהנים בכהונות הממלכה: ליהנות מקופת הפרסים לעת זקנה. קופה זו מתפרנסת ע"י נכיון משכר המורים. החלק האחד של התקנות האלה יצא לפועל. הנכוי משכרם של המורים נעשה במשך של עשרות בשנים, עד שנצבר סכום של 144,850 רובלים, אלא שהפרסים לא נתנו למורים היהודים. ולפיכך בקשו ב"ד הדיפוטטים (בזה גם אוקטיאבראים) את המיניסטריון לערוך הצעת־חוק, שעל־פיה יחשבו המורים היהודים למורים מטעם הממשלה גם במה שנוגע לקבלת פרס וקצבה.

ההצעה נכנסה והבטחתו של מיניסטר־ההשכלה ניתנה למלאות את ההשתדלות הזאת.

ולפתע פתאים עברה שמועה, כי במיניסטריון־להשכלה צצה כבר „רעיון" חדש: לסגור לגמרי את כל ...

...לְמַתחילים ואת בתי־הספר העממיים המיוחדים ליהודים וכן את האינסטיטוט למורים בווילנה, ובכן לא יהיו עוד מורים יהודים הראויים לפרס. לפי שתּוּטל כהוּנת־הממשלה מאת המורים היהודיים.

המיניסטריון בא לידי החלטה זו מפני שני טעמים: היהודים עצמם, לדבריו אינם רוצים לכלכל את המוסדות הללו, ודראיה. כי מס־הנרות, שהוּטל על היהודים לצורך זה, אינו נגבה או נגבה בקושי רב, וזה האות, כי אין בתי הספר רצויים ליהודים. וזאת שנית אותו חשש של התבדלות, שנתעורר בעניין החברות הקולטוריות, הרי ישנו גם כאן: למה באים בתי־ספר מיוחדים ליהודים, אם אפשר להם לתלמידים היהודיים להתקבל לבתי־הספר־למתחילים הכלליים, שבהם אין כל הגבלות ליהודים?

ההצעה עודנה עומדת בתקופתה הראשונה: לפי־שעה נחקרים המפקחים על גידולי התלמידים, נמלכים במְמוּנים ופקידים, והמשא־ומתן הולך ועובר מלשכה ללשכה. אולם הזקה על המיניסטריון להשכלה, שלא יניח ולא ישקוט עד אשר יוציא את זממו לפעולה.

מנקודת־ההשקפה הלאומית אפשר שלא ירבו המצטערים על ביטול בתי־הספר הללו, שהיו רחוקים מכל נטיה לאומית יהודית, ושהמורים בהם, חניכי האינסטיטוט למורים ושומרי הטרדיציות שלו, התאמצו להרחיק מהסביבה של בתי־הספר אפילו ריח כל־שהוא של יהדות. אבל אם נדון על הדבר הזה על פי תוצאותיו לחיי המורים היהודים אז קשה היא מאד גזירה זו, העתידה לערער ולהרוס את מצבם של מאות מורים יהודים, שישארו ממש מחוץ להחיים. גם עכשו קשה הוא מצבו החמרי של המורה היהודי, המקבל משכר עמלו פרוטות, על־אחת־כמה־וכמה שבצאת הרצעה לפעולה, תשארנה מאות משפחות בלי פרנסה וההתחרות בין המורים לשעות תגדל עוד, שהרי בבתי־הספר הכלליים, ששם ילמדו התלמידים היהודים והנוצרים יחד, אסור למורים היהודים להורות.

וזהו „הפרס" הצפוי למורים היהודים לעת זקנה!...

ובמיניסטריון להשכלה בכלל הולך הכל „כשורה".

נתחדשה הלכה הפעם בבית־מדרש זה: לפי שהרבה בתי־ספר אינם יכולים להתקיים אם ישמרו בכל תוקף החוקים המגבילים את זכיות היהודים אפשר שיעלה הרעיון על לבו של אחד הדירקטורים או המורים של בתי־הספר התיכוניים הפרטיים להקל קצת בענין „הפרוצנטים"—הקדים המיניסטריון להודיע בפקודתו החדשה, שלא יעיז מי שהוא לעבור על הנורמה הקבועה. ואם יהיה כדבר הזה—יענשו המורים קשה, ואם יעברו שנית על האיסור תשוללנה זכויותיו של בית־ספר זה.

„הנורמה" היא קדושה ואין לנגוע בה. אפילו התלמידים היהודים, שכבר זכו להכנס לאיזה בית־ספר, אם הם רוצים לעבור מבית־ספר אחד לשני, - צריכה הנורמה להשמר.

וקול שאינו פוסק הוא, כי גם במקצוע אחד של ההשכלה הכללית, שאין היהודים מוגבלים בו: באיקסטרניות — יכניסו בקרוב „סדרים", כלומר: זכויותיהם של המקבלים תעודת בגרות על־פי בחינה איקסטירנית יוגבלנה בשעת הכניסה לבתי־הספר העליונים, והבכורה תנתן להגומרים בתי־ספר.

ודואג היא המיניסטריון לא רק לשמירת הנורמה כי אם גם לשמירת זכות הישיבה של התלמידים היהודים, בחפצו שיהיו „כשרים" לכל פרטיהם.

דירקטורי בתי־הספר התיכונים בפטרבורג קבלו פקודה מאת המיניסטריון, שמורשות להם להכניס לבתי ספריהם תלמידים יהודים רק כאלה, שיש להוריהם זכות הישיבה בפטרבורג. והדירקטורים התחילו לעשות בקורת לזכות־ישיבה זו והציעו לפני התלמידים להגיש להם תעודות של זכות ישיבה, ואלמלא כן— יורחקו מבתה"ס אפילו אותם התלמידים העומדים לגמור את למודם בעוד ירחים אחדים.

ותוצאות הפוליטיקה הזאת של מיניסטריון־להשכלה ביחס להיהודים כבר נראו:

בקיוב נסגרים הקורסים למילדות ולחובשות, מפני הנורמה שהונהגה שם בנוגע ליהודיות; בית־הספר לחובשים באודיסה עומד להסגר; במינסק עומד האינסטיטוט למסחר להסגר, אם לא תבטל הנורמה, וכדברים האלה נשמעים גם מערים אחרות.

ואין כל ספק, כי סוף־סוף יהיה הצעיר היהודי מוכרח לבקש השכלה רק בבתי־הספר הפרטי אשר ליהודים. והנה כבר נפלה הברה, שהמיניסטריון אומר לשלול מאת בתי־הספר התיכונים היהודים הפרטיים את זכויותיהם הממשלתיות שיש להם.

בקצרה: אפשר עוד לצפות ל„ישועות"!

- - -

מחאה נמרצה כנגד התיחסות השלטון ליהודים ברוסיה שמעה הדומה בישיבתה האחרונה מאת הדיפוטט פרידמן.

„אילו שאלו את היהודים: איזה משני המשטרים טוב להם—המשטר הקודם או המשטר של מוסד־נבחרים, כי אז היו משיבים: שניהם כאחד „טובים" ובאמת, גם בימים היותר קשים של פליבה — אם לא נחשוב את הפוגרום הקישינובי—לא נעשו מעשים כבימינו אלה".

והדיפוטט מספר את העובדות והמעשים בדבר הגרושים של היהודים ומשפחותיהם. אחרי־כן הוא מזכיר את כל הרבטחות של הממשלה להטיב את מצב היהודים: בי"ג בדצמבר 1904 יצאה פקודת הרוממות לבקר את ההגבלות להיהודים ולהשאיר רק את אלה שהן נחוצות לתועלת התושבים; בשמונה ביולי 1905 נתאשרה החלטתה של מועצת־המיניסטרים לבקר מחדש את כל החוקים הוהוגים בדבר היהודים; בהרצאתו הנכנעת של הגרף וויטה מיום י"ז באוקטובר מדובר על שווי־זכיותיהם של כל העמים, בלי הבדל דת ולאום. בדיקלרציה של הממשלה, שנתפרסמה אחרי פזור הדומה הראשונה, בכ"ו באוגוסט 1906, מדובר על האמצעים שהממשלה אוחזת בהם בכדי להשוות את זכיותיהם של כל האזרחים.

אלה הן ההבטחות, ומה עשתה הממשלה בכדי למלאותן? — נתפרסם צירקולר על־דבר... גרוש היהודים; הוצע לפני הסינט לצוות שתשגיח הפוליציה על היהודים הסוחרים הבאים לערי הבירה ע"פ זכות תעודות־מסחר שיקנו דוקא הסחורה, הנזכרת באותן התעודות; נאסרה הישיבה מחוץ לתחום גם על היהודים, שעבדו בצבא המלחמה ועוד הרבה הרבה „הנחות" כאלה. ההתיחסות ליהודים תוכל לשמש תמיד מעין מודד הרוחות לעמוד על פיו על מהלכה של הממשלה בכלל, בימים האלה לא יוכל כל פקיד לעלות לגדולה, בלתי אם יהיה שונא היהודים ויעזור לרדיפתם. ואין אפוא כל פלא, אם כל אלה שנפל עליהם חשד של אי־כשרות פוליטית ממהר להטהר ולהראות את כשרותו ע"י זה שאינו מושך חסד לעמי הנכר. כך עושים, למשל, האוקטיבראים. יש בפרוגרמה שלהם סעיף ע"ד שויון כל העמים, ובכל זאת לא הזכירו אף פעם את היהודים לטובה. להיפך, הקומיסיה להגנת הממלכה חותה את דעתה בעד הרתקת היהודים מהאק דמיה לרפואה, ועוד במקרים רבים הראו את „כשרותם", כדי להתרצות אל הממשלת

במה שנוגע להקצבה של ההוצאות במיניסטריון־הפנים מוכיח הדיפוטט היהודי, כי סכומים רבים בולעת המלחמה הקשה שקשר המיניסטריון על היהודים: בדיפרטמנט של הענינים הכלליים שבמיניסטריון יש מחלקה מיוחדת, העוסקת רק בעניני היהודים; מחצית עניני הדיפרטמנט הראשון של הסינט—עניני גרושי היהודים; שלטון הפלך הקיובי יש לו 50000 עניני יהודים בשנה; בפלך וואהלין מוציאים שלש עשרה אלף רובלים לצרך מסירת התראית ליהודים העומדים להגלות.

„אין נותנים ליהודים להכנס לבתי־הספר הכלליים, אין מרשים להם לסגל לעצמם את ההשכלה הרוסית, רודפים ומענישים אותם, כשהם קוראים לעצמם בשמות רוסיים. ובאותה שעה אין מתירים להם גם בתי־ספר משלהם, חברות השכלה משלהם, ושוללים מהם את הזכות להשתמש בלשונם הם, והמועצה בדבר בתי־הספר לעמי־נכר לא מצאה לנכון אפילו להזמין את באי כח היהודים".

מחוסר מקום הוכרחנו להשמיט את הפרק „בציונות".

נ. ס.

תַוִים.

אופיר. „הברל. טאגבל." יבקע מכעס, פני „הברל. מארגענצייט." יהפכו לירקון שרל, בעל ה„לאקאלאנצייגער" נטל את הבכורה, הוא ה„עזא: דמסגא ברישא", „הקדים יונג ליון" להודיע תחלה את החדוש הנפלא, את המציאה היקרה שמצא ד"ר פטרס את ארץ אופיר. זרזירו של שרל בניאפול הוא זריז מחבריו ופקח מחבריו. הריפורטירים האחרים התעצלו ללכת לראות את פטרס, אע"פ שידעו שהוא שב מאפריקה הדרומית. כלום מועטים האנשים השבים מאפריקה הדרומית? פטרס היה לפנים פקיד ראשי בקרן דרומית מערבית של אשכנז־אפריקאית, ואחרי כן נסתבך שם בדברים שבגלוי ובדברים שבצנעה, והעבירוהו. והיו לו דין ודברים עם שונאיו—כלום מעטים הם אנשים שכמוהו? ובכן התרשלו העתונאים ולא הלכו לקבלת פניו, והלך רק זה של ה„לאקאל־אנצייגער", ולא לחנם הלך. מאה פעמים עתונאי הולך ופעם אחת הוא זוכה בגורל כזה. פטרס ספר לו, שנסיעתו האחרונה על גדות הזמביזי ובכל הגלילות ההם הביאה לו שלל רב, ואור חדש יאיר לעולם, מפני שעלתה בידו לפתור את השאלה הקשה שאיננה מניחה לבני־דורנו זה לישון: איה היא אופיר? גלל פטרס את האבן מעל לבות בני האדם הדואגים והנבוכים, בטל את כל ההשערות הקודמות ויוכיח בעליל כי אופיר היא באפריקה הדרומית, ודוקא

הבקעו, אנגלים!—בתחומם של האשכנזים. הוא חפר ומצא שם במעבה האדמה עקבות תרבותם של הפיניקים והיונים, והפיניקים הלא הם אנשי צור וצדון, ואנשי צור וצידון הלא היו סמוכים וקרובים אל בני־ישראל, ושלמה וחירם היו מביאים את הזהב מאופיר, ויהין נא עוד איש להטיל ספק בדבר, שאופיר היא בזוית דרומית־מערבית של אפריקה, ומכוון—בתחומם של האשכנזים!

לפני שנים אחדות מת בברלין הפרופ' אפפערט, אחיו של ז"ל אפפערט, גוסטב, או כמו שהיו קוראים לו בבית המדרש: האופירי. הוא היה חוקר גדול ועסק בהרבה מקצועות, אך באופן מופלג ופרטי עסק ב„שאלת אופיר". הוא היה איש מתון וענו ונחבא אל הכלים, אך כשהגיע הדבר לאופיר היה מדבר בפום ממלל רברבן. הוא היה אדם מעונן ונוטה לעצבות, אבל כשהזכירו את אופיר היו ניצוצות ניתזין ממנו, והיה נותן את חבורו לכל איש שבא לבקרו, וליתר תקף ועז היה חוזר גם בעל פה על דברי חבורו, ופותח היה את התנ"ך ואת תרגום השבעים ואת הירודוט, וה„טיטיל" בידו והוא מורה ומצביע בהתלהבות: ראה, הישׁ עוד כפק? ראה, כאן כוש, לוד, גוב; ראה, מסביב הים האדום, ומושך את הקו מן עציון גבר, התחנות הראשונה של האניות, „הבסיס", עד פורט־סעיד?—לא! סליחה! מאן דכר שמיה! עד בוף ונוף, מפני שהאניות היו נכנסות לנילוס—ואני יראתי לאמר לפרופיסור, שאינני מאמין, יראתי! הסכמתי, וגם לקחתי את החבור, ואשימהו בכיסי בכל איתות של חיבה. זה היה כבר האקזמפלר השלישי, שכח הפרופ' שכבר נתן לי פעמים את חבורו זה.

והלך האדם התמים ההוא לעולמו; עשה את שלו, וגלה את אופיר והלך לעולמו, ועתה טלגרמה ב„לאקאלאנצייגר": פטרס מצא את אופיר, ולא כלל אצל לוב, נוב, כוש, כי אם שם למטה, ומבשרים את הדבר ע"י הטלגרף: „אני מצאתיה". וגורם הדבר, שה„לאקאלאנצייגר" ימכור איזה אלפים אקזמפ' יותר,—זו היא מילתא זוטרתא—אבל בכלל יתגאה באיזה מין שותפות, מפני שהוא הראשון שהודיע, ודבר זה בעצמו כבר דיו לשתף אותו עם פטרס' והעתונים האחרים—כנגדו מפני שלא הקדימו כל כך, ותחרות גורמה שיהיו מתנגדים. ותלוי אפוא הדבר בדעתם של מומחים, אם באמת עקבות תרבותם של הפיניקים והיונים שמצא פטרס הם עתיקים ונכונים, או מזויפים, ואם תמצא לומר נכונים, הזה מופת חותך, כי זאת היא אופיר, אחרי אשר בני צור וצידון היו באים באניותיהם להרבה מקומות אשר על גדות הימים, והיו באים גם לבריטניה ולכל גדות הים התיכון, ואולי לא היו הפיניקים ההם פיניקים מצור כי אם מקרתגו, אשר שמה נמשכה עוד הקולטורה הפיניקית ותתחבר שם עם הקולטורה היונית. מומחים יפתרו, או לא יפתרו כלל, כי מה יש לפתור? ימצאו בודאי איזה שברים של פסל אשרה, איזה שבר גלגלת של אליל התמוז עם איזו כתובת שסימניה יהיו דומים מעט לכתב הפיניקי. אולי, ימצאו כתובה עברית! לא, לא ימצאו. אבות אבותינו ההם לא היו מטפלים בהבלים, פסילים לא עשו. היו נוסעים לאופיר כמו שאביתינו היו נוסעים ל„לייפסק". הימצאו חרים עקבות הקולטורה היהודית אחרי אלפי שנים בלייפסק?

להפלאה עתונאית חדשה זו יש עוד שני צדדים, אשר רק בשבילם כדאי להזכיר דבר זה בכלל: הצד האחד הוא פרסום ופומבי לאפריקה של אשכנז. אם מעט לכם, האשכנזים המתנגדים לקולוניזציה הרחוקה, אבני השהם שנמצאו בתחומכם, הנה יש גם ארץ הזהב! זה הוא ענין בעד הפנטסיה הרומנטית של ווילהלם־קיסר. עוד מעט ושלח אניות לאופיר, ועשה אותן כדמות האניות של חירם ושלמה, „לנו" היתה קולוניה צנתרת הזהב, „לנו" ולשכנינו—בתיגת קאפלאנד של האנגלים, בחינת קאליפורניה של כנסיות הברית האמריקניות, עתה תירש אותנו גרמניה. לענין הקולוניזציה האשכנזית באפריקה יש עתה יחוסים יהודיים: ראשית דירנבורג. האיש הזה הוא בן משפחה יהודית עתיקה, ואביו, הפילוטינאי הזקן של ה„ברל. טאגעבל.", המיר את דתו; אבל ההמרה לא שנתה לא את הטפוס ולא את השכל היהודי של האב ובנו. דירנבורג; זה משנעשה למיניסטר הכניס חיים חדשים לישוב של אפריקה. אין מדברים עוד אפילו במפלגות המתנגדים של הישוב ההוא בקצף ובלעג כמו שהיו רגילים מכבר. התחילו מתחשבים עם הדבר, התחילו מעיינים ומתעסקים. ויש שאומרים: אנו צריכים ליהודי כזה, מפני שהיתה לנו ביורוקרטיה, והדבר היה נוהג ע"פ צו, ע"פ חיילים וחיילי חיילים שרית הקסרקטין נודף מהם לא כדרך האנגלים. אבל משבא דירנבורג נשתנה המנהג ונשתבח הישוב. ואם יתוסף עתה עוד יחוס יהודי: ירושת אופיר, הלא תהיה אפריקה האשכנזית לענין יהודיי כולו.

זהו הצד האחד. הצד השני הוא גחך־עצבני קצת. ד"ר פטרס אמר לסופרו של ה„לאקאלאנצ." גם דבר נוגע אל היהודים בעת הזאת. זו אופיר היא כמעט כגן עדן באקלימה, בנהרותיה ובאדמתה הפוריה, ואין לך ארץ טובה ממנה בעד ישוב היהודים הנודדים. הרי לכם טירטוריה! בפעם אחת שתי שאלות נפתרות, השאלה המנקרת כמקדם במוחם של החוקרים: „איה אופיר?" והשאלה של הטירטוריאליסטים: „איה ארץ". צריך רק לבוא בדברים עם ממשלת אשכנז, כלומר עם האדון הדירנבורגי. שיירי הטירטוריאליסטים שנשארו עוד באשכנז—והם רבים יותר משמשערים הבריות—צריכים לקבל על עצמם את הדבר הזה, ואינם זקוקים עוד לזנגביל, והרי יש בזה גם משום פטריוטיות גרמנית...

*

ידידי ירושלים.

ווילהלם־קיסר איננו זז מלחבב את הצרפתים. מדי יקרה שם מקרה טהור או בלתי־טהור, אסון ופגע או אושר וחדוה, הוא הראשון בין המשתתפים בצער ובין הבאים לקחת חבל־נעימים. תמיד קול דודי דופק. מאה פעמים הקריב קרבנות על מזבח צרפת, מאה פעמים שלח אליה ברכות, זה מקרוב ערך תערוכה בברלין מאמנות ציירי צרפת מהמאה הי"ח. ומדי יבואו לברלין אנשים צרפתים, גם מאלה אשר לא יד ולא שם להם על פני חוץ, הוא מקדם את פניהם והיכלו כלו אומר להם כביד. והם—כפויי טובה!—נוהגים בו כעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו רבו את הקיתון על פניו. כפור כאפר הם מפזרים וצלון של מים קרים הם מציפים על ראשו, זה עתה השיבה האקאדמיה הצרפתית את פני האוניברסיטה הברלינית ריקם בקראה לה לבוא אל חג־המאה להוסדה, ואחרי האקדימיה החרו החזיקו גם האינסטיטוט הצרפתי גם האוניברסיטה הפריזית.

ותמעט כל זאת. והנה חברה חדשה נוסדה בפריז בשם „ידידי ירושלים" (Les Amis de Jerusal.) ובראש החברה עמד סגן האקדימיה טירו־דנזין. החברה הזאת הציבה לה למטרה להגן על תפארת עתיקות ירושלים. מפני תגרת יד הברברים החדשים המשחיתים את הודה בבניניהם ומגדליהם וצריחיהם, ולא בסתר אומרת החברה הצרפתית, כי מאשכנז נשקפת רעה לירושלם. קיסר אשכנז צוה לבנות שם את בית התפלה האיבנגלי החדש, ומסביב לו עוד בנינים חדשים עתידים להתנשא ולרחוק את רגלי השכינה במגדליהם הזקופים הנחפים בכסף או בזהב בלי טעם רק להיות לנס וליקר שהדותא לגדולת אשכנז. ירושלים מכלל יופי—אסקופה נדרסת לברברים אשכנזים שאינם יודעים את חוק הבניה והגזרה, ואם אין דעה הבדלה מניין, ועשו את הבנינים עקודים נקודים וברודים לקלקל את ההרמוניה העתיקה, לגמר את טהרת הסגנון, לערבב את תחומי הדורות ולבלבל את הצורות. „יעשה—כותב עתון צרפתי אחד—כאדם העושה בתוך שלו בברלין, יבן היכלות, יציב מצבות, יחטב אנדרטאות, אבל ינח לה לירושלים!"

לבנו נוקפנו, כי זאת היא יותר „שנאת המן" משהיא „אהבת מרדכי", הבנינים האשכנזים על הדורמיטיון ובית מקלט היופאניטים על הר הזיתים „המקלקלים את השורה המזרחית ונימי הביניניות" של העיר, מגדלי הפעמונים המתנשאים למרום כחוצפת „עבד כי ימלוך", שאינם מתאימים אל האופי והטעם של כפות בתי־התפלה־והמסגד הישנים—כך אנו חושבים—הם פוגעים לא רק בהרגשת העידון האיסטיטי של הצרפתים, כי גם בהרגשתם הפוליטית, כי רע בעיניהם המעשה, שאפוטרופסיותם על הקתולים בארץ ישראל הולכת ומתדלדלת...

החברה החדשה אומרת להשתמש בכל האמצעים כנגד קלקול צורת „בת ציון" וחפצה היא גם לבוא בדברים בנידון זה עם ממשלת התוגר. הדבר האחרון הזה הוא אות, שאין זה פרק באיסטטיקה אלא פרק בפוליטיקה.

הוי „כרכשתא ושונרא עבדו הלולא מתרבא דבִיש גדי". שמרנו, אל, מכל הידידים שבעולם! ירושלם העלובה, הכל מטפלים בך, הכל חורשים על גבך, הכל „אוהבים" אותך, זולתי אלה שצריכים לטפל בך ולאהוב אותך—זולתי בניך!

העורך־המו"ל: י. ל. גולדברג.

Редакторъ-Издатель И. Л. Гольдбергъ. Вильна, Типографія Ф. Гарбера, Завальная ул. № 25.

מאת האדמיניסטרציה של „העולם".

(הערות נחוצות לחותמים ולסוכנים ברוסיה ובחו"ל.)

החתימה על „העולם" נמשכת, וכל מי שרוצה עוד להמנות עליו יזדרז נא בהזמנתו, יען כי הגליונות הראשונים של חודש ינואר ושל ראשית חודש פברואר יתמו בקרוב לגמרי ועוד מעט ולא ישאר גליון אחד, ולהחותמים המקפידים על שלימות הקומפלקטים לא נוכל אח"כ למלא את החסרונים מפני שבשנה זו אחרי שבטלנו את המכירה של גליונות בודדים ואין „העולם" נשלח לסוכנים המוכרים לאחדים אין כל תקוה שיתקבל אח"כ איזה גליון חוזר — ובזה מסירים אנו מעלינו את האחריות.

החתימה על „העולם ברוסיה מתקבלת דוקא מהתחלת כל רבע שנה: יאנואר—אפריל - יולי אוקטובר ולא באמצע רבע (להודיע אחד אין החתימה מתקבלת כלל, כי אין הפוסטה מקבלת דמי פורטה פחות מבעד רבע שנה) ובמדינות אחרות מראשית כל חודש, לפי המנין הישן, אבל לא באמצע החודש שהיא לפי המנין החדש הנוהג בחו"ל.

החתימה על גליונות-בודדים של „העולם" למכירה לאחרים חדלה בזו"ז, אך אפשרית היא באופן שהסכום יזמין (למצער לשנה חודש אחד ולא פחות מזה) בתיר חותם את כמספר האכסמפלרים כדי צרכו בלי עודף ואת הכסף, בנכיון הרבט שלו, צריך לשלוח דוקא למפרע ואין לו כל זכות להחזיר אח"כ גליונות נשארים אצלו בלתי מכורים. שלא יקובלו בשום אופן. זקיפות-כסף בנידן זה אינן נוהגות.

גליונות לדוגמא **חנם** אינם נשלחים לשום איש ולשוא יפנו אלינו בדרישות כאלו, כי טיב „העולם" כבר ידוע וכמובן אין גליון אחד יוכל לשמש בתור ראיה שעל פיו אפשר יהיה לשפוט על טיב העתון בכלל.

חותמי „העולם" של השנה העברה שחסר להם איזה גליון ימהרו לדרוש אותו. (יש גליונות שאפסו לגמרי ואינם).—מחיר כל גליון 8 קאפ' עם הפורטה. (כל מי שלא קבל את השער ותכן-הענינים ורוצה בהם יודיענו נא מיד ונשלח לו).

תלונות על אי קבלת איזה גליון תמלאינה רק אם הן באות, במשך חודש מן היום שהיה צריך אותו הגליון להתקבל.

חותמי חו"ל כשהם חותמים בפעם הראשונה על „העולם" ושולחים את דמי חתימתם להמערכת ע"י המחאות-דואר של מדינתם, צריכים להודיע מיד את הדבר באגרת גלויה מיוחדה ולרשום בדיוק את אדריסתם המפרטה, דאם לא כן אי אפשר למלאות את הזמנותיהם מפני שהמחאות חו"ל המתקבלות בהאדמיניסטרציה אינן גוף ההמחאות אלא הן נחלפות על הגבול בהמחאות אחרות רוסיות שאין עליהן רשימה מספקת הצריכה לנו, כלומר לא נאמר מי הוא המשלח את הכסף ולשם איזו מטרה וכשאין הסכום מתאים למחיר העתון הקצוב או כשסכום הכסף הוא משל חותמים אחדים, אי אפשר לפעמים לדעת אפילו מאין באה ההמחאה. המחאות כאלו נשארות מונחות בתיק האדמיניסטרציה ימים רבים וגורמות לזה שמוכרחים אנו לחכות עד אשר יתקבלו מאת החותמים מכתבי קובלנא על אי-הסדר השורר באקספדיציה, ויש שהקובלים אינם מתקנים כלום גם בקובלנתם, מפני שאף שם אינם מודיעים את האדריסה שלהם.

כיוצא בזה מתבקשים חותמי חו"ל הפונים אל האדמיניסטרציה באיזו בקשה או תלונה להודיע תמיד את נימר הבנדרולה שלהם, משום שבאופן אחר הם גורמים להאדמיניסטרציה הרבה טרחה יתירה, ויש שבשביל חסרון נימר הבנדרולה אין הבקשות מתמלאות והתלונות אי-אפשר לשום לב.

חותמי חו"ל המקבלים את „העולם" ע"י מחלוקת-הדואר שבעריהם ואין המערכת יודעת את אדריסותיהם, מתבקשים לכתוב את אדריסותיהם המפורשות ולהודיע לנו, אם מקבלים הם את עתוננו בדיוק, באיזה יום בשבוע הם מקבלים את הגליון ומה הוא הסכום שהם משלמים למחלקות הדואר.

ל„העולם" נחוצים סוכנים הרוצים בחו"ל והרוצים לקבל את הסוכנות מתבקשים לפנות אלינו בנידן זה.

☞ **משום שרבים מזמינים על ידי האדמיניסטרציה של „העולם" ספרים שונים עשינו חוזה עם בתי-מסחר ספרים בווילנה, ורשוי ואודיסה והתנינו שלחותמינו תנתן הנחה של 25 % בערך והאדמיניסטרציה נכונה למלא את הזמנת החותמים בדיוק גמור.**

שנה רביעית | תר״ע

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמשי.

הציונות שואפת לדרוש מקלט-בטוח ע״פ משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
[illegible]

№ 9.

התכן:

1) האחרון. — אחד העם.
2) ארבעה רגעים. — מ. אוסישקין.
3) ראשית התודעותי אל מ״ל. — בן-עמי.
4) שתי פגישות. — ש. דובנאוו.
5) החסידות שבאיש המעשה. — ש. גינר.
6) ליליענבלום והשפעתו על בני דורו (קטעים מדרשתו של ש״י איש הורביץ).
7) דתיות מאהבה. — מ. ל. ליליענבלום.
8) החיים והמות (מעט פילוסופיה של בית-עלמין). — א. ל. לעווינסקי.
9) על המצפה.
א) פרנס שסרח.
ב) אנטישמות יהודית.
ג) נשואי תערובות.
ד) שנוי בהנהגת ה„אליאנס״.
10) העתונות היהודית באמריקה. IV. — Gamma
11) * * * (שיר). — יעקב לרנר.
12) כלי זכוכית (ספור). — י. ד. ברקוביץ.
13) ספר שמוש חדש ע״ד ארץ ישראל. — י. ל.
14) ברוסיה (השבוע).
15) בציונות.
16) רשימות ביבליוגרפיות. — א. יריחי.
17) תוים. — ג. ס.

מחיר „העולם״ ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ׳.
בחו״ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 ½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ׳. ועל שאר העמודים 40 קופ׳.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. — Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 15 קאפ.

ממר ל. יפה גרודנה נכנס סך ששה רובל, מהם 3 רובל לנטע עץ ב„חורשת סמולנסקין”, 3 רובל לקרן של ליליענבלום ז״ל.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, ו' אדר שני, תר"ע.

ВИЛЬНА, 4-го Марта, 1910 г. — № 9 — WILNA, 17-ten März, 1910

אחד־העם.

הָאַחֲרוֹן.

זה כעשרים יום אני יודע את הדבר, ובכל יום ויום אני חוזר ומהרהר בו, ואעפ"כ—כמה קשה לי עדיין להשלים עמו!

ולא אני בלבד, אלא כל חברי בני גילי, כל אלה שבשנות הארבעים למניננו נתבשלה הכרתם הלאומית ונלוו אל דגל „ציון", לא בנקל יוכלו לצייר לעצמם, כי משה ליב ליליענבלום איננו עוד. בין אבות התנועה, אשר הרימו את דגלה ראשונה, אחד היה ליליענבלום שזכה גם לשאת את הדגל במשך דור שלם. חבריו הראשונים—סמולנסקי, פינסקר וכו', — עזבו את המחנה זה כבר, וַיִּוָּתֵר הוא לבדו מן „האבות", עומד על משמרתו בבטחון ועוז־רוח, למן השעה הראשונה ועד יום אחרון. וכה דבקה ונצמדה תמונתו על עצם הדגל, עד כי בקושי נוכל להפריד ברוחנו בין הדבקים ולהסכין עם המחשבה הזאת, שגם הוא, האחרון לראשונים, איננו עוד בתוכנו, ולא נראהו עוד על יד דגלנו, כמו שהורגלנו לראותו מאז ועד עתה.

ואני—מוטב שאגיד מפורש מה שהכל יודעים—אני הייתי מתנגדו, או ביתר דיוק: הוא היה מתנגדי. כמעט מאז התודענו איש אל אחיו, לפני יותר מעשרים שנה, הכרנו גם שנינו, כי שונות מחשבותינו על האידיאל המחיה איתנו ובדרכים נפרדים נלך אל המטרה האחת. ומני אז היינו „חברים־מתנגדים". גם בספרות וגם בעבודה המעשית היה ליליענבלום, כצופה נאמן, עומד המיד על המצפה להזהיר על „הסכנה" ולהשתדל בבטולה עד מקום שידו מגעת. והיא בא לידי הכרה, מתוך השקפתו על התנועה, אשר בצדק חשב עצמו לאחד מיוצריה,— כי דעותי „מסוכנות" הן, ומעשי—לא כל שכן. על כן לא נשא פנים לחבר קרוב ולא חדל להלחם בי בכל כלי־נשקו, שנה אחר שנה, בלי הרף ובלי ליאות. בספרות—לא הניח בלי תשובה כמעט אף אחד ממאמרי שבהם נתפרשו באופן בולט אותן דדעות „המסוכנות", ובעבודה המעשית—יכולים היו כתלי בית הועד של חובבי ציון באודיסא לספר הרבה מאד על דבר מלחמה תמידית קשה במשך שנים רבות; לא מלחמה אישית, בגלל „גבאות" וכבודים, כי אם התנגשות של דעות מתנגדות, שכל אחת שאפה להתגשם במעשה. ופעם אחת—זוכר אני—בישיבת הועד תמך ליליענבלום בכל עוז באחת מהצעותי; וכשנגמרה הישיבה; שחקנו שנינו על המקרה „הזר" ואמרנו: ראוי היא „נס" גדול כזה שנעשה „יום־טוב" לכבודו...

כן, הוא היה מתנגדי, ובשביל כך מרגיש אני באבדה הגדולה אולי יותר מאחרים. לא רק בחירת רעים צריכה זהירות יתרה, כי אם גם „בחירת" מתנגדים, ומי שמכבד את עצמו לא יתן שם־הכבוד הזה לכל הרוצה ליטול. בין המון מכירים קשה למצוא רֵע אחד, ובין המון מחרפים קשה — אולי עוד יותר — למצוא מתנגד אחד, — מתנגד שאינך יכול להסב עיניך מנגדו ולראותו כאלו אינו; שבעל כרחך אתה מקשיב לדבריו, היוצאים מלב טהור, ובעל כרחך אתה הוגה לו כבוד וחבה...

מעטים הם המאמרים שנכתבו על אדות ליליענבלום בחייו. ולא יפלא הדבר. גם הכונותיו וגם דעותיו היו תמיד גלויות וברורות כל כך, עד שקשה למצוא „באישיותו" איזה צד נעלם הדורש ביאור. ומה שאפשר היה להגיד על אדות ליליענבלום — הגיד היא עצמו באיפן היותר בהיר, „בחטאות נעורים" וב„דרך תשובה", ולא הניח לאחרים מקום להתגדר בו. עתה, לאחר מותו, כמובן, מרבים לדבר עליו. אבל תמה אני, אם כל „המספידים" יוסיפו הרבה, או ישנו הרבה, באותה הצורה הרוחנית של לל"ב אשר ידענו מאז. וכי אפשר לגלות חדשות בצורתו של קו ישר? וליליענבלום היה כולו, מראש ועד סוף, בדעותיו ובמעשיו, כעין קו ישר. הגיונו היה קו ישר, ומתוך הגיונו היה מותח קו ישר אל החיים המעשיים, ואף אותם, את החיים עצמם, היה רואה בתמונת קו ישר. פעמים או שלש בימי חייו הגיע עד „קיר ברזל", שלא נתן לו למתוח את „הקו" הלאה בדרך הישנה; אך גם אז לא „נתעקם" הקו ולא נסה לעשות דרכו סחור סחור, אלא „נשבר" ופנה לצד אחר בבת אחת, בשביל לחזור ולהמתח ישר, בדרך החדשה...

ליליענבלום חשב עצמו לאיש מעשה, וניכר היה, שהוא מתגאה ב„מעשיותו" ושוחק בלבו על „בעלי הזיה" הבונים מגדלים באויר. טעותו זו באה לו מתוך שהרגיש בנפשו, שאי־דיאות מפשטות, שאין „קו ישר" יוצא מהן אל החיים המעשיים ואין השפעתן יורדת לעולם העשיה אלא בדרך „ההשתלשלות" הרחוקה,—אינן יכולות לקחת את לבו. לפי תכונת רוחו, יכול היה „להתפעל" רק מרעיונות „פועלים", המסוגלים להתלבש מיד

בצורה של מעשים ולשנות פני החיים באופן מוחשי פחות או יותר. במובן הזה היה לל״ב באמת „מעשי״ מאין כמהו. אבל בגופו של דבר היה ההפך „מאיש מעשה״, וגם כעת שהיה שקוע ראשו ורובו בעבודה לאומית „גשמית״ — עבודת הישוב בארץ ישראל— נשאר בעיקרו מה שהיה צריך להיות, לפי טבעו, חנוכו ומהלך חייו:— א י ש ה ר ו ח, שאינו רואה בחיים אלא מהרהורי לבו. אנשי מעשה אמתיים הם אלו, שבדעתם את החיים כמו שהם, עם כל דרכיהם העקלקלים והסבוכים, מכוונים הם את מעשיהם תמיד לא לכללים קבועים על פי ההגיון, כי אם למצב הכחות המתאבקים בפנימיותם של החיים. אבל ליליענבלום, אשר לא חי מעודו בעולם המעשה ולא ידעהו אלא מתוך הסתכלות עיונית מרחוק (אף עבודתו לפרנסת ביתו היתה „מעבר לגבול החיים״), האמין כל ימיו ב„סדר עולם״ ה ג י ו נ י. כל מה שנראה לו מוכרח בהגיון, חשב למוכרח גם בחיים, וכה יכול היה להשאר נאמן תמיד לנטיתו הפנימית, לקשר את המעשה עם המחשבה ב„קו ישר״, והנסיון המר של המציאות לא עמד לשטן לו. מפני זה היו לפעמים השקפותיו על שאלות מעשיות מעוררות תמהון, אע״פ שהשתדל תמיד להתרחק מן „ההזיה״ ולבסס דעתו על הנחות השכל הישר, אלא שלא היה מביא בחשבון את הכלל הגדול של אנשי מעשה מנוסים: שלא תמיד מחייבים החיים מה שמחייב השכל, כשהוא לעצמ׳, ויש שהשכל עושה את הדבר „ישר״, והחיים „מבקשים חשבונות רבים״.

אבל „חסרונו״ זה של ליליענבלום הוא הוא שהיה י ת ר ו נ ו. הוא שעשהו א י ש ש ל ם, בעל צורה הרמונית יפה, העושה רושם עמוק באחרותה ופשטותה. אין בה „חריץ״ מפסיק בין המחשבה והפעולה; שתי אלה אינן אלא ת ח ל ה ו ס ו ף של דבר אחד—של האמת ההגיונית—והמעבר מזו לזו נמשך והולך בלי אמצעי, כדבר מוכרח בטבע.

תכונתו היסודית הזאת בילטת בהליכות חייו ופעולותיו של לל״ב ב כ ל התקופות השונות שעברו עליו. אלא שלא באתי כאן ל„נתח״ את מותנו הגדול „לאבריו״ באיזמל הבקרת. ואין רצוני אלא להסתכל מן הצד הזה על תקופתו ה א ח ר ו נ ה, היותר קרובה אל לבני עתה — תקופת „חבת־ציון״.

רגילים עתה לחשוב, שההתפתחות הטבעית של הרעיון הציוני כך היתה: מ ת ח ל ה באה „חבת ציון״ בתמונת י ש ו ב א ר ץ י ש ר א ל, ו א ח ר י כ ן—הציוניות המדינית תכמובן השאיפה ל ח י ר ו ת ש ל ט ה. ואמנם, בדרך ההתפתחות הזאת עברו רוב „חובבי ציון״, שמתחלה היו מסורים אך „לרעיון הישוב״ ונמשכו אחרי כן ע״י ה ר צ ל אל הציוניות המדינית. ואף אלה מהם שנשארו עם זה נאמנים לעבודת הישוב, משתדלים „להצדיק״ זאת, באמרם, כי ישוב א״י הוא הוא הדרך אשר יביאנו סוף סוף עד ה מ ט ר ה ה ע י ק ר י ת: — הגשמת הרעיון ה מ ד י נ י. ואולם התפתחותו הציונית של ל י ל י ע נ ב ל ו ם היתה בדרך הפוכה מזו: הוא ה ת ח י ל ברעיון ה מ ד י נ י ולאחר ימים מועטים ע ז ב ה ו ועבר לרעיון ה י ש ו ב. גם פ י נ ס ק ר אמנם יצא ר א ש ו נ ה ברעיונו המדיני ו א ח ר י כ ן נעשה ראש לחברת הישוב. אבל הוא עשה כן מ א ו נ ס, אחר שנסה לקנות לבבות לרעיונו ובא לידי הכרה, שאין השעה עדיין מוכשרת לכך. וגם בהתחברו לחו״צ, לא חדל מלהגות ברעיונו המדיני בעמקי לבו ולא חשב את עבודת הישוב אלא כ ה כ נ ה. שעל ידה יתעוררו הלבבות ויתכשרו לקלוט את הרעיון המדיני בכל היקפו. לא כן ליליענבלום. הוא עבר מן הרעיון המדיני לרעיון הישוב לא מהכרח חיצוני, לא אחר נסיון בלתי מוצלח, כי אם בדרך ה ת פ ת ח ו ת ה מ ח ש ב ה ב ק ר ב ו פ נ י מ ה. כשלשים יום אחר שנולד בלבו הרעיון המדיני, חזר והכיר במחשבתו, ש א י ן בו כ ל צ ו ר ך לפתרון שאלת עמנו, ואך י ש ו ב א״י ל ב ד ו, כשהוא לעצמו, הוא הפתרון האמתי. ועל כן עזב את הרעיון המדיני ל ג מ ר י, כדבר אין חפץ בו, והתמכר כולו לעבודת הישוב, שהיתה בעיניו לא כאמצעי, אלא כ ע צ ם ה ת כ ל י ת.

באלול תרמ״א שלח לל״ב ל„השחר״ את מאמרו הראשון על דבר ארץ ישראל, ובמאמרו זה היתה עצתו: „לקנות את ארץ אבותינו מיד שלטון תוגרמא ולקבץ נדחי עמנו״. אבל הרעיון ה ז ה לא הביא שום „מהפכה״ ברוחו. הוא הציע רעיונו בכתב ושלחהו לדפוס, ואחרי כן חזר לספרי הלמוד שלו, לדקדוק לשון רומאית וחכמת השיעור, בשביל להכין עצמו לבית המדרש הגבוה, כאלו לא נשתנה בקרבו מאומה. רק כחודש ימים אחרי כן, „בלילה על משכבו״, נצנצה פתאום במוחו מחשבה חדשה, שעשתה עליו רושם אדיר, כאלו פתאום נפתחו השמים לפניו ונגלה לו רז העולם אשר בקש כל ימיו לשוא. „עתה מצאתי!״— קורא הוא בהתרגשות. לא מה ש ז ר י ם מ ו ש ל י ם ב נ ו, כי אם מה „ש ז ר י ם א נ ח נ ו״ — „זהו סוד כל צרותינו בימי גלותנו״. „הדבר מובן ופשוט מאד, מי הוא המקבל אל ביתו ובתוך משפחתי איש זר בהור בן בית?״ — אבל „מדוע נהיה זרים בארצות נכריות, בעת אשר ארץ אבותינו עוד לא נשכחה מעל כדור הארץ והיא עודנה שוממה?״ — „מה נשגב, מה רם הרעיון הזה! הלא ב ו ל נ ו ת ש ו ע ת ע ו ל מ י ם״! —והוא מוסיף ואומר אל עצמו: „מ ה נ ו א ל ת י ב מ א מ ר י ש כ ת ב ת י ל„ה ש ח ר״, כ י ע ל י נ ו ל ק נ ו ת א ת א ר ץ א ב ו ת י נ ו. ל מ ה ל נ ו ל ק נ ו ת א ת ה א ר ץ מ י ד ה ש ל ט ו ן, ד ב ר ה ד ו ר ש א ו צ ר ו ת ז ה ב ו מ ו ט ל ב ס פ ק ג ד ו ל, ב ע ת ש ב א מ ת א י ן צ ו ר ך ב ו. ע ל י נ ו ל ה ש ת ד ל ל ח ד ו ל מ ה י ו ת ז ר י ם ו ב ש ו ב נ ו מ ע ט מ ע ט ל א ר ץ א ב ו ת י נ ו, ה ל א ל א נ ה י ה ע ו ד ז ר י ם, ו ז ה ו ה ע י ק ר! ע ל י נ ו א ך ל ק נ ו ת ש ם ק ר ק ע ו ת ה ר ב ה ו א ח ו ז ו ת א י ן מ ס פ ר ו ל ה ת י ש ב מ ע ט מ ע ט ו ל ה ש ת ק ע ב א ר ץ א ב ו ת י נ ו, כ מ ו ש י ו ש ב י ם כ ל ה ע מ י ם ב א ר צ ו ת א ב ו ת י ה ם, א ם ג ם ר ב י ם מ ה ם נ כ ב ש י ם ת ח ת מ מ ש ל ו ת א ח ר ו ת, כ י ל א ה מ מ ש ל ה ה ע י ק ר, א ך ה א ז ר ח ו ת ה ה י ס ט ו ר י ת, ה י ש י ב ה ע ל א ר ץ ה מ ו ל ד ת ל ה ע ם כ ל ו״.

פה לפנינו כל „עצמותו״ של ליליענבלום. „הרעיון המדיני הגדול״, אשר חמש עשרה שנה אחרי כן הלהיב כל כך את הלבבות, עבר דרך לבו מבלי לעשות בו רושם עמוק, כי לא יכול להמשיך רעיונו זה „בקו ישר״ אל תוך החיים המעשיים, בהיות הגשמת הדבר תלויה בכחות הנמצאים מחוץ לתחום ההשפעה הישרה של אנשים שכמותו: ברצונו של שלטון תוגרמא מצד זה וברצונם של המיליונרים היהודים מצד זה. לעורר תנועת־עם בתוך התחום בתור א מ צ ע י, שעל ידו אפשר שנגיע ברבות הימים לפעול על אותם הכחות שמחוץ לתחום, —„קו עקום״ כזה לא היה לפי רוחו של לל״ב. ואולם באותה שעה שנצנצה בו ההכרה, כי העיקר הוא לא להשתחרר מ מ מ ש ל ת זרים, כי אם לחדול מ ה י ו ת זרים, הנה בזה עצמו נמתח הקו הישר מן המחשבה אל הפעולה. כל איש ישראל הקונה לו אחוזה בא״י ומתישב שם, הרי הוא „יושב על ארץ המולדת להעם כלו״ ו כ ב ר ח ד ל ל ה י ו ת ז ר. ובכן הלא בידנו להוציא חפצנו לפעולה מיד, בכל יום ויום, על ידי כל איש ואיש. אין כאן עבודה של „הכנה״, בשביל להגיע על ידה בדרך עקיפין להשגת מטרה רחוקה בעתיד בלתי מוגבל, אלא המטרה ה ו ל כ ה ו מ ו ש ג ת בלי הרף, בדרך ישרה... דבר זה הוא הוא מה שהיה

דרוש לו, בשביל שיתקפהו הרעיון עד לעמקי נשמתו. ועל כן לא יפלא, כי בלילה ההוא באה „המהפכה". „רוחי התרומם— כך הוא מעיד על עצמו—ואהי-לאיש אחר. טל של תחיה ירד מחדש עלי וממנו נמג הקרח הנורא שכסה על לבי שנים רבות". וכה גדלה התרגשותו עד כי לא יכול לחכות במנוחה עד ליום המחרת. „מי יתן ועף הלילה הזה ברגעים אחדים — קורא הוא בקוצר רוח — ויבוא יום מחר, ויושבתי וערכתי מאמר בזה... אולי יבין עמנו ושב ורפא לו ובאה לו תשועת עולמים!... הלא הדבר פשוט, מוכח מעצמו, כמושכל ראשון"[*].

ואז חדל ליליענבלום לעסוק בלמודי בתי-הספר, רחפץ להכנס לבית מדרש גבוה, אשר מלא את לבבו במשך שנים רבות, בטל אז מאליו מפני חפץ אחר, יותר נעלה: להקדיש שארית ימיו וכחותיו להגשמת המחשבה הגדולה, אשר בה ראה „תשועת עולמים" לעמו.

ועבודתו זאת עבד לל"ב שמונה ועשרים שנה, ומן היום הראשון ועד האחרון היתה דרכו דרך ישרה אחת; בלי נטיה לצדדים, דרך היוצאת מאותה „אמת" שנגלתה לו בליל המהפכה:— „לחדול מהיות זרים"—והולכת ונמשכת בישיב הארץ, מאיש לאיש וממושבה למושבה. לא אהב ליליענבלום את השאלות לימים רחוקים: מה כחו של ישוב קטן כזה להביא „תשועת עולמים" לכל העם? ומה תקיה לישוב של „חסד" כזה לגדל „אזרחים" בריאים?— הוא ראה רק אחת: אם עוד יהודי אחד התישב „על ארץ המולדת" הלא עוד יהודי אחד „חדל להיות זר". ובכן—אנו הולכים ומשיגים את המטרה. ועל כן היתה עינו צרה בכל פרוטה שיצאה מקופת הועד של חו"צ לאלה מצרכי הישוב שאינם מוליכים בדרך ישרה לרתישבותו של „עוד יהודי אחד". במשך שנים רבות היה נלחם בכל כחו נגד כל הצעה להרחיב חוג העבודה החנוכית של הועד בא"י, וכמובן, לא משנאתו להשכלה וחנוך העם, אלא מתוך שהיתה תמיד לנגד עיניו תמונתו של „עוד יהודי אחד", שיכול היה „לחדול מהיות זר" באמצעות אותם הסכומים היוצאים לתמיכת בתי הספר בא"י.

וכן היה מתנגד בכל עוז לגלוי הצדדים השליליים שבמצב הישוב לפני כל העם. בהסכם להלך-רוחו „המעשי", היה גלוי האמת בעיניו לא חובה מוסרית מוחלטת, אלא דבר המותנה מתוצאותיו המעשיות. „אמנם לדעתך—כתב אלי במכתב פרטי לפני שלש עשרה שנה—כל אמת צריכה להגלות, אך... יש הרבה אמתיות שאין צורך שידעו בהן כל העולם, מפני שלא יביאו שום טובה לאיש". ועל פי השקפתו זו לא יפלא, כי לחטאה נחשבה בעיניו לגלות „אמתיות" שיוכלו לגרוע — ואפילו מעט — במספר ההולכים להתישב בארץ ישראל. בלי כל הפרזה אפשר לאמור, שכל המוסיף נפש אחת מישראל בארץ ישראל היה בעיני לל"ב כאלו קיים עולם מלא.

לא רבים עתה בין חיבבי-ציון אשר נשארו נאמנים לרעיון „ישוב" במובנו של לל"ב. אף אלו הצועקים: „עבודה מעשית בארץ ישראל!" — אינם מתכוונים עוד לאותה העבודה המעשית של „עוד יהודי אחד", שהיה לל"ב מסור לה בחבה יתרה כל כך ושהציב לה זכרון בספרו „דרך לעבור גולים". וכבר מוכרח היה לל"ב עצמו בסוף ימיו לשבת בבית הועד לחו"צ ולראות בעיניו — בודאי, בלב דוי — איך מבזבזים רוב הכנסת הועד לתמיכת בתי-ספר ושאר מוסדים „קולטוריים" שאין מקום על

---

[*] עי' „דרך תשובה" ע' 40—47. כל הדברים המובאים פה בסימני העתק לקוחים משם. ההטעמה במקומות שונים — לי היא.

„הקו הישר". — אבל אנשים כליליענבלום אין השפעתם נפסקת בהתמעט מספר המחזיקים בדעותיהם לכל פרטיהן. כחם המוסרי הוא בהם עצמם יותר מבדעותיהם, וכל זמן שהם חיים הם משפיעים על הדור בעצם מציאותם, מדעת ושלא מדעת.

הנה רבה עתה „הערבוביא בעולמנו. חדשות לבקרים „תורות" נוצצות ונובלות, ו„פרוגרמות" עולות ויורדות, והמחנה נפרד למפלגות, והמפלגות מתפוררות לכתות, ואין איש שומע שפת רעהו. ובתוך „דור הפלגה" זה של ה„בנים", מה נהדר היה מראהו — ומי יוכל לעריך פעולתו המוסרית — של „אחרון האבות". אשר על ברכיו גדלנו ומימיו שתינו כולנו לפני הרבה, הרבה שנים, והוא עודנו עומד על עמדו ודגלו הישן בידו, כסלע איתן אשר אין חליפות לו; פניו מפיקות השקט ובטחה, ועיניו מביטות בתמהון על כל המהומה מסביב:

— „הלא הדבר פשוט, מוכח מעצמו, כמושכל ראשון!.."

לונדון, כ"ו אדר תר"ע.

מ. אוסישקין.

אַרְבָּעָה רְגָעִים.

יותר מחצי יובל שנים יקר היה לי השם ליליענבלום. במשך כל הזמן הזה היה לי משא-ומתן תמידי עם ליליענבלום בכתב ובעל פה, ואולם ביחוד נרשמו בזכרוני ארבעה רגעים שלא ימחו לעולם, — ואותם אני נותן לפני הקוראים:

המכתב הראשון.

זה היה בראשית שנות השמונים למאה העברה, ואני אז תלמיד בית הספר הריאלי במוסקבה ואחר כך תלמיד בית הספר הטכני הגבוה שם. מן הרגע הראשון שקראתי את דברי מל"ל ב„הראזסוועט" (של רוזנפלד) ע"ד רעיון שיבת בנים לגבולם נתלהבתי, ואחוש בלבי רגש כבוד ואהבה להאיש הזה. עברו שנים שתים או שלש. קראתי את כל אשר פרסם מל"ל בדפוס, אבל את כתב ידו לא ראיתי עדיין, כי אגודתנו לא עמדה עוד אז בקשרי דברים עמו, כי אם עם מרכז הבילויי"ם בחרקוב ואחר כך בארץ ישראל. ואולם בשנת תרמ"ג נחוץ היה לי לקבל ידיעות על אדות אחת משאלות הישוב, והחלטתי לפנות למל"ל. והנה ביום בהיר אחד שבתי הביתה ומצאתי על שולחני מכתב—מאודיסה.. הבטתי על המעטפה, שעליה היתה כתובה האדריסה שלי באותיות קטנות וסבוכות, ויחרד לבי בקרבי. כמעט ברעדה קרעתי את המעטפה וקראתי את השורות האחדות שכתב לי מל"ל. קראתי את המכתב, שניתי, שלשתי, הראיתי את המכתב לבני משפחתי ואחרי כן לחברי. מכתב מאת ליליענבלום — מראשנו ומורנו!..

מני אז ועד עתה קבלתי מכתבים מאת גדולי ישראל למאות ולאלפים. אבל אותה השמחה ואותה הדרת הכבוד שמלאו את לבי בשעה שקבלתי את מכתבו הראשון של מל"ל לא שבו אלי עוד. —

הפגישה הראשונה.

וזה היה בתמוז תרמ"ז.

בדרוסקניק שבפלך הורודנא נתאספו אז בפעם הראשונה אחרי אספת קטוביץ צירי חו"צ שברוסיה. הד"ר פינסקר כבר היה אז חולה ורצה להתפטר מהיות עוד ראש לחו"צ. הניגודים

שהיו בין ביאליסטוק (הרב מוהיליבר) ואודיסה העמידו בסכנה את האחדות, והוחלט להתאסף בדרוסקניק כדי למצוא מוצא מן המבוכה. אנכי באתי להאספה בתור שליחם של חו"צ המוסקו־באים. ומשום שנסיעתי זו היתה הראשונה לשם ענין צבורי, זריז הייתי ובאתי לדרוסקניק יומים קודם הזמן המיגבל. מצאתי שם עוד צעיר אחד, שמת אח"כ בדמי ימיו, שהיה כלו מסור לרעיון תחית האומה העברית, אם כי לפי חזות פניו ודרך חנוכו בפטרבורג היה כלו רוסי. זה היה וואסילי בן אליעזר ברמן. מן הרגע הראשון שנתודענו איש לרעהו היינו לידידים. מובן מאליו שתיכף התחלנו להתפלפל. הוא היה חסידה של אודיסה, ואנכי נוטה הייתי קצת לדרישות ביאליסטוק. ובכל זאת שנינו יחדו חכינו ברגש של כליון עינים להרגע המאושר — לראות את הזוג היקר לשנינו: את פינסקר ואת ליליענבלום. מאה פעמים ביום שאלנו: מתי יבאו, אימתי הם יכולים לבוא. לראותם, במהרה, במהרה. דרוסקניק רחוקה מתחנת מסלת הברזל מהלך שלשים פרסא, ולפיכך לא יצאנו להתחנה לקבל את פניהם. הגיעה השעה השלישית אחר הצהרים. השמש בוערת, הרחובות שטופים אור, ואני וברמן עומדים על יד החלון הפתוח במלוננו. והנה — מרכבה פתוחה עוברת על פנינו ובה שנים אנשים: מימין — הראש היפה והעינים העמוקות של פינסקר, ומשמאל — המצח הגבוה, העינים הפקוחות לרוחה ומביטות נכחן והזקן הצהוב הגדול של מל"ל. „פינסקר וליליענבלום" קראנו איש אל אחיו בהתרגשות גדולה. היושבים במרכבה הפנו את ראשיהם אלינו, הכיטו בפנינו ועברו. לא ברכנום בשלום. אבל עד כמה גדולה היתה התרגשותנו אפשר להבין על פי זה, שעד הערב לא יכלנו ללכת אל מלונם כדי לתת להם שלום...

הרבה שנים עברו מאותו היום. הרבה גדולים ראיתי מאז עד עתה עולים על במתנו. אבל אותה ההתרגשות לא שבה ועוד אלי. את „אהבתי הראשונה" מצאתי שם, בדרוסקניק...

הקומפלימנט הראשון.

מתון וקר היה מל"ל תמיד בהליכותיו, לא היה מתרגש יותר מדי, ובדברו ובהתוכחו היה מביע תמיד את דעותיו בקצור, בתמימות ובהתגלות לב. מעולם לא היה נרתע מלהגיד לכל אדם, ואפילו לגדול שבגדולים, דברים קשים ורוקרים. אבל מעולם לא שמעתי את מל"ל מספר עם מי שהוא בטון של חבה וגעגועים, לא שמעתי אותו מוציא מפיו קומפלימנט לסופר או לעסקן צבורי. וגם אנכי, אעפ"י שברי היה לי שעבודתי הציונית לפי רוחו היא ואם היו נראות לו איזו שגיאות בעבודתי היה מעיר אותי על זה בדברים פשוטים כדרכו, — גם אנכי לא שמעתי ממנו שום דברי שבח בכל אותן השנים המרובות שעבדתי אתו יחד, וגם בכל משך ימי שבתי באודיסא לא שמעתי ממנו דברי חבה, לא הרגשתי ביחסו אלי שום „חום" מיוחד.

והנה — הדבר היה בשנה העברה, בלילה, בשעת נעילת האספה הכללית האחרונה של חובבי־ציון. יותר מאלף איש היו באותו מעמד, ההתלהבות והתעוררות הרוחות אחרי נאום הנעילה היו גדולות. רבים נגשו אלי, לחצו את ידי והודו לו בעד נאום הנעילה ובעד אופן הנהלת האספה. והנה מל"ל הוצה לו דרך בקרב האנשים הסובבים אותי, נגש אלי, לוחץ את ידי ואומר: „גם אני אומר לך חן חן". לזה לא קויתי, נתרגשתי ואמרתי להדובר בי: „הן שלי שלך הוא, שהרי אתה רבי אתה בציונות ומחברתך „ע"ד תחית העם העברי" ררק היא עשתה אותי לציוני". נתרגש גם מל"ל, דמעה נראתה בעיניו, והוא השיב לי: „אם רק בשבילך בלבד כתבתי את מחברתי—די לי", ויפן ממני וילך, ואנכי נשארתי עומד על מקומי אחוז איזה רגש נעלה, לא ידעתי אכנהו...

הרבה אדריסאות תודה יש לי; הרבה דיפלומים של ספר הזהב ניתנו לי: השבח של מל"ל יקר לי מכולם...

הראיון האחרון.

ביום הששי, בשני לחודש אדר ראשון, בארבע שעות בערב, ואני שיכב במטתי וכאב נורלגי נורא בידי הימנית. ידעתי ששלשום נעשה נתיח למל"ל ושהנתוח עלה יפה. נכנס לחדרי הסופר מר יעקב רבינוביץ ובקול נמוך אמר לי: „שעותיו של מל"ל ספורות". כרגע לבשתי את בגדי ואסע עם מר רבינוביץ לבית החולים. בפרוזדור חדרו של החולה מצאתי את כל בני ביתו, ובחדר — שתי אחיות רחמניות המפרנסות את החולה בחמצן. צויתי עליהן כי תעזובנה אותי לבדי עם החולה. אמרתי, אולי יש לו בפיו אלי איזה דברים, הנוגעים לו ולמשפחתו. הוא היה מוטל במטתו. הכרתי רק את עיניו החיות, — כל כך שונו פניו במשך ימים אחדים. קשה היתה עליו הנשימה והדבור— עוד יותר. כשנגשתי למטתו לחץ את ידי ואמר: „תודה, תודה בעד בואך אלי". „מיותרה היא התודה, — השבתי: — חפץ אני רק לראותך. אל תשתדל לדבר אם הדבור קשה לך"... עברו רגעי שתיקה אחדים. אחר כך פנה אלי עוד הפעם ואמר: „הגד נא, היש תקוה כי מיניסטריון הפנים יסכים סוף סוף להרחיב את גבולי ספר התקנות של חברתנו, חברת הישובי?" „השקט נא, — עניתי לו: — את כל הנחוץ נעשה. ובכלל דע לך, שאת הדבר אשר אתה החלות לעשות נקוה אנחנו והבאים אחרינו לגמור. היה שלום..." לחצתי את ידו ונסתי מן החדר.

עברו תשע שעות ונשמתו יצאה בטהרה.

בן־עמי.

ראשית ימי התודעותי

אל מ. ל. ליליענבלום.

כשנכנסתי אל ה„תלמוד־תורה" שבאודיסה; שבראשה עמד אז הד"ר המפירסם עמנואל סילובייציק, עורך ה„ציון", ראיתי את עצמי בתיך מרכז ההשכלה של הימים העם. המורים כולם היו מן המשכילים, כולם היו מאלה „שיצאו לתרבות רעה", שאת שמותיהם היו מזכירים לקללה: יצחק וורשבסקי, שהיה מפורסם בעת ההיא בתיר מחבר של איזה „החוקר והמבקר"; יוליוס ברון, מחבר במקצת, אדם שכל ימיו טיפח כ"י של תרגום רוסי ל„סדור התפלה", שלא זכה לראות אור; אחיו יוסף זוננבליס, זה שהיה מכונה בפי כל בשם „יוסילי האפיקורס" *). המפקח על הת"ת היה הד"ר לפילוסופיה מאשכנז א. גולדנבלום, שעליו אמנם לא היו אומרים כלום. ואולם עמו יחד בחצר הת"ת דר חותנו אלכסנדר צדרבוים—אחד מאבות ההשכלה בימים ההם.

בן שלש עשרה הייתי, וזה עתה יצאתי מן הישיבה האו־דיסאית, וככר ירע לבי להבין את הנעשה סביבותי. הדבר היה בשנת 1868, בערך.

---

*) את „האפיקורס" הזה, שבביתו הייתי מורה לאחר שנכנסתי לניוו־סיון, לא ראיתי אף פעם אחת יושב בגלוי־ראש, אך לא אחת מצאתיו נבנף עטוף טלית־ותפילין.—

המורים היו מתאספים, גם בשעות ההוראה לחדר אחד לרון ולהתוכח בענינים שעמדו אז ברומו של עולם, ולכן „הייתי au courant" בכל אותם הדברים שנעשו אז בעולם ההשכלה וידעתי את שמות כל הסופרים, שהפנו אליהם אז את הלבבות. כל מאמר ומאמר חשוב פחות או יותר, שבא בעתונים העברים של הימים ההם, היה משמש חומר לוכוחים נלהבים, לשקלא־וטריא. היו אז סופרים „שקנו עולמם בשעה אחת" או יותר נכון „במאמר אחד". אחדים מן המאמרים האלו היו נקראים בשעת השיחות ועוברים תחת שבט הבקרה.

שם שמעתי ראשונה פעם אחת את השם ליליענבלום, שהיה הולך ונזכר יותר ויותר, ולא עוד אלא שהיו מוציאים את השם הזה מתוך התפעלות, בעינים נוצצות, בפנים נלהבים. ובעוד ששמות רבים היו נזכרים ונשכחים מיד, נגלים ונעלמים תיכף, הנה השם ליליענבלום הלך וגדל, הלך ונתפרסם.

רעש והמולה מסביב: ליליענבלום ותקינים בדת, ושוב לי־ליענבלום ושוב תקונים בדת. היו מתנגדים לדברים אלו משום חשש, שמא יסירו לגמרי את לב המוני העם מאחרי ההשכלה. אם איני טועה, היה בין המתנגדים לתקונים המורה לארית־מתיקה עוזיאל פסטרנק, אדם מופלא, בעל פאות ארוכות, שהיה יושב ויארמולקה בראשו בשעה שכל התלמידים ישבו לפניו בגלוי הראש.

על יסוד כל אותם הוכוחים והטענות על אדות ליליענבלום תאר לי דמיוני מין אדם ענקי, איום ונורא, כאחד מבני גוג ומגוג, הבא להחריב את העולם כולו, להפוך קערה על פיה, — עד כי חרדה אחזתני במקצת.

לא היו ימים מועטים ואנכי עזבתי את הת"ת, ששם למדתי רק שנה ומשהו, — ונכנסתי אל הגימנסיון.

פעם אחת בא אדם, כמדומני, א. קובנר, בעל „הצרור פרחים" — מחברת ערוכה כלפי צדרבוים — וסיפר להמשגיח על בית־היתומים, שאצלו הייתי דר, כי ליליענבלום בא או יבא בקרוב לאודיסא.

המשגיח, אחד ממשכילי ליטא, קפץ ממקומו, בשמעו בשורה זו, והודיע, כי מאושר יהיה, אם יעלה בידו לראות את ליליענבלום.

כששה ירחים אחרי הדברים האלה הודיעה אותי הגברת, שאת בנה התקנתי אל המחלקה הראשונה של הגימנסיון (אנכי עצמי הייתי אז תלמיד המחלקה השניה), כי הזמינה לבנה מורה עברי חדש ושמו ליליענבלום, שהללו אותו לפניה. הדבר היה, כמדומני, בעונת החופש בקיץ.

עברו ימים אחדים, ואני יושב ומלמד את תלמידי. נכנסה בעלת־הבית ולחשה לי, כי המורה ליליענבלום הנה בא וממתין בחדר החיצוני עד שאגמור את פרקי. סימתי את שעורי בחטיפה קצת ויצאתי.

בפרוזדור, בחדר בלתי־מהודר, על יד שולחן מגולה, על כסא פשוט, ישב יהודי לבוש בגדי עוני, עטוף מלבוש, ספק אדרת כפק מעיל, וממפחת צבעונין קשורה בצוארו האדום, והוא בעל מצח גבוה ורחב, בעל זקן ארוך וצהוב, ושערית ארוכות ופרועות יורדות לו על ערפו.

— האתה הוא האדון ליליענבלום — פניתי אליו בקצת מבוכה ובקצת הכנעה ונתתי לו שלום.

— אנכי ליליענבלום — ענה בגמגום עצום והסמיק כולו, ובשתי המלים „אנכי ליליענבלום" נשמע איזה יחס של ביטול לעצמו ויחד עם זה מעין תמהון על שדבר זה מעסיק את מי שהוא. „בריה דשובה היא ליליענבלום! כדאי הוא לטפל בו!" הביע כל גופו.

— הבאת להשתקע פה — שאלתי.

— כך יש בדעתי — ענה באותו הגמגום העצום ובאותו הטון האדיש. ורק אז נגלה לפני הצער העמוק שהביעו עיניו היפות, הנבונות, הכחולות, שקסם רב היה צפון בהן.

שיחתנו לא עלתה יפה בפעם הזאת, נפסקה ואנכי הלכתי תיכף. ואולם פגישה ראשונה זו עשתה עלי רושם חזק, ובלבי הרגשתי רגש גאוה עצומה, כי התודעתי אל סופר מפורסם, שהרבה והרבה דברים שמעתי על אדותיו. זכורני, כי חפצתי לשיח את שמחתי לפני מי שהוא, אך חזרתי במחשבתי על כל מכרי ולא מצאתי בהם אף אחד, שהתודעות אל סופר עברי תהא חשובה בעיניו.

ואף על פי שלא הייתי אז מקוראי עברית, וכל הנעשה בעולם ההשכלה היהודית היה רחוק מלבי, כי נסחפתי עם הזרם החדש, שנשא איתי בדמיוני אל עולם גדול ורחב, אל עולם שכלו טוב וצדק, אל עולם מלא אהבה לכל הנברא בצלם, בכל זאת לקח ליליענבלום זה את לבי, ולכן התאמצתי להתקרב אליו.

ביום השני או השלישי אחרי פגישתנו הראשונה, כשגמרתי את שעורי עם תלמידי, נשארתי בבית ממתין עד שיסיים ליליענבלום את פרקו; וכשיצא, יצאתי גם אני אחריו. הוא דר בימים ההם בחלק העיר „פערעסיפ", ששם מצא לאחר זמן מועט משרה במסחר־עצים אשר לאחד ממעריציו.

מפני שבכלל לא היה ליליענבלום מרבה דברים וגם משום שהלשון הרוסית, שפת שיחתנו, לא היתה שגורה בפיו, לכן היה בתחלה רק משיב על שאלותי או שואל קצרות. ואולם כשנתלהב מתוך התפעלות או מתוך התרגזות היו עיניו מתנוצצות ופניו מסמיקים.

אל העולם היהודי שעזב התיחס ליליענבלום לא בשנאה, כי אם בבוז גמור, כדרך המשכילים בימים ההם, משום שלא ראה שם בלתי אם רקבין, שצריך להמלט ממנו בגוף ובנפש, מבלי הבט לאחור, „ולהיות איש בין אנשים", להדבק בחיים ולהשתקע באותם המדעים והחיובים, המביאים תועלת לחיים. אם לא כן, עתיד עולם היהודים להחרב ותקומה לא תהי לו.

בשעה שנסיתי אנכי, שבמעמקי נפשי עדיין נשמרה אהבה עזה אל היהדות העתיקה, להגן הגנה קלה על החביב לי, בהראותי על הטוב ועל היפה שבעולם זה, גחך איש־שיחי באירוניה. הכל, כל מה שיש ביהדות חסר־תועלת הוא ומתנגד להחיים וצרכיהם, ולפיכך אינו מועיל — אלא גורם היזק. בני אדם מחויבים לראות כל דבר בעינים פקוחות.

ליליענבלום לא נטה אחרי ההשכלה המפשטה, שהיה מלגלג לפעמים עליה, ולא היה מדבר ראמות ונשגבות עליה, כדרך המשכילים בימים ההם, שנפגעו כולם בהרומנטיות האשכנזית. והדבר הזה הבדיל אותו הבדל עמוק מיתר המשכילים. אלה שרו שירי־תהלה לכבוד „האור", קראו בשם לסינג, גיתו, שילר, פסקו פסוקים מן „די גלאָקע", „די יונגפרוי פאָן אָרלעאַנס", „נאטהאן דער ווייזע" וכו' וכו'. הם באו בטרוניא על היהודים בני־הגיטו, שאינם מבינים את כל היופי שבפואזיה ואת כל התפארת שבטבע, — דברים שגם הם בעצמם לא הבינו בהם כולם. כי בכתבי שילר וגיתו ראו רק את תפארת־הלשון, את גבוב־המלים, את הניבים־הנאים, זאת אומרת: את המליצה, זו שהכניסוה אל הספרות העברית. כיוצא בזה היה גם יפי הטבע שלהם. את „החמה השוקעת", ואת „הלבנה החולמת" ראו האנשים ההם... בספרים, בתאורים. אילו היה באמת בלבם חוש יופי כל שהוא, כי אז היו מבינים, כי הפיוט ש„ברכי נפשי" אין דוגמתו בעולם, ועמוק ונפלא הוא הרבה יותר מכל שירי שילר. אילו ידעו

מה זה יופי, לא היו מגיעים לכך להעמיד את סמולנסקין במדרגה גבוהה מישעיהו, זה הגדול בגאוני־השירה העולמיים, שיצירותיו תשמורנה את יפין ואת עוזן כל ימי השמים על הארץ. ליליענבלום לא הבין כלל את היופי ואת הפיוט, כרוב המשכילים האחרים, אך הוא לא היה מדבר על אודותם, גם כפר בהם בגלוי־לב ולגלג עליהם.

חשובים היו בעיניו של ליליענבלום רק הדברים המשמשים לאדם כלי־זין במלחמת הקיום, הנותנים לו יכלת להתפרנס, ולכן היה מתנגד, כאמור לעיל, אל כל הישן, אל כל היצירות העתיקות של רוח היהדות, מפני שאין בהן תועלת לחיים הממשיים ומוציאות הן את האדם מן העולם המעשי. ואולם המשכילים שקדמו לו מאסו ביצירות היהדות משום חשש „ריאקציה", משום שראו בהן „אבן נגף" להשכלה ולהטמיעה עם העמים—ונוהגים היו המשכילים לגלות את דעתם זו גם להשלטונים...

אין ספק, שליליענבלום עמד תחת השפעת השיטה הריא־לית והאוטוליטרית, ששררה אז בספרות הרוסית, ביחוד תחת השפעת פיסרוב, ששעבד את כל נפשו. ואולם גם זה הוא למעלה מכל ספק, כי לפיכך לקחה השיטה האוטיליטרית הצרה את לבו כל כך, מפני שהתאימה מאד אל נטיות־רוחו, אל מהלך ה־עיונות של בעל השכל הפכח וההגיוני.

אותה הפכחות ואותו ההגיון הביאו אותו אחר כך לידי ההכרה, שאין תקומה ליהודים בתור עם אלא בארץ־אבות. וגם בדבר הזה היה רחוק מרומנטיות איזו שהיא, ואפילו מאידיאלים רוחניים.

ליליענבלום היה ישר מאד, וכל ימיו הצטיין במרת הישרות.

קצת אי־מהירות היתה במעשיו ואי־חריצות—בדבריו ואלי נתנו לפעמים מקום לחשוב, כי מתכון הוא למצא חן בעיני התקיפים והעשירים ואולם טעות גדולה היא זו. אפשר היה לראות בו רק מעין הכנעה חיצונית, כאותה שהיינו מוצאים בדורות הקודמים ביחס היהודי אל הפריץ, שבתוך לבו היה בז לו ולגדולתו.

מימיו לא ותר ליליענבלום על דעותיו, כשחשב אותן לצודקות, ושום איש ושום דבר בעולם לא יכול להזיזו ממקומו. ולכן אי אפשר לומר, כי ליליענבלום היה מטיף לרעיונות ולדעות שלא היו שלו. לא היו דברים מעולם!

את הדעות שהתהלכו בימים ההם סגל לו ונהפכו לבשרו ודמו ונעשו חלק מנשמתו, עד כי אי אפשר בשום אופן להגיד, כי שאלות היו בידו מאת אחרים. מלבד זאת אני מסופק, אם היה ליליענבלום בימים ההם בקי בכתבי פיסרוב ובספרות הרוסית בכלל. זכורני רק זה, שעל אודות ספרי ההשכלה בעברית היה מדבר באירוניה כעל „בטלנות".

האוטילטריות הצרה שלו לא היתה לפי הלך־רוחי, ובכל זאת הייתי שומע את דבריו ביראת־הכבוד. ושיחתו עצמה, למרות צורתה הקטועה, למרות שבושי לשונו הרוסית, לקחה את הלב באיזה כח טמיר. מלבד זאת, הנה זה המתקן הנמרץ. זה המטיף למעשיות טהורה, זה הריאליסט הארוך היה בעל נפש חביבה ותמימה כנפש הילד, ענו וצנוע במדה רבה, מהר־לב כל כך, עד כי בשעת מגע־ומשא עמו היתה נשכחת חיצוניותו הבלתי־מהודרה. בכונה העיר בלבי רגש־כבוד אליו ושעבד את רוחי בגדולתו הפנימית, שהכניעה את אנשי־שיחו באופן שאין לתארו בדברים.

והרגש הרגשתי, כי לפני עומד אדם גדול, תלמיד־חכם אמתי, במיטב מובנה של מלה זו. אחרי שתים־שלש שיחות נקשרתי אליו ותמיד הייתי מבקש להפגש עמו.

עד כמה שאני זוכר, היה ליליענבלום בעת ההיא מ... ממשכילי אודיסא, ובכלל חדלו לדבר על אודותיו עם בואו לכאן.

יוצא ונכנס היה ליליענבלום בבתי הגימנזיסטים והסטודנטים שמפיהם למד למודים כלליים, בהכינו את עצמו לקבל תעודת בגרות של הגימנזיום, כדי להכנס אל האוניברסיטה. בחברה ... היה ליליענבלום נוהג בעצמו „בטול־היש" גמור, והיה רואה את עצמו כקליפת השום לעומת כל גימנזיסט שהוא, שזכה לדעת חכמת האלגברה ולשון רומי. ידיעותיו הרבות והעצומות בתורה, כשרונו הספרותי — אלה היו בעיניו כאפס ואין בתמימותו הרנה...

ו־ליליענבלום הולך ומתפרסם בתוך חוג אנשים, שאין להם מושג כל שהוא על אודותיו בתור סופר, שחושבים לעון חמור לדעת שפת עבר וספרותה. האנשים הללו היו מספרים בשבחו כי עזב את הכל, הקריב את כל אשר לו על מזבח אהבת להשכלה ודעת וכו' וכו'.

בשנה הראשונה הייתי נפגש עמו לעתים תכופות, ואולם ברבות הימים היו פגישותינו פוחתות והולכות. לפעמים הייתי רואה אותו מרחוק, נחפז ללמד תורה בשכר של פרוטות והוא לבוש אדרת מעוכה שכיסיה מפושקים, בראשו כובע מעוך, ובעדו נראות שערותיו הארוכות והפרועות, שנוצות־דקות מעורבות בהן.

ותמיד הפליא אותי מראה פניו, פני מעונה ומדוכא, שצרותיו ויסוריו אין להם סוף ועולמו חשך בעדו.

ואולם מעולם לא הוציא ליליענבלום מפיו דבר על אודות עצמו, על אודות חייו הפרטיים, שהיו, כפי שידעתי היטב, חיי עוני ומחסור ומלאים יסורים מוסריים.

גלוי־הרגשות לא היה טבוע בנפשו מימיו, ביחוד בדברים שנגעו אל עצמו ובשרו.

ואולם כל יסורי נפשו אפשר היה לקרוא מעל פניו המדוכאים, בעיניו העמוקות הנפלאות, שהביעו תמיד עצבות חשאית ויאוש גמור.

אעפ"י שהיה מלא אז שאיפות שונות, והרבה קרא ושנה והרבה עבד, לא נשתנתה צורתו, ומעולם לא ראיתי בפניו אפילו צל של ספוק־נפשי וקורת־רוח, המצוים כמעט תמיד אצל בני־אדם, שנכנסים לתוך סביבה חדשה, המתמכרים לזרמים חדשים.

האיש הזה, כנראה, לא יכל לפרוק מעל שכמו אף להרגע אחד את סבל־הירושה הנורא, שהכריע אותו יחד עם כל עמו האומלל לארץ. והדבר הזה הטביע חותם של עצבות על כל ישותו.

וכל פגישה ופגישה עם האיש הזה השאירה בלבי רשם של עצבות עמוקה: כמעונה היה תמיד בעיני.

מעט מעט נעלם מעיני, עד כי לאחרונה חדלתי כמעט לגמרי להפגש עמו.

אך פעם אחת — ואנכי אז תלמיד המחלקה החמישית או הששית — כשיצאתי מחצר הגימנסיון, פגשתי אותו ושמחתי מאד. מלבושו היה מעוך עוד יותר, פניו דלו עוד יותר, וכולו נראה בעיני עטוף ערפל. בעיניו התנוצץ להט הצער, עד כי חרדה אחזתני.

כמדומה, שבעת ההיא כבר באו אליו בני־ביתו, והתחילה התקופה היותר קשה בחייו.

כחצי שעה הלכתי עמו. ובפעם הזאת נראה לעיני יהודי כורע תחת משא דאגות־יום־יום, הולך קודר מפני עמל החיים

ותלאותיהם הקטנות, המרעילות את נפשו והמשכיחות את כל האידיאות ואת כל השאיפות.

בפעם הראשונה שמעתי מפיו התאוננות מרה על קושי הצרות האלו. ובהתאוננות זו היה צפון יאוש נורא, ואז נודע לי בראשונה, כי בשכר עבודתו הספרותית שעבר במשך שנים אחדות לא קבל אף פרוטה אחת, ורק פעם אחת שלח לו צדרבוים עשרים וחמשה רובל — בשכר עבודה ספרותית של שנים אחדות!

פגישה זו כמדומני, היתה לי האחרונה בתקופה ההיא.

בערב ההוא נכנס אצלי אחד מחברי, אברהם הרצנשטיין, — אחי מ. הרצנשטיין הדיפוטט שהומת — עלם בעל נפש רכה ופיוטית, שעל פי חנוכו היה רחוק מן היהדות.

— מי זה היהודי העני, שפגשתיו עמך, כשיצאתי היום מן הגימנסיון? — שאל אותי.

— זהו סופר עברי מפורסם — ליליענבלום.

— כמה נפלא מראה פניו! — קרא חברי מתוך התפעלות וסערת-נפש.

היופי הרוחני של אדם גדול זה, היופי שהיה טמיר במעמקי נפשו הזכה, שמלא את כל ישותו האצילית, נגלה בזהרו מבעד לבלואי הסחבות, ושום חוסר איסתתיקה חצונית לא העלים יופי זה מעינים גלויות של אדם המסוגל לראות ולהבין.

זהו היופי הלאומי היהודי שלנו, שבא לנו בירושה. יופי זה עשוי להבהיק ולהאיר מבעד כל ערמות-האפר, מבעד כל תלי החרבות. ועל אפם ועל חמתם של אויבנו ומנדינו מבית ומחוץ עתיד היופי הזה להיות לאגר-עולם על הרי ישראל. ומי יודע אם לא יאיר גם לאלה שעמלו לכבותו.

זו היא אמונתנו העמוקה, וזו היתה אמונת לב האיש שהלך מאתנו ושרוחו חי בקרבנו, אמונתו של משה ליב ליליענבלום, ששמו ישכח רק אז, אם ישכח החזון הנפלא שהנחיל לנו עברו הגדול של עמנו.

ואולם הדבר הזה לא יקום ולא יהיה! —

ז'ניבה, כ"א אדר ראשון, התר"ע.

ש. דובנאוו.

שְׁתֵּי פְּגִישׁוֹת.

(קטעי זכרונות).

לא על דבר פגישותי עם הסופר המנוח בעצמו בא אני לספר, אך ע"ד פגישותי הראשונות עם יצירי רוחו ופעולתן עלי ועל סביבתי. שתי פעמים בימי נעורי נזדמנו לי יצירותיו של ליליענבלום, שכל אחת מהן מסמנת תקופה מיוחדה בחיי הספר, ולכל אחת היתה השפעה מיוחדה—חיובית או שלילית — על התפתחות דעותי.

א.

היו ימים — וגם אני עמדתי תחת השפעת ליליענבלום. והימים ימי „חטאת נעורים" — חטאים מעולם האצילות והמהפכה הרוחנית, שהיו מקרבים אותי ואת סביבתי קרבת רוח אל יוצרו של „הוידוי הגדול". בקיץ שנת תרל"ז היה הדבר, ואני עלם בן ט"ז שנה, גולה למקום תורה—לירושלים דליטא ושואף להכנס אל „קדש הקדשים" של ההשכלה האופיציאלית — אל האינסטיטוט למורי ישראל. נער נלהב הייתי, שקוע ראשי ורובי בהשכלה העברית של בני דורי ועומד על הגבול שבינה ובין ההשכלה הכללית. באחד הימים האלה נזדמן לי אותו הספר... זוכר אני את פרטי המאורע. מתעתד הייתי לצאת בסוף הקיץ מוילנה לעירי, וטרם צאתי נכנסתי לבית האיש שהיה בזמן ההוא זן ומפרנס את משכילי המדינה בספרים חדשים — אל סיכן „המגיד" יצחק מיכיילבסקי — לקנות ממנו „צדה לדרך". בין הספרים שהראה לי המוכר הופיעו לפני המלים „חטאת נעורים" על שער ספר אחד בן שני חלקים, ואחריהן: „וידוי הגדול של אחד הסופרים העברים צלפחד בר חושים התוהה". הספר נדפס בוינה, בבית דפוסו של „השחר" — זה הנר המערבי שהאיר לכולנו. תעופת עין בין דפי הספר, סקירה קלה—ודי: כל הסימנים המובהקים של יצירה חדשה שבחדשות לפי רוח הזמן נמצאו בו. לקחתי את הספר, הבאתיו לביתי וקראתיו — לא, בלעתיו ממש — והספר לקח את לבי ויוליכני אחריו כשבוי חרב.

ובאמת כחרב פיפיות היו דברי המחבר, כסכין מנתח באותם הפצעים שמהם היה דמנו שותת. הלא מעמקי לבנו הוציא „צלפחד" את וידויו המר, את אנחותיו על „חללי החנוך", על קרבנות הפירוד בין האמונה וההשכלה; — מלכות הצעירים שהיו עומדים על הגבול בין שני עולמות וע"פ חוק פטלי היו מחריבים את הישן בשעה שהיו בוראים את החדש... הקרע המכאיב בעמקי נשמתם של המהרסים-הבונים, הפרפור בין תקוה ויאוש, התפ-נות הכחות בין שני זרמים היסטוריים שזה מושך לאחור וזה לפנים — כל מה שהרעיש את רוחנו באותם „ימי הרעש" הפנימי מצא: פה בספ-ו של „המתודה". צריך אני להוסיף, שספרו של ליליענבלום היה עלול ביותר להגביר בני את היאוש על התקוה. מחברו כבר נכנס לסוג „הצפרים החדשות" שנגדעו כנפיהן ונחלש מעופן מרוב עוני ותלאה; עולמו החדש חשך בעדו, וחושך זה היה פרוש כענן כבד על פני כל הספר; האמת המרה שנזרקה מפי הסופר המעונה זרקה טפה מרה לתוך נפשנו. ימים רבים עמדנו, אנחנו השואפים אל עולם מלא אורה, המעפילים אל ראש ההר, עמדנו תחת מכסה הענן הזה. רבים התיאשו וחזרו אל העמק השאנן המשתרע לרגליהם. אבל מעטים — וגם אני ביניהם — העפילו לעלות; על גבי „חללי החנוך" היינו מטפסים ועולים, הורסים ובונים.

ב.

עברו ארבע שנים — שנות מהפכה בחיי הצבור הישראלי ברוסיה, אני כבר עברתי את הגבול ונכנסתי לעולם החדש, לחוג שליטתה של האנטיטיזה המוחלטת; של „שנוי ערכין". ומורי מלפנים ליליענבלום כלה את וידויו הגדול ועמד על „דרך תשובה". עוד הפעם פגשתי אותו — כלומר את השקפתו על תעודת אומתנו — אך בצורה חדשה לגמרי.

בראשית החורף שנת תרמ"ב (1881) היה הדבר, — ואני סופר מתחיל, עובד בשקידה ב„ראזסבט" הפטרבורגי, נכנס ובא יום יום אל הרידקציה ומשתתף בעניניה. והנה פעם אחת מושיט לי העורך רוזינפלד כתב יד ואומר: „קבלתי מאודיסה מליליענבלום מאמר ע"ד ישוב ארץ ישראל, ומגמתו מתנגדת בהחלט לדעתך". (צריך לבאר, שכחדש ימים קודם לכן נדפס ממני מאמר ב„ראזסבט" בשם „שאלת היום" *) שבו הוכחתי נחיצת הסתדרות האמיג-ציה לאמריקה ומעלת הישוב שם על ישוב א"י). עיינתי במאמרו של ליליענבלום ומצאתי בו את הקריאה הראשונה—הקודמת גם ל„מתן תורתו" של פינסקר— לשיבת ציון. קריאה שהתבססה על יסודות היסטוריים: שנאת עולם לעם ישראל, אי-אפשרות לעמנו להתקיים בתור אומה פזורה בלי מרכז ארצי, התיאשות גמורה מחיים שלמים בגלות... הרידקציה של ה„ראזסבט" היתה במקצתה נוטה לתורה החדשה

*) „Вопросъ дня". Разсвѣтъ 1881 г. №№ 34—35.

הזאת, ובקרוב נדפס המאמר שהניח את אבן הפנה — או אחת מאבני הפנה — ל„חבת ציון" *).

כך גזרה עלי „ההשגחה", שאעמיד על יד ערשה של „חבת ציון" ואראה את חדוש השקפת העולם באותו האיש, שלפני ארבע שנים השתתף אתנו בחבלי הלידה של עולם אחר... עתה נוכחתי שכל התקיפה הזאת היתה לסופרנו כעין תקופה של „חבלי משיח": הוא נלחם, התיאש, נוצח וסוף וסוף נצח במצאו את „משיחו" ברעיון שיבת ציון. אחר כך חדלו „ימי הרעש וההשתערות" והתחילו בחיי ליליענבלום שנות שלות הנפש, שהגיעה למחוז חפצה והתרכזה כולה בנקודה אחת.

ואנחנו? ואני? רחוק הייתי מתחלה מ„דרך תשובה" בכלל ומאותה של ליליענבלום בפרט. השקפת עולמי הכללית התנגדה אז לפשרות ו„תשובה" ממין זה. בנקודה אחרת נתרכזה שאיפת רוחי, ומנקודה זו נלחמתי בספרות עם ליליענבלום החובב ציון ועם הבונים החדשים שנראו לי להורסים את מקדשי — מקדש „האנושיות". ליליענבלום לא התרשל, ועל מאמרי ב„וואסחאד" — בין הנוגעים לו לעצמי, בין הנוגעים להרעיון החביב לו — היה משיב תשובות נמרצות ב„המליץ"... ככה ארכה המלחמה בינינו, עד אשר הגיע גם לי התור לעמוד על „דרך תשובה" — ועד בכלל. דרך התשובה שלי מהאנושיות להלאומיות היתה משתרעת כקו מקביל לעומת דרכו של ליליענבלום, אבל לא הובילה לציון; נשארתי כופר בעיקר אמונתו של ליליענבלום ומתנגד ביחוד לצדה השלילי (שלילת הגלות המגיעה למדרגת בטול הגלות); ולכן נמשך ריב הדעות בינינו גם בעשרות השנים האחרונות, ועוד לפני שתי שנים שמעתי את קולו של איש ריבי במאמרו „לשאלת קיום הלאומיות הישראלית" *).

כך נפרדו דרכינו בחיים ובספרות... אבל אחרי כל אלה, בהשקיפי על הדרך של שלשים שנה המשתרעת מאחורינו עם פגישותיה והתנגשותיה, ובעת שאני מצייר בזכרוני את דמותו הרוחנית של ליליענבלום בשתי תקופות הייו, הנני אומר: הבו כבוד לזכרון האיש שנלחם וסבל יסורים בשני עולמות, שלא יכול להשלים עם הרעיון propter vitam vitae perdere causas, שהרגיש שאין כדאי לחיות אם אין מטרה גבוהה בהיים, שחתר בכל מאמצי כחו וחפש את המטרה הזאת, ואחרי אשר לא מצא אותה בשיטת תקון הדת יגע ומצא מבוקשו ברעיון תקון האומה על יסוד האמונה בתחית הארץ!...

פטרבורג, כ' אד"ש תר"ע.

ש. ניגר.

הַחֲסִידוּת שֶׁבְּאִישׁ־הַמַּעֲשֶׂה.

(קטעי רעיונות ע"ד צלפחד בר חושים התוהה.)

...והיה כי ישאלוכם: איזהו הספר היותר נפשי, היותר טהור וצנוע בין הספרים, שהנחיל לנו דור-ההשכלה, ואמרתם:

— הספר „חטאת נעורים".

כי אע"פ שבספר הזה נקרא כל דבר בשמו „האמתי", אין לך ספר צנוע כמותו.

ואולי דוקא משום שכל דבר נקרא בו בשמו „האמתי", אין לך ספר צנוע כמותו. לא השתיקה בלבד סיג היא לצניעות; יש גם דבור צנוע — הדבור הנובע מתוך לב טהור; לא רק ההסתר צנוע הוא, יש גם גלוי צנוע — גלוי הנובע מתוך כאב...

ואם ישאלוכם עוד: ואיזהו הספר היותר טרגי בין ספרי המשכילים, ועניתם גם אז: זהו ספר הוידוי הגדול של צלפחד בר חושים התוהה... יש אנשים—אלו הם „קלי-הדעת"—רחוטאים ושבים, והרהורי התשובה שלהם ממרקים את עוונם ומרפאים את לבם, והם נהנים גם מן החטא גם מן התשובה, והרי זה „חוטא נשכר". ויש אנשים המתחרטים תמיד, אף על פי שלא חטאו מעולם: חרטה זו לא תרפא, כי אם תמחץ עוד את הלב הכואב... ו„חטאת נעורים" הוא וידויו של אדם שלא חטא; הוא מתחרט ותוהה על הראשונות ועל האחרונות, — ולבו זב דם... „חטאת נעורים" הוא וידויו של יחיד, המתודה על חטאת הצבור, על חטאת הדור, שהוא היה מנהיגו; זהו וידויו של אדם, שקדם את דורו בשלילה ולא קדמהו בחיוב; וידויו של אדם, שראה את כמישת תקופתו בטרם נגמר גידולה... זהו וידויו של המנהיג בעדו ובעד דורו, אלא שהמנהיג לא חטא והדור לא התודה, והריהו וידוי אין-אונים, בלי תוחלת וללא-תועלת, וידוי שתחלתו — טהר-לב וסופו — שבר-לב... וידוי טרגי...

ואני אוסיף על דבריכם: לא רק וידוי צנוע וטרגי הוא הספר „חטאת נעורים", זוהי בכיה במסתרים של נפש דתית, נפש צמאת-אלהים. בספרות האפיקורסים שלנו הוא הספר היחידי, שמתחת לכפיר שלילתו נשקפת האמונה, התועה והתוהה; הוא הספר היחידי, שהאפיקורסות שלו אינה שמחה בעצמה, אלא, להיפך, מצטערת היא על עצמה, ומקורה — לא אהבת השלילה, כי אם היראה מפניה, ואם רוצה היא להשתחרר מן החיוב שבישן, אין זה אלא מפני ששואפת היא לחיובים חדשים. אין היא „הנקודה האחרונה", אלא רק אותו החלל הריק שבין אלהים ישנים ואלהים חדשים, אותה שעת-השממון, שעת-ההפקר שבין תקוה לתקוה...

„טל של תחיה ירד מחדש עלי, וממנו נמג „הקרח הנורא" שכסה על לבי שנים רבות... „בשנת תרל"ז חשבתי, כי חיי אבודים, כי לא כחיי אנוש אחיה בלא השכלה ורמה ושטודיום; בקץ שנת תרמ"א ירד עלי טל של תחיה ע"י אידעאל רם ונשגב ואהי לאיש אחר מלא רגש חיי פעולה, חיים של עונג רוחני, בלא שטודיום" (דרך תשובה, 47) „האידיאל הרם והנשגב" הוא האידיאל של „חבת-ציון". וטועים הם אותם החושבים, שליליענבלום חזר בתשובה. לא, הוא רק מצא את עצמו. הוא מצא מחדש את האידיאל הלאומי, את האלהים, שאבדו לו בשעה שנתיאש מן ההשכלה ו„התקונים". כי גם ה„תקונים בדת" היו לליליענבלום מעין אידיאל של תחיה, אידיאל חיובי ולא שלילי. „...כי לדעתי נחוץ התקון הזה בימינו, בטרם יגבר רוח השארלאטניזמוס, שרירות הלב וחפץ פריקת העול, בטרם יגבר רוח הדרור לשום שמות בדת וביהדות יחד, בעוד רבים מבנינו למודי ד', והרוח האירופי עוד לא נשב על לב רוב בחורינו להוביש בו דמי אבותינו ולהפוך משרש כל רגש יקר בו: כל רגש דתי ולאומי"... (חטאת נעורים, ח"א, 21) הוא נלחם לא נגד הדת, כי אם בעד הדת. בין חבריו המשכילים היה הוא, כמדומה לי, היחידי, שהרגיש. שאם לא „נקדים רפואה למכה", אז תביא ההשכלה לא תחית הלב היהודי, כי אם התרוקנות הלב. יותר על כן: הוא היה היחידי שירא מפני התרוקנות הלב. פרחי-ההשכלה שבדורו היו שמחים על השלילה, הנאה משונה היו נהנים מדברי מינות ואפיקורסות. בהנאה זו, בהאות הכפירה הזאת, היתה קצת מן הפסיכולוגיה של עבד שנשתחרר ובועט באדונו, וקצת מאותה הרומנטיקה המיוחדה, השופכת

**) „Общееврейскій вопросъ и Палестина", „Разсв., 1881, №№ 41—42.

**) השלח, כרך ט"ז.

את ריחה על תקופות־השחרור, — וזהי הרומנטיקה של סתירה. (כי כשם שיש רומנטיקה של בנין, כך יש גם רומנטיקה של סתירה). אולם הרומנטיקה לא תוכל למלאות את נפש האיש הדתי, את נפש האיש, שיש לו צורך בקנינים נצחיים. הרומנטיקה „אין לה פרי כי אם פרחים", והנפש הדתית מבקשת לא את פרחי־החיים, כי אם את שרשם. ישרש־נשמתו של משה ליב ליליענבלום — הוא הרגש ההסטורי, כלומר ההתדבקות, הכסיפה והגעגועים אל־המקור. „הריני קאנסערוואטיף מאד בתכונתי" — הודאת בעל־דין זו מוצאים אנו פעמים אחדות בוידויו של צלפחד בר חושים התוהה. ומהי הקינסרבטיביות אם לא הפחד האינסטינקטיבי מפני הריחות המציאות של מקרי הזמן וחליפותיהם, הבאים ועוקרים את הכל?

כמה גדולים היו יסוריו של ליליענבלום, בשעה שהתחיל מרגיש שאין מחסה ומפלט מן הכפירה שבאה כרעל אל קרבו ודיכה את מקדשו! „עשיתי את הצעד האחרון (כפר בתורה מן השמים — ש. נ.) ויפג לבי, ויתרוקן מוחי, ונפשי נבהלה מאד!" (ח"נ ח"ב 46) בכל יכלתו היה נלחם בעד אלהיו, ומה גדולה היתה שמחתו כשהיה מציל הצלה פורתא את שארית מחמדיו, את הזיק האחרון של אמונתו... „שמחתי בחלקי כי לא סר אלהים מלבי, ברכתי את שמו הגדול והנורא שהבדילני מן הטועים ולא ידעתי כי בעוד שש שנים יסור אלהים גם מעלי והיה גם לבבי בית הנורא!" (שם, ח"א, 50).

„...גם מלבד מקרה הקיץ של שנת הרכ"ט היה לי עונג רב בשעה שהתנשאה רוחי למרום בתפלה והודיה. מתנגד אנכי בחנוכי, ותפלתי בכלל לא הצטיינה בהתלהבות כתפלה החסידים, אף על פי כן פעמים שנתעוררה בי דבקות נלהבה בתפלתי. וביחוד בתפלות ראש השנה ויום הכפורים, ואין ערוך לעונג לבי שהיה לי באמירתי תפלת „ובכן תן פחדך", „ובכן יתקדש שמך", פיוטים ידועים ושיר היחוד המעוררים לב אוהב ד' באופן נעלה מאד" (שם, ח"ב, 133) מי שקרא בשים־לב ונרגש את הדברים האלה וכיוצא בהם, הוא יבין בנקל, כי מבטאים מעין „יום הקונעל הקדוש" או „דף גמרא מעופש" נזרקו מפיו של ליליענבלום מתוך כעס והתרגשות וכי באותו רגע היה בז לעצמו, וכלפי נשמתו האיבדת היה מטיח דבריו; הוא יבין, שאם החלק השלישי של „חטאת נעורים" הוא „דרך תשובה", הרי החלק הרביעי של הוידוי הזה הוא הספר הריליגיוזי השני. שיש לנו בספרות העברית החדשה — „לאן?" מאת חפני בעל־דמיון...

צריך היה לקרוע את המסוה הרומנטי מעל ההשכלה, כדי שיגלו פניה הרומנטיים של הלאומיות. ולא היה איש יותר מסוגל לזה מליליענבלום. יתר המשכילים או שלא הרגישו את הסכנה הכרוכה בעקבה של ההשכלה, מפני שהיו אנשים שטחיים, בני־יומם, ולא היה להם צורך בקנינים היסטוריים, במסורה, בשלשלת־היוחסין של עמם, או שהאמינו שההשכלה היא חוליה אורגנית בשלשלת־התפתחותנו הלאומית, וכשם שכל אותם החומרות והסיגים והגזרות לגזרות נצטרכו להיות תוכן אמונתם הלאומית של אבותיהם החרדים, כך היה עכשו תיכן אמונתם הם — הכפירה. ויען שאי אפשר לו לאדם המחובר אל הקרקע ההיסטורי להסתפק בשלילה בלבד (ואותה המלחמה הקשה שנלחמו המשכילים בהישן והמקובל היא עצמה מעידה עליהם, שלא בטלו בלבם את העבר ההיסטורי בטול גמור, אלא יראו מפניו, משום שבקרבם היה חי) לכן הפלו המשכילים לעצמם מאוצרות העבר שלנו איזו קנינים חשובים, כגון השפה והמליצה וחקרי־קדמוניות ודומיהם מן הדברים הרחוקים מן החיים, ושמו אותם עטרה לראש

ההשכלה, אותם העריצו ולהם השתחוו. אבל לליליענבלום בחושו ההיסטורי חש שאין זו השכלה אמתית, השכלה עברית, שיש לה שרש בחיים, ושהחיים צריכים לה, והוא כותב על דבר ספרות ההשכלה „שהיא עצמה מתה ואין בכח טל של תחיה שלה להחיות את המת, אלא להביא בו כעין תחיה ולהניחהו שיפרפר בין החיים והמות כל ימיו" (שם. ח"א, 22). הוא עורך מלחמה נגד ההשכלה המליצית לא מפני שבטבעו היה ריאליסט ואי־רומנטי, כמו שהיה, למשל, קובנר בן־דורו, אלא, להיפך, משום שהיה בעל רגש דתי ולאומי אמתי, ולא היה יכול להסתפק בזיופים וסורוגטים. הוא רצה לתקן את הדת, כי האמין שבאופן כזה ינצל מן „השארלאטאניזמים" וההפקרות של השכלת־הרחוב. ובשעה שאבדה לו אמונתו בהדת הישראלית, אבדה לו גם אמונתו בההשכלה, וכל געגועיו אל „עולם המעשה" ואל „חיי העולם הזה" אינם פרי ההשכלה, כי אם פרי הכפירה בההשכלה. כל זמן שהיה משכיל, היה אידיאליסט לאומי נלהב, לא רק בפנימיות נשמתו, אלא גם על פי דעותיו (ובזה נבדל מיתר חבריו המשכילים, שלמרות כל מליצותיהם על „ההשכלה בת־השמים" היו נוטים לחמריות ול„ארציות"). ורק אחרי שנתבררה לו אי־האפשרות לאחד את החיים הלאומיים וההשכלה, — רק אז נתיאש מחיי־עולם, — ומפני שנתיאש מחיי־עולם התחיל להתגעגע על „חיי־שעה".

„חיי־השעה", „עולם־המעשה", „התועלת הממשית" — נעשו אצלו לעבודה־זרה, לפולחן שבא למלא מקומה של האמונה באלהי ישראל ואלהי־ההשכלה. זה היה הסורוגט היחידי בחייו של איש־האמת ליליענבלום. אבל הפולחן הזה לא ירש את מקום האמונה, אלא, בכמהין ופטריות הצומחות על גג ישן ונרקב, כך צמח גם אותו הפולחן מתוך הרקב שבלב האיש שאבד את אלהיו. והיגון והיאוש הנודפים מדבריו על ארות „עולם־המעשה", לא באו מתוך אי יכלתו להגיע אל ה„אידיאל" הזה של חיי שעה, אלא משום שאידיאל אחר, זולתו, לא היה לו אז, וה„האידיאל" הזה, לו גם ניתן לו, לא היה מביא מנוחה לנפשו. כי באמת לא היה ליליענבלום „איש־מעשה" כלל: בשעה שבעיון כבר היה כופר בכל, עדיין היה מרקדק במצוות; בשעה שהתקין את עצמו אל ה„שטודיום" וכתב בספר זכרונותיו: „בסופה ובשערה אלכוד לי את למודי", כדי שתהיה לו עבודה המחיה את בעליה ולא יהיה זקוק להתפרנס מן המלמדות — בו בזמן כתב לי"ל גורדון שחכמת הרפואה אינה מוצאת חן בעיניו, משום שהיא „יותר מלאכה מאשר חכמה" והוא „נותן היתרון לידיעת הטבע על כל המדעים, מפני שהיא הידיעה האחת שאינה תלויה לא במקרה ולא בהסכמה, אבל בהמציאות, שלא תשתנה לעולם וגו' וכו'. והאיש הנלהב והתמים הזה כתב על עצמו במאמרו „על ישראל ועל ארצו" (השחר, כרך X, 395) שהוא „בלתי־אידיאליסט"! אדם בוכה על השכינה שהושחרו פניה מפני צרות ישראל מצטער על שאין לו אל מי להתפלל ולשפוך לפניו שיחו, כותב בספר־זכרונותיו: „היום מלאה שנה תמימה (!) למיום שלא הורדתי דמעה. ראשונה היא לי השנה הזאת לקפאון רגשותי, וראשונה היא לי ביתוסי אל חיי הקודמים, שמעודי לא עברה עלי שנה שלא בכיתי בה איזו פעם, אם בקראי איזו תפלה מעוררת לב, או בקראי מחזה מדכא נפש באחד הספורים" — והוא תלמידו של פיסרוב. אין זאת כי „הפיסרוביות" וכל שאיפותיו התמימות אל ה„תועלת" ואל „המעשיות" היו לו רק „דמיון" ו„חלום", ככל יתר דמיונותיו וחלומותיו, אלא שבשעה שלדמיונותיו בנוגע לדת והשכלה היו יסוד ושרש בנשמתו, הנה הפיסרוביות שלו תלויה באויר והיא באה רק למלא את הריקנות שבלב: האיש הזה לא יכל לחיות בלי אידיאל,

וכשנהרסו אידיאליו נעשתה אנטי־האדיאליות להאידיאל שלו. ולכן כשירד עליו „טל של תחיה ע״י אידיאל רם ונשגב" (בשנת תרמ"א) היה „לאיש אחר מלא רגש חיי פעולה, חיים של עונג רוחני, בלא שטודיום". ה„שטודיום", הסורוגט של האידיאל, נעשה מיותר לגמרי בשעה ששב לתחיה האידיאל בעצמו!...

ליליענבלום והשפעתו על בני דורו.

(קטעים מדרשתו של ש"י איש הורביץ בברלין).

ה„הסתדרות לשפה ולתרבות העברית" הקדישה אספה מיוחדת לזכר מ. ל. ליליענבלום, שבה נאם מר ש"י איש הורביץ ע"ד ליליענבלום והשפעתו על בני דורו:

...„באחד ממכתביו אלי כותב מל"ל: עבודתי ביום היא קבורת מתים (כידוע היה המנוח גזבר ל„חברה קדישא" באודיסה) ועבודתי בלילה היא תחית מתים". אפשר להגיד שבבחינה ידועה התבטאה בדבור זה באופן סימבולי כל פעולתו הספרותית והצבורית של מל"ל.

ליליענבלום עמד בין שתי תקופות והיה המחנך והמנהיג הרוחני לשני דורות, שתי התקופות הן: של ההשכלה ושל התחיה הלאומית.

כל אחד מבני דורנו, החי ופועל אם מעט או הרבה בתוך עמו וצבורו הריהו עומד בבחינה ידועה בין שתי תקופות. מלחמה לנו תמיד בין הדעות והנטיות של היום ושל מחר. אבל במל"ל נבלטה מלחמת התקופות בבהירות נפלאה.

מל"ל היה הקרבן לתקופת ההשכלה. הוא פתח עליה את הגילל בספרו „חטאת נעורים", אבל הוא זכה בחייו להיות גם הסנדק לרעיון התחיה הלאומית, אב ופטרון לחבת־ציון ולהציונות.

באספת הציונים שהיתה במינסק (בשנת תרס"ב) שאלני מל"ל: „מה דעתך ע"ד הח' השלישי של „חטאת נעורים"—„דרך תשובה". השיבותיו בדרך הלצה: „ובכ"ז משנה ראשונה לא זזה ממקומה ו„חטאת נעורים" גם הן לאו מלתא זוטרתא הן!"... ובאמת היתה השפעת ח"נ על כל בני דורו גדולה במדה שאי־אפשר לשער לכם עכשו. הספר הזה לא היה לנו ספר פשוט כאחד מספרי ההשכלה. היא היה לנו מעין התגלות חדשה. חבורות חבורות היו מתאספים וקוראים בו בקוראים בתורה—בצבור, בקול רם ובהטעמה מיוחדה, לפיכך אי־אפשר היה לנו לשכוח אותו גם בשעה שהמחבר עצמו כבר הדר בית מהיא ושב ל„דרך תשובה"———

...„היודעים אתם מה היתה ההשכלה לנו?—רק מעטים מכם יודעים זאת. רגילים אתם לדבר על תקופת ההשכלה בעקימת שפתים. השם משכיל נעשה בזמן האחרון לכנוי של גנאי, ואינכם יודעים שבשעה שאתם מעפרים בעפר לעומת ההשכלה אתם כורתים את הענף שעליו אתם יושבים.

אלו היינו צריכים עדיין להוכחות ולמופתים, שההשכלה הולידה או הכשירה את התחיה הלאומית בקרבנו—הנה ליליענבלום לנו למופת!

מה היתה ההשכלה? זו היתה מרידה עצומה בממשלת הרוח שלנו, התקוממות נגד כדרי החיים הקפואים, נגד דעות ואמונות מקובלות ומסורות, ולא זו בלבד. ההשכלה בראה פה ולשון לנפשות האיסטטיות בקרבנו ששאפו ליפי, לנעם, להרמוניה, לצורות־חיים חדשות, שלא יכלו לסבול עוד את צורות החיים המנוולות ולפיכך בקשו אורות מן החוץ... קוי אור חפצו להכניס לחומות הגיטו האפלות, להאיר, לחמם, להביא חיים ותפין החיים בקרב לבבות נדכאים ורצוצים. מובן מאליו שלא יכלו האנשים ההם למצוא את דרכן בתחלה, ולא ידעו לבטא כראוי את שאיפותיהם: תמימות של ילדות היתה בהם. דקדוק חפצו ללמוד ותנ"ך חפצו ללמוד. תנוח לבת"פ מעט הנפש מיבשתן של התלמוד ונו"כ. למליצות ערגה נפשם, מליצות שהמשכיל היה מבינן ואינו מבינן, מרגישן ואינו מרגישן, לכשתרצו היה גם איזה פיוט דתי בכל התמימות הזאת, בכל הפולחן הזה של המשכילים,—פולחן „עיני התכלת" של ההשכלה בת השמים. לא חסרו גם מעונים שמסרו נפשם על קדושת ההשכלה. בשל דגש קל או שוא נח נעצו חרב בביהמ"ד וגזרו: יהרג ואל יעבור! רעבים גם צמאים התחבאו אז המשכילים במרתפים ובעליות ושננו פרקים בספרי ויזל, רמ"ח לוצטו ומאפו, ואחר כך—חכמת ישראל, החל ב„מורה הנבוכים" להרמב"ם, ב„מאור־עינים" לר"ע מן האדומים וכלה בספרי יש"ר ושד"ל ושי"ר ומחברות „החלוץ". כן, תמימות של ילדות היתה בכל אלה. אבל סוף סוף הלא צריכים אנו להודות שההשכלה הכניסה את האנושיות לתוך היהדות הגיטאית, היא חנכה אותנו והיא למדה אותנו לשאוף לחרות ולשכלול נפשי כבני אדם, לשאוף לחיי קוממיות כבני אדם ולתבוע את עלבוננו כבני אדם! ומהתמזגות זו של היהדות עם ההרגשות האנושיות החדשות יצא אחר כך רעיון התחיה הלאומית.

אמנם לא רבים מזקני המשכילים זכו בחייהם לראות את התחיה וההתחדשות הלאומית כפרי ההשכלה. רבים מהם עמדו בחצי הדרך ופגרו מלכת; רבים מהם—אל נא נכחד גם את האמת המרה הזאת,—רבים מהם מתו וחצי תאותם בידם: היהודים נשארו ביהדותם... מל"ל היה האחד והמיוחד בין המועטים שזכה לראות בחייו את פרי עבודת ההשכלה: אחרי שנים אחדות של דמדומים נגלה אירו של רעיון התחיה והתחדשות הלאומית!"...

בספרו „חטאת נעורים" לא הסתפק מל"ל בזה שהתורה על חטאת האבות בלבד, אלא דבר משפטים גם עם הבנים־המשכילים, שראו בההשכלה עצמה תכלית ומטרה, ולא למדו כל מדע־תועלתי או משלח־יד ואומנות הדרושים לישובו של עולם, בדברי כבושין יוצאים מלב פצוע הוא מגלה קלון הדור, עון האבות והבנים יחדו והוא מראה „על התאאס" שבחנוך בני דורו ועל הריקנות והשממון שבחיים...

„חטאת נעורים"—זה היה לנו העברים מה שהיה „קונפעסיאן" של רוסו לצרפת לפני המרידה הגדולה בימי השחרור, זה היה זדוי גדול של לב קרוע ומורתח, של חלל הגיטו אשר בעון הדור ובעון הדעות שקדמוהו נספה בלא משפט. זו היתה אנחה אחת גדולה ומרה על כל הרעות והתלאות, על כל הצרה והמצוקה שבחיי היהודי האובד דרך והכורע תחת סבל משפטים קדומים ומסורות מעיקות. כבר ספרתי לכם עד כמה גדולה היתה השפעתו של ספר זה עלינו הצעירים: להצעירים של עכשו קשה להבין את הדבר שספר יעשה רושם כזה, עתה נתדלדל כביר הספר והאותיות הנדפסות נעשו חולין, ואולם אז היינו מתיחסים באופן אחר לגמרי לכל מלה הקבועה בדפוס, היינו יודעים כל מאמר ומאמר שבא בעתונים של אותם הימים לכל פרטיו ודקדוקיו, ויותר ממה שהיה כתוב בשטין היינו מחפשים ומוצאים בין השיטין. אבל לא רק עלינו הצעירים בלבד עשו אז דברי מל"ל רושם עצום, כי אם גם על שדרות הלומדים והתורנים. כדי לדון על הרושם הזה די להזכיר כאן עובדה אחת שאותה מספר מל"ל במכתבו לילי"ג. הוא מספר שפעם אחת כשבא לעיר מולדתו קידאן ונכנס לביהכ"נ להתפלל, שמע שאחרי התפלה קוראים בצבור, קהל וחזן, את י"ג העקרים. וכאשר התפלא ע"ז, לפי שלא נהגו כך לפנים ושאל את חברו לבאר לו, סבת המנהג החדש הזה, השיב לו, שמעת שנדפסו מאמריו „ארחות התלמוד" ע"ד נחיצות התקונים בדת תקן רב העיר תקנה חדשה זו, כדי לקבוע בלב בני עדתי שהתורה לא תנוסח ולא תשונה"...

„...כשאנו מתבוננים עכשו לכל אותו הפולמוס הספרותי והרעש הגדול שמלאו אז את העולם היהודי לרגלי מאמריו של ליליענבלום ע"ד תקונים בדת, אי־אפשר לנו שלא לראות גם בזה תמימות של ילדות. תקונים! כלום אפשר לה להדת שתתוקן? כלום אפשר להגביל להדת גבולות ומצרים, לקבוע לה צורות ונוסחאות? אבל גם בתמימות זו התבטאו באופן נפלא ההתפרצות וההתקוממות של גבירי ההשכלה נגד סדרי החיים הקבועים ועומדים, נגד החיים שכבר נתנונו בגיטו והעלו חלודה... וסוף סוף, כאמור, הרי הביאו התפרצות והתקוממות אלו גם לידי התקוממות נגד חיי הגלות ולידי בקשת מוצא לחיים חדשים—לתחיה הלאומית.

את ערכו של מל"ל כנוגע לעבודת התחיה בישראל, לחבת ציון ולהציונות—זאת יודעים רבים מכם בל"ס. אבל רגע אחד, זכרון אחד מימי עלומי, ומר כמו חי לנגד עיני וחפץ אני למסור אותו לכם, למען תדעו מה שהיה מל"ל לרעיון התחיה בשבילנו אנו, בראשית ימי התנועה הלאומית.

הימים היו ימי מהומה עצומה ומבוכה נוראה. האינטליגנציה היהודית שברוסיה, שכורת ההשכלה והאסימילציה של סוף ימי מלוכת אלכסנדר השני, שעדיין לא פסקה מפית התלונה על קטנות המוחין ורפיון הידים של לוריס מיליקוב, שלא יכול להוציא לפעולה את דבר מתן קונסטיטוציה להעם הרוסי ושווין־זכיות גמור להיהודים—עמדו פתאום בבקר לא עבות אחד, מבוהלה, נרעשה ומלאת חרדות. איומה היתה הנפילה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. הפיגרום היליסבטגרדי (פסח תרמ"א) בא כשואת פתאום, מבלי אשר חכה איש אליו. הסער התחולל ועננים כבדים כעופרת ומנבאים ימי עברות רבצו ע"

ראשי היהודים ברוסיה, העם היה כשה אובד והקברניטים פרנסי הדור אובדי עצות, ופרנסים לא קרואים נמצאו אז לישראל. אורשאנסקי, אחיו של הפרופסור אליהו ארשאנסקי — עכשו מומר ופרופיסור באוניבירסיטה בחרקוב — התיצב אז לפני איגנטיוב, לבקש על עמו ישראל. התיצב בתור בא־כחו של כל עם ישראל, מבלי אשר שלחהו איש, וקבל מאת איגנטיוב את התשובה הידועה: „הנה שערי הגבולות המערבים פתוחים לפניכם", כלו': צאו את הארץ, יהודים! כשראה העם שאין תקוה לו מפ"ב ו„מגדוליו" שם, התחיל הוא בעצמו לבקש לו מפלט ולברוח מתוך המהפכה. אז התחילה הנדידה הגדולה לארבעה ימים ולכל חלקי תבל, נדידה בלי כל סדר, בלי כל מנהל ומורה דרך, בלי כל ידיעה והכרה לאן היא מוליכה. באותם הימים והנה רבים מבני הנעורים, בראותם כי נוחלה אבדה תקותם ששמו ב„ציביליזציה ובהומניזם", התחילו מתיהדים ושבים לגבול ישראל, כיונים אל ארבותיהם, מדוכאים ורצוצים הרוח מעט מעט לשוב, בוכים למשפחותיהם ומתגעגעים על צור מחצבתם. התלמידים היהודים שבבתי מדרשיה של עיר הבירה התחילו אז מתגודדים ו[illegible] אגודות אגודות לטכס עצה מה לעשות, איך להתיחס למאורעות הימים, ואיזה דרך לבחר להעם האומלל, התועה כצאן אובדות בראש כל דרך ובכל ערי הגבולים, ונאומים החלו אז להשמע בפעם הראשונה בקרב היהודים ברוסיה, שאזן לא שמעתם עד אז, והנואמים היו אנשים שהעם לא ידע כלל את מציאותם אז; ראשי המדברים של עכשו בהקונגרסים הציוניים, צ'לינוב, איסישקין, טיומקין וכל החבריא של „בני ציון" טרם היו אז בארץ. אבל היו אז אחרים שקדמו להם: ווארשאווסקי, טינגבוים, לוריא ועוד ועוד. כמובן, רוב בעלי העצות ההם היו צעירים, בלתי מנוסים בחיים. ידיעת היהדות לא היתה נפוצה בקרבם. רובם לא ידעו גם עברית. הם חוו את דעתם בעד אמיגרציה לאמריקה, „ארץ הדרור והחופש". העתונים העברים־רוסים, שהיו לנו אז בפט"ב „ראזסוויעט" ו„רוסקי יעוורעי" גם הם נטו אחרי אמריקה, שהיתה אז נוחה ביותר למהגרים זרים. אבל עדיין היתה החלטה זו רפויה בידם. באמריקה התחילו ג"כ לגזור על הכניסה, כדי לעצור בעד שטף האמיגרציה של אורחי יום, וכל העם כמו עמד אז על יד הדרך וצפה לקול ממרומים, לדבור של גאולה וישועה... המערכות ההן היו מלאות תמיד בני הנעורים ומנהיגי הדור שבפט"ב, שהמו ויעצו ונועצו, ואין נחת... ובשבתנו פעם אחת במערכת ה„ראזסוויעט" (שהייתי באותו זמן משתתף שם בעבודה), דואגים ומצטערים על גורל ישראל ומבקשים עצה — והנה נתקבל מאודיסה מאמר מאת מל"ל — „Въ Палестину"! — שתי מלות וסימן הקריאה בסופן. המאמר היה כתוב בדם ואש, במיח עצמות ובמיץ עצבים. בהוכחות הלקוחות מן ההיסטוריה ומן החיים, במופתי הרעיון הריאלי והרגש הבריא הוכיח המחבר שאין מפלט לישראל אלא בארץ אבות, בארץ ישראל, ששם חיינו כבני חורין לפנים, ששם נוצרה תרבותנו העתיקה, העברית, ושם ורק שם יש תקוה גם עכשו לגאולתנו ולפדות נפשנו. כמו זרם חשמלי עבר אז בכל לבות המסוכים. נאמרה המלה הראויה ובשעה הראויה, נתן האות והונף הדגל — וסביב הדגל נאספו ובאו כל השואפים לישועה ותחיה, לגאולה ולפדות. אחרי־כן כתב מל"ל עוד מאמרים אחדים בענין זה, והשפעתם היתה גדולה עד למאד. אחריו יצאו כל תופשי עט לעשות נפשות לרעיון יא"י. ותוצאות כל אותה האגיטציה הספרותית הלא הנן היום לפניכם"...

„...תשאלו, אם היו רגעים של ספקות ויאוש בחיי מל"ל? בודאי ובודאי. החיים הם סבוכים כל־כך, הפרובלימות של היחיד והצבור הן מסובכות כל־כך, ו[illegible] — התאמת הרצון עם היכולת, התאמת החיים עם האידיאלים שלנו, היא רחוקה מאתנו כל כך עד שאי אפשר לאיש שהוא הוגה וחושב מעט או הרבה, שהוא מסתכל בעולמו ובנפשו, שלא יבא יתוש לנקר במוחו ובלבבו. רק אנשי השוק, אנשי־יום־יום, עוברים מבלי משים על פני השאלות האלו. גם בין הנעורים יש בעלי ותור ופשרנות, והם מתפשרים על נקלה עם השאלות הארורות, עוברים בשלום על פני כל המעצורים והמעקלים והולכים בדרכם לבטח הלאה.

מל"ל היה אחד מאלה הנפשות הישרות והתמימות שלא ידעו פשרות וותורים. ולפיכך, בשעה שאחרי כל מאמריו חוצבי להבות־אש ע"ד נחיצות התקונים בדת, בא לאודיסה והסתכל באופני החיים שם, התחיל טועם מרירות היאוש, עמד ותהה בעצמו: תקוני הדת הללו למה הם באים ולמי יש צורך בהם? הוא ראה שהחיים כבר העבירוהו, שכל אותם התקונים שדרש הוא בשעתו כדי להתאימה לדרישות החיים כבר אינם מספיקים, והחיים עושים את שלהם מבלי לחכות להחלטות ועדי רבנים. ראה יהודים מעשנים בשבת בפרהסיא ואחת היא להם אם יש בזה איסור דאורייתא או דרבנן, יהודים נושאים משא בשבת ברחוב ואחת היא להם אם זהו רשות הרבים או כרמלית.

ולא זו בלבד, אלא ראה שאופני ההשכלה ההיא שאותה בקש בכל ימי מלחמתו — חיי החפש והחרות, הביאו לידי תוצאות מרות שלא חכה להן כלל: שרלטניות ובערות ירדו כרוכות לעולם היהודי. המעשן בשבת שופך מימיו מביתו בהיות מת בשכונתו. בשבת־שובה שלפני יוהכ"פ נוסעים יהודים לבקש תרנגולים לבנים לכפרות. בקיצור, ההשכלה שאליה נשא את כל נפשו בשבתו בעירו הקטנה בווילקומיר, שעליה נלחם בחרף נפש, השכלה זו נעשית פרוזדור להפקרות ומדרס לבערות.

כלום אפשר היה לבר לבב וטהר הדעת כליליענבלום לראות כל אלה ולא לבוא לידי יאוש? היאוש הזה הוא נקודת התוך של כל ספרו „חטאת נעורים".

„...לא נוקה מל"ל מיסורי היאוש לפרקים גם בתקופת חבת־ציון והציונות, כשראה את קרירות הרוח של העם. „אם יאריכו הענינים — הוא כותב א.י בשנת תרס"ז — במצב כזה שאנו בו עתה, יגורתי כי בא תבוא העת שעליה חרדת את כל חרדתך הגדולה (במאמריך לשאלת קיום היהדות) ולבני ישראל לא תהיה חלילה תקומה עוד". עוד זה לא כבר כתב לי: „הקונסטיטוציה בטורקיה תביא לדעתי נזק גדול לרעיוננו. אנחנו נלך גם עתה בצעדי סרטן. ועתה יבואו אחרים, יקנו אדמה, יפתחו בתי־חרשת ויכבשו את הארץ, מה שלא יכלו לעשות כששרר המשטר הפראי הקודם. עלינו להראות על הסכנה הזו! וכו'."

כן, תמיד ובכל התקופות היו ספקות ומחשבות יאוש מנקרים במחו ולבו של מל"ל. אבל הוא ידע גם להתגבר עליהם. העבודה הצבורית שעבד תמיד לא נתנה להמחשבות הנוגות להתגבר עליו. „אל תבקש לך גדלות," — קרא אליו קול מעמקי לבבו אחרי היאוש של תקופת ההשכלה — כך מספר הוא ב„דרך תשובה" — ו„אל תבקש לך גדלות" שב וקרא אליו אותו הקול גם עכשו בשעת עבודתו לתחית האומה. אם גדולות נבקש ונתפס מרובה — לא נתפס כלום. אם אנו עומדים ומפקפקים ומאומה לא נעשה בודאי לא נצליח, אבל אם נעשה מעט מעט, נבנה אריח על גבי אריח אז יש תקוה לפעולתנו וסוף הכבוד לבוא! —

בתשובה על מאמרו של אחד העם „לא זו הדרך" אומר מל"ל: — „אל נא תרפינה ידינו במעשה ואל נא נתקע את עצמנו לרעיונות יותר מדאי, — נעשה ונצליח!"

...„גם זוהי עובדא שצריכה להיות נזכרת. ליליענבלום היה הראשון שגרם לפינסקר כי יעתיק את מרכז שאיפותיו לא"י. פינסקר, כידוע, לא עמד ע"ז בעצמו מקודם ובה„אויטאעמאנציפאציאן" שלו לא הטעים עדיין את א"י בתור הארץ המיוחדת לישוב יהודי לאומי. אדרבה מתוך דבריו שם בעמוד כ"ב כ"ג נראה לנו פינסקר כטיריטוריאלי גמור (יש לי האכס' של פרץ סמולנסקין, עם הערותיו בשולי העמודים, וכתב סמולנסקין במקום זה: „אונזינן"!) מל"ל היה הראשון שביושר הגיונו ובהוכחותיו וגם בתקף מעשה רב של התחלת בעבודת חו"צ שנעשתה על ידו הכריע את הכף כלפי א"י, ופינסקר התיצב בראש הועד האודיסאי, שנוסד אז למטרה זו.

מל"ל היה הראשון שגרם גם לאחד העם כי יצא ממחבואו אל הקהל העברי. מאמרו הראשון של אחד העם „לא זו הדרך" היה מכוון בעיקרו כלפי מל"ל, וכשיצא מל"ל נגדו במאמרו „חסידים ואנשי מעשה" כבר היה אחה"ע מוכרח להשיב עליו והמשיך את הפולמס הספרותי הזה במאמרים שונים, ובאופן זה נתאורת בספרות העברית עד שנעשה בה לראש המדברים.

והפעולות הללו של ליליענבלום בתור מעשה וגורם אינן קלות הערך גם הן"...

...„מל"ל היה איש שרגשות נעלים מאד החיו את נפשו. מל"ל היה טהר לב ואיש מוסרי בתכלית, ולפיכך היתה השפעתו על בני דורו גדולה כל־כך, ולפיכך הטביעה השפעה זו את חותמה גם על כנופית הסופרים העברים שבאודיסה. הכל ידעו שפיו ולבו של האיש הזה שוין. הקורא יודע להעריך את הדברים גם עפ"י אומרם. כלב נבל לא תנוח חכמה — זהו קנה המדה כמעט האינסטינקטיבי שבלב האדם להערכת דברי חכמים וסופרים, וזהו המס שאנו משלמים בלי יודעים לגבורי המוסר והקדושה.

כי תביטו בפני מל"ל ותראו לפניכם רק פנים רצינים של „מתנגד" קר וחושב. אבל באמת כמה אש וכמה חום היו בלב האיש הזה. כמה אש וכמה חום היו צריכים להיות בלב האיש הזה, כדי לסבול כל מה שסבל, כדי ללחום את כל מלחמותיו למן תקופת ההשכלה ותקוני הדת ומכאובי האהבה — עד ימי היאוש והשעמום ועד תחיתו הרוחנית בחבת ציון והציונות!..."

משה ליב ליליענבלום.

דָתִיוּת מֵאַהֲבָה*).

קרמונינו היו רגילים לדבר ע"ד שני מיני דתיות: דתיות מ א ה ב ה (למקום) ודתיות מיראת העונש. אם יתברר שבדתנו תופסת הלאומיות מקום גדול מאד, הרי בהכרח נחוץ יהיה להסכים שלאומיים אמתים, ואפילו אם חפשים הם בדעותיהם, יאה להם דתיות מאהבה להאומה ולהאידיאלים הלאומיים.

נבאר את דברינו. קבלה היא בידינו, שתורת משה עומדת על שלשה עקרים: אמונת האחדות, אהבת הבריות וטהרת המדות בנגוד לעבודה זרה, שפיכת דמים וגלוי עריות, שעליהם נאמר בתלמוד „יהרג ואל יעבור". ואולם אי אפשר לשכוח שחוץ מאותן המצוות, שיש להן יחס פחות או יותר גדול אל העקרים ה כ ל ל י י ם האמורים, יש בתורת משה גם מצוות ואזהרות כאלה, שהיא חושבת אותן ל ב ר י ת ב י ן ה' ו ב י ן י ש ר א ל, כגון שבת ומילה, אעפ"י שאין להן שום יחס להעקרים הכלליים. וכיון שהמצוות הללו קרואות „ברית" ולהראשונה — למצות שבת — נתיחדה גם אחת מן הדברות, הרי ברור הדבר, שהתורה מיחסת להן חשיבות בלתי פחותה מזו שיש להמצוות ההן, שהאחרונים חשבו אותן לעקרים. אם שבת נקראה „ברית עולם" ונאמר בה: „כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם" (שמות ל"א, י"ג, ט"ז) וחלולה חשוב לעונש כעבודה זרה; אם מילה נקראת „ברית עולם" ונאמר בה: „זאת בריתי ביני וביניכם וכו' והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם וכו' (בראשית י"ז, יו"ד—י"ד), הרי ברור הדבר שחשובות הן לתורת משה לא פחות מאותם העקרים, שכל האנושות מודה בהם. לפיכך אם רוצים אנחנו לדעת את יסודותיה של תורת משה עלינו לבקש אותם לא בפלוסופיה אוניברסלית, אלא ברוח הלאומי העברי. תורת משה היא תורה ל א ו מ י ת ולא רק ניתנה להאומה העברית, אלא שהיא נובעת מתוך אופיה, השקפת־עולמה, מוסרה ומהות כח היצירה של אומה זו. ולא עוד אלא שאפילו שלשת העקרים הכלליים האמורים יש להם אצלנו גון לאומי. אמונת האחדות נתקבלה באירופה כולה, אלא שאין זו אותה אמונת האחדות אשר לנו... אהבת הבריות, באותה הרמות שנתנה לה תורת משה, אין איש מודה בה. צוויים כאלו של „לא תבוא אל ביתו לעבוט עבוטו", „לא תחבול בגד אלמנה", „לא תחבול רחים ורכב", „ועשית מעקה לגגך", „ביומו תתן שכרו", „עזוב תעזוב עמו", „לא תהיה לו כנושה" וכיוצא בהם אינם קיימים בשום מקום, וע"ד טהרת המדות אין לדבר כלל. שונות הן השקפות העמים השונים על המוסריות, — וכבר שמענו דבר זה מאת הרומאי הקדמון קרנליוס ניפוטוס. אצלנו נחשבות גם הזוללה והסביאה לחוסר־מוסריות, ו„בן סורר ומורה" יוכיח.

ובכן הדת העברית היא לאומית. ולא רק שמרובים בה הצוויים, שנאמרו לשם קביעת זכרון עולם למאורעות לאומיים; לא רק שהיא אוסרת כל דבר שהיה מתיעב בעיני העם מפני איזו סבה (עי' „חמשה רגעים בחיי משה" עמ' ל"ג) כגון, למשל, אכילת בשר בעלי חיים ידועים, כלאי המינים, „בהמתך לא תרביע כלאים", „שדך לא תזרע כלאים" „ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך", „לא תחרוש בשור וחמור יחדו", — אלא שיש לה השקפה מיוחדת, ל א ו מ י ת, על אמונת האחדות, אהבת הבריות וטהרת המדות.

ואולם בתורת משה יש חוקים הרבה, שאין להם, כפי הנראה, שום יחס להלאומיות. וראוי לקרוא להם דיני כהונה.

הבה ננסה לחלק את חוקי תורת משה הראשיים עפ"י שתי המחלקות האלה: חוקים לאומיים לחוד ודיני כהונה לחוד.

אל המחלקה הלאומית נחוץ להכניס את החוקים האלה:

א. — כל הנאמר בעשרת הדברות. (ונחוץ לציין, שהדברות מתחילות בעצם מ„לא יהיה לך", משום ש„אנכי ה' אלהיך" אין בו לא חוק ולא איסור, ואינו אלא הקדמה מוכרחה להדברות). מובן מאליו שמצות שמירת השבת, שנאמרה בעשרת הדברות, אעפ"י שאין לה שום יחס לאיזה רעיון לאומי, צריכה להחשב כמצוה לאומית. ובשלשה דברים קשורה שבת להלאומיות העברית: האחד, שהמספר „שבעה" קדוש הוא לכל העמים השמיים; השני, שהשבת משמשת ברית בין ה' ובין ישראל; והשלישי, שיש בה זכר ליציאת מצרים על יסוד „וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וכו' על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת (דברים ה', ט"ו).

מן הצד הפילולוגי קשה להגביל בדיוק גמור את פשטם של הדברים „לא תעשה כל מלאכה" ואת ההבדל שבאזהרה זו ובין האזהרה שנאמרה בנוגע ליום־טוב „כל מלאכת ע ב ו ד ה לא תעשה". באופן הגיוני אפשר לחשוב, שבשבת, שניתנה למנוחה, אסורה לא רק עבודה בשדה ועבודת מלאכה אלא גם עבודת בית, לרבות גם „עבודה לצרכי אוכל נפש" אם יש בהן יגיעה. הכתוב „את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו, והנותר וגו'" נותן מקום להשערה שהיו משאירים, מן בלתי מבושל מיום הששי ליום השבת, כדי לבשל ולאפות אותו בשבת. האזהרה „לא תבערו אש בכל מושבותיכם" בלתי מובנה היא יותר מדי. אין אנו יודעים לא את הפרוש הנכון של המלה „תבערו" שנאמרה במקום „תבעירו" או „תעלו" ולא את פירושה של ההוספה „בכל מושבותיכם". בנוגע להמושג „מלאכה" הרחקנו ללכת מאד בימי תקופת הבית השני ועל אדות האחרונים אין לדבר כלל. צריך לשער, שנאסרו בשבת כל אותן העבודות, שעל ידיהן מתפרנס האדם בימות החול. ואולם לצערנו שמירת השבת נעשית ללאומיים הרבה התלויים בדעתם וברצונם של אחרים, לשאלה של „פקוח נפש". בעשרת הדברות הוזהרנו גם על העריות, שאיסורן, המש־

*) מאמר זה יש לו מעין „היסטוריה". לפני שש שנים, ב ע ר ך, היתה קיימת באודיסה אגודה, שקראה לעצמה „ועד ל„הלאמת" המוסדים היהודים שבאודיסה", ומתוך השם הזה אפשר לעמוד על אופיה של אותה האגודה ומהות עבודתה. והנה נמצאו בתוך ה„ועד" חברים אחדים,—ביניהם גם נשיא „הועד",—שהיו סבורים, כי היהודי הלאומי צריך שיהיה לו חלק ידוע גם בדת היהודית ומצוותיה. כמובן נמצאו גם חברים מתנגדים לדעה זו. ויפנו אותם החברים „הדתיים" אל ליליענבלום המנוח (שהיה ג"כ חבר האגודה, אלא שמפני חלישותו לא היה יכול להשתתף באספותיה) בבקשה לבאר במאמר מיוחד את החובות הדתיות של יהודי לאומי. מל"ל נאות להם ויכתוב את המאמר הנתון בזה, שהוא עצמו קרא לו „דתיות מאהבה" (Религiозность изъ любви) - המאמר נמסר אז לי, משום שאנכי הייתי מזכיר ה„ועד". עתיד היה המאמר לשמש יסוד לוכוחים בהאספה שהיתה צריכה להקרא כדי לדון ע"ד „שאלת הדת" בכלל. אלא שבינתים באו מקרים שונים ובטלו את האגודה לגמרי. אותה האספה לא נתקיימה ומאמרו של מל"ל נשאר בידי. עכשו איני זוכר עוד את הסבה שגרמה לכך, כי לא החזרתי את המאמר למחברו תיכף כשבטלה האגודה. אני זוכר רק שכשהזכרתי לו לאחר זמן שעדיין לא השבתי לו את מאמרו השיב לי, שהוא מרשה לי להשאיר את המאמר בידי ולפרסמו לאחר מותו. לפני ירחים חמשה הייתי באודיסה, וכשבקרתי את המנוח בביתו ודברתי עמו על קובץ מאמריו שהיה עסוק אז בהכנתו לדפוס, שוב נתגלגלה השיחה על דבר אותו המאמר ושוב הגיד לי: „ישאר נא המאמר בידך ואני מתיר לך לפרסמו לאחר מותי". ובשובי מאודיסה לביתי רשמתי לי את הדברים האלה לזכרון.

המאמר כתוב רוסית בכתב ידו של המנוח. תרגומו העברי נעשה בדיוק מוחלט.

א. דרויאנוב.

יפיד להמוסריות, גדול מאיסור חלול שבת. ועל העריות נאמר: „יהרג ואל יעבור".

ב. — מצות מילה, שאופיה הלאומי מוכח לא רק מתוך זה שנקראה „אות ברית", אלא גם מזה שמימות עולם נהוגה היא בקרב כל עמי שם.

ג. — שלשת המועדים: פסח, שבועות וסכות שנקבעו לזכר מאורעות לאומיים. נאסרה כל עבודה בשדה וכל עבודת מלאכה, אם אין בה משום „צרכי אוכל נפש". למותר יהיה להטעים שמצה חובה היא לא פחות מגוף חג פסח, ושמירת חג הפסח ואכילת חמץ הם שני מושגים הסותרים זה את זה. בנוגע למושג „חמץ" ג"כ הרחיקו האחרונים ללכת עד מאד. אבל כאן אין ההגיון עושה כלום, משום ששולחנו של לאומי צריך שיהיה כשר לכל יהודי, ולפיכך אי אפשר לסמוך בנידון זה על השקפות מיוחדות, שאין יהודים אחרים מודים בהם.

ומה שנוגע לסוכה ולולב, נראה שאלו הם מן המצוות התלויות בארץ, אחרי שיש להם יחס לחיי אכרות בארץ ישראל. השערה זו יוצאת לנו גם ממה שנאמר בתורה: „כל ה א ז ר ח בישראל ישבו בסכות" (ויקרא כ"ג, מ"ב), כלומר רק יהודי היושב על אדמתו או הדר דירת קבע במקום מגורו התמידי, במקום שהוא אזרח, נצטוה על הסוכה. ובלולב גם כן נאמר: „ולקחתם לכם פרי עץ הדר וכו' ושמחתם לפני ה' א ל ה י כ ם" (שם, מ"ב).

ד. — ראש השנה. אעפ"י שמועד זה אינו קשור בשום מאורע לאומי, וא"כ ראוי יותר לקבוע לו מקום בדיני כהונה, מכל מקום כיון שהוא חל ביום הראשון ל ח ו ד ש ה ש ב י ע י אפשר שיש לו שייכות למספר „שבעה" הקדוש לעם. בכל אופן הואיל ואנו מונים את שנתנו מתשרי (ואפשר ש ה ש נ ה ה א ג ר ו נ ו מ י ת היתה מתחילה אצלנו ת מ י ד בתשרי) אין לו להיהודי הלאומי שום יסוד להפחית את ערכו של מועד זו מערכם של שלשת המועדים האמורים.

ה. — איסור אכילת גיד הנשה, בעלי חיים טמאים ודם. איסור גיד הנשה נקבע לזכר מאורע, שכנראה קדם לימי משה, מה שמוכיח על אופיו הלאומי. שני האסורים האחרונים נובעים מתוך רגש תעובו של העם לכל מה שנראה בעיניו כטמא. אכילת גיד הנשה, בעלי חיים טמאים ודם אינה מתאימה להפרינציפ של „והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני" (ויקרא י"א, מד—מה) ושל „כי הדם הוא הנפש" (דברים י"ב, כ"ג). בכל אופן, הנה הנחיצות שיהיה שולחנו של כל לאומי כשר לכל אדם מישראל דורשת שמירת הדינים הללו עם כל ההוספות שהוסיפו עליהם האחרונים.

ו. — איסור נשואי תערובות, האסורים איסור חמור עפ"י תורת משה והמביאים לידי יציאה מן היהדות.

ז. — חקוי כל מנהגים זרים שיש להם אופי של דת זרה ושעליהם נאמר: „ובחוקותיהם לא תלכו". שייך לכאן כל מה שיש בו „משום דרכי האמורי" וכלולים בזה כל אמונות טפלות זרות, סגולותיה של הקבלה וכיוצא בזה.

ח. — חיוב חנוך הבנים ברוח הלאומי ובדרכי המוסר על יסוד „ושננתם לבניך וכו' והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת בחורב", וחיוב זה נובע מגוף רעיון הלאומיות. שייך לכאן גם חיוב למוד דברי ימי ישראל.

עפ"י הדחק אפשר היה להכניס למחלקה זו גם „מזוזה", שאליבא דאמת היא שייכת, כנראה, לדיני כהונה. בכל אופן צריך לשער, ש„וכתבתם על מזוזת ביתך" נאמר על מצוות התורה בכלל, שעליהן נאמר למעלה: „והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום", אבל לא על כתיבת כתובים אחרים, שיש להם אופי כללי. כשם שצריך היה לכתוב את החוקים על אבנים ולהקימן מצבה על גבולי הארץ, כך היה צריך לכתוב אותם על שערי העיר ומזוזות הבית. צורך זה בא מתוך שעדיין לא נתפשטו אז הכתב והספרות ולא קשה ביותר היה לעשות את הדבר משום שמועטים היו עדיין החוקים.

ט. — שמירת כל חוקי המוסר ואי עשית דברים שיכולים להביא לידי חלול השם.

אל מחלקת דיני כהונה נחוץ להכנים, חוץ מכל החוקים והמצוות השייכים לבית המקדש, לקרבנות ולמעמד הכהונה:

א. — שחיטת בקר ויחד עם זה איסור נבלה וטרפה. כנראה, נאסרו נבלה וטרפה בראשונה רק לכהנים (ויקרא כ"ב, ח') אבל לא לזרים *) (עי' שם ז', כ"ד; י"א, מ"ם; י"ז, ט"ו) והוצרכה אזהרה מיוחדה לשור הנסקל. ואולם אחר כך נקבעה שחיטה כחוק כללי (דברים י"ב, כ"א) ויחד עם זה נאסרו נבלה וטרפה לכל העם (דברים י"ד, כ"א) משום שאכילת נבלה וטרפה אינה נאה לעם ש כ ל ו כ ה נ י ם, „כי עם קדוש אתה" (שם) „ואנשי קדש תהיו לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו".

בחמשה חומשי תורה אין שום הוראה להצריך בשחיטה גם את העופות והחיות הטהורות (ועי' ויקרא י"ז, י"ג). עופות העולים לקרבן אינם צריכים שחיטה, וחיות לא עלו בכלל לקרבן.

ב. — חלב ובשר בחלב. למותר להגיד, שכדי שיהיה שולחנו של יהודי לאומי כשר לכל אדם מישראל נחוץ לשמור את כל דיני שחיטה וטרפות, חלב ובשר בחלב עם כל ההוספות של האחרונים.

ג. — כל החוקים המתיחסים על תורת שמירת הבריאות, כגון, צרעת, זיבה, נידה.

ד. — יום הכפורים החשוב מאד להעם.

ה. — מצות ציצית שיש לה, כנראה, יחס לנוסחא הקדומה של התלבשת הלאומית.

ו. — איסור הקפת פאת הראש והזקן, איסור זה גם כן נקבע, כנראה, בראשונה רק לכהנים בלבד (ויקרא כ"א, ה') ורק אחר כך לכל העם (שם י"ט, כ"ז).

ז. — כסוי הדם.

על דבר דוני ממינות אין כאן המקום לדבר.

מן הדברים שנקבעו בזמנים יותר מאוחרים צריך היהודי הלאומי לשמור חנוכה ופורים. ראוי לו ג"כ למנוע את עצמו מכל שמחה שהיא בצום גדליה, עשרה בטבת, שבעה עשר בתמוז ותשעה באב, וגם בימי „הספירה"; מפני שבאותם הימים נוצח חילו של בר־כוכבא וגם הצרות היותר נוראות של מסעי הצלב הלו באותם הימים.

ראוי לו להיהודי הלאומי להתפלל לפרקים גם תפלה בצבור. חוץ מזה שתפלה בצבור מקרבת את היהודי לאחיו, הנה הרבה מתפלותינו מלאות יגון לאומי ותקוות לאומיות. עבודת האלהים בבית תפלתו של יהודי לאומי אסורה שתהיה ערוכה בטעמם ובנוסחתם של הגויים. אסורה היא גם מקהלה של נשים.

מנהג יהודי עתיק היא גם האבלות, אלא שנעשתה אח"כ פראית ואכזרית.

רבים מן הדברים האמורים אינם, כמובן, אלא השערות. לצערנו אנו חייבים להודות, שהדבר מוטל בספק גדול אם יעלה בידינו אפילו בעתיד למצוא את הטעמים ההגיוניים וההיסטוריים של כל המצוות והחוקים שבתורת משה.

*) Міряне.

א. לעווינזאן.

הַחַיִּים וְהַמֵּתִים.

(מעט פלוסופיא של בית־עלמין).

וככר עברו גם שלשים!—

שלשים יום בחיי החיים על פי הרוב אין להם כל ערך מיוחד, ואם עבר על האדם עוד חודש ימים מה בכך?— חודש פחות, חודש יותר אינו ולא כלום. אפילו החודש של „ישיבת הרבנים" בעיר המלוכה גם כן לא יעלה ולא יוריד. אבל שלשים יום „בחיי המתים", אם אפש־ לאמר כך, הנם זמן רב, תקופה שלמה...

עד „שלשים" הנפטר כמו עוד חי בתוכנו, עוד רוחו מרחף עלינו; ואחרי „שלשים"... גדול השבר, חזק הכאב, נוראה האבדה, עמוק היאוש — ומתחילים לשכוח, הוי, מתחילים לשכוח...

העת מתחילה מרפאת ברפואותיה היא, בסממניה היותר נוחים, שפעולתם מתמדת והולכת, בסממני השכחה, וקורמת קרום על הפצע העמוק.

ומה לעשות?—וגזרה היא: גזירה על המת שישתכח מן הלב...

אפשר שמרוב חבתו למבחר יצוריו ברא הקדוש ברוך הוא את השכחה בעולמו, משום שבלאו הכי לא היתה כל בריה יכולה לעמוד בפני האבל, כי על מי לא עברה הכוס? למי לא אבדה בחייו נפש יקרה וחביבה שאינו יכול לשכוח אותה. והיו החיים מלאים קינים והגה והי. והנה באה העת ומנחמת את האבל, מוזגת לו איזו נטפי תנחומים ורוח לו... נדמה כאילו רוח לו.

ובכל זאת גזירה היא, רק גזירה. וכמו כל גזירה—הנה הרעה שבה מרובה על הטובה. ולפעמים גדול הצער של שכחה הרבה יותר מצער הזכרון.

כי ישנן נשמות חביבות ויקרות, שהאדם אינו יכול, אינו חפץ כלל לשכח אותן, וחביבים עליו יסוריו. היסורים האלה הנם אולי נחמתו האחרונה. חפץ הוא, משתדל הוא לבלי להסיח את לבו מאבדתו הקשה, כל עוד נשמתו בו, עד רגעו האחרון... וכגנב במחתרת באה העת וגונבת ממנו את יסוריו החביבים האלה, ושוללת מאתו את נחמתו האחרונה. רגע אחרי רגע, שעה אחרי שעה, יום אחרי יום, חודש אחרי חודש, שנה אחרי שנה היא גונבת ממנו את צערו הקדוש, מבלי שירגיש בזה הנגנב, ובבוקר לא עבות אחד והנה הוא רואה את עצמו שרוד: גנבו ממנו את יסוריו הקדושים, שהיו טמונים בקדש הקדשים שלו, במסתרי לבבו. ועכשו לבו ריק, ריק, לבו חלל בקרבו.

הנשמות החביבות כאילו נתרחקו ממנו, ואיזה ערפל פרוש עליהן. וכמו בעד הערפל הוא רואה אותן, כאלו רחוקות, רחוקות הן ממנו, רחוקות ומתרחקות...

והלא עוד זה לא כבר היו חביבות עלינו כל כך, יקרות וקרובות לנו וכמעט שלא יכלנו לחיות בלעדן, ומי זה הרחיק אותן ממנו?—מי זה השכיח אותן מאתנו?— ג ז י ר ה היא על המת שישתכח מן הלב. וגזירה קשה היא זו, גזירה שקשה להשלים עמה. יש לו לאדם איזו רשות להיות תמיד קרוב בלבו, בזכרונו לנשמות מתיו החביבות עליו, ולהן, להנשמות החביבות האלה, אולי יש רשות עוד יותר להיות קרובות אליו תמיד, תמיד...

ולמה זה ומדוע נגזר על המת שישתכח מן הלב?

מעמקי לבבי הנני מתקומם נגד הגזירה הקשה הזאת והנני קורא תגר עליה. ואם חס יוצר האדם על מבחר יצוריו ואינו חפץ לגרום לו צער ועגמת נפש, כלום אינו יכול למצוא אמצעים אחרים להקל את מכאוביו? — והאמצעי היותר טוב והיותר הגיוני, הלא היה לבלי הביא עליו בלל את היסורים דהם, לבלי לשלול ממנו את הנפשות החביבות עליו, בלא עתן! — מי היה מפסיד אלו היו חיים כל אותן הצעירים והצעירות, עולי הימים, שיצאו מעולמם בלא עתם? את מקומם של מי תפסו בחייהם, ובפני מי פנו את מקומם הם? ואם בעל כרחנו „הוא" לוקח מאתנו את מחמדי עינינו, את הנפשות היותר קרובות, היותר יקרות לנו והיותר חביבות עלינו, לוקח אותן בלא עת ואינו מתחשב בלל עמנו, עם צרותינו, עם מכאובינו, עם יסורינו, וכל תפלה וכל תחינה לא יועילו ואין כל רחמים בדין, ואין כל יושר, ואין כל „הגיון" ביום המות — במטותא „ממנו" אל יעשה נא עמנו גם את החסד הזה לגזור שכחה עליהן. יעזוב נא אותנו עם יסורינו הקדושים, עם צערנו העמוק, אל ימהר לשלח לנו את „רפואותיו הקרות" על ידי הזמן הרופא הנאמן. לא מעוקצו ולא מדובשו...

אופטימיסט אני בחיים ולפעמים גם יותר על המדה. וכל צרה שלא תבא יש שאנו משלים אתה; עוני, דחקות, שברון לב, יסורים — מבטל אני אותם ומלגלג עליהם, רק את המות לא אוכל להשלים, איני יכל לבטלו. וכמה שתהיה אופטימי, איך שתביט על החיים בכלל וחיינו אנחנו בפרט בעין יפה ו„בלב קל", כמה שתתלוצץ לפעמים ותלגלג גם על המות עצמו, הנה בבית הקברות יבוא קץ לאופטימיותך וללגלוגך.

אמנם כולנו יודעים את סופו של האדם: אדם יסודו מעפר יסופו לעפר. יודעים — אבל לא הורגלנו בו. ובשעה שאנחנו רואים בעינינו את „הסוף" הזה, שכמעט תמיד הוא בא בלא עתו—אנחנו מתקצפים ומתמרמרים,— ובצדק. ואם מצטערים אנו כל כך על מיתתו של בשר ודם פשוט, שהחיים לא נתעשרו בחייו ולא נתדלדלו במותו, שלא הכנים כלום משלו, ולא השאיר אחריו מאומה, — אם בבן אדם פשוט כך, בשעה שאתה עומד על קברו של אדם גדול שחייו העשירו את החיים ומיתתו גרמה עוני להם, על אחת כמה וכמה.

והחיים שלנו הולכים ומתדלדלים, הילכים ומתנונים, וכל בית עלמין עברי הוא במושג ידוע מקום אבל לאומי, וכל יהודי שנפטר מעולמו, הריהו במדה ידועה אבדה לאומית, מפני שכמעט תמיד עולה היא ביהדותו על בנין אחריו...

התבוננו בכל כרך וכרך, בכל עיר ועיר, בכל עירה ועירה, כמה עשירים הם בתי הקברות שלנו ביהודים טובים פחות או יותר, וכמה עניים הם החיים ביהודים כאלה! ואם בסתם יהודים, „ביהודים מכל השנה" כך, יהודי גדול כר' משה ליב לוליענבלום על אחת כמה וכמה, שקשה למצוא תמורתו ואין מי שימלא מקומו. ואיה הוא, — אולי יודעים אתם,— המקום המסוגל לגדל גדולים כאלה, ואיזוהי הסיבה המוכשרת עתה להוציא גדולים כאלה? — תקופת דורו של ליליענבלום היתה מסוגלה ב י ח ו ד לגדל יהודים כאלה, ומאות בשנים תעבורנה, עד שתשוב לנו תקופה כזו, ויש שאנכי מתיאש ואומר: בא הקץ ועם הגדולים האלה מתה חכמה, מבלי שתשוב לתחיה, נגדעו ארזי הלבנון, מבלי שישובו ויצמחו. ויהודים גדולים כאלה, גדולים בתורה, בחכמה, באהבת התורה והחכמה, במסירת נפש לעמם ותקוותיו, יהודים מ„בני מינו" של „ליליענבלום" לא יהיו עוד לעולמים. יהיו אמנם עוד גדולים בישראל, אבל „ליליענבלומים" לא יהיו עוד...

לי אומרים: ומה בכך. „יפתח בדורו כשמואל בדורו"... אמנם כן... יפתח גדורו כשמואל בדורו, ודא עקא. התבוננו, הביטו מסביב, מי המה העומדים עתה בראש? מי המה אלה העומדים עתה בשורה הראשונה בכותל המזרח? ומי עמדו שם לפני דור אחד, לפני שני דורות?...

הדקדנס הרוחני בולט; הורד, הופחת „שעור הקומה" של פני הדור ונשתנו גם „הפנים" בכותל המזרח שלנו...

„יפתח בדורו כשמואל בדורו". אשרי לדור ששמואל בגדוליו ואוי לו לדור שיפתח במנהיגיו...

כך הם חיינו: „מציאות" גדולות של תרפ"ט אלפים דינרים אין אנחנו מוצאים בפעם אחת; „הזכיה הגדולה" אינה עולה בגורלנו, ואם יש שנתעשר לפעמים ואיזה „גדול" חדש בא לגבולנו, אין זו אלא עשירות של פרוטות, חביבי, של פרוטות... ולהפסד — מפסידים אנחנו אוצרות. כל אבדה ואבדה אין לה תשלומין ואין לה תמורה. ובזכרוני עולים דברי „אחד העם", שכתב על מצבת קבר אביו:

„אֶחָד, אֶחָד הֵם שָׁבִים לְאַדְמָתָם,
שְׂרִידֵי הַדּוֹר הַיָּשָׁן – הַתּוֹרָה נִשְׁמָתָם
עַם־זֶה יְצָרָם – לֹא יוֹלִיד עוֹד כִּדְמוּתָם...

החיים מתדלדלים ובתי הקברות מתעשרים. בתר עשירא — בתי הקברות—אזלא עשירותא, ובתר עניא—החיים—אזלא עניותא. וחכם שמת—אין לו תמורה, ויהודי גדול שנפטר — אין ממלא מקומו. קשה גם לתאר עד כמה נתדלדלו חיינו ע"י אבדתנו הגדולה החדשה: תקופה שלמה, עשירה, כבירה, הרת חיים חדשים, הרת תקוות חדשות, נפטרה עם ליליענבלום מן העולם.

כי ליליענבלום טרם הגיד את דבורו האחרון, עוד הרבה היה יכול להגיד לנו, ועוד הרבה היה מגיד לנו, אלו היה חי...

וְגָדוֹל מְאֹד הַכְּאֵב!
קֹדֶם זְמַנּוֹ מֵת הָאִישׁ הַזֶּה,
וְשִׁירַת חַיָּיו בְּאֶמְצַע נִפְסָקָה...

באמצע — לאו דוקא, הוא הספיק להגיד הרבה בימי חייו, אבל קודם זמנו — בודאי. ששים ושש שנים חי האיש — ומת קודם זמנו; עוד יכול היה לחיות, עוד צריך היה לחיות.

ויש בני אדם, ששירתם נפסקת באביבם, עוד לא הספיקו לשיר, לזמר, וכבר נחר גרונם, עוד לא הספיקו להגיד דבר וכבר נכתלקה שכינה מעליהם ואין לדם מה להגיד עוד... לא ברוך היה מקורם, נשאבו ממנו טפות אחדות — ויבש... ליליענבלום חי ששים ושש שנים, ושירתו נפסקה קודם זמנה.

וכבר עברו שלשים יום מאז נפסקה השירה ההיא.

והעת מתחילה רוקמת קרום על הפצע העמוק: גורה על המת שישתכח מן הלב.

וקורא אני תגר על הגזירה הקשה הזאת.

ליליענבלום ודאי זכה שיהיה קרוב אלינו תמיד, וזכרו לא יסוף מקרבנו.

ומאמין אני ומקוה, כי הפעם יעלה בידינו לבטל את הגזירה: גם בחיים וגם בספרות, גם בגלות וגם שם, בארץ אבותינו, נציב לו יד ויהיה לנו זכרונו זכרון קודש, זכרון עולמים, זכרון לברכה.

עַל הַמִּצְפָּה.

פרנס שסרח.

הפרופיסור לודביג גיגר, הממונה בבבכתי על „דרי סת" ציונים ולאומיים, הקדיח בזמן האחרון את תבשילו ברבים, וכבודו ירד אפילו בעיני חבריו ומעריציו, שהיו רגילים לחשוב אותו לעמוד הימני בשיטת „גרמניות של דת משה".

אין אנו מתכוונים לפקוד עון בנים על אבות, ומה גם עון בנים שלא הגיעו אפילו לקרסוליהם של אבותיהם. ובכל זאת כשאתה רואה את מעשיו האחרונים של גיגר הבן, אחד מגדולי היהדות „המתוקנה" שבמערב אירופא, יש אשר תעלה בלבך שאלה מצערת ומכאיבה: וכי ליצירת יהדות „מתוקנה" כזו ולגדול יהודים „מתוקנים" כאלה היה מתכוון בשעתו גיגר האב?! —

כשמת הד"ר גוסטאב קארפלס נמסרה ללודביג גיגר עריכת ה„אללגעמ. צייטונג דעס יודענטומס", אותו העתון המתגדר תמיד שבמובן ידוע יש לו באמת הרשות להתגדר בכבוד יחוסו והדרת שיבתו. לא עברו ירחים אחרים משעה שנכנס העתון לרשותו של גיגר, והנה פרסם העורך את מאמרו המפורסם, אשר בו דרש כי הממשלה בגרמניה תטיל חובה על ילדי היהודים תלמידי בתי הספר להשתתף תמיד בחגיהם הדתיים של חבריהם הנוצרים, כגון חג הלידה וכדומה. כידוע, עורר המאמר הזה בשעתו מהומה ממש בקרב יהודי גרמניה, ואפילו פרנסי העדה בברלין, — שגיגר עצמו הוא אחד מהם, — הוכרחו לדון באספה מיוחדה על אדות המאמר הזה ולהביע למחברו מחאה באופן מנומס. המאמרים שנתפרסמו אז בהעתונות היהודית שבגרמניה, האספות שהיו בנידון זה לאגודות וועדים שונים והוכוחים בשעת האספות הוכיחו, שדרישתו המשונה הזאת של „העמוד הימני" ביישה אפילו את „הגרמנים הטהורים" מזרעו של אברהם אבינו, וגם הם הרגישו איזה עלבון. כמובן, השתדלו האנשים הטובים האלה להרגיש שגם העלבון הזה אינו אלא עלבון דתם, אבל לא לגרמניותם. אבל מתוך אותה החמימות היתירה, שנצטיינו בה המאמרים והמחאות, שנתפרסמו אז כנגד גיגר, נראה היה, שהפעם רעד בתוך הלבבות איזו נימא טמירה ונעלמה, שקשה לעמוד על מהותה...

ועוד טרם הספיקה אותה הנימא המשונה לשוב למנוחתה, והנה היה עורכו של ה„אללג־צייט." עוד הפעם לשיחה בפי הבריות, ושוב הסמיקו פני חבריו ומעריציו מבושה. איזה ד"ר לסינג, יהודי ספק מומר ספק עתיד להיות מומר אבל אנטישמי ודאי, לא מצא מקלט אחר למאמריו, המעליבים את יהודי גליציה באופן גס שאין למטה הימנו, אלא את עתונו של גיגר. לסינג זה אסף את כל הדבות ואת כל השקרים, שאנטישמים „כשרים" מוציאים על היהודים בכלל, וזרקם בפני יהודי גליציה ודוקא מעל עמודי ה„אללג. צייטונג". ולא נתקררה דעתו של לסינג עד שהעיד עדות שקר ביהודי גליציה, שחשודים הם לעשות מסחר בגופן ונשמתן של בנותיהם התמימות, והא ראיה, שלו, ללסינג עצמו, הציע יהודי אחד בקראקוי — והיא קורא את היהודי הזה בשם — את בתו להתעלל בה... ולא רק את חיי היהודים הגליצים בבית ובחוץ תאר לסינג בצבעיו ה„נאמנים", אלא גם את חייהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וסיים בתאור התפלה באחד מערבי שבתות, כשהיהודים המתפללים עומדים מעוטפים טלית ותפילין...

גוגול הרוסי ששנא את היהודים בכל לבבו תאר ג"כ את „יענקל" שלו כשהוא מעוטף בלילה טלית ותפילין, ושחקו לדבריו לא רק יהודים, אלא גם כל איש הרגיל לבוא אפילו לפרקים לרחוב היהודים. טורגיניב הרוסי, שגם הוא שנא את היהודים בלבבו, תאר יהודי המוכר את בתו לבושת, והעיד בציורו זה על עצמו שהשנאה מקלקלת אפילו את האמת האומנותית. והנה בא יליד רחוב היהודים וגילה במאמריו, שידיעתו את חיי היהודים אינה גדולה מזו של סופרים רוסים ושנאתו להיהודים אינה פחותה מזו של אלו. ולא די בזה, אלא שאדם מפורסם כלודביג גיגר ניתן בעתונו מקום למאמרים כאלה...

נעלבה הקהלה היהודית בקראקוי ושלחו תיכף הפרנסים והרב הד"ר טוהן למערכת „האללג. צייט." מכתב, אשר בו הכחישו את כל דבותיו ושקריו של לסינג, ובין יתר הדברים הודיעו שלאחר החקירה והדרישה נתברר ברור גמור, שבקראקוי לא היה ואין גם עתה יהודי בעל שם כזה, שקרא לסינג בספורו ע"ד האב המוכר את בתו לבושת. ותיתי לה להעתונות היהודית בגרמניה, שלא חסה גם הפעם על כבודו של „העמוד הימני" ולא חשכה ממנו אותם הבטויים התריפים, הראויים לעלות בחלקו על פי דין.

ואולם הפעם לא נגמר הדבר במחאות בלבד: פרנסי העדה בקראקוי החליטו לתבוע לדין את הפרופ' גיגר, על כי הדפיס את מאמריו של לסינג המחללים את כבודם של יהודי גליציה.

פרנסים של עדה יהודית תובעים את עלבונם של יהודים מאת יהודי מפורסם, שגם הוא פרנס לאחת העדות היהודיות היותר חשובות. כמה מגוחך הוא הדבר, אלמלא היה מעציב במדה מרובה כל כך.

ומי יודע אם לא „נזכה" בקרוב לראות מחזה כזה: בערכאות של גויים נשפטים פרנסי עדת קראקוי ופרנס עדת ברלין, הללו תובעים את עלבונם ואת עלבון אחיהם, והלז משתדל להוכיח „באותות ובמופתים", שאמנם אמת בפי סופרו כי רעים וחטאים הם יהודי גליציה, האבות והבנים, האמות והבנות יחד, כולם השחיתו את דרכם על הארץ, וכל הרוקק בפניהם ומצר להם הרי זה משובח...

מי יודע?...

אנטישמיות יהודית.

לכאורה זהו חזיון מוזר: אנטישמות יהודית, ואעפ"י כן חזיון זה הולך ומתגלה לעינינו. אי־אפשר לנו לצייר לעצמנו אפילו במחשבה פולני שונא פולנים ורוסי שונא רוסים, — אם לא בגדו בעמם בכונה ויצאו מכללו בפרהסיא. אבל יהודי שונא יהודים ותופס מקום בראש בכל פנותינו, — בריאה מוזרה ופראית זו נעשית מצויה יותר ויותר בקרב יהודי רוסיה.

בני העמים אשר בתוכם אנו יושבים, ביחוד העמים הנלחצים,

נוהגים לתמוך זה בזה ולסייע זה לזה סיוע מתוך אחוה וחבה. הפולנים התחילו להכריז כמעט בכל מקום בויקוט על סחורות היהודים, בכדי להפיץ את הסחורות שלהם; גרפים ומיוחסים גדולים אינם מתביישים לפתוח בליטה ובפולין בתי־מאפה על מנת להעסיק בהם את הפולנים. וכך עושים גם הרוסים בגבולותיהם, ומכל־שכן שבבתי־החרושת שלהם הם מתאמצים להמציא עבודה רק לבני עמם ולהרחיק את הזרים.

בבאבין, — בכפר הסמוך לביאליסטאק, — היה מעשה. היה שם בית חרושת לטוית ארג שבעליו ופועליו היו נוצרים. מפני איזו סבה נסגר בידח"ר והבעלים מכרוהו ליהודי, שאמר לקחת פועלים יהודים במקום הנוצרים. אלא שהפועלים הנוצרים לא עזבו את מקומם וגם המוכר טען, שהוא מכר את ביהח"ר רק על מנת כך, שישארו הפועלים הנוצרים במקומם. הישיבו בי"ר מתוך פועלי המקום, ואעפ"י שרוב הפועלים באותו הכפר ישראל נינהו הוחלט, שהצדק עם הפועלים הנוצרים ואסור לרחותם. כל כך מקפידים על דיני חזקה, כשהדבר נוגע לפועלים נוצרים. והפועל היהודי נשארה לו לפליטה רק קרן זוית אחת: בתי חרושת של אחיו בני בריתו.

אבל אוי לו ואבוי לו לפועל היהודי גם בקרן זוית זו.

היהודים בעלי בתי־החרושת התחילו גם הם „מטהרים" את בתי־חרושתיהם. מפועלים יהודים.

זוהי עובדא, אלה הם מעשים בכל יום בערי ליטה הגדולות וביחוד בפולין, במרכז התעשיה המנופקטורית. אירעו מעשים כאלה בלודז ובימים האחרונים בזדונסקה־וואליה: הורחקו מאה וחמשים משפחות יהודיות מבתי־החרושת ובמקומם באו פולנים.

והקהל היהודי מחשה.

כשקרה דבר בורשה ופירמה פולנית אחת הרחיקה את פועליה היהודים מבית־החרושת שלה — „רעשו אמות הספים", הוכרז בויקוט על בית־החרושת והקהל התחיל דואג לטובת הקרבנות. וכשכך עושים בעלי בתי־חרושת יהודים, אין בכך כלום. ויש עוד מצדיקים בעמקא דלבא את הדין על הפועלים היהודים, ואומרים: אמנם אלו „קשים לעכול".

אין הבורגנים היהודים יכולים לשכוח את עונם של הפועלים היהודים, שעוו בימי הנועת השחרור. הם עשו אז מה שעשו גם הפועלים הרוסים. רפיעל היה אז במעלה עליונה ויד הבעלים היתה על התחתונה. אבל עכשו, כשחזר הגלגל וכשירדו הפועלים שוב אל הריוטה־התחתינה, נתכוצה שוב קיבתו של הפועל היהודי והוא סובל ושותק בדומיה ובלבד שיתנו לו פרוסת־לחם. הוא רואה מסביב שנאה ומשטמה ולחץ כפול, בתור פועל ובתור יהודי. כל הדלתות סגורות לפניו. ואם גם אחיו היהודים יגרשוהו מבתי־חרושתיהם הם מה יהיה קצו? לאן ישים פעמיו?

ו„מנהג" זה של גרוש היהודים מבתי־החרושת הולך ומתפשט ביחוד במרכזי התעשיה ההם, ששם פוסקת התעשיה הביתית ובמקומה באה תעשיה בעזרת מכונות־קיטור. קבלה היא, כי למכונה אין טוב מהפועל הנוצרי, אף־על־פי שבאמת גם הפועל היהודי הראה, שיכול הוא להסתגל אל עבודתה של המכונה, ואמריקה תוכיח.

„אנטישמות יהודית"—האומנם. מובן הוא צרוף שתי המלים הללו? ואע"פ כן אנו רואים שהאנטישמות היהודית הולכת ומתפשטת, ויש בכחה לכלות אותנו מנפש ועד בשר. אבל רעתה תחול ביחיד על הפועל היהודי העני. שתקומה אין לו בחוץ ועכשו דוחקים את רגליו גם בבית.

והאנטישמים היהודים, אלו המגרשים מבתי חרושתיהם את פועליהם היהודים ומכריתים אוכל מפיהם, יש אשר דוקא הם מתנשאים להיות ראשי העם, מדברים בשמו „ושוקדים על תקנתו". האומנם תחסר לנו גם החרות הפנימית המועטה הזאת, כדי לקרוא לאנשים האלה, לאמר: אנטישמים אתם, ואל תעיזו לשאת את שם העם וטובתו על שפתותיכם?!—

נשואי־תערובות.

כבר ספרנו (עי' „העולם" נומר 6) מה שאירע בעיר קופנהגן, כי דחפו פרנסי הקהלה את רבם ודחו אותו ממשמרתו שלא ברצונו. עתה נודעו פרטי הדבר, שגרם ל„מעשה רב" זה. בקופנהגן נוהגים במדה מרובה נשואי־תערובות של יהודים ונוצרים. הכהנים הנוצרים מסרבים לסדר קידושי זוג כזה, ולפיכך בוחרים לפנות אל הרב, כי יסדר הוא נשואין אלה. ואולם הרב הד"ר לוונשטין מאן גם הוא לסדר קדושין לזוג של נשואי־תערובית, וזה אירע לו כמה פעמים. עתה כבר פקע „כח הסבל" בקה"ה קדישא שבקופנהגן ולכן נרחה הרב. ושני בקדש היה לו שם—הד"ר שורנשטין. הוא עשה רצון תקיפי הקהל, ועתה המליכו אותו.

בכל הקהלות שבארצות המערב כבר הכירו, כי נשואי־תערובית קשים מאד להיהדות, מפני כי הבנים הנולדים מזווגים כאלה נספחים לדת הנוצרית. ומשום שבאותן הארצות מותר על פי החוק להמיר את הדת הנוצרית בדת ישראל, התחילו מנהיגי הקהלות דורשים שיהיו הנוצרים הבאים בברית נשואין עם יהודים מקבלים דת ישראל, וגם הקילו מאד בהכנסת גרים בותרם על כמה דינים, ובלבד שיתגיירו. בברלין היו נוהגים ראשי קהלת הריפורמה לסדר קידושין לזוג של נשואי תערובות. אבל הנסיון הורה להם, כי אם יתמידו במנהג זה— הנה אחרי ימי דור אחד לא יהיה להם „מנין" להתפלל במקדשם, ולכן חזרו בימים האחרונים להחמיר. ואולם בפריז, אשר שם נוסדה מחדש קהלה ריפורמית, מקילים בנשואי־תערובות. וכן הדבר נוהג בשטוקהולם ועכשו גם בקופנהאגן. בשאר הקהלות עוד יש הבדל בין קידושין „כדת משה וישראל" ובין קידושין של נשואי תערובית. בשטוקהולם, למשל, אין מסדרים לנשואי תערובות קידושין בבית הכנסת, כי אם בבית החתונה, והרב מברך את החתן והכלה בשעת סעודה: עדיין יש שם איזה סימן „זכר לחורבן". אבל בני קופנהגן אינם רוצים עוד בשום סימן, לכן בא הדבר לידי כך, כי דחו את הרב.

מה שמפליא מאד, הוא, כי מקדימים היהודים בזה את שאר הכנסיות הדתיות. בנשואי תערובות בין יהודים ונוצרים מחמירים כהני כל הדתות באין הבדל. אבל גם בנשואין שבין קתולים ופרוטסטנטים דורשים הכהנים הקתולים, כי יתחייב הזוג לחנך את הילדים בדת הקתולית. רק היהודים הם החפשים ומתקדמים ביותר, הגם כי ברור הוא, כי אין נשואי תערובות אלא „מיתת נשיקה" להיהדות ולעם ישראל.

שינוי בהנהגת ה„אליאנס".

התקיף גולדברגר, ראש האליאנס בכל מדינות גרמניה, הניח את מקומו, ותחתיו בא טימנדורפר, ראש כל האגודות „בני ברית" בגרמניה ואחד מראשי הקהל בברלין. למראית עין נדמה, כי בא שינוי זה בהיסח הדעת. אבל באמת כבר הוחלט הדבר עוד בראשית החורף, כי יפטר גולדברגר ממשמרתו. ידוע הוא, כי הקניט גולדברגר לפני חדשים מספר את הציונים בדברים חריפים שהטיח נגדם בהרצאת דין וחשבון שלו לאחריה

השנה. אבל כפק גדול הוא, אם המאורע הזה גרם להתפטרותו. בכל אופן אין לחשוב, כי יהיה כעת שנוי ביחס האליאנס אל הציונות, אף כי בודאי ימנע הנשיא החדש מלהקניט את הציונים בפרהסיא, מפני שבכלל הוא אדם מתון ונוח לבריות ורוצה בשלום. כיוצא בזה יש לקוות, כי ההתחרות שהיתה בין האליאנס ובין ה„הילפס־פעראיין", הגם שלא תבטל בעיקר לא תהיה להבא חריפה כל כך, כאשר היתה עד הנה. ההתחרות זו מקורה אמנם בשנוי הרוחות והשאיפות של יהודי פרנציה ושל יהודי גרמניה, אבל גם היחס האישי הפרטי בין המנהיגים גרם הרבה להגדיל הריב והנגוד. כעת ילבשו הענינים צורה יותר נוחה. האליאנס תחוג בעוד ימים מספר את חג היובל להוסדה, וסימן טוב היא לה, כי יבואו לה עתה ימי מנוחה ושלום. בכל אופן יבטלו כעת החכוכים האישיים בין המנהיגים, בין נשיא האליאנס בגרמניה ובין נשיא ה„הילפס־פעראיין"; איזו התקרבות מצד האליאנס לחברת העזרה בברלין ככר אנו מוצאים בזה, כי חברת יק"א מלא את ידי ז'מס סימון להיות בא־כחה בברלין. ייע הוא, כי השפעת האליאנס על חברת יק"א היא גדולה מאד. ומצד השני הנה נחשב ז'מס סימון, נשיא „ההילפס־פעראיין", עד הנה לאיש ריבה של האליאנס. עכשו נתקרבו קצת הרחוקים, ואפשר כי לבסוף תחדל ההתחרות ועצת שלום תהיה בין שניהם.

Gamma.

הָעִתּוֹנוּת הַיְהוּדִית בְּאַמֶרִיקָה.

IV.

„וואַרהַייט".

העתון הזה הוא הצעיר בארבעת העתונים היהודיים שבניו־יורק, רק ארבע או חמש שנים הוא קיים בעולם היהודי וכבר קנה לו שם גדול בחוגי הקוראים. אך עד היום לא זכה לרכוש לו קהל אוהבים ומכבדים, רבים הם קוראיו, ואולם מעטים הם המוצאים בו ספוק רוחני. הכל יש בו, גם סוציאליות, גם לאומיות, גם מודרניות, אך דבר אחד חסר—העתון הזה שחותמו אמת—מעט אמת...

הוא נוסד ע"י אנשים, שעמדו קודם במחיצת ה„פארווערטס", ואחרי שלא יכלו לדור בכפיפה אחת עם אב. קאהן וסיעתו, עמדו ובנו להם במה לעצמם. העורך של ה„ווארהייט", מר לואיס מילר, היה במשך שנים אחדות עורכו של ה„פארווערטס". הנה כי כן נוצר העתון הזה להיות אורגן של הפרוליטריון. ומפני שהאופוזיציה כנגד ה„פארוועדטס" היתה חזקה בקרב הקוראים, שלא מצאו קורת רוח בשיטתו בשנים האחרונות, לכן האמינו מתנגדי אב. קאהן, כי יעלה בידם על נקלה להחריב את ה„פארווערטס" ולהבנות מחורבנו.

לא ארכו הימים והאנשים האלה נוכחו, כי חשבו וטעו. אמנם עד היום לא פסקה המלחמה עם ה„פארווערטס" על עמודי ה„ווארהייט", ומזמן לזמן מתנפל לואיס מילר „בחמה שפוכה" ובקצף גדול ומחרף ומגדף את מערכות „אויבו". אך לרשת את מקום ה„פארווערטס" נתיאש זה כבר, וכל עמלו הוא רק להחזיק מעמד ברחוב היהודים.

כעתונאי מנוסה יודע לואיס מילר, כי הבסיס הנאמן של כל עתון הוא לא הקורא הארעי, הנכון בכל יום להחליף את עתונו באחר, אלא המפלגה או הכתה, השמה עיניה בעתון ומאמינה בו, כי הוא מביע את שאיפותיה ומגמותיה. ואת הבסיס הזה מבקש לואיס מילר זה כחמש שנים—ועדיין לא מצא אותו.

כיון שלא בצר לו מקום בין בעלי הסוציאליות, שם פניו אל הלאומיות. רצה ה„ווארהייט" להיות כלי־מבטא של אלה היהודים באמיריקה המאמינים, כי עתידה ארץ קלומבוס להיות המרכז הכי חשוב ליהדות בגלות. ומתוך השקפה זו הם דורשים דרשות, כי ככר הגיעה השעה להכריז על ההיגימוניה של היהדות האמריקאית בעולם היהודי.

הלאומיים האלה הם—בלשון פרלמנטרית—מן האגף הימני של קוראי ה„פארווערטס" הסוציאליי ומן האגף השמאלי של קוראי ה„טאגעבלאט" הקונסרבטיבי. אך לעת־עתה לא נצטרפו עדיין לאומיים אלו למפלגה, עדיין הם בבחינת חומר היולי הממתין ליוצר שיבוא ויטביע את הצורה. ואולם ה„ווארהייט" אין לו כשרון יוצר. לא העורך ולא עוזריו אינם מסוגלים להתמלא חבה אל איזו אידיאה, עד כדי להלחם בעדה או גם להטיף לה ביושר־לב. אין להם אלא התלהבות עשויה—בשביל כל רעיון ורעיון, הנראה להם „כעובר לסוחר", שיש תקוה „להבנות" ממנו ולרכוש על ידו „כמה מאות חותמים חדשים".

במשך שנה אחת או שנתים היה ה„ווארהייט" ציוני טיריטוריאליסימי, עממי ועוד ועוד. אך עד מהרה נוכח, כי כל אלה לא „יוסיפו" לו כלום, ולכן חדל לטפל בהם, והוא עומד עתה „מחוץ לכל מפלגה"—כלומר, שהוא נכון להתרועע עם הכל...

כל העתונים היהודים באמריקה למדו הרבה מן המקולקלים שבעתוני המדינה, ביחוד למדו לברוא סינסציות, שהן הן נשמת העתון. ואולם ה„ווארהייט" עלה בדבר זה על כל חבריו והגיע למדרגה של „עתון צהוב" בתכלית הצהובות.

לא רק ספורי המאורעות והמעשים בכל יום, כגון גזלות, רציחות, מגפות, באים בעתון „בהוספות ותקונים", כדי להלהיב את דמיון הקורא ולהרעיש את לבו, אלא גם הענינים היותר חשובים משמשים שם חומר לסינסציות. ביחוד עושה העתון „סחורה" בצרותיהם של ישראל... אין לך יום שה„ווארהייט" איני מביא לקוראיו „פוגרום" מאיזו מדינה שהיא: גם מארץ ישראל, גם מאוסטריה וגם באמיריקה גופא.—למאי נפקא מינה?—ובלבד שתצלצל המלה „פוגרום" באזני הקורא.

ואם הגיע הדבר לידי כך, כי הקהל היהודי באמריקה אינו „מתפעל" ביותר ע"י השמועות הרעות הבאות מעבר לים, כאילו נטמטם הלב ואינו מרגיש כלל, קהו העצבים ואינם מזדעזעים עוד, הרבה והרבה גרמו לזה העתונים הצהובים מעין ה„ווארהייט". הם „מחללים את הצרות", הם מרגילים את הקורא להתיחס אליהן או באי־אמון או מתוך איזה רגש של אדישות, כאל מקרי יום יום שאין כדאי לשים אליהן לב.

ה„ווארהייט" מתגדר בהאנטישמות הצומחת באמריקה ומשתדל לגזם את הדברים ולהפריז עליהם, כדי לעשות מהם „סינסציות". עדיין יש חלוקי דעות, אם הקרקע באמריקה מוכשר לגדל אנטישמות ואם אותם החזיונות של אנטיפטיה לאימיגרנטים הרי הם בכלל אנטישמות. אך זהו למעלה מכל ספק, כי הפחד מפני האנטישמות שורר בין היהודים בכל השדרות. וברגש זה משתמש ה„ווארהייט", כדי להטיל אימה על הקוראים ולתאר לפניהם את הסכנות הצפויות להם... והיוצא מזה, כי „אנחנו (כלומר ה„ווארהייט") נעמוד על המשמר ובקולנו נבריח את האויב, דלא כה„פארווערטס", שלא איכפת לו כלל וכו' וכו'."

את „הפוליטיקה הלאומית" הזאת מנהל עורך העתון בכבודו ובעצמו. כידוע, יש באמריקה טיפוס מיוחד של „פוליטיקן" -- זהו בן־ארם שאת כל עולמו הוא רואה בפוליטיקה, שהיא שורש נשמתו. גם לואיס מילר הוא „פוליטיקן" כזה. אך בשעה שבעולם הגדול יש להם לבעלי הפוליטיקה אופקים רחבים ושאיפות רמות (לו גם להנאת עצמם), הנה ברחוב היהודי אין לו לפוליטיקן כמילר אלא השאיפה היחידה. — להגדיל את מספר הקונים של עתונו.

לתכלית זו משתמש העורך (שהוא גם המו"ל) בכל האמצעים הנראים לו כמביאים תועלת. ואמנם אין לבחר, כי כשרון מיוחד יש לו למילר לברוא בכל יום „פיטשור" (דבר מפליא) חדש, כדי לעורר את הצבור המתנמנם ולהעסיק לזמן מה את מוחו ולבו. „אורח הגון" מן הגדולים שברוסיה הבא לניו־יארק (ובשנים האחרונות רבו, כידוע, בארצנו „הגדולים" וכולם נוסעים לאמיריקה לראות ולהראות), מיד ה„ווארהייט" עורך לו קבלת־פנים נהדרה ומספר לקוראיו את „הגבורות והנפלאות" של האורח — אם רק, כמובן, לא הקדימהו ה„פארווערטס".

רומאן סינסציוני שקנה לו שם גדול (כגון „סאנין" של ארציבשוב) מוצא לו מקום על עמידי ה„ווארהייט", ולא עוד אלא שהעורך כותב תחלה מאמרים ראשיים להוכיח, כי רק מאהבתו הרבה אל קהל הקוראים ראה את הנחיצות לתת לו את הרומאן שהרעיש את כל העולם.

„ענין" חשוב, שהקוראים היהודים ניהנים ממנו הנאה משונה, הוא „מלחמת דברים", וה„ווארהייט" עושה נחת־רוח להקהל ויוצא מזמן לזמן ל„מלחמה" על אויביו (ביחוד ה„פארווערטס"), שופך קיתון של גדופים על ראש מתנגדו — והכל, כמובן, לשם האמת.

ועוד כמה וכמה תחבולות יש לו ל„הווארהייט" במלחמתו בעד קיומו. הכל תלוי במזל! חבריו של מילר מתפרנסים בלי עמל רב, הם אינם שרויים בפחד, שמא יעזוב הקורא את עתונם, כשלא ימצא שם יום או יומים סינסציה הגונה, ולואיס מילר מחויב להחזיק את הקורא בכנף בגדו, משום שלבו אינו בטוח בו. אכן „פרנסה" קשה היא זו!

ה„ווארהייט" אין לו שום אישיות ספרותית הגונה, שרישומה יהא ניכר בהעתון ושחסרונה יהא מורגש לקוראים. מזמן לזמן אמנם נדפסים ב„הווארהייט" בארעי מאמרים חשובים מאת סופרים מפורסמים (המנוח יעקב גורדין היה ניתן מאמריו ל„הווארהייט"), אך העתון הזה לא נעשה עד היום דירת־קבע לסופר שקנה לו שם בספרות. אומרים, שלואיס מילר, מפני שאינו בעל־כשרון ספרותי, אינו יכול לקרב אליו בעלי כשרונות.

הצורה הספרותית של ה„ווארהייט" הרי היא בבואה של ה„פארווערטס". אך על הכל טבוע בעתון זה חותם של חוסר־כשרון ושל באנאליות.

העורך עצמו, מלבד מאמרי פוליטיקה, כותב גם דברי בקרת על ספרים חדשים ומחזות תיאטרונים, משום שכך נוהג גם אב. קאהן בעל ה„פארווערטס". אך קשה לתאר טיבם של „הפטפוטים" הללו. אלה הם דברים שאי אתה יודע מה מכריע שם יותר: הבערות של אדם שלא קרא ולא שנה או החוצפא של בר־נש המעיז להעמיד פנים של מלומד בפני הקהל.

תפקידו של פיליטוניסט ממלא שם איזה מ. כץ (מחבר דראמות בניו־יארק). אבל זה הוא כקוף בפני מורים רוזנפלד של ה„פארווערטס". על פי רוב אתה מוצא ב„פוליטונים" אלה חרוזים קהים, שאין להם לא טעם ולא חריפות כל שהיא.

„העברי המלומד" של ה„ווארהייט", זה הכותב מאמרים ב„חכמת ישראל", הוא מר הרמלין. גם הוא רגיל לעשות מטעמים של „אפיקורסות" זולה, כחברו פייגנבוים הממונה על חלק זה בה„פארווערטס". אך זה האחרון הוא „חריף ובקי" לגבי הרמלין, הכותב את „חקירותיו המדעיות" בשמחיות מרובה כל כך, עד שגם עמי־הארצות שבאמיריקה מרגישים בזה, ואחרי כל מאמר „מדעי" של הרמלין באים מכתבים אל המערכת לסתור את דברי „המלומד" ולפרוך עליהם.

ואולם החלק של חכמת ישראל" תופס בה„ווארהייט" מקום קטן, לעומת זאת הוקצה מקום גדול למאמרים בעניני אהבה. והמומחה לענינים האלה הוא... אותו מר הרמלין עצמו (לא לחנם תרגם את שקספיר ב„תקונים" ו„השמטות"), ובכל יום ויום אתה מוצא ב„ווארהייט" בעמוד האחרון מאמר ראשי ארוך בענין „סוטה", „בגידה", „קדושין", „גטין" ועוד ועוד, והדברים נכתבים בפתוס עשוי, נתחילים בשורה קצרה וסימן־של־שאלה לאחריה ומסיימים גם כן בשורה קצרה וסימן־של־קריאה לאחריה.

מלבד שני רומאנים ההולכים ונדפסים בהמשכים רבים, ומלבד הספורים והציורים הקטנים „הלקוחים" מן העתונים היהודים שברוסיה התחיל ה„ווארהייט" ניתן בכל יום „פנינים מן הספרות העולמית" (העתון הוא בן שמונה עמודים גדולים ובולע חומר רב).

וכך דולים את ה„פנינים" בה„ווארהייט": כל אחד ואחד מעוזרי העתון הלא קרא בחייו איזו עשרות רומאנים, ובכן הוא מוסר את תוכן כל דספר על עמוד אחד. באופן כזה נמסרו כל כתבי טולסטוי, טורגניוב, דוסטויבסקי ויתר הסופרים הגדולים (העברים אף בכלל), שמזלם גרם, כי עוזרי ה„ווארהייט" שמו בהם את עיניהם.

וכמובן, עמד לואיס מילר והכריז ימים רבים על הרעיון הנפלא הזה שהגה לבו למסור לקוראיו את כל הרכוש הרוחני שבספרות העולם במשך זמן קצר. הלא „הזמן הוא ממון" -- וכל מי שקונה את ה„וואהרהייט" הלא יכול לקרא במשך חמשה רגעים ספר גדול.

יודע הוא לואיס מילר, כי מרבה הוא בזה עמי־הארצות בין הקוראים ומקלקל את טעמם הספרותי. עד שלא יבחינו בין בר לתבן. אך מה לו — ולכל אלה? כלום זהיר הוא כל חנוני שלא למכור מזון העלול לקלקל את הקיבה?

מלגלג הוא מילר על ה„ירוקים" הבאים מרוסיה עם תביעותיהם המשונות, והוא מתפאר שהוא למד את מלאכת העתונות באמיריקה, בארץ ה„ביזנס". ורק כך עושים עתון!

העתונות הז'רגונית — אמר לי סכר אחד, הבקי בתורת הפוליטיקה האיקונומית — הרי היא יצירת התעשיה הגדולה (בניגוד להעתונות העברית, שנשארה עד היום „תעשיה פעוטה"), וכל אותם הסימנים המובהקים, של תעשיה זו, כגון טשטוש הצורה האישית, יתרון הכמות על האיכות, התחרות עם עתונים אחרים ועוד ועוד, אתה מוצא גם בעתינות זו".

אילוסטרציה נאה לרעיון זה אפשר למצא באופן עריכת ה„ווארהייט" והוצאתו. —

יעקב לרנר.

* *
*

כְּבָר מָחַלְתִּי מֵאֵין בְּרֵירָה
עַל שֶׁחָלַף כְּבָר וַיָּמֹת;
אַךְ אִם יִמַּק גַּם עֲתִידִי —
עָלָיו, עָלָיו אֶזְעַק חָמָס!

וְלֹא אֶמְחֹל עַד לָנֶצַח,
גַּם בְּקִבְרִי לֹא אֶמְחָלָה,
אִם אֶפָּטֵר מִן הָעוֹלָם
טֶרֶם תּוּשַׁב לִי הַגְּזֵלָה.

וּכְשֶׁאָמוּת צְחֵה צָמָא
בִּנְזִירוּתִי וְעֶלְבּוֹנִי —
אָאֹר, אֶשְׁאַג, אַחֲרֹק שֵׁנַי
וַאֲשַׁבְּרֵן בַּחֲרוֹנִי...

וְנִשְׁמָתִי הָעֲשׁוּקָה
יָמִים רַבִּים אַחֲרֵי מוֹתָהּ
עוֹד תִּתְלַבֵּט פֹּה וְתִבְכֶּה
אַף תְּקַלֵּל אֶת יַתְמוּתָהּ.

גרודנה.

י. ה. ברקוביץ.

כְּלֵי־זְכוּכִית.

הדוקטור פייטלסון, רופא בעירה קטנה, בחור שכבר הגיע לשנות בינה, ישב בחדר־משכבו כנגד האספקלריה וקשר לצוארו את העניבה הכחולה החדשה, שקנה אותה זה היום, ובשעת־מעשה העלה בזכרונו את האניקדוטה היפה בדבר כלי־זכוכית, ששמע אותה זה־עתה מפי היהודי החנוני בעת קנית עניבה זו. אניקדוטה יפה ספר לו אותו החנוני. מעשה ביהודי עני שהיה נוסע בעגלת מסלת־הברזל וכרטיס־הנסיעה אין לו. מה עשה היהודי? נמלך ונכנס בראשו ורובו לתוך תיבה אחת ריקה, שעל־גבה נמצא כתוב מפורש באותיות גדולות מאירות־עינים: „לאט לכם — כלי־זכוכית!" כשעבר הקונדוקטור בעגלה להכריז על הכרטיסים וראה את התיבה, מיד עמד עליה ברגלו לדחפה. צוח היהודי מתוך התיבה: „לאט לך!" שאל הקונדוקטור: מי כאן? ענה היהודי: „אנחנו כאן!" שאל הקונדוקטור: מי ומי אתם? ענה היהודי: „אנחנו, כלי־זכוכית"...

אותה שעה שעת הערב היתה, שעת דממה ומנוחה והרחבת־הדעת. לכבוד העניבה החדשה ולכבוד האניקדוטה היפה על דבר כלי־הזכוכית הכין הדוקטור את עצמו לסור בערב הזה לבית משפחת ברונשטיין ולבלות שם שעות אחדות להנאתו. הבית הזה של משפחת ברונשטיין חנו היה על יושביו ואיזה קסם צפון בו, שמשך אליו את הדוקטור פייטסלון בימים האחרונים יותר משאר הבתים שבעיר. הגברת ברונשטיין, אשה רבת־חן וטובת־טעם, מקבלת אותו בסבר פנים יפות, מסבה אתו לשלחן ומוזגת לו תמיד כוס ראשונה מן המיחם, ובשעה זו היא מלבבת אותו בשתי עיניה השחורות והלאות ומבטת עליו הבטה חמה זו, שיש בה הרבה מחנינת אם והבטחה רבה לעתיד לבוא, עד שהדוקטור מסמיק כלו מרוב רגשותיו בו. ומאניה, הבת הבכירה לבית ברונשטיין, מאניה זו, זקופת־קומה ויפה ולבושת־שחורים, פורשת בכל ערב לקרן־זוית ויושבת יחידית על גבי הספה, והיא בודדה ומובדלת מכל בני־הבית ודרכה נפלאה והליכותיה נפלאות. פעמים ראשה מוטל לה על הדופן הרך של הספה, מצחה הנאה חולם חלומות, עדנת עלומיה כעדנת בת־מלכה מתבודדת וקסם רב שפוך מסביב לה — ואז אין לו להדוקטור פייטלסון אלא להרהר ימים ולילות ולקוות לעת, שיגיע פרקו ורשות תנתן לו, וכבן־חורין גמור יקרב אל פנת־פלאים זו, וכבן־חורין גמור ישב על ספה רכה זו ובשתי ידיו יחבק את הכתפים הצעירות והעדינות הללו, אשר עדיין לא נגעה בהן יד איש מעולם.

כשגמר הדוקטור לטפל בעניבתו, עמד כלפי האספקלריה והתחיל עושה כונים לעומתה, מחנך פניו ומרגילם לכל מיני תנועת־חן ומתכון כונה רבה לטובת עצמו, שיהא נעים ונוח לבריות. חבל, שפניו פני צפור ועיניו אף הן קטנות וחדות. אבל בשכר זה שפם יש לו, שפם נאה, עבה ומסולסל, וזה גאונו וגדולתי כל ימיו. הדוקטור פייטלסון קם פתאום מעל הכסא ועמד על רגליו שמח וטוב־לב. הזדקף בכל מלוא גופו הקטן, הבליט חזהו בכל תוקף כנגד העולם כולו והרגיש בעצמו, כאילו גדל פתאום וגבה משכמו ומעלה וכחות חדשים תוססים ומפעפעים בקרבו. ואז התחיל פוסע פסיעות גסות לאורך החדר, ולרחבו ולבו טוב עליו ורעיונותיו מאירים והתקוה משחקת לפניו בכל זהריה. בשעה זו הרהר הרהוריו על־דבר מאניה, כי יום יבוא והיא תהיה לו לאשה. הרי דבר זה אינו כלל מן הנמנע! אין לו אלא לאמץ קצת את לבו ולהתחיל בדבר. בני משפחת ברונשטיין אנשים טובים הם ונוחים ומקרבים לו תמיד. אין לו אלא לקום ולעשית את המוטל עליו. להגברת ברונשטיין הריהו צריך לקרוא בכל ערב מחזה אחד מן הדרמות החדשות, הנקראות בזמן הזה, ולישב על־ידה להטות אוזן לספוריה שהיא מספרת על־אדות העיר מוסקבה ועל כל הפאר וההדר, אשר ראתה שם בעיניה לפני חמש־עשרה שנה. עם מאניה יספר בהתגלות־לב על ימי נעוריו, בעודנו סטודנט, ועל ימות קיץ אחד, אשר בלה באחוזת חבירו הסטודנט, בן הגיניראל. עם אחות מאניה הצעירה, עם אניוטה, יצא בכל יום ראשון להחליק על־גבי הקרח. ואפילו לבן־הזקונים אשר בבית, לבן־פטיטיא זה הכרסתן ובעל־הלחיים, יתקרב מכאן ולהבא קרבת משפחה ויקרא לו בשם־התואר המשונה, שהכל קוראים לו בבית לשם מתיקות וחבה יתירה: „מַרְמֶלַדי"...

רק אדם אחד יש בין בני משפחה זו, שלב הדוקטור אינו גס בו עדיין ומהסס מפניו תמיד. ברונשטיין הוא, בעל־הבית בכבודו ובעצמו. יהודי שפרקו נאה וקומתו זקיפה וחסינה כאלון וכולו רענן ועליז ומלא כח־עלומים. כשהדוקטור פייטלסון עומד כנגדו ורואה גידולו הענקי, על־כרחו הוא מגחך לעומתו בהכנעה ובבושת־פנים ומרגיש בעצמו, כי מך ערכו ועמידתו בזויה, עמידת קטן ורפה־אונים. ואולם לא טוב לאדם לעמוד לפני ברונשטיין זה בשתיקה. דרכו של ברונשטיין לדבר הרבה ולצחוק הרבה וחבה יתירה נודעת ממנו לדברי ליצנות וחדודים. כשאדם פותח לפניו במלה של בדיחות, מיד זה נותן שתי ידיו על־גבי כרסו וממהר ופורש לקרן זוית וצוחק שם בכל לבו צחוק עליז ורם: חאַ־חאַ־חאַ!...

עכשו ראה הדוקטור בדמיונו, כיצד ימלא ברונשטיין זה פיו שחוק, כאשר יספר לו את האניקרוטה החדשה בדבר כלי־הזכוכית. כדי שתצא בדיחה זו מפיו מפולפלת וחריפה ביותר. יטעימה טעם מיוחד, יוסיף עליה נופך משלו ויעקם את הפסוקים ויתכון בשעת ספורו, שיהא קלסתר־פניו דומה בכל לקלסתר־פניו של היהודי הירא ורך־הלבב... מכיון שכך, מובטח לו, שיגדל הצחוק ותרבה השמחה בבית!

מרוב רגשותיו בו שפשף הדוקטור את ידיו זו בזו והרגיש, כי זחה דעתו עליו וכחות חדשים אשר לא ידעם תוססים ומפעפעים בקרבו. ואז הוציא את ראשו בעד פתח חדר־משכבו וקרא בהתעוררות רבה:

— סטיפאן, את אדרתי!

ולא היו רגעים מועטים עד שעמד הדוקטור פייטלסון לפני בית ברונשטיין, עומד ומביט למעלה על החלונות המוארים, העוטפים כפור לבן, מנגב במטפחתו את שפמו העבה והמסולסל, מכין עצמו לאותו דבר ומגחך מרוב חרוה לתיך צוארון אדרתו החמה:

— כלי־זכוכית!..

משנכנס לבית, נתעכב רגע ועמד על מפתן חדר־האוכל ובידו ספר חרש, דרמה מן הדרמות הנקראות בזמן הזה. והוא מעפעף בעיניו הקטנות והחדות כנגד האור, מסתכל בחדר, מחריש ומשתאה לעצמו: אין איש. ממעל לשלחן עששית גדולה דולקת, והחדר ריק. על הכסאות ועל הספה, במקום מושבה של מאניה, מלתחות פתוחות וקופסות־כרטון מפוזרות באין סדר, ומתוכן מבצבצים ונראים בגדים וכלי־מילת וחפצים שונים, כלי־נכר זרים ובלתי־ידועים. מן החדרים הסמוכים לחדר־האוכל מגיע דבור של קולות הרבה, המדברים בבת־אחת, ומתוך הקולות הללו פעמים נבדל ונשמע לאוזן קול צחוק עליז וצלול, כקול צליל כסף טהור. הקול קול מאניה, זו מאניה השותקת תמיד ונתונה לחלומותיה ולהרהורי־לבה ואין דרכה בכך כלל. חידת־פלאים היא זו. איזה דבר נפל פה היום ונשתנו סדרי מעשי הבית?

אולם לא היתה לו שהות להדוקטור לעמור ולתהות על חידת־פלאים זו, שנפתרה לו תיכף ומיד. נפתחה הדלת של אחד החדרים הסמוכים ונשמע קולה של הגברת ברונשטיין:

— דומה, שאיש נכנס מן החוץ... אַה, אתה האיש, אדוני הדוקטור? למה תעמוד על המפתן כמפקפק? הכנס, בבקשה ממך, וקרב הנה, הרי לא תפריע אותנו כלל! חייך, דוקטור, שאינך יודע איזו שמחה לנו היום! אורח בא אלינו, אורח ממוסקבה. בן אחינו הוא, בן אחי בעלי, אשר... אח, הרי הוא גופו לפניך!

כל בני־הבית יצאו צפופים מן החדר הסמוך. ביניהם — אף האורח, בתור לבוש סמוקינג עם פנים רעננים ושוחקים, כולו דרור וחסין וזקוף־קומה ודמות־דיוקנו דומה לדמות־דיוקנו של דודו ברונשטיין. הגברת הציגה לפניו את הדוקטור:

— זה הדוקטור שלנו, אינטליגנט ותלמודיסט...

— „ותו לא"?... — התרעם הדוקטור בלבו ונצטער צער גדול, והוא פוסע פסיעה דקה, מכון קידה כלפי האורח ממוסקבה ועומד לפניו בכושת־פנים, ידיו מטמשות בספר החדש ועיניו הקטנות מעפעפות במבוכה רבה. באותו שעה נתקל מבטו במאניה—זו עמדה ליד האורח, כולה כפורחת. זקיפה והדורה כמותו, פניה מבהיקים בזיו מיוחד ואור גנוז בעיניה אלא שהיא נראית ככובשת בלבה את אשרה ושמחתה הרבה, שלא ניתנו להגלות במעמד אדם זר, הדוקטור פייטלסון הרגיש פתאום, כי כל התעוררותו וזחיחות־דעתו, שהיו לו קודם־לכן, עכשו נסתלקו ועברו ובטלו מלבו.

ואז ישבו מסביב לשולחן. מאניה והאורח פרשו מן הצבור ובחרו לעצמם פנה שלוה על הכפה הרכה, ושם ישבו שניהם ודברו ביניהם בלחש, פשפשו בהמלתחות והקופסות הפתוחות והתעלסו וצחקו צחוק מאושרים. הגברת ברונשטיין התחילה מספרת להדוקטור על דבר האורח הבא ממוסקבה: כיצד נכנס זה לביתם, וכיצד לא ראתה את פניו זה חמש עשרה שנה, מיום היותה במוסקבה, וכיצד הכירה באורח זה בטביעת־עין ראשונה, שבן־אחיהם הוא: קלסתר־פניו של בעלה בימי עלומיו הטובים... אל תראוהו, את בעלה זה, שזקן הוא עכשו ועובר־בטל מאין כמוהו — לשעבר, כשהיו שנים כתקונן, היה זה יפה־תואר, ראש וראשון בעירה, שכל הבתולות היו כרוכות אחריו ומסתכלות ביפיו. אדרבה, הרי הוא, בעל־הדבר עצמו, עומד בזה. יקום נא ויכחיש ויתן עדותו!

ברונשטיין נזדרז תיכף ונתן שתי ידיו על כרסו ומהר ופרש לקרן־זוית וצחק שם בכל לבו צחוק עליז ורם: חאַ־חאַ־חאַ!...

הדוקטור פייטלסון כמעט לא הוציא הגה מפיו במסבה זו ולא שמע כלום משיחת בני־הבית, המתלהבים ומדברים ברגש והומים סביב לשלחן. כל אותה השעה היה יושב בתיך החבורה כשבוי, יושב ומגחך גיחוך משונה בעקימת־שפתים וממשש בלי־הרף בשפמו העבה והמסולסל, שזה חלקו וזאת אחיזתו ומנת־גורלו בחיים. הגישו את המיחם לשלחן. הגברת ברונשטיין מזגה כום ראשונה והעמידה אותה ליד קרובה האורח, ובשעת מעשה פקחה עליו שתי עיניה השחורות והלאות, עיני אם חמות וחוננות ומלבבות כל כך, עד כי לב הדוקטור פייטלסון נתר בקרבו מגודל צערו. הרגש הרגיש הדוקטור, כי נסתלקה שכינתו הימנו, אבד סברו ובטל סכויו בערב הזה. מי יודע מה יגידו הימים הבאים? — ואז התחיל מסתכל מן הצד באורח ההדור בלבושו, סעיף עליו עיניו לרגעים, בודק בגופו למומיו ורואה את ידיו, ידים גדולות וחלקות ולבנית, ואצבעותיהן ארוכות ונאות, על אצבע אחת מאצבעות האורח, על זרת ימינו, גלה הדוקטור צפורן ארוכה מגודלת; צפורן מטופחת ועשויה לנוי, הנוצצת ומזהירה ומקבלת את נגהה מאור העששית הדולקת.

— „בודאי ריקא הוא זה, רוח נמוכה ונפש שפלה"... — אחז הדוקטור בצפורן ארוכה זו, כאדם טובע האוחז בשבולת.

האורח ספר להמסיבים כמה וכמה ספורים נאים ומושכים את הלב ממוסקבה עיר־מושבו ומכל המוצאות אותו בדרך. יאה טבעו היה כטבע דודו — לדבר הרבה ולצחוק הרבה. כשנתחממו ונתעוררו הלבבות, קמו שניהם, הוא ודודו, מלפני השלחן והתיצבו בתוך החדר, שניהם הדורים, זקופי־קומה וחסינים כאלונים, שניהם מבדחים את דעתם להנאתם ומספרים איש עם חבירו, וכפעם בפעם שניהם ניתנים ידיהם על־גבי כרסם, ממהרים ופורשים זה לקרן־זוית זו וזה לקרן־זוית זו וצוחקים שם בכל לבם צחוק עליז ורם: חאַ־חאַ־חאַ!... הדוקטור ישב אל השלחן כנתון באסורים, בודד ונזוף, הדבר אין בפיו ולבו בוכה בקרבו. רואה היה את מאניה, כי עליזה היא ונרגשת ביותר בערב זה, פניה מתלהבים ופורחים ועיניה מאירות באור הגנוז, קווצת שערות שחורות צנחה מעל רקתה ונפלה על רוך לחיה המתאדמת, וגדל חנה והזהירה עדנת־עלומיה ונתרבה הקסם מסביב לה.

ופתאום נזכר הדוקטור בדבר ונתעורר כילו וקפץ ממקומו:

כלי־זכוכית!...

אין זה אלא מעשי כשפים. כיצד שכח דבר זה והכי

אותו מלבו? הרי כל עיקר ביאתו לכאן בערב זה לא היה אלא לכך, הנה יקום עכשו ויספר להם, לשנים אלו הצוהלים, את האניקדוטה החדשה על־דבר כלי־הזכוכית, ואז יראו ויבינו, על מה בני־אדם צריכים לצחוק!

והוא קם מלפני השלחן ונגש בחשאי אל ברונשטיין ואורחו, שהיו עסוקים באותה שעה בשיחה סוערת ומלבבת את שניהם. כשפסע פסיעות אחדות, נתעכב הדוקטור והוריד עיניו אל רגליו, ותמוה היה לו, כי רגליו אלו קטנות הן ומגוחכות ונזויות מאד לעומת הרגלים הגדולות והאמיצות של שני בני־אדם הללו וקופי־הקומה.

— „יש אניקדוטה אחת נאה, אניקדוטה יהודית, מעשה בכלי־זכוכית"... — פסוק זה כצורתו כבר היה מוכן ומזומן בפי הדוקטור לאמרו בפני ברונשטיין ואורחו, העומדים ומסיחים. אלא מיד הרהר חרטה בלבו ונשאר עומד מאחריהם בבושת־פנים, דבקה לשונו לחכו והיאוש נשקף מעיניו. כלי־זכוכית הללו מה ענינם לכאן? מנין לו פתאום כלי־זכוכית?...

אמנם פעם היה מעשה והמקרה אנה להדוקטור להשמיע אניקדוטה זו בקהל. אותה שעה שעת־הכושר היתה. הגישו פירות לשלחן על טס נאה ומהודר. שחק מזלו להדוקטור וטס זה של זכוכית היה. הדוקטור פייטלסון התעודד פתאום וקם במלוא־קומתו, אחז בכנו של טס הזכוכית ואותו הפסוק מוכן ומזומן על לשונו:

— „יש אניקדוטה אחת נאה..." — אלא באותה שעה עצמה השגיחה הגברת ברונשטיין בזה וקמה אף היא ממקומה ונטלה בידידות רבה את הטס מיד הדוקטור ופנתה ואמרה לו בצחוק חן:

— הגידה, דוקטור, במה אתה בוחר? בתפוח או באגס?

— לא... לא זו היתה כונתי... אלא... כלומר... יש מספרים...

— ואפשר לשניהם יחד נתכונת? — התלוצצה הגברת בחן. — מכיון שכך, הרי לך גם תפוח וגם אגס.

— לא, חס ושלום... כונתי היתה אחרת... ראיתי כלי־זכוכית ונזכרתי הלכה... — התחיל הדוקטור טוען שלא כענין וחש בפניו, שהם הולכים ומסמיקים ואש נצתה בהם. — המבינים אתם? בימי ילדותי למדתי תלמוד ... וכתוב בתלמוד: הרוצה לאבד מעותיו... כלומר... המבינים אתם? היהודי חס תמיד על ממונו, חה־חה...

— חא־חא־חא! — צחקה הגברת בקול. — דוקטור, מה עלה על דעתך פתאום? הגם אותנו תחשוב ליהודים, החסים על ממונם?...

הדוקטור פייטלסון, כולו נבוך ומבולבל, עם פנים מעונים ואדומים, התחיל מצטדק בגמגום־מלים. ואחר־כך פרש אל הספה הרכה וישב שם ביחידות, יושב ומסלסל בשפמו באצבעות נרגשות ורועדות. עכשו, בישיבתו זו על־גבי הספה, הפנה את לבו להרהורים רעים ודמיונות משונים, שאלהים יודע, איזה הדרך באו אליו. מתחלה עלה על דעתו לגשת אל האורח ממוסקבה ולפגוע פתאום בכבודו ולאמר לו בגלוי, כנגד כל בני־הבית, שאין הוא אלא משרת חסר־טעם וגס־רוח, שרק משרת חסר־טעם וגס רוח כמותו מסוגל לצחוק כל הערב על ענינים גסים וחסרי טעם כאלו. אחר־כך נצנץ רעיון במחו על־דבר מלחמת־שנים. הזמן יזמין את האורח ממוסקבה למלחמת־שנים ויקדש את שמו ברבים. ואחר כך הוסיף וחשב, כי מאניה זו ודאי רעה היא מטבע בריתה, רעה ואכזרית, כי הנה בשבילה אבדו לו חייו פתאום וחשך עולמו בעדו...

— דוקטור! הנה נער בא לקרוא אותך לחולה. — פנתה אליו אניוטה, הבת הצעירה של ברונשטיין, והפסיקה רעיונותיו.— הרי הוא עומד שם בחדר־הבשול ובוכה...

הדוקטור נתעורר מדמיונותיו ומהרהורי לבו וקם מעל הספה, עומד ומביט על כל בני־הבית כמבולבל באין אומר ודברים. אחר כך התחיל מקבל פרידה מאת כולם.

— חבל, שמקדים אתה לילך מאתנו! — נדה הגברת ואמרה לו בתנועת־חן וידידות רבה.

— פקוח־נפש דוחה שתית־חמים ואכילת תפוחים, גברתי! — ענה הדוקטור קשות ועיניו הקטנות והחדות הביטו בזעף על בני־הבית, שקרבו כולם אל הדלת ללותו.

החולה, שקראו את הדוקטור אליו, חרש־שעונים היה, שהתרפא אצלו מכבר. סביב למטתו נאספו עכשו ועמדו יהודים ונשים ופניהם מיצרים ודואגים. ביום עוד היתה תקוה לחייו, אבל עכשו הניע הדוקטור בראשו באין־אונים. נראה, שקצו הגיע והלואי שיאריך עד אור הבוקר...

ליד השלחן, לאור הכהה של העששית הקטנה, עמדה בתו הבכירה של החולה, עלמה כבת שמונה־עשרה, כולה מדוכדכת ומעונה ושוממה, כובשת פניה בקרקע ובעיניה הלאות, שלא ידעו שינה זה כמה, קפא היאוש הקר. הדוקטור הסתכל מן הצד בעלמה זו, הצעירה והרכה, בשערותיה הרבות, הצונחות ונופלות על ערפה, בפניה הנאים והחורים ובאיברי־גופה הענוגים, המרחפים כפעם בפעם מפחד פנימי, ומיד נזכר באותה העלמה העליזה והמאירה וזקופת־הקומה, במאניה, שנשארה עכשו שם בביתה בחברת קרובה ובן־גילה, ושניהם מלאים חדות־העלומים...

— הלא חיטת את?—שאל הדוקטור את העלמה.

העלמה הניע בראשה מתוך צער וענתה הן.

— „ואפשר אקום ואשא לי נערה זו לאשה? חיי וחיי־ראשי, אשא לי יתומה עלובה זו על אפם ועל חמתם, למען ידעו!"...—נצנץ רעיון־נקם במחו של הדוקטור, כשכתב את הרצפט. אלא ידוע ידע, כי רעיון־הבל הוא זה ומשונה מאד, ולא בזה יניח את דעתו וישכך את סערת רוחו

העלמה עמדה כפופה לשלחן, הביטה בחרדה על יד הדוק־טור הרושמת במהירות על־גבי הנייר אותיות משונות וזרות, והעיפה עיניה לרגעים על מטת אביה הגוסס, כאילו חפצה להוכח, אם יש בכח האיתיות והשרטוטים הללו לבטל את רוע הגזירה ולהאריך ימי החולה האחרונים...

הדוקטור לבש אדרתו ויצא. אז יצאה גם העלמה אחריו, ובחדר השני תפסה בידו ושאלה אותו ברעדה:

— הגד נא... בבקשה ממך, הגד לי ואל תכחד... מה יהיה? מה אעשה לאבי?... מ ה א ע ש ה ?...

הדוקטור הביט אליה מתוך טירוף־הדעת ועפעף בעיניו, כאינו מבין שאלתה, ומצחו נתקמט מתוך צער מרובה.

— מה אפשר לעשות? הרי כולנו בני־אדם... הרי אף אני בן־אדם... ומה חלקי ומה גורלי?... לא כלום... משול האדם... היודעת את, למה האדם דומה? משול בכלי־זכוכית... כלי־זכוכית ממש... ולפיכך צריך להזהר ולהשמר מאד...

הדוקטור פסע פסיעה אחת אל הדלת ואחז במזוזה והרגיש, כי מחו מבולבל וראשו סוער והולך סחרחר. ופתאום הפנה פניו אל העלמה, העומדת מחרישה ומשתאה מגודל צרתה ויאושה, והוסיף לדבר מתוך בלבול כל החושים.

— הוא אשר אמרתי: כלי־זכוכית... כלי־זכוכית מביאים פורעניות לעולם... המבינה את? הנה יש אניקדוטה אחת נאה בדבר כלי־זכוכית, מעשה יפה מאד... בעגלה היה מעשה. הקונ־

דוקטור דפק ברגלו בתיבה, וענה אותו היהודי: לאט לך, אנחנו כאן, כלי־זכוכית אנחנו, חה־חה... ספור־הבלים... איזה שוטה ספר לי היום את זה... פיז!

העלמה החורת העמידה עינים מזרות־אימה על פני הדוקטור, המתעקמים מתוך ניחוך משונה. ופתאום נגשה עד הכותל ואחזה בו בשתי ידיה והרימה קול זועות:

— אבא !...

כשנמלט הדוקטור מבית חרש־השעונים הגוסס, קדמתו חשכה רבה ורוח שלגים קר וחודר מצליף על פניו. ואז התעטף באדרתו ופסע פסיעות קטנות ומהירות לאורך הרחוב, כבורח מפני הסכנה, פוסע ורועד וטוען לעצמו בקול רם:

פִּי! פִּי! פִּי!...

וכאשר הגיע לביתו ונכנס לחדר משכבו, מהר ופשט מעליו את בגדיו, התכנס לתוך מטתו הצוננת והתעטף כולו בשמיכתו, וכך שכב קופא ושותק ועוצם עיניו בחזקה אחרי הערב המשונה הזה, פניו עקומים ומחו שומם וריק מכל רעיון ומכל מחשבה.

י. ל.

סֵפֶר־שִׁמּוּשׁ חָדָשׁ עַל דְּבַר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

(בקורת).

ד. טריטש. פאלעסטינא האנדבוך. בערלין, 1910.

הספרים על אדות ארץ ישראל כתובים הם כמעט כולם בידי נוצרים ובעד הקהל הנוצרי. ומשהתחלנו גם אנו להתענין בארץ ישראל, נבלט הצורך בספר שכתבו יהודי על דבר א"י, שישמש כעין הוספה לספרים הכלליים, שיושם בו לב ביחוד אל מצב היהודים בארץ ואל עניני הארץ המיוחדים לנו ולהתפתחות ישובנו בה.

את העבודה לספק את הצורך הזה לקח עליו ה' טריטש, הידוע זה כבר כעסקן ציוני, שדר זמן ידוע בארץ ישראל. עוד לפני ארבע שנים הוציא ה' טריטש ספר שמושי, שנתן בו ידיעות כלליות על דבר ארץ ישראל ומושבות היהודים וגם ידיעות שמושיות. ע"ד סדרי החיים בארץ, תנאי המסחר והעבודה ואופן ההתישבות בה.

ואולם אותו הספר קצר הוא יותר מדי ואינו יכול להתאים לדרישות הקהל היהודי. נחוץ היה לפרסם ספר גדול יותר שיכיל ידיעות רחבות ומפורטות. וחוץ מזה הנה ספרו הקצר של ה' טריטש כבר נתישן: ארץ ישראל ממהרת להתפתח ושנויים חשובים נעשים בה גם במשך זמן קצר.

והנה זה עתה יצא (בלשון גרמנית) אותו הספר הגדול שחכינו לו. צורתו יפה. ובשעה ש„ספר השמושי" הקודם החזיק 120 דפים יש לו להספר החדש של ה' טריטש 308 דפים. שיכולים להספיק לכל הידיעות הנחוצות.

ואנו שואלים: אם ממלא הספר החדש הזה את תפקידו כראוי, כלומר, אם מספיק הוא לקורא או לנוסע היהודי את כל החומר הדרוש לו, כדי שיהיו מחוורים לו עד כמה שאפשר עניני היהודים בארץ וימצא בו תשובות על השאלות הנוגעות להתישבות?

הספר החדש הזה הוא צעד גדול קדימה ביחס אל הספר הראשון. כל החומר הקודם מעובד בו מחדש, ועליו נוספו עוד הרבה פרקים השייכים לענינים הנכבדים לקורא היהודי, שמתענין במצב הארץ ובשאלותיה. המחבר נותן סקירה גיאוגרפית של הארץ, מיחד פרקים לאקלימה של הארץ ומצב הבריאות בה ומדבר על החי ועל הצומח ועל אופני ההשקאה בארץ. הוא קובע פרקים לכל מיני העבודה השונים, הוא מדבר בפרטיות על כל צמח וצמח שיש לו ערך בחיים הכלכליים, הוא מביא הרבה מספרים הנוגעים לסחר הארץ ומדבר על תנאי המסחר והתעשיה; הוא נותן ידיעות ע"ד חוקי הארץ, על דבר תנאי מקח וממכר, על אודות עניני המסים ותנאי החיים בעיר ובמושבה. אינן חסרות בספר גם ידיעות על אדות בתי הספר והמצב הרוחני בארץ בכלל. המחבר ממעט בידיעות שאפשר למצאן בספרים הכלליים המתארים את ארץ ישראל, כמו בספרי המסעות המפורסמים של בדקר, והוא מרבה בידיעות הנוגעות למצב הכלכלי ודרכי ההתישבות. הוא מביא ידיעות על דבר ערכם של היהודים בכל ענפי העבודה והתעשיה שבארץ ומראה את אפשריות ההתפתחות העתידה בכל מקצוע ומקצוע. המושבות שלנו מתוארות בספר הזה תאור קצר, אבל מספיק; לא שכח המחבר לספר בקצרה גם את תולדות כל מושבה ומושבה. המאמרים הקטנים על אודות דרכי הישוב בכלל, על ערך התעשיה והארצות הסמוכות לארץ ישראל, משלימים את הידיעות הנחוצות ומלבנים את השאלות התלויות בישוב העברי בא"י.

אבל אם הספר הזה מספיק חומר במדה מרובה, אי אפשר לאמר, שמדת הכמות מתאימה בו לערכה של האיכות. החומר אינו מעובד תמיד די צרכו. על כל צעד וצעד אנו פוגשים אי־זהירות ואי־דייקנות במספרים ובעובדות. ועוד דבר נכבד ושלם חסר לגמרי בספר הזה. אם המחבר שם לו למטרה לתת את החומר הנחוץ ליהודי החפץ להקנות לעצמו מושג ע"ד ארץ ישראל, צריך היה לתת בספרו גם תאור קצר של השרידים ההיסטורים שלנו בארץ, בספרי המסעות הושם לב ביחוד אל הדברים היקרים והקדושים לנוצרים, ולפיכך צריך היה לתת בספר הנועד ליהודים את רשימת המקומות ההיסטורים, תאור הדברים העתיקים, החורבות והקברים—כל הקשור עם העבר הגדול שלנו. אפילו בספר המוקדש רק לדברים שמושיים אי אפשר לותר על הצד ההיסטורי והרומנטי, מפני שדוקא בזה אנחנו מוצאים כח רוחני גדול המועיל לעבודתנו.

אולם המחבר החסיר את הדברים הנחוצים האלה, ואין דנין על דברים שאינם, ולכן נפנה רק לאותם הדברים שישנם בספר. אחרי הגיאוגרפיה הכללית עובר המחבר אל החלק האתנוגרפי, שכשהוא לעצמו הוא מלא ענין בשבילנו. אבל אחרי קריאת הפרק הזה אנו חשים איזו ריקניות. החלק הזה קצר הוא יותר מדי ואינו מספיק כלל וכלל. סופר נוצרי אולי יכול להפליא את קוראיו בבקיאותו, כשהוא מספר על חלוקת היהודים לספרדים ולאשכנזים, ולפעמים יכול הוא לערבב אלו באלו, כמו שעשה למשל פיר לוטי בספרו שכתב על אדות הגליל. אבל מסופר יהודי רשאים אנו לדרוש יתר הרחבה ויתר דיוק במקצוע שהוא עשיר כל כך בגוניו המרובים. צריך היה לתת חומר מרובה על דבר היהודים השונים שבאו הנה מארצות שונות ושחייהם מסודרים באופנים שונים. במספרים שנותן המחבר על דבר התושבים אין הוא נזהר כלל. כך, למשל, הוא מונה את מספר התושבים בירושלים 90,000 איש, ומספר זה הוא בלי ספק מגוזם במדה רבה. הספר היותר חדש על ארץ ישראל Palestine économique, שיצא מעובד ע"י הקונסול הצרפתי מונה מספר התושבים בירושלים 70,000, וגם לונץ הבקי במצב עיר הבירה של יהודה מונה בלוחו האחרון מספר תושביה 73,000. בספרו של ה' טריטש מגוזם מספר התושבים גם ביתר ערי ארץ ישראל, כרמלה ובלוד

למשל, הוא מונה בכל אחת מהן 9000 איש, בעת שלפי כל המקורות האחרים מספר תושביהן הוא פחות מזה. ולמרבה הפלא הנה אעפ"י שהמחבר מגזם במספר התושבים שבערי ארץ ישראל, הוא חושב שמספר דתושבים בארץ בכלל אינו עולה על המספר שאנו מוצאים בכל הרשימות הרגילות—700,000.

אי־הזהירות של המחבר בנוגע למספרים בולטת עוד יותר בפרקו על התרבות התושבים והתמעטותם. פה אנחנו מוצאים מספרים, שהמחבר שאב אותם ממקורות שונים בלי כל בקרת ומבלי להשוות את המקורות עצמם זה לזה. אופיים בנידון זה הם המספרים שנותן המחבר על דבר התושבים בחלב (ארם צובא). מספר יושביה בשנת 1750 היה 300,000; אחרי זה באה פתאם ירידה גדולה, ובשנת 1793 ירד מספר התושבים עד 235,000; הירידה הולכת ונמשכת עד שנת 1880, ובאותה שנה נמצאו בחלב 100,000 תושבים. ומאותה שנה ואילך שוב עולה מספר התושבים ומגיע בשנת 1889 ל־120,000, בשנת 1897 ל־127,000. כל זה הוא עדיין בתוך הטבע, ופתאום והנה עוד הפעם קפיצה אי־טבעית, ובשנת 1908 מגיע מספר התושבים ע' 300,000! קפיצות כאלה אינן יכולות להיות במציאות, ולא באו אלא משום שהמחבר שאב את מספריו ממקורות שונים, והמספרים נערכו על פי אומדנא בעלמא לפי השערת כל מחבר ומחבר, מפני שסטטיסטיקה מסודרת לא היתה ואיננה עוד גם עכשו בטורקיה. ועוד מספרים חשודים כאלה אנחנו מוצאים גם במקומות אחרים. כך, למשל, מונה המחבר מספר התושבים בלטקיה (סוריה) בשנת 1894--10,000, ושש שנים אחרי כן עלה המספר עד 23,000.

אבל אם גם בין המספרים שנותן המחבר על דבר התרבות והתמעטות התושבים בארץ ישראל וסוריה יש מהם שמעוררים חשד ומהם שמתנגדים אל המציאות, בכל זאת דבר ברור אחד יוצא מהם: שסוריה וארץ־ישראל הולכות ומתפתחות במדה גדולה עד מאד ושהישוב מתרחב בהן גם בלי עזרת היהודים, שהרי אנחנו רואים גידול ערים שאין בהן יהודים כלל, או שמספרם מעט הוא כל כך עד שאין לו ערך, או שמספרם נשאר בלי כל שנוי (גם בנוגע לגודל האבסולוטי) לעומת ההתרבות הגדולה של מספר התושבים בכלל.

אין המחבר דייקן בידיעות שהוא נותן: שגיאות מצד זה אנו מוצאים בספרו במספר רב. איני רוצה למנות את כלן, ואעיר רק על אחדות מהן. הוא מונה בין בתי החרשת של היהודים הנמצאים ביפו גם את אלה שכבר בטלו לפני שנתים, כמו בית־החרשת לפקקים, בית החרשת לנעלים, בית החרשת לניר העולה לכסוי גגות. המחבר מדבר על התעשיה הביתית אצל היהודים ושוכח באותה שעה את התפתחות התעשיה הזאת בדמשק, המעסיקה שם אלפי יהודים; בדברו על גדול דבורים אצל הערבים והגרמנים איננו מספר כלום שהונהג מקצוע זה גם בואדי־חנין. בדברו על הענבים שבמושבותינו הוא מניח להנחה, שאפשר למצוא להם שוק גדול במצרים, והוא שוכח, שענבי מושבותינו יפים רק לתעשית יין וממהרים להתקלקל. בין המוסדים ביפו מונה המחבר גם הקלוב של המשכילים שכבר עבר ובטל מן העולם זה זמן רב. בדברו על בתי הספר הוא מונה ביפו גם בית ספר עברי לנערים ונערות שאיננו במציאות כלל. הוא מדבר על בית ספר לילדי המהגרים שגם כן בטל זה כבר. בכלל כל הפרק על דבר בתי הספר מעיד על חסרון ידיעה מצד המחבר בנידון זה. איננו יודע אפילו, ששפת הלמוד בכל בתי הספר, שבארץ ישראל, במושבות ובערים, (מלבד בתי הספר של אליאנס) היא העברית, ועל כן הוא מרים על גם את בית הספר ברחובות משום ששפת הלימוד בו היא העברית. בפרק על דבר בתי הספר אנו מוצאים בספרו של ה' ר. טריטש פרט אחד, שראוי לעמוד עליו. המחבר מרגיש את נחיצות השפה הגרמנית בארץ ישראל ואומר בתמימות: השפה הגרמנית (בתור שפה עולמית יחד עם השפה העברית) היא נחוצה יותר מהשפה הצרפתית והאנגלית להתושבים שבאו ברובם מאירופה"... האם „עזרה" או גרמניה זקוקות לחלקות כאלה המתנגדות להאמת? די לדעת את המצב בארץ אפילו ידיעה שטחית, כדי להוכח שהשפה האירופית היחידה שיש לה מהלכים בארץ ושיש בה נחיצות ודרישה מצד התושבים היא רק השפה הצרפתית. ואיך לא ראה דבר זה, הגלוי לכל אדם, המחבר שדר זמן רב בארץ ישראל? האם לא הצורך בשפה הצרפתית מניע את היהודים לשלוח את ילדיהם לבתי הספר של המשיחיים הקתולים, והאם לא היחס אל השפה הזאת הוא הגורם לזה, שבית הספר של אליאנס ביפו, למשל, הוא מלא תלמידים ובית הספר של „עזרה" תלמידיו מועטים מאד?

המאמרים הנמצאים בספר הזה הם קצרים, כמובן, ואינם אלא מעין הערות לשאלות הישוב. יש בהן הערות נכונות, והיטב אשר עשה המחבר, כי הקביל את התפתחותם של מקצעות עבודה שונים בארץ ישראל לזו שבארצות אחרות. ההקבלות עלולות לעורר את העוסקים במקצעות אלה כי יעמדו על אפני השבחת העבודה ועל האפשריות החדשות המתגלות ע"י זה בארצנו.

המחבר מדגיש את הצרך לפתח את הגננות בארץ ישראל וליסד למטרה זו מושבות מיוחדות, דבר בעתו הוא זה, אף על פי שגם בזה הפליג המחבר כל כך עד שרואה בו ישיעה לישוב. מושבות כאלו אפשר ואפשר לפתח, למרות העובדא שהנסיונות שנעשו בבאר־יעקב ובעין־גנים לא עלו יפה: במושבות אלו נעשה הנסיון שלא כראוי. ואולם שוכח המחבר, שאין מקום גדול למושבות כאלה. הן יכולות להתפתח רק סמוך לערים וסמוך למושבות גדולות. כמובן חשוב הדבר מאד להגדיל את ישובנו באיזו אלפים של אכרים קטנים, אבל אין הדבר הזה דרך חדשה וישועה לישוב. דרכנו צריכה להשאר הדרך הקשה והישנה: לקנות אדמה וליסד מושבות לעבודת אדמה ולנטיעות. טועה המחבר גם כן, כשהוא רואה את נקודת הכובד של מפעלנו ביסוד ישוב של תעשיה. התעשיה בארץ ישראל יכולה בלי ספק למשוך אליה עוד מספר ידוע של ידים עובדות, אבל כר נרחב אין לה עוד כאן. במקום שחסר חומר ההסקה, במקום שהצרכים עדיין קטנים כל כך, במקום שאין בו גם ההסתגלות הטכנית אי אפשר לתעשיה רחבה להתקיים. התעשיה יכולה בלי ספק לגדול ולהתרחב בארץ, אבל רק לאט לאט, וחזוקה בדרכים מלאכותיים לא יועיל. הנסיונות בתעשיה שנעשו עד כה בארץ מחזקים רק את הדעה הזאת. ארץ ישראל צריכה עוד לחזוק כחותיה בעבודת האדמה, וביחוד דורש את הדבר הזה הישוב העברי. התעשיה תבוא מאליה יחד עם גלוי כחות הארץ. התעשיה יכולה להתפתח בארץ ישראל רק אם תקדים לה אכרות מפותחה, אשר תספיק להתעשיה חומרים חיים; ועל כן טעות גדולה נטעה, אם נמשוך את ידינו מעבודת האדמה ונהכז את כחותנו בתעשיה. על ידי זה נגיע רק לידי כך שגם בארץ ישראל נהיה אנו, כמו בהארצות האחרות, בני המעמד העירוני התלוי בהתפתחותם ובמצבם של התושבים בכפרים. יש ויש בארץ ישראל מקום להתפתחות התעשיה וגם להתעשיה הביתית. אבל התפתחות התעשיה צריכה להיות מקבילה להתפתחות עבודת האדמה אצלנו, שהיא העיקר בכל עבודתנו הכלכלית בארץ ישראל.

המחבר נוגע גם בשאלות התישבות היהודים בארצות

הסמוכות לארץ-ישראל. ה. טריטש היה הראשון שעור את השאלה הזאת עוד בקונגרס השלישי, אבל אם גם עכשו ממליץ המחבר על הדעה של „פלשתינה גדולה", הנה כבר שנה את דעותיו בהרבה פרטים. עכשו הוא קובע תנאים המכשירים אפשרותה ונחיצותה של ההתישבות הזאת. והתנאים האלה נכונים הם. המציאות הראתה למחבר, שאי אפשר לבנות בחיים המדיניים בנינים על יסוד תיאוריות הרחוקות מעולם המעשה, והוא דורש עתה שקודם כל תתרכז עבודת הישוב בארץ ישראל, ורק אחרי זה צריך יהיה להרחיב לאט לאט את גבולות הישוב היהודי. ועל פי הכללים שקבע המחבר הוא מוצא, שבנוגע לעבודת הישוב בעתיד הקרוב אנחנו צריכים לותר על אסיה הקטנה, על ארם נהרים ועל טריפולים. מן הארצות הסמוכות מציע המחבר להכנים לחוג עבודתנו בעתיד הקרוב רק אל-עריש, האי קפריסין, חלקי סוריה שבויליות בירות וחלב, וילית עדן באסיה הקטנה ואת האי רודוס.

אל הספר נצטרפו מפת הארצות המשתרעות ליד ים התיכון ושתי מפות קטנות של ארץ ישראל. המפות האחרונות הן גרועות, וגם לא כל המושבות מסומנות בהן בדיוק.

למרות שגיאותיו המרובות ושטחיותו הגדולה. ספרו החדש של ה' ד. טריטש הוא ספר טוב ומועיל. לאנשים הרוצים לדעת את ארץ-ישראל ופרטי חיי היהודים ועבודתנו בארץ הוא נותן חומר רב. היא מעורר שאלות חשובות ומשיב על שאלות הנוגעות גם לחיים המדיניים וגם לחיים הכלכליים. הספר הזה בא כדבר בעתו והביא ברכה לספרותנו אנו על דבר ארץ-ישראל.

ברוסיה.

(השבוע).

בשבוע זה מתחילות הישיבות של ועידת הרבנים בפטרבורג. בקהלה היהודית בעיר הבירה תנועה בלתי רגילה.

המיניסטריון עצמו נותן אמון רב בועידת הרבנים וכפי שמודיעים העתונים בקש ראש המיניסטרים מאת הדירקטור של הדיפרטמנט לענינים רוחניים להרצות לו יום יום על עבודת הועידה הרבנית. ובתוך חוגי היהודים, ביחוד בקרב עסקני הצבור, חברי „הועד הקובנאי", שגם הם נזדמנו ברגע זה בפטרבורג, חוששים, שהרבנים ישתמשו בשעת הכושר להחזיר לעצמם את העטרה, מבלי להתחשב עם הצרכים הכלליים והמשאלות הכלליות של העם. אמנם ראש הקומיסיה, הרב צירלסון, הרגיע במובן זה את אחד הסופרים שפנה אליו בשאלה, והבטיח, כי הרבנים יודעים את האחריות המוטלת עליהם. ואולם הכל יודעים, כי מעטים הם בין הרבנים האנשים המתונים, ובעלי-ההשפעה היותר גדולים שבהם קיצוניים הם, בעלי דרישות קיצוניות, שלא יותרו על שום דבר ובודאי ישתדלו כי תנתן להם שליטה על ענינים העומדים מחוץ לגבול הבנתם.

בין מ"ב חברי הועידה הרבנית יש רק י"ד עסקני צבור ורבנים מטעם הממשלה. היותר מפורסמים שבהם הם: הרב מזאה ממוסקבה, הרב טומקין מליסבטגרד, הבארון דוד גינצבורג, העו"ד סליאוזברג והפרקליט מזור מקיוב. ובין הרבנים עצמם גובר הזרם היותר ריאקציוני. בין הרבנים שהשפעתם מרובה ביותר נמצאים גם אלו שבשעתם נמנו על ראשי המתנגדים לתנועה הציונית: האדמו"ר ר' שלום שניאורסון מליבאוויץ, הרב ר' חיים סולוביציק מבריסק, ר' חיים עוזר גרודזנסקי מווילנה. הרב י. ל. צירולסון (נשיא הקומיסיה), הרב רפלוביץ מקרימינצוג, הרב מחורול, ועוד. ואין צריך לאמר, כי כל חמשת חברי הועידה מפולין קצוניים הם — מאלה שדרשו להנהיג צנזורה רבנית על הספרים הישראליים.

בין שבעת חברי הקומיסיה יש שלשה קיצוניים: האדמו"ר מליובאוויץ, הרב חן מניז'ן והרב סולוביצייק מבריסק; שלשה מתונים: הרב צירלסון (הנשיא), הרב הווילנאי רח"ע גרודזינסקי והרב מאודיסה פולינקובסקי, והשביעי הוא הפרוגריסיבי היחידי העו"ד מזור מקיוב.

המתונים שבהרבנים יראים גם הם את הקיצוניות הליבאוויצית והפולנית אותה הקיצוניות, שהביאה את הרבנים לידי הצעות ע"ד צינזורה רבנית לכל הספרים הישראליים וקביעת איסור לילדי ישראל לבקר את בתי-הספר להשכלה, ומלחמה קשה תהיה, כנראה, בין הזרמים השונים שבועידה גופה. יש אומרים שמרגש ניגוד גם בין החסידים ובין המתנגדים, אף-על-פי שבועידה הווילנאית נראה היה הדבר כאילו פסקה המלחמה הישנה שבין שני הצדדים הללו.

ובאופן כזה קשה עוד להגיד מה יהא בסופה של ועידת הרבנים, שהממשלה חושבת אותה או, ביתר דיוק, רוצה לחשוב אותה לבאת כחה של כל יהודי רוסיה. להרבנים עצמם ודאי לא תגרום ועידה זו רעה, אבל אם תגרום טובה גם להעם שבשמו מדברים הרבנים — מי יודע...

כבר הודענו בגליון הקודם ששאלת התקציב של מיניסטריון-הפנים לא עברה בדומה מבלי נגיעה גם בשאלת היהודים. חוץ מפרידמן וזרודיצ'כ מצד האופוזיציה, נגע גם מרקוב השני הידוע בשאלה זו על-פי דרכו ובתוך יתר דבריו אמר, שאע"פ שכל העמים עומדים תחת חסות החוק מותר להכות את היהודים. קבוצת דיפוטטים שמאליים הגישה מחאה להנשיא, על אשר הרשה למרקוב להשתמש במכמא אשר כזה ולא גער בו. הדיפוטט היהודי ניסילוביץ מוחה גם הוא נגד דברי מרקוב ומעשי הנשיא, ואמר:

„גלוי דעת כזה מעל במת הדומה אני שומע בפעם הראשונה. כי היו הפוגרומים מסודרים מראש על-ידי רעיו של האדון מרקוב — בזאת לא הטלתי כל ספק. אך מעולם לא שמעתי עוד הוראה פומבית כזו מעל במת הדומה שמותר להכות ביהודים, ואני חושב את ההוראה הזאת, כשהיא יוצאת מפיו של מנהל הימנים, לכרוז ע"ד הפוגרומים העתידים"!

הימנים חזרו והודיעו ע"י אחד משלהם, השחור טימושקין, כתור מענה על דברי ניסילוביץ, כי מעולם לא חשבו לערוך פוגרומים ביהודים, וכי כל ענין הפרעות אינו אלא פרובוקציה מצד היהודים.

כלומר: היהודים עורכים פוגרומים בעצמם, בכדי להפחיד את מרקוב השני ואת טימושקין...

ובישיבה זו נשמעו דברים לטובת היהודים גם מפיו של הדיפוטט האכר גולקין, שנכנס להדומה כימני קיצוני, ובראותו את המעשים המגונים של בני מפלגתו חזר בתשובה.

„רוצה הייתי לדעת — אמר גולקין — האם נמצאים בין 28,000 הגוליגאנים הפוליטים לכה"פ שבעים וששת עורכי הפוגרומים, שבשנת 1903—1905 שפכו את דמי עמי הנכר, עשו מעשי-אונס בנשים ונפצו אל הסלע את ראשי התינוקות? ביום השבת שמענו מפי מרקוב, כי מותר להכות ביהודים. האם פירושו של הדבר הוא, כי גם בעתיד אפשר להכותם?..."

נתגלה הסוד מן החדר. נגלתה סבת החלטותיהם של האכרים על-דבר גרוש היהודים מהכפרים ומכל מקומות מושבם.

הדיפוטט פרידמן קבל ממחוז בנדרי אשר בבסרביה את הטלגרמה הזאת:

„ענגים שחורים כסו את שמי היהודים בכאן. הפריסטב של המחוז האקרמני מסר, להאכרים צירקולר חשאי שבו משיאים להאכרים עצה, כי יערכו החלטות לגרש מן הכפרים ומקהלות-האכרים את היהודים, שיש להם שם זכות ישיבה. ואספות האכרים נכנעות לדרישותיה של הפוליציה ולהשפעה של בעלי הזרוע בכפרים ועורכות החלטות בדבר גרוש היהודים ונותנות להחלטותיהן טעמים שאין בהם ממש. וכך מגרשים בלי כל יסוד מהכפרים הרבה יהודים שנולדו וגדלו שם וחיו בשלום עם האכרים. האכרים עצמם מתקשים להבין את סבת הדבר. הגרוש הפתאומי הזה עלול להרוס את מצב היהודים. הבכיות והצעקות של העומדים להגרש מגיעות עד לשמים".

כמדומה, שהטלגרמה הזאת אינה זקוקה לבאורים יתרים!...

בציונות.

בשני ובשלישי באדר ב' היתה אספה לחברי הועה"פ וחברי המרכז שברוסיה. בהאספה השתתפו: א"מ אוסישקין, א. אידלסון, ה. בלקובסקי, י"ל גולדברג, ב. גולדברג, י. גרינבוים

וו. טומקין, הד"ר י. ספיר, הד"ר י. צ'לינוב, ש. רוזנבוים וי. רווזב. השתתפו גם מ. ברוק (יקטרינוסלב), ש. ויסנברג וא. ניידיץ.

האספה דנה ביחוד על מצב הדברים המיוחד בההסתדרות, שנגרם ע"י הקונגרס התשיעי, על תכנית עבודתנו ופרטי תכסיסנו בעתיד הקרוב. נקבעו הוראות להעתונות של המפלגה ולהמרכז. כיוצא בזה נקבעו הוראות בנוגע לאחדות משאלות חיי היהודים ברוסיה העומדות על הפרק. הוחלטו גם החלטות אחדות בדבר נצורם ושכלולם של מוסדים מפלגתיים שונים. ועוד הוחלט לקבוע את ימי השקל בחג הפסח.

כבר יָדוע לקוראי „העולם", שועד חו"צ באודיסה יסד קופה מיוחדה לשמו ולזכרו של ליליענבלום. פירותיה של הקופה קדושים לקביעת פרסים בעד ספרי למוד וספרי-עם עברים בידיעת הטבע ומשק הכפר ולהוצאתם לצורך בתי הספר והאכרים בארץ ישראל. עכשו מודיע לנו הועד, כי בימים הראשונים אחרי מות המנוח נתקבלו בהועד לקופה מיוחדה זו 740 ר'. כמובן, יעשה הועד את כל התלוי בו, כדי להעמיד את הקיפה על סכום הגון, שבפירותיו אפשר יהיה באמת להוציא לפעולה את המחשבה הטובה בדבר קביעת פרסים לספרים האמורים ולהדפסתם. עתה הדפיס הועד תמונה נהדרה של המנוח בפורמט גדול ובשולי התמונה נדפסו ההנחות היסודיות שבהן סיים המנוח את מחברתו הידועה „ע"ד תחית העם העברי בארץ אבותיו". מחיר התמונה הזאת רובל אחד. וההכנסה כולה קודש להפונד שעל שם המנוח.

אנו בטוחים בטחון גמור, שהציונים היודעים מה היה ליליענבלום להציונות בכלל ולהציונות המעשית בפרט ידעו לעשות את חובתם לזכר מתנו הגדול, ומצדם יעשו גם הם את כל התלוי בהם לבוא לעזרת הועד האודיסאי בדבר הגדלת הכנסותיה של הקופה המיוחדה. ביחיד ודאי יזדרזו חברינו לרכוש להם את תמונתו של המנוח. והיו עיניהם רואות לפניהם תמיד את „אחרון האבות" של חבת ציון והציונות.

— הד"ר יחיאל צ'לינוב, המנהל את כל עניני הקרן הלאומית ברוסיה, הוציא את חוזרו הראשון לשנת הקונגרס השלש עשרה. אחרי מסרו בפתח דבריו תודה בער רגשי האמון ושביעת הרצון שהובעו לו בהמבורג בעד עבודתו, מבאר הד"ר צ'לינוב בקצור את הסבה שגרמה למלחמת הדעות בין „המזרחים" ו„המערבים" בקונגרס התשיעי, והיא אומר: „ציונות בתיר תנועה רחבה לאומית ופוליטית המקיפה את השאלות התלויות בתחית העם בארץ ישראל ובהסתדרותו בגלות; יצירת מרכז ציוני, שאליו יכנסו הכחות היותר אקטיביים שבמזרח ובמערב. שיעבוד עבודה משותפת, ואחריות העבודה תהיה מוטלה על כל חבריו, — זוהי פרוגרמתה ודרישתה של מחצית הקונגרס השמאלית, זו שקוראים לה „אופוזיציה". הציונות בתיר שורה של מוסדים כספיים, לשכה מרכזית מסודרה היטב, המנהלת את עבודת קבוץ הכסף לטובת המוסדים השונים, ואיש אחד העומד בראש ושניתן לו יפוי־כח מאת הקונגרס, — זוהי דרישתה של מחצית הקונגרס הימנית".

ה„אופוזיציה". — מבאר הד"ר צ'לינוב להלן. — בטוחה בטחון גמור, שרק דרכה היא הנכונה והיא ודאי תעשה את כל התלוי בה, כדי שהשקפותיה על תוכן הציונות ואפני העבודה תנצחנה בקונגרס הבא. „אבל יחד עם זה מכירים אנחנו, שעם נעילת הקונגרס נקרא שלום לשעה, נפסקה המלחמה ושוב החלה תקופת עבודה-בשלום לטובת תנועתנו. החובה מוטלת איפוא על כולנו להשתדל בכל מאמצי כחותינו, שכל המוסדות שיצרה הסתדרותנו ושיצירתם עלתה להסתדרות בעמל רב, לא יסבלו כל נזק". וביחוד מטעים הד"ר צ'לינוב את נחיצות העבודה לטובת הקרן הלאומית.

הד"ר צ'לינוב מתאונן, שלפי מכסת הכסף שנתקבלה מרוסיה לטובת הקרן הלאומית בחדשי דצמבר ויאנואר אפשר לחשוש, שתמעטנה בשנה זו ההכנסות לעומת השנה העברה. והוא קורא לכל החברים הנאמנים להקרן הלאומית ויודעים את ערכה הגדול, כי יגדילו מעתה את עבודתם ויזדרזו ביחוד בהרקת הקופסאות וקבוץ כסף לטובת הקרן הלאומית בימי הפורים.

אין אנו מסופקים שכל הציונים ברוסיה יבינו, עד כמה צודקים הם דברי הד"ר צ'לינוב גם בנוגע לתאור סבת מלחמת הדעות בקונגרס התשיעי וגם בנוגע לחובת העבודה הציונית המוטלת על כולנו. מלחמת הדעות לחוד ועבודה מעשית לחוד.

חשבון הכספים שנכנסו לטובת קה"ק ע"י הד"ר יחיאל צ'לינוב מיום 8 עד יום 22 לחדש פברואר.

	נדבות כלליות	393,80 רו"כ.
	מס־עצמי	82,44 „
	פנקסי־שוברות	102,96 „
	קופסאות	448,— „
ספה"ז	תשלומים שלמים	302,— „
	„ לשעורין	220,26 „
	עצי-זית	354,07 „
נמכרו	תוי קה"ק בסכום	118,29 „
	גליונות תלגרמה	5,40 „
	ס"ה	2086,01 רו"כ

— בפרנקפורט שעל נהר מאין נסדרה ונפתחה הלשכה המרכזית של „מזרחי". כל מי שיש לו ענין להסתדרות „המזרחי" צריך לפנות מעתה אל הלשכה האמורה עפ"י אדריסה זו: Zionistische Föderation «Misrachi» Zentralbureau. Frankfurt a/m, Vattanstr· № 4. הלשכה המרכזית מבקשת את כל האגודות המזרחיות הקיימות כבר וגם אלה המתיסדות עכשו להודיע לה מיד את אדריסותיהן ולבוא עמה בדברים על אדות עבודתן ומעשיהן.

מפינסק מודיעים לנו כי בל"א ביאנואר ערכו שם הציונים בהקלוב היהודי נשף לספרות ומוסיקה. האולם היה מלא מפה אל פה. רושם מיוחד עשו תמונות הקסם, בעלות תוכן ציוני, שנתקבלו מאת הועד האודיסאי. מר ברגמן באר את תוכנה של כל תמונה, ועפ"י התמונות הללו עברה לפני הנאספים כל התקופה הציונית מפינסקר ועד הרצל; וכשנראתה תמונתו של הרצל עמדו כל הנאספים על רגליהם והמקהלה נגנה „על מות הרצל" ו„התקוה". נקראו שירי ביאליק ופרוג וציורי שלום עליכם. ביחוד עשו רושם גדול השירים ששרה — עברית ויהודית — המשחקת זאסלאבסקה. הצליחה גם תערוכת „בצלאל" שנערכה בנשף הזה.

ועד הציונים בסטנוב (פ' פודוליה) המציא לנו דו"ח של עבודתו. העבודה נחלקה לשתים: פיננסית וקולטורית-צבורית. העבודה הפיננסית במשך שנה: נאספו לט' הקה"ק 160 רובל; נמכרו שקלים ע"ס 50 רו'; נמכרו מניות של אה"ק ע"ס 100 רובל; נאספו לטובת הועד האודיסאי 25 רובל; לט' מוסד גורדוי—40 רובל; לצרכי תוצאותיו של הועד המקומי 25.18 רובל. ס"ה 400.18 רובל. העבודה הקולטורית והצבורית: מדי שבת בשבתו נערכו קריאות בעד חברי האגודה ע"ד הציונות, הספרות הישראלית ומצבו הכלכלי של העם העברי בארצות גלותו. על פי השתדלות הציונים נפתח בעיר סניף של החברה לספרות ולמדע שבפט"ב, והקומיסיה הקולטורית של הועד הציוני אסף מאתים רובל שנדרשו, כדי לשכור מעון מיוחד בעד סניף החברה האמורה. הפיצה הקומיסיה הקולטורית במשך השנה 1928 חוברות של „הביבליותיקה בת קופיקה", 560 חוברות יהודיות ורוסיות, 400 כרוזים של המרכז הציוני ושל מרכז הקה"ק, 800 נומרים

„ראזסוועט" 400 גומרים „העולם". במשך השנה נערכו שמונה אספות כלליות ושלשה נשפי אגיטציה: ביום מותו של הרצל, לחג יובלו של נורדוי וכתנוכה. ע"י הציונים נפתח השתא אוסם למסכר עצי הסקה לעניי העיר ולטובת המוסד הזה אספו הציונים בשלש מאות רוב. הציונים בעבודתם רכשו להם חבה גדולה בקרב כל תושבי העיר. ואין כל פלא בדבר: כך דרכה של עבודה תמה ומועילה שסופה לנצח את הלבבות.

„קבוצת הציונים הצעירים" בדוניבצו-פוד. המציאה לנו דו"ח על דבר עבודתה במשך שנת קיומה הראשונה (שבט תרס"ט — שבט תר"ע). העבודה הפונגסית: שקלים 30 רובל; לקופת-העתונות 38 רוב.; לקופה הלאומית 75 רוב.; תוים, ניר ובלנקים לטובת הקה"ק 22 רוב.; בעד מעשי „בצלאל" 40 רוב.; שתי מניות הבנק 20 רוב.; ל„יער הרצל" 39 רוב.; לקופת הועד לישא"י באודיסה 69 רובל, בס"ה 333 רובל. העבודה הקולטורית: נקראו אספות כלליות אחדות וביניהן אספה אחת ביום הזכרון למות מנהיגנו הד"ר הרצל ז"ל ושניה לה לזכר אספת-קטוביץ. כשהגיעה עונת הבחירות אל הקונגרס התשיעי באה הקבוצה בדברים עם אגודות שונות להצטרף יחד לענין בחירת צירים וגשלחו שני צירים אל הקונגרס. ע"י הקבוצה נפוצו ככל שבוע 12 אקזמפ. „העולם", 5 אקז. „ראזסוועט" 8 אקזפ. „הפועל הצעיר"; נמכרו 10 אכס' „רשפים" מכל קובץ; 10 אכזמפ' מכל קובץ „ספרות", 10 אכס' מכל ספר של הביבליותיקה „ספרות". נאספו 13 חותמים על „השלח", 2 על „על ה„מבשר" הקושטאי, וחוץ מזה נמכרו ע"י הקבוצה הרבה ספרים מהוצאות „אחיאסף" „מוריה" „תושיה" וביניהם „שירי ביאליק" מהמהדורה החדשה כארבעים אכס'; „ספר האגדה" מכל כרך כעשרים אכס'. „כל כתבי שטיינברג" לגדולים ולקטנים, שלשים אכס', „הדור" לשנת 1901—13 אכס', ועוד. אין כמעט צעיר אחד בעיר שלא זכתה אותו הקבוצה בספרים. כמובן, משפיעה עבודה זו לטובה על צעירי העיר וגם על צעירי העירות הסמוכות לדוניהצי.

מקניגסברג אשר בפרוסיה כותבים לנו:

הציונות מתפתחת בעירנו לאט לאט, ולא רק ה„רוסים", אך גם „האשכנזים" מתקרבים קימעא קימעא אל הציונות, האחד על ידי בנו, השני על ידי בתו והשלישי ע"י מכרו ואיש בריתו. ביחוד משמח הדבר, שהצעירים התחילו מתענינים בציונות במדה גדולה. מתרבה מספר הקוגים ספרים שיש להם תוכן עברי, ביחוד מהוצאת ה„יודישער פערלאג". מתרבה מספר הקוראים יהודית ומתרבה מספר הבאים לשמוע רפרט ע"ד ענין לאומי או ציוני.

שני ציונים חשובים בקרו בחרף זה את קניגסברג וידברו לפני הקהל. הראשון היה ד"ר אמיל כהן הרב מקיעל. הוא הרצה ע"א ר' יהודה הלוי בהאגודה לספרות ולדברי הימים, שרוב מנהליה כתנגדי הציונות הם, ולשמוע את הנאום באו ראשי העיר ואלופיה. הנאום היה לא רק לאומי אלא גם ציוני.

השני הוא מר נחום סוקולוב שקרא כאן שתי הרצאות, אחת (אשכנזית) ע"ד „תחית התרבות העברית", והשניה (עברית) ע"ד ריב"ל וסמולנסקי. להרצאה הראשונה באו כשלש מאות איש, ולהשניה—כמאה ועשרים איש. הרצאותיו של מר סוקולוב השאירו אחריהן רושם גדול ועדיין מתוכחים כאן על אדות ההרצאות האלה.

בחורף זה נערכה בעירנו גם תערוכה של „בצלאל". התערוכה עשתה רושם טוב. נמכרו חפצים שונים ע"ס אלף מרק וכסכום הזה נאסף לט' „בצלאל" גם מנדבות מקריות. נתוספו גם ארבעים חברים קבועים לאגודת „בצלאל".

לרגלי יובלו של הד"ר נ. בירנבוים החליט מרכז הציונים ברוסיה להוציא בתרגום עברי את מבחר מאמריו של בעל היובל הנוגעים לשאלות התחיה הלאומית והציונות. המחברת תחזיק לערך חמשה גליונות דפוס. בראשה יבואו תמונת הד"ר בירנבוים ותאור קלסתרו הרוחני וערך השפעתו על בני דורו.

באחד הגליונות הקודמים הודענו שועד הו"צ הציע לביאליק לתרגם עברית את מחברתו הידועה של הד"ר פינסקר „אויטאעמאנציפאציאן" ושביאליק הסכים לזה. עכשו מודיעים לנו, שהמנוח ליליענבלום הספיק עוד לתרגם בעצמו לעברית את מחברתו הרוסית הידועה „ע"ד תחית העם העברי" ושועד הו"צ אומר להוציא בקרוב את התרגום הזה.

אפשר רק לשמוח להתחלה הטובה הזאת—לתרגם עברית את היצירות הספרותיות הציוניות, שנכתבו בשעתן בשפות אחרות, ושיש להן ערך קים לדורות; שפתנו הלאומית היא שיכולה לשמור על היצירות הללו שתתקיימנה לעולם ושתהיה השפעתן על העם מתמדת ובלתי פוסקת.

א. ירחי.

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרַפִיּוֹת.

„פירושים וביאורים לתנ"ך — לכאורה אין לך מקצוע אחד בספרותנו, מראשיתה עד היום, כל כך עשיר, ממש מלא וגדוש, כמו מקצוע זה. אין לך דור שלא נמצאו בו אצלנו, „עם הספר", המון מפרשים ומבארים לספר הספרים, איש איש על פי דרכו ואופניו, ואם נאסוף יחד את כל הפרושים והביאורים לתנ"ך שנמצאים באוצרותינו, תראה לפנינו ספרות גדולה ורחבה מאד, שאין דוגמתה, אפילו במקצת מן המקצת, אצל כל אומה ולשון. ואף על פי כן, כל האומר: אין עניות במקום עשירות זו — אינו אלא טועה. וסימני העניות נראים וניכרים לאו דוקא כשאנו עולים לראש הפסגה ומבקשים למצוא לנו פירוש מדעי במובן הרחב של המלה, לפי המסקנות החדשות של החקירה והדרישה המדעית, אלא אפילו כשאנו עומדים על המדרגות הראשונות ורוצים בפירוש קצר ופשוט, בשביל לידע פשוטו של מקרא בלא חקירות יתרות. וביחוד היה מורגש בדבר זה הסרון גדול בספרות החנוכית שלנו, שלא נמצא בה פירוש קצר בשביל ספוק צרכי המורה והמלמד בזמננו, שאין דעתו ושעתו פנויה לשוט בעולם הספרות הפרשנית ולבדוק עד מקום שידו מגעת ולהוציא משם אותם הפרושים שראוים להתקבל על הלב, והחסרון הזה השתדלו להשלים שלשה מורים מוילנה בספרם „מקרא מפורש", שיצא לע"ע לנביאים ראשונים וישעיה[1].

„פירושנו—אומרים המחברים בהקדמתם — ערוך למורים ותלמידים להשתמש בו לצרך הלמוד, על פי דרישות הזמן הזה ועל פי דרכי ההוראה עתה. אנחנו נותנים באור קל ומתקבל על הלב לכל מאמר קשה קצת ולכל תיבה דורשת תרגום בלשון קלה ונוחה, הנשמעת לא רק למורים כ"א גם לתלמידים". ובאמת השתדלו לתת פירוש קל ונוח להסברה, ובלשון קצרה עד כמה שאפשר, בלא חקירות יתרות ובלא „לישנא אחרינא" — והדבר עלה בידם באופן טוב. בעיון רב טרחו ודרשו בספרי המבארים הקודמים לפניהם ובחרו פעם בדברי זה ופעם בדברי זה, ויש שהשכילו לבחור בסברא חדשה שמתקבלת על הלב. וכיון שמטרתם פדגוגית היא בעיקרה, בוחרים הם באותן הסברות המתאימות בעיניהם יותר לפשוטם של המקראות ע"פ המסרת. „חפצנו— אומרים המחברים בצדק — לעשות את המקרא ללמוד כללי לנערים, אך איננו רוצים כלל לעשות את כל הנערים לחוקרים אקסיגטים, בקיאים בכל חדושי התיאולוגים האשכנזים, שאינם אלא ענין לספיציאליסטים" (הקדמה לס' ישעיהו). ואעפ"כ לא נמנעו בכמה מקומות לסור מדרך המסרת, אם הפשט הפשוט דורש בכל תוקף לשנות מן הנוסח המקובל, כשם שלא נמנעו גם טובי הפשטנים הקדמונים מלפרש באופן כזה בשעת הדחק. ובמקומות אלו הם עפ"י רב נזהרים, בלשונם מלהזכיר את המלים „ט"ס" או „צ"ל", אלא מביאים בפשיטות את הפירוש הנכון בנוסח מתוקן. למשל: ו„המשנים — השמנים" (ש"א ט"ו ט); „אחד שבטי ישראל — אחד משופטי ישראל" (ש"ב ז' ז); „בשלם הבשר — בשל מהבשר (מ"א י"ט כ"א); „בסעיפיה פוריה— בסעיפי הפוריה" (ישעי' י"ז ו). „כי פי הוא צוה—כי פיהו צוה" (שם ל"ד טז), והרבה כיוצא באלו, ויש שמוסיפים, כדי לשבר

---

[1] מקרא מפורש. הוצאה חדשה של כתבי-הקדש, נועדה למורים ולתלמידים. עם באור קצר, מספיק ומדויק, מאת י"א טריווש, ד. נוטיק וג. לוין. ספר יהושע, שופטים, שמואל א' וב', מלכים א' וב', ישעיה. ווילנא תרס"ט—עת"ר.

את האוזן, את המלה הקלה „כמו" „חרב נטושה—כמו לטושה", ישעי' כ"א טו) או „הכוונה" („ואחימלך בן אביתר—הכוונה אביתר בן אחימלך", ש"ב ח' יז). ורק לפעמים רחוקות מאד הם מרשים לעצמם להשתמש במלה „מיותר" או גם (בהערה להפירוש) במבטא הקשה „על פי טעות". ויש שמראים גם על פסוק או פסוקים שלמים, שבאים שלא במקומם. אבל כל זה אינם עושים בקלות יתרה, כדי לקיים מצות בקורת המקרא לפי רוח החקירה החדשה, אלא על פי הכרח גמור, במקומות שאין הכתובים, לפי המקובל, סובלים בשום איפן פירוש פשוט ומתקבל על הלב.

כאמור. העיקר בעיני המחברים הפשט הפשוט; ואותו הם משתדלים להת כפי האפשר בפירושם הקצר והמספיק למורים ותלמידים. וכבעלי טעם בפשוטו של מקרא ידעו מה לרחק ומה לקרב מתוך המון הביאורים השונים שהיו לפניהם לצרכי מלאכתם, או גם לחדש סברא מעצמם במקום שיש צורך גמור בדבר. רק מקומות מיעטים אפשר למצוא ב„מקרא מפורש", שקשה בהם להסכים לדעת המח' בפירוש המלים או' הענינים. יש לפקפק, לדוגמא, בספרי נביאים ראשונים בבאורי המלות: „על העברות — מקום בירדן שאפשר לעבור בו ברגל" (יהוש' ב', ז); „משנה תורת משה--המקומות החשובים ביותר בתירת משה" (שם ח', לב); „ויצא הפרשדנה — אהור יצא אל החדר הסמוך" (שופ' ג', כב); „משאת העשן—עשן רב" (שם כ', לח); וישתרו -- פרחו, גדלו" (ש"א ה', ט). ובבאורי הענינים: „כי אמרו פליטי אפרים אתם -- בני אפרים היו אומרים תמיד בבוז לבני הגלעד: אתם הגלעדים הלא הפחותים והגרועים שבתוך אפרים אתם" (שופ' ג', כב); „והבטת צר מעון — אתה צר ואויב של היכל ה' תביט בקנאה בכל הטוב אשר יעשה ה' לישראל" (ש"א ב', לב); „העורים והפסחים—מיני פסילים שנמצאו על המצודה, והיבוסים בטחו בהם שהם יגנו על העיר" (ש"ב ה', ו), וכיוצא באלו, במספר יותר גדול, בספר ישעיה. יש להעיר גם על שנוי פירושו של דבור אחד במקומות שונים [2].

ובשביל, שהמטרה הפדגוגית עיקר גדול לבעלי „מקרא מפורש" הרשו לעצמם במקומות אחדים גם לנטות מפשוטו של מקרא ולהסביר פנים לדרש, לתקנת התינוקות של בית רבן, בזמן שלפי ד׳תם אין הפסוקים ראוים להתרגם לילדים כפשוטם ממש; גם מצאו לטוב לדלג על מקומות אחרים ולהניחם בלא שום פירוש, באותם הפרקים שאי אפשר למורה נבון להטפל להם.

דבר גדול עשו המחברים הנכבדים בשביל המטרה החנוכית והפדגוגית שהציבו לפניהם, בהוספות שנתנו בראש כל ספר („מבוא") ובסופו, במבואות הקצרים, הערוכים בטוב טעם ובסגנון נאה ומסביר [3]. הם משתדלים לברר בקצרה את תוכן הספר המדובר והרוח השורר בו ולהפיץ אור ע׳ אותה התקיפה שהוא כולל בקרבו, גם להעיר ע׳ל חותמו המיוחד לו ועל לשונו וסגנונו. ובסוף הספר נותנים הכניות לעבודה בכתב והרצאה על פה, גם דוגמאות לספור והרצאה של תוכן הפרק בקצרה ושאלות לתשובות; לפעמים מוסיפים גם מזמורי ספר תהלים, המתאימים למאורעות של הפרקים ואפשר לתתם לתלמידים בתור למוד, ובסוף ספרי מלכים מביאים מלואים ונוספות מספר דברי הימים לספורי המאורעות של מלכי ישראל ויהודה.

כפי שרואה הקורא השכילו מחברי „מקרא מפורש" להשלים באמת חסרון מורגש בספרותנו החנוכית. ויהי רצון שלא יעמדו בחצי הדרך ויגמרו את מלאכתם עד תום הנביאים והכתובים לתועלת המורים והתלמידים בישראל.

[2] „בראש אמיר" (ישעי' י"ז, ו) הם מפרשים: „הענף העליון בראש האילן", ובאותו פרק עצמו: „החרש והאמיר"—ראשי הרים וגבעות; „ושב לבנון לכרמל והכרמל ליער יחשב" (שם כ"ט, יז)—„הלבנון שהוא יער ארזים גדול יהפך למקום שדה תבואה וכרמים, וכן להפך", ולהלן (ל"ב, טו): והיה מדבר לכרמל והכרמל ליער יחשב"— א"י שהיתה למדבר תהפך לכרמל והכרמל ימלא עצי פרי כיער המרובה באילנות.

[3] כיוצא מן הכלל אפשר להראות על דבור משונה, שמזכיר סגנונם של „בעלי המאמרים" בעתונים, מעין: „בזמן שאיזה יפתח שפט את ישראל... ואיזה אבצן או אילון היה שופט וגו'" (מבוא לס' שופטים).

נ. ס.

תוים.

— מאי עמא דבר. משהתחילו בני אדם לסמוך על דעת הקהל אבדו דעת עצמם. פתגמי דעת הקהל הם מעין חצאי הפסוקים השגורים בפי הרגילים בסגנון המליצה. כל מלה מושכת אחריה עוד איזה מלים העומדות בשכונתה—כ„כתבי„הקדש". אנו מצחקים על „סגנון-הולעת החכל" הזה. אבל צריך שנצחק יותר על הפסוקים וחצאי הפסוקים ממין: „בין השאלות העומדות ברומו של עולם"... „הרגיש כלבו איזה... איזה". וכאלה מהפסוקים לא מכתבי הקדש, כי אם מכתבי חול. רוב בנ"א מדברים כעת בכל השפות בפסוקים כאלה. כשאדם כזה מתחיל להשמיע איזה פתגם, כמעט אך הוציא את ההבל מפיו, אתה יודע במה יגמור.

ובכל זאת הלא צריך לטייל ולשוחח עם הבריות, שאומרים עליהם, שהם בקיאים!

והולך אני אל הבריות האלה ושואל: יהודים, בני רחמנים, הטפות כאלה ע"ד הדת הנוצרית—למה? כלום אין לנו דאגות אחרות? יהודים בעלי שכל, איה שכלכם?

ומשיב לי אחד הבקיאים בנגון של אבטוריטט: ראה, בני, שאלה זו עומדת על הפרק (הרי הפסוק!) ביחוד באשכנז, וביתוד שביחוד בברלין .W והולך ומספר:

— השמד גדול מאד. כונתי לא על השמד של הקטנים. מה שהקטנים, בנ"א כן השוק, ההדיוטות מהמפלגה השפלה ממירים את דתם—לא אסון הוא. אבל בגידתם ובריחתם של המשפחות החשובות בברלין .W מן היהדות—זה הוא הפסד גדול.

והולך וממשיך את המימרא הזאת עד קצה, ומרגיש אני הרגשת כמי ששומע את האבטומט מתחיל לקרקר נגון ידוע לו. אין עצה ואין תחבולה כנגדו שישנה. אחרי שהתחיל הרי הוא מוכרח לגמור.

ומחכה אני עד הסוף, ואומר: לדידי טעות היא בידך. להיפך אותם שבברלין .W ימירו וימירו ואין בכך כלום, הואיל שהם פחותים ממשומדים. מה אכפת אם ימירו? מה יש לנו מהם כשאינם ממירים? נותנים לפעמים נדבה? יתנו אולי עוד יותר אחרי אשר ימירו. הלא יש מומרים נותנים בעין יפה.

אבל הפונוגראף כבר התחיל מנגן נגון חדש: יש הרבה מיסיונירים שמשתדלים ביחוד לפרוש רשת על אותם ה„חוגים (קרייזע).

כשהוא אומר „חוגים"—לישנא מעלותא!—כבר אני בטל ומבוטל, מפני שיודע אני, שהוא עתיד לאמר ג"כ את סופו של הפסוק: החוגים האלה הם העומדים בראש—מאססגעבענר, — ומצטרד לזה הפסוק הסמוך לו, שהכל הולך אחרי ה„מאססגעבענדע קרייזע".

ובכן—חובה לבאר להם, לאותם „מאססגעבענדע קרייזע", מה היא היהדות ומה היא הנוצריות. דבר זה יציל אותם מן תשמד.

— מרא דעלמא כוליה!—אני צועק—אותם שבאים לשמוע את ההרצאות האלה אינם כלל „מאססגעבענדע קרייזע", ואם יש ביניהם איש שגמר את דעתו להמיר את דתו, אי אפשר שההרצאות ממין זה תחזירנה אותו למוטב, להפך! הוא עתיד לצאת מבית־ההרצאות ברושם כזה: עמד שם דוקטור'ל אחד, והוכיח, שהנוצריות נולדה מהיהדות, שיש בה הרבה דברים טובים, שיש בה גם איזה טעיות, אבל סוף כוף הרי אלה עסקי משפחה. אפילו הנוצרים אינם מאמינים שלמים. ובכן רשות לו להעשות נוצרי. וגם היא יאמין באופן אחר, באופן ייתר הפשי.

ועוד: יחשוב כלבו. עדיין אין זאת המלה האחרונה. דוקטור'ל זה דורש באשכנזית כך, והרבה דוקטורים אחרים דורשים באשכנזית יפה מאד אחרת; והוא, הרינטייה, שיש לו בית בברלין W. (אם הוא, בכלל, שם בשעת הדרשה) איננו מושבע ועומד להאמין רק לדוקטור זה.

לפיכך גם אחרי אשר באר לי הבקי ע"פ „היחסים המקומיים" (פסוק!) כי בברלין צריך לדרוש בענינים הללו, הנני כל כך פרא אדם, כל כך לא מן הישוב, עד שאני אומר, ש„היחסים" המקומיים שקר וה„חוגים שדבריהם נשמעים" שקר ו„השאלה העומדת על הפרק" היא שקר, ופשוטו של דבר הוא, שהאנשים והנשים שבגרו ורשאים הם להמיר ימירו וימירו למרות כל המחאות והריצאות. לא להם אנו צריכים להרצות הרצאות כי אם לנו, בשביל עמי הארצות, להורותם מעט תורה, ללמדם אלפ"א בית"א, ולא לדרוש לפניהם עיונים ע"ד הדת הנוצרית.

בענינים הנוגעים אל השאלות החשובות, אל שאלות האומה וקיומה, אין לך „יחסים מקומיים". נקוט כלל זה בידך: לפעמים תשמע שני אנשים משתעין בהדי הדדי, וכל אחד ואחד מביא ראיה לדבריו שכל העולם נוהג כך, ואתה יודע בבאו"א מהם שמימיו לא זז מתוך ד' אמות שלו ולא פסע מחוץ לעירו אפילו פסיעה אחת, ומאין לי לדעת איך נוהג כל העולם? אלא שסבירא ליה כמאן דאמר: דיו לעולם אני ואתה.

ספר גדול הוא עולמנו ומעשי בני אדם הם שורותיו ואותיותיו. כמו בכל ספר כן גם בעולם רבו השגיאות. וכמו בכל ספר כן גם בעולם באים תקוני השגיאות לבסוף...

לאותם הפרקים המדברים בקורות ההתבוללות אחרי מנדלסון ופרידלנדר אנו עושים את לוח הטעיות בעת... אבל כותבים פרק חדש עם אותן השגיאות. הכי פרידלנדר לא הוכיח שהדת הנוצרית נולדה מהיהדות? האם לא טפל כל הדור ההוא בויכוחים דתיים ממין זה? הטפול הזה לא מנע את השמד ולא גדר בפניו, להפך, הוא סלל לו את הדרך, וסוף סוף, בשביל אותם ה„חוגים" לא נצח מנדלסון, אלא לאפאטר.

על כן רצוני לאמר: ידידי ר' דייטש אל תהא שוטה בפראזות. הנח את „החוגים" ואת ה„יחסים המקומיים" ואת ברלין W. ואם רצונך לעשות דבר מה בעד היהדות, קבע שעורים כאותם „הקורסים בשביל אנאלפאביטים" ללמד את האנשים מעט עברית, בלי המצאות יתרות, בלי עיונים אלהיים, מעט עברית!

אך מי ישמע לי?

למען השם.— הרבה בנ"א מערימים על עולמם להתנהג בו „חציו לה' וחציו לכם", והמצא על הרוב שהם מחליפים את השטה: בעניני דרך ארץ משתמשים הם ב„חציו לה'", ובעסקי שמים משתמשים ב„חציו לכ"—בין היהודים בארצות המערב אין מחלקים עוד לשני חצאים, אבל—כולו לה'.—כל מקום שאתה בא שמה, אין שאלה ואין ענין, זולתי אם להעמיד את הבימה באמצע בית הכנסת, או אצל ארון הקדש, אם להכניס את העוגב או לא, אם לאמר „יקום פורקן" פעם אחת, או שתי פעמים, וכדומה. אין להם דאגות אחרות בעולמם. רק עם הרבונו של עולם הם מטפלים, ומתפרדים לקהלות, והקהלות לכתות, והכתות לכנופיות. אפילו „כשר" זה שכבר קנה לו זכות אזרח על שלטי החנויות ובחלק המודעות בעתונים יש לו מדרגות מדרגות: כשר גמור, כשר שאינו גמור וכשר שאינו כשר כלל. עוגב, יקום פורקן וכשר—על שלשה דברים אלה העולם הישראלי עומד.

והכל עוסקים בשאלות האלה, לא רק החרדים, כי אם גם החפשים, אמנם ע"פ דרכים שונים, אבל למטרה אחת: רוצים להציל את הדת. דימוקריטוס אומר: בשעה שיצאה בת קול ואמרה שקר אין לו רגלים, באותה שעה עמדו בני אדם והתקינו להם מקלות. דומה, כי בשעה שפסקה היכולת לתקן עמדו בני אדם והתחילו לעשות תקונים. דוק ותשכח שעל הרוב כל מי שמתהדר בשם אהבת אדם, עקר כונתו שכל בנ"א יאהבו אותו. דוק ותשכח שעל הרוב — הדורשים רוח חיים, הם רועי רוח חיים. החיים באמת אינם דורשים רוח חיים כלל. בעלי הדת באמת אינם דואגים כלל על חורבנה. אלה שהאלהים בלבם אינם מחפשים אותו כלל. במקום שיש התפעלות והתלהבות לתפלה אין פנאי כלל לעיין בזה אם להטיל חובה על הכהנים לחבוש כובעות צילינדרים לראשיהם או לא. כל מקום שהיה עוד ביהמ"ד קיים, מובן שהיה פתוח. וכי אפשר לצייר אפילו בדמיון במדיר סגור? ואם אין הבריות באים להתפלל, הכי אשם בזה ה ס י ד ו ר? אולת זו היא יסוד כל הרפורמה הדתית שלנו: הסידור אשם! הלכו והוסיפו: גם ה„שטנדר" אשם: יש לו שתי רגלים, וצריך שתהינה לו ארבע. הוי, שוטים שבעולם, ואם אלף רגלים יהיו ל„שטנדר", ואם יהיה עשוי בסגנון הגוטי, או בסגנון הרינסאנס, ואיזה סידור שיהיה—עם קרבנות, בלי קרבנות, עם מעמדות, בלי מעמדות, בלה"ק או בלע"ז—אם אין אלהים בלב.

התולדה האחת מכל היגיעות האלה היא רק זאת, שהיהודים מתחלקים לקהלות ונתפרדה החבילה, ורואים בני כת זו את זולתה כנטולה מן היהודים, כבר נעשינו, כגזרת פיהם של בעלי הטמיעה, לכנסיה דתית גרידא, עכשו, הרי אנו כמה וכמה כנסיות דתיות.

לפיכך נברא אדם יחידי, לומר לך שהיה אדם בעולם בשעה שהיה יחידי, ועכשו שנתרבו אנשים בעולם אדם אין.

בתפלין דמארי עלמא כתוב, ע"פ האגדה הידועה, „ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", כל זמן שהננו גוי אחד יש לנו אלוה, והדר בחוץ לשטה זו כמי שאין לו אלוה.

הסתכל וראה שעל דברים ישרים רגילים הבריות תדיר להסתכל בעינים עקומות. יש באים לביהכ"נ להתפלל, ויש שאינם באים. אלה שאינם באים בודאי אין מרגישים צרך בזה. לא שהם מחולקים עם ר' אלעזר הקליר או עם אנשי כנה"ג, לא שאינם מסכימים לקרבנות, אלא פשוט כפשוטו— אינם באים. בתור אמתלא יוכלו לאמר לכם, שהחלונות הם גבוהים או שהמפתן הוא נמוך, או שהחזן איננו מרוצה להם. אלה הבאים להתפלל לעולם לא יעשו זאת „לשאלה קביניטית".

אדם שנכשל בשטות אחת, כל שאר השטויות נולדות ופרות ורבות ומלפפות אותו כלאאוקון זה שהנחשים חונקים אותו. כל הריפורמה המערבית עומדת כעדת רופאים ומנתחים שהתאספה מסביב לרגל אחת של אדם חולה— לרפאותה בסממנים אלה או אלה, לחבשה במיני תחבושת, להציף עליה מים חמים או קרים; להקטיר או לרכך או ליבש; שוגים הם רק שגיאה אחת, לא השגיחו, שהרגל הזאת היא רגל של עץ, קב הקטע. מה תעשו למטיל עץ? אם כה או כה תעשו — אחת היא.

ומזומים וסואנים בלי הרף ומקצרים, שונאי ישראל; את ימינו בפטפוטיהם. בעיר אחת היתה „מלחמה" בדבר ההפטורה לשבועות. המטיף בעיר ההיא איננו יכול לסבול את ההפטורה לשבועות מס' יחזקאל פרשת המרכבה. זה אלפי שנים נקרית ההפטורה ההיא, ודורות נולדו ודורות מתו, ומטיפים באו ומטיפים הלכו, והיה הדבר כשר, עכשו אי אפשר, וגם כן — בשביל הדת. אי אפשר לתרגם לאשכנזית, מפני שאין דורשין במעשי מרכבה, אי־אפשר שיבינו עברית, מפני שהם עמי הארצות, ובכן הדת מקופחת, „רבש"ע" יהיה שרוי בצער. שערי שמים יהיו נסגרים. צריך לעשות רפורמה, ורפורמה בלי פרנסים אי אפשר, וצריך להציע את הדבר לפני הפרנסים והפרנסים לא יודעים „מה דקאסרת רבנית", ושואלים את „המומחים"— ויחזקאל זכה כדין בשעה מוצלחת.

אבל שוב ביהכ"נ הוא עפ"י הובריק, ואומרים להרבות את מספר התפלות בלע"ז. ובכן יש שאלה: רשות בלע"ז, אין רשות בלע"ז, הודו קודם ברוך שאמר, ברוך שאמר קודם הודו, נוסח זה ונוסח אחר, וטרודים בזה טרדה מרובה.

כתוב אחד אומר: פגש דוב שכול באיש ואל כסיל באולתו. ורצוני להוסיף עוד כתוב אחד: פגש כסיל באולתו ואל כסיל בחכמתו. כל ענין זה של ריפורמה ושל מגפת המחלוקת התיאולוגית בשוק אינו אלא חכמת הכסיל. יש כאן ראיות לצד זה ולצד אחר, יש כל הבנין העיוני, אבל אין אף קורטוב של חכמת החיים, של פקחות רגילה ופשוטה.

מי יתן לנו מעט דברים כפשוטם, מעט הסתכלות אל החיים!
אך מי ישמע לי?

העורך־המו"ל: י. ל. גולדברג.

מחיר הנומר הזה לאחדים 15 קופ' עם המשלו'
ורק ע"פ טעות נאמר בהשער שמחירו 10 קופ'.

ההתימה על

העתון היומי
„הד הזמן"

„הביבליאותיקה"
של
"הד הזמן"

לשנת 1910 מתקבלת מר"ה
מארט

תנאי החתימה עם המשלוח:

א) על העתון „הד הזמן" בלבד (בלי ה„ביבליאותיקה של הד הזמן"):

	ברוסיה:	בחו"ל: (ג"פ בשבוע.)	בחו"ל: (במשלות יומי.)
לשנה	—.8 רובל.	—.10 רובל.	—.13 רובל.
לחצי שנה	—.4 "	5.-- "	6.50 "
לרבע שנה	—.2 "	2.50 "	3.25 "
לח' אחד	—.66 "	—.85 ק.	1.10 "

ב) על העתון „הד הזמן" ביחד עם „הביבליאותיקה של הד הזמן":

	ברוסיה:	בחו"ל: (ג"פ בשבוע.)	בחו"ל: (במשלות יומי:)
לשנה	—.10 רובל.	12.60 רובל.	15.60 רובל.
לחצי שנה	—.5 "	6.30 "	7.80 "
לרבע שנה	2.50 "	3.15 "	3.90 "
לחדש אחד	—.83 "	1.05 "	1.30 "

החתימה על העתון, או על ה„ביבליאותיקה", מתקבלת רק מראשי החדשים עפ"י הלוח הרוסי.

החתימה על ה„ביבליאותיקה" עפ"י מחיר הרנחה הנ"ל מתקבלת דוקא לאותם חדשי החתימה ומאותם החותמים, שעל העתון „הד הזמן".

מחיר הדפסת מודעות ב„הד הזמן"—בעד כל שורה פטיט או מקומה: קודם הפנים 60 קופקות; בתוך הפנים 1 ר'; אחרי הפנים 20 ק'.

מחיר חלוף האדרים—25 קופקות.

האדריסה:

Редакція „Геедъ-Газманъ", Вильно.

על ידי בית מסחר הספרים „איזראעליט" בווילנא יצא לאור

החק שני ספורי המקרא

בשם **תורה לילדים**, שמות ויקרא.

נסדר על ידי א. ראבינאוויץ.

הספר הזה, שהוא ביבליה קצרה לחדרים ולבתי כפר, נותן את האפשרות למורים ולתלמדים לגשת אל למוד התורה עם תלמידיהם הקטנים, תיכף אחרי שרכשו להם את ראשית ידיעת השפה. כל המקומות הקשים והבלתי נאותים לקטנים נשמטו או נתקנו פה באופן היותר רצוי, ובכונה תחילה להקל על הפעוטות בראשית למודם. ואולם יחד עם זה נשתמרו בספר הזה אופני מבטאו וסגנונו של המקרא, רוח התורה וסדורה בכל מלואם באופן שהספר יוכל למלא באמת את מקום ה„חומש" בחדרינו מבלי החסר אף אחת ממעלותיו הנחוצות ומבלי הוציא אף אחת מפניני תורתנו לבטלה, בספר באו סמני ההפסקה, באור המלים הקשות, תרגילים בכתב, שאלות לשנון, תכניות וקנספקטים, ועוד הרבה דברים מועילים ונחוצים למורה בשעת למודו והסברתו לתלמידיו.

בספר באו הרבה תמונות ביבליות מגדולי הצירים, המסיעות למורה בשעת הסברתו. והמפתחות את הרגש האסטתי האמנותי של הילד הצעיר. מחיר הספר 50 קאפ.

לבד ספרי הוצאותי נמצאים בבית מסחרי תמיד כל ספרי חניך ולמוד מכל התוצאות וגם מכל מיני ספרים ודברים השייכים לזה, ומכלם נוריד פראצענטים היותר גדולים.

Книж. маг. „ИЗРАЭЛИТЪ", Вильно, Рудницкая ул.

Grand Prix и золотая медаль на выставкѣ
1908 г. въ Римѣ.

די געשמאקסטען יי"ש ושפירט של פסח
אויך רעקטיפיצירט (פיינשפריט)
Лучшіе ПЕЙСАХОВЫЕ СПИРТЪ
и водка обыкн. и двойной очистки,
מיט הכשרים מהרבנים הגאונים הצדיקים
קען מאן בעשטעלען ביי
Б. ЯФФЕ, ГРОДНА.
נעמעסטע פרייזען. בעסטע בעהאנדלונג; דער יי"ש
ושפירט איז בעוואוסט מיט זיין גוטען געשמאק.
אנגענעמען ריח. מיט זיין קריסטאל געשטאלט.
דער וואוער עקז' פון יאהר 1866 תרכ"ו.

על ידי בית מסחר ספרים „איזראעליט" בווילנה

יצא לאור ונמצא למכירה **חמשה חומשי תורה**

בפורמט קטן מאד (כמו תיבת עצי גפרורים) באותיות גדולות עם חמש מגילות ותפילות לכל השנה ועם פרוש רש"י והרגום, מחירו 1 רוב' 50 קאפ' בכריכה מהודרה 1 רוב' 90 קאפ'.

Книгоизд. „**ИЗРАЭЛИТЪ**", Вильно, Рудницкая ул.

הוצאת „איזראעליט" ווילנא.

הופיע עתה בהוצאה חדשה ספר הלמוד הידוע בשם **המורה** מאת גארדאן. יורה דעת תורה להי"ק הלכה למעשה, עפ"י ספרי המדקדקים היותר מפורסמים, וכמה הוספות והערות נכבדות, ובסופו מאמר אחד בשם „מי ינוח ומי ינוע", שימת עין על שטה אחד של שלשה מדקדקים מבטלי תנועה קלה, מאת ישעיה נפתלי הערץ גארדאן, בתקונים והוספות רבות על נייר טוב.

מחירו 75 ק'. בעד מו"ס ראבאט הגון.

להשיגו על פי הכתבת:
Книгоиздательство „Израэлитъ", Вильно, Рудницкая ул.

יצא לאור זה עתה

גר מצוה

ספר הלכות למען תינוקות של בית רבן

מאת **אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ.**

חלק ראשון מצות שבין אדם למקום.

למותר הוא להרבות בשבחו של הספר אחרי ששם המחבר נקרא עליו—ואת זאת נחוץ להעיר, כי הספר הזה כלו מנוקד ונדפס בתכלית ההדור והיופי.

המחיר 30 קאפ. לבד המשלות, למו"ס ולבתי ספר הנחה. המו"ל:

Л. Эпель, Вильно.

יצא לאור ספר דרוש חדש בשם

„מרכבות עמי"

על שיר השירים מאת הרב הגאון ראש הדרשנים רבי ירמיהו פלעגסבערג האב"ד דשאקי—בעהמ"ח דברי ירמיהו נזר הנצחון ועוד. המחיר 40 קאפ. לבד המשלות.

המו"ל: **Л. ЭПЕЛЬ, Вильна**

על ידי בית מסחר הספרים „איזראעליט" בווילנה

יצאו לאור במהדורה חדשה על ניר טוב

מערכי לשון עבר

מאת יהושע שטיינברג

מחירו 80 קאפ'. הכתבת:

Магазинъ „ИЗРАЭЛИТЪ", Вильно, Рудницкая ул.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע"פ משפט-גלוי. לעם ישראל בארץ ישראל.

(באזלי: פרוגרמה)

№ 10.

התכן:

1) על המצפה.
א) לשון ולשונות.
ב) הבחירות בירושלים.
ג) מצבת קלון.

2) הגזע והכלכלה. — בר טוביה.

3) מעתונים. — א. ראָב.

4) בזוית (שיר). — יעקב כהן.

5) אסתר. (ספור לכבוד פורים). — שלום-עליכם.

6) הפילוסופיה היונית והקבלה. — ש. א. הורודצקי.

7) ע"ד ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית — הועד.

8) מכתבים מרומניה. II. — אברהם מן.

9) ברוסיה.

10) בחוץ-לארץ.

11) בציונות.

12) ידיעות ספרותיות.

13) מגלת אסתר ומגלת איכה. (פיליטון) — א. ל. לעווינסקי.

מחיר "העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 35 קופ'.

בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר, בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

להחותמים ועד אפריל בדבר חדוש החתימה.

עם הגליון № 12 שיצא בימים האחרונים לחדש זה יתם הרבע הראשון ויפסק המשלוח לכל אלה שחתמו על „העולם“ רק עד אפריל ש"ז, והללו מתבקשים שיואילו איפוא לחדש בלי איחור את החתימה, בכדי שלא יפסק להם המשלוח מן הגליון № 13.

האדמיניסטרציה.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, י״ג אדר שני, תר״ע.

ВИЛЬНА, 11-го Марта, 1910 г. № 10 WILNA, 24-ten März, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

לשון ולשונות.

„הלוך הלכו בני אותו הדור לבקש להם לשון לאומית... כמה מגוחך הוא הדבר: אין מבקשים לשון לאומית אם עדיין לא אבדה, ואם כבר אבדה — שוב אין מוצאים אותה".

אפשר שכך יסיים ההיסטוריקן שלנו העתיד לבוא את פרקו ע"ד מלחמת הלשונות השוררת בקרבנו היום. ואולם אם באמת כן יסיים את פרקו, הרי יש לנו הרשות להקדים ולהעיד עליו, שהוא ראה רק את חצוניותם של המעשים, אבל את פנימיותם לא ראה ואת מהותם לא הבין.

לא, לא מגוחך הוא הדבר, אלא מעציב ומחריד את הנפש, בקשו בני „אותו הדור" ולא ידעו מה בקשו. ולפיכך אבדו דרך ובקשו את אשר לא ימצאו לעולם, ולאשר יש להם לא שמו לב.

לא לשון לאומית חסרה לנו, אלא לשון חסרה לנו.

כשם שאין אנו יודעים, הנפש שבאדם, המפקדת על כל אבריו ועושה אותם חטיבה אחת, מהי, ולפיכך התרנו לעצמנו להשאיל שם זה להמח, משום שכל המחשבות וההרגשות ממנו הן יוצאות ואליו הן שבות, כך אין אנו יודעים, הנפש שבין אדם לאדם, המפקדת על כל הפרטים המרובים ועושה אותם כלל אחד, קבוץ מאוחד, מהי, ולפיכך התרנו לעצמנו להשאיל שם זה להלשון, משום שממנה יוצאות כל המחשבות וההרגשות, המשותפות לכלל, לקבוץ, ואליה הן שבות. וכשם שאין הנפש שבאדם — המח — מסוגלה למלא את תפקידה כראוי, אלא אם כן היא בריאה, שלמה, בלתי פגומה, כך אין הנפש שבין אדם לאדם — הלשון — מסוגלה למלא את תפקידה כראוי, אלא אם כן היא בריאה, שלמה, בלתי פגומה. נפגם המח כלו או מקצתו, נפגמה הלשון כולה או מקצתה — שוב אין האדם ואין הקבוץ שולט באבריו כראוי, ומחשבותיו והרגשותיו אינן בהירות לא לו לעצמו ולא לאחרים. יש אברים שונים, השייכים, לכאורה, לגוף אחד, אלא שאין הם נשמעים אלו לאלו, וכל אחד מהם במסלתו ילך. יש, לכאורה, מחשבות והרגשות, אלא שאי אפשר לעמוד על עומק מובנן וכונתן האמתית וכמו הלולות הן מתוכן.

וזהו המצב הנפשי הנורא שבו נמצאים אנו. בהרבה לשונות אנו משתמשים, ארץ וארץ ולשונה, אבל כל הלשונות הללו לא שלנו הן, אין בהן אפילו אחת המשותפת לכולנו, וממילא אין אנו רשאים ויכולים להשאיל אפילו לאחת מהן את השם „נפש העם". ואפילו אותן הלשונות המיוחדות לנו לבדנו (מספרן המרובה מראה עד כמה כחה של כל אחת מהן גדול וחשוב!), שבכל אחת מהן משתמש קבוץ גדול פחות או יותר גם אלו פגומות הן, חסרות דם, הולכות וגוססות, הולכות ומתות לעינינו, אם נחפוץ במיתתן או לא נחפוץ. ולשון פגומה. לשון שהולכת ונפגמת וימיה כלים, — אוי לנו אם זו תשמש „נפש" לנו: האברים המרובים שבגוף לא יהיו נשמעים אלו לאלו, ההרגשות והמחשבות שמולידה „נפש" שכזו תשארנה כהות ובלתי מובנות כראוי גם לנו וגם לאחרים, וחלולות מתוכן תהיינה ההרגשות והמחשבות הללו תמיד...

אין לשון אחת ואין נפש אחת, אשר תחיה את העם כלו. ואל נא נעצום את עינינו מראות ברע. אל נא נרמה את עצמנו: המצב לא ישתנה לטובה אלא לרעה. מספר לשונותינו ילך הלוך וגדל בגלות, וכמותם של קבוצינו, המשתמשים בלשון אחת, תלך הלוך והתמעט. לפני מאה שנה היתה גם לאחינו בגרמניה לשון המיוחדת להם, ועכשו—אינה; כשבא מכם נורדוי לדרוש בפריז דרשה ציונית, לאומית, מתעוררת בקרב שומעיו השאלה, אם ידבר צרפתית או גרמנית, אבל אין דורש יהודית; „הירוקים" הזקנים שבאמריקה, ש„אין להם עוד תקנה", קוראים יהודית, וכל העתונות היהודית האמריקאית רק מהם היא מתפרנסת. הצעירים שיש להם עוד תקוה להתאקלם בארץ מרבים לבוא לבית כנסתו של רבי סטיפן וייז, כדי—להרגיל את אזנם באנגלית צחה, ואין צורך לאמר שאלו הנולדים באמריקה נעשית האנגלית שפתם הטבעית; לא רק היהודים המתבוללים שבפולין אלא גם הלאומיים עוינים את הלשון הרוסית משום—שצרה היא להפולנית, ולא רק המתבוללים אלא גם הלאומיים שומרים על ילדיהם הקטנים שלא ידברו רוסית, כדי—שלא תתקלקל הלשון הפולנית בפיהם; בווילנא (בווילנא!) דורש הרב בבית הכנסת רוסית לא רק כדי לצאת ידי חובה בפני הרשות אלא משום שיש צורך בכך; ובחבל קובאן בוראים דוקא הציונים כתב להלשון הטטית ומדפיסים ספרים בלשון זו, משום שרוצים הם שיהיו דבריהם נשמעים לכל אחיהם, המשתמשים רק בלשון זו... גדול הצער ועמוק הכאב, אבל מה נעשה וכך הוא מצב הדברים: לשון אחת ונפש אחת לא תהיה לנו בגלות.

לשון חסרה לנו אבל לא לשון לאומית. זו יש לנו, אבל גורה על האמת, שגם זו עדיין פגומה היא ועדיין גם זו אינה ראויה להקרא אפילו בדרך ההשאלה „נפש" העם. ואולם בנוגע לזו יש לנו הרשות להדגיש ולחזור ולהדגיש את „העדיין": בגדולה ובחזוקה של הלשון העברית יכולים אנו להיות בטוחים. אחרי גלגוליה המרובים והקשים שבה למקורה, לארץ בה נולדה, ולהקרקע המסוגלה להיות שופעת לה גם עכשו כח ועלומים. אל גא נרמה את עצמנו גם הפעם. הלשון העברית לא תעשה לעולם לשונו של העם כלו: הדבר הזה לא יקום ולא יהיה אפילו בדרך נס. אבל לשוננו הלאומית היא גם היחידה בלשונותינו, שמספר יודעיה והמשתמשים בה יגדל תמיד לכה"פ בארץ ישראל; לשוננו זו היא לא רק הלאומית, אלא גם היחידה שיש לה פנה, ששם תהיה גדלה ומתפתחת ונעשית לשון ממש, לא „שריד קודש", „זכרון קדוש", „מטרוניתא קרושה", אלא לשון ממש. וכשם שעתידה ארץ ישראל בכלל להיות משפיעה על העם כלו ומקרבת אליה את כל הלבבות שבגולה, כן עתידה הלשון העברית הגדלה ומוסיפה כח בארץ ישראל להעשות קרובה יותר ויותר גם לכל הלבבות שבגולה.

הלשון העברית היא היחידה שבזכיותיה יודו בעל כרחם כל אלו הנכונים להודות בזכיותינו הלאומיות בכלל. ובשבוע האחרון ראינו ראיה מוכחת לצדקת הנחה זו. חברנו מר מ. כהן, עורך ה„אורור" בקושטא, פנה למיניסטר ההשכלה בטורקיה בשאלה משונה קצת: „אחרי שעפ"י המשטר החדש בטורקיה ינתן לכל אחד מן הלאומים השונים שבמלכות עותומניה החופש הגמור לפתח את עניניו הלאומיים ואת לשונו הלאומית, מה דעתו של המיניסטר, באיזו לשון צריכים לבחור (?) היהודים שבטורקיה?" „ועל השאלה הזאת השיב הנשאל בפשטות: „למה לא יסגלו להם היהודים בתור שפה לאומית את השפה העברית שהולכת ומתחדשת עתה"? וכששאל המיניסטר, אם יש עכשו כפרי למוד הגונים, שעל פיהם יוכלו הילדים ללמוד את השפה העברית ומר כהן השיב לו, שיש ספרים כאלה וכי בארץ ישראל הביא הלמוד של השפה העברית לידי תוצאות טובות, שוב הגיד המיניסטר בפשטות: „א"כ טוב הדבר, ומה לכם עוד?"—

אנו אומרים: כשם שישובה של ארץ ישראל ועבוד אדמתה ע"י יהודים לא יעקרו את שאלת היהודים מן העולם לגמרי, כך טפוחה וגדולה של הלשון העברית לא יעקרו את שאלת הלשונות שלנו מן העולם לגמרי. אבל אנו אומרים: כשם שישובה של ארץ ישראל ועבוד אדמתה ע"י יהודים עתידים לקרב את פתרון שאלת היהודים או להסיר ממנה, לכה"פ, את עיקר מרירותה, כך עתידים טפוחה וגדולה של הלשון העברית לקרב את פתרון שאלת הלשונות שלנו או להסיר ממנה, לכה"פ, את מרירותה.

אין אנו יודעים, אם ומתי תהיה לנו לשון אחת הראויה להקרא בדרך ההשאלה הנפש שבין אישי העם. אבל יש רק לשון אחת העלולה להיות קרובה בזמן מן הזמנים למדרגה זו יותר מכל הלשונות האחרות, שאנו משתמשים בהן היום. והלשון הזאת — היא העברית.

הבחירות בירושלים.

בירושלים נצחו היהודים בבחירות להנהלת העיר (עי' „העולם" נומר 2 ונומר 8). מחמשת החברים שנבחרו — שלשה יהודים. בנצחון זה יש מעין תנחומין על מפלת יהודי ארץ ישראל בבחירות אל הפרלמנט הטורקי. שמחים אנו שבמרכזה של ארץ ישראל ישמע גם קול הצבור העברי. רוב תושבי ירושלים יהודים הם. אבל עד עכשיו היו בטלים במעוט הבלתי־יהודי, שהטביע את חותמו על הנהלת העיר ועל כל מוסדותיה הכלליים. וזו היא הפעם הראשונה שיהודים נבחרים ל„העיריה" במספר הגון. וזהו נצחון מוסרי. שורת הדין נותנת שבעיר, שרוב יושביה יהודים, יקחו היהודים חלק גדול גם בהנהלת עניני העיר, ואת הדבר הזה דורש גם כבודנו הלאומי. והנצחון הזה שנצחו יהודי ירושלים הפעם הוא סימן של כח והשפעה.

ובכל זאת אל נא נהיה נמהרים להגזים את ערכו האמתי של הנצחון המוסרי הזה. אנו חוששים, שהנצחון הזה אין כחו גדול אלא לשעה. אנו יודעים, שעם כל גודל כמותו של הישוב העברי בירושלים, אין לו כח מדיני ואין לו כח מכריע בבחירות. מספר הבוחרים העברים קטן הוא בערך למספר הבוחרים הבלתי־יהודים, ובהכרח בטלים היהודים המרובים בתוך המעוט הבלתי־יהודי. רוב היהודים עדיין נשארו נתינים זרים גם לאחר שנקבע סדר הממשלה החדש. עדיין הם מפקפקים וחוששים לקבל עליהם נתינות אותה המדינה אשר בה מצאו מחסה ומפלט, ולכן נאלצים הם לעמוד מרחוק ולבלי להשתתף בכל אותם הענינים המדינים, שיש להם ערך וחשיבות לחיי היהודים בהוה ולעתידנו בארץ ישראל. הרוב הגדול של היהודים היה מוכרח גם עכשו להביט רק מן הצד אל מלחמת הבחירות, ואם היהודים נצחו הפעם הרי נחלו את נצחונם זה רק בעזרת הבוחרים מעמים אחרים.

ואנחנו הן כבר אנו יודעים עפ"י הנסיון, שאי אפשר לנו להשען על אחרים. כל מגמתנו היא שנוכל להשען, לכה"פ, בארץ ישראל על כחותינו אנו. והדבר הזה יקום ויהיה רק אז, אם כל אלה שכבר גמרו את חשבונותיהם עם ארצות הגלות, כל אלה היושבים בארץ ישראל זה זמן רב, נאחזו כאן ואין דעתם לחזור עוד, — שכל אלו יקבלו עליהם נתינות מלכות טורקיה. נחיצות זו יוצאת לנו מצרופם הנכון של עניני עמנו בארץ ישראל. נחיצות הדבר הזה מתגלית גם מתוך היחס של העם העותומני אלינו, שהראה לנו תמיד רגשי ידידות ואחוה.

אצבעת גליון.

מת ראש האזרחים בווינא, הד"ר קרל לואיגר, — אותו האיש שבימי נעוריו, כשהתחיל מבקש סולם לעלות בו לגדולה, נעשה תלמידו של הדמוקרט היהודי מ נ ד ל ונמנה בין לוחמי מלחמת החופש והצדק, ולאחר שנגלה לו הרז „שכל המיצר לישראל נעשה ראש" חזר ודבק בשנרר, אב הטומאה האנטישמית באוסטריה, ולבסוף נעשה הוא עצמו רבם ודברם של האנטישמים במלכות בית הבסבורג.

ואולם אין כונתנו להציב כאן מצבה לקרל לואיגר: הרבה קברים כרה בימי חייו להיהודים, הרבה מצבות הציב לעצמו ברחוב היהודים, וזכרו לא יסוף מקרב יהודי אוסטריה. מועטה באוכלסין ועניה בהשפעה היתה מפלגת הנוצרים־הסוציאלים בשעה שנלוה אליה לואיגר, והוא גידלה וטפחה ומידו באו לה הכח הרב וההשפעה העצומה, שהיא משתבחת בהם עכשו. לואיגר הוא ששתל בקרב לבותיהם של אלפים ורבבות בני אדם שנאה נצחת להיהודים והיהדות. ולא את תורת האנטישמות בלבד הרביץ לואיגר ברבים, כי איש מעשה היה כל ימיו ואנטישמיותו היתה גם היא מעשית. ולמן היום שנעשה לואיגר אב ופטרון למאות אלפי תושבי ווינא ועד היום הזה אין מועצת העיר פוסקת מלהמיט כפעם בפעם אסון וצרה על התושבים היהודים. בימי לואיגר גרשה מועצת העיר את מוריה, פקידיה ושכיריה היהודים. בימי לואיגר נתקנה „התקנה", שבכספים שהוקדשו לצורך ה־

יתומים עניים. ואפילו אם היו המקדישים יהודים, אין משתמשים אלא רק לצרכי חנוך יתומים נוצרים; בימי לואיגר נגזרה הגזרה על הרוכלים היהודים שלא יחזרו על הבתים והחצרות בסחורתם. לואיגר הוא שקבע את הפתגם הידוע „שעם היהודי אין מדברים אלא רוסית", והוא שדרש בשנת 1905 את דרשתו המפורסמת יתרה ביהודי ווינא ואוסטריה כי „יהיו נזהרים לנפשם" לבל יקרה גם להם את אשר קרה לאחיהם „במזרח"... בווינא התחיל לואיגר זורע את השנאה ליהודים ואת אלומותיו קצר בכל מלוא רוחב המדינה: מבית מועצת העיר שבווינא, אשר בו היה לואיגר השליט, יצאה הטומאה ותמלא הארץ אותה. ולא שכח לואיגר את תורתו אפילו קודם מותו ולא נפטר מן העולם בלב מנוחה עד שגילה את רצונו כי ווייסקירכנר, תלמידו וחברו בשנאה ליהודים, ימלא את מקומו...

כן, זכרו של לואיגר לא יסוף לעולם מקרב יהודי ווינא ואוסטריה: חזקה על השנאה ליהודים ויהדות שאינה כלה ושפירותיה אינם מתמעטים.

אלא למי אנו רוצים להציב כאן מצבה, מצבת קלון וחרפה?

— לשפלי הנפש, ראשי עדת ישראל בווינא, שבימי מחלת לואיגר האנגי צוו להתפלל בבתי כנסיות בשלומו, ולאחר שמת האיש הזה, שנפשו ידעה שלוה ומנוחה רק בשעה שהיה טובל בדם יהודים, שגרו אגרת תנחומין להמתאבלים עליו; לשפלי הנפש ההם מקרב „גדולי" יהודי ווינא, שביום קבורת לואיגר הניפו על ארמנותיהם דגלי אבל...

אם „בנפול אויבך אל תשמח", במות אויבך — לא כל שכן. מיתתם של לואיגרים אינה גורמת שמחה לנו: הללו נובלים והללו נוצצים ולואיגרים לא יתמו מן הארץ. ודאי אחת היא להם ליהודי ווינא, אם יהיה לואיגר השליט במועצת העיר או כי יבוא ווייסקירכנר חברו למלוך תחתיו — שניהם כאחד שונאים, אבל להתפלל בשלומם של הלואיגרים, לספר בשבחם ולהשתתף בצער אבליהם — לשפלות ועבדות נצחת כזו מסוגלים רק שפלי נפש ועבדי עולם, שכבר דעך בקרבם השביב האחרון של החרות הפנימית, שכבר אבד להם השרטוט האחרון של צלם אדם חפשי...

ולשפלי נפש ועבדי עולם אלו אנו רוצים להציב כאן מצבה, מצבת קלון וחרפה...

בקרטוביה.

הַגֶּזַע וְהַכַּלְכָּלָה.

א.

שני אנשים גדולים עמדו להם לאומות העולם מישראל במאה התשע עשרה. ומי הם? בנימין הישראלי וקרל מרכס. בנימין הישראלי אומר: אין לה להאנושיות בעולמה כלום חוץ מן הדם. „הכל הוא — לא מאומה, הדם הוא — הכל". וקרל מרכס אומר: כל מעשי האנושיות ותחבולותיה סובבים הולכים על הכלכלה. הכלכלה היא היסוד; החוקה והתורה, השירה והפילוסופיה הם — הבית והעליה שנבנו על גבי אותו היסוד; משתנה היסוד — הולכים ומשתנים גם הבית והעליה שנבנו על גביו.

והשאלה עתיקה: כיצד משתנה אותו היסוד עצמו? מאין השנוי נדחק ונכנס אל תוכו וגורר אחריו שנוי גם בבית ועליה? אומרים: כלי העבודה שבהם משתמש האדם משתנים ומביאים שנוי בכל היסוד הכלכלתי של החברה ובכל הבנין שעל גביו. אבל משום מה משתנים כלי העבודה שבהם האדם משתמש? משום מה נפסלים פתאום כלי העבודה של האבות ואיככה ימצאו אחרים תחתיהם? אם הדבר תלוי בהממציאים עצמם אז השנוי בא מן העליה, שבה יושב הממציא, ויורד אל היסוד, ונמצאה כל החברה האנושית עומדת על ראשה בניגוד לתורת הכלכלה? — על שאלה זו ישנה רק תשובה אחת: רבוי האוכלוסין מאנס את החברה להמציא כלי עבודה חדשים ולהגדיל באופן זה את פרי העבודה בכדי שיספיק למלא את רעבונם של בני החברה שנתרבו. הגורם הכלכלתי משתעבד באופן זה אל הגורם המיני: רבוי האוכלסין הוא האב המוליד את השנויים ביסודות הכלכלה. ולא זו בלבד. הגורם המיני אינו מוליד בעל כרחו אלא על תנאי. הוא אינו עלה המכרחת את העלול אלא עלה המאפשרת את העלול. ולכשתמצא לומר: אינו עלה כל עיקר אלא תנאי בלבד. כלומר: רבוי האוכלוסין אינו האב המאנס את החברה להוליד כלי עבודה חדשים, אלא מה הוא? אחד מן התנאים שהם עושים את ההמצאה של כלי עבודה חדשים אפשרית. וארץ הסינים תוכיח: רבוי האוכלוסין הביא את הארץ הזאת לידי התדלדלות והתנונות אבל לא לידי אותה ההתפתחות של כלי העבודה שאנו רואים במערבו של עולם. „העמידה של האומה הסינית היא פרי העמידה של הטכניקה שלה". כן! אבל למה זה עמדה האומה הסינית מלדת טכניקה חדשה ולא האומיות המערביות? רבוי האוכלוסין הן היה גם פה גם שם והתולדות היו שונות פה משם. נמצאנו למדים, כי רבוי האוכלוסין אינו מספיק עוד לחולל מהפכה בחיי החברה וכי אין הדבר תלוי בהכמות של החומר התברתי בלבד, אלא גם בהאיכות של החימר הזה. וככה אנו חוזרים דרך תורת הכלכלה של קרל מרכס וחבריו אל המקום אשר עמדנו עליו בראשונה — אל תורת הגזע של בנימין הישראלי וחבריו.

ב.

אבל בדרך הזאת הוליכנו קרל מרכס עצמו. בשבע דרכים ינום האדם מאמת החיים ואמת החיים רודפת אחריו. כל זמן שקרל מרכס בונה לו את שיטתו שעלתה לפניו בשכלו המפשט הוא מבליע בנעימה את השפעתן של „הסביבה החיצונית" — התנאים הטבעיים — „והסביבה הפנימית" — הגזע — על מהלך התפתחותה של החברה. אבל כמעט שהוא יורד מעולם המפשט אל עולם המעשה ורואה את החברות האנושיות הנגלות והממשיות, הוא מסיח את דעתו מן השיטה ונופל בסתירה — כלומר: בסתירה של השיטה אבל לא בסתירה של אמת החיים. על פי השיטה הכלכלתית אין האנושיות כולה אלא גוש אחד מוצק המטפס ועולה על סולם ההתפתחות הכלכלתית. ואם יש אשר יתרוצצו היסודות בקרבו אין זה כי אם ממחלקת כלכלתית של המעמדות שנפלה ביניהם. בניגוד לשיטה זו מדבר קרל מרכס בספרו על „גרמניה בשנות 1848—1850" בהבדלת האנושיות לשני גזעים שונים, שהאחד מהם על פי תכונת גזעו משוקע בעבודת האדמה והשני, גם כן על פי תכונת גזעו, מתרומם אל המסחר ותרושת־המעשה ויוצר את התרבות האנושית בכל מלוא היקפה. הגזע הראשון היא — הסלבי, והגזע השני היא הגרמני. הגזע הראשון הוא — „גזע שאינו עוסק כל עיקר אלא בעבודת־האדמה, ובחרושת־המעשה לא היה נוהג כבוד מעולם",

נצחונו של הגזע הזה באירופא הוא — „ההשתעבדות של המערב הנאור אל המזרח הברברי, ההשתעבדות של העיר אל הכפר, של המסחר, חרושת־המעשה וההשכלה אל שיטת עבודת האדמה הנושנת של המשועבדים הסלבים". אמת, זה כבר נמצאים גם במדינות הסלבים בני אדם השקועים בחרושת המעשה ובמסחר. אבל „התעשיה של הסחורות—המניפקטוריה—במדינות הסלבים עברה לידיהם של יוצאי ארץ אשכנז והחילופין של הסחורות הללו בתבואות האדמה נעשו מונופולין ליהודים". „האשכנזי הוא — האמן; הסוחר הפעוט, בעל התעשיה הפעוטה, והיהודי המדבר אשכנזית מקולקלת מאד הוא — המלוה ברבית, המוזג, הרוכל", לפיכך עברו כמה ממדינות הסלבים לידיהם של האשכנזים. „עובדא זו אינה מגלה לנו אלא את השאיפה התולדתית וביחד עם זה את הכח הגשמי והשכלי של העם הגרמני לשעבד, לבלוע ולעכל את שכניו בני המזרח הקדמון. ושאיפה זו היתה תמיד ונשארת עד עתה אחד מן האמצעים הכי כבירים להפיץ את השכלת המערב בקרב המזרח".

כותב הטורים האלה העיר זה כבר, כי המאורעות שאירעו במדינות הסלבים בחמשים השנה האחרונות אין בכחן להכזיב את אמתת המשפט הנזכר. הגזע הסלבי לא גלה עד עתה את כחו לעבור מסדר־עולם פיאודלי אל סדר־עולם חדש. מזרח אירופא שהיה מלא עוז ועצמה של ברברים קדמונים, שנצח את הטטרים ואת הצרפתים; שאחד כמה וכמה שבטים מפוזרים ומפורדים וצרפם לממלכה כבירה ואדירה; מזרח אירופא אשר משל בשוטו על המערב והיה הרוח החיה באופני הפוליטיקה האירופאית במחצית המאה שעברה — מזרח אירופא זה מוטל עתה לפנינו „כענק גדול שוכב למעצבה". מתנהלים בכבדות גם עניניו הפנימיים גם עניניו החיצוניים. אין נצחונות על שדה המלחמה ואין נצחונות על שדה הדיפלומטיה. משעה ששחרר המזרח את אכריו המשועבדים הרס את הגשר המאחד אותו עם עברו, אשר בו לבדו היה כל יכול; הנסיונות לבנות גשר חדש, אשר יאחד אותו עם המערב, הביאו אותו אל המשבר הנורא, אשר אין אדם בעולם יורע עוד אם יוכל לצאת ממנו בשלום.

ג.

מקדמות ימות עולם נתבצר מדור מיוחד לכל גזע בעולם, מדור מדור ותחומיו, אבל כחות שונים נסו כפעם בפעם לערבב את התחומין. עתים היו הכחות האלה -- כחות של חילים בעלי־אגרופין, עתים — כחות של בני תרבות גדולה מיוחדת במינה, ועתים — כחות של בעלי כספים ואנשי מסחר ותעשיה. עמים ושבטים רבים במאד מאד נכנעו מפני הכחות האלה, השחו את קומתם ועברו ובטלו. אבל פה ושם נמצאו עמים ושבטים, אשר עמדו בפרץ ועצרו את המגפה. פה ושם עמד גדול בדורו וצוח על בן הערבוביא כרב בשעתו: „אי ניהוי כיהושע בן נון --לא יהיבנא ליה ברתי".

לכאורה גדול כחם של בעלי כספים לערבב את העולם רב יתר מכל שאר הכחות יחד. מאמר מפורסם הוא, שהכסף הוא בבחינת „אינטרנציונלי" והמשק הממוני מבטל את הגבולות שבין ארץ לארץ ובין עם לעם: אפילו רבי יהושע בן לוי, איש חסיד ושומר אמונים, מודה ואומר „כסף מטהר ממזרים".

אבל באמת הדבר אין המשק הממוני נקלט בכל מקום ולא בכל מקום שהוא נקלט הוא נעשה לכח מוליד. הכסף אינו נקנה אלא בזכות אבות ובכח הגזע. הנה סנצ'ה פנצ'ה אינו יכול להגזר מתאות הממון אף על פי שהוא מאמין באלופו ומורו דון קישוט האומר ש„תאוה זו מגונה מאד לכל בעל נפש עדינה"— ובכל זאת הוא נשאר כל ימיו אכר אביון. והנה עמים גדולים משנסים את מתניהם לעבור מן המשק הטבעי אל המשק הממוני והם מחריבים אמנם אחרי עמל ויגיעה רבה את משקם הטבעי, אבל אזלת ידם לבנות על חרבותיו את המשק הממוני. ולהפך, יש עמים ושבטים אשר המשק הממוני כמו נברא בשבילם והם בשבילו.

קרל מרכס אומר: „השבט היהודי מצטיין בכשרון מסחרי מיוחד". מאין בא לו להיהודי כשרונו זה? הסגל לו היהודי את כשרונו זה במשך שנות גלותו או הכשרון הזה בא לו בירושה מאבותיו הקדמונים והוא אחד כתכונות גזעו? קרל מרכס רואה בכשרון המסחרי של היהודי כשרון גזעי ותמידי. הוא גם מרמז לנו ברמז גלוי, כי היהודי הוא חוטר מגזע בני גרמניה ויש בו מכשרונותיו של הגזע הזה: למעלה ראינו כי מדי דברו ביהודי הוא מוסיף עליו „שהוא מדבר בשפה אשכנזית" אם גם „מקולקלת מאד". אבל הוא הולך עוד הלאה ואומר: „אם אפשר בכלל ליחס את היהודים לאיזו אומה, אז אומה זו היא גרמנית ו[?] יתר מאשר היא סלבית". גם היינריך הינה מדבר על „אחות מסתורין" שבין נשמת השבט היהודי והגזע הגרמני. והוטצי[ג] בספרו על „תילדות עם ישראל" עושה עוד צעד אחד. הוא אינ[ו] מתעצל וממשיך את שלשלת היוחסין שלנו עד ה„אבות" ש[ל] הגרמנים ומיחס את אברהם אבינו לבן בניהם של „אנשי הרו[?] אשר באו באניותיהם על נהרות חדקל ופרת...

אין ספק, כי הצד הסובייקטיבי של ההשערה הנזכר[ה] גלוי ונכר למדי. מעבר מזה — חוסר גאוה לאומית והתבטלות של יהודים גרמנים כפני גאון גרמניה, ומעבר מזה— גאוה של[?] הכרה עצמית שאי אפשר לה לראות את עצמה כאלו היא נטוכה על פי מוצאה היהודי מן הגרמני. „היהודים הגרמנים", אשר חפצו לחדול מהיות יהודים ולהיות בן לילה לגרמנים ולא עלה בידם לא זה ולא זה, מצאו להם מוצא ביחסם גם את היהודים אל הגזע הגרמני...

אף על פי כן יש להם לשלשה אלה גם ראיות להשערתם. היטציג מוצא השואות —אמנם מוטלות בספק גדול — של לשונות ומנהגים, הינריך הינה רואה את האשכנזים מחמירים בצניעות ובחיי משפחה על דרך היהודים ומקבלים גם את תירת „היהודים הנוצרים". קרל מרכס רואה להפך את היהודים מקבלים את השפה דאשכנזית ומצטיינים ב„כשרונות גרמניים" במש[ק] הממוני ועל הכל בהמסחר.

ד.

לאחר זמן בקש כנראה, קרל מרכס בספרו על „הרכוש" לערות את „היסוד הכלכלתי" של כשרונות הגזע היהודי — א[?] כמו שהוא אומר „השבט היהודי" — בהמשק הממ[וני] ובהמסחר. „הרועים הנודדים — אמר — המציאו לראשונה א[ת] הצורה הממונית של החליפין", זאת אומרת: אלה השבטים שנשארו זמן מרובה רועים-נודדים אנוסים היו אונס טבעי להמציא את הממון כדי להקל מעליהם את המשא שהם מובילים תמיד ממקום למקום בימי נועם ונודם. אל השבטים האלה שייך בל[י] ספק השבט היהודי. רועים־נודדים היו אבותינו זמן גדול ו[?] טרם היו לעובדי אדמה ויחד עם זה עשו חליפין על ידי כ[סף] וזהב מיום היותם. אברהם אבינו הראשון „כבד מאד במקנ[ה] בכסף ובזהב". יש לו עבדים „מקנת כסף". מידי עפרון ד[?] הוא קונה את מערת המכפלה ב„ארבע מאות שקל כסף עו[בר] לסוחר". יעקב אבינו הוא רועה עשיר וקונה לו חלקת השדה ב„מאה קשיטה". יוסף הצדיק ישק את מצרים על פי דב[רו] הממוני. אנשי מקנה היו בני יעקב בבואם לשבת בארץ מצ[רים] ובצאת ישראל ממצרים לקחו עמהם „צאן ובקר מקנה כבד"

„כלי כסף וכלי זהב". המצרים לא אבלו ולא ישבו יחד את העברים, כי „תועבת מצרים כל רועה צאן". אבל גם ישראל סבא לא אהב את עובדי האדמה. קין הרוצח הוא עובד אדמה והבל איש נקי וצדיק רועה צאן. עשו איש שדה ויעקב איש תם יושב אוהלים. וגם בשבת ישראל על אדמתו לעבדה ולשמרה נמצא בית בישראל — בית הרכבים — אשר בית לא בנה ושדה לא זרע וכרם לא נטע.

כל תולדות ישראל משורשות בחיי הרועים. רועים היו אברהם אבינו, משה רבנו, דוד מלך ישראל. „רועה נאמן", „רעיא מהימנא" — זאת התמונה הכי נשגבה בדמיונו של ישראל. ואף מלכו של עולם „רועה" הוא — „האלהים הרועה אתי מעודי ועד היום־הזה".

וגם בדבר זה דומה היה ישראל אל הגזע ה„אינדוגרמני". גם הגזע הזה הוא גזע של רועים, אשר הכה את שרשיו עמוק עמוק בתקופת הרועים וממנה צמח, צץ ופרח ומלא פני תבל תנובה. יהרינג רואה את ההבדלה העיקרית שבין השמי ו„הארי" — כלומר „האינדוגרמני" — בזה: שהשמי יצא על במת התולדה האנושית בתור אכר ו„הארי" בתור רועה נודד. „הארי" הרועה התפרנס הרבה אלפי שנה בלי עמל ויגיעה, והשמי אנוס היה לעבוד את אדמתו בזעת אפיו. שם — חיים בלי עבודה ופה — עבודה קשה". השמי אנוס להגן על פרי עבודתו הקשה, הוא בונה ערים ובערים בתי־חומה ומסביב לערים מצודות ומבצרים, הוא מיסד מדינות. „הארי" נשאר יושב זמן רב באהלים ובבתי עץ, בדד הוא יושב וערים ומדינות לא יבנה. „הארי", הרועה התועה, הוזה וחולם חלומות בכח דמיונו החפשי. השמי, האכר העובד עבודת פרך, חושב מחשבות בשכלו הבריא. („קודם־התולדות של האינדו־אירופיאים").

אמת, ההתפתחות הטבעית של עם ישראל נפסקה על ידי ההשתעבדות אל המצרים. הרועים הנודדים החפשים היו פתאום ל„אנשים מן הישוב" שלא בטובתם. במצרים התחיל ישראל בעל כרחו עושה „עבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה קשה" ובונה „ערי מסכנות". ומה שעשה ישראל במצרים על פי גזרה חיצונית המשיך בארץ ישראל על פי גזרה פנימית, אבל כעין זה קרה גם להעמים ה„אינדו־גרמניים". גם הם עברו בהמשך הזמן אל המשק של עבודת האדמה, ובכל זאת שמרו במדה ידועה את תכונותיהם העתיקות. אף בנשמת ישראל נשמר הרועה העתיק. כפעם בפעם מתבודדת נשמה זו באהלה, מתרחקת מכל המונם של החיים בערים ובמדינות, מתיחדת היא עם קינה ומשחררת את דמיונה לחבק זרועות עולם.

(עוד יבא)

א. ראם.

בָּעִתּוֹנִים.

שבת של מי היום? — של הרבנים. העתונים שלנו וביחוד אלו המתפרנסים מן הדברים המתמיהים מופנים ברובם להרבנים, לועידתם וקומיסיתם, שומרים את צעדיהם של הרבנים וסופרים ומונים את פסיעותיהם, מוסרים בדיוק גמור בכמה התפללו שחרית ובכמה — ערבית, מודדים את חדרו הצר והפשוט של אותו גאון ואת חדריו המרווחים והמקושטים של אותו צדיק, עושים כרם בהרבנים והאדמורי"ם אינטרביואים ומוסרים מפיהם דברים שאמרו ושהיו ראויים להאמר, כותבים להם מכתבים גלויים וכורעים לפניהם ברך בתפלה ותחנונים וכו' וכו'. בקצור, הועידה והקומיסיה מוקפות רעש ומהומה, והרבנים ואלו „השוקדים על תקנתם" ודאי שמחים להרעש והמהומה: שמע מינה שהושגה המטרה העקרית — הרבנות הולכת ונעשית שולטת בדעת הקהל העברי...

רק ימים אחדים עברו משעה שהתחילו הועידה והקומיסיה בעבודה. הימים האחדים הללו עברו, כמובן, בהכנות ובשה"י פה"י הקודמים תמיד ובכל מקום לכל עבודה העתידה להיות מרובת הפנים. ולפיכך אין כל פלא שהועידה והקומיסיה, המעוררות זו בזו, לא הספיקו עדיין לעשות דבר, חוץ—משליחת טלגרמה של תודה לראש המיניסטרים...

„הד־הזמן" מתפלא על מעשה זה.

„פליבה, — קוראים אנו ב„הד־הזמן" נומר 55, — הרשה לציונים שיתאספו במינסק והאספה היתה מעין קונגרס,—והציונים לא הביעו שום תודה להמיניסטר. פליבה הרשה לעסקני ההשכלה היהודים לקרוא לאספה בפטרבורג,— ו ה מ ש כ י ל י ם לא הביעו לו תודה... עתה בא במקומו של פליבה סטוליפין, המתנהג עם היהודים באופן קשה יותר מפליבה, ובכ"ז זכה להשם „ליבראל" וגם לתודה גלויה מאת היהודים... אפשר לקנות שני עולמות בבת אחת: מצד אחד אפשר לקבל תודה מאת הסו־יוזניקים בעד העקה על הרוח הלאומי היהודי, בעד גרושים שונים והאסור ליהודים חולים וזקנים לשאוף אויר צח בנאות דשא; ומן הצד השני – תודה מאת חשובי היהודים על כי הרשה להם פעם אחת להתאסף... הכל תלוי במזל!"—

ירגע נא „הד־הזמן": אין כאן השפעת „המזל" העור. הכרח ההגיון הפקח יש כאן. אמרו עליו על פליבה, שכונתו לא היתה כלל לטובה. בימיו דומים היו היהודים כאלו מלאים הם סודות נוראים ואיומים, שנחוץ להביאם לידי גלוי אם כה או כה. „ויבוקש הדבר וימצא", שהדרך היותר נכונה לכך היא לתת להם רשות להתאסף ולדבר על הכל בהתגלות לב. בשעת העידות שהיו בימי פליבה היה מורגש, שאין כאן שום כונה לעשות טובה לא עם הנאספים עצמם ולא עם אלו, שבשמם דברו הנאספים. וא"כ תודה למה ועל מה היא באה? משא"כ עכשו. עתה יודעים כבר ש„סודותיהם" של היהודים אינם שוים פרוטה. ולשם זה, כלומר כדי לדעת מה בלבם של הרבנים, ודאי לא היו מרשים לקרוא שום ועידה בעולם. עכשו רוצים באמת „להרים את קרנם" של הרבנים, להיטיב לכה"פ עמהם ולהתקין להם מצב כזה שיהיו הם בהכרח המשפיעים על דעת הקהל העברי. ושורת הדין נותנת שחיב אדם להודות על הטובה הנעשית לו. הכל תלוי לא רק במזל, אלא גם בכונה! —

סופרו של ה„היינט" מוסר (בנומר 54) את הדברים שאמר לו מר מזא"ה ממוסקבה, כי „מאמין הוא (ההטעמה לנו די"א), שבקרב כל חברי הועידה אין אפילו אחד השונא את היהודים" (רבותא!) ומר צייטלין (ג"כ בה„היינט") מעיד שהרבנים לא רק „איבים פנימים" אינם, אלא שכולם נשמותיהם טהורות, לבותיהם לבית יהודים חמים, שכולם הם יראים וישרים וכו' וכו'. העדיית וההבטחות הללו מיותרות הן, כמובן, לגמרי. אמנם כבר יש לנו בריאות „משונות" די והותר: „גדולים" הדואגים לשלות העם וטובתו, המיסדים אגודות ומיציאים כסף לצרכי הוצאת ספרים להלהב באנטישמים, ובאותה שעה עצמה הם מנבלים ומחללים שם ישראל בפרהסיא ומגרשים מבתי חרושתיהם את פועליהם היהודים ומקונטוריהם את שכיריהם היהודים; „גדולים" הדורשים דרשות של שבח והודיה על קברם של בוגדים בעמם וחוזרים ודורשים דרשות לפני רבנים יראים וחרדים באמת ע"ד קדושת הדת וקיום היהדות. כאלה וכאלה בריאות „יפות" יש לנו כבר. אבל רב שונא ישראל, רב חרד שאינו ירא שמים, — לבריאה כזו עדיין

לא „זכינו" אפילו אנחנו. ומיותרים הם לגמרי עדיותיהם ו„שבחיהם" של מר מזא"ה ושל מר צייטלין. ודאי אוהבי ישראל הם הרבנים, ודאי יראים וחרדים הם, ולא זו בלבד אלא ודאי—גם פוליטיקונים הם.

וה„פריינד" (בנומר 54) מביא ראיה לדבר מן „החומר" שהמציאה הקנצלריה של הדפרטמנט לאמונות זרות לכל חברי הועידה. „שפיל ואזיל בר אווא ועינוהי מטייפן": את העיקר—שרק הם צריכים להיות היחידים המשפיעים על הקהל והקהלה—אין הרבנים שוכחים אפילו רגע, ויודעים הם לבחור דוקא באותם הטעמים והנימוקים, הנשמעים עכשו.

„הנה כן,—מספר ה„פריינד",—הולך ומונה הרב הפטרבורגי קצנלנבויגן, בהרצאתו שהגיש להממשלה, את מעלותיהם הפטריוטיות של הרבנים הדתיים, והוא כותב: בשעה זו, כשיש צורך מיוחד לדאוג לחנוכו המוסרי והדתי של הדור הצעיר, הרי נחוץ להרים את ערכם וחשיבותם של הרבנים, כדי שילחמו בהאפיקורסות המזיקה... ברורים עוד יותר הם דברי הרב הזלוזיאני: מסירותם של הרבנים לתממשלה, משום שקוֹנס-וואטיבים ונכנעים הם, לא היתה מוטלת בספק מעולם. ולא יפלא הדבר, שבאותם הימים כשהיתה שולטת ה"קרמולה" ונתגלו הכתות והמפלגות הרבולוציוניות, היתה הממשלה פונה תמיד אל הרבנים, כי הם ישרו מנוחה בקרב צעירי היהודים. ואם לא היה הדבר הזה עולה בידי הרבנים, הרי לא הם אשמים בזה, כי אם האדמיניסטרציה, שלא חפצה להודות בזכיותיהם של הרבנים ולא הרימה את ערכם. צריך למסור להרבנים את ה ש ל ט ו ן ב פ ו ע ל ולא רק על גבי הניר. ולפיכך נחוץ להודות בזכיותיהם ולעשותם לבאי כח הקהלות הישראליות"... הרב מליאנצקרון משיא עצה להממשלה, שתבטל את בחירות הרבנים לגמרי, אלא שתהא היא ממנה ע"פ ראות עיניה רבנים בכל עיר ועיר. להצעה זו מסכים גם הרב מהורודק (פלך פודוליה) והוא אומר: אלמלי היתה הממשלה ממנה את הרב לזמן בלתי מוגבל, כי אז היתה הרגשת ישותו אחרת לגמרי, ובעמדו בתוך אחיו היהודים היה יכול להשפיע על התכונים היהודים ולהביא עי"ז תועלת מרובה גם להממשלה הרוסית וגם להחברה היהודית"...

מובן מאליו שדברים אלו ו ה ט ע מ ה ז ו נאמרים לא מתוך יראת שמים וחרדות בלבד; יש בהם גם משהו של פוליטיקא. חיבים אנחנו רק להוסיף, שלא לגנותם של הרבנים נאמרו הדברים שפוליטיקונים הם. כך מנהגו של עולם: כהני כל הדתות פוליטיקונים הם, וגם הם יראים וחרדים הם ואוהבים את עמם. לא נאמרו הדברים, אלא שתעשה גלויה מראש הדרך, אשר בה ילכו הרבנים; כדי שתהא ידועה מראש שירתם לעתיד לבוא.

ושירתם זו ודאי לא תהיה אלא שירת ה„גאולה" והפדות מתחת „שעבורה" של האינטליגנציה העברית. אינטליגנציה זו היא שנואת נפשם של הרבנים, וכיון שרואים הם שעכשו הגיעה שעתם הם להגלות, ודאי יעשו את כל התלוי בהם, כדי להחליש את כחה והשפעתה של האינטליגנציה ולרשת את מקומה של זו.

וכבר נשמעים צלצוליה הראשונים של „שירת הגאולה". בנומרו העשירי כותב ה„איזראעליט" הפרנקפורטי (המאינצי), הסוכך בכנפיו על האורתודוכסיה העברית בכל מקום שהיא, את הדברים האלה:

„בכל מקום ברוסיה וכפולין הצליחה הרשימה של הרבנים החרדים, ובאופן כזה נכנסו לתוך הקומיסיה הגדולים שבהרבנים. ה מ ש כ י ל י ם לא פללו לדבר זה. רחוקים היו יותר מדי מהמוני העם ולא יכלו לדעת, כי נתעורר בתוך אותם ההמונים הרצון לפעולה ולעמידה ברשות עצמם... בשעת הקינפרנציה האחרונה שהיתה להם (להאינטליגנטים והמשכילים) בפטרבורג, עסקו ביחוד בעניני הקומיסיה הרבנית, והיו מתכוונים לפרוש את כנפיהם עליה. ומשום שכידוע עתידה הקומיסה להועץ גם על דבר מצב הרבנים והרבנות, מזרזים הארונים הללו להשיא לה, להקומיסיה, עצות טובות, לרמוז לה ע"ד הצורך להפריד בין הרבנות הדתית והרבנות הרשמיות וכו'. וגם את עניני הבחירות של הרבנים ושאלות משכורתם רוצים האדונים הללו לסדר ולהגיש את החלטותיהם להקומיסיה בתור יסוד להחלטותיה היא... כי כל ההשתדלויות הללו אינן באות אלא מתוך קנאה פעוטה ומתוך השאיפה לשמור על „מעמדם" הם,—דבר זה אינו צריך לראיה ועדות"...

כן, יודע הוא ה„איזראעליט" מה שבלב בני מפלגתו, יודע הוא מהיכן ובמה עתידה להתחיל שירת הנצחון של הרבנים, אלא שהם עדיין מחשים, והוא -- האש העצורה בעצמותיו היתה לאש צורבת על שפתיו...

ואולם גם הרבנים עצמם כבר עשו את הצעד הראשון: לא חללו את קדושת עצמם ולא נשבעו את שבועתם בביהכנ"ס הגדול אשר בפטרבורג. ללמדך — שפקע כח ה„שעבור" של האינטליגנציה, ומבית כנסתם של האינטליגנטים „אנו" נפרעים תחלה...

יעקב כהן.

בַּזָּוִית.

יָשֹׁב יָשְׁבוּ בְנֵי־עֲלָמִים מוֹשַׁב־רֵעִים וַיִּשְׁתָּעוּ,
בְּעַד הַחַלּוֹן הַפָּתוּחַ עֶדְנַת עֶרֶב־קַיִץ נִתְּכָה;
אֹפֶל רַךְ בַּחוּץ הִשְׂתָּרַע וּבֶחָדֶר אוֹר וּבִטְחָה,
וּבְתוֹךְ בִּטְחָה וּצְחֹק־עֶדְנָה קוֹלוֹת־הָעֲלָמִים נָעוּ.

הֵמָּה דִבְּרוּ עַל הָאַהֲבָה הַמְכַשֶּׁפֶת וּמְכַזֶּבֶת,
עַל הֲדַר הַטֶּבַע, דִּבְּרוּ, וּבְנֵי־אִישׁ יַחְסִירוּ מֶנּוּ,
עַל גְּאוֹן אִישׁ וְיִתְרוֹן־רוּחוֹ וְאֶבֶן תִּפֹּל תַּכְרִיעֶנּוּ,
עַד לְבַסּוֹף, כְּמִנְהַג־עוֹלָם, נָסַב דְּבָרָם עַל הַמָּוֶת.

דַּבֵּר דִּבְּרוּ עַל הַמָּוֶת, כִּי אֵין דִּין וּמִשְׁפָּט אִתּוֹ,
יָבֹא, יְרַצַּח מִבְּלִי־אֹמֶר וּבַמָּרָה חַרְבּוֹ טְבוּלָה,
כִּי הוּא גֵא וְיָקָר וּמְכֹעָר וּמִסְתּוֹרִין בּוֹ וּגְדוּלָה,
כִּי מַתָּנָה טוֹבָה הָיָה, אִלּוּ הָיָה בָּא בְעִתּוֹ.

מִן הַחוּץ מִשְּׁחוֹר־הַמֶּרְחָק נִצְנֵץ דְּבַר־מָה רַע וְנַעֲוֶה,
וּבַחֶדֶר שָׁרַץ פִּתְאֹם צֵל כָּל דָּבָר מִמַּחְבֹּאוֹ,
הֵמָּה דִבְּרוּ עַל הַמָּוֶת, כִּי לֹא יַאֲמִין אִישׁ בְּבֹאוֹ,
וְכַמָּה אִישׁ מֵהֶם יְחִי וְכַמָּה לִחְיוֹת עוֹד יִתְאַוֶּה.

וּבַזָּוִית עִם הַתַּנּוּר יָשַׁב צָפוּף, אָפוּף צִלָּה,
שֵׁד לֹא־שֵׁד וְקוֹף לֹא־קוֹף — יְצִיר מֵעוֹלָם אַחֵר מוּזָר,
זְנָבוֹ תַּחְתָּיו, בֹּלְטוֹת קַרְנָיו וּשְׂעַר־פָּנָיו עָב וּמְפֻזָּר,
הַבִּיט, הֶאֱזִין בִּצְחֹק אֹרֵב וּמִפִּיו לֹא מִלֵּט מִלָּה.

(תמוז, תרס"ז.)

שלום עליכם.

אֶסְתֵּר.

ספור לכבוד פורים.

לא מעשה מן החדר אני רוצה לספר לכם, לא להרבי ולא להרבנית כונתי בזה. מעשיות מעין אלו כבר שמעתם מפי כהנה וכהנה. אטול רשות לעצמי ואספר לכם הפעם, לכבוד פורים, מעשה בבת הרבי, מעשה שהיה באסתר.

א.

אם אותה אסתר המלכה שבמגילה היתה יפת־תואר וטובת־מראה וויר־איקונין שלה דומה לאסתר זו, שבה הכתוב מדבר, אין כל פלא כלל, שנשאוה חן וחסד לפני המלך אחשורוש מכל הבתולות. אסתר זו, שבה הכתיב מדבר, אף היא היתה נושאת חן בעיני כל רואיה. הכל היו אוהבים אותה. הכל — אפילו קטן שכמותי. הכל לרבות גם אחי הבכור מוטיל, אף־על־פי שזה כבר נעשה בר־מצוה והשכנים מדברים נכבדות בו, וכבר זכה לשעון עם שרשרת על חוזהו (אם לא יטעני זכרוני, גם התימת־זקן התחילה מבצבצת לו בימים ההם). על־דבר אהבה זו, שאחי הבחור מוטיל אהב את אסתר בת הרבי, שאלו את פי ואספר לכם דברים כהויתם. כסבור הוא, שתם אני ולא אדע טעמה ונימוקה של הליכה זו, שהוא הולך בכל יום שבת בצהרים אל החדר, כאילו כל עיקר כונתו אינו אלא לשמוע פרק מפרקי אבות כפי הרבי. הרבי — שינה תוטפתו באותה שעה ונחרתו בוקעת ומנסרת בחלל הבית. הרבנית מסתלקת לחוץ, יושבת על מפתן ביתה ומרבה שיחה עם הנשים. ואנו תלמידי החדר מפנים לבנו לבטלה ומשחקים במ"ם־שי"ן־ה"א. ומוטיל ואסתר — שניהם מציצים בעיניהם. הוא — עיניו מציצות עליה, והיא — עיניה מציצות עליו.

פעמים אנו משחקים כולנו במשחק „הסנורים". היודעים אתם, מה טיבו של משחק „סנורים" זה? הבה אספר לכם דברים כהויתם. נוטלים נער וקושרים לו מטפחת לעיניו. מעמידים אותו באמצע הבית והכל חוזרים אחריו, סובבים מסביב לו, כל אחד רוקד כנגדו, רוקד ואומר לו: „תפשני"!

מוטיל ואסתר אף הם מצטרפים אלינו למנין ומשחקים אתנו. משחק זה של „סנורים", אומרים הם, מצא חן בעיניהם ביותר. טעמם ונימוקם עמהם. כשהם משחקים אתנו במשחק „הסנורים", אין מלאכתם אלא ברדיפה ותפישה בלבד. הוא רודף אחריה ותופש בה, והיא רודפת אחריו ותיפשת בו.

ועוד כמה וכמה ראיות וסימנים מובהקים יש לי, וכולם אומרים: „דרשני", אלא אין דרכי בכך... פעם היה מעשה ומצאתי את שניהם, כשהם אוחזים זה בידי זו. הוא אוחז בידה, והיא אוחזת בידו. ואותו היום לא יום שבת היה יום־חול מימות־החול. שעת בין השמשות, בין מנחה למעריב. הלך לבית־המדרש ונתקל בחדר. „היכן הרבי"? „אין הרבי בביתו". עמד ותקע לה ידו. כלומר, לאסתר. ואני עומד ומביט. הויזה ידה מתוך ידו. נתן לי פרוטה, שלא אפרסם הדבר ברבים. אמרתי לו: שתים. נתן לי שתים. אמרתי לו: שלש. נתן לי שלש. וכי מה אתם סבורים? אלמלי אמרתי ארבע, מיד היה נותן לי ארבע וחמש ושש. אלא אין דרכי בכך...

ועוד פעם היה מעשה... אולם הקץ לספורי־מעשה, מוטב שנחזור לעניננו ואספר לכם דברים כהויתם, כפי שהבטחתי לכם מראש.

ב.

אָחי מוטיל, כמו שאמור לעיל, גדול הוא ממני, וכבר נתפטר מן החדר ופרק מעליו עול תורה. וגם בבית אינו רוצה לעסוק בלמודים. ולפיכך קרא אבא שמו „פרא־אדם". לא מצא אבא שם אחר נאה בשבילו, אלא „פרא־אדם". אמא מתרעמת ורוגזת תמיד: „מנין לך מדה מגונה זו, שאתה מזלזל בכבוד בחיר כמותי, שכבר נתבגר והגיעה עתו עת דודים, וקורא לו בשם המשוגה „פרא־אדם"?" ... עומר אבא כנגדה וטוען: „אבל על־כרחך פרא־אדם הוא!" — והרי שניהם מריבים ושולחים לשון זה בזו. איני יודע, האיך שאר האבות שבעולם נוהגים. אבותי, אבא ואמא שלי, אין כחם אלא בפה. כל ימיהם ריבות ומדנים. אלמלא אמרתי לספר לכם דבר בענינו, כיצד אבא ואמא שלי מריבים זה בזו, ודאי הייתי מבדח דעתכם וממלא שחוק פיכם. אלא אין דרכי בכך...

קצור הדברים, אָחי מוטיל אינו לומר עוד בחדר, ואף־על־פי־כן, כדי שלא לשנות מן המנהג, דרכו גם עכשו לשדר בכל פורים משלוח־מנות לרבו. מכל מקום הלמידו הוא. משדר הוא לו מנחתו שיר נאה ומהודר, פרי־עטו בלשון־הקודש, ומגן־דוד מצויר. ומצרף לזה מתנת־כסף, שני רובלים בשטרות המדינה. ביד מי שולחים אל הרבי משלוח־מנות זה? הכל מודים, שאין שליח טוב ממני. „טול משליח־מנות זה, אומר אלי אָחי הבכור מוטיל, ושאהו להרבי, וכשתשוב משם, תקבל מידי שכר הליכתך עשר פרוטות". אמנם, מטבע של עשר פרוטות חתיכה הראייה להתכבד היא, ואסור להרהר אחרי דבריו של אחי גדול: אלא מאי? אין הברכה מצויה בדבר הסמוי מן העין. „מתאוה אני, הריני אומר, לראות בעיני מטבע זה מיד". אָחי נוזף בי ואומר, כי נער שובב אני. „אפשר שכל דבריך אמת וצדק ונער שובב אני, אבל חשקה נפשי, אני אומר, במעות ממש, במזומנים". כסבורים אתם, מי נצח את מי?

לאחר שסלק לי עשר הפרוטות במזומנים, מוסר אחי לידי מכתב חתום, זה משלוח־מנות בשביל הרבי, וביציאתי הריהו מזדרז ותוקע לכפי עוד מכתב שני. תוקע ואומר לי בלחש: „וזה תמסור ליד אסתר"... „ליד אסתר?"... „ליד אסתר"... אלמלי היה אחר במקומי, ודאי שהיה מבקש שכרו כפלים בעד טרחה כזו, אלא אין דרכי בכך...

ג.

„רבונו של עולם! — הרי אני תוהא בדרכי, כשאני נושא משלוח־המנות בידי. — מה ראה אחי שכתב מכתב לבת רבי? הבה נחקור ונראה, מה כתוב במכתב זה? הרי אין כונתי אלא לפתוח קצת את המכתב ולעיין בו רגע, ולא אפחית הימנו כלום חלילה"... ואני פותח את המכתב, השלוח לאסתר, ומוצא בו מגילה עפה, כתיבה להפליא. ואף לשונה לשון המגילה. הטו אוזן ותשמעו. מוסר אני אותה לכם ככתבה ובלשונה, מלה־מלה ופירושה בצדה:

מִנְחָה שְׁלוּחָה מִמָּרְדְּכַי לְאֶסְתֵּר.

„איש — בר־נש. יהודי — בחור. היה — חי. בשושן הבירה — בעירני הקטנה. ושמו מרדכי ושמי נקרא מרדכי. ויהי אומן — ויאהב הבחור. את הדסה — את הבתולה. היא אסתר — ששמה אסתר. והנערה — ואותה הבתולה. יפת — יפה היתה. תואר — יפהפיה. ותיטב הנערה — הבתולה מצאה חן בעיניו. לא הגידה אסתר — אסתר לא גילתה את הסוד. כי מרדכי — לבי שמרדכי.

ציה עליה — מוטיל גזר עליה. ובכל יום ויום — בין מנחה למעריב. מרדכי מתהלך — מוטיל עובר לפני הבית. לדעת את־שלום אסתר — להסתכל בפני אסתר. ובהגיע תור אסתר—וכאשר יבוא יום אסתר, בת אביחיל — יום חתונתה. ותלקח אסתר — אז ישא את אסתר. וימליכה — ויכנס אתה. תחת ושתי — תחת החופה"...

מה תאמרו לפירוש המגילה של אחי מוטיל? אך זה מומחה לתרגם פסוק כצורתו! מתאוה הייתי מאד לשמוע, מה יאמר רבי לפירוש כעין זה. אבל כיצד יגונב דבר זה אל רבי? חכו כמעט רגע. יש עצה, כשם שאני יהודי! כלום אני צריך אלא לשנות מעט מן הסדר ולעשות חליפין: את השיר השלוח לרבי אמסור ליד אסתר, ואת מגילת אסתר — לרבי. יקרא וישישו בני־מעיו. ואם תאמר: שמא תצא, חס־ושלום, תקלה על ידי ועתיד אני ליתן את הדין? ויש לומר: מה פשעי ומה חטאתי? דרכו של כל אדם לטעות. הרי נושא־האגרות של בית־הפוסטה אף הוא פעמים אינו מוסר את המכתבים לידי בעליהם. אני חלילה לי מעשות כדבר הזה. אני — אין דרכי בכך...

ד.

— יום טוב לרבי! — אני מתפרץ ברעש ובקול רם לתוך החדר עד שאני מבהיל את הרבי ממקומו. — אחי שדר לכם משלוח־מנות ושלח לכם ברכתו, שתזכו לשנה הבאה!

כך אני אומר בנשימה אחת ומוסר לרבי את המגילה. רבי פותח את המגילה ומפרש אותה בידיו, מעיין בה עיון רב, בודקה וממששה באצבעותיו, הופך בה והופך בה. ניכר, שמחפש הוא בה עוד דבר. „חפש, חפש, רבי ומורי, — אני מהרהר בלבי, — מובטח לך, שלא תהא טרחתך טרחת־חנם"...

ורבי מרכיב על־גבי חטמו את משקפי־הכסף שלו וקורא את המגילה עד תומה. כסבורים אתם, מה עשה רבי? אף רעד לא עבר בפניו. רק אנחה חרישית הוציא מלבו. אחר־כך פנה ואמר לי: „המתן קצת ואכתוב אף אני „מלים אחדות". והוא נוטל עט ודיו בידו ויושב אל השלחן לכתוב „מלים אחדות". באותה שעה אני חוזר בבית אילך ואילך, מקבל מידי הרבנית ממתקים ומיני־תרגימא, ותוך כדי מעשה, באין־רואים, אני תוקע ליד אסתר את השיר, השלוח לרבי, ביחד עם משלוח־מנות. פני אסתר מסמיקים, והיא פורשת לקרן־זוית, פותחת שם בחשאי ובצנעה את המכתב — ומיד עיניה מתלקחות באש וחמתה בוערת בה עד להשחית. „ניכר, שמשלוח־המנות לא הפיק רצון ממנה" — מהרהר אני בלבי ונגש אל הרבי ומקבל מידו את המלים האחרות. אשר כתב.

— יום־טוב לרבי! — אני אומר בנשימה אחת ובקול רם וברעש זה, שבו נכנסתי. — ישלח לכם אלהים את הברכה ותזכו לשנה הבאה! — ואני נחפז ויוצא את הבית.

עוד אני אחורי הדלת והמזוזה והנה יד שלוחה אלי מבית רבי, יד אסתר היא. עומדת אסתר על המפתן ודמעתה על לחיה ואומרת לי בכעס:

— טול את זה ותמסור לאחיך!

בדרך־הילוכי אני פותח תחילה את מכתב רבי. רבי ואסתר — רבי קודם. במכתב כתוב לאמר:

„כבוד תלמידי היקר משכיל על דבר אמת וכו' מרדכי נ"י!

„רב תורות לך מקרב לב וכליות על הברכה השלוחה לי מעמך, משלוח־מנות לפורים. גם אשתקד קבלתי ממך משלוח־מנות, אלא משלוח־מנות ממש... בשנה זו שלחת לי פירוש חדש על מגילת אסתר. רב תודות לך מקרב לב וכליות על המגילה... אבל חובתי היא ואעשנה. חייב אני להגיד לך, מוטיל, כי הפירוש שלך לא מצא חן בעיני כלל ואתה מגלה פנים בתורה שלא כהלכה. ראשית, גלוי וידוע לכל, כי שושן „עיר־הבירה" היתה, ולא „עירנו הקטנה", כמו שאמרת בחידושי־תורה שלך. שנית, היכן מצינו, כי מרדכי בחור היה? ולמה אתה קורא לו פעם בשם מרדכי ופעם בשם מוטיל? ומנין לך זה, כי „אומן" פירושו „אוהב"? גלוי וידוע לכל, ש„אומן" פירושו „חנך", משורש „אמן פדגוג". ומה שפירשת „וימליכה תחת ושתי" — „הכניסה לחופה — השערה משונה היא ואין לה שום יסוד וטעם כלל. ראשית, כוון הכתיב לאחשורוש ולא למרדכי. ושנית, לא מצינו כלל במגילה, שאחשורוש נשא את אסתר בחופה וקידושין. וכי קלה זו בעיניך, שאתה מערבב את הכתיבים ומעקם את הפסוקים? כל פירוש צריך שיהא לו טעם. בשנה הקודמת ולפני שנתים שלחת לי משלוח־מנות אחר... בשנה זו בחרת לשלוח לרבך פירוש על המגילה, פירוש משונה, שאינו מתקבל כלל על הלב. מסתמא כך נאה וכך יאה. לכן אני מחזיר לך בזה את המגילה שלך, והאלהים ישלח לך את הברכה מעתה ועד עולם, כחפץ לב רבך הדורש בהצלחתך כל הימים"...

אכן, מנה יפה חלק לו! כך נאה לו לאחי. כסבור אני, שמכאן ולהבא לא יוסיף עוד לכתוב מגילות כעין אלו.

עכשו, כשנפטרתי ממכתבו של רבי, מן הראוי לי להעיף עין בדרך־הילוכי גם על מכתבה של אסתר בת רבי. פותח אני את מכתבה — כסבורים אתם, שלא נשרו מתוכו שני הרובלים? אם כך אתם סבורים, אינכם אלא טועים. מעיין אני במכתב זה וקוראו—רק שתי שורות בו:

„מוטיל! מודה אני לך בעד שני הרובלים. הרי הם לפניך—קבלם בחזרה. למשלוח־מנות כזה לא פללתי. מתנות מידך לא בקשתי. ובנדבה בודאי לא חפצתי"...

חא־חא! כל השומע יצחק לה. בנדבה אין היא חפצה! מעשה יפה, כשם שאני יהודי! בקצור, מה עלי לעשות עכשו? אלמלי היה אחר במקומי, ודאי שהיה דן את המכתבים הללו בקריעה ואת המעות היה שם בכליו — ואין פוצה פה ומצפצף. אלא אין דרכי בכך ... אני בחרתי לי דרך אחרת, דרך ישרה וקצרה. דטו אוזן ותשמעו. נמלכתי בעצמי ודברתי עם לבי כדברים האלה: שכר־הליכה הרי קבלתי כבר מידי אחי מוטיל—ומה לי ולו? ולפיכך נטלתי ומסרתי את שני המכתבים ליד אבא. הבה אשמע, מה יאמר אבא? מובטח לי, שאבא יבין בטיב המגילה הזאת יותר משהבין רבי, אף־על־פי שאבא אינו אלא אבא, ורבי—כבודו במקומו מונח...

ה.

כל מה שאירע בביתנו אחר־כך, אחר שקרא אבא את שני המכתבים ביחד עם המגילה ואחר שהעמיד את אחי לעמוד־הקלון וכפה עליו הר כגיגית, שיסביר לו גוף הענין וימסור לו מכל דבר שורש — לא אספר לכם, גם כי תשאלוני. אילו הייתי נוהג כמנהג אחי והולך בדרכיו, כי אז צריך הייתי לומר בניגון המגילה, מגילת אסתר האמתית:

„וְהָעִיר שׁוּשַׁן נָ־בוֹ־כָה"...

אבל הרי לא זה העיקר ולא זאת מטרתנו. מתאוים אתם לדעת, מה היה סופם של אלו, של אסתר בת רבי ואחי הבכור מוטיל? לא היה ולא כלום. אסתר נכנסה לחופה וקידושין כדת משה וישראל, אלמן נשא אותה, הוי, כמה בכתה עלובה זו ביום חתונתה וביום שמחת לבה! אני עצמי הייתי שם ובעיני ראיתי. על מה בכתה — איני יודע. ודאי לבה נבא לה מראש

שלא תאריך ימים עם בחירה זו. ואמנם כך היה. לא עברו ימים מועטים עד שיצאה נשמתה ומתה. מה גרם לה שמתה — חידה היא ותהי לחידה. איני יודע. אין איש יודע. הרבי והרבנית אף הם אינם יודעים. יש אומרים, ששתתה סם־מות ומתה. שקר בפי האומרים. שונאים בדאו את זה מלבם. כך שמעתי מפי הרבנית עצמה...

ואחי הבכור מוטיל? אָהָא! זה עוד הגדיל לעשות. אחי מוטיל נכנס לחופה עוד קודם שנתארסה אסתר ונסע לחותנו להיות סמוך על שלחנו. אולם לא ארכו הימים וחזר משם בגפו. למה חזר? רוצה הוא לגרש את אשתו. אמר לו אבא: „פרא־אדם אתה!" שמעה אמא והתרעמה. התחילו מריבים ושולחים לשון זה בזו. והיתה השמחה במעוננו! ואף־על־פי־כן כלום לא עלה בידיהם. מוטיל נתן גט־פטורין לאשתו ונשא אחרת בשעה טובה ומוצלחת. עכשו שני ילדים לו. בן ובת. שם הבן הרצל, על־שם הדוקטור הרצל. ואת שם הבת קרא אסתר. אמנם אבא עמד על דעתו בכל תוקף, שיקרא שמה בישראל גיטיל, על־שם אמו, זקנתנו גיטיל. ואמא אף היא התחננה ובקשה רחמים, שיקראו את שמה לאה'צי, על־שם אמה, זקנתנו לאה. ופרצה מחלוקת בין אבא ואמא. כל היום וכל הלילה היו מדיינים ומתנגחים זה בזו. עד שבאו לכלל החלטה, לזווג שני שמות כאחד ולקרוא לילדה בשם לאה־גיטיל, על־שם שתי האמהות. חסל סדור שמות. עמד אבא והרהר חרטה, שאינו רוצה בלאה־גיטיל. מה טעם נתן לדבר? טעמו ונימוקו עמו. „למה יגרע חלקו, שיהא שם אמה קודם לשם אמו?"... חזר אחי מוטיל מבית־המדרש והודיע, שקרא את שם בתו אסתר. אמר לו אבא: „פרא־אדם! מנין לך שם זה של אסתר?" ענה אחי ואמר: „כלום שכחת, כי ימי הפורים ממשמשים ובאים?"... הגיעו בעצמכם, מה תענו לדברים אלו? נשתתק אבא ונסתתמו טענותיו. אבא ואמא שניהם יושבים זה בקרן־זוית זו וזו בקרן־זוית זו, מביטים הבטה משונה איש בפני חברתו — והדבר אין בפיהם.

מה טיבם של הבטה זו ומה טעם לשתיקתם, שהיו שניהם שותקים — איני יודע. אפשר שסוד זה גלוי לפניכם ואתם יודעים?...

ש. א. הורודצקי.

הַפִּילוֹסוֹפְיָה הַיְוָנִית וְהַקַּבָּלָה

ביחסן אל היהדות.

הפילוסופיה והקבלה, — שתיהן נטיעים זרים הם על אדמת ישראל; שתיהן באו לנו מן החוץ, מעמים אחרים בעלי קולטורה אחרת, ושתיהן לא לשם עצמן באו לנו, כי אם לשם היהדות — להעשות עליה סתרה ולבצר את קיומה.

זה כאלפים שנה עברו מיום באו שתי אלה בנחלתנו, ומני אז נתאזרחו בקרבנו ותפסו מקום גדול בספרותנו ובחיינו.

לפנים לא שררה כמעט שום התנגדות בוניהן. רק ברבות הימים פרשה האחת מן השניה, ונעשו צרות זו לזו. כל אחת מהן יחדה לה דרך, כיצד להגן על היהדות, וכל אחת חשבה רק את עצמה טובה ומועילה להיהדות.

וכונת מאמרנו זה היא: לתת השקפה היסטורית קצרה, שמתוכה יתבאר לנו, מי משתים אלו, הקבלה או הפילוסופיה, נעשתה באמת „גיורת־צדק" ומושלת ברוח ישראל.

באלכסנדריה של מצרים, שלפני אלפים שנה היתה המרכז לפילוסופיה היונית, בעיר זו שמספר יהודיה עלה למאתים אלף איש — שתי חמישיות של כל תושבי העיר — נפגשה בראשונה התרבות העברית עם התרבות היונית. כאן היתה הפגישה הראשונה בין היונות הגאותנית ובין היהדות התמימה והענוה, פה נפגשו בראשונה המח היוני והלב היהודי.

וע"י הפגישה הזאת חדלה היהדות להיות כבושה ומכונסה רק בתוך ארצה הקטנה ועמה הקטן. היא חדלה להיות מאור לגוי אחד, אלא התחילה מאירה לעמים רבים. עקרי מוסרה התחילו להתודע גם בעולם הגדול, וגם שם התחילו להכיר מה גדול הוא הגוי הקטן הזה.

אמנם עוד קודם לזה, בראשית המאה החמישית לפני לדת הנוצרי, בתקופת גלות בבל החלה היהדות להתפשט בכל הארצות, כי מעטים היו היהודים אשר שבו מבבל לא"י, אחרי שהורשה להם הדבר, רובם נשארו בבבל ומשם נפוצו בני עמנו ויתישבו בפרס, בהודו, בערב, בסוריה, באסיה הקטנה ובארצות המערב, ולכל מקום שבאו הביאו אתם את היהדות ונלחמו נגד האלילים והאלילות. אבל ההשפעה לא היתה גדולה ביותר. ורק באלכסנדריה, ע"י העתקת התנ"ך ליונית, ע"י „החזיון המיוחד הזה שבין חזיונות הרוח של היסתורית האנושות כולה"*) וע"י ספרים במקצוע היהדות, שכתבו חכמי ישראל באלכסנדריה, עלתה בידי היהדות להחריד את האלילים ממקומם.

ואולם המשכילים היהודים ההם, אם כי הוקירו את היהדות וכבדוה מאד, לא חפצו בכל זאת לקבל אותה כמו שהיא. שקועים היו ראשם ורובם בקולטורה היונית ולפיכך הביטו אל כל דבר וענין רק מנקודת השקפתה היא, וגם על היהדות הביטו מתוך השקפת היונות. ושתים היו מטרותיהן: מצד אחד חפצו שתהיה היהדות מתאימה למדת השכלתם הם, שלא תהיינה היהדות והפילוסופיה צוררות אשה את אחותה. ומצד אחר בקשו להגדיל את חנה של היהדות בעיני העמים האחרים. הפילוסופים היהודים בימים ההם, אריסתובול ופילון, היו הראשונים שכתבו ספרים לפשר בין היהדות ובין הפילוסופיה, ועל ברכם נולדה הפילוסופיה הדתית שלנו.

הפילוסופיה לא היתה איפוא מכוונה כלפי צרכיו של רוב העם הישראלי, שחי עפ"י דרכו והאמין ביהדות כמו שהיא ולא היה צריך כלל שתסכים לה הפילוסופיה. היא באה רק לצורך יחידים, שחפצו, או שמוכרחים היו, עפ"י חנוכם, למצוא ביהדות את דעותיו של פילוסוף זה או אחר.

הפילוסופיה היונית לא באה איפוא בגבול ישראל לשם עצמה היא בתור חכמה עיונית, כי אם לשם היהדות: ליפות את היהדות, לענוד לה זר של חן.

ובה בעת ובו במקום באה גם הקבלה, שזרה היא גם היא לנו, לפרוש את כנפיה על היהדות.

גם היא, כהפילוסופיה, נתכוונה לעשות טובות עם היהדות, אבל מה רב ההבדל בינה ובין הפילוסופיה: הפילוסופיה משכה את היהדות אחריה, והקבלה נמשכה אחרי היהדות; הפילוסופיה באה למלא צרכם של אנשים יחידים ספקנים, והקבלה באה בשביל רוב העם המאמין; הפילוסופיה באה לבצר את היהדות, משום שהיתה זו בעיניה חסרת בסיס ועמוד, והקבלה באה להוסיף להיהדות עמודים על עמודיה החזקים.

אם הפילוסופיה היונית מבטלת את האיש שלא עלה במעלת

*) Boússet: Die Religion d. Judentums etc. Berlin 1908

ההשכלה והמחשבה ואין לה עסק עם ההמון, כי לא היה נחשב בעיניה למאומה — אפשר לרון אותה כשהיא לעצמה לכף זכות. אבל כשהכניסו השקפות כאלה אל תוך היהדות, שקדמה להפילוסופיה, וביחור אל תוך היהדות הנבואית, שאינה מבדילה בין אדם לאדם, שהמלומד והעם־הארץ שוים בעיניה — ניכר היה מיד כי לא זו הדרך, כי לא זאת היא היהדות העממית, שהקול הזה הוא קול היוני באהלי יעקב.

והקול הזר הזה בוקע ועולה אלינו מתוך כל הספרות הפילוסופית־הדתית שלנו: רק האיש המשתלם בלמודים הוא, ורק הוא, חוסה בצל הדת, עליו, ורק עליו, כבוד אלהים זורח.

ובאותה שעה עצמה באה לגבולנו הקבלה, — והנה גם היא לא ידעה להבדיל בין אדם לאדם: כולם נקראים בנים למקום.

הפילוסופיה מן המח מוצאה והקבלה — מן הלב; והיהדות גם היא מן הלב ולא מן המח מוצאה.

הדבר מובן איפוא מעצמו שאי אפשר היה להפילוסופיה והקבלה לחיות בשלום, ובמשך ימים רבים היתה הראשונה המנצחת והיא משלה בכיפה. אמנם פה ושם נשמע גם קולה של הקבלה, אבל קולה רפה היה ושפל מאד. אלא שבסתר עשתה הקבלה את מעשיה ותאסיף חילים, כדי לנצח את אויבתה כשתגיע שעתה לצאת למלחמה עליה.

ואם אז, בזמן האלכסנדרונים, תיכף אחרי בוא הפלוסופיה והקבלה בגבולנו, לא היתה עדיין ההתנגדות שבין שתיהן גדולה כל כך, ואפילו בספרי פילון בעצמו, אותו הפילוסוף היהודי, שהשתדל לפשר בין היהדות והפילוסופיה, אנו מוצאים עקבות הקבלה, — הנה נעשו אח"כ צוררות אשה את אחותה, ובאיבה גלויה פגשה הקבלה את הפלוסופיה לאחר זמן רב, כששוב נזדמנו לפונדק אחד: בארץ ספרד בנתה לה הפילוסופיה את היכלה ומפה שלחה את דבריה לכל ארצות הגולה, ובארץ זו עצמה קמה לה צרתה הקבלה להלחם בה, כשכלי זיינה המרובים והטובים עליה.

כמעט לפתע פתאום הופיעו בקרב יהודי ספרד מקובלים מפורסמים, כר' אברהם אבולפיא ור' משה דיליאון, ובאותה שעה נתגלה ה„זהר". כמעט לפתע פתאום כבשה הקבלה את דעת הקהל, ורבים החלו מטים אוזן לדבריה.

ואולם באמת אין קפיצות בהיסטוריה: כבר קצה נפש העם ברציונליזם היבש של המתפלספים היהודים, כבר קצה נפש העם ברעיונות הפילוסופים שמלאו את היהדות ולא חיו אותה; העם השתוקק לראות ביהרות דברים רוחניים, נאצלים, מסתורים. ואת כל אלה מצא בקבלה. במקום ששם נשמעו שירי גבירול, הלוי, אבן־עזרא ואחרים, — שירים שברובם הם מלאים רגשות דתיים והשתפכות הנפש הפיוטית, — אפשר היה לקבלה למצוא אזנים קשובות לנעימות סודותיה ולחש מסתוריה.

וכשהרגישה הקבלה בעצמה שכחה אתה, יצאה להלחם בהפילוסופיה כדי לגרשה ממחיצת הדת.

בכונה אני מותח קו תחת המלים האלה: „ממחיצת הדת". כי באמת, לא הפילוסופיה כשהיא לעצמה התנגדה הקבלה. אדרבה, היא מבטת על הפילוסופיה בעין טובה. הפילוסופים היונים, רמזה הקבלה, הם „קרבין לאירחא דמהימנותא" *). היא התנגדה רק לאלה החפצים להביא את היהדות אל תחת עולה. היא התנגדה לזוג הזה שאינו עולה יפה. היא טענה. היהדות

*) זוהר שמות רל"ז.

איננה פילוסופית, שהיהדות היא קבלית, אמונה שבלב. ובדבר התלוי באמונה, הכל שוים. כל מי שמאמין הוא בן הדת ההיא.

על עיקר הדבר הזה, שעמד עליו קנט כשיצא נגד הרציונליזם, האומר להוכיח ע"פ הוכחות השכל שיש אלהים שופטים בארץ, וטען שאין הוכחות ההגיון יכולות לחייב את מציאות האלהים, השארת הנפש וכו' ושכל הדברים הללו אינם אלא דברים התלוים בלב, באמונה, ומציאותם בלב היא עצמה דיה להוכיח את חיוב מציאותם המוחלטת, — על עקרי הרעיון הזה כבר עמד ר"י הלוי בספרו הכוזרי. הוא הרגיש בלבו הגדול אז, בתקופת העליה של הרציונליזם, מה שהורה אח"כ לקנט שכלו הגדול בתקופת ירידת הרציונליזם.

וגם הקבלה, כאמור, הרגישה בזה. ואחד מבוניה טען: אם היהדות היא פילוסופית דווקא „לא היה צריך הקב"ה להגלות על הר סיני בקולות וברקים ולתת לעמו תורה ומצוות שאין בהם יותר ממה שהשיג אריסטו בלי כל רעש ורעם גבורות" *).

כאלה וכאלה טענה הקבלה וקולה נשמע בין החיים, וזו לעומת זו עמדו הקבלה והפילוסופיה זמן רב מבלי שהוברר מי משתיהן תנצח, עד שהתגברה השאיפה להתגלמות המשיחיות והכריעה את הכף לצד הקבלה.

הרעיון המשיחי, המלוה את ישראל מיום לכתו בגולה, התפרץ פעמים רבות להתגלם ולמלאות את תפקידו, ובכל פעם היתה הקבלה על צדו ורק עמה הלך שלובי זרוע.

תולדות המשחיות־הקבלית מתחילות מן המקובל המפורסם ר' אברהם אבולפיא, שחי בספרד בתחלת האלף הששי. „תורת הסוד, אומר גרטץ, היתה מאז והלאה היסוד שעליו נשענה האמונה במשיחי השקר". הוא היה הראשון שהאמין באמת ובתמימות שהוא המשיח ושעל ידו יגאל ישראל. הוא אומר: „נגלה אלי אדון הכל וגלה לי את סודו עם קץ הגלות. וזמן התחלת הגאולה" **) ואחריו אנו רואים שורה שלמה של משיחים. כמו: נסים בן אברהם הנביא, ר' משה בוטריל, דוד הראובני, שלמה מולכו, האר"י ור"ח ויטאל, שבתי צבי, מיכאל קורדוזו, יעקב קירידו ונגו ברכיה, והמשיח האחרון ר' משה חיים לוצאטו.

כל המשיחים הללו היו מקובלים ורק ע"י הקבלה באו למה שבאו. והם מצדם, שהיו חביבים על העם אשר האמין בהם והעריצם, הגבירו את השפעת הקבלה בתפוצות הגולה כל כך, עד שאפילו אח"כ, כשהתקוות המשיחיות עלו בתהו, לא פקעה השפעת הקבלה, והעם ראה בה טל של תחיה ותקוה.

ונצחון גדול נחלה הקבלה במאה השלישית לאלף הששי אחרי גרוש ספרד. בהפילוסופיה, שאין בה מקום אלא להגיון קר, לא יכל העם למצוא תנחומין לאסונו הנורא, משא"כ הקבלה שהיא שעשעה את נפש העם בתקוות ונחמות והיא חזקה את רוחו הנדכא ותעודדהו. ביחוד ירדה מעלת הפילוסופיה כשראה העם שהרבה מן המתפלספים בגדו בעמם ונשארו בספרד. ולכל מקום שגלו גולי ספרד גלתה הקבלה עמהם, ועל ידם נתפשטה בהרבה ארצות וביחור בארצות הקדם, באיטליה ופולין.

ושוב קמה שורה שלמה של מקובלים מפורסמים: ר' משה קורדיבירו, ר' יוסף קארו, האר"י ותלמידו ר"ח ויטאל, ר' יהודה חיוט, ר' מאיר בן גבאי, ר' ישראל סרוג, ר' דוד בן זמרא, ר' אברהם הלוי, ר' משה אלשיך, ועוד ועוד.

כולם חיו כמעט בזמן אחד; המקובל נעשה אז למפי

*) ר' משה דיליאון בספרו „הנפש החכמה".

**) עיין דעת אלהים לד"ר ברנפלד ח"ב צד 336.

רוחני מיוחד, והקבלה עצמה הגיעה למדרגת היותר עליונה.

ואז נעשתה הקבלה המושלת היחידה ברוח ישראל ולא נשאר כל זכר לפילוסופיא הדתית. ואם הרמ"א, בעל ההגהות ל„שולחן ערוך". התפלסף ברוח ה„מורה נבוכים", הוכרח לאמר: „שהקבלה והפילוסופיא אחת הן אלא שבשתי לשונות הן מדברות" *) כדי לטהר ע"י דבורו זה את פילוסופיותו. וכמובן לא הניח את ידו מן הקבלה **).

ואם עד אותו הזמן האמור שלטה הקבלה רק ברוח ישראל ותהי עיונית כהפילוסופיה בשעתה, הנה האר"י ור"ח וויטאל תלמידו המשילוה גם על החלק המעשי שביהדות — על המצוות המעשיות. האר"י היה הראשון שחבר „שלחן ערוך" מיוחד ברוח הקבלה והוא היה הראשון שהורה דרך גם ל„קבלה מעשית".

תורתו של האר"י. שמרכזה היה בצפת אשר בארץ ישראל, נתפשטה תיכף בארצות רבות ותלמידיו „גורי האר"י" נסעו לארצות שונות והרביצו ברבים את תורת רבם.

ואולם לכבוש את לב העם כבוש גמור לא יכלה גם הקבלה המעשית, יען כי לא נעשתה בסיס להחיים הממשיים: העם לא יכל להסכין בצומות ובסגופים, בבכיות ובילליות התופסים מקום גדול כל כך בקבלה זו.

והנה באה תיכף אחריה החסידות שיסודתה בקבלה גם היא, והיא נעשתה באמת לתנועה עממית גדולה עד היום הזה. בה התאחדו רגש דתי חזק ו„כריתת ברית" עם החיים החילונים. היא יצאה להלחם נגד הצומות והסגופים, הדמעית והעצבות של הקבלה המעשית מעבר מזה ונגד ריבוי החוקים והגזירות של הרבנות — מעבר מזה.

וילך העם אחרי החסידות, כי מצא בה הד נשמתו ותוכן לחיי רוחו.

הנה כי כן אנו רואים שהפילוסופיה לא נקלטה בתוך היהדות קליטה גמורה, כי זרה היא ע"פ רוחה ומהותה להיהדות האמתית, להיהדות הנבואית, ואי אפשר היה לה להתפשר אתה פשרה טבעית. רק הקבלה נקלטה בתוך היהדות קליטה גמורה,— אעפ"י שגם היא מגבולות זרים באה לה,—כי על כן קרובה היא ברוחה ובמהותה להיהדות, — להיהדות האמתית, העומדת על הרגש, טהרת המוסר וטהרת המדות.

ברן.

*) תורת העולה ח"ג פ"ד.

**) עיין במאמרי „רמ"א" ב„הגרן" ח"א

ע"ד הַהִסְתַּדְּרוּת לַשָּׂפָה וְלַתַּרְבּוּת הָעִבְרִית.

הננו מפרסמים, עפ"י בקשת ועד ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית, את קצור חוזרו שהוציא בימים אלו:

הסתדרות הכחות היא אחת מתביעות העת החיה. בכל מקום שיש שאיפה אמיצה להתפתחות ולהשתלמות, אנו רואים אותה מתגשמת בעבודה מלאה זריזות לחבר את האישים היחידים ואת דיניעות הנפרדות, לצרפם ולסכמם בתור צבור אחד ומשטר אחד.

זה היה הרעיון הראשי, שעורר אותנו לאחוז בתכסיס החדש בשביל התחדשות החיים והתעוררות הפעולה במקצועות השפה והתרבות העברית. לנכח הפזור המקומי והרוחני, המחלק אותנו לניצוצות תועים, אמרנו לברוא מרכז אחד כללי אשר יחבר אותנו; והחבור הזה יתן עז וחיים לכל זעזועי הרצון והעבודה, המתרגשים למטרה זו פה ושם, אלא שחסרים הם כח איתן ומתמיד.

ושרעיוננו העיקרי מתאים באמת לצרכים מורגשים — זאת הראתה הקונפרנציה לשפה ולתרבות העברית, שנקראה על ידינו פה בברלין. לוא גם הועיל לא הועילה בתקנתה, בלתי אם לציין ולהבליט את מציאות השאיפית ואת התחלתו של הרצון הקבוצי — דיה בכדי להחשב בשביל זה בתור המועצה הצבורית הראשונה של העולם העברי ע"ד הסתדרות העברית.

אחרי הרצאות ומשא-ומתן קבלה הקונפרנציה שורה של החלטות, שאנו מביאים אותן בזה:

א) הקונפרנציה מחליטה ליסד הסתדרות לשפה ולתרבות העברית, שבנינה ופרטי צורתה תעבד הכנסיה הבאה.

ב) כל יהודי ויהודיה המכירים את השפה העברית בתור השפה הלאומית של עם ישראל, המבינים אותה ונכונים לפעל בעד תחיתה ותחית התרבות העברית—יכולים להכנס אל ההסתדרות.

ג) החברים היושבים במקום אחד מתאחדים לאגודה הבאה בקשרי-ענין עם הועד המרכזי.

ד) הקונפרנציה מחליטה לקרוא לכנסיה לשם השפה והתרבות העברית.

ה) בכנסיה משתתפים רק צירים נבחרים ע"י האגודות.

מספר החברים שיש להם רשות לשלוח ציר, ויתר פרטי הבחירות יקבעו ע"י הועד המכין.

הערה: חברי הועד המכין, גם אם לא יבחרו, משתתפים בכנסיה בזכות דעה מיעצת.

ו) המקום היותר נאות לכנסיה הוא ארץ-ישראל. אך אם מסבות שונות לא ימצא הועד לאפשר לערוך את הכנסיה בארץ-ישראל, אז עליו לערוך אותה באחת מערי גרמניה. אם בא"י—תקרא הכנסיה בסוף חדש מרחשון; ואם בחוץ לארץ—בחדש אלול תר"ע.

ז) הקונפרנציה מחליטה, כי בהכנסיה הבאה תהיה השפה העברית הרשמית (האופיציואלית), כלומר שפת הנשיאות וההרצאות.

ח) הנהלת ההסתדרות עד הכנסיה וכל עבודת ההכנות לכנסיה נמסרת לועד מכין.

ט) מרכזו של הועד המכין הוא הועד הברליני הקודם, שנתנה לו הזכות לספח אליו עוד חברים היושבים בברלין (חברי הועד הם: ד"ר מרטין בובר, הרב הדוצנט ד"ר י. באנט, ראובן בריינין, ש"י איש הורביץ, הרב ד"ר מ. נוארשויער, ד"ר ל. וולנסקי, ד"ר עמיל לוי, ד"ר היינריך לווה, ד"ר שמריהו לוין, ל. מוצקין, פרופ' ד"ר א. מיטווך, ברתולד פייכל). מלבד זה נבחרו אל הועד המכין בארצות אחרות: אחד-העם—באנגליה; נחום סוקולוב- בגרמניה; שלמה שילר—באוסטריה; ד"ר יעקב נאכט—ברומניה; אוסישקין, ד"ר יוסף קלוזנר, ניידיטש, בן-אביגדור, קפלן—ברוסיה; ד"ר מגנס באמריקה, ד"ר יעקב-זון, החכם ר' יעקב מאיר בתורקיה; אליעזר בן-יהודה, דוד ילין, מרדכי בן הלל הכהן, ד"ר יוסף לוריא, ד"ר מוסנזון, מ. שיינקין—בארץ-ישראל.

י) בשביל עבודת-ההכנה מחויב כל חבר-ההסתדרות להכניס תשלום לא פחות מרו"כ אחד ברוסיה, שני מרק בגרמניה, שלשה פרנק בארצות הרומניות וכו'.

יא) הקונפרנציה מחליטה ליסד קרן-קימת לשפה ולתרבות העברית, שתכניתה תסדר הכנסיה. אספת-הכספים מתחילת כבר עתה, וכל החברים מחויבים לעזור ולעבוד בזה לפי יכלתם.

יב) הקונפרנציה ממלאה את ידי הועד לפנות בשמה אל הקהל העברי בקול קורא ע"ד ההסתדרות והכנסיה העברית הבאה.

על יסוד ההחלטות הנ"ל ובשם הקונפרנציה לשפה ולתרבות העברית הננו פונים בזה אליכם, הברים ברעה! המרכז פונה עתה אליכם, כל הנאמנים לשפה ולתרבות העברית.

בבקשה שתיסדו אגודות, בכדי להכנס לתוך הסתדרותינו עפ״י החלטות הקונפרציה. ואל האגודות העבריות הקימות פונה מרכזנו בבקשה, להכניס את עצמן, כלומר את כל חבריהן, לתוך הסתדרותנו.

התעודה הראשית של המרכז היא להכין את הכנסיה לשם השפה והתרבות העברית, לפי החלטת הקונפרנציה. לא רק למען עשות פימבי לשפתנו ולתרבותנו נועדה הכנסיה הזאת, אעפ״י שגם דבר זה כשהוא לעצמו אין להקל בערכו.

אבל הרבה יותר מהקשוטים החצונים וצלצול השמות חשוב התכן שאנו רוצים לתת לכנסיה זו. היא צריכה להביא תמצית עבודות קבוציות, עיוניות ומעשיות; היא צריכה לסמן את קוי ההנהגה לעתיד בכל הנוגע אל שמירת השפה והתרבות העברית ושכלולן, האפנים אשר על פיהם נסול דרך להתפתחות עברית ברוח תרבות עמנו ובקשר אמיץ עם עצמותנו הרוחנית.

והרי אתם רואים, כמה נחוצה התרכזות הכחות והצטרפות כל האגודות הנמצאות והעומדות להוסד—בכנסיה הבאה.

כתבת הלשכה המרכזית של ההסתדרות היא:

Organisation für Hebräische Sprache und Kultur, Berlin, N. W., Mittelstr. 60.

כספים בעד ההסתדרות ומכתבי־אחריות נשלחים לגזבר ההסתדרות מר ש״י איש הורוויץ עפ״י הכתבת:

Herrn S. Hurwitz, Berlin W., Kurfurstendamm 51.

פקידות הקרן־הקימת נמסרה למר נייבייץ במוסקוי, וכספים בעד הקה״ק נשלחים לו עפ״י הכתבה:

Herrn Naibitsch, Moskau, Uspenski Pereulok.

בשם הקונפרנציה לשפה ולתרבות העברית

הועד.

ברלין.

מִכְתָּבִים מֵרוּמַנְיָה.

II.

במכתבי הקודם דברתי ע״א המצב המדיני והכלכלי של יהודי רומניה, ובמכתבי זה אני אומר לשרטט בקוים כוללים את מצבם הקולטורי והמוסרי.

קודם כל צריך להוכיח, כי המצב הקולטורי של יהודי רומניה תלוי בשני גורמים ראשיים: במצבה הקולטורי של המדינה בכלל, ובמצבם החברתי של היהודים בינם לבין עצמם. רומניה, בהיותה מדינה צעירה, רחוקה מן המרכזים הקולטוריים הגדולים ובלתי מפותחת בנוגע למצבה החמרי, עוד לא עלתה במדרגה גבוהה של הקולטורה, עוד לא רכשה לה במדה מספיקה את האור המדעי, והרעיונות הגדולים, פרי העת החדשה, עוד לא נתאזרחו כאן. היהודים יושבי רומניה, שבדורות הקודמים חיו בתוך העם הרומני והיו קרובים אליו מאד, הסתגלו למצבו של עם הארץ והשתוו לו בכל, עד כי נשארו להם רק מעט מן הכשרונות המיוחדים ליהודי. ואולם, לפי מהלך הדברים, צריך היה שהיהודים יתפתחו, לפחות, כהרומנים, שירכשו להם במשך הזמן את הדעת באותה מדה לכה״פ כהרומנים עצמם. ולצערנו, אנו רואים, כי היהודים נשארו עומדים למטה מן הרומנים, לפחות, במה שנוגע אל התפשטות הקולטורה בין ההמון. ובזה אשמים בעיקר המושלים והמחוקקים של הדורות האחרונים, שהדריכו את היהודים מנוחה והכבידו עליהם את העול, עד כי כמעט הצליח בידם לגרש את מרבית היהודים מעולם המחשבה.

לא פחות מזה חשוב הוא הגורם השני: המצב החברתי של היהודים. כאן עוד רואים אנו מעין גיתו של דורות הקודמים. גבירים, פרנסים, גדולים מעבר אחד, ו„עמי־הארץ", ההמון, מעבר השני. הראשונים על פי רוב עשירים ומיוחסים מדאתמול, מקפידים על כבודם, על מצבם, על „מעמדם", כמו שהיו מקפידים הכהנים של עמי הקדם על זכיותיהם הבן; כמעט תמיד הם משתמטים מעבור עם ההמון ולהדר אתו בכפיפה אחת. כל עבודתם לטובת העם היא פילנ־ טרופיה, כל מה שנעשה בחברות רשמיות הוא רק לרעת מצבו החמרי או המוסרי, נושא עליו בהכרח את חותם החסר, את אופי הנדיבות אשר תועיל רק להמר את לב המכינים בעם, לרפות את ידיהם ולהכהות את רוחם. ע״כ אין ברומניה אנשים המסורים בכל נפשם לעניני הכלל, אשר יתאמצו להרים את המצב המוסרי, אין בתוך ההמון היהודי אף זכר ללוחמים בעד איזה רעיון שיהיה, לא בין בני הדור הצעיר ולא בין בני הדור הישן.

התוצאות של המצב הזה הן רעות, רעות מאד, וכל איש המתבונן אליהן בעין פקוחה מוכרח לבוא לידי יאוש, מתוך צער. מלבד האנשים המעטים, שרידי תלמידי המשכילים הראשונים, שהנם בודדים במקומותם ואין לאל ידם לעשות מאום, אין ברומניה, ולא היתה בעשרת השנים האחרונות כל התעוררות כללית או גם פרטית, לא נוצר כל מפעל צבורי יהודי חשוב לא נולד שום רעיון גדול, לא נראתה שום עבודה כבירה. המצב הקולטורי הגרוע, שבו נמצא ההמון היהודי אשר לא ידע מה המקום והזמן דורשים ממנו, גרם שבתי־הספר העברים ריקים הם כמעט והילדים אינם נשלחים לבתה״ס, אלא הם נעזבים על פי רוב לנפשם, או נמסרים משחר טל ילדותם ללמוד איזה מלאכה, בטרם שרכשו להם אף את הידיעות היותר אלימנטריות. ביבליתיקאות ואולמי־מקרא אין ליהודים כמעט בשום עיר, ובמקום שישנם, אין העם מרבה לבוא אליהם. הספרות העברית, הספרות היהודית, כל העתונים העברים והיהודים מחוץ לארץ הם בלתי נודעים כל כך בין יהודי ארצנו, עד כי אפשר לאמר, שבנדון זה עומדים יהודי רומניה מחוץ לכל התנועה הלאומית החדשה, ואין למרביתם אף מושג כל שהוא על ארותה. ה„רחוב" היהודי, שבארצות אחרות הוא טפוס החיים העממיים, אצלנו איננו כי אם... רחוב סתם, בלי כל אות מיוחד, בלי כל אופי, בלי כל צורה. הציונות, שאומרים עליה כי היא עושה חיל ברומניה, באמת איננה תלויה גם היא אלא רק באנשים מעטים, המקריבים את כל כחם לחזוק הרעיון ולהתפשטותו, אף כי תוצאות עבודתם אינן רבות וגדולות. מלבד הרדיפה אחרי ההתבוללות היותר מהירה, אין אנו מוצאים, לא בערים ולא בעירות, שום תנועה אחרת עברית.

לכן גם העתונות המקומית היא רפויה ואין לה שום פרסום, שום ערך, מחוץ לגבולות הארץ. מלבד הירחון העברי „המקיץ", היוצא זה מקרוב ומתקיים בקושי גדול, אין לראות בארץ אף מלה נדפסה עברית אחת. העתונים הז׳רגוניים הם חסרים ערך ספרותי ואינפורמציוני, והעתונות היהודית בשפת הארץ לא תוכל גם היא להיות רבת־ערך, מפני שבעלי הכשרונות הטובים עוזבים את הבמה היהודית ונמכרים לעתונים רומנים נוצרים, גם אנטישמיים, וככה לא נשארו לעתונים שלנו בלתי אם מעט ידיעות מעולם היהדות, מעט מאמרים בענינים עברים כלליים ומקומיים, ובעיקרם הם נלחמים מלחמת תמיד בהאנטישמיים שברומניה ושבכל העולם. אפשר לומר עליהם, שבעיקרם הם עתונים לא יהודיים, אלא אנטי־אנטישמיים. מובן מאליו, כי גם השפעתם על ההמון היא קטנה מאד, והתעמולה אשר ישתדלו לעשות, כפי האפשר, למען הציונות מביאה לידי תוצאות קלות.

הרעיון הלאומי, במובן הגדול והמלא של מלה זו, אינו ניכר כלל פה ואין לו שום דורשים לא בערים הגדולות ולא בערים הקטנות. אם תקום לפעמים קצת התעוררות כדי להתחיל במפעל צבורי כל שהוא, כיון שמגיעים לידי מעשה, נעשים דברים שאין בהם ממש; ובעלי המחשבה, כשדורשים לקולטורה, אינם מכוונים אלא לקולטורה רומנית, להסתגלות אל הסביבה, להתבוללות רציונלית. רעיון עברי אין כאן, והסוציאליים והעממיים היהודים מטיפים רק לקוסמופוליטיות, לאינטרנציונליות, לתקון מצב החברה—ובו בזמן נרדפים היהודים ונרתפים מכל מקצוע של פרנסה. הסטודנטים היהודים, בחורי העם, תקותו לעתיד ונושא אידיאליו, שבכל ארץ אחרת הנם חלוצי הרעיונות הגדולים, פה הנם זרים כל כך ליהודים, עד כי אין להם מגע־ומשא כל שהוא עם כל תנועה עברית מקומית או כללית.

אלה הם הקוים הכוללים של צורת החיים הרוחניים שלנו ברומניה. את העובדות ואת המעשים אספר במכתבי הבאים.

אברהם מן.

בְּרוּסְיָה.

השבוע הראשון לועידת הרבנים לא יכול לתת לנו מושג ברור ו־ ע״א קלסתר פניה של הועידה. אך רוחה כבר הובעה בבירור ושרטוטיה הכלליים כבר הובלטו.

הועידה נפלגת לשלשה ראשים: הראש האחד, החלק היותר תקיף שהשפעתו מרובה,—הוא הרבני הרוחניי, או הקלירִיקלי. ה„רבי" הליובויצי, ר' שלום בער שניאורסון, האדם האמיץ, היותר קנאי שבין הרבנים, ועל ידו רבי חיים סולוביציק ה„רבי" של הרוחניים „המתנגדים" ובר-סמכא שלהם,—שני אלה הם עמודי-התוך של הזרם, הרוצה להסב את הגלגל אחורנית. אלה הם בלי ספק אנשים בעלי אידיאה, השואפים להחזיר את עטרת הרבנות הרוחנית ליושנה, לכבוש להם את השלטון האבוד בימי המבוכה והמהומה ולהכניע את „המינים". הכתה השניה היא הפרוגריסיבית, שבה נמצאים הרבנים הרשמיים וחלק מעסקני-הצבור של ערי-השדה. אלו, כנראה, אין כונתם אלא לשמור על הרבנים לבל ירחיקו ללכת במעשיהם ולבל ישתמשו בשעת הכושר לקצור את אשר זרעו כל חשרות הצבוריות במשך שנים רבות, ולהביא את האלומות רק אל גרנם הם. אין איש מהפרוגרסיביים הללו מצפה לתוצאות טובות מהועידה, אף-על-פי שהחששות ששלטו תחלה, שמא תגרום הועידה רעה להכלל—חלפו וכטלו. בתחלה הגיעו החששות לידי כך, עד שנמצאו מפיצי שמועות, כי הרבנים אומרים להלחם נגד הרחבת תחום המושב, אבסורד שרק תינוקות האמינו בו.

והזרם השלישי הוא הפשרני, היוצא מפטרבורג—שבראשו עומדים הברון גינצבורג וביחוד הפרקליט סליאזבירג. אדם זה לקח על עצמו, מקובנה ועד הנה, תפקיד שאין הוא ראוי אליו כלל, להיות מטיף ומוכיח ומגיד מוסר על-דבר התורה, שכבודה ירד בעיני העם. ואם עוררה דרשתו זו תמהון בקובנה—כשנשמעה בפט"ב במעמד רבנים, נושאי דגל התורה, לעורם, כי יחזיקו בכבוד התורה—על אחת כמה וכמה. אלא שמר סליאזבר רצה, כפי הנראה, להראות להרבנים, כי גם הם

הנוראה להראות להרבנים כי גם הוא החפשי בדעות יודע להוקיר מורשת אבות, ושמע מינה, ש„ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא", ועל הרבנים להתקרב אל ה„חפשים" ולעבוד אתם בצותא חדא לטובת האומה...

כחטיבה בפני עצמה עומדים הצירים הפולנים, ביחוד „הצדיקים". ראוי לעמוד על הדבר, כי גם בענינים כלליים, הנוגעים לכל האומה, מצאו להם ה„פולנים" לנחוץ להבדל לפרקציה מיוחדת, המגינה על עניניה המקומיים.

כדי שהשאלות היותר מסובכות, העתידות לעורר פרוד-דעות בין החברים, תתבררנה רק לאחר שהחברים האלה יכירו וידעו איש את רעהו, בחרו לעת עתה בשאלה „נייטרלית" והעמידוה ראשונה על הפרק: זו היא שאלת אישורם של הרבנים הרוחניים. וכאן נתגלה פרט אחד, שעשה רושם לא נעים על הצבור: הרבנים לא ירדו לעומקה של שאלת הרבנות הכפולה, לא בררו את מהותה הפנימית של הרבנות ותפקירה בחיי הקהלות, אלא דרשו רק אחת, שתהא הרבנות הדתית מאושרת בגושפנקא רשמית. אפשר לחזות מראש, כי משאלתם זו של הרבנים הדתיים תנתן להם, כי סוף-סוף אין גם הפרוגריסיביים מתנגדים לזה, כדי שלא יהיו הרבנים הדתיים מין „קונטרבנרה" בקהלות, אלא כהני הדת באופן רשמי. ואולם בזה עדיין לא נפתרה שאלת הרבנות בכללה, ועדיין יש מחלוקת בדבר מהותה של הרבנות הרשמית ותפקידה לאחר שיתאשרו הרבנים הדתיים. וימים יבאו יגידו אם תסתפק הועידה רק בזה שתכיר את צורך הגושפנקא להרבנות הדתית, או שתברר את כל פרטי שאלת הרבנות הסבוכה.

איך שיהיה, והועידה הרבנית תוציא מידי עסקני הצבור הקודמים את השרביט, ומעתה תהיה היא „אדונת המצב" בהרבה מן הענינים שכבר ניתן להם פתרון בקובנה.

הועידה הקובנאית ראתה מראש, שעתידה ועידת הרבנים להתחרות בה ולהחליט החלטות באותן השאלות שדנתה היא עליהן. וכדי להמנע מ„התחרות" מזיקה זו, בחרו ה„קובנאים" בועד, שיבוא בדברים עם חברי הועידה והקומיסיה של הרבנים על אודות השאלות הכלליות החשובות ביותר, כגון: שאלת הקהלה, שאלת מכס הבשר, וכדומה.

מן הדין היה, שהרבנים, שסוף סוף לא הסכינו עדיין בעבודה צבורית מסודרת ושלהרבה ענינים אין הם מומחים כלל, יסכימו להמלך באנשים בנוסים ובקיאים בעבודה צבורית. ואם הזדמנו חברי „הלשכה הקובנאית" בפטרבורג בשעת הועידה של הרבנים היה ראוי שיועצו אלו ואלו יחד בנוגע לענינים שונים. ואולם הרבנים לא כן עשו, אלא דחו את „הקובנואים". באספה הראשונה של הקובנואים, שהרבנים הוזמנו אליה לא באו אלא שני צירים מן הרבנים והודיעו, כי מטעמים פורמליים אין הם יכולים לבוא לישיבות „הקובנאים". הנה כן לא עמדו הרבנים בנסיון זה של עבודה משותפת.

הועידה של הרבנים נחלקה גם היא לקומיסיות, שבהן תהיה מרוכזת העבודה העקרית. רבנית „טהורה" היא רק הקומיסיה האחת לעניני דת. כל חבריה הם רבנים דתיים חוץ מסוחר אחד ורב רשמי אחד. בהקומיסיה השניה, העוסקת בשאלת הרבנות יש בה רק חמשה עסקני-צבור ורבנים רשמיים ויתר החברים (עשרה) הם רבנים דתיים. רוב החברים בקומיסיה לעניני סדור הקהלות הנם רבנים דתיים. נמצא אפוא שגם בכל הקומיסיות וגם בועידה עצמה הרבנים הדתיים הם המרובים. מובן איפוא שהרוב הזה לא יוותר על שלו על כל פנים באותן השאלות שהוא חושב אותן לחשובות יותר מנקודת ההשקפה הרבנית.

בקומיסיה להשכלת העם שעל-יד דומת-הממלכה נחלטה בשבוע זה החלטה לטובתנו, — וגם החלטה זו נחלטה רק משום „להכעיס". הדיפוטט היהודי פרידמן הכניס לקומיסיה זו הצעה: להכיר את הלשון היהודית בתור לשון לאומית, שצריכה להקבע כשפת הלמודים בבתי-הספר הלאומיים היהודיים. הימנים והאוקטיאבראים דחו את ההצעה הזאת, כידוע, אך בהגיע קומיסיה זו „עצמה לדון ע"ד הגלילות שבהן צריכים להיות, ע"פ הצעת החוק החדש, בתי-ספר לאומיים לעמי-הנכר, ופלכי תחום המושב נכללו בכלל הגלילות הללו, שוב הציע פרידמן, שתנתן הזכות גם ליהודים לתנהיג את הלשון היהודית בבתי-הספר. ופתאום, מבלי שפלל איש לזה, נתקבלה הצעתו זו של פרידמן; הכריעו בדבר הימנים, שגם הם חוו את דעתם לטובת ההצעה רק כדי להכעיס את האוקטיאבראים ולהכשיל ע"י החלטה „משונה" זו את כל הצעת החוק ולהפילה בדומה ובמועצת-הממלכה.

לדומת-הממלכה הוכנסה הצעת-חוק חשובה בדבר הנהגת סדרי „זימסטבה" בששה מפלכי תחום המושב. ע"פ החוק הזה הורחקו היהודים לגמרי מן הבחירות אל הזימסטבה, מפני... שמספר היהודים בפלכי המערב גדול הוא. רק אל הדומות העירוניות יכולים גלסניים יהודים להמנות ולא להבחר. במספר של עשרה למאה גלסנים אחרים. הצעת חוק זה שנערכה בהקומיסיה המיוחדת לעניני הזימסטבה, לא עוררה כל פקפוקים בנוגע להפרט האמור השייך לשאלת היהודים. ובאופן כזה ירוחקו מהשתתפות בבחירות אל הזימסטבות קרוב לשני מיליונים ורבע יהודים הדרים בששת הפלכים האלה לאמר: י"ג אחוזים של כל תושבי הפלכים הללו. בחמשה פלכים מהם שניים הם היהודים במספרם אחרי הרוסים, ובעיר מינסק, שהדומה יש לה זכות של זימסטבה, עולים היהודים במספרם על הרוסים.

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

במדה שיציאת היהודים מאירופה, וביחוד מרוסיה, מתגברת, עד שבמחצית השניה של שנת 1909 היה מספר האמיגרנטים היהודים שנכנסו לארצות הברית, כמעט כפלים ממספרם במחציתה הראשונה של אותה השנה,— בה במדה הילכת ומתחזקת באמריקה התעמולה כנגד הכניסה בהמון ומתרבים המגינים על ההגבלות והחומרות, שנקבעו כנגד הנכנסים.

הדיפוטט גואל, חבר ועד הכניסה, הציע לתקונגרס האמריקאי הצעה, שעל פיה תנתן רשות לרופא, הבודק את הנודדים, לאסור את הכניסה על כל אדם שהוא חושב אותו לבלתי מפותח בגופו במדה הדרושה. והסינטור איירמן הכניס הצעה גם הוא, הנוגעת בהאמיגרנטים הנמצאים כבר בארץ לאמר: כל „זר" חיב לשלם מדי שנה בשנה מס של עשרה דולרים, ורק אחרי הכניסו את המס תנתן לו זכות הישיבה בארץ.

ואולם נמצאו גואלים גם להנודדים המעונים. חוץ מהחברה המיוחדת, שנוסדה לשם הגנה על הנודדים, התאגדו עוד לאגודה אחת העורכים והמוציאים של 350 עתונים ושבועונים, היוצאים בכיד לשונות שונות בארצות הברית (כנראה, העורכים והמוציאים של העתונים שרוב קוראיה הם אנשים שזה מקרוב באו לארץ), ואגידה זו שלחה להנשיא טפט מלאכות אשר מסרה לו מחאה כנגד החומרות שמטיל ועד-הכניסה על הנודדים בגזרות החדשות הנזכרות, שאומר הקונגרס לגזור. המלאכות [illegible]

הגדולה שהאמיגרנטים מביאים לארצות הברית, ואת הסכנה הצפויה למדינה, כשתפסק הכניסה.

טפט הבטיח להמלאכות, שימלך תמיד עם באי־כחה של האגודה, כשתבוא לידו איזו הצעה של חוקים מעיקים בנוגע לאמיגרנטים; וחוה את דעתו הוא, שאין להפסיק את זרם הכניסה המוסיף כח לאמריקה.

גם המיניסטר־למסחר הבטיח להמלאכות, כי הוא יחוה דעתו כנגד ההגבלות המוצעות לפני הקונגרס.

בכלל אומרת אגודת העתונים להתחיל מלחמה עצומה לטובת חופש הכניסה, והיא מקוה, שתכבוש גם את דעת הקהל, שיש לעתונים האמריקאים השפעה גדולה עליה.

הנאום של ה„קלוב" היהודי בבית־הנבחרים האוסטרי נחשב תמיד למאורע חשוב. בשנה זו הצטיין בנאומו חבר הועד הפועל הציוני, הדיפוטט אדולף שטנד.

שטנד דן בנאומו על התיחסותה של הממשלה האוסטרית ליהודים ומצא, כי הממשלה אינה מתחשבת עם צרכיהם ודרישותיהם. בשעה שהיא מוצאת לנחוץ לספק אפילו את צרכי הצבור של האבנגליים המועטים, אין היא קוצבת אף פרוטה לצרכים הצבוריים של מליון ורבע היהודים היושבים במדינה. „אין היהודים זקוקים למתנות, — אמר הנואם, — אך התיחסות זו מעידה על אופיה של הממשלה ונטיותיה. מכל משרות הממלכה הורחקו היהודים. ואפילו בהנהגת הנציבות בגליציה, שאוכלסיה היהודים מרובים, אין יהודים. ועל הערתו של מי שהיה מיניסטר־הכספים: „משומדים יש די והותר!" ענה ש ט נ ד: „בבקשה מכם. קחו לכם אתם את המשומדים והושיבו יהודים במקומם. ואולם אתם מעלים לגדולה רק את אלו שעשו מעשה נבלה לבגוד בעמם ובמולדתם, אתם נותנים את הבכורה לבוגדים, וכנגד זה אנו מתקוממים בכל עוז"...

להלן ציור ש ט נ ד את מצב ההשכלה של יהודי אוסטריה. הממשלה אינה דואגת ליסד בתי־ספר ליהודים, ולא עוד אלא שהיא מפריעה בעד היהודים מלפתוח בתי־ספר לעצמם על חשבונם. בתי־הספר שלהם נרדפים, הלשון העברית הוצאה מכלל השפות הנלמדות בהם, והמורים הלאומיים, ביחוד הציונים, נפסלים מכהונת מורים, והכחות היותר מעולים של היהודים בגליציה אינם מוצאים מקום להתגדר בו בארץ מולדתם ומוכרחים לנדוד לארצות אחרות. וכאן מצא הד"ר שטנד מקום להזכיר את גדולי חכמי היהודים הגליציאים, והגיד דברים אחדים על אדות הספרות העברית והיהודית, מצבה בהוה וערכה ליהודים.

את נאומו סים שטנד במסקנא זו:

„לפי שאין הממשלה מספקת את צרכי אומתנו והיא מתיחסת בבוז לעניננו הלאומיים והתרבותיים — אין אנו נותנים אמון בה. ונביע את דעתנו כנגד התקציב".

הנאום של שטנד, שהיו בו דברים נוקבים ויורדים עד התהום, עשה רושם כביר בחוגי הפרלמנט.

„התנועה הדתית" בין היהודים באנגליה, שבראשה עומד ק ל ו ד מ נ ט פ י ו ר י, התרכזה בתחלה בין השדרות הגבוהות. אך בעת האחרונה עלה בדעת קלוד מנטיפיורי לזכות בתורתו החדשה גם את אחיו היהודים מן השדרות הנמוכות.

לתכלית זו הזמין אליו מנויורק את הרבי סטיפן וויז המפורסם בתור דברן ציוני. בנויארק הוא עומד בראש „בית־כנסת חפשי", ששם הוא משמיע את דרשותיו הנאות, שבני האמיגרנטים רצים לשמוע אותן, כדי ללמוד מהן... צחות הלשון האנגלית.

אבל אם בעירו בנויארק אין השפעתו של רבי סטיפן וויז על הצבור ניכרת כל עיקר, הנה בבואו ללונדון ערכו לו קבלת פנים נהדרה, וכבר התחיל למלא את תפקידו של א ה ר ן „לדבר אל העם", כפי שיורהו המתוקן החדש . . .

בשיחתו עם אחד העתונאים הביע ס ט י פ ן ו ו י י ז את דעותיו ואת מחשבותיו על היהדות. „אין אנו באים להרוס אלא לבנות". „אנו רוצים לחזק את הרגש הדתי בין בני־הנעורים". כששאל אותו העתונאי, מפני מה הוא עורך עבודת אלהים ב„סינגוג" שלו ביום הראשון ולא ביום השבת, ענה רבי סטיפן וויז, כי תנאי־החיים בגלות מכבידים את יד, „השבת עתידה להשתכח מישראל, ולכן אנו רוצים לתת במקומה שבת אחרת. לדעתי, לא תאבד היהדות גם בלי יום ה ש ב ת, אך סכנה צפויה ליהדות אם תשאר בלי יום ש ב ת".

בקרב היהודים החרדים בלונדון מעוררת הטפה חדשה זו התנגדות עצומה. ביחוד עושה רושם רע, מה שקלוד מנטיפיורי מקלס בספריו בכל מיני קילוסין את הנוצריות. ובצדק קרא אחד הכהנים החפשים את ה„קידות" האלו כלפי הנוצריות בשם „פלירט" העלול להביא לידי „חתון", והוא מזהיר את היהודים לבלי „יעשו משחק בדתם העתיקה, דת הנביאים".

ב ר ו מ נ י ה — „השנים כתקונן" וסדר עולמה לא נשתנה. רדיפות היהודים מצד הממשלה והצבור אינן פוסקות, וכל המחאות לא הועילו, בין שנתקבלו מחוץ ובין שהוגשו מצד היהודים הנענים והנרדפים. אותה המחשבה הטובה שעלתה בלב יהודי לקרוא לועידה (עי' „העולם" נומר 6 „מכתבים מרומניה") ולהמלך בדבר מצבם הרע ועתידם הנורא לא תקום ולא תהיה. דבר זה ניכר מתוך תשובת המיניסטר להאנטישמי יורגא, שפנה להממשלה בתלונה על התאמצות היהודים לקרוא קונגרס: ראש־המיניסטריון ענה ליורגא, כי על־פי החוקים השוררים בארץ רשאי כל אזרח לערוך אספות כחפצו, והממשלה אינה מדקדקת בדבר ואינה מבדילה בין בני הלאומים. אך כל הזכיות האלה נתונות רק ל א ז ר ח י ם, והיהודים הרי אינם בכלל אזרחים, וממילא אין דין זה נוהג בנוגע אליהם...

בַּצִּיוֹנוּת.

עפ"י ההחלטה של אספת חברי הוה"פ הגדול והמרכז נקבעו ימי השקל בחול־המועד של פסח. המרכז ברוסיה כבר נגש לעבודת ההכנה. נדפס ונשלח למקומות רבים כרוז בלשון יהודית ע"ד השקל. בעוד ימים אחדים יצא הכרוז הזה גם בלשון רוסית, ואם יהיה צורך בכך — גם ביתר הלשונות המתהלכות בתוכנו. הכרוז נדפס במספר רב, והאגודות והעסקנים מתבקשים לדרשו מאת המרכז במספר הדרוש להם להפצה. מלבד זה יצאו פלקטים מיוחדים, שאפשר להדביקם בבתי התפלה. האגודות והעסקנים ודאי יעשו גם הם את חובתם כהוגן ויסדרו את העבודה — עבודת התעמולה וקבוץ השקלים. כפי שאפשר צריך לסדר אספות, לקרוא הרצאות ולברר את מצב הציונות בכלל ואת מצב־הענינים בתוך ההסתדרות בפרט, לרכוש נפשות לציונות וכשאי־אפשר לקרוא לאספות, צריך להשתמש באמצעים אחרים, כדי לגבות מאת הציונים שבכל מקום את שקליהם. אלו הן רק הוראות כלליות והאגודות והעסקנים ודאי יבחרו באופני העבודה ההם, המתאימים לתנאי המקום.

ראויים הם ימי־השקל, שנקבעו בחג־חירותינו, כי יעשו ימי התעוררות הלבבות לציון, ימי עבודה ציונית נמרצה ופוריה.

הד"ר נורדוי פרסם ב„הרוזסוועט" נומר 7 מאמר ע"ד ההבדל בין ההשקפות של ציוני רוסיה ושל הציונים המערבים. נורדוי מתנגד לדבר, שאומרים לברוא הבדל מלאכותי בין „מזרח" ו„מערב" והוא אומר, שבעיקרו של דבר אין ציונים מערבים וציונים מזרחים אלא רק ציונים בלבד. ואולם פוגע נורדוי בכבודה של האופוזיציה, באמרו כי לא היתה לה שום פרוגרמה מעשית ותיוכית, אלא הסתפקה בזה שהרבתה להתאונן על ההנהגה והשתדלה לדפיל, ובתור ראיה לכך, שהאופוזיציה אין לה בתוכה אנשים מעשיים היודעים את צרכי השעה ואפשריותיה, משמשת לנורדוי ההצעה ע"ד יסוד בנק־קרקעי, שלפי דעתו אי־אפשר לו עדיין שיוסד, משום שבטורקיה חסרים עתה התנאים המשפטיים המכשירים את מציאותו של בנק כזה.

כמובן לא נמנעה „האופוזיציה" מלהשיב על דברי נורדוי. מר ב. גולדברג מראה (ב„הרזסוועט" נומרים 9—8) עד כמה אין יסוד לכל האשמות שמטיל נורדוי על האופוזיציה. את הפרוגרמה שלה הסבירה וחזרה והסבירה האופוזיציה בקונגרס, וכל מי שחפץ באמת לעמוד על עקרי דברי[illegible]

האיפיזיציה אי-אפשר לו להאשים אותה כחוסר פרוגרמה. להלן מזכיר מר גולדברג שלא אחת ושתים ככר הוברר, שהציונים „בעלי הדמיון הבלתי מעשיים" צדקו בדרישותיהם הרבה יותר מחבריהם „המעשיים וההגיוניים", הנה כן, למשל, התנגדו „המעשיים וההגיוניים" בשעתם ליסוד הבנק בארץ ישראל, כי אמרו: עדיין אין מקום שם למוסדים פיננסים, ואח"כ כשנוסד הבנק היו מוכיחים שאין לפתוח סניף בעיר זו או באחרת בא"י, וכדומה. תמיד טענו „ההגיוניים והמעשיים" את ומענת הידועה: עדיין לא הגיעה השעה. עכשו ישימו נא יד על לב ויגידו, מי צדק, הם או „בעלי הדמיון הבלתי מעשיים. נורדוי וחבריו רוצים דוקא בגדולות: כי מתחלה יסודר העם העברי לכח גדול, כדי שיוכל להשפיע אח"כ על טורקיה. שואל מר גולדברג, האומנם אפשר לסדר את היהודים לשם מטרות של עתיד רחוק, מבלי שיהיה להם יחס ממשי לצרכי החיים של עכשיו? אמנם הציונות צריכה שתהיה מעשית. אבל מעשית תהיה רק אז, אם תהיינה לה תמיד עבודות חשובות גם בהוה, עבודות המקרבות אותה צעד אחר צעד למטרתה האחרונה.

ובנוגע לגוף השאלה ע"ד הבנק הקרקעי אומר מר גולדברג שאי-אפשר להתחשב רק עם התנאים המשפטיים השוררים עכשו במדינה אלא גם עם אותם התנאים העתידים לבוא. טורקיה הולכת ומשתנית לעינינו, ובודאי עתידה טורקיה המחודשה להכשיר גם את מציאותם וקיומם של בנקים קרקעים במדינה, וכבר אנו רואים שבעלי הון אירופאיים מזדרזים גם הם להשתדל כי תתן להם ממשלת טורקיה הרשות ליסד בנקים קרקעים. ומסיים מר גולדברג את מאמרו בזה, שהוא מראה כי דוקא בהפולמוס נגד ההנהגה נגלתה ההתנגדות להשיטה המפסידה של המערביים, שיטת ההסתנה לשעת הכושר, ל„ימים טובים מאלה".

התשובה השניה באה מאת הד"ר צ'לינוב (כת„רזסוועט" נומר 10 וב„וועלט" נומר 11), הד"ר צ'לינוב מראה שעוד בשנת 1908 נתפרסם ממורנ-דום, שבו נתבארה כל שיטתה הציונית של האופוזיציה. ממורנדום זה נשלח בשם „בני ציון" שבמוסקבה לכל חברי הועד הפועל הקטן, לציונים בעלי השפעה וגם לפריז לד"ר מרמורק. ופורט הד"ר צ'לינוב את כל פרטי השיטה שקבעו ציוני רוסיה עוד בשנת 1908, שיטה שיש בה גם עבודה ציונית מדינית וצבורית בטורקיה וגם עבודה ישובית בא"י גופה. ודוקא בסעיפי השיטה הזאת—וגם הסעיף ע"ד הבנק הקרקעי בכלל—התחילה מודה עכשו, רק עכשו, גם ההנהגה,—אותה ההנהגה ה„טהורה" ש„רוסים" אין בה".

ושוב השיב נורדוי תשובה לתשובתו של צ'לינוב. אירונית קצת היא תשובתו, אבל העיקר היא תוכנה: הד"ר מרמורק אינו מראה לו לנורדוי את כל המכתבים שהוא מקבל, ולפיכך לא קרא אותו הממורנדום שהוא מסכים לנאמר בו, חוץ ממה שנאמר בו ע"ד הבנק הקרקעי. כלומר: מודה הוא נורדוי שהיתה ושיש להם לציוני רוסיה שיטה מסוימה, אלא שהוא לא ידע. ואי-המעשיות והוסר-הפרוגרמה של האופוזיציה מה תהא עליהן? האיך אפשר לדבר שאלו מנהיגי הציונות ברוסיה שבשנת 1908 היתה להם פרוגרמה שלמה, שגם נורדוי עצמו מודה בה, ובשעת הקונגרס אבדה להם פתאם פרוגרמתם—מי יודע...

א. ל. לעווינסקי.

פוליטון.

מְגִלַּת אֶסְתֵּר וּמְגִלַּת אֵיכָה,

(מעט פילוסופיה של פורים).

משנכנס אדר — אני ממעט בשמחה.

כסבורים אתם, רבותי, שעדיין הנני אותו הקפדן בעל הפרינציפים ה[illegible] שהייתי לפנים, נהרג על קוצו של יוד מן הפרוגרמה שלי, וכועס על פורים בכלל וגבוריו בפרט, על מרדכי ועל אסתר, בשביל נטיותיהם ה[illegible]ניות, בשביל השקפתם הצרה, הדלה, „הבעלי-בתית", בשביל הסתפקותם ב[illegible] שעה, בבשורה טובה משושן, ב„מימרא חלקה" של חרבונה, בלחיצת יד של מרס ומרסנה, בהשתדלות אצל שעוגז סריס המלך וכדומה,—כסבורים אתם, ש„דיין הנני אותו בעל הפרינציפים המוצקים ובמרדי אני עומד — [illegible] מניה ולא מקצתיה.

ודאי לא עזבתי את פרינציפי, וכדרך „חברי" שנתיאשו לגמרי [illegible] ידבקו זה לחברת „אוהבים חפשים", וזה באגודת „אודים עשנים" (Or[illegible] בלע"ז) וזה פשוט בכלובים של קלפים או „סקעטינג-רינק", — [illegible] של „חברי" לא הלכתי. במושג ידוע הנני עדיין גם עתה זה שהייתי [illegible], אלא שבאתי לידי מסקנא, שגם פרינציפים אינם נצחיים, [illegible], יש להם זמנם: כל תקופה ותקופה ופרינציפיה. בשעה שהיה נוהג הפרינציפ של „יהרג ועל יעבור" דרשתי גם אני שיקוים במלואו, דוקא במלואו, בכל היקפו, מבלי לותר אפילו על ערקתא דמסאני, עכשו מכיון שנשתנה הסדר ואמרו: יעבור ואל יוזק, הנני פותח גם אני בשבחו של פרינציפ זה וגם אני גורס: יעבור, דוקא יעבור... בשעה שעמדנו על דעתנו ואמרנו: או הכל או לא כלום מצאתי הוכחות לאמת זו, הוכחתי באותות ובמופתים, שאם לא כל הפרוגרמה דוקא במלואה, עם כל תגיה, אין כדאי אפילו לטפל בה. ועכשו מכוון שנשתנה הדבר... תקיף הנני בדעתי ואומר: לאו דוקא, ואפילו מקצת מן המקצת, אפילו כזית, כבצה, כמשהו—גם זו לטובה...

הרי אתם רואים, חביבי, שאנכי בעצמי, לא נשתניתי כלל, אנכי הנני כמקדם, „איש הפרינציפים" ואינני זז מהם אפילו כמלא השערה, ולא כי באשמתי אם הפרינציפים בעצמם נשתנו. אדם חלש הנני, ר"ל, בעל עצבים רפוים, בעל לב רך, ואין אנכי יכל להלחם עם הפרינציפים עצמם ולשנותם.

ומכוון שכן היא, מכוון שבאתי לידי החלטה, שגם הפרינציפים אינם נצחיים וניתנו להשתנות — נשתנו גם יחסי לכמה וכמה ענינים. מה שלפנים חשבתי למגינה, מוצא אנכי עכשו למשובח; מה שהיה בעיני מוקצה מחמת מאום — עתה יפה והגון, מה שהרחקתי וברחתי ממנו כמטחוי קשת, משתדל אנכי עכשו להתקרב אליו, מי שלא חפצתי לתת לו יד, הנני מושיט לו עכשו את שתי ידי. והנני מאושר אם הוא לוחץ אותן; מי שחפצתי לירוק בפניו — עכשו מבקש אנכי את נשיקותיו... ומי שחשבתיו לבוגד ודולטר, הנהו עכשו בעיני — מיוחס...

כי נשתנו הפרינציפים והיחסים עמהם.

ובמילא מובן, שגם יחסי לפורים וגבוריו נשתנו לגמרי.

אחשורוש אינו עוד מלך טפש, אלא... אבל גם זה אחד הפרינציפים שלי שלא לדבר על אחשורוש. אם היה טפש או לא היה טפש, מה שהיה ואיך שהיה, לא הוא היה המושל בפרס ומדי אלא כרשנא, שתר, אדמתא, תרשיש, מרס, מרסנא, ממוכן וכל יתר חבריהם, המה כתבו מה שכתבו על גוי ואדם יחדו, המה היו המושלים האמתים. ובכל אותו המעשה של פורים המן הוא הגבור, אותו המן שהיו לו חשבונות פרטים עם „מרדכי היהודי" „ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו, כי הגידו לו את עם מרדכי" וישתמש בקרבתו אל העריץ הטפש הזה, להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכותו", ואפילו אליבא למאן דאמר שיותר משהיה אחשורוש טפש היה רשע ואביר לב, והמן ידע את אשר עשה, כי בדברו סרה על היהודים יתגדל ויתרומם, אפילו אליבא דמאן דאמר זה אין לי עסק בו.

וכמושג ידוע נשתנו יחסי גם למרדכי ואסתר. מרדכי אינו עוד בעיני אותו „יהודי החצר" הקופץ בראש ומתאוה להתמנות של כבוד או „לשם התואר" ומעמיד את עמו בסכנה בשביל חשבונותיו הפרטים עם ה„תעלא בעידניה", אלא יהודי פשוט וכשר, הרחוק מכל פוליטיקה, ואלמלי לא נכשל במעשה המן, היה ראוי אפילו להבחר לאספה הרבנית ואולי היה ראוי להכנס אפילו לקודש הקדשים — להקומיסיה גופא. ואם לא נבחר, הוא בעצמו אשם בדבר שהרע את חוקתו הפוליטית. צריך היה מרדכי לדעת את זמנו ומקומו וצריך היה לדעת את המן ואת חברתו, כי את הכל יסלחו ליהודי—כי יגנוב וכי יגזול, כי ישבע לשוא וכי יעיד עדות שקר, כי יהיה מלוה ברבית, ויעסוק בדולטוריה ופרובוקציה—את הכל יסלחו לו ולא ידקדקו עמדו בדין, כי אוהבים הם „יהודי כזה" שאפשר לירוק בפניו ולקרוא לו: יהודי מצורע, אבל בשום אופן לא יותרו „משלהם" ליהודי שמתרחק מן כיעור, שאיננו עוסק בפרובוקציה, מדבר על אודות הכרת ערך עצמו וערך עמו ואינו חפץ לברוע ברך ולהשתחוות לפני כל המן. יהודי „חצוף" כזה פסול בעיניהם ותשוד הוא על מחשבות זרות ומינות פוליטית, וחטאים נוראים כאלה מצד יהודי לא יסלחו לו לעולם.

צריך היה מרדכי לדעת את „סביבתו" ולהיות זהיר בדבר. ומוטב היה לו להיות „מכניס אורחים" ועוסק בדרך אגב גם בפרובוקציה. אז ודאי היה עולה למעלה, ואפשר שהיה זוכה גם לאיזה אות הכבוד של „אחשתרנים" ממדרגה גדולה, שהיה מביא לו „אצילות" פרסית או מדית. אבל הוא שלא נזהר בדבר ולא עסק בכל דבר מגונה ועוד „העיז" לבלי לכרוע ולבלי להשתחוות — הפסיד. ומי אשם בדבר? — היינו דאמרי אינשי: אזלת לקרחא — נהוג בנימוסה...

ואת אסתר זה כבר הכלמתי. חוץ ממה שהיתה „יפת תואר ויפת מראה" שגם זה אינו חסרון כלל אפילו לגבי יהודית טובה, וחוץ ממה שהיתה צנועה בדרישותיה, כמעט קמצנית, ולא „בקשה דבר", לא גומים יקרים מעולפים ספירים אמתים, מאת „פאברשוע" שמחירם תרפ"ט אלפים, לא אדר יקר מבית מלאכתו של ויארט בפריז, שגם הוא אינו עולה [illegible], אף לא מגבעת כמגדל הלבנון עם ניצות של בת [illegible] ממש, — [illegible], הנה כל הליכותיה ומעשיה בכל אותר [illegible], מעידים עליה [illegible] אשה גדולה באמת. כי להיות בחברתו של אותו [illegible] נתיה בקרב [illegible]

ערומים ובני בליעל כהמן וחברתו, ומוקפת מרגלים על כל צעד ושעל, ולבלי לאבד את „צלם האלהים" לאו מלתא זוטרתא היא. בספירות האלה, הלא מאבדים האנשים את פני האדם שלהם, רגשותיהם נקהים, לבותיהם מתטמטמים, כל היום הנם שקועים באינטריגותיהם, ולית אתר פנוי לרגשות אדם כלל. ואם היא, אסתר, נשארה בכל זאת כתומתח ולבה היהודי לא נטמטם — אות היא, כי היתה אשה חשובה מאד. ואת חסרונותיה הקטנים זה כבר סלחתי לה. —

ופורים גופא — ר' פורים בכבודו ובעצמו, ממנו הנני נכון לבקש סליחה ומחילה, על כי לפנים בימי חרפי נגעתי בכבודו ולא חפצתי להודות בערכו ובחשיבותו.

ילדות היתה בי, ילדות! —

וכל מה שאני מזקין, מתחיל אני להכיר את חשיבותו וערכו של החג הגדול—כמעט שנשלט] מפי החג הקדוש הזה. ומתחיל אני להבין את דברי חז"ל שאמרו: „אפילו אם כל המועדים יהיו בטלים, ימי הפורים לא נבטלים".

ובאמת הדבר כן. יכולים בני ישראל להתקיים בלי פסח, בלי חנוכה, אבל אי אפשר להם להתקיים בלי פורים.

יכולים הם להתקיים בלי פסח. את זמן חירותנו זה כמה שכחנו, ואין לך עוד שם שנתרוקן מתוכנו כשם דזה. כמעט שאין אנחנו יכולים עוד גם לתאר לנו את הזמן הזה. ויהודים מתכנסין „ואומרים הגדה" ואינם מרגישים כלל מה הם אומרים. הוי, יכולים בני ישראל להתקיים גם בלי פסח.

ויותר ממה שהם יכולים להתקיים בלי פסח יכולים הם להתקיים בלי חנוכה, עד כמה שנפגמו חושינו ואין אנחנו מרגישים את הפסח, חג החרות, עוד פחות מזה אנחנו מרגישים את החנוכה, חג הנצחון. מה שאין כן פורים. פורים מורגש לכל. המן לא מת ובניו עודם חיים, ואת חג הפורים מרגיש העם בכל ספירותיו, בכל שדרותיו, כל יהודי ויהודי באשר הוא, כל קהלה וקהלה באשר היא, מזו שבכפר הנדח בתחום המושב ועד זו שבעיר הבירה במרכז אירופי, לכל אחת ואחת המן שלה. ואם כל המועדים יהיו בטלים — ימי הפורים לא נבטלים. ל א נ ב ט ל י ם! —

וכל מה שאני מוסיף להתבונן אל פרשת חגינו ומועדינו עד כמה נתפסו בלבו ובמחו של העם, מוצא אני שפורים, ורק פורים, הוא לעת עתה החג העממי המובן לכל, המורגש לכל. ומודה אני ומתודה, שחטאתי בימי עלומי לפורים, כי זלזלתי בכבודו, ולפיכך אני מוכן ומזומן לבקש סליחתו ולשתות לכבודו „עד דלא ידעי".

„עד דלא ידעי" בין הקונגרס בהמבורג ואספת הרבנים, בין האספה גופה והקומיסיה שלה, בין הרביים של החסידים והרבנים של המתנגדים, עד דלא ידעי בין האספה הקובנאית ואגודת העסקנים בעיר הבירה, בין הדיפוטט פרידמן והדיפוטט ניסילוביץ; עד דלא ידעי בין הציונים המזרחיים והמערביים, בין וואלפסון והצ"ק שלנו בוילנה, בין הפרופיסור וורבורג והד"ר הנטקה; עד דלא ידעי בין הלאומיות של ה„הילפס־פעראיין" וההתבוללות של יק"א, בין ה„וואסחאד" הישן והחדש, בין פרישמן ונומברג, בין „הקומדיה של נשואין" והקונטרבנדיסטים, בין האוקטיבראים והימנים, בין הקונסטיטוציה שלנו והקונסטיטוציה שבבינא; בין הימים שלפני י"ז באוקטובר עד הימים שלאחר כך... בקיצור „עד דלא ידעי" את כל „העד דלא ידעי" דהאידנא...

כללו של דבר: הידד פורים! —

וכשם שהחג גופו „כלו עממי" וקל להבינו, כך הם גם שני הענינים התלויים בו — קריאת המגלה ומשלוח המנות.

יאמרו הסופרים מה שיאמרו, יספרו מה שיספרו בשבחן של המגלות „רות" ו„שיר השירים" כי נשגבות הן ורוממות הן. אפשר שצדקו. אבל העם איננו מבין את המגלות הללו. צאו וראו איך נתעכל „שיר השירים" במחו של העם: — כמעט שנעשה רומן בולברי, שבקרוב יתחילו להדפיסו פרקים, פרקים בהעתונים שלנו בורשה בשינוי השם ושינוי המקום לפי רוח הזמן, וארבעת העתונים שיש לנו שם יתחילו לעבדו כדבעי כל אחד לפי צרכיו, כשרונו והבנתו. ובאמת איזו שייכות יש עוד בין פינותינו הצרות והאפלות שבתחום המושב ועמק השרון והרי בשמים? בין האשפה החלולה שברחובנו וכרמי עין גדי? — בין לחיים נובלות ושושנת העמקים? העם חדל זה כמה להבין את השירה הרוממה ההיא. ומקדש הקדשים—נעשה לו „שיר השירים" חולי חולין ואין כל פלא בדבר. קשה ואי אפשר היה לו להעם לעמוד כשוה במשך אלפי שנות גלותו. המן וחברתו השתדלו להרחיקו מ„שיר השירים", השתדלו והשתדלותם עלתה בידם במדה מרובה. ובאמת איזו שייכות יש בין עם שהושיבוהו ברחוב, בביבאית המטונפים, כלחו לי, ובחצרות המזוהמות, בורשה, וילנה ואודיסא; בין עם שנטלו ממנו את האור והסתירו ממנו את השמש

ובין שיר השירים שהוא כלו שירת המרחב והדרור, שירת השמש והאור?

והוא הדין במגלת רות, זו המגלה הקדמונית ששירתה נשגבה בפשטותה אולי יותר משיר השירים ברוממותו. האם יכל העם להבין אותה עתה?—האם יכל העם הכלוא כולו בתוך חומותיו של הכרך, חחי חיים קשים סבוכים ומסוכסבים,—היכול הוא להבין אותם החיים הפשוטים של האכר העברי הקדמוני, כל אותה השירה של קציר החיטים בשדמות בית לחם?

כמה שתספרו בשבחה של מגלה זו, העם איננו מבין אותה.

מה שאין כן מגלת אסתר, שנוחה היא להבנתו של כל איש יהודי אפילו בימינו, ואולי דוקא בימינו.

אינני יודע, למה זה התנפלו המבקרים כל כך על מגלת אסתר והשתדלו להורידה ממעלתה. כשאני לעצמי מוצא אני אותה נפלאה במינה בתור יציר ספרותית. גם בספרותנו אנו וגם בספרות העמים איני יודע „דאקומנט אנושי" הדומה לה בסגנונו, בקצורו, בפשטותו. מגלה שמספרת לדורות את כל מה שנעשה בחצרות פרס־ומדי, בימי אחשורוש. ובאיזו בהירות ודייקנות היא מספרת לנו על דבר אותן החצרות וסדר חייהן, על דבר השכרות וההוללות ששררו במלכות השכורים האלה, שבין משתה למשתה, בין שכרות לשכרות, בין זנות לזנות עסקו בעניני הממלכה, גזרו גזירות והוציאו פקודות...

איני יודע, איך אתה, חביבי, מרגיש את עצמך בפורים, אפשר, שאפילו המקומות היותר טרגיים אינם מרגיזים אותך. אבל אנכי, כשאני מגיע במגלת אסתר לפרשת הגזירות מיד עיני מתמלאות דמעות.

בםטותא מכם, חביבי, קראו נא: ויקראו סופרי המלך בחודש הראשון בשלושה עשר יום בו ויכתב ככל אשר צוה המן אל אחשדרפני־המלך אל הפחות אשר על מדינה ומדינה ואל שרי עם ועם, מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו, בשם המלך אחשורוש נכתב ונחתם בטבעת המלך; ונשלח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד ולהרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן, טף ונשים ביום אחד, בשלשה עשר לחודש שנים עשר הוא חודש אדר, ושללם לבוז. פתשגן הכתב: להנתן דת בכל מדינה ומדינה גלוי לכל העמים, להיות עתידים ליום הזה. הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת נתנה בשושן הבירה. ו ה מ ל ך והמן ישבו לשתות"!...

והלא גם ירמיהו בקינותיו לא השכיל לתאר לנו את כל נוראות הגלות כמחבר המגלה הזאת בדבריו המועטים האלה.

„והדת נתנה בשושן הבירה"—לא דת של „כל איש שורר בביתו", לא דת של הרחבת הזכיות למאה ועשרים ושבע מדינה, וגם לא דת של החנור למאן דהוא, המרחיבה את דעתו של אדם ומכשירו למשתה ושמחה—אלא דת אחרת לגמרי: — לחשמיד ולהרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד... להשמיד ביום אחד עם שלם של כמה מיליונים...—

והדת נתנה.— ו ה מ ל ך ו ה מ ן י ש ב ו ל ש ת ו ת...

תסמר שערת בשרי וזיעה קרה מכסה את כל גופי למקרא הדברים הנוראים האלה.

הוי סמכוני, בכוסות, רפדוני בבקבוקים, השקוני „עד דלא ידעי", ואם לא כן—אפשר לצאת מן הדעת... כן, מגלת אסתר זו היא מגלת הגלות מתחלתה ועד סופה. מן הפחד עד ההצלה, מן האבל עד השמחה, מן הצום עד היום טוב.

ואת המגלה הזאת מבין העם, מבין הוא אותה על פי דרכו, כפי השגתו, הוא „תופס את הדבר" כמו שאומרים עתה. מגלת אסתר נוחה להקלט בהבנתו יותר מכל יתר המגלות, ואפילו ממגילת איכה.

אין כל צורך לקרא בתשעה באב את מגלת איכה, עם כל קינותיה ובלהותיה. החורבן כבר נשכח, והמלחמה אז בימי ירמיהו, היתה „מלחמת עמים".

אבל קראו נא במגלת אסתר, התבוננו אל „קורות הגזירות" בימיה. מגלת הגלות היא, מגלה לדורות...

ומשנכנס אדר, וזכרון מגלת אסתר בא לפני, —אין אני מרבה בשמחה ואם „חיב" אדם לבסומי בפוריא „עד דלא ידעי"—סמכוני בכוסות רפדוני בבקבוקים, השקוני עד דלא אדע, עד דלא אדע בין תשעה באב לפורים.

העורך־המו"ל: י. ל. גולדברג.

השלח

נשלחה להחותמים

חוברת ב׳ כרך כ״ב (פעוראל)

תוכן הענינים:

[illegible] נמיכה והשכלה עליונה. פנחס שיפמאן.

[illegible] (רומאן, המשך). י. א. לובצקי.

[illegible] של הצבור. י. טפליצקי.

[illegible] עם ערוב היום (רשימה). יצחק נחום שפירא.

[illegible] (שיר). יוסף הפטמאן.

ו) ספר-דברים ותורת-כהנים. אפרים ירושלימסקי.

ז) הזהיר (ציור). ש. וויגדרמאן.

ח) בנות גאליציה (שיר). אניתו.

ט) ילקוט קטן (ז). אחד העם.

י) בתפוצות-ישראל (I). יהודי פשוט.

יא) משה ליב ליליענבלום. ד״ר יוסף קלוזנר.

י) מחשבות ומעשים (XXXV). רבי קרוב.

מתקבלת החתימה לשנת 1910 על

„השלח“ מכתב-עתי חדשי לספרות, למדע ולעניני-החיים.

נוסד בשנת תרנז 1896.

תנאי החתימה ברוסיה ובחוץ-לארץ:

[illegible] 6 רובל, לחצי שנה 3 רובל ובפי ערך זה בכסף חוץ-לארץ.

בעד שנוי הכתובת שלשים קופ׳. אפשר לשלוח בסרקאות.

[illegible] מחו״ל צריכים לשלוח לנו, מלבד המחאת הפוסטא, גם [illegible] מיוחד, שבו יודיעונו את משלוח הכסף ואת כתבתם המדויקת.

הכתובת למשלוח כספים:

М. М. Усышкину. Одесса, Херсонская 46. | Издат. „Ахіасафъ“. [illegible] почтовый ящикъ № 2[illegible]

M. M. Ussyschkin. Odessa (Russl.) Chersonskaja, 46. | Verlag „Achiasaf“. [illegible] Postfach №[illegible]

הכתובת של המערכת והאדמיניסטרציה:

Редакція „ГАШИЛОАХЪ“, Одесса. [illegible]

Redaction des „HASCHILOACH“, Odessa (Russland). [illegible]

שנה רביעית

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לדרוש בקלט־בטוח ק״ש משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל

№ 11.

התכן:

1) על המצפה.
א) חלופי גברי.
ב) „הם ואנחנו״.
2) הבינצנטינים. — נחום סוקולוב.
3) הגזע והכלכלה (סוף). — בר טובה.
4) לשאלת הפועלים בארץ ישראל (ו). — י. ל.
5) הספרות המדעית במערב (ה). — ד״ר ש. ברנפלד.
6) יש דמעה עוד אחת... (שיר). — יעקב לרנר.
7) חיי שלמה. ספור המעשה. (ט). — מנדלי מוכר ספרים.
8) ברוסיה.
9) בחוץ־לארץ.
10) בציונות.
11) רשימות ביבליוגרפיות: א. ירחי, קורא, י. ל.
12) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם״ ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ׳.
בחו״ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2 1/3 דולר;
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ׳, ועל שאר העמודים 40 קופ׳.

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, כ״ף אדר שני, תר״ע.

ВИЛЬНА, 18-го Марта, 1910 г. № 11 WILNA, 4-ten März, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

חלופי גברי.

נשיא הדומה חומיאקוב, שנשק לפני שנה ומחצה בפומבי לפורישקביץ והעיד עליו כי אהבת שניהם לרוסיא שקולה היא, נפל בסכת פגיעתו הרעה של פורישקביץ זה, והוכרח לעזוב את כסאו, שישב עליו שתי שנים ומחצה, ולפנות את מקומו לראש מפלגתו—לגוצ'קוב.

ותלופי גברי אלו איזה ערך יש להם בשבילנו אנו? הבמה של הדומה עומדת במובן ידוע ברשותו של הנשיא, ולנו חשובים מאד הדברים הנשמעים מעל במת הדומה בנוגע אלינו. ולפיכך מובנת היא שאלתנו: חלופי גברי אלו איזה ערך יש להם בשבילנו אנו?—

מה יהיה חומיאקוב לנו—ידענו ביום עלותו לנשיאות, ידענו ולא טעינו. אציל רוסי הוא האיש מטבעו, אציל רוסי על פי חנוכו, עצביו מתרגזים לכאורה על נקל, אבל בהוך נפשו פנימה יש רק שאיפה אחת—אל המנוחה והשלוה. והנה לפניו עם ממושך וממורט, כן ממושך וממורט, אבל בלתי נעים מאד, כי קובל הוא ומתאונן על גורלו, וכשכורתים את בשרו דמו שותת וזורם, והוא מפריע את המנוחה בישותו, במציאותו, ובכל פינה שאתה פונה אתה נתקל בו. ולפיכך... לפיכך מה טוב ומה נעים היה,—מגלה חומיאקוב את לבו לאחד הסופרים ביום עלותו לכסא הנשיאות,—מה טוב ומה נעים היה, אלמלי הקיצו הרוסים גבקר בהיר אחד ולא היו מוצאים יהודים במדינה... לא שיחדלו לסרוק את בשרם של היהודים במסרקות של ברזל, לא שתנתן להם היכלת לחיות כבני אדם ממש, אלא שיחדלו הם מהיות כאן, יקנו להם דרך באויר, תבלעם התהום, ובלבד שיחדלו מהיות ומהחריד את המנוחה. זהו האידיאל של חומיאקוב. אך מכיון שישנם ואין התהום בולעת אותם—הוא נוטה לפייסם בדבר מועט, אפשר ישתקו ולא יפריעו את המנוחה. ואולם מתוך שסוף סוף אינם אלא יהודים, אין הם ראויים לכבוד, ולהעליבם ודאי אפשר ואפשר. ולאחר שישב חומיאקוב, האציל הרוסי, על כסאו שתי שנים ומחצה יש לנו לספר „בשבחו" רק זה, שבימיו חזרה ועברה ליושנה והמלה „ז'יד" היתה למלה מקובלת בדומת הממשלה, למלה רשמית, שהסטנוגרמה קולטתה ומפיצה אותה בכל מרחבי רוסיא! ועוד דבר אחד: בימיו של חומיאקוב נתנה הרשות להמרקובים והפורישקביצים לא רק לנבל את שם היהודים בכל אות נפשם „הטהורה", אלא גם להכריז מעל במת הדומה, שאוכליו של היהודי לא יאשמו ומותר להכות אותו: לית דין ולית דיין...

הרי זה שהיה לנו חומיאקוב. ומה יהיה לנו גוצ'קוב שירש את כסאו?—העבר הקרוב יוכיח. גוצ'קוב איננו עסקן מן המדרגה השניה כחומיאקוב ודעתו אינה דעת יחיד. גוצ'קוב הוא אביה ומנהיגה של המפלגה האוקטיאבראית, הגדולה שבמפלגות אשר בדומה. ודעתו של זה על אדות עמי הנכר בכלל והיהודים בפרט ידועה לנו פחות או יותר. פוליטיקן הוא גוצ'קוב הרבה יותר מחומיאקוב, ומחזיק הוא בדעת אותו הפוליטיקן הידוע, שאמר שלא ניתנה הלשון לאדם אלא כדי לכסות על מה שבלב. גוצ'קוב לא גלה מעולם את כל דעתו בנוגע לאיזו שאלה שהיא. תמיד השאיר לעצמו פתח חרטה, כנהוג. אפילו את ה„קונסטיטוציה" גופה היה נוהג להבליע תמיד בנעימה, ורק עתה, לאחר שמפלגתו נדחפה למדחפות ושום הסתר פנים לא הועיל לה כי לא ינטל ממנה השלטון, חזר ופלט מתוכו את ה„קונסטיטוציה" שבלע. ואולם את דעתו בנוגע לשאלת היהודים כמעט שגלה למדי, וכהור מנהיגה של המפלגה היותר גדולה בדומה לא רק שלא גלה את דעתו להקל, אלא שכשהיה צורך בדבר נעשה שותף למרקוב השני כדי להחמיר והצביע בעד הגבלת זכות היהודים להמנות לרופאי הצבא. שני העתונים האוקטיאבראים שעמדו תחת השפעתו של מנהיג המפלגה היו מלאים תמיד מאמרים אנטישמיים לכל דבריהם, וגוצ'קוב עצמו נגע פעמים אחדות בנאומיו בענין הרבולוציה והאשים את עמי הנכר ובפרט את היהודים, כי רק בעטים הם באה הרבולוציה לעולם, שלא היתה הרבולוציה רוסית כלל וכו',—הכל כמנהג האנטישמים. ואחרי הברית שכרתו האוקטיאבראים עם הלאומיים, שעל דגלם חרותה הסיסמא „חוץ מיהודים", ומה גם עכשו שרק בטובתם של הלאומיים נבחר לנשיא, כי רק הם, הלאומיים, היו המכריעים, לא כל שכן שגוצ'קוב יראה חובה לעצמו לבלי לכסות ביותר על מה שבלבו בנוגע לעמי הנכר בכלל ולהיהודים בפרט.

וזהו שיהיה לנו גוצ'קוב.

בקצרה, חלופי גברי בדומה ודאי לא יביאו לנו שום טובה. אפשר שיגרמו לנו גם רעה, שהרי גוצ'קוב אינו רק נשיא הדומה בלבד, אלא גם מי שהיה עד עתה מנהיגה של מפלגת האוקטיאבראים, ובודאי לא תבטל השפעתו על מפלגתו גם מכאן

ולהבא. ואותן „המתנות" הטובות הנכונות לנו בידי האוקטיאבראים ידועות לנו...

„הם ואנחנו".

תיכף לאחר הקינגרס האחרון נוסדה באלטונה הסמוכה להמבורג „הסתדרות" חדשה „מוריה", שהציבה לה שתי מטרות: יקרב את לבם של ישראל לארץ ישראל ולהרחיקו — מעל הציונות... כמדומה ש„דהסתדרות" החדשה הזאת לא הוציאה אפילו את חיותה ותהי כנפל ממש. ואולם לא זהו העיקר. העיקר הוא, כי בני אדם שאינם רגילים לירד לעומקה של מחשבה, לעמוד על מהותו האמתית ש רעיון ולהודות בו הודאה גמורה או יכפור בו כפירה גמורה, ערוכים הם ליצור חמר־גמל— יצירה משונה כארצישראליות שניטלה ממנה הציונות, היסוד הלאומי.

„אנחנו הננו מביטים על הציונית כעל חלום, כעל דבר שאין בו ממש, — כותב עתונם של יהודי פרנציה ה„אורתודוכסים",— ואולם אם פרושה של הציונות הוא תקון תנאי החיים — החומרים והרוחנים — של בני אמונתנו, הרי כל היהודים וגם הרבה בלתי־יהודים ציונים הם"...

מכירים אנו את „הנעימה" הזאת: הציונות אינה רעיון לאומי המשנה את הדעות שהיו קבועות בלב עד עתה, הנותן צורה חדשה ותוכן חדש למי שמודה בו. הציונות אינה אלא פילנטרופיה ועשית טוב עם אחרים, עם „האחים האומללים שבמזרח". הם, יהודי המערב, שבנים גמורים הם לארצות מולדתם, כידוע, ושכבר עלו למדרגת תרבות גבוהה ולא חסר להם כלום לא בחומר ולא ברוח, גם כן כידוע, — הם אינם „חשודים" חלילה על ציונות ממש, על אותה הציונות שיסודה היא הכרת האחדות הלאומית הגמורה. חלילה להם, לא ציונים הם אלא רק ארצישראלים, פילנטרופים, עושים טיבות וחסדים עם אחרים, ותו לא.

ובשבוע העבר שמענו „נעימה" זו גם בהאספה שקראה חברת הישוב היהודית הכללית (איק"א) בטלון „אדלון" בברלין. איק"א זו אין לה חלילה מטרות לאומיות ממש, מנהליה אין נובעים מתוך מעשיהם השקפת־עולם לאומית, ציונית, שעל פיה צריכים היהודים לחגור את כל כחותיהם וליצור להם צבור יהודי לאומי, רוב יהודי מוחלט בארץ ישראל. חלילה, אין הם נותנים משפט הבכורה לשום ארץ בעולם, בעיניהם כל הארצות המוכשרות לישוב יהודי שוות, שהרי כל כונתם אינה אלא רק פילנטרופיה גמורה, עשית טוב וחסד עם „האחים האומללים שבמזרח" וכו' וכו'. ואולם על פי בקרה המזרח הקרוב (בלשון בני אדם פשוטה: ארץ ישראל) הוא היותר מוכשר לישוב עברי ולפיכך ורק בשביל כך לו משפט הבכורה. וכיון שכך הוא הדבר, שאין כאן אפילו חשש לאומיות וציונות מותר היה גם למרטין פיליפסון, הידוע בנטיותיו האסימלציוניות הגמורות, להיות ראש המדברים באספה זו לא רק בתור מסכים בעלמא, אלא גם בתור מעורר ממש. והוא, מרטין פיליפסון, דבר על החובה המוטלת על קהלות היהודים הגדולות להשתתף במפעל הגדול של יצירת מרכז „להיהודים הנידחים" ולהעמיד אותם על הקרקע. והוא, מרטין פיליפסון, עורר את הקהלה הישראלית בברלין להיות למופת בזה ליתר הקהלות. וגם הפרופ' ריזין הסכים לדבר, משום... משום שרע ונורא הוא מצבם החומרי והרוחני של יהודי רוסיה, רומניה וגליציה ונחוץ לעזור להם... אסון נשקף להם, ליהודי הארצות הללו, ונחוץ לקדם את האסון הזה.

כן, מכירים אנחנו את „הנעימה" הזאת: „הם ולא אנחנו".

„הם" נתונים בצרה ובשביה, „הם" אינם יכולים לעזור לעצמם לא רק משום שדלים ורשים הם בחומר, אלא משום שדלים ורשים הם גם ברוח. ולפיכך מחויבים „אנחנו", המאושרים החפשים, בעלי הכח והתרבות, לעזור ולהושיע „להם", להם ולא לנו...

ולא רק את מיסדי „ההסתדרות" החדשה „מוריה", לא רק את עתונם של יהודי פרנציה ולא רק את מנהלי איק"א שומעים אנחנו מתיזים את ה„דגש החזק" הזה, אלא כבר שמענו נעימה זו יוצאת גם מפי „ציוני" רשמי, מפיו של הד"ר איפנהימר.

ואנו אומרים להם: ארצישראליות בלי ציונות אינה ולא כלום, וציונות עצמה שאינה עומדת על השקפת עולם לאומית יהודית גמורה ג"כ אינה ולא כלום.

ועוד אנו אומרים להם: חייכם, שאנחנו „הדלים והרשים" נעזור ונושיע לכם, כי אנו נרפא את נשמתכם הנקיה והרצוצה חייכם, שעתידה הארצישראליות הציונית, הלאומית, להיות מקור חיים לא רק לנו כי אם גם לכם! —

נחום סוקולוב.

הַ„בִּיצַנְטִינִים".

ההתקרבות לרשות, ההשתעבדות למלכות, ההכנעה והזחילה בטול־היש והחנופה אינם מספיקים עוד להעמיד את צורתה של הביצנטיניות בשלימותה. יכולים בני אדם להיות עבדים־לעבדים מלקטים עצמות תחת שלחנות הגדולים, נושקים השבט, משוררים לפני ה„פריצים" „מה יפית" ומרקדים לפניהם על רגל אחת או נופלים על פניהם, לפי אשר יצוו אותם, בלי היות בגלל כל המעשים והמנהגים האלה לביצנטינים.

אימתי הם נעשים ביצנטינים? כשהם מנסים ומשתדלים לקבל השפעה מן הכח של התקיפים ובעלי הזרוע, מן האלמה והעזוז של השליטים, כדי להתחזק על ידיהם בעצמם ולמשול ע"י הכח הזה על אחרים, לא ממשלת האגרוף, כי אם ממשלת הרוח. הרכבת ממשלת הרוח על ממשלת הזרוע, -נעיצת החרב בבית המדרש, רמיזה באצבע כי שם מאחורינו יש „ידים יה עשר", שהם יענה לנו בשעת הדחק, והמחשבה, ש„חשיבות" זו מסוגלת היא לחבב — לא אותנו בעצמנו. כי אם לתת כח וכבוד לדברים הרוחניים שאנו מורים ושאנו עומדים להגן עליהם— זו היא ביצנטיניות.

משל קטן מן השוק: מרא־דאתרא בעיר ששייכת לאחד הפריצים כלום חסר הוא סבות וגורמים שכופים אותו להשתעבד לאותו בעל הבירה? ודאי יש ויש. שום אדם מתוך לא ידחוהו מאת המרא־דאתרא, שיהא גבור וקנתרן ומפקיר נפשו, הרי הוא ככל בני מתא לפרנסה, לחבירה, לקנינים ולכל הדברים שאדם נזקק בהם אל אותו בעל הבירה. יעשה כמעשי כל בני אדם ואיש לא יערער עליו. אבל אם היא נעשה מרא־דאתרא בכח של הפריץ, ואם הדינים שהוא דן והנדרים שהוא נודר והאזהרות שהוא מזהיר נסמכים לחשיבותו וקרבתו אל הפריץ, וכשאר כחו וכבודו וכח הדברים שהוא דורש מספיקים הוא מאיים בלשון הפריץ, הרי היא ביצנטיני.

לפיכך לא נאמר על המוכס או על הקבלן שבשוק, אפילו אם יהיה עבד כנעני של הפריץ ימוטל לפניו בפשוט ידים ורגלים שהוא ביצנטיני. המוכס רוצה לגבות מעות, הקבלן מעדיף להוציא מעט ולהכניס הרבה. אם יש לבעלי השלטון עבדים

כאלה או כאלה שרצים לפניהם ועושים עצמם כאסקופה הנדרסת — אחת היא. כל הימים אשר יהיו בעלי זרוע יהיו גם עבדים, וכל הימים אשר יהיו עבדים לא יחדל בעל זרוע מן הארץ. ביצנטיני הוא רק האיש הרוחני הסומך את רוחניותו אל הכח.

אין הדבר נוגע אלינו, שכבודם של הרוחניים האלה עלול להפגם על ידי זה. כלום אנו אפוטרופסים לכבודו של כל אדם, רוצה אדם לפגום את כבודו יפגום, ואין זו שאלה של צבור. השאלה נוגעת רק אל הענינים, שהרוחניים ההם עומדים בראשם, אם אינם עלולים גם הם להפגם ולהתפל. והענינים — זו כבר שאלה של צבור, מפני שהענינים אינם קניניהם של הרוחניים ההם, אלא קנינים של צבור, שהם, הרוחניים, חושבים את עצמם או חשובים בעיני אחרים למומחים לעבוד להם.

על ביצנטיניות זו חובה לדבר דברים אחדים.

ביצנטיניות איננה המצאה חדשה, כי אם „מכה הכתובה בספר", ידיעה קלה בקורות העמים מספיקה, בכדי להבין, כי בכל מקום ששם בעלי איזו דת, פרנסי איזה מקצוע שבחכמה או באמנות, נסו לרפא את הריסותם ולחזק את רפיונם הפנימי על ידי גושפנקא והרמנא, על ידי מקל ורצועה, לא די שהם בעצמם, אנשי הרוח, נהפכים לסרדיוטים בעיני הבריות, אלא גם טעמם של הדברים הרוחניים שהם משתדלים בהם הולך ומשתנה, ההורה נעשית חולין, הרוך והיופי, התמימות והקדושה של אותם הדברים הנצחיים, הרוחניים, העומדים מעל לכל הכחות המנושמים פורחות להן, הדברים הדקים מן הדקים שאינם כלל קרוצי-חמר נעשים קשים וגסים, משתפלים ויורדים אל הרחוב.

זה היה חלקם של חכמי ביצנציה, של אמני ביצנציה, של נביאי ביצנציה. נצבו כמו נד. יבש ודל המעין של רוחניות, תקנתם נעשתה קלקלתם, כחם נהפך להיות רפיונם, מבטחם בשלטון היה לבית עכביש ולמשענת קנה רצוץ. הנביא והמטיף — משעשה לו קרנים כבח יראת העונש ניטלו ממנו קרני ההוד. לא יכול היה עוד להסיר את חליצתו ואת אזנו מעליו. בכל משא אשר נשא קשקשה המטבע של קצבה, בכל עצה אשר יעץ נהמה גזרת המלכות. דבל נעשה קסרקטין, אונס, צבת, מקל ורצועה — נסתלקה השכינה... סוד קרשים נבלע ע"י מסכת חולין. כיון שנעשה הנביא שוטר, שוב אינו נביא אלא שוטר, — ושוטרים יש יותר מדי. והאמנות — הרי זו ספירה של תפארת, וספירה של תפארת, כשהיא מתחילה לקבל אפילו יניקה כל שהיא מגבוה, הנה היא הולכת ומכערה.

כלל זה קבוע הוא ממש כגלגל חמה בכל קורות העולם: „אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה", ואפשר להחליף את הרישא בסיפא: אין לך עוסק בתורה, אלא מי שהוא בן חורין. בלשונות העמים יש משל קדמון מפירסם: „האוכל מן האפיפיור, מת ממנו". מתפתה לפעמים בעל-הדת, או בעל דעה רוחנית איזו שתהיה לפנות אל הכח, שיסייע לו — ולעולם זו היא חולשה וקטנות-דמוחין, הדת, או החקירה, או האמנות. בקצור, כל יצירה של נשמת האדם, כל דבר שאין בו ברזל וכפיה, אלא הרגשה ועבודת הלב או המוח, יכול להתפתח ולהתקיים רק ע"י הכחות הרוחניים שהולידוהו. כל השתמשות בכח אחר היא ערבוב הצורה, החורה תחת כסא הכבוד. זהו החטא, וענשו — קלקול אותו הדבר הרוחני. הביצנטיניות היא תלאובה, שממון, תבל של אגרוף ודעה, תחום נשמי-רוחני, בלוא וטלוא בפנימיותו.

מדוע כן הוא? הסבה מובנה. הנקודה המרכזית של כל דת, של כל רוחניות צריכה להמצא בה בעצמה, ולא מחוצה לה. מסביב לנקודה הזאת צריכות להסתדר כל היגיעות וההשתדלויות המתיחסות לאותו ענין. אבל כשהיגיעות וההשתדלויות נעתקות ונכחות מהנקודה הזאת ויוצאות לתחום אחר, בכדי להסתייע בכח אחר, אותו הכח האחר כובש אותו ומטביע עליהן בהב"ח את חותמו ומטשטש את צורתן ועושה אותן אפותיקא ונכסי צאן ברזל לעצמו. הכח הזה לעולם איננו נתון בחנם, אפילו כשאומרים בתחלה, בשעת חדוה, שהוא נתון חנם. לא יעברו ימים מועטים, ו„בוקע המרצע מן המרצוף?", והולכות ונבלטות הצפרנים הדוקרות והפורמות, ולוכד הכח את הרוחניות בדרך ישר, או בעקמנות וקפנדריא, ומשתנית אותה הרוחניות לדבר אחר. רוחניות הקשורה בהרשות והמשועבדה לה מוכרחת להשתנות תמיד כשם שהרשות עצמה משתנית. ולפיכך אין לביצנטיניות התפתחות אלא פרפורים, לפיכך אין לה התרוממות אלא חלי-הנופל לפני בעלי הכח, אין לה מעמד, מפני שרוח היום נושא איתה בכנפו, אין לה הליכה ישרה והתקדמות מפני שהיא מושלכת הלום והנה בכף הקלע של המאורעות, אין לה היסטוריה מפני שאין לה יוחסין. יען כי החשיב אצל בעלי השלטון שהיו איננו חשוב בעיני תופשי המשרה שאחריהם.

בשערי הדת או בשערי החכמה הביצנטיניות היא כאותו נגע בית המנוגע, המטמא והמחריב את הבנין דחזק שבחזקים. תחלתו בהרת כמעט סמויה מן העין, לחלוחית של מה בכך מפעפעת בין הסדקים, או צורת כמהה ספוגיית מגואלת ומרוכרכת. אבל כמהה זו היא חזקה מצור וקשה משמיר ולא ניתנה להבטל. ארסה כחלחל והולך תמיד ופיקקת הכמהה את כל הקשורים שבבנין ומפרידה את כל החבילות. עיקרה של הביצנטיניות תערובה שאינה עולה יפה: מקום יש בעולם לכמהין, ומקום יש לפצים של קרשי הבנין. אבל שני המינים האלה אינם מזדוגים. מקום יש לשלטון הכח, ומקום לשלטון הרוח, האמונה, ההרגשה. המזבח צריך להיות מזבח, ושרביטו של מושל שרביטו של מושל. ה„אוריאדניק" ניטל גם הוא את חלקו בעבודת ישובו ותקונו של עולם, אבל כשה„אוריאדניק" עולה לדוכן, וכשהכהן תופס אומנתו של „אוריאדניק", או כששני אלה מסתייעים זב"ז — ביצנטיניות באה לעולם ומבלה את העולם הרוחני.

אז אין הנביא עושה את שליחותו כנביא, אלא הוא בא אל העם בכחו של גבר אלים, ואז היא נביא הבעל; והכהן איננו כהן לאלהים, אלא כהן לקבל את „הזרוע והלחיים והקיבה" ולעשות מעשה ממום כמינילאום בשעתו. אז נעשית בת-שירתו של המשורר, זו הנאה והחסידה, ענבנית וחצרנית-קודטיזאנה. נבואתו של נבוא מסתלקת הימנו וחכמתו של חכם מבתלקת הימנו כשהם חסרים את הצניעות, את ההתבודדות ואת הפרישות מן הכח הגשמי השליט. מוסיפים הם להתנבא, להורות, לצייר, אבל כל זה עץ יבש. מלאכה נמבזה ונמס, עולם נובל וכמוש ופעוט, בלי אצילות, בלי חן ועידון, גולם עומד על הכח.

כך שנינו בסדר עולם רבה, ואינו דין שכך הוא במדה יתרה עוד יותר בעולמנו שלנו. אם רוחניותה של אומות העולם מצטמקת והולכת לה, אם מקור לשדן הרוחני יחרב ויבש בתוך האטמוספירה השלטונית, זו הרוחניות הדקה שלנו, רוחניות שברוחניות, אשר כולה רק רצון, דבקות הלב, ענוה, חן וחסד, על אחת כמה וכמה שאיננה נתפשת בידים ושאיננה יכולה להתמך ולהתחזק על ידי „שוקי האיש" ו„גבורת הסוס" שעליהם הכח של חול עומד. כל הרוצה בבטולה של תורה יעשה נא את החזיון הזה!

האם צריך להתחיל לספר מאל"ף בי"ת את כל הנסיונות שנעשו ליסד את היהדות על כח זר—ואת תוצאותיהם? התחיל הדבר בימי הכהנים הגדולים של לשכת פלהדרין, שהתחילו מסתייעים בכח זר, ונמשך אל רישי גלותא וראשי מתיבתות; מאנטיוכס אפפינס עד מינבז יבולות היו מלכיות רשעות ומלכיות של חסד לדכא או להניח. לקלקל או לתקן את המצב בכלל,

אבל ההתערבות בענינים הרוחניים כשהיא לעצמה יכולה היתה רק לקלקל. כשהכליפיות נתנה לנו לעשות את אשר חשבנו לנכון ולהגון לעשות התקיימה התורה. אבל כשנתחבו הקרנים המנגחות לתוך תחומנו הרוחני, אחת היא אם נעשתה התורה לדבר האסור מפני גזרת המלכות, או לדבר שגזרה המלכות כופה לעשותו, התורה לא נתקיימה. אחת היא מה היתה ההתקרבות לרשות ובאיזה מקום היתה וע"י איזה מנושאי היהודי הרוח באה, אם ע"י הרמב"ם, אי ע"י אבן נגרילה, או ע"י רבי מאיר מרוטינבורג, האחרית היתה תמיד אחת — שגדולינו צריכים היו לצאת מתוך הקשר הזה. צריכים היו להאסר כר"מ מרוטינבורג, או לצאת בראש גולים כדון יצחק אברבנאל, או לברוח כהד"ר ליליענטל. אי אפשר להזדווג לכח, אי אפשר להזדקק לרשות.

אפשר—אבל אז ביצנטיניות באה לעילם, והביצנטיניות נקראת „קונסיסטואר", או נקראת „רבנות קאזיונית", ואז היא „מסודרת", מקבלת קצבה בדיוק בכל יום הראשון לחודש, אבל מה היא אז? היא אז כל מה שתחפצו, רק לא מה שהיא צריכה להיות, רק לא תורה רוחנית, רק לא תורה חביבה על העם שנכנסת לתוך לבו וממלאת את קרביו ומלבבת את נפשו ומעדנת ומזככת את רוחו, יש בה אז משלות הרשעים, אבל לא מיסוריהם של צדיקים.

אפשר שתמצאו עוד איזה גרעין חדש בתוך התבן הנדוש והמובס הזה, כי—מודה אני, שזה הוא תבן נדוש ומובס; זאת היא מכבר אמת אלפ"א־בי"תית, ולא פללתי, כי את האמת האלפ"א־ביתי"ת צריך יהיה לשנות ולשלש עד בחילת הנפש, מפני שנראה, שהרבה מהמרנן ורבנן שכחו אותה.

הלצה חריפה יהודית אומרת: השלחן־ערוך הוא מלא אזהרות וגזורות חמורות וקשות, מהתחלת „ארח חיים" עד סוף „יורה דעה". גוזרים על היהודי, שלא יהלך ד' אמות בלי נטילת ידים, גוזרים עליו שינעל תחלה נעל של ימין ואחרי כן של שמאל, וכיוצא בזה. אם תגזור המלכות, שהיהודי יהלך ד' אמות בלי נטילת ידים—לא תועיל. הוא לא יהלך. אפשר שימסור את נפשו על כך. בשעת חירום מוסרים את הנפש אפילו אערקתא דמסאני. אבל אם תוסיף המלכות גזרה לגזרה, ותעשה אפוטרופסת ל„שלחן ערוך", והסרדוט והשוט בידו ילוה את היהודי וישמור עליו, לבל יהלך ד' אמות בלי נט"י, מובטחני שהוא יעשה כל מיני ערמומיות להשתמט ולהלוך. אין לך גזרה כנגד הדת גדולה מן הכפיה על הדת.

נראה זה כפרדכסוס, והוא אמת לאמתו. הדת איננה סובלת את האפוטרופסות ואת הרצועה הזרה. יש קדשי קדשים בחיי האדם, ששמה אסור להכנס במקל ובאפונדה. כל האוטוריטיטים שיש לנו, המרנן ורבנן, חבורתא קדישתא, בני היצהר וצנתרות הזהב — הם אוטוריטיטים רוחניים, המפתחות שבידם הם רק מפתחות של לב, ואם ניטלו מהם המפתחות האלה, צריכים להשתדל למצאם. המפתחות של בתי הסהר לא יכוונו לפתוח את המנעולים האלה.

הנסיון המהודר ביותר נעשה ע"י נפוליון הראשון: סנהדרין ו„קונסיסטואר". נתנו ליהדות צביון ודמות של הסתדרות. נעשו הרבנים פקידים; פקידים בכל המדרגות, ומקבלים שכרם מאוצר המלכות, וממונים בכל תקף, סולם של משרות מדרגה זו על גב זו, והכל עומד על מוסד איתן וקיים—מה יש לבקש עוד? ומה היתה התוצאה? בית־עלמין מסודר, מוסמכי הרשות וחסרי השפעה, פנים צנומים וקמוטים ועליהם כחל וסרק, קרחה—ועליה פאה נכרית. הכל בדרך רשמי, שריר וקיים, והיהדות מה? ותורה מה תהא עליה? הכל עומד על נקודת הקרח, הכל מכווץ ושקוע בתוך סדרים שאין בהם רוח.

ומה עלתה ביד החכם־באשי'ים. אפילו כשהיתה לרם רשות להחרים ולנדות, ואפילו להלקות? כפני חויא דרבנן היו היהודים מפחדים כל זמן שהרבנים היו חסרי כח גשמי, אבל משניתן להם כח, מתיראים מפניהם כמו מפני השוטרים. רצועות נתנו להם, אבל את לחישות השרף, את הזקוקין דנורא נטלו מהם.

אם נשאר עוד ניצוץ של כבוד וחיבה לתורה, חלילה לכבות אותו ע"י הביצנטיניות. איש מאתנו לא יבקש מאת הרבנים שיעשו „מהפכנים", יהיו לויאלים, אבל אל יהיו ביצנטינים, מפני שהביצנטיניות עלולה ליטול מהם את שארית החשיבות וההשפעה. בודאי אינם מתכונים אלא להיטיב, בודאי רוצים לתקן — אבל בטלנות נזרקה בהם. חושבים שההתרפסות תועיל, חושבים כי איזה אותות חיבה שיראו אותם רגע אלה מן החוץ — יש להם איזו ערך, ואינם יודעים שהסמנים האלה אינם שוים פרוטה, ערך חיובי אין להם כל עיקר, אבל הערך השלילי הוא נורא כאר, הרוחניות יכולה להבנות רק ע"י הרוחניות.

בר־טוביה.

הַגֶּזַע וְהַכַּלְכָּלָה.

(סוף)

ה.

לכאורה קפץ היסוד הכלכלתי עוד הפעם בראש. התכונות הגזעיות „מותנאות" סוף סוף מתנאי הכלכלה הקדמונים, שבהם היה הגזע נמצא זמן רב בקדמות ימי נעוריו. אבל הנוסחא „מיתנאות" „התכונות הגזעיות מותנאות מתנאי הכלכלה" — היא מוטעת בעיקרה. כל האומר שתכונות הנפש של הפרט או של הכלל מותנאות מתנאי הכלכלה, עליו להביא ראיה לדבר שאי־אפשר להביא עליו ראיה, כלומר: להוכיח את האמתיות המדעיות של השיטה המיטפזית אשר לבעלי החומר. מנקודת ההשקפה המדעית אפשר לאמר רק, שהתכונות הגזעיות מקבילות אל תנאי הכלכלה הקדמוניה של הגזע, או, שהתכונות הגזעיות מקבילות אל כל התנאים שבהם היה הגזע נמצא במשך זמן התהוותו. בכל אופן נשארת בתקפה ההנחה, שהגזע מכיון שנולד—תהיה לידתו איך שתהיה—הוא חי. נושא את עצמו ואחרים עמו. הפירמולה הנצחית־שקבעה התורה לתורת הגזע „כי הדם הוא הנפש" — כלומר: היינו הך — אינה זזה ממקומה.

אותה ההנחה אינה נעקרת אלא אם נבוא לידי החלטה, שהגזע הולך ומשתנה לגמרי עם השתנות תנאי חייו, כלומר: שהגזע אינו נעשה אב לעולם. אלא נשאר תמיד בבחינת תולדה. ואף על פי שההחלטה האמורה סותרת את כל העובדות, שהר מעשים בכל יום שמה שהיה היום תולדה נעשה מחר אב ולהפך—אף על פי כן מצאה לה מחזיקים בין תלמידיו של קרל מרכס. מדרכם של תלמידים — ששיטת רבם באה להם במקום אמת החיים, ולפיכך אינם רואים את הסתירות שבין השיטה ובין אמת החיים. אלא מה הם רואים? את הסתירות שבתוך השיטה עצמה. צריך אפוא להוציא את התוצאות האחרונות מתוך השיטה, ואז תעבורנה הסתירות, והכל על מקומו יבוא בשלום.

אחד מן התלמידים ההם, פרידריך הירץ, יצא לסתור א־

„תירות הגזע המודרניות". הוא כופר בתורת הגזע בכלל ואינו מודה במציאותן של תכונות גזעיות קימות וקבועות לא באומות העולם ולא באומה הישראלית. ישראל היה אומה של עובדי אדמה כל זמן שישב על אדמתו. משנתרחק מעל אדמתו פסק מעבוד את האדמה וגם מהיות אומה ונעשה לקבוץ של סוחרים נודדים בעלי תורת משה. נקודת־המוצא וגם נקודת־הכובד של תולדות ישראל מונחות בתקופת האכרים שלה. בתקופת הזמן הזאת פרחו התכונות העיקריות של האומה הישראלית העתיקה: המלוכה העממית ותורת המוסר הקרובה מכמה צדדים אל התורה הסוציאליסטית. משנתתמה התקופה האמורה התחילו שתי התכונות הוללו מתנונות והולכות. מזמן גלות בבל והלאה בטלה המלוכה העממית ושוב לא חזרה למקומה. תורת החיים והעבודה של הנביאים היתה לתורה אפלה ושוממה של פרושים קנאים. בתורת הפרושים נשמרה אמנם החבה אל העם, נשמרו גם רעיונות מוסריים נעלים ונשאים, אבל בכללה היא „ריאקציונית" לא רק לעומת תורת הנביאים הגדולים, כי אם גם לעומת תורת הנוצרים. אמת, זו האחרונה לא חדשה כלום, אבל היא ספגה אל תוכה את המוסר הישראלי העתיק. מוסר זה היה פריו של עם עובד אדמתו. האומות „האינדוגרמניות" העתיקות, שהיו בניגוד להאומה הישראלית השמית אומות של רועים אוהבי חופש ובטלה, לא הגיעו מעולם אל תורת המוסר של ישראל. הן חקרו ודרשו בשאלות העולם ובשאלות היחיד, אבל שאלות החברה והמוסר החברתי, שאלות העבודה והעובדים לא משכו את לבן אחריהן. רק לישראל סבא היו שאלות העבודה והצדק החברתי שאלות־חיים, כי על כן עבדו בניו עבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה. האכרים הולידו את הנביאים.

ו.

גם המצע הסיבייקטיבי של מהלך הרעיונות הזה הוא בולט ונכר לעינים. בין קרל מרכס ופרידריך הירץ מונחת ה„אנטישמות" בצורתה החדשה — אותה ה„אנטישמות", אשר נגוּדה האחרון מכוון כנגד קרל מרכס עצמו וחבריו ותלמידיו היהודים העומדים בראש התנועה הסוציאל־דימוקרטית. דבור אחרון זה כבר מתחיל עתה להשמע בחיים בין הפקחים ובעתיד הקרוב ישמע גם בין האלמים והחרשים. לא מלמעלה למטה אלא מלמטה למעלה בת קול יוצאת ומכרזת: „יהודים, דאגו לעצמכם ולארצכם, ואל תדאגו לנו! הנה ממשלת העבודה עומדת מאחורי כתלנו ואתם, סוחרים בני בניהם של סוחרים, בורגנים בני בניהם של בורגנים, עבוד לא עבדתם מעולם ועבוד לא תעבדו לעולם. כי מיום היותכם ועד עתה „נרפים אתם נרפים" כאשר העיד עליכם פרעה, ורגלים יש לדבר שפרעה זה משלנו הוא, „ארי בן ארי"... הגיעה השעה גם להיהודים בעלי התורה הסוציאליסטית לכתוב „התנצלות" על דרך שעשו ועושים אבותיהם ואחיהם בעלי תורת משה. ופרידריך הירץ נראה כמו שעומד ומצטדק ו„מתנצל" על עצמו ועל עמו לפני אומות־העולם. אמת, הוא מודה בכל ערכם ועצמם של העמים האירופאים וקניני תרבותם; הוא מודה באפסותה של האומה היהודית בתור אומה ובתאותם של היהודים ובכשרונם להקיא מתוכם את כל הקנינים הישראלים ולספוג אל תוכם את התרבות האירופאית ולהטמע לגמרי בין העמים האירופאים, הוא מודה אפילו בדת הנצרות ושמח לנצחונה שנצחה את היהדות. הוא מודה, שהיהדות היתה צריכה להבטל והיתה בטלה זה כבר בשעת פגישתה הראשונה עם התרבות היונית, אלמלא העקשנות של „הקנאים האורתודוכסים". היא מודה בכל זה ובהרבה דברים אחרים כיוצא בזה. אבל אי אפשר לו להודות שהיהודים אינם מוכשרים מפאת טבעם הגזעי לעבודה. רק תנאי החיים המיוחדים של הגלות עשו את היהודים לסוחרים, לא כן בשבתם על אדמתם בתנאי חיים אחרים. האומה הישראלית בתור אומה שמית כל עיקרה אינה עומדת אלא על עבודת האדמה. והיא שעמדה להם לישראל שיצרו ממשלה עממית ותורת מוסר עממית, במדה ידועה גם סוציאליסטית. הנביאים יצרו את התורה הזאת, היהודים הנוצרים מסרו אותה לכל העולם כולו. אבל גם הפרושים — אלה העקשנים של „הקנאים האורתודוכסים" שלמעלה — עמדו על מדרגה מוסרית גבוהה מאד, כאשר הוכיח לדעת רבי משה לצרום בספרו על „האיתיקה היהודית". וכאן מסתמך „המתנצל הפרולטרי" על כתפיו של „המתנצל הבורגני" וחוזר על דבריו מלה במלה ואין ביניהם אלא זה, שהשני יודע מה שהוא אומר והראשון אומר מה שאחר—ולא הוא—יודע...

ז.

יהיה איך שיהיה. על כל פנים אין להטיל ספק בזה, שלא כל האומות המבוססות על עבודת האדמה יצרו ממשלה עממית ותורת מוסר עממית. ממשלת האומות המבוססות על עבודת האדמה אי אפשר לה להיות עממית, אלא אם כן שיטת עבודת האדמה, שעליה הן מבוססות, היא עממית. רק כל מקום שאתה מוצא אכר חפשי עובד חלקת אדמתו שלו שם אתה מוצא — ממשלה עממית ותרבות עממית פורחות. כך היה ב י ו ן וב ר ו מ א „בתקופותיהן הקלסיות". כך היה גם בישראל בתקופת הפריחה שלו. ה א כ ר ה ח פ ש י הוא ששמש יסוד לכל העם והוא שגרם להממשלה שתהיה עממית. ה א כ ר ו ת ה ח פ ש י ת היא ששמשה אבן פנה גם לתורת המוסר של נביאי יהודה וישראל.

אבל האכר החפשי הוא לא רק יליד תנאים חמריים ידועים, שאינם נותנים לשיטת עבודת אדמה אחרת להתקיים בסביבה טבעית ידועה. האכר החפשי צריך להיות מוכשר גם מפאת טבעו לעמוד על רגליו ולהיות חפשי לנפשו. פעמים שאתה רואה אומה שהיא פורחת בימי שעבודו של האכר ומתנונת בימי שחרורו, ופעמים שאתה רואה אומה שאינה פורחת אלא כל זמן שהאכר הוא חפשי, ומכיון שהתחיל להשתעבד היא כלה והולכת כצל עובר. כל אותן החברות הנוסדות על עבודת האדמה גורלן מוטל בחיק האכר, בכחותיו ונטיותיו.

האכר החפשי הוא על פי רוב בן בנו של הרועה החפשי. יצחק בן אברהם היה אכר חפשי כשם שאביו היה רועה חפשי. האישיות המיוחדת של שבטי הרועים לא יכלה להפסל כשעברו אל עבודת־האדמה. נסיונות החיים החדשים הוסיפו קוים ושרטוטים חדשים בנשמת הרועה, מחקו אולי את הקו האחד והבליטו את הקו השני בנשמה זו. אבל אולת ידם להחליף את הנשמה האחת בנשמה האחרת, או להביא לידי גלוי מתוכה בפועל מה שלא היה מונח בתוכה מתחלת יצירתה בכח—„כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה". לא יתקיים ולא יחיה הפרט או הכלל שעשה חליפין בנשמתו או שענה אותה שלא כדרכה.

אדם מישראל שיצא אל השדה זכר את חיי הרועים והתגעגע עליהם. לא אל האכרים ואל הכונים בארץ מצרים נגלה אלהי העברים, כי אם אל רועה הצאן אשר במדבר. מאחרי הצאן נלקח אותו הרועה לרעות את עם אלהי ישראל בדרך אשר התוה הרועה הראשון של האומה — אברהם אבינו. שאול האכר העשיר לא יכול להכניע את העם ולמלוך עליהם. אבל בקול הרועה, אשר ממכלאות צאן יצא ליסד ממלכה גדולה ועצומה, שמע העם והאמין בו ובביתו לעדי עד. בוקר היה גם

הנביא הגדול עמוס. אומת־הרועים הנודדים נצחה את אומת האכרים אשר בארץ כנען העתיקה, משלה זמן רב על אומת האכרים אשר בארץ כנען החדשה, השפיעה השפעה כבירה על כל האומות המערביות, על כל תולדותיהן ועל רוחן ונפשן.

ח.

הלמדן האשכנזי זומברט מתקשה בדבר ושואל זה ימים ושנים: מאין לקח ישראל את ממונו? ושיב נתעוררה בלבי שאלה עוד יותר גדולה: מאין לקח ישראל את כח השפעתו הגדולה על גורל האומות האירופאיות? ואחרי שכרכר כמה כרכורים הוא בא לידי הכרה, שפתרון השאלות האמורות מונח בתכונות הגזעיות של עם ישראל, אשר התפתחו בתוכו בתקופת חיי הרועים שלו. רועה נודד היה ישראל מיום היותו ועד עתה ונודד הוא גם עתה. הוא לא היה מחובר מעולם אל האדמה ולא אהב את עבודת האדמה גם בשבתו על אדמתו. הרועה הנודד היה ברבות הימים לסוחר נודד. מכל ענפי הפרנסה קרובה פרנסת המסחר לנשמת הרועה הנודד, קודם כל בזה שאינה מקשרת אותו אל מקום קבוע. באירופא נפגש היהודי עם אומות העולם. בניגוד להאומות הללו עובדות האדמה היה היהודי הסוחר היחידי שביניהן ועל כן גם נתעשר וצבר הון עתק. בניגוד להאומות הללו ההוזות ובעלות החלומות היה היהודי פקח ואיש המעשה, אשר עיניו בראשו לראות סופו של דבר ותכליתו מראשו. בניגוד להשקפת העולם של אותן האומות שהיתה „סטטית", קבועה וקפואה כחייהן, פתח היהודי הנודד השקפת עולם „דינמית", מלאה חיים ותנועה. ומה הפלא אפוא כי היהודי גבר ועשה חיל, ולמרות כל הרדיפות הנוראות עלה לגדולה ונעשה אדון לאדוניו ומשפיע השפעה מכרעת על כל חייהם?

והדברים עתיקים. זומברט איננו מן המחדשים. כל ימיו הוא סמוך על שולחנו של קרל מרכס ואינו מוסיף על מזונות רבו משלו אלא מים ושמן.

אבל באותם הדברים יש מן האמת ומן השקר. היהודי היה רועה ואחרי כן סוחר. כן. אבל בינתים היה גם עובד אדמה. התרבות של ישראל כל ימי שבתו על אדמתו היתה תרבית של גידול בהמות ושל עבודת האדמה גם יחד. ולא זו בלבד. אפילו תרבית היהודים בבבל היתה ביסודה תרבית של רועים ואכרים. עדה היא כל הספרות העברית, שנוצרה בארץ ישראל בזמן שבתי המקדש, הראשון והשני, היו קימים ולאחר שנחרבו, ואשר נוצרה על נהרות בבל. מכל יצירות הספרות הזאת מתמר ועולה ריח השדה והאחו, הכרם והיקב, הגן והגנה.

ישראל ישב זמן רב באירופא בין אומות שלא עסקו כל עיקרן אלא בעבודת האדמה. כן. אבל באומות האלה היו חלקים הגונים מן הגזע האר"י, אשר היה ביסודו ג"כ גזע של רועים, כמו שנזכר כבר למעלה. אמת, בשעה שנתעשרו בני ישראל באירופא עברו האומות „האריות" החרשות אל עבודת האדמה ובני ישראל הורחקו זה כבר ממנה על ידי הגלות. אבל הטיפוס של הרועה עם כל תכונותיו המיוחדות לא היה זר לאומות הללו ונשאר בתוכן גם בהיות רבים מהן לעובדי אדמה.

השקפת העולם של ישראל היתה „דינמית", כן. אבל האם לא היו בה גם יסודות „סטטיים"? האם לא היתה השקפת עולם זו גם מצוינת ב„קונסרבטיביות" קשת עורף? מחוץ להתנועה והנדידה עמדו דברים אשר לא יתנועעו ולא יתנודדו וממקומם לא ימושו: ישראל מלמטה ואלהי ישראל מלמעלה.

ארץ ושמים — „כלבוש תחליפם ויחלופו ואתה הוא ושנותיך לא יתמו. בני עבדך ישכונו וזרעם לפניך יכון".

אומות העולם הוזים וישראל פקחים. ואיה בעלי החלומות וההוזים הנפלאים אשר עמדו להם לישראל בכל דור ודור — כאלו הפקחות וההזיה סותרות זו את זו, כאלו חומת ברזל קבועה מששת ימי בראשית בין עולם היקיצה ועולם החלומות ואין האדם ער וחולם בבת אחת, דוקא הרועים הסוחרים בארץ היו ההוזים התיעים בעולם, ודוקא הפקחים הגדולים ראו לא רק מה למטה ומה לפנים כי גם מה לאחור ומה למעלה, התלושים מן האדמה הביטו תמיד אל שמי השמים, ספרו את הכוכבים אשר במרום ואת גרגרי החול אשר מתחת, חשבו חשבוני של עולם ווקרו תעלומות אין סוף.

ט.

היוצא לנו מכל זה? כי היהודים — ולא רק „היהודים הגרמניים" כי אם כל היהודים — הנם „אריים" אמתים, חומר שנגדע מן הגזע ה„אינדוגרמני" — גזע הרועים — והכה שרשים בארץ ישראל עד שבאו הרומאים והרכיבוהו שוב בגזע שממנו יצא? כי על כן יש הצדקה להמטמיעים המגרמנים, שהעמידה לנו היהדות הפולנית, למחוק מן השפה היהודית את המלות העבריות שבה על דרך שמחקו אחיהם בגרמניה את ציון וירושלים מסדר התפלה, לשנות גם את הכתב העברי לכתב גרמני או לטיני, למהר באופן זה ובאופנים אחרים את הטמיעה הגמורה של שארית ישראל בקרב עמי אשכנז ואחיהם וקרוביהם שבכל העולם כולו?

אולם לו גם ידענו מה שלא ידענו, לו גם הוברר לנו בברור גמור, כי היהודים הנם חומר מן הגזע „הארי" — דבר שכל הדוגמאות אשר נזכרו ואשר לא נזכרו אינן יכולות להוכיח את אמתתו, על פי הכלל הגדול „הדוגמא אינה ראיה" — גם אז אי־אפשר היה לפסוק הלכה כאלו שרוצים לטמע את ישראל בין האומות האירופאיות. גדולה מזו. לו נודע לנו באמת, כי בעורקי כנסת ישראל גוזל דם „ארי" טהור, כי אז אין ספק שכל בעלי תורת הגזע בישראל היו מחליטים פה אחד דוקא על סמך זה לנצור את ישראל ולשמרו נקי וטהור לכל הדורות. אפשר אולי שהמטמעים בישראל היו מוצאים להם איזה מומחים שהיו מתירים להם בדוחק להוליך את ישראל אל הודו ולטמע אותם בין השבטים „האריים" אשר נשתמרו בארץ הזאת בטהרתם, אבל בשום אופן לא בין עמי אירופא. כי הנה לעת אשר כזאת נודע כי אפילו בקרב האומה הסקנדינבית, שהיא „האריית" ביותר בין כל עמי אירופה, יש רק רביעית דם „ארי" ולא יותר, באשכנזים הרבה פחות מזה, בצרפת — פחות אפילו מעשירית. ואין צריך לומר בקרב העמים הסלבים. תורת הגזע היתה אוסרת על כן את הערבוב של ישראל באירופא אפילו אלמלי היתה ה„אריות" של ישראל למעלה מכל ספק.

אבל האמת נתנה להאמר, למרות כל הדוגמאות שלמעלה, ה„אריות" של ישראל עודנה מוטלת בספק גדול, ושאלת הגזע בישראל עומדת במקומה. ולא זו בלבד אלא אפילו המושג עצמו „ארי" או „אינדוגרמני" — לא נתברר עדיין בירור גמור. מה שהוא ברור ונעלה מכל ספק הוא זה שאמת החיים מלמדה אותנו. וזו אומרת לנו: אפילו האומות האירופאיות שהן קרובות זו לזו קורבה וראית אינן עושות נתוחים בגופם ובנשמתם כדי להתבולל זו בזו. לא רק האומה הפינית הקטנה שהיא כל כך קרובה על פי גזעה אל עמי אשכנז, אינה משכיחה מלבה את שפתה ואת כל קניניה הלאומיים כדי להטמע בין האשכנזים, לא רק האומה הרוסית הגדולה אינה משנה את כתבה ואין צ"ך

לימר את לשונה. גם האומות המערביות הכי קרובות זו לזו קרבת גוע, מקום ותנאי החיים אינן מסירות מלבן את הקנינים הלאומיים שעל ידיהם הן נפרדות זו מזו ונעשות חטיבות מיוחדות בעולם. אם באנו להחליף את הכתב העברי בכתב אירופאי עדיין איננו יודעים אם לשנותו לכתב רוסי, לכתב אשכנזי או לכתב לטיני. ועד שאתם מחליפים את המלות העבריות שבשפה היהודית במלות אשכנזיות, צאו והחליפו אותן במלות אנגליות, כלביות או רומניות, או גם פיניות ואונגריות, כי למה תגרענה. הן לא שפה אחת ודברים אחדים לכל העמים היושבים באירופא.

אם „בזויה האומה שאין לה כתב ולשון", מה נאמר ומה נדבר לאומה שהיא משלכת אחרי גוה את הכתב ואת הלשון ואת שרידי הלשון אשר הנחילוה אבותיה? אם נבזה לאומה אשר לא מצאה לה מבטאים מיוחדים לצרכי נשמתה ושאלה אותם מאחרים — מה משפט האומה אשר נשמתה חדלה ממצוא צורך במבטאיה המיוחדים, אשר אלפי שנים הוציאה רק מה שהכניסו לה אבותיה עד אשר נתרוקן האוצר ולא נותר לה מאומה בלתי אם לחזור על הפתחים ולבקש מזונות מאחרים?

אבל עוד סימן השאלה הגדול במקומו עימד. עוד ישראל עומד על פרשת דרכים ועליו לפתור את שאלת־חייו: להיות או לחדול? לנתח את שרידי נשמת האומה, לנתק את שרידי החוטים שבהם היא מעורה בגזעה, לקפוץ אל הים הגדול לאבוד בתיכו את שבילו שלו, או להתנער כאשר עשה כפעם בפעם, לשזור ולעבת את החוטים הדקים עד היותן לעבותות בל ינתקו? היש עוד כח בגזע העתיק הזה לעמוד ולחיות את חייו העצמיים או כבר סר אלהים ממנו? — מי יגלה את הרז? מי יפתור את החידה? חרב חדה מעופפת על הראש, מונחת על הצואר.

ברם „לעולם אל ימנע אדם את עצמו מן הרחמים". כי נרחמים יסוד ההתעוררות.

י. ל.

לְשַׁאֲלַת הַפּוֹעֲלִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

I.

שאלת הפועלים בארץ ישראל מטרידה זה זמן רב את כל עסקני הצבור. מבינים, שאי אפשר לבנות את הישוב העברי על בסיס של עבודת זרים. ואם בראשונה לא הושם לב כראוי לחסרון פועלים עברים במושבות, הנה באו החיים והראו בעליל, עד כמה מתריפף כל בניננו, אם גם בכפרים שלנו, שהשקענו בהם עמל וממון רב כל־כך, אין אנו יכולים לברוא קבוץ של יהודים, שיהיו עומדים ברשות עצמם בחייהם הכלכליים, ושלא יהיו תלוים בעבודתם בעם זר.

ביצירת כל מושבה ומושבה ובהתפתחותה היתה מונחת היכלת לתת מקום לחלק גדול של פועלים יהודים, אבל בעד ישוב שכזה לא דאגו במדה הדרושה, ולפיכך נתמלא בכל מקום ומקום הצורך בפועלים על ידי ערבים. בפתח תקוה עובדים תמיד כאלף פועלים ערבים, ולא נקפו אף באצבע במושבה הגדולה הזאת, כדי לברוא בה מרכז לפועלים יהודים. בזכרון יעקב יושבים ערבים ישיבת קבע ופותחים שם להם חנויות. בגליל יש מושבות, שמספר הערבים היישבים בהן עולה על מספר יושביהן היהודים. יש מושבות, שהערבים הם העובדים שם בעד היהודים והשומרים אותם:

לו היו הפועלים שבמושבות יהודים כי אז היה ישובנו לא רק מתחזק הרבה יותר, אלא גם ממהר להתפתח. הלא אנחנו חושבים מחשבות, איך להרחיב את הישוב, ואין לנו גורם טוב ליסוד מושבות חדשות מן הפועלים, שכבר נתרגלו לעבודה והסתגלו לאקלימה של הארץ ולמנהגיה. הנסיון הראה לנו, עד כמה קשה להעביר סוחרים או אומנים למעמד של אכרים. הפועלים, שמתחילים לעבוד את האדמה עוד בימי בחרותם הם המוכשרים להיות חלוצי ההתאכרות. במצב הפועלים כבר מתגלה הבחירה הטבעית, והמעולים שבהם משמשים חומר נחוץ להמשכת עבודת ישובנו.

אבל התפקיד של הפועלים היהודים יוצא ומתרחב גם מעבר לגבולות התועלת החמרית. הלא עבודתנו בארץ ישראל מכילה בקרבה גם עבודה לשם תחית הרוח. ועבודה זו דורשת ממנו שבכל מקום ישוב עברי תהיה הסביבה כולה שלנו. כל מושבה ומושבה צריכה להיות מרכז קטן של יהודים שיש בו חוג שלם של חיים יהודיים. רק בסביבה כזאת יוכל להתפתח הרגש הצבורי של היהודי ורק בסביבה כזו אפשר להחיות את השפה שלנו. ולכן נחוץ שהיהודים בכפר לא יבטלו בקרב רוב זר, שהם בעצמם מכשירים את מציאותו, אלא להיפך, שתברא בכל מקום ספירה לאומית שלמה העלולה להתפתח. ולפיכך נחוץ שגם הפועלים וגם השומרים במושבה יהיו עברים, ושגם הם יחיו אותם החיים שחיים האכרים, ושיתחברו יחד לגוף אחד, אם גם יהיה אותו הגוף מרכב מחלקים שונים.

והנה אחרי שגברה ההכרה בנחיצות פועלים יהודים ובגודל ערכם בחיינו הלאומיים בארץ, התחילה מתפשטת בין צעירינו הדעה ע"ד יסוד הסתדרות חדשה וכבוש העבודה בארץ ישראל". כל התעמולה הזאת נוסדה על יסוד אידיאלי. הישוב איננו יכול—אמרו, ובצדק—להבנות רק על רכישת אחוזות על ידי יהודים. צריך שגם העבודה תהי נעשית על ידי יהודים. הפועלים צריכים למלא את התפקיד החסר לנו בחיים הלאומיים. הפועלים צריכים להיות נושאי הרעיון הלאומי הטהור. הם צריכים להיות הכח המוסרי הפועל בחיי הישוב. אמת, מצב הפועלים הוא קשה, אבל תפקידם רב הערך צריך להיות לכח מושל בכל מעשיהם. הפועלים המשכילים, הנכונים להביא קרבנות בשם המטרה, הם יפנו דרך לפועלים רבים שיבואו אחריהם. ובכן נוסדו אגודות של חלוצים חדשים שהיו מסורים באמת לרגלם ושהיו נכונים למסור את נפשם בעד הדעה לברוא מפלגה של פועלים יהודים, ותחת הדגל הזה נאספו: מורים, צעירים שקבלו חנוך בבית ספר בינוני, אקסטרנים, עוזרים בבתי־מסחר ובנקים וכו', צעירים כאלה באו לארץ ישראל והביאו אתם גם את הרצון לעבוד רק בתור פועלים וגם את ההתלהבות הנחוצה כדי להלחם בעד הדעה היקרה להם.

לכאורה צריך היה רק לשמוח על מחזה שכזה. במסירות הצעירים היה יופי אידאלי ובמטרתם היה צורך החיים. ולכן נפגש יסוד האגודות האלה בתרועה, בברכות לוו את החלוצים לדרכם ובשמחה קדמו את פניהם בארץ ישראל. תקוות רבות היו קשורות בהסתדרות החלוץ החדש. כח חדש הופיע בחיי הישוב.

אבל המציאות אינה רוצה להתחשב לא עם חלומות יפים ולא עם רצונות טובים, והיא לעגה ליצירה זו והרסה אותה באפס־יד כקורי עכביש. המטרה לברוא מעמד של פועלים יהודים שיכבוש את כל העבודה במושבותינו העבריות לא הושגה. רוב העבודה שבמושבות נשארה בידי הערבים, וחלק גדול מהצעירים שבאו לעבוד בתור פועלים או שעזבו את הארץ או שעברו לעבודות אחרות, ואלה שנשארו פועלים רובם נואשו מחייהם

ומטרתם, ורק חלק קטן, היותר חזק שבהם, נשאר נאמן אל הדגל והוא מוסיף לעבוד את עבודתו במסירות ועדיין הוא הוא רוח החיים בתוך הפועלים העברים בארץ ישראל.

החזיון הזה נכבד וחשוב עד מאד, וכדאי לעמוד עליו ועל סבותיו.

הסבה העקרית לזה, שהשאיפה לברוא מפלגה של פועלים גדולה לא הצליחה, מונחה במצב הכלכלי בארץ ישראל. באותו השכר שמקבל פועל ערבי, אין צעיר משכיל שלנו יכול להתקיים בשום אופן. צרכיו של הערבי מעטים הם כל כך עד שאפשר לו להתפרנס בפרוטות. מאכלו—רק לחם וירקות ופירות שהם בזול גדול בארץ, ומפני האקלים ההם אין לו גם צורך בדירה ובהוצאות מיוחדות לבגדים. צרכים רוחניים ג"כ אין לו, ומפני זה יכול הערבי תמיד עוד לקמץ משכרו המועט ולהשאיר ממנו איזה עודף להבא. ואם נזכור עוד, שהפועלים הערבים יושבים ע"פ רוב בכפרים הסמוכים למושבות העבריות, ושיש להם נשים וילדים, שעובדים ג"כ בבתי היהודים, ושהמשפחה הערבית מספיקה עוד לעבוד בשעות הפנאי את חלקת אדמתה בכפר,— אז נבין את כל היתרון שיש לפועל הערבי על היהודי, אם גם נניח שהאחרון מסוגל לעבודה ומנוסה בה כחברו הערבי. בתנאים האלה אין הפועל היהודי יכול להתחרות עם הערבי, ביחוד הפועל המשכיל, שצרכיו אחרים הם לגמרי, ואם גם הפועל העברי יצמצם בהוצאותיו, גם אז יוכל באופן היותר טוב רק לפרנס את עצמו בשכר עבודתו, וגם זה—רק בתנאי, אם תמצא לו עבודה במשך כל השנה ושלא יחלה. וכשהפועל קודח לפעמים או כשהוא מחוסר עבודה ימים אחדים, אז אין לו גם האפשרות לפרנס את עצמו, ולא כל שכן שאינו יכול אפילו לחשוב על חיי משפחה, כל זמן שהוא נשאר פועל ומתפרנס רק בשכר פעולתו.

והאידאליות הטהורה, אינה מספיקה, כמובן, לזמן רב. הפועל סובל שנה, שנתים, ואחרי כן הוא כורע נופל תחת משא החיים, וגם בהאידיאל עצמו הוא מתחיל מגלה כתמים וצללים. לאט לאט הוא מתחיל רואה את עצמו קרבן, ואחרי כן הוא מוצא את כל הקרבן הזה למיותר. אין הוא רואה את האפשרות להשיג את המטרה שהתוה לעצמו. הוא חשב, שאחריו יבואו מחנות של חלוצים ותקופה חדשה תתחיל בישוב. והנה הוא רואה לפניו מלחמה קשה ועמידה על נקודה אחת בעבודת הישוב, ואז הוא מתחיל להתיאש מכל ועוזב את המחנה. לפנים לא חפצו הפועלים המשכילים לחשוב על דבר התאכרות, ולא עוד אלא שהביטו על אלה ששאפו למטרה זו כעל בוגדים, מפני שהמטרה העיקרית היתה יצירת מ ע מ ד ש ל פ ו ע ל י ם, — ועתה מתחילים להשלים עם השאיפה הזאת, ומי שאין לו תקוה להיות אכר חוזר אחרי עבודה אחרת, שרואה בו שכר גדול יותר, הוא שב להוראה או למסחר, ואשרי למי שמוצא לכה"פ את היכולת להשאר בארץ ולקחת חלק בבנין ישובה, ואוי לו למי שנאלץ לעזוב את הארץ כשנשמתו רצוצה ולבו שבור.

המצב הזה, מלבד שהוא אי־טבעי בעיקרו, מפני הסבה האיקונומית האמורה לעיל, רעוע הוא גם משום זה, שאין בונין מעמד איקונומי על יסודות האידיאליות הטהורה.

הפועל המשכיל אינו יכול להסיח את דעתו מן הרעיון, שהוא בא לארץ בשביל דעה נשגבה. הוא רואה את עצמו נושא איזה אידיאל רם וקדוש, ולכן הוא דורש תכן־חיים מעין זה מאת כל האנשים הסובבים אותו, ותחת זה הוא מוצא במושבה את האכר בצורתו הפשוטה, הנראית לו כחלול הרעיון הקדוש, הוא רואה לפניו לא לוחם בעד דבר נעלה, כי אם אדם הדואג לטובת עצמו ולחזוק קיומו הפרטי. ולכן כל דבר מגונה שהוא רואה באכרים, ושהוא מצוי בכל אדם בכלל, מרגיז אותו, הוא מתחיל מתיחס בבוז אל האכרים. וכשהוא מעלה על לבו מה ששוכחים „זקני הדור", עד כמה נתמכו האכרים על ידי הצבור העברי, הרי הוא מתרגז עוד יותר. שואל הוא את עצמו: האם כדאי היה לצעוק ולקרוא לעזרת הלאום העברי בשביל האנשים האלה? והפועל מתרחק מן האכר ושונא אותו, מפני שאינו מוצא בו את הרוחניות, את האידאליות, את המסירות לטובת הכלל, הפועל מוצא במושבה חלול קדשיו ואין הוא בולם את פיו, אלא בההזדמנות הראשונה הוא בועט בבעליו. הוא בא בדרישות מוסריות ובתביעות כלכליות, שהאכר איננו יכול לעמוד בהן.

מהצד השני גם האכר איננו מוצא בפועל העברי את הכל מה שהוא מבקש. בזמן הראשון אין הפועל העברי יודע את העבודה, והפועל המנוסה מבקש שכר גדול יותר מכפי כחות האכר. לאחרון יש אמנם תמיד חשבון לשלם לפועל היהודי מעט יותר מלהערבי. האכר יכול לסמוך על פועלו היהודי; אין הוא צריך לשמור עליו על כל צעד וצעד. הוא יכול למסור לידו עבודות חשובית יותר. על ידי הפועל היהודי מתחזקת הבטחה במושבה. אבל היתרון הזה של הפועל היהודי יוצא בחסרון צרכיו המרובים. היהודי מבקש לו שכר עבודה מרובה יותר מזה שהאכר יכול לשלם לו לפי מצב המשק הכפרי ולפי המחיר האמתי של העבודה. אי אפשר לדרוש מהאכר הפרטי, שהוא ישא עליו כל העול הגדול של התפקיד הלאומי בישוב, שהוא ישלם יותר מכפי הנחוץ רק בשביל שיברא ישוב של פועלים יהודים. אין אנו רשאים לדרוש מהאכרים קרבנות, כמו שאיננו יכולים לדרוש זאת גם מאת הפועלים. האכר בכלל צריך לדאוג לבסוס מצבו, ואם עבודת הפועל היהודי תעלה לו במחיר גבוה יותר, לא יקחהו לעבודתו ולשוא תהיינה כל התרעומות נגד האכרים שאינם שוכרים פועלים יהודים בכדה הדרושה.

ביחוסו הרע של האכר אל הפועל יש גם כן עוד נמוק רוחני. האכר איננו יכול לסלוח לפועלים את יחוסם השלילי אליו. הלא האכר גם כן סבל הרבה בארץ עד שהגיע למצבו הנוכחי. כל אכר ואכר יכול לספר די והותר על התלאות הרבות שמצאו אותו בחייו החדשות קודם שהורגל אליהם. והנה באים צעירים, שעדיין לא עשו כלום ושעוד לא הראו במה כחם גדול, ומבטלים אותו ומביטים עליו בבוז. היחס מתחדד עוד בזה, שהפועלים אינם יכולים להשאר במושבה בתור אנשים נבדלים מחייה ועניניה. היחס של הפועלים לכל שאלות הישוב היא כמובן שונה לגמרי מיחסם של האכרים, מפני שיש הבדל עקרי בין השקפותיהם ומבטיהם בכלל. האכרים מביטים על חפץ הפועלים להשתתף בעניני המושבה כמו על התערבות זרים בעניניהם הפנימיים. המושבות מגינות על הכלל של אי־התערבות ממש כממשלות אדירות, ומרחיקות הן ללכת בדרך הזה כל כך עד שאינן נותנות זכות אזרח אפילו לפועלים, היושבים זמן רב במושבה ומסייעים בעבודתם הקשה להתפתחותה ופריחתה.

ועוד יותר נבין את הפרוד בין האכרים ובין הפועלים, אם נשים אל לב. כי הפועלים החדשים, שבאים הנה בלי ידיעת הארץ ותנאיה ובלי ידיעת המצב הכלכלי, באים לא בתור פועלים פשוטים שנזקקים לעבודה, כי אם בתור מ ת ק נ י ם, הרוצים לברוא חיים חדשים. הם מביאים הנה לפעמים תורות שונות, המתנגדות להמציאות הארצי־ישראלית, ומצטיינים הם בעקשנות של מתקנים אמתיים, אבל יחד עם זה גם באי־הבנה של דרך

קיישים. ביחוד היה הדבר הזה מצוי בימי המהפכה הרוסית, כשהיו מביאים לכאן מושגים זרים ואופני מלחמה זרים, שיכלו רק להזיק גם להישוב בכלל וגם למטרת חזוק הפועלים בפרט.

אמנם כבר עברה ההתרגזות היתרה שחלקה את האכרים והפועלים לשני מחנות נלחמים זה בזה. הפועלים החלו לעזוב לאט לאט את דרכי המלחמה שסגלו להם ברוסיה. הנסיון הראה להם שגם ביחסם אל האכר לא היו צודקים כל צרכם, והיחס בין האכר והפועל הוטב הרבה בזמן האחרון. אבל מצב הפועלים, בתור מעמד מיוחד, לא הוטב. המפריע העקרי שעומד על דרך התפתחות המעמד הזה נשאר בכל תקפו. המצב הכלכלי איננו נותן כל אפשרות לפועל משכיל לחיות בארץ ישראל חיי פועל ולספק יחד עם זה את כל צרכיו שישנם לו בתור איש בן המעמד הבינוני ובתור משכיל. הדבר הזה מטיל נגוד בין הרצון והמציאות, ואת הנגוד הטבעי הזה אי אפשר לבטל, וכל העמל להלחם עמו בכלי זיין מוסריים על ידי הרמת הרוח של הפועלים יועיל רק לברא אמצעי מלאכותי, המתנגד למהלך החיים הטבעי. ועל ידי אמצעים מלאכותיים לא יעלה בידנו לעולם לברוא מעמד של פועלים החסר לנו. אפשר לאנשים יחידים להתרומם על צרכיהם ולותר עליהם בשביל איזו מטרה רוחנית גבוהה, אבל מה שאפשר ליחידים בתור יוצאים מן הכלל, אי אפשר לקבוץ שלם. קבוץ שלם דרוש לו בסיס חזק, בסיס אשר יאחד את הדרישות של הקבוץ הזה ואת תנאי המציאות.

איזה בסיס בחיים יש לפועלים, אם כל אחד מהם אינו קשור קשר טבעי לעבודתו ולמצבו, אם כל אחד סובל ומענה את נפשו בו בזמן שהוא יכול לחיות חיים יותר נעימים, אם רק יעזוב את עבודתו בתור פועל וישוב אל מסחרו, אל למודו ואל בית ספרו? איזה ערך כלכלי ואיזה כח יוצר יש לפועלים כאלה, אם לרגלי כל סבה קטנה, לרגלי כל חכוך קל ביניהם ובין האכרים הם יכולים לעזוב לגמרי את עבודתם ולחדול מהיות פועלים? הנמצא עוד מצב שכזה באיזה מקום שהוא? הפועלים שלנו באים לפעמים בדרישות ובתביעות מגוזמות וזרות, מפני שאינם קשורים לעבודתם כפועלים אמתים, והם יכולים לעזוב אותה לגמרי, מה שאי אפשר כלל במקומות שיש שם מלחמה אמתית בין בעלים ובין פועלים אמתים. די להביא רק פקט אחד לבאר את דברינו. בגדרה היתה קבוצה הגונה של פועלים יהודים, וכלם שמחו מאד כי כבשו את העבודה במושבה זו. זמן רב היו שמחים גם האכרים גם הפועלים. והנה קרה מקרה בגדרה, שהאכרים העליבו את אחד הפועלים; אז קמו כל הפועלים כאיש אחד, לשם מחאה, ועזבו את המושבה. במקום היהודים באו תיכף ערבים, ורעיון „כבוש העבודה" במושבה הזאת אבד לגמרי, וכל מה שנעשה לשם זה יצא לבטלה. העובדא הזאת אינה בודדה בנוגע ליחסים השוררים בין הפועלים שלנו ובין אכרינו. ודבר כזה לא היה יכול לבוא, אילו היו הפועלים חיים רק על עבודתם ואילו היו דואגים לקיומם בתור פועלים. אבל הם הרי היו לפועלים באופן מלאכותי, תלויים הם תמיד באויר, ולכן כל רוח מצויה עוקרתם ממקומם ותיכף הם חדלים מהיות פועלים עוד.

ואולם אם גם ברור הדבר, שהשאיפה לברוא באופן מלאכותי מעמד של פועלים לא הצליחה, בכל זאת הביאה תנועה זו גם תועלת ממשות. היא הוכיחה לנו, שיש מקום למעמד כזה בארץ ישראל. מציאות פועלים יהודים במושבות הראתה לנו את הכח הגדול הצפון בהם. הפועל היהודי מחזק את הישוב, מחזק את הבטחון במושבה ועוזר במדה מרובה ליצירת הסביבה העברית החדשה במושבות וגם בערים. הפועל היהודי הוא במדה ידועה נושא הקולטורה העברית. הפועלים ברובם העלו את מדרגת החיים המוסריים במושבות, הם חזקו את הנטיה לדברים רוחניים, הם השפיעו לטוב על חיי בני האכרים ועל האכרים עצמם ועזרו הרבה להרחבת הדבור העברי בכל ארץ ישראל.

בעד הדבר הזה יכירו תמיד טובה לפועלים; והקרבנות המרובים שהביאו לא לחנם הובאו. ואולם לא כל הדברים ששמו להם למטרה אפשר היה לגשם בחיים. עכשו הגבולות ידועים, קבועים ומסוימים. הנסיון הראה, שאי אפשר לברוא בדרך מלאכותי מעמד שלם של פועלים ושאין גם צרך בפועלים משכילים בתור מעמד שלם, מפני שאי-טבעיות זו גוררת אי-טבעיות של היחס בין האכר ובין הפועל, מה שגורם לחכוכים ונגודים בלי סוף. אמנם פועלים משכילים נחוצים גם מכאן ולהבא, אלא שהם צריכים להיות אנשים אמיצים, היכולים להיות באמת למופת, היכולים לשאת על שכמם בשם הרעיון את כל כבד המשא של המצב. אבל לא כל משכיל ולא כל צעיר שכיח, המתלהב לרגע ומחליט לנסוע לארץ ישראל על מנת להיות פועל, מסוגל לזה. לזה מסוגלים רק יחידי סגולה, ויחידי סגולה כאלה יביאו תועלת לאומית גדולה. אבל ברובם הגדול אין המשכילים, המורים בבתי־ספר והעוזרים בבתי מסחר פועלים שיש צרך בהם. אי אפשר להם להקים מעמד שלם מקרבם. בכל מסירותם ואידיאליותם אין אנשים כאלה נחוצים בתור פועלים. הם לא יביאו את התועלת המקווה לעבודה הלאומית ויביאו הפסד גדול לחייהם הפרטיים. לבנין מעמד של פועלים צריך חומר אחר לגמרי.

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

ה.

בספר־השנה, אשר על אודותו דברתי בפרק הקודם („העולם" גליון ו' של שנה זו), אנו מוצאים חקירה היסטורית חשובה מאת הד"ר בונדי בנוגע למאורע רב-הערך מתקופת בית שני, אשר לא היברר עוד עד היום בכל פרטיו. זהו ענין הפירוד בין הצדוקים והפרושים ותוצאותיו בנוגע לחיים המדיניים והדתיים של ישראל בימים ההם. נמסר לנו מזמן קדום, כי יוחנן כהן גדול נעשה בסוף ימיו צדוקי. ומזה אנו למדים, כי בעת ההיא כבר היתה כת הפרושים תקיפה, אלא כי באחרונה גברו הצדוקים עוד הפעם בסיוע המושל. והנה הד"ר בונדי בא בהצעה חדשה לגמרי, להקדים הרבה את זמן הפירוד. סובר אני, כי תהיה תועלת מרובה בדבר, אם נחקור אחרי דבריו לברר מסקנותיו מכל צד.

קוטב השאלה הוא: מי הוא זה יוחנן כהן גדול, שנעשה צדוקי בסוף ימיו? באיזו תקופה שמש בכהונה גדולה?

בתלמוד בבלי (ברכות כ"ט ע"א) אנו מוצאים רשימה היסטורית זו: „אל תאמין בעצמך עד יום מותך — שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי". ובימים ראשונים כבר נחלקו בדבר: מי הוא זה אותו יוחנן כ"ג. אביי אמר, כי זהו (אלכסנדר) ינאי המלך, שעליו מסופר במקום אחר (קידושין ס"ו ע"א), כי כבש ששים כרכים „בכוחלית שבמדבר" (לא היברר עדיין היכן היא מדינה זו), ובחזירתו מנצחונו עשה סעודה גדולה וקרא לכל חכמי ישראל. בשעת הסעודה הסית אותו „איש אחד לץ לב רע ובליעל",

ואליעזר בן פועירה שמו, בחכמי הפרושים, כי אלו מהרהרים אחרי זכותו לכהונה גדולה, מפני שהיו אומרים, „אמו נשבית במודיעים" (בזמן פולמוס אנטיוכוס אפיפנוס). היה שם זקן קנאי אחד, יהודה בין גדידיה, אשר אמר לינאי המלך, כאשר התיצב זה וציץ של כהן גדול בין עיניו: „רב לך כתר מלכות—הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן". סוף המאורע הזה היה, כי נהרגו אז כל חכמי ישראל (משום שלא תבעו את עלבון המלך כראוי) „והיה העולם שמם עד שבא שמעון בן שטח והחזיר עטרה ליושנה".

השערה זו, ליחס לינאי המלך את המאורע הזה, כי נעשה בסוף ימיו צדוקי, מיוסדת על החלטה מוטעת אחרת, שעמדה בתקפה עד קרוב לדורנו. חשבו תחלה, כי השם ינאי הוא קצור השם יוחנן. אבל באמת נודע לנו כעת מרשימות שעל גבי המטבעות, כי השם ינאי הוא כנוי לשם יונתן. ולכן סבר רבא, כי „ינאי לחוד ויוחנן לחוד". ינאי היה „רשע" (כלומר: צדוקי) מעיקרו, ויוחנן היה מתחילה צדיק ולבסוף נעשה צדוקי.

הספור הזה, אשר לנכון שערו גרטץ (בספרו ההסטורי הגדול ח"ג עמוד 685) ורא"ה וויים (דו"ד ודורשיו ח"א עמוד 133), כי לקוח הוא מספר הסטורי קדמון (כי כן מוכיח סגנונו), מובא גם כן בספר קדמוניות היהודים ליוסיפוס (י"ג, י', ה—ו), אלא כי שם נרשם, כי אירע מעשה זה בימי יוחנן־הורקנוס כהן גדול (אביו של ינאי המלך). על פי עדותו של יוסף הכהן היה יוחנן־הורקנוס תחלה מתלמידי הפרושים וחביב להם; פעם אחת עשה להם סעודה גדולה, וכטוב לבו במשתה שאל מאת החכמים המסובים עמו, אם נמצא בו איזה עון יעירו למוסר אזניו, והוא ישמע לקול תוכחתם. הפרושים אמרו לו שבחו בפניו. אבל נמצא שם קנאי אחד, ושמו אלעזר, שאמרו לו: „אם חפץ אתה לשמוע את האמת — הנח כתר כהונה גדולה והסתפק בכתר של מלכות". על שאלת הורקנוס, מאיזה טעם הוא דורש ממנו כזאת, השיב הקנאי: „מפי הזקנים שמענו, כי אמך נשבית (במודיעים) בימי אנטיוכוס אפיפנס". ויבוקש הדבר ולא נמצא, ועל אלעזר זה יצא הקצף לא רק מצד המושל, אלא גם מצד חכמי הפרושים. ולהורקנוס רע ושמו יונתן; הוא הסית אותו בחכמי הפרושים באמרו לו, כי הפרושים הם שדברו מתוך גרונו של הקנאי אלעזר. וכדי לדעת מה שבלבם ישאל אותם, מה דינו של המחרף ומוציא לעז. הורקנוס עשה כעצתו, וחכמי הפרושים דנו את אלעזר למכות־ארבעים כדין מוציא שם רע. פסק־דין זה הקניט את המושל, ומעתה האמין גם הוא, כי בהסכמתם נעשה לו העלבון. זה מסכים גם למה שמסופר בגמרא, כי אמר לו אלעזר בן פועירה (חלוף השמות אין לברר כאן): „ינאי המלך! הדיוט שבישראל (אם נעלב) כך הוא דינו, ואתה הוא מלך וכהן גדול — כך היא דינך?" על פי עדותו של יוסיפוס היה מקובל בין החוקרים ההסטוריים מבני ישראל, כי הספור הוא בעיקרו עובדא הסטורית, אלא כי הדין עם יוסיפוס, שלא בימי ינאי המלך אירע הדבר, אלא בסוף ימי הורקנוס אביו, ורק חכמי אוה"ע חושבים את הספור הזה כדברי אגדה; אבל עם כל זה מסכימים גם הם, כי בסוף ימי יוחנן־הורקנוס היה הפירוד בין המושל ובין הפרושים (שירר בספרו תולדות עם ישראל ח"א עמוד 272), כי נהפך לבו של יוחנן בן שמעון לשנוא את הפרושים ונספח אל הצדוקים.

המאורע מתאים מאד למהלך הענינים בימים ההם ולאישיותו הכבירה של יוחנן כ"ג. אנו רואים, כי אחרי אשר התבצרה הדינסטיה החדשה של בית חשמונאים בסיוע התנועה הלאומית, חשבה גם היא להגביר את שלטונה ותקיפותה. זהו הסדר הטבעי בהתפתחות המאורעות ההסטוריים. בסוף ימיו חשב יוחנן כ"ג להמעיט את זכיות העם ולהגביר את כח המלכות. זו היתה הסבה האמתית להפירוד בינו ובין הפרושים, כת הדימוקרטים העירונים והבורגנים. המאורע בדבר העלבון שנעשה לו בפומבי היה רק הגורם החיצוני, האחרון, — כנהוג בענינים כאלה. גם ענין העלילה, כי אמו נשבית במודיעים, יובן לנו. כדי להקטין מעלת בית חשמונאי אמרו מתנגדי יוחנן ואנשי ריבו, כי פסול הוא לכהונה גדולה, שהרי היתה אמו שבויה בין הגויים בשעת פולמוס־אנטיוכוס. אני מוצא סיוע לזה גם ברשימות שעל גבי המטבעות מימות יוחנן כהן גדול. בקצתן נרשם: „יהוחנן הכהן הגדול וחבר היהודים", ובקצתן נרשם: „יהוחנן הכהן הגדול ראש חבר היהודים". „חבר היהודים" הוא לפי דעתי (מה שבררתי כבר במקום אחר) הסנהדרין, „כנסת הגדולה", קבוץ של ראשי האבות המיוחסים. בימים הראשונים למלכות בית חשמונאי נהגו כבוד בכנסיה זו, ושלטון המלכות היה מוגבל על ידי כח ראשי האבות, „חבר היהודים". המטבעות שברשימתן מתבטא תמיד אופן השלטון, היו יצוקות תחלה מטעם הכהן הגדול וחבר היהודים—כלומר שניהם שוים, שוב החל יהוחנן כ"ג לרשום על גבי המטבעות: „יהוחנן הכהן הגדול ראש חבר היהודים". ברשימה זו מתבטא כבר השלטון היחידי של הכהן הגדול. אז היה הפירוד בין ההנהגה ובין הפרושים. אחרי מות יוחנן חזרו המושלים לרשום על המטבעות: יהודה (ארסטוביל) וחבר היהודים, יונתן (ינאי) וחבר היהודים (עיין ע"ז בספרו של גרטץ ח"ב עמוד 821 ואילך). אבל כאשר קרא ינאי לעצמו בשם „מלך"—בעם עוד הפעם ביפוי־כחו של „חבר היהודים", ובמטבעות רשם סתם: „יהונתן המלך".

אותו יוחנן כהן גדול היה בכל אופן אדם גדול, מצוין באישיותו התקיפה. יוסיפס, שאיננו מעלים עיניו ממגרעותיו המוסריות, אומר עליו, כי זכה לשלשה כתרים: מלבד כתר הכהונה הגדולה וכתר הממשלה (בשם מלך לא נקרא) זכה גם למעלת הנבואה. הוא מביא בשנוי קצת אותו הספור הנמצא גם בתלמוד ירושלמי (סוטה פ"ט ה"ג): מעשה שיצאו נערים להלחם באנטוכיא ושמע יוחנן כ"ג בת קול יוצא מבית קדש הקדשים ואמר, נצחו טליא דאנחו קרבא באנטוכיא, וכתבו אותה העת ונתנו בה סימן וכוונו שבאותה שעה היה מעשה". מספורי יוסף הכהן אנו יודעים, כי באמת עשה יוחנן־הורקנוס בסוף ימיו מלחמה עם שומרון, ותבוא העיר במצור לפניו. את חיל־המציר מסר בידי שני בניו: אנטיגנוס ואריסטובול. השומרונים קראו לעזרה את מלך סוריה אנטיוכוס התשיעי (קיזיקינוס), ויבוא להלחם בהיהודים, אך הם נצחוהו, ולבסוף כבשו את שומרון והרסוה כולה. לפי זה יהיה השנוי הקטן בין זה המסופר בתלמוד ירושלמי ובין ספורו של יוסף רק בנוגע לשם „אנטוכיא"; לא לאנטיוכיא העיר יצאו בניו של יוחנן כ"ג להלחם, אלא נלחמו בחיל המלך אנטיוכוס מסוריה.

יוחנן כהן גדול נזכר עוד בנוסח התפלה שקבעו לימי חנוכה, כי היה הנס בימי „מתתיהו בן יוחנן כהן גדול". החקירה ההסטורית עמדה כבר על כנוי־כבוד זה. ובהיות כי מסורת הסטורית בידינו, כי לא היה בית חשמונאי מזרע כהונה גדולה, אלא משפחת כהנים במודיעים, וגם ברור לנו, כי מתתיהו עצמו לא היה מעולם כהן גדול, לכן הסבירו את הדברים האלה, שלא מתתיהו ולא אביו יוחנן היו כהנים גדולים, וכנוי „כהן גדול" בנוסח התפלה איננו מדויק. ואפשר שהמכוון כאן, כי היה מתתיהו כהן גדול במעלתו האישית.

זולת זה נזכר עוד יוחנן כ"ג במשנה, כי תקן איזו תקנות (סוטה פ"ט מ"י ובסוף מסכת מעשר שני).

כל זה ראיתי להקדים ולהציע לצורך הבנת הדברים. מסקנת הד"ר בונדי היא, כי יוחנן כ"ג הנזכר במשנה ובגמרא ובתפלה לימי חנוכה איננו יוחנן־הורקנוס בן שמעון חשמונאי— אלא יוחנן־חניו (השני) בן שמעון הצדיק אשר כהן זמן מרובה בכהונה גדולה לפני המאורעות בימי אנטיוכוס אפיפנס. הוא היה „צדיק מעיקרו", ורק לבסוף ימיו נעשה צדוקי; לו יחסו סגולת־נבואה; הוא תקן אותן התקנות המובאות במשנה.

הד"ר בונדי הרבה, כדי לתמוך את החלטתו בראיות שונות; אבל לא הטעים למדי את תוצאות מסקנתו. דבר עיקרי מאד אמר לסלק בלאחר יד ולא עמד על חשיבותו. לפי דעתו היה מתתיהו חשמונאי מזרע כהונה גדולה, בנו של חניו השני ונכדו של שמעון הצדיק. ואם כן מה שחשבנו עד הנה—וזה יצא לנו מכל המקורות ההסטוריים—כי בימי פולמוס אנטיוכוס נדחתה ממעלתה משפחת צדוק, אשר שרתה בכהונה גדולה מימות המלך שלמה, ובאה השירות הקדושה ועמה ההנהגה המדינית לידי משפחת בית חשמונאי (שאמנם היתה משפחה של כהנים, אבל לא של כהנים גדולים)—כל זה טעות היתה בידינו. ומה שהיו מסבירים על ידי המאורע הזה את התפתחות הענינים בהסטוריה הישראלית מזמן מלכות בית חשמונאי ואילך, אין לו שום יסוד. לא היתה כאן שום מהפכה מדינית, אלא קצת בני משפחת הכהונה הגדולה סרו מאחרי היהדות הלאומית ונתנו את ידם אל המתיונים;—ואחד מבני בניו של צדוק, מתתיהו בן יוחנן (חוניו) בן שמעון הצדיק קנא את קנאת הדת הישראלית והחזיר העטרה ליושנה. וכאשר גברה יד עם ישראל שוב נשארה הכהונה הגדולה בידי זרע צדוק הכהן עד סוף ימי מלכות חשמונאים.

כמובן לא נוכל לסרב למסקנא זו — אם תתאמת על ידי ראיות ברורות — הגם שעל ידה נהיה מוכרחים לסדר את המאורעות ההסטוריים מחדש ולהסבירם לנו מעכשו באופן אחר לגמרי. אבל מסקנא זו רעועה היא לפי דעתי בעיקרה, ואין בה אלא חרושה. הד"ר בונדי הוא מבית מדרשו של ר' יצחק הלוי, אשר בספרו הגדול „דורות הראשונים" הוא בא לפעמים לידי מסקנות חדשות בהסטוריה הישראלית, המפליאות מאד. כבר אמרתי במקום אחר, כי אינני מסכים למתנגדיו הרבים והעזים, הדוחים את כל דבריו בשתי ידים, אדרבה, אני מוצא בחקירותיו כמה וכמה למודים חשובים ונכוחים, דברים המתקבלים על הלב, וצריך לנסח על פיהם כמה ענינים הסטוריים באופן חדש. אבל לא אוכל לקבל את כל דבריו ואת דברי תלמידיו בלי חקירה ודרישה. ויש אשר טעה בחריפותו הגדולה, או כי בא מכלל הנחה מוטעת לעקם הדברים. כי אמנם ההנחה המוקדמת לכל בנינו המדעי היא: להקדים את זמן תורה שבעל פה ואת מדרש התורה עד כמה שאפשר ולהצדיק את הפרושים בכל טענותיהם. החקירה ההסטורית המדעית אינה באה ללמד זכות על הפרושים ולקטרג על הצדוקים או להפך (ר"י הלוי מפליג בהצעתו להחליט, שגם יוסף הכהן המסכים בכל ספוריו לכת הפרושים ומתיחס עליהם היה צדוקי ונתכוון להגדיל מעלת הצדוקים בספריו)—אלא להבין המאורעות כהויתם.

נראה את ראיותיו של הד"ר בונדי.

א) בתלמוד נאמר, כי יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה שמונים שנה ונעשה בסוף ימיו צדוקי. זה יתאים לחוניו השני, שלפי דעת ר"י הלוי והד"ר בונדי ארכו ימי כהונתו כשמונים שנה. אבל יוחנן־הורקנוס חשמונאי כהן רק שלשים ואחת שנה (משנת קל"ה עד שנת ק"ד לפני תאריך הנוצרים). ואמנם ספק גדול הוא, אם ארכו ימי כהונתו של חוניו עד שנת 185 (לפני הנוצרי) כדעת ר"י הלוי ותלמידיו, ויותר מסתברים דברי החוקרים האחרים, כי מת חוניו כבר בשנת 205 לערך. ומה שהסתייעו בדברי יוסיפס, כי מת חוניו בימי פיליפוס פילופטור מסוריה (וזה עלה לכסא אחרי מות אביו אנטיוכוס רבה בשנת 187), על כרחנו, כי טעות נפלה בדבריו, וספורו ע"ד מות יוסף המיכסן וחוניו השני נשתרבב כאן שלא במקומו. שהרי מהמשך הספורים יצא לנו, כי אירעו הענינים בימים שהיתה ארץ ישראל שייכת למצרים, וכבר בשנת 203 נקרעה ארץ ישראל ממצרים ונספחה לסוריה. אבל עם כל זה עלינו להודות, כי סתירה זו אינה מכרעת. כי יש מן החוקרים המסכימים לדעת ר"י הלוי לאחר זמן מיתו של חוניו השני עד ימי מלכות סיליקים. ובנוגע להתמיה, כי אז היו מעלים את מס א"י למצרים (כנראה מדברי יוסיפוס), הנה סיבר מומסן (בספרו הסטוריה רומית ח"א עמוד 727), כי היה מס א"י נדונית המלכה קליאופטרה, ומטעם זה שלח יוסף המיכסן לאלכסנדריה בענין המסים. ובכל אופן, אפילו אם נאמר, כי מת חוניו כבר קרוב לשנת 205 כהן בכהונה גדולה כששים שנה, ואפשר כי נתחלף לבעלי התלמוד המספר ששים במספר שמונים, משא"כ יוחנן הורקנוס שלא כהן אלא כשלשים שנה,— ואיך נכוון בנוגע אליו את המספר „שמונים"? אבל באמת אי אפשר בכלל לבנות בנין על יסוד זה שבאקראי נאמר בגמרא שמונים שנה. במספרים לא היו בעלי התלמוד מדייקים כל כך, כאשר טעו גם כן להחליף את יוחנן כ"ג בינאי המלך. הם ידעו מפי השמועה, כי יוחנן כ"ג נעשה בסוף ימיו צדוקי, וגם שמעו כי יוחנן־חניו האריך ימים בכהונה גדולה, ועל ידי זה נתחלף להם יוחנן בחוניו. בכל אופן ראיה זו של הד"ר בונדי אינה מכרעת.

ב) כבר הבאתי ענין המלחמה שנלחמו בני יוחנן כ"ג ונצחו את האויבים ומסורת אגדה היתה בעם, כי ידע יוחנן כ"ג את הנצחון הזה בנבואה. בתלמוד ירושלמי נאמר, כי עשו מלחמה באנטוכיא, מה שאי אפשר להתאים עם המציאות, אבל הדבר יובן לנו בנקל על ידי שנוי קטן, כי עשו מלחמה עם אנטיוכוס המלך. ומה אומר הד"ר בונדי לזה? סברתו היא, כי אירע הדבר בימי חוניו השני, ואז היתה מלחמה בין מצרים ובין סוריה, „ובודאי" הלכו היהודים לסייע למלך מצרים ויצאו להלחם באנטיוכיא ממש. השערה זו קלושה מאד, ומלבד הסתירה מדברי יוסיפוס הכהן, האומר בפירוש, כי אירע המעשה בימי יוחנן הורקנוס, הנה הלא רק השערה היא זאת מצד הד"ר בונדי, כי בפולמוס שבין מצרים וסוריה השתתפו יהודי א"י, וחוניו השני שלח את בניו להלחם באנטיוכיא.

ג) דעת הד"ר בונדי היא להסכים לדברי רבא, כי „ינאי לחוד ויוחנן לחוד". ובאמת כן הוא הדבר, אלא כי הוא מחלק את המאורעות ואומר, כי הפירוד בין הכהן הגדול והפרושים היה בימי חוניו השני לפני פולמוס אנטיוכוס, והמעשה בכ"ג שהעליבו קנאי אחד ואמר עליו, כי אמו נשבית במודיעים, היה באמת כדברי הגמרא בימי ינאי המלך ולא בימי יוחנן־הורקנוס. וראיתו לזה: כי איך אפשר להסכים לספור יוסיפוס, שהעלילו על יוחנן־הורקנוס, כי אמו נשבית במודיעים? אם כן נשא שמעון בן מתתיהו חשמונאי, שהיה מפורסם בצדקתו, אשה פסולה לו, או כי נשבית אחרי נשואיה ולא שלחה וחי עמה באיסור? ולעומת זה הלא מספר יוסיפוס בעצמו, כי גם לינאי המלך היו קוראים

„בן השבויה". ולפי זה יתכן, כי צדקו דברי הספור התלמודי, על אמו של ינאי המלך אמרו, כי נשבית במודיעים, ויוחנן כ"ג היה נחשד על נשואי־פסול כאלה. אבל לראיה זו יש פירכא גדולה. אם אמרו על יוחנן כ"ג, כי אמו נשבית במודיעים (בימי אנטיוכוס כדברי יוסיפוס), הנה בצדק קראו גם לינאי „בן השבויה". שהרי אביו היה פסול כבר לכהונה והוא, הבן, כמותו בדבר הזה. אבל אין אפשר לכוון הדבר, כי אמו של ינאי המלך נשבית במודיעים? מתי חיתה אם המלך הזה? ינאי המלך נולד בערך קכ"ו לפני הנוצרי, ומה שאירע במודיעים היה אפשר ארבעים שנה קודם לזה. כי החליפו בספור התלמודי את יוחנן־הורקנוס בינאי המלך בנוגע להפירוד בין המושל ובין הפרושים, אין תמיה בדבר.. שהרי גם בימי ינאי המלך היו חכוכים בין המלך והפרושים ולבסוף בא הדבר, כידוע, להרג אכזרי. אבל להחליט, כי על אמו של ינאי המלך, אמו ממש, אמרו שנשבית במוריעים — זהו בגדר הנמנע. אי־אפשר לברר הדבר, אם היה איזה יסוד לעלילה זו, אם באמת אירע מעשה, כי אמו של יוחנן הורקנוס—אשת שמעון בן מתתיהו חשמונאי— היתה שבויה בידי הגויים בימי המהומות. אבל אפשר ואפשר כי מתנגדי הדינסטיה החרשה אמרו לפסלה מכהונה גדולה ע"י לעז זה, כי יוחנן מפסולי כהונה הוא ובניו כמותו, ומה שהיו אומרים: „רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן", הדבר מובן מאליו. כי אלו היה עולה בידם לדחות את כהני חשמונאי מכהונה גדולה, לא היו אלו מחזיקים מעמד, לפי מצב הענינים בימים ההם, גם בתור מושלים.

ובהיות כי לא יספיקו לנו ראיותיו של הד"ר בונדי להסכים להשערתו, שהוא קובע בה מסמרות לעשותה לודאי גמור, אין לנו שום סבה לבטל את המסקנות שנקבעו עד הנה, שרק הן מחוורות לנו כל־כך, אין להקדים את התהוות הפירוד בין הצדוקים והפרושים ולהאמין שהיה כבר עוד לפני פולמוס אנטיוכוס אפיפנס. אפילו אם יתאמת הדבר, כי ראשית צמיחת המחלוקת המדינית הזאת (כי היתה מחלוקת זו בעיקרה מדינית ברור כבר למדי) היתה כבר בדור קודם, הנה להחליט, שכבר בימי חוניו השני היתה כת הפרושים גדולה ותקיפה במדה מרובה כזו — לזה אין יסוד, כן אי אפשר להסכים לדעת הד"ר בונדי כי מתתיהו חשמונאי היה מזרע כהונה גדולה, ממשפחת צדוק. אנו רואים, כי במגלת חשמונאים (ספר חשמונאים א', שבידינו), אשר נכתבה לכבוד מושלי בית חשמונאי, עמלים הרבה להמציא לדינסטיה זו יחס אבות ויסוד לגיטימי. ספרו, כי בראות העם את מעשיו הגדולים והתקיפים של שמעון בן מתתיהו—לטובת עמו, ע"כ נבחר בשמעון וביתו אחריו למסור את ההנהגה בידו (ספר חשמונאים א', יד, כ"ה—מ"ט). זה מברר לנו, כי מעיקרו לא היתה לבית חשמונאי זכות כהונה גדולה וזכות הנהגה. אלו היה מתתיה חשמונאי בנו של חוניו כ"ג מבני בניו של צדוק הכהן, בודאי לא היו נמנעים מלהטעים זה במגלת יחוסם. ורק העובדא, כי היתה משפחת חשמונאי דינסטיה חדשה תסביר לנו את המאורעות המאוחרים, כי תחלה נשאו החשמונאים פנים לזכיות העם ונתנו ידם אל הפרושים—שבכל אופן היו קרובים יותר אל העם; ורק אחרי אשר חזקה ידם, בסוף ימיו של יוחנן־הורקנוס, שאף זה להגביר את כח שלטונו, ולכן התקרב אל כת האצילים הקדומה (כי סוף־סוף היו החשמונאים קרובים להם ביחוסם), אל הכהנים מבני צדוק ואל המיוחסים המשיאים לכהונה והחל להתגרות בפרושים.

פרטי המאורעות ההסטוריים האלה אין כאן מקום לבררם. נמצא, כי רק בפרט קלוש אחד אפשר להסכים לדעת הד"ר בונדי — היינו כי אותו יוחנן כ"ג הנזכר שבימיו במשנה, לא יוחנן־הורקנוס היה, אלא חוניו השני— שחוכך אני גם בזה, שהרי את הכהן חוניו מוכירים גם במשנה בשם זה ולא בשם יוחנן כ"ג. אבל בכל אופן אין להסכים, כי יוחנן־חוניו בן שמעון הצדיק היה אביו של מתתיהו חשמונאי.

יעקב לרנר.

יֵשׁ דִּמְעָה עוֹד אַחַת...

יֵשׁ דִּמְעָה עוֹד אַחַת בִּמְקוֹרִי
שֶׁדָּלַל מִדְּמָעוֹת זֶה כַּמָּה,
וּשְׁאָגָה עוֹד אַחַת תּוֹסֶסֶת
בִּדְמָמַת לִבָּתִי הַנְּשַׁמָּה.

מִשְּׁמָמוֹת עוֹלָמִי הַצַּלְתִּין
עֵת נַפְשִׁי לַיֵּאוּשׁ הִפְקַרְתִּי
וְשַׁעֲרֵי לְבָבִי הָרָעֵב
בְּמַכְאוֹב וּקְלָלָה סָגַרְתִּי.

אָז אֶפְרֹשׁ אֶל חַדְרֵי הַנִּשְׁכָּח
וָאֵשֵׁב עֲרִירִי עִם צִלִּי
אָמַרְתִּי: פֹּה אֹמֶק חֲדָרִים —
לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם בִּשְׁבִילִי.

— — — — — — — — — —

וְיֵשׁ אֲשֶׁר שַׁשְׂתִּי אֶל אֵידִי:
מַה טּוֹב לִי כִּי הֶפְקֵר הִנֵּנִי
וְהַרְבֵּה נֶהֱנֵיתִי מִכְּאֵבִי
בְּחַנְּקִי אֶת דִּמְעַת בַּת עֵינִי

וּבְטַיְּלִי בַּחֲדָרִי לְבָדָד
וְצִלִּי מְרַקֵּד עַל יָדִי —
שָׂמַחְתִּי בְּאַפִּי: מַה טּוֹב לִי!
אֵין־תִּקְוָה, אֵין־חֵפֶץ עִמָּדִי!

וְאוּלָם כְּבָר נִלְאָה נִלְאֵיתִי.
אֵין אוֹן עוֹד מֵעַכְשָׁו, אֵין אוֹנִים
לְבַקֵּשׁ תַּנְחוּמִין בִּבְדִידוּת
וּנְקָמָה בִּצְחוֹק שֶׁל צִפְעוֹנִים.

וּבְלֵילוֹת אֲפֵלִים וּכְבֵדִים
בְּהַחֲרִישׁ הַכְּתָלִים פִּי־שִׁבְעָה;
בְּהָקִיץ הַצְּרַצַּר לְפֶתַע
בִּתְלוּנָה לֹא אֵדַע מַה־טִּיבָהּ;

וּצְלָלִים עָלַי יִתְמַלָּאוּן
לְטַכֵּם עֲצָתָם עַל רֹאשִׁי,
וְשׁוֹקְלִים־וְטוֹרִים בִּרְמָזִים
כִּשְׁלִיחִים שֶׁל „חֶבְרָה קְדוֹשָׁה" —

אָז תָּקִיץ אֶנְקָתִי מִשְּׁנָתָהּ,
וּשְׁרִידַת דִּמְעוֹתַי הַטְּמִירָה
תִּתְפָּרֵץ אֶל מִפְתַּן עַפְעַפַּי
בְּנַהֲמַת־תַּמְרוּרִים אַדִּירָה.

וּבְעֵינַי — וְלִבִּי הֶעָרֵל
כְּבָר נִכְנַע וַיֵּרַךְ מִבֶּכִי
וְצַר לִי, כֹּה צַר לִי עַל יָמַי
הָאוֹבְדִים עַל חִנָּם בְּבֶכְיִי!

גרודנה.

חַיֵּי שְׁלֹמֹה.

ספור המעשה

מאת

מנדלי מוכר ספרים.

ט. *)

שלמה'לי הרי הוא כבן עשתי עשרה, תורת רבו ליפא הראובני כבר למד ממנו, והוא יוצא להתלמד מעתה מאביו בעתים מזומנים ותחת השגחתו. ללמוד בעצמו וללמד את בניו, ואפילו בנים של אחרים, מצוה על כל אדם מישראל, ועל זאת יתפלל יהודי בכל יום. שיהא ספוק בידו לקיימה. ורבי חיים קיים מצוה זו. הוא היה מלמד לבניו, כשיצאו מבית רבן, לכל אחד ואחד בזמנו עד יום חתונתו. וכמה שלא היו עסקיו מטרידים אותו היה קובע שעה אחת או שתים ללמד להם דף גמרא בכל יום וגם לחבריהם בחנם. כך היה נוהג גם בחתנו, בעל לאה בתו, ובחבריו, וכך נהג גם בשלמה'לי בשעתו. סדר הלמוד כך היה: לאחר תפילת שחרית אביו שונה לו פרק אחד משנה בבית־המדרש, וכל היום שלמה'לי יושב בביתו ולומד שיעורו בגמרא ובמפרשים, שהיה חוזר עליו לפני אביו, כשנפנה מעסקיו, פעמים ביום ופעמים בערב; ופעמים היה אביו מעיר אותו משנתו קודם שעלה עמוד השחר ומהלך עמו ללמוד תורה בבית המדרש.

אמת, קשה היה על שלמה'לי לעמוד בלילה כשהשינה מתוקה כל כך; אבל בדיעבד, כיון שעמד וירד מעל המטה, נהנה מאד. שעה של קורת רוח היתה לו שעת הליכה לבית־המדרש והלמוד שם בלילה. הנה הלילה שירה עמו, חוט של פיוט נמשך עליו, מעורר רוחו של יהודי וממלא נפשו געגועים ורגשי קודש בהמון נסתרות ואגדות מני קדם, שנאמרו בו.

כיון שהגיע חצות הלילה רוח צפונית מנשבת ומלאכים במשמרותיהם מתחלפים ברקיע — משמר יוצא ומשמר נכנס. רוח צפונית זו נוגעת במלאך גבריאל והוא נותן ששה קולות. ואחר קריאה זו מכריז כל מעשי בני אדם שעשו ביום מתוך פנקס פתוח לפניו. ממנו באה הרוח ונוגעת בכנף התרנגול, הנקרא גבר על שם גבריאל, המשמש לפני הגבורה, ובשעה שגבריאל, ה„גבר העליון", קורא במרום, הגבר התחתון קורא בארץ. אותה שעה הקדוש ברוך־הוא יורד משלש מאות ותשעים שמי השמים לטייל בגן־עדן ולהשתעשע שם בנשמותיהם של צדיקים. כתות של שרפים וגדודי הכרובים על פתחו של גן־עדן כיון שרואים הליכות מלכם בקודש מקלסים ואומרים:

שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם
וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם
וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד!

הס! הנה זה בא מלך־הכבוד, אלהי צבאות נראה בכבודו! אילני גן עדן מרננים וזולפים בשמים, ובכל מקום מוקטר לשמו. מלאכים עומדים לפניו שורות שורות ברתת וזיע, שותקים ומחרישים. והאל הגדול ברחמיו העצומים משגיח ממקומו לנשמות קדושיו התמימים והישרים, עומד ומסתכל בהן ומנענע בראשו. ופתאם הוא נותן קולו ושואג כארי. הוא שואג ובוכה על ביתו שחרב; ציון מדבר היתה, ירושלים שממה ובניו בגולה — ושתי טפות של דמעות רותחות נושרות מעיניו לתוך ים אוקינוס הגדול.

כך בוכה הקדוש ברוך־הוא במרומיו שלש פעמים בלילה, בוכה ואומר: בני, היכן אתם? אהובי, היכן אתם? בכי זה שלומי אמוני ישראל מרגישים בו ואינו מניח להם לישן, עומדים מעל מטתם ל„תיקון חצות", שופכים את נפשם לפני אביהם שבשמים, אב הרחמים, ולבם, לב עברי, טועם אותה שעה מעין מרירות ומתיקות וחימוץ מעורבים ומתובלים כיחד.

שלמה'לי הולך באשמורת הלילה. העיר שקועה בשינה, ירח וכוכבים עומדים במשמרותיהם ברקיע. דומה לו, שהעבודה רבה אותה שעה במרום; רוח קל כשיחלוף על פניו, הוא אומר בלבו, רוח צפונית נושבת ממרום, אותה הרוח, שהיתה נושבת לשעבר בכנור של דוד, התלוי למעלה ממטתו, והיה מנגן מאליו. קעקעו תרנגולים באחד הבתים—רוח צפונית באה מתחת כנפי הגבר של מעלה ונוגעת בכנפי הגברים של מטה. וזעזעו עצים בגנים -- אילני גן־עדן מרננים. צפור מצייצת שם — זו בת־קול מנהמת כיונה; ראשו נמלא טל ושערותיו רסיסי לילה--אלו דמעות נושרות מעיניו כביכול. בדממת הלילה נשמע לו קול דממה של שכינה, מתאבלת על בניה, וצערה זה ועצבונה נראה לו בצורת הלבנה העצובה. דומה, סוד אלוה באופל מתהלך, ונשמת שדי מנשמת בחשכת הלילה. רוחו של שלמה'לי הולך ומתרגש, לבו מלא שירה ונעגועיו קודש, והוא מתעורר ולומד תורה לשמה בנחת רוח ובנעימה.

משעת יציאתו של שלמה'לי מבית רבו רוחו הולך ומשתנה מיום ליום, עכשו יש ברשיתו לשהות יותר כאן בעולמנו זה, והוא מסתכל ומבחין במה שלפניו. הרבה דברים, שמתחילה היה רואה אותם ואינו יודע מה הוא רואה, או שלא היה מרגיש בהם כלל, עכשו הוא עומד עליהם ורואה אותם כצורתם. לא די, שעולמו זה, שהוא חי בו, מצומצם מאד; היה מצמצמו מתחילה עוד יותר. מכל רחובות עירו הקטנה לא היה לו אלא רחובה של בית־הכנסת, מכל בתיה—אלא בית־רבן ובית המדרש ובתי תפילה; ומכל בני אדם שם—אלא היהודים, ולא כלם, אלא דוקא אותם שמבית־מדרשו. עולמו זה היה די לו, ולא עלה על דעתו לומר: צר לי המקום. וכי־לא כך אמרו חכמים— העולם הזה דומה לפרוזדור, ומה לו ליהודי אם הפרוזדור צר

*) עיין „העולם" נומר 8.

ואינו יפה כל כך? מצטמצמים מעט וחיים בדוחק ובהיכח הדעת מספר הימים, שיש לחיות בדירת עראי זו. וצא ולמד הסתפקות מתולעת. תולעת זו רואה עולמה בתוך החזרת ונעים וטוב לה.

עכשו שלמה'לי נותן דעתו על כל מה שלפניו ותוהא, כאיש נעור משנתו, וכל דבר נראה לו חדש, כאלו היום נולד. הרי עיר קטנה עומדת לה על הר גבוה לפניו. חוץ מרחוב הכנסת יש בה עוד רחובות והם מיושבים. ויש עוד רחובות קטנים הללו, שאין יהודים דרים שם, והם יפים ביותר, גם עצים שם, גנות ופרדסים. העמקים הולכים ומתפשטים למרחוק מסביב לעיר ומלאים זיו, חן ויופי. שם גני ירק, שדות וחורשות של אגוזים, גם מקומות מרעה שם, ובין אגמים ובצאות, מגדלי דשאים, קנים והושענות, גומא וסוף—בריכות מים ומעיינים הולכים, ואוז הבר ושאר עופות הבצה מצוים שם לרוב, ומעבר העמקים והלאה הרים נושאים ראשיהם, ושדות ויערים קטנים וגדולים נמשכים למרחוק עד שמתעלמים מן העין. על כל הדברים הללו שלמה'לי מעמיד עיניו, מסתכל בהם ותוהא, כאלו הוא רואה אותם בפעם הראשונה.

וברוב הימים נתודע לשלמה'לי, שעיר מולדתי זו של הדוכס ויטגינשטין היא והוא לוקח מס מבעלי בתים יהודים, השרויים על אדמתו; שהגוים הדרים כאן אף הם בעלי העיר, ככל יושביה היהודים, וחות דעת להם כמוהם; ואפשר דעתם שקולה עוד יותר. ואם כן, קשה לו, קדושת השם—ק"ק זו להעיר מניין לה? אמת, השוק והחנויות שבו, התגרים והסרסורים והסמרטטורים, בתי יין ואכסניות, הם ומשרתיהם ומשרתי משרתיהם כלם של יהודים, אבל האדמה, השדות והגנים בכל גבול העיר סביב; הרי לגוים הם! אגוזים ואוכמניות (יאגעדעס בלע"ז) יוכיחו. בני ישראל באים לתוך היער לתלוש אגוזים וללקוט אוכמניות, וכדים וקרירות בידיהם, ואימה גדולה נופלת עליהם—הנה עשו בא, גוזל כליהם מהם ומכה אותם ביד חזקה! הפחד הזה מעכיר רוחם. היער ודשאיו הנחמדים וכל עץ בו, הרי מבהילים אותם. מקול עלה נדף תתבלע דעתם, וקול צפור מזעזע את לבם, וכל אחד מתפלל וצועק בלבו, שאל יעקב יבא בעזרו; כאלו הם תועים במדבר. וצרה קרובה: והרי הוא בעצמו כמעט היה בכל רע, כשהלך פעם אחת בחברת נערים לקצץ בנטיעות ולפאר בהן את הבית לכבוד חג השבועות. כיון שתלש ענף אחד מאילן של אנסים בלבלובו, אצל הגדר של אחד הגנים; מיד שני גוים קטנים יצאו כנגדו בקצף גדול וכלה היו עושים עמו אלמלי נפל בידם. נתן לו הקדוש ברוך הוא כח ברגליו ונס מפניהם קל מהרה כצבי, מניח את חביריו בעת צרה על יד שומר ישראל, שירחם עליהם.

ועוד דבר זה רואה שלמה'לי וחדש הוא לו, שיש יהודים, שמניחים הויות דאביי ורבא ועוסקים בהויות העולם, והם חיים וקיימים. כסבור היה, שאין ליהודים בעולמם אלא גמרא, ללמוד ולפלפל בישוב דברי חכמים ומפרשיהם. יהודים מחדדים זה את זה בהלכה, וזה שואל לזה: באיזו מסכת אתה לומד וכמה דפים למדת? ולבסוף הוא רואה שטעה. מתחלה היה תמה על הדבר, יהודים בטלים מתלמוד תורה נראו לו כמיותרים, ולאחר כך נחה דעתו ואמר: טא! ודאי רצה הקדוש ברוך הוא, שיהיו גם יהודים אלה בעולמו!

ומי היה מעורר את שלמה'לי לתור ולהתבונן במה שלפניו? הלא הוא השטן, היצר הרע הזה. הכל מודים, שיש לאדם שני יצרים — יצר טוב ויצר רע. לא נחלקו חכמים אלא בזה, מי משניהם קודם, כלומר: יצר לב האדם טוב או רע מתחלת בריותו? ומי מהם בעל לשון ודברני ביותר, ויודע ביותר היאך להתחבב על האדם והיאך להתנהג במשאו ומתנו עמו? להכריע בין החולקים אנו מניחים מקום להתקרנים, שהם מחויבים לידע הכל, ואפילו מה שעדיין לא בא לעולם. יאמרו מה שיאמרו בטבע ברייתם של בני אדם בכלל, ואנו אין לנו אלא שלמה'לי ומי שכמותו, ובמה שנעשה בהם אנו מדברים.

עסקיו של שלמה'לי עם יצריו מתחילים אצלו מש[...] שנשתחרר ויצא מאותו העולם שעבר לעולמנו זה. מה שנעש[ה] ביהודי קטן שם—באותו העולם, אינו תלוי לא ביצר טוב ולא ביצר רע. שם יש מיני מורים, פדגוגים, משגיחים ומיני נפשות משונים, שמלמדים אותו ומנהיגים ומדריכים אותו בכבודם ובעצמ[ם] בלא סיוע של יצרים הללו, וקובעים בלבו תורתם וחכמתם ומסרם בחוזק יד באותות ובמופתים ובמוראים גדולים.

(עוד יבא)

ברוסיה.

המלחמה ששררה בקרב הועידה הרבנית במשך עשרה ימי[ם] רצופים נגמרה בשלום; הוחלטו החלטות שהניחו לפי שעה את דעת הנ[...]

הרבה דברי אמת שמעו הרבנים הדתיים על דבר מצבם השפל [...] שהם עצמם גרמו לו. האינטליגנטים שבועידה והרבנים הרשמים, ביחוד [...] מזא"ה ומר טומקין, הוכיחו, כי הרבנים היו תמיד נוצרי התורה והעומדים בראש האומה, אלא שעכשו התרחקו מן החיים ועזבו את הדור הצעיר לנפשו, והשפעתם על הדור התרופפה. ולפיכך הביעו אלה את דעתם, כי אם רוצ[ים] הרבנים באמת להיות משפיעים על העם לטובה אין להם דרך אחרת אלא שיגבירו את כחותיהם המוסריים. ואם יתוסף להם כח רק מן החוץ, ע"[י] הרשות לא יועיל. אולם הרבנים, שרבים מהם ראו באשור הרבנות הרשמית את אחד מעיקרי הועידה, נלחמו בכל עוז בעד יפוי כח שלטונם, וגם השיבו להאינטלגנטים דברים קשים וחריפים. אופיי היה נאומו של האדמו"ר מליובאוויץ, שהיה מכוון כולו כנגד החפשים. „יהודי הוא, לדעתו, רק האיש המקיים את המצוות ושומר את חוקי התורה, אבל מי שאיננו מניח תפלין איננו בגדר יהודי". „הרב הדתי איננו רשאי ואיננו יכול להסכים להתפשים ולהתחשב אתם כעם יהודים"; „אסור לרב דתי לדעת את לשון המדינה, והלואי שלא ידע לדבר עם המינים והחפשים".

הנאום הזה עורר קצף והתמרמרות בין חברי הועידה, ולולא הרבנים האחרים, ובראשם רבי חיים מבריסק, שהתאמצו לשכך את הסערה, לא היתה הועידה יכולת לבוא לידי פשרה.

ובין הרבנים נתגלו שלשה זרמים שונים: סיעת האדמו"ר מליובאוויץ רצתה שיהא הרב השליט היחידי בעניני הקהלה והדת, בלי כל ציונו של השכלה, לפי שכל בעל ציונו סופו לגיהנום; ר' חיים מבריסק נכון להסכים לקיומו של רב רשמי; ור' מאיר שמחה כ"ץ מדווינסק וסיעתו נטו אחרי ה[...] כי יהי רב דתי אחד בעל ציונו קטן.

והזרם האחרון, הפשרני, נצח, לפי שגם האינטליגנציה הכירה בנחיצ[ות] לשום קץ להרבנות הכפולה. ונתקבלו החלטות אלה: א) הרבנית הרש[מית] היא ברובה מיותרת. ב) מצבם של הרבנים הדתיים הוא אי נורמלי. ג) הרב הדתי צריך לתתאשר בתור משגיח רשמי על עניני הדת ובתור מבאר את כל השאלות הנוגעות להדת. ד) ציונו של השכלה מיותר הוא להרבנים. ה) הרב הראשי צריך לדעת, חוץ מהלמודים היהודיים, גם את השפה הרוסית. ו) מלבד רב ראשי יוכלו להיות בכל קהלה מורי הוראה או חכמים מחוסרי ציונ[ו]. ז) האנשים המשמשים כעת בכתר רבנית דתית הרשות להם להתיצב על הבחירה בתור רבנים, אף על פי שאינם יודעים את השפה הרוסית.

בהחלטות אלה נעשה ותור גדול מצד הרבנים הרשמים. הם בטלו א[ת] עצמם, מבלי דאוג לקיומם הם בעתיד הקרוב, אחרי אשר אם תאושר [ע"י] הממשלה ההחלטות הללו של הועידה הרי תאבד להרבנים הרשמים של ענ[...] זכותם לשוב ולהבחר, מתוך שאין להם סמיכה להוראה. משא"כ הרבנים ה[...] שהתנו תנאי מפורש כי אלו של עכשו נשארים עומדים במשמרתם [...]

אז תהיינה ההחלטות האמורות לחוק, והאיש הרוצה להבחר לרב דתי מכאן ולהבא יהיה מחויב לדעת את הלשון הרוסית.

אבל תחת זאת ותרו הרבנים הדתיים בשאלת הקהלה. הם רצו שימסר לידם השלטון גם בעניני הקהלה, ונגד זה נלחמו האינטליגנטים, מפני שלא רצו שירא קודש וחול משמשים בערבוביא. ולפיכך נשארו הרבנים בתור נוצרי תורה ודת, והקהלה תתנהל בידי הצבור. „נחוץ הוא — נאמר בהחלטה ע״ד הקהלה — שבכל עיר ועירה תמצא הנהגת-קהלה יהודית, שתעסוק בכל עניני הדת, הצדקה וההשכלה של היהודים, הנוגעים לכל הקהלה היהודית שבמקום ההוא״.

אבל המלחמה תגדל, כשתגיע הועידה ליתר השאלות, שהיא חיובת דיון עליהן, ביחוד שאלות מכס-הבשר והבחירות אל הנהגת הקהלה. הרבנים אינם לדרוש, שיהא תפקיד חשוב להם בתוך הנהגת הקהלה.

לפי שעה יכולים הרבנים הדתיים להתברך ולהתפאר בנצחון גמור: הם שנו את מצבם, הם יהיו רבנים מאושרים מטעם הממשלה ובתקציב של הוצאות הקהלה תקבע בשבילם שכירות קבועה. ומלבד זה תבטל הרבנות הרשמית, אויבתם בנפש, זו הרבנות שבימים האחרונים התחילה מתעלה, מתוך שנתכנו במקומות שונים לרבנים רשמים אנשים מופלגים ומשכילים, שהשפעתם היתה גדולה על העם.

שאלת הלשון היהודית עמדה עוד הפעם על הפרק בקומיסית ההשכלה של הדומה, אחרי שבישיבה הקודמת נתקבלה על ארותה החלטה סתומה שסותרת את עצמה, כפי שהודענו בגליון הקודם. בפעם הזאת דברו נגד הדיפוטט פרידמן, שהגין על זכותה של הלשון היהודית, האוקטיאבראים ליונג, ניקליוב ובריאטינסקי, והצעתו של פרידמן נדחתה ברוב של עשרים דעות כנגד עשר. ומענין הוא, כי גם הפולנים חוו דעתם כנגד הלשון היהודית, יחד עם הימנים והאוקטיאבראים, אף-על-פי שגם לשונם הם סובלת רדיפות מצד הלשון השלטת, והם היו צריכים אפוא להרגיש בצערה של אומה שלשונה נרדפת גם היא. אלא שהפולנים לא שכחו את התורה שהביאו אתם מביתם. יודעים הם, כי גם במדינת פולין מציקים הם עצמם להלשון היהודית עד כמה שידם מגעת, ובודאי הלכו רק לשיטתם.

והקומיסיה בטלה כמעט גם את ההחלטה הקודמת, שתהא הרשות לעמי-הנכר לפתוח בתי-ספר שלהם, החלטה שהיא חלה גם על היהודים בגבולי תחום המושב. האוקטיאבראי פון-אנרים הציע, מפני הסכסוכים הרבים שנתעוררו בדבר, למסור את השאלה בדבר בתי-הספר של בני העמים האחרים לקומיסיה מיוחדת, בזה בטלו ממילא כל התקנות שכבר נערכו בדבר בתי-הספר של בני הלאומים האחרים. עכשו צריכים שלשים דיפוטטים לחתום מחדש את ההצעה להדומה, וזו צריכה לחזור ולבחור קומיסיה ולמסור לה את השאלה, ומובן מאליו שימיה של הדומה השלישית יכלו קודם שתספיק לדון על השאלה הזאת.

ואמנם זו היתה כונת הימנים, והאוקטיאבראי א נ ר י פ גזר על ידם. ואולם אפשר שאנחנו לא הפסדנו כלום, שהרי מוטב שיהא הדבר תלוי ועומד משיפתר על פי רצון הרוב השולט בדומה השלישית.

הממשלה יכולה להיות שבעת רצון, כל החומרות והגזירות שהטילה על היהודים — הולכות ומתאשרות, הולכות ונחתמות בגושפנקא של דומת-הממלכה.

בקומיסיה להנהגה המקומית עמדה בשבוע זה על הפרק השאלה בדבר השתתפות היהודים בזימסטבות. חבר המפלגה הקדא״ית, שינגריוב, יצא כנגד חפ להגן על זכותם של היהודים להשתתף בזימסטבות. ואולם כשהעמדה השאלה למנין נמצאו רק תשע דעות של האופוזיציה לטובת היהודים והרוב הגדול החליט: לבלי תת להיהודים להשתתף בזימסטבות.

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

בישיבת הרייכסראטה האוסטרי בעשירי לחודש מרץ גלה הנבחר הציוני הד״ר שטרויכר את כל הנוראות שבמצב היהודים ב ג ל י צ י ה ו ב ו ק ו ב י נ ה. כל הידוע לנו על-דבר עניות היהודים בנפות הללו, שיש לה דוגמא רק בקרב יהודי ליטא, מתאמת ע״פ הדברים המסופרים בספרו של הפרופיסור אהרליך, שבו השתמש הד״ר שטרויכר.

„אין כמעט בכל אירופא מחסור, עוני ולחץ כאלו השוררים בקרב היהודים היושבים כאן במזרח המדינה. אפילו הפרוליטריון היותר שפל והיותר מדולדל שבאיטליה הדרומית ובספרד אין מצבו הכלכלי לקוי כמצבם של יהודי גליציה ובוקובינה. מבשרי אחזה שהאיש אשר ראה את חיי היהודים בערי גליציה ובוקובינה אינו עלול עוד להתפעל למראה חיים נוראים ועניים, משום שאין לך עוד חיים עניים ונוראים מאלו, כל המוזגים, הסמרטוטרים ואנשי-האויר הללו אינם משתכרים אפילו מה שמשתכר הפרוליטרי המערבי מן הסוג היותר נמוך על-ידי עבודה מקרית, על ידי חזרה על הפתחים ומעשי-פשע...״

והד״ר שטרויכר הוסיף להביא ציטטות מספרו האמור של הפרופ. אהרליך:

„יהודי בוקובינה ויתר יהודי המזרח צפויים לאסון גדול מאד״. „בעוד עשר או עשרים שנה יבוא האסון הזה בלי שום ספק״. „מ מ א ת א ל ף ה י ה ו ד י ם י ו ש ב י ב ו ק ו ב י נ ה י ש ר ק ל ע ש ר ת א ל פ י ם מ ק ו ר ו ת ש ל פ ר נ ס ה נ א מ נ י ם, ו י ת ר ם — ה ש פ ל ו ת ו ה ח ו ש ך ה ש ו ר ר י ם ב א ר ץ מ פ ר נ ס י ם א ו ת ם״.

ובהיותם נתונים במצב נורא כזה הנה עוד צרה גדולה אורבת ליהודי בוקובינה: בקרוב עומד להבטל החוק בדבר הפרופינציה ואלפי יהודים ישארו בלי מזון ומחית, לפי שישלל מאתם ענף המחיה הזה, ויהפכו יום אחד לקבצנים הפושטים יד לקבל נדבה.

התמונה היא נוראה, אך מסופק הדבר, אם תשים הממשלה האוסטרית לב לתקן אפילו במאומה את מצב היהודים כמו שמקוה הד״ר שטרויכר. ככר נשמעו דברים כאלה וכאלה ע״ד מצב היהודים בגליציה ובבוקובינה והממשלה לא נקפה אפילו באצבע קטנה לטובתם. וחזקה עליה שגם הפעם לא ירגיזו אותה דברי הד״ר שטרויכר ממנוחתה..

בנויורק מתקומת זה השנה השנית הסתדרות גדולה בשם „הקהלה״, שנוצרה ברעש גדול באותם הימים ששר-השוטרים בנויורק ב י נ ג ה א ם יצא בעלילות והאשמות כנגד היהודים, כי הרוב הגדול של הפושעים מכל המינים מקרבם יוצאים. הדבר הזה עורר בשעתו שאין גדול בעתונות היהודית, נשמעו מחאות נמרצות ונכתבו מאמרים להוכיח את השקר שבעלילה זו. ואז נולד הרעיון בלב עסקני-הצבור בנויורק, כי נחוץ לברוא הסתדרות יהודית גדולה, שתעמוד על המשמר להגן על עניני היהודים באמריקה מבית ומחוץ.

בחדש זה היתה הועידה השנית של ההסתדרות הזאת. הענין הראשי שדנו בו בועידה זו היה — לערוך מחאה נמרצה כנגד השופט היהודי מעק, שהתיר לעצמו לפנות אל הממשלה בבקשה לבלי לרשום ברשימת האמיגרנטים את היהודים בתור יהודים, כי אם בתור בני אותו העם שמארצו באו. השיטה הזאת של השופט מעק ידועה היא: אין היהודי בן ע ם, אלא בן ד ת, וכשם שאין רושמים את אמונת האמיגרנט הקתולי, הפרוטסטנטי, כך אין מן הראוי להזכיר דבר זה גם בנוגע לבני-דת-משה.

ואולם „הקהלה״ אינה מחזיקה בשיטה זו. אמנם הרבה מן החברים של הסתדרות „הקהלה״, ביחוד מן האשכנזים, מתיחסים אל השאלה הזאת באדישות. אך באי-כח המון היהודים יוצאי רוסיה וגליציה אי אפשר להם להסכים לכך, שיבריחום להתכחש לעמם ומולדתם.

בעתון „דשואיש כרוניקל״ אנו מוצאים ציפרות מעניינות על דבר מספר הפושעים היהודים בלונדון שנדונו למאסר, הציפרות מעידות, כי בשש השנים האחרונות הולך ופוחת מספר הפושעים בקרב יהודי לונדון. בשנת 1904 עלה מספר היהודים והיהודיות שנדונו למאסר ל-717 איש, ובשנה האחרונה ירד מספרם עד 433, זאת אומרת: מספרם נתמעט בארבעים פרץ. רוב האסירים נענשו על עסקי ממון, כגון פרעון כסף-ענושים וכדומה. המספר 433 אינו רב ביותר בין 150,000 יהודים תושבי העיר. מלבד זאת ראוי לשים לב לזה, כי זמן-המאסר של הפושעים הוא על פי רוב קצר מאד, מה שמעיד עליהם כי לא נאשמו בעוונות קשים.

בַּצִיוֹנוּת.

חוזר № 2.

(הננו מפרסמים בזה רק את החלק הראשון של החוזר; חלקו השני—הוראות וכללים הנוגעים לכל ענפי העבודה הציונית המעשית בכל מקום).

הועידה החמישית.

בבואנו עכשו לתת לפני האגודות תכנית שלמה של עבודה ציונות מעשית, הרינו רואים חובה לעצמנו להתחיל בהועידה החמישית בהמבורג, לבאר את ערכה ומקומה בתנועתנו.

התנאים החיצונים, שאנו נתונים בהם, גורמים שאין הועידות שלנו תופסות את המקום הראוי להן לא בחיי יהודי רוסיה ואף לא בחיי הסתדרותנו הציונית. ועידה של באי־כח הסתדרות מרובת חברים והשפעה כזו שלנו ראויה היא שיהיה לה תמיד ערך של מאורע צבורי חשוב, המעורר את הלבבות, הנותן דחיפה עצומה להמחשבה הצבורית. ואמנם היו לנו רק שתי ועידות כאלה: במינסק ובהלסינגפורס.

אולם במה דברים אמורים, כשאין שום דבר יותר כללי ויותר מושך את הלב מאפיל על הועידה, כשהיא מתאספת בזמן ובמקום המיועדים לה לעצמה. אז פנויים הלבבות להועידה, אז יש די זמן לדון בהשאלות שהועידה עסוקה בהן ולפתור אותן. משא״כ אם הועידה מעורה בהקונגרס, אז ודאי גורם האחרון שתהמעט דמותה של הראשונה.

עוד קודם הועידה החמישית הראינו על התקלה היוצאת מן ההכרח לקבוע את הועידות שלנו בזמנו ובמקומו של הקונגרס. אולם אמהנו אז — בחוזרנו העשירי — אם לא יעלה בידינו להסיר לגמרי את התקלה הזאת, אפשר נצליח, לכה״פ, להחליש את כחה. החלטנו להבדיל בין שאלות הקונגרס ובין שאלות הועידה ולהקריש את כל זמנה של הועידה לשאלות חיינו הציוניים ברוסיה בלבד. ואמנם ההבדלה הזאת עלתה בידינו, אלא שגם היא לא הועילה לנו הרבה; פשוט לא הספיקה לנו השעה לגמור את עבודת הועידה קודם שהתחיל הקונגרס, ולאחר שההתחיל הקונגרס הרי ניטלו ממנו המנוחה והעיון שהיו דרושים, כדי לפתור את השאלות שעסקה בהן הועידה.

קודם הקונגרס הספיקה הועידה רק לשמוע את הדין והחשבון של הועד המרכזי, של הקרן־הקימת, של הועדה הארצי ישראלית ולהתחיל בוכוחים ע״ד עבודת ההוה. ומה שלא הספיקה לעשות לפני הקונגרס, מובן שלא יכלה לגמור אחרי הקונגרס, בשעה שכל הצירים כבר היו עיפים ויגעים מעמל הקונגרס, אז יכלה הועידה רק לפתיר על רגל אחת את שאלות ההסתדרות ששייכות לגוף העבודה המעשית.

ובכל זאת. אם אמנם לא גמרה הועידה את עבודתה ולא פתרה את השאלות שעמדו על הפרק, טעות גדולה נטעה ורעה רבה נגרום להסתדרותנו, אם נסיח לגמרי את לבנו מעבודתה של הועידה החמישית. המוה״מ חשוב הוא כשהוא לעצמו, שהרי ממנו אפשר לעמוד במדה ידועה על מהלך הרוחות שבתוך הסתדרותנו.

הוכוחים ע״ד הדין והחשבון של המרכז.

את המקום הראשי בעבודת הועידה תפסו הוכוחים ע״ד פעולותיו של הועד המרכזי. בוכוחים אלה נבלטו כל אותן הדרישות והתביעות, שדורשים ותובעים חברי הסתדרותנו מאת הועד המרכזי; נבלטה השקפתם של חברינו על עבודתו של המרכז ועל תפקידו בתנועתנו.

אי־אפשר לנו לעמוד פה על כל הדרישות והתביעות ולטפל בכל התלונות שהשמיעו מבקרי הדוה״ח. רוצים אנו רק לעמוד על ההשקפה העיקרית, שהיתה מונחת ביסוד כל הדרישות והתביעות. וגם ביסודן של כל התלונות.

הועד המרכזי צריך לנהל את ההסתדרות, הוא צריך לתת להההסתדרות בכל פעם ופעם את ההוראות הנחוצות ולהראות לחברי ההסתדרות את הדרך שילכו בה בכל השאלות הציוניות והצבוריות, העומדות על הפרק. אין המרכז רק עושה רצונה של ההסתדרות, אלא הוא גם מנהיגה.

המרכז גם הוא מודה בהשקפה זו, אלא שמבקרי פעולותיו הרחיקו ללכת ודרשו, שהמרכז ימלא לא רק את תפקידו של מנהיג התנועה ברוסיה, כי אם שיקח חלק בהנהגת התנועה הכללית העולמית, בהעבודה המדינית של הועד הפועל המצומצם, שישפיע על עבודה זו השפעה לטובה. ולא השגיחו המבקרים שיש גבול ליפוי כחו וחוג פעולותיו של מרכז הסתדרות אחת הארצות ואפילו אם ההסתדרות הזאת היא היותר גדולה והיותר חשובה בתוך הסתדרותנו הכללית. אמנם מצב התנועה בארץ זו או אחרת תלוי הרבה במצב הכללי, במצב העבודה הישובית בא״י והעבודה המדינית בטורקיה, המוטלות על ההנהגה המרכזית של כל ההסתדרות הציונית ועל מוסדותינו הממוניים. אולם מרכז של הסתדרות ארץ אחת אין הוא משתתף אפילו בהנהלתן של כל העבודות הללו. יכול הוא רק לבא לפני ההנהגה המרכזית כפעם בפעם בעצותיו ובהצעותיו, אבל את עצותיו והצעותיו אלה אפשר לקבל ואפשר גם לדחות.

מבקרי פעולותיו של הועד המרכזי לא התחשבו כלל עם זכיותיו ועם גבול יכלתו ודרשו ממנו דברים, שאפשר לדרשם רק מאת הועד הפועל המצומצם, המנהל את כל עניני התנועה. ואם עניני התנועה בכלל יגעים, וזה משפיע לרעה גם על התנועה ברוסיה, הרי אין לו לועד המרכזי שום עצה ותחבולה אחרת, אלא לבא אל הקונגרס בדרישת התיקונים הנחוצים.

הרינו מראים ביחוד על טעות זו, משום שהיא שמשה יסוד לכל התלונות שהתלוננו מבקרי מעשי הועד המרכזי.

קבוצה אחת של מבקרי הדוה״ח התאוננה, כי הרבה הועד המרכזי לעסוק בעבודת ההוה והזניח את העבודות הציוניות. עד כמה אשמה זו משוללת כל יסוד מוכיח באופן בולט הדוה״ח, ואין צורך לשוב ולטפל בה. אילם אנו מזכירים אותה, משום ששאלת עבודת ההוה היא בכלל אחת משאלות־הוכוח אשר לנו. קבוצה זו רצתה לבטל לגמרי את הפרוגרמה שנקבעה בהועידה השלישית והאשימה את הועד המרכזי שהנתנהג על פיה. אולם הרי ברור הוא שאין הועד המרכזי רשאי לבטל מעצמו החלטות שנתקבלו ע״י ועידה, וכל זמן שלא באה ועידה אחרת ובטלה את ההחלטות הללו מחויב הועד המרכזי להגן עליהן ולנהל על פיהן את עבודתו. זהו כלל גדול שאין לזוז ממנו, דאם לא כן תהרס ההסתדרות כולה.

המסקנא הכללית האחת שאפשר וצריך להוציא מכל דברי הבקרת היא זו:—הועד המרכזי צריך להיות לועד המנהל את התנועה בנוגע לכל עבודותיה ופעולותיה.

שאלת עבודת ההוה.

שאלת עבודת ההוה כבר נפתרה בהועידה השלישית, והפעם צריך היה רק להתאים את הפרוגרמה שנתקבלה אז להתנאים השוררים עכשו. אולם בשעה הוכוחים שוב נתעוררה השאלה בצורתה הכללית: מקומה של עבודת ההוה בתוך הפרוגרמה הציונית מהו? נשמעה דרישה לבטל כליל אותה הפרוגרמה של הועידה השלישית מפני שהיתה לא יותר מהוראה

שעה ונתקבלה רק הודות להתרגשות הלבבות בימים ההם, אותם הצירים שדרשו דרשה זו השתדלו להוכיח שאין לה לציונות שום עסק עם שאלות ההוה, שרק אותם הדברים שיש להם יחס ישר אל המטרה הציונית האחרונה, רק אותם הדברים נכנסים ההיך חוג העבודות שעוסקת בהן ההסתדרות הציונית. כל יתר העבודות, ואפילו הלאומיות, אין לה לציונות עסק בהן, אע"פ שהציונים בתור יחידים רשאים וגם מחויבים לעסוק בהן.

הדברים האלה, שאינם חדשים ביותר, לא היה בכחם להוכיח את צדקת הדרישה לבטל את הפרוגרמה של הועידה השלישית. ברור היה שאיתן העבודות, שגם מתנגדי הועידה השלישית מודים בהן, כי עבודות חיבה הן להסתדרות, גוררות אחריהן בהכרח את כל הדרישות הצבוריות והמדיניות שנקבעו בהפרוגרמה האמורה. אין לך חזיון אחד מחזיונות החיים שאפשר היה להבדילו ולהפרידו מתוך יתר חזיונות החיים. הכל תלוי זה בזה ומושפע זה מזה. אי־אפשר להפצת לשון עבר, למשל, והשלטת לשון זו על העם בלי קהלות מסודרות שיש בכחן לסדר את כל הענין כהוגן, ויסוד קהלות מסודרות הריהו בנין אב, שממנו מסתעפות כל יתר הדרישות. אי־אפשר להן לקהלות יהודיות מסודרות להמצא ולהתקיים, אלא אם כן נוצרו כל אותם התנאים המדיניים והצבורים המכשירים את קיומן ואת התפתחותן.

הציונות בתור תנועה לאומית ניזונה ע"י הצרכים הצבוריים המורגשים באותה שעה ובהכרח שהיא מטפלת בהן, מבקשת ומוצאת תשובה על השאלות הצבוריות העומדות על הפרק. הציונות בתור תנועה לאומית אי־אפשר לה להסתלק מן החיים וצרכיהם, אלא היא מקפת את כל החיים הצבוריים ונותנת תשובה על כל שאלות ההוה מתוך השקפה אחת — מתוך השקפה ציונית.

הפרוגרמה שנקבעה בועידה השלישית נתנה את התשובה הזאת מתוך השקפה ציונית, ולפיכך אי־אפשר לחשבה לילידת־רגע, להוראת־שעה. פרוגרמה זו אינה אלא סכום דרישותינו הלאומיות והצבוריות בגלות, תאור הצורות החדשות של חיינו הלאומיים שתבראנה כשרק יהיו התנאים החיצוניים מסוגלים לכך. אם התנאים החיצונים של עכשו אינם מכשירים בריאתן של הצורות הללו בשלמות, הרי אין זאת אומרת כלל שאין צורך בהן. מדרגות, מדרגות נבראות צורות־חיים חדשות. עכשו אפשר כבר להגיע לאחת המדרגות הללו. מובן, שצריכה הציונות להתאים את מעשיה להתנאים השוררים, אולם צריכה היא לזכור תמיד שמעשיה על שדה עבודת ההוה מכוונים ליצירת אותו סדר החיים הלאומיים בגלות, שאפשר בו לספק את צרכינו הלאומיים והצבוריים באותה מדה שאפשר לספק אותם בכלל בחיי גלות.

בהרצאה, שנקראה בועידת המבורג, נסמכו הכללים שצריכים להיות מונחים ביסוד עבודות ההוה. אולם הכללים הללו לא נתבררו די צרכם, מפני שהוכוחים התחילו ולא נגמרו ולפיכך נשארה השאלה תלויה ועומדת.

הפרוגרמה שקבעה הועידה השלישית לא בטלה, חובה היא גם עתה, והועד המרכזי צריך איפוא לנהל את עניני התנועה ע"פ הפרוגרמה הזאת, ולא עוד אלא שהועד המרכזי מחזיק כמקודם בעקרי הפרוגרמה זו וחושב שהם מסמנים את המטרה שאליה אנו צריכים לשאוף בחיינו בגלות. את הרעיון הזה יניח הועד המרכזי ביסוד כל פעולותיו על שדה עבודת ההוה. זה יהיה הקו העיקרי של כל פעולותיו.

בתור מפלגה שיש לה שאיפות כאלה אנו נכנסים אל החיים הצבוריים שלנו וברות זה נשתדל להשפיע עליה. אי־אפשר לה להסתדרות הציונית ליצור כל אותם המוסדים הצבוריים, את הקהלה, את בית־הספר וכרומה, הדרושים לנו. אי־אפשר וגם אין צורך שתעשה זאת ההסתדרות הציונית בעצמה. כל המוסדים הללו, כל סדר החיים החדש, שצריך להקים אותו על משואות הישן, צריך שיהא תוצאות פעולותיו של כל העם. לפיכך נכנס אל כל החברות הקימות והפועלות בתוכנו, אל כל ההסתדרויות העוסקות בצרכי צבורנו, נכנס ונכנים את דרישותינו הברורות והמסוימות, נכנס לאיתן ההסתדרויות, נאציל עליהן מרוחנו ונתאמץ להוליכן בדרך המובילה אל אותה המטרה שהצבנו לנו.

הציונות צריכה להיות לכח גדול משפיע בתוך העם, היא צריכה לעמוד בראש כל החי ופועל בתוכנו, בראש כל הבונים את העולם היהודי החדש ולהוליך אותם בדרך העולה ציונה. כי אותה הדרך המביאה לסדר־חיים בגלות המתאים ביותר לדרישותינו הלאומיות, אינה אלא דרך המביאה אל התחיה הלאומית בכלל, שהרי מכיון שנתעוררו הצרכים הלאומיים שוב לא יעמדו עוד בהתפתחותם וידרשו את ספוקם היותר שלם, ואת הספוק השלם תוכל לתת רק התגשמות הציונות.

פה מוצאים אנו לנחוץ לנגוע בדברים אחדים באותו המקרה הבלתי נעים, שלא ניתן בועידה ההמבורגית לקרוא הרצאה יהודית בשעה שנקראו הרצאות בלשונות זרות. הועד המרכזי רואה חובה לעצמו לחזיר על הודעתו שהודיע בשעת מעשה בהמבורג: הלשון היהודית, שאת זכיותיה אנו תובעים מהרשות והשלטונים, ודאי שיש לה זכיות בתוכנו בעצמנו והריהי קודמת לכל הלשונות הזרות.

העבודה בא"י.

בנוגע למקצוע זה הוכרחה הועידה להסתפק בזה שנקראו הדוה"ח של הועדה הפלשתינאית ונבחרה ועדה חדשה, וכוחים לא נתעוררו כלל, ושאלות רבות המעסיקות בזמן האחרון את כל העסקנים שלנו, נשארו תלויות ועומדות. הועד המרכזי החליט להקדיש לבירורן של כל השאלות הללו את המכתב החוזר השלישי, ולפיכך אין הוא נוגע בחוזר זה בכל השאלות הללו.

זוהי תכנית עבודתנו בקויה הכוללים, ועכשו הרינו עוברים אל תאור פרטיה.

ימי־השקל של שנת השלש עשרה לקונגרס נועדו להיות בחוהמ"פ: וביו, יח, י"ט וכ"ף, בניסן (13, 14, 15, 16 אפריל) לימי־השקל נדפסו כרוזים ופלקטים מיוחדים להפצה ולהדבקה בבתי התפלה.

האגודות, אשר עדיין לא דרשו שקלים לשנה החדשה, מתבקשות לפנות בהזמנותיהן בהקדם אל הועד המרכזי.

אגודת „בני ציון" במוסקבה מבקשת אותנו להדפיס את מכתבה זה:

כשחגגה אגודתנו את חג חצי יובלה קבלה ברכות רבות, ועדיין לא פסקו הברכות מלהתקבל. הברכות הללו מעידות שיודעים חבריני להכיר ולהוקיר עבודה נאמנה לטובת עמנו. והרי אנו מכוונים כנגד המברכים והננו משיבים תודה עמוקה לכל חברינו שכבדונו בברכותיהם.

„בני ציון", מוסקבה.

ברביעי לחודש מאי תמלאינה תשים שנה למיום הוסד ה„אליאנס" (ח' „כל ישראל חברים") ובפריז התחילו מדברים בחברה זו ובמעשיה הכבירים לטובת—חזוק השפעתה של צרפת במזרח. ומענין לענין נתגלגלו הדברים גם על הציונות לאמר, שהיא מתנגדת בכונה מיוחדה למעשי ה„אליאנס" הללו

ב„ביהס"פ להמדעיב הפוליטיים" נערכה זה לא כבר אספה גדולה שנקראה בה הרצאה ע"ד הציונות וה„אליאנס". המרצה תאר את דתפתחות התנועה הציונית באופן אוביקטיבי, אלא שהתאמץ להוכיח שהציונות מתנגדת לה„אליאנס" ולמעשיה שהיא עושה לטובת התרבות הצרפתית משום שהיא, הציונות, — נתמכת ע"י גרמניה. והא ראיה שיש בתי ספר בא"י הנתמכים ע"י הציונים, שחדלו ללמד שם צרפתית ואת מקומה של הצרפתית, ירשה לא רק העברית אלא גם הגרמנית. הציונית דוגלת בדגלה של רעיון הנזע ושהוא כולו גרמני בעוד שה„אליאנס" מדברת בשם רעיון החרות שהוא כולו צרפתי. המרצה העלה בפלפולו שיש קשר בין הציונות והאימפריאליות הגרמנית והוכיח שלפיכך צריכה צרפת לסייע בידי האליאנס בכל האפשר.

באספה זו השתתפו גם ציונים וביניהם הד"ר מרמורק והד"ר רייך, שהרסו, כמובן, את כל „שיטתו" של המרצה. לאחר דבריהם קם היו"ר של האספה והדגיש בשמחה, שנוכח כי אין בציונות שום סכנה לאינטרסי צרפת במזרח.

נפלא הדבר. קשה לבני אדם להבין את הדבר הפשוט הזה שיש להם להיהודים ענינים פוליטיים ולאומיים שהם שלהם ורק שלהם. תנועתנו הלאומית הפוליטית עדיין לא נתודעה בעולם ועדיין מבקשים לה פרושים זרים.

בי"ו וי"ח לחודש אדר שני היתה בווינא ועידה של ציוני אוסטריה המערבית. הועד המרכזי שברוסיה שלח להועידה את הטלגרמה הואת:

„הננו מברכים מקרב לב את הועידה. הננו מקוים שתלחם הועידה בחזקה נגד הפוליטיקה של המתנה ושתגן בעז על עקרי ההסתדרות המשותפים שלנו. הרינו מברכים את הועידה שתצליח בעבודתה". על הטלגרמה הזאת נתקבלה תשובה טלגרפית זו: „הועידה של ציוני אוסטריה המערבית, שנתקיימו בה תקוותיכם, משיבה ברכה על ברכתכם ומכירה היא בשמחה את אחדותה הנאמנה עם ציוני רוסיה. נשיא הועידה ארנסט בוכרט". בנומר הבא נביא דין וחשבון מפורט על דבר הועידה.

„הביבליותיקה בת קופיקה", המתנהלת ע"י הד"ר זפיר באודיסה פרסמת דין וחשבון ע"ד פעולותיה במשך שתי שנות קיומה. במשך הזמן הזה הוציאה ה„ביבליותיקה" 24 חוברות במספר של 395.000 אכס'; מהם נמכרו 355.000, וארבעים אלף אכס' עדיין ישנם בעין. 13 חוברות נמכרו כולן ולא עוד אלא שרובן של החוברות הללו נדפסו בשתים או בשלש מהדורות. חוברות אחדות נדפסו במספר של 35.000 אכס'. מחירן המועט של החוברות גורם שה„ביבליותיקה" מפסידה בהוצאותיה, אע"פ שחוברותיה נמכרות במספר גדול כל כך. ההוצאות עולות על ההכנסות והדפיציט עולה לפי החשבון 731.06 רוב'. ה„ביבליותיקה" מביאה תועלת רבה להפצת הרעיון הציוני וברורו, וראויה היא ה„ביבליותיקה" שהעסקנים הציונים והאגודות יתמכו בה כדי שתוכל להגדיל ולהרחיב את פעולותיה. לפי הידיעות שיש לנו לא תפסק עבודת „הביבליותיקה" למרות הדפיציט האמור, ועוד מעט ותצאנה שתי חוברות חדשות, ויתר החוברות תצאנה במועדן כמקודם.

הרעיון ליסד בא"י תחנה לנסיונות קרוב לצאת אל הפועל. האגרונום אהרנסון מא"י, השוהה כעת באמריקה הצליח לחבב את הרעיון על אנשים בעלי השפעה, שנתאגדו יחד ואומרים להמציא את הסכומים הדרושים ליסוד התחנה. לאגודה זו נכנסו גם פילס, מרשל, צירוס אדלר, הרר מגנוס ועוד. שיף ורוזנתל משתתפים גם הם בתרומותיהם. בהצעה זו מתענינת גם הממשלה האמריקאית. מיניסטר האכרות הבטיח לתת להתחנה ביבליותיקה גדולה של ספרים העוסקים באכרות, שתהיה יחידה בעולם. תחנה, שתתמוך בה הסתדרות רבת אמצעים והשפעה כזו, ודאי יהיה ערכה חשוב וגדול מאד להתפתחותה של א"י.

אגודת „צעירי ציון" בלודז התחילה עובדת במרץ. הועד החליט להוציא מדי פעם בפעם חוזרים שבהם הוא מודיע את חבריו ע"ד מעשיו. להאגודה יש ביבליותיקה של ספרים עברים, שהיא משאילה אותם לחברים; האגודה עוסקת בהפצת העתונות הציונית בכל השפות, היא עורכת גם הרצאות ויכוחים וכדומה. האגודה החליטה לתמוך את „הפועל הצעיר" בתמיכה שנתית בת 100 רובל.

יוסף רוזנפלד

בברלין מת ביום ד' אדר שני חברנו החרוץ יוסף רוזנפלד מברדיצ'ב, בן ל"ה שנה. המנוח הצטיין במסירותו להרעיון הציוני והעבודה הציונית. לפני הקונגרס האחרון סדר המנוח ועידה של צירי ציוני פלך וואהלין. אעפ"י שכבר היה חולה נסע המנוח אל הקונגרס והשתתף גם בהועידה הקולטורית ולועידת ציוני רוסיה שקדמו להקונגרס. הוא חשב לשוב הביתה ולקרא לועידה פלכית שנית ולסדר את העבודה הציוני[ת] בערי הפלך, אלא שקדם אותו המות. חבר חרוץ ונאמן אבד לנו—תנצב"ה.

חשבון הכספים שנכנסו לטובת קה"ק ע"י הד"ר יחיאל צ'לינוב מיום 22 בפעוראל עד יום 8 לחדש מרט.

ספה"ז	תשלומים שלמים	190.— רו"כ.
	„ לשעורין	116,05 „
עצי-זית	יער הרצל	631,57 „
	יער פרץ סמולנסקין	189,— „
	נדבות כלליות	495,88 „
	פנקסי־שוברות	19,52 „
	מס־עצמי	145,36 „
	קופסאות	497,79 „
	קערות	4,99 „
נמכרו	תוי קה"ק בסכום	205,91 „
	גליונות תלגרמה	9,60 „
	ס"ה	2505,67 רו"כ

א. ירחי.

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרַפִיוֹת.

I.

„זה ימים רבים נתנו בעלי המסרה מוסרות על צוארינו, ואנחנו כעבדים נקלים נשקנו את העול, אשר הכשיל כחנו ונקדישהו, יען כי מורשת אבות היא! בא מועד אשר נמיש ממנו צוארינו וננתקה מוסרותימו!"—בקול ענות גבורה זה ובתרועת מנצח מוצא שלל רב, בא „איש נעמי" בספרו „הגו סיגים"*), המחבר כבר למד ידו לקרב במקצוע זה, ועוד בשנת תרס"ה הוציא לאור מחברת בשם מפוצץ „עט שקר סופרים", ושם בהקדמתו הוא מבריז ומודיע בלשונו הנמלצה והנקיה: „בני תמימים היו בעלי המסרה, אשר ספרו ומנו אותיות שבתורה ויחשבו להם זאת לחכמה! ומי האיש אשר עיניו בראשו יראה, כי חכמתם זאת נסרחה". ובסוף המחברת, ב„דבר לי אלין הקורא" יוסיף ויאמר שוב בלשון נקיה: „הכי קראו המבארים את באוריהם בשם „פירוש", יען כי יזרו פרש על פנינו". עתה הביא לנו ספר חדש, העולה בכמותו פי־שנים על הראשון, כדי לצרוף את כתבי קדשנו העתיקים כ„צרף כסף" ולהסיר משם את „הסיגים".

„שמעו נא המורים! — קורא המח' בהקדמתו למלמדי בני ישראל, שרוחם חובלה, מפני שרובי דברי נביאינו חידות הם—את שבר־רוח הזה ארפא אני לכם, ככל אשר לאל ידי, כי אספתי ולקטתי מספרים כתבום חכמים גדולים, גם ילדי רוחי אשר חנני ה', תקונים, אשר יגיהו אור חדש על הכתובים הקשים קבצתי כעמיר גורנה יותר משלשת אלפים רכסים אשר שמתי לפניכם לבקעה".

יותר משלשת אלפים תקינים — לאו מילתא זוטרתא היא! וכל אלו התקונים רק מעוטם הם פרי חכמים אחרים ורובם הגדול „ילדי רוחו אשר חננו ה'". אבל הבדל רב יש בין אותם התקינים שהוציא מתוך ספרי אחרים ובין אלו שהוציא מל[בו]

---

*) הגו סיגים, נוספות למחברת „עט שקר סופרים", מאת אלימלך בעזרעדקי (וועקסלער) „איש נעמי". דראהביטש, תרס"ט.

הראשונים ברובם (יש, כמובן, לא מעט יוצאים מן הכלל) נאמרו בהשכל ובטעם ומעוררים תשומת־לבך גם אם דעתך אינה מסכמת להם—ועל זה באמת ראוי המח' לשבח, שטרח וי"ע ללקט את הדברים המפוזרים במקומות שונים ולאספם בקיבץ אחד. לא כן האחרונים, כלומר: התקונים מעשה ידי עצמו שטבוע כמעט על כלם חותם של קלות־דעת וחוסר טעם—ולפיכך אי אפשר שלא לדרוש מלאכה זו לגנאי.

הן לא מעשה התקונים בכה"ק כשהוא לעצמו מגונה וראוי לגנופה. גם מי שאינו מאדוקי „בקורת הביבליה" הקיצונים, אם רק עיניו פקוחות ואינו עוצם אותן בכוונה, מוכרח להודות על האמת, שהרבה מקומות יש בתנ"ך, מלבד אלו שרשמו בעלי המסורה, שבהם הקרי האמתי לא בכתיב. גם טובי המפרשים הקדמונים מבעלי הפשט עמדו לפעמים על זה. גם כמה מדות בבריתא המפורסמת „ל"ב מדות של ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי" כוללות, כידוע, גרעיני בקורת המקרא לשם תקון במקום שיש צורך גמור, כגון המדה „מדרך קצרה", „מסידור שנחלק", „מדבר שנאמר בזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחברו" וכדומה. ובכן אין להקפיד בוודאי על הבאים בהשערות חדשות להוסיף על אותם „אל תקרי" שכבר נאמרו ע"י אחרים, אבל דברים כאלו צריכים להיות נעשים במתינות ובזהירות יתרה, בלא שום סימן של פחזנות וקלות־ראש; ואף לא כל הרוצה ליטול את השם „עושה תקונים" בא ונוטל, אלא מי שהוא בעל טעם וחוש בריא וחד ושהבנתו עמוקה לבחון ולבדוק פשוטו של מקרא.

ו„איש נעמי", בעל הספר שלפנינו, עשה מעשהו בקלות יתרה, כקבלן שקבל על עצמו „להגות סיגים" ביד חזקה עד סוף כל הסיגים. רואים אנו אותו כמי שמפשיל שרווליו בגרו ורוקק וקיקה נמרצה לתוך שני אגרופיו וקורא בקול אדיר: הבה נתקה... ונשליכה!"—וגוזר על ימין ועל שמאל, כדי להכעיס ולהרגיז את „המשמ־ים הבלי שוא"... וכמה תפלים הם ומחוסרי טעם וריח רובי התקונים שברה מלבו!*) באמת אותה הקריאה: „טעמו כטעם ריר חלמות"—שהמח' קורא במקום אחד על תקונו של אחד מחכמי הגוים בחבקוק — יש לקרוא גם על הרבה מתקוניו בכמה וכמה מקומות. מה דמות תערכו ומה טעם תמצאו, למשל, בתקונים כגון אלו: „ובן משק ביתי" וגו' (בר' ט"ו, ב)—„ובן מושל ביתי הוא המושל לא זרעי"; „בן פורת יוסף" וגו' (שם מ"ט, כ"ב)—„בן אפרת יוסף בן אפרת עלי עין בנַת גדדה עלי שור"; „דק מחוספס" וגו' (שמות ט"ז, י"ד)—„דק מחוט פס דק"; „אתנן זונה" וגו' (דברים כ"ג, י"ט)—„אתנן זונה ומחיר קלס" (כלו' קדש, זכר לדבר: „לקלס אתנן)"; „אנכי שומע מעבִרים וגו' (ש"א ב', כ"ד)—„אנכי שמע מעֲברים עם ה'"; „הן גוים כמר" וגו' (ישע' מ', טו),—„הן גוים כמרמס לו וכשחק מעוזנים (כלו' מבצרים) נחשבו"; „קצפת ונחטא בהם" וגו' (שם ס"ד, ד')—„קצפת ואנפת בעם עולם ונושע"; „עם שרידי חרב" וגו' (ירמי' ל"א, א')—„עם שרידי חֲרֵב (כלו' מהר חורב) הלך להר וגיא ישראל"; „מה אמלה לבתך" (יחז' ט"ז, ל')—מה אמרה לבתך"; „מזעם לשונם זו לעגם" (הושע ז' ט"ז)—עם עז גם לועו לשונם"; „אל חכך שופר" וגו' (שם ח', א')—„לחכך ופרש כנשר על בית ה'" (וע"ז מתפאר המח' בענותו לאמר: „כמעט לא הוספתי ולא גרעתי גם אות אחת, רק בתמורה קטנה ובעשותי סדרים אחרים לאותיות הפכתי אל הנביא שפה ברורה"); „השאפים על עפר ארץ" וגו' (עמ' ב', ז')—„השואפים שעל עפר ארץ כראש דלים"; „ונשאו דודו ומסרפו"—„ונשאו דודים ומגרפות;

„הגוי לא נכסף" וגו' (צפנ' ב', א', ב')—הגוי לא נכסף לעדות וחק" (גם ע"ז יאמר המח' בהתוליו ובענותו, כדרכו בקדש: „מה זאת „לדת חק"? היולד חק בעזרת מולדת? ומה נאוו הדברים אשר שמתי אני בפיו!); „נשקו בר... כמעט אפו" (תהל' ב', י"ב) — כמו עץ (יבער) אפו נשק ובר"; „יתהלכון כרם זלות" וגו' (שם י"ב, ט')—יתהלכון כלם, זנות לבני אדם"; „יהלמני צדיק" גו' (שם קמ"א, ה')—„ילמדני צדיק חסד ויוכיחני שמן ראש אל ינק ראשי" (כלו' יוכיחני כי שלוח יד בשמן ראש המשיח לא ינקה ראשי); „רב מחולל כל" וגו' (מש' כ"ו, י')—„רוח מחולל כל ושובר, כסיל ושכור עוברים" כלו' כרוח חזק המחולל כל ושובר, כן כסיל ושכור את העוברים)...

העברתי לפני הקורא רק מקצת מן המקצת מטוב חרושיו הנפלאים של המח'; חמודות כאלה וכאלה ימצא הקורא בכל עמוד ועמוד. ביחוד מצטיין המח' ומפליא לעשות כשהוא מגיע לפסוקים קשים להבין, שהמפרשים מתחבטים בהם. שם הוא מוצא לפניו כר נרחב להתגדר בו „בתער הסופר" שלו ולגדע ולסרס את האותיות והמלים עד כמה שידו מגעת—ומי יאמר לו מה תעשה. הנה, למשל, הפרק הקשה בתהלים, מזמור ס"ח, שלפי עדותו של המח' „רבים מבארים שפכו דיו כמים סביבות המזמור הזה וייגעו בדי ריק, יען כי דבריו לעו", והוא דורש אותו כמין ח ו מ ר בטוב טעם מיוחד מעין מוציא אסירים ברכושות" (כלו' ברכוש גדול)... „אם תשכבון בין פשתים (כלו' שני המרגלים ביריחו שכבו על הגג בפשתי העץ) כנפי יונה (היא רחב הזונה) נחפה בכסף" וגו' וכיוצא באלה. ומובן מאליו שגם על הכתוב המפורסם שביחזקאל „או נשיש" (שהוא לנו, לפי מבטאו, „כמו מרובע העגול ליודע חשבון") עברה „תערו" ו„חבר" שלנו מוציא מתחת ידו „מתוקן": „אל נשיא, שבט בני מאסת, כל עץ", והכתוב הקשה שלאחריו באותו הפרק „כי בחן" וגו' יוצא כך: „כי בחנו מה, אם גם שבט מאסת, לא יהיה!" אמנם המחבר מעיר על זה: „ידעתי גם ידעתי כי גם אחרי רפאי להכתובים הקשים האלה לא שפה ברורה ידברו, אך מה לעשות עוד ליחזקאל והוא כבד פה וכבד לשון". הכי קראו שמו „בן כפר"? ומה נחמד להשכיל התקון החריף על „איומה כנדגלות" (שה"ש ו', ד') שמתחלה היה כתוב „איומה כנד" (כלו' כארץ נד שישב בה קין), ומעתיק אחד כתב מן הצד את המלה „גלות" לשם פירוש המלה „נד" ובא מעתיק שני, עם־הארץ גמור, וצרף את המלה גלות אל „כנד" ויצא „כנדגלות", ובפסוק יו"ד שלאחריו היה כתוב „כנד" ומעתיק אחד, בור מדאורייתא, הוסיף ג"כ „גלות" כמו במלה הקודמת. וע"ז מוסיף המח': „לא נכחד ממני כי ריח באורי זה כריח ביה"ם, אולי אחד מאלף ימצא בו נחת, לא מנעתי טוב מבעליו".

„ריח ביהמ"ר"—זוהי באמת המלה הנאותה. ריח ניחוח זה נודף מתוך רוב „התקונים", כביכול, וגם מעשה להטים של ראשי־תבות (כגון: „ל א ט לי לנער"—„לא טוב לשלוח יד"; „במה א כ ף" — „אתן כופר" וכדומה), שהוציא לנו המח' בשפע רב מאוצרו הטוב. ומה הוא הפירוש ליונה כפתרון חידה מני קדם („בשם נינוה תמצאינה כל האותיות מן השם „יונה" ועוד נוספה האות „נון", ומודעת זאת כי נון בלשון ארמי היא „דג" בלשון עבר, ומה חדה החידה: הדג בלע את יונה, לאמר: האות „נון" בלעה אל קרבה האותיות „יונה" „ותהי העיר „נינוה"... וכאשר ארכו הימים נשכח מלב פתרון החידה ויאמן העם כי אמנם נקרה ויאתה המעשה הזה בימי קדם... ובעלי אסופות אספוהו אל אוצר קדשנו") — אם לא מעשה־קונדס של חובש ביהמ"ד בעל מח מפולפל ומעוקל?

*) יש גם בתוך התקונים, שלא נזכר עליהם שם אומרם, שנודעים הם מכבר מפי אחרים, כגון התקון היפה והמחודד של פרוסי המלים ביחזק' מ"ג, ט—י"א המובא ב„אגרות יל"ג" (אגרת מ"ז) וכיוצא בזה.

אבל „אוצר קדשנו" אינו דבר הפקר למעשי תעתועים ותהפוכות של חובשי ביהמ"ד שנתפקרו! ענין „התקונים" אינו מסוג אותן המלאכות שנעשות בידים גסות ובקלות־ראש. מי קל־דעת וחסר טעם והבנה, אומרים לו: „אסוף ידיך! לא לך ולשכמותך, „להגות סיגים" ולהפך אל נביאינו „שפה ברורה"... סחור־סחור, לאוצר קדשנו לא תקרב!"

קורא.

II.

ראובן בריינין: שריפטען. — ערצעהלונגען, ביאגראפיעס און קריטיק:

פערלאג „השחר", ורשה, תר"ע.

אירוניה היא זו מצד המקרה, שקובץ כתביו הז'רגוניים של בריינין יצא קודם שיש לנו כתביו בעברית. ראובן בריינין אמנם כותב ז'רגונית, אך הוא סיפר עברי. בספרות הז'רגונית הוא אורח, ובספרות העברית הוא אזרח.

ולכן בשעה שאנו פוגשים את שמו של ראובן בריינין, המתנגד להז'רגון, בעתונים הז'רגונים אין הדבר מפליא אותנו בזרותו, כשם שאין אנו תמהים למקרא מאמריו בשפות לועזיות. העתונות היא בבחינת דירת ארעי, אבל הספר הוא מעין דירת קבע.

יש לנו סופרים מובהקים, שרישומם ניכר גם בספרות העברית גם בספרות הז'רגונית, ואחדים מהם מפרנסים ומזינים את שתיהן בעונה אחת לא מחמת הדחק, אלא משום שנשמתם יונקת משני התחומין.

ראובן בריינין אינו שייך אל הסוג הזה. הוא כותב ז'רגונית לא מתוך חבה אל לשון זו, אלא משום „שהיא הלשון של רבוא רבבות אחינו העניים והאומללים".

מציאותה של רחמנות אל איזה דבר מוכיח על חסרון אהבה וכבוד אליו. יחס כזה הרי הוא שולל מאת היוצר והאמן את היכלת להתענג על יצירתו, ועושה אותו ל„פילנטרופ" העובד רק לטובת אחרים ולהגאתם...

רושם כזה עושה הקובץ הז'רגוני של כתבי בריינין, אנו מוצאים בו „פרורים" מכל המזונות הרוחניים, שמר בריינין מוטחה בהכנתם. גם ספורים, גם ביאוגרפיות, גם בקרת. אחדים מן הדברים הם מתורגמים מעברית ואחרים נכתבו לכתחלה ז'רגונית. אך לרגע אחד אינך יכול לשכוח בשעת קריאה, כי המחבר אינו יוצר, אלא מכין מטעמים רוחניים בשביל הקוראים „העניים האימללים", שאינם יודעים לשון אחרת מלבד ז'רגון...

כמדומני, שרוב המאמרים שבאו בקובץ זה כבר נדפסו בשעתם בעתונים. מוטב היה להם אילו נשארו במקומם ולא נתעלו למדרגת ספר, בשום אופן לא יקבל מר בריינין „זכות אזרח" בספרות הז'רגונית ע"י ספרו זה. —

י. ל.

III.

מחלת השבתא, מאת הד"ר א. מזיא.

ירושלים תר"ע

אגודת „המכבים" בירושלים היטיבה לעשות, כי הוציאה במחברת מיוחדה את ההרצאה שקרא הד"ר מזיא בירושלים על דבר מחלת השבתא (מנינגיט): זו היא התחלה טובה לספרות פופולרית בארץ ישראל. החוברת כתיבה בטוב טעם ודעת לפי צרכי המקום. המחבר אינו מסתפק רק בזה, שהוא מבאר את מהלך המחלה ואופן רפויה, אלא גם הוא מורה — וזהו העיקר בעד המון הקוראים -- גם את דרכי ההגנה מפני מחלת השבתא, שהתפשטה בזמן האחרון בירושלים, והוא מבאר איך להזהר מפניה על ידי נקיון וטהרה. כידוע, אין הדברים האחרונים האלה מצוים ביותר בין יהודי ארץ ישראל, וביחוד בין יהודי ירושלים, ולכן תביא החוברת תועלת גדולה, כאשר תחדור אל תוך הסביבה הירושלמית, מפני שעל פי סגנונה הקל היא מסוגלה להשפיע על הקוראים העברים.

ואולם עולה היא החוברת הזאת בערכה על חוברות פופולריות רגילות, משום שאנו מוצאים בה גם דברים חדשים. הד"ר מזיא מוכיח, כי המחלה נזכרת כבר בתלמוד בשם שבתא. רש"י פירש ששבתא אינה אלא „רוח רעה" סתם. ואולם הערוך מביא בשם תשובות. „רוח רעה האוחזת בתינוק במפרקתו בגידים שאחורי הצואר ומיבשת אותם, מתנונה והולך עד שימות", וזהו—לפי דברי המחבר—ממש תאור המצב של חולי המנינגיטיס.

חשובה היא המחברת הקטנה הזאת גם מצד עושר שפתה. אין זו לשון מליצית, כי אם שפה פשוטה, מדעית ומרויקת, רוב השמות המלאכותיים שבאו בה טבעיים ופשוטים הם, כגון למשל, תקיפה—אנפאלל, עוית—קאנוואולסיא, בלוטה — דריזע וכדומה. יש בה רק המגרעת המצויה אצל כל הארצי ישראלים—השאיפה הקיצונית להתרחק ממלים זרות. הירושלמים אינם רוצים להכיר מלים הלקוחות משפות זרות ומשתדלים הם לברוא מלים מקוריות גלי הפוגות, מה שאין עושים גם בשפות היותר עשירות. ובעקבות הקיצונים האלה הולך גם הד"ר מזיא והוא בורא מלים חדשות שאין בהן צורך כלל, כגון, למשל, מעבדה—לאבאראטאריום, מתגים—באציללע וכדומה.

בכל אופן נוכל רק לברך את „המכבים" שעשו התחלה טובה בהוצאת החוברת המועילה ואת המחבר הנכבד שנתן לנו הרצאה חדשה בתכנה ויפה בצורתה. —

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

„הצעיר". — ירחון לספרות יפה ולעניני החיים חוב א'. — ערוך ע"י י. פרנהוף. זלוטשוב תר"ע.

החוברת הקטנה הזאת בת 36 עמודים קטנים מכילה ציורים ושירים, מעשי ידי הסופרים הצעירים שבגליציה, שבשבילם נועד הירחון החדש הזה, האומר „לעורר את הרגש המנמנם, את הטעם הספרותי של הקורא הגליצאי, בתתו לו עד כמה שאפשר, משלו, ציורים וספורים חשובים וכו'". —

מן הביבליותיקה של „מוריה", המוציאה בכל שבוע בריך ספר „לבני הנעורים ולעם", יצאו בשבועות האחרונים שלש חוברות (ז—ט). „ציורים ורשימות" מאת דוד פרישמן. „ציורים" מאת מ. ז. פייערברג, „הקבצן העור" (ספור) מאת א. מידניק.

דרך חדשה בבאורי כתבי הקדש א) על פי כללים קבועים בחקרי רוח השפה שבכתבי הקדש; ב) על פי השתוות הסגנון או הרעיון ממקום למקום. מאת דוד אליעזר באראנאוויץ. ווילנא; עת"ר.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г ДРУЯНОВЪ.

להחותמים עד אפריל בדבר חדוש חתימתם.

עם הגליון № 12 שיצא בימים האחרונים לחדש הן יתם הרבע הראשון ויפסק המשלוח לכל אלה שחתמו על „העולם" רק עד אפריל ש"ז, והללו מתבקשים שיואילו איפוא לחדש בלי איחור את החתימה, בכדי שלא יפסק להם המשלוח מן הגליון № 13.

האדמיניסטרציה.

י"ל גולדברג, ווילנא, משתתף בצערו ואסונו הגדול של ידידו מר יקותיאל נגוזין, ווארשא, במות עליו בתו גיטל, תלמידת האוניברסיטה במונפליה, והוא נוטע על שמה ולזכרה עץ ביער הרצל. ינחמהו ה' בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

איך רעקמיפיצירט (פיינשפריט)

Лучшіе ПЕЙСАХОВЫЕ СПИРТЪ
и водка обыкн. и двойной очистки,
מיט הכשרים מהרבנים הגאונים הצדיקים
קען מאן בעשטעלען ביי
Б. ЯФФЕ, ГРОДНА.
נעניסטע פרייזען. בעסטע בעהאנדלונג; דער יי"ש
ישעירט איז בעוואוסט מיט זיין גוטען געשמאק,
אנגענעמען ריח, מיט זיין קריסטאל גלאנץ.
דער זאוואד עקז' פון יאהר 1866 . תרכ"ו.

1908 г. въ

פערלאג „קדימה", ווילנא.

Органы экономическаго возрожденія Палести-
2-ое дополнен. изд.

№ 2 בצלאל, זיין ציעל, טעטיגקייט און צוקונפט. פון י. ל. לוריא (יפו).

№ 3 די מוסדים פאר די עקאנאמישע אויפלעבונג פון ארץ-ישראל

Что такое Базельск. программа? В. Е. Жаботинскаго.

5 Плантаціи въ Палестинѣ, д-ра А. Рупина (Яффа).

(по 2 коп; перес. 2 коп. 100 экз. 1 р. 50 к. съ перес.)

№ 6 ידיעות וועגען ארץ-ישראל. 5-טע פערבעסערטע אויפלאגע. פרייז פארטא 2 קאפ', 100 עקז. 2. 50 רוב' מיט פארטא.

ПАЛЕСТИНА. Перспект. и возм. эконом. возрожденія Д. Тритча. Перев. съ VI нѣм. изд. 15 коп. съ перес. 100 экз. 25% скидки.—

НАШИ БАНКИ. Б. А. Гольдберга. 5 коп; перес. 2 к

№ 9. „Правовыя условія пріобрѣтенія земли въ Палестинѣ". Цѣна 5 к., пер. 2 к.; 50 экз.—2 р. 50 к. съ пересылкой.

10. «Избранныя рѣчи и статьи Макса Нордау» (выпуск. 1-ый). Цѣна 12 коп., 100 экз. 10 руб.

11. «Календарь-Кадима» на 1909/10 г. Цѣна 14 коп., 100 экземпл. 7 р. 50 к. съ перес.

№ 12 דער 9-טער ציוניסטען-קאנגרעס אין האמבורג. פרייז 10 קאפ' פארטא 2 קאפ'.

מיט בעשטעלונגען ווענדען זיך צו: И. Л. Гольдбергу, Вильна.

המערכת של „די וועלט" בקלן

Köln, a/Rh. Karolingerring 31, Red. „Die Welt".

מקבלת חותמים ומודעות בשביל „העולם" בווילנה,

יושבי מדינות אוסטריה-אונגריה וגרמניה יכולים לשלוח את דמי חתימתם על ידי טופסי תעודות-הדואר (Erlag-Scheine) הערוכים על שם כתובת המערכת הנ"ל ומקמצים עי"ז בהוצאת הפוסטה. (אפשר לחתום גם ע"י מחלקות-הדואר בכל עיר).

יצא לאור זה עתה

גֵר מִצְוָה

ספר הלכות למען תינוקות של בית רבן
מאת אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ.
חלק ראשון מצות שבין אדם למקום.

למותר הוא להרבות בשבחו של הספר אחרי ששם המחבר נקרא עליו - את זאת נחוץ להעיר, כי הספר הזה כלו מנוקד ונדפס בתכלית ההדור והיופי.
המחיר 30 קאפ. לבד המשלות, למו"ס ולבתי ספר הנחה. המו"ל:
Л. Эппель, Вильно. L. Eppel, Wilna, (Russland).

Открыта подписка на 1910 годъ
на
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКУЮ И ЛИТЕРАТУРНУЮ
ЕЖЕНЕДѢЛЬНУЮ ГАЗЕТУ

„РАЗСВѢТЪ",

ПОСВЯЩЕННУЮ ЕВРЕЙСКИМЪ ИНТЕРЕСАМЪ
(6-й годъ изданія).

Единственная еврейская газета на русскомъ языкѣ,
выходящую при ближайшемъ участіи:

Ю. Д. БРУЦКУСА, С. К. ГЕПШТЕЙНА, Б. А. ГОЛЬДБЕРГА, А. М. ГОЛЬДШТЕЙНА, В. Е. ЖАБОТИНСКАГО, А. О. ЗАЙДЕНМАНА, А. Д. ИДЕЛЬСОНА и Д. С. ПАСМАНИКА.

Вступая въ шестой годъ своего существованія, „Разсвѣтъ"—единственная еврейская газета на русскомъ языкѣ—будетъ попрежнему стоять на стражѣ основныхъ принциповъ своей программы, будетъ попрежнему бороться за самодѣятельность и возрожденіе еврейскаго народа, будетъ попрежнему давать полную картину жизни современнаго еврейства разныхъ странъ міра во всѣхъ ея проявленіяхъ. Откликаясь на всѣ вопросы, волнующіе еврейскую мысль и чувство, „Разсвѣтъ" будетъ знакомить своихъ читателей со всѣми событіями еврейской жизни Россіи, всѣхъ крупныхъ центровъ заграницы и возрождающейся Палестины. Ободренные успѣхомъ прошлыхъ лѣтъ, мы надѣемся попрежнему находить живой откликъ у всѣхъ тѣхъ, кому дорого еврейство, кто чувствуетъ потребность знакомиться съ еврейской дѣйствительностью, кто интересуется жизнью, чаяніями и надеждами еврейскаго народа.

При одномъ изъ первыхъ номеровъ „Разсвѣта", за 1910 г. наши подписчики получатъ въ видѣ **безплатнаго приложенія справочную книжку „Разсвѣта"** содержащую въ себѣ, помимо календаря и еврейской хронологіи, цѣлый рядъ необходимыхъ для евреевъ свѣдѣній, какъ то: законы о евреяхъ, обзоръ всѣхъ обще-еврейскихъ и русско-еврейскихъ учрежденій, условія поступленія въ учебныя заведенія въ Россіи и заграницей, эмиграціонныя свѣдѣнія, статистическія данныя и т. д. Эта обширная справочная книжка (объемомъ около 200 стр.) будетъ содержать также и общія справочныя свѣдѣнія.

Подписная цѣна:

Въ Россію: на годъ 5 р., на полгода 2 р. 50 к., на 3 мѣс. — 1 руб. 25 коп. За границу: на годъ 6 руб., на полгода 3 р. на три мѣс. 1 руб. 50 коп.

Подписка принимается только съ 1 января, 1 апрѣля, 1 іюля и 1 октября.

Адресъ редакціи и конторы:

С.-ПЕТЕРБУРГЪ, ТОРГОВАЯ, 17.

J. D. Blumberg	יונה-דוב בלומברג
JAFFA, PALESTINE	יפו, א"י.
Agentur & Comission	סוכנות — קומיססיון
fur Export u. Jmport.	לעקספורט ואימפורט

בעיר פילדלפיה (אמריקה) ובסביבתה
אפשר לחתום על „העולם" ע"י מר יעקב צוזמר
J. Zauster, 234 Delancey Str Philadephia, אדריסה:

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לדרוש מקלט־בטוח ע״פ משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
[illegible]

№ 12.

התכן:

1) על המצפה.
א) הדיפוטציה.
ב) „פן ירבה״ —
ג) הדומה האוקטיאבראית.
ד) מגלת יוחסין ורצועה של תפלין.
2) לפתרון שאלת הרבנות (א). — בר רב.
3) סקירות ורשמים. (ב) אברהם רייזן. — בעל מחשבות.
4) חיי שלמה. ספור המעשה. (י). — מגדלי מוכר ספרים.
5) העתונות היהודית באמריקה (ז). — Gamma
6) מכתבים מגרמניה. I. — ס. —
7) הועידה התשיעית של ציוני גליציה. — מאיר העניש.
8) בציונות.
9) ברוסיה.
10) בחוץ־לארץ.
11) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם״ ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 35 קופ׳.
בחו״ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ׳. ועל שאר העמודים 40 קופ׳.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ“, Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam“, Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

להחותמים ועד אפריל בדבר חדוש החתימה:

עם הגליון הזה נגמר הרבע השני, ומשלוח „העולם“ נפסק לכל אלה שחתמו על „העולם“ רק עד אפריל ש"ז, והללו מתבקשים שואיל איפוא לחדש בלי איחור את החתימה, בכדי שלא יפסק להם המשלוח מן הגליון № 13.

החתימה מתקבלת רק מראשית כל רבע ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

האדמיניסטרציה.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, כ״ז אדר שני, תר״ע.

ВИЛЬНА, 25-го Марта, 1910 г. — № 12 — WILNA, 7-ten April, 1910

עַל הַמִּצְפֶּה.

הדיפוטציה.

ועידת הרבנים שלחה דיפוטציה לנשיא המיניסטרים. תשעה יהודים חשובים, גדולי ישראל, מיוחסים, מלומדים ועשירים היו באותה דיפוטציה. שתי שעות ישבה הדיפוטציה במסדרון ואולם וחכתה לצאתו של ראש המיניסטרים. וכשיצא—קבל את הדיפוטציה מעומד, ובכל דבריו שהגיד להדיפוטציה מרגשת היתה בכבודה.

לאחר שבאר הבארון גינצבורג את מהלך עבודתה של הועידה לא מצא הפרמיור לנחוץ לשאול שאלה אחרת אלא זו: „אם הועידה אינה מתעסקת בשאלות צדדיות, שלא הוכנסו ע״י הממשלה לתכנית עבודתה, ואם הועידה אינה דנה בשאלות פוליטיות כלליות?“ כלומר: עבודתה העיקרית של הועידה אינה חשובה ביותר, „נראה בראשונה את החלטותיה, נעיין בהן ואז נדע מה לעשות“. העיקר הוא אם חברי הועידה אינם הולכים אגב אורחא לרעות בשדות לא להם.

כמדומה ששורת הדין היתה נותנת, שאחרי קבלת פנים כזו לא היה להדיפוטציה מה להוסיף עוד והיתה צריכה לקבל ברכת הפרידה ולצאת. אבל... אבל אותה הדמונסטרציה כלפי פנים שעליה חלמו הפוליטיקונים שבהרבנים במה היתה נגמרת? שהרי לא נכחד ממנו, כי הרבנים מחוללי רעיון הדיפוטציה לא היתה להם בכלל שום כונה אחרת, אלא להראות להרחוב היהודי, שגם הם עסקנים פוליטיים הם, ולא עוד אלא שהעסקנות הפוליטית שלהם אפשר שתביא תועלת גדולה מזו שמביאים „רס“, העסקנים מן האינטליגנציה. אמנם, חשבו הפוליטיקונים שלנו, ודאי לא יצמיח ראיון זה ישועות, אבל די אם יביא איזו הבטחות או לכל הפחות רמזים להבטחות, ואפשר יהיה לדרוש את ההבטחות ואת הרמזים כמין חומר. ולפיכך לא עצר ראש הדיפוטציה הרבנית ברוחו, לא נשמע לנשיא הועידה הבארון גינצבורג, שהוא היה גם ראש הדיפוטציה, ו„נגע במקום הפצע“, והביע לראש המינסטרים את תקותו „כי תוצאות הועידה תביאנה לא רק לידי תיקון המצב הרוחני של היהודים אלא גם לידי תיקון מצבם הכלכלי במדינה“, שהרי „כיון שהממשלה הראתה את חבתה להיהודים, בדאגה לקריאת ועידה כדי להביא סדר בעניינים הפנימיים הרוחניים של היהודים, אפשר לקוות, כי הממשלה תשים לב גם למצב החומרי הנורא של היהודים“.

ועל הדברים הללו באה תשובה ברורה: „זכרו נא את שנות 1905—6 ואת החלק שלקחו היהודים באותן המהומות. עוד לא הגיעה השעה לעשות הקלות במצב היהודים, לא איכשר דרא עדיין. נחוץ לחכות עוד שנים אחדות, ואז נראה“. וקודם הפרידה הוסיף ראש המיניסטרים ואמר: „תעבוד נא הועידה, תברר את השאלות, שנמסרו למשפטה, ואחרי כן תעיין הממשלה בכל החומר וההרצאות, שתכין הועידה, ותראה את אשר לפניה“. כלומר: עשו. אדונים נכבדים, את אשר הוטל עליכם ואל תהיו נדחקים לרשות שאינה שלכם.

זוהי גופא דעובדא, כפי שמסרו אותה הקורוספּונדנטים של העתונים: הדיפוטציה לא נתקבלה כראוי. הפוליטיקונים שבהרבנים הקדיחו קצת את התבשיל, לא רק שלא זכו לעליה, אלא שיש חוששים גם שמא ירדו ירידה גדולה, והרב מזא״ה השתמש בלשון קצרה ואמר: באופן היותר טוב היתה הדיפוטציה מיותרת ונוח לה שלא נבראה משנבראה...

ואולם כמדומה שאין מאורע זה של הדיפוטציה מורה כלל שנתקלקלו היחסים של הממשלה להרבנים. כאן כן עתה יכולים הרבנים להיות בטוחים, שעתידה הממשלה ליפות את כחם ולהגדיל את השפעתם בקהלה היהודית. וקבלת פנים זו אפשר שלא באה, אלא כדי להוציא מלבם של „הטועים“, שכבר התחילו מרננים אחרי מיניסטריון הפנים על כי התיר ליהודים לקרוא לועידות ולהועץ ע״ד יצירת „אוטונומיה יהודית“. עוד קודם הועידה מיהרה ה„רוסיה“ להרגיע את הלבבות ולהוכיח שאין כאן שום „חשש סכנה“. ועכשו הראו להמרננים באופן בולט, שיודעים במיניסטריון היאך מקבלים את פניה של דיפוטציה יהודית.

זהו הכל. אבל בנוגע לעיקרו של דבר לא נשתנה כלום ויכולים הרבנים ללכת לבטח דרכם ולשאוף לכח ושלטון. —

„פן ירבה“

בעולם המדיני קרה דבר שעדיין לא היה כמותו: יהודי— לואיד׳זי לוצאטי—נמנה לראש הקבינט באיטליה.

מיניסטרים יהודים — זהו כמעט דבר הרגיל בארצות אחרות. כרמיה היה חבר המיניסטריון בפרנציה בשעה שמהומה נוראה שררה בארץ. באותה איטליה גופה היה אפילו מיניסטר

הצבא יהודי (הגנרל אוטולנגי) וגם לוצאטי עצמו כבר היה פעמים מיניסטר הפיננסים. וגם בקבינט הליברלי של עכשו אשר באנגליה יש מיניסטרים יהודים. אבל להעמיד יהודי בראש הממשלה, ולא יהודי מומר כביקונספילד, אלא יהודי שעדיין לא בעט בעמו, זהו דבר שעדיין לא היה כמותו.

ולוצאטי הוא היהודי השני שזכה באיטליה לעליה גדולה יוצאת מגדר הרגיל: לאו מילתא זוטרתי היא גם משרת ראש האזרחים ברומי, „עיר הנצח", וגם למשרה זו זכה היהודי נתן. יהודי שומר על נכסי הכהונה הקדושה, על כל אוצרותיה ההסטוריים של רומי וגם על אלו שהביא לה טיטוס מירושלים. ויהודי עומד בראש הממשלה של הארץ, ועתיד הוא להלחם בקלריקליות הקתולית הקדושה. והתמנות זו לא עוררה שום רעש באיטליה. יש מתנגדים לשיטתו והשקפותיו הפוליטיות של לוצאטי, אבל אין איש מעפר בעפר לעומתו משום שיהודי הוא.

וכמובן כהרו העתונים היהודים הנדפסים בלשונות זרות להריע תרועת נצחון על התמנותו זו של לוצאטי. כלומר: הביטו וראו, אנטישמים, וקחו מוסר! אבל דבר אחד שכחו כל המהריעים הללו, שמספר כל היהודים בכל מדינת איטליה היא פחות כמספר היהודים שיש, למשל, באיזו דווינסק או בויטבסק; בתוך שלשים והמשה מיליוני תושבי הארץ יש באיטליה גם שלשים וחמשה אלפים יהודים, ואין איש מכיר בהם משום שנבלעים הם מפני מעוטם בתוך עם הארץ, אין איש מתחשב עמהם כעם עם מיוחד, אין חושש לתגבורת כחותיהם והשפעתם על חיי המדינה. ודוקא משום שמועטים הם היהודים באיטליה ואין העין תופסת בהם כלל אפשר שיתמנה לוצאטי לראש הממשלה ונתן— לראש אזרחי רומי.

וזהו אמנם אחד מצדיה של טרגדית הגלות הנצחית. כל עם ועם, כיון שיש לו שיכות הסטורית ממשית, כלומר קרקעית, לאותה המדינה שבה הוא יושב, ואעפ"י שאין הוא העם השליט במדינה אלא כפוף ומשועבד לעם אחר, במדה שאוכלוסיו הולכים ומתרבים, בה במדה הוא הולך ומוסיף כח, בה במדה הולכת ומתחזקת וגדלה השפעתו, והוא הולך ומפרכם את השפעתו ומטילה על הבריות. משא"כ אנחנו. כיון שמתרבה באיזו מדינה מספר היהודים, מיד מתחיל אותו החשש העתיק של „פן ירבה" מטריד את תושבי המדינה, מיד מתחילים מבקשים עצות ותחבולות היאך להחליש את כחם והשפעתם של היהודים, ודוחים אותם, כמובן, מכל משרות צבוריות ומכל משרות מדיניות שיש בהן חשיבות יתרה.

זה הכלל: אין בני איזו אומה משועבדת עולים לגדולה ולמשרות חשובות במדינה, אלא אם כן היא תופסת מקום גדול במדינה, ואין בני אומתנו אנו עולים לגדולה ולמשרות חשובות באיזו מדינה שהיא, אלא אם כן אין היהודים תופסים עדיין שום מקום באותה המדינה.

הדומה האוקטיאבראית.

סוף סוף גלתה הדומה השלישית את צורתה האמתית והראתה את צפרניה...

„מוטב שלא יגעו בשאלת היהודים בדומה השלישית, מפני שבודאי לא יהפכו האוקטיאבראים בזכותם של היהודים", כך היו משיבים הקדאי"ם, כשהיו פונים אליהם בשאלה, מדוע הם מונעים את עצמם לעורר בדומה את שאלת היהודים.

ואולם העתונות היהודית והרבה מן העסקנים היהודים לא נחה דעתם מתשובה זו, שראו בה פוליטיקא יתרה. אדרבא, טענו וחזרו וטענו, צריך לנו לדעת, מה יש לנו ... המפלגה האוקטיאבראית, המתפארת בליברליותה ובנטיותי... הקונסטיטוציה".

ונעשתה פשרה: לעורר את שאלת היהודים לא ... אחת אלא קימעא קימעא. באופן כזה, האמינו רבים, ... אפשר יהיה לבטל מעט מעט את ההגבלות ואת החקים ... שאינם נותנים ליהודים לשאוף רוח.

והנה הגיעה השעה שתחון הדומה השלישית ב... יהודית. וכאן שמענו דברים, המראים לנו, מה הם האוקטיאב... לנו ואיזה ערך יש לכל דבריהם ע"ד החופש והשווי, ה... לפרקים מפיהם „בשעת חדוה".

עלתה על הפרק השאלה בדבר האקדמיה לרפואה של ... כידוע הביעה הקומיסיה לעניני הגנת הממלכה את רצונה ... היהודים לא יתקבלו לרופאי הצבא ולא יתקבלו לתלמידים ב... דמיה של הצבא.

הצעה זו שיצאה מאת מרקוב השני ושגם גוטשקוב ... האוקטיאבראים תמך בה, עלתה עתה לפני הדומה ל... הפרופיסור קאפוסטין (אוקטיאבראי שמאלי), טען כנגד ה... זו: „אחרי שהיהודים אינם משתמטים מעבודת־הצבא, ד... שהיהודים הגומרים למודיהם באקדמיה יתקבלו לרופאים", ... פוטט הקדא"י שינגרוב הגין גם הוא על זכיות היהודים ו... „אסוננו הלאומי הגדול, מפלת הצי שלנו, בא עלינו, אף־ע... פי שבצי לא היה אף רופא יהודי אחד".

ואולם כנגד הסנגורים האלה יצאו כל הקטגורים גם ... האוקטיאבראים גם מן הימניים והשמיעו דברי חרוף וגדוף כ... היהודים, „המשחיתים את רוח הצבא והמפיצים את ה... הריבולוציוניות בין החילים".

כמובן היה פורישקביץ בין ראשי המדברים, והוא מצא ... מקום לספר על דבר מעמד־הרוחות בקרב תלמידי האקדמיה ... הצבא, המגרשים מקרבם את נושאי דגל הפטריוטיות. ו... אשמים. לפי דעתו, רק מתי מספר היהודים הלומדים באקדמי... ומרקוב השני עזב את „גדופי השוק" שלו ונעשה מומחה בתור... היהודים ו„בשולחן ערוך" שלהם האוסר, לפי דבריו, להציל נוצרים אפילו בשעת הסכנה, ובכן „כיצד אפשר לקבל ... האקדמיה אנשים, שספריהם אוסרים לרפאות נוצרים? אין לקבל יהודים אל הצבא, מפני שהם מביאים לנו רק רעה. היהודים מביטים על הממלכה הרוסית כעל אויבת, והם הם האויבים הטבעיים שלנו".

ואותם המעונים, שני הדפוטטים היהודים שיש לנו בדומה יצאו גם הפעם להגן על בני עמם, יודעים הם שדבריהם נאמרים על אוזן לא שומעת, כי השנאה העורת טמטמה את לבותיהם של האנשים הללו, העושים את צרת היהודים משחק להם. ובכל זאת עשו הדפוטטים שלנו את חובתם ויצאו להגן, לב... את שקריו וגדופיו של מרקוב ולתת בינה בלב בני המפלגה המושלת בדומה השלישית לבל יזהעו רעה ומשטמה במדינה. וכמובן לא הצליחו גם הפעם דבריהם: כשעמדה הדומה למני... נתקבלה הצעת־החוק של הקומיסיה ברוב של 144 דעות כנגד 116.

הנה כי כן נגלתה לנו הצורה האמתית של הדומ... השלישית, שהאוקטיאבראים והמרקובים והפורישקביצים הקרובים להם קרבת רוח מושלים בה. איש לא קוה מעולם שיהיו האוקטיאברים מסוגלים לצאת מתוך העוגה האנטישמית כשיבא לידו לדון בדבר שאלת היהודים בכללותה. אבל הן היו רבים בתוכנו אשר האמינו כי יהיה די אמץ בלב האוקטיאבראים לצאת מתוך עוג...

...פ בשעד שידונו ראשונה ע"ר איזי שאלה יהודית. ...אה צורתם האמתית, הראו את צפרניהם ולא עמדו ...בנסיון כל שהוא.

מגלת יוחסין ורצועה של תפלין.

יש לנו מגלת יוחסין עתיקה מאד, ובטוחים אנו שהננו ...ים בני יהודים בני בניהם של יהודים עד אברהם אבינו. ...אנו שומעים הלכה חדשה: מי שאינו מניח תפלין — אינו ...בגדר יהודי, רצועה של תפלין פוסקת את מגלת ...יוחסין...

...הדת הישראלית אמרו, כי מי שאינו מקיים את ...ועובר עבירות שבין אדם למקום נקרא „פושע ישראל", ...ישראל — מכלל שישראל הוא, שהרי מי שאיננו ישראל ...אפשר לו שיהיה פושע ישראל.

...ה בפטרבורג נשמעה הוראה חדשה: יהודי שאינו מניח ...תפלין אינו קרוי יהודי. הוראה כזו יכולה להשמע רק בפטרבורג ...מרץ לשנת 1910 בימי... הדומה השלישית וכו' וכו'.

...אנו עומדים ותוהים: הלא חיו אבות אבותינו גם בימי ...והכתוב מעיד עליהם (ח', י"ז) כי במשך תקופה שלמה ...קיימו מצות סוכה, הלא חיו אבותינו גם בכל תקופת הבית ...והכתוב אומר (מלכים ב', כ"ג, כ"ב) כי מימי השופטים ...לא חגגו את חג הפסח כראוי ובשעת חנוכת מקדש ...לא שמרו את שבת השבתון.

...אם צדקה אותה הדעה שנשמעה ב„הראווינסקא קאמיסיא" ...לא היו כל אותם הדורות יהודים כלל. טמגלת ...שלנו אתם קוצצים לא רק ענפים, אלא גם את הצמרת ...וגדעים.

הלא המילה היא ודאי עיקר מעשי גדול, שקילה היא ...התלמוד כנגד שאר המצוות והיא דוחה אפילו שבת, ...אומר כי במשך ארבעים שנה לא נימולו בני ישראל ...במדבר (יהושע ה', ה'). ובכן כל בני הדור ההוא היו „גוים"?!

...מה נעשה לאחינו עכשו ביום שידובר בהם, אם קיימו ...סוכה או לא? חוששנו שודאי יש עכשו בכל העולם כלו ...יהודים שאינם מקיימים מצות סוכה—הניציאם מן הכלל? ...יאמרו לנו: „אינקביזיטורים אתם, אבותינו בארצם, או ...בכל שהיו קרובים כל כך לארצם בזמן ובמקום, אבותינו ...אז בתקופה האחרונה של הנבואה לא קיימו מצות סוכה ...ביהדותם, ובא נחמיה והחזיר עטרה ליושנה, ואותנו אתם ...מוציאים מן הכלל?!"

...אולם איהם „רייני גזירות" שבפטרבורג בידוע שמפולפלים ...הם, ואפשר שבפני פלפולם לא תעמודנה כי ההוכחות ...והפשוטות, וכשם שיודעים הם לטהר את הטמא בק"ן ...כך יודעים הם, ודאי, לטמא את הטהור, ולהם יש לנו רק ...אחד בפינו:

...התורה אתם, מגיני הדת אתם, אבל מגלת יוחסין ...שכולנו יש חלק בה, כחה גדול מכחכם ולאו כל כמינכם ...כפי ראות עיניכם. אתם באים עלינו מצד הדת, ...נמין ונארגו במשך אלפי שנים במגלת יוחסין שלנו, ...באים עליכם מצד מגלת יוחסינו עצמה ובודאי הדין ...כל הכופר בע"א נקרא יהודי (מגלה, י"ג) — כל יהודי ...בעצמו את מגלת יוחסיו ואינו נטפל למגילת יוחסין ...יהודי הוא, יהודי הוא אם תאבו או תמאנו.

...Hands off„ אדונים נכבדים: היהדות, שגם אתם אינכם ...בה מקום אלא של גרגרי חול, כחה גדול מכחכם...

רב בר רב.

לִפְתְרוֹן שַׁאֲלַת הָרַבָּנוּת.

א.

שאלת הרבנות עומדת סוף סוף להפתר. ונפלא הדבר, שבכל זמן „גזרת הרבנית" (כי למה נכחד, הרי הרבנות הרשמית לא היתה בשעתה אלא גזרה) לא נתעוררו הקהלות מעצמן לעורר השתדלות לבטלה ולא נלחמו בה, ואפילו בשעה שנעשו איזו נסיונות למחות כנגד המצב האי-נורמלי של מינוי הגלסנים, למשל, לא נמצאה אפילו קהלה אחת, אף לא יחידים בודדים שהסתלקו בכוונה מהבחירות של הרב מטעה"מ. ובאמת אין לך בזיון לאומה יותר מזו, שירכיבו עליה כהנים רשמים שאינם שייכים להכהונה הדתית לגמרי. האם אפשר לנו לצייר לעצמנו דבר שכזה באיזו אומה מאומות העולם באיזה זמן מן הזמנים? ואלמלי היו מבזים באופן כזה אומה אחרת, האם לא היו בוחרים המתפללים לעזוב את בתי התפלה לגמרי מלשמוע דרשות של כהנים כאלו ולפנות אליהם בעניני דת? והשפלות היותר גרועה שבדבר היא זו שעוד מטילים חובה על היהודים גופם לבחור להם את הכהנים הללו. כמדומה לנו, שבשעה שמתאספות הקהלות לבחור רב מטעה"מ היו צריכות לגלות דעתן שאין הן זקוקות לרב זה כלל ולבלי לבחור בשום איש, שהרי אין הרבנים הללו רבני הקהלות, אלא רבני הממשלה, וא"כ תמנה היא עצמה אותם.

ואמנם מספרים, שכשהטילו על עדת ווילנה בפעם הראשונה לבחור לה רב מטעה"מ, דחתה את דרישת הממשלה באמתלאות שונות. וכשנתקבלה פקודה נמרצה לבחור רב, בחרה הקהלה פעם אחר פעם באנשים, שידעו בהם מתחלה שאין רצונם לשמש כלל בכהונה זו, ומתוך כך נתבטלו הבחירות, והיה הדבר נדחה והולך עד שנערה הרשית המקומית ביהודים וכנסה אותם לחצר ביהכ"נ וגזרה עליהם שלא יצאו משם עד שיבחרו רב מחניכי ביהמ"ד לרבנים. כך נהגו היהודים טרם כהה רגש הכבוד בהם לגמרי. ואפילו אם אין זו עובדא ממש אלא רק הגדה יש ללמוד ממנה, היאך הביטו בני אותו הדור על הרבנים מטעם. ועכשו יש לנו מלחמות בחירה שונות: „מלחמות מצוה", „מלחמות פרנסה" ומלחמות לשם מלחמות בעלמא. ואולם כל המלחמות הללו מכוונות רק נגד קנדידט זה או אחר, אבל מלחמה כנגד הרבנות גופה ומחאה כנגד עצמיותה לא שמענו מעולם.

ובאמת לפי המצב שבצרה לה הרבנית מטעם בשנים הראשונות לקיומה ושנתקיים בהרבה קהלות עד השעה האחרונה, כלומר שלא היתה רבנות זו אלא פקידות בעלמא הפונה כלפי הרשות, מוטב היה לה להרבנות וגם נוח היה לה להקהלה, שיהיה הרב מטעה"מ נמנה כפקיד בעלמא משיהיה נבחר, שהרי באופן הראשון לא היתה לו ל„הרב" לפחות כל תביעה מוסרית שתנתן לו איזו התמנות שיש בה משום כהונה דתית, ולא היה בעיני עצמו ובעיני העם אלא „ציגובניק" בעלמא. ואמנם תחלת נפילתה של רבנות זו היתה משהתחילו בימים האחרונים בערים גדולות אחדות למנות את הרבנים עפ"י רצון הרשות בלבד; אז נתגלתה בכל נילותה. ובכלל טעות הוא לחשוב, שהבחירות יכולות לשמש תרים גמור בפני הפורעניות של הרבנות מטעם. אפשר שיש בידן להמתיק מעט את הדינין, אבל מעט מאד ולא תמיד. הבחירות נתונות מראשית קיומה של רבנות זו בידי ההמון וביד בוחרים כאלו, שעפ"י מדרגת השכלתם אין להם כל יכולת להבדיל בין טוב לרע. וחוץ מזה

הן הבחירות צריכות אישור, ודעת הקהל יכולה תמיד להיות בטלה לגבי דעת המאשרים. ואפילו לאחר שיתאשר הרב יש ביד כל שר העיר לפטור אותו בכמה אתמלאית מיד כשיאבד את חנו בעיניו. דיו להטיל על הרב את חומר הדין, שבעצמו ישמש בכהונתו לסדר גיטין וקדושין, למול ולקבר, כדי שיצא בדימוס וישב על ספסל הנאשמים. ומשום כך אפילו לאחר הבחירות בוחרים הרבנים להיות משרתי הרשות מלהיות משרתי הקהלה, שהרי הרשות יכולה להכיר אותם לרבנים אפילו כנגד רצונה ודעתה של הקהלה, אבל לא להיפך.

ואולם חייבים אנו להודות, שעיקר השם „מטעה"מ" שנקראו בו הרבנים הרשמיים אינו מונח כלל בטבע המנוי הזה מצד החוק, וכל „העבודה מאהבה" להרשות אינה אלא אהבה התלויה בדבר משני הצדדים. כי עפ"י יסודי החוק השורר ע"ד מנוי הרבנים הרשמים אין הם מחויבים כלל להיות פקידיה של הרשית: מנוי זה תלוי עפ"י החוק בדעת הקהלה, העומדת ברשות עצמה ותחת השגחתה של פקידות העיר, וגם המטריקאות שייכות לפקידות העיר, ובעיקר אין הרב נאמן להעיד עליהן אלא פקידות העיר, ובשאלות הנוגעות להנהלת המטריקאות צריכה הרשית עצמה לפנות לא להרבנים אלא להאופראווא. ובכן מנוי הרבנים הרשמים יש בו מעין אבטונומיה הנתינה תחת השגחת האופראווא. על חטאים ועונשין יכולים, כמובן, לפטור את הרב עפ"י בית דין ככל משרתי הצבור בהסכם הרשות. אבל בנוגע לעיקר עבודתו עפ"י משרתו אין לו שייכות להרשות יותר מן הפסטור הפרוטוסטנטי והגלח הקטולי, שאין להם כל דין ודברים עם הרשות ואינם מתראים לפניה לפרקים אלא מפני הכבוד.

כל ההתודעות להרשות מצד הרבנים וההתקרבות מן הצד שכנגד אינן אלא משום הנאתן של שניהם, שנולדה בשעת דחקן ג"כ של שניהם. הללו משום שאין להם אחיזה ביסוד החיים של הקהלה, וזו מציאה מצאה—אנשים מסורים לה שלא טרחה ולא עמלה בגידולם ואין פרנסתם עליה אלא על הציבור והם תופסים מקום חשוב בקהלה. וא"כ מדוע לא יהיו שני הצדדים מרוצים זה לזה? אבל באמת אין התודעות זו „מחויבת המציאות", אלא המצב הזה ברא אותו באופן מלאכותי. והכל לפי מה שהוא אדם: יש רבנים, שרואים פני השרים אחת בשמיטה, ויש שמשתדלים להתראות בשעת קלקלתם, כלומר בכל יום. כללו של דבר; אפילו עכשו אין המינוי גורם, אלא האיש גורם.

תשעה קבין של אחריות בעד קלסתר פניה של רבנות זו צריכים ליטול החניכים הראשונים של בתי המדרש לרבנים, שבעצמם לא בקשו אלא להיות צינובניקים להנאתם ולטובתם. כי אלמלי התראו הרבנים הראשונים ברחוב היהודים לא בדמות צינובניקים, איכלי טריפות ומחללי שבתות בפרהסיא, כמומרים להכעים, אלא בדמות דיוקנם של רבנים איזו שיהיו, ולו יהי כדמות רבני הריפורמה, רבנים בעד משכילים חפשים בדעות ואפילו רק בעד מנין יהודים, היתה רבנות זו מתגלגלת בדמות אחרת לגמרי. לדעתי היה זה סיפוק בידם לעש"ת, כי אז בשעת תסיסת ההשכלה וההתפרצות מתחת עול השו"ע היו יכולים הרבנים ההם לעמוד בראש תנועת ההשכלה, שהרי באמת קבלו חניכי בתי המדרש לרבנים הכנה בספרות הרבנות לא פחותה מזו שמקבלים כעת חניכי בימ"ד לרבנים בחוץ לארץ. הן שבע שנים למדו למודי קודש וגם למודי חול ואח"כ הקדישו. אלו שהכינו א"ע לרבנות, שלש שנים שלמות רק ללמידי תלמוד ופוסקים, והיה סיפוק בידם להשתלם בלמודי היהדות אלמלי רצו, ומי הכריחם לבעוט בעטרת הרבנות ובכלל לבעוט ביהדות ולהיות פקידים? כמובן הרבה אשמים בזה המורים, שלא חנכו את תלמידיהם ברוח חבה להיהדות ולספרותנו, ואפשר שא... מהם עוד השתדלו לטעת בלבם משטמה ואיבה אל היהדו... מי שהיה לו עסק עם החניכים הראשונים יודע, שרובם יש ב... שנאה כבושה להיהדות ורק מעוטא דמעוטא הם מאלו שנכ... בשלום ויצאו בשלום. אבל להטיל את האחריות רק על המורים אי-אפשר. היו בין המורים חכמים גדולים וחובבי היהדות, שגם היום היו מורים טובים אלמלי חזר ונפתח בית מדרש לרבנים. ואפילו את הממשלה ג"כ א"א לחייב לגמרי בזה, שנעשי הרבנים שלה צינובניקים, הן כוונתה היתה בודאי לקרב את היהודים ע"י הרבנים הללו לטמיעה, ואלמלי נעשו רבניה אלו רבנים אמתים בעלי השכלה, ודאי היתה השפעתם מרובה בשדרות ידועות והיו מספיקים יותר לעשות את שליחותם מ... לצינובניקים וניטלו מהם כל כח והשפעה. יותר מכל, יש לחייב, כפי שאמרתי, את החניכים גופם, שהם השת... מלהשתמש בשרביטה של הרבנית. מטעם מגושם ופשוט, משום שבהפקירא היה ניחא להם ובקשו לפרוק מעליהם עול תורה ומצו...

אחדים מהמתוקנים שבהם, שדברתי עמהם בנידון ז... ואמרתי להם שהם קלקלו את צורתה של רבנית זו, ושבידם היתה לתת לה צורה של רבנות ריפורמית כמו באשכנז, הודו לי, שלא היו יכולים לעמוד בנסיון קיום המצוות של עיקרי היהדות ובחרו לחיות חיים של פריקת עול. ואחד מהם כיפר לי, שכשנבחר לרב בעירה אחת בנגב רוסיה, שרוב תושביה עמי הארץ, בקש להתנהג ברבנות, אבל כשבא בתשעה באב לבית הכנסת לא ביקש לישב על הארץ אלא על הספסל והנהגתי זו עוררה עליו רמת הקהלה, עד שחשש, שיתחילו לדרוש ממנו שילך למקוה וכדומה לזה. עמד יבעט לגמרי ידי להתנהג במנהגי הדת. וכמיתו נהגו כלם.

אבל משום שאין רע בהחלט אפשר למציא איזה צד טוב בהרבנות הרשמית, היינו שסוף סוף התחילו בעת האחרונה בהרבה עירות וביחוד בהערים הגדולות לבקש „טעם" למינוי רב מטעם, ומשתדלים לבחור ברב, שאפשר לצאת בו גם ידי חובת מלומד, מטיף ועסקן וכדומה, כדי שלא תהא מציאותו לבטלה. ואם היה הדבר נמשך עוד ולא היה כח הדיינים ומורי הוראה עכשו יפה, אפשר שבהמשך הזמן היתה רבנות זו מתגלגלת מאליה בדמות רבנות נאורה, המתאימה לצרכי העדה האינטליגנטית שבקהלה. כלומר, שהיתה לובשת עכשו צורה זו, שצריכה היתה ללבוש מתחלת ברייתה. קהלות מועטות אמנם זכו לכך, שהרב הרשמי שלהן הוא רב אמתי להעדה הנאורה, ואפשר שלאט לאט, בה במדה שהיו מרבים להשתמש בכתרה רבנים נאורים, היתה רבנות זו דוחקת רגלי הרבנית הצנימה והרבנות ההוראית שנהפכה למלאכה, והיתה תופסת מקומה הראוי לה בישראל. כי למה נכחד, הן הרבנות האמתית ההיסטורית היתה רחבה והקיפה את כל צרכי היהדות: התנ"כית, התלמודית, הפילוסופית וההיסטורית, ולא נצטמצמה, כזו של עכשו, בידיעת איזו סימנים שולחן ערוך ובפסקי שאלות איסור והיתר. אבל משום שכח הדיינים נתחזק עכשו והמלחמה כנגד רבנים נאורים מלחמת הקיום היא להם, ומ"ום שעפ"י שיטת הבחירה המוזרה, רוקא בחירתו של הרב האינטליגנטי תלויה בהחמין הנתון תחת השפעת מורי ההוראה,— משום כך אין הרבנות הרשמית שקבלה צורה נאותה מצליחה. ורק רבנים רשמיים אחדים שהספיקו להחזיק במעמד עומדים על משמרתם וגם הם בחזקת סכנה הם עומדים מפקידה לפקידה, כלומר מבחירות לבחירות, ויתרם אין כחם אלא במטריקאות וקרבותם להרשות.

תא חזי כמה אין מזל לרבנות זו, שדוקא בשעה שהארץ

שלה פוחת והולך והיא הולכת וכובשת לה מקום דוקא בשעה זו עתידה היא להבטל ע"ז שבמקרה רבו הרבנים השחורים על הלבנים.

אולם לא על זה אנו צריכים להצטער, שתבטל הרבנות שמתחלת יצירתה לא היה לה יסוד בחיי היהודים והיא דחוק וכפופה עלינו כגזירה, אלא ע"ז אנו מצטערים שאין אנו יודעים כלל אם יוטב המצב לאחר שתתקבלנה החלטות הועידה ואם יהיו לנו מעכשו רבנים יותר טובים מכפי שהיו.

בשאני לעצמי מסופקני אם יעלה ביד הועידה לבטל לגמרי את הרבנות הרשמית אפילו בצורתה הנוכחית. עדיין הדבר מוטל בספק גדול אם תסכים הממשלה לבטל את הרבנות הרשמית, ונגילה בה. אפשר שתסכים לבטל את הצ י נ ז, אבל לא את הרבנות הרשמית עצמה, כי אפשר לה לזו שתתקיים גם בלי הצנזור. הרבנים מורי ההוראה יכולים לשמוח על ביטול גזרת הצנזור, מטום שעכשו יהיה. סיפק בידם לרשת את שרביט השלטון של הרב הרשמי שהתחילו בשנים האחרונות מקנאים בו. אבל אנחנו לא נשמח לזה כלל, כי שום תועלת לא תצא לנו מחדוש זה. אם עד עכשו היה איזה דוקטור או אינז'ינר יוצא ונכנס לבית הפקידות, יהיה מעכשו יוצא ונכנס לשם יהודי בעל פאות ובקי בשולחן ערוך, שיעשה הכל על פי הכשר. ומה הועילו חכמים בתקנתם? כל זמן שלא תעקר משורש תעודת הרב העומד בין הקהלה והרשות לא תהיה תקומה לרבנות.

אבל רבנינו שלנו הצדיקים והחסידים נעשו בזמננו אנשי הרשות, והם עולים בחומה להתידע אל הרשות דוקא. וזהי החולשה שלהם בזמננו להיות שתדלנים „ולעמוד בפרץ". בודאי אין זה סימן יפה להם, זהו סימן לנפילה מוסרית והתרוקנות התוכן הפנימי. כיון שאוחזים הם בקרנות המזבח בידוע שמרגישים כי קרובים הם מיתה רוחנית, שמע מינה שאין להם אחיזה מבפנים.—

(עוד יבא)

בעל־מחשבות.

סְקִירוֹת וּרְשָׁמִים.

ב.

אברהם רייזין.

כמה וכמה פעמים באו עלי בטרוניא, מדוע אני עובר בשתיקה עקשנית על פני אישיות ספרותית כא. רייזין, דבר זה מתמיה, שא. רייזין הוא אחד המשוררים והמספרים החביבים ביותר על העם, די הוא שההא הבקרת מטפלת בו ביתר חשיבות. וחוץ מזה מודה אני, כי גם אנכי נמנה על המוקירים והמכבדים את כתבי א. רייזין. ובכל זאת לא הרגשתי מעולם את התשוקה להתעסק ביתר פרטיות במזותו של רייזין.

אילו היה הדבר רק יחס שלי אל רייזין, כי אז לא היה כדאי לעמוד על זה. כמה שישתדל האדם להיות אוביקטיבי, סימפטיות ואנטיפטיות נשארות לו בלבו, חוץ מזה יש גבולית רוחנית של האדם, ולא בכל היא שולטת. „איש לא יצא מפתח ביתי. מבלי אשר חדרתי אל רוחו" - כך אמר בנעריותו לאחרים, זה האיש הידוע עתה בשם הוגא פאן האפמאנסטאל. ואולם מסופקני מאד, אם אותו האפמאנסטאל, שהגיע לשלשים וחמש יחזור עתה על הדברים שיצאו מפיו בהיותו בן שמונה עשרה.

ואולם היחס אל ר י י ז י ן קר הוא לא רק בלבי אני כי אם גם בלב יתר הסופרים והמבקרים הידועים. די לי להזכיר את מאמרי נ ו מ ב ר ג ו נ י ג ר. ברי הדבר לכל קורא מבין, כי ר י י ז י ן אינו קבוע בנפש שני הסופרים הללו, וכשהם כותבים על אדותיו אין זה א"א כעין פרעון חוב, אבל לא מתוך שרוחם מלא משירתו של ר י י ז י ן.

* * *

א. רייזין נכנס אל הספרות לפני עשר או שתים־עשרה שנה, בה בעת שבחיי היהודים פרחו תקוות וחלומות שונים. בשנות התשעים נולדה הציונות המודרנית, גדל גם הבונדיזם שאמר לפתור את שאלת היהודים במקום שהם, במובן האוטו־נומיסטים שבאו אחרי כן. עפ"י מהלך ר"חה נוטה היתה האינ־טליגנציה היהודית בעונה אחת לרומנטיות, לאוטופיה וגם לבקרת, אך בשום אופן לא היתה נוטה אחרי הנטורליות. במראות־החיים הקרובים לעינינו היו מטפלים פחות מכל. הבונדאי חלם על דבר יהודי סוציאליסט בצורת גוי, שהסיר מעל עצמו את החלודה ואת הפחדנות של בן־הגיטו. הציוני תאר לו בדמיונו את היהודי בן התחיה בלבוש אכר עובד אדמתו כבימי ישעיהו הנביא. הוא הפנה את לבו לההיסטוריה היהודית העתיקה ודלג במתכון על תקופה של ארבע מאות שנה, על אותה התקופה שבה נוצר בפולין ובליטא הטפוס של היהודי המזמר „מה יפית". האוטונומיסטים, בעלי הפוליטיקא הריאלית, ראו את היהודי בן הגיטו בתור „פועל־יוצא" של ההגבלות במשך שנות מאות, הצד השוה שבהם, שכלם בזו להחיים הפשוטים של היהודי, כפי שהם מתוארים בספורי אברהם רייזין והדומים לו. גם לציוני, גם לבונדאי היה לזרא „הטפוס הקבצני" של גבורי רייזין. הסוציאל־דמיקרטיה אין לה עסק עם הקבצן. הקבצן אינו מסוגל להעשות פרוליטארי בעל־הכרה. גם הציוני לא בנה את בנין־העתיד על יסוד הקבצן; גם הציוני מאסף את הכחות הרעננים של העם, ואף הוא אינו מצפה לגאולה שתבוא ע"י המון מסורר של קבצנים.

אם בעת ההיא התעוררה שוב החבה לרבי מנדלי, לפרץ, אין זה אלא מפני שאברמוביץ מלגלג על העולם הישן ושולח בו את סאטירתו. ופרץ נתחבב בה בשעה שהתחיל מחיה בדרך רומנטי את עולם החסידים, בתור עולם הקרוב ברוחו ונפשו להבנתו של היהודי בן התחיה. פרץ מתאר את היהודי בלבוש חג, מקושט ומעודן, וחן של אמונה תמימה שורה עליו.

בזה מתבאר גם כן, מפני מה אנו מוצאים ענין סוציאלי רב בכשרונו של שלום אש. גם שלום אש מתאר לנו את צורת היהודי בצבעיה של רומנטיות צעירה, והוא נוסך עליה שלות הוד של אידיליה מלאה־חן.

ואולם רייזין בספוריו לא היה יכל לעורר לא שחוק, לא רגשות רומנטיים ולא רגשות של בקרת. שיריו הכתובים לעתים קרובות בפשטות מרובה כל כך, עד שלפעמים הם עושים רושם של שירי־עם ולפעמים אינם אלא פרוזה בחרוזים, אותם השירים, הפונים יותר אל רגשי־הרחמים שבלבנו מאשר אל הלך רוחנו הבונה והיוצר, לא יכלו למצא הד בלב האינטליגנציה שבדורו. אותו הדבר שאליו שאפו בני הדור: למוד את החיים במדה פחותה של רחמנות ובמדה מרובה של אמון בכח ההמונים — לא מצא לו בטוי בשירתו של רייזין. תמיד הוא מתאר לנו נפשות רצוצות, כמהות, חלושות, בני־אדם עניים ברוח ובממון, נשמות מרוסקות, עשירים שירדו מנכסיהם ושהרגשות שהטביע בלבם עשרם בעבר אינם עכשו אלא משא לעיפה, אנשים

ההולכים וטובעים בהכרח, כאלו אבן כבדה מושכת אותם אל התהום...

וכשבאים אל בני אדם בפנים־של־רחמנות בשעה שהם מתגעגעים לקצת אכזריות, אין לדרוש מהם חבה יתרה. וכי אמנם התגעגענו על רגשות אכזריות, כלומר, על יחס של אכזריות לעצמנו ולקיומנו היהודי — את זאת יודעים כל אלה שהיו קרובים לאחת מן התנועות הצבוריות שלנו. אכזרית היא מאד הציונות בשעה שהיא באה לנתח את חיי היהודי בן־זמננו, את עברו הקרוב ואת ההוה הרע שלו. הבונדיזם אף היא באכזריותו עורר אליו שנאה בין שדרות שונות של הצבור היהודי. דוקא בשעה שבני־אדם רואים את צללי העתיד היפה, הם מהרסים באכזריות את כל המחיצות של ההוה המעכבות את הגאולה. כמה עוז היה באותו הכרוז שהכריזה הציונית הרבה פעמים, כי אין לה עסק עם היסודות של הפילנטרופיה והרחמים. הציונות דורשת מאת הנוטים אחריה קרבנות, ולא אנחה של בעלי רחמים. ועד כמה היה הבונדיזם אכזר ידוע לכל, ואין צורך להאריך בענין זה.

ואולם א. רייזין היה מנקר את עינינו בציורי עולם מרוסק מבפנים ומבחוץ, שאין כחו אלא בנשיאת עין למרום, ושמלאך־המות שכן קרוב אליו לא פחות מן המלאך גבריאל.

אם נתקבל א. רייזין על פי טעות על תלמידי הבונד אין זה אלא מפני המוטיבים הסוציאל פוליטיים שבכתביו ולא משום התוכן העיקרי שבהם. מלבד זאת גרמו לזה גם סבות ארעיות, כגון שנאתו הכבושה של רייזין אל הציונות, אופן הגנתו הגסה על הז׳רגון וכדומה.

* * *

אין עם לבי לכחד, כי יש לו לא. רייזין הטכניקה הנחוצה המיוחדה לנוסחתו הוא, כי הרבה משיריו יכולים בבטחה להתחרות עם שירי־עם אמתים, כי שאר רוח ניתן לו לסיים את ספוריו הקטנים ואת שיריו בחדוד חריף, בזה שקורין Pointe. אך בכל יצירותיו הספרותיות אין אנו רואים אף פעם אחת את היהודי החדש, שכבר נמאסה עליו שירת הרחמנות הנצחית, שעמל לחנך את עצמו לחיים אמיצים, לחיים של רצון חזק היוצרים את עתידו הפרטי ואת עתידות עמו.

מזלו של א. רייזין גרם שישיר שירות ישנות באזני צפרים חדשות, אע״פ שהוא שר את שירתו בכשרון רב, הנה הצפרים כפויות טובה הן, ולפרקים מותרות הן על הכשרון ועל האמנות, כשאין בשירה המילודיה של העת החדשה. אין לך אכזר גדול מביאליק— וכמה מחבבין אותו! אין לך בעל־רחמים גדול מרייזין — ואין איש רואה את עצמו בן־בית באהל שירתו! —

חַיֵּי שְׁלֹמֹה.

ספור המעשה

מאת

מנדלי מוכר ספרים.

י.*)

שלמה׳לי היה בעל מזג חם בטבעו. ניצוץ פיוטי היה בו, והתחכם לו היצר הרע ובא וליבה ניצוץ זה והעיר בלבו אהבה להטבע הנאה — תחבולה יפה להרחיק את האדם מאותו העולם הקדוש ולפזר ערפלי תוהו־ובוהו שבמוחו. בטכסים ערומים בא על שלמה׳לי, מכסה ערמתו ביראת שמים ואומר לו בחסידות: בחור! שא עיניך וראה חכמתו של הקדוש ברוך־הוא ביצוריו,— בירח וכוכבים בשמים ממעל, ובנפש חיה וצמח האדמה מתחת; בגווני הקשת בענן, וברסיסי טל מצהירים בדשאים. שמע קול אלהים ברעמים וזועות ולחישתו ברוח חרישית, בזמזום זבובים ודבורים ובטיסת יתושים! ושלמה׳לי מתריצה לו ומתפתה, מפסיק ממשנתו, מהרהר ואומר: מה נאה העולם! ובהמשך הימים יצרו מוסיף ומושכו לטייל בשדות וביערים, בהרים ובקעות, והוא מתגנב ויוצא מחדרו והולך כחתן לקראת כלה להתענג מזיו התולדה, יעלת חן זו מאירה לו פניה, מספרת עמו מבין שבלים לוחשות של דגן, חטה ושעורה, רומזת לו בנענועי הענפים של אילנות ומן פסי אור, הבוקע בסבכי היער ומתמשך והולך, הוד והדר תשוה עליו, היא מראה לו את יקר תפארתה, עדיה ותכשיטיה וכל כלי חמדה. הוא משתטח על מרבדים של דשא, וכר של אזוב מעשה רוקם מראשותיו, והיא מְשיבה עליו רוח עדנים, מסלסלת שערותיו ונושקת לו, ועושה לפניו הלולי וחינגי. הזמיר מרעים בקולו נפלאות ובעלי השיר בקהל צפרים עונים לו כל אחד בקולו, מי בצפצוף ומי בשריקה, מי בנעימה דקה של כנור ומי בנהימה של פנדורא, מי בתרועה ומי בתקיעה, גם קול־צאן, צהלת סוסים וגעיית בקרים נשמע בתוכם, עופות יוצאים במחולות על האילנות, צפרי כרמים מקושטות בשוהם יקר וצבעונים טסות ומרקדות באויר, הצרצור והחגב רוקדים בבין חציר באדמה. ששון ושמחה, יופי ועונג בעולמנו!— שלמה׳לי מתרגש, לבו מתמלא נעימות וטוב לו. אלמלי היה מתכשר בדעת ובמלאכת מחשבת כראוי לו, היו רגשי לבו משתפכים במליצה ופיוט, או בציור ונגינה; עכשו כשאין בידו כלום אלא מקרא וגמרא, היה מתעורר בשעת השראת הרוח עליו ושופך נפשו בניגון של זמירות לשבת ושל מזמוטי חתן וכלה, והיה אומר גם „ברכי נפשי" בקול רם, בכוונה גדולה ובנעימה.

לכאורה הכל יאה ונאה, ומה נאמר ומה נדבר על יצר־רע זה, שחסיד הוא במעשיו ולשם שמים הוא מתכוון?!

אמת, בעיקר הדבר הבל היופי של התולדה ואין ראוי לאדם מישראל להפנות אחריה ולאבד זמנו עליה בחנם אפילו רגע אחד, כדעת „יש אומרים" מחובשי בית המדרש התמימים והישרים; אלא מה שאינו ראוי ליהודי גדול, בעל אשה וטרוד בעסקי פרנסה, אפשר להתיר לנער קטן. בוא, פרא אדם, והתעלם עמה, עם התולדה. היפהפיה הזו! השתטח אצלה, נער שובב, על גבי עשבים וראה מה נאה עוף זה, מה נאה ילק זה ופרת משה רבינו, הרוחשת שם! סוף סוף הרי קטן אתה ודעתך קצרה. אבל דע, שוטה שבעולם, לכל דבר יש שיעור. אל תשכח, בחור, שבן ישראל חיב בתלמוד תורה. זכור, מנוול, שלבו של בחור יהודי צריך להיות פנוי לגמרא. הרי „שור שנגח את הפרה", „ביצה", „קידושין" ו„מכות" אף הללו יש בעולם! אלמלא היה שלמה׳לי זהיר בכך, היו טיוליו נמחלים לו, אבל הוא לא נזהר, ופעמים שהה הרבה בשדה ואיחר סעודת הצהרים. אביו לא הרגיש בכך, מפני שהיה טרוד תמיד בעסקיו, וחוץ משבת ויום טוב לא היה סועד ביחד עם בני ביתו. ואמו אף היא טרודה היתה בהליכות ביתה, וכשגערה בו פעם אחת, מאיימת עליו, שתספר לאבא, העמיד פניו כפני תם ואמר לה: כל אותן השעות הרי הייתי יושב ולומד בבית־המדרש, בעזרת נשים שם.

ולאחר שהורגל שלמה׳לי בבטלה ובטיול. וברמאות נער־

*) עי׳ „העולם" נומר 11.

מתרדמתו והתחיל פורט לו את חטאיו, מיסרו ואומר: ... שבטלת מן התורה, רמאי וגונב דעת אתה! ודעת מי ... גונב? דעת אמך, אם הורתך! עבירה זו הרי חמורה היא ... נדון עליה בלהבי אש של גיהנם.

ומדינה של גיהנם הלא היה שלמה'לי מתירא מאר. ספר ... מוסר" וכיוצא בו ספרי־יראים, שהיה קורא בהם, הרי הם ... בקיאים מדדו כל שבעה מדורי גיהנם, מוצאיהם ... לארכם ולרחבם, ומספרים נוראות על מלאכי חבלה ... על פולסין דנורא ועל נחלי אש וגפרית, שבעלי עבירה ... בהם, והכל בפרוטרוט, כעדי ראיה, שבעצמם היו שם. ... הגיהנם, ומה יעשה שלמה'לי וינצל ממנו?

עושה שלמה'לי תשובה, מתפלל ומתחנן לפני המקום ברוך־הוא ומבטיחו, שיעזוב דרכו הרעה ומעתה יהא יהודי כהלכה, ... על התורה ועל העבודה בבית־המדרש וידיר הנאה מן העולם.

אבל אין זה אלא דבר שפתים. אם חלי ומרגיש האדם ... טעם לו, לא עליכם, אין הפה מבטלו. אם מעשה שטן ... של אדם מתאוה ליהנות מזיו עולמו של הקדוש ברוך־הוא, ... כל ספרי מוסר למאס העולם בעיניו ולהשניאו עליו. ... יהא מוסיף באהבתו, ונפשו תצמא לו ביותר. הרבה ... חמדה וצורות נאות ליצר הרע, לברח בהם ולהדיח את ... שמא אין אתה רוצה בכך, הרי לך כך וכך, ושמא אין ... שלמה'לי, רוצה בזו, הרי לך פראדיל, בתולה נאה ... רן!

פראדיל עדיין קטנה היא, רכה בשנים. הוריה קרובים ... חיים קרבות משפחה, וזה כמה שנים שבאו ונתישבו ... ק... רגילה היתה פראדיל לבוא לבית רבי חיים והיתה משחקת שם עם ילדים, ובשביל יופיה וטובה נתחבבה על הכל. ... שלמה'לי היתה פראדיל ריבה סתם, ריבה אחת ששמה פראדיל. ופתאם כמו מעפר נצמחה לפניו יפת תואר ברמ״ת ... פראדיל — ונפשו חשקה בה! זרם־דם רותח שוטף ועובר ... גופו ופניו מאדימים ומלבינים בבת אחת, לבו חומד ומתאוה ... בה, אבל אי, רבונו של עולם, אתה מעכב! להסתכל ... אשה הרי עבירה היא, והוא הרי נדר לו, שלא יחטא ... יצר־רע בא להתיר לו את נדרו ומפתה אותו בלשון תרמית, ... הקדוש ברוך־הוא בא בטרוניא עם בריותיו על דברי אהבה, ... ראיות ומעשי אבות ואמהות בדורות ראשונים ואחרונים, ... מסרב לו ואומר: לאי, איני שומע לך! ותיך כדי דבור ... עין ומביט ביפתו כלאחר יד הבטה אחת, ואחר כך ... ומביט אחת ושתים, אחת ושלש ואילך. מורא שמים ... ומסתלק מעט מעט ואין עליו אלא מורא האדם. מתירא ... מפני מראית עין, שאם ירגיש בו, חס ושלום, מי שהוא ... למה שבלבו נוח לו שיקבר חיים. ומעכשו הוא נזהר ... וחושד בכל אחד מאנשי הבית, שמא הוא יודע תעלומות ... כאלו עשוי כלי זכוכית, והרהוריו וכל מה שנעשה בו ... נראים מבחוץ.

אבל להנם היה מתיירא. אפילו כשהיה אפשר להסתכל ... לא היו יודעים הרהורים הללי, שמתרגשים בו, מה הם ... פירושם. אהבת־נשים, מעין עגבות, אין סתם יהודי בקי ... לא היו עוגבים מצוים בישראל מעולם. ובפרט באותו זמן ... זה, בעיר קטנה ק... ואצל בעלי בתים חשובים. שקר ... והבל היופי, אמר הכתוב, ואהבה־עגבנית לא לעולם ... הבונה עליה חיי משפחה ואשרו הרי הוא כבונה על ... ובית עכביש מבטחו. היום את שושנה פורחת ומחר ... ומתכמשת; היום נפשי חשקה בך ומחר — באחרת.

היא תכנס עמי לחיים ואת תהי כפרתה ותלכי למיתה! להיות נשוי ולהוליד ולפרנס את בניו ולגדלם — מצוה היא על כל יהודי, לחבב את אשתו ולכבדה בשביל שהיא אשתו, בעלת הבית ואם הבנים, שטורחת ומטפלת בהם — זוהי חובתו הקדושה, והוא מקיימה וניתן נפשו עליה. ודבר זה הוא חיי בית ישראל ואורך ימיו, והוא שעמד לאבותינו ולנו בכל עת צרה וצוקה, בשעה שרע ומר, חושך ויגון ליהודי בעולם, טוב ונעים, אורה ושמחה לו בביתו, אצל אשתו ובניו. אמנם כן, אהבה־עגבנית, בעבועית של בורית זו, שמתפקעת והולכת מנשיבה קלה, לא היו יודעים אבותינו בימיהם, ואפילו אם תמצא לומר, שעכשו היא מצויה אצל בני הדור החדש, אין הגדולים מעלים על דעתם, אפשר שהיא מצויה גם בקטנים. ילדים וילדות למין אחר נחשבים אצלם. הם משחקים זה עם זה יחדו, או אומנות ומורות שלהם משחקים בהם, נושקים ומגפפים אותם, והם — אינם מרגישים!...

אלמלי מעשה שלמה'לי היה באדם גדול לא היתה אהבתו אהבה מסותרת וצנועה, אלא נתגלית בפניו ובדיבורו ובמעשיו, ואף פלונית מצדה היתה יודעת, שהוא אהובה. אהבה כגון זו היא אש אוכלה, שבוערת ומתקיימת על ידי חומרים דולקים, וכבה כשהחומרים הללו נעשים אידים עשנים. אבל לא כך שלמה'לי; אהבתו צניעה מסותרת לפני ולפנים בחדרי לבו ומספקת לו לעצמו, — היא אש אלהים זו, שהסנה היה בוער בה ולא איכל, היא נוגה השכינה, שכינת השיר באדם, היא תשוקה לנוי ואהבת היופי בראשיתו. יופי זה, שבדמדומי הרקיע בשעת בקיעת־אילת השחר; זה שבפטורי ציצים והנץ השושנה; באורם עלומים ובשחוק מרפרף על שפתי חן. אהבה זו היא „נר תמיד" בלב פייטנים, בחירי עליון; היא שלהבתיה, מחממת את הנפש ומעוררתה להשתפך בתפילה זכה ולבכות פעמים בחשאי לפני רבון העולמים.

פעם אחת לא נזהר שלמה'לי, ועוד מעט ונתגלה סודו. ובשבת נחמו היה המעשה.

שבת־נחמו הרי הוא יום שמחה וסעודה לבני ישראל הקטנים עם הגדולים. שבוע אחד או שני שבועות לפניה הקטנים משמיעים על הסעודה. מתקבצים חבורות חבורות וכל אחת ממנה לעצמה אחד מן החבריא לפקח על התמחוי. ומאותה שעה ואילך זמן הבאת מכולת לילדים, כל אחד מביא מכל הבא לידו בכשרות או בגנבה, הכל מתקבל ברצון, ואין בודקין למזונות. זה מביא פרוסת חלה, תפוח ירוק, שלא נתבשל כל צרכו, ולפת גנובה מן המוכן ל„צימעס", וזה מביא קשוא גדול, שמרוב בשילו נתכרכמו פניו, וחתיכת לחם צנומה. אחד בא בצנון ובצלים ואחד בזנב של מליח. כך עושים באותם הימים בנים שובבים הקטנים, והגדולים, מבן שלש עשרה ומעלה, — נכנסים לחופה.

ופעם אחת, בשבת זו, לאחר שינה של צהרים, קול ששון וקול שמחה נשמע ברחוב לפני בית רבי חיים, קול מצהלות ילדים וילדות, שנטלו חלקם מן התמחוי. קצתם, שפם שחור לפיהם מאכילת אוכמניות מבושלות, ונראים משונים, וקצתם נפוחי לסתות ומסורטי חוטם — סימנים מובהקים לגבורתם היום במלחמה. היו ילדים כמתאוננים, שלא הסתפקו בחלקם ועינם רעה בשל אחרים. זה אומר, שלו טוב ורב, ושלי רע ומעט ואינו ראוי לאכילת כלב. ידים הרי יש להם, גם צפרנים להם, וחוטמים הרי חלק הבורא יתברך לבני ישראל מן המובחרים, עמדו ונלחמו וסרטו זה את זה, כמנהגו של עולם. אלא מיד

עשו שלום ביניהם, שהיום קצר והשחוק מרובה, ואם לא עכשו אימתי?

גם פראדיל בין המשחקים. ואותו היום היתה יפה ביותר ושלמה'לי לא שבעה עינו לראות ולהסתכל בה.

על אצטבא לפני הבית שם יושבות בכנופיא נשים שכנות, גם שרה וגיטיל, אם פראדיל, וליבציכי המפורסמת בתוכן. נשים פה להן ומדברות והוגות בגרונן, וזו לפני זו שופכת שיחה וכל מה שבלבה. אשה אחת מעוברת, שכריסה בין שיניה, וכתמים מכומכמים על פניה, קובלת על הרחיקה בכרם למטה מן החזה, כמרומה לה שסעודת שבת, הערוכה מבעוד יום, הירעה לגופה. כל בשרה שופע זיעה, ראשה מוטה לאחוריה ומנשבת עליו בקצה סינורה, והיא באחד: אוי, מי ישקני מים קרים! אף אותה היהודיה החולנית שם, שהיא גוהקת ופוהקת, רוקקת ומקנחת חוטמה. יהודיה כחושה, דקת בשר וקולה צרוד עדיין מבכי בקינות לתשעה באב, מתאמצת להוציא דבר לפני חברתה בכל כחה, לוחשת וגונחת ומושיטה לשונה מקוצר רוח נשימתה. יהודיה מכובדה שנשרו ריסי עיניה והן מלופלפות, ראשו של תנוק מונח בחיקה והיא מעיינת בו ומראה נגעיו גם לחברותיה, לשמוע מה דעתן ואיזו קילורית יפה לו. ליבציכי עסוקה בעבודה ואין לה פנאי אפילו רגע אחד כדי נשימה. הנשים מרובות ועליה לומר מלה לזו ומלה לזו ולתבל דבורה במעשה שהיה, והכל במהרה ובנשימה אחת בלא מחשבה תחילה. ולא זו בלבד, אלא גם עינים לה ואף הן מבקשות תפקידן, לראות מה לפנים ומה לאחור וכל מה שנעשה שם. ומה חידוש הוא, אם מתוך רוב עכירה דעתה של ליבציכי מתטרפת פעמים, פותחת בכבד ומסיימת בהינדיקי, מערבבת מעשיות משונות ביחד וסומכת על חכמת נשים, שכל אחת ואחת תהא נוטלת מאותה ערבוביא מה שמרומז כנגדה ונאה לה. הרי לפניכם ערבוביא זו למשל:

„למען השם בלא דחיקה! זכורני, כשנשמט קצה הלשון בגרונו של המגיד אמר לו זקני, עליו השלום: כבוש מה שבקרבך ואל תדחק הרבה להוציאו... כשרות בטנך הציקתך, לא עליכן, פתחי פיך והקיאי. החוטם ביב הוא, אמרה זקנתי, עליה השלום, החזיק בו וגרפהו... כך, כך. הוא מחזיק בה! רדף והשיג ומחזיק בה הבחור הנאה הזה!"

דברים מעורבבים הללו של ליבציכי נאמרו כנגד היהודיה המעוברת, וכנגד היהודיה, שמקנחת חוטמה, וגם כנגד שלמה'לי ופראדיל, שראתה אותם בשעת דיבורה, משחקים יחד והוא רודף אחריה.

— אוי, גיטילי, איני יכולה עוד להתאפק—אמרה ליבציכי, מנענעה בראשה לאמה של פראדיל—אוי, כמה יפה היא, פראדיל שלך! אין להסתכל בזיו פניה כמו בפני החמה!

— אל נא תכניסי בה עין רעה! משיבה גיטיל-מתוך דברי שיחה שבינה ובין שתי נשים על מר גורלן.

— תוף-תוף-תוף—ריקקת ליבציכי שלש פעמים, עוקמת חוטמה ורוצצת לאותה היהודיה החולנית — כמה פוהקת ורוקקת היתה... זקנתי, להבדיל בין החיים והמתים, בשעה שלחשה לעין הרע, ואני בתולה אותה שעה. יפה הייתי להפליא ובריאת בשר. הכל היו רצים אחרי. והיה פתאום מעשה... ברוך מזכיר נשכחות! הלא את, שרה, בודאי זכורה את... ראי נא, שרה— ספסיקה פתאום דבורה ומורה באצבעותיה—ראי נא שם את הבחור שלך! כעגל אחר הפרה רודף הוא אחריה, אחר פראדיל... ומה את סבורה? זיווג נאה... הלואי, רבונו של עולם, שיחנה־סאסי תאמר מזל טוב לך, שרה, במהרה!

— מה סלקא דעתך, יחנה־סאסי? בעצם ימי הילדות?

— בודאי זכורה את, שרה, אותו מעשה לשעבר, בשעת הבהלה. בת כמה שנים הייתי, לפי חשבונך, בשעת ה... בן־זוגי שלי היה בשעת איתי מעשה כבן שמונה או ת... נער קטן!

— אלמלי נזדמנה פראדיל בשעת הבהלה, לא עליכ... כשנגזרה גזירת האסכוליות, היתה דבר בעתו! ודאי ל... משמים הוא ואין לדבר עכשו בזה.

— עיני יחנה־סאסי לא נסתמאו עוד. רואה אני ורואה...

דברים הללו, שאמרה יחנה־סאסי, היו מכוונים להיהודית בעלת עינים מלופלפות, שחלקה לה כבוד כלשאר הנשים נא... והסיטה לה ראשו המנוגע של התינוק עד למתחת חוטמה. ליבציכי היתה מעיינת בו בכביאה ומנשבת עליו בזהירות. התחילה מספרת עליו מעשה באריכות ונתבלבלה ונסתבכה בו עד שהסיחה דעתה משלמה'לי.

ראוי היה שלמה'לי לברך ברכת ה„גומל" על הנס, שנעשה לו, שאלמלא הוסבכה ליבציכי במעשה, היה נפגע, חס ושלום בהבל פיה, כאותו החתיל העלוב בשעתו.

Gamma.

הָעִתּוֹנוּת הַיְהוּדִית בְּאַמֶרִיקָה.

V.

„מארגען זשורנאַל".

בימים האלה קראתי בעתון יהודי, כי אחד מן הנלהבים שבפולנים בני־דת־משה נשיא עצה ליסד עתון בלשון יהודית כדי... להלחם על ידי בהלאומיות היהודית המתפשטת בפולין. הסופר המביא את הידיעה הזאת עומד ותמה, כיצד ... המתבולל ההוא לידי שטות כזו, עד כדי להאמין, כי אפשר לעשות את הלשון היהודית כלי־זין להשמיד בו את... היהודית.

ואולם אותם הדברים שאצלנו מתמיהים הם, אינם יוצאים באמיריקה מגדרי הרגיל, עד שהכל רואים אותם כחזיונות טבעיים ומוכרחים.

אין כונתי אל אותם העתונים הראדיקליים, הנלחמים ב... עם הלאומיות היהודית מתוך השקפתם המיוחדת על ה... שמתנגדת להרעיון הלאומי בכלל, אלא אל עתון זה, ה... ראשו ורובו בעניני היהודים, ולא עוד אלא שהוא עומד על המשמר להגן על היהודים והיהדות מפני אויביהם הפנימיים והחיצוניים, והוא מתנפל כפעם בפעם באף ובחמה על „המהרסים והמחריבים שיצאו מקרבנו", ואף־על־פי־כן הרי עתון זה מתנגד אל הלאומיות היהודית והולך בשיטתם של בני־דת־משה המטיפים את דעותיהם בלשונות המדינה בכל מקום שהם.

העתון הזה הוא ה„מארגען זשורנאל", שעל אדותו אני בא לדבר הפעם.

מצדו המסחרי ישותף הוא העתון הזה עם ה„טאגעבלאט" הלאומי, אך מהלך העתון ושיטתו נבדלים לגמרי מ... ה„טאגעבלאט", ולפעמים הם מתנגדים זה לזה, מלגלגים זה על זה וגם... מגדפים זה את זה.

אם יפלא הדבר בעיני הקורא, יעלה על לבו, כי באמריקה הכתוב מדבר. ובארץ זו, כידוע, אין לך דבר שאי־אפשר...

בתור עתון אינפורמציוני הרי זה מן המעולים, ובמקצת אי היא „צהוב" כל כך כחבריו (אין מקום בו לאותן האילוסטרציות ...קיות, התופסות מקום גדול בעתוני השוק), ולעתים ...ות אתה מוצא בו דברים של טעם בשאלות הזמן. אך ...ר הוא העתון הזה כצר ואויב לכל אותם הרעיונות הממלאים ב... האחרונות את הלב היהודי, ה„מארגען זשורנאל" האורתודוקסי, ...תון השנוא ביותר על בעלי הדעות החפשיות, זה שרוב גדול מקוראיו הם יהודים זקנים, שאינם יודעים גם פירוש המלה „התבוללות" — הטון היסודי שלו הרי הוא רעיון ...טמיעה.

צריך לדעת, כי באמריקה בכלל אין מטפלים הרבה ב...יון ההתבוללות להלכה, אין דורשים דרשית לכבוד הרעיון ... ואין מספרים בשבחו על מנת למשוך אליו את הלבבות כמו שעושים „בני־דת־משה" באירופא), אלא נוהגין על פיו ...עשה, מכניסים אותו אל החיים היהודיים ומבצרים לו שם ...ים, והשאר יבא ממילא במוקדם או במאוחר...

גם ה„מארגען זשורנאל" אינו מדפיס מאמרים על דבר ...יון של התבוללות. בכלל הוא מתרחק מכל ה„תיאוריות" ו... ה„עיוניות". אך מכל המאמרים העוסקים בענינים יהודיים ...ריח ההתבוללות.

העתון הזה משתדל עד כמה שאפשר להמעיט במאמרים העוסקים בענינים המיוחדים רק ליהודים, ולהרבות בדברים, ...עים לתושבי אמריקה. רוצה הוא להטעים בזה, כי אין ... היהודים גוף בפני עצמו, אלא אבר מגוף האומה האמריקאית: ...—חיינו ועולמה—עולמנו...

מובן, כי לפי שיטה זו מחויב ה„מארגען זשורנאל" לשנוא בנפש את „הירוקים" הבאים מרוסיה ובידם קולטורה זרה, המביאה אותם לזלזל בכבוד „המדינות המאוחדות" וסדריהן ומנהגיהן. „עתוני לא נועד לירוקים", אלא לאלה שכבר נתאזרחו באמריקה" — משיב העורך של ה„מארגען זשורנאל" ביהירות, כששואלים אותו: מפני מה אין עתינו חביב על האימיגרנטים ...עירים.

וכיון ש„המארגען זשורנאל" היא „אמיריקאי", הרי הוא מטפל הרבה בפוליטיקא של המדינה, דן באריכות על כל חוק ...יק, מבאר את ערכו ותכונתי של כל סינאטור וסינאטור — ...כל כמנהג עתון „מדיני".

מטיבו של עתון מיושב להיות קונסרבטיבי ולשבח את הקיים ועומד ולגנות את החדש ותוסס. ואף ה„מארגען זשורנאל" ...א כן. אלא שלעתים קרובות הוא „פטריוטי" יותר מדי ומגין בהתלהבות מרובה על מעשי אמיריקה מפני המבקרים אותם ...המלעיבים בהם.

כשאתה מתבונן אל הפטריוטיות הזאת, אי אפשר שלא ...כיר בה קצת ממדת המשבילים, שהיו מתיחסים בדרך־ארץ אל הפקידים והשרים, מפני שהאמינו, כי כיון שנתמנה אדם „שררה", ודאי שראוי והגון הוא לכך על פי חכמתו ובינתו, וכל מה שזה ...— בדעת הוא עושה.

ויותר מזה אתה מרגיש בפאטריוטיות זו פוליטיקא גלותית: ...ריכים היהודים להיות לויאלים ולקבל את הכל באהבה. „וכי ... אתם רוצים? — לוחשת פוליטיקא זו באזני היהודים — כלום יש בעולם מרינה יותר חפשית בנוגע ליהודים מאמיריקה? ולמה אתם מתאוננים ומבקשים גדולות? כפוי טובה אתם"!

בכלל אפשר לראות, כי כל הפוליטיקא של ה„מארגען־...ורנאל" אינה מתרוממת למעלה מהבנתו של בעל־הבית בקי ב...־דעלמא, המלגלג על כל החלומות והשאיפות של נלוזבי־המוח. פעמים שהוא מבטל אותם ואת דבריהם במלת „אָט", ופעמים (כשהשעה צריכה לכך) הוא גוער בהם בנזיפה על שמחריבים הם את העולם שכולו טוב ויפה...

הארכתי קצת בבאור הפוליטיקא של ה„מאָרגען זשורנאל", מפני שאני רואה בה עקבות היהדות האמיריקאית בעתיד, כפי שמתוארת היא בדמיונו של חלק גדול מאחינו, החושבים את אמיריקה לארץ העתיד של עמנו. ואולם הענין החשוב הזה דורש מאמר מיוחד, ולא נגעתי בו כאן אלא דרך אגב.

במערכת העתון הזה (היותר נפוץ באמיריקה) אתם מוצאים באי־כח של הזרמים השונים שבעמנו. גם ציונים גם סוציאלים, גם לאומיים גם מתבוללים, גם בעלי־דת גם חפשים קצוניים. וביניהם יש אנשים שקנו להם שם. אך כל זה הוא מחוץ לבית הרידקציה. בשעות העבודה אינם אלא עושי־רצונו של בעל ה„מארגען־זשורנאל" יעקב ספירשטיין.

אדם מופלא זה לא היה סופר מימיו, ועד היום אינו תופש עט. הוא לא רכש לו שום השכלה. ולא כל שכן שאינו יודע את הספרות. גם ידיעותיו היהודיות מצומצמות הן מאד, לא יותר משל חנוני ליטאי שכיח. ובכל זאת רק הוא המנהל את ה„מארגען זשורנאל" ומטביע את חותמו עליו, וכל עוזריו המלומדים והחכמים נשמעים לו ומקבלים את מרותו.

הדבר תלוי, כמובן, בתנאי המקום, מי שהוא בעל בית־החרשת הרי הוא השליט, וה„פועלים" מחויבים בעל כרחם להיות נכנעים לנותן לחמם. ואולם במקצת אפשר לראות בזה כחה של אינירגיה ורצון כביר. תכונות אלו טבועות בנפש המוציא את ה„מארגען זשורנאל", והן הן המשפיעות על כל עוזרי העתון, עד כדי לבטל רצונם מפני רצון ספירשטיין.

אך, „המלומד העברי" של העתון, זה שכותב את המאמרים הראשיים, הוא הסופר פרץ וויערניק, עתונאי מנוסה ובעל ידיעות רבות. זהו טפוס של משכיל מן הדור הישן, חניך הספרות העברית של תקופת ההשכלה, ששמשה לו פרוזדור כדי להכנס לטרקלין הספרות האירופאית (קרי: האמיריקאית). אדם זה מחבב את הספרות העברית שבימיו, ושומר לה בלבו מעין זכרון אהבה ראשונה. ואולם את הספרות העברית דהאידנא עם הטינדרנציות החדשות שלה הוא שונא בכל נפשו ואינו מניח מידו שום הזדמנות כדי לזלזל בה ולגדף אותה.

העמוד השני, שעליו נשען העתון הוא הסופר פהילפ קראנץ (אלמוני), שקנה לו שם באמריקה בספריו המדעים הפופוליארים בז'רגון. הוא סוציאליסט מפורסם, ושנים אחדות היה העורך של הירחון „צוקונפט", אך זה שנים מספר שהוא משתתף בעתונו של ספירשטיין, המחרף ומגדף את עדת הסוציאליסטים. כמובן, רבה הטרוניה על קראנץ מצד חבריו לפנים, והנלהבים שבהם קוראים לו „בוגד". אך הוא ענה פעמים אחדות למחרפיו, כי עד היום נשאר נאמן לדעותיו, ועבודתו ב„מארגען זשורנאל" אינה אלא עבודת פיעל, והרי גם הסוציאליסטים עובדים בפבריקאות ובבתי־מסחר...

יתר העוזרים של ה„מארגען זשורנאל" אינם אנשי־שם כאלה השנים שהזכרתי ואין רישומם ניכר הרבה על העתון ומהלכו.

רק כתבן אחד ראוי להזכר פה, הוא א. טננבוים, זה המספק לעתון רומנים ארוכים, מאמרים ב„חכמת ישראל", מאמרים על העצים והאבנים, על הים והיבשה, על החיים והמתים, על העבר והעתיד — והכל בבקיאות רבה ובלשון נמלצה (הקרובה לאשכנזית). הקוראים היהודים, ביחוד בערי השדה; עומדים

משתאים למראה אדם זה הבקי בכל החכמות שבעולם, ש„כל רז לא אניס ליה".

ואילם על ארות האיש הזה ושיחו עוד אשוב לדבר במאמרי ע"ד השבועונים היהודים באמריקה.

ארבעת העתונים היומיים, שדנתי עליהם, כלם יוצאים בניו־יארק. אך גם בערי־השדה הגדולות באמריקה יוצאים עתונים יהודיים. מכיר אני אחדים מהם, והנה אין הם נבדלים מאלה שבניו־יארק אלא רק בשמם בלבד. העתון הגדול שבשיקאגה „שיקאגער קוריער", למשל, הרי הוא בבואה של ה„טאגעבלאט" הניו־יארקי. כמובן, אין העתונים המחוזאים „עשירים" ברוח כל כך והם מוכרחים להתפרנס מעל שלחן „קרוביהם" שבעיר הבירה ניו־יארק.

צא ולמד, מה רבה הדלות הרוחנית בערי־השדה באמריקה, עד שמקנאים הם בעשירותה של היהדות בניו־יארק...

מִכְתָּבִים מִגֶּרְמַנְיָה.

I.

הזתם התכנית של בעלי אחינו באשכנז בכל המפלגות הוא: ההתחברות וההצטרפות לכאן או לכאן. האורתודוכסים היו הראשונים למצוה זו. מצודת ה„פרייע ארטאדאקסע פעראייניגונג" פרושה על כל אשכנז; עיקרה בפרנקפורט ע"נ מאין, ונופיה יוצאים להרבה ערים. האדון רוזינבוים בפרנקפורט דמאין מו"ל ה„איזראעליט" הידוע מתרפק על הדמיון היפה להכניס את כל כנסת ישראל בכל העולם תחת כנפי „פעראייניגונג" זו. לע"ע זהו דבר שבדמיון, וקשה להחזיק את הקשר הגמור גם בין האורתודוקסים באשכנז, מפני שאין כולם נזקקים לפפר"מ מפני הסידורות וקפדנותה היתרה. חוץ מזה, ואולי במדה ידועה בתור תולדה נמשכת מההתחברות הזאת, יצאה התנועה הליברלית, ותיסד את ה„ליבעראלע פעראייניגונג" להגן על הרעיון הליברלי בדת ובקהלה. אחד ממנהיגי התנועה הזאת הוא הד"ר זליגמאן ג"כ בפפר"מ המטיף בביהכ"נ שיש לו עוגב וכו'. גם התחברות זו פרשה מטות כנפיה על כל אשכנז, יש לה תוליות וסניפים בערים שונות. מוזר הדבר, שאספות של התחברות זו הן השאיות. כנגד זה יש לה ירחון נועד לגלות דעותיה ברבים, ומהירחון הזה נראה, שהליברליות היא מרובת־הגוגים. הדבר הזה הוא לרגל חוסר הממשיות שברעיון הליברלי. האורתודוקסיה היא ממשית יותר, יודעת היא יותר מה שהיא חפצה. והרצון הוא „בקום־ועשה". יש בה משמעת ואמונה. לעמת זה הליברליות היא מרחפת באויר, נוחה ונוטה לכל רוחות הזמן ותיתיד, ואי אפשר שתצטמצם במסגרת של מפלגה. כן הוא המצב בליברליות המדינית, והוא הדין גם בדתית. לנגד שתי התנועות האלה קמה כעת תנועה חדשה ליסד מפלגה בינונית „מיטעל־פארטיי", גם כן לא במקום אחד, כי אם בהרבה קהלות אשכנז. „מיטעל־פארטיי" זו תקרא בשם „פרייע פעראייניגונג", ומטרתה לבקש את שביל הזהב ולהלחם עם הרדיקליות גם לצד האורתודוקסי גם לצד הליברלי.

למטרה זו היו בשבועות האחרונים אספות והרצאות בבריסלא. האסכולה הבריסלאית, כמו שקוראים לה: ההיסטורית (מפני שהיא עומדת על יסוד ההתפתחות ההיסטורית של היהדות) אינה מוצאה קורת רוח לא באורתודוקסיה ולא בליברליות, אעפ"י שיש מתלמידי הסימינאר הבריסלאי שנכנסו לתנועה זו או אחרת. ראש המדברים על ארות ה„מיטעל־פארטיי" החדשה הוא ג"כ אחד מתלמידי ביהמ"ד הישן של בריסלא, הד"ר וורנר ממינכן. הוא — ראש המדברים, והד"ר בראנן מביהמ"ד הנ"ל הוא — ראש החושבים. כנשמע, יש לתנועה חדשה זו תקוה לתכות שרש בהרבה קהלות. חבל רק שאלה שני המשתדלים הראשים לא הקדימו להכין בינם לבין עצמם פרוגרמה אחת שלמה בטרם החלו לצאת בשער ולהרצות הרצאות. צריך היה לשום לב, עם מי הם נושאים ונותנים, עם בנ"א מחוסרי דעת התורה, שאינם מבינים אפילו את פירוש המלות כהונן. הד"ר בראנן אמר בהרצאתו בבריסלא, כי עפ"י שטת המפלגה שהוא מדבר בשמה, כ[ל] המצוות שבתורה הן חובה גם בזה"ז, חוץ מהמצוות ה„אגרריות". לעומ[ת] [זה] אמר ורנר בהרצאתו, כי כל המצוות שבתורה באין יוצאת מן הכלל הן [חובה] גם בזה"ז, ורק המצוות שיסודתן בתלמוד עשויות להשתנות ולהכפף [לכ]אן או לכאן, מפני שהתלמוד הוא רק פירוש ותשלום לתורה שבכתב. עמי הא[רץ] חטפו חטף את המלים האלה ומצאו בהן סתירה: אליבא דבראנן יש מצו[ת] שבתורה שנתבטלו; אליבא דוורנר — התלמוד הא רק תשלום! — ובאמת א[ין] כאן אלא זיוף: מה שאמר בראנן נוגע אל המצוות התלויות בארץ, ו[לזה] יש יסוד תלמודי, שהמצוות „האגרריות" אינן נוהגות בזה"ז. והד"ר ורנר [ג"כ] לא כוון לרעה. אלה הם דברים שתינוקות של בית רבן יודעים אותם, ו[רק] בתרגום אשכנזי הם מקבלים צורה נסה.

נקל הוא לחייך על מצב הרוחות בין אחינו באשכנז ועל השא[לות] שהם עוסקים בהן. בבריסלא, למשל, נתעוררה בקהלה שאלה משונה: בי[ת] העלמין הוא סגור באחד בשבת, האם עפ"י הדין צריך לסגרו גם בשבת[?] יש אנשים — כך טענו דורשי הפתיחה — הרוצים לבקר את בית הקברות בשב[ת] — מותר הדבר או אסור? ויש שם שני רבנים: הד"ר גוטמן מביהמ"[ד] המתוקן (ריפורמה של אברהם גיגר בזמנו) והד"ר רוזינטל מהאורתודוקס[ים] ואמר הד"ר ר"ט: אין איסור עפ"י הדין, וגוטמן היה נוטה להחמיר, אב[ל] מאחר שהורה הרב האורתודוקסי היתר שוב לא יכול הוא לאסור. ובכן, ב[שעה] טובה ומוצלחת, נפתחו שערי הבית־עלמין בשבת משעה, גנית, 1 עד שעה [4]. אבל פתיחה זו עוד לא הניחה את דעתם של איזה מה„פני" („ריפרזענטאנ[טן]") ובישיבה שהיתה להם לפני איזה זמן העיר אחד מהם, כי השעות הנ"ל אי[נן] מספיקות, באשר כי יש מסעות באים במסלת הברזל בשעה חמישית מש[...] עילית, והבאים במסלות האלה אינם מספיקים למצוא את בית־העלמין פתוח.

או שאלה אחרת: באחד מחלקי העיר צותה הרשות לפתוח בי[ת] עממי לילדות יהודיות, מפני ששם חסר ביס, בתי"ס עממיים מיוחדים ליהודים נמצאו מכבר במספר ידוע ביחוד בערים הקטנות, אבל בזמן החדש כמעט ספו תמו, והילדים והילדות מבקרים בבה"ס הכלל[יים]. בבריסלא יהיה זה ביה"ס העממי האחד שיהא סגור בשבת. כנגד „גזרה" [זו] קמו אחדים מהליברלים, וטענו, שמא יכופו בכלל את הילדים היהודים לבק[ר] בביה"ס הזה? השיבו להם: לא יכופו. בי"ס זה יהיה קטן, מיוחד ונועד רק בעד סוג ידוע, בחלק אחד של העיר, והרשות בעצמה כבר גלתה את דעתה בזה, אז חזרו וטענו: מי יודע? ריש־עירין דהיום איננו רוצה בכך, אבל שמא ימות, ובא אחר במקומו, וכפה הר כגיגית על ילדי היהודים לבק[ר] בביה"ס הזה, ואז — צוחו אותם ליברלים ככרוכיא — ילד יהודי שבביתו אינ[ו] שובת בשבת, כי אם באחד בשבת, יהיה אנוס לשבות בשבת ולחלל את האח[ד] בשבת — האין זה מעשה אונס וכפיה?

ובקניגסברג ג"כ שאלות ע"ד התפלות בלה"ק ובאשכנזית. והד"ר פוגילשטיין אומר להגן על הדת ועל התורה המשתכחת מישרא[ל] ולהרבות את מספר התפלות האשכנזיות. הוא כבר עמד ותהא על שאלה חמורה בדבר ההפטורה לשבועות בס' יחזקאל, והענין כבר הובא לפני ה„פני", ובישיבה שהיתה להם בתנו אה ההפטורה ולא מצאו בה דבר עו[ד]. אבל הפולמוס נמשך והולך ע"ד התפלות, ואנשי כנה"ג צריכים יהיו לקו[ם] מקבריהם ולהגן על תפלותיהם מפני התחרות שקמה כנגדם בטור־מלכא.

יש בכל הדברים האלה הרבה מן המגוחך והמעוות, הפעוט והרדק[לי]. אבל זהו המצב בתוך היהדות באשכנז. אין שאלות אחרות; אין מטפ[לים] בשאלות אחרות. אל תדין את הכרך עד שתגיע למקומו. היהדות באשכ[נז] עומדת זה כשלשה דורות רק על הפולחן בבתי בנסיות, זה כשלשה דורו[ת] אין חדרים ואין ישיבות, אין ספרות עברית ואין קוראים עברים. היו חכמים גדולים בהכמת היהדות, חוקרים ומבקרים בקדמוניות ישרון, קוראי הדורות ומחדשי תקופות, אך הם הלכו להם, ישנם עוד עתה מופלגים שבמופלגי[ם] בחכמת ישראל ובתורה, אבל הם אינם עוסקים במילי דצבורא. הרב הזק[ן] לוי בבימדה"ר בבריסלא, הבקי הגדול בש"ס ופוסקים, הוא מן הצנועים שונא[י] הפימבי, ואיננו רוצה להדפיס אף דברים עיוניים, שמא יטעו התלמידים בדברי[ו]. ומה גם לחתום ישמו על כרוז זה או אחר. נשארו רק הבינונים הדברנים המסבירים את המליצה האשכנזית לצד זה או לצד אחר. אמנם יש גם בינ[יהם] אנשים הגונים, יהודים ישרים, רבנים בעלי נמוס וחכמה ידועה, אבל יש [גם] שועלים קטנים מחבלי כרמים, ונפרדים נפרדים הם לכתות, ולכל כת יש ש[ר] ושלט וגושפנקא, וגם ועד מושל בכל אשר לה, והכל בפרזות של [...]

ואי־יגנציון, והאיש היודע את הענינים ממקורם הראשון „לא יטה לשתי ־עיפים, בתוך יווב ויתחולל", אבל אותו לא יצרפו למנין. שואלים אותך: ־ין או שמאל? ו„הן", שלך צריך להיות הן, ולאו שלך צריך להיות ־לאו".

בעיקר הדברים יש איזו הרגשה של אי־נחת. הרגשה זו תשים לה סתר ־נים תחת צל ההצעות והמפלגות הקמות והנבראות, ותמצא מחסה בכל ־ויינות האלה. אבל היודע ובוחן את הלבבות יבין, שהאנשים חפצים להחזיק ־אופן יה או באופן אחר את היהדות המתנונת והולכת. אפילו התנועה הלי־ ־ברלית אין מטרתה ע"פ רוב המחזיקים בה אלא למצא ולחזק את התוך. ־בכל נראים לא רק הרהורי תשובה, אלא סמני תשובה בין היהודים באשכנז. ־אני התשובה הזאת איננה לא לאומית, לא תורנית, אלא דתית. אפשר ־שהיא מכוסה ומתלבשת בזה איזו הרגשה לאומית לא־ברורה, אבל אין דנים ־ דברים שבלב, כי אם על מעשים נראים, והמעשים הנראים הם רק דתיים. ־בונים בתי כנסיות, מעמידים מטיפים, עוסקים רק בדברים כאלה. בענין זה הלי־ ־ברליות היא חלושה ונובלת. יש בין הליברלים, למשל, רבנים שהם יותר אור־ ־תודוקסים מהרבנים האורתודוכסים הפורמאלים. גוטמאן מבריסלא, רב הליברלים, ־הוא יותר אורתודוקסי מרווינגשאל. הוא מטיף בביהכ"נ של המתוקנים ברוח ־אורתודוקסי, וכנשמע, כבר כעסו על זה ראשי קהלתו, והוא השיב להם: ־מה איכפת לכם? הן לא אתם הבאים לשמוע את דרשותי, הן מוקירים אתם ־את יגיעכם מביהכ"נ, והבאים הם רק האורתודוקסים!

יש הרגשת צריך לעשות איזה דבר, אבל אין היחיד עומד על שאלה ־זו יפתור אותה בנפשו, אלא הרבים, ורק ע"י אמצעים חיצונים. כל מה שנמצא ־מציאות מקומות בתוך חברה או כת ורוצה לחבר את הסניפים ולהיות מרכז ־עבור המדינה, זהו האידיאל כעת. יש בהרבה ערים חברות של צעירים נקראים ־בשם ריעססער („ריעססערשע יוגענד פעראיינע"), והן מתיגעות ג"כ ־ליסד התחברות אחת לכל אשכנז.

ההתחברות החזקה ביותר היא זו של האורתודוקסים, לא מפני שהם ־רבים, כי המקילים והמשחררים א"ע מעול המצוות רבים מהם הרבה הרבה ־יותר וגם לא מפני שיש להם איזה עשירים, כי עשירי הליברלים הם ג"כ רבים ־יותר יותר, אלא מפני שיש להם הדיסציפלינה הדתית והם עומדים בתקפם ־על „דין" הקבוע. והם מגינים על דברים של ממש. יש ביניהם רבנים ־וגם אנשי חול. צריך לציין את הדבר, כי במפלגה זו חזר וניעור הטפוס הידוע ־מכבר טפוס בעה"ב למדן. בנידון דידן לא תמיד בעה"ב זה הוא למדן, אבל ־הוא עוסק בדברים האלה, מתלהב ומתפעל. הטפוס הזה נמצא בין האורתו־ ־דוקסים ונותן להם כח ידוע. ב„תנועה הליברלית" יש רק איזה רבנים—לי ־יודעים רק שנים—והשאר אנשי חול, אבל אלה אנשי חול אינם יודעים מה ־יש לעשות, וחושדני בהם, שהם מתאספים בחשאי, יען כי לא נעים להם ־להראות יהדות ברבים את קרדתם הריקה... הליברלי איננו יכול להתלהב, ואיננו ־רוצה ג"כ לשעבד את עצמו למחשבות חברו, שהוא ג"כ ליברלי. כמספר הלי־ ־ברלים כמספר השטות הליברליות. היה בין הליברלים תחלת זעזוע רצון להלחם ־עם „השחורים" המתגברים והולכים, עם פפד"מ (של ברייער) הרוצה לכבוש ־את העולם—מין „גאטהע־בונד", כעין זה שיש לאשכנזים נאורים כנגד הקנאים. ־אבל במשך הזמן הוברר הדבר שאין מה לעשות כנגד הקנאים, אחרי שהלי־ ־בראליות ע"פ שטתה איננה רשאית למחות ביד איש הרוצה להניח אפילו שלשה ־זוגי תפלין זה אחר זה. וחוץ מזה, הלא הליברליות גם היא רוצה להגן על ־הדת, ואיננה יודעת מה הם כלי הנשק אשר תבחר בהם, וסוף סוף יכולה גם היא ־להדפיק בקורנסו־של־השמש על הדלת ולקרוא ליהודים ללכת להתפלל— ־וגם את התפלות שחצין אשכנזיות. גם ב„מיטטעלפארטיי" החדשה אין אנו ־רואים פרוגרמה ברורה של דברים שאין דוגמתם לאחרים. „יסודה מונח רק ־על תכסיסי נכון: ישנם רבים שלא נעים להם להקרא אורתודוקסים, ולא ־ליברלים, והם יכנסו ברצון לתוך ה„מיטטעלפארטיי". באמת אם „מיטטעל" למה ־„פארטיי", ואם „פארטיי" כבר אין „מיטטעל"! אבל גזרת הזמן היא פה. צריך ־כל איש להיות באיזו „פארטיי", זו או אחרת. מי שאיננו ב„פארטיי" איננו מן ־המנין. ה„פארטיי" איננה מבקשת הרבה— לא „השקפה על העולם", לא התאמת ־הדעות וגמרי אל הדעות ולא שום דבר אחר מעין זה. היא נקנית בכסף, ותנאי: ־אמירת האומר הרי את מקודשת לי בתמורה זו—מקודשת, וכן בכל דבר השוה פרוטה, ־מפני שבאמת אין אלה „פארטייען" אלא „פעראיינע". ויתערבו בגוים וילמדו ־מעשיהם—הכל יש „פעראיינע", וכן גם לנו. עוד יבוא יום ורוח האומה יתעורר ־ויעבירו גלולים מן הארץ. כל שמי כזב ואולת כרות יכרתון, הפחד ושנאת

חנם והמחלקת על דברים של מה בכך בליל יחלפו, וישראל יהיה עם אחד בארץ.

כזאת צריכה להיות מטרת הציונות באשכנז כלפי פנים. הציונות היא לע"ע עדיין דלה בכחות יהודיים, בכחות של תורה ושל חכמת ישראל, בכדי שתוכל להשפיע השפעה ניכרת על כל ההתפתחות ולהכנס בעובי הקורה בין כת לכת לפשר ולתווך ולצרף צרופים חדשים. יודעת היא שהיא צריכה, שלכך נוצרה בגלות, והיא גם מתעוררת לפעמים לאיזו פומביות, כמו למשל למחאה כנגד הפרופ' גייגר. זה טוב, אבל זהו שוב מעשה תכסיסי, חיצוני, משמיע קול, אבל עדיין אין בו דבר של ממש, חיובי, תוכני. דבר זה היא רק מתרקם כעת בצורת עבור ואין שום ספק שההתפתחות לצד זה תבוא בהכרח, לא מפני שאנחנו חפצים בכך, אלא מפני שכך גוזר חק ההגיון תמונת בטבע הדברים.

בחוברת האחרונה של הירחון הליברלי הנ"ל כבר עמד איש ושאל את השאלה: על שום מה? כבר נצטרפנו, כבר יש לנו ועד וחותם וסופר ומוגה וכו'—מה עוד? מה התכלית? שאילת שאלה זו רואה אני כראות סמן של אתחלתא־דהתעמקות, שבהכרח היא באה אחרי המשא־ומתן והקניגיא של תעמולה אספות, בחירות, תקנות, וכיוצא בזה מהדברים שהם אומנותם ולשונם, של כל ה„פעראיינים" שבעולם. על שום מה?—ואז, בהגיע תור פתרון שאלה זו צריך יהיה להראות פנים בעיקרם ובגופם של הענינים. ושוב צריך להעיר שהאורתודוקסים הם בבחינה זו יותר בהירים ומובהקים וגלוים. מגינים הם על שמירת המצות המעשיות בקהלות, על השבת, על הכשרות. מתוך כך הסתעפה ויצאה גם פילנטרופיה מיוחדת, מפני שיש אנשים מבקשי עבודה ומשרה בימות החול חוץ משבת ויו"ט, מפני שאינם רוצים לעבור על דת, ויסדו האורתודוקסים חברה לעזור לאנשים האלה למצוא עבודה כזאת. הרי זו פעולה דתית שנכנסת לתוך התחום הצבורי והכלכלי. מצד הליברלים אי אפשר אפילו לציור בדמיון אופן־פעולה ממין זה. הליברלים אינם מוצאים את עצמם מחויבים לטרוח בעד האנשים שאינם רוצים לעבוד בשבת; לא יאמרו להם: לכו לסבלותיכם, אבל בלבם הם אומרים: מה לנו ולהם, יעבדו, או לא יעבדו! ואינם יכולים ג"כ לשעות בדאגותיהם של אלו החפצים לעבוד בשבת, ואינם מוצאים עבודה, מפני שאפילו ע"פ הליברליות אין זאת מציה, שאנשים יעבדו בשבת. חסר כאן הכח, הרעיון, הנמוק המזרז והמכריח לאיזה מעשה צבורי. ואחרי שאעפ"כ הם קימים, הרי עובדא זו של קיומם תכריחם לבוא לידי איזה מעשה ולעשות איזו השתדלות של ממש לטובת היהדות, אפילו כשהם מסתכלים בה רק מתוך שפופרת דתית צרה וקטנה. ובכן משתדלים לע"ע לפי דרכם וחושבים כי כשיבנו עוד שני בתי כנסיות בברלין, כבר הצל הצילו את היהדות. לבנות בתים—אפשר, אם יש המטבע. אפשר גם לעשות סטטיסטיקה של מספר המתפללים, אבל את התפלות בעצמן אינם מבינים. מהלכים סחור סחור מסביב לתוך, אבל ההילוך הזה אי אפשר שימשך הרבה. זאת היא הנחמה האחת.

התפתחות כזאת אנו רואים גם באשכנז בכלל. ומפני שע"פ המשל האשכנזי: „ווי עס קריסטעלט זיך זא יודעלט'ס זיך"—יש לקוות, כי גם אחרי החקוי יגיעו גם אחינו לעשות כמתוקנים שבהם. היו באשכנז הרבה מיני כתות שנוסדו לשם הגנה על זכיות העם הרבה מיני „פרייזינן" ו„פארטשריטט", ולכל אחת מהן היו גבאים ופרנסים ולשכות ותאים וחדרי חדרים עד שלא נשאר דבר בלתי אם התחבריות התחבריות חיצוניות, דיקורציות בעלמא, וע"פ חלקלקות לשון הדינים והחשבונות אפשר היה לפתאים להאמין שהכתות האלה עושות דבר מה, מפני שזהו כל היתרון של בעל הלשון לעשות יש מאין, וביחוד בלשון האשכנזית שיש בה שפעת מלים, ובין כך וכך ירדו זכיות העם עד הדיוטה התחתונה. מה עשו האשכנזים כעת? הרסו את כל מחיצות הכתות, בטלו את כל התקנות ועשו מפלגה גדולה אחת: „פארטשריטטליכע פאלקס־פארטיי". בינינו, כנהוג, שולטת עוד „המורה" דאשתקד. אבל זו היא רק שאלה התלויה בזמן.

כ, -

הַוְעִידָה הַתְּשִׁיעִית שֶׁל צִיּוֹנֵי גַלִּיצְיָה.

(דו"ח מאת סופרנו המיוחד)

ועידת ציוני גליציה דהשתא היתה בלבוב בי"ו וי"ח לחודש אדר שני. הועידה הזאת משכה אליה מספר רב של צירים ושל אורחים, הרבה י־מכפי הרגיל. לדבר הזה גרמו התוצאות של הקונגרס התשיעי בכלל, 'ד משום שנודע, כי על פי הזמנתו של הועד המרכזי יבוא גם מר פסון לגליציה וישתתף בהועידה.

ביום הראשון בבוקר, קודם פתיחת הועידה, התאסף בחצר מסלת־הברזל המון אדם רב, לערך 800 איש, שבאו לקבל את פני מר וולפסון. כשיצא מר וולפסון מן הרכבת, קדמהו נשיא הועד המרכזי הדפוטט שטנד בברכה קצרה.

כשעה העשירית נפתחה הועידה באולמה המפואר של חברת „יד חרוצים", במעמד 167 צירים שבא מן 82 ערים וכמה מאות אורחים.

נשיא הועד המרכזי, שטנד, מברך את הנאספים ומבאר את ערך השאלות, המחכות לפתרון מאת הועידה. בסוף נאומו הוא מזכיר את החברים, שמתו במשך השנה, וביניהם את הארי שבחבורה, משה ליב ליליענבלום, את הד"ר שלמה רובין, את הרה"ג רוזהטין מולוטשוב ואת יהושע פדנהכט, ראש ה„מורחים" בגליציה (הנאספים קמים ממקומותיהם לכבודם של הנפטרים).

נבחרה נשיאות: הדפוטט שטנד — יו"ר, הר"ר ציפר (לבוב), הד"ר יהושע טהון (קרקוי), הד"ר שמואל שור (סטניסלוי) ומר זילנפריינד (רימנוב) — סגנים.

סגן־היו"ר בועד המרכזי, הד"ר מיכל רינגל, קורא דו"ח ע"ד עבודת הועד־המרכזי במשך השנה.

המרצה מחלק בפתח דבריו את עבודות הועד־המרכזי לשלשה סוגים: א) עבודה חנוכית ופלשתינאית, ב) עבודה פוליטית, ג) עבודה הסתדרותית.

לטובת עניני החנוך והמוסדים הפלשתינאים עובדות ה„הסתדרות של בתיה"ס העברים" והועדה הפלשתינאית שעל־יד הועד המרכזי, כל־אחת במקצוע שלה.

העבודה הפוליטית הובלטה ביותר בשעת מלחמת־הבחירה במחוז בורשטין־בוברקה. המלחמה היתה ערוכה נגד המתבוללים, אלא שיש להבדיל בין מתבוללי הדור הצעיר ובין אלו של הדור הישן. המתבוללים הצעירים המה אויבים מסוכנים, עברתם שמורה לכל רעיון והגיון לאומי ונחוץ לחגור חילים כדי להלחם בהם.

„היחס של הפולנים אלינו הציונים רע הוא, משום שפוליטיקא יהודית עצמית עדיין חדשה ובלתי מובנת היא להם. הפולנים קושרים מלחמה על הציונות משום שהמתבוללים מגלים בכונה בהציונות פנים שלא כהלכה, ומנבלים אותה בהעתונות הפולנית.

אבל מאידך גיסא הנה הרבה אנטישמים, החפצים לכסות על אנטישמיותם, עושים את הציונות אמתלא לשנאתם. אנחנו משתדלים לבאר להפולנים הישרים את מטרתנו האמתית".

המרצה מספר את אשר עשה הועד המרכזי בדבר יצירת הסתדרות של הקהלות היהודיות בגליציה, בדבר האספות בענין הקוריה היהודית אל הלנדטג הבוקוביני, בדבר יסוד הבנק הציוני וסניפיו, שמתפתחים היטב, בדבר יצירת הסתדרות האקדמאים הציונים והסתדרות הנשים הציוניות שזה לא כבר נוצרה.

שקלים נאספו בשנה זו בגליציה 6116 לעומת 4500 דאשתקד. לטובת הקרן הקימת לישראל נאספו בגליציה סך —.36.550 כתרים, מלבד —.7838 כתרים לטובת שאר המוסדים הציונים. הכנסות הועד המרכזי עלו השתא 6658 כתרים והוצאות—5844 כתרים.

אחרי בחירת ועדות שונות מרצה מר שטנד ע"ד עבודת ה„קלוב היהודי" בהפרלמנט, וקודם כל מדגיש המרצה, שחברי ה„קלוב היהודי" רואים חובה לעצמם לתת דו"ח ע"ד פעולתם לפני הועידה הציונית.

בשנה זו עסק הקלוב היהודי ראשית כל בסדור הענינים בבוסניה והשתדל כי תקבע קוריה מיוחדת בשביל יהודי בוסניה. בענין זה בא ה„קלוב" במשא־ומתן עם המיניסטרים אהרנתל, בינרט, בירמן ועוד. להה שתדלויות הללו, שגם הקהלה הוינאית תמכה בהן, היו תוצאות חיוביות. סוף־כל־סוף נקבעה בשביל יהודי בוסניה קוריה מיוחדת, כירוע.

עבודת הקלוב לטובת יהודי בוקובינה בנוגע לתקון־הבחירות אל הלנדטג, לא הביאה פרי, משום שגומפרץ זבת דיליה קלקלו. „דרייע גומפרץ ושטרנבך נזכרים ביהדותם רק בשעה שהם צריכים להזיק לעמם".

שאלת המזוגים הסבה אליה את תשומת לבו המיוחדה של הקלוב. המרצה פנה בעצמו בענין זה כמה פעמים אל נציב־המדינה, השתתף באספות המוזגים והקלוב פעל בוינא לטובת הדבר, שבו תלויים חיי הרבה אלפים משפחות ישראל. בעבודתו זו של הקלוב השתתפו גם איזה דפוטטים יהודים אחרים שאינם שייכים להקלוב.

בשעה שדן הפרלמנט ע"ד חוזה המסחר בין אוסטריה ורומניה דרש הד"ר שטרויכר, שממשלת רומניה תפסוק מללחוץ את היהודים.

כשהרשה לעצמו נשיא הפרלמנט, ד"ר פטאי, ללעוג להיהודים באופן אנטישמי, מיחה הקלוב בכל תוקף נגד הדבר.

„בנאומי הפרלמנטרי האחרון—אומר המרצה—יצאתי בדברים קשים נגד מעשי הפרופ' שטרנבך, חבר מועצת־החנוך בגליציה. העתונאים איימו עלי, שהמורים היהודים ינקמו בי נקמת שטרנבך. האיומים לא יפחידוני, ואני את חובתי אמלא גם להלן, ושטרנבך יוסר, כנראה, בזמן קרוב מעל כנו".

כן השתדל הקלוב ע"י באי־כחו בהועדות הפרלמנטריות השונות לטובת הרוכלים ומשרתי בתי המסחר. בשאלות כלליות תמך הקלוב תמיד בנקודת ההשקפה הדמוקרטית.

„מלבד ההתנפליות מן החוץ, רגילים למתוח בקרת קשה על ה„קלוב היהודי" גם מבפנים, ושלא בצדק. אומרים שאין לנו שום השפעה ושלכן איננו יכולים לעשות כלום לטובת אנשים פרטים. זה שקר גמור. האמת הוא ההיפך, שתוצאות השתדלויותינו מסוג זה חיוביות הן כמעט תמיד. אני בעצמי עלה בידי למלא במשך ג' השנים יותר מאלף בקשות של יחידים, שפנו אלי. בעבודתנו זו לא הבדלנו בין בני מפלגה זו או אחרת, ופעמים שהיינו משתדלים לטובת עסקנים חשובים של מפלגת המתבוללים שפנו אלינו, מה שמוכיח דוקא על השפעתנו המרובה".

השפעתו של הקלוב היהודי גרמה שהוסר ממשמרתו אוריאל, שבימיו לא נמנו יהודים רופאים בצבא. כיוצא בזה רק השפעתו של הקלוב היהודי גרמה, שנמנה מרצה לעניני היהודים בהמיניסטריון לדתות.

„חברי ה„קלוב היהודי" ציונים הם קודם לכל דבר ואחר כך פוליטיקאים יהודים. אנחנו מלאנו את חובתנו בתור ציינים והלכנו לבודפשט, לברלין, לקטוביץ ולהרבה מערי גליציה ובוקובינה לעשות נפשות לציונות. הרינו עבדיו של העם היהודי. בשבילו אנו נלחמים ועמו נפול במערכה". (נפנוף מטפחות ומחיאות כפים סועירות וממושכות).

מר כהן מוסר להועידה בדברים נלבבים את ברכתם של ציוני אונגריה, והוא מרגיש את ההשפעה העצומה, שהשפיעה הציונית הגליצית על ציוני ארצו.

בין כך נכנס וולפסון; הוא נפגש בקריאות־הידד ובמחיאות כפים; הנאספים קמים לכבודו.

היו"ר מר שטנד מברך את וולפסון ומביע לו תודה בעד בואו להועידה. הוא מדבר אח"כ בקצור נמרץ ע"ד ערכו של וולפסון בתור איש אנרגי, בתור ציוני נכון לקרבנות עצומים ובתור לוחם אמיץ לטובת רעיוננו.

וולפסון מתחיל בהודיה על הקבלת־פנים הנהדרה שנעשתה לו ואומר:

„שמח אני מאד להזדמנות להיות עכשו בגליציה, בארץ שחיים יהודים זורמים בה והציונות פשטה וגדלה בה מאד. ומודה אני להמקרה, שביאתי לגליציה חל דוקא בעת הועידה. עי"ז אלמוד לדעת את חפצם ודרישותיהם של ציוני גליציה, ואולי יעלה בידי להרחיק את הטעיות, המכבידות תמיד את העבודה. הטעיות הללו הן שגרמו גם בקונגרס האחרון לידי מלחמה חסרת תועלת.

בקונגרס ואחר הקונגרס אמרו עלי שהנני רק ציוני־פוליטי, שהנני מתנגד להעבודה המעשית, שהנני „סוחר" יותר מדי, אבל הן הדבר היה ידוע כבר שאינני לא סופר ולא משורר, כי״א סוחר. בכל אופן אי־אפשר לחשוב לי את הדבר לחטא, אם לרגלי עמלי שירד עכשו במפלגתנו סדר נפלא.

בנוגע להשקפתי על העבודה המעשית הורה פעם אחת גם הפרופיסור ורבורג בעצמו, שהיא מתאימה בעיקריה להשקפתו הוא, אלא שמחולקים אנו רק בנוגע לה„טימפו" של העבודה המעשית, ואולם גם ציוני פוליטי רגיל

[illegible] בכל המוסדות, שאנו מיסדים בארץ ישראל, יהיו רק אמצעים [illegible] צריכים אנו למוסדות כאלו, שישמשו לטובת ההמונים הרבים ולא ליחידים. [illegible] זו יאמת האפ"ק, העומד בקשר עם אנשים לאלפים ושיש [illegible] השפעה עצומה. עלינו להזהר בנסיונות, משום שמוסדותינו צריכים [illegible] מן רחוק, ומה שחשוב עוד יותר אנו צריכים לאמונה מצד עצמנו [illegible], ולפיכך אנו חייבים להיות זהירים שלא לאבד את אמונתנו זו ע"י [illegible] בלתי מוצלחים.

ציוני רוסיה, גליציה ורומניה דורשים עזרה תכופה בשביל היהודים [illegible] וסובלים באותן הארצות. ההפסד שיוכל לצאת לנו עי"ז גדול לפי [illegible] הרבה יותר מן השכר, העתיד אולי לצאת מזה.

ואולם באמת אין ההנהגה יושבת בחבוק ידים. אלא שרע הדבר מאד [illegible] אודות עבודה־מעשית אסור להרבות דברים בגלוי. ומן ההנהגה דורשים [illegible] רק עבודה, כ"א שתהא גם מכריזה ומצלצלת על כל עשיה ועשיה [illegible].

ע"י הנהגת המשטר החדש בתורקיה הוסר אמנם ה„טשרטר" מעל [illegible] אר נתגלו אופקים רחבים יותר בשביל עבודתנו [illegible]א"י, העתידים עדיין להתרחב יותר ויותר ולתת לנו [illegible] למהר במעשינו.

ויש להבדיל בינינו ובין „חובבי ציון". אלו האחרונים תביעותיהם [illegible], בעוד שאנו תפשנו מרובה. אנו מעשי הרצל בידינו; הוא דרש [illegible] עמו דברים גדולי הכמות והאיכות—מדינת־היהודים"...

אחרי דברו ע"ד התיחסותו לפעולת הציונים בגליציה אומר מר וולפסון:

„הרינו מפלגה יהודית, אבל מפלגה יהודית מודרנית. אנו אין לנו עסק [illegible] אמונה ודת, משום שעובדים אנו רק במקצוע הלאומי והפוליטי. אבל [illegible] אנו היטב את ערך הדת היהודית, שאי־אפשר להבדילה כליל מן [illegible]".

אחרי שדורש וולפסון שציוני גליציה יתמכו בההנהגה תמיכה מוסרית [illegible] הוא אומר:

אמרו עלי שהנני אבטוקרט. כל איש הבא לעבוד — הריני מוכן [illegible] בחפץ־לב. אבל יועצים בעלמא אינני מבקש. אם לא עלה להקונגרס [illegible]אחרון ליצור חדשות, שהיו מזיקות לגו, אנו חייבים בגלל הדבר הזה תודה [illegible] גליציה. הריני משתדל להשרות שלום בכל הארצות. להאספה השנתית [illegible] הנני מוכן להציע הצעה על דבר שנוי בההנהגה, והנני מקוה שגם [illegible]ראופוזיציה תסכים לה. אבל כל זמן שהנני עומד בראש התנועה הריני [illegible] דיסציפלינה.

שאיפתנו הראשית תהיה לברוא בעד הפועלים היהודים עתיד טוב [illegible] ארץ ישראל, משום שבלי הפועל היהודי אי־אפשר לנו ליצור דבר של קימא.

הרינו עומדים עכשו „על פרשת דרכים". „חובבי ציון" בחרו להם את [illegible] הקצרה והארוכה. ההנהגה חפצה ללכת בדרך הארוכה והקצרה, המובילה [illegible] אל המטרה. אנחנו נגיע עי"ז אל מטרתנו לא כ"כ מהר, אבל ודאי [illegible] אליה. (מחיאות כפים סואנות. מביעים תשואות חן למר וולפסון).

הישיבה השנית מתחילה בדו"ח של הד"ר הויזמן על דבר העבודה [illegible]תינאית של הועד המרכזי. הועד יסד לשכת מודעין ונהל תעמולה [illegible] בהרבה מערי גליציה לטובת העבודה המעשית בא"י. הועדה הפלש־[illegible]תינאית באה בכתובים עם הרבה מערי השדה וענתה על כמה מאות מכתבים. [illegible] לתערוכת „בצלאל" היו תוצאות מזהירות. להלן מספר המרצה ע"ד הנסיונות [illegible] בנידון יסוד מושבה גליצית בא"י ותנוך של פועלים צעירים לאכרות, שלא [illegible] יפה, מפני מעצורים שונים. ולבסוף הוא מדגיש את הנחיצות, לנהל [illegible] באופן אנרגי ואינטנסיבי את העבודה בשביל א"י ומסיים בהנחה ששיטת [illegible]תנה יכולה להיות לחרפה למפלגה הציונית.

הוכוחים ע"ד הדו"ח של הועד המרכזי והקלוב היהודי היו רפויים [illegible]. כמעט שלא נשמעה שום בקרת, נאמרו רק הוראות בנוגע להעבודה [illegible]. ומובן מאליו, שאחרי בקורת רפויה כזו הביעה הועידה פה אחד [illegible] אמון ותודה להועד המרכזי ולה„קלוב היהודי".

ביום כ' בעשר שעות בבוקר פותח היו"ר את הישיבה השלישית וקורא [illegible] טלגרמות ומכתבי ברכה, שבאו אל הועידה.

אח"כ קורא מר שלמה שילר, ראש הסתדרות בתיה"ס העברים [illegible] ובוקובינה, הרצאה ע"ד העבודה הקולטורית של המפלגה [illegible]ציונית.

בראשונה מבאר המרצה את מהותה של העבודה הקולטורית. לפי [illegible] מקבלת זו גם את העבודה בשביל השכלה כללית ואת העבודה לטובת [illegible] הלאומית. התפקיד היותר חשוב של הציונות הוא, לברוא סינתיזה בין היהדות והאנושיות. אבל דבר זה אפשר רק בארץ ישראל. בגולה איננו יכולים לקשר את שני המושגים הללו קשר גמור. לכל היותר יכולים אנו להשתדל, שתתפתחנה בקרבנו רק זו בצד זו האנושיות והיהדות במדה שוה ושנעמיק את האנושיות שבנו ואת היהדות שבנו יותר ויותר, אבל אי־אפשר שבגולה תתמזגנה האנושיות והיהדות והיה לאחת בקרבנו.

כשם שרגילים לחלק את הנפש לשלשה חלקים: למחשבה, לרגש ולרצון, כך ראוי לחלק לשלשה חלקים אלו גם את העבודה הקולטורית הציונית. המחשבה — פירושה: השאיפה להפיץ את התרבות המודרנית בין המוני היהודים; הרגש — פירושו: עידון הטעם הטוב ופינוקו; והרצון צריך להיות מכוון לזה, שיתגבר ויחזק הרגש המוסרי בקרב עמנו. צריך להרים את העם על ידי חנוך אינטליקטואלי, אסתתי ומוסרי.

מצערת היא עבודתה של המפלגה הציונית לטובת השכלתו הכללית של העם היהודי. על ההנהגה מוטלת איפוא החובה, להשכיל את העם ע"י קביעת קורסים לאלו שאינם יודעים קרוא וכתוב, ע"י יסוד סמינר־עממי וכו'.

„אם רוצים אנו בעידון הטעם הטוב של העם היהודי, צריכים אנו להשתדל כי תפוץ הספרות היהודית בקרב ההמונים. ברגע זה אין לנו עסק באותה השאלה הידועה, אם הזרגון היא שפתנו הלאומית, אלא אנו אומרים רק שעובדא היא זו, שבהשפה הזאת נוצרה ספרות יפה ונפלאה שצריך העם לדעת אותה. צריכים אנו ג"כ לדאוג לשכלולו ולהתפתחותו של התיאטרון היהודי, שיכול להשפיע הרבה על העם. בכלל אין כל דבר יהודי צריך להיות מוזר לציונים.

עם נפילת הגיטו ירדו גם הצניעות והמוסר בקרב עמנו עד הדיוטא התחתונה. לפנים היינו כת מוסרי איתן, והיום נוטלים אנו חלק בראש במסחר־הבנות ובבתי־זונות. בירידת המוסר כרוכה בשבילנו סכנה חמורה יותר, מאשר בהתבוללות.

לפנים נטל הדור הצעיר שלנו חלק בראש בכל עבודה תרבותית, ועכשו הנה גם אותם הצעירים העובדים לכאורה במחיצתנו, אינם מכירים בתפקידם, אינם מעמיקים את הציונות, אין להם שום פרובלימות שיש בהן ממש, והמעולים והטובים שבקרבנו עוזבים את שדה היהדות, משום שחסרה להם כאן אתמו־ספירה רוחנית, ומקדישים את כשרונותיהם ושאר רוחם לספריות זרות לתרבות זרה.

כדי להרים את הדור הצעיר במובן התרבותי והמוסרי—עלינו לחנכו ברוח העברית; כדי להטות את העם היהודי אלינו, עלינו לקרבו אל היהדות. שאלת היהדות היתה היום לשאלת החנוך".

„בגליציה יש יותר משלשים בתי־ספר עברים, יש „אגודת המורים" וקימת גם „הסתדרות בתיה"ס העברים"—וכל אלו פעולתם מעטה מפני שחסרה להם תמיכת הגוגה. בשעה שהפולנים אספו בשנה אחת מיליון ש"ם בשביל בתיה"ס שלהם, עלתה הכנסת „בתיה"ס העברים" לאלפים כתרים"...

אחרי שגמר מר שילר את הרצאתו החשובה הרצה מר פרוסטיג, עורך ה„טגבלט", ע"ד עבודת הציונים במקצעות הכלכליים.

המרצה מתאר את המצב האיקונומי של העם היהודי בגליציה ההולך ורע מיום ליום. הוא מבאר גם את הסבות של התדלדלות זו ומוכיח שאין שום מפלגה יהודית בארץ אשר תדאג לתקון המצב—מלבד הציונים. הציונים צריכים להכנים לתוך פרוגרמת של עבודת ההוה שלהם תוכן ממשי ומעשי.

„הפרוגרמה המקסימלית שלנו יכולה להתגשם רק בארצנו, אבל לעבוד אנו צריכים גם פה. בארצנו נהיה בונים ויוצרים, ובגולה עלינו להסתפק בפו־ליטיקא של הגנה, אין אנחנו מתגרים בשום עם במקצוע הכלכלי, אנחנו מגינים רק על עצמנו, על אינטרסינו".

„עלינו לסדר את הסוחרים ובעלי־המלאכה היהודים על בסיס חוקי. ע"י ההסתדרות יקל להם להגן על־עצמם בפני חוקים אנטישמיים, יעלה בידם להשיג קרדיט זול וכו' וכו'."

הד"ר ולדמן מרצה ע"ד שנוי תקנות ההסתדרות הציונית המקומית. הצעותיו מתקבלות, אחרי שנעשו בהן איזה שנויים, בתור נסיון לשנה אחת. לפי התקנות הללו תדלות האגודות מהיות יסוד ההסתדרות, ובמקומן באים השוקלים.

בשם הועדה הפלשתינאית מציע הד"ר קורנגרין הצעות שונות איך להגדיל ולהרבות את התעמולה לטובת ארץ ישראל. חמשה ועשרים אחוזים מהכנסות הועד המרכזי יוקדשו לטובת הועדה הפלשתינאית. בכל הארץ צריך לעשות תעמולה לטובת הנסיון ע"פ שיטת אופנהימר.

אחרי גמר הויכוחים ע"ד ההרצאות הוחלט, למסור את כל ההצעות שהוצעו להועד המרכזי על מנת שיעיין בהן ויבחר מהן אותן שאפשר וראוי לגשמן בחיים.

נגשים לבחירות. להועד המרכזי החדש נכנסו: הרפוטט שטנד—יו"ר;

הד"רים רינגל ושרייבר -- סגנים; הד"ר הויזמן, יעקב שלמה פיליב, ד"ר רייס, קארל שטנד, שלמה שילר וד"ר דוד שפינדל חברים.

חוץ מהם שייכים להועה"מ גם העורכים הראשיים של העתונים הרשמיים „טגבלט" ו„וסכוד" ושנים, שנים חברים מכל ד' ועדי-הגלילות שבגליציה.

על הבמה עולה מר וולפסון ואומר:

בלבוב הכרתי לדעת את החיים היהודיים, ויכול אני לומר, ניגוד לארצות אחרות שוררים פה בכל רוח לאומי ותרבות מזרחית... הריגי הולך לכל מקום, משום שאני מוצא, כי אני הנני המתוך היותר טוב בין כל הקבוצות הארציות שלנו, ומקוה אני שיעלה בידי להשיב את השלום בקרבנו על מכונו. ההנהגה תשתמש בכל האמצעים כדי לבוא אל המטרה. עלינו להתאמין, שמחננו יגדל. כששקלנו וטרנו בקונגרס הציוני הראשון באיזה דגל עלינו לבחור, הוצאתי את ה„טלית" שלו ואותה תלו בתור דגל. אנחנו נשאף לזה שההמונים הגדולים של עמנו יוציאו גם הם את טליתותיהם וישתמשו בה לא רק בעת התפלה כי אם גם לדגל. אני מכוון לקשר בזה את תקוותינו ועתידנו בהעבר שלנו, והרשוני נא לסיים את דברי בנוסחתם של הדרשנים: ובא לציון גואל במהרה בימינו, אמן. (מחיאות כפים סוערות).

בנאום קצר סוגר הדפוטט שטנד את הועידה התשיעית והנאספים עוזבים את האולם בשירת „התקוה".

לרגלי ביאת וולפסון ללבוב נסדרה בערב היום הראשון של הועידה אספת-עם גדולה, שהשתתפו בה כמה אלפים איש. דברו: וולפסון, הד"ר יהושע טהון, הדפוטט שטנד וחבר „פועלי ציון" הד"ר רוזנפלד. לאחר הנאומים נתקבלה הריזולוציה של הד"ר רינגל, לאמר:

„האזרחים היהודים של העיר לבוב, שנועדו להאספה בהאולם „דאס נאראדני" רואים את הפתרון לשאלת היהודים בהציונות. יחד עם זה הם מביעים לנשיא המפלגה הזאת, וולפסון, אמון ותודה בעד עבודתו הנמרצה לטובת הציונות".

בערב שאחרי הועידה נערך לכבוד וולפסון בנקיט מפואר, שהשתתפו בו כמעט כל הצירים ושאר ציוני לבוב. הבנקיט עלה יפה ונגמר בשעה השניה בלילה.

מאיר העניש.

בַּצִּיונוּת.

בנומר „העולם" הקודם הבאנו את הידיעה, כי רעיון יסוד תחנה לנסיונות בארץ ישראל קרוב לצאת אל הפועל. את חשיבותה של תחנה כזו לערכת לישוב הארצישראלי יודעים קוראינו ע"פ מאמרו של מר לבונטין (עי' „העולם" ש"ע נומר 13—11). והנה עכשו אנו מוצאים בעתון האמיריקני „Science" מאמר בענין זה מאת ה' דוד פרטשילד. ה' פרטשילד הוא תייר בעל מסעות ונהירין לו שבילי ארץ ערב ושאר ארצות המזרח. ויחד עם חותנו ה' גראהאם ביל היה מתענין הרבה בדבר יסוד התחנה לנסיונות בא"י. ה' פרטשילד כותב:

„מוסד אמריקני חדש נתאשר בנויארק בשם: Jewish Agr. Exp. Station לתוך הועד של המוסד הזה נכנסו: יוליוס רוזינולד משיקאגו נשיא, פאול מ. וורבורג מנויארק — גזבר, מרת הנריאיטה סולד מנויארק מזכירה, וה"ה סירוס אדלר, סאם פלס, השופט יוליוס מעק, ד"ר מאגנס, ליאים מארשאל, ד"ר מירים לאב, י. ב. גרינהוט והפרופיסור וורבורג מברלין— חברים.

תחנת-הנסיונות החדשה הזאת עתידה להוסד בשפוע הר הכרמל, במרחק שבעה מילין מחיפה. וזהו המוסד הראשון לחקרי עבודת אדמה בארץ אחרת המסתייע בכח ההון האמריקני. הסכומים הדרושים למוסד זה ניתנו ע"י נדיבים שונים. מר שיף מנויארק ומר רוזינואלד משיקאגו נתנו סך 20.000 דולר בשביל הוצאות היסוד הראשונות. התקציב נקבע על סך 10.000 דולר לשנה, וה"ה שיף ורוזינואלד יחד עם ה"ה פאול וורבורג, וליגמאן, איזידור שטרויס ואחרים קבלו על עצמם את ההתחיבות להמציא את הסך הזה.

תכונתו ותכליתו של המוסד החדש הזה—חקירה מדעית, בחינה ודרישה, נסיון והלכה למעשה בדבר פתות כחות עבודת האדמה באחד החלקים היותר עתיקים של העולם הישן, שבמקים עשרו דגנוו בו, המחכה רק לידים עובדות, שם גם עשרו הדתי וההיסטורי.

מנהל התחנה החדשה הזאת, האדון אהרן אהרנסון כבר נודע לשם בין העוסקים בעבודת תחנות-נסיונות, והוא הוסיף עוד בזמן האחרון להתחקות על העבודה במקצוע הזה בנסעו הרבה במחוזות הדרום והמערב של אמריקה לשם חקירות ודרישות בדבר הצמחים ואפני העבודה, שהן גדולות מאד בערכן, להיות הדמיון והשווי גדול מאד בין תכונת האקלים בארץ ישראל ותכונתו בקאליפורניה. מר אהרנסון הוא מוכשר מכל צד ומושלם בכל המעלות הנדרשות כדי ליסד מוסד כזה בארץ ישראל, אחרי אשר עבד במקצוע זה בארבע עשרה שנה בארץ ההיא, ואין כמהו בקי ומומחה. הוא השלים את חק למודיו באגרונומיה באקדמיה שבעיר גריניון בצרפת, וכבר עשה לו שם בספירות המדעיות ע"י מציאת החטה העתיקה שבקשו אותה במשך דורות דורות. החקירות האחרות שחקר מר אהרנסון, ההשערות שהוא משער וההצעות המוכנות על ידו בדבר נטיעות והרכבות וביחוד בדבר אפשריות ההשתמשות בחטה העתיקה הנ"ל לנטיעות באמריקה העירו את הד"ר גאלוביי, ראש מנהלי הלשכה לעניני עבודת האדמה באמריקה לבקש את מר אהרנסון לסדר את כתביו. ולבקשת החכם האמריקני כזה גדרש מר אהרנסון, והוא מוציא כעת לאור את תוצאות חקירותיו בארץ ישראל, שהן נכבדות גם לחכמים עוסקים בעבודת האדמה באמריקה.

המטרה הריאלית של המוסד החדש היא להיות לאור ולמופת לקולוניסטים יהודים עובדי אדמה בא"י, להורותם את אשר עליהם לעשות וכיצד לנהל את עבודתם בדעת וכתכלית השלימות. ובהיות עבודת האדמה במדרגה שהיא עומדת עליה באמריקה תשובה מאד לדעת אותה ולהשתמש בנסיונותיה, אסף מר אהרנסון את כל מה שנדפס במקצוע זה, את החבורים והדינים והחשבונות, והיו לאחדים בידו. וכבר הצליח מר אהרנסון לאסוף קבוצה גדולה מכל אלה להוביל אותה לא"י, והיא תהיה הקבוצה היותר גדולה מעין זו בעולם הישן. בתי הספרים ובתי המדעים עזרו לו בזה וימצאו לו מתוך גנזיהם הרבה כתבים וקונטרסים, ועדיין הוא עוסק בחפוש ולקוט, ומבקש הוא את כל מי שיש בידו איזה סניף למקצוע זה, שיועיל להמציאהו לידו בשביל הקבוצה שהוא קובץ.

ובהיות דעת מחלת-הצמחים כמעט נעלמת כולה בארץ ישראל בעוד אשר באמת מקצוע זה הוא רב-ענין והיסח הדעת ממנו הוא קלקלה גדולה יתרה עשה מר אהרנסון ברכשו בתור יסוד ראשון למוסד-תקירה במקצוע זה את הקבוצה של הפרופ' וו. א. קלרמן המכילה לערך 24,000 מיני נגעי צמחים, ועוד כאלף מינים כאלה הוסיף משלו הדיפרטמנט של עבודת האדמה באמריקה. על קבוצה זו יוסיף מר אהרנסון את הלקוטים שלקט בעצמו במקצעות האגרונומיה, הבוטאניקה והגיאולוגיה. מר אהרנסון בעצמו עסק בחפוש, בלקוט ובסדור כל המציאות שאפשר לאדם יחיד, מומחה, מרבה-לנסוע-ולהתבונן, למצוא בארץ ישראל ו„מטיפה לטיפה יתמלא ההין", ויש תקוה, שהמוסד החדש יהי עשיר כבר בתחלתו, וברבות הימים יתעשר ביותר בפנה זו.

הבנין העומד להבנות הוא של אבן וחומר שאין האש שולטת בו, אך ליתר בטחון מציע מר אהרנסון להשתמש באדונות של ברזל עשת לספרים ובקופסאות של מתכת לקבוצות שהוא קובץ כעת, לנטיעות וזרעונים וכו'.

רוצה מר אהרנסון גם ליסד בית ספרים בעד הבאים לקרוא ולסדר בו את כל הספרים הנהוגים בבתי המקרא, להיותו משמש בתור מוסד של פומבי בעד החפצים והצריכים להתלמד. לעוסקים בהלכה זו ידועה היא התועלת הגדולה של התחנה הזואולוגית בניאפול—לא רק למומחים מסצולים, אך גם לרבים, וכן רוצה גם מר אהרנסון לעשות בשביל הצבור.

מר אהרנסון אומד לפרסם דינים וחשבונות לפחות פ"א לשנה ע"ד התפתחות התחנה. כמובן, ידפיס את רוב כתביו והודעותיו בעברית תורקית וערבית, אבל את עיקר הדברים יוציא לאור גם באנגלית".

ובכן השיג ה' אהרנסון את מטרתו, כלומר את מטרתנו, וצריך לשבח את הפרופ' וורבורג, שהוא היה המעורר והמסייע למלא את יד מר אהרנסון לנסוע לאמריקה לחקור ולעין, לדרוש ולעשות שם בחינות ולקנות שלימות בדבר תחנות-הנסיונות בקליפורניה. היו אנשים שחשבו זאת לדמיון או לשעשוע-של-מלומד. הן רגילים אצלנו לתלות בוקי-סריקי בכל אותה המומחיות בעבודת ארץ ישראל: אין צורך בספציליסטים, אין צורך בבחינות, הדבר עולה בדמים מרובים, אנחנו אנשי מעשה, אנחנו הננו יודעים לעשות הכל בחשבון וכו' אבל באמת אין זה אלא פטומי מילי בעלמא. „אנשי המעשה" התנונים אינם יודעים שום דבר, אין להם שום שטה, שום יסוד, יכולים הם רק לצלצל בפרזות רגע לצד זה ורגע לצד אחר. דבר של קיימא יכולים לעשות רק המומחים, וכל דבר שיש לו ערך קיים דין הוא שיעלה בדמים מרובים. „אנשי המעשה" שלנו היו מתחכמים ומתלוצצים על „תחנת-הנסיון" וההכנות אליה, על נסיעות מר אהרנסון וכו', והיו אומרים: לכמה הוא נוסע, מה יש לחקור בקליפורניה, איזו פאתולוגיה דרושה לנו, וכמה יוציא

...בעתה, עתה אנו רואים, כי לא ירויח הק' ווארבורג אהרנסן, ולא יעשוע... ה דענין הזה שהפרופ' ווארבורג עסק בו, וצרך באופן כזה יש לעשות ...שיש להם ערך.

...גם עתה יהיו מכשולים בדבר, ואפילו כשתתחיל התחנה לשמש ...ההדיוטות לא במהרה יראו את התועלת. אבל התנגדות זו לא מעלה ...: סוף התועלת לבוא!

דבר טוב עשתה הקומיסיה הארצישראלית שע"י מרכז ציוני גליציה ...תערוכה של מעשי „בצלאל" בלבוב. לפתיחת התערוכה בא גם ...הפרופיסור ב. שץ.

התערוכה הזאת שה„קהל" הקצה לה מקום בביתו, נפתחה באופן ...י נאומיהם של הד"ר הויזמן, ראש הקומיסית הארצישראלית, ושל ...ר"ר גוטמן, וברכתו הרשמית של בא־כח ה„קהל", הד"ר טשעשער. ...נפתחה התערוכה ועד הסגרה בקרוה יהודים מכל השדרות, מן החרדים ...עד המתבוללים הקצונים, וגם בלתי יהודים, שנמשך לבם לראות ...יהודית. במשך שבוע נמכרו מעשי „בצלאל" בסכים של 8000 כתרים.

אחרי גמר התערוכה בקר הפרופ' שץ את הערים סטניסלוי, פרשמישל, ...וטרנופול ונאם בכל המקומות ע"ד ה„בצלאל".

עפ"י החוזה שנעשה בין הפרופ' שץ והציונים בלבוב, יוסד שם סניף ...יגוהך מכירת סחורות „בצלאל" בגליציה וסדור תערוכות־בצלאל.

בְּרוּסְיָה.

החלטותיה הראשונות של ישיבת הרבנים בנוגע לשאלת הרבנות נתקבלון ...ברוב דעות, אך הרבנים הדתיים, למרות נצחונם, אינם שבעים רצו ...המצב שנוצר אחרי ההחלטה החדשה, האומרת, כי הרבנים הרשמיים ...עכשו רשאים גם הם לעמוד על הבחירה בתור רבנים, אף־על־פי שאין ...מוסמכים להוראה.

בזה החלישה הועידה את כחה של ההחלטה בדבר בטול הרבנות הכפולה ...כפי־על תשאר הרבנות הכפולה כמו שהיא, והקהלות הנאורות תוכלנה ...להן רבנים נאורים כחפצן. נתיפה איפוא כחם של הרבנים ...רק בזה שיתאשרו באופן רשמי ויהיו רשאים להקרא בשם „רבנים" ...גם בעיני הממשלה, אך במעמדם בקרב הצבור לא יבוא כל שנוי נכר, שהרי ...עתה אפשר שתהיה לנו לא רק רבנות כפולה אלא גם משולשת: רב ...המאושר, דיין בלי צינז ורב רשמי, שיכהן בתור מטיף להעדה, בלי ...להוראה.

פשרה זו היתה צריכה להעשות, מפני שעדיין לא בא לעולם הטפוס ...של רבנים דתיים בעלי צינז, ובטרם שיברא טפוס זה, ברי הוא ...שלא יבוא כמעט כל שנוי מוחשי במצב הקים.

חברי הועידה באו לכלל דעה אחת, שיהא הרב נבחר בעדתו למשך ...מחמש שנים ולא יותר מעשר שנים; בוחרים ברב כל יהודי ..., בין שהם מבקרים בית־תפלה, בין שהם משלמים רק תשלום קבוע ...של שתי שנים לאיזו חברה של צדקה; הדיינים נבחרים לזמן בלתי ...ומקבלים שכרם הקבוע, כהרבנים, מקופת מכס הבשר, או מקופת־ ...של הקהלה אם וקבע מס זה; הרשות לדיין לסדר קדושין בהסכם הרב ...תחלה את תעודות החתן והכלה. נתקבלה החלטה, כי עד הבחירות ...נשארים הרבנים הרשמיים עומדים במשמרתם. ובעיר שיש בה גם ..., גם רב רשמי, והיה הרב הדתי לפי שעה רק מורה־הוראה, ואם ...בשעת הבחירות גם לרב רשמי יוכל לשמש כתגא זו גם בלי צינז של ...השכלה כללית.

בכל הפרטים האלה של שאלת הרבנות לא הגיע הדבר לידי וכוחים ..., ונדמה היה, כי גם בשאלת הקהלה לא יגדלו הכסוכים והרבנים ...נחוצות להסכים לדרישות. הפרוגרסיביים, שלא תהא בקהלה יד הרבנים ..., אלא שתהא ההנהגה לאומית כללית, העומדת למעלה מכל כתה ...ה, הרבנים דרשו תחלה שיהא הגבאי נבחר רק מתוך באי בית־ ...תפלה, אך לבסוף ותרו על דרישתם והסכימו לנוסח זה: „לחברי הקהלה ...נחשבים כל היהודים המתגוררים במקום זה לא פחות משנה ...בעדיות הגבאים משתתפים כל היהודים שאינם פרותים מבני כ"א ...גם כל־שהוא להקהלה" ואולם כשעלתה השאלה בדבר תפקיד הרב ...פרץ סכסוך בין הרבנים ובין הפרוגריסיביים. האחרונים הציעו, שיהא הרב חבר לועד הקהלה ושדעתו תהיה נשמעת כדעת מומחה בעניני הדת. הרבנים לא הסתפקו בזה ודרשו שתהא לו להרב הדעה המכרעת בעניני הדת. ואולם לזה התנגדו יתר חברי הועידה, באמרם, כי הרב בישראל איננו הפוסק האחרון וכי הרשות לבעלי־בתים לומדי־תורה לחלוק עליו, אם ימצאו, כי אין פסקו של הרב מתאים להלכה. הרב הוא רק מומחה, אך לא פוסק.

בשתי ישיבות סוערות נמשכו הוכוחים בשאלה זו. נשמעו הרבה דברים חריפים משני הצדדים, וסוף־סוף ותרו הרבנים גם הפעם על דרישתם והוחלט פה אחד, שדעת הרב צריכה רק להשמע בועד הנהגת הקהלה, והרשות נתונה להרב, אם לא הושם לב לחות־דעתו, להגיש קובלנא על ההחלטה המתנגדת לחות דעתו להאספה הכללית של כל גבאי בתי־התפלה שבעיר, זו האספה שהיא בכלל המוסד העליון של הקהלה. וכל מעוט יש לו הרשות להגיש לפניה קובלנא על החלטת הרוב של ועד בית־תפלה.

עכשו עומדים הנאספים בשאלה חשובה ועיקרית, שבה נפלגו בדעותיהם הרבנים ועסקני הצבור: זוהי שאלת מכס הבשר. הרבנים מגינים על מכס זה, והאינטליגנציה נוטה לבטלו ולהנהיג תחתיו מס שכל בני הקהלה יהיו חייבים בו.

שאלת מעונות־הקיץ ליהודים עלתה לפני הסינט בישיבתו האחרונה. וכאן נתגלה לאן פני המיניסטריון לעניני פנים מועדות.

בהרצאה שהגיש המיניסטריון יש דקדוקים ודקדוקי־דקדוקים ודרשות על כל קוץ ותג שבסעיפי החוקים, וכל הפלפולים האלה לא הובאו אלא בכדי להוכית, שהיהודי מכיון שהוא בא לכפר בתור קיטן הרי אינו עוסק במלאכתו, וא"כ אסורה לו הישיבה בכפר העומד מחוץ לתחום, ומכש"כ שאסורה הישיבה מחוץ לגבול העיר ליהודי שאינו אומן בכלל.

באגרתו להסינט בקש חבר־המיניסטר קריז'נובסקי שימהר הסינט לברר את השאלה, מפני שתור האביב הגיע ומבעלי מעונות הקיץ נתקבלו מכתבי השתדלות לבטל את הגזירה, משום שגזרה זו גורמת להם, לבעלי המעונות, הפסד והמיניסטריון צריך לדעת מה שישיב לכל המשתדלים.

אולם כשהתחילו חברי הסינט לדון בדבר היתה דעת רבים נוטה להקיל. הם אמרו כי מחוץ לגבול הערים נאסרה ליהודים רק ישיבת קבע ולא ישיבת ארעי. ולפי שהישיבה במעון קיץ אינה אלא ישיבה ארעית הרי היא מותרת.

וכראות חבר המיניסטר, מורזוב, כי רוב הדעות בסינט יכריע לטובת היהודים, עורר השתדלות כי ידחו את ברור הדבר לזמן אחר, אף־על־פי שהמיניסטריון עצמו השתדל, כאמור, למהר בדבר.

והשאלה נדחתה אפוא לפי שעה.

גרושי היהודים ממקומות שונים התחדשו בכל תוקף. הדפוסים מקבלים מערים הרבה בקשות לעצור בעד הרעה. ביחוד גדול האסון בקיוב. בלילה אחד נעשו תפושי־בהלה בעיר ונאסרו שמונים יהודים בלי זכיות ונשלחו מן העיר. ועוד כאלף וחמש מאות יהודים כבר קבלו אזהרות בדבר גרושם מקיוב, על יסוד הצירקולר האחרון של המיניסטריון, שעל פיהו כל היהודים שישבו בקיוב על כמך הפקודה של המיניסטריון מיום ט"ו באפריל וד' באווגוסט לשנת 1906 אבדה להם עכשו זכות הישיבה. ומספר היהודים העומדים להשלת ולקבל אזהרות כאלה יעלה, כפי שאומרים, לחמשת אלפים, ובכללם גם מאה איש שהיו סוחרים ממדרגה ראשונה ועכשו חדלו לשלם את הגילדיה.

ובעיר שוררת מהומת־בהלה. היהודים רצים דחופים ומבוהלים לבקש על נפשם. נאספים לאספות, נערכה גם לשכה מיוחדת לשם נתינת עצות להמגורשים, והאבל גדול מאד בעיר על גורלם המר של אלפי הנפשות היהודיות, שגזירת גלות נגזרה עליהם.———

חזיון זר ומתמיה אנו רואים בפתרון שנתנה הקומיסיה הרבנית לשאלת המילה. היא החליטה, שאין רשות להרבנים הרשמיים או הדתיים לרשום בספר הנולדים ליהודים את התינוק שלא נמול. כל הרבנים שהשתתפו בקומיסיה וכן גדולי הועידה מודים, כי על פי דין אין הילד שלא נמול מורחק מהיהדות. ובכל זאת קימה הועדה את התקנה הזאת משום שראתה בה צורך השעה. הועדה מודה, כי בהחלטה זו היתה לפניה כונה לאומית, מפני שנתפקר הדור ורבו המקילים במצות מילה, והרבה אינטלגנטים נוהגים קלות ראש במילה, ולפיכך עמדו הרבנים וגזרו, שהיהודי הבלתי נמול נכרת מקרב עמו. אך החלטה זו מעוררת אי רצון רב בקרב הצבור. והרבנים התרדים מוצאים גם הם, כי שלא כדין ושלא ביושר אומרת הועדה להרחיק מהיהדות ילדים שלא נמולו בעון אבותיהם.

האצילים הרוסיים „אוהבינו" מאז נאספו לאספה לדון ע"ד עניני המדינה, וכמובן הוצגה שאלת היהודים בראש. אחד מהחברים ופנצולידזוב שמו הרצה הרצאה מיוחדת ע"ד שאלת היהודים. הוא התחיל הרצאתו מששת ימי בראשית וכנהוג גמר בהנחה, ש־יהודים והמומרים ממיטים שואה על המדינה, ולפיכך צריכה הממשלה לגזור, שלא יתקבלו היהודים לעבודת הצבא, שלא ישתתפו בהנהגות הזימסטבות והערים (באילו עכשו הם משתתפים!), שלא יתקבלו למשרות אורחיות ושלא יהיו פרקליטים מושבעים. ההרצאה נתקבלה כתורה רבה ואחרי שנמסרה לועדה מיוחדת של מועצת ראשי האצילים לדון בה ולקבל החלטות—החליטה הועידה, על־פי הצעתם של פורישקיביץ ומרקוב השני, לבקש את הממשלה, שתשגיח היטב על שמירת הנורמה של היהודים בבתי־הספר הבינונים והעליונים.

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

כבר הודענו בנומרים הקודמים שיהודי רומניה, שמצבם הילך ורע, אמרו לקרוא קונגרס כדי להועץ היאך לקדם את פני הרעה הנשקפת להם. אלא שבגלל הודעתו של ראש־המיניסטריום הרומיני בפרלמנט, נאנסו למשוך ידם מהרעיון הזה. והנה יצא הכרוז ממקום אחר, מאמריקה, אל כל יהודי רומניה המתגוררים בארצות שונות לבוא ממרחק לעזרת אחיהם.

מר לנדיסקה, יהודי רומני הדר בציניצינאטי, יצא בעתונים האמירי־אים במכתב גלוי, שבו הוא מציע לפני כל היהודים ילידי רומניה ליסד ועד־לוחם של יהודי רומניה, שתעודתו תהי להלחם לטובת שווי זכיותיהם של יהודי רומניה. הוא מיעץ ליסד קיפה מיוחדה, כדי לתמוך באלו שיהיו נרדפים ע"י מלכות רומניה על שהם עוסקים במלחמה זו.

הכרוז הזה בודאי יעשה רושם על כל היהודים יוצאי רומניה, הזוכרים את ענותם ואת צרותיהם בארץ מולדתם.

שאלת מנוחת יום השבת ליהודים מעסיקה כעת באמריקה את ספירות הצבור והממשלה. במועצת הקריה בניו־יורק דנו בימים האלה על אדות הצעת הקהלה היהודית—להתיר ליהודים השומרים את השבת לעשות מלאכתם ביום הראשון. נתעוררו וכוחים עצומים בשאלה זו, להצעתם של היהודים לא נמצאו מגינים משום צד שהוא. צירי הפועלים הוכיחו, כי אם תנתן היכולת ליהודים שומרי שבת לעבוד ביום הראשון יביא הדבר לידי כך שהכל יפריעו את מנוחת יום הראשון. והכהנים הנוצרים מצדם הביאו ראיות נאמנות, כי על ידי זה תתחלל קדושת היום הראשון וכי בכלל אין זה מן היושר, שהיהודים הגרים הגרויים לא יכנעו למנהגי הארץ שבאו שמה.

השאלה טרם נגמרה והוכוחים ודאי ימשכו עוד שבועות וירחים, כי חשוב הוא פתרון השאלה הזאת גם להיהודים וגם להנוצרים.

בקניגסברג אשר בפרוסיא נהגו שהיהודים תלמידי בתי־הספר הבינונים והעליונים משתתפים יום יום בתפלת־הבוקר של הנוצרים וחיבים להביא אתם סדורי־תפלה נוצרים. ראשי הקהלה הקנגסבורגית לא עשו עד כה דבר למחות נגד הכפיה המוסרית הזאת, עד שפנו אליהם ששים מחברי הקהלה והכריחום להגיש לשלטון הלמודים קובלנא על המנהג הזה.

ומענינת היא תשובתו של המפקח על גליל הלמודים. ממש כהפרופ' לודבינג גיגר הוא קובל ומצטער על אשר יחד עם בטול המנהג „היפה" הזה תופרענה האחדות וההרמוניה ששררו עד כה בין התלמידים היהודים והנוצרים. אולם אם יתעקשו היהודים ויעמדו על דעתם, נכונים הדירקטורים בכל מקרה לפטור את התלמידים היהודים, על־פי בקשת הוריהם, מהשתתף בתפלת השחרית של הנוצרים.

מועצת הקהלה עוד לא שלחה לשלטון הלמודים דרישה נמרצה ומוחלטת בענין זה, אך הציונים הקניגסברגיים עומדים על המשמר, ומכיון שהתחילו בדבר לא יחדלו מהשתדל, שיושם קץ להמנהג המשונה הזה.

שנה זו היא שנת־ברכת ליהודי לונדון בנוגע לקבלת משרות של כבוד. נוסף על הדיפוטטים היהודים והמיניסטרים היהודים בקבינט הליבירלי נחלו היהודים בימים האלה נצחון גם בבחירות אל הנהגת שלטון הקריה בלונדון. מי"ז קנדידטים נבחרו י"א יהודים, מהם חמשה פרוגריסיביים והשאר — הדורשים תקונים בהנהגת העיר. בשנת 1904 נבחרו אל הנהגת בלונדון רק חמשה יהודים ובשנת 1907 שמונה יהודים, ועכשו מספרם עד י"א.

למועצת הקריה נבחרה גם בתו של הרב הכולל באנגליה הד"ר אדליר.

האורתודוקסיה בגרמניה התחילה בימים האחרונים מגינה על הדת החפשים בדעות. חברי החברה הדתית „אהל יעקב" במינכן הגישה דרישה ניסטריון־הדת, שיתיר להם לפתות על־יד הגימנסיות מחלקות מיוחדות ללמודי לילדי האורתודוקסים, לפי שהמורים העבריים מלמדים תורת הדת בבתי בגלוי ראש וברוח המתנגד להיהדות החרדית. המיניסטריון שאל את דעת בענין זה. הרבנים מצאו עלבון בדבר, לפי שההשגחה על למודי הדת הספר היתה צריכה, לכאורה, להיות מסורה להם והם היו צריכים להשגיח יתנגדו אלה למנהגי היהודים. ולכן השיבו, כי לדעתם, אין צורך ביסוד מיוחדת לחרדים, אך הם מודים, כי על־פי דין אסור לשבת בגלוי ראש למודי הדת. אז פקד המיניסטר על שני מורי למודי הדת בבתי־הספר ראשיהם בשעת שעורי הדת. אולם החלטה זו נראתה בעיני ראשי במינכן ככפיה מוסרית. והנהגת הקהלה הגישה אגרת להמיניסטריון, ובה מוכיחה, כי המנהג לכסות את הראש איננו יהודי כלל וכי זוהי כפיה על המורים, אם יכריחו אותם לכסות את ראשם בשעת הלמודים.

מחאתה של הנהגת הקהלה הביאה במבוכה רבה את המיניסטריון, אחד יש לפניה הודעת הרבנים, המאשרים את הדבר, כי כסוי הראש הוא מקובל באומה, ומאידך גיסא—הודעת הקהלה, כי אין זה מנהג יהודי, צריכה להשמע?

אותה המלחמה בין החרדים ובין הנאורים נמשכת גם בבאדין. תודוקסיה הגישה פטיציה להפרלמנט, שבה היא מבקשת לפרסם חוק ההגנה על המועט מ„הכפיה" של ראשי הקהלה הבאדונית, המכריחים את החרדים לשלוח את בניהם לשמוע לקחי הדת מפי מורים המחללים את האורתודוקסים רוצים שיתפרסם חוק, הפוטר את ילדי החרדים מלקחי היהודית בבתי הספר הכלליים, אם הם מביאים תעודה, כי הם מבקרים את „ה וה„ישיבית".

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

„שפת התלמוד ודקדוקה" (ספר־למוד לשפת התלמוד ופרטי סגנוניה המיוחדים) ערוך ומעובד עם הרבה דוגמאות ותרגילים בפה ובכתב עם מאמרים רבים לקוטים מן התלמוד והמדרשים ע"י יהודה שטיינברג (ז"ל).

הוצאת „האור", וורשה תר"ע.--

מלחמת הפלחים בארץ־ישראל במאתים השנים האחרונית, עפ"י דברי החכמים מקליסטר, מסטרמן ועוד, מאת שמואל ראפאלאוויץ. ירושלם עת"ר

Пережитое, Сборникъ посвящённый общественой и культурной исторіи евреевъ въ Россіи Томъ II. С. Петербургъ 1190.

Справочная книга „Разсвѣта" 1910 г.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ.

ПРИ ЭТОМЪ НОМЕРѢ ПРИЛАГАЮТСЯ ПИСЬМО КЪ ПОДПИСЧИКАМЪ И ПОЧТОВЫЙ ПЕРЕВОДЪ ДЛЯ ВОЗОБНОВЛЕНІЯ ПОДПИСКИ.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

שְׁמִירַת הַבְּרִיאוּת.

יין סֶען־רַפָאֵל־ הָאוֹהֵב הָאֲמִתִּי וְהַנֶּאֱמָן שֶׁל הַקֵּיבָה וּשְׁאָר אֵבְרֵי הָעִכּוּל — הֲרֵי הוּא הַיַּיִן סֶען־רְפָאֵל.
יין סֶען־רְפָאֵל—הַיַּיִן הַמָּתוֹק וְהֶעָרֵב, הַנֶּחְמָד וְהַטּוֹב לִשְׁתִיָּה קוֹדֶם הָאֲכִילָה — הֲרֵי הוּא הַיַּיִן סֶען־רְפָאֵל.
יין סֶען־רְפָאֵל—הַמַּשְׁקֶה הַמְּזִין וּמְפַרְנֵס, הַמַּבְרִיא וּמְעוֹדֵד לִמְאֹד — הֲרֵי הוּא הַיַּיִן סֶען־רְפָאֵל.
יין סֶען־רְפָאֵל—הַסְּגֻלָּה הַמּוּצְלָחָה וְהַיּוֹתֵר בְּדוּקָה לְעִכּוּל גָּמוּר, קַל וּמָהִיר — הֲרֵי הוּא הַיַּיִן סֶען־רְפָאֵל.
יין סֶען־רְפָאֵל—הַיַּיִן הַמְסַיֵּעַ לְאֵבְרֵי הַגּוּף שֶׁנֶּחְלְשׁוּ, כִּי יָשׁוּבוּ לְתָקְפָּם חִישׁ מְהֵרָה — הֲרֵי הוּא הַיַּיִן סֶען־רְפָאֵל.
יין סֶען־רְפָאֵל—הַיַּיִן הַמְּשִׁיבָה, שֶׁכְּבָר יָצְאוּ לוֹ מוֹנִיטִין בְּעוֹלַם הָרְפוּאָה וְהַהִיגְיֶאנָה — הֲרֵי הוּא הַיַּיִן סֶען־רְפָאֵל.
יין סֶען־רְפָאֵל—הַיַּיִן שֶׁמְּיַעֲצִים הָרוֹפְאִים כְּהֵאֶחָד לִשְׁתּוֹת אַחֲרֵי כָל מַחֲלָה — אַךְ אֶת הַיַּיִן סֶען־רְפָאֵל.

הַיַּיִן סֶען־רְפָאֵל הָאֲמִתִּי הִיא: Компанія вина Сенъ-Рафаэль, ВАЛАНСЪ, Дромъ [Франція]

חדשה בספרות.

כתבים נבחרים

(לשאלת היהודים והיהדות)

מאת **ד״ר נתן בירנבוים** (מתתיהו אחר)

(בגרמנית)

[illegible] כרכים גדולים, אקטאוו גדול, כרך הראשון יופיע בחצי [illegible] לחדש אפריל וכרך השני יופיע בחצי השניה לחדש מאי.

המחיר עבור כל כרך בלי כריכה 2 רובל.

בכריכה 2.50 רובל.

הפארטא לא נכללה בהמחיר הזה.

[illegible] את המחיר עד 15 אפריל בבית מסחר הספרים הנרשם [illegible] מקבל את שני הכרכים תיכף אחרי צאת הכרך השני לאור חפשי בלא פארטא.

בית מסחר הספרים

ד״ר בירנבוים ד״ר קאהוט.

טשערנאוויץ ראטהויז שטראס, 14

„דאס אידישע פאלק"

[illegible] ציוניסטישע צייטונג אין אידיש. הערויסגעגעבען וועכענטליך דורך די

פעדעראציאן פון די אמעריקאנער ציוניסטען.

[illegible] מיטווירקונג פון די בעסטע אידישע שרייבער אין אמעריקא און אייראפא.

אין „דאס אידישע פאלק" ווערען בעהאנדעלט אויסער ציוניסטישע [illegible] אויך אלגעמיינע אידישע אנגעלעגענהייטען וואס האבען א שייכות [illegible] לעבען אין דער גאנצער וועלט. יעדער איד וואס אינטערעסירט זך מיט אידישע פראגען דארף דארום אבאנירען „דאס אידישע פאלק".

דער פרייז פאר אויסלאנד איז:

1.50 דאללאר פאר א גאנץ יאהר.
80 סענט „ „ האלב „

אדרעסירט:

<Dos Yiddishe Folk>, 200 E. Broadway, New York,

החתימה על

העתון היומי „הד הזמן"

„הביבליאותיקה" של „הד הזמן"

לשנת 1910 מתקבלת מר״ח אפריל

תנאי החתימה עם המשלוח:

א) על העתון „הד הזמן" בלבד (בלי ה„ביבליאותיקה של הד הזמן"):

ברוסיה:	בחו״ל: (ג״פ בשבוע.)	בחו״ל: (במשלות יומי.)
לשנה 8.— רובל.	10.— רובל.	13.— רובל.
לחצי שנה 4.— „	5.— „	6.50 „
לרבע שנה 2.— „	2.50 „	3 25 „
לח' אחד 66.— „	85.— ק.	1.10 „

ב) על העתון „הד הזמן" ביחד עם „הביבליאותיקה של הד הזמן":

ברוסיה:	בחו״ל: (ג״פ בשבוע.)	בחו״ל: (במשלות יומי.)
לשנה 10.— רובל.	12.60 רובל.	15.60 רובל.
לחצי שנה 5.— „	6.30 „	7.80 „
לרבע שנה 2.50 „	3.15 „	3.90 „
לחדש אחד 83.— „	1.05 „	1.30 „

החתימה על העתון, או על ה„ביבליאותיקה", מתקבלת רק מראשי החדשים עפ״י הלוח הרוסי.

החתימה על ה„ביבליאותיקה" עפ״י מחיר הרנחה רנ״ל מתקבלת דוקא לאותם חדשי החתימה ומאותם החותמים, שעל העתון „הד הזמן".

מחיר הדפסת מודעות ב„הד הזמן"—בעד כל שורה פטיט או מקומה: קודם הפנים 60 קופקות; בתוך הפנים 1 ר'; אחרי הפנים 20 ק'.

מחיר חלוף האדרים—25 קופקות.

האדריסה:

Редакція „Геедъ-Газманъ", Вильно.

בעיר פִילַדֶלְפִיָה (אמריקה) ובסביבתה

אפשר לחתום על „העולם" ע״י מר **יַעֲקֹב צוּזְמֶר**

אדריסתו: J. Zussmar, 234 [illegible] Str Philadelphia,

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לדרוש מקלט־בטוח משפטי־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.

№ 13.

התכן:

1) על המצפה.

א) ה„פרוגרסיביים" היראים את צלם.

ב) ה„גרנדים".

ג) מפני „תקון העולם".

2) לפתרון שאלת הרבנות (ב). — רב בן רב.

3) נסים ונפלאות (I). התפיה. — י. ל. פרץ.

4) במחשכים. — משה זילבורג.

5) לשאלת הפועלים בארץ ישראל (II). — י. ל.

6) רבותא שאינה שלי (מכתב אל המערכת). — יעקב בן ישעיהו מוא"ה.

7) הועידה היהודית בדבר סחר הנשים (דו"ח מפורט). — ב. אשר.

8) בציונות.

9) ברוסיה.

10) בחוץ־לארץ.

11) תוים. — נ. ס.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ'.

בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 1/2 דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. — Redaktion „Haolam", Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

נמשכת קבלת החתימה

מן הראשון באפריל

על השבועון העברי

„העולם"

(שנה רביעית)

החתימה מתקבלת: רק מתחלת כל רבע.

ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

בי"ב הגליונות שיצאו בשנה זו השתתפו הסופרים הללו אחד־העם, אוסישקין מ., בר־טוביה, ברנפלד ש. ד"ר, בן־עמי, ברקוביץ, י. ד., בעל־מחשבות, בארון דבורה, בן־אליעזר, גרינבוים, י., Gamma, דובנוב ש., דרויאנוב א., הורודצקי ש. א., הכואב., העניש מ., הרדיף א., זיידמן מ. פ., ז"ס, י. ל., ירחי א., כהן יעקב, לעווינסקי א. ל., ליליענבלום מ. ל., ליפמן־לעווין, לרנר יעקב, מנדלי מו"ס, סוקולוב נ., פאזיין מ., צרנוביץ ש., קפלנוביץ ד., קרני יהודה, קנטורוביץ יהושע, ראם א., רב בר רב, ראשגולסקי ה. א שלום־עליכם ועוד.

המחיר ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל.

בחו"ל: באוסטריה־אונגריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 1/2 דולר, בארץ־ישראל 10 פרנק וביתר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי שנה ולרבע שנה.

החותמים בחו"ל: יכולים לחתום על „העולם" ע"י מערכת ה„וועלט" בקלן ע"פ האדריסה:

Köln a|Rhein, Redaction „DIE WELT", Karolingerring 31.

אדריסת „העולם" בווילנה:

Редакція „ГАОЛАМЪ" Вильно, Солдатская 3/15.

Redaction „HAOLAM", Wilno, Soldatskaja 3/15.

נ. ב. כל החותמים הבאים לחדש את חתימתם מתבקשים להודיע את נומר האקספידיציה הנרשם על גבי המעטפה שלהם.

מחלקה המפקחת של דמלכה „מאריא פעאדאראוונא" יר"ה על חרשים אלמים בעיר אלכסנדרובסק

מתכבדת להודיע שביום 28 דצמבר שנת 1910 תהיה ברשות הממלכה

הגרלה [розыгр. лот.]

לטובת בתי־ספר לחרשים־אלמים דערי אלכסנדרובסק ויעוופאטאריע.

כרטיסי־הגרלה הנ"ל ישולחו בכל קצוי ארצנו על ידי קאויאנע פאקעטים, בעת קבלת מחיר כל כרטיס וכרטיס 1 רו"כ. **מספר הכרטיסים מגבל.**

הכסף ישלח עפ"י הכתבת הזאת:

Г. Александровскъ, Екатериносл. губ., Отдѣлу попечительства о глухо-нѣмыхъ.

מספר כרטיסי הזוכות הוא 765.			זכות אחד	1.000	רו"כ
הזוכות הגדול שבכלם	5.000	רו"כ	" "	500	"
זכות אחד	3.000	"	שבע מאות וששים גורלי		
" "	1.500	"	זכות כל אחד ואחד	25	"

על הנהגת ההגרלה ביושר תפקח קומיסיה מיוחדת לזה, שבה יבואו נבחרים מכל שדרות העם ומכל העובדים בבתי חרשת המעשה המקומיים הנבחרים ע"י לזה.

הזכיות תשלחנה תיכף לאחר ההגרלה ישר ליד הזוכה ע"י הפוסטא על הוצאות הזוכה. בטיראז' יונחו רק הכרטיסים המכורים.

בכדי להמנע מכל מעצורים בעת משלוח הכרטיסים, מבקשים לשלוח את הכסף הנתקבל מאת אנשים יחידים על מספר גדול היותר אפשרי באדריסה מפורטת מכל קונה פרטי.

החפצים לקבל לוח־הטיראז'ים יואילו נא לשלוח 2 מרקאות בנות 7 קאפ', ותיכף לאחר ההגרלה יקבלום.

מתחדשת החתימה למחצית־השנה הבאה (ניסן־אלול) של שנת תר"ע על

„הפועל הצעיר"

יוצא לאור פעמים בחדש ע"י הועד המרכזי.

המחיר לשנה:	ביהודה	5.50 פר'.	גליונות בודדים	— 4	מתליק
"	בגליל	6.—	" "	5	"
"	ברוסיה	2.50 רו"כ	" "	10	קופ'
"	ביתר הארצות	— 6 פר'	" "	25	סנטים

ולפי הערך הזה לחצי שנה, לפחות מחצי שנה לא מתקבלת החתימה.

נמצאים למכירה קומפלקטים וגליונות בודדים של הפוה"צ לשנות תרס"ח ותרס"ט.

סוכנינו בחו"ל:

באמריקה: 1) אגודת „אחיעבר" «Achieber» c/o Ped. „Yudische Volk" New-Iork, 198 E. Broadway.

" 2) מר דרוקרמן 50 Canal St.

בגליציה — מר איצקוביץ: Lemberg, Pzeznicka 9

בוויען: H. Rudnik, Wien XX, Treustrasse 2/10

באלכסנדריה—מצרים: אגודת „צעירי ציון". בקהיר: נח וסרמן

ברוסיה: ביומה"ם „השחר" בורשה חדל להיות סוכנינו ומעתה מבקשים אנו לפנות בכל הנוגע לעתון ישר למערכת ביפו; אפשר לחתום גם ע"י המוסדים־הציונים ברוסיה.

בביליסטוק, ורשה, לודז אפשר לחתום ע"י האגודות „צעירי־ציון".

מכל ערי רוסיה אפשר לשלוח ליפו כסף ע"י המחאה־פוסטא (почтов. переводы). דמי המשלוח עילה מכל עשרה רו"כ — 10 ק. מבקשים לא לשלוח בולי־פוסטא במקום כסף.

על סוכנינו וחותמינו להתחשב עם רחוק־המקום, שרווח משך של 8—6 שבועות על חליפת מכתבים בין א"י וחו"ל ולכן מבקשים אותם למהר לחדש את החתימה למען לא יהיה כל עכוב במשלוח הגליונות.

את דמי החתימה לשלוח ישר אלינו ע"י המחאות־פוכטה.

הכתבת לכל עניני המערכת והאדמיניסטרציה:

REDACTION „HAPOEL HAZOIR"—JAFFA. (Palestine)

נ. ב. על „הפועל הצעיר" אפשר לחתם ג"כ ע"י קונטורת „העולם" אולם אין אנו נוטלים עלינו את האחריות בעד קבלת הגליונות תמידים בסדור, כי האכספידיציה של הפוה"צ היא ביפו ואנחנו משמשים רק מקום לקבלת כסף על חשבון הפוה"צ. ובכל עניני האקספידיציה צריכים החותמים לפנות אל המערכת ביפו.

הנהגת „העולם".

ביבליותיקה „מוריה" לבני הנעורים ולעם

יוצא לאור ספר בכל שבוע.

יצאו לאור ונשלחו לכל החותמים:

י) ספורים (שנים) — י. ד. ברקוביץ.

יא) אברהמ'ל הסנדלר — ב. שאפיר.

יב) מתמונות העבר (שלשה ספורים) מ. בן־אליעזר.

מחיר חמשת הספרים הראשונים א־ה בכריכה יפה 1 רובל עם המשלוח. מחיר טבלאות בשביל כריכה של חמשת הספרים הראשונים 20 ק' עם המשלוח.

Издательство „МОРІЯ" Одесса. { Verlag „MORIJAH" Odessa.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, ה' ניסן, תר"ע.

ВИЛЬНА, 1-го Апрѣля, 1910 г. — № [illegible] — WILNA, 14-ten April, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

ה„פרוגרסיביים" היראים את. צלם.

„מי שאינו לנו — לצרונו הוא", — על פי הכלל הזה יתחילו הפולנים דנים בימים האחרונים את יהודי פולין ונלחמים נגדם מלחמה שאינה פוסקת. עון היהודים נורא הוא באמת: יש סימנים המעידים שפקע רצונם להיות עבדי עולם לאחרים, רוצים הם להשתחוות ל„הפולנות בת דת משה" ומתחילים להיות פולנים יהודים". ההכרה הלאומית מתחילה להיות ניכרת בכל תנועות החיים של יהודי פולין. העתון היהודי מתחיל להיות בא מקום העתון הפולני וכו' ונחוץ איפוא לבקש עצה ותחבולה כנגד „סכנת היהדות". וכמובן וכנהיג מימות עולם, מתחילים תולים את כל הקלקלות שבעולם ביהודי. כשרוצים, מסוכנים היהודים לפולין, משום שמפיצים את הלשון הרוסית ומסייעים ל„רוסיפיקציה"; ולכשתמצי לומר -- מביא הז'רגון של היהודים לידי „גרמניזציה"...

ומה עשו „היהודים שלנו", כלומר ה„פרוגרסיביים"? הם בחרו להם אותי הטכסים שבוחרים בו כל הפחדנים שבכל העמים ושבכל הדורות, המפחדים קודם כל מן צלם המלוה אותם תמיד. תחת לעמוד על נפשם יחד עם אחיהם הנרדפים במחנה אחת, הם מתגנבים בחשאי אל מחנה הרודפים, ונדמה להם, כי בטלה סבת הפחד — עבר צלם ובטל מן העולם.

התחילו „הפרוגרסיביים" שלנו שרים גם הם את השירה, הנשמעת במחנה הפולנים. ולא עוד אלא שהם מרשים לעצמם להשמיע דברים כאלה בנוגע להעם היהודי, שפולנים אמתים פרוגרסיביים נזהרים מלהוציא אותם מפיהם. נימויבסקי, למשל, כשהוא מדבר על היהודים וענני היהודים והיהדות בפולין צריך להקדים תמיד הקדמה לדבריו, כדי שלא יחשדוהו השומעים באנטישמות. אבל „הפולנים" שלנו, הקמפנרים וחבריהם, אינם זקוקים לשום הקדמות והורות, שהרי יהדותם עצמה מגינה עליהם כתרים בפני החשד הזה, והם יכולים להגיד בלב נכון אפילו דברים שלא שמענום מפי פולנים אמתים.

בקלוב של „הפרוגרסיסטים הפולנים המאוחדים" בורשה נערכו בזמן האחרון שלשה נשפי וכוחים בדבר שאלת היהודים. אין צריך לומר שרובם הגדול של המתוכחים היו יהודים ושמחברי הרזולוציות הבאות לקמן הם ג"כ יהודים (חוץ משנים שלשה פולנים אמתים). לאחר כל הוכוחים והנאומים השונים נתקבלו סוף סוף הרזולוציות הללו:

א) הפרוגרסיסטים הפולנים המאוחדים אינם חושבים את היהודים לעם מיוחד, כי אם לקבוצה דתית, ודרכם היחידה של היהודים ליציאת מן הגיטו, לרכישת קולטורה אירופאית ועם זה לקבלת שווי-זכויות בחיים הפרטיים והצבוריים—היא האסימילציה הפוליטית והקולטורית. את ה„ז'רגון" אי-אפשר לחשוב בתור הלשון היהודית הלאומית.

ב) האסימילציה הפוליטית של היהודים הפולנים צריכה להיות נכללת בתמיכת השאיפות הפוליטיות של העם הפולני, וזהו התנאי היותר עקרי, הנחוץ כדי להשרות את השלום בין הפולנים והיהודים. על הצבור הפולני והיהודי מוטלת החובה להלחם באינירגיה יתרה בקבוצות היהודיות, העושות פרסום לרעיונות האיגואיזמוס הלאומי ובוראות יחס של קרירות-רוח או גם של התקוממות כנגד האינטירסים הלאומיים הפולניים. את היהודים ה„מתפולנים" אנחנו חושבים לאחים לנו, ואת היהודים הרוצים להבדל מעלינו אנחנו חושבים ליסוד זר ובפרטים אחדים גם לשונאים לנו.

ג) האסימילציה הקולטורית, הנכללת בלמוד הלשון הפולנית, הספרות הפולנית והאינסטיטוציות הפולנית והאהבה אליהן, צריכה להתגשם רק על-ידי אמצעים קולטוריים: על-ידי הרמת הקולטורה הפולנית, על-ידי סיוע להפצת הלשון הפולנית בין היהודים, וביחוד ע"י יסוד בתי-ספר משותפים לילדי הפולנים והיהודים.

ובכן, הכל על מקומו בא בשלום, ויכולים הם ה„פרוגרסיביים המאוחדים" לישון מעתה במנוחה שלמה: צלם הסרוח להם מאחוריהם ומתלבט לפרקים בין רגליהם בטל ומבוטל למפרע כגלוסקא של חמץ שנמצאת בפסח. ו„סכנת היהדות" תהא נזקפת כולה על חשבון ה„ליטווקים" הפסולים, המתבדלים, המעידים על עצמם בפרהסיא שאינם אלא יהודים בלבד, ולא עוד אלא שעוברים בגלוי אל מחנה הציונים וכו' וכו'.

ותיתי להם ל„הפרוגרסיביים" שלנו. בבואם להקנות ל„אויביו" של העם הפולני את התרבות הפולנית, הם מזניחים את האמצעים המקובלים, שהפולנים האמתים ידעו להשתמש בהם—וכמה ידעו! — כדי לעשות את תרבותם „חביבה" עלינו, והם פוסקים להלכה, שאפשר לצאת ידי חובה גם באמצעים קולטוריים בלבד, כגון יסוד בתי ספר משותפים וכדומה. אמנם, נשמה יהודית, אפילו בשעה שהיא נמכרת לאחרים, אין ערוך להן!

ושלש החלטות דלעיל כלפי חוץ נאמרו, כלומר כדי לבטל את הגלוסקא של חמץ שנמצאת בבית. ויש עוד שתי החלטות המכוונות כלפי פנים, כדי שיראו ההמונים

היהודים, עד כמה הללו שוקדים על תקנתם. שתי ההחלטות האלה הן:

ד) הפרוגרסיסטים הפולנים המאוחדים, העומדים על בסיס החופש הדתי, חושבים לנחוץ לתמוך בזרמים המורגשים בקרב ההמון היהודי להשתחרר מן הפאנאטיזמוס ומן המשפטים הקדומים האנטי־צבוריים, המפריעים בעד התפתחות הפרינציפים הצבוריים בקרב ההמון הזה.

ה) נחוץ לסייע להמעטת העניות בקרב ההמון היהודי. כיוצא בזה נחוץ להקל את אפשרות הגדירה ליהודים, אשר אפסו להם כאן כל האמצעים לחיים. כן נחוץ לתמוך בשאיפות היהודים לבטל את ה„תחום" היהודי.

כמדומה שהכל טוב ויפה בעולם הזה שהוא כלו טוב. ואולם לא. הספיקה עדיין בת הצחוק הראשונה של הנאת שלות הנפש להסתלק מעל שפתי ה„פרוגרסיביים" שלנו, והנה — „קונטר רזולוציה", שנדפסה בכל העתונים היהודים שיוצאים בורשה בשם „באי־כח קבוצות יהודיות שונות, שהחליטו את החלטותיהן במעמד באי־כח העתונות היהודית". אין הדבר מחוור לנו עדיין, מי הן אותן „הקבוצות היהודיות השונות". ב„הקונטר רזולוציה" מרגשים טון מיוחד והטעמה מיוחדה, שלאו כל ציוני, למשל, יכול להסכים אליהם (כגון ההטעמה, שהלאומיות היהודית היא קודם כל קולטורית, כלומר: לא גזעית, כי יסוד שמירת קיומו של גזענו העתיק היא הלשון היהודית. כלומר: לא העברית וכו'). אבל בדרך כלל מעמידה „הקונטר־רזולוציה" הזאת את „הפרוגרסיבים" בקרן אורה ומבארת להם, שהלאומיות היהודית אינה גלוסקא של חמץ, שאפשר לבטלה באמירה בעלמא, שאין העם היהודי יתום קטן, שכל הרוצה רשאי להיות צובט לו בלחיו, ושבכל אופן אין הקמפנרים וחבריהם, שנטלו גרולת ה„פרוגרסיביות" לעצמם, אפוטרופסיו של העם היהודי. נוסחת ה„קונטר רזולוציה" היא:

א) מוחים אנחנו מחאה גמרצת נגד האשמה, שהוטלה על קבוצות יהודיות ירועות, כי מתיחסות הן בשנאה אל העם הפולני. קבוצות יהודיות כאלה אינן במציאות כלל. כל יהודי לאומי ההוגה מישרים רוצה בהפרחתה ובהתפתחותה של פולין ושל הקולטורה הפולנית, והוא לא יתקומם מעולם כנגד אינטרסי העם הפולני.

ב) הלאומיות היהודית היא קודם כל קולטורית. רק בלאומיות היהודית ועל יסוד הלשון היהודית אנו רואים את האפשרות לפתח את ההמון היהודי וגם לשמור על קיומו של גזענו העתיק.

ג) להלאומיות היהודית אין שום שאיפות של כיבוש, וכל הפטפוטים בדבר כבוש אדמת הפולנים וחלוקתה בין שני עמים אינם אלא כלבולים ועלילות.

ד) מכירים אנחנו, כי רק הכרת הזכיות האזרחיות, הלאומיות והקולטוריות של העם הישראלי יכולה לעשות את היהודים הפולנים לעוזרים ולמסייעים ישרים להפרחתה ולהתפתחותה השלוה של פולין.

ה) מאמינים אנחנו בהכח הפנימי של הלאום הישראלי, שעמד בנסיונות הרבה כל־כך במשך ימי קיומו הארוכים, כי כל האיומים לא יטו אותו מן הדרך ולא יפריעו את המהלך הטבעי של התפתחותו הלאומית, הנוטה לקיום־עצמו בדרך של שלום.

ודאי עתידה ה„קונטר רזולוציה" לגרום צער לה„פרוגרסיביים" שלנו: הצל אינו רוצה לחלוף. אבל מה נעשה, ובני אדם היראים את צלם אין להם תקנה, ואין שום דבר בעולם יכול להפיג את צערם...

ה„גרנדים".

להלן ימצאו הקוראים בנומר זה את הרצאתו המפורטת של סופרנו מלונדון על אדות הועידה בדבר סחר הנשים. הרושם שעושה עלינו הועידה הזאת הוא: היו וכוחים, היו גם אינצידנטים, אבל תקן לא תקנה הועידה כלום, כמעט שלא החליטה שום החלטות, ואותן ההחלטות שהחליטה כמעט שאין להן שום ערך.

זנגביל נבא מראש להועידה, כי עבודתה לא תביא פרי, וטעם נתן לדבריו, כי גם הרעה הנוראה הזאת — סחר הנשים והפרוסטיטוציה — שפשתה בקרבנו אחות־היא ליתר הרעות והקלקולים שבחיינו, ולכולם סבה אחת וגורם אחד — הגלות, ו„כל זמן שלא נגאל מן הגלות ולא נשאף לגאולה, הרי אפשר להביט על ועידות כאלה רק כעל משחק ולא יותר". ממילא מובן, שדברי זנגביל עשו רושם בלתי נעים על רוב ה„גרנדים" שהשתתפו בהועידה, וקלויד מנטיפיורי נזכר פתאום שכבר כלו עשרת הרגעים שניתנו לזנגביל לדבורו...

הרוצה שיקניט את „גרנדינו" הקנטה גמורה יבטא את המלה „גלות" במעמדם. ואמנם זוהי מלה איומה, וכל שומר נפשו ירחק ממנה, שמא תהא טפה מנתזת מ„זוהמתה" ופוגעת בו. על „רדיפות" היהודים אפשר ואפשר לדבר. אדרבה, בשיחה ע"ד „הרדיפות" יש גם סימן לגודל נפש, ראיה שיודעים „אני" לרחם על האחים הנענים והנדכאים, שמזלם גרם להם שיהיו דרים דוקא „בארצות המזרח" ולהיות נרדפים שם. „אני", שאיננו נרדפים, חלילה, כי על כן ארצות המערב, ארצות התרבות והקדמה שבהן אנו יושבים, ארצות מולדת הן לנו לכל דבר, ודאי ראוי לנו לרחם על האחים הנרדפים מחוסרי המזל. ולפיכן „רדיפות" היהודים זהו דבר שאפשר ואפשר לעיין בו, לדבר בו ואולי גם לרתאבל עליו באמת. אבל „גלות" — זהו מושג מסוכן מאד, גלות אינה מיוחדה רק „להם" בלבד, אלא הכל ואפילו „אנו" שוים בה ונושאים את עולה. ולכן כל המבטא את השם־מיד מזבירים לו — שעשרת הרגעים שניתנו לו לדבורו כבר עברו...

מכאן ש„צדק" קלויד מנטיפיורי ו„יפה" עשה שהשתיק את זנגביל. ואולם גם אנחנו, שודאי אנו מודים בעקרי הנחתו של זנגביל ומכירים את אמתותה, איננו יכולים בכ"ז להסכים לאותה השיטה האומרת, שכל הפאליאטיבים בנוגע לתקון מצבנו אינם ולא כלום. אמנם הגלות היא מקור כל הרעות, וכל אדם מישראל, שאינו רגיל לרמות את עצמו ולחשוב שגוף שנתקלקלו דמיו ועלו בו בועות אפשר לרפא כל בועה ובועה בפני עצמה, ודאי יודה להאמת הפשוטה והגלויה, שכל זמן שלא תפסק הסבה העקרית הגורמת לכל הרעות והקלקולים המתגלים במצבנו, ודאי תהא עמידתנו דלים וריקים. אבל יחד עם זה הן חייבים אנו להודות, שבכל אופן אין הגלות עתידה להבטל במהרה ולחדול מהיות סבת הרע העקרית. אפילו אם נניח שעתידות התחיה הלאומית והשיבה לארץ אבית לגאול את האומה מעול הגלות לגמרי, הרי יבוא הדבר הזה לא כל־כך מהרה. וא"כ יחד עם אותה העבודה הגדולה היסודית לשם בטול הגלות אנו חייבים ומוכרחים לעשות גם כל אותם הדברים הקטנים; העבודות הפאליאטיביות, שיש בידם לתקן את המצב בגלות תיקון כל שהוא, שיש בהם אפילו משום „הצלה פורתא". ומצד זה ודאי לא צריך היה זנגביל רק להרפות את ידי חברי הועידה, אלא היה צריך לתת סיוע לעבודתם ולהורות להם היאך אפשר למצוא לכה"פ פאליאטיבים הגונים.

ואמנם צריכים היו חברי הועידה להוראה כזו מצד אנשים כזנגביל. כשאנו עוברים על הרשימה של חברי הועידה אנו רואים תיכף, שכמעט כולם (חוץ משנים שלשה) הם אנשים שאין להם שום ידיעה פחות או יותר עמוקה בנוגע למצבו הרוחני והחומרי של העם, כי אלו הם אנשים העומדים „ממעל" לעם. ומנין להם לתקן תקונים. בדבר שבזה הדורש, שיהיו המתקנים יודעים דוקא את המוני היהודים ידיעה עמוקה? הן ה„גרנדים" עצמם החליטו בלשון של „שישו בני מעי", שבעצם

איתו הענין אינו נוגע להם כלל, משום שבארצותיהם הם טוב ויפה, והם שוקדים רק על תקנת „אותם" האחים ברוסיה, גליציה ורומניה. וא"כ הרי היה הדין נותן, לכאורה, בהועידה ישתתפו אנשים המכירים באמת את גוף הענינים ארצות הללו, ולא רק „גרנד" ו„חצי גרנד", שהד"ר היה צריך להוכיחם על פניהם על אי ידעם את מצב ברוסיה שמשם באו ועל אשר לא נכוו באותן הגחלים קלויר מונטיפיורי, הד"ר בלוי, הד"ר אדלר ודומיהם חותים ראשיהם. וצריך היה איש כזנגביל, היודע את נפש העם, את שפלותו והיודע גם את גדלותו ורוממותו, לבוא לחברי הועידה ולאמר להם: אמנם, הענין שאתם עסוקים חשוב הוא מאד ונחוץ לבקש אותם הפאליאטיבים שיכולים את הרעה עד כמה שאפשר. אבל לא אתם הנכם לכך, אתם שמעולם לא היה לכם עסק עם המוני ממש, אתם שאינכם „רוצים להיות מאשימים אבל אינכם לדיות גם נאשמים" (לשונו הזהב של הד"ר בלוי), אתם חוששים לשלוח את הכרוז שלכם גם להרבנים ב„ארצות שמא... שמא—לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן! — הגויים וילמדו מתוך כך גזרה שוה שכמוכם כאחיכם „ארצות המזרח", אתם שהנכם נענים ומסכימים ל„חכמתה של מרת לילין מלמברג והנכם מבטיחים לה, שלשם המצב המוסרי והתרבותי של יהודי גליציה תשתדלו להקנות את הלשון הפולנית, — אתם אי אפשר לכם שתביאו אפילו תועלת כל שהיא לאותו הדבר שבו אתם עסוקים שבילו קראתם את הועידה.

את הדברים האלה היה צריך זנגביל לאמר להנאספים, הדברים האלה היו הנאספים צריכים לשמוע גם מפי שלשת שהיו באיתו מעמד. ואם היה היו"ר מצלצל בפעמונו שכלו רגעי הדבור—מה בכך?! —

אפני „תקון העולם".

במלכת אונגריה עומדים שנויים גדולים ומרובי־הערך לפעולה בעולם המדיני. ימים רבים משלו בארץ המפלגות קליות. (באינגריה שהאינטרסים הלאומיים בולעים שם את האינטרסים האחרים נקראים „רדיקלים" אלו השואפים עוד יותר את האחות בין אסטריה ואונגריה). בשנים רונות גברה הריאקציה באונגריה, וגברה הקיצוניות הלאומית, להפריד בין שתי המדינות פירוד גמור. לבסוף אי היה עוד לעמוד במצב הזה, והמושל הפקיד את ההנהגה בידי קוהן־הידירוורי התקיף, שיביא הוא סדר ישר המדינה. ככר נסה המושל לעשות כזה לפני איזו —אבל אז נדחה קוהן־הידירוורי באיבה ובוז, ולא היה יכול לעמוד בפני עזי פנים שבדור. עכשו הוא נוהג שררה באלמות, אפילו אגרופם הקשה, אגרופם ממש, של מתנגדיו לא הבעית קוהן־הידירוורי זה היה בימים הראשונים ליברלי. וידוע כי בימי שלטון הליברלים באונגריה היתה ידם עם היהודים. על המפלגה המדינית הזאת היו אומרים, כי יהודית היא כולה. ובודאי גרם „לעז" זה הרבה לירידתה והשפלתה. עכשו ישובו, כנראה, הליברלים אל כבודם הראשון. אבל כל , כי ידאגו הליברלים להחליש את כחה של אנטישמיות ההולכת וגוברת בארץ — אינו אלא טועה. ליברלים באונגריה אינם מאותם העקשנים שאינם למדים כלום שוכחים כלום, הם למדו הרבה בימים שהיתה ידם על התחתונה, הם נוכחו לדעת, כי לא טוב היו עושים להיות נטפלים אל היהודים. הוברר הדבר שהאנטישמות היא סחורה טובה, „חריפא ובינא", עוברת מיד ליד. ו„תקון העולם" מצריך כעת להתרחק בכל האפשר מן היהודים, שלא לדרוש שלומם וטובתם כל הימים. ועתה כשמתעתדים הליברלים לפרוש בים מחדש, הם שמים לב להקל משא ספינתם ומטילים הם אל הים את — שאלת היהודים. אותם הליברלים. אשר בימי גדולתם נשמעו להיהודים להביא את שחרורם לידי גמר ולהכיר את היהדות בתור דת מקויימת ומאושרת במדינה — אותם הליברלים מסתירים עתה מן היהודים את פניהם, ונוח להם שלא ישאל יהודי בשלומם, כדי שלא יהיו אנוסים להשיב לו שלום. ואפשר שבקרוב יקבלו יהודי אונגריה גם מאת הליברלים תשובה „כהלכה". הכלל המקובל, כי הליברלים היו מגיניהם ופרקליטיהם של היהודים, ובשלומם גם להם, להיהודים, שלום,—כלל זה מופרך הוא כבר. אם „תקון העולם" מצריך להעלים עין מתיקון מצב היהודים ומזכיותיהם האזרחיות, אם אפשר לנסח את השיטה הליברלית גם בנוסח אחר ולהוציא את היהודים מן הכלל, הרי מובן מאליו ש„תיקון העולם" קודם ואין משגיחים עוד בתיקון היהודים.

רב בר רב.

לְפִתְרוֹן שְׁאֵלַת הָרַבָּנוּת.

ב *).

שום השפעה לא תהיה לרבנים בעלי אותו ה„צינזי" שעליו באה הסכמת הועידה, היינו שלכל היותר ידעו הרבנים את השפה הרוסית או, ביתר דיוק, „יקנו" ידיעה זו קנין ממש, כמו שנוהגים רוב הרבנים בפולין. האם בידיעת השפה בלבד שילמדוה מתוך „ביכלעך", שהבריסקי והליבוויצי נתנו עליהם הכשר, ישפיעו הרבנים על הדור הצעיר בכלל ועל אנשים מלומדים בפרט? האם לא לצחוק יהיו הרבנים הללו, שקבלו „הכשר" על רוסית, בעיני כל איש מלומד, כשידברו מעל הבמה לעם? אלמלי הייתי בועידה זו הייתי נוטה לדעת הליבוויצי, ולאו מטעמיה. באמת אי־אפשר שתהיה כאן פשרה: או רב מן הטיפוס הישן, שאיננו יודע צורת אות לועזית ואין עסקו אלא בתורה בלבד, או רב מלומד משכיל שהשקפתו היא של אדם נאור. אבל רב אדוק ליבוויצי ומדבר רוסית, זוהי בריה משונה, שיש לה שני גבין ושתי שדראות.

יודע אנכי אחדים מצעירי הרבנים שלנו, שיודעים לפטפט מעט רוסית, ונדמה להם שהם משכילים במקצת. אבל באמת חוג מבטם בנוגע לידיעת היהדות מצומצם הוא, אלא שחסרות להם רק אותה התמימות ואותה הצדקות, שיש להרבנים הזקנים, וביחוד חסרה להם ידיעת התורה בעמקיותה ורחבותה. כמה שידועים לי רבנים „משכילים" מן הטיפוס הזה, לא נבנתה השכלתם הפעוטה אלא מחורבנה של התורה: אין הם מאחדים את השכלתם עם התורה כלל ואינם אלא בעלי מלאכה פעוטים, שיודעים לפסוק שאלות מתוך השו"ע עם הבה"ט ותו לא. מכבד אני אותם הרבנים הזקנים התמימים, שאמנם לגבי מילי דעלמא בבחינת תינוקות הם, אבל השקפתם היא השקפת התורה, חיים הם בתוך חיי העבר, כל שאלות החיים הן להם רק שאלות

---

*) עי' „העולם" נומר 12,

התורה ואין הם יודעים לפסוק אלא עפ"י התורה בלבד. לדאבוננו הולך וכלה הטפוס הזה בדורנו, והשרידים היחידים של הטפוס הזה ראויים לכבוד גדול, כי אנשים שלמים הם ועולמם עולם מלא—קו ישר הנמשך והולך בלי עקמומית ונגוזים. אבל אלו הצעירים מה הם? השקפתם אינה עוד השקפה מקורית, יהודית, השאובה מתוך חיי העבר. את הספרות העברית המחקרית אינם יודעים. ומכל שכן שאינם יודעים את הספרות הלועזית היהודית. השכלה כללית אנושית ג"כ אין להם. וכל „השכלתם" לא באה להם אלא מתוך שקוראים בחשאי ספרי „הליטעראטור" החדשים ועתונים עברים וז'רגונים. הרבנים הללו שליש פקחים הם, שליש דיפלומטים ושליש סוחרים. ודוקא הרבנים הללו נראים עפ"י רוב ל„בעלי בתים" שבעיר, שאין עינם תופסת אלא את החצוניות, כי מסלסלים הם בשערם ובפאותיהם, מפטפטים מעט רוסית ומרבים לתבל דבריהם במלים לועזיות, ונדמה כאלו אנשים נאורים הם. וכשהם באים לעיר, אחת היא להם, אם יש בה רב או אין, הם דורשים דרשות אחדות ו„עושים להם צד" ונעשים רבנים. וכיון שכבר נעשו רבנים, הרי עפ"י רוב מבקשים הם למצוא חן בעיני הרב הבריסקי והליבוויצי ורודפים את ההשכלה ונמנעים מלעסוק בתקון החנוך ובכל דבר טוב שיש לקהלה צורך בו. ורבנים כאלו המה עכשו המרובים, והמה יהיו מנהיגי הדור בעתיד.

מוטב היה, לדעתי, שיבטל הצינז לגמרי. הסכמת הממשלה לבטול הצינז של הרבנים היתה לכה"פ מכריזה על זה, שמעכשו אין להממשלה עסק עוד עם הרב כלל ואין היא מצדה מטלת עליו שום חובות המיוחדות לה, אלא היא מודה רק במציאותו של הרב, והרשות נתונה להקהלות לבחור לה רב כחפצן. גם באשכנז אין ה„צינז" חיוב מצד הממשלה, אלא הקהלות מעצמן גדר גדרו לבלי לקבל לרב אדם שאינו בעל השכלה גבוהה. משא"כ עכשו כשהרבנים והצדיקים נתמלאו רחמים, ומשום הוראת שעה מצאו היתר „לגזרת הרוסית", וכמובן מי שיהיה סיפק בידו לפרוק מעל צוארו עול הגזרה הזאת בכל מיני טצדקי שבעולם תבוא עליו ברכה,— עכשו מובטחני, שלכל היותר יהיו כל רבנינו דומים לאלו שבפולין, ורבנים משכילים אמתים, רבנים נאורים לא יהיו לנו כלל.

לגבי דידי אין שאלת הצינז הרוסי שאלה כלל. בעיני, העיקר היא רק שאלת הצינז היהודי, שאותה הבליעו חברי הועידה בנעימה. אבל דוקא זו היא שאלה גדולה: מי הוא הרב אצלנו? ואיזו ידיעות צריכות להיות להרב כדי לשמש בעטרת הרבנות? „הסמיכה" — ישיבו לנו תשובה נצחת. אבל במטותא מכם, רבותי, אנו יודעים „סמיכה" זו שבדורנו מהי ומה ערכה. זו אינה הסמיכה של מהר"י בי רב. הסמיכה ההיסטורית זה כבר בטלה, ולא נשאר ממנה אלא שמה וזכרה בלבד. הסמיכה הנהוגה אצלנו, או, כמו שנקראת בפו"ל, „התרת ההוראה" אינה אלא תעודה המעידה על ידיעת הפוסקים. ומי הם המסמיכים? הלא כל הנסמך מסמיך, וערבך ערבא צריך. ואפילו ה„סמיכה" של הגדולים שלנו מהי? האם יש פרוגרמה מוחלטת, שא"א לזוז ממנה ושחובה היא גם להמסמיך וגם להנסמך? לא מיניה ולא מקצתיה. כל גדול יש לו קפריז שלו ושאלות ידועות שהוא מציע להנסמכים. ויש גדולים, שבודקים בעיקר בציציותיו ובפאותיו של הנסמך, ומכיון שהוא מוחזק לירא שמים, שוב אין בודקים בתורתו ונותנים לו סמיכה למפרע, כי מעמידין אותו על חזקתו. ר' יצחק אלחנן ז"ל, למשל, שהיה בעל נפש עדינה ונוח לבריות נהג הרבה שנים, שנתן למפרע סמיכה לאברכים, שהיו מעמידים אותם בחזקת יראי שמים ולמדנים לעתיד לבוא. לבסוף כשהתחילו הרבנים מתרעמים על זה, משום שנתרבו המוסמכים המבקשים להם רבנות, וממילא נתרבתה המחלוקת בערי ישראל, הוחלט שהרב הסלאבודקי יהיה המסמיך הראשון, ובלעדו לא יתן ר' יצחק אלחנן ז"ל סמיכתו. והרב הסלאבודקי, שהיה גאון בתורה ואיש תם וישר, לא היה מתבייש להעמיד את האברכים „על המבחן" ממש בנונע לכל „הקורס" מתחילתו ועד סופו. ולאחר שנתן הסלאבודקי את הסמיכה היתה קבלת הסמיכה מר' יצחק אלחנן עצמו לדבר קל ביותר, כי היה מציע לכל האברכים שאלות ידועות, שכלם ידעון למפרע על פה.

ואם כך היתה הסמיכה שנתקבלה בקובנה, סמיכה המתקבלת במקומות אחרים על אחת כמה וכמה. הן ידוע הדבר שהמסמיכים אינם מדקדקים כלל. אם למד הנסמך בישיבה או לא, ונותנים סמיכה לכל מבקש. ויש הרבה מן המסמיכים ש„רוצים להניק הרבה יותר משהעגל רוצה לינק", משום שנתינת סמיכה והסכמות על ספרים סימן היא לגדלות, ויש „גדולים" שעיקר פרסומם בא להם רק מתוך נתינת סמיכה והסכמות. ה„גדלות" אינה נקנית בזמננו ע"י ידיעת התורה וע"י פרסום חבורים הגונים. יש לך רבנים גדולים באמת, שחברו ספרים הרבה, ובכ"ז אין מודים בגדלותם. ויש רבנים שמימיהם לא חברו שום ספר, ואינם משיבים גם תשובות לשואלים, ואין אדם יודע שום ראיה על גדלותם, ובכ"ז מפורסמים הם „לגאונים גדולים, רשכבהג"ם" וכו', והם בכלל המפורסמים, שאינם צריכים ראיה. יש בזה רז, שאי, מגלים אותו אפילו לצנועים. בעיר אחת בליטא נמצאת מכונה שהיא יוצרת גאונים ומורידה גדולים, ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניה. רינוס למשל והרב הספוטקיני ועוד כמותם, אעפ"י שכתבו ספרים, והראשון יצר דרך חדשה, בלמוד הגפ"ת, לא זכו בכ"ז מעולם להיות נחשבים בין הגאונים, משום שלא ידעו אין להשתמש בכחה של אותה המכונה הנפלאה. ודוקא אלו שלא הראו שום גדלות לא בכתב ולא בעל פה זכו להסכם כללי, שהם הם גדולי הדור. והגדולים הללו הם המרבים לתת סמיכה והסכמות, שהרי כיון שאדם מסמיך אחרים, שמע מינה שהוא עצמו ודאי גדול הוא.

יש אמנם מסמיכים ה„מתחכמים" בנתינת הסמיכה. יש מהם, למשל, שאינם נותנים סמיכה לרווק, שמא יצא לתרבות רעה, אלא נותנים לו תעודה סתם ש„פלפלו עמו בד"ת ומצאו אותו מלא דבר ה' זו הלכה". כלומר, שהבחור העמיד את הרב על המבחן ואמר לפניו חידושים ופלפולים בשיטה שהוא, הבחור, יודע אותה, ולנסמך שלא עמד כלל בנסיון נותנים לא סמיכה ממש אלא מעין סמיכה, משמיטים את העיקר „יורה, יורה, ידין, ידין" וכותבים „שמובטח לו שיגיע אי"ה להוראה", או שכותבים יורה בלי ידין, שזהו נקרא התרת הוראה לאיסור והיתר ולא סמיכה שלמה, וכדומה דיפלומטיה כזו, שהרי ת"ל דיפלומטיה אינה חסרה להרבנים ה„גדולים" שלנו. אבל למי מאנשי העיר האומרים לקחת רב גלויים רזים כאלו? אברך הביא תעודה מרבנים גדולים, כותבים עליו גדולות „שעתיד הוא להיות רב בישראל", והרי זו סמיכה. ומי מחויב לדעת את הנוסחאות האמתיות של הסמיכה? האם חייב אדם להבין את „החכמות" ו„השפיצלעך", שמכניסים הרבנים לתעודותיהם? רז זה גלוי רק להמסמיך והנסמך. ולמה המציאו הגדולים את „החכמות" ו„השפיצלעך" הללו? — כדי לסלק מעל עצמם מצד אחד את האחריות כשאינם מוצאים את הנבחן ראוי להוראה, ומצד שני להרבות בנתינת סמיכות, כדי שיצאו להם מוניטין בתור גדולים מסמיכים.

(סוף יבא)

ל פרץ.

נִסִּים וְנִפְלָאוֹת.

1.

התפוח.

וזאת היא גנת הצדיק, שיחיה: של נעליך, אברך! ארמת קדש הגנה. על כל מדרך כף רגל היה שדוד ...ה.

ראה — אילן! אילן נושא מחטים, אילן סרק; והעץ הלז עץ עושה פרי — תפוח!

ונשא העץ עטרת זהב: תפוחי זהב היו לו באגסים, היה נודף כאפרסמון, — תאוה לעינים.

הצדיק שיחיה היה אוכל מהם לקנות סעודה. והיה שולח להמקורבים ל„שהחיינו". והנכר, שיחיה ויחיה, היה משתמש לדגלו לשמחת תורה.

ועמד העץ, כשהוא עומד עכשו, סמוך לגדר, ועטרתו, ...רת הזהב, יוצאת לרשות הרחוב. והתינוקות של בית רבן ...ים ושבים בחוץ, והתפוח—פרי עץ הדר, תאוה לעינים, ...וטפים, ונתקלים, רחמנא ליצלן...

הולכים ושבים מן ה„חדר": הגדולים חוטפים בידים, הקטנים רוקדים וחוטפים, עולים על הגדר וטורפים, ועוברים ...„לא תגנוב"...

ונתפרסם הענין. והיו המקירבים מסיחים בזה על השלחן. ...הצדיק, ונרתח... גלגול פנחס, כידוע.

— גונבים?

אבל התינוקות אינם בר עונשין, ונחם, שיחיה, ואמר:

— מפקיר!

ונחה דעתם של המסובין לפי שעה; הענין חזר וניעור...

פעם אחת, איני זוכר את היום ואת השעה, ויצא ...ה על המעקה, ואני אחריו בחשאי, כדרכי, שמא יבקש ...מה, והשעה היתה שעת נוגית, פשיט, העולם כלו היה ...בעצבות. היו מסיחים בגזרות רעות שעתידות להתפשט, ...שעת צרה. והוא שיחיה תפוש בשרעפיו, וכמדומה לי, ...הוא מסתכל ואינו רואה כלום. מי יודע איפה היה... ופניו הולכים ומשתנים, פעם דחילא ורחימא, ופעם חוצפא כלפי ...א, כדרכו, ושם עומד תינוק על הגדר, סרח כתנתו, מחילה, ...אחוריו, והיצה"ר בעינים הקטנות דולק ודולק... ואוחז התינוק בענף, ורוצה להורידו ולקטוף ואינו יכול. ורועדת הגדר תחת התינוק, ממש סכנת נפשות.

צעקתי.

ושמע שיחיה והסב עיניו וראה, ונתן עיניו בו—

כלומר בהאילן. התינוק, כנ"ל, לאו בר עונשין הוא... ...! כמו שאתה רואה — אילן סרק...

ובסוד אגיד לך, הן אני ישן בהסוכה הישנה... (הסוכה ...—מעשה בפני עצמה) אבל שומע אני בכל לילה ולילה, ...ן בוכה, ממש בוכה...

על מה הוא בוכה?

אין אוכל מפריו, אין מברך עליו...

משה זילבורג.

בַּמַּחְשַׁכִּים.

———מפני שכל אחד מן המסובים ידע, שמיד אחורי התריסים והדלתות המוגפים פעור חלל־ישימון, הרת אפל ומזימות־מחשכים, ופה היא פנת־אור יחידה שאפשר לראות איש את פני חברו—התקרבו הלבבות והמסבה נתאחדה ביותר...

— חשך!...

בלשון תינוקות חרדים ונפחדים כך היה פירושה של מלה זו: „לו יארע אותו דבר —ומטורפי־דעת, עיניהם יוצאות מחוריהן וידיהם פשוטות ינוסו כולם בליל פחדים אל כל עבר לבקש מפלט בתוך חשכת־הישימון"...

וכבת־קול חשאית של מחשבה חרדה זו יצאו הדברים מן הלב עצובים ומלאים דאגה... השעה שעת־אחר־חצות מאוחרת ואין איש רוצה לישון ולהשאר יחידי על נפשו ועל תעתועי־דמיונו הנבהל... לב ללב רוצה ללחוש דבר־מה, השפתים רוחשות דבר־מה, —אך כל זה נתלה באויר ונבלע בנגינת־הלילה החשאית והרותתת...

בחשאי־בחשאי, בקול תוסס וטמיר, מכפרת נגינת הלילה ללב כל אחד:

— יש עולם אחר... עולם טמיר... של יצירים משונים... מאחריך הוא קולח בלי שאון... מופלא הוא ממך ומורם משכלך, שכל אנוש... יש עולם אחר... עולם שכולו סתרים... סתום הוא... מופלא הוא...

בין המסובים שררה דממה כבושה...

פניה החורים והמלאים של עקרת הבית, עיניה הפקיחות והשלוות; חבויים למחצה בצל הכיפה הירוקה הכפויה על המנורה, נתעצבו והפיקו טוב־לב של ילד אין־אונים..

— לבי אומר לי, כי בלילה זה יבקרו אותנו—מגלה היא בעצב את דעתה, דעה שנקרה, כנראה, במוחה מכבר, — ומשתתקת...

— אין להביא ראיה... אלא שהגברים צריכים להיות ערים, מעיר מעשה־גבר, רק בחוסר־בטחון, אדם כחוש בעל עינים בולטות—מורה הבית.

מספרים מעשים בכל יום על דבר גנבות, גזלות ורציחות בסביבה. גונבים סוסים, בקר וכלי בית; בצדי־הדרכים מוצאים גופות מתים... איברי אדם מגואלים דם קרוש... יוצא בן־אדם מתוך ביתו ושיב אינו חוזר לעולם... הכלבים נמצאים מרעלים על פתחי הבתים. בקרבת סביבה זו באחוזה נרצחו בני משפחה שלמה.. כולם ידעו אותם פנים אל פנים... ומי לא ידע אותם?.. ובית זה עומד, יחידי בשדה... תחנת־בית־הנתיבות, אמנם, לא רחוקה היא... אלא — — —

היום מסרו מבית הנתיבות, שראו שם אדם אחד, פנים חשודות, יוצא מן המסע; עור הוא בעין אחת וגבה־קומה, בלורית שחורה לו ונזם באזנו השמאלית... יש שהוסיפו עוד על ספור־המעשה: ראוהו כשהלך אל השדה, שרק שריקה גדולה ומשם, אי־מזה מן המרחק, נענו לו בשריקה...

— קשה לי לתאר לעצמי מה הוא. מראהו של רוצח— אמרה אחותה של עקרת הבית, תמימה וחרדה, כילד מתוך שינה...

כל המסובים שתקו... איש אינו יכול לתאר לעצמו...

שכלו הרופף והחלש של א־ם לא יכול בשום אופן, לא רצה להאמין, שיבוא בן־אדם־כמיתו, שעינים לו וראש לו, ומפניו צריך יהיה לירא ולנוס בקולי־קולות אל חשכת הלילה...

ולא האמין הלב הרך בשום אופן, שמתוך דממה שלוה זו השוררת מסביב יולדו פתאום פחדים ובעותי־מות שיסמרו את

שערות ראשם, יטרפו את דעתם ויוציאום למחול של מלאכי־חבלה ובני תפתה...

איש לא האמין, וכולם חכו, צפו עד כלות־הנפש...

מאחורי החלון נוהם הכלב השחור, — נובח פעם וניהם ביליל ממושך ועצוב—ושוב נובח: הא־או!...

מאיש אל חברו נגררת וחולפת מחשבה חשודה: „לא לחנם הוא נובח ... רואה הוא את פני־מי..." ושעה קלה תיעות העינים, חרדות ואובדות על פני הבית, ועומדות על כל דבר קשה וחד שיש בו כדי לעמוד על הנפש...

עקרת־הבית, אחותה תרות להן במחשבתן הפזורה איזה מקום־סתר להחבא ... ואין מפלט...כל המקומות גלויים...

והשכל הרך משתמט לו, אובד ובטל ... והלב סומך על הנס... „להתקטן... להתנשא... להתעלם..."

— המיחם הצטנן—נתמלט מפי אחד.

וכל המסובים הרגישו ברור פתאום ובבת־אחת ברגש חד, כי אמנם הצטנן המיחם...ואיזה קור נשב עליהם, וצר היה ללב על איזה דבר יקר שהיה ונעלם...

מאחורי הדלת נשמעה איזו תנועה ... כאחד שממשמש בדלת לפתחה ואינו מוצא.

חרדה חשאית תוקפת את הלבבות...

— הכלבים רעבים...

אחד מן החבורה יוצא, פותח במרך וביד רפה את הדלת, שעה קלה — וליל חשכה, כחור־עין שחור של גולגולת־מת, מציצה אל הבית...

חבוי של כליון־עינים... אין איש נכנס...

— — — מן הצד נכנס לו מורין, ..אחריו, כולו מפחד ומצטמצם בעיניו, כאילו הוא רואה לפניו דבר מה שאין אחרים רואים אותו, נדחק גם לבקן. מורין זוהי בריה עצלה וחשובה, שעיניה צהובות שלוות וקהות. דרכו תמיד לניח ולנמנם, ומתוך נמנום, כשהוא מרים בעצלתים את ראשו׳ הסגלגל, הוא נובח נביחות צרודות... ואין דרכו להתרפס ולהחניף; כל מה שהוא עושה הרי זה מעשה בעל־צורה שדעתו נחה. כך, למשל, פחות משתי לטרות בשר או ככר לחם אינו נוהג „לחטיף", לבקן, להפך, זוהי בריה פקחית, — מהירה ועיני־אש לה. כולו חונף ומתרפס. ובעל דמיון נלהב הוא וחוזה חזיונות: פעמים שהוא קופץ פתאים ממקומו, לוטש את עיניו סתם ומתחיל נובח בכל לב אל חלל העולם... דומה, כאילו הוא רואה לפניו עני בעל תרמיל ארוך...

הגישו לפניהם פנכות מלאות קום. וכל החבורה הקיפה על היצורים האלמים הללו והכימו עליהם מתוך חבה יתרה... וחוטי־סתר—געגועי הנשמה — אחזו את לבות בני־האדם עם היצורים התמימים...

שני הכלבים לקקו בחשק את הקום מתוך נהימת־רצון והנאה...

—אין בריה נאמנה מכלב—נתמלט מפי אחד, ונראה היה כאילו רוצה הוא להחניף לכלבים ולהחליק להם לשון...ואיזו שפלות וחרפה היו בזה, שאנשים בני־דעת, בני־רצון הקיפו ועמדו על היצורים האלמים ומבקשים עזרה מהם. כל אחד הרגיש את זאת בלבו ולא גלה לפיו...

— אין יתרון לאדם מן הכלב!... עוברת כחוט מחשבת־ספק במוחות המטושטשים...

הכלבים גמרו את סעודתם ונשארו עומדים מחכים ומכשכשים בזנבותיהם.

— התכבדו מכובדים וצאו — אומר המירה בבת־צחוק עקומה, כשהוא מראה להם על הדלת שפתח.

מורין דלדל את אזניו החשובות והסרוחות ויצא בלי רצון, אך לבקן מסרב, מתכוץ ונדחק אל הקיר ואינו רוצה לצאת, התחמק בין העומדים, גחן והתכנס אל תחת הספה, הטיח את ראשו בין רגליו ונאלם. וגוחנים עליו המסובים, כשהם מבקשים להבריחו משם, ומחשבה אחת מתלבטת במוחם: „טבע של חיה לחוש מראש... חושש הוא לדבר, סימן רע הוא"...

— — — שעה קלה נדמה לכולם כאלו שומעים פסיעות אדם בעלית הגג...אך אין איש מהם מגלה את חששו...כל אחד נתון לנפשו ולפחדיו ונזהר שלא יכירו בו אחרים...

ועל זכרונם עולים מקרים כאלה, שהרוצחים נכנסו דרך עלית הגג...

— העליה סגורה? נשאלה פתאום שאלה, בהסח־הדעת, מפי אחד, והכל שמחו לקראת פתחון־פה זה שנתן להם את היכולת לצאת ולראות בעלית־הגג...

וכאילו היה איזה יחס נסתר ביניהם ובין כל הרציחות שקרו בזמן מן הזמנים בעולם, כאילו היתה איזו קורבה ביניהם— התחילו שיחות וספורי־נוראות סבוכים ומטושטשים על דבר רוצחים מתחפשים, על דבר בורחים מעבודת־פרך, על דבר קרדומות מרוטים, גרזנים וכלי־הרג משונים — — —

... „מעשה ... באיש ואשתו, בעירה קטנה, שמצאו אותם חבוקים במטתם טובלים בנחלי דם... ולפניהם בעריסה תינוקת שחוטה...

... „מעשה בשלשה שהתדפקו בדלת... תלגרמה הביאו, ורצחו משפחה שלמה... שלשה תינוקות־אפרוחים נמצאו בקופה אחת...

... „ומעשה בקצב ואשתו שהרגו אורח אחד שלן אצלם... הכירו בו אחרי כך שזהו בנם שחזר ממדינת הים... ונטרפה דעתם"...

ועל פני הבית התחילו תועים צללי־בני־אדם שנהרגו במיתות משונות... איש ואשתו מרחפים חבוקים, ודם שחור שותת על תכריכיהם הלבנים...בבת־צחוק תמימה יוצאים במחול שלשה תינוקות שחוטים... אחריהם אב ואם פרועי שער ומטורפים...

ועצבות מרה ושחורה תקפה את הלבבות...וכאילו נשכח היום מן הלב. נדמה להם כי העולם הזה הוא לילה אריך בלי סוף, ובני אדם יושבי־חושך הועים בו פצועים, מטורפים ומגששים בידים פשוטות...

ומתוך הספורים הנוראים, אחרי כל דבור ודבור, נגררת מחשבה אחת חרדה: „יבואו וירצחו... יבואו וימיתו"...

— — — — — — — — —

— — — בחשאי... לנפשם, בקול־יליל של צער עמוק מתיפחים הכלבים מאחורי החלונות.

ורגע נדמה שהעולם העטוף שחורים חולם חלום־זועה ובוכה מר, בקול אטום, מתוך שינה עמוקה וקשה...

— — — פתאום והכלבים התנפלו על איש ... ובקול צרוד וזועף, בחמה שפוכה התחילו מנבחים ... ומתנפלים על אויבם... רגע הם נרתעים לאחור ביליל ממושך, וזועפים מתנפלים שוב...

— הרי־זה! ... הבריק בכל מח כברק להב חד של סכין, וכולם כבר עמדו נכונים, פניהם מלבינים ודמם מקפיא...

— עגלה באה אל החצר...

— כאילו קפץ מי מן הגדר?...

— כאלו נפל נרבך העצים?...

יד ריעדת נפשטה מאליה אל הזוית ששם עומד הקרדום...

...ארות הדליקה עששית...

— — — נפתחה הדלת וכל החבורה נתעכבה קצת על הסף במרך-לב ובעינים חודרות אל תוך החשכה העבה...

— — — דממה ... הכלבים נשתתקו.

— — — בחשכה הקפואה עמדו כולם בחבורה סביב העששית והקשיבו רב קשב...

שתיקה... מתוך החשכה ממהרים הכלבים בנהימת-רצון, נרתעים מאור העששית ומתרפסים...

עמוק עמוק בלבבות בכל תאי המות, בכל אבר נחה השבר, ורומה, שמשם שפעה שחורה וגושה, שטפה ומלאה את כל חלל העולם...

לִשְׁאֵלַת הַפּוֹעֲלִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

II. (*

המשכילים והסוחרים הצעירים אינם מוכשרים לשמש חומר ליצירת מעמד של פועלים עובדי אדמה. מן החומר האנושי הזה יהיו למטרתנו רק חלקים קטנים; אלו המסוגלים לעמוד בראש הנהגת הפועלים בארץ ישראל בתור מנהלים ומורי דרך, וגם אלו שישארו במצב של פועלים רק זמן ידוע עד שיוכלו להתאכר. מובן מאליו שלהיות מנהלים מסוגלים רק יחידי סגולה, ומה שנוגע לפועלים העומדים להתאכר, הנה ברור שגם אלו מספרם מצומצם, והדבר פשוט. בעלי הון שבקרבנו הבאים לא״י על מנת להנחל אינם חפצים לחיות אפילו רק זמן ידוע כפועלים בשביל להיות אח״כ אכרים טובים; פועל שאינו בעל הון אי אפשר לו לקמץ בהוצאות עד כדי לאסוף הסכום הדרוש להתאכרות, ומוסדים שיוכלו ויחפצו לתת את יכולת ההתאכרות לאנשים משוללי האמצעים אין לנו. ולכן מצער יהיה תמיד מספר האנשים שנוכל לקרוע מן המעמד הבינוני להכניס אותם אל מעמד הפועלים, ומהם לא יוצר מעמד שלם. ליצירת מעמד שלם בחיים לא תספיק ההתעוררות האידיאלית; פה נחוץ בסיס חזק ובריא שיתאים למצב הכלכלי של הארץ ולמצב האנשים העוברים לחוג החיים החדשים.

ואת החומר הדרוש לנו נמצא, אם נבקש אותו לא בין המשכילים, מורים וסוחרים, שחושבים תמיד על גודל הקרבנות שהביאו לעם ישראל, העומדים בכל דרישותיהם ומצב נפשם מחוץ למעמד שנכנסו אליו, כי אם בקרב הפועלים שבחוץ לארץ, או לכל הפחות, בקרב המעמדים הקרובים להם באופן חייהם ודרישותיהם. אנחנו איננו יכולים לאמר, כי מכיון שנחוץ לנו מעמד של פועלים בארץ ישראל, הרשות לנו לדרוש, כי צעירינו המסורים לארצנו ולבנין ישובנו בה יעזבו את הכל, יקריבו לבנין את כל שאיפותיהם האישיות ויבואו לארץ ישראל כדי למלא את התפקיד הדרוש לישוב הארץ. הדרך צריכה להיות אחרת. אנחנו צריכים למצוא את הפועלים היהודים החיים בגלות במצב חמרי רע ובמצב מוסרי נדכא ולאמר להם: אין אנו יכולים להבטיח לכם מצב טוב יותר מזה שאתם נמצאים בו בגלות. אבל אנו יכולים להביא אור ורוחה אל תוך חייכם המוסריים והרוחניים. האנשים האלה אם יבואו לארץ ישראל לא יפסידו כלום ולא יקריבו שום קרבנות. הם יתכבו את חייהם בארץ ישראל, אם גם הם יהיו דלים, מפני שחייהם פה יעמדו בכל אופן על מדרגה יותר גבוהה מבחוץ לארץ, הם יהיו קשורים לעבודתם, מפני שהעבודה הזאת תהיה מקור פרנסתם, והם לא יחפצו לעשות כפעם בפעם נסיונות על פי מצוות התורות שאינן ברורות ומובנות כל צרכן. אין לנו להתירא גם שמא יכנעו ויושפלו פועלינו אלה. פועלינו ידעו לשמור תמיד על עניניהם וכבודם, הם ידעו להגן תמיד על זכויותיהם. ויחד עם זה ידעו גם את האחריות המוטלת עליהם, שהרי לא יוכלו לעשות כמעשה הפועלים המשכילים השומרים בלבם את המחשבה, כי אם אך לא תמלאינה דרישותיהם אפשר יהיה להם לשוב אל למודיהם או אל מסחרם. לפועלים אמתים אי-אפשר יהיה גם לאמר, שאין להם הזכות לשאוף לעבור למצב יותר גבוה בחיים, כמו שהיו אומרים הפועלים המשכילים, שהיו מביטים בעין צרה על חבריהם ששאפו להתאכרות. אין אנו יכולים לאסור על בני אדם את היציאה למעמד יותר גבוה, מפני שלנו נחוץ מעמד יותר נמוך, אין אנו יכולים להוריד את הכח התרבותי ולהשפיל את גובה הדרישות המצויות בקרב עמנו. להיפך, אנו צריכים לעלות מן הנמוך אל הגבוה. אנחנו צריכים לקחת חומר מן השדרות התחתונות ולהעלות אותו למדרגה של פועלים. ורק באופן כזה ניצור את המעמד הדרוש לנו, המעמד שימלא את התפקיד הלאומי בחיינו הכלכליים ושיחד עם זה יתרומם גם הוא למצב גבוה יותר וטוב יותר. פועלים כאלה ישביעום חייהם בארץ ישראל רצון, מפני שכאן ימצאו איזה עודף, לכל הפחות מן הצד הרוחני, לעומת חייהם בגלות.

האפשר למצוא אנשים כאלה, כיון שאין לנו עכשו פועלים הרגילים בעבודת האדמה?

אמנם, אין לנו בחוץ לארץ מספר גדול של פועלים העוסקים בעבודת האדמה, אבל פועלים סתם יש לנו בכל ארץ וארץ. ומובן שקל יותר וטבעי יותר לקחת פועלים לעבודת אדמה מקרב הפועלים הרגילים בעבודות אחרות, מאשר לקחת אותם מבין אנשים שאינם רגילים בכלל בעבודה גופנית ושלא נתרגלו עדיין להשלים עם הדרישות הפעוטות המתאימות לחיי פועל.

פועלים כאלה אנחנו מוצאים די והותר גם ברוסיה, גם בגליציה, גם ברומניה. הספרות הסטטיסטית הנוגעת לחיי היהודים ברוסיה מראה, שיש לנו המון יהודים העוסקים במלאכות הגסות והקשות ביותר ומשתכרים לא יותר מפועל בארץ-ישראל. אמנם, לאו כל פועל מסוגל להיות פועל בעבודת האדמה, אבל אנחנו הן כבר ראינו, שכל פועל בריא ואוהב עבודה יש בידו לסגל לעצמו במשך ירחים אחדים, בדרך נסיוני, את כל הידיעות הנחוצות והדרושות לעבודת האדמה. ואם אפשר יהיה לנו גם לבחור מקרב הפועלים שבחוץ לארץ את המעולים שבהם, אז בלי ספק נמצא את החומר הדרוש לנו ליסוד מעמד של פועלים עובדי אדמה בארץ ישראל. והעבודה הזאת חשובה היא לא רק כלפי ארץ ישראל אלא גם כלפי הגולה, משום שעל ידה אפשר יהיה להוציא חלק גדול מן הפרולטריאט שלנו מחייו האפלים בחו"ל, חיים שאין בהם נחמה ותקוה, ולהעלות אותו למדרגה גבוהה יותר, לחיים מלאים ועשירים יותר.

ומלבד החומר הטוב הזה הנמצא בין שדרות הפועלים באירופה, יש לנו חומר טוב ומסוגל עוד יותר ליצירת מעמד של פועלים בארץ ישראל וזהו — היהודים הרבים היושבים בתימן.

ביהודים האלה לא היינו מתענינים במדה הראויה ולא הושם לב אל ערכם בתנועה הלאומית שלנו. ועי"ז הפסדנו הרבה מאד. יהודי תימן יכולים להעשות גורם חשוב ורצוי מאד לישוב העברי בארץ-ישראל, ועל אודותם לא חשבנו כלל

*) עי' „העולם" נומר 11.

וכלל. היהודים התימנים נמצאים בשפל המדרגה. עניים הם ורעבים ללחם, אף על פי שכמעט כלם עובדים הם. צרכיהם קטנים מאד. בשבתם בארץ שאין בה צורך לא בבתים טובים, לא בבגדים ולא באוכל רב, דרים הם בבתי חומר, באהלים, הולכים חצים ערומים ומסתפקים כערבים בלחם וירקות. בתימן סובלים היו מן השבטים הנידדים החיים על השוד, הם סובלים הרבה בארץ זו שהם המועטים בה ושאין בה ממשלה תקיפה והגנה הגונה נגד העריצות של הערבים הפראים. יהודי תימן שואפים לעבור לארץ־ישראל, וזה מכפר שנים התחילה יציאה מועטה מתימן לארץ־ישראל ושוב אינה פוסקת. ומתוך יציאה זו נוצרו קהלה גדולה של תימנים בירושלים. קהלה לא קטנה בערך גם ביפו, ותימנים בודדים יושבים עכשו גם במקומות אחרים בארץ־ישראל. הם עובדים כל מיני עבודות, גם הקשות ביותר, ואינם מתאוננים על גורלם. אהבתם לארץ־ישראל חזקה הרבה יותר מאהבת יהודים אירופיים אליה. הם קרובים יותר אליה במסורותיהם, ברגשותיהם ובאופן חייהם. התימני איננו נודד, ואם כבר עלה בידו לבוא לארץ־ישראל, לא יעזבה עוד. הוא יגוע ברעב ויסבול, אבל ישאר בארץ. אין התימני מוצא בארץ־ישראל את הנגוד הגדול בין החיים הקודמים ובין החיים של עכשו, שמוצא היהודי הבא לא״י מאירופה. הוא בא לארץ שמדברים בה בשפתו ושאיננו צריך להזהר בה מפני עצמיות אקלימה, מפני שאקלימה של ארץ־ישראל אינו אלא טוב ונוח לו יותר מאקלימה של תימן. התימנים יודעים כמעט כלם גם את השפה העברית, ולכן קל להם להתחבר תיכף גם עם יהודי אירופה. בקצור, התימני הבא לארץ־ישראל איננו מרגיש קרע גדול בחייו. אדרבה, כאן הוא מוצא התקדמות גדולה יותר וסביבה טובה ונעימה לו יותר מאלו שעזב בארץ גידולו. הוא בא מארץ פראים לארץ של השכלה וקדמה. לארץ שהיא יקרה לו כל כך וחביבה עליו מאד. והוא מוצא בה גם סביבה עברית גדולה הרבה יותר מאשר בארצו. ומשתכר הוא בא״י ג״כ יותר, וגם תנאי העבודה נוחים הם לו יותר בא״י מאשר בתימן.

הנסיון הראשון להעסיק את התימנים בתור פועלים במושבות נעשה רק בשנה שעברה, והנסיון הזה עלה יפה. עכשו עובדים לערך חמשים משפחות תימנים ברחובות, כעשר משפחות בראשון לציון ושש בגדרה. וכל האכרים שבעים רצון מעבודת הפועלים העברים החדשים. התימנים לא הביאו לכאן ידיעת עבודת האדמה. בארצם היו בעלי מלאכה--צורפים ועובדים במתכות,—מלמדים או עניים המחזרים על הפתחים, ופה הסתגלו בזמן קצר מאד לתנאי העבודה החדשה. הם מכורים לעבודתם ומשתדלים להשתכלל בה, וכבר יש בין התימנים פועלים מצוינים. בראשונה קשה היתה להם העבודה מפני חולשת גופם, אבל פה בארץ ישראל נתחזק גופם כל כך, עד שהעבודה אינה מיגעת עוד אותם יותר מדי. התימנים נשתנו פה לגמרי. כשבאו לכאן נורא היה להביט אליהם. ועכשו עושים הם רושם של אנשים בריאים וחזקים, כלם כבר לבושים הם, אף על פי שגם עכשו עדיין מעוררים הם לפעמים צחוק בערבוב הבגדים האירופיים והמזרחיים שהם לובשים. גם נשיהם וילדיהם עובדים כלם, וזה מקיל להם את הישוב בארץ. נשיהם אינן מתביישות לעבוד את העבודות הביתיות אצל אחרים, והנשים התימניות מלאו ברחובות את מקום הערביות המרובות ששרתו בבתי היהודים. מצב התימנים במושבות הולך ומתחזק, וזה משפיע גם על מצב בריאותם. נשיהם חלשות עדיין מאד וילדיהם הקטנים מתים במספר רב. אבל תיקון מצבם הכללי יביא שנוי לטוב גם בנדון זה. האכרים בכל המושבות שמחים בתימנים שלהם, וגם התימנים שמחים בחלקם. מפיהם אין אנו שומעים את התלונות השגורות כל כך בפי הפועלים האירופיים. מאושרים הם התימנים כי באו לארץ האהובה להם ושמחים הם בפרנסתם. ואע״פ שקשה היא עבודתם יודעים הם בכ״ז לשתף לה גם את למוד התורה. מתאספים הם בכל שבת ולומדים תורה, גמרא, רמב״ם וגם זהר, יש ביניהם למדנים אמתים.

משום שצרכיהם של התימנים מועטים יכולים הם להתחרות עם הפועל הערבי. הפועלים התימנים אינם צריכים לבוא בתביעות אל האכר כי ישלם להם יותר, מפני שהם ממלאים איזה תפקיד לאומי, מפני שהישוב צריך להיות יהודי. אלא התימנים ממלאים את התפקיד הלאומי הזה ממילא, בהיותם פועלים פשוטים שאין להם כל תביעות מיוחדות. אמנם, גם הפועלים התימנים שכרם עולה קצת על שכרם של הערבים. אבל את העודף הזה מוסיף האכר בחפץ לב גמור, בדעתו כי יכול הוא לסמוך על התימנים הרבה יותר, מפני שהתימנים נאמנים הם יותר. בכל אופן העודף הזה איננו גדול ואין האכר רואה בו איזה קרבן ללאומיותו או לישוב, אלא פשוט זהו עודף טבעי מפני המעלות המיוחדות שהאכר מוצא בפיעלו התימני. וגם התימנים אינם מביאים שום קרבנות: לא רק שיכולים הם להתקיים בשכר העבודה שהם מקבלים, אלא שהם מתחכמים עוד לקמץ מן השכר הקטן הזה ולאסוף לאט לאט איזה סכום שיעמוד לו בזמן מן הזמנים לקנית פרה ומשהו קרקע.

הנסיון של השנה האחרונה מראה, שאפשר להושיב בארץ ישראל כמה אלפים של פועלים תימנים בלי כל קושי ובלי כל עזרה גדולה מן הצד. דרוש רק רצון טוב מצד האכרים והפ׳ טוב מצד העסקנים לסדר את הגרת התימנים והתישבותם בא״ ישראל. העזרה החומרית היחידה הדרושה היא בנין בתים לתימנים. התימנים שעבדו בשנה שעברה ברחובות ישבו זמן רב או במרתפים או באהלים שתיקנו להם מענפי איקליפטוס. בקיץ מספיקים להם האהלים הללו, אבל בימי החרף הם צריכים לבתים. ולולא בנו בתים ברחובות בשביל התימנים, כי אז היו מוכרחים אפילו הם לעזוב את המושבה. כשהיו פוגשים קודם שנבנו הבתים בתימני ושואלים אותו, אם טוב לו בארץ ישראל היה עונה תשובה סטיריאוטיפית: „בארץ ישראל טוב לנו מאד, אבל בתים אין לנו". ואת התשובה הזאת אפשר היה לשמוע גם מפי כל ילד תימני. עכשו נבנו בתים לפועלים התימנים לא רק ברחובות, כי אם גם בראשון ובגדרה. ברחובות נבנו בשבילם הבתים הפחותים ביותר, מלבנים בלתי שרופות, בראשון—בתים מקרשים ובגדרה נבנו הבתים מחומר שערבו בו גם אבנים וגם טחו את הבתים מחוץ. כל בית נחלק על ידי קיר באמצע לשתי דירות, ובית כזה עלה ברחובות ובראשון 500 פר׳ ובגדרה 800 פר׳. אבל הבתים שנבנו ברחובות אינם טובים כלל, אינם יכולים לעמוד בפני הגשמים החזקים בחורף ובית אחד כבר נהרס. הבתים שבראשון גם כן אינם מגינים הגנה מספקת בפני הקור, ורק הבתים שבגדרה מתאימים לצרכם, בתים טובים הם וגם יפים. המושבות שבנו בתים לתימנים אינן נותנות אותם להם במתנה, כי אם על מנת לשלם לשעורין. התימנים שתהיה להם כבר אחוזה במושבה יהיו קשורים אליה והם ישמרו לפרוע את מלוותיהם.

לפועלים התימנים יש עוד יתרון לעומת הפועלים ה„אשכנזים". הערבים מתיחסים באופן טוב יותר אל התימנים מאשר אל האשכנזים. האחרונים זרים הם בעיניהם. „מוסקובים" המתחרים אתם, בעוד שהתימנים הם גם כן עותומנים. הערבים מרגישים שאינם יכולים להתחרות עם התימנים. רק

בעצמם מודים כי טבעי היא הדבר, שהיהודי נותן עבודה לתימני, שהוא בעיניהם פלח יהודי. התימני הוא לערבי קינקורנט מסוכן יותר מהפועל האשכנזי, אבל קינקורנט שהערבי מכיר בזכותו המיוחדה.

אך בישוב של הפועלים התימנים יש גם מגרעת גדולה, החסרה בישוב של פועלים אשכנזים. התימנים רחוקים מחיי היהודים שלנו, ודמות עולם מיוחד להם במושבה. ברחובות דרשו גם שתנתן להם אבטונומיה בעניניהם הפנימיים ולא יהיו תלוים בועד המושבה, והרחובותיים נאלצו למלא את דרישתם זו. אין הם חפצים לשלוח את ילדיהם לבתי הספר, מפני שאינם לפי רוחם („לומדים שם חכמת הגוים"). אין הם רוצים אפילו להתפלל יחד עם האשכנזים, וברחובות ניתן להם חדר מיוחד בבית התפלה. הם אינם יכולים לחיות חיים משותפים עם המושבה, וכשיתחזקו ייצרו להם כפר מיוחד על יד המושבה העברית. משום שעומדים הם על מדרגת קולטורה נמוכה יותר מהאכרים הרי אינם יכולים, כמובן, להשפיע על תיקון החיים במושבה, בעת שהפועלים האשכנזים הם במדה ירועה נושאי הקולטורה במושבה והם חיים יחד עם כל בני המושבה. אבל לאידך גיסא הן התימנים מקבלים השפעה מן האכרים, ולאט לאט יברא טפוס מיוחד של יהודי תימני שאולי יאחד בקרבו את התמימות ואת הפשטות של חייו היא עם התרבות העברית החדשה.

התימנים שנתישבו כבר במושבות הם הגורם הטוב ביותר ליצירת מעמד של פועלים. הם יהיו הפועלים היהודים הטבעיים, שבלי קושי ובלי אמצעים מיוחדים יכבשו להם את העבודה במושבות. הם והפועלים הטבעיים שאפשר להביא מאירופה הם הפועלים הנחוצים לנו. גם לפי המצב הנוכחי יש כבר במושבות מקום לכמה אלפים פועלים. צריך רק לסדר את העבודה הגדולה זאת ולהשיג אמצעים קטנים הנחוצים לבנין בתים. ואם עוד תהיה האפשרות לתת אחרי איזה זמן לכל משפחה, בתשלומים לשעורין, שני דונמים קרקע לגנת־ירקות או לצורך גידול בהמות, אז יהיה קל ליסד על יד כל מושבה ועל יד הערים שורה שלמה של כפרים יהודים. התימנים וגם חלק מן הפועלים שיבואו מאירופה יחזקו במדה מרובה את הישוב העברי, והם ימלאו את התפקיד הלאומי לברוא בארץ מעמד טבעי ושלם של פועלים יהודים. ויחד עם זה אם נעשה את הנחוץ כדי ליצור ישוב של פועלים תימנים ופועלים אירופיים נוציא ע"י כך מענים החומרי ומלחצם הלאומי הרבה אלפים ולעתיד גם רבבות מאחינו ההולכים ומתנונים. ועבודה כזו תהיה לנו לגאון ולתפארה.

רִבּוּתָא שֶׁאֵינָהּ שֶׁלִּי.

(מכתב אל המערכת).

בגליון „העולם" העשירי נדפסו כדברים האלה: „סופרו של ה„היינט" מוסר (בגליון 54) את הדברים שאמר לו מר מוא"ה ממוסקבה, כי „מאמין הוא, שבקרב כל חברי הועידה אין אפילו אחד השונא את היהודים", ועל זה מוסיף בעל המאמר מלה אחת „רבותא". והנה את ה„היינט" נומר 54 לא ראיתי מאפס הפנאי ואיני יודע בדרך כלל, מה נאמר שם בשמי, רק בנוגע להדברים המובאים ב„העולם" מוכרח אני לפרסם, כי מעולם לא יצאו מפי בצורה מגוחכת כזו. ומעשה שהיה כך היה: בהיותי בבית הברון ב... קבלת־פנים הראשונה, נגש אלי אחד הצעירים וישאלני, „מה דעתי, אם אין לחשוש לתוצאות רעות מכנסיה זו, אשר רובה יושבי אוהלים, שאינם בקיאים כדבעי בטיב החיים החדשים ותביעותיהם?" אמרתי, כי אינני מפחד כלל וכלל במקום שאין משונאי ישראל אף אחד. הלא פה כנסיה של אוהבי „העם הזה" וידידיו, לו גם בעלי השקפות שונות באיזה פרטים, והאהבה, בעלת איזו נקודה שהיא, לא תוכל לגרום רע ח"ו, כי כלל גדול בידינו, כי **האהבה דוחקת לא רק את הבשר כי אם גם את הרוח**. וזה דרכם של אוהבים נאמנים, בעלי דעות שונות, לותר על תביעותיהם, במקום שהנושא החביב לשניהם הוא בסכנה. ובפרוש אמרתי, כי הנני מרגיש מראש, כי בודאי תשמענה אזנינו את הטענה הישנה: „בני החי ובנך המת", אבל בשעת ההחלטות תצא בת קול של העם הנצחי: „והמת אל תמיתוהו".

ובשם האמת והיושר אני מבקש את מערכת „העולם" ואת יתר העתונים, אשר באו בם דברי בצורתם המסורסת, להדפיס את דברי אלה.

ברגשי כבוד

יעקב בן ישעיהו מוא"ה.

כ"ח אדר השני תר"ע, פטרסבורג.

הַוְּעִידָה הַיְּהוּדִית בִּדְבַר סְחַר־הַנָּשִׁים.

ביום ג', כ"ה לחודש אדר ב', נפתחה בלונדון הועידה היהודית נגד סחר הנשים, שארכה שלשה ימים.

לועידה זו באו דליגטים מי"א ארצות ובניהם חברי יק"א, אליאנס הולפס־פעראיין ועוד. הציונים והיטאים, שתי המפלגות היותר קרובות אל העם, לא הוזמנו לועידה זו, ורק שני חברים מהפדרציה הציונית באנגליה, מר גרינברג ומר נייטהן, והאדונים זנגביל, קיש ומרת גאסט מהיטאי"ם **האנגלים** קבלו הזמנה לבא אל הועידה. הציונים והיטאי"ם משאר ארצות לא נתבקשו אל הועידה.

מרוסיה, **מקור** הרעה, הוזמנו הברונים דוד גינצבורג ואלכסנדר גינצבורג ודוד פיינברג מהיק"א. באו רק שנים האחרונים.

קלויד מנטפיורי, ראש האגודה להגנת הנשים באנגליה ובא כח היק"א בארץ זו, היה היו"ר.

ד"ר אדלר, רב הכולל, פתח את האספה בתפלה בעברית ואנגלית.

מר מנטפיורי מברך את הנאספים. הוא מעיר שהמסחר בנשים מתפשט לא רק בין היהודים. את הסבות שגרמו לכך, שגם יהודים יעסקו במסחר הנתעב הזה, הוא תולה במצבם הרע של יהודי המזרח.

בברכה להנאספים פונה גם מרת בטרסי (רעיתו של הלורד הנוצרי בטרסי). היהודים, היא אומרת, הצטינו תמיד בצניעותם ובטוהר חיי המשפחה, לדאבוננו אנו רואים בעת האחרונה, שהמסחר בנשים מתפשט בין היהודים ואסור לנו להסתיר את הדבר. אין להעלים את הנגע; עלינו ללחום בכל כחנו נגד הרעה ולעקור אותה מן השורש.

הגרפה דעסאר (אנגליה) ומר מורו (כנ"ל) מברכים גם הם את הנאספים.

זנגביל קופץ ממקומו ושואל: ועידה זו אינטרנציונלית היא או ועידה של בני העם העברי? הוא בעצמו מביט על ועידה זו כעל ועידה של יהודים, ומבקש הוא משום זה לחדול מלנאום נאומים סנטימנטליים ולגשת תיכף אל העבודה.

על שאלתו לא קבל תשובה, היו"ר מרגיעו ואומר, שנגשים תיכף אל העבודה.

מר מורו (מזכיר האגודה להגנת הנשים באנגליה) נושא נאום ומביא עובדות, עד כמה התפשט סחר הנשים בין היהודים ותומך את דבריו במספרים (מפני סבות שאינן תלויות בהכותב אין בידו למסור את המספרים לפני הקוראים) הוא מתאר את מצבן הנורא של הקרבנות שהובלו למצרים, ארגנטינה וטורקיה. ההרצאה עושה רושם קשה על כל הנאספים.

ד"ר מורצקי מברלין (בני-ברית) מציעליסד קומיסיה, שתאסף את כל, ההומר בנוגע לסחר הנשים בין היהודים. גם הוא מספר עובדות מעציבות מארצות שונות. אשם בזה, לפי דבריו, רק המצב הנורא של יהודי המזרח, במקומות שהיהודים נהגים שם מכל הזכיות כמעט שאין ביניהם פרוסטיטוציה כלל.

מרת אמריקן (מאגודת הנשים באמריקה) אומרת שהמסחר בנשים לא נתפשט בין היהודים יותר מאשר בין שאר העמים, אלא שהיא מודה, כי בכל אופן עלינו להלחם נגד הרעה הזאת. נחוץ לשום לב אל חנוך הילדים, להעיר את אזני ההורים על הסכנות האורבות לבנותיהם. צריך לשים לב לא רק לצניעות של הבנות א"א גם של הבנים, הא בהא תלויא.

ציר אחד מבואנס-איירס מספר, שהמסחר בנשים גדול שם מאד. לה„סוחרים" יש בית-תפלה מיוחד וגם בית-הקברות...

ד"ר זוננפלד (י"ק"א) אומר, שהודות להיק"א הולך סחר הנשים בארגנטינה ומתמעט ובקרוב יגיע לאפס. הוא מהלל מאד את יהודי רוסיה בתור עובדים חרוצים וישרים.

זנגביל שואל שוב: למה לנו היהודים אורגניזציה מיוחדת כדי להלחם בסחר הנשים? למה לנו ועידה מיוחדה? הפרוסטיטוציה הי"א מכת-מדינה וטוב לנו אפוא לעבור יחד עם האגודות של הנוצרים, הקימית מכבר בכל הארצות.

מר מנטפיורי עונה, שחובה הוא אמנם להתחבר עם האגודות של הנוצרים ולעבוד אתן יחד בשביל להלחם נגד הרעה. גם באנגליה עובדת אגודת היהודים יחד עם אגודת הנוצרים, אלא שליהודים יש אינטרסים מיוחדים בפני עצמם, כגון: שאלות הנשואין, גטין, שדכנים ועוד הרבה דברים המכריחים ליסד אגודות יהודיות מיוחדות.

היו"ר פונה אל חברי הועידה ושואל, האם כדאי הוא להתוכח על דברי זנגביל. הכל עונים בשלילה ע"י הרמת היד. (צחוק).

הברון גינצבורג מעיר, שברוסיה נאלצו הרבה מבנות ישראל לדרוש תעודות של זונות, כדי שתהיה להן זכות הישיבה מחוץ לתחום המושב.

ישיבה שניה.

היו"ר הוא ד"ר בלוי (פרנקפורט).

ד"ר מורצקי מציע ליסד חברה יהודית-אינטרנציונלית להלחם בסחר הנשים, ליסד אגודות-הגנת בערי החוף ובערי הגבול. האגודות צריכות לדאוג לבנות ישראל הנוסעות מארץ לארץ, לדאוג להנשים המושבות לארץ-מולדתן ע"י חוקי הכניסה בארצות שונות, לשלוח אגנטים אל האניות ואל מסלות הברזל לפקח על הנודדות לבל תפלנה ברשת הסוחרים בנפשות אדם, להשתמש בחוקי הארץ בשביל לענוש את הסוחרים בנשים.

ההצעה מעוררת וכוחים.

מרת אמריקן נואמת על דבר אגודת הנשים באמריקה ועל עבודתה הפוריה.

מר כהן (מזכיר האגודה הלונדונית) מרצה על אדות עבודת האגודה היהודית באנגליה. האגודה השפיעה על הממשלה שתוציא חוקים קשים נגד הסוחרים בנפשות אדם. לפני שנה התיצבה דפוטציה לפני המיניסטר הרברט סמיועל, והוא הבטיח לה, שהממשלה תעזור לבער את הרע.

זנגביל אומר שכאן הוא רואה את עצמו איש בעל נסיון בין חולמי חלומות (צחוק אירוני). הוא איננו מאמין, שהועידה תוכל להביא פרי. אם עם יושב על ארצו איננו יכול לבאר את המסחר בנשים מקרבו, איך יוכל עם מפוזר ומפירד לעשות גדולות בזה? אבל הוא בטוח, שאילו היתה ארץ ליהודים, כי אז היתה בידם היכולת לטהר את ארצם מהנגע במשך זמן קצר. עד אשר לא נגאל מהגלות ולא נשאף לגאולה, הרי הוא מביט על אספות כאלה כעל משחק ולא יותר. היהודים אינם יכולים לשמור גם את השבת כראוי. בגלות אובדת להם אמונתם המיוסדה על המוסר והם יורדים מטה מטה. הוא מאשים את יק"א על סחר-הנשים שהתפשט בארגנטינה, ומספר שנודדים יהודים מרוסיה מבקשים אותו לבל ישלחם אל ארגנטינה ההוללה. מתפלא הוא על העובדא שיש לסוחרי הנשים בארגנטינה בית תפלה מיוחד. הוא מאשים את האורטודוקסיה המתירה להתפלל ולסחור בנשים באחד. לסוף מציע זנגביל ליסד ביורא אינטרנציונלי לא רק בשביל הגנת הנשים בלבד, אלא להגן על כל האמיגרנטים. היט"א תסייע בדבר.

דברי זנגביל מעוררים שאון ותנועה. היו"ר מצלצל ומעיר אותו, שעברו עשרת הרגעים שניתנו לו לדבור. חברי היק"א קופצים ומודים ע"ד האשמה נגד יק"א.

זנגביל: אבל כך כתבו לי.

ד"ר זוננפלד: אבל שקר הוא הדבר.

הרב הכולל ד"ר אדלר מוחה גם הוא נגד זנגביל על שהוא מאשים את האורטודוקסיה, אם הסוחרים בנו להם בית-תפלה מיוחד הלא אות הוא שהעם והרבנים דחפום והרחיקו אותם מעליהם.

זנגביל עונה, שאין הוא מאשים את האורתודוקסיה כולה, אלא חלק אחד מרבניה, שהחלודה אכלה אותם.

הברון גינצבורג מתנגד לביורא אינטרנציונלי.

מנטפיורי מתנגד גם כן. הוא מציע ליסד אגודות להגנת הנשים בכל הארצות—נדי.

מרת לילין (למברג) מדברת על סחר הנשים בגליציה. „אשמים בזה החסידים והציונים המפריעים בעד התושבים היהודים לחיות לפי רוח הזמן ולהסתגל אל הקולטורה הפולנית". (שאון, מחאית.) היא מציעה לחנך את המוני העם לפי רוח החיים המודרניים. ההצעה מתקבלת.

מתקבלות גם הצעותיו של הד"ר מורצקי, מלבד ההצעה ליסד ביורא יהודי-אינטרנציונלי.

מעמידים למנין את הצעתו של זנגביל. הכל נגדה.

היו"ר: הכל בפה אחד נגד הצעתו של מר זנגביל.

זנגביל: אני מוחה נגד דברי היו"ר. לא פה אחד. הלא אני בעד ההצעה (צחוק).

יום ב' ישיבה שלישית.

היו"ר הוא הברון גינצבורג.

הד"ר אדלר היא הנואם. „לפני שלשים שנה לא היתה פרוסטיטוציה בין היהודים באנגלית כלל. היא נתפשטה פה יחד עם הרדיפות נגד היהודים בשאר ארצות. צריך לפנות אל כל היהודים ע"י העתונות העברית והיהודית שיזהרו מפני „הסוחרים". ה„הופות החשאיות" והגטין הם עוזרים לסחר הנשים להתפשט. באנגליה אין מענישים על חתונות חשאיות לו גם יקח לו איש עשרים נשים, מפני שעל פי חקי הארץ אין קדושין כאלה תופסין וה„סוחרים" משתמשים בזה לטובתם. הד"ר אדלר מאשים את רבני הגיטו הלונדוני הנוטלים על עצמם לסדר קדושין לאנשים, שעוד לא נשאו זה לזה ע"פ חוקי הארץ. הוא כבר פנה להרבנים ב„איסט ענד" והזהיר אותם, אבל אין שומע לו. בקרוב יציע לפני הממשלה לענוש קשה את הרבנים וגם את אלו הבאים אליהם לשם סדור קדושין בחשאי".

ד"ר גסטר מוחה כנגד דברי ד"ר אדלר האומר, שיציע לענוש בעד נשואין חשאין. עפ"י חוקי התורה הלא אין זה חטא. גם הוא רואה את מקור הרעה במצבם הנורא של יהודי המזרח. הוא מדבר על מצבם הרע של יהודי רומניה וגליציה. מלבד זה ירדה הדת בעת האחרונה, מסורות אבות בטלו, וגם זה מסייע בידי ה„מסחר". צריך לדאוג למצבם החומרי של אחינו וגם לנטוע בלבם רגשי דת.

מר שטרויס (מי שהיה חבר הפרלמנט) נוגע בדברי הד"ר אדלר ומחרף את הרבנים באופן גס מאד. הוא קורא אותם בשם „נבלים". דבריו מעוררים מהומה. נשמעות מחאות מכל עברים. הד"ר גסטר והברון גינצבורג דורשים שיחזור מדבריו.

מר כהן (המזכיר) מאשים את ההורים שאינם דואגים כלל לבניהם. הבנות עושות מה שהן רוצות, שבות לביתן בלילה בשעה מאוחרה ואין איתה הגדולים עליהן. הוא מאשים גם את השדכנים, הם עוזרים, לפי דבריו, להסוחרים בנשים.

לא הכל מסכימים לדבריו בנוגע להשדכנים. אחדים מגינים עליהם.

ה"ר דייכוס (סודרלנד, אנגליה) אומר שהנשואין בעזרת שדכנים אינם מסוכנים יותר מנשואין ע"י אהבה. הוא מציע לפתח בלבות הדור הצעיר את הרגש הלאומי הבריא.

מרת אמריקן מקטרגת על השדכנים ומספרת עובדות המעידות שרבים מהשדכנים עוזרים הם לה„סוחרים". להלן היא מוסרת, שרוב הזונות באמריקה הן בנות יהודי רוסיה, פחות מהן—בנות גליציה, מפני שההורים והבנות באמריקה מתפרנסים מעבודתם, ולא עוד אלא שמפרנסים בביתם את

יורייה, לפיכך אין אימת ההורים עליהם, עושים הם כה שלבם חפץ ויוצאים לתרבות רעה.

הברון גינצבורג מגין ג"כ על השדכנים.

לאחרונה מתקבלות ההחלטות: להזהיר בעם על הסכנה הכרוכה בנשואין חשאין; לפנות להרבנים ולבאר להם, שהנשואין החשאין מובילים לזנות, והרב מחויב לדרוש מהחתן, שיביא ראיות שאיש הגון הוא; להזהר משדכנים שאינם מהוגנים; להזהיר את ההורים והבנות שיזהרו מפני המודעות בעתונים המבטיחים עבודה ולחקור בתחלה מהי עבודה זו.

ישיבה רביעית.

היו"ר הוא הפרופיסור סימונס מהולנד.

מרת בטרסי נואמת על דבר התחבולות להלחם נגד הפרוסטיטוציה. נחוץ לבקר לפעמים קרובות את הנשים „השוקעות" ולדבר על לבן. היא נעצמה כבר נסתה בזה, והדבר מועיל. נחוץ לפנות להרבנים שיעזרו בדבר, נאום בבתי דתפלות אל העם לגברים לבד ולנשים לבד.

הרב הייסון מציע להכריז בויקוט נגד הסוחרים בנפשות אדם. הקהלות אינן צריכות לקבל נדבות מידיהם בשביל צרכי הצבור.

הצעתו אינה מתקבלת אחרי וכוחים רבים בנידון זה.

מר פישר (בודפשט) אומר, שאין אימת הפוליציה על „הסוחרים". סוחר נשים אחד מקורפו התפאר לפניו שאם תאסור אותו הפוליציה, תוציא אותו מפתח אחר לחפשי...

מרת פפנהיים (פרנקפורט) מציעה להדפיס התראות בשפות שונות ולחלקן בין בנות ישראל. ההצעה מתקבלת.

רושם כבד מאד עושה על כל הקהל הרצאתו של מר גולדשטיין, הדירקטור לבתי הספר ב„איסט ענד", כשהוא מספר על הפרוסטיטוציה בין ילדי בתי הספר.

קרל שטטויער (לונדון) אומר: הכל מודים פה שגדול הפרוסטיטוציה תלוי ברדיפות שרודפים את היהודים. ולפיכך הוא מציע לעורר את דעת הקהל האירופי נגד הרדיפות. „אפשר — אומר הנואם — שהדבר לא ינעם להיהודים באירופה המסתירים את לאומיותם ומתבישים בעמם ואלו יתנגדו להצעתי זו"... (קולות: „לא נכון!" „נכון!" „עכשו, לא יותר!")

המזכיר מורו מציע: לעורר את דעת הקהל ה ע ב ר י נגד המסחר המתועב ע"י העתונות העברית והז'רגונית, אספות וכו'.

הרב פיליפס מציע למסור את ה„סוחרים" הפושעים בידי הממשלה ולדרוש שתעניש אותם עונש מלקות.

הפרופ' סימונס מוחה נגד דברי הרב.

האספה נסגרת בשעה מוקדמת בשביל ללכת אל הנשף שערכה אשת הלורד רוטשילד לחברי הועידה.

יום שלישי, ישיבה חמישית.

היו"ר הוא הד"ר זוננפלד.

מרת פפנהיים מרצה על נסיונותיה במזרח בנוגע למסחר בנשים. היא מאשימה את יהודי המערב על התיחסותם הקרה להמסחר המכוער. יהודי מזרח אינם אשמים מפני שמצבם נורא הוא. הסבה הראשית להתפשטות הנגע הוא העוני. לבנות ישראל אין דואג לשמור אותן. במזרח לא רק שאין הממשלה דואגת להן, אלא שגם היא דוחה אותו לנפול... ואולם הפרוסטיטוציה יש לה עוד גורמים אחרים חוץ מן העוני: אסימילציה (אהבה בין יהודית ונוצרי), הקלה בכבוד הורים וכו'.

ד"ר אולר מציע לפנות ע"י יק"א לרבני רוסיה, גליציה, רומניה וטורקיה בשם הועידה ולשלוח להם את החלטותיה יחד עם קול קורא, כדי להפנות לבם אל רעתו של המסחר בנשים והצורך להלחם בו.

מרת וורנר (המבורג) מציעה לפנות גם אל המורים והמורות בבתה"ס.

מרת הנריקס (לונדון) מציעה ליסד בתים בשביל הפועלות.

מרת פייק (כנ"ל) מציעה להאריך את שנות הלמוד בבתי הספר.

מר חרמן לנדוי (כנ"ל) מציע שהאגודות להגנת על הנשים תתחייבנה להביא לכל אמיגרנט את אשתו או כלתו שעזב בארץ מולדתו, אם רק האיש רוצה בזה. ההוצאות תהיינה על חשבון האגודות.

הרב גרין מתאר את העוני ב„איסט ענד". שם אנשים מתים פשוט מרעב. נחוץ להיטיב מצבם ולנטוע בלבם רגשי דת.

מרת אמריקן חוזרת על דבריה שלא העוני בלבד הוא הגורם לפרוסטיטוציה. היא מאשימה את העשירות על רדפן תענוגות. היא סוברת, כי „שוקעות" קשה להחזירן למוטב. צריך לדאוג לאלו הבתולות שלא נשחתו עוד ולהמציא להן עבודה שתבחרנה הן בעצמן.

מרת היים מציעה להרחיק את הילדים מההורים שעוסקים בסחר הנשים.

פרופיסור סימונס אומר שאין להגזים, הפרוסטיטוציה אינה גדולה בקרב היהודים ביותר. באמשטרדם, למשל, פחות הוא מספר היצאניות היהודיות ממספר הנוצריות, ובכ"ז צועקים גם שם הנוצרים שכל היצאניות בנות ישראל הן. האסון אינו גדול כל כך באמת, אלא שתמיד דוקרים הקיסמין שבין שיני ישראל את העינים.

הד"ר ריזינזק (רב מברמן) אומר, שכל נגע צרעת מביאים אל הכהן. הרבנים יכולים לעזור הרבה בדבר.

הברון גינצבורג אומר שדעתו כדעתה פרופיסור סימונס: השד אינו איום כל כך כמו שמתארים אותו.

ד"ר דייכס מתרגש ואומר, שהפרוסטיטוציה היתה תמיד בין היהודים. הנביאים כבר הוכיחו על זה ובכ"ז לא נפל ע"י כך העם כלו. חיי המשפחה טהורים הם גם עכשו בקרב היהודים הרבה יותר מאשר בקרב עמים אחרים. כהן אחד בברלין אמר לו שתשעים אחוזים למאה של בנות אשכנז אובדות תומתן לפני נשואיהן. פרופיסור אחד של האוניברסיטה הברלינית הודה, שהחלק הגדול של הסטודנטים חולים במחלות דמין. אנו מוציאים פה שם רע על עמנו וביחוד על יהודי רוסיה. ומתפלא הוא הנואם על הברון גינצבורג שאין הוא מוחה נגד זה (הברון גינצבורג קורא: אני מוחה!) אם יש פרוסטיטוציה בין היהודים אין לנו להטיל את כל האשמה על יהודי רוסיה. הנואם מיעץ ליסד בתי ספר ברוסיה ללמודי הדת בשביל הבנות. לבסוף מוחה הד"ר דייכס נגד מרת לילין טלמברג שהאשימה את הציונים והחסידים.

גם הסופר ד"ר קאמינקא (וויען) מביע מחאתו נגד דברי מרת לילין, ואחריו גם הרב ד"ר ריזינזק.

מרת פפנהיים: דוקא מפני שעם טהור עמנו צריכים אנו להלחם בכל עוז בהרעה.

הברון גינצבורג עולה על הבמה ואומר שוב שהפרוסטיטוציה שבקרב יהודי רוסיה אינה מרובה מן הפרוסטיטוציה שבקרב עמים אחרים שברוסיה. מספר הפושעים היהודים ברוסיה קטן הוא מאד, אע"פ שיהודי רוסיה סובלים רדיפות.

היו"ר מעמיד למנין את הצעתו של הד"ר אדלר:

„הועידה מחליטה לפנות בעזרת יק"א ואליאנס בקול-קורא לרבני רוסיה, גליציה, רומניה וטורקיה, לבאר להם מטרת הועידה ולבקש עזרתם בהמלחמה נגד המסחר בנפשות".

ד"ר גסטר: צריך לפנות לא רק לרבני הארצות הנזכרות בההצעה, אלא לכל רבני ישראל.

ד"ר אדלר: אם נשלח את קול הקורא לרבני אשכנז, צרפת וכו' נעליב אותם בזה (צחוק אירוני. תנועה).

ד"ר דייכס: לא ולא! זהו עול גדול נגד אחינו. צריכים לשלוח את קול הקורא לכל הרבנים!

מר מנטפיורי קופץ ממקומו וקורא: למה לנו לעצום את עינינו? ה„סוחרים" והנשים היצאניות באים מרוסיה, הד"ר אדלר צדק. (שאון).

ד"ר גסטר: ואני אומר, שגם בין אחינו באנגליה יש חוטאים כאלה.

ד"ר זוננפלד: אני מציע לפנות לכל הרבנים אלא בשנוי נוסחאות. (מחאות. המולה).

ד"ר בלוי, כל היצאניות היהודיות בפרנקפורט מרוסיה הן, אין אנו מאשימים אבל אין אנו רוצים להיות גם הנאשמים. אבל אם רוצים לשלוח זית קול הקורא דוקא לכל הרבנים אין הוא מתנגד לכך.

הצעתו של הד"ר גאסטער מתקבלת.

ישיבה ששית.

היו"ר הוא מר מנטפיורי.

מרת כהן מספרת על מצבן הנורא החומרי והרוחני של העלמות בתיאטרונים שונים.

ציר אחד מציע לקבל החלטה זו:

אחרי אשר באותן הארצות שהיהודים נרדפים בהן הולך ומתפשט גם המסחר בנשים, מוצאת הועידה שהדרך היחידה להחלץ מנגע זה היא השואת זכיותיהם של היהודים לזכיות יתר התושבים כבשאר הארצות.

ד"ר בלוי מדבר נגד החלטה זו.

המציע: אבל זוהי הסבה הנכונה להנגע שהתפשט בנו.

קרל שטטויער: הלא אני כבר הצעתי את זה אתמול באמרי, שצריך לעורר את דעת הקהל האירופי נגד הרדיפות. הוא תומך בההצעה.

הד"ר אדלר מתנגד.

עוד אחדים מדברים נגד ההצעה שיכולה להכיא, לפי דבריהם, לידי הפסד.

המציע: אני חוזר מהצעתי.

קרל שטטיער: ואני מציע אותה.

ד"ר לאסקר: בכל מקום שהיהודים נאספים צריכים הם למחות נגד העול הנעשה לחלק גדול מאחיהם.

ד"ר מורצקי תומך בו.

ר"ר בלוי מת נגד שוב.

מרת זורנר (המבורג) מתנגדת גם היא להצעה זו, והיא נותנת טעם להתנגדותה, שהדבר יעשת גם באשכנז רושם לא טוב.

לבסוף נחלט להסיר את ההצעה מסדר היום.

מרת לילין אומרת שמצב יהודי גליציה נורא הוא. אין הם נהנים מהקול־טורה המודרנית ובחיי הארץ אינם לוקחים כל חלק. היא רואה נחיצות גדולה בפתיחת בתי ספר וגני ילדים.

מעתיקים את דבריה לאנגלית. היא קופצת ומבקשת את המתרגם להוסיף: צריך ללמד להיהודים את השפה הפולנית.

ד"ר בלוי מביע תודתו למרת לילין ואומר שהיק"א תתחשב עם הצעתה...

מרת לילין: אני מאושרה!...

העלמה אדלר מציעה לפתוח בתי ספר לעבודה.

הד"ר גסטר אומר שהצרה העיקרית בועידה זו היא בזה שהנאספים רחוקים מהעם ואינם יודעים אותו. רוב המשתתפים בועידה חושבים בודאי, שיושבי הגיטות הם אנשים שלא קראו ולא שנו, ואם יבואו אליהם בהכרזות ובפרוקלומציות על דבר המסחר בנפשות אדם יפקחו את עיניהם. האם כך הוא הדבר? הוא יודע את בני הגיטו והשכלתם. בהביבליותיקה שלו נמצאים עד שני אלפים ספרים ז'רגונים שאסף, ובין הספרים הללו יש ספרי פורנוגרפיה הרבה מאד. בהגיטות נמכרים ספרים ועתונים המרעילים את הנפש. צריך לפתוח ביבליותיקאות בשביל ילדים ולתת להם לקרוא ספרים מועילים באמתי בכלל נחוץ תחלה לדעת את העם שבשבילו התאספה ועידה זו.

צירי הארצות השונות מביעים את תודתם להאגודה המגינה על הנשים באנגליה ועל עבודתה בימי הועידה.

כל הנאספים קמים לאות תודה.

קלויד מנטפיורי נואם נאום סגירה קטן. הוא מעיר שיהודי כל הארצות שוים הם. בועידה זו התחשבו רק עם עובדות.

הרב דושוף מתפלל באנגלית ומסיים בברכת כהנים.

הועידה נסגרת;

כבר הזכרתי שמהמפלגות היותר קרובות אל העם ומהארצות ששם רוב אחינו נמצאים לא באו צירים לועידה זו. רוב הנאספים היו אנשים שאין להם מגע ומשא את אחיהם ואינם חיים את חייהם. הם באו הנה לא בשם אהבת הלאום, אלא רק מפני שמסחר־הנפשות בקרב היהודים יכול להשפיל ח"ו את ערכם הם בעיני הגוים, ומשום זה אי־אפשר לקות שיפעלו הרבה בשביל לעקור את הרעה ולרפא את הנגע.

הם טפלו רק בפצע אחד מפצעיו הגדולים של העם השסוי, אבל לא בדקו את כל הגוף הכואב, לא חפצו לבדוק אותו ובשביל זה יש להביט על כל עבודתם כעל בנין שאין לו יסוד. אי־אפשר לשמור את היין כשהחבית נשברת.

האחד שהסביר להנאספים את הדבר היה זנגביל, ודבריו לא היו נעימים להם כלל. היו"ר הפסיקו ואמר שהזמן שניתן לו לדבור כבר עבר, ובאותה שעה עצמה הרשה לאחרים לדבר עד כמה שלבם חפץ, ואפילו אם לא היו דבריהם מחוכמים ביותר. ובשני הימים האחרונים לא נראה זנגביל בועידה.

ומדוע החשו הציונים? מדוע לא השתמשו בועידה זו להגיד את כל האמת בפני הנאספים? מדוע לא הקיפו את השאלה מכל צדדיה? יכולים היו להשתמש בהתנפליותיה של מרת לילין על הציונים, להשיב לה וגם להציע רזולוציה בענין זה. לאסקר אמר בצדק, כי בכל מקום שהיהודים נאספים מחויבים הם להביע מחאתם נגד הרדיפות; גם הציונים מחויבים הם להביע דרישותיהם בכל אספת יהודית. ומדוע החשו הפעם?

כשנאם הד"ר גסטר על דבר הספרות הז'רגונית העירו דבריו תמהון. הלורדים והגרפים שנאספו לועידה זו חשבו שיש להם עסק עם עם פרא ובלתי ספותת כלל, ונאומו של הד"ר גסטר עשה רושם עליהם וגלה להם דברים שלא ידעו אותם. ומדוע לא גלה להם יותר?

מילא, מלרב רשמי אולי אי־אפשר לדרוש „יותר מדי". אבל מדוע החשה גרינברג?

מדוע?

ב. אשר,

בציונות.

ימי השקל של שנת השלש עשרה לקונגרס נועדו להיות בחול המועד פסח: בי"ז, י"ח, י"ט וכ"ף בניסן (13, 14, 15, 16, אפריל). לימי השקל נדפסו כרוזים ופלקטים מיוחדים להפצה ולהדבקה בבתי התפלה.

האגודה, אשר לא דרשו עדיין שקלים לשנה החדשה, מתבקשות לפנות בהזמנותיהן אל הועד המרכזי בהקדם.

בי"ז וי"ח לח' אדר שני היתה בלונדון הועידה החמישית של האורדן „מכבים". היושב ראש היה מר הרברט בנטוויטש. בנאום הפתיחה סיפר היו"ר ע"ד העבודה הציונית של הסתדרות זו ושבגלל עבודתה הציונית הכבירה הלכה וגדלה יותר מכל ההסתדרויות שבאנגליה. בשנה זו קבלה ההסתדרות „המכבים" מקלן (300 שקלים בעד חבריה, ושלחה אל הקונגרס בהמבורג חמשה עשר צירים, שאחד מהם (הד"ר ח. ווייצמאן) נבחר לראש הועדה התדירית בקונגרס. צירי „המכבים" הגינו ביחד עם החברים מארצות שונות על הדרישות להגדיל את מספר חברי הועד הפועל ולהרבות בעבודה ממשית בא"י. הוא פונה אל החברים בקריאה לחזק ולהרחיב את ההסתדרות.

נקראו טלגרמות־של־ברכה, שקבלה הועידה, וביניהן מאת הנשיא דוד וולפסין ומאת הד"ר מ. נורדוי (שהוא חבר נכבד של האורדן).

מן ההחלטות החשובות שנתקבלו בועידה זו ראוי להזכיר את אלו: לבחר ועדה שתקבע תכנית מפורטה ע"ד יסוד אגודות משותפות בא"י, שמטרתן תהיה להבטיח הבטחה הדדית את עסקי האכרים, הסוחרים והאומנים; להטיל חוב על חברי האורדן שיקנה כל אחד דונאם קרקע בא"י (כפי החלטת הקונגרס) וכשירכשו החברים בא"י שטח קרקע הגון, ייסדו מושבה מיוחדה על שם „המכבים"; לתמוך ב„החברה להכשרת הישוב" ולסייע לאגודת „עבריה".

אחרי וכוחים נתקבלה ההחלטה, כי „המכבים, צריכים לבקש אישור מאת הועד הפועל לעבוד בתור הסתדרות מיוחדה לעצמה.

כתום עבודת הועידה נערך בנקט יפה לכל החברים, ואחר כן נערכה אספת־עם, שבה נשמעו נאומים ציוניים מפי נואמים ידועים בחוגי הציונות.—

אחרי הקונגרס האחרון נוסדה בניויורק על יד מרכז הפדרציה הציונית האמריקאית קומיסיה מיוחדה למכירת דונם קרקע בארץ ישראל, כפי מה שהוחלט בקונגרס. בראש הקומיסיה הזאת עומדים מר א. א. לובארסקי ומר ז. לוין־אפשטין. הקומיסיה פנתה בכרוז, שנדפס בהעתונים היהודים המקומים, לכל יהודי אמריקה, כי יתעוררו למלא אחרי החלטת הקונגרס האמורה.

פטירתו של ליליענבלום עשתה רושם גם בקרב יהודי אמריקה וביחוד בקרב הציונים. כל העתונים הלאומים שבאמריקה הספידו את המנוח והדפיסו מאמרים על אדות ערך הסופר המנוח וערך עבודתו הספרותית והצבורית. גם כל החברות והאגודות הציוניות והלאומיות סדרו אספות אבל והספידו כהלכה את הסופר הגדול.

ועד השוקלים ברזניבצי, פלך פודוליה, המציא לנו דין וחשבון ע"ד עבודתו במשך שנה ורבע (כסלו תרס"ט—אדר תר"ע).—העבורה הפיננסית: שקלים 51 רוב'; לט' הקרן הקימת הלאומית 207.63 רוב'; לט' ועד חו"צ באודיסא 80 ר'; לקרן העתונות בטורקיה 25 רוב'; לצרכי החוצ' של הועד המקומי והקרן הספרותית שעל ידו 21 רוב'. — ס"ה 384.63 רוב'.—העבודה הקולטורית: „העולם" נמכר בכל שבוע 11 אכס'; „הראזסוועט" — 10 אכס'; „השלח" בשנ' 1909—14 חותמים ובשנ' 1910 — 6 חותמים; „העומר" 2 אכס; חוברות ה„ביבליותיקה בת קופיקה" 800 אכס'.—הועד נכנס לישיבה שלשים פעמים וכל חברי הועד היו באים כמעט תמיד לישיבות. להשוקלים היו שמונה אספות חלקיות. באספות הללו התוכחו ע"ד כל הענינים הציוניים החשובים שעמדו על הפרק. בשעת הבחירות אל הקונגרס התשיעי נהל הועד תעמולה והתאחד עם ועד עיר אחרת בנוגע לשליחת ציר להקונגרס.

בשנת 1909 יסדו האגודות האקדמיות בווינא „בר־כוכבא" ו„חרות" לשכת מודיעין בעד היהודים היוצאים לארץ ישראל, שעברה אח"כ לרשותו של המרכז הציוני בווינא. עכשו פרסם אותו המרכז מספרים סטטיסטיים ע"ד עבודה לשכת המודיעין מא' במרץ ועד ל"א בדצמבר 1909. במשך הזמן הזה נסעו לארץ ישראל דרך ווינא 333 איש; מהם 257 בני אירופא, ויתרם בני א"י גופה. הראשונים נחלקו באופן כזה: 85 בני גליציה, 153 בני רוסיה, בני רומניה, 5 בני אונגריה, 4 בני בוקובינה.—יותר משבעים פר"צ של הנוסעים היו אנשים מבני 15 ועד 50 שנה, כלומר אנשים המסוגלים לעבודה. מספר הגברים 249 (מהם פנויים—148) ומספר הנשים 84 (מהן פנויות—31). ע"פ מצבם ומשלח ידם נחלקו הנוסעים באופן זה: אומנים 4, עוסקים בעבודת האדמה 21, בעלי פרנסות חפשיות 20, בני ישיבה וסטודנטים 12, סוחרים 51, שכירים 32, סמוכים על שולחן אביהם 8.— נסעו ליפו והמושבות שבסביבתה, 66—לחיפה והמושבות שבסביבתה, לצפת, 72—לירושלם, 6 לבירות.—127 יודעים את השפה העברית על בוריה, 32 יודעים יותר משלש שפות, וכל הנוסעים יודעים יהודית.—233 לא היה להם חוץ מהוצ' הנסיעה כלום, 2 היו להם יותר מאלף כתרים, 8—יותר מב' אלפים, 2—יותר מנו"ן אלף, 2—יותר ממאה אלף כתרים.

בקרוב עתיד מר וולפסון לבקר את אנגליה ולעבור בערים שונות בארץ לשם מטרות ציוניות. מר וולפסון יסע גם לאמריקה וגם לקנדה.

השבועון המצויר המפורסם Graphic היוצא בלונדון הביא בגומרו האחרון שורה שלמה של ציורים המציירים את כניני הגרמנים בא"י וביחוד בחיפה, והוא מצרף להציורים האלה את ההערה, כי במשך השנים האחרונות נתרחבה השפעת גרמניה על א"י במדה מרובה, עד שאי אפשר להסיח דעת מהשפעה זו. „מגרמנים",—קורא העתון הזה,—את ארץ ישראל; הבנינים כולם נבנים עפ"י נוסח הגרמנים: בצורים, כמסמרות נטועים, כמעט מבצרים! כנראה יש להתרגשות זו יחס אל החברה שנוסדה בפריז להלחם בהשפעת גרמניה על ארץ ישראל.

העתון „אומשוי" היוצא בפפד"מ מביא מאמר גדול מאת האינזיניר וויל קוקס ע"ד מסעו האחרון במסופטמיה וע"ד ההצעה אשר הציע לפני ממשלת טורקית בענין השקאת האדמה. המאמר כולל הרבה מפות וציורים וחשבונות. לפי דבריו נחוצות עשרות מיליוני סטרלינג כדי להוציא את ההשקאה לפעולה. לכשתצלח העבודה — תכשר מסופטמיה, לפי דברי וויל קוקס, להעשות מסוגלת לישוב בעד רבבות אכרים וגננים.

ברוסיה.

הרמז שרמז ראש המיניסטרים לועידת הרבנים בשעת קבלת הדיפוטציה שנתמנתה אטית היא יותר מדאי פעל את פעולתו. תחת אשר עד כה היו הויכוחים נמשכים לבלי קץ מצד באי כח הזרמים השונים שבועידה, עד ששאלת הרבנות הכפולה בלבד שללה מאת הועידה שני שבועות ומשהו. הנה נפתרו מן אחרי זו כל השאלות החשובות האחרות כמעט במשך שבוע אחד, ועבודות הועידה הולכת ומגיעה לידי גמר.

ע"ד ערכן של החלטות הועידה והקומיסיה עוד נשוב לדבר; לעת־עתה אנו מוסרים כזה את גוף ההחלטות שנתקבלו בשאלת הקהלה ובענינים הדתיים.

נתקיימה השערתנו (עי' „העולם" נומר 8 ב„על המצפה") כי עתידה הועידה להטעים, שהעדה היהודית שבכל עיר אינה קהלה חולונית אלא חבורה דתית. כשהתחילו בועידת הרבנים הוכוחים ע"ד תפקידה ואופן סדורה של הקהלה פסל בא כח הממשלה בועידה, פלאטניקוב, את הבטוי „קהלה" והציע את המרצים והמתוכחים להשתמש רק בבטוי „פריחאד" (כנסיה, גליל של בית הכנסת), כלומר שיסוד ההנהגה היא רק הגרעין הדתי ולא הלאומי. בית הכנסת נשאר כמקדם מרכז הענינים הצבוריים. כל היהודים, המתגוררים שתי שנים במקום אחד ונרשמים על פנקסי ד„פריחאר", בוחרים בגבאים. הגבאים מנהלים את כל מוסדות הצבור ומפקחים על החנוך. ר' חיים סולובייצ'יק דרש בשם החרדים להבטיח את זכיותיהם: אם תעבור הקהלה לרשות המשכילים, כמו שכבר קרה הדבר בארצות המערב, והחרדים לא יהיו שבעים רצון מלמוד הלמודים העברים בבתי־הספר הצבורי („תלמוד־תורה"), תהי הרשות להחרדים,—אם יהיו החלק הרביעי של תושבי המקום על צדם—ליסד להם בית ספר מיוחד, שבו ילמדו עניני הדת על־פי רוחם.

עד כאן—שלום ושלוה. הרבנים ותרו קצת מצדם והפרוגרסיביים גם הם ותרו מצדם, ותקנות הקהלה נערכו. אך כשהגיעו הדברים לשאלת הכנסות הקהלה—התחילו סכסוכים רבים וגדולים. הרבנים התנגדו לבטול מכס הבשר, כי חוששים הם שמא תתמעט עי"ז ההכנסה של מוסדות הצבור, ולבסוף גלו את נמוקם האמתי: הם אינם בטוחים, כי ימצא מקור הכנסה לכלכלת הרבנים. אליהם נטו גם אחדים מהאינטיליגנטים, ובכלל זה גם פוליאקוב, מזא"ה, הרב הרשמי שניאורסון ואחרים. סליוזברג ואחרים דרשו בטול מכס הבשר. וסוף־סוף נעשתה פשרה: מכס הכשר ישאר לפי שעה, ויחד עם זה צריך להתיר לקבוע, בתור הוספה למכס הכשר, מס מיוחד המוטל רק על העשירים. ואולם בכדי שלא יפול המכס למעמסה על הצבור, צריך לקבוע את המקסימום של מחיר הבשר, למען הפריע בעד החוכרים מהעלות את המחיר. כן הביעה הועידה את מחאתה נגד האינטיליגנטים היהודים הפטורים על־פי חוק מתשלום המכס, והם משתמשים בזה, בכדי להוציא מכספי המכס סכומים גדולים בכל שנה תמורת המכס שגובים מהם, אף־על־פי שרבים כהם אינם אוכלים בשר כשר, ואינם משלמים מכס כלל, והם לוקחים להם בערמת חלק מהכספים המוקדשים לצרכי צדקה. (בוילנה, למשל, היו משלמים להאינטיליגנטים כתשעה אלפים רו"כ בכל שנה מכספי מכס הבשר). הנהגת המכס נמסרת לועד הקהלה, הנבחר מאת כל חברי בתי־התפלה. ברצות הקהלה היא מבטלת את המכס וקובעת תחתיו מס של הכנסה. כן קבלה הועידה את ההחלטה הקובנאית, שעד אשר תתקבלנה ההצעות של הועידה יעסקו בחלוקת כספי מכס הבשר בין מוסדות הצבור לא אנשים מקרים, אך צירי בתי־התפלה, אותם הבוחרים עכשו ברבנים רשמיים.

ובזה כמעט שנגמרה עבודת הועידה בשאלת הקהלה.

ובקומיסיה הרבנית התבררו, מלבד שאלות בלתי חשובות. גם שאלות אחדות שיש להן ערך גדול:

היש רשות ליהודים להתחתן עם הקראים?

הקומיסיה החליטה: אין היהודים רשאים להתחתן עם הקראים, אך יהודי שקדש אשה מבנות הקראים, או להיפך — זקוקה האשה לגט פטורין. כשנמסרה שאלה זו להועידה של הרבנים התעוררו מחאות נגד זה מצד האינטליגנציה. ידוע הדבר, כי ברוסיה הדרומית היו הרבה מקרים של התחתנות בין היהודים ובין הקראים, ומה לעשות להבנים שנולדו מזווג זה? הועידה לא נתנה כל פתרון להשאלה; והענין נשאר אפוא תלוי ועומד.

לא פחות מזה עוררה ויכוחים סוערים השאלה בדבר הקדושין בעלמא בלי חופה, או קדושין בעל כרחה של האשה. הרבנים הרשמיים הוכיחו שהיו כמה מקרים, שנוכלים שונים עברו בערי השדה וצדו בנות ישראל בערמה על־ידי קדושין שלא מדעת המקודשות, ואחר־כך היו דורשים כופר בעד הגרושין, ולכן צריך היה לפטור נשים כאלו מן הגט. הוכחות האינטיליגנטים עוררו את הרבנים להחזיר את השאלה עוד הפעם להקומיסיה הרבנית כדי לדון בה.

הועידה פסקה את דינה גם על אודות הקומיסיה הרבנית עצמה. הקומיסיה צריכה להשאר לפי שעה כמו שהיא, אלא שבוחריה צריכים להיות כל הרבנים וסגניהם המתאספים אספת בחירה פלכית, ואין רשות להקומיסיה לדון אלא בשאלות דתיות בלבד.

מעמד־הרוחות בקרב הצבור היהודי בעיר הבירה ובערי השדה הוא מדוכא מאד אחרי קבלת הדיפוטציה של סטוליפין ואחרי ההחלטה האנטישמית של הדומה בדבר גרוש היהודים מהאקדמיה הצבאית. היהודים רואים בשני המאורעות האלה שקרו בעת ועונה אחת מעין הידאה, כי גם הממשלה, גם הדומה הן בדעה אחת במה שנוגע לשאלת היהודים.

ולפיכך בא שנוי נמרץ בנוגע להשאלה, אם ראוי להכניס בימים האלה להדומה את ההצעה בדבר בטול תחום המושב. הדיפוטט ניסילוביץ כבר אסף לטובת בטול התחום 69 חתימות מאת אוקטיאבראים, פרוגריסיביים, פולנים ומושלמים, חוץ מהקדטים והשמאליים שיחתמו אף הם. וכבר חשב ומנה שימצאו בדומה 150—160 חתימות. אולם עסקני הצבור חשבו ומצאו, שעכשו בשעה שהאנטישמיות מתגברת בדומה, אין מן הראוי להכניס את ההצעה, וזו נדחתה אפוא שוב לעידן ועדנים.

ושמא חסרים לנו, צרות ויסורים והנה—העלילות.

עלילת הדם שחוזרת ונעורה בכל ערבי-פסחים נעשתה מימי הפוגרום הקישינובי מבשרת רעה. וכשנה זו צרח העורב השחור הזה במקומות שונים: בפלך גרודנה, בפלך קובנה, בפלך מינסק ובפלך לובלין, ובכל מקום איומת מות נפלה על יהודי אותו העירה והסביבה.

ולהעלילות ממין זה, שבשעתן היו מאמינים בהן רק בני השדרות הנמוכות של העם, נמצאו עתה גואלים כרוזמת הממשלה, במקום שהמרקובים משמיעים את העלילות על הדת היהודית ועל העם היהודי באזני כל יושבי רוסיה. וכשרצו הרבנים חברי הועידה למחות כנגד דבותיו הנמבזות של מרקוב על „השולחן ערוך" הוגד להם שאין להם הרשות לצאת „מתוך גבולות" עבודתם, ולא — תסגר תיכף הועידה.

הסופר הצרפתי לירוא בוליה הנחשב לבקי בעניני מרינת רוסיה, ערך מאמר חריף כנגד ממשלת רוסיה והפוליטיקא שלה בנוגע לעמי-הנכר. לירוא בוליה עמד במאמרו ביחוד על היחס ליהודים והוא משיב על הדברים הנשמעים תמיד מפי רבי המדינה: היהודים השתתפו בריבולוציה ולפיכך לא יקבלו זכיות.

בכל הארצות—אומר בוליה—שמשו היהודים גם ברוסיה חמר להתסיסה הריבולוציונית רק מפני שמדוכאים הם, והאדם המדוכא מסוגל לקלוט אל תוכו תסיסה רבולוציונית. אין לזה כל שייכות אל הרוח היהודי. כך היו עושים גם כל בני עם אחר, אלמלי היו נרדפים ומוגבלים בזכויותיהם כאותם מיליוני היהודים הנמצאים במדינה. לא היהודים אשמים בזה, אך החוקים הרוסיים, שמנעו מהיהודים את החופש והשויון ובזה נדחפים לצד הריבולוציה. ואם רוצה הממשלה שיחדלו היהודים מהשתתף בריבולוציה עליה לתת להם זכיות.

מאמרו זה של הסופר הצרפתי המפורסם והמכובד ברוסיה עשה רושם נמרץ בספירות השליטות בבירת רוסיה. ב„נוביה וורימיה" יצא האנטישמי מנשיקוב במאמר מיוחד כנגד לירוא בוליה וכו התנפל, כדרכו, על היהודים והוכיח, כי ברוסיה נרדפים לא היהודים, אך... ה ר ו ס י ם, שהיהודים שעבדום. גם האורגן הרשמי של הממשלה „רוסיה" מצא לנחוץ להצטדק, אך המעיט לדבר ביהודים והרבה להשיב על טענותיו של בוליה ביחס ליתר עמי-הנכר אשר ברוסיה.

„חובבי שפת עבר" בוורשא הוציאו קול-קורא אל הקוראים העברים ע"ד התחדשות העתון העברי היומי „הצפירה", שבראשו יעמוד הסופר המפורסם נ ח ו ם ס ו ק ו ל ו ב. כבר נאסף לטובת הדבר הזה בין בעלי-היכלת סך עשרת אלפים רו"כ, ואם ימצאו חמשת אלפים חותמים, אז בטוח קיום העתון ויתחיל לצאת בחדש אוגוסט שנה זו. אך אם עד יום 1 יולי 1910 לא יעלה מספר החותמים לחמשת אלפים, אז יקבל כל אחד את כספו בחזרה, בלי כל נכיון וגרעון. על קול-הקורא חתמו: ח. נ. ביאליק, ישראל בכרך, ש. ל. גר-דון, ד"ר ט. הינדס, ש. לוריא, יוסף לעוויטא, א"ל לעווינסקי, ד"ר ש. מינץ, י. גיסנבוים, א. פאדלישוסקי, ד"ר ש. א. פאזננסקי, מ. פעלדשטיין, אליעזר קאפלאן, ד"ר יוסף קלוזנר.

אנו מקוים, כי הקהל הקורא עברית יתעורר לתת ידו למפעל הטוב זה, שעתיד להביא ברכה רבה לעתונות העברית, ויעזור להשיב לתחיה את „הצפירה", זה העתון שבמשך יותר משלשים שנה הספיק להתחבב על הקהל העברי.

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

הקומיסיה לשאלת האמיגרציה בבית הנבחרים בוושינגטון החליטה לדחות את עבודתה וחות דעתה עד אשר הועד המיוחד לעניני האימיגרציה, שהושיב הקונגרס, יתן דין וחשבון על אדות חקירותיו והחלטותיו הוא בנוגע להשאלה הנזכרת, ואותו הועד המיוחד יגיש את הרצאתו להקונגרס לא קודם מחדש דצמבר הבא. ובכן נדחו לפי שעה כל ההצעות ע"ד חוקים חדשים וקשים, שהציעו מתנגדי הכניסה החפשית לאמריקה, שכל מטרתם היא לסגור את השערים בפני הנודדים. יש אומרים שגם ההרצאה של הועד המיוחד שהושיב הקונגרס תהית מכוונה ברובה לטובת האמיגרנטים, ויש תקוה כי גם בשנה הבאה, כשתעלה השאלה הנזכרת על סדר היום לפני הקונגרס, ינצחו שונאי הכניסה החפשית.

ה„קהלה" העברית בנויארק הולכת וכובשת לה מקום חשוב בעיני היהודים בנויארק. (עי' „העולם" נומר 11). ובאספה הכללית והשנתית של „הקהלה" בסוף החדש העבר, כבר השתתפו צירים של יותר משש מאות חברות ואגודות עבריות שבנויארק, ביניהם באי כח כל המפלגות, הדעות והמעמדות של יהודי נויארק.

ואלה הם המעשים הנכבדים ביותר שהספיקה „הקהלה" לעשות בשנה השנה הראשונה לקיומה:

יסדה ועד של רבנים להשגיח על הכשרות, על קידושין, גטין וכו' שיעשו כדת וכדין. לימים הנוראים סדרה כמה בתי תפלה ארעים בעד היהודים העניים שבנויארק וגם בעד אלה, שמבלי מצוא מקום ראוי לבית-תפלה, הם חוכרים בתי-תפלה לנוצרים ומתפללים שם בימים הנוראים לאלהי ישראל. בעזרת ועד החנוך, ידיעות ומספרים מדויקים על אדות מצב החנוך העברי (בנויורק יש י"ט בתי „תלמוד תורה", ארבעים בתי אוסף למלמדים, ארבעים כ"ז בתי ספר שלומדים בהם ביום ראשון לשבוע, שמנה מאות וחמשים „חדרים", שיש בהם 16000 תלמידים, 9000 תלמידות ו-1072 על יסוד הידיעות והמספרים הללו נודע עתה כי שני שלישים היהודים בנויורק אינם מקבלים שום חנוך עברי, וכל דבר הנוגע להיהדות ולהיהדות זר להם. כדי למנות את החסרון הגדול והנורא הזה החליטה לאגד את כל המלמדים והמורים העברים שבנויורק לאגודה אחת יקובלו לחברים רק אלה שיעמדו על הנסיון ותנתן להם תעודת מורה עברי; לפתוח בתי ספר עברים בחלקי העיר ההם, ששם מורגש ביותר ספר כאלה; לשפר ולשכלל את דרכי הלימוד בבתי הספר העברים והעתידים להוסד. לצורך זה תוציא הקהלה על חשבונה ספרי למוד יחוברו ע"י מורים מובהקים ומוסמכים. יש מקוים כי ה„קהלה" תוכל הרבה לטובת תקון מצב היהודים והיהדות בנויורק ותהיה למופת גם לכל הקהלות העבריות בארצות הברית.

ימים רבים היתה דעת הקהל היהודית באמריקה נרגזת על אשר נשיא ארצות הברית, טפט, לא קיים עדיין את הבטחותיו שהבטיח לבוחרים היהודים ולא עשה עד כה כל דבר לטובתם. והנה הראה טפט בימים האחרונים כי הבטחותיו בשעת הבחירות וכן דבריו הטובים אשר דבר על יהודי אמריקה בשעת משתה „בני ברית", אינם רק פטומי מילים בעלמא. הוא צוה כמפגיע על ציר אמריקה בפטרבורג לבוא בדרישה נמרצת לפני הספירות העליונות ברוסיה, תנתן זכות הישיבה בכל מדינת רוסיה ליהודים אזרחי אמריקה. שאלה זו כידוע, עד מאד את הקהל היהודי בארצות הברית, ונשיא ארצות הברית כתנאי קודם לבחירה, כי יפנה לרוסיה בדרישה זו תכף אחרי שיבחר.

הכרוניקה היהודית אינה יכולה לעבור אף שבוע בשתיקה על הנעשה ליהודים ב ר ו מ נ י ה; זו ארץ הדמים שיכולה גם היא להתפאר ב„המצאות" כנגד היהודים.

גרים גרורים הם יהודי רומניה בשבתם במדינה וכזרים נחשבו, אבל אין הממשלה הרומנית אומרת די. רוצה היא, שיהיו יהודי רומניה טועמים מרור תמיד אפילו בשבתם בארצות אחרות, ושלא ישתמשו חלילה באותן הזכויות שיש לבני רומניה בארצות ההן.

והנה עשתה הממשלה מעשה כזה:

הצעירים היהודים מרומניה היו נחשבים לרומנים גמורים בארצות חו"ל וכבר גומרים בית-ספר תיכוני בארץ מולדתם היתה להם הרשות להכנס לבית-ספר עליון בצרפת, ואלו שגמרו את חק למודם בהאוניברסיטה לרפואה בצרפת היו רשאים לעסוק באומנותם בצרפת כבני ארץ רומניה. והנה ראה המיניסטריון הרו-מני כי „תקלה" כזו יוצאת לעולם—והגיש לממשלת צרפת אגרת המוכיחה באותיות ומופתים, כי יהודי רומניה שבחו"ל אינם רשאים להשתמש בזכיות של אזרחי רומניה. ואם תסכים לזה ממשלת צרפת—עתידים מאות יהודי רומניה מבקרי האוניברסיטאות בצרפת, להשאר מחוץ להיכלי המדע, והרופאים העוסקים באומנותם בצרפת לא יהיו מעכשו רשאים לעסוק בה.

יש רגלים לדבר כי הממשלה הצרפתית לא תשמע להמיניסטריון הרומני והצעתו, אך ההצעה עצמה מראה לנו את כל נוראותיו של מצב היהודים ברומניה ואת הסכנה האיומה הצפויה לאחינו שם.—

תְּוָיִם.

נעשתה ארצנו העתיקה.„סינסציה למודיעי חדשות. בברלין האויר מזמזם: „יאפפא" „יערוזאלעם" „אהלבערג"! שרל ומוססה מתחרים—מי יקדים את מי? מי יביא חדשות שבחדשות? הזרזירים־הריפורטירים נעשים משוררים, אביבים ומלאים כליון נפש לא רק למספר גדול של אך גם לאותה ה„ארץ הנצחית", ה„עריסה של דתנו". עונה גם מוססה אחרי שרל בקול היוצא מעומקא דלבא. הפולאני — מעיר קטנה בפלך פוזנא! — מתרפק משונה על החגיגה שבירושלים. היום קראתי בגליון של שהחגיגה השלימה בין שתי „כנסיותינו",—חשבתי רגע: של רחוב אירנינבירג ושל רחוב יוהאננס. אך שגיתי הדעת. כנסיותיו של ר' רודאלף מוססה הן: הקתולית פרוטסטנטית. מזל טוב! ה„מרכז" לא יריב עוד עם הממשלה לא תגרש עוד את הישועיים. דבר זה הוא מכוון אל. הפוליטי הפנימי בגרמניה. הקתולים שהיו מקנתרים את ומתראים כדימוקרטים, נזדווגו עתה עם הפרוטסטנטים באטיבים עפ"י שיטת „שמור לי ואשמור לך", ושונרא עבדו הלולא מתרבא דביש גדא. עבדי־דרומי שהיו מקרוב ממללי רברבן ע"ד זכיות העם — יום יום קראתי הפיוטים המתוקים האלה ב„קאלנ. פאלקסצייטונג"—הם עתה מן התאוות, חפשים מן הגעגועים, חפשים מן ה„אידיאלים, מפני שהממשלה כבר נתנה להם איזו גלוסקא יפהפיה. מגליד, הקרע הולך ומתאחה. ואם עוד לא נתאחה כולו הפוליטיקא דנעשית בירושלים. אפילו התינוק יבין, שאין אלא פוליטיקה. כמו במארוקו כן גם על „הר הבית" שואפת הוהינצולרניות אל מטרתה, להראות שידה תקיפה, ידה ולא צרפת, אפוטרופסות על הקתולים! התחיל הדבר זה כמה ונמשך והולך. נכיעתו של הפרינץ אייטל איננה טיול, וגם איננה עליה לרגל, או עלית נשמה, אלא פוליטית, פרסום כחה של אשכנז החדשה, גלוי דעת, מלכות הפרוטסטנטית יכולה להיות גם קתולית. מלכות זו, צרך גדבר, היא גם מתלבשת בכל ההוד של ימי הבינים, כאלו קם טנקרד מקברו, ואבירי מלטה הולכים, ובאויר לחישה של פעמונים ושל תפלות, שירי לחש ממיתרים שמצלצלים עוד מימי דמאה הארבע עשרה. חגים ינקופו, כפית תמרים וקוראים: הושע־נא! חזיונות מתעים, נפלאים, תמונות, דגלים, עצמות קדושים שנפזרו לפי נשואות בארונות, נזירים מהלכים קימטיות או כפופים, קטורת, מזרקות, הד רננות וצלצלי פעמונים. כל ונחש, כל תאות חושים וכל כשף שכרון ויופי, כל הזוהר והפלדות והשאון אשר נראה ונשמע אפתחי דרו,מי, פטרוס ובמעלות הווטיקאן, או בקלן אצל הדום, או אצל כניסת העלמה הק' — הכל בירושלים! ולותיר על כל אלה, המלך הלותירי רם על כל רמים, ובנו סובב סחור בתהלוכות המחנים, מזמרים שירי דת, ולנגינות גם קול גרמניה: „אשכנז, אשכנז עליונה על מעט והוסר המסך, ופרח לו מקסם הסוד, והותר כל כי אין כאשכנז יושבת על מלאת בארץ חמדה. יבאו הכנענים והתגרנים, ואחרי רוח העועים, השכרון והדמיון הקנאי — החשבון ופנקס ההנוני, כאשר כבר נטתה יד אשכנז על מסלת הברזל האנאטולית אחרי הבאר שהקים הקיסר, ידידו הנלהב של עבדול־חמיד, בקרבת מושיי־של־סופיה ושל אחמד. ובכן לשמחה עושה ועושה, ולחדשות יש קציר רב. מושיטים לך שחרית וערבית, ואולשטיין מגיש גם בצהרים, וכאשר ראה שרל כי אולשטיין מקדים אותו בחדשות של צהרים עמד גם הוא לשרת בצהרים. הסכלות בהתוליה והקנאה בנכליה, לא קנאת סופרים כי אם קנאת סוחרים, הפרתה ותרבה גם העלים המיוחדים, עלים נובלים ונופלים על הצבור כשלכת־העלים שבמרחשון, וגם הם משתמשים בחומר הזה, ובלבת אש דמיונם כבר הם מתארים את הפרינץ הגרמני בתור כובש ארץ־ישראל, ולעמתם הרוגנים והרוגשים בעתונים החפשים אשר לא נעים להם הדבר שהמלכות מחניפה לקתולים נותנים לכל הענין הזה פנים פרוטסטנטיות, והם מנערים כארבה את הדורות ומחליפים את הזמנים ואומרים, כי זאת היא הפעם הראשונה שהכנסיה האיבנגלית המשוטטת מכבר במרחבי תבל מצאה קן לה בהוד והדר שם במקום אבן הרועים ומבוע כל הכנסיות הנוצריות. עוד מעט, וגם התיאטרון של האדם החדש, תיאטרון־פזיזא של אחיזת עינים, הקינימאטוגראף, יעשה סחורה חדשה ב„הר הבית". כבר הוזמנו הלוחות והמגלות, ומהר תעופינה כעבים לעינינו התמונות, וכצלמי רגע יעברו הציורים באותם פרפורי הבזק אשר בהם מעבירים לעינינו את כל המאורעות החדשים, כה נעשתה קרן־זוית שלנו לראש הומיות, כה משך המשוך סערת העוז של חנוגוג־החדשות את הפנה החבויה והכמוסה העוטה את קדרוה הרוממית והקדושה, והתגרים היהודים עומדים גם הם בשוק הזה. במכתבים שבברל' טאגב"ל אין אף מלה אחת על דבר היהודים שבארץ ישראל, המכתבים נעשו על טהרת הקדש האיבנגילית. נכתבו בכשרות נוצרית לבלי ערב את השמחה, לבלי בלבל וטשטש את הצירות ולבלי הכנים שום „יסוד זר". מששת ימי בראשית נועדה עיר שלם בעד הפוליטיקא הגרמנית, וכך משמש „מגדל דוד". לכך צומחות התמרים, לכך נועד צבי ישראל ונוף־אבות. יערוזאלעם! דבר־מה יאנק שם מר, דבר מה מתלחש שם חרש, בת־קול מנהמת כיונה מן החורבה. אך מה לאירופה החדשה ו„לדבר־מה" זה שאין לו כח? מה לה ולתינת געגועים שמרפרפת בקרב אומה זקנה ונרדפת? יש רגעים אשר אז הדבר הזה נטול למשמש בו, ג"כ בשביל החידוש וההפלאה. יש שמקבלים שם סגל־חבירה ואומרים: „אמנם זה הוא רעיון יפה!" ובלילות השחורים של הגלות נוצצת רגע התקוה, אך זה הוא רק רגע בקינומוטוגרף, העומד מאחורי המכונה גולל מראה מפני מראה וציור מפני ציור. הציורים הישנים כבר עוממו, פסילי דמיון חדשים הועלו על הבמה, והכל לפי צרכיהם. תשוקותיהם ויצרי מעלליהם. סדרה של מי היום? — סדרה של נושאי הצלב. הפוליטיקא מתחפשת בבגד קדש, ואולי יש גם קנאה דתית, יש גם רטט של התרגשות האמונה. לנו אחת היא. מי שואל אותנו? מי פונה אלינו? מי זוכר עוד כי הנוה הזה הוא נונו והכרמל כרמלנו? מי חולה על נגעי לבנו? מי יעזור לנו אם לא אנחנו בעצמנו?

פרינץ־פרופיסור. אך יש אשר ידבר אחד הפרינצים, אשר לא לאדם דרכו, כי נזיר אחיו הוא, ולו קדוש יאמר, הוא הפרינץ מאקס הבאיירי, שעזב את היכל המלכות, ויטוש פאר רוזנים, וישב בקתדרה באוניברסיטה אשר בפרסבורג. הוא נשא בימים האלה משא ע"ד הכומרים

אשר בהר אתוס. „בזמננו זה, אשר בו פס כל צבי וכל יופי, כל רם וכל נשא—נותרו כפליטי המבול אך הכומרים אשר בהר אתוס, העצורים בחדרי כלאם, הפרושים מכל עניני התבל, השומרים במסתרים מסורת כהונה נוצרית עתיקה". תאר תאר הפרינץ הוויטילסבאכי את חיי העדן, השלוה והקדושה של עדת חסידים אלה, ספר ספר, איך הכל מעולף אצלם חן־צניעות, איך הם קמים בלילה ומרננים לראש אשמורת, איך סבבו לראשיהם בדורות עברו ביום נשק, ואיך היו עתה למלאכי שלום ומבשרי ישע לכל העמים. אל המשא הזה נאספו רבים מגדולי העם וגם מהנסיכים, כי פרינץ מאקס ידבר, מי לא ישמע? והוא לא מפי ספרים ולקוטי כתבים ידבר, אך את מחוה עיניו הוא מודיע, כי בעיניו ראה את מנהגי הכהנים בהר הקודש ההוא, כי הכהנים הבוגרים והחותמים בענן בעדם לבלי בוא שמה איש מן החוץ פתחו את גנזיהם לפני בן מלכים זה, התייר המלובב, הרומאנטי (ככל הוויטילסבאכים), המפליג בים הרעיונות והמעשים הגדולים. ובאולם — כן מודיעים העתונים — הס ודום, שותים בצמא את דברי „המרצה הרם". אך פתאום—כן מוסיפים העתונים להודיע— נהפך הפרינץ כמו לאיש אחר. המרצה נהפך ל מ ע ו ר ר פ ו ל י ט י, לאגיטאטור כביכול. פתאום החל לדבר בלשון אחרת, לא — צעק—לא לעולם תוכן העם הלועזי, לא תנצח הגבורה ההיא הרובצת על המזרח כנבל אבן! ויוסף לדבר—כלשון המליצים— התת כנגד הממשלה השלטת במזרח ובאסיה הקטנה, ויהיו פניו פני להבים, וכאלו עמד הכהן א ר ב ו א י ז מקברו, או כאלו הופיע עתה גלגולו של ל ו י ו ל א: מזרחנו זה הצופן בקרבו כל הקדוש לנו לא יוכל שאת את הממשלה הנכריה!... ובכן עור מנקר ומפעפע אותו היסוד מטע־הצלבי. צריך פרינץ להעשות חפשי מעול היחסים והחיובים הפלמטריים, צריך שיצא מתחומם של חכמי חרשים וחוטסי מזמות, מתי שוא ורוקמי יריעת הפוליטיקא, למען יגלה את הסוד. ויש מהעתונים ששופכים עליו את חמתם על עשותו „שלא כשורה". הוי, מי יתן, ועשו להם הדברים האלה כנפים בכל המזרח, בין ה פ ח ו ת ו ה א י פ י נ ד י ם, בין ה ה ו ד ז' י ם ו ה א ו ל י מ י ם! מלחמה לא תפרוץ, כי מי יקרא מלחמה על פרינץ בעל דמיון מתחסד ומתקדש? ה„לאקאלאנציינג'ר" אומר בלעגי שפה: „לרגל ה ד ר ש ה הזאת לא תנתקנה מוסרות הפלמטריה בין באייערן והשער הגבוה. אלו לא היו לתוגרמה שואות אחרות צפונות לה במסתרים, אזי בשל תוכחת מאקס יכל יכלה לישן במנוחה, כי הדראגונים הבאייערים אינם נזקקים לו, והכומרים אשר בהר אתוס לא יעמדו בפני הרידיפים". שפיר קאמרת! אך אם יאמר אחד הסכלים, כי היהודים מתנכלים להרוס את טוסדי תוגרמה, יש אזנים קשובות, אף כי לכת לא יוכלו היהודים לעמוד במערכה אחת אף עם הפרינץ הבאיירי והכהנים אשר בהר אתוס. וגם לא זה הוא העיקר. העיקר הוא, שהפרינץ הבאיירי היא כפוי טובה... צריך היה להחזיק טובה מרובה לממשלת תוגרמה הסוככת על כל אלה הכנסיות המתנגדות זו לזו אצל המקומות הקדושים. לולא היא, מי נצר אותם ממלחמת אחים ומכלות איש את רעהו כליון חרוץ? אף שריד הָיָהּ לא נותר להם מעוצם האהבה הנוצרית, שאין די לה לאהוב את הרעים, אך מצותה חזקה, לאהוב גם את האויבים... לא ממקור אכזב ותנופה שאב אנדרוסי את דבריו באמרו: אלו לא היתה תוגרמה בעולם, אזי הוכרחנו לברוא אותה. וגם הכומרים בהר אתוס יוכיחו. יושבים במקלטם ועושים את מעשיהם וכמה מקלטים וחברות ומוסדות

כאלה הרסו ממשלות אחרות, ממשלות נוצריות, אם התאם לא התאים המוסד התאמה מכונות וגמורה — הדת, אך גם אל הכנסיה, ולא רק אל הכנסיה, אך המשטר המדיני השורר בארצן. וגם זה דבר מצוין הוא, ומסמן את תכונת הדורש וסיעתו, כי אף מלה אחת לא בזכות ממשלת תוגרמה החדשה, הקונסטיטוציונית, החפצה, לפחות, להלוך במעגלי יושר ביחס אל כל הכנסיות והעמים. בימי המשטר הישן היה מקום לבעל לחלוק: ממשלת יחיד אין תוקיה חוקים, אין הבטחתה אין יסודה יסוד, כי הכל מסור אל הלב המשתנה, ופוסחים ומדלגים עצבי האיש היחיד. אמנם גם המשטר נגוע לא נגע בקרשי הדתות האחרות, והמשטר החדש כל שכן. אולם הפרינץ מאקס איננו מדבר על אדות ועל אדות המשטר ועל אדות הזכיות. אין לבו הופס בהן, ספקפק שהממשלה ההיא יכולה להיות ממשלת סדרים אך... „לא לנו היא". — באשרה של ממשלת תוגרמה, של ארץ אבותינו ועתידותינו, כי אלה שדעותיהם נוטות דעתו של הפרינץ־הפרופיסור רבים ו ש ו נ י ם ו נ ב ד ל י ם במטרותיהם, „וסכסכתי מצרים במצרים". ארץ ישראל איננה על הכח ולא תפול שלל לבעלי הכח; רק בחופש הרצון, עלומים, בדבקות ואהבה,, בזריזות ועמל רב נקנית ארץ זו, כן אין לנו להתיאש, כי אם להרבות עוז ושקידה, כבוד ודרך ארץ, בסבלנות, בלי תרעומות ובלי סרבנות מתיחסים אל כל חזיונות הדתות האחרות, אורותיהם וצלליהם ועינינו לאדמה החביבה, לאדמה הזאת שרותה מדם הורינו לאדמה הזאת אשר בכל סערת החליפות ושטף הרדיפות הטלטולים נשארנו נאמנים לה בענות אמונה ובעוז רגש, גם ברוח נדיבה ובחשק עבודה. אך עבודה, עבודה! הרואית, מה נותנים לנו הפרינצים, ומה הן המחשבות חושבים וההרגשות אשר הם מרגישים על דבר ארץ־ישראל הכל המה זוכרים, את כל קורות העולם, את מסעי עוברים בטיסה אחת אל ימי סאלאדין, מפקחים את הגל המלחמה ששקעה ושנשכחה, הכל מתערבב ומתבלבל בצורת הטרדיציה האיבנגיליונית, וסמל ארץ נכוחות, לצדיקים ומגדל־המאור לדורות הבאים הם רואים בעדת אשר בהר אתוס. באחת יוכלו הגדולים האלה להושיע בהתגלות לבם, בהודיעם ברור, מה הקלירקליות מן החוץ שם. אך למען הקדיח תבשיל כזה ברבים צריך אדם וויטילסבאכי — המקוריות היא מעלה או מום שבמשפחה לפרינץ ופרופיסור וכהן, ומה היא הפעולה אז? אז אומרים פלוני יש לו... ארנבת במוחו. לא, רבותינו הפקחים! הוא דובר אמת, מפני שאין עקת הפוליטיקה מעיקתו הפלמטריה יכולה להטיל חכה להוך פיו לבלמו...

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדב...
...тель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ.

При семъ номерѣ прилагается сообщеніе о возобновленіи изданія газ. „Гацефиро".

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Заказ ... № 25.

מתקבלת החתימה לרבע השני (חדשי אפריל—יולי) של שנת 1910 על העתון

„הד הזמן"

וכן על הירחון „ביבליאותיקה של הד הזמן".

תנאי החתימה מבוארים למטה.

פרס להותמי „הד הזמן"

הליקסיקון הענקי הגדול מאד בכמות ובאיכות

„ערוך השלם"

מאת רבי חנוך יהודה (אלכסנדר) קאהוט ז"ל.

ספר „ערוך השלם" הוא אינציקלופדיה תלמודית ומדרשית לכל פרטיה, ייסד על פי הספרים הללו: א) „ספר הערוך" הכולל את כל המלים של התלמודיים והמדרשים מאת רבינו נתן בן רבינו יחיאל, ריש מתיבתא דרומי. ב) „ספר „מוסף הערוך" מאת הרב הבלשן בנימין מוספיא. ואליהם נלוו ההוספות הללו: ג) „ספר נרות המערכה", הם הפירושים של רב האי גאון, רבינו גרשום מאור הגולה ורבינו חננאל בן חושיאל שרבינו נתן השתמש בהם בחבורו, וד) „מפתח לספר הערוך" דרבינו נתן בן רבינו יחיאל בתוספת המחברת „חין הערך".

ספר „ערוך השלם" מאת קאהוט ז"ל הוא מיוסד על „ספר הערוך" ע"פ הוצאה הראשונה (בערך שנת ה'רל"ז והוצאת וויניציאה (שנת ה'רצ"א), עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים ובהתאם לשבעת בתבי־יד של „הערוך". ספר „ערוך השלם" בכל שמונת חלקיו, כולל בערך ארבע מאות ותמשים גליונות של דפוס בפורמאט גדול של קווארטה, שהם בקירוב 3,600 צד, אשר כל צד הוא בן שני עמודים בסה"כ 7,200 עמוד.

הספר „ערוך השלם" הוא עבודה ענקית שאין דוגמתה. כי בסדורו של „ערוך השלם" עבד ועמל הרב קאהוט ז"ל במשך חמש ועשרים שנה רצופות. הרבה מגדולי החכמים בישראל ובאומות העולם, כמו: ר' זכריה פראנקיל, ר' אברהם גייגיר, ר' יום־טוב ליפמאן צונץ, ר' שלמה בובר, הפרופיסור מילר; ההרופיסור דיליטש, הרב החכם ר' אברהם אליהו הרכבי ובעל השחר פרץ בן משה סמולינסקין ועוד העידו על ספר „ערוך השלם", כי הוא אוצר יקר ונעלה למאד וכי „כבושם הזה לא בא עדיין בספרות ישראל".

הספר „ערוך השלם" איננו רק אוצר מלים בלבד, אלא גם אוצר באורים לכל דבר הקשה בתלמוד ומדרשים ואוצר באורים להרבה מאמרי חז"ל.

על יסוד החוזה שלנו עם יורשי המחבר קאהוט ז"ל, אשר קנינו מהם את הזכות לצמיתות נוציא את הספר „ערוך השלם" עם כל הוספותיו הנ"ל במשך שלש שנים בתבנית שנים עשר (12) כרכים גדולים. כל כרך יכלול לא פחות מן 36 גליונות של דפוס בפורמאט גדול של קווארטה (288 צד— 576 עמודים) ויופיע פעם אחת בכל שלשה חדשים, היינו:

כרך	של חדשי	שנת	ישולח בסוף החדש	שנת
I	אפריל—יוני	1910	יוני	1910
II	יולי—סינטיאבר	1910	סינטיאבר	1910
III	אוקטיאבר—דיקאבר	1910	דיקאבר	1910
IV	יאנוואר—מארט	1911	מארט	1911
V	אפריל—יוני	1911	יוני	1911
VI	יולי—סינטיאבר	1911	סינטיאבר	1911
VII	אוקטיאבר—דיקאבר	1911	דיקאבר	1911
VIII	יאנוואר—מארט	1912	מארט	1912
IX	אפריל—יוני	1912	יוני	1912
X	יולי—סינטיאבר	1912	סינטיאבר	1912
XI	אוקטיאבר—דיקאבר	1912	דיקאבר	1912
XII	יאנוואר—מארט	1913	מארט	1913

ספר „ערוך השלם" הוצאת „הד הזמן" יודפס בדפוס יפה ועל ניר משובח ביותר ובאותו הדמות כמו ה„ערוך השלם" הוצאה ראשונה, אשר יצאה בחיי הרב המחבר קאהוט ז"ל. בספר „ערוך השלם" מהוצאת שלנו לא תהיה שום השמטות לא מהטופס (טיקסט) העברי, ולא מהמלים שנדפסו לועזית באותיות: רומיות, יוניות, ערביאיות, פרסיות, סוריות וכו', ועוד מעלה יתרה תהיה לה„ערוך השלם" מהוצאה שלנו, כי יהיה שלם באמת. אחרי שבספרי ה„ערוך השלם" הוצאה ראשונה שיצאה בחיי המחבר ז"ל נמחקו דברים הרבה ע"י הצינזורה מה שאין כן עכשיו, כשהוקלה הצינזורה במדינתנו, ניתנה האפשרות להוציא את הספר הגראנדיוזי הזה בלי שום מחיקה מצד הבקרת כללי.

ספר „ערוך השלם" של הרב קאהוט ז"ל, בשעת יציאתו הראשונה עלה מחירו ברוסיה בערך 40—45 רובלים, ועכשיו נמכר כולו והוא יקר המציאות ממש, וכמעט שאין להשיגו כלל, על־כן עלה מחירו לסך 60—70 רובל.

ובשביל שרוצים אנחנו בהתפשטותו הרחבה של ספר חשוב זה הרינו קוצבים את מחירו של כל ספר ה„ערוך השלם" מאת הרב קאהוט ז"ל עם כל ההוספות שלו ועם פורטה:

במדינת רוסיה.

לחותמי „הד הזמן" רק 18 רובל, היינו בעד כל כרך 1.50 רובל.

לבלתי החותמים רק 30 ר', היינו בעד כל כרך 2.50 רובל.

בחו"ל יש להוסיף עוד 30 קאפ' לכל כרך מפני יוקר המשלות.

ההכנות שלנו להדפסת ספר ה„ערוך השלם" כבר התחילו, ומפני שלכתחלה נדפים מספר מצומצם של איקזעמפליארים הרינו מעוררים את חותמינו הנכבדים הרוצים בה„ערוך השלם" שיואילו נא להזרז בהזמנותיהם למען נוכל להדפים בשבילם את האקזעמפליארים שלהם בעוד מועד.

תנאי החתימה עם המשלות לרבע השני של שנת 1910.

במדינת רוסיה: על „הד הזמן" בלבד—2 רובל; על „הד הזמן" ביחד עם כרך אחד מה„ערוך השלם" 3.50 רובל; ובתוספת ה„ביבליאותיקה—4 רובל.

בחו"ל (משלוח יומי): על „הד הזמן" בלבד 3.15 רובל; על „הד הזמן" ביחד עם כרך אחד מה„ערוך השלם" 4.95 רובל; ובתוספת ה„ביבליאותיקה 5.60 רובל.

בחו"ל (ג"פ בשבוע): על „הד הזמן" בלבד 2.50 רובל; על „הד הזמן" ביחד עם כרך אחד מה„ערוך השלם" 4.30 רובל; ובתוספת ה„ביבליאותיקה" 4.95 רובל.

האדריסה: ГЕЕДЪ-ГАЗМАНЪ, ВИЛЬНА. || HEED-HASMAN, WILNA (RUSSL.)

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת להשיג מקלט־בטוח על
משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.

(תכנית באזל)

№ 14-15.

התכן:

1) על המצפה.
א) מספרים מוכיחים.
ב) לאספת עסקני ההשכלה בפטרבורג.
ג) „אף על פי כן היא מתנועעת".
ד) הנפשות הטמאות.
2) לפתרון שאלת הרבנות (סוף). — רב בר רב.
3) יבנה. — י. ל.
4) ספרות המדעית במערב (ו). — ד"ר ש. ברנפלד.
5) בעתונים. — א. ראם.
6) י. ד. ברקוביץ. ו. — ש. ניגר.
7) חיי שלמה, ספיר המיעשר (י"א). — מזרלי מוכר ספרים.
8) נסים ונפלאות. (ii). הסיבה. — י. ל. פרץ.
9) חרוזים ראשונים (שיר). — יהודה קרני.
10) בחינות (קטעים מכתבי איקסמן). — דבורה בארון.
11) בציונות.
12) ברוסיה.
13) בחוץ לארץ.
14) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קפ'.

בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קפ'.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 8. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קפ.

נמשכת קבלת החתימה

מן הראשון באפריל

על השבועון העברי

„העולם"

(שנה רביעית)

ההתימה מתקבלת רק מתהלה כל רבע.

ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

בי"ג הגליונות שיצאו בשנה זו השתתפו הסופרים הללו אחד־העם, אוסישקין מ., אשר ב., בר־טוביה, ברנפלד ש. ד"ר, בן־עמי, ברדיטשבסקי מ. י., ברקוביץ י. ד., בעל־מחשבות, בארון, דבורה, בן־אליעזר, גרינבוים, י., Gamma, דובנוב ש., דרויאנוב א., הורודצקי ש. א., הכואב., העניש מ., הרדוף א., זילבירג מ., זיידמן מ. פ., ז"ס, י. ל., ירחי א., כהן יעקב, לעווינסקי א. ל., ליליענבלום מ. ל., [illegible] יעקב, מגדרי ט"ב, סוקולוב נ., פרץ י. ל., פאיין מ., צרנוביץ ש., קפלנוביץ ד., קרני יהודה, קנטורוביץ יהושע, ראם א., רב בר רב, ראשגולסקי ה. א שלום־עליכם ועוד.

המחיר ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל.

בחו"ל: באוסטריה־אונגריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 ½ דולר, בארץ־ישראל 10 פרנק וביתר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי שנה ולרבע שנה.

ההותמים בחו"ל: יכולים לחתום על „העולם" ע"י מערכת ה„וועלט" בקלן ע"פ האדריסה:

Koln a Rhein, Redaction „DIE WELT", Karolingerring 31.

אדריסת „העולם" בווילנה:

Редакція „ГАОЛАМЪ" Вильно, Солдатская 3/15.

Redaction „HAOLAM", Wilno, Soldatskaja 3/15.

נ. ב. כל החותמים הבאים לחדש את חתימתם מתבקשים להודיע את נומר האכספידיציה הנרשם על גבי המעטפה שלהם.

בווילנה אפשר לחתם על „העולם" ע"י קונטירת העתונים ק. וא. ברחוב זאוואלני. שם נמכרים ג"כ גליונות בודדים של „העולם".

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, י״ב ניסן, תר״ע.

ВИЛЬНА, 8-го Апрѣля, 1910 г. — № 14-15 — WILNA, 21-ten April, 1

עַל הַמִּצְפָּה.

אספריץ אופיתיס.

נתפרסמו ספרי השנה לשנת 1909 של הקהלה הישראלית …ינא ושל קהלות ישראל בפרוסיא. הרבה דברים יש ללמוד …ספרים האלו. ואולם הפעם נעמוד רק על פרט אחד. …מספרים מוכיחים, כי בשנים האחרונות התחיל פוחת והולך …פר ההמרות בקרב יהודי ווינא. עד שנת 1902 היה מספר …ריות מוסיף והולך משנה לשנה, ומכאן ואילך הוא מתחיל …ת והולך (חוץ מבשנת 1908, שהיא יוצאת מן הכלל).

הנה כן היו בווינא בשנת 1902—153,126 יהודים והמירו 646 (0,43%) ובשנת 1909 היו בווינא 177,300 יהודים והמירו 593 (0,33%). ועוד: ממאה מומרים חזרו ליהדותם בש' 1902 חמשה …שר איש ובשנת 1909 — עשרים ותשעה אנשים. חוץ מזה …מספר היהודים והיהודיות, שבבואם לידי נסיון של נשואי …ערובות, הם נשארים עומדים ביהדותם, והגבר או האשה …נוצרים מקבלים את עול היהדות עליהם. זהו דבר חדש שלא …יה בתחלה, שבהתנגשות שני העולמות יהיה העולם היהודי המנצח.

ההלצה היהודית החריפה מספרת, שמטרוניתא יהודית אחת …ברלין בקשה חתן לבתה, ואמרה: רוצה אני בצעיר נוצרי …משפחה יהודית מיוחסה. ובספר השנה של הקהלות הישראליות …פרוסיה אנו מוצאים מספרים המוכיחים, שאותה מטרוניתא …יפית היא בקרב יהודי פרוסיא. על פי המספרים הללו יוצא, …י שעור נשואי התערובות בקרב יהודי פרוסיא עולה, ביחס אל …מספר הכללי של נשואי התערובות שבמדינה, 1.3 פרוצנט, …בעוד שמספר היהודים בפרוסיא עולה, ביחס אל מספר כל …ושבי המדינה, רק 1,1 פרוצ'. (וכמובן שאלת נשואי התערובות …אינה ליהודי רק שאלה דתית בלבד, אלא בעיקרה ויסודה—שאלה …לאומית, ויש אפוא נפקותא גדולה ויסודית בין גרמני קטולי הנושא …גרמניה פרוטסטנטית ובין יהודי הנושא גרמנית). ביחוד רב הוא …מספר נשואי התערובות בקרב היהודים הדרים בברלין, באותה …שבה נמצאים לכל הפחות 25 פרוצ' מכל יהודי פרוסיא. …ממאה נשואי יהודים בברלין עשרה נשואי תערובות הם, וממאה …נשואי יהודים שבכל המדינה חמשה נשואי תערובות הם.)

…כן, אעפ"י שגם בברלין כבר התחילו דורשים דרשות …ומטיפים אכפות ע"ד ההמרה, מכל מקום עוד לא מצאו שם עצה ותחבולה לעמוד בפרץ, ועוד טרם רגילים לחשוב בברלין את ההמרה לבזיון, משא"כ בווינא, ששם כבר התחילו להביט על הסמיר בבוז ועל ההמרה—בקצף.

מנהג יפה נהגו בווינא: בכל שבוע ושבוע מפרסמים העתונים היהודיים את רשימת היהודים שהמירו במשך השבוע. רשימה זו היא מעין הוקעה לפני כל העם. היהודי המומר, ששמו מתפרסם, מרגיש, כי בכונה נעשה הדבר כדי שאלפי עינים תהיינה ננעצות בו ומביטות עליו בבוז, כדי שאלפי יהודים ישימו את שמו לחרפה ואת זכרו לדראון. ומנהג משובח זה הולך ויוצר באמת יחס של בוז להמומרים, שאינם אלא בוגדים בעמם ומרמים את בני העם אשר אליו הם נספחים. ועד כמה מרגיז פרסום הרשימות האלה אנו רואים מזה שכבר היה לענין לענות בו בפרלמנט האויסטרי. הדיפוטאט הסוציאל-דימוקרט וואוצ'יל הכניס להפרלמנט בשבם של „החפשים בדעות" שאלה, למה מתירים להקהלה היהודית בווינא לעשות „מעשה אלמות" כזה ולהדפיס את רשימות המומרים, בכדי להניא ע"י כך את היהודים מלקבל דת אחרת. אך השאלה לא נתקבלה והרשימות נדפסות כמוקודם.

עכשו אירע מעשה חדש בווינא, המראה גם הוא כי כבר יודעים שם להתיחס אל המומרים באותו היחס הראוי להם. בטבור העיר, במחוז הראשון, עומדים לבחור שבעה אנשים אל מועצת העיר. שבעים למאה מן הבוחרים שבמחוז זה הם יהודים, כידוע, נוטים היהודים ברובם להליברלים, והללו העמידו לקנדידטים יהודים מומרים, כי אמרו לעשות בזה „הנחה" ליהודים, כלומר: ראו שמשלכם אנו נותנים לכם. ועד הבחירה הרשמי, שאל תוכו נכנסים אנשים, הקרובים קרבת הרוח לאותם „הגדולים" שחלקו כבוד ללואיגר, ודאי עומד על דעתו, כי בענינים כאלה אין בודקין אחרי הדת ואפשר לבחור גם במומרים. ולא עוד אלא שהועד הזה מקבל באהבה והנאה את ההנחה והסברת הפנים מצד הליברלים. אבל מתוך הבוחרים עצמם נפרדו הרבה, והם בועטים במתנה זו של הליברלים והם טוענים, שאם אי אפשר לבחור ביהודים גמורים, מוטב שיבחרו גויים גמורים, ובלבד שלא יתבזו יהודי ווינא ולא יתמכו בקנדידטירה של מומרים, של שפלי הנפש הללו, שמפני איזו טובת הנאה הם בוגדים בעמם ועוזבים אותו, ובשיש להם צורך לעלות לגדולה צבורית הם שבים לבקש תמיכה מצד בני עמם.

הנה כן אנו רואים שהרגש הלאומי הולך ומתגבר בקרב יהודי ווינא. ולכשנתעמק בדבר נמצא על נקל את סבותיו.

הסכה הראשונה היא בלי ספק התנועה הציונית, שבאה לידי עיקר גלויה כווינא, ששם התחילה העבודה הגדולה של הד"ר הרצל. התעמולה הציונית השפיעה הרבה על יהודי אוסטריה בכלל ועל יהודי ווינא בפרט, אם לא במובן ההתקרבות הגמורה להתנועה הציונית והעבודה הציונית הממשית, הרי השפיעה למצער במובן התעוררות הרגש הלאומי וההכרה העצמית הלאומית. עוד טרם הגיעה השעה לסכם את ההשפעה הרבה והעצומה שהיתה להציונות על היהודים שבכל מדינה ומדינה, ואפילו על אותם שרואים מעין חובה נעימה לעצמם להכריז, שאין להם שום שייכות להציונות. ואולם עוד יבוא יום ויוגד בפה מלא, כי הציונות היא שהשיבה את היהדות אל עצמה, והיא שעמדה לה להחיותה ולהקימה מעפר שפלותה.

ואולם באוסטריה אפשר לחשוב לאחד הגורמים החשובים של התגברות הרוח הלאומי בקרב היהודים את מלחמת הלאומים הקשה שבמדינה זו. לעיני היהודים נגלים בכל יום ובכל שעה חזיונות המשמשים להם דוגמאות להויתם הלאומית הם. לאומים קטנים נלחמים בעד זכות קיומם ובעד קיום תרבותם. ולמראה המלחמה הקשה הזאת ונצחונם של הלאומים הללו אי אפשר שלא יתעורר ולא ירעד הרגש הלאומי גם בלב היהודי האוסטרי.

אין כל ספק שעתידים יהודי אוסטריה לתפוס מקום גדול במלחמתנו הגדולה בעד התיהנו הלאומית ובעד זכיותינו הלאומיות.

אספת עסקני השכלה בפטרבורג.

בכ"ז—כ"ט באדר שני היתה בפטרבורג אספה לעוסקים בהפצת השכלה בקרב יהודי רוסיא. אל האספה באו, מלבד רוב חברי הועד המרכזי אשר לחברת מפיצי השכלה וקצת עסקני פטרבורג, כשלשים איש גם מערי המדינה: ממוסקבה, מקיוב, מווילנא, ממינסק, מריגא וכו'.

לשעבר לא היה לה לח' מפיצי השכלה כמעט כלום חוץ משמה היפה ומשמם הטוב של האנשים שעמדו בראשה עשרות בשנים. מלבד המרכז שבפטרבורג היה לה להחברה סניף אחד, באודיסה; שגם הוא אינו באמת אלא מרכז בפני עצמו, ורק מפני טעמים רשמיים בעלמא שם סניף נקרא עליו. ושני המרכזים הללו גם יחד עבודתם והשפעתם על חנוך העם והשכלתו היתה מצומצמת מאד, משום שעל פי השיטה ששררה בימים ההם היו ראשי החברה ומנהיגיה שמים את לבם בעיקר וראשונה לא אל צרכי החוגים הרחבים של יהודי רוסיה, כי אם אל קומץ בני עניים, שבלי התמיכה אי אפשר היה להם לעלות למדרגת השכלה גבוהה.

ואולם המאורעות והזרמים של עשר השנים האחרונות, שהטביעו את חותמם המיוחד על מהלך החיים של יהודי רוסיא ושנו את צורתם, גרמו לכך, שהוכרחה חברת מפיצי השכלה לצאת מד' אמותיה הצרות של בקשת השכלה גבוהה בעד פרטים בודדים ולהפנות את לבה לעניני חנוך העם והשכלתו. צרכי השעה שאנו קיימין בה גרמו גם לכך, שיפתחו סניפים חדשים. ולאט לאט מתחילת חברה זו תופסת את המקום הראוי לה עפ"י שמה ועצם תעודתה בנוגע לתקון החנוך והפצת השכלה בקרב יהודי רוסיא. ולא יפלא איפוא הדבר אם נאמר, שהאספות של עסקני החברה יש להן כשהן לעצמן חשיבות מיוחדה. בכונה הדגשנו את המלים „כשהן לעצמן" לאמר, שעל פי הידיעות שנתקבלו ע"ד האספה האחרונה האמורה, קשה להגיד שגם זו היתה לה חשיבות מיוחדה. אבל האספות הללו כשהן לעצמן ודאי יש להן חשיבות מיוחדה.

עתידה היתה הרצאתו של הד"ר איגר „ע"ד הטפוס של בית ספר יהודי נורמאלי למתחילים" להיות „יתדה" של אספה זו. שאלה זו חשובה היא באמת עד מאד, הרבה ספקות ועיונים הלויים בה וכולם צריכים ברור, וכמדומנו שלא נטעה אם נאמר, שרוב העסקנים שבאו מערי המדינה לאספה לשם ברורה של שאלה זו באו. אלא שלא אסתייעא מילתא, וענינים אחרים, שאינם חשובים כל כך, אעפ"י שגם הם אינם מעוטי הערך לגמרי, הטרידו את עיונם של הנאספים. וכשהגיעה שעת ההרצאה של הד"ר איגר והוכוחים בנוגע לה, כבר היו כנראה, חברי האספה עיפים, ואי אפשר היה עוד שיקבלו הוכוחים את הצורה והתכ[ן] הראויים להם, וגם אי אפשר היה להחליט החלטות בנוגע לענין זה. והרי שוב נשארה השאלה החשובה הזאת עומדת ותלויה עד האספה הבאה.

עוד בטרם שנגשה האספה לגוף העבודה נטרדה ע"י וכוח צדדי בדבר היחס שבין הועד המרכזי שבפטרבורג ובין ועדי הסניפים שבערי המדינה. וכנהוג, גדל הוכוח המקרי הזה ולבש לבסוף צורה של שאלה יסודית: כנוס או פזור, צנטרליזציה או דצנטריליזציה. בקרב החברים שבאו מערי המדינה נמצאו גם כאלה, שאמרו: כיון שמפטרבורג גופה באו אל האספה גם עסקנים שאינם מחברי הועד המרכזי, הרי שנחוץ לשלול מאת חברי הועד המרכזי את זכות הדעה, דאם לא כן יהיו בני פטרבורג המרובים תמיד בנוגע לכל החלטה, מובן מאליו, שדרישה זו לשלול דוקא מאת חברי הועד המרכזי זכות הדעה מתנגדת ניגוד גמור להגיון הבריא. ואולם הסיסמא „שחרור מפטרבורג" אופית היא ויש לה על מה שתסמוך, אם נרשה לעצמנו להשתמש בבטוי חריף קצת נאמר, שפטרבורג מזייפת את דעת הקהל היהודי ברוסיא. האנשים השטחיים שברוסיא ובחו"ל דנים גזרה שוה ואומרים, כיון שברלין משמשת מרכז לעניני יהודי גרמניה, ווינא—לעניני יהודי אוסטריה, בודאפשט—לעניני יהודי אונגריה וכו' דין הוא שתהא פטרבורג משמשת מרכז לעניני יהודי רוסיא. אבל באמת גזרה שוה זו אין לה שום ממש כלל. ברלין היא הקהלה היהודית היותר גדולה שבגרמניה, והוא הדין ווינא באוסטריה, בודאפשט באונגריה וכו'. ולהעסקנים שבערים הללו ניתנה לכה"פ היכלת (אם כי עפ"י רוב חסר להם הרצון) לדעת ולהבין את עניני היהודים שבאותן המדינות ואת צרכיהם. אבל מספר היהודים שבפטרבורג אפשר שאינו מגיע אפילו למספרם באיזו הומיל או פינסק, והעסקן הפטרבורגי חסרה לו לגמרי היכלת לדעת ולהבין את עניני היהודים והיהדות ברוסיא. ולפיכך אי אפשר לה לפטרבורג שלא תהא מזייפת את דעת הקהל היהודי ברוסיא, וכל עסקן צבורי בערי המדינה, המכיר ויודע את מצב הדברים כמו שהוא, אי אפשר לו שלא ישאף להשתחרר מעולה של פטרבורג. ושאיפה הגיונית ומוכרחת זו היא ששמשה יסוד גם לאותו הקונפליקט, שנתעורר באספה זו, שעליה אנו דנין, בין עסקני פטרבורג ובין העסקנים שבאו מערי המדינה. אלא שהפעם הגדישו האחרונים את הסאה ומתוך פלפול חריף יותר מדי העלו אותה הדרישה האמורה, שאין בה ממש.

לאחר שנגמר הקונפליקט הזה בכי טוב ונקראה הרצאה „ע"ד השמוש בכספי מכס הבשר לצרכי השכלת העם", שלא הביאה לידי החלטות מסוימות, נגשה האספה סוף סוף לעיקר עבודתה — לדון בענינים המעשים שעמדו על הפרק: יסוד עתון פדגוגי יהודי, קביעת אופני השכלה מחוץ לבתי ספר וברור ההנחות שבהרצאת הד"ר איגר האמורה למעלה. וכמובן תפס היכף מקום בראש הריב ע"ד הלשונות והוכוחים על דבר היקף הלמודים העברים. וכנהוג באה לידי גלוי כמעט כל אותה הס...

…, שכבר נקבעה אצלנו בנידון זה. איזו מרת ספיבאק … והבריזה, שביה"ס שלנו אינו צריך לטפל כלל בלמודים …, אלא הוא צריך לזיין את חניכיו בידיעות הכלליות … במלחמת הקיום הקשה: לתת בידם „קרדומות לחפור …" —ותו לא. (אם אין אנו טועים נמנתה האשה הגבורה … גם בקרב אותה החבריא שהורתה הלכה לפני ארבע …, נערך,— ג"כ באספה של עסקני החנוך וההשכלה שהיתה … בפטרבורג — כי נחוץ לבקש עצות ותחבולות להשכיח … אלפא ביתא העברית). יהודי אחד ממוסקבה, — שכמובן … נקי ומומחה גדול לכל עניני היהודים והיהדות ברוסיא, כי … כן הוא רואה לפרקים יהודי סוחר מדרגה הראשונה, — …, שגם בימינו קיום היהדות תלוי רק ב„סדור", בברכות … ובקריאת שמע שעל המטה בלבד. „השרידים היחידים" … שהיו מלפני „המבול", שבשעתם הורו להלכה ולמעשה כי … בעולם אומה מיוחדה — היהודים ברוסיה ובפולין — … המבדיל בינה ובין יתר האומות — כלומר היהודים … הארצות—הוא הזרגון, אמרו להעמיד גם עתה את כל … הלאומי על אחת — על למוד הזרגון. ולבסוף היו באספה … ציונים אחדים שידעו להוכיח, כי ביה"ס היהודי חייב להעמיד … כל דור של יהודים, ולפיכך צריכים הלמודים העברים והשפה … להפוס בו מקום בראש.

כאמור, לא הספיקה האספה לבוא לידי החלטות בנוגע … השאלה החשובה ביותר ע"ד טפוס בי"ס נורמאלי למתחילים, … יצטרכו עסקני ההשכלה לשוב ולדון בשאלה זו לא אחת ולא …. יאולם דבר אחד ברור לנו ברור גמור, שאמנם ביה"ס … חייב לתת לחניכיו את כלי הזיין היותר נחוצים להם … מלחמת קיומם הקשה. אלא שמלחמתו של היהודי בעד קיומו … הלאומי היא הקשה והיא הגדולה שבמלחמות החיים. ולפיכך חייב בית ספרנו לזיין את חניכיו דוקא בכלי הזיין הדרושים למלחמה …, משום שאם יעזוב הילד היהודי את כתלי בית ספרו וכלי … אלו לא ניתנו לו, שוב לא ימצאם עוד בחיים, הכופפים את … וכופים אותו בכל עת ובכל שעה להבטל לגבי אחרים … את דמותו היהודית.

זהו היסוד, שעליו צריך להבנות ביה"ס היהודי, ואפילו אם מרת ספיבאק לא תסכים לכך. זהו הכלל, וכל הפרטים צריכים … כלולים בו.

„אף על פי כן היא מתנועעת".

רצונכם שתראו אנשים בוגרים הנוהגים מנהג ילדים ומשחקים … תמימות וטפשות של ילדים ב„אבא ואמא", ב„י"ב גזלנים" … יותר משחקי הילדים, — רצונכם שתראו את הילדים הללו, … נזרקו זהרורי כסף לזקניהם ופאותיהם, קראו לפרקים את … העתונים הבאים מארץ ישראל. עתונאי ארץ ישראל רגילים לספר … באריכה ובהתפעלות ע"ד „מהפכה ומרד — בפתח תקוה", ע"ד … גדולה—בבית ספר לילדים", ע"ד „יסוד פילהרמוניה — …", וכדומה.

נתקבלו הנומרים כ"ח וכ"ט של „האור" היוצא (במקום …) בירושלים, והנה—הילדים הגדולים שוב משחקים ב„אבא ואמא": הולכים אל „מיניסטר הכספים" שלנו — כך קוראים ב„האור" למר לבונטין הדירקטור של ח' אנגליה פלשתינה — … אותו (כך כותבים עברית בירושלים), כלומר מציעים … שאלות אחדות, שרובן אין להן שום ערך, ע"ד עניני הבנק, … משיב, ומשתפים גם אותנו, את „מיניסטר הכספים", בשיחה המגוחך הזה, שיהודים בוגרים בעלי פאות וזקנים עסוקים בו.

ואולם כל זה רק אגב אורחא. העתונות שלנו הארצישראלית, שחוץ מתמימות וטפשות של ילדים יש לה גם סגולות „יפות" אחרות, ראויה שידובר עליו; ועל השפעתה בפרטות, ואת הדבר הזה נעשה בקרוב. הפעם אין כונתנו אלא להביא ציטטה אחת מאותה השיחה עם „מיניסטר הכספים" שלנו.

„אנו פותחים,—הגיד מר לבונטין לילד הבוגר שבא ל„ראין" אותו,—אנו פותחים סניפים של הבנק שלנו זה אחר זה. עכשו כבר יש לנו סניפים ביפו, בחיפה, בבירות, בירושלים, בחברון. בעוד חודש אחד נפתח סניף בצפת, בעוד שנים שלשה חדשים—בטבריה, ובעוד חצי שנה—גם בשכם. ברמלה ניסד בקרוב קופה להלואות שתספיק לעיר קטנה כזו. ואפשר שבקרוב נפתח סניף להבנק גם בדמשק... מצב עסקיו של הבנק וסניפיו בארץ ישראל טוב, ובמקומות אחדים—טוב מאד. בבירות נשאר לנו בשנה שעברה ריוח נקי בן כמה עשרות אלפי פרנק, וכיוצא בזה גם ביפו. הסניף החדש שנוסד אשתקד בחיפה הוציא כבר את שנתו זו בלי הפסד. בירושלים נשאר לנו ריוח בן אלפי פרנק אחדים. קצת רפויה היא חברון, אבל גם היא לא הפסידה ויש תקוה לעתידה ... תחרותנו מרגשת בכל מקום (בארץ ישראל) והיה ההיה עוד יותר מרגשת יום מחר"..

אלה הם דברו מר לבונטין, שודאי הוא הבקי והמומחה הגדול ביותר לעניני בנק ומסחר בארץ ישראל. ומה דמות נערוך לכל אותן הטענות והאזהרות, ששמענו בקונגרס האחרון, למשל, על דבר הנחיצות להשאיר חלק גדול מכספי הבנקים שלנו דוקא בחוץ לארץ, משום שבארץ ישראל אין עוד שוקים ל„פיננסים מרובים" וכו' וכו'?

ודאי נשמרה בזכרונם של הרבה מצירי הקונגרס האחרון אותה בת הצחוק שהתחילה מרחפת על שפתי אחדים מ„מומחינו וגדולינו", כשעלה יוליוס סימון על הבמה ודריש, שכל ה„פיננסים המרובים" שלנו יעברו לארץ ישראל. משמעותה של בת צחוק זו היתה: הנח להם, לתמימים, שיהיו הוגים בהזיותיהם, ואנחנו, ש„מעשיים" הננו, נשמור לעשות רק את אשר יורנו רוח „מעשיותנו". ומה יעשו „המעשיים" הללו אם יארע גם להם לקרוא את הדברים של מר לבונטין המובאים למעלה? היכחישום או יסכימו להם?—

ואולם גם דברים אלו לא נאמרו אלא אגב אורחא. העיקר הוא, שארץ ישראל עצמה מבריחה שיושם אליה לב, שהיא תעשה המרכז לעבודתנו הציונית המעשית, — אם יאבו „המעשיים" שלנו או ימאנו.

יאבו או ימאנו אלו שהדוגמה יקרה ותשובה להם מכל, — „אף על פי כן היא מתנועעת"...

הנפשות הטמאות.

איש יהודי היה בצרפת ושמו ארתור מאיר. וכשגדל האיש חשב ומצא, שעל פי טעות בעלמא נולד יהודי ושעל פי טעות בעלמא היקן לו יוצרו חוטם „הצופה פני הלבנון". וילך האיש ויהי ל„קטולי אדוק", לרויאליסט, שדמו ה„אריסטוקראטי" הוסב ורותח בקרבו למראה הרפובליקה השוררת בארץ, למוציא העתון הקלירקלי „גלוא". הקטוליות, הרויאליזם והוצאת עתון קלריקלי שלש פרנסות הגונות הן בצרפת, — זאת ידע ארתור מאיר...וימים רבים היה ארתור מאיר רצוי ל„אחיו" החדשים ולחבריו הטובים, והם היו רצוים לו. וימים רבים היה עתונו של ארתור מאיר אחד העמודים הימנים, שהקלירקליות השחורה ככנפי העורב נשענת עליהם, לאהר הסיבין התולט תמיד … והראה … אותן בפני היהודים. ושמח היה ארתור מאיר שמחה גדולה גם ביום

וגם בלילה: נדמה לו, שאמנם נשכח „עון מולדתו" עד העולם.

אבל שמחת שוא היתה השמחה הזאת. „עון היהדות" אי אפשר שישכח ואי אפשר שיכופר. היה מעשה ונזרקה עצם, כנראה, עצם שיש עליה גם בשר, אל תוך עדת הקלריקלים, הממונים על הדרכת העם, ונדמה לקצתם, כי נזדרז יותר מדי ארהור מאיר חברם ואיש בריתם לשלוח את ידו גם הוא בעצם. ותטש עליו כל העדה והחרץ את לשונה: „ה=או, ה=או, יהודי!" וארתור מאיר חורץ את לשונו גם הוא, אלא שנביחתו נחנקת בתוך גרונו, כי... אמנם נמצא עונו. ותשבת השמחה במעונו עד העולם...

איש יהודי היה בפוזן ושמו ישראל וויטקובסקי. וכשגדל האיש חשב ומצא, שעל פי טעות בעלמא נולד יהודי ושעל פי טעות בעלמא תיקן לו יוצרו חוטם „הצופה פני הלבנון". וילך האיש ויהי — למקסימיליאן הרדן; לאימפריאליסט גרמני אדוק; שדמו ה„אריסטוקראטי" הוסס ורותח בקרבו למראה העזובה שרבתה במדינתו של ווילהלם קיסר מן היום שמת ביסמארק; לעורך ה„צוקונפט", שממנו יוצאה לעולם לעתים קרובות תורה אנטישמית על פי טהרת האריסטוקראטיות, כלומר אותה האנטישמיות המיוסדה על טהרת הגזע והדם. טהרת הגזע הגרמני וטהרת הדם של הטיאוטונים שנלחמו בשעתם בהרומאים, — מי ישמור עליהן אם לא ישראל וויטקובסקי, כלומר מאקסימיליאן הרדן?

בשעת ענין דריפוס היה הרדן אחד מן ה„גרטנים" הקנאים שנלחמו כנגד מגיני דריפוס. בטוח היה הרדן „שכתם יהודי חשוד על הבגידה". וראיה מוכחת היתה לו לדבר זה: מסתכל היה לפרקים בראי והיה רואה בו את עצמו. בימי המהומה ששררו ברוסיא נעשה הרדן איש בריתו וידידו הנאמן של גרינגמוט, וכמובן חזר גם הוא על „האמת הגדולה", שברוסיא נחוצה קונסטיטוציא רק לעמי הנכר. ועכשו, כשמת לואיגר, מספידו הרדן ואומר: „האם שנא לואיגר את היהודים? הוא ראה אותם והנה הם אמיצים יותר מדי, הוא ראה והנה גדולה היא יותר מדי השפעת רוחם על כל מעינות הכח של הממלכה... לאן הובילנה אותנו רגלינו, אם יתמיר הדבר הזה גם כאן ולהבא?.. מרכז הממלכה כבר נכנע כמעט לגזע זר הממהר לגדל, שאין לו כלל צורך נפשי, כי יתקיים הקלסתר המיוחד לעכנו אנו"...

„הגזע הזר הממהר לגדל"—אלו הם היהודים. והדואג לקיום הקלסתר המיוחד „לעכנו אנו"—הוא הגרמני הטהור ישראל וויטקובסקי מפוזן...

וכמובן לא יפטר גם הרדן מן העולם עד שיקרה גם לו מה שכבר קרה לחברו ארתור מאיר בפריז. נקמה זו — אמנם פעוטה היא — יש לנו לכה"פ בנפשות הכוזבות והנמוכות הללו, כי האותם השפלה העיקרית אינה מתמלאה: אין איש שוכח את מוצאם ומולדתם.

ואולם לא רק לנקם אנו רוצים בנבזים הללו, אלא לירוק בפניהם ולאמר להם: יפה עשיתם שעזבתם אותנו—אתם נפשות טמאות שוכנות בקרבכם, ומחנה ישראל קדוש הוא.

רב בר רב.

לְפִתְרוֹן שַׁאֲלַת הָרַבָּנוּת.

ג*).

ומה היא הסמיכה היותר כשרה?

בקובנה נהגו ללמוד: חלק ראשון מיו"ד הלכות נדה ומקוואות מח"ב, וחלק ראשון של חו"מ; ומי שלמד את זה נותנים לו סמיכה בקובנה ונותנים לו סמיכה בכל מקום. „אורח חיים"—מאן דכר שמיה, מלמוד זה פטורים הרבנים זה כמה, הרב הסלאבודקי נהג סלסול בעצמו והיה שואל לפרקים את הנסמכים גם בהלכות שבת, אלא שהיה הדבר רשות ולא חובה. כשלמדתי בקובנה ובקשתי לעמוד על הטעם. מפני מה זכה רק חלק א' של חו"מ שילמדו אותו עם כל המפרשים ולא זכה לכך ח"ב, אעפ"י שח"ב יש בו יותר הכרח לשמוש של ד"ת ומעשים שבכל יום, השיבו לי: היא הנותנת, ח"ב הכרח היא לכל רב לדעת אותו, משום שהוא החלק השמושי וממילא ילמיד איתו אח"כ כשיהיה רב, משא"כ ח"א שזהו החלק התיאורי, שאם לא ילמוד אותו הרב עכשו בקובנה, שוב לא ילמוד אותו לעולם. ומפני הטעם „המחיכם" הזה לא היה גם למוד אבן העזר חובה, אעפ"י שברורנו זהו חלק השו"ע היותר חשוב לכל רב, מפני שיש בו דיני קדושין וגיטין, חליצה ועגינות שנעשו בימינו דיני נפשות ממש.

אבל כלום עוסקים המוסמכים בתורה כשנעשים רבנים? הגדולים שלנו הרי פטורים לגמרי מתלמוד תורה, משום שהם עוסקים בפוליטיקה, בדיפלומטיא, באספות, במחלוקת, ברדיפות, בהתיצבות לפני מלכים ושרים; והקטנים טרודים בפרנסה, בשה"י פה"י ובשיחות בטלות של בעלי בתים, הרגילים להטריד את מחם של הרבנים בכל הענינים הפעוטים שבעיר. הצד השוה שבהם, שהרבנים, שהיו נושאי דגל התורה בכל דור ודור, עזבו את הדגל הזה מידם ולא נעשו אלא בעלי מלאכה, שפוסקים שאלות של בשר בחלב.

מתי נקבע אותו „הצינז" שאמרתי לנתינת סמיכה והתרת הוראה? ומי נתן להגדולים שלנו רשוה לתת התרת הוראה למי שלא קרא כתבי הקודש ולא שנה משנה וגמרא וראשוני הפוסקים, אלא שינן בע"פ שנים שלשה חלקים שו"ע עם בה"ט? הלא דעת הרמב"ם היא „שאפילו כשממנים אותו לדברים יחידים צריך שיהא ראוי לכל הדברים ויהיה חכם מופלא, שראוי להורות לכל התורה כלה" (הל', סנהדרין פ"ד, ה"ח) ולא עוד אלא שהרמב"ם מטיל חובה על הדיינים שבסנהדרין „שיהיו מופלגין בחכמת התורה ובעלי דעה מרובה, גם יודעים קצת משאר חכמות, כגון רפואות וחשבין ותקופות ומזלות ואיצטגנינות וכו' (שם פ"ב) וה„צינז" הזה עולה קצת על ה„צינז" שהתירו רבני הועידה.

בודאי אלמלי היה בא הרמב"ם לפני הרב מבריסק וה„יד החזקה" בידו, לא היה הלז נותן לו סמיכה והיה דוחה אותו בשתי ידיו, ולא רק משום שהרמב"ם הוא חקרן, יודע „מורה נבוכים" והשפה הערבית, אלא משום שאינו יודע את החלק הראשון של שו"ע יו"ד. ולפיכך אין הרמב"ם חשוב לרב בעיניו.

קשה לדעת משום מה זכה היו"ד לשמש יסוד להוראה, אעפ"י שבזמננו תופס היו"ד את המקום היותר מצומצם בהחיים הדתיים, המשפחתיים והלאומיים. אמנם הכשרות היא אחד מיסודי היהדות, אבל על השחיטה והטרפות ממנין עכשו שוחטים ובודקים „שלהם מחלו חכמים כבודם" (לשון השו"ע סי' י"ח) ועל מליחה ובבי"ת הכל נאמנים ואפילו השפחות ואם „תחבו כף של חלב ליורה של בשר", מגעילים את הכף או משברים את הקדרה.

עכשיו נובעת מתוך חיינו שאלות העומדות הרבה יותר ברומה של עולם היהדות מתחיבת כף של חלב ליורה של בשר, ועל הרב להשיב גם על השאלות הללו תשובה ברורה ודוקא עפ"י התורה. הנה, למשל, שאלת המילה, שאלה גדולה היא.

*) ע"י „העולם" גומר 13.

...יו צריכים הרבנים להתלבט בה. הליבוויצי והבריסקי, ...ים ר׳ במנין יהודים כדי שיוכלו להתפלל עמהם מנחה בצבור, ...י פיהרים הם שאלה זו כביעתא בכותחא: יאבדו אלפים ...יורסים וכיוצא בהם שהציצו ונפגעו וילכו לשמד, ובלבד ...יהודים הכשרים לא יהיו נפגעים אפילו במקצת. אבל ...י שאנו אומרים „לבל ידח ממנו נדח“, „וחלילה להשליך אבן ...י הנופל“, אנו דקים לנו, „שישראל עפ״י שחטא ישראל הוא“ ... פיהרים שאלה קשה זו בכאב לב ובצער עמוק, ולהרבה ...ה ישוב הדעת היא צריכה. כשאני לעצמי, הייתי גם אני אחר ...ה אע״י נוטה לפסק זה שהוציאו הרבנים עכשו. כי באמת ...י שאינו רוצה למול את בנו אינו מבקש אלא להכשירו לשמד; ...יו מיד קשה לו והרי הוא פותח לפניו את „הטרקלין“ ..., כדי שיכנס לגויות בלי יסורים ובלי „סימן“ של ..., אב שאינו מכניס את בנו בבריתו של א״א הרי הוא ...י כאלו מכניס את בנו בכונה בבריתה של הגויות. ואפשר ...י שלא יכתב הילד בהמטריקום יהיה האב מוכרח להשאירו ... לדעתי, החלטה זו שהחליטו הרבנים וגדר זו שגדרו ...הן, ויפה עשו. אבל אינו יכול להסכים לזה, ששאלות כאלו ...י הפתר דוקא ע״י אלו שלמדו יו״ד. שאלה זו היא שאלת ...ישראל, שרק מי שיש לו הבנה מקפת בעקרי היהדות ויודע ...גם את צרכי החיים יכול לפותרה. ושאלות כאלו רבות ...

...פרים על הגאון ר׳ גרשון משקלוב, שכשהיה אדם בא ... סמיכה היה שואל איתו בהל׳ שבת, והיה נותן טעם ...יו: אם נמצא מחט בקורקבן של תרנגולת שחוטה יכולה ... שתחכה עד שיעיין הרב בפוסקים, אבל אדם מישראל ... אצבעו בשבת וספק פקוח נפש היא, צריך הרב לידע מיד ... לחלל עליו את השבת. ואני אומר: כשנתחבה כף ... ליורה של בשר או כשפעפע חלב תחת הקדרה וכדומה, ... מסין זה יודעים הרבנים להשיב עליהן תיכף, ...שואלים אותם, אם מותר לרב ללמוד חכמות ומדעים הרי הם ... נדבר, ובשום מה? — משום ששאלה זו תלויה בידיעת ... היהדות, שהיא לפניהם כספר החתום. והם פוהרים אותה ... עפ״י התורה אלא עפ״י פוליטיקה, אלמלי היו בעלי הועידה ...גדולים רק בתורה ולא בדיפלומטיא היו פותרים גם שאלה זו ...רק עפ״י התורה. ואין דפלומטיא בתורה ואין „התחכמות“ ...ות. ומחוץ לגבול התורה דעת הרב היא אינה אלא דעת סתם ..., אנו אין לנו „קסטא“ של כהנים כיתר אומות העולם. ...לי היה הגר״א מווילנא יושב בפט״ב ומשתתף בועידת הרבנים ... כל השאלות עפ״י התורה והגמרא, ועל מה שלא היה ...א מקור בגמרא היה מסתלק מלהשיב תשובה כלל. וכך היו ... צריכים להתנהג, אלמלי היו רבני התורה באמת ולא רק ...מים“ בלבד.

ומלבד מה שצינז הסמיכה אינו מתאים בכלל למהותה האמתית ...הרבנות, הנה יש לנו עוד כת אחת של רבנים, שאינם אפילו ...מים ואינם בעלי הוראה כלל: אלו הם רבנים שרבנותם ...להם בירושה, מכיון שמתו אביהם שהיו רבנים הרי הם, ...אם אינם אלא סתם יהודים, יורשים את הכסא, והרי נעשו ... „יהודים טובים“, שגם הם מורישים את כסא כבוד קדשם ... אחריהם. מנהג זה נהוג בכל ערי הנגב, ועכשו התחילו ... גם בליטא. וידוע שלפעמים אפילו בת יורשת את ... ולוקחים לה חתן ונותנים לו את הרבנות בנדוניא. בין ... יש כמובן הרבה עמי הארץ ממש, שהרי התורה ... ע״י ירושה בעלמא.

ובין כך וכך הרבנות הולכת ונשפלת, ועכשו כשמחייבים את הרבנים עוד ללמוד ספרי קירפיצניקוב ופסוק בקרילוב ושתהיינה ידיהם מלוכלכות במטריקאות ובתעודות, הרבנות מה תהא עליה והתורה מה תהא עליה?

מלבד כל זה אין אני רואה בהחלטות הועידה ביטול גמור של הרבנות הכפולה. מקום יש בהחלטה גם לרבנים מטעם, אלא שהורד הצינז שלהם עד כדי ידיעת שפ״ר בלבד, ואל יהא הדבר הזה תמוה בעיניכם, שהרי בפולין יש בקצת ערים רבנים מטעם לחוד אעפ״י שמחייבים שם את הרב הדתי רק בצינז קטן. מכיון שבדיוק נסמן לא הצינז היהודי אלא הצינז הרוסי, שהוא חובה רק להרב ולא למורי הוראה, הרי לך שוב רבנים מטעם בעלי צינז ורבנים דתיים בלי צינז. עכשו נדמה כאלו לא בקשו רבני הועידה אלא לאשר את עצמם ולא דאגו כלל לפתור את שאלת הרבנות לעתיד. ושאלת הרבנית עצמה בכל היקפה נשארה בלי פתרון כמו שהיתה.

ד.

והיאך אפשר לפתור את שאלת הרבנות?

קודם כל נחוץ להוציא מידי הרב את המטריקאות. כל זמן שתהיינה המטריקאות נתונות בידי הרב, והיה הוא רב כלפי חוץ ולא כלפי פנים, ואלמלא המטריקאות לא היתה הרבנות מטעם לובשת אותה הצורה של רבנות הרשות שיש לה עכשו. ענין הנהלת המטריקאות מבלבל גם את דעת הבוחר בשעת הבחירות, ונדמה לו כי כל עיקרו לא בא אלא על מנת לבחור צינובניק, ודעה מוטעת זו אינה נותנת לו להבדיל בין קנדידט לקנדידט. ואם תהיינה המטריקאות נתונות בידי הרב הדתי, סופו שיעשה הוא רב מטעם. אמנם ספרי המטריקאות וההשגחה המעולה עליהם תופסים מקום גדול בחיינו, ולפיכך קשה להוציאם מרשותנו לרשות אחרת. אבל באמת כפי הידוע לנו, הן גם עכשו אין אף אחד מהרבנים מנהל את המטריקאות בעצמו; המנהלים העקרים הם סופרי הלשכה, והרבנים טרודים במה שהם טרודים. אבל רק לא בספרי המטרקאות, ושנית, כדי להציל את כבוד הרבנות אנו מוכרחים למחול על המטריקאות. אפשר שכשתהיה לנו קהלה סדורה יעברו המטריקאות להקהלה או למוסד אחר, אבל מידי הרבנים צריכים להוציאן, ואז השוב להם להרבנים הצורה הנאותה, הבוחרים ידעו לשם מה הם בוחרים בהרבנים, והרבנים בעצמם ידעו לשם מה הם נבחרים.

ואולם הוצאת המטריקאות מידי הרבנים אינה אלא תקנה לשעתה. והתקנה לדורות היא — להעביר ראשית כל קו על הרבנות הקיימת עכשו. בריה משונה זו שיש לה שני גבין ושתי שדראות חיבת להבטל. אחת היא לנו עכשו מי או מה גרם לאנדרלמוסיא זו שתבוא לעולמנו. עתה אנו צריכים לדאוג רק לזה שתבטל האנדרלמוסיא, ואין לכך דרך אחרת אלא לגדל ולחנך רבנים חדשים על ידי יסוד בתי מדרש לרבנים.

וכשתשאלוני, אם בצינז הרוסי הקל מתלבטים הרבנים כל־כך, על אחת כמה וכמה שלא יסכימו להקים בית מדרש עליון לחכמת ישראל? אשיב, שבאמת אי־אפשר לפטור את רוסיא בבית מדרש אחד, משום שבשום אופן אי־אפשר שתהיה בזה הסכמה כללית. כל זמן שקיימות ברוסיא קהלות, שרב שלמד גיאוגרפיא ואיזו שפה אינו נאמן עליהן, הרי אין הרשות למי שהיא לכפות עליהן את ההר כגיגית. היהדות האורתודוקסית אפילו הקיצונית יש לה דרישותיה ההסטוריות וזכיותיה הלאומיות, ואין שום רשות למי שהוא להעבירה על דעתה. ולא עוד אלא

שאפשר שזכיותיה היא יש להן, אפילו מן ההשקפה הלאומית, על מה לסמוך יותר מזכיותיה של האינטליגנציה. כל עיקר מה שהכסיפו פניה של הרבנות בשעתנו אינה אלא משום התערובות שבה, משום שאין קהלות חלוקות לנו: הרב הנאור הוא רב גם לחסידי חסידים והרב מן הנוסח הישן, החסיד האדוק, הוא רב גם למשכילים ולאנטיליגנטים, ואלמלי היו כל אחד מהם רב רק לקהלתו היו שני הצדדים מרוצים, באשכנז יושב כל רב בקהלתו, אין פרנס אלא לפי הקהלה שלו, אין כל אחד נכנס לתוך תחומו של חברו. וכל זמן שלא יהיה גם ברוסיא כך לא תפסק האנדרלמוסיא בעולם הרבנות וגם בחיי הקהלות. אמנם אין לנו עדיין בפועל קהלות נאורות וקהלות אורתודוקסיות קצוניות, אבל בכח כבר ישנן. יש קהלה, שהיא צריכה רב בעל תורה לחוד בלי שום השכלה, ויש קהלה, שהיא צריכה לרב בעל השכלה גבוהה, ביחוד חייבות עכשו הערים הגדולות לקחת רב בעל השכלה גבוה, משום שרוב הצעירים בעלי השכלה בינונית הם, הרי שצריכים להיות שנים או גם שלשה בתי מדרש לרבנים, אחד בעד הקהלות האורתודוקסיות, ואולי גם שנים: אחד לחסידים ואחד למתנגדים אם לא יתאחדו יחד, כי סוף סוף החסידים הם חטיבה בפני עצמם ויש להם גם דרישות מיוחדות. אעפ"י שמשום „עת לעשות" עשו גדולי החסידים שלום עם גדולי המתנגדים, אבל אין שלום זה אלא חצוני, והנגוד הפנימי שבלב נשאר ובית מדרש השלישי בעד הקהלות הנאורות.

המוסדים הללו צריך שתהיינה להם פרוגרמות מפורטות ומסודרות, והחניכים צריכים להיות עומדים בקביעות תחת השגחת המורים הנמנים ע"י גדולי הרבנים והחכמים שבארצנו. קביעת פרוגרמה מפורטה ומסודרת חובה היא גם לביהמ"ד של האורתודוקסים. כמובן, מסורה קביעות הפרוגרמה לידם והם יקבעו איזו פרוגרמה שירצו, אבל פרוגרמה קבועה והנהגה מסודרת חובה הן ולא רשות. יהיו המוסדים באיזו מקום שיהיו: של האורתודוקסים בקובנא, בוולוזין, בטילז, בליבוויץ ושל הנאורים — באיזו עיר גדולה, — לא המקום גורם. העיקר הוא שרק לחניכיהם של המוסדים הללו תהא הרשות נתונה לשמש ברבנות.

על דבר פרטי הפרוגרמה אין כאן המקום לדבר. אבל בכלל אפשר לומר, שהפרוגרמה צריכה להיות רחבה מאד. אם מוותרים הרבנים האורתודוקסים הקיצונים על למודים חצונים, הרי לפחות צריכה להיות ידיעתם בהיהדות עמוקה ושאובה מעצם המקור ע"י כלי ראשון ולא ע"י כלי שני. אלו העתידים להיות רבנים חייבים ללמוד בבית מדרשם כ"ד ספרי הקודש עם המפרשים הראשונים, רוב חלק הש"ס, הפוסקים הראשונים, ספרי המחקר, הקבלה והחסידות.

גם הפרוגרמה של ביהמ"ד לנאורים צריכה להיות רחבה ומלאה בנוגע לידיעת היהדות. קשה להגיד לפי שעה איזה צינז לקבוע בעד התלמידים, הרוצים להכנס לביהמד"ר זה. אפשר שבהעת הראשונה יהיה הכרח לוותר על דרישת תעודת בגרות ולהסתפק בפחות מזה. אבל בכל אופן צריכים למודי ההשכלה שלהם להיות נגמרים מחוץ לכתלי בית המדרש, ובבית המדרש גופו צריכים התלמידים ללמוד רק למודים עברים הנוגעים לידיעת היהדות. במוסד כזה, שגם בו נחוץ להקצות מקום גדול ללמוד התלמוד והפוסקים הראשונים במקורם צריכה להיות נלמדת תורת היהדות בכל היקפה בהתפתחותה ההסטורית והמדעית, ומקום גדול צריך לתפוס בו למוד הספרות התנכית המדעית.

שני, הבתים הללו אינם צריכים להיות צרים זה לזה. הרשות תהא נתונה לכל קהלה לבחור לה רב מאיזה בימ"ד שהיא רוצה. כמובן אפשר יהיה ליסד את בתי המדרש הללו רק כשתהי' לנו קהלה מסודרת, כי הבתים צריכים ... עומדים מעיקרא על בסיס חומרי חזק, כדי שלא יהיו תלויים בדעת אחרים ובנדבות מקריות.

זהו הפתרון היחידי והמוחלט לשאלת הרבנות ... ופתרון אחר אין לה. ע"י קביעות „צינזים" שונים לא ישונו ... הרבנות הפגומה והלקויה מצדי צדדים. ע"י טלאי על גבי ... לא תתוקן הרבנות. דרושה „שבירת הכלים" הישנים ויצירת כלים חדשים.

י. ל.

יַבְנֶה.

יקר לנו השם הזה, וקרוב הוא ללבנו. הוא דגלנו ... דברי ימינו מזמן החורבן. הוא סמל להסיסמה המסמנת את ... תקופות חולשתנו המדינית: „לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוח ...

יבנה ידועה לנו עוד מימי הבית הראשון. המלך עוזיה הרס את חומתה וכבש אותה מידי הפלשתים. יבנה נזכרת ... פעמים במלחמות המכבים, ובימי הבית השני היתה ידועה ... גדולה. אבל כל הודה ותפארתה באו לה מימות ר' יוחנן בן זכאי. הסנהדרין שישב בה עשה אותה לירושלים חדשה, לירושלים רוחנית, בה נעשה נסיוננו הראשון לרכז ולאחד את כחות... הלאומיים בלי ממשלה ובלי שוטרים. מכאן, מיבנה, ... ממשלת הרוח לשלוט בהעם, ואם קצרים היו ימי המרכז ביבנה רוחו של המרכז הזה נשאר קים לדורות, ושם יבנה לא ... מלהזהיר על שמי דברי ימי עמנו בכל תקופות הגלות.

ונפלא הדבר, שעם כל רגשי החבה שהגו בני עמנו למקום הזה, לא שאפו לשוב ולבנות את חרבותיו. בכל דברי ימי עמנו בלתי ידוע שום נסיון ליסד איזה ישוב ביבנה. בנימין מטודלה שבקר את יבנה לא מצא בה יהודים, וגם בתקופת התחיה ... עכשו לא הושם לב למקום הזה. ואפילו הסיירים שלנו הבאים לבקר את הארץ אינם מתענינים הרבה במקום המרכז העתיק הזה; יבנה נעשתה שם מפשט, רחוק מן הארץ ומכל השאיפות הקשורות בארץ.

אבל יבנה העיר חיה עודנה וקיימת לפנינו בשמה העתיק בשם אשר קראו לה אבותינו בימי הבית הראשון. בשם אשר נשאר לה גם בימי עיקר גדולתה—בימי ר' יוחנן בן זכאי; העמים השונים שבאו לארץ ישראל לא יכלו למחות את השם הזה, ו... מסרו אותו כמו שהוא איש לרעהו, כמו שמסרו רוב השמות העתיקים מתקופת היהודים. ועכשו בראותנו את המקום ה... לנו ובשמענו את שמו הקדוש לנו, אנחנו שמחים עליהם כ... שריד חי שנשאר לנו מן העבר הגדול והרחוק, כעל איזה צ... נעים הבוקע ועולה אלינו מתוך חיי ילדותנו.

יבנה מתנוססת מעל הגבעה הגבוהה שהיא עומדת עליה וגם מרחוק היא נראית מכל הצדדים, את יבנה רואים מודי־חנן העומדת מצפונה, מרחובות אשר במזרח ומגדרה אשר בדרום, ומכל המקומות האלה נגלית יבנה בצורה אחת: בהאויר הזך נבלטת מעל הגבעה בקוים ישרים שורה של סילואטים שחורים, ועליהם מתרוממים ראשי תמרים בודדים; מצדי הגבעה רואים את פסי הזהב של גבעות החול על שפת הים, שמתאחדים עם כפת השמים הכחולה. יפה היא הגבעה לפנות ערב, בשעה ששטים עליה ענני כסף ד... השמש, כשהיא שוקעת מאחורי הגבעה, מזהיבה את הע...

ישפכת קסם מיוחד על כל הסביבה. בנטות היום מכסה איזה מסך דק ושקוף את גבעת יבנה, ומבעד לו נשקף איזה קרום. והסוד הזה והצבעים הרכים והקוים הבולטים קוראים אליהם. כך היו השמים במקום הזה לפני שלשת אלפים בימי הפלשתים, ואל המקום הזה הביטו מרחוק בדאגה ופחד, השמים כאן גם לפני אלפים שנה, ובחרדה והדרת קודש אל המקום שממנו יצאו תורה ואור לכל הארץ. והעננים עכשו מלמעלה ליבנה צללי העבר הרחוק הם, שמוסרים שלום מאת התקופות הקודמות ומקבלים מאתנו פריטת לדורות הבאים.

יבנה בנויה על יד נחל רובין. ושתי דרכים עוברות על האחת—הדרך הגדולה—זו שמוליכה מיפו לעזה, והשניה— ורמלה. יבנה עומדת על הגבול בין האדמה הפוריה של יהודה ובין גבעות החול שעל שפת הים. מרחובות עד יבנה שעה וחצי, ועד גדרה—כשתי שעות. לפנים היו עוברים הללו יהודים שהיו ניהרים ליבנה כדי לרוות את צמאונם עכשו אין יהודים נפגשים בסביבות יבנה. עכשו עוברים רק גמלים טעונים סחורה או בדואים נודדים.

וכשאתה מתקרב ליבנה אובדים לה כל קסמיה ויפיה. אין יבנה אלא כפר ערבי רגיל, לא פחות ולא יותר. הבולטים הנדמים מרחוק כקיר על גבי קיר מצטרפים מקרוב לתמונה עצובה של בתי ערבים דלים, אפורים. כבכל הכפרים של הערבים בנוים הבתים גם ביבנה מחמר בלי חלונות, שורות, שורות. זו למעלה מזו. שורת הבתים השניה מתחילה מגגי הבתים של השורה הראשונה. כרוב הגבעות של הערבים הרי גם גבעת יבנה איננה טבעית, אלא היא מתוך שבמשך דורות נבנים בתים חדשים על גבי הבתים שנהרסים. מפני שהערבים אינם בונים בכפריהם בתים לפיכך אין הבתים יכולים להתקיים זמן רב, וכל דור צריך לבנות לעצמו בתים חדשים על החרבות הקידמות. חפירות מצאו בכפרים שונים בארץ ישראל שכבות שמונחות זו על גב זו. כפרי הערבים קיימים זה הרבה שנים, והם מקבלים צורת גבעות הנערמות שכבות על גבי ואמנם כבר מצאו חופרי החפירות בכפרים שונים בארץ שכבות בנינים שמונחות זו על גב זו. וגם יבנה מחכה שיבואו, ואולי יוציאו מתוך אדמתה סודות רבים של האלם.

סקדם לכפר ההיסטורי הזה באר עם ברכה. על יד — בנות הכפר באות לשאוב מים וכדיהן על שכמן. כנופיות הן עומדות לפני הבאר ומחכות לתורן. הבאר מקום אספת הנשים. בעתות הפנאי מתאכפים על יד הבאר. אל הבאר ביבנה סרים לפעמים קרובות גם עוברי בא להשקות את גמלו, וזה — את חמורו, וזה בא בעצמו. מסביב לבאר מתאספים גם הרועים ועדריהם. הוא מרכז החיים הצבוריים בכפר. המגרש הגדול על יד אילי ישמש עוד מקום לאספית ונאומים. עכשו מכפרות הנשים אשה לאחותה את החדשות ששמעו, את הסודות ע"ד המריבות עם שכנותיהן. עוברי אורח מביאים ממקומות רחוקים יותר. על יד הבאר מתפרצות לפעמים הנשים מריבות ע"ד סבוב גלגל הבאר, ע"ד תור המים, וכשאין המריבות שוקעות תיכף מתערבים בהן גם ואז עוברות המריבות מן הבאר גם לתוך הכפר פנימה. לפני שורת הבתים הראשונה יושבים זקני הכפר, תרבושיהם לבנות בראשיהם ומתוך הכרת ערך עצמם וגאון

שלו הם מביטים אל העוברים. הרחוב מוליך ישר אל המסגד. היום יום ששי בשבת, ולפני המסגד עומד קהל גדול המחכה להתחלת התפלה. במגרש שוחטים כבשים, פושטים את עורם, מנקים אותם ומוכרים תיכף את בשרם. לפני המסגד יושבים על הקרקע גם סוחרים, האמה בידיהם ומוכרים את סחורותיהם.

המסגד שלפנינו הוא אותו הבית, שעל פי המסורה היה בית התפלה או בית המדרש של ר' יוחנן בן זכאי. אולי זהו הבית שראה אותו עוד בנימין מתודלה ושנדמה לו כשריד מתקופת היהודים. אבל לפי חצוניותו אין הבית הזה עושה רושם של בנין עתיק כל כך. זהו מסגד שנבנה בימי הכליפים הראשונים ושבלי ספק נתחדשו פניו פעמים הרבה. הבנין איננו גדול וגבהו הוא של בית בעל קומה אחת. בקירות אין חלונות ופשוטים הם ובנויים מאבני המקום. בפנים שורר חצי־חושך. האור חודר רק דרך הפתח הרחב. התקרה עשויה קשתות אובאליות שנשענות על עמודים. האובאלים וקשוטי העמודים כולם מימי הבינים הם. יבנה ידועה גם מימי מסעי הצלב, והבנין הזה הוא בלי ספק בית תפלה של נוצרים שנהפך למסגד. גג המסגד שטוח ועליו יושבים ערבים ומתחממים כנגד זורה של שמש אביב. אל המסגד הזה דביק גם מגדל. ראשו שבור והוא מגיע רק עד עשרים מטר. מתוך כתלי המגדל נגלות אבנים עתיקות יותר מאשר במסגד, אבל גם המגדל איננו בן תקופת היהודים. צורתו מעידה עליו, שהוא בן ימי הבינים ומעשה נושאי הצלב.

מעל המגדל מתגלית תמונה יפה. יבנה מוקפה מכל עבריה גנים פרדסים ושדות, שהולכים ומשתרעים עד החול המבריק כנגד קרני השמש. ממערב תכלת הים—מצפון קויה הלבנים והירוקים של ראשון, ממזרח—ראשי הבתים של רחובות ומדרום—בניני גדרה ועצי עקרון. יפות ונעימות הן הנקודות הללו אשר לנו, אלא שהן מועטות. והן נבלעות בתוך הככר הרחב והמרחק הגדול שאינם שלנו.

לפני איזה זמן חפרו מסביב למסגד בשביל לתקן את הבית, ומצאו מערה ושורה של עמודים בתוכה. מה שהיה שם עוד לא הספיקו לחקור, מפני שנודע הדבר לממשלה, ומיפו בא תיכף צו לסתום את פי המערה. אם נמצאים בהאדמה שרידים גם מבניני היהודים, או רק שרידים מזמן מאוחר יותר, כגון המערות עם העמודים שברמלה, הדבר נשאר סתום, והשאלה ע"א קדמוניות יבנה מחכה עוד לפתרון על ידי חפירות, שאפשר שתהיינה פה מוצלחות יותר מאשר במקומות, אחרים בארץ ישראל. אנו מטיילים ברחובות יבנה, רואים את בניניה ומדברים עם יושביה. אבל סוד עברה הגדול טמון במעמקי אדמתה, ולפי שעה אין העין שולטת בו עוד.

מלבד המסגד יש ביבנה עוד בנין עתיק וזהו הקבר של הקדוש המושלמי אבו־ריר. הערבים יש להם קדושים הרבה מאד עד אין מספר. אין כפר, אין מקום יפה פחות או יותר, אין דרך שאין שם קבר של איזה נביא או קדוש. הלא לפי אמונת מחמד היו נביאים למאות, ומה רב מספר הקדושים והצדיקים שהיו אחרי הנביאים! ובכן יש גם ליבנה הקדוש שלה והוא אבוי־ריר, המכובד בכל דרום יהודה במעשי נסים ונפלאות שעשה. אבל יבנה היא איננה המקום היחיד שמתפארת בו. גם בהרבה מקומות אחרים מראים את קברו של אבו־ריר. ביבנה איננו נבדל, לפי תבנית הבנין שעליו, מקברי הקדושים האחרים הנמצאים בארץ. זהו בית לבן קטן ועליו כפויה כפה, המגיעה כמעט עד קצות הדפנות. בבית הזה מתאספים גם להפלה. בפנים הבית אולם ובו עמודי שיש שראשים יפים להם. הקשוטים הם אותם העלים שמוצאים על העמודים העתיקים בארץ ישראל. הם יכולים להיות מתקופת

בית שני. שרידי עמודים נמצאים גם בחצרה הרחבה של הקבר ובבית הקברות אשר מסביב לבנין. אבל הבנין בעצמו איננו עתיק כלל ובלל.

ערבים יש ביבנה כאלפים וחמש מאות איש. כלם מושלמים. יבנה הוא אחד הכפרים היותר גדולים ביהודה. יש בכפר הזה שנים־שלשה אפנדים שבנו להם בתים בעלי שתי קומות עם חלונות.

ביבנה יש גם שני יהודים. הושבי רחובות הם וביבנה יש להם טחנה. לשבת ולפעמים גם באמצע השבוע אחרי גמר העבודה הם נוסעים לרחובות. הם בעצמם והפועל הערבי היחידי שיש להם מספיקים לעשות את כל העבודה הנחוצה. טחינה יש להם תמיד. לטחנה מביאים תבואה לטחינה מיבנה ומהכפרים הסמוכים. בעד הטחינה מתקבלת שכר קבוע ומשלמים את השכר תמיד למפרע. הטחנה היתה קודם של ספרדי אחד מיפו, והרחובותיים קנו אותה מ־ידיו. הם קנו להם ביפו על יד הטחנה גם 15 דונם קרקע וזורעים שם ירקות. מפני שהברכה שעל יד הטחנה משפעת להם מים במדה מרובה, הרי הם יכולים להשקות היטב את גנתם ולעבדה. הירקות נמכרות בשכר הגון ביבנה, ברמלה וברחובות. כל דונם קרקע נותן ריוח נקי 100 פרנק בשנה.

אף על פי שערבי יבנה קנאים גדולים הם ודרכם לפגוש כל זר שבא לכפרם במבטים שאינם מביעים שביעת רצון, בכל זאת מתיחסים הם לשכניהם היהודים ביו־ידות. בטחנה נמצאים תמיד ערבים, קצתם הביאו תבואה למחינה. וקצתם באו לבלות את זמנם החפשי בשיחות עם היהודים ע"א עניני האמונה ועניני החיים המדיניים. מאת היהודים שומעים הערבים חדשות ע"ד הנעשה בעולם, ואם מביאים היהודים לפעמים איזה עתון עברי, אז אין עוד קץ לשאלות ולויכוחים.

כך משתנות העתים. מטרכז רוחני לעם ישראל, מעיר גדולה שהיתה מושב לסנהדרין ולתלמידי חכמים היהה יבנה לפנה נדחת ערבית, ורק שמה ואיזה עמודים עתיקים מזכירים את עברה הגדול. ואולם רעש המכונה בטחנה ושני היהודים הבודדים משמשים מעין התחלה לחיים חדשים ויהודיים.

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

ו.

מאתים וחמשים שנה ויותר עברו מיום שהכריזו בבית הכנסת אשר לעדת הספרדים בעיר אמשטרדם „חרם" על ב ר ו ך ש פ י נ ו ז ה, בגלל „הכפירה האיומה" שמצאו בו, והבדילו אותו מקהל ישראל (יום ו' לחדש אב תי"ו, כ"ז יולי שנת 1656). מעת ההיא עברו על תורת־הפלוסופיה של „היהודי מאמשטרדם" ועל יחס דעת הקהל לאישיותו הנפלאה חליפות ותמורות מרובות.

בחיי שפינוזא, וכמאה שנה אחרי מותו, היה שמו ממש „לחגא"; אחרי מותו יותר מבחייו. אנשים חשובים ובעלי־צורה מתיראים היו מלהזכיר את שם „הפלוסוף המוחרם" בכבוד, ומכל־שכן להסכים לדבריו בפלוסופיה, במוסר ובדת. ואלו אשר היו מודים לו בסתר לבם, היו מעלימים זה מן הקהל, הם היו מעקמים את דבריהם כדי שלא יחשדם אדם ב„אתיאיסמות" של שפינוזא. הפלוסוף ל י ב נ י ץ, למשל, שמע מרחוק את שם שפינוזא והיה מתאוה לעיין בספרו הפלוסופי, אשר היה נמצא בכתב־יד בידי קצת מתלמידיו. שפינוזא סרב להרשות זה, מפני שהיה זהיר מאד לכנס את דבריו. כל כך היה בטבעו רחוק מתאות כבוד־סופרים, עד כי חפץ היה, כי יפרסמו את כ... הפלוסופי הראשי, ה„איתיקה", אחרי מותו בהעלם שמו. ליבני... לא היה יכול להתאפק, ובהיותו בהולנד סר אל בית שפינוזא וטייל עמו בפרדס הפלוסופיה. גם נסתייע הרבה ברעיונותי... אבל לא חפץ להודות ברבים, כי הלך אל שפינוזא לדבר ע... „בדברים העומדים ברומו של עולם", אלא שהיה עיקר שיחת... עמו, כפי שהיה רגיל לומר, בעניני הנדסה ולמודין פיזיק... אחרי מותו של שפינוזא סדרו חבריו ותלמידיו את כתביו ופרסמ... אותם בדפוס — בתוכם גם אגרות שהחליף הפלוסוף עם קצ... מחכמי הדור. על פי מקרה של אי־זהירות לא מחקו את ש... ליבניץ מן האגרות, באופן כי נתפרסם בקהל יחסו של זה א... היהודי המוחרם. על זה הקפיד ליבניץ מאד וירע הדבר בעיני... חושש היה ל„לעז" בני דורו, כי החליף אגרות עם איש הכופר המין.

אחרי מיתו נשכח שפינוזא כמעט לגמרי; הגם כי נדפ... ספריו בכמה מהדורות, כמאה שנה היו מזכירים את שם שפי... נוזא לגנאי, או כי היו מתלחשים בסתר: מעשה בפלוסוף יהודי שחטא והחטיא את הרבים והורה דברי כפירה איומה ואח... איסמים גמור. אסור להעלות את דבריו על הכתב", בנוגע למאורעות חייו הפרטיים נתפשטו כמה ספורי־אגדה מתמיה... תלמידו וחברו ל ו ד ו ו י ג מ א י ר הקדים לספרו הפלוסופי ש... תיכף אחרי מיתו ביוגרפיה קצרה, שלא הספיקה לברר א... מאורעות חיי הפלוסוף ואת אשר עבר עליו תחלה בהיותו בקר... עדת היהודים, ואחרי כן כאשר היה כבר מובדל ומוחרם. אח... כמה שנים נסו אחרים, שלא הכירו את הפלוסוף בעודו בחיים, לה... בספר את פרטי חייו, אבל הם היו זרים לרוחו ורחוקים מ... מדעותיו והשקפותיו. גם עניני היהדות היו זרים להם. הם ג... עדות מפי אנשים שונים, אבל לא ידעו להזהר ולהבחין בין אמת ושקר, בין מעשים ודברי הבאי. כמה שקרים ודברי בדותא המציא בדמיונו האיש ו ו א ן ס פ י ק, אשר בביתו דר הפלוסוף בשנותיו האחרונות. הוא כבד אמנם את שפינוזא ולא חפץ מעולם לדבר בגנותו. אבל בעל דמיון גדול היה ולא ירע לכוין את התחום בין האמת והשקר. הוא היה משקר שלא במתכוין ולבסוף האמין בדברי עצמו ומסרם בתור אמת גמורה.

וכך נוצרו בנוגע לאישיותו של שפינוזא ספורי הגדה ודברי הבאי—סותרים ברובם אלו את אלו. בנוגע לשיטתו הפלוסופית ולתורת המוסר אשר יסד, היו מסתפקים בהבטה שטחית בספריו וכתביו ולא היו יורדים לסוף דעתו. מתיראים היו מפניה. מסו... ומקובל היה הדבר, כי שפינוזא „כפר בכל", במציאות האלהים בבחירה חפשית של האדם, במוסר דתי ואלהי. ושוב לא העמי... עוד בדבריו לעיין בהם. אלו אשר הפכו בדבריו, ראו חוב... לעצמם להקדים „מסירת מודעה" והתנצלות, כי חלילה לה... להסכים לכל העולה מדבריו ולהגרר אחריו. ואפילו כשאינ... מזכירים את שמו לגנאי—הנה אישיותו לחוד, שלא נמצא ב... פסול, ותורתו לחוד שהיא בודאי דברי טעות ומקיפה דעו... משובשות. מ ש ה מ נ ד ל ס ו ן מסר את נפשו ממש. על הצל... כבוד רעהו ל י ס י נ ג, אשר חשדהו אדם (פ ר י ד ר י ך י ע ק ב...) בנטיה כלפי דעת שפינוזא. הוא הבהיל את הסנגוריה על חב... ואיש בריתו, כדי שלא להלין אותו „החשד הנורא עליו". והתרג... בזה הרבה. התרגשותו הגדולה הביאתו לידי מיתה חטופה: ביו... ד' יאנואר שנת 1786 נפטר משה מנדלסון מתוך כעס וצער־כי הוציאו „לעז" על ליסינג. זוהי מעין מיתה „על קידוש השם" ולפני מותו קרא לכל ידידי ליסינג, כי יקומו ויקנאו לכבוד המחולל".

אבל דוקא בימים ההם, בסוף שנות המאה הי״ח, התחילו מעריצים מאד את שפינוזא. זה שהיה מאת שנה ויותר מוחרם ... נהפך למיסד של תורת־מוסר נשאה ונשגבה, של השקפת ... פיוטית ונהדרה. גיטה מצא בה חזון מוסרי ואסתטי ... ומאז יסד עליה את פיוטו הנעלה. תורת שפינוזא נתפשטה ... בקרב המשכילים והיתה כעין „דת צרופה", כעין השקפה ... נאוהה ליחידי סגולה, לבעלי הדעה השלמה. אז זכרו ... את אישיותו המפליאה. שפינוזא הוא כמעט הפלוסוף היחידי, ... שיטתו הפלוסופית ותורת־המוסר שלו מפליאה כל־כך ... רעיוניה, אלא שגם אישיותו מתאמת בכל הפרטים ... היא הגשים בחייו ובמזגו את שיטתו. שפינוזא, אדם ... מסוגל כל־כך להיות נושא הערצה מרובה מצד משכילים ... למוסר אלהי.

שפינוזא, בתור מיסד „דת צרופה" של השקפת עולם נשאה ... הוא באמת נפלא בעצמותו האישית. חייו אינם מסורת־ ... ; הוא לא חי בזמן קדום, בימי תקופת ההזיה והדמיון. ... בטבעו ובמאורעות חייו דברים היוצאים מגדר המציאות. ... מצוין דוקא בפשטותו. אפשר לאנשי מוסר להמשך אחריו ... לו. רבר זה איננו מצריך איזו כחות נפלאים העומדים ... מטבע האנושי. אין כאן חיים של גבורה מוסרית, של ... הגבורות, של סגופים ועינויי־הנפש. אבל יש כאן חיים שלוים ... של אדם מוסרי המסגל את עצמו אל הטבע ואל האושר ... האמתי. כל מי שרבק במדותיו לא יתרגש ולא יתרגז ולא ... עצב. אלו הם חיים מוסריים שקטים, חיים של קורת־רוח ... שתפארת הם לנושאיהם לעצמם ותפארת להם מן האדם. אין כאן מרורות החיים של האדם הפורש עצמו מן ... . זהו הצד המרנין בחיי הפלוסוף, כי לא יסד תורת מוסר ... שיטה למודית, אלא הוא עצמו היה חי בה. וכמה היה ... ומאושר בתורתו!

כך היו אומרים מעריצי שפינוזא בסוף שנות המאה הי״ח ובראשית שנות המאה הי״ט.

אבל זו היתה בעיקר הערצה ולא הבנה בשיטתו הפלוסופית. נפלא לראות, כי עד קרוב לימינו לא נתגלו אפילו המקורות, שמהם שאב שפינוזא את תורתו. רגילים היו למצא את תהלתו בקרטזיוס, מפני כי ספרו הפלוסופי הראשון שפרסם בחייו וקרא את שמו עליו היה בחקר השיטה הפלוסופית של קרטזיוס. אשר שלטה אז בעולם הדעות והמחשבה. גם הצורה החיצונית של הרצאת דבריו, הבירור ההנדסי, גרם הרבה לזה. בימים הראשונים לא עמדו עוד על אמתת הדברים, כי צריך לזרוק תחלה את הקליפה, אותו הבירור ההנדסי, כדי לרדת ... סוף דעתו. הטעות, ליחס לשפינוזא שכלול שיטתו של קרטזיוס, מובנת לנו כעת. אז לא ידעו את המקור העברי, אשר ממנו שאב שפינוזא: את פילון האלכסנדרי ואת שלמה גבירול. הראשון, אשר ברר והטעים באופן מספיק את יחסו של שפינוזא לשלמה גבירול היה החכם שניאור זקש — וזה ... דבריו עברית, ולפיכך לא נודע עדיין למדי לחכמי או״ה. כבר בימיו של שפינוזא היו מיחסים אותו על תלמידיו של קרטזיוס, ואלו בראותם כי ירד חרון־אף לעולם בגלל דברי שפינוזא, התאמצו להתרחק ממנו וידו בו אבן גם הם, גם יחסו של שפינוזא להיהדות לא נתברר בימים הראשונים.

גם בימינו קשה מאד להוציא את הטעות מלב חכמי ... בנוגע ליחס זה. עוד היו רגילים לספר בפשיטות, כי שפינוזא היה יהודי מלידה, אבל היהודים הוציאוהו מן הכלל, ... נדחה לגמרי מן היהדות. הם דנים בדבר הזה על פי מדת „מה מצינו", על פי הדוגמא של הכנסיה הקתולית, למשל: קתולי מתפקר, אשר הכנסיה הקתולית תוציאהו מן הכלל, איננו עוד קתולי. אי אפשר לנו להסביר להם, כי אין הנמשל דומה למשל. כי לא היה מעולם יפוי־כח לקהלה הספרדית באמשטרדם לדחות את שפינוזא מעם ישראל ומן היהדות; כי אי־אפשר בכלל לצאת מן היהדות, ואין לך דבר שבדעות ומוסר המוציא מן היהדות. אילו היה שפינוזא פורש וממיר, כי אז היה מוציא את עצמו מן הכלל. עונש החרם שהטילו עליו תקיפי הקהל היה קנס שגור מאד בקרב הספרדים. ולא רק „כופרים" כשפינוזא הוחרמו, כי אם גם אנשים פשוטים, שמעולם לא ראו מאורות הפלוסופיה ולא הרהרו אחרי האמתות הדתיות המקובלות. אדם מקהל הספרדים שעבר על תקנות הפרנסים, הטילו עליו חרם. אלא שזה היה נכנע מפני שלטנם ונתפייס להם, ושפינוזא עמד „במרדו" ומת בנדויו. הדברים ברורים, לכאורה; אבל עדיין לא נסתברו לחוקרי או״ה. עוד היום הם מנסחים אותם בנוסח הישן. שפינוזה היה יהודי, אבל כאשר נתפקר והיה לפלוסוף מצוין, כבר יצא מעם ישראל ומדת יהודית. כן כותבים בספריהם, וכן מורים בקתדראות.

בשנים האחרונות החלו לחקור ולדרוש בשימת־לב מיוחדת בשיטה הפלוסופית של שפינוזא וגם באישיותו הגדולה, כבר בשנת 1896 פרסם ההולנדי מינסמה את ספרו הנודע: „שפינוזא ומסבתו". הספר הזה המצויין בדיוקו וברבוי הפרטים החשובים, אשר הוציא המחבר מאפלה לאור, גלה לפנינו עולם חדש ממש. הדבר הזה ראוי להטעים ביחוד: בימים הראשונים היינו רגילים לברר שיטת שפינוזא על יסוד למודים פלוסופיים מן החוץ, כאלו לא היה שום יחס וקשר בין מחשבותיו הפלוסופיות ובין היהדות, אבל את מאורעות חייו היינו מסבירים לנו רק על פי יחסו לבני עדתו ולדת הישראלית, החקירה המדעית בימינו הפכה את הסדר הזה. מאורעות חייו של שפינוזא וטבע אישיותו יובנו לנו הרבה על פי מאורעות הימים ההם במדינות הולנד בכלל ובעיר אמשטרדם בפרט. כמעט שנוכל להחליט, כי מה שאירע לשפינוזא עם אחיו היהודים היה רק מקרה בודד בחייו, אנו יודעים—אמנם ידיעה בלתי מספקת—מה שעבר בינו ובין מנהיגי הקהל הספרדי באמשטרדם. אחרי אשר הכריזו עליו את החרם היה שפינוזא אמנם אנוס לצאת את העיר. אבל לא ארכו ימי גירושו. ואחרי חדשים מספר שב אל עיר מולדתו, הגם שלא התישב עוד בה ישיבה קבועה מפני טעמים פרטיים. מאז לא היה עוד שום קשר בינו ובין אחיו היהודים, לא קשר פנימי ולא קשר חיצוני. אנו מבינים, איך בא הדבר לידי כך, כי הופרה האחוה בינו ובין היהודים. יותר יפלא בעינינו, כי לא היה עוד שום יחס של שנאה ושל רדיפה מצד היהודים כלפי שפינוזא. ולא עוד, אלא אפילו מה שהיינו חושבים לפנים, כי ספרו הגדול „על הדת ועל החברה המדינית" שנדפס בחייו בהעלם שמו והסב רעש גדול כל־כך בהעולם, היה ערוך ביחוד כלפי היהדות — ברור כעת, כי לא כן היה הדבר, גם הספר הזה היה כתיב בעיקרו כלפי הקנאים הקלווינים שבימיו. כלפי כהניהם שהיו מטרידים תדיר את השררה בהפצרתם „לבער את הרע" ולרדוף באף את המינים והאפיקורסים ההופכים דברי אלהים חיים". מינסמה המציא לנו ציור נפלא מהתסיסה הרוחנית והמוסרית של הימים ההם בהולנד בקרב המשיחיים, ומה עלתה לחוקרים החפשים ולמתפקרים בדורו של שפינוזא. בזה שכתב בספרו במרירות גדולה מאד כנגד הקנאה הדתית וכנגד השלטון התקיף של הדת, בהשתדלותו הנמרצה להוציא את הפלוסופיה ואת החקירה המדעית מרשותה ושלטונה של הדת — נתכוון שפינוזא

לא להיהדות, אשר נשקה היותר גדול היה אז החרם, אלא לדת הקלווינית ולכהניה הקנאים, אשר אמרו לחדש את האינקביזיציה הקתולית בכל תקפה ועריצותה. שפינוזא פרסם את ספרו זה בשנת 1670; ואין ספק, כי היה עסוק בחבורו ובסדורו בו בזמן שאירע באמשטרדם אותו המעשה המבהיל בשני האחים קורבך, אשר רדפו אותם הכהנים הקלווינים בעברתם הקנאית ועשו בהם משפט-אינקביזיציה באכזריות איומה (1668). כמה פרטים מתמיהים בספרו זה יובנו לנו על פי דעת מאורעות הימים ההם. ונודע הוא כעת, כי אחרי אשר נתפרסם החבור הזה רעשה המדינה. והגם שלא ידעו אז את שם המחבר, וחשדו את האנגלי הובס (מחבר ספר „לויתן"), כי הוא יצר גם את החבור הזה, הרעישו הכהנים במדינות הולנד את השררה בבקשתם התדירית, להחרים את הספר ולהעניש את כל העוסקים בהפצתו. כי לא נעשה דבר ממשי לרעת החבור להחרימו, זה יובן לנו רק על פי יחס שפינוזא לאיש חסדו ומכבדו יאן די וויט אשר היה אז השליט במדינות הולנד. יאן די וויט היה אדם חפשי בדעות ונוטה חסד לשפינוזה (גם קבע לו פרס שנתי מאוצר המדינה). במסבת רעים ידעו, כי שפינוזא הוא מחבר הספר. ומובן הדבר. כי סכך עליו יאן די וויט כל ימי היותו השליט במדינות הולנד. אחרי אשר נרצח יאן די וויט על ידי ההמון הסוער (ביום העשרים לחדש אוגוסט שנת 1672), עשתה השתדלות קנאי הקלווינים פרי, וספרו של שפינוזא נאסר לבוא בקהל בשנת 1674. ובכל המאורעות האלה לא היתה שום השפעה מצד היהודים. מסוף שנת 1656 ואילך פסק כל חבור ויחס בין שפינוזא ובני עמו.

מינכסמה שפרש אור בהיר על חיי שפינוזא ומכבתו לא היה בקי די צרכו בעניני היהודים. בכלל לא ידע — במקצוע זה — יותר ממה שנמצא בחבורו ההסטורי של גרטץ, אשר אחריו נמשך בענינים האלה. גם לא היה פלוסוף לחקור אחרי עקבותיו של שפינוזה בפלוסופיה. מה שכתב שניאור זקש בנידון זה, לא ידע בודאי אפילו מפי השמועה. גם החכם מנואל יואל, שהיה בקי הרבה בענינים כאלה, לא נתן לנו ציור מספיק במקצוע זה. כי בימים שכתב הוא את מחקריו בדעות שפינוזא לא נתגלו עדיין כל המקורות. בימינו פרסם יעקב פרידנטל שני חבורים בנוגע למאורעות חיי שפינוזא. בשנת 1899 פרסם אוסף חומר רב לביוגרפיה שלמה, ובשנת 1904 נדפסה הביוגרפיה הזאת בתור חלק ראשון לספר גדול על שפינוזא, מאורעות חייו וספריו. אלא כי רק החלק הזה יצא לאור, ובינתים נפטר המחבר, ומחשבתו לא יצאה לפעולה.

ספרו השני של פרידנטל היא הביוגרפיה המדעית הראשונה לחקר חיי שפינוזא, חנוכו, התפתחותו, יחסו אל היהדות והבדלו מתוך הקהל הישראלי, יחסו אל המסבה ההולנדית ואל בני דורו בכלל, השקפותיו הדתיות והפלוסופיות והשפעתו על הפלוסופיה בימיו ובדורות הבאים. פרידנטל העמיק כבר במקורות העבריים של שפינוזא. הוא נסה לברר את פעולת הפלוסוף במקצוע הבקרת הביבלית (אשר באמת הוא יסדה ראשונה) ביחסה לרמזי הראב"ע בפירושו להתורה, אשר כנודע השתמש בהם שפינוזא הרבה וגם הזכירם בחבורו דרגול. לספקות והרהורים בכמה מושגים דתיים הביאו אותו בלי ספק פקפוקיו של יש"ר מקנדיאה, שגם הוא היה ידוע לשפינוזא, והוא מזכיר את שמו — אלא שהוא מזכירו לגנאי, מפני כי ירד לסוף דעתו, שפיו ולבו לא היו שוים. בעניני הבנת התורה הישראלית, טעמי המצוות וכיוצא בזה, נמשך הרבה אחרי חכמי ישראל בימי הבינים. וגם בפלוסופיה שאב הרבה ממקור ישראל — לפי דעת פרי... מאברהם בן עזרא (האפלטוני) ומכמה ספרי קבלה. גם פרי... לא ידע כלום מחקירות שניאור זקש, אשר ברר את היחס ה... שבין שלמה גבירול ובין שפינוזא. צריך כעת רק לברר המשכת הדעות הפלוסופיות האלה מבן גבירול עד הפלו... האמשטרדמי. שהרי את ספרו „מקור חיים" לא ידע שפי... בודאי, זה לא יסתור את משפטו של שניאור זקש כל-עיקר. מוצאים, למשל, יחס קרוב מאד בין פילון בנוגע להבנה האל... של ספורי כתבי הקדש וטעמי המצוות ובין הרמב"ם. ועד... הוברר לנו, איזה הדרך עברו הדעות האלה מפילון אל הרמ... הראב"ע נמשך הרבה אחרי שלמה בן גבירול בשיטתו הפלוסו... וגם בהבנת כחות הנפש. הוא משבח אותו, כי לא היה כ... חכם „בחכמת הנפש". אבל כל זה לא יספיק לנו בתור ג... בין שלמה גבירול ובין שפינוזא. כי יותר ממה שנמצא בנ... אברהם אבן עזרא במקצוע זה הביא שפינוזא בספרו הפלוסו... בדבר הזה יש עוד לחקור ולדרוש הרבה, וגם פרידנטל ר... רק על פני שטחיות הענינים ולא הגיע עד עמקם.

הביוגרפיה נכתבה בכלל בשלמותה רק בנוגע לני... המאורעות בחיי הפלוסוף, אבל לא בהבנת הפסיכולוגי... שבהם. פרידנטל לא הצליח בעבודה המדעית הזאת, מפני התיחס בקרירות מרובה לשפינוזא; ונראים הדברים, כי במקום שהוא מתגלה לפנינו בפתוס מרובה, אין הפתוס ... אלא עשוי ומלאכותי ואינו יוצא מן הלב. השקפתו הפלוסופית של פרידנטל שקועה היתה ברובה בפלוסופיה היונית, ובק... נזדווג רוחו עם הפלוסוף האמשטרדמי — אשר לא רק שי... פלוסופית בנוגע להבנת המציאות נתן לנו, אלא השקפת העולם, השקפה מוסרית מאד נעלה. ואו... ההשקפה המוסרית, השקפת החיים והעולם, היא עיקרית בדעו... הפלוסופיות.

(סוף יבא)

א. ראם.

בָּעִתּוֹנִים.

ככר נגמר דינו של הקונגרס האחרון: הוא היה קונג... שאינו הגון. ויש כוספים: נוח לו שלא היה משהיה. ואול... כשאני לעצמי מסופקני אם דין אמת הוא זה לכל דבריו. אמנ... חמשת ימי הקונגרס השאירו אחריהם מבוכה גדולה, שבלי ספ... קשה יהיה לצאת ממנה, ורשומיה ודאי יהיו ניכרים במשך שנ... אבל מבוכה זו עצמה דבר טוב נמצא בה: בעמקי הנפש ... התחילו רוחשים הרהורים וספקות, שבמשך שנים היו לוחש... עליהם ורואים אותם כאלו אינם. וכמה טוב וכמה יפה הוא הדנ... כשפוסקים ללהוש על הרהורים וספקות והם מקיצים מתרדמתם...

לאחר שנים של לחישה והונאה עצמית, שלא יכלו, במו... לבטל דבר שישנו בעין, נשמעה פתאם מעל במת הקונגרס ההבדלה בין ציוני המזרח (הצורך „הפוליטי" של אותה ש... גרם לשנוי נוסח קצת: ציוני רוסיא במקום ציוני המזרח) ובין ציוני המערב. ואלו שאזנם עשויה לקלוט את הבדל הנעימה שבין דברים הנאמרים רק לשם מליצה או „פוליטיקא" ובין דברים הנאמרים מתוך הכרח פנימי, הכירו תיכף בההבדלה שנשמע... בהמבורג אותה הנעימה המיוחדה לדברים הנאמרים מתוך דכו... פנימי. ובאותה שעה אמרו לעצמם: „נזדקר המרצע מתוך המרצוף"

ואמנם נזדקר הטרצע. מה שנאמר מעל במת הקונגרס בסגנון של ספק ופעם בסגנון של ודאי, — הכל לפי מעמד באולם, — נאמר לאחר ימים מועטים מעל עמודי ה„וועלט" הד"ר פרנץ אופנהימר כודאות גמורה. „והיתי לו לאופנהימר, בשעה זו, כשהוא אומר ליצור דבר חדש, — ישובים בארץ ישראל, — וצריך הוא ליחסו הטוב של הקהל, לא בחר ללכת בדרך ה„פוליטיקונים" להיות כובש את לגמרי או „להלבישם, לכה"פ, מחלצות", אין הוא משתמש של המניא אפי, אלא הוא בא ומשמיע את אמהו במלים פשוטות ומובנות, לאמר: „אנחנו בני מערב אירופא הננו מתיחסים להאידיאל הציוני באופן מבני מזרח אירופא". („וועלט" נומר 7; ההטעמה היא). והוא דולך ומבאר, שההבדל הזה אינו הבדל העתיד לרבטל, אלא שהוא הבדל יס.די, נפשי, העתיד להתקיים, ההבדל מונח בשנוי המעמד הסוציאלי והתרבותי שבין המזרח ובין יהודי המערב. היהודי המערבי כבר הספיק לעצמו מצב סוציאלי פחות או יותר הגון, ואין לו לא צורך ולא יחליף את מצבו זה באחר. ולפיכך קשור הוא היהודי אל הארץ אשר בה הוא יושב קשר של קימא. ולא זו אלא שיחד עם כבוש המצב דסוציאלי נתאחד המערבי עם התרבות האירופאית, אשר גדלה וחנכה אותו, איזה התרבות העולה הרבה על ההרבות שהציל הגיטו מתוך ימי הבינים, ושעליה חי היהודי המזרחי עד היום. שיהודי המערבי שייך ברוחו להארץ אשר בה הוא יושב, אשר בתוכו הוא חי ולהרבות אשר גדלה וטפחה אותו, זו אינה עתידה עוד להבטל לעולם. והכרת אחודו עם הוא אינה אלא הכרת אחוד הגזע, אחוד הדם, גאות. משא"כ היהודי המזרחי. מצב סוציאלי לא כבש לו כלל מגורו, כי על כן נרדף הוא ומעונה כל היום באותן, והוא מוכרח לבקש לו מעמד אחר בארצות אחרות. של אותם העמים, אשר בקרבם הוא יושב, ודאי שאין ליהודי המזרחי שום שייכות פנימית, משום שבמדה שתרבותו נופלת בערכה מהרבותם של עמי אירופא הנאורים, בה במדה עולה על תרבותם של עמי המזרח הפראים. כללו של דבר: —ובכן גם הציוני—המערבי אי־אפשר שתהיה לו בנוגע כלום חוץ מהכרת אחוד הגזע, והיהודי—ובכן גם הציוני— מוכרח שתהיה לו גם הכרת אחוד העם.

וזהו אחד ההרהורים והספקות הקשים שהקונגרס האחרון אותם מתוך המצב של „לבא לפומא לא גלי". ואופנהימר בא אחרי הקונגרס וגלה בפה מלא מה שבלבו ובלב חבריו. לא חדשה היא ההבדלה שהבדיל אופנהימר, וגם ההטעמה חדשה. עוד לפני תשע שנים נשמעו אותה ההבדלה ואותה ההטעמה מפי אדם אחר, שזמן קצר חשב את עצמו גם הוא אחרים חשבו אותו לציוני,—מאת ש. לובליסנקי. ואולם של לובלינסקי לא עשו בשעתם כמעט שום רושם כלל, שהגיונו הישר הביאו עד כדי הוראה כי „דיע קולטור איזט אלס דאס בלוט" ועזב תיכף את הציונות. הוברר גם לו לאחרים שרק עפ"י טעות היה הדגל הציוני דגלו. אבל אופנהימר מודה גם עכשו במה שהורה לובלינסקי לאחר ששב, הדם חשוב לו לאופנהימר, כנראה, לא פחות לו התרבות, ולפיכך הוא נשאר עומד על עמדו בתוך הציונית, והוא אומר: אמנם אין ציונותי אני דומה אתם, חברי בני המזרח. ההבדל שביניהן יסודי ונפשי. אבל זכות הדם והכרת אחוד הגזע נותנות לי הרשות לבלי לוותר על זכיותי הציוניות אפילו ותור כל שהוא. ודוקא עובדא זו, שאופנהימר נשאר עומד בתוך ההסתדרות הציונית הטילה תסיסה אל תוך הפריסה המפלגתית אשר לנו. רוצה אופנהימר,— כך מהרהר וחושש הלב,—להפוך קערה על פיה, להפריד בין אחים וגם ליטול מאת הציונות את נשמתה—את היסוד הלאומי. ולמן היום שפרסם אופנהימר את מאמרו נעשתה שאלה זו של „הכרה גזעית והכרה לאומית" לשאלת היום.

החולקים על דברי אופנהימר, — ולעת עתה רבו החולקים על המסכימים,—מוכיחים, שהנחותיו של אופנהימר מוטעות הן מצד ההגיון. כמדומני שמר ב. פייבל היה הראשון שיצא ב„היודישע רונדשוי" לחלוק על דברי אופנהימר, והוא מוצא בהנחתו ע"ד הכרה אחוד הגזע סתירה גמורה, פנימית:

„המחבר מבדיל, כידוע, בין הכרת אחוד הגזע ובין הכרת אחוד העם, ואת ההכרה השניה עצמה הוא מחלק שוב לשתים: הכרת האחוד עם הלאום והכרת האחוד עם התרבות. הכרת אחוד הגזע מכוונה ביסודה להעבר, — זוהי הכרת הגזע המשותף. הדם המשותף, ההיסטוריה המשותפת. גאות היחוס — זו היא שחסרה, לפי הנחת המחבר, להמתבולל. והמחבר מניח לאפשר, שאלמלי היתה כבר קיימת חברת עברית עם עברי שיש לו גם תרבות הגונה משלו, והמחבר היה נקרא לעבודת העם הזה, ודאי היה מתחיל מאותה שעה ואילך להרגיש את עצמו במדה מרובת יהודי לא רק עפ"י הגזע אלא גם על פי הלאומיות והתרבות. אולם.. אולם—אומר המחבר—„כפי שאפשר לראות מראש, עד יום מותי לא היתה בטלה בקרבי הכרת אחוד הגזע של גרמני", משום „שתמיד ארגיש את עצמי קרוב יותר להגרמני מלהאנגלי". ובכן, אותה הכרת אחוד הגזע, שעליה מדבר אופנהימר, סוף סוף מהי? זה עתה למדנו, כי הכרה זו מכוונת רק כלפי ההיסטוריה, כלפי הדם, שאינה אלא גאות היחוס. ופתאום והנה אנו שומעים שיכול היהודי לרכוש לעצמו הכרת הגזע של גרמני, . אעפ"י שאין כאן לא דם ולא גאות היחוס, אלא איזו קרבת הרוח והתרבות בלבד"...

כיוצא בזה מקפח מצד ההגיון את אופנהימר מר A. И. ב„הרזסוויט" (נומר 14) גם בנוגע להנחתו היסודית השניה ע"ד הכרת אחוד דהרבות:

„במאמרו של אופנהימר חסרה לגמרי ההבנה, מה זאת תרבות ובמה תודע תרבות לאומית. לפיכך מגומגמים הם כל משפטיו במקצוע זה, וביחוד כשהוא נוגע בענין התרבות העברית של ימי הבינים, והוא רואה אותה כאלו היא אותה התרבות שעליה חי יהודי המזרח בימינו. תרבות—וזהו מושג שיש לו פנים רבים, וכשאנו רוצים לסדר תרבויות שונות בשורה זו לעומת זו עפ"י ערכן וחשיבותן, הרי אנו צריכים להקדים ולהודיע במאי אנו עסקינן. השורה שסדר אופנהימר—ראשית אירופא, שנית ימי הבינים ושלישית התרבות שבמזרח אירופא—אינה מובנת כל עיקר. אם לתרבות החומרית, המסחר והתעשיה, אפני כדורם והקינם של החיים החצונים וכדומה, הרי יהיה איך שיהיה ודאי עולים הרוסים עלינו. ואם לנטיות מוסריות וצבוריות ידועות וכדומה, הרי אפשר שגם בפני היונקר הגרמני לא תהיה ידנו אנו על התחתונה"...

גם ב„וועלט" עצמה, שבה נדפס מאמרו של אופנהימר, הולכים ונדפסים מאמרים המקפחים את אופנהימר בהלכות ובפירכות שונות.

„הפעם אנו רואים, -אומר הד"ר קלצקין במאמרו „ע"ד היסורות ב„וועלט" נומר 15,—עד כמה מתנקם הזלזול שנהגה הציונות בעבודה הקולטורית. האם אפשר היה כי יהא ציוני מעריך באופן כזה את התרבות העברית, אלמלי היה יודע שזו היא חובתו לעמוד על מהותה של תרבותנו? במשך ארבע עשרה שנות עבודה ציונית היה ודאי מתברר לו, שהיהדות לא נשארה עומדת קפואה בתוך ימי הבינים? כי השפה העברית והספרות העברית אין התפתחותן פוסקת; כי הגניוס של עמנו לא חדל מליצור ערכי תרבות עד היום"...

אמנם כן, ברור הדבר שבמאמרו של אופנהימר יש שגיאות הגיוניות. אין כל ספק ש„הדם הוא הנפש" והכרת הגזע היא ודאי אחד הגורמים היותר חשובים בההכרה הלאומית. אבל דיה אפילו ידיעה

שטחית בהיסטורית היהדות, כדי להבין שיש איזו עצמיות מיוחדה, „כלל האוצר הרוחני המיוחד באיכותו", הגדולה גם מכח הדם והגזע, שהיתה מתמדת והולכת תמיד לעשות את האומה שלנו לאומה מאוחדה אחוד גמור ומוחלט בכל הזמנים ובכל המקומות. כל זה ודאי יש בו הרבה מן האמת הפלוסופית. אבל... אבל—

„כשאנו באים לדון אם יצדקו דברי אופנהימר,—אומר מר אד. פר. ב„היודישע רונדשוי" (נומר 13)—אין צורך מיוחד לבחון אותם מצד ההגיון, אלא חשוב ביותר לדעת אם הטעתו עינו או לא... והנה אני מאמין שבנוגע לעקרי הדברים ראה אותם אופנהימר כמו שהם".

אם נשפוט עפ"י רובם הגדול של המאמרים שנכתבו בימים האחרונים על אדות השאלה הזאת של „הכרה גזעית והכרת לאומית" ידמה לנו, כאלו דעתו של אופנהימר היא רק דעת יחיד כמעט. אבל באמת אין הדבר כן. רוב החולקים על הנחותיו של אופנהימר הם עצמם „ציוני המזרח", אעפ"י שכבר זכו להיות כותבים דבריהם בשפתם של „ציוני המערב", ומעוטם הן מן האנשים היראים את הספקות וההרהורים המורדים, ולפיכך הם לוחשים עליהם ומישנים אותם. ואולם אליבא דאמת יש ויש הבדל בין היהודי המזרחי ובין היהודי המערבי, ואם נעצום בכונה את עינינו לבלי ראות את ההבדל ודאי שלא יבטל ע"י זה. ונאמנה עלינו עדותו של אותו מר אד. פר., אחד מן המערבים הגמורים, האומר:

„אני יודע יהודים נאמנים, ציונים נאמנים במובן השאיפה למולדת פוליטית, שהמלחמה הפניטית אינה פוסקת לעולם בלבם, שבכל פעם מדי שקלם את שקלם קם קונפליקט בתוך נפשם. והם רואים במאמרו של אופנהימר מעין גאולה ופדות הנפש לעצמם, ואע"פ שאינם מרבים לכתוב ולגלות את הרהוריהם ברבים, מכל מקום מרובה הוא מספרם, וראוים הם דאגתם ורגזם לבם כי יושם לב אליהם...

„יש שם (במזרח אירופא) אנשים מצוינים, בעלי נפש נקיה, שטבעם עמד להם לשכלל את רוחם ואת הבנת היופי במדה גדולה. אבל שם חסר להתרבות אותו הרחב, שיש לה במערב. הוא חסר לה במובן הרוחני והיפה. ומרובים הם האנשים שאי אפשר להם לכלכל את הרעיון, כי יבא צבור שאופי דמוקרטי לו ומתוך יסורות ציוניים יטביע על הכל את החותם פחות הערך של ההמון הגדול. אם מרובה הוא כל כך במערב מספר היהודים הנאמנים המתיחסים בשלילה לרעיוננו, הרי גורמת לזה במדה בלתי מועטה היראה שהם יראים, לבלי לשוב ולהדחק עי"ז אל תוך מחיצתו של הגיטו, שצרות רוחנית ואסטטית שולטת בו"...

כמדומה שמכל אותם המאמרים שנכתבו עד עתה ע"ד ברור השאלה הגדולה שעורר אופנהימר החשוב שבכולם הוא מאמרו של אותו אד. פר. חשוב הוא המאמר הזה לא משום שהוא עשיר ברעיונות ועיונים תיאוריים, אלא משום שהמחבר מתאר בדברים פשוטים את מעמד הנפש של היהודי המערבי, שהנקודה הלאומית מתחילה תיסכת בקרבו, ולאיזו נגודים פנימיים וקשים מביאה אותו הסיסה חמורה זו. ראוי להוציא מתוך מאמרו של מר אד. פר. עוד ציטטות אחרות, אלא שצר לי המקום בסקירתי זו.

ואולם הטון היסודי של המאמר הזה הוא—היראה והפחד מפני השיבה אל הגיטו. טועים הם חברינו המערבים בשני דברים: ראשית טועים הם טעות גדולה בחשבם, כי הם עצמם ככר יצאו מן הגיטו יציאה גמורה, „שהרי,—אומר הסבא ר' מנדלי,—אין אחד מאנשי מקומנו, שלא יתיהם, אם מעט אם הרבה, לכסלון, ולא תהא לכל הפחות שמינית שבשמינית מסגולותיה העצמיות נרשמת בו". ושנית טועים הם עוד טעות גדולה בחשבם, שהיהודי המזרחי רוצה דוקא בגיטו, שהוא אינו מרגיש, כי אוירו של הגיטו מחניק לפרקים, ושלפיכך יכריח גם אותם מרצונו הטוב ובהנאה מיוחדת לשוב ולהשקע בגיטו.

וכל כך גברה יראתם של יהודי המערב וציוני המערב, שמא „יכריחום" יהודי המזרח לשוב ולהשקע בגיטו, עד כי יש בקרבם פחדנים כאלה הנרתעים לאחוריהם ברעד וחרדה אפילו כשמראים להם את מחזות הגיטו. באותו נומר עצמו של ה„יודישע רונדשוי", שבו נדפס מאמרו של מר אד. פר., נדפסה גם רשימה „הלצות יהודיות" מאת הארדי. כנראה היה המחבר באיזה תיאטרון שהיצגו בו מחזות הגיטו או שסיפרו שם הלצות הגיטו, והמספרים השתמשו, כמובן, בשפת הגיטו ובתלבושת המצויה בגיטו, והוא שב לביתו חרד ורועד כלו, שמא מכריחים גם אותו לשוב „לשם", לא ישן כל הלילה, וכשקם בבוקר סר וזועף ישב וכתב את אזהרתו, שקרא לה „הלצות יהודיות" ושהוא מסיימה בתרועת מלחמה זו:

„האיש, אשר לרגלי איזו בדיחות זלות מרשה לעצמו להראות את היהדות הלאומית מתוך מסוה של יהדות הגיטו, המקלקלה קלקול הגוף, קלקול השפה, הכרת הערך, מעיד על עצמו שעדיין חסר בלבו המוסר הגבוה לשאוף ליהדות בת חורין, אלא שנוח לו יותר לשוב אל העבדות הנפשית, אל תוך יהדות הגיטו"...

דברים קשים כאלו אינם נכתבים אלא מתוך פחד, מתוך רעד וחרדה. ואפשר שאותה השאלה עצמה שעורר אופנהימר מוצאת לה את פתרונה הנאמן רק בהבנת סבת הפחד הזה. ואפשר שכל איתו ההבדל שבין יהודי המזרח ובין יהודי המערב, שאת מציאותו אין להכחיש, אינו בא מתוך הבדל נפשי ויסודי, אלא מתוך שיהודי המזרח יודעים שבתוך הגיטו הם עומדים ומכירים הם את האמת, שעוד יעברו עידן ועדנים עד אשר יחלצו ממנו, והיהודים המערבים מרמים את עצמם וחושבים, שכבר אין בהם מן הגיטו כלום, וכשהגיטו נונע בהם נגיעה קלה הם חרדים חרדה גדולה וממהרים „לעמוד על נפשם"...

ש. ניגר.

י. ד. בֶּרְקוֹבִיץ.

I.

בהוצאת „מוריה", אודיסה, יצא קבץ ספוריו העברים של ברקוביץ. בקובץ זה אנו מוצאם רוב כתביו שנדפסו יהודית בהוצאת „השחר", ורשה, רובם ולא כולם: חברים כאן „ניט גוטע", „פייוקעם יום־הדין", „דער בריעף", „דער לעצטער", ואחרון אחרון חשוב — „ביי די קראנקע", זה הספור היותר מצוין בכתבי ברקוביץ היהודים. תמורתם בההוצאה העברית היא שורה שלמה של ספורים וצוורים, שלא קראנום ביהודית: „תלוש", „ממרחקים", „ארץ מולדתי", „נכד". „משקה'לי־חזיר", „פרא־אדם", „לפני השלחן", „בן־זכר", „נדבית".

הציור האחרון, אם כי יש בו קצת סאטירה וקצת „פסיכולוגיה", — ריח של מאמר פוליטוגי־לאומי נידף ממנו, ונוח היה לו שלא נדפס בקובץ הספורים משנדפס. אבל גם הוא, גם יתר הספורים שנתאספו בהקבץ העברי, אינם משנים אפילו שנוי כל שהוא את הרושם שהשאירו כתביו היודים של הסופר הצעיר.

את כתביו היהודים הקדיש ברקוביץ לשלום־עליכם. אפשר שאין זה סימן לחבה וידידות בלבד, אלא גם מעין אות של הכרת־טובה ספרותית, יען כי יש שאנו מכירים בהדיאלוג של ברקוביץ את השפעתו של הסגנון המיוחד לשלום־עליכם. וכמובן ניכר הדבר ביותר בהדיאלוג היהודי. אולם רק בהדיאלוג; בכל יתר הדברים בלתי תלוי הוא ברקוביץ בנוסח

שלום־עליכם, -- עד כמה שאפשר הוא הדבר בכלל, כי סופר יהודי ריאליי, המחבב את ההומור, לא יהיה מושפע, ביודעים ובלא יודעים, מאופן הרצאתו של שלום־עליכם.

ובעיקרו של דבר שונה היא ההומור של ברקוביץ מזה של שלום־עליכם. האחרון—כולו הומור, ובספוריו של הראשון יש קטעים הומוריסטיים. ואל יהא ההבדל הזה קל בעינינו, כי היא הבדל איכותי ולא רק כמותי. מי שהואכולו הומוריסט—ההומור הוא שרש נשמתו; לא בחיים האוביקטיביים מוצא הוא את הגיחוך, כי אם רואה הוא את מראות־החיים מתוך האספקלריא שלו, ואספקלריא זו דרכה לעשות כל דבר מגיחך. את הדבר המגוחך כשהוא לעצמו הוא מלביש צורה של רצינית תמה ושאינה־יודעת־לשאול—ועל ידי זה הוא נעשה מגוחך עוד יותר. [illegible] דוא, שבת־צחוקו של ההומוריסט האמתי מלוה גם את הדברים, שדרכם של בני אדם לדון ולטפל בהם ברצינות ובכבוד־ראש... לא כן הוא ברקוביץ: הדבר ה„רציני" נעשה על ידו רציני פי־שנים, ואם יש שהוא גוחך, אין גיחוך זה בא אלא מתוך שהוא מצייר דברים ומצבים מגוחכים.

למשל, בנצי החייט („ביד הלשון") הביא „עבודה" (את ה„קוסטום" הזה המחבר כתבהו) לבית מיכלין, נכנסה בו רוח שטות והוא מתחיל לדבר רוסית עם ה„מאדאמיכה". כמובן, קשה הדבור זה כקריעת ים־סוף, והוא נעשה מגוחך: -- „המאדאם" כועסת ומתרעמת ושופכת עליו את כל „תשעה הקבים" שלה, והוא, עני ועלוב, עומד לפניה „נבוך ואלם"... לאשרו, נכנס „בעל־הבית", והחיל לדבר עם החייט יהודית, החייט נעשה פניו מבהיק ושמח וטוב־לב", ו„לשונו, שעכשו נשתחררה ממסגריה, התחילה מדברת בלי מעצור ופיו נעשה כמעין המתגבר"... והנה נסו נא, לספר אניקדוטה זו באופן רציני ולא הומוריסטי! או הספורים על דבר „מישאל" ו„פגע־רע" ואליתה („בת הדמיון") ו„מפטיר"—האם ברקוביץ הטיל להוכם את ההומור, כמו ששלום־עליכם מטיל את ההומור אל תוך מעשיותיו באופן הרצאתו, בהטעמתו, במנגע־עטו? לא, הספורים של ברקוביץ הומוריסטיים הם כשהם לעצמם, על פי עצם מהותם. כל מי שיספר אותם—אם יש לו רק כשרון הספור—בת־צחוק תנוח לו על שפתיו. יש לו לברקוביץ כשרון הספור—זהו למעלה מכל ספק—אבל אין לו כשרון הצחוק, צחוקו—צחוק כולנו הוא, צחוק שהוא מגדיש את הסאה. בנצי, בר־נש עלוב זה, כשהוא נכנס לבית מיכלין דוא „מתחיל לטפל במקלו ורוצה להציגו בקרן זויה, אלא שגורם מזלו והמקל נשמט מידו ונופל ברעש גדול על הקרקע"—האם אין זה „מנהג קדמונים" בכל ה„וודיבילים" והפ־סים, שה„גבור" הממונה על ה„צחוק", כשהוא נכנס אל החדר, מיד נופל מידו איזה דבר—מקל לאו דוקא—ברעש גדול על הקרקע"? או האם אין זה „מן המפורסמות", ש„מאדאם" כשהיא כועסת היא „מפילה את כוסה וההה נשפך על מפת השולחן", ובתה העלמה גזוזת־השער קמה במהירות מעל כסאה, נוטלת את ספרה בידה וממהרת ויוצאת מן החדר?...

יש לו לברקוביץ עין רואה ואזן שומעת של בעל כשרון, אבל לא של אמן יודע תעלומות לב אנוש. את כשרונו זה אנו רואים גם באותם הספורים, שיש בהם הומור, אבל אין אנו מרגישים אותו בההומור עצמו. אין חותמו של ברקוביץ טבוע על ההומור שלו ואינו שלו. אין נפקותא כלל, אם שאל אותו המחבר מאיזה סופר שהוא או מן החיים בעצמם: [illegible] הוא, שאין ההומור נובע מתוך אישיותו האמניהית, מתוך [illegible] אל החיים...

אם יש לו לברקוביץ משלו בהומור—הנה זה רק אותו ההד העצוב, העונה לקול צחוקו. הט אזנך—ותשמע, שהצחוק שלו סופו אנחה. אמנם כשקוראים אנו את שלום־עליכם או איזה הומוריסט אחר, יש שלבנו מתמלא צער ויגון, אבל גם הצער גם היגון לא יוכלו לעצור בעד הצחוק המתפרץ מפינו; באים אנו בטרוניא על עצמנו על שאנו ממלאים צחוק פינו בשעה שצריך להתמלא רחמים — ואף על פי כן אנו צוחקים. והיפוכו בברקוביץ: כשאתם קוראים את ספוריו, צחוק מרחף על שפתיכם, —ובפנותיהן קמטים של צער! מנחמים אתם את עצמכם: הן מגוחך הוא הדבר, הן רק צחוק עשה לנו המחבר—ולבכם מתכוץ ומתכוץ מכאב... „אי לך, אחי!—אומר אלי ירוחם והוא עצמו הדמעות חונקות את גרונו — אי, שטות היא... עט, לא כלום... האמינה לי... אין כדאי לבכות"... („הירוק").

„אין כדאי לבכות" — והוא עצמו „הדמעות חונקות את גרונו"...

וכיוצא בזה ב„מישאל". „בשאר ימות השנה הרי בן־אדם זה לא נחשב כלל לאיש, אלא סתם בחור מנוול ובזוי נפש והולך בטל"—ומגוחך, והנה בא יום „הושענא רבה", עשה מסחר ב„הושענות" וטעם טעם יי"ש, ופתאום נעשה רציני, ואתה מרגיש, שלא „מנוול ובזוי־נפש", כי אם אמלל ומר־נפש לפניך:

„היודעים אתם, ילדים, — פונה מישאל לאחר הכוס הרביעית ואומר לחבריו, ועפעף עינו העו־ת רומזת ומרקדת.— הבה נקה כולנו*) ונהיה לאנשים... בני־אדם גמורים"... ובעוד רגע „מוטל מישאל על הספסל ופניו למטה, מגרד ראשו ביאוש וטוען וגועה בבכיה משונה, המחלחלה בתוך גרונו וחטמו"...

II.

הרבר המגוחך שבחיים נוגע אל לב ברקוביץ במדה שיש בו איזה עוקץ של „טרגיות". אילו היה מחבב את הקומיזם כמו שהוא, בלי פרכוס של רגש־הרחמים,—כי אז היתה בת־צחוק מרחפת על כל ספוריו, גם על אלה שאינם הומוריסטים, כי אז היו כל ספוריו הומוריסטיים. הן לא רק מישאל ולא רק בנצי החייט ולא רק שלמה־דוד („פגע־רע"), כי אם גם יתר „גבוריו", ואפילו ה„רצינים" שבהם, הם קרובים יותר לקומדיה מלטרגדיה.

טרגיים הם רק אותם בני אדם, שנפשם מלאה נגודים והפוכים, כחות ורצונות סותרים זה את זה, זה מושך לכאן וזה—לכאן, והאחד נבנה מחורבנו של חברו. אבל אותן התלאות הבאות מן החוץ, אותם היסורים, שמקורם היא לא מלחמתנו הפנימית, לא עושר רוחנו ורבוי גווניו ומאויו, לא אי־הסתגלותנו לשפע שאיפותינו, כי אם זרותנו להסביבה החיצונית ואי־יכלתנו להסתגל אליה, — התלאות והיסורים הללו נותנים חמר לקומדיה ולא לטרגדיה. כי האיש שהוא זר לסביבה שהוא חי בה, ובכל זאת הוא נשאר בתוכה — איננו כובש אותה וגם לעזבה אינו יכול,—האיש הזה רפה־כח וחדל־אישים הוא. ובמקום שאין איש בעל רצון כביר ורב־פעלים—אין טרגיות.

ועוד אחרת:

האיש שמלחמה לו לעצמו ועם עצמו, האיש שיסוריו נובעים מתוך כך, שאפשריותיו הפנימיות, התאוות והשאיפות השונות שבנפשו סותרות זו את זו ומתמלאות כל אחת מחרבנה של חברתה, — האיש הזה טרגי הוא לא רק בשעת־החירום שבנפשו,

---

*) אין המחבר אשם, אם רוח השפה היהודית שפוך על שיחה זו כבעל יתר השיחות שבספוריו. ברקוביץ מושל במכמני השפה העברית ויודע הוא את רוחה, אלא שמוכרח הוא לתרגם את הדיאלוג שלו מיהודית, יען שהיא השפה המדוברת בפי גבוריו. ש. נ.—

אלא גם בשעה שפסקה מלחמתו הפנימית, שהרי רק אז היא פוסקת, כשהכח הפנימי האחד מנצח את השני, ופירושו של נצחון זה הוא, שהחלק האחד של האני מתרחב ומתפתח על חשבון החלק השני. אותו אדם נעשה עשיר ועני בבת אחת, ובמקום שאתה מוצא את עליתו, אתה מוצא את ירודתו...

אולם כשאויביו של האדם הם תנאי הסביבה, הכחות שמחוץ לנפשו, הרי יקרה לו אחת משתי אלה: או שהוא נלחם נגד התנאים החצונים האלה, ואז אינו טרגי, כי הן לא נגד עצמו הוא נלחם; או שהוא חובק ידיו וסובל בדומיה — ואז בודאי שאין הוא טרגי, כי אין טרגיות פסיבית, אלא שנעשה אותו האדם ראוי לרחמנות. אבל רגש הרחמנות ורגש הביטול והגיחוך אחים־תואמים הם, כי שונה אני על דברי; מקור הקומיזם הוא לא רק ההנאה הפעוטה והחלשה, כי אם גם הצער הפעוט והחלוש או— מה שהיינו הך—צערם של הפעוטים והחלשים...

ואוהו הצער התרישי שספורי ברקוביץ מלא אותם הוא אמנם צער של אנשים פעוטים וחלשים: לא מקרבם, לא מפנימיות נפשם באים היסורים עליהם, כי אם מן החוץ, מן הסביבה הזרה שבה הם נתונים. ולא את עצמם, כי אם את ה„סביבה" עליהם לכבוש, אבל אין הם כובשים אותה, כי אם נכנעים לה ויראים מפניה ונעשים עוד יותר זרים ומוזרים ומגוחכים...

כך הוא הדבר. אילו היה ברקוביץ הומוריסט, כי אז היו כל ספוריו, ולא רק אחדים מהם, הומוריסטיים.

(סוף יבא)

חַיֵּי שְׁלֹמֹה.

ספור המעשה

מאת

מנדלי מוכר ספרים.

יא *).

אדם כיון שנתפתה ולקק בעטיו של יצר הרע מאותם החמודות שבעולם הזה, מה טעם יש לו ב„ביצה"? כלום יהא חוזר לאחור — לאותו זמן העבר ולאותו המקום, שהוא זר ורחוק ממנו, בשעה שרואה לפניו כאן עולמו של הקדוש ברוך־הוא מלא חן, יופי ונועם, שממשיכים את לבו להתעדן בהם? עכשו נתרחק שלמה'לי מאותו העולם הקדמוני, שהיה דר בו לשעבר דירת קבע, ואין דעתי פנויה עוד לגמרא בלבד כבתחילה, והוא מתאוה לראות חיים בהוה וליהנות מן העולם. את שיעורו בגמרא הוא לומד, דבר יום ביומו, אבל לא בעיון ולא ברצון, אלא באונס ובחפזון, כדי להפטר ממנו ולהיות בן חורין לטייל אחר כך רוב היום. הוא קונה לו חברים חדשים, כערכו ושלא כערכו, צעירים או כבירים ממנו לימים—היינו הך, ובלבד שיהא אפשר לו לבלות עמם זמנו בשיחה ובטיול ושעשועים כלבבו.

שלמה'לי בא פעמים אצל אייזיק נפחא, לבי־נפחא שלו, וביחוד ביום סגריר ויום מעונן, שמעציבים רוחו של אדם. אותה שעה היה יושב שם בקרן זוית, שקוע בהרהורי לבו ומסתכל. עלטה. מפוח גדול וישן מנשב בקול דממה־צרודה, ובכל נשיבה ונשיבה לתוך כור הברזל ניצוצות עולים מתוך גחלי אש וכבני רשף מעופפים ורוקדים שם. שלמה'לי מסתכל, ואותו המחזה שכתוב בתורה עולה על דעתו: השמש באה. אברם יושב בעלטה עצוב ומתנמנם — והנה תנור עשן ולפיד אש לפניו! בני רשף מגביהים עוף ורוקדים, והרהורי שלמה'לי, ילידי דמיונו, עולים אחריהם. מיני צורות ופרצופים משונים נראים לו מרפרפים בתוך מחולת המחנים של ניצוצות, והולכים ומטפסים על הכותל מנגד. הפרצופים מתחלפים, באים ועוברים כזה אחר זה, וצורת פראדיל נצנצה לפניו באחרונה. הוא מכוין כל מחשבותיו להזין עיניו מזיוה, ועד שנפשו נמשכת לה בחבלי קסם, בעבותות אהבה, פניה לא היו עוד. ופניו המאירים של אייזיק ראו עיניו, המפוח נושב ואייזיק מרבה פחמים להגדיל המדורה וממהר ומוציא מתוך להבי אש עשת ברזל מלובן, אוחזו בצבת על גבי הסדן ומקיש עליו בקורנס, ובחור בריא ובעל כתפים כנגדו. פטיש חזק בידו מקיש עליו בזרוע כחו. אייזיק מקיש אחת והבחור שתים, אייזיק הופך את הברזל מצדו אל צדו והבחור מקיש—קיש־קיש, וניצוצות נתזים הימנו. יש ויש מה לראות ומה לשמוע בבית מלאכתו של אייזיק. יפה מלתא דבדיחותא ודברי חידוד למלאכה, שעל ידם היא נעשית בשמחה ובזריזות; ופטפטנים ודברנים ומספרי מעשיות היו מצוים שם תמיד מן הבאים לשם עשיה ותקון כלי תשמישם, זה בא במחרשתו ובחרמשו ובקרדומו, וזה בא במנעול שבור וללטוש סכינו. אחד בא בסוסו להנעילו נעלי ברזל, ואחר בא בשביל רקועי עיגולין של ברזל על אופני עגלה. אייזיק היה בטבעו דברני, עניו ונוח לבריות, ונכנס בשיחה עם כל אדם. וביותר היה אוהב את החקירה ולתכלית כל דבר היה חוקר, למה דבר זה דוקא כך, ולמה הוא אינו כך? החוטם, למשל, למה נחיריו למטה ולא למעלה? האויר של מעלה הרי נקי הוא ויפה יותר לנשימה. הוא שואל והוא מתרץ: הבורא יתברך שמו, שומעים אתם רבותי, עשה כך בחכמה, כדי שטפות הגשם לא יהיו יורדות לתוך החוטם. וכיוצא בו הרבה שאלות על סדר העולם והנהגתו של יוצר בראשית היה שואל בכובד ראש ובקימוט מצח: למה הוא כך, ולתכלית מה הוא כך? ומיד מצא לו תשובה והסביר לשומעיו בפנים שוחקות טעמו של דבר, על פי חקירה, שכך צריך להיות, וכך טוב ונאה, והקדוש ברוך־הוא יודע מה הוא עושה. החתול בשביל כך צפרניו חדות, כדי שיהא יכול לטפס על הכתלים. ולכך ניתן זנב לסוס, כדי לגרש מעל גבי את הזבובים. הזבובים אף הם לתכלית זו אגפיים להם, כדי עד שתבוא עליהם הרעה יתעופפו. אייזיק לא היה בן תורה. לא קרא ולא שנה, ואף על פי כן לא ננעלו בפניו שערי החקירה, ובני עירו היו קוראים לו חקרן. אמור מעתה, שתלמוד וחקירה שני דברים משונים הם. אפשר להיות מלומד ולא חקרן, ולהיות חקרן ובור ועם הארץ.

אמת, מה נהדר היה אייזיק נפחא, כשהיה משמש כל ששת ימי המעשה בבית מלאכתו, חגור אפוד־עור מנוקד ומחוסר קפוטה, עומד שם על דוכנו ואומר דברי חקירה. אבל אשרי עין ראתה אותו בשבת וי"ט בין השמשות, בחצר בית הכנסת, לבוש קפוטה־משי ושטריימיל בראשו, כדרך בעלי־בתים חשובים. יהודים עוטרים אותו והוא עומד ודורש לפניהם כשיר נתונה באבנטו. רבים דוחקים עצמם ובאים לשמוע מה אייזיק החקרן אומר. מתחילה נפלה הברה בתוך החבורה על „הצימים", ונחלקו הדעות בהוראת שם זה. ומענין לענין נתגלגלה השיחה ובאה לפוסטירנק, מין לפת ידוע. בא אייזיק והסביר על פי חקירה, מפני מה הפוסטירנק הזה מאבד טעמו מיד לאחר הרעם הראשון בתחלת הקיץ. והוא הולך ומגבב דברים עד שמהאבן ונתקע בהיזומי והיגי. ועומד ושואל: היזמי והיגי אינם נזרעים והם גדלים מאליהם, כל כך למה? ותוך כדי דבורו חוזר בו ואומר: הא לא קשיא כלל! אדרבה, מפני שאינם נזרעים מהאי טעמא הם גדלים מאליהם, וטפשים יוכיחו, שאף הם גדלים

*) עי' „העולם" נומר 12.

אליהם. הקדוש ברוך־הוא, שומעים אתם, יודע, שאלו ואלו צריכים להיות בעולמו. דבריו מתקבלים בשמחה והכל שוחקים.

והשמחה גדולה ביותר בשעה שאייזיק ולייזקי, החקרן שני בעיר, מנצחים זה עם זה בחקירה. לייזקי הוא בן־כפר, שהיה פונדקי. שבא ונתישב בעיר, כדי לדור בזקנותו בין יהודים, להתפלל בצבור ולקיים תורה ומצוות ככתוב. אדם ישר הוא ובעל צורה — לחיו האחת נפוחה והוטמו סתום ומנשם בקושי, ולפיכך כשהוא מדבר קולו עמום, וכשהוא מתרגש מצייץ כצפור. הוא יודע ספר ומעיין בספרי מחקר ישנים, והוא ואייזיק נחלקים תמיד. לייזקי מביא ראיות לדבריו מספרי חוקרים יוונים — מן אריסטו, מספר „צל עולם", „שער השמים", „ספר הברית" וכיוצא בהם. יש בו מדעת אחרים ואין בו כלום מדעת עצמו. וכנגד זה אייזיק נפחא אין לו לא אריסטו ולא ספר הברית, אלא מעמיד הכל על דעתו והולך תמיד לשיטתו. ופעם אחת נפלה המחלוקת בין שני החקרנים הללו בסוגיא של „קרני ראמים". קרנות אלו מפני מה נדבקות בבשר ואינן נופלות?

לייזקי אומר:

— שמעו, רבותי! הדבר כך הוא: על ידי אור הנר, המנצנץ כהרף עין בתוך הקרן, היא, כלומר הקרן, מתרוקנת מן האויר, עכשו, תנו דעתכם רבותי! אנן הרי קיימא לן, שהטבע שונא את הריקות, והואיל וכך הוא, שמעו נא, והואיל וכך הוא, הרי נמשך הבשר למלאות החלל הריק שבקרן.

— מה לי אור־הור ומה לי ריקות־בוקקות! — אומר אייזיק, שוחק מטוב לב ומחזיק בזקנו — ומתחילה, מה רבי לייזקי סבר, לא היתה הקרן ריקה? כלום אויר ממש יש בו? אם כדבריך, הלא ינסה נא מעלתו ויעלה וישתטח על גבי האויר. הרי תפול, רבי לייזקי, כרגע ויתקעקע חוטמך! ותוץ מזה, מה לשון היא — נתרוקנה על ידי אור הנר, שנצנץ בה?!

— לא לשוני היא, אלא לשון חכמים — אומר לייזקי בקול עמום, שיש שמץ הכעס בו — כך אומר אריסטו. רבותי, שומעים אתם, כך אריסטו אומר!

— אוי־אוי! נענה אייזיק ואמר — הבהילני באריסטו! ואם אריסטו אומר, מה בכך? כלום רב הוא ומורה הוראה בישראל?!

— אבל מה תאמר אם כך כתוב בספרי ישראל, בספרי חכמה שלנו? — אומר לייזקי, מתרגש ומצייץ בחוטמו;

— אתה אין לך תמיד אלא מה שכתוב שם ושם — משיב לו אייזיק בניחותא — תמיד אתה עומד מצד חכמים שלך ומדבר מפי אחרים, ואני מצד עצמי אני עומד, זה כמה שנים, ברוך השם, אני עומד בבית כור הברזל שלי, שם בוערת אש גדולה יותר מאור הנר שלך, ואף על פי כן אין כלום, אין נעשה שם דבר, מה שנעשה בקרן. — ולמה?

— ע־ע, מה לי לדבר עם נער זה! — אומר לייזקי, מנענע ראשו מתוך רוב כעס והולך לדרכו, שלא לשמוע היאך אייזיק מסביר לבני החבורה טעמו של דבר, שיש בקרן, על פי דרכו.

ואייזיק נפחא, יהודי זה, שבני בנים לו, ברוך השם, מבתו הבכירה, הסמוכה על שלחנו היא וזרעה ובעלה התורני החריף — באמת נער הוא, נער־זקן, שכמותו מעטים מאד בישראל. לאחר ראיית פניהם הזעופות של יהודים בעלי אשה, נשברי לב ודכאי רוח, שמטילים אימה ועצבות באנחותיהם הרבות וזורקים מרה כגבאי גדבדי כבושין, במוסר ותוכחות, היו פנים יפות ומאירות של אייזיק נפחא משמחים לב שלמה'לי, כנוגה השמש בשעת יציאה מתוך הענן וערפלי חושך. דבורו ושיחו וכל חקירותיו שחביבים עליו כמדרשי אגדה, הבאים בגמרא לאחר דברי הלכה חמורה, היו תינוק של ישראל, שמקצרים ימי ילדותו ועושים

אותו ליהודי קטן קודם זמנו, כמה הוא נהנה ושמח בחברתו של אדם, שבעצמו הוא מתילד ותיניק הוא בכל דרכיו, שמאיר פניו לו, משחק ומדבר עמו כלשונו. צמאה נפשו של תינוק לאדם זה כצמח השרה לטפת מים בחרבוני קיץ. הוא חוזר ומתילד בחברתו ומתדבק בו בכל לבו ובכל נפשו. אבל חבל על זקנים־נערים, שאינם מצוים אצלנו לרוב, ומיום ליום הולכים ומתמעטים עד שלא ישאר מהם גם אחד. בימי שלמה'לי נשארו עדיין שנים בעירו — אייזיק נפחא אחד, והירציל קיילים הנגר אחד, ושניהם השפיעו מרוחם על שלמה'לי להיות לו חיי ילדות ארוכים.

הרציל הנגר אף הוא היה בא בימים ואב לבנים. אייזיק היה כחוש וארוך והוא כחוש וקטן, אייזיק היה קר רוח ומתון, וקולו ישר הולך בשעת דבורו מתחילתו ועד סופו, כדרך החקרן, והרציל רתחן בטבעו, וכשהוא מדבר ומתרגש קולו מתחלק לכמה קולות, עולה ויורד ומכתיים בצוחה ובשריקה גדולה. דבורו נעשה קטעים קטעים וסיפו ברמיזה ובנענועי יד. כל דבר שלא כרצונו מקניטו, והוא רותח ומרפרף בכל אבריו, נוח לכעוס, להשתנות ברוחו ולהשתגע, כדרך הפייטנים אנשי הרוח. דומה, רוח אמן מקשקש בו, מבקש לצאת מחדרי לבו, שהוא כלוא שם, לפועל כפיו—לעשות מלאכת חרש ויוצר. מלאכת־נגר לא היתה לו לשם פרנסה בלבד, אלא ביותר לשם תענוג, שהיה לו בה, בעשיית החומר לכלי. הוא טורח לפאר מעשה ידיו בצעצועים ופתוחים נאים, מה שלא היו דורשים ממנו, כדי שיוציא מתחת ידו כלי יפה ומתוקן. ראה, ליפא־הראובני צר ציור „אושפיזין" והקיפם בצורות משונות של מיני חיות ועופות, עמד וצר אף הוא את „רבי יוסי" על פי מה שמסופר עליו בגמרא. רבי יוסי (זה שבציורו צורתו עגומה, זקנו קצר ומחודד ושיבה זרקה בו. מתעטף בטלית ומוכתר בתפילין) מתפלל בחורבה אחת מחורבות ירושלים, ושם בת קול מנהמת כיונה (מין בריה בדמות יונה משונה ופיה פתוח) מנהמת ואומרת: אוי, שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות! — ראו מבינים מעשה הירציל תמהו. לדבר על רבי יוסי עוד נמצאו להם מלין, ועל היונה, כשהתבוננו על יונה מנהמת זו, פערו פיהם — רבונו של עולם, מה נאמר ומה נדבר, נפלאה צורתה!...

הירצל היה יודע גם לנגן בכנור. ולא לחתן וכלה בחופתם היה מנגן. הרי לכך היו משתמשים בבעלי „כלי־זמר": בפייטיל היהודי לימות החול. ובקונדראט הגיי לשבת, שלפני החתונה, בבית הכלה; אלא שהיה מנגן אצלו, בביתו, להנאת עצמו. ובכל שעה שהיה רוצה. והרי זו לדוגמא. ימות החמה בין השמשות. העדר בא מן השדה. הפרות חלובות ורובצות ברשות הרבים. מתוך הקימוניות עולות ברפיון תמרות עשן, נשים מבערות אש ומבשלות תבשילין לסעודת ערבית. מתוך בריכה אחת מרחוק קרקור צפרדעים עולה, וזבובים ויתושים טסים ומזמזמים באויר, — אותה שעה עומד הירציל בגזוזטרא שלפני ביתו יחף ובלא בגדים עליונים, אלא בכתונת ומכנסים בלבד, ונפשו משתפכת על הגיון בכנור. ילדים מתקבצים ובאים, פרוסות לחם וחצאי ביצים שלוקות בידיהם, זוקפים אזניהם ומעמידים עליו עיניהם. הוא מנגן בידו ומזמר בפיו ומתהולל בילדים, ופתאם כמו סער בנפשו, מעביר הקשתנית על נימי הכנור ופוסק. חוזר ומעבירה—והנה עברה וזעם. עוד מעט — והנה יצא הקצף. שבת משוש כנור, וקול הירציל בזעף ורעש הולך בכל הרחוב וינועו החלונות מזעפו.

גן של ירקות ושל אילני מאכל היה להירציל אצל ביתו, מטעי ידיו להתפאר. אמרו, ספר הרפואות יש לו, שהוא נמסר

בחשאי מאבות לבנים בבני משפחתו, וכתוב בו מטבע כל מיני צמחים ודשאים ורפואתם לכל מחלה ומחלה. וחבל שנצטוו עליו באלה ושבועה, שלא להשתמש בו. ואלמלי כך, היה מעלה רפואה שלמה לכל החולים ולא הוצרכו עוד למלחשים, לגויות זקנית ולבני קרר, לא להם ולא לתרייקאות ולחשים שלהם. ובכלל לא היה דרך חייו של הירציל כדרך חייהם של שאר יהודי מקומו. ביתו לא היה בית־יין כבתי שכניו. מלבד שתים שלש פרות, גם צמד בקר וסוס היו לו וגוי טראכים שכירו לכל עבודה בשדה, נחלת אבותיו. ואין צריך לומר, שהיה מגדל כלב בתוך ביתו, וזה היה כלב ישראל היחידי בכל העיר.

לבית הכנסת לא היה הירציל בא להתפלל בצבור אלא לעתים רחוקות, לא מפני שמורא שמים לא היה עליו, חס ושלום! אדרבה היה ירא גם מפני מזיקין ורוחות, אלא לא בא מפני שהורגל בכך, בבלי כוונה רעה. אלמלי אחד מבני העיר עבר אפילו פעם אחת ולא בא לתפלת מנחה בזמנה, היו הכל מרננים אחריו ומעלים עליו כאלו גזל את הקדוש ברוך־הוא תפלה אחת. והירציל היה גוזל אותו, כביכול, כמה וכמה מאות תפלות ואין פוצה פה כנגדו; וכל כך למה? מפני שהכל היו חושבים את הירציל שהוא בריה קלה ומשונה ונער, שאין דעתו מיושבת עליו. ולא זו בלבד אלא שהיו מתייראים גם מקול שאגתו, ובשבא פעמים לבית הכנסת היה עומד כדרכו מאחורי הבימה בתוך נערים שובבים, והיה פטפוט והמולה, דיצה ותדוה שם. השמש משמיע קולו, כדי לצאת ידי חובתו, קורא ואומר: הס! ובעלי־בתים חשובים מקישים על השלחנות שלפניהם ואומרים: אי־אי! וקולם כקול קורא -- בכלל...

הירציל כטל המתבקש לעולם היה לשלמה'לי, שני אלה משונים בשנים ושווים ברגשי לבם. אותו הדבר, שהיה מקשקש בתוך שלמה'לי וממשיך את לבו, שלא לדעת מה הוא ומה כונתו ולאן היא מושכו; אותו הדבר, שאין דוגמתו בכל היהודים הנאנחים והנאנקים, שצר לו המקום ביניהם ורע רע לו עד להתעלף—הוא הוא שנשמתו של שלמה'לי הריחתו, מעשה שטן, בהירצל הנגר. וכפי שיתברר להלן לא מצא יצר־הרע חבר לשלמה'לי יפה יותר מהירציל זה.

י. ל. פרץ.

נִסִּים וְנִפְלָאוֹת.

II.

הסוכה.

והגנה עם הבית, והגבעה, וכל הככר—כל מלא עיניך הוא חלק קטן מנחלת הגראף... אותו הגראף היה גבר אלים. ידו בכל ויד כל בו. מלחמה בינו ובין שכניו המיוחסים האצילים... ואחר כך, כשעבר מן העולם, התקוטטו היורשים הקרובים, בנים ובנות לא השאיר אחריו, ונמכרה הנחלה חלקים, חלקים...

אבל הנה הסוכה.

מעלין בקודש: בהסוכה הזאת היה נח הגראף בימות הקיץ כחם היום. פה היה מקבל שליחים מארבע פנות העולם, שומע ידיעות וחדשות, ונותן צו אחר צו למשרתיו עושי רצונו. ועל הקירות היו תלויים כל מיני כלי זיין שבעולם, ואחרי כך היתה לסוכת התבודדות של הצדיק שיחיה, לסוכת מלחמה עם היצה"ר והסטרא אחרא... והכלי זיין?—החוק לישראל, הזהר הקדוש...

ואם, ח"ו, ימים רעים באים, גזירות עתידות להתחדש, שונאי ישראל חורשים מזימות להרע — אי אפשר לכחד, לא אלמן ישראל, הכל מזדיינים ועומדים בפרץ. אבל הוא שיהיה נכנס תיכף ומיד בעובי הקורה. אצלו תיכף ומיד מסירת נפש, תיכף הוא נכנס לסוכתו ואומר: אינני זז מכאן עד שיתפזרו העננים...

ומה הוא עושה? יושב ומקטיר, יושב ומקטיר.

וענן הקטורת מסתבך ועולה, וככוכבים בלילות דולקות עיניו הקדושות מתוך הענן, ושפתיו נעות, והוא מעתיר ומפציר... ולפעמים—חוצפא כלפי שמיא: אינני זז מכאן, איני מניח תפילין, איני טועם בשבת...

ופעם אחת כשהתאספו שרי המלכות לגזור גזרות על שונאי ציון, פונקטין בלע"ז, ואימה חשכה נפלה על צוררי היהודים... מה עשו הגדולים? מה היו יכולים לעשות? הקהילו אספות, השמיעו על השקלים, גזרו תענית צבור אחרי תענית צבור חפשו חטאים... וכשהקטרוג לא נח, שלחו שליח מיוחד אל קברו של ר' שמעון בן יוחאי... ולא אסתייע מילתא, השליח נפטר, ויש אומרים נהרג בצפת...

ואומרים שכל הש־ים, מכל השבעים אומות, והש־ של יון, כדרכו, בראש, עשו יד אחת--להשמיד ולהרוג.

והוא שיהיה הולך כדרכו ביחידות: יושב הוא ומקטיר יושב ומקטיר...

ומארבע פנות העולם באות שמועות רעות ונוראות, חרוה ופלצות ממש... בעיר פלונית קרעו את הערובין, באחרת נסגרו החדרים, ותינוקות של בית רבן נפוצי בשוקים ורחובות, שם נחתם המקוה, וכל הנשים טמאות, ר"ל... ובעיר המלכות, מספרים, שורפים ש"ס בפומבי...

ויהי ביום השלישי, רואה הצדיק שכלו כל הקצין והסטרא אחרא תקיפה, ונפלה עליו הולשית, ותרדמה מהיך אפיסת הכחות, ר"ל, קופצת עליו. ויודע הוא, שאם יסגיר עיניו, תנתן רשות למשחית, העולם יהיה הפקר חס ושלום...

מה עשה?

קפץ וקרע את החלון, וצעק בכל כחו לחוץ: עצים ואילנות הבו לי כח, תנו עז, דשאים ועשבים...

ונתנו! ועמד בתקפו וגבורתו...

והיתה השנה שנת בצורת, רחמנא ליצלן! הריחים עמדו, הסוחרים התבלבלו, ונשארה הבהמה בלי מרעה, ואין פרי לשהחיינו — —

אבל הפונקטין לא נתקיימו: החדרים--חדרים, המקואות—מקואות. השומע אתה את הקולות מבית המדרש? בני ישראל יושבים ועוסקים בתורה...

יהודה קרני.

חֲרוּזִים רִאשׁוֹנִים.

הַשַּׁיִשׁ הַלָּבָן, הַשַּׁיִשׁ הַלָּבָן
כְּבָר נֶחֱשַׁף כְּמוֹלִי;
אַךְ תְּסִיסַת הַיְצִירָה בַּנֶּפֶשׁ עֲדַיִן
רַק כֹּחַ הְיוּלִי.

וְחֶרֶט לֹא עָלָה בַּשַּׁיִשׁ עֲדַיִן
בַּשַּׁיִשׁ הַחוֹלֵם;
כַּךְ מְחַכֶּה הַחֹמֶר לַיּוֹצֵר כִּי יָבֹא
וּלְפַיְּטָן — הָעוֹלָם.

לִי נָתַן הַיּוֹצֵר הַזָּיָה וָחֶרֶט,
אַךְ טֶרֶם נִמְשַׁחְתִּי;
אֵיךְ אַעַל לְדוּכָן, אֵיךְ אַקְדִּישׁ אֶת שֵׁשִׁי
אִם אֶקְטַן מִמְּלַאכְתִּי?

וּשְׂפָתַי עוֹד טְמֵאוֹת וְיָמַי עוֹד חוּלִין,
לֹא מִקְרָא וָחֹדֶשׁ;
וְאֵיךְ זֶה אֲשַׂרְטֵט בַּשַּׁיִשׁ שִׂרְטוּטֵי
מְדוּנַת הַקֹּדֶשׁ?...

יהודה בארן.

בְּחִינוֹת.

(קטעים מכתבי איקסטירן).

אני הריני מוטל פרקדן על גבי ספ־י הגדולה ועיני פקוחות. ואשי—כולו כבוש ושקוע בתוך הכר, ובתוך מחי הריק תועה וטרפף עכשו רק הרהור קפדני אחד:

— וכי מה איכפת לי?...

מהחת, בתוך דיוטת הבית התחתונה מצלצל השעון, בנתינות ומתוך דעה מיושבת—כחושש שלא לטעות. מונה הוא, הרייקן, שעה אחר שעה—שתים עשרה. ואני ממתין עד שיגוע הד הדפיקה האחרונה בתוך האויר, וחוזר ומהרהר:

— וכי מה איכפת לי...

וברי לי, כי שם בדיוטא התחתונה, סמוך לשלחן, יושבת עכשו ההגונית — בעלת הבית—ומ־צה מעות קטנות. בין ריסי עיניה נקרשה לה המוגלא. מטפחה ראשה שמוטה לה על ערפה, ואצבעות ידיה הדקות, המלוכלכות בציר מליח, ממשמשות במטבעות הנחושת הקטנות ומצרפות אותן לרובלים. על גבי מצחה הצר מתאלכסנים שני קמטים עמוקים־עמוקים, ומהרהרת היא, שכאן בתוך העליה צריך היה לסיד את הכתלים המפוחמים, כי הספה, שאני הנני שטוח עליה, מפולשה היא כבר לגמרי, וכי—אלמלי הייתי רוצה, אילו הוצאתי רק הגה אחד מתוך פי—היו מקשטים את כל החדר בעליה ברהיטים נאים והיו מיפים אותו בתמונות, בוילונות—רק הגה אחד...

וממולה, מתוך גל הכרים והכסתות שבמטה, ודאי משחירים פניה של בתה הבוגרת. פיה פעור וממנו מציצות שתי שורות של שנים — כולן כתומות־רקובות, כולן — ריחן נודף... בשתי זרועותיה המעורטלות חובקה היא רק את השמיכה העבה והקרה...

מחר—כשארד אל החנות ליטול ליטרא של סוכר בהקפה—תתגבח עליה דעתה של האם־בעלת הבית, והיא תזורק כלפי דלת החדר:

— הניה, הניה, באי והמתיקי „לו" את חייו, הי, הי...

היא גופה הנה עסוקה עכשו, כפי שאני רואה, דגים קטנים נזדמנו לה, הניה — אין לה סבלנות לטפל בזה... ומה שאני אומר לה: חובות — בהייה ובחיי ראשה, שאין דעתה סובלת דברים כגון אלו.. זה כמה שאין היא רושמת גם בפנקס. חוב... שמא לא אנשים אהים אנחנו?... שאל אותה אימתי ולפני כמה שנים קבעתי את דירתי בתוך העליה — איננה זוכרת חלילה... ובלבד שלא אצטער ולא ארעיש עולמות אם לא תהיינה הבחינות אי־אי... היא בדידה: בשנים הללו מוטב להיות חנוני מללכת בגדולות...

בתוך החדר, מעבר לשמשת הדלה, העמוד היא, הניה. פניה — טבועי בישנות — יסמיקו עוד יותר, ושתי לסתותיה — שמנות ומזוהמות — תתנפחנה והתנפחנה...

— גע בהן ורגש יהיה לך, כאלו נתקלו אצבעותיך בעיסה תופחת וחמימה,—מהגרה אני בי בעצמי ומתהפך על גבי הספה.

וכאן כלפי ספתי יש חיץ והוא דק ומדוק ביותר, ומעברו השני מתלבטים עכשו בחורים רזים, השקועים ראשם ורובם בלמודם. מנורה קטנה מהבהבת שם, אין מכהית סוככת עליה, ולפיכך היא זורקת אל התקרה צללים קלושים ומרוסקים — צללי אנשים, המזדעזעים ומפרכסים בכל אברי גופיהם:

— אי־אי־אי, אי־אי־אי...

קולות צרודים, ספוגים צער, יאוש. ומזדווגים הם כולם לנגון אחר, יהנגון עצוב כל כך וקורע את הלב כל כך. רק היום נזדמנו אלו לכאן, בני כרכים ועירות — בגדים שונים מלפפים את גופיהם, מבטאים שונים — על לשונם, וגגונם — בצליליו של מיהר יחיד — חרישי ונוקב את הנשמה:

— אי־אי־אי, אי־אי־אי.

— במה הם עומדים שם?

בתוך זוית חדרי עומדת מטה והיא רעועה ועקומת רגלים. אליה אני מכוון את פני:

— אמר נא לי, זיו, במה הם עומדים שם?

המטה שממולי חורקת ושכני, זיו, גופו מתערטל מתחת לשמיכה ועיניו ממצמצות:

—מוזר! בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא יש הרבה כרכים, בכל כרך וכרך—כמה וכמה גמנסיות,—ולהבחן באים הכל אלינו...

הנה מה שהיה מטריד מחו של זה כל אותה העת. והוא מאריך ב„אלינו" כל כך, ובה בשעה שזו מחלחלת בין שפתיו—ידו נזקפת בתוך האויר, חוזרת וטופחה לו על פי כתנתו הפתוח. וחזה הלא יש לו נופל, נופל לגמרי.

ואני אינני מתאפק וזורק לו את הרהור מחי:

— וכי מה איכפת לך?

— לו איכפת דבר זה? — לא מניה ולא מקצתיה. אלא בעיקרו של דבר הרי הוא תוהה וחוזר ותוהה, ביצד מחם שי אלו תופס את עניני הקורס בשעה שאבריהם מפורכים הם מטלטול הדרך? אף־על־פי שמאידך גיסא—מה תמיה יש כאן. והוא גופו שמא לא היה מתאכזר על עצמו באופן כזה... נזכר הוא עכשו בעובדא מנוחכת אחת. אירע הדבר לפני חדשים ושנים. הוא—בחור הישיבה, מתלמד בחשאי — עומד בערב חרף אחד סמוך לדלת ורועד מצנה. ימינו נתונה היא כבר על הפעמון, אלא שדרך החלון המואר רואה הוא את מורו יושב במסבת חבריו—כולם לבושים שחורים, כולם—כפתורים נוצצים להם על חזיהם, והוא—לבו דופק בחזקה ובראשו מתחבט רק רעיון אחד:

— הללו הלא הם תלמידי הגמנסיה...

למחרת מצא את אחת מאצבעות רגליו והיא מדולדלת וכחולה כטחול, והוא הלא לא הרגיש כלל בזה. כל אותו הלילה

ישב ושנה את פרקו, כל אותו הלילה... עכשו לא היה יכול כבר, עכשו אינו יכול...

— כלום אין לך הורים כלל? — אני מפסיק את דבריו, כמה מן אפיסות הכח ודכדוך הנפש יש בשתי המלים שלו: אינו יכול...

— הורים? יש לו אם זקנה וסומאה, והיא סמוכה על שלחן אחותו הנשואה. היו ימים שהוא היה עוסק בשעורים, דר אתה בכפיפה אחת ומפרנסה — עכשו אינו יכול עוד...

שוב — „אינו יכול". ופתאם — ועתה מבטו מצלף אל פני, וקולו — כולו רעד תאוני:

— שמע נא, ומכרות יש לך בין הבחורות, יש, — מה?...

— מכרות?

— כך, מכרות, חי, חי, חי.

רק עכשו אני מתכונן, צחוק יש לו לזה מקוטע והיסטירי ואני צונח מעל הספה וקם. בתוך מחי מפעפעת ועולה פתאם — כמחנה של מלאכי חבלה שחורים — פקעת שלמה של מחשבות־עלוקות. אני מרגיש בזה ומזדרז אני להסיח את דעתי מהן. אני מוציא פפירוסיה מתוך כיסי, מציח בה אש, תוחבה לבין שני, וכשאני הולה בה את מבטי הקפדני, הריני סח לי לעצמי:

— פפירוסה זו הלא אין היא אלא שפופרת של ניר דק, ממולאה היא טבק, — ואתה בא וראה כמה מן דטוב היא משפיעה לך: אתה מגישה אל האש ומציתה ממנה, והרי היא מלטפת את פניך בעשנה ומהנה אותך בריחו הנעים. אתה נותנה אל תוך פיך ומוצץ — תוך־כדי־מציצה מתבררים הרהוריך השחורים ומרמסמסים בתוך האויר — פי־י־י...

לפני עיני רוחי מבצבצה ועולה, כמו מתוך הקרקע, גופה הגוץ והעקום של בת בעלת הבית. הרי היא מתנועעת ופועה כשמבטה כבוש בפני:

— אמא שגרה לך דגים ממולאים לארוחת הבקר...

כמה מן הכיעור יש בהליכה מרושלת זו... והדגים ממולאים באמת ומטובלים הם במרק החם והריחני...

ואני נגש אל החלון ופונה אל עצמי בזו הלשון:

— בעוד תשעה ימים ושמונה שעות מתחילות הבחינות שלך. רואה אתה, כמדומני, ששם מעבר לחיץ יושבים אנשים ומפטמים את מחם בלמודים — היה נא גם אתה לאיש ובלי סנטימנטליות — בבקשה ממך. זה שלש, ארבע, חמש פעמים נבחנת ונכשלת — נו, ובכן, ? שבע יפול צדיק וקם. ומולדת הסנטימנטליות הרי זו אנגליה, אנגליה בכבודה ובעצמה. במאה השמונה עשרה צמחה זו שם, ובספרות הרוסית לא היה רשומה ניכר ביותר עד קרמזין — כל זה עליך לזכור. ועכשו — בלי שהיות. שם, מתחת — אומר אתה — יושבת בעלת ביתך ולאסונך היא מצפה ומחורבנך רוצה היא להבנות, ואתה — טול וחזור... נו, למשל, על כללי הסינטקס. נו, אדרבה:

„האדם מסוגל לחשוב, לדין על ענינים, לא — על עצמים שונים, ולא עוד אלא שהוא יודע גם להביע את מחשבותיו, רעיונותיו... הרעיון יוכל להיות רק אז — אם ניחס איזה מושג לאיזה עצם... נו, למשל, העלמה הולכת... העלמה ה־ולכת", מה?... ושם בחוץ משתרע לו הכרך עם כל בתיו ומחסניו, עם פבריקותיו וטחנותיו. פנסי האלקטרון זיום מבהיק בראש כל פנה ומבין כל בנופיות הבנינים השונים מבהירה הגמנסיה הזקופה־היהירה עם גגה המשופע־המבריק ועם כל שלש שורות חלונותיה הענקים. שלש שורות של חלונות ובכל אחת — שלשים ושנים; תשעים וששה — הרי לך מספר כולם בדיוק. וכתלים יש לה לזו אפורים ועבים, והמה — תדיר קרים, תדיר קרים. וכשאתה יוצא מביניהם ודיך ראשך — אין לך אלא ליטול את קדקדך ולהטיחו באבנים האלמות, להטיחו עד כדי שפוך המח מתוכו...

הרחק, הרחק, מחוץ לעיר מרלחל עכשו איזה טסע נו־־וקולני. פולט הוא מקרבו שתים שלש שריקות ממושכות, זורק כלפי העיר והולך לו כלעומת שבא. ומתוך המטה, מזוית חדרי מגיעה אלי נחרה טרדנית ומשונה — נחרת שכני. אני מסתלק מהחלון, נגש אליו על בהונות רגלי ומסתכל בפניו.

הוא מנמנם. שתי עיניו — שקועות הן עמוק בחוריהן — סגורות למחצה, ומתוכן — קמות־קפואות — מציצות שתי חלבונותיו ומאימות עלי בלבנוניתן. לסתותיו — צנומות ונופלות — חורות הן כל כך וטעונות רחמים כל כך. „איני יכול" — דומה ששתי מלים אלו קפאו עכשו בתוך תוי פניו המדולדלים, ואני מגביה את שתי אצבעות שמאלי, ומתוך סקרנות של תעוב הריני ממשמש בקרחת העגולה הנוצצת, המבהירה מעל קדקדו:

— צוננת היאזו וחלקה כזכוכית.

* * *

מאן דהוא סח לי לפני ימים מועטים:

מעשה באדם שהיה עומד על פרשת־דרכים, כשהוא נמלך בלבו ואינו יודע להיכן לפנות. נשא את עיניו וראה דרך נאה ומתוקנות לפניו, אלא שהרפש סוגר עליו מכל צד. מה עשה? נטל את מקלו ותרמילו, קפץ אל תוך הרפש וההחיל טובע בו עד ארכובותיו. מכיון שראה את עצמו בכך, התחילו עיניו מבקשות את הדרך מרהוק. אמרו לו:

— רצונך שתעבור בצה זו — טול אור עיניך וחבטהו בקרקעה.

השיב:

— וכבר כהו עיני — ועדיין אני שוקע.

שוב אמרו לו:

— מבקש אתה להגיע אל אותה הדרך הנאה — תלוש את שערות ראשך ופזר אותן אחת, אחת ברוח.

התחיל מתמרמר וצווח:

— וכבר קדקדי חלק, ואור עיני נוטל ממני, וכחי תש — ואני טובע, הוי טובע...

הטיחו כנגדו:

— דרדקי, אם כך אתה דוחק את השעה — הפשל את כליך לאחוריך וחזור לך...

ואני ממצמץ את הפפירוסה בשתי שפתי, סוקר בעשן המפציע ועולה מתוך פי ונהנה הנאה משונה:

— הפשל את כליך לאחוריך וחזור לך — ח־ח־ך...

על שלחני דולקת המנורה הקטנה, ושבני הדיריים מתלבטים בתוך ארבעת הכתליב ומטפלים בהכנת תה. על הדרגש שבזוית החדר מזמזם ה„פרימוס", שולח לשונות של אש לצדדין ומטיל אל תוך האויר ריח של נפט. זיו — ראשו גלוי, שרווליו מופשלים וקצה חטמו מבהיק מהבל החמים, המתמר ועולה מתוך הקומקום. גופו מכווץ ופעוט היום ביותר ועיניו נעוצות בי:

— פפירוסה משובחת אני מציע לפניו? — יישר כח. אלא היאך וכיצד אני מרשה לעצמי לשבת כל היום כולו בטל בלי שום ספר ביד, — כל היום כולו, הום?...

אני מרים קצת את ראשי מעל הספה, מקיף את רגלי זו על גב זו ועונה:

— אני מתעצל.

קולי צלול וכולו ספוג רוך, התפנקות יתירה. דבר זה מניח את דעתי ואני מנענע בראשי:

— היום הביאה לי בעלת הבית גופה קערוריה של לביבות
חריפה לי, כי הניה שלה מוטלת במטה, כשהיא „בוערת
מצטננה... השומע הוא? — חמש לביבות בבת אחת
— הקמאה ריתחת ומבעבעת בקרבן, כולן — הוא איננו
— לא?...

וזו בולע את רוקו:

— וכי משום מה כובר אני, שאינני מבין? הוא, למשל,
ונזדמנה לו תיכף אחרי הבחינות איזו קונדיציה בכפר, היה
מראש — שש כוסות הלב ליום, שש כוסות, לא פחות
יורד...

ממולי, על הכסא שסמוך לשלחני, יושב הורביץ. בחור
הקומה ורחב הכתפים. הוא שומט פתאם את ספרו הפתוח
ידו, תולש מתוך שפמו שערות צהובות אחדות, ואת פניו
אבעבועית הוא מכוון אלי, ישר אלי:

— ומה אם לא נעמוד בבחינותינו?

העלוב, בלילה שפתותיו מתרפטות לגמרי... עוד היום
ישב שם על גבי הדרגש שבתוך הזוית, טפל בתקון
משורטט וספר על בחינותיו של אשתקד: "Три мужика
до ... — הנה זה המשפט שנתן לו המורה לנתוח. —Три
אומר זה שם־מספר. והמורה מצביע לו על הספסל
לו בראשו: תואיל לשבת, תואיל לשבת... Три мужика
до—ח־ח־ך... עכשו הרי סבטו זקוף ותלוי בפני, ושתי
עיניו רועדות:

— ומה אם לא נעמוד בבחינותינו?..

וזו — דעתו אינה נטרפת עליו, הוא מעמיד על השולחן
כוסות ריקות, משפשפן ומגלה בקול רם את הרהורי לבו:

— היום בבקר שוכב הוא לו במטתו, נים ולא נים,
עיניים כמדומה שעצומות הן, ותמונה באה ומתיצבת לפניו, ליל
ואפלה. חלקלקות. סמטא צרה. דממת־מות. ופתאם — כך:
נתקל ונופל, הוא מתאנח בחשאי, בחשאי: — הרכיבני
על שכמך ושאני... לביתי שאני... ואחר כך: טרקלין גדול,
קירות מפות גיאוגרפיות, תמונות ופרצופי סופרים, אצטבאות
ספרים—דירת מורה הגמנסיה... איזה בעל קומה נגש
לוחץ את ידו: — „במה אוכל לגמול לך בעד חסדך?".. —
.. חי, חי... אני הנני איקסטירן"...—„נו?"—„נו?! את כל
ודמו כבר נטלו ממנו הלמודים... קמעא, קמעא התישו
כחו, מאה פעמים ואחת חזר עליהם ושכחם... והשנים
עוברות, עוברות... אינו יכול עוד, הו, אינו יכול"...

ומה הוא רואה? איזו יד מזדקרת אל אחת האצטבאות,
רגע בין גל של גליונות, נוטלת אחד מהם ומושיטה
— הרי... כאן לפניך תעודת־בגרות, כנדר זיו, טול ולך...
תעודת בגרות עם כל התגים—הי... והתה שלנו אינו רותח
לא...

(סוף יבא)

בציונות.

ימי השקל של שנת השלש עשרה לקונגרס נועדו להיות
המועד פסח: בי"ז, י"ח, י"ט וכ"ף בניסן (13, 14, 15, 16,
לימי השקל נדפסו כרוזים ופלקטים מיוחדים להפצה
בבתי התפלה.

האגודות, אשר לא דרשו עדיין שקלים לשנה החדשה,
מתבקשות לפנות בהזמנותיהן אל הועד המרכזי בהקדם.

ביו"ד וי"א באפריל למנין החדש היתה בקלן ישיבה של הועד הפועל המצומצם. אל הישיבה באו מלבד שלשת חברי הועד הפועל המצומצם גם ראש הדירקטוריום של הקה"ק ד"ר בודינהיימר ודירקטור הקה"ק י. קרמנצקי. ה"ה כדן ורבורג הרצו ע"ד המפעלים בא"י, שההסתדרות הציונית עתידה לעסוק בהם. הוחלט להציע להקה"ק שתשתתף בהמפעלים האלה, עד כמת שאפשר לה הדבר עפ"י ספר התקנות. הוחלט להתחיל בבנין 10 בתים לפועלים במושבות אחדות בסכומי המוסד שעל שם פני ודוד וולפסון ולהכין ביחד עם הקה"ק את כל הדרוש לבנין יתר הבתים. הוחלט עוד לשכלל את המוזיאים שעל יד ב„צלאל" ולעשות את ההכנות הנחוצות, כדי שתוסד „אגודת מוזיאום" מיוחדה. הנשיא מודיע שלחשבון שקלי שנת תר"ע לא נתקבלה עדיין אף פרוטה, בעוד שצרכי ההסתדרות הולכים ורבים מיום ליום. לפיכך הוחלט לפנות בקול־קורא להההסתדרויות בכל הארצות ולדרוש מהן כי תזדרזנה לגבות את כסף השקלים ולשלחו מיד אל הלשכה המרכזית וכי תסדרנה בכל מקום קבוץ הכסף לצורך ענין העתונות החשוב מאד, משום שאם לא ימצאו הסכומים הדרושים להחזקת העתונות יבוא ההכרת לבלי לגמור את אשר היחל לעשות. דנו בשאלת הבנק האגררי והוחלט להודיע להועדה הממונה לזה את מצב הדברים. הפרופ' וורבורג הרצה ע"ד מצב העבודה לטובת המוסד המיקרו־ביולוגי והודיע שעתידה להברא הסתדרות של רופאים שיעזרו לענין זה. הוחלט להועיד את הקונפרנציה השנתית לברלין לכ"ז וכ"ח ביוני לפי המנין החדש. בישיבה דנו עוד על דבר מצב הציונות בארצות שונות ונתקבלו החלטות אחדות. כל ההחלטות של ישיבה זו היחלטו פה אחד.

ביום 11 אפריל למנין החדש היתה האספה הכללית של הקה"ק וישיבת הדירקטוריון של מוסד זה. נקרא הבילנץ של השנה שעברה. ד"ר בודינהיימר הודיע בשמחה שהקה"ק הולכת ומתפתחת ובקרוב תקבל נדבות גדולות מה שמוכיח שהקה"ק רוכשת לה חבה בחוגים הרחבים של העם. בישיבת הדירקטוריון דנו בשאלות הביבליותיקה הלאומית בירושלים, „נדבה־בקרקע", בתים לפועלים, השתתפות הקה"ק במעשי האגודה למטעי עצי זית, וביסוד המושבה המשותפת ע"פ הצעת אופנהיימר. בדבר „נדבה־בקרקע"—זו היא ההחלטה של הקונגרס האחרון לפנות אל העם בהצעה, שכל יהודי יקנה דונם קרקע בא"י ויתן אותה במתנה להקה"ק,—הוחלט: „נדבה בקרקע" עולה 50 פרנק; הכספים הללו יהיו מוקדשים לקנות בהם בא"י קרקעות, ולהושיב עליהן פועלים בתור חוכרים המורישים לדורותיהם הבאים את זכות החכירה. כל המנדבים יקבלו תעודות. התעמולה לטובת המוסד החדש הזה תהיה קשורה בחגיגת יום־הולדתו החמשים של מנהיגנו המנוח, העתידה להיות בקרוב. ה' קרמנצקי ויתר חבריו הדירקטוריון הודיעו באותו מעמד שמנדבים חם דונם ויותר קרקע למוסד זה. בנוגע לבתים לפועלים הוחלט שהקה"ק תבנה קודם כל בתים לפועלים רווקים, משום שלצורך בנין בתים לבעלי משפחה מחוסרת קרן מיוחדת. נקראה הרצאתו של אופנהימר ע"ד מסעו בא"י. אחרי שישוב אופנהיימר ממסעו תתחיל הקה"ק בתעמולה נמרצה, כדי לאסף את הסכום הדרוש, 100000 פרנק, ליסוד המושבה המשותפת.

בכ"ז במרץ היתה בווינה הועידה של ציוני אוסטריה המערבית. השתתפו בה שמונים ושלשה צירים מכיהם, מהרן, שלזיה האוסטרית ועוד.

את הועידה פתח הד"ר איזידור מרגולית, ראש הועד המרכזי של ציוני אוסטריה, בנאום, שבו הראה ביתר דבריו על הערך. הרב של „כבוש הקהלות" באוסטריה.

עפ"י הדין והחשבון של הועד המרכזי אנו רואים שהסתדרות ציוני אוסטריה המערבית מקיפה מאה אגודות. שקלים אספה ההסתדרות בשנת האחרונה 5417. האגודות הולכות ומתפתחות והן מגדילות את פעולותיהן. השפעת הציונים על העם הולכת ורבה. הנסיון להתאחד עם ציוני גליציה להסתדרות אחת לא הצליח, מפני שציוני גליציה מכניסים אל העבודה הציונית גם את העבודה המדינית המקומית, בעוד שחלק גדול מציוני אוסטריה המערבית מתנגדים להכנסת העבודה המדינית לתוך חוג עבודותיה

של ההסתדרות הציונית ומטילים אותה על הסתדרות לאומית מיוחדת. הדו"ח מוסר ידיעות ע"ד התפתחות העתונות הציונית, ע"ד הפרופגנדה והתעמולה, ע"ד יסוד לשכת מודיעין בשביל המהגרים לארץ ישראל וכו'.

הוכותים ע"ד הדוה"ח היו נלהבים. הצירים בקרו באופן חריף את הועד המרכזי; התאוננו שפעולותיו מעטות ושאין הוא כקרב לתנועה הציונית את המוני היהודים.

אחרי הויכוחים ע"ד פעולותיו של הוה"מ קרא הד"ר אמיל מרגליות הרצאה ע"ד „מצב ההסתדרות הציונית אחרי הקונגרס התשיעי". המרצה נגע בשאלת ההנהגה העומדת עכשיו על הפרק. ההרצאה עוררה, כמובן, וכוחים ארוכים ונלהבים. ואולם סוף סוף נתקבלו ההחלטות הללו:

I. הועידה של ציוני אוסטריה המערבית הביעה את שמחתה לדבר הזה, כי מעל במת הקונגרס נשמעה ההודעה, שרעיון הצ'רטר עבר ובטל. ויחד עם זה מביעה הועידה את בטחונה, כי מעכשיו תתפוס את המקום היותר גדול בציונות עבודה כבירה איקונומית, קולטורית ופוליטית בא"י, ושהעבודה הזאת תתנהל בגבולות הקונסטיטוציה הטורקית ועל פי האפשריות שנבראו מתוך קונסטיטוציה זו.

II. הרעיון הדמוקרטי בציונות אינו דבר ארעי שנולד ע"י הכרח מקרי, אלא הוא עיקר הרעיון הציוני וחלקו האינטגרלי, ושני הרעיונות האלה קשורים זה בזה בקשר אמיץ טבעי. דחוי העיקר הזה או העכוב בעד התפתחותו בתוך ההסתדרות היה מחליש בהכרח בקרב החוגים הרחבים את רגש האחריות בעד המעשים הנעשים בתוך התנועה הציונית, והיה גורם ע"י כך שתחלש באותם החוגים הרחבים גם ההתענינות בציונות. ולא עוד אלא שהיה מרפה את הקשר בין חלקי ההסתדרות, שרק הכרת האחריות הכללית והמשותפת עושה אותו קשר של קימא.

ולפיכך מוצאת הועידה של ציוני אוסטריה המערבית לנחוץ:

1. שהועד הפועל הגדול,—שלפי תקנות הקונגרס הוא ההנהגה העליונה של התנועה, אלא שעכשו אבדה לו השפעתו על מהלך התנועה,—צריך לשוב ולרכוש לו השפעה זו על ההסתדרות והעבודה הציונית.

2. שיתקיים בפועל העיקר, כי ההנהגה העליונה צריכה להיות קוליגי־אלית, כמו שנאמר בתקנות הסתדרותנו בנוגע להנהגה זו. וכדי שתהיה היכלת לחברי הועד הפועל המצומצם לעבוד עבודה משותפת, נחוץ כי רוב חברי ההנהגה—שאת מספרם אפשר להגדיל—ימצאו בקביעות בעיר מושבה של הלשכה המרכזית.

3. שלא ישוב וישנה עוד הדבר, שכבר קרה בשני הקונגרסים האחרונים, כי נדחה החלק היותר חשוב לנו במובן המוסרי והמדיני, הלאומי והתרבותי— ציוני המזרח—מלהשתתף בהנהגה, — דבר ההולך ומגביר את ההבדל שבין מזרח ומערב ומעורר בקרב ההמונים אי־רצון שהולך וגדל. לחלק הזה צריכה שתהיה מעכשו בההנהגה השפעה המתאימה לחשיבותו.

היום השני של הועידה היה מוקדש לבירור שאלת הקהלות ושאלת העבודה בא"י. בנוגע לשאלה הראשונה הוחלטו החלטות הדורשות: שהקהלה הדתית תעשה קהלה לאומית העוסקת בתקון המצב התרבותי, הכלכלי והגופני, של היהודים; שתקבענה בחירות כלליות וישרות אל הקהלות, ושכל הקהלות באוסטריה תתאחדנה. מלבד זה הוחלט להשתדל ביחד עם הקלוב היהודי, שבפרלמנט יוסיפו על הרובריקה הסטטיסטית ע"ד „לשון הדבור" עוד רובריקה ע"ד „הלאומיות". בשאלת העבודה בא"י נתקבלה ההחלטה להביע אמון לפר ופ' וורבורג ולהודות בעיקרי עבודתו.

הועידה גלתה את דעתה כי יסוד המושבה המשותפת ע"פ שטת אופנ־הימר משביע אותה רצון.

לבסוף נבחרו חברים למרכז. לראש המרכז נבחר מר אדולף ביהם.

בגליון האחרון של „דיע וועלט" אנו מוצאים שוב מאמר מאת הד"ר צ'לינוב ע"ד „הרוסים הבלתי מעשיים והבלתי מנומסים" ותשובתו של הד"ר נורדוי בצדו. ד"ר צ'לינוב קובע קודם כל את העובדא, שדבריו במאמרו הראשון, שבא בתור תשובה על נאומו של נורדוי בפריז, הביאו את האחרון לידי הוראה, כי היתה להם „לחרוסים" פרוגרמה מסוימה. אחרי בירורו של צ'לינוב אין נורדוי מסופק עוד שידעו „הרוסים" וידעה גם האופוזיציה, מה היה עיקר רצונם, והד"ר צ'לינוב מקוה שאחרי שיוסיף לברר את המאורע ואת סבות הפולמוס, ישנה נורדוי את דעתו גם ע"ד אי־מעשיותם ואי־נמוסם של הרוסים.

הד"ר צ'לינוב הולך ומברר ש„הרוסים" לא דרשו לעולם שיקנו בכסף הבנק או הקה"ק קרקעות בא"י. בספר הזכרון של „בני־ציון" שבו נתבאר הצורך בקנית קרקעות, נאמר בפירוש שהכונה היא כי יעשה הדבר ע"י קבוצות של בעלי הון פרטיים. אלא שההסתדרות צריכה לעורר לכך, לסדרן ולהורותן את הדרך ילכו בה.

לפי דעת „הרוסים" צריך הבנק לשמש רק לצורךקרדיט מסחרי, ובכספי הקה"ק אפשר יהיה להשתמש לקנית קרקעות רק אז, כשיקבע בטורקיה חק ע"ד האישיות המשפטית והקה"ק תוכל לקנות קרקעות על שמה. וכמו כן בנוגע להבנק האגררי נאמר באופן ברור שהוא צריך להוסד רק אז, כשיוסרו החקים השוררים עכשו בטורקיה המפריעים בעד יסוד בנק כזה. עכשו צריך רק להקדים ולעשות את כל הצעדים הדרושים, כדי שאפשר יהיה ליסד את הבנק כשיתוקנו בהפרלמנט הטורקי החקים החדשים ע"ד האשיות המשפטית, ההלואה הקרקעית, שעל אודותיהם מדברים זה זמן רב. הועדה ליסוד הבנק האגררי שנבחרה על הקונגרס קבלה את ההחלטות האלה פה אחד, והרי עליה נמנו לא רק „בעלי־דמיון", אלא גם אנשים מעשיים ככהן, קרמנצקי, קצנלסון.

נורדוי אומר, מוסיף ד"ר צ'לינוב שאם יצלח הדבר בידי „המעשיים", אז יהיה הוא הראשון שיאמר שגיתי. אולם האפשר להבטיח, שדבר זה יצלח בידינו? הרי הדבר תלוי ברצונו של העם ובתנאים השוררים בטורקיה. ומה שנוגע לרצונו של העם, הנה דבריו של נורדוי בודאי לא הועילו לחזקו. עד עכשו שמענו שאחרי החלטותיו של הקונגרס אין להרהר, והנה בא נורדוי והורס אחת מההחלטות של הקונגרס התשיעי. האומנם מה שאסור לכל אדם מותר להרבי?

בנוגע ל„הנמוסיות" מעיר הד"ר צ'לינוב, שדבריו של נורדוי, ביחוד במאמרו שנדפס ב„רזסויט", ושבו גנה את תכסיסם של ה„רוסים", נאמרו בסגנון כזה, שאי־אפשר עוד לטפל בשאלה זו.

על הדברים האלה באה תשובתו של נורדוי. אין הוא מרוצה מכל הפולמוס הזה ותשובתו זו היא האחרונה.

אין הוא מבין, איך אפשר להכין את כל הדרוש ליסוד בנק אגררי אחרי שעדיין לא נבראו התנאים התקיים, המשמשים יסוד לבנק כזה. האומנם אפשר לבא עכשו להרשות הטורקית ולבקש רשיון ליסוד הבנק? האפשר לסדר מכירת מניות של בנק שאיננו עדיין במציאות ושאפשרות הוסדו עדיין מוטלת בספק?

נורדוי חשב תמיד שאותן הדרישות הנמרצות שהשמיעו צ'לינוב וחבריו בנוגע לקנית קרקעות בא"י נאמרו ביחס להבנק ולהקה"ק. עכשו אומר צ'לינוב שזו היתה טעות. ואם כן אין הוא מבין דרישה זו כלל. מה יכול לעשות הקונגרס כדי לעורר את בעלי־ההון הפרטיים לקניות כאלה? האפשר לו לתת פקודה שפלוני ואלמוני צריכים לקנות קרקעות? הקונגרס אי־אפשר לו להשפיע על אנשים פרטיים בענין זה. לכל היותר יכולה הנהגת ההסתדרות לבא לעזרתם בעצתה ובידיעותיה.

מה שנוגע להחלטת הקונגרס, כנראה אין הד"ר צ'לינוב בקי בחקי־קונ־סטיטוציה, לפיכך אינו מבחין בין החלטה ובין משאלה. בעוד שאחרי החלטה אין להרהר אין הדבר כך בנוגע למשאלה. וההחלטה ע"ד הבנק האגררי לא היתה אלא משאלה.

דברי צ'לינוב על אדות המכתב שנדפס ב„רזסויט" אין ענינם לכאן, מפני שאין לו לצ'לינוב רשות כלל לנגוע בסגנון המכתב הזה שאינו ערוך אליו.

כך ענה נורדוי על מאמרו של צ'לינוב.

אלמלא לוקח מאתנו מנהיגנו הד"ר הרצל בדמי ימיו כי אז היה חוגג ביו"ד אייר שנה זו (6/19 מאי) את שנת הולדתו החמשים. כפי שמודיעים לנו יוציא האורגן המרכזי אשר לנו „דיע וועלט" לאותו היום נומר מיוחד לכבוד זכרו של המנהיג המנוח. בנומר הזה יבואו מאמרים מאת ציונים וגם בלתי ציונים ידועים ע"ד אישיותו וערכו של המנוח. הנומר יהיה מקושט גם בציורים הגונים. אנו מקוים כי חברינו יזדרזו לחומין את הנומר המיוחד הזה.

ועד חו"צ באדיסא מבקש אותנו לפרסם את רשימת הסכומים שקבל עוד לטובת הקופה שיסד על שם ליליינבלום:

אדיסא, ועד ח' מפיצי השכלה 100 ר'; ד"ר י"ם ווראשילסקי 130 ר'; מ. גורלאנד 5 ר'; א"ד שוכהאלטער 3 ר'; ב. בודניצקי 3 ר'; תלמידי הישיבה, 2 ר'; חרסון, א"י גינצבורג 3 ר. ריגא, ס"י קמנצקי (מנית של הקול"ב) 9.50 ר'; לובלין, א' מזרחי 3 ר'; רוטמיסטרובקה, מ. סמיליאנסקי 5 ר'; ווזנאנסין, אנשים שונים ע"י ש. אלטמן 9.25 רו'.

ב...אנשים שונים, ע"י הד"ר ו. סטפסקי 15ר'. פטרבורג מ"נ קרינין ... מ"י זקש 50 ר'. דווינסק, ב' ווייסמן 3 ר'. ס"ה 263.75 רוב'. ... רוב' הקודמים הרי הם עולים 1003.75 רוב'.

... הכספים שנכנסו לטובת קה"ק ע"י הד"ר יחיאל צ'לינוב
מיום 8 עד יום 22 לחדש מרץ.

כפה"ז	תשלומים שלמים	100,— רו"כ.
	לשעורין	138,52 "
ע"י וית	יער הרצל	254,55 "
	יער פרץ סמולנסקין	6,— "
	נדבות כלליות	455,11 "
	פנקסי־שוברות	105,18 "
	מס־עצמי	27,98 "
	קופסאות	464,48 "
	קערות	39,34 "
מברו	תוי קה"ק בסכום	336,34 "
	גליונות תלגרמה	36,80 "
	ס"ה	1964,30 רו"כ

ברוסיה.

בשבוע זה אנו גומרים את הפרק האחרון של ועידת הרבנים: כסו... שעבר נסגרה ועידת הרבנים ופסקו לפי שעה גם ישיבותיה של הועדה ...בנית לעניני הדת, אחרי שנתקבלו ההחלטות האחרונות בדבר סדרי „החדרים" ...ישיבות".

השאלות בדבר החנוך הדתי והלאומי נדחו עד סוף הועידה, מפני ששני ...ודים, הפרוגרסיביים והריאקציונים, נתיראו לנגוע בשאלה „הארורה" הזאת, ...עלולה להביא לידי פירוד־דעות בין החברים. הכל חשבו, כי במה שנוגע ...חנוך לא יותרו החרדים, להנאורים כלום והאחרונים אף הם יתפצו לעמוד ...על דעתם.

ובכל זאת, כשעלתה סוף־סוף השאלה הזאת על הפרק, נמצאה גם בה ...דרך פשרה. הפעם ותרו הנאורים. הם הורו בנחיצות ראשית החנוך הדתי ...וכזה נתנו את היכולת להרבנים לותר על פרטים ידועים, אחרי שבעקרי־ ...העקרים וביסודי־היסודות נצחו הם.

היכר, כי חובה מוטלת על כל קהלה ליסד בתי „תלמוד־תורה", שבהם ...מורים רק את הלמודים הדתיים ועיקרי האמונה. ורק כשהקהלה ...רוצה ראשית היא להכניס לתכנית הלמודים גם את למוד הלשון הרוסית. ...בן דרוש להשתדל לפני הממשלה, שבבתי הת"ת המאושרים ירחיבו את תכנית ...הלמודים היהודיים ויבטלו דרישת תעודה של ידיעת למורים כלליים ...מאת המורים והמלמדים בת"ת. הלמודים צריכים להיות ביהודית ולא ...ברוסית, היינו בשפה המדוברת בפי הילדים.

כיוצא בזה קבלה הועידה החלטה בדבר הסרת המכשולים מעל דרך יסוד ...„ישיבות" לתורה ולתלמוד, שהותרו על־פי החוק משנת 1844 וחזרו ונאסרו ...והוגבלו בהגבלות שונות על־ידי צירקולרים שונים.

ועד כמה ותרו בשאלה זו הנאורים ניכר מהחלטה אחת, שאולי לא ...הרגישו בה הפרוגרסיביים, כי היא עלולה להביא לידי כך, שכל עניני החנוך ...עברו לידי החרדים. בהחלטה זו נאמר: הועידה מטילה חובה על ...הרבנים, הדיינים, מורי־הוראה ויתר המשמשים בקודש, לבקר מדי פעם בפעם את ה„חדרים", להשגיח על מהלך הלמודים בהם, להתבונן לפעולות המלמדים ולאפני עבודתם, ולרשום את תוצאות בקוריהם, בפנקס מיוחד שצריך להמצא ...לתכלית זו בכל „חדר".

בתוקף ההחלטה הזאת נמסרו בפועל ה„חדרים" לרשותם של הרבנים ...ויצאו לגמרי מרשותם של הנאורים. הנאורים מצאו ספוק בזה שהרבנים לא יגעו בבתי־הספר המתוקנים ובחנוך הכללי ובהפצת ההשכלה, כי אם יראגו רק לקיום ה„חדרים". אבל שכחו הפרוגרסיביים, כי רוב בני עמנו מתחנכים ב„חדרים", ומספרם של בתי־הספר המתוקנים מעט מאד, ובכפרים רבות אין זכר להם. ולפיכך עתיד החנוך סוף סוף להמסר כולו לרשותם של הרבנים והקרובים אליהם, אם תתקבל בפועל אותה ההחלטה של הועידה.

יש להזכיר עוד, כי נתקבלה החלטה: להשתדל, כי יפטרו ילדי היהודים מבקור בבתי־הספר הכלליים, לפחות מכתיבה ושרטוט בשבתות ומועדים. החלטה זו נתקבלה בנגוד להדעה הקצונית של האדמו"ר מליובוין, שדרש כי לא תוגש השתדלות כזו, כדי שלא יורו החרדים היתר לעצמם להכניס את בניהם לבתי־ספר כלליים.

הרבנים הפולנים באו, כנודע, אל הועידה מזוינים בהצעות ריאקציוניות, שגרמו הרבה להשחיר למפרע את צורתה של הועידה הרבנית, כגון ההצעה לתקן צינזורה רבנית לספרי ישראל. ואולם בבואם לפטרבורג נבלעו רבני פולין בתוך הסביבה החדשה והרגישו, כנראה, בעצמם, כי אין כאן מקום להצעות כאלה, והצעותיהם נשארו מונחות כתיק של ועידת הרבנים שהיתה ברחוב גנוינה אשר בווארשה. אותם הימים ששהו רבני פולין בפ"ב התיעצו בינם־לבין־עצמם ויסדו להם מעין „קולה" פולנית, עד שלא נטפלו כמעט לשאלות „רוסיה" בכל ימי הועידה, חוץ מבענינים היוצאים מן הכלל, כגון שאלת הרבנות הנוגעת גם לרבני פולין.

ואולם. בסוף הועידה התאחדו הרבנים וה„רביים" שבפולין והציעו מצדם תכנית שלמה של הנהגה רוחנית בפולין, שעל פיה ימסר כל השלטון הרוחני לידם. הם הציעו שתנתן להם רשות להשגיח על החדרים (דבר שהטילה הועידה לחובה על הרבנים ברוסיה) ועל הקנדידטים לרבנים; שלא יהא שום מנהיג־לקהלה („דוזור") נבחר, בטרם שיעיד הרב על ישרת התנהגותו בעניני דת; שיוסדו ועדים פלכיים של הרבנים לפשר בכל עניני הקהלה. וכדומה. כל ההצעות הללו נדחו לגמרי. גם הרבנים ה„רוסים", חבריהם של הפולנים, חשבו ומצאו, כי אי אפשר למסור את כל ההנהגה לידי רבנים בלתי מעורבים עם הבריות.

מהצעותיהם של רבני פולין נתקבלו רק אלו: שכל רב צריך להיות מוסמך להוראה ע"י שלשה רבנים, ואם אין רב בעיר במשך שנה אחת צריך הרב להמנות על־ידי הגוברנטור מתוך הרבנים שיוצעו על־ידי שבעה מגדולי הרבנים בפלך הזה.

והחלטה אחת פרוגרסיבית לגמרי נתקבלה בדבר הרחבת זכות הבחירה של יהודי פולין אל הנהגת הקהלה: זכות הבחירה יש לכל איש יהודי המשלם את מס הקהלה כמה שהיא, ובוורשה ובלודז—לכל יהודי המכניס בכל שנה לא פחות משלשה רובלים. עד כה היו בווארשה הבוחרים רק אלה שהיו משלמים ט"ו רובלים לשנה, ובלודז לא פחות מעשרה רובלים. דימוקרטיזציה זו של זכות הבחירה בפולין היא נצחון גדול לחוגים הרחבים של היהודים, שהיו עד עתה בטלים ברוב ערי פולין לגבי האינטלגנטים והעשירים, שרובם הם פולנים „בני דת משה".

טכסיס חדש בחרו לחם צוררינו ברוסיא: להלחם כהיהודים מעל במת הדומה ולנבל בעיני הצבור הרוסי על־ידי זיופים ושקרים ועלילות שהם מעלילים על היהדות. בטכסיס הזה השתמש עוד הפעם מרקוב השני בשעה שהגיעה הדומה להשאלה ע"ד זכות היהודים להיות נבחרים לשופטים.

בפעם הראשונה הצליח בידי מרקוב וסיעתו להטות אליהם ע"י טכסיס זה חברי הדומה כשעמדה על הפרק שאלת קבלת יהודים לאקדמיה של הצבא, נצחון זה הוסיף אומץ למרקוב. ובישיבה של כ"ט במרץ יצא שוב להעליל על היהודים והיהדות. הוא הביא ראיה מהכרוז של אדולף כרמיה, כי היהודים הם בני ברית „כל ישראל חברים", של חברת השואפת לקחת בידה את כל השלטון ולמשול בכפה על כל העולם כלו. אחרי כן הביא ראיות מה„שלחן ערוך", כי „דייני עכו"ם אינם נחשבים בעיני היהודים וכי ההלכה אוסרת על היהודי להשפט בדיני עכו"ם. נאומו זה היה מלא ארס ועשה רושם גדול על הרוסים שאינם בקיאים בהלכות היהודים. מרקוב השתמש בעלילות המפורסמות של שמקוב ולוטוסטנסקי והביא ציטטות, שלא היו ולא נבראו, אלא נולדו בבית חרשתם של שונאי היהודים בכל הדורות והעמים.

ואולם הפעם לא נחל מרקוב נצחון, אולי נתביישו האוקטיאבראים על

ההחלטה האנטישמית הראשונה בדבר האקדמיה של הצבא, שעשתה רושם קשה בחוגים הפרוגרסיביים ועוררה תלונות על האוקטיאבראים מכל צד. ואולי אמרו האוקטיאבראים בלבם: הן כל אותה השקלא וטריא ע"ד מנוי יהודים לשופטים אינה אלא להלכה, ולמעשה לא יבחרו היהודים לשופטים, אם גם יהיה לזה היתר זה על-פי חוק. אך בין כה וכה והדומה לא קבלה את ה"הערה האוסרת על היהודים בפירוש להבחר לשופטים.

מפני שההעמדה למנין בשאלה זו היתה על-ידי קריאה בשמותיהם של כל הדיפוטטים אפ"שר היה לדעת, מי ומי הם בעד התקבלה ומי בנגדה. בעד ההצעה של מרקוב השני היו: כל הלאומיים והימניים, כ"ה אוקטיאבראים מן הימניים, שני מחמרים מגדולי הפרקציה המושלמית, ארבעה בלתי-מפלגתיים. יתר האוקטיאבראים, המושלמים, הפולנים, הליטאים וכל השמאליים חוו דעתם בנגד הצעת מרקוב. שלשה דיפוטטים קדטים הראו גם הם את נטיתם לאנטישמיות ורצו בהגבלת זכות היהודים, אלא מתוך שהתביישו לצאת בפרהסיה נגד החלטת הפרקציה שלהם לא חוו את דעתם כלל.

שמעו היומים, כי מתעתדים להכניס להדומה הצעת-חוק בדבר בטול תחום המושב והקדימו „רפואה למכה": הכונו הצעת-חוק של „להבעים", המגבילה עוד יותר את זכיות היהודים — כי לא יקובלו היהודים כלל אל בתי-ספר בינונים ועליונים, בין של הממשלה ובין של אנשים פרטיים; כי יאסר עליהם להיות רופאים, פרקליטים, מורים; כי יאסר עליהם לקנות קרקעות ובתים גם בערים וגם מחוץ להערים וכי יאסר עליהם להיות סוחרים מן הגילדיה הראשונה והשניה; כי יאסר עליהם להיות עורכים ומוציאים של עתונים, בעלי בתי תרושת, לעבוד בצבא, לשרת בבתי הנהגות הערים והזמסטבאות; ולהטיל במקרים ידועים הגבלות אלו גם על היהודים לגזע, כלומר: על המומרים.

הצעת-החוק הזאת תכנס להדומה אחרי „הפסחא" ובודאי תקדים לבוא לפני ההצעה בדבר בטול תחום דמושב, כנהוג. והאופוזיציה תהיה שבעת רצון אם תדחינה לכה"פ ההצעות הפראיות האלה.

ושוב טפלה הדומה בקביעת המספר של הקרואים לצבא, ושוב עורר זמיסלובסקי את השאלה בדבר השתמטות היהודים מעבודת המלכות והציע להדול לקבל את היהודים אל העבודה בצבא ולהטיל עליהם תחת זה מס-ממון.

ושוב דבר פרידמן וחזר בפעם המאה והאחת על הנמוקים וההצטדקות שכבר שמעו אותם חברי הדומה, כשם ששונאי היהודים חזרו גם הם על ההוכחות התמידיות כנגד היהודים. פרידמן הוכיח, כי חובת עבודת הצבא הוטלה על היהודים שלא כפי השעור הנכון. יהודים נמצאים ברוסיא במכסת 4 אחוזים והחיילים נתחייבו להדרים במכסת ששה אחוזים. על זה ענהו פורישקביץ שאם כך היא המדת, הרי צריכים היהודים להתקבל אל בתי-הספר ג"כ רק במספר ארבעה אחוזים ולא יותר. ואחרי הפילפול התכידי הזה דחתה הדומה ברוב גדול את הצעתו של זמיסלובסקי.

וזוהי סוף-סוף הישועה היחידית שבאה לנו מאת הדומה השלישית מאז התחילה את עבודתה ועד היום!

על סדר היום עומדת צרת היהודים בקיוב, שכמוה לא היתה זה ימים רבים. מימי גרוש-מוסקבה בשנת 1892 ועד עתה לא היה גרוש-בהמון כזה, המחכה ליהודי קיוב ביום 15 באפריל. כפי שהודענו באחד הנומרים הקודמים עומדים להגרש עד אלף ומאתים איש. רובם הם בעלי משפחה, שכבר התאזרחו בקיוב ובנו להם בית. הפוליציה כבר גמרה את הכנותיה אל הגרוש. נבדקו זכויותיהם של כל היהודים היושבים בקיוב, ובנוגע לאלו שאבדה להם זכותם נערכו החלטות מיוחדות שנשלחו אל חבלי הפוליציה, בכדי שהמגורשים יקדימו לעשית ליקבידציה לעסקיהם ולהיות מוכנים לצאת מקיוב עד יום 15 באפריל.

ולפי שעה נדחו כל ההשתדלויות שהוגשו בדבר היהודים הללו. הועד הבירז'אי שלח ספר-זכרון לשר-הפלך ובו הוא מבאר, כי הגירוש של אלף יהודים, רובם סוחרים, עלול לגרום הפסד גדול למסחרת של קיוב. קבוצת בעלי-בתים אומרת עם הספר, כי גירוש דמיוני כזה עלול להביא אותם עד משבר; כי הרבה מעונות יגארו שוממה מאין יושב. אך ההנהגה הפלכית אינה שמה לב לרגום השתדלות שהיא, אלא היא אומרת לשמור את פקידת המיניסטריון; בכל תוקף. כשם שהיא הוכנת להתפשר גם בשאלת ישיבת היהודים במעינות הקיץ, וגוזרת על כל בעלי המעינות לבלי הכביר היהודים כחוסרי זכות הישיבה בכפרים יגום מעין.

ומה יעשו אלף ומאתים היהודים האומללים האלה שרובם הגדול הם כמובן, בעלי משפחה? אנה ילכו? מה יהיה גורלן של מאות המשפחות היהודיות?

השאלות הללו מעוררות מחשבות נוראות בקרב יהודי רוסיא, והם מצפים בחרדה ליום הנורא, 15 באפריל. האומנם יקום ויהיה גרוש איום ואכזרי כזה?

האומנם?

נורא הרעיון, ומי יכילנו! —

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

זה שנים אחדות שבאמריקה הולכת ונמשכת: „מלחמת-הנגע"; היענקים הטהורים נלחמים בכל האמצעים המכוערים כנגד הסינים והיפונים ומתאמצים לגרשם מכל ענפי הפרנסה ולהכריז עליהם חרם. ה„סכנה הצהובה" נעשית לסיסמא, מעין כוגה „לשם שמים". ורודפים היענקים את הצהובים באופן קשה כל כך עד כי עוררו הרדיפות מחאות מצד הממשלות הסינית והיפונית, וכמעט שלא הגיע הדבר לידי איומי-מלחמה.

והנה נראים באמריקה סימני „מלחמת-הנגע" גם ביחס ליהודים. נראים סימניה של אותה המלחמה הכלכלית ביהודים, שכבר כבשה לה מקום באירופא.

באחת מערי ארצות הברית, בניוזבורג, פרצה לפני שבועות אחדים שביתה באחד מבתי-החרושת לאורגים. סבת השביתה היתה מיוחדת במינה. הפועלים דרשו רק קרבן אחד: לפטור מעבודתו את היהודי היחידי שנתקבל לבית-החרושת. זו היתה הדרישה היחידה. הדירקטור של הפבריקה אמנם לא מלא את הדרישה והגין על היהודי, ולאחר שמונה ימים שביתה, נוכח הועד של השובתים, כי לא יצליח הפעם, ונכנע לפני הבעלים. אבל מענין הוא, כי ועד הנהגת הברית של האורגים בארצות הברית הכיר בצדקת הדרושה ותמך בהפועלים, סבריוו. השביתה בגלל היהודי האחד, שנמצא בבית-החרושת.

הנה סימנים איומים של „מלחמת הנגע" הערוכה כלפי היהודים. ומי יעמוד לנו בעת דחקנו?..

הרבה נסיונות נעשו בארצות שונות לפתח את עבודת האדמה בקרב היהודים. נסיונות כאלה נעשו גם באמריקה על-ידי יקא וחברות אחרות.

עכשו פרסמה חברת „העזרה לעבודת האדמה והמלאכה" בנויורק את הדין-וחשבון שלה לשנה העשירית לקיומה. ובו אנו מוצאים את המספרים האלה:

בעת הזאת נמצאים בארצות הברית שבאמריקה הצפונית 3400 משפחות יהודים העוסקות בעבודת האדמה (631 יותר מבשנה העברה) ואם נחשוב שבכל משפחה יש ע"פ חשבון ממוצע חמש נפשות, יצא לנו, כי המשפחות הללו יש להן י"ז אלף נפש. החברה נתנה הלואות להאכרים היהודים ועזרה להם להתישב במקומות שונים במדינה. בהרבה מושבות משתתפים היהודים בפועל בהנהגות המקומיות. ואולם המושבה „וואורבינן" היא עירה ישראלית גמורה לכל פרטיה, וכל הפקידים העליונים והנמוכים בה הם יהודים. בכלל לא רע הוא מצבם של היהודים החקלאים. אינם חיים בריוח אך גם לא בצמצום. הם מתפרנסים בכבוד מגיע כפם ונצולים מהמהומה הפבריקאית האוכלת את מח היהודים ואת בשרם בסיר-הרותח—בנויורק.

לבית-הנבחרים הצרפתי הוכנסה הצעת-חק על אדות זכיות היהודים בטוניס. עד העת הזאת היה כל יהודי תושב טוניס, שרצה להיות נתין צרפת, מחויב לעבוד חמש שנים בלגיונות הצבא מחוץ למדינה. הדבר הזה נתן מקום לתלונות רבות. על פי הצעת החק החדש די לו ליהודי להמנות במשך חמש שנים בצבא החונה בפנים המדינה, כדי לקבל את הזכות להיות נתין צרפתי. —

שאלת מנוחת השבת נתעוררה גם בגרמניה. אלא שכאן באה ההתעוררות מסבנים, במקצת יש לה צורה דתית ובמקצת—גם צורה לאומית

…מעדי גרמניה ניסדו חברות של „שומרי שבת", השואפות לתת …דיבילת לשבות ביום השבת. הפועלים היהודים הרוצים להנפש ביום …תמיכה.

אולם, תנועה זו פגשה עוד בראשיתה מכשולים גם מכפנים — …היהודית—וגם מבחוץ—מצד הממשלה. בנירנברג, למשל, הוצע …הנהגת הקהלה לתמוך תמיכה מוסרית את הפועלים השובתים ביום … — ולא נענתה הקהלה לבקשה זו. וכשנסה סוחר יהודי לעשות מעשה … והשתדל שתנתן לו היכולת לסגור בימי השבת את בית־מסחרו … לו תחת זה לפתיח את בית־מסחרו עשר פעמים בשנה כראשון …—דחה המגיסטרט את בקשתו, מפני שדבר זה מפריע את „מנהגי …".

— — — —

…עת האחרונה אנו מוצאים בקצת עתונים אשר לנו עקבות התנועה החדשה …יה בקרב היהודים הצעירים לקרב את היהדות אל הנצרות. הנה כן, … נדפסו בשנה העברה בירחון היהודי „דאס נייע־לעבען", היוצא בנויארק … הד"ר ז'יטלובסקי, מאמרי פולמס אחדים בענין זה. אך כל המאמרים הללו … על פי רוב, אלא דברי „תיאוריה", ורוב הסופרים המטפלים בדבר … מבררים גם לעצמם, מה הן התוצאות של הטפה זו.

ובאנגליה המפורסמת בכתותיה הדתיות, קרובה התנועה הזאת ללבוש … ענין מעשי. העומד בראש התנועה, קלויד מנטפיורי, הוציא שני …ים, שבהם הוא מקלס את מיסד דת המשיחיים בכל מיני קילוסין … בהתלהבות מרובה „ליהדות ליברלית" כזו שאין בינה ובין הנצרות … כלום.

…צדק מעיר אחד הסופרים בעתון „דזשואיש כרוניקל": מי שיבוא … לכתוב את דברי ימי תקופתנו יתפלא מאד על מדת הסבלנות של בני … שמרשים לקלויד מנטפיורי לעמוד בראש מוסדות יהוריים, ואפילו בראש … של „חנוך לילדי היהודים".

האמת נתנה להאמר: „סבלנות" זו סימן רע היא לבריאות הרגש היהודי … אחינו באנגליה.

— — — —

מנויורק כותבים אלינו:

זה שנים אחדות מתקימת פה אגודה עברית בשם „מפיצי שפת עבר …". זה הוא מעין מרכז רוחני לכל הצעירים מרוסיה שבאו לכאן …נעים לשמוע דבור עברי, פעם בשבוע מתאספים החברים באחד מחדרי … אינסטיטוט" לשמוע הרצאה ספרותית בעברית. האגודה הזאת משתדלת … פומבי להלשון והספרות העברית עד כמה שיש בכחה.

בשנה האחרונה נוסדו ע"י האגודה ביבליותיקה עברית ואולם־קריאה … בית־ועד לכל חובבי שפת עבר וספרותה.

עניה היא האגודה הזאת בכחות חמריים, ולפיכך אין היא יכולה … גדולות, אף על פי שהיא רואה לפניה כרך גדול כנויורק שדה רחב …, ואולם קיומה עצמו של אגודה זו צריך לעורר שמחה בלב כל היודעים … אגודה עברית בעיר שיש בה קרוב למליון יהודים.

— —

בעתונים שונים נדפסה ידיעה ע"ד מאורע נורא ואיום שאפילו בים, … לא היה כמותו. קשה להאמין שיש בעולם בני אדם, היכולים לרדת … למטה ממדרגת חית היער. והרי אנו מוסרים את הדברים כפי שהם … בעתונים.

לספינה „קורנרונה" קרה אסון בתעלת דובר: בערה פרצה בה באמצע …, ומהומה נוראה, מהומת־מות, קמה בספינה, ואימת מות נפלה על כל …. וגם ברגע הזה לא נשכח כי יש יהודים ויש אי יהודים בעולם.

…נגשה ספינה אחרת להציל מן הסכנה את הנוסעים, שרובם היו פולנים … לא רצו אלה לתת להמלחים להציל גם את היהודים שהיו שם, … היו אנוסים לירות במתקוממים ולהגן על היהודים.

ולא זו בלבד אלא שגם אחרי שנצלו הנוסעים לא נחו המלאכים … לריב ביהודים. וכשהובאו כל הנוסעים לדובר היו השלטונים אנוסים … את היהודים באולם מיוחד ולשמור עליהם מחמתם של הארמינים … שלא יכלו סלוח להיהודים את „חטאתם" על אשר לא נשארו לבערות ….

האומ.ם זו היא הגדולה וזה הוא העז שאליהם שואפת „החיה הצהובה"?!

——

עם חתימת הנומר קבלנו מאת מרכז המורים העברים באוסטריה את ההודעה הזאת:

הועידה החמשית של הסתדרות המורים העברים באוסטריה תהיה בכ"ג וכ"ד ניסן ש"ז בעיר לבוב, רחוב הקצבים 5, במעון, החבורה „תקות־ציון". סדר היום: פתיחת הועידה ודו"ח המרכז; בחירת הנשיאות; דו"ח המחלקות שעל יד המרכז; קביעת תכנית למודים לכל בתה"ס העברים — ר. סופרמן; יחס הסתדרותנו אל הסתדרות בתה"ס — א. י. כבטנר; הוצאות ספרי קריאה ביתית לילדים — נ. זינלבוים; אמצעים לחזוק הסתדרותנו ותעמולה להפצת שפתנו — נ. י. כבטנר; למוד הדת בבתה"ס העברים — ש. גלבן; למוד ההסתוריה והתנ"ך בכל המחלקות — ש. חולטניקוב; קביעת התקציב השנתי; בחירת הועד; הצעת ודרישות.

הועידה תפתח בדיוק בשעה 4 אחה"צ.

רפאל סופרמן

ראש המרכז.

רוהטין. בחדש ניסן אתתמ"א.

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

האדם והטבע. מעובד ע"י ב. זעירא.—הוצאת „לעם", נוסדה ע"י „הפועל הצעיר", יפו, שנת התר"ע.

הוצאת „לעם" באה למלאות את החסרון של חוברות מדע פופילריות למקרא בשביל ההמון העברי בא"י ישראל ובתורקיה. החוברת הקטנה הזאת, היפה בחצוניותה, היא הראשונה לשורה שלמה של חוברות במקצועות שונים: במדע הטבע, במדע הארץ וכו'.

נר מצוה והיא ספר הלכות למען תינוקות של בית רבן, מאת א. ז. רבינוביץ, חלק ראשון. מצות שבין אדם למקום. הוצ' המדפיסים עפעל וגארבער. ווילנא, עת"ר. המחיר 30 קאפ'.

שיר השירים נגלה אליו באור חדש מרכבות עמי עפ"י דרוש הגיוני. מאתי הצעיר חיים ירמיהו פלעגסבערג חופ"ק שאקי. בהוצ' המדפיסים עפעל וגארבער. ווילנא עת"ר. המחיר 40 קאפ.

מ. קרינסקי. **שיחות טבעיות** (חלק ראשון) לקריאה, לכתיבה ולראשית הדבור העברי. — הוצאת „האור", וורשה, תר"ע.

הסגנון העברי. — קורס גבה ללמוד השפה העברית וספרותה, — ערוך ע"י מ. קרינסקי, בהשתתפות י. א. ליזרוביץ. — הוצאות „האור", וורשא, תר"ע.

רב־החובל נבל, — (ספור לנערים) עפ"י זוקוביץ, מעובד ע"י פסח קרינסקי. — וורשה הוצאות „האור".

„**דער דעקלאמאטער**", א ליטעראַרישע זאמלונג פאַר מוזיקאַליש־ליטעראַרישע און פאַמיליען אווענדען, געזאַמעלט דורך **אברהם רייזין.**

פערלאַג „ביכער־פאַר־אלע", וואַרשע, תר"ע.

ארי⸗מעטיק מהעארעטישע און פראקטישע, — פער⸗פאסטפון א. ב. ראזענשטיין, רעדאגירט דורך מ. קרינסקי. — (ערשטער טייל.) — פערלאג „ביכער⸗פאר⸗אלע”. — ווארשה תר"ע.

מ. ריפנעס. — די וועלט⸗בעריהמטע יודישע מוזיקער. — (ערשטער טייל), פערלאג „ביכער⸗פאר⸗אלע”, ווארשע, תר"ע —

פרקי אבות Г... логія. Перевелъ и снабдилъ прило-жениями по Нейфельду Б. Л. Сегалъ, Одесса 1910.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ. ...тель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ.

אל הותמינו וקוראינו ברוסיה ובחוץ לארץ.

במשך ימי צאת „העולם” בוילנה הראה לו הקהל העברי אותות חבה במדה מרובה על זה יעיד מספר הקוראים ש... לו עתוננו בכל הארצות.

אני מצדנו השתדלנו לעשות את „העולם” עתון מרכזי לחיי העם העברי בכל ארצות גלותו ובארץ גאולתו. השתדלנו – ובמדה ידועה עלה הדבר בידנו. לא חשבנו מכל עמל נפשנו כדי שישתתפו „בהעולם” טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל.

עפ"י המכתבים המתקבלים יום יום במערכת מכל הארצות, אשר בני עמנו יושבים שם, הננו רואים, כי הקהל ... יודע לערוך את מפעלנו זה.

התיחסות כזו מצד של הקהל אל עתוננו נותנת לנו עוז ואומץ ללכת הלאה בדרכנו שהתוינו לנו.

כשנוסד „העולם” — היו לפנינו שתי מטרות: א) לברא אורגן לרעיון תחיתנו וגאולתנו וב) לבנות במה למ... בספרותנו וצבורנו.

וכפי שרואים אתם כבר הגשים „העולם” עד עתה במדה ידועה את מגמתו זו. ואולם אין אנו מכחישים, כי עוד ה... והרבה עלינו לעשות, כדי ש„העולם” ימלא באמת אותו ההפקיד החשוב שלשמו ובשמו נוסד.

אנחנו מצדנו עושים את כל המוטל עלינו, הזמנו את כל הסופרים המובחרים, כי ישתתפו בעתוננו, העמדנו קוריספונ... ועוזרים בכל הארצות, קבענו בעתוננו את כל המחלקות שחסרו בו עד עתה, ונכונים אנו להוסיף על כמותו ולשכלל את איכותו.

ובפנותנו בדברינו אלה אל כל קוראינו והותמינו ברוסיה ובחוץ־לארץ הרי כונתנו לאמר, כי את האמצעים ה... הנחוצים לשכלול עתוננו צריך להמציא לנו הקהל הקורא עברית והמוקיר את ספרותה.

ולא הרבה אנו מבקשים מאתכם, אלא שכל חותם „העולם” ישתדל לרכוש לעתוננו לכל הפחות עוד חותם אחד. וע"י זה ... לנו את היכולת להעלות את „העולם” למדרגה זו שהוא צריך לעמוד עליה. לא לשם עסק נוסד שבועוננו, כי אם לשם מ... אידיאלית, וכל רובל ורובל שנכנס לקופת „העולם” יוצא לשכלולו ופתוחו של השבועון.

רוצים אנו כי חותמי „העולם” וקוראיו יראו את עצמם כאלו הם חברים המשתתפים עמנו במפעלנו זה.

ימי החג הבאים צריכים להיות לכל חברינו בכל הארצות ימים של עבודה לרכישת חותמים ל„העולם” ולהפצתו ב... העברים. ישתדל נא כל אחד ואחד מכם, חברינו הנאמנים, למצוא עוד חותם אחד ל„העולם”, וישתדל נא כל אחד מכם ... לנו את היכלת לעשות את עתוננו ראוי למטרתו החשובה. אנחנו מצדנו ודאי נעשה את כל התלוי בנו.

בכבוד גמור **הנהגת „העולם”.**

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

БОРЖОМЪ

МИНЕРАЛЬНАЯ ВОДА

המים המינראליים.

בידוע לכל, החליפו בימים האחרונים כל הפרופיסורים והרופאים את השיטה לרפאות חלשים וחולים.

במקום רפוי כמים מרים שונים, מרפאים עתה במים מינראליים ובאייר צח.

שני הדברים האלה הם, כפי שהוכר ע"י הכל, התחבולות הכי טובות לחזק כל גוף ולרפא כל מחלה.

המים המינראליים, נבעים מתוך האדמה, כוללים ברובם את החמריים, ומחזקים את גוף האדם. המים המינראליים משיבים עפ"י יכל חלש את אשר שללו מאתו החיים עם כל תאותיהם. המים המינראליים הם התחבולה היותר נוחה ויותר זלה להתרפאות על ידה איש ואיש בביתו. להרבות דברים ע"ד פעולתם של המים המינראליים הוא עתה מיותר: כמעט כל בני האדם יודעים מפי הנסיון או מפי רופאיהם ומיודעיהם, כי בשאלם ברופא במה לחזק את גופם, הנה העצה הראשונה, שהוא מיעץ, היא: שתו מים.

המים המינראליים שונים הם בתכונתם ובאים ממעינות שונים, המועילים למחלות ולחילשות שונות. הרבה מעינות מים כאלה ישנם בחו"ל, וישנם גם כן בארץ רוסיה, וכל הפרופיסורים והרופאים המומחים הכירו, כי הם האמצעי היותר טוב לרפאות מחלות רבות, וע"ד המים האלה הננו לדבר בזה.

באָרזשאָם.

בארזשאם הוא שם עירה קטנה בקאווקאז, בפלך טיפליס על יד מכה"ב הזאקאווקאזית. העירה בארזשאם יושבת על נהר קוריע, בין נחל באר־ זשאמקה ונחל שחור והיא מוקפת יער עבות של עצי אורן, והיער יפה ומשתרע על שטח גדול, בין הרים גבוהים.

העירה בארזשאם יושבת בגובה של 2616 רגל מעל לים, והרי קאווקאז היפים מקיפים איתה על פני שטח של עשרות וויארסטאית ומגינים על בארזשאם מפני רוח ושרב, ולכן היא העיר בארזשאם עתה אחד ממקומות הרפואה היותר טובים בארץ רוסיה. איירה של העירה בארזשאם הוא תמיד נעים, מבריא ומחיה, ולכן הוא מושך אליו אלפי חלשים וחולים, המוצאים להם שם מנוח ומרפא.

המעין של באָרזשאָם.

בהעירה באָרזשאָם נמצא המעין הידוע של המים המינראליים המכיל את היסוד החמצי של האלקאל, הנקרא ג"כ בשם באָרזשאָם. מעין המים הזה נתגלה לפני שבעים שנה (בשנת 1832). וטיב המים נתפרסם מיום שהנסיך וואָראָנצאָוו הכריז את העירה באָרזשאָם למקום רפואה, שאליו התחילו נוהרים אנשים חולים בשביל אוירו המבריא והמצוין. וביחוד קנו להם שם גדול המים המינראליים של באָרזשאָם מיום שנתמנה לנציב לכל קאווקאז הוד רוממותו של הנסיך הגדול מיכאיל ניקאָלאיעוויטש, שהגדיל עשות לטובת העירה באָרזשאָם בכלל, ובפרט לטובת המעין, שממנו נובעים עתה המים המינראליים. באָרזשאָם שייכת עתה להוד רוממותו של הנסיך הגדול ניקאָלאי מיכאילאָוויטש.

בבאָרזשאָם נמצאים שני מעינות, שבהם מפכים המים המינראליים: האחד ע"ש יעקאטערינא, והשני — ע"ש יעווגעני. המעין הראשי והגדול ביותר, הן עפ"י כמית המים, שהוא מספיק בכל יום, והן עפ"י חמרי הרפואה, שהמים מכילים בקרבם, היא־זה שע"ש יעקאטערינא.

שנים רבות עברו עד אשר ערכו ותקנו בהמעינית של באָרזשאָם את כל התקונים הטיתניים היותר חדשים, הנותנים את היכולת להוציא מהמעינות מים מינראליים טהורים כעין הבדולח, שאובים בצלוחיות מעצם המעין וטובים לשתיה, ועוד יותר קשה היה למצוא תחבולות, לבל יעברו מי המעינות על גדותיהם ולא יתערבו עם יתר מימי הנהרות והארמה.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע״פ משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(תכנית באזל)

№ 16.

התכן:

1) על המצפה.
א) באמריקה.
ב) הבחירות בפרנציה.
ג) „מנהג עוקר הלכה״.
2) האמיגרציה והחנוך. — פנחס שיפמאן.
3) לתאור דמותו של מל״ל. — מ. ווינצבסקי (בן־נץ).
4) י. ד. ברקוביץ (סוף). — ש. ניגר.
5) הספרות המדעית במערב (ו—סוף). — ד״ר ש. ברנפלד.
6) בחינות, קטעים מכתבי איקסטרן. (סוף). — דבורה בארון.
7) מכתבים מארץ ישראל. — י. ל.
8) בציונות.
9) ברוסיה.
10) בחוץ־לארץ.

מחיר „העולם״ ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ׳.
בחו״ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קופ׳. ועל שאר העמודים 40 קופ׳.

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

שמירת הבריאות.

היין סען־רפאל האוהב האמתי והנאמן של הקיבה ושאר אברי העכול — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—היין המתיק והערב, הנחמד והטוב לשתיה קודם האכילה — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—המשקה המזין ומפרנס, המבריא ומעודד למאד — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—התרופה המוצלחה והיותר בדוקה לעכול גמור, קל ומהיר — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—היין המשיב לאברי הגוף שנתחלשו, כי ישובו לתקפם חיש מהרה — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—היין המשובח, שכבר יצאו לו מוניטין בעולם הרפואה וההיגיענה — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—הילכך מיעצים הרופאים פה־אחד לשתות אחרי כל מחלה — אך את היין סען־רפאל.

היין סען־רפאל האמתי הוא: Компанія вина Сенъ-Рафаэль, ВАЛАНСЪ, Дромъ [Франція]

בהוצאת בית מסחר הספרים של **שלמה שרברק** בווילנה
יצאה לאור חריסתומתיה חדשה בשם

פרקים ראשונים

ספר למוד ומקרא מצויר לשנות הלמודים השניה־השלישית, עם תמונות לשיחות ומחלקה מיוחדה לעבודה־בכתב, מאת יעקב פיכמאן.

המחבר התאמץ לתת בספרו לא רק את החומר המובחר כמובן הפדגוגי אלא יחד עם זה גם את החומר היותר מצוין במובן האמנותי והסגנוני. המחבר, הרואה להכניס לתוך ספרו רק דברים, שיש להם ערך יצירי, כהאמינו שרק דברים שבשירה אמתיים משאירים רשמים עמוקים ובלתי־חולפים בנפש הילד הרכה, ורק הם יכולים לחנך את רגשותיו האנושיים ויחד עם זה להקנות לו את ידיעת הלשון ורוח סגנונה המקורי.

בהחריסתומטיה „פרקים ראשונים" באים שירים, משלים, ספורים ואגדות מסבחר הספרות העבריות החדשה, מאותם הדברים, שחותם יצירה עברית מקורית טבוע עליהם ביותר, וגם הרבה מן האגדות היותר מצוינות שבספרותנו העתיקה. כל החומר מבואר ביאור פרטי בסוף כל שיעור. בסוף כל שעור באות גם כן שאלות לתלמידים להשיב עליהן על פה ובכתב. מלבד זה יש בספר מחלקה מיוחדת לעבודות־בכתב עצמיות.

ב„פרקים ראשונים" באות תמונות מגדולי הציירים שבישראל ובעמים לנהל על פיהן שיחות חיות. התמונות הן כלן מחיי היהודים והטבע וחלק מהן נועד בשביל חבורים עצמיים, שהתלמידים יערכו על פיהן.

הספר „פרקים ראשונים" ערוך בשתי מחלקות לשנות הלמודים השניה־השלישית ויכול לשמש בתור חריסתומתיה לכל התלמידים שעברו על האלפא־ביתא ועל איזה ספר־למוד ראשון שהוא. החמר הקל נדפס באותיות גדולות, והקשה—באותיות קטנות מן הראשונות, באופן שהמורה יוכל לבחור תת לה את הדברים המתאימים ביתר לידיעות הילד והתפתחותו. הספר נערך באופן כזה, מפני שאין להגביל בדיוק את החמר הנועד לתלמידים מתחילים והכל תלוי בכשרונות התלמידים ובהכנתם התנוכית הקודמת.

הספר נדפס בתכלית ההידור והיופי.

מחיר החלק הראשון 60 קאפ.

החלק השני נמסר לדפוס.

קטלוג מפורט מספרי למוד ומכל מקצעות הספרות היפה והמדעית ישולח לכל דורש חנם.

כתבת המו"ל: Издательство З Ш. Сребрка, Вильно.

ממר מאיר צמרת בקלעוועלאנד (אמריקה) נתקבלו 5 רוב' 83 קאפ' לטעת שני עצים ב„יער הרצל" על שם נחום לאזארום ורעיתו גיטל לזכר יום חתונתם בט"ז טבת תר"ע.

נמשכת קבלת החתימה
—— מן הראשון באפריל ——
על השבועון העברי

„העולם"

(שנה רביעית)

החתימה מתקבלת רק מתחלת כל רבע.
ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

המחיר ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל.

בחו"ל: באוסטריה־אונגריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2 ½ דולר, בארץ־ישראל 10 פרנק ובית־ הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי שנה ולרבע שנה.

החותמים בחו"ל: יכולים לחתום על „העולם" ע"י מערכת ה„וועלט" בקלן ע"פ האדריסה:

Köln a/Rhein, Redaction „DIE WELT", Karolingerring 31..

אדריסת „העולם" בווילנה:

Редакція „ГАОЛАМЪ" Вильно, Солдатская 3/15.

Redaction „HAOLAM", Wilno, Soldatskaja 3/15.

נ. ב. כל החותמים הבאים לחדש את חתימתם מתבקשים להודיע את גומר האקספידיציה הנרשם על גבי המעטפת שלהם.

ביבליותיקה „מוריה" לבני הנעורים ולעם:

יוצא לאור ספר בכל שבוע.

יצאו לאור ונשלחו לכל החותמים:

יג) לבן הארמי — משה סטבסקי.

יד) המעפיל — א. קאבאק.

מחיר חמשה ספרים א—ה, ו—י בכריכה יפה 1 רובל עם המשלוח,
מחיר טבלאות בשביל כריכה לחמשת ספרים 20 ק' עם המשלוח.

Издательство „МОРІЯ" { Verlag „MORIJAH"
Одесса. Odessa.

Га'оламъ שנה רביעית [illegible]

העולם

וילנה, כ״ו ניסן, תר״ע.

ВИЛЬНА, 22-го Апрѣля, 1910 г. № 16 WILNA, 5-ten M

עַל הַמִּצְפָּה.

אמריקה.

מה טיבה של היהדות האמריקנית ומה עתידה? — על [...]ו, שנשאלה פעמים הרבה, ככבר נתנו תשובות [...]שונות, והשאלה — במקומה עומדת. כפעם בפעם באות [...] מאמריקה ידיעות, המפתיעות בחדושן, והרי הן סותרות [...] ומבטלות את ההשקפות שסגלנו לנו על יסוד הידיעות [...]

[...] דבר מפורסם, למשל, שבאמריקה היהודית מושלת גם [...] היהודית, הרי עתונים יהידים, ספרות יהודית, תיאטרו[...] יהודים וכו' וכו', בקצרה, השפה היהודית היא השלטת, וכל [...] יהודי, שעדיין לא נעשה „בית אמריקני" גמור צריך לה. [...] אנו קוראים ב„דאס יודישע פאלק" היוצא בנו־יורק ידיעה [...] נמצא עסקן צבורי אחד, שהעמיד בברוקלין בתי ספר [...] לילדות יהודיות. ועמד אותו העסקן על דעתו להשליט [...] הספר הללו דוקא את הלשון היהודית בתור שפת הדבור [...] הלמוד, ולא הסכים לעצת אחרים לתת מקום גם להשפה [...], הרבה עמל וטרח האיש בעבודתו זו ולא עלתה בידו — [...] תלמידות לבתי הספר שלו. נמלך והשליט בבתי הספר [...] השפה העברית ועשה אותה לשפת הדבור והלמוד, — ומאז [...] בתי הספר ותופסים מקום גדול בסביבה היהודית שבברוק[לין] [...] יש להם יותר מאלף ומאתים תלמידה.

[...] הוראות הידועה, שרק השפה היהודית היא השלטת [...] היהדות האמריקנית, פרחה והלכה לה.

[...] אנו יודעים, למשל, שהיהדות הדתית הולכת [...] באמריקה והצורות הדתיות היהודיות הולכות ונטשטשות, [...] ונמחקות. גם זו היא ודאות ידועה. והנה — שביתה נפלאה [...] באמריקה, שביתה יהודית טהורה, „שביתה של מצוה", [...] לאמר כך. שובתות הנשים הקונות בשר כשר. [...] זו ערוכה כנגד טריסט־הבשר העצום, העוסק גם במכירת [...] כשר. הטריסט משלם את שכרם של כל „כלי־הקודש", [...] והמשגיחים על הכשרות, וממילא מובן שכולם [...] עושים את רצונו ומצוותיו. והוא, הטריסט, מעלה [...] את מחיר הבשר הכשר, ו„כלי הקודש" עוזרים על [...] על „מכס הבשר", שהמציא מסברא דנפשיה. והיקרות גדלה מאד, ויהודי האוכל בשר כשר מוציא הרבה יותר מזה שאינו נזהר לאכול דוקא בשר כשר. והתקוממו הנשים בהרבה מערי אמריקה, והתחילה מלחמה קשה. בערים אחדות עמדו הקצבים, מוכרי הבשר הכשר, על צד השובתות והכריזו מעצמם „לוקאוט" על סחורתם וסגרו את חנויותיהם, ובערים אחרות הכריחו אותם לכך השובתות. ביחוד מצטיינה השביתה בבלטימורי, העתידה, כנראה, להנחיל נצחון להשובתות.

והרי לפנינו מחזה זר. שובתות נשים המקפידות על הכשרות. והנשים הללו כחן גדול כל כך, עד שיש בידן להלחם עם בעל כח עצום כטריסט־הבשר. האם גלוי כח זה של הנשים המקפידות על הכשרות והיכולות, כנראה, להכריח גם את בעליהן ובניהן ובנותיהן להנזר זמן רב מאכילת בשר, — האם גלוי כח זה מעיד על מחיקת הצורות הדתיות? —

והרי לפנינו זרות בתוך זרות. הנשים היהודיות נלחמות בעד שמירת אחת מצורות הדת, הן שובתות „שביתה של מצוה" ומי קם נגדן? מגיני הדת הקבועים. השוחטים, המשגיחים על הכשרות וכל התלויים בהם ונספחים על קהלם. ולפי הידיעות האחרונות קמה גם „הקהלה" הנו־יורקית החדשה כנגד הנשים הנלחמות ופרסמה בעתונים היהודיים כרוז אל כל הנשים היהודיות, שתחדולנה מלשבות או, שלכה"פ, לא תקומנה על הכרותיהן שלא נספחו אל השביתה. ומי הם העוזרים על יד השובתות „שביתה של מצוה" זו? היהודים הרדיקלים והסוציאליסטים שבאמריקה, הרחוקים, לכאורה, מכל עניני הדת וצורותיה וגלוייה.

ומי יבאר ויסביר את כל הזרות הזאת ואת הזרות שבתוך הזרות? —

המונים, המונים של יהודים באים שנה שנה לאמריקה. ההמונים הללו פוגשים בתרבות הגבוהה הרבה, הרבה יותר מתרבותם הם. הם נסחפים ע"י סדרי חיים וצורות קיום חדשים, והם מושפעים השפעה מרובה מן התרבות הגבהה והסדרים החדשים הללו. אבל זה כחם של המונים, וביחוד של המונים יהודים, שהם שומרים גם את צורותיהם הם, והם מוצאים דרך ויכלת להבליט גם את צרכי נפשם וצורות קיומם הם.

הבחירות בפרנציה.

כמה וכמה פעמים היו הבחירות לועד המדיני בפרנציה גורמות להתעוררות שאלת היהודים. זה היה בימי מעשה פאנאמה.

ואחרי כן בימי ענין דריפוס. שעת הבחירות לועד המדיני היא שעת „פקידה ושילום", ולפיכך שמשה תמיד להקלריקלים כשעת הכושר מיוחדה להסית את העם בהרדיקלים, כי „שכורים" הם מצד היהודים, כי „מכרו" להיהודים את פרנציה לצמיתות וכו'.

והנה גם עתה כשהגיעו ימי הבחירות היו חוששים, שמא תתעורר גם עכשו שאלת היהודים. הן בשנים האחרונות עשתה הממשלה „הרשעה" מעשה גדול –– שחררה את הקבוץ המדיני מעולה של הכנסיה הדתית ומאפוטרופסותם של הישועיים. והקלריקלים הן נוהגים לערבב בערמה גדולה את האמונה בכנסיה הדתית, ומי שבא לשחרר את הקבוץ המדיני משעבוד הכנסיה הדתית, הם מרעישים עליו שמים וארץ, כי הוא בא לעקור את הכל, גם את המוסר, גם את היושר והצניעות וחיי המשפחה וכו' וכו' עד סוף כל הדברים שחיי רוחו של האדם תלוים וקשורים בהם. ומתוך שבשעה שמכרה הממשלה את נכסי הכנסיות הקטליות אירע מעשה גנבה חצופה, חשבו מתחלה, כי כאן ימצאו להם הקלירקלים מקום להסית את ההמון בהרדיקלים ולעיצות, כמובן, את היהודים אחוּאים בעד כל הצרות שבאו ושלא באו לעולם. אלא שבינתים הוברר, כי בראש הגנבה עמד דוקא אחד משלהם, כלומר משל הקלריקלים, ושגם חבריו של הגנב היו קלריקלים כשרים. ומפני קופה של שרצים זו, שהיתה תלויה להם מלפניהם ומאחוריהם, הוכרחו השחורים להיות הפעם „בני תרבות" גמורים: לא נראו צפרניהם.

ואולם בעיקר הדבר –– כנראה סר צלם של השחורים בפרנציה. בבחירות נחלו מפלה והם מוסיפים עוד לרדת. וזהו ודאי סימן טוב לפרנציה. עברה בפרנציה שעת החירום הגדולה, כשהיתה האנטישמות סחורה תריפה, שאפשר היה לעשות בה עסק טוב. דאם לא כן ודאי היו הישועיים מוצאים סוף סוף עצה והתחבולה להשתמש בשעת תעמולת הבחירות ולעשות עסק טוב והגון.

והוצאות הבחירות לועד המדיני בפרנציה אינן לא משמחות ולא מעציבות בנוגע לעניני היהודים שבמרינה. בועד המדינה הקודם היו ארבעה דפוטטים יהודים. ובועד המדיני החדש שנבחר עתה יהיו, כנראה, ג"כ ארבעה יהודים. אלא שכל ארבעה היהודים הללו ודאי לא יופיעו לעולם על הבמה בהור יהורים, אלא כפרנצים גמורים לכל דבר. ––

היהדות הפרנציה הולכת ומתנוונת בכלל. מעט הוא מספר היהודים שבפרנציה (לפי הספירה של שנת 1904 –– ערך מאה אלפים איש), ולאט לאט הם הולכים ונבלעים בקרב עם הארץ. לפנים היה משתדל לכה"פ ראש הרבנים (ובפרט הרב ר' צדוק הכהן המנוח, שהיה מסור בכל לבו להיהדות ונמנה בשעתו בין ראשי העסקנים לטובת ישוב ארץ ישראל) לעכב עד כמה שהיה הדבר תלוי בו בעד הטמיעה. עכשו דותרה הרצועה. כבר נוסדה בפריז קהלה ריפורמית בנוסח קהלת הולדהים שבברלין, ובהסכם הרב המטיף של הקהלה הזאת הותרו ב„היכלו" גם נשואי תערובות. ואין צריך לאמר, כי על פי תנאי מצב היהדות בפרנציה בימינו עתיד „היתר" זה להביאה לידי „מיתת נשיקה". רק תקוה אחת נשארה להירדות בפרנציה, –– שהאמיגרנטים הבאים מרו"פ להאחז בפרנציה יוסיפו לה כח. באופן אחר ודאי תרד היהדות הפרנציה עד מדרגת היהדות הסקנדינבית.

„מנהג עוקר הלכה".

ידוע הוא, כי במדינות גרמניה, אוסטריה ואונגריה נתנו זה כמה להיהודים זכיות אזרחיות ושווי גמור—על הנייר, הלכה רווחת היא, וכן קבוע בפירוש בספר הנימוס המדי... אין שום הבדל בנוגע לזכיות האזרחיות בין יהודים ונוצ... אבל למעשה אין נוהגים כן. וכבר חדלו לתמוה על זה. וא... מכל מקום, בגרמניה אין היהודים שותקים כשהם נעלב... ולפעמים מתפרסמים ברבים דברים המביאים לידי גיחוך ועצ... כאחת.

בגרמניה נקבע לפני שנות מספר חוק, כי תלמידי חכ... הרפואה, שעמדו על המבחן אחרי גמר למורם ונמצאו כשרי... חייבים לשמש תחלה שנה תמימה באחד מבתי החולים הצבור... טרם שיקבלו סמיכה למלאכת הרפואה. מטעם הממשלה קובע... אותם בתי החולים הראויים לתת סמיכה. והצעירים, פר... מלאכת הרפואה, בוחרים כטוב בעיניהם. והנה בימים האחרו... פשטה השמועה, כי בבית החולים המחוזי — כלומר המתפר... משל הצבור במחוז זה — בבריץ, אחד מפרורי ברלין, נדח... רופא צעיר יהודי, שאמר לשמש שם במשך שנת־הבחי... וכשבא הדבר לפני הועד המחוזי, שבו נמצאים גם נבחרי... יהודים, ואחד מן החברים שאל את שר המחוז פשר דבר, נ... שר המחוז בלשונו ולחש על המכה: „אין כאן אנטישמו... חלילה, לא מינה ולא מקצתה. אלא כי הרופאים בבית החו... המחוזי נמנו וגמרו, שלא לקבל לחברתם הפרטית ש... יהודי. וכמובן, אין אנו רשאים לבוא בעקיפין על ארם בנו... להנהגתו בחייו הפרטיים, כל זמן שאינה פוגעת ב... המדינה. אבל אנטישמות במוסד צבורי — מאן דכר שמ... ונשתתקו טענותיו של השואל.

והנה בועד המדיני של מלכות פרוסיה הרצה הנבחר היהו... פילטאסון את פרטי העובדא. יהודי צעיר, ושמו גולדבר... הציע בקשתו לפני הדירקטור של בית־החולים המחוזי בב... בריץ, כי חפץ הוא לעבור ברשיתו ובהשגחתו במשך שנ... הבחינה. ועל זה קבל תשיבה בהאי לישנא: „שכחת, אדוני להודיעני את יחס־דתך, אם יהודי הנך, עלי להשיב פ... ריקם, לצערי, כי רופאי בית־החולים המחוזי נמנו וגמרו שלא להכנים יהודי לחברתם. אבל אם אינך יהודי — הודיעני, לכ... חפץ אתה להכנס לעבודה". ונדחה היהודי. הרופא בא בקובלנ... לפני שר המחוז — זה שגמגם אחרי כן ולחש על המכה—וג... ממנו קבל תשובה ברורה: למר זכות על הדירקטור, שאי אפ... לו להעביר את הרופאים על דעתם. אלו אינם חפצים, כי יכנ... „זר" אל חברתם. ובהיות כי בקושי נמצאים רופאים המשמש... בבתי־חולים בתור עוזרים ומסייעים, בוראי אין לדרוש כי יוח... כל הרופאים הניצרים מפני יהודי אחד. זוהי תשיבה פקחית מאר. „פקוח נפש" יש בדבר, ובמקום שיש פקוח נפש מחללים את הנימוס המדיני. ואולם דעת מר גולדברג לא נחה בתשובה זו. מה עשה? — עמד ידרש דין לעצמו והביא את קובלנתו לפני שר הפלך, לפני המיניסטר וגם לפני לשכת הרופאים של מדינת ברנדנבורג. ולבסיף הביא פילטאסון את הרבר גם לפני ועד המדיני. מיניסטר ההשכלה השיב על טענותיו של פילטאסון. כמובן, הקדים תחלה ואמר, כי מיצר הוא על המאירע הזה. זהו סגנון אחד העולה לכל שרי הממשלה בפרוסיה תמיד „מצטערים" הם על עוות הדין הנעשה ליהודים. ה„עלובים" האלה ודאי היו חפצים למחות בדבר, אבל מי יקום להם עם עזי פנים שבדור? אבל בנוגע לגוף המעשה, הואל באר המיניסטר, טעה פילטאסון טעות גמירה. וצריך להעמידו על טעותו. כל בית חולים מסודר כהלכה, שבראשו עומד אחד המומחים המובהקים, מקבל רשות לתת סמיכית לרופאים, אחרי מלאת ימי שמושם בו. אבל זוהי רק רשות ולא חובה. כלומר: א...

לכוף את הנהגת בית החיים לקבל רופאים ... בחינה, אלא דבר הרוי ברצינה. ובאמת אין ... כי כך. „אני שונה את דברי הקירמ״ס, הטעים ... כי הדבר ביתי נעים לי. אבל דין הוא, כי נמצאים ... דתי ם לפרוטסטנתים ולקטולים, ובהם משמשי ... פרוטסטנתים או קתולים, מפני כי ... לבת תולים ... נסים דתי מיוחד. ועוד לא מצא אדם בזה עוית הדין או ... או קנאה דתית.״ ונשתתק מר פילטאסין. אעפ״י שאין ... מה כלל לראיה. המיניסטר „שכח״ רק פרט אחד קטן. ... ותיים שהביא לדוגמא — וכמודם יש גם ליהודים ... ערים גדולות — הם מוסדים פרטיים, המתפרנסים מנדבות ... פרטיים או משל הכנסיות הדתיות. בשלהן רשאיות ... הדתיות לעשות כטוב בעיניהן. אבל בית־חולים מחוזי ... מוסד צבורי ומתפרנס מתשלומי־מסים של האזרחים, שיש ... גם יהודים. ואיך הם מהגים, שלא לקבל יהודי בתור רופא? ... נעשה, אם למחר לא יקבלו יהודים גם בתור חולים? ... היא מעין טענת אחד האצילים בפרוסיה: על מה קובלים ... עלינו, שאין אנו מכניסים יהודים בתור פקידי הצבא ... בזה שנאה דתית? כלום היתה לנו מעולם טענה עליהם, ... לא מנו לרם רבנים משלנו?

הם מונים אותנו תמיד כטענותיהם, כי שנאת־הבריות ... מתוך היהודות, ולפני זמן מרובה נקבעה בספרותנו הלכה, ... ומינין אין מרפאין אותם ואין מתרפאין על ידיהן: מה ... אצלנו לפני אלפים שנה מודיעים—ומה שהם ... עכשו אינם מודיעים.

... שיפמאן.

הָאֶמִיגְרַצְיָה וְהַחִנּוּךְ.

א.

צריכות היו לעבור על האמיגרציה היהודית יותר מחצי ... שנים, שכולן היו שנות עמל ותלאות נדודים, שנות חורבן ... העברית, קריעת הנשמה העברית ודלדול הגוף הלאומי, ... מליון יהודים צריכים היו לעבור דרך כל מדורי הגיהנום ... הנדידה, כדי שתקבע בלבנו ההכרה, שהאמיגרציה אינו ענין ... של כל נודד ונודד בפני עצמו, אלא חזיון לאומי, המקיף ... העם העברי בכל מקומות מושבותיו, וסוף סוף זכינו ... לידי מחשבה טובה על דבר קריאת קונגרס לאומי לסדור ... הנדידה.

ואולם אעפ״י שכבר מכירים אנחנו עכשו, שהאמיגרציה ... חזיון לאומי, מכל מקום עוד לא באנו לידי הכרת כל ... של החזיון הזה, רגילים אנחנו לראות בחזיון הגדול הזה ... שני צדדים עקריים: סדור הנדידה גופה — האֶמיגרציה, ... וההתישבות של הנודדים — האִימיגרציה. ואנו מעלימים ... מן הצד השלישי של החזיון הזה בדבר התוצאות, ... אין חשיבותו פחותה בשום אופן משל אלה השנים האמורים. ... השלישי הזה הוא השנוי הגדול המתהוה בפסיכולוגיה, ... היהודי שפרוצס האמיגרציה הולך ומטיל לעינינו שנויים ... בגופה ובנשמתה של האומה בכללותה. עכשו ... הגענו לידי כך, שכל אדם מישראל, אעפ״י שבפועל ... במקומו ובסביבתו, נודד הוא בכח, וסתם אדם ... רואים אותו כאלו המרחב המפסיק בינו ובין הארץ שמעבר

לים או־ינים הולך ומתקצר. ובמצב שכזה כמובן אי אפשר עיר, שגם אלו העוזרים עדיין במקומם לא יתרחשו שנויים גדולים בגופם, ושגם הם לא יתודעו באיזה צד על הנודדים.

בדברי דברים רוצה אני לנגוע באחת הנקודות של הצד השלישי הזה בחזיון האמיגרציה — ביחס שיש בין האמיגרציה ובין חנוך ילדינו ובני נעורינו בארץ הארצית, ששם גדולה האמיגרציה ביותר.

ב.

כל, הרחיק מענין החנוך — ובאלה הם רוב עסקנינו וסופרינו—ודאי יתמה למקרא דברי אלה, יניע ראש ויאמר, כי אני מכנים את שאלת החנוך למחיצה שאינה שלה. אולם מי שיש לו עסק עם ביה״ס, עם ילדינו ובני נעורינו, ודאי לא יתמה כלל לדברי אלה. כשאני נכנס אל חצר ביה״ס וצליל קולם של הילדים המשתובבים ומשחקים עולה באזני, כשאני מתיצב לפני תלמידי כדי לתת להם את לקחי, מיד מתחילה שאלה מנקרת במחי: מי ינוח ומי יניע? על מי מאלה מבעלי הפנים הצוהלים והתמימים הללו עתידה שתגזר גזרת אמיגרציה? היום יושב התלמיד לפני ומקשיב לדברי, ומחר — אפשר שיתקבל מאביו כרטיס הנסיעה, ועזב התלמיד את ספסל בי״ס וינוד למדינת הים. והרי אני חוזר ושואל את עצמי: מה יקח אתו תלמידי ומה יתקיים בידו מכל מה שלמדתיו? הנה נודד הוא תלמידי למרחקים ואינו יודע לא את המקום אשר שם ידור ולא את האנשים אשר אתם יגור. ומה היא הצידה אשר הכין לו לדרכו זו?

שנים אחרות עוברות על הילד העברי בבית ספרו, הוא עובד עבודה קשה המתשת את כחו, ולבסוף אפשר ואפשר שיעזוב את מקומו. ומי יודע אם לא כל הלמודים שרכש לו בביה״ס או, לכה״פ, חלק גדול מהם, אין להם ערך בארץ החדשה שעתידים אביתיו להעבירו לשם. ובכן למה ועל מה עליו להתענות ולעמול?

כמוני, ככל מורה עברי, הרי אני יודע בברור, שחלק ידוע מתלמידי ודאי ינודו למרחקים בזמן פחות או יותר קרוב. והנני שואל את עצמי: מה היא העמל הזה שאני עמל? מה יכול אני בתור מורה לתת לילד זה, שארבעים יום לפני יצירתו כבר הוכרז עליו לנוע ולנוד? ואם הילד עצמו תמים הוא עדיין ועינו אינו צופה עוד לעתידו המעורפל לדעת מה מוכן לו שם, מנוחה או נדידה, הנה אני, מורו ומחנכו של הילד התמים הזה, איני יכול בשום אופן להסיח את דעתי ממחשבה זו: שמא עתיד הוא לנדוד. הן המורה חייב, על פי תכונת עבודתו, לכוון את פעולתו כלפי העתיד של תלמידו, להכשיר את תלמידו לגורלו הבא. והרי אני שואל את עצמי במה מכשיר ביה״ס את תלמידי לעתידם זה? ואם כשהייתי עומד לפני ילדים קטנים היו מחשבות מרות מטרידות את מחי, עכשו כשעלה בגורלי לעבור במוסד חנוך לצעירים *) ואני רואה ומכיר, שהשאלות הללו מנקרות גם במוחם של התלמידים עצמם, על אחת כמה וכמה, לא אחת ושתים יפנה אלי איזה צעיר מתלמידי בשאלה, על מה הוא מוציא לבטלה את כחותיו כאן, בשעה שאחרי עבור שנה או שנתים, אפשר שעליו יהיה לעזוב את הארץ הזאת ולהתחיל את הכל מראש? והוא שואל בעצתי, מה עליו לעשות, מה ללמוד ואיך ללמוד? שאלת הנדידה עומדת כבר לנגד עיניהם של הצעירים האלה. ושאלת הנדידה מזדווגת במחם מאליה לשאלת

---

*) מחבר המאמר הוא מורה בישיבה שבלידא.

המערכת.

הלמודים: כיצד יכשירו את עצמם כאן, כדי שיוכלו להשתמש אח"כ, בארצם החדשה, באיתן הידיעות שרכשו להם במשך ימי למודם? והשאלה הזאת, שאינה ניתנת מניחה לצעירים הלומדים, משפיעה כמובן גם על תשוקתם ללמודים והתמדתם בהם. בראשונה מתחיל הצעיר לפקפק בתועלת למוד זה או אחר בשביל חייו העתידים, הוא עובר מפקפוק לפקפוק ולבסוף הוא מתחיל לפקפק בתועלת הלמודים בכלל לפי איתה המדה ואותו הצביון והסדר שנהוגים כאן. אני מכיר הרבה צעירים שפסקו את למודם רק מפני טעם זה, שסוף סוף ודאי עתידים הם לרגלי סבה זו או אחרת לנדוד, והלמודים הנרכשים כאן אפשר שאין להם חשיבות וערך שם בארץ החדשה, וא"כ למה להם לאבד את כחותיהם על ענינים, שלא ישמשו להם כלום בחייהם בעתיד.

והרי לפנינו לא רק שאלה פדגוגית בלבד, אלא גם פרובלימה שלמה חברתית לאומית. בשמונים אלפי היהודים הנודדים שנה ושנה, יש מספר גדול מאד של צעירים. מספרים מדויקים אין לפני עתה. אבל לפי מה שנקלט במחי ממה שקראתי בענין הזה וע"פ אומדנא קרובה אל האמת יעלה מספר הנודדים הצעירים (עד בני עשרים ושתים) לא פחות משלשים אלף איש, כלו' לחמשה עשר אחוזים מכל הצעירים היהודים העוסקים בלמודים כאן. שלשים אלף תלמידים עומדים בכל שנה ושנה לנדוד. והרי אני שואל: מה נותן החדר, ביה"ס, הישיבה, הגימנסיון וכו' לשלשים אלפי התלמידים הללו, להמחנה הגדול הזה, בשביל חייהם העתידים באותן הארצות, שלשם יצאו? במה מכין אותם החנוך לקראת השנוי העקרי שעתיד לבוא בחייהם? מה יודעים הם ע"ד הנדידה, ע"ד התלאות והמצוקות שתבאנה עליהם בשעת נדודם וע"ד התישבותם בארצות אשר את לשונן לא ידעו ואת דרכי החיים בהן לא יכירו? שלשים אלף איש עושים לילות כימים ללמוד דברים וידיעות כאלה שלא יקלו להם אף במעט את יסורי הנדידה, ואולי לא יביאו להם שום תועלת גם אחרי מצאם מרגוע במקומות מושבותיהם החדשים! והרי בית־הספר, הישיבה, הגמנסיון וכו' קבלו עליהם אחריות מרובה להכין ולהכשיר את תלמידיהם לקראת חייהם בעתיד, לקראת מלחמת החיים הקשה,—והיכן היא ההכשרה כלפי שלשים אלפי הצעירים, העומדים לנדוד, העתידים להכנס לתנאי קיום שאינם נהוגים כאן ולהיות זקוקים לידיעות וללמודים שלא נתנו להם כאן? אמנם שלשים אלף התלמידים הללו אינם אלא 15 אחוזים של כל המון התלמידים העברים. אבל ראשית, הן ביה"ס צריך לשים לב לא רק אל הרוב כי אם גם אל המועט, ומה גם מיעוט דמינכר כזה. ושנית, הרי אין איש מאתנו יודע להתוות תו על מצח התלמיד, לאמר שזה ינוע וזה ינוח. הן כל אחד מהמון תלמידינו העברים נודד הוא בכח. ואם כן הלא נוגעת השאלה הזאת לכל התלמידים העברים.

ואולם בעיקרו של דבר נוגעת השאלה הזאת לא רק לצעירים העסוקים עוד בלמודים, אלא לכל המון נידדינו הרב. ובאמת, כמה צרות וכמה דמעות היו מתמעטות בעולמנו אלמלי היו הנודדים שלנו מתכשרים לנדידה ע"י חנוכם? כמה כסף וכמה כחות נפשיים וגופניים היו משתמרים בקרבנו, אלמלא היו נודדינו רחוקים כל כך מידיעת תנאי הנדידה ותנאי ההתישבות? ובכמה היתה מוקלת האפשרות לסדר את האמיגרציה אלמלי היתה מתפתחת אצלנו השקפה נכונה ע"ד האמיגרציה, גם בתוך כותלי ביה"ס. מדרך כל עם ועם, כשמתגלה איזה חזיון חדש בחייו, לסגל את העם אליו ע"י החנוך. במערב אירופה ובאמריקה, למשל, נלחמים בהשכרון ובמחלות עממיות שונות ע"י החנוך, ע"י למוד תורת ההיגינה בביה"ס ועוד. והדין נותן,

שכיון שהאמיגרציה נעשתה לשאלה יסודית יש... חייבים החנוך וביה"ס לשאת גם הם בעול זה ולהכשיר את העם אליו. ואולם לאו מילתא זוטרתא היא לכונן את ילדינו ובני נעורינו באופן כזה, שיתאים גם אל דרכי האמיגרציה.

וזהי שאלה סבוכה מאד, והיא מסתעפת לכמה סעיפים, שהרי מצד אחד צריך ביה"ס להכשיר את ... לקראת המומנט של הנדידה, ומצד שני אסור לו לעורר בלב חניכיו את החשק והחפץ לנדידה. ואולם דוקא משום ש... היא שאלה זו וקשה יהיה להשיב עליה תשובה כהלכה,— בשביל כך ראויה היא שתתפוס מקום גדול בכל מקום ... שם ע"ד שאלות חנוכנו ובית ספרנו. סוף סוף הנה אין ... יוצא מגבול האפשרות למצוא תשובה נבונה לשאלה הגדולה הזאת.

ג.

הדבר מובן מאליו, שאין אני אומר להת בזה אפילו ... תשובה על השאלה האבירה. הרבה יותר היתה כוונתי לשאל השאלה עצמה, ולהביא גם האחרים לידי שאלה, מלהשיב תשובה. ואולם רוצה אני להוסיף עוד דברים אחדים ולא... שאפילו במצב המקולקל של עכשו שאנו נמצאים בו יש ... לתקן קצת תיקונים באיזה מן הלמודים שנלמדים בבית ... ולעשותם מסוגלים להביא תועלת להנודדים העתידים.

אני מדבר על למודי ההיסטוריא, הגיאוגרפיא והספ... על פי ההשקפה הרגילה רואים בלמודים הללו רק חומר לצורך החנוך הלאומי, המוסרי והאסטטי. ואולם עפ"י ז... אפשר לנו להשתמש בלמודים הללו גם לצורך, מטרות ... כשמלמדים להילד העברי את דברי ימי עמנו מעבירים לפניו ... אופן השתלשלות חיי העם בעבר ואין מתארים לפניו את ... חיי היהודי בהוה בכל ארצות פזורו. וזהו חסרון חנוכי ... בכלל, שאין מקנים לחניך בית ספרנו את הידיעה ע"ד ... העם בהוה, והחסרון הזה צריך להמלא. וביחוד צריך ה... הזה להמלא מנקודת ההשקפה של צרכי האמיגרציא. כשבא... לתולדות היהודים בכל ארץ וארץ, צריכים לתאר להתל... באופן בהיר את המצב ההוה של היהודים באותן הארצות, סדרי חייהם וענפי פרנסתם שם. כיוצא בזה נחוץ להכ... אל למוד הגיאוגרפיא סעיפים המדברים על אודות יחס ... המדינות השונות בזמננו אל היהודים, על אודות תנאי הח... המדיניים, הכלכליים וההרבותיים בכל המדינות, ועד כמה האפשרות ליהודים להאחז בכל אחת מהן.

שני הלמודים הללו, ההיסטוריא והגיאוגרפיא, יכולים לתת לנו חומר למודי הגון, כדי להקנות להחניכים מושגים נא... ע"ד צרכי האמיגרציא. וכן בנוגע ללמוד הספרות העברית צריך להכנים אל החריסטומטיות ציורים אמנותיים ע"ד ... היהודים ומצבם בכל ארצות מושבותיהם. כמובן נחוץ להש... השגחה מעולה, שלא תפגמנה ע"י הסעיפים החדשים ... הדרישות הפדגוגיות, שהרי לא כל מה שנעשה. עתה בכל ... חיינו אפשר לגלות לילדים הרכים חניכי ביה"ס. אבל את מה שמותר לגלות, אנו צריכים וחייבים לגלות להם. וע... גדול ורחב, מלא ענין ותועלת החיים, יתגלה לפני עיני ה... של התלמיד, אם נתן לו ציורים אמנותיים, המתאימים ... ההרצאה להשגתו, ע"ד חיי העם ומצבו בכל ארצות פזורו.

אנו חייבים לתקן את סדר הלמודים בבית ספרנו נא... כזה, שיוכל ביה"ס להכשיר את חניכיו באופן נאות ופר... לקראת הנדידה המחכה להם.

מ. ווינצבקי (בן־נץ).

לתאור דמותו של משה ליב ליליענבלום.

(רשימה) *)

בספרו „דרך תשובה" (צד 10) אומר משה ליב ליליענבלום: „ביום 2 יוני נסעתי ממרשלוב לעיר הגדולה [1]) וביום 8 יוני נסעתי משם בטרם בוקר, וביום 10 יוני בלילה שבתי לעיר החדשה" [2]).

במשך ששת הימים ההם הייתי נמצא בכל ערב, תיכף בשעה שוב מעבודתי, בחברתו, חוץ מבאותו היום (או בשני הימים) שיצא למכור את ספרו „קהל רפאים", כאשר תעיד על זה דברו שם:

„באתי לעיר הגדולה ועל ידי אסף הכהן [3]) ובן־נץ נמכרו איזה עקזעמפלרים מספרי הראשון שנדפס בשנת תר"ל, שהיו בידי אסף הכהן, ויהי לי להוצאות הדרך לשוב למקומי".

בחמישי לירח יוני הנ"ל קבלתי ממנו למזכרת את ספרו „קהל רפאים", שהיה ידוע לי מקודם וגם ספרו „חטאת נעורים", שיצא מן הדפוס איזו ירחים לפני זה. שניהם נושאים עליהם חתימת כרקטיריסטית: הוא מכנה גם שם את קאוונא בשם „העיר הגדולה", וכדרכו בימים ההם כתב 5 יוני תרל"ז תחת 1877, כאילו נגד רוחו היה לו דדבר למנות את מנין השנים כספירת הנוצרים.

מני אז עברו יותר משלשים ושלש שנים, ומאז לא ראיתיו עוד, כמעט באותה העת שהוא נסע לאדיסה יצאתי אנכי מ„הגדולה" ועד היום הזה לא שבתי אל ארץ מולדתי; הוא לא עזבה.

בכל זאת לא רוחקתי ממנו. ונהפוך היא, אהבתי אליו, — היא אהבת נעורי האחת אשר בה אתימר עד יום מותי, — לקחה את כל לבבי. הפרידה אחדתנו. בשבתי בקניגסברג קבלתי ממנו ידיעות לעתים לא רחוקות. כמוני, כתב גם הוא אז בעד „הקול", שנערך ע"י מיכאל לוי ראָדקינסזאָהן, ולאחר שנעשיתי (בשם, כי בפועל תמיד הייתי) עורכו של הירחון „אספת חכמים" (תרל"ז—תרל"ח) נדפסה על ידי משנתו של ליליענבלום, זוהי משנת „אלישע בן־אבויה", ונדפסה על ידי בחבה יתירה גם מצד אהבתי לתוכנה, גם מצד אהבתי למחברה. ואולם הדפסת המשנה נשלמה על ידי אחרים, מפני שהירחון הזה חיש הלך לעולמו. אנכי גליתי מפרוסיה וראדקינסזהן הדפיס את סוף המשנה ב„האסף", שהופיע בשנת תרל"ט בדמותה ותבניתה של „אספת החכמים", אך בלא נשמתה וטנדנציתה.

אחרי כן, כאשר באתי לונדונה ובארץ רוסיה התחילו רדיפות היהודים, כתבתי אל לילענבלום בשנת תרמ"א בנוגע לאיתן הרדיפות, ותשובתו (מיום 7 אלול) נמצאת בספרו „דרך תשובה" בצד 39 בזה"ל: „הנך דורש ממני". ומדי דברי במכתביו שנדפסו באותו הספר, ארשה לעצמי להעיר פה — אולי ימצא הביוגרף שלו חפץ בהערה זו — שגם מכתבו מיום 10 יולי שנת תרל"ז אלי נכתב . . .

בשנת תרמ"ד, כאשר החילותי לערוך בלונדון את „הפוילישער אידעל", החלפתי עמו אגרות עוד הפעם, ומני אז עברו עשרים ושלש שנים מבלי שכתבנו מאומה איש לרעהו עד שהחילותי לכתוב את זכרונותי. ומשום שהזכרתיו בהם פעמים אחדות, במרוצת הספור ע"ד קורותי. שלחתי לו את הנדפס וקבלתי ממנו מכתב ארוך, כתוב באהבה וידידות, כאילו לא נפרדנו אלא לפני עת קצרה. עד לפני ימים מועטים קויתי תמיד לחדש את ברית נעורי עמו. אמרתי לעצמי: לכשאפנה אכתוב, ובתוך כך שבק ידידי חיים לכל חי, יצא מן העולם, כדי להכנס אל ספר דברי ימי עמו, זה אהב כל ימי חייו בכל נפשו ומאודו.

* * *

ועתה אחרי כל ההספדים והנקרלוגים שנאמרו ונכתבו על המנוח מה אומר ומה אדבר אנכי? הן לחזור על מה שאמרתי על אודותיו לפני שלש שנים לא פה המקום אף לא העת הזאת היא שעת הכושר לכך, ואנחתי שיצאה מעמק לבבי תיכף אחרי מותו הלבשתי במלים שאפשר אינן הגונות להיות מתורגמות לשפת עבר, רצ"ל מיהודית לעברית, מלבד מה שאין עתותי בידי לעשות את התרגום. אף על פי כן מאד מאד אחפוץ לספר לבני הדור החדש כל מה שאני יודע ע"ר חיי האדם הגדול, שזה עתה נמחק שמו מספר החיים, הוא האדם, אשר מספר מוקיריו ומכבדי שמו וזכרו כמספר הנאורים באומתנו. ואולם לעת עתה אסתפק במועט.

באלו ששת הימים האמורים ששהה בקאוונא נסבה מרבית שיחותינו על האהבה בכלל ועל אהבתו היא להעלמה הכבודה F. N. בפרט. היתה אז איזו השתפכות הנפש בפרט זה גם מצדי (כנראה ממכתבו אלי משנת תרל"ז שהזכרתי לעיל) אך לא זה העיקר.

אנכי הבנתי משיחתי אתו כי למרות דברי „המתודה" אל „מחמל נפשו" אשר לה הקדיש את ספרו „חטאת נעורים", כי לא נשאר עוד מאהבתו כי אם אפר

. . . . בִּמְקוֹם אֵשׁ לֶהָבָה.
אֵפֶר לִבִּי הוּא, אֱכוּל הַלֶּהָבָה;
סָבִיב לוֹ שַׁמָּה, אֲפֵלָה־מַלְמָּה
וַאֲגֻדָּה הֲרִישִׁית עָלָיו נִצָּבָה.

ולמרות אמרו „כי האנחות, הדמעות ... כל אלה היו לאין", עוד היתה אז אהבתו עזה מאד. ובלבי אין כל ספק שאלמלא נלכד לבו לכידה גמירה בירח פעברואר 1869, היתה התפתחות ליליענבלום אחרת לגמרי. ואלמלא אהבתו, שמלאה את כל חדרי לבבו עוד בשנת 1877, לא היה מתעסק בשאלות סיציאליות ולאומיות, ולא היו לנו לא משנתו (של אלישע בן אבויה) אף לא התוכן של „דרך עבור גולים", רצוני לומר, לא הסופר הגדול מהפריודה הראשונה, אף לא העסקן לטובת כלל ישראל מהתקופה השניה.

גדולה עדיין היתה אהבתו של צלפחד בר חושים (לא חושם כמו שנדפס על שער ספרו „דרך תשובה") ההוהה [4]) לאהובת נפשו גם בימי פגישתי עמו בקאוונא. זכורני, כשהיינו יוצאים בעת ערב לטיל על „ההר" באלקסוט אשר מעבר לנהר, היה הוא מרבה לספר על „מה שהיה, ועבר וחלף לבלי שוב לעילם ועד", והיה מתאמץ לדבר בקרירות ריח. ובכל זאת נקל

---

*) תיכף לאחר פטירת הרמ"ל פנינו להברו וידידו הסופר הישיש הנכבד בעל המאמר הזה, ובקשנוהו כי יכתוב בעד „העולם" קצת מזכרונותיו על אודות המנוח. ואולם מסבה בלתי נובנה לנו נתקבלה הרשימה היאת במערכת באחור זמן מרובה. והרי אנו נותנים אותה בזה לפני הקוראים והננו שומרים את סגנונו של המחבר, שלפי דבריו — במכתבו אלינו — לא כתב עברית משנת 1886, כלומר זה עשרים וארבע שנים. —

המערכת.

[1]) מווילקאמיר לקאוונא. [2]) לאדיסה. [3]) אלכסנדר סנדר פארט, הכהן;

[4]) הכל יודעים עתה כי „צלפחד בר חשים התוהה" אותיות שמו הן: „משה יהודה פרח חבצלת".

היה לראות כי באמת עוד לא חלף ולא עבר כלום, וכי במלחמת לבו, המבקש מרגוע, עם אהבתו המשעבדת אותו, יד האהבה עדיין על העליונה, וכי היא (סלח לי הדור החדש את ה„מליצה" הביבלית) היא „רוח החיה באיפניו", והיא עושה מה שעושה.

ומטיל היה באותה הערבים על ידי ומן הפפירוסה שבפיו היה עולה עשן. ואותו עשן היה מתנכר כאילו באמת איננו יוצא מלב „אכול הלהבת". אבל קולו הרועד של ידידי המזדעזע היה מעיד בו כי תועה ומתעה הוא, וכי עודנו אחוז ברשת „אויבתו" האהובה.

ולילינבלום היה הולך ומספר... מה אהבתיו בעת ההיא!

וכמעט לצחוק היו בעיני דבריו — דברי תנחומים של אוהב נאמן — הנאמרים במכתבו הנ"ל אלי משנת תרל"ו. באותו מכתב הוכיחני על אהבתי אני וילמדני דעת, ובאיתה שעה ראיתי, אף כי מרחוק, את הפצעים הנוראים שבלבו הוא. ידידי האמלל [5]) היה בעיני כשכור המורה דרך בנשף לשכור שכמותו.

הרביתי דברים בענין זה, מפני כי בהגיע אלי הבשורה הנוראה, וחברי משה יהודה קם ברמיוני ויתיצב לפני מלא־קומתו כמו שידעתיו ואהבתיו בימים עברו, אז לא ראיתי בו לא את הריפורמטר הדתי משנת תרנ"ט; לא את המשורר הסטירי של „קהל הרפאים"; לא את הלוחם מלחמת העבודה בעזרת כלי־הזיין שמצא במצודות התלמוד; לא את המנהל הלאומי, שעמד תמיד בתוך „החלוץ ההולך לפני כל המחנות"; אפילו לא את המתודה של הספר „חטאת נעורים",—ספר שהוא יחיד ומיוחד בספרות ישראל,—כי אם את האדם הפשוט במעשיו כמו בנגון לשונו; הנמוך והנדכא שהיה רם ומרומם; האדם בעל העינים העדינות, העמוקות וכמעט כהות; האדם שעיניו היו עשויות להזיל דמעות, והוא—חוזה; האדם שהמושג „מלמד" היה חרות לו בפניו והוא—אחד מגבורי ישראל, אחד מגדולי סופריו, אחד ממנהיגיו ומנהליו, אחד מלוחמי מלחמותיו,—כל ימיו, כל ימי חייו, מיום צאתו „ממרשלוב" עד יום צאתו מן העולם...

וכאשר שויתיו לנגד עיני, ראיתי בו עוד הפעם אותו ליליענבלום משנות השבעים של המאה התשע־עשרה, אשר אהב „אהבה עזה כמות" ושאהבתו, שהיתה מאבדה אדם קטן ממנו באמץ רוח, נתנה לו חיים חדשים, חיים מלאים אהבה לכל אדם וכח גדול לעבוד עבודת עמו.

ניו־יארק, מרץ, 1910.

ש. ניגר.

י. ד. בֶּרְקוֹבִיץ.

(סוף)

III.

„גבוריו" של ברקוביץ, כמו גבוריהם של הרבה ממספרינו הצעירים, הם אנשים פשיטים ושכיחים, אלא שדרכו של ברקוביץ להציג לפנינו את הנפשות השכיחות הרי כשהן נמצאות במצב בלתי־שכיח, במצב מוזר.

הנה הכפיר הראשון בקיבץ: „תלוש".

הדוקטור הצעיר וויניק „כבש לו בעיר מילדתו „מצב במית ושאנן". אלא שתלוש הוא, בן־עניים זה שעלה לגדולה, מן הקרקע שמתוכו יצא, — מקרקע העניים העובדים ואוכלים בענים, — ואין הוא מחובר אל הקרקע החדש שעליו עמד,— קרקע העשירים ובעלי־היחוש. זר הוא לקרוביו בני משפחתו ומוזר ובלתי־טבעי הוא מצבו בין מיודעיו ומכריו החדשים. הוא חי בעולם שאינו שלו, ועולמו חשך בעדו... כשמת עליו אחיו הרוכל, חובר ה„תלוש" לרגע אחד, על ידי רגש הצער המשותף, לקרקעו ולמשפחתו. אבל הרגע ה„מאושר" עבר תיכף, והדוקטור וויניק הוריד את ראשו וחשב את מחשבתו „כי לעולם יהיה תלוי בין שתי רשויות, מבלי לדעת את דרכו הנכונה בחיים"... הוא „חשב" — אבל לא עשה כלום בשביל לפרוק מעליו את עולן של „שתי הרשויות" הזרות ולעמוד ברשות עצמו. ומדוע לא עשה כלום? מפני שאיש אין־אונים וחדל־רצון הוא, הד"ר וויניק, מפני שצער השעבוד יש לו וחפץ השחרור אין לו...

הנה כן אנו רואים שבכפירו הראשון של ברקוביץ כבר אנו מוצאים אדם שכיח שלא יוכל להסתגל למצבו ה„בלתי־שכיח", וזוהי, לפי הרגשתו של המחבר, הטרגדיה, ולפי הרגשתי אני— הקומידיה שבדבר.

ומה לנו „גבורה" שכיחה ומצויה יותר ממריאשקה (בספור השני ב„כפר)"? הנה גרם מזלה,—אי יותר נכון, מזלו האמנותי של המספר, — שתאהב בלבה את המורה לוינסון, „בחיר נבה־קומה, בעל פנים חורים ורכים ועינים גדולות וכחולות", אלא שמן הרגע הראשון היא מרגשת שאיזה דבר חוצץ בינה ובינו, ובשעה שהיא מתרפקת על לוינסון, „היא מורידה עיניה השחורות אל חיקה באיזו עצבות ודאגה, מתוך אודם פנים ותמהון לב. יש רגע שיפלא פתאום בעיני הנערה, כי זה המורה, המכובד על פני כל, הקורא הרבה ויודע הרבה וחכם הוא מכל האנשים אשר ידעה לפניו, ושערות לו ארוכות ורכות וידים לו עדינות ולבנות — והיא קרובה לו, מתרפקת עליו וכו'" ואפילו בשעה שלוינסון לוחש לה דברי חבה ואהבה והיא מאמינה בדבריו, היא אומרת לו בכל זאת: „הן אתה... לא תשא אותי... אחרת תשא לך... מלומדת... כעין בת בעל־הבית"... מרגשת היא, שהמורה בעל השערות הארוכות והידים הלבנות זר הוא לה. ואינה מאמינה שהיא תוכל לנצח זרות זו. אין היא מאמינה בדבר היוצא מגדר הרגיל.

והמחבר—גם הוא אינו מאמין בדבר היוצא מגדר הרגיל. לא מקרה הוא הדבר שהרב ממוראבאנקה („דער לעצטער")— האדם הגדול הבלתי־מצוי היחידי שיש בכתביו של ברקוביץ,— קרוי ה„אחרון". ולא לחנם אומר המחבר, שזהו „ספור ישן לקוח מפנקס ישן". כל זה אירע לפנים, בימים ההם ובזמן ההוא, כשהיו פנקסים נוהגים עוד בישראל, ומאורעות גדולים ומעשים בלתי־שכיחים היו רושמים בהם. עתה בזמננו אמנם יקרה לפעמים כי האדם ינתן במצב בלתי־שכיח, אבל כי האדם בעצמו יהיה אדם בלתי־שכיח או שיעשה מעשה בלתי־שכיח,— זהו דבר שאינו מתקבל על הלב. אפסו, תמו האנשים הגדולים והנפלאים, אנשי המופת, כבירי הרוח, — זהו הרושם הנשאר בלבנו אחרי קראנו את כפיריו של ברקוביץ. בני האדם של יצירי

[5]) בלי ספק ידוע עתה גם כן, שכתשובתו בסוף הס' „חטאת נעורים" על תשאלה „מי אתה?" — „אמלל בארץ", אין המלה „אמלל" כי אם ראשי התיבות של שמו: „אני משה ליב ליליענבלום",—אם כוון במלה „בארץ" לשם אביו: „בן אבי ר' צבי"—לא אזכור.

קטני הנפש וחדלי הרצון הם. „הסביבה", המציאות החצונית, התקיפה הנה, והיא תכניע ותשעבד לה את האנשים, ואת רצונם ואת „דמיונם"... ורגיל הוא אמנם ברקוביץ את ה„מציאות" אל ה„דמיון", ולא רק את ספורו „כח ...", כי אם גם יתר כפוריו אפשר לסיים בהקריאה: „הוי, נאים הם החיים בספר (כלומר, בדמיון) וכמה מכוערים הם בעולמו של הקדוש ברוך הוא!" („כח הדמיון").

וכשאנו עוברים אל הספור השלישי „ממרחקים", והנה נצב לפנינו ה„תלוש". עשר שנים שהה יששכר־בר במדינת־... וכשחזר לביתו „לביש בגדים משונים, קצרים ומגוחכים ...דיהם של ה„קומידיאנטים" המחזרים בעירות, ולראשו חבוש כובע קטן ועגול" — היה לצחיק בעיני הבריות. הוא נחשב בעיניהם, וגם הם היו זרים ומשונים בעיניו. כי לא רק בגדיו שנה שם, בארץ הרחוקה, כי אם גם את דרכי חייו. עיר־מולדתו הקטנה לא נשתנתה אפילו במקצת, וגם באשתו בא כל שנוי, אלא שנזדקנה ונתנוונה, „וכולה עם ...טיה, שהיא לבושה בהם, עם עבודתה המפרכת, שהיא ... כל היום, ועם דבורה מתוך עיפות וקוצר־רוח, — נמאסה עד לחריקת שנים"... וכסבורים אתם שהוא מנסה לצאת ..., להסתגל אל הסביבה שנעשה זרה לו, או לסגל את הסביבה לעצמו, או לעזבה לגמרי וללכת עוד הפעם „למרחקים"? לא ולא! הוא „יושב בטל בביתו כל הימים; אוכל את לחם ... בחרפה ובכאב. שומע את תוכחתה ומוסרה, מקשיב (?) ...ותיה ושותק ומיַשן פפירוסות בלי־הרף".

ולטקא (בהספור „ניט גוטע"), נערה רגשנית זו, עורכת ... מלחמה נגד הסביבה השנואה עליה, היא מנסה לברוח ... אבותיה, שהיא זרה בו. אבל סוף כל סוף שבה גם היא ... קבותיה, והמחבר מעיר עליה „שעדנת עלומיה לא תשוב ... אליה, שערותיה המעטות לא יגדלו עוד תחת צעיפה, ...יה הרכות יבלו"...

וכך היא גם סופה של שפרה („ירקות"). גם זו זרה היא .... כי גם היא שבה „ממרחקים", מהעיר הגדולה, שדהיים שם אחרים לגמרי מאלה שבעירה הקטנה. והיא „סובבת (...) כזרה אילך ואילך בתוך השאון והדחק, בתוך כרים ...ות ממועכים שנטלו מעטפותיהם מהם, בתוך שמיכות קרועות, שהמוך מבצבץ מתוכן וכו'". והנה היא מחלטת ... (כבספוריו של ברקוביץ זהו מאורע גדול כשה„גבור" מחליט לעשות איזה דבר!) ללכת אל הגן ולעבוד שם עבודת־פרך יחד עם כל בני משפחתה. ואולם כשהיא באה אל הגן „וסוכך ... בידה", היא מעירה רק תמהון...

— שפרה! חייך שמדברת את כדבר התינוק. הרי עיניך רואות שעסוקים אנו...

— מה הדבר? שואל האב שאלת אדם מן הצד.

— כלום יודעת אנכי? פתאום חשקה נפשה לעבוד בגן...

כך עונה אמה, ואברמ'צי, אחיה הקטן, „מציץ בפני האב ...ץ פתאום בשחוק".

ומוכרחת היא ה„גבורה" שלנו לשוב הביתה ולבקש תנחומין ...א לנפשה הפצועה בהספרים הקטנים שהיא שואלת בהביבליו־...קה. בין כך וכך היא מהרהרת הרהורים טובים: נעימים על ...ות הבחיר הצעיר בעל התלתלים השחורים הממנה על הביבליותיקה. בחלומה־בהקיץ היא רואה אותו הבחור באחד ... הקיץ הנעימים קרב אליה, ומתוך שיחה מלבבת הוא ... פתאום בידה ואומר לה בקול רועד: „שמעוני, מדימואזיל! ... יכול להתאפק עוד וכו'"... והנה ביום סגריר אחד, כשהיא שקועה בחלומותיה ובהרהוריה, נפתחה הדלת... ושדכנית נכנסה לביתם... אז לא תוכל עוד שפרה לשאת את „חרפתה", ובלילה, כשכל בני הבית ישנו את שנתם, היא עוזבת בחשאי את הבית. רוצה היתה שפרה להטבע (והן היא קוראת רומנים ויודעת את דרכן של „גבורות" מעונות כמותה). „אולם כיון שבאה אל הגשר והגיעה שעתה האחרונה, שעת קפיצתה לתוך הנהר, חרדה פתאום חרדה גדולה ואימה חשכה נפלה עליה". וכששבה למנוחתה, התחילה מהרהרת את הרהוריה האחרונים, הרהרה והרהרה עד שנתברר לה שהמים, מי הנהר, הם — צוננים... למחר בבקר מצאה אותה אמה בשדה, הסתכלה בה ברחמים והניעה בראשה לעומתה:

— הראית מימיך משוגעת כזו?! יצאה ולנה בחוץ... הרי אפשר להצטנן, חלילה! חייך, בתי, מוטב שתלכי הביתה תבין לך פרדקא הביתה של ביצים וסעדת לבך ושתית חמים...".

ושפרה שבה הביתה אל אבותיה העניים ואל פרדקא ואל החביתה של ביצים ואל היהודית השדכנית ואל ה„ירקות".

זהו סופה של שפרה, וזהו סוף כל ה„גבורות" וה„גבורים" של ברקוביץ. כולם בעלי „דמיון" הם, כולם רוצים לצאת ולהשתחרר מן הסביבה הזרה או המצב הזר, שהם נתונים בהם, וכולם רפי כח הם, חדלי רצון ודלי־פעולה...

„משקה'לי־חזיר" היא היחידי בגבורי ברקוביץ שמצא עוז בנפשו להלחם נגד הסביבה השנואה עליו, לכל הפחות, באופן פסיבי, כלומר, לעזבה. אבל באמת גם הוא לא היה עוזב את אבותיו ואת דתם, לו לא דחהו אביו בשתי ידיו, — ונמצא שגם הוא לא נלחם כנגד אויבו, כי אם נס מן המערכה... והפסיכולוגיה עצמה של משקה'לי־חזיר, כלומר „הכרח" המרת הדת שלו, אינה מבוררה כלל וכלל. אמנם המחבר נותן טעם להמרה זו, אבל לא טעם אחד הוא נותן, כי אם הרבה טעמים (כי את סבת ה„צעד האחרון" של משקה'לי אפשר למצוא גם בקפדנותו ואכזריותו של אביו, גם באהבתו של משקה'לי לאברוטיא, גם בזה שחבריו היהודים היו מבטלים אותו, ולהפך ווסקה היה כאח לו) — ודוקא משום שהטעמים מרובים אין הדבר מוכרח, מנקודת ראות האמנות, — אין בו „אחדות" פנימית...

* * *

את המוטיב הזה של מצב זר ומשונה שאדם נתון בו, ומפני שאין לו להאדם היכולת לצאת ממצבו זה, הוא נעשה אומלל ומגוחך, — את המוטיב הזה אנו מוצאים לא רק בספורים שכבר הזכרתי, כי אם גם בספורים אחרים: „בנכר" (שמו של הספור כבר מעיד על תכנו), „הירוק", „נכד" (הספור הזה הוא היותר דרמטי ומרעיש את הלב בקובץ העברי), „פרא־אדם", „לפני השולחן", „בן־זכר", „פגע־רע", „מלקות", „ביד הלשון", „מפטיר", — כמעט בכל הספורים של ברקוביץ.

אבל בשום ספור לא הובלטה כל כך נטיתו של ברקוביץ לצייר אנשים מצויים, כשהם נמצאים כמצב בלתי מצוי, כבספורו היהודי „ביי די קראנקע". בלתי מצוי ומשונה הוא פה לא רק המצב, שהאנשים נתונים בו, כי אם גם המאורע עצמו, שגרם ליצירת מצב משונה מאורע זה חשוב הוא מצד „הרגעים הפסיכולוגיים" שיש בו; משא"כ המאורעות שביתר ספורי ברקוביץ, שרובם „חולוניים" הם ואין להם חשיבות כל עיקר, ויש בהם גם כאלה שרק ערך פובליציסטי להם, כגון ב„ודוי", „בנדבות" וכדומה. „חבורה של יהודים, שאחזם בולמוס הפחד מפני הפוגרום, נסים מתוך בתיהם ומבקשים להם מפלט. והנה נמצא בתוך החבורה אברך אחד שמשקפים כתולות

לו ומעיל שער קצר, פניו חורים כסיד וכולו רועד, ובמוחו של אברך זה עולה רעיון נפלא:

— שמעו נא, היהודים! — פונה הוא בעצתו לחבריו הנחפזים ונבהלים — הטו אוזן לדברי, המקום היותר בטוח הוא... בית־החולים. לכו ונלכה לבית־החולים...

כל החבורה נשמעה לו והלכה לבית־החילים. „והוא בעצמו, האברך בין המשקפים הכחולות, הלך לפניהם, כשר־צבא. וצעדי רגליו היו נכונים ובטוחים, ובאותה שעה היה רועד כלו מפחד ושניו דא לדא נקשן"...

נקל לכם, הקוראים, לשער בנפשכם את המהומה הנוראה שעוררה חבורה זו בבואה לבית־החולים... כשאתם קוראים את כל פרטי הדבר הרי נפשכם מפרכסת בין השחוק ובין הדמעות. וגם המספר בעצמו מפקפק ואינו יודע אם לשחוק אם לבכות היא צריך, והטון שלו מלא הומור וכבר־ראש כאחר. וכשמוסיפים אתם לקרוא את הפרטים המעוררים צחוק וגעל־נפש ופחד כאחד, והנה תוקף אתכם שחוק נורא, לא שחוק הבא מתוך הומור, כי אם שחוק אכזרי ומר כלענה, שחוק פראי ומשיגע...

— „פי, עם נתעב! ... רקק חיים־וולף את רוקו מפיו. ויסר הצדה"...

— עם נתעב!...

ורושם של חלום בלהות נורא ואיום מעיק על לבנו...

ונורא ואיום עוד יותר הרושם שעושה עלינו סוף הספור. השוער נכנס ומכריז: שרפה בעיר! הבהלה מתגברת, הצעקות עולות עד לשמים. החולים מתרעמים וטוענים, שבית החולים ביתם הם, ואלה הזרים, הבריאים שהתפרצו לכאן ממיטים אסון על ראשם... והנה—ילד חור ואחוז־בהלה, בנו של הדוקטור, ובמוחו מנקר, כיתוש, רעיון אחד: יחדל נא השאון! ולפתע פתאום הוא ניש בחפזון אל החולים, מתחיל בועט בקרקע ברגליו הקטנות, בוכה תמרורים ותולש את שער ראשו:...

„הרגעו, החרישו... כאלו מתם... הבה נשב כלנו... נשב בדומיה... לא נזוז ממקומנו... אין אנו יודעים כלום... יושבים אנו להומנו... וכשיבואו... יראו: אנשים יושבים בדומיה... בדומיה... אינם זזים ממקומם... היכום?... למה יכו אותם?... לא יכו... הן יושבים אנו ומחרישים"...

ובעוד רגע אחד:

—„...או נשקיע את עצמנו בשנה... כולנו ישנים... הם... כלנו מתים... יבואו ויראו: מחרישים אנחנו... אנו ישנים, כלנו ישנים... איש לא ירים את ראשו"...

ואמנם איש לא הרים את ראשו... מעין קסם ירד עליהם מקטנם ועד גדולם... „לאט ובחשאי, כמעט בלי תנועה, צנחו על קרקע החדר, שכבו בעינים עצומות, קרבו את לבותיהם הדופקים אל הקרקע הקר"...

שמעו האנשים בקיל ילד קטן, ילד נרעש ונפחד: שכבו דומם... האם אין זו דומית שגעון? האם אין זה שגעון דומם? עדה (איני רוצה להוציא מפי את המלה: אומה שלמה) אנשים ונשים וטף, שוכבים על הקרקע בגזרת ילד חור ומבוהל, שוכבים חרש, אף הגה אינו יוצא מפיהם, נשמעים רק צעדי זקן גוסס, צעדי המות...

האין זה סמל איום ונורא?

אמנם כן, הספור „ביי די קראנקע" הוא הספור היחידי, שבו השתמש ברקוביץ בכלי־זיין של ההומור לדבר שאינו הומוריסטי מצד עצמו כלל וכלל. הרבה, הרבה יותר מדי כבר כתבו אצלנו על הפיגרומים, אבל איש לא ראה עוד בהם מה שראה ברקוביץ. ברקוביץ ראה בבלהות הפוגרומים לא מה שרואה בהם אדם העומד הרחק או למעלה מן הבהלה והוא כועס ומיסר ומוכיח את העם. ברקוביץ הביט אל בהלת הפיגרומים בעיני־אמן, בעיני איש שאינו לא קרוב ולא רחוק יותר מדי מן הדבר, שהוא מתארו, והוא רואה אותו הדבר לכל שרטוטיו. ברקוביץ הראה לנו באופן בולט מאד גם את השרטוטים המגוחכים של פחד הפוגרומים, אותם השרטוטים שדוקא מפני שהם מגוחכים, נוראים הם ביותר, יען כי הם מראים לנו שמורא הפוגרום בא לא רק מתוך גלוי הכח הפראי, כי אם גם מתוך חסר כח פראי, יען כי הם מראים לנו שמורא הפוגרום נורא היא לא רק מפני שטרגי הוא הדבר, כי אם מפני שיש בו גם קצת מן הקומידיה. הראשון שעמד על דבר זה בספרותנו היה ביאליק. הוא היה הראשון שהרגיש, שהטרגדיה שלנו לא היתה (אם הורשה לאמר כן) טרגית כל כך, לולא היתה תפלה וחסרת טעם במדה כזו („ואין טעם למותכם כמו אין טעם לחייכם"). אבל הרגשתו זו של ביאליק לא היתה הרגשה של אמן, שיש בה שלוה ומנוחה, כי אם הרגשה של לב כואב, זועם וזועף, ולכן נתן לנו ביאליק לא קומידיה, כי אם סטירה, — הסטירה היותר נוראה שיש לנו. נרעש ומיכה זעם עמד ביאליק לפני הפחדים ש ב ש ע ת הפיגרומים ו א ח ר י ה ם, ולכן ראה אותם בראשונה בתור אדם ויהודי ו א ח ר י כ ן בתור אמן, אבל ברקוביץ מתאר לנו את הפחד ש ל פ נ י הפוגרום. ולכן יש לו אותן המנוחה והאביקטיביות הדרושות בשביל לראות את ה נ ב ע ר ו ה מ ג ו ח ך שבבהלה...

ואותו הצד המגוחך והנבער שבהספור „ביי די קראנקע" מעמיד אותו בשורה אחת עם היצירות היותר עמוקות שיש לנו במקצוע זה...

IV.

הנה אמרתי לעיל, שרוב יצירותיו של ברקוביץ מוטיב אחד עולה מהם; אבל אין משמעות דברי אלה, שאותו המוטיב עושה את קבץ־ספוריו של ברקוביץ מונוטוני או שכל ספוריו של ברקוביץ סובבים מסביב לנקודה אחת. כונתי היתה רק לאמר, שקו א ח ד עובר על פני רוב הטימות שלו, אבל הטימות כשהן לעצמן שונות הן זו מזו, ושונות הן גם צורות הסגנון בנוגע לעבוד הטימות.

כמובן משובח הוא הסופר שהרבה צורות והרבה גונים ליצירותיו, אבל לברקוביץ אי־אפשר לחשוב סגולה זו לשבח, כי לא עשירותו היא הגורמת את רבוי הגינים שלו כי עם צ ע י ר ו ת ו. ברקוביץ עדיין אינו מכיר את עצמו ועדיין לא ה ג ד י ר את כח עצמו. ואין פירושם של הדברים הללו שאין לו עוד לברקוביץ ר ש ו ת ־ ה י ח י ד שלו כלל, אלא שלפעמים הוא נכנס לרשות א ח ר י ם (וביחוד לרשותם של צ'ח ו ב ושלום־עליכם).

ברשות עצמו עומד הוא ברקוביץ בשעה שהוא מתאר את ה א ט מ ו ס פ י ר ה שבה חיים גבוריו. וגם פה לא התאור גופו עצמי הוא (הוא אינו נבדל במאומה מאפני התאור של כל הריאליסטים־הפסיכולוגים) כי אם אותה ההטעמה ואותה טביעת־העין המיוחדות לברקוביץ בנוגע לתאור האטמוספירה, שהוא מטפל בו תמיד בחבה יתירה. כמוהו כגבוריו חולק ברקוביץ כבוד להוד מלכותה — ה„סביבה", היא סובבת וממלאה אצלו „כל עלמין", ואין מפלט ממנה. כשהוא מספר לנו על אדות „מריאשקה", הוא מוסר לנו לא רק את סמניה. כי אם גם את סמני הבית שהיא גרה בו, וסמני האנשים הסיבבים אותה. ועוד בטרם החל המחבר לגלות את עצם התמונה, והנה כבר פרוש לפנינו כר רחב, והוא הולך ומתרחב עד שלפעמים תחסר הפרופורציה בין התמונה והבר...

אמנם יש שהתאור האמנותי של הסביבה מבליט את אפין הפועלות, ולפיכך אפשר לקמץ בצבעים בשעת תאור עצמן, אבל לתאור כזה דרושה אמנות גדולה. אין אנו לדרוש אמנות כזו מאת כל סופר וסופר. אבל רשאים לדרוש מאת כל מספר, ולו גם יהי נטורליסט קיצוני, ידוע, שהפרטים לא יבלעו בציוריו את העיקר, והצמצום הזה ...לברקוביץ, כי יש שהטפל שבציוריו מרובה על העיקר, ...כרובים על השרש. יש שחוטי הסביבה עוברים לפרקים יותר מדי בתוך ארג הספיר ופוגמים בשלמותו, יש ...המקבילות שבספור מתוארות באופן בולט ומפורט יותר ...העיקריות, ויש גם שהחבור שבין אלה לאלה אינו ...יסובן כל-צרכו...

ואולם ספורים מעין „נכר" ו„אצל החולים" מרשים לנו ..., שספרו זה של ברקוביץ הוא רק ראשית-בכוריו וכי יש ...באוצרו חומר רב וצורות הרבה.

שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

ו.

(סוף)

לפני ירחים מספר יצא ספרו של מינסמה בתרגום גרמני ...מאמר מאת קונסטנטין ברונר: „שפינוזא נגד קאנט". ...תסיסה רוחנית התוססת עכשו בגרמניה: שפינוזא או קאנט או שפינוזא וקאנט? כמאתים שנה עברו בגרמניה בתסיסה ...פלוסופית, בבקשת ה„אמת המוסרית". בתקופה הארוכה ...היו בונים שיטות פלוסופיות ומחריבים אותן. שיטת קאנט ...רושם עמיק בחיים הרוחניים של העם הגרמני, הגם כי ...עליה עברו תמורות רבות. מלבד ההבנה במציאות, בירור ...השכל ויחסו אל המציאות בכלל, מלבד הפלוסופיה ...העיונית, היתה בימינו בקשת „אמת מוסרית". בקשת תכלית מוסרית של החיים האנושיים, לדבר חשוב המעסיק ...את רוח בני אדם. לכמה אנשים משכילים נעשתה הפלו־ סופיה ביסודה המוסרי את אשר היתה הדת בימים הראשונים ...אדם, האיתיקה היא כעת הדת של המשכילים המבקשים ...תכלית מוסרית בעולם ובחיים האנושיים. במצב כזה גברה ...בקרב הנמשכים אחרי האיתיקה של קאנט ובקרב אלו ...המוצאים את מבוקשם בתורת האיתיקא של שפינוזא. נסיון של ...תווך בין שתי השיטות מצד פיכטה, שילינג, היגיל וכו' לא ...הצליח, והתחילו שואלים: שפינוזא או קאנט? וברונר משיב: לא שפינוזא וקאנט ולא שפינוזא או קאנט, אלא רק שפינוזא בלבד— ...ואין זולתו בעולם הדעות והמוסר, משום שהשקפת-עולמו ...של שפינוזא מקפת את כל החיים, את כל החיים המוסריים ...של האדם, משום שהשקפתו היא השקפה שלמה, שאם נדבק בה ...אדם אין מקום להרהורים וספקות. וברונר איננו יחידי ...בדעה כי האיתיקה של קאנט אינה אלא אכבליסתיקה חריפה, ...ואין בינו ובין אריסטו ולא כלום. גם אלויס ריהל, למשל, ...סובר כי, לפי דעתו של ברונר, שקיע קאנט עדיין בהגיוני ...של אריסטו והוא בעיקרו אסכלוסתיקי, אלא כי העמיד ...את האכבליסתיקא על הבקרת העיונית. בעוד שבתורת האי־ ...של שפינוזא הוא מוצא השקפה מוסרית שלמה, מרוממת ...הנפש ומציאה תכלית מוסרית להחיים, סדר מוסרי מקיף ומאחד את כל המציאות, את האלהות ואת האנושיות ברונר מקדים למאמרו את דברי גיטה;

הֲלִשְׁמֹעַ מִלָּה חֲדָשָׁה בִּקְעָתְךָ קְצָרָה?
חָפֵץ אַתָּה רַק בֶּאֱמֶת-שֶׁכְּבָר נֶאֶמְרָה!

מאמרו של ברונר הוא (כפ"ג עמודים). הערצה של שפינוזה, אפיתיאוזה גמורה. יכולים אני לותר על סנוני הנלהב, על דברו החריפים כנגד מעריצי קאנט. ברונד נשפט עם מתנגדי שפינוזא כאדם מקנא לדתו. אבל יש בדבריו הרבה מן האמת הפלוסופית והמוסרית, ביחוד מה שהוא מטעים את האחדות הגמורה בשיטת שפינוזא — הן בהבנת המציאות והן בתורת המוסר. שיטת האיתיקה של קאנט היא באמת סתירה מצד אחר והכרח האונס מצד השני, איך אפשר לאחדה עם שאלת הבחירה החפשית, שאין קאנט מאמין באפשרותה? הוא משיב על זה: עליך לעשות כן, מפני כי מחויב אתה (חיוב מוסרי) לעשות כן. אבל שפינוזא ברר את השקפתו על דבר הבחירה באדם בלי שום ישוב דחוק, בלי אכין ורקין וגמין, ואת תורתו המוסרית התאים התאמה גמורה עם דעתו בדבר דבחירה החפשית. אין כאן הכרח בלתי הגיוני לצורך התביעה המוסרית, אלא סדר הגיוני. תורת קאנט, אומר ברונר, היא עקרה: אינה מעמידה לנו יצירות פיוטיות, אינה מחממת אותנו, אינה מרוממת את הנפש. היא תמצית של חיובים וצוויים, משא"כ תורת האיתיקה של שפינוזא שהיא תורת שמחת הנפש.

כמו כן מטעים ברונר את ההתאמה הגמורה של חיי שפינוזא מיום עמדו על דעתו עם תורתו. באמת אין לנו אדם גדול בדעות ובמוסר, אשר מאורעות חייו הם כל־כך עדות ברורה לשיטתו המוסרית כברוך שפינוזא,—והרי לפניך הנסיון השמושי של האיתיקה הזאת. מה שאנו יודעים מחייהם הפרטיים של הפלוסיפים והחכמים בדורות קדומים, איננו מספיק לנו להעמיד עליהם משפטנו, כי לרוב נמסרו לנו רק ספורי אגדה, שבחים מופלגים ושיחות ומשלים, שאין אנו יודעים, מה היא תמציתם ההסטורית. אבל שפינוזא מצוין מאד באישיותו, ומה שחשוב באישיות זו ביותר, היא האמת שבה; זה היה איש שעליו היו אומרים חכמינו הקדמונים במבטאם המוצלח מאד: „תוכו כברו". אפשר לפעמים לאדם להתגבר על רגשותיו ולהסתיר את האדם הפנימי שבו. זהו במובן ידוע מין צביעות. אבל אפילו אם נחשוב, כי התגבר שפינוזא על רגשותיו — הנה זה יהיה נצחון גמור של הפלוסופיה ושל האתיקה על האדם. על פי מה שנדע מחיי שפינוזא ומטזגו עלינו להאמין, כי הפלוסוף המוסרי שבו היה מונח בטבעו. כמעט שאפשר להחליט, כי מזגו הטבעי הוליד את שיטתו המוסרית. חייו ברורים כל כך וגלויים לעין כל, אין בהם שום סוד כמוס, שום פגימה נסתרת. ועליו יצדקו באמת הדברים: „הנה האדם"! אלו היו מוסרים לנו מאורעות חייו ופעולותיו הנפשיות באיפן נסי יוצא מגדר הטבע והמציאות, היינו מטילים ספק באמתת הספורים האלה. אבל שפינוזא הוא בחייו הפרטיים כל־כך טבעי ופשוט. פשטות כזאת וטבעיות כזאת אין בני אדם בודים. רק פעם אחת ראוהו בני אדם מצטער ובוכה—כאשר הרג ההמון הנועד את האדם הצדיק והישר די וויט. רק פעם אחת נראתה התרגזות ברוחו—כאשר חשב להגיד לאותו ההמון הסוער את גניתו בפניו.

שפינוזא לא היה בורח מן החיים. כשם שלא נמצא בשיטתו המוסרית סגוף הגוף וענויי־נפש, אלא שמחת חיים במובן המוסרי והאסתטי, כן היה הוא עצמו מתחבר אל החיים. הוא היה גם אדם טריני, אלא כי חסרה לו אותה ההתרגשות

המרובה השכיחה לרוב בחיים המדיניים. גם במקצוע זה היה שקט ושלו, חי תמיד בחשבון הנפש. הוא היה אדם מדיני, מוסרי־אסתטי. ידועה היא נסיעתו לאוטרינט, כדי להראות עם הנסיך קונדי—מה שלא עלה בידו מפני עכובים חיצוניים. בימים הראשונים לא ידעו את טעם המאורע הזה בחיי הפלוסוף. לאיזה צורך אמר להזדווג עם הנסיך קונדי? האם אדם כמותו היה הולך לבקש ממנו איזו טובת־הנאה? ידוע, כי הוא סרב להקדיש אחד מספריו למלך פרנציה, כדי לקבל פרס ממנו (כה שהציעו לפניו), כשם שלא אבה ללכת להידלברג ללמד שם פילוסופיה בקתדרא (דבר זה עשה גם בחכמה, כי לא עברה שנה ונחרבה העיר הידלברג ונהרסה האוניברסיטה ונתפזרו הפרופיסורים לכל רוח לבקש להם לחם). כעת נתבררה סבת נסיעתו של שפינוזה אל הנסיך קונדי. הוא הלך שמה בשליחות דפלומטית לטובת ארץ מולדתו. מינסמה מחליט אל נכון, כי מוצלח היה שפינוזא ומסוגל מאד לשליחות דיפלומטית, שהרי הצטיין בחכמתו ובנמוסים טובים ובשכל מליו. בימים ההם היה שכיח, כי חכם וחוקר היה לפעמים גם דיפלומט (למשל, ליבניץ). ואין ספק, כי עלה שפינוזא גם בזה על בני גילו בימיו.

ברונר מטעים הרבה את אישיותו של שפינוזא וערך חייו שהיו כאושרים אושר אמתי. ובר זה איננו צריך לסנגוריה מרובה. עוד בימים הראשונים, כשהיה שפינוזא מוחרם ומנודה, וחכמי הדור היו כתיראים להזכיר את שמו לברכה, אי־אפשר היה למצוא פגם באישיותו. אז היו אומרים עליו: תורה מכוערת בכלי מפואר. יש אשר בדו איזו שקרים וכזבים להפחית את הצורה הנהדרה הזאת. אבל באמת לא נתפשטו שמועות שקר אלה וגם לא עמדו ימים רבים. קצת ספורי־אגדה שאינם נוגעים לאישיותו היו נקבעים בימים הראשונים. והגם שלא פגמו את צורתו, הנה בכל אופן לא מסרוה לנו על אמתתה. החקירה המדעית סתרה אותם. עכשו נראים לנו חיי שפינוזא כמים צלולים, שאפשר להסתכל בהם עד עמקם, עד היסוד. ועוד הפעם אנו אומרים: הנה האדם!

חושב אני, כי התלהבותו והתרגזותו המרובה של ברונר תפסיד יותר להתפשטות דת שפינוזא (אני אומר בכונה: דת שפינוזא) מאשר תביא תועלת. כשם שאישיותו של שפינוזא ותורתו הן שקטות כל־כך, כשם שהן מפכות והולכות כמי נחל שוטף במנוחה הולך לאט, כן יתעורר בלבנו נגוד פנימי בשמענו דברי קנטור ותגרה בנוגע לשפינוזא, גם דברים שנאמרים על אודות שפינוזא רק בנחת נשמעים. ידמה לנו, כי שומע שפינוזא את דברי הכעס והקנאה לכבודו, והוא מסתכל בתלמידו הקנאי הזועף בעיניו הגדולות והבהירות ושואל מתוך שחוק ושלוה: לכעס וקנאה מה זו עושה? האם תגדל אמתת הדברים על ידי הרמת הקול? זוכרים אנו את אשר כתב שפינוזא לאחד מתלמידיו (אלברט בורג), אשר הציץ ונפגע ונעשה לבסוף קטולי קנאי, ובהעזה מרובה כתב לשפינוזא דברי תוכחה „להשיבו מרעתו". שפינוזא לא השליך מידו את האגרת הזאת מתוך כעס או מתוך בוז, הלה כתב דברי טעות—צריך להשיב על תוכחתו ולנסות להשיבו מדעתו דמשיבשת ולהוציא הטעות מלבו. גם לא כתב אל תלמידו זה באיבה או בגדלות, אלא נסה לסתור את דברי תלמידו בשכל ובהגיון ולברר לו על כל פנים, כי אין בטענותיו ממש (אגרות שפינוזא סי' ע"ו). גם בימינו אין תורתו של שפינוזא נתנית בקולי קולות, אלא בנחת ובחשאי.

ומכל־מקום שמח אני מאד לראות את התנועה הזאת בגרמניה. גם אני מאמין ומקוה, כי תהיה תורת שפינוזא בימים הבאים הדת המוסרית של המשכילים. ומה שמגדיל עוד חבתי לתנועה זו הוא: אותו היהודי הגדול כל־כך בעולם המוסר— איננו משל ואיננו המצאה של תלמידיו. היא איננו נושא ענין של ספורים בדויים. הוא חי כשנות המאה הי"ז,—הוא אישיות הסטורית. הוא לא עשה אותות ומופתים, לא התפאר במה שאין בו, הוא לא התפאר כלל, ואפילו במה שהיה בו. לא קשטוהו בהמון אגדות ולא חזו בו רוב חזיונות ודמיונות. גם את אשר סבל בחייו אינו יוצא מגדר הרגיל. לפניו היה באמשטרדם אוריאל אקוסטה שנלחם על חופשת־הדעות, אדם בינוני בידיעותיו, באישיותו ובהשקפותיו המוסריות — אבל איש ישר, אשר במאורעותיו ופגעיו הרעים יעיר רגש־חמלה בלבנו. בו נלחמו תקיפי הקהל האמשטרדמי ויוכלו לו. שפינוזא היה מגזע אחר לגמרי. הוא לא נלהם בתקיפי בני עדתו, כי בכלל לא היה איש מלחמה, לא היה „גבור" במובן הטרגדיה הפיוטית. אבל הוא נצח במוסרו, בשלותו, במנוחת נפשו, אשר לא הפסידה מעולם את שווי המשקל. זוהי הדרך הישרה שיבור לו אדם גדול. ראית המון קנאים — לך מנגדם, אם אפשר לך. לו היה הדבר אפשר, מפני כי בינתים אמן את עצמו, שלא יהיה תלוי בדעת אחרים, איתה החרות הנפשית הגמורה, שסגל לו שפינוזא מעוררת בלבנו תמהון ויראת־הכבוד כאחד.

שמח אני מאד על תנועה זו, שקמה כעת בגרמניה, לשוב אל שפינוזא, לקבל את תורתו ולהדבק במדותיו. תורת המוסר של שפינוזא מסוגלת להיות דת יהודית ליחידי סגולה, לאנשי המעלה, — כי לא „אתיאיסמוס" הורה שפינוזא, אמר הפלוסוף היגיל, אלא „אק ומיסמוס" אלהות בכל. לא באלהות כפר אלא בחומר הגס, שאין בו כלום מן האלהות, ואת האלהות מצא שפינוזא בכל המציאות.

דבורה באראן.

בְּחִינוּת.

(קטעים מכתבי איקסטירן).

(סוף)

ואוירו של החדר הולך ומסתפג ריח של זעה ושל בשר אדם. מזוינים ספרי למוד, שכני מתכנסים אחד אחד אל השטח הקטן סמוך לשולחני. העינים—עיפות ומעוטרות עגולים כחולים—ממצמצות בלי הרף. הפנים -- פני קלף והשפתים יבשות. עומדים עכשו בספרות הרוסית. „השפעתו של בירון על לרמונטוב", קורא מעל הספר ברוכזון — האחד והיחיד בינינו שמבטא את ה„ריש" כרוסי גמור.

— לרמונטוב — הנה מי שהכניס את „הבירוניות" אל הספרות הרוסית... ובירוניותו של לרמונטוב הרי זה... זה... — והלשון מתעקשת ואינה נשמעת למחשבה, השפתים ממלמלות בקושי. המלים יוצאות מסורסות, מטורפות וחסרות טעם, והמת מתרוקן, מתרוקן. שם, מתחת, בתוך השקט שברחוב רועשת קריאת התרנגול מרוסקה, באחד מבתי השכנים בוכה תינוק, בוכה בלי הפסק, וכתלי החדר המפיחמים מתמוטטים ביחד עם צלליהם וקירי עכבישיהם, מתזוטטים ומאיימים עלי במפולתם... הנה מתחבטים ביניהם שני מאורית גדילים ומקנטרין זה את זה בדברים. והלכה כרבא — בלי שום חשש ופקפוק... זה הכרכני והתקיף — תדיר הלכה כמיתו... אלא מי זה יכניס ראשי בין שני הרים גדולים! ש־ש... ושם, סמוך להר — עץ

...ה, החזיר מיטתטת מאן דהוא וזוקף מבטו למעלה, להעלים דמעתו: תפוח עגיל שנבשל כל צרכו מרפרף בנירים. הנה הוא נישר ונשמט למטה, מתגלגל ונופל על כרסי, חי, חי... הרי לך ראיה לכח המישך של כדור הארץ... אך, הס — מי זו עולה מן המדבר מתרפקת על דודה? שערה בעדר העזים, שניה כעדר הקצובות מן הרחצה... מי את, רעיתי, יפתי — הגידי?.. — האם אין אתה מכירני, איוה לי, ואני הנני טטינה — רעיתו של פושקין, אוהבתו של יבגניה אונינגין. ואל נא את תלמידי הגמנסיה של המחלקה האחרונה והמה יספרו לך על ... אהבתי העלובה... אלא — לא: מוטב שתאמר לי כמה שנים לפני ספירת הנוצרים הלך אלכסנדר מוקדון לעולמו... אינך יודע? לא?.. אם כך הרי התהום השחורה פתוחה לפניך, התהום כמו שהיא... בין גלי התהו שבקרבה רוקדת בעלת הבית ...ך, הגברת סנור, פאה נכרית על ראשה ולימינה טיפפת ...ה שלה, כשהיא לבושה ועטופה לבנים... כלה נאה וחסודה— ...ל... טר־ל.. הופ?..

הנה עומד זיו לפני ומנענע לי בראשו:

— נשתה כוס תה, א? נשתה, לעזאזל, — ואתה מה הנך סבור?..

— — — — — — — — — — — — —

להמניות וכעכים לארוחת הבקר מביא עכשו הורביץ, הוא גם הוא המציע בכל יום את מטותיהם של שאר הדיירים, בשעה זה מבאר לו כל אחד מאתנו פרק בקוסמוגרפיה, — כך הנה מראש. ביום נוהג כל אחד ללמוד בתוך הזוית שלו, בלי קול—רק מתוך המיה בלבד. ובחוץ הולך בינתים האביב ומטיל את שררתו וזיו הדרו על הכל. שמש רעננה מקרינה על הגגים ומשרה את אורה על הכל מתוך פזרנות יתירה, עציצים הולכים ומתכסים עלים, הולכים ויפים מיום ליום ומבין אבני המרצפת שבתוך חצר הגמנסיה מבצבץ ועולה הירק. בכל בוקר עומד שם השוער הזקן, מנקה את המפסעה הגדולה ומגרד במטאטאו את העשבים הרכים. ובצהרים, בשעת ההפסקה, מזנקים לכאן מאות של תלמידים—נערים בלי חתימות זקן, גמושים וזקופי־הקומה—שואפים אל קרבם את ריח ציצי האביב הראשונים ונהנים. נכנסים ויוצאים גם המורים, שורות כפתורים על חזיהם ורצינות קרה בפניהם. על אחד מהם מעיד זיו, שהוא דר כאן מתחת, בתוך חצרנו. פעם אחת ראה אפילו כיצד השתובב זה עם ילדיו הזעירים, הוא צחק אז בקול, בקול— כאחד האדם... ובבוקר בבוקר אשתו יוצאת מתוך המטבח, כשהיא מזוינה סל גדול ופניה מכוונים אל השוק. לחזור היא נוהגת מתוך פסיעה דקה והיא—כולה כפופה תחת כובד משאה...

ספר זיו את זה בקול נמוך ועיניו תלויות היו באותה שעה באיזו נקודה רחוקה, רחוקה. מי יודע, אולי חלם אז, שבאחד הימים ישלוט ברוחו, יגש אל אשה זו, יטול ממנה את סלה ויכניסנו אל ביתה. ושם, בתוך הפרוזדור, יזדמן לו היא, המורה בעצמו, והוא יגש אליו ויושיט לו את ידו...

ואל ארוחת הצהרים מתכנסים שוב הכל אל חדרי. על גבי הדרגש מזמזם ה„פרימוס" והורביץ קולף מעל המליח את העור וחותכו לחתיכות קטנות־קטנות:

— לו לעצמו הוא נוטל את הראש. לדידו אין לך דבר טעים מראשו של מליח—מצליף הוא את מבטו באויר ובולע רוק מלא הפה.

זיו מעמיד פנים של רגז:

— הלשון שלו מתיבשת בתוך פיו מרוב למוד, ועכשו אין אף כף אחת של תבשיל חם,—הוא אינו יכול...

ופעם אחת השתטח על הדרגש והתחיל צוח ככרוכיא:

— גיואלד, אנס — תנו לו אנס גדול, צהוב וריחני — כזה, המגרה את יצרך ומזיל את הריר מתוך פיך... וכשאתה נועץ בו את שניך, הרי עסיסו שותת ומטפטף על שפתיך, על סנטרך ועל העניבה שעל צוארך, ואתה מוצץ ונהנה. מוצץ ומשובב נפשך — א?...

ומעבר לחיץ נתוספה בינתים עוד מטה אחת. ביחד עם תרמיל העור הגדול הכניסה אלינו בעלת הבית בחור גבוה ובעל בלורית. ותיכף באותו הערב כבר טייל הלז אריכות וקצרות בעליתנו:

— הוא הלא נבחן עוד באותן השנים, כשהקולר היה תלוי בצוארה של „הביורקרטיה". ואף על פי כן אל חביו, למשל, פנה מורה החשבון בעצמו ואמר: — רוצה אתה בתעודה — ואתה זקוק עדיין למלמד דרדקי, חביבי...

למלמד דרדקי—והוא אז כבן שלשים וחמש, ח־ח... למחרת בבקר מצאו אותו מוטל על מטתו ופניו־סיד: רעל שתה... הוא ניפו לא היה ברור לו מיתה כגון זו. בשום אופן לא— ב־ר־ר־ר־ר... אלא שמא יש לכם כוס תה? יש? — Отлично! והעיקר—דירקטור הגמנסיה שבכאן, האיננו אכזר ביותר?...

* * *

אני פותח את חלון חדרי הקטן ורואה, כי השמש נסתלקה כבר למערב. כי העצים רעננים ומזהבים מקרניה האחרונות, השמים כחולים־בהירים, והרוח חמה ומלטפת. אם כך, הרי שם מתחת שורר האביב בכל הוד יפיו. ואני—ריח פרחיו לא בא עוד אל אפי, ובקרני אורו עוד טרם טבלתי. לפני משתטח הכרך הגדול עם אלפי מרכבותיו המתרוצצות לכאן ולכאן, עם מאות תנוקותיו הצוהלים, עם בחוריו בחירותיו ...

בחוריו, הצוחקים בקול צלול כל כך...

— שמא טוב לי לרדת אליהם, לצנוח ולהשתטח לפניהם בכל רום קומתי ולהתחנן:

— רבותי, רחמוני נא, בבקשה מכם... הרי אני לפניכם בידי ורגלי, בכל רמ"ח אברי ושס"ה גידי ואפילו... ואפילו בנשמתי הרצוצה והכואבת—רחמוני נא, בבקשה מכם...

ואני מפשיל את ידי אחורנית ומתחיל מטייל אילך ואילך בתוך חדרי:

„נתקבל צירקולאר חשאי שלא להכשיר אף איקסטירן אחד"— מי זרק טפה מרה זו אל אויר העליה? בעל הבלורית. א... ובעצמו הלך מאז הבקר ואיננו ... ח־ח־ך... אין אף איקסטירן אחד, ומחר היא הבחינה בכתב...

דרך החלון הפתוח עולה מן החוץ צלצול פעמונים, צלצול תכוף, מונוטוני—בם—בם—בם... בם—בם—בם—האם חג שם. בתוך הכרך מתחת, או שמא מלוים הם הפעמונים את חיי, שאבדו לריק—בם—בם—בם — ... בם—בם—בם ... ושם, הרחק הרחק מעבר להרים ונהרות יש עירה אחת פעוטה ויפה ולה שפלה... ובשפלה — בתים נמוכים וקטנים, ועל התיתורא של אחד הבתים הללו יושבת עלמה עגומת הפנים ודקת הגו, זוקפת את עיניה העמוקות למרחק. מקשיבה בלב חרד ומצפה... ואולי כובשת היא עכשו את פניה בחיקה, מתפללת ובוכה בחשאי. ממעלה, מראש מגדל־בית־כנסת הנוצרים שעל ההר, מגיעים אליה צלצולים עצובים ובודדים, טסים ומרפרפים על ראשה ומזעזעים את כל נימי נשמתה:

— גם—בם—נם—... בם—בת—בם...

וכשיחזיר אליה וראשי מורד לארץ ומבטו שקוע בקרקע, תזוז מעל התיתורא תתלה בו את שתי עיניה ותשדלו בקול רך ומלטף:

— ומה יהא עכשו?...

לא, אלו היתה זורקת לו בפניו זילזולים, לפחית. אלו אמרה לו פשוט, שהוא מנוול ורמאי, כי נעורה לא יקבל לעולם, לעולם. והא ראיה—שערותיו כבר מלבינות והוא הולך ומתנוונה הולך ומתנוונה הלא... לא. היא רק תציץ בפניו ותשאל:

— ומה יהא עכשו?..

שלא בכונה אני מפסיק את טיולי בחדר, נגש ועומד על זיו. אצבעותיו העצבניות מתופפות על אדן החלון. גם הוא אינו לומר, על מצחו מתעמקים הקמטים. איזו מחשבה מטרידה עכשו את מחו, זה ברור. ואני סוטר לו על כתפו ובלי שום הקדמות:

— מה לעשות?...

הוא מרים את ראשו, פניו חורים ומבטו — בדור. מחו תפוש עדיין באותה המחשבה. אני מתבונן בזה ומתחיל כבר מתוך התרגזות:

— אמור הלא—מה ל־ע־ש־ו־ת?...

זיו קם ממקומו—במתינות, במתינות. הוא נגש אל השלחן, מהרהר רגע ומכה עליו באגרופו:

— אם אני נכשל בפעם זו — הריני נושא אשה... אָם, לו גם תתפקעו כלכם — אני נושא אשה... אשה... אשה...

ופניו מתעקמים, מתעיותים מתוך איזה כאב פנימי חד:

— חנונית... חי, חי, חי... חנונית אשא לי...

ופתאם הוא קרב אל המטה, צונח עליה ומתחיל מפרכס בידיו ורגליו:

— Ай, ай я жить хочу...

בידיו ורגליו כמטורף, ומעל ראשו מבהירה הקרחת הגרולה והעגולה. עוד היום בבקר התאוננה דריבה, המנקה את חדרנו: „בכל יום—כחצי לטרא שערות נשורות, בכל יום חצי לטרא שערות"... ח־ח־ח־ך... Я жить хочу... לא, זהו כבר מגוחך ביותר. אני מרגיש שכל עורקי רועדים ומתפתלים בתוך. גופי מצחוק... ח־ה־ח־ך—זוקף אני את ידי כלפי המטה—לא, שמעו נא, באו כלכם, הסתכלו, אדרבא... הוא... הוא ח־פ־ץ ל־ח־יו־ת...

כעבור שעה דולקת בתוך חדרי המנורה ולאורה מתנוצצים שני בקבוקים של שכר על גבי השלחן. ברוכזון יושב על גבי הכסא חור ועצבני:

— לא, הוא לא ישתה היום, בשום אופן...

מבטו כבוש כולו בקרקע, ואני מריק כום מלאה ונותן שבח והודיה למי שאמר והיה העולם:

— ובלבד שלא אראה את עיניו האדומות של ברוכזון.

זיו מעפעף בעיניו הקטנות ומחייך:

— כך, כך... ויין למרי נפש...

בשעת שתיה ראשו מפשל לו אחורנית ועל צוארו מתנועעת פיקת־גרגרתו הגדולה. אני מרגיש שבתוך לבי הולך וגואה רגש בלתי טוב כלפי בשר כדולדל זה. והרני מנענע בראשי מתוך רצון:

— נו, רבותי, ו׳כשו נצעק נא מעט... כלנו פה אחד— ובקול, חי, חי, חי...

— ה־ה־ה־ה... ה ה... לא? אינכם רוצים? אם כן, לכו כולכם לעזאזל, כולכם, כולכם...

ואני קם ממקומי, נוטל כוס וזורקה לרצפה וגם את [illegible] את השלישית:

— לעזאזל, לעזאזל... כולכם אשמים אתם [illegible] מנוולים... רואים אתם שאני טובע בבצה, טובע בידי ורגלי [illegible] אינו חש לעזרתי... אף אחד מכם...

ובלי דמעות, רק בקול רועד, מקוטע:

— אף אחד... אף אחד... אף אחד...

רואה אני את זיו, הוא קם ממקומו, מתנודד רגע [illegible] היתה הקרקע מתרופפת תחת רגליו, הוא נגש אלי, מניח [illegible] שתי ידיו על ראשי, מניח וממטף—מלטף כאם רחמניה:

— ש־ש־ש... שוטה שלי... טפשי הקטן... — [illegible] קולו ומתרסק, הולך ומסתפג דמעות—ש־ש־ש... וכי מה [illegible] מה?... ומה הוא?... וכולנו... כלנו טעונים רחמים [illegible] כ־ל־נו, הי־הי־די־הי־ה...

— — — — — — — — — — — — —

למחרת בבקר עומד שוער הגמנסיה הזקן ומנקה את [illegible] הרחבה. אוחז הוא את המטאטא בשתי ידיו ומזיזו בכל [illegible] ממקומו בכח, בכח ומתוך שריקה, הצורמת את האזנים ומזעזעת את כל הנימין שבגוף.

היום חם, אויר הבית מחניק אף־על־פי כן קיפא הרוק [illegible] הגרון והמח—בתוך הקדקד. זיו—פניו מלובבים דם—עומד [illegible] הראי הקטן ועוסק בתגלחת:

— זה כשעה שהשער מרפרפת על לחיו הימנית—[illegible] הועיל... הידים אינן נשמעות לו...

בין המטה והדרגש מתלבטים איזה פנים חדשות — [illegible] של הרב מהעירה הסמוכה. הוא מוציא מתוך צקלונו גליונות ופתקאות שונים ותוחבם אל תוך כיסוי מכנסיו:

— בנו הקטן מוטל היה על מטתו כל אותו השבוע דלקת הריאה... ולא יכול לבא.. ומה דעתנו על הבחינות—[illegible] תקוה?...הוא חושש רק מפני המבטא שלו... האות „ш" יש שהוא מתחלפת אצלו ב„C"... מה?...

ברוכזון מתרוצץ מפנה לפנה וסופק את כפיו:

— מגבעתו היכן היא? על אדן החלון הניחה אתמול—[illegible] גופו...

מראש המגדל משמיע השעון את השעה השמינית ואת [illegible] מגפפת פתאם רוח נעימה ופושרת. אחרי נגרר זיו, היא פורף [illegible] כפתורי מעילונו המעוך ומתחנן:

— ש־ש־ש... אל נא המהר כל כך, אני איני יכול... [illegible] יכול...

אני שומע, כי שניו מזדעזעות ונוקשות בתוך פיו ובכל [illegible] עוברת צמרמורת.

ולפני עומדת עתה הגמנסיה הזקופה, היהירה, עם קירותיה הקפואים ועם כל שלש שורות חלונותיה הגדולים הענקים, תשעה וששה,—כך מספרם בדיוק...

— — — — — — — — — — — —

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

כמה גדול ההבדל בין ימי האביב בארץ ישראל בשנה שעברה ובשנה הזאת! אשתקד היתה הארץ מלאה תיירים עברים, וביניהם היו גם עסקנים, מורים וסופרים. התיירים באו לא רק על מנת לראות את הארץ ולהתענג על יפיה, כי אם גם לחקור ולדרוש, מה אפשר לעשות, במה אפשר לפתח את הישוב ולהגדיל את העבודה הקולטורית. בבקוריהם של אותם התיירים הין קשורות תקוות רבות. תושבי ארץ ישראל יודעים, עד כמה קצרה ידם לעשות דברים גדולים בכח

... [illegible] הירה ... וציר, ליהנות שיכיאו אתם בעלי היכלת ובעלי ... על דבריהם השנה שעברה הבאו ... על הנסיון האחרון ... לארץ ...תקופה חדשה בעבודת הישוב.

והנה עברו מהר ימי האביב הרועשים, והתיירים יצאו באשר יצאו ... שבאו, בישובנו הארצישראלי לא בא כל שנוי, והכל נשאר עומד על ... נשארת רק איזו ריקות נפשית הבאה אחרי חגיגה שיש בה עליצות ... יקיות מופרזות. נשאר איזה רגש של הכרה מעיקה, שגם לאחר שניתן ... בתירקיה אין אנו מספיקים לפסוע פסיעות יותר מהירות. התקוות ... בעסקנים ובעבודה מצד בני חו"ל הולכות ושוקעות. לציונות ... נאי אמון, לציונים — בקירורות. השאיפות מצטמצמות ומתכוצות. אין ... האופקים הרחבים שנגלו בימים הראשונים של הציונות. אבל יחד עם ... גם אותו היאוש שהיה קיים בארץ ישראל בשנים האחרונות. להיפך, ... מסתמנת נטיה חזקה להסתגל לתנאי החיים גם בלי תקוות מזהירות ... וללכת הלאה בדרך ההתקדמות עד כמה שאפשר ע"פ הכחות הפועלים ... ותנאי הארץ.

בשנה הזאת אין מספר התירים היהודים גדול כבשנה שעברה, וגם אלה ... שבאו אינם מעוררים התענינות מיוחדת: כבר היו למעמסה שאלותיהם ... ורשמיהם. איזו קרירות יתרה נראית עכשו ביחס לאורחינו. רק ... היא היחידה שלא עזבה עוד את מנהגיה הישנים. היא מקבלת תמיד ... אורחיה בצחוק קל על שפתיה ומסתפקת היא בנדבת קלה, בהיותה נאמנה ... לשיטתה הישנה: „לעולם תקח!"... ולכן כבדה ירושלים את האורחים גם ... בחגיגות אחרי שביפו ובמקומות אחרים לא הושם לב להם. ההתענינות ... היתה קטנה כל כך עד שגם איש לא שם לב אל הפנים החדשות ... שבאו השנה, כי רבים מן התיירים באו הפעם מגרמניה מאוסטריה ומרומניה, ... שבשנים הקודמות היו רובם הגדול של האורחים בני רוסיה!

התיירים שבאו מגרמניה, בין הציונים שבהם ובין אלה שאינם מתיחסים ... לציונות, הנם עומדים כולם כמקוסמים בפני הרשמים שעשו עליהם הארץ, ... היהודים וסדרי חייהם בארץ. ונבדלים הם בזה הבדל גדול מן התיירים ... שבאו מרוסיה, הרגילים להתאונן על הרבה דברים ויוצאים לפרקים מדוכאים ... הרשמים שקבלו בארץ. סבת ההבדל הזה בין יהודי מזרח ויהודי ... פשוטה היא. יהודי רוסי שבא לארץ ישראל הרי הוא בא מסביבה יהודית ... אינטרסים לאומיים, מתחום המושב, שמספר היהודים שם גדול והשפעתם ... וטבעי הוא הדבר שאיש יהודי כזה יקוה למצוא בא"י, סביבה לאומית ... וחיים לאומיים עשירים עוד יותר. והנה הוא בא לכאן ומוצא מעוט של ... וזר לו. סתם יהודי רוסי הבא לתור את הארץ ודאי הוא מאלה ... וחושבים הרבה על הציונות, על תקוות העם ועל נחיצות ישוב עברי ... בארץ התקוה; הוא מאמין במליצות הנואמים ואולי גם במליצותיו הוא ... שארץ ישראל היא ארץ עזובה ושוממה המחכה לבניה שישובו לבניתה. ... היא השתוממותו בבואו לא"י, והוא רואה בעיניו שאותן המליצות ... אלא מליצות בלבד. מספר התישבים הערבים בארץ גדול והאדמה כולה ... זה, ואפילו אותו היהודי שיודע היטב, שהרוב הגדול של תושבי ארץ ... ערבים הם, שוכח את העובדה הזאת מפני שכל מעינו רק בישובם של ... ובאינטרסים שלהם. במוחו חיים רק שמות של מקומות מספר בכל ... ישראל, וכל הארץ כולה אינה לו אלא צליל ריק. ולפיכך כשיהודי כזה ... ארץ ישראל יש אשר הוא מרגיש לפעמים כמו לו בא מארץ ישראל שלו ... שורה היא לו. מובן הדבר שהוא מוצא פה גם ניחומין רבים ליסורי לבו. ... מוצא ניחומין בחופש היהודים, ביופי המושבות, בהתפתחות השפה העברית, ... החיים, הוא שמח בראותו. שבירושלים היא כלה עיר יהודית. אבל ... אינו יכול להפטר ולהשתחרר גם מן הרגשות הלוחצות את לבו ... הארץ ודנעשה בה.

ושונה הוא המצב לגמרי בנוגע ליהודי הבא ממערב. אם גם ציוני הוא ... הזה, רחוק הוא בכל זאת מסביבה יהודית, ובארצו אינו נתון במרכז של אינטרסים יהודים. אדם הפשי הוא בארצו הרבה יותר מיהודי רוסי. אין הוא ... במדה מרובה כזו את הלחץ החיצוני, אבל עני הוא הרבה יותר מיהודי ... בנוגע לחיים הלאומיים. אם ציוני היא היהודי המערבי או לא, בלבו חיים ... לחיים יהודיים, ואת ספוקם של הגעגועים הללו אינו מוצא לעולם לא ... בקבוץ שקלים ולא באגודתו העוסקת בהרצאות על דבר ... או במעשי צדקה ליהודים עניים, ובבואו הנה הוא רואה פתאם ... וחיים לאומיים. במלוא המובן. פה היא רואה לפניו ילדים עברים שבריאים הם כל כך ושמחים בילדותם הטבעית ורגשותיהם הלאומיים; פה הוא רואה לפניו איזה כח יהודי, שלא ראה כמיתו בארצו אע"פ שגם שם יש ליהודים שיוי זכיות ומספרם שם גדול ממספר יהודי ארץ ישראל; פה הוא שומע את צלצילה של השפה העברית, ממש, אותה השפה שהיתה לו שם בביתו רק נושא להרצאה, לשם תעמולה או לשם חכמה. הוא רואה ושומע דברים שכולם חדשים הם לו, והוא שמח ומאישר. הוא לא קיה לדברים גדולים, הוא שכל חייו הלאומיים מצטמצמים בחוג צר של איזו אגודה, רואה בפעם הראשונה בחייו סביבה לאומית גדולה, לפניו מתגלה אופק חדש, והוא מתפלא למראה כל אותם הדברים שיהודי רוסי עובר עליהם בקרירות.

הציונים הגרמנים שבאו הנה בשנה הזאת בכמספר הגון אינם מביאים תיכף ומיד תועלת לארץ, אבל עתידים הם להביא אותה התועלת לאחר זמן, מפני שהם שבים לבתיהם בהכרה, שבארץ ישראל אפשר וצריך לעבוד מבלי לחכות לימים טובים מאלה, ומבלי לדחות גם את העבודות היותר קלות. הם קולטים את ההכרה, שכל עבודה שנעשית פה מחזקת את כח היהודים בארץ, וכשיעשה הכח ברבות הימים לכח שאפשר להשען עליו אז תבוא האפשרות לעבוד בעזרתו גם עבודות גדולות יותר ויותר קשות.

בין התירים שבאו בשנה הזאת יש גם חבורת יהודים מרומניה, הרוצים לקנות אדמה בשביל ליסד מושבה חדשה. גם בשנה שעברה באו אנשים שחפצו לקנות אדמה, וביניהם היו בעלי הון, אבל לא יכלו למלא את חפצם: אדמה העומדת למכירה בכל שעה אין. לקנות אחוזות קטנות בודדות אי אפשר, וגם אי אפשר לאדם בודד להתאכר, ולאחד לקבוץ אחד אנשים ששאיפותיהם שונות ורחוקים איש מרעהו ע"פ הלך רוחם, זהו דבר קשה מאד. אולי יעלה במשך הזמן בידי המשרד הארצישראלי להכין אחוזות גדולות שאפשר יהיה למכרן חלקים חלקים. אבל לפי שעה אין עוד האפשרות ליחידים לקנות חלקים קטנים, אם לא נביא בחשבון מקרים היוצאים מן הכלל, כגון, למשל, כשנקנית חלקת אדמה הקרובה לאחת המושבות הקיימות. ולפיכך לא עלתה בידי בעלי ההון שבאו אשתקד לקנית קרקע.

החבורה הרומנית באה הנה כשהיא מסודרת, והיא חפצה לקנות חבל אדמה הגון; בשביל מושבה שלמה. אך גם להם קשה יהיה להוציא את מחשבתם לפעולה במהירות. קנית אדמה בטורקיה נמשכת חדשים ושנים. ואחרי שהאדמה נקנתה כבר צריך עוד לעשות לה „מפרוז", (להציב את הגבולין) ולזה שוב דרוש הרבה זמן והרבה עבודה. ראשון לציון ורחובות לא הספיקו עד עתה לעשות „מפרוז" לאדמתם החדשה שקנו לפני איזו שנים, ומפני חסרון המפרוז אי אפשר להשביח את האדמה כראוי, מפני שהאדמה שאינה „מופרזה" חוזרת ונחלקת בין כל הבעלים המשותפים בה בכל שנה ושנה. וא"כ זה שהשביח את אדמתו בשנה זו אפשר שבשנה הבאה תעלה בגורלו חלקה אחרת והשבח לא לו יהיה.

ולכן הנה כבר יושבים פה הרומנים זה חדשים אחרים חוקרים הם ודורשים, ועדיין אי אפשר לדעת מתי יגיע הקץ לעבודתם חקירתם. קושי הקניות יתלוי, כמובן, בסבות חצוניות, במצב המדינה, בחוקים חוקים טובים המסדרים את אופן קנית אדמה והעברתה מרשות לרשות. אבל יש בדבר הזה גם מכשול מצדנו אנו והוא — חסרון אחוד מוסדותינו העוסקים בעניני הישוב.

יש לנו בארץ ישראל פקידים יותר מדי ומוסדים יותר מכפי הנהוג. כל מוסד ומוסד אינו חפץ ואינו יכול לסמוך על פקידיהם של מוסדים אחרים, וכל אחד מהם ואפילו אם קרובים הם זה לזה ע"פ שאיפותיהם — ממנה לו פקידים מיוחדים; נניח, שכל פקידינו פקידים טובים הם, שבולם מסורים רק לרעיוננו ולא עוד אלא נניח גם שבולם אין עינם צרה בעבודת המוסדים האחרים ושבולם לבם נקי מכל שמץ פניה איזו שהיא, ואפילו כן החפץ להגן דוקא על כבוד אותו המוסד שהם עושים את רצונו, ובכל זאת הרי אפילו גם בתנאים האלה אי אפשר שתהיה ביניהם אחדות גמורה, אי אפשר הדבר שתהיה לכולם שטה אחת והשקפה אחת. ואם רק יש נגוד ביניהם בנוגע לדעות, הרי שוב אי אפשר עוד שמוסד אחר לא יעמוד לשטן על דרכו של המוסד השני. ועל כן מובן, שהאנשים החדשים הפונים לכל המוסדים, מקבלים תשיבות שונות, ורואים התנגדות מצד מוסד אחד או המוסד השני. וכמובן משפיל הדבר את ערכם וכבודם של כל המוסדים ומביא לידי זה, שכל אדם חדש הבא לכאן מתחיל להתיחס בלי כל אמון לפאי כח כל המוסדות ומתרחק

מהם, בחשדו בהם שכולם הם אנשים בלתי ישרים, אנשים בלתי מוצלחים, אנשים ששונאים את הישוב ואת כל עניניו ומבקשים רק את טובת עצמם. וכבר היו מעשים, שבאו אנשים חדשים לארץ ישראל, והנגוד שבין מוסדינו הרגיזם כל כך, עד שחשבו, כי באו למקום שאין בו אלא רמאים וגונבי דעת הבריות, ומהרו לברוח מן הארץ, אע"פ שמתחלה באו בכונה לקנות קרקע ולעשות איזה דבר ממשי. והיחס האי־טבעי הזה למוסדינו ובאי כחם גורם, שאנשים הרוצים לקנות קרקע או ליסד להם איזה מסחר וכדומה פונים לפעמים לא לגאולה, לא להבנק, לא אל המשרד הארצישראלי ולא ללשכת הנודיעין, כי אם דוקא לסרסורים ואנשים פרטיים, שטובת עצמם ותועלתם דורשות מהם, כי יחזקו עוד יותר בקרב הלבבות את אי־האמון לבאי כח המיסדים. וכך עשו גם הרומנים, כי נתרחקו לגמרי מאת כל מוסדינו פה בארץ, והם עושים את מעשיהם בעזרת אנשים פרטיים.

המצב המעציב הזה דורש אחוד המוסדות. ובאמת, האם אפשר לעזוב את הדבר כמו שהוא, כי מורשים של אגודה אחת או באי כח של הסתדרות אחת יתחרו איש ברעהו ושהאחד יעשה (אפילו שלא בכונה) שטן לחברו בהעבודה הכללית, שבשבילה באו כולם הנה. אם החברות השונות העובדות בארץ ישראל צריכות לדפקיד לעצמן פקידים המיוחדים להן, הרי ההגיון דורש שיקבע קולגיום אחד, אשר יהיה משותף לכל הפקידים ובאי הכח, ושכולם יעבדו על פי שטה אחת ובהסכם אחד. ואם יהיה איזה נגוד יקרי בין החברים יצטרך המעוט אם לצאת מן הקולגיום או להכנע. אבל פה אין הדבר כך. אין קולגיום. יש רק פקידים, וכל אחד מהם עובד ועושה מה שהוא עושה על אחריותו ומתנגד לפקיד השני ועובד גם נגדו. ואין עוד כל פלא ש„סדר" כזה מעורר לפעמים געל נפש כזה, שאינן רוצים לפנות לפקידים בכלל.

וביפו גדול הפרוד לא רק בין המוסדים, אלא עיקר הפרוד הוא בין התושבים עצמם. ור אשי המוסדים שחובתם היא, לכאורה, לאחד את הכחות ולאגד את הנפרדים מוסיפים עוד לחזק את הפרוד. ומפני הפרוד הגדול שבין התושבים קשה מאד לעשות ביפו איזה דבר כללי, ליסד איזה מוסד המשותף לכל. ביפו אין ועד כללי שיאחד את כל חלקי העדה. ואם יקרה דבר הנוגע לכל חלקיה השונים של העדה היהודית, אין מי שידבר בשם האינטרס הכללי של העדה, אין מי שיגן על כבודה של העדה. יש אמנם ביפו ועד העיר שנבחר בשנת שעברה, אבל באספות שקדמו לבחירות וגם בבחירות עצמן השתתף חלק קטן כל כך מיהודי העיר, עד שאין מכיר ומורה בועד, ומפני זה אין לועד כל אבטוריטט, כל השפעה. אל הועד לא נבחרו האנשים החשובים בעיר ב יותר, המצטיינים בהשפעתם, ואין הועד יכול לפנות אל הממשלה בשעת הצרך, והוא אינו יכול גם לעשות איזה דבר גדול פחות או יותר. עד כמה אין לו שום כח לועד העיר ביפו אפשר לשפוט עפ"י מעשה רצח הנקמה שקרה ביפו ושבזמנו הודענו על אודותו. ועד העיר לא עשה במקרה הזה כלום, אעפ"י שכל הרוחות נסערו אז מאד. לו היה להועד אפילו כח כל שהוא, כי אז היתה לו אותה השעה שעת הכושר לחזק את השפעתו ולרכוש לו אוהבים ותומכים. אבל ע"י שתיקתו בשעה כזו הרגיש בעצמו את הדבר, שאין לו כל כח ושבועד שכזה אין כל צורך. ועד כמה יש יכלת לתקן את המצב בעיר בעזרת ועד העיר הגון, אפשר לראות מזה שאפילו הועד של עכשו, עם כל חלישותו ורפיונו, הספיק לתקן איזה תקונים בנוגע להורדת מחיר הבשר, לרפואת עניים וכדומה. והרי יש לקוות שסוף סוף יעמדו תושבי יפו על הנחיצות ליצור הסתדרות בת קימא כזו, אשר תקיף את כל עניני העדה, והועד של עכשו יפנה לה את מקומו.

הפרוד ביפו הוא העושה את הרושם הרע ביותר על כל איש חדש הבא הנה. האורח הבא ליפו אינו מוצא שום פנה צבורית, שבה אפשר יהיה לו כמו, למשל, בירושלים להפגש עם בני העיר או עם אורחים אחרים. ביפו יושב כל אדם בפנתו המיוחדה. המשכילים שבעיר אינם מתאספים לדבר ולהועץ על שאלות כלליות, אף על פי שמרובה הוא כל כך מספר האספות ביפו, ואותם המשכילים הלא לשם מטרה ועבודה באו כולם לכאן! ביפו הם הולכים ומתנוונים מפני חוסר ענינים צבורים חשובים, אשר יחזקום, יאמצום ויעודדום. לפני שנתים היה קיים ביפו, לכל הפחות, קלוב, ששמש בית ועד לכל המשכילים. עכשו בטל גם הקלוב. ביפו אין גם כן בית־עם כזה שבירושלים, שיוכל לקרב את המשכילים אל העם. באותו הבית שהיה בו הקלוב העברי נפתח עכשו קלוב ערבי. וצריך להודות שהערבים ידעו לסדר את קלובם הרבה יותר משידעו היהודים לסדר את קלובם הם. בקלוב של הערבים יש גם בית ספרים לעתונים וספרים בערבית, טורקית וצרפתית. פעם בשבוע מתאספים בהקלוב וקוראים הרצאות, ואחרי ההרצאות באים עפ"י רוב גם ויכוחים. לאספות האלה באים כל המשכילים הערבים שביפו. הפקידים הטורקים והאי[illegible]

מרכזנו ביפו, אף על פי שהוא הגדול במשכילים יהודים, וכאן [illegible] גם באי כח כל מוסדותינו, רפה הוא עדיין וחלש. אין כאן זרם חזק [illegible] אלא פרוד ופזור הכחות יש כאן. ולפיכך אין היהודי הבא לא"י מוצא [illegible] רוח ביפו. והיושבים פה מכבר רואים לפניהם איזה עתיד מעורפל ומר[illegible] את עצמם כנודדים במדבר שהולכים אל מקום מיושב. יודעים הם, שגם [illegible] יש דרך גדולה ורחבה, אבל לפי שעה עדיין במדבר הם עומדים והדרך הגדולה והרחבה רחוקה, רחוקה היא. והרי הם מתגעגעים על העתיד מבלי דעת [illegible] תמצא ידם להם לבוא אל המקום המבוקש והמקווה.

י. ש.

בַּצִּיּוֹנוּת.

בי"ח באפריל (לפי המנין החדש) היתה בלונדון האספה הכללית [illegible] האפ"ק. אחרי שנתקבל הדוה"ח נקבע הדיבידנד לשנת 1909—39 קופ' [illegible] מניה. תשלום הדיבידנד הזה ע"פ התלוש השלישי מתחיל אחרי 26 באי[illegible] לפי המנין החדש. האגודות מתבקשות לסדר את התשלומין בעד ה[illegible] האמור ולפרסם ע"י כך את המוסד היותר חשוב שיש לנו בא"י.

האפ"ק הוציאה בימים האלה אובליגציות על סכום של 3000 0 פר[illegible] מחיר כל אובליגציה 1000 פרנק (375 רוב. בערך) והיא מביאה רבית [illegible] פרנק לשנה (15 רוב. בערך) המשתלמים בשני שעורין: בלס"ד ביוני [illegible] בדצמבר לפי המנין החדש אחת בשנה, בל"א בדצמבר, משתלמות, ע"[illegible] אובלינציות במספר ידוע. וכל האובלינציות משתלמות במשך י"ח שנים, [illegible] האובלינציות, בנ"ד פרעון התלושים והאובלינציות שיצאו בגורל אחרי [illegible] באופן משפטי האפ"ק. בעוד זמן מה יפורסמו שמות הבנקים שאפשר [illegible] להשיג אצלם האובליגציות הללו.

זוהי האובליגציה היהודית הראשונה. ואין אנו מסופקים שהקהל היהו[illegible] יתיחס לאובליגציתנו באמונה. ויתמוך בנסיון ראשון זה להשיג אמצעים ל[illegible] בארץ ישראל ע"י „הלואות פנימיות".

המתחילים בדבר יסוד מוסד היגיני בא"י על שם הד"ר נורדוי [illegible] ע"ה ועדה גדולה של מומחים, כגון רופאים, בקטריולוגים וכו' שתע[illegible] תהיה לסדר את כל הענין ולקבוע את תכנית המוסד. וכבר נמצאו [illegible] מפורסמים אחדים שהביעו את רצונם להכנס אל הועדה הזאת. אחרי [illegible] הועדה המרכזית תוסד ועדות מקומיות בארצות שונות ומטרה אחת [illegible] לכולן—לסדר את כל עניני המוסד. בכל השאלות ע"ד מוסד זה צריך לפנ[illegible] ע"פ האדריסה: Dr. Mühsam Berlin W 30 Maasstr. 11.

חברנו הד"ר גאבל ציר הפרלמנט האוסטרי פרסם ב„יורישע צייטו[illegible] מאמר ע"ד ועידה לאומית של יהודי אוסטריה העתידה להיות בקראקוי ב[illegible] ובט"ז במאי ש"ז. בועידה תשתתפנה: ההסתדרויות הציוניות שבגליצי[illegible] ובאוסטריה, החברות הלאומיות שבבוקובינה, החברות היהודיות הלאומי[illegible] שבווינה ובפראג ועוד. מטרת הועידה — לשכלל את הפרוגרמה המד[illegible] הלאומית שקבעה לפני ארבע שנים הועידה הראשונה שהיתה בקראקוי, בפר[illegible] הזמן נתחבה ההכרה הלאומית והעבודה הלאומית לא רק בגליציה ובבוקובינה ששם נמצאים המוני יהודים, אלא גם בווינה וכביהם. ואולם באופן רשמי [illegible] נגדרו ולא נתקבלו עוד כל אותן המסקנות שהגיעו אליהן ההסתדרויות הלאומיות בדרך הסתדרות טבעית. ועל הועידה של עכשו לברר את כל המסקנות הללו. וחוץ מזה יש לפני הועידה זו שאלות חשובות מאד. בסוף שנת 1910 תהיה במלכות אוסטריה ספירה חדשה של כל התושבים, והשוב איפוא הדבר מאד שספירה זו תוכיח שיש באוסטריה אומה יהודית. היהודים צריכים, לפי דעת הד"ר גא[illegible] לדרוש שבמקום הסימן „לשון הכבוה" („אומגאנגס־שפראכע") יקבע סימן א[illegible] „לשון־האם", ואז אפשר יהיה ליהודים לרשום את הלשון היהודית בתור לשון־האם שלהם. ועוד תעסוק הועידה בשאלת סדור הקהלות ואגודן ובשאלת יצירת הסתדרות מדינית יהודית, אשר תשמש מרכז ויסוד לכל החברות המדיניות הלאומיות, שיש ליהודי אוסטריה, ולפני ההסתדרות המרכזית הזאת יהיה הקלוב היהודי שבפרלמנט אחראי בעד כל מעשיו.

והולכים חברינו שבאוסטריה לשיטתם. אין הם מפרידים בין הציונות [illegible] העבודה הלאומית במדינתם. אין הם מבינים איך אפשר להיות ציוני ולכפור ב[illegible] הלאומי ובדרישות הלאומיות. ואין הם מבינים גם היאך אפשר לו ליהודי [illegible]

[illegible] ישואפת להיותו השלמה של העם היהודי. ולפיכך תשתתפנה [illegible] אותן החברות והסתדרויות הלאומיות המ־דות בעיקרי הציונות.

ברוסיה.

[illegible]ילן של אלף ומאתים משפחות היהודים בקיוב שעמדו להגרש ביום [illegible] טרם נחתך, נשארו תלויים ועומדים באויר, אך לעת־עתה נדחה [illegible] שיתברר הדבר, אם יש סמך להקובלנות שהוגשו להמיניסטריון [illegible]ציבוריים שונים ומאת פקידי ההנהגה בקיוב.

[illegible] הרחוי של הגרוש מוכיחה, עד כמה רעועים יחד אותם היסודות [illegible] כל החוקים בדבר זכות הישיבה של היהודים.

[illegible] שנודע הדבר, נוצר כל ענין הגרוש לרגלי אותה הפקודה של [illegible] מיום 1 באוגוסט 1906 המתירה את הישיבה מחוץ לתחום לאלה [illegible] שאבדה להם זכותם [illegible] ה־ים ההוא. היהודים רצו להשתמש בזה [illegible] זכות ישיבתם על יסוד הצירקולר. אך בבואם אל לשכות הפוליציה [illegible] לבדוק בתעודותיהם ונמצאה, כי אבדה להם זכות הישיבה לא [illegible] אוגוסט 1906 אלא לאחריו, ואין הצירקולר חל אפוא עליהם. [illegible] יושב בקיוב ציר מיוחד של מיניסטריון־המסח־ בראש של קומיסיה [illegible], אם אמת בפי היהודים בעלי התלונה כי פקעה זכות ישיבתם [illegible] אוגוסט 1906, וכל המקדים לשבת בקיוב שלא כדין הריהו [illegible] כי דיני ינמר לזכות. —

[illegible] היה נוהג לכת"פ מיניסטריון־המסחר להקל בדברים הנוגעים [illegible] המיניסטריון הזה היה מביט תמיד על כל גזירת מנקודת־ראות המסחר [illegible] וכשראה שהגזירה עלולה לגרום הפסד לעניני המסחר של הממלכה [illegible] לקילא. כך היה, למשל, במקרה גרוש היהודים הסוחרים העשירים [illegible], וכך היה עוד במקרים רבים.

[illegible] עכשו בטלה, כנראה, השקפה זו גם במיניסטריון המסחר.

[illegible] בשנת 1894 מצאה הממשלה לנחוץ לתת בבוכרה זכות הישיבה [illegible] בשלש ערים קטנות, ולגרש את היהודים מיתר המקומות שבמדינה [illegible] זו לא יצאה לפועל מסבות שונות עד שהגיעה שעתה בחודש [illegible] זו, דבר הגרוש של אלפי יהודים עשירים הטיל סערה גדולה [illegible] הנוצרים והתחילה השתדלנות הנהוגה במקרים כאלה, והגינירל־[illegible] שלח גם הוא לראש המיניסטרים הרצאה, שבה הוכיח באותות [illegible], כי עתיד הגירוש להמיט שואה על כל סחר בוכרה, ומיניסטר־המלחמה [illegible] לדעתו של הגינ.־גוברנטור, כי אפשר להקצות ליהודים עוד שש [illegible] על גבול רוסיה ובוכרה. ואז בא מיניסטריון־המסחר ודרש להמעיט את [illegible], שמותר ליהודים לגור בהן. זמן רב עמד מיניסטריון־המלחמה [illegible] ובינתים דפקו השתדלנים על פתחי השרים והאיצו בהם לשים קץ [illegible] ובלתי־ברור, שכו נמצאים היהודים העומדים לגירוש, וסוף־סוף היו [illegible] שני המיניסטריונים לכרות ברית שלום ונפסקה הלכה כדעת המחמיר: [illegible] הישיבה להיהודים רק בסמרקנד, קוקנד ומארגילאן, ויתר שלש הערים [illegible] גבול רוסיה נשארו סגורות ומסוגרות בפני יהודי בוכרה.

ואולם בשאלה אחרת מוכרת היה מיניסטריון של טימשוב לבטל את [illegible] המיניסטריון „הליברלי“ של טימירזוב, בשאלת קבלת היהודים [illegible]־הספר המסחריים.

לא אחת רשמנו בכרוניקת השבוע של „העולם“ את אשר עבר על [illegible] הזאת, ההולכת ונמשכת זה יותר משנה. רעש כזה לא עוררה עוד [illegible] שנגזרה על היהודים. היא החרידה את רבי השרים, את גדולי [illegible], את ראשי חברי הדומה ומועצת הממלכה ואפילו את גדולי האנטישמיים, [illegible] לראות כבלע בתי־הספר למסחר, שבגלל הגזירה של ט"ו אחוזים [illegible] יהסגר. המשתדלים הוכיחו, כי רוב בתה"ס הללו נתמכים בכסף [illegible], ואם יסגרו בעד ילדיהם הלא יחדלו מתמוך בהם, והדבר הזה יביא [illegible] ההשכלה המסחרית ברוסיה בכלל. וההשתדלויות הא־ה עשו סוף סוף [illegible], ומועצת המיניסטרים מצאה לנכון לבטל את רצירקולר ולהנהיג [illegible] של ס"ה אחוזים ליהודים בבתי־ספר למסחר, בכדי שעל כל פנים לא [illegible] היהודים בדם המרובים.

[illegible] הרבנים הכתה גלים לא רק בעתונותנו — היא חוללה רעש [illegible] גדול בעתונות הרוסית.

[illegible] שאפשר היה לשער מראש, לא יוכל מינשיקוב, העמוד הימיני של ה„נוביה־וורימיה“, לעבור בשתיקה על מקרה שבא לידו להתנפל על היהודים. והוא יצא בחמה שפוכה כנגד הועידה הזאת, שראה בה קונגרס או פרלמנט יהודי הבא לסדר את החיים הפוליטיים של היהודים ברוסיה ולבנות להם מדינה מיוחדת בדמות קהלה מיוחדה לעצמה. היהודים — אומר מינשיקוב — רמו את הממשלה. הם דברו, כביכול, על האמונה. ובאמת לא נתכונו אלא לפוליטיקה, מפני שכל ענין האמונה אינו ליהודים אלא הנהגה פוליטית.

ולבסוף מיעץ מינשיקוב לצרי הממשלה לקרוא ולעיין בספרי צ'יומבירלין ובראפמאן ע"ד „הקהל היהודי“ וע"ד היהודים בכלל, ואז יראו ויבינו את מטרות היהודים.

בקצף עז יותר יצא נגד הועידה ה„רוס. זנמיה“, האורגן של השחורים. הוא דורש מהיסניים שברוםת־הממלכה שיגישו להממשלה שאלה: כיצד הרשו ליהודים לעסוק בסדור הנהגה עצמית מקומית ולהקהל וליסד ברוסיה מדינה מיוחדת?

ונדמה, כי כל הצעקה שהרימו האנטישמיים כנגד הועידה הרבנית לא היתה מכוונת בעיקרה אלא בכדי להוציא מלים מפי זה שהיכלת בידו לברר, כי באמת לא עלה במחשבה לשים לב לשאיפות היהודים שנתאספו בפטרבורג.

ואם לזה נתכונו השחורים—ודאי שעלה הדבר בידם. תשובה כזו לא אחרה לבוא באחד הגליונות של ה„רוסית“. האורגן של הממשלה מצטדק כי מעולם לא עלתה על דעת הממשלה להתיר ליהודים לדון על יסוד קהלה ליהודים. הממשלה רצתה רק לשמוע את דעת הנאספים היהודים על שאלות שונות של חייהם ואמונתם, אך הרי דעה זו אינה עוד חוק, והרשות להממשלה לקרב או לרחק כפי שתמצא לנכון.

ובכלל לא היה כל זכר ל„קהלה“ בועידה, וכשהתחיל לדבר בזה הרב טיומקין השתיקהו הפקיד של הממשלה שהעיר, כי על הועידה לעסוק רק בשאלות דתיות ומשפטיות ולא יותר.

ובכן—אין כל חשיבות מיוחדת לדברי היהודים שהשתתפו בועידה ואין כל מקום לחששות ולפקפוקים.

כך מרגיע העתון „רוסיה“ את הנפשות „הנפחדות“ מסתנה ה„נובי־וורימיה“ וה„רוס. זנמיה“.

זה שנים אחדות, שפחד הפוגרומים סר מעל יהודי רוסיה. פקודה יוצאת תמיד בערבי פסחים מאת המיניסטריון לכל שרי־הפלך להיות זהירים ממעשי פרעות ביהודים, המעוררים רוגז והתמרמרות באירופה.

ובכל זאת לא עבר עדיין חג של פסח מבלי שיהפך לחגא ליהודים במקומות שונים. בשנה זו רבו המקרים של עלילות דם ליהודים בערים שונות ברוסיה. בזילבה אשר בגרודנה, במזיר אשר במינסק ובעוד ערים אחרות הפילו עלילות אלה פחד וחרדה על היהודים, וכמעט שהביאו לידי פרעות, אלמלא קרה נס והנערים הנסתרים נמצאו בעוד מועד.

גם חרדת־שוא היתה בשנה זו. בעתוני חוץ לארץ נפוצה שמועה כי בקיוב פרצו פרעות, ולשמועות אלה נמצאו הרבה מאמינים, מפני שאין זה בגדר הנמנע עכשו לרגלי סערת־הרוחות השוררת ובזמן שהשנאה ליהודים מתגברת מיום ליום ומטיפים לה גם מעל במת בית־המחוקקים.

בשעה שפרסם הסינט הפיני את הצעת החוק על־דבר מצב היהודים בפינלנדיה, זו ההצעה שחשבוה הפינים כמעט ל„דיקלירציה של זכיות האדם“, כביכול, שבזכותה באו לאירופה לבקש חסד לעצמם, חזינו מראש, כי כל ענין ההצעה הזאת אינו אלא אחיזת־עינים כלפי הבריות; כי היתר הישיבה מכיון שיהא תלוי בדעת האדמיניסטרציה בפינלנדיה — לא יצא לעולם לפועל.

ובאמת כך היה מעשה:

מפינלנדיה מודיעים וחוזרים ומודיעים, כי כל הבקשות המוגשות מהיהודים להגוברנטור הפינלנדי להתיר להם את הישיבה שמה נדחות בלי כל עכוב. וכמה משפחות יהודיות, שרצו להתאזרח שמה, עומדות להגרש.

ובכל זאת מצא גם גוברנטור זה לנכון לבטל חוק פראי שהיה נהוג במדינה זו מימים קדמונים: לרשום בתעודות הניתנות ליהודים את רשימת ענפי המסחר שהיהודים רשאים לאחוז בהם. ורשימה זו לא היתה, כמובן, גדולה. בסך־הכל הותר להם לסחור בבגדים ישנים ועוד סחורות ממין זה. רשימה זו היתה נרשמת אפילו בתעודות של היהודים המלומדים, הדוקטורים והאינז'ינירים משום מנהג קדמונים, והגוברנטור מצא, כי טרגיקומדיה זו צריכה להבטל עכשו, אחרי שנשתנו העתים. ויש תקוה, כי עתיד הסינט לקבל את הצעת

הגוברנטור, שאינה מתכונת לטובת היהודים, אלא היא אומרת לבטל מנהג המעורר צחוק באירופה.

והכל בשביל אירופה. הוי, אילו לא היו הפינים זקוקים לעזרתה!...

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

היו ימים, ולא רחוקים הם מאתנו, שקנדה היתה מצטינת במדת הכנסת־אורחים שאין למעלה הימנה. היא היתה מקבלת בסבר פנים יפות את כל הנודדים שבאו לארצה, ורבים שבקשו לחמם בארץ הזאת ושמאנו להלחם על זכות הכניסה לניוורק הברוכה באו לקנדה והתישבו בה ומצאו את מבוקשם. וכך הלכה ההגרה למדינה זו הלוך וגדל מחודש לחודש ומשבוע לשבוע. הגיע הדבר לידי כך, עד שבמשך של שבוע אחד בחודש אדר עלו על אדמת קנדה י"ב אלף נודדים.

ופתאום נהפך רוחה של הממשלה לרעה והיא התחילה להביט בצרות עין על ההגרה. אם גרמה לזה כמותה של ההגרה, או סבות אחרות פוליטיות, אך זוהי עובדה, כי בסוד המחוקקים התחילו לערוך הצעות של חומרות וגזירות על המהגרים, גזירות החלות קודם כל על הנודדים היהודים מרוסיה ורומניה. וכבר התחילו הגזרות האלה להתגשם ולהיות לחוק.

ביום 15 במרץ נתקבלו תקנות, שעל פיהם הונהג גם בקנדה: לדרוש מכל נודד בעלותו על חוף קנדה כ"ה דולר במזומנים וכרטיס־מסע, או הוצאות הדרך עד המקום שאליו עיניו נשואות. סכום כזה נחוץ גם לכל חבר המשפחה, אם משפחה שלמה נכנסת להארץ. ובחודש פיברואר יכפל הסכום שידרש מאת כל נודד עד חמשים דולר לנפש. כן אין הרשות לנודד החולה במחלה ממושכת להכנס להארץ.

וזהי רק התחלה קטנה לשירת הגזירות החדשות שעתידה הממשלה לפרסם. בהצעת־החוק החדשה יש פ"ב סעיפים, ואם יתקבל אפילו רק החצי מהם עתידה ההגרה לקנדה שתעצר במדה גדולה, אם גם לא תפסק.

ומפליאה ביותר היא התיחסותם של התושבים להגבלות אלו. כל אחד דואג רק לעצמו ואינני חושב על אדות הועלת הארץ, ולמרות שהכל יודעים, כי כל אשרה של מדינה זו תלוי ברבוי הנכנסים, המושיבים את נשמות הארץ. ולמרות שגלוי הוא וידוע לכל, כי יותר מחמישית של כל התושבים הם נודדים, שרק בגללם התפתחה המדינה בכל ענפי החרושת והמסחר, אין דואג ואין חולה לתתקומם כנגד התעמולה להגבלת־הכניסה העתידה להביא רעה רבה לקנדה, הזקוקה עדיין לכחות חדשים שיבואו אל הארץ ויכניסו לתוכה חיים חדשים ויעזרו להתפתחותה ושכלולה.

כך גדול כחו של התקוי. אם ארצות הברית גוזרות גזירות על הנודדים צריכה גם קנדה לעשות כן, אף־על־פי ששם יש תנאים כלכליים אחרים לגמרי מאלה שבאמריקה.

שאלה אחת נשאלה בפרלמנט האוסטרי על־ידי דיפוטט פולני גליצאי, שהיא מעמידה אותנו על אופיה של התעמולה האנטישמית המתנהלת בקרב הפולנים.

„עול" נורא עשתה הפוליציה בקרקוי: היא התרימה את ההוספה להז'ורנל „ניבה פולסקה", שהיתה מלאה עלילות דברים והתנפלות על היהודים מעין קריאה לפוגרומים. ראה הדיפוטט הפולני הכהן סטילובסקי את ה„עול" הזה ובחמת קנאתו הכניס אינטרפלציה להמיניסטריון: על איזה יסוד הוחרמה ההוספה?

ובינתים השתמש הכהן במקרה זה ונשא נאום חריף בפרלמנט כנגד היהודים בגליציה, שבו הרצה את כל עונות היהודים וחטאתיהם, בנוסח העתונים השחורים ברוסיה.

„היהודים בגליציה כובשים בידיהם את נכסי הפולנים, והאכרים נעשים משועבדים להם; בערים כובשים היהודים את הקרקעות והבתים, את המסחר וההרושת, ובידי הפולנים לא נשאר כלום, עד שהם מוכרחים לצאת מארצם ולנדוד לארצות אחרות".

ובזה שכח, כמובן, הכהן לספר ע"ד עניות היהודים הגוראה שהיתה למשל ולשנינה, ועל דבר הנדידה העצומה ממדינה זו, שבודאי באה גם היא מרוב טובה.

בסוף נאומו טען הדיפוטט, כי כל עתון פולני הלוחם ביהודים בזה תועלת מרובה להמדינה, ולפיכך צריך הז'ורנל „ניבה פולסקה" משבורת בעד עבודתו המועילה ולא להענש, שהרי מצוה הוא ... היהודים ולמצות אתם את עומק הדין.

ונאום אנטישמי זה, שגם הדומה הרוסית לא היתה ... נתקבל ברצון רב גם בתוך חוגי הפולנים הלאומיים בפולין, ובעתונים ... הסכמה לדברים אלה. וה„דזען" מעמיד למופת את הכהן סטילובסקי ... הפולנים בדומת־הממלכה ומציעה לפניהם לצאת מעל במת הדומה ... עם היהודים אשר בפולין הרוסית.

כה חשיבה היא „התורה" החדשה שהשמיע הדיפוטט בפרלמנט ...

עד שעסוקים אחינו בארגנטינה בשאלת החמר, כי שנה ... באה עליהם, שנת משבר, כי בא הארבה — זו המגפה הארגנטינית התמידה — ואכלה את כל תבואות השדה וכלתה את כל פרי עבודת היהודים, — ... הממשלה ושמה ידיה על עניני הרוח של היהודים וגזרה עליהם גזירה ... נשמעת כמוה אפילו ברוסיה: היא החליטה לסגור את כל ... ה„תלמוד־תורה" של היהודים, שבו למדו ילדיהם תורת ... ודעת היהדות.

הוברר הדבר, כי בכל מקום שגלו היהודים שמה גלו גם ... עמהם. בהיות הקולוניסטים הארגנטינים על־פי רוב יוצאי רוסיה ורומניה ... נוהגים גם שמה לחשוב את למוד שפת המדינה בבתי הת"ת לגזירה ... למלאותה. ואף־על־פי שבית־הספר למתחילים צריך להכין את הילדים ... אל החיים ולתת להם אפשרות למצוא את ידיהם ורגליהם בסביבה זו — ... מצאו החדרים לנכון לקים את המצוה של למוד שפת הארץ בבתי־ד... ועוד יותר: משום העברה זו על החוק בחרו היהודים לקבל להת"ת ... חמבקרים גם בבתי־ספר כלליים כמנהיג את הלמודים הכלליים בת"ת, ... אמרו לרציל את ילדיהם מהשפעת הסביבה הזרה והתרבות הזרה.

ומה עשתה הממשלה?

היא לא הוציאה פקודה חמורה לשמור את החוק המטיל את למוד ... הארץ לחובה על בתי ה„תלמוד־תורה", אלא עמדה וסגרה לגמרי את ... בתי הת"ת.

וראשי הקהלות היהודיות אינם עומדים בפרץ ואינם משתדלים ... ליסד להם בתי־ספר חדשים מודרניים, שבהם ילמדו גם את הלמודים הכל... גם את הלמודים העבריים, אלא מתאמצים לבקש רשיון ללמוד דת אל ... ישראל שעות אחדות ביום ולמסור את כל החנוך של ילדיהם לבתי־הס... הכלליים.

ואין דואג לחנוך הלאומי של הילדים, לחנוך היהודי ... „הארגנטינאים בני דת משה".

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.

Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ.

מאת המערכת. אנו אומרים לקבוע „בהעולם" ... חדש „מקרוב ומרחוק" — סקירות על הנעשה בערי ישראל ובעיירו... ברוסיה ובחו"ל. והרי אנו מתכבדים לבקש את קוראינו, ... יואילו נא להמציא לנו ידיעות לפרק זה. ואולם מראש אנו מבקשים, שתהיינה הידיעות מדויקות דיוק גמור וערוכות בקצור נמרץ. לידיעות, שאין עליהן שמו המפורש של המודיע וכתובתו, לא יושם לב. —

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

השלח

נשלחה להחותמים

חוברת ג' כרך כ"ב (מאַרט)

תוכן הענינים:

א) במחון שוא. ד"ר יוסף קלוזנר.
ב) החטא (רומאן. המשך). י. א. לובצקי.
ג) שלילה וסתירה (סיף). ש. ב. מכסימוסקי.
ד) חרטה (ציור). גרשון שטרן.
ה) בלילות הלבנים (שיר). יעקב פיכמאן.
ו) למהות ההסידות. מאמר שלישי. מרדכי בן יחזקאל.
ז) מוסיקה (ציור). אליעזר שטיינמאן.
ח) ודוי (שיר). ש. פינסקי.
ט) מכתבים מארץ־ישראל (III). יהושע ברזלי.
י) בתפוצות־ישראל (I). יהודי פשוט
יא) מחשבות ומעשים (XXXVII). רבי קרוב.

מתקבלת החתימה לרבע השני של שנת 1910

על הביבליותיקה השבועית

„ביבליותיקה גדולה"

מבחר הספרות העברית הישנה, החדשה והצעירה.

נערכת בעזרתם ובהשתתפותם של טובי החכמים והסופרים העברים בכל הארצות.

חמשים (50) ספרים בכל שנה.

ברבע הראשון יצאו מבית הדפוס הספרים הללו:

א) **כל שירי רבי שמואל הנגיד**, ערוכים ומסודרים, מגהים ומבארים, ע"י ד"ר ח. ברודי (פראג).

ב—ג) **כל כתבי ד"ר שלמה רובין**, ערוכים ומסודרים, מגהים ומתקנים, עם תמונת המחבר ותולדתו, ע"י ד"ר י. קלוזנר.

ספר שני: **גאון יהודה וירושלים** (הלבשת העברים בתקופת כה"ק, עם מבוא והערות, מאת א"ש הרשברג, שיספחו לספר הבא, הראשון מכל כתבי ד"ר שלמה רובין, „ספר המדות", ההולך ונסדר בדפוס ויצא בקרוב).

ד—ו) **כל כתבי מ. ד. ברנדשטטר** ישנים גם חדשים, בשלשה חלקים, עם תמונת המחבר ותולדתו, ע"י ד"ר מ. רבינזון. חלק ראשון.

ז) **ציורי מסע**, רשימות־מסע במדבר ארץ כוש. מאת פרופ' ג. זיליקוביץ (ניו־יורק). עם תמונת המחבר ותולדותיו כתובות בידי עצמו.

ח—ט) **דמדומים**, קובץ שירים, ח"א, מאת יצחק קצנלסון.

י) **בערב**, טפוסים ספרותיים. מאת ד"ר מ. י. ברדיטשבסקי.

יא—יג) **כתבים אחרונים** (מעזבון המנוח) מאת י. ברשדסקי. חלק ראשון, עם תמונת המחבר, תולדותיו ע"י פ. קפלן, ועם מסה ספרותית „י. ברשדסקי בתור אדם וכתור מספר", מאת בן־אביגדור.

שני הספרים הראשונים של הרבע השני הם:

1) **כל כתבי ד"ר ש. רובין**, ספר ראשון: **„ספר המדות"**.

2) **הרב מלאדי ומפלגת חב"ד**, מאת מ. טייטלבוים. (עם מבוא מאת הלל צייטלין ומלואים מאת ח"י בארנשטיין).

מחיר החתימה:

ברוסיה: לשנה **10** רובל, עם המשלוח **12** רובל; **בחו"ל: 13** רובל לשנה עם המשלוח, וכן לחצי ולרבע שנה בערך.

עם ה„ביבליותיקה העברית" (מאתים ספרים בכל מקצעות הספרות), בשיעורין: לקבל 25 ספרים בבת אחת בכל רבע שנה:

ברוסיה: לשנה **24** רובל, עם המשלוח **26** רובל; בחו"ל: לשנה **32** רובל עם המשלוח, וכן לחצי ולרבע שנה בערך.

הרוצים לקבל את ה„ביבליותקה העברית" **בבת אחת** עליהם לצרף לחתימתם על ה„ביבליותיקה הגדולה" עוד **20** רובל מראש, ובעד מכרכת הדר בחמשים כרכים (מסודרים לפי הענינים) **30** רובל. **המשלוח על חשבון הקונה, כפי שיעלה.**

בתשלומין לשיעורין אפשר ג"כ לקבל את ה„ביבליותיקה העברית" מכורכת הדר, אבל רק בארבעים כרכים — כפי סדר הוצאת הספרים — ובהוספת 8 רובל בעד הכריכות במשך שנתים (1 רובל לכל רבע בעד הכריכות של 5 כרכים). **המשלות כמבואר למעלה.**

מחו"ל אפשר לשלוח בכספי המדינה לפי הקורס.

כריכות לספרי ה„ביבליותיקה הגדולה" תעשינה רק בסוף השנה, והחותמים יוכלו להשיגן או ולשים בהן את כרכי הביבליותיקה בסדר נכון.

אפשר לחתום על ה„ביבליותיקאות", הגדולה והעברית, בכל בתי"ס העברים.

פרוספקט מפורט ישלח חנם לכל דורש.

האדרסה של הרידקציה והאדמיניסטרציה:

Издат. „ТУШІЯ", Варшава.— Verlag „TUSCHIJAH", Warschau.

בע"פ: נובוליפקי 7 (טלפון 57-191).

או במחלקה: נאליבקי, איאנוב־באזאר 1 (טלפון 59-31).

יצא לאור ונמצא למכירה

חזון ומשא

(שירים)

מאת ח. נ. ביאליק.

בחוברת מכונסים במקים אחד שירי החזון והמשא שביניהם כאלה שאינם בקובץ כל שירי ביאליק.

נדפס בהדור מצוין.

המחיר 20 קאפ' בלא המשלוח.

בעיר פילדלפיה (אמריקה) ובסביבתה

אפשר לחתום על „העולם" ע"י מר יעקב צוזמר

J. Zausmer, 234 Delancey Str Philadephia, אדריסתו

ביילנה אפשר לחתם על „העולם" ע"י קונטורת רעתינים ק. וא. ר־חוב זאוואלני. שם נמכרים גם גליונות בודדים

„דאס אידישע פאלק"

די איינציגע ציוניסטישע צייטונג אין אידיש. הערויסגעגעבען ווטכענטליך דורך דער

פעדעראציאן פון די אמעריקאנער ציוניסטען.

מיט דער מיטווירקונג פון די בעסטע אידישע שרייבער אין אמעריקא און איירופא

אין „דאס אידישע פאלק" ווערען בעהאנדעלט אויסער ציוניסטישע פראגען אויך אלגעמיינע אידישע אנגעלעגענהייטען וואס האבען א שייכות צום אידישען לעבען אין דער גאנצער וועלט. יעדער איד וואס אינטערעסירט זיך מיט אידישע פראגען דארף דאריבער אבאנירען „דאס אידישע פאלק".

דער פרייז פאר אויסלאנד איז:

1.50 דאללאר פאר א גאנץ יאהר.

80 סענט „ „ האלב „

אדרעססירט:

«Iiddishe Folk», 200 E. Broadway, New York, America.

שנה שלישית

הפרחים

עתון שבוע מצויר לתינוקות לילדים ולבני הנעורים.

פרס: מלון רוסי־עברי לתלמידים.

מחיר העתון לשנה 5 רו"כ; בחו"ל עוד 60 קאפ' ובערך זה לחצי ולרבע שנה.

האדריסה:

Луганскъ, редакция „Гапрохимъ".

Lugansk Russie „Haprochim".

העורך והמו"ל י. ב. לבנר.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע"י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת בזיל).

№ 17.

התכן:

1) על המצפה.

א) נגרשה הסאה.
ב) המערבים עמדו בנסיון.
ג) בין שתי להבות.
ד) מספרים—ו„אלא" בצדם.

2) תחית ההתבוללות בפולין. — י. גרינבוים.
3) אמיל שירר — ד"ר ש. ברנפלד.
4) פתח תקוה. — יוסף רובין.
5) חיי שלמה. ספור המעשה (י"ג) — מנדלי מוכר ספרים
6) העתונות היהודית באמריקה. VI. — Gamma.
7) מכתב אל המערכת. — ועד ההסתדרות לתרבות העברית.
8) מכתבים מרומניה III. — אברהם מן.
9) תנועת היציאה מרוסיה לא"י.
10) בציונות.
11) ברוסיה.
12) בחוץ־לארץ.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

Га'оламъ | שנה רביעית | Ha'olam

העולם

וילנה, ג' אייר, תר"ע.

ВИЛЬНА, 29-го Апрѣля, 1910 г. | № 17 | WILNA, 12-ten Mai, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

נגדשה הסאה!

ירידת הסגנון סימן מובהק לירידת הרוח. ירידה זו באה מתוך אבדן התקוות הגדולות, שעוררו את הלבבות ורוממו את הנפש, מתוך איתה הגרירה על גבי קרקע, שהבריות קורין לה, בכלל, „מעשיות".

וקשורה ואחוזה ירידה זו בהקלת הראש כלפי הרעיון ונושאיו, כלפי אנשי הרוח. מתחילה מקילים האש כנגד נושאי הרעיון, אנשי הרוח, ואח"כ מדברים עליהם מתוך שנאה עורת; משתדלים להשפיל את כבודם, להוריד את ערכם ולעורר בלבבות אנשי בוז אליהם, שהרי במקום שה„מעשיות" מושלת הרוח למה היא באה?

ושני הסימנים הרעים הללו גם יחד אנו מוצאים בחיינו הצבוריים של עכשו, וביחוד—אנו מוכרחים לבטא את הדבר כמו שהוא—במעשיו ובנאומיו האחרונים של הנשיא.

היו ימים — והם אינם רחוקים כל כך — ובהסתדרותנו, באספותינו, בנאומי המנהיגים שלנו שלט הטון של שואפים, של תמימים, של חולמים, אותו הטון המציין תמיד את תקופית [...]יה. הצער העמוק, צער הגלות, השאיפה הכבירה לגאולה לתחיה, היו מחלחלים בתוך כל הנאומים, ואפילו בשעה שהיו הנואמים מטפלים בענינים מעשיים בלבד. ומתוך צער ושאיפה נבראו המוסדים הממיניים שלנו. לא סוחרים ואנשי מעשה, אלא חוזים וחולמים, בנו את הבנקים שלנו והניחו את היסוד להקרן הלאומית, ולא לשם מסחר ומעשיות השכיחים בשוק נבראו המוסדים הללו, אלא לשם רעיון ותקוה.

היו ימים—והם אינם רחוקים כל כך—וחלוצים יצאו לפנינו בעלי הצער העמוק והתקוה הגדולה, יוצרי השאיפות הכבירות, בתוך הסתדרותנו, באספותינו ובנאומי דברנינו נשמע משק כנפי השכינה. אנשי הרוח, אשי המחשבה היו הדברנים שלנו, [...]הם הרכינו את ראשם אפילו הגסים וההמוניים שהיו בתוכנו, [...] הבינו, או אפשר הרגישו יותר ממה שהבינו, שרק המדליקים את לפיד ההכרה והתקוה, המעלים את אש השנאה לחיי גלות והתשוקה לחיי חירות, הם מנהיגי התנועה, ואנשי המעשה אינם באים אלא להגשים בחיים את הרעיונות של שליטי המחשבה [...] הרוחות.

מעל במתנו נשמע תמיד הדבור המעורר, המלהיב, לפעמים גם האילוזיה. אבל תמיד היתה במתנו טובלת באצילות, בעדינות, כי מעולם לא עלתה מעליה שכינת הצער והשאיפה.

התחילו „ימי המעשה" — התחילה הירידה. מיד נשתנה הטון. התחילו קובעים במחיצתנו הסגנון של הסוחרות, ובבקר אחד והנה נעשינו פתאם „פכחים" והתחלנו בזים לכל אלה הדברים ה„בטלים".

ומכיון שהתחילה הירידה, הרי אנו יורדים ויורדים. ובראש היורדים—זה שהפקר להיות נושא הרגל ושומר כבוד ההסתדרות.

בזמן האחרון הולך הנשיא למסעיו להראות ולהתודע בעצמו לצבורי ההסתדרות בארצות שונות, מפני שבא לידי החלטה שאין דרך טובה מזו לשים קץ לפירוד הדעות והערב וביא השוררים עכשו בקרבנו. ובכל מקום שהוא בא, הוא נואם נאום גדול ומגלה את דעתו על מצב הענינים בתוך ההסתדרות ועל תוצאות הקונגרס האחרון. וכבר שמענו שני נאומים גדולים — הראשון בלבוב והשני בלונדון. ואם עדיין אפשר היה לעבור בשתיקה על הנאום הלבובי, אע"פ שגם בו יש הרבה דברים הדורשים ערעור ותשובה, הנה חטא נחטא לתנועתנו ולכבודה, אם נעבור בשתיקה גם על הנאום הלונדוני.

כשאנו שומעים מפי הנשיא, שאת סדור עבודת הישוב בארץ ישראל דרשו ביחוד אותם האנשים, שאין בכחם לסדר את חייהם הם, ומפני שלא הצליחו בחייהם הפרטים נעשו אופוזיציה; שהאופוזיציה, כלומר „הרוסים", דרשה שיבחרו מתוכה להוה"פ המצומצם חמשה (!) אנשים והתירה לבחור עוד שנים שלא מן האופוזיציה, על מנת שהשנים הללו יעשו את כל העבודה הנחוצה; כשאנו שומעים את הנשיא זורק מרה בהד"ר חיים ויצמן על אשר אמר, שאין תנועה הסטירית כהציונות אובדת באבוד שלש מאות אלפים ליי"ש; כשאנו רואים את הנשיא עומד ומכריז בפרהסיא שאינו יכול להבין, כיצד אפשר לחשוב אותו לשוטה, — כשאנו רואים ושומעים דברים כאלה וכאלה אפשר לנו עדיין לעבור עליהם בשתיקה, שהרי כבר מרגילים אותנו זה כמה אליהם, לא היום שמענום וראינום בפעם הראשונה ובודאי גם לא בפעם האחרונה. אבל אם הנשיא, יורשו של הרצל, מדבר בבוז ובגודל לבב ע"ד כל אנשי הרוח אשר לנו, שאין הם עושים כלום, אלא שהם מדברים רק ומעוררים להתקוממות כנגד אנשי המעשה וחסיתרים המנוסים, — אם הנשיא, שראשית כל הוא

חייב בכבוד ההסתדרות, עושה את במתנו במה לטון שבזה, במה לחולי חולין, שוב אי־אפשר לנו לשתוק עוד.

אין בדברינו אלה שום יחס וקשר להפולמוס ע"ד ההנהגה. כל דברינו אלה אינם מכוונים אלא כלפי הפגיעה הגדולה שנפגעו הסתדרותנו, נשיאה ובמתה ע"י הנשיא עצמו.

כשאנו רואים את הסוחרות ואת הפקחות של „בעלי בתים" מתנשאות על כל ואומרים לגרש מתיך מחננו גירוש גמור את המחשבה ואת השאיפה, ולהשליט במקומם את החשבונות הפעוטים ואת סגנונה של הזהירות ה„פקחית", כשבאים וגוזלים מאתנו את רגש הכבוד שאנו מרגישים, שאנו חיבים להרגיש להסתדרותנו, לבמתה ולנשיאה באשר היא נשיא, הרי אין אנו יכולים ואין אנו רשאים לשתוק עוד, כי על כן נגדשה הסאה...

יהודי ווינא בנסיון.

כבר הזכרנו (עי' „העולם" נומר 15—14) את הבחירות למועצת העיר בווינא, שהביאו את יהודי ווינא לידי נסיון. נתנסו יהודי ווינא בנוגע לכבוד עצמם וכבוד שם ישראל,—נתנסו ועמדו בנסיון.

ברבע הראשון שבעיר, ברבע הסוחרים, רבו הבוחרים היהודים, וממילא מובן, שבו היתה תקיפה יד הליברלים. יד היהודים לא היתה תקיפה ברבע זה עד עכשו, משום שכידוע ותרנים הם היהודים תמיד לכל דבר, וקודם כל ותרנים הם בנוגע לכבוד ישראל. ותרנות יתירה זו של היהודים היא שעמדה גם להליברלים ברוסיא, הקדמים, במקומות שהיתה ידם תקיפה בשעת הבחירות אל דומת הממלכה, לבלי להתחשב עם כבוד היהודים אפילו בשעה שאי אפשר היה להם לבלי להתחשב עם מספר דעות היהודים.

במקום שיש להליברלים קנדידט הגון מבין האזרחים ה„עיקריים", כלומר מבין בלתי־יהודים. עפ"י רוב אינו עולה על דעתם להעמיד לבחירות קנדידט יהודי. הטעם פשוט. בכל מקום יש מספר ידוע של בוחרים הנמנים על המפלגות השחורות; אלה בודאי לא יבחרו ביהודי. ובין הליברלים עצמם גם כן אי אפשר שלא ימצאו בוחרים שאינם מרגישים חבה יתירה ליהודים. אמנם השקפת העולם שלהם היא ליברלית, ולכפור ביסודי הליברלות בנוגע ליהודים אינם יכולים. אבל הרצון אינו נשמע תמיד להשקפה, ובחשאי ובלי דעת הוא מבדיל בין אינו יהודי ליהודי. והבחירות הלא חשאיות הן, וסכנה לסמוך על דבורם של ליברלים בנוגע ליהודים בדברים שבצנעה. והליברלים שפיהם ולבם שוים אפילו בנוגע ליהודים — גם הם סוף סוף קרובים לעצמם, ובלי דעת עיניהם פונות אל שלהם. הליברלות לא היתה עד עכשו אלא תורה אישית, אבל לא תורה לאומית. כשהיא מדברת בשווי הלאומים אין היא מכונת אלא לשווי האישים, מבלי הבדל בין איש של אומה זו לבין איש של אומה אחרת.

את הממלכה רואה הליברלות כחברה של אישים ולא כחברה של לאומים. ומשום שסוף סוף אין אישים סתם במציאות, וכשהדעת תופסת את החברה האנושית מבלי הבדל אותה ללאומים בילט ממילא הציור של אישים לאישים עפ"י מהותם—הרי הליברלים רואים את החברה כאלו היא רק חברה של הלאום העיקרי. וכשדרושים אנשים לצורך הנהגת החברה, אחת היא אם להנהגת הממלכה או להנהגת הערים, עולים ממילא ותופסים מקום במחשבת הבוחרים הליברלים רק בלתי־יהודים. ובמקומות שרבו בהם מספר היהודים ואין במציאות קנדידטים מתוך הלאום העיקרי, מתוך בלתי־יהודים ממש, והליברלים נותנים בעל ברחם את עיניהם ביהודים, הם רואים קודם כל את היהודים שאינם — יהודים, את היהודים שקבלו צורת העיקריים, את היהודים המומרים. דבר זה הוא כל כך טבעי לליברלים, עד שאפילו היהודים הליברלים מוצאים גם הם אותו לטבעי. וכבר ראינו מעשים כאלה גם ברוסיא. בעיר שרבו בה הבוחרים היהודים ויד הקדמים היתה תקיפה שם נבחר אינו יהודי לדומת הממלכה בשנמצא שם קנדידט טבעי כזה, וכשהגיעו בחירות שניות והקנדידט הראשון כבר נפסל לכהונה, העלו הקדמים יהודי מומר ל„בחיר" העם, והיהודים, מלבד מספר קטן של „לאומיים" היינו הציונים, החזיקו בו. וכך היה הדבר עומד להיות עכשו גם בווינא, בבחירות למועצת העיר. הליברלים העמידו לקנדידטים יהודים מומרים. אבל הפעם — לא עלה הדבר יפה. היהודים הרגישו עד כמה יש בזה עלבון כבוד עצמם וחלול שם ישראל בכלל, כשבוגדים מעיזים להתמך על ירם כדי לעלות למעמד צבורי,— הרגישו ומחו כנגד העלבון, מחו בדברים ובמעשה. היהודים העמידו קנדידטים אחרים. במקום „יהודים" שאינם יהודים העמידו יהודים ממש ונבחרו — היהודים. פני המומרים נשחרו כשולי קדרה. מאלף ושמינה מאות דעות שבאותו הרבע קבלו המומרים רק כשש מאות דעות.

ויפה אומרת ה„אסטר. וואכענשריפט" „שלא בחירות היו הפעם ברבע הראשון שבווינא", אלא דימינסטרציה של הנגה־עצמו נמרצה מצד היהודים הנאמנים ליהדות, נגד אלו שמורך לבם עושה אותם בוגדים בעמם"..

וראויה היא דימונסטרציה פוליטית זו שבווינא לשם כבוד היהדות, שגם אנחנו, יהודי רוסיה, נשים לב אליה.

בין שתי להבות.

בגליל פוזן אשר במדינת פרוסיה מתגלה לנגד עינינו חזיון מעציב, שכדאי לעמוד עליו.

לפנינו—גסיסה מבהילה של התושבים היהודים בגליל הזה; מספרם פוחת והולך משנה לשנה. האמיגרציה מוציאה מגליל זה המונים המונים יהודים. ואם עד שנת 1870 היתה האמיגרציה ברובה ובעיקרה רק פרולטרית גרידא; אם עד אז היו עוזבים את הארץ רק אומנים ופועלים שהוכרחו לכך מאפס עבודה או מפני קושי ההתחרות,—הנה קבלה האמיגרציה בעשרות השנים האחרונות דמות אחרת: היא נעשתה בורגנית, היא מוציאה מן הארץ את הסוחרים ואנשי המעשה.

המספרים שפרסם הד"ר רודולף ווסרמן ב„צייטשר. פיר דעמאגראפיע אונד סטאטיסטיק דער יודען" הם באמת מבהילים.

בשנת 1861 היה מספר היהודים בחבל פוזן 61982 ובשנת 1905 רק 30433, זאת אומרת: במשך ל"ד שנים נתמעט מספר היהודים עד למחצה. במקומות בודדים הולך המספר ופוחת עוד במדה יותר גדולה. בגראטץ, למשל, היו בשנת 1840—1620 יהודים, ובשנת 1905—250, וכך הוא גם בשווירזין (1631—208) ובמקומות אחרים, ויש ערים ומושבות שאין עכשו בהן אפילו יהודי אחד. עוד לפני שבעים שנה— בשנת 1840—היו בגליל פוזן מקומות כאלה שרוב תושביהם היו יהודים, כגון, למשל, קמפן, שבשנת 1840 היו שם 57% תושבים יהודים, ובשנת 1905 כבר ירד מספרם שם עד 14% בוורישן היו בשנת 1840 45% יהודים, ובשנת 1905—5% וכדומה. בקצרה: לפנינו גסיסה מבהילה בפועל ממש.

וסבות הגסיסה הזאת מתבארות לנו כשאנו מתבוננים אל

...שבה חיים היהודים בגליל פוזן. הסבות הל:ו הן אותן ...ית גם במקומות אחרים ובמדינות אחרות שיעקרו היהודים ...ים שבתם לא על־ידי גזרת גרוש ממש, כי אם על־ידי הלחץ ...י שלוחצים אותם בני העמים ה„עיקריים".

...גליל פוזן, שהוא פילני ברוח ופרוסי במובן הממלכי ...ניסטרטיבי, נהונים היהודים בין שתי להבות. הפולנים, ...ים להם תקיפות מדינית, אין להם נשק אחר אלא ...ית הלאומית. זוהי החרב החדה שבה הם גוזרים על ימין ...שמאל, וראשית כל פוגעת חרב זו ביהודים. בשליטים ...ים הרי לא יוכלו להגיע מבלי הענש, ולפיכך הם מעיפפים ...חנם רק על היהודים ולוחמים בהם מלחמה כלכלית עצומה, ...ה יודעת כל גבול. מלחמה זו לבשה צורה של בויקוט כלכלי ...יהודים. „אל תקנו מאת היהודים!" „אל תתנו את היהודים ...ין אתכם!"—כאלה וכאלה הם הכרוזים הנפיצים בין העם, ...ים בעתונים, הנשמעים באספית־עם והעוברים מאיש ...ש, ובכל מקום שהשפעת הבויקוט מגיעה נכרת אוכל ...היהודים סוחרי־התבואה, סוחרי היין, סוחרי העורות וכו' ...ומחורבנם של היהודים נבנים הפולנים. המספרים המובאים ...ין המאמר של הד"ר ווסרמן מוכיחים, כי במדה שמספר ...ורים הולך ופוחת, בה במדה עולה מספר הפולנים הלוך ועלה.

ומאידך גיסא מכוונת גם הפוליטיקה של הממשלה הפרוסית ...היהודים. הפרוסים רוצים להרבית, לשם גרמניזציה, את ...מספר הגרמנים בפוזן ולהגביר את השפעתם בגליל זה. ולפיכך ...ה הממשלה ליסוד חברות־התישבות שונות, אגודות משותפות, ...א שואפת להצר את צעדי היהודים, להוציא מידם את המסחר ...תעשיה ולמסור אותם ליד הפרוסים.

וכן מתחברים שני אויבים העוינים זה את זה — הפולנים ...רוסים — להצר את צעדי היהודים, כל אחד לשם מטרה ...ית: זה לשם תגבורת הרוח הפולני והתקיפות הפולנית, וזה— ...ם תגברת הרוח הגרמני והשלטון הפרוסי.

אך בין כה וכה — ו„היהודי ישרף". בין שתי להבות ...היהודי יוכל להשאר אפילו כאוד מוצל מאש, ואותה „מדינת ...שלפנים היתה מלאה יהודים נעשית לעינינו „יודענריין".

אספריס—ו„אולא" בגבעס.

להלן ימצאו הקוראים רשימה סטטיסטית שהמציאה לנו ...ת המודיעין אשר לועד חובבי ציון באדיסא על דבר תנועת ...אה מרוסיה לארץ ישראל במשך חמש שנים (1905-1909). ...ם שכמעט כל היוצאים מרוסיה לארץ ישראל נוסעים דרך ...סא ופונים ללשכת המודיעין האמורה, הממציאה להם כרטיסי ...ז במחיר פחות מן הקציב, יש לנו הרשות לחשוב ...רשימה נותנת לנו ידיעות ע"ד כל היהודים (פחות מעוט קטן ...נו ניכר כלל), שיצאו במשך אותן חמש השנים מרוסיה ...י, ולפיכך אפשר ללמוד מן הרשימה הרבה דברים במקצוע ...יגרציה לארץ ישראל. ואולם אנחנו נעמוד כאן רק על ...פרים אחדים, הנראים לנו חשובים ביותר.

פעוטה היא עדיין האמיגרציה לארץ ישראל: במשך חמש ...נים יצאו מרוסיה לשם 10986 נפש. (ביחס להאמיגרציה ...מריקה, המוציאה שנה שנה ערך ששים אלף נפש מיהודי ...ה, הרי האמיגרציה לארץ ישראל אפילו פעוטה איננה). ...ם אנו רואים שהיא הולכת וגדלה משנה לשנה גדול ...י ומודרג.

בשנת 1905 היה מספר היוצאים 11,25% ביחס למספר כל היוצאים במשך חמש השנים.

בשנת 1906 (שנת הפיגרומים!) 31,45% „ „
„ 1907 15,95% „ „
„ 1908 19,00 % „ „
„ 1909 22,35% „ „

ושני עדים נאמנים יש לנו עד כמה טבעי הוא הגדול המודרג הזה:

א. אנו יודעים שכל אמיגרציה נעשית מתמדת וגדלה מתיכה, אם הולך ומתרבה מספר האמיגרנטים, היוצאים לארץ מגוריהם החרשה עפ"י עצת קרוביהם, שכבר נאחזו ונתערו באותה הארץ. ובנוגע לפרט זה אנו מוצאים בהרשימה את המספרים הללו:

בשנת 1905 יצאו לא"י עפ"י עצת קרוביהם 14% של כל מספר היוצאים באותה שנה. ובשנת 1909 — 30%, כלומר, כשם שנכפל במשך חמש השנים מספר היוצאים בכלל, כך נכפל גם מספר היוצאים עפ"י עצת הקרובים שיש להם בא"י

ב) אנו יודעים שרוב האנשים האמידים פחות או יותר, האומרים לצאת לא"י, הולכים תחלה לתור את הארץ (שהרי סוף סוף הוצאות הנסיעה לא"י אינן מרובות ביותר), ורק לאחר שמתברר להם בשעת התיור כי יוכלו להאחז ולהתקיים בארץ, הם מחליטים לצאת. והדבר הזה הוא הנותן לנו את הפירוש הנכון לאותה הרובריקה שברשימה: „כבר היו בארץ ישראל", ומצד זו: חשובה היא ביותר העליה התמידית הנראית במספרים של רובריקה זו:

בשנת 1905—1% ביחס אל כל היוצאים; בשנת 1906—3%; בשנת 1907—7%; בשנת 1908—9%; ובשנת 1909—13%. העליה הזאת היא כמעט גם גדולה, יותר מדי.

מענין הוא לדעת את המעמד המשפחתי של היוצאים, ובנוגע לזה אנו למדים מן הרשימה את הדברים האלו: אותה הדעה שנקלטה בלבבות משנים קדמוניות, שרוב היוצאים לא"י, הם זקנים שכבר גמרו את חשבונותיהם עם החיים, אין לה עוד על מה שתסמוך; במשך חמש השנים האמורות יצאו ילדים עד בני ט"ו שנה 25% (קשה קצת להבין מדוע פוחת והולך מספר הילדים במשך שלש השנים הראשונות!), צעירים מלאים כח עלומים, מבני ט"ז עד בני למ"ד—25% (ומספרם של אלו הולך ועולה כמעט משנה לשנה — כדין!), ואנשים הראויים עוד לכל עבודה, מבני ל"א עד בני חמשים—24%. הרי שיצאו 74% חומר אנושי הטוב מאד לכל ישוב בריא וטבעי, וזקנים (אם נחשוב גם את בני נ"א לזקנים גמורים) יצאו רק 26%. ומה שעושה עוד יותר את החומר האנושי לחומר הגון מאד הוא היחס הטבעי שבין מספר הגברים ובין מספר הנשים (58% גברים, 42% נשים) המראה לנו שרוב היוצאים לוקחים אתם את נשיהם (וגם את ילדיהם—25%) ועולים לא"י בדעה גמורה על מנת להשתקע. ואמנם אנו רואים שאפילו בשנת 1907, שאז ירד מספר אלה, שאמרו כי הם עולים על מנת להתישב (הסבה היא, כנראה, זו שכבר פסקו הפוגרומים כאן ופורה שר של שכחה החליף כח, כנהוג), מכל מקום לא היה מספרם פחות מן 81%.

אנו עוברים על הרובריקה „משלוח ידם", משום שאנו מוצאים בה ידיעות רק על אדות 39% ממספר כל היוצאים, כלומר חסרות ידיעות בנוגע לשני שלישים ממספר היוצאים, ולפיכך אי־אפשר ללמוד מרובריקה זו כלום. אנו עוברים גם

על הרובריקה „לאן", משום שעפ"י רוב מתקשה היוצא עצמו להשיב תשובה כהלכה על שאלה זו. בנוהג שבעולם הוא משיב על שאלה זו בלי הבחנה יתירה: „יפו" או „ירושלים", משום שאלו הן הערים היותר חשובות בארץ (ויפו היא גם עיר החוף החשובה מני אז), ורק כשהוא בא לארץ מתברר לו, באיזה מקום נוח לו יותר להאחז ולהתקיים. ראוי רק לציין, שלאט לאט מתחילים מכירים גם אצלנו את ערכה המיוחד ואת חשיבותה הגדולה של חיפו: בשנת **1905** לא היה אפילו איש אחד שאמר לרדת בחיפו, ובשנת **1909** כבר ירדו בחיפו **73** איש. אנו פוסחים גם על הרובריקה „רכושם", משום שגם בנוגע לשאלה זו אי־אפשר כלל לעמוד על האמת ולהוציא איזה משפט צדק מן המספרים שברשימה. ראשית, משום שבכלל אין דרכם של בני אדם להשיב תשובות אמתיות על שאלה זו. ושנית, מי יודע אם לא דוקא אלה, שנסעו רק לשם טיול בעלמא או לצורך אחר, אבל לא לשם התישבות, המה בעלי הרבבות (והשכל הישר נותן שכך הוא אמנם הדבר). וא"כ מה לנו ו„לתוכן כיסם"? —

ואולם איתם המספרים אשר הבאנו ועמדנו על ברורם מראים לנו בעליל: א) שהיציאה לארץ ישראל הולכת נדלה משנה לשנה באופן מודרג וטבעי; ב) שהחומר האנושי, היוצא לארץ ישראל, הוא חומר הגון העלול להוסיף כח ולהביא תועלת מרובה לכל ישוב בריא וטבעי. ושני הדברים הללו, שעליהם עמדנו מתוך מספרים, שאי אפשר לא להכחישם ולא לגלות בהם פנים שלא כהלכה, הם החשובים לנו ביותר.

אלא, — ו„אלא" זה מחליש במדה גדולה מאד את כח המספרים האמורים, — אלא שאותה הרשימה הנדפסה להלן נותנת לנו ידיעות רק ע"ד האנשים אשר יצאו מרוסיה לארץ ישראל, ואין היא נותנת לנו שום ידיעות כלל ע"ד האנשים אשר נתישבו ונאחזו בארץ ישראל. יש לו לועד חובבי ציון לשכת מודיעין באודיסה לשרת להיוצאים, ויש לו לשכת מודיעין בארץ ישראל גופה לשרת להנכנסים. חשיבותה של לשכת המודיעין אשר באודיסה פחותה הרבה יותר מחשיבותה של לשכת המודיעין אשר בארץ ישראל גופה, משום שלנו ולמפעלנו לא היציאה מכאן היא העיקר, כי אם דהתישבות שם. והנה מה אנו רואים בפועל? הלשכה אשר באודיסה מפרסמת כפעם בפעם ידיעות ומספרים על דבר עבודתה, והיא נותנת לנו לכל הפחות היכולת לברר לעצמנו את מהותה של היציאה וצורתה. משא"כ הלשכה שבארץ ישראל, שע"ד דבר עבודתה אין שום ידיעות ומספרים מתפרסמים אפילו מזמן לזמן, ולפיכך העיקר חסר מן הספר — אין אנו יודעים כלום ע"ד מהלך ההתישבות בארץ ישראל וגדולו של הישוב העברי בה. ודאי יאמרו, שהרבה קשה יותר ללשכה הארצישראלית לקבוע מספרים וידיעות ע"ד ההתישבות משקשה ללשכה שבאודיסה לקבוע מספרים וידיעות ע"ד היציאה, משום שכיון שכבר בא אדם לא"י ומצא לו איזו יכולת להאחז בארץ, שוב אין לו שום יחס ללשכת המודיעין, ואין לשכת המודיעין יכולה לדעת את אשר יעשה בו. אבל ראשית, הן יש בידי הלשכה שבא"י היכולת לקבוע מספרים וידיעות לכה"פ על דבר העוזבים את הארץ (דבר זה אינו קשה ביותר) ועי"י הקבלת הידיעות ע"ד הנכנסים להידיעות ע"ד העוזבים אפשר היה לברר לכה"פ מספר הנאחזים בארץ בקירוב. ושנית, אמנם ודאי קשה היא מאד קביעת הידיעות והמספרים שאנו דורשים מאת הלשכה שבארץ ישראל. אבל היא גם נחוצה מאד, משום שבמעט רק על ידה נוכל לעמוד על מהלך הישוב וגדולו, וזוהי הדרך היחידה לברר, עד כמה יכולה היא א"י לקלוט אל תוכה חומר אנושי חדש. ולפיכך צריכה היא להעשות העבודה החשובה הזאת ואפילו אם קשה היא ביותר.

י. גרינבוים.

תְּחִיַּת הַהִתְבּוֹלְלוּת בְּפּוֹלִין.

לפני איזה זמן אירעו בפולין מאירעות צבוריים שמשכו אליהם את תשומת לבו של העולם היהודי. דפרוגרסיבים הפולנים רבורגנים פרסמו שורה שלמה של החלטות, שדרשו בנוגע לשאלת היהודים, אחרי שדנו בה והתוכחו עליה ע"י העתונות ובאספות מיוחדות כמעט שנה שלמה. ההחלטות הללו אינן אלא הנקודה האחרונה בהתפתחות השקפותיהן של המפלגות הפרוגרסיביות הבורגניות בנוגע להיהודים בתור עם, ואין בין השקפותיהן של אלו ובין השקפותיה של הדימוקרטיה הלאומית, אלא השטחיות היתירה והעלמת העין מעובדות החיים. בההחלטות הללו נגמר כל אותו הפולמוס שנתעורר לרגלי ענין „הליטווקים".

זהו המאורע „החצוני", אם אפשר לומר כך, קשור ואחוז בו גם מאורע „פנימי". אחרי הפסקה של יותר משנה שוב התחיל לצאת עתונה של מפלגת המתבוללים היהודים בפולין — „האיזרא עליטא", ולא עוד אלא שעתון זה, שבשנות קיומו האחרונות היה חשוב כמת, לבש עכשו רוח עוז, התחיל מרביץ את דעותיו ברבים ונלחם עליהן בהתלהבות. גלאו המתבוללים מנשוא את עלליהם של הלאומיים, את חוצפתם, ויצאו למלחמה עליהם.

שני המאורעות הללו מעין ציונים הם בדרך ההתפתחות של היהדות בפולין, וכדאי לעמוד עליהם ולברר את סבותיהם, את ערכם וחשיבותם.

א.

מי שאינו בקי בגוף הדברים ודאי לא יבין את החזיון הזר הזה, שאין שאלת היהודים יורדת בפולין מעל סדר היום. היהודים נתקעו כעצם בגרונם של הפולנים, — לא לבלוע ולא להקיא. מזמן לזמן נופל פחד היהודים על הפולנים, וכאלו מתוך חום של קדחת הם מתחילים עוסקים בשאלת היהודים. דומה כאילו זוהי השאלה המרכזית העומדת באמצע החיים הצבוריים בפולין. יש מבארים את החזיון המוזר הזה בריקניותם של אותם החיים הצבוריים: מכיון שאין ענין יותר חשוב עוסקים בשאלת היהודים.

ואולם ביאור זה, שיש בו קצת נחמה לאלה המבקשים תמיד נחמה לנפשם, שטחי הוא וותר מדאי. שאלת היהודים שוב נתחדדה וההילה מעסיקה את דעת הצבור הפולני לא מתוך הריקנות והשעמום. אין זה מקרה כלל שהדבר בא אחרי שנות המהפכה והעבודה המדינית הנמרצה.

בפולין, כמו ברוסיה בכלל, עוסקים עכשו בבקרת המעשים שנעשו, בשנוי ערכין, נבלטו בחיים חזיונות רבים שהיו עד עתה סמויים מן העין. התקוות הגדולות שתלו בהמהפכה לא נתקיימו, הקרבנות הגדולים שאכלה המהפכה, אבדו לריק, — אין כל פלא איפוא שמתיחסים ברגש מר להעבר הקרוב והרחוק כל כך. וכשעה שבאים לבקר את הפרוגרמות ואת התכסיסים נתקלים בהכרח בשאלת היהודים. ביחוד המפלגות הפרוגרסיביות [illegible]. בשביל הדמיקרטיה הלאומית אין שאלה זו חשובה כלל, לא

...שאין היא מודה בחשיבותה ואין היא רוצה לפתרה פתרון ... אלא משום שכבר נתנה עליה את תשובתה, ותשיבה ...קימה עומדת גם עכשו, ואין היא סובלת שום שינוי. ... כל עובדא חדשה, כל מאורע חדש אינו מוכיח. לפי ... של מפלגה זו, אלא רק את צדקת השקפותיה. אין היא ... עוד לדון בשאלה זו, יכולה היא כבר לפעול. ואמנם היא ... בפעולותיה, המכוונת כלפי חזוק מעמד העירונים, ...יים, בעלי המלאכה הפולנים וכלפי עקורת היהודים ...ותיהם האיקונומיות.

ואם נשמע קולה של הדימוקרטיה הלאומית בין המתוכחים, ...ה אין כוונתה אלא להאיר אור על העובדות החדשות, ...יאה, עד כמה הן מחזקות את תורתה, ולהתרות ביהודים.

לא כך הוא מצב הדברים במחנה הפרוגרסיסטים הבורגנים. ... היהודים היא להם שאלה מרכזית, הדורשת את פתרונה ...גיע, קביעת עיקרים בשאלה זו, גלוי הדעת על דבר היהודים ...ה הלאומית המתפתחת בתוכם, אין להם להפרוגרסיסטים רק ... הגון העלול לקרב את פתרונה של אחת השאלות הצבוריות, ... צעד חשוב מאד. שגורלם וגורל השפעתם בארץ הלוי בו. ...ין זה אלא נסיון להטהר בפני הצבור הפולני, להסיר מעל ... את החרפה של מפלגה „יהודית", של מפלגה המסייעה ... הלאומיים היהודים, החשודים על השנאה או לכה"פ על ...יות ביחס לעניני פולין. היהודים היו להפרוגרסיסטים הפולנים ... נגף על דרכם, והרי הם באים ועוקרים את האבן הזאת ביד חזקה.

כדי להגיע לנקודה זו לא היו דרושה להם להפרוגרסיסטים ...ים תקופה ארוכה של התפתחות, כמו שהיתה דרושה ...קפה הארוכה הזאת להמפלגות הליברליות בארצות המערב. ...ין של שנים אחדות, של שלש בחירות אל הדומה, הספיק ...הוכיח להם, שאי־אפשר להשען על היהודים, שקרבותם ...יהודים סוגרת בפניהם את הדרך המובילה להצבור הפולני. ...ה נתנו להם היהודים? אף לא נצחון אחד. ולא עוד אלא ...המיטו עליהם חרפה ועשו אותם לא אחת לשחוק וללעג.

אם נבחר באחת העירות או באחד מפרורי וורשה חסיד ...אינו יודע קרוא ודבר פולנית כהוגן ונכשל בבחירות איזה סופר ...לני, איזה היסטוריקן שנמנה על הדימוקרטיה הלאומית, הפרוגרסיטים ...כחו להריע על הנצחון שנצח רעיון ההתקדמות הפולנית את ...ריאקציה, ומתוך כך היו פתאם החסידים לנושאי דגלה של ...התקדמות הפולנית. האין דבר זה מעורר שחוק ולעג?

בקרב היהודים משלו הלאומיים או החסידים, ובבחירות ...ראשונות נתברר מיד שאין להם להמתבוללים השפעה על המוני ...אחרים. הוכרחו איפוא המתקדמים, שנשענו על היהודים, ...כרות ברית עם הלאומיים ולהודות, אם גם מתוך גמגום, באי־ ...לו מעקרי הלאומיות היהודית. ונמצא שמפלגה זו, שהיתה מתימרת ...מיד בפטריוטיותה הטהורה ודימוקרטיותה, שאין היא מותרת ...לום מעקרי האוטינמיות, שאין היא נותנת יד להדיפלומטיה והפוליטיקה של פשרות וותורים ששקועה בה הדמוקרטיה ...לאומית, — שמפלגה פטריוטית זו מותפשרת — עם הלאומיים ...יהודים. אמנם בשעת מעשה הצטדקה לא אחת, אלא שמעשיה ...או תמיד וטפחו על פניה.

ובתוך היהודים לא כבשה לה מקים. ההמונים אמנם ראו ...פרוגרסיסטים אוהבי ישראל, המדברים טובות עליהם, ובכל ...ה הביטו עליהם בעיני חשד. ואת החשד הזה הגדילו עוד ...אותם היהודים המתבוללים שנעשו מעין מחיצה בין הפולנים ויהודים.

המצב הזה של תליה באויר אינו נעים ביותר ואי אפשר לו שיתקיים ימים הרבה. ולא יפלא איפוא שכשהתחילו הפרוגרסיסטים מבקשים להם אחוזה בארץ, נתקלו מיד ביהודים וראו חובה לעצמם לברר בירור נכון את יחסם אליהם, אל שאיפותיהם ומשאלותיהם. הרי סוף סוף צריכים הם להסיר מעליהם את האשמה שכרעו תחת כובד משאה, את האשמה כי הם נותנים יד לזרים, לשונאי־הארץ ותומכים בשאיפותיהם להתבדלות.

עמדו והתחילו חוקרים ודורשים בשאלת היהודים. נפול נפלו על ה„מציאה" של הלשון היהודית, המתפתחת בפולין באיפן מבהיל כל כך, עד שיש לה כבר אי־בעה עתונים יומיים גדולים, משתמשים בה למשחקים בכמה תיאטרונים, הרצאות נקראות בה וכו' וכו'. ולשון זו הרי אינה אלא לשון גרמנית, כידוע, ובמדה שהיא הולכת ומתפתחת ונהפכת ללשון קולטורית, בה במדה היא מתקרבת אל הגרמנית. וזוהי כבר סכנה גדולה ונוראה לארץ.

ושוב „מציאה"—„הליטווקים". יהודים באו מליטא ומרוסיה הפנימית, מדברים בלשון הרוסית, דבקים בקולטורה רוסית וזרים לגמרי להקולטורה הפילנית והמסורת שלה. והנה כבשו להם מקום בתוך היהדות הפולנית ומשפיעים עליה ומרחיקים אותה מן הפולניות, מפיצים את הלשון הרוסית ואת הדעות הלאומיות היהודיות, — האין דבר זה מעורר חשד ויראה? שמא אין הדעות הלאומיות אלא מסוה? אפשר שמאחורי הלאומיים עומדים אחרים, — ועוד ושוב סכנה גדולה ונוראה לארץ ולעמה.

ועוד „מציאות" אחרות כמותן. גיגודים רגים ועצומים נבלטו פתאם בין היהדות והפולניות.

ומלבד כל אלה הנה דבר אחד היה ברור להם להפרוג־רסיסטים מקדמת דנא. היהודים מדרגת תרבותם נמוכה מאד— מעין הוטנטוטים. רוצים הם לעלות במעלות הקולטורה, הרי אין להם תחבולה אחרת אלא להדבק בהקולטורה האירופית, כלומר הפולנית. דרך אחרת אין. והנה באים היהודים, שדבקו כבר בקולטורה זו, ותחת להפיץ את התרבות הפולנית בין אחיהם הזרים ל„הארץ", השקועים במ"ט שערי בערות, הם נכנסים אל החיים הפולניים ומחחולים לתקן בהם תיקונים.

אמנם לא רבים מצד הפרוגרסיסטים דברו עד הזמן האחרון בעצמם ע"ד „הקלקלה" הזאת. שהרי היו יכולים להקניט ע"י כך את חבריהם היהודים, ואולם כשהיו דברים כאלה נשמעים מפי אחרים, היו הפרוגרסיסטים שותקים וכובשים את פניהם בקרקע. במעמקי לבם הכירו גם הם והודו שזר הוא הדבר, שהיהודים נדחקים להכנס אל תוך הצבור הפולני ולתקן לו תקונים; מוחים נגד הקלריקליות הקטולית, נגד האמונות התפלות הקטוליות, נגד הרבה מנהגים מכוערים וכרבריים שאין אדם נוקף באצבעו הקטנה לעקור אותם משורש וכי אמנם היהודים המתבוללים פולנים הם לכל דבר, ואולם מכל מקום מוטב היה אילו היו פונים בתביעותיהם, מחאותיהם ותיקוניהם כלפי אחיהם בני דתם. בדבר זה הרגישו גם הפרוגרסיסטים זה כמה, עד שהגיעה השעה לאמרו.

ושעה זו הגיעה. נאמר דבר זה ונאמרו עוד הרבה דברים, שעד כה היו מעלימים עליהם.

בהחלטותיהם, שנתפרסמו לפני שבועות אחרים (עי' „העולם" נומר 13) גלו הפרוגרסיסטים את כל רוחם. הכריזו שאין היהודים עם אלא קבוצה דתית, שאין הז'רגון הלשון הלאומית של היהודים. הן זה דרכם של המתקדמים מאז לבסס את דעותיהם על יסוד הצדק והיושר. ובכן, אילו היו היהודים

עם והז'רגון — לשון לאומית, אז היו הם כמובן הראשונם שהיו מתנגדים לכל מעשה אלמות כנגד העם והלשון. אלא מאי? — עשה הקב"ה נס, ואין היהודים עם ואין הלשון היהודית לשון, ומותר אפוא לדרוש ע"פ הצדק והיושר שיתבוללו היהודים ויטמעו לגמרי בתוך הפולנים.

בדעיתיהם הללו נתקרבו הפרוגרסיסטים אל הדמיקרטיה הלאומית. ההבדל הוא רק בזה שמאמינים הם הפרוגרסיסטים בהתבוללות היהודים ובהצלחת העבודה לטובת ההתבוללות. את היהודים המתבדלים הם חושבים ליסוד זר, והאסימילציה זהו התנאי הייתר עקרי, כדי להשרות שלום בין הפילנים והיהודים — ממש דברי האיום ששמענו לא אחת מפי הדמוקרטיה הלאומית והאנטישמיים בכלל. אלא שאת היהודים המתפולנים חושבים הפרוגרסיסטים לאחים, והם מאמינים שמספר המתפולנים הולך הלוך ורב בדרך הטבע, וע"י עבודה קולטורית (אמצעי הטמיעה אינם לע"ע, כלומר עד שתגדלנה הצפרנים, אלא דרכי העבודה הקולטורית) יגדל מספרם במהירות יותר גדולה. שהרי היאך יכולים הפרוגרסיסטים לבלי האמין עכשו באמתה של ההתבוללות ובמציאותם של יהודים מתפולנים? הן ע"י כפירה זו היו חורצים משפט מות לעצמם. הדמוקרטיה הלאומית—זו יכולה להרשות לעצמה לבלי האמין בהתבוללותם של היהודים, להודות שהיהודים הם עם ולא קבוצה דתית, להודות בעיד דברים רבים אחרים. אבל הפרוגרסיסטים לא הגיעו עדיין למדרגה זו.

מאליו מובן שהם דורשים את טובת היהודים. הטמיעה גם היא אינה באה אלא לטיבתם והנאתם של היהודים. ע"י טמיעה יתרומם מצבם הקולטורי; טובת היהודים דורשת שישוחררו מתחת עול המשפטים הקרומים האנטי צבוריים, ולפיכך יתמכו הפרוגרסיסטים בכל אותם הזרמים השואפים למטרה זו; טובת היהודים דורשת שאפשרות הנדידה תעשה יותר קלה ונוחה, טובת היהודים דורשת שיבטל תחום המושב, ולפיכך יתמכו גם הם בדרישות הללו. דואגים הם רק לטובתנו, רוצים הם בהתבוללות ומאמינים הם באמונה שלמה שסופה לבוא, אף אם תתמהמה, והיהודים יעשו פולנים גמורים. ואולם אין הם סנטימנטליים כלל, ורוצים הם להקל את הנדידה, לבטל את תחום המושב, משום שדרך אגב יתמעט מספרם של היהודים בפולין. אלא שכוונה זו היא. מאותם הדברים, שרק הדמוקרטיה הלאומית יכולה להגידם בקול רם. הפרוגרסיסטים עדיין לא הגיעו למדרגה זו.

אותן הרחלטות אין בהן רק גלוי דעותיהם החדשית של הפרוגרסיסטים על היהודים ועל שאיפותיהם הלאומיות, — יש בהן גם מעין הוראה להיהודים המתבוללים. "רב לכם לחשוב שפולנים אתם לכל דבר, ואין לכם שום שיכות להמון היהודי, שנקרעתם מעליו ואינכם רוצים לדעת אותו ועזבתם אותו בידי הליטווקים והלאומיים; רב לכם לעסוק רק בענינינו אנו ולהשפיע את הטיבה המרובה שבתיקוניכם על צבורנו, תרבותנו ואמונתנו; פנו לכם אל אחיכם ואל הרחוב שמשם יצאתם, שם היו פולנים, שם הלחמו נגד הלאומיים והשפעתם ועבדו את עבודת הטמיעה". בקריאה זו שנשמעה כפקודה, שאין לעבור עליה, פנו אל היהודים המתבוללים, והם הטו את אזנם ויגשו אל העבודה—להפוך את היהודים לפולנים.

הצעד הראשון נעשה מיד אחרי שנשמעה הפקודה— "הפריץ" צוה!

(סוף יבא)

ד"ר שמעון ברנפלד.

אֱמִיל שִׁירֶר.

ביום השלשים לחדש אפריל (למנין בני מערב) הלך לע"ע המלומד הגדול אמיל שירר בהיותו בן ששים וארבע שנה (הוא נולד ביום ב' מאי שנת 1844). שירר היה תיאולוג פרוטסטנטי, באחרית ימיו כהן במשרה זו באוניברסיטה אשר בעיר גיטינגן ושם היה קרוב ליוליוס ולהויזן, חברו בבית מדרש המדעים. שם שירר נתפרסם ביותר על ידי ספרו הגדול "תילדות עם ישראל בתקיפת ישו המשיח", אשר כבר נדפס בארבע מהדורות (המהדורה הרביעית של הכרך השלישי, האחרונה יצאה לפני ירחים אחרים). ספרו זה היתה פעולת חייו, כלומר פעולה מדעית שנמשכה לו לא פחות מארבעים שנה. המהדורה הראשונה יצאה בשנת 1873, ומאז שקד כל ימיו לשכלל את ספרו ולהוסיף עליו. היתרון הגדול של הספר היא בשנים: ראשית, בשלמותו הנפלאה, כי אסף שירר ולקט בשקידה עצומה כל המתיחס לנושא ענין מחקרו המדעי ולא הניח דבר קטן או גדול שנכתב בנוגע לאחד הפרטים שלא רשם איתו בספרו ושלא השתמש בו שמוש מספיק. ושנית באופן הרצאת הדברים, בהאוביקטיביות שכמעט אין דוגמתה בספרים כאלה. ביחוד נעמוד על היתרון האחרון ד"ר אם נקביל אז ספרו של שירר אל כפר כיוצא בו—אל ספרו של אדולף הויסראט, העוסק גם כן בציור ההסטורי של אותה התקיפה. שירר עמד על אמתת הדברים בנוגע למקור הדת המשיחית ובההקדמה לספרו קבע את הדבר, ששמש לו בסיס והנחה עקרית לכל חקירותיו—כי הדת המשיחית צמחה על אדמת היהדות ואין אף מאורע אחד בחיי ישו ואף דבור אחד בבשורתו, שאפשר להבינו על אמתתו בלי הבנת היהדות בהתפתחותה בימים ההם ובתקיפה שקדמה להם.

על יסוד הנחה זו יסד שירר את ספרו, שהוא פעולה מדעית ענקית. ידיעותיו במקצוע זה היו מרובות ועמוקות. הוא צמצם את עצמו בחקירת התקיפה ההסטורית של האומה הישראלית ושל היהדות מזמן פולמוס אנטיוכוס אפיפנס עד ימי חורבן ביתר. ותקופה הסטורית זו הקיף לכל פרטיה בשלמות גדולה. בחלק הראשון המציא לנו ציור מדויק של המאורעות ההסטוריים, מה שעבר על עם ישראל בימי הלחמו על חירותו הלאומית והדתית ואחרי כן בימי נצחונו וגדולתו, בתקופת מלכי בית חשמונאי, ולבסוף בימי שלטון רומי ותקופת הירידה המדינית בימי ממשלת בית הורדוס עד הפולמוס האחרון בימי אדריונוס קיסר. בהרצאה זו אין שום משפט קדום, ומכל שכן שאין שום רגש של נגוד ושל שנאה לעם ישראל, אדרבה מתוך האוביוקטיביות הגדולה שבהרצאתו בוקע ועולה יחד עם הבנה ישרה ומשפט צודק בנוגע להמאורעות האלה גם איזה רגש סימפטיה, מעין יחס נפשי לטרגדיה זו. אין בדבריו אותו הנגון של חיקר אריי או נוצרי לעם ישראל, מה שאנו מוצאים, למשל, בכפרו של יוליוס וולהוזן (הסטוריה ישראלית ויהודית) ומכל שכן בספרו של הויסראט, שבו נאמרו רוב הדברים באיבה גלויה לישראל, ולא עוד, אלא שגם במשפטו על אנשים שונים הפועלים בהסטוריה הישראלית שחרר שירר את עצמו מכל משפט קדום, והוא דן מתון מתון, באופן שאפשר להשען על דבריו ולהסכים למסקנותיו הישרות והמדוייקות. דבר זה עלה בידו מפני שלא אהב את החִדושים המפליאים ואת ההמצאות

...ריקות, אלא בקש בכל לבו רק את האמת ההסטורית. ...החלקים האחרונים של ספרו ברר שירר בשלמות מצוינה ...חיים הרוחניים של האומה הישראלית בתקופת היצירה ...את פעולתה הקולטורית, את הרשמים הספרותיים בימי ...של היהדות וגמר בשולה. במקצוע זה הפליא לעשות ...על ידי הביבליוגרפיה השלמה שהמציא לנו בכל פרט ...זה נראה גם מכמות הספר, שהיה הולך וגדל ממהדורה ...לפי רבית החומר העצום. שירר נהג מנהג ישר וצודק; ...אין דוגמתו בקרב חוקרי או"ה. בנוגע לחקירות תיאו־ ...לא פסל מעיקרא מתיך יהירות ושנאה, כרוב חבריו, ...דברי החוקרים היהודים, אלא התיחס אליהם בשימת־לב ...־ראש, הביא דברי כלם, ונשא ונתן בהם על מנת לברר ...האמת מכל צד. משאו ומתנו עם החוקרים זולתו, גם עם ...שהיה חולק על דבריהם, היה בנחת ובכבוד. אפילו על דברי ...ץ, אשר זרק בו מרה בבקרת דבריו (עיין ספרו ההסטורי ...חלק ג' במהדורא הרביעית עמוד 629 בהערה), הוא ...בנחת ובלי שום תחרות, מדתו, שהיא מדת המשפט הישר ...הדעת הבלתי משיחדת. אנו מוצאים גם בויכוחו עם ...יון, אחד מבית מדרשו של וולהויזן. שבספרו „יהודים ...לפני זמן החשמונאים" גבב כמה השערות מוגזמות (אשר ...הוזמו כבר בימים האחרונים). שירר היה רחוק מדרך ...עקימת הדברים והמאורעות, כדי לחזק על ידיהם הנחות ...שה, שבעיקרן הן נובעות מרגש השנאה והבוז לישראל. ...א בא כלל אל נושא ענין מחקרו ובידו הנחות קבועות ..., אלא חקר ודרש למצוא את נקודת האמת.

...בספרו של שירר אין שום פולמס הדעות. הגם כי היה ...נור את זמן התהוות הדת המשיחית וברור יחס ...ים ליוחנן המטבל, לישו המשיח, לתלמידיהם ולתלמידיו ...פולוס, התרחק מכל וכוח בענינים האלה, אלא הסתפק ...את הדברים כהויתם. רק בפרט אחד אנו מוצאים בספרו ...חותך על היהדות — בהרצותו ובציירו החיים הדתיים ...ריים של עמנו בתקופת בית שני לאחר שגברה כבר תורת ...שים. הוא קורא להם „החיים תחת (עול) החוקים", הוא ...לתאורם פרק שלם בספרו. בדבריו אלו יש מעט מן ...פה הסובייקטיבית של חוקר תיולוגי־נוצרי. אי־אפשר היה ...חרר את עצמו מאותן הדעות שפרסם פולוס בויכוחו כ־פי ...ה הישראלית. אבל הפלגה מרובה תהיה מצדנו, אם נחליט, ...בזה מעין שנאה להיהדות, עלינו לזכור, כי סוף סוף ...לחוקר נוצרי לרדת לסוף דעת היהדות התלמודית, להבנת ...הפרושים; תמציתה והשפעתה על החיים — שירר בנה ...זה ובשאר חקירותיו המדעיות אב למחקר תיולוגי מתון, ...טוב היא להחקירה התיולוגית המדעית בגרמניה, כי ...ספרו הגדול והיה לעינים לכל העוסק במקצוע המדעי ...מפני ספרו של שירר נדחה ספרו של הויסראט לגמרי. ...של שירר משתמשים חוקרים יהודים ונוצרים ומוצאים ...עלת מרובה. ומי יתן ולא יפול עכשו ספרו, אחר מות ..., לידי איזה חוקר מגזים לקלקל אתו במהדורות הבאות, ...אירע למשל לספרו של בליק: מבוא לכתבי הקדש, אשר ...נים שנעשו בו במהדורות החדשות הן לרוב קלקולים ...ם.

יוסף רובין.

פֶּתַח תִּקְוָה.

זה יותר משנה לא הייתי בפתח תקוה, למרות קרבתה ליפו. המושבה הזאת איננה מושכת אליה את האורחים, כמו מושבות אחרות ביהודה. היא איננה יפה כל כך, כמו ראשון ורחובות, ואיננה שקטה ושלוה כל כך כמו גדרה. אין עליה החן של כפר עברי בארץ ישראל המצוין בפשטות החיים, ואין היא משתתפת השתתפות גדולה בהתפתחות החיים הרוחניים והלאומיים בארץ. יושבי פתח תקוה עומדים מרחוק לכל מה שנברא בעולמנו. הם אינם מתענינים בשאלת התרבות הפועלים העברים במושבה ואינם שמים לב אל הכח של הפועלים הערבים המרגש בה. היחס שבין האכר ובין הפועל העברי גרוע בפתח תקוה יותר מאשר בכל מקום. בני פתח תקוה אינם דואגים לחזוק הלשון העברית בתור לשון מרוברת, ואין עוד כפתח תקוה מושבה בארץ ישראל, שהשמוש בז'רגון יהיה מצוי בהן כל כך. בני פתח תקוה אינם מתענינים הרבה ביסוד הסתדרות חקלאית, שצריכה לאחד את כל מושבותינו; האדיקות שקננה בפתח תקוה לובשת לפעמים קרובות צורה של קנאות, הדורשת לרדוף את האנשים החפשים בדעותיהם ובמנהגיהם. לפי צורתה החיצונית דומה פתח תקוה לעירה קטנה, ובאופן חייה אין היא נבדלת הרבה מעירותינו לפני הרבה והרבה שנים, ורק השאיפה לעסקים ו„ביזנס" השוררת בה היא המטביעה עליה חותם של הזמן החדש.

ובכל זאת למרות כל המגרעות האלה, עושה פתח תקוה רושם חזק על האורח. אתם מוצאים בה רעש של חיים מלאים ורעננים. הנה הדרך המובילה לפתח תקוה וכבר מרהיבים הפרדסים את העין, ובפרדסים קבוצות קבוצות פועלות ערביאות הנושאות יחד עם ילדיהן סלים מלאים תפוחי זהב. לפעמים נפגשות גם קבוצות של פועלים יהודים. והמושבה עצמה עושה רושם חזק בגדלה. מספר הרחובות גדול, והבתים העומדים צפופים משמחים את הלב במספרם הרב, בהעלותך על לבך שכל הרכוש הזה הוא כלו שלנו. במקומות שונים אנחנו רואים בנינים של מוסדות־הצבור, המתנוססים בכתוביתיהם העבריות. הנה בית בעל שתי קומות ועליו כתוב: „ועד המושבה". והנה לעינינו שלט „בית הרפואות". שם בית גדול, ומרחוק אנו רואים את האותיות הגדולות על גבי הקיר: „תלמוד תורה". ופה אנחנו עוברים על פני בית קטן ויפה הבנוי על פי נוסח בית נתיבות קטן, ועליו כתוב רק עברית: „בי־הדאר". מן הצד תלוים שני ארגזים: אחד של הפוסטה האוסטרית והשני של הפוסטה הטורקית, ועליהם, מלבד הכתבות העבריות, גם כתבות בשפות אחרות. הבנין הזה חדש הוא. לפני שנה לא היתה עוד פוסטה קבועה בפתח תקוה, ורק בידי ועד המושבה הקודם הצליח לעשות חוזה עם הפוכטה האוסטרית והטורקית, שהן תשלמנה שכר לפקיד המנהל את הפוסטה, המתמנה על ידי ועד המושבה. הפוסטה האוסטרית תקנה בווינא גם בולים מיוחדים בשביל פתח תקוה, ועל הבולים כתבת עברית ובציור יפה. הממשלה הטורקית הציעה לפני פתח תקוה לבנות גם טלגרף ובקשה מאת המושבה רק 1000 פרנק להוצאות הכנת העמודים והמכשירים. הטלגרף אמנם עוד לא נבנה, אבל יבואו ימים שפתח תקוה תרכש לה גם טלגרף מיוחד.

כשאנו רואים את כלי המוסדות שנבראו בפתח תקוה ואת הסדרים הטובים השוררים, או יותר נכון, ששררו בה, אנו מוכרחים להודות בכשרונו הגדול של יהושע שטאמפר המנוח, שעמד זמן רב בראש ועד־המושבה. אמנם, שטאמפר היה

קנאי ארוק, אבל דבר זה לא הפריע בעדו מהיות מנהל טוב וסדרן מצוין. הוא ידע לקנות לו את לב התושבים, גם הצליח לרכוש לעצמו ולועד המושבה אמון. הוא ידע לברוא משמעת ולשמור עליה. הוא משל ביד רמה, אבל בימיו היתה ה„ממשלה" תקיפה, וכל עניני המושבה היו מסודרים על צד היותר טוב. הכל נשמעו לו ולהועד. וגם בשעה שלא היו בני המושבה שבעים רצון מהחלטות הועד, וגם כשהיו מתנגדים להן, מלאו אחריהן, מפני ששטאמפר ידע להקנות לועד המושבה אבטוריטט גדול. אמנם, בתור אישיות תקיפה, בתור מתנגד לדעות חדשות, לא ידע שטאמפר את מדת הסבלנות והפריע בעד כל דעה חדשה שלא תבא לידי גלוי. הוא התיחס בשנאה לבית הספר המחודש, הוא ראה אפיקורסות בקריאות שחפצו לערוך במושבה והפקירות „בטרייאטר", כשחפצו להציג במושבת איזה מחזה. הצעירים וכל האנשים החפשים בדעותיהם ראו את עצמם בפתח תקוה, בימי שלטון שטאמפר, כאלו הם דרים בעירה קטנה לפני חמשים שנה. הועד היה מתערב בחיים הפרטים של האכרים והיה משגיח על שמירת המצוות. בחגיגת חתונה היו אוסרים לערוך רקודים של אנשים ונשים. וכשסדר הד"ר ברנשטיין־כהן בפתח תקוה קריאות ע"ד תורת הבריאות והראה תמונות בפנס־קסם נבהלו האדוקים, מפני שבשעה שמראים את התמונות מכבים את האור, והאנשים והנשים נשארים בחשך בחדר אחד, וועד המושבה דרש אז מן המרצה, שלא יכבה את האור בשעת גלוי התמונות.

אופיי הוא ביחוד היחס של ועד המושבה הקודם להצגת מחזות. לפני שנתים נסו צעירי פתח תקוה ראשונה להציג מחזה. ברוב עמל השיגו רשיון מאת הועד, אבל בתנאי, שנשים לא תשתתפנה במשחק. המשחקים היו מוכרחים להסכים אל התנאי הזה והבטיחו, שתפקידי הנשים ימלאו על ידי גברים, כמו במשחקי הפורים. אך המשחקים לא שמרו את הבטחתם, והנשים שעל הבמה היו נשים ממש. הועד הטיל אז עונש כסף גדול על שתי המשחקות—בנות פתח תקוה—שגיעזו לעבור על פקודת הועד. בקיץ שעבר שוב דרשו הצעירים ובתוקף, שירשו להם לערוך משחק. הועד לא האמין עוד בהבטחת הצעירים ולא נתן את הרשיון הדרוש. אז החליטו הצעירים להציג מחזה בלי רשיון מאת הועד. באופן כזה, אי אפשר היה להם להצעירים, כמובן, למצוא למשחקם מקום באחד האולמים שבבניני הצבור; ועל כן חפצו לערוך את המחזה בבית פרטי. כשנודע הדבר, לועד, הדביק מודעות במושבה, והזהיר כי איש לא יעיז לתת למשחקים מקום לא בבית ולא בחצר, והעובר על האזהרה הזאת ענוש יענש. המודעה הזאת הפחידה רבים, אך מצד השני נתעוררו אחרים על ידה למלחמה, ואחד האכרים היותר עשירים במושבה, מי שהיה קודם פקיד יק"א. החליט להעמיד את חצרו ברשות המשחקים למרות פקודת הועד. זה היה הצעד הראשון של התקוממות בפתח תקוה נגד ממשלת הועד: המשחק עבר בשלום, אבל הועד הטיל על האכר הפושע עונש קנס, ומלבד זה שלל ממנו למשך שלש שנים זכות־האזרח (לקחת חלק באספות המושבה וזכות הבחירה). העונש הקשה הזה הטיל סער במושבה. הצעירים יצאו להגן על הנרדף. פרצה מלחמה בין הצעירים ובין הזקנים, והתחילה דרישת תקונים בהנהלה.. המלחמה נגמרה בפשרה. הד"ר ברנשטיין־כהן שלקח חלק במלחמה היה מוכרח לעזוב את המושבה, אל הועד שנבחר מחדש נכנסו גם צעירים, והועד ותר על זכותו להתערב בענינים הפנימיים והרוחניים של אנשים פרטים וקבוצות פרטיות.

הבחירות החדשות נעשו על פי השיטה החדשה, ואמנם יש לה עתה ועד מחודש, שמשתתפים בו גם צעירים. הועד אין לו עוד שום אבבטוריטט, אין לו כל כח שלטון. הוא יליד הפשרה ועל כן חלש הוא ואין־אונים. במושבה בטלה המשמעת, האמון בכשרונות הועד המנהל את עניני המושבה זה הם אחדים, והכל מתנהג בכבדות. קופת הועד ריקה, אין לו האפשרות לספק צרכי הצבור המרובים ואת המסים איננו יכול לגבות, מתאוננים עליו, והוא אינו יודע כיצד לצאת מן המבוכה. להנהלת פתח תקוה הגיעה שעת משבר, כאותן הממשלות שעזבו את הסדרים הישנים ולא הספיקו לבסס את החדשים.

ואף על פי שהועד החדש עדיין לא הספיק לעשות מאומה מרגש בכל זאת בפתח תקוה שנוי לטוב בנוגע להתפתחות רוחנית. בפתח תקוה התחילו מרגישים חפש יותר גדול. הסימן היותר מובהק לכך אנחנו רואים בזה, כי הוצג המחזה „אוריאל אקוסטה" במוצאי השבת האחרונה על במת המושבה הזאת.

בפתח תקוה המרובה באוכלוסיה ובצעיריה נוסדה אגודה של חובבי הבמה העברית, והיא היא שנסתה להציג את המחזה בכחותיה עצמה. המחזה משך אליו אנשים רבים מיפו, שבאו או הלכו רגלי לחוג יחד עם צעירי פתח תקוה את החג. אחד מבני פתח־תקוה בנה בחצרו במה והשכיר אותה להחגיגה. החצר הגדולה היתה מלאה אנשים. נמכרו כשבע מאות כרטיסים, יותר משש מאות בפתח תקוה עצמה — וזהו מספר גדול מאד. רוב הקהל היו צעירים וצעירות, התלמידים הגדולים של בית הספר, פועלים. בין הנאספים שלטה השפה העברית. לפני ההצגה ובשעת ההפסקות נגנה התזמרת של פתח תקוה. חברי התזמרת הם בני אכרים ופועלים, והם עושים בתור חובבים. התזמורת רושם טוב מאד, כל היום הם עובדים, ובערב מתאספים ומנגנים. המנצח על התזמורת עושה את מעשיו באהבה ובאמונה, אפשר שהנגינה עדיין פגומה היא, אבל נעים לראות את המנגנים עצמם. התזמרת שבפתח תקוה היא נקודה אחת מזהירה במושבה.

הצגת „אוריאל אקוסטה" אמנם לא הצטיינה באמנות, אך היתה גרועה מן ההצגה של משחקים בעיר קטנה. המשחקים שחקו בהתלהבות, והדבר הזה הוא יתרון גדול. גם אלה היודעים את התיאטרון מצאו קורת רוח מכל מה שראו ושמעו, והקהל הגדול שלא ראה מימיו תיאטרון ושגם התכן של „אוריאל אקוסטה" חדש הוא לו, שבע מן המשחק ענג רוחני והתרוממות נפש חזקה. צריך להכיר תודה למשחקים, שירעו להכנס אל לב שומעיהם. הרושם של המחזה על הקהל היה גדול. בתשומת־לב מרובה התבוננו אל המערכות הראשונות, וביחוד גדולה שמעו את המערכות האחרונות. בכיות כאלה שמעתי בשעת הצגת „אוריאל אקוסטה" בפתח תקוה לא שמעתי כמותן בתיאטרון אחר. הקהל חש את מציקות לבו של אוריאל, התלהב על ידי כח המוסרי שנתגלה בנפשו של הגבור הזה את יסורי היהדות, מות הגבורים הרעיש את לבית השומעים שנרגעו רק אחרי שירד המסך. אחרי גמר המחזה קפצו מן הקהל אל הבמה והקימו את יהודית המרעלה ואת אוריאל הנופל, והמשחקים והקהל יחד רקדו על הבמה מטוב לב על הענג הרוחני ועל הנצחון הראשון של הבמה העברית בפתח תקוה.

הנשף הזה בפתח תקוה היה באמת חגיגה יפה ותעודה מצוינה לשפתנו. נשף שכזה אין שוכחים במושבה והגרעינים הבריאים הנזרעים על ידו ימצאו בלי ספק קרקע יפה, שיתן את פרי

חַיֵּי שְׁלֹמֹה.

ספור המעשה

מאת

מגדלי מוכר ספרים.

יב *).

איזיק נפחא והירציל הנגר, אף על פי שהיו בעלי אומנות, ... בכלל בעלי־בתים חשובים, ובתור המעלה הזו היו חידוש ... לחבריהם האומנים, כאותם היהודים, שזכו לרביד זהב על ... בדורם, ולזכות „אזרח" בדור שלאחריו, ולמעלת „יועץ־ ...לנות" בדורנו זה, שסופרי הרשות, הסקריפטורין הקטנים. ...קו להם כבוד לאכול אצלם דגים בשבתות ומועדים ... ההם, ושהשרים הגדולים מוחלים לשעה על כבודם ...ציים להם. לבוא אל המשתה, ומרקדים עם נשיהם ובנותיהם ... הזה. ובאמת כלום לא חידוש הוא, אומנים — והם בעלי־ ...; יהודים—והם חשובים כבני אדם!...

והרברים הללו דברי אמת. כיהודים אצל אומות העולם, ...ין האומנים נבזים ושפלים אצל היהודים. אפשר, הם שפלים ...ו, אבל אינם מושפלים עד שאול תחתיה כבראשונה. ... אין בעלי־מלאכה בכלל שנואים על העם, והוא מתנהג ... נכבוד, באמת ובהמים כדרכו, יצאו השחצנים, גסי הרוח ..., שאין תוכם כברם ומתנהגים בהרמית וערמה כדרכם. ... היו שנואים ובזויים לכלם, ובפרט במקום תורה כעיר ק... ... היה פסול במשפחה, וכמה פעמים נפסל החיתון ונתפרדה ... על ידו. יחוס משפחה היה הדבר המתבקש ביותר בחיתון ...־בתים אמידים, היו מעלים רבנים, תלמידי חכמים, שוחטים ... ובטלנים ישני עפר מקבריהם ומעלימים את האומנים ...יהם. מוזג ופונדקי־הכפרי ובעל־אכסניא שבכרכים, חנוני ...מטוטים ומלוה ברבית לא די שהם כשרים ואין בהם משום ... משפחה, אלא שהיא היתה משתבחת בהם. הם הם היושבים ...ש הקרואים לסעודת אירוסין ונשואין וראשי המדברים בבתי ...ות, במרחצאית ובחדרי הקהל. וטעמו של דבר זה הוא. ... הפרנסות הלא ננעלו בפני היהודים ולא הניחו להם אלא ..., ואלה, שהחזיקו בהן, היו מספיקות להם לחיות בעצמם ...יל לאחרים. בהיות להם דברים, על ידי פרנסתם, עם ... נכסים, אדוני הארץ ושרי המלכות, היה בידם לעשות טובה ליחיד ולכלל ישראל בעת צרה. ולא פעם אחת בלבד ריוח והצלה עמד ליהודים על ידי בעלי אכסניא ומוכסין ומלוי ברבית, ... הבנקירים שבימינו. פונדקי־הכפרי ביתו היה פתוח לאורחים ...ים, משהיו איכלים ושותים נתן להם נדבה וצידה לדרך. ... הרוב היו הפונדקאים משיאים בנותיהם להלמידי חכמים ...חורי הישיבה. ולפי דרכם של כל אלו האמורים ומעשיהם ...ים היו מה שזבולן ויששכר, שבטי ישראל, היו בשעתם. ... היה עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר, והם ...קים בתורה.

פרנסי הקהל היו נוהגים שררה על האומנים ברמה, ...דילום לרעה מכל בעלי־הבתים בדברים הרבה. פועל לא היה ...אי ללבוש בגדי משי ושטריימיל. בבתי מדרשות היה מקומו ... הכפסלים שבשורה אחרונה מאחורי הבימה, ולתורה היו ...אים לו „החבר" ולא „מירנו", ולא היה עולה למנין ז' גברי ...אים, אלא נוסף עלירם, וקראו לפניו שלשה פסוקים, ... זה שתי הוכחות, שבתורת כהנים ושבמשנה תורה, וכל הקללות הכתובות שם, כלן היו נקראות ונתונות לו. אסור היה לו לבוא בקהל, בהתאסף נכבדי העדה, ואת פיו וחות דעתו לא שאלו מעולם. על דבר פשע כל־שהוא נערו בו בנזיפה וסטרו אותו על הלחי, וכשהיה מעיז פניו ברבים נמנו עליו להלקותו מכת מרדות בחדר הקהל. את בניו חטפו ומסרום לצבא כופר נפש של אחר מחובשי בית המדרש ובר־אבהון. וכאן השם „בר־אבהון" נאה מאד, שממנו משמע, שיש אדם שאינו „בר־אבהון". ומי הוא? זה בן־עני, שנצטרף בפנקס הנולדים לאחים בני אב אחד, והוא לא „בן אביהם" ולא אחיהם, אלא אח לצרה, שיפדה אותם מעבודת הצבא ויהא כפרתם!

ואף ביניהם לבין עצמם היו הפועלים מושפלים באותם הימים. דרך למודם של דברי אומנות מתחילתה היתה שלא כהוגן, וגררה אחריה לבסוף תולדות רעות הרבה. תלמידו של פועל נתחייב לעבוד כמה שנים עבודת משרת, גם עבודת שפחה ועבודת אומנת בבית רבו ולקבל מהלומות, מריטות שער ומכות לחי מידו ומיד אשתו, בעלת־הבית, בכל עת ובכל שעה וכמה שירצו. ואם את המלאכה גופה לא למד, הידיעה לו מניין? סופו שהיה בימיו פועל־הדיוט, מר נפש ואומלל, ולפכח צערו התחיל שותה כוס תנחומין ונעשה שכור. ידים לו—ומכה. וכיון שנתן לידיו רשות לא היו מבחינות והכו פעמים גם את אשתו, בת זוגו. ואוי לתינוקות, שמזלם הרע הביאם לידי רב זה בזמנו! והתינוקות, שבאו להתלמד מהדיוט שכמותו, מי הם? יתומים, בני עניים, עזובים ועלובים, שלא קראו מימיהם— עמי־הארץ גמורים.

ואף על פי כן, כמה שהיתה עמידתם של פועלים רעה, נמצאו ביניהם הרבה אנשים טובים, אנשי לבב ובעלי דעת — ואביונים שמחים.

עד כמה שבית־דירתו של אומן היה נראה עגום ושמם מבחוץ היתה פעמים השמחה במעונו מבפנים, בשעת העבודה. הנה עומד לו, למשל, איציק החייט וכובש מלבוש, מעשה ידיו, המונח לפניו על השלחן, פותח ב„מארש" ומרקיד את המכבש שבידו לפי נענועי קול נגינתו. והבחורים, הפועלים, אחוזי מחט, כשהם יושבים סביב לשלחנו ותופרים, מסייעים ועונים לו, כל אחד בקולו, וכל אחד בגרונו, ומפי כלם יוצא „מלך עליון" בגילה ברינה ובשמחה רבה. ומיד עוקם אחר מהם את פניו, לובש צורה עגומה ובקול עצוב חורז ואומר חרוזי בדחן לכלה „בכסה" ליום חתונתה. הבחורים קצתם עונים ככלי־זמר בקול דממה ובנעימה דקה ואבלה, וקצתם גועים כנשים בבכיה— ובבית תאניה ואניה, האנית־התולים בנשף חשקם, ואחריתה כרכור ורקידה. הבחורים, שאסורים בבטול מלאכה, מרקדים ריקוד מיושב לפני הכלה. ובמקום שושבינות, דורון זה שנותנים כנהוג לזוג בשמחת החופה, זה צובט את זה ואחד משמט לאחוריו כובעו של חבירו, וחותמים בקריאת כזל־טוב בקול ששון. בעלת הבית משימה לפניהם קערה גדולה מלאה בולבסין חמים, מבושלים בקליפתם, וכדאי היה לעמוד אותה שעה ולראות, היאך הבולבסין נקלפים, נזרקים לתוך הפה ונבלעים במהירות מופלגת כהרף עין. מהירים באכילת בולבסין כפועלים חייטים וכיוצא בהם אין דוגמתם בכל העולם. ואין בזה שום חידוש, שהרי הבולבסין—אוי לנפשם—מזונם בכל יום.

דברי שיר הרבה יש, שהפיעלים אמרום מעצמם, בשעת השראת רוח השירה עליהם, ומהם יצאו ונתפשטו בעילם ונעשו שירי־עם. אלו הפיעלים, שהיו מחזירים על הכפרים ערבבו בשיריהם מלית הרבה מרשין הגיים עד שהיו פעמים חצים יהודית וחצים רוסית. השירים הללו יש בהם של אהבה אמה

*) עי׳ „רעולם" נומר 15 14.

עבריה, למשל, עדיין בבתוליה, מתגעגעת בגלותה, בבית־המבשלות, על דודה, מזכרת שעות טובות ונעימות, שהיו מטיילים שניהם כזוג של יונים אהובים פעם בסבכי יערים ופעם בבר ובקמה ומתעלסים באהבים. או בתולה סתם משתוקקת לחתן ונמשכת לו בכל נפשה, כתינוק זה שפושט ידיו כנגד הלבנה לחבקה בזרועותיו. ויש בהם שירת כלה לחמותה הרעה, שירת יתומה עלובה לאם־חורגת, ושירת טירונין לעבודת הצבא, שנפטרים בבכיה ממחמדי נפשם — הנשויים מנשיהם ובניהם, וילדים קטנים, נשואים על כפים של „הדודים", פולמוסטים זקנים, מעוטפים עטיפת עורות כבשים, ארוכה פי שנים ממדת גדלם — מאביהם ואמותם ומאחיהם ואחיותיהם. הקטנים הללו קרויים באותם השירים „יתומים עלובים", המטולטלים כעלים נושרים מאילנות לירכתי צפון, לבין נכרים, אכרים גסים ובורים, להיות שם רועי חזירים, ושם ימותו, והוריהם לא ידעו את קבורתם עד עולם. — ויש בהם גם שירי־זעם והתולים על בעלי כים, על פרנסי העדה ועל המשמשים בקודש. בשיריהם האלה הניחו הפועלים את כל חמתם במיני בריות הללו ונפרעו מהם באלות וקללות, בהתול ודברי חידודין על הלחץ והעינויים הקשים שהתענו תחת ידיהם, והיו מכנים להם שמות לגנאי. כגון: בעלי־טובות, בריות־נאות, בעלי ידים יפות וכיוצא בהם. ומכאן אתה אומר, שהפועלים מעין נשמה פיוטית להם וילדות יש להם גם בזקנותם, ולפיכך הם מצוים אצל נערים ומחבבים את הסופרים הפייטנים.

ילדים אף הם אומנים בטבעם. האומנות חביבה עליהם ועובדים תמיד ברצון — בונים, מפסלים ופיסלים ומציירים, וכיוצא באלה. תינוק של בית רבן בוקע עצים באיזמל ועושה טפוס, מתיך בו עופרת ומוציא חזרזרים לחנוכה, עושה כלי־געש והלמות־המנים לפורים, מצייר צורות תמורים ופטורי צצים ומדביקם על החלונות לכבוד חג השבועות. אלא לא די שאין מכשירים כשרון המעשה בהם. מאבדים אותו לרעת בחוזק יד. אומרים לילדים: מוטב שתלמדו ואל תשעו בדברי הבלים! וכשילד מזדמן אצל בעלי־אומנות, הוא יושב ונהנה ממעשה ידיהם ומדברי שיחם ונגינתם והגיונם. לאחר שמעלה על דעתו את כל הכעסים ודברי רוגז ותוכחות שמגיעים לו בבית רבי, בבית־המדרש ובבית הוריו, הוא רואה את עצמו אותה שעה כאן כאלו יצא מיגון לשמחה, מאפלה לאורה. עיניו רואות ידים עסקניות, אזניו שומעות שיחה נאה ולבו נהנה ושמח.

ילדים אומנים הם, ואומנים — ילדים. אלו ואלו מצווים בכבוד ומורא; ילדים — בכבוד הורים ומוריהם ויראתם, ואומנים בכבוד בעלי־בתים ומוראם.

אייזיק נפחא והירציל הנגר בזכות אבות יצאו מכלל בעלי אומנות ונמנו בין בעלי בתים שבעיר. הם התיחסו למשפחה נכבדה והיו קרובים לגדולי העיר. אבותם הורישו להם בתים בשוק, המקום המשובח משאר הרחובות, ומקומות בכותל מזרחי שבבית־המדרש. שניהם היו שכניו של רבי חיים. בית אייזיק מימינו לבית רבי חיים, ובית הירצל משמאלו. והשכנים הללו היו דרים בשלום. מבקרים זה את זה ברגלים ומועדים של שמחה. בנו של הירציל, בן־ציון, היה חבר לאחיו הגדול של שלמה'לי, ורבי חיים היה מלמדו בחנם שעה אחת או שתי שעות ביום, כשנפנה מעסקיו. מה שאייזיק והירציל היו רשאים בקפוטה של משי ובשטריימיל בשבת ויום טוב לא קשה כלל — זכות אבות עמדה להם, קשה הוא זה, שבניהם של אבות חשיבים ונשואי פנים יהיו בעלי אומנות. אומרים: „רוח־רעה לא עלינו, נכנסה בהם בילדותם, שבטלה אותם מתורה, ומשכתם לדברי תעתועים ומעשה נערות. ילדים היו בקטנותם וילדים נשארו, לא עליכם, בזקנותם. רוח רעה זו היתה מקשקשת בהם, מקשקשת ומקשקשת. ומה היה בסופם? לא כלום — בעלי־מלאכה. אף על פי כן... אינם כאותם ההדיוטות, סוף סוף בני בעלי־בתים נכבדים הם"!

ולילדים־זקנים הללו הביא יצר־רע את שלמה'לי. זו היתה הרחיפה האחרונה מן הרחיפות הרבות, שהיה דוחף את שלמה'לי ומוציאו מאותו העולם העבר. עכשו לא ישב עוד תדיר כתרנגולת דוגרת על „ביצה".

Gamma.

הָעִתּוֹנוּת הַיְהוּדִית בְּאַמֵרִיקָה.

VI.

השבועונים.

העתון היומי באמריקה אינו מפנה מקום לדברים שבעיון. כל מאמר, שהקורא צריך רגע אחד לקמט את מצחו בהבנתו פסול הוא לבוא בעתון. כל הדברים הנדפסים בעתון מחויבים להיות קצרים ומושכים את הלב בקלותם וקלישותם, עד שיוכלו להיות נקראים ונבלעים בשעת ישיבה בקרון, שהאמריקאי מבלה בו שעות אחדות ביום, בעברו ממקום למקום. עגלת הברזל היא מעין בית־מקרא להאמריקאים. הנוסעים יושבים צפופים וכל אחד אוחז בידו גליון־עתון גדול ומעיף עינו על ראשי הפרקים הנדפסים באותיות מאירות עינים. והרעש והשאון אשר מסביב אינו מפריע כלל בעד הקריאה: סימן שהענין אינו קשה להבין.

ורק ביום הראשון, כשהאמריקאי שובת מעבודתו, הרי הוא מפנה לבו למאמרים יותר ארוכים, לדברי פיוט, לפרקי מדע וכדומה. ביום המנוחה הזה העתון יוצא כפול חמשה (גם מחיר פי חמש) ומלא וגדוש הוא מ„כל טוב": ספורים, שירים, מאמרי מדע, תמונות, ציורים ועוד ועוד. הקורא מוצא בו חומר קריאה בשבילו, בשביל אשתו, בניו ובנותיו, וגם בשביל עבדו ואמתו.

המנהג הזה לא נתקבל בעתונות היהודית, משום שהקורא היהודי לא נתרגל, כנראה, לבקש „תורה" מפי העתון, שיותר מפרוטה אינו שוה בעיניו...

ואולם בנוי־יורק יש שבועונים יהודים, שנועדו בשביל קוראים שאינם מוצאים ספיקם במזון הרוחני שממציא להם העתון היומי. רובם של השבועונים אינם נושאים את עצמם, אלא נשואים הם על שכם מפלגה או קבוצה, שרוצה בקיום האורגן שלה. והחזיון הזה כדאי הוא לשים אליו לב, מפני שהוא מעמידנו על אפיו של הקורא הז'רגוני.

העתון היומי „פאָרווערטס", שמספר קוראיו עולה לרבבות, הוציא במשך שנים מועטות גם עתון שביעי בשם „צייטגייסט" ולמרות כל העמל וההפצרה מצד המערכת, למרות הבאורים עד כמה נחוץ השבועון לה„פ־לגה, למרות המוסר שנכפה באכפות ועידות, הלך השביעון הזה הלך והתנונה. עד שפסק לצאת, ו„העולם הסוציאליסטי" שברחוב היהודים מתקים בלעדו ואינו מרגיש כלל בחסרונו.

מוצלח יותר הוא השביעון היהודי „דער אמעריקאנער"

יצא ע יד העתון „מארגען זשורנאל". לו יש חוג גדול של קוראים, והוא נוסד רק לשם „עסק". אמנם גם השבועון הזה, אף על פי שהוא נמצא בתנאים טובים, בהיותו כסתמיך אכתפיה דיומי עשיר, עדיין רחוק הוא מלהביא עושר לבעליו, אך בהיקה הוא יוצא כסדרו בכל שבוע.

השבועון הטיפוסי הזה, הגדול בכמיתו ומחזיק שלשים עמוד, אין לו צורה יהודית, אף־על־פי שאתם מוצאים בו „היסטוריה יהודית" ו„רומנים יהודיים". בעיקרו של דבר נועד הוא להה את העולם האמיריקאי בלב היהודי. היא מביא מאמרים ארוכים למאורעות המדינה, יחוקיה, לדוליה, ימיה. ואילו קצבה הממשלה פרס בעד העבודה השריש הפטריוטיות האמיריקאית בלב האמיגרנטים, כי אז לא היה איש ראוי לקבל פרס זה יותר מבעל השבועון „דער אמעריקאנער". ועצמו מעיד על מהלכו ונטיתו).

כמובן, אין לו לשבועון זה שום פריטנזיית להיות נושא אידיאל שהוא, המחבר יחד את העוזרים הסופרים ועובד להם את עתונם חטיבה אחת. אין לו להמו"ל אלא מטרה אחת: למלא בכל שביע שלשים ושנים עמוד ולתת לקורא בזול במחיר שלש פרוטות, „אוצר" שלם של „רוחניות", מספיק לכלכל את נשמתו במשך שבעה ימים.

משתדל הוא המו"ל, שהחמר הספרותי יהי מרובה הפנים, שהקורא ימצא בשביעינו כל „שבע החכמות". והכל בלשון צחה ובמובן קל. וכמובן, אין שום דוחק „ביצירת" המאמרים האלה. העתונות של־יום־הראשון האמיריקאים מספיקים מאמרי־מדע פופולאריים על אודות כל הענינים המעסיקים את הקהל הקורא בכל שבוע; האינצוקלפדיות בחכמת היהדות כאילו ניצרו בכונה, שבא מר א. טננבוים וישאב מהן את מי־חכמתו, העכורים קצת כשהם עוברים דרך הצינור הרוחני של סופר באנאלי זה;

גם ספורים וציורים הולכים ופושטים צורתם הנכרית ולובשים צורה יהודית ע"י שנוי השם של ה„גבורים" ושנוי מקום המעשה. וכך הוא גם בנוגע אל הרומאנים — אם אין רומאן יהודי מן המוכן. למלאכה זו מומחים העתונאים היהודים שבאמיריקה, וביחוד מר מ. זייפרט, המוכשר לכתוב שלשה ספורים בכל יום — על פי סדר „המשיכה"...

לפרקים אתה פוגש בשבועון זה פוליטון מצוין של שלום־עליכם (זהו מן היחידים שזכו למצא חן בעיני ספירשטיין), ויחד בכפיפה אחת עם ה„ברחנים" הקבועים של השבועון „דער אמעריקאנער".

השבועון היהודי מטיפוס זה הוא יחיד בניו־יורק, מפני שאי־אפשר להתחרות עמו, כל זמן שהקורא מבכר את הכמות על פני האיכות, ושלשים ושנים עמוד במחיר שלש פרוטות, הרי זה — בזול.

רב יתר הוא מספר השבועונים היהודים המיוחדים למפלגות מסוימות. יש מהם שעל פי צורתם (ובמקצת גם על פי תכנם) אינם אלא עתונים, שמפני חסרון כיס הם יוצאים רק אחת בשבוע. ואולם יש אחרים שטבוע עליהם חותם שבועון, הדן בשאלות היום בפחות פזיזות וביתר עיון מעתון יומי.

השבועונים היהודיים אמנם גם הם אינם מצטיינים במקוריות יתרה, ואין צריך לומר שגם בהם דבקה „המעשיות" האמיריקאית, אך עולים הם הרבה על העתונים היומיים בנקיות הדעת ובטעם הספרותי.

צר לי פה המקום לדבר בפרטיות על כל אחד ואחד מן השבועונים, אף כי כדאי הוא לעמוד עד אפין של האורגנים הללו, שאחדים מהם הם בעלי השפעה מרובה. ורק על אודות שני שבועונים, נושאי הרעיון הציוני, אני רוצה לספר דברים אחדים.

השבועון האחד „דאס אידישע פֿאלק", היוצא בניו־יארק זה השנה השנית, הוא האורגן הרשמי של הפדרציה הציונית באמיריקה. הוא ניצר בעמל רב וביגיעה מרובה, ועד היום אין לו עדיין בסיס איתן. נחוץ לדעת את מצב הציונות באמיריקה ואת הצורה המיוחדה שיש לה במדינה זו, כדי להבין את החזיון המשונה לכאורה, כי אין בידי המפלגה הציונית לכלכל שבועון יהודי אחד. מצד אחד הכל מודים כי ד"ר טימנט" הציוני הולך ויחזק בקרב ההמונים היהודיים באמיריקה. ומצד השני אין לכחד, כי הרעיון הציוני, כפי שמבארים אותו בארץ המעשיות אין בו כדי להלהיב את הלבבות ולקחת את הנפשות.

מלבד הטעם היסודי הזה יש עוד הרבה סבות חציניות המעכבות בעד התפתחות השבועון הזה וגוטלות ממנו את היכלת להשפיע על הצבור היהודי.

ביתר התלהבות וביתר חבה נוסד השבועון הציוני „דער אידישער קעמפפער" לפני שלש־ארבע שנים. זהו האורגן של „פועלי ציון" באמריקה, שמספרם לא רב, אך מסירותם אל העתון שלהם ראויה להיות למופת. הופעת ה„קעמפפער" היתה מעין מאורע בעתונות היהודית באמריקה. ותיכף רכש לו העתון הזה קהל מעריצים בקרב „החברים", שכל קרבן לא היה יקר להם כדי לקיים את האורגן שלהם, וגם חובבים רבים נמצאו לו בין היהודים הלאומיים, העומדים מחוץ למחנה הציונים. כי ה„קעמפפער" השתדל להיות לא רק עתון ציוני, אלא גם נושא דגל הרעיון הלאומי בכלל.

השבועון הסימפטי הזה נתקיים כשתי שנים, „פועלי ציון" בזבזו עליו ממון רב וכחות מרובים, עד שבא הקריזיס לפני שנתים, והפיעלים שבתי מאונס מעבודתם ונתדלדלו מאד. אז פסק ה„קעמפפער" לצאת*).

— - - - —

רוצה אני להזכיר במאמרי על דבר העתונות היהודית באמיריקה גם את השבועונים היהודים בלשון האנגלית. מסופקני אם מי שיבא לספר ע"ד העתונות האנגלית באמיריקה יצרף אליה גם את העתונים המיוחדים לעניני היהודים והיהדות, ולכן נוטל אני רשות לעצמי להכניסם אל רשימת קניני הרחוב היהודי.

הטפוס של שבועון יהודי בלשון לועזית ידוע הוא לכל פחות או יותר. זוהי בריה גלותית: החומר הוא יהודי והצורה — נכרית. ואולם על העתונים הללו טבוע חותם המדינה, שבה הם יוצאים.

ברוסיה, למשל, שהקולטורה הנכרית עדיין לא הספיקה לבלע את הרוח היהודי, אין השבועון היהודי־הרוסי תופס מקום חשוב בחיים הרוחניים. על פי רוב הוא מכוון יותר כלפי חוץ; הוא עומד לתבוע את עלבוננו, לדרוש את זכיותינו, להגן עלינו מפני העלילות של ה„צוררים". וגם בשנים האחרונות, כשהתחילו השבועונים הללו מטפלים יותר בענינים הפנימיים שלנו, אין זה אלא כעין „הוספה" להעתונים בעברית וביהודית. וכשם שמצבנו המשונה ברא לנו רבנות כפולה, כך ברא לנו גם עתונות כפולה. על צד האמת אין לנו עוד ברוסיה מספר הגון של יהודים שיהדותם ניזונית מתוך השבועון היהודי־הרוסי.

לא כן הוא מצב הדברים באמיריקה. העתונות הגדולה בלשון היהודית מתפרנסת כולה רק מן הגרים, האימיגרנטים,

---

*) כפי שמודיעים מנויארק, שוב התחיל השבועון הזה יוצא בימים האלה.

והיא מפרנסת את רוחם. אך האזרחים היהודים שבאמיריקה, לא רק אלה שנילדו ונתחנכו בארץ ההיא, כי אם גם רבים מאלה שבאו מעבר לים וכבר נשתקעו במדינת קולומבוס, אינם נזקקים כלל לעתונות זו. את צרכם הרוחני האנושי הם מוצאים בעתונים הכללים. ובשביל צרכם הרוחני היהודי נברא השבועון היהודי בלשון המדינה.

הצורך הרוחני הזה הוא קטן מאד. על פי רוב עוסקים השבועונים הללו בשאלות יהודיות—הנוגעות אל היהודים העניים והמריקאים בארצות החושך. לפעמים הם מביאים מאמרים בחכמת ישראל מאת חכמי אמריקה, המלקטים תחת השלחן של רבותיהם שבגרמניה; ביחוד רבו בהם המאמרים על דבר תירת ישראל ועל אודות האויר הגניז שבה. לא מעטים הם גם הדברים על אודות גדולי ישראל שבאמריקה, עשיריו וטפסריו.

שבועונים כאלה יוצאים לא רק בניו-יורק ובשאר הערים הגדולות שבאמריקה, אלא גם בערי שיש בהן קהלות יהודיות לא גדולות. ואלה השבועונים היוצאים בערי השדה ניזונים, כמובן, משולחנם של שבועוני הכרכים הגדולים, ואולם על פי רוב הם מלאים מאמרים בענינים „מקומיים“.

בעריכת העתונים הללו (ביחוד בערי השדה) עוסקים ה„רבנים“, משום שבטלים הם מכל עבודה אחרת בכל ימות החול. ואת ה„דרשה“ שהם משמיעים ביום השבת בעל פה, הרי הם נותנים לפני הקוראים בכתב — בשבועונם.

ויש מספר רב של יהודים באמריקה, שהם יוצאים ידי חובתם ליהדות בחתימה על השבועון „היהודי“ האנגלי, שרק לעתים רחוקות הוא קורא בו.

ואולם גם „היהודים החותמים על העתון“ הרי הם מעידים על עצמם, כי יש להם אחיזה כל שהיא ביהדות. הרבה יותר הוא מספר היהודים באמריקה, שגם הדבר הזה הוא למותר להם, לא מפני שמתביישים הם ביהדותם ורוצים להסתירה, אלא משום „שאין להם פנאי“ לטפל בענינים אלה, שאינם נוגעים ללבם ורחוקים מהם.

אלמלא כך היו השבועונים היהודים באנגלית עשירים יותר ברוח...

מִכְתָּב אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

עורך נכבד!

בבקשה לתת ב„העולם“ מקום לדברינו אלה:

הננו מבקשים את כל האגודות העבריות, כגון חברות חובבי שפ"ע, עבריה, שפה ברורה, דוברי עברית וכו', כי תואילנה להודיענו את כתבותיהן, למען נוכל לבוא עמהן בדברים ולהמציא להן את כרוזינו ומכתבינו-החוזרים.

יחד עם זה הננו מודיעים, כי העתקנו את לשכתנו למעון חדש. כתבתנו הוא מעתה:

Organisatoin für hebraische Sprache und Kultur. Berlin—Charlottenburg. Kantstr. 93, Hochp. rechts.

כספים ומכתבי אחריות צריך לשלוח אל גזברנו עפ"י הכתבת:

Herrn S. Hurwitz. Berlin W., Kurfürstendamm 51.

ברלין, כ"ז ניסן תר"ע.

בברכת התחיה העברית

הועד המרכזי של

ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

מִכְתָּבִים מֵרוּמֶנְיָה.

III.

בטרם אגש להמשיך את דברי מכתבי הקודמים, אני מוכרח לסור מ[illegible] הצרה ולטפל בשאלות העומדות על סדר היום ומעסיקות את דעת ה[illegible] היהודי ברומניה יותר מכל שאלה אחרת.

כל ימי החרף לא חדלו ההסתות השונות נגד היהודים, בין שבאו בד[illegible] אינטרפלציות בפרלמנט, שבהן הצטיין ביחוד יורגא ברוב הלעג וה[illegible] אשר חפא על יהודי רומניה בכל פעם, כדרכו, בין שנתגלו במאמרים בע[illegible] ובאספות, הכל כנהוג. כפעם בפעם דושבו ריקם בקשות היהודים אשר נ[illegible] אל הפרלמנט ע"ד קבלת זכיות אזרח. בין המבקשים היה גם אחד שהוא [illegible] בעתונים ומורה באוניברסיטה בבוקרשט. והדבר הזה עורר סער בעתו[illegible] הרומנית בגלל חטאו המשולש של המבקש: יהודי, שהוא סופר ומורה [illegible] מדרש-עליון רומני, מעיז פניו לבקש זכיות-אזרח! ובכל מאורע ומאורע [illegible] העתונאים הרומנים שעת-הכושר לדרוש תלי-תלין של הלכות על השאלה ה[illegible] אלה לגנאי ואלה לשבח, עד אין קץ ותכלה, וסוף סוף, אחרי נסיונות ו[illegible] נוכחו יהודי רומניה כי „אם אין אני לי מי לי“. ואחרי שגם קריאת קו[illegible] יהודי בארץ נאסרה עליהם מצד המיניסטר-הראשי, שרצה לעשות בזה נחת-רוח ליורגא, החליטו היהודים לעשות צעדים ממשיים בדרך מלחמת-הגנת [illegible] עצמם, ככובן, עד כמה שיכולים הם לעשות „מלחמה“ כזאת ברומניה. [illegible] שעד כה התאוננו הרומנים על היהודים, כי הם פונים לעזרה רק כלפי [illegible] לארץ, ערכו עתה יהודי רומניה ממוריום ארוך ונמרץ אל צירי הפ[illegible] אל המלך ואל שרי הממשלה, ובו הם מעירים על אי-הצדק וגולת-[illegible] בנוגע אליהם, ומבקשים הם שיושם לב לתקן את מצבם, לתת להם את זכ[illegible] האדם, שבלעדיהן הם נמצאים ברע עד אפס כח לסבול עוד. חוץ מזה ה[illegible] ברוב הערים בקריאת אספות, מקצתן פומביות, ומקצתן חשאיות, וכהן דו[illegible] בענין בקשת הזכיות, אוספים קרן להוצאות הקניגיא שהם מתחילים [illegible] וכתור תחבולה ראשית למלחמה האמורה, נגשים עתה גם כן להוצאת עת[illegible] יומי בשפת המדינה. על ידי העתון הזה חושבים לפקוח את עיני הרומ[illegible] למען יראו את מצב היהודים בארץ, ולעורר את דעת-הקהל, כי תסכים לדרי[illegible] הצודקת של היהודים וכי תעמוד לימינם בביאם לבקש את זכיותיהם.

קשה להגיד מראש אם תצליח התנועה הזאת להביא לידי תוצאו[illegible] ממשיות או לא. לעת-עתה נתקבל הממוריום „בסבר פנים יפות“, כנהוג, א[illegible] מענה ברור כל שהוא לא נשמע משום צד, וספק הוא אם ישמע בקרוב, מ[illegible] שהממשלה טרודה כעת, בכל ימות החרף הזה, בהרבה ענינים מסובכים לרג[illegible] החוקים החדשים, שהותקו בחדשים האחרונים, ושרובם עורר סער בס[illegible] מתנגדי הממשלה הנוכחית. ומובן מאליו, כי בזמן שהממשלה מתנודדת אין מקו[illegible] עוד לבקשת היהודים, שהרי ענין זה הוא תמיד מאלה „הסובלים דחוי“, מצוינת במינה היא המנוחה שמורגשת כעת בעתונות, וביחוד בעתונות הרשמ[illegible] שאינה עוסקת אף במשהו בדרישת היהודים. והדבר הזה סימן הוא, כי להסמו[illegible] יום נתן המקום הראוי לו—בין כתבי הארכיון...

וכיון שנגעתי בענין „המלחמות“ שהיהודים עורכים, עלי לדבר [illegible] גם על פולמוס אחר, המעסיק יותר את היהודים בתור יהודים, מאשר בתור יושבי רומניה.

כמו בכל ארצות תבל התפשט גם ברומניה נגע המסיתים, שמצא פה שדה-פעולה רחב ופורה עד מאד. כמו שהזכרתי במכתבי האחרון גרוע הוא מאד המצב הקולטורי והמוסרי של רוב יהודי רומניה, ובמצב כזה נקל לפרו[illegible] רשת ולצוד נפשות רבות. ובעוד שבמקומות אחרים, ולפני איזה זמן גם ברומניה, היה העם כביט בלעג ובשאט נפש על הצידים האלה, הנה הצליחה עתה ביד המסיתים לחתור חתירה תחת הרגש הדתי והלאומי של יהודי הארץ הזאת, ובמקומות רבים אין עוד זכר במעט לאותה ההתנגדות האינסטינקטי[illegible] בית למטיפים ה„צדיקים“ האלה, בבתי יהודים רבים מצאו להם כהלכות הקונטרסים והספרים של המסיתים, והילדים קוראים בהם ויונקים לאט לאט את הרוח הנכרי אל קרבם, עד שלאט לאט הם מתרחקים מצור מחצבתם וכבר היה מעשה, המעורר צחוק ועצב כאחד, שהביא נער אחד אל בית [illegible] ספרו העברי את ספר „הברית החדשה“ במקום חומש, באמרו כי את זאת נתן לו אביו... על זה יש להוסיף, כי בתי-הספר ומוסדות-החנוך השונים של [illegible] המסיתים נמצאים במספר רב ברומניה, והם מלאים תלמידים ותלמידות [illegible]

נולחים אותם שמה, כדי לרכוש „חניך טוב", עד כי אין כמעט עברית, שאחר מבניה או מבנותיה לא היה תלמיד באחד מבתי־הספר. מצב כזה מעציב מאד, ומעט אנשי הלבב שנשארו ליהודי רומניה, בראש אמיר", נסו כבר לא אחת להשיב את רגלי העם מדחי, עבודתם לא הצליחה הרבה. אך עתה, כזמן שהיהדות ברומניה עומדת להיות או לחדול, אנו רואים כי הרגש של הגנה־עצמית נתעורר עוד הפעם לשמיר על האמונה הישראלית. שהיא לבדה נשארה ליהודי רומניה ושרק היא עודנה מציינת אותם כתור יהודים. התעוררות בבוקרשט, ביאסי ובערים גדולות אחרות. ביחוד מתעסקים בדבר הנאורים, קוראים לאספות תכופות, שבהן הם דורשים תשכם ודרש בעת המסיתים. העתונים היהודים גם הם אינם מחשים, והמלחמה במלא מובן המלה. הדבר הזה, כשהוא לעצמו, הוא בודאי משמח לרצטער, כי המלחמה הזאת באה בשעה מאודרת קצת ועורכיה רק יחידים נלבבים ולא כל העם כלו. שלו חסרות הקולטורה העברית בכלל, עד כי קשה מאד להשיב את לבו אל קדשיו מקדם דברי מטיפים ולו גם בדברים יוצאים מעומק הלב. וצריך להכיר כי גם מנהיגי התנועה הזאת לא יצליחו דרכה, כל עוד שהחנוך ברומניה לא ישתנה שנוי עיקרי, עד שיוכל לתכשיר את הלבבות של הנער להמשיך את ההיסטוריה הישראלית ולקלוט את הרוח הלאומי —

אברהם מן.

בַּצִּיּוֹנוּת.

ביט באפריל היתה בגלזגוב אשר באנגליה אספה גדולה לכבוד הנשיא וולפסון שבא לשם. הנשיא נתקבל בהתלהבות, נערכה לכבודו תהלוכה ברחובות העיר וכרומה. בהאספה נתקבלה ההחלטה הזאת:

„האספה רואה בהרעיון הציוני את הדרך היחידה לפתרון גמור של שאלת היהודים ולתחיתו של העם היהודי בארץ מולדתו ההיסטורית — ארץ־ישראל, והיא מביעה את אמונתה בעיקרי הציונות ואת אמונה להמנהיג ד. וולפסון ופעולותיו הנמרצות לקרב את רגע התגשמותן של מטרות התנועה. האספה פונה אל היהודים תושבי שוטלנד בקריאה, שיתמכו בחומר וברוח בהסתדרות הציונית, שהיא ההסתדרות היחידה העובדת לטובת הגשמתו של האידיאל הקרוב והנעלה של העם היהודי".

אחרי שנתקבלה פה אחד ההחלטה, נאם הנשיא נאום גדול, שחזר בו על הדברים שכבר אמר בלונדון, ע"ד יחסה של טורקיה אלינו, ע"ד ...ושאיפותיו, ע"ד חובבי ציון. נראה שחסרו בהנאום המבטאים החריפים ... נגד האופוזיציה, אע"פ שגם הפעם זה מצא הנשיא לנחוץ להגיד על ... האופוזיציה דברים אחדים:

„פעם אחת שאל שר גדול בפטרבורג את הד"ר הרצל: האיך אתה יכול ... יחד עם האנשים הללו? הן האופוזיציה שלהם נגדך עתידה להיות ... יותר מזו הערובה נגד הממשלה שלנו? הד"ר הירצל השיב ואמר: ... היו לקולומבוס חבריו בשעת מסעו הגדול, ואולם כשנגלתה הארץ ...ם, מיד הכירו שהצדק אתו, עמדו ובקשו ממנו סליחה".

המשל מובן מאליו ואין הוא דורש ביאורים.

הנאום נתקבל, כמובן, בהתפעלות עצומה, להנשיא הוגשו אדריסאות, ... מן הבנקט שנערך לכבודו רתירו תלמידי האוניברסיטה את הסוסים ...כתו והביאוהו בעצמם עד בית המלון.

ב„רוסביט" ובעתונים אחרים אנו מוצאים מאמר מענין של ד. טריטש ...ביל את הבילאנץ של ה„דייטשע פלשתינא בנק" להבילנץ של הבנק ... בארץ ישראל. הריוח שהביא הבנק של הגרמנים, שהגיע עד כדי 16 ½ ... מן ההון היסודי, גדול הוא הרבה יותר מהריוח של הבנק שלנו. ואחרי ... סכום גדול לקרן המלואים, לפרסים וכרומה, אפשר היה עוד להבנק לקבוע דיבידנד של 6% בערך. מניות הבנק הזה, שכבר מצאו להן ... בהבורסא הברלינית, מחירן 112%. הרוה"ת של הבנק הגרמני ... שלמרות התחרותם של הבנקים הישנים והחדשים, הרחיב את פעולתו והצליח במעשיו, משום שנמצאו ברשותו סכומים גדולים. בכלל רחוק הבנק הזה מאיתה הזהירות שמתימרים בה כל כך אצלנו. מתיחס הוא הבנק ביותר אמון ללקוחותיו, מרחיב את פעולותיו ומוצא מקום לסכומים הגדולים, בעוד שאצלנו חוזרים ואומרים תמיד שאין צורך להגדיל את הון הבנק שלנו בא"י. מצוין הדבר שבהבילאנץ אנו מוצאים 5 מיליון מארק שנתנו בתור הלואה לזמן ארוך. בהאקטיב אנו מוצאים גם קרקעות, וכנראה מצא הבנק את השירה המשפטית הנאותה כדי לרכוש אותם ולהחזיק בהם. אמנם אם נזכור את השנים הקודמות, שאז לא עשינו כלום בא"י, נצטרך להזכיר לשבח גם את הבנק שלנו, שגם הוא הולך ומרחיב את חוג מעשיו. אבל צריך גם להודות, שהרחבת חוג המעשים באה מתוך השפעתה המכרחת של דעת הקהל. העדיין לא הגיעה השעה שההון שיש לנו יעבור כלו לא"י, כדי לבצר שם את מעמדנו!

לכופרו של העתון הסלוניקי Progrés de Salonique היתה שיחה עם הרב הראשי של טורקיה רבי חיים נחום. בשיחה זו נגע החכם באשי בשאלת הפתקא האדומה. ואמר, שלפי הידוע לנו תוכנס להפרלמנט בעוד ירח ימים הצעת־חק ע"ד ענין הכניסה לא"י. פעמים רבות כבר הבטיחו להחכם באשי לבטל את הפתקא האדומה, שנשארה לירושה מאת הסדר הישן ושהיתה מכוונת, כידוע, נגד הכניסה בהמון של נתינים זרים, שהיו יכולים להיות למכשול להממשלה.

בהעתון Ieune Turc נדפסה ידיעה מענינת. זה זמן־מה עוסקת מועצת הממלכה בקושטא בבקורת הבקשות ע"ד נתינת רשיונות ליסוד בנקים קרקעיים. מגישי הבקשות: מנשה ופרננדיז והעו"ד סלים נקראו כבר פעמים אחדות להמועצה ובארו את עיקרי השתדלויותיהם; החקירה כבר נגמרה, ובעוד זמן מה יערך ספר־הזכרון ע"ד הבנקים הללו ויוכנס אל מועצת המיניסטרים.

מדוינסק מודיעים לנו שבאולם התיאטרון קרא חברנו מר א. גולדשטיין הרצאה ע"ד „הטנדנציות בחיי היהודים". אולם התיאטרון היה מלא, והנאום עשה רושם כביר על הנאספים.

ממוהילב הפלכית מודיעים לנו ע"ד יסוד אגודת צעירים בשם „העברי הצעיר". מטרתה העבודה בעד השפה והארץ. היא מסדרת הרצאות לפרקים קבועים, עוסקת בקבוץ נדבות לטובת הקה"ל ובהפצת הספרות העברית. גם מערים אחרות מודיעים לנו ע"ד יסוד אגודות של צעירים, המתחילים לעבוד במרץ לטובת התנועה הציונית ומוסדותיה.

הקהלה האורתודוכסית בעיר נויטרה באונגריה נספחה כולה אל התנועה הציונית והחליטה לשלם תשלום שנתי לטובת הקה"ל.

נתבקשנו לפרסם את הדברים הבאים לקמן ע"ד המטבח הכשר שנוסד באניה „צאריצא" ההולכת מאודיסה לא"י. זהו קטע ממכתב פרטי של איש ידוע להמערכת:

„הנני חושב לי לחובה להגיד דברים אחדים על אדות המטבח הכשר. דעו נא כי זהו דבר גדול מאד. המטבח נסדר באופן נפלא, המאכלים טובים ונעימים מאד והמחיר לא גדול. ונעים לראות יהודים נאספים בחדר התפלה ומתפללים להם כחפצם באין מפריע. במאכלי המטבח הכשר יכולים להשתמש גם הנוסעים על המכסה. הנה למשל אנחנו, הנוסעים בהמחלקה השניה, אוכלים בהאולם יחד עם כל הנוסעים, והמלצר היהודי עורך לנו את סעודותינו, וכל הפקידים מתיחסים כולם בכבוד להרב טשרנובסקי ונזהרים לבל יהיה לנו שום מחסור. וראוי לתהלת הרב טשרנובסקי היודע את אשר לפניו.

מודיעים לנו. כי מר אברהם פודלישבסקי מורשוי נדב לועד חובבי־ציון באריסא 1100 פרנק לצרכי הוראת ההתעמלות בארץ־ישראל. ע"י נדבה זו הונח היסוד לקרן קימת מיוחדה, שתקרא על שמו של מר פודלישבסקי, לצורך הרמת־המצב הגופני של יהודי ארץ ישראל בכלל וחניכי בתי־הספר שם בפרט.

תנועת היציאה מר...

בשנות 1905, ...

רשימת האנשים שנסעו מרוסיה לארץ ישראל דרך אודיסה

מספר המבהבים שנתקבלו בלשכת המודיעין	כבר היו קודם בארץ ישראל	נסעו ע"פ קריאת קרוביהם שבארץ ישראל	מטרת הנסיעה: להתרפא	ללמוד בבתי ספר	לזמן	לבלות את ימי זקנתם בארץ ישראל	להתישב	מאין: מחוץ לארץ	מן הנפות שמחוץ לתחום	מקוקז	מבסרבה	מפולין	מליטא	מפלכי הדרום	מארץ ישראל	רכושם: מן 10,000 רובל ויותר	מן 3000 עד 10,000 רובל	מאלף עד 3000 רובל
—	17	177	9	16	73	190	942	1	36	2	25	103	460	599	4	5	13	18
—	1	14	1½	1	6	15½	77	—	3	—	2	8⅓	37⅓	49	⅓	½	1	1½
137	88	832	—	52	160	414	2824	1	165	28	32	690	715	1801	18	45	78	111
—	3	24	—	1½	4½	12	82	—	4½	1	1	20	21	52	½	1⅓	2	3
962	118	591	28	21	289	378	1034	4	84	100	113	286	485	606	72	20	38	63
—	7	34	2	1	16	22	59	—	5	6	6	16	28	35	4	1	2	3½
2256	193	603	18	76	196	384	1423	13	67	238	159	296	606	586	132	32	78	97
—	9	29	1	4	9	18	68	1	3	11	8	14	29	28	6	1½	3½	4½
3370	318	741	13	86	232	525	1603	17	88	126	173	476	626	774	179	71	75	105
—	13	30	½	3½	10	21	65	1	4	5	7	19	25	32	7	3	3	4
6725	734	2944	68	251	950	1891	7826	36	440	494	502	1851	2892	4366	405	173	282	394
	7	27	1	2	9	17	71	⅓	4	4	4⅔	17	26	40	4	1½	2½	3½

בְּרוּסְיָה.

לשכת המודיעין שעל־יד חברת יק"א פרסמה את הדין־וחשבון שלה להשנה החולפת. אנו מוצאים בו ידיעות מלאות ענין, המעמידות אותנו על פרטי המצב של יהודי רוסיה בשנת החשבון.

לאחר שעברה תקופת הסערה והדם נדמה, כאלו ירדה האמיגרציה ונפחתה במדה הגונה. יהודי רוסיה נחו קצת מעצבם ומרגזם, וכשעברו פסחא אחת ושניה ופרעות לא היו בהם שאפו רוח.

ואמנם המספרים מוכיחים, כי יש הבדל גדול בין מספר האמיגרנטים בשנות הפרעות למספרם בשנים שלאחריהן. ואולם עוד סבה אחרת היתה לירידת מספר היוצאים באותן השנים: המשבר ששרר אז באמריקה בכל ענפי המסחר והתעשיה.

אולם בשתי השנים האחרונות, כש„האושר" של חוסר־פוגרומים נשנה והיהודים התחילו להתבונן על כל סביבותיהם ולראות כי אין להם כל ... במדינה בנוגע לחיי הכלכלה וגם לחיי התרבות הלאומית, ובאמריקה ... פסק המשבר, שוב החליפה האמיגרציה כח. „המצב הכלכלי של היהודים — כותבים מבסרביה — יורד מיום ליום; המסחר אכל נבל; האומנים אין להם עבודה; כל תקוות טובות לעתיד — אין; מהכפרים הקטנים והגדולים מגרשים את ה... היהודים ואת הפועלים, ואלה אין להם דרך אחרת בלתי אם לנוס למדינת ...

„לנוס" — זו היא המלה הנכונה. נוסעים לאמריקה, לגלוויסטון, לפלשתינה, לאפריקה ולכל מקום, שיש שם איזו אפשרות „לעשות חיים". הרבה ... על פי הזמנת קרוביהם ומכריהם. יש עירות שהתרוקנו מגבריהן ונעשו ... „ממלכות נשים". ביחוד מצוינות בזה העירות בפלך קובנה, זה הפלך, ה... אמיגרנטים לאפריקה. מדרום רוסיה מרבים לנסוע לארץ ישראל, מפלכי ...

[illegible]ין ישראל

[illegible] 1908, 1909.

[illegible] המודיען שעל יד הועד האודיסאי לישוב ארץ ישראל.

		לאן						משלח ידם			שנותיהם				מספר הנוסעים		
		[illegible]	למושבות יהודה והגליל	לבירות	לחיפה	ליפו	לירושלים ולחברון	בעלי פרופיסיות חפשיות	עוסקים במסחר ותעשיה	בעלי מלאכה, פועלים ועובדי אדמה	מחמשים שנה ומעלה	מן 31 עד 50 שנה	מן 16 עד 30 שנה	ילדים עד 15 שנה	נשים	גברים	סך הכל
בשנת 1905	הסכום	[illegible]	139	—	—	653	419	67	111	148	343	183	287	417	533	697	1230
	היחס האחוזי	[illegible]	$11^{1}/_{2}$	—	—	53	34	5	9	12	28	15	23	34	43	57	
בשנת 1906	הסכום	[illegible]	234	44	31	786	2312	117	504	804	586	1070	725	1069	1518	1932	3450
	היחס האחוזי	[illegible]	7	1	1	23	67	3	15	23	17	31	21	31	44	56	
בשנת 1907	הסכום	[illegible]	242	27	31	628	753	81	302	374	538	429	430	353	726	1024	1750
	היחס האחוזי	[illegible]	14	$1^{1}/_{2}$	$1^{1}/_{2}$	36	43	5	17	21	31	24	25	20	41	59	
בשנת 1908	הסכום	[illegible]	247	47	39	836	886	156	363	374	565	468	635	429	824	1273	2097
	היחס האחוזי	[illegible]	12	2	2	40	42	8	17	18	27	22	30	21	39	61	
בשנת 1909	הסכום	[illegible]	248	66	73	1055	902	152	336	428	741	512	696	510	997	1462	2459
	היחס האחוזי	[illegible]	12	$2^{1}/_{2}$	3	43	$36^{1}/_{2}$	6	14	17	30	21	28	21	41	59	
בכל חמש השנים יחד	הסכום	[illegible]	1150	184	174	3958	5272	573	1616	2128	2773	2662	2773	2778	4598	6388	10986
	היחס האחוזי	[illegible]	$10^{1}/_{2}$	$1^{1}/_{2}$	$1^{1}/_{2}$	36	48	5	15	19	25	24	25	25	42	58	

[illegible]", ששם עוסקים היהודים בעבודת הקרקע — מכוון זרם הגדירה [illegible]ארגנטינה.

ומה שהיה הוא שיהיה: „שערי המערב נסגרים", בת במדה ששערי [illegible]ים במזרח ננעלים...

אילוסטרציה חדשה למצב היהודים ברוסיה—אם זקוקים אנו עוד לאי[illegible]גיות—היתה בשבוע זה מיתתו של הפרקליט המפורסם אלכסנדר פסובר,— [illegible] שהזכירה לרבים את פרשת תיין.

והחיים האלה היו חיי יהודי בכל מרירותם. גם האורגנים השחורים מעין [illegible] „וורימיה" לא יכלו לכחד, כי פסובר זה היה הכוכב המאיר של הפרקליטות [illegible]ית, כי הוא פתח לפניה את שערי אירופה, כי היה מורה ופטרון לכל [illegible] הפרקליטים הרוסים, כי תורתו היתה לנר לרבים. ובכל זאת אנוס היה האיש לעמוד בצל ולהתרחק מכל משרת צבורית־מדינית מפני מוצאו היהודי.

הכל הכירו והודו בכשרונותיו המצוינים. סינטורים ויודעי דת ודין פנו אליו לבקש תורה מפיהו, אך באופן רשמי לא היה יכול לעשות דבר, לא היה יכול לעמוד בראש חבריו כי על כן היה יהודי.

וחייו היו מלאים תמרורים ותוגה פנימית. חיי בדידות חי האיש כל ימיו, וידידיו היחידים היו ספריו המרובים אשר בהם היה שקוע יומם ולילה. הוא לא היה עסקן צבורי מטבעו, אלא איש הספר והמדע. ואולם כשרמזו לו, שיזכה לעלות על הקתדרא רק לאחר „שישתחרר" מן היהדות, נרתע לאחוריו, כי בעל נפש עדינה היה האיש, ושב לד' אמותיו ולספריו, אשר בהם בקש נחומין למצוקות לבו.

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

אחרי ההכנות הרבות שנעשו במדינות שונות ואחרי שהוכנה לכך דעת הקהל היהודי — החליטו סוף-סוף ראשי הקהל בווינה, בצרוף עסקני-הצבור שהשתתפו בועד המכין, לקרוא בחורש ספטמבר ש"ז קונגרס לעניני האמיגרציה, שבו ישתתפו עסקני היהודים בכל הארצות והמדינות, שלוחי הקהלות והחברות העוסקות בסדור האמיגרציה.

הועד ערך מימורנדום ע"ד מטרות הקונגרס והמימורנדום הזה ישולח לכל החברות החשובות, לכל העתונים הישראליים שבכל הלשונות, בכדי לתת לתקהל היכולת לדון בעוד מועד על מגמות הקונגרס. את שאלת בחירת הצירים לא פתר הועד, ונתן את הרשות והחופש לכל בני מדינה ומדינה לערוך את הבחירות באופן שימצאו לרצוי לפניהם.

וזוהי הפרוגרמה של הקונגרס לפי אשר קבע אותה הועד:

א) ע"ד סדור קואופורציה תמידית של החברות, הקהלות והמוסדות השונים הרוצים בסדור האמיגרציה היהודית.

ב) למצוא מקורות נאמנים להאמצעים הנחוצים לסדור האמיגרציה היהודית.

ג) ליסד לשכות מודיעין בכל המקומות שבהם האמיגרציה מרובה.

ד) ליסד בנק לצרכי האמיגרציה היהודית, כמתכונתם של הבנקים הפולני והצ'יתי לעניני האמיגרציה.

ה) לסדר ענין בקשת העבודה בעד הנודדים.

ו) להוציא עתון מרכזי, מחברות וספרים בשאלות האמיגרציה.

ז) לסדר סטטיסטיקה מרכזית להאמיגרציה היהודית.

ח) להכין מקומות חדשים להנדידה היהודית.

יחד עם המימורנדום שולח היעד להקהלות והמוסדים גם את הצעת סדר-היום של הקונגרס והוא מבקש מאתם לחוות את דעתם על ארות כל השאלות האמורות.

צרות היהודים בקיוב הרוסית נגעו עד לבות אחינו בחוץ-לארץ. אלף וחמש מאות המשפחות שהיו עומדות להגרש לא יכלו לבלי עורר את הלבבות ולבלי הרגיזם.

והנה מודיעים מלונדון כי שם נעשה דבר לטובת היהודים בקיוב. ציר אחד מאת אגודת הקהלות באנגליה וציר אחד מאת „אגודת אחים" התיצבו לפני מיניסטר-החיצון, סיר ארוארד גריי, ובארו לו את כל ענות היהודים ואת האסון הנורא שימיט הגרוש על אלפי הנפשות האומללות. המיניסטר הקשיב בתשומת-לב לדבריהם והביע את רגשות ההשתתפות בצערם של 1500 המשפחות, אף הבטיח מצדו לעשות כל אשר יוכל לטובתם. וכפי הנשמע קים את הבטחתו ושלח דברו לציר אנגליה בפטרבורג ובקש מאתו להשתדל לפני מי שהיכלת בידם להעביר את רוע הגזירה.

כידוע נדחה הגרוש לפי שעה עד אשר תתברר זכותן של אותן המשפחות לדור בקיוב. הדחוי זה בא פתאום אחרי שכבר נתיאשו המגורשים מכל תקוה. ואחרי שנדחו כל ההשתדלויות שהוגשו תחלה לטובתם. וכפי שאומרים היתה בזה באמת איזו השפעה מן הצד.

כידוע לקוראי „העולם", גרם יוקר הבשר הכשר באמריקה, שבערים שונות בארץ ההיא ערכו הנשים מניפסטציות כנגד בתי-המקולין ונתעוררו לעשות קנוניא ולבלי קנות בשר, עד אשר יורידו את המחיר. „התנועה" הזאת, שהתחילה בהערים באלטימור וסט. לואיס, עברה בעת האחרונה גם לנויארק, לעיר היותר גדולה באוכלוסין יהודים. והקצבים היהודים שראו את עצמם בין המצרים, כי מצד אחד מעיקים עליהם הסיטונים, המעלים את מחיר הבשר, ומצד השני דוחקים אותם הקונים, הדורשים בשר בזול, החליטו לערוך „שביתה" ולסגור את המקולין שלהם. יותר מארבעה אלפים חנויות לממכר בשר נסגרו, והקצבים סובבו בחוצות העיר לשם דימונסטרציה. אלו החנויות שבעליהן העיזו לפתחן הוכרחו להסגר. ה„שובתים" שברו חלונות, שפכו נפט על הבשר, ובכלל השתמשו במעשי אונס למנוע את מכירת הבשר. הגיע הדבר לידי כך, עד שחששו כי לימי הפסח לא ימצא בעיר בשר כשר גמורה „הקהלה" שבנויארק להתערב בענין זה ולחקור ולדרוש נתברר, כי מלבד הסבות העיקריות שגרמו למבוכה זו, היינו יוקר וכרומה, יש כאן עוד סבות טפלות. הנה כן הודיעו הקצבים, כי בתי-מקולין של יהודים שבנויארק מוכרים בשר טרפה במקום בשר כשר יש בידם להוריד את השער ולהתחרות עם המוכרים בשר כשר. של „אגודת הקצבים" נשאו ונתנו בענין זה. והחליטו לדרוש מאת כי תפנה אל הקהל היהודי לבאר את מצב הדברים, למען תחדלנה טציות, ואז נכונים הקצבים לפתח את חנויותיהם.

ובכן על פי השתדלות „הקהלה" נפתחו בתי-המקולין, לפחות, ימי הפסח. אך רבים מן הקצבים, העומדים מחוץ ל„אגודה", אומרים את השביתה. גם העתונות היהודית הרדיקלית שבנויארק מוסיפה הלבבות של ה„שובתים" ועושי דימונסטרציות. ולכן ספק גדול בקרוב יבא הקץ לרעש הזה ברחוב היהודים.—

בגליציה צפויים הרבה יהודים לאותה הפורעניות שבאה על חלק גדול מיהודי רוסיה בימי וויטה: ביום 31 בדצמבר 1910 להבטל כל בתי-מסחר היין ובתי-המרזח הפרטיים, ומסחר היין עובר הממשלה, אשר תמסור אחרי כן קונצסיות מיוחדות לסוחרי-יין.

מובן מאליו שאלפי היהודים, המתפרנסים ממסחר זה, נמצאים בצרה גדולה. הולך וקרב היום שבו יכרת אוכל מפי אלפי משפחות היו רובם של בעלי בתי-המרזח. לא יהודים לא היתה הממלכה והיתה מוסרת להם גם את הקונצסיות, בכדי שלא יצטרכו לשנות את חייתם ויוכלו להתפרנס כמקודם ממסחר זה. אך מכיון שכמעט 85 המתפרנסים ממסחר היין יהודים הם, התחילו הפולנים לנהל תעמולה, הממשלה את הקונצסיות להקהלות ולהחברות החקלאיות, כלומר וכונתם היא פשוטה — להפטר מהיהודים בענף המסחר הזה.

וכמאה אלף יהודים צפויים לסכנת רעב ממש, אם יעלה רצון בידם. ואולם לפי שעה מהססת עריין הממשלה בדבר ותוששת לעשות את הפולנים. ויש עוד תקוה, כי חלק ידוע מסוחרי היין היהודים יקבלו

ואולם מרביתם מביטים בחרדה אל יום העברות, ושואלים את מה יהיה סופם אחרי אשר לא הוכשרו לשום ענף מסחר אחר ולא עצמם לעבודה אחרת?

והתשובה על שאלה מרה זו מובנה — הדרך למדינת הים, שלא נסגרו עדיין השערים!...

בשבוע הקודם נמלאו חמשים שנה ליסוד חברת „כל ישראל בפאריז. עתידים היו ראשי החברה לחוג את חג היובל הזה ברוב שבינתים חלה נשיא החברה הישיש מר נרסיס לון ונדחתה החגיגה בסבר ש"ז.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדבר
...тель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

מאת המערכת.

אנו אומרים לקבוע „בהעולם" חדש „מקרוב ומרחוק"—סקירות על הנעשה בערי ישראל ובעיירות ברוסיה ובחו"ל. והרי אנו מתכבדים לבקש את קוראינו, יואילו נא להספיק לנו ידיעות לפרק זה. ואולם מראש מבקשים, שתהיינה הידיעות מדויקות דיוק גמור ובקצור נמרץ. לידיעות, שאין עליהן שמו המפורש המודיע ואדריסתו, לא יושם לב.—

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

לאחר שכבר נסדרה המעטפת נשפך, ע"פ סבה, הסדור, ולפיכך נדפסה הפעם המעטפה בלי מודעות.

העולם

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע"פ משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת באזל).

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

№ 18.

התכן:

1) יום זכרון.

2) על המצפה.

א) לפטירתו של אידוארד השביעי.

ב) גלוי סוד.

ג) יד ישראל באמצע.

3) תחית ההתבוללות בפולין. (ב). — י. גרינבוים.

4) חיי שלמה, ספור המעשה (י"ג). — מגדלי מיכי ספרים

5) התנועות הדתיות במערב (ז). — ד"ר ש. ברנפלד.

6) ראיתיה, מספוריו של יליד פולין. — צ. ז. וינברג.

7) מקרוב ומרחוק. I. — אבוהב.

8) מכתבים מארץ־ישראל. (ב). — י. ל.

9) הועידה החמישית של המורים העברים באוסטריה. — מ. הניש.

10) בציונות.

11) ברוסיה.

12) בחוץ־לארץ.

13) פיליטון. פנקס פתוח. — ברק.

14) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.

בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2½ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפינציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים — על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

שמירת הבריאות.

היין סען־רפאל—האוהב האמתי והנאמן של הקיבה ושאר אברי העכול — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—היין המתוק והערב, הנחמד והטוב לשתיה קודם האכילה — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—המשקה המזין ומפרנס, המבריא ומעודד למאד — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—הסגולה המוצלחה והיותר בדוקה לעכול גמור, קל ומהיר — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—היין המסיע לאברי הגוף שנחלשו, כי ישובו לתקפם חיש מהרה — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—היין המיוחד, שכבר יצאו לו מוניטין בעולם הרפואה וההגיענה — הרי הוא היין סען־רפאל.
היין סען־רפאל—היקר מיעצים הרופאים כהדבר לשתות אחרי כל מחלה — אך את היין סען־רפאל.

היין סען־רפאל האמתי הוא: Компанія вина Сенъ-Рафаель, ВАЛАНСЪ, Дромъ (Франція)

פאפיראסין

פרו־פרו

עשריה (10 שט' 6 ק.)

היותר מעולים

באיכותם.

של החברה

לאפערם

בס"ט פטרסבורג.

HAMBURG-AMERIKA LINIE

דירעקטער דייטשער פאכט־ אונד שנעללדאמפפערדיענסט

פערזאנען־בעפערדערונג

(קאיוטענרייזענדע וויע צווישענדעקספאססאשיערע)

נאך

אללען וועלטטיילען

פארנעהמליך אויף דען ליניען

האמבורג־נעוויארק

האמבורג־ארגענטיניען	האמבורג־מעקסיקא
האמבורג־בראזיליען	האמבורג־אפריקא
האמבורג־קאנאדא	האמבורג־ענגלאנד
האמבורג־קובא	האמבורג־פראנקרייך

פערגניגונגס־ אונד ערהאלונגסרייזען צור זעע.

דיע בעוועהרטען 13 טעגיגען „מעטעאר"־פאהרטען ביס דראנטהיים, נארדלאנדפאהרטען ביס איסלאנד, דעם נארדקאפ אונד שפיטצבערגען, פאהרטען נאך בעריהמטען בארעצארטען אונד נאך ענגלאנד, אירלאנד אונד שאטטלאנד.

פראספעקטע גראטיס אונד פראנקא.

Hamburg-Amerika Linie, Abteilung Personenverkehr, **Hamburg.**

1275

שמעו בעצת הרופאים.

הרופאים חשבו ומצאו כי כף אחת וחצי של יין

„ברזל"

מכיל את יסוד הברזל באותה מדה שמכילים אותו הרצפטים היותר מעולים של הרופאים. ויסוד הברזל שביין „ברזל" יש בו כדי לטהר את הדם ולהבריא את הגוף והוא יפה לשתיה לגדולים ולקטנים ומועיל ביותר וזול ביותר מכל שאר היינות.

המכירה אצל חברת „כרמל" ורשוי ואודיסה.

שתו רק

יין **„כרמל"**

וכל הקודם זכה!

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כל המלות החמורות בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ"י א"ב מאת רבינו נתן בן יחיאל.

עם ספר מוסף הערוך.

לר' בנימין מוספיא ז"ל, עם הערות ותקונים

מ"ר חנוך יהודה ד"ר קאהוט ז"ל

ח' חלקים עם ספר תין הערך.

מחירו בלתי מכורך 50 רובל ועם המשלוח 54 רובל.

הספר הנ"ל הוא במצב טוב מאד כמו שיצא. זה עתה מתחת מכבש הדפוס, ולא נמחק מטעם הבקרת, נשארו ת"י רק שלשה קומפלטים.

וכל הקודם זכה.

השיגו אצל המו"ם י. רעזניק סוכן „מוריה" באמיריקה. הכתבת:

G. Reznick 45, blinton stret New-Jork U. S. A.

החתימה על „העולם" במינסק מתקבלת ע"י האדונים חייב תנעזר ושמואל צוקרמן.

שנה רביעית

Ha'olam העולם Ha'olam

העולם

וילנה, י' אייר, תר"ע.

ВИЛЬНА, 6-го мая, 1910 г. № 18 WILNA, 19-ten Mai, 1910

יוֹם זִכָּרוֹן.

להאי שופרא דבלי בארעא.

ביום העשירי לח' אייר תמלאנה חמשים שנה להולדת [illegible] הירצל.

ותיאודור הירצל איננו עוד אתנו. ביום העשרים לח' תמוז [illegible] שש שנה למותו.

ויום הולדת החמשים של הירצל נהפך מחג לאבל.

ורבים הם המתאבלים.

בניו, חבריו, ידידיו ואוהביו, וההסתדרות הציונית כולה, [illegible] יצרה והוא הלך לפניה עד יומו האחרון.

כולם — הירצל היה חי בשבילם, כולם חלק היה להם בהירצל.

— — —

אינואיסטים הם בני האדם, כל אחד כשהוא לעצמו, ויתר [illegible] אינואיסט הוא הצבור.

חוגג הוא הצבור ושמחים הם בני האדם בשמחת עצמם, [illegible] מתאבלים הם על צרת עצמם.

ידיד הנותן הרבה להצבור, — הצבור מכבד אותו ושמח [illegible] ביומו, וכשהוא אובד — הצבור מתאבל על העדרו.

ובינונים הם בני האדם. ובמדת הבינוניות הם מודדים [illegible] ומודדים גם את הגדלות עצמה.

כל אדם מבנים ונותן להעולם יותר משהוא מוציא לעצמו, [illegible] אדם — ואפילו הבינוני.

ואומרים הם בני האדם: הקטן — נתינתו להעולם מועטה, [illegible] הגדול — נתינתו מרובה.

וטועים הם, באשר הם בינונים.

הבינוניות אין לה ערך, יש לה רק שעור. לא האיכות [illegible] אלא הכמות.

ואומרים הם הבינונים: קטן הוא זה שנתינתו מועטה, [illegible] — זה שנתינתו מרובה.

והדבר אינו כן.

יש בינוני שנתינתו מרובה ויש גדול שנתינתו מועטה. [illegible] בינוני, כשהוא נאחז בחומר הגון ובתנאים המתאימים לו [illegible] — יוצר הרבה, וכח גדול, כשאינו מוצא את החומר [illegible] ותנאי העבודה המתאימים לו, — יוצר מעט. ויש גדול [illegible] טובה הרבה, — כשהוא נותן לאלה שאינם יכולים [illegible] הבינוני בזמנו ובמקומו — נותן הרבה; והגדול שבא קודם זמנו ושלא במקומו — נותן מעט. הבינוני צעדיו — עקב בצד אגודל ומעופו — אמה. שגיאותיו — בינוניות, וכשהוא תועה בין הדרכים, הרי הוא תועה בתוך ד' אמותיו. והגדול, צעדיו — ארצות שלמות, מעופו — עד לעבי שחק. שגיאותיו — גדולות כמוהו, וכשהוא תועה בין הדרכים, הרי הוא תיעה בעולמות אין סוף.

הגדלות — לא הכמות מדתה, אלא האיכות. הבינוני, גם כשהוא נותן הרבה, אינו אלא בינוני, באשר הבינוניות אין בה אלא מה שהיא נותנת. הגדול הוא זה שיש לו יותר ממה שהוא נותן, באשר הגדלות יש בה יותר מזה, שהבינונים יכולים לקבל...

— — —

— הירצל מצא חומר היולי, חבת ציון, ונתן לו צורה.

— הירצל מצא כח, שאיפה שבלב, ועשה אותו תנועה.

— הירצל מצא חלקי אומה מפוזרים ומפורדים, והוא קרב עצם אל עצם, אחד אותם ונפח בהם רוח, רוח חיי עם.

— הירצל הניח יסוד ליצירת רכיש לאומי, שלא היה לנו מיום שהלכנו בגולה.

— הירצל הרים את דגל היהדות, הסיר מעלינו חרפת עם, ולמד אותנו לעמוד בקומה זקופה בפני כל בוזי שם ישראל.

מה טובים וגדולים מעשי הירצל אלה בשבילנו, שרידי העם העתיק והגדול מן המזרח, שהיינו לעבדים בחומר ובדוח לעמים ולפרחי עמים בהמערב...

— הירצל היה טועה לפעמים, ואולי גם תעה והתעה רבים מתוכנו למדבריות, שלא דרכה בהם מעולם רגל יהודי...

— הירצל עקר אותנו מן הארץ. אמר לישא את העם כולו על כנפי רוחו, ורבים נפלו משמים ארצה ואין עוד כח בהם לקום ולעמוד על רגליהם, מתאבקים הם שוב בעפר הגלות, ורוח אין עוד בהם לשאוף לתקומה.

מה מעציבות הן הטעיות האלה של הירצל לנו, המפוזרים בקצוי תבל, אכולי הקולטורה המערבית, הצריכים לטל של תחיה מן המזרח, מהר המוריה ומהר הכרמל שלנו...

ואולם כשאנו זוכרים את עריסתו של הירצל ועומדים לפני קברו, אין אנו צריכים לחשוב חשבונו של עולמנו, למנות ולספור את מעשיו ופעולותיו של הירצל, לחשב את ה„זכות" כנגד ה„חובה" על פי הבוכהלטריה של הצבור שלנו ולשבח את הירצל על הטוב המרובה, על ה„עודף" הגדול שנשאר לנו „לאחרי כל החשבונות".

כשאנו עומדים ביום הזכרון של הירצל הרשות לנו —

לא; החובה עלינו — להסיח את דעתנו רגע מצבור הבינונים והפעוטים ולשכוח את החשבונות של הבינוניות ומדות הערכין שלה.

הבו גודל לאיש! הבו גודל לאישיות!...

גדול היה האידור הירצל לא בזה שנתן לנו הרבה, הרבה מאד. גדול היה כשהוא לעצמו, באיכותו, במהותו; גדול היה לא כיוצר טוב, אלא כיצירת הטוב, גדול היה לא כיוצר יופי, אלא כיצירת היופי, כהופעה של היופי והטוב והרוממות. גדול היה באשר היה בו הרבה יותר ממה שנתן. גדול היה באשר היה אישיות גדולה.

ואשרי הדור שאישיות גדולה מעטירה אותו. אישיות גדולה,—זוהי גולת הכותרת של הצבור, של האנושות, של הבריאה כולה. אישיות גדולה,—זוהי מתת־יה, יצירה שהיוצר האציל עליה מרוחו, בת קולה של ההרמוניה העליונה, נשמת אדם שקדשוה היופי וההוד העליון.

והאי שופרא—בלי בארעא...

עַל הַמִּצְפָּה.

לפטירתו של אידוארד השביעי.

מת אידוארד השביעי, מלכה הגדול של בריטניה הגדולה. מת מיתה חטופה כמעט, וכל עמו מבכה את מותו בלב תמים, וכל העמים הנאורים משתתפים בלא לב ולב בצערו ואבלו של העם האנגלי.

זכה אידוארד בעודו חי, שתהיה האגדה, החיה מפי העם, קושרת לו כתרים. ואגדה שכזו מספרת: פעם אחת נכנס אידוארד לבית ספר של ילדים. פנה אל הילדים ושאלם: הגדולים והגדולות שבמלכי בריטניה ומלכותיה מי הם? השיבו הילדים: המלך אלפריד הגדול והמלכה ויקטוריה הגדולה. היה שם ילד פקח אחד, שקם על רגליו ואמר: ואני יודע עוד מלך אחד גדול — אידוארד השביעי. פנה אליו המלך ושאלהו: ואיזהו הדבר הגדול שעשה המלך הזה, שבשבילו זכה לגדולה? נכלם הילד ולחש: איני יודע. נחמהו אידוארד ואמר: תנוח דעתך, בני,—גם אני איני יודע.—

מתוך ענוה נאמרו הדברים, ואולי משום שהגדול באמת אינו מכיר בגדלותו. אדם, שמעשיו מקרבים אליו את לבותיהם של עשרות מיליונים בני אדם בתוך ממלכתו לאהבה אותו אהבת בנים לאביהם ושל מאות מיליונים מחוץ לממלכתו לכבד אותו ולהוקיר את שמו; אדם שמעשיו בחייו גורמים, שמיתתו נעשית צער ואסון לכל העולם כולו,—אדם שכזה אין לך גדול ממנו, ומעשים שכאלה אין לך טובים מהם.

ואנחנו היהודים דננו יודעים גם אנו להעריך כראוי את ערכה של האבדה הזאת שאבדה לעולם. ולא רק משום שאידוארד השביעי היה מושל נאור ומלך השלום, אלא גם משום שהוא היה המושל האדיר הראשון, שבימיו עשתה הממשלה שמשלה בשמו את הנסיונות הראשונים להכיר את אחדותה הלאומית של אומתנו ולהודיע בעולם, ששאלת היהודים היא שאלה עולמית, שכל העמים הנאורים חייבים בפתרונה, ושאין לה להאומה הישראלית תקנה, אלא אם כן תחדל מהיות אימה הטסה באויר ותשוב להיות אומה היושבת בארצה המיוחדת לה.

בימי מלכותו של אידוארד השביעי נקבעה באנגליה קומיסיה מיוחדה לברור השאלה ע"ד כניסת גרים לארץ. ואל הקומיסיה הזאת הוזמן הד"ר הרצל לחוות את דעתו הוא בדבר כניסתם של היהודים לאנגליה. צריכים אנחנו להבין את ערכו המיוחד של מעשה זה: ממשלת אנגליה אומרת לחוק חוק לארצה, והרי היא קוראת להד"ר הרצל, יהודי נתין ארץ אחרת, לחוות [illegible] דעתו הוא, והיא, הממשלה, נותנת את היכולת להד"ר [illegible] להביע את דעתו לא ע"ד שאלת הכניסה בלבד, אלא על שאר היהודים בכלל לכל היקפה. וכל זה למה? משום שהוא ראה בהד"ר הרצל לא רק את היהודי האוסטרי, כי אם את הפוליטיקן היהודי הלאומי, הרשאי לדבר בשם האומה ובשם כל חלקי המפוזרים והמפורדים. מעשה זה אינו אלא נסיון להכיר את אחדותה הלאומית של האומה הישראלית.

ולא עוד, אלא שאותה ממשלת אנגליה עצמה, שמשלה בשמו של אידוארד השביעי, היא שהיתה גם הראשונה, אשר הבריזה בעולם שאי אפשר לה לשאלת היהודים הכללית שתהיה נפתרת חלקים; שאי אפשר לה לשאלת היהודים שיפתר כל זמן שהאומה טסה באויר ואינה דבוקה בארצה; והרי היא ממשלת אנגליה שבימי אידוארד גם הראשונה שאמרה [illegible] את אומתנו אל הארץ. בלתי רצויה היתה הצעתה. מעתה [illegible] וטעו אחריה גם רבים מאתנו לחשוב, שפתרון שאלתנו [illegible] בארץ כתם ולא באותה הארץ, שבה קשורות רוחו ונשמתו של העם, אבל רצויה היתה כוונתה.

אידוארד השביעי, המושל האדיר והאדם הנאור, היו לו ידידים בקרב היהודים. רוטשילד, קסל וששון נמנו בקרב האנשים הקרובים לו מאד. ואולם פרט זה אינו חשוב לנו ביותר: יהודים מקורבים למלכות עפ"י רוב אין הם מקורבים להעם. אבל אידוארד השביעי היה המושל האדיר הראשון שבימיו וע"י ממשלתו קבלה שאלת היהודים את הצורה הנאותה לה, ובזכות המעשה הגדול הזה, שנעשה בימיו [illegible] ישאר זכרו לכבוד בדברי ימי עמנו.

* *

נשיא הסתדרותנו מר ד. וואלפסון שלח ליורשו של אידוארד השביעי טלגרמת תנחומין זו:

„בתור נשיאה של ההסתדרות הציונית העולמית, [illegible] עכשו לפי שעה בלונדון, באה לי מתוך צער עמוק [illegible] ע"ד פטירתו של הוד תפארתו המלך אידוארד. בשם ההסתדרות הציונית של העם היהודי הרי אני מרשה לעצמי להביע להוד מלכותך את השתתפותנו הנאמנה בצערך. העם היהודי לא ישכח לעולם, שבימי מלכותו הברוכה של הדר כבוד אביך הוצעה לו טריטוריה לצורך יסוד ישוב אוטונומי תחת [illegible] של בריטניה. את המעשה הטוב הזה ישאירו היהודים בתודה [illegible] לדורות בדברי ימיהם. ויהי רצון מלפני מלך מלכי המלכים [illegible] גם לך, ליורשו של הדר כבוד אביך, את ברכתו [illegible] ויעמוד לימינך".—

גלוי סוד.

בשבוע העבר היתה בפטרבורג הועידה השניה לסופרים הרוסים. רבים היו בין הסופרים הרוסים, שהתנגדו לקריאת ועידה זו, כי אמרו שאין עכשו השעה מוכשרת לועידות כאלה. אך הזקן שבחבורה, גרדובסקי, עמד על דעתו והועידה נקראה. ואפילו טולסטוי שלח את ברכתו להועידה, אחרי אשר [illegible] אין עיקר כונתה אלא לקרב את הלבבות ולהרבות את האחוה.

והנה „נכשלה" הועידה דוקא בדבר זה, שעפ"י הבנתו של טולסטוי צריך היה לשמש עיקר ויסוד לה. אחד „מבעלי [illegible]

...ריבר לוקיט מקיוב, שבדומה השניה, בשעה שהשכאליות ... קיפצין היו לה, היה אחד ממנהיגי הפרקציה השמאלית ... „רעמלים" (הטרורויקים), ועכשו, כשחזרה והגיעה שעתה של ... אנטישמיות, נהפך גם הוא ל„לאומי", כלומר — לאנטישמי, ... בהועידה הרצאה על דבר „הלאומיות והעתונות". לא חדש ... במקצוע זה כלום וחזר על הדברים, הנדפסים יום יום ... „ירמיא", ב„רוס. זנמיא" ויתר העתונים מן המין הזה, ... על הרוסים „הנרדפים" מפני „רודפיהם" היהודים. ... אמר הפרופ' לוקוט, עושים איקספלואטציה בתושבים ... ודוחקים את רגליהם. היהודים בחרו לעצמם דוקא באותם ... המחיה והעבודה המעשירים את בעליהם — את המסחר ... והעשיה, והשאירו להרוסים העלובים את עבודת האדמה, ... את בעליה רק בצער ובדוחק.

או, בשעה שהיה לוקוט זה מנהיגם של „העמלים", ודאי ... יודע לדרוש את עלבונם של מונהגיו מידי אחרים, לגמרי ... ודאי היה יודע אז להוכיח ברבים, שהפלח האמיריקני, ... אינו מתאונן על גורלו, משום שבאמריקה דואגים ... שלא תהא עבודת האדמה עבודה משפילה ומפרנכת את ... רק בצער ובדוחק. אבל עכשו, כ„ששמאלי" דוחה ו„ימין" ... נתגלה פתאם ללוקוט הסוד, שרק היהודים הם האשמים ... בצערו ודחקו של הפלח הרוסי. ואשמים הם היהודים ... בקלקול מצבם של הסופרים הרוסים. הסופרים היהודים ... רוסית דוחקים את רגלי הסופרים הרוסים ומגרשים ... את העקריים, מהיכל הספרות. ולפיכך חייבים הסופרים ... לעמוד על נפשם, להתקומם נגד חבריהם היהודים, ... את הספרות ואת המדינה מידי היהודים ולהחזיק טובה ... לממשלה על ההגבלות שהיא מטילה על היהודים, משום שהיא ... בזה על עניני העם הרוסי העקרי.

הנה כן לא חדש המרצה כלום. הדברים שהשמיע ... של „מקרבי הלבבות ומרבי האחוה" על היהודים והיהדות ... עתיקים הם כימי האנטישמות על הארץ. קצת חדוש — ... חדוש ולא חדוש גמור — יש רק בזה, שחזר לוקוט וגלה ... פשוטים—ובלתי מחוכמים ביותר—אמת מרה, שרבים ... הסופרים הרוסים עדיין מתאמצים להסתירה.

עדיין לא נשכח לגמרי הפילמוס הידוע של צ׳יריקוב־אש. ... יצאי סיפרים חשובים וליברלים גמורים כסטרובה, צ׳וריקוב, ... ודומיהם להוכיח מן ההגיון ומן הפסיכולוגיה, שאי־אפשר ... להיהודי לקלוט אל תוכו את הרוח הרוסי באופן מספיק עד ... היות גם סופר רוסי ועד כדי העשיר את הספרות הרוסית. ... יש הרבה אמת בהנחה זו, וכל מי שאינו רגיל לאטום ... את אזניו משמוע בקולה של האמת, צריך היה להודות ... אלא שיש אשר האוזן קלטה מתוך הדברים הללו גם ... מיוחדה של אנטישמות גמורה, שאין לה עסק כלל לא ... ההגיון ולא עם טובת הספרות, אלא היא נשמעת רק לרגש ... השנאה התקוע בלב. לא רצו אז הסטרובים, הצ׳יריקובים ... להודות, שאמנם נעימה כזו נשמעת מתוך דבריהם. ... שבשעות ההתבוננות כאב עליהם לבם לדבר הזה, שאין ... נשמעים להשק־ותיהם ההגיוניות, והאנטישמות קובעת ... מדור בתוך נפשם שלא מדעתם ושלא ברצונם. ודוקא בשביל ... נתרגזו עד מאד לשמיע מפי הקוראים. ש„הפנים הלאומיים" ... אינם באמת אלא „פנים אנטישמיים", והנה בא לוקוט ... לחבריו וגם להחולקים עליו את הסוד, שאמנם לא רק ... ופסיכולוגיה יש כאן, אלא שיש כאן פשוט גם שנאה ... והתחרות איקונומית, שאין ראוי לה להועידה להיות „מקרבת את הלבבות ומרבה את האחוה", אלא שהיא צריכה לאסור מלחמה על אלו הנדחקים להכנס לרשות שאינה שלהם...

ועדיין עומדים הסופרים הרוסים הליברלים על דעתם, עדיין אין הם מודים בנמוקיו הפשוטים של לוקוט, רבים מחברי הועידה מיחו נגד דבריו וגם עזבו את אולם האספה כאות מחאה, עדיין הם משגיחים על הרצאתו של לוקוט כעל „מכשול" מקרי, כעל אינצידנט שבא בהיסח הדעת, אבל סוף סוף תפקחנה גם עיניהם הם לראות את הנעשה בלבם...

ולא כדי לזרות מלח על הפצע נאמרו הדברים הללו, אלא כדי שלא נחשוב גם אנו חשבונות מוטעים מעיקרם...

....

„יד ישראל באמצע".

ויש אשר מחשבה עולה בלבנו, שאלמלא יד ישראל באמצע, היו יחסיהם לכל הפחות של המעולים שבעמים אלינו טובים הרבה יותר משהם עכשו.

כמעט בכל גלוי דעת נגד היהדות הלאומית מרגש שיד יש־אל באמצע. אותם היהודים המתבוללים, המתנכרים לעמם, ונכנסים לעולם הזר להם, ואותם המומרים הבזים לעמם ונסים מנוסת בוגדים מתוך המחנה, רואים את עצמם כאלו זהו תפקידם האמתי להיות מהורגמנים לענינים שבין יהודים ובלתי יהודים. מובן מאליו שהללו שונאים תכלית שנאה את היהדות הלאומית, שהרי היא החותרת חתירה תחת כסאם ועושה את מציאותם מיותרת לגמרי. כל זמן שאפשר היה להם להכריז על עצמם ולאמר, שיש להם השפעה על העם היהודי, הרי היתה להם תקומה בתוך בני העמים אשר עליהם נספחו: הם היו המומחים לעניני היהודים והמתוכים „הטבעיים" שבין שני הצדדים. אבל כיון שנתעוררה בקרב העם ההכרה הלאומית ואין הוא נזקק עוד למיני „יהודים" כאלה, הרי מתמוטט הקרקע תחת רגליהם והם מוכרחים לעמוד על נפשם.

ומלחמה תמידית להם „להיהודים" האלה באויבתם—היהדות הלאומית,—מלחמה קשה שאינה יורעת רחמים למנוצחים. ושדה המלחמה—כל ארצות אירופה, וכפעם בפעם אנו שומעים את שאונה והמונה של המלחמה הזאת ואנו רואים את חלליה.

והנה לפנינו עוד קטע ממלחמה זו, אלא שהפעם לא עשתה „יד ישראל" את מעשיה במחשך, כי אם בגלוי. אין צורך לקרוע את המסוה—נטול הוא מאליו.

בוינה בירת אוסטריה היה הדבר. בראשון במאי נוהגות כל האגודות הפרולטריות לערוך לשם פרסום טיולים בהפראטר, ודגליהן לפניהן. כידוע, רב הוא בוינה מספר הפועלים בני הלאומים הבלתי אשכנזים, ובין הדגלים מתנוססים דגלים פולניים, צ׳כיים, סלובקיים וכו׳. כך נוהג הדבר מקדמת דנא. בשנה זו נוסף על הדגלים עוד דגל אחד—דגלם היהודי של פועלי־ציון, שהחליטו להשתתף בחגיגת הפרולטריה. כשבאה הקבוצה החדשה הזאת אל הפראטר, דגלה הולך לפניה והיא שרה שירים יהודיים, עוררה, כמובן, תשומת לב. הפועלים מכל הלאומים התענינו הרבה בקבוצה החדשה הזאת, אבל לא נתפלאו כלל, שהיהודים משתתפים בחגיגה בתור יהודים, ולא עלה על דעתם למחות נגד הדגל היהודי והשירים היהודיים.

אבל כיון שבאו אל הפראטר מנהיגי הפועלים, עורכי העתון „ארבייטערצייטונג", שרובם הם יהודים מתבוללים ומומרים, מיד נשתנה הדבר. המנהיגים הללו מצאו, „שחוצפה" גדולה היא זו להביא אל הפראטר דגל יהודי, לשיר בפרהסיא שירים יהודיים: חלול הקודש ממש. שוכחים בני־אדם ביום חגה של האנושות את מציאותם של יהודים, והללו באים ומזכירים; התחילו בעלי ה„ארב

ביטערצייטונג" מעוררים את קהל הפועלים נגד „החצופים", נגד הציונים, המפריעים את שמחת החג, ושלחו שלוחים אל פוע"צ לדרוש מהם כי יסירו לכה"פ את הדגל היהודי, לבל „ידקור" את העינים... בעיני הפועלים עצמם, בני הלאומים האחרים, היה הדבר זר מעט לדרוש מאת היהודים שיסתירו את דגלם. אבל המנהיגים עשו את כל מה שהיה בידם, למען עורר את הפועלים נגד היהודים, כדי שיכריחום להכנע. מתחלה סרבו פועלי־ציון כדבר. אלא כשראו שההתנגדות אינה אליהם פוסקת וכשהבינו שלא יעמדו בפני המתגרים בם, החליטו לעזוב את הפראטר. וכשיצאו ונאסף סביבם המון ארם רב, עמד אחד מפוע"צ והסביר להנאספים את מעשיהם המכוערים של מנהיגי המפלגה היהודים, את הנבלה שעשו.

זהו גוף המעשה.

כמובן נסתה ה„ארבייטערצייטונג" להצדיק את מעשי המנהיגים והוריעה, שלהפראטר באו ציונים, וכל כונתם היתה להפריע את החגיגה הפרולטרית. ויודעת היא „הארבייטערצייטונג", שאין בדבריה אפילו משהו אמת והגיון: מה להם לציונים, למפלגה בלתי פרולטרית, ולחג הפרולטרי ?

והולך הדבר ונשנה, הולך ונשנה. רוצים היהודים לזקוף את קומתם, לעמוד בפני העמים הסובבים אותם כבני חורין, להגן על נפשם ועל זכיותיהם. והנה באים שפלי הנפש והבוגדים וקוראים: חצופים, מה אתם עושים ?!

צאו ובדקו בכל גלויי הדעות נגד היהדות הלאומית: מן הדברים שנאמרו בכל הארצות נגד הציונות וקונגרסיה, מן ההחלטות של המפלגות הפרולטריות בדבר קבוצי הפועלים היהודים הלאומיים, שאמרו לבוא בקהל הפרולטריון העולמי, עד ההחלטות האחרונות של הפרוגרסיסטים הפולניים ועד מעשה פראטר בוינה, וראיתם שתמיד היתה יד ישראל באמצע.

ואפשר צדק אותו פועל־ציון בהפראטר, שאמר לשליח „היהודי" של המנהיגים „היהודים": „שלחו נא אלינו אריי טהור, — אתו ודאי נוכל להתפשר" ?...

י. גרינבוים.

תְּחִיַּת הַהִתְבּוֹלְלוּת בְּפוֹלִין.

ב.

התחדשות „האיזראעליטא" זהו — צעדם הראשון של המתבוללים היהודים. עתון זה שנוסד לפני ארבעים וחמש שנים והיה מטיף לטמיעה, עתון זה שנפטר מן העולם מתוך אפיסות הכחית ואבדן הרצון לחיות ולהתקיים, שב עתה לתחיה ע"י מחיי תנועת הטמיעה. הדגל שנפל מידי הזקנים, — שכבר מתו והחיים עדיין. — חזר והורם ע"י הצעירים, המרגישים בנפשם די כח ועוז לשוב ולהתחיל בעבודה שנפסקה. „E pur si muove!" בקריאתו הגאה הזאת של גלילי פותחים עורכי ה„איזראעליטא" החדשים את מאמרם הראשי בגליון הראשון של עתונם המחורש. אין דבר שיוכל להכריחם לחדל מלהטיף להתבוללות, מלהפיץ את הקולטורה הפולנית בין היהודים. אע"פ שהיחסים בין הפולנים והיהודים אינם טובים ביותר, ושני הצדדים גם יחד מטילים ספק בדבר, אם עתיד עוד המצב להשתנות לטובה; אע"פ שמצב עניני המדינה והצבור בארץ רע הוא מאד, — בכל זאת נגשים הם להעבודה, ואמונתם חזקה שסופם לנצח, שהרי אי־אפשר [...] שיתקיים לעולם.

E pur si muove! — מתוך אמונה חזקה כזו מרימים המתבוללים הצעירים את הדגל הישן. לא בתור מפלגה מדינית מסוימה יוצאים הם להלחם בעד רעיותיהם. נתאחדו בעלי השקפות מדיניות שונות, שמטרה אחת לכולם — להפיך את יהודי פולין לפולנים גמורים. אין הם נספחים אל מפלגה מדינית פולנית — רוצים הם להדבק בהעם כולו. אין הם מודים. שמפלגה זו [...] אחרת היא באת־כחו של העם הפולני, ושדעה זו או אחרת [...] בטוי רצונו הגמור של העם הפולני.

ולא רק אמונה יש להם לבעלי „האיזר." המחודש, ברי להם שדרכם היא דרך החיים. „ההתבוללות מתה ?" — שואל [...] כהן במאמרו — „ומדוע זה אינם פוסקים מתנגדי ההתבוללות [...] היהודים והפולנים מלהלחם בה ? הרי אין נלחמים נגד [...] שכבר מת, נגד תנועה שכבר הלכה לעולמה. או אינו אלא שמוקדם היה ה„קדיש", שנאמר על קברה של ההתבוללות. [...] היא ההתבוללות, ולא עוד אלא שהיא מתרחבת ומתפשטת. [...] המדברים פולנית הולך ורב, הקולטורה הפולנית חודרת אל תוך השדרות הרחבות של העם. ואם בזמן האחרון [...] היתה התנועה כתור תנועה, וקולה של ההתבוללות לא נשמע כמעט בחיים, — הרי על כל תנועה ותנועה עוברות תקופות [...] ירידה ועליה. ואחרי תקופת הירידה באה — העליה.

ובמדה שהחיים גורמים לטמיעה, בה במדה הם מפריעים בעד מעשי הלאומיים. הלאומיים עצמם מרגישים את הדבר — מעיר אחד מסופרי „האיזראעליטא" באיזה רגש של בוז ושנאה, שהרי אותם הלאומיים הצועקים בקול רם כל כך ע"ד זכיות הלשון היהודית, ע"ד הלאומית העברית, מתנהגים בביתם כמתבוללים גמורים, מדברים פולנית, קוראים לבניהם בשמות פולנים, מחנכים אותם חנוך פולני, והם הם הבאים בתביעותיהם הלאומיות אל הצבור הפולני. כלום אין הדבר מוכיח, שרוצים הם הלאומיים הללו, כי ההמון ישאר שקוע בבערותו וגירותו ולא יצא לעולם מתוך ד' אמותיו הצרות והמוגבלות, והם עצמם [...] נהנים מזיו הקולטורה האירופית בצורתה הפולנית.

והפולנים ? כשבא סופר פולני ומספר לחבריו היהודים בה„איזראעליטא" עצמה, עד כמה קשה לפולנים להכחיד את רגשות הבוז והשנאה ליהודים, הנטועים להם בלבם, כשהוא בא ומגלה את האמת המרה ע"ד מציאותם של רגשות כאלה, שכחם גדול כל כך עד שאי־אפשר להם לפולנים להיות „אוהבי־ישראל" מאותו הטפוס הרצוי להיהודים, — הרי אין בכך כלום. הן פולני זה עצמו מאמין, שעבודה משותפת ושאיפה למטרה אחת עלולות להכחיד את הרגשות האמורים, ועל אותה „אהבת ישראל" הרואה רק את הטוב ביהודים — הם, בעלי „האיזראעליטא" מוותרים. ואם הלאומיים הפולנים מתיחסים בחשד אפילו ליהודים המתפולנים ודורשים מהם, שיבלעו בליעה גמורה בתוך העם הפולני, ולא יסתפקו בהתרחקותם מדתם ואמונתם בלבד, אלא יקבלו עליהם את דת העם הפולני, — הנה בא סופר ה„איזראעליטא" ומלמד להלאומיים הללו דעת, עד כמה לא צדקו בדרישותיהם. שאין מן הראוי להעמיד את הפולניות על הבסיס הדתי, שהשפעתם של הפולנים והקולטורה שלהם צריכות להיות חולוניות לגמרי.

ההתבוללות אינה אלא הסתגלותו של הטפוס היהודי אל הטפוס הארייי הפולני העולה עליו, — כך מורה מר בלמונט. ההתבוללות זוהי עליה קולטורית, והדבקות בלאומיות העברית, בציונות, אינה אלא הירידה, שהרי היא מעמידה את היהודי בתוך גבולות צרים, צרים עד כדי חניקה,

...י דשיטה ואלה הן ההשקפות היסודיות, ואין אני מסופק, ...ים שיבואו עוד ב„האיזראעליטא" לא יוסיפו עליהן כלום. ...חדשי תנועת הטמיעה בפולין הריקו בדברים הללו את כל ...ריחם. ואולם צריכים אנו לסמן הבדלים יסוריים, המבדילים ...ין „הזקנים שכבר מתו והחיים עדיין", שמידם לקחו את ...

...מסיה הקוסמופוליטית, — זהו ההבדל הראשון. ...הדגל החדשים אינם מדברים עוד רמות על האנושות ...והשלמה, על חטאנו הכבר מנשוא, כי אנו קורעים ..., את האנושית, קרעים קרעים ע"י לאומיותנו וציוניותנו. ...ים רואים עוד את היהודים כאלו הם שליחי ההשגחה ...יונה להכשיר את הלבבות לקבלת משיחה של האנושיות. ...ים הם פשוט: היו פולנים, משום שהפולנים עולים עליכם ...יהם הקולטורית, חזקים הם מכם, ואם תבדלו מתוכם ...ו את דרישותיכם הלאומיות, אם תחזיקו בהז'רגון שלכם, ... היה אחריתכם. נושאי הדגל החדש רוצים רק, שבמקום ...יות הגרמנית הכלתי שלמה תבוא ההתבוללות הפולנית ..., ובמקום הז'רגון הגרמני הנלעג תבוא הלשון הפולנית ...

...שתנה גם יחסם אל הדת, אל היהדות. המתבולל הזקן, ...ו שהסיר מעליו עול המצוות לגמרי, היה יחסו אל ... היהודית יחס חיובי. ולא עוד אלא שהתימר ביהדות, ... את המאור שבתורה ובקש להוציאו ולהראותו לאחיו וגם ...ים, את היהדות—ה„יודאיזמוס"—רצה לשמור, ודבור זה ... על דגלו. עדיין לא נתרחק מהמסורת היהודית עד ... אותה ולבטלה לגמרי. לא כך הוא המתבולל הצעיר. ... בן הדור השני או השלישי למתבוללים וע"פ רוב רחוק ... מידיעת התורה והיהדות תכלית הריחוק. עפ"י דעותיו ...פותיו היה צריך להתחיל במלחמה נגד הדת ומנהגיה, אלא ... ירא. והרי אנו שומעים ממנו אותם הדברים הידועים לנו ... אין לשלול מאת העם את הדת, שצריך להלחם נגד ...ית הקדומות שנוספו על הדת, ואפילו לבתי־ספר שהוא ... לבנות על מנת להרביץ את הקולטורה הפולנית בתוך ...הודים, הוא אומר להכנים את למודי הדת, אלא שהוא רוצה ...להלביש גם את הלמודים הללו צורה פולנית וללמדם בלשון ...נית. אין המתבולל הצעיר מתימר בכבוד היהדות ואין הוא ... חובה נעימה לעצמו להגן עליה. ואם מכריחים את ה„איזראעליטא" להגן על „השלחן ערוך" הרי היא עושה את ... בעל כרחה, כאלו כפאה שד.

גם מסיה זה הוסר מעל המתבוללים החדשים, — ועוד ...קר אחד נוסף על השקרים הרבים הגנוזים בנפשם: האנשים האלה ...א לא אחת להלחם נגד ממשלת הדת כשהיו עסוקים בענינים ...יים, כיון שהם חוזרים ונכנסים אל תוך גבולות עניני היהודים, ... הם נעשים מוכרחים להיות, לכה"פ, זהירים במה שנוגע ..., ואם אמנם אין הם מנופפים דגל היהדות הדתית כאבותיהם, ... אין הם אוסרים בתוך הצבור היהודי גם מלחמה על ממשלת ..., אין הם רוצים לעשות צבור זה חילוני, כשם שהם רוצים ... חולוני את הצבור הפולני.

הבדל זה תוצאותיו רבות וחשובות מאד. אין שום ספק ... מונחת אבן הנגף, שבה יכשלו מחדשי ההתבוללות. בקרב ...ולנים. ביחוד בקרב החפשים ברעות, ודאי יעוררו סוף סוף התנגדות ...שהרי עתידים הם הפולנים להיות מונים אותם ולדרוש מהם, ...מלחמה על הדתיות ועל המנהגים „המבוערים והברבריים", ...היהודים אוחזים עדיין בהם, והם לא יוכלו לעשות את הדבר, משום שאי־אפשר יהיה להם לנתק את החוט הזה המקשר אותם אל הצבור היהודי ואל ההמון היהודי. והיהודים ידרשו מאתם שיגנו על כבוד הקולטורה שלהם, על כבוד התורה והיהדות והמסורת בפני התנפלויותיהם של הפולנים, שהכל, ואפילו החפשים בדעות, רואים בהן איזו שנאה מסותרת, איזה בוז סמוי מן העין להיהודים. והם, המתבוללים, לא יוכלו למלא תפקיד זה, שהרי רחוקים הם מכל הקניגים הללו, ואין הם מרגישים כלל בערבין הקולטורה היהודית והמסורת שלה.

ההתבוללות המחודשה נתרוקנה אפילו מאותם האידיאלים שהיו לה להתבוללות הישנה. המתבוללים-הצעירים אינם אלא שליחי הצבור הפולני, שתעודתם להרביץ את הפולניות בצבור היהודי. מעין אגיטטורים הם, שנבחרו רק משום שיש מאמינים, כי בתור יהודים קרובים הם יותר אל היהודים וקולם יהיה נשמע להם יותר. כך היו עושות גם המפלגות הפרולטריות בשעתן, אלא שמעשיהן גרמו לתוצאות אחרות לגמרי מאלי שקוו להן. הישנה גם הפעם אותו החזיון?

נתחלף להם להמתבוללים הצעירים „חזיון־הטמיעה", שודאי אין להטיל ספק במציאותו, בתנועת הטמיעה, שמציאותה ואפשרותה מוטלות עכשו בספק גדול. היהודים הולכים ורוכשים לעצמם את הלשון הפולנית ואת הקולטורה הפולנית, משום שסבות רבות איקונומיות, קולטוריות וצבוריות גורמות לכך, מסתגלים הם יהודי פולין יותר ויותר אל הסביבה הפולנית, נקרעים מעל סביבתם היהודית ונבלעים אחד אחד בתוך הסביבה הפולנית, כמובן אחרי דורות רבים ואחרי שנים הרבה של צרות וצער. אבל אין בזה עוד ש א י פ ה להתבוללות, לכליון. ההתבוללות הישנה לא שאפה גם היא לטמיעה גמורה, לכליון. המתבוללים הזקנים עצמם היו מרגישים את עצמם נעלבים עלבון גמיר, אם היו הציונים מונים אותם ואומרים שהם רוצים בכליון היהודים, ולפיכך לא רצו בשום אופן להפיל את דגל היהדות מידם. אי אפשר שתצויר כלל תנועה שתהיה כונתה הגלויה לכליון, למות.

אחרי שהסירו המתבוללים החדשים את כל המסוות מעל פניהם, נחשפה המטרה שהיתה שפונה וטמונה עד עתה. אין אידיאלים קוסמופוליטיים, אין אידיאלים „יהדותיים", אלא שצריך פשוט להעשות פולנים, להכנס אל תוך הצבור הפולני ולהבלע בקרבו, משום, — אחת היא משום מה. אפשר למצוא טעמים ונימוקים שונים ל„צריכותא" זו, אבל לא מעלים הם ולא מורידים. העיקר הוא שהיהודים צ ר י כ י ם להעשות לפולנים גמורים, פולנים לכל דבר. בשפה כזו אפשר לדבר רק עם אנשים שמתוך דרך הסתגלותם אל הסביבה כבר נקרעו מעל הצבור היהודי, ואולם האפשר הדבר, שאלו שלא הגיעו עדיין למדרגה זו יקלטו השקפות כאלו וילכו אחרי מטיפים כאלה?

חסרון האידיאלים הוא שיהיה בעוכריהם של מחדשי תנועת ההתבוללות. תנועה ודאי לא יבראו ואל תוך ההמון היהודי גם כן לא יחדרו, אע"פ שפרוצס ההסתגלות אל הסביבה הולך הלוך וחזק. ואם ינסו רק לרדת מ„מרומי הדבור" אל „עמק המעשה" יכשלו על כל צעד ושעל ויפלו בנופלים. כל מעשה ממשי על שדה החנוך וההשכלה, כל מעשה איקונומי או צבורי יעמידם אל מול פני שאלות קשות, שאי־אפשר יהיה להם לפתור אותן. את השאלות הריאליות כגון, למשל, שאלת המלחמה האי־קונומית שבין הסוחר והאומן היהודי ובין הסוחר והאומן הפולני, ההולך ויוצר לו צורות צביריות חדשות לסוחרות ואומנות — הקואופרציה וכדומה, — העוקרות את היהודי מן השורש ומגרשות אותו מן הארץ; שאלת היציאה, המאחדת את יהודי כל העולם

בעל כרחם, ועושה את שאלת היהודים לשאלה עולמית, — את השאלות הללו ועוד הרבה שאלות כמותן, הרי אין לפתור בדבור בעלמא. בשאלות כאלה יצטרכו המתבוללים החדשים להגיד ברור, אינטרסיהם של מי וחייהם של מי קודמים בעיניהם ויקרים להם יותר. בשאלות הללו אי אפשר יהיה להם לפטור את עצמם בהוראה על אחדות האינטרסים של בני „ארץ" אחת, שאינה אלא אחדות של מלים בלבד.

באבני נגף אלו נכשלה ההתבוללות בצורתה הישנה, ולא קשה לראות מראש, שגם ההתבוללות המחודשה לא יהיה בכחה להסיר את האבנים האלה מעל דרכה, וסופה שתכשל גם היא בהן.

(סוף יבא)

חַיֵּי שְׁלֹמֹה.

ספור המעשה

מאת

מנדלי מוכר ספרים.

יג *).

אייזיק והירציל שניהם נתחבבו על שלמה'לי. אבל לאייזיק היה לבו מושכו ביותר בשביל בי־נפחא שלו. מבי־נפחא זה היה שלמה'לי נהנה יותר מחקירותיו של אייזיק. וכנגד זה הירציל הנגר כמו שהוא במנהגו, בהלוכו ובדבורו ובשגעוניו, הוא גופו היה מהנה את שלמה'לי הנאה מרובה. רתחן זה הוי הוא בעצמו בי־נפחא, רוחו כתנור אש תמיד בוערה בו.

שעותיו הפנויות של שלמה'לי היו נתונות פעמים לבי־נפחא של אייזיק ופעמים להירציל, הכל לפי תקופות השנה ולפי רוח היום. בתקופת תשרי, למשל, עת גשמים וטיט חוצות, או סתם יום סגריר ומעונן. רוח לח וקר נושב. השמים מתקדרים, מתעטפים בעבים כבשלמה בלה ומטולאה, טלאים שחורים על גבי טלאים אמוצים־כהים, ופניהם זועפים וזורקים מרה־שחורה בכל הבריות, — אותה שעה שלמה'לי בא לבי־נפחא, מצמצם ישיבתו בין הכלים, המונחים בזוית, יושב דומם שקוע בהרהוריו, שוקט ומביט ממקומו. נושב המפוח, מתלהבים הפחמים, הברזל מתלבן וניצוצות נתזים—ושלמה'לי אסור בחבלי־קסם. רוחו טס לעולמות מופלאים ורואה מראות יפות וצורות נאות מהרהורי לבו. גופו כאן, בבי־נפחא, ונשמתו שם בערבות עדן ובמשכנות שלום, אורה ושמחה—שלמה'לי בורא עולם טוב ונחמד למראה ומשרה נשמתו בעולמו הנאה שברא בדמיונו.

ובאותם הימים שהשמש זורח ובהיר בשחקים, דשואה האדמה ונאה עולמנו זה, ושלמה'לי מתענג מזיוו בכל נפשו ובכל חושיו.—אותה שעה לבו מושכו להירציל, שביתו וכליו, רפת בקר ומתבן ולולין של עופות נועם וחן הכפר עליהם, ושמנהגו ודרכי חייו הכל שלא כדרך בני העיר. ראית מימיך יהודי, בעל־הבית חשוב, שמטפל בעופות ובהמות ויש לו כלב בביתו? יהודי בעל אשה ובנים ובית דירתו בשוק, שהוא אינו ישן לאחר אכילת טשאלינט בשבת, כדרך העולם, ומטייל עם בנו מחוץ לעיר?

שלמה'לי קנה לו חבר, את בן־ציון, בנו של הירציל, והוא וחבירו היו מחבבים זה את זה. בן־ציון מדות בן עיר ומדות בן־כפר נתיחדו בו. היה יודע ללמוד מעצמו משנה וגמרא, אלא שהתרשל בלמודו והיה ממעט בתורה ומרבה בעסקי בית ושדה.

*) עי' „העולם" נומר 17,

בעל לב טוב ושתק היה בטבעו, מדבר מעט וברמיזה יתירה הרבה. רמז — ושלמה'לי ידע מה הוא רומז. יושב לו, ימים, בן־ציון ביום קיץ אצל פתח ביתו בחוץ, כחום השמש בגבורתו; הכלב משתטח על גחונו לרגליו, ומנשם בקושי מרוב החום, ופעמים הוא מרים ראשו, מושיט לשינו וצודה—ופתאום זבוב בפיו. ומצדו רובצת תרנגולת פרושת־כנפים, ומתחתיה צפצפי אפרוחיה עולה. עת מנוחה היא למשפחה זו לאחר מרוצה וניקורה באשפתות עד עתה. כלתה רגל מן השוק, אין עובר ושב. הפרות רועות בשדה והתינוקות כלואים בבית רבן, והגוים גוהקים ופוהקים, זה בביתו וזה בחנותו, וצמאים למים, לשתות קרים. על אחד הכתלים חתול מטפס ועולה, ובאמצע הדרך הוא נח, הופך פניו לאחוריו ומביט ונמלך בדעתו מה יעשה: יטפס ויעלה או יחזור וירד? אותה שעה שלמה'לי יוצא בריצה מתוך הבית לאחר שנפטר מתלמודו בשיעור הקציב לו ליום, עומד ומצפה ונושא את נפשו למרחוק, לקו ירוק של ראשי אילנות בשיפולי כפת הרקיע. ומיד הוא רואה את בן־ציון יוצא פתח ביתו וקפץ ובא אצלו. בן־ציון עומד ממקומו, רומז בעקימת חוטם והולך—ושלמה'לי אחריו. שניהם שותקים ויודעים, הליכה זו טיול ארוך הוא להם מחוץ לעיר.

בדרך הלוכם בתחומה של עיר נכנס בן־ציון עם חבירו לתוך הגורן, לראות ערמה של חשש חדש, שהובא לשם. אוירו של גורן מצונן ונעים, וריח טוב של חשש עולה ונבלע באברים. החברים הללו מסכימים בלבם לדעה אחת ומתפרקדים על הערמה ומחליצים עצמותם בנחת רוח: שוכבים ומביטים לסנוניות, שפורחות ויוצאות, פורחות ונכנסות, ומצפצפות ומסובבות סביב קניהן מתחת הגג של תבן, ופיות פתוחים, חרטומים מכורכמים של אפרוחים ערטילאים מבקשים אוכל, שלוחים מתוך הקנים לעומתן.

יוצאים החברים מן הגורן והולכים ובאים למישור גדול, שדות זרועים מיישרים והולכים בו לארכו ולרחבו עד למרחק, ונוי ויופי בכל מקום. שם כוסמת צחה ואדומה מלבלבת, וחטה צהובה כעין הזהב כמסגרת לה מסביב, פרחי־נועם כעין התכלת נוצצים כבר ויפים לעינים, ובריות משונות, יצירי כפיו של הקדוש ברוך־הוא, פורחות ורוקדות ומנתרות שם בצפצוף, בזמיר ובקול זמרה. בן־ציון מתבונן לשדהו שם ונהגה, השעורה אבינה וטובה. והוא פונה והולך משם ושלמה'לי אחריו. שניהם פני להבים פניהם, שניהם שותקים ומדושני עונג והולכים ובאים לאתו. שם רועים סוסים כבולי רגליהם הקדומות. תחת ערבה גדולה מדורת אש בוערת, טראחים אופה באור בולבסין ומשים עליה מעת לעת ענפים יבשים מעלי עשן, כדי לגרש את היתושים. סוס אחד מקרוב כיון שראה את בעליו, את בן־ציון, היה זוקף את ראשו, מדלג ופוסע כמה פסיעות ברגליו הכבולות וצוהל—זהו „ברוך־הבא" בלשון סוסית. בן־ציון מחזיר לו שלום, מעביר ידו על גבו ועל אחוריו. מזרז את טראחים ומצווהו על דברי העבודה ופונה והולך ושלמה'לי אחריו, והם הולכים ובאים לפני ולפנים בתוך יער גדול.

משעה ראשונה שראה שלמה'לי יער צומח עצים נקבעה בלבו אהבה לו ויראה מפניו. עדיין בקטנותו שמע עליו שמועות נוראות, שהוא מקים גזלנים וחיות רעות, גם שדים ומזיקים מצויים בו. ומעשה בבנות העיר, שהיו מלקטות אוכמניות ביער, בא דוב ואכל את האוכמניות מתוך כליהן, ועד שהוא אוכל נחפזו וברחו. ולא מפני חיות רעות ומזיקים בלבד, אלא שהיער בחזקת סכנה לבני ישראל גם מפני גוי קטן וכלבו. בהכנעה וכובד ראש היה בא עם חביריו ביער ומביט לכל רוחותיו, מקול על־

כלם, משימים כף לפיהם וזה מצביע לזה, משתקו — אמת, כשהיה מטייל אחר כך ביער בכנופיא של ובן־ציון, והכלב עמהם, לא היה לחוש עוד. נזרמנו בני גוים שם, היו אלו ואלו אומרים „יומא טבא". מלקקים ומריחים זה בזה, והולכים לדרכם. ואף מפני לא היתה עוד סכנה כלל, הירציל הרי ידע לחש למזיקים עליהם. והוא בעצמו היה מספר, מעשה במזיקים, רוח סערה ביער והתרומם כגלגל, ושם ערמה גדולה ונתכוונו לזרות אותה לכל רוח, השליך סכין בתוך ולחש עליהם לחש ידוע לו מן כתב־יד שהולך ונמסר מאבות לבנים במשפחתו, ונתבהלו ונסו מפניו למקומות ולא ישיבו משם עד עולם. אף על פי כן איכת היער עליו בראשינה רשומה נשתייר בלבו, ובכל פעם שנכנס היה מרגיש יראת־הכבוד מפניו.

שלמה'לי היה מדמה את היער בדעתי כבריה חיה, כמין כניכול. נתקבצו להם במקום אחד המונים המונים אילנות, וצעירים, גדולים וקטנים. כל אחד פרט בפני עצמו הוא עין, אבל „בעיקר" אחד סבוך בחבירו ואגודתם בארץ, ינשב רוח קל, מיד הכל מרגישים, מנענעים זה לזה ראשיהם ומתלחשים יחדו. קטן וגדול אינו שותק „רוח אחד". הפיח בהם ויתעוררו כלם. הך כאן ונשמע הקול שם... כערה, רוח צפון חזק כשיגע בהם, ברעש גדול הם קול, להודיע בעולם את צערם ואת לחצם. אותה שעה הולך וסוער, וראשי האילנות הומים כגלי ים. כל נפש בו נחפזת בהולה ומבוהלה ובאה בחורים ובמחילות עפר.

יודע שלמה'לי את היער ומכיר את טבעו, ועיניו ראו אותו הרעש", ולפיכך הוא נכנס בו תמיד ביראה אפילו כשהוא ושאנן, אפילו בעת רצון, כשמזמין לבוא ולנוח בצל ומקבל את אורחיו בחיבה וכפרי מגדיו — ברומדמניות אוכמניות, ומשמחם בנגינות ובשירי זמרה. עכשו הוא יושב חבירו בעבי היער תחת אילן גדול, לאחר שטייל בשדות ונתייגע בדרך והמנוחה נעימה לו מאד.

החברים חוזרים לעיר בין השמשות ונכנסים לבית־המדרש שלא ירגישו בהם, וגומרים עבודת היום בתפילת מנחה.

שלמה התחיל מסדר סדר העבודה אצלו בבית אליבא ־יציל. שוקד הוא על עבודתו בגן ירק שמאחורי ביתו, רובץ התלמים ומנכש בצנון, בבצלים ובקשואים, ותיכף לתלישת ועשבים הרעים הוא בודק את הירקות לראות אם הגדילו. בגדול יונים ועושה להם קנים של תבן בעליה, וגם עופות מזמרים מצויים אצלו בתוך כלוב. מרביץ תרנגולת בסל ביצים מתחת המטה ושוחה עליה כמה פעמים ביום לראות, אפרוחיה כתבקעים ויוצאים. היה מעשה בברבורה אחת, נתחבבה על בני הבית בשביל יופיה ובקשו עליה רחמים מלפני, שלא ישחטוה לחג הפסח, וכרבור ובת זוגו שהיו בבית תחתיה. לימים דגרה הברבורה והמליטה שנים עשר אפרוחים בבת אחת וקבל שלמה'לי הטורח על עצמו להיות הוא בגידולם. ואמת הדבר, שלא התרשל חס־ושלום, ועשה באמונה. הרבה טרח בשבילם כל הימים, הרבה יותר ואמו היו מבקשים, וזה גרם פעמים לדברי רוגז ביניהם שיחה זו:

— שומעת את — אמר רבי חיים בתרעומת לאשתו, שבדרך לא קרא לה מעולם בשמה אלא את — המעשה בברבורה הוא: ממך היה הדבר. לברבורים קטנים נתאוית. עכשו הבחור שלך בטל מתלמודו ואין דעתו אלא על הברבורה, עליה ועל אפרוחיה.

— ממני, הוא אומר — מתרעמת שרה ואומרת — נפשי חשקה בברבורים! הכל היו מבקשים רחמים על הברבורה, וכשיארע דבר מה הקצף יצא עלי, אני חייבת. מחר, כמו שאני בת ישראל, מחר, בלא נדר, אני קוראה להשוחט, לכשתרצה, וישחוט את הברבורה, אותה ובניה ביום אחד!

— אל נא באפך — מדבר לה רבי חיים רכות — אין לומר דבר לפניה, מיד היא כועסת. לשחוט אפרוחים רכים, נקיים הללו למה? צער בעלי חיים!

— ולמה זה אתה מבקש ממני? — אמרה שרה ברוגז — אם בעל רחמים אתה, למה אתה אומר לי?...

— איני אומר כלום — הפסיק רבי חיים את אשתו, מתרצה לה ומתנצל בשחוק של חיבה — אני אומר כנגד זה... אומר אני, משנעשה אפוטרופוס לברבורים הסיח דעתו מתלמודו ואינו עוסק אלא בהם, פעם הוא אצלם בחוץ ופעם ברחובות.

— איני יודעת מה אתה? — אמרה שרה ודמעות בעיניה — הוא רוצה, שילד יהא כלוא בבית כל היום. אין אני יכולה לכלוא אותו. אתה הרי אבא אתה, תן דעתך עליו ושמור צאתו ובואו מבוקר עד ערב.

— דייך, דייך! — אמר רבי חיים, פושט אצבע ומנגח בה בצדה של אשתו ושוחק לה בידידות, ואשתו מתפייסת לו ושוחקת אף־היא — ושלום להם!

שלמה'לי מתאוה להדמות להירציל גם במלאכת מחשבת. מה הרציל צר צורת רבי יוסי ובת־קול שמנהמת כיונה, אף הוא בקש לצייר צורה מן הצורות, ולא עלתה לו. והוא מתנצל בינו לבין עצמו ובפני אחרים, שהוא מחוסר כלי־אומנות הראוים, ואין אומן בלא כלים. בחרושת־עץ הוא צריך איזמל חד, וזה שזכה בו בגורל הרי הוא של עופרת, רך ופגום, ולמלאכת הציור צריכים למיני צבעים אדומים וירוקים, ולפיכך אינו חייב אם לא תמים פעלו. דיו שהוא מאמן ידו לעשות פנסים של נייר, מנקיות־האזנים וסריגת „בעזרת־השם" על פני האגרת, סריגה מסולסלת סל'סולים סלסולים וסופם צפור משונה.

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

ז.

קרבנות אדם. — זהו פרק מכוער מאד בספר ההיסטוריה של האנושות. בשעה שאנו עסוקים בו, יקרש הדם בעורקינו והלב יקפא בנו.

היו ימים ובני אדם אמרו לכבד את אלהותם ולהתחבב עליה, בהקריבם לה קרבנות אדם. טעות היא להאמין, כי מנהג דתי זה היה נוהג רק „בתקופה שלפני ההסטוריה, ובקרב עמים מחוסרי־תרבות. החקירה המדעית בררה כבר, כי החזיקו בו כל העמים הקדומים גם בשעת תרבותם המשוכללת מאד. אתה מוצא, למשל, מנהג קרבנות אדם גם בקרב היונים והרומאים אפילו בתקופה מאוחרת. נפלא לראות, כי בו בזמן שהיו סופרי היונים והרומאים מלעיבים בהיהודים ומתלוצצים בכל מיני ליצנות על מנהגיהם הדתיים „הזרים והמשונים" ועל „שנאת הבריות", שעליה עומדת היהדות לפי סברתם, — בו בזמן היה עוד מנהג קרבנות אדם נוהג בקרב היונים

והרומאים בכל תקפו. בשנת ע"ט לפני התאריך המשיחי גזר הסינט הרומי על הדבר הזה לקבוע בו איסור. אבל עם כל זה לא חדלו הרומאים גם בדורות הבאים להקריב זבח אדם או לשחוט ילדים כדי לקסום בדמם ובני מעיהם. דיו קסיוס מסר לנו, כי בשעה שקשרו קאטילינה וחבריו על הריפובליקה הרומאית שחטו ילד ונשבעו בבני־מעיו ואחר כן אכלוהו. סאלוסט מוסיף עוד, כי הקושרים שתו יין מהול בדם הילד, כדי לקיים בכל תוקף ועוז את שבועת־האמונים שנשבעו. אמנם חבולסון מטיל ספק באמתת הספור הזה (בספרו על אנשי הצאבה ועל דת הצאבה ח"ב עמוד 216), אבל רוב החוקרים בימים האחרונים מקיימים אותו. בכל אופן לא היה ענין כזה בקרב הרומאים בגדר הנמנע. ציצירו, בן דורו של קאטילינה, אמר בפירוש לאיש ריבו פובליוס ווטיניוס (בן־דורו של יוליוס קיסר ומפקד צי־מלחמה בשמו): „נוהג היית לדרוש אל המתים ולהקריב לאלהי השאול בני־מעים של ילדים". המנהגים האכזריים האלה אנו מוצאים גם בתקופה מאוחרת הרבה. הקיסר הליוגבל (משל משנת 218 עד 222 אחרי הולדת הנוצרי) אסף, ולפי עדותו של דיו קסיס, נערים יפי־תואר מכל ערי איטליה לזבחם לאלילו ולקסום קסם בבני־מעיהם; כדי לדעת העתידות. על אודות הקיסר וולריינוס (משל שנת 253 עד שנת 260) מספר בן דורו המפירסם דיוניסיוס מאלכסנדריה (הביאו אבסיביוס), כי עפ"י עצת מכשף מצרי זבח לאלהותו ילדים וקסם בבני־מעיהם. דברים זרים יותר מספרים הסופרים המשיחיים גם על הקיסר יוליאנוס (משל משנת 361 עד שנת 363) מה שעשה בהיותו בחורן. אבל דוקא הספורים על דבר הקיסר הזה, (אשר סר מדרכי הדת המשיחית וחזר לדת הגויות), חשודים מאד בעינינו.

מנהג קרבנות אדם היה נוהג לא רק בקרב הרומאים הגסים, שעליהם היו אומרים, כי הגשימו והגיסו הרבה את הקולטורה היונית, כי אם גם בקרב היונים עצמם. בהשקפתם הדתית נדמה להם להיונים כי בזה יתרצו אל האלהות, אם יקריבו לה נפש אדם. ולא רק בקרב היונים בערי אסיה ובאיים הרחוקים, שגברה עליהם הרבה השפעת הגיות הגסה, אנו מוצאים מנהגי קרבנות אדם, אלא גם בעיר אתונא, שבה התקדמה הקולטורה האנושית בצורתה היותר יפה ועדינה ובתכנה היותר משוכלל (דילינגר בספרו „גיות ויהדות" עמוד 205). היו מספיקים מטעם השלטון המדיני מזון לבני־אדם, שיהיו מוכנים לקרבן בימים קבועים. בכלל משערים אמנם, כי מנהג זה, הקדום מאד בחיים הדתיים של היונים, נשתרבב להם בסבת השפעת הפיניקיים. אבל לפי סברת דילינגר היו מיני קרבנות אדם מצויים בקרב היונים, שבלי ספק מקוריים הם, מפני שמתאימים הם כל־כך למושגים הדתיים של בני יון. אבל עלינו לדעת, כי בימים שכתב דילינגר את ספרו לא נתגלו עדיין מקורות הקולטורה השמית הקדומה והשפעתה על היונים. בכלל נתברר לנו כעת בכמה פרטים, כי מקוריות היונים לא היתה גדולה כל־כך, כאשר שערו לפנים. גם המנהג האכזר הזה, קרבנות אדם, קרוב מאד שבא להם מן החוץ.

גם בישראל היו קרבנות אדם נוהגים, ומנהג נורא זה למדו בני ישראל בזמן קדום מן הגוים שכניהם. אין מן הצורך להאריך בראיות והוכחות, כי מנהג פראי זה התנגד להיהדות. ובזמן שאנו מוצאים בעמנו את עבודת המולך באה להם זו תמיד מתוך השפעה מן החוץ: כי סרו בני ישראל מאחרי ה' אלהיהם ויעבדו את אלהי העמים. השאלה היא רק: ממי למדו בני ישראל את המנהג הרע הזה, והיכן מקורו? בכלל היינו סוברים תמיד, כי עבודת האלהות ע"י קרבנות אדם היתה בעיקרה בקרב הפיניקיים ובקרב בני עמון ומואב, ומהם למדו בני ישראל בזמנים שונים. בשנת 1842 יצא גילאני ספר גדול (במספר דפיו): „קרבן־אדם בקרב העברים הקדמונים", שבו גבב כמה דברי הבאי ועקם עלינו כמה מקראות וגם ענינים בכתבי הקדש, כדי „להוכיח", כי היהדות הוא מקור המנהג הרע והמכוער הזה. בו בזמן כתב ספר כזה לשם המטרה גם דוימר: „עבודת האש וקרבן אדם בתור מנהג מקורי בין העברים הקדמונים". מאז נשתקע הדבר שבזמנו עשה רעש גדול (וגם כמה חוקרים מאוה"ע השיבו על הדברים שנאמרו בסגנון גס, להרסם"), עד שפרסם בימינו חוקר ... ג. מומרט את ספרו: קרבנות אדם בקרב העברים הקדמונים (לפסיאה 1905), נכונים דברי אבריסטום מדיר (Mader) (בספרו „קרבנות אדם בקרב העברים הקדמונים ובקרב הגוים שכניהם" (פריבורג 1909), כי לכל החקירות „המדעיות" האלה מטרה אחת — להבזות את היהדות בעיני בני דורם ולהכשיר לעלילת הדם בימינו בסיס „מדעי", כדי להעיר עליו ... העמים. כי בני אדם המחזיקים בדת התובעת קרבנות אדם, — ולפי דעת הצוררים הרי התביעות הדתיות האלה של היהדות עדיין בתקפן הן גם בימינו אלה, אין שוה להניחם ולהחזיק אותם לאנשים מן הישוב.

ספרו של מדיר שיצא עתה הוא סנגוריה להיהדות ... ישראל. גם החוקר הזה הוא כהן קטולי, וספרו נתפרסם ברשות הכנסיה הקטולית. מלבד ערכו הסנגורי כלפי היהדות, יש לו בלי ספק, גם חשיבות מדעית, מפני שאסף ולקט המחבר את החומר הרב השייך לנושא ענינו בשקידה רבה ובהבחנה מרויקת והוכחותיו המדעיות נאמרו בכובד ראש.

מדיר מוכיח, כי היהדות המקורית היתה מחאה עצומה נגד מנהג קרבנות אדם, לפי דעתו ממצרים מוצאו, ומשם נתפשט בקרב כל העמים, ואפילו בקרב העמים המצוינים ביותר בתרבותם ובהתקדמותם המוסרית. במנהג קרבנות אדם החזיקו בני אשור ובבל, הפרסיים, שבטי כנען שישבו בארץ, כי נכנסו בני ישראל שמה, הפיניקיים, היונים ובני איטליה. אין פלא בדבר, כי בזמן מן הזמנים עבר זרם זה ושטף גם אל תוך גבול ישראל, ועל זה הוכיחו אותם הנביאים תמיד. היהדות הדת הישראלית המקורית, נלחמה באכזריות זו תמיד, ובשעה שהיו בני ישראל מעבירים את בניהם ואת בנותיהם באש ומקריבים אותם למולך, הרי לא את אלהיהם הם עבדו בזה, אלא את אלהי הגויים סביבם.

החוקרים היו מחליטים תמיד, כי בני מצרים לא היו נוהגים מעולם בקרבנות־אדם וסמכו בזה על עדותו של הירודוט (היסטוריה II, 45) שהכחיש בפירוש את השמועה שנתפשטה על דבר המצרים, כי קרבנות־אדם נוהגים בהם. הוא אומר: איך נאמין, כי באומה זו המתעבת גם את קרבנות בעלי־חיים (חוץ מקצת בעלי־חיים המותרים לה) תקריב קרבנות אדם לאלהיה? אבל המחבר מברר בראיות ברורות על פי ידיעות כו' סופרים קדמונים ועל פי רשימות וציורים שמצאו בימינו האחרונים, כי היו המצרים מקריבים נפשות אדם לאלהיהם. גם על הבבליים היו אומרים, כי אי־אפשר לעם תרבותי כזה, שיהא מחזיק במנהג פראי ואכזרי, מנהג הקרבת בני אדם, ואולם המחבר מוכיח, שאין מצב התרבות הכללית מוכיח כלום. כל העמים הקדמונים, גם הפיניקיים והיונים, שהיו גדולים בתרבותם במדה מרובה כל־כך, לא מצאו במנהג זה תיעבה, אלא החזיקו בו עד ימי תקופה מאוחרת. כן החזיקו גם בני כנען

…ים שנכנסו בני ישראל אל הארץ, במנהג קרבנות …ם, כאשר הוברר לפני שנות מספר על ידי חפירות בגזר, …ן ומגדו ומתוך בירור זה אנו אומרים על כוונת הצווי …אמר בתורה (ויקרא י"ח, ג): „כמעשהי ארץ מצרים אשר …בתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא …כם שמה לא תעשו . . ." ולבסוף (שם, כ"א) הוא אומר: …רעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל את שם אלהיך". …רי כאן הוכחה ברורה, כי ממצרים או מעמי כנען למדו …עמים בני ישראל להקריב את בני ישראל למולך.

וידוע הוא, כי לפעמים גברה מאד השפעת הגויים ואופן …בודת אלהיהם על בני ישראל. ובתורה (שם, כ׳ ב—ה) נאמר: „איש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מזרעו …מולך — מות יומת, עם הארץ ירגמהו באבן"... „ואם העלם …ימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא בתתו מזרעו למולך …לתי המית אותו—ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו …רתי אתו ואת כל הזנים אחריו (זהו באור לענין משפחתו) לזנות אחרי המולך מקרב עמם" (עיין מה שכתבתי …זה במאמרי „בחינת היהדות" ב„העתיד" חוברת א׳ עמוד 38). …נאני גם במשנה־תורה ביחס אל עמי כנען: „ופן תדרוש לאלהיהם לאמר: איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם ואעשה כן גם אני. לא תעשה כן לה׳ אלהיך, כי כל תועבת ה׳ אלהיך אשר שנא עשו לאלהיהם — כי גם את …ניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם" (דברים …ב, ל—לא). וסגנון הדברים מוכיח, כי מדבר הכתוב בהוה, …יוסר: מה שהיה אז נהיג בקרב עמי כנען, יושבי הארץ מקודם. וקרבנות־אדם היו בגדר הנחש והכשוף, שכן הוא אומר (שם …ח, י): „לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש — קסם קסמים …עונן ומנחש ומכשף.

בהיות עם ישראל מוקף תמיד בארץ ישראל על ידי עמים מקריבים נפשות אדם, אין פלא איפוא, כי לפעמים החזיק גם הוא במנהג אכזרי זה — אלא יותר פלא, כי עלה ביד היהדות לעקר את המנהג ולשרשו בתקופה קדומה מאד. בימי בית שני, …זמן שיבת הגולה, אין עוד זכר בישראל למנהג דתי זה, שעדיין …יה אז נהוג בכל העמים התרבותיים, ואפילו בקרב הפרסיים, …היינו רגילים לשבח כל כך את „הדת הצרופה" שלהם. המחבר …בור, כי עוד בימי דריוש היסטספיס היו הפרסיים מקריבים קרבנות אדם לאלהיהם. ודבר זה היה נמשך והולך …ין העמים עוד כמה מאות שנה. בודאי נוכל להחליט בלי שום …פקפוק, כי עם ישראל היה הראשון (וזמן רב היה הוא יחידי …גוה), אשר נשתחרר שחרור גמור מהשפעת המנהג הפראי הזה.

(סוף יבא)

צ. ג. וינברג.

רְאִיתִיהָ...

(מספוריו של יליד פולין.)

I.

בפעם הראשונה ראיתיה בהיותי כבן חמש עשרה.

הורי, מילידי פולין, היו משתדלים „לשדכני", ואני — …ער רך וצעיר, עיני היו מלאות תמימות והשקט, וככל נערי …, חלמתי על אשה יפה שתהיה נחה בחיקי ובולעת את כל …התורה היוצאים מפי. נעניתי להורי והסכמתי להראות …ם דכלה.

ראיתיה. בצעדים מדודים נכנסתי לחדרה. פאותי היו מסולסלות; קפוטתי — מגוהצה.

כך נהגו. בחדר השני, חדר האורחים, היה ערוך השולחן, והמחותנים, דודים ודודות, שארים ושארות ישבו וחכו, עד שימצא הזוג חן איש בעיני אחיו.

נכנסתי. לא הסתכלתי בפניה. עמדתי רגעים אחדים מבויש ונמלך בעצמי: „מה לעשות?" והנה פתאם קרבה אלי נערה קטנה, צעירה, לבושה שמלה חומה קצרה, ועליה סינור שחור, מופשל שתי וערב, ועינים לה בהירות ועמוקות, ולחייה מבהיקות ומסמיקות מתוך צניעות.

החדר — חדר הילדים. מטות קטנות ממוצעות; שולחן כתיבה מארך; רפידה נאה; על יד השולחן כסאות קלועים; על השולחן — עששית מודלקת ועליה מכהית לבנה.

היא נגשה אלי — קלילה ורוחה כבושה בקרבה. רגליה השלוחות רשרשו על גבי הרצפה החלקה.

— ישב נא, — וקולה היה ענוג וצלול.

היא ישבה על הכסא, שכלה ידיה, שנית בקשה אותי לשבת, סקרה אותי מכף רגלי ועד קדקדי, — ואני ישבתי ולא ההבתי בנפשי להסתכל בה.

קולה הבוטח עורר אותי ויוציא אותי במעט ממבוכתי.

— למה יתבייש, נשיח קצת...

— איני מתבייש — גמגמתי בתשובתי.

— שמעתי, כמדומה, שלמד „בזמן" הזה אצל הרב בג.?

— כן.

— וגם להבא ילמד אצלו?

— דומה, שכך יהיה...

— ואיך מוצאת חן בעיניו העיר ג., היפה היא?

— ככל הערים הקטנות...

— והיאך הוא מבלה עכשו, בימים הטובים, את עתו בבית הוריו?

— כך... לא רע.

נשתתקה והורידה את ראשה, יותר לא ידעה גם היא להמשיך את השיחה. ובעוד רגע שבה והרימה את ראשה והסתכלה בי, מבטה היה מושך וקוסם ביפיו. פניה הלבנים הסמיקו קצת. על שפתיה רפרף צחוק נפלא, רפרף ועבר אל תוך גומות חנה.

היא נשענה בראשה על כף ידה השמאלית. הבהיק הזר הורדי אשר לשרוול מקטורנה. אצבעותיה סלסלו שערותיה הרכות כמשי, סלסלו ותיפפו: תיף, תיף. ובשעת תפיפה קלה זו הביטו שתי עיניה אלי, ואנכי נכויתי בגחלתן.

היא נתעוררה והפסיקה את הדממה:

— כשיהיה לחתן, ישיב שנית ללמוד?

— המ... — נתאדמתי.

— ללמוד אפשר תמיד ... הכריע קולה הצלול.

— ודאי... — נעניתי אחריה והשתדלתי לשפר את קולי גם אני.

מבטה ננעץ בי שנית.

— בביתנו מכבדים מאד בן תורה ... אבא אוהב מאד בן תורה ... כל אחי וגיסי לומדים גדולים הם ...

— המ... — נהמתי ונשתתקתי.

— היודע הוא? זה מכבר אני מכיר אותו ... פעמים רבות ראיתיו עובר ברחובנו ... ידעתי לכוון תמיד את השעה שהוא צריך לעבור ...

— כן? — — —

ולבי הלם. הרגשתי כל ניד וניד שפתיה. הרגשתי רשמי פניה המתחלפים. קמטי מקטירנה המיוחדים, וזעזוע חזה. איזו הרגשה נעימה וכבדה כאחר העיקה על לבי. פני להבו. ראשי הרכנתי.

— כ—כן?! — — — שניתי.

והיא רככה את קולה ואמרה:

— והוא לא התבונן אלי בעברי את הרחוב? לא?———

— הם... ונבוכותי.

— עמדתי על יד השער... במתכוין יצאתי... זה רק שלשה ימים... חכיתי אליו...

דברה ופניה התליעו. היא שלחה בי מבט שנון וחודר. לבי נשבה. נפשי כבר נתנה לה. קרבתה רקמה בקרבי נעימות מיוחדה: „כלתי"... וקולה — אותו הקול שלפני רגעים אחדים היה זר לי והטיל להב אל תוך פני — נעשה פתאם קרוב וידוע לי כל כך. תיכף החלותי מכיר את מקטורנה, את שמלתה החומה הקצרה, ופניה גם כן לא היו זרים לי עוד, נדמה, שזה מכבר ידעתים. ומבלי משים הרימותי את ראשי, הישרתי אליה מבטי ואמרתי בפשטות, ונדמה היה כאלו רגילה אני בפשטות זו מעולם.

— כך, ראיתיה. הלכתי אז אל „בית החסידים" ללמוד. התבוננתי אליה...

מבטנו נפגש. גלי אור שטפו מתוך עינינו. אשרנו היה אושר גמור:

— חתן וכלה — — —

ישבנו עוד רגעים אחדים. מסתכל הייתי בכל אשר עליה. יפיה וחנה גדלו. אף היא לא הסירה מבטה מעלי. זה היה מבט עורג וכוסף, שיש בכחו לצוד נפש. פתאם נשמעה דפיקה בדלת. נכנס המחותן—אבי הכלה.

— חתן, כלה... סורו אל החדר השני... היטיבו את לבכם...

יצאנו. מכל עבר נזרקו עלינו מבטים: „נו,?" וכל אחד מצא תשובה בעינינו, בכל שרטוטי פנינו: „הן" אז רעם קולו של שמואל השדכן:

— מזל טוב...

והנאספים ענו:

— מזל טוב.

המסובים ישבו אל השולחן הערוך. אני בראש. נכתבו „ראשי פרקים". נשברה צלוחית ברעש.

— מזל טוב

— מזל טוב.

— חתן וכלה...

* * *

אותי הלילה לא ישנתי כלל. כולי הייתי הלום הזיה. גם בחלומי ראיתיה. — — — —

II.

מאותו הלילה ואילך הייתי מבקר את בית מחותני לעתים תכופות.

שבת ויום טוב — אלה הם הימים המיועדים לבקורים כגון אלו. המחותן יושב בראש, מחליק זקנו ומסנן מתוך שפתיו דברים רכים לבני ביתו. המחותנת אף היא יושבת על יד המחותן, עדויה תכשיטים, מתרגזת לפרקים רוגז כל שהוא על הילדים שאינם מתנהגים כהוגן, ומספרת מעשים שלא היו, ובתוך כך רוה היא נחת ופורשת עליך כנפי־אם, אם ילדיך לעתיד לבוא.

על השלחן סדורים כל מיני מטעמים ומגדנות, ועיני הילדים, אחי כלתך ואחיותיה, נוצצות ונמשכות אליהם, ומולך, על יד האם, יושבת כלתך היפה החמודה, לבושה תלבשת ביתית צנועה, וסינורה הקטן הלבן חגור לה במתניה. ומתוך הכרה בלתי ברורה אתה מכיר באבן חן זו שהיא שייכת לך, רק לך.

אנכי אהבתי את כלתי. בביתי הייתי שוכב שעות שלמות סרוח על הררגש, עיני עצומות, ונפשי נשואה אליה. בעיני רוחי הייתי רואה איתה כאלו היא יושבת למולי ועיניה נמשכות אלי, ונדמה היה לי כאלו היא נתקלת בי וזעזוע שמלתה היה מהבהב בקרבי. וכשהייתי בביתה הייתי מרגיש את הויתה בכל זוית. קרבת בני משפחתה אלי היתה נוסכת בקרבי מעין שכרון ועֵרנה, ורגש טמיר היה לוחץ את לבי ודוחקני לחבק את כל אחד ואחד מיושבי הבית ולשפוך עליו את אהבתי אליו — אהבתי אליה.

אותו הערב לא דברנו עוד יותר.

כלבי הלם דבר־מה, מתוק וחריף, ששכרני עד כדי אבוד חושי. בשעת המשתה לא ראיתיה עוד. ישבתי בקרב המסובים מוכה תמהון. תמונתה ננעצה במחי ובלבי וחלומות ודמיונות רבים הרווני. איני יודע מדוע, אבל סנטרה והרביד הורדי אשר בצוארה ואצבעותיה הרכות וכנף סינורה, שהיו אצבעותיה מסלסלות בה לפרקים, הצטיירו במחי כדבר מיוחד שקונה לו אהבה בפני עצמו. לבסוף כשהגיעה שעת הפרידה, והמחותנים וכל המסובים עזבו את הבית מתוך ברכות מרובות והודיות רבות, כנהוג, נתקלתי גם אני בכלתי. היא נהפכה והיתה לאחרת. נראתה גבוהה ותקיפה יותר, ובעיניה ברק איזה נצוץ מיוחד, שחום ונפשיות היו בו ביותר.

אותו הניצוץ כשפני. נגשתי אליה.

— מזל טוב לך, רחל'ה! — פרץ סער מגרוני.

— מזל טוב — הגיע קול רך וערב את שפתיה.

יותר לא יכלתי לדבר אתה. סבבוני המון גברים ונשים כבודות. הורי נחפזו לדרכם. עלינו אל הקרון. היה ליל קור שלג וטחב. אור פנסי הרחוב היה עומם ורפה. ומתוך ערבובית האור והחושך להטו אלי שתי עיניה החביבות וקרצו אלי בדממה. היא עמדה על יד הרכבת, המעיל היה מופשל לה על כתפיה, ושתי צמותיה ירדו מעל המעיל ולפפו את צוארה. היא הרכינה בראשה להורי לאות כבוד וברכה. ולי הבליעה את „השלום" בלחש.

— שלום...

הקרון נתק ממקומו. לבי נהר אחריה.

— כלתי.

ואולם ישיחה לא הרביתי את כלתי... כך נוהגין בפולין. אף היא, כיון שהיתה ל„כלה", כובשת היתה את רוחה, וצנועים היו מבטיה ושיחותיה. אך די היה דבור אחד שלה לעורר את את הרך והענוג שבי.

שבתות רבות עברו, רק פעם אחת נזדמנו באקראי לקרן זוית אחת.

לבדנו נשארנו בחדר. היא השתמשה במקרה זה:

— מה מעשיך כל היום?

— אני לומר.

— בבית התפלה של חסידי גור?

— כן.

— ואין לך כלל פנאי?

— מה שייך?!—

היא שתקה קצת, קמטה את מצחה, הורידה את ראשה נמרוהרה ברבר־מה ושנית שאלה:

— ובערב הנך פנוי?

— פנוי.

— הרבה?

— לא כל כך...

— והיית רוצה, — היא האדימה והוסיפה מתוך גמגום, — והיית רוצה להתראות... כך... במקום מיוחד... ברחוב ב..?

לא ידעתי מה להשיב. שאלתה הממתני. חבה יתירה נתעוררה בי פתאם אליה. הרי היא אוהבת אותי. הייתי נכון להשיב לה: „ודאי, ודאי שאני רוצה... צאי... אנכי אחכה אליך". אלא שבו ברגע נתקלו עיני בהמחותן. הוא נכנס אל חדרנו והעמיד עיניו בי. העינים הללו היו מלאות הביעה של הנהגה ישרה.

מתוך מבוכה נפלטה מפי תשובה מקוטעת:

— איני יודע... קשה קצת...

ובאותו רגע הלבינו לחייה של כלתי ושפתיה צמקו. איזה יגון נסתר נטבע בעיניה וצער מיוחד בקע מתוכן.

— לא, לא תעשה כזאת!

המחותן הזמיננו להסב אל השלחן. לא נסתכלתי עוד בפניה, אבל הרגשתי רק פניה ותחנון מבטה:

— „לא, לא תעשה כזאת"...

ופתאם החלותי מרגיש, כי באמת אי אפשר לי לעשות כזאת. ובעזבי את הבית ברכתי את כל בני הבית בשלום, וגם לה נעניתי בראשי: „שלום"... דומה היה לי, כי היא הבירה בי שאנוא, שאעשה את רצונה.

מבט חם לוני:

— שלום... עוד נתראה... הלא? — —

* *
*

...הרעיון, כי אני צריך להראות את כלתי בערב, במקום נסתר, פעפע בכל איברי כיין תוסס ולא נתן לי מנוח.

יום שלם הכינותי את עצמי לראיון זה, שננתי פסוקים שלמים בעל פה; מחשבות רבות תססו בקרבי. והכל נשכח, את הכל נשא הרוח כשנפגשתי אתה.

היה ערב. הגיע הרגע שאליו חכיתי בכליון נפש. רחצתי את פני. נקיתי את בגדי. לבשתי את קפוטתי העליונה. יצאתי. הלכתי במתינות. צעדים צעדים. לבי הלך בקרבי: „עוד מעט ואראנה, עוד מעט ונטייל ביחידות, איש לא יפריע"... סרתי אל הסימטא הצרה ב., עברתי אותה אחת, שתים. דממה שררה בכל הסימטא. איש לא נראה. גם היא לא נראתה. נפל התחיל כוסס את לבי: „שמא לא תבוא, הן לא הבטחתי לה". נוחם התחיל מציק לי בחמת רוח: ו„למה לא הבטחתי לה? איזו רוח שטות נכנסה בי?!" אך פתאם הופיעה מרחוק דמות אשה. צל נפל והשתרע לארך המדרכה. מדותי את הצל. אשה צעירה היא ההולכת וקרבה אלי.

מהרתי לקראתה. כשהכרתני דלגה כאילה, תפסה את ידי, לחצתה ואמרה בקול רך:

— כזאת לא פללתי... לא פללתי...

— מרוע? — שאלתי קצת נבוך וקצת נדהם מרוב גיל ועונג.

— הרי כל כך יראת... הרי כל כך בושת... — לענה לי.

— כלל לא יראתי... כלל לא... — השיבותי בתקיפות. אך היא לא שמעה עוד את דברי, נעצה בי את עיניה החמות, אחזה בידי ולא עזבתה. ופתאם הכניסה את זרועה חרש בתוך זרועי ולחשה:

— נלך... הן חתני אתה...

נדהמתי למעשיה אלו. חדש היה הדבר לי וזר. הדומיה השאננה אשר ברחוב, רך גופה ולהט נשימותיה כשפוני. כל גופה רעד, ואיזו מתיקות מיוחדה מלאה את איברי ונאחזה בלבי ובמחי.

— נלך...

נמשכתי אחריה, כולי קסום, כלום לא דברתי, גם היא שתקה, ככה טיילנו רגעים אחדים. על יד גדר אחת מצאנו ספסל, ישבנו עליו. מבלי משים התרפקה עלי. לאט לאט דבקתי גם אני בה וחבקתיה, חם גופה שכרני, נסך בי שגעון, כעופרת נפל ראשי על שכמה וצנח על חזה. דומיה קוסמת היתה מסביב. הצללים האפילו.

עברה שעה קלה. נשתתק קצת הסער. הסבתי את פני אליה. אנכי הפרעתי הדממה.

— היודעת את, פה טוב לשבת.

— עד מאד, — ענתה.

— הגם מחר תבואי?

— אבוא.

חדרתי לתוך עיניה ופתאם אמרתי:

— רוצה הייתי מאד ללכת אתך מחר אל התיאטרון... התלכי?

— נו, — לגלגה היא — ואין אתה מתירא כלל?

— לא.

— אם כן, אם כן, — קפצה מתוך שמחה, — נלך תיכף.

— „תיכף?!" — שנותי אחריה — לא! עכשו פה טוב יותר.

— כך?! — צלל הד קולה ונבלע בדומיה.

שתקנו. שבו והתרוממו הגלים הסוערים. חבקתיה, לחצתיה אל לבי, נבלעתי בה. ראשי נח על שכמה. תלתל אחד מתלתלי שערותיה לפף את לחיי והצית בהן אש. הרגשתי את חזה הרך שהתרומם ודפק בלי הרף.

— ח—ת—ני..—פלטה.

— כ—ל—תי..—נהמתי אחריה חרש, ושלחתי בה את אש נשימותי.

ושנית הלכה הסערה הלוך ושקוע. היא נתעוררה פתאם, לטפה בידיה את עיני, פקחתן, הציצה אל תוכן ושאלה חרש:

— התמיד תאהבני כך?

ידי נשלבו בתוך ידיה. היא הורידה את ראשה. אמונה תמה ותזקה מלאה את כל לבי: „אהבך, לעולם אהבך", — וידי לא התרוממה עוד. איזו קדושה טמירה רחשה באויר; יראתי לחללה. שתקה גם היא.

— נלך..—כבר הגיעה העת ללכת. נלך,—ידי לטפו את צוארה, קמנו והלכנו. מרחוק נראה הרחוב הארוך המואר. מחשבות חולין התחילו מתעוררות בקרבי: „אבא, אמא". אך היא היתה שקועה עדיין כולה ברגעים שזה עתה כלו. קולה רעד עדיין בתוך הדממה:

— אני — מא—מי—נה — בך..

קולה נשקע בהוך דהרות אופנים.

נפרדנו. ולמחר הועדנו עוד ראיון,

III

באחר הימים הודיעוני הורי, שאי אפשר לי עוד לבקר את בית מחותני לעתים תכופות כל כך

בין שני „הצדדים" פרץ סכסוך בענין הנדוניא ועוד בדברים של „מה בכך". מהות הסכסוך לא היתה ידועה לי, אלא ששמעתי פעמים אחדות אמא מדברת אל אבא:

— לא, יעקב, היה לא תהיה. לא אמכור את בני בעד נזיד ערשים...

ופעם אחת הוסיפה עוד:

— לא, לא... אי אפשר לי להסכים... הם רמאים... אין להם גם במה להתגדר.. הכלה ג"כ אינה מציאה גדולה...

דבריה האחרונים נאמרו בדרך אגב, היא לא הרגישה בי כלל. הדברים ננעצו בלבי מהוך כאב פתאם, „אינה מציאה גדולה"—זאת אומרת אמי. ולנגד עיני קמו כל אותם הלילות שאני מטייל אתה, אני מחבק אותה וכופג בקרבי את כל פרכוסי גופה. האומנם אפשר שהיא תהיה לא שלי? דמעות נקוו בעיני. אמי הרגישה בי וקולה נעשה רך מבראשונה.

— הרגע נא, בני,—ונעימה של תנחומין נשמעה בדבריה, — עוד תמצא לך כלה, לעולם תמצא... ואולי עוד יותר יפה מזו . . .

ודבריה לבו עוד יותר את הניצוצות שהתחילו מתלקחים בקרבי. יפה היתה כלתי בעיני, ואין למצוא דוגמתה. דברים מוזרים התחילו מתרוצצים בקרבי, עוד מעט ויהפרצו מתוך פי:

— לא, אני רוצה רק בכלה זו, רק בזו...

אבל לא נתפרצו. בושתי להוציאם מפי. בלבי התחילו פורחים הרהורים רבים כרוכים זה בזה: „אראנה היום ואמר לה: הנני אוהב אותך! הורי מפקפקים, נכונים להפר את השדוך,— ואולם אני רוצה רק בך... אני שלך, שלך"...

סרתי הצדה. הרהורי העיקו עלי כעופרת. אמי נגשה אלי, העבירה את ידיה על שערותי, החליקה את לחיי ורככה את קולה:

— אל תתעצב בני. מקרים כאלה יקרו... לעת עתה הרי היא כלתך עדיין... אל תתעצב...

אמי ישבה על ידי. הורידה את ראשה ונתעסקה במחשבותיה. הסבתי את פני ממנה ועיני נטו אל החלון. רחוב עזוב ושומם; גדר דחויה; גל אבנים מלוקטות; עלים נושרים; ענן אפור...

— כלתי...———

לבי נתר ממקומו. איזה כאב עמוק, מחפיר נצת בקרבי.

—„מה הם רוצים לעשות? מה הם רוצים לעשות?"———

כבשתי את פני בחלון.

* *
*

בערב ראיתי את כלתי, פגשתיה בגן הקטן אשר על יד רחוב ב. הלילה היה ליל אפל, בלי לבנה. הרחוב היה שקוע כולו בחושך. לא יכלתי להסתכל בשרטוטי פני כלתי ולהבחין, אם עצובה היא או מלאה געגועים כדרכה תמיד. היא התרפקה עלי ולחצתני אליה בכל כחה, נאנחה ולא הגידה דבר.

אז נעור בקרבי אותו הכאב שהיה מיצר לי מאז הבקר.

— „ודאי שהיא יודעת הכל"...

גחנתי ולחשתי לה:

— נשב

ישבנו. הראש הקטן, החביב צונח על חזי, הידים הרכות מסלסלות את שערי, כרגיל. ואולם היא שותקת, שלא כרגיל, ולרגעים היא נאנחה:

— אוי...

באותו רגע נזכרים לפני דברי אמי. נדמה לי, כאלו היא נגשת אלי. מוציאתני בחזקה מתוך זרועות כלתי ואומרת:

— „כלך לך... תמצא לך יפה מזו"...

אני מחבק את כלתי בכח. רגש חם שוטף ועובר בלבי; „לא! אני צריך לרחם עליך ולסוכך עליך מפני חמת אמי"... אני לוחצה אל לבי. נדמה לי, שאני צריך להחזיקה כך ולבלי לעזבה עד העולם.

— „שלי את"...

כמעט שאני מפליט את הדברים בקול. דומיה. עצים בודדים כופפים את ראשיהם וטובעים באפלה. ובתוך אפלה זו רוצה אני להסתירה, להצילה מידי אמי.

— „כלתי — — —

אך פתאם ושלא מדעת אני משמיט את זרועותי מתוך זרועותיה, מרים את ראשי ותודר לתוך עיניה.

— התדעי... רציתי להגיד לך דבר מה...

—מה?

— ודאי ידוע לך הדבר שנפל בין אבותינו...

— לא... כלל לא ידוע...

— „לא ידוע"?—גמגמתי וחזרתי במחי אחרי איזה ענין, כדי להמשיך על ידו שיחתנו.

ידעתי כי אין הדבר נעלם ממנה. לא לחנם לבכיני עיניה, לא לחנם רכה וניגה היתה כל כך. אמרתי לה:

— רח'לה, אם אינך יודעת, הבה ואספר לך, אבותי...

— אבותיך?...

— רוצים הם... להפר את...

— מה?...

— היינו... רו־צים... להפר... את... הש־דו־ך...

יותר לא יכלתי להוסיף דבר. מלי נעתק מפי. אינו עדנה רכה, רגשנית, התחילה מעיקה על לבי. אחזתי בידיה קולי רעד.

— רח'לה, הרי את מאמינה לי... שום דבר... אינו יכול... להפרידנו...

קולי נחנק בגרוני. היא כבשה את ראשה בחזי. חרש חרש הטילה את ידי עלי ראשה והאפילה בהן, כאלו רצתה להסתיר איזה דבר נורא; נורא מאד...

לא דברנו עוד דבר ונפרדו דומם...

(סוף יבא)

אבוהב.

מִקָּרוֹב וּמֵרָחוֹק.

I.

זה כלל גדול: אין לך דרך ישרה אלא מן המוקדם אל המאוחר, מן הקרוב אל הרחוק. אבל מהו מוקדם ומהו מאוחר, מהו קרוב ומהו רחוק—דבר זה לא הגבילו חכמים, וסוף סוף אין לו לאדם אלא מה שעיניו רואות. והעינים — יש שהן קצרות הראות ואינן רואות אלא רק „מה שמתחת לחוטם", ויש שהן מרחיקות לראות, ודוקא מה שמתחת לחוטם אינן רואות. וביחוד קשה לעמוד על המוקדם והמאוחר, הקרוב והרחוק, כשאנו מבקשים את הדרך הישרה לתקון העולם. יחיד וצבור, הי מנייהו קודם? יש אומרים — יחיד קודם, ויש אומרים — צבור קודם, יש אומרים—אין בכלל אלא מה שבפרט, ויש אומרים—הפרט

אחרי רבל. יש אומרים, שבתקון החברה צריך לעלות מלמטה למעלה, ויש אומרים שצריך לקפוץ למעלה —ירוד והתקן, ירוד והתקן—מלמעלה למטה. והאמת היא, שאין אמת מוחלטת ואין מוקדם מוחלט ואין רחוק — הכל לפי תנאי הזמן והמקום. וכבר אמרו חכמים: יש ארוכה וקצרה, ויש דרך קצרה וארוכה...

כשבא האביב ואנחנו לא הרגשנו בו שהוא אביב מוקדם, עוד מעט ותצא שמש קיץ מגרתיקה ומאורה וחומה יַמֵס הנורא שבלבבות, ולא ישא עוד גוי אל גוי אגרוף, ולא עוד האדם באדם, וראינו את עצמנו ואת העם שאנו בקרבו כאלו כבר עלינו למעלה העליונה, — לא יכולנו דרך ישרה בתקון עולמנו הקטן אלא זו שמלמעלה למטה. הצבורית שלנו התרוממה מעל לעניני יום יום ומעל הפעוטים של כל מקום ומקום, ומרחפת היתה בעולמות ...יונים...

איזוהי הפרוגרמה הלאומית הנכונה? — זוהי השאלה, בה המפלגות, דבריהן ודברניהן. המח היהודי, שבלאו נמשך תמיד אחרי אבסטרקציות והכללות, שהעולם דממשי, בכלל אינו חשוב לו, ותמיד מעסיק אותו איזה מין ...א, שמימי או ארצי, רוחני או חומרי, אבל עכ"פ שאיננו עוד,—המח היהודי מצא אז כר נרחב לפלפול ...יד, והתחילו צצות פרוגרמות לאומיות.

ודפרוגרמות, — למה נקפח את שכר יוצריהן? — כולן וישרות, כי גם יוצריהן כלם טובים וישרים, וכלם דורשים ... האומה וגאולתה. רק דא עקא, שהאביב היה מוקדם והיה כלא היה, הקיץ לא בא, „העם" כלו נפל מאגרא ...בירא עמיקתא ואנחנו, היהודים, עמו יחד, אלא ששם ...התחתונה אנו שוכבים מתחת והוא עלינו. והרי—אנו ... כבר למעצבה במדור התחתון וידינו על התחתונה, והמחשבה ...ית שלנו, כביכול, עדיין מרחפת בעולמות העליונים.

והגיעה המחשבה הצבורית שלנו דרך ירידתה מלמעלה לשאלת סדור הקהלה. נתחלקו הדעות: אלה חפצו דוקא ...קהלה חולונית ואלה — דוקא בקהלה דתית. וכמה דברים ... השפיעו עלינו לרגלי ברור שאלה זו דברני האומה ...פלגותיהם. ורק דבר אחד קטן נשאר מחוץ לגבול המחשבה ...ית שלנו, והוא— הקהלה עצמה, צרכיה של עכשו וכחותיה ...עלים של עכשו; יש לנו, למשל, קהלה גדולה יהודית ...דיסה, ויש לקהלה זו מוסדים צבוריים רבים, ובהם — בית־ ...ים גדול ומסודר, אחד היותר טובים בין בתי החולים הצבוריים ...מדינה. כל הוצאות בית החולים על הקהלה ועל נדיבי ...ה. מתרפאים בבית החולים יהודים ובלתי־יהודים, כלי ... כמובן. רק הרופאים היו עד עכשו יהודים, והיה בבית ...חולים הזה מקום גם לרופאים צעירים יהודים לעביד ולהתמחות ...ותם. והנה זה לא כבר ניטל בית החולים הזה בכח שלטון ... מרשות הקהלה היהודית, נשתנה בלי ידיעת בעלים, הועד ...פקח, שהוא בא כח הקהלה, ספר התקנות של בית החולים, ... על הועד המפקח שני חברים בלתי יהודים מטעם שר ... מטעם שלטון העיר, ניטלה הזכות מאת הועד המפקח ... רופאים לבית החולים ונמסרה לשלטון העיר ולשר העיר. ... בית החולים היהודי מהקהלה היהודית, והקהלה לא מחתה, ... האומה לא מחו, והעתונות לא מחתה, והעוסקים בשאלת ...הלה לא חלו ולא הרגישו.

אלו קרה מקרה כזה בטרם התחילה התקופה של יצירת ... דלאומיות, ודאי לא היתה עוברת עליו המחשבה הצבורית שלנו בשתיקה. עכשו, כשהגענו להאבסטרקציה של סדור הקהלות, שוב אין לנו עסק עוד בהקיים, במה שישנו בעין והצריך סדור.

מוטב שנצא מד' אמיתיה של האבסטרקציה וגלמוד פרק בהלכות דרך ארץ מאת רבנינו שיחיו. הם, הרבנים שלנו בדורנו זה, גם כן עוסקים ב„פיליטיקה גבוהה", ובכל זאת אינם מזניחים את צרכי זמנם ומקומם.

רצתה, למשל, ירושלים דליטא (ווילנה בלע"ז) לבחור לה רב צבורי, משכיל ועסקן, החשוד גם על תורה ויראת שמים, ונשקפה סכנה מזה להאוטוריטט של הרבנים הדתיים, שהרבנות באה להם בירושה. ורבני ווילנה לכאורה טרודים היו אז בעניני העולמות העליונים: עמדו על הפרק ועידת הרבנים וקומיסית הרבנים, צריך היה לערוך פרואקטים לסדור הקהלות, צריך היה להוציא מן היהדות קטנים שלא נמולו. צריך היה לגזור כליה על הרבנית הצבורית. צריך היה וצריך היה. ובכ"ז לא שכחו הרבנים שליט"א את ההוה מפני העתיד וחיי שעה מפני חיי עולם, ועשו מה שעשו, ואספי את המחנות, והדפיסו פאסקבילים, ושלחו את „שלומי אמוני ישראל" להיות להם החלוץ במלחמתם הקדושה, והקיפה הזעקה את כל העיר לאמר: „היהדות בסכנה", ותפסו את „הרע במעוטו", ונבחר לרב צבורי קנדידט אחר, שגם הוא חשוד קצת על אותם הדברים, אלא שאינו מפורסם כל כך ואינו מסוכן כל כך. ולא עוד אלא שאותו אדם קצת אסטנים ובעל נפש הוא, ולא רצה לזכות בכסאו, ע"י דעות שנתנו לו בשעת הדחק ולא קבל את עטרת הרבנות הווילנאית,—והסכנה שהיתה צפויה להרבנים הדתיים חלפה ועברה בה"ש לגמרי. עתה עומדים לקבוע בווילנה בחירות חדשות, אבל—היו בטוחים! — לא ינומו ולא יישנו „שומרי ישראל"...

ושרויה היא עלובה זו, ירושלים דליטא, גם בלי מ"מ דמתא. היו ימים, והמ"מ היה באמת הראש הרוחני של העיר, הקהל פרנס אותו פרנסה חומרית והוא פרנס את הקהל פרנסה רוחנית. והקהל בווילנה כרוך עדיין אחרי בית המדרש ורץ לשמוע דברי תורה ודברי מוסר. צורך רוחני כזה במקום שישנו ודאי צריך למלאותו. ואולם—הוי, רבש"ע, תמיד ה„אולם" בא בשעתו ושלא בשעתו—לבחור למ"מ דמתא באדם שיש לו תעודת בגרות ואינו יודע צורת אלף־בית אי אפשר; לבחור בלמדן וירא שמים שאינו יודע כלום בהויות העולם ג"כ אי אפשר; ולהושיב על כסא המ"מות תורני גדול ומשכיל ובקי בהויות העולם שוב אי אפשר, שהרי... שהרי יש בזה סכנה להרבנים ותתירה תחת כסא כבודם. וכשראשי הקהל מצאו סוף סוף רב אחד הראוי לאיצטלא זו ובחרו בו, לא היו ימים מועטים והנבחר עשה כמעשה הרב הצבורי, „נער את חצנו" גם הוא מירושלים דליטא, והסכנה שהיתה צפויה להרבנים מצד זה חלפה גם היא...

אמנם כן, באו ונלמיד מאת הרבנים שלנו שליט"א פרק בהלכות דרך ארץ...

„מקרה" בית החולים באודיסא ו„סכנת הרבנים" בווילנה אינם מעשים בודדים; אלא טפוסיים בחיי הקהלות שלנו. רבים הם הצללים בקהלותינו, בערינו ובעירותינו. ובעתונותנו צריך להשמע הד קולם של חיינו הממשיים, בעתונותנו צריכה להשתקף דמות עדותינו, קהלותינו, חדרינו, ישיבותינו, בתי ספרנו; חברותינו, אגודותינו, מחלקותינו, חסידותנו, מתנגדותנו, מלחמתנו בין אבותינו ובין בנינו, רכיבתם והנהגתם של עשירינו, ענותם ונאקתם של עניינו, צרכיהם וצרות לבם של אחינו ואחיותינו.

יבאו נא המודיעים „מקרוב ומרחוק" ויודיעו מכל הנעשה והמתרגש להעשות בישראל!—

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ב.

בעבודת הישוב עומדים אנו זה ימים רבים על מקום אחד. יש לנו קונגרסים, בנקים וקרן לאומית, יש לנו אגודות לעבודה רוחנית ואגודות לעבודה מעשית, ובכל זאת אין אנו זזים ממקומנו.

ובמצב של רפיון־ידים מצאנו לנו נחם לנפשנו, שיק"א העשירה עוסקת בארץ ישראל בעבודת הישוב ו„עזרה" הגרמנית — בעבודת־החנוך. שכחנו, ששתי החברות האלה לא שלנו הן ושמטרתנו זרה להן. אמנם לפעמים הן מתקרבות אלינו, אך התקרבותם זו באה מתוך דחיפה חיצונית, הן מצד ההתעוררות הלאומית, באירופה והן מצד דרישות התושבים בארץ ישראל ואם רק תחלש באירופה מפני איזו סבה שהיא ההתעוררות הלאומית, או תחלש הדחיפה היוצאת מארץ ישראל, אפשר ואפשר שהחברות האלה, שאינן מודות מצד עצמן לא בציונות וגם לא בלאומיות היהודית תעזובנה אותנו ואת מטרתנו.

יק"א עשתה בארץ ישראל דבר גדול. היא שמה קץ לשטת התמיכה, ששלטה בהישוב, והעמידה את המושבות על בסיס מוצק. אך יק"א אין עבודתה העיקרית מכוונת כלל לארץ ישראל. ליק"א אין כל חפץ להמשיך את עבודתה בארץ ישראל. וכל מה שעשתה לא עשתה אלא מפני ההכרח לשכלל את המושבות הקיימות ובמקצת — מפני הדחיפה מחוץ. המושבות במחוז טבריה שנוסדו בשנים האחרונות ושהן יכולות להיות לתפארת בעבודת הישוב שלנו הן מעשי ידי מרגליות־קלבריסקי, שעבד במחוז זה במרץ רב, ולפעמים גם נגד רצון הפקידים הגבוהים ממנו. עכשו גומרת יק"א את עבודתה הקודמת. היא מושיבה אכרים רק על אדמתה שנקנתה קודם. אבל אין היא הולכת הלאה; אינה מוסיפה לקנות קרקע ואינה משתדלת להרחיב את הישוב. יק"א אינה רוצה לעבוד בארץ ישראל וזרה לה והאי־נעימה לה לרגלי המסירות הלאומית הקשורות בה, והיא מוצאת טעם למאונה, שהיא פוגשת בה מכשולים רבים. ואף על פי שבכל אופן אין המכשולים גדולים עכשו יותר ממה שהיו קודם, מספיקים הם ליק"א להתלות בהם. יק"א אינה רוצה לקנות אדמה בארץ ישראל, מפני שפה לפי דעתה מחיר האדמה גבוה יותר מדי, או מפני שבמקום פלוני ופלוני השכנים אינם טובים. אמנם אמת הדבר, שעבודתנו בארץ ישראל פוגשת בהרבה מכשולים, ואמת הוא גם כן, שהאדמה פה יותר יקרה מבמדינות הרחוקות אשר מעבר לים אוקינוס. אבל לנו יקר הוא הישוב בארץ הזאת, ועל־כן איננו משגיחים בעמל הרב וגם בההוצאות המרובות, אך מה לה ליק"א ולא"י? בזמן שבכל מקום ומקום יש לה יכלת לקנות אדמה בזול יותר, האין זה נמוק מספיק לה להמנע מעבודה בארץ ישראל? תנו נא, למשל, למר קלבריסקי את האמצעים הנחוצים אז גם קרקע הרבה יקנה, וגם המחירים לא יהיו גבוהים יותר מדי. אבל מי יתן את האמצעים הללו? יק"א יש לה ואיננה רוצה, והציונים שלנו רוצים ואין להם, ובאמת גם רצון אמיץ חסר להם. יש מעט כסף להקרן הלאומית שלנו, וגם המעט הזה מפזרים לעבודות קטנות, ואינם רואים את הנחיצות לרכז את כל הכחות בעבודה העקרית — בקנית הקרקעות.

לא רב הוא יותר מדי גם הבטחון שאפשר לנו לבטוח ב„עזרה". אמנם הרבתה החברה הזאת לעשות במקצוע החנוך בארץ ישראל, וביחוד הביאה תועלת גדולה לארץ בהפצת הלשון העברית על ידי גני הילדים שיסדה. אך גם לה חסרה אותה ההכרה הלאומית הנחוצה להרמת התרבות והחנוך בארץ. הצעירים בבית מדרש המורים שלה בירושלים צריכים עם העומדים בראש בעד שפת עמם, והמורים הלאומיים בבתי ספר של „עזרה" צריכים תמיד לעמוד על המצפה ולשמור השפה הלאומית בפני התחזקות שלטונה של השפה הגרמנית. הנה כבר עושה החברה הזאת הכנות ליסוד הטכניקום, ארץ ישראל שרוים בדאגה, פן לא יושם גם בו לב לדרישות בנוגע לשפה העברית.

ועד כמה יש מקום לדאגה זו מוכיחה עובדא חדשה. השנה הזאת למדו כל הלמודים בביה"ס של „עזרה" ביפו בעברית ואחרי שבא הד"ר פאול נתן ונוכח, שידיעות התלמידים בגרמנית רפויות הן, הנהיג שבמחלקות העליונות יהיו מורים את למוד החשבון בגרמנית. השנוי הזה הוא מעציב מאד, וביחוד הוא מעציב בעת הזאת, בזמן שגם האליאנס מתחילה לחזק את לימוד השפה העברית בבתי ספריה בארץ ישראל. מובן, שבבתי הספר של „עזרה" לא יפסק למוד הלשון העברית. אבל אנחנו בארץ ישראל איננו יכולים להסתפק רק בלמוד השפה לבד. דורשים, שכל בתי הספר בארץ יכוונו לברוא שפה חיה ולשימה בפי הדור הצעיר. וכיצד אפשר להגיע אל המטרה הזאת, אם נשים גבול לשפה העברית ונפריד בין הלמודים העברים ובין הלמודים הכלליים? מודים אנחנו, שתלמידים בבתי ספר בינוני צריכים ללמוד מלבד עברית גם איזו שפה אירופית ואנו מבינים גם כן את הנמוקים, מפני מה „עזרה" צריכה לתת את משפט הבכורה לשפה הגרמנית ולא לשפה הצרפתית, שיש בה צורך בארץ, אבל יחד עם זה אין אנו יכולים לותר בשום אופן אפילו על מקצתן של זכיות השפה העברית בבית הספר. הגבלת זכיות השפה העברית — זהו קרע גדול בעבודתנו בארץ ישראל. ואם עלה בדעת „עזרה" לחזק את לימוד השפה הגרמנית, צריכה היתה להגדיל את מספר השעות הקצובות ללמוד זה, אבל אסור היה לה לקבוע שילמדו חשבון בלשון הגרמנית.

ואגודת „עזרה" עושה את הדבר האסור הזה, מפני שהיא הנותנת וארץ ישראל היא המקבלת, והישוב שלנו בארץ עודנו רפה אונים עד כדי שיוכל לותר על התמיכה, הגוררת אחריה מעשים שהם נגד רוחו, נגד דרישותיו ונגד יסודות החיים של הישוב שלנו אינו יכול עדיין לעמוד ברשות עצמו, ואת דרישותיו הוא מביע בשפה רפה, ועל כן עושים אחרים בו מה שהם עושים. והלאומיים והציוניים, שיש להם כבר ההכרה הנחוצה בנוגע אל העבודה ומטרתה בארץ, אינם יכולים לספק את הסכומים הגדולים, שדורשת עבודת החנוך בא"י.

הועד האודיסאי, אותו המוסד הלאומי היחידי העובד במקצוע החנוך בארץ ישראל, אינו יכול לשאת על שכמו גם את הוצאות בתי־ספר הקיימים, ואיך אפשר לתבוע ממנו עוד עבודות חדשות וגדולות יותר? בית הספר לבנות ביפו בלבד מקבל מאת הועד תמיכה שנתית יותר משלשים אלף פרנק, וזהו חלק גדול מכל מה שמוציא הועד לצרכי הישוב. ואף על פי שבסכום נתמך מוסד חנוכי הגון וגדול, הנה מבקש הועד האודיסאי עצות ותחבולות להקל מעליו את המשא הזה. הועד פנה עכשו במכתב למנהל בית הספר בהצעה, שביפו עצמה יבקשו תחבולות להקטין את מכסת התמיכה המתקבלת מאת הועד, שאינה לפי כחו. ואם לא יושם לב ביפו לבקשת הועד הרי יש רק דרך אחת: להקטין את מספר התלמידות על ידי סגירת המחלקות המקבילות או המחלקות העליונות, מפני שאי אפשר לקבל ביפו שכר־למוד יותר משמקבלת הנהגת ביה"ס עכשו; והדבר הזה ודאי יביא הפסד לחנוך הבנות ביפו. בית הספר לבנות, שקנה לו שם בארץ ושהספיק להתחבב על הילדות ביפו, יש לו ערך גדול לא

בחיפה, שהיא מחנך חנוך בריא ולאומי את רוב בנות העיר, אלא גם ביה, שהוא משפיע לטובה על היהודים ומונע אותם מלשלוח את בנותיהן למוסדות החנוך של הישועיים, המחנכים את בנות ישראל ברוח הדת הנוצרית. וחטא גדול יעשה הועד, אם באיזה אופן שהוא יכריח את ההנהגה לדחות את הבנית הפנות להכנס לביה"ס. אי־קבלת הילדות לבית הספר תכריח תאנוס את הילדות היהודיות לפנות אל בתי החנוך אשר בידי הנוצרים ולמנזרים.

ואם מועטים הם כחות מוסדותנו העוסקים בעבודת הישוב ובעבודת החנוך, הנה ישבר לבנו בקרבנו, בראותנו עד כמה הכל הולך ומתפתח בארץ על ידי אחרים. אומרים: אנחנו יכולים לחכות, אבל כמה גדולה היא הטעות שבדבר! אנחנו אולי יכולים לחכות, אך הארץ אינה יכולה לחכות. שנוים גדולים והתפתחות הארץ הולכים ומתגלים לעינינו. עבודת האדמה הולכת ומשתבחת; הערבים למדו מהיהודים לזבל ולשבח את אדמתם. בבית הנתיבות בחיפה אפשר לראות הרבה מכונות וכלים לצרכי האכרות. אלה הם המכונות והכלים שמקבלים הסוכנים הגרמנים מחוץ לארץ ומוכרים אותם בהקפה לאכרים הערבים. בכל מקום ומקום נפתחים טחנות ובתי חרשת של אירופים ושל ערבים. במקומות רבים מתחילים הערבים לעסוק בנטיעת פרדסים, גם מסחרם של הערבים הולך ומתפתח. בין בירות וצידון נבנו בתי חרשת חדשים לטויה, בחיפה — לעשית בורית. לגלילה הביאו אנגלים מכונה ענקית לחרישה, והמכונה הזאת בת 60 כחות־סוס, יכולה לחרוש ביום אחד 50 דונם, והיא צריכה רק לעזרתם של 4 פועלים. בעלי המכונה הזאת מעבירים אותה ממקום למקום ולוקחים עליהם את קבלנות החרישה. כמובן שבנה וולה היא החרישה בעזרת המכונה. וכל התקונים החדשים האלה מעלים את מחיר האדמה ומשביחים את מצב האכרים ובעלי־האחוזות. ותקונים אחרים רבים וגדולים עתידים עוד להעשות.

הלא אין ספק, שעוד מעט ויבנה הנמל בחיפה ותבנה מסלת הברזל מחיפה לירושלים, ואולי תבנה עוד מסלה מיפו לשכם, וכמה עושר ועליה יביא הדבר הזה לארץ. ויחד עם זה הולכים ובאים גם תקונים בהנהגה ובסדרי החיים. אמנם, הממשלה החדשה לא חקקה עדיין אף חוק נכבד אחד. אך הפקידים של עכשו מעולים הם יותר משהיו, והמסים, אם גם נשארו בתקפם, כמו שהיו בימי הממשלה הקודמת, אינם עוברים עוד את הגבול במדה נפרזה, כמו שהיה הדבר נוהג קודם. עכשו לא יקרה עוד שיגבה מס העשור במדה של 20 או 30 אחוזים, ועוד מעט ומס העשור המוטל על האדמה יופחת ויסודר מחדש, וכבר עלתה הצעה בנידון זה לפני הפרלמנט התורקי, ובלי ספק תקובל.

וכשאין לנו עבודות גדולות וכשעומדים אנו על מקום אחד, הרי אנו שמחים בדברים פעוטים ובהתקדמות כל שהיא, שבזמן אחר לא היינו שמים לב כלל וכלל אליהם. בחיפה שמחים היהודים על גדול הישוב שם. ואמנם יש ערך רב לדבר, כי הולך ונברא מרכז יהודי חדש, אף על פי שלפי שעה קטן הוא עדיין. בשנה האחרונה נתישבו בחיפה קצת משפחות חדשות, ונתוסף בית חרשת טכני, רופא יהודי, אדם בעל מרץ, הלוקח חלק גדול בעבודת הצבור. ובחדשים האחרונים נוסד בחיפה גם מלון עברי המסודר באופן אירופי. המלון הזה משמש מעין מרכז ליהודים; פעם בשבוע מתאספים בו המשכילים שלנו, והוא לובש צורה של קלוב יהודי, והכל שמחים, שיש עכשו בחיפה פנה יהודית יפה והגונה.

הישוב היהודי בחיפה עולה כבר לאלפים איש, בעת שעוד לפני איזו שנים היה שם מספר היהודים רק כאלף איש. והישוב שלנו עוד יתרבה שם, מפני שלחיפה יש עתיד גדול. בחיפה מתפתח המסחר. הישיבה בחיפה נעימה יותר מאשר ביפו. העיר יפה ונקיה. חיפה משתרעת לרגלי הכרמל. בניניה הם מאבנים לבנות ויפות הנמצאות בשפע בסביבות העיר. המפרץ הכחול המוקף הרים מוסיף לה חן ויופי. מרחוק נשקפים החרמון וראשי הלבנון. לפנות ערב לוהטים ראשי ההרים מאש השמש השוקעת. וחיפה מושכת אליה אנשים וביחוד יהודים מהרבה מקומות בארץ ישראל. קודם כל היא בולעת אל תוכה את התישבים ממקומות הקרובים, וביחוד מעכו. חיפה ועכו מתחרות זו בזו מזמן רב. קרבת שתי הערים האלה שמביטות אשה אל אחותה, אינה נותנת את היכולת לשתיהן שתתפתחנה. ואולם מסלת־הברזל שכבר נבנתה בחיפה והנמל שעתיד להבנות גם הוא בחיפה כבר קבעו את גורלן של שתי הערים הללו בעתיד. חיפה הילכת הלוך וגדל על חשבון עכו. לפנים היה מספר התושבים גדול יותר בעכו, ועכשו עולה חיפה על עכו במספר יושביה. הפחה אמנם עודנו יושב בעכו, אבל ערכה הולך ויורד. לפני איזו שנים היה בעכו גם ישוב גדול של יהודים, לפני עשר שנים התקיים בעכו גם בית ספר של אליאנס. בלוחו של לונץ משנים האחרונות אנו מוצאים, שבעכו ישבו עוד כמאתים, כשלש מאות יהודים, ועכשו יושבות בה רק 6 משפחות כפרדיות ומשפחה אחת אשכנזית. כל היהודים עברו מעכו לחיפה. במרחק שלש שעות מחיפה יושבת עירה קטנה שפעמר (השם ההיסטורי — שפרעם) שגם בה היה ישוב גדול של יהודים. לפני 6 שנים היו בה גם שני חכמים. לפני שנה היו בה עוד 10 משפחות יהודיות, ועכשו גרה בעירה זו רק משפחה יהודית אחת. בית הכנסת של העירה הזאת עומד שמם. המפתח של בית הכנסת שמור בידי המשפחה היחידה. כל יהודי שפעמר יצאו גם כן לחיפה.

ובכן אין לנו לשמוח כל כך על רבוי הישוב בחיפה, מפני שאיננו מתרבה רק על ידי אנשים חדשים הבאים מארצות אחרות, כי אם על חשבון מקומות אחרים בארץ ישראל. בכל זאת, אם גם יש להצטער על ירידה או נפילה של קהלות היהודיות בעכו ובשפעמר אנו שמחים על החלוף הזה, מפני שחיפה היא עיר העתיד, עיר ההשכלה והמסחר, וחשוב לנו מאד, כי יברא בה ישוב יהודי גדול. הטכניקום ומוריו ותלמידיו ודאי יכניסו חיים לעיר. בחיפה עתיד להברא ישוב של משכילים עברים. ואפשר לקוות, שהישוב החדש בחיפה יתבסס על יסודות חזקים ובריאים יותר מאשר ביפו. אפשר לקוות, שחיפה לא תעמיד שכונות „כנוה שלום" ו„נוה צדק" שביפו, המצטיינים ברפשן הגדול ובחנויותיהן הקטנות המתחרות זו עם זו בגלל פדיון בן פרוטה. הישוב בחיפה חדש הוא לגמרי, ובכן לא ימצא לפניו את רקבון השנוררות, הנרגנות והמחלקות, השולט במוסדים ובקרב המנהלים. בחיפה מתרקמים חיים נאים. וסימן יפה הוא זה לחיפה, שבה עלה הדבר לארגן את הקהלה ולאחד את האשכנזים והספרדים בלי קושי. לאט לאט ניראים בחיפה גם מוסדות חדשים, הכל מחכים גם לבנין הטכניקום ולבית הספר המכין, ש„עזרה" אומרת לפתוח שם. צריך רק לדאג בעוד מועד, שהשפה העברית תתפוס בחיפה את מקומה הראוי לה ושהיא תתפתח שם יחד עם התפתחות הקהלה. חיפה עתיד טוב יש לה, ונחוץ שהיהודים יבינו את הדבר, שידעו לעשות את ההכנות הדרושות ליצירת מרכז עברי גדול בה. בחיפה יתרחב בעתיד המסחר, וכבר נעשה משגה גדול מצדנו, שלא נפתח בה סניף הבנק שלנו בהשנה שעברה. במקום חיפה בחרה הנהלת הבנק בחברון ופתחה שם

סניף רק לשם אחיזת עינים בלבד. שהרי באמת איזה ערך מעשי יש למסחרנו ולישובנו בחברון? ובאותה שעה הלך הבנק הגרמני ליסד מחלקה בחיפה להרחיב את חוג השפעתה. ולאחר שכבר שבה ההנהלה מטעותה ופתחה סניף בחיפה, הנה הוא קטן, בעת שהבנק הגרמני כבר עושה שם עסקים גדולים. ועוד בדבר אחד אנו נכשלים—אין רואגים להרחיב את ישובנו מסביב לחיפה וגם בחיפה עצמה. מחיר האדמה בעיר הולך ומתיקר. בשנים האחרונות עלה מחיר אדמת־בנין בחיפה פי שלש וחמש. ערבים שקנו להם אדמה בפרוטות מקבלים עכשו במחירה הון רב. וכל זה בשעה שעדיין לא נבנה הנמל ועדיין לא נבנתה מסלת הברזל לשכם ולירושלים. —

עתידה חיפה שתעשה מרכז גדול בארץ ישראל, וצריך לדאוג, שאנחנו לא נהיה בה האחרונים, כדרכנו בכל זמן ובכל מקום.

י. ל.

הַוְעִידָה הַחֲמִישִׁית

של המורים העברים באוסטריה.

אחרי ארבע הועידות של המורים העברים באוסטרית, שהיו כולן בסטניסלוי, נקהלה הועידה החמשית בלבוב, בכ"ג וכ"ד בניסן ש"ז.

בכ"ג בניסן בשעה ד' אחה"צ נפתחה הועידה ע"י ראש המרכז, מר רפאל סופרמן.

מר סופרמן נותן טעם למעשי המרכז, שהקהיל את הועידה בלבוב: בלבוב מתרכזים החיים הלאומיים של יהודי גליציה, ובהעיר הזאת יוצאים גם העתונים היהודיים, שהמרכז חפץ לקרבם להועידה והתנועה העברית. מלבד זאת הרי לבוב היא גם המרכז הטבעי, הגיאוגרפי, אחרי שגם במערב גליציה הולך ומתרבה מספר בתיה"ס העברים, ורבים מחברי ההסתדרות נתישבו שם.

בוחרים בנשיאות. נבחרו: מר סופרמן—יו"ר; מר שרפשטין וזיגלבוים—סגנים; מר שתדלן—מזכיר; מר ברש וקלינמן—סופרים.

היו"ר קורא את הטלגרמות ומכתבי־הברכה הרבים שנתקבלו. בין המברכים היו גם וולפסון, אוסישקין, ביאליק, לוינסקי, קלויזנר, רבניצקי, יעקב כהן, מערכת „העולם", מרכז ההסתדרות לשפה ולקולטורה העברית, מערכת „המצפה", והרבה מראשי הציונים ומראשי ועדי בתיה"ס שבערים שונים.

אחרי שהרבה מהחברים לא הספיקו לבוא אל הישיבה הראשונה נדחו הענינים החשובים ביותר, כגון הדוה"ח של המרכז וההרצאה ע"ד קביעת תכנית למודים לכל בתיה"ס העברים, ליום המחרת.

מר גלב מרצה ע"ד „למוד הדת בבתיה"ס העברים". בראשונה הוא מדבר ע"ד יחס האדם אל הדת בכלל, ואח"כ הוא עובר אל ערך החנוך הדתי. מנהגי הדת המלאים אצילות מעוררים בלב התינוק רגשות מוסריים נעלים; מהות הדת צריכה להיות מבוארת ע"י משלים הלקוחים מן הטבע. צריך להקנות להדור הצעיר את המנהגים הדתיים־הלאומיים, דאם לא כן, יש לחשוש שמא יפנה לבו הרך של הילד למנהגי הדת של הנכרים. אבל במדה זו נחוץ להתרחק גם מקלריקליות.

בשלש דרכים מקבל הילד היהודי את חנוכו הדתי. א) בבית, ב) בבית־הכנסת, ג) בבית הספר. התנוך הדתי, שקונה לו הילד בבית ובבהכ"נ, לקוי מאד בזמן הזה. ולכן חובה מוטלת על בית"ס למנות את החסרון הזה. אבל עלינו להזהר, שלא נחבול בעצמנו את מעשי ידינו, כלומר שלא יהיו המורים נוהגים מנהגים המתנגדים לחנוך שהם נותנים לתלמידיהם.

ההרצאה גורמת לוכוח נלהב שמשתתפים בו האדונים זיגלבוים, שרפשטין, חלטניקוב, רדליך ופרומבוים. הוכוח סבב לרוב על הציר הזה: באיזה אופן אפשר להקנות להילד חנוך דתי שלא יפגם ע"י התנהגותו של המורה עצמו, ושלא להכריח גם את המורה להתחפש ולבטל את השקפותיו הפרטיות בנוגע למנהגי הדת.

אח"כ קורא מר זיגלבוים הרצאה ע"ד הוצאת ספרי מקרא לילדים. הנואם מראה בראשונה על הנחיצות הגדולה שיש בספרים כאלו, ומדבר ע"ד המגרעות שבספרות הילדים, שישנה כבר בעין. התוכן והסגנון שבספרים האלו אינם מתאימים זה לזה. גם „החבר" ו„הפרחים" אינם רצויים בעיניו. לכן הוא מציע, שאגודת המורים תיסד הוצאת ספרי מקרא ועתון לילדים, ושתוציא גם לוח שנתי בשביל תלמידי בתיה"ס העברים. -

אחרי הוכוחים בנידון זה מתקבלות הצעותיו של מר זיגלבוים.

בינתים נתאספו כבר המורים במספר הגון, כ"ב איש.

מר חלטניקוב קורא הרצאה ע"ד „למוד ההסטוריה והתנ"ך בביה"ס". המרצה מדבר ע"ד ערכם החנוכי והלאומי של שני הלמודים הללו, והוא בא לידי מסקנא, שבבתי"ס בלתי נורמלים, כלומר בכתות של גדולים מתחילים, צריך ללמוד את ההסטוריה גם בהמכינה. ע"פ נסיונו הפדגוגי מהלל מר חלטניקוב, שמספרי הלמוד וההסטוריה מצטין ביחוד הספר „קורות העברים" לדובנוב.

אחדים מהמורים מציעים להכניס לסדר היום את השאלה ע"ד יסוד קופת עזר למורים חולים וזקנים.

הרבה מהמורים מתנגדים להצעה זו. הם אינם רוצים שאגודתם, שנוסדה בעיקרה לשם תקון החנוך העברי בלבד, תשמש גם לתכליות חומריות עוד בטרם הושגה המטרה העקרית.

ראש הסתדרות בתיה"ס, מר שילר, מגין על ההצעה בדבר קופת העזר. תמה הוא, שאידיאליותם הנפרזה של המורים מעבירה אותם על דעתם, עד שאינם רוצים גם לדאג לנפשם. דבר זה עלול להזיק גם להמטרה העקרית, דאם אין קמח וכו'.

סו"ס נתקבלה ההצעה והסעיף הזה הוכנס לסדר היום.

במשך המשא־והמתן נכנס אל האולם הד"ר שרייבר, סגן ראש הסתדרות לציוני גליציה, ונתקבל מאת הנאספים במח"כ ובברכה מצד היושב־ראש.

„נקודת הכובד" של הועידה היתה הרצאתו של ראש הסתדרות המורים מר סופרמן ע"ד „קביעת תכנית למודים לבתיה"ס העברים". הענין הזה עורר תשומת לב לא רק מצד המורים, אלא גם מצד כל חובבי השפה והדואגים לעתידות החנוך העברי בגליציה. לכל מי שיש לו איזה מגע לבי"ס עברי הוברר זה כבר, שהמעצורים היותר קשים להתפתחות ביה"ס הם: ערבוב הדעות, בלבול השיטות ושנוי הפרוגרמות. במקרים של חלופי גברא, הרי המורה החדש מבטל את השיטה של המורה הקודם ומתחיל הכל מבראשית.

לפיכך מובן, משום מה משך אל האספה דוקא הסעיף הזה של סדר היום המון רב של אורחים, גם המורים שקבלו מאת מר סופרמן את הצעת תכנית הלמודים שחבר זמן רב לפני הועידה, באו כשהם מוכנים כבר הכנה מספקת בנוגע להענין החשוב הזה.

מחבר התכנית, מר סופרמן, מזכיר בפתיחתו שעוד בועידה השנית באו חברים אחדים לידי הכרה, שנחוץ לקבוע פרוגרמה לכל בתיה"ס אבל אז אי־אפשר היה הדבר, משום שרוב בתיה"ס נמצאו עוד במצב ההתהוות והיו בלתי נורמלים (רוב התלמידים והתלמידות היו, אם חניכי ה„חדר", או גדולים מתחילים, או סטודנטים שבקרו את ביה"ס רק שעה ביום). לא כן עכשיו, אחרי שבתיה"ס התפתחו כבר ורובם יש להם כבר כתות נורמליות „ומזמן" ל„זמן" הם הולכים ומתקרבים אל המצב הנורמלי. אחר כן מבאר המרצה את היסודות החנוכיים, שעליהם בנה את הפרוגרמה שלו, בתי הספר צריכים להספיק לחניכיהם ידיעה הגונה בשפת עבר ודקדוקה בתנ"ך, בהסטוריה ובגאוגרפיה של ארץ ישראל (עד כמה שזו נחוצה להבנת ההיסתוריה והתנ"ך), באגדה, בעקרי מנהגי הדת ודיניה, וגם ראשית ידיעה במשנה ובגמרא, --- וכ"ז במשך שבע שנות למוד. מובן שהבא רק בבתי"ס נורמליות עסקינן, כלומר במתחילים בני שש־שבע. המרצה מתחשב גם עם צרכי החניכים ההם, שא"א להם לקנות שלמות בביה"ס העברי, מפאת היותם מוכרחים להכנס אל בית־מסחר או אל גמנסיון. אלה ואלה ישתלמו אח"כ בלמודים ידועים ע"י שעורי ערב או ע"י זה שיבקרו בתי ספר שעה אחת ביום. המרצה מבטיח, שחבר את הפרוגרמה ע"י יסוד נסיונותיו הוא בבית־ספרו ונסיונותיהם של הרבה חברים ידועים, שבקר אותם ואת בתי ספריהם פעמים אחדות. המצב הטוב של בתיה"ס הללו, שבהם נוהגת כבר פרוגרמה זו, נותנת לו את הרשות לחשוב, שפרוגרמה זו מתאימה אל המטרה.

מר שילר דורש בשם הסתדרות בתיה"ס, שתקבע תכנית־למודים מפורטה, כדי שלכל בתיה"ס תהיה צורה מסוימת וישביעו את רצון דה"ר

...מדבר הנואם ע"ד הערך החנוכי והלאומי שיש לו להתנ"ך בשביל ... הנעיר. הדור הצעיר מסוגל ביחוד להבין את התנ"ך ולהרגיש את ... יפיו של עברנו, בשעה שעמנו היה עוד עם צעיר ופורח. אין מן הנחוץ ... את כל התכנית בפועל מיד. התכנית צריכה להיות האידיאל, וכל ... רויבים להשתדל, כי יתקרבו אליו במשך הזמן.

נתעוררו וכוחים, שהשתתפו בהם כל חברי הועידה ושנגמרו בבחירת ... מיוחדת, שתעיין תיכף בדבר ותציע את החלטותיה לפני הועידה. אל ... נכנסו: סופרמן, גלב, שרפשטין, פלד ושילר (ראש הסתדרות בתיה"ס).

אח"כ קוראים את הרצאותיהם מר נ. י. כבטנר (ע"ד „האמצעים ... ההסתדרות ותעמולה להפצת שפתנו") ומר א. י. כבטנר (ע"ד „יחס ... דמורים אל הסתדרות בתיה"ס"). שני המרצים מציעים שורה של ... נבבר שכלול הסתדרות המורים וחזוקה בחמר וברוח.

מר שילר מודיע, שהסתדרות בתיה"ס עתידה לקחת על עצמה גם את עבודת התווך בין המורים והועדים המקומיים וגם את שכלול מצבם ה...יאלי של המורים העברים.

השעה היא שעה מאוחרת בלילה. אחדים מציעים להוסיף עוד יום ... להועידה. הרוב מתנגד להצעה, מפני שטובת בתיה"ס דורשת, כי ישובו ... מחר לבתיהם.

לפיכך הוחלט לעבוד במשך כל הלילה.

בשעה העשירית בערב מודיע היו"ר בשם ועדת הבקורת, כי בתכנית ...דים, שהוצעה על ידו, נעשו קצת שנויים. מקריאים את התכנית והיא ...קבלת פה אחד. מתקבלת גם הצעת ועדת הבקורת, לחייב את המורים כי ... אחרי התכנית בדייק, ובמקום שא"א הדבר עדיין, צריכים המורים ... כי יוהקו בו אל התכנית.

מתקבלות הצעת גלב—ליסד קופת עזר למורים, והצעת רדליך—לקבל ... בלי בחינה רשמית את כל המורים, שכבר שמשו בבתי"ס ושלשה ... ועד הסתדרות המורים באוסטריה מעידים עליהם.

ראש המרכז, מר סופרמן, נותן אח"כ דו"ח ע"ד פעולות המרכז. ... השגיח על כל המחלקות שעל ידו, ענה לשואלים בדבר אופן יסוד ... דבר סטטיסטיקה מדויקת מכל בתיה"ס בגליציה (עכשו קימים 37 בתי"ס, ... בהם 60 מורים ו־3119 תלמידים ותלמידות. הקורסים לגדולים ... לא הובאו בחשבון). נתבקרו ע"י המרכז בתי"ס אחדים ונבחנו ...למידים. נשלחו 14 מכתבים־חוזרים לכל החברים, 6 לחברי הועד ושנים לכל ... בתיה"ס. המרכז תמך תמיכה מוסרית בידי צעירים וצעירות, המתעתדים ... מורים ונתן להם את ההוראות הנחוצות. המרכז השתתף בכל ישיבותיו ... ועד הסתדרות בתיה"ס, השתתף בסדור קריאת הועידה הקילטורית וגם ... עצמה. במשך השנה נוסדו 8 בתי"ס חדשים, נבחנו 11 מורים, ...משה מהם נתקבלו לחברים. במשך השנה נתקבלו במרכז יותר מארבע מאות ... וכמספר הזה נשלחו מכתבים מאת המרכז.

על הדוה"ח הזה מוסיפים אח"כ מנהלי המחלקות שעל־יד המרכז, ... של התעמולה ושל לשכת המודיעין. הדוה"ח השביע רצון כל החברים ... אחר הביעה הועידה אמון להמרכז.

נגשים לבחירת ועד חדש. נבחרו: מר רפאל סופרמן נשיא המרכז ..., מר שמחה גלב סגן, מר נ. י. כבטנר מזכיר, מר י. צ. שתדלן גזבר, ... שרפשטין, זיגלבוים, א. י. כבטנר, חלטניקוב, פרומבום ופלד—חברי ...

בדברים חמים, המלאים רצון על העבר ותקוה אמיצה לעתיד, סוגר מר ... את הועידה בשעה הרביעית לפנות בוקר.

מאיר הענגיש.

בציונות.

מאת הועד המרכזי.

אחרי שנתפרסם ב„היינלט" נאומו הלונדוני של נשיא ... המצומצם, שנמצאו בו דברים רבים הפוגעים בכבודה של ... „הרוסית", שלח הוה"מ בכ"ה באפריל אל מערכת ... „...ילט" את מכתבו הגלוי הנדפס למטה. מערכת ה„וועלט" — העתון המרכזי של המפלגה—לא מצאה לנכון להדפיס את המכתב, ולפיכך הרינו מוכרחים לפרסמו בעתונים אחרים של המפלגה.

וילנה 25 אפריל (8 מאי) ש. 1910.

למערכת ה„וועלט".

בגליון ט"ז—י"ז של ה„וועלט" נתפרסמם באופן רשמי נאומו של נשיא הועד הפועל המצומצם ד' וולפסון, שנשא בלונדון בי"ז באפריל ש. ז.

מוצאים אנו לחובה להסיר מעל ציוני רוסיה תלונה אחת שבאה בנאום זה ושאינה מתאמת אל המציאות. בנאום הלונדוני נאמר: משבעת החברים (שהוצעו לועד הפועל המצומצם) חפצו הם (ידידינו מרוסיה) לבחר בחמשה משלהם. האמת היא, כי בתוך שבעת החברים, שהאופוזיציה חפצה בהם כי יבחרו לחברי הוה"פ המצומצם, היו רק שלשה מציוני רוסיה, והם: ה"ה אוסישקין, סוקולוב וצ'לינוב. מוחים אנחנו כנגד זה, שהנשיא ד. וולפסון מיחס לנו באופן כזה כונות שלא היה להן מקום במציאות, והפרוטוקיל הסטנוגרפי יוכיח.

ועוד על פרט אחד בהנאום הנזכר מוצאים אנו לנחוץ לערער.

כשמדברים בהאופיזיציה, ביחוד בחברי הוה"פ הגדול מרוסיה. כבאנשים שלא עסקו מעולם בעבודה מעשית לא אצלנו ולא באופן פרטי, הרי אין אנו מוצאים בזה אלא השפלת ערך עבידתם הציונית של עסקנים אינטליגנטים רבים, הנכונים תמיד להביא קרבנות. המצטיינים בעבודתם המרובה, ושאת כשרון המעשה הפורה שלהם אי־אפשר לבלי לראות.

הנהלת הבנק הקולוניאלי שלנו פרסמה את הדין־והחשבון של עבודתו בשנה שעברה.

עסקי הבנק הולכים ומתפתחים כראוי, ביחוד עסקי ההלואות בערבון סחורות הנשלחות אל המזרח. על רווחיו של הבנק השפיעה לרעה תשלומי הפרוצנט הנמוכים, ששררו בשוק הכספים הלונדוני. גם עובדא זו שהאפ"ק לא השתמשה כמעט באותם הסכומים העומדים ברשותה, משום שהספיק לה בסף הפקדונות שלה, השפיעה לרעה על מכסת הריוח של הבנק הקולוניאלי. את הסכומים האמורים, שהוקצו לטובת האפ"ק, יכול הבנק להפקיד בידי אחרים רק לזמנים קצרים או לתתם בעסקים המביאים ריוח קטן, מפני שצריך היה להיות מוכן ומזומן לחזור ולמסור אותם הסכומים להאפ"ק בכל רגע שתדרשם.

ההכנסה עלתה עד 16.100 ל. שט. (בשנת 1908 — 16.400 ל. שט.)
ההוצאות עלו עד 8500 ליי"ש (בשנת 1908—9500 ליי"ש) הריות הנקי עולה איפא אחרי נכיון המס עד 6.724.11 ליי"ש. ההון היסודי של הבנק נתרבה ב־921 ליי"ש, ועלה ביום 31 של דצמבר של השנה שעברה 256.482 ליטרא שטרלינג.

עסקי האפ"ק משביעים רצון גם הפעם. הדיבידנד יעלה בשנת זו כמו בשנה הקודמת ל־$4\,^1/_6\,\%$ לכל מניה.

עסקי הבנק (אל"ב) בקושטא, ששלש חמשיות ממניותיו שייכות לחבנק הקולונ. (ההון היסודי של בנק זה, הוא 25.000 ליי"ש) התפתחו בשנה הראשונה לקיומו באופן טוב מאד, ועודף ההכנסה על ההוצאה ודאי ירשה לשלם דיבידנד במדה של 6% לכל מניה.

לעומת זה הפסיד סניף הבנק בבאייטשיפיל גם הפעם 400 ליי"ש, פקדונותיו מתרבים, אלא שסכומי הפקדונות קטנים הם ודורשים טפול מרובה, העולה בהוצאות גדולות, ויתר עסקי הסניף הזה גם כן מכניסים רק הכנסה מועטת.

הדירקטוריון החליט להציע לפני האספה הכללית — וזמנה יקבע בקרוב — לתת $2\,^1/_2\,\%$ דיבידנד לכל מניה של היק"ב.

הנשיא הולך וממשיך את מסעיו באנגליה, ובכל עיר ועיר הוא נואם נאום גדול לשם ברורן ולבונן של השאלות, העומדות בקרב הסתדרותנו על הפרק. בגליון האחרון של ה„וועלט" נתפרסמו פרטי בקורו של הנשיא במנצ'סטר ובלידס.

הנשיא נתקבל בשתי הערים הללו בהתלהבות ובכבוד רב. אל האספות שבהן נאם את נאומיו בא המון רב של ציונים. מהנאומים האלה ראוי הוא ביחוד הנאום המנצ'סטרי, שנביא ממנו קטעים אחדים.

הנאום המנצ'סטרי היה מעין תשובה על הבקורת וההשגות בנוגע לנאום הלונדוני, שבאו בעתונים רבים. הנאום הלונדוני — פתח הנשיא — נדמה לרבים כאילו הוא הקדשת מלחמה על מתנגדי ההנהגה. טעות הוא הדבר. הנאום איננו אלא אזהרה להמונים הציוניים, שלא יתנו להתעות את עצמם. רצונו של הנואם היה רק להאיר אור על מצב הענינים, להראות את מי הצדק, ומה היתה האופוזיציה צריכה לעשות, כדי לגרום טובה לתנועה.

אח"כ תאר הנשיא את מהלך הקונגרס, הביע את צערו, שהאופוזיציה מחזיקה עדיין בתכסיסה, ועבר—לדברי פולמוס כנגד האופוזיציה. הוא מצא את דברי הפולמוס הללו נחוצים ביחוד במנצ'סטר, משום שכאן היתה לפני זמן מה אספת בני „המכבים הקדמונים", שהחליטה החלטות הערוכות נגד ההנהגה, וימים אחדים לפני בואו למנצ'סטר שוב היתה כאן אספה של המתנגדים, וכה פגעו אפילו בכבודו הפרטי. הוא דורש מאת כלל הציונים, שינהגו כבוד בנשיא ההסתדרות. הוא מצטער הרבה, שתמיד מטילים ספק ברצונה של ההנהגה לעבוד עבודת מעשות בא"י. רק אלה שאינם נוהגים לעבור ברבנרם הם יכולים להטיל ספק בדבוריהם של אחרים.

האופוזיציה תובעת שנעבור עבודה מעשית, ואולם לעבודה זו דרושים אנשי־מעשה. האופוזיציה טוענת שהד"ר הירצל לא היה „איש־מעשה", ובכל זאת יסד את הבנק הקולוניאלי. ובאמת לא כן הדבר. הד"ר הירצל הורה רק שהבנק צריך להוסד, אבל בהיותו איש נבון ידע שאת הבנק צריכים ליסד רק אנשי־מעשה הבקיאים בחיים האיקונומיים, ולהם מסר את הוצאת הרעיון אל הפועל. את הבנק יסדו כהן, לוריא והנואם. אומרים שהפר' שפירא יסד את הקרן הלאומית. ובאמת לא כן הדבר. הפרופ' שפירא עבד שתים־עשרה שנה, ותוצאות עבודתו היו 40 לי"ש, שהניח באחד הבנקים באופן כזה, שרק בקושי גדול עלה להוציאם מידו. את הקה"ל אשר לפנינו בנו קרמנצקי וכו־ דנהימר. והנואם מביא קטע מספרו של הירצל Palais Bourbon, שסוחרים ויודעי דין הם היותר מוכשרים לנהל עסקי־עם.

כנראה לא הסתפק הנואם בראיות הללו, כדי להוכיח עד כמה עולים אנשי המעשה, הסוחרים, על אנשי הרוח, ולפיכך מצא לנחוץ להביא גם דוגמאות הלקוחות מן החיים.

הנה, למשל, הד"ר וויצמן. לפני שמונה שנים נגשו הוא וחמשת חבריו ליסד אוניבירסיטה עברית. אסף 25000 פר. מהם נשארו עכשו 40 לי"ש,— והאוניברסיטה לא נוסדה. רצה אותו ד"ר ווייצמן לבנות בא"י פבריקת חומאית. את הכסף הדרוש המציאו לו אנשים פרטיים. הוא נסע לא"י, ואולם את תוצאות נסיעתו אין איש יודע עד היום. והרי אוסישקין. פעם אחת דנו במעמד בעסק אחד, אנשי המעשה יעצו להכנס להעסק, אם רק יתברר שהוא עסק הגון. עמד אוסישקין ואמר: אם טוב ואם רע הוא העסק,—אנו צריכים לעשותו.

אם נלך אחרי נותני העצות הללו, סיים הנואם, נביא את תנועתנו מיד לידי משבר. האופוזיציה מאברת את כחותיה בדברי פולמוס, תחת אשר היתה צריכה לעסיק בהיתבת רעיוננו ובהגדלות הקרנות שלנו. בארץ־ישראל הולכות ומתרבות האפשריות לאחוז בעסקים גדולים, ונחוץ שכל הציונים יתאחדו ויעבדו שכם אחד את עבודתם הגדולה.

אחרי הנאום נתקבלה החלטה שהוצעה ע"י גרינברג:

„האספה מגלה את דעתה, שהציונות היא הפתרון היחיד והנאמן לשאלת היהודים, תהי לעזור בפועל ובמעשה להגשים את הרעיון הציוני, ומביעה את אמונה הגמור למר וולפסון ולחברי הועד הפועל המצומצם".

בלידס נתקבל הנשיא גם כן באותו הכבוד וההתלהבות, וגם שם נאם את נאומו באספת גדולה. אולם הפעם היה הנאום יותר כללי ולא היה מופנה כולו כלפי האופוזיציה וחטאיה".

כך משרת הנשיא את השלום במחננו... האומנם אין הוא מרגיש, איזה רושם משאירים אחריהם נאומים כאלו?!...

הועדה הפלשתינאית שעל יד המרכז מבקשת אותנו להודיע, שהירחון „פלשתינא" שיוצא ע"י ד"ר טיולהאביר במיגבן עבר לרשותו של מרכז ציוני איסטריה - המערבית. הירחון הזה, שהוא המשך „הפלשתינא" של טריטש ו„האלטנייולאנד" שיוצא ע"י הפרופ. וורבורג, בודאי יתוקן וישוכלל עכשו ויתן הרבה חומר מדעי ע"ד שאלות ישוב א"י. מחירו לשנה 1.50 רוב, (על נייר יותר טוב 3 רוב). לחתום אפשר ע"י ב. גולדברג.

Вильна. Александровскій бульваръ, 18.

חשבון הכספים שנכנסו לקופת קה"ק ע"י הר"ר יחיאל צ'לינוב מיום 22 לחדש מרץ עד יום 5 אפריל עפ"י הסעיפים הללו:

ספה"ז תשלום אחד מאת מר ד. ווימוצקי

	(2500 פר"ק.)	937,50	רו"ב.
	תשלומים שלמים	100,—	„
	לשעורין	248,47	„
עצי־זית	יער הרצל	199,—	„
	יער פרץ סמולנסקין	3,—	„
	נדבות כלליות	316,59	„
	פנקסי־שוברות	26,10	„
	מס־עצמי	12,10	„
	קופסאות	312,69	„
	קערות	60,—	„
נמכרו	תוי קה"ק בסכום	143,69	„
	גליונות תלגרמה	12,40	„

ס"ה 2371,45 רו"ב

בְּרוּסְיָה.

באו ימי האביב ועמהם — הגרושים.

בקיוב ישבה ועדה מיוחדת, שהשתתף בה גם בא־כח המיניסטריון למסחר, לברר את הקובלנות של 2700 היהודים. המגורשים התחילו מבקשים להם תנחומין בזה, שדעת הקהל באירופא נתעוררה כנגד הגרוש החדש, שלא היה כמוהו זה שנים רבות, והאמינו שעתידה הגזירה להבטל.. אך תנחומים של שוא היו התנחומין האלה. אמנם בטלה הועדה את הגזירה בנוגע לכמה משפחות של יהודים, אך תשע מאות יהודים נפסק דינם לגירוש. והדבר אין להשיב עוד.

וקיוב איננה היחידה לגירושין. הצירקולר של המיניסטריון מיום 19 באוגוסט 1906 גורם לגרושים במקומות הרבה. במחוז ברדיצ'וב עומדות להגלות עשרות ואפשר מאות משפחות של יהודים. מכפר אחד, טורנוב, מגרשים כ"ב משפחות יהודיות, המתגוררות משנת 1882 עד שנת 1906 וקנו להם את זכות הישיבה על־פי דין.

כן התחדשו בכל תוקף הרדיפות נגד היהודים, שאינם עוסקים במלאכתם, לפי דברי האדמיניסטרציה, ובגלל זה פקעה זכות הישיבה שלהם. מליבוי מרבים להגלות את היהודים בעלי־המלאכה, שאינם עוסקים בעבודתם. בסמולינסק נמסרו יהודים לדין, על שהם עוסקים במסחר מחוץ לתחום המושב. ויהודי חוכר הנהר לשם ציד דגים נענש על שהיה מוכר את דגי צידו. והשמירה הגיעה לידי כך, עד שהפוליציה הסמולינקית מכריחה את בעלי בתי־החולים הפרטיים לחתום, כי לא יקבלו יהודים, שאין להם זכות ישיבה בעיר.

דומת־הממלכה דנה בהצעת־חוק בדבר מנוחת משרתי בתי־המסחר. הצעה זו מתגוללת בלשכת הדומה זה שתי שנים ומחצה, ועברו עליה כל השנויים וההחליפות והתמורות שבאו ברוסיה במשך הזמן הזה.

החוקים לפי שעה הראשונים בדבר מנוחת המשרתים נתפרסמו על ידי הממשלה בסוף שנת 1906, אחרי פיזור הדומה הראשונה, על פיהם נתחייבו הבעלים לסגור את בתי מסחרם לגמרי בימי החגים הנוצריים, ולהיהודים וליתר עמי הנכר שאינם נוצרים, במקומות שהם המרובים, הותר לסגור את בתי מסחרם לא ביום הראשון, אך בימי שבתב הם.

אך כעבור שנה, אחרי פיזור הדומה השניה, נתפרסם חוק חדש, המכוון לשביתת הבעלים: הותר לפתוח את בתי המסחר ביום הראשון ובימי החגים במשך חמש שעות, וניטלה הזכות מאת אלה שאינם נוצרים לשבות רק בימי שבתם, יום המנוחה שלהם גם כן צריך להיות דוקא היום הראשון.

והנה הגיעה שעתה של הדומה השלישית לחוק סוף סוף חוק קבוע בעניון יום המנוחה. הקראים יצאו להגן על זכותם של היהודים והמושלמים לשבות בימי שבתם הם. גם אחד מן האוקטיאבראים, קוריאקין, הגין על היהודים שבמפלגת המערב ואמר, כי אין להכריח את היהודים לסחור בימי השבת, שהרי הפכי הרוסים ביום הראשון יצא בשכרם של ימות השבת כשבתי מסחר היהודים יהיו סגורים. ולפיכך דרוש להתיר ליהודים לחוג את חגיהם הם ולא את חגי הנוצרים. גם אחד מחברי הקולה הפולניה הגין על זכיותיהם של היהודים.

והנה קבלה הדומה את ההצעה להנהיג מ נ ו ח ה ש ל מ ה ביום הראשון לשבוע, בכל ימי החגים, בימים הראשונים של חג הלידה והפסחא, בראש השנה לאזרחים וביום שחרור האכרים (י"ט כפברואר) וברוב דעות גרחתה הצעת ה ק ר א י ״ ם לתת רשות להיהודים ולהמושלמים לבחור להם ליום מנוחה את יום שבתם הם.

לפנים היתה הקהלה היהודית באודיסה הקהלה היותר עשירה ברוסיה׳ באודיסה היתה הפרנסה מצויה ליהודים תמיד., ולפיכך היו באים אליה יהודים אפילו מקצות ארץ ליטה ורייסין, וכמעט שהיתה נחשבת ל„אמריקה" הרוסית. ואז בשנים האחרונות נעשתה גם קהלה עשירה זו „יורדת" גמורה. הפוג-רומים ומוראותיהם,—כ ל אלה גרמו, שהעיר הפורחת, „פלמירה הדרומית", יורדת ויורדת מסחר נשבת, התעשיה אינה גדולה. וכמובן היו היהודים הראשונים שנ[illegible]. ולא עוד, אלא שהעבודות בנמל ויתר עבודות העיר, נמסרו, בפקודת נציב העיר, להסויוזניקים, והרבה אלפים יהודים נשארו בלי מחיה. וסופו של דבר הוא, כי העניות גדלה בקרב היהודים כל-כך, עד כ י ב ש נ ה ז ו ק ב ל ו ב א ו ד י ס א „מ ע ו ת ח ט י ן" ש ב ע י ם א ל פ י ם נ פ ש , בעוד שבשנה שעברה קבלו „מעות חטין" רק חמשים וחמשת אלפים נפש. נתוספו איפוא בשנה אחת ט"ו אלף עניים! ואפשר לשער את מצבם של כל אלה העניים בשאר ימות השנה, שהרי גם „החמץ" הוא דבר הנחוץ לקיומם...

העתונות הרוסית הכללית עברה בשתיקה על ההרצאה של הפרופ׳ לוקוט (עיין „על המצפה" בגליון זה). העתונים הסתפקו רק בהדפסת הדין-והחשבון של ישיבת הועידה הזאת. גם חברי הנשיאות של הועידה נתנו ללוקוט לגמור את הרצאתו מבלי העיר דבר, אף על פי שהם בעצמם הודו, שתוכן הרצאתו יצא מגבול הפרוגרמה של הועידה.

אולם בועידה עצמה יצאו עוררין על דברי לוקוט והוכחותיו. ביחוד מחה בכל עוז נגד דברי לוקוט מי שהיה חברו הפוליטי הסופר בודובוזוב. הוא אמר, שאין ירידת הרוח גדולה מזו לבוא עכשו, בשעה היותר קשה לישראל, כשסאת צרותיהם כבר נגדשה, ולדרוש, שתוגבלנה זכיותיהם עוד יותר. „לדבר עכשו על כבוש מצד היהודים, אמר המוחה, יכול רק אדם שאינו מכבד את עצמו׳.

אבל נמצאו מגינים ללוקוט, חוץ משני הסופרים שמחאו לו כף בועידה. י"ג ס ט ו ד נ ט י ם ר ו ס י ם פנו להועד של ועידת הסופרים בתלונה על אשר נעשה מעשה אלמות ללוקוט ועל אשר לא הושם לב לדבריו כראוי.

המאורע, שנתן שעתו חמר רב לשיחות ולויכוחים ושהכריח את הדיפוטט היהודי ברודסקי להתפטר ממשרת דיפוטט, נגמר בשלום. הוכרר איפוא, שברודסקי היה רשאי להשאר בדומה: גליל המשפטים הצדיק את ברודסקי ופסק להלכה, שהיהודי רשאי להקרא בשם נכרי, מפני שגם בתלמוד יש הרבה ראיות לכך, שיהודים היו נקראים בשמות של נכרים.

אולם כבר נעשה מעשה, והעיר אודיסה נשארה בלי דיפוטט. כל העסק הביש הזה של מעשה ברודסקי לא הביא להם ליהודי אודיסה כלום חוץ מפח-נפש, ולהרבה מהם גרם נזק חמרי ומוסרי. טולמצ׳וב תבע לדין הרבה יהודים שנקראו בשמות של נכרים, ופסל והוציא מרשימת דבוחרים כמה יהודים בגלל העון החמור הזה, וסוף סוף נוכחו היהודים, כי לא יצליח הדבר בידיהם לבחור מחדש דיפוטט יהודי, ואם גם שוב יבחר דיפוטט יהודי תמצאנה עצות ותחבולות להפטר הימנו. ולפיכך החליטו: לעמוד מן הצד בשעת מלחמת הבחירות ולראות, מה יעשו ה„בריות".

והבריות התחילו מדברים על דבר הקנדידטורה של... יהודי מומר אחד, שאיננו מצטיין במאום, אלא שהוא מתרחק מכל עניני היהודים והיהדות. ואולם הפעם אין היהודים מחולקים בדעיתיהם, ואם נמצאו באודיסה הרבה יהודים שרגינו בשעתם על פרגמנט המומר, לא מצא לו המומר הזה של עכשו מצדדים, וסוף סוף יבחר בודאי לא יהודי אלא ניצרי ממפלגת הק"דאים.

ומעשה ברודסקי ישכח והיה כלא היה!

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

מתקופה לתקופה „ישנה החזון: ארץ ספרד העקובה מדם היהודים, הארץ שגזרה גזירת גלות נוראה על יהודי ארצה, אינה יכולה לשוב למנוחתה, כאלו קללת אלהים רובצת עליה, והיא מתאמצת להסיר מעליה את הקללה, ולכפר את הדם השפוך ולהביא קרבן חטאת על ידי שיבת היהודים לארצה.

היהודים לא נסו אף פעם מימי גירוש ספרד ועד עתה לדרוך על אדמת הארץ הזאת, גם בזמן שהיו נודדים למדינות רחוקות לבקש מנוח לכף רגלם. ממרחקים זכרות לפעמים בזכרון-תוגה וחזרו ושכחוה. אך מפרק לפרק זוכרים הספרדים, את העם, שהיה לפנים אחד הכחות הפועלים הגדולים במדינתם, הנמקה עכשו בעניה ונחובה כאנרכיה פנימית השולטת בה, — זוכרים הספרדים וקוראים: „שובו!"

אחרי הקריאה ממין זה שנתפרסמה לפני שנים אחדות, יצא שוב בימים האחרונים כרוז מאת גדולי הסופרים בספרד אל העם הספרדי. בכרוז הזה הם מבקשים את העם להשיב להמדינה את „הספרדים בלי ארץ מולדת", את היהודים שגורשו לפנים מספרד ושאבותיהם הביאו בשעתם טובה מרובה כל-כך למדינה.

מה יענה העם הספרדי — אין לדעת, אך היהודים כבר השיבו לא אחת תשובות על הקריאות ממין זה, הם לא ישבו ולא שובו להארץ שרותה מדמם.

ב ר ק.

פ י ל י ט ו ן.

פִּנְקָס פָּתוּחַ.

א.

עַל מַצַּת פֶּסַח.

מן עשרים וארבע השעה שיש לי ביומי אני מפריש וקובע לעצמי עשרים ושלש שעה לקורת-רוח ולנחיחות-הדעת. עולמו של הקדוש-ברוך-הוא הרי נאה הוא ונעים עד להפליא. השמים פתוחים ומבהירים לפני בכל רחבם ועמקם, האילנות והדשאים ושאר ירקות של קיץ—כולם לא נבראו אלא כדי לשמשני. ואפילו השמש, שמש-האביב, אף היא אינה מתכונת אלא להנאתי ומציצה בכל בוקר לחדרי בעד חלוני הפתוח ———

ואולם מניח אני לעת-עתה את שמש-האביב. שמש זו של אביב כבר ריש בה חברי הסופר, זה שמשתמש בה לצרכי פיליטוניו בעד ה„פריינד", וטושה אותה לעצמו כעין „חזקה" מערב שבת לערב שבת. אני — עיקר כונתי בזה אינו לשמש-האביב דוקא, שכבודה במקומה מונח, אלא לפיליטון אחד מאותם הפיליטונים הנכתבים בעד ה„פריינד" מערב שבת לערב שבת על-ידי חברי הסופר, הנזכר לעיל.

וכשאני יושב לכתוב את הדברים הבאים להלן, אין אני יודע עדיין, אם אותו השמש, שמש-האביב, שהציצה באותו ערב שבת לחדר חברי, היא היתה בעוכריו, או אותו החלון, חלון חברי, שהיה פתוח אצלו באותו בוקר כמו אצל שאר בני-אדם מן הישוב הוא גרם לו לעשות מעשה; ואולם יודע אני, כי באותו בוקר היה מעשה: פתח חברי את חלון חדרו וראה את השמש, שמש האביב—ונכשל בענין שאינו מהוגן וכתב פיליטון בעד ה„פריינד".

והענין—הרי הוא הידוע לרבים, ואפשר למסור אותו כצורתו בשתים-שלש שורות. יש לנו בעיר ווארשוי כארבעה עתונים יהודיים, המביאים לנו

מדי יום ביומו את הדין. והחשבון המפורט על־אדות האשה מרת טארנובסקא, אשר שטתה תחת בעלה או תחת מאהבה, ועל־אדות האחיות־התאומים בלא־שיק, שגם אירע להן וקרבו ימיהן ללדת, ועוד על־אדות נשים סוטות ואחיות־תאומים שונות. ומביאים העתונים הללו בכל יום ויום ומנים לקוראיהם כל עתון ועתון—רומנו בצדו כל רומן ורומן—„בתולתו" בתוכו. ובאים העתונים הללו אל קהל קוראיהם גם במתנות הרבה ובפרמיות מפרמיות שונות: זה בא בנדוניא לבנות ישראל, וזה—ביין־צמוקים לארבע־כוסות; זה אוחז בטלית קוראו היהודי ותוקע לידו שטר בן־מאה במזומנים, וזה מתחכם לחברו ומקדימו ומוליך את כל בני ווארשוי בנעריהם ובזקניהם לבית־המרחץ. ובאים אנשים תמימים וקוראים לתגרנות זו של פרוטה ולמקח־וממכר זה, שארבעה יהודים עוסקים בו לשם פרנסה ברעש ובשאון בדרך שאר יהודים העוסקים במקח־וממכר, בשם־העצם הכללי: עתונות, כלומר: „פריסה". ובאים אנשים אחרים, חכמים ונבונים, ומביאים ראיה מפאריז ומנו־יורק ודנים גזרה־שוה ופוסקים הלכה ואומרים: עתונות זו „ירוקת" היא. ובאים עוד אנשים, והאנשים האלה מרי־נפש הם, והרי הם שואלים שאלה חמורה מאד: רבותינו, עתונות זו הירוקה מהי—מותרת או אסורה? וכאן מתחילה הצרה בכל עמקה ורחבה. מכיון שבאו האנשים מרי־הנפש ושאלו את השאלה החמורה, הנזכרת לעיל, שוב אי־אפשר לבן־אדם הגון ובעל־יושר לישב במקומו בחבוק־ידים. ואז בא רבי־י להדר הרידקציה שלו לכתוב את פיליטונו לערב שבת, ואז פתח את חלונו והשתחוה לשמש—והרים קול־זועות: חלול הפריסה!... אוי לאזנים שכך שומעות! וכי קלה זו בעיניך—הפריסה הרי מצוה היא לנו! הפריסה הרי קדושה היא לנו! הפריסה הרי היא חיינו ואורך ימינו מיום שחרב בית־המקדש! הפריסה הרי עוד רבי יוחנן בן זכאי נבא עליה, כשעמד לפני אספסינוס־קיסר ובקש ממנו את יבנה וחכמיה! הפריסה—הרי היא ממלכתנו! הרי היא ה„אבטונומיה" שלנו. כל הנוגע בהפריסת כאילו נגע בבבת־עינו!...

את הנעשה אין להשיב. כך היא דרכם של כל־הסופרים, הכותבים פיליטונים בעד עתונים יהודיים מערב שבת לערב שבת. מכיון שימות אביב מגיעים והחלונות נפתחים לאויר העולם וקו־אור דק מזהרי חמה מציץ לתוך בית־מערכת של עתון יהודי — מיד קופצים הסופרים הממונים על הפיליטונים, מזדרזים ומתפעלים התפעלות יתירה, מתרגשים ומתלהבים ומשתטים לעיני הקהל, ומשמיעים דברים, שאינם ראויים כלל להשמע.

רבונו־של־עולם, כמה מועטים צורכי עמך! תן להם לטעום מעט דבש, רק מעט דבש בקצה המטה — ותאורנה עיניהם. הורד עליהם בראשית האביב קו־אור אחד, רק קו־אור אחד דק מזהרי חמתך הגדולה, להאיר להם את החשכה הרבה מסביב — ובני אדם אלו יהיו כנדהמים ממראה־עיניהם ויתהלכו ברחובות כמוכי־שמש. לא יהיו עוד אחראים בעד דבריהם ובעד מעשיהם, לא יראו עוד דבר, מלבד הערפל אשר לנגד עיניהם, ולא ישמעו עוד דבר, מלבד השאון השואן בראשם; ובני־אדם אלו יתהלכו לפניך כשכורים, ברכיהם פקות, לשונם ממלמלת מיני דבורים, והעוז על מצחם, והטירוף בעיניהם, ופניהם פני להבים...

ולא יהיו רגעים מועטים — ובני אדם אלו לא ידעו עוד חרפה ובושה יתנו יד איש לחברו ויצאו לפניהם בתופים ובמחולות להיכנת תשבחה. הרי, הם מחולות הקבצנים האומללים, המתניפים לאבות החתן והכלה, מרימים כנפות קפוטותיהם ויוצאים במחול על חתונת זרים. ולא יהיו רגעים מועטים— ובני־אדם אלו בינתם תסתתר פתאום, וכולם יעמדו במקהלה ויזקפו איש אגודלו תחת סנטרו ויתנו קולם בשיר. הרי הוא השיר, הצורם את האוזן זה שתים או שלש שנים, אותו השיר הידוע של שליחי־הצבור שלנו הידועים, שכבר היה לנו לזרא. הרי הוא אותו השיר המשונה על דבר שפת ה„יודיש" החדשה על דבר ה„תיאטרון" החדש ועל דבר ה„תחיה" החדשה, שהללו בוים ותוקעים בתקיפות רבה על אוזן עם עתיק וכפוף, שבע ימים ושבע רוגז. הרי היא אותה האניקדוטה היפה, שכנינו ובני בנינו יבואו ויספרו לדור אחרון על אודות העם החכם והנבון הזה: מעשה בעם חכם ונבון, זקן מופלג ופקח, בעל יסורים ובעל נסיונות הרבה, שבאו אליו אנשים תמימים וישרים והבהילוהו והעמידוהו על החבל, כדי שירקד עליו להנאתם...

ולא יהיו רגעים מועטים — ובני אדם אלו יעטרו עטרה לראשם, עטרת הנצחון, הנקנית אצלנו במחיר פרוטות, ויעטיפו על עצמם את זרזי־הדפנים, הנחלקים אצלנו בחצי־חנם, ויפסעו לנגדכם פסיעות גסות, וידברו אליכם בלשון מדברת גדולות — ואז סכנת גדולה היא לעמוד במחיצתם, ואז תשמענה אזניכם את אשר לא שמעה אוזן על הר סיני: שפת ה„יודיש" שלנו החדשה — מצוה היא. ה„תיאטרון" החדש שלנו — מצוה היא, ה„תחיה" החדשה שלנו — מצוה היא. ה„פריסה" היהודית שלנו — מצוה זו שקולה כנגד כל המצוות. כל הכופר ב„פריסה", דומה כמי שאין לו אלוה, כל הכופר ב„פריסה", כופר את הארבעים — — —

ולא יהיו רגעים מועטים — ובני אדם אלו התמימים והישרים ירגישו פתאום, כי להם נתנה הארץ עכשו ואין אדם נוקף אצבעו למטה זולתם — ואז תגדל הסכנה במחיצתם שבעתים. אז יצאו בני אדם אלו לקראתכם כגבורים מלומדי־מלחמה, איש חרבו על ירכו: „בריונים" אנחנו! הוי, אתם הפרושים, גורו מפנינו! הרואים אתם את עדר הצאן הזה? לנו הוא. הרואים אתם את מאות הנערים ואת מאות הנערות האלו, העומדים בפיות פעורים ומחכים לדברינו כאל מלקוש? לנו הם. הרואים אתם את ממלכתנו הבכירה, את ה„אבטונומיה" שלנו, את העתונית היהודית, המושלת עכשו בכפה? לנו היא. לנו הכח ולנו העוז ולנו האגרוף. בריונים אנחנו!"...

רבונו־של־עולם! הרי אין זו כלל מליצה ואין זו כלל ליצנות. הרי בני אדם אלו מדברים את דבריהם בתמימות רבה ומראים את אגרופם מתוך יושר־לבם. הרי רק מתוך יושר־לבם ומתוך תמימותם הרבה הם מקימים לנו את כל השאון הזה ומנקרים את עיני הקהל ומעפרים בעפר לעומתו ומפריחים אבק באויר ומכסים את עין הארץ. ורק מתוך תמימותם ומתוך יושר־לבם אין הללו רואים את חבריהם הבודדים, שפרשו מהם ולא יכלו עמוד בתוך האבק הפורח הזה, המנקר עינים, והלכו באשר הלכו. ואין הללו רואים את הבוז, שחבריהם בוזים להם בלבם. ואין הללו רואים גם את הכאב ואת הגעגועים אשר בלב האנשים הבודדים, ואינם יודעים את התפלה, שהם מתפללים איש באהלו לשמים טהורים ולרוח צח ולאויר בריא ולירק־דשא בעד נפשם ונפשות אחיהם המגששים באפלה ונחנקים בתוך הערפל. אין הללו יודעים מכל זה כלום אפילו כשהם פותחים חלונם בערב שבת ופניהם לשמש——

* * *

רק עשרים ושלש שעה אני בפריש מיומי וקובע אותן לקורת־רוח ולזחיחות־הדעת. הוי, כמה נאה עולמו של הקדוש־ברוך־הוא, כמה בהירים השמים, כמה נעימים האילנות והדשאים ושאר ירקות של קיץ—וכמה גדולה החשכה אצלנו, כמה רב הערפל, היורד ומכסה עלינו בכל בוקר ובוקר, בשעת יציאת השמש ובשעת הופעת הגליונות של ה„פריסה" היהודית שלנו בווארשוי.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

אל חותמינו וקוראינו ברוסיה ובחוץ לארץ.

מיום יצא „העולם" בוילנה הראה לו הקהל העברי אותות חבה במדה מרובה, על זה יעיד מספר הקוראים שרכש בכל הארצות.

מצדנו השתדלנו לעשות את „העולם" עתון מרכזי לחיי העם העברי בכל ארצות גלותו ובארץ גאולתו. השתדלנו — עד כמה שהיה הדבר בידנו. לא חשכנו דבר עמל נפשנו כדי שישתתפו „בהעולם" טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל. ...ומכתבים המתקבלים יום יום במערכת מכל הארצות, אשר בני עמנו יושבים שם, הננו רואים, כי הקהל העברי ... את מפעלנו זה.

...כזו מצדו של הקהל אל עתוננו נותנת לנו עוז ואומץ ללכת הלאה בדרכנו שהתוינו לנו.

... „העולם" — היו לפנינו שתי מטרות: א) לברא אורגן לרעיון התחיה וגאולתנו וב) ליצור במה לספרותנו ... ...ובורנו.

... רואים אתם הגשים כבר „העולם" עד עתה במדה ידועה את מגמתי זו. ואולם אין אנו מכחישים, כי עוד הרבה ... לעשות, כדי ש„העולם" ימלא באמת אותו התפקיד החשוב שלשמו ובשמו נוסד.

... מצדנו עושים את כל המוטל עלינו, הזמני את כל הסופרים המובחרים, כי ישתתפו בעתוננו, העמדנו קוריספונדנטים ... הארצות, קבענו בעתוננו את כל המחלקות שחסרו בו עד עתה, ונכונים אנו להוסיף עוד כמותו ולשכלל את איכותו.

...אתנו בדברינו אלה אל כל קוראינו וחותמינו ברוסיה ובחוץ-לארץ הרי כונתנו לאמר, כי את האמצעים החומרים ...כלכל עתוננו צריך להמציא לנו הקהל הקורא עברית והמוקיר את ספרותה.

... רבה אנו מבקשים מאתכם, אלא שכל חותם „העולם" ישתדל לרכוש לעתוננו לכל הפחות עוד חותם אחד. ועל ידי זה ... את הוכלת להעלות את העולם למדרגה זו שהוא צריך לעמוד עליה. לא לשם עסק נוסד שבועוננו, כי אם לשם מטרה ... וכל רובל ורובל שנכנס לקופת „העולם" יוצא לשכלולו ופתוחו של השבועון.

... אנו כי חותמי „העולם" וקוראיו יראו את עצמם כאלו הם חברים מהשתתפים עמנו במפעלנו זה.

...ל נא כל אחד ואחד מכם, חברינו הנאמנים, למצוא עוד חותם אחד ל„העולם", וישתדל נא כל אחד מכם להיות ... לעשות את עתוננו ראוי לשמו ולתשובה. אנחנו מצדנו ודאי נעשה את כל התלוי בנו.

בכבוד גמור **הנהגת „העולם".**

לתועלת רבנת כה"ק אבקש מאת כל החכמים והסופרים הנודעים בשמם, ואשר יואילו להשמיע משפטם ע"י העתונים, אם לטוב אם לרע, על ספרי החדש „דרך חדשה בבאורי כה"ק" — כי יודיעוני את כתבתם ואשלח להם את ספרי זה, לאלה החפצים לקנותו מחירו עם המשלח 22 קאפ.; מחיר ספרי „יפלס נתיב" (דקדוק) עם המשלת 29 קאפ', שניהם יחד 39 קאפ'. בנ"נ לא ישלח.

כתבתי:

Д. Л. Барановичу, Вильна Завальная 68.

D. L. Baranowitz, Wilna, Zawalna 68.

פערלאג „קדימה", ווילנא.

№ 1 Органы экономическаго возрожденія Палести...
2-ое дополнен. изд.

... בצלאל, וויין-ציעל, טעטינקייט און צוקונפט. פון ד"ר ... ל. לוריא (יפו).

№ ... די מוסדים פאר די עקאנאמישע אויפלעבונג פון ארץ-ישראל.

№ 5 Что такое Базельск. программа? В. Е. Жаботинская

№ 7 Плантаціи въ Палестинѣ, д-ра А. Рупина (Яфф...)

... הענגען ארץ-ישראל. 6-טע פערבעסערטע אויפלאגע. 3 קאפ' ... 2 קאפ'. 100 עקז. 2.50 רוב' מיט פארטא.

№ 6 ПАЛЕСТИНА. Перспект. и возм. эконом. ...
Д. Тритча. Перев. съ VI нѣм. изд. 15 коп. ...
100 экз. 25% скидки.—

№ 8 НАШИ БАНКИ. Б. А. Гольдберга. 5 коп.; ...

№ 9 „Правовые условія пріобрѣтенія земли въ П...
Цѣна 5 к., пер. 2 к.; 50 экз. –2 р. 50 к. съ п...

№ 10 „Избранныя рѣчи и статьи Макса Нордау" (...
1-ый) Цѣна 12 коп., 100 экз. 10 руб.

№ 11 «Календар-Кадима» на 1909/10 г. Цѣна ...
экземп. 7 р. 50 к. съ перес.

... ציוניסטען-קאנגרעס אין האמבורג, פרייז 10 קאפ' ... קאפ'.

... ווענדען זיך צו: И. Л. Гольдбергу, Вильна

נמשכת קבלת החתימה

מן הראשון באפריל

על השבועון העברי

„העולם"

(שנה רביעית)

החתימה מתקבלת רק מתחלת כל רבע, היינו מראשית ינואר, אפריל, יולי אוקטובר.

ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

המחיר ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל.

„ בחול: באוסטריה-אונגריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר, בארץ-ישראל 10 פרנק וביתר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי שנה ולרבע שנה.

החותמים בחו"ל: יכולים לחתום על „העולם" ע"י מערכת ה„וועלט" בקעלן ע"פ האדריסה:

Köln a/Rhein, Redaction „DIE WELT" Karolingerring 31.

אדריסת „העולם" בווילנא:

Редакція „ГАОЛАМЪ" Вильно, Солдатская 3/15

Redaction „HAOLAM", Wilno, Soldatskaia 3/15.

נ. ב. כל החותמים הבאים לחדש את חתימתם מתבקשים להודיע את נומר האקספידיציה הנרשם על גבי המעטפה שלהם:

מחלקה רמפקחת של המלכה „מאריא פעאדאראוונא" יר"ה על חרשים אלמים בעיר אלכסנדרובסק מתכבדת להודיע שביום 28 דצמבר שנת 1910 תהיה ברשות הממלכה

הגרלה [розыгр. лот.]

לטובת בתי ספר לחרשים-אלמים דערי אלכסנדרובסק ויעוופאטאריע.

כרטיסי-הגרלה הנ"ל ישולחו בכל קצוי ארצנו על ידי קאזיאנע פאקעטים, בעת קבלת מחיר כל כרטים וכרטים 1 רובל. מספר הכרטיסים מגבל. הכסף ישלח עפ"י הכתבת הזאת:

Г. Александровскъ, Екатерин. сл. губ., Отдѣлу попечительства о глухо-нѣмыхъ.

מספר כרטיסי הזכות הוא 765.	זכות אחד 1.000 רו"ב
הזכות הגדול שבכלם 5.000 רו"ב	" " 500 "
זכות אחד 3.000 "	שבע מאות וששים גורלי
" " 1.500 "	זכות כל אחד ואחד 25 "

על הנהגת ההגרלה ביושר תפקח קומיסיה מיוחדת לזה, שבה יבואו נבחרים מכל שדרות העם ומכל העובדים בבתי חרשת המעשה המקומיים הנבחרים ע"י לוח.

הזכיות תשלחנה תיכף לאחר ההגרלה ישר ליד הזוכה ע"י הפוסטא על הוצאות הזוכה. בטיראז' יונחו רק הכרטיסים המכורים.

בכדי להמנע מכל מעצורים בעת משלוח הכרטיסים, מבקשים לשלוח את הכסף הנתקבל מאת אנשים יחידים על מספר גדול היותר אפשרי באדריסה מגורת מכל קונה פרטי.

החפצים לקבל לוח-הטיראז'ים יואילו נא לשלוח 2 מרקאות בנות 7 קאפ', ותיכף לאחר ההגרלה יקבלום.

סוכן „העולם" בכל ארץ מצרים הוא מר:

מ. ריכטער בפורט סאיד.

M. Richter, Port Said, Post Restant.

סוכן „העולם" למדינת אמריקה

מר ס. דרוקערמאן (בימ"ס)

S. Druckerman, NEW-JORK, 50 Canal str.

הוצאת „אביב".

ספרי למוד:

1) הילד (ספר למתחילים)—א. ליבושיצקי. מהדורה שניה מחיר 25 ק', משי"ח

2) עברית בכתב (מתודה לראשית למוד השפה)—ל. שאצקי. מחירו 25 ק', משלו'

3) קורות העברים (חלק ראשון) מהדורה שלישית—ש. דובנוב. עברית מאת א. ליבושיצקי. מחירו 60 ק', משלו'

4) קורות העברים (חלק שני) מהדורה שניה—הנ"ל. מחירו 70 ק', משי"ח

5) קורות העברים (חלק שלישי) הנ"ל.—תקופת ימי הבינים— מחירו 70 ק', משלו'

ספר מקרא לילדים:

1) מבחר אגדות העברים (עם ציורים)—א. לבושיצקי. מחירה 6 ק', משלו'

2) מבחר אגדות העברים (חוברת ב') מחירה 6 ק', משלו'

3) ספורים ומעשיות (עם ציורים)—י. קצנלסון מחירו 6 ק', משלו'

4) מעשה בנשר ובגוזליו (עם ציורים) מחירו 6 ק', משלו'

5) מבחר אגדות העברים (חוברת ג') מחירה 6 ק', משלו'

6) שיחות חיות (עם ציורים) מעובדים ע"י ש. קנטרוביץ. מחירו 6 ק', משלו'

7) מבחר אגדות העברים (חוברת ד') מחירה 6 ק', משלו'

מהמחלקה „ספרות יפה":

1) י. ל. פרץ: כתבים חדשים (חוברת א', ממעשיות ר' נחמן) עם תמונת המחבר.

2—3) הגילם (מעשה). ד. פרישמן. עם תמונתו

4) אגדות יון (מבחר ספורי המיתולוגיה היונית, עם ציורים) מעבדים ע"י א. ב. רוזנשטיין.

5) ממרורי החיים (ספורים ורשימות), חוברת א', א. בן-דוב.

6) בלדות, א. ליבושיצקי.

7) ממרורי החיים (חוברת ב') א. בן-דוב.

פרוספקט מצויר נשלח לכל דורש.

הכתבת לעניני המערכת:

„АВИВЪ" Варшава, Железная Брама № 3.

הכתבת לעניני האדמיניסטרציה:

маг. Я. ЛИДСКАГО Варшава, Налевки 36.

בהוצאת בית מסחר הספרים של **שלמה שרבר**

יצאה לאור חריסתומתיה חדשה בשם

פרקים ראשונים

ספר למוד ומקרא מצויר לשנות הלמודים השניה-השלישית, עם תמונות ומחלקה מיוחדה לעבודה-בכתב, מאת יעקב פיכמאן.

הספר נדפס בתכלית ההידור והיופי.

מחיר הספר 65 קאפ.

קטלוג מפורט מספרי למוד ומכל מקצעות הספרות היפה והמדעית נשלח לכל דורש חנם.

כתבת המו"ל: ательство З. Ш. Среберка, Вильна.

המערכת של „די וועלט" בקעלן

Köln, a/Rh. Karolingerring 31, Red. „Die Welt"

מקבלת חותמים ומודעות בשביל „העולם" בוילנא.

יושבי מדינות אוסטריה-אונגריה וגרמניה יכולים לשלוח את דמי חתימתם על ידי טופסי תעודת הדואר (heine) הערוכים על שם כתובת המערכת הנ"ל ומקמצים ע"ז הפוסטה. (אפשר לחתום גם ע"י מחלקת-הדואר בכל מקום)

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע"פ משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת בזיל).

№ 19.

התכן:

1) על המצפה.
א) שבת של גליות.
ב) אליזה אורזשקה.
ג) תיקון היהדות המתוקנת.
2) תחית ההתהוללות בפולין. (ג—סוף). — י. גרינבוים.
3) מראש-פנה לחיפה (ו.) — י. ל.
4) הספרות המדעית במערב (ז—סוף). — ד"ר ש. ברנפלד.
5) אש (שיר). — יעקב שטיינברג.
6) ראיתיה, מספוריו של יליד פולין. (סוף) — צ. ז. וינברג.
7) בעתונים. — א. ראם.
8) בציונות.
9) בארץ ישראל.
10) ברוסיה.
11) בחוץ-לארץ.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 35 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 1/2 דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 פ.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

החתימה על „העולם" במינסק מתקבלת ע"י האדונים ה"ה תנעזר ושמואל צוקרמן.

שנה רביעית

הזמן

וילנה, י״ז אייר, תר״ע.

ВИЛЬНА, 13-го мая, 1910 г. № 19 WILNA, 26-ten Mai, 19..

עַל הַמִּצְפָּה.

שבת של גלויה.

„ביום הראשון שבת תהיה לכם", -- חוק הוא שנתקבל [...]ית הממלכה לכל בני המדינה בלי הבדל דת ולאום.

הקדימה דומת הממלכה את הממשלה.

הממשלה לא חפצה לחייב את בני האמונות האחרות [ב]שמירת השבת של הנוצרים, כגן המיניסטר למסחר ולחרושת [המע]שה, שהתנגד בכלל לקביעת מנוחה שלמה ביום הראשון, [ונת]ן טעם לדבריו: „אם נקבע מנוחה שלמה יוכרחו בני האמונות האחרות לשבות שני ימים בשבוע, ולאסור רק על הנוצרים את [ה]מסחר והעבודה ביום הראשון ג"כ אי אפשר".

והדומה כ ו ל ה, בלי הבדל מפלגות, חפצה דוקא בקביעת יום למנוחה שלמה, הימנים לשם חזוק הדת השלטת, והשמאלים--- לשם מנוחת העובדים, אלא שנחלקו הימנים והשמאלים בקביעת [הי]ום. „הדת הראשית שבמדינה — אמר זאמיסלובסקי בשם [ה]ימנים—היא הפרבוסלבית, ועל כן צריך לחוג את חגיה היא". ומטעם זה דרשו הימנים, שתקבע מניחה רק ביום הראשון לכל [ה]דרים במדינה. והשמאלים, שלדידהי חזוק הדת אינו ולא כלום, לא חפצו בקביעת המנוחה דוקא ביום הראשון. ואולם גם השמאלים עצמם נחלקו בדעותיהם. הק"דאים ו„העמלים" אמרו, שאי־אפשר לקבוע בהדומה יום המניחה, אלא שהדבר צריך [לה]יות מסור בכל מקום לשלטון העיר, ואפשר הדבר, שהנוצרים ישבתו ביום הראשון, ובני האמונות האחרות—ביום אחר. והפרקציה של הס"דאים דרשה, שתהיה המנוחה חלה לבני עיר אחת דוקא ביום אחד, אלא עיר שרובה נוצרים ישבתו כל בני העיר, וגם היהודים והמושלמים בכלל, ביום הראשון, ועיר שרוב יושביה יהודים ישבתו כל בני העיר, וגם הנוצרים בכלל, ביום השבת של היהודים. הדיפוטט היהודי פרידמן [דר]ש, כמובן, לקבל את הנוסחא של הקד"אים. וטעם מספיק [נת]ן לדבריו, שאין העובד נח מנוחה שלמה, מנוחת הגוף וספוק צרכי הרוח, אלא ביום הקדוש לו ולסביבתו עפ"י הדת והמסורה. [ה]יהודים, שחוק המנוחה ביום הראשון יכריח אותם לעבור על [מצו]ת דתם ולעשות את שבתם חול, לא ידעו מנוחה לא ביום [ה]שבת ולא ביום הראשון.

במדומה, אין זו הפרזה אם נאמר, שבין כל הגזרות הישנות והחדשות, שהיתה כונתן להצר את צעדי היהודים, הרי חוק זה, ש כ ל ע י ק ר ו ל א ב א א ל א ל ש ם ת ק ו ן ה ח ב ר ה, הוא בשבילנו הגזרה הרעה והקשה ביותר. הוא הורס את [ק]ומני בחומר, ויחד עם זה הוא עוקר משרש גם את העמוד התיכון שהבית העברי והעדה העברית נשענים עליו.

וטעות גדולה נטעה אם נשמע בחוק זה את קולן של הריאקציה והתגברות האנטישמות בלבד. הס"דאים יוכיחו. הם ודאי לא נתכינו לא להעביר אותנו על הדת ולא לחזק את ידי הבורגני הנוצרי בהתחרותו עם הבורגני היהודי. ובכ"ז סייעו סיוע מוסרי לקבלת החוק בנוסחתם של הימנים. הם הציעו אמנם הצעה פרוגריסיבית, אבל פרוגריסיבית יותר מדי. הן אי אפשר היה להעלות אפילו על הדעת, שהדומה תסכים לדבר, שבאיזה מקום שהוא יתחייבו הנוצרים לנוח בשבתם של המושלמים או של היהודים. ולו גם מסרה הדומה את קביעת יום המנוחה לשלטון הערים, כלום אפשר היה להעלות על הדעת, שתמצא בכל המדינה אף דומה עירונית אחת, שתבטל את הנוצרים המועטים שבעיר לגבי היהודים המרובים ותחייבם לשמור את יום השבת ולקדשו?!

ונתקבלה, כידוע, הצעת החוק של מנוחה שלמה לכל בני האמונות שבמדינה, ודוקא ביום הראשון.

להסדאי"ם היה העיקר, שהמנוחה השלמה ביום אחד תתקבל לדורות ותקבע בלב האזרחים. ודבר זה אי אפשר הוא אם המנוחה לא תהיה מנוחה כללית, מנוחת השוק, מנוחת הרחוב, מנוחת העיר כולה. ומפני עיקר זה צריכים היו הסדאי"ם לותר על אינטרסי בני האמונות האחרות, שהם המועט במדינה. והקדאי"ם, שלא חפצו לותר על אינטרסי בני האמונות האחרות, צריכים היו לותר על עיקר המנוחה הכללית ועל קביעת צורה של „שבת" ליום המנוחה.

ואם אנחנו נתקלים בדבר, שתקנה הוא לאחרים — הרי אין זה אלא תוצאה מוכרחת ממצבנו המיוחד, הרי לא [...]ים האחרים אשמים בזה אלא גם אנחנו בעצמנו — כי מי אנו עם מצבנו המיוחד.

בעיקרה ראויה היא המנוחה השלמה שר[...]ה כללית, שתהיה מנוחת הרחוב כולו, מנוחת הארץ כולה, מ[...]ת „הסמבטיון". זהו גם העיקר של השבת שלנו. אבל מה [נ]עשה ואנו חסרים רחוב שלנו, ארץ שלנו, ולפיכך הרי אי[...]לו גם המנוחה באה לני בעל כרחנו, להרוס את קיומנו ב[...]ר וברית.

כי משלומים אנו עם מצבנו המיוחד—מצב עם בלי ארץ...

אליזה אורזשקה.

ידידת היהודים היותר גדולה שבין הסיפרים הפולנים הובלה בשבוע זה לקברות, ואחרי ארונה נהרו אנשים לאלפים, פולנים ויהודים, יהודי פולין וליטא. ועל ארונה הונחו זרים מזרים שונים, שהוגשו לשמה ולזכרה מאת שלטוני הערים בליטא, מאת הצבור הפולני במדינת פולין, מאת חברות יהודיות רבות בערי ליטא. וזו היא הפעם הראשונה שנפגשו יהודי ליטא ויהודי פולין עם פולנים, — נפגשו כדי לחלוק את הכבוד האחרון לסופרת פולנית גדולה, שכל ימיה חלמה ע"ד האחדות בין שני העמים הללו, היושבים בארץ אחת.

מפורסמת היתה אליזה אורזשקה בקרב היהודים וחביבה עליהם. כי באמת יחידה היתה באהבתה אל היהודים וברחמיה הרבים אל הנענים והנדכאים שבהם. ונפלאה היתה אהבתה זו.

בת אצילים פולנים בליטא, אשתו של אציל בעל אחוזה, פולנית שנולדה וגדלה בליטא וראתה את יהודי ליטא מתרחקים מן התרבות הפולנית, פונים לה עורף ומתקרבים אל התרבות הרוסית ומשתתפים בהשלטת הלשון הרוסית בהערים, — ואף דבור אחד של כעס ושנאה לא נתמלט מפיה. רחמיה הרבים ליהודים נצחו את הרגשות המרים, שודאי היו מתעוררים בלבה.

אליזה אורזשקה הקדישה חלק גדול מיצירותיה לתאור חייהם של היהודים. היא היתה הראשונה והיחידה בין סופרי פולין, שלא הסתפקה רק בתאור יחסו של היהודי אל הפולנים, אלא חדרה אל תוך עולמו הפנימי של היהודי, שהוא זר ובלתי מובן כל כך לכל פולני. עבודה רבה עבדה הסופרת, כדי לסגל לעצמה את היכולת להבין את היהודי, להסתכל אל תוך נשמתו. ולפי דבריה, באחד ממכתביה אל ליבנדה, שקדה על הספרות ההיסטורית של היהודים, קראה את גרץ, יוסט, גיינר וכו' והתחילה ללמוד גם את הלשון העברית, אלא שמחלת עיניה לא נתנה לה לגמור את למודיה. כי לא רק לשם תאור חצוניותו של היהודי, דבורו, מנהגיו והליכותיו כתבה אורזשקה את ספוריה וציוריה מחיי היהודים, כי אם גם לשם הגנה על היהודים, כי רבים היו רחמיה אליהם.

אורזשקה רצתה להגן על היהודים, לעקור מן השורש את הדעה הקדומה, העושה את היהודי לבריה בזויה, החורשת רק רע כל הימים, ולהראות להפולנים. מה רבו מדותיהם המעולות של היהודים. ויש שהגנה זו נעשתה אפולוגטיקה וגברה גם על התאור האמנותי, ועפ"י רוב היתה האפולוגטיקה מלאה סנטימנטלות במדה מרובה כזו, עד אשר למרות רצוננו היתה מולידה בלבנו רגש של התמרמרות. יותר מרי מורגשים בהגנה זו החמלה, הרחמים, ואנו לא רק בחמלה וברחמים אנחנו רוצים, אלא, ראשית כל, בצדק ובמשפט, ביחס אנושי פשוט.

רבים היו רחמיה של אורזשקה להיהודי, להיחיד היהודי, באשר הוא נרדף ונענה, אבל היחיד היהודי הסתיר מעיניה את הצבור היהודי הנרדף והנענה. את הצבור היהודי, את העם [illegible]ודי לא ראתה אורזשקה, ובצרותיו וביסוריו של היהודי בתור בן [illegible] לא הרגישה. ובלתי מובן היה לה היהודי החדש עם שאיפו[illegible] ומלחמותיו, הנובעות מתוך הכרה לאומית וגאוה לאומית. בצחוק ש[illegible]ק מהול ברחמים וחנינה היתה שומעת את היהודי החדש מדבר [illegible] שאיפותיו.

כל ימיה [illegible]פה לדבר אחד — להשרות שלום אמת בין היהודי ובין הפולני. [illegible] שניהם בני ארץ אחת הם, ורבים הם הקשרים הקושרים אותם [illegible] לזה ועושים אותם לאחים. הפולנים צריכים ללמוד אל דרכי היהודים להיות עובדים את עבודתם באנרגיה, להתרחק מבזבוז הממון ותענוגות הבשרים ש[illegible] הפולנים, שטופים בהם, וכדומה; והיהודים צריכים לסגל לעצמם את עדינות הרגשות והמעשים ואת התרבות של הפולנים; זה היה בעיניה הפתרון היחידי והנאמן לשאלת היהודים, כלומר — ההתבוללות.

ובעד קיום אידיאלה זה לא חדלה אורזשקה לעבוד עד יומה האחרון, עוד בשנותיה האחרונות השתתפה בעריכת אלפא ביתא פולנית לצורך ילדי היהודים, והשתדלה שאלפא-ביתא זו תהא נוחה לרוחם ומתקבלת על לבם. ואע"פ שראתה, עד כמה רחוקה היא המציאות לא רק בליטא אלא גם במדינת פולין מאידיאלה זה, ועד כמה הולכת המציאות ומתרחקת הלוך והתרחק מן האידיאל, לא חדלה בכ"ז מלהאמין, שסוף סוף יתקיים חלומה. ואולם זרות ושנאות היו לאורזשקה אותן השאיפות שפשטו בקרב הפולנים אפילו היותר מעולים, ביחוד בשנים האחרונות לכוף על היהודים את ההר כגיגית. מעולם לא נשתתפה בשום פולמוס דברים כנגד היהודים, מעולם לא זרקה שום מרה ביהודים, ומעולם לא נתמלטו כפיה מלים מעין אותן המלים המחפירות של שבינטוחובסקי כלפי היהודי: הריני מרשה לך לחיות על אדמתי.

זו היתה אורזשקה. מתוך חבה ורחמים רבים כתבה את ספוריה וציוריה מחיי היהודים ועל חייהם, ושום דבר לא היה בכחו להחליש את החבה הזאת, להמעיט את הרחמים הי[illegible] וזאת היא זכותה להשאיר לה שם וזכר בעמודי ההסטוריה היהודית.

ואנו, הנשבעים לדגלנו היהודי הלאומי, החיים על רגשנו הלאומי ותקותנו הלאומית, אנו, שאליזה אורזשקה לא ידעה את צערנו ולא יכלה להבין גם את שאיפותינו ומגמתנו, — אנו רושמים את שמה למזכרת עולם:

מתה ידידת היהודים, הסופרת הגדולה מלאת הרחמים והחנינה. יהי זכרה ברוך!

תקון היהדות האמריקנית.

שתי „שכונות" יהודיות יש להם עפ"י רוב לכרכים הגדולים באמריקה: מעלה-העיר ומורד-העיר; יושבי „ההר" הם העשירים והאזרחים, שכבר נשתקעו במדינה זו וחושבים אותה לארץ מולדתם. ויושבי „העמק" הם העניים והגרים, שנעקרו מארץ מולדתם, ועדיין לא הכו שרשים עמוקים בארצם החדשה.

היהדות, שיושבי ההר אוחזים בה; היא „המתוקנת", שהובאה מעבר לים, מארץ אשכנז, והושמה ב„היכל" נהדר, והיא יוצאת ספי „רבי" מלובש בגדי כהן, — ופעם אחת בשנה, ביום הכפורים, באים לראות ולשמוע את „היהדות" הזאת.

ובה בשעה שמורגשת תסיסה רבה בקרב „יושבי העמק", המבקשים תכן חדש וצורה חדשה, להיהדות, הנה „יושבי ההר" שוקטים על שמריהם ומוצאים קורת רוח במה שיש להם.

בשנים האחרונות אמנם נשמעה גם במחנה „המתוקנים" אנחה חרישית על ירידת היהדות, ההולכת ומשתכחת מלב הדור הצעיר, על התרוקנות התכן של היהדות, מה שגורם לעזיבתה, על ההתאבנות האיומה של הלבבות, שאינם מרגישים כלל בחורבן היהדות.

ואולם אנחה זו חרישית היתה יותר מדי ולא נשמעה בקהל רב. ולכן לא גרמה אפילו שנוי כל שהוא לטובה.

והנה מודיעים העתונים היהודים שבנויארק ע"ד הדרשה שדרש הד"ר י"ל מגנוס ביום הראשון של פסח בההיכל ה[illegible] גדול „עמנואל". והדברים מלאים אמץ-רוח ויוצאים מן הלב:

„היהדות המתוקנת אינה אלא ענף קטן מעץ היהדות. וכשם שלפעמים יפה הענף למראה יותר מן העץ; כך היתה גם היהדות המתוקנת יפה בהיכליותיה הנהדרים ובכל חציניותת מן היהדות הישנה. ואולם יפיה החצוני הזה לא יכול להעלים על הריקניות ועל השטחיות שבה".

„בהיכלכם הנהדר אני רואה לפני רק זקנים, אלה הנושאים עוד בלבם זכרונות היהדות, שקבלו בירושה מאבותיהם. אבל איה איפא הדור הצעיר? איה בניכם ובנותיכם? כולם הולכים ומתנכרים לעמם, רבים מהם הולכים מאתנו לבלי שוב עוד. מדוע? יען כי אין הם מוצאים בקרב מחנכם את האלהים אשר המה מבקשים"...

דברים כאלה לא שמעו עוד כתלי ההיכל „עמנואל" מיום היסדו, ואין פלא, אם עשתה הדרשה הזאת רושם אדיר כל כך, עד שנזדעזעו עמודי היהדות המתוקנת. אומרים, כי עתיד לבא לניוארק משיקאגו הרב הירש בכבודו ובעצמו להציל את ה„רעפארם-יודענטהום" מכף „האויב הפנימי"; אומרים, כי עתידים הרבנים הריפורמים להוציא את הד"ר מגנוס מקהלם על דברי ה„אפיקורסות" שדרש ברבים.

ואולם לא השמועות הללו הן העיקר, אף לא תכן הדרשה של הד"ר מגנוס, לנו אין הדברים חדשים כלל וכלל. וגם מטילים אנו ספק בתועלת אותן התרופות, שהד"ר מגנוס מציע לרפא בהן את היהדות המתוקנת.

אך עמדנו על החזיון הזה מצד הלאומי שבו. מדרשתו של הד"ר מגנוס עולה אלינו קולו של היהודי הצעיר, הלאומי והציוני, שאינו מוצא ספוק-נפשי ביהדות מתורגמת והוא מבקש יהדות מקורית.

הד"ר מגנוס הוא יליד אמריקה וחניך הסימינריום בסינסינטי, שגוזרים בו על הלאומיות והציונות, ושלפני שנים אחדות פטרו בו שלשה מורים שנתפסו על ציונות. ואולם התורה הלאומית, שלמד הד"ר מגנוס לאחר שיצא מבית מדרשו והשכיחה מלבו את התורה הריפורמית שקבל מרבותיו. והרי הוא עכשו אחד מן היחידים שביהודי המערב שנקלטה בלבם היהדות של המזרח. וצר לו עכשו המקום בד' אמותיה של היהדות המתוקנת, העוסקת רק על ההיכל והדרשה וטעמם הטוב של „יושבי ההר".

„מה אני דורש מאת היהדות המתוקנת?—כי תחדל להיות יהדות אופיציאלית בלבד, כי תהיה קרובה יותר אל העם היהודי, אל תורתו, אל לשונו, אל ארצו ואל מסורת-אבות"...

„הביטו אל תוך לבבכם ושאלו את נפשכם: „רוצים אנו להיות יהודים או לא?" ראו, הנה החיים והמות לפניכם, — בחרו לכם!"...

סופם שיבחרו בחיים...

גרינבוים.

תְּחִיַּת הַהִתְבּוֹלְלוּת בְּפּוֹלִין.

ג.

המלחמה ביהדות הלאומית ודרישותיה יהיה אפוא תפקידה העקרי וגם היחידי של ההתבוללות הצעירה וה„איזר." המחודשה. בשם הפולניות הגמורה יאסור עתון זה מלחמה על כל המוסדים המיוחדים ליהודים, על כל הדרישות המיוחדות ליהודים, באשר הם יהודים, על כל צורות חייהם המיוחדות, העושות אותם ליחידה אחת, והמשמשות מחיצה ביניהם ובין הפולנים. זה יהיה תפקידה היחידי של ה„איזראעליטא", תפקיד זה הוא שיחייב את מציאותה, והוא שישמש לה בסים צבורי ומדיני.

להתבוללות הפולנית בצורתה הישנה חסר הבסים הצבורי והמדיני לגמרי.

כחה הצבורי והמדיני של ההתבוללות ועתונותה תלוי תמיד במלחמתה לשם שווי הזכיות, או, ביתר דיוק, בשתדלנותה לשם השגת הזכיות השוות. שתדלנות זו מעמידה את המתבוללים בראש העם ועושה אותם לבאי-כחו ביחוד כלפי חוץ. הללו, שכבר הסתגלו אל הסביבה ושרגלם האחת כבר עומדת מחוץ לרחוב היהודים, נראים להצבור היהודי, ברובו היותר גדול, כאילו הוקדשו מלידה להיות עומדים בראשו, ושהם ורק הם יובילוהו למחוז חפצו — להאזרחיות. דבר זה מאחד את המתבוללים, שכבר נכנסו אל הסביבה הזרה. אחדות השאיפות והאינטרסים עם הצבור היהודי, שהרי גם הם אינם אלא אזרחים בכח, ומוכרחים הם לשאוף להיות אזרחים גם בפועל. אמנם יש לפניהם דרך אחרת קצרה יותר ובטוחה יותר, המובילה אל האזרחיות בפועל,—דרך המנוסה והבגידה, אלא שדרך זו מביאה קודם כל לידי אבדן המעמד הצבורי, ההשפעה הצבורית. הרי סוף סוף אי אפשר לעזוב את העם ולהוסיף לעמוד בראשו ולהיות בכרו.

מנקודה זו נעשית ההתבוללות תנועה, והמחזיקים בה — מפלגה יהודית מדינית. המלחמה בעד שווי הזכיות, המשתפת, המקפת את כל היהודים הנשארים ביהדותם, מעלימה על חזיון הטמיעה, והוא נבלע בתוך התנועה, בתוך המפלגה. ולא עוד, אלא שזו האחרונה מתיזה תמיד פראזות „לאומיות", מדברת על שאיפתה להרים את מצב העם בתור עם, ולא רק להיטיב לאישיו, ובשום אופן אינה רוצה להודות, שמעשיה עתידים להביא את העם לידי כליון גמור. תנאים כאלה שוררים עכשו ברוסיה, והם שנתנו ונותנים את הכח ואת ההשפעה להעתונות היהודית בלשון רוסית, והם הם שגרמו להתפשטותה של הדעה המוטעת, שאין ההתבוללות מצויה בקרב יהודי רוסיה, שהרעיון הלאומי שולט בחייהם.

ההתבוללות בפולין התחילה מתפשטת בתור תנועה בתנאים אחרים לגמרי, אחרי שכבר נהרס למפרע הבסים המדיני שלה. „האיזראעליטא" הקודמת נוסדה אחרי מתן שווי זכיות ליהודי פולין ואחרי אבדן האיטונומיה הפולנית. שני הדברים האלה גם יחד קדמו ושללו מאת „האיזראעליטא" עובר ללידתה את זכות קיומה. לא היו לו מטרות מדיניות המשותפות לכל העם כולו, שהיו יכולות לחייב את מציאותו ולחזק את השפעתו. בעד שווי הזכיות אי-אפשר היה להלחם, שהרי כבר ניתן. המרכז המדיני עבר מורשה לפטרבורג, ומשם באו כל החוקים החדשים, כל ההגבלות, ושם צריך היה איפוא לאסור את המלחמה, וכלי זיינה — הלשון הרוסית.

העדר הבסים המדיני השפיע על תוכן העתון השפעה מכרעת. ביתר דיוק: לרגלי העדר זה נתרוקן העתון מכל תוכן. לא היה צורך לא בספרות אפולוגטיקה ולא בחקירות היסטוריות, המשמשות תמיד כלי זיין במלחמה בעד שווי הזכיות. לא היה צורך אפילו בהגנה מפני האנטישמות, שהרי לא היה לאנטישמות זו שום כח מדיני ושום אפשרות להשפיע על החוקים ועל מצבם המשפטי של היהודים. האנטישמות הפולנית היתה בהכרח חברתית בלבד: שמה את היהודי ללעג, הרחיקה אותו מהחיים החברתיים של הפולנים, אבל לא היה בכחה לגרום לו רעה ניכרת ומורגשת, ומה גם שלא השתמשה בכלי זיינם של הפרעות. אותה המלחמה האיקונומית שהטיפה לה האנטישמית

הפולנית התחילה להיות מורגשת רק בזמן האחרון, כשרבו החנויות הנוצריות והתחילה כתפתחת התנועה הקואיפרטיבית.

כנגד האנטישמות החברתית אמנם נלחמו המתבוללים הפולנים ועתונם, אלא שעשו את הדבר כדי לצאת ידי חובתם בלבד. זה היה פולמוס של דברים, של שאיפות ורעיונית שלא היו לו שום תוצאות מוחשיות. וכנגד האנטישמות האיקונומית קשה היה להם להתקומם. כלום אפשר היה להם לצאת ולהודיע הודעה ברורה, שהואיל והיהודים אזרחי הארץ הם ופולנים לכל דבר, אין צורך כלל לברא מעמד „טהור" של סוחרים ובעלי מלאכה פולנים ולהצר ע״י זה את צעדי היהודים? כלום אפשר היה להם לצאת במלחמה נגד התנועה הקואופרטיבית, הסומכת לא רק על האנטישמות אלא גם על העיקר הפרוגרסיבי של השתוף והרחקת המתוכים והסריסורים? ואם נסו לפעמים לצאת בדברים כאלה, מיד נערה בהם העתונות הפולנית והאשימה אותם בהתבדלות, בשנאה לארץ, בשאיפה להכניע את עם הארץ וכו' וכו', עד סוף כל הפזמון הידוע. וגערה זו היתה פועלת תמיד את פעולתה, שהרי השאיפה היסודית של המתבוללים — למצא חן בעיני עם הארץ — הכריעה תמיד את הכף.

העדר הבסיס המדיני הביא לידי זה, שלא היתה למפלגת הטמיעה כמעט שום השפעה על ההתבוללות עצמה, כלומר על חזיון ההתבוללות, אם אפשר לומר כך. מטבעה של מפלגת הטמיעה להיות נגררת תמיד ובכל מקום אחרי החיים, אלא שבפולין היתה תכונה זו בולטת ביותר. הסביבה הפולנית, התנאים האיקונומיים, הקולטורה הפולנית השפיעו על היהודים השפעה מרובה כל כך לעקרם מתוך עולמם הם ולהכניסם לעולם אחר, עד שמנהיגי ההתבוללות ומנהיגי עתונה היו בעיניהם יהודים יותר מדי. כל אותו ענין הטמיעה כבר היה להם ענין יהודי יותר מדי: הם עומדים כבר מעבר לגבול האינטרסים היהודים. ובפניתה אל היהודים האלה היתה „האיזראעליטא" מוכרחת, ומוכרחת תהיה גם להבא — זוהי אירונית החיים! — להטיף להם מוסר על התנכרותם לעמם, לדבר דברי כבושין לאלו, שבדין הם צריכים לשמש לה סמל חי לאידיאלה.

הנה כן חסר להתנועה כל תוכן חי, והשעמום והריקנות כבר הטביעו את חותמם על גליוני הראשון של עתונה. לשום אדם לא היה צורך בעתון זה. לכל היותר שמש עתון זה מעברה לסופרים יהודים מתחילים ולקוראים יהודים מתחילים להעבירם אל הספרות והעתונות הפולנית, והללו, כיון שנכנסו אל הטרקלין, מיד שכחו את הפרוזדור ולא שבו אליו עוד.

ומטעם זה עצמו של העדר הבסיס המדיני ותוצאותיו אי אפשר היה לה ל„האיזראעליטא" להחשב גם בעיני הפולנים לבא־כחה של היהדות הפולנית. חוץ ממה שלא פסקו מלחשוד אותה בשאיפות סתר להתבדלות, משום שכתבה לפרקים ע״ד יהודי חו״ל והדפיסה לפעמים פרקים מדברי ימי היהודים, משום שלא יצאה להלחם נגד הקהלה היהודית וצורות החיים היהודיות, חשדוה עוד, שדעת הקהל היהודית אינה מוצאת בה כלל את בטויה הנכון, דוקא משום שהיא כתובה פולנית. היהודים בודאי יודעים להסתיר את השקפותיהם ודעותיהם האמתיות כשהם כותבים פולנית, מה שאין כן כשהם כותבים יהודית או עברית, הנשמעות רק להם. וא״כ הרי חשוב ומענין יותר לדעת מה שהם כותבים בעתוניהם היהודיים, מה שהם מדברים בינם לבין עצמם.

התנאים שגרמו לידי תוצאות כאלה לא נשתנו גם עכשו. גם עתה אין לה ל„איזראעליטא" המחודשת אותו הבסיס המדיני, שיש לה להעתונות היהודית בלשון רוסית. מצבה המדיני של פולין נשאר זה שהיה. הממשלה שניטלה מידי הפולנים לא היחזרה להם, אפילו ההצעה ע״ד השלטון העצמי בערים [illegible] לא היתה לחק, ומרכז החקים וההגבלות נשאר כמקודם בפטרבורג. ובכן לא נמלא איפוא עתינה של ההתבוללות הצעירה תוכן חדש, לא רכשה לה רכוש רוחני חדש.

רק תפקיד יחיד ומיוחד נשאר לה — המלחמה כנגד הלאומיות, כנגד הצורות המיוחדות של החיים היהודים והתפתחותן. תעודה שלילית כזו בהכרח תעמיד את העתון במדרון, במלחמה כנגד הצורות המיוחדות של החיים היהודיים מתטשטשים בהכרח הגבולות שבין השנאה וההתנגדות להיהדות הלאומית ובין השנאה וההתנגדות להיהדות בכלל. כמעט שאי־אפשר להבחין בין שני מיני יהדות האלה ולהזהר לבלי לנגוע באחת, כשאורכים מלחמה קשה על השנית. להמתבוללים הזקנים עוד אפשר היה הדבר: יקרה היתה להם לכה״פ היהדות הדתית בצורה זו או אחרת. אולם להמתבוללים הצעירים זרה היא גם היהדות הדתית מכל וכל. וא״כ מה יעציר איפוא בעדם לבל יפלו ולא ירדו עד — לאנטישמות?

הרינו מבחינים הבחנה מדויקת בין אנטישמות — שנאה ליהודים — ובין „אנטייהודיות" — שנאה והתנגדות לעם היהודי. אנו יודעים שרבים דם־דנילחמים כנגד היהדות הלאומית, כנגד העם היהודי, ובלבם אין שום שנאה ליהודי באשר הוא יהודי. הללו ודאי לא היו מטיפים לשום הגבלת זכיותיו האזרחיות של אדם מישראל, אע״פ שהיו מסכימים לאמצעי כפיה ואונס העלולים להכחיד ולהחליש את כחו של העם היהודי.

ואולם האפשר להבדיל בין היהודי בתור אדם ובין היהודי בתור בן לעמו, ביחוד באותן הארצות שהצבור היהודי קיים בתור צבור וצורות חייו אינן דתיות בלבד? באירופא המערבית מודה החוק בזכיותיו של היחיד היהודי וכופר בזכיותיו של הצבור היהודי, אבל שם היה הצבור היהודי תמיד הלש ורפה כח מאד, ובלי עמל רב ההכנס אל תוך גבולות הדת. אבל במזרח אין הדבר כן. היהודי חי בתוך צבורו ויחד עם צבורו, והגבלת חייו הצבוריים מרגשת לו כהגבלת חייו האישיים, ביחוד כשהגבלה זו באה מבפנים.

התנגדותם של יהודים לצורותיו המיוחדות של הצבור היהודי אי־אפשר שלא התראה כאנטישמות גמורה, והתנגדות זו אי־אפשר לה באמת שלא תלבש במשך הזמן צורה אנטישמית, למרות רצונם של המתנגדים עצמם, שהרי התנגדותם אינה באה מתוך שהם רוצים בצורות חדשות טובות ונאות יותר, אלא מתוך שהם רוצים דוקא בקבלת צורות זרות. ומי שאינו הורס מתוך אהבה לשם בנין, סופו להיות הורס מתוך שנאה לשם כליון.

P. S. בפרק הראשון ממאמרי (עי' „העולם" נומר י״ז) נפלה טעות בד״ה אמנם לא רבים וכו'. צ״ל „מוחים נגד הקלריקליות הקטולית, נגד האמונות התפלות הקטוליות, ואין איש מהם נוקף באצבעו הקטנה כדי לעקור משורש הרבה מנהגים יהודיים מכוערים וברבריים".

י. ל.

מֵרֹאשׁ פִּנָּה לְחֵיפָה.

I.

בבקר, באחד מימי חול המועד פסח, יצאתי מראש פנה ואני ומורה־דרכי ישבנו על סוסינו ונלך למירון. [illegible]

[illegible] היפה ואת הכפר הערבי ג'עוני העומד ממעל לה, [illegible] לעלות דרך „ועדי פירעים" על ההר. אך עלינו מעט, [illegible] כל המושבה נגלתה לפניני בדמות שורות בתים ארוכות, [illegible] ההיה אשה אח־י רעיתה. למטה מן המושבה [illegible] יער עצי שקדים רענן. שדרות ברושים אפלות חולקות [illegible] ישרים את היער לחלקים, ורחוק רחוק מכל העברים [illegible] גלי התבואה בשדות ראש פנה. השמים מכוסים ענני־כסף קלים, השטים על פני האופק הכחול והזך. ימי המלקוש [illegible] עברו, והארץ צמאה עודנה למטר שמים. השמש [illegible] מבעד העננים הדקים ושולחת את אורה הרך והעדין. [illegible] עננים זרועים על ההרים אשר מעבר לירדן ערוגות ערוגות, ומלמעלה מביט על ההרים ראשו השב של החרמון. [illegible] מי מרום משתנים לרגעים. תורח השמש, ומי מרום מבריקים ככסף; האסוף נגהה — והמים נכהים, צל אדמדם [illegible] עליהם, ועינו כעין החוּלה — עמק הבצות אשר מצפון [illegible] מרום. הכנרת פניו אינם משתנים. חלקים וכחולים הם מי הכנרת, והוא סגור בין הרים, המשמשים מעין הדום [illegible] ההרים הגבוהים שאנחנו עולים עליהם.

הדרך צרה ועולה היא בצלע ההר, בין סלעים. הסוסים [illegible] בכבדות, אבל רגילים הם לעלות על סלעים, וצעדיהם [illegible]. יפים הם סוסי המקום. מבחינים הם בין אבן לאבן, [illegible] הם במשעולים היותר בטוחים. הדרך היא צרה כל כך, [illegible] שצריכים אנחנו תמיד לנטות ולסוג כפעם בפעם כשאנו פוגשים [illegible] הבא לקראתנו. הדרך הולכת ומתעקלת. פעם מתגלה [illegible] רחב בצורותיו השונות ובכל המון גוניו העשירים, ופעם [illegible] מסתתר, ולפנינו רק שקיפי הרים. מפעם לפעם אנו פוגשים [illegible] עצי זית ועליהם הלבנבנים מבריקים, או תאנים שעליהן [illegible] והמפושקים מוריקים. הנה אנחנו עולים למעלה — ומישור [illegible] מתגלה פתאם לפנינו. עדרי בקר וצאן. העזים השחורות [illegible], משתובבות ואזניהן הארוכות מגיעות עד הקרקע. עוד [illegible] ולעינינו מתגלית העיר צפת בכל גדלה. עננים קלים [illegible] על גגי הבתים. ההרים מכל עבר ירוקים ורעננים, [illegible] מבריקה בכל לבן בתיה ותכלתם. מרחוק יפה היא גם צפת. המרחק מיפה את הכל, ואני כועס על עצמי, שנכנעתי [illegible] הראשון, שעשתה עלי צפת המזוהמת, ומהרתי לעזבה מבלי [illegible] ומבלי להתבונן אל חייה. עכשו אין אני סר העירה, [illegible] היא ממול הר צפת, ואנחנו רואים את העיר רק מרחוק.

יפה הוא המקום שצפת בנויה עליו. כגן עדן היתה עיר [illegible], אלו היתה יותר נקיה ובנויה בטוב טעם. ואולם צפת כמו [illegible] עכשו איני יכול להעלותה בזכרוני מבלי להזדעזע מפני [illegible] והזוהמה שבתוכה. חכמינו אמרו: הרואה ערי ארץ [illegible] בחורבנן חייב לקרוע. אבל על צפת צריך לקרוע דוקא [illegible] רואה אותה בבנינה.

אני מתבונן אל צפת היפה מרחוק, ומראה החצוני משכך [illegible] כעסי שכעסתי על מראה הפנימי, ואני מבטיח לעצמי לבא שנית [illegible] צפת ולראות אותה. עוד מעט והדרך פונה שוב לצד אחר, [illegible] הולכים עלה וירוד בצלעי ההרים בין שדות ירוקים ועצי [illegible]

מורה־דרכי מכיר יפה את הדרכים ואת השבילים. הוא [illegible] מלוה את איסובצקי בנסיעותיו הרבות, ולפי דבריו הוא [illegible] את כל הדרכים בכל הארץ מדן ועד באר שבע, אדם [illegible] ראה הרבה בחייו. הוא אחד מן הראשונים שהתישב [illegible] לעשות עסקים שונים ולא הצליח; אף על פי [illegible] איסטנים כלל; גם בארגנטינה היה האיש הזה, אבל לפני איזה חדשים שב עוד הפעם לראש פנה „שלו". הוא שב לא מפני שאיפתו לתחית העם או לתחית הארץ. כל אידיאליות זרה לו. איש פשוט הוא הרוצה להשתכר ולחיות במנוחה. וגם האיש הזה, שתביעותיו שהוא תובע מהחיים פעוטות הן כל־כך, לא יכל להשתקע בארגנטינה, והוא הוציא את פרוטותיו האחרונות, כדי לשוב לארץ ישראל ולהיות עגלון. החיים בארגנטינה אינם מוצאים חן בעיניו כלל וכלל. המצב החמרי של היהודים שם הוא טוב, אבל בהערים שינאים אותם. ואחרי שהורגל בחיים החפשים של ארץ ישראל קשה לו ליהודי זה לשוב ולחיות בסביבה של אנטישמות. העגלון שלי חי גם במושבות ארגנטינה, וגם הן אינן מוצאות חן בעיניו. המצב הרוחני של היהודים שם מעורר בו רגש בוז, אף על פי שדרישותיו הרוחניות אינן עולות על הדרישות של יהודי פשוט באיזו עירה ברוסיה. לפי דבריו, מתפרנסים היהודים במושבות ברוחה, אבל הם אינם אכרים כלל וכלל. את אדמתם אין הם עובדים בעצמם, אלא שוכרים להם פועלים איטלקים וספרדים, השונאים את היהודים. אמנם, מצבם החמרי של האכרים שם טוב הוא, וגם משלמים הם ליק"א סכומים גדולים לפרעון חובותיהם, ואולם אין זה אלא מפני שמחיר האדמה בארגנטינה הולך וגדל, והיהודים משכירים אדמתם לנכרים במקחים טובים. היהודים בארגנטינה, אומר הוא, מתבוללים הם, אין להם כל יהדות ואין להם כל רגש לאומי.

דברי היהודי הפשוט מעוררים אמון, ואנחנו יכולים להנחם; שעם כל מגרעות הישוב פה, ואחרי כל המכשולים הרבים שפגשנו בדרכנו, הנה רק בארץ ישראל עלה בידינו לברוא שורה שלמה של מושבות, שהולכות ומשתבחות. כח המושך של הארץ עודנו קים, ורק בעזרתו אפשר יהיה לעשות את הפלא הגדול ולהפוך את היהודים לאכרים.

רוכבים אנו בין סלעים, סובבים סובבים בין ההרים, עולים ויורדים בהרים. מקץ שלש שעות נסיעה הגענו למירון. זהו המקום הקדוש ליהודי המזרח. בל"ג בעומר חוגגים פה „הלולא דרשב"י" (ר' שמעון בן יוחאי), ואלפי יהודים באים הנה מצפת, מטבריה, מדמשק, מחלב וממדינות טורקיה הרחוקות להשתטח על קבר האיש שעמד במחיצתם של מלאכי שמים וגלה סודות היצירה. בל"ג בעומר מכבדים את רשב"י ברקודים, בהדלקות ובתפלות. התלהבות החוגגים עולה למדרגה כזאת, עד שבעת ההדלקה הם משליכים אל תוך המדורה חפצים יקרים ואת הבגדים שהם פושטים מעליהם. אל החגיגה מביאים רבים לשם סגולה גם את ילדיהם הקטנים וכאן גוזזים את שער ראשיהם בפעם הראשונה. הבאים נשארים יום שלם במירון והם יושבים בבנין הנועד לאורחים או חונים באהלים בשדות מסביב.

אבל עכשו לא חג ולא חדש. אבלות הן הדרכים המובילות למירון, אבל הוא גם הבית המחכה לאורחים. הבית וסדריו מוכיחים, שהיהודים בארץ־ישראל יכולים להשתמש בקברים הקדושים באופן לא גרוע מהקתולים ומנהלי מנזריהם. ואולם מצד „אמנותה" לא הגיעה שנוררותם של היהודים להשנוררות הנוצרית. כי יודעים הנוצרים להלביש את הכל בצורה יותר יפה, אבל עניותם של השנוררים היהודים מגולת גם את „אומנותם" זו.

על קברו של ר' שמעון בן יוחאי ור' אליעזר בנו נבנה בית כנסת גדול, הדומה על פי חצוניותו למסגד מושלמי הנבנה על קבר נביא מנביאיהם הרבים. על הגג מתנוססת אותה כפה המצויה גם על קבר של כל נביא ונביא מושלמי. על קברו של ר' שמעון בן יוחאי בוערת אש תמיד. כשנכנסנו. מצאנו ספרדים מתפללים; גם הם באו בזמן הבלתי קבוע.

במירון נבנתה גם ישיבה, ובה יושבים תמיד „במנין" יהודים

ולומדים. הישיבה ובית הכנסת נמצאים בבנין גדול אחד העומד בתוך חצר גדולה. מלמעלה בקומה השניה של הבנין נמצאים הרבה תאים קטנים, הנועדים לאורחים הרבים שבאים להלולא דרשב״י. הלומדים הם כולם בני צפת וטבריה, בעלי פאות ארוכות ומסולסלות, והם מכניסי אורחים ומראים את הכל בידידות גם לאיש הזר להם.

מסביב לבנין הזה נמצאים עוד קברים רבים. במירון נקברו, לפי המסורה, גם ר׳ יצחק נפחא ור׳ יוחנן הסנדלר. מרחוק מערה גדולה, שבה נקברו הלל ותלמידיו. במירון קבור גם שמאי. שני התנאים הללו, שכל ימי חייהם היו נלחמים זה בזה לשם שמים, לא נפרדו איש מאחיו גם במותם. מנוחה ודומיה שוררת עכשו על קברם של שני עמודי התורה הללו. המות עשה שלום ביניהם. בהר אשר לפני מירון נמצאת אבן הדומה בצורתה לכסא, וקוראים לה כסא של אליהו הנביא. כמובן, מבקר גם אליהו עצמו את המקום הקדוש הזה.

בין בית הישיבה ובין הכפר המושלמי הסמוך נמצאים שרידי בית כנסת עתיק. במירון אומרים, שזהו בית הכנסת של ר׳ שמעון בן יוחאי. ידוע רק, שהבית הזה הוא בנין עתיק, והוא בן המאות הראשונות שאחרי הספירה הרגילה. נשאר מן הבנין הזה רק השער, העשוי מאבנים שחורות גדולות, שגבהן עולה לג׳ מטרים. בהאבנים מפותחים פתוחי קשוטים שונים. על יד השער מתגוללות עוד אבנים גדולות מן הבנין הנחרב.

מירון נזכרת בתלמוד, ומזמן קדום היא נחשבת כבר למקום קדוש. אולי, זה הוא מ ר ו ת. שיוסף פלביוס מזכירה בתור מבצר שנבנה בגליל העליון בימי המלחמות עם רומא. בנימין מתודלה (במאה השביעית) בקר את המקום הזה והוא מדבר על הקברים הנמצאים פה, אבל הוא איננו מזכיר את קברו של שמעון בן יוחאי. ואולם המסורה על אדות הקבר הזה עתיקה היא בכל זאת.

בתלמוד נזכרים גם עצי זית שבמירון, ויער של זיתים נמצא במקום הזה גם עכשו. יש במירון גם אדמה מועטה השייכת ליהודים. וטוב עשו, אילו קנו בסביבות המקום הזה אחוזות. אדמה הנקנית במקומות הקדושים ליהודים תהיה חביבה על הצבור היהודי, ומפני זה אפשר יהיה למצוא על נקלה את האמצעים הדרושים ליסוד ישוב חדש במקומות הללו. המקומות הקדושים וסביבותיהם מסוגלים ליסוד מושבות בעד החרדים. ואל יהיה הדבר הזה קל בעינינו. גם אנכי לא האמנתי מתחילה בהאפשרות להפוך את יהודי צפת וטבריה, החיים על נדבות וחלוקה, לעובדי אדמה, אבל במושבות הגליל ראיתי יהודים בעלי פאות מסולסלות ובעלי מעילים ארוכים עובדים במחרשה ובמגל, ונוכחתי, כי גם הם יכולים להיות אכרים טובים. לאסוננו, אין אנו מתחשבים כלל עם תושבי ארץ ישראל הישנים, ואיננו עושים כלום כדי לתקן את מצבם ולחזקו. ובה בשעה שאנו מדברים על ישוב הארץ ועל כניסת אנשים חדשים, הנה עוזבים אותה הרבה אנשים מן הישוב, אנשים הקשורים לארץ, היודעים את תנאי חיה, ורוצים בעבודה. בקרב החרדים בארץ ישראל, וביחוד בקרב הצעירים שבהם, מתעוררת השאיפה להתאכר. אבל מה יתן להם ומה יוסיף רצונם הטוב, אם ידיהם ריקות?

עבודה גדולה נעשה, אם נוציא את אחינו אלה מתוך הרפש, הדלות והשפלות, שהם שקועים בהן בצפת ובטבריה. אפשר לעשות אותם לגורם חשוב בתחית הארץ. הם משתדלים להרומם, עלינו לעזור להם ולתת להם את היכלת לכך.

לפני שנים אחדות באו קצת יהודים מארץ־ישראל לפני הירצל בהצעה לבנות ישיבה גדולה במירון ולהושיב בה מאה תלמידי חכמים. על ידי זה — אמרו לו יהודי צפת — אפשר יהיה לקרב את החרדים לציונות. כמובן, דחה הירצל את ההצעה הזאת, ואולם בינתים נשתנו החיים. הצעה של שנוררות כזו לא יציעו עוד גם חרדי ארץ ישראל. עכשו באים גם הנבונים שבהם לידי הכרה, כי את הארץ אפשר להחיות רק על ידי עבודה ולא על ידי חלוקה חדשה. היו ימים, וכחם של החרדים היה גדול, אבל לאסון העם האמינו אז החרדים בנסים בלבד, ולא רצו להכיר את ערך העבודה בנוגע לבנין האומה בארצה ההיסטורית. עכשו מבצבצת ועולה גם בהם ההכרה, שחטא גדול חטאו לדורות עברו ולקיום האומה בעתיד בעמדם מרחוק לכל עבודת הישוב. החרדים אינם עוד רוב מנינה ורוב בנינה של האומה, כי אינם אלא חלק קטן בין החלקים האחרים. אולי תפעול עליהם הכרת רפיונם להביא גם אותם לידי התאחדות עם בוני הישוב. מי יתן ותבוא התאחדות זו בעוד מועד! —

ד״ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

ז.

(סוף)

ומובן לנו, כי בעיקר היו שתי תקופות בעמנו, בימי בית ר א ש ו ן, אשר אז התפשטה ע ב ו ד ת ה מ ו ל ך בכלל, הגם כי עדיין לא נקלט בקרב העם מנהג קרבנות אדם, שהיה זר כלכך לטבעו ולמזגו.*) מצאנו, כי בימי המלך ש ל מ ה גברה במדה מרובה השפעת מצרים על ישראל. אז בנה שלמה במה ל כ מ ו ש „שקוץ מואב”, ולמולך „שקוץ בני עמון”. ואעפ״י שידוע לנו, כי עבודת כמוש ומולך היתה ע״י קרבנות אדם, הנה אין זכר לזה, כי ב י מ י ם ה ה ם היו בני ישראל מקריבים נפשות אדם לאלילים האלה. מצאנו, כי מישע מלך מואב הקריב בשעת דחקו את בנו בכורו אשר ימלוך תחתיו לעולה על החומה, „ויהי קצף גדול על ישראל”. כמובן, רשימה הסטורית זו בלתי מבוררת כל צרכה. בכל אופן יודעים אנו, כי דבר כזה היה שכיח תדיר בקרב הגויים. גם בעיר ק ר ת ג ה אירע דבר נורא ומבהיל מאד מעין זה קרוב לשנת 210 לפני הנוצרי. אז צר א נ ת ו ק ל ס מ ס י ר ק ו ס על העיר, ובני קרתגה נגפו לפני חיל אנתיקלס, ויאמרו כי נגפים הם לפני אויביהם, על כי סרו ממנהג אבותיהם

*) ספור מזמן קדום (זמן מרובה לפני בנין בית ראשון), המורה על קיום מנהג קרבנות אדם בישראל, הוא מעשה ב ב ת ־ י פ ת ח. אין ספק, כי כותב ספר „שופטים” — וזהו אחד מספרים הקודמים בכה״ק — ל א ה ס כ י ם למעשה זר זה, ובכונה סתם את הדברים וכתב: „ויעש לה את נדרו אשר נדר”. וכבר סברו קצת מפרשים מישראל ומאו״ה, כי לא הקריב יפתח את בתו לעולה, אלא כי הקדישה לעבודת המזבח, „והיא לא ידעה איש”. אבל משמעות הכתובים איננה מורה כן. וגם נראה, כי נ ת כ ו ו ן יפתח דוקא לקרבן אדם, שהרי אלמלא כן איזו רבותא יש בנדרו? קרבנות בע״ח היו אז נעשים בכל יום. אבל מצד השני, הלא אין המאורע זה הוכחה כל עיקר בנוגע להיהדות. אין ספק, כי בתקופה קדומה היה קשה לישראל לפרוש ממנהגי ע״ז, וקצתם היו עושים לה׳ מה שהיו רואים הגויים שכניהם עושים לאליליהם, ועי״ז באה אזהרת הכתוב במשנה תורה (כאשר הבאתי למעלה), ויפתח נתרחק מבית אביו וגר במסבת „אנשים ריקים”, אשר התלקטו אליו והי תיו שודדים טרם היה לשופט. ואיזה פלא יש בדבר, כי נמשך אחרי מנהגי הגוים שרווחו כל כך שטופה בקרבנות אדם?

...קריב לאלהיהם את מבחר ילדיהם, אלא היו נוהגים ...ילדים מן החוץ, שקנו לצורך זה ופטמו אותם לקרבנות. ...חמת אלילם זבחו לו מאתים ילדים מבני האצילים ...ם, בתקופה ההיא בודאי היה דבר כזה בקרב היהודים ...גע נסור. ואיך שיהיה ענין „ויהי קצף גדול על ישראל", ...הסכון בזה—מה שסובר גם המחב'—כי הקרבת הבן הבכור ...מישע מלך מואב גרמה לקצף על ישראל. שהרי בודאי ...אמונה כזו רחוקה מדעת כותב ספר מלכים, אלא שם ...נוף העובדא, כי אחרי מעשה זה נגפו בני ישראל לפני ...מה שנודע לנו גם מדברי מצבת מישע כידוע, וקרוב ...כי נפרדו בני אדום מישראל אחרי שאירע הדבר, מפני ...דאמינו בני אדום בתוצאות קרבן כזה. מה שאפשר ללמוד ...כה"ק (וליה מסייעת עדות הרשימות שעצמי בשנים ...): כי קצה מבני ישראל למדו אל דרך הגויים שבניו"ם ...כתועבותיהם שחיטת ילדים לצורך נחש וקסם. בקרבת ...מצא שומאכר עקבות קרבנות-אדם מתקופה קדומה, הקודמת ...של כניסת בני ישראל אל הארץ. מתחת ליסוד בנינים נמצאו ...ות ילדים קטנים ורכים בכדורים—שנקברו חיים. וכן מצא גוית ...בת ט"ו שנה, אשר הושקעה בבנין היסוד של ארמון אחד, ...מאוחרת מצא גויות ילדים בכדורים מעשה ידי בני ...ישראל. אמנם אין הכדורים מעידים על הבנינים, שגם הם ...מישראל, אבל בכל אופן הדבר קדום כל־כך, שבודאי ...ליחסו לאותה התקופה, שטרם נגברה עוד היהדות — לפי ...: הטבע היהודי, שהוא בעצם מחאה נגד מנהגים ...כאלה—על הגיות. אלו הם מאורעות הקודמים להסטוריה ...ישראלית. מאז נשתקע הדבר ולא חזר וניעור אלא בימי ...מלך יהודה. הגורם לזה היא התגברות ההשפעה של ...אשורים והבבלים. ראשית השפעה זו שגרמה להתפשטות ...קרבנות אדם בעמנו היתה בימי אחז מלך יהודה, ...הישראלית (מלכים ב' ו' ג') נמצאה רשימה מדוייקת, ...להטיל ספק באמתתה: „וגם את בנו העביר באש כתועבות ...גוים אשר הוריש ה' אותם מפני בני ישראל". מכאן ראיה, ...כנען היו מחזיקים במנהג קרבנות אדם עד התקופה ...אחרונה. אבל עם כל זה נראה, כי עדיין לא נתפשט המנהג ...הזה במדה מרובה בקרב העם. וזוהי ראיה מכרעת מאד ...דאומרים, שהיהדות הסכימה בזמן מן הזמנים לקרבנות ... ואולם בימי מנשה בן חזקיה גברה מאד השפעת ...בלים, ומאז נפוצה עבודת המולך ביהודה באופן ...כמיש.

ובפירוש נאמר בספר מלכים (ב', י"ז, י"ז), כי בערי ...ים (שבהן היתה השפעת בני כנען מרובה כל הימים) היו ...קריבים בנים ובנות באש „ויקסמו קסמים וינחשו". מדיר מוכיח ...ראיות ברורות ע"י רשימות שונות וע"י הגדת־עדות של ...קדמונים, כי באותן המדינות שלא היו קרבנות אדם ...בהן משום עבודת־אלהיהם, היו שוחטים ילדים ושורפים אותם באש לשם כשוף ונחש. מלבד זה הביאו העמים מבבל ...וכחמת וספרוים, אשר הושיב מלך אשור בערי שומרון, ...אליליהם בידם. אנשי בבל עשו את סכות בנות, ...כותה עשו את נרגל, והספרוים היו שורפים את בניהם ...לאדרמלך וענמלך אליליהם. גם שאר האלילים ...לרוב היתה עבודתם בקרבן אדם. מובן, כי אחרי ..., שהוא דבק בה' אלהי ישראל, התפשטה בימי מנשה ...הבבלית עם כל כעורה המרובה גם בערי יהודה. ...שמספר הכתוב על אודות מנשה (שם. כ"א, ה—ו): „ויבן מזבחות וכל צבא השמים בשתי חצרות בית ה', והעביר את בנו באש ועונן ונחש שייך לעבודת יראהם של הבבליים. המעשה אשר עשה אחז היה רק מעשה בידה, בעם עוד טרם נתפשט מנהג קרבנות אדם. ואולם בימי מנשה (והדבר נמשך גם בימי נעוריו של המלך יאשיהו) כבר נתפשט המנהג הנורא הזה במדה מרובה. מאד מאד יפלא בעינינו, איך אפשר היה, כי ישתובב העם העברי באופן מבהיל כל־כך, לאחר שכבר קמו לו זה כמה דורות נביאי האמת והצדק, — אותם הנביאים ששננו להעם, כי אין חפץ לאלהים גם בקרבנות בעלי־חיים, וכי עיקר עבודת האלהים היא בעשית הטוב והחסד ובהצנע לכת עם ה'. ואולם לפעמים יש אשר התגברה בעם מחלה־מוסרית, שאי־אפשר לעמוד על מקורה בכחותיו הנפשיים.

בימי ירמיה כבר היו מקריבים בפרהסיא קרבנות אדם למולך. בגי בן־הנם (או: בגי־הנם) קרוב לירושלים נמצא התפת, כלומר: מקום השרפה לקרבנות אדם. שם היו רגילים „להעביר איש את בנו ואת בתו באש למלך" (מלכים ב', כ"ג י'). מושג „התפת" או „תפתה" אנו מוצאים בישעיה (ל ל"ג) בתור דבר מעורר זועה בישראל: „כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך (קרי: למולך) הוכן..." אבל בדור מאוחר נשתרש מנהג זה בעמנו, וכבר חדל להיות לו לזועה (ירמיה ז ל; יט ה). הנביא ראה את המחזה האיום הזה בעיניו, והוא העמיד, את עצמו בסכנה להנבא בשם ה' אלהי ישראל בגי בן־הנם לפני התפת יעורים קשים להעם השובב. נראין הדברים, שגם בימים הראשונים לממלכת יאשיה היה מנהג זה בתקפו. הנביא אומר לבני עמו: „ראי דרכך בגיא" (שם ב' כ"ג), ונבואה זו נאמרה, כנראה, בראשית ימי נבואתו, בימי המלך יאשיה. ובאמת אנו מוצאים, כי אחרי שהחזיר המלך הזה את עבודת ה' ובער את עבודת האלילים מיהודה, טמא גם את התפת אשר בגי בן הנם (מלכים ב', כ"ג י'). גם מדברי הנביא צפניה (בן דורו של ירמיהו) אשר נבא בימי יאשיה (כנראה טרם גדל והיה לאיש, כי בן שמנה שנה היה במלכו), אנו למדים, כי היתה עבודת המולך נפוצה בערי יהודה. הלא כן דברי הנביא (צפניה א ד—ה): ונטיתי ידי על יהודה ועל כל יושבי ירושלים והכרתי מן המקום הזה את שאר (כלומר: זכר; עיין ישעיה יד כ"ב) הבעל ואת שם הכמרים עם הכהנים. ואת המשתחוים על הגגות לצבא השמים ואת המשתחוים הנשבעים לה' והנשבעים במלכם" (קרי: במולכם). מדברי הנביא הזה יבורר לנו, כי נמשך מנהג קרבנות אדם לישראל מן הבבלים, שהרי כן הוא אומר: „המשתחוים על הגגות לצבא השמים". כי היה בזה ענין שרפת בנים ובנות—אין שום ספק, כי זוהי עבודת הכמרים. השורפים. שם זה נמשך להם מבבל--הגם כי באשורית איננו במובן של גנאי. ובימים ההם היו סומכים בסכלותם את עבודת ה' אלהי ישראל לעבודת המולך, מה שמגנה הנביא בדבריו, כי בני דורו משתחוים ונשבעים לה' ונשבעים גם במולכם.

ודעת המחבר היא, כי לא למדו בני ישראל מנהג קרבנות אדם מן הפיניקיים, הגם שאין להטיל ספק בדבר, כי השפעת עמי כנען והפיניקיים היתה מרובה על בני ישראל. אבל בכלל נשתרש מנהג זה בעם העברי רק לזמן קצר. המחבר לא המעים את העובדא הזאת כראוי ולא עמד עליה די צרכה. חושב אני, כי בכלל התנגד טבע עמנו למנהג אכזרי ופראי כזה, וגם כבר גברה השפעת הנביאים, אשר נלחמו ברעיון הקרבנות בגשמיותו המדובר בכלל. הרי רואים אנו, כי ביותר נתקרבו בני אפרים

ויהודה אל הפיניקיים בימי ממלכת אחאב, אשר לקח את איזבל בת אתבעל מלך צידנים לאשה, ובימי יהורם בן יהושפט מלך יהודה, אשר לקח לאשה את עתליה בת אחאב ואיזבל. בגנות המלכים האלה מסופר הרבה בספר מלכים—אבל לא נזכר אף בדבור אחד, כי נהגו אז בעבודת המולך בקרבנות אדם. בודאי לא היו עוברים בשתיקה על מנהג מבהיל כזה, אלו היה נוהג בימי המלכים האלה, וכבר אמרתי, כי גם בימי המלך אחז לא נפרץ מנהג קרבנות אדם בעם, אלא כי המלך הזה העביר פעם אחת את בנו באש. אלו היה אז בירושלים מקום מיוחד לקרבנות אדם, ובכלל אלו נתפשט אז מנהג זה בעם, בודאי היה ישעיהו מוכיח את המלך ואת העם על העון הזה. הלא אמר להם, כי אין חפץ ה' בעולות וזבחים, וגם הוכיחם על שאר עברות שבידם, ועניין קרבנות אדם לא הזכיר. שמע מינה, שאז לא פשט עוד המנהג בעם. מן המצרים נשתרבב אמנם אז המנהג הזה לישראל וגם ראו איתו נוהג בין עמי כנען, ואפשר כי לפעמים ובאקראי עשו בני ישראל כמעשי העמים האלה. אבל רק בימי ממשלת הבבלים, בדורו של מנשה, נתפשט מנהג קרבנות אדם בישראל באופן רשמי — בהתיר דת מדינית. ואז בנו במות לבעל ולמולך בגי בן־הנם—התפת. עד שבא יאשיה המלך ובטל מנהג זה, ולא חזר עוד לעולם. אחר כך סרו בני יהודה עוד הפעם מאחרי ה', אבל לקרבנות אדם לא חזרו עוד. זה מצדיק את דברי הקודמים: בכלל לא נפלא בעינינו, כי בזמן מן הזמנים החזיקו בני ישראל במנהג קרבנות אדם, אשר היה נוהג בכל העמים הקדמונים, אפילו בקרב העמים היותר תרבותיים, עוד כמה מאות־שנה אחרי התהוות הדת המשיחית. אלא יותר נפלא בעינינו, כמה נשתמר העם העברי מן דפראות הזאת, אף שהיה נוטה לקבל השפעת העמים אשר סביבו. במנהג זה אחזו בני ישראל רק בימי מנשה ובימי אמון בנו ובעשר השנים הראשונות לממלכת יאשיה, בסך־הכל לערך ס"ז שנה. ומאז פסק לגמרי. אמנם גם זוהי תקופה ארוכה מאד. אבל ביחס אל שאר העמים, הנה המעיטו בני ישראל את האכזריות האיומה הזאת, וגם הקדים את כלם בבטולה בטול מוחלט. נביא בישראל היה הראשון, אשר אמר על מנהג גיות זה: „להם הם אומרים — זבחי אדם עגלים ישקון" (הושע יג ב).

ולמרות האמת ההסטורית הזאת, הברורה לכל מבקשה עוד מתעקשים כמה מן החוקרים, כמעט רובם, להחליט בפשיעות, כי היהדות היתה מתחלתה דת של קרבנות אדם, אחת היא להם אם נולד מנהג זה בישראל, או כי נשתרבב להם מן הגויים סביבם, ולא רק אנשים כגילאני, דוימר ומומרם המציאו את הדבר הזה משנאה גלויה להיהודים ולהיהדות, אלא גם חוקרים חשובים ואנשי שם, למשל, סמיגר, מוברס (בספרו ה„פיניקיים" ח"א עמוד 322—498), בנציגנר (בפירושו לספר מלכים ב', כ"ג י) בינטש (בפירושו לספר ויקרא י"ח, כ"א), ביחוד החזיקו בסברא זו החוקרים ההולנדיים: נילדוקי. שטאדי, פינצי וגם גולדציהר (בספרו „המיתוס של היהודים" עמוד 110 ואילך) קונן (בספרו „עבודת האלהים בישראל" עמוד 222—252), ארדמנס (בספרו „עבודת המולך"). מדיר נלחם בספרו בתוקף ראיות מדעיות בדעות המשובשות האלה ומתאמץ לסתור את דברי המחברים. אבל אם יצלח בידו להוציא מלב הטועים, עדיין מסופקני מאד. לא מפני כי אין בראיותיו הוכחות מכריעות, אלא מפני שיחסם של החוקרים המדעיים לשאלה זו הוא יחס הבא מתוך משפט־קדום, וקשה להם לשחרר את עצמם מכמה הנחות מוסכמות. זולת זה הם מסתייעים לפעמים בדברי כתבי הקדש, שהם מוציאים אותם חוץ לכונתם האמתית או מתרגמים אותם כצורתם. צריך להטעים עובדא מעציבה זו. השנאה הבאה להיהדות, נובעים בעיקרם בימינו מן התיאולוגיה הפרוטסטנטית. ראו התיאולוגים, כי הדת הפרוטסטנטית פוחתת והולכת בימינו ויסודותיה מתמוטטים, והרי הם מתנפלים על היהדות להבזותה ולהשפילה, כאלו חושבים הם לבנות את הדת הפרוטסטנטית מחרבנה של היהדות. את השנאה הכבושה לישראל ולהיהדות הם מלבישים „לבוש מדעי", ואין לך דבר משובש ומוטעה בגנות היהדות, שלא אמרוהו בכובד ראש כהרצאה מדעית

יעקב שטיינברג.

אֵשׁ.

I.

יוֹם וָיוֹם נוֹלָדִים אִישִׁים,
יוֹם וָיוֹם יְצוּרִים גֹּוְעִים,
נֶפֶשׁ אַחַת קְטַנָּה—קְטַנָּה
גַּם לָרָעִים גַּם לַטּוֹבִים.

לָמָּה הֵטִיל רַק בְּנַפְשִׁי
שַׂר הַחַיִּים אֵשׁ יְתֵרָה?
מַה לִּי אֵשׁ וּמַה לִּי מֹחַ—
גְּבוּרָה גְּבוּרָה לִי חֲסֵרָה!

גְּדוֹלָה, גְּדוֹלָה הָיְתָה נַפְשִׁי
וַאֲנִי זָרִיתִי אִשָּׁהּ,
לֹא בִדְרָכִים שֶׁל סַכָּנָה,
לֹא לְעֹנֶג עִם הָאִשָּׁה: —

חֶצְיָהּ נָטְלָה הַהֲזָיָה,
חֶצְיָהּ אָכְלָה הַבַּטָּלָה;
מַה שֶּׁנִּשְׁאַר לִי מֵאִשִּׁי —
זְרַקְתִּיו כְּלַפֵּי עָל בְּקַלָּלָה.

צ. ז. וינברג.

רְאִיתִיהָ...

(מספוריו של יליד פולין.)

(סוף)

כשיצאתי מן הסימטא תקפני רגש מר ובלתי מובן אשר לחץ את לבי. נדמה לי, שבקרבי נתק איזה דבר ולבי נעשה חלול. פסעתי פסיעות קטנות. ראשי היה מורד, ובילי באל התכנסתי אל תוך עצמי ונמסרתי לידי מחשבה שאין להפטר הימנה: „מה יהיה סופו של הדבר"? — שקוע במחשבתי נהלכתי זמן מרובה. נסתבכתי בהמון סימטאות ורחובות צרים

...אב הגעתי לאיזו חלקה שוממה, זרועה אבנים. עמדתי פתאם. ...הר לי אותו הרגש שהעיק עלי מהחלת הלילה — וכאב ...החיל כוסס את לבי: „ואם לא תהי כלתי — מה בכך?" ...שתחלה ירא הייתי אפילו להעלות מחשבה זו על הלב, ...תפסה עכשו את כל תאי מחי ונקרה בהם: „זו לא תהיה ...אמא אינה רוצה... לא תהיה"... והדבר שהיה אי־אפשר ...רגעים נעשה פתאם לא רק אפשרי, כי אם גם ודאי. רגשות ...שונים לחצו את לבי ופגעו זה בזה. נזכרתי פתאם בנערה אחת ...שקבעה צורתה בדמיוני; ונדמה לי, כי רק אותה אהבתי, ואת ...שלפני רגעים נפרדתי הימנה, לא אהבתי כלל. היתה כאן ...ראית עינים בעלמא ולא יותר. עברו לפני המון הנשיקות והחבוקים ...שהרעפתי לה, וכולם נראו לי נלעגים ומגוחכים. כמדומה, אותה ...נערה הקטנה שבלחיה, שאנכי לפפתיה תמיד בחבה יתרה, ...היא כדי לאבד את חנה בעיני כל אדם. ומתוך כך נתקעה ...במחי מחשבה חדשה: „להפטר ממנה!"... „כך... גם ...אמא אומר... גם אני איני חפץ בה"...

וכיון שקרבתי אל ביתי נמסו ונשכחו בקרבי המחשבות ...אלו, רגש חם ומלטף התחיל מפעפע בקרבי במקומו. רגעי ...הפרידה האחרונה התיצבו חיים לנגד עיני. הרי ראשה מוטל ...על חזי, אצבעות ידי סופגות אל תוכן רוך שערות משיה, ...מצחה לוהט ועיניה מציצות בי ומביעות תום ואמונה רבה. ושוב ...לא יכלתי לתאר לעצמי, האיך אפרד מנפש זו התמה והאהובה ...כל־כך. הבין לא יכלתי עוד, האיך זה החלטתי לאמר לאמי, ...כי איני רוצה בכלה זו. עיני ולבי בקשו צלם דמותה. הנה ...עיניה, הנה צוארה, הנה רך גופה...ושוב פורץ אל לבי איזה רגש ...חם, רותח ומשכר...

מן היום ההוא והלאה נעצבתי אל לבי ונעשיתי עגום מאד.

הורי לא דברו אתי כלל על אדות כלתי, גם אני לא ...שאלתי עוד דבר. את כלתי לא ראיתי עוד. יודע הייתי כי היא ...מחכה לי. צר היה לי עליה. לרגעים תקפני אותו הרוך, שהיתה ...לפנים ניסכת בקרבי שעת קרבתה אליה. ואולם יחד עם זה המס ...את רגשותי איזה שויון־נפש קר ועצוב ונשאהתי יושב בביתי, ...מתבודד בפנתי, ומסיר בידי שעמים נורא...

ראיתי והנה בבית תוסס איזה דבר. אבותי היו נרעשים, ...ולבם רך וטוב עלי מאד. ואולם כל זה לא נגע אלי. אנכי ...הייתי נדהם כולי. בשבילי היתה קיימת רק פנה אחת קטנה ...בעולם. ובאותה פנה, שם במרחקים, במקום מחשך וסתר, ...ראה הייתי את כלתי, והיא יפה וחמודה, יפה וחמודה יותר ...ממה שהיתה. עיניה השחורות והעמוקות קורצות אלי, שמלתה ...הבהירה מרשרשת, וזרועותיה גם הן שלוחות אלי. ואולם חפץ ...לא התעורר בלבי לקרב אליה, לפדותה משם... הסתכלתי בה, ...הביטותי אליה ולבי היה משמים ושותק בקרבי.

ככה עברו ימים רבים.

דמות אשה אהובה וחביבה רפרפה כל אותם הימים נגד ...עיני ורכזה סביבה את כל הרהורי לבי. ואולם אותה הנערה ...הקטנה בעלת הפנים הלבנים, שהייתי שואף צלה ברחוב ב., ...נעשתה רחוקה וזרה לי. נדמה לי, שלפני זמן מרובה חבקתיה ...ונשקתיה, ובעצמי לא ידעתי למה, ובעצמי לא ידעתי מה ...היתה זו לי...

* * *

אבותי החליטו לשלחני שנית אל הרב, מג. ללמוד ...תורה.

...אמי צררה את חפצי. על כל שאלותיה הרבות נעניתי בראשי והראיתי לה בת צחוק קל ומזויף. הבנתי את סוד הנסיעה הזאת, ואולם הוא לא הפתיעני וגם לא צערני כלל.

— „הופרו התנאים"...

אותה הנערה הקטנה בעלת הפנים הלבנים ועיני התכלת היפות לא שלי היא עוד. הדבר היה מובן לי כל כך. אנכי הייתי מסור לאיזו דמות מפשטה ונאצלה, שהרגשתיה בתוך לבי, שראיתיה בלילות ושהרהרתי בה תמיד. אותה הדמות היתה מעין דמות כלתי, — ואולם כלל לא זו היתה, כלל לא זו היתה...

IV.

ירחים ושנים למדתי בעירה הקטנה ג. מכתבים אחרי מכתבים קבלתי מהורי. במכתביהם עוררוני להתמיד בלמודים, להשביעם ענג ונחת רוח בשכר צערם הגדול ועגמת נפשם המרובה. בן מקשיב הייתי. למדתי יומם ולילה. ולאט לאט נעלמה אותה הדמות שהיתה קבועה בלבי ובמחי זה כמה. שכחתיה. אמנם לפרקים היתה מתגלית כמו מתחת צעיף ערפל; איזה עצב היה נעור בי, זכרון תוגה מימים עברו. ואולם שקע נשקעה אותה הדמות בהמון הרהורים ומחשבות, טרדות ודאגות... היא נעקרה לגמרי מתוך לבי ומחי.

כי ימים רבים רבים מאד עברו...

— — — — — — — — — — — —

— ושוב ראיתיה...

היה אחד מימי האביב החביבים. כשהשמש רע לך, וכל ניר ודשא מעורר איזה פלא בלבך. הכל מתחדש מסביב לך, ומוכן אתה לחבק את הכל ולשמוח בכל.

היה בקר. יצאתי אל הגנה אשר במעון קיצי. אילנות „בז" העלו ריח חריף באפי, קרירות מתוקה אחזתני, צפצוף הצפרים פגע באיזו מיתרים דקים בלבי, ותמונות העבר נעורו בקרבי. לבדי יצאתי לנאות דשא לתקן את מצב בריאותו ההרוס. בני ביתי נשארו בעיר. ישבתי על הספסל. מבטי נתקל ברגב עפר שנעשה קבר לזבוב מת. הרהורים לא נעימים התחילו רוחשים בקרבי. ימי העלומים הולכים וכלים. התקוות הגדולות הולכות ואובדות... הרגשתי את עצמי מדוכא וחלש יותר מדי בשביל לשאת אותו העול הגדול הקרוי עול החיים. נכנסה המשרתת והביאה תה, נשקעתי שנית בהרהורי שנפסקו לרגע. ופתאם הרגשתי במשרתת, והנה היא עומדת עדיין, מסתכלת בי ועוקצת אותי בעיניה.

— הרוצה את דבר מה? — שאלתיה.

— לא כלום... כך.

— כך?! — תמהתי. לגמתי מן התה. זרים היו דבריה בעיני.

היא הוסיפה להסתכל בי, ואחרי כך שאלה:

— רוצה היה האדון לראות עלמה אחת חולה, הגרה פה בשכונתנו ואשר הרבתה כל כך לשאול עליו?

— עלמה... חולה... ששאלה עלי... — גמגמתי בתמיה: —

— מי היא?

— איני יודעת, — השיבה המשרתת; — אתמול עברתי על ביתה. היא ישבה על יד החלון. חורת היתה מאד... עינים לה יפות, יוקדות... קולה ערב... היא רמזה לי, נגשתי אליה, ותשאלני על האדון... שאלות רבות שאלה... אמרה לי, כי כלתה נפשה לראות את האדון... היא היתה מכורתו לפנים...

אנכי לא שמעתי עוד את סוף דברי המשרתת. איזה רגש מר וכהה חלחל בקרבי ועבר את נפשי.

— מי היא?

רעד עבר בי ולחץ את לבי. חשק נערץ להט בקרבי לראות את „העלמה החורה, שעינים לה יפות ויוקדות, שקולה ערב, ושהיא מכירתי מלפנים״...

שאלתי למקום מגוריה. אכלתי את ארוחתי והלכתי.

* * *

... מצאתיה יושבת על יד החלון — במגרגדה. לבושה היתה שמלה קלה ורחבה, בנוסח הקיטנים, ועטופה היתה מטפחת גדולה וחמה. שערותיה היו פרועות. לבן סיד כסה את פניה. בעיניה יקדה אש הקדחת, ונראות היו כאילו הן מבקשות איזה דבר, מבקשות זה כמה.

כשנכנסתי לא הרגישה בי. שקועה היתה באיזו מחשבה שהיתה נטועה, כנראה, עמוק עמוק בלבה. רגעים אחדים עמדתי מבלי נוע. מבלעדה לא היה איש בחדר. הסתכלתי מסביב: — חדר אכרים דל; קומודה מרוסקה, שלחן קטן, שני כסאות, מטה קטנה בלתי מוצעת, על הכסא שסמוך למטה בקבוקים וסמי מרפא; על הכותל תמונות אחדות. סקרתי בסקירה קלה את כל אשר בחדר והפניתי את מבטי אל הפנים הכחושים, אל הגו השבור, שרק בעיניו דלקו עוד סימני חיים.

מי היא זו?

כמו מתוך איזה ערפל עבה התחילה עולה ומתבהרת לי תמונה נשכחה. עיני התחילה תופסת שרטוטים ידועים,—ונזכרתי. דמי קפא ושפתי נעו ולחשו דומם:

— רחל'ה?..

השמעה את לחשי או איזה רגש עור הדפה? — היא נזדעזעה פתאם והפנתה את ראשה אלי. עיניה ננעצו בי ושנינו כאלו נתאבנו.

— אברהמ'לי?..

האומנם שמעתי או איזה קול סתר הוא שהתלבט בתוך לבי ורחש לי אותה קריאת פליאה של הר נכאים?—

ואיזה רגש חדש תקף אותנו. התעוררנו. קרבנו איש אל אחיו, תקענו יד ליד, עין לעין—ואנחה א ח ת חרישית פרצה מלב ש נ י נ ו. רגש אלם אחד אותנו...

גם אני וגם היא לא יכלנו לדבר. רגעים אחדים עמדנו והסתכלנו זה בפני זו. לבן הסיד שבפניה חלף, ואדם עלה בהם. בעיניה הבריק זהר נפלא—ונעלם. היא שמה את ידה הרזה על כתפי, ובחבה מיוחדה אמרה חרש:

— שב.

ואשב. ותשב גם היא. הכל היה מחוור לי: אותה רחל'ה היפה והעליזה, מלאת התנועה והחיים, נעשתה גל של עצמות, גוף שבור. רק בעיניה השחורות והחביבות גם עתה נתגלו עוד זיקי חיים.

— „כלתי״———

הד קול פלא זה הלם בלבי ולא נתן דמי לי. רגש בלתי ברור פרכס בקרבי. רוצה הייתי לחבקה; רוצה הייתי לשאול אותה על כל אשר עבר עליה; רוצה הייתי לשוב ולהחיות אותו העבר הרחוק שחלף ואיננו עוד. ואולם קולה הערב הפסיק את הדומיה. שנית אחזה בידי, נעצה בי עיניה:

— סלח לי, במצב לא טוב מצאתני... לא ידעתי כי בוא תבוא... ראיתיך לפני ימים אחדים... הכרתיך... שכן אתת לי... קראתי לשפחתך... היא בודאי ספרה לך... לא ידעתי כי היום תבוא... ואולם חכיתי לך...

פשוטים היו דבריה, ונאמרו בקול צלול, תיכף נזכרתי באותו הקול הרך והנעים, שהיה לוקח לפנים את כל לבי.

— אין דבר,— מהרתי להשיב: — הן לא זרים אנחנו זה לזו...

וגם דברי אני היו פשוטים. „אין דבר,—לחש לי לבי,— עכשו הכל עבר. אין להתבייש״... ובו ברגע ראיתי והנה שוב פרחו לחייה ושוב קדחה אש בעיניה. הורדתי את ראשי. ידעתי כי שם עמוק עמוק, בתוך קמטי נפשה, תוסס דבר, עוד מעט ויתפרץ. מבלי חשוב הרבה אמרתי לה:

— נשב ונשוחח. כמדומה, שהרבה הרבה יש לנו לספר...

ועוד טרם גמרתי את דברי הפסיקה אותי:

— כן, עכשו נשוחח... עכשו אספר לך הכל, הכל...

היא הקריבה את כסאה אלי מתוך התרגשות.

— ואולם לא, לא... — נלחמה בעצמה: — הדבר יארך יותר מדי. הרגעים יקרים. לא חכיתי להם כלל. לא ידעתי, כי עוד אשוב אראך, ואפשר יהיה לי להביט בפניך? ראה, הן לא נשתנית מאז במאומה... אמנם זקנת במקצת... לבושך גם כן אחר הוא... חדש הוא גם שפמך... הקמטים שבמצחך רבים הם... אז לא היו לך כל אלה... — ואולם לא נשתנית... אתה, משתומם... מסתכל בי... סלח! איני לבושה כהוגן... אתה, אומרת אני לך, לא נשתנית... גדלת ביותר, כתפיך התרחבו... שנויים גדולים איני מוצאת בך. אני רוצה לדבר אתך כמו אז. אני רוצה לספר לך הכל, הכל...

— ספרי, ספרי...

— ימים רבים עברו מן העת אשר נפרדנו, אתה אינך זוכר? אני זוכרת, אני זוכרת... ספרתי יום יום, לילות רבים לא ישנתי מאותו הלילה בו נפרדנו. אתה הבטחתני לבוא למחר, למחר בערב חכיתי אליך, שעות שלמות חכיתי אליך ואתה לא באת...

-- כן, לא באתי...

— מאותו הלילה עברו עוד לילות ועוד לילות... לילות רבים. תמיד יצאתי לבקשך באותו רחוב. תמיד נבא לי לבי, כי הפעם אמצאך. לא האמנתי כי כה תתאכזר ותרחק מעלי, לא האמנתי כי שנים רבות רבות תעבורנה עד אשר אראך, זוכר אתה אותו הלילה?... אנכי ידעתי הכל. לא חפצתי להגיד לך... יראתי... אעפ״י שרבה היתה אמונתי בך... רבה...

היא נשתתקה לרגע ואח״כ הוסיפה:

— כן, אנכי האמנתי בך וגם עכשו אני מאמינה בך... אל נא תבהל ככה... הלא רואה אתה... זוהי השחפת... ואולם קוה קויתי לראותך עוד. ידעתי כי אראך. ידעתי כי דברי אלו שנחנקו אז בגרוני יאמרו עוד בפניך... אתה תשמע עוד...

-- אני שומע...

— שמע איפוא, שמע! אני אהבתיך... אז לא ידעתי עוד עד כמה אהבתיך... הן ילדה הייתי. אתה גם כן ילד היית, שנינו לא ידענו את עצמנו, אתה נמשכת אז אחרי אהבתי, ותיכף שכחתה. אל תכחד... אני יודעת — שכחתני... אך אנכי, אנכי לא שכחתיך. אתה הוא שנשבעת לי שבועת אמונים,— אנכי כלל לא נשבעתי... הרבה שרוכים הציעו לפני, הרבה חתנים ראיתי. נפשי בחלה בהם. רק אותך זכרתי...

— אותי?...

— אותך... אפשר אתה זוכר, כי בבואך ראשונה אל ביתנו לראות אותי אמרתי לך, כי כבר ראיתיך פעמים... שקר. אותו הערב ראיתיך בפעם הראשונה בימי חיי. ואולם את לבי לקחת תיכף. קשורה הייתי בך משעה ראשונה. ימים ושנים עברו. חליתי, ותקותי היתה עדיין בך... רק בך...

— בי?...

— בך... כמובן, איני רוצה שישנה עכשו הדבר... עכשו הכל עבר, עבר. הן כבר יש לך אשה ובנים... יודע

אהה איהב אותה. ודאי אתה אוהב את בניך ... לא, לא... אל נא תשיב לי בזה כלום. איני רוצה כלל לדעת זאת. עכשו ... עבר... ואולם סלח... ודאי אני מעמיסה עליך את דברי... אני מספרת רק על מה שהיה זה כבר, זה כבר ... כשתצא מבאן הרי תוכל לשכוח הכל, הכל... ספרתי לך רק מה שהיה ... כל כך על-לבי... במשך שנים לא היה לי עם מי לדבר ... להסיע את התקוע בלב ... רק ברגע זה ... רק ברגע ...— — — —

זרם דבריה נפסק פתאם. שעול חזק תקפה. פניה נעשו ...חולים, עיניה נלטשו. קפצתי ממקומי. תמכתיה בזרועותי וקראתי לעזרה. אשה זקנה נדחפה אל החדר, הניחה אותה על המטה, ...טפטפה אל תוך פיה איזו טפות שחורות, שחורות. — והכל ...נשתתק. הזקנה ישבה על מטתה. אנכי ישבתי למראשותיה. ...מתחת השמיכה, שכסתה אותה עד צוארה, נראו לי פנים כהים, ...שערות פרועות ועינים שחורות — גחלים לוהטות, שנצוצי רוך ...נבקעים מהם.

עברה שעה קלה.

פתאם רמזה לי. גחנתי אליה. היא לחשה לי:

— הזקנה תבין לך דבר מה לאכול. שב פה...

נעניתי בראשי.

— אל תלך מזה. — הוסיפה: — כבר רוח לי. רוצה אני לדבר אתך עוד... לא אזכיר עוד נשכחות... רק נשותח... ...טוב לי עכשו...זה ימים רבים לא הרגשתי את עצמי כך...

שוב נעניתי לה בראשי.

— שרה, — אמרה אל הזקנה, — תואיל נא במטובה ...להבין איזה דבר בעד האורח...

הזקנה יצאה. חרש הוציאה את ידה הרזה מתחת השמיכה ...ואחזה בידי.

— טוב לי... מעולם לא היה לי טוב כל כך... ואולם הגד ...נא הגד נא את האמת: האם כל זה לא למשא הוא עליך?

— חס ושלום, להיפך — מהרתי לנחמה.

— להיפך, — שנתה אחרי: — אתה אומר „להיפך"... ...הן אני מאמינה לך. רוצה הייתי לשאול אותך דבר, דבר קטן — ...התשיב לי?

— ודאי... כמובן...

— ודאי... כמובן...

— לא... אני יודעת כי תשיב... אבל התגיד לי את ...האמת?...

— שאלי...

— אני שואלת: האם באמת שכחתני? האם באמת לא ...זכרת בי?... האומנם עזבתני ולא חשבת עוד לראותני?.. — —

השאלות פרצו מתוך שפתיה זו אחרי זו, כאלו עמדו בפיה ...מוכנות ומזומנות לפרוץ. בעיניה להטו זיקי אש זרה.

— האהבתני, האהבתני?... שאלה מתוך סערה. ופתאם ...הליטה את פניה בידיה ושפתיה נעו חרש:

— האהבתני, האהבתני? — — — — — —

נדהמתי מאד. ידעתי כי אין היא מחכה לתשובה כלל. ...את לבה היא מדברת. חרש חרש היא מדברת את לבה. ואולם ...בקרבי התחיל רוחש רגש נפלא. סער הרתיח את לבי והכביד ...על נשמתי. „האהבתיה"?! — נדמה לי, כי רק אותה אהבתי, ...נדמה לי, כי אותה האשה אשר בביתי והילדים שלי רק ...עפ"י מקרה נדבקו בי, שלא במתכוין ושלא לרצון.

ומבלי משים קמתי ממושבי, הרכנתי את כל גופי על גבי ...המטה, כעין קדושה זכה וטמירה התלבטה בםטה. שפתי הרועדות נדבקו מאליהן אל סנטרה ואל לחייה. היא התעוררה והסירה את ידיה מעל פניה. כלום לא דברה. עיניה דמעו. יפות היו ומלאות התחנה. גם אנכי לא ידעתי דבר...

* * *

כשהבהבו הכוכבים יצאתי את ביתה. שחור הלילה ושחור מחשבותי לווני. „היתה לי נפש אחת שאהבתיה, — ואנכי לא ידעתי, היתה לי נפש אחת שאהבתיה, — עכשו היא הולכת למות". מרחוק נראה לי ביתי. המשרתת עמדה על המעקה ובת צחיק ערום פרח על שפתיה. מכתב מאשתי מסרה לי. העיפותי את עיני אל המכתב: „אישי, אהובי"... צנחתי על הכסא. הליטותי את פני בכפית ידי. ונדמה לי. כאלו שתי ידים רזות נמשכו אלי, לפפו את צוארי. שפתים צומקות ומרופטות, השומרות נשיקה אחת זה שנים הרבה, נדבקו אל לחיי, נגיעה קרה, בת מות, פעפעה באיברי והחרידה אותי. נדמה לי, כי הידים הרזות שלוחות אלי מתוך הקבר. מלאך המות מושכן אליו, והן מורדות בו ונמשכות אלי...

נתעוררתי. המשרתת עמדה מן הצד והסתכלה בי בתמהון. העבירותי את ידי על פני.

— עצבים, עצבים ארורים...—נהמתי חרש.

ושנית נשקעתי במחשבותי. ראיתי את עצמי נער, אני יושב עם כלתי על האיצטבא. בסימטא הצרה והחשכה אנו יושבים. היא לבושה שמלתה הקצרה והחומה. אני מחבקה, אני לוחצה אל לבי. „כלתי את... לעולם אהבך... עד מות אהבך"... שעות שלמות אנו יושבים על האיצטבא. פתאם היא מתעוררת, לוטשת אלי עיני זועה ומתעלפת... אני קורא לעזרה; קולי — קול פחדים... איש אינו בא. היא צונחת מעל האיצטבא, נשמטת מבין זרועותי ומתה... ומתה... — — — — — — — — — — — —

שוב נתעוררתי. הנר התחיל דועך. הארוחה נצטננה לגמרי. אין איש. מכתב אשתי פתוח לפני. „הילדים דורשים בשלומך"— נבלטה ממנו שורה אחת.

— עכשו הכל עבר, עבר — קשקשה מחשבה במחי: — עכשו אין כלום... אין כלום... הכל עבר, ע—ב—ר...

א. ראם.

בְּעִתּוֹנִים.

כשאני נגש לשולחני, על מנת לפקוד את העתונים הצבורים עליו, מבטי נתקל כפעם בפעם באחד הצרורות שבקצה השלחן. ואני נוקט בפני עצמי. נדמה לי, שצרור זה תובע את עלבונו ממני. ותמיד אני פוטרו בהבטחה לעתיד: „יבוא יומך!"...

וכמה קשה לי לקיים את הבטחתי, כמה קשה לי הטפול בעתונים הללו. מארץ אהובה וחביבה, ספוגה זהר שמש ואור יום וקסמי תכלת וכוכבי לילה, הם באים, והם עצמם — דלף מורד של יום סגריר. רוצה אני להפיך בזכותם ואיני יכול: גדול כעורם יותר מדי, גלוי הוא יותר מדי.

דלים ומכוערים היו עתוני ארץ ישראל תמיד. אלא שרגילים היינו ללמד עליהם זכות, ואמרנו: הסדר המדיני המקולקל וחוקי הדפוס הרעים גורמים, כשניתן החופש בטורקיה ובטלו כל הגזרות וניטלו כל הגדרים אמרנו: עכשו ישמע קולה של העתונות הארצישראלית, עכשו תתנער עלובה זו מעפר שפלותה. והנה... קראו נא את ה„חבצלת", ה„צבי" („האור"), „החרות",

ה„מדנדג". ה„ליהודים" יתיאו, ששפלותם מידי עצמם היא באה להם ושבעותם כולו שלהם הוא.

אנו מקוים לספרות עברית, שעתידה להברא בארץ ישראל; אנו מקוים לדעת הקהל העברית העתידה להברא בארץ ישראל. אוי לה לספרות, שהללו המה יוצריה ואבוי לה לדעת הקהל שהללו המה מדריכיה ומנהליה! —

* *
*

מנהג יפה ורצוי מאד נהגו הבריות היפית שבארץ ישראל, כלומר שביפו וירושלים. כיון שאדם חדש (כמובן, אם יש לו אסת־א בלגינתו או שחשוד הוא על „השפעה") בא לארץ, מיד מכריזים על בואו, מקדמים את פניו ב„ברוך הבא" וב„סימן טוב", ותופסים בכנף מעילו ומושכים אותו איש איש לחנותו, איש איש לסחורתו. ומי הוא האיש ביפו וירושלים שאין לו חנות ואין לו סחורה? —

הנה, למשל, „המשפחה". לה נמסרה הסוכנות על אותה הסחורה ההגונה הנקראת „תחית הלשון הע־רית". וכשאיש בא לירושלים מיד נכנס אליו אחד מבני „המשפחה" (הכל לפי חשיבות האורח ו„התקוה הטיבה" הנשקפת ממנו) ואינו מניחו עד „שיתפעל ויתן לרגשו ארשת שפתים חזקה. ע ב ה", עד ש„ירגיש בכל כח ועז של יהודי לאומי חדש, הבא מהחוץ, מה שאולי אצלינו החיים פה קצת כבר מטשטש, ויאמר: הלשון העברית — ז ה ד ב ר ע ש ו י! ראיתי פה על שני דברים: יש ארץ ישראל ויש ל ש ו ן ע ב ר י ת ח י ה!"... („האור" נומר ל"א; ממאמרו של העורך „עוד אחד").

ואם אתם חושבים, שרק האדון העורך, הסוכן הראשי ל„תחית הלשון העברית", יודע לכתוב (ובודאי גם לדבר) בשפה יפה, חיה ומדויקת כזו, אינכם אלא טועים. הרי לפניכם עוד קטעים אחדים מן הגליונות, שידי תופסת בהם ראשונה, בלי כונה מיוחדה, וראיתם שגם עוזריו וגם סופרי יתר העתונים היוצאים בירושלים מצטיינים בדבר זה.

„י ו ם ח ג. החם גדול מאד, התנועה רבה ברחוב. משער הכבוד ומשם ועד שער העיר המון רב, צפוף, דחוק ותאבדע... נקל להכיר כל משפחה ומשפחה, לאמר כל גברת בפרט בהכפפות הלבנות שעל ידיה ובהמנעלים הקטנים שעל רגליה הקטנות והמטפלות... נשותינו הספרדיות לבושות בשמלות ארפיות בטעם המזרחי, לאמר בלי טעם וגונים בלתי מסכימים וצועקים... האשכנזיות מצטיינות בנקיון מבהיק, ז. ז. אשר למדו מהספרדיות ותעבורנה אותן... בהחנויות הולכת המכירה ויש חנויות שנמכר בהן ממינים שונים כל הסחורה... כל החנויות של הגרג.גים מקים מושבם מקושטים דגלים וענפים ירוקים ופרחים". („האור" נומר ל"ג).

„הציוני... מצטער מאד על עסקי „גאולה" אשר נתרופפו. והוא מקוה לחזק אשיותיה ועמודיה ולחברה עם עוד כחות טובים ויסודות מועילים אשר בארצנו. למען יחד ילכו שלובי זרוע"... (היסודות הולכים ויש להם גם זרועות!...) („האור" נומר מ"ו).

„פחת עירנו (ירושלים) החדש ה ג י ע אתמול מקושטא ל י פ ו ו ל ע י ר נ ו"... „הנוצרים האורתודוכסים חגגו את חג פסחם בדבקות מיוחדת והצטיינו הפעם הרוסים במספרם העצום ו ב ת נ ו ע ת ם". („האור" נומר מ"ז).

„במשך שלש שעות רצופות הוא מקריא את שעוריו באופן עממי מצוין מיוחד במינו. ממש הוא לועס כל מלה ומלה ושם אותה אל תוך פיך... ולכן יחי הד"ר N. N.!"... („החרות" נומר פ"ב).

„ביום השבת נאם בבית"ה הלאומי חניך בית חנוך עורים. האולם היה מ ל א על כל גדותיו... (החרות נומר פ"ה).

אנו מקוים לספרות עברית ארצישראלית הגונה, לשפה עברית ומתפתחת התפתחות טבעית. והרי היא לפנינו הלשון העברית העלובה, שבאים עליה בכשיל ובכילפות, ועושים אותה „ל ד ב ר ה ע ש ו י!"

ו„לעשיה" זו הם קוראים „חג העברית". ראשון בא מר בן־יהודה האב ומדפיס בעתונו מאמר ע"ד „חג העברית", כלומר: כשם שאנו חוגגים שנה שנה את חגינו הלאומיים, למשל, את חג הפסח, חג השבועות, חג המכביים, כך אנו חיבים לחוג מעכשו חג לאומי חדש לזכרון אותו היום שבו התחילו „עושים" בארץ ישראל את הלשון העברית לשפה חיה. ובעל המאמר, כמובן, אינו פורש, מרוב ענוה, בשמו של האיש שהוא היה „העושה" הראשון ואינו אומר, חלילה, שעל שמו של אותו האיש יקרא החג הלאומי הזה. אבל בטוח הוא מר בן־יהודה, שיבאו אחרים וימלאו את אשר החסיר הוא, והוא יפתח להם רק את שערי עתונו, להדפיס בו, בהעתון היוצא והנערך על ידו, דברים מעין אלו:

„בן יהודה זה היה הראשון, שהחיה את שפתנו, כאמצעות משפחתו משפחת הסופרים, שיחוכנו אליה כל כך עקצני וקציני, המה הכהנים, לא קרבנות אחרים הביאו, כי אם את עצמם הקריבו על מזבח שפתנו, ועתה — ה כ ה ה צ ל י ח ו!"... „עתה כולנו נכות במנוחה... הראשון שעשה כל זאת הוא — אליעזר בן יהודה"... „ובכן הג דתחיה הוא לני זאת כי התחיה הזה הסב לנו בן־יהודה. דבה נקרא נא ל כ ל עמנו, כי יחד נעשה לבן־יהודה יקר וגדולה, כראוי לעם השב לתחיה בארץ אבותיו"... וכו'

„ו י ק ר א ה ח ג ב ש מ ו!"...

את הדברים הללו כתב אחד מחבריו ועוזריו של בן־יהודה, והוא, בן־יהודה, פניו לא אדמו מבושה, לא נער בחצנו זה, אלא הדפיס את הדברים כמו שהם בעתונו („האור" נומר י"ח). כי על כן הוא הסוכן הראשי לאותה הסחורה, הנקראת „תחית הלשון העברית", וכך דרכו של כל סוכן להיות מרבה ברקלמות לכבודו ולכבוד סחורותיו. וכבר נהגו החייטים באמריקה להדפיס את תמונותיהם בתוך מודעותיהם...

עומד הוא איתו האור וקורא ל„מלחמת מצוה":

הז'רגון, זהו האויב! הזרגון הלשון הגלותית, אותה הלשון היהודית ה ג ר מ נ י ת, שכל מי שמת בקדקדו צריך להבין, כי פה אין לו שום זכות אפילו אותה הזכות העמונית, העממית, שמוצאים לו קנאיה שם בגולה, בטענה שעל כל פנים היא הלא באמת שם לשון כל העם, כל המון העם זו הזכות, שעד כמה שלא נבטל אותה מבחינת העבר והעתיד על כל פנים אי אפשר ש ל א י נ ו ד ה ב מ מ ש ו ת ה ב נ ו ג ע ל ה ה ו ה (רבותי, אפשר יש בכם איש היודע את פירוש המלים הללו? א. ה.), זו הזכות אין להלשון גלותית זו פה, על אדמת הקדש, על אדמת העבר... („האור" נומר ל"ב).

אמנם כן, בארץ־ישראל, בארץ התחיה העברית, בארץ העבר והעתיד, אין לו להז'רגון שום זכות בעולם. אמנם כן, כל המוסיף בארץ ישראל כח ל א י ז ה ז' ר ג ו ן ש י ה י ה אפשר שראוי הוא להקרא בוגד. אבל שימו נא ידכם על לבבכם, „עושי" הלשון העברית בארץ ישראל, והגידו נא אתם, הרוצים באלמות, אם יש לו בארץ ישראל, בארץ התחיה העברית, אפילו זכות כל שהיא לאותו הז'רגון, שאתם משתמשים בו? הגידו נא, איזה שם נקרא לכם, אתם הרומסים ברגלכם את שפתנו העברית ו„עושים" א ו ת ה ז'רגון? איזה שם נקרא לכם בעד מעשיכם אלו להוסיף לנו עוד ז'רגון אחד על כל איתם הז'רגונים המרובים שכבר יש לנו? הגידו נא אתם, איזה שם נקרא לכם ומי יקום לנו לצאת למלחמת מצוה עליכם, אתם המחבלים והמשחיתים את לשוננו הלאומית היחידה, שעדיין נשארה לנו לפליטה?!

* *
*

כיון שאדם חדש בא לארץ, מיד תופסים בכנף בגדיו

איתי איש איש לחנותי, איש איש לסחירתו. והחנויות במה מרובות הן בארץ ישראל, והאנשים החדשים ההשפעה וביחוד בעלי האיסתרות כמה מועטים הם. ובכן — שבעה אנשים באורח אחד, זה מושכו לכאן וזה מושכו והעתונות הארצישראלית, מדריכתו של הקהל בארץ ישראל, לא די שאינה משתדלת להמעיט את והנוול הזה, אלא שהיא משתדלת עוד לטפחו, לגדלו, וללמד לבנים, שגם הם יעשו כמעשה אבותיהם.

אדם אחד יש באחת מערי אנגליה ושמו מוזר. אדם זה ישראל חביבה עליו. והוא רוצה לעזור בממונו למוסדות כארץ ישראל. ודאי תבוא עליו ברכה. אבל מר מוזר לראות בעיניו אותם המוסדות, שהוא תומכם בממונו, את מחסוריהם, והרי הוא בא לארץ ישראל, — ומשעת על חיף יפו מתחילים החנונים מושכים אותו לחנויותיהם העתונים הארצישראלים „מנצחים על המלאכה".

איזה „אבן שלמה" תובע לדין את „ברזילי" („החרות", נומ' ע"ט):

„בימים האלה שוהה באה"ק נדבן ידוע, אשר נדב כבר סכומים הגונים למוסדות אחרים, כמובן עם הכלל „אקריב לגבי דהיני ואדהין". כמה מוסדות לבקש איך להתקרב אליו. ואנכי מצאתי לי להתראות עם אחדים ממכרי שהנם ממקורביו (כידוע מסר את עצמו השפעת חברה ידועה שהנהו אחד מחבריה) ולהציע לפניהם, כי אם גם הם כמוני חשבו ע"ד מוסד פלוני שבצלו הם חוסים מאות ילדים בלי אור ואויר, ברפש ווזהמא, וכל זה הוא לא באשמת המנהלים... לוא היה הדבר בידם אז היו משתנים כמה דברים במוסד הזה לטובה, ואפילו הרוח... ולכן כאשר יציעו לפניו ע"ד מה שנחוץ לעשות לטובת אה"ק גם את המוסד הל"ז, ויעלוהו לרצין לפניו, והם מקורביו מצאו ג"כ נחוץ למאד, ולזאת הבטיחו לי לתאר לפניו פרשת המוסד הזה, ויבארו לפניו איך וכמה נחוץ ואפשר לעזור להם".

הכל היה הולך למישרים לולא קם שטן למוסד הזה וזהו ב ר ז י ל י. ובשביל מה?—על ש א י ן ה ח נ י כ י ם מ ד ב ר י ם ע ב ר י ת, בשביל טעמו זה הוא הולך ומקלקל. כשלש מאות ילדים מתגלגלים באויר ומעופש, והנה בא זה להזכיר להם עון העברית!... ואם באמת עון גדול נשוא, אלה הצאן מה חטאו? מלבד שהוא בעצמו אינו ידוע כ"כ בעד שפתנו ל מ ע ש ה, שלולא זאת היה משתמש בקנאותו להנהיג הדבור העברי באוצרנו, ובין שאר הצלצולים המושכים את הלב... היה נשמע ג"כ צלצול השפה העברית, ובפרט שכבר החלט שהשפה הרשמית באוצרנו תהיה אך העברית, וגם אני בעצמי דברתי אתו כמה פעמים, והוא יודע אותי כתור חובב השפה הלאומית בכל זאת דבר אתי ז'רגונית, וכן גם כל איש שאינו מכריחו לדבר עברית, לך אומרים: נצח נא את עצמך ואת סביבתך בתחלה!

והנה על המקרה הזה הייתי עובר בשתיקה לולא יראתי שבא ומשיכו זה, שאינו מביא טובה א פ י ל ו ל ה מ ו ס ד ו ת ש ה ם ח פ צ י ם ב ם, הצד שנגע על ידם יאחזו ככלל הידוע: „א ם ת כ ה א ת י ה ו ד י א כ ה אנכי א ת י ה ו ד י ך". ובפרט עתה שהננו מקוים לקבל „אורחים גדולים" דפסח הבא, בפרט שימצאו להם י ה ו ד ו נ י ם, אבל בל יתערבו בזה ש ל נ ו להרע ולהשחית...

והרי קטע ממאמר אחר באותו עתון („החרות" נומר פ"ז):

„בזה הנני קורא חמס נגד אכזריותם של הרב יחיאל מיכל פינס, ונשיו גבאית חברת „עזרת-נשים", שבחר לפי רוחו למען יעשה במוסד „ישע אהרון" כחפצו ורצונו בכסף הבא מנדיבי עמנו מקרית-חוצות".

„הנני מפרסם פה את אשר עשה הרב פינס במשך ימי היותו ראש מוסד „בית-חולי-הרוח".

„הרב הגאון הק' רשכבה"ג כמהור"ר יהושע ליב דיסקין זצ"ל הרחיק את פינס מכל דבר שבקדושה ויאסר לתת לו כל כשרה בעניני הכולל, כי ראה את כל אשר עשה לתושבי ירושלים והפועלים בהיותו בא-כח חברת „אגודת אחים" מלונדון, וביותר התאכזר עם הפליטים שהדיח ידיו. ומהם, אלה שלא יכלו לעמוד בנסיון, למות ברעב, המירו את דתם. בגלל כל הדברים האלה נדחה ממשרתו מחברת „אגודת אחים" ומחובבי ציון".

„עוד זוכרים הקוראים את התפקיד הגדול שמלא בשאלת הרבנות הירושלמית ואת הרדיפות הנוראות שרדף את הה"ג יעקב מאיר על לא חמס בכפו, כל המיסדות שספחוהו לאחת הכהונות נושכים בשרם בשנם ואין לאל ידם לעשות דבר, כי יודעים הם אשר עטו פולטת רעל וקסתו מלאת ארס".

„בני נכר מכירים לי טובה על המוסד הטוב שיסדתי בידים ריקניות ובלי שאון והמולה. ולולא שמו בני עמנו אבני נגף וצורי מכשול על דרך הצלחת המוסד הזה, כי עתה לא בא עד משבר".

„אחים נדיבים, אל נא תעמדו על דם רעכם דמים תרתי משמע, וחושו לעזרת המשוגעים האומללים, היו אחים לצרה להם ופדוני מכף מעול וחומס, וברכת והאובדים תחול על ראשיכם, כי את הכסף שבא לטובת מוסד „בית-חולי-הרוח" לגברים אומר הר' פינס ואלפרט לקחתו בלי צדק".

על המאמר „המנומס" הזה, שיש בו מעין חניך דעת הקהל, חתים איזה אלתר לאזינסקי. שמא תאמרו, תם הוא מר אלמאלית עורך „החרות" ואינו יודע מה הוא עיקר כונתו של לאזינסקי זה, הרי לפניכם המודעה, שהדפיס אותו בעל הטענה ב„החרות" נומר פ"ד, כלומר עוד קודם שהדפיס את מאמרו:

„מפני שהרב פינס ונשיו גבאות „עזרת נשים" הוציאו קול שאנכי מסרתי להם את המוסד הקדוש שיסדתי לפני שנתים הוא „בית חולי הרוח הכללי", שנהלתי אותו במסירת נפש ובדמי לבבי והשתרגו עלי חובות שהקפתי בשביל שלשה ועשרים אומללים לכלכלם, הנני מודיע שזה שקר מוחלט. את המוסד לא מסרתי לידם ולא סלקתי את ידי וגם להבא אוסיף להנהילו ואקוה שנדיבי עמנו לא יעשו אתי רעה תחת הטובה שעשיתי בהסירי חרפה גדולה מעל ישראל וחלול ה'... ומהיום שניתי את מען המוסד וכל איש נדיב שיאבה לשלוח תמיכה עבור המשוגעים האומללים ישלח על המען הזה: „ב י ת ח ו ל י ה ר ו ח ה כ ל ל י ש י ס ד ו א ל ת ר ל א-ז י נ ס ק י".

אלה המה הענינים שבהם מטפלה העתונות הארצישראלית; כך היא שוקדת על התחיה ב„ארץ העבר והעתיד"...

* * *

וכל אחד „מגבורי" העתונות הישראלית יודע, כנראה, את ערך עצמו ואת ערך חבריו, ולפיכך הם נוהגים כבוד איש בחברו באופן מצוין. למשל:

„הערה נחוצה. לשואלים מי הוא „תחכמוני" בעל המאמר „ידיעות מקומיות" ב„האור" גליון מ', שעפר בעפר את המוסדות ובתי החסד היותר גדולים בירושלם, ועל אנשים פרטים, בכונה להזיק ולהפך את הקערה על פיה, הנני מודיע בזה מ מ ק ו ר נ א מ ן כי „תחכמוני" הוא שכבר הוחזק לבדאי הבודה מלבו עלילות ושקרים על אותם המוסדות בירושלם שמנהליהם אינם משלמים לו פשיטי דספרא כידוע לכל". („החרות" נומר פ"ח).

„יודע אני ומכיר בארץ ישראל מין שרץ אחד קטן ששמו — ק ל ס. (ראשי תיבות משמו של אחד העתונאים בא"י.—א. ר.) קטן הוא ועגול, גוץ וקצוץ, פעוט ומעוט, אדמוני ושרצוני... עגול הוא השרץ ככדור זה של שלחופית... מתגלגל הוא בכל בצה ואשפה, ולכן ידבק בו כל רפש וטיט... ומדי שנה בשנה מתנפח פתאם הקלס, צועק ונובח, מבאיש ומסריח עד שיפקיע מקרבו מה שלו קוראים פה ושם „ליהודים"..." (הצדגדג)"

ובא אותו „הקלס" בעל ה„ליהודים" ומראה שעולה הוא עוד על חברו בלשונו הנקיה ובהליכותיו המנומסות, והוא מדפיס מודעה „סטירית" כזו:

„יצא לאור קובץ מבחר הכתבים של הגברת חמדה בן יהודה. לכבוד האמן —ן הקדישה הסופרת את „ירכתוניה" הנחמדים ע"א האמנות"...

כן, יודע העתונאי הארצישראלי את ערכו הוא ואת ערך חבריו!

* * *

„חג נצרך לנו לטהרת הלבבות, לצחצוח הנפשות... טהרה

נצרכה למעשינו ולמפעלינו, טהרה לרעיונותינו ולשאיפותינו... טהרה נצרכה „למעשינו הטובים"... טהרה נצרכה למצפוננו... טהרה טובה ללבנו... טהרה נצרכה למחשבתנו..." כך מתודה מרת חמדה בן יהודה („האור", נומר מ"ב).

כן, טהרה דרושה לכולכם! —

בַּצִּיּוֹנוּת.

— מאת הועד המרכזי קבלנו את הידיעה הזאת.

בימים האחרונים פשטו בדרום רוסיה שמועות שונות ע"ד קרקעות העומדים למכירה בטורקיה, סמוך לקושטא, במחיר נמוך מאד (12—15 ר' הדיסיאטינה). וכבר נשלחו מערים אחדות שליחים לתור אותם הקרקעות. והנה פנינו בדבר הזה לבר סמכא גמור בקושטא וקבלנו ממנו את התשובות האלה:

א.) אמנם יש בטורקיה קרקעות טובים שאפשר לקנותם במחיר נמוך (12—15 רוב' הדיסיאטינה), אבל במקומות רחוקים. סמוך לקושטא אין קרקעות כאלה. כאן יש או קרקעות טובים הנמכרים במחיר גבוה, או קרקעות הנמכרים במחיר נמוך משום שקרקעות זבורית הם.

ב.) העיקר הוא שאיש לא חקר עדיין את כל הדבר הזה ואין עוד שום ידיעות מדויקות לא ע"ד הקרקעות ולא ע"ד המוכרים. יש בקושטא סרסרים ואקספלואוטטורים הרבה, היכולים להביא רעה גדולה ונזק מרובה לכל קונה שאינו בקי בטיב הענין.

ג.) החוקים ע"ד רכישת קרקעות סבוכים מאד, ואם יארע לו להקונה וריסט שאינו הגון אפשר לו להנזק.

ד.) הקניה הולכת ונמשכת זמן מרובה והיא קשורה בדקדוקים שונים.

בקצרה: אע"פ שודאי אני מודה בעיקר הדבר, שראוי להם לנודדינו היהודים להאחז בטורקיה, הנני מוצא שלעת עתה, קודם שיתבררו הענינים, יש סכנה בדבר אם יבאו אנשים פרטים או קבוצות בודדות לרכוש להם קרקעות.

עתוננו הצרפתי בקושטא „השחר" מודיע, שמועצת הממלכה אשרה את פרטי הצעותיהם של האדון סלים והאדונים פרנגדץ ומנשה, שבאו בבקשה להרשות להם יסוד בנקים קרקעיים בטורקיה.

בנומר האחרון של העתון „June Turc" מן י"ג במאי אנו מוצאים את הטלגרמה הזאת ששלחו מוכתרי נצרת שבא"י להעתון הטורקי „יני־איקדם".

„כניסתם של אמיגרנטים יהודים מחו"ל במספר גדול אל גלילנו הוא דבר העלול לגרום הפסד פוליטי ואיקונומי מרובה. לפנים אסור היה להאמיגרנטים הללו להשתקע בגלילנו.

„כל העתונים מעידים פה אחד, שהציונות שואפת לגזול ממנו את קנינינו. זו היא לנו שאלת החיים והמות. הרינו מעוררים את תשומת לבה של הממשלה לדבר זה". על הטלגרמה חתמו: המוכתר אנתוס (פרבוסלבי), סאיד (מושלמי), חליל (פרוטסטנטי), פתון (לטיני), פליס (קהולי) אנתוס (קתולי).

העתון „Jeune Turc" הקדיש לטלגרמה זו מאמר גדול ומבאר, עד כמה מוגזמת היא ועד כמה יש בה פניות נסתרות שאינן מכוונות כלל לטובתה של טורקיה. לסופרו של אותו עתון אמרו במיניסטריון הפנים, שהידיעה ע"ד כניסתם של יהודים בהמון אינה אלא בדותא שמפיצים אותה, כנראה, אנשים שיש להם כוונות מיוחדות בדבר. צריך עוד לשים לב שבגליל נצרת יושבים ערבים נוצרים המפורסמים בקנאותם, וברשימת המוכתרים אנו מוצאים כאלו לשם נוי בעלמא, רק מושלמי אחד בין כל הפרבוסלבים והקתולים והפרוטסטנטים.

לפני ימים מועטים היתה ועידה לצירי הציונים של פלכי לובלין וקלצי. בהועידה השתתף גם אחד מחברי הוה"מ. באו צירים מ־שש ערים בפלך לובלין ומעיר אחת בפלך קילצי. אחרי הידיעות המפורטות שהספיקו הצירים ע"ד מצב העבודה באותן הערים נתקבלו החלטות ע"ד יסוד ועדים פלכיים בשני הפלכים האמורים, ע"ד חזוק העבודה וסדורה. בועידה נקראו הרצאות גם ע"ד הקונגרס התשיעי ותוצאותיו וע"ד העבודה בא"י. אחרי שנבחרו חברי הועדים הפלכיים נסגרה הועידה בהבעת תודה להיו"ר וציר הוה"מ.

יהודה ליב דריזנשטוק.

אבדה גדולה אבדה לחברינו בליוז ביחוד ל„צעירי ציון" — מת יהודה ליב דריזנשטוק בהיותו בן חמשים ושתים שנה. המנוח נספח על התנועה הציונית מיומה הראשון, והוא לא חדל לעבוד ולפעול עד יומו האחרון. בשביל השכלתו הרבה ודעותיו הדמוקרטיות היתה השפעתו גדולה על הצעירים, שמתוכם עמדו לו תלמידים הרבה. תמיד היה נמצא המנוח בתוך חבורה של צעירים, ואפילו בשעה שאפטיה גדולה היתה את הצעירים ידע הוא ליסד את האגודה „צעירי־ציון", העובדת בחריצות עבודתה. כל האגודות הלאומיות והציוניות שבלודז גמלו את החסד האחרון עם המנות, שהיה חביב על הכל, ואפילו אגודת „המזרחי" לא השגיחה בזה שהיה המנוח חפשי גמור בדעותיו, וגם היא הזמינה את חבריה לבוא ולקחת חלק בהלוית המנוח. ובבית הקברות הספידוהו הד"ר ברוידא, ה"ה אייזנשטין ואחרים. יהי זכרו ברוך!

בראשית השבוע הזה יצא הנומר המיוחד של ה„וועלט", שהוא כולו נומר זכרון להד"ר הרצל. בו באו מאמרים מאת אגאי־פורצו, אויערנהיימר, ד"ר בק, ד"ר בודנהימר, ד"ר בובר, ד"ר חזנוביץ, ד"ר קורלניק, יוסף קאוועז, ד"ר אהרנפריז, בעל מחשבות, ד"ר פרידמנן, ב' גולדברג, ג' הכט, הולדישנר, ד"ר אירוץ, ד"ר קצנלסון, ד"ר קלנר, קרמנצקי, ד"ר לוי, ד"ר מנדלשטם, ט' מרמ"ר, א' מאירוביץ, ד"ר מוזיס, מ' נרדוי, ד"ר אופנהימר, ד"ר שרלג, א' שמוק, ד"ר לרן, שטנד, ב' פון זוטנר, ד"ר טזהן, פרופ' ומברי, ד"ר ורנר, ד' וואלפזאון, יורק־שטינר. בנומר זה באו גם ציורים ותמונות שונים המציירים את הרצל ובני ביתו. מחיר הנומר 50 פפניג (על ניר מהודר—1.20 מרק).

האגודת הציונית במינקובצי (פ. פודוליה) המציאה לנו את הדו"ח של עבודתה בשנה שעברה. במשך השנה נאספו לטובת הקה"ל ויער הרצל 68.65 רוב., לטובת הועד באודיסה 10.15 רוב. לטובת קרן־העתונות 25 רוב. סכום כסף השקלים עלה 39.50 רוב. האגודה הפיצה במספר הגון את התכריכים הציוניות שיצאו בהוצאת „הביבליותיקה בת קופיקה", „קדימה", את כותבי של הוה"מ והקה"ל, את הירחונים והעתונים העבריים הלאומיים והציוניים. במשך השנה היו לאגודה שש אספות כלליות.

מבוברויסק מודיעים, שנבחר שם ועד שוקלים חדש שנגש כבר לעבודתו. בימי השקל נמכרו מאה ותמשים שקל, נאספו 70 רוב. לטובת הקה"ל ושבעים רוב. לטובת קופת־ליליענבלום. הועד התחיל עוסק גם ברכישת חותמים ל„דצפירה". בבוברויסק שהה זמן מה חברנו מר ל. מיצקין, שהשתתף באספה שנקראת בחוה"מ פסח.

בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

— הבנק החליט להלוות להמושבה „עין גנים" 17 אלף פרנק, 11000 פר' כדי לקנות את הצנורות הנחוצים להשקאת האדמה, ו־6000 פר' לבצור האינז'יל (עשבים רעים). ההלואה תנתן לחמש עשרה שנה. השלום יתחיל לאחר עבור שלש שנים. ע"י הלואה זו תנתן סוף סוף היכלת ליושבי „עין גנים" לגשת לעבודתם.

— בקרוב יתחילו לרצף את השכונה היהודית החדשה „אחוזת בית" ביפו. הבנק מלוה לצורך זה 25.000 פר' וה' מוזר הלוה 11.000 פר'. בשכונה זו נפתחו סניפים לפוסטה האוסטרית והרוסית.

— ביפו ובירושלים מצאו הפועלים לנחוץ לחוג את היום הראשון למאי, חג הפרולטריון. נישאו נאומים חמים על „החג הקדוש הזה" ועל הנחיצות להראות להבורגנים את כח הפרולטריון. דומה, שארץ ישראל אינה חסרה עוד כלום, חוץ מחגיגות פרולטריות ונאומים מלאים מליצות על מלחמות המעמדות...

— בכ"ט בניסן חגגו במקוה ישראל את חג היובל של „כל ישראל חברים". באו לחגיגה איזה אלפים איש. הנאומים הראשיים היו, כמו שנהוג באליאנס, בצרפתית. הוקלום היה בצרפתית ובעברית, וגם שני מחזות הוצגו, אחד בצרפתית ואחד בעברית. בשעת החגיגה נגנה בגן התזמרת מפתח תקוה. הדבר הזה שבחגיגה משלה השפה הצרפתית עורר מחאות מצד הקהל, שדרש נאומים עברים. ומשום שלא נתנו לאחר מהנאספים להשתתף בנאומים הרשמיים הלך הלך גדול של הקהל אל מצבת נטר, ושם נשא הד"ר מוסינזון נאום

האיאנס, וכו הראה את ההבדל הגדול שבין המטרה הלאומית שהציגה ראשית הוסדה ובין מעשיה עכשו, המתנגדים לכל שאיפות , להחית השפה העברית, לאחדות העם ולישוב הארץ. הנאום נתקבל כפים סוערות מצד הקהל הגדול שבא לשמוע נאום עברי.

בשעת החגיגה הפיצו בין הנאספים מגלות עפות, וזה היה תכנן:

„אל הקהל העברי! היום נמלאו חמשים שנה ליסוד החברה „כל ישראל גדול היה הרעיון בראשיתו לאחד את כל כתות ישראל הפזורים לאומית כבירה. אולם במשך הימים נטתה החברה מן הדרך אשר התוו הגדולים כרמיה ונטר, וכיום אין הקהל העברי הגדול יכול לחוג פנימי את יובל החברה, אשר גרמה עד עתה לפרוד הלבבות בעמנו הזר במוסדותיה. ולכן כל המכיר בהשפעת הבלתי־רצויה של ירוש עתה ביום־יובלה לשנות את דרכה, למלא את תעודתה לפי רעם ולהשיב לה את כבורה הראשון".

— בתלמוד תורה ביפו הנהיגו בזמן האחרון את הדבור העברי ובהברה . התקון הזה נתקן ע"י מר זיסקינד ראבינוביץ, שבכלל עשה הרבה התלמוד־תורה. עכשו מזמינה התלמוד־תורה גם אחד ממורי „עזרה" השבון.

— מראשית זמן הלמודים החדש נסגרה ב„תחכמוני" המחלקה העליונה תרמידים.

— בבית הספר של „עזרה" ביפו, ששנת הלמודים מתחילה בו בחדש נתקבלו 30 תלמידים חדשים. מספר כל תלמידי ביה"ס מגיע עכשו עשרה. בשנה הזאת נפתחה בבי"ס זה מחלקה חדשה.

ה' מוזר נדב להגמנסיון העברי בירושלים 15,000 פר', וחלק את שלש שנים. העזרה הזאת תתן את היכלת לגמנסיון להזמין מורים ועיין אפשר שיגדל מספר תלמידי הגמנסיון.

— בירושלים יצא הגליון הראשון של עתון שבועי חדש „מוריה"י. עתון הזה הוא, כמו שנאמר בראשו, „אירגן אורתודוכסי רשמי". המערכת את מטרת העתון בצורך לבטא עתון שידבר בשם קהל הדתיים „שהם המה העיקר והיסוד הציוני". המערכת מקוה, שהקהל הדתי לעזרה, ואז תוכל „המוריה" להעשות עתון יומי.

— לירושלים בא פחה חדש עזמי־בי. הוא שרת קודם בקושטא.

— סגן הקונסול הרוסי ביפו מר פון־ויזין עוזב את משמרתו ועובר . צר להם מאד ליהודי יפו על כי עוזב מר פון־ויזין את משרתו כי תמיד התיחס להיהודים בידידות וירע לעזור להם בשעת הצורך.

ברוסיה.

שבוע זה הוא, כנהוג, שבוע של גרושים.

אמנם לגבי גירוש קיוב בטלים יתר הגרושים הקטנים והגדולים מערים . ממושבות ומחוות, בכל רחבי המדינה. אבל כל גרוש וגרוש כשהוא מחריב כמה וכמה משפחות.

בצר להם פונים האומללים אל הציר היהודי אשר ברומת־הממלכה. אותו בשבלת, יום יום מקבל הדיפוטט פרידמן בקשות וטלגרמות תכופות: ולהתחנן... בראשונה היה הדיפוטט מכתת את רגליו והיה דופק על בעלי היכלת—אולי ירחמו. אך בימים האחרונים חדל לעשות את זאת, , כי המיניסטריון איננו שם לב להשתדלויותיו. המיניסטריון—הודיעו א יוכל להושיע להמשפחות הגולות, עליהן לפנות להסינט.

בטשקינט התחילה הפוליציה לברוק את הפספורטים של היהודים גרשה ארבעים משפחות. מסביר התחילו מגרשים גם יהודים בעלי גבוהה, שעד עכשו היתה להם זכות הישיבה בכל רחבי המדינה. מפלך מגרשים ככה משפחות, גם ילדים קטנים עומדים ות: במוסקבה צוחה האדמיניסטרציה על המילדת היהודית יודיליביץ תחום המושב את ילדה הקטן בן חמש שנים היושב אתה יחד, מפני אין זכות הישיבה. ואם לא תשלח את בנה הקטן ממוסקבה—צפויה היא עצמה לגרוש.

קיוב עצמה כבר התחילו מיום הראשון לירח מאי גירושי היהודים על יסוד החלטות הפוליציה שנתבררו ע"י הקומיסיה המיוחדת שנבחרה לכך. הגרוש יגמר ביום הראשון ביוני. בתחלה מגרשים את היהודים שאינם מטופלים במשפחות והם יכולים לעשות ליקבידציה לעסקיהם במשך זמן קצר. עד יום השמיני במאי גורשו מקיוב ערך מאתים איש.

ערבוביא" שוררת בנוגע לזכיות הישיבה של היהודים במעונות הקיץ: הללו אוסרים והללו מתירים, הללו מקילים והללו מחמירים.

במעונות הקיץ שעל יד דווינסק הותרה הישיבה, על פי השתדלותו של בעל המקום, שהיה מפסיד הרבה אילו נאסרה שם הישיבה ליהודים, ובפלך צרניגוב נתפרסם צו, כי במעונות קיץ מותרים לדור רק היהודים ההם, שיש להם על פי החוק זכות הישיבה בכפרים, כלומר סוחרים ממדרגה ראשונה, בעלי השכלה גבוהה, חיילים ויהודים שהשתתפו במלחמת רוסיה ויפוניה. לבעלי מלאכה לא הותרה הישיבה במעונות הקיץ.

בסביבות קיוב היכו האכרים העניים, שהאיסורים היו מערערים אותם עד היסוד, לבקש להתיר ליהודים לשבת במעונות קיץ, עד שסוף סוף ניתנה להם בקשתם והותרו דירות קיץ — להיהודים, שיגישו בקשה להגוברנטור וישלמו מס הגושפנקא, והגוברנטור יתיר להם את הדבר כפי ראות עיניו.

ובסביבות פטרבורג חל בשנה זו איסור על מעונות הקיץ שעל גבול פינלנדיה, שבכל שנה היו מלאים יהודים. בעלי המעונות הגישו בקשות להעביר מעליהם את רוע הגזרה, משום שהרבה מעונות נשארו ריקים בלי יושב. ואין לדעת עוד אם תועילינה הבקשות.

הללו אוסרים והללו מתירים והכל סומכים על החוק!..

שאלת הזימסטבה בפלכי החבל הצפוני־המערבי הולכת ומתבררת בדומת הממלכה. ועדיין הנואמים מדברים, והרשימה הגדולה של יותר ממאה נואמים לא במהרה תפסק. אך מכל הנאומים, שכבר נשמעו מצד האופוזיציה והימנים ומפי ראש הממשלה, לא נשמע דבר על דבר זכיותיהם של היהודים המקופחות לגמרי. אלה מגינים על הפולנים ואלה — על הרוסים, ואין מגין להעם היהודי בפלכים אלה, שבהם יושבים רוב יהודים, אף על פי שההצעה מגבילה בפירוש את זכיותיהם להשתתף בהנהגה המקומית של הזימסטבות. ואם גם ידבר עוד איש --- לא ישמע קולו. ונראה הדבר, כאילו ידע זאת ראש המיניסטרים תחלה, וכשבא לדבר בשאלה זו לא מצא לנחוץ אפילו לבאר את הנימוק, מדוע יאסר על היהודים מהשתתף בהנהגת הזימסטבות. הכל חושבים את זאת לדבר טבעי, הכל — ואין צריך לאמר מרקוב השני. הוא הצדיק את הדין על היהודים ועורר רחמים על הפולנים.

וכופה של הצעת־חוק זו בסופה של הצעת־החוק בדבר מנוחת השבת: גם זו תהיה אחת „ההקלות" של הרומה השלישית להיהודים!..

שמונים ושמונה התימות נמצאו להצעת־החוק בדבר בטול תחום המושב, שהדיפוטט פרידמן עתיד להכניס אותה להדומה בסוף הסיסיה הזאת.

זוהי המסקנה היותר אחרונה של הועד הקובנאי (ק. ק.) שנתקבלה אחרי שקלא וטריא ארוכה.

מה ראו על ככה עסקני הצבור שלנו להכניס עכשו את ההצעה, אחרי שסרבו בדבר זה כמה? איזה שנוי בא במהלך היחות, שגרם לשנוי זה בדעותיהם? על שאלות אלה אין מי שיודע להשיב. אך כנראה התחשבו עם דעת הקהל, שדרשה, כי תתברר, למצער, פעם אחת בהדומה שאלת היהודים לא בתור תשובה על חרפות ולא בתור הגנה כנגד המתנפלים מימין, כי אם בתור דרישה מצד האופוזיציה של הדומה.

ובכל אופן, אם לא תועיל האופוזיציה להרחיב את תחום המושב, תביא, לכה"פ, תועלת זו, שתברר: היכן הוא התחום והיכן הוא חוץ־לתחום? — ואולם מי יודע, אם תביא גם תועלת זו?

בקישינוב אירע מעשה „מגוחך". יש דין מפורש, שיהודי המכניס את בנו לבית־ספר צריך ומחויב להביא ראיה כתובה וחתומה, שיש לו זכות ישיבה במקום זה. דין זה מכוון, כמובן, למקומות שמחוץ לתחום. אך הנהגת הגימנסיון הקישינובית מבינה את הדבר כפשוטם: מכיון שכתוב, כי דרוש להגיש תעודת־ישיבה—שמע מינה, שתעודה זו דרושה בכל מקום. וכשרוצה היהודי הקישינובי לקבל תעודה זו — אין הפקידים יודעים מה לכתוב בתעודה,

אחרי שקישינוב בתוך התחום היא עומדת, ובין כה וכה — והילדים היהודים אינם יכולים להתקבל בהגמנסיון.

סכסוך פרץ בין המיניסטריונים לעניני פנים ולהשכלה: לאיזה מהם שייכות הקונסרבטוריות? סכסוכים כאלה באים לעתים קרובות, הפעם נצח מיניסטריון־הפנים — הקונסרבטוריות נשארו ברשותו, ולזכר הנצחון הזה „נדב לצדקה": הוציא פקודה חדשה להגביל את מספר היהודים בהקונסרבטוריות.

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

באונגריה שומעים היהודים דברי מוסר ותוכחות מאת המפלגה המתנגדת להממשלה, על אשר הם, היהודים, אינם רואים את הסכנה הצפויה להם.

מיניסטר ההשכלה, הגרף זיכי, אחד מעמודי המיניסטריון של קיהן־הידורורי, אמר בנאומו בארלוי, שלדעתו אין היהודים נכנסים בכלל הסעיף של התקנות משנת 1848, האומר: „כל התושבים בעלי הדתות שהוכרו במדינה שווים, בלי שום הבדל, בזכיותיהם ומשתמשים בכל הפריביליגיות". היהודים, אמר המיניסטר, לא היו יכולים להכלל בכלל זה, משום שהדת היהודית הוכרה באונגריה רק בשנת 1894.

והנה בא הגרף בנפי, מי שהיה ראש המיניסטריון ומתרעם ואומר ש„כל אדם שר צריך למחות בכל עוז נגד פירושים כאלה הנתנים להחוק. אנכי בעצמי השתתפתי בעריכת החוק של שנת 1894, וכל כוונותיו ברורות לי, ומעולם לא חשבתי אנכי ולא עלה על דעת שום מפלגה לחשוב, בשעה שנתאשר החוק על אדות זכותה של הדת היהודית, לבארו במובן זה, שזכיות היהודים תשללנה מהם וכי יצאו מכלל הזכיות שנתן להם החוק משנת 1848".

ובנפי מטיף מוסר להיהודים התומכים בממשלת המיניסטריון הזה, שהגרף זיכי הוא אחד מחבריו, ובזה הם תומכים גם בפוליטיקה הריאקציונית הכללית של ממשלה זו.

ויגסו נא היהודים לבלי תמוך בממשלה — וישמעו אותה השירה בנוסח אחר מאת מפלגת הממשלה. ואיך שיעשו ומה שיעשו — לא יצאו לעולם ידי חובתם לפני כל הצרדים!

דוקא לפני חגיגת יובלה אין חברת „כל ישראל חברים" מקבלת נחת מחניכי בתי־ספריה ומאלה העומדים תחת חסותה.

במקומות רבים פורצת „מרידה" נגד שיטת הלמודים בבתי־הספר של „רק לא עברית".

מרידה כזו פרצה בימים האחרונים גם בטוניס, לפני שלשים ושתים שנה יסדה חכי״ח בטוניס בית־ספר ללמוד חכמה ודעת, ותנאי התנו ראשי הקהלה, שיהיו הלמודים העבריים העיקר והשאר — טפל, שיתחיל הילד העברי מן הלמודים העברים, ואחרי שירכוש לו את הידיעות העבריות הצריכות לו באשר הוא יהודי יוכל להתחיל בלמוד שפות זרות. אך חבי״ח לא שמה לבה להתנאי הזה והלכה בדרכיה. ע״י שיטתה בחנוך העמידה לבני אלג׳יר דור זר לעמו ונכרי לבני גזעו. ואם נכנסו עד כה הלמודים העבריים למראית עין לפחות בפרוגרמה של הלמודים, הודיעו פתאום ראשי הועד לחנוך מטעם כי״ח כי הם פוטרים את התלמידים מהחובה לבקר את השעורים העבריים.

החלטה זו עוררה התמרמרות רבה בקרב הקהל בטוניס, וראש הרבנים ונכבדי הקהלה שלחו טלגרמה של מחאה נגד ההחלטה; נקהלו גם אספות מחאה נגד הדבר הזה.

והמחאה הועילה. נתקבלת טלגרמה מאת הועד אשר בפריז, כי הוא דוחה את החלטת ועד החנוך וכי הוא מסכים להשאיר את הלמודים העבריים בבתי־הספר. הנהגתה של חברה, ששמה בראשה את העטרה של כל ישראל חברים, „מסכימה" ללמודים עבריים!...

אימתי שמחים יהודי רומניה ולמה הם קוראים „ישועה"?—כשנבטלת גזרה שנגזרת או שעומדת להגזר עליהם. לישועות אחרות לא זכו עדיין היהודים במדינה זו.

כשנה שעברה הבניסה הממשלה הרומנית אל הפרלמנט הצעת חוק התעשיה הארצית, וההצעה הזאת מכוונת היתה להוציא את כל התעשיה והמסחר מידי היהודים ולהכרית אוכל מפי אלפי „זרים". האנטישמיים שמחו למפרע על הנקמה שהם עתידים לנקום ביהודים עם חרמם, אך ביום האחרון הדרה בה הממשלה מהצעתה והחזירה אותה. אם עשתה את [illegible] מפני אימת אירופה, או אפשר שראתה בזה סכנה גדולה לסחר הארץ, בכל אופן לא מאהבת היהודים עשתה זאת. קרוב לשער, כי הממשלה הרומנית צפתה וראתה, כי עתיד חק זה להביא רעה ל„האורחים", לכן עמדה ונמתה [illegible] ל„הזרים".

הקולוניסטים בארגנטינה מוסיפים בכל תוקף להלחם באפוטרופסות של יק״א. האדמיניסטרציה של יק״א מתאמצת בכל כחה להכניע את הקולוניסטים לרצונה, ואפילו אלה שגמרו את זמן פרעונם ושלמו את כל חובם מהם ליק״א אינם יכולים להשתחרר מעולה של זו, והאדמיניסטרציה מפתה אותם בדברים ומציעה לפניהם הלואות בתנאים טובים, בכדי שלא יצאו הקולוניסטים לרשות עצמם. אך בני המושבות עומדים על דעתם בכדי להשתחרר.

הנה כן היה עכשו מעשה במוריציה. הפקיד של יק״א בא ודרש לפני בני המושבה להמנות על האגודה המרכזית שנוצרה בעזרת יק״א, לא דבר ללב הנאספים, לשוא הבטיח להם הרי־זהב, הקולוניסטים עמדו על דעתם: אנו רוצים להיות בני חורין.

פריסת־שלום מאת אחינו בתימן הביא לנו מר צמח, שהלך לבקר את תימן מטעם החברה „כל ישראל חברים". לפי דבריו, משכילים הם היהודים במדינה ההיא, יודעים עברית ושואפים להשכלה. אמנם לרגלי עריצות הערבים אשר בתימן היו היהודים התימנים למוגי לב ופחדנים, אך חנוך טוב ומסודר יוכל להפכם לאנשים חרוצים ומביני דבר, הדברים הללו מתאימים לדברים שכתב סופרנו מר י. ל. (באחד מגומרי „העולם" הקודמים) על התימנים שבבואם לארץ ישראל — אל הארץ אשר הם שואפים אליה — קומתם נזקפת ורמותם הרוחנית משתנית על נקל לטובה.

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

יעקב פיכמאן, פרקים ראשונים. חרסתומתיה לשנת הלמודים השניה—השלישית עם תמונות לשיחות, ומחלקה מיוחדת לעבודה בכתב. הוצ׳ ש׳ שרברק. וילנה. תר״ע. המחיר 65 קאפ.

ה. ש. נויהויזען. תלישת עשבים על קבר ד״ר אריה מ. ראדין. ניו־יורק. תר״ע.

אברהם וויעוויארקא. הימעל אין ערד (בילדער). ערשטער באנד, פרייז 40 קאפ. לעמבערג 1909. ארויסגעגעבען פון ח. איצקאוויטש.

ז. סעגאלאוויטש. דעם שוחט׳ס טאכטער (באלאדע) און אנדערע ליעדער. פערלאג „קונסט", לאדז, פרייז 8 קאפ׳.

ציוניסטישע קאפיקע־ביבליאטעק. № 25. ר׳ משה ליב ליליענבלום, זיין לעבען און טהעטיגקייט. פון משה קליינמאן. אדעס, תר״ע.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.

Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

הוצאת „אביב".

ספרי למוד:

...ילד (ספר למתחילים)—א. ליבושיצקי. מהדורה שניה
מחיר 25 ק', משלח 4 ק'
...ברית בכתב (מתודה לראשית למוד השפה)—ל. שאצקי. במהדורה שניה
מחירו 25 ק', משלח 4 ק'.
...ית העברים (חלק ראשון) מהדורה שלישית—ש. דובנוב. עם ציורים ומפות;
עברית מאת א. ליבושיצקי. מחירו 60 ק', משלח 10 ק'.
...ית העברים (חלק שני) מהדורה שניה—הנ"ל.
מחירו 70 ק', משלח 12 ק',
...ית העברים (חלק שלישי) הנ"ל.—תקופת ימי הבינים—
מחירו 70 ק', משלח 12 ק'

ספר מקרא לילדים:

...בחר אגדות העברים (עם ציורים)—א. לבושיצקי. (חוברת א')
מחירה 6 ק', משלח 2 ק'.
...בחר אגדות העברים (חוברת ב') מחירה 6 ק', משלח 2 ק'.
...פורים ומעשיות (עם ציורים)—י. קצנלסון מחירו 6 ק', משלח 2 ק'.
...משה בנשר ובגוזליו (עם ציורים) מחירו 6 ק', משלח 2 ק'.
...בחר אגדות העברים (חוברת ג') מחירה 6 ק', משלח 2 ק'.
...ית חיות (עם ציורים) מעובדים ע"י ש. קנטרוביץ.
מחירו 6 ק', משלח 2 ק'.
...בחר אגדות העברים (חוברת ד') מחירה 6 ק', משלח 2 ק'.

מהמחלקה „ספרות יפה":

...ל. פרץ: כתבים חדשים (חוברת א', ממעשיות ר' נחמנ'קה)
...ם תמונת המחבר. המחיר 5 ק'.
...הגלם (מעשה). ד. פרישמן. עם תמונתו 10 ק'.
אגדות יון (מבחר ספורי המיתולוגיה היונית, עם ציורים רבים)
...ם ע"י א. ב. רוזנשטיין. 5 ק'.
...יורי החיים (ספורים ורשימות), חוברת א'. א. בן=דוב. 5 ק'.
...ית, א. ליבושיצקי. 5 ק'.
...יורי החיים (חוברת ב') א. בן=דוב. 5 ק'.

פרוספקט מצויר נשלח לכל דורש.

הכתבת לעניני המערכת:

Книг. „АВИВЪ" Варшава, Железная Брама № 3.

הכתבת לעניני האדמיניסטרציה:

Книж. маг. Я. ЛИДСКАГО Варшава, Налевки 36

עס ווערט אנגענומען דאס אבאנעמענט
...יף דער ערשטער טעגליכער יודישער צייטונג אין רוסלאנד

„דער פריינד"

די נייע פרעמיע אויף דאס יאהר 1910.
...ער דעם צווייטען באנד: „די נייעסטע געשיכטע פונ'ם יו=
דישען פאלק" פון פראפעסאר פיליפסאָן
...לע אלע אבאנענטען בעקומען רעגעלמעסיג יעדע צוויי וואָ=
כען די אומזיסטע פרעמיע

„דער בעזים".

א ביילאגע פיר וויץ, הומאר און סאטירע מיט אריגינעלע קאריקאטורען.

...ס „בעזים" וועלען אויך קענען בעקומען אלע שטענדיגע לע=
...ר פון „פריינד" וועלכע וועלען צושטעלען 12 קעפלעך פון
פערשיעדענע נומערן „דער פריינד".

אבאנעמענטס=פרייז:

...רוסלאנד: א יאהר 7 ר', א האלב יאהר 3,50 ר', א פיער=
טעל יאהר 1,75 ר', א חדש 60 ק'.
...אויסלאנד: א יאהר 12 ר'. א האלב יאהר 6 ר'. א פיערטעל
יאהר 3 ר', א חדש 1 ר'.

אדרעסע:

Редакція газеты «Деръ Фрайндъ» Варшава Долгая 2...

מאת הוצאת „קדימה".

הצלחתו של לוח־קדימה לשנת תר"ע שנמכרו ממנו במשך שנים שלשה שבועות כבר שתי־הוצאות ומאמרי־הבקרת הטובה שנדפסו בעתונים העברים עוררו אותנו לעשות את הוצאת הלוח לדבר קבוע.

לוח־קדימה לשנת תרע"א (1910—1911) יכיל מלבד החומר הקלנדרי שכבר בא בלוח־קדימה שיצא בשנה העברה, שיתוקן וימלא, עוד את המחלקות החדשות האלה: 1) חלוקת אוכלוסי היהודים ברוסיה לפי הפלכים; 2) חלוקת אוכלוסי היהודים ברוסיה, גרמניה, אוסטריה, רומיניה ועוד לפי משלם ידם; 3) הפרק „המוסדים הצבוריים" יתוקן הרבה ויתוספו עליו הידיעות ע"ד המוסדים העוסקים בענינים כללים של הצבורים היהודים בכל הארצות; 4) ידיעות ביאוגרפיות קצרות ע"ד העסקנים הלאומיים החשובים; 5) פתגמי העסקנים הללו; 6) שירים עממיים מפורסמים.

לפי שגדלה כמותו של הלוח יגדל גם מחירו:

מחיר אכס. אחד	15 ק.	עם המשלח
„ 10 אכס.	1,60 רוב.	„ „
„ 25 „	3,60 „	„ „
„ 50 „	6 „	„ „
„ 100 „	11 „	„ „
„ 500 „	10 ק. כל אחד.	

יחד עם ההוצאה הרוסית תצא הוצאה בלשון יהודית.

מחיר אכס. אחד	10 ק.	בלי משלח.
„ 10 „	1,01 ר.	„ „
„ 25 „	2,50 „	„ „
„ 50 „	4 — „	„ „
„ 100 „	7,50 „	„ „
„ 500 „	7 ק. כל אכס. עם המשלח.	

מתקבלות מודעות שתודפסנה רק אחרי דעצמט.

מחיר מודעה על עמוד אחד—20 רוב.
„ „ על חצי עמוד 12 „
„ „ על רבע עמוד 6 „

על מודעות שתדפסנה בשתי ההוצאות תנתן הנחה של 30%.

הוצאת „קדימה" וילנה.

האדריסה: И. Л. Гольдбергу, Вильно.

מתקבלת החתימה על

„החנוך"

עתון פדגוגי להורים ולמורים, היו"ל ע"י מרכז אגודת המורים בא"י.

„החנוך" יצא לאור פעם בשני הדשים (מלבד שני חדשי החופש) וכל חוברת תכיל חמשה גליונות של דפוס.

טובי הסופרים הפדגוגים העברים בארץ ישראל ובחוץ לארץ משתתפים ב„החנוך".

החוברת הראשונה תצא בח' סיון, שנת תר"ע.

תנאי החתימה עם המשלוח לשנה (לפחות מכן אין החתימה מתקבלת), בארץ ישראל ששה פרנקים; ברוסיה: שלשה רובלים. בשאר הארצות לפי החשבון של 3 רובל.

הכתובת למשלות כסף הוא של מרכז המורים: J. Oserkowsky Iaffa
ובכל עניני המערכת לפנות ע"פ הכתבת: מערכת „החנוך", יפו, פוסטה אוסטרית, פלשתינה.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע"פ משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת באזל).

№ 20.

התכן:

1) על המצפה.
א) הבדידות.
ב) הקלוב היהודי באוסטריה.
ג) לזכרון!...
2) דור ודורשיו. ליובל „אליאנס איזראעליט" (א) נ. סוקולוב.
3) „ההכרה הגזעית וההכרה העממית",
הערות והארות. (I.) שלמה שילר.
4) חיי שלמה. ספור המעשה. (י"ד וט"ו). מנדלי מוכר ספרים.
5) העתונות היהודית באמריקה. הירחונים. VII Gamma.
6) מכתבים אל המערכת.
7) מכתבים מגליציה. II. מאירי העניש.
8) בציונות.
9) ברוסיה.
10) בחוץ-לארץ.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 35 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 1/2 דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת אירבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

THE JEWISH COLONIAL TRUST (JUEDISCHE COLONIALBANK) LTD.

בזה מודיעים אנחנו ברבים, כי האספה־הכללית השלש עשרה לבעלי המניות של דק. ב. היהודי תהיה ביום יב ביוני 1910 בשעה 4 אחרי הצהרים בעיר ברלין, האטעל עספלאנאדע, בעלוויסשטראססע $17/_{18}$.

וזה הוא סדר היום:

א) קבלת דין־וחשבון מאת הדירקטוריום והריביזורים לשנת 1909.
ב) בחירת דירקטורים ורואי חשבון.
ג) קביעת החלטות בדבר השמוש בהריוח הנקי לשנת 1909.
ד) גמר שאר הענינים הרגילים העומדים על סדר היום.

על פי חוקי החברה נסגרים הפנקסאות ורשימות החברים מן יום 15 ועד 28 ביוני (מן ועד בכלל) 1910.

על פי החוקים צריך להמציא את דהרשאית להביורא של הדברה. (ברוק הייז, וואלבריק, לונדון, א. ס.) לפחות יום אחד שלם קודם הזמן הנועד לאספה הכללית, היינו קודם 26 ביוני 1910.

על פי החוקים ועל פי ההחלטות של הדירקטוריים בעניי זה מחויבים בעלי המניות השמיות, הרוצים להשתתף באספה הכללית ולהשתמש בזכות הדעה שלהם, להמציא עד יום 26 ביוני 1910 את הסרטיפיקטים של מניותיהם להביורא (ברוק הויז, וואלברוק, לונדון, א. ס.) ולקבל כרטים כניסה המאשר את זכותם זו.

בשם הדירקטורים

נ. ניימאן, מזכיר.

Brook House, Walbrook, LONDON E. C.

23 מאי, 1910.

סוכן „העולם" למדינת אמיריקה
מר ב. דרוקערמאן (בנ־יארק)
S. Druckerman, NEW-JORK, 50 Canal str.

החתימה על „העולם" במינסק מתקבלת ע"י האחים ה"ה
תנעור ושמואל צוקרמן.

Гаоламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, כ"ד אייר, תר"ע.

ВИЛЬНА, 20-го мая, 1910 г. — № 20 — WILNA, 2-ten J..i, 19..

עַל הַמִּצְפָּה.

הגבלות.

פתגם היה שגור בפינו: היהודים הם אחד העמים הזרים, אינטרסים משותפים להם וליתר העמים הזרים שבמדינה. אמנם יש הבדל גדול בין אינטרסי העם היהודי, אשר לא על אדמתו הוא יושב בממלכה, ובין אינטרסי יתר העמים היושבים על אדמתם. אבל סוף סוף הן יש גם הרבה ענינים, המשותפים גם לנו וגם לכל העמים הזרים אשר במדינה.

הפתגם הזה, שהוא כל כך נכון מצד העיון, כמעט שלא יש לו ממש בחיי המציאות.

עכשו נכנסה הממלכה הרוסית לתקופה של התגברות „הלאומיות". „לאומיות" זו הריהי מונחת ביסוד כל פעולותיה של הממשלה וביסוד כל חקי הרוסה. ובתקופה כזו, בשעה שהלאומים הזרים צריכים להגן על קיומם ועל קיום תרבותם, הדין היה נותן שיאחדו את כחותיהם.

הדין היה נותן. אבל המציאות באה וסותרת את המסקנות העיוניות. ביחוד כשהדבר נוגע לנו, היהודים.

אמנם כחנו אנו קטן מכחם של יתר הלאומים הזרים, ולפיכך אנחנו הננו הנפגעים תחלה והנפגעים ביותר. בהיהודים אפשר גם לפגוע ע"י פקודה פשוטה, „כלאחר יד", וכמעט שאי־אפשר ליהודים להגן על עצמם מפני פקודות פשוטות כאלה, שהרי נטולות מהם גם הזכיות האזרחיות ההן, שיתר הלאומים הזרים אינם חסרים אותן. ולפיכך יחידים הם היהודים במצבם המקולקל ואין דומה להם.

ואולם עם כל זה הרי בפועל יש הגבלות, החלות לא רק על היהודים, כי אם גם על אחרים. ובמקרים כאלה היה צריך להיות לכאורה, ששתוף הכחות מוכרח הוא ומועיל.

כן הוא הדבר ל כ א ו ר ה. ואולם עובדות החיים באות וסותרות לפרקים גם את המסקנות ההגיוניות הנכונות ביותר.

הנה, למשל, חוק המנוחה ביום הראשון. חוק זה, המחייב את כל יושבי רוסיה לשבות ביום הראשון, פוגע במדה שוה באינטרסיהם של בני כל הדתות הבלתי נוצריות, ששבתם חלה בימים אחרים. בדבר זה הרי נשתוו, למשל, המושלימים עם היהודים, וצריכים היו איפוא להתאחד עם היהודים כדי להלחם בהדומה בכחות משותפים כנגד קביעת מנוחה ביום הראשון לבני כל הדתות שבמדינה.

צריכים היו! ואולם אנו רואים שאין המושלימים מודים בצורך זה, ואין הם מסכימים להצעה הכללית של הציר היהודי הטובה גם להם, והם מכניסים הצעה מיוחדת, שבה הם מדברים רק על זכותם הם לשבות ביום מניחתם. אין הם רוצים לשתף את כחותיהם עם כחות היהודים, וכנראה בטוחים הם יותר בכחות עצמם ובהצלחתם, אם לא יתאחדו עם היהודים.

והנה החוק ע"ד הזמסטבות בששת הפלכים המערביים. החוק מגביל את זכיותיהם של הפולנים, ומרחיק לגמרי את היהודים מהשתתף בזמסטבות. ל כ א ו ר ה צריכים היו הפעם הפולנים להשתתף עם היהודים במלחמה נגד הצעת חוק זו. צריכים היו! אבל לא כן הם עושים, אלא הם דבקו במדותיה של הממשלה: מה היא לא מצאה לנכון לטפל אפילו טפול כל שהוא בקלקלתם של היהודים, היוצאת מתוך הצעת החוק ע"ד הזמסטבות, אף הנואמים הפולנים לא הזכירו את היהודים ואת הקלקלה הנשקפת להם.

אלה הן קצת עובדות של הימים האחרונים. אפשר ואפשר להוסיף עליהן כהנה וכהנה. דומה, שיראים הם הלאומים האחרים לשתף את גורלם הם עם גורל היהודים ולהתאחד אתם במלחמה. דומה, שבטוחים הם, שהתאחדות זו קרובה להפסד ורחוקה משכר. דומה, שיודעים הם הלאומים האחרים, שאין לך ענין רע מזה, שהוא רע גם ליהודים.

כך הוא המצב. עד עכשו ידענו רק מפלגות מדיניות, שהיו עושות כל מיני תחבולות, כדי להטיל מחיצה ביניהן ובין היהודים; עד עכשו ידענו רק מפלגות, שהיו נרתעות לאחוריהן מכל הגנה על אינטרסי היהודים. עכשו פונים לנו עורף באי־כחם של לאומים שלמים. בוחרים הם להיות יחידים בדרך מלחמתם, ובלבד שלא יעשו היהודים בני לויתם.

עתון יהודי אחד מצא, שמעשי הממשלה הביאו כבר לידי כך, כי מתחילים גם יתר העמים הזרים לטעום טעם ההגבלות היהודיות. ה„ספלענדיד איזאליישאן", שלנו בנידון זה כאילו הולכת ופוסקת. כמדומה לנו, שטעות היתה בידי אותו עתון. אדרבה, עכשו מתחילה הבדידות שלנו. „האיזאליישאן" שלנו, במלחמתנו שאנו נלחמים בעד זכיותינו האנושיות והאזרחיות.

ואולם „בדידות" זו איננה „מזהירה" כלל...

הקלוב היהודי באוסטריה.

בעמל רב ובצעדים מדודים כובש לו את דרכו הקלוב היהודי בהפרלמנט האוסטרי. אבל אנו רואים אותו הולך ומתקרב אל מטרתו, הולך ותופס בקרב יהודי אוסטריה את המקום הראוי לו.

עד שלא נכנסו אל הפרלמנט ארבעת הציונים הללו ועד שלא יצרו את הקלוב היהודי, לא היה נשמע קולו של העם היהודי בעניני המדינה: הנבחרים היהודים היו נמנים על הקלובים של הלאומים האחרים שבמדינה. ואין כל פלא בדבר. ההתבוללות וגבוריה „הצליחו" להביא את הדבר לידי כך, עד שבכל רחבי המדינה בכלל היו היהודים נמנים מדעתם ושלא מדעתם בכל נוף ומחוז על אותו העם, שהוא המרובה והעקרי באותו הגוף והמחוז. היהודים לא ראו את עצמם, וממילא לא נראו גם לאחרים, כסובייקט צבורי חי הנושא את עצמו והשייך לעצמו, אלא נחשבו כאובייקט-הפקר, שקונים אותו בד' אמות ושזוכה בו כל מי ש„ברשותו" הוא מוטל.

הנה כן, למשל, עפ"י הספירה הכללית, שהיתה באוסטריה לפני עשר שנים (בשנת 1910), נמצאו שם:

יהודים המדברים אשכנזית	419,210	נפש
„ „ צ׳חית	57,782	„
„ „ פולנית	622,235	„
„ „ רותינית	40,966	„
„ „ סלובנית	25	„
„ „ סרבית	63	„
„ „ איטלקית	2,940	„
„ „ רומנית	263	„
„ „ אונגרית	165	„
„ „ בשפות הלאומים המועטים	1,137	„
יהודים נכרים (רובם בני אונגריה)	79,925	„

ובכל מדינת אוסטריה (וגם גליציה ובוקובינה בכלל) לא נמצא אפילו יהודי אחד המדבר יהודית!... לא נמצא, משום שכך היה הדבר נוהג, שהפולנים זוכים ב„הפקר" זה המוטל ברשותם, האשכנזים — במה שמוטל ברשיתם, ואפילו הסלובנים זכו בכ"ה יהודים. אבל היהודים עצמם — להם לא היתה כל „רשות" שלהם: גם הם וגם האחרים חדלו מלהבין, שהיהודי יכול להיות רק מה שהוא, ואי אפשר לו להיות מה שאיננו.—

וכשהתחילה ההרגשה הלאומית תוססת בקרב קצת מיהודי אוסטריה, נזדרזו ה„דַבָּרים" והממונים על הכשרות הפטריוטית לגזור כליה על הרגשה „מסוכנה" זו. וכשעברו שנים אחרי שנים וההרגשה הלאומית עמדה במרדה ונקלטה בלבבות, והדבר הגיע לידי זה, שארבעה יהודים לאומיים ציונים נבחרו פעם אחת אל הפרלמנט, שוב אמרו ה„דברים" והממונים על הכשרות הפטריוטית להשתיקם בעל כרחם, לבל יפריעו את „ההרמוניה העליונה".

ואולם גדול כחו של הרעיון וגדול כחה של העבודה, שביסודה מונח פרינציפ אמתי ובהיר, הקובע את גבולותיה של המדיניות בחיי הלאומים ואת גבולותיה של הלאומיות בחיי המדינה: ע"י הקלוב היהודי שב קולו של העם היהודי להיות נשמע בהפרלמנט האוסטרי.

במשך שלש השנים האחרונות לא היתה כמעט שאלה אחת נכבדה בסדור חיי המדינה, שהקלוב היהודי עבר עליה בשתיקה ולא גלה דעתו הוא בנוגע לה מנקודת ההשקפה של צרכי היהודים ויחכם לצרכי המדינה הכלליים. לאט לאט התחילו מקשיבים לדברי הקלוב היהודי ומתיחסים אליו מתוך כובד ראש. נוכחה המדינה כולה, שקולו של העם היהודי לא בא להפריע את ההרמוניה בחיי העמים שבמדינה, אלא, להיפך, הוא בא להשתיק את הטון הכוזב של האנטישמים מצד זה ושל המתבוללים מצד השני. התחילה להקבע בלבבות ההכרה, כי יש עם יהודי בעולם וחלק הגון ממנו חי ותופס מקום בארץ אוסטריה, ואי אפשר לעבור על דרישותיו הלאומיות המיוחדות לו, מבלי להזיק ע"י זה להעיקר של אחדות המדינה והתפתחותם העצמית של העמים השונים היושבים בה.

ואולם עד עתה לא היתה להקלוב היהודי אלא זכות מוסרית לדבר בשם העם היהודי. הסתדרות מדינית של יהודי אוסטריה טרם נבראה. חברי הקלוב היהודי נסמכו מתחלה רק על ההסתדרות הציונית, והיסוד הלאומי שבציונות והוא הוא שנתן להם, שארבעתם ציונים הם, את הזכות המוסרית לקרוא לעצמם באי-כח העם היהודי. אבל סוף סוף עשו את מעשיהם על דעת עצמם ולא היה להם ליתן דין וחשבון על מעשיהם אלא לעצמם, ובמדה ידועה גם להההסתדרות הציונית, שלא כל היהודים הלאומיים יכולים להכנס לתוכה, משום שעדיין לא כל מי המודה בלאומיות מודה גם בציונות. הרי שנחוץ היה ליצור מוסד קבוע לאומי-מדיני, שנבחרי היהודים יהיו תלויים בו, שיקבלו ממנו הוראות כלליות ולפניו יתנו דין וחשבון על מעשיהם. ואת היסוד למוסד שכזה הניחה עכשו הועידה הקראקוית של באי-כח ההסתדרות הציוניות והלאומיות מאוסטריה, גליציה ובוקובינה. (עי' להלן מכתב סופרנו מגליציה).

מובן מאליו, שההסתדרות החדשה הזאת יוצאת מתוך מסגרת הציונות במובנה הצר. ואולם רק הציונות, העומדת כולה על הרעיון הלאומי, היא שיצרה הסתדרות זו באוסטריה והיא שעתידה להעמיד הסתדרויות לאומיות כאלו גם בהארצות האחרות. הציונות היא הגוזרת עלינו להלחם בעד קיומנו בתור עם, והיא שתלמדנו בהכרח גם האיך להלחם בעד קיומנו בתור עם.

לזכרון!...

לפני חמשים שנה כתב אחד מגדולי המתבוללים בגרמניה לאשתו ע"ד ספריו ששלח במתנה להאוניברסיטה ביינה במלאת לה שלש מאות שנה, והוא מוסיף: „מובן מאליו שאת יהדותי לא הזכרתי במכתבי כלל, אלא שזו נראית למדי מתוך כפי עצמם וגם מתוך חתימתי"...

ואם עוד לפני חמשים שנה כבר היה דבר זה, — שאין צורך להזכיר את היהדות בפירוש ואפשר לסמוך רק על החתימה,— „מובן מאליו" בגרמניה, הרי אין עוד כל פלא, שבימינו נעשה „מובן מאליו" אפילו להאנשים הפעוטים ההם, שבגרודנה ובווארשה קוראים להם נאורים.

„אין צורך להזכיר את היהדות בשם ומלכות; דיה לה שתהא נראית מתוך החתימה",—וזהי השיטה. ובסתר לבם ודאי מתפללים „הנאורים" הללו, שאפילו מתוך חתימתם לא תהיה יהדותם נראית. כמה שבחים וכמה הודיות היו משבחים ומודים בכל יום, אלמלי היה נמצא להם אותו הכובע האגדי, העושה את האדם לבלתי נראה לגמרי.

ואולם אותו הכובע סוף סוף אינו אלא אגדי, ובמציאות נגזרה גזרה על כל אדם וגם על הנאורים שבגרודנה, כי יהיו נראים בין לרצונם ובין שלא לרצונם...

לפני שבועים מתה הסופרת אליזה אורזישקה. גדול היה האבל לכל בני פולין, כי על כן סופרת גדולה היתה אורזישקה

...לכפור את דמעות עמה ולשימן בנארה. ואולם דמעה אחת, ...ובדורה, היתה שמורה לה להנפטרה באוצרה גם לנו ...יים. וכשבאו בני עמה של הסופרת לחלוק לה את הכביד ...רגדול, שהיתה ראויה לו, נשתתפו, כמובן, גם היהודים ...הנהדר הזה, שנערך בגרודנה, וצריך היה להשמע גם ...אנו, המיוחד לנו, בשעת ההלויה.

צריך היה להשמע ולא נשמע,—כי על כן „אין צורך ...וכיר את היהודות בשם ומלכות; דיה לה שתהא נראית מתוך ...״...

בכל העתונים נדפסה הידיעה, שמטעם הועד המסדר את ...הלויה, כלומר מטעם הפולנים, לא ניתן למר ל. יפה, בא כח ...ההסתדרויות היהודית, לשאת את הספדו העברי. ואולם באמת ...הדבר כן. להלן ימצאו הקוראים את מכתבו של אותו הועד המסדר למר יפה, אשר ממנו יראו, כי מסדרי ההלויה נכשלו רק ...טעות פורמלית, ולפיכך נדחה ההספד העברי, והועד המסדר ...את צערו לדבר הזה. עלבון הבא מתוך טעות פורמלית ...להמחל, ומה גם בשעה שהמעליב מודה בטעותו. אבל ...עלבון הבא מתוך שפלות הרוח לא ניתן להמחל, ומה גם בשעה שהמעליב אינו מודה כלל בטעותו. ועלבון כזה נעלב הדבור העברי דוקא ע״י נאורי גרודנה היהודים עצמם.

יכתב הדבר לזכרון.

בשעה שנתאספו נאורי גרודנה להועץ ע״ד השתתפות היהודים בהלויתה של אורזישקה, נמצא בקרבם אדם אחד (או ...ים) שעמד על דעתו, כי ההספד, אשר יאמר בשמם של היהודים, ...להיות נאמר גם בשפתם של היהודים. היהודים חייבים ...את יחסם להנפטרת בתור יהודים. ונחלטה החלטה במובן ...ה, כי בא כח ההסתדרויות היהודיות ידבר יהודית. הפולנים, ...ההלויה, שלהם נמסרה ההחלטה הזאת הסכימו לה. ...המחליטים עצמם לא ישנו כל אותו הלילה. לא יכלו ...לות לעצמם „שנכשלו״ מתוך פזיזות בהחלטה כזו. יהודית? ...אפשר הדבר? הן אל ההלויה ודאי יבאו גדולי הפרוגרסיסטים שבקרב הפולנים, והם, הפרוגרסיסטים, הלא הטילו זה לא כבר חרם על השפה היהודית. ובכן חזרו ונתאספו למחר ואמרו לבטל לגמרי אותה ההחלטה של אתמול ולשוב ולהחליט, שגם הספדם של היהודים יאמר פולנית: יראו ה„פרוגרסיסטים״ וישמחו! ואולם אותו האחר (או השנים), שדרש דוקא הספד יהודי, עמד „במרדו״. ולפיכך נעשתה פשרה: יהודית זהו דבר מסוכן, רחמנא לצלן, סימן להתבדלות ממש, הפרוגריסיסטים הן גזרו בפירוש על היהודית. אבל „יענזיק העברייסקי״ הכל יודעים שאינו ולא כלום, שאינו אלא שריד „קודש״, שאיננו מעליב שום אדם, ובשעת הדחק אפשר להתירו. ובכן הוחלט, שההספד יאמר עברית. וכשנודע אח״כ שהשלטון המקומי אינה רוצה בהספד עברי, נסע אחד הפולנים להגוברנטור וקבל ממנו את הרשיון הדרוש לכך. והכל שריר ...

נערכה ההלויה ברוב פאר והדר. שני שליש מן המשתתפים בההלויה היו יהודים. הגיעה שעת ההספדים. קולם של היהודים לא נשמע: „הנאור״, שדבר בשמה של קהלת היהודים בווארשה, ...ר, כמובן, פולנית, ואגב אורחא שכח להזכיר את היהודים, ...רק לבסוף הזכירם כלאחר יד. ובא־כח ההסתדרויות היהודיות, מר יפה, שצריך היה לישא את ההספד העברי, לא הוזמן לעלות על הדוכן. סוף סוף לא נשמע ההספד העברי, אלא נשמע רק ...ו הפולני.

מר יפה עזב את ההלויה ותבע את עלבון היהודים מאת מסדרי ההלויה. מר יפה דרש מאת שולחיו, נאורי גרודנה, שגם הם ישתתפו במחאתו נגד המסדרים, אלא שהם לא נשמעו לו: מה בכך אם לא נשמע ההספד העברי? הן סוף סוף נשמע ההספד הפולני של היהודים, והרי „מתוכו מוכח״, שידעו היהודים להוקיר את אליזה אורזישקה. ואולם מר יפה לא חדל מלתבוע את העלבון, ואז נתבררו שני דברים: האחד, שאמנם היתה כאן „טעות פורמלית״, שעל פיה טעה ראש המסדרים לחשוב, כי לא נתקבל מאת השלטון המקומי רשיון להספד עברי; והשנית, אותו „הנאור״ שבא לגרודנה מווארשה הודיע, שהוא הוא שדבר על לב המסדרים ובקשם לבל יתנו להספד עברי להאמר, והוא „לוקח על עצמו את כל אחריות הדברים״...

הנה כן, לא נשמע ההספד העברי לא באשמתם של הפולנים בלבד, אלא ביחוד באשמתם של יהודים, של נאורי גרודנה וחברם הנאור שבא מווארשה.

יכתב הדבר לזכרון! —

נ. סוקולוב.

דוֹר וְדוֹרְשָׁיו.

(א).

(ליובל ה„אליאנס איזראעליט״).

נוהגים הבריות לחוג חגי זכרון ממינים שונים. מתפעלים, מתרגשים, עושים הלולא ותינגא, או ספדניא סופדים, —המנהג מתקיים במשך איזה זמן, ואחרי כן הוא נשכח ועובר ובטל מן העולם. יום גינוסיא של מלך יוחג בהור והדר כל זמן שהוא— כמעט שהפצתי לאמר: חי, אבל בדיוק היסטורי צריך־לומר: כל זמן שהוא יושב על כסאו. מי חוגג ימי גינוסיא של מלכים שהורדו מכסאותיהם? אולי איזה מבני־לויה, יחידי סגולה שעומדים באמונתם. הרוב הגדול מחזיק בכלל הקבוע: המלך מת—יחי המלך! חוגגים העמים גם את ימי זכרון מלחמותיהם ונצחונותיהם, והחגים האלה מאריכים ימים יותר מימי הגינוסיא של מלכים. אבל גם הם נשכחים כהשכח כל החגים. האשכנזים, למשל, היו חוגגים בדור העבר את חג זכרון המלחמה אצל לייפציג, אבל משהתחילו לחוג את חג זידאן פסקו לחוג את חג לייפציג. וגם על חג זידאן תעבור כוס, כבר מורגש הדבר עתה, שכבודו הולך ופוחת: באשכנז הדרומית כבר נעשה יום טוב זה חול; בפרוסיה עוד משתדלים לקיימו, אבל מורגש, שהוא רק „מלאכה״—פנה זיוו, נסתלקה שכינתו.

יושבי שווייץ עשירים מכל העמים עשירות של חגי זכרון היסטוריים. כולנו זוכרים מימי הקונגרסים שלנו את „חג יעקב״. בעיר גנף ידוע ומפורסם החג הנקרא בשם „Escalde“. זה יותר ממאתים שנה עברו מעת אשר קרה המאורע, שהוא היסוד של החג הזה: חיילותיו של דוכס סאבויה פרצו פתאום בלילה לתוך העיר לכבשה, ועמדה אשה אחת ותפשה את הסיר אשר בה בשלה דייסא רותחת, ושפכה את המרקחה על ראשי החיילים הראשונים, והצילה את העיר. את החג הזה חוגגים חגיגה מעין קרנבל או פורים שלנו. מהלכים בשוק במסכות על פניהם, ואוכלים אכילת חובה בשר תרנגול־הבר, ובודאי בזכות זו, כלומר בכח האכילה והשתיה, מתקיים החג, מפני שבני אדם רוצים לאכול ולבסומי, ושמחים, כשהם יכולים לאמר, שהם עושים זאת לשם שמים, או לשם ארץ מולדת;

בעיר לוקארנו, בשווייץ האיטאלקית, הייתי לפני איזה שנים ב„יום טוב" כזה. מהעיר והגלילות, מכל גרות הנחלים, וביחוד מהנחל הגדול („לאגא מאדז'יורי"), מאיי בורומיאנש הק', וגם מעבר לגבול, מהערים הקטנות בצד האיטאלקי, באו אנשים ונשים, עברו בסך, נתרוקנו כל הבתים, השיערים, המשרתים והמלצרים של בית מלוני היו בתוך להקת הנוגנים, וה„דירקטיר", איש שכרסו בין שניו, נשא את התיף ויתופף, ואחרי התהלוכות היו מחולות בחוץ, והלכו הנערים והנערות לשחק לפנינו. נמשכה החגיגה יום תמים, ועל שאלתי: חגיגה זו על שים מה, השיבו לי רק: הלא זה יום 16 באוגיסטו! מה קרה ביום ההוא, על מה שמחים—על שאלה זו לא היתה תשובה בפי איש בלוקארנו. אמרו לי: מנהג! רק בעיר אחרת, בלוגאנו, נקרה לי איש מהבקיאים, והוא ספר לי, כי היתה שם איזו תגרה, ונצחו בני גליל זה את בני גליל אחר, ועל כך שמחים עוד עתה.

ימי זכרון של מלחמית ונצחונית יוחגו תמיד בדרך עולם־הזה, בהנאות האצטומכא ובתנועת הרגלים. לא כן ימי הזכרון האפלטוניים. באשכנז ראיתי הרבה חגיגות זכרון של גתה. בתגיגה כזאת אין יוצאים במחול, אין מוליכים להקות וכלי שיר בחוץ, אך מתאספים ודורשים דרשות. יש שמעמידים אנדרטאות וקובעים את יום הסרת הצעיף מעליהן כשנגמרה מלאכת הבנין. בכלל אין החגים האלה תדירים, ועושים אותם רק בתור „גירא בעיניה דשיטנא". משנרתעה גרמניה לאחוריה התעוררו החפשים בדעה לחוג את חג גתה, ומעיינים בלוח, מתי מלאו לגתה כך וכך שנים להולדתו. באמת אין נוסח זה אלא פתחון פה. מי שמעריץ את הסיפר הגדול וקורא בספריו ומסגל לו את דעותיו—אחת היא לו, מתי חל יום זה או אחר, אבל הפוליטיקה צריכה לדימונ־סטרציות.

משנתרבו העתונים, ומשכבשה איתם הסינספציה, נהפשט על ידיהם המנהג של חג־זכרון. טעם הדבר היא פשוט. כלל גדול הוא לעתונים לעסיק רק בענינים שהשעה דורשתם. כיצד יעסקו, למשל, בפלוסוף זה, או אחר, שכבר מת והניח ספרים, ובספריו הוגים רק המומחים?—הרי מלאו כך וכך שנים למיתתו של הפילוסוף, ונעשה הענין „אקטואילי".

לנו, היהודים, יש קאנון של חגים והיסטוריים, שמהם אין לגרוע ועליהם אין להוסיף. כל הנסיונות לקביע ימי פורים חדשים עלו בתהו: נתקימו באיזה מקומות, במדה קטנה ומגוחכת, באומה כולה לא נתקבלו. יש שכתבי גם מגלות. אבל אין קוראים בהן. יש גם שקבעו תעניות של צבור, אבל גם התעניות לא נתקימו. לא נתקבל המנהג באומתנו לחוג ימי הולדת, או ימי הסתלקות של ראשי עמנו. „ז' באדר" נתקבל לבעלי „חברה קדישא" בקצת מקומות, אבל גם הוא איננו כלום.

ועוד פחות מזה נתקבל המנהג לחוג יובלות של מוסדות, של הסנהדרין, של הכנסת הגדולה, של הישיבות, של ועד ד' ארצות. הרוח העברי המעמיק, החוקר לכל תכלית, לא שעה לדברים האלה. בעוד אשר בין האומות ימי הזכרון העתיקים הולכים ונשכחים, והחדשים יורשים את מקומם, בינינו הוא להפך. כל החגים והתעניות מתיחסים אל המאורעות אשר קרו כשהיו ישראל שרוים על אדמתם. מאז ואילך בטלה הקביעה. היו לנו כבר קהלות עתיקות באמת, שראשיתן מגעת כמעט עד ראשית הגלות, כמו הקהלות אשר על הרינוס. הנשמע מעולם שתחוגנה את חג מלאת כך וכך מאות שנים לקיומן? אמרו לנו: לא חגגו, מפני שלא שמחו בחלקן, מפני שהיו מדוכאות. אבל תשובה זו איננה תשובה. ידוע, שהיו, ביחוד במחצית הראשונה של ימי הבינים, תקופות ארוכות של שלוה וזכיות, וגם במשך התקופות ההן חגג לא חגגו. כעת אני קוראים לעתים תכופות: קהלה זו חגגה את חג מלאת מאה שנה לקיומה. „היכל" זה חגג את חג מלאת יובל שנים לקיומו.

חושב אני את הדבר הזה בעיקרו לתקוי זר. בעד הסופרים הפיבליציסטים זהו ענין לענות בו. כשיכתיב איש כתם על דבר איזה סיפר, איזו חברה, או איזו קהלה—לא יקבלו את דבריו, כשהוא מכיון את השעה לכתיב דבר בע"ג, הוא מובטח שיתקבל. גם בעד החברות הרי זה ענין טוב. יכולות הן עי"ז לעשות פרסום ופומבי לעצמן. הכל עומד כעת על הריקלמה, אפילו הדברים המעולים שבמעולים.

ענין אחר מהמין האחרון, כלומר מהדברים המעולים שבמעולים, הוא חג הזכרון לחברת „חברים כל ישראל" („אלליאנס איזראעליט אוניברסל").

החברה הזאת לא נעשתה טובה יותר או רעה יותר מפני שמלאו כעת חמשים שנה להוסדה. כל מה שיש בה מן הטוב הוא טוב וכל מה שיש בה מן הרע הוא רע, שמחת יו"ט לא מעלה ולא מורידה. ברכות, ספרים מיגשים לכבוד החג, דרשות — כל זאת היא מלאכה שאיננה משנה אף קוצו של יו"ד: נמים וצירמוניה ולא יותר.

רואה אני חגים אישיים מחגים כאלה. בחגים אישיים על כל פנים יש לנו איש שאנו מברכים אותו, שהוא מקבל את הברכות, או שאנו מסרבים לברכו וכדומה. בחגים של חברה אין לנו שום דבר של ממש. „חברה" היא רק מלה. יש הרבה חברים של תכי"ח, אבל ההם חוגגים, ואם בשמחתם נשתתפו? יש ראש החברה, האדון נרסים ליוין, זקן מצוין, אחד משיירי אחינו בצרפת שיש להם מסורת יהודית מקומית. אבל החג הזה איננו חגו. יש מזכיר החברה, האדון ביגאר, פקיד ותיק, ממונה נמרץ שדבריו נשמעים בחברתו. אבל את האיש הזה אנו יודעים מכבר, יודעים מה שהוא יכול, מה שהוא חפץ, ומה שאיננו יכול ושאיננו חפץ לעשות. יש לחברה הזאת חברים שונים בועד המרכזי, ביניהם אנשים כסאלומון ריינאק, חסיד שיטת ההתבוללית, וכסילבין לוי, היהודי המרגיש, יש חוץ מאנשי הרוח האלה כמה בנקירים בעלי עין יפה ובעלי עין רעה. מה ענין יובל של החברה כולה, ומה יובל זה משנה ומחדש? מה יש לשמוח, ומה יש להתעצב?

אם יש סבה לשמוח על יובל ה„אליאנס" — רואה אני איתה יותר בשמחה על התיסדות החברה לפני חמשים שנה מאשר על התקימה עד היום.

צריך אני לברר את דברי. מציע אני את השאלה: אלו לא היתה ה„אליאנס" קימת, וצריך היה ליסד אותה, האם היו היהודים הצרפתים כעת מסוגלים להתעורר ליסד חברה כזאת? הנמצאו גם כעת אנשים כאותם שיסדו את ה„אליאנס"? היו ביניהם עירכי דין ובנקירים וחכמי מדינה; גם כעת יש עורכי דין ובנקירים וחכמי מדינה בצרפת; יש גם כאלה אשר כיון שיש „אליאנס" הם מנדבים להממון או נותנים לה את שמם. אבל היש ביניהם אנשים שהיו מצטערים כעת בצער—נניח, לא בני אומתם, הואיל שהם כופרים באומה. אלא בני דתם, ושהיו מוצאים בלבם את העוז ואת הזריזות לצאת בשער כמו שעשו מיסדי ה„אליאנס"?

ולא רק בנוגע אל צרפת, כי אם גם בנוגע לכל הארצות שואל אני שאלה זו: היהדות דמתקריא „נאורה" כופרת באומה ומודה רק בהאחדות הדתית. אבל גם אחדות דהית איננה אתא קלילו דלית בה ממשא, אחדות דתית גם היא כח נערץ משפיע

המדינות ועל מאירעות העולם. האחדות הדתית העולם היא עד היום גורם כביר, שאין דוגמתו לכח ולהשפעה על אלפי אלפים בנ"א. יש לאחדות הזאת אורגנים, שהעולם המדיני אנוס הוא להתחשב עושה האחדות הדתית הזאת פוליטיקה לפי מטרתה; מפלגות מדיניות שכל עיקרן נוסדו רק בשבילה. האחדות האיבנגילית גם היא כח גדול מקיף הרבה ארצות, הזה הוא מתגשם בהרבה חברות, ולוא יפגעו בעלי אחרות באיבנגילים, תכף יזדעזע כל העולם האיבנגילי. האורתודוקסיה היונית—כמה השפיעה על הפוליטיקה הרוסית אי הבלקנים, כמה סייעה ליונים ולסלבים, כמה היא ועובדת במזרח! והאחדות הדתית המושלמנית הלא גם כח מדיני, שאין לשער את היקפו ואת גבורתו. בטורקיה יש חברות מיוחדות, שעוסקות בהרחבת הרעיון איסלמי.

אנחנו היהודים הלאומיים חושבים, שטועים הם אלה אומרים, כי היהודים הם רק בעלי דת אחת, לדידן, הננו בני אחת ובני דת אחת, ושתי תכונותינו אלה הן קשורות זו בזו. אבל גם כשעומדים היהודים על נקודת האחדות הדתית, עדיין אין דבר זה פוטר אותם מחובות ההשתתפות, והאחדות. מאליו מובן, שצריך שהדעה הזאת תהיה שלמה, דעה מבוססת בהרגשות הלב, ואז מביאה גם היא מעשים גדולים. במקום שהדעה הזאת היא רק שלילית, אומרים, שהם בעלי דת אחת, בכדי לגלות את דעתם שאינם בני אומה אחת, במקום שהיא רק מלה ושלט, עין אדמיניסטרטיבי בשביל קהלות והיכלות, שבעלי הדעה חפצים לשלוט בהם; שם יש רק צחיח סלע אשר עליו יגדל אף גבעול.

זה הוא ענין ה„אליאנס", זה הוא הכח אשר על ידו נוסדה. נוסדה ע"י יהודים אנטוזיאסטים — לא לאומיים, אנטוזיאסטים דתיים. הרוצה לעמוד על בוריו ועל אופיו ספים זה יתחקה נא על דמות איקונין של איש כקניגס־ברטר, מי שהיה הנשיא הראשון של ה„אליאנס" (עד 1863). קניגסברטר נמנה ככהן־באנוער, כוויסווייליער, כהירש — הרבה אח"כ בין חברי הקולוניה הקוסמופוליטית של הפיננס הגבוהה . הוא בא מאיסטריה, ומאותו החלק שבאוסטריה, שיש בו מסורת יהודית חזקה, מצומצמת, עמוקה ועממית: מורביה. היה זוכר עוד את החיים היהודיים בערים הקטנות מורביה בכל צביונם התמים, המקורי, המצוין[1]). מנעוריו זוכר עוד את הרבנים ואת הישיבות בלייפניק ובניקולס־ [2]). הוא לא היה ה„מוראבציק" האחד אשר חלם את חלום גרות היהודים. בענין זה קדם קדמהו ד"ר א. לוי, חברו שטיינשניידר ושל א. ה. וויס, שבא גם הוא ממורביה, בנעוריו בחברה של תלמידי אוניברסיטה בוינה, שהיתה ויקנא־קדמאה של „קדימה". ד"ר א. לוי היה צעיר ת"ח, עני דמיונות נשגבים. הוא נדד מארץ לארץ, ובבואו לונדונה שם אחד החלוצים הראשונים לרעיון „חברים כל ישראל". קניגסברטר נבדל ממנו בכל קורות חייו ובעמדו החברתי, אך ביסוד השאיפות הישראליות. צרפת נחשבה אז כארץ־המופת היהודים, וקניגסברטר וחבריו לא חשבו את חירות באופן שמציירים להם בני הדור הזה: הפקרות והתבוללות, אלא חירות למען שמור את היהדות. מספוריו של ד"ר א. לוי נודעו לי הרבה פרטים מקורות חייו של קניגסברטר. הוא לא היה יהודי אורתודוקסי במובן הפשוט של מלה זו. „היהדות — היה א. לוי אומר—היא כעין חצר המעורבת", כל מקום שהיהודים סובלים צרות לרגל יהדותם, הרי אלה צרות הכלל. „לא לכך — היה קניגסברטר אומר — זכינו לעושר וגדולה בשביל ליהנות מהם בעצמנו. אלא בשביל להציל את היהדות מהשעבוד והרדיפות". „תחומי היהודים — לא כל אחד ואחד רשות בפני עצמו, אלא כולם רשות אחת" -- היה קניגסברטר אומר[3]). הוא לא היה חושב את עצמו כצרפתי, אך כיהודי אירופי אשר בחר בצרפת למושב לו, יען כי ממנה יוצאת תורת האחוה ושווי הזכיות לכל בני האדם. קניגסברטר נתן את לבו גם לעניני קהלת היהודים, שהיתה אז „פרצה גדולה" לרגל החירות הלא־מוגבלת. קניגסברטר היה מלא התלהבות דתית ורעיון אחדות האל היה ממלא את כל לבו. היהדות — כן היה מאמין — היא הדת המזוככת, המעודנת, היעודה לחבר ולאחה את כל המין האנושי, ומחזיקיה שרוים בצער וביסורים בדיוטאות התחתונות של התרבות. בשביל מה יש לנו תרבות וחופש? — היה קניגסברטר שואל: — הלא בשביל להשפיע מארץ על ארץ.

העיקר החדש של אי־התערבות בענינים הפנימיים לא היה עדיין קבוע אז כחומה, צריך להבין את כל רוח הדור ההוא, אשר בו נשאר עוד הרבה מן ההומניות. עניני המדינות לא היו עוד סגורים אלא מפולשים. כשנלחמו האמריקנים הצפונים עם הדרומים בדבר העבדות, שהראשונים גזרו לבטלה והאחרונים עמלו לקיימה, היו כל יושבי תבל מתעסקים בדבר וקולטים לתוכם את ההתעוררות ההומנית של אמריקה הצפונית. התחיל אז הרוח הגאריבאלדי מנשב: אדם יושב כאן ומתעורר על החמס שבאספמיא, ואם נכו אז המשמרים שבדור להגן על זכות כל מדינה לעשות כרצונה היו אומרים: „הכי אתם תוחבים בריחים ונועלים את הגבולות באסקופות"?[4]). בעל הפתגם הזה לא היה אז בצרפת, מפני שנטרד מעולמו המדיני בגזרת נפוליון השלישי, שעשה את המהפכה, אבל מארץ גלותו, מן אי יערסיי היה מוציא פעם בפעם כרוזים לטובת המין האנושי, ונפוליון השלישי בעצמו השתדל ג"כ להראות, שצרפת צועדת בראש ההשכלה. רוח כזאת שלטת היתה בהרבה ארצות. בראש המיניסטריום האנגלי עמד אז פלמרסטון, וגם הוא היה עמל ויגע לעשות דבר לטובת פולין. הקוסמופוליטיות לא היתה אז מעין דבר האסור; פריז היתה מלאה קולוניות קוסמופוליטיות; ממשלת הקסריות השניה רצתה, שפריז תשפיע על כל העולם. הרבה שנים אח"כ ראינו את הממשלה הזאת מתערבת בעניני מקסיקא, מתערבת בעניני ספרד, ובאה בסכסוכים קשים עם הממשלות האחרות לרגלי התערבות זו. דרשותיו של נפוליון השלישי לראש השנה, או לעת־מצוא אחרת, היו מאורעות גדולים, וכל העמים היו מיחלים להם. ההשפעה שעברה אחרי כן לווארצין ולפרידריכס־רוהע אל ביסמארק ואל האגודה המשלשת היתה מצומצמת אז כולה בפריז.

ביחוד היתה אז ה„איגזוטיות" נפרצת בפריז, הממשלה השתדלה לחזק את שלטונה ולתת מהלכים ללשון צרפת ולתרבותה באלגיר. האפוטרופסות על ארצות המזרח היתה תקיפה מאד. הידידות בין קיסר צרפת ובין הפאדישאח אז היתה גדולה הרבה יותר מהידידות בין ווילהלם־קיסר ובין עבדול־חמיד. חצרו של

[1]) Arch. Jsr. לשנת 1864, גליון 16.
[2]) שם גליון 17.

[3]) Univ. Isr. במאמרו של בלאק ע"ד קניגסברטר 1867, גליון 3.
[4]) דברי ויקטור הוגא בדרשתו המצוינת ע"ד מלחמת הדרור באמריקה.

נפוליון היתה מרכז העולם המדיני, וכל ממשלה שהותרו קישוריה עם קסריות זו תלויה היתה בחללו של עולם כעין נימא רפויה שאין לה אחיזה. הצרפתים היו אז עוד במדרגת ההתפעלות וההתרפקות על גדולת ארצם ועיר בירתם, והיו קוראים לה בקביעות: „עיר האורה". בפריז עצמה היו אז כתות כתות של מהגרים מדיניים, וביחוד היו מצוינים שם המהגרים מפולין ומאונגארן, שהיו פועלים ורוקמים שם לטובת ארץ מולדתם את חוטיהם האינטרנציונליים. חותם תכניתה של הממשלה היה ליברלי—לא ממין הליברלות הזיבורית שבדור זה, כי אם מן העידית דעידית. שאלת הכלכלה לא היתה עדיין מחודדת ומסוכסכת כמו עתה, והקצינים בעלי ההון עוד היו חביבים על רוב העם. הבירסה היתה אז עוד חזקה מאד וסמוכה לה במעלה ובחשיבות—אומנותם של עורכי הדין המפורסמים. בשני המקצועות האלה הצטינו היהודים במדה גבוהה: בבירסה היתה יד היהודים האינטרנציונלים תקיפה, ובאומנות עורכי הדין הצטינו יהודים צרפתים. בכהונת שר האוצר שימש אז אחילם פולד. בכלל היו היהודים חשובים הרבה בחצר הקיסר, שהיה בעצמו אדם קטן מתנודד בדעותיו, חסר עיקרים קבועים, אבל פקח די צרכו להתחשב עם הכח הפיננסי של היהודים. קטרוגים וקליפות מעין אלו של האנטישמות החדשה לא נודעו אז בצרפת כלל. בפרגודם של הקתולים עוד היה רוח השנאה דופק [5], ונשמעו הרבה דבות ודברי הבאי כנגד „הגודרים החפשים" והיהודים. אך בפרלמנט, בפוליטיקה ובכל הרשויות של חיי פומבי לא נשמע קול מנדף, ואפילו האורליאניים היו נזהרים אז מהשמיע דברים כנגד שווי הזכיות [6]. הרוטשילדים שכבר עמדו אז במדרגה גבוהה מאד נחשבו בנוטים אחרי האורליאנים, לרגל יחסיהם אל האצילים והנסיכים. העתון היותר מפורסם של הדור ההוא, ה־„Journal d. Deb.", היה מביא ידיעות ע"ד המעמד הרע של היהודים בארצות אחרות, והדעה המקובלת בין הצרפתים היתה אז, שאין לדכא איש בשביל אמונתו או מולדתו. הקטרוג כנגד יהודים ילידי חו"ל, שפרץ בצרפת בדורנו לרגל ענין פאנאמא ומאורע ווילסון (חתנו של גריבי) ועלילת דרייפוס—לא נודע אז כלל. להפך, פריז היתה מעין אכסניא מרווחת ליהודים בני ארצות אחרות. שמו של היינריך היינה היה נשוא על שפתי רבים, ומאיר-בעער לא זכה בארץ מולדתו לכבוד גדול כזה שזכה אליו בפריז. במקצוע המדעים מצוינים היו הדארמסטעטערים, המונקים. והדירנבורגים, ויוליוס אפ־פערט היה אחד מחביבי חצר הקיסר. בכלל, היתה פריז כאבן־שואבת לרבים מהיהודים האשכנזים, וביחוד ליושבי באדין, נפות הרינוס ושאר מדינות אשכנז הדרומית.

(סוף יבא)

שלמה שילר.

„ההכרה הגזעית וההכרה העממית".

(הערות והארות)

I.

בשם זה פרסם לפני חדשים אחדים הסופר הידוע והעסקן הציוני פרנץ אופנהימר מאמר מלא ענין, שהטיל רעש במחנה הציונים המערביים ועורר פולמוס של סופרים והביא מבול של מחאות והסכמות. ותמוה הדבר, שדעת הקהל של ציוני המזרח קבלה את הדברים בשויון נפש ולא התענינה בהם, אעפ"י שראוים הם לתשומת לב מיוחדה, יען שעלולים הם—אם יעשו קנין הכלל—לא רק לקלקל את מחשבתנו, אלא לגרום גם לתוצאות מעשיות מקולקלות.

עד עכשו היו כל חלקי מפלגתנו שוים בדבר אחד ומסכימים להנחה עיקרית אחת, שאי אפשר לציונות בלי הכרה לאומית קודמת לה. השקפה ציונית שאינה יוצאת מתוך ההרגש הלאומית — זה היה המושכל הראשון — היא לא רק התבוללות גמורה, אלא גם שני הפכים בנושא אחד. והנה בא אופנהימר ומוכיח ע"י הוכחות „מדעיות", שעד עכשו טעות היתה בידינו והוא פוסק, שההכרה הלאומית היא רשות ולא חובה, וכל המודה בהפרוגרמה הבזיליאית הרי הוא כאלו כופר באסימילציה, אעפ"י שבהכרתו הפנימית ובכל רגשותיו הוא שייך ללאום אחר, אעפ' שבכל רוחניותו הוא מסור לתרבות נכריה... אין ספק שכונתו של אופנהימר היא לטובה. דבריו מכוונים כלפי היהודים המערבים רכי הלבב, החוששים להצטרף אל מפלגתנו, שמא יצטרכו לוותר על „לאומיותם הפרטית", והרי הוא בא ומרגיע את רוחם ואומר להם: פחד שוא אתם מפחדים, יש ציונות ויש ציונות. יש ציונות הבנויה על יסוד לאומי ויש ציונות שאינה בנויה על יסוד זה, ושתיהן זכויותיהן שוות ושתיהן כאחת טובות. ומאידך גיסא רוצה בעל המאמר לקצץ קצת את כנפי המזרחים „הגאיונים". רואה הוא את „הגאיונים" הללו מתפארים תמיד ביהדותם ובאים בטרוניא על חבריהם המערבים ומעמיסים עליהם הב־ ודרישות שאין הם יכולים לעמוד בהן. והרי הוא, אופנהימר בא ומוכיח „באותות ובמופתים", שליהדותם של המזרחים אין שום יסוד, ושכל טענותיהם ותביעותיהם אינן אלא אי־סבלנות בעלמא, ולא יותר.

בכלל חופפת על־פני כל המאמר של אופנהימר אי־תמימות רציונלית. אופנהימר כוון בדבריו לתווך ולפשר בין ציוני המזרח ובין ציוני המערב; הוא רצה להסיר מתנועתנו בבת אחת את כל הקטטות, המריבות ואת כל חלוקי הדעות, שהולכים ונמשכים מן הקונגרס הראשון ועד התשיעי. את כל זה אמר לעשות ע"י ברורם ולבונם של איזו מושגים כלליים סוציאליים בעוד שבאמת כל חלוקי הדעות הללו יוצאים לא רק מתוך ההבדלים במצב הכלכלתי, המדיני, החברתי והתרבותי של יהודי הארצות השונות, אלא גם מתוך הבדלים פנימים, מתוך הבדל תכונותיהם הנפשיות של יהודי המזרח ויהודי המערב. היהודי מסתגל במדה ידועה לסביבתו לא רק בחיצוניותו אלא גם בפנימיותו, במזגו, בתכונותיו הפסיכולוגיות. יהודי המזרח הם (כעמי המזרח בכלל) רגשנים, נוחים להתלהב, קיצוניים בשאיפותיהם ומהירים במעשיהם, ומכיון שמתיצבת לנגד עיניהם רוחם איזו תכלית חביבה ונכספת, הרי הם מדלגים בדמיונם על כל החוליות של האמצעים ועוברים על כל המכשולים המונחים על דרכם. דומה, שפתגמם הוא: אם רצון כאן, הכל כאן. יהודי המערב, להפך, הם סדרנים וספקנים, ישוב דעתם מכריע את רגשם, מתונים הם בדרישותיהם ואטים במעשיהם, וכל זמן שהשיטה לא נסתימה אין התכלית שוה בעיניהם כלום. דומה, שפתגמם הוא: ההסתדרות היא העיקר, המטרה תושג ממילא. ולפי שהסכסוכים שבין המזרחים ובין המערבים יסודם בהבדל התכונות הנפשיות מסופקים איפוא אנחנו, אם יועילו כל הבירורים להסירם כלה מתנועתנו.

ובולטת היא רציונליותו והגיוניותו הנפרזה של אופנהימר

---

[5] בלום בספרו „עיר קורות היהודים בצרפת" ע' 71.

[6] שם ע' 41.

דיא קובע גבולין ותחומי מושגים בדברים (בין היהדות ...ית ובין זו שבמערב), שבאמת יש להם הדרגה ומעברה ...בדברים שאינם סובלים הגבלה. הוא מביט על ערכינו ...ים, שבאמת הם עומדים תמיד תחת השפעות שונות ...זו את זו ומשתנות מיום ליום, כאלו היו כבר חתומים ...רים. הוא רואה פשטות יתרה במקום שיש עומק ותהום. ...מונה ומודד, שוקל וסופר את התרבויות השונות ומשוה ...זו לזו („התרבות היהודית נמוכה מן התרבות הגרמנית"), ...יודע שדברים איכותיים לא ניתנו למנין ולמשקל כלל. ...מסמן את הצבעים הגסים וקורא להם שם, אבל זרה לו ...הגוונים הדקים, שאי אפשר כלל לסמנם ולכנותם אלא רק ...בהם בלבד. יש לו כשרון אנליטי חד, מסמא, אבל ...חוש ההסתכלות. כמלומד גרמני אמתי הוא נוטה לדון ...הוא דן על היהדות המזרחית שאין הוא יודע אותה ...ידיעה כל שהיא, ובנוגע לזו שבמערב הוא דן מן הפרט ...על הכלל.

נעמוד נא מתוך סקירה כוללת על עיקרי דעותיו של ... היחס של יהודי המערב אל האידיאה הציונית — ... — שונה לגמרי מיחסם של המזרחים אליה: היהדות ...המערבים בנויה על יסוד ההכרה הגזעית, בעוד שהמזרחים ...אחרי יהדותם מתוך הכרה עממית. ההכרה הגזעית יונקת ...מן העבר הרחוק. אחוד הדם והגזע, זכרונות העבר, ...אבות, יראת הכבוד מפני יצירות הרוח של הדורות ...שונים, -- אלה הן עצמיותה של ההכרה הגזעית. בעלי ... אין להם בתור קבוץ מיוחד משלהם כלום, לא בחמר ...ברוח, מפני שבכל רגשותיהם ושאיפותיהם של עכשו. בכל ...יהם האישיים והצבוריים, הם שייכים לעמים שונים ולקולטורות ...בתור קבוץ מיוחד הם נזונים מן העבר בלבד. „אנחנו ... המערב" — קורא אופנהימר ומדגיש — „הננו מתגאים ... שצור מחצבתנו הוא אותו הגזע, אשר הנחיל ליושבי ...ה שלש הדתות היותר חשובות שבעולם, ושהוא היה והוה ...התסיסה הכי עצום בהקולטורה האנושית". (ממש כדברי רבני ...המטיפים להתבוללות. ההבדל שבינו ובינם הוא רק בזה, ... מיסדים „להכנסיה הישראלית" תעודה דתית ומוסרית, ...לא נתמלאה בשלמות, ולפיכך יש לה להיהדות, אליבא ..., זכות הקיום גם בהוה. בעוד שאופנהימר, החפשי בדעותיו, ...את כל היהדות המערבית על איזו בלימה של התגאות ... אבות בלבד).

כנגד להההכרה הגזעית נובעת—לדעת איפנהימר—ההכרה ...מית ממקור חיי החברה בהוה, אחוד השפה והתרבות, האינ־ ...ים הכלכלתיים והמדיניים, היחסים המשפטיים והתברתיים— ...אלה עושים את הצבור חטיבה מיוחדת, עם שלם מאורגן, ...נושא את עצמו. „ההכרה העממית היא דמות דיוקנה הפסיכית ...הבינה, שבתוכה הצבור חי ומתפתח". ולפי שהרגשת שייכותו ...האיש הפרטי אל הצבור העממי היא חזקה ומוצקת יותר, ...שהוא מוצא בהצבור ספוק צרכיו הרוחניים והחמריים ...הטרמינולוגיה של אופנהימר: „השמחה והתועלת"), לכן ...ההכרה העממית לשתי הכרות חלקיות שונות: להכרה ...ורית (כלל כל הצרכים הרוחניים וספוקם) ולהכרה לאומית ...כל הצרכים החמריים: הכלכלתיים והמדיניים).

אחרי אשר שם לפנינו אופנהימר את ההנחות היסוריות ..., הוא הולך ומבאר, הולך ומנתח את היחס של יהודי ... יהודי המזרח אל שני מיני ההכרות: הקולטורית והלאומית.

הוכחותיו בנידון זה הן אופיות מאד. אלו, למשל, הראה על העובדא הפשוטה, שההכרה הקולטורית של המערבים בנוגע להיהדות היא לקויה ביותר, מפני שכבר סגלו להם את השפות והקולטורות של העמים האחרים, ומפני שבאותה מדה נתרוקנו מיהדותם והתנכרו לשפתם ולספרותם הם, אז לא היה שום מקום לערער עליו. אבל מלומד גרמני אינו מסתפק בעובדות בעלמא („עובדות עלולות להשתנות"). לו דרושות הכרחיות. „אנחנו יהודי המערב"—גוזר אופנהימר—„אין אנו יכולים להיות בעלי הכרה קולטורית יהודותית, מפני שהיהדות, שנשארה לפליטה מימי הבינים ושהיא שמורה עכשו בין חומות הגיטו בארצות המזרח, היא נמוכה מאד מהקולטורות המערביות של העת החדשה". „אנחנו,—עומד הוא וצווח—אין אנו יכולים ואין אנו רוצים לרדת ממדרגתנו ולסגת אחור"... לעומת זאת הוא מרשה בגודל לבבו להיהודים המזרחים, לאלה האומללים שעוד לא טעמו טעם השכלה האירופית, להחזיק בהכרת קולטורתם הם, ולא עוד, אלא שהם, היהודים המזרחים, מוכרחים להיות בעלי הכרה קול־טורית יהודותית, מפני שהקולטורות „הברבריות" שבסביבתם (כלו' של עמי מזרח אירופה) הן כקליפת השום נגד היהדות, שנשארה לפליטה מימי הבינים...

חושבים אנו כמעט למותר להעיר, כמה מן התמימות הקדושה יש בכל ההוכחה „המדעית" הזאת. אלו נשתמרה קול־טורתנו בתכנה וצביונה שהיתה לה בימי הבינים בלי שום השתנות והתפתחות, הרי היתה כבר קפואה ומאובנת ונתהפכה לאיזה אנחרוניזם רוחני, לרוח תועה שאין לו שום מעמד בחיים. קול־טורה מאובנת כזו, למרות עברה הנשגב ואצילותה המוסרית, ודאי היתה רפת כח ולא יכלה להתבצר ולהחזיק מעמד בפני הקולטורות „הברבריות" של עמי המזרח, שאע"פ ש„מדרגתן שפלה" מלאות הן עוז עלומים. „כי לכלב החי טוב מן האריה המת". הוא מביט מפסגת השכלתו המערבית על חיינו הרוחניים ואין לו שום מושג ע"ד התסיסות, שמלאו את חלל עולמנו וע"ד המהפכות הרוחניות שהתחוללו בין חומות הגיטו מימי הבינים עד היום הזה. בטוב לבו ובחמלתו הגדולה עלינו אינו יודע, שיהודי המזרח אינם אומללים כל כך, שגם הם יודעים פרק בההשכלה המערבית, אולי לא פחות מאחיהם שבמערב.

ומאידך גיסא, כמה מן המגוחך והגאותנות יש במשפטו הכולל, שהטוב והמאור שבקולטורות המזרח (של הרוסים והפולנים) לקוחים מן השכלת המערב והשאר הוא ברבריות גמורה. הרי אפילו בר בי רב יודע, שקולטורות הן יצירות חפשיות לאומיות, אינן נעשות באופן מלאכותי ואינן נמסרות ועוברות כמטבעות מיד ליד ומעם לעם. אין ספק, שההשכלה המערבית היא עשירה ומפותחה יותר מזו שבמזרח, ושכמה מקצועות התרבות אמנם קבלו עמי המזרח מן המערב והכניסום לאוצרם הרוחני. אבל כל זה נוגע רק לדברים התלוים בעיון ובמחשבה (ענינים מדעיים ושמושיים, תקונים משפטיים ומדיניים), ולא לאלה שיסודם הוא הרגש והדמיון (האמנות, הספרות היפה, השאיפות הדתיות המוסריות והשקפת העולם בכלל). כל עם ועם הוא אישיות רוחנית בפני עצמה, לכל עם ועם יש שר של יצירה מיוחד. בנוגע ליצירותיו אין שום עם מ ק ב ל — הוא יכול להיות רק מ ו ש פ ע. ומפני שנשמת עם ועם וכחותיו הרוחניים מתגלמים ביצירותיו ומפני שהכחות הללו (ההרגשות, השאיפות וההסתכלויות) שונים הם אצל העמים השונים, הלכך אין מקום לבכר את הקולטורה האחת על פני חברתה: חסר הקריטריון המוחלט, קנה המדה הנכון בשביל להשוותן זו לזו. לגבי היצירות העממיות, כמו לגבי יצירי הטבע, אין פחיתות וחשיבות, אין יתרון וגרעון,

יש רק פשטות והסתעפית, מעוט הגוונים ורבוים. האיש הגאוני— אומר עמנואל קנט — נושא את קנה מדתו בי בעצמו; כל אישיות עממית, עד כמה שהיא מתבטאת ביצירות מתאימות לרוחה, היא גאונית במינה:

אופנהימר גוזר ואומר, שהיהודים שבמחם ולבם נקלטה הקילטורה המערבית, אינם יכולים ואינם רוצים שוב לצמצם את עצמם ולרדת אל הקולטורה היהודית. אבל הוא אינו יודע שכלל גדול הוא בעולם הרוח: רוצה אדם—וכן גם עם שלם--בקב שלו מתשעה קבין של חברו. הקב שלנו המצומצם חביב עלינו מפני שהוא חלק מעצמיתנו, מפני שהוא לקוח מאוצר נשמתנו, והכי נכבד—מפני שהוא מפרה את כחיתינו ונותן לנו את היכולת והכשרון להיות משפיעים ויוצרים. תשעת הקבין של אחרים אנו יכולים רק לקבל במתנה וליהנות מהם, אבל סוף סוף לא שלנו הם, לא אנחנו קצרנו משום שלא אנחנו זרענו. אחינו — בין אלה שבמזרח *) ובין אלה שבמערב—עוסקים ועובדים במקצועות הכפרות והאמנות של עמים שונים, הם כותבים, מפרשים, מבקרים, מסגלים לעצמם את אפני היצירה של אחרים. אבל אין הברכה מצויה במעשיהם אלה, השכינה מסולקה מעליהם. הם נוטלים חלק בראש בכמות אבל לא באיכות, הם עוזרים, אבל אינם מנהלים, חסרה להם המקוריות והגאוניות. ואת המקוריות והגאוניות לא ישיגו לעולם, כל זמן שלא ישובו אל מקור מחצבתם, כל זמן שיהיו ניטרים כרמי אחרים.

אופנהימר החושב הרציונלי רואה בהקולטורה רק את החלק העיוני שבה: את המחשבות וההכרות, את הדברים המוחשים והמצוירים. ומכיון שהחלק הזה נשתכח ברובו מלבות אחינו המערבים, הוא גוזר כליה על כל היהדות המערבית. אבל חוץ מן הדברים שבמוח ישנם דברים שבלב: ההרגשות הקשורות בההכרות כשלהבת בגחלה. ההרגשות הן שרשי האילן של תרבות העם, השפע החיוני הסמוי מן העין. כל עוד שלא נשחתו שרשי האילן ולא נס לחם, אעפ"י שנופיו נגזעו ונקצצו, יש תקוה שישוב לצמוח ולעשות פרי. כיוצא בזה, כל זמן שההרגשות היהדותיות לא נמחו מן הלב לגמרי; כל זמן שלא נהקו הנימין האחרונים הללו שבנפש, אין אנו רשאים לפסול את יהדותו של חלק הגון מאחינו. ההכרות הברורות והציורים המוחשים, זה העולם האוביקטיבי של היהדות, נדחה מפני עולם אוביקטיבי אחר, עשיר ומסמא. אבל הסוביקטיביות, שהיתה קשורה בהן מעיקרא, אינה נכחדת—עפ"י חוק פסיכולוגי ידוע—כל כך מהר כמו דברים עיוניים. וכשאין לה לסוביקטיביות זו במה להאחז, הרי היא נעשית כח טמיר, אנרגיה פוטנציאלית, היא ממתינה לשעה הכושר להגלות, וכשמופיעים ציורים חדשים ואידיאות חדשות המתאימים לטבעה מיד היא נאחזת בהם. ובפרט אם עומדים אנו על יסוד תורת ההתנחלות, אי אפשר להחליט, שהרשמים החזקים שהשאירה בנפש העם קולטורה בת שלשת אלפי שנה נמחקו ונמחו לגמרי במשך תקופה של איזו מאה שנות התבוללות. ההכרה היהדותית הקולטורית היא משותפת לאחינו שבמזרח ולאחינו שבמערב; ההבדל הוא רק בזה, שאצל הראשונים היא אנרגיה שבפועל ואצל האחרונים היא אנרגיה שבכח.

ועוד הערה קטנה. כשאנו דנים על זכות הקיום של איזו קולטורה, עלינו להביא בחשבון. לא רק את הצד הסטטי שבה אלא גם את הצד הדינמי, כלומר לא רק את היצירות הקימות ועומדות אלא גם את העתידות להברא, או יותר נכון את השאיפות

*) פה המקום להעיר, שהחלטת אופנהימר, כי יהודי המזרח אינם משתתפים בקולטורת העמים, אשר בתוכם הם יושבים, היא קלוטה פשוט מן האויר.

והמגמות, את המגמה ההיסטורית לחולל שנוים נמרצים תרבותיים. נניח איפוא, שצדק אופנהימר במשפטו, שתהום רובצת בין קולטורת אחינו שבמזרח ובין זו של אחינו שבמערב. אבל האם אין כמיכן לדבר שיתגשר גשר על פני התהום בעתיד? הנה ההגרה של אחינו השוטפת והולכת ממזרח למערב הרחוק, גורמת לזה שחלק הגון מהם מתעכב על דרכו בהמערב הקרוב (בפרט בני הנעורים הנוסעים לערי האוניברסיטאות שבמערב), ובכל מקום בואם הם בונים אהלים לתורה, שהם מביאים אתם מן המזרח ובוראים מרכזים חדשים עבריים. ובאופן זה משפיעים הגרים והתושבים אלו על אלו ומקבלים אלו מאלו בהכרח. הגרים המזרחים קולטים לתוכם את ההשכלה המערבית ויחד עם זה הם משפיעים את יהדותם על אחיהם המערבים. ואם נצרף לזה את הזרם הקולטורי העתיד לצאת מן המרכז הרוחני בארץ אבותינו, שבודאי ישפיע על כל אחינו בארצות פזורנו,—האם אין לנו איפוא הצדק לשפוט, שסוף סוף תברא קולטורה יהדותית מיוחדה וממוזגה כראוי, אשר תקיף גם את המזרחים, גם את המערבים?—

ההכרה הקולטורית האמתית מתיחסת לא על המציאות דקימה בלבד, אלא גם על האפשריות בעתיד, לא רק על הערכין שכבר נולדו, אלא אף על אלה שעתידים להולד.—

(סוף יבא)

חַיֵּי, שְׁלֹמֹה.

ספור המעשה

מאת

מנדלי מוכר ספרים.

יד. *)

דרכו של שלמה'לי בחיים עד לפרקו זה אם אינה סוגה בשושנים על כל פנים היא ישרה בלא רכסים והדורים, וקוצים אף הם אין בה. ומכאן ואילך הדרך מתעקמת, בורות ומהמורות וגם קוצים בה, וכל שהיא הולכת ומתרחקת המכשולות מתרבים. עד שנעשית משובשת במעלות ומורדות, בהרים ובקעות, וקשה לעבור בה. המכשולות הראשונים לפני שלמה'לי בדרך הן צרות הכלל. צרות רבות ורעות נשתלחו על עיר ק... ואף הוא היה בצרה עמה.

המקור שהשפיע ביותר פרנסה לקהלה ק... ועשה אותה לשם ולתהלה בכל העיירות שבליטא, היה מין בד אסטרחנקי, וביחוד מין בד לצעיפי הנשים. „אסטרחנקי" הוא בד עבה צבוע ירוק־כהה, נגלל וכרוך כריכות, כריכות והיה משמש לכנור עניים. ולא מצינו בפינקסאות של עיר ק... טעם לדבר, למה נקרא אסטרחנקי. ובד של צעיפים היה דק ומגוהץ, וארכו ורחבו כמפה זו, שמקנחים בה הידים. שני מיני בד הללו הגרדים שבעיר היו עושים. הנשים היו משימין על הסבכה שבראשן צניף לבן זה ומתכוונות להניחו כך, שיהיו שני ראשיו יוצאים להן מאחוריהן כשתי לביבות רבובות, ואצל כל אחת לביבה קטנה וקצרה כסניף בצדה. ומטפחת היתה מקפת כעיגולין של חבית את הראש הצנוף הזה, וראשיהן היו מתעבתים מלפניהן זה בזה בקשר אחד וחוזרים והולכים, כל אחד לצדו כלפי האוזן, ונתחבים שם. אצל נשים זקנות וצנועות היה קשר זה כטוטפת בין עיניהן, והבחורות היו מצדדות אותו קצת לאחוריהן. נשים של עשירים היו לובשות בשבת ויום טוב מטפחת־משי ישמעאליות או טורקיות, ובחול מטפחות־צמר מצוירות וידועות

*) עי' „העולם" נומר 18.

משם מטפחת תפילים. המהותנים מצד החתן היו שולחים מתנות לכלה מטפחת־טורקית ומטפחת־תפילות, ומצד הכלה היו שולחים לחתן שטריימיל לשבת.

כן היו האמהות־הזקנות שלנו מתקשטות בימים ההם.

האמהות הקפידו על הצעיף שיהא תמיד מלובן ומגוהץ. חליקת הצעיף היתה נעשית בידי שתי נשים, בעלות־בית, שנשתתפו במלאכה זו לצורך עצמן. סדר החליקה כך הוא: שתי נשים זו עומדת כנגד זו מרחוק כמלוא אורך הצעיף, וכל אחת במקומה איחזת בקצות הצעיף לרחבו בשתי ידיה. ועל דרך הצעיף מתוח לארכו בין שתיהן כמין מרזב. ומכניסים בו כדור גדול של אבן או של זכוכית ושל ברזל. אחת מרימה קצת את ידיה והכדור שופע ויורד מצדה ומתגלגל ובא לצד של חברתה, ומיד זו מרימה קצת ידיה והכדור חוזר ומתגלגל לזו שכנגדה. וכך הכדור מתגלגל וחוזר בצעיף, עד שמחליקו יפה יפה.

מי שלא ראה שתי דנשים בשעת חליקת הצעיפים, היאך עומדות זו כנגד זו בכיבד ראש, בנפנוף ידים וכתפים, בבליטת פנים ובצידוד ראש, בעקימת חוטם ובמיקור עינים, והיאך הן מחייכות זו לזו במתק שפתים ומרירות כאחד, וזו שולחת לזו מילים ממושה ומעוקצה, דברים נעימים ושנינים—מי שלא ראה זאת לא ראה טוב מימיו. אין דימה לדן במשחקים ומשחקות בבתי הקרקסאות, וכל בתי תיאטראות שלנו בזמן הזה הבל הם בפניהן.

את הצעיפים הללו הגרדים של נוים בעיר היו אורגים אותם בבתיהם, ותגרים יהודים מאנשי המקום, לוקחים אותם ... ובפקעיות של דיטים, שהגרדים צריכים להם. תגרי ק... היו על הרוב חתנים סמוכים על שלחן חמיהם או אברכים, ... להם מזונותיהם בבית חמיהם, והפרוטה עדיין לא כלתה מכיסם. ואף בניו הנשויים של רבי חיים היו מתעסקים בסחורה זו. הצעיפים היו עוברים לסוחרים גדולים ונתפשטו על ידיהם בכל ערי ליטא. צעיפי ק.. עשו להם שם גדול בעולם וקונים ... קפצו עליהם. הפרנסה היתה מצויה בעיר ורבים היו נזונים ממסחר הצעיפים. כך היה הדבר מתנהג והולך מאבות לבנים, ופתאם—והנה גזרה רעה.

נגזרה גזירת ההלבשה—יהודים חייבים בלבישת בגדים כמנהג „אשכנזים", ויהודיות אסורות בתספורת ובתגלחת ראשן.

וכיון שיהודים מתלבשים ונעשים אשכנזים הדין נותן, שהיהודיות נעשות אשכנזיות. אמת, בעיר ק... הגזרה עוד לא נתקימה, פאות ושטריימיל, ראשים מגולחים וצנופים עדיין שם ... אבל בשאר עיירות וכרכים — שם אוי ואבוי! יהודים מעלים כובעי הגוים על ראשם ויהודיות מורידות מעל ראשן הצעיפים ולובשות צניפות־ליטאיות, מיני סמרטוטים משונים, במחילת כבודכם. אין צעיפים, אין מסחר ואין פרנסה—והעיר ... נבוכה. הכל מרגישים בעניות, מרגישים הטווים, הגרדים והתגרים, הקטנים עם הגדולים. מרגישים גם המוזגים, שאם אין לחם לגרדי יין מניין לו? ואם הללו מתפרנסים בצער מרגישים גם החנונים ובעלי אומנות והפועלים. אין צורך ואין חפץ בהם למחוסרי פרנסה. העניות מתגברת וקבצנים מתחדשים ובאים. יורדים מנכסיהם נעשים מלמדים, והמלמדים כעשבי השדה נוצצין בכל יום. רע, רע מאד. ובני אדם כשרע להם הם בעצמם נעשים רעים. מתקוטטים ושונאים זה את זה, אחד יורד לחייו של חבירו ומוציא בלעו מפיו, מהלוקת ודברי ריבות בשעריהם. אין נחת עוד ואין שלום בעיר.

בבטול הצעיפים הורע גם לרבי חיים. בניו הנשויים קפחו ... נימו, שמסחרו היה בחוטי פשתן, פשט את הרגל וברח, הפקיר את אשתו ובנו הקטן, ומזונותם היו על רבי חיים על כרחו שלא בטובתו. ואף היא בעצמו לא ראה ברכה בעסקיו. בטקסא של בשר, שהיה חוכר אותה, הפסיד ממון הרבה, משום שבני העיר היו ממעטים באכילת בשר. נצטמצמה פרנסת ביתו ופסקה השלוה במעונו.

שלמה'לי התחיל טועם מרירות בחיים. עברה שלות הילדות.

וצרה, כיון שפתח פתוח לפניה היא גוררת צרות רבות אחריה. ובאחד מימות החמה, ימי השרפות בעיירות של ישראל, נפלה דליקה בעיר ק... ונשרפו בתים רבים, ובתוכם גם בית אביה של פראדיל. בכל רחובות העיר תלי תלים של אפר ועליהם קימוניות מעישנות כמצבות בבית־הקברות. בני אדם אומללים, ערומים ויחפים, צנומים ומצומקים כפגרים מתים, מתגוללים בחוצות. מקצתם מחטטים בערימות האפר של בתיהם השרופים, מבקשים שארית כל־שהיא מכל מחמודיהם שהיו להם, כמי שמטפל בנבלה של סוסו ומסתפק גם בנעלי־ברזל שבטלפיו. שמחתו של זה על מסמר ועל קדירה ועל בולבסין צלויים, שמצא בתוך האפר, היתה מדאיבה נפש רואיו הרבה יותר מצערם של איתם העלובים, שהיו יושבים בחבוק ידים שוממים ואבלים ותלויי ראש.

את הוריה של פראדיל ובניהם הכניס רבי חיים לתוך ביתו, והיה המקום שם צר לכלם, אלא בשעת הדחק צערו עצמם מחיי־רווחה, באונס או ברצון. לא נצטער אלא שלמה'לי בלבד, ועוד היה נהנה בלבו, שעכשו הוא דר עם פראדיל בדירה אחת. ויותר שהמקום צר יפה הוא לו ביותר — הרבה פעמים ביום הרי יזדמן לו להיות נתקל בה, להסתכל בפניה, לשמוע את קולה, להזין עיניו מזרועותיה הערומות בעשיית מלאכהה ולהרגיש נשמת רוחה, ולא לחוש עוד מפני מראית עין. היה משתדל לשמש את הוריה של פראדיל בכל מה שאפשר, לילך בשליחותם ולהביא מה שמבקש להם, ולשם נשיאת חן נתכוין בזה. וכדי לעשות נחת רוח להם לא חס על עצמו והיה בא יום יום בעגלת־יד לבית־דירתם השרופה, בה בשעה שפראדיל היתה חוטטת שם ותיכף לביאתו התחיל מחפש מחריש ושותק, וכל מה שבא לידו שם הוא נותן בעגלתו. ואף מציאתה של פראדיל היה נוטל מידיה בחשאי וניתנה לשם. וכשנתמלאה העגלה טרח בה בהולכה לביתו, הוא מושך ופראדיל דוחה, שניהם מזיעים ופניהם מאדימות ושניהם שותקים. וכך היה סותר תנור וכירים ומסיע את הלבנים לביתו. שמחת הגביר, כשהוא חוזר בפומבי מן המלחמה בשלל רב, בכסף ובזהב, לא הגיעה לשמחת שלמה'לי, כשהיה מושך בסיוע של פראדיל את עגלתו טעונה לבנים, גרוטאות ושברי ברזל וכיוצא בהם פכין ומסמרות מוצלים מאש. מרה היא האמת וחייבים לאומרה — שרפה זו, שרבים הוזקנו בה והיו בצער גדול, שלמה'לי, שהיה כמצטער למראית עין, החזיק טובה לה בלבו, כיורש זה, שבוכה, כביכול, בשעת פטירת אביו העשיר ולבו שמח.

אבל לא היו ימים מועטים ונגעה השרפה גם עד נפשו של שלמה'לי. הוריה של פראדיל, שאבדה להם כל תקוה להתקיים בעיר ק... נתפטרו משם והלכו למקום אחר, והיתה פרידתה של פראדיל קשה על שלמה'לי, שהורגל בה זה ימים רבים, ונצטער עליה צער גדול.

טו.

וצרות וכל מיני פורעניות מתרגשים ובאים בזה אחר זה על עיר ק... כגלי ים. מי כישראל מלומדים בצרות, שעל כל

נחשול שעומד עליהם לטובעם בים זועף זה, הם מרכינים ראשם כקנה, וחוזרים ומרימים אותו כשישתוק הים מעליהם. ברוך שאמר לישראל: „כי תעבור בנהרות לא ישטפוך, כי תלך במו אש, לא תכוה!" גזרה יוצאת על הצעיפים — ודאי גזרה רעה היא, והיהודים? היהודים מתרגלים בה, דוחקים עצמם מעט, רעבים מעט, מצערים עצמם מעט מצרכיהם ובוטחים, שבעזרת השם אפשר שיחיו גם בלא צעיפים. דליקה נפלה בעיר — אמת, זוהי צרה גדולה. אבל הקדוש ברוך־הוא הוא אבינו, וישראל בני רחמנים. והנה כתבים נכתבים ומשולחים נשלחים. ויהודים מצפים וממתינים — ואין עוזר. משולחים הלא אף הם בשר ודם, שנשים ובנים להם ולאכול ולשתות הם צריכים ככל בעלי החיים. בא החורף הקר, ודירת עראי בחוץ אי אפשר עוד — היהודים על כרחם נדחקים ובאים לתוך בתים. ואם צר המקום? אין בכך כלום, מצמצמים עצמם ויושבים ישיבת אחים בדוחק. מחלה־מהלכת באה ורבים מתים—גוזרים תענית ומתענים ואומרים תהלים. אביונות מתגברת ואביונים מתרבים — מי שרוצה ואפשר לו הרי יקח מקלו ותרמילו וילך למדינת הים ולארבע רוחות העולם. עולמו של הקדוש ברוך־הוא גדול הוא, ואהלין ארץ חמדה ורחבה ו״א, והמלמדות סחורה טובה שם. נושאים יהודים את רגליהם והולכים לשם ונעשים מלמדים ושלום להם לכאורה. קפצה עליהם הגזירה, שאסור ללמוד תורה אלא בהרמנא דמלכותא — ומחדרים אימה, מתחכמים ועושים תחבולה, הקדוש ברוך־הוא מרחם — והמלמדים מלמדים.

כך היו בני העיר ק... מבלים השעות הרעות, שהתרגשו ובאו עליהם.

ובאותם הימים באה לעיר שמועת הקולוניות — המלכות נותנת ליהודים אדמה להתישב עליה ולעבדה. שמועה זו, כשנתגלגלה כפקיע ונמסרה מפה לפה, נתגבבו עליה גירסאות משונות הרבה זו על גבי זו ונסתבכו לבסוף כל כך, עד שהיה קשה להתירן. מה קולוניות והיכן קולוניות ונתינת אדמה כיצד? — בסוגיא זו נתבלבלו הדעות, ובכל מקום, בשוק ובבית־המדרש ובחצרו, כנופיות כנופיות בני אדם נחלקו בה ברוגז ובגדופים ובקול צוחה.

— בבקשה ממך, רבי זעליג — טוען חייקיל החיגר, שנותן נפשו על הקולוניות — אמור נא לי אתה הפילוסוף, החקרן הגדול והנורא, הבע־בע שלך מהו? והעט־עט שלך מה פירושו? דבר זה, שהוא עץ חיים ליהודים, אין מבטלים אותו בקימוט מצח ולא בעט־עט ובע־בע. דבר עמנו בלשון בני אדם.

— מה אומר ומה אדבר עמך, חייקיל, אם אתה... במחילת כבודך—החזיר לו רבי זעליג בעקיצת פה. קומץ בשתי אצבעותיו מן הטבק שבבי־טבקי שלו ומשימו באפו — אינך מבין כוונתו של דבר והתמצית שבו. נוהגים קולוניות! ולמה? כלום נותנים בלא שום טעם: הילך חייקיל והיה רוזן ובעל נכסים! עט, ומאה פעמים עט!

— דברים הללו ממש אומר גם אני לפייבוש שלי — נכנס לתוך שיחה זו יעקל מבני בניו של המגיד — להיות רוזן אתה מבקש, פייבוש? לאו! ענין זה, אומר אני, יש בו מעין דברים שבגוי... גוי פנן, שסופג ארבעים, במחילת כבידך. ולא עוד אלא, כפי שאומרים, על התרשלות בעבודת האדמה ועל אחת משאר עבירות קלות ימסרו את החוטא לעבודת הצבא, או ישלחוהו לארץ גזרה, לסיביר. פייבוש, אני אומר לו, מלמד אתה, ובמלמדות אתה עוסק כל ימיך, היה מלמד גם להבא. ואל ישיאך דמיונך דברי הבלים, שנתעברת הלילה, למשל, וגוי בבטנך.. לא, פייבוש. הידים ליעקב לא ידי עֵשָׂו הן.

-- אין חפץ לנו בפלכים הקרובים, — בת קול מפוצצת מתוך כניפיא אחרת שלפני בית־המדרש: — בפלכים הללו אין אנו רוצים, אפילו אם יתנו לנו מלוא בתיהם כסף וזהב. מוטב שנלך לאותם המקומות, ליעקטרינוסלב ולחרסון.

— יהי כדבריכם! — נשמעו עוד קולות הרבה יוצאים משם — אבל הכסף. הכסף, הכסף?!

— כסף נותנים!... יש כסף!... וכסף יהיה!... הסו ושמעו מה אומר רבי חיים! רבי חיים מה הוא אומר? יקראו אכיפה, אסיפה הכו לנו!

וזהו דבר הקולוניות, כפי שנתברר באסיפת העדה:

רבים מיהודי „רוסיא־הלבנה" וממגורשי הכפרים שם נתישבו על פי בקשתם בשנת 1806, בתמיכת כסף ובדבר מלכות על אדמתה בחבל „רוסיא־החדשה", לעבוד את האדמה כרצונם. ובשנת 1810 גזרה המלכות, שלא ישלחו עוד היהודים לדרישתם שם, כי אפס כסף לצורך הישוב. לאחר תשע שנים חזרה והתירה להם את הישוב, אלא שכל צרכיהם לכך עליהם. ולאחר ארבע שנים שוב נתחדשה הגזרה על ישוב היהידים. ולפי החוקים מ־1835 ומן 1847 הורשו היהודים להתישב בתור אכרים על אדמת המלכות בכל התחום מושבם של ישראל, וביחוד בפלכים יעקטרינוסלב וחרסון, ויציאותיהם יתן הקהל ממטקא של בשר וכיון שהקהל חייב בצרכיהם הניחו הנאספים את דבר הישוב בצריך עיון עד האסיפה הבאה.

האסיפות הבאות היו לבטלה, ככל האספות, שאין נדרי ממש, אלא שיחה בטלה ולהג הרבה. לכסף היו צריכים ונכסי אין לעדה. ולא דיה שעניה היא ודלה, אלא היא גם חייבת מסים וארנוניות, שגובין ממנה בזרוע. כל יושביה, מקטן ועד גדול, שרויים בצער וזה לזה שואלים מה יהא בסופנו? בלשכת התנור שבבית־המדרש יהודים מסיחים בביאת המשיח, מודיעים ומחשבים „קץ" חדש, שרב פלוני, גדול בישראל, מצא בפסוק אחד. שמועה טובה זו מרחיבה דעתם, התקוה מנצנצת מתוך עיניהם והם מתרגשים ואומרים: חזקו אחים ונתחזק — אל יאנח ישראל!

וטובי העיר מתאספים יחד לפרקים, יושבים ונמלכים על עסקי העדה, ולבסוף הם עומדים, נאנחים ואומרים: הושע השם את יהודיך. אוי, עמידתם דלים וריקים!

ומעשה בטובי העיר, שהיו מסובים בבית רבי חיים בליל חירף, והקרח באותו הלילה נורא מאד. הלבנה מזהירה ברקיע ומרגליות מנצנצות בארמה—מנחה היא שלוחה לה טאת כוכבי אור, כלוית־חן לשמלת־שלג חדשה שעליה. לא נברא לילה זה אלא לעונג וטיול דודים, אבל תענוגות בני אדם לא ליהודי ק... הם — שקט ודממה בחוץ ונפש אדם אין שם. יושבים טובי העיר סביב לשולחן אצל תנור חם ומסיחים בעניני העדה.

ועד שהם מסיחים, נאנחים ונאנקים, הדלת נפתחה מחוץ, וזרם קר בעמוד־אד כהה פורץ לו דרך לתוך הבית, וקול פסיעות נשמע בחריקה משונה, ומתוך עמוד־האד דמות אדם מבצבצת ויוצאת.

— ליפא! — אומרים כולם פה אחד — „שלום עליכם", ליפא!

ליפא מבני בעלי־בתים הוא. כבן ארבעים שנה. פקח הוא וחרדן, שקוד וטוב־לב תמיד, כאחד מאותם העניים השמחים אפילו בשעת דחקם. נחמד לבריות ואהוב לכל אנשי העיר. כשבאה השמועה על הקולוניות לא פתח פיו בפלפולי־הבל ולא התחכם הרבה כאחרים, אלא מיד נשא רגליו והלך לעיר־ו:מחוז ומשם

…ירי־הפלך לידע ולהודיע מה נשמע בענין זה ומה לו לעשות.

בשפה רפה משיב ליפא שלום לכל אחד ואחד, מבדר …נפית אורתו, מנער חצנו וזקנו מגלידי שלג ועומד ומתחמם …נגד אורה של האח המבוערת. הכל מתבוננים לו באהבה ופתאם …פותחים כולם את פיהם בשחוק, מראים באצבע על רגליו ואומרים:

— ליפא, מה זאת?

— „לאפטיות"! — משיב ליפא בניחותא.

— ימי „פירים" עוד לא הגיעו, ואתה הרי זה מתחפש ומשחק …יפניני, — אומרים לו ושוחקים בקול גדול.

…ולא על חנם היו שוחקים. „לאפטיות", מנעלים אלו …ויים מן גמי, האכרים ההדיוטים שבליטא נועלים אותם על …גבי מטליות ברגליהם, ויש להם רצועית, שכורכים אותן סביב …שוק ההתתין, מן הקרסיל עד הארכובה. ויהודי אפילו עני …שבעניים ניחא לו, שיהא תפוח־עקבו מגולה או שילך יחף בצינת …ולא ילבש „לאפטיות", והרי הן עליו כשעטנז ואכילת חזיר. …לבוש „לאפטיות" אינו מצוי כלל אלא פעמים בימי משתה …שמחה לץ מתחפש כאכר בפורים ובדחן בשמחת החופה.

— אני איני מתחפש, אלא הריני עכשו אכר באמת — …משיב ליפא ועל שפתיו שחוק ערומים: — כדי שלא להטריח …עניי, להודיע זאת בפי לכל אחד ואחד מבני עירי ולהרבות …שיחה עם כל אחד מהם, נמלכתי בדעתי לנעול לאפטיות ברגלי — …והרי הן לפניכם, אחי, בני ישראל ראו ודעו מעצמכם מה אני. …ימירו לי.

— אם הדבר כך היא — אמר לו רבי חיים, מסתכל בו …בינה ובכובד ראש: — ספר נא לנו, ליפא, ספר הכל בפרוטרוט …ובשעת.

ליפא אינו מסרב הרבה ומברר להם ענין הקולוניית כהלכתו, …בכל פרטיו ותוקותיו התלוים בו. מספר כל מה שעבר עליו עד …שמצא לו חברים כלבבו ועשו אגודה אחת להתישב יחד בקולוניא …שם בפלך חרסון.

— וכסף? — שואלים לו טובי העיר ומעמידים עליו …עיניהם תוהים ובהולים: — וכסף מאין תמצא? קופת העדה הרי …ריקה היא.

— תנוח דעתכם! — אומר להם ליפא בנחת — מלאך אינו …עושה שתי שליחות, ויהודי, שזריז הוא ביותר, עושה שליחות …הרבה בבת אחת. בשעה שהייתי עוסק בענין הקולוניות אגב …נזמני הקדוש ברוך־הוא שליח לזווג בת פלוני לבן פלוני, נעשיתי …שדכן ונשכרתי. מכסף השדכנות נתתי קצת לקופת־האגודה שלי וקצת שלחתי לפרנסת אשתי וביתי, והמותר לצרכי הישוב אקח …מטלטלין וכלי בית שאמכיר. ושמא לא יספיקו לי ואצטרך עוד לכסף מעט, בטוח אני בכם, רבותי, שתהיו בעזרתי.

שרה הגישה לפני המסובים דלדולים של שומן, יין וגלוסקאות …ויינתם לסעוד את לבם.

— לשנה הבאה — אמר ליפא לשרה בשחוק ידידות: — אשלח לך, אם ירצה השם, במתנה איווזים שמנים מן הקולוניא שלי שם. כפי הזמר, שמזמרים היום. שם

צִוָּה הַשֵּׁם הַבְּרָכָה, וְלֹא בְיֹקֶר הַמַּכֹּלֶת —

עֵז בִּתְרֵי זוּזֵי, וּבְקִשְׁטָה הַתַּרְנְגוֹלֶת.

Gamma.

הָעִתּוֹנוּת הַיְהוּדִית בְּאַמֶרִיקָה.

VII.

הירחונים.

כל מה שהעתונות היהודית באמריקה הולכת ומתגדלת, הולכת ומתעשרת, היא מתרחקת יותר ויותר מן הספרות, שהולידה אותה, והרי היא דומה אליה רק בחצוניותה בלבד. ומי יודע, אפשר שצדק אותו הסופר, המתפלל אל היום, שבו תבנה מחיצה המבדלת הבדל גמור בין שתי הרשויות: העתונות והספרות, הראשונה תטפל רק בדברים־בני־יומם, ולא תהא אלא כשאר צרכי בן הקולטורה, הנחוצים לו לעורר את עצביו ולגרש את שעמומו; והאחרונה תעסיק בענינים רוחניים, בשאלות העומדות ברומו של עולם, ותשמש מקלט לנפש האדם, הרוצה להתרומם לשעה מעל לחיי יום־יום.

אך רחוק הוא עדיין היום ההוא. בני אדם מוסיפים בכונה ושלא בכונה להונות את הבריות ולהגיש להם קלא־אילן במקום תכלת; ובני אדם מוסיפים לרמות את עצמם מדעת ושלא מדעת ולקרוא לתבן בר. עדיין מעורבים התחומין, עדיין באים לבקש ספרות בעתונים, ולא עוד אלא שרוב בני אדם מוצאים את ספוקם הרוחני בעתונות.

העתונות היהודית באמריקה מתפארת בעשירותה החמרית ואינה מכירה בדלותה הרוחנית. הקהל הקורא את העתונים האמריקאים הוא מסתפק במועט, ודי לו ב„קב חרובין" מיום־ראשון ליום־ראשון או ב„קמחא טחינא" של הפובליציסטים האמריקאים בכל יום ויום.

ומתוך הקהל הקורא, העולה למאות אלפים, יצאה קבוצה לא גדולה של יודעי־ספר, המפרנסים לא בריוח שני ירחונים, שאחד מהם מתקיים זה כעשר שנים, והשני —, יוצא רק שנה אחת ומשהו.

על אדות שני הירחונים האלה אני רוצה לדבר הפעם. —

הירחון הראשון הוא — „די צוקונפט", היוצא ע"י באי־כחה של המפלגה הסוציאליסטית היהודית באמריקה ואינו קנין־פרטי של מי־שהוא. הנה כן גם הירחון הזה הוא „רכושו" של הפרולטריאט היהודי, כמו העתון היומי „פארווערטס".

מפני מה נתעשר העתון היומי והירחון עומד בנסו? מדוע שוררת איבה עזה בין שני האורגנים ה„קרובים" האלה, בני משפחה אחת? כיצד עלה לו לירחון זה להשמר בטהרתו, בשעה שאחיו ה„פארווערטס" שקע במ"ט שערי טומאה? — דברים אלו, שאולי כדאי לעמוד עליהם מפני חשיבותם, אינם מעניני במאמרי זה.

ה„צוקונפט" נועד להרחיב את הרעיון הסוציאליסטי בקרב הקוראים היהודים, ולשמש בית־מדרש לאלה הבאים לקנות להם את ההשקפה הסוציאליסטית על החיים והעולם. בו אתם מוצאים מאמרים בתורת הכלכלה, מונוגרפיות בענינים הנוגעים לתורה זו, הערות מתוך השקפה סוציאליסטית על דבר המאורעית בעולם.

אמנם לא יחסרו בירחון זה גם דברי פיוט, גם מאמרי ספרות, שלכאורה אין להם נגיעה ישרה אל הסוציאליות, אך על „מרוכה" זו יושבים „החברים" בכל אכפה ודנים ומתוכחים בכבד־ראש. „ההולכים בדרך הישר" טוענים: הירחון שלנו מחויב לעסוק רק בסוציאליות, ואין בו מקום לבילטריסטיקה ולשאר

ענינים, שהעתונים הבורגנים מטפלים בהם; „והנוטים לצדדין" משיבים: צריך למשוך את לב הקורא לדברי־הלכה בדברי הגדה, שהכל ניהנים מהם.

חלוקי־דעות אלו גורמים לכך, שכמעט בכל שנה ושנה ממנים מבין „החברים" עורך אחר לירחון זה. ולפי טעמו של העורך משתנית צורת הירחון. שנה אחת מרובים בו מאמרי מדע (משום שהעורך הוא „איש־המדע), שנה שנית הוא מלא פובליציסטיקה (משום שהעורך הוא פובליציסט). שנה שלישית מעלים לתוכו לא רק דברי פיוט במדה מרובה, אלא גם מאמרים לאומיים (נכשלו בעורך פיימן ודעתן).

בכלל אפשר לומר, כי בבנין העתונות היהודית, שהקים הפרוליטאריאט היהודי באמריקה, יכול ה„צוקינפט" להחשב ל„עליה", שבה מצא מקלט רוח האדם השואף לחיים אחרים, טובים ויפים מאלה הסובבים אותו.

אך בכל חשיבותו של הירחון הזה, שיש לו השפעה מרובה על קוראיו, המכבדים והמוקירים אותו, אינו אלא — לפי מבטאו של אחד־העם — „אוצר של כלים שאולים". המחשבה היהודית המקורית לא מצאה בו ביטוי כל־שהוא. כל הרעיונות שבו אינם אלא תרגום יהודי — מלה במלה — של רעיונות לועזים.

כשאתה מסתכל בעתונות היהודית באמריקה, אתה רואה שני זרמים עיקרים שוטפים מתוכה אל העולם היהודי. הזרם האחד — הוא הסוציאליסטי. מרחיבי הרעיון הסוציאליסטי הם שהניחו את היסוד להעתונות היהודית באמריקה. הלשון היהודית לא היתה להם אלא כלי־שרת בלבד להרחיב על ידה את הרעיון העולמי, העתיד להביא גאולה שלמה להאנישות. ובך היו קוראים לעצמם: „יודיש שפרעכענדע סאציאליסטען". והעתונות שבראו האנשים הללו כבשה לעצמה קהל־קוראים חדש מבין שדרות ההמון הגדול, שעד אז היה רחוק מאד מדברים שבכתב.

המצב הזה גרם לכך, שתהא העתונות הז׳רגונית באמריקה עוסקת רק בפופולאריזציה בלבד. „המ־רים" היו ברובם הגדול אינטילינגנטים־למחצה, שקראו מעט ושנו מעט, וקבלו את התורה הסוציאליסטית באמונה שלמה, ולא היו מסוגלים כלל לבדוק אחריה ולהתיחס אליה מתוך בקרת. ו„התלמידים", כמובן, היו מוכשרים עוד פחות מזה להבין דבר מדעתם ולהשיג דבר בשכלם.

הזרם השני — הוא הבורג׳ני. זו היא העתונות שגדלה ורחבה שנים האחרונות עם התגברות האימיגרציה לאמריקה מרוסיה וגליציה. עתונות זו לא יצרה קהל־קוראים חדש, אלא מצאה לה קוראים מן המוכן מבין „המשכילים", שבארצות מולדתם היו קוראים עברית, מבין „החרדים", שהיו לומדים „משניות", או גם מבין „הלמדנים" שהיו עוסקים בש״ס — ורק באמריקה היתה להם ירידה: לבקש מזון רוחני בעתון ז׳רגוני.

והעתונות הזאת, כיון שפנתה אל קוראים, שהשקפת־העולם שלהם היא כולה יהודית, מוכרחה היתה להיות שואבת מן המעין העתיק שלנו. היא היתה מחויבה לתבל את דבריה במאמרי חז״ל, להביא לעתים תכופות דברי תורה. לטפל בעניני היהדות.

הצד השוה שבשני הזרמים, שלא נעשו וגם לא רצו להעשות מקורות חדשים, להשקות את הקרקע היהודי ולהפרות את המחשבה היהודית. הסוציאליסטים מצאו את „האמת" בתורת מרכס ולא זזו ממנה; והבורגנים (או האורתודוקסים) גם הם בחרו ללכת בדרך כבושה, הניחה יותר ואין בה שום סכנה.. רק בשנים היותר אחרונות אפשר לראות בעתונות היהודית באמריקה קצת התאמצות לעורר את המחשבה היהודית. פה ושם נראו נצנים של פרי הרוח היהודי. במקצת גרמה לזה ההתעוררות הכללית בעילם היהודי, שהביאה לידי שנוי ערכין; ובמקצת נתבגרו גם הקוראים האמיריקאים, שאינם מסתפקים עוד ב„קמחא טחינא".

את הנצנים האלה אפשר לראות בהירחון של הד״ר ח. ז׳יטלובסקי: „דאס נייע לעבען".

מצומצם מאד הוא מספר קוראי הירחון הזה, והוא מתקיים רק בעמל קבוצה קטנה של „חסידי" העורך הנוטים לדעותיו, ואולם רבה מאד השפעתו על העתונות היהודית באמריקה, ואפילו על זו המלגלגת עליו ומבטלת את דבריו.

באמריקה, במקום שרגילים להעריך כל דבר על פי כמותו, רואים את ירחונו של ז׳יטלובסקי כעין המצאה מני כנופיה של אידיאולוגים (שם־גנאי היותר גדול בארץ ההיא), שהרי ה„צירקוליישאן" (מספר־החותמים) שלו אינו מגיע אפילו לאלפים. ובכל זאת הולך הירחון הזה וכובש לו את המקום הכי־חשוב בעתונות היהודית באמריקה, ואפילו אם לא יאריך ימים בצורתו שיש לו עתה, עתיד הוא להיות רשומו ניכר ע׳ התפתחות העתונות הרצינית.

הד״ר ח. ז׳יטלובסקי ידוע הוא להקוראים. על הרבה מדעותיו בעניני היהודים והיהדות יש לחלוק וגם להתנגד להן, ביחוד לאותן הדעות המתמיהות שלו, שהתחיל מביע בעת האחרונה ע״ד הנצרות ביחסה להיהדות, שעל ידן נעשה ז׳יטלובסקי הלאומי האדוק תנא דמסייע לקלויד מונטיפיורי המתבולל הקצוני. ואולם ענין זה דורש מאמר בפני עצמו. וגם דעותיו בעניני היהודים והיהדות ידועות פחות או יותר. אין מעניני איפוא לעמוד עליהן במאמרי זה.

בזה רצוני רק לסמן את המקום שהוא תיפס בעתונות היהודית באמריקה.

כבר הזכרתי ע״ד המנהג ברחוב היהודים באמריקה להשיא לכל סיפר גדול „משלהם" שם אחד המפ־רסמים „משלנו".

ופעם אחת שמעתי מפי אחד ממעריצי ז׳יטלובסקי: „הלא הוא אחד העם הז׳רגוני", זאת אומרת: מה שעשה אחד העם בהספרות העברית עשה ז׳יטלובסקי בספרות הז׳רגונית..

בירחונו ספנה ז׳יטלובסקי את המקום היותר גדול למאמרי הגנה על הלשון „היהודית". ודורש שתהא לה הזכות להקרא בשם לשון לאומית. „עיקר" זה הוא שקול כנגד כל „העיקרים" באני־מאמין של הד״ר ז׳יטלובסקי.

כמדומני, כי הד״ר ז׳יטלובסקי הוא מן היחידים (ואולי היחיד) באמריקה, המאמין באמונה שלמה בעתידות הז׳רגון.

אחד העכובים הכי־גדולים להתפתחות הספרות הז׳רגונית באמריקה הוא חוסר האמונה בעתידותיה של ספרות זו. כל סופר רואה את יצירתו, כאילו נגזר עליה קצור ימים.. ולפיכך אין הוא משקיע בה את כל רוחו.

וזה הוא הטעם, מפני מה הולכת וגדלה העתונות היהודית באמריקה, בו בזמן שהספרות עומדת שם במדרגה נמוכה מאד. העתונות—צורך ההוה היא, והצורך הזה הולך וגדל משנה לשנה עם התגברות האמיגרציה; בעוד שהספרות היהודית אין צורך בה: הדור הישן אינו זקוק לה והדור החדש אינו נזקק לה...

הרוב הגדול של הכותבים ז׳רגונית באמריקה מביעים את הדעות הללו בקול רם וגם בלי צער כל שהוא: גזרת ההיסטוריה היא זו, ואין להרהר אחריה, ורק מיעוט קטן של סופרים (והד״ר

...בקי מנצח עליהם) התחילו בימים האחרונים מטיפים ...ילם של הז'רגון. אך גם אזן שאינה פתוחה ביותר ...בין את קולות הספק בתוך מנגינת הנצחון של משוררי ...ייר דז'רגון"...

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

I.

חבר נכבד מאד!

בנומר השמונה עשר פרסמת ברור דברים מאת הועד ...לציוני רוסיה כנגד נאומו של מר וולפסון בקלן ונאמר ש„הוועלט" מאנה לתת לו מקום.

הננו מבקשים אותך, כי תואיל נא לסתור את הדבר ...לא נכון הוא ש„הוועלט" מאנה להדפיס את ברור הדברים. ...יא, שלאחר שקבלה את הברור פנתה ה„וועלט" אל הועד ...הרוסי בהצעה לעשות שנויים ידועים בברורו. לא רמזנו ...נדבור אחד, שאנו ממאנים להדפיס את הברור.

בכבוד גמור ובברכת ציון מערכת „די וועלט".

...ירון זה כותב לנו הועד המרכזי:

לאחר שפרסמנו ב„העולם", בה„ראזסוועט" ובעתונים אחרים ...מכתבנו הגלוי, אשר בו מחינו נגד שני סעיפים בנאומו ...של הנשיא והודענו, שהעתון המרכזי שלנו לא מצא ...לתת מקום לדברינו קבלנו מכתב מאת מערכת ה„וועלט", ...היא אומרת, כי לא הביעה לנו כלל את מאונה להדפיס ...מכתבנו, אלא שרק הציעה לפנינו לשנות את הסגנון של ...מכתבנו. ועל כן היא מבקשת אותנו עכשו, שנודיע ל„העולם", ...„ראזסוועט" וליתר העתונים שפרסמו את מכתבנו „כי הידיעה, ...„וועלט" מאנה להדפיס את המכתב אינה נכונה".

נציע את הדברים כהויתם. את מכתב־מחאתנו שלחנו ...„וועלט" בשמיני לח' מאי (למנין בני חו"ל) ובקשנו להדפיסו בנומר 19 ...שהיה עומד לצאת בי"ג במאי. יחד עם זה בקשנו, שאם ...עריכת תמאן להדפיס את מכתבנו תודיע לנו זאת ע"י טלגרמה. ...קבלנו תשובה טלגרפית: „מכתב בדרך". ואמנם לאחר ...ימים קבלנו את המכתב, שנכתב בי"ב במאי. בו הודיעה לנו ...עריכה, א) שמכתב־מחאתנו נתקבל לאחר שנגמרה עריכת ...נומר 19; ב) שקודם כל אי־אפשר הדבר, שבעתונה המרכזי ...של המפלגה ינתן מקום לברור דברים שלנו נגד נאומו של הנשיא, ...לא נעשה בו שנויים, ולדוגמא הובא פסוק אחד ממכתבנו. ...המערכת מצאה לאי־אפשר בשום אופן להשאירו כצורתו; ...לדעתה, דברי הנשיא לא הובנו לנו כפשוטם ואין כל יסיד ...למחאתנו.

...בו ביום שקבלנו את המכתב הזה הודענו למערכת ...„וועלט" בטלגרמה את ההשמטות והשנויים, שאנו נכונים ...לעשות במכתבנו, ובקשניה להדפיסו עפ"י הנוסחא החדשה ...בלי שנויים אחרים משלה, ויחד עם זה בקשנו להודיע לנו על ידי טלגרמה, אם יודפס מכתבנו או לא.

עברו שני ימים ולא נתקבלה שום תשובה, כשם שלא נתקבלה גם אחרי כן. ולפיכך פרסמנו את מכתבנו (עפ"י הנוסחא האחרונה) ב„העולם", ב„הראזסוועט" והוספנו, שהעתון המרכזי ...לא מצא לנכון להדפיסו". וגם עתה, לאחרי שנתפרסם מכתבנו בעתונים אחרים ו„היועלט" משיבה עליו, לא מצאה בכל זאת ...להדפיסו במלואו, אלא מביאה ממנו רק שתי ציטטות ...ערות.

II.

עורך נכבד.

הנני מבקש להדפיס בעתונך הנכבד את המכתב הבא למטה, שקבלתי מאת הועד לסדור ההלויה של אליזה אורז'ישקה. אני מקוה, כי המכתב הזה ישים קץ להידיעות הבלתי נכונות שבאו בעתונים ע"ד התיחסותו של הועד הנ"ל להנאום העברי, שצריך הייתי לנאום על קברה של הנפטרה.

בכל רגשי הכבוד

ל. יפה.

„הועד המסדר את ההלויה של אליזה אורז'ישקה ע"ה, אחרי אשר ברר את ענין ההספד בשפה העברית, שהיה צריך להיות נאמר בשם הקהלה היהודית בגרודנה, בשם החברה היהודית לספרות בפטרבורג ובשם הסניף הגרודנאי של חברה זו, — מביע בזה את צערו, כי ההספד, שנשא האדון הנכבד הד"ר שפירא על קברה של אליזה אורז'ישקה ע"ה ביום 23—10 מאי לח"ז בשפה הפולנית בשם ההסתדרויות היהודיות האמורות, לא יכול היה להיות נאמר גם בשפה העברית, כפי שרצו באי כח אותן ההסתדרויות, רק מפני טעות פורמלית בלבד.

ווילא־וינדראם קושלקובסקה, א. ליסטובסקי, א. טלהים, ליאון בולאבסקי, סטיפן שומקובסקי, א. סטיפניבסקי, מ. אוברוסקי, ק. באסנין, ק. גדרויץ, מילקובסקי, ג. זאמקובסקי, מ. אנצילביץ.

גרודנא, 17/18 במאי שנת 1910.

III.

עורך נכבד!

בבקשה לפרסם בנומר „העולם" הקרוב את דברינו אלה:

רק ירחים מועטים נשארו עוד עד הכנסיה לשפה ולתרבות העברית, אשר רק אגודות של הסתדרותנו בנות כ"ה חברים, למצער, תוכלנה לשלוח צירים אליה. הננו מבקשים איפוא את כל חברינו, כי יואילו נא להשתדל ביתר עז לרכש חברים חדשים להסתדרותינו וליסד אגודות בכל מקום שאין שם עוד כאלה. את החברות העבריות הקימות שלא נכנסו עוד להסתדרותנו הננו מבקשים למהר ולעשות את זאת. למען תהיה להן הרשות להשתתף במשלוח צירים אל הכנסיה העברית. כמו כן נבקש את חברנו שאספו תרומות־חברים, וביחוד את אלה שקבלו מאתנו חוברות של שוברות־קבלה, כי ימהרו נא להמציא לנו את הסכומים שאספו עפ"י הכתבת של גזברנו מר ש"י איש הורויץ:

Herrn S. Hurwitz, Berlin, Kurfurstendamm, 51.

ברלין, ז' אייר התר"ע.

בברכת התחיה העברית.

הועד המרכזי של ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

כתבת לשכתנו היא:

Organisation fur hebräsche Sprache und Kultur. Berlin, Charlottenburg, Kantstr. 93.

IV.

עורך נכבד!

מערכת הזורנל „יעווריסקי מיר", שנפסק עפ"י פקודתו של נציב העיר פטרבורג, מבקשת אותך לבל תמנע מלהודיע בעתונך הנכבד, שהיא משתדלת למצוא את היכולת לפיים את החותמים של הזורנל האמור.

בכבוד גמור העורכת והמוציאה של ה„יעווריסקי מיר"

ס. א. טראצקאיא.

מִכְתָּבִים מִגַּלִיצְיָה.

II.

ארבע שנים עברו מן היום שהקהילו ציוני אוסטריה בקראקוי את ועידתם הפוליטית הראשונה. עכשו נקהלה לקראקוי, כט"ו וט"ז במאי, הועידה השניה.

ביום א', ט"ו מאי, נקהלו באולם, הבורת „השחר" בקראקוי באי־כח הועד־המרכזי של ציוני גליציה, באי כחן של החברה היהודית הלאומית שבזוינה ושל הסתדרות היהודים הלאומיים בבזקובינה, לערך שלשים איש. משתתפים בועידה זו גם כל חברי ה„קלוב היהודי" שטרויכר, שטנד, גאביל ומהליר,

כמעט כל ראשי הציונים המפורסמים והעסקנים הלאומיים שבאוסטריה באו אל הועידה.

בשעה העשירית בבוקר נפתחה הועידה ע"י הד"ר גאביל, הנואם מראה על ההתפתחות של ההסתדרות היהודית־הלאומית, איך שיצאה מחוגה הקטן ונעשתה מפלגה חשובה. היא היתה יכולה להתפתח יותר, אלמלא חסרון הסתדרות כללית, שתקיף ותאחד את כל ההסתדרויות מסוג זה שבכל חלקי אוסטריה, וכדי למצא פתרון רצוי להרבה שאלות הנוגעות לחייהם הלאומיים של כל יהודי אוסטריה, החלט להקהיל ועידה זו, שתעודתה היא לברוא הסתדרות מיוחדת לאומית מדינית וועד־פועל בראשה. מובן, שמפעלי ההסתדרות הזאת צריכים להיות ברוח הציונות.

לחברי הנשיאות נבחרו הד"ר שטרויכר (יו"ר), הד"ר רינגל והאינג'. שטריקר מווינה (סגנים).

הד"ר שטרויכר מודה על הבחירה ומציע, שהאספה תהיה חשאית (נתקבל).

אח"כ מרצה הד"ר גאבל ע"ד יצירת הסתדרות פוליטית מאוחדת, ומציע ספר־תקנות בשביל ההסתדרות החדשה. לאחר הוכוחים נבחרה ועדה, שתערוך את ספר־התקנות.

מר ז. ז'בוטינסקי, המשתתף בהועידה בתור אורח, קורא הרצאה מלאה ענין עד מצב הציונות בתורקיה.

אחר־כך ממשיכים את הוכוחים ע"ד ספר התקנות, שנתקבל לבסוף במלואו.

על פי התקנות הללו בוחרים בועד־פועל מדיני (רייכס־עקזעקוטיווע), שעליו נמנים, מלבד כל חברי ה„קלוב היהודי", עוד ז' חברים מגליציה, ד' מבוקובינה וג' מווינה. לנשיא הועה"פ נבחר הד"ר אברהם זאלץ (טרנוב) ולמשנים: הדרי"ם איזידור שליט (ווינה) וּבירתולד פרוכט (צ'רנוביץ).

הועידה הבאה תהיה בחדש אפריל 1911, בלבוב.

היום השני של הועידה היה מוקדש לשאלת ספירת התושבים במלכות אוסטריה, העתידה להיות בסוף שנת 1910, ולשאלת סדור הקהלות היהודיות ואגודן. השאלה הראשונה חשובה היא לנו ביותר, משום שבה תלויה ההכרעה, אם תכיר הממשלה את היהודים בתור לאום מיוחד או לא. (כפי שמודיעים העתונים נתקבלה עכשו בועדת־התקציב של הפרלמנט האוסטרי הריזולציה של הנבחר קרמרז', שלפיה מותר יהיה לכל אדם להודיע בעת הספירה מלבד „לשון־הסביבה" גם את לאומיותו).

אחרי דו"ח של מר שטנד ע"ד העבודות, המעסיקות עכשו את ה„קלוב היהודי" וע"ד מעשיו בהעתיד הקרוב. נתקבלה שורה שלמה של החלטות, שהוצאתן לפעולות מוטלת על הועה"פ הנבחר.

בזה נגמרה הועידה החשובה הזאת:

בחדש זה נשאו שוב שנים מחברי „הקלוב היהודי" נאומים ארוכים שעשו רושם על השומעים. מר שטנד נאם בועד הלגיטימציוני של הפרלמנט, שהנהו אחד מחבריו, והד"ר גאביל נאם בהפרלמנט, בשעת הוכוח ע"ד תקון סדר הנהגת הפרלמנט. לשני הנאומים היה מלבד הצד היהודי — אופי כללי, ושניהם באו להגן על התביעות הדמוקרטיות, ביחוד הצטין נאומו של גאביל, בלי עקיפים ובלשון חדה דבר נגד חסרון רגש היושר בלב תקיפי הפולנים בגליציה, שגזלו בעת הבחירות הרבה ממנדטי היהודים. כמו כן הוא מוחה נגד הממשלה, הרומסת ברגל את זכיות היהודים בגליציה, ולראיה הביא את האסור שאסרה ללמד בבתה"ס דת ישראל בלשון עבר. עם היהודים מתנהגת הממשלה באופן גרוע, מאשר עם שאר העמים הקטנים. בשאלת ספירת התושבים עתידה הממשלה לעשות להיהודים העול היותר גדול, אם תעשה באמת את הדבר שכבר רמזה עליו, כלומר שלא תתן להיהודים לרשום את השפה היהודית בתור „שפת הסביבה" שלהם. להלן פונה הנואם בדברים חריפים נגד נשיא הפרלמנט ד"ר פטאי, המתנהג באי־סבלנות גדולה כליכך עם בני מפלגות אחרות, עד שהרשה לעצמו זה לא כבר למחוא כף לדברי נואם קלירקלי, שיצא באופן גס לגדף את הלאום היהודי...

למותר הוא להעיר, שהנאומים הללו, כמו הקודמים להם, הוסיפו כבוד לה„קלוב היהודי" ולשולחיו.

אחרי כל אספה ציונית, קמה מבוכה במחנה שונאי־ציון. החזיון הזה הוא שכיח כל כך, עד שנעשה כבר לדבר המובן מאליו. את רשמי מבוכה זו אנו מוצאים בעתונים במאמרים־של־דופי כלפי הציונות ונושאיה. והחזיון הזה נשנה גם בשבוע האחרון. הפעם יצאו אל המערכה העתונים „פר'זעגלאנד", אורגנם של הקונסרבטיבים הקלריקליים, „סלאווא פאלסקיע" עתונם של הדמו־קרטים הלאומיים והעתון של הסוציאליים הפולנים „גלאס". בנוגע להפוליטיקה הפולנית והכללית לוחמות המפלגות השונות הללו מלחמה עצומה זו כנגד זו, אך בענין הציונות יש להן השקפה אחת, ודעה אחת הן אפילו בנוגע לאופן המלחמה, שהן קושרות על הלאומיות־היהודית והציונות.

את מאמרו בשם „ציונות" מסיים ה„פר'זעגלאנד" במסקנא זו:

„צריך להתאחד ולהחרים את כל הציונים, בלי יוצא מן הכלל, לא לתת להם שום עבודה, שום משרה, לרדוף אותם על כל צעד עד חרמה".

„על אנשים כאלו אסור לרחם, מפני שהם בריות מזיקות. טוב היה, אילו התאגדו היהודים הישרים, האוהבים את מולדתם, על מנת לפרסם את שמות הציונים בה„יעדנאסץ", וה„איזראעליטא" (העתונים של ה„יהודים הישרים"), משם יעתיקו את הרשימות הללו כל העתונים הפולנים".

וכמה הונאת דברים ואחיזת העינים יש בהתכסים לגנות את הציונים ולשבח את ה„יהודים הישרים" — תוכיח עובדא זו:

בכ"ד וכ"ג לחדש מאי היתה בלבוב ועידת הפולנים הדמוקרטים הלאומיים שבגליציה. בהועידה הזאת לא יכלו להשתתף, כפי שמודיעים העתונים, הצירים היהודים, נבחרי הפרלמנט היהודים גולדמן ונאל השייכים אל המפלגה הזאת, משום — שהועידה לא הסכימה להשתתפותם.

היש עוד צורך להוכיח, כי המלחמה ערוכה לא רק נגד הציונים אלא כלפי כל היהודים, לרבות גם „היהודים הישרים"?

אבל, דא עקא, שהיהודים הללו לא רק „ישרים" הם, אלא גם תמימים יותר מדי, ובשעה שיורקים בפניהם הם אומרים גשם יורד...

והחברה הפולנית — היא אינה תמימה כל עיקר. היא מבינה שלא רק הציונים נטושה המלחמה, כ"א נגד היהודים בכלל, והיא אמנם אינה מבדילה בין ציונים ואינם־ציונים. „היהודי ישרף" — בין שהוא „ציוני" ובין שהוא „יהודי ישר". באחדים ממקומות־הרחצה בגליציה קבעו עתה, כפי הנשמע, טור מיוחד בשביל היהודים ועליו הכתובת: „בשביל היהודים".

מקומות־הרחצה שבגליציה לא הצטינו מעולם באהבת היהודים, אבל לאנטישמות גלויה ובצורה מגונה כזו — הגיעו אך עתה.

וזו היא בודאי פרי ההסתה התמידית של העתונים הפולנים...

מאיר העניש.

בַּצִּיּוֹנוּת.

בגליון האחרון של ה„וועלט" ובעתונים אחרים נתפרסמו הדברים האלה, שתעודתם לבאר, עד כמה אין יסוד למחאתו של הוה"מ כנגד נאומו הלונדוני של הנשיא:

„ביום 11 במאי קבלנו מאת הועד המרכזי של הציונים הרוסים מכתב, שבו הוא מביע מחאה כנגד דברים אחדים של הנאום שנשא הנשיא מר וואלפסון ביום 17 באפריל בלונדון, מפני שלא היה יסוד למחאתו של הועד המרכזי, בירנו לו את הדבר במכתב. אבל הועד המרכזי דרש בכל תוקף כי תתפרסם המחאה שלו ברבים. קודם כל מוחה הועד המרכזי כנגד הדברים האלה של הנאום: „הם דרשו, כי בין שבעת החברים יהיו חמשה משלהם". הועד המרכזי זוקף את המלה הם על חשבון הדילגאציה הרוסית ואומר: „האמת היא כי בתוך שבעת החברים שהאופוזיציה חפצה בהם כי יבחרו לחברי הוה"פ המצומצם היו רק שלשה מרוסיה, והם האדונים סוקולוב, צ'לינוב ואוסישקין".

כן מצא הועד המרכזי, כי דבריו של וואלפסון „...שאינם עוסקים בעבודה מעשית לא אצלנו ולא בחייהם הפרטיים", מכוונים אל האופוזיציה וביחוד אל החברים הרוסים של ועד הגדול.

כנגד שתי הטענות הללו יש לנו להשיב רק את הדברים האלה:

א) על־פי תוכן דברי מר וואלפסון (עיון בהנומרים 17 — 16 של ה„וועלט") יוצא ברור, כי בדבריו „משבעת החברים וכו'" כיון להאופוזיציה כולה ולא רק להחברים מרוסיה בלבד. כי כך הבינו גם השומעים את כונת הדברים

אותם הדברים כמו שנדפסו בה„דז. כרוניקל“: „הם רצו, כי הדברים יהיו חמשה ממפלגת שלהם“.

ג) כן נמצאו באותו נומר ה„וועלט“ שנזכר למעלה, הדברים האלה: ..., כי ע"פ רוב מדברים על־דבר עבודה מעשית ומגיגים ... רק אנשים כאלה, שאינם עוסקים בעבודה מעשית גם אצלנו ..., גם בדברים האלה גם בדברים הקודמים להם לא נמצא אף רמז ... החברים הרוסים של ועד־הפועל הגדול.

... הבירור הזה בטלות מאליהן טענותיהם של בעלי המחאה“.

אין רצוננו להכנס בפולימיקה ארוכה, כדי להוכיח לבעלי ברור ... את טעותם. די יהי לנו להביא רק את דברי הנשיא, כמו שנתפרסמו ... נום. 17—16.

בנוגע לסימן א': „ידידינו מרוסיה והאופוזיציה בקונגרס התשיעי ... מספר חברי ההנהגה, שלההנהגה יבחרו עוד שבעה או שמנה ... וביחוד, —כפי שאמרו אז,—כדי שגם לידידינו מרוסיה תהיה השפעה ... כדי שלא יוצאו מתוך ההנהגה. כיצד מבינים ידידנו ברוסיה מהי „השפעה ...“, — את זאת הראו בהקונגרס. מבין שבעת החברים חפצו הם כי יהיו ... שלהם („אויס איהרען רייהען“). הם הניחו מקום עוד לשנים אחרים, באשר ... השנים הללו, כדי שאלה יעבדו. כי החמשה האחרים הודיעו בעצמם, ... יוכלו למלא את העבודה. לזה קוראים ברוסיה: „כבוש השפעה“.

... איפוא שהדברים ע"ד חמשת החברים מכוונים אל „ידידינו ...“, שהרי „ידידינו ברוסיה“ מבינים, שרק ע"י „בחירת חמשה חברים ... מבין שבעה חברים אפשר להגדיל את ההשפעה, ושהרי לזה „קוראים ... כבוש השפעה. ומלבד זה הן בכל לשון באים שמות הגוף במקום ... וכידוע הם מתיחסים בהפסוק תמיד אל הנושא. וא"כ כשאומרים ... מבינים ידידינו מרוסיה מהי השפעה“, בהכרח מתיחסים „ההם“ ו„השלהם“ ... הקשור אל הראשון רק אל הנושא שלמעלה, כלומר אל „ידידינו ...“.

בנוגע לסימן ב': „נפלא הדבר, שע"פ רוב־מדברים ע"ד עבודה ... והובעים אותה בכל תוקף רק אנשים כאלה, שלא עסקו מעולם בעבודה ... אצלנו ולא באופן פרטי, דוקא אלה האנשים, שאינם מוכשרים לשום ... („דיע ניכט אים שטאנדע זוארען אייגען בערוף אויסצופיהרען“) מאמינים, ... יכולים לספק את צרכי ארץ ישראל כלה ועם ישראל כלו“.

אמנם כן, אין כאן אף דבור אחד ע"ד חברי הועד הפועל הגדול ..., אלא שגם במכתבו של הוה"מ לא נאמר, שהדברים הללו מכוונים אל חברי הוה"פ הגדול מרוסיה, כי אם נאמר שהם מכוונים להאופוזיציה ... וביחוד לחברי הוה"פ מרוסיה. הן אי־אפשר להכחיש, שדברים ... על האופוזיציה בכלל מכוונים קודם כל וביחוד אל חברי הוה"פ ... מרוסיה. אפשר לבלי לבטא את השמות בפירוש; אבל השומע והקורא ... עצמו במי הכתוב מדבר. ומלבד זה, הן הוה"מ מוחה בכלל נגד פגיעה ... של העסקנים הציונים ובכבודה של ההסתדרות הציונית.

בעתונים רבים נתפרסמה שיחתו של הד"ר פויל נתן, ראש „ההילפס־...“, ע"ד המצב בטורקיה ועתידנו בא"י. הד"ר נתן שש: זה עתה ממסעו ... ובטורקיה, מוצא שטורקיה צעדה צעדים גדולים קדימה. עובדות רבות ..., שהסדר הפרלמנטרי איתן הוא ובטוח ממהפכות. דבר זה נכבד הוא ..., שהתפתחותם תלויה בהתפתחותה השלוה של הארץ. בתנאים כאלה ... להטות את זרם הנדידה לטורקיה. ד"ר נתן מדגיש, שכניסת היהודים ... צריכה להיות רק בהסכם הממשלה והוא חושב שהסכם זה אפשר ... מפני שאין אינטרסי הממלכה ואינטרסי היהודים מתנגדים אלו לאלו ... ותמיד היו היהודים האזרחים היותר לויאליים בטורקיה. היהודים ... עותומאנים צריכים לבוא לעזרת אחיהם העותומאנים, אלא שהם צריכים ... מכל מעשה העלול לעורר חשד כל שהוא בלבות הטורקים הצעירים. עזרה ... להנתן ע"י הבעת סימפטיה להמשטר החדש בטורקיה ברגע הראוי וע"י ... ארצות המזרח לכך שתהיינה קולטות את הנודדים. בעבודה זו עוסקות ... „הילפס פעראיין“ ו„האגודה להקמת חנוך טחני בא"י. פעולותיהן של ... מתפתחות כהוגן, ועוד מעט ויבנה ע"י יהודים הטכניקום הראשון ... ואולם אין עבודה זו מספקת. ולפיכך חקר ודרש הד"ר נתן, ביחד עם ... לוין, מה אפשר ונחוץ לעשות עוד במזרח, כדי לחזק את היהודים שם ־ ולבסס את מצבם. והוא בא לידי מסקנא, שיסוד בתי־ספר חרשים זהו המעשה היותר נחוץ עכשו, ואלמלא יעשו את הדבר היהודים המערבים יאחרו רגע חשוב ונאות. אחר כך צריך יהיה ליסד על בסיס מסחרי חברה לרכישת קרקעות ומכירתם ליהודים. ליסוד חברה כזו עדיין לא הגיעה השעה. אולם צריך להתכונן בעוד מועד לעבוד את העבודה הישובית הגדולה ביתר עם ממשלת טורקיה החדשה. בכלל מקוה הד"ר נתן, שע"י עבודה משותפת של יהודי המערב ושל הממשלה הטורקית אפשר להקל במדה מרובה את ענות היהודים במזרח אירופא.

ועד חו"צ באדיסה מבקש אותנו לפרסם את רשימת הנדבות שקבלה עד יום 22 באפריל לטובת הקרן הקימת שעל שם ר' מ. ל. ליליענבלום ז"ל לקביעת פרסים בעד ספרי למוד וספרי עם עברים בידיעת הטבע ומשק הכפר ולהוצאתם לצורך בתי הספר והאכרים בארץ ישראל.

אודיסה: י. איצקוביץ—2 רו"כ, ח. כהן, ב. זויק, זוסיאזוויץ. קרחמלניקוב — כל אחד 1 רוכ. וואַרשא: נ. ז. גולדברג — 1 רו"כ. וירבלן: אנשים שונים ע"י א. סנדלר — 14.10 רו"כ. אושמיאני: פ. סולודוחה— 3 רו"כ. דוברזין: אנשים שונים ע"י ג. רוסאק. — 3 רוכ' הומל: ע"י חברת מפיצי השכלה, י. ומ. הייליגמאן — 3 רו"כ. ז. ג. ריבניקאוו — 2 רו"כ י. ראסקין 1.40 רו"כ. ו. כ. זכרין. א. ל. זכרין, נ. י. אלכסנדרוב, י. י. סקורוחודוב, ש. ל. ויגודסקי, א. מ. ליסקוביץ, ישפן, נ. ש. רייסקי, י. י. ליפשיץ ז. יברוב, י. מ. קרשינסקי, ל. ב. שינבוים, ז. וורמול, האחים גוכמן וטורסקי האחים בלכר, חיקין, ו. ב. רבינוביץ, פ. רובינשטין, ל. הילינמן, א. רייסקי, י. חפץ, מ. ש. סקוטלסקי, ח. סירקין, פ. כהן — כ"א 1 רוכ'; ל. אלקין, ש. לייצין — כ"א 50 ק'; אנשים שונים ע"י ל. שיינבוים — 10.72 רו"כ. וילנא: י. ל. גולדברג — 25 רו"כ. ויטבסק: חברת מפיצי השכלה—15 רו"כ. וישטינץ: א. וואלפערט— 50 קופ. זאמושץ: ד"ר י. פ. גליבטר — 3 רו"כ. זיטומיר: אנשים שונים ע"י ר. שפירא 1 רו"כ. טיפליס: אנשים שונים ע"י הד"ר שטריכר— 40 רו"כ. יפו: ז. ד. ליבזנטין—10 רו"כ. יליסבטגרד: ד"ר ויסנברג ומרת לנסקי 5 רו"כ. לודז: ע"י חובבי שפת עבר, N. N 10 רו"כ, מ. ט. פיקלני, ב. עטקינד, יוסף אוריסון, מ. גרוה — כ"א 5 רו"כ, ל. אוריסון, ב. פלטה, ש. טורקלטויב, מ. הורוויץ, א. ליכטנשטיין — כ"א 3 רו"כ. מ. מוחיב, יונה הלפרן, ח. י. קרכר, ע. גרוסמן, מ. זלמונוביץ—כ"א 2 רו"כ, ש. ליו, ש. ליבקוביץ, ד. ליפשיץ, ד"ר ברנשטיין, מ. מורגנשטרן, ק. הורוויץ, א. פישמן, י. ברקמן, ח. י. ליפסקי — כ"א 1 רו"כ, הלל קורובקוב—55 ק., הלל ליפשיץ, שלמה הולצמן — כ"א 50 ק'. גאנסי: אנשים שונים ע"י י. ברזח 4.12 רו"כ. סטברופול: אנשים שונים ע"י הד"ר ל. ש. סירקין— 12.50 רו"כ. ריגא: ש. קמנצקי (תלושי מניות הקו"ב) 77 ק'. ריוול: אנשים שונים ע"י ש. פומרנץ — 5 רו"כ. בס"ה 256 66 רו"כ, וביחד עם הסכומים הקודמים בסך 1003.75 רו"כ—1260.41 רו"כ.

בְּרוּסְיָה.

הצעת־החוק בדבר הזימסטבה בחבל המערבי נתקבלה, כמובן, ברוח הממשלה וכחפצה, והיהודים הוצאו מכלל המשתתפים בבחירות אל הזימסטבה, „עד אשר יתבררו בכלל החוקים השוררים על אדות היהודים“.

ואם רבו הוכוחים בשאלת השתתפות הפולנים בבחירות, אם נמצאו להפולנים מגינים גם מקרב המרכז של הדומה, עד שראש המיניסטרים ראה צורך בדבר לצאת בנאום ארוך כנגד „התפלגיותו“ של החבל הצפוני מערבי, ולהראות על הנחיצות להגן על הרוסים הנעלבים—הנה היתה הרחקת היהודים מהזימסטבה דבר פשוט ומובן כל כך לרוב המכריע שבדומה, עד שראש הממשלה לא מצא גם לנכון לנגוע בענין זה. מה־בכך, אם שני מיליונים וחצי יהודים, או 13 אחוזים מכל התושבים, שיש להם נכסי דלא ניידי, ישלמו את מס הזימסטבה ובכל זאת יהיו מרוחקים מן הזימסטבה?

ובכ"ז נאמרו בדומה דברים גם בזכות היהודים.

המתחיל בדבר היה הדיפוטט צ'חיאידזה. הוא הוכיח על יסוד מספרים, כי היהודים הם הבותרים בחבל זה העשירים ובעלי הרכוש, והם יכניסו איפוא חלק גדול מהתוצאות הזימסטבות. ועסקני־הצבור שהשתתפו במועצה שהיתה

בשנת 1905 תחת נשיאותו של הגינירל־גוברנטור הווילנאי, פ ר י ז ה, החלט לתת ליהודים את זכות הבחירה, ולא עוד אלא שגם הדיפוטט הימני הקיצוני עכשו, זמיסלובסקי, הכריז באגרת־התעמולה שלו לפני הבחירות, שהיהודים ראויים לזכיות בחירה בהזימסטבות.

בסוף ג אומו פנה צחיאידזה אל עמי־הנכר והוכיח להם, כי כל עמלם במשך שלש השנים להיות שלוים ושקטים ולקבל את יסוריהם באהבה—עלה בתהו. הם מרכינים את ראשם—באים ומשפילים אותם עד לעפר; הם אינם פוצים פה—והגזירות והרדיפות הולכות ומתרבות.

דברים קשים השמיע, כדרכו, גם רודיצ'ב. הוא העריך כראוי את מדת ישרם של החקלאים בחבל המערבית, שהפרוטה היהודית כשרה בעיניהם והם נהנים ממנה, ובכ"ז נוהגים גם הם מנהג „פטריוטים" כשרים וגם הם מתאמצים לרמוס ברגל את זכיותיהם של היהודים.

גם ש י נ ג ר ו ב קבל על אי־היושר שבהצעה זו, המטילה על היהודים ח ו ב ו ת ואינה נותנת להן זכיות כנגדן. „אם דורשים אתם — אמר בפנותו להימנים ולהמרכז — גם קרבנות, גם רוח אמיץ, גם כח, אל תעליבו אומה שלמה, אל תעירו בנפש בני אותה האומה התמרמרות ואל תעוררו בלבם את פצעיהם שלא נרפאו עוד. אז תמצאו גם קרבנות כסף, גם קרבנות אדם לטובת המולדת".

נאום יפה מלא מחאה נמרצה, היוצאת מקרב לב יהודי כואב, נשא הדיפוטט היהודי פרידמן. הוא סקר בסקירה קצרה את התיחסותה של הממשלה ליהודים בכלל, את השיטה „עד שיתבקרו החוקים בדבר היהודים", שאינה אלא כסות־עינים בלבד, ואמר: אם אין הממשלה והדומה רוצות בהשתתפותם של היהודים ב ב ח י ר ו ת אל הזימסטבה, אל תטולנה אפוא על היהודים גם את מ ס הזימסטבות.

תמיד—אמר פרידמן—נמצא הרוב הרוסי בסכנה: פולני אחד מקלקל את כל הזימסטבה, שני יהודים באקדימיה הצבאית מקלקלים את כל האקדימיה, שני יהודים בדומת־הממלכה מפילים פחד על מרקוב השני וכו'. ומאין בא כל הפחד הזה? ואולם באמת אין הם, הפטריוטים המזויפים, דואגים בלל ל ר ו ב הרוסי רק ל מ ע ו ט הרוסי „הטהור", לאותו המעוט העומד תחת דגלה של „אגודת העם הרוסי", כונה זו הולכת לאט לאט ומתבררת לכל, והקץ יבא סוף סוף לכל המעשים החשוכים הללו, כשתפקחנה עיני העם לראות, מי הם המגינים באמת על הארץ ועל כבודה!...

ה ג ר ו ש י ם הולכים ונעשים חזיון תמידי. בפלך ייקטרינוסלב התחילו מגרשים משפחות של יהודים, היושבות על יד המכרות זה ימים רבים, ויש מהן שיש להן זכות־ישיבה כשרה לכל פרטיה. להמגורשים לא יתנו כל ארכה לעשות ליקבידציה לעסקיהם, והאדמיניסטרציה משלחת אותם בלי חקירה ודרישה משלוח־אסירים.

כן נתקבלו טלגרמות מאת יהודי קורסק, טולה, טמבוב, אוריול ויתר הפלכים שמחוץ לתחום, המבקשים להשתדל בשבילם ולעצור בעד הגירוש. אך כמעט כל ההשתדלויות הללו אין בהן ממש.

על בקשתו של הדיפוטט פרידמן—להפסיק את גרוש היהודים מחרקוב קבל תשובה מאת המיניסטריון, כי הדבר תלוי לא בו אלא בסינט. אך עד שיצא פסק־דינו של הסינט עתידים היהודים להגלות.

והשלטונים המקומיים מתאמצים בכל יכולתם למצוא הוכחות וראיות מן ההלכה הכתובה והמסורה, כי יהודים אלו או אחרים חייבים גלות.

היה מעשה לפני שנה אחת בעיר טורופיץ אשר בפלך פסקוב, כי מאה משפחות יהודים נועדו להגלות משם. היהודים הגישו בקשה לברר את זכות הישיבה שלהם. והכל היה כשר כהלכה, אלא שפקיד המחוז המקומי, שיש לו טינא בלבו על ארבעים ראשי משפחות, חוה דעתו כי ארבעים יהודים אלה „מזיקים לתושבי המקום" ודן אותם לגרוש. באו היהודים ומכתבים בידיהם מאת הרבה מפקידי השלטון, מאת השופטים, ראש האצילים וראש הזימסטבה, וכולם מעידים עליהם, כי הם אנשים ישרים ומועילים למסחר המקום.

ואולם מי ינצח? — על שאלה הזאת לא קשה להשיב.

ומסכת „מעונות־הקיץ" עוד טרם נסתיימה.

כבר הורה הסינט הלכה בישיבתו מיום 7 במאי, כי השאלה שהוצעה בהרצאתו של מיניסטר־הפנים בדבר זכות הישיבה של היהודים במשכנות קיץ — אינה דורשת שום באור מצד הסינט, וכי בחוק אין שום הוראה להגביל את זכות הישיבה של היהודים.

ובכל זאת האסורים במקומם עומדים.

ובסביבות קיוב, זו העיר שבתוכה משתקפים כל מיני רדיפות היהודים, אנו רואים חזיון כזה:

פקידי השוטרים ופקידי הרובע יוצאים מחוץ לעיר ועומדים על פרשת דרכים ובידיהם רשימה של יהודים, שהותרה להם הישיבה במעונות־קיץ. וב[illegible] בראותם עגלה מובילה חפצים וכלי־בית מהעיר אל מעון־הקיץ, עוצרים [illegible] הסוסים, ושואלים: למי הם התפצים? נמצא שם בעל הכלים ברשימה—נו[illegible] לעגלה לעבור, ואם לאו—אחת דתה לשוב העירה.

קוים ושרטוטים אלה מספיקים בכדי לגמור את תאור התמונה הגלו[illegible] של חיי היהודים ברוסיה!...

כי היהודים יודעים להוקיר את אוהביהם ולהשיב להם אהבה, [illegible] לנו הלויתה של הסופרת הפולנית אליזה אורז'ישקה.

מכל ערי רוסיה, מאת כל החברות היהודיות הצבוריות והלאומיות וחברות הצדקה נשלחו להעם הפולני ולקרובי המתה טלגרמות ומכתבי־השתתפות בצערם על מות הסופרת ההומנית הגדולה. על קברה הונחו זרי־פרחים מאת היהודים. גם דיפוטציות נשלחה ללוותה לבית עולמה מאת יהודי וורשה, ביאליסטוק, וילנה, גרודנה ועוד ממקומות רבים; בעתונים הישראליים בכל הלשונות נדפסו מאמרים לזכרונה של אורז'ישקה. באחת: העם היהודי בכלל הראה סימני אבלות אמתית, פנימית, על מותה של אותה הסופרת היחידה מן הסופרים הפולנים, שידעה לראות ביהודי את האדם שבו.

אילו ידעו הפולנים להבין דבר מתוך דבר היו מוצאים באבל היהודים על אורז'ישקה ראיה מוכחת, כי יודעים היהודים ל א ה ו ב א ת ה ר א ו י ל כ[illegible]

ועוד הפעם טולמצ'וב. ועוד הפעם נראה טולמצ'וב בדמות של מושל היהודים ומסדר עניניהם.

נתאספו בפטרבורג רבנים וסתם יהודים והתוכחו והתפלפלו על דבר מכס הבשר, אם הוא ראוי להתקיים, או הוא צריך להבטל. התוכחו ובאו לכלל מסקנה, כי לפי שעה ראוי עדיין להשאיר את המכס הזה, אך טולמצ'וב הוא הפוסק האחרון. הוא בא לכלל דעה, שמכס זה איננו צריך להתקיים בצורתו שיש לו והוא טעון ריפורמה.

ומהי ריפורמה זו?

לעשות תקון עיקרי לא יכל, משום שהחוק קובע סדר ידוע בנ[illegible] חכירת מכס הבשר, ואין לשנות את החוק. אך בתור־הוראת [illegible] מצא טולמצ'וב תחבולה, איך להוציא את כספי המכס היהודי הזה מידי היהודים. הוא הציע לפני הדומה העירונית ליסד ועדה מיוחדת להנהלת עניני מכס־הבשר, לגבות את כל הכספים „עד אשר ימצא חוכר שיתרצה להתנאים המוצעים ע"י טולמאצ'וב". וכל הנהלת מכס הבשר תמסר אפוא לידי פ י ל י ק ן ויתר השחורים, בכדי שלא יוכלו מוסדות הצדקה היהודיים ליהנות מכספם הם..

ובאמת, איזו שייכות יש ליהודים ולהמכס שהם עצמם משלמים

מפני חוסר מקום הוכרחנו להשמיט בנומר זה את הפרק בחו"ל

תקוני טעיות. בפרק ז' של מאמרי „הספרות המדעית במערב" (נום' י"ח וי"ט של „העולם") יש לתקן את הטעיות האלה: בנום' י"ח צד 8 ע"ב שורה 11 צריך לנסח: לבטל (במקום להרסם), צד 9 ע"א שורה 3 צריך לנסח עומדים (במקום אומדים). נום' י"ט עמוד 6 שורה ג' (מלמטה) צריך לנסח 310 (ולא 210), שאז צר א נ ת ו ק ל ס (ולא אנתוקלס) על קרתגה. צד 7 ע"א שורה 13 צריך לנסח: שמצאו (במקום שעצמו). צד 8 ע"א שורה 10 (מלמטה) צריך לנסח: ה ג ר מ נ י ם ו ה ה ו ל נ ד י ם (במקום ההולנדים).

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.

Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

נמשכת קבלת החתימה
על השבועון העברי

העולם

(שנה רביעית)

מתקבלת רק מתחלת כל רבע, **היינו מראשית ינואר, אפריל, יולי ואוקטובר.**

ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל.

בחו"ל: באוסטריה־אונגריה 10 כתרים, בגרמניה ... באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2½ דולר, בארץ־... 10 פרנק וביתר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי שנה ולרבע שנה.

בחו"ל: יכולים לחתום על „העולם" ע"י מערכת ה„וועלט" בקעלן ע"פ האדריסה:

K..n a/Rhein, Redaction „DIE WELT" Karoling...

אדריסת „העולם" בוילנה:

Редакція „ГАОЛАМЪ" Вильно, Солдатская 3/15

Redaction „HAOLAM", Wilno, Soldatskaia 3/1...

... החותמים הבאים לחדש את חתימתם מתבקשים להודיע את נומר האקספידיציה הנרשם על גבי המעטפה שלהם:

עס ווערט אנגענומען דאס אבאנעמענט
... ערשטער טעגליכער יודישער צייטונג אין רוסלאנד

„דער פריינד"

די נייע פרעמיע אויף דאס יאהר 1910.

... דעם צווייטען באנד: „די נייעסטע געשיכטע פונ'ם יי־דישען פאלק" פון פראפעסאר פ י ל י פ ס א ן

... אלע אבאנענטען בעקומען רעגעלמעסיג יעדע צוויי וואָ־כען די אומזיסטע פרעמיע

„דער בעזים".

... ייאנע פיר וויץ, הומאר און סאטירע מיט אריגינעלע קאריקאטורען.

... „בעזים" וועלען אויך קענען בעקומען אלע שטענדיגע לע־... פון „פריינד" וועלכע וועלען צושטעלען 12 קעפלעך פון פערשיעדענע נומערן „דער פריינד".

א ב א נ ע מ ע נ ט ס ־ פ ר י י ז:

... לאנד: א יאהר 7 ר', א האלב יאהר 3,50 ר', א פיער־טעל יאהר 1,75 ר', א חדש 60 ק'.

... לאנד: א יאהר 12 ר', א האלב יאהר 6 ר', א פיערטעל יאהר 3 ר', א חדש 1 ר'.

א ד ר ע ס ע:

Редакція газеты «Деръ Фрайндъ» Варшава Долгая 2...

Открыта подписка на 1910 годъ на
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКУЮ И ЛИТЕРАТУРНУ...
ЕЖЕНЕДѢЛЬНУЮ ГАЗЕТУ

„РАЗСВѢТЪ"

Единственная еврейская газета на русскомъ язы...

(7-й годъ изданія).

Подписная цѣна:

Въ Россію: на годъ 5 р., на полгода 2 р. 50 к., на 3 мѣс... 1 руб. 25 коп. За границу: на годъ 6 руб., на полгода 3 ... на три мѣс. 1 руб. 50 коп.

Подписка принимается только съ 1 января, 1 апрѣля, 1 іюля и 1 ...

Адресъ редакціи и конторы:

С.-ПЕТЕРБУРГЪ, ТОРГОВАЯ ...

מאת הוצאות „קדימה".

הצלחתו של לוח־קדימה לשנת תר"ע שנמכרו ממנו במשך שנים שלשה שבועות כבר שתי־הוצאות ומאמרי־הבקרת הטובה שנדפסו בעתונים העברים עוררו אותנו לעשות את הוצאת הלוח לדבר קבוע.

לוח־קדימה לשנת תרע"א (1910—1911) יכיל מלבד החומר הקלנדרי שכבר בא בלוח־קדימה שיצא בשנה העברה, שיתוקן וימלא, עוד את המחלקות החדשות האלה: 1) חלוקת אוכלוסי היהודים ברוסיה לפי הפלכים; 2) חלוקת אוכלוסי היהודים ברוסיה, גרמניה, אוסטריה, רומיניה ועוד לפי משלם ידם; 3) הפרק „המוסדים הצבוריים" יתוקן הרבה ויתוספו עליו הידיעות ע"ד המוסדים העוסקים בענינים כללים של הצבורים היהודים בכל הארצות; 4) ידיעות ביאוגרפיות קצרות ע"ד העסקנים הלאומיים החשיבים; 5) פתגמי העסקנים הללו; 6) שירים עממיים מפורסמים.

לפי שגדלה כמותו של הלוח יגדל גם מחירו:

מחיר אכס. אחד		15 ק.	בלי המשלח
„	10 אכס.	1,60 רוב.	עם המשלוח
„	25 „	3,60 „	„ „
„	50 „	6 „	„ „
„	100 „	11 „	„ „
„	500 „	10 ק.	כל אחד.

יחד עם ההוצאה הרוסית תצא הוצאה בלשון יהודית.

מחיר	אכס. אחד	10 ק.	בלי משלח.
„	10 „	1,10 ר.	עם המשלח
„	25 „	2,50 „	„ „
„	50 „	4 — „	„ „
„	100 „	7,50 „	„ „
„	500 „	7 ק.	כל אכס. עם המשלח.

בזקיפה בעד כל רובל 2 ק' פחות מ־25 אקז. אינם שולחים בזקיפה.

מתקבלות מודעות שתודפסנה רק אחרי הטקסט.

מחיר מודעה	על עמוד אחד	—20 רוב.
„ „	על חצי עמוד	12 „
„ „	על רבע עמוד	6 „

על מודעות שתדפסנה בשתי ההוצאות תנתן הנחה של 30%.

הוצאת „ק ד י מ ה" וילנה.

האדריסה: И. Л. Гольдбергу, Вильно.

מתקבלת החתימה על

„החנוך"

עתון פדגוגי להורים ולמורים, היו"ל ע"י מרכז אגודת המורים בא"י.

„החנוך" יצא לאור פעם בשני חדשים (מלבד שני חדשי החופש) וכל חוברת תכיל חמשה גליונות של דפוס.

טובי הסופרים הפדגוגים העברים בארץ ישראל ובחוץ לארץ משתתפים ב„החנוך".

החוברת הראשונה תצא בח' סיון, שנת תר"ע

תנאי החתימה עם המשלוח לשנה (לפחות מכן אין החתימה מתקבלת), בארץ ישראל ששה פרנקים; ברוסיה: שלשה רובלים. בשאר הארצות לפי החשבון של 3 רובל.

הכתובת למשלות כסף הוא של מרכז המורים: J. Oserkowsky Iaffa, ובכל עניני המערכת לפנות ע"פ הכתבת: מערכת „החנוך", יפו, פוסטת אוסטרית, פלשתינה.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

רציונות שיאפת לרכוש מקלט-בטוח ע"י משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת בזיל).

№ 21-22.

התכן:

רועידה השנתית.

...י המצפה.

א) שתיקה כהוראה.

ב) הבחירות באינגריה.

...י ודירשין. ליובל „אליאנס איזראעליט". (א·סוף). נ. סוקולוב.

...ראש פנה לחיפה (II). י. ל.

...יך נשארתי בערב האביב... (שיר) יעקב פיכמאן.

„הכרה הגזעית וההכרה העממית".

הערות והארות. (II—סוף). שלמה שילר.

צער בעלי-חיים (הרהורים של נער שוטה). שלום-עליכם.

ספרדים ואשכנזים. בר-טוביה.

9) על מכסה האניה. (I—II). מ. בן-אליעזר.

10) הספרות המדעית במערב (ח). ד"ר שמעון ברנפלד.

11) שרטוטים. I. אפיקה. II. לירקה. יעקב פיכמאן.

12) מכתבים אל המערכת.

13) מכתבים מארגנטינא (I). יעקב בן יוסף.

14) בציונות.

15) בארץ ישראל.

16) ברוסיה.

17) בחוץ לארץ.

18) עשרת הדברות. (מעט פילוסופיא של שבועות). א. ל. לעווינסקי.

מחיר „העולם": ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2 1/2 דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט בתולקת ארבעתים, ...ל העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ" Вильна, Лукишки, Солдатская 3. || Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר הגליון הזה 15 קאפ.

מאת הנהגת „העולם“.

אל המוכנים.

כל המוכנים לארצותיהם ולעריהם מתבקשים להשוות את חשבונותיהם עם ההנהגה בעד הרבע הראשון והשני שנת 1910, היינו להביא את כל הכסף המגיע מהם בעד הזמנותיהם.

אל החותמים באמריקה, אפריקה וארגנטינה.

בשביל ריחוק המקום מתבקשים חותמינו באמריקה, אפריקה וארגנטינה לחדש את חתימותיהם על „העולם“ בהקדם לרבע השלישי, היינו מתחלת יולי, כדי שלא תבא אח"כ הפסקה במשלוח העתון להם.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, ב׳ סיון, תר״ע.

ВИЛЬНА, 27-го мая, 1910 г. — № 21—22 — WILNA, 9-ten Juni, 19

לַהֲוְעִידָה הַשְּׁנָתִית.

[ב]עוד שלשה שבועות תהיה בברלין הועידה השנתית („...עס־קאנפערענץ"). משתתפים בה, עפ״י תקנות הסתדרותנו [הצ]יונית, באי־כח ההסתדרויות של כל הארצות וראשי מוסדותינו [...]ים.

[ח]שיבות מיוחדה יש לה לועידה זו, ועהידה היא שיהיה [...] ניכר במדה גדולה על מהלך עניני הסתדרותנו בעתיד [...].

המשטר המדיני, שנקבע בטורקיה עם נתינת הקונסטיטוציה, [...], כמובן, את הסתדרותנו להתאים את תכסיסיה להתנאים [...] השוררים עכשו בארץ. העבודה הפוליטית נעשתה [...] אחרת מזו שהיתה נהוגה קודם. ניתנה להסתדרותנו [...]רה לעשות את עקרי הציונות וכוונותיה מובנים וגלויים לכל [...]ם העותומאני. ניתנה לה היכולת לפנות אל כל היהודים [...]ים במדינת טורקיה ולקרב את לבם אל הרעיון העברי [ה]אומי ואל העבודה הציונית המעשית. וכיון שניתנה היכולת [...]נים אלה, הרי נעשו מחויבים ומוכרחים, משום שעליהם [...]עבודה הפוליטית שבציונות עומדת מעתה. והועידה השנתית [...] הקבע בסמורות בדבר, כיצד לבסס את העבודה הזאת, [...] ההחילה בה הסתדרותנו, והאיך לבצרה מעכשו כראוי.

וכשם שהמשטר המדיני החדש שנקבע בטורקיה גרם לנו [...]ית את תכסיסנו הפוליטי, כך גרם שתלבש גם עבודתנו [ה]מעשית בארץ ישראל צורה אחרת. נתגלו אפשריות חדשות [...]ן, כמובן, גם מעצורים חדשים. נולדו הכרחיות חדשות [ו]לפיכך דין הוא שתגדל גם מדת ההתאמצות מצדנו למלא את ההכרחיות הללו. הרי שצריכה תהיה הועידה להקדיש [...] עיונה במדה מרובה לעניני עבודת הישוב בארץ העומדים [...] הפרק.

ואף על פי שחשובים הם מאד מצד עצמם הענינים [...]אמורים, שהיעידה עתידה לעסוק בהם, הנה לא לפיהם [...] הפעם חשיבותה היתרה. בעיקר וראשונה תצטרך [הו]עידה לרפא את הריסותיה של הסתדרותנו.

אין אנו רשאים לעצום את עינינו לבלי ראות את אשר [...]: מצבה של הסתדרותנו הרוס. הקונגרס האחרון שהיה [ב]המבורג הניח את כל הענינים, הנוגעים לתקון ההסתדרות, תלויים ועומדים לפי שעה ב„צריך עיון". וההריסה הולכת וגדלה מיום ליום, הולכת ונעשית מסוכנה.

עיקרה של הציונות היא, שיש בעולם אומה ישראלית אחת מאוחדה, אעפ״י שחלקיה מפוזרים בכל ארצות תבל, מאוחדה אחוד פנימי ע״י גלותה וע״י תקותה לגאולה. וגדולתה של ההסתדרות הציונית אינה אלא בזה, שהיא מצאה את היכולת להביא אחוד פנימי זה לידי גלוי ולעשותו ע״י כך כח פועל גדול, המכשיר את הגאולה. אין לה להסתדרות הציונית שום בסיס אחר חוץ מהכרת אחדותה של האומה. והנה נחתרת חתירה עמוקה תחת הכרה זו ונבנות מחיצות בין „הרוסים", ה„גרמנים" וכו׳ — ומזדעזעת ההסתדרות כולה.

מסוכן הוא המצב עכשו לא משום שהופרעו השלוה והמנוחה. שלוה ומנוחה אינן מתאימות בכלל התאמה גמורה לטבעה של התנועה הציונית, שכולה אינה אלא מלחמה ארוכה כנגד חיי המציאות של עמנו ותנאי קיומו בהוה. מסוכן הוא המצב, משום שהולך ונעקר היסוד שעליו הושתתה הסתדרותנו.

מסוכן הוא המצב, משום שהדרישות היסודיות שהובעו בהמבורג לא מצאו עדיין את ספוקן ולא ניתנה היכולת לכך, שיהיו כל חלקי ההסתדרות משתפים את עצמם שתוף גמור באחריותה של העבודה הנעשית עכשו. במשך ששת הירחים שעברו מהמבורג ועד עתה, נעשו מעשים ונאמרו דברים שלא אחו את הקרע אלא הרחיבוהו.

ומצב זה אי אפשר שיתמיד עוד. הועידה צריכה להכשיר את הדבר, כי יושם קץ למצב זה, — וזוהי חשיבותה המיוחדה.

אין ועידה זו דומה לאלו שקדמו לה: הללו עסקו בשאלות מעשיות בלבד, והיא תעסיק בשאלות עקריות, שתקון ההסתדרות כולה תלוי בהן. הללו חלו בין קונגרס לקונגרס, והיא חלה בשעת פרוביזוריום, וצריכה היא להכשיר את הדבר, שיבטל הפרוביזוריום ויקבע במקומו ע״י קונגרס הסדר הנכון והרצוי.

ולפיכך חייבים להשתתף בועידה זו של עכשו כל אלו, שיש להם הרשות להשתתף בה. הפעם אין זו רשות אלא חובה.

עַל הַמִּצְפֶּה.

שתיקה כהודאה.

האפטיה, שתקפה זה שנים אחדות את הצבור היהודי, הביאה אותו לידי שתיקה גמורה, שתיקת מית. נושאים אנו את צערנו בקרבנו, והצרות, הגזרות והפּרעניות, המתחדשות ומתגברות מיום ליום, אינן עוקרות מתוך לבותינו אפילו צעקה.

אין קולנו נשמע. כאילו נפגם הרגש, כאלו מקבלים אנו את יסורינו באהבה.

גבר היאוש. רואים אנו את התנאים שאנו נתונים בהם, והנה אין תקוה כי ישמע קולנו, כי יושם לב לצרכינו. ובשעה שאין משגיחין בנו, אלא אם כן רוצים להוסיף הגבלה על ההגבלות הקודמות, גזירה על הגזירות הקודמות,—בשעה כזו אין הלב מתעורר. כי מה תתן ומה תוסיף לנו ההתעוררות?

ואנו שותקים.

ורבה וגדולה היא הסכנה הכרוכה בשתיקה זו.

דומה, שמוותר הוא הצבור היהודי על צרכיו, שאין הוא חש בעלבונו.

נקבע חיק, ההורס את קיומו של מעמד שלם בקרב היהודים, המעביר אותו על דתו ועל אחד מן העיקרים היותר קרושים. על מנוחת יום השבת, — ואנו שותקים. נקבע חוק, השולל מאתנו בהרכת יר אחת את הזכות להשתתף בהזימסטבות בפלכי המערב, — חוק, שאפשר יש בו הנסיון דראשון לשלול מאתנו גם את הזכיה להשתתף בבחירות אל הדומה,— ואנו נאנקים דוב. מתגברות הרגבלות הישנות, נוכפות חדשות,—ואנו שותקים.

האין שתיקה זו כהודאה דמיא?

שמא אין עוד השבת קדושה לנו ולא איכפת לנו עיר באיזה יום לנוח? שמא אין לנו כלל צורך בזכיות צבוריות, ואחת היא לנו אם נשתתף בשלטון העצמי של אותם הפלכים, שבהם אנו גרים במספר רב כל כך. או לא? שמא אין ההגבלה מעיקותע לינו ואפשר להוסיף ולהוסיף עליהן?

ומתחילים מפקפקים בדבר אפילו אלה, שאינם דורשים את רעתני, וצל של ספק מתגנב אפילו אל לבית אוהבינו הקרובים ובנינו הרחקים.

שמא נשתנו הצרכים?

האפטיה, הבאה מתוך יאוש, מתוך הכרה ברורה ששום דרישה מצדנו לא תמצא לה אזנים קשיבות, גורמה לנו ירעה רבה וממטה עלינו חרפה גדולה.

אם נצליח או לא, הרי להשמיע על צרכינו אנו חייבים. להרים את קולנו ולתבוע את עלבוננו אנו צריכים, כדי שלא יחשבו אותנו לגוף שפרחה ממנו נשמתו ואין הוא חש עוד בכאבו.

לא ההצלחה היא העיקר, אלא ההכרזה עצמה שיש לנו צורך כזה וכזה. כי יש ששונים הם צרכינו מצרכי כל עם אחר, ואם לא אנו נכריז עליהם לא ישגיחו בהם אחרים ולא יכירו במציאותם.

זה כלל גדול: שתיקה כהודאה דמיא...

הבחירות באונגריה.

נתקיימה השערתנו (ע"י העולם נומר י"ג): בשהנה הבחירות להפרלמנט האינגרי שוב נצחו הליברלים, אלא ששינו את שם מפלגתם וכנו הפעם את עצמם: „מפלגת העבודה הלאומית". בשנוי שם זה הטעימו, כי חפצים הם, שיהיו הפרלמנט פרלמנט של עבודה צבורית, ולא יאבדו הנבחרים את

א. ל. לעווינסקי.

עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת.

(מעט פילוסופיא של שבועות)

„מלמד שכפה עליהם הקב"ה הר כגיגית ואמר להם: אם תקבלו את התורה מוטב, ואם לאו — פה תהא קבורתכם"...

ולהגיד לכם את האמת, חביבי — „ואם לאו" זה אינו מוצא חן בעיני כלל. איני אוהב את הסגנון הקשה של „ואם לאו" איך שנאמר, ומתי שנאמר ועל ידי כי שנאמר, ואפילו אם נאמר מפי הגבורה בכבודה ובעצמה ואפילו לענין קבלת התורה... ואלו הייתי בימי משה או אלו היתה התורה נתנת לנו עכשו בימינו לא הייתי מסרב בדבר ולא הייתי מצריך את הקב"ה להשתמש בסגנון הקשה הזה,והייתי מקבל בלי שום כפיה ואונס את כל ה„דברות", חוץ מ„דברה אחת" שלא הייתי מקבלה אפילו מתוך כפית תריסר הרים.

והדברה הזאת אינה מן הדברות המפוצצות, אינה מאלו שניתנו בקולי קולות, אלא דוקא מאלה, שנאמרו לכאורה בחשאי, בניחותא, כמו בדרך אגב, ובאמת שקולה היא כנגד כל יתר הדברות יחד. —

כסבורים אתם, שאני מכוון אל לא תגנב, לא תרצח, לא תנאף... טועים אתם. הדברות האלה הלא הנן היותר פשוטות והיותר גסות בכל התורה כולה, ויש שצר לי, שדברות פשוטות כאלה באו בעשרת הדברות, עומדות בשורה אחת ונאמרות בנשימה אחת עם הדברה של „יחוד אלוה", ותמיד אני מתפלא על חברותא זו. וכי אותו העם, שכבר היה בכחו לעכל את „לא יהיה לך אלהים אחרים על פני... אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת" עדיין היה זקוק לאלפא-ביתא זו של לא תרצח, לא תגנוב? הללו דברות הן לבני נח הגסים, אשר גם לא תגנב ולא תרצח גדולות היו להם, אבל לא לבני יעקב יוצאי מצרים, שכבר היה להם מושג על דבר אחדות השם. להם, כמדומה לי, היו הדברות האלה מיותרות.

ובכלל מוצא אני, שאמנם אפשר היה לקבל את עשרת הדברות גמו שנתקבלו—מתחלה נעשה ואחר כך נשמע. איני יודע מה אתם, חביבי, אבל אנכי הייתי מקבלן בכל תקפן. „לא יהיה לך אלהים אחרים", בלי כל שמץ תערובות של איזה שתוף, בלי צל של עבודה זרה באיזו דמות שתהיה, אם בדמות של „אחים ביבליים", של יהודים אבנגליים, או בדמות של פתקה ההמרה, ואפילו זו של „מושלמיות", שכל כך מקילים בה עכשו...

„לא תשא את שם אלהיך לשוא"—אפילו לפני הצריך בעצמו, אפילו למסור לו ספר תורה, ואפילו מתוך כונה טובה...

„זכור את יום השבת"—אפילו אם גוזרים עליך מנוחה ביום א' ושכר הדירה ביוקר, וזמן הפרעון של שטרות מגיע, ויהודים בעצמם מחללים את שבתם ובאים לקנות את סחורתך דוקא ביום השבת...

„כבד את אביך ואת אמך"—אפילו אם הנך כבר תלמיד או תלמיד של המחלקה השלישית בגמנסיון; ואבותיך הם יהודים פשוטים; כבד את אביך ואת אמך, אפילו אם אתה הנך ס"ד או ס"ר ואבותיך בורגנים; כבד את אביך ואת אמך, אפילו בשעה שאתה אומר לתקן עולמות ואבותיך הם „ציונים", רק ציונים...

„לא תנאף"—אפילו עם אשת רעך ואפילו אם הנך חבר לחברת אהבה חפשית...

„לא תגנוב"—אפילו מליון, אפילו מקופת הקהל, אפילו מכסף קדשים, אפילו גניבה ספרותית...

„לא תענה ברעך עד שקר" — אפילו „לשם מצוה", שהם הנם אנשים מסוכנים ואתה הנך יהודי כשר ואדוק ונאמן להרשות... לא תענה ברעך עד שקר — אפילו אם הוא יהודי מזרחי עני ואתה הנך יהודי מערבי, עשיר ותקיף, מנומס ומקולטר...

לא תחמוד... ופה עמוד, קוראי היקר.

לא תחמוד—מאי שייך?! תחמוד, — זהו אחד היסודות, אם לא

...ים רק במחלוקת וקטטות, כמו שהיה הדבר נוהג זה כמה ...ים, משעה שנצחו קושוט וחבריו.

אבל הליברלים שנו לא רק את שמם, כי אם גם את ...יהם, וביחוד במה שנוגע להיהודים.

מתחלה היה הגיון ישר במעשיהם של הליברלים. לפנים ...ני דליברלים, וכן האמינו כל באי עולם, כי ממטרת ...ליות ותעודתה היא, לקבוע סדר ליברלי בההנהגה המדינית. ... זה עומד על אחדות גמורה של האזרחים בזכיותיהם ...ניה, שלא תהא הדת או מולדת־הגזע פוסלת אותם מליהנות ...זכיות האזרחיות. כמובן. גם היהודים נקראים „אדם", וגם ... ושאים וראויים ליהנות מן הזכיות המדיניות. שהרי אלמלא כן, ... כח דליברלים יפה? וממעם זה היו היהודים נמשכים אחרי ...פלגה המדינית הזאת, כי בשלומה גם לדם שלום. כאשר ... בשנת 1882 התנועה האנטישמית באינגריה וכל זהמתה ...תה במאורע טיסה־אסלר, הורה קלומן טיסה, כי סבת ... היא, שעדיין לא גמרה הליברליות כל פעולתה. צריך ...קור מן השרש את ה...יקליות, האומרת לדפריד בין ...ים, ומאז שקד על הדבר להביא חירות דתית גמורה באינגריה.

אבל השנאה ליהודים הלכה וגברה, ומכיון שהיתה לתנועה ...שמית, החלו לשאת לה פנים. כאשר גברה האופיזיציה באינגריה היו רוב הבריה „אוהבי החופש", כביכול. ועם כל ... נספחה אליה הכתה הקתולית, ובאמת משלה זו בהרבה ...ים עיקריים. יחס הממשלה „הדימוקרטית" להיהודים היה ... שרצו בו הקלריקלים, קושוט היה דימוקרטי, אפוני היה ...קלי — שניהם אנשי החופש והירות הדת. ולגבי היהודי — שנאה ואיבה.

ואפשר היה ליהודי אינגריה להתנחם: גלגל הוא ההוזר בעולם. הפעם גברה האופיזיציה וירדו הליברלים. ובהיות כי היו היהודים כמה עשרות שנים, מזמן שיצא העם המדיארי לחירות, דבוקים בהליברלים, שעכשו הם המנוצחים, הרי הם לוקים עמהם. צריכים הם לסבול ולהשתתף בצערם. אבל בימים האחרונים אזרו הליברלים חיל להחזיר לעצמם את העטרה. תיכף בראשית מלחמת הבחירות היה נראה, כי ינצחו הליברלים, הגם שלא קוו לנצחון גדול ועצום כל כך. היהודים נספחו לכת הליברלים לסייע להם. וכבר איימו עליהם בעלי האופיזיציה ושחרו למוסר אזנם — כי עליהם לסייע לכת הדימוקרטית. אבל עוד טרם גברו הליברלים, וכבר הגבילו את תחומם בדיוק גדול. הליברליות היא אמנם דבר גדול, אלא שלגבי היהודים אי־אפשר לקיימה — כי העם מאס ביהודים. ואם יש נגוד מצד צרכי השעה ליושר־הגיון אין בכך כלום. אין העולם מתקיים בהגיון. הגיון וצורך השעה — האחרון קודם. עוד בימי מלחמת הבחירה ברורו המנהיגים את דעתם בדבר שאלת היהודים. דעתם היא דעת כל הליברלים בימינו: להלכה, הרי גם היהודים במנין האזרחים, ואין עושים הבדל בין נוצרים ויהודים. אבל למעשה אי אפשר לדם להליברלים לקרב את היהודים, מפני כי בזה יעלו עליהם חמת „העם". ואיך שהם בעצמם בתור ליברלים מתיחסים לשאלה זו, הנה עלידם להתחשב עם דעת „הקהל": קיום עצמם תלוי בדבר. באופן כזה ידעו היהודים את אשר לפניהם: ינצחו הדימוקרטים יהיו הם, היהודים, לוקים עם הליברלים. ינצחו הליברלים, יהיו הם, היהודים, לוקים עם הדימוקרטים. נפל הכד על האבן, נפלה האבן על הכד — בין כך ובין כך הכד נשבר.

ונצחו, כאמור, הליברלים. מנהיג אחד ליברלי יש באונגריה, דיזדר באנפי שמו. אותו לא שתפו הליברלים של עכשו אל חברתם, מפני כי חשוד הוא—על הליברליות האמתית.

...ר היחידי שעליו העולם עומד. איני יודע מה היתה צורת העולם אלו ...יש בכל מלואן הדברות: לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב. חושב אנכי, ...ה היה להעולם לעמוד בהן, ביחוד ב„לא תגנוב". וכי סלקא דעתך, ...שר לו לעולם שיתקיים בלי גנבה, אפילו בלי גנבה, פורתא?! ויש ממלכות ...ות, שבכל פנה שאתה פונה בהן שם אתה מוצא גנבה וגזלה, והן הן ...שות להן יסוד ועיקר לקיומן. והוא הדין בלא תרצח ולא תנאף. ואולם ...פ"י שקשה היה לעולם לעמוד בדברות הללו, אבל סוף סוף היה מתקיים ... גם בקושי. מה שאין כן „לא תחמוד. אלו, חלילה היתה דברה זו מתקיימת, ... היה כל העולם כולו שב לתהו ובהו ביום אחד. אני מצייר לעצמי את ה„פנים היפות" של אומות העולם המקיימים את „לא תחמוד"....

בכלל אין אני משיג, האיך אפשר לצוות לאדם ולאמר לו: לא תחמוד, אפשר לאמר לאדם: לא תרצח, לא תגנוב. אבל איככה זה אפשר ... לו: לא תחמוד?

והאדם צריך לתאו, צריך לחמוד. אלא שיש שני סוגים של חמדה. ... חמדה המביאה לידי התחרות ויש חמדה המביאה לידי התבטלות.

חמדת המביאה לידי התחרות כיצד?

אדם בא לבית חברו ורואה אשתו נאה, הליכותיה נעימות, בניו מחונכים, ביתו מסודר, והרי הוא מתאוה וחומד ומשתדל לחקות את כל זה ... בביתו היא: לשפר את אשתו, לחנך את בניו, לסדר את ביתו, שיהיה בו ... נאה והכל יפה, — זו היא חמדה המביאה לידי התחרות.

אבל אדם בא לבית חברו ורואה את אשתו נאה, הליכותיה נעימות, בניו מחונכים, ביתו מסודר, והוא אומר בלבו: אשתי מנוולת, בני אינם ...ים, ביתי אינו מסודר, ואי אפשי לא באשתי ולא בביתי, אלא דוקא ... חברי, — זו היא חמדה המביאת לידי התבטלות.

ואם אפשר לחלוק על החמדה מן הסוג השני — הנה החמדה מן ... הראשון ודאי כשרה היא לכל הדעות.

ואת חטאי אני מזכיר: לא רק בתור אדם, אלא דוקא בתור יהודי אני עובר עברה זו בכל יום ובכל עת ובכל שעה.

ותמיד כשאני רואה דבר טוב ומדה נכונה ונמוס יפה אצל אומות העולם, הרי אני חומד ומתאוה ועובר על „לא תחמוד".

ומה לעשות? „דער מענש לעבט, זא לאנג ער שטרעבט".

וכהאדם הפרטי כן גם העם כולו צריך לתאו וחייב לחמוד.

ואמנם החסרון היותר גדול של עמנו היה והוה תמיד, שהוא מסתפק במועט ואין הוא חומד הרבה.

היו ימים ומסוגלים היו כל יושבי תבל לקבל את היהדות, והיינו אנחנו המרובים בעולם, ואנחנו—לא חמדנו.

היו ימים ואפשר היה לנו לשוב לארץ ישראל ולהאחז בה, ואנחנו— לא חמדנו...

אין אדם בעולם העומד והיכול לעמוד אפילו שעה קלה ב„לא תחמוד". ואנחנו — מכל עשרת „הדברות" תמיד השתדלנו לקיים ביותר—את ה„לא תחמוד".

רואים אנחנו את אומות העולם יושבות בארצותיהן ומדינותיהן, מוסיפות כח, עושר וחכמה, בונים בתי חרושת ובתי מדרש וכו' וכו', ואנחנו—אין אנו חומדים...

ורא עקא.

ואלו הייתי אנכי אז בימי משה, או שהיתה התורה ניתנה עכשו בימי, הייתי אומר: רבש"ע, לכל מה שתאמר הרי אני „בבחינת נעשה ונשמע", לא תגנב, לא תרצח, לא תנאף,—מוטב,—הכל אקיים, רק שלא תגזור עלי גזרת „לא תחמוד"...

את זו איני מקבל אפילו מתוך כפית תריכר הרים!—

מתיראים היו בעלי מפלגתו, שמא יקפיד באמת על שמירת היסודות הליברליים, ונמצא שיטתם „המעשית" חרבה. בימים שעמד דוידר באנפי בראש לא נחת מפני הקלריקלים, אלא הראה אותם לעת מצוא את נחת זרועו. וכאשר גברו הקלריקלים היתה ראשית פעולתם לרתות את באנפי. האיש הזה נשאר נאמן לשיטתו. חפץ היה—וכך חוה את דעתו בימי מלחמת הבחירות—להרים את דגל הליברליות האמתית ולדגול בשמה. אבל חבריו חלקו עליו. את האיר הגדול והמרובה ראו כי טוב — עמדו וגנזוהו לעתיד לבוא.

הרבה והרבה יש עכשו לדאוג ולפחד, כי יגבירו הליברלים את מעשיהם לרעת היהודים על מעשה הדימוקרטים, כדי להתקיים בפניהם במלחמת התחרות. הלא כן היה הדבר גם באיסטריה. מכיון שגברה הריאקציה, וזו התגשמה בעיקר בשנאה ליהודים, היו הכל רצין אחריה, וכת אחת עמלה והתאמצה לעבור את חברתה, כדי שלא יאמרו על הליברלים, כי „מתיהדים" הם, חס ושלום, יוסיפו הרע מן הדימוקרטים.

זהו גורלנו אפילו בקרב עמים בני חורין...

נ. סוקולוב.

דור וְדוֹרְשָׁיו.

(ליובל ה„אליאנס איזראעליט").

(א.—סוף)

היהודים הצרפתים העקריים נמצאו במספר קטן, אבל גם היו עוד ביניהם משיירי דורו של סאלואדור. מחבר הספרים המפורסמים ע"ד רוח תורת משה. סלואדור בעצמו היה טפוס יהודי נלהב, מעין מונטיסקיי יהודי, שהיה מחבר ומזווג את המאור שבתורה עם הרעית המדיניות הנשגבות. אחד מתלמידיו הרוחניים היה יצחק כרמיה, האיש אשר הטביע את חותמו על תקופה שלמה של קורות היהודים בצרפת. יצחק כרמיה היה יהודי צרפתי, יליד משפחה עתיקה, מאמין באמונה שלמה באלהות אחת ובאנושיות אחת, הוגה דעית פלוסופיות ודתיות, אדוק בחלק המושכל והמדותי של תורת משה והנביאים, מליץ בעל התפעלות נפלאה, ויחד עם זה „אפוסטול הומני", מעריץ את היעוד האלהי של הישראליות המצוחצחת ומרכיב אותה, כסאלואדור בזמנו, בהדעות של הריבולוציה הצרפתית הגדולה, מאחדה עם הליברלות ושווי הזכיות. האדם המצוין רזה היה בעל קסם והשפעה לא רק בכח לשונו, אך גם באישיותו הישרה, הנשגבה, הטהורה מכל סיגי העסקנים והפוליטיקנים. באיש הזה נוססו מעלות ומדות פטריארחאליות יהודיות. במשך כל חייו והצלחתו ועליותיו ממדרגה למדרגה היה מבליט ומדגיש בכל פעם את יהדותו. הוא היה עורך־דין לא מהמין המצוי. הריטוריקה שלו היתה הריטוריקה של איזה „טריבון" רומי קדמון; הוא ידע בע"פ, כמו שהוא אומר במקום אחד [1]), את דימוסתינוס ואת ציצירו, ויש שהיה מתבל את מנאמיו הקלסיים בדברי הנביאים העברים. אומנותם של עורכי הדין היתה מכבר „קריֵרה" מדינית בצרפת. מתוך אומנות זו עלו למדרגתם כל חשובי הפרלמנט והסינאט ורוב המיניסטרים. לרגל אומנות זו נתחבבו הרבה מבעלי הכשרון הגאוני על עם פריז חובב הריטוריקה, ובמדרגה ראשונה בין אלה עמד כרמיה. לרגל איזה משפטים מפוארים, אשר בהם שימש כעורך־דין, קנה לו שם גדול, ויצא טיבו בעולם הצרפתי כאחד מן הגדולים אשר בארץ. כרמיה היה בעקרו רפובליקני, אך כאיש מתון מטבעו, וכחוקר שאיננו נמשך אחרי הצורה החיצונית אלא חודר לפנימיותו של ענין, לא יצא בגלוי כצורר הקסריות. אבל הכל ידעו, כי אין דעתו נוחה מהמשטר הקסרי. כשיצא ויקטור הוגא לריב עם הקיסר — בעת אשר לואי בונופארטו כהן עוד כנשיא הרפיבליק וחבל תחבולות עד שנתקסר— וכשפרשו עמו כקצת החפשים מהממשלה, לא יצא כרמיה עמהם יחד. אבל כשאנו קוראים את ספרו של הוגא אנו רואים שהוא מזכיר את כרמיה בתור חברו־בדעה בכבוד ובחיבה יתרה. כרמיה נשאר בפריז, נשאר באמצע העבודה המדינית לא למען שית בחלקות לקיסר ולשריו, כי אם למען הגן ע' רעותיו הרפובליקניות.

אי אפשר היה למפלגת הקיסר לפגוע בכבודו של זה, או להקטין את השפעתו. כרמיה היה אחד האנשים המקפים כל כך כבוד וחיבה מצד העם, עד שאין אפילו הממשלה יכולה לקפח את מעמדם ולדסיג את גבולם. דבר זה אשרו לי כל אלה שירע את כרמיה פא"פ. איזידור לאב כותב באחד ממאמריו ע' אדות כרמיה: „זה היה איש דימוקרטי עם נמוסי בני מלכים, הוא עמד בתוך הפולמסים היותר עזים של הכחות המדיניות, ואפילו אבק לא נפל עליו; דרשותיו שדרש בסינט הן היותר מדיניות, היותר מונומינטליות שנשמעו בכל הסינטים שבעולם". הרב המנוח צדוק הכהן היה אוהב לספר את זכרונותיו ע"ד כרמיה. „חבל—היה אומר—שכרמיה היה טרוד כל כך בעניני המדינה; אלו לא היה טרוד כל כך, אז יכול היה לעשות בעד היהודים הרבה יותר ממה שעשה, מפני שלא קם כמהו „יהודי לפידות" [2]).

סח לי הרב הזקן ד"ר פ. בק. ע"ד כרמיה דבר שלא נא עד היום בדפים ושהוא ראוי להזכירו. באמצע שנות השבעים —ספר לי הד"ר—הייתי, בתוך חבר הועד המרכזי של ה„אליאנס" באספה כללית בפריז. כל היום טרודים היינו באספה, בשקלא וטריא וכו'. לעת ערב נקראנו לבא אל ארמון כרמיה, באנו שמה בשעה שאינה לא יום ולא לילה, ונשב לפני האח המבוערת, כמנהג פריז, וכרמיה, שכבר היה אז זקן מופלג, ספר לנו הרבה דברים מזכרונות ילדותו, ואחד מהם — ע"ד פגישתו עם נפוליון הראשון. כרמיה היה אז ילד קטן, תלמיד ביה"ס הכללי בעיר מולדתו. נפוליון, אחרי התקסרו, סבב בערי המדינה, ויבקר את המוסדות ואת בה"ס. ואז בא גם אל ביה"ס ההוא, ויבקש להציג לפניו את התלמידים המצוינים. מנהל ביה"ס היה קתולי קנאי ולא רצה להציג את כרמיה הקטן, אך העמיד לפני הקיסר תחלה את התלמיד השני שהיה קתולי, וידלג על כרמיה שהיו תלמיד ראשון. אני בעסתי על זה—אמר כרמיה—ואשב לי בקרן זווית ברוגז־קצת. התלמיד הראשון שעמד לפני הקיסר היה נבוך מאד, מפני האימה לא יכול להשיב דבר. אז שאל הקיסר את המנהל: האמנם זה הוא הראשון שבתלמידיך? אז קפצתי — אמר כרמיה—ממקומי ואקרא: לא, הוד קיסר, אני הנני הראשון! ונתן הקיסר עיניו בי וצוני לגשת אליו. נגשתי, ואומר: שאל, הוד קיסר! תשובתי זאת הנאתה אותו ואת השרים הסובבים אותו, ויצחקו, והקיסר פנה אלי, ויאמר: באר נא לי, בני, מה זה חג ה־Paque (פחא) שאנו חוגגים בעוד שבועות אחדים (הדבר היה

[1]) באחת מדרשותיו בתור נשיא חכי"ח.

[2]) „un Israèlite ardent"

יפני דפכחא שלהם)? אז השיבותיו: הוד קיסר, אתם חוגגים את החג הזה, אבל אנחנו איננו חוגגים אותו!—היתכן?—כן, ··· קיסר, לנו יש פסח אחר, פסח של יציאת מצרים. אז הוסיף הקיסר לצחק, ויאמר: אם כן ספר נא על דבר יציאת מצרים. הצעה זו שמחתני מאד, כי משנתי היתה ערוכה בפי כאת המורה אשר למדני דת, ואספר את יציאת מצרים ככל אשר ידעתי. המנהל עמד מרחוק וארכובותיו דא לדא נקשן. אך הקיסר היה מבודח מאד, ויאמר: אמנם זה הוא ספור! הנה יא מספר, כאלו הוא עצמו יצא ממצרים! והושיט לי את ידו יווה לתת לי מתנה, שאני שומר אותה עד היום. כלום אני בונפארטי, אבל הקיסר נפוליון עשה עלי אז רושם גדול! — רושם גדול כזה עשו ספוריו ושיחותיו של כרמיה על כל מכיריו. ז היה אוצר נפלא, מגדל־המאה—חתם ד"ר פ. את ספורו, ההוא רק אחד מהרבה ששמעתי מפיו ע"ד כרמיה. מדי נראו גיו באספה אחזו חיל ורעדה את הנאספים. כה גדולה היתה גזות שיבתו והשפעתו. הוא לא אהב לשבת ראש, אעפ"י שהפצירו בו תמיד, הוא לא הוציא אף מלה אחת לבטלה, וככל אשר אהב לספר שיחות מושכות את הלב בביתו ובאספת מיודעיו, כן היה מקפיד באספות של פומבי לבלתי סור אף כמלוא השערה מן הענין, אם נכשל אחד הנואמים להכנים חולין כאלה לעזרה, ··נר ע"ד עצמו וכדומה—היה מעביר את ידו על מצחו כאיש אשר יתאמץ לגרש שעיפים לא־נעימים, ואז ידעו הנאספים, שהוא מוחה. דרשות הפתיחה שהיה דורש באספות „האליאנס" היו בוערות כגחלי אש, מצוינות בפתוס הצרפתי הדרומי ואולי גם היהודי, אך דבריו במשך המשא והמתן היו קצרים, יבשים, ··· אשר ישב ימים תמימים באספות של פומבי בתור חבר הועד מבלי השמיע אף מלה אחת, אם לא היה לו דבר חדש להודיע, יתרי שימש בתור נשיא יושב ראש היה מנהגו רק לנהל את האספה ולא להכנס בעצמו במשא ומתן. מעולם אי אפשר היה לדעת דברים פרטיים על אדות השתדלויותיו אצל ממשלת צרפת, עניניו עם חבריו המיניסטרים, או הרצאותיו לפני הקיסר. את כל הדברים האלה היה עושה בצנעה, וכמעט מתבייש היה לדבר על אודותיהם. בימי נשיאותו של קְנִינְסבֶּרְטֶר היה כרמיה ראש ראשון, כי קנינסברטר היה סוף סוף יליד חו"ל, ולכרמיה כבר היה אז יד ושם בעניני המדינה. אך כרמיה לא רצה לקבל את הנשיאות, ומרגלא בפומיה תמיד שאינני compétent (מומחה) כל צרכו, שנפשו אמנם קשורה בעניני היהודים, אבל דעתו איננה מספקת. רק בש' 1863 עמדו והפצירו בו ולא הרפו ממנו עד אשר לקח את הנשיאות על עצמו. בעת ההיא היה הרב המנוח איזידור המוציא והמביא (בטרם נתמנה לאב למזכיר), וכל המכתבים ··ידיעות ע"ד רדיפת היהודים וע"ד האמצעים להטבת מצבם היו באים אל הרב הזה, והוא מעיין וקורא ומציע, וחברי הועד המרכזי היו מכריעים את השאלות, וכאשר ראו שהענינים הולכים מתרחבים ומסתעפים להרבה מקומות ולהרבה מקצועות, עמדו יצרפו אל חברי הועד המרכזי שבפריז חברים בארצות שונות. יכול אני — היה כרמיה אומר [3] — אך לעלות לפעמים על הבמה, להשמיע באזני קהל ועדה דברים כבושין, ולוא גם תהי פעולתי אך פעולת רגע מאושר אהיה, אבל את העבודה בכללה צריך אני למסור להועד". על דברי ענותנותו של כרמיה מוסיף לאב באורו: הדברים הכבושין שהיה כרמיה משמיע לפעמים היו חשובים יותר מכל עבודת הועד; מפני שכרמיה לא היה כתם נואם, מורגש היה כי יהדות עתיקה, שגחלתה עוד לא כבתה בלב שרידי גדולי הדור, מדברת מתוך גרונו של איש־המופת הזה שהיה פי־

לוסוף תיאולוגי, אבטוריטט לחכמת המשפטים שאין דוגמתו, פילולוג עתיק וחכם מדיני שהסינטורים וחברי הפרלמנט היו נמלכים בו תמיד. הוא היה — מוסיף איזידור לאב לספר—איש מלא עוז נפש, אבל מלידתו וטבעו היה רך וענוג, גודל ותונך על שושנים, אציל מפונק ומעודן, בעל הרגשת־יופי עמוקה, והרבה פעמים גלה את רצונו להנזר לגמרי מהפוליטיקה המעוררת בו לפעמים רגשי געל נפש ולעבוד רק את עבודת המדעים.

ככה היה מצב הרוחות בצרפת, ואלה היו האנשים הראשונים אשר יסדו את ה„אליאנס" בשנות הששים. כל התנאים המתוארים וכל הפרצופים האלה כתאימים ונושאים בד בבד עם מה שרצתה ה„אליאנס" לעשות. הגיע לא הגיעו אז עוד אל הרעיון הלאומי לפני מובננו הנכחי, ואין אנו מכסים כלל את ההבדל בין השקפתם אז ובין השקפתנו עתה. אבל כמה רחוק היה מצב הרוחות אז, ככה גבוהה היתה מדרגת האנשים אז ממצב הרוחות וממדרגתם היהודית של המתבוללים כעת. הרעיון לגאול את היהדות שבכל העולם מן השעבוד והגלות, הנסיון להלחם עם המצוקים והאיתנים של הממשלות המדכאות את היהודים -- אפשר שהוא אוטופיה, אבל זוהי אוטופיה נשגבה. האנשים ההם לא אמרו להוציא את היהודים מן הגלות, אך לבטל את הגלות בכל העולם. הרעיון התעורר בקרב אנשים אשר כמעט לא ידעו את הגלות, אך את שמעה שמעו. הם ישבו אז ברומו של עולם, ומפני שישבו ברומו של עולם—שרים ויועצים בממלכה, שהיתה אז ראשונה בתבל, אדירי־ההון ומושלים במכמני הבירסה—חשב חשבו שתעלה בידם להביא ישועה לאחיהם. הם היו אז (הדברים נשתנו במשך הזמן אפילו בחייהם הפרטיים של כמה אנשים, לרגל סבות זמניות שאין הם אחראים בשבילן) מתנגדים תכלית נגוד אל ההמרה ואל ההתבוללות. אנשים נוטים אחרי ההמרה וההתבוללות אינם עושים דבר, אלא מניחים להזמן לעשות את שלו. הם התעוררו, משמע שהיה בהם ניצוץ של גאוניות, של שיבה, של געגועים, של צער על ההוה, של תקוה־לעתיד.

לפיכך אני אומר, שעיקר הדבר אשר אותו צריך לכתוב באש שחורה על גבי אש לבנה, הוא, שה„אליאנס" נוסדה אז. מה שהיא קימת עוד עתה בתור אורגניזציה -- הרי זה דבר מועיל ויפה, אבל איננו דבר גדול. אורגניזציה! כיון שיש חברה וכיון שיש לה הכנסית והון ועזבונות של מיליונים, בנוהג שבעולם, שהגבירים רוצים לנהוג בה שררה, להקהל, להחליט החלטות ולהיות בע"ב. אין הם נזקקים עוד לאידיאלים: כבר יש קופות. אין הם צריכים להשמיע דברים חוצבים להבית: כבר יש המטבע המצלצלת. אינם אנוסים לברוא יש מאין: יכולים לברוא יש מיש. החובה הראשית של חברה כזאת, יותר מדויק אם אגיד: של תנועה כזאת, היא, להחזיק את הצביון הראשון, לשמרו בתור „אש־התמיד", להגביר את המעין ולהמשיך את השפע הרוחני. חלילה לחטוא להאמת, מפני יו"ט של יובל, ולהגיד, שהתבונה הראשונה השתמרה בטהרתה ובכחה. אמנם בחומר, בהון, בסדרים ה„אליאנס" הנוכחית היא כנגד הראשונה כים גדול כנגד טיפה. אבל ההבדל בין רוח ה„אליאנס" לפנים ועתה הוא ג"כ כהבדל הנ"ל — רק בסדר הפוך.

וצריך לציין בשביל האמת, שאין זאת אשמת ה„אליאנס" לבד. לפי שצירתי לעיל את מצב הענינים בצרפת ובכל העולם נקל לראות, כי צרפת של עתה איננה דומה אל צרפת של שנות הששים, ואירופה של עתה אינה דומה אל אירופה של שנות השעים, צרפת של עתה איננה מטפלת בענינים אנושים; אין הממשלה נוגעת בדברים שבנו על חברתה אפילו כמלוא נימא. לא יצויר כעת, כי שר צרפתי יקרא את הקריאה אשר קרא

[3] במאמרו של לאב Arch. Isr. 1878, גליון 3.

בזמני פלוקה -- אפילו בנוגע אל הפילאגים, או אל הפינים, ומה גם בנוגע אל היהודים. Journ. d. Deb. לא ימלא את עמודיו כדרכו אז בספורי רדיפות ופורעניות שבמדינה אחרת. בימי הפוגרומים קשה היה כקריעת ים סוף להכנים לעתונים הצרפתים אפילו ידיעות זעומות וקצרות, אפילו תמצית מן התמצית ממה שצריך היה להודיע, ודוקא בצרפת, מפני טעם מובן, היה הדבר קשה יותר משהיה קשה בארץ זולתה. שר החוץ בצרפת כעת אפשר שידרש להפצרות יהודים לדבר על לב השריף במארו-קו, אך לא להרצות דברים לפני ממשלה גדולה, אף לא לפני ממשלה קטנה כרומניה. היהדות הקוסמופוליטית, עד כמה שישנה עוד, סר צלה; הליברליות נפגמה ולקתה, רעיונות החופש והשווי המוחלט מצאו כעת מקלט להם במפלגות הפועלים, אבל המפלגות האלה טרודות הן בדאגותיהן ואין דעתן פנויה לדברים רחוקים.

אלה הן הסבות החיצוניות המעכבות. חוץ מהן יש גם סבות פנימיות: אין אנשים ככרמיה וכקניגסברטר. הזקנים מתו, ומהצעירים בצרפת אפשר למצוא איזה נשיא לחברה קימת, ויכול הוא להיות גם נשיא הגון, אפשר למצוא נשיאים לחברות של צדקה ולבתי כנסיות ולכל הדברים התדירים והמורגלים שאין דעת בנ"א סולדת בהם,—אבל לא יותר. בחיי המדינה בצרפת כמעט אין היהדות ניכרת. אם יש איזה נבחרים יהודים בפרלמנט—לא ניכר רשומם כיהודים, ובודאי הם בעצמם אינם חושבים את עצמם כיהודים. נשארה המלה coreligionaire — אבל ההיא מביעה איזה רעיון אבתי? אין אחדות לאומית, ואולי פחותה ממנה האחדות הדתית. כרמיה בודאי חשב את עצמו כבן דת משה—מי מהגדולים עתה חושב את עצמו באמת כבן דת משה? מי חושב עכשו את היהדות, ככרמיה, לתכלית השלימות האנושית ותמצית כל האידיאלים ההיסטוריים? אם אדם חושב כך ומרגיש כך הרי הוא יהודי לאומי, בין שהוא מתכנה בשם זה בין שאיננו מתכנה בו. לא אזלינן בתר שמא. היהודים המרגישים, המגינים על אחיהם, על כבוד התורה הם יהודים לאומיים. יהודי תמציתי כזה היה גם שלמה מונק ששימש בכהונת נשיא האליאנס במשך שנה אחת (66-67) בטרם חזר כרמיה לנשיאותו הארוכה (1868-80). שלמה מונק היה מחובר כולו ליהדות, לקורות עמנו, לארץ ישראל, לפלוסופיה היהודית, לשפה העברית. טפוס מעולה כזה הכירו עוד בני-דורנו ביוליוס אפפערט. אלה היו בעלי התלהבות והרגשת היחוס והגדלות הלאימית. יוליוס אפפערט היה התגשמות האליאנס. בכל מקום שאפשר היה לו לקנא את קנאת עמו לא היה משגיח בשום נמוס ולא היה חס על שום משרה ולא שב אחור מפני כל. בקרב האנשים האלה היתה עוד היהדות העתיקה לוהטת, סוערת ותוססת. אבל האנשים האלה יכלו רק ליסד חברה, ולא להעמיד דור. סיפה של משפחת כרמיה היה כסופה של משפחת מנדלסון, מפני שיהדותם של שניהם, עם כל ההבדל שביניהם, נוסדה על הכרה דתית עמוקה, וכיון שצאצאיהם או הנמשכים אחריהם היו חסרים את ההכרה הזאת נשארו תלוים בין השמים ובין הארץ. אבל ליהדות ולעול הדבר יחשב לפקוד עון בנים על אבות. המסורת הלאומית איננה נמסרת בירושה דוקא מאב לבן. אלו כן היה הדבר, אז היו לנו בעולם רק דינסטיות של פטריוטים, דינסטיות של חכמים, שלשלאות שאינן ניתקות, ירושות שאינן פוסקות. האומה איננה עומדת על ירושה זו. צריך שיצמחו כחות וכשרונות פה ושם, ושהחסרון יתמלא בכלל.

היהדות הצרפתית זכתה לירושת האליאנס, אבל לא זכתה לירושת אותה ההתלהבות הראשונה. בפרקים הבאים אראה איך הולך הדבר הלוך והשתנית, כיצד נבראו בכמה מקצועות דברים גדולים בזכותם של ראשונים, ומה הם הדברים המועילים הנעשים כעת.

י. ל.

מֵרֹאשׁ פִּנָּה לְחֵיפָה.

II.

השמש עמדה עדיין בחצי השמים, ואנחנו יצאנו מ... לפקיעין. ידעתי, שבכפר הזה יושבים יהודים מזמנים עתיקים ותפצתי לראות אותם ולהתודע אליהם. רחוקה היא פקיעין ממרכזי החיי... והדרך המובילה אליה קשה היא, ועל כן מעטים הם המבקרים אותה, וגם בספרות אין ידיעות כמעט על אדות המקום הזה. יש רק איזו הערות קטנות בספרים רבניים, איזו ציונים ב„תבואות הארץ", מאמר בודד באחד מלוחותיו של לונץ ומאמר אתנוגרפ... של הד"ר ויסנברג מיליסבטגרד. (לצערי אי אפשר היה לי להשיג את מאמרו של ויסנברג, שנדפס ב„גלובוס" הגרמני).

הדרך עוברת בין הרים. אנו הולכים ועולים. מטרתנו הקרובה הוא הר זאבוד, שהוא ושכנו הג'רמאק הקרוב אלין, הם ההרים היותר גבוהים בארץ ישראל המערבית. גבהו של הזאבוד 1100 מטר ושל הג'רמאק—1200 מטר. השבילים בהרים צרים ומעוקלים. הם עולים ויורדים ומתפתלים בצלעות ההרים בי... סלעים ומלמעלה להתהומות עמוקות. הסוסים מחליקים על הסלעים הבוקעים ועולים מתוך האדמה, או קופצים מאבן לאבן ברוחם מן ההרים. אבנים ענקיות מתרוממות שורות שורות זו על גב זו, ודמות חורבות של מבצרים וארמונות להן. מרחוק נדמה לך כאלו אתה רואה לפניך ערים גדולות המלאות בנינים שנהפכו ונערמו ערמות ערמות. מפעם לפעם נפגשים סלעים מסודרים על גבי סלעים, כאלו יד ענקית הניחה אותם במערכה. לפעמים אנו עוברים דרך אבנים גדולות ושטוחות הנראות כמצבות על קברי ענקים עתיקים. ואולם אנו פוגשים בדרכנו לא רק חורבות מדומות, כי אם גם חורבות אמתיות של כפרים, מבצרים או בנינים עתיקים, ומראה האבנים הגדולות והסלעים המפוזרים מעמיק עוד יותר את רושם החורבן של החיים שעברו, ומעלה בלבך את זכר המלחמות שנלחמו בארץ הזאת. אך למרות רבוי החורבות הארץ איננה עזובה; בכל מקום הראוי לכך האדמה מעובדת. שדות ירוקים מרהיבים את העין ברעננות צבעם הירוק, וחורשות עצים המפוזרים בין ההרים משמחות את הלב בלוית חן, שהן מוסיפים לטבע האדיר.

לפעמים אנו יורדים, ושוב אנו עולים ועולים למעלה, ומע... מעט מתרחב הככר אשר לפנינו מתחת. הנה אנחנו קרובים אל ראש הזאבוד. כל ההרים והגבעות מסביב נכנעים לפניו, ורק הג'רמאק הגבוה „משכמו ומעלה" מכל הרי המערב עומד בנגד... וחוסם את הדרך בעד הזאבוד מצפון. ראש הזאבוד—מישור גדול, שדות ושיחים מכסים אותו, וצבעם החי והרענן מוחה את רשמי הזעם והמות, המצויים בראשי הרים גבוהים. האויר רך ונעים. לאט לאט נשפלים ההרים ומתעלמים בתוך האופק הכחול. מרחוק מפאת דרומית-מערבית נשקף ראש הכרמל. שמי מערב מכוסים עננים קלים ולבנים. רוח קריר מנשב משם; מן הים הוא בא, א...

היה אין אנו רואים, אבל מרגישים אנו את נשימתו הקלה, ושמחה חודרת אל הלב: קרוב הוא הים הגדול ומחונן הוא יפה ארצנו.

אנו יורדים מן הזאבוד דרך סלעים ואבנים. מעיני נעלם הכנר הגדול עם ההרים והעמקים. איני מרגיש עוד ברוח הבא מן הים. ושוב אנו מתפתלים בין הרים ובקעות, ופתאום נראו מאחורי הר בבקעה בתים רבים שהולכים ועולים למעלה למעלה. זהו הכפר פקיעין, שהגענו אליו אחרי שלש שעות רכיבה ארוכה ממירון.

אנחנו באים אל בית השוחט, המקדם אותנו בשמחה. בן צפת היא, ספרדי, והוא שוחט, חזן ומלמד. ביתו איננו נבדל מבתי הפלחים הערבים. הבית אין בו חלונות. על יד הדלת בפנים מתנשאת הרצפה מעט, ובמקום הנמוך חולצים כל הבאים את נעליהם, ואחרי כן הם עולים על המקום הגביה. המקום הזה מכוסה מחצלות; על יד הקירות כרים, ועליהם יושבים בני הבית והאורחים. בפנה אחת יושבת הזקנה, אשת השוחט, על יד הכירים ומכינה קפה. הבית מלא עשן, אבל העשן הזה אינו מצער לא את בני הבית ולא את האורחים.

חול המועד היום, ובעל הבית עודנו מקבל אורחים, שבאים מן הכפר לברך אותו בברכת החג. בפקיעין יושבים בני אמונות שונות, נוצרים, דרוזים ומושלימים וכולם באים וברכות בפיהם לשוחט היהודי. הבאים חולצים את נעליהם בפנה אצל הדלת, ואחרי הפגישה מצד בעל הבית, ואחרי הברכות והשאלות הרגילות על הבריאות והשלום הם עולים על פי הזמנתו למעלה לשבת על ידו. לכל אורח ואורח מגישים קפה, ניתנים מצה וגם אגוזים. לכבוד החג נכנסים גם יהודים, והם אינם נבדלים במאומה משכניהם הערבים. לבושים הם כערבים ומדברים כמוהם ערבית. באות לפעמים גם נשים ועלמות יהודיות, וגם הן לבושות כערביות בלי כל הבדל, אלא שפניהן אינן מכוסות, ואולם רוב התושבים בפקיעין הם נוצרים ודרוזים, וגם פני נשיהם הם גלוים. היהודים מדברים ערבית גם בינם־לבין־עצמם. אך כשהם נכנסים הם פותחים ב„שלום“, מוסיפים לכבוד החג את הברכה הספרדית: „תזכו לשנים רבות“, ואחרי הברכות העבריות האלה הם עוברים לברכות הערביות הרגילות.

השמש נוטה לערוב, ואני רוצה לראות את הכפר ואת בתי היהודים. השוחט וראש העדה העברית הולכים אתי. ראש העדה הוא זקן בן תשעים, אבל עודנו חזק ובריא וקומתו זקופה עדיין. הכפר הוא גדול, יש בו מאה וחמשים משפחות. מהן 5—4 משפחות מושלימיות, והנשארות נוצריות ודרוזיות במספר שוה. הנוצרים אורתודוקסים הם, ולדרוזים יש אמונה מיוחדה. ואף על פי שהיהודים חיים בקרבה ובידידות עם הדרוזים, בכל זאת אין הם יודעים כמעט כלום על אמונתם. כידוע, מסתירים הדרוזים מזרים את יסודות אמונתם ותורתם, והדבר עולה בידם, מפני שתורתם נמסרה כולה ליחידים הזוכים לכך רק אחרי עמדם בנסיונות שונים ועולים ממדרגה למדרגה בעניני האמונה. היהודים יודעים רק, שהדרוזים מכירים בתור נביאים את אליהו ויתרו. יש דרוזים האומרים, כי הם יוצאי ירך היהודים. אבל היהודים קוראים להם פלשתים. כך קוראים להם הספרדים לא רק בפקיעין, כי אם בכל הארץ. ואולם לשם הזה אין כל יסוד, ואפשר שניתן להם להדרוזים השם פלשתים, מפני שביניהם נמצאים שבטים החיים על השלל.

הכפר יפה מאד. הוא בנוי בבקעה צרה בין הרים. הבתים בנויים בצדי ההרים, המגינים עליהם מפני חום השמש בקיץ ומפני הרוחות הקרים בחורף. יש לו להכפר מעינות טובים. מפקיעין והלאה משתרעת הבקעה ועוברת לשדות רחבים ופוריים. מסביב לפקיעין גדלים בירכתי ההרים עצי זית ותאנים. בין העצים נמצא גם חרוב ענקי ועתיק מאד. אומרים, שזהו החרוב שניזון ממנו ר' שמעון בן יוחאי. לא רחוק מן העץ הזה נמצאת גם מערה. החרוב הזה קדוש הוא בעיני היהודים וגם בעיני הערבים, וכולם שומרים אותו ומתיחסים אליו בהדרת קודש.

אני ומורה־דרכי יוצאים ונכנסים אל בתי היהודים. בכל בית מקבלים אותנו בסבר פנים יפות, ובכל בית מזמינים אותנו לשבת ולסעוד. הבתים דומים כולם זה לזה. בפנים הבית, כמו בבתי הערבים, אין כל רהיטים. רק בבית אחד אני רואה נקיון יותר גדול, כרים יותר יפים ובת מלובשה לכבוד החג בגדים יותר יפים. לבעל הבית הזה יש חנות, וכנראה, מצבו החמרי טוב ממצב יתר בני הכפר. אחד מבניו יושב בארגנטינה ושולח לפעמים מעט כסף למשפחתו.

בבתים אחרים אנו מוצאים אורחים ערבים, שבאו לברך את היהודים בחג הפסח. בעברנו ברחובות, קמים הערבים והולכים לקראתנו לברך גם אותנו בברכת החג. ידידות כזאת בין בני אמונות שונות אני רואה בפעם הראשונה בחיי. דומה שכאן נעשה ראשונה נסיון יפה לאסוף למקום אחד נוצרים, דרוזים, מושלמים ויהודים, ונתגלה, שחזון נביאינו על השלום בין הלאומים והדתות איננו חזון שוא. האידיאל שחלם עליו המשורר לסינג ושכל כך רחוק הוא מן המציאות באירופה נתקיים באחת הפנות בארץ ישראל. כל בני הדתות השונות מתיחסים איש אל אחיו באהבה ורעות. בימי חגינו, סחו לי היהודים, שכנינו מבקרים ומברכים אותנו, ובימי חגיהם אנחנו באים אליהם לברך אותם. השוחט אמר לי ברגש: „אנחנו אוהבים אותם כאחים, וגם הם אוהבים אותנו“. דברים פשוטים כאלה שנאמרו בתמימות כזאת עוד לא שמעתי מעולם מפי אדם, ואת הדברים האלה שמעתי גם מפי יהודים אחרים בפקיעין. הדברים הללו, ששמעתי מפי יהודים פשוטים בכפר נדח זה, העירו בקרבי גאוה לאומית והביאוני גם לידי בושה להתבייש בקולטורתה הגבוהה של אירופה, המטיפה לשנאה ומטלת איבה בין איש ואיש ובין עם ועם.

השמש שקעה. הצללים כסו את הכפר, ואנחנו הלכנו בכנופיה גדולה להתפלל מעריב. בית הכנסת איננו גדול, והוא בית פשוט בלי כל קשוטים, הקירות בנויים אבנים ומסוידים בסיד; הרצפה עשויה מאבנים חטובות. ספסלי חמר מקיפים את כל הקירות. במקום מנורות תלוים פנסים. בית הכנסת הזה הוא מטפוסם של בתי כנסיות הספרדים והוא איננו עתיק. הוא נבנה על ידי יהודי בן טבריא שבא לעזרת הקהלה העניה בפקיעין. התפלות וסדר העבודה הם הנהוגים אצל כל הספרדים. יושבי פקיעין נמצאים תחת השפעת יהודי צפת וטבריה, שבאים הנה לבלות את ימי הקיץ, ועל כן אין הם נבדלים במנהגי אמונה מהיהודים הספרדים בכלל.

אחרי התפלה נכנסתי אל השוחט לאכול סעודת הערב. הגישו לי מין תערובת של ירקות, חביתה של ביצים, שצפה בתוך שמן ירוק ואיזה מין המיצה. מראה החמיצה היה מכוער כל כך, עד שלא יכולתי גם לגעת בה. מן הירקות והחביתה מוכרח הייתי לטעום, כדי שלא לגרום עלבון לבעלי הבית. השתדלתי להבליג על גועל־הנפש שעוררו בקרבי גם המראה גם הטעם של המאכלים האלה, וזכור לטוב עגלוני, שהוא אכל את הכל ונתן לי את היכלת להיות כאוכל ארוחתם של האנשים הטובים האלה. על הטס שהושם לפנינו היו מונחים גם אגוזים, ואני הושטתי את ידי לקחת מהם, כדי להפטר מן המאכלים. אבל

גם הפעם באו לעזרתי בעלת הבית הזקנה וילדיה: הם לקחו את האגוזים ופצחו אותם בשניהם ונתנו לי את הגרעינים. ומה יכלתי אנכי, האומלל, לעשות? אין עצה ואין תבונה כנגד ידידות כזו. בעל כרחי לקחתי את הגרעינים מידיהם בתודה ובגועל נפש גם יחד. ידידות יושבי פקיעין לא ידעה גבול. גם מבית אחר הביאו לי בשר צלוי עם תפוחי אדמה.

ישבנו ודברנו. שפת השיחה היתה גם העברית גם הערבית. עברית מדבר רק השוחט ויהודי אחד מטבריה—יעקב טולידאנו—שבא לפקיעין עם משפחתו לימי הקיץ. הטבריתי הזה הוא טפוס מענין. עודנו צעיר וכבר קנה לו בקיאות רבה בספרות ישראל העתיקה, ויש לו גם ידיעות בספרותנו החדשה. הוא יליד מארוקו, אבל הוא יושב זה זמן רב בטבריה. לימי הקיץ הוא בא תמיד לפקיעין. הוא עוסק בספרות וכותב ספר על דברי ימי היהודים במארוקו. בידו נמצא חומר רב לעבודה זו: כתבי-יד עבריים וערביים שנשמרו בידי בני משפחתו. הספר הזה כבר הולך ונדפס, וערך גדול יהיה לו לרגלי החומר החדש שיש בידי המחבר. חבל רק, שהאיש הצעיר הזה איננו יודע שום שפה אירופית, ואיננו יכול להשתמש בספרים ההיסטוריים הנחוצים לענינו. חלק מספרו ראו כבר אנשים שונים, וגם הפרופסור הלוי מפריז, שהיה בשנה שעברה בארץ ישראל; — והם הללו את עבודתו! בכל אופן יהיה הספר הזה דבר חדש ורב הערך בספרותנו המדעית.

אני יושב במסבת אנשי הכפר, וכמה קרובים הם ללבי האנשים האלה שלא ראיתים עד היום, מה נעימה לי חברתם. אנחנו מדברים, קצת עברית וקצת ערבית, על קדמוניות פקיעין ועל מצבה הנוכחי. השיחה נפסקת רק מפעם לפעם על ידי הברכות והחלקות הנהוגות. השוחט יודע להגיד מחמאות בשפה יפה. „זהו גם מן השמים, הוא אומר לי, שבא לביתנו אורח בימי החג".

מתי באו היהודים לפקיעין אין יודע. חושבים, שהיהודים יושבים במקום הזה מזמנים היותר קדומים, ואפשר, שיהודי פקיעין הם שרידי היהודים שנשארו בארץ ישראל גם אחרי החורבן, והם הם היהודים המעטים שלא ידעו גלות מימיהם.

בספרות הרבנית נזכר ישוב יהודים בפקיעין לפני שלוש וארבע מאות שנים. העדה הזאת נזכרת בספרי האר"י, ב„בית יוסף" נאמר, שהאקלים בפקיעין הוא טוב, ועל כן באים שמה יהודים. בתשובות ר' יוסף מטראני נמצאת תשובה, שנחתמה על ידי רבני צפת שישבו בפקיעין. יהודי פקיעין נזכרים גם ב„שבחי ירושלים".

כעת נמצאות בפקיעין כשמונה עשר משפחות יהודים. היו ימים, ויהודי פקיעין יכלו להתפרנס באדמתם. עכשו יש לכל יהודי פקיעין רק 50—40 דונם אדמה. יש משפחות שיש להן דונם או שני דונמים אדמה, והאדמה מספיקה להם ירקות ומעט זיתים לצרכי ביתם. ומפני שאין להם ליהודי פקיעין אדמה, הרי הם עובדים בתור פועלים אצל שכניהם הנוצרים והדרוזים בשכר מועט של 5 גרוש ליום (6 גרוש הם פרנק אחד). גם נשיהם וילדיהם עובדים בשדה בשכר פרוטות. יש בין יהודי פקיעין גם חנוני אחד, 6 רצענים, המכינים נעלים בשביל הפלחים, פחח אחד. אחרים מיהודי פקיעין עוסקים גם בתגרנות פעוטה בכפר.

הכנסה קטנה יש להם ליהודי פקיעין גם מאחיהם האורחים שבאים שמה בימות הקיץ מצפת ומטבריה. האקלים הרך והטוב וגם הזול של צרכי-החיים מושכים הנה את היהודים העניים מדירותיהם הצפופות ומרחובותיהם המרופשים בצפת ובטבריה. בימי הפסח היו כבר שש משפחות כאלה בפקיעין, לימי הקיץ באות כעשרים ושלשים משפחות. הקיטנים שוכרים להם חלק של חדר באחד „הארמונות" של הפלחים ודרים יחד כבני-בית, ובאופן כזה הם יכולים בשכר פרוטות לשבת בנאות קיץ, ולו גם בחדר אחד עם משפחת בעלת-הבית, עם סוסיו וחמוריו. אבל גם ענף „הפרנסה" הזאת איננו כלו בידי היהודים, מפני שלא לכלם יש בתים שלהם, והרבה אורחים יהודים צריכים לשכור דירות אצל הפלחים הבלתי-יהודים.

מפני העוני הגדול ומפני חוסר פרנסה עוזבים לאט לאט היהודים את פקיעין. לפני שבעים שנה היו בפקיעין 50 בתים של יהודים, ומספרם הולך הלוך וחסר. בגליל העליון בכלל נכרת תנועת יציאה לאמריקה בין הערבים, ויציאתם משפיעה גם על היהודים. מכפר פקיעין נמצאים עכשו כשלשים איש באמריקה, ומהם 11 צעירים יהודים, שהלכו בזמן האחרון לארגנטינה.

הנערים העברים מקבלים חנוך דתי מאת השוחט. את שכרו, 40 פר' לחודש, מקבל השוחט מקופת הבארון. מפיו לומדים 10 נערים לקרוא ולהתפלל. בשבתי בביתו, הביא לפני ילד ונתן לו סדור שיקרא בו. הילד עמד על ברכיו וקרא. אחרי כן שאל לילדים אחרים פירוש מלים בודדות בעברית, והם תרגמו אותן לערבית.

אבל גם לבני פקיעין איננו מספיק החנוך הזה, גם הפלחים היהודים דורשים יותר, ועל כן שולחים אחדים מהם את בניהם לבית הספר, שנפתח שם בזמן האחרון על ידי החברה הפלשתינאית הרוסית. בבית הספר הזה לומדים רוסית וערביה, וילדי האכרים היהודים בפקיעין גם בן לומדים רוסית ואת יסודות האמונה האורתודוקסית (הפראבוסלבית). עכשו יודעים הילדים שלנו בפקיעין איזו מלים רוסיות בודדות וגם מלים עבריות בודדות. בעוד איזה זמן אפשר יהיה כבר לדבר אתם רוסית, ואת העברית ישכחו לגמרי מלבם. יחד עם התפלות שלנו נעשית שגורה בפיהם גם התפלה הנוצרית „אבינו שבשמים", ומי יודע אם לא תשכח האחרונה את הראשונות? אנו איננו דואגים לילדינו, והנה באים אחרים ומקנים להם אמונה ולשון. וכך אנו מקריבים את ילדינו קרבן להשאיפות המדיניות וההדתיות של אחרים.

החברה הפלשתינאית הרוסית יודעת גם היא, ככל יתר החברות הנוצריות, כמה גדול כח החנוך, והיא פותחת עכשו בהרבה מקומות בארץ ישראל בתי ספר רוסיים. בסביבות פקיעין נמצאים בתי ספר רוסיים בכפרים רמה, כפר יוסף, בותנאן.

הישוב העברי בפקיעין הולך ומתנונה. ואם אנחנו לא נחוש לבוא לעזרתו, אז יבטל גם הוא, כמו שנבטל הישוב העברי בכפרים אחרים בגליל. לפני איזה זמן היו קהלות עבריות בהרבה כפרים, ועכשו לא נשאר בהם אף יהודי אחד. הנה כן ישבו לפנים יהודים בכפר ענן אצל טבריה, בכפר עלמה ישבו 150 משפחות בזמן האר"י, בכפר יוסף היה ישוב עברי עוד לפני 70 שנה. ישוב עברי היה גם בגוש חלב. עכשו בטלו הקהלות האלה, וגורל שכזה צפוי גם לקהלת פקיעין.

אנו מטיפים ליצירת פוזיציות בארץ ישראל, ובה בשעה איננו דואגים לחזק המקומות שכבר ישנם בידינו. לפי דברי היהודים בפקיעין, אפשר לקנות אדמה בסביבות הכפר, ומדוע לא עשינו זאת, ומדוע לא נתנו את היכלת ליהודי פקיעין להשאר אכרים במקום מושבם שהם קשורים אליו? יהודי פקיעין הם אכרים מלדה, והם מסתפקים במועט. 100 דונם למשפחה—הרי זה עושר גדול, ולפיכך אפשר בסכום קטן להקים מושבה חדשה ובריאה בארץ ישראל.

אנו מבזבזים הרבה כחות כל כך להפוך יהודי עירוני מחוץ לארץ לכפרי בארץ-ישראל, וכשיש לנו אכרים אמתיים החיים

ית וביתר הנפות שבמלכות רוסיה שרשים עמוקים יותר
ליציר). ארדבה, קומץ הזכיות אזרחיות המועטות שיש להם
צנו מאז מעולם, אנחנו נותנים להם להעקר מן הארץ ולהתפזר
ל רוחות השמים.

אנו מתאוננים, שאין לנו מה לעשות, ועינינו רואות בארץ
אל על כל צעד ושעל, עד כמה מחכה הארץ לעבודתנו.
זה שאנו יושבים ויוצרים תכניות באים הנוצרים ומקנים
ינו את אמונתם ואת שפתם; אנחנו יושבים „ומחכים" ובעת
לנו שריד של כפר עברי, לא איכפת לנו אם יהרס ויחרב...

פיכמאן.

בָּדָד נִשְׁאַרְתִּי בְּעֶרֶב הָאָבִיב...

בָּדָד נִשְׁאַרְתִּי בְּעֶרֶב הָאָבִיב הֶעָגוּם,
בָּדָד בִּשְׂדוֹתָיו הַשְּׁחוֹרִים,
וְרֶגַע אֶת רֹאשִׁי הוֹרַדְתִּי מִתַּחַת
כֹּבֶד יְגוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם זָר וְיָתוֹם,
כְּמוֹ אַלְפֵי כַּפַּיִם רָווֹת דּוֹמְמוֹת פֹּרְשׂוּ
אֵלַי, וְאַלְפֵי נְשָׁמוֹת רְצוּצוֹת
רִפְרְפוּ דוֹמָם בְּאֹפֶל הָעֶרֶב עַל רֹאשִׁי;
וַאֲנִי מֵאָז הַבֹּקֶר רָוִיתִי
נְגוֹהוֹת יוֹם אָבִיב לְבָנִים, וְאֶל אַפִּי
בָּא רֵיחוֹ מִשָּׂדוֹת רְחוֹקִים, וּלְבָבִי
עוֹד הָמָה מֵאַלְפֵי כִּנּוֹרוֹת, — וַיָּבֹא
לְפֶתַע הָעֶרֶב, וַאֲנִי לֹא יָדַעְתִּי.

וּרְאֵה, יְגוֹן הַלַּיִל יָרַד עַל כֹּל.
רוֹעֲדִים עִשְׂבוֹת הֶהָרִים הַדַּקִּים, וְרֵיחָם
עוֹלֶה, חָרֵד בָּאֲוִיר הַקָּפוּא;
כָּבוּ הֶהָרִים וְנָחִים עֲיֵפִים וּכְבֵדִים,
כָּבַשׁ הַיַּעַר בָּם פָּנָיו וְשׁוֹתֵק,
וְנֶחְבָּא הָאוֹר בֵּין גְּדוֹתָיו הַקּוֹדְרוֹת — שְׁתוּם־עָיִן.
דָּמָה הָעוֹלָם לִטְרַקְלִין אָפֵל וְשָׁמֵם
כְּתֹם הֶחָג, וּצְלָלִים פְּרוּעֵי־רֹאשׁ
מְטַיְּלִים לְאָרְכּוֹ וּלְרָחְבּוֹ...

וַאֲנִי רַק נִשְׁאַרְתִּי עִם חֲלוֹמוֹת הַיּוֹם הַחוֹלֵף
כִּיגוֹן הָעֶרֶב — אֲנִי וְהִרְהוּרַי,
הִרְהוּרֵי־יוֹם קַלִּים וַעֲלִיזִים, וּמְהַלֵּךְ
אֲנִי בֵּין הָרִים אִלְּמִים — בַּת־קוֹל אִלֶּמֶת
שֶׁל שִׁירָה רְחוֹקָה וְזָרָה.
פּוֹרְשִׂים הָעֵצִים הָעֵרִים בְּבִטְחָה עַל רֹאשִׁי
יְדֵיהֶם, וּמַלְאַךְ־הַיָּגוֹן בִּכְנָפָיו
יְרַפְרֵף עַל גַּבִּי;
וְאֵין יוֹדֵעַ, מַה חוֹרֵשׁ לְבָבִי
עֲלֵיהֶם, וְאֵין יוֹדֵעַ
כִּי כְּבוֹגֵד אֶתְהַלֵּךְ בֵּין לַהֲקוֹת־הַצְּלָלִים — חֲבֵרַי;
וּבְעֶצֶם הַלַּיְלָה
אָרִים פִּתְאֹם אֶת כַּנְפֵי אַדַּרְתִּי הַשְּׁחוֹרָה,
וּכְחַיָּה נִפְצָעָה יִרְעַד הַמֶּרְחָב הָאָפֵל,
וְעַל דַּם חֲבֵרַי אֶעֱמֹד הַנִּשְׁפָּךְ
עָלָיו נִצְחוֹנִי...

בעלצי. אביב, תר"ע.

שלמה שילר.

„הַהַכָּרָה הַגִּזְעִית וְהַהַכָּרָה הָעַמָּמִית".

(הערות והארות)

II.

(סוף)

אופנהימר שולל מאת היהודים המערביים לא רק את ההכרה הקולטורית, אלא גם את ההכרה הלאומית היהודית (החלק השני של ההכרה העממית). היהודים המזרחיים רשאים ומוכרחים להחזיק בהכרתם הלאומית, מפני שהלאומים שבתוכם הם יושבים, שוללים מהם משפטי האדם וחבר החברה, מפני שהם תלויים באויר ואין להם מעמד בחיי המדינה. אבל יהודי המערב, שנהנים פחות או יותר משווי הזכיות באו"ץ מולדתם ושמצבם הכלכלתי הוא איתן, מחויבים להתיחס בפטריוטיות אל יושבי ארצם וממשלתה, ואם לאו הרי הם כפויי טובה. וכאן שוקע אופנהימר בתוך „חקירות עמוקות" על דבר מדרגת הפטריוטיות של היהודים בארצות המערב השונות: לא הרי הרגש הפטריוטי של אחינו בפרוסיה (ששם ע"ד שוררת האנטישמות) כהרי רגשם זה של אחינו באמריקא (ששם מתחשבים עם היהודים כמו עם אזרחים גמורים), לא הרי פרנציה כהרי איטליה וכו'. הצד השוה שביהודי כל הארצות האלה, שאין להם שום תפיסה בהכרה יהודית לאומית.

כבר העירו אחרים על ערבוב המושגים שנכשל בו אופנהימר בנוגע לדבר זה. הוא אינו מבדיל בין ההכרה המדינית ובין ההכרה הלאומית, בין רגש האחוד עם קבוץ האזרחים ובין רגש ההשתתפות של היחיד בחיי הצבור העממי, בין אהבתו של האיש הפרטי לארץ מולדתו ובין אהבתו להעם שעל ברכיו נולד וברוחו חונך. ההכרה המדינית היא יצירה תולדתית; ההכרה הלאומית היא יצירה טבעית. ההרגשה הפטריוטית באה מתוך יחסים חצוניים: משפטיים ומדיניים; זו היא אהבה התלויה בדבר ונושאת עליה חותם התועלת. אבל ההרגשה הלאומית נובעת מעמקי הנפש ומתנחלת מדור לדור; זו היא אהבה שאינה תלויה בדבר ואין לה שום פניה עצמית. לאומיות מדינית (למשל של ממלכת אוסטריה או פרוסיה) היא אבסורד הגיוני כמו שגם קולטורה מדינית היא אבסורד הגיוני. לפי הנחתו של אופנהימר צריכה להיות ההכרה הלאומית היהודית של יהודי גליציה פחותה מזו של יהודי רוסיה ורומניה, מפני שהראשונים הם בעלי זכיות אזרחיות (אף כי במדה זעומה) והאחרונים נחשבים כזרים בארצות מולדתם. אבל העובדות באות ומטפחות על פניו (ההתבוללות הכתה בפולין

לאחינו בגליציה מכשירות אותן לעבודה פוליטית לאומית. יהודי גליציה, או יותר נכון אלה העומדים בראש התנועה הלאומית, אינם מסתפקים בתביעה של שווי זכיות גמור ושלם בעד האישים הפרטיים, בעד האזרחים היחידים שבמקרה הם גם יהודים, אלא הם תובעים ודורשים מן הממשלה שתחשיב את היהודים לאומה שלמה בפני עצמה, כשם שהיא חושבת לאומות בפני עצמן את יתר העמים שבמלכות אוסטריה.

שתי טעיות עיקריות אנו מוצאים במהלך עיונו של אופנהימר ומהן מסתעפות הטעיות האחרות. א) הוא מציין בשם הכרה עממית את זה שאנחנו רגילים לקרות בשם הכרה לאומית, ואת ההכרה העממית הוא מנתח ומפריד לשתי הכרות שונות בלתי תלויות זו בזו: להכרה קולטורית ולהכרה לאומית. בעוד שבאמת אי אפשר להכרה לאומית בלי הכרה קולטורית, כשם שלא תצויר הכרה קולטורית בלי הכרה לאומית. הקולטורה היא הרוח האוביקטיבי של (או הנפרד מן) העצם הלאומי, והלאומיות היא הנושא התדירי הסוביקטיבי של הקולטורה. לאומיות בלי קולטורה היא כגוף בלי נשמה. גם זו שאנו קוראים לה „קולטורה אנושית" אינה אלא כלל כל הקולטורות הלאומיות, השפעותיהן של אלה על אלה ויחסיהן של אלה לאלה. ב) אופנהימר רואה את ההנאה העצמית, התועלת הפרטית כאלו היא הגורם הראשי להכרה הקולטורית וביחוד להכרה הלאומית. האדם מחזיק — לפי דעתו — בלאומיותו כל עוד שהוא מוצא בה כפיק צרכיו, ואם לאו הוא משליכה אחרי גוו ומחליפה באחרת הנאותה לו יותר. הדעה הזאת היא מוטעת מעיקרה. האמת הפשוטה היא, שהלאומיות היא סכום התכונות הקבועות הטבעיות (הגופניות והנפשיות) והגוונים המיוחדים הטבעיים. והתכונות הלאומיות הן של שני מינים: תכונות עיקריות אי גזעיות ותכונות נקנות או תולדתיות (כלומר העם בורא לעצמו במהלך התפתחותו סביבה רוחנית, והסביבה הזאת חוזרת ומשפיעה על העם בתמידות ומחוללת בקרבו הכונות שניות שלא היו בו מקודם, וברבות הימים הרי התכונות האלה התולדתיות חוזרות ונעשות גם הן טבעיות או גזעיות). והנה עם ישראל הנודע לעם קשה עורף, כלומר לבעל תכונות גזעיות מסוימות וחזקות ושבמשך אלפי שנה חי בסביבה רוחנית שהיתה מיוחדת לו, האמנם אפשר הדבר שבמשך מאה שנים ישנה את טעמו ורוחו? האמנם אפשר הדבר שזמן קצר כזה של הסתגלות לסביבה אחרת יספיק לעקור מן השורש לא רק את תכונותיו השניות של העם אלא גם את העקריות, הגזעיות?...

אבל נניח שצדק אופנהימר במשפטו: יהודי המערב הם מחוסרי הכרה קולטורית והכרה לאומית יהודית. איזה משפט צדק נוכל להוציא מהנחה זו? — שיהדותם של אחינו אלה אין בה ממש (כי ההתגאות במעשי אבות בלבד, או כמו שקורא לה אופנהימר, ההכרה הגזעית, אינה ולא כלום) ומכל שכן שלציונותם אין יסיד. ציונית בלי לאומית היא התבוללות גמורה או שני הפכים בנושא אחד, — כך יורנו השכל הפשוט. אבל אופנהימר הוא בעל נפש רחבה. והוא בא לידי מסקנה, שההכרה הקולטורית והלאומית — כלומר רוח היהדות בכלל — היא רק יסיד חיצוני שאינו מעלה ואינו מוריד, וכל המודה בהפרוגרמה הבזילאית (באותה הפורמולה היבשה על פי הפירוש האחרון שנתן לה נורדוי בפלפולו) הרי הוא ציוני גמור.

ואולם אפשר, שעתידים הם יהודי המערב לסגל לעצמם את ההכרה היהודית הקולטורית והלאומית, החסרה להם עכשו? אפשר שהם עצמם מרגישים את הקרע שבלבם, אפשר הם עצבים חשים, שיהדותם לקויה והם מתגעגעים על יהדות אמתית ושלמה וזהו סוד ציונותם; כלו' הם מתאוים לעלות לארץ אבותיהם ולהתישב שם בשביל שיחיו בסביבה עברית? על השאלה הזאת משיב אופנהימר, בהסכם לשיטתו האו-טוליטרית, בשלילה מוחלטת. הוא אומר: חס וחלילה! מחשבה כזא[ת] (להתישב בא"י) לא עלתה ולא תעלה על לב יהודי המערב. כ[לל] גדול הוא בסוציאולוגיה: בני אדם עוזבים את הארצות, שהם נתונים בהם בתנאים כלכלתיים ומדיניים קשים, כדי לעלות לארצות שתנאיהן הכלכלתיים והמדיניים נוחים להם. הרי שהמערבי[ים] (שמצבם הסוציאלי הוא טוב) יעלו לא"י רק לאחר שייצרו ב[ני] המזרחים (המוכרחים לעזוב את ארצותיהם) ישוב משוכלל ומתו[קן] לאחר שאפשר יהיה לחיות בה ברחבה ולעשות עסקים טובים. חלוקת העבודה הציונית בין המזרחיים והמערביים תהיה איפוא באופן כזה: המזרחיים יהיו בוראי הישוב, הם יעלו ויעבדו והמערביים יתמכום בכספם וינהלום כעצתם. אבל אל נא תזוח דעתם ש[ל] המזרחיים עליהם לאמר: אנחנו הננו ציונים יותר טובים ואידיאליסטים יותר טובים מן המערביים. אדרבה, — קורא אופנהימר — אני וא[חי] ברוח הננו האידיאליסטים, מפני שאנו תומכים בידי הגודדים ב[לי] שום פניה עצמית, בלי שום הרוח כלכלתי ומדיני. אנחנו המערביים חפצים שהעם העברי (שאין אנו שייכים אליו כלל), שהיה לו עבר מזהיר ונשגב כ"כ, יברא לו בארצו ישוב משוכלל וקולטורה נהדרה — אשר תוכל להיות למופת לכל יושבי תבל. כלומר: [...] שיהדותם של המערביים אינה אלא התגאות במעשי אבות [...] כך ציונותם אינה באה אלא רק כדי להראות להעמים והשרים א[ת] יפיו של עם ישראל...

כל זה טוב ויפה. אבל כאן עולות מאליהן שתי שאלות חשובות לפנינו ואין אנו יכולים להכחידן תחת לשוננו. א). הן [...] תנועה שנבראה בשביל אחרים, שבעליה הם רק נושאים ו[...] נשואים, כלומר שבתנועה זו אינם כרוכים אינטרסיהם העצ[מיים] החמריים או הרוחניים, ודאי סופה שתתנונה ושתבטל לגמרי, וא"כ ה[...] צריכים אנו לחשוש, שאם יתרבה במפלגתנו מספר ה„אידיאליסטים" המערביים הללו, שאין להם בציונות שום פניה עצמית, לא חומרי[ת] ולא רוחנית, יתרופפו עמודיה של הציונות ותמוט לנפול. ב). מ[ה] ההבדל בין הציונים המערביים, ובין החברות הפילאנטרופיות האחרות לתמיכת הישוב בא"י? אמנם עמד אופנהימר בעצמו על השאלה הזאת, והוא מרגיע את רוח בני בריתו ואומר: חברות התמיכה מתעסקות רק בפעולות חלקיות, חסר להן האופק הרחב, ואנחנו הציוניים שמים את עינינו בהכלל, חפצים אנו לגדל בא"י עם בריא ופורח וקולטורה רעננה ומזהירה שממנה יצא איר לגוים וכו' וכו'. אבל מה נעשה ותירוצו זה אינו מחוור לנו כל צרכו. הן הוא אומר בעצמו, שהרצל טעה בש[עה] שאמר להחיש את הקץ; הוא בעצמו אומר, שאי אפשר ש[...] גוי פעם אחת, ושלעת עתה עלינו לעשות בא"י רק את ההכנות הדרושות, לעשות את המעשים הקטנים אשר יצטרפו ב[...] הימים לחשבון גדול. ואם כן, כיון שגם החברות הפילאנטרופי[ות] עושות את ההכנות ואת המעשים הקטנים הללו, (למש[ל] ההילפספעראיין), הדרה קושיא לדוכתה: מה בין ציוני המ[ערב] ובין החברות הפילנטרופיות?

מאמרו של אופנהימר מלא סתירות עצומות ושגיאות גס[ות]. אבל אין אנו רשאים לקפח את שכרו. הוא נעשה עד חי וק[יים] להשטחיות הנוראה שחדרה לתוך שדרות הציונים. לפנים היתה תנועתנו תנועה של תחית הרוח; תנועה של שנוי ערכין; הציונ[ות] חוללה בקרבנו מהפכה רוחנית ושנתה את השקפת עולמנו; היא דרשה מבעליה קרבנות עצומים והשפיעה על כל מהלכם ומעש[יהם]. עכשו ירדה מגדולתה ונעשתה תנועה של הגרה פשוטה. את האמ[ת] המרה הזאת גלה אופנהימר במאמרו שלא במתכוין ונגד רצונו — וזאת היא תהלתו.

ים עליכם.

צער בעלי־חיים.

(הרהורים של נער שוטה).

א.

— אלמלי היית בן מקשיב, כי אז נטפלת אלינו במריחת ...ייר והיית עזר כנגדנו, עד אם כלינו מעשינו במלאכת הדגים ...ננור החג הקדוש הזה.

כך פתחה אמי ואמרה לי בערב שבועות אחר הצהרים, ...היא מוררות ביחד עם המבשלת שלנו ומנקה ומשפשפת את ...ים ומכינה אותם לכבוד החג ולכבוד סעודת־החלב, הבאה ...י לטובה. אותם הדגים — דגים חיים היו, שנתנו לתוך ...־החמר גדולה מלאה מים והיו רצים בתוכה לכאן ולכאן, ...נסים לצאת הימנה ואינם יכולים.

יותר מכולם התרוצץ ופרכס בכל אבריו דג אחד קטן מדגי ...וטא, עלוב־נפש, שכרסו נפוחה ובולטת ופיו קטן ועגול ...יו קטנות ואדומות, כנראה, חשקה נפשו של זה לצאת מן ...ור, לבו וגעגועיו לנהר ולמימיו הצלולים, ולפיכך לא רצה ...ל תנחומים והיה מתרוצץ כמטורף, מפרכס לקפוץ מתוך ...יה, מכשכש בזנבו במרי־נפשו ומתיז מים אל פני, כמבקש ...ים ומרבר בלשון בני־אדם: „הוי, נער, קומה והצילני!... ...נאו!"...

...מקנח אני את פני ונגש אל המלאכה — למרות מרור ...נוד החג, ואני מהרהר בפני עצמי: לבי לבי עליך, דגי הקטן ...יך, אבל ידי קצרה מהושיע לך... עוד מעט יקחוך בני־אדם ...אכזם ויעשו בך כרצונם. ינקוך ויסירו קשקשתך מעליך, ...ך בטנך ויוציאו בני־מעיך החוצה. אחר־כך יתנוהו איתך ...ם ויתנוך בתוך הסיר, ימלחוך במלח ויפלפלוך בפלפלין, ...ך על גבי האש ויבשלוך ברותחים בשול ורתיח, בשול ...ח, בשול ורתוח...

— כמה גדולה הרחמנות! אומר אני לאמי. — „צער ...י־חיים".

— רחמנות זו על מי היא?

— על הדגים הקטנים.

— מי הגיד לך זאת?

— רבי.

— רבך?

עיני אמי נפגעות בעיניה של המבשלת, העוזרת לה ...אכת הדגים, ושתיהן פורצות בשחוק.

— אתה שוטה — ורבך גדול ממך, חא־חא... מרח נא את ...יור, מרח ואל תעמוד!

כי אני שוטה — דבר זה ידוע לי מכבר. שבח זה שמעתי ...י אמי פעמים הרבה. וגם מפי אבי. וגם מפי אחי. וגם מפי ...תי. אבל כי רבי שוטה גדול ממני — הלכה זו נתחדשה אצלי ...ה היום.

ב.

חבר יש לי ופיני שמו. חברי זה — אביו שוחט. פעם אחת ...נסתי אצלו לבקרו. נכנסה נערה אחרי והביאה לביתם תרנגול ...ד גדול, שרגליו כפותות בחבלים. אבי חברי, השוחט, היה ...י אותה שעה שנת־הצהרים. ישבה הנערה ליד הדלת והמתינה ...ינד לו עד שיקיץ. התחיל התרנגול מתרעם ומוחה כלפי ...יר, משהמט מידיה בכל כחו, דוחפה ודורכה בכרסה ברגליו האמיצות, מנקר בירה במקורו החזק, קורא בגרונו בחמת־רוחו: „קא־קא־קא" — לשם התראה ותקיפות יתירה. התקוממה הנערה כנגדו, נטלה ראשו של זה והסתירה אותו תחת זרועה, רחפה אותו במרפקה, דחפה ואמרה לו:

— שב דומם והאלם!

נענה לה התרנגול ונכנע מפניה, ישב דומם ונאלם.

לשעה, כשהקיץ השוחט משנתו, נטל ידיו במים והוציא רלפו. רמז השוחט לנערה, שתגיש לו התרנגולה. הסתכלתי בתרנגול העליב וראיתי, כי רוח חדשה עברה על בחיר זה. נדמה לו, שעה זו שעת־הכושר היא לו, שעת פדות־נפשו הגיעה. עוד רגע יתירו אסוריו מעל רגליו וישלחוהו לחפשי אל תרנגולותיו ואל הרוחן ואל שיקת־המים ואל כל מחמדי־לבו. נתגלתה טעותו מיד. נטלו השוחט ונתנו לבין ברכיו, ידו האחת אוחזת בראשו ומריטתו כלפי מעלה, ידו השניה מורטת נוצה מגרגרתו, והחלף בין שניו. גמל השוחט חסד אתו וברך עליו את הברכה בכונה רבה — והעביר חלפו על גרגרתו. שחט השוחט, מיצה דמו אל תוך האפר וזרקו מלפניו בכח גדול. כסבור הייתי, שזה התרנגול נעשה גל של עצמות בכח הזריקה הזאת.

— פיני! אביך רשע הוא. — אמרתי לחברי.

— מנין לך זה, שרשע הוא?

— אין אצלו „צער בעלי־חיים".

— ואני עד היום הזה לא ידעתי, שחכם אתה! — עונה לי חברי פיני, עומד כנגדי ומראה לי אגרוף־רשע ומכוונו כלפי חוטמי.

ג.

המבשלת שלנו עין אחת עורת לה. ולפיכך עמדו וקראו לה: „פרומה שתומת־העין". בתולה זו לבה אכזרי וקשה כאבן. פעם אחת יכרה את החתול בעקרבים. על שום מה? על שום שנדמה לה, כי התיל זה הטף ואכל כבד אחד מן הכבדים, המונחים על־גבי דף־המליחה. לסוף, כשמנתה פעם שניה את העופות השחוטות ואת כבדיהן, נתבררה מעותה. כסבורה היתה מתחלה, כי שבע עופית נשחטו, ולפיכך עלו בחשבונה שבעה כבדים. עכשו בדקה ומצאה, כי רק שש עופות נשחטו. וכיון שנשחטו רק שש עופות, הוי אומר, שרק ששה כבדים היו להן. מעשי הקדוש־ברוך־הוא ונפלאותיו!... בכדי חשדה בחתול כשר!...

כסבורים אתם, שפרומה זו נצטערה צער גדול והלכה לבקש סליחה מאת החתול? לא היו דברים מעולם! הסיחה את הדבר מלבה ושכחה. גם היא שכחה, וגם החתול שכח. כעבור שעות אחדות ראיתי חתול זה יושב לו על גבי הכירה בענוה ובדרך־ארץ, מלקק בלשונו להנאתו — וטוב לו: דומה, כאילו לא היה מעשה כלל, היינו דאמרי אינשי: „מית של התיל".

ורק אני לא שכחתי. לא. אני שמרתי את הדבר בלבי נגשתי אל המבשלת שלנו ואמרתי לה: „בכדי יסרת את החתול. בכדי עברת עבירה גדולה — „צער בעלי־החיים". עתידה את ליתן את הדין".

— סיר מעל פני כרגע, פן אשלח בך סחבה זו שבירי! כך אומרת לי פרומה שתומת־העין ומוסיפה לדבר בפני עצמה:

— רבונו־של־עולם! מנין לך ילדים שוטים כאלו בעולמך אשר בראת?...

ד.

אותו הדבר אירע בגלל כלב, שדנוהו ברותחים. ושוב ידה של פרומה שתומת־העין היתה באמצע. הוי, מה גדול היה

באבו ומה רבו יסוריו של כלב זה! מתחלה צעק צעקה גדולה ומרה, היה רוקד ומילל בהתעטף עליו נפשו ונובח מגודל הכאב, מתמרמר ומוחה כנגד כל העולם כולו. כל בני העירה נזעקו לקולו, כולם חשים ורצים לראות בקלקלתו של זה, עומדים צפופים, מסתכלים במחזה ונהנים וצוחקים צחוק רב על משבתו. שאר הכלבים שבעיר אף הם נענו בנביחה, כל אחד בפתח חצרו וכל אחד על פי דרכו, כאילו שאלו את פיהם וחכו לעצתם... אחר־כך, כשחדלו הקולות ונדמו הנביחות, פרש הנכוה לקרן־זוית, עמד שם יולל בקול דממה דקה, מילל ונובח בבדידותו הרבה, מלקק בלשונו את עורו הדווי ובוכה בחשאי לנפשו. נכמרו המון רחמי על כלב זה, קרבתי אליו ונתכוונתי להחליקו על גבו מרוב רגשותי בי.

— הא לך, סירקא!

ראה הכלב, שיד אדם שלוחה אליו, מיד נזדעזע כולו ונתעורר, כאילו נכוה שנית ברותחים, הרים זנבו, נשא רגליו— וברח ונמלט על נפשו.

— עמוד, סירקא, בבקשה ממך, עמוד! — מנסה אני לפתותו ולשדלו בדברים רכים. — למה אתה בורח מפני, שוטה שבעולם? כלום לרעתך אני מתכון חלילה?...

אבל הכלב לעולם כלב הוא. אזנים לו ולא ישמע לשון בני־אדם. אין הוא יודע כלל מצוה זו של „צער בעלי־חיים".

ראה אבי, שדין־ודברים לי עם הכלב, עמד עלי וגער בי בנזיפה:

— כלך לך אל החדר, רודף־כלבים שכמותך!...

— לפי טעמו — א נ י רודף כלבים, א נ י ולא אחר!

ה.

ועוד היה מעשה בשני אפרוחים. שני אפרוחים קטנים, שהומתו בידי שני שקצים מילדי הגויים, האחד גדול והשני קטן. אותם האפרוחים, השנפלו מעל קנם לארץ, עדיין חיים היו ורוחם בקרבם. ישבו עלובים אלו מתחת לאילן חרדים ורועדים בכל גופם. רגליהם פקות ונוצותיהם פרועות ומתבדרות לרוח.

— הטריח עצמך, מופס! — פתח הגדול בשקצים ואמר לחברו הקטן. עמדו שניהם, נטלו בידיהם את האפרוחים המוכים וחבטו ראשיהם, כשם שאנו חובטים ערבות בעמודי בית־המדרש ביום הושע־נא רבה. וכך היו חובטים אותם, עד שהאפרוחים נפחו נפשם ומתו.

— למה אתם עושים כדבר הזה? —לא התאפקתי, העמדתי עצמי בסכנה ונגשתי אל השקצים.

— וכי מה בכך? — ענו לי הגויים במנוחה רבה. — הרי אלו אנקורים הם! — כלומר: הרי אין אלו אלא אנקורים, צפרים קטנות.

— ואם אנקורים הם — במה חטאו? וכי בשביל שאנקורים הם—אינם טעונים רחמים? כלום אין בזה משום „צער בעלי־חיים"?...

שני הגויים הקטנים הביטו איש בעיני אחיו הבטה משונה, וכאילו נדברו ומתחלה איש אל רעהו, קמו שניהם עלי לעשות בי מלאכתם...

כשחזרתי לביתי, נתגלה סודי על ידי קפוטתי הקרועה. הציץ בי אבי ועשאני גל של עצמות.

— שוטה מטורף! — עמד עלי אבא וצוח.

מניח אני „שוטה מטורף" זה ומוחל על כבודי, ואולם מכות־לחי הללו על שום מה הן לי?!...

ו.

מכות־לחי אלו על שום מה הן לי? כלום לא למדנו רבנו בעצמו, כי כל הברואים בעולמנו יצירי־כפיו של הקדוש־ברוך הוא הם ורחמיו על כל מעשיו? אסור, הריהו אומר, לפגוע אפילו בזבוב שעל־גבי הקיר, משום „צער בעלי־חיים", ואפילו עכביש זה, שדרכו להזיק, אל יגע אדם בו. וטעם נתן רבינו לדבריו: „אילו, הריהו אומר, נגזר דינו של זה למות, ודאי היתה מיתתו בידי שמים"...

ובכן יש להקשות: נניח, שאמת בפי רבינו. אבל מכיון שכך—מפני מה מתאכזרים בני־האדם והכל שוחטים שורים ועגלים, כבשים ואילים ועופות בכל יום ויום, בכל יום ויום?...

ולא עוד—אלא כלום בני־האדם עצמם אינם הורגים איש את אחיו? וכי לא היה מעשה בימי „הפרעות" ולא השליכו בתוך הרעש עוללים ויונקים ממרום הגגות ארצה?...

וכי לא הרגו אז באפס את בת שכננו הילדה, את פרילי הקטנה?...

הוי, מה אהבתי את הילדה הזאת! ומה אהבה הילדה אי־ „הדוד בעבעבע" קראה לי – שמי וועלוועלע והיתה מושכ[ת] חוטמי באצבעותיה הקטנות והדקות והנעימות מאד...

בשבילה, בשביל פרילי זו הקטנה, נשתנה שמי והיו קוראים לי „הדוד בעבעבע".

— הנה הילך „הדוד בעבעבע" ויקחך וישאך על זרועותיו.

ז.

פרילי ילדה חולה היתה. כלומר, לא היא גופה היתה חולה, אלא רגליה חולות היו והיתה ההליכה קשה להן, גם ההליכה וגם העמידה. ולפיכך לא מצאו לגופה טוב משנה היו נושאים אותה החוצה ומושיבים אותה בחול, כנגד החמה. פרילי אהבה את החמה, גדולה היתה אהבתה לחמה. הייתי אוח[ז] איתה ונושאה על זרועותי. והיא—אצבעות ידיה הדקות והקטנות והנעימות דבקו בי, חובקות ומלפפות צוארי, גופה הקטן כולו מתרפק עלי, ראשה הקטן מונח על כתפי: „אהבתי הדוד בע בעבע"...

שכנתנו קריינה אומרת, שעד היום הזה לא שכחה עוד את „הדוד בעבעבע". מכיון שהיא רואה אותי, על־כרחה, היא אומרת, נזכרת היא בפרילי שלה...

אמי גוערת בה בנזיפה על שהיא בוכה. „אסור לבכות", אומרת אמי. אסור לאדם לחטוא בשפתיו. חייב אדם לשכוח... לשכוח"...

כך אומרת לה אמי ומשדלה בדברים ומסיחה את לבה, ואותי גורשת אמי מעל פניה: „מוטב שתתעלם מן העין ולא תהא כמעלה זכרונות ומזכיר נשכחות"...

חא־חא! כלום אפשר לשכוח את פרילי ולהסיחה מן הלב ומדי דברי בילדה הזאת, זכור אזכרנה, דמעות עולות בגרוני ועיני דומעות מאליהן...

— ראו־נא חכם זה—שוב הוא בוכה!—אומרת פרומ[א] שתומת־העין לאמי, ואמי מעיפה עלי עיניה במהירות ומתחלה צוחקת:

— ודאי המרור עלה לעיניך? אוי ואבוי לאמך! מרור חריף הוא זה! שכחתי לצוות עליו, שיעצום עיניו בשעת המריח[ה]... אוי לי ואבוי לי!... הא לך סינרי... מחה דמעות עיניך, נער שוטה שכמותך. וגם את חוטמך אל תשכח למחות בעת ובעונ[ה] אחת... את חוטמך! את חוטמך!...

י טביה.

סְפָרְדִים וְאַשְׁכְּנַזִּים.

א.

נרחי ישראל הנבזים והנמאסים בעיני שוביהם ומנדיהם ראו ז עצמם כאלו הם יחסנים בעולם, אצילים בקרב העמים, גאים היו לא רק בתורתם שקבלו על הר סיני, כי אם גם יש בית אבותיהם. „כל ישראל בני מלכים הם". ולכאורה גם יאר רע עונה בעל כרחו אמן. „נודע לעולם כי אין בכל ויים מי שיוכל להגיד התחלתו ושרשו הטהור כמו היהודים יגיים דאלה... אין שורש מפורסם במשפחות ואילו אלו העניים הודים עמד שרשם בם. ומה שאמר הנביא הגדול בלעם גוים לא יתחשב" ותשבנוהו לבזיון—הלא הוא לכבור, כי לפי א נתערבו עם הגוים. נודע שרשם וגזעם". את הדברים האלה ה הגדת היהודים הספרדים בפי אחד ממלכי ספרד הגאיונים ם יהודה). כי על כן היו היהודים הספרדים בעיניהם הראשונים אל, היחסנים שביחסנים, החוטר הכי טהור מגזע יהודה.

ב.

כי אם אמנם כל בית ישראל מתגאה היה בטהרת יחוסו, ה לא כל בניו בקשו את „כהבם המתיחשים" ולא כל אשר קשהו מצאוהו. לא כל הנצרים אשר נקטפו משרשם והשלכו אל ינע רוחות העולם יכלו לגלות את הנימים, שבהם היו מעורין בטי ישראל. „ארץ ישראל עיסה לבבל וכל הארצות עיסה ארץ ישראל". „לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה"— י התימרו הבבלים בעת אשר עמדו בראש התרבות הישראלית, ביהם תצא תורה לכל הגולה וגם לשארית ישראל בארץ ישראל. דילכן אמרי—דילהון היא!" אומר כבר הגדול שבאמוראי ארץ שראל, רבי יוחנן. אמת, גאות הבבלים היתה אולי פרי ענותם הרה; כחם הגדול לתורה נרמה להם לא כזכותם הם לבדם י גם כזכות אבות המסייעהם. יהיה איך שיהיה. מסורת האגדה לדה וגם סמוכים מצאו לה בספורי הנביאים, אשר על פירם גלו בבלה כל אנשי היחש, כל גבורי החיל ואילי הארץ וכל רש והמסגר, ולא נותר שריד בארץ ישראל „זולת דלת עם ארץ".

ג.

נם לאחר זמן, בהמיר המאורעות, וגולי ספרד עלו לגדולה ו לרכז בידיהם את כל אוצרות אבותיהם ולהוסיף עליהם הרבה משלהם, בקשו „מגלת יוחסין" שלהם וימצאו כתוב בה, כי היהודים הספרדים הם מזרע המלוכה או, למצער, משועי יהודה וחוריה. גלות ירושלים אשר בספרד" מן החורבן הראשון היתה, מן יושבים לפני ולפנים בירושלים „בין המחיצה השניה והשלישית", ומר, „כל זרע המלוכה משפחת בית דוד והכהנים משרתי המזבח". וכמו כן בחורבן הבית השני לקח קיסר רומי „ארבעים אלף בהים משבט יהודה ומן הכהנים ושלחם לספרד אשר תחת ממשלתו בימים ההם, ורוב שבט בנימין והכהנים הלכו לצרפת ומעטים מבני יהודה" באופן שכל היהודים אשר בספרד „הם מזרע מלוכה או לפחות משבט יהודה" (שבט יהודה). ומשפחות אחדות ין המתיחסות לבית דוד נקבו גם בשמות, כמו: משפחת נשיא ובא כמשפחת דוד כמו שהראה כתב וחותם" (שם). משפחות אבן דוד ואברבנאל. אולם משפחות אחדות מתיחסות לשבט יהודה או גם לבית דוד נמצאו גם בקרב יהודי ארצות אחרות, נזכור א את רב סעדיה גאון ממצרים, אשר היה „משועי יהודה מזרע י חנינא בן דוסא מבני שילה בן יהודה" (ספר הגלוי), או את רבי נתן בעל הערוך מאיטליה שהיה „משבט יהודה" (שם הגדולים). משפחת המדפיסים באיטליה „בת שבע" (במאה השש עשרה והשבע עשרה) מתיחסת לבת שבע אשת דוד המלך.

ד.

כבר בדור השני אחרי עלות היהודים הספרדים לגדולה, במאה התשיעית לאלף החמישי, מספר היה רבי יצחק אבן גיאת— כפי שמסר לנו דון יצחק אברבנאל (בפירושו לזכריה: י"ב ז' ומלכים ב' כ"ה) משמו — בשבחם של היהודים הספרדים, כי רבים מהם מוצאם מזרע המלוכה. ובמאה העשירית לאלף החמישי כתב רבי אברהם אבן דוד בספר הקבלה: „ומסורת בידי קהל גרנאדה שהם מיושבי ירושלים עיר הקודש מבני יהודה ובנימין". ועל משפחת אבן עזרא כתב לאמור: „מדותם מעידות עליהם שהם מזרע המלוכה מן הפרתמים". אמת, כבר בסדר עולם זוטא, שנתחבר כשלש מאות שנה לפני זה, במחצית השניה של המאה הששית, נמצא כתוב: בא אספסינוס והחריב את הבית והגלה הרבה מבית דוד ויהודה לאספמיא". אבל אפשר הדבר שהמלות האחרונות הנן הוספית מעתיק ספרדי, כמו שחושב גריץ. ידוע הוא שאין החוקרים מאמינים בכלל אמונה רבה בהרשימות ההיסטוריות הקצרות שנמסרו לנו בספר „סדר עולם זוטא". בכל אופן בשעת הסכנה, בימי זקנו של ראש הגולה בוסתנאי, שכמעט שנפסקה שלשלת בית דוד בבבל, לא עלה כנראה על דעת איש להתנחם בזה, שמשפחת בית דוד הולכת ורבה בקרב היהודים הספרדים. האמת ההיסטורית לכאורה אינה אלא זו, שרבים מבני המשפחות המיותסות ומן העומדים בראש המרידה האחרונה הגלו לספרד מארץ ישראל מחמת דוחק המקום. כשמונים אלף איש מאנשי המלחמה הגדולה הגלתה מלכות רומא הרשעה לספרד (טציטוס). אלה היו אמנם לא מבית דוד, לכל הפחות לא כולם. אבל לעומת זה היו כולם עברים גדולים מאצילי הרוח של בית ישראל, אשר נשאו את נס המרד ביד רמה וילחמו בעוז ובאומץ, בגודל לבב ובחרף נפש לעמם ולערי אלהיהם. אם כל ישראל בני מלכים הם, הנה היהודים הספרדים הם גם בני גבורים לוחמי מלחמת הדרור.

ה.

אם הספרדים „האמתיים" האמינו במגלת יוחסין של נתיניהם היהודים הספרדים—זוהי עדיין דבר המוטל בספק. לעומת זה מאמינים כמעט כל חוקרי העמים באירופא באותה מגלת יוחסין. כשם שמאוס הוא היהודי האשכנזי על הרוב המבריע של החוקרים הללו כך חביב לחלק גדול מהם היהודי הספרדי. והאמת נתנה להאמר, שתי מעלות טובות ישנן להיהודים הספרדים בעיני שונאי ישראל בהארצות „הנאורות". ראשית, מעטים הם. ושנית, רחוקים הם, ואל תהיינה שתי מעלות טובות הללו קלות בעיניך! בגללן זכו היהודים הספרדים לא רק להחשב בעיני חיקרי העמים כאצילי בני ישראל, כי גם לבני גזע אחר שונה מגזע היהודים האשכנזים. ביחוד מוכנים החוקרים האשכנזים תמיד לפזר תהלות והשבחות להיהודים הספרדים, כי על כן רחקו מהם יתר מאשר רחקו עמי צרפת ואנגליה למשל. אמת, אי־אפשר לומר שהיהודים הספרדים יוצאים מגזע „האינדו־גרמני". אבל לכל הפחות הנם בני־שם טהורים והם קרובים בגו וברוח להערביים. גלגלתם מארכה, שערותם ועיניהם שחורות כעורב, צבע פניהם חום, חטמם כחוטם הנשר, תנועותיהם מתונות, מבטם אמיץ, קומתם ישרה, וכולם מלאים הכרה עצמית ואצילות טבעית. שונה מהם תכלית שנוי היהודי האשכנזי: אשר גלגלתו מקוצרה, מצחו שפל, שערותיו חומות או צהובות, עיניו לעתים קרובות כחולות, חוטמו עבה, פיו

גדול, לחיו התחתונה בולטת במקצת, עצמות לחייו בולטות, תנועותיו בלתי בטוחות, קומתו מכוצת וכל עצמותיו תאמרנה— לשונאי ישראל — כי בן הוא לגזע נמוך, ואות עבדות שפלות והכנעה חקוק על כל תוי פניו.

ו.

האמנם כן הוא? הבאמת שונה הוא ככה היהודי הספרדי מן היהודי האשכנזי בחזות פניו בצבע עורו ועיניו ובמדת ראשו? או אולי אין כל הדבר הזה רק חלום שוא, שנראה להם לשונאי היהודים „האשכנזים" על פי הכלל הגדול: אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו?

החקירות האנטרופולוגיות האחרונות משיבות על השאלה האמורה בשלילה גמורה. אומרים: גולגולת היהודי הספרדי מארכה וגולגולת היהודי האשכנזי מקוצרה. אבל כשמדדו החוקרים שפילמן ו'עקבס את גולגלות היהודים הספרדים והאשכנזים בלונדון נמצא הדבר, כי מספר הגולגלות המקוצרות היה גדול גם אצל הראשונים גם אצל האחרונים, ולהפך מספר הגולגולות המארכות בין היהודים האשכנזים עלה על מספרן בין היהודים הספרדים. בין הראשונים — כעשרים ושמנה אחוזים למאה ובין האחרונים — רק כשבעה עשר אחוזים למאה! נמצא הדבר גם כן, כי מספר הגולגלות המארכות בין היהודים אשר בפלך מינסק הוא כעשרים אחוזים למאה! ולהפך: בין היהודים היושבים בטורין נמצאות גולגלות מארכות וגולגלות נוטות להתארך כעשרים וחמשה אחוזים למאה, ואם נוציא את הגולגלות הנוטות להתארך ולא נחשוב אלא את הגולגלות הארוכות באמת, יעלה מספרם רק להש־ה אחוזים למאה. אמת, איקוב מונה בין היהודים הטורקיים גולגלות מארכות כהשעים ושלשה אחוזים למאה. אבל ראשית, איקוב בדק רק כשבע עשרה גולגלות וממספר קטן כגון זה אין למדים מאומה, ושנית, עדיין לא הוברר הדבר כל עיקר אם הגולגולות שבדק הן של יהודים. על סמך כל החקירות שנעשו עד עתה אומר הד"ר יודט בספרו על „היהודים בתור גזע": „אין כל הבדלה בין מבנה הגולגלות של היהודים הספרדים והיהודים האשכנזים".

ז.

וכשם שאין היהודים הספרדים שונים מן היהודים האשכנזים במבנה גולגלתם — כאלה כן אלה הנם ברובם הגדול בעלי גולגלת חרכה — כן אינם שונים אלה מאלה בצבע עורם ועיניהם. פה ושם מרובים בעלי השערות והעינים השחורות על בעלי השערות הצהובות ועיני התכלת, אבל גם פה גם שם לא תחסרנה השערות הצהובות ועיני התכלת. ויש מקומות אשר בהם עולה גם מספר בעלי השערות הצהובות ועיני התכלה בין היהודים הספרדים על בעלי שני הסימנים האלה בין היהודים האשכנזים. בלונדון נמצאים בין הספ־דים בעלי עינים בהירות — כעשרים ושלשה אחוזים למאה ובין האשכנזים רק—כאחד עשר (י'עקבס); בעלי שערות צהובות בין הספרדים — ששה אחוזים למאה ובין האשכנזים — רק שלשה (בידו). במחוז רוגטשוב בפלך מוהילוב אנו מוצאים יהודים בעלי עינים שחורות במספר ששים ותשעה אחוזים למאה, בין היהודים הספרדים אשר בלונדון מעט פחות מזה — כששים וששה, ובין היהודים בקונסטנטינופול ובסמירנה מעט יותר מזה — כשבעים. כי על כן אומר הד"ר יודט בספרו הנזכר, שגם ההבדלה המדומה הזאת — בנוגע לצבע השערות והעינים—בין שני החוטרים היוצאים מגזע יהודה, בין הספרדים ובין האשכנזים, איננה נמצאת".

ח.

משוררי ישראל בימית הבינים משוררים על שחורי ושחורות הראש והעינים. ושחורי עינים וראש היו כנראה הם עצמם. אבל יש גם אשר נלכדו ברשת „צהובת שער" ונאסרו ב„דלת ראש" צהובה. רבי יהודה הלוי שואל את רבי משה אבן עזרא:

„התמיר בזקנים הבחירות ותחליף השחורות בצחורות..
תפתה באמור כי נעמו לך שחור פנים ולבנת השערות?
רבי אברהם אבן עזרא מקונן על הזקנה הקופצת עליו ומלבנת את שחור ראשו:

„שער ראשי הפך לבן,
על כן אקרא ראשי ראשי
הנה דלק אחרי לבן,
רץ ויעבור את הכושי".

ורבי משה דרעי מתנחם
„איך אדאג עת בוא לבן,—
עת שערי כל שחור לחשוב
ובתירת אל נאמר: וירא
אלהים את האור כי טוב".

לעומת זה מתעורר רבי ישראל נגארה לתשובה ואומר:
„אציב לנתיב יצרי דרבן,
בראות ההפך שער ראשי,
כי אחרי רדף לבן
ויעבור את הכושי".

היפהפיה המדלקת אש בלב רבי אברהם אבן עזרא היא לבנת העור ושחורת השערות, והמשורר אומר לה:
„על צוארך ושער ראשך
יש לברך:
יוצר אור ובורא חושך".

וכמו כן רבי יהודה הלוי:
„ותאמרנה: יהי חושך יהי אור
באור פנים ובשחור מחלפות".

או:
„ושתי מחלפות כאורב (כעורב) משערך זאבי ערב;
אבל בשירה אחרת בוכה רבי יהודה הלוי ומתחנן אל גברת לבו אהובת נפשו:

צהובת שער תמימת יופי
ואיך כארי תטרפי"...

ט.

ואם נלך הלאה ונשאל: מה היה צבע העור, השערות והעינים של אבותינו הקדמונים בארץ ישראל ובבבל? ילמדונו המקורות ההיסטוריים, כי לא נפלו בזה מבניהם אחריהם, מן היהודים הספרדים והאשכנזים, וכאלה היו גם הם ברובם שחורי השערות והעינים ועורם צח ואדום, אבל במעוטם היו כבני הגרמנים, שערותיהם צהובות, עינים תכלת ועורם לבן ביותר.

בת ירושלים מתארת את אהוב נפשה: „דודי צח ואדום... קוצותיו תלתלים שחורות כעורב, עיניו כיונים על אפיקי מים". אבל הדוד אומר לשולמית: „צוארך כמגדל השן, עיניך ברכות בהשבון... ודלת ראשך כארגמן". מראה הברכות בחשבון איננו ידוע לנו, אבל בכל אופן לא היו הברכות „שחורות כעורב" ולא נהרחק מן האמת אם נשער, כי היו ממראה התכלת. כאשר המשורר מתאר את רעיתו השחורה והנאוה הוא אומר לה: „עיניך יונים מבעד לצמתך, שערך כעדר העזים שגלשו מהר גלעד"

...ית הן היונות ושחורות או חומות־עכורות הן העזים שגלשו ... גלעד. אבל „הברכות בחשבון” אי אפשר שהיו שחורות ... הארגמן, אשר „דלת ראשה” נמשל לו, איננו שחור, כי אם אדום. „השולמית” (אשר בפרשה ז׳) עם צוארה הלבן „כמגדל השן” ודלת ראשה האדומה כארגמן איננה אפוא ...חורה והנאוה” של (הפרשיות הקודמות) מטפוסן של „בנות־...” כי אם מטיפוס אחר, שאיננו „צח ואדום” אלא צהוב ...אים”. ואנחנו לא נשתומם לדבר הזה, הלא ידענו כי היה לנו דוד אחד „לבן” ומלכנו הגדול היה „אדמוני”, וגם דודנו עשו איננו כי אם „אחינו אדום” ה„אדמוני”. דודנו זה נפרד מעל יעקב אחיו, ובעוד יעקב סובב הולך כרועה נודד יסד לו עשו ישיב והכין את ממלכתו „בארץ אדום”. וכקרוא המצרי את ...ריה ופלשתינה „טסר”—כלומר, אָרום—נתכוון אולי להשם „ארום”. אבל „ארום” אח היה לישראל, לעתים קרובות אמנם אח רע מאד—אבל בכל זאת אח, והתורה צותה עליו: „לא תתעב אדומי כי אחיך הוא”. דואג האדומי היה „אביר הרועים אשר לשאול”, ויוחנן הורקנוס הכניס את האדומיים לקהל ישראל שלא נטיבתם. ההיו אולי היהוריות ו„היהודים האדומיים” מבני נגיהם של בני דודנו ארום? הקרא אולי דורנו ה„ארמוני” את האנוש „ארם” ואת הארץ „אדמה”, לפי שגם האנוש גם הארץ נתגלו לו ברמותו ובצלמו הוא?

י.

ה„גרמני” הוא לבן ביותר וה„כושי” שחור ביותר. לא כן בני ישראל. אמר רבי ישמעאל: „בני ישראל אני כפרתן, הרי הן כאשכרוע לא שחורין ולא לבנן אלא בינונין” (נגעים פרק ב׳), אבל על פי רוב הם „שחורי הראש”, כי על כן „הנודר משחורי הראש אסור בקרחון ובעלי שיבות ומותר בנשים ובקטנים, שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים” (נדרים פרק שלישי) אפשר היה להוציא ממשנה זו, כי הנשים לא נקראו „שחור, הראש”, לפי שהן צהובות ברובן, וכן הקטנים לא נקראו „שחורי הראש”, לפי שבקטנותם שערותיהם צהובות ואינן משתחרות אלא בשעת גדולתן, כמו שיקרה פעמים רבות גם בזמננו. אולם התלמוד (נדרים ל׳ ב׳) נותן טעם אחר לדבר. אפשר אמנם ששני הטעמים אמתיים. הלא אנו רואים, כי בבבל העתיקה היו קיראין לאנשים בכלל „שחורי־הראש”. וחמורבי מתפלל בראש ספר החוקים שנתן לעמו: „כי אורח כשמש על שחורי הראש”.

אבל מעולם לא נקראו ישראל „שחורים”. זה היה שם של גנאי. האשה שלענה על שמואל ירחינאה וקראה אותו „אוכם” נענשה (נדרים נ׳ ב׳). ידוע גם הכנוי הבבלי: „פתיא אוכמא” (ברכות נ׳ א׳; מגילה י״ד ב׳; עבודה זרה ט״ז ב׳). בת קיסר אמרה על רבי יהושע בן חנניה: „תורה מפוארה בכלי מכוער” ופירש רש״י: „מכוער — שהיה שחור” (נדרים שם). להיפך מצאנו שנקראו העברים לפעמים בארץ ישראל „גרמניים” ביחס לעמים אחרים, שעור פניהם שחור מעור העברים. אמרו על יוסף הצדיק: „בכל מקום גרמני מוכר כושי וכאן כושי מוכר גרמני” (בראשית רבה פרשה פ״ו).

ומה היתה חזות פניהם של „שפירי ירושלים”? זה כבר העירו התירים, כי בין יהודי ירושלים מרובים הצהובים על השחורים הרבה מונים. והנה לפנינו תמונת רבי יוחנן שנשתייר „משפירי ירושלים”. האי מאן דבעי מיחזי שופרי דרבי יוחנן נייתי כסא דכספא מבי סילקי (פירוש רש״י: „כשיוצא מבית האומן שהוא צהוב ממראה זהב אש) ונמלייה פרצידא דרומנא סומקא ונהדר ליה כלילא דורדא סומקא לפומיה ונותביה בין שמשא לטולא — ההוא זהרורי מעין שופריה דרבי יוחנן”.

יא.

בין בעלי המומים שנמצאו לפעמים בישראל נזכרו „הכושי, הגיחור והלווקן”. התלמוד מפרש: „כישי — אוכמא, גיחור — סומקא, לווקן — חיורא” (ברכות מ״ה ב׳). בעלי המומים הללו פסולים לעבודת כהנים (בכורות פרק ז׳) והרואה אותם אומר: ברוך משנה הבריות (ברכות פרק ט׳). אף על פי כן היו „הגיחורים” או האדמונים שכיחים בישראל. בתלמוד ארץ ישראל (ברכות פרק ט׳) נזכר אמורא בשם: רבי אבא סמוקא, ובבבל מצאנו את העיר מחוזא שיושביה היהודים היו „גיחורי”, כאשר העיד עליהם רבא (ברכות נ״ט ב׳). מובן מאליו, שאין להוכיח מזה, שמספר האדמונים היה רב, וכמו כן אין אנו יודעים עוד אם האדמוניות של אותם „הגיחורים” היתה מתפשטת לא רק על עור הפנים כי גם על צבע השערות, אף על פי שהדעת נוטה לשער זה. אבל מספר „האדמונים” איננו גדול גם בקרב היהודים של עכשו, הספרדים והאשכנזים. המספר היותר גדול של יהודים „אדמונים” שנמצא עד עכשו איננו מגיע אלא לחמשה עשר אחוזים למאה. בהרבה מקומות ששם היהודים האשכנזים דרים בהמון, אין אנו מוצאים את היהודי האדמוני כלל, לכל הפחות בלוחות הסטטיסטיות שנתחברו עד עתה. במקומות אחרים, למשל, בין היהודים הטורקיים, נמצא רק במספר קטן קרוב לארבעה אחוזים למאה.

יב.

מן האמור למעלה אנו למדים, שגם בין הספרדים גם בין האשכנזים אנו מוצאים בעלי גולגולת רחבה ומקוצרה וכנראה גם במספר גדול מבעלי גולגולת ארוכה, וכן אנו מוצאים בין שניהם חוץ משחורי הראש והעין גם מספר הגון של צהובים ומספר קטון של אדמונים. בארץ ישראל ובבבל מצאנו כמו כן יהודים שחורי הראש ויהודים אדמונים וכנראה גם צהובים. מאין באו אפוא בעלי הגולגולת הרחבה מעבר מזה והצהובים והאדמונים מעבר מזה לבני ישראל? הלא את בני שם האמתיים רגילים אנחנו לחשוב כבעלי גולגולה מארכה ושחורי ראש ורק לפנים חשבו כי צבע העור משתנה הודות להשפעת האקלים. אבל כבר דרוין הביר שאין הדבר כן, ומביא ראיה מהיהודים הנפוצים בחלקי העולם השונים, ואף על פי כן יש בהם אחדות ידועה בנוגע לצבע העור, אם אמנם אחדות זו מוגזמת לפעמים” („מוצא האדם”). דרוין מסכים לדעתו של ברוקה בזה. ברוקה השתומם לראות הבדל גדול בין בני הודו ובין בני אירופה אף על פי שהם יוצאים משורש „אריי” ומדברים בשפות שיש להן יסוד „אריי” אחד, ולעומת זה רק הבדל קטן בין בני אירופה ובין היהודים, אף על פי שאלה האחרונים הם משורש „השמיי” ומדברים בשפה אחרת. את הקושיה החמורה הזאת מתרץ החוקר הנזכר ודרוין אחריו כזה, שענפי הגזע האריי נתפשטו בארבע קצות העולם ונתערבו במדה מרובה בכל העמים ובכלל זה גם בעם ישראל (שם). אולם אם תספיק התשובה הזאת לבאר לנו את מוצא הצהובים ובעלי עיני התכלת בישראל, הנה לא תספיק לבאר לנו את מוצאם של בעלי הגולגולת הרחבה. הלא ידענו כי „האריים” הטהורים הם כמו בני שם הטהורים בעלי גולגולת מארכה ולא רחבה ומקוצרה. האהבה דוחקת את הבשר. מה או מי הוא הדוחק את העצמות ומשנה אותן? אבל השאלה הזאת אפשר שאין לה ענין אלא ליהודי אירופא, אבל לא להיהודים העתיקים אשר ישבו על גדות הירדן ועל נהרות בבל, לפי שעדיין לא הוברר הדבר אם גם אלה היו בעלי גולגולת רחבה ברובם או במעוטם.

היהודים העתיקים בעלי השערות הצהובות ועיני התכלת יכלו להיות „אריים" ולהתברך בברכת נח: „יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם".

מובן מאליו, יכלו להיות „אריים". רק יכלו. העובדה האמורה תוכל להפתר עוד באופנים אחרים. שבעים פנים לעובדות חחיים.

יג.

יהיה איך שיהיה בנוגע לשאלת המוצא. אבל ההוצאות לענינגו מה הן?

ראשית, כי הגזע המיוחד של היהודים דספרדים אם איננו בדותא, שבדו שונאי ישראל, הוא לכל הפחות דבר המוטל בספק גדול. החקירות שנעשו עד עכשו לא מצאו ביהודים הספרדים סימנים אשר בהם יבדלו היהודים האלה מעל היהודים האשכנזים.

ושנית, כי התיחסות היהודים הספרדים לבית דוד יכולה להיות אמתית בנוגע לחלק ידוע מהם, אבל היא יותר ממסופקת בנוגע לכולם. יותר קרוב לאמת, כי הם מבני המורדים הגדולים אשר נלחמו במלכות רומא הרשעה.

אם היהודים הספרדים לא השחו את קומתם ולא נטו את שכמם לסביל כאחיהם האשכנזים, אם יכלו לתת בלב שונאי ישראל כבוד וגודל לעצמם יתר על אלה האחרונים—הנה לא להם לבד יאתה הגדולה הזאת. זכות אבותם מסיעתם ודם הגבורים המורדים הנוזל בעורקיהם היא הנותן להם עוז ועצמה. אבל „האצילות מטלת חובה". היוכלו היהודים הספררים למלא את החובות הרובצות על שכמם לעמם ולערי אלהיהם? או הילכו שארית היהודים הספרדים במזרח לא בדרכי אבותיהם בארץ אבותינו כי אם בדרכי אחיהם בגלות אדום, אשר כמעט נראה להם קו השחרור הראשון מהרו ללכת אחריו ולעזוב את עמם? החיה עוד האש בלבם לצאת ללהב ולאזר זיקות או כבר כבתה תחת ערמת הגלות והעבדות, הרדיפות והגזרות?

בין כה וכה עוד רב הדרך אל הקידות וההשתחויות שהתחילו היהודים „האשכנזים" פה ושם לעשות לאחיהם „הספרדים". זכות אבות היא הרוח החיה באופני התולדה. אבל בלי התעוררות מצד הבנים אין זכות אבות מועלת, ואוי להם לבנים שאינם מכניסים אלא מוציאים את פלטת ירושת אבותיהם. כי כה יאמר היום לאדם מישראל: אי בר אורין הוא—יאה, אי בר אורין ובר אבהן הוא—יאה ויאה, אי בר אבהן הוא ולא בר אורין—אש תאכלוה! שעת המעשים הנחרצים באה. אם לא יעשום היחשנים העתיקים ימהרו נא ויעשום אחרים והיו המה ליחשנים חדשים ולראשי בתי אבות בישראל.

מ. בן אליעזר.

עַל מִכְסֵה הָאֳנִיָּה.

(רשמי דרך)

I.

הַיָּם.

מאחד התאים נשמעה מנגינה של להקה, שבשרה שעת הפלגת הספינה. התחיל סדר הפרידה. היתה תערובת של קולות, גניחות, יללות, לחישות, נשיקות, ריצות, צריחות. שעה זו נתבלבלו כל העולמות הקטנים, כעצי השדה לפני סער. וגם אחרי שניתן האות, והספינה זזה ממקומה, עוד עמדו כל הנוסעים על מכסה האניה ועיניהם נשואות אל ההמון הרב, המנפנף במטפחות, בכובעים, ברגלים, ולבותיהם נמשכות אל המקום שנעקרו משם.

לאט לאט הפליגה הספינה לדרכה, נשתתקו קולות המנגינה, נתעלמו הגבולות האחרונים של הישוב, וקבוץ של בני אדם עבר כלו לרשות הים.

בשעות הראשונות לא ישמו אליו לב כלל. המיושבים שבין הנוסעים, הדואגים לחיי שעה, התחילו קונים שביהה בתאי האניה; הרגשנים ביותר פרשו לקרן זוית ונשתקעו בהרהורים. צעירים וצעירות נהודעו אלו לאלו, והתחילו השאלות מאין ולאן.

והים מסביר פנים לאורחיו, משיב עליהם רוח קלה ונעימה, שולח את בנות גליו לפזז ולשעשע לעיניהם, מנדנד את האניה בנעימות ורך. חפץ הוא להתרצות אל בני האדם.

ואולם הללו יראים מפניו ומתרחקים ממנו. יש אשר דאחד או השני יביט אל מראהו והתנודד והוציא מלבו אנחה: אח!—

וכאלו נעלב הים הגא על אשר לא הכירו בני אדם בנדיבותו, רעמו פניו בערב הראשון, ואחרי כן התחיל נוהם וסוער, מטלטל את הספינה, ומרגע לרגע זעמו הולך ומתגבר —

נבהלו בני האדם, נחבאו בתאי האניה, התאמצו לרסח דעת ממנו, להשתיק בלבם את האימה שהטיל עליהם — ולא יכלו.

ורק כעבור שלשה ימים, לאחר שנקם הים את נקמת כבודו, נח מזעפו. קמו בני־האדם מעל משכבם, רזבם דלים ורפי־אונים, אך בעיניהם מזהיר אותו האור הקרוא לחיים.

ואז יצאו על מכסה האניה, כאלו באו לעשות שלום עם הים ולבקש ממנו סליחה על אשר הרגיזו אותו שלא בכונה.

ושנית מצהיב הים פניו, המוארים בקרני השמש, ובנות גליו רודפות אשה את רעותה, בהשמיען קול עליז, והספינה מחליקה על גבו בהמית גיל.

נוסעים רבים עומדים כנופיות כנופיות נשענים על יד המסעדים, ופניהם מוסבים אל מול הים.

רק מעטים מהם ראו בעיניהם את הים מימיהם, אך כלם כלם שמעו את שמעו, קראו על אודותיו בספרים, ידעו את גדלו ותפארתו מפי משוררי דור ודור.

והמה עומדים עתה ואינם משתוממים על הודו, ואינם מתפעלים למראה יפיו, ואינם מפחדים מפני גבורתו, ואינם כורעים לפני הדר גאונו;

הלא הכל שמעו; הכל ידעו מפי ספרים. ומה נשאר עוד לים להגיד להם?

שני יהודים זקנים עומדים לנוכח הים. אחד אומר: „זה הים גדול ורחב ידים"... והשני עונה לעומתו: „המו גלים כרוח גלגלים"...

והנה בחור בעל שערות ארוכות עומד בין שתי עלמות ומכיר להן את היופי של הים, ומספר להן על דבר „נימפות" ו„סירינות".

ועוד בחור אחד, לבוש כתנת שחורה, נושא נאום לפני כנופיא של חברים על אדות הים האוהב חופש ודרור ומתפרץ מפני כל העומד לגזול את חרותו.

ובפנה אחת עומדת חבורה של יהודים פשוטים המתבוננים אל הים ומשתאים על מציאותו.

— למה ברא הקדוש ברוך הוא את הים? למי הוא מביא תועלת?

אחד מן החבורה, יהודי עליז, פונה אל הרובר ואומר:

— לבעלי האניות...

— אלמלי הים, לאן היו יהודים נוסעים? — — —

רים שומע את כל הדברים ושוחק. —

II.

בַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית.

בין כל הנוסעים, המטיילים על פני מכסה האניה כאורחים ומתבוננים אל דכל בתמהון, רואה „האמריקאי" את עצמו כבן־בית במקום הזה. עובר על פניו אחד המלחים, הוא בא עמו בדברים בלשון אנגלית, ומיד צוחקים שניהם בקול, והכל מתקנאים באיש הזה, שכבר היה באמריקה וידע הכל.

„אמריקאי" זה הוא יהודי גוץ, דקדקן, אדם שקשה לדעת בן כמה הוא. תנועותיו מהירות, פניו שוחקות, דבורו שוטף, ורק עיניו מפיקות צער ומעידות שהרבה סבל בחייו.

אך נראה האיש על המכסה, מקיפים אותו הנוסעים בשאלות, בולעים את דבריו ושומעים את ספורי המסעות שלו. חבורה של נוסעים מושבת את „האמריקאי" לרשותה, מושיבה אותו באמצע, מתחכמת להוציא מפיו דברים על אדות אמריקה ומנהגיה.

אל היושבים נספחים עומדים, והכנופיה הולכת וגדלה. „האמריקאי" אינו מסרב הרבה ומרבה לספר בשבחיה של הארץ המבטחת.

— באמריקה לא ניכר שוע לפני דל ... היינו יש קבצנים ויש עשירים, אבל כל אדם הגר באמריקה הרי הוא „סיטיזן", כלומר, אזרח... אין יחסנים... אם אתה עשיר אשריך וטוב לך, אבל לחלוק לך כבוד בשביל כך — לא, באל"ף רבתי...המיליונרים והם היו עניים בילדותם ... השמעתם את שם רוקפילר? ... איש זה יכול לקנות את כל הרוטשילדים יחד ... אין קצה לאוצרותיו ... ומה היה בילדותו? — מוכר גפרורים ... יעם!

וככל אשר האניה הולכת וקרבה אל ארץ חמדה זו, מתגברים בלבות הנוסעים הספקות, אם יזכו להכנס אליה. מי יודע? השמועות מודיעים נוראות. וכל אחד משתדל לרוכיח „להאמריקאי", כי כשר הוא לכל הדעות, כי כל מום אין בו, ומסתכל בפניו לראות את הרושם שעושים הדברים עליו, כאלו בו ובמאמרו תלוי הכל...

רבים פונים אליו לשאול עצה, כיצד מתנהגים ב„קסל־גרדן" ומה צריך לדבר שם. הקסל־גרדן מטיל אימה על כל הנוסעים, והמה רואים ברמיונם את המקום הזה כגיהנם המלא מלאכי־חבלה המזמנים לענות את הנפש החוטאה...

ו„האמריקאי" מרגיע אותם ומבטיח להם, כי יעברו בשלום, כי הפקידים מתנהגים ביושר, כי אמריקה בכלל היא ארץ היושר.

— העיקר הוא — דברו אמת... אם חס־ושלום יוציא איש מפיו דבר שקר — אחת דתו להשיבו באניה שבא בה... לא הועיל כל תחנה... יעם!

אחד מבני הכנופיה מתלוצץ:

— אכן אמיריקה היא עולם האמת...

„האמריקאי" מתחבב על הנוסעים, הכל מצהיבים־לו פנים, מקרבים אותו ומתאמצים לקנות את לבו. ביחוד כרוכות אחריו הנשים, שלהן הוא מספר את כבוד האשה באמיריקה.

— באמריקה יש כלל גדול: „לידים פוי'סט" (הנשים בראש)... בכל מקום חולקים כבוד לאשה... יושבים בקרון ואשה נכנסת, מיד קמים ומפנים לה מקום לשבת... יעם!

השימעית מתמלאות קצת גאוה, ובעיניהן מתנוצץ אור התקוה לעתיד טוב בארץ הברוכה הזאת.

זה ימים אחדים אשה צעירה, מטופלה בשני ילדים קטנים, סובבת את „האמריקאי" ורוצה להכנס עמו בדברים שלא בפני אחרים. דומה, שנגמרה לספר לו נגעי לבבה, לשאול בעצתו, אלא שהיא חוששת לאזן זר.

ובבקר אחד, קודם שהספיקו הנוסעים לצאת מתאיהם על מכסה האניה, נזדמן „האמריקאי" להאשה, שמהרה לגשת אליו.

— במחילה ממך. רוצה הייתי לשאלך דבר... — פניה הסמיקו.

— מה? שאלי, שאלי.

— נשב נא.

והיא יושבת על ידו ומספרת לו ארוכות. פעם קולה רך ומתחנן, ופעם נשמע בו רגז ומרירות. וכל מה שהיא מוסיפה לדבר סרה מעליה הביישנות, שהעיקה עליה בתחלת ספורה. והנה היא מוציאה מחיקה צרור מכתבים. בוררות בידים רועדות אחד מהם, מושיטה לידי איש־שיחה — ומשתתקת.

הלז קורא את המכתב, מנענע בראשו אילך ואילך, צובט את שערות זקנו הדק, מקמט את מצחו, מוציא מפיו הברות מקוטעות.

— נו, מה אתה אומר?

„האמריקאי" שותק שעה קלה, ואחר כך עונה:

— לא טוב, לא טוב... ודאי יש בידך להושיבו בבית־האסורים... באמריקה עונשים על „ביגמיה", כשאדם נושא אשה על אשתו... אבל... רואה אני, כי בעלך רוצה בהפקרות... זו היא אמריקה!... כלום לא יועיל... רק כסף הוכלי להוציא ממנו בדין...

מעט מעט מתחילים הנוסעים מתכנסים על המכסה והשיחה נפסקת באמצע. „האמריקאי" נשמט מאת החבורה והולך לו. האשה וזועה בו נימים טמירים. נהפך לבו...

תקפו אותו געגועים אל אשתו ובניו, אל עיר־מולדתו, אל הארץ המתרחקת ממנו. מטיל הוא על פני המכסה, נכנס לתוך חבורה של נכרים, מאזין אל שיחותיהם. בא בדברים עם המלחים, — רוצה היא להסיח דעתו מהרהוריו, אך אין הוא יכל להפטר מהם.

הוא פורש לקרן זוית ויושב שם ברד שעה קלה. הרבה נוסעים עוברים על פניו ואינם מעיזים לגשת אליו.

תמהים הנוסעים ושואלים: מה זה היה ל„האמריקאי"? משערים השערות, מנענעים בראש, מושכים בכתפים, שורקים בשפתים.

ואולם „האמריקאי" לא יכל להאריך בבדידותו, וכשנגש אליו אחד הנוסעים, יהודי זקן, ובזהירות יתרה ישב אצלו, פנה אליו פתאם „האמריקאי" ואמר:

— למה אתה ניסע לאמריקה? למה?

— המ... מה שייך?... מובן, לא מתוך תענוג אני נוסע. אימתי יהודי נוסע לאמריקה? — כשבלו כל הקצין... למה אתה נוסע, למשל?

„האמריקאי" נתן עיניו בו וענה:

— אנכי?... נשתגעתי... כן, רק שגעון הוא...

מסביב ל„האמריקאי" שוב מתאספים לאט לאט הרבה נוסעים ומקשיבים.

— אני נוסע זה הפעם השלישית... במשך של שבע שנים... בשנה זו, כשעזבתי את אמריקה נדרתי לבלי שוב עוד אליה...

ורק חצי שנה ישבתי בעיר מולדתי, הקף אותי השעמום ואני נוסע שוב... יעס!

— איזה כישוף יש לה למדינה זו — נענה אחד מן הכנופיא — כל מי שהיה בה פעם אחת, שוב אין לו תקומה במקום אחר...

„האמריקאי" מביט אל הכנופיא, מנענע בראשו ואומר:

— כישוף?... זוהי קללה... יש בני אדם שאינם מוצאים מנוחה... מדולדלים הם... נעים־ונדים הם... זוהי גזרה מן השמים... מובטחני, שכלכם הקללו את יום בואכם לאמריקה... זוהי קלחת רותחת... בני אדם נעשים שם זאבים, כלבים, חזירים... יעס!

השומעים נשמטים אחד אחד. לא לשם כך נתקרבו אל ה„אמריקאי"... הרהורים רעים יש לו לכל אחד די והותר...

ובאותה שעה ירד כבוד ה„אמריקאי". —

(סוף יבא)

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בַּמַּעֲרָב.

ח.

פזורי ישראל באלכסנדריה ובשאר ערי מצרים — אלו הם נושאי תקופה הסטורית חשובה בעמנו, רבת התוכן ועשירה במאורעות גדולים, פנימיים ותיצוניים. כנסת ישראל במצרים היא גם נושאת־ענין של פרק חשוב בהסטוריה האנושית.

היחס ההסטורי שבין העם העברי ובין מצרים היה נמשך והולך ימים רבים. מוקדם הוא לחיים המדינים של בני ישראל בארצם ההסטורית וגם מאוחר להם. בנימים מרובים לאין מספר קשורה ההסטוריה הישראלית אל אדמת „בני חם", כאלו גדלה והתפתחה האומה העברית על האדמה הזאת. היחס ההסטורי הזה מסתעף לכמה פרטים, ויש בהם רבים הרשומים בכתבי הקודש או בספרים הגנוזים ובשאר הכתבים המתיחסים אל היהדות. ובימים האחרונים הוכררו ונתאמתו כמה ענינים המסורים בספרים האלה, שהיו מוטלים בימי הדור הקודם בספק, או כי חשודים היו בעיני החוקרים, יען נקבעו רק במקורים עברים. חשובות הן מאד החקירות ההסטוריות בדבר בירור המאורעות והעיבדות של תקופת בית שני, תקופת ההתפתחות של היהדות הלאומית והדתית בתור צורה מסויימת. ועד כמה שרבתה כבר החקירה במקצוע זה, עדיין לא נתחוורו כמה ענינים די צרכם, ועוד לא עמדו על אמתת החזון ההסטורי הזה לכל פרטיו. כנסת ישראל שבמצרים היתה עסוקה—לרוב שלא בטובתה אלא ע"פ הכרח המסבות ההסטוריות — ביצירה קולטורית רוחנית נעלה מאד: בזווג הקולטורה היהודית והקולטורה היונית. ויצירה קולטורית זו לא נתפתחה באופן ישר, אלא מצאה בדרכה כמה עכובים ומניעות. הדבר בפני עצמו היה הכרחי, שהרי אלמלא כן ודאי לא היה יוצא לפעולה. אבל משני הצדדים סרבו בזווג זה. היהודים חשו תמיד בלבם נגוד עצום להקולטורה היונית, ובכל זאת נכנעו מפניה על כרחם וקבלו את מרותה ושלטונה. כיוצא בזה חשו היונים בלבם נגוד עצום לחיים הדתיים של היהודים, נגוד הבא מתוך שנאה ובוז גם יחד. ובכל זאת כתתו ברבות הימים את פסליהם ואת עצביהם מפני האלהית הבלתי־גראית של היהודים והכניעו את רוחם מפני המוסר הדתי של היהדות.

בו בזמן שבא המאורע ההסטורי הזה—שאין משלו בכל ההסטוריה האנושית—לידי גמר בשילו, גבר הנגוד בין היהודים והיונים והגיע למרום קצו. אין לך בהסטוריה האנושית „זווג שלא ברצון" כזה שבין היהדות ובין הגיות היונית. השנאה שבין היהודים והיונים באלכסנדריה עברה כל שעור וקצב. נדמה היה כי שני העמים הללו עומדים בקשרי מלחמה ומתאמצים לכלות זה את זה, כאלו לא היה מקום בעולם הרחב לשניהם יחד, ובעינינו יפלא מאד, מה היתה הסבה העיקרית להתאבקות זו שעברו כבר, כי בעיקר הדבר היה כאן נגוד תרבותי לאומי.

ברור הוא, כי היו היונים מטבעם נוחים לבריות, ובנקל היו מזדוגים עם עמים אחרים, למדים מהם ומשפיעים עליהם ועם כל זה אפשר לנו להבין, על מה היה קשה כל־כך הזווג בין היהודים ובין היונים: היהדות כבר היתה אז יצירה לאומית ודתית גמורה, מתנגדת עפ"י עקריה תכלית הנגוד אל הגיות היונית, ואף על פי כן אין הדברים מחוורים די־צרכם, ולא נתברר לנו ברור מספיק, על מה היו דחכוכים בין היהודים ובין היונים תכופים, מרובים וקשים כל־כך דוקא באלכסנדריה של מצרים. אותו הנגוד הלאומי והתרבותי שבין היהדות ובין הגיות היונית הלא היה מורגש גם בערי אסיה הקטנה, אשר בהן נמצאו ישובים גדולים של יהודים בתוך ישובים יוניים, ובאמת אין כל ספק, כי גם בערי אסיה הקטנה היה נגוד זה בא לפעמים לידי גלוי. אבל מעולם לא התפתחו הדברים עד כדי מריבה קשה תדירית, עד כדי פולמוס בלתי־פוסק. בערי סוריה אנו מוצאים מלחמת־הגזע מרובה בשפיכת דמים מתוך אכזריות מבהילה באחרית הימים, בתקופת מלחמת אספסיינוס וטיטוס ואחרי כן בימי מלחמת טריינוס ואדריינוס. אבל זה היה בשעת חירום בשעה של התרגשות הרוחות. משא"כ באלכסנדריה של מצרים ששם היה תחרות ואיבה נוהגות זמן מרובה גם בימי שלום ושקט בעולם.

ואמנם ידוע לנו טבע היונים שבאלכסנדריה, שלא נמצא כמותם להעזה ולגסות הרוח. הם היו מצויינים בימים ההם בתור מהירי חמה, יהירים ועזי פנים, קלי הדעת ומגרי מדון. באלכסנדריה נמצאו כל המגרעות המוסריות, כל המדות הרעות השכיחות תמיד בערי־מטרפולין, שיש בהן ערב רב של עמים ושל בני־גזע שונים. אלכסנדריה היתה מטרפולין של המזרח, שניה לרומי, אבל עלתה הרבה על זו, בהיותה מרכז המסחר העולמי. החיים החברתיים היו סואנים בה ברעש גדול מאד. נמצאו בה חכמים וחוקרים, פייטנים ואמנים. אבל גם המון גדול גס ועז פנים, הולכי בטל ומחוסרי עבודה, המון התאב תמיד לחדושים גסים ומבהילים. הרעש היה גדול כל־כך עד כי היו אנוסים ההדיוטים להצטיין במעשים היוצאים מגדר הרגיל ולהרים הרבה את קולם, כדי שיהא נשמע. העיר היתה תמיד כסיר נפוח, הפולט את מימיו. המבעבעים והרותחים מכל צד. ההמון היהיר והנועז היה מוכן תמיד לפורעניות. להתגרות ביהודים, להתנפל עליהם, להכותם ולהכות בהם. זה היה קצת מפני שנאה וקצת מתוך „הענוג". „יום טוב" היה לו להמון האלכסנדרוני, אם עלה בידו להתגושש ולעשות פרעות ברחוב היהודים. תחרות ואיבה בין יהודים ויונים היו באות גם מתוך סכסוכים איקונומיים, שצבור גדול כזה במרכז העבודה והמסחר אי אפשר לו להמנע מהם. אבל כל הפרטים האלה לא יספיקו לנו להסביר את הסבה הראשית של הפולמוס התדירי בין היהודים והיונים. הנה ... יום יום ומאורעות קטני הערך, כשהם לעצמם, אמנם נעשים ...

קביעות לכל אותו הפולמוס התדירי. אבל אנו יודעים, שגם סבות כאלה הן רק סימני איבה טבעית ולא מהותה. עלינו לבקש את זו בגורמים אחרים.

ספורי המאורעות מימים ההם—זמן של חמשים שנה לפני חורבן הבית—נמסרו לנו מאת סופרים יהודים, שהיו עדי-ראיה בימיהם: פילון ויוסיפוס. אבל גם הם ספרו לנו רק מה שאירע בימיהם, ולא איך שאירע. זולת זה הלא אפשר לחשוד בהם, כי בהיותם נוגעים בדבר לא מסרו לנו את פרטי העובדות על אמתתן, הלא זוהי הגדת-עדות רק מצד אחד ולא גם מהצד שכנגד.

בשנים האחרונות נמצאו כמה רשימות הסטוריות קדומות השייכות לבירור הריב והמשפט שבין היהודים והיונים באלכסנדריה ובערים הסמוכות. בהן אנו מוצאים הגדת עדות מן הצד שכנגד. החוקר הנודע תיאודור רינק טרח זה כמה בבירור הרשימות האלה, כדי להוציא מהן תמציתן ההסטורית; עתה הוסיף עליו חוקר מומחה בחבור מיוחד, שבו הוא מצייר לנו את האנטישמיות של אלכסנדריה בדיוק מרובה ומברר את סבתה ומהותה*). על ידי הסברת הענינים באופן זה נבין גם פרטים שהיו אי-מחוורים לנו.

הסבה העיקרית, הטבעית, לתחרות בין היהודים והיונים באלכסנדריה היא לפי דעת ווילקן במצב המדיני, ונראים הדברים, משעה שכבשו הרומאים את מצרים ועשוה למדינה רומית בימי יוליוס קיסר, חשו היונים במצרים את עצמם עלובים ומדוכאים ושנאו את השלטון הרומאי. האלכסנדרונים השתדלו תמיד לפרוק עול רומי מעל צוארם, ובכל אופן היו מתגרים תמיד בשלטון הרומאים ומתיחסים לו באיבה גלויה. אבל היהודים היו ידידים לממשלת רומי ומסייעים לה. ידוע, כי הטה יוליוס קיסר חסד ליהודים והטיב עמהם, ואלו הכירו לו טובה והתאבלו על מותו בפרסום גדול. אחרי מות יוליוס קיסר התמידה ממשלת רומי בשיטה המדינית הזאת בימי הקיסר אבגוסטוס. מומסן מצייר את מצב הדברים האלה (הסטוריה רומית ח"ה [illegible]). בעיקר דבר יצאה לאלכסנדריה תועלת מרובה על ידי השלטון הרומאי, כי היתה מאז מרכז המסחר של הממלכה הגדולה הזאת, אבל בני אלכסנדריה השחצנים לא יכלו שאת את הרומאים, ביחוד חרה להם על דבר המסים והארנוניות שהטילו הרומאים במצרים. את שנאתם העצומה לא כחדו תחת לשונם. והיו מבטאים אותה בכל עת מצוא. את תקיפי רומי היו [illegible] בליצנותם העוקצת ובלעגם השנון. לעומת זה היתה השאיפה נכונה להיהודים להתפשר עם השלטון הקבוע ולזכות על ידי זה בפריביליגיות שונות. כך עשו כבר בימי ממשלת הפרסיים, כי עבדו באמונה את מלכי פרס, ולכן חסו תמיד בצלם. וגם מעת שכבשו הרומאים את הארץ נתנו להם את ידם. על זה חרה אף בני אלכסנדריה, ואותו הנגוד בין היהודים והיונים שבא מתוך סבות קולטוריות ואיקונומיות היה לשנאה נלהבה, לאומית ומדינית. בני אלכסנדריה שנאו את היהודים בתור בעלי ברית הרומאים ואנשי סודם. (עיין מומסן בספרו הנזכר ח"ה עמוד 497 ועמוד 515). מעולם לא היה עולה בידי היונים להסית את השלטון הרומאי ביהודים, אלא שחקה להם השעה בימי הקיסר המשוגע קיוס קליגולה להשיא אותו עצה, שיצוה להעמיד את צלמו בבתי-כנסיות היהודים. ומה שעשה הקיסר המשוגע הזה, לא לטובת השיטה המדינית של רומי עשה, אלא מתוך שגעון וזדון לבו הרע.

האלכסנדרונים כעסו ביחוד על היהודים, מפני שהתקרבו אלו לרשית ולשלטון הרומי, להרבות ע"י יחסם הרצוי להממשלה את זכיותיהם האזרחיות. ידוע הוא, כי טענו היהודים באלכסנדריה, שעוד מימות הוסד העיר היו להם זכיות אזרחיות והיה שווים לכל דבר להיונים. והללו כפרו בזה וסרבו להכיר את היהודים בתור אזרחים גמורים. דעת החוקרים בימינו, שלהם מסכים גם ווילקן, נוטה, כי באמת לא היתה זכות אזרחים ליהודי אלכסנדריה, והם מביאים ראיה מרשימה שנמצאה בימים האחרונים, כי בכתב רשמי היה נרשם תחלה בנוגע ליהודי „טרפון האלכסנדרי", אלא שחזרו ומחקו הדברים וכתבו על גבי המחק „יהודי מאלכסנדריה" *). רק יהודים מעטים „יחידי סגולה" קבלו זכיות אזרחיות במתנה. ואולם זכות זו לא הורישו לבניהם. ובן יהודי „אזרח אלכסנדרי" תזר להיות „יהודי מאלכסנדריה" כשאר אחיו (ואפשר שזה גרם לאותה הטעות ברשימה הנזכרת). זוהי דעת רוב החוקרים בימינו (מומסן, גוטשמידט, ווילקן), והם מכחישים עדותו של יוסיפוס (קדמוניות ספר י"ד, י' א'; נגד אפיון ב' ד' ושאר מקומות) המעיד, כי מימות אלכסנדר מוקדון היו היהודים אזרחים באלכסנדריה כשאר היונים, אבל עם הארץ, המצרים ילידי המדינה, לא זכו לזכיות אלה. ואולם איך שיהיה, הנה אין ספק, כי מימות יוליוס קיסר ואילך בודאי היו ליהודי אלכסנדריה זכיות אזרחיות, לא חשיד יוסיפוס לשקר במילתא דעבידא לגלויי. והוא אומר בפירוש, כי כתב הדת של יוליוס קיסר נתפרסם בפומבי והוא חקוק על לוח „עד היום הזה". וכן נראה גם מדברי פילון (אגרת נגד פלקוס סימן י'). כי בימיו היו היהודים אזרחים גמורים בעיר אלכסנדריה, ורק בימי פלקוס נציב רומי שללו מהם את זכיותיהם. ואחרי מות הקיסר המשוגע קליגולה חזר הקיסר קלודיוס וקיים להיהודים את זכיותיהם — כמובן למרות עיני היונים באלכסנדריה. אבל מה שמחליטים קצת חוקרים, כי יש ראיה לדבר, שלא זכו היהודים באלכסנדריה מעולם לזכיות אזרחיות, שהרי ישבו בחלק אחד של העיר שהוקצה להם, בחלק הדילתא—זה איננו מחוור כל עיקר. בהיות שנתאחדו היהודים בחייהם הדתיים והלאומיים ובכמה צרכים צבוריים המאיחדים להם, לכן דרו רובם ביחד בבקעת-הדילתא. אבל מדברי פילון נראה ברור, כי ישבו יהודים גם ביתר חלקי העיר והיו להם שם בתי-כנסיות לתפלה (מלאכות לקיוס סי' כ'; נגד פלקוס סי' ח'), לפי דברי יוסיפוס היה זה פריביליגיום מיוחד של היהודים באלכסנדריה, כי חלקו להם מקום מיוחד לשבת בימי מלכות בית תלמי (מלחמת היהודים, ספר שני, י"ח, ז'); אך כנראה אין הדברים האלה אלא השערה או התפארות מצרו.

וחזרו החכובים שבאו מתוך נגוד מדיני וגרמו גם הם לחכוכים הבאים מתוך נגוד חברתי או איקונומי. גם בזה העלו עליהם היהודים חמת העם, כי היו רגילים לחכור את המסים והארנוניות מאת הרומאים המושלים. דבר זה נראה מן השוברות הרבים שמצאו בימים האחרונים מצד גובי המסים ומוכרי המכס, ובהם נרשמים שמות יהודים: שמעון, אביאל, שלום, שבת וכו'. כמובן, היו עוסקים היהודים גם בפרנסות אחרות, במיני אומנות שונים, בעבודת האדמה וכו'. אבל עיקר עסקיהם היו

---

*) Ulrich Wilcken, Zum alexandrinischen A[illegible] (Leipzig 1909).

*) על ידי בירור הדברים האלה יובן לנו ענין כעסו של אפיון הצורר, שקטרג על היהודים, שהיו קוראים לעצמם „אלכסנדרונים" (נגד אפיון ב' ד'). ויוסיפוס משיב על דבריו ומבטל את קטרוגו. דומים הדברים האלה כאלו נאמרו בימינו על דבר היחס האזרחי של היהודים לארץ מולדתם. ובכלל ומצא בכל הפולמוס הקשה הזה כמה פרטים מעין הויכוחים שבימינו.

עסקי מסחר, ששוב גרמו לכמה חכוכים בינם ובין היונים. מימי מלכות בית תלמי נודעים לנו כעת פסקי־דינים, שבהם אנו מוצאים קובלנות הגויים על היהודים, כי רמו אותם. יונית אחת תבעה לדין את היהודי דורותיוס, כי גנב ממנה בגד והחביא אותו בבית חזן הכנסת. באגרת אחת משנות המאה השניה לפני התאריך הרגיל קובל יוני על יהודי, כי הונה אותו במסחר־סוסים. ווילקן איננו לומר מן הפרט על הכלל, והחליט שענינים כאלה אינם מעידים על כלל ישראל באלכסנדריה לרעה. אבל מהם אני למדים, שמאורעות יום יום היו מטילים איבה בין היהודים ושכניהם היונים. לפני זמן מה פרסמו אגרת של סוחר יוני משנת 41 למספרם (ואם כן היה זה בימי פילון) לאחר ממכריו, גם כן סוחר יוני, שהיתה דחוקה לו השעה, ואותו הסוחר כותב למכרו ומזהירו מפני המלוים היהודים: „השמר לך מן היהודים!" אגרת זו נכתבה חדשים מספר אחרי מות הקיסר קליגולה, שאז היתה הרוחה ליהודי אלכסנדריה, כי חזר השלטון הרומי להגן עליהם. אבל חמת העם לא שככה בכלל היתה המלחמה בין היהודים ובין היונים במצרים תדירית, ובלי הפסק. שטופים היו היונים כולם בשנאה עצומה ליהודים למגדולים ועד קטנם. גם המצריים, ילידי הארץ היו נוטרים איבה להיהודים, אלא כי קפצו היונים בראש להבזות את היהודים בכתבי־פלסתר ובכל מיני ליצנות ואינאת־רברים. ולעת מצוא התנפלו עליהם גם במעשה. וכן היו מַמרידים תמיד את השלטון הרומי, את הקיסרים ואת נציבי רומי, בקטרוג ומלשינות על „היהודים בני בליעל": כנוי זה היה שגור בפיהם ובכתבם. אולם גם היהודים מצדם היו רגילים לכנות את היונים בשם „רשעים ובני בליעל".

וחזון נפלא אנו רואים במאורעות האלה. השלטון הרומי היה שנוא מאד לעמי המזרח ולהיונים, מפני כי הכבידו הרומאים עלידם את עילם—אבל בשעה שעמדו היהודים בקשרי־מלחמה עם רומי, שבו הסוריים היונים והתאחדו עם הרומאים להנקם ביהודים. על הדבר הזה עמד ביחיד החוקר הוסראט, הנודע בשנאתו לעם ישראל ולהיהדות. הוא מטעים את העובדה, כי בימים שפרצה המלחמה בא"י, בימי נירון קיסר, היה אפשר לחשוב, כי שכני היהודים יסייעו להם במלחמה זו, מפני כי הרבו נציבי רומי חמס ושוד להעיק להעמים במזרח. אבל השנאה הגזעית מצד הגוים ליהודים גברה על רגש השנאה לשלטון הרומי, ותכף השתמשו בשעת הכשר להנקם ביהודים. מטעם זה אנו מוצאים בכל ערי סוריה ובישובי היונים בארץ־ישראל ובאלכסנדריה הרג ואבדן נורא, כי קמו היונים על היהודים. ואלו קמו על הגוים אויביהם ושחטו אלו את אלו באכזריות גדולה. על פי המצב המדיני בימים ההם לא היתה תקומה לישראל, אל אם כן נתנו את צוארם בעול רומי. חוץ מימי ממשלת קליגולה, אשר הסיתו אותו היונים בערמתם ביהודי אלכסנדריה, להעמיד את צלמו בבתי־כנסיות כדי לכבדו, זולת המאורע הזה, שהיה יוצא מן הכלל, היו שליטי רומי שוקדים תמיד להגן על היהודים מפני שני טעמים. בעיקר הדבר חשבו, כי היהודים נוחים יותר להם מן הסוריים והיונים במדינות האלה. ומלבד זה היתה להם שיטה קבועה בהנהגה המדינית, לבלי להרשות לשום עם או שבט לעשות דין לעצמו; הם כעסו תמיד על היונים מהירי חמה ששלחו יד ביהודים לעשות דין לעצמם. בשעת שלום לא העיזו היונים לעשות כזאת, אלא היו שולחים את באי־כחם לקבול על היהודים. ואלו מצדם שלחו את באי־כחם להתנכל ולקטרג על היונים מפיחי מדון. בימים האחרונים מצאו הרבה קטעים מן הפרוטוקולים הרשמיים של בירורי משפט אלו, וגם הרצאת־הדברים ששלחו באי־כח היונים לפני עמם, להודיע להם מה עלתה להם בעמדם עם היהודים. מן הרשמים האלה נראה, כי כמעט תמיד היתה יד היהודים על העליונה. ובעמדם במשפט עם בני אלכסנדריה „הרשעים ובני בליעל" זכו הם בדין, ולפעמים נענשו היונים קשה. וכבר מצאו רשימה של „קדושים", שגבר עליהם תוקף הדין בהשפטם עם היהודים לפני שליטי רומי. היהודים בא"י ובמצרים סבלו הרבה על ידי עושק הנציבים וזדון לבם. אבל לרוב לא היו מן הצועקים ואינם נענים, בשעה שהביאו את טענותיהם לפני הקיסרים ברומי. כמה נציבים הוסרו מפקודתם מסבה זו, או גם נענשו בעונש חמור. ועלינו לדעת, כי עד ימי המלחמה היו נמצאים תמיד לבאי־הכח היהודים מליצים ו„שתדלנים" לסייע ולדבר עליהם טוב לפני השליטים. כמובן עברו לפעמים ימים וחדשים, עד אשר עלה בידם להנצל מיד הנציבים העריצים, ובהשפטם עמהם ברומי נמצאו גם להם, לאותם העושקים, מליצים וסנגורים, כנודע לנו ממשפט פלקים. זה גרם למגנ סער־הרוחות בירושלים ובשאר ערי פלשתינה, כי מאסו רבים בשתדלנות זו ואמרו לעמוד על נפשם ולהלחם בעושקיהם. אבל אפשר לנו לרדת גם לסוף דעת „אנשי השלום", שברחו מפני המלחמה ויעצו לשלום ולמתינות. הם היו חשודים בעיני הלאומיים הקנאים בתור „חנפים" „ועבדי רומי". וידוע הוא, מה שאירע בירושלים וגם במקדש בימי המצור. העובדות מצדיקות במקצת את הנוחים והעלובים. כאשר החלה המלחמה, וכמובן נעזבו היהודים לנפשם ופסקה ההגנה עליהם מצד שלטון רומי, מיד התנפלו הגויים על היהודים שנואי־נפשם לעשות בהם כלה. הרבה והרבה נסתייעו הרומאים במלחמתם עם היהודים בשנאה איומה זו ששמרו הגויים שכני־היהודים אל אנשי עברתם. כן היה גם אחרי כן בימי פולמוס טריינוס ופולמוס אדריינוס—גם מתקופה מאוחרת עד ימי הקיסר קרקלה אנו מוצאים את החכוכים התמידיים בין היהודים והגוים במצרים, בקירני בקפרים. בימי שלום היו מסתפקים הגוים בקובלנות ומלשינות על היהודים, ולרוב זכו היהודים בדין, אבל בשעת מלחמה עשו דין לעצמם להרוג את היהודים ולקצות בהם. וכמובן הותרה אז הרצועה, שהרי לא מחתה ממשלת רומי בגוים, או כי השתמשה במאורעות האלה, כדי להכניע את היהודים הנלחמים בהם. בשעת חירום התירה את דמם של היהודים ולהיתר זה היו אויביהם בנפש מחכים תמיד.

הרבה אפשר ללמוד מן ההסטוריה של האנטישמיות בתקופה הקודמת, שבכמה פרטים דומה היא להאנטישמיות בימינו. באמת יש מתקופה לתקופה רק שנוי במקום ובזמן ובנפשות הפועלות בדרמה ההסטורית — אבל העובדות שוות. לפעמים כשאנו קוראים בספר זכרון את ספורי המעשים והמאורעות מתקופה קדומה, ידמה לנו, כי הם נעשים בימינו ולנגד עינינו.

יעקב פיכמאן.

שִׂרְטוּטִים.

I.

אֶפִּיקָה.

האפיקה היא השירה של צורות החיים העומדות השירה האפית היא תפיסת החיים, בשעה שהם עומדים

מורשם התמידי, משאיפתם הנצחית, שהטבע בעצמו כאילו מתפעל משלמותו. שירת ההוה היא, מזמורם של חיי־השעה; אין עוד כל השגות, אין חפץ ואין שאיפה. כל חיי הנצח ירכזו ברגע זה, ושוב אין מקום לרגשות ושאיפות שמחוץ לו.

השירה האפית היא תמיד פרי החיים שעברו, פרי הקולטורה העתיקה, ששלחה שרשים עמוקים בקרקע האומה, אלא שכבר עברה שעתה, או, לפחות, עמדה מהתפתחת. אפילו התקופה הכי מאושרת של האומה אינה מכשירה את השירה האפית, אם זרמי אותה התקופה מתחממים לאורו של איזה אידיאל, אם עובר בתוכה הרטט של איזו שאיפה לעתיד לבוא. השירה האפית היא השתקפותם של חיים שאין בהם תנועה, של חיים ניזונים מעצמם, מן ההוה ולא מן המתהוה. ומאחר שבחיים הכל שואף תמיד, הכל משתנה, פושט גון ולובש גון, לפיכך אין לך הקיפת חיים יותר יפה לשירה האפית מתקופה של התחלת ירידה באיזו קולטורה עתיקה. בשעה שהיא חיה רק על עברה הגדול, אשר ברק־נגהו עוד נוגע בה ונוסך עליה אורות־השקט של השקיעה. האפיקה היא שירת בין־השמשות, בשעה שכל העולם עוד טובע רגע באורותיה של אותה השמש, שכבר שקעה מעבר להרים... האפיקה היותר שלמה שבספרותנו החדשה — האידיליות של שאול טשרניחובסקי, מנדלי מוכר־ספרים, שלום אש, ביאליק וש. בן־ציון—כולה היא פרי תקופה, העומדת בשעת גסיסתה, בשעה שאורותיה האחרונים עדיין נחים עליה ברוך ובגאון לפני שקעם כליל...

האפיקה היא בטוי הרגש של ספוק־נפש גמור. אין האדם עומד בה מחוץ להטבע, הוא חלק ממנה. הוא אינו נלחם בה, משום שטוב לו להיות. נכנע, נכנע ומושל כאחד. האפיקה אינה למוד הסניגוריה על הטבע, אלא שלילת הקטיגוריה הגמורה. הצדדים השליליים של החיים מתרככים בה על־ידי הכרת ההרמוניה שבכל, והכרת ההכרח שבכל שוללת את היכולת והצורך של מלחמה עם הטבע. צורות החיים הקיימות הן השלמות, משום שהן קיימות. אין השירה האפית ניזונה מחזון העתיד, מחלל הרקיע הריק. האידיאל שלה הוא ה„יש", החיים כמו־שהם.

מלבד האידיליות של שאול טשרניחובסקי אין כמעט אצלנו אפיקה גמורה. ולא רק משום שהאפיקה שלנו היא לירית ביותר ולפעמים גם סנטימנטלית במקצת, אלא משום שהיא חסרה גדלות, רחבות. חסרה היא את הבטחון הפנימי הגמור, שכל קו קל, כל שרטוט בודד שבחיים ובטבע יש לו באמת ערך מיוחד שלו, ואינו זקוק להטעמה ולקישוט מצד הפייטן. הפייטן העברי אינו מאמין עוד בפנימיות לבו, שלאיזה ציור מן הטבע או לתמונה מצויה מן החיים של יום־יום יש איזה ערך, אם אין בהם איזו „המצאות" של סגנון, איזו השואה חריפה, סמל או רמז למה־שהוא. אין לה להאפיקה העברית גם בציוריה האוביקטיביים אותו הקו המתמיד, אותו השרטוט הבטוח, אותה הפשטות העליונה, אותו בטוי־הנצחון הטמיר, שהם דם נופי האפיקה. החול שבחיים אינו נעשה עלינו קודש בכחו־הוא. יותר מדי מלבישים אותו אצלנו בגדי שבת לכך. והאפיקה היא החג הנצחי שבטבע, שירת הנצחון המתמדת של כבוש החיים וקבלת־מרותם העליזה גם יחד. אין חול וקודש נהנים בו.

האפיקה החדשה גם בספרות הכללית כבר מורכבים בה כמה יסודות, משום שכל מקצוע ספרותי הולך ונעשה מורכב ביותר בדרך התפתחותו. לא זה הוא, איפוא, חסרונה העיקרית של האפיקה העברית, שיש בה גם יסוד לירי בהיר. להפך, יסוד חדש זה מבליט בצורתו של האפיקה שלנו את אפיה המיוחד, העברי. היסוד הלירי, עד כמה שאינו מעביר, אינו מבטל את הטון האפי, אינו נעשה מושל בו, — הריהו בא רק להעשיר. אותו הקטע הלירי הנחמד שב„ברית־מילה" לטשרניחובסקי — על ערבות אוקריינא — אינו מקלקל כלל את הטון הנשגב שבשקט האידילי. ליריקה מזוקקה כזו, אם רק אין בה שמינית שבשמינית של רגשנות, אינה מסוכנה כלל להאפיקה, משום שהיא נובעת כמותה מחזה הטבע הבריא, מהכרת ההרמוניה הנצחית שבכל.

בהאפיקה העברית מקלקלים הרבה הרמז התכוף והדרמטיות הנפרזה. אך ביותר מקלקלת ההטעמה התמידית של הדברים, שגם ציירינו הגדולים אינם יכולים להשתחרר ממנה. כולם הם אוהבים את ההתעמקות המיוחדת ואת החיטוט הנפרז; יותר מדי הם מזלזלים במהות הודאית המחמדת שבדברים, ביופי שאין צורך לגלותו... בכל הם אומרים לגלות עולמות חדשים, בכל הם מטעימים את התעמקותם... אין להם לרובם של ציירינו אותה ההתיחסות התמימה לדברים המצוירים, שאינה באה מתוך הסתכלות שטחית, אלא, להפך, מתוך הבנה עמוקה. אין הם יודעים לספר כלאחר־יד דברים גדולים. לעומת זאת יודעים הם להראות באצבע על כל דבר קטן: ראו חידושים שחדשנו!...

האפיקה היא—רחבי החיים הגדולים, המגולים ושטופי־האורה; ונשמתנו עדיין כרוכה היא יותר מדי אחרי הצללים. להבין ולהרגיש את כל היופי שבעולם הגלוי, את הריטהמוס השירי שבארג החיים התמידי—לזה זכו אצלנו לפי־שעה רק יחידים.—

II.

לִירִיקָה.

אם האֶפיקה היא השירה של אחוד האדם עם הטבע, הרי הליריקה היא השירה של הִבקות האדם באלהים. האפיקה היא שירת ההכנעה לפני גדלותו של הטבע; הליריקה—לפני גדלותו של יוצר־הטבע. בשירה האֶפית האדם נכנס לרצונו. הוא נכנע ומושל כאחד, מפני שהוא נכנע לפני אותם הכחות, שהוא עצמו חלק מהם. הוא נכנע מפני שפעת־אונים, הוא מתבטל מפני עצמו. בשירה הלירית מתבטל האדם מפני הכחות הנעלים, הזרים, מפני האל הגבור והנורא. הוא מתבטל מפני איתני הטבע, המעידים על גדלות הבורא ועל קטנות עצמו.

ומפני שהשירה האפית היא אחיד האדם עם הטבע, לפיכך אין בה שאיפות נצחיות ותלומות אשר לא יבואו. האפיקה היא היאור העומד. הכל משתקף בה שקט ובהיר, כפני שלכל יש גבול, יש קצב. אין בה סודות של „מאחורי הפרגוד"; בזרועו הנטויה קירע האדם־האלהים את צעיף הטבע, ואין מופלא ומכוסה בה ממנו. השירה הלירית הם הנכאים הכמוסים של הנשמה, החלום הנצחי להעלות ולהטהר, להגיע אל מעלת הבורא. לפיכך אין השירה הלירית יודעת את העמידה אף לרגע. אין המיתה פוסקת, כמו שאינה פוסקת המירם של אותם המעינות הטהורים, הנובעים מראשי ההרים, מכוסי שלג־עולמים. הליריקה היא הזרם הנצחי, השתוקקותה העולמית של הנשמה למקור מחצבתה—לאלהיה.

השירה האפית היא שירת השלמות של הטבע. הכל מחויב להיות יפה, מפני שישנו. בשירה הלירית מובעת כבר גם התיחסותו השלילית של האדם אל הטבע, תלונתו הגדולה על הערך שלמותה. האדם נכנע מפני אלהיו,

אך הוא מדבר גם משפטים עמו. הוא נכנע, ומיחה כנגד הכנעתו. כחות הטבע גדולים מסגו לאין חקר. אך לו, להאדם, ניתנה הרוח הכבירה, המבקשת את ההרמוניה בבריאה, ומתפרצת במחאה, כשהיא רואה אותה בקלקלתה.

הלירקה קודמת בזמן להאפיקה כמעט אצל כל האומות, וגם אצל היחיד, משום שבה רוח האדם מבקשת עוד פתרון לחידות הטבע, מתאמצת לישב את סתירותיה. האפיקה באה לאחר שכבר „נתישבו הדברים", לאחר שכבר יש תשיבות מוכנות על כל צרה שלא תבוא, היא מתפתחת על הרוב לאחר תקופה דתית ארוכה, ששלחה שרשים עמוקים בלב האומה. לפיכך מתישב בה הכל על נקלה. מחלוקת אחת, שנפלה בין אלהות זו וחברתה, מתרצת לנו כמה וכמה קושיות בהרפתקאותיהם של היונים, אשר נלחמו כנגד טרויא.

הלירקה היא בטויה של רוח־הנוער האנושית, של חליפותיה ותמורותיה שאינן פוסקות. הטון הקבוע והבטוח זר לה, וצורות הטבע וצבעיהן מתרשמים בה רק במצב־מעבר תמידי, עד כמה שהם נתפסים בתנועתם הנצחית. ציורים רחבים אין בה, ורק השרטוט הבהיר עובר בה לפעמים במהירות הברק כמו מתוך הערפל. האפיקה היא תיאורו של העולם הקרוב; הלירקה— של העולם הרחוק, הבלתי־נתפס—האידיאלי.

. . . הלירקה היא בטויה של רוח־הנוער האנושית, לפיכך אנו שנמעים בה את קלותה הצלול של התפלה הזכה, את המיתם העצבה של הנענועים החרישים ואת הרטט החזק של המחאה המרירית שאינה יודעת מעצור. קולות הנעורים הטהורים הם, המתפרצים מאליהם ונובעים מן הלב המלא והתמים. הלירקה האמתית היא הבעת־הרגש הישרה, שאינה יודעת כל עקמומית, כל נטיה הצדה... זוהי השתפכות נפש תמימה, ילדותית, הנשמעת רק להמיתה הפנימית ואינה יודעת מכרכורי ההגיון ומהכרת הסתירה העמוקה שבכל. איזמל הנתוח הקר ממית אותה במגעו הראשון...

במדה שהאפיקה מטפלת בחזיונות העולם הגלויים ובצורות החיים הממשיים, בה במדה מטפלת הלירקה באותן הפנות הכמוסות שבנפש האדם, המבהיקות לנו רק ברגעים רחוקים של התעוררות רוח גדולה, ברגעים הרחוקים שהאלהים כתגלים אלינו בחזיונות הטבע רבי־הפלאים ועמוקי־המסתורין.

* *
*

השירה העברית שבכל התקופות והזמנים היתה לירית בעיקרה. אפיקה ממש כמעט שאין לנו. אפשר משום שלא היתה לנו עוד התקופה של ספוק־נפש גמור, של חיי־שעה שקטים ושבעים, אשר יכשירו את שירתנו לכך. לעומת זה הכשירו כל מאורעות תולדתנו את העם העברי להגה־נפש לירי. שאיפותיו של העם העברי. גם הרוחניות וגם המדיניות, היו תמיד גדולות לאין ערוך מן היכולת הממשית, וכמעט בכל התקופות והזמנים היו לו חיי־השעה רק מעין פרוזדור לטרקלין... לפיכך עשירה היא שירתנו כל־כך בחזיונות העתיד ועניה כל־כך בשירת־ההוה, ולפיכך זר לנו עדיין הטון האפי הגמור המתגלה בשירתם של אחדים ממשוררי זמננו. עוד כל חיינו ומהלך רגשותינו מתנגדים שלא־מדעת לאותה המנוחה, לאותו הטון הישר והרחב, לאותה ההשלמה עם ה„יש" שבשירה האפית. האפיקה לא יכלה להתפתח אצלנו, משום שבכל תקופות תולדתנו הארוכה עוד לא הבטנו רגע מסביב לנו במנוחת־נפש ובספוק־נפש שלמים. ה„היום" שלנו היה תמיד המשך ה„אתמול" או ערב ה„מחר", ושירת האפיקה היא רק שירת „היום", שירה שיש לה יניקה רק מחיי הרגע, מפני שהיא רואה רק בהם את מהות הנצח האמתית, את הדר צערו ותמרוריו הרבים.

כמדומני, שאנו חיים היום בתקופה של פריחת לירקה כזו שלא היתה לנו עוד מימנם של כתבי הקדש ושירת־ספרד. נאקת העבר ויגון ההוה, חזון העתיד ויאוש העתיד, כל הפתוחים וגוני הצבעים האלה נקלעים יחד בזר הלירקה של זמננו. ואמנם לא היתה לנו זה כמה תקופה גדולה בתקותיה וביאושה גם יחד, תקופה של ירידה עד התהום מצד זה ושל הרמת־רוח מצד זה כתקופתנו אנו.

אך עוד מעינות הלב הטהורים סתומים לפעמים בשירי הפלפול הישן, הרגש המתפרץ ממעמקים עוד נתקל בדרכו באבני הנגף המחודדות של החריפות, ועוד התפלה הטהורה נעכרת בעצם חומה על ידי „המצאות" של התחכמות. שירים מעין „הכניסני תחת כנפך" עושים אפילו אצל ביאליק רושם של איזה דבר מפתיע, של חזון לא־מצוי. כל כך לא הורגלנו עוד לשירה פשוטה ודברים פשוטים, להשתפכות־נפש טהורה ותמימה, שבה משתחרר המשורר מכל יסוד זר, צדדי, שאין בה „רקודים על החבל" של סגנון ומלים מהממות של כשרון החרוז.

הליריות האמתית במהותה העליונה היא הבעת הרגש בטהרתו הגמורה. רגשות האדם, הנובעים מעמקי נפשו, כמעט תמיד נדלחים בדרך עברם מיסודות צדדיים, לא־אמתיים מזה שנדבק ברוח האדם שלא בטובתו. רק ברגעים מאושרים יעלה בידי הפייטן הלירי האמתי להשתחרר מאלפי היסודות הזרים, העומדים עלינו מכל צד להעכיר את רגשותינו היותר טהורים, ולהשיג אותו האידיאל של לירקה טהורה, מזוקקה, שהיא מכניעה אותנו ביפיה העליון, כברק חזון שלא מעולם זה.

ולשירה כזו אנו מתפללים, לשירה אשר תהיה כולה תפלת הלב וחזון הלב, אשר כל רחש קל של הנשמה ייקר להמשורר מאלפי איפקטים חיצוניים, מכל אותם ה„חידושים" בסגנון והמליצה הכפולות וה„לשון הנופל על לשון" ומכל אותם החידודים וה„פיוטות המקוריות", הבאים רק להקדיר את פני השירה הטהורה ולהעכיר את מקורה הנאמן.

פחות מעט התעמקות עשיה, ויותר מעט עמקות של נשמה!

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

I.

ב„העולם" גומר י"ז נדפס קטע ממאמרו של מר ד' טריטש, אשר בו הוא מקביל את הבילנץ של ה„דייטשע פלשתינה באנק" להבילנץ של האפ"ק. והרי מבקשת אותנו הלשכה של הנהגתנו המרכזית לפרסם בנידון זה את מכתבו של החבר לועד הפועל המצומצם מר י. כהן מהאג. — ואלה המה דברי המכתב:

אין אני מסופק, שמר טריטש חושב את עצמו למומחה גדול בעניני באנקים. ואולם אני מוצא לנחוץ להקביל את מאמרו אל הידיעות שנתפרסמו ב„הפראנקפורטער צייטונג' בי"ט באפריל לש"ז. בין יתר הדברים נאמר שם: „בשנת 1902 העלו את רכוש המניות עד 800,000 מרק. ובשנת 1903 שוב ירד הרכוש, לרגלי ההפסדים שהפסיד אז הבנק בירושלים, עד 600,000 מרק."

ירהלן: „מבחוץ אי אפשר לעמוד על הדבר, עד כמה ...לה התפתחותו של המוסד אל אגודת המסחר להרחיקו ...תי הראשונה — לשמש להמשא והמתן בפלשתינה ובאסיה ... ולהת את כספיו בעסקים של אגודת המסחר. בכל ...פי נראה, שכן הוא מצב הדבר במדה גדולה. הנה כן ...יעו רק בימים אלה, כי הבטיח ה„דייטשע פלשתינה באנק" ...נמי את רוב הדעית בעסקי המכרות של אלבינה".

כנראה אין העובדות הללו ידועות למר טריטש, ואפשר ...יא רואה בהן פרטים שאין להם ערך יסודי. אנכי הייתי ...ע לחובב (אמאטער) הפוליטיקה הפיננסית הזה להקדים ...רצית לשם בקורת את מאמריו הבאים ע"ד עניני הבאנק ...הגה של החברה, כדי להמנע לכה"פ מן השטחיות היותר ...יה.

יש להצטער, שמאמרים כאלה משמשים חומר לפגוע על ... נהנהגה של חברת אנגליה-פלשתינה. ככר ראינו בשעת ...נרם האחרון, עד כמה נוחה היא דרך זו לזרים (לאיען). ...לם הקורא צריך לשים אל לב, כי אחרי שתברר שרעוע הוא ..., שעליו נבנה המאמר, הרי אין עוד כל ערך גם להתיקשים ...אים ממנו.

י. ה. כהן. חבר לועד הפועל המצומצם.

II.

עורך נכבד!

בגליון 19 מיום י"ז אייר מודיע „העולם", כי בבית-הספר „תחכמוני" ... נסגרה המחלקה העליונה מחסרון תלמידים. המודעה הזאת בדויה ... בה„תחכמוני" לא נסגרה כל מחלקה וחסרון תלמידים אין בו. אדרבה, ...ת ה„תחכמוני" מבקרים כעת, בראשית השנה השנית, 146 תלמידים. כאשר ... נתנו לא היו בו רק 70 תלמידים; המספר הזה עלה במשך זמן ...ים הראשון עד 105, ובתחלת השני עד 136, והגיע עתה עד 146 .... מלבד זה הוכרחו מנהלי בית-הספר לדחות בראשית החצי השני ...ים שבאו להכנס בו מחסרון מקום. ובהזכירנו כי אל בית-הספר ... מקבלים רק ילדים ולא ילדות, ישפוט כל איש כי מספר תלמידי ...כמוני" בראשית שנתו השנית רב הוא בערך אל בתי-ספר אחרים.

ועד התחכמיני":

ד"ר פייכטוואנגער. פרופסור א. ווייל.

...נקפורט א. מאין, כ"ג אייר העת"ר.

מִכְתָּבִים מֵאַרְגֶּנְטִינָא.

I.

כפי הנראה מתוך העתונים הבאים אלינו מאירופא, הטיל מר חזנוביץ ...ריאל") סערה גדולה בדרשותיו, ועורר את דעת הקהל כנגד יק"א ופקידיה ...רבצע, השמים על הקולוניסטים שלשלאות של ברזל. ודרך אגב השחיר ... קדרה גם את פני היהודים יושבי ארגנטינא.

ומר חזנוביץ נוסע מעיר לעיר ובידו צרור של „סטטיסטיקה", שהביא ... מארגנטינא. והקהל עושה אזניו כאפרכסת לשמוע את האמת מאר-...טינא, היינו את האמת האמתית.

...גיע הדבר לידי כך, שהעתונים הולכים ומרפיסים את הדרשות האלו ...י „קורספונדנציות מאת כופרינו המיוחדים" מארגנטינא, ועתון אחד עמד ... את כופרו „לעשות אינטרוויאו" במר חזנוביץ, כדי לשמוע מפיו ממש ...„אמת". הסיפר שואל ומר חזנוביץ משיב על הכל בלי שום פקפוקים.

מהי דמותם הרוחנית של היהודים בארגנטינא? — שואל אותו ... „אינזער לעבען".

— רבה אעשה סך-הכל — עונה הנשאל — אפשר לחלק אותם לארבעה ראשים: שלשה חלקים מהם עוסקים במסחרים מגונים, כגון מסחר בנשים, מקח-וממכר של דברים גנובים, הלואה ברבית — ותו לא. והשאר — שמים וארץ ופיעלים, שבזכותם העולם קיים כאן. הפועלים הללו עובדים אצל קבלנים בלתי-יהודים (שהרי קבלנים יהודים אינם במציאות כלל), והעדית שבין הפועלים הם, כמובן, „פועלי ציון", שהם הם עורכים מלחמה כנגד המסחר בנשים ושאר העבודות המגונות, הם הם העמלים ביצירת „תיאטרון יהודי" וכו' וכו'.

— והעתונות דהתם מה היא?

— אין שם עתונות כלל. השבועון „די פאלקס-שטימע", המתקיים זה עשר שנים, הרי הוא כאילו איננו, והעתון „דער קאלאניסט" בטל ומבוטל כעפרא דארעא, מפני שנכנע הוא ליק"א. ורק בימינו בקרוב יקומו פוע"צ ויוציאו שבועון בשם „ברויט און עהרע", ואז יכתב הפרק הראשון של תולדות העתונות בארגנטינא.

ומר חזנוביץ נתפרסם בעולם על ידי דרשותיו. זהו מה שכתוב: „יש קונה עולמו בשעה אחת". הצלחתו זו מזכירה את ההצלחה של איתו רומאי: בא, ראה, נצח.

גם בעולם הגדול, כידוע, אירע בעת האחרונה, כי קנה לו שם גדול אחד הנוסעים, וד"ר קוק שמו, שבא והודיע, כי גלה את הציר הצפוני ונעץ שם קנה וקשר בו דגל. הפרסום הזה הכניס לו ממון-רב, ולאחר שנתבדה ונתגלה הדבר, כי „לא בא ולא ראה", מלגלג הרמאי הזה על כל העולם.

אמנם מר חזונוביץ בא לארגנטינא וגם ראה, ולא עוד — האמת ניתנה להאמר — אלא שלא נתעשר מנסיעתו. אך הוא ראה ולא ידע מה ראה. ואף על פי שכונתו היתה רצויה, לעבוד לטובת הכלל, מעשיו לא היו רצוים כלל וכלל. ואחרי שקרה מעשה ונפגע. בשביל שהתנהג כדון קישוט בשעתו היה ל„קדוש" בעיני עצמו, ונדמה לו כי היה קרבן לשם טובת הכלל. ומאז גמר בלבו „להנקם" ביק"א ופקידיה, והוא מתנפל עליהם באף ובחמה ובקצף גדול, מחרף ומגדף אותם כהלכה, כספר דברים שלא היו ולא נבראו — ודרך אגב הוא בועט גם בכל היהודים יושבי ארגנטינא.

עד כמה קלקלה תאות הנקמה את שורת האמת בדברי מר חזנוביץ, אפשר להוכח מאותה העובדא, כי הוא התיר לעצמו לדרוש באספה פומבית בפריז בגנות יהודי ארגנטינא ולאמר, כי בבואנס-איירס נמצאים בין הסוחרים בנשים חמש מאות (לא פחית ולא יותר) יהודים, מי שהיו קולוניסטים. „וידיעה סטטיסטית" זו קבל מפי נוסע אחר, שנפגש עמו בליסבון. כך דוברים אמת!

ואולם ארגנטינא אינה יושבת על יד הציר הצפוני, וכה חיים בני אדם היכולים להגן על עצמם. ולכן כדאי הוא להפיץ אור על „ענין חזנוביץ — יק"א", החשוב מאד לא כשהוא לעצמו, אלא כדי לברר וללבן את הדברים, למען ידעו הקוראים את חיי אחינו בארגנטינא וילמדו לבור את הבר מתוך הפסולת. —

ככר היה הדבר למנהג בכל תפוצות ישראל, כי בשעה שמזכירים את שם „הדודה יק"א" מוסיפים ואומרים „ימח שמה", כדרך שנהגו „להכות" את המן בן המדתא בשעת קריאת המגילה.

מהיכן צמחת איבה זו — שאלה מיוחדה היא, שלא כאן המקום לבררה. דבר זה בלבד, שהדודה היא „עשירה" מאד, די הוא בימינו להשניא אותה על הבריות. ואולם, כמובן, גם הרבה והרבה סבות אחרות גרמו לכך.

כאן בארגנטינא אי אפשר כלל לאדם לתאר לעצמו יחסים אחרים בנוגע אל יק"א מלבד „בנגד" או „בעד". כנגדה הם רוב היהודים בין במושבות בין בערים, ומספרם — 95 אחוזים. ובעדה הם אלה שכבר נהנו או שמקוים ליהנות ממנה, ביחוד מגינים על יק"א האחרונים, יען כי הראשונים, היינו אלה שהשתמשו בזמן מן הזמנים בחסרה, אינם מן „הדורשים בשבחה". אדרבה, לפעמים קרובות הללו נהפכים ל„אויבים" עצומים להדודה העשירה ומנבלים את שמה.

ואולם הלא אפשר גם יחס אחר בנוגע ליק"א: לא „בעד" ולא „כנגד", אלא התבוננות אל מעשיה כמו שהם, אל מעלותיה ומגרעותיה, בלי נטיה פרטית כל שהיא. יחס ניטראלי כזה היה מועיל להבין הרבה דברים וגם היה מונע ממעשים מכוערים, הגורמים חלול השם.

ואמנם כשאנו מתבוננים מתוך נקודה זו אל הנהגת שני הדירקטורי

כהביורא של יק"א בבואנס-איירס, אלה העומדים על משמרתם זה שנים לא מעטות, אנו באים לידי הוכחה, כי נקיים האנשים האלה מכל פשע. אין הם אלא ממונים, פקידים, שכירים הממלאים באמונה את הפקודות הניתנות להם מגבוה, מישיבה של מעלה אשר בפריז. אין הם עושים שום דבר על דעת עצמם,—וזה הוא הכל, לא פחות ולא יותר.

ימים ושנים בקשה יק"א פקידים נאמנים כאלה, העושים רק את המצווה עליהם, יגעה ומצאה.

בימים הראשונים, בחיי הבארון הירש ושנים אחדות לאחר מותו, היו דירקטורים מתחלפים בכל שני ותמישי, כידוע, „על ירם" „ובירם" נעשו כמה וכמה נסיונות לברא אותו הדבר המרכב שקוראים לו קולוניזציה. בין הדירקטורים היו אנשים מכל המינים ומכל המדינות: רופאים, אגרונומים, שרי-צבא מאשכנז, מצרפת, מאנגליה וגם מרוסיה. מומחיותם של אלה לא תיתה רבה מאד, ובכל זאת הוסיף כל אחד מהם (היו ביניהם גם אנשים שגרעו) מדיליה להישוב. כל אחד סתר מה שבנה חברו שהיה לפניו והתחיל בונה על פי דרכו, אך לידי גמר כל שהוא לא הגיע איש, מפני שלא היו ימים מועטים והוסר ממשמרתו. וכך היה הדבר נוהג ימים רבים, עד שחשבו ומצאו, כי מוטב שישלחו לכאן אנשים, „שאין בהם דעה". בינתים נכבשה מאליה דרך הישוב בארגנטינא, ואגב נחלפה השיטה בכלל, עד שהוצרכו רק „שומרי האוצר", וכאלה הם הדירקטורים של עכשו. מטבעם הם אנשים ישרים, ובדותא היא מה שמעלילים עליהם כי לוקחי-שוחד הם, ומלבד זאת מגוחכה עלילה זו עכשו, כשאין נוהגין לתת תמיכה.

בנוגע אל ההנהגה העליונה של יק"א היושבת בפריז ושולחת פקודותיה אל עושי רצונה בכל מוסדותיה—שאלת אחרת היא. כאן יש לנו עסק לא עם אישים, אלא עם שיטה שלמה, שנוצרה וגדלה במשך שנים רבות. שיטה זו יש לה שתי נקודות עיקריות: בחירת מקומות לישוב וקביעת אפני הישוב. נעיין קצת בנקודה הראשונה.

כונתו של הבארון הירש, כשגמר להקדיש את הונו לעניני קולוניזציה, היתה לברא מרכז ליהודים על בסיס איתן ובטוח. כשנתן עיניו בארגנ-טינא, בארץ חפשית שיש לה הרבה קרקע בתולה, פנה אל הממשלה בבקשה למכור לו גליל שלם לישוב יהודים, על מנת שיהי להם שם שלטון בית (כמעט זה שהטיריטוריאליסטים מבקשים עד היום). והשאלה הזאת עלתה בשעתה על הפרק בבית הנבחרים הארגנטינאי ונדחתה פה אחד. ובכל זאת לא ניאש הבארון המנוח מתקותו להשיג את מטרתו „בתחבולות ביתיות". אז צוה לקנות אחוזות גדולות במקומות שונים, בחשבו כי ברבות הימים יתכונן מרכז או מרכזים ליהודים, המושבות תּרחבנה ותגדלנה, ועל ידן תכוננה לאט-לאט ערים ועיירות עם תעשיה יהודית, והכל יחיו בשלום וברוחה מעמלם, ולא יאמר עוד, כי היהודים מתפרנסים מיגיע זרים.

כך חלם הברון הירש. ואולם לא היו ימים מועטים והוא נוכח, כי מן הדבור ועד המעשה מהלך ת"ק פרסא. הוא בא לידי הכרה, כי שנים רבות תעבורנה עד אשר יראה פרי מטעיו. וברצותו, כי נחלתו לא תהפך לזרים, מהר בחייו למנות דירקטוריום של בעלי מניות ועשה אותם אפוטרופסים, כדי שיבאו וישלימו הם את אשר החל הוא לעשות.

והדירקטוריום קבל יחד עם הירושה „הגדולה" גם סכום „קטן" של נסיונות בענין זה. ראשית מעשהו של הדירקטוריום היה לברא שיטה לעבודתו, והדבר נעשה לא במשך שנה אחת, כי אם במשך שנים רבות. לפי השיטה שנתקבלה יוצא, כי המנהיגים של עכשו עושים ממש את ההפך מזה שעלה במחשבה לפני הברון המנוח. במקום יצירת מרכז של יהודים עובדי-אדמה במקום אחד, הרי מפזרים אותם בכל קצוי ארץ. ואולם אין זה זדון לב — רק המציאות היא שלמדה את הדירקטוריום לעשות כך. אילו קם הברון מקברו וראה בעיניו עד כמה הולכת ופורחת האנטישמיות בארגנ-טינא החפשית, אז היה מכיר בטעותו. סימני אנטישמות כמוסה נראו בארץ זה כבר, אך בשנה האחרונה נגלתה לעין כל, ולא בעטים של „המסתרים המגונים" (כמו שמספר מר חונוביץ) אלא היא הלכה וגדלה „באופן טבעי" כמו באשכנז, צרפת, רוסיה ושאר מדינות „ברוכות" (על דבר סבות האנטישמות בחברה ובעתונות פה אספר במכתב מיוחד).

התושבים היהודים בארגנטינא ראו את האנטישמות רק בשנה האחרונה ונבעתו, ואולם מנהיגי יק"א, הבקיאים יותר בענינים האלה, הרגישו בכך זה כבר, ולכן דאגו לבל יתכנשו יהודים ולו גם עובדי-אדמה במספר רב במקום אחד. ולפיכך אחזו בשיטת הפזור. לא נחשדה היק"א מעולם על הציונות ולא מפני ציוניותה קבלה מידי הבארון רוטשילד את המושבות בא"י. אלא מאי? רוצה היא לעסוק בקולוניזציה בכל מקום שאפשר וארץ ישראל אף היא „מקום", כמו איזו מדינה באמריקה הדרומית. עכשו מצאה את ברזיליה, נלתה את מסופוטמיה—וגם אלו הן „מקומות".

אפשר שברבות הימים תבא אותה ההנהגה של יק"א לידי הכרה, כי יש ארץ אחת, שבה יוכל להתגשם חלומו של הבארון הירש—לברוא מרכז יהודי. אבל לעת עתה עדיין רחוקים בעלי יק"א מרעיון זה—ואין כופין על דבר שבלב. בכל אופן, יש לה ליק"א שיטה במעשיה. ואם בא חונוביץ „לאסור מלחמה" כנגד שיטת הפזור של יק"א—אפשר שהצדק עמו, כונתו בודאי היתה לטובה. ואולם מכסיסיו—לבא למושבה ולהקהיל קולוניסטים ולדרוש לפניהם, כי נמכרו „לעבדים" ליק"א, כי פטורין הם מפרעון חובותיהם, מפני שהאדמה להם היא, והמה עשוקים, נגולים וכו' וכו'—טכסים זה לא נאה ואינו מועיל במלחמה גדולה כנגד שיטה שלמה.

ברשותיו השתמש מר חונוביץ בסכסוך שבין הקולוניסטים ובין יק"א ע"ד שטרי-הסקנה tillos של אדמתם. ואולם ע"א הסכסוך הזה—הנוגע אל הנקודה השנית, היינו אפני הישוב—אכתוב לכם במכתב מיוחד.—

יעקב בן-יוסף.

בואנס-איירס, 5 מאי, 1910.

בַּצִּיּוֹנוּת.

בכ"ו—כ"ח באייר היתה ועידה לחברי הועה"פ הגדול והוה"מ ברוסיה. בועידה השתתפו ה"ה: א. בורוכוב, י. ל. גולדברג, ב. גולדברג, י. גרינבוים, א. דרויאנוב, ל. יפה, נ. סיקולוב, א. פודלישבסקי, י. רזוב. הוזמנו להשתתף בועידה ש. גפשטין בתור בא-כח של מערכת ה„רזסביט" ווו. ז'בוטינסקי וניתנה להם דעה מיעצת.

בקשו סליחה על אי-בואם להועידה: מ. אוסישקין, ד"ר ברווירא, ד"ר סאפיר, ד"ר צ'לינוב וש. רוזנבוים.

נקראו מכתבי אוסישקין, סאפיר, צ'לינוב ורוזנבוים ע"ד כל השאלות שעמדו על הפרק.

מר ב. גולדברג, בפתחו בשם הוה"מ את האספה, הציע להביע על ידי טלגרמה להד"ר צ'לינוב את השתתפותם של כל הנאספים בצערו במות עליו אחיו. נשלחה טלגרמה זו: „מדוכאים ע"י האסון שקרה לך הרינו מבקשים אותך, ידידנו היקר, לקבל את רגשי השתתפותנו העמוקה בצערך. יעלו נא לרצון לפניך תנחומיהם של אוהביך וחבריך הנאמנים ויקלו את צער יגונך".

לראש הועידה נבחר א. פודלישבסקי; למזכיר—א. בורוכוב.

האספה דנה על השאלות היותר נכבדות העומדות על הפרק בתנועתנו. היא באה לידי מסקנא, שצריך לאחוז בכל האמצעים כדי לשים קץ למצב הפרוביזורי, הגורם רעה רבה לתנועה. הועידה השנתית, שניעדה להיות בברלין בעוד שלשה שבועות, צריכה להכשיר את התנאים לכך. ואם יתפשרו שני הצדדים, אז צריך יהיה להועיד קונגרס שלא מן המנין, כדי לקיים ולאשר את החלטות הועידה בנוגע להנהגה. נחלטו החלטות מסוימות בדבר עקרי ההתפשרות.

הוחלט להשתתף בועידה המוקדמת, שמזמינים ראשי הציונים בגרמניה, בתנאי אם תהיה זו ועידה של באי-כח ההסתדרויות הארציות שלא ישתתפו בה חברי הוה"פ המצומצם, כי רק באופן זה אפשר יהיה לבאי-כח ההסתדרויות של הארצות לנהל משא ומתן חפשי בדבר התקונים הנחוצים.

ועוד נחלטו החלטות בנוגע לשאלת העתונית והענינים התלויים בה.

אחרי שרנה הועידה ע"ד הנאום שנשא הנשיא במנצסטר ועיינה בדבריו שאמר בנוגע הד"ר ויצמאן, החליטה להביע להד"ר ח. ויצמאן את רגשי הכבוד והכרת התועלת הרבה שהביא

להתנועה, וביחוד לענין הפצת הרעיון ע"ד יסוד בית־ספר עליון עברי בא"י. ויחד עם זה הביעה הועידה את צערה ליחס שבזה מצד הנשיא לאחד מחברינו המעולים.

הועידה עסקה עוד בשאלות התעמולה בע"פ ובכתב. בעניני „העולם" ו„הראזסוועט", והחליטה החלטות בנוגע לכל העניינים דאלה.

בכ"ד במאי (לפי המנין החדש) היתה בקלן ישיבת הועד הפועל המצומצם. השתתפו בה, מלבד חברי הוה"פ, נשיא הדירקטוריון של הקה"ק. האנוזים אהרנזון, ד"ר וו. מונקי, ראש הלשכה המרכזית ש. הופיין, וד"ר מ. ויזנביץ בתור מזכיר. דנו ביחוד על דבר הועידה השנתית. נערך ונתקבל סדר־היום של הועידה. אחרי וכוחים ארוכים נתקבלה הצעה ע"ד השנויים בתקנות ההסתדרות, שעתיד הוה"פ להציע לפני הועידה השנתית. הוה"פ יציע לפני הועידה גם את התקציב לשנת החרשה, ויחוה את דעתו ע"ד מקורות ההכנסה. הוחלט לדחות את ההחלטה ע"ד עניני העתונות עד הועדה השנתית.

הפר. וורבורג הרצה ע"ד עבודת הועדה לעניני הבאנק האגררי. האגר. אהרנזון, ששב זה עתה ממסעו באמריקה, הרצה ע"ד תחנת הנסיון, העתידה ליוסד בא"י ושקיומה כבר מבוסס.

הוחלט שהד"ר אופנהיימר ירצה בהועידה השנתית ע"ד מסעו בא"י וע"ד המושבה הקואופרטיבית.

מלבד זה נתקבלו החלטות בנוגע לשאלות רבות.

להועידה השנתית מקדישה ה„וועלט" בנומר האחרון מאמר ראשי, הראוי לעמוד עליו.

הועידה השנתית שתהיה בברלין בעוד שלשה שבועות חלה בשעה קשה ליהודים. הגזרות והפורעניות מתגברות ומתרבות. ובה בשעה קשה המצב גם בתוך ההסתדרות. הוכוחים שנתעוררו לרגלי הקונגרס התשיעי עדיין לא נשתתקו ותריהם מבטלים הרבה כחות מעולים מהעבודה לטובת — מוסדינו הכלכליים. צריך לשים קץ למצב כזה. הוה"פ המצומצם יכניס אל הועידה הצעה המתאימה במדה ידועה לדרישותיו של המיעוט בקונגרס התשיעי. הוא יציע לבחר בועדה שתפתר יחד עם הוה"פ המצומצם את כל עניני הציונות. יש תקוה שהועידה השנתית תדע למצוא פתרון לשאלת ההנהגה. ואולם פתרון זה יהיה רק זמני, שהרי שנויים קבועים בהנהגה תלויים בשנוי תקנותיה העקריות של הסתדרותנו, ושנוי כזה רק הקונגרס רשאי לעשותו. הועידה השנתית תכין את החומר הדרוש לכך. מלבד השאלות הללו תדון הועידה גם בשאלות העבודה בא"י וביחוד בהצעתו של אופנהיימר. אם תביא הועידה את השלום הדרוש לתנועתנו, אז תוכל לקבוע את הקוים הכוללים של פעולותינו העתידות.

ודאי צדקה ה„וועלט", שנחוץ לשים קץ לאותם הוכוחים והתכוכים, המבטלים את הכחות היותר מעולים מעבודה פוריה—לטובת הציונות, לטובת התנועה, ובטול זה קשה ומזיק עוד יותר מבטולה של עבודה לטובת מוסדינו הכלכליים. גם אנו רוצים בשלום, אלא ששלום זה צריך להיות שלום גמור ולא רק שלום זמני, הפסק מלחמה לשעה. ושלום כזה,—על יסוד הדרישות שהובעו בהסכנות,—יכול להביא רק קונגרס, ואין אנו רואים שום סבה המפריעה בעד קריאת קונגרס עוד בשנה זו.

ממקומות רבים באות ידיעות ע"ד חגיגות, שנערכו ביום מלאת חמשים שנה להולדת הד"ר הירצל. גם בקושטא הוחג היום הזה ברוב פאר, זו היא הפעם הראשונה שנערכה אזכרה להמנהיג המנוח בבירת טורקיה. גם הפעם לא היה הדבר רצוי להחכם־באשי שימצא באזכרה זו „מדיניות", האסורה בבתי־תפלה. ואולם בתי־התפלה עצמם לא השגיחו באיסור זה, והזמינו את חברינו להספיד את הד"ר הרצל כהלכה. נאמו ה"ה אלנקוה, קבק (עברית), מ. כהן. מספר השומעים היה רב מאד.—גם ביפו נערכה חגיגה עממית גדולה לכבוד המנהיג. החגיגה היותר מפוארה נערכה בוינה. הציונים ערכו תהלוכה לקברו של ד"ר הירצל. נאמו הציר שטנר, ד"ר שליט, שהיה מזכירו של המנוח, וד"ר רוזנשטין (מורה הגמנסיה היפואית המתארח עכשו בוינא) עברית. גם ברוסיה נערכו, למרות כל המכשולים, אזכרות באודיסה, ורשה, מינסק ועוד.

בכ"ט במאי היתה ישיבה להוה"מ של ציוני אוסטריה המערבית. האספת עסקה בשאלות רבות שיש להן ערך מקומי וגם בשאלות אחרות כלליות. ע"ד קרן־העתונות נתקבלו מלבד החלטות שלא ניתנו לפרסים, גם ההחלטה לגשת מיד לקבוץ האמצעים הנחוצים. בדבר הועידה הקודמת, שמציעים ראשי ההסתדרות הגרמנית הוחלט להשתתף בה, בתנאי, אם לא ישתתפו בה חברי הוה"פ המצומצם, מפני שרק באופן כזה אפשר יהיה לבאי כחן של ההסתדרויות הארציות לברר את המצב בינם ולבין עצמם. בנוגע להועידה השנתית הוחלט, שצריכה היא לשים קץ להמצב הקשה השורר עכשו בההסתדרות ולהכשיר את בטולה של ההנהגה הזמנית. אם יתפשרו הצדדים בהועידה, אז צריך יהיה לקרוא לקונגרס יוצא מן הכלל, שידון רק בשאלת ההנהגה ויפתור אותה. הועידה דנה עוד בשאלות אחדות, אלא שההחלטות לא נתנו להתפרסם.

בי"ט וכ"ב במאי נועדו לאספת הועדים הגליליים בגליציה המערבית והמזרחית. בגליציה המערבית מגיע מספר חברי האגודות, הנמצאות בנ"ג מקומות עד 1500. לטובת הציונות נאסף בתקופת החשבון 20000 כתרים, מזה 14980 כתרים לטובת הקה"ל. נתפתחו המוסדים והאגודות העוסקים בהרחבת דעת הלשון העברית. וגם העבודה הקולטורית הכללית לא נדחתה מפני העבודה לט' הלשון העברית, בתי המועד לעם („טונבי־הול"), השיעורים לעמי הארץ שאינם יודעים קרוא וכתוב הגדילו את פעולתם. גם במקצוע העבודה האיקונומית עסק הועד של גליל זה, ובעוד זמן מה יפתח בקרקוי סניף של הבנק הציוני „קרדיט־אוניון". גם בגליציה המזרחית מתפתחת העבודה. לטובת הקה"ל נאספו 11.390 כתרים. וצריך להעיר, שהעיר לבוב לוקחת חלק בראש בהעבודה ועולה הרבה בעבודתה על ערי המדינה.

ב„הנייע יוד. קורעספ'" נתפרסמה שיחה שהיתה להדיפוטט היהודי של הפרלמנט הטורקי פרג'י־אפנדי עם אחד מטובי העדה היהודית בקושטא. ע"ד חוק הכניסה הביע מר פרג'י־אפנדי את דעתו, שודאי לא יספיק הפרלמנט לעסוק בה עד עונת התורף. הוא וחבריו הדיפוטטים היהודים יגינו בכל תוקף על הכניסה החפשית. אפשר שהם עצמם ימצאו לנכון לבלי להשתתף בוכוחים בשאלה זו. אבל בטוח הוא, שמושלמים רבים יגינו גם הם בכל תוקף על הכניסה החפשית. השיחה עם מר פרג'י נסבה גם על הציונות. התנועה כשהיא לעצמה ראויה לפי דעתו לחבה, אלא ששמה נותן מקום לחשדים. עבודתה הקולטורית של הציונות ראויה לתהלות ותשבחות. היא עשתה נפלאות והכניסה זרם של חיים אל תוך היהדות הקושטאית. ביחוד מצוינה בעבודתה אגודת המתעמלים המכבי. מוטב היה שתנועה זו תהא נקראת בטורקיה „תחית היהודים הצעירים". שם זה לא יעורר שום התנגדות, ואם היתה התנועה הזאת מתפתחת בהתאמה לכניסת היהודים לטורקיה היתה א"י נעשית מאליה מרכז להשאיפות הקולטוריות. המטרה הציונית — יצירת מרכז קולטורי בא"י,—היתה מושגה איפוא בלי כל טכסיס מדיני ובלי כל צורך להתגבר על התנגדות איזו שתהיה".

מר נ. סוקולוב קרא בוורשה שתי הרצאות אחת בלשון הפולנית ואחת בלשון העברית. שתי ההרצאות הללו סודרו באולם הפילהרמוניה, שהוא האולם היותר גדול בוורשה, ובשתי הפעמים היה האולם מלא. להרצאתו הפולנית ע"ד האידיאל ביהדות הקדים מר נ. ס. דברים אחדים על אדות אליזה אורז'ישקו. ההרצאה העברית היתה מוקדשת לתיאור דמותו ופעולתו של פרץ סמולנסקין.—

גם בלודז קרא מר סוקולוב הרצאה באולם התיאטרון הגדול. ההרצאה נסדרה מטעם „אגודת חובבי שפת עבר". גם בלודז היה האולם מלא. הנואם דבר ע"ד היהודים בטורקיה, ספר את תולדותם, תאר את מצבם האיקונומי הקולטורי והמדיני, והראה על סימני ההתעוררות הלאומית המתגלים בתוך קהל יהודי טורקיה.

בשבוע זה קרא מר סוקולוב הרצאה בקובנה, ומקובנה יצא לאודיסה להרצות גם שם על אדות יהודי טורקיה.

הועדה הפלשתינאית שעל יד הוה"מ ברוסיה מודיעה שמן א' במארט ועד כ' במאי קבלה מכ"ו מקומות 1144.98 רוב. בעד מניותיה של החברה להכשרת הישוב, ויחד עם הסכומים הקודמים קבלה הועדה עד עתה 13428.57 רוב. נכללה בזה מניה אחת יסודית שנמכרה באודיסה. לרגלי דרישותיו הנמרצות של דירקטוריון החברה לגמור את כל חשבונות המניות, שנמכרו לשיעורין, מודיעה הועדה, שהחשבונות הללו צריכים להגמר לא יאוחר מכ"ז ביולי. כתום המועד הזה לא יובאו עוד בחשבון הסכומים שנתנו בתור דמי קדימה על מניות ויחרמו לקופת החברה.

מאת דירקטריון האפ"ק קבלנו את ההודעה, שמיום א' ביוני שנה זו יעלה מחיר המניות השמיות של חברה זו מ-9.50 רוב. ל-10 רוב. חוץ מתשלום המס הקבוע—72 קופ.—מחיר המניות הסתמיות נשאר כמו שהיה. הרינו מבקשים את כל העוסקים בהפצת מניות האפ"ק לשים לב להודעה זו.

הד"ר ספיר מבקש אותנו להודיע, שמסבה טכנית נתאחרה קצת הדפסת תמונתו של הרמ"ל ליליענבלום. תיכף אחרי חג השבועות תשלח התמונה לכל החותמים. הזמנות חדשות תמלאינה בדיוק.

הועד העירוני של הציונים במינסק מבקש אותנו להודיע, כי בישיבתו שהיתה ביום 19 במאי הביע השתתפות עמוקה בצערם של חבריו ליב ויצחק ברגר, והחליט לרשום את אביהם הנפטר הרב ר' גרשין אברהם ברגר בספר הזהב של הנ"פ.

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— זה עתה רק יצא הדין-וחשבון ע"ר ועידת „פועלי-ציון", שהיתה בחג הפסח ביפו, בועידה זו השתתפו 23 צירים ושבעים אורחים-חברים. הועידה עסקה בעבוד התכנית, בשאלת יסוד עתון מפלגתי ובקביעת תקנות ההסתדרות. ואלה הן ההחלטות היותר חשובות.

1. בנוגע ללאומיות. „פועלי ציון" שואפים לברוא בארץ ישראל ישוב יהודי העומד ברשות עצמו במובן הכלכלי. המפלגה מכירה את הלשון העברית ללשון לאומית ליהודים, והיא דואגת בהפצתה בא"י ובתוגרמה, ודורשת, כי גם הממשלה גם החברה תכירנה באופן רשמי את זכות הלשון העברית.

2. בנוגע למפלגת. המפלגה עוסקת: בעבודה כלכלית רחבת, כגון יסוד אגודות אומנות, אגודות פועלים בכל מקום, יסוד קופות מלוה לפועלים, אגודות הספקה וחברות משותפות. המפלגה משתמשת לצרכי תעמולה בכל הלשונות המדוברות בפי המוני היהודים בתוגרמה (זרג'נית, ספרדית, ערבית). המפלגה עוסקת ברימוקרטיזציה של הקהלה העברית ומוסדותיה ובבצורם על יסודות עממיים בכלל. לתכלית זו היא משתתפת בבחירות לועדי הערים, המושבות וכו'.

3. בנוגע לטכסיס. „פועלי ציון" משתתפים בעבודתם עם הציונים הכללים באותם המוסדות, העוסקים בהכשרת ישוב היהודים בא"י, עד כמה שאין המוסדות הנ"ל מתנגדים בעיקרם לעניני הפועלים. בעבודה מקומית „פועלי ציון" משתתפים בעבודתם עם כל אותם האלמנטים, העמלים לטובת הדימוקרטיה העברית ולהתבצרות היסוד העברי בא"י. בעבודה הסוציאליסטית „פועלי ציון" מתאחדים עם כל אותם האלמנטים שנקודת מבטם היא האינטרנציונלי, „פועלי ציון" שואפים לאחוד הכחות של המפלגות הסוציאליות בתוגרמה על יסוד אחדות אינטרנציולית.

הועידה החליטה להוציא עתון שבועי מפלגתי בעברית, וניתנת הזכות למערכת להוסיף על העתון הוספות גם בלשונות אחרות.

— האספה הכללית של „אחוזת בית" החליטה לשנות את שם הפרבר לשם „תל אביב". הנהלת מסלת הברזל בקושטא הסכימה להצעת יושבי „תל אביב" לבנות דרך מן הפרבר הבנוני מעל יד המסלה, אל הכביש העובר מצד השני. הפרבר יבנה על חשבונו גם בית לשומר על יד המסלה. השומר ימצא ברשות המסלה, אבל את שכרו יקבל מאת יושבי הפרבר. היהודים באו במשא ומתן עם הנהלת מסלת הברזל לבנות תחנה קטנה על יד הפרור.

— פתיחת הבנק בצפת נדחתה לאיזה חדשים.

— בשנת החמשים להולדת הירצל נערכו חגיגות בכל ארץ ישראל, ביחוד הצטינה החגיגה ביפו. בבקר התאספו כל תלמידי הגמנסיון העברית, בית הספר לבנות, בית הספר של „עזרה" ו„תחכמוני". באולם הגדול של בית הספר לבנות, ואחרי שנשאו לפניהם נאום והושרו שירים הלכו כלם ל„אחוזת בית". את הדרך עברו בשירים, ותזמורת הגמנסיון נגנה את ההמנון הלאומי שלנו ושל הטורקים. אחרי הצהרים נערכה חגיגה לגדולים. המון גדול בא ל„אחוזת בית" ברגלים ובשירים. שם הוקמה במה, שהיתה מקושטה בדגלים ובפרחים. על יד הבמה התנופפו דגלים טורקים, דגלים עבריים, דגל „פועלי ציון" ועליו הכתובת: „פרולטרים מכל העמים התאחדו", דגל „הפועל הצעיר". את האספה פתח הד"ר ברנשטיין-כהן, ואחרי כן נאמו בשם העדה הספרדי באכבוט והרב קוק. כל הנאומים, מלבד נאומו של הד"ר ברנשטיין-כהן, היו בעברית. בחגיגה זו השתתפו כאלף איש. בין החוגגים היו הרבה ספרדים. בירושלים ערכו חגיגה „בבית העם" וב„בצלאל".

— בתחכמוני הנהיגו את הדבור העברי במבטא הספרדי. אם הקורא יעלה על לבו את מלחמת החרדים נגד המבטא הספרדי, אז יבין את ערך הנצחון הזה לתחית השפה בארצנו.

— „באחוזת בית" חזרו ופתחו את גן הילדים בשביל ילדים שאינם חולים בטרכומה. שכר הלמוד בשנה ה"א 48 פר. עכשו עתידים לפתוח גם גן ילדים רביעי מפני שבגני הילדים הקימים אין עוד מקום. חושבים, כי יעלה הדבר לפתות את הגן הרביעי בקרוב. המוסדות העוסקים בישוב ארץ ישראל הבטיחו לסייע בדבר הזה.

— חובבי הבמה העברית ביפו הציגו את המחזה „יחוס" של שלום א"ש בתרגום עברי. המערכה הראשונה לא עשתה רושם מפני אי-טבעיותה, ואולם המערכה השניה והשלישית עוררו מחיאות כפים סואנות. ביחוד הצטינה הגברת ווארון שידעה לעשות את הגבורה הראשית של החזיון, רוזה, ביפיה חי וחזק. מרת ווארון היא ספרדיה, שככר שחקה הרבה פעמים בקאהירא. היא רוצה להקדיש את כשרונה להבמה וחושבת לנסוע לרוסיה כדי להכנס אל התיאטרון הז'רגוני.

— בזמן האחרון נוסדה גם בירושלים אגודה של חובבי הבמה.

— ההוצאה „לעם", שנוסדה על ידי „הפועל הצעיר" להוציא חוברות פופולריות בעברית, הוציאה כבר את החוברת השלישית. החוברת הראשונה היא „האדם והטבע", השניה „עזרת בעלי החיים זה לזה" והשלישית „מחיי הפראים". מחיר כל חוברת מטליק אחד (שתי קופיקות). החוברות נמכרו במספר 1500 אכסמפלרים. כדי שתתקים הוצאה זו, צריך למכור 300 אקזמפלרים מכל סדר. החוברות עושות רושם טוב ונקראות בחפץ-לב על ידי ההמון בארץ ישראל. —

— לארץ ישראל באה מחוץ לארץ שיירא גדולה של יהודים אורתודוקסים, רובם מאונגריה. השיירא תבקר את ירושלים, בית לחם, חברון, יריחו, טבריה, צפת והמושבות.

בְּרוּסְיָה.

היו ימים, והמימרא „מה יאמרו הבריות" היתה נוהגת גם ברוסיא. הימים היו רעים, המבוכה היתה רבה, הממשלה נמצאה או במצב הירידה — ופני המלוים באירופה היו זועפים. ובאותם הימים כשהיה סופר או עסקן צבורי שואל את ראשי-הממשלה, את וויטה, ואפילו את סטוליפין עצמו: „ומה יהיה סופה של שאלת היהודים?" היה מקבל תשובה כזו:

— שאלת היהודים? היא אינה יכולה להפתר בבת-אחת. והו קשר הגרדי ברוסיה. אנחנו מצדנו אין אנו מתנגדים להתרת הקשר, אלא שהעם הרוסי יתמרמר, אם ינתן ליהודים שווי-זכיות. ולפיכך צריך השוויון להנתן לאט-לאט, בכדי שלא להרגיז את העם.

והסיסמה „לאט-לאט", שנוצרה בלשכות הממשלה לשם אמתלא, עברה אחרי-כן גם לספירות הצבור הרוסי. האוקטיבראים ויתר „הפרוגרסיביים" בדומא ובצבאונם היו משתמשים בסיסמא זו בכל עת ובכל שעה. „מה לעשות? — הם טוענים—ואין אנו יכולים לפתור בבת-אחת ענין מסובך כזה".

והנה הועילה סיסמה זו אך למחצה: השיטה של „לאט-לאט" נקבעה

גלב הממשלה כל־כך, עד כי זו מתחילה להשתמש בה בכל מקרה ומקרה בסגנון המיוחד לה: שאלת היהודים הולכת ונפתרת לאט־לאט, אבל מאידך גיסא—החוקים הזמניים המגבילים נעשים חוקים קבועים.

עד עתה היו החוקים בדבר היהודים כהררים התלויים בשערה, בנויים על יסוד פקודות וצוויים וצירקולרים, שאין איש יודע מהיכן באו ואין איש יודע מתי נבראו. ומחלוקת הפוסקים היתה תמיד בעניני ההלכות, הללו אוסרים והללו מתירים, הללו מקילים והללו מחמירים. ובכדי שלא לבייש את מי שאינו יודע הלכות אלו, ובכדי להציל את הסינט מעבודה יתרה ומיגיעת־שוא — טורחים עכשו לאסוף את כל הפקודות הזמניות ואת כל החוקים „לפי שעה" ולאצור אותם ב„חושן־המשפט" הרוסי לנצח נצחים.

כן היה, לדוגמא, בשאלת ההגבלות של התלמידים היהודים הנכנסים לבתי־הספר העליונים.

גם ענין ההגבלות הללו היה, כידוע, דבר המוטל בספק. בזה הכל מודים, כי כל ההגבלות יש להן יסוד רק בתקנות זמניות, לפי שהחוק, להפך, דאג בשנות הששים והשבעים למאה העברה להקנות השכלה ליהודים ולעשותה חובה עליהם. רק אחרי כן, כשתקף בולמוס ההשכלה את היהודים, והרוסים נהיו להנחשלים בזה, מפני המדרגה התרבותית הנמוכה שעליה עומדים ההמונים הרוסיים, עמדו השלטונים ותקנו הגבלות וסגיות ליהודים, מפני שצרה היתה עינם ביהודים ויראו שמא יתתרו היהודים ברוסים ויגרשו אותם מכל המשרות הצבוריות.

והנה באו עכשו המיניסטר־להשכלה שוורץ והכנים לדומת־הממלכה הצעה, המבטלת כמעט את האוטונומיה שניתנה להאוניברסיטאות „בימים ההם". והצעה זו לא שכח, כמובן, גם את היהודים: הוא קובע לחוק תמידי אותן ההגבלות הארעיות, שהונהגו על יסוד הפקודות והצוויים הפרטיים.

ואין כל ספק בדבר, כי הדומה השלישית תקבל ברצון גם את ההגבלות הללו, וה„פתרון" לשאלת השכלת היהודים ימצא אפוא.

אפשר שלשם גוי יוסיפו האוקטיבראים על זה: „עד שיתבקרו החוקים הכלליים" ע"ד היהודים. אך עד שיתבקרו חוקים אלה תפתר שאלת־היהודים כולה לאט־לאט כמו שנפתרה שאלת ההשכלה.

לאט־לאט... מאידך גיסא!

שבוע הולך ושבוע בא — והגרושים לא יחדלו. החרב נטויה ואין אומר: השב!

לתאר את הנעשה בקיוב — קשה אפילו לצייר אמן. זוהי רדיפת־חיות ומנוסת־בהלה, שמימי הפרעות הראשונות ברוסיה בשנות השמונים לא היו כמוהן. החפושים והבדיקות בבתי־המלון והאכסניות ובבתים־פרטיים הולכים ונשנים מיום ליום ומלילה ללילה. מהומה, מבוכה — ונדידה. יציאה גדולה ומרובה באוכלסין כזו לא היתה עוד בקיוב, אפילו בשנות הפרעות הקונסטיטוציוניות בשנת 1905, אמריקה, קנדה, גלווסטון, ארגנטינה — אל כל ארבע רוחות השמים הולכים הקולומבוסים האומללים שלנו המבקשים ארץ.

והגרוש המיט חורבן על כל יהודי קיוב, ואפילו על בעלי הזכיות, הנשארים בעיר, כי המגורשים עמדו עם רבים מהם בקשרי־מסחר, ביחוד עם בתי־החרושת והבאנקים.

ואם מעט להם להמגורשים ונוספו עליהם חברי „אגודת העם הרוסי", המפקחים על קיום מצות הגירוש. היהודים הנמלטים מפחד הגרוש ורוצים לעבור לסלובודקה אשר מעבר לנהר, שזכתה להמנות על פלך צ׳רניגוב, נופלים בידם של הסווזניקים, העומדים על החוף ומכים בנאגייקות אשר בידיהם את האומללים ואין איש מוחה בידם.

והאדמיניסטרציה המוסקבאית צותה לבדוק בשבע בדיקות את תעודות היהודים היוצאים לנאות דשא, למען דעת אם יש להם זכות ישיבה ואם כשרים הם בעיני התושבים העיקריים.

ומפלך ייקטרינוסלב מוסיפים לגרש את היהודים, למרות בקשתם של אנשי המקום להשאירם.

ובאירקוטסק המציאו המצאה זו:

כדי שלא ידרכו חלילה היהודים על אדמת הקודש אשר באירקוטסק צוו השלטונים לדרוש מן היהודים הנוסעים במסלה העוברת את בייקל את תעודת־מסעם. כך עושים גם ליהודים העומדים לסור לאמסק, לקרסנויארסק ואירקוטסק, וכשמוצאים בתעודה את הכתובת המפורסמת „במקום שמותרת הישיבה ליהודים" — אוסרים על היהודים לכתחלה את הכניסה להעיר. הסוחרים הרוסיים קוראים תגר על זה, משום שדבר זה גורם להם הפסד.

בשעה מוצלחת!

הרובל היהודי נצח הפעם, ואם לא עמד הרובל ליהודים בשאלת נאות־הקיץ, ואם מוסיפים השלטונים בכמה מקומות לדקדק עם הקיטנים, הנה הועילה השתדלותו של הנציב הקוקזי, הגרף וואָרינצוב־דאשקוב, שראה באיסור שהוטל על היהודים להתרפא במעינות הרפואה בקוקז—הפסד גדול לקופת המעינות.

וההיתר ניתן בתנאים ובהגבלות ובדקדוקי־דקדוקים: יותר משני ירחים אין הרשות ליהודי להתרפא. כעבור הזמן הזה עליו לעזוב בהחלט את מקומות הרפואה. חוץ מזה עליו לעמוד בבדיקה לפני ועדה מיוחדת, השופטת, אם באמת נחוצה לו לצורך בריאות גופו המים המינרליים שבקוקז. ואם ימצא חלילה, כי מי־שהוא מן החולים עוסק בדברים שאינם מעין הרפואה, מיד יתחיב גלות.

הרי שהאדמיניסטרציה הולכת ומתקדמת. אשתקד דרשה רק תעודת־רופא, השתא היא דורשת תעודה מאת ועדה, ובשנה הבאה מה תדרוש?

והיהודים נוסעים; מגורשים, רצוצים ומדולדלים ונוסעים דוקא—לקוקז!...

הסדרה של עלילות טרם חדלה מימי הפסח עד היום הזה. ה„רוס. זנמיה" מוסיף לסכסך את ההמון ביהודים. בסמולינסק היה מעשה כאשה נוצרית שהעלילה על יהודי, כי השתמש בדם בנה. נתגלה, כי יש כאן ענין של טרוף־הדעת, של שגעון ואמונת־הבל והסתה במקצת, ובכל זאת מוסיפים „השחורים" לדרוש את הדבר כמין חומר ולהסית את עם הארץ ביהודים.

עתה אנו מוצאים בעתון זה ידיעה מחירסון בדבר שני ילדים בני ארבע, שנעלמו לפני חג הפסח, ועכשו נמצאו מחוץ לעיר גויות קטנות שכבר נרקבו וראשה של האחת כרות.

כיוצא בזה השתמש ה„רוסק. זנמיה" במאורע הזמברוביצי לעורר את העם הפולני נגד היהודים מחללי הקודש ומחללי קברות הפולנים, וכבר נבא לפוגרום בפולין, והוא חזה נקם מראש. אולם בימים האלה הוברר, כי כל ענין ההתעללות בקברים הקדושים לא היה אלא מעשה פרובוקציה מצד פולנים אחרים, וכבר סר הקצף מעל היהודים.

בשבוע שעבר הודענו, כי מיניסטר־הפנים נדב לזכר היום שבו עברו הקונסרבטוריות לרשותו — הגבלת זכיות היהודים גם בקינסרבטוריה הפטרבורגית.

והנה בא גמר הבחינות בשנה זו בקונסרבטוריה הפטרבורגית והוכיח את „צדקת" ההגבלה הזאת. היהודים אמנם מעונים אמצעים מיוחדים כנגדם הגעו בעצמכם: את כל הפרסים ותארו־הכבוד קבלו רק היהודים, חוץ מפולני אחד.

האם אין היהודים ראויים באמת להגבלה חדשה?...

לפנים היו הליצנים נוהגים לחרוז חרוזים לכבוד פורים בדבר הזכות העתידה להנתן ליהודים לקדש את הלבנה אפילו מחוץ לעיר ולרעות אווזים ביער של הממלכה.

עכשו כבר חדלה ההלצה להיות הלצה. במסכת „הגרושים" יש קוריוזים הרבה יותר מדי, עד כי בטלו הגבולין בין המגוחך והמעציב.

ממין זה הוא המאורע המסופר בעתונים על־פי הטלגרמה שנשלחה להדיפוטט הקיובי לוצ׳יצקי:

באחד הכפרים גרות שלש משפחות יהודיות. ולהיהודים „מקנה", הדרוש לצרכי ביתם. היו שולחים תמיד את פרותיהם ועזיהם לרעות ביער של הממלכה, והיו משלמים תשלום שנתי בגלל זה. עד עכשו לא הרגישו הפרות בעול הגלות והיו מלחכות עשב במנוחה בתוך היער. והנה באו להן עתים קשות. לפתע פתאום יצא פקודה לאסור על בהמותיהם של היהודים לרעות ביער, מפני שהרועה מקנה דומה באותה שעה לחוכר אדמת־הממשלה, והחכירה בידוע שהיא אסורה בתוקף הסעיף של חוקי יום 3 ביוני 1882.

ומה יעשו אפוא היהודים לבהמותיהם, אם אין מרעה להן?

וצדק אפוא הפרופיסור לוצ׳יצקי, שהעיר באירוניה, כי הוא רוצה לפנות בענין זה אל מחלקת חברת „צער בעלי חיים" בקיוב.

אם לא יחוסו על היהודים—אפשר שיחוסו על בהמותיהם.

תקון טעות. — מבקשים אותנו להודיע, כי לא רק אחד או שנים מחברי הועד של האגודה הספרותית היהודית בגרודנה הציעו, כי ההספד היהודי על קברה של אוז'ישקה יאמר ביהודית או בעברית, כי אם רוב חברי הועד דרשו את הדבר. והחברים הללו היו אח"כ בדעה אחת לתבוע מאת הועד המסדר את עלבון השפה העברית.

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

התכנית הרחבה שהציע הועד המכין את הקונגרס לעניני האמיגרציה מקיפת שורה שלמה של הרצאות חשובות בנוגע לענין סדור האמיגרציה.

יש הצעה, שיקבע מרכז אשר יקבל בתמידות ידיעות ממקומות שהנדידה יוצאת מהם (רוסיה, רומניה, גליציה); ממקומות המשמשים מעבר להנודדים (אנגליה, אוסטריה, שווייץ, צרפת ואשכנז); ממקומות שהנדידה הולכת לשם (ארצות הברית באמריקה, קנדה, ארגנטינה, אוסטרליה, אפריקה וטורקיה). על אדות סידור לשכות המודיעין האלה תקרא הרצאה מיוחדת. כן תקראנה הרצאות ע"ד האקספלואטציה מצד הסוכנים, על דבר הקלת תנאי המסע באניות ובמסלות הברזל ועוד.

ביחוד חושב הקונגרס לעסוק ביסוד מוסדות מיוחדים, הדרושים לצורך הנודדים: לשכות מודיעין, מוסדות ממוניים, מרכזים לבקשת עבודה והמצאת עבודה להנצרכים, ועד אחראי תדירי, הוצאת ספרים שיכולים להביא תועלת לנודדים וכו'.

הרושם שעשו הגרושים ברוסיה על דעת־הצבור באירופה היה גדול יותר מכפי ששערו מראש, על פי זה שהסכינו בשנים האחרונות. אחרי פינלנדיה היה מצב היהודים ברוסיה לשאלת היום בעתוני חוץ־לארץ; כמעט כל העתונים האירופיים הגדולים הקדישו לענין זה מאמרים חמים, מאמרי מחאה, אם כי הפרופיסורים והמלומדים, שהגישו אגרות להדומה בענין פינלנדיה, לא השמיעו אף הגה בדבר היהודים.

ואין צורך, כמובן, להוסיף, כי הרושם היותר קשה ומכאיב עם הידיעות הבאות מרוסיה על יהודי המערב. ביחוד היה גדול הרושם של אספת־המחאה בברלין. נאסף קהל רב של אלפים אחדים אנשים, עד אפס מקום לכל הבאים.

דברו הד"ר קליי, הד"ר הנריך ליוה. בדברים נלהבים קראו את יהודי המערב למחות נגד המציקים את היהודים ונתקבלה ריזולוציה המתאימה לדבר. —

אספות מחאה כאלה נערכות, גם בפרנקפורט ע"נ מיין ובערי גרמניה אחרות. גם באמריקה ובאנגליה אומרים לערוך מיטינגים של מחאה.

רוח של חגיגה וחדוה היה שפוך על כל הדרך שבה עבר הקיסר פרנץ־יוסף בבוסניה הכבושה, זו המדינה, שבשעה שנספחת על אוסטריה בחזקת היד, היתה עוינת את אוסטריה ומלכה. ובתוך קהל החוגגים נמנו גם היהודים.

ראש הקהלה היהודית הספרדית בסארובה ברך את הקיסר בשם היהודים הספרדים, והקיסר ענה לו על ברכתו והבטיח להיהודים חסד והתיחסות של כבוד, וכן הביע תקותו, כי ניני יוצאי ספרד, שהיו נאמנים עד היום למורשת אבות, ינצרו גם עכשו בלבם את האהבה לארץ המולדת ולהקיסר.

אחרי תשובת החסד לראש הדיפוטציה של יהודי אוסטריה־אונגריה אשר בבוסניה, התענין הקיסר לדעת, מתי באו היהודים הספרדים למדינה זו וכמה מספרם שם. אחרי כן הציגו לפניו את כל חברי הדיפוטציות, ובפנות אל הדיפוטט ש ל ו ם אמר הקיסר.

„אני יודע, כי היהודים מתגוררים במדינה זו זה ארבע מאות שנה ועזרו הרבה לשכלול המדינה והתפתחות".

אם בין היהודים עצמם עדיין לא זכתה הלשון העברית להכרת ערך תחיתה, — הרי מראים הגויים על ערכה של תחיה זו.

באחד העתונים האנגליים היותר חשובים, ב„דיילי ניוס", נדפס מאמ־ ראשי, פ ו ל י ט י בדבר... הלשון העברית בתור שפת הדבור.

העתון רואה בתחית הלשון העברית בתור שפת הדבור במושבות היהודים בארץ ישראל גורם חשוב לחזוק ההכרה הלאומית של היהודים בכל ארצות הגולה. הטיחניקום והאוניברסיטה ישלימו את החסר ויהיו גולת הכותרת של החנוך העברי בעברית.

ותנועה זו — אומר העתון — חשובה היא עד מאד ויש לה גם ער־ מעשי גדול. התפתחות ההכרה של האחדות הלאומית בלבם של מיליוני הע־ המפוזר ומפורד בין העמים, שיש לו השפעה מרובה בעולם הפיננסי — זהו פרוצס שיש לו ערך חשוב. ולהתפתחותה ולהתגברותה של ההכרה הלאומית תגרום תחיתה של הלשון העברית כתור ל ש ו ן ל א ו מ י ת, המאחדת את י־ הודי כל הארצות.

ככר הודענו את דבר הדרשה, שדרש הד"ר י"ל מגנוס בהיכל „עמנואל" אשר בניו־יורק על תקון היהדות המתוקנת. ואמנם נתקיימה השערתנו: דרשה זו הטיל רעש גדול בקרב היהודים המתונים שבניו־יורק, הדרים במעלה ד־ הם דרשו מאת הד"ר מגנוס, כי יעשה תשובה וישוב מעונו. אבל הוא נשאר עומד במרדו ועזב את היכל „עמנואל". כל העתונים הבאים מאמריקה מלאי מאמרים ע"ד „מעשה מגנוס", כולם נותנים לו ערך של מאורע חשוב בח־ היהודים האמריקאים וכולם מודים, שיפה עשה הד"ר מגנוס.

לנו מודיעים, כי יחד עם הד"ר מגנוס עזבו את היכל „עמנואל" גם אילי הכסף היהודים בניו־יורק: יעקב שיף, גוגנהים, מארשאל, ווארבורג ונו' ונכונים הם לבנות היכל גדול חדש. וליסד עדה חדשה לפי טעמו ורוחו של הד"ר מגנוס.

לעת עתה נוסע הד"ר מגנוס, הוא ואשתו ובתו, לארץ ישראל.

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

Д-ръ Ф. Мейеръ. Христіанскіе ученые о Талмудѣ и Шулханъ-Арухѣ. — Вильна 1910. Цѣна 25 коп.

Adolf Böhm. Der Judische Nationalfonds. Judischer Verlag. Köln, 1910.

Israel Friedlender. The political ideal of the Prophets. Baltimore. 1910.

לנו מודיעים, כי בסוף חודש אוגוסט ש"ז יצא בעריכ־ של מר מ. שאליט מאסף בשם „פאלק און לאנד". המאסף יהי־ מוקדש כולו לבקורת הציונות ולברור שאלותיה הפלוסופיות הצבוריות במובנן הרחב. בהמאסף ישתתפו: ד"ר נ. בירנבוים, ד"ר יוסף לוריא, בעל מחשבות, י. גרינבוים, א. מ. ברוכו־ בעל־דמיון, י. עפרון, יהודה קרני, ש. ניגר ומ. שאליט.

העורך **א. דרויאנוב.** המוציא **י. ל. גולדברג.**

Издатель **И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ.** Редакторъ **А. Г. ДРУЯНОВЪ.**

מאת המערכת. — הנומר הזה כפול הוא, מפני שבשבוע של שבועות אי אפשר לסדר ולהוציא נומר, ולפי־ יצא הנומר 23 בט"ז בסיון.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

פערלאג „הד הזמן' ווילנא.

עס איז ארויס פֿון דרוק די זעכסטע פערמעהרטע און פער-בעסערטע אייפלאגע

ידיעות וועגן ארץ-ישראל.

צונויפגעשטעלט פֿון דעם אינפארמאציאנס-ביורא אין יפו.

פרייז 1 עקזעמפלאר 3 קאפ. פארטא 2 קאפ.

100 עקזעמפלארען 2.50 אהן פארטא.

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען:

Н. Л. Гольдбергъ Вильно.

החפץ לקנות את הספר המפואר

„דבר יום ביומו"

חלק א' על חדשי הקיץ, מכיל 2.40 עמודים אקטאף גדול, ובמי כן חלק ב' על חדשי החורף, מכיל מספר עמודים ג"כ כחלק הראשון, מאת הדרשן המפורסם ר' חיים קנאללער מעיר פרעמישלא (גליציה) בעמ"ס דרשית פרי חיים, הוספות „פרי חיים" לדרושי רמ"צ, ביאור „פרי חיים" לחמש מגלות, „כבוד חכמים" על תורה, „בן חלד" על מאמרי רבב"ח ו„אחד השיחים" על ויכוחי ריב"ל עם סבי דב"א הנדפסים ואזדו לעלמא — ישלח ליד המחבר Chaim Knoller, Przemysl [Galizien]: בעד ח"א 56 קאפ' בעד ב"ה 1.30 ר'. ע"י מחאת-דואר, או בתוי-דואר במכתב סגור, ויקבלם חפשי מפורטה. בשאר מדינות יחשבו כפי החשבון הנזכר לעיל.

תוכן הספר: א) כל יום ויום מימי השנה לדעת באיזה יום בשבוע יחול. ב) לכל יום ויום דברי תורה, אגדה, מנהג או דין השייך לאותו יום, ג) לכל יום ויום מאורעותיו שארעו בו לאדב"י מימות עולם עד עתה. ד) בכל יום ויום פטירת גדולי עמנו ודברי תורה מהם לעת הצורך.

לדרשנים ומטיפים זמניים!

יצא לאור ספר רב האיכות

— דורש לשבה —

כולל המטפית קצרות של הרה"ח יהסיפר מר ב"צ אייזענשטאדט. מחירו עם המשלח ברוסיא 50 קאפ.

הספר „נאה דורש" ג"כ דרשות ונאומים יקרים זמניים יצא לאור מחדש ומחירו כנ"ל, עם כחברים בחלוף ספריהם.

להשיגם ע"פ האדריסה:

B. Aisenstadt, 369 Sackman st., Brooklyn, N. Y., U. S. A.

הופיע כלול בהדרו

ספר שיטה מקובצת החדש.

כולל כל מאמרי התנאים והאמוראים אשר בתלמוד בבלי עפ"י סדר א"ב. עם רשימות ימי חייהם יקורותיהם של כל תנא ואמורא אצל שמו, ובסוף הספר „קונטרס הלכה למשה מסיני" האוצר כל ההלכות למ"מ שבש"ס, חיבר מאת הרב הגאון הגדול החכם והחוקר מוהר"ר בנימין ברוך גוטה, רב ואב"ד דק"ק „אנשי טשענסטאחאוו חתם סופר" בנויארק, מחירו עם המשלח ברוסיא 2 רו"כ, ובערך זה בכסף שאר הארצות.

להשיגו עפ"י כתבת הגאון המחבר כזו:

Rabbi Benjamin B. Guth 97 Avenue A. New York. City. America.

שתו רק יין „כרמל"

המערכת של „די וועלט" בקעלן

Köln a/Rh. Karolingerring 31, Red. „Die Welt"

מקבלת חותמים ומודעות בשביל „העולם" בעירה.

יושבי מדינות אוסטריה-אונגריה וגרמניה יכולים לשלוח את דמי חתימתם על ידי טופסי תעודת הדואר (Erlag-Schein) הערוכים על שם כתובת המערכת הנ"ל ומקבלים ע"ז בהוצאת הפוסטה. (אפשר לחתום גם ע"י מחלוקת-הדואר בכל עיר).

פערלאג „הד הזמן" ווילנא.

עס ווערען אנגענומען בעשטעלונגען אויף שמעון דובנאווס

„אלגעמיינע אידישע געשיכטע"

אידישע אויסגאבע

אין 4 טיילען מיט א הקדמה פֿון מחבר.

שמעון דובנאוו איז גוט בעקאנט דעם אידישען עולם, זיינע פֿיעל פרוכטבארע וויסענשאפטליכע ארבייטען אין דער אידישער געשיכטס-וויסענשאפט; זיין אלגעמיינע אידישע געשיכטע, איז זעהר פאפולער צווישען דעם רוסיש-לייענדען פובליקום, איז צונויפגעשטעלט אויפ'ן יסוד פֿון די נייסטע וויסענשאפטליכע פארשונגען, צוגלייך דורכגעדרונגען מיט א טיעפען נאציאנאלען געפיהל. די אידישע איבערזעצונג פֿון דובנאוו'ס „אידישע געשיכטע" איז געמאכט אין א פאלקסטימליכער שפראך אזוי אז זי איז צוטריטליך די ברייטסטע לעזער-קרייזן.

די „אידישע געשיכטע" פֿון שמעון דובנאוו אלע פֿיער טיילען, האלטען קרוב צו 120 בויגען (1920 זייטען) גרויסען אקטאוו פארמאט.

שוין פארטיג פֿון דרוק:

דער 1-טער טייל — פון דער עלטסטער צייט ביז גלות-בבל — העכער 300 זייטען. פרייז מיט פארטא 1 רובל.

דער 2-טער טייל — פון גלות בבל ביז חורבן בית שני העכער 506 זייטען פרייז מיט פארטא 1.75 רובל.

עס דרוקט זיך:

דער 3-טער טייל — פון חורבן בית שני ביז גירוש-שפאניען — בערך 12 זייטען. פרייז מיט פארטא 1.50 רובל.

פארטיג פֿון דרוק און וועט ערשיינען אין משך פֿון זומער 910 דער 4-טער טייל — פון גירוש-שפאניען ביז מענדעלסאנ'ס צייט — בערך זייטען. פרייז מיט פארטא 1.50 ר'. בסך"כ נ"ל.

אויף פערלאג יוערט צוגעשיקט א פראספעקט מיט אנגענויעם אינהאלט.

!! אנשטאט 650 רובל נאר 4 רובל !!

פאר אבאנענטען, וואס וועלען זיך שוין איצט אבאנירען אויף אלע 4 טיילען פֿון דער „אלגעמיינר אידישער געשיכטע" מיט אמאל, איז דער פרייז פאר אלע 4 טיילען אין רוסלאנד נאר 4 רובל מיט פארטא.

דער אבאנעמענטס-פרייז אין צוויי ראטעס: 2 רובל דארף מען איינשיקען תיכף, וועט מען גלייך בעקומען די ערשטע צוויי טיילען פון דער געשיכטע וואס זענען שוין אבגעדרוקט. די לעצטע ראטע פון 2 רובל דארף מען שיקען צום 1-טען יולי 1910.

די אבאנענטען פון אויסלאנד צאהלען מיט א רובל טייערע, ד. ה. 5 רובל פאר אלע 4 טייל „אלגעמיינע אידישע געשיכטע", און יעדע ראטע איז צו רובל.

אדרעס:

Геедъ-Газманъ, Вильна. — „Heed-Hasman", Wilna.

סוכני „העולם" לארצותיהם ילעיריהם מתבקשים להשוות את חשבונותיהם עם האדמיניסטרציה לרבע הראשון והשני שנת 1910.

העולם

שבועון עברי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע"י משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל. (פרוגרמת באזל).

יוצא בכל יום חמישי.

№ 23.

התכן:

1) על המצפה.
א) החכם באשי בארץ ישראל.
ב) ההצעה על דבר בטול תחום-המושב.
ג) ענויי נפש.
2) צפרני השחורים. — משה סמיליאנסקי.
3) מקרוב ומרחוק (II). — אבוהב.
4) מראש פנה לחיפה (III). — י. ל.
5) יסודות הפילוסופיה של רבי יהודה הלוי. (א) — פרופ. דוד נימרק.
6) על מכסה האניה. (III—IV). — מ. בן-אליעזר.
7) מכתבים אל המערכת.
8) בציונות.
9) בארץ ישראל.
10) ברוסיה.
11) בחוץ-לארץ.
12) רשימות ביבליוגרפיות. — עוריאלי.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2 ½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 פ.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

מאת הנהגת „העולם“.

אל הסוכנים.

כל הסוכנים לארצותיהם ולעריהם מתבקשים להשוות את השבונותיהם עם ההנהגה בעד הרבע הראשון והשני שנת 1910, היינו להמציא את כל הכסף המגיע מהם בעד הזמנותיהם.

אל החותמים באמיריקה, אפריקה וארגנטיניה.

בשביל ריחוק המקום מתבקשים חותמינו באמיריקה, אפריקה וארגנטיניה לחדש את התימותיהם על „העולם“ בהקדם לרבע השלישי, היינו מתהלת יולי, כדי שלא תבא אח"כ הפסקה במשלח העתון להם.

מחלקה

המפקחת של המלכה „מאריא פעאדאראוונא“ ירי"ה על חרשים אלמים בעיר אלכסנדרובסק מתכבדת להודיע שביום 28 דצמבר שנת 1910 תהיה ברשית הממלכה

הגרלה [розыгр. лот.]

לטובת בתי כפר לחרשים-אלמים דערי אלכסנדרובסק ויעקאטעריא.

כרטיסי-הגרלה הנ"ל ישולחו בכל קצוי ארצנו על ידי קאזיאנע פאקעטים, בעת קבלת מחיר כל כרטים וכרטים 1 רובל. מספר הכרטיסים מגבל

הכסף ישלח עפ"י הכתבת הזאת:

Г. Александровскъ, Екатеринсл. губ., Отдѣлу попечительства о глухо-нѣмыхъ.

מספר כרטיסי הזכית היא 765.	זכית אחד 1.000 רו"ב
הזכית הגדול שבכלם 5.000 רו"ב	„ „ 500 „
זכות אחד „ 3.000 „	שבע מאות וששים גורלי
„ „ 1.500 „	זכית כל אחד ואחד 15 „

על הנהגת ההגרלה ביושר, תפקח קומיסיה מיוחדת לזה, שבה יבואו נבחרים מכל שורות העם ומכל העובדים בבתי חרשת המעשה המקומיים הנבחרים ע"י לוח.

הזכיות תשלחנה תיכף לאחר ההגרלה ישר ליד הזוכה ע"י הפוסטא על הוצאת הזוכה. בטיראז' יונחו רק הכרטיסים המכורים.

בכדי להמנע מכל מעצורים בעת משלוח הכרטיסים, מבקשים לשלוח את הכסף הנתקבל מאת אנשים יחידים על מספר גדול היותר אפשרי באוריסה מפורטת מכל קונה פרטי.

החפצים לקבל לוח-הטיראז'ים יואילו נא לשלוח 2 מרקאות בנית 7 קאפ. ותיכף לאחר ההגרלה יקבלום.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, ט"ז סיון, תר"ע.

ВИЛЬНА, 10 Іюня-го, 1910 г. № 23 WILNA, 23-ten Juni, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

החכם־באשי בארץ ישראל.

בשעה זו שאנו כותבים את דברינו אלה מתארח בארץ ישראל ראש הרבנים אשר במדינת טורקיה, ר' חיים נחום, וידידי ארץ ישראל עורכים לו בכל מקום בואו קבלת פנים [illegible].

קבלת פנים זו לובשת צורה של מאורע, החשוב מאד עיקרי עניניו של כל הישוב היהודי בארץ. בטורקיה, שרב היא מבני הלאומים השונים היושבים בה, אין לו לשום לאום ראש ופטרון רשמי מלבד ראש כהניו הדתיים. הפריביליגיות שהמלכות נותנת לכל לאום, אינן ניתנות גם הן אלא על שמו של ראש הכהנים. ולפיכך נפרטו ב„כתב ההתמנות" („בירט"), שניתן אשתקד מאת השולטן לר' חיים נחום, כל הזכיות שיש להם ליהודים העותמנים במדינת טורקיה. הרי שבשעה זו עורכים יהודי ארץ ישראל קבלת פנים נהדרה לר' חיים נחום לא כפני חשיבותו הדתית בלבד, אלא ביחוד מפני היותו ראשם ופטרונם של כל יהודי טורקיה במובן הלאומי והמדיני.

וצריך להודות: שעה זו, שבחר בה ר' חיים נחום לבוא לארץ ישראל, היא שעת הצורך הגמורה. כבר ראינו את ראש הרבנים מכיר בהאחריות הגדולה, שלקח על עצמו בשעה שעטר לראשו את עטרת הרבנות, להיות מגין על כבוד האומה ושומר את זכויותיה. הנה כן תבע את המקום הראוי לו, בתור ראש האומה העברית, בין שאר ראשי הדתות, הבאים יחד לקבל את פני השולטן. וגם הפעם, בדעתו שהשעה צריכה לכך, כי יעלה לארץ ישראל בתור פטרונם של יהודי המדינה, נתקבל קודם נסיעתו מאת הוזיר הגדול והשולטן לראיון מיוחד.

ואמנם השעה צריכה לכך.

בימים האחרונים באות ידיעות מעציבות מארץ ישראל. והולכו מתמידים הקטרוגים והדבות נגד היהודים יושבי הארץ. אנו יודעים שיש בני עמים שונים ודתות שונות, הדוקקים להם בארץ ישראל. לכאורה אין לבם אלא לשמים ועינם פונה תמיד כלפי מעלה, אבל כל מעשיהם מכוונים כלפי מטה, להגביר את השפעתם וכחם הפוליטים בארץ, וגם בפעליהם הדתיים אינם משמשים להם אלא מבואות לכבושים פוליטים. והם, בני העמים והדתות הללו, עוינים את היהודים הבאים להארץ ומתישבים בה. המעט מהם, כי נרדפים אנחנו על צוארנו בכל ארצות אירופא, המשתבחת בתרבותה העליונה ובנעם מוסרה, אלא כי בשיב מועטים מתוכנו לארץ אבות לבנות את חרבותיה יחד עם העם היושב בתוכה, עם הערבים הקרוב אלינו קרבת דם ורוח, מיד הם אוחזים בבלי זינם הידוע — להעליל עלינו עלילות, שאין להן כל יסוד, ולסכסך את יושבי הארץ בנו.

וזהו סוד אותן הטלגרמות הנשלחות מנצרת לקושטא לאמר, כי „עשרות אלפי" יהודים באים לארץ ישראל ומנשלים את הפלחים הערבים מעל אדמתם וכובשים את כל ענפי הפרנסה בידיהם.. צרפתים כי יבאו אל הארץ ויבנו להם בכל עיר וכפר מנזרים־מבצרים ובתי ספר ויסירו ילדים וילדות, בוגרים ובוגרות מעל אמונתם ויכניסום אל תחת כנפי הקתוליות; גרמנים כי יבאו אל הארץ ויבנו להם בתי חסות־מבצרים במרומי הר הזיתים ומושבות ביהודה ובגליל ויכבשו לעצמם את ענפי הפרנסה החשובים ביותר; איטלקים כי יבאו אל הארץ ויבנו להם מושבות על יד עמק יזרעאל, — כל אלה ודומיהם כי יעשו את מעשיהם, יפרשו את רשתותיהם, ולבם יהיה מסור תמיד לארציתיהם, אשר מהן יצאו ובשמן באו לפעול את פעולתם, אין כל רע בזה, שהרי „אין כונתם אלא לשמים" אבל יהודים כי יבאו אל הארץ על מנת להאחז בה לעולם ולהקשר אליה כאל ארץ מולדת, להחיות את נשמותיה ולהביא ברכה מרובה גם ליושבי הארץ וגם למדינה כולה, והיו הם החטאים, ובהם ישלחו המסיתים והמעלילים את לשונם...

ומבינים הם גם אדוני הארץ עד כמה טובים היהודים להם ולארצם יתר מכל בני העמים האחרים. אלא שתובעים הם מאת היהודים הבאים להתישב בארץ, כי לא יחשבו בה כנכרים וכזרים. כי אם יקבלו עליהם את נתינותה של המלכות העותמנית והיו לעותומנים גמורים. תביעה זו ודאי שצדקה. ואוים בני הישוב החדש עדיין זוכרים, כמה צרות וכמה יסורים היו כרוכים בנתינות העותומנית לפנים בימי המשטר הקודם. כשהיה כל פקיד ושוטר עושה בכל נתין עותמני כל מה שהיה לבו חפץ. ובכל כך נשתרשו היראה והפחד בלבבות, עד שגם עכשיו עדיין יש יהודים המסרבים, לשוא כדין, לקבל את הנתינות

העותומנית עליהם. וזהו סוד הפנים הזועפים, שפחות וסגנים מראים ליהודים בקצת מקומות.

ובין כה וכה נמצא כבודם של ישראל בארץ מחולל, ויש אשר תאמר פקידות זו או אחרת לנגוע גם בזכויותיהם הקבועות של יהודים אלו או אחרים.

ובשעה כזו בא ר' חיים נחום, ראשם ופטרונם הרשמי של יהודי טורקיה, לארץ ישראל, וקבלת הפנים הנהדרה הנערכת לו תראה, שיש בארץ צבור יהודי,—לא יהודים בודדים כי אם צבור יהודי; שיש לו לצבור זה הרצון להגן על עצמו מפני צרים ואויבים, מלשינים ומקטרגים; שיודע הצבור הזה להראות גלוי לכל, כי אין הוא נכון לותר על זכיותיו ולמחול על כבודו.

והכבוד אשר יעשו השלטונים המקומים לר' חיים נחום הוא שיוכיח לכל יושבי הארץ, כי העומדים בראש השלטון המדיני יודעים לנהוג כבוד בהיהודים ולהכיר בזכיותיהם.

ור' חיים נחום ודאי ידע ויכיר את צורך השעה, והוא יראה לפניו את אשר אולי לא ראה עדיין בכל ערי טורקיה עד עתה -- יהודים מדברים בשפתם הלאומית, חרדים על כבודם הלאומי ומאוחדים אחוד הענינים הלאומיים. ובודאי תגבר עוד יותר בלבו של ראש הרבנים הכרת האחריות הגדולה הרובצת עליו ויעשה את חובתו הגדולה לשמור שמירה מעולה את משמרת עמו.—

ההצעה ע"ד בטול תחום המושב.

אחרי פקפוקים רבים, שארכו שלש שנים שלמות, הוכנסה אל הדומה הצעת חוק ע"ד בטול תחום המושב. הדיפוטטים היהודים, ביחוד ניסלוביץ שהיה המתחיל בדבר, הוציאו סוף סוף את מחשבתם לפעולה. הם נצחו את מתנגדיהם הפנימים הרבים, שהיו אומרים כי אין להכנים אל הדומה השלישית את ההצעה, והיו נותנים טעם לדבריהם, שמצד המעשי הרי ודאי לא תקבל הדומה את ההצעה הזאת, ומנקודת־הבבט הלאומית הן אנו חייבים לדרוש דוקא שווי זכיות גמור ולא פרורים של שווי. נצחו הדיפוטטים היהודים והצליחו להקדים ולרכוש לטובת ההצעה מלבד חתימותיהם של חברי האופוזיציה גם את חתימותיהם של כ"ג אוקטיאבראים, וחוץ מזה הבטיחו להם עוד רבים מסִפלגה זו לתמוך בההצעה.

אנו חושבים למותר לחזור הפעם על הוכוחים שנתעוררו בעתונינו ובאספותינו בדבר הכנסת ההצעה לדומה. רוצים אנו רק להזכיר בקצרה את הדברים שכבר אמרנו לא אחת ושתים. המציאות עצמה כבר פתרה את השאלה פתרון גמור, אחרי אשר הוכיחה שהשתיקה וההמתנה אינן גורמות אלא הפסד, שבהדומה מרבים גם בלאו הכי להתנפל על היהודים ולזלזל בכבודם, ולא עוד אלא שהולכות ונקבעות הגבלות חדשות, מעיקות ומעליבות. וא"כ הלא הדין נותן, שצריך להעמיד על הפרק אם לא את כל השאלה היהודית בכללותה, הרי לכה"פ את פרטה הגדול והחשוב ביותר, כדי לרכז מסביב לו את הוכוחים ולהכריח את הדומה להשמיע את דעתה ע"ד שאלת היהודים באופן ברור ומוחלט.

עובדא זו של הכנסת ההצעה חשובה היא לעצמה, גם אם נסיח את דעתנו מהשאלה, אם תתקבל ההצעה בהדומה או לא. לנו היהודים אי־אפשר היה לאחוז בטכסיסים של בני יתר הלאומים, — לבלי להכנים הצעות ע"ד בטול מקצת הגבלות, אם אי־אפשר להכנים הצעה ע"ד בטול כל ההגבלות. בני הלאומים האחרים ממתינים עד שהממשלה—הרוצה לפתור פתרון נאות, לפי דעתה, את השאלות היותר בוערות—התעורר מאליה להציע הצעות כאלה, והם עצמם אינם זזים מעמדתם שעמדו עליה בראשית ימי המשטר החדש. אבל היהודים מוכרחים היו לאחוז בטכסים אחר, שהרי הממשלה הידיעה בפירוש, כי בנידון שאלת היהודים אין היא אומרת להכנים הצעה משלה, אלא תהא ממתנת לבאי כח העם שהם יהיו המתחילים בדבר. דבר זה בלבד הטיל חובה על דיפוטטינו להשתדל בזה, כי יכניסו חברי הדומה מדעתם הצעת־חק ע"ד בטול תחום המושב.

על הצעת החוק שהוכנסה עכשו להדומה חתמו 166 דיפוטטים ועוד הרבה דיפוטטים הבטיחו לחתום עליה, באופן זה הרי הביע כמעט הרוב של הדומה את הסכמתו להצעה. אין זאת אומרת עוד שההצעה עתידה להתקבל, שהרי אי־לבטוח ביותר בהאוקטיאברים הנגררים ע"פ רוב אחרי הממשלה, ואולם מכיון שעל ההצעה חתמו דיפוטטים במספר רב כזה, תהיה הדומה מוכרחת להתיחס אליה בכובד הראש הראוי.

כנהוג נוסף להההצעה באור קצר. גם הבאור הזה היה בשעתו ענין לוכוחים, ורבים חששו שמא יהיה ערוך בסגנון העלול לפגוע בכבודנו האנושי והלאומי. ואמנם בין יתר הנמוקים המחייבים את בטול תחום המושב מנו מחברי הבאור גם נמוק זה: שקיום תחום המושב משפיע לרעה על מוסריותם של פקידי הרשות, הנהנים משאיפתם הטבעית של היהודים להמלט מן המועקה של דיני תחום המושב. אבל בדרך כלל צריך להודות, שאין בבאור זה התרפסות מעליבה והוכחות מתפירות על דבר התועלת שאנו מביאים וכו'.

היש תקוה להצעה שתבוא עליה הסכמת הדומה ותהיה לחוק? — מי יוכל לתכן את רוחם של „המחוקקים" השליטים בדומה השלישית? לכאורה הרי אי־אפשר להטיל ספק בדבר, שהצעה שכמאתים דיפוטטים חתומים עליה צריכה להתקבל ע"י רוב הדומה, אבל אין זה אלא לכאורה בלבד. אעפ"י שעתוני האוקטיאבראים גלו את דעתם לטובת החוק מטעם פשוט", שההגבלות הקימות פוגעות רק בהחלשים שבקרב היהודים, והחזקים והתקיפים, שמפניהם „צריך להגן על העם הרוסי" יש להם זכות הישיבה בכל רחבי הממלכה, ובתחום המושב עצמו גורמת ההתחרות הנוראה מצד היהודים העניים רעה רבה גם לעם הארץ; אעפ"י שגם העתונים של המאה השחורה כמעט שיצאו מגדרם הפעם ולא התנפלו על היהודים בחמה שפוכה כמנהגם, — אעפ"י כן השאלה אם תתקבל ההצעה ע"י רובה של הדומה במקומה עומדת.

ובו בזמן שהוכנסה ההצעה אל הדומה נתפרסמה ידיעה בעתונים, כי המיניסטריון לעניני הפנים גמר פתאם את עבוד החומר ע"ד שאלת היהודים והריהו נכון גם הוא להכנים אל הדומה בשנת 1911 הצעת־חק מיוחדה ע"ד עניני היהודים. היש לדרוש סמוכים בין שתי העובדות הללו? מדוע שנתה הממשלה פתאם את טכסיסה בנוגע ליהודים והיא מכניסה הצעת חוק גם משלה? מי יודע, אפשר שבשעה שתדון הדומה בהצעת החוק שהוכנסה ע"י הדיפוטטים יקום בא־כחה של הממשלה ויודיע באופן רשמי, שבעוד זמן מה תכנים הממשלה את הצעתה היא, ואז—היסרבו שליטי הדומה, אפילו אלה מהם שחתמו על ההצעה, ויעמידו על דעתם לבלי להמתין?

שאלות רבות וספקות מרים מתעוררים בלבנו בשעה שאנו חושבים ע"ד ההצעה שהוכנסה אל הדומה. ואולם איך שיהיה, הנה הושם קץ למצבנו הקשה והמעליב מאד, שבכל יום ויום גזרות קשות ופורעניות באות עלינו ואנו מקבלים אי־

בראשי. סיף סיף הנה העמד על הפרק הפרט הרשוב של שאלת היהודים, מסביב לו יתרכזו הוכיחים ותטוש ...

צנויי נפש.

הנה קמו בסוף המאה שעברה נביאים חדשים להאנטישמות, ... העמידו את דבריהם על שיטת הגזע והדם, ופסקו להלכה: ... גזע גזול בעורקיו של היהודי וגזעו—גזע נמוך ופחות ...ה, שאסור להדבק בו.

כן פסקו להלכה. ואולם למעשה — מסיתים ומדיחים ... רשתות לצוד בהן נפשות, מדברים על אזן אנשים ... להם עולמם בחייהם על חיים נהדרים בזה ובבא, ושמחים ... גדולה על כל נפש הנצודה ברשתם. רודפים את היהודי ... אחרי נשמתי ל„הצילה". וכל „המציל וגואל" נפשות ילדי ...ים, המסיגלים עוד להשתרש בדת חדשה, ודאי שכרו מרובה ... לו, אפילו אם הוא מכנים נפשות נקיות אל תחת כנפי ... זרה בעל כרחן, שלא מרצונן ושלא בטובתן.

בגליציה התחיל הציד. שם רבו הציידים הקתולים, ...אפים להכנים ילדים וילדות של יהודים לברית דתם הקתולית, ... ננבים, בנים ובנות מבתי אבותיהם, נסגרים במנזרים עד ... יגדלו ועד אשר ישכחו את מוצאם וישתרשו בדת הקתולית. ...ציה התחיל הציד ומשם פשט והגיע גם למקומות רבים ...יה, ביחוד בפלכי ווהלין ופודוליה.

ולענין ציד נפשות יהודים — סדנא דארעא חד הוא: ...יה, רוסיה ואנגליה -- יחד נשתוו. להלכה — דם יהודי גרוע ...א, ולמעשה — אין לך מציה גדולה מזו של ציד נפש יהודי.

מקרה מחריד לב ונפש קרה לפני זמן מועט בקיוב ובמעט ... לאם אומללה שתפרד מעל ילדיה הקטנים.

מעשה באשה עבריה שנגזר עליה להגלות מקיוב. נקראה ...ית־הפקידות על מנת לבדוק את זכיותיה, הושמה במאסר ונשלחה בדרך המלך לעיר מולדתה בפלך ווהלין. ובקיוב נשארו ...יה הפעוטים, בן ובת. נעה ונדה האשה מעיר לעיר, מבית־ סוהר לבית־סוהר, ורק כעבור ירח ימים הובאה לעיר מולדתה. ...ה, לב אם, חרד בקרבה ודואג לילדיה. וכיון שנשתחררה ...אסוריה מהרה לקיוב לבקש אותם. באה ומצאה אותם בבית אסף הנוצרים, וכבר הכניסו הפעוטים שלא מדעתם בברית הדת ...נוצרית.

בקרב כל יהודי קיוב לא נמצא אף אחד, אשר שם את ... לחומלה על הילדים התמימים והעזובים הללו למצוא להם מחסה. ...ית האוסף זכה בהם מן ההפקר ועשה בהם כאדם העושה בתוך ...הפקר.

הפקר...

ובכתה האם האומללה ובכו הילדים האומללים. ולאחר ...ות הפצרות ובקשות נמסרו הילדים לרשות אמם. הם יגדלו עמה, אלא עד שיגדלו ועד שיבגרו חייבים הם להיות — ...נוצרים.

חייבים...;

ודבר כזה קרה גם בלונדון.

בת ישראל עזבה לפני שנים הרבה את בית הוריה באחת ...ערי רוסיה הקטנות ותלך אחרי מאהבה הנוצרי ותהי לו לאשה. ...רה מהומת התאוה ותדע האשה את אשר עשתה לנפשה ...יהודיה הנמקים בינם. ותדור האשה נדר בלבה לשוב אל דת אבותיה ולחנך ברוח היהדות את ששת ילדיה אשר ילדה לאישה. וברבות הימים הסכים האיש לרצון אשתו לעזוב את עירם, הם וילדיהם, ולעלות ללונדון, אל העיר אשר בה נתישבו הורי האשה. האשה יצאה ראשונה ואתה שלשה מילדיה הבכירים. ויגיעו עד קניגסברג. שם חלתה האשה ומתה. ויקברוה ילדיה ויעלו לונדונה אל בית אביהם הזקן ויהיו יהודים בגלוי, שמרו את מצות אמם אשר היתה מציה אותם תמיד לשוב אל דת אבותיהם ולחיות בה. ויודע הדבר לאחד הכהנים הקתילים אשר בלונדון ויכתוב להאב ויצוה עליו במפגיע לבוא לונדונה ולדרוש בכח הדין להשיב אליו את ילדיו. ויעשה האב את מצות הכהן ויגיש את משפטו לבית הדין אשר בלונדון, ויפסוק בית הדין להלכה ולמעשה כי חייבים הילדים לשוב לבית אביהם ולדתו.

לשוא התחננו הילדים ובקשו על נפשם, לשוא ספרו לשופטים את צואת אמם אשר צותה אותם לפני מותה ואת כל הדברים אשר דברה להם השכם והערב כל ימי חייה, לשוא עמדו הילדים במרדם, כי יהודים הם וביהדותם יחיו, — לשוא. השופטים הוציאו את משפטם, כי חייבים הם לשוב לבית אביהם ולדתו...

חייבים...

משה סמיליאנסקי.

צִפָּרְנֵי הַשְּׁחוֹרִים.

שוב משחיזים שחורי ירושלים את צפרניהם.

ושוב מפרפר בין הצפרנים הללו חלק חי מן הישוב, — מפרפר כיונה בין צפרני הנץ.

האם נשאר גם הפעם רק עדים אלמים, ככל אשר היינו לא אחת ולא שתים? — האומנם?! —

ומעשה שהוא כך הוא:

כידוע לבקיאים בעניני הישוב, עומד ענין השמיטה כעצם בגרונם של רבני ירושלים. למן היום אשר ניטע על אדמת האבות הנטע החי, הנטע הרענן — הישוב החדש — היה בעיני יקירי ירושלים כסלון ממאיר, כמגיר חטאתם כל היום, חטאת חלוקתם, חרפת עצלותם וקלון קוממ. והנה נתנה להם המסרת המאובנה „כלי משחית" כנגד אותו הנטע הרך. שמיטה שמו. בשנה השביעית לא יחרשו ולא יזרעו שדיכם ולא יזמרו כרמיכם. האין זו מציאה יפה לרבני ירושלים? לא לחרוש, לא לזרוע ולא לזמור, — האם אין האזהרות הללו גירמות צוויים „לבקש", „לקחת", „לקבל"? השנה השביעית היא שתמסור את המורדים בשלטון החלוקה, בשלטון העצלות והבטלה, היא שתמסרם לשבט או לחכד בידי ראשי אותו השלטון עצמו! אחת בשבע שנים יוכרחו אלה עזי־הפנים, המבקשים לאכול את לחמם בזעת אפם, להושיט את ידם אל לחם הקלוקל -- אל החלוקה. אחת בשבע שנים ידמו להם, ישוו אליהם!

מובן מאליו: נפלו שחורי ירושלים על מציאה זו, על השמיטה, ויתקעו בה את צפרניהם עמוק, עמוק.

אבל הנה קם עליהם ועל כלי זינם אויב מן החוץ.

זה החוץ ה„יפה" הנותן כסף, הנותן משנה לשנה ולא ייעף ולא ייגע... זה החוץ „היפה" מקדיח לפעמים את תבשילו... אליה וקוץ בה!

הנדיב הידוע לא הסכים בשום אופן „למוסר" החלוקה.

בני הישוב החדש, חלוצי התיץ, רובם ככלם נערו את כפידם מן הלחם הקיקלי, שחפצו רבני ירושלים להעניק להם. והרבנים ורגדולים שבגולה, ובראשם ר' שמואל מוהיליבר ז"ל, התירו את העבודה בשנה השביעית.

ואילם יקירי ירושלים לא על נקלה ישליכו את כלי זיינם הטוב מידם קשה להם לבייע, אבל גם להקיא לא יחפצו. יאי בכל יומא מתרחש ניסא ולאי בכל יומא יזדמן ידם כלי זיין „גנון" להלחם על ידו בהאויב. בהאויב היותר מסוכן, בה.ו.ב הקירא — לעבודה.

ובכל שנת דשביעית כי תבוא מתעוררים השחירים בירושלים, מתחילים משחיזים את צפרניהם החדים, — מי יודע, אפשר יעלה רצונם בידם — למיוק.

והפעם כשבאה שנת השמיטה הרביעית הצליחו סוף-סוף לתקוע את צפרניהם אל לבותם של 60-50 משפחה מבני הישוב החדש.

אמנם ההיתר של גאוני הגולה כתי לא פקע. אמנם הרב ביפו התיר מחדש את העבודה בשנה השביעית. אמנם בירושלם אין עכשו, אחרי מיתי של ר' שמואל סלנט, אפילו גדול אחד; יש רק אנשים קטנים, קטנים מאד, הזוחלים מסביב לכסאו הפנוי של הרש"ס. ובכל זאת... בכל זאת אסרו אותם הקטנים מה שהתירו גדולים וטובים. כי במה נחשב כבודם של גאוני הגולה, במה נחשב הרב מיפו, אם בית הדין הירושלמי מצא את שעת הכשר ואת כלי הזיין הטוב להלחם בעד קיום הבטלה, בעד קיום העצלות, בעד קיום חיי הקלין?...

ובית הדין הירושלמי לא התיר את העבודה בשנת תר"ע, שהיא שנת השמיטה.

אמנם בנוגע לרוב בני הישוב החדש לא הצליחה המזמה הרעה הזאת: הכורמים מסתפקים בהיתרו של הרב מיפו ובהכשירו ליינותיהם. האכרים הזורעים, החיים על החטה ועל השעורה, אינם צריכים להיתרים ואינם צריכים ל„הכשרים"; כלי זיינם של יקירי ירושלים אינו שורט בהם.

אמנם נמצאו בגליל העליון, על חוף הירדן ומי-מרום, בריות משונות אשר התקיפה השדית הניחה עליהם את חותמה חותם הקלין לנצח, ואלה נצודו על נקלה ברשת שפרשו לרגליהם שחורי ירושלים: ריח הלחם הקלוקל עלה באפם... אבל הפקידות של יק"א מצאה גם להם תקנה: הגזרה אשר גזרה, כי כל אלה אשר יעשו את שדותיהם הפקר בשנה השביעית אבדה להם זכותם, — הגזרה הזו בטלה את החשק לאכול ולבלי לעבוד. והרשת אשר הטילו הרבנים במי הירדן ובמי-מרום הביאה להם ציד רזה, איזו דגי רקק... אבל „אנשים טובים" הזמינו ליקירי ירושלם ציד במקום אחר.

ליודעי ח"ן הישוב ידוע, כי בין הכורמים נמצאת בריה עלובה הנקראת „כורמי-טרפה". אלה הם הכורמים שנטעו את כרמיהם אחרי „מתן תורה", כלומר אחר שחדל גשם הזהב הפריזי. ומפני חטאתם זו, מפני שלא זכו לקבל אף טפה אחת מטפית הזהב, נגזרה עליהם גזרה: גם להבא לא תקבלו שום טובת הנאה, אף משירי הגשם... כרמיהם נפסלו, „טרפה" קראו להם, אין להם חלק בין הכורמים „נכדי הנדיב" ואין להם נחלה ביקביו הגדולים. „הירושה" הגדולה נתנה רק לנכדים הטובים אשר גדלו בהיות גשם הזהב על הארץ...

ואף בעלי ה„סינדיקט", יורשי היקבים הגדולים, קיימו וקבלו גם הם את הגזרה הזאת ויוציאו את אחיהם „הפסולים" מן המחנה. „טרפה" קראו להם אף הם.

מספרם של אותם „כורמי-טרפה" עולה עד 60 — 50 משפחות, כמות ענביהם — 3000—2 קנטר לשנה. הכרמים, כשנטפלת אליהם העזרה הגדולה של הנדיב, הרי הם עסק ביש, ובלי אותה עזרה הנם רק ענין רע, ואין להם צורת עסק כלל. בני הישוב „יברכו את היום, שבו נטעו את הגפן הראשונה. אותו היום מבי אותם התחילה לידי הפקידות, אחר כך לידי השחירים ו„הכשריהם" ובסוף לידי הרשית המקומית המוצצת כעלוקה את דמם ע"י „עשר" וע"י „חופטה". ונוסף על כל אלה עוד נפלו לידי „עסקנים", „בעלי-טיבות" ו„סוחרים" שונים. מה רבו החללים, חללי הגפנים והיין בכלל; מי ימנה מספר לרם! ואם הכורמים „הכשרים" כן, הכורמים המוכרחים לחיות על כרמי הטרפה על אחת כמה וכמה...

ימים על שנים פרפרו בתוך סעיפי היקבים הגדולים, כרגים שנכנסו לבין רגבי קרח. ולבסוף עלה בידם לאחוז איך שהוא את „קרעיהם"...

בירושלים יש יינים יהודים הצריכים בכל שנה לאלף קנטר ענבים בערך. רגילים היו לקנות ענבים מאת הערבים שוכני ההרים אשר בסביבת חברון. בעמל רב, ביגיעה יתרה ובהוצאות מרובות עלה בידי „כורמי הטרפה" הנלחמים על קיומם להטות את לב אותם היינים לקנות את ענביהם הם. וענביהם של הכורמים הללו ענבים טובים הם, משובחים מאד כענביהם המשובחים של ה„נגדים"... ויהי כי ראו ייני ירושלים את „ענבי הטרפה" כי טובים ומשובחים הם ויתרגלו בהם ולא יכלו עוד לעשות יין מענבי הערבים הגרועים. ובאופן כזה היו „כורמי הטרפה" מוכרים בירושלים 700—600 קנטר ענבים שנה בשנה; כשלש מאות קנטר היו מוכרים לאכילה ביפו ובירושלים ואלף קנטר היו קונים מהם מנהלי הסינדיקט בחצי חנם: 10 פרנק הקנטר.

והנה הגיעה שנת השמיטה של עכשו. מנהלי הסנדיקט החליטו לבלי לקנות בש"ז מענבי הטרפה. ורבני ירושלים הכריזו איסור על ענבי שביעית ויאסרו על כל היינים בירושלים לקנות ענבים מאת יהודים הן לאכילה והן ליין.

מה עשו ייני ירושלים? לעבור על איסור הרבנים לא יכלו, שהרי הם צריכים ל„הכשריהם", ולשוב ולקנות ענבי הערבים גם כן לא יכלו, כי גרועים הם. הלכו אל מושבות הגרמנים ויקנו ענבים משלהם!

רבני ירושלים נצחו.

כורמי הטרפה נשארו קרחים מכאן וקרחים מכאן, רק סוחרים פרטיים מאמריקה, העושים זה השנה השניה יין ברחובות, קנו מהם 600 קנטר ואת כל מותר ענביהם עליהם להפקיר על כרמיהם: יהנו מהם השועלים! במה יתפרנסו כל השנה, במה יעבדו את כרמיהם? מה איכפת להם לרבני ירושלים! „יפשטו את ידם... היהודים רחמנים בני רחמנים הם"— זאת תהיה עצתם של יקירי ירושלים, אשר תקעו חרב אל לב הכורמים, ואם בין אותם האנשים נמצאים כאלה אשר יתקעו עצם יבשה אל גרונם ואל לחם הקלוקל לא יקרבו, -- שוב מה איכפת להם לרבני ירושלים!...

ואת מכתבו של אחד מאותם הכורמים אלי הרי לא יקראו, ואם גם יקראו איתו לא יכה אותם לבם ויתוש לא יקנן במחם, כי על כן — הם נצחו...

„הנני כותב לך תחת רושם מעיק. זה ימים אחדים הנני מתהלך כמשוגע. המעשה של איסור ענבינו הכה את לבי ויגפצנו לרסיסים. איני יכול „לעכל" את הדבר הזה. מתי

...בל, מה זה?... ידי יהודים הורסות את אשר בנו אחיהם? ...ים מיסרות את חילנו לנכרים! מה תעשינה אלה 60—50 ...פרית? האם העשינה את כרמיהן הפקר? ומה תאכלנה?... ...י העזובנה את הארץ?... ומה אעשה אנכי?... מצבי— ...י יאוש"...

אני רוצה לדון עכשיו עם מנהלי הכונדיקט, עד כמה ...ין במעשם זה אשר עשו לאחיהם. בעיקרא דדינא אני מודה ..., לשם עסק אין להם השבון לקנות את ענבי-הטרפה אף ...יה פרנק דקנטר. כי גם את יין ענביהם הם אינם יכולים ..., ובשנה זו שוב עקרו כאלפים דולם כרמים שהיו ...ים 4.000 קנטר ענבים, אבל יחד עם כל זה לא צדקו. ... יתרה של עשרת אלפים פרנק לגבי בודזט של מאות ...פים פרנקים בשנה מה היא? ודוקא בשנה זו, בשנת השמיטה, ...א היו ראשים לעזוב את אחיהם הקטנים לנפשם. הן האויב ...שלמי אינו אויבם של כורמי הטרפה בלבד. זהו אויבו של ישוב החדש, ואל כל מקום התורפה אשר יתגלה לעיניו ...לח את צפרניו החדות, המזוהמית.

ואולם עם יקירי ירושלים יש ויש לדון. כבר הגיעה השעה ...ון עמהם, לעשות את חשבוננו עמהם. כבר הגיעה השעה ...יח להם באופן מוחשי כי אין מצבם מוצק, כמו שהיה, ... החלוקה אינה עוד סלע שאין לזוז ממקימו. ישימו נא זאת ... לבם. אם „תירתם" מתירה להם להכרית אוכל מפי 60—50 ...פחה, אם „תורתם" מתירה להם למסור את ממונם של ישראל ... מתנגדיהם הגרמנים, הרי אין זו תורה היכולה לתת ... זכות הקיום, אין זו תורה היכולה לתת להם עטרה של ...ם, של ראשי העם. תורה כזו היא תורת מות ולא תורת חיים, תורה זו לא תורתנו היא. אין זו התורה ...אני ישראל וגדוליו דברו בשמה, אין זו התורה שנתנה לנו ...ית נה, זו היא תורה שחורה, הבאה לכסות על מעשים ...ירים, על לבות שחורים של שחורי ירושלים...

ידעו נא אותם הרבנים השחורים, אשר שמו את מבטחם ...סלע החלוקה, כי לא לעולם חוסן!

...וו יקום, אשר יבוא בדין וחשבון עם אלה אשר השליכו ... בן־יהודה, את גבורה של השפה העברית, אל בור כלא, עם ... אשר גזרו כליה על ההסתדרות הראשונה של הפועלים ...רים בירושלים, עם אלה אשר הטילו את זוהמתם וארסם ...קרון, במשמר־הירדן, ביסוד־המעלה, עם אלה אשר הכריתו ...כל מפי 60—50 משפחות העובדות בזעת אפן על הררי ציון... וכל המעשים האלה יצטרפו להשבון אחד גדול, גדול... יום נקם ושלום יבוא, בא יבוא ולא יאחר!...

אבוהב.

מִקָּרוֹב וּמֵרָחוֹק.

II.

כבר אמר אחד מפקחי זמננו: רוצה אתה לעמוד על מדת ...הטת של הצבור בכל שעה — טול וקרא את המודעות ...ניים. אם אתה מוצא מודעות ע"ד ספרים ובתי ספר סימן ...וא, שהקהל להוט אחרי דברי תורה. ואם אתה מוצא מודעות ע"ד רופאים ורפואות ל„מחלות נסתרות", שמע מינה שהקהל ... אחרי „דברים שבצנעא". ואם „מודעות שלוות" כך, „מודעות ...יה" על אחת כמה וכמה...

זוכר אני דבר שהיה לפני שנים אחדות. בעיר טעלז „המעטירה" היה רב, ולרב — חתן מתרברב. ויסד הרב „ישיבה גדולה" והתגדר בה -- חתן הרב. ולא היה חתן הרב חביב על בני הישיבה, היה הוא עוין את בני הישיבה ובני הישיבה היו עוינים אותו. והיה חתן הרב משתמש בכחו ובהשפעתו המרובה בבית הרב לנקום את נקמתו מאת בני העניים. ובני הישיבה קצרה ידם לנקום ממנו בגלוי והיו צוררים אותו ב„מודעות". ומעשה במודעה של ברכה לאירוסין או לברית מילה. ושוב מעשה במודעה ע"ד אברך מופלג שזקנו מגודל ופיקו נאה וקולו נעים, המבקש לו מקום ש"ץ לעביר לפני התיבה בימים נוראים. ואולם העתים משתנות והמודעות עמהן, ואשרי הדור שהרביים לומדים מתלמידיהם. אותו הרב, מיסד „הישיבה הגדולה", מת, ומנהלי ישיבת טעלז „נכבדי העיר" מודיעים, כי „על מקום הגאון המנוח נתמנה חתני הרב הגאון המפורסם שליט"א לאב"ד ור"מ בעירם יצ"ו". והמודעה נדפסת באותיות גדולות ובשורה הראשונה — למען ידע כל העם. ובעוד ימים אחדים והנה נדפסת מודעה שניה „שאב"ד בטעלז לא נבחר ולא נתמנה עוד". ובעלי מודעה זו אינם מסתירים את פניהם ואינם מעידים על עצמם ש„נכבדי העיר" הם, סימן לדבר שאמנם הם הם הנכבדים בעיר, ומקיפלה במודעה זו „מחאה גלויה" נגד „קבוץ חתימות על כתב רבנית באיפן מוזר ומכוער כזה" מצד בעלי המוסר ומנהלי הישיבה ומשגיחיה.

ולמד אני הרבה, הרבה מאד „ממודעות לוחמות" אלו. קודם כל אני לומד מהן, ששאלת הרבנות בעיר טעלז „מתנפחת", ועתידה היא למלא את כל חלל העיר ו„הישיבה הגדולה" ריח רע במקום ריח התורה, שהיה שורר בהן עד עכשו. ושוב אני למד, שהכלל שכללו חכמים ב„מילתא דעבידא לגלויי לא משקרי אנשי" אין ענין אלא לאנשים פשוטים מן השוק, אבל לא לרבנים ומנהלי ישיבות, „מרביצי תורה ברבים", „בעלי מוסר" „ועושי מלאכת ה'". ועוד אני למד, שאין צורך כלל ב„אספות של רבנים", הנקראות מטעם הממשלה לתכלית הרמת כבוד התורה ולשם שלטון הרבנים בעדותינו. די לנו ב„ישיבה הגדולה" שבטעלז ויכולים אנו לסמוך עליה, שהיא תעמיד מעכשו רבנים ובעלי מוסר שירימו את כבוד התירה בכל מאי דאפשר ואי אפשר, וישלטו בעדותינו ויעשו בהן כטוב בעיניהם.

ובאמריקה, זו הארץ הקלאסית של מודעות וריקלמות, של „הומבוג ובלאף", שהכל שרי לה, הכל מחול לה, התחכמו הציונים להוציא מודעה כזו, שאי אפשר למחול עליה.

מוחל אני למו"ל ה„טאגעבלאט", שהוציאו ביום מלאת כ"ה שנים לעתונם נומר בן 112 עמודים ויתנו בו כרוכים זה בזה מגדלי מו"ס ויהודי מוכר מצות לפסח, שלום עליכם וחייט מוכר בגדים בחצי חנם, פרישמאן ופוטוגרף יודע לעשות תמונות שהן סגולה לשדוכים וכו' וכו', — מוחל אני למו"ל ה„טאגעבלאט" הומבוגם זה, שהרי ההומבוג הוא שרש נשמתם.

מוחל אני לאותו סופר עברי, שכיון שבא לאמריקה הלך הוא ואשתו לראש הרפובליקה לקבל ממנו „סמיכות" ולהצטלם אתו בצוותא חדא, — מוחל אני לו הומבוג זה, שהרי סוף סוף אינו אלא הומבוג של פרנסה, ועל כגון דא נאמר „עם עקש תתפל". הולך אדם לבקש פרנסה לעצמו בארץ הריקלמה וההומבוג, שוב אין למדין עליו חוב בשביל שאחז גם הוא בדרכי ההומבוג והריקלמה.

אבל אותה המודעה, שעליה אני דן, אין לה ענין לפרנסה כלל ולא לשם עסק ומסחר יצאה, אותה מודעה הוציאו ציונים, אנשים העובדים את עבודת התחיה, ושוב אי אפשר למחול עליה,

מטעם הלשכה המרכזית של ה„קרן הקיימת לישראל" בא לאמריקה אדם אחד לסדר שם את העבודה לטובת „הקרן הקיימת". העבודה הזאת, כשהיא לעצמה, ודאי נחוצה וטובה היא. ודאי היו צריכים מנהיגי הציונות באמריקה לסייע בכל כחם לסדר עבודה חשובה זו, שהרי כלום יכול מי שהוא להרגיש יותר מן היהודי האמיריקאי, „היהודי החדש", שזה לא כבר נעקר מארץ מולדתו, את הערך של גאולת הארץ, של רכישת הארץ בלי עם בשביל עם בלי ארץ?! והנה מוצאים מנהיגי הציונות באמיריקה „מודעה" הנשלחת לכל האגודות. ובהם הם „מציגים" את האורח הנכבד לפני הקהל. ו„ההצגה" מסיימת בהודעה, ש„ה' ק. הוא — „נכדו" של הד"ר ב. הדירקטור של הנציונל־פונר". בכונה אני משתמש בהמלה „נכד" לתרגום השם „פלעמעניק", מפני שאמנם ריח „נכדות" הריחותי בשעה שקראתי אותה „המודעה". אנו עוסקים בעבודת התחיה, אנו אומרים להשיב את העם אל עצמו, אל ארצו; אנו רוצים להכנים שביב אור אל כל פנותיו החשכות והאפלות של העם; אנו מבקשים להגביר את ההכרה בלב העם, כי עזרתו תלוי בו. בעצמו, והללו באים ומכריזים: פלעמעניק—נכד—בא!... האומנם צריכים אנחנו ללמוד מן „המודעה" הזאת על מהות העבודה הציונית באמריקה בכלל? האומנם רוצים מנהיגי הציונות באמריקה להנהיג מנהג „משובח" זה של „אדמורות" ו„נכדות"?

ובווילנא נפוצה „מודעה" ע"ד בית ספר עברי „שמוכן להוסר תחת חנוכו של המורה מר מ. מירקין". „הכל יסודר בסדר נכון לפי ערך הצטינות הנסיון של התלמידים ומדרגתם". „ולפי כשרונותיו התקיפים של המורה הנ"ל יש לקוות שיעשה חיל בלמודים (המורה?) ובית ספרו יפגרס". כך כותבים עברית אנשים המתימרים להיות מורים ומחנכים בירושלים דליטא, בעירם של האב והבן לבינזון, של רש"י פין, קלמן שולמן, יהושע שטיינברג וכו'!

האין בזה כדי לשמח את הלב העברי בדור התחיה, בדור ה„שפה הברורה", ו„העבריה" וההסתדרות הכללית לשפה ולקולטורה העברית? אלו היו בוילנה די בתי ספר הגונים בודאי שלא היה מקום אז לבית ספר עברי „תחת חנוכו של מר מ. מירקין".

ואם בירושלים דליטא נמצאים ילדי ישראל „תחת חניכו של מר מ. מירקין" צאו ולמדו מהו מצב החנוך בעירות הקטנית.

מלושיץ (פלך סידליץ) מודיע לנו סופרנו, שאין שם אפילו מוסד חנוכי אחד מלבד התלמוד־תורה, שאינה אלא למתחילים ולבני עניים, וגם „מוסד" זה עומד להרהס מחוסר אמצעים ועסקנים, אף כי מצבם החמרי של יהודי העיר אינו רע. ומובן מאליו שלושיץ אינה העיר היחידה שרבה העזובה בקרבה בנוגע לחנוך הבנים. וגם זה מובן מאליו, שהחנוך העברי לקוי לא רק מפני חוסר אמצעים אלא ביחוד מפני חוסר עסקנים ומסדרים. ושמא תשאלו: וכמה עוסקת החברה „חובבי שפת עבר" הפטרבורגית, שסניפים הרבה לה בערי השדה, תקבלו תשובה מספקת: אנו מפקחים על הדבור העברי, על ההרצאות, על הוכוחים, ובדבר בתי ספר נחוץ לפנות עפ"י האדריסה של מפיצי השכלה. ומי יבא ויטיל ספק ב„עבודתה הפוריה" של חברת מפיצי השכלה בנוגע לחנוך העברי?!...

וכשצעירים מסתדרים לעצמם באיזה מקום ללמוד וללמד, הרי הם עזובים לנפשם, אין מנהל להם, ואין תומך בידם, ואין מגין עליהם אפילו מפני הקנאות העורת של האבות, שעדיין לא עברה מן העולם. הנה, למשל, סידליץ. שם יסדו צעירי החסידים אגודה „דוברי עברית" לשם הפצת הדבור העברי וידיעת השפה והספרות בקרב הצעירים. התחילו לערוך בין עצמם קריאות בדברי ימי ישראל והספרות העברית, נגשו לסדר קבוצות ללמוד התנ"ך ודברי ימי ישראל. „אך פתאם — מספר סופרנו בתמימות קדושה — בא האסון". אביהם של בני האגודה, כיון ששמעו את דבר האגודה, הקימו רעש. אחזו באמצעים קשים והאגודה בטלה, כי לא יכלה לעמוד בפני „הריפריסיות" הקשות מצד החסידים והקנאים...

וברוכה היא העיר זוואניץ, פלך פודוליה, המתברכת בבית הספר שיש לה. כמו שמודיעים לנו משם, ראוי בית ספר זה להיות למופת לכל ערי הסביבה. הודות למנהליו ולמוריו מקבלים התלמידים חנוך לאומי במלא המובן, השפה השלטת בבית הספר היא העברית, ונעים לשמוע את הדבור העברי חי בפי תלמידי ביה"ס. המנהלים והמורים אינם חושבים את נפשם, עמל ויגיעה, כדי להקים דור חדש לאומי. והדבר עולה בידם. ביה"ס מתקיים זה כשתים עשרה שנה. וכל הצעירים המשכילים שבעיר חניכי בית הספר הם. ואולם יש לו לאדם מנה — והוא מבקש מאתים. ובצדק מתאונן הכותב על שאין עסקני העיר דואגים להתפתחות הצעירים לאחר עזבם את בית הספר, כי הוא רק פרוזדור להחיים. וכדי שלא תשכח התורה וכדי שיתפתח הרוח הלאומי בחיים נחוץ להגביר את השפעת הספר מחוץ לבית הספר, נחוץ להמציא מזון רוחני להצעירים, שכבר עזבו את בית הספר. ועבודה זו אינה נעשית לגמרי. אמנם זה כשלשה חדשים שנוסדה שם ע"פ האיניציטיבה של המורים העבריים אגידה בשם „התחיה", ששמה לה למטרה לדפיץ את השפה העברית בין יושבי העיר, לסדר מזמן לזמן קריאות ונשפים ספרותיים וכו'. אבל קיום האגודה מוטל בספק מפני רפיון ידי המיסדים עצמם. עוד לא הספיקה האגידה להחל את מעשיה וכבר פקעה ההתלהבות בתוך לבם של מיסדי האגודה, שמתאספים צעירים וצעירות לאספות, אבל שבים הם כלעומת שבאו ונפשם ריקה. עזובים הם לנפשם ואין דואג להמציא להם את המזון הרוחני שהם מבקשים.

גם המודיע מגאמבין, פלך ווארשא, מתאונן על חסרון עסקנים צבורים בעירו. „החדרים עומדים במצב שפל מאד וכל הנעורים גדלים ללא תורה וללא חכמה. כל בני העיר מתאוננים על הקלקלה הגדולה הזאת — ואין איש עושה דבר. רק הציונים המועטים שבעיר עושים מה שבכחם לעשות בדבר תיקון החנוך. גם החברה „גמילות חסד" שבעיר מתנהגת בלי סדרים. יש לחברה זו הון הגון המגיע לאלפים רו"כ אחדים, ויכולה היתה חברה זו לסייע הרבה לתקון מצבם של בעלי המלאכות ושל התגרנים הפעוטים שבעיר, שלפעמים די להם בהלואה קטנה כדי שיקומו ויעמדו על רגליהם. אך מחוסר סדרים ועסקנים הגונים לבשה חברת „גמילות חסדים" זו צורה של חברת מחלקי צדקה לאדם שאינו זקוק לצדקה אין החברה מזדקקת. היא נותנת „הלואות" רק לעניים גמורים ולקבצנים. הנוצרים אשר בעיר יסדו להם זה כבר „קופה למלוה ולחסכון". עכשו נתקבל מאת שר הפלך הרשיון הדרוש ליסוד קופה כזו גם ליהודים. קופה זו ודאי שתוכל להביא טובה מרובה לחנוני, לאומן, לתגרן היהודי ולגאול אותו מידו הקשה של המלוה ברבית, המוצץ את דם לויו „עפ"י היתר עיסקא". אבל מי יודע, — שואל המודיע, — אם מנהלי החברה „גמלות חסדים" יתנו את ידם לקופה החדשה, שאינה עומדת על הצדקה?!

כמדומה ששאלה זו לא נאמרה רק לשם שאלה בלבד. יש בה גם מעין תשובה. אוהבי צדקות ועושי צדקות היינו מעולם, חברות של צדקה קיימות אצלנו בכל עיר ובכל עירה

...ריה לעזרת שיש בה ממש, לעזרה שאין עמה צדקה, ...קיימות אצלנו, עד שהללו צצות הללו נובלות.

...צרת הבת", — מתאונן המודיע מקולומיה אשר בגליציה, — ...גדולה היא לכל אדם מישראל מאז מעולם, ומה גם בימינו ...כשהצרות נעשות תכופות ומעינות הפרנסה הולכים ומסתתמים. ...שמגיעה הבת לפרקה מיד אנחה מתחילה להיות מפרכת ...ניפו ונפשו של האב. הצעירים יוצאים לאמריקה ולכל ...רוחות השמים, מספר ה„חתנים" הולך ומתמעט וכל צעיר ...עדיין לא נשאו הרוח הרי „בזהב ישקל". והזהב הזה ...ימצא? נצנצה מחשבה טובה בלב קצת מיהודי סטניסלוי ...יוסיה ויסדו קופות של אחריות נדוניא בעד בנות ישראל. ...ל היה הבטחון שבטחו האבות בהקופות האלה, אלא שבטחונם ...יה איתם. נפלו הקופות „מחטאת מנהיגיהן ומעון פקידיהן, ...ואין המודיע מבאר במה חטאו המנהיגים ומה הוא עונם ...הפקידים. הוא מסיים רק באנחה: „הבתולות נוגות והאבות ...ים על כספם כי ירד לטמיון. לא זאת היא השאלה: „מה ...בין הגויים?" כי אם זאת היא השאלה הקשה והמרה: „עד ...ה, עד מתי לא נטהר עוד?!"

...כשאתה סוקר בסקירה את כל הנעשה בקרבנו מקרוב ...רחוק אמנם יש אשר תפרוץ אנחה חרישית מלבך:

— עד מתי, עד מתי לא נטהר עוד?

מֵראֹשׁ פִּנָּה לְחֵיפָה.

III.

...לנתי בפקיעין. ידעתי, שקשה יהיה לי לישון בבית פלח, ...לא השתמשתי בהזמנות שקבלתי מכל היהודים שבכפר, ובחרתי את ...מקום היותר טוב בחדר אחד הקיטנים הדר בבית דרוזי. ...א חדר היה זה, אלא הפנה הגבוהה שבבית כפרי. בפנה ...פנה הזאת דרה משפחה שלמה, ובפנה שמלמטה ממנה — ...וזוים המכניסים בלילה לדירתם זו גם את סוסם.

בלילה נכנסו בני בעל-הבית הדרוזי אל פנת שכניהם ...ים, ישבו ושיחתו זמן רב, ושוב היתה לי הזדמנות להתפלא ...יחס הטוב השורר בין הדרוזים והיהודים. בפנת השכנים היה ...חלון, דבר בלתי רגיל בבתי הכפרים, אבל שמשיות לא ...לחלון זה, ואני שמחתי עליו מאד, כי שמתי בו מבטחי, ...א אחנק במעון הקיץ המוזר הזה.

יחד עם כל המשפחה היהודית ישנתי על מחצלות השטוחות ...הקרקע. לישון לא היתה כל אפשרית אעפ"י שרכבתי כמעט ...עלם ועיפתי מאד. סבבוני רמשים מכל דמינים ונשכוני ...מי חמלה. בפנה אשר מתחת צהל הסוס ונחרו הדרוזים, ...ב לי היהודים. לא יכלתי להרדם אפילו לרגע. שכבתי ...מול החלון והבטתי אל השמים הכחולים ואל הכוכבים שנוצצו ...אבנים יקרות.

בארבע וחצי בבוקר דפקו בדלת. באו להעיר אותי. ...בשמחה פגשתי את האיש, שבא לגאול אותי, והוא נדמה לי ...אותה שעה כמו מלאך מושיע ממש. נפרדתי בידידות מאת ...בעל הבית שלי ומיהודי פקיעין, שהספקתי עוד לראות אותם ...שעה מוקדמת כזו ונסעתי הלאה.

...בפקיעין שכרתי לי סוס מאת אחד היהודים, ובעל הסוס התחייב גם ללוות אותי עד חיפה. צריכים היינו לנסוע כתשע שעות מפקיעין עד שפעמר, ללון שם, וללכת בבקר יום המחרת לחיפה. היהודי שֶׁלִּוָּה אותי היה מוכרח לעבור רגלי כל הדרך. פרנסתם של יהודי פקיעין מועטה היא כל כך, עד שהיהודי הזה לקח בעד הסוס ובעד בטול מלאכה במשך שני ימים רק חמשה פרנק. זה היה יהודי חזק וגבוה, שפניו היו לגמרי פני ערביים, ורק מתוך עיניו נשקפו אותה התוגה ואותה הרכות שבהן מצטיינות העינים היפות של בני עמנו. עמד לפני, מקלו הגדול בידו, והוא מוכן ומזומן ללכת אחרי גם ימים שלמים. השוחט בפקיעין אמר לי, שיהודי זה קל הוא ברגליו כאחד הצבאים אשר בשדה. יצאנו, ונוכחתי שאמנם צדקו דברי השוחט. ואולם דוד שלי—כך היה שם מורה דרכי — לא היה צריך כלל למהר בהליכתו כאחד הצבאים, מפני שסוסתו היתה חלשה ומפגרת כ"כ, עד שלא יכלה לרהתחרות אתו. היא יראה מפני כל אבן חלקה, מפני כל ירידה ועליה פחות או יותר גדולות. לרכוב מהר לא היתה כל אפשרות, והייתי מוכרח להתנהל לאט לאט. דוד שלי בראש, וצעדיו בטוחים ומהירים ואני אחריו רוכב על הסוסה ומתנהל פסיעה אחרי פסיעה.

השמים היו מכוסים עננים. מן המזרח יצא אור כהה, וקשה היה לו לפרוץ דרך בין העננים הכבדים. נשב רוח קל וקריר והוא היה נעים מאד אחרי ליל נדודים. האדמה היתה רטובה, ונטפי טל כסו את הצמחים המלאים לשד אביב. בכל היה מורגש שפע החיים, שפע הכחות.

הדרך לא היתה רעה כזו שמעבר לפקיעין. פגשנו בדרכנו מישורים פוריים וגבעות יפות. אבנים וסלעים נפגשו רק לעתים רחוקות. כעבור שעה יצאה השמש בכל הדרה והניסה את העננים במזרח. השמים החלו להטהר, אור כסף פשט על פני האופק, וחום רך לטף את הארץ ואת יצוריה. המלחמה בין האור ובין העננים נתחזקה. העננים נתגבבו במערב, עמדו ובנו להם שם מבצר חזק נגד אור השמש. לפנינו הר עטוף כולו עננים ומסתירים את הכל מעינינו. אנחנו הולכים וקרבים אל העננים. עוד מעט ונכנסנו לתוכם. ערפל הקיף אותנו. אין עיננו שולטת אלא בשטח של איזה צעדים מסביב לנו. נסתרו ממנו השמש וכל הככר שזה עתה עברנו אותו. כחצי שעה היינו נתונים בתוך העננים. ואך התחלנו לרדת נעשו העננים קלושים יותר ושקופים יותר. ירדנו, ושוב עומדים אנו במרחב חפשי ורחב, ורק מאחורינו נראים העננים קשורים בראש ההר, והם הולכים ומתעלמים מעינינו יחד עם ההר. המרחב מפולש לפנינו, ושוב אני רואה גבעות ושדות וכפרים. אני מביט למערב, והנה אני מכיר מרחוק את שדרתו הארוכה והאפורה של הכרמל הבולטת מתוך אופק השמים הלבנבן; ההרים אשר לפני הולכים ונשפלים, הגבעות המתנשאות על פני המישורים רובצות כולן תחת רגלי ההר שאני עומד עליו. ופתאום אני רואה מרחוק את הארץ והנה היא קרועה לשתים, וקו עקום ומתפתל מפריד בינה ובין השמים הלבנים. אני מבין, שזהו הים הגדול המחונן את עפר ארץ ישראל, ושמחה גדולה חודרת אל לבי. זה כשני שבועות לא ראיתי את הים הגובל את גבולות ארצנו ומוסיף עליה כל כך הרבה חן ויופי. שלא מדעתי פחד ורחב לבי בקרבי בראותי את הים שלנו, ובאותה שעה הבינותי את שמחת היונים שראו אחרי נסיעה ארוכה באסיה את ים ארצם, וכמוהם צעקתי משמחה: „או טלסה! או טלסה!" עיני שקועות במרחק המערבי, ואינני יכול עוד להבדיל בין הים ובין השמים. הכל לבן, ועננים טהורים ולבנים מתגבבים איש על רעהו ועולים ויורדים. השמש עולה ומתנשאת והעננים בורחים מיפעתה ומפנים

מקום לממשלת האור. השמים מקבלים את צבעם הכחול, ועל גבול הארץ במערב מתבלטים קוים שבורים, עולים ויורדים. הסילואטים שאני רואה מרחוק זוהי עכו. מצפון לה מתנשאת גבעה עגולה וסילואטים של בנינים יותר בהירים. זוהי אכזיב. וקו הארץ במערב וכל הככר שלפנינו מוקפים בצפון הרים, המגיעים עד הים, ובדרום -- גבנני הכרמל. ירדנו ומעינינו נעלמה כל התמונה היפה הזאת, אבל לא לזמן רב נפרדנו מאת הים. הוא שב ונראה לנו, ומאז כמעט שהיה נראה לאורך כל הדרך. אנחנו הולכים לדרום, והנה הים נשקף מן הצד. וכבר נבדלו השמים מן הים. הצורות נעשת בולטות. מתוך האויר הכחול והכהה בוקעים ועולים מגדלי עכו, צריחי מבצרה וראשי מסגדיה. הנה מפרץ עכו הכחול ועליו כפופים השמים, שכחולים הנם גם הם, אלא שתכלתם זכה וצחה יותר. אנחנו מוסיפים ללכת לארך הים, והנה נראו כתמים לרגלי הכרמל. זאת היא חיפה השוכבת לרגליו ממול עכו.

בדרך אנחנו רואים לעתים קרובות כפרים. רבם ככלם הם כפרים של נוצרים. יש גם כפרים הגדולים כערים, ובהם נמצאים גם בנינים יותר יפים, „בניני לוקסוס", שגם חלונות ושמשיות להם, ויש גם בתים שגגותיהם מכוסים רעפים, כמו במושבות היהודים. בכפרים אני רואה לפעמים בתי תפלה של קתולים וגם של אורתודוקסים. היום חג הפסח הוא גם לנוצרים, ואפשר להכיר את החג הזה בכפרי הגליל שאנחנו עוברים בהם. הפעמונים בבתי התפלה מצלצלים, וכל כך מוזר לי הצלצול הזה כאן בגליל. אין בו הענוה והפשטות של הנוצרות העתיקה שנבראה בארץ ישראל, ואין בו הקריאה לאהבה, שקרא הגלילי. צלצול הפעמונים בבתי התפלה והמנזרים בארץ ישראל מרגיש עוד יותר את המרחק הגדול שבין הנוצריות של הימים הראשונים ובין זו של הכנסיה החדשה. אני שומע את הפעמונים הקוראים לסליחה ולאהבה, ואני יודע, עד כמה מפיל הצלצול הזה פחד ומורא על אחי היהודים בארצות שונות. אני שומע את צלצול הפעמונים, ואני יודע, עד כמה הוא מעורר רגשות של שנאה גם פה בארץ, אשר בה דרך ישוע ודרש על האהבה לכל בני אדם.

הדרך הולכת ומתעקלת, ואנחנו הולכים ויורדים. דוד שלי הולך וצועד בלי ליאות. על פנינו עוברים כפרים, מתנשאים על גבעות ויורדים. השמש לוהטת. הסוסה משרכת דרכה, כי עיפה מאד. וגם אני עיף ויגע וחוגר את כחותי ומתאמץ לבלי להרדם, ורק דוד צועד בבטחה ורגליו קלות עכשו, לאחר עבור שמונה שעות, כמו שהיו בשעה הראשונה. עזבנו את הדרך במערב ופנינו מזרחה ושפעמר איננו נראה עוד. כיון שנראה איזה כפר מרחוק, אני שואל לשמו ומקוה אני לקבל תשובה „שפעמר". אבל מכנים לי שמות אחרים — דאמלין, תמרה, בילין. אני יורד מן הסוס והולך רגלי, כי חושש אני שמא ארדם ואפול מן הסוס. אנו הולכים והולכים, ושוב אנו פוגשים גבעות ועמקים. והנה סוף סוף בא הקץ לדרכנו. על ראש גבעה נראה בנין גדול, הבנוי בנוסח ארמון של פרשים מימי הבינים. זוהי שפעמר — מטרת נסיעתי.

שפעמר היא עיר ובה מושב המודיר — ראש המחוז, בניניה בנינים עירוניים. העיר איננה תופסת שטח גדול. הבנינים עומדים צפיפים. אבל נקיה היא שפעמר ויש בה בנינים הגונים, חנויות ובתי־מלאכה. הרושם הראשון שמקבלים בשפעמר הוא רושמה של עיר נוצרית. יש בה מנזר קתולי גדול, בית תפלה ובית חולים אנגלים. יש בה בית תפלה גם לאורתודוקסים. וכל זה בעיר תורקית, שמספר יושביה 2000 נפש. ואולם באמת מושלמים הם רוב התושבים, אלא שאין להם בתי תפלה יפים וגדולים כל כך כלבני יתר הדתות. בין התושבים נמצאים גם דרוזים במספר הגון — כשלש מאות נפש.

שפעמר ידועה בשמה הקודם שפרעם. בשם זה היא נזכרת בתלמוד בתור עיר שישב בה הסנהדרין. היא איננה רחוקה מאושא העתיקה. הישוב הישן נחרב בה, ולפני מאה וחמשים שנה נוסד בה ישוב חדש. היהודים בשפעמר עסקו בעבודת אדמה ובמסחר הפעוט. אבל היהודים לא יכלו להתקים במקום הזה, כמו שלא יכלו להתקים גם במקומות אחרים בגליל, ולאט לאט עזבו את העיר. מקודם קשה היה ליהודים לשבת בתוך הרוב הנוצרי, המושלמי והדרוזי, ובשנים האחרונות עזבו היהודים את העיר כדי לעבור לחיפה, שהפרנסה מצויה בה יותר. בלוחו של לונץ משנת תרנ"ט הובא שמספר יהודי שפעמר עולה ל־45 נפש. בספרים קדומים נמצא שבשפעמר דרים 60 יהודים. ואולם קהלת שפעמר ירדה משנה לשנה. לפני 6 שנים עדיין היו כאן שני חכמים, לפני שנתים עדיין היה כאן „מנין" יהודים, ועכשו נשארה בשפעמר רק משפחה אחת יהודית. מוכתר הדרוזים בשפעמר אמר לי, שלפני 50 שנה היו בשפעמר מאה יהודים, וגם בית הקברות של העברים בשפעמר מוכיח שפה היתה קהלה גדולה. בשפעמר יש בית כנסת והוא עומד סגור ומסוגר. המפתח ממנו נמצא בידי המשפחה היחידה שנשארה לפלטה מן הישוב הקודם. נכנסתי לבית הכנסת בלוית בני אותה המשפחה. בית הכנסת איננו עתיק ודומה לבית הכנסת בפקיעין. שכבת אבק עבה מכסה את הכל, ובית כנסת זה עושה רושם של מצבה שהוצבה על קהלה עברית שמתה.

ישבתי בבית היהודים וכל בני המשפחה נדמו לי כשרידים מבנין עתיק שנחרב. בעלת הבית ספרה בהתרגשות, עד כמה יכאב לבה בקרבה בראיתה את בית הכנסת השמם ואת הבתים שעל יד בית הכנסת שהיו שייכים לפנים ליהודים. היא מתאוננת שבודדה ויחידה היא. אין כאן לא שוחט, לא חכם, ולא מלמד לילדים. קצת תנחומין היא מוצאת לכה"פ בזה שבני העיר אנשים טובים הם ואינם מציקים ליהודי. ילדיה לומדים אצל הנוצרים. ולפיכך אינם יודעים אפילו להתפלל. ובטון עצוב כזה על חורבן הקהלה מדברת גם הבת הגדולה וגם הילדים הקטנים. אני ודוד נשארנו בבית המשפחה הזאת. הבית טוב הרבה יותר מבתי היהודים בפקיעין. יש בו חדר גבוה בעל חלונות, אף כי בלי שמשיות. מלבד ספה אין כל רהיטים בחדר. על הרצפה שטוחות מחצלות, ועל יד הקיר עומדים כרים. החדר נקי. בעלת הבית הכינה ארוחת הערב; האוכל היה טוב מאשר בפקיעין אף על פי שגם פה השקו את הסוס מאותו הכלי ששותים ממנו בני הבית עצמם, ואפשר שבשיירי מי הסים בשלואת הקפה, נתנו לפני בשר ותפוחי אדמה ואת הבשר קרעו בידים, בעלת הבית חפצה גם היא להראות לי את ידידותה ולהסביר לי פנים ותוציא תפוחי אדמה מצלחתה ותשים אותם לפני.

בערב באו בעל הבית ובנו הגדול. הם באו מחיפה, ונכנסו אל הבית לבושים בגדי ערבים ומזוינים רובים ואקדחים. בעל הבית מדבר עברית, אבל על פי נמוסיו ואורח חייו הוא פלח ערבי. בערב ישבנו כולנו על הרצפה ושוחחתי עם הילדים. ילדה בת שתים עשרה ונער בן עשר לומדים בבית הספר האנגלי, הם לומדים בבית הספר את הברית החדשה, והילדה ספרה ברת דבית את הנסים שעשה ישוע הנוצרי. האב שומע ואינו יודע איך להתיחס אל ספורי הילדה. ובכל זאת ניכר צער בפניו ובפני האם. מה לעשות — אומרים הם — אין לנו פה

...לכסד את ילדינו אצל יהודים והם לומדים אצל „הגוים".
...האנגלים — מוסיף האב — אנשים טובים הם. הם אוהבים את ... לפני הפסח נתנו האנגלים בחיפה לכל יהודי שבא ... בכף למצית, הם נתנו גם לעני גם לעשיר." והיהודי ... הזה איננו יודע, שהאנגלים נותנים מצות ליהודים לא ... לבם טוב על היהודים, כי אם משום שנתינה זו משמשת ... אמצעי לצוד נפשות יהודיות.

התבוננתי אל „השריד" הזה בשפרעם וילחץ לבי בקרבי ... הקהלה חרבה, בית הכנסת שמם. ונשארה רק משפחה ... והמשפחה הזאת עומדת גם היא כבר בלא יודעים ברגל ... בעולם אחר. הילדים חיים ומתחנכים ברוח האמונה ... מבלי דעת מאימה על היהודים, והאב והאם עוזרים ... זה, האנגלים אנשים טובים הם. הם עוזרים ליהודים. ... נותנים מצה לפסח, הם מחנכים גם את ילדיהם, הם דואגים ...

...

בבקר השני עזבתי את שפעמר ולבי פצוע. חשבתי למצוא ... לכל הפחות מה שמצאתי בפקיעין: יהודים אכרים. ומצאתי ... נמור, ליהודים היתה פה אדמה; היו גם עצי זית. והכל ... הכל נמחה.

הבקר היה צח ובהיר. משפעמר עד חיפה רכבתי שלש ... הדרך טובה, היא עוברת במישור רחב פורה ויפה. שדות ... קמה נשתטחו לפני. השבלים המלאות התנועעו ודומות ... לגלי הים. מזמן לזמן נפגשו חורשות עצי זית מעוברות ... בכל היו ניכרים שפע וברכה. בכל היו ניכרות ברכת ... ויד אדם חרוצה. גם הגבעות אשר נפגשו בדרך היו ... קמה. מרחיק נראה המפרץ הכחול. כתמים שחורות ... אניות וכתמים לבנים של מפרשים התבלטו בים. עכו ... הודה במגדליה הלבנים, ואור גדול היה שפוך על בניני חיפה ... לרגלי הכרמל. הדרך היתה מלאה עוברים ושבים: פלחים ...; סוחרים ערבים ובדואים רוכבים על סוסים וחמורים; ... שורות של גמלים טעונים סחורה, וצלצול פעמוניהם ... את האויר; דיליז'נס מלא נוסעים. החיים המלאים הללו ... הצבעים השקיטו בקרבי את הצער של חורבן הקהלה ... שפעמר, אני נוסע ולבי מתרחב משפע החיים ויופי התמונות. ... שכח את פקיעין ואת שפעמר, אינני חושב עוד על חורבן ... ועל המכשולים והדאגות המחכים לו בעתיד. אני מלא ... מכל הנעשה והנראה מסביב לי, והכל אומר לי: זאת ... ארץ מבורכה, ארץ שהיא צבי לכל הארצות...

... נימרק.

יְסוֹדוֹת הַפִלוֹסוֹפְיָה
של
רבי יהודה הלוי.

א.

יחסו של הלוי להפלוסופיה.

טעית נושנת היא המצויה בכל הספרים והמאמרים דחש"ם ... על דבר רבי יהודה הלוי, בבחינת פילוסוף אי מעורר, שהיא ... מתנגד להפילוסופיה, כלומר שהוא התנכר להעיון המטפיזי ... הודה בתועלתו, ושמטעם זה לא בנה היא לעצמו שום שיטה ... ספר הכוזרי, אומרים המפרשים האלה. אמנם הוא ספר ... אבל רבי יהודה הלוי מציע בו רק שיטה פלוסופיה של הסטוריה, לא שיטה מטפיזית, ולא עוד אלא שבפירוש הוא מרחיק את העיון המטפיזי מתוך שיטתו (נבזה מניחים המפרשים האלה, שאפשר הדבר לבנות שיטה פליסופית־הסטורית שאינה נזקקת כלל לשום שיטה מטפיזית). ביחוד נתנו שבח לרבי יהודה הלוי על שהרהיב בנפשו להתנגד ליסודות המטפיזיקה של אריסטו. ואע"פ שמצאו בספר הכוזרי פרק או פרקים על דבר התארים, אשר הלוי מעמיק בהם עיון כדרכם של שאר הפלוסופים, מכל מקום לא נסוגו אחור מדעתם, אלא נסו לצאת מן המבוכה ע"י „תרוצים" שונים.

והנה צריך להודות, שדעה זו יש לה איזה סמך בכמה מקומות בספרו של הלוי. ודברי הלוי במקומות המרומזים שמשו אמתלא להמפרשים האלה להתרחק מן החקירה על דבר היסוד המטפיזי, אשר הפלוסופיה של הלוי מבוססת עליו. גם היחס שבין הלוי וגבירול נשתקע ולא בא לידי גלוי וברור בסבת התרשליתם זו של המפרשים ושטחיותם בנוגע לבאור שיטת הלוי, שהיא אחת השיטות היותר מקוריות והיותר מלאות ענין בפלוסופיה בכלל, ובפלוסופית ישראל בפרט. מכל השאלות הנכבדות העמדה על הפרק רק אותה היותר „נתפסת בידים", שאלת „הרצון", ולכל היותר עסקו המפרשים גם בהרצאת השקפות הפלוסיפים שבמאמר החמשי מספר הכוזרי. כי, אמנם, לאיזו מטרה היה להם לשאול, אם ובאיזו מדה תלוי הוא הלוי בשיטתו המטפיזית של גבירול. אחרי שהיה הדבר ידוע ונעלה מעל כל ספק „כי הרוח הנושבת בספר הכוזרי מתנגדת היא תכלית הנגוד להעיון המטפיזי של גבירול" (מונק, Mèlanges, עמוד 267—268).

והנה ההשקפה הזאת על דבר יחסו של הלוי להפלוסופיה אינה עומדת בפני הבקרת המתיחסת אל ספר הכוזרי בלי שום משפט קדום ובלי שום נשיא פנים להשקפית מקבלות.

אמנם באיזה מקומות מספרו הכוזרי נראה הלוי כמתנגד לפלוסופיה ופלוסופים. הנה כן הוא אומר, שבין הפלוסופים אין שום הסכמה לא על שום מעשה ולא על שום דעה (א', י"ג; אני מעתיק ע"פ הצעתי של הירשפלד, ליפסיה, 1887). הפלוסופים באו לידי מסקנות כוזבית בשאלת התעלותו של האלוה על האדם ובשאלת קדמות העולם. ביחוד במאמר החמישי, בהרצאתו הקצרה על דבר השקפותיהם המטפיזיות של הפלוסופים הוא מראה, שבכמה שאלות אי אפשר לאדם להגיע אל האמת על פי החקירה ההגיונית, שיכול אדם לבלות את כל ימי חייו או רובם מבלי להגיע לשום מסקנה ודאית (ה'. י"ד).

אולם לעומת הדברים האלה אנחנו מוצאים בכמה מקומות, שהלוי מצדד בזכותם של הפלוסופים ונעשה סניגור להם. הנה כן הוא אומר, שאין להאשים את הפלוסופים על בואם לידי מסקנה, שהעולם הוא קדמון, מפני שלא היתה בידם שום קבלה על הענין הזה, והשכל האנושי אי־אפשר לו לפתור את השאלה הזאת באופן מוחלט. שני הפתרונים האפשריים, בריאת העולם וקדמות העולם, גם שניהם קשים הם להרעיון האנושי להולמם, ואי־אפשר לו להביא ראיה חותכת לא לזה ולא לזה. וביחוד זה הוא יחסו של הלוי לאריסטו — „הפ וסיף" מתם שלו. אילו היתה לו לאריסטו קבלה לאמית בנוגע להדעה המתנגדת לדעתו, כלומר אילו היתה לו קבלה הבאה ונמשכת ממות עדים. משנות הדירות הראשונים שהיו „עדים במעשה בראשית", בלי ספק היה משתדל בכל כחו להביא ראיה הגיונית יחזק הקבלה ההיא, אם כי קשה הדבר מאד (א' ס"ה; ג' ג', עמוד 244—245). הענין הזה, אומר הלוי, כמו צופה היא למי שנשלמו כחותיו וראוי להדבק בו, כגון הנביאים והחסידים, כשם שהשכל בתכלית

שלמותו הוא צופה למי שנשתלמו מזגיו ומדותיו, כגון הפלוסופים (ב', י"ד, סוף). בני עליה המעטים אינם מבקשים רק התחברות תלמידיהם המעוררים אותם לחקירה ומחזקים את זכרונם, וזו היא מעלת סוקראט והדומים לו. בזמננו זה אין כאן אנשים השואפים למדרגה זו, אבל בהיות הענין האלהי שירה בארץ הקדושה בין האומה המסוגלה לנבואה, היו שם בני עליה מעטים שהיו חיים חיי פרישות והתבודדות במדבריות והתחברו שם את בני גילם, ואלה היו תלמידי הנביאים (ג', א'). החסיד בהגיעו בשעת תפלתו לברכת „קדושות" הוא מתכון לכל מה שיחסו הפלוסופים לאלו מרוממות וקדושה (ג' י"ז, סוף). תורת הפלוסופים קרובה היא לתורת היהדות מאותה של הנוצרים והמושלמים. כי הפלוסופים, אם כי הם כופרים בבריאה והשגחה, יש לדונם לכף זכות, שהמה הגיעו בחקירתם להכרת אלוה במדה האפשרית להשכל האנושי מבלי עזר התגלות אלהות וקבלה. ובאמת מודה הוא סוקראט, שהוא אין לו אלא חכמה אנושית, מבלי לכפור בחכמה האלהית, שהעם מדבר עליו (ד', י"ג—ט"ז). את אלהים בבחינת מושל העולם ומסדרו (במובן חוק הטבע, לא במובן בריאה והשגחה) אפשר להכיר גם בעיון הגיוני בלבד, ודרך המופת היותר טובה שבזה היא אותה של הפלוסופים (ד', ט"ו; עין גם א', צ"ז).

אין ספק בדבר, שמי שכותב על הפלוסופיה והפלוסופים דברים כמו אלה, אינו מתנגד מוחלט להפלוסופיה, ואת זה נראה באופן יותר בהיר, אם נשים את לבנו לדעתו של הלוי על דבר מקור הפלוסופיה (ושאר החכמות). הפלוסוף הראשון לפי ההשקפה הזאת אינו אלא אדם הראשון. ממנו באה הפלוסופיה על פי שלשלת אל נח וממנו אל שם, אשר בשבטו עברה הפלוסופיה מורשת אבות מדור אל דור בין היחידים היותר מסוגלים לכך, עד שנתגלגלה אל אברהם, וברוח הפלוסופיה הזאת כתב אברהם מה שכתב בחבורו „ספר יצירה". בעת הזאת כבר זכה אברהם לנבואה, שהיא, אמנם, אינה אלא המדרגה העליונה שבפלוסופיה. הפלוסופיה סגורה היא בגבולי המופת ההגיוני, בעוד שהנבואה יש לה דרכי מופת חדשות יותר ברורות ויותר מוכיחות ומקיפה גם ענינים ומחקרים, שהפלוסופיה לא מצאה את דרכה בהם. ואברהם לא היה יורשה היחידי של הפלוסופיה בשבט שם, כי הכשדים גם המה לקחו חלק בנחלה זו, אלא שהם לא זכו להשלים את הפלוסופיה הזאת על ידי הנבואה. מהם באה הפלוסופיה אל הפרסים ומהם אל היונים (א', ס"ד, ועין גם ב', ס"ו, וד', י"ז וכ"ה). וגם אחרי מעמד הר סיני היתה הפלוסופיה חלק מהיתי של המסורה הלאומית אשר לעם ישראל, כאשר באמת גם שאר כל ענפי החכמה האנושית היו חלק המסורה הלאומית; וחברי הסנהדרין וכל העומדים להבחר להועד הגדול הזה היו עוסקים בהם בעיון ובכבד ראש. וגם ספרות עשירה לפי הערך היתה לה להאומה הישראלית ע"ד הענינים האלה. אבל בימי צרה ורדיפה, גלות וטלטול לא שמו מנהיגי האומה את לבם להספרות הזאת באותה מדה עצמה כלהחלק המעשי, הדתי וההסטורי של המסורה הלאומית, שהיה נחוץ להם להנהגת האומה בחייה הדתיים והמוסריים שבכל יום ויום. וכן נתגלגל הדבר, שהחלק הפלוסופי והמדעי של הספרות הלאומית של עם ישראל הלך לאבוד, חוץ מאיזו שארית קלה זעיר שם, כספר יצירה וביוצא בו (ב', ט"ו—ס"ד; ג', ל"ט—מ' ועוד). הלוי מטעים ביחוד, שכל חכמת יון לקוחה היא מספרים שתורגמו מעברית, שהיא השפה המקורית, ליונית ורומית. לפי דעתו של הלוי זו היא עובדה בתולדות הספרות הכללית, אלא שברוב השנים נשתקעה ונשתכחה (ב', ס"ב).

השקפתו זו של הלוי על מקירה של הפלוסופיה (שינקה, כפי הנראה, מתוך ספרי ידידיה האלכסנדרוני), השקפה, שהתפשטה בין פלוסופי ישראל בימי הבינים (עיין, למשל, מו"נ א', ע"א וב', י"א), דיה היא לבדה לסתור את ההנחה, שהלוי היה מתנגד מושבע להפלוסופיה. רק בנוגע להדרך ההגיונית הסלו-גיסטית משתחרר הלוי מהאמונה, שיש בה כדי להוציא דין חתוך בכל השאלות ושהיא הדרך היחידה או גם היותר נכונה המוליכה אל האמת (עי' א', י"ג וה', י"ד, ע' 325—326). לפי דעת הלוי (המושפע, כנראה, מידידיה) הנבואה היא הפלוסופיה העליונה, שבידיה להביא ראיות יותר ברורות ויותר חותכות מאותן, שאפשר להגיע אליהן על פי הסלוגיסמים, ולבוא לידי מופת חותך ולידי דין חתוך גם בשאלות המשתמטות מן המופת ההגיוני. אבל הדברים האלה אינם אמורים רק בשאלות אחדות ידועות, כגון בריאה, השגחה והשארת הנפש, כ"א גם בשאלות אחרות מטעים הלוי וחוזר ומטעים, שהפלוסופיה ידה רב לה לחקור אחרי האמת ולבוא עד התכלית כאשר באמת עשתה וגם הצליחה בזה. ולא עוד אלא שגם בנוגע להכרת אלהים הצליחה הפלוסופיה למצוא את רעיון האלהים בבחינת מושל העולם ומסדרו, כנזכר.

אמנם בכמה מהערותיו נגד הפלוסופיה מגדיש הלוי את הסאה ומפליג בלשונו, (כנראה תחת השפעתו הספרותית של בן דורו הזקן, הפלוסוף הערבי אבו חמד אלגזאלי) יותר ממה שהיתה כוונתו באמת, בכל אופן יותר ממה שהיה רשאי לעשות עפ"י השקפתו הפלוסופית. אולם הבא לדון את יחסו של הלוי להפלוסופיה על פי הפלגות ממין הזה ואומר, שספר הכוזרי „בהשקפתו הכללית... וברעיונותיו הראשיים" הוא דומה לספר „הפלת הפלוסופים" של גזאלי, או שהלוי „הוא מתכון באמת לנדות את העיון ולגרשו כלה מתוך גבול הדת, ושהוא היה מסור לגמרי להשפעתו של ספר, שאינו מרשה להפלוסופים להחליט שום דבר על דבר האלוה, לא בחיוב ולא בשלילה" (ר"ד קיפמן בספרו: געשיכטע דער אטריבוטען-לעהרע, עמוד 128—134) — האומר כן הוא מפריז על המדה ומעיד על עצמו, שלא ירד לסוף תוכנם של „הרעיונות הראשיים אשר בספר הכוזרי". וגם ההשתדלות להראות, שהלוי, למרות התנגדותו להפלוסופיה, ברא שיטה פלוסופית בתורת התארים, „בתבעו את זכות הדין ההגיוני בגבול העיון הדתי" (שם ע' 135), הפלה היא למאד. וכבר ראינו, שדוקא הדרך ההגיונית היא מקור חסרונה של הפלוסופיה, לפי השקפתו של הלוי. וכי מה נכון, אם הלוי אומר, שהפלוסופיה אין בה צורך, ולא עוד אלא שגם מזיקה היא להמאמין האמתי, ושאין בה תועלת אלא למי שכבר נכשל בספקות באמונתו (בראש מאמר ה')? דברים כמו אלה אנחנו מוצאים בספר הכוזרי גם בנוגע לעיונו של הלוי עצמו, בנוגע להפלוסופיה ההסטורית של עצמו, אשר לפי דעת המפרשים האלה אין לה שום יסוד מטפיזי. האם בא הוא הלוי בטענה, שיש לו איזו קבלה בפלוסופיה ההסטורית שלו? ונהפוך הוא, הלוי מטעים וחוזר ומטעים, שכל דבריו בזה הם דברי עצמו, ושאין להם שום אבטוריטה וסמך מטעם המסורה, ולא עוד אלא שגם על עיונו ההסטורי עצמו הוא אומר שטוב היה, שלא ליכנס כלל בעיון כזה (עין א', צ"א; ב', כ"ו סוף. מ"ט. נ"ו. ס'; ג', כ"ג. ל"ז. מ"ט. ס"ה ע' 212—213; ד', ל"א סוף). האם מתנגד הוא הלוי גם להפלוסופיה ההסטורית של עצמו? ובאמת, כך צריכה להיות המסקנא האחרונה היוצאת בהכרח מתוך דבריהם של המפרשים האלה!

(סוף יבא)

בן־אייעור

עַל מִכְסֵה הָאֳנִיָה.

(רשמי דרך)

III.

צָרוֹת.

בשני הימים הראשונים, בטרם הרחיקה הספינה להפליג ...ים, שרוים עדיין רוב הנוסעים בעולם שנעקרו משם; ובשני ...ים האחרונים, כשהספינה הולכת וקרבה אל הארץ הנכספה, ... הנוסעים איש איש להיך עילמו, שהוא בינה בדמיונו. באותם הימים אין הנוסעים רגילים להתקרב איש אל ... קונה יתרה. כל אחד בוחר לשבת ברשות היחיד שלו, ... עם הרהוריו, עם דמיונותיו, עם זכרונותיו, עם תקוותיו.

ורק הימים האמצעיים, כשהספינה מוקפה אוקינוס, והעין ... רואה מסביב בלתי אם שמים ומים, אז מבקשים הנוסעים ...ים" ונעשים קרובים זה לזה. שלא מדעתם הם נסים מפני ...יות, כאילו בטלו כל התחומין, נהרסו כל המחיצות, פסקו ... הגבולים, חדלו כל הריבות. בני אדם רואים את עצמם ...ים בפני איתן־העולם, והם נעשים נוחים, צנועים, רכים.

הנה כניפיה קטנה: חמשה ששה יהודים נפגשו כאן בפעם ...אשונה בחייהם, מדברים זה עם זה בגלוי־לב, מספרים איש ... את נגעי לבם, ומשתתפים איש בצער אחיו.

אחד מהם, איש כבן ארבעים, פנים מאירות, כאותן ... רואה ברחוב היהודים ביום השבת, יושב בקצה, גוחן ... עבר חבריו ומדבר מלה במלה, כמונה מעות:

—...כלו כל הקצין. משנבנתה המסלה בעירנו, באה ...ה... היו יהודים שנתעשרו ואנכי נתדלדלתי... מתחלה הייתי ... סחורה מן הכרך אל העירה... בשנים האחרונות ירדה ...רנסה, נתרבו בעלי־העגלות... אבל לחיות היה אפשר... פחות ... יותר, כברכת אלהים... סך־הכל בן ובת... נטל הבן ונסע ...ריקה... לא רצה בשום אופן להשאר כאן... ובת יש לי... ... אמר לכם?.. לא משום שאב אני, אלא כל העיר משבחת ...ה... ה„פריצים", הדוקטור, הרוקח כלם—כפרתה... תופרת ... יש לה „עבידה", בלי עין הרע... כלום עלה על דעתי, ...צטרך לנוע לקצה תבל?.. וכי מטופל אני בילדים?.. אבל ... זה לא השתכרתי אפילו רובל לשבוע... השומעים אתם?.. ...לנו שמונים רובל משל בתי... כיון שראיתי כך, אמרתי ...פשי: אני נוסע לאמריקה... קשה הדבר לאדם שעברו עליו ... מחצי שנותיו... אבל הרי זה גלה, עוד גרוע מגולה, ...שול ולאכול את כסף בתי, שעמלה עליו בזעת אפה... לא כך?..

הפסיק ונסתכל בפני השומעים לראות את הרושם שעשו ...דברים עליהם. הללו לא נזדעזעו כלל.

— ומה אדבר אנכי? — נענה אחד מן החבורה, יהודי ...וף הפנים — אשתקד הייתי עשיר, גם בית, גם חנות, גם ... וזהב, ובלילה אחר נעשה הכל גל של אפר...

והוא מספר באריכות את דבר „השרפה הגדולה" בעירו, את כל הפרטים לפני האסון ואחריו, אומד את ה„היזקות" שהיו ..., נאנח על אשתו שחלתה מעגמת־נפש.

— קיצור הדברים, ראיתי כי כלום לא יועיל... גזרה היא מן השמים... ניטל ממני המזל... צברתי את ה„שיירים"— ועכשו אני נוסע לאמריקה...

שותקים רגע אחד. מן הקצה השני עולה קול:

— זהו אסון בידי שמים... הרבה שלוחים למקום...

וכמה גדול הכאב, כשבא בן־אדם ועושה אותך לאומלל... והיסורין עוד קשים, כשאדם זה הוא יהודי...והחרפה עוד רבה, כשיהודי זה הוא אחיך בן אביך ואמך...

והכנופיא שומעת מעשה בשני אחים, שדרו בכפר אחד, נפלה קטטה ביניהם, הלשין האחד, גרשו את אחיו מן הכפר. עבר אל העיר, נסה לעשות עסקים והפסיד ממון רב, וסוף־כל־סוף הוא נוסע לאמריקה...

יהודי סב מנענע בראשו ואומר:

— כל זה הוא אפס ואין...הפסד ממון, מילא...גם העניים חיים...אך ישמר אלהים כל יהודי מהפסד נפשית...את שונאי לא ינסה היושב־בשמים בנסיון הזה...

קול הדובר נעשה עגום, דמעות חונקות את גרונו, והוא מפסיק הפסקה קצרה. אחר כך הוא מתחיל מספר בלחש, מתבונן מסביב, כאילו הוא חושש לאזן זרה.

— רק מכתב אחד קבלנו מבית האסורים: „הורי היקרים, אני הולך למות על לא עול בכפי".

מתנודדים השומעים, פניהם נעשים מדוכאים, אין פוצה פה, והמספר מוסיף:

— בן כמה אני, לפי דעתכם?... התאמינו, כי עוד לא מלאו לי חמשים? והרי אני כבן שבעים...ואשתי היתה חולה מסוכנת, גם עכשו היא חרש נשבר...קודם „האסון" היה לה השם אמריקה—טרפה...עכשו האיצה בי למכור את הכל ולנסוע... אין היא יכולה לדור בעיר...חייה אינם חיים...כך רבותי!...

הכל שותקים, הכל מרגישים, כי אין תנחומין, אין צרה גדולה מזו.

ובעל־העגלה מחוסר־הפרנסה יושב דומם, כאילו מתבייש הוא להעלות על לבו, כי לפני שעה אחת נדמה לו, כי צרותיו יש בהן ממש. כמה זעירות ופעוטות הן נראות לו עתה, לאחר ששמע את כל דברי הצרות הגדולות שיש בעולם...

IV.

קוֹרְטוֹב שֶׁל אֹשֶׁר.

עוד ביום הראשון נתודעתי אל שכני בתא־הספינה. שנים מהם, נכרים, סחו עמי והתאמצו להתרועע. אך השלישי, יהודי צעיר, הודיע לי רק את שם משפחתו זימלין — ותו לא. הוא ישב על קצה מטתו והאזין אל שיחתי עם השכנים, נענע בראשו, קמט את מצחו, אך לא הוציא מפיו הגה. נדמה לי, כי שכני זה שתקן הוא.

ואולם ביום המחרת, כשיצאנו כלנו אל המכסה, נטפל זימלין אלי, וכל ימי נסיעתנו לא סר עוד ממני. הוא שמר את צעדי, כאילו לא יכול להשאר לבדו אפילו שעה אחת. טעיתי בחשבי, כי שתקן הוא האיש. אדרבא, רק פתח את פיו, היו דבריו שוטפים וקופצים מענין לענין.

ובמשך ימים אחדים נודעו לי כל דברי ימי זימלין, כל קורות חייו, כל ההרפתקאות שעברו עליו.—כך, כך, ידידי— סח לי זימלין — יש בני אדם, שדרכם ישרה ומסוקלה, והם הולכים לבטח כל ימי חייהם, ואחרים פוגשים בדרך חייהם אבנים, קוצים, הדורים, מכשולים...

הדברים נאמרו מתוך שלוה פילוסופית, מתוך הכרת אמתיותם.

זימלין למד שתים או שלש שנים בברן. מתחלה רצה להיות סיפר, ולאחר שנוכח, כי יש לו רק כשרון בינוני עזב את הספרות.

— צריך להיות מאור גדול, שמש או ירח — כוכב לא כלום הוא.

והוא הקדיש עצמי לפדגוגיא. „מורה עברי הוא, ומכיר הוא כי בּמקצוע זה עוד יברא עולם. ולמה הוא נוסע לאמריקה? אמנם זו היא שאלה, אך מוכרח הוא לנסוע"...

ושוב ראיתי כי טעיתי. האמנתי, כי זימלין סיפר לי הכל. ואני נשאר לו עוד בלבו פנה כמוסה...

וביום האחרון לנסיעתנו, כשישב זימלין על ידי שותק שיחה קלה, נתעורר פתאם וקרא:

— ובכן אנו קרבים אל ארץ הזהב?!

— האם הולך אתה לבקש זהב?

— לא. אני הולך לבקש את מזלי...

— מזל „בתולה"? — נסיתי ללגלג.

זימלין הפסיק דבורו, נסתכל בפני רגע, כאילו בחן אותי. אחר כך הוציא מכיסו תמונה פוטוגרפית והושיט לי.

— עלמה זו מתגוררת באמריקה?

— מפני שרה גברתי אנכי בורחת — ענה לי זימלין בלשון הכתיב.

ובלי הקדמות סיפר לי זימלין את הרומן שלו, שנמשך שתי שנים.

— „כל ימי הייתי נע ונד... דר הייתי בכרכים... תמיד הייתי שואף לחיי שקט, ומשנה לשנה גבר חשקי זה... על בית חלמתי... מבין אתה?.. איך אומר השכור מרמלדוב? „הן כל אדם צריך שיהא לו בית להסתר בו"... וכך עברו עלי כשלשים שנה... מבין אתה?.. כבר נתיאשתי... אמרתי, כי חיי יעברו בלי נחת... ופתאום זרחה לי השמש...

„... היפה היתה, אתה שואל?.. סימן הוא, סלח לי, כי לא אהבת כמוך... אנכי הייתי מאושר... אמה היתה אלמנה עניה, אם לילדים קטנים, היא היתה הגדולה... ואנכי הייתי שם בן־בית... הילדים היו כרוכים אחרי, ואני אהבתים בכל נפשי... דאגתי לכלם, כאב הייתי להם... יודע אתה? אבן צדק טולסטוי: „רק בדאגות לרעינו אפשר למצא את האשר האמתי"...

... וביום אחד חלף הכל... באה דודה עשירה והציעה „שדוך" עשיר לבת־אחיה...נשים דעתן קלות...ואפשר עוד האשם... אנכי לא דברתי בפירוש עם האם...חשבתי, כי הדבר מובן מאליו...איך שהוא והכל אבד"...

זימלין הפסיק את שטף דבריו לרגע, ואחר כך עמד ופנה אלי:

— כבר עברה כשנה מן העת ההיא, ועד היום אינני מוצא מנוחה. יש שאני מתמרמר ומיסר את עצמי: „אדם מחויב ליטול את אשרו ... אם לאו — הרי הוא סמרטוט ... כל האומללים אינם אלא בעלי־מום... אדם בריא אינו אומלל... ואולם יש שאני מתמלא רחמים על עצמי: לא בקשתי גדולות.. חלמתי על חיי שקט ... האמנם כל ההדיוטים וכל המטומטמים, המאושרים, טובים ויפים ממני?... וכי מה שאלתי? רק מעט מנוחה, רק קורטוב של אושר...

... „והרי אני נוסע לאמריקה"...

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

I.

קול קורא לעזרה!

אחים רחמנים בני רחמנים!

חרון אף ה' נשפך על עירנו סאקאלוב ביום ערב חג־השבועות, כי במשך שעות אחדות היתה כל עירנו למאכלת אש. כל בתי־המסחר, בית־הכנסת ובתי־המדרש נשרפו. וההפסד עולה לאיזה מיליאן רו"כ.

מצב האמללים איום ונורא. אנשים לאלפים, וביניהם כמה חולים, נשארו בערום וחוסר־כל. והמה שוכבים תחת כפי השמים בלי מחסה על ראשיהם, קול צעקת הילדים אשר ישאלו ללחם ואין יקרע את הלבבות.

ובכן, אחים רחמנים, חוסו נא על אחיכם האומללים העומדים לפניכם בעינים מלאות דמעות ומחכים לעזרתכם. זכרו נא, אחים, כי בשעה שאתם יושבים שרוים על שלחנכם הערוך בבתיכם במסבת בני משפחותיכם, שם על שדה־הקברות שוכנים אחיכם במצור ובמצוק ושופכים את נפשם לפני ה' כים של דמעות.

ברשיון שר הפלך נתיסדה אצלנו ועד לאסוף נדבות בעד הנשרפים. האדריסה של הועד היא:

Комитету по сбору пожертвованій для погорѣльцевъ евреевъ г. Соколова. При Соколовскомъ ссудо-сберегательномъ товариществѣ.

יושב הראש בהנהגת החברה להלואה-וחסכון בעיר סוקולוב,

נטע פינקעלשטיין.

II.

עורך נכבד!

הואילה נא לתת ב„העולם" מקום לדברינו הבאים:

ארבע תעודות נמסרו לועד המכין שנבחר על־ידי הועידה לשפה ולתרבות העברית: א) יסוד אגודות של הסתדרות בכל מקום שאפשר בארצות השונות; ב) הכנת הכנסיה; ג) עבוד הצעות ותכניות־עבודה מקיפות בתור יסוד למועצות הכנסיה. ד) הנחת יסוד לקרן־הקימת לצרכי השפה והתרבות העברית. במשך ארבעת ירחי קיומו התאמץ הועד למלא אחרי התעודות הללו לפי מדת כחותיו.

הועד השתדל ליסד אגודות של ההסתדרות. עד עתה נכנסה לתוך ההסתדרות שורה של אגודות עבריות הקימות מכבר; ביחוד יש לציין את זה שועד „עבריה" החליט לספח את אגודותיו אל הסתדרותנו. מלבד אלה נוסדו והולכות ונוסדות כמה אגודות חדשות. אגודות מקומיות, הנמנות על הסתדרותנו נמצאות כעת ברוסיה, גליציה, רומניה, טורקיה, אונגריה, אוסטריה המערבית, אשכנז, אנגליה, אמריקה ואפריקה הדרומית. הועד השתדל ביחוד לאחד את האגודות בכל ארץ ע"י ועדים ארציים. ועדים ארציים כאלה נוסדו עד עתה באשכנז בגליציה ברומיניה ובארץ ישראל; אחרים עומדים להוסד בקרוב במערב־אירופה. שם הועד הארצי לו למטרה, מלבד העבודה ההסתדרותית, גם עבודה חנוכית: הוצאת ספרי למוד שפ"ע בעד יהודי אשכנז, יסוד שעורים לשוניים (למתחילים ולמוקדמים) ושעורים ספרותיים על־יד האגודות המקומיות. יסודים כגון אלה, יחד עם יסוד קלובים־שיחה עברים, הם עקרים גדולים של עבודתנו בכל הארצות. הוראות מפורטות נמצאות תמצאנה לכל האגודות. לשכת־המרכז (כעת: Charlottenburg Kanstr. 93 Berlin-) נכונה ועומדת להשיב על כל השאלות המוצעות לפניה.

ע"ד ההכנות לכנסיה נוכל להודיע רק בעבור זמן־מה.

מן ההצעות המקיפות, שתובאנה לפני הכנסיה, מעובדות ועומדות בעבודן:

א) הצעה להכנת תכנית כללית בעד החנוך העברי, בתי־הספר ובתי־ההוראה, מתאמת אל תנאי־המצב המיוחדים בארצות השונות. תכנית זו צריכה להיות מעבדת ע"פ חומר נאסף ע"י אנקיטה ערוכה מאתנו בדבר הנסיונות הצרכים וכו' במקצוע זה.

ב) הצעה ע"ד הקמת קשר תמידי בין הגלות וארץ־ישראל, זה המרכז הטבעי של השפה העברית החית.

ג) תכנית יסוד אקדמיה להגדרת ההתפתחות של השפה העברית.

ד) תכנית מוסד לאומי להוצאת ספרים עברים.

כל אלה וכל יתר ההצעות תמסרנה לכנסיה הבאה בתור יסוד למועצותיה ולהחלטותיה המעשיות. אולם כל הדברים האלה, עד כמה שלא יהיו מעוברים ומבוררים בתכלית הדיוק, יכולים לשמש רק חומר למשא־ומתן מלא ענין ומחשבות יפות—כל עוד לא יברא ה כ ס י ם לכל הבנינים הנחוצים האלה. רוצים אנו, כי הכנסיה העברית לא תשאר רק מאורע בודד, חולף ועובר ...ון, כי אם יציין התחלת ת ק ו פ ה ח ד ש ה בחיינו הלאומיים הרוחניים, ...ו להבין, לה יסוד נאמן להגשמת החלטותיה. עלינו להניח עוד טרם האסף ... את היסוד לקופה לצרכי השפה והתרבות העבריות; במדה שיגדל היסוד ... בה במדה יגדל גם ערך פעולותיה ותוצאותיה של הכנסיה וערך כל עבודת ...תנו. הפקדת הכספים לטובת הקפה הוא בידי מר ניידיטש במוסקבה ...(J. A. Najditsch, Moskau, Armj.nsky Pereulok).

מבקשים אנו מאת כל האגודות של הסתדרותנו למנות להן מזכיר ... שיעמוד בקשר ענין תמידי עם לשכת־המרכז, ולהודיענו את כתבתו.

מפני שחדשי ההכנות לכנסיה ממשמשים ובאים אנו מבקשים מאת כל ...יות להזרז במשלוח תרומותיהן לועד המרכזי ע"פ הכתובת של גזברנו ... איש הורביץ (S. Hurwitz, Berlin W., Kurfürstendamm 15) ...שלא יהא עכוב בעבודתנו.

הועד המרכזי מכין ומסדר כעת שרות של תווך בין המורים העברים ובין ...ות החנוך ואנשים פרטיים הדורשים הוראה עברית בכל הארצות, ובקרוב ... את פרטי הדבר.

ועד ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

ברלין, אייר תר"ע.

בציונות.

ביום ב' וביום ג' (כ"ף—כ"א סיון) תהיה ב ב ר ל י ן הועידה השנתית ... של הועידה הוא:

I. בחירת ועדה של הות"פ הגדול.

הצעת הוה"פ המצומצם:

הועידה השנתית בוחרת ועדה בת ששה חברים. אל הועדה נבחרים ... הדירקטוריון של הבנק הקולוניאלי, ראש הדירקטוריון של הקרן הלאומית ... חברים מחברי הועד הפועל תקטן. ועדה זו משמשת כתור אורגן ... של הוה"פ הגדול, מנהלת את כל עניני ההסתדרות ומתאספת לא פחות ... אחת בשלשה חדשים.

II. העתונות.

III. ההסתדרות:

א. הקונגרס התשיעי מלא את ידי הוה"פ הגדול לערוך סדר תקנות ... של ההסתדרות הציונית והחליט, שסדר תקנות זה יהיה הענין המעשי הראשון, שעליו ידון הקונגרס העשירי הבא. הוה"פ המצומצם מציע עכשו לפני הועידה השנתית את סדר־התקנות שערך.

ב. הפדרציות: „אבירי ציון" ו„המכבים הקדמונים".

ג) הצעותיו של הד"ר כהן־ברנשטין (שנמסרו ע"י הקונגרס להות"פ ...):

1). אחודם של כל המשרדים הציונים הנמצאים בא"י למשרד אחד ... יעבור את עבודתו כשהוא נתון תחת השגחתם המשותפת של חברי הוה"פ הגדול הדרים בא"י.

2). תעודותיו של המשרד המאוחד הזה נחלקות לחמשה סעיפים: א) הספקת ידיעות ונתינת עזרה בשעת קנית קרקעות בא"י ולעת ...—גם חלוקת הקרקעות; ב) הספקת אינפורמציות לצורך ישוב הארץ; ג) ... בין קולוניסטים ופועלים והספקת אינפורמציות לפועלים; ד) השגחה ... העבודות התרבותיות; ה) ארגון יהודי א"י.

3) הקונגרס מכיר בזכותם של ציוני א"י להיות להסתדרות ארצית ... לה את הוה"מ שלה.

4) רצוי הדבר שיבחר אל הוה"פ המצומצם חבר אחד היושב בא"י.

5) הנהגת האפ"ק ביפו תתחייב להתיעץ עם הוה"מ הארצי כשתדון על מפעלים חדשים.

ד) הצעותיו של ד"ר רפופורט (נמסרו ע"י הקונגרס להוה"פ הגדול):

1. הקונגרס חושב, שרצוי הוא הדבר כי יתאחד המשרד הארצישראלי (פלשתינא־אמט) עם לשכת המודיעין שביפו למוסד אחד.

2. אחד מחברי הוה"מ המצומצם צריך לדור בא"י, לו נמסרת ההשגחה על כל המוסדות הציונים שבא"י, חבר זה נותן דין וחשבון ע"ד הפעולות בא"י לפני כל קונגרס וקונגרס, ואותו החבר הוא האחראי לפני הקונגרס.

3. חבר הוה"פ המצומצם היושב בא"י הוא מנהיגה של המועצה הארצישראלית. חברים למועצה ממנת הוה"פ המצומצם, וממנה יוצאות כל ההצעות ע"ד העבודה בא"י.

4. הוה"פ המצומצם ממנה בא"י אגרונומים ורופאי בהמות, שילמדו בבתי־ספר את למודי משק־הכפר ויקראו במושבות הרצאות על הענינים הללו (ביחוד ע"ד הגנות).

5. הקונגרס מציע לחברת הכשרת הישוב או להוה"פ למהר עד כמה שאפשר בעבודה של הכשרת ארמה וחלוקה לאחוזות (פרצלציה) המוטלת על החברה להכשרת הישוב ע"פ ספר תקנותיה.

IV. דין וחשבון מאת הועדה של הקרדיט הקרקעי.

V. המוסדות הציונים: א) הקרן הלאומית; ב) המושבות המשותפות; ג) הבנקים; ד) המשרד הארצישראלי; ה) „דיע וועלט"; ו) ה„יודישער פערלאג".

VI. מצבה הפיננסי של ההסתדרות.

VII. זמנו ומקומו של הקונגרס העתיד.

VIII. שונות.

בהגליון האחרון של ה„וועלט" בהחלק „יודישער נאציאנאל־פאנד" נתפרסמו הדברים האלה:

„כידוע הלותת ה.ה"ל לחברת הכשרת הישוב 3000 ל. שט. להוצאות המשק שלה. מן הסכום הזה קבלה החברה עד עכשו רק 1000 ל. שט. ובישיבה האחרונת שהיתה להדירקטריון של הקה"ל הציע הפרו. וורבורג להגדיל את סכום ההלואה ולהעלותו עד 10000 לט. שט. לשם קנית קרקעות וחלוקתם לאחוזות. (בסכום זה נכללו 3000 לט. שט. הקודמים).

ההנהגה דנה הרבה בהצעה זו והוסכם לקבלה. אולם כדי לתת את היכולת להדירקטוריון, שעפ"י מקרה לא היו באותו מעמד, להביע את דעתם גם הם, הוחלט להודיע להם את הצעתו של הפרופ' וורבורג עם כל נמוקיה וטעמיה ולבקשם כי יחוו את דעתם בכתב. עכשו לאחר שמכל הדירקטורים כבר באו תשובות נתקבלה ההצעה.

החכם באשי ר' חיים נחום בא ליפו, ונתקבל בכבוד גדול ע"י הקימקם המקומי, באי כח העדות השונות שבארץ והמון גדול של יהודים. אחר שבקר החכם באשי את השלטונים האזרחיים ושל הצבא. את ועד הנהגת העיר ... ית ועד „הקדמה והאחדות" והושבו לו בקורים הלך לירושלים.

בירושלים נתקבל החכם בשי ע"י השלטונים האזרחיים ושל הצבא, בתי־הספר, שליחי הישיבות והמוסדים של היהודים. המון גדול שהגיע עד לשלשים אלף איש לוה אותו על דרכו בקריאות מתוך התפעלות והתלהבות. שמונה שערי־כבוד נבנו בדרך שעבר בה. בבית הנתיבו נאמו את נאומי הברכה ר' דוד ילין עברית והד"ר י. לוי, הדירקטור של מחלקת האפ"ק בירושלים, טורקית. החכם באשי ענה טורקית והודה בעד קבלת הפנים החמה שנערכה לו. הוא אמר, שהממשלה לבה טוב ליהודים, ודבר על מלוא החובות האזרחיות. אחרי כן הלך החכם באשי אל כותל המערבי. בו ביום בקר את הפחה ואת ראש הצבא.

בהעתון „אונזער לעבען" נומ' 129 נתפרסמה טלגרמה, המודיעה כי הממשלה הטורקית אסרה על היהודים לקנות קרקעות בא"י. הטלגרמה באה אל העתון מברלין וכמובן עשתה רושם גדול. חשודה היתה הטלגרמה בעינינו, שהרי לא שמענו כי הכניסה הממשלה הטורקית אל הפרלמנט איזו הצעת חוק חדשה להגביל את זכיותיהם של יהודי הארץ, ובטלגרמה נאמר סתם „נאסר ליהודים". כדי לבאר את הדבר פנינו להלשכה המרכזית בקלן וקבלנו תשובה

טלגרפית זו: „אין שום איסור חדש אלא שניתן צו לשמור על ההגבלות הישנות הקיימות כבר בדבר קנית קרקעות״. הרי שאין פקודה זו מגבילה את זכויותיהם של יהודי הארץ ואין בה חדוש מפליא.

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— במושבות שבמחוז טבריה הסכימו סוף סוף האכרים לחתום על הקונטרקטים של יק״א. רק מושבת ימה מסרבת עדיין, מפני שהיא איננה מסכימה לאותו התנאי, האומר שבמקרי סכסוך ידועים בין האכרים ובין היק״א ימסר ברור הסכסוך לידי הרב הכולל בפריז. והאכרים דורשים, שכל ריב וסכסוך יגמר בארץ ישראל גופה.

— לפני בית הדין שנוסד על יד המשרד הארצישראלי („פלשתינה־אמט״) הוגש סכסוך, המציין את אופים של קצת מן הפועלים בא״י ויחסם לעניניהם הם. בבית חרשת קטן של ה׳ אשכנזי עבדו 12 פועלים. העבודה היתה מתחלת בשש וחצי. כדי לגמור את העבודה קודם דרשו הפועלים שתתחיל העבודה בשש ושתבטל ההפסקה של חצי שעה לארוחת הבוקר. בעל בית החרשת לא הסכים לזה באמרו, שהפועלים מאחרים טכשו לבוא אחרי שש וחצי, ואם לא תנתן להם הפסקה לארוחת הבקר, אז יהיו מוכרחים לאכול בשעת העבודה או שלא יעבדו כהוגן. ולרגלי דבר קטן כזה החליטו הפועלים לשבות, ושבתו 13 יום. עכשו כשהובא סכסוך זה לפני בית הדין האמור דרשו הפועלים, שישלמו להם בעד ימי השביתה. ואולם בית הדין מצא, שלהשביתה לא היתה שום סבה מכרחת, ועל כן דחה את בקשת הפועלים. וכנוגע להעבודה בעתיד פסק, כי במשך שני השבועות הראשונים יעבדו הפועלים משש וחצי, ואם לא יהיו מאחרים לבוא לעבודתם, יוכלו להחל מכאן ואילך את עבודה בשש.

— בירושלים וביפו ערכו העותומנים דימונסטרציות גדולות נגד בני האי כרתים. נשאו נאומים והלכו בתהלוכה בעיר; ביפו לבשה הדמונסטרציה צורת איום כלפי היונים. היתה גם התנפלות על חנות יונית אחת. היונים היו שרויים בפחד וסגרו את חנויותיהם. אבל מלבד המקרה הבודד הזה עברה הדימונסטרציה בשלום.

— ביפו נוסדה אגודה בשם „יפת״ ומטרתה—לתרגם לעברית את ספרי המופת של הספריות הכללית. לועד האגודה נבחרו האדונים הללו: י. פלדמן, א. ז. רבינוביץ, ד״ר יעקב תון, י״ח ברנר וש״י עגנון. האגודה נגשת להדפיס מאסף, שבו יבואו הדברים האלה: „ורתר״ של גיטה מתורגם ע״י מ. וילקנסקי, שירי לרמנטוב מתורגמים ע״י שמעונוביץ, „מיתתו של איון איליץ״ לטול־סטוי—מתורגם ע״י רבינוביץ, „מיכאל קרמר״ מאת הויפטמאן—ע״י י. ח. ברנר „אבק״ מאת ברגסון—ע״י עגנון, „חוגים״ מאת אמרסין—ע״י ר׳ בנימין.

— ביפו קמה לתחיה התזמרת „כנור ציון״, שבטלה בשנה העברה מפני הסכסוכים שפרצו בין חברי התזמורת ובין המנצח. ערכה האגודה הזאת נשף לטובתה, ואחרי ההפסקה הגדולה ונשתתפו בו החברים. בנשף לקחו חלק גם חברי הבמה העברית, שהציגו את „השדוכים״ של צ׳יחוב, ובחלק המוסיקלי השתתף הד״ר ברנשטין־כהן שנגן על הפסנתר.

— מנהל חות סדז׳רה פנה למרכז המורים בהצעה, כי ישלח את אחד מחבריו לבקר את בית הספר שם, משום שרבים מן האכרים מתאוננים עליו. ה׳ עוזרקובסקי בקר את בית הספר והציע תקונים שונים. מנהל החוה מצא תועלת בבקור הזה ובקש, שהמרכז יבקר את בית הספר שתי פעמים בשנה.

— החלטת „תחכמוני״ ביפו להנהיג את הדבור במבטא הספרדי עוררה התנגדות גדולה מצד המנהל ומצד אחדים מחברי הועד. אבל מצד הילדים נתקבלה ההחלטה הזאת בשמחה גדולה. הם היו מתביישים לדבר ברחוב במבטא האשכנזי ולפיכך דברו ז׳רגונית. עכשו הם מדברים בחפץ לב עברית, בכל תלמידי בתי הספר המתוקנים ביפו.

— המחשבה הטובה ליסד בא״י אגודה לאחריות המקנה קרובה כנראה לצאת לפעולה. ועדה מיוחדה חברה את התקנות לאגודה כזאת, ועכשו נעשית השתדלות לרכוש חברים להאגודה. בראשונה תוסד אגודה כזאת ביהודה.

בְּרוּסְיָה.

„גבורת היום״ בחיי היהודים ברוסית—היא הצעת החוק בדבר בטול תחום המושב שהוכנסה להדומה.

הדיפוטטים היהודים שבדומה וחברי „הקומיטט״ הקובנאי (המכונה ק. ק.) נלחמו זמן רב אלו כנגד אלו בדבר השאלה, אם להכניס את ההצעה אם אין, ולבסוף גברו הדיפוטטים והוחלט להכניס.

ההצעה,—מבארים מחבריה בבאורם הנוסף להצעה—נסמכת על הסעיף י״ד של הצעת המיניסטריון בדבר החופש האישי, המגביל גם על את זכיותיו של היהודים בנוגע להעתקת מושבם ממקום למקום, הגבלה זו מתנגדת לעקרי המניפסט שניתן בי״ז באוקטובר ומפריעה בעד החיים הנור־מליים של המדינה, הן הממשלה עצמה הכירה, כי מצב היהודים הוא בלתי נורמלי, וראיה לדבר שאמרה מפורש באחת מהחלטותיה, שבטול תחום המושב הוא דבר שראוי לחשוב עליו, אלא שלא הממשלה צריכה להיות המתחילה בדבר.

להלן מבארים המציעים, שאין זה מן הדין לשלול את הזכיות מאת עם שמעמיסים עליו חובות הרבה; שהפסד חמרי גדול גורם הדבר להמדינה אם המונים רבים מקרב התושבים מורחקים ממרכזי המדינה ואין הם יכולים להשתתף בחיי המסחר והכלכלה של המדינה; שבכלל זקוקה רוסיה דוקא מפותחת עדיין ליהודים רבי־הכשרון והחריצות, כי יבאו ויסחרו בכל פנות הארץ. ולפיכך הרי מוצע לפני דומת־הממלכה לקבל את הצעת־החוק הזאת: כל הדינים המגבילים את זכיותיהם של היהודים בנוגע לבחירת מקום מושב ומעבר ממקום למקום—בטלים.

ועל זה חתמו 166 דיפוטטים מן האופוזיציה בני לאומים שונים, בין החתומים נכללו גם 23 אוקטיאבראים. מצפים עוד לשבע עשרה חתימות של חברי האופוזיציה. ויש אומרים שעתידים עוד אחדים מן האוקטיאבראים לתת יד להצעה בבוא השעה לדון עליה, אף־על־פי שראשי האוקטיאבראים: כגוצ׳קוב, שוביגסקי ואררים, לא חתמו על ההצעה ואף פון־אנריפ שחתם תחלה חזר בו והסיר את חתימתו.

אם כל אלה שחתמו על ההצעה לא יחזרו מדעתם במשך הזמן ויתוספו עוד שבעה עשר החותמים המקווים, הרי יגיע מספר החותמים לרוב מספיק כדי קבלת ההצעה בדומה, מפני שיותר מן 320 דיפוטטים אין נמצאים בעיר באולם הדומה בשעת ההחלטות.

———

ובשעה זו שהוכנה הצעת החוק ע״ד בטול התחום ישבה הדומה וגמרה את עבודתה בדבר שאלות הזימסטבה בחבל המערבי. כבר הודעני, שלמרות כל דברי הכבושין שהשמיעו רודיצ׳וב, פרידמן, שינגארוב, קוזניצוב ואפילו האנטישמי גולקין, הוחלט ברוב דעות לשלול מאת היהודים את זכות הבחירה אל הזימסטבות.

רק בדבר אחד ותרה הדומה, כנראה, מתוך הכרח. וואיקוב הציע, שיאסרו על היהודים מהיות גם שכירי הזימסטבה. סתם המציע ולא פירש שעיקר כונתו הוא להגביל את זכיותיהם של רופאים יהודים, מפני שלמרות המשרות אין הזימסטבות נוהגות בכלל לקבל יהודים. ואולם הוכרו שאין הצבור יכול לעמוד בגזרה זו. בלי רופאים יהודים לא תוכלנה זימסטבות רבות להתקיים. והאוקטיאבראי טינישוב העיד, כי הוא יודע מחוז אחד בפלך אחד שרוב חברי האופרבה שם הם יכנים קיצוניים וגם הם מוכרחים להחזיק רופא יהודי במחוז, מפני שהוא הטוב שברופאים.

והצעתו של וואיקוב הביאה לידי וכוחים הרבה. נאמו בעד ההגבלה פורישקביץ וזמיסלובסקי, מתו נגדה שינגריוב, זווישה הפולני, צילניקוב, נור ליביץ, וסוף־סוף נדחתה ההצעה ברוב של 156 נגד 107.

———

סוף־סוף הבניסה הממשלה להדומה הצעת־חוק בדבר הנהגת ע״ב בערי פולין.

על־פי ההצעה הופחת הרבה הצינו של הבוחרים. וזוהי הפעם הראשונה שמוצעה הגבלת זכיותיהם של היהודים בפולין באופן רשמי. ההצעה מציעה שבאותן הערים שמחצית תושביהן הן יהודים לא יוכל בכל זאת מספר הגלסנים היהודים לעלות על עשרים אחוזים, וביתר הערים—רק עשרה אחוזים ממספר כל הגלסנים. בין חברי האופרבה העירונית יוכל להיות לא

יהודי אחד. כיוצא בזה אין היהודים רשאים להיות ראשי־ערים או מבחירי האופרבות.

דבתיות נחלקות לשלש קוריות: יהודית, פולנית ורוסית. וכאן מצאה יהיה לתת לנו מתנת־חנם ולצרף להקוריה היהודית את כל אלה לדו יהודים, כלומר: את המומרים.

ושערו נא את מצב נפשם של יהודים האנוסים לקבל אל תוך קהלם ושערו נא את מצב נפשם של המומרים עצמם, האנוסים לשוב נתוך קהלם של יהודים,

ומהו כונתה של „מתנת חנם" זו? גזרה על היהודים או גזרה על או אולי נחת־רוח להפולנים, שהגרים קשים להם כספחת?

מי יודע? מי תכן את רוח הממציאים המצאות בשאלת היהודים?...

הסינט היה „עמוס בעבודה" בשבוע זה והכל בגלל האדמיניסטרציה והדויקנית אשר במוסקבה.

ראשית כל היה דרוש לפתור את השאלה „החמורה" בדבר ילדים יהודים גלות, מפני שרק לאמותיהם — ולא לאבותיהם — יש רשות לגור דירת־קבע, וכידוע אין זכיות אב חלות על ילדיה.

ומצא הסינט דרך להקל. הרי יש חוק מפורש, שההורים מחויבים את ילדיהם, ונמצא אפוא שהאם רשאה לכלכל את פעוטותיה ולהחזיקם עד שיגדלו.

ואת שנית: נתעורר פקפוק, אם הפרוביזורים נקראים בעלי תעודה ספר עליון, ואם הם חייבים לעסוק דוקא במלאכתם. במוסקבה פסקו ונגזר על פרוביזיר יהודי אחד להגלות, ומיניסטריון הפנים הסכים זה, אך הסינט בטל את הפסק.

האורגן האופיציוזי „רוסיה" הדפיס ברור־דברים על אדות הגרושים המאמר מכוון כלפי אספות־המחאה ומאמרי העתונים בחוץ־לארץ נגד הגרושים ברוסיה. ה„רוסיה" מצטדקת, כי באמת אין הגרושים כלל, כי הם נעשים על יסוד החוק, כי באמת לא גורשו מקיוב אלא קרוב מאות משפחות בלבד, ועוד, ועוד.

אבל הידיעות המרגיעות האלה אין להן כל יכוד. המחלקה הפטרבורגית סוכנות הטלגרפית האמריקאית מודיעה על יסוד מספרים מדויקים, כי עד נמאי נשלחו מקיוב 1421 יהודים ובמשך השבוע האחרון—עוד שתי יהודים. וכן יום 1 ביוני, שבו נגמר המועד האחרון של הגרוש, מתחילה אדמיניסטרציה לשלוח את היהודים, שלא הספיקו לצאת, — ביד חזקה ...

מצב רוח המגורשים קשה עד מאד. כאילוסטרציה לזה תוכל לשמש ...ה המעציבה הזאת: עלמה יהודית צעירה מבנות המגורשים נטרפה עליה ...ה מרבית יסורי הגרוש, ובשנתה בכסע העולה מקיוב לאדיסא קפצה פתאום ...ון ונפצעה פצעי מות.

ה„רוסיה" לוחשת על המכה ומרגיעה את דעת הצבור לאמר: אין בכך ..., הכל נעשה על יסוד החוק...

בְחוּץ-לָאָרֶץ.

תוצאות הגרושים מרוסיה כבר נראו בארצות הכניסה. מחודש ... מספר הנודדים הנכנסים לאמריקה הלוך וגדל. ואין כל פלא, אם בגלל ... הנכנסים התחילו מדקדקים יותר ויותר בחוקי הכניסה. בעלים־איילנד ... להתנהג בכל חמר הדין בנוגע לצעירים וצעירות הבאים לאמריקה ... ארוסים. כיוצא בזה נתרבו המקרים של הפרדת בני משפחה אחת ...

כדי להקל על הנודדים דואגים עסקני הצבור היהודים בנויורק לתקן ... פגישת הקרובים והאורחים הבאים לאמריקה. ובפילדלפיה נוסד ... לצורך חקירת מחלת ה„טרכומה", שבל החולה בה אסור להכנס ...ן, האינסטיטוט ישגיח לבל תתפשט המחלה וכן שלא ישלחו הנודדים על פי טעות מצד רופאי הממשלה.

בברלין נערך בימים האלה מיטינג מחאה גדול נגד הגרושים מרוסיה. המיטינג נערך על־ידי נוצרים מגדולי עסקני הצבור בברלין. בהמיטינג השתתפו יותר משלשת אלפים איש.

הד"ר ברייטשטיין, עורך השבועון „דאס פרייע פאלק", נשא נאום כנגד הביורקרטיה ויחסה לפינים וליהודים, ולא שכח להזכיר גם את יחסם של הפינים הנרדפים עצמם ליהודים הנמצאים בארצם. „אם אנו מרימים את קולנו כנגד שעבורה של פינלנדיה — אמר הנואם — עלינו החובה להביע גם את בטחוננו, כי ימהרו הפינים לתת ליהודים את כל מיני החופש שהם עצמם לוחמים בעדם".

עורך העתון „דיע וועלט אם מאנטאג" אמר, שאי אפשר לסמוך על האמתלא התמידית, כי אין להתערב בעניניה הפנימיים של מלכות אחרת משום שאין זו אלא אמתלא בעלמא בכדי להפטר משאלה ארורה זו ובכדי לעשות נחת־רוח להריאקציה הרוסית. העתונות הליברלית מחויבת, לדעתו, למחות בכל עוז כנגד הגרושים, וביחוד משום שבראש העתונות הזאת עומדים יהודים.

המיטינג הזה עשה רושם גדול בגרמניה, וגם בערים אחרות אמרו לערוך אספות־מחאה. אלא שבינתים היתה שיחה להדיפוטט היהודי ברומת־הממלכה מר ניסילוביץ עם סופרו של ה„איזראעליט" בפראנקפורט, והוא אמר שלפי דעתו יצא שכרן של אספות־מחאה כאלה בהפסדן, אחרי שהביורוקרטיה תכעס על הזרים המתערבים בעניניה הפנימיים ותציק עוד יותר להיהודים. ולראיה הביא מר ניסולוביץ את אספות המחאה שנערכו כנגד מעשה פינלנדיה, שגם הן לא עזרו, לפי השגתו, אלא לכך, שתמהר הדומה לגזור כליה על האוטונומיה הפינית. שיחתו זו של ניסלוביץ גרמה לוכוחים בעתונים היהודים היוצאים בגרמניה. הללו מסכימים לדעתו והללו מתנגדים לה באמרם, שהמחאות מלמדות לכה"פ את הקהל האירופי להבין, כי אין העם היהודי הפקר.

ב ר ז מ נ י ה נכרת בקרב היהודים תנועה חדשה, המעידה על תגבורת הרוח הלאומי וההכרה הלאומית. הנעלבים ואינם עולבים, הנושאים את יסוריהם ברומיה ומרבינים ראש לכל גל וגל, נהפכו ללוחמים על זכיותיהם ולמגינים על עצמם כנגד שונאיהם. גרמה לבך ההסתה כנגד היהודים שהתגברה מאד בארץ. היהודים מגישים מחאות נמרצות כנגד כל מעשה עול שהממשלה עושה להם. הנה כן שלחו היהודים ספר זכרון למיניסטר־ההשכלה ומחו נגד יחסו לבתי־הספר של היהודים. וכיון שהתחילו היהודים להגן על עצמם נמצאו גם רומנים המפרסמים מאמרים לטובתם, וגם דיפוטטים אחרים יצאו בהפרלמנט להגן על היהודים.

י. עזריאלי.

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרַפִיּוֹת.

ראויים היו זה כבר שיריו העברים של יצחק קצנלסון שיבא להם גואל להצילם מפיזור, שתבא יד רכה לאספם ולעשותם זר פרחים אחד. זה עשר שנים ומשוררנו זה משפיע עלינו מזהריו. עשר שנים של עבודה מתמדת, של שירה בלתי פוסקת וכמדומני, כי בין כל משוררינו הצעירים קצנלסון הוא היותר פורה, אף אם בשנים האחרונות הוא מרבה לכתוב יהודית מעברית.

עכשו באה „תושיה" ונתנה לנו את החלק הראשון של שיריו*).

ויפה עשה המשורר, כי סדר את שיריו ע"פ סדר כרונולוגי, לפי זמן הכתבם. לדברי שיר אין לך באמת סדר נאה

---

*) דמדומים. שירים, חלק ראשון. ביבליותיקה גדולה, הוצאת תושיה ורשה, תר"ע.

מסדר כרונולוגי. אתה קורא ורואה בגדולו של הכשרון, אתה שומר את צעדיו של המשורר ואתה רואה את הדרך או את הדרכים שעבר בהן.

ודרכיו של יצחק קצנלסון ל א ר ב ו ת ה ן, לא עלה שמים ולא ירד תהומית. ולא מעבר לחיים מזה אי טזה עוברת דרכו.

יש לו לקצנלסון שביל נהיר, דרך אחת והיא—דרך החיים, והוא בעצמו—באמצע הדרך. ודרכו זו זרועה שושנים.

ואם יש, אשר קצנלסון שר:

„הנה ירדו הרמדומים
מה לכם דמדומי?
ככה מהר עוברים ימי,
חולף תור עלומי"

אל תאמינו לו. ואל תאמינו למשורר כשהוא מתאונן:

„והולכים משתכחים מלבי
אושר החיים ושאתם".

חזון נגע הוא, רוח רעה קלילה עברתו ואחר—חלפה הלכה לה:

„אני לא אאמין, אחות, כי העלה
בנשרו מעל עצו בתר הסתיו—
לנצחים אובד, לעולמים כלה.
אני מאמין: עוד אביבו שב—
עוד הוא שב".
„...וצעיר ורוה־חיים
אעלה ואצמח בין אנשים;
עיני—לשמש חרש בשמים.
ולבי לחלומותי החרשים—
החרשים".

יצחק קצנלסון — הוא רוה־חיים, ספוג נגוהות, יומו כולו חג, כי דרך אחת לו, והיא — זרועה שושנים.

אולם יש, אשר קצנלסון יט מדרכו זו במתכוון וחפץ להיות כה שאינו. יש אשר הוא מעמיד פנים של פילוסוף או „עושה פוזה טרגית". ויש גם שהוא עוטף אדרת שחורה של מפיסטופל ומטיח דברים כלפי מעלה. ואז אנו מבקשים את קצנלסון — ואיננו. כל המומנטים „הטרגיים" הללו מעוררים בת־צחוק: ראיתם ילד תמים שובב ועליז מאיים באגרופיו הקטנים והרכים כנגד שבי השמים? וכשקצנלסון כותב „טרגדיות" והוא מתמלא כעס ורוגז אנו אומרים לו: משוררנו־ילדנו החביב, כלך לך מדרך זו. דרכך — דרך החיים הזרועה שושנים. וברוכה תהיה לנו שירתך זו, שירת אהבה ונעם:

היא נמה, נמה לה.
אני קרבתי דום;
על פני מלאכי זה
עוד רפרף החלום.
צחוק נעימות רך
בא ונח בלט
על העור הצח,
על הפה הקט.
בגל תלתלי שחור
ענד ראש הכרוב;
נחבא צחוק חן זה,
נגלה, נחבא שוב.

רעד, רטט קל
פתע עבר בי;
לבי נקף, חל —
מה זה היה לי?
ראשי צנח אט
לא ידעתי מה;
שולל לבי בי —
ונשקתי לה.
כרובי רעד קצת,
פקח עיני תום,
וחזר סגרן—הם
סגרן החלום.

הוי, מה טוב היות אותו הכרוב הקטן. אלו נוצרתי כדמותו של אותו כרוב — הייתי מתדפק על חלון המשורר ולוחש: אהבני.

קראו את השירים „האובדה", „שליחי טרם אתא", „ראיתי מחבואים", „עם השחר" — וראיתם אם:

„ככה מהר עוברים ימי,
חולף תור עלומי"?

והנה חלומו של תינוק:

... „בחלומי — כרוב קל אלי טס
לקחני בכנפיו—ונס.
שאלתיו: לאן?—ענה לי:
„אל שערי גן־עדן בני".
ונעף גם יומם, גם ליל
עד שבאני אל שערי גן אל.
— תוק־תוק! דפק כרובי בלט
פתחו לי ולשמואל הקט!
— פתח־תח־תח, פתח־תח־תח!
פתחו לי ולשמואל הרך.
— קיש־קיש־קיש, קיש־קיש־קיש
פתחו לי ולשמואל נא חיש!
השערים אז נפתחו דם—
ואיקץ והנה חלום—".

קצנלסון זה—ומפיסטופל!
קצנלסון זה—ושירי־שממון!—

יש אמנם שלפעמים יורדים דמדומי השקיעה על ראש של הפיטן והוא מתעצב וחולה רגע. אבל הוא חולה אורה, הוא חולה חלומות, הוא חולה אהבה, והרי הוא חולה מתוך אהבה:

„יפות היו הנערות ועליזות,
כה מרהיבות וחיות ופזיזות
יפים היו מחבואי וסתרי שם חכו הנערות לרוזן,
הרבה נטלו ממני בלחש, הרבה נטלו ממני בסוזן—
יפות היו הנערות ואחלה"

טב עיות כזו ופשטות כזו נתנו רק ליחידי סגולה, לאלה שנולדו בחצי החדש בשעה שהלבנה במלואה.

ואשרי נשמת הפיטן „שהרבה נטלו ממנה הנערות בלחש הרבה נטלו ממנה בסודן" — והיא נשארה בתמתה ובטהרה בתכלת השמים לטהר...

בקובץ שלפנינו יש גם הרבה שירי־בוסר. אלה הם השירים שנכתבו בשנות שירתו הראשונות של המשורר. אבל דוקא מתוך הנסיונות הראשונים האלה אנו רואים עד היכן הגיע המשורר בהתפתחותו והשתלמותו.

חצוניותו של הספר אינה מניחה דעתנו. השער הגס האותיות ה ג ס ו ת שחצין פגומות וחצין מטושטשות והצעצועים שבראש כל שיר ובסופו סימן רע הם לטוב־טעמם של המו"ל. הגיעה השעה שמו"לינו יתיחסו לדברי שיר באופן יותר הגון. שיריו העברים של קצנלסון ראוים היו זה כבר שתבא יד רכה לאספם ולעשותם זר פרחים אחד...

העורך **א. דרויאנוב.** המוציא **י. ל. גולדברג.**
Издатель **И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ.** Редакторъ **А. Г. ДРУЯНОВЪ.**

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

מתחדשת החתימה על
„העולם"

(שבועון עברי יוצא בווילנה בהשתתפות טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל)

מתחלת יולי עד סוף השנה במחיר של 2 רובל.

...א יהיה מדרכי שהתוה לו, להיות כלי מבטאו של רעיון התחיה והגאולה, להגן על הקנינים והדרישות הלאומיים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו.

ואלה המה הפרקים התמידיים הבאים ב„העולם":

...ימצפה, סקירות קצרות בדבר הענינים העומדים על הפרק.

...מאמרים בשאלות הזמן.

...מאמרי מרע.

...מאמרים ע"ד עניני הציונות.

...בלטריסטיקה: ספורים, שירים, דרמות פיליטונים.

מאמרי בקורת וסקירות בעניני ספרות.

ז.) מקרוב ומרחוק, סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו.

ח.) בעתונים.

ט.) מכתבים מארץ ישראל.

י.) מכתבים מכל ארצות הגולה.

יא.) השקפות שבועיות: בציונות, באי"י, ברוסיה, בחו"ל.

יב.) רשימות ביבליוגרפיות.

יג.) ידיעות ספרותיות.

ואלה המה הסופרים, אשר השתתפו עד עתה ב„העולם":

אחד-העם, אוסישקין מ., אמן, איינהרן ה., אשר ב., אבוהב, ברנפלד ש. ד"ר, בן-טוביה, ברנשטיין ...ד"ר, ברדיטצבסקי מ. י., בן-עמי, ברנר י. ח., ברקוביץ י. ח., בעל מחשבת, בירנבוים נ. ד"ר, בן-אב"יעזר, ...טין י. ל., בארון דבורה, בן-אברהם, ח. ש., בן-משה י., בן-מרים, גולדברג ב., גולדברג אב., גרינבוים י., ...ליק שמריהו, Camma., דובנוב ש., דרויאנוב א., Dreammer, הורודיצקי ש. א., הכואב, העניש מ., הדני, ...ברג ש. א., הרדיף א., ורבורג א. פרופ., זוינצבסקי מ., וואהל י. י., ווינברג צ. ז., וולפובסקי מ. ז., ...סקי ו., זילבורג מ. ז"ס, ויידמאן מ. פ., זרחי א., חרמוני א., טהון י. ד"ר, טשרניחובסקי ש., טריווש י. א., י. י., יפה ל., ירדני א., ירושלמי נחום, כהן יעקב, לעווינסקי א. ל., ליליענבלום מ. ל., לידיה ייבף ד"ר, ...נשטין י. י., ליפמן-לוין, לרנר יעקב, לבנוני מ., ליסר ש., מגדלי מיכר ספרים, מ. פ. ז—ן, מרדכי בן הלל ...הכהן, מילנר י. צ., מי אברהם, מרגליות יצחק, מבש"ן, ניימארק ד. ד"ר, ניגר ש., נרדוי מכס, נחמד מ., ניידיין י. א. ...קליב נחום, סמילנסקי משה, סופר א., סירקין יהושע, ספיר דבורה, סילקינר ב"נ, סטבסקי משה, סלוצקי ד. ב., ...דור אברהם, פרץ י. ל., פיכמאן יעקב, פינס נ., פאזין מ., צרנוביץ ש., קפלנוביץ ד., קופמן י., קבק א. א., ...י יהודה, קמנירוביץ יהושע, קבילי יעקב, ראס א., רבינוביץ יעקב, רוזנפלד ש., רב בר רב, רובין יוסף. ...אשגלסקי ה. א., שלום עליכם, שטיינברג יהודה, שטיינברג יעקב, שמעיוביץ ד., שליט מ., שולר שלמה. ...פשטיין צבי, שיפמאן פ., תלוש ועוד.

...ואיך החליטה המערכת להגדיל את כמית „העולם" ותחת אשר עד עתה יצאו 8 גליונות דפים בכל חודש – יצאו מיולי ...גליונות דפים בכל חודש, היינו שתי פעמים בחודש יחויק ה„עולם" 2 גליונות ושתי פעמים $2\frac{1}{2}$ גליון. מובן מאליו, כי ...ה ייטב עוד יותר תוכנו של השבועון, באשר תהיה היכלת להרחיב את כל חלקיו ולהביא בו ג"כ את ההיספית הנהוצית, אשר לא יכלו לבא עד עתה מפני חסר מקום.

המחיר ישאר כמו שהיה עד עתה היינו:

...: 4 רובל לשנה. בחו"ל: באיסטריה-אונגריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק. באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 1/2 דולר, בארץ-ישראל 10 פרנק, בפרנציה ובשאר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 קופ'.

...ודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'.

...החותמים מתבקשים לחדש את חתימתם לשני רביעי השנה, היינו מתחלת יולי עד סוף השנה, בפעם אחת כדי לקמץ ...לא לגרום טרחה יתרה להאדמיניסטרציה.

...מים בחו"ל יכולים לחתום על „העולם" באמצעות המערכת „די וועלט" בקלן ע"נ רהיין, Karolingerring 31. ...מכתבי „העולם" לארציהם.

אדריסת המערכת והקונטורה בווילנה:

Редакція „ГАОЛАМЪ", Вильно. || Redaktion „HAOLAM", Wilno Russland.

...מים בחו"ל בהתמם על „העולם" ע"י מערכת „די וועלט" או ע"י סוכנים אחרים מתבקשים להודיע ג"כ לדמערכת בווילנה את אדריסתם המדויקת.

נשלחה להחותמים חוברת ה' של „השלח" כרך כ"א

א) כל עוד לא עבר המועד!— ק. ל. סילמאן.	ה) עם הדמדומים (שיר). יוסף […]
ב) חרטה (ציור סוף). גרשון שטרן.	ט) „ביבליותיקה גדולה" […] אי[…]
ג) אחרי מותי (שיר). יעקב לרנר.	
ד) ספרי־דברים ותורת־כהנים (המשך). אפרים ירושלימסקי.	י) היהודים והיהדות ב[…] ד"ר יעקב[…]
ה) עזיז (הגדה מזרחית). נחום סוקולוב.	יא) בתפוצות־ישראל (IV). יהודי[…]
ו) המדה „בנין אב". ד"ר א. ציפרינוביטש.	יב) מחשבות ומעשים (VIII) רב[…]
ז) החטא (רומאן. המשך). י. א. לובצקי.	יג) מכתב אל העורך. אר[…]

אל כל החותמים הרוצי[ם]

לחדש את חתימתם על „השלח" כרך כ"ג יולי—דצמ[בר] פונים בבקשה נמרצה להמציא לנו את דמי החתימה תיכ[ף] קבלת חוברת זו, אחור קבלת דמי החתימה ו[…] לגני הפסד מרובה, מפני שאין אנו יודעים את[…] האכסמפלארים שעלינו להכין. בבקשה זו אנו פו[נים] למוכנינו הנכבדים.

האדמיניסטרציה של „[השלח]".

הכתובת למשלוח כספים:

Ушкину. Одесса, Арсеньевская 46. — Издат. „Ахіасафъ", Варшава, почтовый ящикъ № 25.

Tsjschkin. Odessa, Arsenskaja, 46. — Verlag „Achiasaf", Warschau. Postfach № 25.

הכתובת של המערכת והאדמיניסטרציה:

[Редак]ція „ГАШИЛОАХЪ", Одесса. Почт. ящ. 319.

[Redaktion] „HASHLOACH", Odessa (Russland). Postfach 319.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

№ 24.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע"י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת באזל.)

התכן:

1) על המצפה.
א) הססיה השלישית בדומה.
ב) החכוכים בהנהגת האליאנס.
ג) התעמולה כנגד בטול התחום המושב.
ד) מבלי־עולם, ומחריבי־עולם.
2) העדר החנוך החברותי בישיבות ובחדרים. — פ. שיפמאן.
3) חיי שלמה. ספור המעשה. (ט:) — מנדלי מוכר ספרים.
4) יסודות הפילוסופיה של רבי יהודה הלוי. (סוף) — פרופ׳ דוד נימרק.
5) „לוצרן". — צ. הירשקן.
6) מכתבים אל המערכת.
7) מכתבים מארץ ישראל (ג). — י. ל.
8) בציונות.
9) בארץ ישראל.
10) ברוסיה.
11) בחוץ־לארץ.
12) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ׳.
בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת לארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ׳. ועל שאר העמודים 40 קופ׳

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

[illegible]

ישלח „העולם“ יפסק לכל אלה שחתמו עד
1 ביולי. והללו מתבקשים לחדש בלי איחור
את חתימתם.

אל הסוכנים.

כל הסוכנים בארצותיהם ובעריהם מתבקשים להשוות את
חשבונותיהם עם ההנהלה בעד הרבע הראשון והשני שנת 1910, היינו
להמציא את כל הכסף המגיע מהם בעד המנותיהם.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, כ"ג סיון, תר"ע.

ВИЛЬНА, 17 Іюня-го , 1910 г. № 24 WILNA, 30-ten Juni, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

הססיה השלישית בדומה.

הססיה השלישית של דומת הממלכה כבר נגמרה, אע"פ כעבור ימים מועטים יקהלו עוד הדיפוטטים לישיבה אחת או שתים, וכבר מסמנים העתונים את אופיה של ססיה זו ותוצאות עבודתה. הסך־הכל" של עבודת הדומה בססיה זו מסמן באופן בהיר גם את דמות דיוקנן וטיבן של המפלגות אשר בדומה וגם את אופים של התקונים, שהממשלה רוצה לתקן ומתקנת בחיי הממלכה בעזרת אותן המפלגות.

במשך הססיה השלישית נתבצר עוד יותר קומה של הדומה. אין הדומה מרגישה עכשו עוד את חרב דמוקלוס תלויה מעל לראשה. ואעפ"י שגם בימי ססיה זו נפלו הברות ע"ד פזור הדומה, הרי לא היו שמועות אלו אלא הד אותן השמועות המרידות, שנעשו הדירות בימי הדומה הראשונה והשניה וגם בראשית ימיה של הדומה השלישית. בימי הססיה השלישית נתבצר קיום הדומה, כאמור. ואולם בצור זה אינו מעיד כלל על גדול כחה והשפעתה של הדומה. אדרבה, אותו הבצור אינו אלא תוצאה ישרה של רפיון כחה ומעוט השפעתה.

בימי הססיה שנגמרה נבלט הבלטה גמורה אופין היסודי של המפלגות השולטות בדומה של עכשו: הן מרגישות שאחראיות הן בעד כל מעשיהן בפני הממשלה — והן זהירות וזריזות לעשות את רצונה ולפעמים גם יותר ממה שברצונה.

ואם יש שנזרקים מפי מנהלי הרוב שבדומה דבורים חריפים כלפי הכחות המשפיעים לרעה על התפתחותו וגדולו של „המשטר החדש", הרי אין הדבורים הללו אלא לנוי בעלמא. בימים הראשונים של הססיה השלישית, כשהתחילו ראשי האוקטיאבראים משתמשים בסגנון חריף במקצת ומבליטים את השקפותיהם הקונ־סטיטוציוניות, טעו רבים וראו בזה סימן מובהק לדבר, שהחליטה מפלגה זו לדרוש באמת, כי תשמרנה, אחרי שכבר שקטה הארץ, ההבטחות של י"ז באוקטובר. ואולם לא היו ימים מועטים ונתברר, כי דרך ארוכה עוברת להם להאוקטיאבראים בין דבורים ובין מעשיהם.

ושוב נתאמת הכלל הגדול—שאין תקונים עקריים נעשים בשעת התעוררות הלבבות, בשעת התגברות הרצון הצבורי. וביסוד כל החוקים שחקקה הדומה, וביחוד בימי הססיה השלישית, הונחה „ההגנה" על הלאומיות המושלת ועל המעמדים השליטים אשר לה. העמים הזרים הם שגרמו, כידוע, למהפכה ובשלהם באו כל הפורעניות. ולפיכך, אם לפני זמן מה היו אומרים: כשתשקוט הארץ תגיע שעת התקונים, אומרים עכשו: כשישקטו העמים הזרים תגיע שעת התקונים. ובדרך זו הלכה הססיה השלישית, פסעה פסיעות גדולות ובטוחות, עסקה במדה מרובה בעניני העמים הזרים, עסקה והותירה עוד — את החוקים ע"ד הפלך החולמי, ע"ד השלטון העצמי בערי פולין וע"ד בטול תחום המושב של היהודים.

„ההגנה" הלאומית הזאת השפיעה, כמובן, ביותר על היחס אלינו היהודים. הססיה השלישית לא דנה בשאלת היהודים במובנה האמתי. ואולם הרוב של הדומה השתמש כמעט בכל „מקרה טוב" שבא לידו להבליט את יחסו להיהודים. איסור הכניסה אל האקדמיה של הצבא, — איסור שבאמת לא היה בו צורך כלל, אחרי שבלאו הכי לא היו יהודים מתקבלים באקדמיה זו, — הרחקת היהודים מן הזמסטבות בששת פלכי המערב, החוק ע"ד מנוחה שלמה ביום הראשון, — אלה הן התוצאות הממשיות של עבודת הססיה השלישית בנוגע לנו. ולא זו בלבד, אלא שבמשך ימי הססיה הזאת נשמעו וחזרו ונשמעו בדומה מפי הפורישקביצים, המרקובים וסיעותיהם דברי חרוף וגדוף ממש כלפי היהודים, והרוב לא מחה ולא כהה בהמחרפים והמגדפים.

היחס הזה אלינו נתן, כמובן, את היכולת הגמורה להכביד עלינו ביתר כח ועז את עול ההגבלות הקימות ולהזהיר ביחוד על שמירת כל פרטי הדינים וההחלטות בנוגע לזכות הישיבה. ותוצאות אזהרה זו—הגרושים הרבים, שהרסו הריסה גמורה את מצבן של מאות משפחות יהודים.

והאופוזיציה והדיפוטטים היהודים?—

הם עמדו על המשמר ועשו—את אשר יכלו לעשות. דברו, הוכיחו, נלחמו,—עבודת סיזיפוס עבדו. ובסוף הססיה, בשעה שעמדה הדומה למנין ע"ד החוק בנוגע לפינלנדיה, כבר נלאתה האופוזיציה לעבוד עבודה כזו ויצאה מן האולם, ובקבלת החוק לא נשתתפה. האין זה סימן לעתיד?

זהו „הסך־הכל" של הססיה השלישית בדומה השלישית.

החכוכים בהנהגת האליאנס.

דוקא השנה שחל בה יובלה של ח' כל ישראל חברים— האליאנס—אינה עולה יפה לה. דוקא בשנת חגה רבו הסכסוכים בעניני ההנהגה, והסכסוכים הללו עומדים ומעידים שנפרצו פרצים ב„חומה" המקיפה את האליאנס ואת השולטים בה.

ההנהגה הטתה את האליאנס ממסלתה. האליאנס היא באמת מוסד לאומי; כונת המיסדים היתה באמת ליצור אגודה של האומה הישראלית. בספר התקנות נאמר בפירוש, כי כל ישראל חברים—לסייע זה לזה בכל המדינות שבהן רודפים את אחינו, לפתח את התרבות הלאומית ולהרים את כבודה של האומה. בימים הראשונים היה עיקר כח האליאנס תלוי ברבוי חבריה, ולכן חששה ההנהגה לדעת הקהל והיתה מתיחסת אליה בכובד ראש. אבל בשנים האחרונות זכתה חכי"ח לעושר רב, ביחוד על ידי עזבונו של הברון הירש, ומאז היתה האליאנס מעין קופה של צדקה, שקצת חשובי אחינו בפרנציה נמנו עליה אפוטרופסים. די להטעים את העובדא, כי משנת 1885 עברו עליה כעשרים שנה בלי אספות כלליות, ומנהיגי האליאנס היו בוחרים בעצמם להיות מנהיגים. וכאשר נפקד אחד מהם ספחו להם חבר חדש על דעת עצמם. וגם אותה הבחירה לא עשו במעמד כל חברי ההנהגה — ששים במספר—אלא הלשכה בחרה בחבר חדש, כאלו היתה האליאנס רשות היחיד.

מחצית חבריה של האליאנס הם בני גרמניה. הסניפים אשר בערי גרמניה היו תמיד רופפים ועומדים להבטל. בשנת 1871 אמרו רבים מן החברים הגרמנים להפרד לגמרי מעל פאריז, מפני שאיבת עולם היתה אז בין פרנציה ובין גרמניה, וקצת יהודים „פטריוטים" חשבו, שגם הם אי אפשר להם לדור בכפיפה אחת עם יהודי פרנציה. אז עמדו בפרץ אנשים גדולים כמשה לצרוס ושלמה נימאן ועכבו בעד הפירוד הגמור. אבל בכלל נתמעטה בגרמניה החבה להאליאנס, וההנהגה לא שמה לב לדעת חברים, כי בטחה בעשרה הרב, כלומר בהעזבונות המרובים השמורים בידה. יחסה זה אל רעת הקהל הכשיר הרבה את יסוד חברת „העזרה" בברלין, אשר העמידה את עצמה על בסיס דימוקרטי וגם קצת לאומי. ובימים ההם חי בברלין העסקן הצבורי הנודע הד"ר הנריך מאיר כהן. הוא היה ראש הסניף של האליאנס בברלין, והרבה הצטער לראות את הפירוד, מפני שהאליאנס נחשבה בעיניו באמת לסמל האחדות הלאומית בישראל. ראה, כי האליאנס הולכת ומשתכחת מן הלבבות, מפני שאין אדם רואה בחוש את פעולתה, עמד ויסד לשכה בברלין בתור סניף ללשכה המרכזית בפאריז. הלשכה הזאת היתה אז, בשנות הרדיפות ליהודי המזרח, דבר בעתו, והאליאנס, שהשתתפה הרבה בעבודת העזרה לנרדפים, קנתה לה שם טוב במעשיה.

אבל בראשית החורף לשנת תרס"ו מת הנריך מאיר-כהן, התחבילה חשבה להתפרד. אז בחרו בהעסקן הצבורי גולד-ברגר להיות ראש הסניף הברליני, וגולדברגר חדש ענין וחשוב—לאחד ולרכז את כל האגודות של האליאנס בגרמניה למרכז אחד, שיהא אמנם כפוף למרכז הראשי בפאריז, אלא שבינן לבין עצמן תהיינה האגודות בגרמניה מאוחדות ע"י המרכז שלהן. כנראה הסכימה לזה פאריז קצת באונס, כי חששה, שמא יאבד לה ניר בגרמניה, או שמא יגדל המרכז הברליני ויחליש את כחו של המרכז הראשי. וסכסוכים וחכוכים היו בין המרכז הראשי ובין המרכז הברליני כמעט מיום הוסדו. לסכסוכים האלה המונחים בטבע הענינים נלוו בימים האחרונים גם חכוכים אישיים, שאין מן הצורך לפרסמם.

איך שיהיה, אותו הדבר המפליא שאירע לפני חדשים מספר, כי נפטר גולדברגר מפקודתו, לא בהפח הדעת בא, אלא כן היה מנוי וגמור זמן רב קודם לכן, חשבו, כי כשיפטר גולדברגר, שהוא מפורסם לאדם העומד על דעתו, יבטלו גם הסכסוכים. אבל באמת לא הועילו פטורין אלו כלל, במקום גולדברגר בא טימנדורפר והסכסוכים לא סרו, אלא הלכו וגברו. גם בין המזכיר של המרכז הראשי מר ביגאר ובין המזכיר של המרכז הברליני מר קלוזנר, עברו דין ודברים בלתי נעימים. סוף דבר היה, כי בשבוע העבר הביע טימנדורפר את חפצו לצאת בדימוס, ואחריו נמשך גם קלוזנר. לפי השמועה יפייסו את טימנדורפר, למען ישאר על מקומו. אבל קלוזנר עזב את עבודתו לחלוטין.

עדיין לא הגיעה השעה לפרסם את כל הדין והדברים שעברו בשנים האחרונות בין שני המרכזים, מפני כי יש בהם קצת פרטים נוגעים לעצמותם של האנשים המתיחסים על המאורעות האלה. אבל יש בזה גם ענין צבורי חשוב מאד. עבודתה של האליאנס כסתעפת בעיקרה לשתים: ספוק צרכי בתי הספר במדינות המזרח והמצאת עזרה לאחינו הנרדפים בכמה ארצות. הצלחת העבודה הצבורית הזאת תלויה באחדות הכחות. אבל ההנהגה של האליאנס אינה שמה לב כלל לאחד את הכחות ולאסוף אותם. הנהגה זו היא אליגרכיה, שאין לה מקום בימינו, בוטחת היא רק בכח הכסף הרב השמור בידו, ואינה רוצה לדעת, שיש בעולם כח הגדול יותר מכח הכסף.

חסרונה היותר גדול של האליאנס בימינו הוא בזה, שאין ההנהגה הראשית שמה לב כלל לדעת הקהל, וגם הטובה שהיא עושה בטלה הרבה על ידי זה שהיא עושה הכל על דעת עצמה, ויצא שכרה בהפסדה. אנו נרמז רק על עובדא אחת. בשנת 1905, ימים מעטים לפני פטירת הד"ר הנריך מאיר-כהן היתה האספה הכללית האחרונה של האליאנס. המנוח עמד על דעתו, שלא תהיה ההנהגה חסרת יפוי-כח ליגלי. באספה זו בחרו בששים מנהיגים, ותנאי היותנה מפורש ונכתב בספר התקנות, כי מעתה תהיה אספה כללית אחת לשלש שנים ואז תבחר ההנהגה. והוסכם כי מששים חברי ההנהגה שנבחרו באותו מעמד יצאו עשרים עפ"י גורל בשנת 1908 ועשרים בשנת 1911, ואין הרשות לבחור אחרים במקומם על ידי קואופטציה גרידא. ובשנת 1908 לא נשמרו עוד התקנות ולא היתה אספה כללית, ועשרים האנשים המשתתפים בהנהגה אין להם באמת ע"פ התקנות שום יפוי-כח. וכמה צדקו מתנגדי המרכז הראשי הטוענים, כי כל ההחלטות אין להן שום ממש, משום שהן בטלות ומבוטלות לגבי רצונו של המרכז.

כנראה נצחה עכשו לפי שעה ההנהגה המרכזית אשר בפאריז, משום שבגרמניה יש קצת סניפים שהם עצמם מתנגדים להמרכז הברליני. אבל אי אפשר שהאליגרכיה של האליאנס יהיה לה קיום. הנהגה מעין זו של עכשו, שאין לה בעולמה אלא כח הכסף, עתידה להצעיד לבור מות את האליאנס. ואולם אפשר שברבות הימים תגאל האליאנס מידי האליגרכיה השולטת בה — ושב ורפא לה.

התמצאות בנגד בטול תחום המושב.

- הצעת-החוק בדבר בטול תחום המושב לא עורר בקרב הצבור הרוסי אותו הרעש שנבאו עליו המתנגדים להבטל

ריינער, שיעצו לחכות לשעה מוכשרת יותר. אולי גרמה לכך ...ית בין־השמשות, שההצעה הוכנסה בשעה שנפסק העורק של ...יים הפוליטיים והמכונה הצבורית נחה מעבודתה. ואולם זוהי ...יברא, שהמעמדים הבינונים של הצבור הרוסי, ואף הדיפוטטים ...כלל, לא פגשו את ההצעה בזעף, לא נתיחסו אליה משעה ראשונה בשלילה ודאית, כי אם הבטיחו לעין בה. ודברו על השאלה הזאת מתוך כובד ראש הראוי לה.

העתונות הליברלית, ביחוד הקד"טית, רואה בההצעה מעין ...תחלה טובה ומוצאת, כי הוכנסה בשעה הראויה. הגרושים ...תכופים ברוסיה, שעוררו את הלבבות במדה ידועה באירופא, ...עוררו גם הם את דעת הקהל הרוסי להתבונן אל המצב האי־נורמלי ...של היהודים אשר במדינה, ודוקא בשעת גרושין נעשית ההצעה מובנת ונראית להם כדבר טבעי ומחויב לפי מצב הענינים.

ואולם הימנים שנו את טכסיסם פעמים. מתחלה התפלאו ...כל לראות את ה„רוס' זנאמיא", האורגן של השחורים, מדבר ...על ההצעה כמעט בשויון־נפש גמור. זה היה דבר תמוה. הסו־יוזניקים „הנהרגים" אפילו על קוצו של יו"ד בנוגע לחוקים המגבילים את זכיות היהודים, אלו שלא יכלו לסלוח לסטוליפין ...את „חטאת" הצירקולר שלו ולא נתקררה דעתם עד שניכחו, כי ...הוא אותו הצירקולר גרם להתגברות הגרושים, — הם אינם ...עושים עולמות על הצעת בטול תחום המושב! ולא זו בלבד. אלא שהם עושים חשבון ומוצאים, כי עתידה ההצעה להתקבל ...ברומת־הממלכה.

אבל כעבור ימים מועטים הוברה מטרת הסויוזניקים. ...בכונה הם מדברים על ההצעה בלשון של ודאות גמורה; בכונה ...הם מבטיחים, כי תתקבל ברומת־הממלכה, בכדי להפחיד את ...העם: „יהודים עליכם, רוסים!"

והקריאה הגדולה הזאת כבר נשמעה. באחד הנומרים האחרונים של ה„רוס. זנאמיא" כבר הוציא מלאך חבלה זה את ...כל כלי־זעמו. ראשית הוא מפחיד את העם, כי עתידים היהודים לבוא לרוסיה מכל קצוי תבל ולהתנחל בארץ לארכה ולרחבה, ואז יבוא הקץ לרוסיה. ושנית הוא מטיל אימה על היהודים, ...כי עם הרוסי לא יתן להם, זכיות לעולם, ואם גם ...תואל הדומה לתת ידה להצעה זו, — שהרי האוקטיאבראים ...יודעים ל„בוגדים" — גם אז לא יקבלו היהודים זכיות בפועל. ואולם אם באמת תתקבל ההצעה ישיבו הם הסויוזניקים על זה „באוקטובר של שנת 1905", כלומר: בפוגרומים. ולפיכך ...משיא ה„רוס. זנאמיא" עצה טובה ליהודים, שיחזרו בהם מההצעה ...בעוד מועד, „כדי להמנע מהתנגשות נוראה"...

הכונה גלויה היא אפוא. היהודים המעונים, הנבהלים ...מפחדים. מקול עלה נדף יבינו את הסכנה הצפויה להם, ויקברו את ההצעה במחשך לבל תזכה לראות אור. ובזה יפטרו הסויוזניקים מכל חשש, שמא תהיה הממשלה מוכרחת להכנס במשא־ומתן עם הדומה, לותר על איזו דברים ולזרוק לכה"פ איזו פרורים ליהודים.

ותעמולה זו מצד הסויוזניקים אמנם יש בה צד סכנה לנו. אין היא יכולה להשפיע לרעה על גורלה של ההצעה עצמה, - גורלה של ההצעה יהיה נתהך לפי תנאי הזמן ולפי המעמד של המפלגה האוקטיאבראית באותה השעה שבה תדון הדומה על ההצעה. אך יכולה היא התעמולה הזאת להשפיע על מצב הרוחות בקרבנו אנו. הנה נוגעים בנימים המכאיבים ביותר, מאיימים בפוגרומים. ויכולים להמצא בתוכנו אנשים ...שיאמרו: אכן נתקימה נבואתנו; אנחנו אמרנו, שאין אנו רשאים ...לעורר את שאלת היהודים בדומה, שמא יורע עוד מצבנו.

ועלינו להלחם במרך לב זה. לא בפעם הראשונה אנו שומעים את האיומים הללו. יודעים הם אויבינו, שהמלה „פוגרו־מים" מולידה אימת מות וחרדה נוראה ברחוב היהורים, ולפיכך הם משתמשים בה תמיד. גם הביורוקרטיה, כשהיתה מוכרחת לנגוע בשאלת היהודים, היתה אומרת שיראה היא שמא תעורר נתינת זכיות ליהודים את חמת העם עליהם. ואולם אנו איננו רשאים להרתע לאחורינו מפני הפחד הזה שמפילים עלינו.

שאלת היהודים ברוסיה צריכה סוף סוף להתעורר כראוי. -- ה„הן" וה„לאו" בשאלת היהודים צריך סוף סוף להשמע בדומה השלישית, — ויהי מה.

אבלי צולם ואחריבי צולם.

על „מעשה קלוגר" רגזה גליציה כולה...

מנהג של שוטים ומבלי עולם נהגו האדוקים הקנאים שבפולין ובגליציה: את בניהם הם מלמדים תורה ומצוות ורק תורה ומצות, ומכל משמר הם שומרים עליהם לבל ישכילו „ולא ילכו בדרך הגויים". ואת בנותיהם הם שולחים דוקא לבתי ספר של הגויים. מלמדים אותן פולנית, צרפתית ונגינה על הפסנתר ורק פולנית, צרפתית ונגינה על הפסנתר, ומכל משמר הם שומרים אותן לבל תלמדנה חלילה גם שפת ישראל ותורת ישראל, שהרי—כל המלמדה את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות.

ומבלי עולם אלה אינם יודעים או, ביתר דיוק, אינם רוצים לדעת, שבניהם מורדים בהם ובנותיהם—יוצאות לתרבות רעה, — אֶה, — פוטרים הם את עצמם בתנועת יד של בטול, — המקום ירחם! —

והמקום אינו מרחם כלל, אין הקב"ה טורח לשמור מבלי עולם, היראים לראות את מה שמחוטמם ולחוץ, והבנים מורדים ומורדים, והבנות יוצאות ויוצאות לתרבות רעה.

ומעשים בכל יום, אלא ש„מעשה קלוגר" זכה לפרסום מרובה מפני הקוץ המכאיב המיוחד שיש בו.

משפחת קלוגר דרה בפודגורזה הסמוכה לקראקוי: אב ואם חסידים אדוקים ושתי בנות שנתחנכו בבית חנוך של גויים, כנהוג. וכשגמרו הבנות את חוק למודן בבית ספרן, בהיותן האחת כבת ט"ז והשניה כבת ט"ו, ברי היה להאב והאם שכבר יצאו ידי חובת חנוך בנותיהן כראוי, הכל תם ונשלם, ועכשו הגיע תורן לגלח את שער ראשן ולהשתעבד לבעליהן, העתידים להיות מורי הוראות בישראל, ללדת ולגדל בנים אשר „לא ילכו בדרך הגויים" ובנות אשר תחונכנה דוקא בבתי חנוך של גויים, — וגומר עד סוף כל הסדר. ואולם הבנות עצמן גירסא אחרת, לגמרי אחרת, היתה להן: לא גלוח שער, לא שעבוד בעלים ולא לידת בנים ובנות אלא — השכלה עליונה ובית ספר עליון...

ותטוש המלחמה, והמלחמה היתה ארוכה וקשה מאד. הרבה כלי זין „יפים" יש להם לאב ואם קנאים אדוקים בשעה שעיניהם נפקחות פתאם לראות את בנותיהן מורדות בהם: היו גם קללות, גם מהלומות, גם הסגר בבית ולבסוף גם ארוסין שלא מדעת וקדושין שלא מרצון. ואולם הרבה כח וקשיות ערף יש לה גם לבת ישראל, עם קשה עורף, כשהיא מחליטה בלבה לעבור על המכשולים שמניחים לה על דרכה ולהגיע למטרתה: עברו כחמש שנים ובנות קלוגר עמדו במרדן, זו לא נשמעה לבעלה ונשארה זרה לה כמלפני נשואיה וזו לא שמה את לבה לארוסה כלל, ושתיהן שקדו על למודיהן. ולבסוף, כשכבר כשל בקרבן כח

הסבל, עמרו וברחו מבית הוריהן לשווייץ ונסתרו שם. פנו ההורים לבית דין ודרשו משפט, שתתחיבנה הבנות לשוב לביתן, משום שעדיין לא בגרו, וכשהודה בית דין בזכותם של ההורים, הגישו הבנות קובלנא אל בית הדין העליון אשר בווינא ודרשו גם הן משפט, שתפטרנה מלשוב אל הוריהן שהתעמרו בהן ימים רבים, ולא עוד אלא שההורים יתחייבו לקצוב להן מאתים כתרים לחודש, כדי שתוכלנה לגמור את למודיהן בבית מדרש למדעים. ול„כבוד" גדול זכו האחיות קלוגר: סטודנטים עורכים מיטינגים לטובתן, ואחד הדיפוטטים היהודים שבפרלמנט האוסטרי, הד"ר דיאמאנט, חבר הפפ"ס (פולנים־סוציליסטים) תבע בהפרלמנט מאת המיניסטר למשפטים את עלבונן ודינן.

וכאן מונח הקוץ המכאיב ביותר.

טפוס זה של הורים, הרודים בבניהם ובנותיהם ואומרים לשלוט עליהם שליטה גמורה, מצוי הוא לא רק בעולמנו הצר אלא גם בעולם הרחב. יש כאן רק קצת שנוי נוסחאות. הנוסחא שלהם היא שמירת המנהגים התלויים ביחוס המשפחה והמעמד, והנוסחא שלנו היא — שמירת המנהגים שלבשו צורה דתית. ולשם שמירה זו קרבנות נקרבים יום יום גם בתוך אהלינו אנו הצרים והחשכים וגם בתוך היכליהם הם השטופים אורה. כאן בנים חיבים להיות דוקא יושבי אהל ונוצרי תורה ושם בנים חייבים להיות דוקא יונקרים מקשקשים בחרבות, כאן משיאים בנות שלא מרצונן ללומדי תורה, שריאתן צומקת, ושם משיאים בנות שלא מרצונן לבאַרונים וגרפים, שכבר ניטלו מהם כח החיים ושמחת החיים.

הטפוס של בנים מורדים ואינם נכנעים לרצון הורים ג"כ מצוי זה כבר לא רק בעולם הרחב אלא גם בעולמנו הצר. דור המשכילים היה דור של בנים מורדים ובנות מורדות; דורנו אנו, דור הלאומיים והציונים, הוא דור של בנים מורדים ובנות מורדות.

אבל מורדים לחוד ומקללים לחוד. ובנות קלוגר לא מורדות הן בהוריהן, כי אם מקללות אב ואם. בקובלנתן אשר הגישו לבית הדין העליון אשר בווינא מספרות האחיות על כל אשר עבר עליהן בבית הוריהן בסגנון גס וציני כזה, שבנות ישראל, אשר נשמרה בהן אפילו קצת טהרה, אינן יכולות להשתמש בו. הן נתחנכו בילדותן מדעת הוריהן בבית חנוך של גויים, ובודאי קבלו את תורתן בימי שחרותן שלא מדעת הוריהן ג"כ מידי גויים: מכל דברי קובלנתן נראה שלא למדו אותן למרוד ולאהוב, כי אם למדו אותן רק לשנוא ולקלל.

ולא לחנם נעשה הד"ר דיאמאנט דורש משפטן של בנות קלוגר בהפרלמנט: מצא מין את מינו. גם הוא לא היתה כונתו רק לתבוע את עלבונן של הנעלבות, אלא ביחוד לדבר בגנות היהדות, לגנות—ולקלל.

מקללי אב ואם טפוס חדש הם בקרבנו. ואם קנאים אדוקים מטפוסם של האבות קלוגר מבלי עולם הם, הרי מורדות מטפוסן של בנות קלוגר מחריבות עולם הן.

פינחס שיפמאן.

הֶעְדֵר הַחִנּוּךְ הַחֶבְרָתִי בַּיְשִׁיבוֹת וּבַחֲדָרִים.

א.

בנוגע להעדר חנוך חברותי בישיבותינו היתה לי שיחה עם אחד מן המצוינים שבראשי הישיבות. הוא הודה לי אמנם, שאין חנוך חברותי נוהג בישיבות, אלא שלפי דעתו אין זו גריעותא כלל. וטעם נתן לדבריו: הישיבות צריכות להעמיד אנשים בעלי רעה צלולה וכח שופט, שאינם נסחפים עם הזרם — אנשים אינדיבידואליים, לפי מבטאו הוא, והחנוך החברותי עלול לשלול מאת הצעיר את אינדיבידואליותו. מטבעו של צעיר להתלהב על ידי כל דבור מפוצץ, הנאמר באגודת חברים. והתלהבות רגעית זו ממעטת את הרמות. בתוך אגודות נעשה האדם המוני ואובד לו הכשרון להיות עומד על דעתו ונשמע רק לכח משפטו, ועל הישיבות לשמור את חניכיהן מכל דבר, שיש בידו לטשטש את דמותם האישית.

מפי ראש הישיבה הזה למדתי, שהעדר החנוך החברותי בישיבות אינו דבר שבמקרה, אלא תוצאת שיטה פדגוגית מסוימת. אפשר שמנהלי־ישיבות אחרים לא היו יודעים לבאר כאיש שיחתי את טעמה ונימוקה של השיטה הזאת. אבל ברור לי, שבעיקר הדבר דעתם מתאמת לדעת איש שיחתי. וכיון שיש לנו עסק בשיטה מסוימה, הרי אנו חייבים לדון עליה ולהוציא דין עד כמה נכונה היא.

כי החנוך העברי הוא אינדיבידואלי עפ"י מהותו — בזה לית מאן דפליג. החנוך האינדיבידואלי נוהג לא רק בישיבות, כי אם גם בחדרים. החנוך האינדיבידואלי הוא חזיון לאומי עברי המתאים, כנראה, אל אפינו הלאומי, והכרחיותיה של המציאות יצרוהו. לפיכך צריכה האינדיבידואליות לשמש יסוד לנו בכל שאלות החנוך. ואולם עלינו לדעת, אם באמת מפקיעה השיטה האינדיבידואלית את החברותיות לגמרי מתוך החנוך?

יש עם בעולם שכבר פתר את השאלה הזאת, ופתרון החיים הוא פתרון מחלט. העם האנגלי הוא העם הזה. הנה מה שכותב Alfred Fouillée במאמרו „האינדיבידואליזם והרגש הסוציאלי באנגליה": „אנו מוצאים באנגליה גלויי אינדיבידיאליות כבירים, ויחד עם זה גם כח כביר להתאגדות בנוגע לענינים כלליים—אינדיבידואליות וגם משמעת; האנגלי יכול לעבוד עבודה משותפת מבלי להעיק על האישיות של אחרים; האנגלים מתאגדים לאגודות, מבלי לדחות את החופש האישי". והעובדא הזאת, שהאנגלים אחדו באופן הרמוני את האינדיבידואליות ואת החברותיות, מוכיחה הוכחה גמורה, שהאינדיבידואליות במובנה הנכון לא רק שאינה סותרת את החברותיות, אלא שזו האחרונה היא תנאי הכרחי להראשונה. אינדיבידואליות אמתית אינה יכולה להתפתח מחוץ לחברה. „האינדיבידואליות היא אישיות כזו, המכרת את „האני" שלה והמבלטת את ישיתה, הפועלת מתוך אינרגיה בתוך חברת אנשים". מחוץ לחברת בני אדם נעשית האינדיבידואליות התבודדות.

תעודת החנוך האינדיבידואלי היא איפוא לחנך אישים מוצקים כאלה, שיוכלו לעמוד בפני הזרם, לעבוד בתוך ים החיים ולבלי להרכין את הראש לכל גל וגל; אישים בעלי קומה רוחנית ומוסרית, שצורתם לא תטשטש על ידי הרוחות הנושבות; אישים שיוכלו להבליט את ישותם המוצקה ואת „בחירתם החפשית". וזאת צריכה להיות גם מטרת החנוך העברי האינדיבידואלי. לא להרחיק את היהודי ולהבדילו מן החיים החברותיים, אלא לעשותו אדם ויהודי מוצק כ"כ, עד שיוכל להטביע את חותמו היהודי והאישי על כל החיים החברותיים. ולהשיג מטרה כזו אפשר רק ע"י חנוך חברותי מודרג, כשוכלל ומתאים אל חיינו הלאומיים. בלי חנוך חברותי, אי אפשר שתושג מטרת החנוך האינדיבידואלי, הן מפני שהחברותיות היא בעצמה תנאי הכרחי לגדול האינדיבידואליות והן מפני טעמים דידקטיים. יש פרינציפ פדגוגי־דידקטי ידוע, הנוהג גם בחנוך הגופני וגם בחנוך הרוחני, וממילא אי אפשר שלא ישמר אותו הפרינציפ גם בנוגע לחנוך האינדיבידואלי, הפרינציפ הזה הוא — העמדת האדם בנסיון,

ב.

בנוגע לחנוך הגופני כותב הפרופ' טארחאנוב: „אנו ... שכדי להחליש את כח הספיגה של הגוף, לבל יהיה עלול ... השפעה זו או אחרת הפועלת עליו לרעה, כגון קיר, חום, ... אלקטרון, שאון, רעל כימאי וכדומה אנו צריכים קודם כל ... את הגוף אליהם, כלומר לעשותו מיצק. וכמובן ... אנו לשמור בדבר זה עצמו את ההדרגה הגמורה". בנוגע לחנוך הנפש אומר דזון לוק בספרו ע"ד החנוך ... שבריאות הגוף נקניה ע"י העמדה בנסיון, כך נקנית ע"י כך גם בריאות הנפש". בחנוך הדתי והמוסרי ודאי ... הפרינציפ של העמדה בנסיון — נסיון אברהם, נסיון ... נסיון העם העברי. גם בחנוך השכלי מקובל הוא מאז ... בכל ארצות תבל הפרינציפ הזה. החידה, ההטעה—אין ... נאות אלא להעמיד את שכלו של האדם בנסיון. כמדומני, ... החדור התלמודי, במובנו החנוכי, עומד על הפרינציפ הזה. ... מכל ידוע דבר זה לראשי הישיבות. כל מיני „ההוה- ... יאות" וכל מיני הקושיות הפלפוליות — האם אין כונתן ... את התלמיד על עברי פי פחת הגיוני ולנסות את כח ... שלו, היפול בה או ישמר וינצל ממנה? כמובן אם ... משתמשים בנסיון הפלפולי הזה יותר על המדה יצא שכרו ... בהפסדו, אבל כשמשתמשים בו במדה ובהדרגה נכונה, הרי הוא ... תועלת לחנוך השכלי.

פרינציפ זה של העמדה בנסיון עובר כחוט השני ... כל התפתחותה של האנושות. כל קדמה אנושית ... תלויה בכשרון לצאת מן המבוכות השונות ולעמוד בנסיונות. ... זו לעמוד בנסיון היא המדה היותר נכונה למוד בה את האנושות כולה, את הלאום, וגם את היחיד. הצדיק הגמור הוא ... שעמד בנסיון. האדם התרבותי הגמור הנהו זה, שיכול ... את דרכו בחיים בתוך כל הנסיונות הקשים. הכל עומד ... הנסיון, והחנוך האינדיבידואלי אינו יכול בשום אופן להיות יוצא מן הכלל. הדרך הנכונה להשיג את מטרת החנוך האינדי-בידואלי הוא להעמיד את התלמיד בנסיון חברותי, וכמובן, צריכים אנו לשמור על המדה וההדרגה הנכונה.

„הדרך היחידה להשמר מסכנות החיים היא—לדעת אותן. ידיעה הזאת צריכה להמסר להחנוך בהדרגה, וכל המקדים ... זה משובח..." „הצעירים המחונכים בתוך אי־ידיעה גמורה ... העולם, כשהם עוזבים את כתלי בית ספרם הרי הם מוצאים ... העולם וזה הוא שונה לגמרי מזה אשר ציירו להם מוריהם ... מזה אשר הם ציירו לעצמם, והנם נעשים עלולים לקבל ... השפעה מאת מחנכים ממין אחר לגמרי"... יבאו חניכי ... ישיבותינו ויעידו עד כמה צדקו דברי לוק אלה. מי כחניך ... הישיבה נתון בעולם שונה לגמרי מזה, שהוא עומד להכנס אל תוכו אחרי צאתו מן הישיבה. לפנים היו חיי בנ"י נוהגים ... ע"פ הנורמה התלמודית, וחנוך הישיבה, כשהיה יוצא מד' אמותיה ... ישיבתו, היה נכנס אל תוך מציאות שלא התנגדה להשקפותיו אל כל הרגשות אשר ספג אל תוכו במשך שנות למודיו. אולם בימינו הרי גם האורתודוקסים צריכים להודות, שרחוקים הם חיי המציאות של היהודים מהנורמה התלמודית. ואם רוצים הם לשמור את ... חניך הישיבה מסכנות עולם החיים, הרי אין להם דרך אחרת, כי אם להביא את דעת העולם בלבי החניך ולהרגילו לאט לאט אל המציאות, כדי שבצאתו מן הישיבה לא תבלעהו מציאות ... לגמרי.

עובדות חיינו אנו בשנים האחרונות הוכיחו למדי, ... כמה מסוכן הדבר לסגור את הצעיר היהודי בעולם מצומצם, כשהתרומם הנחשל של התנועות החברותיות ברוסיה, היו צעירינו אנו הראשונים שנסחפו עם הזרם למרות חנוכם האינדיבידואלי היהודי. כמובן גרמו סבות שונות לכך. המצב המדוכא, שעמנו נמצא בו הוא שעורר ביחוד את צעירינו להתפרץ מגדרם ולבקש מוצא. ואולם אלמלי היו צעירינו אנשים שחנוכם הכשיר אותם לחיים צבוריים, להשקפות צבוריות ברורות ולעבודה צבורית בריאה, אלמלי היו צעירינו מלומדים לעמוד בנסיון ולבלי להתפעל מכל דבור ולטשטש את צורתם האישית על נקלה, כי אז היתה עמידתם בתוך התנועות השונות אחרת לגמרי. לא היו מתלהבים ו„מרעישים עולמות", לא היו עוברים בטיסה אחת ובהמולה רבה מן הקצה אל הקצה, לא היו שוקעים וצוללים בתוך התהום של כל מיני מלים. חקרנות ונקרנות, כי אם היו פועלים ועושים. ואי־הנצחון לא היה מביא אותם אח"כ לידי יאוש נורא. מי שהרגיל את עצמו או שהרגילוהו מחנכיו להיות עומד בנסיון חברותי אינו בא לידי התפעלות עצומה ע"י נצחון לרגע ואינו אובד דרכו ואינו מתמלא יאוש במקרה של מפלה ואי נצחון. הקונבולסיות הנוראה שנתגלתה בקרבנו בשנים האחרונות באה לנו מתוך חוסר חנוך חברותי. ולשוא נשבח את החנוך האינדיבידואלי אשר לנו. אין זה חנוך אינ-דיבידואלי, המפתח יחד עם ההכרה האישיה גם את הכשרון לעבודה צבורית הגונה. זהו חנוך אנרכי, שאין לו יסוד מתחתיו. לשוא נאמר, שחוסר החנוך החברותי בישיבות הוא שישמור על אינדיבידואליותם של החניכים. הן עינינו הרואות „ששמירה" זו לא הועילה כלל וכלל לחניכי הישיבות לבלי להסחף עם הזרם. דוקא חניכי הישיבה היו הראשונים להתלהב מכל דבור מפוצץ, דוקא הם היו הרועשים והשואנים והקופצים אל הים ראשונה. וכשגברה הריאקציה ובאה המפלה היו הם גם הראשונים ליאוש, נסו מן המערכה ולבם חלל בקרבם ונפשם ריקה. כי לא היתה להם שום הכנה חנוכית לעמוד בקומה זקופה ובדעה צלולה בין כל תהפוכות החיים.

מובן מאליו, שהמושג „חנוך חברותי" כשהוא לעצמו רחב הוא הרבה יותר מן המושג חנוך חברותי בתוך כתלי ביה"ס והישיבה. ואולם הראשון כולל גם את השני. ועד כמה שיש לבית הספר השפעה על חניכו בכלל, בה במדה יכול הוא להשפיע גם על חנוכו החברותי. וכמובן זה אי אפשר לבלי להודות, שהעדר חנוך חברותי בחדרינו וישיבותינו גורם תמיד רעה רבה לילדינו, לצעירנו ולכל עניני חיינו הלאומיים והחברותיים, ועוד יותר מורגשת הקלקלה בתקופה זו שאנו קיימין בה עכשו;

ג.

עד הנה הטיפו סופרינו לשנוי הערכין. אבל עתה הנה באו החיים התקיפים עצמם ודורשים שנוי ערכין, — ואין לדון עם התקיף. התקופה זו שאנו קיימין בה היא תקופה של שנוי ערכין גם בנוגע לחיינו הצבוריים והמדיניים, במדה שהם סבוכים ואחוזים בחייה של המדינה כולה, וגם בנוגע לחיינו הלאומיים המיוחדים לנו. זוהי תקופה של יצירה. ויוצרת יכולה להיות רק האישיות המוצקה המסוגלה להטביע את חותמה האישי על כל אשר מסביב לה.

ואנו אין אנו מוכנים כלל וכלל לשנוי ערכין כזה. אין לנו לא אידיאלים חברותיים ונטיות חברותיות ולא הסתגלות לחיים חברותיים, ומכ"ש שאין לנו איתו כח היצירה החברותי המסגל את האדם להיות משפיע על החיים החברותיים. ומאין יהיו לנו כל הדברים האלה, אם לא נשתדל להקנותם לנו גם ע"י החנוך?!

ההמון שלנו מתחנך ברובו „בחדר". והחדר בצביונו של עכשו אינו מתאים לא לדרישותיו של החנוך החברותי ולא לדרישותיו של החנוך האינדיבידואלי. כי המלמדים, שרובם הם חניכי הישיבות, אין להם אפילו מושג כל שהוא ע"ד הדרישות האלה. וה„בעלי־בתים" שלנו—השדרות הבינוניות—וגם ה„אינטליגנציה" שלנו, המתאמת לשדרות הללו — המורים, הרבנים, השובי"ם, המגידים, הלומדים — הרי גם להם חסר החנוך החברותי. ואלה שנתחנכו בבתה"ס, הגמנסיונות והאוניברסיטות הלא קבלו חנוך חברותי הזר לנו. והרי לפנינו הסכנה היותר גדולה הנשקפת לחיינו הצבוריים והלאומיים. הללו שיש להם חנוך חברותי ויש להם איזו הכנה לעבודה צבורית זרים הם לנו עפ"י חנוכם ואידיאליהם. ואלה שהם משלנו—אין להם כח יצירה כלל, כי אין להם שום הכנה והסתגלות לחיים חברותיים. הרבנים מתאוננים כי האינטליגנציה המחונכת על ברכי אידיאלים זרים היא שתפשה לה את כל ההשפעה על חיינו הצבוריים. ומה חדוש יש בדבר? הרי אותה האינטליגנציה יש לה עפ"י חנוכה קצת ידיעות וסגולות הנחוצות לעבודה צבורית, בשעה שחניכי הישיבות והחדרים חסרים את הידיעות והסגולות האלה, וכמובן יד האחרונים על התחתונה.

אנו מדברים על דבר סדור הקהלה, על השתתפותנו בחיי המדינה, וחנוכנו לא רק שאינו מכשיר אותנו לחיים צבוריים ומדיניים אלא שהוא עוד מעכב בדבר!

חַיֵּי שְׁלֹמֹה.

ספור המעשה

מאת

מנדלי מוכר ספרים.

טז. *)

קשים ורעים היו עסקי פרנסתו של רבי חיים באותו החורף, שבו מדובר בפרק הקודם. מתוך פניו היה ניכר, שהשעה דוחקתו מאד. פנים שוחקות לא היו לו לרבי חיים מעולם. לא היה מרבה שיחה, ואף בביתו היו דבריו מעטים, היו הבנים מתהוללים וצוחה בבית, כיון שנשמע קול רגליו בפתח מיד נשתתקו כלם. ולא משום שהיה בעל חימה ופגיעתו רעה כאותם האבות הרתחנים, חס ושלום! פניו לא היו שוחקות אבל לא נזעמים וזועפים. מצחו הגבוה מקומט — מפני רבות מחשבות בלבו. עיניו מבריקות — מפני אור תורה שבו. לא לזרוק מרה באנשי ביתו היה מתכוין, אדרבה, בלבו היה מרחם אותם ומצטער על הדממה, השרויה בבית בפניו. חש אחד מהבנים באחד מאבריו יצאה נפשו עליו. ידעו בני ביתו את מדותיו הללו והיו מכבדים אותו ונשמעים לו מאהבה. — אלא באותו החורף נשתנה רוחו שינוי גדול ופניו נעשו פנים כועסות. בשעת הילוכו בבית הילך והילך וידיו לאחוריו כדרכו תמיד, פוסע ועומד פוסע ועומד, נושך שפתו בשיניו, לוטש עין ומסתכל בזעם וממשמש בזקנו, שהרבה שערות לבנות נראו בו, זקנה קפצה עליו קודם זמנו. כבן ארבעים ושלש היה אותה שעה.

הטקסא של בשר היא קיפחתו.

משעה שנתרוששו בני עירו התחילו ממעטים באכילת בשר. ולא זו בלבד, אלא מהם הכניסו בחשאי בשר־חוץ, שלא לשלם את המכס, וגרמו לו בזה הפסד מרובה. האיסור שעל בשר חוץ לא הועיל כלום, שהעניות והרעב קשים מאד והמכס הרי לא מסיני היא. גם השומרים הסובבים במבואי העיר למשמש כל העוברים ושבים ולהוציא מהם בשר חוץ, שנמצא אצלם, גם הם לא הועילו ועוד הביאו עליו קללות, איבה ומשטמה תערומות ודמעת העשוקים.

לא היו ימים מועטים ופסק רבי חיים לשלם דמי החכיר־ של בשר, אבד ממגינו וממון אחרים בענין רע זה, ונפתח פה לעזי פנים שבעיר ללעז עליו ולבזות אותו בדבריו שלא בפניו וגם בפניו:

רבי חיים, שפיקח היה בהויות העולם, עדיין לא היה מתיאש בשעת דחקו, והיה עושה בתחבולות להחזיק בעסקו ולהמתין עד שתעבור העת הרעה. אלא כרוב חכמתו, כך רוב גדלותו, קשה היה עליו לשמוע חרפתו מפי בני אדם קלים ושפלים, שאימתו היתה מוטלת עליהם בראשונה, ולא היו מעיזים לפצות פה בפניו.

ולצרה זו בעסקי פרנסתו של רבי חיים נתוספה צרת הבת צרת לאה בתו. טובת שכל ובעלת נפש היתה לאה, ודבריה נשמעים בהנהגת הבית. רבי חיים השיא אותה לאיש ממשפחה מיוחסת, והיא ובעלה היו סמוכים על שלחנו. בעלה היה איש טוב, אהוב לה ורצוי לכל אנשי הבית: רבי חיים היה קובע עתים ללמדו תורה אותו ואת חבריו, חתניהם של בעלי־בתים אמידים במקומו. החברים הללו מלבושם והילוכם העידו עליהם שבני כרכים וערים גדולות הם. מנהגיהם היו שלא כרוח בני עיר קטנה, ונתנו בזה פתחון פה לאנשי המקום להתרעם עליהם ולומר, שהם מבעלי העולם החדש. מה שראו אותה שעה אנשי ק... בנימוסי „עולם חדש", היה נראה עכשיו כישן נושן אצל למי שהוא מבעלי ה„עולם הישן". דברי התרעומות על בני החבורה הביאו לידי מהומות וקטטות בין חתן וחמיו ובין איש ואשתו, פסק שלום בית ונתפרדה החבילה. גם רבי חיים היה עוין את חתנו וממאס בו, והדבר הגיע לידי כך, ששלח אותו מביתו להוריו — ולאה נתגרשה מבעל נעוריה באותו החורף. למראית עין היתה לאה שוקטה, כאלו בעלה נשכח מלבה. אבל רבי חיים הרגיש בה, שהיא מרת נפש וקשת רוח, ונתמלא עליה רחמים והיה מחייב את עצמו, שבשבילו בתו האהובה שוממה. אלמלי היתה לאה מודיעה את צערה ונגעי לבבה בדבור פה היה אף הוא מפיג את צערו בדברי פיוס ונחומים ורווח לו. אבל לאה היתה שותקת, ושתיקה זו היא שעקצתו.

רבי חיים נתדלדל מאד ופניו נפלו מרוב צער. בני ביתו מרגישים, שמשענתם האחת רופפת ואוי אוי להם. עוד נחשול אחד בים של צרה ישבר והם יפלו כלם לתוך תהום רבה.

קשים היו אותם ימי החורף לרבי חיים, קשים ורעים מאד.

בלילי פורים היה רבי חיים יושב על השלחן בראש בני ביתו ומתחזק לקיים סעודת פורים כהלכתה בשמחה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים, כדרכו בכל שנה ושנה. עניים באים ורבי חיים נותן. נותן בעין יפה ובברכות טוב. באים גם בני בעלי־בתים ומטפחות בידם ומבקשים צדקה בשביל אחרים — בשביל קבצנים חשאים, שירדו מנכסיהם והם ובניהם מחוסרי לחם ורעבים, בשביל מלמד אחד, שתש כחו לעת זקנה והיא בעירום ובחוסר כל, ובשביל פלוני איש חסיד, בעל אשה ובנים חמשה, בלא מזון ומחיה כל השנה ובלא פרוטה לצרכי חג הפסח הבא — ורבי חיים שומע ונותן. נותן ברחמים רבים ומכבדם בפרפראות של פורים: באים בכנופיא „כלי־הקודש": שמשים בבתי כנסיות ומשמשים בבתי מרחצאות, חבורת „כלי־זמר" ובדחנים, קברנים, בטלנים, וכת לצנים—ורבי חיים נותן לכלם

*) עי' „העולם" נומר 19.

... ובסבר פנים יפות. ושרה אף היא עסוקה אותה שעה ... מנות מקרובים ושכנים, שנערים ובתולות, בחורי ישיבה ... מביאים בקערות מכוסות. המנות הן מיני תופינים ...; שומשניות בדבש, לחמניות־משולשות, וממתקים מעשה ... נדמות בעלי חיים כביכול וצעצועים משונים, ושמות ושתי, ... ואסתר המלכה כתובים עליהם בסיקרא ונופת־צופים. שזיפים ... או מעט שקדים ואגוזים הם פרפראות לגופי המנות ..., פעמים בא במקום אותם המטעמים מליח מתובל וכבוש ... ודגש — מנחה היא שלוחה מאת בן־אדם, שיש בו מרעת ...נתים, שהם פשטנים הם להם, שקר החן והבל היופי ואין ... בעולמם אלא דברים של ממש... הבנים מעיינים במנות ...נאות ומדיינים זה עם זה בחילוף והחזרת המנות — תחת ...חמנית יחזרו שומשמנית ותחת ושתי — אסתר המלכה ותחת ...ים שלשה שזיפים — תפוח אדום אחד. הדעות חלוקות, זה ... כן וזה אומר כך, ובאים פעמים לידי מצה ומריבה ומקבלים ... דין גם מכת־לחי ואינם חוששים, הלילה הזה הרי ליל ...ים, ומי יקפיד על מכה־לחי, דבר קטן זה, בשעת חדוה?

לכאורה לא נשתנה הלילה הזה בבית רבי חיים והכל ...שקר, ואף על פי כן אינו כך. אלה הם העניים ואלה ...ביונים, הבאים הם לא נתמעטו, חס ושלום, אלא המתנות ...ביונים נפחתו. מן האורחים הרבים, אנשי שלומו של רבי ...ם, שהיו באים לשעבר אצלו לסעודה והיו אוכלים ושותים ... ומרקדים כל אותו הלילה, לא באו עכשו אלא מעטים מבני ...נתו הדלים, רבי חיים מנגן „שושנת יעקב" והמסובין מסייעים ... בקולם, אבל אין קולו זה כשהיה לשעבר. בנגינתו נשמע ... בכי יוצא מתוך נפש דאבה, מעין קינות לתשעה באב. ...שנת יעקב" זו היא כשושנה קטופה, יפה היא עדיין למראית ..., אבל תוכה נחר, גם ליחה ומקור חיים בה הולך ומתיבש — ... ניכסת! רבי חיים מתאמץ לכבוש עצבותיו, מתלהב ופונה ...יו הדלים בדברי נחמה ואומר: „חזקו יהודים! בטחו, ..., מאמינים בני מאמינים, ולא תיראו, הנה אל ישועתנו הוא ... לנו!" אבל אין הדברים אלא דברי שפתים. הדאגה בלבו ...נת דמו כעלוקה, וצער ויגון מציצים מתוך עיניו.

שרה מרגישה בצרת נפשו ומתרגזת. היא פורשה לירכתי ...ית, כאלו לצורך עשיית מלאכתה שם, מניחה ידיה על פניה ...ה בחשאי.

ולאה אף היא מרגשת בצערו של אביה ויודעת פרישה זו ...אמא מה ולמה היא, אלא היא מושלת ברוחה ויושבת על ...מה, מציצה ברחמים על הילדים ונותנת ליד כל אחד מן ...עטים והמגדנים, יאכלו האומללים ויתעדנו, ואמנם על משכבה ...יה נתלחלה הכר מדמעותיה!...

נימרק.

יְסוֹדוֹת הַפִּלוֹסוֹפְיָה

של
רבי יהודה הלוי.

א.
יחסו של הלוי להפלוסופיה.

(סוף)

...הערות ממין הזה, — כלומר שספריהם אינם מחוברים ...בשביל המאמינים הפשוטים, שלא נכשלו מעולם בשום ספק באמונתם, רק בשביל אותם שכבר טעמו טעם פלוסופיה ונכשלו בספקות, — אנחנו מוצאים בהקדמות ספריהם של כמעט כל פלוסופי ישראל בימי הבינים. אמנם, הלוי מפריז בזה מעט על המדה הנהוגה, אבל די להזכיר, שמימוני, שהכל מודים בו, שהוא פלוסוף גדול, גם הוא עומד בדעתו, כי הפלוסופיה קצרת יד היא בשאלות הבריאה וההשגחה. ולא עוד אלא שמימוני, בהביאו מופת קרוב להכריע את הכף לצד הבריאה, אינו אלא הולך בדרך שרמז עליה הלוי, כלומר לחזק את המסורה שבידו לכל הפחות על ידי מופת קרוב, אחרי שלא היה בידו שום מופת חותך. וגם הלוי עצמו מתהלך בשביל זה ומשתדל לישר את הסתירה שבין האמונות המקובלות ע"ד ההשגחה והבחירה החפשית על פי עיון הגיוני. ולא עוד אלא שהוא אינו מסתפק במופת קרוב, אלא משתדל להרחיק את הסתירה על פי מופתים חותכים (ה׳, כ׳).

וגם מדברי הלוי, המצויים הרבה פעמים בספר הכוזרי, שהשכל האנושי אין בו די כח למצוא מעצמו את כל הפרטים הנחוצים בחיקים דתיים ובמדה ידועה גם במוסריים, אין להביא ראיה על התנגדותו של הלוי לפלוסופיה (עיין קופמן ע׳ 122 וכו׳; בנוגע לע׳ 137 הערה 54 לדברי הכוזרי ב׳, כ"ו, טעות היא ביד קופמן, שהלוי מדבר כאן על „פלוסופיה" בכלל, כי באמת כונתו של הלוי כאן היא להפלוסופיה של עצמו). הראשון שהכניס את הרעיון הזה לפלוסופית ישראל בימי הבינים הוא סעדיה, שהכל מודים בו, שהיה הפלוסוף „הראשון" בישראל בימי הבינים, סעדיה שהיה באמת דוגמטיסט גדול, שהאמין בכחו של השכל האנושי להתיר כל הספקות ולישר כל הסתירות הגלויות והעתידות להגלות. ואין צריך לומר, שהתנגדותו של הלוי לאיזו מהדעות השיטתיות של הפלוסופים אינה מוכיחה ולא כלום, שהוא היה מתנגד להפלוסופיה בכלל. התנגדות כזו אנחנו מוצאים אצל כל פלוסופי ישראל, ולא עוד אלא שבעיקר הדבר התנגדות זו נוגעת באותן השאלות עצמן שבהן הלוי מתנגד להשקפותיהם של הפלוסופים.

ביחוד צריכים אנחנו לשום לב ליחסו של הלוי לאריסטו, ובזה הננו נגשים כבר לתאור אופיה ועצמותה של שיטת הלוי בפלוסופיה.

„בעלי ההגיון לא מצאו את האמת, ויהודה הלוי מצא עז בנפשו להטיח כלפי ראש הפלוסופים, אליל ימי הבינים, המכונה „האלהי", אותו הבטוי הקשה, שגם הוא אריסטו, אינו ראוי לסמוך על חכמתו (א׳, ס"ד—ס"ה). זה הוא מבטאו של ההגיון המתיאש מעצמו, של האמונה המרגישה את כח עצמה וממאנת בכל קשר שהוא עם הפלוסופיה" (קופמן ע׳ 122). הדברים האלה אינם אלא טעות גסה. אין לך שום פלוסוף ישראל בכל ימי הבינים, שלא הטיח אותו „הבטוי הקשה" נגד אריסטו, שטעה בכמה מהשקפותיו המטפיזיות. וביחוד עשה זאת מימוני „המשאי" הישראלי בימי הבינים, האריסטו של היהודים; ולא—כאשר יכול היה אדם לחשוב—מבקרו החריף, רבי חסדאי קרשקש, שאומרים עליו כי הוא הלך בעקבות הלוי בסתרו את ההקדמות המשאיות. ונהפוך הוא, דוקא בנוגע לשאלות הבריאה וההשגחה לא עלתה בידי קרשקש, להשמט מתוך רשתה של הפלוסופיה המשאית. ובכן אפוא, האומר שהלוי הוא מתנגד מוחלט להפלוסופיה, צריך להחליט כך גם בנוגע למימוני. ובאמת, אם בוחנים אנחנו את ספר הכוזרי בלי שום נטיה צדדית, בלי שום כונה משוחדה למצוא בו דוקא מה שאנו מוצאים בספרי אלגזאלי או בספרים אחרים, אז מוצאים אנחנו, שגדול היה כבודו של אריסטו בעיני הלוי, שהוא היה

„הפלוסוף" שלו סתם. ולא עוד אלא שאנחנו מוצאים דבר זה רוקא באותו ההמשך, שבו נמצא גם „הבטוי הקשה" (עין גם א', ע"ג). הלוי מפרש את „ספר יצירה" ברוח הפלו־סופיה המשאית (ד', כ"ה). השם „פלוסופיה" סתם בלשונו של הלוי מסמן את הפלוסופיה של המשאיים (הפריפטטיים) הערבים (עיין ביחוד א', א'—ד' וה', ב' וכו').

ואולם הראיה היותר חשובה והיותר חותכת היא העובדה, ששיטתו ההסטורית של הלוי בנויה באמת על „המטפיזיקה" של אריסטו (על ההבדל שבין (ספרי) חכמת הטבע ובין (ספר) חכמת מה שאחר הטבע, או ה„פיזיקה" וה„מטפיזיקה" בשיטת אריסטו וגם על שיטות שתי הישיבות בפלוסופית ישראל המכוונות לעומתן: „ישיבת סעדיה", — יסוד הפיזיקה — ו„ישיבת גבירול" — יסוד המטפיזיקה. עין בספרי „געשיכטע דער יודישען פהילאזאפהיע דעס מיטטעלאלטערס", געארג רייסער בערלין, 1967, ע"ע 160, 178, 474, 500, 511 וכו'. 566, 590, ביחוד ע' 319 וכו', 503, 522, 525 ועוד. הלוי נמנה על ישיבת גבירול, עי' שם ע' 166, 610, 561; על דבר הלוי בכלל עין שם ע"ע 5, 47, 159, 165, 183, 245, 281, 308, 479, 572, 575, 592 ועוד). אמנם הלוי מושפע גם מישיבת האפלטונים החדשים, אבל יסודות הפלוסופיה הזאת שנכנסו לתוך שיטתו של הלוי, הם טפלים כאן במדה יתרה מבשיטת גבירול, וזה נתן להאמר גם על תורת האידיאות של אפלטון, אשר הלוי נוטה לה במקצת. האידיאות בשיטתו של הלוי, עד כמה שהוא מורה בהן (עין למטה), אינן מבטלות העיקר המשאי, שהצורה היא יסוד ההתהוות הטבעית (עין למטה), כלוא בתוך הנמצאים החמריים, מה שאנחנו הכרנו לסימן המבהין בין האידיאות של אפלטון (שהן מחוץ להנמצאים החמריים, במקום רוחני) ובין הצורה של אריסטו (עין בספרי הנזכר ע' 349 וכו'), ומלבד זה, הלוי אינו חוכך אף רגע להחליט שהאידיאות, אם כי רעיון יפה מונח ביסודם, יתרות הנה לגמרי בעולמו המסודר של הקדוש ברוך הוא.

מקורותיה הראשים של שיטת הלוי הלא הם: ספרות ישראל, במלא רוחב מובנה של המלה הזאת, וספרי אריסטו, כלומר ההשקפה הכללית, אשר הלוי מפרש מתוכה את ספרות ישראל, היא אותה של ארסטו במטפיזיקה. אולם אם שואלים אנחנו למקור היותר קרוב, אשר ממנו קבלה שיטתו של הלוי את הגון המטפיזי המיוחד שלה, אז אין לנו לתת עינינו לא בהאנציקלופידיה של „האחים הטהורים" (חברה פלוסופית מסתורית בבגדד וסביבותיה, שיצאה מתוך כתת „המדברים" האורתודוכסים, במאה העשירית לחשבון הנוצרים) וגם לא בספרים אחרים מישיבת האפלטונים החדשים. הרשמים הקלים בספר הכוזרי, המראים על השפעת הספרים הנזכרים וכיוצא בהם, ואשר המפרשים רגילים להביא אותם לראיה, שהלוי עמד תחת השפעת האפלטוניסמוס החדש, אינם מוכיחים יותר ממה שאפשר להודות בו בלי שום פקפוק, והוא—ושהלוי היה יודע את הספרות הזאת, היה קורא בה, לקח ממנה כמה מושגים. מליצות, מבטאי העברה והרכבות רעיוניות. אבל בנוגע להרעיונות הראשיים של השיטה ביסודותיה ובאופן הרצאתה עלינו לתת את עינינו בגבירול ושיטתו.

צ. הירשקן.

„לוּצֶרן".

I.

הדבר היה לפני שנתים, בעונת הקיץ. בימים ההם ואנכי התגוררתי בשווייץ. ארץ ההרים הגדולים והאנשים הקטנים, אשר שמיה תכלת ואדמתה לובן סלע, לקחה את נפשי, עד כי לא יכלתי לשבת אף שעה קלה במקום אחד... הלך ונסע, הבט וראה—דבר לא יפקד בארץ הקסמים הזאת, אשר עיני לא תראינה ואזני לא תשמענה... ובכונה מנעתי רגלי מן המקומות המלאים אורחים הבאים מחוץ־לארץ: לבי הלך אחרי הפנות הטמירות, הבודדות, ששם עוד נשארו החיים עומדים בתומה קדמותם, ששם עוד לא אבדה לשירת העם העתיקה שיבה תפארתה, ומילודיותיה המלאות געגועים עמוקים, בהריען מעל ראשי ההרים, נחוזות—מבלי הכשל ברננת הגראמופונים ובנגינות בתי־היין—בהזמירות הנפלאות, העולות מאהלי הרועים, התקועות בבקעות הצרות.

בשקט ובמנוחה שוטפים פה מימי היאורים, אשר נחבאו בסתר, כאילו במתכון, לבלי יפריע שאון הקורורט את הרהוריהם הנצחיים... פה אין איש מצפה „לפרנסה מן הצד" מידי האורחים העשירים, ומן הבקר עד הערב עומד השווייצי העצוב והשתקן ומחטט באדמת הסלע אשר בגנו. עומד הוא כמחובר אל הקרקע. דומה, שאין זה בן אדם חי, כי אם תל קטן, שנתגלגל — אולי על פי טעות — מתחת לרגלי ה„יונגפרוי" וה„מון־בלן", וכמוהם לא יזוז ממקומו...

כמום כמעט מעין זר הוא עובד את עבודתו בחשאי ובהסתר השמש מאחורי ההרים, עוזב האכר את אתו.

יומם בשדה, ולילה—מנוחה.

והשווייצי המעונן לובש צורה אחרת אחרי כלות יום עבודתו הארוך, שעבר עליו בעמל וזיעת אפים. שמח בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא, הוא יושב לו על יד ביתו המסויד, מקטרתו הארוכה בין שניו ובני ביתו מסביב לו. והוא מביט בגדלות אל לבנת השלג על ראשי ההרים, הבוקעים בהודם את ערפלי העבים, המשתרעים על פני השמים ומגיעים בנגבם עד לארץ... כל משפחה ומשפחה קשורה אל רשות־היחיד שלה, על יד גנה ואהלה, מבלי התערב זו בזו. ואולם שפה אחת ועניני אחדים לכולן... אין פה פרוד הדורות, דברי ימי העבר הרחוק, הרחיק, משוזרים בקודות ההוה ונעשים פקעה אחת, ואבות ובנים מבינים איש את לב רעהו בלי אֹמר, וכאשר יהי עם לב זקן ושב להוכיח לאורח זר את קושט דבריו — ואמר בקול בוטח, מבלי חשוב מאומה:

— שאל נכדי ויגדך, אם אינך מאמין לי...

והנכד ינענע בראשו כאומר:

— ודאי!.. האם אפשר להטיל ספק בדבר?...

ואם עדיין אינך מאמין — שאל את ההרים ואת העמקים, את השמים ואת היאורים ושמע את אשר יאמרו לך...

כמעט כל ימי הקיץ נדדתי מכפר לכפר, למען חדור עמוק אל תוך חיי האנשים הנראים כאלו חוצבו עם הטבע מצור אחד, ויש אשר נדמה לי, כי שרוי אני בעולם אחר, עולם חדש, שאין דומה לו בכל אשר ראו עיני ושמעו אזני עד היום... וכאשר עיפתי מן הרשמים החדשים ומן ההתבוננות התרירה אל חיים זרים, הלכתי אל העיר לוצרן, אשר שם

...לשבת יומם ולילה בפנתי החביבה, על יד „הארי ...", מצבת-הזכרון שהציב העם השווייצי לגבורי בניו, אשר ...לו חלל בארץ-נכר, בצרפת, בעמדם להגן על לודביג הששה־... בימי המהפכה... זוהי מצבה נפלאה, שאולי אין דוגמתה ...כל העולם:

חומה גבוהה מוקפה ברכה, ובחומה רובץ גור אריה, ...קע בבנין, וחרב נעוצה לו בלועו. ראשו מופשל לאחוריו, ...י חייו כפורים, ואולם הוא מביט אליכם בהוד מלכות, ועל ...נכם לא יעלה, כי עוד רגע, רגע אחד, והאריה הגא הזה, ... המלאות חיים מביטית בפני המות, היה יהיה לנתח בשר ...-רוח-חיים... והיה בהתבוננכם אליו עוד, תגבר עם כל מבט ...ינם הרצינות הגדולה אשר בפניו, ורעד יעבור בעצמותיכם. ...רנים הורדים, טובלת השמש השוקעת בצנעא במי הברכה ...שחקת עם הדגים הקטנים השטים בהם או מציצה בעד ענפי ...נים, כעלמה בישנית המציצה מן החרכים אל פני אהובה, — ...אם היא שופכת את כל אשה על האריה הגוע, כאלו מתאמצת ...א להצילו מכף המות... ואחרי התאבקות קלה היא נסוגה ...זר, כמתיאשת, אל תחת הענגים. מריעים פעמוני־הכנסיה ...טעות נינות־הערב העצובות, ונדמה, כאילו הם מלוים איש ...לך בדרך רחוקה, רחוקה מאד, אשר משם לא ישוב עוד. ...דים, המשתעשעים במקום הזה, כירעים על ברכיהם, מצטלבים, ...קים חבצלות לבנית על המצבה המתעלמת בתוך הצללים ...הים הממלאים את חלל העולם. ודומה, כי זה עתה מת ...רי, ולא חבצלות, כי אם רגבי־עפר אחרונים זורקים הילדים ...ל קברו...

קשה היה לי להפרד מן המקום הזה. כפנת־ביתי היה ...לי, ואת כל הבאים הלום ידעתי פנים בפנים. ונפלא הדבר: ...לבד ילדים וסיירים, הייתי פוגש תמיד במקום הזה בני־אדם ...יים וסחופים, שבורי־לב, חורי־פנים, כמהי־עינים, כאלו ...אים הם אל מקום קדוש לשפוך שיח, לחשוב חשבון הנפש ...שבון העולם...

ועוד דבר אחד נודע לי. על פי דברי אחדים מן האורחים ...תוירים, צפין בגוית האריה המת איזה כח טמיר. שני אנשים ...י ישארו לבדם על ידו, והאחד מהם נושא בקרבו סבל־עון ...י צער־אסון, והכריחו לבו לספר את הדבר באזני אחיו. ואפילו ...גנבים היה מעשה שהשיבו במקום הזה את הגנבה לבעליה...

ואולי באשר המקום הזה גורם לגלוי־לב, נודעו לי. ...ישבי בלוצרן, על יד מצבת הזכרון לאופיצרי שווייץ, הרבה ...פורי תוגה על אדות חיי בני אדם המלאים צער וצרה...

אחד מן הספורים האלה, שהשאיר בקרבי את הרושם ...יותר עמוק ונטל ממני את החשק לשוב אל אהלי־השקט בכפרים ...אשר בשווייץ, אני אומר לספר לכם היום. —

מדי בואי אל מצבת־הזכרון, הייתי פוגש אדם צעיר, אשר ...קח את לבי... בריה משונה: איש כבן עשרים וחמש, רם־הקומה ודל־הבשר, גוף כפוף קצת, פנים מארכים וכהים, עינים ...אפורות כעיני החתול והן מתרוצצות תמיד, חטם רחב וזרוע ...בעבועות, שפתים עבות ומרופטות, והן נראות כמחוברות יחדעם הסנטר. והאיש הזה לבוש בגדים משונים, כאילו רוצה הוא להתחפש, ...בל יכירו אותו: עטוף הוא אדרת ארוכה, וכובע רחב חבוש לראשו ויורד עד קצה חטמו. ומראהו כמראה פושע מימי־קדם, ...אשר יתארו אותו ב„הרומנים הנוראים"... מתחלה עלה בדעתי, ...י האיש הוא אחד מאלה שנמצא „עונם" ברוסיה, על אשר ...שבו, כי אסור לתלות בני־אדם. ועתה בשבתם בחוץ־לארץ הם מעמידים פנים, כאלו כל העולם כולו, כביכול, רודף אחריהם... ואולם ככל אשר הרביתי להתבונן אליו מרחוק, כן הלכה וגברה הכרתי, כי טעות היתה בידי: לא מפני רופפים זרים ומדומים בורח האיש הזה, כי אם מפני נפשו, מפני עונותיו הוא בורח, ומתוך מראהו המגוחך קצת בוקעת טרגדיה שלמה... למן הרגע הראשון ברי היה לי, כי יהודי הוא ויוצא רוסיה, ואולם לבא עמו בדברים א־אפשר היה. הוא לא בא במגע־ומשא עם איש, כאילו הטיל חשד בכל עובר, שמא לחקור את סודו הוא בא... הוא יחד לעצמו ספסל, ותמיד היה יושב ושותק. רק לעתים רחוקות היה קורא בספר או בעתון. שתיקתו היתה מטלת אימה. נראה היה שהפושע והפחדן נלחמים בקרבו, וכדי להרגיע את עצמו לרגע, היה מנענע בידו, והרואה לא ידע, אם תנועה זו באה מתוך שויון־לבו של הפושע או מתוך חרטתו של בעל־התשובה...

סקרנותי לחקור את לב האיש הזה גברה מיום ליום, ואולם כל התחבולותי לבא עמו בדברים עלו בתהו. באיזו עקשנות פרא היה מתרחק ממני בכל עת שהרגיש, כי קרב אני אליו... מן השווייצים לא בא עמו איש במגע־ומשא: מתחלה התגרו והתעללו בו, בחשבם אותו ל„אוריגינל" יהיר. ואולם בהתבוננם, כי אין הוא רואה אותם, הרפו ממנו והתחילו מביטים עליו בחיוך טמיר, כעל בעל מרה־שחורה.

בכלל ראה את עצמו, כאלו חוץ ממנו אין איש על יד יד מצבת־הזכרון. גם עם הילדים המשחקים לא דבר דבר. קשיות לב כעין זו ראיתי רק פעם אחת בחיי, בימי ילדותי: כך, זוכר אני, היה שותק אחד משכנינו, בחור שיצא מדעתו בעבדו בצבא. אמרו עליו על בחור זה, כי שתיקתו באה לו משום שהפלדפבל הכהו וטמטם את מוחו. ואותו האלמוני, אמרתי בלבי, חולה הנהו גם הוא. הוא שותק משום שאין מוחו עובד, ומחשבתי על אדותיו נטתה לדרך אחרת:

„צעיר, יוצא רוסיה, מעונה, אסיר כלא, ונעיזה עובר־בטל"...

וכמעט החלטתי, כי בכלל אין כאן מקום „להתפלסף", והנה עד מהרה הוכרחתי להודות, כי עוד הפעם טעות היתה בידי...

פעם אחת, נגש אלי לתמהוני, אדם זה, הושיט לי עתון ואמר:

— הא לך, קרא והיה שופט צדק...

ובדברו הראה על מקום אחד בגליון העתון, ותיכף שב כדרכו אל ספסלו. פניו לא היו לו עוד, וכעין בת־צחוק רחפה על שפתיו העבות. בסקרנות רבה לקחתי את הגליון, והנה מסופר בו מעשה נורא:

באחד הכפרים בשווייץ יצאה אשה אחת לעבוד בשדה ועזבה בביתה יונק והפקידה את בתה הבכירה, נערה כבת שלש עשרה, לשמור עליו. הנערה, אשר זה כבר קצה נפשה בטפול הילד, השתמשה הפעם במקרה זה, כי לא היה איש בבית, הבעירה אש בתנור והשליכה את הילד אל הלהבה. ובשוב האם הביתה עוד להט האש. ועוד בטרם ראו עיניה את אסונה, התנפלה עליה הבת בחרפות וגדופים: מעתה תזהרי ללדת בנים ולהטילם עלי, כי אהיה אומנת להם...

ולהלן באו הפרטים הנוראים, שלא היה בי כח לקראם עד תומם.

רבונו של עולם, כמה אכזריות! ומי הוא האכזר? — ילד מתאכזר לילד!... וכמה מנוחה של לב מטומטם, שאינו מרגיש כלום... והדבר הזה קרה לא בין „אוכלי אדם" אשר

באוסטרליה. כי אם בארץ שווייץ, בארץ שהשכינה, כביכול, שורה על כל עץ, על כל שיח...

והשאלה הישנה, או החבוטה — „מה הוא האדם?" עמדה ותבעה: — אל תברח, פתרני!

נגשתי אל האלמוני, החזרתי לו את העתון וישבתי על ידו.. מוזר הדבר, באותו רגע ראיתי את עצמי קרוב אל האיש. מתחלה התיק את עצמו ממני. ואולם פתאם קם ממושבו מרוגז, והתחיל צועק, ולקולו הקיפוני כל השווייצים שהיו שם, בפחדם, כנראה, פן יפגע „המשוגע" בי.

— ובכן, הקראת?.. גיהנית?.. חבריך טוענים וחוזרים וטוענים: ילדים, ילדים, על הנפשות התמימות האלו העולם עומד, נקיות הן, טהורות הן, כרובי־מעלה הן שירדו לארץ... הן דמעת־ילד שקולה בעיניכם כנגד כל העולם כולו... ואל איזה מדור הכניסו את הילדה בת שלש־עשרה הזאת אשר ב„אובר־לאנד"?.. באיזה נאד תשימו את הדמעות שלה?.. ואולי תקבעו בבנין העולם מדור מיוחד בעד הילדה הזאת?.. פארדון, שכחתי, אפשר אי־נור—מ—ליות יש כאן... בני קרקסאות!.. הנה כן אתם מרמים את עצמכם ככוחרים מניסים או כפייטנים סכלים, אתם מבקשים עצה ותחבולה לישב את כל הענין, כי מבחוץ יהי הכל טוב ויפה... ואת עיניכם תעלימו מן הקוצים לאמר, כי מסביב לכם רק שושנים וחבצלות... אמנם, אשרי מי שברא לעצמו עולם שכזה! נעימה היא המנוחה... אבל למה הם כל הפטפוטים על דבר טהרה, אם הדבר הזה אינו במציאות כלל... טהרה — מה היא?.. לא רק מעשים טהירים, כי אם גם מחשבות טהורות לא היו בעולם, ובכל צפונה כינה זרה... הנה ילדה קטנה השליכה יונק אל האש. ואלהים גדול, רבון חצי העולם, האם לא קלל לנצח אילן, בשעה שהוא היה רעב, והאילן לא העניק לו מתאניו?.. על האכזריות, ידידי, העולם עומד! ודאי קראת אתמול את הידיעה, כי ברוסיה התנקש חד מן חבריא במיניסטר... מילתא זוטרתא? — מסירות נפש, הן סופו לתליה, ומיפי־עולם יבאו לשיר לאדם זה שיר הכביד: — הנה עד היכן הגיע במדרגה של „ואהבת לרעך". את חייו הקריב מתוך אהבה לאנושיות... „אהבת האנושיות!" — לכו ואמרתם לאותו „אוהב האנושיות", כי במקום...

פתאם הפסיק בדבורו, כי שעול תקפהו, המלים האחרונות כאלו חנקיהו... מסביב שררה דממה. השווייצים, שתמהו תמהון רב כי „הרוסי האלם" פתח את פיו, הביטו בעינים למושות, כאלו לא האמינו למשמע אזניהם.. האלמוני דבר בחפזון, וכל מלה ומלה היתה בוטה... גם אנכי נבוכותי: ברי היה לי, כי יש לי כאן עסק לא עם פיסימיסט בעל־דבור, האוהב להמטיר אש וגפרית על העולם מתוך רגילות, אלא עם בן־אדם, שכל דבור ודבור היוצא מפיו טבול בדמי־לבי, ובתוך נפשו הוא נושא כל ימיו דרמה עמוקה המעיקה עליו וגוזלת מנוחתו... ועוד דבר אחד היה ברי לי: האיש הזה עבר עבירה, שהרעילה את חייו... ובקצר־רוח חכיתי, כי ימשיך את דבריו, אולי יגיע עד הסוף. ואולם הצעיר שתק, ולהוציא מפיו מלים לא היה בי רוח. משל לאדם האומר לחברו: — „הואל נא והגמיאני מדמך"...

אך מה היתה כונתו כשדבר על אדות הטירוריסט הרוסי; והפסיק ב„כי במקום"... אל מה היו מכוונים הדברים שנאמרו מתוך לגלוג... אולי בזה צפון סוד לבו?.. ואולם כל השערותי למה הן: אם האיש שאני מהרהר בו יושב על ידי דומם, קשה ערף כבתחלה?..

נסתכלתי בו יפה יפה, ומבלי משים נתקל מבטי בידיו.. רבון העולמים, מדוע לא ראיתי אותן עד היום?.. מימי לא ראו עיני ידים כאלו: בלי עצמות, בלי גידין, לוחות חלקים ולהם יתדות דקים, עקולים ומהוקצעים, שאינם נכפפים, אלא נופלים. חשתי געל־נפש, כאילו ראיתי קוף קטן בשעה שהוא מתפתל ועושה העויות אדם...

„אי־אפשר הדבר כלל, כי אדם שיש לו ידים כאלו לא יהיה פושע"... וכשאני שקוע עדיין בהרהורי קם הצעיר ממושבו, ומבלי הפרד מעלי יצא דרך השער המוביל אל העיר... השווייצים שמחו מאד על אשר הלך. סוף־כל־סוף קצה נפשם לעמוד ולהתבונן אל שנינו, והדבר האחד שנודע להם מתוך שיחתנו הוא, כי השפה הרוסית—דברנו יהודית—דומה הרבה לדשפה השווייצית... גם אנכי קמתי תיכף והלכתי אחרי האלמוני, אך לא מצאתיו. ימים אחרים לא בא עוד האלמוני אל מצבת־הזכרון. וכעבור ימים חמשה פגשתיו, אך הוא עשה עצמו כאלו אין הוא יודע אותי...

ושיב אותה קשיות האבן, אותו שויון־הנפש, אף כי הפנים נעשו חורים יותר והעינים התחילו מפיקות בטחה... כי האיש הוא פושע, האומר להצדיק את נפשו בדבריו, שכל העולם כולו משחתו בו — בזה לא הטלתי שום ספק. וכשראיתי את האש הנוצצת בעיניו, בא הרהור אל לבי: אפשר הוא מתעתד לעשות דבר־מה?...

ממחרת לפגישתי השנית יצאתי שוב לדרכי. ואולם נדודי המנוחה שהיו לי הפרעו. מחשבה אחת נקרה במוחי: אותו האלמוני מי הוא? אי מזה הוא בא? ... ולאן הוא הולך?..

וכך נמשך הדבר כל ימי הקיץ. במשך הזמן הזה שוב הייתי פעמים אחדות בלוצרן, ושוב פגשתי על יד מצבת־הזכרון את האלמוני, אשר פניו רדפו אחרי בשבתי בביתי ובלכתי בדרך. ואולם בדברים לא באנו עוד, אף כי לא נסתר מעיני, כי בימים האלה נתקרב לבו אלי: מעין שחוק ילד נגלה על פניו הקשים בכל עת ראותו אותי. וגם אל זאת התבוננתי, כי למרות היותו שקוע כלו בעולמו, משביעה אותו רצון הידיעה, כי מביט אני אליו ומתבונן בו במדה כזו, עד כי אינני שומע את כל הספורים שמכרי הישנים משמיעים באזני...

לאחרונה חדלתי מהתבונן. כבר נתיאשתי לגמרי לגלות דבר על אדות חיי האיש הזה. נרמה לי, כי עד עולם ישאר לי סוד טמיר. אשר לא יגלה. ופתאם, מבלי שצפיתי לו בא רגע. באחד הלילות, והאיש הזה מסיר מעל פניו את הלוט שכסה אותם ימים רבים, והוא מספר לי מראשיתן ועד סופן את קורות חייו המלאים תוגה ואת אשר הגיע אליו, כי בא עד הלום וטולטל ללוצרן...

(עוד יבא)

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

I.

לכבוד מערכת „העולם",

כבקשה מהמערכת, בשם הצדק, לפרסם את שורותי אלה כתשובה על המאמר „בעתונים" ב„העולם" גליון י"ט שנה זו.

א) את המאמר „חג העברית" ב„האור" לא אני כתבתיו, ולא היתה לי שום ידיעה קודם למעשה שיתפרסם מאמר כזה.

ב) המאמר „ויקרא החג בשמו" לא כתבו „אחד מחבריו ועוזריו של בן יהודה" סתם, שאפשר לטעות ולחשוב שזה עובד בהמערכת שהוא

על פי מצות העורך וברצונו, אלא הסופר הידוע יהושע ברולי, ... עליו אחריות מה שהוא כותב. וכמו במאמר הראשון, כן במאמר ... א היתה לי שום ידיעה קודם, שיבוא מאמר כזה ב„האור".

ג) בהפסוק שהביא א. ראם ממאמרי לראיה שאני מחריב הלשון, ... טעות הדפוס: במקום שלא יגודה צריך להיות שלא נודה. יותר באריכות עניתי ב„האור".

א. בן יהודה.

ירושלים, ד' סיון, אהת"מא לגלותנו.

II.

עורך נכבד!

בבקשה לפרסם בעתונך את הדברים הבאים.

באספת־עם שהיתה בנוגע לאינצידנט של לבונטין־איזנשטט (ברולי) ... אור לכ"ח איר ש"ז באולם „בית־העם" בירושלים—נתקבלו ההחלטות ...:

א) האספה מוצאה שה' איזנשטט סגן המנהל של סניף האפ"ק בירושלים ... משרתו רק מפני דעותיו והשקפותיו על עבודת הישוב, שהוא לוחם ... תמיד.

ב) האספה מביעה את התמרמרותה ואת מחאתה נגד הפטורין של מר ... איזנשטט, שנתבטאו בצורה כל כך גסה מצד ראש האפ"ק מר ליבונטין. האספה מביעה את רצונה הכביר להשיב למר י. איזנשטט את כבודו ... שוב בין העובדים החרוצים והמסורים של האפ"ק.

ועדת המחאה.

III.

עורך נכבד!

הואילה נא לתת מקום בעתונך החשוב לדברינו אלו:

במצאנו שאי־אפשר לעבוד בתלמוד התורה המקומי של וויסוצקי ביחד ... מנהל מר גרוזמן, הגשנו הודעה לועד־המפקחים על דבר התפטרותנו ...

המורים של הת"ת ע"ש ויסוצקי:

פסח קפלן, א. באראן, א.
לוין, ש. רקוסקי, י. הלר.

יפו(?) 11 יוני 1910.

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ג.

הקונסטיטוציה הטורקית לא הביאה כל שנוי עקרי במצבנו בארץ ישראל, אפילו הניר האדום, שריד המשטר הישן, עדיין לא בטל, למרות ... הרבות על דבר בטולו. יחסה של הממשלה המרכזית אלינו נשאר ... אותו הזמן חשדני, כמו בימי ממשלת עבדול חאמיד, ובארץ ישראל גופה ... תלוי ביחסם האישי של הפקידים אלינו. אחרי מתן הקונסטיטוציה ... במשך איזה זמן לדרוש תעודות מאת הבאים ארצה ישראל, ואז לא ... תעודות גם מאת היהודים. אבל תקופה זו לא ארכה הרבה. בשנה ... לפני הפסח פשטה שמועה בחיפה, כי עשרות אלפי יהודים עתידים ... לארץ ישראל ולהתישב בה. ושוב החלו לדרוש בחיפה תעודות ותזכרה, ... חיפה ששם לא היו מדקדקים בתעודות בכלל. אחרי שהמציאות ... את הידיעה על דבר ביאת המוני יהודים חדלו עוד הפעם לדרוש ... עד שבא צו מעיר הבירה למלא אחרי הפקודות הקודמות בנוגע ... ולניר האדום, מפני שפקודות קבועות אלו יכולות להבטל רק על ... הפרלמנט.

ובכן נתחדשה הפקודה על דבר הניר האדום המעליב אותנו והמעמיד אותנו במצב מיוחד היוצא מן הכלל. חדוש פקודה זו ציער אותנו עוד יותר בזה, שהוא בא בשעה שכל היהודים הן הנתינים העותומנים והן הנתינים הזרים, שמחו כל כך על החפש שניתן לתורקיה, ובשעה שהכניסה לארץ ישראל היתה קטנה כל כך עד שלא היתה צריכה לעורר חשד אפילו בעיני החשדנים היותר גרועים.

על חזוק ההגבלה הישנה עוד נתוסף עכשו היחס הרע אלינו מצד הפחה החדש בירושלים. הוא מניח כל מיני מכשולים על דרכנו בעבודת הישוב ובתוקף ההגבלה הישנה בנוגע לקנית אדמה ע"י יהודים זרים. הוא מחמיר בענין הזה עד שאיננו מאשר אפילו קניות אחוזות בתוך הערים. אמנם, גם בימי המשטר הישן היו פחות כאלה מצוים. אבל עתה, לאחר קביעת המשטר הקונסטיטוציוני, מורגש ביותר העלבון ע"י זה שעושים הבדל בינינו ובין אחרים בארץ היקרה לנו ובמדינה שאנחנו רגילים להוקיר את יחסה הטוב לנו מאז.

השמחים על ההגבלות הנעשות למהגרים היהודים הם הנוצרים, השומרים בקנאה ובשנאה את כל צעדינו בארץ. ואף על פי שהנוצרים הם המועטים בקרב הערבים, מכל מקום השפעתם ותקיפותם מרובות לרגלי עשרם, השכלתם והתמיכה הניתנת להם מאת הממשלות הזרות ומאת האגודות בחוץ לארץ. הנוצרים הם המסיתים את העם בנו והמעוררים את כל הכחות החשבים נגדנו. סופרים ערבים־נוצרים כתבו ספרים נגדנו, והעתונים של ערבים־נוצרים משתמשים בכל הזדמנות הבאה לידם להרעיש עולמות על „סכנת היהודים". בימי המשטר הישן אפשר היה לנהל תעמולה נגד היהודים רק בחוץ לארץ— באירופא או במצרים. אבל עכשו מצאה לה מקום גם בארץ גופה. בחיפה נוסד עתון ערבי קטן, ששמו „הכרמל". שום ערך ספרותי אין לו. אבל צעקני הוא ומעורר את הערבים נגד היהודים בשקריו ובדבותיו הגסים. נצרת, עיר הקודש לנוצרים, היתה למרכז, שממנו יוצאת שנאה ליהודים. המושבות אשר יסדו היהודים בסביבת נצרת אינן נותנות לנוצרי נצרת לישון, ולכן הם משתדלים לשים מכשולים על דרך הישוב העברי, והם שולחים ידיעות שאין בהם ממש על דבר מאות אלפי יהודים שבאים בכל שנה לארץ ישראל ונאחזים בה. וכיון שנודע בנצרת, כי יהודים רוצים לקנות איזה חבל אדמה בעמק יזרעאל, מיד נשלחו טלגרמות־מחאה לממשלה העליונה ולעתונים הטורקים, חתומות ע"י ראשי הקהלות הנוצריות וגם ע"י ראשי העדה המושלמית הקטנה, העומדת תחת השפעת הנוצרים.

מצב כזה איננו עוזר הרבה להתרוממות הרוח. וכשרוחם של בני אדם מדוכא ואי אפשר להם להתרומם למעלה, הרי הם יורדים ועוסקים בקטנות, מתרגזים ונלחמים על כל דבר קטן, וכל ריב שאין בו ממש לובש צורה של מלחמת מצוה, של מלחמה לשם שמים. השאיפה לאידאליות היא בכל זאת חזקה כל כך, עד שמקשטים בה ביודעים ובלא יודעים את כל הכיעור ואת כל הקטנות שבחיינו.

על שתי עובדות כאלה אני רוצה לדבר הפעם. שתיהן פעוטות, קטנות, אלא שכבר לבשו צורה של ענינים צבוריים, והן מעסיקות את הקהל ואת העתונות בא"י. העובדות האלה הן הסכסוכים שנפלו בין ה' לבונטין וה' איזנשטדט ובין הבנק והד"ר כהן־ברנשטיין. נפלה תיגרא בין ה' לבונטין ובין ה' איזנשטדט, שהיה סגן למנהל מחלקת הבנק בירושלים, וה' לבונטין פטר את ה' איזנשטדט ממשרתו. הפטורים האלה עוררו התרגשות גדולה בא"י, ולרגלי הריקניות שבחיינו קבלו תיכף צורה של „מעשה מדיני". אין בני אדם רוצים להבין את הדבר הפשוט, שה' איזנשטדט יכול להיות סופר חשוב ועסקן נכבד, אלא שבהבנק אינו לא סופר ולא עסקן, כי אם רק פקיד הבנק ושיכול הוא להיות פקיד טוב או רע, ולפיכך יש למנהל הבנק הרשות לפטרהו, אם איננו שבע רצון מעבודתו או אם איננו יכול לעבוד אתו יחד; אחראי בעד הבנק הוא ה' לבונטין, ואם עליו מוטלת כל האחריות, הרי ממילא מובן, שהוא רשאי לבחור לו פקידים ועוזרים לפי רוחו ולפטור אותם, אם אינם מתאימים לדרישתו בתור מנהל הבנק. זה פשוט מאד, ואי אפשר שיהיה זה באופן אחר. אין שום אדם בעולם אשר יסכים, שתהא האחריות הגמורה של איזו עבודה מוטלת עליו מבלי שתהיה לו הרשות לבחור לו עוזרים כרצונו. דבר זה פשוט מאד ומובן לכל אדם. אבל בירושלים הקימו רעש וקראו בבית העם לאספות מחאה. וה' איזנשטדט, במכתבו, שנדפס ב„האור" (נומר פ"א), אומר שהוא, עובד במוסד הכספי שלנו יחד עם ה' לבונטין, ועל כן אין הוא צריך להיות תלוי במנהל. אבל פרינציפ כזה אפשר

שיעשה מסוכן לבנק, מפני שהוא יהרוס את הסדר ואת המשמעת הנחוצים במוסד שכזה, ויפתח את דלתותיו לממשלת הרחוב. ואם הרחוב הצעקני ימשול במוסדנו זה, ודאי יאבד לו כל כחו ולא תהיה לו עוד שום שטה קבועה.

המגינים על ה' איזנשטדט מצאו סבה מיוחדה שגרמה לפטוריו. הכונה להרחיק את האנשים המתנגדים להתנהגה המרכזית של ההסתדרות הציונית כך כותבים ב„פועל הצעיר" (№ 16) גם ה' שיינקין וגם ה' תמידי. ה איזנשטדט, אומרים הם, עומד במחנה האופוזיציה, ומפני שההנהגה המרכזית קשרה עכשו על האופוזיציה מלחמה לחיים ולמות, לא נפלא הדבר עוד, שגם ה' איזנשטדט עלה לקרבן. אני שומע ויודע תמיד על כל הנעשה בארץ ישראל, ורק דבר זה לא ידעתי שה' איזנשטדט נמנה על הלוחמים נגד ההנהגה הציונית של עכשו. אני שמעתי גם את הרצאתו של ה' איזנשטדט על אדות הקונגרס האחרון, וכמה גדול היה ההבדל בין הרצאתו ובין הרצאותיהם של יתר הצירים מארץ ישראל! ובאמת הנה ה' איזנשטדט בעצמו איננו מדבר כלום במכתבו ב„אור" על דבר רדיפות נגדו מחמת קרבתו לאופוזיציה. בעיני ברור הדבר שאין זו אלא אגדה בעלמא, כי ה' איזנשטדט הוא קרבן האופוזיציה.

והעובדא השניה המעסקת עכשו את דעת הקהל בא"י הוא הסכסוך שבין הבנק ובין הד"ר כהן-ברנשטין. הד"ר כהן-ברנשטיין טפל, בשיחה פרטית שהיתה לו עם אחד הציונים, אשמות כבדות על הבנק ועל אחד מראשי פקידיו. איש שיחתו של הד"ר כ"ב מסר את האשמות האלה בכתב להבנק, ואז פנה הבנק לבית דין של כבוד, הקים על יד „המשרה הארצישראלי" ודרש משפט. שורת הדין נותנת, כי כשם שהנאשמים מהרו לדרוש משפט, כך היה המאשים צריך למהר ולבוא אל ביה"ד כדי להוכיח את צדקת האשמותיו או כדי לחזור מדבריו המעליבים, אבל הד"ר כהן-ברנשטיין לא כן עשה. הוא דחה בטעמים שונים את דרישותיו של ביה"ד האמור, ומצדו הוא לא עשה דבר כדי שיתברר הדין. שלשה ימים נמשכה חליפת המכתבים בין לשכת בית הדין ובין הד"ר כהן-ברנשטיין, עד שלבסוף מוכרח היה בית הדין לותר על ברור הדין. ואולם משום שאי אפשר היה להשאיר אשמות כבדות תלויות ועומדות, וצריך היה לשים קץ לתשוקה היתרה המורגשת בארץ ישראל להאשים מוסדות ואנשים, מבלי להכיר את האחריות הגדולה הקשורה בהאשמות, התאספו אנשים פרטים והחליטו, שמשום שהד"ר כהן-ברנשטיין לא בא לביה"ד ולא הוכיח את צדקת האשמותיו הראה בזה שהאשמותיו יש בהן משום הוצאות רבה, ואם במשך שלשה ימים לא יעשה את התלוי בו כדי שיתברר הדין יש הרשות לבנק להשתמש בהחלטה זו. הד"ר ברנשטיין-כהן לא נענה גם להחלטה הזאת, והבנק שלח את הפרוטוקול של האספה הפרטית הזאת אל הנהגת הבנק בלונדון ואל הועד הפועל בקלן.

הדבר הזה הרגיז את הד"ר ברנשטיין-כהן ואת ידידיו המרובים. הד"ר כהן-ברנשטיין הוא ודאי אחד מן האופוזיציה, ולפיכך שוב רואים בהחלטה האמורה איזו כונה נעלמה להטיל עליו צל ולהפטר ממנו. ואולם באמת גם ענין זה פשוט הוא מאד, אסור לו לכל אדם ומה גם לאיש כהד"ר כהן-ברנשטין להטיל אשמה על יהיה מי שיהיה מבלי להוכיח בהוכחה גמורה את צדקת האשמה.

בשעה זו שהרוח מדוכא והקטנות גוברת, קבלו יהודי ארץ ישראל בשמחה את הידיעה על דבר בואו של החכם-באשי מקושטא, אף על פי שר' חיים נחום רחוק הוא משאיפותינו ומאויינו, מכל מקום הוא מרגיש כמונו את כל גודל העלבון שאנו נעלבים ע"י הניר האדום וההגבלות הנהוגות נגד המהגרים היהודים. ויש לקוות, כי בראותו בעיניו את העלבון הזה ובהכירו את ערכו ידע אח"כ להגן על כבוד ישראל בעיר הבירה ועל זכיותיו. הדבר נעשה ברור לכל מבלי כל הוכחות מיוחדות מוקדמות, שכולנו חייבים לקבל את פני החכם-באשי בכבוד הראוי לו בתור הראש הרשמי של היהודים בטורקיה. הכל הרגישו שצריך לקבל אותו בכבוד, כדי להראות לשכנינו, שיש גם לנו איזה כח, ושבעת הצרך הננו גם מאוחדים אחוד גמור. ואמנם ביחסו של הקהל הגדול אל פגישת החכם-באשי ראינו שבקרב ההמון שלנו מפעם איזה רגש כבוד לאומי ומדיני ההולך ומתפתח פה בארץ.

ובאמת הפגישה ביפו היתה יפה ונהדרה, אף על פי שלא היתה מסודרה, הכבוד הרב שהיהודים והרשות המקומית חלקו להחכם-באשי, הרים בלי ספק את ערך היהודים בעיני המושלמים והנוצרים. ביחוד שמחו היהודים האזרחים בעת שראו את הכבוד הגדול שעשו באי כח הממשלה לרב יהודי. כל הפקידים הגבוהים יצאו לפגוש את החכם-באשי. הקאימקאם, ראש הצבא וראש העיר עלו על האניה לברך את האורח. הקאימקאם לוה את החכם אל המכון ובקרו ראשונה. בכבוד גדול נתקבל אחרי זה החכם בסריה. כל פקידי הסריה עמדו הכן, ובינֵיהן עבר החכם עם הקאוסים שהלכו לפניו ודפקו במטותם, וליהודים היתה נחת רוח עוד יותר גדולה בראותם, איך קדמו את פני הרב כשבקר אחר כך את קסרקט הצבא. כל החילים עמדו שורות שורות ורוביהם בידיהם וחלקו להרב כבוד צבא. הרב בקר גם את העיריה (הנהלת העיר) ואת הקלוב של הטורקים הצעירים. ברחובות התאסף קהל גדול של יהודים וערבים. לפני הסריה עמדו תלמידי בתי הספר שביפו. התזמרת של הגמנסיון נגנה לפני הסריה. במלון נגנה התזמרת מפתח תקוה. בכל פעם כשהיה הרב עובר ברחוב היו מקבלים אותו בקריאות הידד ובמחיאות כפים. הנהגתו של הרב היתה יפה, וגם במלבושיו ותנועותיו עשה רושם נעים, אעפ"י שבהליכותיו לא חסרה גם קצת תיאטרליות. החכם באשי שהה ביפו רק שעות אחדות, הוא מהר לנסוע לירושלים, ובירכבת מיוחדה נסע לשם בלוית הרבנים שבאו מירושלים לקדם את פניו יחד עם חברים אחדים מועד הפגישה שביפו. בשעה שהרכבת עברה דרך תל-אביב („אחוזת בית") עצרה את מהלכה, והתזמורת של הגמנסיון נגנה „עוד לא אבדה". ילדים הגישו להרב צרור פרחים.

יפו חגגה כראוי את פגישת החכם-בשי. אבל החגיגה הזאת היתה רק הקדמה לחגיגות בירושלים. החכם הבטיח לבוא עוד ליפו, ואז יבקר את המוסדות ואת בתי הספר.

את החכם-בשי מלוים בדרכו אחד מרבני קושטא, אליאס-פחה, מי שהיה רופא השולטן עבדול-חמיד, ואחד מראשי הקהלה בסלוניקי.

לבואו של החכם-בשי יש תפקיד מיוחד: לסדר את עניני הקהלה הירושלמית ולשים קץ לסכסוכים התמידים השוררים בה. ואולם אנחנו תולים תקוות גדולות יותר בבקור זה, פה ילמוד החכם-בשי לדעת את מצב היהודים בארץ, יראה לפניו ישוב חדש של יהודים העוסקים בעבודת אדמה והשואפים לתחית העם, ישמע את צלצול השפה העברית הקמה לתחיה, ואז יבין ויוקיר את ערך תנועתנו, אם רק אוגרת הבנתו בדברים כאלה. ואם רק יעלה למדרגה זו, אז יוכל לחזק בכח השפעתו את האמון אלינו מצד יהודי המזרח ומצד הממשלה הטורקית.

י. ל.

בַּצִּיּוֹנוּת.

ביום ב' כ' סיון נפתחה בברלין הועידה השנתית. אל הועידה באו: חברי הועד הפועל המצומצם — ד. וולפסון. הפרופ. וורבורג ויעק' כהן; מרוסיה: א"מ ברוכוב, הד"ר ברוידא, ה. בלקובסקי. י"ל גולדברג, ב. גולדברג, ל. יפה, א. פודלישבסקי, מ. פלדשטין, נ. סוקולוב וי. רוזוב; מארצות שונות: ד"ר בודנהימר, ה. בנטויטש, אד. בהם, פ. ברנשטין גרונמן, הנטקה, הימן, אב' זלץ, טריטש, טויבש, הד"ר ש. לוין, הד"ר אל. מרמורק, הד"ר י"ל מגנוס, הד"ר איז. מרגולית יוליוס סימון, פרנקל, קרמנצקי, קאוען, הד"ר רופין, הרמ' שטרוק ואחרים.

השאלה הראשונה שעמדה על הפרק היא שאלת תקון עניני ההסתדרות. נתעוררו וכוחים נמרצים. דברו הד"ר ש. לוין הד"ר אל. מרמורק. נ. סוקולוב, יוליוס סימון, אד. בהם, הד"ר איז. מרגולית, ל. יפה וב. גולדברג. הנשיא מר וולפסון השיב בנאום ארוך.

בא-כח האופוזיציה הגיש בשם כל חברי האופוזיציה הודעה, אשר בה נאמר, כי אין האופוזיציה יכולה להסכים להצעה הידועה של הוה"פ המצומצם ע"ד קביעת ועדה לעבודה בת ששת חברים משום שועדה כזו אין בירה לרפא את הריסות ההסתדרות. ועוד נאמר באותה ההודעה, כי הקונגרס השאיר את ההנהגה ...

רק לשעה, בתור פרוביזוריום, בתנאי כי יוקדם להקרא [illegible]גרס אחר, אשר יבחר הנהגה קבועה. הרי שנחוץ להקדים [illegible]קרוא קונגרס לצורך תקון עניני ההסתדרות ובחירת הנהגה.
ומשום ששני הצדדים עדיין לא באו לידי השואה, נבחרה [illegible] הצעת הד"ר מרמורק, קומיסיה של תווך. נבחרו אל [illegible]מיסיה: ב. גולדברג, גרונמן, הנטקה, אל. מרמורק, י"ל מגנוס [illegible] סימון.

— קודם חתימת הנומר קבלני מברלין את הטלגרמה הזאת: [illegible]הצעותיה של הקומיסיה להווך נתקבלו פה אחד; כל הדרישות [illegible]קריות של האופוזיציה נתקבלו; נעשה שלום בקרב ההסתדרות; [illegible]עידה השנתית מוסיפה לעבוד גם היום".

הוה"מ מבקש את כל האגודות, שלא שלחו עדיין את [illegible]השקלים שנגבה בימי-השקל, כי תמהרנה לשלוח לו את [illegible]כסף. בימים האלה שלח הוה"מ מכתבים לכל האגודות שלא [illegible] עדיין את חשבונות השקלים של השנה העברה, ודרש מהן [illegible] תוקף לגמור את החשבונות ולשלוח לו את הכסף ואת גבי [illegible]כרות, ובזמנו נפרסם את אשר אומר הוה"מ לעשות בנוגע [illegible]אגודות המתרשלות לעשות את חובתן זו.

מאת לשכת המודיעין שעל יד ועד חובבי ציון באודיסה קבלנו את [illegible]ידיעה הזאת:

בקושטא נקבע הסגר (קאראנטין) של חמשה ימים בעד כל האניות הבאות [illegible]אודיסה ומביאות נוסעים, ואין כל הבדל בזה אם יש בידי הנוסעים כרטיסים [illegible]קושטא או לנמל אחר.

בעד ההסגר משלמים, נוסף על המחיר התדירי של כרטיס האניה, ג"כ [illegible] הבדל לאיזה חוף ילקח הכרטיס: במחלקה א' 20, 6 רובל, במחלקה ב' [illegible] 5 רובל ובמחלקה ג' 20, 4 רובל.

אותו התשלום הנוסף נוהג בין לקטנים ובין לגדולים.

האניות ההולכות לקושטא פעם בשבועים ביום ג' אינן מובילות עכשו [illegible] כלל, כיוצא בזה אינן מובילות נוסעים אותן האניות היוצאות ביום [illegible]נת בשעה 4 פעם אחת בשבועים בימי 19 יוני, 3, 17, 31 יולי וכו'.

אלה שיצאו מאודיסה לארץ ישראל באניות היוצאות פעם אחת בשבועים [illegible]ום השבת: 26 יוני, 10, 24 יולי וכו' יעבירו אותם בקושטא על האניות [illegible]יוצאנה בימי 3, 17, 31 יולי. באופן זה ישארו בקושטא יום אחד יותר.

האניות היוצאות בכל יום ה' לקושטא ולאלכסנדריה ג"כ תובילנה [illegible]סעים ותסגרנה בקושטא 5 ימים.

אפשר ליעץ לנוסעים שיקנו כרטיסי אניה רק עד קושטא, ומשם יסעו [illegible]אנית תו"ל כדי לקצר את זמן הנסיעה.

מפני ההסגר הרי גם אניות של חברת תו"ל אינן מובילות נוסעים.

על הטלגרמה ששלח נשיא ההסתדרות הציונית למלך אנגליה גיאורג [illegible]מישי אחרי מות אביו אידוארד נתקבלה תשובה חתומה ע"י המיניסטר [illegible]עניני הפנים מ. וינסטון צ'רצ'יל, המביע בשם המלך תודה להציונים בעד [illegible]השתתפותם בצערו.

הפדרציה הציונית באפריקה הדרומית קראה לזכר המלך אדוארד המנוח [illegible] גדולה. נתקבלה החלטה, שהפדרציה הציונית באפריקה הדרומית תטע [illegible] חורשה של עצי-זית על שם אדוארד השביעי לאות זכרון ותורה בעד [illegible] הטוב של המנוח ליהודים ולעניניהם.

הלשכה המרכזית של הקה"ל פרסמה כרוז, שבו היא קוראת לציונים [illegible]זכור את יום המלא 25 שנים למותו של משה מונטפיורי (כ"ח ביולי לפי [illegible]מנין החדש) ולנדב סכומי כסף לטובת המוסד „נרבת-קרקע", כדי שאפשר [illegible] לקנות בא"י שטח אדמה גדול ולקרא עליו את שם משה מונטפיורי, [illegible] את חלום תחיתה של הארץ. אמנם, חיבים אנו להציב למונטפיורי מצבת [illegible] בא"י.

מר ש. פומרנץ בקר ערים אחדות בפלך ליפלגר ועלה בידו להחיות בהן את העבודה הציונית, להפיץ שקלים, לסדר את העבודה לטובת הקה"ל ולמכור מניות של הבנקים שלנו.

מיעלעץ פלך אורול המציאו לנו דו"ח ע"ד עבודת האגודה המקומית. מסבות מובנות נתרכזה עבודת האגודה רק בקבוץ כספים לטובת המוסדים הציונים הרבים והשונים. סכום הכסף שנשלח לכל המוסדים הללו עלה עד 528,28 רוב. מזה שקלים 43 ר., לטובת קרן העתונות 200 ר., לטובת הקה"ק 50 ר., לטובת ועד חו"צ באודיסה 49,52, לטובת יער הרצל 25 רוב., לטובת הגמנסיה העברית ובית-המדרש הגבוה 20 רוב'. כמעט שלא נשכח אפילו מוסד אחד. האגודה עסקה גם בהפצת הספרות הציונית, אלא שפעולתה במקצוע זה היתה מועטה.

האגודה בשנצי (פלך קובנה) המציאה גם היא לנו דו"ח ע"ד עבודתה. גם הדוה"ח הזה הוא רק פיננסי בלבד. בתקופת החשבון הכניסה האגודה לטובת המוסדים הציוניים: שקלים 48 רוב., לטובת הקה"ק 211,52 ר., ע"ח מניות הבנקים שלנו 183.89, הסכום הכולל עלה עד 650,99 רוב. גם האגודה הזאת עסקה בהפצת הספרות הציונית.

ביקטרינוסלב היתה בחוה"מ פסח העבר האספה השנתית של חברי האגודה המקומית. מהדוה"ח שנקרא באספה זו נראה שבמשך תקופת החשבון (סנטיבר 1908 — אפריל 1910) נמכרו שקלים 514 רוב' ונאספו לטובת הקה"ק 720 רובל. מלבד זה מכר הד"ר מוסנזון מניות הרבה של הגמנסיון העברית ביפו והד"ר בוכמיל 158 מניות של הבנק הקרקעי. במשך תקופת החשבון נסדרו ע"י האגודה הרצאות של הד"ר מוסנזון, ח. גרינברג, הד"ר בוכמיל וצירי האגודה להקונגרס התשיעי, נשף של מוסיקה עממית ונשף ספרותי שנשתתף בו המשורר פרוג. ביום הזכרון למות הירצל נעשו הזכרות בבתי-מדרש שונים ונשאו שם נאומים ע"ד ערכו של הרצל והציונות. האגודה עסקה גם בסרור קבוצות השוקלים בערי הפלך.

בפקודת הועד הפלכי בקר מר וו. ערים אחדות הסמוכות ליקטרינוסלב.

בברדיצוב קרא מר רובינוב הרצאה ע"ד משה ליב ליליענבלום, חייו ופעולתו הספרותית. מצב העבודה הציונית בעיר זו רע מאד. ואולם עכשו נסדרה שם קבוצה חדשה, ויש תקוה שתגדל העבודה.

באומן קרא מר רובינוב שתי הרצאות ע"ד „הספרות העברית לפנים ועתה" וע"ד „פעולתו הספרותית של אחד-העם". העבודה הציונית בעיר זו מתנהלת באופן רצוי.

מוויעלזן פ' קאלוש מודיעים שהאגודה המקומית מתמדת בעבודתה ומצליחה בה. ולא עוד אלא שהאגודה אינה מסתפקת בעבודה בעיר בלבד וחבריה יוצאים כפעם בפעם לעירות הקרובות להפיץ בהן את הרעיון הציוני. האגודה משתתפת גם בעבודה הצבורית שבעיר והשפעתה במקצוע זה ניכרת.

מר לוריא בקר את אורול וסדר שם אגודה חרשה שנגשה מיד אל העבודה בתקוה להצליח.

מר י. קליבנוב בקר את הערים פסקוב ורז'יצה. מספר העובדים הציונים בפסקוב מצער מאד. רוב הציונים אינם מתענינים בשום עבודה צבורית ובפרט בעבודת הצבור היהודי, והזקנים שויון-נפשם מגיע עד כדי שכחת אנטרסי הקהלה המקומית. בידי הציונים המעטים עלה בכל זאת להפיץ שקלים ולאסוף סכומים הגונים לטובת הקה"ל. גם ברז'יצה התנהלה העבודה בכבדות מפני חוסר עובדים. הצעירים עזבו את המחנה לפני שנים אחדות ולא שבו אליו עוד, והזקנים, אע"פ שברובם מראים הם אותות חבה לציונות, אינם נוקפים אף באצבע קטנה לטובת הציונות. בשנה הזאת נמכרו כארבעים שקל, אבל לא נאסף כלום לטובת המוסדים האחרים. הח' ק. קרא הרצאה פומבית ע"ד „התפתחות הרעיון הצבורי בקרב היהודים". נוסדה קבוצה שאליה נכנסו גם אחדים מהצעירים. הוחלט ליסד בעיר סניף לחברת „חובבי-שפת-עבר".

מצב העבודה בעיר קוידנוב פ. מינסק טוב. שלש האגודות הקיימות בעיר מתאספות לעתים קרובות ודנות בכל השאלות העומדות על הפרק בחיי הסתדרותנו ובחיי היהודים בכלל. ע"י אחת האגודות נוסד לפני ארבעה שנים המוסד „אחיעזר" ההולך ומרחיב את פעולותיו. המוסד הזה נותן הלואות בלי רבית מחמשה עד 50 רוב'. השפעת הציונים בעיר מרובה.

גם במינסק טוב הוא מצב העבודה. במשך ששת חדשים שעברו מן הקונגרס האחרון ועד עתה היו 8 אספות כלליות. קבוצות הצעירים מתאספות לעתים קרובות ודנות בשאלות העומדות על הפרק, לומדות את דברי ימי עמנו ואת הלשון העברית. הועד העירוני מסדר בכל שבת ושבת קריאת שיעורים בדברי ימינו ובתנ"ך. אל הקריאות הללו מרבים לבא. סכומי הכסף המתקבצים לטובת הקה"ל גדלו כפלים, סכומים הגונים נאספו גם לטובת מוסדים אחרים, העתונים הישראלים נפוצים עכשו במינסק במספר גדול יותר. נעשה נסיון לסדר גם אגודת נשים לשם עבודה קולטורית בא"י, אלא שלעת עתה לא הצליח הנסיון הזה.

ה' ארדשניקוב וי. דרייזין קבלו הרשאה מאת ועד החברה „בצלאל" לקבל במינסק נדבות לטובת המוסד הזה ולמכור את פרי עבודתו של ביה"ס.

בקמיניץ-פודולסק היתה ועידה של חברי הועד הפלכי. מלבד החלטות ע"ד העבודה בפלך נתקבלו עוד החלטות ע"ד הועידה השנתית והשנויים שצריכים לבא במצב הענינים בתוך התנועה.

לפני זמן מה היתה באונגריה הועידה השמינית של ההסתדרות הציונית בארץ זו. באו חמשים צירים מערים שונים ואורחים רבים. מלבד הדוה"ח ע"ד פעולות הוה"מ והלשכה המרכזית של הקה"ק נקראו הרצאות על ארות העבודה בא"י והתעמולה. העבודה הציונית מתקדמת, ביחוד מתרבות הכנסות הקה"ק. נתקבלה החלטה להביע אמון לד. וולפסון ולהוה"פ המצומצם. הוחלט עוד, שהאגודות תגשנה להממשלה פטיציות ע"ד אשור תקנות ההסתדרות. נבחר ועד מרכזי חדש בן שמונה אנשים ואחד מהם הוא בא-כחן של האגודות המזרחיות.

הועדה הפלשתינאית שנוסדה ע"י הפדרציה הציונית באמריקה התחילה עובדת באינרגיה רבה. היא מפיצה מגלות עפות וכרוזים על דבר העבודה בא"י. בזמן האחרון נגשה לסדור אגודה מיוחדת לשם קנית קרקע בא"י ויסוד מושבה אמריקנית. הנהגת האגודה תמסר לידי הקה"ק.

בנירנברג היתה ועידה של האגודות הציונית בבאיערן. דנו בשאלות ההסתדרות; נקראו הרצאות ע"ד העבודה בא"י וע"ד העבודה בתוך הקהלות. בו ביום היתה אספה גדולה שנאם בה מר בלומנפלד, מזכיר ההסתדרות הגרמנית, שהשתתף בועידה.

בטונים הולכת הציונות ומתפתחת. מלבד האגודה בעיר טוניס נמצאת אגודה גם בביז'ה ומספר חבריה מגיע עד 110. בעוד זמן מה מתחיל לצאת בטונים עתון ציוני בלשון יהודית-ערבית.

בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

— אנו מוסרים בזה קטעים אחדים מהרצאה ע"ד אורח חייהם של הפועלים עובדי האדמה בגליל. את הקטעים הללו המציא לנו ועד חו"צ שבאודיסה, ובסוף הדברים ימצאו הקוראים גם את ההחלטה, שהחליט אותו הועד בנוגע לתקון מצבם של הפועלים האמורים.

בחדרה נמצאים בארבעים פועלים עברים, שכירי-יום ושכירי-חדש, כמעט אפילו אחד מהם אינו נזון בבית בעליו, מפני שנשי הבעלים קשה להן להכניס לביתן איש זר ולכלכלו. הפועלים מקבלים יום יום מן 9 עד 12 גרוש, בקרב הפועלים יש שלש קבוצות: חברי „קומונה", חברי „עבודה" ובלתי מאורגנים.

„קומונה" יש לה עשרה חברים. אלו עבדו מקודם בכנרת, נתקרבו זה לזה ובחבורה אחת באו לחדרה, וכאן הם חיים בכנופיא אחת, ושותפים גמורים הם לכל דבר, לא רק להכנסה והוצאה, אלא גם לשמחה וצער. ולא לשם קיום מצות „קומונה" הם חיים באופן כזה, אלא משום היותם קרובים ברוח איש לרעהו, והם מתעתדים להוסיף ולחיות חיים כאלה גם לאחר נשואיהם.

„עבודה" יש לה שמונה חברים. הם יסדו בית-תמחוי, שבו משתמשים גם הבלתי מאורגנים. במטבח עובדות שתי נערות ושכרן כשכר העובדות בשדה, כלומר 8 גרוש ליום, וגם הן נותנות את חלקן למזונות. הפועלים מקבלים בבקר תה וגבינה, חמאה או זיתים וחלבה. לסעודת-הצהרים יש פועלים שבאים לבית התמחוי, ויש פועלים שלוקחים את סעודתם אתם למקום עבודתם: ביצים, גלדה (простокваша), לפעמים גם דייסא.

בערב אוכלים כמעט תמיד מאכלי בשר, לפעמים—מאכלי חלב. בסוף כל חדש מביאים בחשבון את ההוצאות וגובים אותן מן החברים. המזונות עולים לכל איש בחמשה גרוש ליום, חוץ מזה מעלה כל אחד עוד 5¼ גרוש בכל חדש לקנית כלים.

בסדז'רה יש פועלים עברים רק בפירמה. מספרם כשלשים איש, ומהם עשרה חברי „עבודה". אגודת „עבודה" יסדה גם פה בית תמחוי שבו ניזונים כל הפועלים. המזונות והתשלומים דומים כמעט לאלה שבחדרה.

נמצאים עוד במקומות אחרים חברי „עבודה", אבל השתתפותם בהאגודה אינה ניכרת כלל.

ובכן יש שתי קבוצות של אגודת „עבודה" ושני בתי-תמחוי. בבתי התמחוי אוכלים כל הפועלים. אף כי רק אגודת „עבודה" יסדה אותם. ואנו רואים כי אע"פ שקטנה היא הקבוצה של בני „עבודה" בחדרה היא ממציאה מזון הגון לשלשים איש. וכך הוא הדבר גם בסדז'רה. נחוץ להדגיש את הדבר הזה, כדי להראות שבבתי-התמחוי של אגודת „עבודה" משתמשים לא רק חברי האגודה הזאת, אלא גם פועלים אחרים כפלים מחברי האגודה. ובאופן כזה עתידה „עבודה", אם רק תתפתח כראוי, להועיל לא לחבריה בלבד אלא גם לפועלים אחרים.

מחסר כסף לא יכלה „עבודה" להוציא לפועל את חפצה במלואו, ולפיכך לא המציאה לחבריה ולפועלים אחרים כלום חוץ ממזונות—לא בגדים ונעלים ולא מעון.

אגב אורחא: מעון כללי קשה מאד למצא כאן, מפני שבחדרה ובמושבות הגליל אין בתים מצויים לשכירה.

השגחת בתי-התמחוי נתונה בידי שנים שלשה אנשים מן הפועלים. בכל חדש הם שולחים דו"ח להועד שבחיפה.

הועד של חובבי ציון באודיסה קצב 1500 פר' לתמיכת שני בתי התמחוי הקיימים וליסוד בית תמחוי שלישי באחת המושבות.

— בעכו נשפטו הרוצחים שהרגו בשנה שעברה שני שומרים יהודים בסדז'רה. שלשה מן הנאשמים נענשו לעבוד עבודת פרך חמש עשרה שנה'

— בסדז'רה ירו ערבים בשומר אברהם באראל והרגו אותו. חושבים שזוהי נקמה בעד המשפט בעכו.

— במושבות אחדות בגליל התחתון החלו לעבוד פועלים תימנים.

— בעזרת התמיכה מצד ועד חו"צ באדיסא נפתח בית-ספר בעזה. הישוב היהודי בעזה עודנו קטן ולצרכו יספיק עכשו בית-ספר שיש בו מורה אחד. המורה הוא ה' זלדס, שמתחלה עבד באחד החדרים המתוקנים ברוסיה, ואחר כך למד באוניברסיטה בשויצריה.

— הגמנסיון בירושלים הציעה להמורה הידוע מר יצחק אפשטיין, היושב עכשו בלוזנה, לשוב לארץ ישראל ולהיות מנהלה של הגמנסיון. יש לקוות שמר אפשטיין יסכים לדבר זה, ואז יגדל מספר התלמידים אשר בגמנסיון. עתה יש לה לגמנסיון אשר בירושלים רק עשרים תלמידים. את האפשרות להגדיל ולהרחיב את הגמנסיון רואים מיסדיה בזה, שבגמנסיון של הגרמנים אשר בירושלים, המצטינת בשנאתה ליהודים, נמצאים כ"ב 20 תלמידים יהודים. ובבתי בספר של „האחים והאחיות הנוצרים" לומדים כמאה וחמשים ילדים יהודים.

— ב„בצלאל" פתחו מחלקה חדשה לעבודת סירונין (שפיצען). תקובלנה במחלקה הזאת עד ששים תלמידות. העבודה הזאת, שהנהיגה אותה הגברת תון ביפו, מתקדמת ומביאה שכר קטן אבל ניכר למספר הגון של עלמות.

— המנהג העתיק של הדלקת מדורות בל"ג-בעומר מתחיל להתפשט גם בקרב בני הישוב החדש. בבתי-ספר שונים בארץ ישראל ערכו בל"ג-בעומר הזה הדלקות, וכל התלמידים והתלמידות שמחו עליהן מאד.

— הונחה האבן האחרונה בבנין הגמנסיון העברית ביפו. לזכר המאורע הזה נערכה חגיגה שנשתתפו בה חברי אגודת הגמנסיון וההורים. בית הגמנסיון הוא עכשו הבנין היותר יפה ביפו ותפארת הוא לישוב העברי החדש. העבודה הפנימית בתוך הבית תמשך עוד איזו חדשים, ומפני זה יחונך הבית רק בראשית שנת הלמודים החדשה.

— הפחה החדש הירושלמי מונע בעד הרחבת הישוב העברי בגלילו. ...ין הוא נותן קושאנים (שטרי מכירה) ליהודים נתינים זרים ואפילו על ...יות הנקנות בתוך הערים. הוא מתיחס בכלל בחשד לעבודת היהודים ...ארץ, ואת חשדו זה הוא מביע בכל הזדמנות הבאה לידו. מפני ההנחות ...הנחנות הממשלה הטורקית ל„מקוה ישראל", הוא דורש שהמוסד הזה יקבל ...לי הגרל גם ילדי מושלמים ונוצרים.

— בחיפה עמד לדין עורך העתון הערבי „כרמל", המתנפל על יהודים ומסית בהם את העם במאמרי־שנאה וכידיעות כוזבות, לאמר, כי ...אות אלפי יהודים באים אל הארץ ומנשלים את התושבים הערבים מנחלתם. ...את המשפט העיר תובע הממשלה על פי תלונת החכם־באשי מקושטא. ...משפט הזה משך אליו קהל גדול של נוצרים — ידידי העורך, וגם רוב ...שופטים היו נוצרים, ועל כן אין להתפלא כי בעיר, שההשפעה הנוצרית גדולה ...כל כך, יצא הנאשם זכאי. הקהל הנוצרי קבל את פסק־הדין במחיאות־כפים ...תרועות. עתה ודאי יוסיף „הכרמל" להדפיס את מלשינותיו ודבותיו על ...יהודים.

— באחד מגליונות האחרונים של „אוסמאנישער ללויד" אנו מוצאים ...פרטים מענינים על אדות המושבה הגרמנית „בית לחם" אשר בסביבת חיפה, ...אחדים מהם אנו נותנים בזה לקוראינו:

המושבה בית־לחם נמצאת במרחק 15 קלומטר מחיפה. בשנות השבעים ...נוה הממשלה את הכפר הזה מכירה פומבית מפני חובות המסים. בשנת 19.. קנו הגרמנים את המקום מידי הערבי העשיר סורסוק. המושבה מכילה 4... דונם אדמת זריעה ו־2433 דונם יערות ומרעה. הגרמנים שלמו בעד ...זה 130.000 פרנק, ועכשו עולה שויה של המושבה עד חצי המיליון פרנק. ...זה היא המושבה ומסודרה היטב. בזמן האחרון נטעו בה הגרמנים 4000 ...עצי פרי שונים ואלפים עצי זית. במושבה נמצאת חנות משותפת. המחלבה ...עושה עסקים טובים. בשנת 1909 היתה המחלבה מקבלת בכל יום 12-15 ...ליטר חלב, ועכשו — 100-120 ליטר ליום. את המושבה מצערים יחסה ...ין של הממשלת אליה וגם השכנים הערבים. עד הנה לא יכלו עוד ...המתנים לקבל קושאנים על שמם, והמושבה רשומה עדיין על שם סורסוק. ...הקונסול הגרמני לא יכול גם הוא לעשות כלום. האכרים פנו אל הציר ...הגרמני בקושטא, אבל גם השתדלותו הוא לא הועילה. השכנים הערבים ...מתנפלים לעתים קרובות על המושבה, כורתים עצים וגונבים את כל הבא ...בידם. הגרמנים הגישו קובלנות על יושבי הכפר הסמוך אילוד כי גנבו מהם ...תבואה ובהמות, כרתו עציהם וגם התנפלו עליהם כשהם מזוינים, ולהתלונות ...אלה לא הושם לב. בעל המאמר פונה אל הממשלה ואל הקהל ומראה על ...התועלת שמביאים הגרמנים לארץ ומבקש שישנה היחס אל הישוב הגרמני.

— ה' פרנק, מנהל עניני יק"א, נוסע לפריז בשביל לגמור את ענין ...הסכסוכים בין החברה ובין האכרים. קרוב לודאי, שה' פרנק יעזוב את ...משרתו בארץ ישראל ואת מקומו יקח ה' שמארקמעט, פקידה של יק"א ...הגר בחיפה.

— הבארון רוטשילד קנה בירושלים חבל אדמה על ידי מי השלח, ...כדי לעשות בו חפירות. החוקר הידוע קלרמון־גאנו, שהוא מצא מצבת מישע ...מלך מואב, משער, שבמקום הזה צריך להיות קברו של דוד המלך.

— הרבנים בירושלים מתעתדים לאסור את ענבי המושבות, יען שלא ...שמרו הכורמים את השמיטה, אמנם הכורמים פנו בראשית השנה להרב קוק ...יפו והוא התקין להם תקנות בדבר העבודה בשנת השביעית. אבל הרבנים ...הירושלים אינם רוצים להודות בתקנותיו של הרב קוק. בימים האלה יתאספו ...בראשון לציון באי כחן של מושבות יהודה בשביל לדון על השאלה הזאת. ...הבאה משתדלים בכל כחם הרבנים והרידב"ז מצפת בראשם לחזק את החלוקה ...המתפרנסת מידיהם, ואחד האמצעים לחזוק החלוקה הוא, כמובן, שמירת השמיטה בכל תקפה. הרבנים מירושלים הודיעו גם כן, שהם אוסרים את ...היינות של בית החרשת „עתיד" בחיפה.

בְּרוּסְיָה.

התנועה ליסוד אגודות של צרכנים הולכת ומתפתחת, ובכל מקום גורם ...ות אגודות כאלה נזקין גדולים ליהודים ולמסחרם.

ואגודות אלו נוסדות ברוסיה — אנו מטעימים את הדבר — במעט ברובן על יסודות אנטישמיים. שנאת היהודים היא לחן לקו אפילו במקום שע"י כך רעה באה גם להצרכנים עצמם.

הכל יודעים, שהחנות של צרכנים, מתוך שאינה רודפת אחרי רוחים, היא נעשית בהכרח צוררת להחנות הפרטית, והחנונים שבכל מקום אי־אפשר להם לדור בכפיפה אחת עם חניות הצרכנים.

אבל מה שאי־אפשר בכל מקום אפשר ברוסיה, בשעה שהדבר נוגע ליהודים. הארכימנדריט וויטאלי, ראש „הלברה הפציובית" הידועה, הזמין לאספה את מנהלי החנויות המשותפות של אגודת העם הרוסי. ובההזמנה נאמר: „מוזמנים אל האספה גם החנונים הרוסים הישרים, הרוצים ליהנות מן האגודה", והשאלה היסודית שתתברר באספה היא: „כיצד אפשר להם להחנונים להתחרות עם הזידים המקומיים?"

הנה כן מתאחדים שני אויבים ונותנים את ידם זה לזה, הכל כדי לגדע את ענף הפרנסה היחידי שנשאר לנו לפליטה — את החנות, שממנה מתפרנס היהודי בצער.

ואין ראשי התנועה הקואופרטיבית דואגים כלל להצרכן עצמו ולתועלתו. הם מתחילים עוזרים גם להחנוני הרוסי הפרטי, בכדי להוסיף לו כח במלחמתו עם החנוני היהודי.

ומלחמה זו כמעט שמצליחה, ביחוד בפלכי וואהלין ופודוליה, בסרביה וקיוב ויתר המקומות שיד הסוויונים תקיפה שם.

„כחינות", הגבלות, נורמה" — אלו הן המלים שבהן גומרת עונת האביב ומתחילה עונת הבציר בכל שנה ושנה.

גם השתא לא הוטב מצב התלמידים היהודים. ככשנה החולפת סבלו עגויי־נפש ויסורי־מות האיקסטירנים היהודים הרבים בשעת הבחינות. במקומות אחדים נבחנו הרבה איקסטרני יהודים ואפילו אחד מהם לא יצא בשלום, ועשרות ומאות צעירים, שהקדישו את כל ימיהם ללמודים, עלה כל עמלם בתהו. ובגמנסיות הפרטיות של יהודים הקשו הדיפוטטים, הנשלחים להבחינות מטעם גליל הלמודים, לשאול, ורבים מהם השתדלו „ללכוד" את הנבחנים בפח.

ו„המאושרים" המועטים שזכו לתעודת בגרות מוצאים את דלת האוניברסיטה סגורה בפניהם.

המיניסטריון־למסחר (גם המיניסטריון זה, מפורסם ב„ליברליותו"!) גזר השתא לבלי קבל יהודים להפוליטכניקום אלא אם כן לא יהיה מספרם יותר משלשה אחוזים בכל המחלקות. זאת אומרת, שאי־אפשר עוד כמעט לקבל יהודים אל הפוליטכניקומים כלל, לפי שבשנות החופש יש שעברו על הקצבה הרגילה וקבלו יהודים יותר מן השעור הנהוג. ואמנם, על־פי החשבון שנעשה בפוליטכניקום אחד, יוכלו להתקבל בו רק ארבעה יהודים, בעוד שבכלל יתקבלו תלמידים חדשים 1380.

בהאינסטיטוט של האינז'נרים אין מקבלים יהודים כלל בשנה זו. והוא הדין בבתי אולפנא אחרים ממין זה.

והמפקחים על הלמודים התחילו דואגים גם לשמירת חוקי זכות הישיבה של היהודים.

האינסטיטוט הפדגוגי שעל שם הקסרית מריה פרסם, כי היהודיות הנכנסות להאינסטיטוט חייבות להביא תעודה לראיה על זכותן לדור בעיר הבירה.

המפקח על גליל־הלמודים בקזן פרסם בפקודתו לראשי בתי־הספר, כי היהודים המתגוררים בערי הגליל הזה בתור בעלי־מלאכה, אינם רשאים להתקבל בתור תלמידים של בתי־הספר, לפי שבפירוש הותנה בהיתר הישיבה של היהודים האומנים, שהם חייבים לעסוק דוקא במלאכתם. והמפקח משיא אגב אורחא עצה הגונה להיהודים שנפשם חשקה בתורה. „אם רוצים הם בהשכלה — כותב הוא בפקודתו — הרי פתוחים לפניהם בתי־הספר הפרטיים בתחום המושב".

וסכנה חדשה צפויה ליהודים חוץ מגזרת הנורמה: המיניסטריון של שוורץ אומר לחדש את הגזרה שבטלה בשנת 1905, שכל אוניברסיטה תקבל לסטודינטים רק את התלמידים שגמרו בתי־ספר בינונים באותו הגליל שהאוניברסיטה נמצאת בו. ובאופן כזה אסור יהיה ליהודי התחום, למשל, להתקבל באוניברסיטות שבפנים המדינה, במוסקבה, קזן וטומסק, חוץ מן האוניברסיטה בפטרבורג שגליל הלמודים הווילנאי שייך לה.

זכות הישיבה של היהודים שמשה בשבוע זה להעתונים השחורים ענין לענות בו. הדבר הגיע לידי כך, עד שחשד ה„נוב. וורימיה" את הסינט בחבה ליהודים ודרש מאתו שיחזור בתשובה.

הסכסוך יצא בגלל זכותם של היהודים הפרוביזורים, החובשים, רופאי־השנים והמילדות לעסוק כמסחר מחוץ לתחום. עד שנת 1907 לא נשאלה שאלה זו כלל. היהודים המדופלמים היו רשאים לעסוק בכל משלח־יד. המנהג הזה קבל אשור מאת הסינט גם בשנות 1904, 1907, ועוד. אך כשנתעוררה השאלה בקיוב התחיל המיניסטריון חוכך להחמיר. כל יהודי מדופלם נחשב בעיני המיניסטריון רק לבעל־מלאכה הרשאי לעסוק במלאכתו ורק במלאכתו ולא במשלוח־יד אחר. התנגד לדבר מיניסטר המסחר, שמצא, כי באור כזה שולל מהערים שמחוץ לתחום אנשים בעלי־מסחר מועילים. עברה השאלה להסינט ונטו רוב חברי הסינט להקל. אך משום שלא היו שני שלישי דעות לטובת ההצעה – עבר הסכסוך להישיבה הכללית של הסינט, ועדיין השאלה, שבה קשורים חיי אלפי יהודים, תלויה באויר.

מכיון שבא הקיץ מתחילה מגפת הקיץ עושה שמות בערי ישראל— השרפות.

ומצוינת היא שנה זו בשרפותיה. שרפות גדולות ומרובות כאלה לא היו זה שנים רבות. ביחוד נוראה היא השרפה שהיתה במוהליב הפלך, אלפי בנינים שונים, חנויות ובתי־מסחר, בתי־חרושת ועוד עלו על המוקד. היו גם יותר מעשרה קרבנות אדם. שרפות גדולות היו בערים אחרות שבפלך מוהליב, בפלך קובנה, בווהלין ופודוליה. יותר מעשדים ערים ועיירות נהפכו לערמות עפר. ולמרבה הצרה והאסון שבאו על יהודי התחום אחרי הגרושים והרדיפות באו עכשו השריפות ודלדלו הרבה קהלות ישראל והורידו עד עפר.

ואלפי אומללים קוראים לעזרה, ואלפי עשירים שנהפכו לעניים פושטים יד וקוראים לצדקה, ובכל מקום ומקום נוסד ועד לתמוך בידי האומללים, אלא שאין הקומץ משביע את המוני הרעבים...

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

הועד לעריכת הקונגרס לעניני האמיגרציה פרסם את תכנית השאלות העומדות על הפרק בקונגרס:

א) דין וחשבון מארצות הנדידה (רוסיה, רומניה וגליציה), סבות הגדידה מן הארצות האלה ואפני היציאה.

ב) דין־וחשבון מהארצות המשמשות מעבר להנודדים (אוסטריה־אונגריה, אשכנז, שוויציה, צרפת ואנגליה).

ג) דין־וחשבון מארצות הכניסה (ארצות־הברית, אנגליה, קנדה, ארגנטינה, אוסטרליה, אפריקה הדרומית וטורקיה).

ד) הרצאה ע"ד יחס הסוכנים להנודדים, יחס מסלות הברזל והאניות אליהם.

ה) חומרות־הכניסה בארצות שונות.

ו) הרצאה על דבר יסוד מוסדות שונים לטובת הנודדים (לשכת־מודיעין, אינסטיטוט ממונאי לעניני האמיגרציה, סדור הוראת מקום לעבודה בארצות הכניסה, הוצאת קונטרסים המבררים את מהותה של האמיגרציה, מוסד של סטטיסטיקה להאמיגרציה היהודית).

ז) הרצאה ע"ד פעולות חברות האמיגרציה הקיימות.

ח) הרצאה בדבר בחירת מקומות חדשים לכניסה.

הנה כן אנו רואים עפ"י רשימת השאלות, כי הרבה ענינים חשובים ישמשו חמר למשא־ומתן בקונגרס הזה. הזמנות שלחה ועדת־ההכנה של הקונגרס כמעט לכל החברות והאגודות העוסקות בעניני האמיגרציה בכל המדינות, ביחוד ברוסיה, וכן אל הקהלות הישראליות היותר גדולות.

ודוקא בשעה זו – כמה גדולה היא האירוניה! יהודה היא ארץ ספרד, דרוזיה דם אבותינו, שחוקקה בימי התחלת הגירושים, חוק הדת שיש בו מעין פתיחת־שערים. בקונסטיטוציה הספרדית יש סעיף אחד האומר: „האמונה השוררת בארץ זוהי האמונה הקתולית, אסור לבני אמונה אחרת לעבוד את אלהיהם בפומבי". החוק הזה הוא שריד האינקביזיציה בארץ־הדמים הזאת חפצו להיות בטוחים לעולם ועד ממגפת „עמי־הנכר".

והנה שנוים נעשו בארץ. ימי ברצלונה ופירר עשו את שלהם ולא יצאו לבטלה. המעולים שבבני ספרד נתעוררו לדרוש חופש ואור חיים בעד עמם וארצם. המיניסטריון המושל בעת הודיע בפרוגרמה שלו, כי הוא ישאף להפריד בין הכנסיה ובין הממשלה. והנה טלגרמה ממדריד מיום 11 יוני מודיע לכל העולם כולו:

„בעתון הממשלה" "Gazette" הופיע צו חתום בוד המלך לבטל את הסעיף 11, ומהיום והלאה הרשות לכל הכנסיות, העומדות מחוץ לקתוליות, לעבוד את עבודתן בצבור ובפומבי".

ואולם שבועה נשבעו אבותינו לבלי שוב לספרד ארץ הדמים, אנו לא נשוב!

יְדִיעוֹת סַפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

רשפים. (מ"ב—מ"ד) ערוך ע"י דוד פרישמאן.—הוצאת „ספרות", ורשה, תר"ע.

מן „הביבליותיקה לילדים ונערים", שיסדה הוצאת „מקרא" יצאו החוברות האלו (כלן מנוקדות):

№ 7. עכסה בת כלב (ספור היסטורי) מאת ישראל ש״ת.
המחיר 25 קאפ'.

№ 8. קדקדיה (אגדה) מאת דוד פרישמאן.
המחיר 10 קאפ'.

№ 9. משיח (ספור) מאת צ. ז. וינברג.
המחיר 10 קאפ'.

№ 10. האחרון (ספור) מאת י. ד. ברקוביץ.
המחיר 8 קאפ'.

№ 11. יוסי־התם ובנו (ספור) מאת י. ד. ברקוביץ
המחיר 8 קאפ'.

№ 13. מעולם האגדה (שלש אגדות). מאת משה ליב״
המחיר 10 קאפ'.

13 —. שיחות (בחרוזים) מאת יצחק קצנלסון.
המחיר 10 קאפ'.

ספר מחקרי ארץ אבותינו.— יכלכל גבולות הארץ, הגיאוגרפיה הטבעית, תוצאות האדמה, בעלי החיים, זכרונות עתיקותיה וכו' וכו'. — מאת ישראל זאב וואלף הלוי איש הורוויץ. — חלק ראשון: חוברת ראשונה. — מחיר 1,50 פרנק. — ירושלים, עת"ר

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ.

אל הגליון הזה אנו מצרפים פרוספקט והמחאת־פוסטה בעד החותמים בחוץ־לארץ.

При этомъ номерѣ разсылаются заграничнымъ подписчикамъ проспекты и переводы для возобновленія подписки.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

שתו רק יין „כרמל"

Открыта подписка съ 1-го Іюля на 1910 года
(на 2-ое полугодіе)
на ЕЖЕНЕДѢЛЬНУЮ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКУЮ И ЛИТЕРАТУРНУЮ ГАЗЕТУ

„РАЗСВѢТЪ",

ПОСВЯЩЕННУЮ ЕВРЕЙСКИМЪ ИНТЕРЕСАМЪ
(VI годъ изданія).

Постоянные отдѣлы:

1) Руководящія статьи по всѣмъ текущимъ вопросамъ еврейской жизни.
2) Научно-публицистическій отдѣлъ.
3) Литературно-Критическій отдѣлъ.
4) Юридическій отдѣлъ (отвѣты на юридическіе вопросы).
5) Обзоры еврейской печати.
6) Палестина и Востокъ.
7) Изъ жизни провинціи.
8) Заграничныя корреспонденціи.
9) Хроника еврейской жизни въ Россіи и за рубежомъ ея
10) Хроника эмиграціи.
11) Сіонистская недѣля.
12) Фельетонъ.
13) Маленькій фельетонъ.
14) Библіографія.
15) Иллюстраціи.

Новые подписчики, внесшіе подписные деньги до конца года (2 руб. 50 коп.), получатъ въ видѣ безплатнаго приложенія Справочную Книгу „Разсвѣта", объемомъ до 200 страницъ, которая содержитъ, кромѣ календаря и общихъ справочныхъ свѣдѣній, цѣлый рядъ необходимыхъ для евреевъ свѣдѣній, какъ-то: законы о евреяхъ, эмиграціонныя свѣдѣнія, статистическія данныя, условія пріема въ учебныя заведенія въ Россіи и заграницей, обзоръ всѣхъ обще-еврейскихъ учрежденій и т. д.

Съ 1-го Іюля до 1-го Января (вмѣстѣ съ безплатнымъ приложеніемъ 2 р. 50 к.
„ „ „ 1-го Октября — 1 р. 25 к.

За границей подписка на „Разсвѣтъ" принимается во всѣхъ почтовыхъ учрежденіяхъ.

Подписка принимается только съ 1 января, 1 апрѣля, 1 іюля и 1 октября.

Адресъ редакціи и конторы:
С.-ПЕТЕРБУРГЪ, ТОРГОВАЯ, 17.

„העתיד", (הוצאת „בינוי")

נמסר לדפוס ובקרוב יצא לאור בהשתתפיתם של גדולי סופרינו:

העתיד, ספר שלישי.

תכן ענינים מפורט יתפרסם בקרוב.

מחירו, כמחיר כל אחד משני הספרים הקודמים, 3 מרק 1,50 רו"כ ובערך זה בכסף שאר הארצות

התותם על ספר שלישי ביחד עם הראשונים משלם בעד שלשתם רק 6 מרק—3 רו"ב (חוץ מפארטא).

החתומה מתקבלת בבית מערכת „העתיד" עפ"י הכתבת:
S. Hurwitz, Berlin, Kurfürstendamm 51.
ברוסיה אפשר להתם על „העתיד" בבמ"ס „תושיה" ו„אחיאסף" בורשוי ו„מוריה" באודיסא.

...ם בעני הרופאים.

...רופאים השבו ומצאו כי כף אחת וחצי של יין

„ברזל"

...את יסוד הברזל באותה מדה שמכילים אותו הרצפטים ... מעורים של הרופאים. ויסוד הברזל שביין „ברזל" יש בו ... את הדם ולהבריא את הגוף, והוא יפה לשתיה ... ילדים ומועיל ביותר וזול ביותר מכל שאר היינות.

המכירה אצל חברת „כרמל" ורשוי ואודיסה.

מודעות בעד כל העתונים בשפה עברית, רוסית ופולנית של ...כל צפוני-מערבי, ובעד כל עתוני ארץ רוסיה מתקבלות בהקאנטאר של י. היילפרן „בית יעקב", ...נא, רחוב באלשאיא, הצר 86, טעלעפאן 989.

Контора объявленій «Бесъ-яковъ».
Вильна, Большая 86.
Anonsen-Bureau „Bes-Jacob"
Wilno, Bolschaja 86.

הנהלת המפקחה של המנהל „מאריא פעאדאראוונא" ... ירה על חרשים אלמים בעיר אלכסנדרובסק ...מגנה להודיע שביום 28 דצמבר שנת 1910 תהיה ברשית הממלכה

הגרלה [розыгр. лот.]

...בתי כפר לחרשים-אלמים דערי אלכסנדרובסק ויעווּפאטאריע.

...הגרלה הנ"ל ישולחו בכל קצוי ארצנו על ידי קאזיאנע פאקעטים, בעת ... כל כרטיס וכרטיס 1 רוכל. מספר כרטיסים מגבל

הכסף ישלח עפ"י הכתבת הזאת:
Г. Александровскъ, Екатеринос. губ., Отдѣлу ... ства о глухо-нѣмыхъ.

... מספר הזכות הוא 765.		זכות אחד	1.000 רו"כ
... שבכלם	5.000 רו"כ	„ „	500 „
...	3.000 „	שבע מאות וששים גורלי	
...	1.500 „	זכות כל אחד ואחד	25 „

...הגרלה ביושר תפקח קומיסיה מיוחדת לזה, שבה יבואו נבחרים ...ת העם ומכל העובדים בבתי תרשת המעשה המקומיים הנבחרים ע"י לוח.

...שלחנה תיכף לאחר ההגרלה ישר ליד הזוכה ע"י הפוסטא על הוצאות הזוכה. בטיראז' יונחו רק הכרטיסים המכורים.

...למנע מכל מעצורים בעת משלוח הכרטיסים, מבקשים לשלות ...ת המתקבל מאת אנשים יחידים על מספר גדול היותר אפשרי באדריסה מפורטת מכל קונה פרטי.

...לוח-הטיראז'ים יואילו נא לשלות 2 מרקאות בנות 7 קאפ'. ותיכף לאחר ההגרלה יקבלום.

העולם

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע"פ משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל (פרוגרמת בזיל).

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

№ 25.

התכן:

1) אחרי הועידה השנתית.

2) על המצפה.

א) אהבה שאינה מקלקלת את השורה.

ב) הפחד מפני הגיטו.

3) כח הרבים. — י. י. גלס.

4) בעתונים. — א. ראם.

5) חיי שלמה. ספור המעשה. (יז) — מנדלי מוכר ספרים.

6) ראש פנה. — י. ל.

7) דרכים אבלות (שירים) II—IV. — יהודה קרני.

8) „לוצרן". — צ. הירשקן.

9) הספרות המדעית במערב (ט). — דר. ש. ברנפלד.

10) מכתבים מטורקיה. I. — א. חרמוני.

11) בציונות (הועידה הציונית השנתית בברלין).

12) ברוסיה.

13) בחוץ-לארץ.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.

בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה $2\frac{1}{2}$ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

עם הגליון הזה, נומר 25, נגמר הרבע השני ומשלוח „העולם" יפסק לכל אלה שהתמו עד 1 ביולי. והללו מתבקשים לחדש בלי איחור את החתימה.

אל הסוכנים.

כל הסוכנים לארצותיהם ולעריהם מתבקשים להשוות את חשבונותיהם עם ההנהגה בעד הרבע הראשון והשני שנת 1910, היינו להמציא את כל הכסף המגיע מהם בעד הזמנותיהם.

בשביל כל החותמים האלה אנו מצרפים אל הגליון הזה המחאת־פוסטה וכדי להקל על החותמים ולבל לגרום טרחה יתרה להנהגה הננו מבקשים לשלוח את דמי החתימה בעד חצי השנה (מיולי עד ינואר) בפעם אחת.

אל הגליון הזה אנו מצרפים ג"כ פרוספקט ומכתב. ההנהגה מתכבדת לבקש את חותמי „העולם" הנכבדים להפיץ את כל אלה בין הקהל העברי.

סוכני „העולם" לארצותיהם:

הסוכנות הכללית בעד מערב־אירופה:	Redaktion «DIE WELT» Köln a Rhein Karolingerring 31
באמריקה:	1) S. Druckerman, NEW-YORK, 50 Canal str.
"	2) I. Reznick " 45 Clinton str.
"	3) S. Seligman, Chicago 2310 Lincoln ave.
	4) Jacob Zausmer, Philadelphia 234 Delancey
באוסטריה־אונגריה: בגליציה:	Meier Hübner Nadworna Galizien
ברומיניה:	Markus Zion Catz, Piatra N., e'd.uli 12.
במצרים:	J. Richter, Port Said, Post Restand
בבלגיה:	S. Kahan, Anvers, Rue du Wanneau, 98.
באנגליה:	1) Mazin & Co. London, 141 Whitechapel Road.
"	2) N. H. Woodrow, Leeds, 14 Exmonnth st. Comp. Rd.
בארץ־ישראל:	Redaction «Hapoel Hazoir, Jaffa.

אדריסת המערכת והקונטורה בוילנה:

Редакція „ГАОЛАМЪ", Вильно. || Redaktion „HAOLAM", Wilno (Russland).

כל החותמים המוטיבים את „העולם" ע"י הסוכנים מתבקשים להודיע ג"כ להמערכת את אדריסתם המדויקת.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

ווילנה, ל' סיון, תר"ע.

ВИЛЬНА, 24 Іюня-го, 1910 г. — № 25 — WILNA, 7-ten Juli, 19..

אַחֲרֵי הַוְּעִידָה הַשְּׁנָתִית.

מתוך צפיה הקרובה ליראה חכה הקהל הציוני לתוצאותיה של הועידה השנתית. ברור היה לכל, כי תעודת הועידה היא לשים קץ למצב הקשה, שנמצאה בו ההסתדרות הציונית משעת הקונגרס האחרון בהמבורג. הכרה זו נתחזקה עוד יותר לאחר שנתפרסמו הצעות הוה"פ המצומצם מצד אחד והודעתה של ועידת ווילנה מצד שני.

תיכף אחרי ועידת ווילנה כתבנו:

„אין הועידה השנתית הזאת דומה לאלו שקדמו לה: הללו עסקו בשאלות מעשיות בלבד, והיא תעסוק בשאלות עקריות, שתקון ההסתדרות כולה תלוי בהן. הללו חלו בין קונגרס לקונגרס, והיא חלה בשעת פרוביזוריום, וצריכה היא להכשיר את הדבר, שיבטל הפרוביזוריום ויקבע במקומו על ידי הקונגרס הסדר הנכון והרצוי".

המלאה הועידה השנתית את תעודתה זו?

ברגש של שמחה אנו משיבים על שאלה זו תשובה חיובית. אחרי שלשת ימים של עבודה רבה, אחרי שהסבירה האופוזיציה את דעותיה העקריות והציעה את הצעותיה, אחרי שהועידה עצמה וגם ועדה התווך בררו ולבנו את הדעות ואת ההצעות הללו, נמצאה הדרך הנכונה המובילה לאותו הסדר הרצוי, שצריך היה הקונגרס האחרון לקבוע ולא קבע.

הדרישות העקריות של האופוזיציה המאוחדה נתקבלו פה אחד. לא נשארה בלתי אם דרישה אחת — כי הנשיא יבחר לא ע"י הקונגרס, אלא על ידי חברי הועד הפועל המצומצם עצמם — שנתקבלה רק עפ"י רוב דעות, ונמצא מעוט שחלק עליה. מובן מאליו, שדרישה זו עקרית היא לנו ככל יתר הדרישות, ואין להפריד בינה ובין האחרות. המעוט אמנם מסר מודעה, שבנוגע לדרישה זו אין גם הוא מוותר על דעתו, אלא שהוסיף, כי מתוך שהוא נכנע להחלטת הרוב, לא יעשה הוא עד הקונגרס הבא שום תעמולה נגד ההחלטה שהוחלטה.

כל ההחלטות שהחליטה הועידה אינן לעת עתה אלא הצעות הטעונות אשור מאת הקונגרס. ראוי היה איפוא להקדים את זמנו של הקונגרס העשירי, אלא שמפני טעמים חשובים שבגללם אי אפשר היה לקבוע את מועד הקונגרס קודם הקיץ הבא.

ודומה שעכשו אין גם צורך בדבר. החלטותיה של הועידה השנתית, אע"פ שלא היו עדיין לחוק, חובה הן ולא רשות לשני הצדדים שהסכימו להן, והרי הן שמות קץ להפולמוס בתוך ההסתדרות. כדי שתתנהל העבודה באופן יותר רצוי עד הקונגרס הבא תקנה הועידה תקונים לפי שעה: הושיבה מועצה מיוחדת, שעתידה לעזור להוה"פ המצומצם בעבודתו, והחליטה שעד הקונגרס צריכים חברי הוה"פ הגדול להתאסף לכל הפחות אחת לארבעה חדשים. התקונים הללו יספיקו לפי שעה, והקונגרס הבא יאשר את החלטותיה של הועידה ויקבע ע"י כך את כל התקונים העקרים הדרושים.

ה פ ו ל מ ו ס ב ת ו ך ה ה ס ת ד ר ו ת נ ג מ ר. הועידה השנתית הצליחה לאחד את שני הצדדים אחדות גמורה, ובמובן זה יכולים אנו להכריז ולאמר: נקבע הסדר הנכון והרצוי, ואין הוא צריך אלא אישור פורמלי מצד הקונגרס.

אחרי ששת ירחי פולמוס וערבוביה ישובו השלום והאחדות להיות שוררים בתוך הסתדרותנו. הציונות הראתה עוד הפעם את כחה והכזיבה את תקוות שונאיה. עוד הפעם הוברר לכל הרוצים לראות ולהבין את הדברים כהויתם, שכל הדבורים המפוצצים ע"ד הרקבון המכלה את הציונות, ע"ד אפיסת כחותיה של התנועה, — כולם אינם אלא דבורים ריקים בעלמא.

ביתר כח וביתר עוז אנו שבים אל עבודתנו הרגילה, אל עבודתנו התדירה. הועידה השנתית, מלבד שהביאה לידי גמר את הסכסוך, בררה גם את תכנית עבודתנו בא"י ובטורקיה. עיקרי עבודה זו שהטפנו לה משעה שניתנה הקינסטיטוציה בטורקיה נתבררו ונתלבנו, והמה שמשו עכשו יסוד להחלטותיה של הועידה, המה שמשו יסוד לתכנית קבועה של עבודה ציונית רחבה ומרובת הצדדים. נתבסס מצבה של עתונותנו בטורקיה, נתברר לכל, שהעבודה בא"י צריכה להעשות בזריזות יותר גדולה, הוכרז עוד הפעם, שרק הודעותיו הרשמיות של הקונגרס הן המסמנות את שאיפותיה של הציונות ואת פרוגרמתה.

הועידה השנתית הצליחה להסיר את כל המעצורים שהפריעו בעד העבודה.

עכשו מתוקנה היא הדרך. לעבודה איפא!

עַל הַמִּצְפָּה.

אהבה שאינה מקלקלת את השורה.

רגילים אצלנו לחפש ממש בנרות אחרי החסידים שבתוך אומות העולם ולהכריז על כל דבור של חבה אלינו שנזרק מפיהם. וכשמהרחש נס ואחד משליטי העולם וגדוליו מדבר טובות על עם ישראל ומהלל את כשרונותינו, וביחוד את כשרוננו להסתגל לתנאי החיים בכל ארץ, לפשוט את צורתנו המקורית וללבוש צורה הקרובה לצורת האומה השלטת, מיד מתמלאים כל עתונינו מאמרים קטנים וגדולים, המספרים בהתלהבות עצוּמה ע"ד הכבוד שנעשה לישראל. הנה ערכה לשכת „בני ברית" בנוּ-יורק בנקט גדול שהשתתפו בו גדולי-עולם, נשיא ארצות הברית טאפט, ציר בריטניה בארצות הברית, ועוד. כנהוג נאמו האורחים על הכוס, והיהודים וצרותיהם שמשו חומר לנאומיהם. נאם גם טאפט, נאם גם ציר בריטניה, ושניהם פזרו ביד רחבה תהלות ותשבחות לעמני וגלו את חכתם לעם רב-הכשרון ורב הצרות. והעתונות הישראלית צהלה ושמחה.

ובפרלמנט האנגלי עמד לורד פרימרוז, בנו של הלורד רוזברי, והשיב על דברי אחד הצירים האנטישמים, והתפאר בפומבי בדם היהודים הנוזל בעורקיו (נכדו של רוטשילד הוא). התפארות כזו, שאינה מצויה גם בפי יהודים היושבים בבתי-מחוקקים, ודאי גרמה נחת רוח לכל העתונים שלנו, והעתונות הישראלית צהלה ושמחה.

אלא—שכל הנאומים הנלהבים ודברי החבה והכבוד הללו שנשמעו באמריקה הצפונית ובאנגליה לא הביאו ולא יביאו לנו שום תועלת, שיש בה אפילו ממש כל שהוא. ולא רק ע"ד מה שקורין „אינטרבנציה" אנו מדברים פה. הנה שתי הארצות הללו ארצות כניסה הן לאלפי הנודדים שלנו, הנסים מפני הרדיפות האיומות שרודפים אותם ומפני הלחץ הנורא שלוחצים אותם בארצות מולדתם. ובשתי הארצות הללו שוררים חוקים קשים ומרים המכוונים כנגד אחינו הנודדים האומללים,—ואין איש מן הגדולים, המחלקים לנו כבוד, אשר יתעורר לדרוש כי יבטלו החוקים ההם. אדרבה, כפעם בפעם נשמעות דרישות להוסיף ולחוק עוד חוקים, הדרישות הללו נעשו מצויות עוד יותר והן הולכות ומתקבלות על הלבבות. ובאותה שעה אנו שמחים על דברי חבה וכבוד. ד ב ר י ם ו מ ע ש י ם — מי משניהם מכריע?!—

וכשו וצע לממשלת קנדה להקל את חוקי הכניסה בשביל היהודים האובדים והנדחים, המבקשים להם מפלט, השיבה דברים ברורים: משתתפת היא בצערם של היהודים, חביבים עליה היהודים, אלא — שאין היא רוצה לפתוח את השערים לכל הרוצה להכנס. רוצה היא הממשלה דוקא לבחור מבין הנודדים את הרצויים בעיניה, את הנראים לה מועילים למדינה, ולהרחיק את שאינם רצויים בעיניה, את הנראים לה מזיקים למדינה. ואם מפני השקפה זו נסגרים בהכרח השערים בפני אלפים ורבבות נודדים משלנו שכלו להם כל הקצין, שצר לרם עולמם, הממשלה מה היא כי נלין עליה, ה י א ע ש ת ה ש ל ה — גלתה את דעתה, שמשתתפת היא בצערם של היהודים, שהיהודים הם בעלי כשרונות מצוינים וכו' וכו'.

אמנם כן, האהבה, החבה, הכבוד והיקר, שמראים לנו לפרקים גדולי העולם ושליטי העולם „אינם מקלקלים את השורה": הדברים אינם מביאים לידי מעשים, דברים לחוד ומעשים לחוד. ואלמלי העתונים הישראליים שבכל ארץ וארץ, הנהנים הנאה משונה מדברים כאלו שאין בהם ממש, ודאי לא היינו זוכים גם לדעת שנאמרו ונשמעו דברים כאלה וכאלה.

או אולי עם נענה ונרדף בכל ארצות תבל, השומע רק דברי בוז ונאצה כל הימים, — אפשר שדי לו גם בדברים בעלמא?!...

הפחד מפני הגיטו.

זה שנים אחדות מתנהלת בלונדון מלחמה בין ההמונים היהודים, יוצאי רוסיה ופולין, ובין היהודים האצילים, אזרחי אנגליה. סבת המלחמה הוא „בית חולים מיוחד ליהודים", שהאמיגרנטים רוצים לבנות בלונדון, והיהודים הגדולים, האבות והפטרונים של היהדות האנגלית, כגון הלורד רוטשילד והלורד סוייטלינג (סיר שמואל מונטאגו) מתנגדים לזה תכלית ניגוד.

כנהוג במקרים כאלה, נחלק העם לשתי מחנות. ה„דימוקרטים" עומדים להגן על דרישות ההמון ומחלקים שתין פולסי דנורא לה„אצילים", היושבים ספונים בטירותיהם ואינם דואגים כלל לטובת אחיהם העניים ואינם יודעים את צרכיהם. וה„אריסטוקרטים" באים ומבארים את צדקת האזרחים היהודים, הרואים סכנה בדבר לבנית בית-חולים מיוחד ליהודים.

ההמונים היהודים עומדים וטוענים: אמנם אין בלונדון מחסור בבתי-חולים כלליים, שאינם מבדילים בין דת ולאום. אך החולה היהודי, שאינו יודע את לשון הארץ, רואה את עצמו בבית-החולים האנגלי בסביבה זרה, וכאלם הוא, והדבר הזה משפיע עליו לרעה.

ואולם הלורד רוטשילד, ואחריו כל אלה המתנגדים לדרישת האמיגרנטים, מוכיחים בראיות ברורות, כי בית-חולים מיוחד ליהודים אי אפשר לו שיעמוד במה שנוגע לשכלול על אותה המדרגה הגבוהה, שעליה עומדים בתי-החולים האנגלים. גם הרופאים, גם המשמשים, גם המשגיחים לא יהיו בשום אופן מומחים ומנוסים כאשר בבתי-החולים הכלליים. ואם כן יצא ש כ ר החולים ב ה פ ס ד ם. וסיר שמואל מונטאגו מוסיף ואומר: חכמת-הרפואה היא קנין כל האנושיות ואינה מבדילה בין עם לעם.

אנו רואים, כי אף-על-פי שבשאלות יהודיות אחרות רחוקים הם שני הגדולים האלה בדעותיהם, כי האחד מהם הוא, למשל, חפשי-בדת, והשני אדוק כל כך, עד שחושש הוא לאכול משחיטתם של השוחטים, המאושרים מטעם רב-הכולל באנגליה--הנה בשאלת בית-החולים נתכונו שניהם לדעה אחת.

וכיון שהאמיגרנטים אינם יכולים להקים בכח עצמם את בית-החולים והם זקוקים לסיוע מצד אחיהם האזרחים, שאינם רוצים להזדקק להם, הרי שאלה זו תלויה ועומדת ולא באה לכלל פתרון עד היום.

אך בימים האחרונים, כשעלה בדעת יהודי אנגליה להקים מוסד-של-צדקה על שם המלך אידוארד המנוח, נתעוררה אגיטציה רבה, כי המוסד הזה יהי „בית-חולים יהודי". ואולם הועד שנמנה לטפל במוסד שיהיה קרוא על שם אידוארד מתנגד לבנין בית חולים.

כדי למחות נגד החלטה זו של הועד נערכו בלונדון אספות גדולות, שבהן נשמעו דברים קשים כלפי המנהיגים והטפסרים, המתביישים ביהדותם...

על פי רוב רגילים במקרים כאלה לבאר את ההבדל בין האזרחים והגרים בשנוי-השקפותיהם על היהדות: „הראשונים הם רק „בני דת משה", והאחרונים הם היהודים המכירים בלאומיותם". ואולם באור פשוט זה קלוש הוא ושטחי הוא מאד.

כשאנו מסתכלים בפני יהודי מערבי, ה ח ר ד על אזרחיותו ה מ ת ג א ה בשווי-זכויותיו; כשאנו מאזינים אל דבריו ה נ א מ ר י ם מתוך קורת-רוח, כי בן-חורין הוא וניהנה מן הציביליזציה האירופאית; כשאנו רואים, עד כמה משתדלים אחינו שבמערב

על כבודם, — אני באים לידי הכרה, כי בתוך תיכו רם מפחדים, שמא יבאו ליטול מהם את המתנות להם בימים הטובים...

לכן הם מתיראים לתת פתחון פה להחושדים בהם, כי רם להבדל... לכן הם מזדעזעים מפני כל צל של גיטו... הם עומדים תמיד על המשמר לבל יבא האויב...

אם האמיגרנטים היהודים בארצו; דמע״ב אין בלבם איתו מפני הגיטו, אין זה אלא מפני שמעולם לא יצאו ממנו. ויאים עצמם בכל מקום כזרים, ואינם מרגישים שום במצבם.

אין יהודי המערב מחזיקים בכל מקום בשיטת ההתבוללות, שאין יהודי המזרח נוטים תמיד אחרי הלאומיות. לפעמים אין בין ואלו אלא הדבדל שבין העני שנתרגל בדלותו, ואינו מפחד מניה, ובין העשיר שאינו בטוח עדיין בעשירותו, ואין הוא ושלו, והוא דואג תמיד, שמא יהי מוכרח לשוב אל ...

ואולם אוי לה לעשירות כזו, שאינה נותנת לבעליה מנוחת־הנפש; אוי לה לעשירות, שבעליה שרוים בכל עת ובכל נפחד, שמא יאבדו אותה.

... גלים.

כֹּחַ הָרַבִּים.

רגילים אנחנו, וביחוד משכילינו, להביט על החנוך העברי, ההדר העברי ועל המלמד העברי, כעל סמל החשך והבערות. האסכולה האירופאית — כעל סמל השלמות.

אינני חפץ להכנס פה בוכוחים ע״ד עצם השאלה, מפני הדבר תלוי קצת בחוש הטעם, והרבה — בנקודת־הראות. אפס אי אפשר לי לבלי הודות על האמת, כי עתה עולה האסכולה האירופאית בהרבה דברים על החדר העברי.

אני אומר: עתה, מפני שעוד לפני זמן לא רב עמדה האסכולה האירופאית במדרגה נמוכה מן החדר העברי.

למדו באותה האסכולה חמש שנים ושלשה חדשים את — האי״ב, ישר והפוך, כמו שמתלוצץ פרנסוא רבליה, ומתוך ההלצה הזאת אפשר לעמוד בקירוב על מצבה האמתי של האסכולה האירופאית באותם הימים. ואפילו בימי פסטלוצי, וגם אחריו היו בשווייץ, במטרפולין של הפדגוגיה, מורים שלא ידעו לכתוב את המלה „Mädchen" כהוגן.

ובנוגע לחצוניותה הנה היתה האסכולה בכמה מקומות מעין רפת. והמורים התפרנסו מנדבות, וגם — מגנבה. הגיע הדבר לידי כך, ששכרו של רועה בקר היה מרובה משכרו של מורה. ומובן מאליו, כי רועה הבקר היה גם המכובד יותר בעיני הבריות מן המורה.

ובאמריקה, ששם מגיע עתה הרכוש של בתי־הספר העממים למיליונים, היו עוד בתי הספר של שנות הששים למאה שעברה נתונים — בדיר. והמורה — איזה קַבְּקָר עם הארץ, שלא קרא לא שנה מאומה, מלבד כה״ק.

ועלינו לעמוד על סבת ההצלחה של האסכולה האירופאית. עלינו למצוא את הסבה, או הסבות, שהביאו את האסכולה האירופאית לידי מצבה עתה.

אמנם בהתפתחות האסכולה האירופאית פעלו גורמים אמיצים כאלה, שהחדר העברי לא יזכה להם לעולם. אבל בעקר הדבר תלויה הצלחת האסכולה האירופאית בהסתדרות ובמדע הפדגוגי.

ההסתדרות נתנה לאסכולה את חמרי־ההזנה, והפדגוגיה— את הנשמה, את החיים.

עד אשר לא היתה באירופא אורגניזציה צבורית לעניני החניך והשכלת העם, וביה״ס היה נתון בידי הכהנים או בידי פילנטרופים בודדים ובידי מורים פרטים, שלא קבלו כל הכנה פדגוגית, עמד־ביה״ס האירופאי במדרגה שפלה מאד, והשכלת העם כמעט שלא היתה בעולם כלל, ורב הצעירים שבאו בברית הנשואין לא ידעו לחתום את שמם על שטר הנשואין.

וכאשר יצא החנוך מרשות היחידים ונכנס לרשות הצבור, לרשות הממשלות או לרשותן של חבריות־לחנוך המסודרות היטב, כגון כתות הישועיים בצרפת ובכל העולם, החברות הבריטית והלאומית באנגליה וכדומה, — הורם ביה״ס האירופאי, והשכלת העם רבתה וגדלה לעמק ולרחב.

והחזיון הזה, השפעת ההסתדרות על התפתחות האסכולה, נשנה גם אצלנו — במדה הפוכה.

לנו היתה אורגנזציה נפלאה לעניני החנוך. שיסד אותה הכהן הגדול בן־גמלא בימי הבית השני. עפ״י תקנת בן־גמלא היה ביה״ס העברי לקנין צבורי, וכל הצבור השתתף ביצירת ביה״ס והשגיח עליו, כמו שהדבר נוהג עתה בשווייץ. ומשבטלה אורגניזציה זו; והחדר העברי יצא מרשות הצבור לרשות היחיד של מלמד־קבלן, נתקלקל החדר וירד עד הדיוטא התחתונה.

ומה היא איפה המסקנה הישרה, שעלינו להוציא מעובדא זו? — כי עלינו למהר ולהוציא את החדר מרשותו היחיד של המלמד ולחזיר ולעשותו לקנין הצביר, כי עלינו לברוא אורגנזציה מיוחדת לעניני החנוך העברי, אורגנזציה שתקיף את כל האבות, את כל המורים ואת העסקנים הצבורים ותאחד את כל אלה לעבידה משותפת — לטובת חנוך הדור הצעיר שלנו.

ויחד עם זה אנו צריכים לברוא גם ספרות פדגוגית. הלא חרפה היא לנו, כי בספרות עתיקה כספרותנו אנו, שנתבטאו בה לא רק כל גלוייה של המחשבה היהודית, כי אם הרבה מגלוייה של המחשבה האנושית הכללית, כי בספרות עשירה ומרובת הענפים כזו חסרה הספרות הפדגוגית, בשעה שאפילו בספריות הצעירות תופסת הספרות הפדגוגית מקום גדול.

חרפת עולם היא לנו, כי מוסרים אנחנו את חנוכם של בנינו, כלומר את חנוכו של הגוי כלו, בידי אנשים שהיו למורים במקרה, בלא הכנה קידמת.

ואולם מניח אני את השאלה על דבר יצירת ספרות פדגוגית לעת אחרת, ואני שב לענין יצירת הסתדרות כללית לצירך החנוך העברי.

יש מתנגדים לדעה זו, שהחנוך צריך לצאת מרשות היחיד ולהכנס לרשות הרבים.

מן הפדגוגים יש טוענים, כי צריך שיתקיים יחס פטרי־ארכלי בין ביה״ס והמשפחה, ואם יצא ענין החנוך מידי האבית הרי יבטל יחס זה. ויש טוענים כי בנוגע לענין השכלת העם אסור בכלל לחסום את הדרך בפני האנציאטיבה הפרטית.

והנה בנוגע לטענה הראשונה תמימה היא יותר מדי. כשתהיה אצלנו הסתדרות לעניני החניך ודאי לא יהיה לה אותו הכח שיש לאיזו ממשלה, והסתדרותנו לא תוכל להתנהג עם האבית כמו איזו ביורקרטיה שתהיה, אם לא ישרור יחס פטריארכלי, שיכול להיות מצוי רק בעירות. הנה בהכרח ישרור תמיד יחס

ידידותי בין ביה״ס ובין המשפחה. ואך תמימות היא להאמין, כי כשתצא הנהגת ביה״ס מרשות יחידים ויכנס לרשות הצבור, לא יצטרכו המורים להתחשב עוד עם רצון ההורים.

ובנוגע לטענה השניה, כי אין לחסום את הדרך בפני האיניציאטיבה הפרטית, אמנם נכונה היא בעקרה. אבל טעות היא לחשוב, כי מסירת ביה״ס לרשות הצבור חוסמת את הדרך בפני האיניציאטיבה הפרטית. אדרבה, הסוציאליזציה נותנת את היכולת להאיניציאטיבה הפרטית להגלות, ולהתפתח.

ויש גם המתנגדים נגוד גמיר למסירת ביה״ס לרשות הצבור, משום שהם יראים, שמא ימסר ע״י כך החנוך העברי בידי עמי הארצות הקופצים תמיד בראש ומתיחסים בקלות דעת שאין דוגמתה לבתי־ספר הצבורים, העומדים כבר ברשותם.

אבל, ראשית, אין לפסול בחדא מחתא את כל עסקני הקהל. הן סוף יש לנו גם הרבה עסקנים צבורים, שאינם „הדיוטים הקופצים בראש" ואינם מתיחסים בקלות דעת לעבודתם הצבורית. ושנית, וזהו העקר, צריך להבדיל בין הצבור העברי ובין הקהלה העברית.

לקהלה העברית ודאי אין למסור את החנוך העברי גם מפני הטעם האמור וגם מפני הרבה טעמים אחרים, אולי עוד יותר חשובים. ויען כי גם בימי המהומה נשפך הרבה דיו על אדות שאלת הקהלה ביחס למוסדות החנוך, ובימים האחרונים דנו על השאלה הזאת גם בקובנה וגם בפטרבורג, וגם הרבנים נכונים כבר „לפרוש את כנפיהם" על מוסדי החנוך שלנו, לכן הנני מוצא לנחוץ לעמוד על השאלה, מדוע אי־אפשר למסור לקהלה את מוסדות החנוך בכלל ואת החדר בפרט.

לעת עתה עוד טרם נחלק הצבור העברי ברוסיה למפלגות צבוריות מסוימות. כשאני לעצמי ברי לי, שסוף סוף יחלק גם הצבור העברי ברוסיה למפלגות וקהלות נאורות וחרדות, כמו שהדבר נוהג עכשו במערב אירופא. וגם ברוסיה לא יוכלו הנאורים והחרדים להתפשר ולמצוא את הצד השוה שביניהם.

ואולם התחלקות זו היא דבר שעדיין לא בא לעולם. מתי תבוא ההתחלקות קשה להגיד, — הכל תלוי במהלך התפתחותו הצבורית והמדינית של המוננו. אבל לעת עתה מתרוצצות כל מפלגותינו השונות בבטן הרחבה של „קהלתנו". ואם עתה ימסרו לידי קהלה העברית החנוך והחדר, יעשו הם לסלע המחלוקת.

בעלי „הפוליטיקה הריאלית" כלומר נביאי השמד הלאומי, יחפצו בודאי בחנוך היותר „ריאלי", כלומר לעשות את הילד העברי לרוסי־טהור, ובידיהם יעשה החדר מעין מהדורה חדשה של בתי הספר, שהקימה הממשלה בשביל היהודים. בעלי „הפוליטיקה הריאלית" ודאי לא ימנעו מלגלות את כח היצירה הפדגוגי שלהם גם בחדר העברי.

הפרולטרים ו„החברים" מכל המינים ודאי יחפצו לעשות את החדר—ל„קלייזל" של אנ"ש.

והאורתודוכסים הקנאים בלי ספק יחפצו לגרש מן החדר כל זיק אור ולבטל ולהכחיד אותו הרכוש המועט שכבר רכשנו לנו במקצוע החנוך, ושעלה לנו בקרבנות גדולים כל כך.

והגבאים־המפשרים ודאי יחפצו לצאת ידי כל הדעות ויטו פנים לכאן ולכאן.

ותקום מהומה ומבוכה גדולה, והחדר—יאבד. ואולי ע״ד תשוב אלינו תקופת „מלחמת ההשכלה" עם כל חמודותיה.

הרי שאין למסור לרשות הקהלה העברית שום מוסד חנוכי.

אבל שונה אני את דברי: הקהלה לחוד והצבור לחוד. וכשאני מדבר על דבר מסירת החנוך העברי ומוסדות החנוך לרשות הצבור, הרי אני מוזרז להקדים מראש, כי אינני חפץ להגיד בזה, שימסר החנוך העברי לידי הקהלה, כי אם מציע אני לברוא הסתדרות צבורית מיוחדה לעניני החנוך, ואני מצייר לעצמי את ההסתדרות המיוחדת באופן כזה, האבות של כל הילדים בני גיל הלמוד, כעשירים כעניים, מתחברים בכל עיר ועיר לאגודה מקומית. להאגודה המקומית הזאת נכנסים גם המורים והעסקנים הצבורים ההם, שיכולים להביא באמת תועלת לחנוך העברי בידיעותיהם, בנסיונם, בכח ההכרעה שלהם, וכדומה.

האגודה המקומית הזאת או קהלת בית הספר (שול. געמיינדע), כמו שקראתי לה במקום אחר, פותחת לה בתי־ספר עפ״י מספר הילדים שהגיעו לשנית למיד, מזמינה מורים ודואגת לכל צרכי בתי־הספר שלה.

בערים גדולות, ששם רב מספר התלמידים ואין דעות האבות שוות בעניני החנוך העברי. יכולה האגודה המקומית להחלק למחלקות: מחלקה של חדרים ברוח החרדים, מחלקה של חדרים מתוקנים, מחלקה של בתי־ספר מעורבים, מחלקה של בתי־ספר לערב בשביל תלמידי בתי־ספר הכללים, וכדומה.

וכל האגודות היחידות או „קהלות בתי הספר" יש להן ועד מרכזי אחד, הדואג גם לחניך מורים, ליצור ספרות פדגוגית ומכשירי פדגוגיה.

לועד המרכזי הזה יכול להיות או הועד המרכזי של הציונים ברוסיה, או הועד המרכזי של „חובבי שפת עבר", או הועד המרכזי של „מפיצי השכלה". ומי משלשת הועדים האלה אשר יזדרז לקחת את העבודה הגדולה הזאת בידו, הוא יהיה המפקד על כל עניני החנוך העברי, וממילא גם בעל־ההשפעה היותר גדולה על הדור הצעיר.

כשאני לעצמי נעים היה לי ביותר לו לקח עליו הועד המרכזי של הציונים את העבודה הזאת. אבל מסופקני, אם ישימו הציונים לב לדבר הזה.

באופן כזה שתארתי פה יכולה היתה להברא אותה ההסתדרות לעניני החנוך העברי, שכלנו נושאים את נפשנו אליה. והסתדרות כזו היא שעלולה לתת לנו את האפשרות להשתמש לצרכי החנוך העברי בכח הרבים המאיחד והמסודר, ולהצילנו מאותו היחס של קלות הדעת לאנטרכי הכלל, המצוי אצלנו, חברי ההסתדרות יתיחסו בכובד ראש גמור לחובתם, באשר בזה תלויה תקנת בניהם הם.

אמנם בהוצאותיו של החנוך לא ישתתפו עפ״י הסדר הזה כל יושבי העיר במדה שוה; בהן ישתתפו רק אבות החניכים, אבל דוקא סדר כזה הוא הישר ביותר. ומה גם בשעה שהכנסות הקהלה אינן מספיקות לצרכי הצדקה, ואף כי לצרכי הלמוד והחנוך.

צריך אני להעיר, כי בחו״ל נהוגות בקרב אחינו שתי השיטות גם יחד: השטה הקהלתית, שעל פיה כל עניני החנוך העברי נמצאים ברשות הקהלה, וגם שיטת השתוף, שאנכי מציע פה.

באונגריה שוררת השטה הקהלתית גם עתה (בימי הבינים שררה, כנראה, שיטה זו אצל כל יהודי אירופא). הקהלות מחזיקות ומנהלות את בתי־הספר וגובות את שכר הלמיד, לפי הנראה, לא בתור שכר למיד, המוטל רק על אבות התלמידים כי אם בתור מס הקהלה המוטל על כל חברי הקהלה.

ובאמריקה, וכנראה גם בגליציה, שוררת מעין שיטת השתוף שאנכי מציע לקבעה גם ברוסיה.

אחרי דברי אלה עלי לברר, האיך ובמה תתקן ההסתדרות ...יה את דרכי החנוך העברי.

א) ההסתדרות תצלח לקבוע אצלנו טפוס בית־ספר בעל ...קית הרבה (מחלקות הרבה ומורה מיוחד לכל מחלקה). ...ה הגדולה של בי"ס כזה הוא, שאין בו הצרה של רבוי ... מפני שכל כתה יש לה מורה מיוחד, אם בביה"ס נוהג ... הלמוד המחלקתי, או שכל כתה יש לה מורה מיוחד ...ימוד, אם בביה"ס נוהגת שטת המקצוע.

ב) אם לא יהיה החדר לקנינו הפרטי של המלמד, כי אם ...ל "קהלת ביה"ס", אפשר יהיה להנהיג בחדר העברי "כתות ...יונות", כלומר כתות כאלו, ששעורי הקורס שלהן הולכים ...לים מן הנמוך אל הגבוה במדרגות ישרות זו אחרי זו. ... לא יצטרך הילד בכל פעם שהוא מחליף את מורו להחל ...דש, מאותו המקום שהחל את למודו מפי רבו הקודם.

ג) משום שהעבודה בביה"ס תהיה מסודרת וגם ההשגחה ... הצבור תהיה מסודרת, ישתדל המורה להשתלם במפעלו. ... כן יעלה. בידינו לברוא אחרי נסיונות רבים מתודיקה ...ית.

ד) הסתדרות זו תתן לנו היכולת להעלות את מספר התלמידים עד כ"ה—הנורמה הקבועה בשו"ע. וככל אשר ירב מספר התלמידים, כן אפשר יהיה להוריד את מכסת שכר הלמוד, הגבוהה אצלנו יותר מדי.

ה) משום שהמורים ישתלמו בעבודתם ותביעותיהם של ...הורים תגדלנה ידחו ההדיוטים מתוך חברת המורים.

ועוד הרבה דברים טובים יכולה היתה הסתדרות כזאת ...ביא לנו, כי גדול כח הרבים מכח היחיד. אבל מי יודע אם ...ם הפעם איני זורע את דברי לרוח, כמו שכבר קרה לי לפני ...שר שנים, כשהעירותי ראשונה ב"הצפירה" על נחיצות ההסתדרות ...אמורה.

א. ראם.

בָּעִתּוֹנִים.

יפה היא לפרקים שעת דמדומים. נימים טמירים מתחילים ...עדים בתוך הנפש ורוצה היא לפלוט אור, אלא שצללים ...קוטים אותו, רצים לפניו וחוסמים את הדרך אחריו, — ...אין אתה יודע עוד להבדיל בין האור ובין הצל... יפה היא ...פרקים שעה זו, שעת שברי ספקות וקטעי ודאיות, ...בל מתעה היא תמיד. שברים אינם אלא שברים, קטעים ...ינם אלא קטעים, וקלא אילן אינו אלא קלא אילן, אפילו בשעה שהוא דומה לתכלת...

שעת דמדומים היא השעה הזאת, שאני קיימין בה, ואל נא נדון לכף חוב את אלה, שנדמה להם, כי פתאם מצאו את ... החיים וצורתם היפה אשר המה מבקשים זה ימים רבים, ...י פתאם מצאו תשובה נכונה וברורה על השאלות הארורות המנקרות במחם זה כמה, — כי מצאו את האיצרות הטיבים הללו בתוך תחומה הצר של היהדות האורתודוכסית. אל נא נבוא במשפט עם הטועים על אשר אין עינם רואה, כי אל ...וך מפולת הם אומרים לחזור ולהכנס: יפה היא לפרקים שעת ...מדומים, אבל מתעה היא תמיד...

תעבור שעת הדמדומים ויראו הטועים שטעו. ולא עוד ...לא שלעתים נדמה, כאלו האורתודוכסים עצמם אינם רוצים שישמעו בהם אחרים, ולפיכך הם מזרזים לגלות את מקומות התורפה ואת הפרצים המרובים שבחומתם ולהודיע ברבים, שגם הם הולכים ויורדים מנכסיהם.

מודה אני: לבי אינו פנוי כלל לדאג דאגת האורתודוכסים; יש לי דאגות אחרות. אבל בשעה שאני רואה את פרפוריהם ופרכוסיהם האחרונים של "גבורי" האורתודוכסים, יש אשר יכאב לבי בקרבי ואני אומר לעצמי: חבל, היתה לנו מפלגה אחת, שלפנים נדמתה לסלע איתן, שכחותיה היו מרובים ועשרה היה גדול. עכשו נפלה גם זו. נפלה, נפלה...

אם לא עמדתם על הירידה של האורתודוכסיה מתוך הדברים שנשמעו והמעשים שנעשו בהאספות והועידות האחרונות של מנהיגיה, קראו נא את "המודיע", השבועון האורתודוכסי החדש, שחזר ויסד עתה הרב רבינוביץ בפולטבה לאחר שהוכרח להפסיק לפני שנים אחדות את ירחונו "הפלס", — קראו נא ושמעתם צוחתו של קול צרוד ושבור וראיתם איומו של אגרוף הנופל מאליו.

"יופי" מיוחד, "הגיון" נפלא וביחוד "כח עצום" אנו מוצאים כבר בפתיחה המצוינה אשר בנומר הראשון:

"כי לא נקל היה לנו להפרד מ"הפלס" משאת נפשנו יבין מאליו כל שופט מישרים, היודע להעריך בלי רצון קדום את חמשת הארזים אשר נטענו בהסתורית ישראל. (פזור האותיות כאן וגם להלן לי הוא.—א. ר.) אולם האומר כי הפסקנוהו מפני איזו סבה, חומרית או רוחנית, אינו אלא טועה. מצבו החומרי של ירחוננו, בכלות שנתו החמשית, לא הורע כלל מכשניו הקודמות. ואדרבה רק הפסקתו היא גרמה לנו הפסד רב ועצום, יותר משלשת אלפי רוכל עד היום לא שלמו וכנראה גם בעתיד לא ישלמו לנו מקבליו, אשר מאמינים אנחנו, כי אלו היינו מפלסים נתיבנו הלאה, בודאי היו משלמים לאט לאט במשך השנה הששית, כמו שהיה הדבר נוהג בשנותיו הקודמות, שבכולן רק בנס היה עומד מאין בסיס נאמן לקיומו"...

נעשה לו נס ל"גבורה ולוחמה" של האורתודוכסיה, "הנוטע ארזים בהסתורית ישראל", ואיש אחד "הניח לו בצואתו" אלף רוכל, —סכום המספיק, כידוע, די והותר להעמיד עתון עברי "על בסים נאמן", — עמד ו"הקדישם לאבן פינה בבית דפוס עברי" ושב להוציא עתון, "וזה שמו אשר קרא לו: המודיע".

"ואולם שם חדש הזה הוא לא מפני ש"הפלס" פשט את רגלו, חלילה, וקרא שמיטה לדעותיו ומטרתו, שכדרך כל המשמטים שמשתמשים בסגולות "שנויי השם" מוכרח גם הוא לתלות שלט אחר על פתחו ("מליץ מפואר" הוא האדון העורך ויודע לכתוב עברית ממש "על דרך הצחות"!), כי אם פשוט מפני שהחנות וכל מה שבתוכה אחרות הן מאלה שהיו לפני חמש שנה"...

איזהו—עורך—חכם? המכיר את מקומו!... מלבד מה שצריך (העורך) להיות אומן, בקי מומחה במלאכת הספרות ומלבד זה שצריך להיות לו השקפה עמוקה וישרה על החיים עוד צריך, שיהיה לו חוש הטעם והריח לכלכל לסגנן ולנסח כל דבר וכו'... ובהיות כן, אם אמנם לגועל נפש הוא לנו להלל ולשבח את מפעלנו, כי סוף סוף הלא לא חנות אנחנו פותחים... ("סוף סוף" נזכר האדון העורך, שלא חנוני הוא כ"א "נוטע ארזים"!) בכל זאת מוכרחים אנחנו להגיר היום, כי תקותנו חזקה באלהי מרום, כי כשם שהקשיב ושמע תפלת הנביאה חנה באמרה: "דדים הללו שנתת על לבי למה, לא להניק בהן? תן לי בן ואניק בהן!" ככה יואיל בחסדו הגדול להאזין גם עתירתנו, כי מאחר שחנן אותנו להבין מעט (ארבעה ענינין הן, ואלו הן: אבא ובני בתירא ויונתן בן שאול — ועורך "המודיע") באומנות זו של העריכה, אל נא יסיר חסדו מאתנו ויעזרנו למען כבוד שמו יתברך להשתמש באותו הכשרון וחוש הטעם והריח הספרותי וכו'"...

אם "בעל כשרון, בעל חוש הטעם וריח ספרותי" שבזה

הוא השליח, שמע מינה שהמשלחים בצרה גדולה הם נתונים ובקרב מחנם לא נותר עוד איש; אם זה הוא הנוטע ואלו הם הארזים, שמע מינה ששם, בתוך החומה, השדות לא יחרשו ולא יזרעו מאפס יד חרוצה ולא יוציאו פרי מאפס זרע טוב ובריא. —

* * *

כן, שם, בתוך החומה, הגיעה שעת דלדול וירידה עצומה. יש אשר אנשים גוצים וכחושים יצאו פהאם מפנתם אל השוק ומראיהם זר ולבושם משונה: קסדא של נייר בראשם, שריון של ניר על חזיהם, נעלים מטולאים ברגליהם, „חרבות תשעה באב" בידיהם ואל חכם —. קרן האיל, והם מצלצלים „בכלי זיינם" ותוקעים בקרנם וקוראים למלחמה. ואתה עומד ותמה: „הגבורים" המריעים הללו, שעוד טרם סרה התנומה מעל עפעפיהם לגמרי, ומרגע לרגע הם מבליעים בתוך תקיעת שופרותיהם פהוקים קצרים וחטופים, מה הם רוצים, ב ש ל מ ה הם אומרים „להלחם", מה היא השקפתם השלימה והתמימה, שמתיכה הם דנים על עניני החיים וצרכי השעה, וביחוד — וזהו העיקר — מה הם הענינים וצרכי השעה עצמם, שבשבילם חרדו מפנותיהם ועליהם הם תוקעים ומריעים?

אני קורא את ש מ ו נ ת הנומרים של „המודיע", שיצאו עד עכשו, ומקוה אני למצוא בהם לכה"פ מ ע י ן פרוגרמה של עניני ה י ה ד ו ת האורתודוכסית, לכה"פ מ ע י ן יסודות השקפה מיוחדה על עניני החיים וצרכי השעה, לכה"פ מ ע י ן סכום שלם של אינטרסים, שבשבילם ראוי להלחם. ומה אני מוצא בכל שמונת הנומרים הללו? — נומר א' — שני מאמרים ע"ד הרבנות והרבנים („העם והתאחדותו", „האספה והועידה הרבנית"); נומר ב' — שני מאמרים על דבר הרבנות והרבנים (מאמר ראשי, „מכתב אל המו"ל"), נומר ג' — שלשה מאמרים ע"ד הרבנות והרבנים („רב לְהושיע", „הספר והספרות", „עטרת צבי"); נומר ד' — שני מאמרים ע"ד הרבנות והרבנים („חצי נחמה", „עטרת צבי"); נומר ה' — שלשה מאמרים ע"ד הרבנות והרבנים („לשאלת הרבנות", „לשאלת הרבנות והעתונות העברית", „עטרת צבי"); נומר ו' — שני מאמרים ע"ד הרבנות והרבנים („על הישיבות", „עטרת צבי"). ורק נומר ז' אין בו אלא מאמר אחד ע"ד הרבנות והרבנים ובנומר ח' אין כ מ ע ט אפילו אחד.

כנראה ספו תמו שם, במחיצתם של האורתודוכסים, כל הענינים וצרכי השעה ונשאר רק ענין אחד — רבנות ורבנים; האנשים הגוצים והכחושים, לבושי קסדת הנייר ושריון הנייר, לא בשל אינטרסי ה י ה ד ו ת ה א ו ר ת ו ד ו כ ס י ת נדדה שנתם, כי אם בשל אינטרסי הרבנות והרבנים, — וזהו הכל. בטלה כל התורה כולה ונשאר לפליטה רק חלק אחד קטן ממנה שהכל חייבין בשמירתו — „תורת כ ה נ י ם".

ואמנם נראין הדברים, שרק על יסוד „תורת כהנים" רוצים הם לבנות בנין חדש, לעשות את היהדות כפופה ונשמעת להרבנות, וע"י שלטונה הגמור של הרבנית אומרים הם לרפא את כל ההריסות ולתקן את כל הבדקים אשר בחומה.

„שתי דעות הללו, — אומר העורך במאמרו ל„שאלות הרבנות" בנומר ה', — שהאחת אומרת לעשות את תורתו ויראתו של הרב עיקר בבחירתו, והשניה — את השכלתו והשלמתו, אינן דעות השונות מקוריות ומתנגדות זו לזו (אני משאיר להמחבר את האחריות בעד „צחות לשונו" הנפלאה. — א. ר.) כי אם תוצאות הנובעות משני מקורים אחרים, שתהום עמוק מפסיק ביניהם. בעלי הדעה הראשונה במנותם רב הרי הם ממנים אותו ע ל י ה ם (פזור האותיות להמחבר), ואלו בעלי הדעה השנית ממנים אותו א ל י ה ם, בשום אופן איננו יכולים להעלות על דעתנו, כי משכילים וכל העוסקים בצ' הצבור שלא לשם שמים, כי אם מצד החובה האנושית, כשיבוא לפניהם פתרון איזו שאלה צבורית שהיא, ודעתם תהא שונה לגמרי מדעתו של הרב שיבטלו הם את דעתם מפני דעתו של הרב, אפילו אם יהיה כעל השכל גבוהה ומלומד בנסיון, כמו שיבטל החרד על דבר ה' יהיה מי שיהיה את דעתו מפני דעת „המרא דאתרא"...

והללו, שעל „שלט חנותם" (ברשות העורך אני משתמש במליצתו „היפה") כתיב בפירוש באותיות מחכימות: „אין כאן כלום חוץ מרבנות ורבנים ותאוה לשלוט", — הללו האינם אינם יודעים באמת, או שמעמידים רק את פניהם כאלו אינם יודעים, שכבר עברה שעתם לבלי שוב עוד? הללו, האם אין הם בעצמם מתרים בהתועים, העומדים בשעת דמדומים, ואומרים להם: אלינו אל תגשו, הזהרו מפני המפלת?! —

* * *

ומן „המודיע" של האורתודוכסים אני עובר אל הירחון „ליבעראלעס יורענטום", ירחונם של היהודים החפשים בגרמניה וצריך להודות: יש אשר אנו שומעים ד ב ר י ם יפים עולים ובוקעים משם.

אחד מגדולי הפלוסופים בגרמניה, הפרופ' ד ר י ב ס פרסם ספר, אשר בו הוא דן על השאלה, אם אותו האיש, שהדת המשיחית נקראת על שמו, הוא באמת אדם שהיה בעולם בזמן מן הזמנים, או שאינו אלא מין איוב, — כלומר רק משל בעלמא. הספר הזה הטיל סערה בגרמניה ועירר את הלבבות במדה מרובה. בברלין נקהלו הרבה אספות, שבהן דברו בהתלהבות עצומה גם מתנגדי דריבס וגם המודים בשיטתו. „שיחות בעניני אמונה" („רעליגיאנסגעשפרעכע") קראו להאספות, ו„השיחות" הללו העסיקו שבועות וירחים את דעת הקהל ואת העתונות בגרמניה, ביחוד בברלין.

ב„מקרה הטוב" הזה נשתמשה „האגודה של היהודים הליברלים בגרמניה" ותקהיל גם היא באחד האולמים הגדולים אשר בברלין אספה פומבית על דבר אותן „השיחות בעניני אמונה", ובחוברת האחרונה (יוני-יולי) של הירחון „ליבעראלעס יודענטום" אנו מוצאים את תוכן כל הדרשות שנדרשו באספה ההיא, ואמנם ד ב ר י ם יפים נשמעו שם.

„...כל הקדוש והנשגב שיש בתורת הנצרות, — רשאים אנו להגיד את הדבר מתוך ספוק נפש, — קדם והיה זה כבר קנינה של אמונתנו אנו... כשם שאנו חייבים לחלק כבוד לבן אמונה אחרת, כך אנו חייבים לחלק כבוד לנו לעצמנו, ולפיכך אנו אומרים: ל נ ו לא הביאה הברית החדשה שום דבר חדש; הברית החדשה, עד ככה שהיא מצוה על המוסר ויראת השמים, ברית ישנה היא לנו"... „ובכן, כשאנשים נכונים באים אלינו ואומרים לנו, שתעודתנו היא להמס ולהטבע בתוך האמונה השלטת, הנה אנו משיבים להם: ברשותכם, אדונים! אם בחזרה לטוטב אנו קיימין — חזרו נא אתם אלינו! אלינו תבואו, אם את תורת האמת אתם מבקשים; אנחנו לא מתמול שלשום הננו עלי ארץ ולא עד יום מחר ומחרתים בלבד יארך קיומנו"... „אפשר יש בקרבנו פחדנים, היראים לקרוא את הקריאה הזאת באזני כל באי עולם. ואולם אנו חיים בשעה, שנשמת רוח כביר שוב מרחפת על הארץ, וכל הנחבא אינו ראוי לשעה זו ולרוחה. לפני שני דורות, כשסערת אביב-העמים עברה גם לאוסטריה, הוציא שם מפיו איש אחד, אדולף פישהוף, דבור שעשה לו כנפים תיכף: „מי האיש, אשר גם בימים כאלה חסר לו אמץ הלב, ילך וישוב לחדר הילדים! ואם גם בתוכנו ימצא איש אשר יבחר לתתכחש ומתוך אימה יעבור על חובתו — להורות על עצמו; כשמתוך עמדתו ודבורו של יהודי ניכר כאלו הוא אומר: „הרבו נא סליחתכם, כי חי וקיים אנכי"! — אנו קוראים אליו: „אם גם בשעתנו זו אינך רוצה לא להגיד ולא לדעת מי ומה אתה, כי אז היטבת לעשות אלמלי נשארת בחדר הילדים, ששם מקומך"!..." „אנחנו הננו המועטים... אי

...מיוחד בעל אמונה מיוחדה יכול להשיג את שווי זכיותיו, כל זמן שלא ...כיון לכבוש את הכבוד הראוי לדתו"...

דברים יפים כאלה וכאלה שמעו כותלי הפילהרמוניה ...יוצאים מפיהם של מנהיגי היהודים הליברלים בגרמניה. ...לה להאוזן הפתיחה, שהיא קולטת מתוך הדברים היפים ...גם צלצולים חדשים. ואולם אל נא נבהל לרמות את עצמנו. ...רק הדברים ותוכן בריא ופשוט אין בהם. כל האנשים ...הללו ודאי רוצים בקיום היהדות. אבל דא עקא, כי ...רק היא, היהדות במובנה המפשט, היא להם התכלית ...העיקר ולא העם היהודי. הם רוצים בקיום היהדות לא משום ...רואים בה, לפי דעתם, שמירה להעם היהודי, אלא הם ...לקיומם של יהודים, משום שלפי דעתם רק יהודים ולא ...עמים אחרים מסוגלים לשמור על היהדות. וכבר הורה ...גדולה וכביר הדעת שבכל החבריא הזאת, ש„דבר זה צריך ...לעשות רצוננו הקדוש ביותר — להיות מתאימים בכל להטון ...היסודי של אותו העם אשר אתו אנו רוצים להתמזג. אפשר ...לסגולותינו המיוחדות רק לפי שעה. אבל אנו חייבים ...ולגלות את שאיפתנו להשתחרר מן הסגולות המיוחדות ... ואין שום אהמלא כל רגש יכולה להרשות לנו להתפאר ...באשר הוא שלנו, באשר הוא העצמיות המתמדת של דתנו ..." (הרמן כהן במחברתו „איין בעקענטניס אין דער יודענפראגע").

...האיש הזה, הגוזר כליה גמירה ומוחלטה על העם היהודי ...עם, על כל סגולותיו המיוחדות של היהודי, — הן גם הוא ...לפדקים דברים יפים מאד ע"ד חשיבותה הגדולה של ...היהדות, „ע"ד גדלה ותפארתה של הדת היהודית וכו' וכו', — ...בנוסח הדרשות שהשמיעו חבריו הקטנים ממנו, בהפיל־הרמוניה בברלין והותקו זכרון לדורות על עמודי ה„ליבע־ראלעס יודענטום".

זה הכלל: לא העם היהודי הממשי הוא העיקר, כי אם ...היהדות, הרפשטה, שכל אדם רואה בה כה־הירי לבו. ובנידון ...אין בין הליברלים והאורתודוכסים אלא הבדל אחד בלתי ...כלל: שהראשונים די להם ביהדות דתית שאין עליה ...של שולחן ערוך, והאחרונים רוצים דוקא ביהדות הנושאת עליה ...של שולחן ערוך. הבדל אחר אין בין שניהם.

ומכאן „הגנות" שה„איזראעליט" הפרנקפורטי, עמוד הענן ...ועמוד האש של האורתוכסים הגמורים, „מגנה" את הציונות ...אומר:

„אין אדם טועה, אם הוא רואה את עצם הרצון הציוני בשחרור ...העם העברי ממצבו האי־טבעי ועליתו למדרגת עצמיות עמ־ית ...טבעית במובן המדיני, הכלכלי, התרבותי והנפשי. וטבעי נקרא רק ... — וגם זוהי אחת מעצמיותיה של הציונות השולטת היום, — מושג העם המודרני"...

„וכאופן כזה יוצא לפעולה שנוי גמור של הערכין המקובלים: מה ...ששמש עד עתה אמצעי (גלוי הכחות הלאומיים כדי לשמש להדת) נעשה ...עכשו תכלית לעצמו, ולהיפך מה שהיה עד עתה תכלית לעצמו (כלומר השאיפות והצורות הדתיות) נעשה שמש ואמצעי חשוב לפי הערך"... („איזראעליט" נומר 25).

וכשאתה קורא דברים ברורים כאלה, אתה עומד תמה ...ושואל את עצמך: האם צחוק עושים להם בעלי ה„איזרא־עליט", כי רוצים הם „לגנות" ע"י כך את הציונות, או שבאמת ...תמים הם רואים את „קלונה" של הציונות בזה, שהיא ...שמה בשורה הראשונה את העם עצמו ואת קיומו? ואם לא ...הקולמוס הם להם הדברים האמורים ולא צחוק יעשו ... — על מה הם נלחמים עם הליברלים, במאי קא מיפלגו? — ...כן, במאי קא מיפלגו? —

חַיֵּי שְׁלֹמֹה.

ספור המעשה

מאת

מנדלי מוכר ספרים.

יז.*)

שבוע אחד לאחר פורים. משמים נשקף השמש בזיוו, מודיע להחורף גבורתו ומזהירו על ידי רוח קל וחם הזהרה ראשונה, שכלה זמן דירתו בארץ — וצא צא יאמר לו! והחורף עושה כנגדו מה ששכן רע עושה — מדחה יציאתו מיום ליום בשקר וערמה. יומם בפני השמש נראה כמקבל עליו את הדין, מקפל כביכול את כליו, את השלגים שלו, מהפטר מפניו בדמע על אלה, שלבנים היו ונעשו שחורים, ומוריד „פלגי מים". וכיון שהשמש יפנה ויבוא בערב למלונו הוא מביט אחריו בזעף, חוזר ומוציא כליו ומשליך קרחו כבתחילה. אבל אוי לו ואוי לקרחו, בא קצו, הוא עובר ובטל! — זמן פתיחת הדלתות והחלונות הרי הגיע ליהודים, זמן הוצאת השלחנות והכלים מן הבתים החוצה לשפשף אותם ולהגעילם לכבוד חג הפסח. ומי משגיח באכזרי זה, שהיה נוהג נשיאותו ברמה וירד מגדולתו?...

ובעיר ק... העבודה אותה שעה מרובה. הכל, אנשים ונשים, גדולים וקטנים, עסיקים בצרכי הפסח. בני ישראל שטים בשיק בין קרונות ועגלות לקנות חטים ובילבוסין, הרנגולים וביצים. שעשו איש שדה מביא מן הכפר ליעקב אחיו יושב העיר. בית־הריחים, שבתוך היערות מחוץ לעיר, אבניו הרי זה היכשרו כהלכות הפסח, ואנשי העיר מביאים לשם חטים בשקים ובסלים מכוסים במחצלאות וסדינים ויושבים ולנים שם יום או כמה ימים וממתינים עד שתגיע שעתן. כל המקדים ומביא הוא קודם לחבירו בטחינה. בתי נחתומים עומדים מתוקנים לאפיית מצות: מורדי הקמח, מנסכי המים, הלשות, המקטפות העיסה והמרדדות, הנוקדים והאופים ובודקי המערוכים והטבלאות כלם שם במעמדם. בכל מקום — ברחובות ובבתים, מרגישים עקבות חג הפסח הבא. קול הברבור נשמע בחוצות וקול תינוקות של בית רבן לומדי „שיר השירים" עולה מ„חדרים", וקולם ערב משמח לב יהודי.

ובית רבי חיים, שלשעבר היתה העבודה שם באותה שעה מרובה מבשאר בתי העיר, עכשו הוא שמם ודממה בו ואין זכר להכנת יום טוב. רבי חיים שיכב בחדרו על המטה ושתי ידיו מראשותיו. פניו מלבינים כסיד, עיניו משוטטות בבלבול הדעת ומנשם בקושי. שרה יושבת על מקומה בבית בחבוק ידים, עצובת רוח ועיניה ארומות מדמעה. כשאחד מהבנים פוצה פה ומרים קולו היא משתיקתו ברמיזה. הילדים מצמצמים ישיבתם בקרן זוית ומציצים משם ברתת וזיע ושותקים ומחרישים. לאה, היא לבדה מתנודדת והולכת אילך ואילך עסיקה בצרכי הבית. והיא מרת נפש, רבות אנחותיה ומסתירה אותן מאנשי הבית.

מבחוץ נפתחה הדלת ברעש ואיש בריא, גבה קומה ובעל צורה נכנס בפומבי לתוך הבית. שני בני אדם הולכים כעבדים אחריו, אחד נושא בידו מקלו והרמילו, והשני — קנה־מקטרתו ארוך ופיו של אבן־אקדח. מיד בכניסתו הציץ האיש על בני הבית ועמד תוהא ושותק ומחליק שערות שפמו הארוכות.

— יאסני־וועלעמאושני פאן (אדון מאד נעלה)! — אמרה שרה, עומדת ונחפזת והולכת לקראתו.

— פאניא ראבינאווא (אדונה הרבנית)! — פתח האיש

*) עיין „העולם" נומר 24.

ואמר לשרה ברחמים רבים, כשראה, שעיניה מלאות דמעה — מה לך?

שרה בוכיה והדבור נסתלק ממנה. וזה האיש מניח לה עד שתתישב דעתה עליה ובא וישב על השלחן, ממשמש בשערות שפמו ועיניו מתלחלחות ומכהיקות.

— הוי, אנטוסיא, הבה מקטרתי!

ומשרתים יחפזון, אחד מביא מקטרת מלאה טבק, והשני מקיש בעשת־ברזל על צור, שחתיכת ספוג יבש מונח על גבו. ניצוצות נתזות, הספוג ניצת ומצית את הטבק, והאדון יושב ומעשן.

אותו האדון ממשפחת אצילים פולאנים הוא ושמו יאהן. ולו ולאחיו נכסים בסביבות עיר ק... וכפר „ואסי—ציץ" הוא חבל נחלתו. ביום ראשון בשבת ובימי מיעדיהם היה בא לעיר במרכבתו, רתומה לשני צמדי סוסים, שנים בראש ושנים מאחור, כדרך הרוזנים. בא בפומבי ועמד על יד בית־כנסיה שלהם, שבקצה השוק, מכוון כנגד שורה של בתי ישראל שם. לאחר התפלה היה רגיל להלוך משם ברגליו לבית רבי חיים ושוהה שם כדי שתי שעות בשביל עסקיו עם חנינים וסרסורים ותגרים, עם חייטים ונגרים שהיו מזדרזים ובאים אצלו. את רבי חיים היה מכבד מאד, מחבבו ומוקיר אותו בשביל חכמתו וישרת לבו. בשעת דחקו היה נמלך ברבי חיים חביבו, וכשהיה לו דין ודברים עם מי שהוא היה אומר: „דאָ ראַבינאַ" ! (עד הרב יבוא דבר שניהו.) כך היה קורא לרבי חיים. וכל מה שאמר רבי חיים היה מקבל ברצון, מפני שהיה מובטח בו, שהוא דיין אמת ואינו נוטה משורת הדין והצדק כמלא נימא.

ומלבד כל איתם הדברים היה יאהן חומד ומתאוה לבלות כמה שעות בשיחה עם רבי חיים, במלי דשמיא ובמלי דעלמא. רבי חיים היה מספר פעמים מדרשי אגדה, משל ומליצה, דברי חכמים וחידודיהם, ויאהן היה נהנה מהם הנאה מרובה ומשבחם. היה רבי חיים טרוד במשאו ומתנו עם בני אדם אצלו בחדר לא היה יאהן מפסיקו, אלא יושב בבית, קנה מקטרתו בפיו, מעלה עשן וממתין עד שיפנה רבי חיים.

יאמרו הפקפקנים מה שיאמרו על אהבת הפולנים ליהודים, וחיבה זו, שיאהן היה מחבב את רבי חיים, נאמנה מאד. מקוימת במאורעות הרבה ומאושרת גם־עכשו בפניו העצובות ובעיניו המדומעות, כשהיתה שרה מספרת לו את דוע מעמדה ושמרוב צער ויגון בעלה חולה.

— שמא אני יכול לבקרו? — שאל יאהן.

— אלך אצלו ואראה—משיבה שרה—ואם אינו מתנמנם אומר לו, שרצונך לבקרו.

לאחר שעה קלה חזרה והכניסה אורח זה לחדרו של בעלה.

— מה אתה, פאן ראבין?! — אמר יאהן, עומד אצל הפתח, מנענע בראשו כתוהא ופניו שוחקות כביכול — דומה, שאין דעתו של רבי מיושבת עליו והוא כמתיאש! היכן אומץ־רוחו? היכן חכמתו?

— יש עתים, ששוא חכמת אדם — משיב לו רבי חיים בשחוק מעושה ומר.

— אבל הרי יש אלהים, שבידו להושיע בכל עת תמיד! כלום צריך אני להוכיח את הרב בדברים, שידעם יותר ממני?— אמר יאהן ובא וישב על הכסא כנגד רבי חיים.

כחצי השעה שהה יאהן בהדרו של רבי חיים, ואחר כך נפטר ממנו בלב נשבר ויצא מן הבית והלך ובא למרכבתו אצל בית־הכנסיה.

למחר, בערב יום, באה עגלה עד בית רבי חיים ושני עבדיו של יאהן הוציאו משם והכניסו לתוך הבית שקים מלאים חטים ובולבוסין, גם תרנגולים ושני ברבורים.

רבי חיים כוחו תשש מיום ליום, כנר שהולך וכבה, עד שתש מאד ולא יכול לזוז ממקומו כילד. אנשי הבית שרויים בצער גדול, אינם אוכלים ושותים ואינם ישנים בלילות. קרובים ורעים ומכירים באים לבקר את החולה, וכל אחד דברי תנחומים בפיו ורפואות בלשונו. גם רופא־אמן מעיר קרובה הביאו להחולה. הרופא בא, קרא שם למחלתו, כתב לו „עלים"—סמים לתרופה וקבל שכר, וכל זה לא הועיל ככל רפואות של הדיוטות ושל נשים רחמניות זקנות.

נורא היה אותו הלילה בשבוע זה שלפני הפסח. רבי חיים שוכב מבולבל ועיניו סגורות. פיו פתוח למחצה, שפתיו מצומתות, קול גניחה מנסר בתוך לבו וכמעט שהוא מנשם. פעמים פניו מתעקמים והוא מתאנח ברוחו הקשה ורע רע לו. שרה שוחה עליו, מדברת לו, והוא אינו שומע ואינו משיב דבר. שרה יושבת, מורידה ראשה ובוכה בחשאי. לאה בתו יושבת מראשותיו יגון בלבבה והיא כובשת דמעותיה, ועתים היא מתנידדת ומזדעזעת בכל אבריה.

על ספסל ארוך, אצל התנור, יושב שלמה'לי מנגן ואומר תהלים לאור כהה של נר. תפלה זכה חרישית יוצאת מתוך מעמקי לבו ברגשי־אש ודמעות רותחות ועולה מרום לאל חנון ורחים, אבינו שבשמים. הוא מתפלל, הוא בוכה, הוא מתחנן ומהרהר ואומר בלבו: „אל נא, חוסה נא, חמול נא ואל תקח ממני ומהילדים הקטנים, השוכבים בירכתי הבית עצובים ונרדמים, את אבינו! עשה עמו ועמנו נס ושלח לו מהרה רפואה שלמה". ובשכר זה הוא נודר נדר להמקום ברוך־הוא לקיים דברי תורתו ולעבדו באמונה ובאהבה. שלמה'לי מתפלל וטוען עם הקדוש־ברוך־הוא, ובתוך כך הוא נושא עין ומביט ממקומו לאביו, מנסה בלבו, שמא נעשה לו נס והבריא. השועת השם הלא היא כהרף עין. ושוב הוא אומר מזמורי תהלים, שוב הוא מתחנן וטוען עם רבון העולם ושוב היא נושא עין ומביט — והנה האח, האח, ראתה עינו! אמא ממשמשת ברגלי החולה. רומזת ללאה בשמחה ואומרת לה בלחש: זיעה, זיעה מבצבצת ויוצאת!...

— אי־מ־מ־ם! — יוצא מפי שלמה קול הברה נגנת, שמשמעותו: „אידך אל טוב, כי עניתני!"

שעה מאוחרת בלילה. קול קריאת תרנגלים באחד המקומות הולך מרחוק ונשמע בבית. החולה מכוסה בגדים וכסתות. שרה שוקדת ומכסתו עוד בבגדים בשביל שיזיע יפה יפה, ועיניה ליה בהלל ותודה. לאה נוטלת את הילדים שנתנמנמו על הספסלים ומשכיבה אותם על משכבם ואומרת לשלמה'לי שילך אף הוא וישכב על מקומו. שלמה'לי עיף מרוב צער ועינוי נפש באיתם הימים, ראשו כבד עליו, תנומה על עפעפיו והוא הולך ומטיל עצמו על המטה כמו שהוא בבגדיו ונרדם מיד.

לפנות בוקר נתישבה דעתו של רבי חיים. התחזק וישב על המטה. אשתו ובתו עומדות עליו ותומכות בו. הוא מסתכל בפניהן, מתאנח במרירות, נושא עיניו למעלה ואומר בשפה רפה:

— אבי יתומים ודיין אלמנות, בידך אפקיד...

לא השלים דיבורו והוא נופל ומשתטח על המטה גונח— ומת!

שרה ובתה נשאו קול יללה. לא היו יודעות, שזיעה זו של החילה לא באה אלא מתוך צער בשעת יציאת הנפש.

שלמה'לי שכב אמש ברוח שוקטה, בוטח בחסד עליון שהחלים את אביו, והקיץ בבוקר — והנה הוא יתום!... אין אב!...

ראש פִּנָּה.

בקנאה אנחנו מביטים כעת על עבודת הישוב של שנות השמונים למאה העברה. אז היתה האינציאטיבה הפרטית מצויה. בימי העמולה יתרה נאגדו לאגודות אנשים שבקשו להתישב בארץ ישראל, גם ברוסיה גם ברומיניה היו אנשים רבים שהקריבו את כל רכושם ואת כל כחותיהם למטרה אחת — להאחז בתור אנשים בארץ ישראל, ובאמת יסדו אז שורה שלמה של מושבות. ועכשיו! — הנה זה שנים רבות אנחנו עוסקים בתעמולה לשם טובת הישוב, מדברים ודורשים על דבר ארץ ישראל, וכבר יש לנו הסתדרות שיכילה לסדר את העבודה, ויש לנו פקידים בארץ ישראל הנכונים לסייע לכל איש ולכל קבוצה הבאים להתישב, ויש לנו בנק החפץ לתמוך בכל דבר שנבנה על יסוד בריא, — חסרה רק האינציאטיבה הפרטית הנחוצה ואין אגודות והאגודות באמת לשם יסוד מושבות. דרכי הישוב היו אז, בשנות השמונים, סלולות פחות משל עכשו. הכניסה לארץ ישראל היתה לפעמים קשה כל כך, עד שהנכנסים היו צריכים ללכת מחכים למקום כדי לקבל את הרשיון לרדת על החוף; רשיון לבנין בתים היה מתקבל בקושי גדול, והאכרים היו נאלצים לשבת זמן רב באהלים או ברפתים יחד עם הבהמות. גם תנאי החיים בא"י היו אז קשים הרבה יותר. הארץ ויושביה היו עדיין פראים, והאכרים הראשונים סבלו הרבה מאת הפקידים, ששאפו לבקשישים, וכאת הערבים, שלא היו עוד רגילים כלל להתחבר לאנשים בעלי תרבות; והאכרים הראשונים רעבו, נלחמו, לא היו נקיאים כלל בתנאי המקום, סבלו וסבלו — עד שגברו על כל המכשולים והניחו את היסוד לישוב הקרקעי של היהודים בארץ ישראל.

אחת המושבות הראשונות היא גם ראש פנה. היא נוסדה בשנת 1882 על ידי אגודת יהודים רומיניים. האגודה קנתה חבל אדמה בן שלשת אלפים דונם בכפר הערבי ג'עוני הבנוי בצלע הר כנען לא רחוק מצפת, ותיכף התישבו במקום הזה 30 משפחות, מן האבנים המרובות אשר בהר, בנו להם הבאים סמוך להכפר שתי שורות בתים. הבתים היו צרים וקטנים ורק במעט נבדלו לטובה מאת בתי הערבים. הבתים נבנו צפופים ועדיין הם קיימים כבשנותיהם הראשונות, אין עץ, אין פרח ואין ירק דשא סביבם. עכשו דרים בבתים האלה המשפחות „הזרות", שנמצאות בראש פנה במספר גדול ושעוסקות במלאכה או בתגרנות. במושבה אחרת אין בתים כאלה ודומים הם לבתים אשר באיזה רחוב צר בטבריה או בצפת, ועל כן קוראים בהלצה גם לרחוב הזה בראש פנה „הפרוספקט הצפתי" רחוב זה הוא המעבר בין הכפר הערבי ובין המושבה החדשה העברית שיש בה בתים גדולים ויפים.

התקוה שחברי האגודה יהיו נזקקים לעזרה רק בשנת העבודה הראשונה ושאחרי כן. יוכלו להתפרנס משל עצמם לא נתקימה. המציאות המרה לא התאימה להאידיליה שבראו להם האנשים הפשוטים בדמיונם, להיות כל אכר חי חיי מנוחה, מתפרנס מיגיע כפיו ויושב תחת גפנו ותחת תאנתו. מוכרחים היו האכרים לבקש עזרה. ובשנת 1884 עברה המושבה אל תחת חסותו של הבארון רוטשילד. גשם של זהב התחיל לרדת על המושבה, ואתו ירדו טובות חומריות ורעית מוסריות. אל המושבה בא מחנה גדול של פקידים שהחלו לשכלל אותה, עפ"י פקודותיהם הוכרחו האכרים לעזוב את עבודת האדמה הפשוטה, להיות לנוטעים ולקבל תמיכה חדשית במשך שנים, עד שתגדלנה הנטיעות של הפקידים, ופירותיהן יספיקו לפרנסת האכרים ולהוצאותיהם המרובות. הפקידים בנו בתים להאכרים, תקנו דרכים ועשו נסיונות רבים, וסכומים עצומים ירדו לטמיון ע"י עבודות שנעשו בלי סדר, בלי תכנית קודמת ושלא הביאו שום תועלת למושבה.

הפקידות נטעה כרמים ושקדים. הנהלת עסק הנטיעות היתה נתונה בידי הפקידות, ותמיד היה עסק זה מביא לידי הפסד. גם השקדים שמכניסים בכל ארץ ישראל הכנסה טובה היו מביאים הפסד תמידי כל זמן ששלטה בהם הפקידות. יער השקדים בראש פנה היה מביא הפסד להפקידות עד 7000 פרנק בשנה.

בראש פנה נעשה גם נסיון לפתח במדה מרובה את מלאכת טוית המשי. מלאכה זו מפותחה עד מאד בסוריה, ומשום שעצי תות, שעליהם משמשים מזון לתועלת המשי, גדלים בכל ארץ ישראל, אפשר היה לחשוב שיעלה לברוא גם בארץ ישראל ענף עבודה חדש. הנסיונות הראשונים בגדול תולעות המשי עלו יפה, ובשנת 1894 בנו בראש פנה בית חרשת גדול לטוית משי. הביאו מכונות וגם הביאו אנשים מומחים, והעבודה החלה. בבית החרשת עבדו כמאה פועלים יהודים, רובם בני צפת.

ואולם גם בית החרשת למשי היה מביא הפסד שנה שנה. בראשונה היו מפסידים 50,000 פר' בשנה, ואחר כך לא עלה ההפסד ליותר מעשרת אלפים פר' בשנה. אפשר היה לקוות שההפסד ימעט עוד, ולו התנהל בית החרשת כראוי או לו מסרו אותו למושבה, אפשר הצליחו להעלותו למדרגה כזו שלא יגרם עוד הפסד ואולי היה זוכה גם להביא ריוח, כשם שמביאים ריוח רוב בתי החרשת ממין הזה הנמצאים בסוריה. ואולם כשם שהתנהל בית החרושת בלי חשבון ודעת, כך נסגר בלי חשבון ודעת, פתאם נגדע, על פי קפריז של איזה פקיד, ענף פרנסה הגון, שכלכל כמאה אנשים מבני צפת ומבני המושבה, ושהיה יכול לתפוס מקום חשוב בעבודת היהודים בארץ ישראל בכלל. עצי התות הרבים במושבה נעקרו, ורק אחדים נשארו לזכר התקוות שלא נתקיימו, ועצב ואלמון נסוכים על בית החרשת, שעכשו יושבות בו משפחות עניות שבאו לראש פנה ועובדות בה או בצפת הקרובה. גם הבארון רוטשילד איננו יכול עוד לשכוח את בית החרשת הזה, שהיה חביב עליו כל כך, ובדברו על ארץ ישראל הוא מזכיר תמיד מתוך התמרמרות גם את נסיון טוית המשי בראש פנה.

15 שנים רצופות קבלו אכרי ראש פנה תמיכה. הרבה פעמים דרשו האכרים שתנתן להם אדמת זריעה, כי חפצו להפטר מהנדבות ומהשעבוד לפקידים. אבל הפקידים בכרו את הנטיעות והתמיכה הקשורה בהן על הזריעה, וכך נמשך הדבר עד שעברה לפני עשר שנים הנהלת המושבות בארץ ישראל לרשות יק"א, והיא החליטה לשכלל סוף-סוף גם את ראש פנה. המצב היה אז רע. למרות הכסף הרב שהשקיע הבארון בראש פנה לא היתה המושבה משוכללה כלל וכלל, לחלק גדול מן האכרים היתה אדמת טרשים, לאחרים לא היתה אדמה דים. בהמות לא נמצאו במושבה במספר הנחוץ, חסרו כלי עבודה. צריך היה לבנות את המושבה מחדש. יק"א קנתה אדמה וחלקה אותה בין האכרים, נתנה לכל האכרים בהמות וכלי עבודה. יחד עם זה תקנה יק"א עוד תקון גדול: היא ותרה על החפץ למשול במושבה ולנהל את עניניה, כי אם מסרתם לאכרים עצמם. לועד המושבה ניתן תפקיד חדש, תפקיד של ממש, ויק"א חדלה להתערב

בחיי המושבה וגם חדלה לתמוך במושבה, חוץ ממה שלקחה חלק בהוצאות הצבור. התקונים האלה שנו תכלית שנוי את חיי המושבה. האכרים ידעו שגורלם מונח רק בידיהם, ולפיכך החלו להתיחס לעבודהם באופן אחר לגמרי. מאותה שעה התחיל תקונה של ראש פנה, ועתה טוב הוא מצבם של האכרים. במושבה יש כעשרה אכרים עשירים ואכר אחד בעל אחוזה גדולה בת 1500 דונם. פרנסה די צרכם יש לכל אכרי המושבה והם שמחים בחלקם, הם בריאים וטובי לב, ובגאוה הם יכולים להביט על המושבה היפה שנוצרה ביגיע כפיהם ובסבלנותם הרבה.

בשביל לשכלל את המושבה נתנה *) הפקידות לאכרי ראש פנה גם את אדמת מחנים וגם חבלי אדמה שנקנו מסביב. מפני המרחק הגדול שבין חבלי האדמה החדשים ובין המושבה יסדה הפקידות גם פרמות אחדות. ובהן יושבים או חרתים ערבים שמעבדים את האדמה על חשבון היהודים או יהודים הרריים השומרים על המושבה או החוכרים אדמה מאת הפקידות.

(סוף יבא)

י. קרני.

דְרָכִים אֲבֵלוֹת.

II.

אֹהֶל קָטָן, חָצֵר קְטַנָּה
וּבֶחָצֵר גַּן;
סָפֵק לָבֹא פְנִים, הַגַּנָּה,
אִם לְשָׁאֵר כַּאן.

וּבַגָּן מִתְפַּתֵּל מִשְׁעוֹל
יָמִין וְגַם שְׂמֹאל;
„מִי בַּגַּן" הִרְהַבְתִּי לִשְׁאֹל —
אַךְ אֵין דְּמוּת, אֵין קוֹל.

כָּכָה שׁוֹתְקִים כָּל הַשְּׁבִילִים
וְהַגַּן — כְּמוֹ זָר;
רַק לְרַגְלַי—תִּלֵּי תִּלִּים
פְּרָחִים נָבְלוּ כְבָר...

III.

יָדַעְתִּי רִגְעֵי אוֹשֶׁר סְפוּרִים,
דְּמוּתֵךְ חָפְפָה עַל אָהֳלִי;
סֵמֶל טָהֳרַת הַנְּעוּרִים,
כְּרוּב-מְסוֹכֵךְ שֶׁל גּוֹרָלִי.

*) לא נתנה אלא החזירה. בשעה שיסדו בני גליציה את „מושבתם" הידועה „מחנים" מכרה להם הפקידות חלק גדול — קרוב לתשעת אלפים דונם — מאדמתה של ראש פנה. וכשעברו שנים אחדות וכל זיותו „המפעל הישובי" הנקרא „מחנים" בטל, משום שגם לכתחילה לא היה בו שום ממש, חזרה ממילא אדמת ראש פנה לבעליה. (עי' עפ״ד ב' עמ' 233).

ה ע ו ר ך.

הָיָה בֹּקֶר אֶחָד בָּהִיר
בָּאת—וּבְשׂוֹרַת גִּיל עַל שְׂפָתַיִךְ;
לִקְרַאת בְּשׂוֹרַת מַלְאָךְ צָעִיר
נִקְדַּשׁ לִבִּי וַיִּפָּתַח.

וְאֶת כָּל שֶׁהָיָה טָמִיר,
כָּל הַצָּפוּן בְּבֵית גְּנָזַי
לִבִּי גִּלָּה לָךְ וְאָמַר —
וַיִּגָּלוּ רָזֵי-רָזַי.

תּוֹר הַנְּעוּרִים, תּוֹר הַזָּהָב
חָלַף לוֹ בְּאֵין נִחוּמִים;
לִבִּי יָדַע אָז כִּי אָהָב,
נַפְשִׁי רָחֲצָה בְּעֲלוּמִים.

מִתּוֹךְ כַּךְ הָלַכְתְּ מֵאִתִּי,
נָעוּל נִשְׁאַר לִי לְבָבֵךְ;
עָגוּם אֵלֵךְ לִי לְאִטִּי
וַאֲבַקֵּשׁ שְׁבִילֵי נָוֵךְ...

IV.

וּבִקֵּשׁ לֹא בִקַּשְׁתִּיךְ
לֹא בְהָקִיץ וְלֹא בִשְׁנָת;
אַךְ כְּשֶׁבָּאת—קִדַּשְׁתִּיךְ,
יַעַן אֲשֶׁר בָּאת.

וְלָךְ לֹא הִתְפַּלַּלְתִּי,
כְּלוּם חָסַרְתִּי אָז?
עוֹלָם לֹא פִלַּלְתִּי
נִגְלָה לִי כְּשֶׁבָּאת.

אַךְ בְּאָבְדִי אוֹתָךְ
נִגְלָה כָּל הָרָז...
לָכֵן בָּרוּךְ צֵאתֵךְ,
אַחֲרֵי אֲשֶׁר בָּאת.

צ. הירשקן.

„לוּצֶרן".

II.

זה שתי שנים עברו מן העת ההיא, ואנכי עודני זוכר את הלילה לכל פרטיו. הכל נחרת במוחי, ולבי לא יאמין, כי יבא יום ואשכח את הדברים האלה. הגיע סוף אלול. קור וטחב

נתיך כנימות הגשמים. ואנכי שבתי אז מאחד הכפרים הקטנים אשר על שפת היאור פירוואלדשטעטער, ובאתי אל לוצרן, יחד עם שנים שלשה מסכרי בני־שוויץ, לחוג „חג היאור", זה החג שהעיר עורכת שנה שנה לכבוד האורחים בני־חוץ־לארץ. בטרם עזבם את שוויץ...

כעין עצבות עמוקה שרתה על העיר העליזה. השמים קודרים ועגומים, ההרים הלבנים כשלג עטופים ערפל, עלי העצים נושרים כבר ונערמים ערמות קטנות מסביב לגזעים, ומראיהן כמראה קברי ילדים. והיאור הכחול והחלק כראי נרפש מנשמת הרוחות והגשמים, ומראהו הפך כתום... הרחובות ההומים והמפוארים אשר בלוצרן, המלאים תמיד טיילים, נתרוקנו היום ודממת־מות שוררת בהם. אין מקום אשר משם ישמע קול נגינה: זמרה שהכל נחבא. רק זעיר פה זעיר שם, על יד בית־מלון מהודר, נפגש איטלקי רטוב מגשם, כפוף, ואבוב בידו. וכמעט שאמר לנגן, והרוח יחריש את קול אבובו. וכמתאונן על אלהים ועל רוחותיו הרעות, מניף האיטלקי את אבובו למעלה, אל מול השמים, ובבת־צחוק עגומה הוא מביט אל ראש אשה, הנשקפת בעד חלון ודביק כמסכה אל השמשה... בבתי המזון עמדו השלחנות והספסלים עמוסים זה על גב זה, ומראיהם כאלו ניצלו מן הדליקה.

אין מנוס אין מפלט מפני השעמום שתקפני, וכאשר יהי עלי המיד, בשעה שהלב דואב והוא שואף אל תעלומות או מנגוד בין עולם לא היה עוד ובין עולם שכבר חלף לנצח, — החלותי לחשוב חשבון נפשי, להעביר קוים מתחת לשורות איזכות, ולאחרונה שקעתי כלי בעולם של זכרונות... ובין יתר התמונות, שעלו ועמדו לנגד עיני, התיצב לפני גם „הצעיר שעל יד מצבת־הזכרון" — כאשר הייתי קורא לאותו האיש — והוא גרש מלבי את יתר הצורות...

„מי יודע, אם איש־הסתו הזה ידע גם הוא בזמן מן הזמנים את האביב?..." וכל אותם הימים אשר הרהרתי בו, לא נכספה נפשי כל־כך לראותו כבשעה זו... שמתי פעמי אל „הארי", אולי אפגש שם את האלמוני... בין כה וכה אתא לילה, הגשם חדל, ורק טיפין טיפין ירדו על גבי גגות הפח, ומרחוק נשמע הרן הבודד והעזוב, כאלו שם בחשך נאנח איש על כבודו שגלה ממנו...

עברתי דרך סימטות צרות ודלות, אשר ישנו שנת מנוחה, רק משעה לשעה כעין ברק היה מפריע את התנומה: נשי־הפקר, מדי שמען צעדים קרבים, מוציאות את פנסי־הכיס, ובראיהן פני גבר, הן קורצות ורומזות אליו... ארוכה היתה לי דרכי דפעם!...

והנה הגעתי עד המצבה. מן האורחים התדירים לא היה איש. „הארי" וכל הככר מסביב טבלו בלהבת אור אליקטרון. ובאותה שעה תקף אותי רגש מוזר.

נדמה לי, כי עוד מעט וקמו מתים מקבריהם, וישבו פה איש על יד אחיו, וספרו זה לזה ספורי אבדון. החלותי לבקש, והנה באחת הפנות החבויות, שעצים גבוהים ועבותים מאפילים עליהן מן האור, מצאתי את האלמוני, והוא שוכב מקופל על גב ספסל, ואדרת שחורה מכסה את גופו וראשו, ומראהו כמראה משוגע בעיר קטנה, התועה בלילות בין החנויות או בחצר בית־המדרש ליד העצים...

נגשתי אליו; הוא לא ישן, ובטרם פניתי אליו בדברים קפץ ממחבואו וחבק אותי. להבה עדינה כזו לא צפיתי כלל. אך־האיש לא נתן לי לחשוב מחשבות; הוא התרפק עלי ובידיו הרבשית החליק את מעילי הרטוב.

— אכן טוב הדבר כי באת, טיב ויפה... — לחשו שפתיו במבוכה, ופניו היו כאלו פתאם באה אליו אהובתו, אשר לא ראה אותה ימים רבים, ומתוך חבוק הוציאה אותו מחדרו הבודד והביאה אותו אל המקום, אשר שם עברו עליהם ימי אביבם ולילותיו...

הבטתי אליו והחרשתי. — מה היה לו לאיש הזה?.. כמה סנטימנטלי הוא!..

— הלא תבין — פתח האלמוני, ודבריו נאמרו בקול עז יתר, כאילו נתכוין לאמץ את לבו — הנה חכיתי היום לך, כ ל מ ש י ח חכיתי... לבי אמר לי, כי בא תבא... משתאה אתה: נתרככתי... ע... לא כלום הוא. הגשם מוזז אותי קצת... ואולי... נכספה נפשי לראיתך!... הן אנשים אחים אנחנו, זה ככר... הגר את האמת, אל תכחד, יש בלבך טינא עלי?.. אל נא תכעס, בבקשה ממך... הלא רואה אתה, כי בודד אני... כלום עלה על דעתך, כי כל אותם הימים ברחתי מ פ נ י ך?.. — לא, לא, מ פ נ י ע צ מ י... פעם אחת נכנסתי עמך בדברים ועמדתי... מתוך דברי על אחרים הייתי עובר לעניני עצמי, ובזה לא חפצתי, לא יכו'תי לעשות את הדבר — מאין אונים!.. אך היום יום חג לי... הקץ לנדודים!.. בינה נא: מצא־לו אדם מנוחה — היש שמחה גדולה מזו?.. היום אספר לך הכל, בלי פחד... ומלבד זאת, מה אנו ומה כחנו?...

הפסיק, נסתכל בפני, אחז בידי הימנית, ומעין בת־צחוק, שלא התאימה לפניו הארוכים והדלים, נגלתה על שפתיו באמרו:

— הן לא לנצח יחיה איש... מי יודע, מה יולד יום...— כמו שהיו אומרים אבותינו, זכרם לברכה... אמנם אין אני מאמין לא באלהים ולא בשטן, אך אין רצון למות בלי וידוי, כשם שאין חפץ לחיות בלי חשבון... הסבא שלי, יהודי שהיה במשך חמשים שנים אומר יערות, היה אומר, כי גם אילן לפני פטירתו קורא „על חטא"... ואולי לא הייתי שופך לבי לפניך גם היום... יש שאני מהרהר, כי אין אדם הטוב ממני... אך הלא רואה אתה, כי בתחנונים, ובה בשעה בפקודת שלטון, ה ו א אומר אלי:

— „ספר הכל, כל מה שבלבך, דבר אל תכחד"..

— מי ה ו א האומר?

— מי?.. — הארי, האינך רואה?.. פלא הוא, כי ההמון לא עשה אותו אלוה... זה שבועות וירחים אני מתגורר פה, וביום ובלילה אני מתבונן אליו, ונדמה לי, כי זה הוא היצור היחיד, העומד מחוץ לעולם... הראית מימיך בריה, שאין בפניה אף משהו אכזריות?.. רק עכשו אני בא לידי הכרה, כי זה שקוראים לו „עבודת אלילים" אינו אלא בדותא... ואולי כך נדמה לי?.. הנה רואה אני, למשל, בתיך הברכה נלגלת־ארם צפה... בעת האחרונה עיני רואות אחרת...

מעין פחד אחזני, בעמדי תחת כפת השמים הקודרים ובהאזיני אל דברי האלמוני. הדברים לא היו נעוצים זה בזה, וקפיצותיו מענין לענין הטילו עלי אימה: אין זאת, כי האיש יצא מדעתו באותם הימים שלא הייתי פה. ולמען הרגע, הפסקתיו:

— אלהים עמך, על מה אקצוף עליך?.. האמנם מחויב אתה לגלות לפני את לבך?..

— אמנם כן הוא, אבל לא זהו העיקר... אורח אני פה... אני הולך מזה בדרך רחוקה... ואולי לא נפגש עוד לעולם.

— „לא נפגש"? — למה זה תתפאר עליו?.. גם אנכי נע ונד... היום כאן ומחר שם... ובכן עוד נפגש לא אחת...

— לא, זה הוא ענין אחר... פניך מעידים, כי א ת ה לא תרדוף אחרי לבקשני... כן, סלח נא; איפה היית בימי המהפכה הרוסית?..

-- ברוסיה!

שתק, שקע בהרהורים, טיל אנה ואנה, בספקו כפיו, כאלו קרא לעזרה; אחר זקף את קומתו, נראה היה שהחליט דבר, ושוב נגש אלי:

— ובכן, מה הימים ההם בעיניך?.. ימי אהבה, ימי צדק, האומנם?.. תקופה אגדית, לא כך?.. אין ספק!.. ואולם שמע נא... שמע את הקורות אותי בימים ההם... אמנם אין זה ספור מעורר גיל, בלי כחל, בלי שרק הוא, אך — אמתי... אז תבין הכל, אז לא אהיה חידה בעיניך לא היום ומכל שכן לאחר זמן...

נשא עיניו אלי, ואולם אנכי לא עניתי דבר. מתוך פחד טמיר הייתי מוכן לשמוע את הדברים, אשר תאבתי לדעת אותם ולעתים גזלו את מנוחתי במשך ימי הקיץ...

„הן פלא הוא — פתח האלמוני בלחש ועיניו הביטו אל הארי, כאלו הזמין אותו להעיד על כל אשר ידבר בשעה שמספרים את קורות־הדורית, כדי לעמוד על טיב האמת, מורים תמיד על מעשים ידועים ועל דבורים שיצאו מפי אנשים ידועים כעל עובדות. ואין בני אדם מבינים דבר קטן אחד: כי אותם האנשים בעלי נשמות הם, ואל תוך נשמת אדם קשה לחדור, לא מפני שעמוקה היא, אלא משום שכוזבת היא... וכוזבת היא לפרקים לא במתכוין, אלא ... אך הלא באותו „א"א" צפון סוד־העולם שעוד לא נתגלה עד היום ... הנה עברו עלי חצי חיי, ובתוך תוכי הייתי מלא נאוה לא רק על הכבוד שרחש לבי לבני־האדם, כי אם על אהבתי להם — לא אל האנושיות שבדמיון, אלא אל אותה הבריה ההולכת על שתים, שאני רואה אותה בעינים וממשש אותה בידים, וברי היה לי, כי יש בי כח להקריב את נפשי קרבן לטובת האדם. כיצד הייתי „טוב־לב" במדה כזו, אולי יוברר לך בעוד שעה קלה. ולבסוף — נעשיתי רוצח נפש אבי, הורי ... והדבר בא לפתע פתאם, כאלו רצה הקב"ה בכבודו ובעצמו להראות לי, שכל מחשבותי הטובות עלי — שקר וכזב. אין גבורה, אין אהבה בשעה שאנו פוגשים את האדם הפשוט, בשר ודם, בלי שים פניות"...

„תאמר: דברים חבוטים הם, שנאמרו ונישנו אלף פעמים" ואולם חדשים ורעננים הם לי, לאותו האיש, שהאמת הזעירה הזאת הביאה אותו לידי המצב, שבו אתה רואה אותי היום... בשעת מלחמה נעשית הסחבה דגל, אם טבולה היא בדם גבורים... סוף־כל־סוף הנה כלנו דומים לאותה הילדה „מאבערלאנד", כלנו עובדים לאותו האלהים שגזר כליה על העץ שחטא לו... וגם אנכי אולי שקט לבי זה כבר, אלמלי האב, האב... אך רב לי להקדים הקדמות!... את כל קורות חיי אספר לך היום, ואתה אל נא תקצר רוחך, אם יארכו הדברים... אין רע אם תשמע הכל: תהיה מי שתהיה, לא זר אתה לי, וחלק מעונותי גם אתה נושא על שכמך...

(עוד יבא)

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

ט.

אל החשבון השנתי של „בית המדרש לחכמת היהדות" בברלין משנת 1909, שיצא עתה, נלפחו שני מאמרים מדעיים קצרים, מרובי האיכות והתוכן: א) „היחסים הפנימים שבין שיטת הפילוסופיה של קנט ובין היהדות" מאת הרמן כהן; ב) „האופי המיוחד של ההיסטוריוגרפיה הישראלית בתקופת כתבי הקדש" מאת ג'ורג' מור (חכם נוצרי מאמריקה). חפץ אני לדבר על שני המאמרים האלה בו בסדר שנקבעו בחוברת המונחת לפני.

בימים האחרונים, ימי דקטרוג על היהודים והיהדות, קמה לנו גם ספרות של סנגוריא מיוחדת במינה. יש חכמים וסופרים המאספים דבריהם של אנשים מפורסמים מאוה"ע בשבח האומה הישראלית ובשבח היהדות, או כי הם מבקשים דוגמאות והשואות בין תכנה המוסרי של היהדות ושיטת המוסר של גדולי הפילוסופים בתקופות שונות. רוצים הם להוכיח, „כי לא אלמן ישראל", ואותם הענינים שעמדו הם עליהם בכח העיון הפילוסופי בהדרגה, כבר נתאמתו לישראל על ידי ספריו הדתיים בזמן קדום מאד. רעיון זה נמצא כבר בספרי הפילוסופיה הדתית בתקופה קדומה, וביחוד בספר „הכוזרי" ליהודה הלוי, שקובע בירוריו והוכחותיו הוא, כי כבר עמדה האומה הישראלית בכללה על אותן האמתיות המוסריות, אשר הגיעו אליהן המשכילים והשלמים באוה"ע — ורק המשכילים — בזמן מאוחר על ידי הפילוסופיה היונית.

הגם כי הסנגוריא היא העיקר בספרות זו, הנה יש בה מקום גם לחקירה מדעית. שהרי באמת ראוי לחקיר ולדרוש במהלך התפתחות תרבותו של המין האנושי, איך השפיעו העמים זה על זה, ומה קבל האחד מחברו. זהו חקר רוח האנושי ודעת הכחות המוסריים הפועלים בהתפתחות התרבות. ואפילו אם חקירה זו מכוונת רק אל הסנגוריא, לא תחסר בה תועלת מדעית, אם יעסקו בה בכשרון ובטעם. אבל צריך להודות, כי מקצוע ספרותי זה הוא בגדר „כל הרוצה ליטול יבוא ויטול". בשטחיות מרובה מבקשים ומוצאים דוגמאות והשואות בין היהדות ובין הדעות המוסריות מן החוץ, בין סופרי ישראל המצויינים ובין חכמי אוה"ע. המחברים ממין זה מוצאים ספוקם בסימנים חיצוניים וארעיים, בדברים המשותפים מטבעם לכל האומות והלשונות, בהנחות מוסכמות שאין אדם חולק עליהן, ושאי אפשר לאדם לחלוק עליהן. וולטיר היה אומר: הראו לי אומה, אשר גם במצבה המוסרי היותר גרוע היה מורים בה היתר לכל אדם לרצוח נפש אמו.

מטעם זה אנו נגשים תמיד ברגש של חשד או אפילו של אי־רצון לכל יצירות ספרותיות ומדעיות, אשר נושא ענינן הוא „א... והיהדות". האלהים יודע, איזו השערה קלושה, איזו דבר זר ומתמיה יחדשו בבית מדרש זה! ואולם אם אדם גדול, זך הרעיון וחד השכל כהרמן כהן בא להאיר את עינינו בהבנת היחסים הפנימיים בין השטה הפילוסופית של עמנואל קנט ובין היהדות, בודאי אנו עושים אזנינו כאפרכסת לשמוע את דבריו.

הרמן כהן מעיר תחלה, כי ידיעותיו של קנט בתורת ישראל היו מעטות ומצומצמות מאד. הוא ידע ידיעה מועטה את כתבי הקדש בתרגומו של לוהר. ידיעה כזו אינה שוה בעיני כלום. מי שקורא בכתבי הקדש אפילו מתוך תרגום טוב (מה שאי־אפשר להגיד כלל על תרגומו של לותר), או אפילו בשפתם המקודית ואינם חוקר בהם מתוך חקירה מדעית של בקרת, אפשר לו רק לעמוד על היופי, על ההנאה האסתטית אשר בספרי הביבליאה, אבל הרבה יטעה לגבית מהם הגדת עדות הסטורית. אבל קנט ידע את היהדות עוד מתוך שני ספרים חשובים: מתוך ספרו הגדול של שפינוזא על התיאולוגיה ביחסה אל החברה המדינית, ומתוך ספר הסנגוריא למשה מנדלסון: „ירושלים". בשני הספרים האלה הגה קנט בשקידה מרובה ובעיון גדול. בודאי גדול מאד ערך שני הספרים האלה. ספרו של

שפינוזא היא מלא [illegible]ורה. הוא אבי הבקרת הביבלית במובנה המדעי, רמזים דקים שהביא אברהם בן עזרא בזהירות והעלמה גדול אצל שפינוזא ברות בקרת חפשית. גם ספרו של מנדלסון מכיל הרבה רעיונות טובים וחשובים. אבל עלינו לזכור, כי גם שפינוזא וגם מנדלסון טנדנציה מסוימה היתה להם; הראשון היתה כונתו — לבטל את הקרושה של כתבי הקדש ולפסול את עדותם ההסטורית במאמרים חשובים; והשני היה מכוון ללמד זכות על היהדות. ישנם בספרי שפינוזא ומנדלסון ודאי מאיר את העינים בהבנת היהדות, אבל סוף־סוף ספרי טנדציה בלי ספק יש בהם מעין מקור אכזב.

ועוד עלינו להטעים עובדא אחת. קנט לא היה נחשב בתור שונא ישראל, הגם שכבר נסו האנטישמים בימים האחרונים להסתייע בדבריו. אבל אין ספק, כי חש בלבו נ ג י ד להיהודים. כל ימי עמדתי על החזון הזה תמה ותוהא: האיש הגדול הזה, אחד מגדולי הרוח, כמה קשה היה לו להתרומם במשפטו על בני אדם מעל ההשקפה ה ר ג י ל ה. ב ת ב ו נ ו ת י ו ה נ פ ש י ו ת של קנט אני מוצא תמיד כעין אלו של הפקיד הפרוסי: דייקן, נאמן־רוח, חרוץ, מתמיד, נקי־כפים, מסיר לעבודתו. אבל אין בו אותה חמימות הנפש, אותה „עלית נשמה", שאנו מוצאים, למשל, בגבורי שפינוזא, קנט, ענק־הרוח הזה, ננס היה באישיותו. אסרו עליו לפרסם סוף מחקרו בדבר „הדת על פי השכל העיוני". מפני שדבריו נוטים כלפי מינות — והוא רושם לעצמו דברי הכנעה: „השקר אסור; חייב אדם לוכר האמת, אבל איננו מחויב לגלות את האמת". והיהדות בשכלולה ובגמר התפתחותה היא השקפת־העולם שאינה מוגבלת על ידי חוקי הצנזורה של הממשלה הפרוסית.

בנוגע לידיעותיו במהית היהדות ותכנה היה קנט מושפע ביחוד על ידי דברי השליח פ ו ל ו ס, אשר חתר לברר בטול היהדות המעשית, הלאומית, ועל ידי בירוריהם של שפינוזא ומנדלסון — זה לשם קטגוריא כלפי היהדות וזה לשם סנגוריא. מפי כל הבירורים האלה יצא לו, לקנט כי בטלה היהדות לגבי א"ע, וראוי להרחיק מן הדת המשיחית את יסוד היהודי שבה. היהדות היא, לפני דעתו, רק נ מ ו ס מ ד י נ י ולא ד ת — אינה תורה ש ב ל ב. גם מנדלסון הורה בחלק השני של ספרו „ירושלים", כי המצות ה ש מ ע י ו ת הקבועות בתורת משה — ולפי דעתו חייבים אנו בהן גם בזמן הזה — הן יסודי נמוס מדיני, אותו הנמוס אשר נתן האלהים לישראל בתור מ ל ך. מנדלסון כוון להטעים את חשיבות הדת הישראלית מתוך השקפת החירות ה מ ו ס ר י ת, שהיו מוקירים אותה כל־כך בימיו. ומצד השני לא רצה לותר על קיום המצוות השמעיות. לכן מצא דרך ישרה לצאת ממבוכה זו. היהדות בתור א מ ו נ ה היא חירות מוסרית גמורה, אין בה דבר שהשכל מרחיקהו, ואין היהודי חייב כל עיקר ל ה א מ י ן בדבר, שאין השכל מחייבהו. ובנוגע לקיום המצוות השמעיות, הרי אינן אלא חוקי נמוס מדיני, והתורה מחייבת ל י ש ר א ל רק את ה מ ע ש ה ולא את האמונה בהן, כשם שאין אדם חייב ל ה ו ד ו ת בכל החוקים המדינים, שהוא מ צ ו ו ה לקיים אותם. חייב אדם ל ע ש ו ת כפי מצות הנמוס המדיני, אפילו שהוא חפץ בבטולם, כל זמן שלא בא על זה הסכם ל י ג א ל י. תאמר: נסכים לבטל את המצוות האלה? זה אינו, שהרי במעמד ששים רבוא מישראל, כלומר במעמד כל העם, נתקבל הנמוס המדיני הזה לדורו ולדורות הבאים. וצריך עוד הפעם למעמד כזה, כדי לבטלו. זהו מהלך רעיונו..יו של מנדלסון. אמנם נמצא בהם כמה דעות ישרות וצידקות, אבל בכלל — למה נכחד את האמת בפינו? — הם דברי סופיסטיקה, ובצדק חלק עליהם ש ל מ ה מ י מ ו ן וברר, כי אין בהם חזוק להיהדות בזמן הזה.

קנט ירד לסוף דעת מנדלסון ושאב מדבריו — את ההיפך מכונתו. הוא כתב למנדלסון דברי נמוס, כי בספרו השכיל להתאים את החירות המוסרית הגמורה אל היהדות, שהרי אין בה כלום מן הכפיה במחשבה ובדעה. מי יאמין לשמועה זו, כי ק נ ט ישבח את חסר הכפיה הגמור במחשבה ובדעה? — צדק מאד הרמן כהן בהחלטתו, כי הדברים האלה, שראו בהם הסכמת קנט לבירורי מנדלסון, הם באמת סתירה להם. אני מצדי הייתי מוצא בהם גם מעין א י ר ו נ י ה, אם רק אפשר לתשוד את קנט בכיוצא בזה.

ועל פי הדברים האלו לא נבקש בתורת קנט ענינים ששאב בדרך ישרה מן היהדות. אלא כי בחלק העיוני של שיטתו הפילוסופית ובתורת המוסר שלו מוצא הרמן כהן כמה צדי השואה להידדות. אני מדכם קצת בדבר, אם אפשר להשוות דברי־מוסר (או יותר נכון: ש י ח ו ת מוסר) שנאמרו בתלמוד באקראי בעלמא, אל שיטה פילוסופית מוסרית קבועה, אשר עמד עליה אדם גדול מתוך עיון גדול וככד ראש ובנה עליה בנין עצום אבן על אבן. כי איך שיהיה, עד כמה שנמצא בתורת האיתיקה של קנט אונס־מחשבה וכפיה רוחנית במדה מרובה (לא מצד הדת אלא מצד התביעות המוסריות), הנה בכל אופן לא בהעברה בעלמא כתב קנט את הדברים האלה. יש כאן שיטה מסוימת, בנין שלם. אבל, כמובן, דברי הרמן כהן במקצוע זה, צריכים למוד, והם מעוררים את המחשבה ומביאים לידי חקירה ודרישה בעיקרים האלה.

(סוף יבא)

מִכְתָּבִים מִטּוּרְקִיָּה.

I.

העברית בטורקיה. — החנוך העברי במזרח. — השפעת ה„אליאנס". — שקר מוסכם. — העתונים העברים. — בתי־ספר עברים למופת. — המאורע באדריאנופול. — האגודה להתעמלות „מכבי" בקושטא. — ידיעות קצרות. —

כבר העירו על אותות הקדמה, שנראו בזמן האחרון בכמה מקומות בטורקיה בנוגע להתפשטותה של לשוננו הלאומית. אפילו „רואי־השחור" לא יוכלו לעבור בשתיקה גמורה על היחס ה ח י ו ב י ללמודי העברית בבתי־הספר מצד המון־העם, אותו ההמון, שבמשך שנים רבות קבל באהבה את כל מה שעשו בו „מטיבין". האותות־לטובה כה רבו, עד שאינני מסופק, כי לא יעברו ימים רבים וקמו מקרבנו „קוראי־הידד" מושבעים, הרואים את צל ההרים כהרים, והכריזו בקולי־קולות על טורקיה כעל ארץ־העתיד של העברית; וגשם של מעשים־מוכיחים, אותות ומופת ימטירו על ראשך. הנה בחזקוי (הרובע היהודי בקושטא) נוסד סניף להסתדרות הכללית של „העבריה"; הנה חברי האגודה להתעמלות „מכבי" בעיר־הבירה, שעוד לפני שנה וחצי גרשו מקרבם את הלאומיים והציוניים והיו מברכים איש את אחיו ב־Heil גרמני, מקדמים עתה איש את רעהו בראש כל חוצות בברכת „שלום! שלום!", והם התחילו מאספים נדבות לטובת „שעורי־ערב" לעברית שבדעתם ליסד; בקושטא יוצא שבועון עברי; פלוני הציוני התחיל ללמוד עברית ואלמוני יסד שעורי־ערב לטורקית ו ל ע ב ר י ת, שנתקימו במשך שני ירחים; בבית־ספר אחד של ה„אליאנס" קבעו את למוד העברית ע"פ „השטה הטבעית" וב„תלמוד תורה" הגדול בסלוניקי נמנה למנהל הפדגוג העברי המפורסם, אחד מיוצרי ה„שטה הטבעית" בלימוד העברית ובוראי בית־הספר הלאומי שלנו בארץ־ישראל, מר יצחק אפשתין.

כך וכך יספר האופטימיסט בנשימה אחת, וברי יהיה לו, שעלה בידו להוכיח את נצחונה של העברית בטורקיה,

אבל בקריאות „הידד" ו„שלום" בלבד לא נבקיע את חומת היהדות העותומנית. אמנם הפצת הלשון העברית פה היא קלה יותר ואפשרית יותר מאשר בגרמניה או בארצות-הברית באמריקה, מפני שתנאי הארץ נוחים יותר לזה. ואולם דבר זה אינו פוטר אותנו מעבודה תדירית בשטה מסוימה וקבועה, המתאימה לתנאי הארץ ואנשיה. וביחוד נחוצים לנו אנשים בעלי רוח ומרץ, שהפצת העברית במזרח אינה להם אלא אמצעי, כדי להראות בקהל ולנחול כבוד, או שלכל היותר היא משמשת להם מעין „ספורט". צריך שהדבר יהי להם אידיאל מרומם ומחיה, שימסרו אליו בכל נפשם.

כדי לברר וללבן את הענין הזה, כדאי הוא לדעתי להתבונן אל התפתחותה של הנטיה לעברית, שנרגשה פה בספירות ידועות בשתי השנים האחרונות, ולעמוד על אפיה של התפתחות זו. אז נראה מה רבה היא העבודה לעשות את העברית — אם לא ללשונם הלאומית של אחינו המזרחיים (באפשרות זו אינני יכול להאמין, כל זמן שבטורקיה כולה, מלבד ארץ-ישראל, אין אף משפחה אחת שכל בניה מבינים עברית), הנה, לפחות, לקנין יהודי-צבורי, כמו שהוא עתה בגליציה וכמו שהיה הדבר לפני 20—15 שנה ברוסיה. כל היודע את החנוך העברי במזרח ותנאיו יכיר ויודה, שטורקיה אינה שדה-חמד, המוכשר לגדל פרי-הלולים לעברית. אין אנו רשאים להסיח את דעתנו מהעובדא, שה„אליאנס" הפריזאית היתה במשך יובל שנים כמעט המחנכת היחידה של יהודי המזרח. ועובדא זו אומרת הרבה. חברה זו זכתה לפני שבועות אחדים, לרגלי חג היובל שלה, לתהלות ולתשבחות מצד כל חסידי אומות העולם; גם עתינינו השתתפו במקהלה זו לפאר ולרומם את מפעליה האנושיים של החברה, שהגדילה לעשות בהפיצה את ההשכלה הצרפתית בין אחינו „שהלכו בחושך הבערות". וההתפעלות גדלה כל כך, עד ששכחו להזכיר לחברה זו את כל חטאיה שחטאה בהתיחסותה השלילית לעברית ולקנינינו הלאומיים.

ולא כדי לחדש איזה דבר אלא רק כדי להזכיר נשכחות אני אומר, כי עם כל התודה המרובה שיהודי המזרח חייבים באמת לחכי"ת בעד מפעלה החנוכי מן הצד האנושי, (ואין איש שיתנגד להכרת-תודה זו) — הנה בנוגע לחנוך העברי גדול עון חברה זו מנשא, וגם אחרי עבור יובל שני לא יכופר לה העון הזה, מפני שרשמיו יהיו מורגשים גם אז.

העדות היהודיות שבטורקיה רובן אינן עולות במצבן החמרי על כמה וכמה עדות יהודיות ברוסיה ובגליציה, אבל אינן יורדות מהן, (וההבדל הוא רק בזה, שכמעט כל העדות שבטורקיה, החל מסלוניקי ועיר הבירה וכלה בטריפולי שבאפריקה, מקבלות תמיכה מן החוץ וביחוד מפאריז). ובכל זאת נמצאות העדות האלו במצב פרוע מאד. עשירי העדה אינם רוצים להשתתף בעול המסים של הקהלה, וה„משכילים" היהודים (או מה שקורין פה „משכילים") אינם מתעניגים בעבודה הצבורית היהודית ובשום עבודה צבורית שבעולם. המשכילים האלה חסרים כל רגש יהודי והתעניגות כל שהיא ביהדות. כל הקופות ריקות, וכל העדות בלי יוצאת מן הכלל מוכרחות לפשוט יד לעזרה מן החוץ. בקרב היהודים העותומנים אין אנשים המחוננים בכשרון סדרנים, שהשם „עסקנים צבוריים" הולם אותם, או שירגישו, לפחות, את הנחיצות לסדר את עניני העדות בטורקיה — זו הארץ שבה ניתן החופש האפשרי להעדות. וזהו פרי מעשיה של ה„אליאנס", שגדלה פה רבבות צעירים יהודים ותיקנה אותם לאיזה עולם מפשט (עולם ספרי-הלמוד הצרפתיים), מבלי להתחשב עם תנאי המקום וצרכיו הפנימיים של ההמון.

אם נוסיף, שבנידון זה לא למדה החברה כי"ת מאומה והרבה מהנטיות הלאומיות של מיסדיה שכחה, והיא מוסיפה לעבוד כבתי-הספר שלה נגד הרוח הלאומית ונגד השפה העברית, ואם עוד נזכור, כי לעת-עתה, למרות ההתחרות של ה„הילפס-פעראיין", המונופולין של החנוך היהודי נמצא בידי ה„אליאנס", אז נבין, כמה קשה תהי עבודת מפיצי העברית בטורקיה ומה רבים יהיו המכשולים שיפגשו על דרכם. וגם יובן הדבר, מדוע כה מעטים הם יודעי העברית בין אחינו המזרחיים.

אמנם, בימים האחרונים נראו, לכאורה, גם בבתי-הספר של ה„אליאנס" בתורקיה אותות-הזמן. בית-ספר אחד (ברובע היהודי, קוסקונדג'וק, של עיר-הבירה) קבע את השטה הטבעית בלמודים העברים, ומנהל בית-ספר האליאנסי של עיר-הבירה חושב גם היא, (אמנם הוא חושב זה יותר משנה) למנות במקום „החכם", המזמר בשעות המיועדות לעברית פסוקים מהתפלות ומהתנ"ך מבלי להבינם בעצמו ומבלי לבארם כראוי, מורה עברי, היודע פי׳ ב„שיטה הטבעית". אבל מה מוכיחים המקרים הבודדים האלה? על צד האמת אין הם מוכיחים כלום. בית-הספר בקוסקונדג'וק הוא פחות או יותר דבר משעבודה של האליאנס, כי את רוב הוצאות בית-הספר הזה מכניסה העדה, שנחשבת לאחת העדות העשירות בעיר-הבירה. מלבד זה יש בתוך העדה הקטנה הזאת – וגם זהו מקרה יוצא מהכלל – יהודים משכילים באמת, משרידי הדור הישן, שעל פי מצבם החברתי יש להם השפעה מרובה על בני עדתם והם הם שגרמו לכך, כי ימנה מורה עברית, היודע ללמד את שפתנו בתור שפה חיה. ובכן השנוי לטובה בבית-ספר זה אינו אלא מקרה בודד שאין לו כל יחס אל השיטה הנהוגה ביתר בתי-הספר של ה„אליאנס" (את המחשבות הטובות של המנהל השני הלא אין אנו יכולים עדיין לחשוב למעשה). ואם נעלה על לבנו, כי במאה ועשרים (או יותר) בתי-ספר, פחות אחד, מלמדים עברית ע"פ „השטה הישנה", היינו שמספר השעות מספר, כדי לצאת ידי חובת לימוד, אז נבין כי אין תקוה ללשוננו העברית מבתי-הספר האלה, גם אם ברבות הימים יקבעו במקצת את „השיטה החדשה" בעשרה בתי-ספר. כל זמן שלא ישונה הרוח הכללי השורר בבתי-הספר, כל זמן שמנהיגי „האליאנס" בפאריז יביטו על העברית בעין רעה, ישארו בתי-הספר האלה זרים לנו, ועוד במשך שנים רבות נצטרך לשים את מבטחנו רק בבתי ה„תלמוד-תורה" וה„ישיבות", כי משם תבא התשועה להחנוך העברי. אך במוסדות-החנוך האלה עדיין שורר אי-הסדר ואי-הנקיון המיוחדים לבתים כאלה בארצות הגולה. ומה חסרו בתי התורה האלה התורה וידיעות היהדות, מפני שאם ה„רביים" לא שנו — התלמידים מניין? ו„עם הארצות" גדלה מאד, לצערנו ולחרפתנו, בקרב „חכמי" היהדות העותומנית.

וכאן אני מוצא מקום לתעיר על „שקר מוסכם" שנתפשט בעתונותנו כי כמעט כל ספרדי יודע לדבר כבן עבריות. אמת הוא, שהספרדי מסוגל מטבעו ללמוד בנקל שפות, ובלי ספק ילמד בנקל גם עברית והברתו תהיה יפה יותר מהברת אחיו האשכנזי; כי בכלל עולים הספרדים על האשכנזים בבטאם הנכון והיפה בנוגע לכל השפות. אבל מדברים ומבינים עברית לא ימצאו בין הספרדים אפילו אחד מאלף, ואפילו ה„חכמים" שלהם נושאי דגל היהדות רובם אינם מבינים עברית. וגם אלה היודעים — מה מעטה ידיעתם! סח לי צעיר אחד ממכרי, היודע קצת עברית, שכשרצה להתרגל בקריאה עברית הלך אל „חכם" אחד, המפורסם בעדתו ליודע עברית. ואולם ה„חכם" פתח עתון עברי ואחרי עמל רב הוכרח להודות בבושה לתלמידו, שאין הוא מבין עברית זו. „זאת עברית הגיונית!" טען המסכן...

ע"ד ידיעותיהם בספרות העברית של ה„משכילים" העברים פה אין כדאי לדבר. רגיל הייתי אצל אחד מראשי היהדות הטורקית, המפורסם גם בעתונותנו ליודע עברית, והאיש הזה היה אוהב להראות לי את בקיאותו בספרותנו ו התענינותו בה. הוא היה היחידי בכל עיר הבירה שקבל עתון עברי פעם אחת — הדבר היה בשנה שעברה — כשנכנסתי אליו הראה לי את העתון ההיספניולי „איל טימפו" שבשבוע ההוא נדפס שם שיר מאת י. ל. גורדון (שונא הלאומיות העברית, מר פריסקו, עורך ה„איל טימפו", רגיל להגיש לקוראיו מפעם לפעם שירים עברים), ותוך כדי דבור הוא מוסיף בצער בעוצם: „אה, חבל שגארדאן זה מת זה עתה; הוא היה משורר גדול וכתב גם ורסים יפות". כמשוגע הייתי בעיניו, כשהבטתי אליו כתמהון רב. „יקאזוא אדוני — הוסיף כמנצח — בשבוע זאת (הוא אומר גם: הלילה הזאת) קבלתי את העתון שבו כתוב ע"ד מות גורדון". ואמנם קראתי מכתב מאמריקה ע"ד מות יעקב גארדין...

א. חרמוני.

(סוף יבא)

בציונות.

הועידה הציונית השנתית בברלין.

במעמד ארבעים חברים*) נפתחה הועידה השנתית ביום שני, כ"ף סיון. ביום הראשון של הועידה הוחלט שלהכוחים ע"ד הדוה"ח של ועה"פ המצומצם תקבע ישיבה חשאית.

נשיא ועה"פ המצומצם פתח את הועידה בשעה העשירית בבוקר בנאום של ברכה. אח"כ נקרא הדוה"ח, שאנו מוסרים אותו כאן.

הדוה"ח של ועד-הפועל המצומצם.

המצב הפנימי של תנועתנו מזמן הקונגרס האחרון ואילך דורש כי נשים אליו לב, מתוך כובד ראש מיוחד. חלוקי-הדעות, אשר הובעו בהמבורג, אי אפשר היה שלא יגרמו לוכוחים גם על עמודי העתונות הציונית וגם בקרב ההסתדרויות שבכל הארצות. יש לחשוש, כי היכוחים הללו יגזלו בארצות שונות חלק חשוב מכח-העבודה ומן האינירגיה של חברינו, מה שעלול להביא היום נזק להסתדרותנו הכללית וגם לעניני המוסדות השונים שלנו. אמנם אין התוצאות הללו באות מתוך כונה להזיק. אבל בכל על שהן באות. לפיכך צריכה להיות משאלת כל אלה, אשר טובת תנועתנו קרובה אל לבם, לשים קץ להמצב הקשה של עכשו ולברוא את התנאים הנחוצים לעבודת שלום בכל ארצותנו, עבודה שתביא לידי תוצאות רצויות בכל ענפי פעולתנו.

אחד העיקרים החשובים, שדנו עליו בקונגרס, היא הדרישה להרבות את מספר חברי ועה"פ המצומצם. הדרישה הזאת לא נתמלאה ע"י הקונגרס; ובכל זה הוסיפו לעשות אגיטציה בעדה. אבל מפני שדרישה זו יכולה להתמלא רק ע"י הקונגרס, ובתנאי המצב הנוכחי לא יתאסף הקונגרס הבא עד יעבור עוד שנה אחת לכל הפחות, רע מאד יהיה המעשה, אם תעבור השנה שבינתים בויכוחים שאינם פוסקים, העלולה להסית את דעת חברינו מכמה ענינים ומפעלים חשובים, הזקוקים להתאמצות כל הכחות יחד, ולעכב בעד שגשוג תנועתנו. לפיכך רוצים אנחנו להביא דרישה זו עד כמה שאינה פוגמת בספר התקנות של הסתדרותנו הקימת, מאחר שכל כוונתנו ומגמתנו היא רק לשוב ולהשכין את השלום בקרב שדרותינו ולעורר את חברינו לעבודה מחודשת.

והרי אנו מציעים, כי הועידה השנתית תבחר ועד קטן ששה חברים אשר יכריע יחד עם ועה"פ המצומצם בנוגע לכל השאלות החשובות. וסוד הועד הזה יתן את האפשרות לחבריו להשתתף בההנהגה השתתפות משפיעה ומנהלת. הוא ינהל ביחד עם ועה"פ המצומצם את עניני ההנהגה, עד כמה שמתאים הדבר לספר-התקנות של ההסתדרות.

נחוץ הדבר, כי אל הועד הזה יכנסו נשיא הדיריקטוריום של הקולוניאל-בנק העברי ונשיא הדירקטוריום של הקה"ק. נכבד הדבר מאד, שבכל המועצות שדנים בהן על שאלות פיננסיות, תהיה רשות ההשתתפות לנשיאי שני המוסדות הפיננסיים היותר חשובים שלנו. ע"ז נוכל לקוות, כי תתגשמנה מחשבותינו במעשה ביותר הקדם.

אבל בכדי שימלא הועד הזה את תפקידו כראוי צריך הוא להכנס לישיבה בפרקים קבועים, אחת לשלשה חדשים לכל הפחות.

---

*) ברשימת חברי הועידה, שנדפסה בנומר „העולם" הקודם, חסרים: ה' אוריסון, הד"ד י. פיוכטוואנגער, הד"ר א. פרויעדעמאן, הד"ר נ. קצנלסון, ה' ש. רוזנבוים והד"ר שלזינגר.

מביעים אנחנו את תקותנו, כי תקבל הועידה השנתית את ההצעה הזאת, העלולה להניח גם את דעת אלה, שדרשו להגדיל את מספר חברי ועה"פ המצומצם, ודרישה זו היתה עקרית בעיניהם.

עניני-העתונות.

מביעים אנחנו את צערנו, כי אין באפשרותנו להרצות דו"ח משביע רצון ע"ד עבודת ועד העתונות שלנו.

נתברר, כי סכומי-הכסף, שנמסרה לרשותו של ועד-העתונות היו מועטים יותר מדאי, מפני שקופת-העתונות, שנוסדה לצורך זה, כבר נתרוקנה. כמו שכבר הודענו בהחוזר האח-ין שלנו. פנינו אל הסתדרויות כל הארצות ואל הפידירציות, ודרשנו מהן בכל תוקף, כי תוסיפנה לקבץ כסף לאותו צורך. אולם אנו מוכרחים להודיע בצער, כי דרישתנו זו לא הביאה את התוצאות המבוקשות והרצויות. מלבד זה נתהוו במקום המעשה מכשולים, שיש להם אופי אישי.

בכל זה החלטנו באספתנו מיום 24 במאי לבלי להפסיק את עניני העתונות עד ועידה זו, כדי שהועידה תחליט דבר בשאלה זו.

ההסתדרות.

א) הקונגרס קבל את ההחלטה הזאת:

„ממלאים את ידי ועה"פ הגדול לערוך סדר תקנות חדש, שבירורו יוקבע בתור הענין הראשון בסדר היום של הקונגרס הבא".

להקונגרס הוצעה תבנית של סדר-תקנות, אשר נערכה ברצונו של ועה"פ המצומצם ע"י הד"ר בודינהיימר, אלא, שלצערנו אי אפשר היה להקונגרס לדון בה. ע"פ החלטת הקונגרס נראה, כי אמנם הכיר הקונגרס הכרה ברורה עד כמה חשיבה היא מאד השאלה הזאת להתנועה הציונית, ועד כמה נחוצים הם שנויים גדולים במקצועית שונים של ההסתדרות.

כן נחוץ להדגיש, כי אם לא יתוקנו סדרי ההסתדרות שלנו תקונים עקריים לא יצוייר שום תקון ממשי גם בנוגע להפצת הדעה הציונית, וגם בנוגע לחזוק המוסדות הפיננסיים שלנו. על יסוד ההסתדרות של עכשו נתהוו מכשולים גדולים בדבר יחס הפדרציות, שיש להן אופי של פרקציות, אל ההסתדריות הארצות, ביחוד באמריקה ובאנגליה. וגם השאלה בדבר ההנהגה דורשת פתרון חדש. היוצא מזה, כי צריך לשנות את תקנות הסתדרותנו שנוי נמרץ, וכי זוהי עבודה שאין לרחיתה. לפיכך ניתנה להועידה השנתית היכולת לחוות את דעתה בפרוטרוט על אודות השנויים העומדים, ולהחליט את ההחלטות הנחוצות בדבר, בכדי שתוכל שאלה זו להפתר פתרון גמור ומוחלט בקונגרס הבא.

ב) הפדרציות: הפדרצית של הציונים האמריקאיים הגישה פטיציה, שבו היא מבקשת לשוב ולבטל את זכיות הפדרציה, שנתנו לאגודת „אבירי-ציון".

אגודת „המכבים הקדמונים" באנגליה בקשה, כי יכירו אותה בתור פדרציה מיוחדת, והפדרציה הציונית האנגלית מחתה כנגד זה.

מפני ששני הענינים האלה קשורים, ע"ז מהזתם, בשנוי התקנות של ההסתדרות, לפיכך החלטנו (בישיבתנו האחרונה) לפתור אותם יחד עם שאלת שנוי התקנות של ההסתדרות.

ג) וד) על פי החלטת ישיבתנו האחרונה, אנו מציעים לפני הועידה השנתית לדחות את הצעותיהם של הד"ר ברנשטיין-כהן ושל הד"ר רפופורט (עיין „העולם" נומר כ"ב) מפני שהן מוקדמות.

ע"ד פעולת הקומיסיה לעניני הקרדיט הקרקעי מן הקונגרס האחרון. ועד עתה ימסר להועידה דו"ח מיוחד.

הקרן־הקימת לישראל.

על דבר פעולת הקרן הקימת לישראל, ההולכת ומתפתחת התפתחות רצויה, ימסור נשיא הקה"ק דו"ח מיוחד להועידה.

כיוצא בזה ירצו לפניכם דו"ח מיוחד ע"ד התפתחות המוסדות הפיננסיים שלנו מיום הקונגרס האחרון ועד עתה.

הד"ר רופין, הדירקטור של המשרד הארצישראלי ימסור להועידה דו"ח ע"ד פעולת המשרד מיום הקונגרס האחרון ועד עתה.

מספר חותמי ה„וועלט" וקוראיו נתרבה בכל חלקי התבל. הוצאות גליונות מיוחדים, וביחוד הגליון לכבוד הירצל, עלתה יפה מאד. הוחלט להוציא בימי הבציר שנה זו גליון גדול מיוחד לעניני פלשתינה.

עניני „הוצאת הספרים היהודית" נתפתחו כהוגן. הדרישות התרבו באופן משביע רצון. הוצאת־הספרים מקוה, כי תעלה בידה לפרסם בדפוס במשך ימי הבציר הבא ספרים חשובים אחדים.

המצב הפיננסי של ההסתדרות.

החוזר האחרון, אשר שלחנו אל ההסתדרויות הארציות ולהפדרציות בדרישה, לעסיק באינרגיה מרובה בקבוץ השקלים ולהמציא אותם לידנו על הסדר, לא הביא עד כה את התוצאות המבוקשות. הסך הכולל של כספי השקלים, שנתקבלו עד כה, עולה לארבעת אלפים מרק. רצוי הדבר מאד כי הסתדרויות כל הארצות והפדרציות תאזורנה את כל כחותיהם בנוגע לעבודה זו, ואנחנו מקוים, כי העסקנים בכל הארצות ידעו לעשות את חובתם זו כראוי.

ע"פ החלטת ישיבתנו האחרונה תוצע לפני הועידה הצעת בודז'ט לשנת השקלים הבאה, המתחלת מיום 1 יולי שנה זו. מפני שכספי השקלים, שהגיעו לידנו אינם מספיקים למלוא צרכי ההסתדרות, נציע לפני הועידה, כי מן היום הראשון לחדש יולי ש"ז תמציאנה לנו ההסתדרויות של הארצות והפדרציות את כספי שקליהן בשלמות בלי שום נכיון.

זמנו ומקומו של הקונגרס הבא.

בנידון זה שלחנו מכתבי־שאלה למקומות שונים ואת תוצאות האנקיטה הזאת נציע לפני הועידה.

אחרי וכוחים ע"ד הדין והחשבון נמצא, כי עיקר תעודת הועידה היא, למצוא דרך להשרות שלום בקרב ההסתדרות.

נתבארו בפרטיות יתרה כל השאלות שנתעוררו מיום הקונגרס האחרון. נדונו גם בדבר מצב־הענינים בטורקיה. ע"פ הצעת הד"ר מרמוריק, הידועה כבר לקוראינו, הוחלט להושיב ועדה של תווך בת ששה חברים, אשר תציע לפני הועידה הצעות שונות בנוגע לפתרון שאלת ההנהגה.

ביום השני של הועידה הרצה הד"ר פרנץ אופנהיימר דו"ח ע"ד מסעו לארץ ישראל *) אח"כ הרצה הד"ר רופין דו"ח ע"ד

פעולת המשרד הארצישראלי ביפו.

הוא אמר:

בתור מנהיג המשרד הארצישראלי, שלו נמסרה העבודה המעשית בא"י, מרשה אני לעצמי לברר מתחלה את המקום שהעבודה המעשית בא"י תופסת בהפרוגרמה הציונית בכלל. אתמול הורידו כאן אדונים אחדים את ערכה וחשיבותה של העבודה המעשית הזאת. כשאני לעצמי אין אני רואה בזה בלתי אם כפירה גמורה בעבודה המעשית. אבל הלא העבודה הזאת איננה המטרה האחרונה, — היא משמשת לנו אמצעי, אמצעי פוליטי מצוין. רוצה אני לברר לכם ע"י משל את היחס שבין עבודה מעשית ובין עבודה פוליטית. בארץ ישראל צריך לנטוע על יד כל אחד מאילנות האורנז'ים עץ־משען, בכדי שיגדל האילן ישר וזקוף. במשען הזה וכאילן הזה כן משפט העבודה המעשית והפוליטית. שתי העבודות הללו הנן מעשים המקבילים זה אל זה. כשם שאין אילן האורנז'ים יכול לגדל בלי עץ־המשען, כך העבודה המעשית בא"י אינה יכולה להביא פרי אם העבודה הפוליטית, הנעשית באותה שעה, אינה מספיקה לה אור ואויר. אבל העבודה הפוליטית בלבד היא מחוסרת כל ערך, אם העבודה המעשית אינה מספיקה לה הונה. עבודה פוליטית בלי עבודה מעשית בצדה אינה אלא עץ־המשען בלבד, ולשוא נחכה לו, כי הוא יעשה פרי.

כשעמדתי לפניכם בכאן לפני שתי שנים ומחצה בערך, ואתם מסרתם לי מתוך אמון את הנהגת המשרד הארצישראלי, הגדתי לכם למפרע, כי אין לכם לצפות להתחלת תור־זהב עם יסוד המשרד, מפני שאותו המשרד צריך להכות תחלה ולאט לאט שורש בארץ. אבל באותו מעמד הבטחתי אתכם להקדיש את מבחר כחותי לעבודתי, ואדמה, כי מלאתי את הבטחתי זו.

כשנוסד המשרד הארצישראלי לא היה עדיין שום הסכם בדבר מטרותיה של העבודה המעשית. להקה"ק היו שטחי־אדמה אחדים, והיה מי שאמר, כי אין טיב להקה"ק בלתי אם לשוב ולמכור את קרקעותיה לאחרים. אחרים חשבו, כי צריכה הקה"ק לשמש בקרקעותיה ליסוד מקצועות שונים של משק־הכפר. כנגד זה טענו, כי כל משק אדמיניסטראטיבי לא יכשר, מפני שהוא עולה בדמים מרובים, ועוד: אנחנו התגברנו על המכשולים האלה, ביסרנו בעזרת האגודה להכשרת הישוב ואגודת מטעי עצי הזית עסקי־משק על אדמת הקה"ק. ע"י זה נסמן דרך לפני הקה"ק לרכוש קרקעות ולהחזיק בהם. כיוצא בזה נוסד בא"י בסיועה של הקה"ק פרבר חדש, שהוא אחד הדברים היותר יפים והיותר מוצלחים שיצרה הציונות בארץ ישראל. כשהציעו את הדבר לפני הקה"ק, עורר בשעתו התנגדות נמרצה. נמצאו עוררין שטענו, כי אין הקה"ק צריכה להשתתף במפעלים, השייכים לישוב הערים. אבל גם בזה ככל דבר נתברר; כי יפה מעשה אחד ממאה סברות פרינציפיאליות.

כעת הכל מודים, כי המפעל הזה השיג את המטרה, אשר בשבילה נוסד: להרים את מעמדם ואת כבוד־שמם של היהודים בארץ ישראל.

כשבאתם לפנים לא"י, מצאתם שם את היהודים מפורזים ומפוזרים. כשחפצתם לראות אותם מרוכזים במקום אחד, לא עלה הדבר בידכם. ואולם כשאתם באים עתה לארץ ישראל, הנכם רואים בפרבר החדש חיים יהודיים שוטפים וזורמים באופן שאין אולי דוגמתו בכל העולם. יסוד הפרבר היהודי הוא מפעל מוצלח גם מצד זה, שהכסף שהשקיעה בו הקה"ק הוא בטוח. לפי דעתי, צריך הדבר הזה לעורר את הקה"ק לתת הלוואת־כסף גם לאגודה אחרת, הרוצה להתחיל במפעל מעין זה, ושעוד ידובר בו בהאספה הכללית של הקה"ק.

המוסד בצלאל, שהמשרד הארצישראלי נוגע אליו מצד האדמיניסטרטיבי, הולך ומתפתח באופן יפה. מספר הפועלים, שה„בצלאל" מספיק להם עבודה, התרבה היום פי ארבעה מכפי שהיה קודם. „בצלאל" מוכשר להתפתח יותר ויותר. הוא נועד לברוא בארץ־ישראל תעשיה קטנה. א"י לא נתבגרה עוד להיות מכשירה את התעשיה הגדולה. מורגש בה לא רק חוסר ברזל ופחמים, כי אם גם חסרה היא דרכי הולכה־והבאה טובים וזולים, ואומנים מנוסים ומומחים למלאכתם, ועוד. „בצלאל", להיפך, מצמצם

*) את הרצאתו של אופנהימר וגם את הדין והחשבון של הפלשתינא־עמט ניתן בנומר „העולם" הבא.

...עצמי בתעשית־הבית, והוא בטוח עתה כ"כ במכירת חפציו, ...ריה יכול למצוא לו קונים גם אלמלי הוציא אל השוק ...צים פי שלשה או ארבעה לעומת כמות הפרודוקציה שלו היום.

בישיבת הקה"ק נציע לפניכם להעביר על אדמת הקה"ק ...חלק מחרשת־הכסף של בצלאל. סובר אני, כי הדבר הזה יהי הנסיון הראשון לנטוע את תעשית־הבית בכפרים. בזה נמציא ...ייע רב־הערך לאגודות־המשותפות לישוב, שהציע הד"ר אופנהיימיר.

קשה הדבר מאד לפרט את מקצועות העבודה של המשרד הארצישראלי אחד אחד. הרבה והרבה עבודת־הנהגה יש כאן, והעבודה הזאת היא נחוצה וצריכה להעשות. את דבר חנוך יתומי קישינוב שנמסר לידנו, הבאנו לידי גמר בהצלחה מרובה. ...ידינו נעשו עשרים, שלשים ילדים אומנים ישרים, המוצאים ...תה את מחיתם בא"י. בשביל האגודה להכשרת הישוב יסדנו אחוזת־משק בכנרת, המתנהלת באופנים מודירנים, והראויה לכבוד, על אשר נטלה חלקת אדמה, שעד כה לא עבד עליה יהודי מעולם, ועשתה אותה לקרקע נעבד רק בידי היהודים. והוא הדין בשאר קרקעות הקה"ק בלור ובחולדה, שמקודם לא נגעה בהם יד יהודי, ועתה עובדים עליהם פועלים יהודים. עשינו ...ה הנסיון לתקן את תנאי המצב המשפטי, שאינו בטוח בארץ, ע"י יסוד בי"ד של פשרה, שקנה לו שם טוב. הכשרנו את הדרך להבטיח את המקנה באחריות. המצאנו תשובות על שאלות, שקבלנו מכל קצוי־תבל, ואת כל הידיעות היותר חשובות פירסמנו בדפוס. מאספים אנחנו כסף לקופת הקה"ק, משתדלים אנחנו להשיג בשביל עניים כרטיסי־מסע באניות במחירים נמוכים, אנו ממציאים לפרקים להעתונים ידיעות ע"ד עניני א"י ועוד, ועוד. וזהו עכ"פ פעולה של הנהגה, אף על פי שדלה היא בהיותה מפורטת לפרטיה, אבל בכללותה דורשת היא עבודה מרובה מאד. זאת ועוד אחרת: במשך שתי השנים ומחצה האלה ...מדנו גם אנחנו בעצמנו קצת מן הדברים הנחוצים, והרינו בטוחים, כי הנסיון שרכשנו לנו יביא תועלת רבה בעבודת־ההנהגה שלנו בעתיד.

ארוני! נשתמשתי בימי מסעי לאירופה כדי לקרוא את הפרוטוקול של הקונגרס האחרון. קראתי בו הרבה דברי קטרוג כנגד המשרד הארצישראלי.

רוצה אני לענות על זה בדברים מועטים. הנה נאמר שם, כי המשרד הארצישראלי עובד באטיות יתרה, כי הוא לא נטע עדיין עצים בהקרקעות שהוקצו למטעי־הזית, או כי העצים שנטע קטנים הם עדיין. אבל מה נעשה, אם נאבה ואם נמאן תעבורנה שנים אחדות עד אשר יגדלו העצים, ומטע עצי־הזית ...לוי גם בתקופת־השנה. אימרים, כי פקידי המשרד הארצישראלי ...חים הם יותר מדאי, צריך אני להודות, כי אין חלקי עם אותם האנשים, שפיהם מלא תמיד התפעלות, אלא משבח אני את ההתפעלות שבלב, זו המתגשמת במעשים. עוד אמרו, כי עובדים אנחנו רק שתים שלש שעות ביום. דבר זה אינו מתאים אל המציאות כלל. שעות עבודתנו בלשכה אמנם מצומצמות הן כפי מדת הנחיצות, מפני שאין אנו רוצים לעסוק רק בעבודת־הלשכה בלבד. אבל באמת אנו מקדשים את כל עתותינו לעבודתנו. כן אמרו, כי המשרד הארצישראלי עולה בהוצאות־כסף מרובות יותר מדי. הסכום הכללי של הוצאות המשרד עולה 19,000 מרק לשנה. אם תעלו על לבבכם, כי משלמים ...ה שכירות לשני פקידים בעלי השכלה אקאדימית ולשני מזכירים, כי לצורך ההשגחה על עבודתנו דרוש לעשות נסיעות תכופות וכו׳ על בא־כח ועד־הפועל ביפו מוטל למלא חובות ירועות של מורשה, אז תודו שאין לחשוב את התקציב הזה לגדול יותר מדי. על השאלה, אם פקידות זו או אחרת עולה להציונות בהוצאות מרובות, אפשר לענות בכלל רק בשים לב אל עבודתה של אותה הפקידות. משרד ארצישראלי כשעבודתו מרובה, והוא מוציא 19,000 מארק, הרי הוא עולה בזול גדול, ואם עבודתו מועטת, הרי סכום זה לדמים מרובים יחשב. עד כה היתה עבודתו של משרדנו מרובה, מפני שעסקנו ביחוד במפעלים חדשים, אבל המעשים שנעשו כבר דורשים עבודה מועטת יותר. ואני אומר בפה מלא, כי אם לא תנתן למשרדנו בקרוב עבודה חדשה וגדולה, אז עתידה אמנם שתגיע השעה בקרוב, כי המשרד לא יהי שוה באמת בנזק ההוצאות שמוציאים עליו. ואז אהיה אנכי הראשון, שיאמר לכם, כי למשרד הארצישראלי אין זכות־הקיום עוד.

כשקבלתי על עצמי את הנהגת המשרד הארצישראלי, ראיתי את הדבר למפרע וגליתי את דעתי בכל תוקף. כי יכול המשרד לעבור עבודה גדולה והגונה, רק אם ימסר לידו דבר קנית שטחי־אדמה ומכירתם לאחרים בחלקים קטנים. לפיכך, כשבאתי לקבל עלי את הנהגת המשרד, התניתי, כי תוסר האגודה להכשרת הישוב. אבל לצערי לא עלתה בידי האגודה לאסוף את ההון הנחוץ ע"י מכירת מניות.

פנינו אל הקל"ב ובקשנו הלוואה. אבל המשא והמתן לא הביא לידי שום תוצאות. לאחרונה פנינו אל הקה"ק, ורוצה אני לקוות, כי סוף סוף תתמלא כעת הבקשה. בלי עבודת מכירת אדמה לחלקים ע"י האגודה להכשרת הישוב חסרה העבודה הארצישראלית שלנו את חוט־השדרה שלה המעמיד אותה. להציונים אשר בא"י, בין המכונים פוליטיים בין המכונים מעשיים, יש רק שני דברים: רכישת אדמה והכנסת אנשים. יכול אני להגיד, כי בימים האלה עומדים הכן המון אנשים ברומיניה, ברוסיה ובאמריקה לצאת עם צרור הכסף שבידם לארץ ישראל; אם תהיה להם האפשרות לקנות שם אדמה ולהכשירה לנטיעות; יכול אני לאמר לכם, כי האנשים אשר מלאו את ידי בדבר הזה רבים הם במספרם. בעת האחרונה אחרנו, לצערנו, את שעת הכשר לקנית אדמה. עתה כשאין עוד ספק בדבר כי יש המון קונים, נעשתה הקניה קשה ביותר. לא פה הוא המקום לדבר בארוכה בענין זה. רוצה אני רק להעיר, כי אם אך תהיה אפשרות לקנות אדמה, צריך יהיה לאזר את כל הכחות ולקנות. אבל לנו יש עסק לא עם יהודים אמידים בלבד, אלא גם עם יהודים שאינם אמידים. ע"ד אגודת־ההתישבות המשותפת. הרוצה להעמיד יהודים עניים על הקרקע, אין אני רוצה להרחיב הדבור כאן. יכול אני רק להגיד, כי הנסיונות הקטנים, שעשינו באומדזשוני, אשר מעבר לירדן, עלו עד כה יפה מאד, אבל הדבר, שאני רוצה לדבר עליו הוא — מצבו של הפועל היהודי, העובד במושבות היהודיות בתור שכיר־יום. הפועל הזה אינו יכול להתחרות עם חברו הערבי, מפני שהפועל הערבי יושב בכפר הקרוב ושם יש לו ביתו ואדמתו. השכר, שהפועל הערבי מקבל במושבות היהודיות הוא לו רק שכר־טפל, שהוא מביא אותו לביתו בעין, בעוד אשר הפועל היהודי צריך להתפרנס משכרו. עד כה לא דאגו עדיין להקל ולתקן את מצב הפועלים היהודים במושבות היהודיות ע"י בנין בתים טובים; את החסרון הזה צריך למלא, בכדי שלא יחשבו הפועלים, כי דואגת הציונות רק לצרכי היהודים האמידים. צריך לגשת תיכף ליסוד קיפה לבנין מעונית לפועלים.

אני מבקשכם בקשה נמרצה, שתעבדו מעתה את העבודה הארצישראלית בזורירות מרובה מזו של עכשו. אין עוד חלוקי דעות עקריים. ביחוד רוצה אני לברר, כי לא נאמנו דברי

המחליטים, שאין המשרד הא־צישראלי יכול לעבור עבודה פוריה, מפני שפוגש הוא בהתנגדות מצד קלן או ברלין. המשרד הפלשתינאי לא פגש בהתנגדות מצד המוסדות, שהוא עובד עמהם, אבל יש הבדלים במזג־הנפש ובמהירות־המעשה. כשאנו רואים בא"י את נחיצות העבודה במקצועות רבים, אז צר לנו מאד, אם עוברת שעת־הכושר ואין אנו משתמשים בה תיכף לצרכנו. נראה הדבר, כי מכתב הנכתב ביפו בהתלהבות יתרה, נקרא בברלין או בקלן בקרירות קצת. הלא יוכל היות, כי לא מלאו עד כה את הצעותינו במהירות מרובה, מפני שהאמינו, כי אנשים חדשים אנחנו בא"י ועלולים אנו למעשי־שטות, ולפיכך צריך היה לכלכל כל דבר במתינות ובהדרגה, בכדי שלא להכשל במעשי שטות. אבל עתה הלא כבר יושבים אנו שם זה שתי שנים וחצי. היה לנו אפוא די זמן לעשות שטותים או להציע שטותים. אבל אנחנו לא עשינו את הדבר. אנחנו עשינו את מעשינו בזהירות ולא הצענו שום דבר, שאפשר לחשבו לפרי דמיון כוזב ומקסם־שוא. וכבר נגמרו עתה ימי־המבחן שלנו. ואם נפנה אליכם בימים הבאים בהצעות מא"י, הרינו מבקשים מכם לקבל אותן באמון ובבטחון, כי הרבה אנו חוקרים ודורשים על כל פרט ופרט. מבקשים אנחנו מכם זרירות יותר גדולה במעשיכם. אנחנו, הרואים יום יום בעינינו את המצב הקשה, שנמצאת בו עבודת־הישוב; אנחנו, הרואים עד כמה משתמטת האדמה מידנו שעל אחר שעל, יש לנו הרשות לדרוש יתר התלהבות. וסוף סוף מוכרחים אתם להכיר, כי כל יום, העובר עתה באפס מעשה מצדנו, אבד לנו לנצח.

ב ר י ת ־ ה ש ל ו ם.

הועידה השנתית קבלה פה אחד החלטה זו של ועדת התוך, שהושבה ע"פ הצעת הד"ר מרמוריק, והיא:

הועידה השנתית מחליטה, כי הקונגרס הבא יתאסף לא יאוחר מבקיץ שנת **1911**.

הועידה השנתית ממלאה את ידי ועה"פ המצומצם, להמלך תמיד בשאלות כלליות וחשובות במועצה בת שלשה חברים. שמות שלשת החברים אשר יבחרו למועצה זו יתפרסמו לאחר שיתנו את הסכמתם לכך.

הועידה השנתית מחליטה, כי מן היום ועד הקונגרס הבא יתאספו חברי ועה"פ הגדול לכל הפחות אחת לארבעה ירחים.

הועידה השנתית ממלאה את ידי ועה"פ לשנות את התקנות של ההסתדרות במובן זה, שמעתה ההיה האפשרות לועה"פ הגדול להשתתף השתתפות יותר נמרצה בהנהגת הענינים.

ביחוד מוצע בנוגע לספר־התקנות החדש, כי כשם שועה"פ המצומצם בוחר לו יושב ראש מתוכו, כן יבחר גם ועה"פ הגדול יושב ראש לעצמו מתוכו, ויושב הראש של ועה"פ הגדול יכנס אל ועה"פ המצומצם בתור חבר עם זכות של חוות־דעת. כיושב הראש של ועה"פ המצומצם כך ההי הרשות גם ליושב הראש של ועה"פ הגדול להזמין את חבריו לאספות בשעה שימצא צורך בכך. ועה"פ הגדול יכול להחליט החלטות באספותיו רק אם ישתתפו בהן לכל הפחות ט"ו חברים.

הועידה השנתית מחליטה להציע לפני הקונגרס הבא את ההצעות האלה:

א) להעביר את הלשכה המרכזית למרכז־יהודי גדול יותר.

ב) כי במקום הנועד להלשכה המרכזית ישבו לכהפ"ח שלשה מחברי ועה"פ המצומצם.

ג) כי לנשיא ועד המפקח של הקול"ב תנתן זכות חבר ועה"פ המצומצם לכל פרטיה.

ד) כי לועה"פ המצומצם יהיו מחמשה עד שבעה חב[רים].

הועידה השנתית מביעה את דעתה, כי לועה"פ המצומצם אפש[ר] לעבוד עבודה פוריה רק אם יהיו בין חבריו באי־כח כל הז[רמים] השונים שבתנועה.

ה) כי ועה"פ המצומצם יבחר את הנשיא מקרב חבריו.

הועידה השנתית מודיעה, כי כל הסכסוכים, שנתהוו בע[ת] האחרונה בתוך התנועה, בטלו מעתה.

הועידה השנתית מטלת לחובה על כל ציוני לשכוח את כל החכוכים האי־נעימים שהיו ולעבוד באנרגיה מחודשת לטובת העורותיה הכלליות של הציונתו.

ביחוד מקוה הועידה השנתית, כי חברי התנועה ה[ציונית], אשר אמרו לסלק את ידיהם מן העבודה הציונית, ישובו עתה אליה כבראשונה.

הועידה השנתית מצפה, כי העתונות הציוניה תסייע כפי האפשר לה להרגעת הרוחות.

חברי הועידה השנתית נפטרים לבתיהם מתוך ההכרה המרנינה, כי ההסתדרות הציונית הולכת בדרך המוביל[ה] אותה אל מטרתה הנשגבה, כשהיא מאוחדה ומלאה רוח עז והרגשת כחות חדשים.

הצירים החתומים מטה, הודיעו לפני העמדת החלטות הועידה למנין את הדברים האלה:

מודיעים אנחנו, כי בפרינציפ הרינו מחזיקים בכל תוקף בדעתנו, כי נשיא ועה"פ צריך להבחר רק מאת הקונגרס. אנו [ל]טובת השלום הסתלקנו מחוות דעה בנוגע לסעיף החמשי [של] תנאי־ההסכם, ועד הקונגרס הבא לא נעשה שום אגיטציה כנגד החלטה זו.

ד"ר פרידמן, י. קרעמענצקי, ד"ר פייכטוואנגער, לואי פרענקל, ש. רוזנבוים. ד"ר היימאן, גרונימאן, האנטקע, ד"ר קצנלסון, ד"ר בודינהיימר, ד"ר פרנצי־בערענשטיין, הערמאן שטרוק, ה. אוריסון.

הננו מוסרים גם את יתר ההחלטות שהחליטה הועידה:

א) לאחר שדנה הועידה בישיבה חשאית ע"ד ענינים חשובים שונים, העומדים על הפרק, נתקבלה החלטה זו, שהציע מר סוקולוב:

ה) הועידה השנתית מחליטה בכל תוקף, כי בירור־הדב[רים] שנתפרסם בהקונגרס התשיעי ע"ד המטרות דפוליטיות של הציונות הוא הוא תכנה היחידי של הפרוגרמה שלנו, וכי לכל הדעו[ת] האחרות מאיזה צד שתהיינה, עד כמה שאינן מתאימות אל תוכ[ן] הדקלרציה הנזכרת, אין המפלגה נותנת שום ערך.

ב) ע"ד ספר התקנות החדש של ההסתדרות, שעליו צריך לדון הקונגרס הבא, הציע הד"ר בודינהיימר לבחור קומיסיה בת חמשה חברים אשר תערוך תכנית של ספר תקנות חדש. הצעה זו נתקבלה. לחברי הקומיסיה נבחרו: הד"ר בודינהיימר, הד"ר מונק, הד"ר אמיל טרגולית, בורים גולדברג (או רווינבוי[ץ]) וגרונימאן.

ג.) הועידה השנתית החליטה בנוגע לשאלה ע"ד אגודת „אבירי ציון", שפתרונה תלוי בספר־התקנות החדש, להשאיר עד הקונגרס הבא את המצב הקים. ומה שנוגע לאגודת „המכבים הקדמונים" החליטה הועידה השנתית, בשים לב, כי גם ענין זה קשור בשאלת ספר־התקנות החדש להסתדרות, להשאיר גם אותו במצבו הקים, כלומר, ל ב ל ת י תת להמכבים זכיות של פ[רטיה] אלא רק להרשות להם, בכדי שלא להפריע בעד העבודה ה[...]

באגודה, לבחור עד הקונגרס הבא שקלי עצמם ולבחור להם צירים מיוחדים בפני עצמם.

ד) הועידה קבעה את הבודג'ט של הועד הפועל המצומצם לשנה שלמה.

ביום הרביעי בשעה התשיעית בערב נסגרה הועידה בנאומו של מר ביהם, שהביע תודה להנשיא מר ד. וולפסין.

אחר הועידה השנתית נסע הנשיא מר וולפסין לקניגסברג ושם חלה פתאם מחלת דלקת הגרון. הועד המרכזי פנה תיכף בטלגרמה ודרש להודיע לו את מצב בריאותו של מר וולפסין. היום, כלומר ביום ה' ל' סיון, אחר הצהרים נתקבלה מקניגסברג טלגרמה מרגיעה לאמר: „המצב הוטב".—אנו מברכים את הנשיא ברפואה שלימה בקרוב.

ברוסיה.

מסכת מעונות-הקיץ הולכת, כמדומה, וקרבה אל הסיום. מי שזכה למחלה מן השמים ולרחמים מצד האדמיניסטרציה התישב בנאות רשא ושואף רוח צח ומתבונן בצער אל ירחי הקיץ, ההולכים וחולפים כלעומת שבאו. אולם הקיטנים היהודים לא זכו למנוחה שלמה. פתאם באו פקידים חרוצים, היוצאים לצטיין, והתחילו הולכים עמהם בקרי.

הנה מקרים אחדים לשם אילוסטרציה:

הכפר דרניצה היה לכל-הדעות מותר לישיבת היהודים, על פי הוראה מיוחדת של הגוברנטור הצ'רניגובי, כלומר: לא כ ל היהודים, אלא מקצתם, בעלי הזכיות, (סוחרים ממדרגה ראשונה, בעלי השכלה עליונה) וחיילים שהשתתפו במלחמת רוסיה ויאפוניה, או שעבדו בצבא בימים האחרונים. כעבור זמן-מה, לאחר שנתקבל הצירקולר של מיניסטר-הפנים בדבר הקיטנות, פתח הגוברנטור את שערי דרניצה לכל היהודים, שיש להם תעודת-מחלה.

זו היתה הוראה שבעל-פה. אך במעשה היה הגוברנטור נוהג לרחות את בקשת כל היהודים שפנו אליו בתעודותיהם ורק לעשרים יהודים הותר לשאוף אויר בדרניצה. התאוננו בעלי-הבתים בדרניצה לפני המיניסטר והשתדלו, שיותרו לכל היהודים את הישיבה שם, לפי שהבתים נשארו ריקים מאין יושב. ואז הגוברנטור שלחו דיפוטציה לבקשהו שיתמוך בבקשתם. אך סגן-הגוברנטור, שקבל את הדיפוטציה, דחה את הבקשה, ובדרך-אגב נזכר בעשרים היהודים, שרק הם יושבים בדרניצה, לדברי הדיפוטציה,—ושלח לעושי-דברו פקודה לגרש גם את עשרים היהודים היושבים שם כהיתר על-פי הוראת הגוברנטור והמיניסטר והחלטת הסינט.

כך היה גם בכפר אורלובשצינה אשר בפלך יקטרינוסלב. היהודים החולים באו לשבת שם, אחרי שמלאו את כל דקדוקי הדינים וקבלו היתר מיוחד מאת שר הפלך. ופתאום בא הפריסטב וצוה עליהם לצאת מהכפר. הללו טלגרמות לפטרבורג, שתדלנים לפקיד המחוזי, אך כל דבר לא הועיל. ובאחד מימי השבתות בבוקר התחילו מגרשים את היהודים החולים ממעונותיהם והובילום רגלי אל העיר בדרך המלך, כאסירים, בלוית שוטרים. גם אשה זקנת בת שבעים, שלא רצתה לחלל את השבת, הלכה רגלי, עד שנפלה בדרך מרוב חולשה ובעל כרחה הניחוה בעגלה.

והיהודים יושבים ושואפים אויר ולבם נוקפם: מי יודע אם ישאירום במקומם עד כלות הקיץ? בכפר אחד, גורינקי, פנו היהודים הקיטנים בהשתדלות מיוחדת, שישאירום במקום הזה עד כלות הקיץ, אך בקשתם נשארה מעל; הם לא קבלו את הזכות הזאת והם מועדים לגרוש.

בכלל רבו הגרושים מנאות הקיץ ביחוד בפלך קיוב. הרבה מקומות לקיטנים נשארו בלי יושבים ומחיר הבתים ירד שם, מפני שכמה דירות נתרוקנו, והדבר הגיע לידי כך, שהועדה הממנה על אחריות הבתים בקיוב החליטה: להעריך את מעונות הקיץ לענין אחריות איש בחצי שוים. ויש מחברות שאינן מבטיחות כלל, את מעונות הקיץ, לפי שאין לאלה עכשו כל ערך.

אחרי סגירת הדומה, כששקטו אולמי ההיכל הטברי והדיפוטטים שבו למנוחתם והשחורים חדלו להשמיע את נאומיהם כנגד היהודים, התחדשה בעתונות הרוסית מהמין הידוע התעמולה כנגד היהודים.

ה„נוב. וורימיה" התחיל מתרעם על „ההקלות" הניתנות להיהודים בענין זכות הישיבה, התחיל מדפיס מכתבים מאמריקה, שבהם מתואר בצבעים שחורים העתיד המחכה לארץ קולומבוס, לרגלי התרבות אוכלסית היהודים, שסופם לכבוש את כל המדינה ולהתגבר על התושבים העקריים ולגרשם מארצם וכו' וכו'. וה„רוס. זנמיה" מבקש עצות ותחבולות כנגד בטול תחום המושב. במערכת של ה„ר. זנ." כבר החלט הדבר, שכל אלה 166 הדיפוטטים שחתמו על הצעת-החוק בדבר בטול התחום, ראויים להמסר לדין. והיא מציעה, לפני סניפי האגודה של העם הרוסי בערי המדינה לשלוח בקשות לפטרבורג במובן זה. ובערי השדה התחילה אמנם התעמולה להראות אותותיה. הסויוזניקים יודעים יפה, כי לפרקים מועילה „דעת העם", כשהיא באה בעתה מעברים שונים. ביקטרינוסלב הלך העתון של השחורים בעקבותיו של ראש האורגנים השחורים והדפיס מאמרים מלאים איומים כלפי היהודים ורמז, שאם „יהינו" לקבל זכיות—יצא העם הרוסי להלחם עמהם על-ידי פוגרומים.

ההגבלות הנעשות לתלמידים היהודים בבתי-הספר, שעליהן דברנו בנומר הקודם, לובשות בשנה זו צורה של מנהג קבוע. פסו כל ההשתדלויות, תמו כל היוצאים מן הכלל.

באוניברסיטה הפטרבורגית, ששמשה מקום-מפלט לכל הסטודנטים היהודים מערי התחום, יתקבלו בשנה זו רק 82 יהודים, אז שלשה אחוזים ממספר התלמידים הנמצאים באוניברסיטה. וכמה מאות צעירים יהודים, שקבלו תעודת בגרות, אחרי רוב עמל ויגיעה, וזכו גם לאותות כבוד בעד הצטיינותם לא יזכו אפוא להתקבל אל בית-המדרש העליון.

באינסטיטוט למדע היערות יתקבלו היהודים רק במספר שלשת אחוזים, והבכורה תנתן ליהודים בעלי השכלה עליונה.

להאינסטיטוט של האינז'נירים האורחיים לא יתקבלו היהודים בשנה זו כלל, מפני שכבר נמלאה הנורמה „הדרושה".

בפוליטכניקום הקיובי לא יתקבל השנה אפילו יהודי אחד, מפני שמיניסטר-המסחר חשב ומצא, שהנורמה של חמשה אחוזים כבר נמלאה שם

וכך מתחילה שוב הטרגדיה של היהודים בעלי תעודות-בגרות, שכל השערים ננעלו לפניהם.

כבר הודענו ע"ד הבחינות שהיו השנה בשעורים למורים עבריים, שיסדה חברת „מפיצי השכלה" בגרודנה.

גמרו את חוק למודם כ"ו תלמידים, רובם בהצטיינות. הם קבלו תעודת „מורה פרטי" לידיעות חול וללמודי עברית וקנו להם נסיון בהוראה באחד מבתי-הספר אשר בגרודנה.

במשך שתי שנות למודם רכשו להם התלמידים ידיעות הגונות בשפה העברית, בבקורת התנ"ך, בהיסטוריה והספרות הישראלית ובלמודים הכלליים: פיזיקה וחימיה (השעורים בלמודים האלה נקראים בעברית), ידיעת השפה הרוסית, היסטוריה, גיאוגרפיה, חשבון, פדגוגיה, דידקטיקה, ידיעות הטבע וכדומה.

התלמידים שגמרו את השעורים בשנה שעברה קבלו כמעט כלם משרות טובות לפי הערך, כי רבו הדורשים לתלמידי השעורים. הנחשבים למומחים בהוראה; ולפיכך חושבים שגם בשנה זו ירבו הדורשים למורים העבריים מהמפוס החדש הזה, וכל התלמידים יקבלו משרות.

ברוסיה הכל אפשר, או כמו שאומרים הבריות: „ברוסיה נעשית כל אי-אפשריות אפשריות".

קומבינציות שונות הוצעו ועלו במחשבה בדבר גורל ההצעה על אדות בטול תחום. אלה אמרו: תדחה לגמרי, או תקובר בקומיסיה; אלה אמרו: תתקבל בדומה ותדחה במועצת הממלכה; אחרים אמרו, כי הממשלה תתיר ליהודים את הישיבה בכפרים ותאסור את הישיבה בערים, וכדומה.

והנה המציא הפרופסור לוקוט, „בעל-התשובה" המפורסם, אפשרות חדשה שבאה אליו, לפי דבריו, ממקור נאמן:

בשעת ברור הצעת-החוק בדבר בטול תחום המושב תכניס הממשלה הצעה להדומה על אודות שנוי חוק הבחירה לדומת-הממלכה. ושנוי זה עתיד להיות חל קודם-כל על היהודים. הם יגואלו מן הבחירה אל הדומה והדומה יכולה, לפי דברי לוקוט, לקבל את שתי ההצעות, הסותרות, לכאורה

זו את זו: לבטל את תחום המושב, לפי שהגבלת זכות-הישיבה ליהודים זהו דבר המביא קלקלה להרוסים עצמם, ולשלול מאת היהודים את הזכיות הפוליטיות.

ואין לוקוט רואה כל סתירה בזה. אדרבא; לפי דעתו כך צריך להיות. זוהי ארץ האפשריות שאין להן גבול! —

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

כעוד שברוסיה וביתר המדינות אנו שומעים לפרקים תכופים ידיעות על-דבר הסתה ביהודים והתנפלות עליהם, על התגברות האנטישמיות והמלחמה ביהודים, אנו שומעים מארצות הברית שבאמריקה ידיעות מהופכות מאלה: ראשי האזרחים והמדיניים המפורסמים משתמשים בכל מקרה הבא לידם להביע את רחשי-הכבוד אל היהודים, הנחשבים בעיניהם לאזרחים מועילים, עד כי יש שההתאמצות זו ללמוד סנגוריה תמיד מעוררת חשד. למה היא סנגוריה זו ליהודים? מדוע אין אזרחים אחרים זקוקים לתעודה מגדת-יושר?

במשתה שערכה חברת „בני ברית" בוואשינגטון השתתפו נשיא אמריקה טאפט, ראש בית-הנבחרים, ציר אנגליה ואחרים משרי מעלה. טאפט דבר בהתלהבות על יתרונותיהם ומעלותיהם של היהודים האזרחים, אלה ה„אצילים של האנושיות". ראש בית-הנבחרים דבר על היהודים בתור חובבי עבודה ועל סגולתם להדבק בהציליביזציה האמריקאית. נאום מצוין נשא המלומד בריים, ציר אנגליה. הוא דבר על התועלת הרבה שהביאו היהודים לאנגליה ולהקולטורה האנגלית בארצות הברית.

מי שהיה נשיא ארצות הברית באמריקה תיאודור רוזבלט, שב בימים האלה ממסעותיו באפריקה ובאירופה אל ארץ-מולדתו. אך כל הכבוד שנחל ה„אמריקאי הגדול" הזה בארצות נכר כאין הוא בעיניו לעמת החבה הרבה שהראו לו בני ארצו, בדרכו על אדמת נויארק. העתונים הבאים מעבר-לים מלאים פרטים רבים על אדות השמחה הגדולה ששמח רוזוולט בראותו, אחרי נדודים של שנה וחצי, את ארץ-מולדתו. בין יתר הצירים של היהודים, שבאו לפגשו, הכיר רוזוולט את העסקן הצבורי המפורסם בנויארק יוסף בארנדס ופנה אליו: —הגם אתה פה? שמח אני לראותך.

וכאשר אמר לו בארנדס: — „מאושר אני לקדם בברכה בשם אחי בני עמי את האיש שהראה ביחסו אל היהודים גודל-נפש, נדיבות ולב-אדם, ענה רוזוולט:

— יכל אתה להוסיף: האיש המאמין תמיד בנצחון הצדק והיושר.

בצרפת עשו הבחירות האחרונות להפרלמנט רושם טוב על היהודים בזה, שרשומי האנטישמיות לא נכרו בהן כלל. מימי משפט דריפוס עד היום צעדה צרפת קדימה במקצוע זה, ולהאנטישמיות אין מהלכים בארץ הקולטורית הזאת. ראש צוררי היהודים, דריומון, נשאר בדד במערכה, והתנועה שנהג אותה דריומון בכח רב ובאנרגיה עצומה, גועה והלכה תמם. סבת הדבר היא, שהאיומים והפחדים שהטיל דריומון על הצרפתים: „היהודים עליכם" נתבדו, היהודים נמנו ליועצי המדינה ולפרופיסורים, נבחרו אל הפרלמנט, ובכל זאת הוסיפה צרפת לשגשג וכחה והשפעתה גברה משנה לשנה, אז נוכחו הצרפתים התמימים כי דריומון מוליך אותם שולל, ויריריו התרחקו ממנו, בראותם את דבריו הכוזבים ואת מעשיו המחפירים שהוא משתמש בהם במלחמתו ביהודים. וינועו ויעמדו מרחוק להתנועה הזאת, המנבלת את שמה של המדינה הצרפתית בעולם הנאור. ואולם כמה הוא מספר היהודים בצרפת?

המוסדות באמריקה גדלים ועולים במשך זמן קצר למדרגה גבוהה, שקשה לנו לשער. וגם המוסדות אשר להיהודים בכלל. הנה כן מוצאים אנו ב„גייע יור. קארעספאנדענץ" פרטים מענינים ע"א הביבליותיקה של ביהמד"ר לרבנים בנויארק, שבמשך שש השנים האחרונות עלה בה מספר הספרים למספר עצום, עד שרק הביבליותיקה הבריטית העתיקה יכולה להתחרות עמה. לפני שש שנים היו לה להביבליאותיקה רק ששה אלפים כרכים. אחר כך נתן לה במתנה השופט מ. זולצברגר מפילדילפיה, אחד מחברי הועד המפקח את אוצר ספריו הגדול, שנמצאו בו עשרת אלפים כרכים. והמיליונר המפורסם יעקב שיף קנה בשביל ביבליותיקה זו את אוצר-הספרים של החכם הנודע ר' משה שטיינשניידר. נמצאו עוד אנשים שנדבו ספרים להביבליותיקה וכעת יש לה 33000 כרכים. כבית-עקד זה נמצאים כתבי-יד יקרי ערך וספרים מדעיים יקרי המציאות מאד בלשונות עברית, ערבית ורומית וגם אינקונבלים אחרים.

לרגלי האגיטציה האנטישמית המתפשטת בערי השדה בבולגריה, נתן מיניסטר הפנים שם אל שרי המחוזות בפקודה לעצור בכל תוקף בעד התעוררות הזאת. —

בחוגי האומנים אשר במינכן עוררה רעש פקודת מנהל „היכל-הזכירות" להרחיק משם את הציור הגדול של האמן הפולאני פאביאנסקי. בציור זה מתוארים הפוגרום בקיוב בשנת 1905 ומוראיו. והדירקטר חשב ומצא עתה, על פי הפצרה מצד דיפלומטי רוסיה, כי ציור זה יש בו טנדנציה פוליטית אסורה. הצייר פאביאנסקי אומר להגיש קובלנא על פקודה זו. —

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

תחכמוני מאסף מדעי וספרותי. הוצאת אגודת הסטודנטים „תחכמוני" בברן. ספר ראשון. נערך ע"י ב"מ לעווין. ברן, התר ע.

זאב קאפלאן. ברומו של עולם (קובץ מאמרים הנוגעים בשאלות הזמן). — וילנה, עת"ר.

Отчетъ о дѣятельности информаціоннаго бюро при центр. комитетѣ Еврейскаго Колонизаціоннаго о-ва за 1909 г. СПБ., 1910.

S. A. Horodezky. Rabbi Nachman von Brazlaw. Beitrag zur Geschichte der jüdischen Mystik. Berlin, 1910. Preis brosch. Mk. 2.50.

Къ вопросу о языкахъ (Еврейскій или жаргонъ?) Краткій опытъ литературной, историко-философско-лингвистической монографіи Израиля Гринфельда. Paris, 1910.

Verein „Mekize Nirdomim". Bericht für das Jahr 1909. Frankfurt a/M. 1910.

Мѣстечко Краснополье Могил. губ. Опытъ статистико-экономическаго типичнаго мѣстечка черты евр. осѣдлости. Составилъ др. Л. Л. Рохлинъ. Изданіе евр. колониз. о-ва. СПБ, 1909.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.

Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

Вильна. Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

אויף דער ערשטער מעגליכער יודישער צייטונג

„דער פריינד“

(אכטער יאהרגאנג)

„דער פריינד“ איז א יודיש-נאַציאָנאַלע, אונפאַר-טייאישע צייטונג, בעשטימט פאר דעם ערנסטערן לעזער פון יודישען פובליקום.

„דער פריינד“ איז רייך אין אלערליי אינפארמאציעס און וויכטיגע ידיעות פון יודישען ווי פון אלגעמיינעם לעבען. די פעטרבורגער אבטיילונג פון אונזער צייטונג בעקומט אלע פאליטישע ידיעות פון ערשטע קוועלען און האט איהר ספעציעלען קארעספאנדענט אין דער גאסוד. דומע.

אין אלע ארטיגע צענטרען אין רוסלאנד ווי אין אויסלאנד האט „דער פריינד“ ספעציעלע קארעספאנדענטען.

די ביילאגען פון „פריינד“ ווערען צוגעגעבען יעדע וואך, די לעזער בעקומען אומזיסט:

„דער בעזים“

א ספעציעלע ביילאגע פאר הומאר, סאטירע, וויטץ מיט ארי-גינעלע קאריקאַטורען אדער די

ליטעראַרישע ביילאגע

מיט ערצעהלונגען, סקיצען, רעצענזיעס א. א. וו. פון די בעסטע יודישע שרייבער. פון 28-טען מאי אן-דרוקט זיך אין פריינד אין א שענער לייכטער יודישער איבערזעצונג דער בע-ריהמטער ראמאן פון וואלטער סקאט

„דער שווארצער ריטער“

ספעציעל פאר די אבאנענטען פון 1-טען יולי.

אלע נייע אבאנענטען, וועלכע וועלען אויסשרייבען אונזער צייטונג פון 1-טען יולי אויף 3 חדשים וועלען בעקומען אומזיסט אלע נומערן פון 28-טען מאי ביז 1-טען מיט'ן אנפאנג פון ראמאן „דער שווארצער ריטער“.

פרייז: אין רוסלאנד א יאהר 7 רובל, א האלב יאהר 3,50, א פיערטעל יאהר 1,75 א חודש 60 קאפ.;

אין אויסלאנד: א יאהר 12 רובל, א האלב יאהר 6 רובל, א פיערטעל יאהר 3 רובל, א חודש 1 רובל;

אדרעסע:

Редакція газета „Деръ Фрайндъ“ Варшава, Долгая 23.

יודיש אילוסטרירטעס

פאמיליענבלאט

וואכענבלאט. קווארטאלס אבאנעמענט פיר אויסלאנד נור 1к.50, 16 זייטען שטארק, ענטהאלט פאליטישע און אינטער-סאנטע נייעס. סאטירישע וואכענאיבערזיכט, ביאגראפיען, ער-צעהלונגען, סקיצען, און לעגענדען. ביכער בעשפרעכונגען, אויס דען צייטונגען, פונ'ם לעבען פון די חיות, הויזווירטשאפט הייזמעדיצין, אגדות און מעשיות, ווערטליך פעקסוערבילדער א. ז. וו.

פראבע נומערן אומזאנסט.

איך בעט די געזונונגסגענאססען און פריינדע דאס בלאט צו פערברייטען. איבערהויפט עהרליכע פערשלייסער צו פערזארגען.

אדרעסע:

„Familienblatt“, Nadwornna, Galizien.

פערלאג פון די „שירי ציון“

הויפטפערטרעטער פון דעם „העולם“ און דעם „החבר“

פלייש קאנסערווען
און
באָליאָן-עקסטראקט
פאבריק

כשר!! ... „זן“ ... פון

☞ 40 פערשיעדענע פלייש-געריכטען, קאנסערווי... אין דאָזען (פושקעס) פון $1/2$ און $1/4$ ...

די האמבורגער פאבריק „זן“ איז שוין צו גוט בעוואוסט ... קאנסערווען פון פערשיעדענע פליישען און געפליגעל (עופות). פאר די וועלטענע גוטע קאנסערווירונג פון דיעזע געריכטען ... פאבריק „זן“ בעקומען איין גאלדענעם מעדאל.

יעצט פאבריצירט די פאבריק „זן“ באָוליאָן עקסטראקט (ווי... (Wirfel אין פליטקעס, פון 1 פליטקע עקסטראקט, ווא ... קאפ. בעקומט מען א גלאז גוטע, שמאקהאפטיגע, קרעפ... אזוי ווי די זופען, וואס ווערט פערפערטיגט צו הויזע.

די באָליאָן-עקסטראקט „זן“ איז זעהר נוצבאר אויך ... הויזליכע קיכע און רעסטאראציאנען, צו פערבעסערען ... שטארקען דעם געשמאק פון זייערע געוועהנליכע זופען, וואס ווערען ...

די באוליאן-עסטראקט „זן“ גיט אויך די מעגליכ... פערטיגען פיעל געריכטען גאר אהן פלייש, דען דאס האט ... קרעפטען און שטארקהייט ווי פלייש.

די באוליאן-עקסטראקט און די קאנסערווען פון ... „זן“ איז איבערהויפט נוצבאר פאר דאצניקעס, סטודענטען א... אויך פאר רייזענדע, וואס פערברענגען אין וועג א לענגערע ... ערנעהרענדיג זיך שטענדיג מיט קאלטע טרוקענע שפייזען, ליי... מאגען-קריינקהייט, וואס אין די היצען און אין א אונגעזונדער ... טרוקענע שפייזען פאר זיי ווירקליך מיט לעבענס-געפאהר פערבונדען. ... יעדע קאלטע שפייז איז ניט גאראנטירט פון באצילען).

וויכטיג פאר עמיגראנטען!

די קאנסערווען און באוליאן-עקסטראקט „זן“ זענען ... דערום נוצבאר פאר עמיגראנטען, וואס פאהרען אויף די שיפען ... ריקא, ארגענטינא א. ז. וו. און ווערען פערשמאכטעט פון דעם, ... האבען ניט קיין כשר'ע ווארעמע שפייזען, און נור יעצט צוליעב ... די קאנסערווען און באוליאן-עקסטראקט „זן“ איז דא ... ליכקייט צו האבען אין וועג פרישע, געשמאקהאפטע, וואר... זען גלייך ווי צו הויזע.

ווען די עמיגראנטען ווילען ווירקליך פריש און געזונד ... ארונטער, זאלען זיי די ערשטע זאך פאר זייער אבפאהרען ... זארגען אויפ'ן וועג מיט די קאנסערווען און באאוליאן-עקסטראקט ... יודישער פאבריק „זן“.

פריינד און בעקאנטע פון די עמיגראנטען! ווען איהר ... עמיגרירענדע זאלען אייך שטענדיג דערמאהנען צו גוטען און דאנקבאר... פערגעסט ניט צו דערמאהנען זיי פאר'ן אבפאהרען וועגען די ... און באאוליאן-עקסטראקט „זן“.

צו בעקומען אין אלע קאלאניאל און פיש-געשעפטען. ... פירמעס קאנען בעקומען אין מאנאפאל א שטאדט אדער א גאנצען ... פרייז-קוראנטען און הכשרים ווערען ארויסגעשיקט אומזאנסט. ... קינפטע זיך צו ווענדען לויט פאלגענדען אדרעס:

...бурская мясно-консервная и бульонъ-экстрактная фабрика „ЗОНЪ“, Подбродзе, С.-П. Б. ж. д.

שנה שלישית

הפרחים

עתון שבועי ... להינוקות לילדים ול... הנעורים.

פרס: מלון רוסי-עברי להלמידים.

מחיר העתון לשנה 5 רו"כ; בחו"ל עוד 60 קאפ' ובע... לחצי ולרבע שנה.

האדריסה:

Луганскъ, редакція „Гапрохимъ“.

Lugansk (Russie) „Haprochim“.

העורך והמו"ל י. ב. לב...

העולם

הציונות שואפת ליצור מקלט-בטוח ע"פ
משפט-כללי לעם ישראל בארץ ישראל
(פרוגרמת באזל)

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

№ 26.

התכן:

1) על המצפה.
א) להצעת החוק ע"ד השלמון העצמי בערי פולין.
ב) קול דמי אדם.
ג) כחאת יהודי גליציה.
2) דור ודורשיו (ב). — נ. סוקולוב.
3) אשר (שיר). — יעקב כהן.
4) ראש פנה (סוף). — י. ל.
5) „לוצרן". (III). — צ. הירשקן.
6) הספרות המדעית במערב (ט—סוף). — דר. ש. ברנפלד.
7) הסתלקות השכינה. — ח. רבניצקי.
8) מכתבים אל המערכת.
9) מכתבים מטורקיה (I—סוף). — א. חרמוני.
10) בציונות.
11) בארץ ישראל.
12) ברוסיה.
13) בחוץ-לארץ.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 1/2 דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 80 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

הגליון הזה הוא הראשון לרבע השלישי, ובו אלה אשר לא חדשו את החתימה מיולי ואילך מתבקשים לעשות דבר זה בהקדם.

מתקבלת החתימה על „העולם" מיולי עד סוף השנה במחיר של 2 רובל.

המערכת החליטה להגדיל מתחלת יולי ואילך את במת „העולם" ותחת אשר עד עתה יצאו 8 גליונות דפים בכל חודש—יצאו מיולי ואילך 9 גליונות דפים בכל חודש, היינו שתי פעמים בחודש יתוסף ה„עולם" 2 גליונות ושתי פעמים 2½ גליון. מובן מאליו, כי על ידי זה ישבח עוד יותר תוכני של השבועון, באשר תהיה היכולת להרחיב את כל חלקיו ולהביא בו ג"כ את ההוספות הנחוצות אשר לא יכלו לבא עד עתה מפני חסר מקום.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, ז׳ תמוז, תר״ע.

ВИЛЬНА, 1-го Іюля, 1910 г. — № 26 — WILNA, 14-ten Juli, 19

עַל הַמִּצְפֶּה.

הצעת החוק ע״ד השלטון העצמי בערי פולין.

הצעת החוק ע״ד השלטון העצמי בערי פולין מתחילה מעסקת את העתונות הפולנית. העתונים הפולנים דנים על כל סעיף וסעיף מאותה הצעה. נראה, שרוצים הם להקדים ולבאר באור גמור את מהותה וערכה של ההצעה, כדי שתהא דעת הקהל מוכנה מראש לקראת הוכוחים, שההצעה תעורר בשעתה בדומה.

אעפ״י שאין דעת הפולנים נוחה מן ההצעה, מכל מקום לא יותרו עליה. זמן רב יותר מדי נהנו התושבים „מחסדי" האדמיניסטרציה המקומית ולא ניתנה להם היכולת להשפיע על הנהגת עניני הערים. ולפיכך אומרים הם אל לבם: מוטב שיקבע ונהיה שלטון עצמי מוגבל כזה, שהאדמיניסטרציה אפוטרופסית היא לו, משישאר הסדר הנוהג עכשו. ואולם כשתגיע הדומה לידי ההצעה, ודאי לא יסתפקו הדפוטטים הפולנים במועט וידרשו לשנות את ההצעה ולתקנה לפי רוחם. וכבר נדפסים בהעתונים הפולנים גם עתה מאמרים, הדנים ע״ד התקונים והשנויים הנחוצים להצעה.

אנחנו כבר עמדנו ב„העולם" על ההגבלות המרובות, שיש בהצעת החוק האמורה לנו היהודים. אם תתקבל ההצעה בדומה ולא יעשו בה תקונים בנוגע אלינו, הרי אנו יודעים מראש שהשפעת היהודים על הנהגת הערים בפולין, — ואפילו באותן הערים שרוב תושביהן הם יהודים, — תהיה חשובה כמעט כאין. בערים הגדולות, כגון ווארשא ולודז, יהיו להיהודים ששה עשר ושנים עשר חברים במועצה, בשעה שמספר כל חברי המועצה יהיה מאה וששים (בווארשא) ומאה ועשרים (בלודז). בלובלין ובעיר דפלך יהיו להיהודים שמונה חברים במועצה בת שמונים חבר, ובלומזה — ארבעה חברים במועצה בת ארבעים חבר. ובאותן ערים, שמספר תושביהן היהודים עולה 85 % לעומת מספרם של כל תושבי העיר, כגון, למשל, דזיאלושיץ וכדומה, שבמועצה בת 25 חברים יהיו להיהודים רק ששה חברים. המספרים הללו מוכיחים, שלא יהיו היהודים בתוך מועצות הערים אלא מעין „הקולו הפולנית" ברומה, לפי מבטאו המוצלח של אחד הסופרים. ואם נוסיף ע״ד שלפי הצעת החוק אפשר לבחור אל ה ה נ ה ג ה גופה רק יהודי אחד בכל מקום, ואין יהודי רשאי להיות לא ראש המועצה ולא סגנו, לא ראש ההנהגה ולא סגנו אפילו לא מזכיר המועצה או מזכיר ההנהגה, הרי נבין עד כמה תקטן השפעת היהודים על הנהגת עניני הערים בפולין.

ואולם בכל ההגבלות הללו הנוגעות לנו אין דעת הקהל הפולני מטפלת טפול מרובה: העתונים הקלריקלים מביעים את שמחתם הגלויה לדבר הזה, כי הוגבלו זכיות היהודים. ועתוניה של הדמוקרטיה הלאומית שותקים עדיין לגמרי, אלא שאין הם מחמיצים כל מקרה טוב הבא לידם, כדי להראות על הרעה הרבה שיכולה לגרום לעניני הפולנים ההתרשלות מצד החברים הפולנים שבמועצות ערים כלומזה, למשל, שבהן יהיה להחברים היהודים והרוסים רוב הדעות: העתונים הפרוגרסיבים אמנם מוחים כנגד הגבלות בכלל, אלא שאינם נמנעים בכל זאת להודות, כי יודעים הם את „הסכנה" שיכולים היהודים, וביחוד היהודים הליטאים, להביא להנהגת הערים, והם באים לידי מסקנא, שבמקום ההגבלות ה„מכניות" נחוץ היה לקבוע הגבלה „טבעית", הם צויה אפילו בארצות דמוקרטיות לגמרי — שזכות ההשתתפות בהנהגה תנתן רק לאיש היודע קרוא וכתוב בלשון המדינה, כלומר פולנית. סימכים הם בזה על אמריקה הדימוקרטית, שאינה נותנת זכות אזרח לגר עד אם ידע קרוא וכתוב אנגלית, ושוכחים הם אוהבי הצדק והיושר הללו, שבאמריקה חוק זה אינו נוהג אלא בזרים, שזה עתה, ל פ נ י ח מ ש ש נ י ם, באו אל הארץ והתישבו בה, בעיר שיהודי פולין יושבים במדינה זה מאות בשנים ולשונם תוכל להחשב כאחת הלשונות המהלכות בארץ, כגון הלשון הרותנית במחוזות סדלץ ולובלין והלשון הליטאית בפלך סובאלק. איך שהוא—התירוץ ישנו בעין, ויכולים אפוא גם הפרוגרסיבים להצדיק את ההגבלות מבלי לנגוע חלילה בדמוקרטיותם ופרוגרסיביותם...

לעומת זה אין דעת הפרוגרסיבים נוחה, שנחלקו הבוחרים לקוריות ונבדלו גם היהודים לקוריה מיוחדה. רק עתון ר ד י ק ל י אחד מכריז בשמחה גלויה, שעתידות הקוריות המיוחדות לבטל לגמרי את האגיטציה הלאומית ולהסיר ע״י כך את הלוט מעל אופיה האמתי של הבורגנות. עתון זה שמח, כי מתוך שנחלקו הבוחרים לקוריות עתיד להתגלות גלוי גמור יחסה הרע של הבורגנות — בלי הבדל לאום — לכל המעמדים המשועבדים — ג״כ בלי הבדל לאום. נגד הסעיף ע״ד קביעת קוריות מיוחדות מוחה ביחוד „האיזראעליטא", אורגנם של המתבוללים. „כיצד"?—טוען עתון זה—„מבדילים בכונה את היהודים

מעל הפולנים ועושים אותם, את היהודים, חטיבה בפני עצמם. והרי ע"י כך יכולים היהודים לבוא, חס ושלום, לידי מחשבת פגול, כי הצבור היהודי יכול להתקיים על יד הצבור הפולני ולא בתוכו!"...

עפ"י הצעת החוק נמנים גם מומרי היהודים על הקוריה היהודית. סעיף משונה זה, שהממשלה נתנה בפירושה להצעה טעם לו, כי הנסיון הראה עד כמה מזיקה היא השפעתם של המומרים היהודים על הנהגת הערים, עורר את חמתם של הקלריקלים. „יהודים שכבר התנצרו, שכבר עזבו את היהדות לגמרי ונבלעו בתוך הצבור הנוצרי, יהודים שכבר עזבו את דגלם וזכו להכנס למלכות השמים, יהיו מוכרחים להצטרף אל הקוריה היהודית" — טוענים העתונים של הקלריקלים: — „והרי עלול דבר זה לשוב ולהרחיק מעלינו את הנוצרים שנולדו ביהדות ולהפריע בעד התפתחותו של השמד, שרק הוא הוא ההתבוללות האמתית והגמורה!"... ומודה להם להעתונים הקלריקלים, בנידון זה גם עתונם של המתבוללים. וגם הוא מוחה מנקודת מבט זו עצמה נגד הסעיף האמור, והוא אומר שאסור להכריח את המומרים, כי ישובו להמנות על הקוריה היהודית. יתר העתונים לא עמדו כלל על סעיף זה. מי יודע; אפשר אין הם מתנגדים כלל לדבר, כי ירוחקו המומרים שפלי הנפש מתוך קהלם הם; ולהגן על כבוד היהודים המחולל ע"י כך, שמצרפים אליהם שלא מדעתם ושלא מרצונם את שפלי הנפש אשר נפלטו מתוכם, הרי אין זה מענינם של העתונים הפולנים.

זהו לעתה יחסה של דעת הקהל הפולני להצעת החוק האמורה ולאותם הסעיפים המגבילים את זכויותיהם של היהודים. אנו אומרים „לעת עתה", מפני שודאי עוד יוכרחו הפולנים לטפל בשאלת זו על דבר השתתפות היהודים בהנהגת הערים, כשם שיוכרחו לטפל בכלל בשאלה הלאומית ביחסה אל השלטון העצמי. העתונים כבר הודיעו, שהליטאים אשר בפלך סובאלק דורשים, כי בפלכם תהיה הלשון הליטאית שוה בזכויותיה להלשון הפולנית. היהודים מחשים עדיין ואין הם מנסחים עוד את דרישותיהם הם. אבל אין כל ספק, שלא יהיו ימים מועטים ותפסק שתיקתם זו של יהודי פולין.

הפולנים הפרוגרסיביים והיהודים המתבוללים זו דרכם להוכיח ולחזור ולהוכיח, כי שאלת הנהגת הערים אינה ענין כלל להשאלה הלאומית, שהרי — סדור צרכי ההיגיינה ותקון המרצפות וכדומה מן הדברים הצריכים לתושבי העיר אין בהם שום צד מדיני, ובחשיבותם מודים כל בני העיר מבלי הבדל לאום. אמנם כן. אבל המוכיחים הללו שכחו פתאם, שהנהגת העיר מספיקה עבודה מרובה ומשרות הגונות לשכירים ולפועלים, והדי אפשר ואפשר לתת דין קדימה לבני לאום זה ולדחות את בני לאום אחר; שמועצת הערים מטפלות במדה מרובה בעניני בתי הספר, וכאן ודאי יש מקום להקדים את צרכי בני הלאום האחד על צרכיו של בני לאום אחר וכו' וכו'. וחוץ מזה הן אפילו בנוגע ל„סדור צרכי ההיגיינה ותקון המרצפות" אפשר ואפשר להבדיל בין הרובעים, שבהם יושבים בני לאום אחד, ובין אותם הרובעים, שבהם יושבים בני לאום אחר.

יהודי פולין מוקפים עכשו אטמוספירה של שנאה כבושה, של חשדים שאין בהם ממש. ובודאי יכירו יהודי פולין, עד כמה כקצצת הצעת החוק ע"ד השלטון העצמי בערי פולין את זכויותיהם ויבינו, שרק הם עצמם צריכים להגן על עניניהם. יהודי פולין בודאי לא ימחו כנגד חלוקת הבוחרים לקוריות, שהרי דוקא דבר זה עושה אותם חטיבה אחת, מוסיף להם כח ומסירה לגמרי את פחד האגיטציה האנטישמית, שהיה מצוי בימי הבחירות אל שלש דומות הממלכה. אבל הם ודאי ידעו [illegible] כנגד ההגבלות אשר בהצעת החוק ולא יתרשלו מלנסח [illegible] את דרישותיהם הם.

קול דמי אדם.

בסוף השבוע העבר מסר הטלגרף את שתי הידיעות [illegible] זו אחרי זו: „רינה. במדינת ניבדה (בארצות הברית אש[illegible] באמריקה) נגמרה מלחמת האגרופין בין הלבן דזפרים ובין ה[illegible] דזונסון. התחרות זו ענינה הרבה מאד את כל העולם האנג[illegible] זכסי. בעד דזפרים הוצגו סכומים עצומים. בההאבקות [illegible] עשרה נצח דזונסון." „ניו־יורק. לרגלי נצחונו של דזונ[illegible] במלחמת האגרוף היו בכל הארץ ההנגשויות מרובות בין הלב[illegible] ובין השחורים. הלבנים שרפו באש מלון של כושי. מן [illegible] הומתו כעשרים איש ונפצעו מאות איש". ובכל יום ויום ידיע[illegible] באות מאמריקה, כי עוד בערים גדולות הרבה, בניו־אורליא[illegible] בפיטסבורג, בפילדלפיה, בסן־לואי וכו' וכו' מוסיפים הלבנים לנקום באכזריות נוראה את נקמת כבוד דזפרים המחולל ולכב[illegible] בדם אדם את ה„כתם" שהטיל דזונסון הכושי על האנגלו־סכס[illegible]

שני אנשים מתועבים, שמפני צמאונם לדם ולממון, [illegible] את צלם האדם מעליהם ונעשו שורי האצטדין, יצאו לה[illegible] איש באחיו, נצח האחד את השני, והנה עוללים ויונקים [illegible] האדמה נעשית רוויה דם, ובני אדם מוכרים את שארית נשמת[illegible] לשטן. והכל משום מה? — משום שעירו של שור האצטדין [illegible] שחור ועורו של שנוצח—לבן.

ואתה עומד כמשוגע למקרא הדברים האלה, וכ[illegible] מנקרת את מוחך השאלה: האומנם היה היה כדבר הזה לא בארץ פראים ואוכלי אדם, השוברים את צמאונם בדם אחיהם, כי א[illegible] באמריקה, בארץ החופש, בארץ התרבות הגדולה והרחב[illegible] האומנם?!

ובודאי יבאו „אפוטרופסי התרבות" ויאמרו: כן צ[illegible] להיות, כך מוכרח להיות, מהלך החיים והתרבות מחייב א[illegible] המעשים הללו ודומיהם. ואולם באותה שעה אנו חשים, כי שק[illegible] הם דוברים האנשים הללו. במקום דם בעורקיהם יש להם שיטה במחם, במקום לב בחזיהם יש להם פסוק[illegible] בפיהם. קול דמי אדם צועקים אלינו מן האדמה. אין בעולם דעה, שיש בה אפילו קורטוב אמת, אין בעולם תרבות, שיש בה אפילו קורטוב נפשיות טהורה, אשר תחי[illegible] ואשר תצדיק מעשים כמו אלה. שקר הדבר! —

אומרים הם בעלי השיטות, כי אין בעולם אלא כח ואגרוף וכל החשוד בעיניך, שעתיד הוא בזמן מן הזמנים להראות לך את אגרופו, השכם והסירהו מעל דרכך למען יוטב לך. אבל הרגש הבריא החי בלבנו אומר לנו, כי דברי נבלה הם הדברים הללו, כי עושים הם את החיים עצמם למחוסרי כל ערך, כי אין כדאי כלל לפנות את הדרך כדי לחיות חיים כאלה. הרגש הבריא החי בלבנו אומר לנו, כי אם אין בעולם יחס אנושי, יחס נפשי בין אדם לאדם, אין בו כלום.

ואולם אין כונתנו כלל „ללמד תועים בינה". הן את שפתנו לא ישמעו, ואם ישמעו לא יבינו, כי על כן זה כבר פסול מצאו בתורת ישראל, אשר בה נאמר: „לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוח". אין דברינו מכוונים אלא כלפי אחינו א[illegible] הבאים לאמריקה, המתישבים בה ולומדים אל תושבי הארץ — להבזות ולשנוא גם הם את השחורים.

בושה תכסה פנינו לשמוע, כי ילמד גם היהודי לדבו[illegible]

את האדם השחור ולעשות לו רעה. האומנם לא יעשה את חשבון נפשו הפשוט מאד: אם „מסוכן" הוא האדם משום שהוא מוציא לשוק ידים מבקשות עבודה ולחם, כיהודי מוציא לשוק ידים מבקשות עבודה ולחם? ואם הוא האדם השחור, משום שבן הוא לגזע זר, ודם מיוחד בעורקיו, הרי מי כיהודי בן לגזע זר ובעל דם מיוחד?

אם הם, תקיפי העולם. שכורי הנצחון ושטופי התאוה להיות היחידים בעולם, אם הם אינם מודים אלא בכח האגרוף הם שולחים לפניהם לפנות לעצמם את הדרך,—אנו אל פניהם, אנו אין לנו בעולם אלא היחס האנושי, היחס שבין אדם לאדם.—

אחזות יהודי גליציה.

קוראי „העולם" ודאי זוכרים עדיין את הדבר אשר עשה לודוויג גייגר, עורך ה„אללגעמיינע צייטונג דעס יודענטומס", כי הדפיס בעתונו זה את דברי הפלסתר, שכתב תיאודור — יהודי מומר שחזר, לצערנו, ל„יהדותו" — על יהודי גליציה. מאמרו זה של לסינג היה מונח זמן רב בתיקו של ... הקודם, הד"ר קרפלס, שלא רצה להדפיסו. ורק לאחר ... הד"ר קרפלס ובמקומו בא גייגר נפל על „המציאה" הזאת ... להוציא את ה„מרגלית הטובה" לאויר העולם.

... הפעם הראשונה שנדפסו דברי אנטישמות גמורה ... ארס בעתון יהודי, ואין ספק כי יש בזה מעין „בכיה ...". צוררינו משתמשים תמיד בהגדת עדות מצד „יהודים". ... האנטישמית, וגם זו שאינה מטעימה כל־כך את שנאתה ..., תובעת מן הממשלה הפרוסית, כי תחמיר בענין ... יהודי המזרח בארצה, ובודאי לא תתרשל להוכיח ... דברי „היהודי" לסינג עצמו, עד כמה פחותים הם יהודי ..., וכבר היה מעשה לפני ימים מספר והעיד יהודי ... בבית הדין לעונש נפשות בברלין, כי רוב הדברים שמשטינים ... על היהודים מכוונים—ובצדק — כלפי יהודי המזרח. ... והמוסרים (וכל המסייע בידם—כמותם) סלון ממאיר הם ... ישראל למן היום שהלכנו בגולה. צרת המומרים והמוסרים ... עולמית היא לנו, ולא אל טמאי נפש ורוח הללו נעריץ ...

אבל הרבה והרבה יש להצטער, כי המחאה שמחו יהודי ... כנגד מעשה לסינג־גייגר היתה קלושה כל־כך. נראה היה, ... שנים שלשה אנשים, שאמנם הגיע צער העלבון ללבם, ... ויתר הקהל הגדול שבגליציה שתק. ירקו בפני הקהל ... יהיא, כדרכו, פטר את עצמו בהלצה: גשם יורד. לפני ... מועט פרסמו אגודות־נשים בערים שונות בגליציה קול קורא ... של נשים עבריות, כדי למחות בעלבון הגדול שנעשה ביחוד לבנות ישראל במדינה זו ובמדינת בוקובינה. ... הזה מאוחר. הוא הרבה, ועם כל זה יעשה המיטינג ... אם רק יסתדר בשכל ובטעם טוב. יחד עם זה צריכות ... הקהלות בגליציה ובבוקובינה לצאת במחאה גלויה ... פרסום גדול נגד הקטרוג שיש בו הרבה מן הנבלה ומן ... ברות. חטא גדול תחטאנה הקהלות בגליציה ובבוקובינה גם ... עצמן וגם לכולנו אם גם הפעם תתרשלנה בדבר. ועל היהודים ... לאומיים מוטלת החובה לסדר את המחאה העממית הזאת בעוד ... לא יאוחר מבסוף ימי הקיץ הנכחי, באי־כח כל הקהלות בגליציה ובבוקובינה צריכים לשלוח את מתאתם לשלטון הקהל הברליני ולשאר קהלות ישראל אשר בגרמניה. תיכף אחרי פרסום מאמרו של לסינג בעתון המדובר כעסה דעת הקהל בברלין. על לודוויג גייגר, וגם הליברלים, אחיו־לדעה, החלו לנער חצנם ממני. אז היה מוסכם, כי גייגר, אשר זמן בחירתו לפרנס בעדת ברלין יתם בסוף שנה זו, ידחה משלטון הקהל הברליני. אבל בינתים נשכח הדבר, וגייגר מוסיף להחזיק מעמד. בחודש נובמבר ש"ז תהיינה בחירות חדשות של פרנסי העדה בברלין. וצריכה דעת הקהל העברי בגליציה ובבוקובינה לבוא לידי גלוי באופן כזה, שידחו פרנסי ברלין את גייגר ממחיצתם.

נ. סוקולוב.

דוֹר וְדוֹרְשָׁיו.

ב.*)

כרמיה דומה בעיני אל ילינק. אין אני מוצא בדברי איש זולתם כל כך התלהבות והתרגשות הנפש. גאוה וגאון בשל היהדות. ההתפעלות הלאומית, השולטת בנפשותינו אנו, היא עניה־בדם וחסרת צבע, אם נדמה אותה אל ההתפעלות הזאת. כל מה שיש מן הנשגב והעמוק, מן היפה והבהיר בקורות בני האדם, במדות נאות ומתוקנות, כל מה שיש מזכרונות העבר ומתקוות העתיד, כל מה שיש משופרא דשופרא, מבחר הרגשת החופש, סלתה ושמנה של הקולטורה וההשכלה — הכל אתה מוצא ביהדות. מודה אני: אינני משתומם על האנטישמים שעשו את כרוזו של כרמיה[1] פלסתר, תלו בו בוקי סריקי ויעידוהו כתור מופת חותך, שהיהודים חושבים את עצמם כמעולים וכדגולים שבאומות. מאליו מובן, שהם תלו במחשבת־העילוי הזאת זממים של תאות כבוש ושעבוד. אבל אלו לא יצאו עם עלילותיהם אלה לתרבות רעה, אלו רק הגד הגידו, שהיהודים הם „שוביניכטים", כלומר בעלי התלהבות והפלגה וחבה לאומית יתרה, אזי צריכים היינו להודות, כי דברי כרמיה מוכיחים כן. הוא היה מוצא הכל ביהדות; הוא מוצא בה — ובזה הוא דומה אל ילינק—גם את הגיונותיה של הריבולוציה הצרפתית הגדולה[2], מאה פעמים הוא מתפאר בעתיקותה של היהדות[3], ומאה פעמים הוא מתכון ליחס ליהדות את הזכות המיוחדת, שהיא ורק היא נתנה לבאי עולם מצות „ואהבת לרעך כמוך"[4]. והוא איננו מדבר כחוקר קדמוניות, הנושא את דבריו על חזיונות ומאורעות שכבר עברו ובטלו מן העולם. הוא מדבר ע"ד היהדות כמו ע"ד קבוץ חי וקים, כמו על „חטיבה אחת בעולם", הנאחדת אמנם ע"י חבלי הריליגיה. אבל תוך כדי דבור, כמו להוציא מלבן של הטועים, שהריליגיה של היהדות היא איזו תיאולוגיה נטולה מן החיים ומסורה לגבוה, הוא מתכון לבאר, שהריליגיה של היהדות היא ריליגיה של חיים ושל חירות. של שאיפה אל השלימות ושל תקון המדות והחברה[5].

---

*) עיין „העולם" נומר 24.

1) Rapport 1883.

2) Univers. Israel. 1872. p. 311.

3) Rapp. 1880.

4) Ibid.

5) Rapport 1876 p. 101.

והנה כשאתה מעמיק בתמציתם ותוצאותיהם של שני הכללים האלה: שהיהודים בכל העולם הם נפרדים מאחרים וערבים זל"ז; שהיהודים אמנם נבדלים מאחרים הבדל דתי, אלא שדת זו שלהם היא דת־החיים והשלימות, דת החברה והמדות,— מה היא התוצאה ההגיונית המחויבת היוצאת מאלה? הלא — שהיהודים הם עם. זהו לא יותר ממה שהיה כרמיה מחליט, כי אם פחות ממה שהוא היה מחליט. אליבא דכרמיה — היהודים הם בחינת העם העליון. השם „עם" איננו כולל את כל גדרי יתרונם. לפי דעותיו של כרמיה צריכים היהודים לעמוד בקיומם הנפרד והעצמי, צריכים להשמר ולהמנע מהתבוללות נזעית. דבר זה לא בפירוש איתמר, אלא מכללא איתמר. עם שזכה לעדן ולצחצח את עצמו כל כך, עד שהיכשר לזכות את העולם ע"י כשרונו והכנתו הטבעית באמתיות היותר מעולות, היותר מעודנות, אין צריך לומר, שחובתו הראשונה והעיקרית היא להיות זהיר לבל ישבת מטהרו. אלו עמד כרמיה על נקודת ההשקפה, שהיהודים כבר מלאו את כל תפקידם, כי עתה אפשר היה לאמר להם: „כלו נבואתכם וצאו", מעין הגזרה שגוזרים עליהם רבים מחכמי הנוצרים. אבל כרמיה מטעים ומדגיש את הדבר, שהיהודים יותר ממה שעשו עתידים לעשות ויותר ממה שתקנו עתידים לתקן, מפני שהדעות היהודיות עוד לא הספיקו לנצח את הדעות המתנגדות להן השולטות בעולם. ובכן—צריכים היהודים לא רק להשתמר ולהתקיים קיום של „שב ואל תעשה", אך גם לפעול ולהלחם. כרמיה מוצא את הסבה הראשית של המעמד הרע, שהיהודים עומדים בו בזה, שבהרבה מקומות עוד לא נצחו הדעות היהודיות. לפי זה — העם היהודי הנלחם לקיומו הוא הוא התורה היהודית הנלחמת בשביל נצחונה. אם תנצח התורה היהודית, אז ינצח גם העם היהודי. נצחה התורה היהודית בהרבה מהארצות הנאורות — נצחו גם היהודים ושלום להם; לא נצחה בארצות הבר־בריות — סובלים גם היהודים ורואים ברע. באופן זה מוציא כרמיה את השאלה מהעולם החומרי, ומכניסה אל העולם הרוחני. אורייתא בגלותא—ישראל בגלותא, אורייתא משוחררת— ישראל משוחרר. והואיל שהאורייתא איננה ענין של יהודים בארץ אחת, אלא ענין של כל היהודים, לפיכך יוצאת מזה התולדה המוכרחת, שביחוד בארצות הנאורות חייבים היהודים לקרב את נצחון האורייתא. לעולם אין אתה מוצא בדברי כרמיה את הצד הפוליטי, או את הצד הכלכלי, אלא את הסינטיזה הרוחנית. כשהוא מדבר ע"ד הרדיפות איננו מדבר עליהן באותו הנוסח שאחרים היו רגילים לדבר עליהן, בנוסח התולה אותן בסבות זמניות או מקומיות. הוא מפשיטן מגשמיותן, עוקרן מהמאורעות הפרטים ומוצא את שרשיהן בגלות־השכינה, כלומר בגריעות כחן של הדעות היהודיות כנגד הרוחות הרעות בכלל שיש להן עדיין שליטה באנושיות. כל דברי כרמיה הם אפותיאוזה אחת, הימנון אחד לצדק העולמי. הוא איננו מקונן; הוא איננו גם מוחה מחאות — הוא רק מתפעל ומתרגש מן המאיר שבתורת ישראל, והיא מראה רק כי בכל מקום ששם אין המאור הזה מאיר ליושבי תבל, שם מקום העושק והרשע. ואעפ"י שדבריו אלה נראים לכאורה כאלו היו דומים לדבריהם של אותם המטיפים שהטיפו ע"ד „מלאכות ישראל", באמת אין הם דומים אליהם כלל וכלל. „מטיפי המלאכות" היו רומזים תמיד על הדבר שנראה להם כעובדה, שהתורה הישראלית כבר מצאה לה ברת החדשה את ההמשך ואת התשלום, אלא שעוד לא מצאה כל צרכה את ההמשך הזה. וכרמיה, אעפ"י שלא התוכח עם הדת החדשה, איננו מוצא שום קו מקביל בינה ובין תורת ישראל; להפך, הוא מיחד את תו־ ישראל לעצמה כדבר שאין לו דוגמה כלל. ועוד יש הבדל א־ „מטיפי המלאכות" נוהגים היו לדבר רק ע"ד היהדות בא"י והיו משתדלים לתת לה צורה מקומית, להוציאה מכלליו־ ומעולמיותה ולצמצמה בתוך ד' אמות שלהם. מורגש היה בדבריה שהם מטיפים בהיכל בשפת המדינה ושחלק גדול מדבריו מכוון כלפי הנוצרים אשר אולי באו גם הם לשמוע את הדרש. לעמת זה בדברי כרמיה אין שום מקומיות מוגבלת, ואין שום רמיזה כלפי חוץ, מפני שסוף סוף לא היה כרמיה מטיף ולא — משמש בפסוקים אלא מעט מן המעט. הוא היה נלהב ומתפעל ומפליג כילינק, אבל הוא לא היה בעל מדרש ולא היה מטעים את המקראות ולא היה מתבל אותם במיני מתיקה של הדרשנות.

רצונך לעמוד על ההבדל הראשי בין ה„אליאנס" בתחלת הויתה וקיומה, ובין האליאנס אח"כ, עמוד על תכונתו היהודית של כרמיה שקבע את חותמו על ה„אליאנס" הראשונה. כרמיה היה אנתוזיאסט יהודי, או יותר נכון: אנתוזיאסט יהודי. בכרוזיו מרגיש מעין פאתוס של נביאים, ולא מלאכה של „הקיר הסתדרות", בין העסקנים המאוחרים אתה מוצא יהודים שהיו מתלהבים ע"ד הגויות. הרב איזידור היה מתפעל מן la France chèrie (צרפת החביבה) כרמיה, להפך, היה כמעט גוי, שהיה מתפעל מן היהדות. הוא היה כמעט גוי, רצוני, הוא היה מבולע בתוך האומה הצרפתית ולשונה ותרבותה ופוליטיקה שלה, והיה מוצא לצרפתיות שהיתה כו התגשמות במעשיו המדיניים, בחייו הרשמים. אבל כשבא אל ה„אליאנס" זכר את יהודתו, שהיה מתענג עליה וכו־ בשבילה בהיותו עוד תינוק בביה"ס, וזכר שהיהדות הזאת, לפי שהוא ידע אותה, היא תמצית השלמות האנושית והאידיאל המוסרי. וזכרונו זה והכרתו הפנימית הזאת הביאוהו אל ה„אלי־ יאנס". לפיכך בא אליה לא כמי שבא אל חברה, או אל לשכה מיניסטריום, או אל מוסד, אלא כמי שבא להתפלל, לשפוך שיח. זה היה לו „אקט ריליגיוזי", זה היה דרך „עבודתו", כדי השלים את החסר בו. בודאי היה בכרמיה צרך ריליגיוזי עמוק שלא מצא ספוקו בשמירת מצוות, בלמוד התורה כדרך יהודי בעל מסורת, ועל כן מצא ספוקו בהזדוגות זו שנזדוגה נשמתו עם כלל־ישראל.

ובמקום שאתה מוצא את העשירות ואת הגדולה, שם אתה מוצא גם את העניות ואת החולשה. התלהבותו של כרמיה נסמכה לפעולות ממשיות. אבל הפעולות הממשיות כמעט לא עמדו בשום יחס נכון אל רוממות השאיפה. השאיפה היתה ומה יותר מדי בשביל המעשים שאפשר היה לעשות. כי מה צריך לעשות ע"פ תורתו של כרמיה? שאלה זו אנו צריכים לשאול ג"כ. למשל, ביחס אל תורתו האנושית של ויקטור הוגא. ויקטור הוגא היה ג"כ אנתוזיאסט אנושי מחובב לצרפת, הוא היה רואה את צרפת כאור־העולם, את פאריז כעיר האורה, מרכז האנושיות; הוא היה נוער בכל בעלי החמס, רב ריב כל עשוק. רואה היה את יעודה של צרפת בהגנה על הצדק העולמי. אבל בפועל נשארו כל הדברים האלה אותיות פורחות באויר, יען כי בפועל, אלו רצתה צרפת באמת לגשם בחיה ובמעשיה את השאיפות האנושיות, אז צריכה היתה לבטל את כל עיקרה של הפוליטיקא שלה, להלחם רק מלחמות מצוה וכו'. מעין זה צריכה היתה היהדות להעשית כנסיה של גבורים, חלוצים, נביאי הצדק העולמי, וכרמיה היה חסר פרוגרמה של מעשי להשגת התכלית הזאת, ואנוס היה על כן לדלג דלוג רחוק כזה מן האידיאל הזה אל המציאות היומית הכהה—לתת ליהו־

…ארצית הרשך השכלה איריפאית וגם לדון עם הממשלות …את משפט היהודים.

ופה, מתחומים האלה, כבר פוסק האידיאל הגדול, ונכנסת …ית עם תנאיה וגדריה. מתן השכלה אירופאית ליהודים …ארצות החשך הרי הוא בוראי דבר מועיל, אבל אין לדבר …יל הזה ק ש ר פ נ י מ י עם האידיאל של יתרון היהדות. …ף, בשביל האידיאל האחרון הזה חובה ליהד את היהודים …ארצות האורה, כדי שיהיו יהודים נלהבים, מפני שעד שהיהודים …ארצות החשך נעשים אירופאים, היהודים בארצות האורה נעשים …ים ואינם מרגישים עוד את כל עומקה של מעלת היהדות, …ין חסרון הרגשה זו אינם יכולים להרגיש את עצמם באמת …חברים כל ישראל". ובמקצוע ההשתדלות שוב יש תנאים אחרים. אם הממשלות, למשל, אינן מרשות להתערב בעניניהן …פנימים, אז אין עוד שום יסוד להשתדלות. יש יסוד — אבל …יסוד הזה שוב הוא תלוי במדרגת הכח של ההרגשה היהודית. …יש, למשל, מפלגה של ישועיים, מפלגה חזקה מאוחדת ע"י …כלים דתיים חזקים, מפלגה שכל אנשיה הם קנאים נלהבים המקנאים למטרתם, שאינם שואלים איזה דבר הוא מותר או אסור, מפני שיש להם כללי איסור והיתר שלהם. במקום שאפשר לעשות בגלוי, עושים בגלוי, בצנעה — עושים בצנעה, מפני שיש להם ע ר כ י ן ו ה ש ק פ ת ־ ה ע ו ל ם שלהם. או, למשל, חברת הגודרים החפשים — לצד הליברלי — קשר של אנשים משתתפים ומתחברים בכל העולם, עם כח פנימי להתחברות; או, למשל, הסוציאליסטים המאוחדים ע"י השקפה המיוחדת להם …ערכים משותפים בעניני הכלכלה. אלו היה ליהודים י ס ו ד פנימי …כזה, אזי אולי לא היו הסבות החיצוניות מעכבות. אבל הכח הפנימי הזה של מספר יחידים הספיק רק ליסד את ה„אליאנס", אך לא הספיק לכלכל אותה בהתלהבות מוסיפה והולכת. לפיכך ראינו את הנפילה ההכרחית מטורא רמא של מ פ ל ג ה ל...הסתדרות.

תחלתה של „אליאנס" היתה מפלגה. את כרמיה יכולים אנו להבין כמו שאנו מבינים איש בעל השקפה ובעל שיטה יוועה. ההשקפה היא — יתרון היהדות; השיטה היא — אחדות היהודים בכל העולם, חובת הערבות, חובת ההשתתפות. אלו היה כרמיה סומך את דעותיו למעשים, אזי צריך היה להגיע אל הלאומיות ואל הקולטורה היהודית, יען כי למען עשות את כל היהודים לגבורים, למען אפשר אפשרות פסיחולוגית, שהיהודי הצרפתי ירגיש א"ע בשלימות כאח ליהודי הרומיני, ושהיהודי האנגלי או האיטלקי ישתדל, לא פ"א אך כל ימיו, כ א ד ם ש מ ש ת ד ל ב ש ב י ל ע צ מ ו, לטובת אחיו ברוסיה — צריך שההרגשה היהודית תהיה חזקה מאד, ולמען תהא ההרגשה היהודית חזקה כל צרכה צריך לרכז את היהודים ולחדש את כח דעותיהם והכרתם את נפשם. אבל אל התרגום הזה מלשון ההרגשה ללשון המעשה לא הגיע כרמיה בשלימות, מפני שהרגשתו היהודית היתה נשגבה ומופשטת ורוחנית יותר מדי. „יתר" זה „כנטול דמי".

ובכל זאת היתה ה„אליאנס" של כרמיה מבוא ופתיחה אל העבודה הלאומית. ה„אליאנס" של כרמיה היתה מחאה גדולה כנגד „ההתבוללות", מפני שההתבוללות היא פרוד היהודים ופזורם הרוחני. ההתבוללות באשכנז היתה קוטפת ומורטת מן היהדות מזה אחד ומזה אחד. ההתבוללות לא היתה שמה לב אל היהודים במקומות ששם הם מועקים ונלחצים. אולי היתה נדהמה ונבעתת בחדרי משכיתה מפני הרדיפות, הרם לא הרימה את קולה, מפני שהיתה אצה ונחפזת רק לנתק את החבור, להתפתח ולהצמד אל כל אשר מסביב לה, להגביר ולהישיר הכל אל הענינים השוררים והשליטים. לא עלה על לב המתבוללים לשאת עין לארץ ישראל; להפך, אף זכר ארץ ישראל בסידורים היה כקוץ בעיניה. וה„אליאנס"—כמעט ראשית מפעליה היתה בארץ ישראל. לא חלמה ההתבוללות חלום ע"ד יהודי המזרח, כי מה לה וליהודי המזרח, וה„אליאנס" הכניסה את ראשה ורובה במזרח, כאלו משך אותה רגש טבעי אל המקום, אשר שם היה העבר ושם יהיה העתיד העברי. ה„אליאנס", כל־כמה שהיא חברת חברים כל ישראל עם הפתגם „כל ישראל ערבים זל"ז" ועם סמל כפות־הידים החבוקות על פני כדור הארץ, היא, בלי שים לב אל צביונה הנכחי, מוסד של ה כ נ ה לאומית.

יעקב כהן.

א ֹשֶׁ ר.

וְהִנֵּה שָׁב וְנֶאֱלַם כֹּל בִּתְהוֹם הַלָּיְלָה.
הוי!
מַה כָּלְתָה נַפְשִׁי לִצְעֹק אֶל הַלָּיְלָה!
אַךְ מִי־זֶה יַעֲנֶה לִי עַל צַעֲקַת־נַפְשִׁי?
אֱאֱלַם אֵיפֹא דֹם גַּם־אָנִי.

כַּךְ אֶהְגֶּה דוּמָם, לִי וּלְנַפְשִׁי אֶהְגֶּה —
הַלַּיְלָה־גּוּפוֹ דַּרְכּוֹ לַהֲגוֹת בָּכָה.
וְאוּלַי נַרְגִּישׁ אִישׁ בַּהֲגִיג מִשְּׁנֵהוּ —
וּמַבָּט, מֵעֵין מַבָּט אָח לַצָּרָה,
לִשְׁנֵינוּ קֶרֶן אַחַת שֶׁל נֶחָמָה יָבִיא.

וְהָגֹה אֶהְגֶּה דוּמָם: א שֶׁ ר —
זֶה כַּדּוּר־פְּלָאִים — הָיָה כְּבָר בְּיָדִי,
שִׂחַקְתִּי בוֹ וְאֶזְרְקֵנוּ הָלְאָה.
הַיְלָדִים, רוּצוּ אַחֲרָיו, הַשִּׂיגוּהוּ!
אֲנִי — אֵין נַפְשִׁי לוֹ, וְאִם יֵשׁ אָרוּץ אַחֲרָיו,
וְאִם לְיָדִי יִפֹּל גַּם מֵאֵלָיו,
אֲנִי — לְכַדּוּר אַחֵר חִשְׁקִי,
לְכַדּוּר כֻּלּוֹ זִו וָלַהַט
וּלְכָל הָעוֹלָם זִו וָלַהַט מֶנּוּ —
בּוֹ אֶחְפֹּץ, לִתְפֹּשׂ בּוֹ וּלְשַׁעֲשֵׁעַ אֶחְפֹּץ,
וְהוּא הוּא אָשְׁרִי.
הוֹ, יָפֶה הוּא אַף נוֹרָא הוּא, כַּדּוּרִי!
כְּבָר נִכְווּ אֶצְבְּעוֹתַי, בּוֹ נָגָעוּ,
כְּבָר נִצְרְבוּ עַפְעַפַּי מִיקַד־זָהֳרוֹ
וַאֲנִי יוֹדֵעַ, כִּי אֶהִי לִשְׂרֵפָה.
אַךְ לֹא! בַּל אוּכַל מְשֹׁךְ לְבָבִי מֶנּוּ,

כִּי אֶחְפֹּץ בּוֹ!
לְשַׁעֲשַׁע בּוֹ, לְטַלְטְלוֹ וְלָעוּף עִמּוֹ.
וּרְאוּ! תָּפַשְׂתִּי בוֹ בְּתוֹךְ כְּדֵי קְפִיצַת־שְׁחָקִים,
וּרְאוּ! גַּם שָׁלַח אֵשׁ בִּבְשָׂרִי וַאֲנִי בּוֹעֵר —
וַאֲנִי יוֹדֵעַ, כִּי אֶהִי לָאֵפֶר.
וּבָא הַסַּעַר
וּפִזֵּר שְׁאֵרִית אֶפְרִי עֲלֵי שִׁבְעָה יַמִּים,
וְלֹא יִוָּדַע גַּם כִּי חַי אִישׁ עַל אֲדָמוֹת
וּמֵת הָאִישׁ...

וְלָמָּה־זֶּה בְּאָשְׁרִי אֹבַד אָבֹד?? — —

אַחֲרִישָׁה; כָּל הָעוֹלָם יַחֲרִישׁ עִמִּי;
הַלַּיְלָה שַׁח עָלַי וְהַכּוֹכָבִים שַׁחוּ...
הָם!
כֻּלָּנוּ כֹּה אָשְׁרֵנוּ, כֹּה אֻמְלָלְנוּ...

(שבט תרס"ה).

י. ל.

ראֹשׁ פִּנָּה.

(סוף)

אדמת ראש פנה (יחד עם ההר) תופסת שטח של 32,000 דונם. מספר התושבים שבמושבה 513 נפש, מהם משפחות אכרים 41 (288 נפשות) ו„זרים" 49 משפחות (225 נפשות). בין הזרים נמצאים 9 פקידים, חיט, 3 נגרים, 3 סנדלרים, 2 פחחים, 2 נפחים, חלבן, 2 חמרים, רב, שמש בית הכנסת ותגרנים אחדים. לרוב בעלי המלאכה יש עזים, כבשים וגנות ירק. חנויות יש במושבה שמונה.

המשק בראש פנה הוא משק מעורב. יש לה להמושבה אדמת זרעים ואדמת נטיעות. הכרמים נחלקו לשלשים ותשעה חלקים, כל חלק הוא בן 22 דונם. הענבים הם ממין מאלאגה משובח מאד. מתחלה חשבו לעשות בראש פנה צמוקים, וגם הביאו לשם זה מומחים מספרד. אבל אח"כ נוכחו שראש פנה לא תוכל להתחרות עם אירופא, ועל כן עזבו את עסק הצמוקים והחלו לעשות יין מאלאגה. היין הוא טוב, ומכירתו מסורה, על פי חוזה מיוחד, לסינדיקט הכללי של הכורמים בארץ ישראל. אבל בזמן האחרון פרצה בראש פנה מחלת הפילוקסירה המכלה את הגפנים. הכנסת הכרמים הולכת ופוחתת. ועוד מעט וכרמי ראש פנה יכחדו לגמרי. נמצאו בשנה הזאת כורמים שלא עבדו את חלקיהם, ושמיר ושית מכסים את המקום אשר שם נתן הסמדר את ריחו הנעים.

השקדים עסק טוב הם. יער השקדים שבראש פנה הוא הגדול שבמושבות ארץ ישראל. יש בו 600 דונם שנחלקו לעשרים חלקים, 30 דונם לכל חלק. היו מקרים שחלק קטן זה הכניס הכנסה נקיה 1000 פר' בשנה. אכר אחד הראה לי את חשבון שקדיו. לפני ארבע שנים היתה ההכנסה שוה להוצאות, לפני שלש שנים נשארה לו הכנסה נקיה בת 400 פר', לפני שתי שנים — 800 פרנק, בשנה שעברה — 500 פרנק.

לכל אכר ואכר יש אדמת זריעה. אלה שאין להם נטיעות כלל יש להם 300 דונם אדמת זריעה. חלק שלם של אדמת זריעה מכנים בחשבון ממוצע 1200 פרנק הכנסה נקיה בשנה. אין האכרים עובדים בעצמם את אדמתם; הם משגיחים רק על העבודה ומנהלים את המשק, ולכל אחד מהם יש חרת ערבי, המקבל, מלבד חומש מן התבואה 80 פר' מזומנים בשנה. מלבד החרת הקבוע יש לרוב האכרים גם פועלים ארעים. במשפחות שיש בהן אנשים צעירים עובדים הצעירים את עבודת הפועלים.

ריות ניכר מביא גם גדול הבהמות. המושבה יש לה עדר חשוב. מספר הראשים עולה 1065; מהם: סוסים 47, פרדות 20, חמורים 73, שורים 108, פרות 139, עגלים 134, עזים 111, כבשים 435. ואולם האכרים אינם עוסקים בגדול בהמות כראוי. קשה הוא הטפול בבהמות, ולאכרים חסרה גם הבקיאות בשמירת הבריאות של הבהמות. לפני חמש שנים פרצה מגפה בבהמות, והיו אכרים שכל בהמותיהם מתו. מקום מרעה יש להם לבני ראש פנה גדול ורחב ידים — על הר כנען, וגם מעינות מים נמצאים במושבה בשפע רב.

ההכנסות של המושבה הולכות וגדלות. לפי חשבונה האחרון של יק"א הכניסה המושבה בשנת 1906—7 ברוטו 104,403 פר' וניטו 38,794, ובשנת 1907—8 ברוטו 144,905 פר' וניטו 63,030 פר', בשנה שעברה היתה ההכנסה הנקיה — בחשבון ממוצע — של כל אכר בראש פנה 1437 פרנק.

הוצאות הצבור במושבה אינן קטנות. נכללו בהן: שמירה, רפואה וצרכי הדת (בית כנסת, שוחט). כל הוצאות הצבור, חוץ מהוצ' בית הספר, עולות 11,740 פר' בשנה. מן הסכום הזה ניתנת הפקידות 5500 פר, והשאר נותנת המושבה. לפי החשבון הממוצע עולות הוצאת הצבור לכל אכר ואכר ל־147 פר', מזה נותנת הפקידות 134 פר' בשנה והאכר 152 פר' בשנה. (הוצאות בית הספר אינן נכנסות בחשבון הזה, כאמור).

שמירת המושבה נחלקה בין שומרים ערבים ושומרים יהודים. שמירת יער השקדים נמסרה ליהודים הררים. השומרים היהודים מקבלים בעד 5 חדשים (בעת שיש צרך בשמירה) 1000 פר', בראשית תקופת השמירה יש ארבעה שומרים ובסופה — חמשה. ההררים יודעים בתור שומרים לרכוש לעצמם אבטוריטט בקרב הערבים באופן חייהם הדומה לחיי הבדואים החפשים. באמץ לבם והצטינותם בתור רוכבים הצליחו לרכוש לעצמם אמון מצד האכרים ומטילים הם באמת אימה על הגנבים.

הרופא שיושב בראש פנה רופא הוא גם למחנים, משמר הירדן ויסוד המעלה. במושבה יש גם בית מרקחת. מצב הבריאות במושבה טוב.

ראש פנה הוא מרכז הפקידות של הגליל העליון. בראש הפקידות עומד ה' קלבריסקי. הפקידות מתרחקת מכל התערבות בענינים הפנימיים של המושבה, ועל כן אין בינה ובין האכרים אותם החכוכים המצוים בגליל התחתון. במושבה יש בית הכנסת גדול ויפה, אבל עם כל זה לא בטלה האהבה למנינים מיוחדים. יש מנין מיוחד בבית הרב האשכנזי; יש מנין מיוחד גם לספרדים. חלק גדול מן ה„זרים" ספרדים הם. הרב מקבל 20 פר' בחודש מאת הפקידות בעד השגחתו על היקב ואת היתר הצריך לו לפרנסתו הוא מקבל מאת בני עדתו ומאת החלוקה בצפת.

בית הספר בראש פנה נמצא בידי הפדגוג המצוין ה' שמחה ולקומיץ. בית ספרו רכש לו שם טוב בתור בית ספר כפרי היותר טוב בארץ ישראל, ה' ולקומיץ עובד את עבודתו

באהבה, במסירות ובכשרון. הוא משתדל לסגל את בית הספר ... הספר. הוא משתדל לחזק בקרב תלמידיו את האהבה ...בודת האדמה. על יד בית הספר נמצא גן ירקות הנעבד על ידי התלמידים. הילדים בעצמם מוכרים את הירקות והם לוקחים לעצמם גם את ההכנסות. כל תלמיד מרויח מחלקי הקטן אשר ... כעשרה בישליק (ערך 2 רוב׳) בשנה. הילדים מתיחסים ...בה נדולה לכל צמח וצמח שבערוגותיהם. העבודה בגן עונג ...ול הוא לילדים. עכשו מתחיל ה׳ ולקומיץ לנטוע עצים בגן בית הספר, בכדי שהילדים ילמדו לטפל גם בנטיעות.

בבית הספר בראש פנה לומדים שתי שפות זרות: צרפתית וערבית. לפני עשר שנים היתה השפה הצרפתית השולטת בבית הספר, וכעת ירשה השפה העברית את מקומה. ואולם צריך היה לבטל לגמרי את למוד השפה הצרפתית, שאין בה כל צרך במושבה ...שאין גם כל יכולת ללמוד אותה היטב מבלי להזיק לעברית וללמודים העקרים האחרים.

הוצאות בית הספר עולות 8000 פרנק בשנה. מספר התלמידים והתלמידות בבית הספר 140 ובגן הילדים — 60. מספר המורים - ששה. בשביל התלמידים והתלמידות שגמרו את בית הספר נסדרו שעורי ערב שלש פעמים בשבוע. את השעורים האלה מבקרים 35 תלמידים, שלומדים עבריה, ספרות, חשבון וטבע.

למרות הדבר הזה, שראש פנה יש לה בית ספר הגון כזה ...יסודים הגונים, נמצאים בה בכל זאת הורים שאינם שולחים את ילדיהם לבית הספר, כי אם מוסרים אותם למלמד. קרבת צפת משפיעה על המושבה, ויש אדוקים שאינם מודים בצרכי הלמוד והחנוך החדשים, והם צריכים, כמובן, לשלם בעד למוד ילדיהם במיטב כספם. מספר תלמידי המלמד עולה עד עשרים.

חיי הצבור אינם מפותחים במושבה. רחוקה היא ראש פנה ממרכזי החיים בארץ ישראל ושאלותיהם. ויהודי רומניה, שהם הרוב במושבה, אינם להוטים בכלל אחרי עניני הצביר כיהודי רוסיה. וגם בצפת, המטרפולין של ראש פנה והמשפיעה עליה, ג״כ אין כל חיים ותנועה. בראש פנה אין גם מוסדים כאלה שיש בהרבה מושבות הקטנות ממנה. בראש פנה אין חנויות משותפות, אין בה גם קפת מלוה. פקידות יק״א נותנת הלואות למושבה, ולזה מוקדש סכום של עשרת אלפים פרנק. ואולם הסכום הזה אינו מספיק, והאכרים לוים כסף גם בצפת. הערב הוא ועד המושבה שמלוים לו בצפת עד 25,000 פרנק, ...בית משלמים האכרים שנים עשר למאה.

על המושבה משפיעה גם קרבת הכפר הערבי הסמוך אליה. ראש פנה היא המושבה היחידה שבתיה סמוכים כל כך לבתי כפר ערבי. ברחובות המושבה ערבים נפגשים תמיד. היחס בין היהודים ובין הערבים טוב הוא. לפני איזו שנים היה מקרה, שערבים מכפר זר חפצו להתנפל על המושבה, ואז הגינו יושבי הכפר ג׳עוני על היהודים. כדי שלא להפריע את היחס הידידותי הזה צריכים היהודים לותר על הגנבות הקטנות המצויות במושבה שהערבים חיבים בהן. מפני דרכי השלום מעלה הפקידות שכר תמידי לשני שכים בג׳עוני ולשני שכים בכפר אחר קרוב למושבה. השכים אשר בג׳עוני מקבלים כל אחד עשרה פרנקים בחודש, ובכפר השני מקבל אחד 10 פרנק והשני 6 פרנק תשלום חדשי.

המושבה משפיעה גם על הערבים הקשורים אליה, מפני שבה הם מוצאים מקור לפרנסתם. הערבים מתרגלים להיות זהירים יותר בנקיות ולהקפיד יותר על לבושם. בג׳עוני יש גם בית ספר ערבי, אף על פי שהכפר הזה הוא קטן מאד. בבית הספר לומדים 15 תלמידים. קצת תלמידים משלמים שכר למוד שני בישליקים בחודש וקצתם משלמים בעד כל הקורס 30 פרנק ושתי מדות חטים. הקורס הוא—למוד הקריאה והכתיבה הערבית ופרקים ידועים בעל פה מן הקוראן.

ראש פנה היא מושבה יפה. היא בנויה במעלה ההר. הרחוב הראשי הולך ועולה, הולך ועולה. בצדי הרחובות נטועים עצי תות. בראש המושבה מתגלה ככר גדול. גלי השלג על ראש החרמון נוצצים בזהר השמש. רחוק ממול המושבה נראים ההרים אשר מעבר לירדן. מזהירים מימי ים כנרת הכחולים ומצפון — מי מירום. לרגלי המושבה טובע כל הככר בים ירוק של שדות ועצים. על הרוב נוע״ב כאן רוח קריר ומחליש את החם בקיץ. לפנות ערב יורדים מהר כנען צללים ענקים ומכסים את הככר מתחת. על הכל פרוש רוך נעים. הצללים היורדים מן ההר פוגשים בזהרי הורדים היורדים מן השמים והם נבלעים אלו באלו. בשעות המנוחה מתענגים יושבי המושבה על יפיה והדרה ומתמלאים כחות חדשים ומרץ חדש.

צ. הירשקן.

„לוּצֶרְן״.

III.

— „יודע אני, תמה אתה: כיצד? ילדים קטנים מתרפקים על בן־אדם, והוא — לא קם ולא זע... — פתח שוב האלמוני, כאילו נזכר בדבר מה, והוא קרב אלי: — אך היודע אתה, כי בשעה שאני רואה לפני ילדים, עולים על לבי ימי ילדותי אני, ורעד עובר בעצמותי—אין מנוס, אין מסתור מפני הפחד והכלמה... הילדות שלי! — מתוך מבטאך ניכר, שליטאי אתה, ואולי היית בזמן מן הזמנים בווילנא?.. היודע אתה את הרחובות הצרים, שהשמש נוטה שמה כאורח יקר, שבתיהם החרבים וחנויותיהם השוממות, המוקפים שערי־גיטו עתיקים, שוקעים בבוץ וברפש, והם עומדים ומתקיימים, כנראה, רק כדי שיושביהם היהודים יהיו מרגישים בכל עת ובכל שעה, כי חייהם תלואים להם מנגד?.. ההתבוננת אל עדת הקבצנים, העורים והפסחים, האלמים והחרשים, המתגלגלים שם בחצר בית־הכנסת? ואת הערלים השכורים הבאים הלום כאורחים ראית? נורא המחזה, לא כך?.. אין אלה סובלים כי אם נמקים בעונם או מוכי־שגעון, שאינם יודעים, כיצד נתגלגלו ובאו לכאן, והם תועים בפנה שוממה זו, מחטטים באשפה, עושים מעשיהם במחשך, מבלי הבט איש בפני רעהו, ומעמידים פנים כאלו מבקשים הם כאן מטמונים, ולכן הם מתאמצים לבל יודע הדבר לאיש... הרבה נדדתי בימי חיי, הרבה עוני ולחץ ראו עיני בעולם, אך דלות ויתום כאלו שברחובות היהודים בווילנא לא ראיתי בשום מקום... אין איש יודע, כיצד חיים פה, או יותר נכון — אין יודע, בכמה עמל עולה כאן המות. ואולם לא היום אספר לך את כל זאת. קשה הדבר לעשותו בבת אחת...

„באותם הרחובות גדלתי. באחת החורבות, שאולי היתה הנוראה שבכולן, עברו עלי ימי ילדותי. הבט נא בפני: אי־אפשר לומר, כי פרצופי נאה ביותר. אל תפחד, יודע אנכי את הדבר הזה... יש אשר אני יושב בגן על אחד הספסלים,

והנה יקרב איש ויפנה מקום לעצמו. ואך יעיף עין עלי יהפוך פניו וילך לבקש לו מקום אחר... ובכל זאת צורתי יפה ונעימה שבעתים מצורת אבי: רם הקומה — פי שנים מקומתי — דל בשר, פנים מנומרים ואבעבועיים, בלי חתימת זקן ושפם, לבוש קרעים, מלוכלך, חגור חבל. ובכל המקומות המלאים המון ורעש היו פוגשים אותו, ובכל מקום ומקום היו מגרשים אותו, בועטים בו, ובאופן היותר טוב — מגלגלים עליו... ואת כל אלה ידעתי בהיותי ילד.

„פעם אחת, ואנכי אז כבן שמונה או תשע, אחז בידי ומשכני אחריו הגנה לטייל. אנו הולכים והוא, אבי, חובט בטטהו העב על פני העצים, הענפים נשברים, ועלי בוסר לבנבנים — אביב היה אז — נושרים ונופלים כיונים שחוטות על פני האדמה הלחה. קשה היה לי לראות במחזה ההוא, לבי הלם: מה רעה עשו לו העצים? — ואולם שתקתי. רגיל הייתי בכך: אבא לא הניח מעולם דבר שלא נגע בו במטהו. התבוננתי, אשה אחת, עטופה צעיף שחור, שישבה פה, התחילה גוערת. לא ידעתי למי נתכונה. ופתאם נגלה ערל רם־הקומה ואחז בערף אבי:

— אַ, פאַני אנגליטשאַנין! (האדון האנגלי) — זה היה כנוי לאבא — פתח בצחוק, ומתוך הסתת הקהל התחיל גוי מגודל זה מכה את אבא ודוחף אותו מן הגן... הבטתי בפני אבי החורים והנה רצועת דם מאדימה ושפתיו רועדות. ומפחד ברחתי ונחבאתי בין האילנות ופרצתי בבכי... ואולם לא על שהכו את אבא בכיתי, לא על שראיתי את פניו הפצועים — לא, בכה בכיתי על גורלי אני, על ש א נ כ י בודד, על שאין מגן ל י... כמה פעמים אני רואה ילדים נצים ומריבים זה עם זה והאחר מאַים על חברו: „המתן, הנה אספר לאבא שלי, והוא ישבר כל עצמותיך" — ואני מהרהר: הגם אנכי אפנה לעזרה אל אבא שלי? הן א ו ת ו ג ו פ ו מכים, ומה יוכל אפוא להושיע א ו ת י? ואולם מיום המאורע והלאה דבק לבי באבי, החלותי להתבונן אליו יותר, לאבא שלי... הרבי של „התלמוד תורה", ששם למדתי, היה אדם קשה, ועל כל עון קל היה מלקה, ובכל זאת הייתי עוזב בעצם יום את תלמודי לשוטט ברחובות, לבקש את אבא, לראות אם אין איש מכה אותי... „הכות אב" — מי ראה כזאת, מי שמע עול כזה?..

„כמעט בכל שני וחמישי, באותם הימים שחצר בית־הכנסת מלאה עניים פושטי־יד, הייתי פוגש את אבא שם על יד קבצנית סומאה; נטיתי אזן לשמוע את שיחותיו, ובתוך יתר הדברים, המתובלים קצת נבול־פה, שמעתי אותו מספר על עשירותו לפנים בהיותו עומד ב„משרתו" ביער... לא האמין לבי: היתכן, כי אבא שלי היה בזמן מן הזמנים גם הוא ככל האבות שבעולם? לא הלך בטל, השתכר הרבה, ואולי גם מתנות היה מביא לבניו. ואולם מדוע זה לא נולדתי בתקופה המאושרה ההיא, בעת אשר „גוים" מגודלים לא הכו את אבא ויהודים גוצים לא עשו אותו ללעג ולקלס?..

„ביום לא נראו פניו בבית, ורק בלילה היה בא תמיד: בקיץ ובחרף ישב לו דומם ליד התנור, ראשו מורד כאלו חטא חטא... פעם אחת, איש לא היה בבית, נגשתי אליו, הבאתי לו אולר שמצאתי בחוץ — חפצתי לתת לו מתנה — ובהבליעי על הדמעות שחנקו אותי, אמרתי:

— „אבא, למה אתה, עצוב כל כך? עוד נשוב להיות עשירים, אלהים יעזור לך, תמצא שוב „משרה טובה" ביער, תהיה אב ככל האבות, לא כך?..

„אך הוא לטש עלי עיניו הקמות והכהות, זרק את האולר והניח אותי במטהו... מן היום ההוא נמלא לבי י ר א ה מפניו..

„אמי פרנסה את הבית. מאין נטלה לפרנכה — איני יודע עד היום: רבים היו בני־ביתנו: כמעט בכל שנה היתה אמי יולדת בן או בת. ואת כולנו היתה מכה, מחרפת ומגדפת:

— „רעבתנים ארורים, מאין אקח להלעיט את כלכם?.. הן גם חמור יכרע תחת משא כזה.

„ואולם יותר מכל הבנים שנאה אותי, מימי לא שמעתי מפיה דבור של חבה.

„בשעת הסעודה לא היה אבא מעולם בבית. אך פעם אחת זכורני, בא בשעת סעודת ערבית. פניו הסמיקו קצת, נגש אל אמי, עמד שעה קלה כאובד עצה, ואחרי כן התחיל מתחנן כילד קטן, ועיניו נמלאו דמעות, כי יתנו לו מעט פולים מבושלים. אמי לא ענתה דבר. נטלה את הקערה המלאה, שפכה אותה על פניו... אבא נפל לארץ מתאנח. עד היום מצלצלת באזני אנחה זו. דומה היתה יותר ליללת כלב מלוג, מאשר לאנחת בן־אדם הנאנח מתוך כאב וצער. והאחיות, בנפנפן בכחכות אשר בידיהן, הקיפוהו, משכוהו, גערו: יקום ויגנב עצמו אחר המרחץ...

— „בני, הלא עצמי ובשרי אתם — התחיל מגמגם. אך אחיותי השיבו מתוך צחוק פרוץ:

— כלום ספק הוא? המעט הוא החלק שיש לך בנו? הלא אתה הוא אבינו מאירנו, ומידך לנו גם עושר גם כבוד...

„ובלקחן מעגילות בידיהן, התחילו רוקדות מסביב לאבא ושרות שירי־רחוב.

„באותו ערב נסתכלתי בפעם הראשונה בפני אמי... אבא שוכב על הארץ וגונח, האחיות מפזזות, ואמא עומדת מן הצד, כאלו אין לה שום שייכות לדבר. גופה הגוץ והעב רעד, בעיניה הגדולות, השחורות החודרות התבוננה מרחוק אל כולנו, וחיוך משונה שרה על פניה העגולים והשמנים וסנטרה המשולש. דומה היה, כי היא לבדה יודעת סוד גדול, ומתוך חרוה, כי אין איש אשר יגלה אותו, היא מחיכת. ובכל זאת היא חרדה...

„שנאה עצומה נמלא לבי אליה: מי יודע, אולי היא בעצה אחת עם אותו הערל המגודל אשר בגן לענות את אבא, ולכן היא מחיכת עתה, לאמר: א ת ם תכו אותו ש ם, וא נ כ י ארעיב אותו פ ה...

— „הבוז לך, אמא, הלא אבינו הוא... לא בת ישראל את, לב טטרי בקרבך — צעקתי בכל כחי, ואנוס החוצה...

„נמרתי לבלי שוב עוד הביתה... היה ליל חשך וקר — הימים ימי אלול — ומבין החורבות יללו כלבים, חתולים התאנקו, ואנכי, נער בן שלש עשרה, יראתי לפסוע פסיעה קלה... הנה הכלבים בוכים, אולי מלאך־המות בא היום? אמא תשקה שם את אבא סם־המות... ואולם חזקתי את לבי והלכתי הלאה... כשל כח הסבל לראות בעיני יום יום את האכזריות, ועוד דבר אחד ראיתי... — אפס כי על זאת נדלג הפעם... —

„הגעתי עד חצר בית־הכנסת. דממה שררה שם. בתי־המדרש היו סגורים על מסגר. וכל הככר מסביב נדמה כענק מת, שתעה בנכר ומצא שם את קברו, ואיש לא יזיל אף דמעה אחת על מותו... הרהרתי: למה זה יושב אלהים שם במרום על כסא־כבודו ורואה את כל הנעשה בעולמו — ושותק... האמנם יבצר ממנו להגן על אבא? לו רק ישיב אותו אל „משרתו" ביער. ובפעם הראשונה ר א ו ע י נ י, עיני ילד, כ י א י ן א ל ה י ם ב ש מ י ם, אין ממי לתבוע דבר... והעולם ה ג ד ו ל נראה בעיני קטן וצר — טפח על טפח!.. נתתי קולי בבכי, ועד היום איני יודע על מה בכיתי: אם על יסורי אבא או על

דעולם היתום, שאין מי שיגן עליו בשעת צרה... ישבתי על גבי המדרגה שבבית־מדרש קטן — וזו היתה ההתחלה של לינות בחוץ תחת כפת השמים, שנראו לי באותה שעה ריקים מאין אלהים. מאין מלאכים אומרים שירה, מאין נשמות טהורות המתפללות בעד העולם. נדמה לי, כי כל העמודים, שעליהם עומד העולם, יפלו, ועוד מעט והכל יהפך לתהו ובהו... ילד הייתי, ומתוך המחשבות הגדולות האלו נרדמתי על המדרגה הרקיבה...

הקיצותי בטרם עלה השחר, וחצר בית־הכנסת נדמה לי כמערת שודדים. לא ידעתי נפשי אחרי ליל נדודים וחלומות... לא מעצמי הקיצותי — כי העירוני. בחור אחד, שמש קטן של בית־המדרש־החייטים, בעט בי ברגלו, ובהביטו אלי, נראה על פניו דיוק, שרטיל עלי אימה: חיוך מעין זה הייתי רואה על פני אבי בשעת דבורו עם הקבצנית העירת.

— „לך ואמור לאחותך, כי היא תבא הלום ללון" — אלי השמש הקטן, באחזו אותי בידיו... נחלצתי ממנו וברחתי מחצר בית־הכנסת. חיוכו רדף אחרי. מגֻל כזה ומחייך כאבא... אפשר שהוא מגלגול אחד עם אבא?

„שבתי אל ביתנו, אך אמי לא נתנה לי גם לדרוך על מפתן:

— „לך לך אל אבא... לנו מיותר אתה... לא כלום הוא, מגודל אתה, רב לך!.. אמרה אלי, ובעד האשנב זרקה לי את מעילי החם, כביכול, ועשר פרוטות במזומנים.

„הלכתי לבקש את אבא. שני ימים ושני לילות שוטטתי יצמא ברחובות ובסימטות, מסביב לבתי־מלון ולגנים, ואת כל עובר שאלתי:

— „אולי ראיתם, אולי פגשתם את „האנגלי"?" —

„ואולם איש לא ראה אותו, כאלו נעלם... הרהורים משונים עלו בלבי: אמא... האחיות... מה לעשות?... תמה התקיפה האפלה, היתומה, שתקופת הילדות היתה לי — ועתה מה?...

„נוסף על כל אלה נאיתן אנכי מטבעי. גדלתי בתוך סביבה כזו, ובלבי נשאתי געגועים להוד והדר, וכלמה כסתה פני בהיותי לבוש קרעים — מאין באו לי הרגשות האלה? — אחרי אשר אמי גרשה אותי, לא יכלתי לנצח את עצמי ללכת ולהתרפס לפניה... ואבא איננו...

„אז שמתי פעמי אל מסלת־הברזל — אולי אמצא שם את אבא. ואולם לא מצאתיו. אך השאון והרעש לקחו את לבי. המון בני אדם אצים, רצים, מחבקים, מנשקים זה את זה — עולם חדש נגלה לעיני, והוא שונה מאשר בביתי. החלותי לבא הלום לעתים קרובות, את התלמוד־תורה עזבתי. קצה נפשי ברבי ובחברי. מלבד זאת התחלתי רואה את עצמי כגדול, בעל דאגות של אדם בא בשנים. מקום־לינה תרתי לי בבית־המדרש של עושי־כובעים, יחד עם חבורה של קבצנים, שנתאכסנו שם, ואיש לא הפריע בעדי. בין־מנחה־למערב היו הקבצנים קונים חמין, טובלים בהם את פתם החרבה ומזמינים גם אותי לסעודה. אנשים טובים היו אלה, נוחים, צנועים. שעות רצופות היו יושבים בערב איש איש בפנתו החבויה, ובחשכה היו מונים מתוך משמוש מעותיהם הקטנות, ועיפים ויגעים היו נרדמים על גבי הספסלים...

„אל האחד מן החבורה התרועעתי. יהודי זקן, סומא כמעט, פסח באחת מרגליו, והוא לבוש תמיד מעיל ארוך, שהבדיל אותו כמחיצה משאר חבריו. הוא לא היה מחזיר כמעט על הפתחים כלל, ורק ישב לו יומם ולילה וזמר לעצמו זמר אחר, שהיה דומה להמילודיות של הידעונים החינאים. מעולם לא ראיתיו מתפלל או קורא בתהלים... בכלל, שתקן היה אותו האיש. ויש שהיה קורא אותי אליו ושואל כמתוך רוגזא: בחור, רוצה אתה לבצוע?... וחוזר שוב אל הזמר שלו המיוחד, שלפרקים היה מטיל עצבות, כאנחות איש גוסס... ואולם אהב אהבתי את האיש, למענו הייתי נכון לבא באש ובמים.

היה יום גשמים, בבית המדרש היה חשך, הכתלים הטחובים והעבשים הזיעו, ואנכי שכבתי „בחדר שני" והקשבתי אל תלמודו של המיקריי־דרדקי, והרהור תקף אותי: מה לי לעשות?... אולי נתיתמתי ועלי לאמר „קדיש"?... ועוד הרהורים מעין אלה עלו בלבי. פתאם אני שומע קול הזקן:

„בחור, בבקשה, גש הנה לרגע.

„נגשתי.

— „מאין אתה, בחור?

— „בן המקום הזה, בן העיר.

— „רוצה אתה לשמוע בקול זקן? קום וירק שבע פעמים בפני הכרך ולך עמרי!... עוד מעט ויגיע החרף. מה טובים החיים בעירות הקטנות. יושב אתה בבית־המדרש, אור וחום שם, יהודים מספרים זה עם זה בהויות העולם, עשיר ועני שם הוא, הרוח מילל בחוץ — ואתה לועג לו. הצנה מתגברת, והשמש מוסיף עוד עצים בתנור. טובי לב הם שם בני האדם, מספיקים לך כל צרכיך. שם אין כמעט הבדל בין הקבצן ובין בעל הבית: הכל יושבים בבית המדרש... יודע נגן אנכי. ובשבת עובר אני לפני התיבה. שליח צבור אני, ונשמתי מתעלה. הנה שומע אנכי יהודי בוכה — ואני מרים קולי והוא הולך וחזק. עדה של יהודים מורידה דמעות. שים נא אל לבך, בחור: עדה שלמה בוכה... נגמרה התפלה — נמחו הדמעות, ועוד הפעם שמחה וששון. וכך חולפים הימים: שבת וחול, חול ושבת, ויהודים אחים יושבים יחדו... לך עמדי ותראה בעיניך, כיצד חיים בני אדם בעולם... כאן שתקן אני, ושם אני לובש צורה אחרת, לא תכירני שם. עגום אני פה: קשה לי לראות את החיים בכרך. אדם נכנס, משפשף ידיו, מתפלל תפלה חטופה ורץ לביתו, כאלו לא נבראו בתי מדרשות אלא לתפלה...

„הוא דבר את דבריו בלחש. כל דבור ודבור שיצא מפיו לבב אותי, ובשעה זו אור עלה לפני מתוך האפלולית שבבית המדרש. הנה האיש קורא אלי ללכת אחריו אל המקום, ששם אין הבנות מענות את אביהן, והאמות אינן מגרשות את בניהן, ובני אדם חיים חיים שאין בהם אכזריות — ומרוב הכרת תודה על החסד שהוא אומר לעשות עמדי חבקתי את רגלו העקומה, נתתי ראשי בחיקו המלוכלך, ובדמעות התחננתי אליו:

— „קחני עמך, סבא, אל הערים הקטנות האלו, ששם חיים בני אדם בשלום ובשלוה. אל נא תעזבני בדד. אין לי אב ואם, עזוב אנכי מכל — היה לי אתה לאב!

בפעם הראשונה בחיי דבקתי אז בגוף אדם זר. וחם וטוב היה לי בשעה זו. ואז שפכתי לפניו את כל לבי. ספרתי לו את כל הקורות אותי בימי חיי המעטים. קשה היה לי הדבר הזה: לא היו די מלים בפי להביע את רגשות לבי... והזקן האזין לדברי, נענע בראשו, פניו חורו, ומעיניו הסמיות למחצה ירדו דמעות...

— „אל נא תדאג, בני, אם אלהים עזבך, לא יעזבוך אחיך היהודים... עמי תהיה, בני, באשר אלך תלך... ועתה לך וייטב לבך — גמר הזקן, כאלו שלח אותי מפניו.

כעבור ימים כמספר הלכנו שנינו אל מסלת הברזל. לשכר נסיעה בשביל הסבא אספו נדבות, ואנכי שכבתי תחת הספסל, — ונסע. וכדי שלא אתפש בידי הקונדוקטר, הקיפו יהודים

אותי — מטוב לב, כמובן — סלים וצרורות והאפילו עלי עד כדי חניקה, ואולם לבי היה שוקט: הסבא עמדי. הן אנו הולכים אל המקום, אשר שם בני אדם מכניסי אירחים הם. אנכי אהיה „משורר" להסבא, כאשר יעבור לפני התיבה... —

„אך מזלי לא גרם: בדרך חלה הסבא. עמדנו בעיר מינסק. שלשה ימים ושלשה לילות שכב במטתו בבית ה„הקדש" — וימת... בא הקץ לתקותי האחרונה"!..

— — — — — — — — — — — —

פתאם קפצנו שנינו ממקומנו. נשמעה רננת זמיר, וברגע ראשון הטילה קצת אימה. בחוץ נעשה האויר חם. הירח חרר מבעד לעבים. הבטתי מסביב, וראיתי את צללינו, ולבי כמו לא האמין, כי עומדים אנו בתוך סביבה פנטסטית זו. האלמוני שקע בהרהורים — ויאלם. האזנתי אל רננת הזמיר — ונדמה לי, כי אין זה קול צפור, כי אם הקבצן הזקן בא הלום מבית הקברות אשר במינסק, והוא בא עתה בדברים עם מכרו מימים עברו. ויחד עמדי הוא ממתין כאן בקצר רוח לשמוע את יתר הקירות אשר קרו מיום מותי את הנער, יליד הרחוב היהודי בוילנה...

(עוד יבא)

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

ט.

(כוף)

מאמרו של החוקר האמריקני ג'ורג' מור על אופן כתיבת ההסטוריה הישראלית בתקופת כתבי הקדש הוא חשוב מאד. ג'ורג' מור הוא פרופיסור באוניברסיטה של קמברידג' אשר באמריקה. ידוע הוא, כי בשנים האחרונות קבעו מנהג, להחליף פרופיסורים מברלין לאמריקה ומאמריקה לברלין. ג'רג' מור היה פרופוסור של „החליפין" דהשתא. מאמרו הוא דרוש, אשר דרש גם בבית המדרש לחכמת היהדות.

תחלת דבריו היא, כי אין ענין ההסטוריה רשימת המאורעות והמעשים על הסדר, — זוהי כרוניקה. אפשר לעם לרשום את מאורעותיו זכרון לדור אחרון באופנים שונים. אבל ההסטוריה זוהי סדור המאורעות בצורה ספרותית ועל יסוד השקפה מוסרית. ההסטוריה אינה זכרון המעשים והמאורעות, אלא ציורם ומושגם. היא תמציא לנו הבנת הנפשות הפועלות במאורעות ההסטוריים, את קשר הסבות והגורמים ושלובם אלו באלו. ומצויין הוא עם ישראל עד מאד בכשרון ההסטוריוגרפיה.

הנה, למשל, עם הדו, עם הפיוט והפלוסופיה, אין לו הסטוריה; כלומר: אין לו ספרות הסטורית במובנה האמתי. אומרים על העם הנפלא הזה, כי היה שקוע כל ימיו בעולם המחשבה, בעולם שאין בו תחומי זמן ומקום, ואיך יעסוק בהסטוריוגרפיה שנוסדה על המציאות? אבל — אומר המחבר — אם נקבל סברא זו יש לה פירכא גדולה. אנו יודעים עמים קדמונים אשר עשו גדולות בחיים השמושיים, שלא השקיעו את עצמם כל עיקר בעומק המחשבה כלל — עמי מצרים, בבל, אשור, פרס. אלו היו עמים הסטוריים ראשונים במעלה, אשר יסדו ממלכות גדולות ועצומות. ובמשך כמה מאות שנה הן לא היתה ההסטוריה האנושית אלא הסטוריה של הממלכות האלה. העמים האלה היו מצויינים גם בכשרונם הספרותי, ותיכף משעת דתיצבם על במת ההסטוריה היתה להם ספרות וחב... ורבת המקצועות. אבל „הסטוריה" — במובן הספרותי — ... השאירו אחריהם. בימים האחרונים נמצאו רשימות הסטורי... חשובות מאד, זכרון המאורעות שנרשמו באופנים שו... וחומר הסטורי רב נתגלה לנו. אבל הסטוריה עצמה ל... מצאנו. ואל נאמין, כי יד המקרה עשתה זאת. הנה נשארו ... קטעים מספרי מניתו המצרי ובירוסוס הכשדי, וגם היו ... כותבי כרוניקות היו אבל לא הסטוריקונים, מפני שחסר ... הכשרון ההסטורי. גם הפיניקיים לא השאירו הסטוריה ש... הם. והמעט שנודע לנו על אודותם השאירו לנו סופרים ... ונראים הדברים, כי שאובים הם מתוך כרוניקות. ולא זה ... אלא שגם הרומאים לא ידעו לכתיב הסטוריה. מתוך רשי... וכתבים שונים יצרו להם אחרי כן דברי הימים, אבל ... זו הסטוריה. רק שני עמים קולטוריים חוננו מטבעם בכשר... הסטוריוגרפית: עם ישראל, ואחריו קם בזמן מאוחר ... עם יון. כשרון זה היה מונח בטבעם של שני העמים הא... ומפני שהיו מסוגלים להסטוריוגרפיה השאירו אחריהם ... הסטוריה.

רגילים אנו, אומר המחבר, להסתכל בטבע שני ה... האלה, ולראיתם כאלו היו הפכים האחד להשני. אבל ... הזה הלא מוצאים אנו כשרון משותף לשניהם. בכלל אני ... כי בכשרון הספרות, מצד האמנותי שבו, הגיעו בני ישרא... לכשרונם העצום של היונים. הכשרון הספרותי, ביחוד ... לכתיבת ההסטוריה, נתעורר בעם העברי בימי גדולתו המדינ... והלאומית, כאשר עלה בידי העם — בימי המלך דוד — ... מעל צוארו עול השעבוד של עמים זרים ולהתאחד בג... הלאומיים. בראש תנועת השחרור הלאומי עמדו אנשים גדולים מסוגלים בטבעם להיות גבורים עממיים: שאול ו... בנו; דוד עם מסבת גבוריו, וביחוד יואב, אמיץ הלב בגבו... האנשים הגדולים האלה, מצויינים באישיותם הנפלאה, היו נושאי ענין של הסטוריה לאומית. הכשרון ההסטורי של האומה הישראלית מצא באנשים האלה חימר הסטורי, נושא־ענין להסטוריוגרפי... שלמה. ומכיון שכבר התפתח כשרון היצירה האמנית בעם, ... לא מצא די ספוקו בהסטוריה של דתקיפה ההיא, אלא ה... את כל מאורעות האומה מימים קדומים. ובסוף יצרה האומה הישראלית הסטוריה לאומית שלמה, מצויינת ביפיה האסת... הספר ההסטורי הראשון (יהושע, שופטים ושמואל) מספר מאורעות העם מראשית בריאת העולם עד תקיפת המלך שלמה. א... המשיכו סופרים בעלי כשרון את יצירת ההסטוריה הישראלי... היצירה הראשונה היתה מופת ודוגמא להבאות אחריהם. האו... המיוחד של ההסטוריוגרפיה הישראלית נקבע כבר ביציה... ההסטורית הראשונה.

המחבר מרחיק בסקירתו זאת את שאלת בקרת הספרים, מפני שהיא נכנסת בפרטים. הוא מדבר רק על הכלל.

תיכף, ביצירות הספרותיות הקדומות אנו מוצאים שפה מעובדת די צרכה, סגנון שעולה יפה מאד. סגנון הספרים ההסטוריים אשר בכתבי הקדש הוא פשוט בתכלית הפשטות. בידי אנשים נעדרי הכשרון הספרותי עלול סגנון כזה לשעמם מפני פשטותו. אבל כותבי ההסטוריה הישראלית היו בעלי כשרון מצוינים. ביחוד גדול היה כח כשרונם בציור המאורעות, וסגנונו הפשוט של הסופר העברי הוא סגנון ד... ודוקא ע"י צבעים טבעיים, ימציא לנו הסיפר העברי ציור ... ומלבב של המאורעות. אין אנו קוראים ספוריו, אלא ...

כאלו המאורעות נעשים ומתהוים בפנינו. ולא רק את המעשים ידיעבדות אנו רואים בחוש, אלא הסופר נותן לנו את היכלת להתבונן בכחות הנפשיים של גבורי ספוריו. אנו משתתפים את עצמנו ברגשותיהם ותישבים את מחשבותיהם. וכל זה עולה בידי הסיפר, מפני שהוא שם בפי גבוריו דברים טבעיים, ומעשיהם הם גם כן טבעיים. הענינים נעשים כמו נעשים מאליהם, ואיתם הענינים המגונים והמבעיתים, שאינם מתאימים לציוריו היפים, כאלו נבלעים בתוך המעשים, כאלו עומדים הם מאחורי הפרגוד. הוא מתרחק מכל פתוס מזויף, אינו מבקש להבהיל את הקורא ולהסם את לבו ולעורר בו רגשי רחמים-לנושאי ענין ספורו. ודוקא מפני שאיננו מבליט את כונתו להעיר בלבנו רגשות ידועים, אלא הוא מצייר את הדברים בצבעים טבעיים, — דוקא בשביל כך עולה הדבר בידו באופן נפלא לשתף אותנו ברגשותיהם ונדנודי נפשם של גבוריו. אין אני מוצא, אומר המחבר דוגמא בשום ספרות שבעולם לאותו החזון שמציג הסופר העברי נגד עינינו בהתודע יוסף אל אחיו, או בהתאבל דוד על מות אבשלום בנו.

כמה ציורים שונים מעביר הסיפר ההסטורי העברי לפנינו יכולים שלמים ויפים, לוקחים את לבנו. ספור הזדווגות הנחש אל האדם ואשתו להסיתם לחטוא, מעשה אליעזר עבד אברהם ההולך לקחת אשה לבן אדונו, ענין יעקב ועשו, גבורות שמשון, מאורעות שאול ההולך לבקש את האתונות האובדות, אהבת דוד ויונתן, מלחמת דוד וגלית, מאורע דוד ובת שבע, מרידת אבשלום וסופה, המלכת שלמה במקום אדוניה אחיו הגדול וכו' וכו'; כל אלה הם ציורים מלבבים, מעשי ידי אמן. רק הסופרים היונים היותר משובחים יכולים להדמות לסופרים העברים הקדמונים בכשרונם לספר ולצייר. זכרון הירידוט יעלה בלבנו באמרנו זה. ואין זה שבח מועט, אם נאמר כי מחבר הספר ההסטורי—שאיננו נודע לנו בשמו—עומד במדרגה אחת עם הירידוט.

כשרונות עצומים כאלה—שליטה מרובה כזו בשפה ובסגנון ונתינת ציור גדול כזה—לא בין לילה יולדו בקרב עם, אין זה כי אם שקדמו להם כשרונות ספרותיים, אשר עבדו ושכללו את השפה העברית והביאוה לידי שלמות גדולה כזו. לא די בזה, כי היה הדבור העברי חי ומשוכלל, שהרי לא כמטבע הדבור טבע הסגנון. ינסה נא אדם לתת סגנון מיוחד לדבור החי, אם יעלה הדבר תיכף בידו. זה מצריך שמוש ארוך ומרובה. אין כל ספק, כי הספר ההסטורי בכתבי הקדש, איננו חבור מיוסד על רשימות הסטוריות ועל מסרת ימים קדומים—אלא כי קדמו לו נסיונות ספרותיים במקצוע זה.

ההסטריוגרפיה העברית הקדומה מצטיינת בזה, שאין לפניה משא פנים. הלא ברור הוא, כי פותב ספר שמואל נטה אחרי דוד, וביחוד הפליאה את לבו אישיותו הנפלאה של המלך הגדול הזה. ועם כל זה אין בציורו ההסטורי לא השפלת איבי דוד ולא הפלגה בשבח גבורו החביב עליו והעלמת מגרעותיו. אין בספורו ההסטורי הערצה יתרה והכנעה יתרה לפני גבורי חזיונו, וגם רחוק היא מלשלב בספוריו תוכחת-מוסר, דבר שנכשלים בו רוב הסופרים הקדמונים. ידע הסופר את דרכי בית דוד וקרוב היה למלכות, אבל מתרחק הוא אפילו מאבק חנופה לבית המלכות. בכלל הוא אינו אלא מספר אבל לא שופט. המשפט הוא להקוראים, כי ידעו הם להבחין בין טוב לרע. וכמה ידע הסופר לצייר את הנעשה בבית דוד. זהו חמר רב הערך לטרגדיה: תאוות שונות מתאחדות בבניו להביא שואה על ביתו, והמלך באהבתו העורת לבניו איננו רואה ואיננו שומע כלום.

סופר היסטורי זה יסד את ספורו על האמונה שבלבו, כי הכל נעשה בהשגחה אלהות, כי יד האלהים שולטת במאורעות ההיסטוריים: המאורעות קשורים ומחוברים זה לזה על ידי הכרח הסבות ותולדותיהם הטבעיות. אבל כשהשעה צריכה לכך נגלה האלהים המשגיח על ברואיו ומנהג את עולמו. אין זו אמונה טפשית בנסים היוצאים מגדר הטבע, אלא אמונה בכח מוסרי המושל בכל ומסדר את מעשי האדם. ההיסטוריוגרפיה הישראלית הקדומה ממעטת בנסים, ורק בימים מאוחרים לא מצאו ספוק בהם והוסיפו עליהם, להגדיל הנס והמופת.

המחבר מסיים בהשקפה קצרה ומדוייקת על אופן התפתחות ההיסטוריוגרפיה בישראל עד פולמוס אנטיוכוס, שאז בא הסוף לכשרון ההיסטוריוגרפי בעם העברי.

לא חקירה „מדעית" של למרנות מרובה נתן לנו המחבר— אלא השקפה מלבבת, שבה השקיע יפעת רעיונית אמתיים, והיא חשובה לנו יותר מכמה חקירות מדעיות העשירות במראי־מקומות. חפץ הייתי עוד להעיר על זה, כי בעוד שחכמי הגויים עומדים כעת בהבנה עמוקה על הדר הביבליאה, על החשיבות האסתטית שבה, אשר אין דוגמתה בשום ספרות שבעולם — הנה חכמי ישראל עוסקים בבקרת, שבאמת אינה גם בקרת, אלא חטוט פילולוגי, כאלו ניטל ממנו כבר טעם הרגשת היופי שבכתבי הקדש. גם על דבר הסגנון העברי ביפיו הפיוטי חוברו בימינו כמה ספרים חשובים על ידי חכמי אוה"ע, ובכלל גברה בהם בעת האחרונה הרגשת הביבליאה מצד האסתטי. ואנו— עומדים מנגד. על דבר הכשרון הספרותי והאמנותי שבהיסטוריה הביבלית נסיתי אני לדבר במאמרי „דורשי רשימות" („השלח" כרך שני) ו„ספרי זכרונות" (הספרים ההיסטוריים בכתבי הקדש, השלח כרך עשירי). ברוב הדברים מצאתי הסכמה מצד החוקר האמריקני לדעותי. אבל ברור הוא, כי כל אלה אינן אלא הצעות. היופי והאמנות מרובים כל כך בכתבי הקדש, וצריך לעמוד על כל פרט ופרט ביחוד. למשל, מה נהדר ספור „העקדה" בפשיטותו ובהרצאתו הטבעית הלוקחות לב. כמה מן היופי הטבעי בספור רות, בספור יפתח ובתו, בספור פגישת שמואל ושאול בפעם הראשונה, בספור אחאב ואיזבל אשתו ויחוסם לאליהו התשבי וכו'. בכל הדבר הזה אין לנו אלא הצעות ונסיונות — אבל לא דבר שלם:

ח. רבינוביץ.

הִסְתַּלְּקוּת הַשְּׁכִינָה.

(קטע).

הוא היה מן המעולים שבמשוררים.

השכינה התחילה שורה עליו בעודנו עול ימים, ומאז נתן לבו לדבר האלהים בכל חט נפשו התמימה, בכל פרכוסי נשמתו.

כלוב יפה עמד בחדר עבודתו, וקַנַרְיָה נעלסה ישבה בתוכו. ותהי הקנריה שרה יומם ולילה; שרה מתוך עליצות ועצבות; שרה מתוך געגועים ונחת; שרה מתוך בדידות ותקוה לחופש.

מעין נגלה בגנה אשר נגד חלונו, ומימי בדלח היו נובעים מתוכו. ויהיו מימי המעין מפכים יומם ולילה; מזהיבים לקרני השמש המופזים ומכסיפים לאורו של הירח החור; משקים את הפרחים הצומחים סביבותיו בקיץ, וממסים את הקרח

שבגבולו בחרף. ומעולם לא נזרקה אבן אל תוך המעין; ומימיו לא דללו.

ושירת המשורר לא פסקה גם היא, וקול אלהים לא חדל לדבר מתוך גרונו...

ותהי שירתו שירת הכרוב--שירה, מלאה התרוממות הרוח למראה הנשגב והנעלה; שירה מלאה עליצות למראה כבוד ה׳ והדרו...

ותהי שירתו שירת הזמיר — שירה מלאה השתפכות נפש על האהבה ויסורי האהבה; שירה מלאה חרות עולמים על החירות והשאיפה לחירות; שירה מלאה תם ובטחה, רוֹך והרמוניה.

ותהי שירתו שירת הנחל—שירה מלאה רזים טמירים; שירה מלאה המיה ושאיפה; שירה מלאה מאויים שאין להם סוף.

ותהי שירתו שירת העצים בגנים—שירת ליאות וצמאון; שירת תחנונים ותפלה, לחש־קדש וזעזועי כבוד ויראה.

ותמיד הָיתה השכינה שורה עליו—ובכל מקום.

ואולם הוּא לא ידע, כי השכינה שורה עליו; הוא הרגיש את ישותה ומציאותה רק מחוצה לו, רק מחוצה לו...

* * *

מחלה עברה על הקנריה, וקולה נעשה צרוד ומרוסק... אבן נזרקה אל תוך המעין, ומימיו נרפשו ויתחילו להקיר אט אט...

והשכינה הסתלקה מעל המשורר לפתע פתאם.

אפס כי לא הרגיש המשורר שנסתלקה השכינה ממנו; הוא הרגיש את חסרונה רק מחוצה לו, רק מחוצה לו.

ויצא לבקשָׁה.

בקש אותה בגנתו הפורחת.

ולא מצא — בלתי תולעים אוכלות גבעולי הנצנים; צפרדעים צהובות מנתרות במשעולי הגנה, ומסביב — פרחים נובלים, נובלים...

חזר אחריה ביער.

ולא מצא—בלתי נחשים זוחלים, יתושים טרדנים, עצים חשופים כשלדי אנשים, ושמים אפירים תלוים עליהם...

הלך אחריה אל הנהר.

וירא את הנהר והנה הוא סוער, מעלה קצף ומימיו ברפש יחמרו...

סוער היה הנהר, רק סוער אבל לא יפה. אין השכינה גם בנהר, גם בנהר...

נסתלקה השכינה, — נסתלקה.

ותהי שירתו האחרונה על הסתלקות השכינה: שירת יאוש ויסורי נפש אלמים... ותהי שירתו—פרכוס נפשו האחרון. פלט המשורר את הנטף האחרון ממה שהיה ספוג בקרבו מקדם...

* * *

ויבאו למשורר ימי הצער הגדול.

אין הוא י כ ו ל לחיות אחרי מות שירתו, אחרי מות אלהיו... ולמית אין הוא ר ו צ ה.

ואין הוא מבקש לו מפלט מן החיים בחיק המות.

הוא מוכרח לחיות כדי להרגיש — את צער הסתלקות השכינה, את צער ריקניות הלב.

ואולם גם את הצער אינו יכל שוב להרגיש לכל עמקו...

אבן נזרקה שנית אל תוך המעין, וגם מימיו העכורים נסכרו...

...והקנריה נאלמה לנצח!

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

I.

עורך נכבד!

הואילה נא לתת בעתונך החשוב מקום לדברינו אלה:

רוצים אנחנו להרחיב את חוג עבודתה הלאומית של אגודתנו, יודי „אגודת המכבים" לתתעמלות בסלוניקי אשר בטורקיה. ולפיכך הננו מתכבדים לבקש את כל האגודות להתעמלות אשר בכל תפוצות ישראל, כי תבואנה אתנו בכתובים ותספיקנה לנו ידיעות ע"ד אפני הסתדרותן והצלחת מפעליהן. אנו מקוים, כי האגודות הנכבדות, אשר אליהן ערוכים דברינו אלה, לא תמנענה מלעשות בתקדם את בקשתנו ותעזורנה על ידי כך להתפתחות אגודתנו בסלוניקי.

ועדי האגודות יוכלו לפנות אלינו ע"פ אדריסה זו:

Mrs. Demayo & Pelosof, pour ardith. Salonique. Turquie.

II.

עורך נכבד!

בתור תשובה על המכתב, שהדפיסו בעתונים העברים, הז'רגונים וגם הרוסיים הכללים חמשת מורי תלמוד־התורה שע"ש ויסוצקי בכונה להגיא מורים חדשים מלקבל עליהם את המשרות הפנויות עתה בת"ת, הננו מוצאים לנחוץ להודיע:

במעמד כל חברי הועד המפקח ומורי הת"ת היו לנו שלש ישיבות שארכו שעות רבות. ואחרי ששמענו בשים לב את כל הטענות של המורים וגם של המנהל, נוכחנו שכל הענין הוא רק פרי נרגנות שחבלו נגד המנהל מורים אחדים, ואחריהם נמשכו בתמימותם עוד אחדים מחבריהם. ע"י ההתפטרות הקולקטיבית אמרו המורים להביא לידי כך, כי נסיר ממשמרתו את המנהל החרוץ והמסור לעבודתו מר גרויסמן, שאנו מחויבים לו תודה על אשר הרים את תלמוד־התורה למדרגה גבוהה. וע"כ החלטנו לקבל את התפטרותם של המורים ההם ולמנות במקומם מורים אחרים, שלבם יהי נתון רק לתועלת מוסד התנוך הנכבד אשר בעירנו.

ברגשי כבוד—

הועד המפקח של תלמוד־התורה הבילוסטוקי. שע"ש וויסוצקי.

III.

לכבוד עורך „העולם" בווילנה.

בגליון „העולם" י"ט במאמרו של ה׳ ראם „בעתונים" נדפסו מלים אחדות בגנות ה„ליהודים" היו"ל בירושלים מזמן לזמן. ואני מוצא לחובתי לפרש לפני הקוראים דברים אלו:

א) העתון „ליהודים" היוצא והנערך על ידי הוא כולו הומורי (לפעמים באות בו גם קריקטורות), ותעודתו היא לעורר על החזיונות המגוחכים אשר בחיינו בא"י בפרט ובעולם הציוני בכלל.

ב) ב„ליהודים" משתתפים כמעט כל ט ו ב י הכחות הספרותיים אשר בא"י בעלום שמם, כמובן, ועל גליונות ה„ליהודים" שכבר יצאו, באו דברי שבח בהעתון „רזסויט", ב„הפועל הצעיר", וקבלתי דברי תהלה בפה או בכתב מאת הסופרים: בן־ציון ש., ברנר י. ח., ר׳ בנימין, ד"ר נ. טורוב, מרדכי בן הלל הכהן, דוד שמעונוביץ ועוד ועוד.

ג) המבקר ה׳ ראם אינו מזכיר, כי ה„ליהודים" היא ב ע ק ר ו ו כ ל ו ר ק ע ת ו ן ס ט י ר י. המבקר אינו מפרש לקוראים בחו"ל, כי נהוג בעתונו של מר בן־יהודה לקרא לפוליטון בשם המגוחך „י ר כ ת ו ן", ולפיכך נרמה כי הציטטה שהוא מביא מן ה„ליהודים" גסה מאד. אולם הסטירה הזו נמסרה לי מאת סופר, שהוא אולי היותר חשוב בא"י, רק בתור לעג על הכנוי

...יפיוטין, הלעג קלע אמנם אל מטרתו, כי מאז כמעט שחדלו להשתמש ...אידי בשם ירכתון.

ד) מוצא אני לחובתי להודיע גלוי לקהל הקוראים העברים, כי אני ...באר על שנתתי מקום לאותה הסטירה העוקצנית ביותר, מכיון שאיתה ...ניינה להתפרש לתרי אפי, אע"פ שכגון דא נכנס בגבולות ההיתר לעתון ...יקורי.

ה) בכל יותר הטענות, שהמבקר טוען נגד העתונות בא"י, אני, כמובן, ...דעים אתו, ו„הליהודים" ברובו מוקדש גם הוא למלחמה, שעלינו להלחם ...נגד העתונות מלאת הרעל והעברית המזורגנת.

ו) על דברי הזוהמא האחרים, שה' ראם מעתיק מן העתונון „החרות", ...ניפת לב, ושופט על פיהם, שאין נוהגין כ-זר בא"י לסופרים וכ'—אני ...יהוניעו, כי מיד לכשנודע כי הוא בעל אותם הדברים שנדפסו בהחרות, ...האי: ההוא בחרפת מאספה ב„בית העם". סימן שלא ירדנו עוד פלאים ...די.

ובכלל אנו, סופרי א"י, זוכרים יפה את הפולמוסים שהיו בעתונותנו ...עברית ברוסיה,— וזכרים אנו אלה ומתנחמים...

בכבוד, ק. ל. סילמן, ירושלם.

IV.

אנא, עורך נכבד, להדפיס את דברי הבאים:

בגליון 148 של ה„היינט" קראתי ע"ד הרצאה שקרא מר ש. וצר ...אגדת „חובבי שפת עבר" בוורשה ומה שהודיע שם המרצה אודותי.

איני חפץ בשום אופן להתוכח עם מר ש. וצר. אבל מוצא אני לי ...לכור את דעותי לפני הקהל, בשעה שמעלילים עלי עלילות ומיחסים ...שאיפות, אשר אין לי כלל, ושאין אני יכול לשאת את האחריות ...ספרית בעדן.

מוכרח אני להגן על עצמי מפני שקרים.

שקר הדבר ש„עשיתי אשפה" מכל הפואיזיה העברית ומהפיטנים ...נים. אפילו ע"ד שניאור וקצנלסון בשהם לעצמם לא דברתי, רק שבקרתי ...זיים ידועים, אשר נראו לי למחוסרי-טעם.

שקר הדבר, ש„עשיתי אשפה" מהשפה העברית, החביבה והיקרה לי ...לכל איש יהודי, אולי לא פחות מאשר למר וצר ולשאר המגינים.

שקר הדבר, בי הוכחתי, ש„רק בספרות אי-קולטורית כמו העברית, אפשר להדפיס דברי „מות ריק", כמו אחד העם".

בכבוד

ה. ד. נומברג.

מִכְתָּבִים מִטּוּרְקִיָּה.

I.

(סיף).

כיצד בא הדבר לידי כך, כי סביבה זו, שביחס לשפה העברית וספרותה ...ידיעת היהדות בכלל היא מדבר שממה, התחילו רואים פרחי התחיה ...עברית?

הבה נתבונן אל כל „העובדות המשמחות", שמנינו בראשית מכתבנו. לפני שנים שלשה ירחים הכריזו בעתונים בקולי קולות ע"ד יסוד „סניף ...התאחדות „העבריה" בחזקוי. נוסדה אגודה, נבחר ועד, נקבעו תקנות, נחלטו ...חלטות,—הכל כנהוג. אך בטרם הספיקו להוציא אל הפועל החלטה אחת, ...„הסניף" והיה כלא היה.

מה היא הסבה שגרמה לעליה פתאומית זו ולירידה שבאה אחריה? איש לא חלם בחזקוי ע"ד „העבריה" וע"ד יסוד סניף: שמעו „חכמי" ...חזקוי שמדברים עברית, „לשון-הקדש", וימצא הדבר חן בעיניהם. ובבקר-לא ...עת אחד בא צעיר אחד והציע ליסד אגודה והבטיח ליסד שעורי-ערב וכית ...ספר למקרא וכדומה. חכמי חזקוי, שראו בזה ענין יהודי, הסכימו לו בלי שקלא-...טריא, וכך נוסדה האגודה. ואולם עתידה היתה בהכרח להבטל: בחזקוי אין אף מנין ...עירה. ובבירה כולה אולי ימצאו בקרב הספרדים כמנין וחצי, יודעי עברית, ומפוזרים ...ברובעיהם כשם שמפורדים הם בדעותיהם. בין 15—20 העברים האלה

נמצא סינטור אחד, פקיד עליון במיניסטריון לעניני חוץ, סוחר אחד, חכם אחד, שמש בית-כנסת אחד וכו'. והאנשים האלה, הרחוקים זה מזה, היו מתאספים פעם בשבוע תחת נשיאותו של איזה צעיר רוסי!—

מבשרי „הישועות והנחמות" מרבים לשבח את ה„מכבים" ולרומם את ה„שלום" שלהם על נס.

אמנם, „המכבים" הם הקרובים עכשו לנו ולרוחנו ביותר, ועלינו לעזור להם בכל האפשר. אבל להשלות את נפשנו ב„שלום" של ה„מכבים" אין אנו צריכים. אגודה זו היתה הראשונה להתנגד לציונות וללאומיות באופן רשמי, ורק בידי אחד מחבריה (ציוני מבולגריה) הצליח להשרות עתה באגודה זו רוח אחרת, וה„שלום"! ירש את ה„Heil!". אבל די הוא, שאותו הציוני יעזוב את קושטא והקערה תתהפך על פיה. כי מפני שרוב ה„מכבים" נתחנכו בבתי-הספר של ה„אליאנס" אין להם כל הכרה יהודית עמוקה, ונגררים הם אחרי בעלי הדעה וההכרה. ואת החסרון הזה לא ימלאו גם שעורי-הערב בעברית, שאגודה זו אומרת ליסד; שעורי-ערב אלה ודאי יביאו תועלת מרובה; ואם ה„מכבים" ידעו מלבד ה„שלום"! (שבשבילו העלו עליהם את חמת אוכלי-הציונים מר פריסקו, שהקדיש למלת זו מאמר ארוך בשבועונו) עוד עשרות מלים עבריות אחרות ודאי שהדבר הזה יהי מעין „דימונסטרציה" יפה להעברית בקושטא, אבל למרות כל אלה, אי אפשר לעשות דבר זה עיקר גדול בתחית הלשון העברית בטורקיה.

חשיבות יתרה יש לו ליסוד חשבועון העברי בקושטא. אבל השבועון הזה עדיין לא נתפשט הרבה, משום שהיהודי הספרדי, אפילו זה שיודע עברית במקצת, עדיין אינו נזקק לאותו הסגנון המצוי בעתון.

על אודות הערך של קביעת השיטה „עברית בעברית" באחד מבתי-הספר של האליאנס בעיר-הבירה דברתי למעלה. לא נשאר לי אלא להעיר על העובדה המשמחת באמת, כי מר יצחק אפשטין נתמנה למנהל בית התלמוד-תורה הגדול בסלוניקי. התלמוד-תורה הגדול בסלוניקי הוא אחד ממוסדי-החנוך היותר גדולים שבטורקיה—בו לומדים יותר מאלף תלמידים—ומומחיותו של מר אפשטין, בתור פדגוג עברי יוצר ומחדש, אינה זקוקה לתמלצות. מובטחני, כי התלמוד-תורה הגדול שבסלוניקי, שאינו תלוי אלא בדעת העדה היהודית והיא נתנה למר אפשטין חופש גמור בעבודתו לעשות את התקונים הטובים והרצוים בעיניו, — כי תלמוד-תורה זה עתיד להיות בית-ספר עברי למופת בשביל ערי המזרח.

בכל אופן הנה הדבר הזה הוא היותר חשוב מכל הנסיונות שנעשו פה בשנים האחרונות להפצת התרבות העברית במזרח. ולשבחם של יהודי סלוניקי עלי לאמר, שהצעד הזה נעשה ברצונם הטוב ובלי כל השפעה מחוץ. ביחוד ראוי לכבוד בעד הדבר הטוב הזה החכם באשי ר' יעקב מאיר, ודרך החנוך זוהי אמנם הדרך הנכונה ביותר להפצת העברית ותרבותה. אל נא נרמה את עצמנו, הן ההשתתפות בעבודה צבורית, בכל צורה שהיא, הרי היא כמעט מן הנמנעות להאנשים שיבאו הלום מן החוץ. גם הממשלה וגם היהודים המקומיים מתיחסים ל„זרים" בחשד ובאי-אמון. לעורר את הכחות המקומיים לעבודה גם כן קשה הוא מאד: „הכחות" המעטים שישנם כאן בעין מתנגדים לנו, וכחות אחרים אין, אין. ע"י עתונים ונאומים בלבד גם כן לא יצלח בידינו לעשות פה הרבה. העתונים נקראים אך מעט, והנאומים—נשמעים ונשכחים מיד; כנהוג. נשאר איפוא רק הדרך הארוכה שהיא הקצרה — בתי-ספר עבריים הגונים. זהו הדבר שעלינו לעשותו, אם רוצים אנו שהדור הבא לא יתעה עוד במדבר, שלב הדור הבא לא יהיה ריק עוד מכל אידיאל, מכל רגש יהודי והכרה יהודית. שמחים אנו בכל שעה שמלאכתנו נעשית ע"י אחרים. מותאים אנו כך ל„הילפספעריין", ההולך ומיסד בתי-ספר, שבהם מלמדים גם עברית. אבל אל נא נשים את כל מבטחנו באחרים—פן נואש באחריתנו. ה„הילפספעריין" הוא אמנם יותר יהודי ברוחו מ„האליאנס", אבל גם ה„הילפספעריין עומד מצד „האחרים". זה ארבע שנים ש„חברת-העזרה" הקימה כאן פה בית-ספר, ותלמידיו אינם יודעים עברית יותר מתלמידי בתי-הספר ל„אליאנס". אל נא נשכח, שגם ה„אליאנס" היתה בראשית ימיה קרובה אלינו. ועתה— —

- - - - -

בעתוני קושטא נדפסו בימים האחרונים ידיעות מצערות ע"ד מעשה אלמות שנעשה באדריאנופולי מטעם המשטרה ליהודי העיר. אין אנו רגילים להתיחסות כזו אל היהודים מצד המשטרה בטורקיה, ולכן כל מקרה שכזה מעורר את הלבבות. באדריאנופלי, העומדת במרחק שמונה שעות (במסלת-הברזל) מעיר-הבירה וארבע שעות מגבול בולגריה, יושבים יותר מעשרים אלף יהודים;

והעדה הזאת הנה אחת העדות היהודיות החשובות שבטורקיה. מאז ומעולם חיו יהודי העיר הזאת בשלום ובידידות את שכניהם המושלמים והנוצרים. ופתאם, והנה מודיעים עתונים אחרים בעיר־הבירה שקהל יהודים, כחמשת אלפים איש, התנפלו על ראש המשטרה ויכוהו; הלז קרא לז׳נדרמים, פרצה תגרה ויהודים אחדים נפצעו. כך הודיעו מטעם המשטרה. העתונים האנטישמיים האחרים נתנו לדבר צורה של התקוממות מצד היהודים נגד הממשלה. והעתונים היהודיים מספרים: לפני גן־העיר עומד בית־יהודי. המוקף גם הוא גן קטן, ולבית זה יהודים באים לשוחח ולשתות קפה ושכר. חוכר־הגן, דידו של ראש המשטרה, לא יכול לסבול התחרות כזו מצד היהודי ורצה לשכור ממנו את הבית הזה, אלא שהיהודי לא רצה להשכיר, מפני שהבית הזה הוא מקור פרנסתו. חוכר הגן בא ב־ביים עם הארדיכל של העיריה, ובעזרת ה„בקשיש" הקדוש הוחלט להרוס את הבית „מפני סכנת מפולת", אם כי הבית נבנה רק לפני שנים אחדות, ולפי דברי מומחים היה יכול להתקיים עוד שנים הרבה. היהודי הביא את הדבר לפני בית־הדין. אבל גם בית־הדין עמד על צד החוכר, ואך נפסק הדין מיד באו מהרסים בלוית שוטר והתחלו להרוס את הבית, אם כי יושביו לא עזבוהו עדיין, ועוד טרם עברו 24 שעות מעת שהוצא פסק־הדין, ועוד לא הודיעו את הדבר להחכם־באשי באדריאנופול, כפי שדורש החוק. מעשה אלמות זה עורר כעס והתמרמרות ברובע היהודי, וכאלפים איש התאספו מול גן העיר להפריע בעד עבודת הורסי הבית. ראש המשטרה היה באותה שעה בגן העיר, וכיון שראה את ההמונים המתאספים יצא מהגן בלוית אחד מידידיו, פקיד הצבא, והחל להכות במקל שבידו על ימין ועל שמאל וידידו מכה אחריו בחרבו. דבר זה הגדיל עוד את כעס היהודים וישיבו לראש המשטרה ולחברו מכה אחת אפים, עד ששני אלה הוכרחו להסגר בגן, והיהודים עטרו את הגן וישליכו אבנים אל מקום מחבואו של ראש המשטרה. משם חרפו וגדפו הפקידים את היהודים ואת אמונתם, ויתלפנו לז׳נדרמים. הללו באו כשהם רוכבים והחלו לירות בהמון. צע ירים יהודים אחדים נפצעו ואחד מהם—קשה. בין כה נודע הדבר לחכם באשי באדריאנופילי, שבא למקום המעשה ויבקש את ההמון להתפזר. בקשתו נמלאה. אז הגיח ראש המשטרה ממחבואו והחל לאסור אנשים מנכבדי היהודים. נאסרו כארבעים איש. החכם־באשי פנה אל הולי בבקשה להתיר את האסירים, והבקשה הזאת נדחתה, „מפני שראש המשטרה צריך לגמור את החקירה". הנזוקים היהודים התאוננו לפני בית־הדין על ראש המשטרה. עכשו מודיעים העתונים, כי רוב הנאסרים הוצאו לחפשי. החכם באשי האדריאנופולי בקר עוד הפעם את הולי, והוא הבטיח לו בשם הממשלה, שאין היא מתיחסת למאורע המעציב הזה כאל מאורע מדיני, וכי הוא מקוה שהכל יתברר כראוי והשלום ישוב לשרור כבתחלה.

בשבוע העבר היתה האספה השנתית החמש־עשרת לאגודת המכבים בקושטא. כבר אמרתי לעיל שאגודת ה„מכבים", הקימת זה ט״ו שנים, הנה עתה אגודה יהודית הנושאת בגאון את דגל הלאומיות היהודית. ובעיר־הבירה הנה האגודה היהודית היחידה שמכריזה על יהדותה, בעת שיתר הקלובים והאגודות של היהודים מסתתרים תחת שמות צרפתים או „אינטרנציונליים".

באספה שנתית זו, שהיא „השניה למן היום שהאגודה קרויה אגודת „המכבים", נקרא בפעם הראשונה הדו״ח בשפה הצרפתית במקום השפה הגרמנית. והמרצה מבאר את השנוי הזה ואומר: „לצערנו, אין לנו שפה אחת המובנה לכל חברינו; ותחת להשתמש בשפתנו אנו, בשפה העברית, אנו מוכרחים לדבר הפעם צרפתית, המובנה לפחות לרוב חברינו. ומביע אני את תקותי, כי בשנה הבאה נוכל לדבר בינינו בשפתנו אנו, שהנה הקו המאחד היחידי בין הספרדים והאשכנזים. כי זוהי אמנם אחת מחובות ה„מכבי" — לאחד את הספרדים ואת האשכנזים, וכשובנו ללשוננו הלאומית נוכל לאמר, שהצעד הראשון להתאחדותנו ולהשגת מטרתנו הרוממה נעשה"...

„האגודה הישראלית להתעמלות" נוסדה בשנת 1895 לרגלי סכסוך שנפל בין היהודים ואי־היהודים שבחברי האגודה הגרמנית להתעמלות. ואעפ״י שהיהודים כמעט שגורשו מן האגודה הגרמנית, החליטה בכ״ז „האגודה הישראלית" שנוסדה לקבל לחברים גם אי־יהודים, אלא שאי־יהודים לא רצו להכנס לאגודה יהודית. בעשר השנים הראשונות היתה זו אגודה קטנה ישראלית־גרמנית, „ושפת הגרמנים היתה חובה לחברים". עפ״י חוקי־האגודות ששררו אז לא יכלה להיות אלא אגודה העושה חסד וצדקה, ובתנאים האלה היתה השפעתה מועטה. בשנת 1905 יסדה האגודה סניפים גם לילדים [illegible] אך מספר המתעמלים שבין הגדולים הלך הלוך ופחות, ואפשר מאד שהאגודה היתה בטלה לגמרי, לולא באה פתאום המהפכה. אז ניתנה „לאגודה הישראלית" האפשרות לבא בקשר עם ההסתדרות היהודית להתעמלות העולמית. וכעבור שני ירחים אחרי המהפכה הגדולה בטורקיה היתה מהפכה בקרב „האגודה הישראלית". גם בא הקץ לרוח ההתבוללות והוסר המסוה הגרמני. כ„אגודה ישראלית להתעמלות", שלשונה הרשמית היא הלשון הגרמנית, זו היתה „לאגודה להתעמלות יהודית „מכבי", ששפתה הרשמית היא הלשון העברית (אמנם, כאמור, אין חברי האגודה יודעים עברית, אבל יש להם הרצון ללמוד שפה זו). רוח חדשה מלאה את אגודת „המכבים". מספר חבריה עולה עד לשלש מאות, ובכל הרובעים היא מיסדת סניפים, ויש לקוות שברבות הימים תהיה להסתדרות חשובה. בשני השנים האחרונות היתה האגודה הזאת [illegible] התרבות העברית בעיר־הבירה. בחורף העבר ערכו „המכבים" שורה של [illegible] ע״ד היהודים והיהדות; גם החגיגות הלאומיות ש„המכבים" עורכים מפרק לפרק מושכים אליהם את לב הקהל היהודי. גם הקהל האינו יהודי יודע את ערכה של האגודה הזאת, כמו שהוכיחו החגיגות היפות שנערכו בשנה שעברה בעזרתם של שרי־צבא.

— בחודש הבא עורכים ה„מכבים" הבולגרים חג גדול להתעמלות ב[illegible] (בולגריה). ה„מכבים" מקושטא ישלחו 20 צירים אל החג הזה.

— בספירות הממשלה אומרים שבמקום הסינטור חמדה־פחה הנפטר ([illegible] יהודים מפורסם ואחד מן המיניסטרים שהיו ממליצים על הציונות) ימנה היהודי דוד אפנדי מולכו. ממלא־מקום יפה הימנו לא תוכל הממשלה למצא לחמדה פחה.

— שני הצירים היהודים מצליח אפנדי ופרגי׳ אפנדי ילכו [illegible] זמן־מה לבריסל לקונגרס השלום בתור באי־כח של אגודת השלום הפרלמנטרית.

א. חרמוני.

בציונות.

מאת הועד המרכזי קבלנו חוזר זה:

מן הקונגרס התשיעי ועד עתה היה דבר תקון ההנהגה ההסתדרות והשאלות הכרוכות בה ע״ד העבודה בקושטא ובא״י לנקודה הראשית במעשי הועד המרכזי. הפרוביזוריום שקבע הקונגרס לא היה בו כדי להרגיע את הלבבות ולהביא לידי גמר את המלחמה, שהתחילה בקונגרס. הועד המרכזי גמר אמנם לעסוק רק בענינים הפנימים של ההסתדרות, והקדיש רק את החוזר הראשון לבירור הדרישות שלנו בכל הנוגע לשאלות ההנהגה. אז הודענו, כי מניחים אנחנו את המלחמה בדבר תקון ההנהגה עד שתגיע שעת ההכנה לקונגרס העשירי, שלפי המודעה שנמסרה מעל במת הקונגרס התשיעי בהמבורג עתיד היה להקרא בזמן קרוב. ואולם במעשה נתגלה, שאי־אפשר היה להתמיד זמן מרובה במצב של צפיה לעתיד. באו מאורעות, שהכריחו אותנו לצאת למלחמה גלויה. השאלות החשובות מאד, שנתעוררו לרגלי העבודה בקושטא, סבכו עוד יותר את המצב.

בהתאמה לרצונם של ציוני רוסיה, שנגלה גלוי גמור בשעת הכנסיה החמישית בהמבורג, הבענו בכל תוקף את דרישותינו הפרינציפליות ואת השקפותינו היסודיות בנוגע להעבודה בקושטא, שעל אודותיה כבר גלינו את דעתנו לא אחת ושתים. גם בישיבותינו הרגילות דנו ביחוד על השאלות הללו. וחוץ מזה היו לנו אספה אחת כללית של כל חברי ועד המרכזי ושתי אספות של חברי המרכז יחד עם חברי הפועל הגדול שבמדינה. ובאספות אלו נקבעו ונערכו אופני העבודה והתכסיס, שעל פיהם נהג המרכז עד עכשו.

המרכז נכנס במשא ומתן תכוף עם ראשי האופוזיציה שבמערב, ביחוד עם המרכז של ציוני אוסטריה המערבית, אחרי אשר ועידתם האחרונה החליטה בכל השאלות שעמדו על הפרק החלטות דומות להחלטותינו, וגלתה ע״י כך שאין בין השקפותיה ובין השקפותינו אנו ולא כלום.

במשך הזמן יצאה המלחמה למרות רצוננו מעבר לגבול המרכזים הציונים וקבלה צורה בלתי רצויה לגמרי. הוכוחים קבלו אופי אישי, שהאפיל על העיקרים הפרינציפליים ועל הטעמים האמתים. ביחוד גרם לזה הדבר, שהרבה דברים הנוגעים לעבודה הציונית, ושבהם היה תלויים הנגודים, לא ניתנו להתפרסם. בהמשכת המלחמה בצורה בלתי רצויה כזו היתה כרוכה סכנה לקיום הסתדרותנו ולאחדותה, באשר עלולה היתה המלחמה הזאת לגדל אי־אמון והתרחקות החברים אלו מאלו בתוך ההסתדרות מבפנים ולהשפיל את ערכה ואת כבודה של ההסתדרות מבחוץ. הוברר ברור גמור הנחיצות להפסיק את המלחמה תיכף, מבלי לחכות לקונגרס שהוא ישים קץ למצב הנוכחי, וביחד עם זה הוברר הצורך להכין ולקרב את קץ הפרוביזוריום, שלא יצויר אלא ע״י בחירות חרשות בקונגרס הבא.

השקפה זו שמשה יסוד להאספה האחרונה של חברי היהפה״ג וחברי הוה״ם. כך היתה גם דעתה של האופוזיציה במערב, אחרי שעומדת היתה להתאסף הועידה השנתית הוחלט להשתמש בה כדי להגיע על ידה להפסקת המלחמה וגם להכין את הקץ להפרוביזוריום. באספות ההן נתבררו ונתפרשו כל הדרישות שלנו בשביל להציע אותו לפני הועידה השנתית, ודרוש, כי תדון בהן ותחוה את דעתה עליהן.

ערב הועידה השנתית היתה בברלין אספה לחברי האופוזיציה, שבאו מארצות שונות להועידה, ואספה זו קימה וקבלה את כל דרישותינו, שהוצעו אחרי כן בועידה השנתית בשם האופוזיציה כלה.

והרי אנו מוסרים לחברינו מתוך נחת־רוח את תוצאות עבודתה של הועידה השנתית, שהיתה בברלין בכ״ף—כ״ב סיון ש״ז.

ושבעים רצון אנחנו ביחוד מזה, שאותן הדעות ואותם עקרי ההסתדרות שעליהן נלחמנו בכל תוקף במשך שנה שלמה נכנסו סוף סוף אל לבותיהם של חברי ההסתדרות הציונית, עכ״פ נקבעו בהכרתם של העומדים בראש. פה, בועידה השנתית, לא הכריע הצד האחד את השני ע״י רוב דעות גדול או קטן, שלפעמים אינו תלוי אלא במקרה. היה פה משא ומתן יסודי ופרינציפלי, שמתוכו הגיעו כל חברי הועידה השנתית להודות בעקרי העבודה הציונית ההם, שאנחנו דרשנו אותם בהיותם מתאימים למצב ענינינו.

אחרי הוכוחים שהתנהלו בגלוי ובחופש גמור; אחרי שנתגלו בצורתם האמתית כל השגיאות שנעשו, כל החסרונות שנמצאו בהנהגת העבודה וכל היחסים האישיים שנתחדרו לרגלי הסכסוכים הכלליים והבקורת משני הצדדים; אחרי שלכל חברי הועידה נעשו גלויים וברורים לא רק התוצאות, אלא גם הסבות והטעמים שבהכרח הביאו את ההסתדרות למצב אי־אפשרי כזה, — אחרי כל זה הכירה פה אחד הועידה השנתית, שבה השתתפו רוב הכחות המנהיגים שבמפלגתנו, את טעמי דרישותינו וקבלה את הסעיפים היסודיים של הצעותינו.

החלטותיה של הועידה השנתית נחלקות לשתי מחלקות: 1) החלטות שאינן יכולות לצאת אל הפועל אלא ע״י הקונגרס הבא; 2) החלטות זמניות בסדור העבודה עד לקונגרס הבא.

ההחלטות ממחלקה הראשונה נכבדות הן ביותר, ואלה הן:

הועידה השנתית מחליטה להציע לפני הקונגרס, הבא את ההצעות האלה.

א) להעביר את הלשכה המרכזית למרכז־יהודי גדול יותר.

ב) כי במקום הנועד להלשכה המרכזית ישבו לכהפ״ח שלשה מחברי ועה״פ המצומצם.

ג) כי לנשיא הועד המפקח של הקיל״ב וּנתן זכות חבר ועה״פ המצומצם לכל פרטיה.

ד) כי לועה״פ המצומצם יהיו מחמשה עד שבעה חברים.

ויחד עם זה הביעה הועידה השנתית את דעתה, כי אפשר לו לועה״פ המצומצם לעבוד עבודה פוריה רק בתנאי אם יהיו בין חבריו באי־כח של כל הזרמים השונים שבתנועה.

ה) כי נשיא ועה״פ המצומצם יבחר ע״י הועה״פ המצומצם עצמו מקרב חבריו.

מוצאים אנו לנחוץ לברר פה בקצרה את טעמי ההחלטות הללו, שהועידה השנתית קבלה אותן בתור הצעות להקונגרס העשירי, משום שרק הקונגרס יכול לקבלן ולהוציא אותן אל הפועל. ובשביל זה נחוץ שהכרת הטעמים של ההחלטות תחדור לתוך ההסתדרות כלה, כדי שהצירים שיבחרו להקונגרס הבא יכירו בנחיצות השנויים הצריבים להעשות בסדור ההנהגה עפ״י ההחלטות האמורות של הועידה השנתית.

1) היסוד הראשי שהונח בהחלטות הנזכרות הוא הפרינציפ הקוליגיאלי בהנהגת התנועה. התרחבות התנועה שלנו והיותה לתנועה לאומית, הסתעפיתה לענפים שונים החודרים לכל חלקי העם השונים ולכל מקצועות החיים השוגים של העם, מהות העבודה הפוליטית שלנו, המחייבה לפעמים קרובות להחליף את תכסיסיה ואמצעיה לפי החלופים והשנויים בעולם הפוליטי, רבוי המוסדים הפיננסיים שלנו שעבודת כל אחד מהם רק כמוסד נבדל וקיים לעצמו יכולה לגרום לנגודים בין המוסדים ולהתנגשות האינטרסים שלהם בדרך העבודה — כל זה ביחד דורש שתהיה להסתדרותנו דוקא הנהגה קוליגיאלית, הקובעת את הדרכים ואת המעשים אחרי משא ומתן ושקול הדעות השונות.

הנהגה קוליגיאלית העובדת במקום אחד ושיש לה היכולת לדון על כל ענין וענין, הנותנת לנו מצד אחד ערובה נאמנה כי לא יעשו צעדים נמהרים ומצד השני—כי בלב היחידים לא הגבר יותר מדי היראה מפני האחריות הגדולה, העלולה להרפות לפעמים קרובות את ידי העובדים ולהפריע בעדם מלגשת לעבודות רבות הערך, שקשות וסבוכות הן במעט תמיד. הנהגה קוליגיאלית תמצא תמיד את היכולת להשתמש בכל שעת הכושר לתועלת תנועתנו ולבלי לאחר את המועד.

2) היסוד השני הוא, שבההנהגה ישתתפו באי־כח כל הזרמים הראשיים של התנועה. הועידה השנתית התיצבה על יסוד ההשקפה, ששני הזרמים הראשיים, שנתגלמו בקונגרס התשיעי בצורת רוב ומעוט צריכים שיהיו להם באי־כח בועה״פ המצומצם, כדי שבהנהגת התנועה יתרכזו וישתקפו כל צורות התנועה וזרמיה. מצד אחד כח ההתקדמות שהוא נשמת התנועה ומצד שני הרשמיות המוכרחה של המוסדים, שהיא הכח המגין על הקיים ועל הצורות הקיימות, — שניהם צריכים להשלים זה את זה ולהשפיע זה על זה, ורק על ידי איחוד הכחות של ההתקדמות ושל ההגנה על הקיים בתוך ההנהגה ימצאו תנועתנו ומוסדה את דרכם הנכונה. הנסיון כבר הראה לנו, שהנהגה שהיא נוטה יותר מדי כלפי צד אחד ושאין בה חברים מתוך אלה הארצות, ששם מרוכזים ביחוד הכחות ההמוניים של תנועתנו, אין בה תועלת מרובה.

3) בחירת הנשיא ע״י חברי ועה״פ ולא ע״י הקונגרס.

הועידה השנתית חושבת את אופן זה של בחירת נשיא לנכון ביותר, באשר הבחירה ע״י הקונגרס מעמידה את הנשיא במצב מיוחד ונבדל ממצב יתר חברי הועה״פ. הנשיא רואה אז את עצמו אחראי בעד מעשיו לא לפני חבורת הועה״פ אלא לפני הקונגרס, וממילא אין הוא רואה את עצמו מוגבל ותלוי בדעות חברי הועה״פ והחלטותיהם. באופן כזה מתבטל היסוד של הנהגה קוליגיאלית בסדור ועה״פ המצומצם. אותו הערך המיוחד שמקבלת הנשיאות כשהנשיא נבחר ע״י הקונגרס נותן לנשיא ההסתדרות אופי של מנהיג התנועה ועומד בראשה. ולכולנו הלא ברור הדבר, שבהנהגה של תנועה לאומית כבירה המקיפה חלקי־עם שונים בארצות שונות, אנשים בני מעמדים שונים ושל מדרגות קולטורה שונות, צריכים להשתקף כל הזרמים והגוונים שבתוך התנועה, וזה אפשר רק כשההנהגה היא הנהגת חברים ולא הנהגת יחיד;

4) קביעת הלשכה המרכזית בתוך מרכז יהודי גדול. הכל מודים עתה בנחיצותו של תקון זה, באשר רק עלי דו אפשר יהיה להוציא אל הפועל את ההחלטה לבחור אל ההנהגה באי־כח של הזרמים השונים. דבר זה, שבהחלטת הועידה השנתית לא נקבע המקום למושב הועה״פ החדש, מעיד, כי ההחלטה להעתיק את הלשכה המרכזית מקלן לא באה מפני טעמים מעשיים זמניים ומקריים, אלא מתוך הכרה עקרית, שמושב ההנהגה צריך להיות במרכז קולטורי גדול, שמפכים בתוכו גם חיים יהודיים צבוריים, שיש בו מוסדים לאומיים, בתי מדרש גבוהים עבריים, ביבליותיקות, חברות לספרות ולמדע ובכלל אטמוספירה יהודית רחבה. דברו ע״ד ברלין או לונדון ולא הוחלטה עוד שום החלטה.

5) הזכות המיוחדה של נשיא הועד המפקח של הבנק להיות נמנה בין חברי הועה״פ המצומצם נובעת מתוך הנחיצות לחזק את כחו של הועד המפקח, שהוא העומד על גבי הדירקטוריומים של המוסדים הפיננסיים אשר לנו. אלה האחרונים קיימים, מצד הפורמלי, כמוסדים נבדלים ומיוחדים לעצמם ואינם תלויים בהקונגרס כלל וכלל לפי התקנות שלהם, שנקבעו בהכרח על יסוד חוקי המדינות, אשר בתוכן נוצרו ונתאשרו המוסדים הללו. דבר זה גורם, שלמוסדים הפיננסיים שלנו יש נטיה להתבדלות ולקביעת גבולים לעצמם ע״י עצמם. האורגן היחידי המקשר את המוסדות הפיננסיים שלנו עם המפלגה וההסתדרות הוא הועד המפקח, שחבריו הם חברי ועה״פ הגדול המקבלים מאת הקונגרס את מניות־המיסדים של הקו״ב ויחד עם זה גם את יפוי־הכח להיות מפקחים על הבנק. תפקידו העקרי של הועד המפקח הוא איפא להגשים במהלך העבודה של המוסדים הפיננסיים את הדרישות של הקונגרס וההנהגה, ומובן מאליו, שראש הועד המפקח אינו צריך להיות נבדל ועומד מחוץ להנהגה הכללית של ההסתדרות.

הנה אלה הן ההחלטות של הועידה השנתית שנתקבלו בתור הצעות להקונגרס הבא. בהחלטות האלה נקבעה תכנית שלמה של סדור הנהגת התנועה, — תכנית המתאימה לשאיפות האופוזיציה על הקונגרס התשיעי, שעכשו הכירה הועידה השנתית כולה את צדקתן. שכר עבודתנו הנמרצה במקצוע זה היא העובדא שבכה צדקת הפרינציפ היסודי של התקונים שדרשנו עלה בידינו להכניס הכרה זו גם ללבות הרוב שהיה נגדנו, ומכיון שהוכר לנכון הפרינציפ היסודי נתקבלו חמש ההחלטות הנזכרות כתוצאתו ההגיונית והטבעית.

המחלקה השניה של החלטות הועידה השנתית הנוגעות לסדור העבודה אין לה אלא ערך זמני עד לקונגרס הבא.

ואלו הן:

6) הקונגרס העשירי צריך להקרא לא יאוחר מבקיץ שנת 1911.

7) בשאלות חשובות כלליות של התנועה צריך הועה״פ המצומצם להועץ עם מועצה בת שלשה חברים, שנבחרו ע״י הועידה השנתית (מפני שהללו, שנבחרו למועצה זו לא נשתתפו בועידה השנתית, יתפרסמו שמותיהם רק לאחרי שתתקבל הסכמתם להכנס אל המועצה).

8) הועה״פ הגדול צריך להתאסף לישיבה לכל הפחות אחת לארבעה ירחים. הרעיון היסודי של שלש ההחלטות האלו היא זה: הקונגרס השאיר על מקומו בתור פרוביזורים איתו הועה״פ המצומצם שהיה קודם, מפני שאי־אפשר היה לסדר ועד פועל חדש הנתמך ברוב הגון של הקונגרס. לבחר ועד פועל חדש היה יכול קונגרס חדש אלו היה נקרא תיכף. ואולם הועידה השנתית הכירה שעפ״י טעמים חשובים הסתדרותיים וטכניים, אי־אפשר לקרא לקונגרס חדש עוד במשך שנה זו, וכי נחוץ לדחות את הקונגרס העשירי עד לקיץ הבא, ומכיון שהועידה השנתית הוכרחה להשאיר גם להבא בידי הועה״פ המצומצם את יפוי־כחו שקבל מאת הקונגרס התשיעי, מצאה לנחוץ לשתף לועה״פ המצומצם הנוכחי מועצה פוליטית, וגם מבלי לחכות עד אשר יקבע הקונגרס הבא ע״י החלטות ברורות את תפקידו של הועה״פ הגדול לתת לו, להועה״פ הגדול, תיכף את היכולת להתוות דרך לעבודת הועה״פ המצומצם ולפקח עליה.

חשיבות מיוחדה יש לה גם כן להחלטה הבאה.

9) הועידה ממלאת את ידי הועה״פ המצומצם להכניס לספר התקנות החדש של ההסתדרות, שעתיד להיות מוצע לפני הקונגרס הבא, סעיפים כאלה שעל פיהם יגיע הועה״פ הגדול לידי השתתפות יותר אינטנסיבית בהנהלת הענינים של ההסתדרות, וביחוד מציעה הועידה השנתית להכניס סעיף, שהועה״פ הגדול, כמו הועה״פ המצומצם, בוחר לעצמו מתוך חבריו יושב ראש, לראש הועה״פ הגדול יש לו הרשות, כמו שיש אותה הרשות לראש הועה״פ המצומצם, לקרא את הועה״פ הגדול לאספה. מלבד זה תהיה לראש הועה״פ הגדול זכות חבר בועה״פ המצומצם. להחליט החלטות יוכל הועה״פ הגדול רק בשעה שבישיבותיו ישתתפו לכה״פ חמשה עשר איש.

וזהו טעם התקונים האלה:

בשנים האחרונות אבדו כמעט לגמרי לועה״פ הגדול כל ערכו והשפעתו בתוך ההסתדרות, אף כי עפ״י תקנות ההסתדרות הועה״פ הגדול הוא המוסד־המפקח העליון של המפלגה בזמן שבין קונגרס לקונגרס. מצד אחד לא הוזמן הועה״פ הגדול לישיבה אלא לפעמים רחוקות מאד; מצד שני לא היה בידו לפקח על עבודת ההנהגה, מפני שהקומפיטינציה שלו לא נקבעה אלא בכללה ולא נתפרשו פרטי יפוי הכח שלו.

לפיכך החליטה הועידה השנתית לשוב ולהרים את ערך הועהפה״ג ולחזק את השפעתו ע״י זה, שיהיה לו יושב ראש לעצמו עם הזכיות הנזכרות. (זכות חבר בועה״פ המצומצם והזכות לקרא את הועהפ״ג לישיבות). לפי דעת אלה שהציעו את התקון הזה עתיד ראש הועהפה״ג להיות לפה להועהפה״ג גם בתוך המפלגה וגם מחוצה לה והוא העתיד לפקח על זה, שהועהפה״ג ימלא את תפקידו כראוי ושההחלטות תתגשמנה במעשה.

ערך פרינציפיאלי יש לה גם להחלטה זו.

10) הועידה השנתית מחליטה בכל תוקף, כי בירור הדבר שנתפרסם בהקונגרס התשיעי ע״ד המטרות הפוליטיות של הציונות הוא הוא תכנה היחידי של הפרוגרמה שלנו, וכי לכל הדעות

אחרית מאיזה צד שתהיינה. עד כמה שאינן מתאימות אל הדיקלרציה הנזכרת, אין המפלגה נותנת שום ערך.
בירור דברים זה, שהועידה השנתית חזרה עליו, צריך קץ לטענות, בין של ציונים ובין של אי־ציונים, העושות המפלגה אחראית בעד השקפות ודעות של צוונים יחידים. נם יתפסו היהידים הללו מקום רשמי בתוך ההסתדרות. מתנגדות להחלטות הקונגרס.

(11) תקון חדש גדול יצא מתוך ועידה שנתית זו, והוא שעכשו נקבע ונתקבל הבודג'ט של הועה"פ המצומצם לשנת־ הקונגרס הארבע עשרה. זוהי הפעם הראשונה שנקבעו ההכנסות הוצאות של הלשכה המרכזית שלנו. בהבודג'ט שנתקבל נקבע סכום הדרוש לצרכי הפריסה.

ואולם נתברר, שכספי השקלים אינם דים להספיק את כל הוצאות לפי הבודג'ט שעלה וגדל. ומכיון שהועידה השנתית קבלה את העבודות וקבעה את ההוצאות הכרוכות בהן, היתה מחויבה לקבוע גם את המקורות של הכנסה לספוק הונים. אחרי משא ומתן ארוך נתקבלה הרעה המציעה, להטיל על כל מוסדותינו הפיננסיים, וגם הקרן־הקיימת בכלל, הקרן עשרה אחוזים של הכנסתם הנקיה, מפני שברור הצעה זו היה סמוך לנעילת הועידה הוחלט למסור את הדבר הועה"פ הגדול שידון עליו בישיבתו הראשונה.

אלה הן התוצאות ההסתדרותיות והפוליטיות של הועידה השנתית ושל העבודה שקדמה לה מצד האופוזיציה בכלל ומצד ...ים בפרט.

ואולם מלבד זה נתגלו בועידה השנתית גם תוצאות דרישותינו הנמרצות ברבר העבודה המעשית בארץ ישראל. ...הודו הכל בדרישותינו אלה, בעור אשר עד הימים האחרונים היה מודה בהן רק הפאלעסטינא־רעססארט. ההרצאה של הד"ר רופין ע"ד נחיצית עבודה יותר אינטנסיבית בא"י נתקבלה בועידה השנתית ברצון ומתוך הבעת הסכם. וכבר הונח ...יסוד להתחלת עבודה חשובה של החברה להכשרת הישוב ע"י שניתן לה קרדיט הגון מסכומי הקרן הקיימת לצורך קניית ...קעות והכנתן למכירה חלקים חלקים לאנשים פרטיים ...ביות.

ויכולים אנו עתה לעבור בשלום ובשלוה פנימית לעבודה ...יתהה לכל חברי המפלגה,--ולעבודה זו אנו קוראים את ...הדברים.

המלחמה, שהתחילה אחרי הקונגרס התשיעי נגד ההנהגה, ...רה, כמו שאנו מקיים, לבלי שיב עיד. נניח להועה"פ הגדול, ...הנהגה עתה היכולת לנהל בפיעל את התנועה, כי היא יתוה ...תחה את עבודותיה הפוליטיות והישוביות של מפלגתנו. הקונ־ ...ס הבא יבחר בההנהגה על יסוד ההחלטות, שנתקבלו בועידה ...השנתית פה אחר, מאת אותם העיבדים הראשיים. של המפלגה שהשתתפו בועידה. האגודות והעסקנים היחידים שבמפלגה ...לים וצריכים מעתה להקדיש את כל כחם לחזק את ההסתדרות ...פנים, להרבות את מספר הציונים השוקלים את שקליהם, לחזק את העבודה לטובת המוסדים הפיננסיים שלנו, את ...העבודה הקולטורית בתוך העם, ולהפיץ את רעיון התנועה בכל ...מלאו ועמקו בקרב השדרות הרחבות של העם. —

בודג'ט של הוה"פ המצומצם (מא' יולי 1910 עד ל' יוני 1911) שקבעה הועידה השנתית:

הוצאה:

המחלקה הארצישראלית (פאלעסטינא - רעססארט) בברלין.	8.400	מרק.
המשרד הארצישראלי (פאלעסטינא-אמט) ביפו.	20.000	"
הוצאות נסיעות ותעמולה.	10.000	"
הוצאות באי כחו של הועה"פ המצומצם מחוץ למקום מושבו.	13.000	"
חוברות.	1.000	"
„די וועלט".	9.000	"
לשכת העתונות.	8.000	"
שכירות.	23.000	"
דירה, הסקה, מאור, טיליפון וכו'.	8.000	"
הוצ' פוסטה וטלגרמות.	2.500	"
רבית.	2.000	"
ישיבות הועה"פ והכנות לקונגרס.	6.000	"
הטבה ליורשי הרצל.	3.400	"
עתונות.	40.000	"
קצבות ותמיכות: להטכניקום העברי בא"י — 3200; לבצלאל—3.520; להוצ' מלונו של בן־יהודה—1000; „העולם"—4300; שונות—3980	16.000	"
בס"ה	170.300	מרק.

הכנסה:

המכות:		
מאת הקול"ב לח' הוצ' הועד המפקח.	3.250	מרק.
הקרן הלאומית לח' הוצאת המשרד הארצישראלי.	12.000	"
אנגלו־לבנטינא בנקינג קומ' לח' הוצ' באי כחו של הועה"פ בחוץ.	8.000	"
הקרן הלאומית לח' התמיכה לטכניקום העברי.	3.200	"
הקרן הלאומית לח' התמיכה ל„בצלאל".	3.520	"
הקופה לצרכי התרבות לח' התמיכה למלונו של בן יהודה.	1.000	"
הכנסות ע"י השקל, מס מפלוה וקופת העתונות.	139.330	"
בס"ה	170.300	מרק.

— הדירקטוריון של הקולוניאל-בנק העברי מודיע, כי באספה הכללית שהיתה בכ"ח יוני למנין בני חו"ל הוחלט לשלם דיבידנד של שנת 1909 בעד הקופנה הששית ששה פנס שהם עשרים ושלש קופ' לכל מניה בת ליט' שט' אחת. ברוסיא אפשר לגבות את הדיבידנד הזה גם על ידי מר י. ל. גולדברג. ווילנא.

עם הקופנה הששית תכלינה הקופנות המצורפות אל מניות הקולוניאל־בנק. ולפיכך מודיעה הנהגת הבנק, שהיא נותנת לבעלי המניות דפי קופנות חדשים. לצורך זה נחוץ להמציא את גוף המניות ולבלי להפריד מהן את הטלון של הקופנות. הטלונים הללו צריכים להיות מופרדים דוקא ע"י הבנק עצמו. בעלי מניות שברוסיה יכולים לשלח את מניותיהם למר בן־יעקב בווילנא (Я. Бенякову, Вильна), וכדי למעט בהוצאות ראוי, שבעלי מניות הדרים בעיר אחת ישתתפו לשלוח את מניותיהם בחבילה אחת, ואל החבילה יצרפו רשימה מפורטת של המניות הנשלחות ונומריהן. להוצאות החזרת המניות נחוץ לשלוח שבע קופיקות בעד כל מניה (אבל אם נשלחת רק מניה אחת — לכה"פ 14 קופ).

בשמחה אנו מודיעים, כי המרכז קבל מאת הנשיא מר וולפסון מקניגסברג טלגרמה זו, לאמר: „קמתי ממחלתי והנני נוסע למטל".

— אנו מזכירים לכל חברינו, כי כ"ז תמוז הוא יום מותו של מנהיגנו הד"ר תיאודור הרצל. אנו בטוחים, כי כל חברינו ידעו לערוך בכל מקום אזכרות למנהיגנו המנוח כראוי לכבודו.

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

בהיות רב הכולל ר' חיים נחום ביפו הוגשו לו שני ממורנדומים: האחד מאת ועד היהודים העותומנים ביפו, והשני מאת באי כח ועד הו"צ. הננו מדפיסים בזה את שני הממורנדומים הללו ככתבם וכלשונם.

I.

מורנו ורבנו!

גדולה היתה שמחתנו כשהוכרזה החרות בארץ העותומנים. המלים: חרות, שויון ואחוה צלצלו באזנינו כמנגינת־שמים, ותקוות מזהירות שחקו לפנינו, כי עוד מעט ונהיה גם אנו ככל אזרחי־המדינה; אזרחים לא רק לשלם מסים וארנוניות, אלא גם ליהנות מאור החופש ומהגנתה של ממשלתנו על נתיניה; עוד מעט ויסור ההבדל בין מושלמי, נוצרי ויהודי, כולנו נהיה שוים לפני החוק ונעבוד שכם אחד לטובת הארץ; נשלח את בנינו לצבא להגן בנפשם על כבוד המדינה והממשלה, אבל נשתתף גם בהנהגת המקומית בכל רחבי המדינה. לפי כשרונותינו נוכל להתרומם במדרגת העבודה הצבורית, וזכות תהי לנו לקחת חלק גם במשרות הממשלה והמדינה ככל יתר האזרחים. וככל יתר הלאומים בארצנו הגדולה תהיה הזכות גם ללאום העברי לדגול בשם עמו ומולדתו, להרבות את הקנינים הרוחניים שלו, לחנך את בניו על־פי רוחו ותרבותו, להוקיר את שפתו וספרותו, להתיחס אל אחיו בני ארצות אחרות באותה אהבת אחים המצויה כל־כך אצל עמים אחרים בארצנו. כל זה, קוינו, יבא לנו יחד עם הכרזת החרות בארצנו. ותקותנו התחזקה עוד יותר כאשר זכינו לשמוע, כי נבחרת אתה אדוננו לעמוד בראש העם, להיות לנו בכח כשרונך הגדול לפה לפני הממשלה ובמרצך הכביר להגן על זכיותינו ודרישותינו.—

והנה כבר עברו כמעט שתי שנים ובמצב עמנו בארצנו החפשית לא נעשה עדיין, לצערנו, כמעט שום שנוי לטובה. עודנו נבדלים בזכיותינו משאר העמים שבממלכתנו הגדולה; „את חלבנו ואת גזנו לוקחים" בתור מסים שונים, את בנינו הננו שולחים לצבא, את כל כחנו ומארנו הננו נכונים לתת בעד התפתחות החרשת והמסחר בארצנו—בקיצור: ת ת הננו נותנים לא־פחות מכל יתר העמים בארצנו, אולם ל ק ב ל איזו הנאת שתהא לא קבלנו עדיין.

לא רק לזכיותנו הלאומיות, כי אם גם להאזרחיות אין איש משרי־המעלה שם לב, ואין דואג למצבנו השפל.

לבנו כואב לראות את היחס הרע, שמתיחס כל פקיד לאחינו בני עמנו, הבאים הנה מארצות הגלות לחסות בצל ממשלתנו או לחונן את עפר ארץ אבותם. כלמת־נצח מכסה את פנינו בראותנו, שכל בן עם אחר, אפילו מנתיני ארצות אחרות, בא לארץ אבותינו, זאת כהפץ לבו, ובני עמנו נתונים לשמצה על־ידי ניר הקלון, הפתקא האדומה הנתנת להם להבדילם בזה לרעה מכל העמים, ולמרות מה שאתה אדוננו נצבת בכל תוקף נגד המעשה המכוער הזה, מוסיפים בכל זאת פקידי־המקום לזלזל בכבוד אחינו באופן היותר גס, ולפגוע בזה באופן היותר גורא בכבוד היהודים העותומנים, שרואים את רגשותיהם הלאומיים מחוללים לעיני השמש. האמנם עלינו לראות בבלע קדשנו—ולהחריש? האמנם בארץ שישב הצדק לכסא־המשפט, ואשר לדבר זה עזרו אחינו לא־פחות מאשר אחרים, עלינו להיות נבדלים מאחרים ולראות בחרפת בני עמנו הבאים אלינו, ולבלי דרש משפט צדק?

אולם הרי גם זכיותינו האזרחיות נרמסות ברגל כל זר ומעול במדינה, ואין אומר: השב! ה„מאכר" שר הפנים, שיצא לפני ארבעה חדשים, שם אותנו למשוללי־זכיות בארצנו החפשית ואסר עלינו לרכוש לנו אחוזת־נחלה בארצנו, לבנות בתי־ספר ובתי־חפשה וכדומה. הנשמע כדבר הרע הזה בעולם? האם אחרי כל אלה יש לנו צדקה לקרא לעצמנו בשם „עותומנים חפשים" השוים בזכיותיהם ליתר העמים. בעת אשר ממשלתנו נותנת אמון לדברי נרגנים מקרב שונאינו מעולם, המוציאים עלינו דבות שוא, וגוזלת את משפטנו, משפט אזרחים נאמנים נושאי־בעול צרכי המדינה?

התיחסות הממשלה אלינו משפילה את כבודנו בעיני האזרחים שכנינו, עד שהם מרשים לעצמם להביט עלינו כעל אנשים שהותר דמם ואין דורש משפטם. ואיך לא יעשו זאת? אם הם רואים תמיד, שרק אחרים מושלים בנו ואין אנחנו משתתפים כלל בעניני הנהגת העיר והצבור כמו, למשל, ביפו, שאנו גרים בה ומועילים לא מעט להתפתחותה, ובמועצת־העיר, במג'לש אדרה, בבלדיה ובמחכמה — אין אף חבר אחד מבני עמנו. ובשעה שאנו באים ותובעים זכיותינו אלה, דוחים אותנו ב„לך ושוב" או שותקים למשבתנו.

פרוזר חדש בנינו בעיר, שהוא לתפארת לארץ כולה. ובמקום שהיו חולות־מדבר מבלי יושב ולא הביא אף הכנסה כל שהיא למדינה — עומדים עתה בתים לעשרות שיכניסו לממשלה עשרות אלפים של פרנקים. כל המסים האלה מקדישים בשביל בתי־החנוך והשכלה בארץ — ולנו ולבתי־ספרינו לא תנתן אף פרוטה מכל זה. נושאים אנו בעול ואיננו נהנים מן הטיבה כלל וכלל. ולא זו בלבד, אלא שגם בתי־ספרינו אינם נהנים כלל מכל אותן הזכיות, שיש לכל בתי־ספר בעולם—להיות פטורים ממס־המדינה.

כל דורשי־טובתנו מיעצים לבני עמנו הנמצאים בארצנו, שימהרו להיות לנתיני עותומניה ולהנות מזכיות אזרחיה, אולם גם טרם ששמעו אחינו פה את כל העצות האלה, היו נכונים להיות לחברי המדינה הגדולה, שהם מתפללים תמיד בשלום מלכותה. אלא שרא עקא, שפקידי המקום מקשים מאד את אופן קבלת נתינים, וכמעט שדוחים את כל איש מבני עמנו החפץ להיות לעותומני, ואנחנו נשארים בעיר ובארץ המועט שאינם מתחשבים בו.

וגם להתאונן או לדרש את המגיע לנו—אין לנו פה ביפו כל אפשרות, מפני שאין לנו בא־כח לפני הממשלה, שידרוש את משפטנו מאת ההנהגה המקומית.

הנה אחרי אשר הרהבנו עז בלבנו לגלות לפני כבודך הרם את המקצת מנגעי לבבנו, תקותנו חזקה, כי מעלתך יעמד על משמרתו, משמרת הקדש גם להבא ולא תחדל מלדרש את משפטנו וזכיותינו, ולא תמחול על כבודנו בגויים, עד שנהיה גם אנו אזרחים בעלי־זכיות לא רק כהבטחה בעלמא, כי אם גם בפועל ממש.

מכל בקשתנו תבין, אדוננו, את הפרטים שאנו מבקשים עתה את השתדלותך הרמה בהם:

א) שבכל קהלה בא"י יהיה ועד נבחר מאושר מטעם הממשלה, שיצא ויבא לפני הפקידות, ובין חבריו יהיה איש יורע טורקית; ועל־כזה או איש אחד בתור חכם־באשי ידע לדרש את זכיותינו, ולהגן עליהן בפני הממשלה.

ב) שיסירו מעל אחינו את חרפת הפתקא האדומה.

ג) שיקילו את תנאי הקבלה של נתינות עותומניה, שכל יהודי יוכל להיות נתין עותומני, אפילו מי שאין לו כל פספורט משום ממשלה, ושלא ידרשו ממנו להיות בארץ חמש שנים מקודם.

ד) שיתנו בלי כל קושי רשיונות לבתי־ספר של היהודים ממדרגה ראשונה, השניה והעליונה ולא ידרשו יותר מאשר שידעו התלמידים את השפה הטורקית בגמרם את בית־הספר, כדי שיקבלו אח"כ את כל הזכיות שיש לאזרחים שגמרו בית־ספר; ושבתי ספר שלנו יהיו פטורים ממס הממשלה ומכל מיני מכס בעד הספרים והמכשירים שהם מקבלים מחו"ל.

ה) שתנתן לנו בכל מקום האפשרות להושיב נבחרים יהודים במועצות העיר והמשפט.

וביחוד תשתדל אדוננו בכל יכלתך לבאר לממשלה העותומנית, שאין ליהודים בארץ ישראל כל מחשבה אחרת מאשר להיות עם מפותח ומשכיל על פי רוחו ותרבותו תחת ממשלת העותומנים; טובת הממשלה והארץ הם דורשים בכל לבם ונפשם ובשלומה של מלכות הם מתפללים, כי בהצלחת הממשלה הם רואים את חרותם ותחיתם האמתית ועם שונים לא יתערבו לעולם!

בכל הדברים הללו אנו עומדים בצפיתנו לעזרתך אדוננו, שתנהגנו בעצתך ותהיה לנו לפה ולמליץ בפני פקידי הרשות, כי בכבודנו הוא כבודך, ועבודתך לטובת עמנו תרום קרנך בכבוד ושמך יהיה לברכה לדורות הבאים.

בכבוד רב וברכת ציון

בשם כל היהודים ביפו — ועד יהודי עותומניה!

ד"ר שאמי. ד"ר י"ל מטמן. י. אברבאיה. יחזקאל דנין, נ. פללמן, מ. מטלון.

II.

להרב הראשי של כל היהודים בטורקיה הרה"ג חיים נחום, שלום!

רבנו רם המעלה!

רואים אנחנו בך, כי באת לארץ הקדושה לא רק לחונן את עפרה, כי אם גם לראות את החיים המתפתחים בה, לא רק לבקר את התרבות ואת הקברים הקדושים לעמנו, כי אם גם לראות את הישוב העברי החדש, החי והרענן. לאחר העמל הרב שעמלת בעיר הקדושה כדי לעשות שלום בין

...יתיה השונות הרשית לעצמך-–ובצדק גמור—לנוח מנוחת הנפש במושבות ...בריות, במקום שאחינו בני ישראל חיים חיים טבעיים, חיים בריאים בגוף ...חיים של אחרות ואחוה. מקוים אנו, שבמשך שני הימים הראשונים ...יית במושבות כבר נוכחת. שאחינו העבריים יכולים בארץ האבות זו לא רק ...מקופות של צדקה, כי אם גם ליהנות מיגיע כפים; ראית את עדן גן ...ידים, שהם בראו בארץ זו העזובה בזעת אפם וברוחם העשוי לבלי חת, ...אנו, ששבת זו, שהיית בפעם הראשונה במושבה העברית בארץ ...שבת שבתון תהיה בחייך לעורר בנפשך תמיד את הרגשות היותר ...נעימים, את הרגשות היותר עבריים.

רבנו הנעלה! עוד תבקר ותראה מושבות עבריות פורחות בארץ ..., תראה ותוכח מה פעלו אחינו בארץ זו בחלבם ודמם ובמרצם העז. ...יה למי מאתנו לספר לפניך את כל העמל והתלאה שסבלו אחינו אלה ...ם ואת כל הקרבנות שהקריבו על מזבח קדשם זה. עדנו בשחק—אלהי ...עים שמי ארצנו הטהורים, ועדה היא הארץ שספגה לתוכה את נטפי ...והדם, ואשר בה מצאו מנוחת עולמים אלו מאחינו שנפלו חלל באמצע ...ותם הקדושה והטהורה. עדותם זו ימסרו לך בלי אומר ודברים, ואתה ...שך העברית תספוג ותרגיש את הכל.

והנה כל עבודת חלוצי הישוב העברי החדש בא"י אולי היתה לריק לו ...א באו להם עוזרים ותומכים מן החוץ. הראשונים שבאו לעזרה זו היו ...עויות „חובבי-ציון", אחריהן בא אחינו הדגול מרבבה הברון אדמונד רוט־...ילד, ואחריו התחרו החזיקו חברות אחרות, העובדות כיום לטובת הישוב ...ברי בא"י.

בתור בא כח חברת „חובבי ציון" נרשה לעצמנו לספר לפניך בקצרה ...תולדות עבודת חברתנו בא"י ואופן עבודתה כיום.

עוד מלפני שלשים שנה, כשנוסדו המושבות העבריות הראשונות ...עבודת האדמה בא"י, התעוררו רבים מאחינו שברוסיה ויסתדרו לאגודות ...חובבי ציון", שמטרתן לעזור בחומר וברוח לאכרי המושבות שבא"י. בעבודתם ...י התאחדו החובבים שברוסיא עם חובבי ישוב א"י אשר בארצות אחרות, ...ויסדו מזמן לזמן ביחוד למושבות גדרה, פתח תקוה ויסוד המעלה.

בשנת 1908 קבלו החובבים שברוסיה רשיון מאת הממשלה ליסד חברה „לתמיכת היהודים עובדי האדמה ובעלי מלאכה בסוריה ובא"י", ועי"ז היתה עבודת החובבים יותר קבועה ומסודרת. מלבד להמושבות הנזכרות עזרה החברה למושבות: רחובות, חדרה, משמר הירדן וכדומה. בשנים הראשונות לעבודת החברה בא"י הועילה ליסוד וקיום המושבה קסטינה. בעת המשבר של ישוב המושבות בשנות 1900—1903, כשמאות פועלים עברים נשארו בלי עבודה, נתיסד על יד חברתנו קרן מיוחדת לפועלים, ועי"ז התישבו על הקרקע עשרות משפחות של פועלים. בשנים האחרונות נוסדו בעזרתה חוות הפועלים „עין גנים" ו„באר יעקב". לפי התקציב השנתי הרצוף בזה יראה כה"ר, שאין חברתנו יכולה ליסד מושבות חדשות בכספה המעט, אבל משתדלת היא חברתנו לעזור לפי יכלתה לאחדות מהמושבות הקימות בדברים שאין מושבה חדשה בשום מקום יכולה לעזור לעצמה בשנים הראשונות לקיומה: שמירת המושבה, תשלומי ורקה, החזקת השו"ב, עזרת מדיצינית וביחוד החזקת בתי הספר. אלו המתישבים בערי א"י נהנים מעבודת החברה ע"י השתתפותה עם חברות אחרות כיסוד ה„מלוה" (קרדיט זול); בתמיכת בית החולים ובית המלאכה ביפו, גני הילדים ובתי הספרים. בעבודתה לטובת בתי הספר מצטינת החברה ביחוד ביפו. פה בנתה בית נהדר לביה"ס לבנות, המכיל בקרבו כארבע מאות ילדות, בעזרתה החמרית המעט בערך ובעיקר בעזרתה המוסרית הועילה לקיום ושכלול הגמנסיה העברית, וגם לבית הספר של החרדים „תחכמוני" היא עוזרת לפי כחה. חברתנו נותנת מורה עברי לביה"ס „בצלאל" שבירושלם וגם לבתי־הספר של חכי"ח בבירות, חיפה וטבריה היא עוזרת בתשלומים למורה השפה העברית.

יודעת חברתנו, שבכספה המעט לא תוכל לתת לישוב העברי עזר חומרי גדול; לזה ישנן חברות גדולות ועשירות ממנה, אבל מכירה היא חברתנו את הערך הגדול שיש לחנוך הילדים בתור אמצעי עיקרי להשתרש ולהתחזק בארץ, ואת ערכה של השפה העברית בתור השפה הלאומית היחידה והעלולה לאחד את כל חלקי עמנו פה, שיבינו איש את רעהו ושיעזרו איש לרעהו בחיים החמריים והרוחניים להתישב ולהשתכלל בארץ.

ועוד בדבר אחד עוזרת חברתנו למתישבים בארץ ישראל. הרבה מאד סבלו בשנים הקודמות עי"ז שלא היה להתפצים להתישב בא"י מושג נכון מהנעשה בארץ זו, וגם כשבאו אל הארץ היו מגששים בעורים באפלה. עתה נוסדו ע"י חברתנו לשכות מודיעין באודיסה, בקושטא, בחיפה ביפו ובירושלם. הלשכות מספיקות ידיעות נכונות לכל הדורשים ע"ד התנאים שבהם יכולים להתישב בטורקיה בכלל ובא"י בפרט ועוזרת בעצה ובידיעת תנאי המקום לאלה שכבר באו להתישב, ביחוד לאלה הצריכים להתפרנס מעבודה ומלאכה. זאת היא עבודת חברתנו לפי כחותיה המעטים.

רבנו הנעלה! האם הרחמניה המלוה את בנה האהוב בצאתו למרחקים, דואגת לו בלבה ומברכת אותו, כי ישלח האל את מלאכו לפניו בדמות אנשים טובי לב, שיקרבוהו וינהלוהו בעצה טובה בארץ מגורו החדש. הועד המרכזי אשר לחברתנו באודיסה מלוה בדאגה את כל אלו מאחינו, הנאלצים לבקש להם מפלט חמרי ורוחני מעבר לים הגדול. העיר הראשונה לנודדים האלה על דרכם היא קושטא, בירת תורקיה. בה תכהן פאר בתור הראש הרשמי לכל יהודי תורקיה, והשפעתך גדולה מאד גם בחוגי הממשלה הרוממה. היה נא אתה אב רחמן לאלו הבאים להקדיש את מיטב כחותיהם החמריים והרוחניים לחיים פוריים ומועילים לעצמם ולאחרים, נהלם נא בעצה טובה והיה להם לאחיעזר ולאחיסמך בכל עת הצורך שיפנו אליך. השתדל נא להסיר מהם את הכתם המכוער, זו הפתקא האדומה, הנותנת אותם, ואתם יחד את כל יהודי תורקיה, לשמצה ולקלסה בעיני יתר העמים שכנינו. ובקום עליהם אויבים מבין יתר העמים והדתות, המוציאים עליהם דבה למטרותיהם הרעות, היה נא אתה להם למליץ יושר להוכיח את צדקתם ולהוציא כאור את משפטם. בהיותך אתם במקומות שבתם תראה ותוכח, כי בעשותם לבתיהם במצאם מחיה לנפשותם, הם מועילים גם לארצם ולעמים שכניהם בתור אזרחים ישרים וחרוצים. בהגדילם את יבול הארץ הם מרבים את הכנסות הממשלה. מסביב למושבות העבריות התפתחו והתעשרו הרבה כפרי הפלחים. וגם בערים הם מרימים בעבודתם החרוצה את המצב החמרי והרוחני. באר נא את כל זה לממשלה הרוממה, לרבי המלוכה ולכל טובי עם הארץ, כי לא בנקל ימצאו אורחים מועילים כמוהם, שיושיבו את הארץ הנשמה, שיבנו את חרבותיה לאשרם ולאושר הכללי. לבותיהם של שבי הגולה מלאים געגועים לארץ האבות ואהבה עזה למולדתם העתיקה—החדשה, בה הם מקוים למצא מנוחה לנפשם הנהלאה מתגרת יד מעניהם, בה תחת דגל החופש וסמל התום והתקוה הם מקוים להתפתח באופן טבעי בחומר וברוח ולהיות לעם סגולה בתוך יתר העמים שכניהם בעותומניה הגדולה המאוחדת והמתקדמת.

רבנו רם המעלה! הרבה היו לפניך נושאי משרת החכם-באשי בתוגרמה, ואיש מהם לא מצא חובה לעצמו לבקר את הארץ הקדושה. מי יודע אם לא לעת כזאת עלית לגדולת ראש היהודים בתוגרמה, לעת פקודה זו, כי תהיה לאב לאלו מאחינו שרצו את אבני ארץ האבות ואת עפרה יחוננו. מי יודע אם לא יבא בכתב עמנו תקופת ראש רבני תוגרמה הרב חיים נחום שידע לעמוד על רום מדרגת משרתו.

אנחנו עושים את שלנו, אתה עשה את שלך ואת שלו יעשה גם צור ישראל מעוזו מימי קדם.

בטוחים אנו, כי אתנו יחד שולחים לך ברכה לשעה זו מכל קצות הגולה כל חובבי ציון וירושלם, כל הנחלים לשברה והחולמים לשיב שבותה.

שלום לך אחינו וראש וברכה מקירות לבנו. תהי דרכך צלחה עד זקנה ושיבה.

בשם החברה „לתמיכת היהודים עובדי אדמה
וכעלי מלאכה בסוריה ובא"י".

על החתום באו: —

יפו, יום א' י"ט סיון העתר.

הד"ר ח. חיסין,
מ. שיינקין.

ברוסיה.

בעתונות הרוסית נתעורר רעש לרגלי „מאורע גלוסקר". גלוסקר נידון לפני שנים אחדות למיתה, כי האשימו אותו ברציחת משפחת ביחובסקי בפוצ'יפ. עכשו נתפשו הרוצחים האמתיים והוברר הדבר, כי היהודי גלוסקר נידון לתליה על לא חמס בכפו.

עד עתה חשבו, כי היתה בזה „טעות בית דין", כמו שכבר קרה פעמים אחדות ברוסיה, וטעות זו שמשה לעתונים רק חמר לתעמולה נגד משפטי־המות בכלל. אולם הפרקליט של הנאשמים, אוספנסקי, פרסם עכשו את סבת האסון, או פרטי „המקרה האיום", כמו שהוא מכונה בפיו. ובזה נתגלה מעשה נורא, שקשה להאמין בו לפום ריהטא, יחס השופטים ליהודים.

פני גלוסקר האמלל היו דומים במקצת לפני אחד הרוצחים—זו היתה הסבה הראשונה שגרמה לאסונו. הילדה ביחובסקי, שנשארה חיים מכל בני בית ביחובסקי שנרצחו, העידה בפני גלוסקר, שהוא הוא הרוצח. אך גלוסקר, אב לששה בנים, יהודי תמים, היה בטוח כי צדקתו כאור תצא, אחרי

שביום הרצח נמצא הרחק מפוצ'יפ, באחוזתה של האצילה, גוסיבה. הוא חשב למותר גם להזמין את גוסיבה בתור עדה אחרי שהיו לו שני עדים אחרים שהיו עמו באותה האחוזה. וטעות נוראה טעה האומלל: השופטים לא האמינו בדברי העדים-רק משום שיהודים הם, ודנו את גלוסקר למיתה. הטעות נגלתה עתה, מפני שאחד הפקידים של בית המשפט היה בטוח בצדקת גלוסקר וחקר ודרש באופן פרטי, עד כי מצא עקבות הרוצחים האמתיים. אף בעלת האחוזה, גוסיבה, אחר שנתלה האומלל באה והעידה, כי ביום הרצח היה גלוסקר בביתה.

עכשו מתמרמרים העתונים הפרוגרסיביים על עוות הדין וסלוף המשפט על אשר לא נתנו אמון ביהודים העדים,—דבר שהוא כנגד החוק. והצעתו של הפרקליט אוספינסקי, שיכפר הצבור את עונו בזה, כי ירים תרומות לטובת משפחת היהודי גלוסקר, מצאה הד לא רק בעתונות הפרוגרסיבית; מלבד ה„ריטש" שהדפיס כרוז חם מאת הדיפוטט רודיצ'ב לטובת ההצעה, הדפיס גם ה„זימשצינה" השחור מאמר ועורר את הלבבות להרים תרומות לטובתה של משפחת האומלל.

ואולם היכפר הכסף על עון הצבור? היקום מקברו האיש... שעלה לקרבן המשטמה ואי-האמון ליהודים השוררים במדינה?!—

בקרב הצבור הפרוגרסיבי פסקו השיחות והפלוגתות על אודות עתידה של הצעת-החוק לבטל את תחום המושב; אולם העתונים השחורים לא נחו ולא שקטו. ה„סוויט" בא בטענה, שבענין חשוב כזה, הנוגע לחיי כל העם הרוסי, אין בתי המחוקקים רשאים להעמיד את הדבר על דעת עצמם, אלא לשאל תחלה את פי העם. יערך פלביסציט, ישאלו את פי העם בכל שדרותיו, אם הוא מסכים לתת זכיות להיהודים היושבים בקרבו. אז ורק אז אפשר יהיה להחליט ולפתור את השאלה.

וה„רוס. זנמיה" נזכר עכשו בתרופה בדוקה שיש לו מכבר למחלה זו, המכונה שאלת היהודים. צריך אמנם לפתוח את התחום, אך על מנת לגרש גם מתוכו את כל היהודים הנמצאים בו.

אך בספירות החצי-רשמיות של הדומה אומרים, כי אמנם יש רצון בספירות השליטות לתת הנחות חלקיות בשאלה זו ליהודים. בדרך מסעו אל ועידת הסלאבים בסופיה הביע נשיא הדומה, גוצ'קוב, את דעתו לאחד הסופרים, כי השאלה צריכה לקבל פתרון חלקי: זכות הישיבה צריכה להנתן ליהודים בערים במרחבי רוסיה, אך לא בכפרים. הוא, נשיא הדומה, סובר, שרק בזה צריך להתחיל. להתיר בהדא מחתא את הקשר הגרדי ולבטל את התחום לגמרי אי-אפשר, לפי שאין השעה הזאת שעת רצון לפתרון שאלת היהודים במלואה.

ויחד עם זה הביע ראש האוקטיאבריים ונשיא הדומה הסכם גמור במעט להתגבלות השוררות בבתי-הספר בנוגע ליהודים, לפתוח לרוחה את דלתות בתי-הספר ליהודים—אין כל אפשרות, שהרי אם יעשו בזאת ימלאו היהודים את כל בתי-הספר ויגרשו משם את כל הרוסים. וספר הנשיא של הדומה, כי אחד מידידיו עורך הצעת-חוק בדבר יסוד אוניבירסיטה ממלכית מיוחדת בשביל היהודים, שתהיינה לה כל הזכיות שיש ליתר האוניבירסיטאות ברוסיה. הצעה זו תביא לפי דבריו, שתי טובות: ראשית, תגן על בני הנעורים הרוסים מפני ההשפעה המזיקה של הצעירים היהודיים, ושנית, תציל את הממשלה מתביעות היהודים ומשאלת „הנורמה".

הנה עד היכן הגיעה הליברליות של ראש האוקטיאבראים!

רושם מדאיב עשתה על הצבור היהודי הידיעה בדבר המשפט המבהיל, שנתעורר בנגד שלש מאות ושבעה יהודים רופאי שנים, הנאשמים, כי זייפו תעודות או השתמשו בתעודות מזויפות של רופאי-שנים לצורך זכות ישיבה במקומות שמחוץ לתחום.

המשפט הזה גלה את כל תנאי חייהם המקולקלים של היהודים. בני אדם בעלי דעה, בעלי כשרון, בעלי רגש—אנוסים להסתתר, לבקש דרכים עקלקלות, לסלף, לרמות את עצמם ואת אחרים, כשהם רוצים למצוא פרנסתם בערים שמחוץ לתחום, כשיצר להם המקום בתוך התחום, במקום שהיהודים אוכלים איש את בשר רעהו!

נמצאו בסמולינסק רופאים, שהשתמשו באיסור שחל על היהודים להתגורר מחוץ לתחום ופתחו „חנות" של תעודות; נמצאו משרתים בבית הפקידות לרפואה שהעידו בשם בית-הפקידות, כי פלוני ואלמוני שמשו שנים אחדות בבית רופא-שנים ורכשו להם נסיון ודעת ברפואה; נמצאו רופאי-שנים שהעידו גם הם, כי למדו האנשים בביתם את חכמת רפוי השנים, והתעודות היו ניתנות ברצי כסף לכל סוחר, שרצה להשתמש בהן לשם זכות ישיבה.

עכשו נתגלו מסתרי ההסתדרות הזאת, וכל האנשים שנתנו את התעודות וכל אלה שהשתמשו בהן נמסרו לדין, וכלם, כל 307 האנשים, ישבו על ספסל הנאשמים, והאנטישמיים ישתמשו בזה ויוכיחו באותות ומופתים, עד כמה מרמים היהודים להונות את דעת הבריות ולהטיל אבק בעיני האדמיניסטרציה. ואנחנו ע"י משפט זה יגלה גם הצד השני של המטבע ותראה כל הקלקלה שבחוקים המגבילים את זכיות הישיבה של היהודים.

כפי שהודענו בגליון הקודם מבטלת האדמיניסטרציה בכמה מקומות את הרשיון שנתנה ליהודים להתישב במעונות הקיץ. אחרי המקרים בפלך יקטרינוסלב נתקבלו בשבוע זה ידיעות גם מפלך פולטבה, כי הקייטנים מגורשים ממעונותיהם אחרי שכבר קבלו רשיונות לשבת בהם במשך ימי הקיץ בכפרים.

וכזה הוא: גם גורל ההיתר שניתן ליהודים להתרפא במעינות הרפואה אשר בקווקז. על-פי החוק החדש, צריך כל יהודי שיבדק היטב על-ידי ועדה מיוחדת לכך, אם צריך הוא באמת מי-מעינות. אך הנה מספרים העתונים את פרטי בדיקת החולים. בראש הועדה לבקורת החולים בקיסלובודסק, לדברי, נמנה... אופיציר אחד. הועדה שולחת לביתם הרבה חולים יהודים, שהביאו תעודות של רופאים, והיא מחמירה על הבאים, מתעללת בחולים וביחוד בנשים היהודיות, וכשהופיעו בעתונים מחאות נגד מעשיה של הקומיסיה, הודיע האגרון של הסניף הפיטיגורסקי, כי אין רשות לבקרת מעשי הועדה וכי אין שום אדם נאמן על עניני מחלות היהודים, זולתי הועדה.

והיהודים נוסעים בכל זאת לנוח ולהרפא ולהתרחץ לקוקז!

על ערי התחום נפל פחד החולירה. הדגיפר הוכר לסגוע בוויבריונים של החולירה, פלכי קיוב ומינסק קבלו את הבשורה בבהלה, ובהרבה ערים כבר החל הנגף.

ושרנות וחולירה נתערבבו ונוספו על הפגעים הרעים שלקה בהם התחום: העניות, הצפיפות, הדחק, הלחץ, ותנאי החיים בתחום ודאי שאינם יכולים להיות תרים בפני הפורעניות. הנקיון אי-אפשרי הוא במקום שהצפיפות והעניות אינה נותנת ליהודים להשתמש במזון מבריא וטוב.

ואי-אפשר לאמר, כי היהודים בעלי היכולת עושים את כל המוטל עליהם כדי לקדם את הרעה. היהודים נוהגים לקבל באהבה כל גזרה הבאה מן השמים ולעמוד מרחוק בחבוק-ידים.

ואולם ההמון עושה את כל מה שבידו לעשות: מעמידים חופות בבית הקברות. ומשיאין עורת לפסח, אלמת לחרש וכדומה.

גם בקיוב הגדולה נמצאו יהודים מאמינים בסגולות. ומצאו זוג אומללים שניהם בעלי מומים, שהסכימו להכנס לחופה בתופים ובמחולות על קברות המתים, והמון של אלפי אנשים נהרו אל בית-הקברות להתבונן אל החזיון, אך הפוליציה התערבה בדבר והפריעה בעד הזוג המאושר להכנס למזל לחופה בבית-הקברות.

אך במוזיר המאושרה שבפלך מינסק לא העיזה הפוליציה להפריע בעד הסגולה כנגד הנגף, ושני זוגות אומללים נכנסו לחופה בבית-הקברות במעמד של אלפי אנשים, והמגפה... עושה גם היא את שלה...

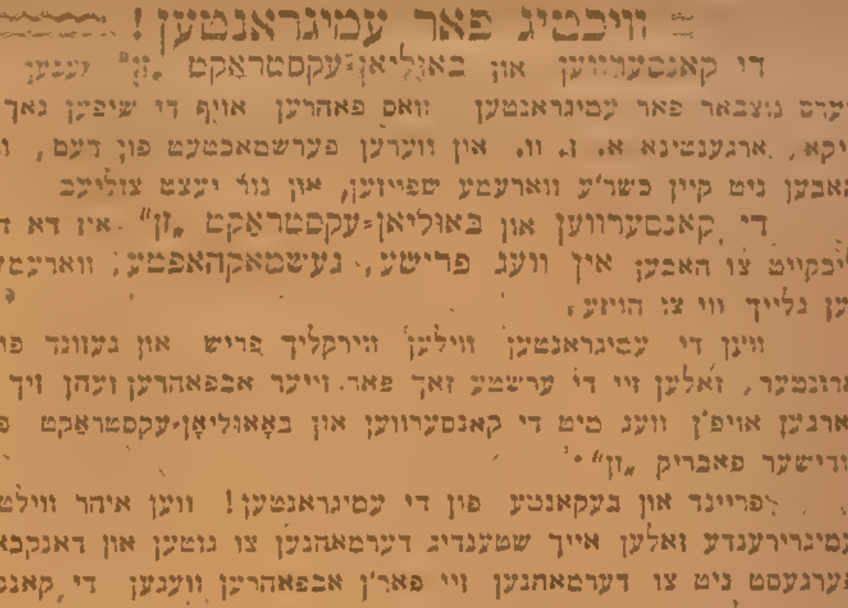

העתונות הפולנית אינה פוסקת בתעמולה כנגד היהודים. „פן ירבו"—זוהי הסיסמה של כל המאמרים הנדפסים בענין זה. היהודים כבשו את כל המדינה, היו לאדוני המסחר והחרושת והאחוזות, והפולנים אינם רשאים להתבונן במנוחה אל החזיון הזה ולרום. גם ההצעה שנתעוררה להתיר ליהודים החסידים בעלי הבגדים הארוכים להכנס אל הגן הזכסי, עוררה התמרמרות בעתוני הפולנים על „ריח השום והבצלים העתידים לגרש את ריח הז'סמין".

ובדמיונם של שונאי היהודים נוצרת תמונה איומה, תמונת „שלש מאות אלפי יהודים בוורשה המתיחסים להפולנים באיבה, וזהו צבא רב שיש בכחו להדוף ממעמדם את הפולנים ולמשול תחתם".

זהו הפזמון הרוסי הידוע. ההבדל הלא רק בזה שבפולין הוא נשמע גם מפי בני-אדם המכונים פרוגריסיביים כביכול, ולאו דוקא מפי המוכתרים בתואר „שחורים" ו„ימניים"...

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ
Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

נשואים

פני בריש הלפרין — פסח בהרה"ח פרידלנד

סיון העת"ר.

ברדיטשוב — קרמנטשוג.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע״י משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל (פרוגרמת באזל).

№ 27.

התכן:

1) על המצפה.

א) לשאלת בטול תחום המושב.

ב) קץ לשקר.

ג) יש עושר....

2) מקץ שלשים שנה. — מ. דיזנגוף.

3) לוצרן. [illegible] — [illegible]

4) מאורע בורימיאום. — נ. סוקולוב.

5) מכתב אל המערכת.

6) מכתבים מארץ ישראל (ד). — י. ל.

7) מכתבים מגליציה. (III) — מאיר העניש.

8) בציונות.

9) בארץ ישראל.

10) ברוסיה.

11) בחוץ-לארץ.

12) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם״ ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 35 קופ׳.

בחו״ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר, בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

שכר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ׳. ועל שאר העמודים 40 קופ׳

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. | Redaktion „Haolam", Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

שנה רביעית

העולם — Ha'olam

וילנה, י"ד תמוז, תר"ע.

ВИЛЬНА, 8-го Іюля, 1910 г. — № 27 — WILNA, 21-ten Juli, 19[10]

עַל הַמִּצְפָּה.

לשאלת בטול תחום המושב.

רואים בעבים ושואלים: מה יהיה גורלה של ההצעה בדבר בטול תחום המושב?

יש פנים לכאן ולכאן. הממשלה, שנטיותיה בשאלת היהודים גלויות וידועות הן, לא הפתח את שערי הגיטו, שהיה מעמיד אותם במשך תקופית ודורות שלמים. כל כך הרבו מרבים לדבר ברוסיא על תחום המושב, כל כך דרשו ודורשים עליו תלי תלים של הלכות, עד שכבר נדמה לה לפמליא של מעלה, שבאמת אי אפשר לה עוד לרוסיא בלי תחום מושב מיוחד ליהודים. ולא עוד אלא שהכל מודים, שהתחום הוא צנור „הגון מאד", המשפיע רוב טובה על פקידים ופקידי פקידים. וא"כ האיך זה יבטלו פתאם כל ההלכות, והעיקר האיך אפשר לבטל פתאם ו„ללא צורך" את צניר ההשפעה הזה?

ואמנם ראשי האופוזיציה, הרוצים לעזור ליהודים בכל לב, אלא שקצרה ידם מהושיע, מביעים בפסימיות יתרה את דעתם, כי אין לקוות, שהדומה השלישית, העושה בזריזות גדולה את רצון הממשלה, תקבל את ההצעה בדבר בטול תחום המושב. רודיצ'ב, למשל, מקטני־אמנה הוא בנידון זה; לפי דעתו אפשר גם לפקפק, אם תמסר ההצעה אפילו לקומיסיה, ואם תמסר — אין לדעת, אם יסכים הרוב להקל. אף־על־פי שיש בין האקטיאבראים אנשים הנוטים לבטל מקצת מן ההגבלות בנוגע לזכות הישיבה. והדיפוטט שובינסקי בטוח, שההצעה תהא מונחת בקומיסיה שתי שנים, כלומר עד לאחר כלות זמנה של הדומה עצמה. ואחרים מוסיפים: אם גם תזכה ההצעה לצאת בשלום מן הדומה, ודאי לא תתאשר במועצת־הממלכה.

אולם יש גם השקפה אחרת על אדות גורלה של ההצעה. השקפה זו תולה עצמה גם היא במצב הקיים. היא אינה מכחישה בגופה דעובדה, כי הממשלה והדומה לא תעשינה כדבר הזה לבטל את התחום מתוך אהבה ליהודים, אבל התחום רע הוא לא רק ליהודים, אלא הוא גורם היזק גם להממלכה עצמה. כך סוברים כמה משרי רוסיה, ואפילו מיניסטרים ועמודי הריאקציה. [...] למשל, גורימיקין, מי שהיה מיניסטר־הפנים, אמר שראוי לבטל את התחום מטעמים פוליטיים. דרוש לפוצץ את כחות [...] ולהחליש את אחדותם. כשיתוקן מצבם במקצת, כשיתרחב התחום, תחלש גם התמרמרותם של היהודים. ולמצער המעמד הבינוני בישראל יהיה נאמן למלכות וילחם בעצמו עם צעיריו הריבולוציונרים. גם סוויטופולק־מירסקי היה בטוח, כי התחום גורם היזק למדינה. אפילו סטוליפין בימים הראשונים לממשלתו היה מצדד בזכותו של בטול התחום, מפני הקלקול שהתחום מביא למדינה. ויש אומרים שגם פליבה היה חשוד על מינות זו, וטעם נתן לדבר, שאין כל אפשרות לחנך ברוסיה פוליציה הגונה ונאמנה, כל זמן שמתקיים התחום, המגדל מקבלי שוחד ואוהבי בצע.

נמצא, שמנקודת־ראות הממשלה אפשר יהיה למצוא צד היתר לבטל — אם לא כל תורת התחום, הרי לכל הפחות חלק או חלקים ממנה.

ובמה שנוגע לדומה כבר הוברר גם שאיפותיהם של האוקטיאבראים. מן השיחה שהיתה לגוצקוב, נשיא הדומה וראש האוקטיאבראים, עם אחד העתונאים נראה, שמפלגתו לא תדחה את ההצעה לגמרי וגם לא תקבלה כולה כמו שהיא. גוצ'קוב קבע את הגבולית: „אי אפשר לאמר, כי כל מאה ושמונים הדיפוטטים שחתמו על ההצעה נוטים לבטל ל ג מ ר י את תחום המושב, אחדים מהם מסכימים, למשל, לבטול חלקי של התחום, והם לא ירצו להתיר ליהודים להאחז בכפרים ובמושבות. ואמנם אני חושב, שהשאלה תפתר במובן זה, שתסכים הדומה להרחבה חלקית של תחום המושב".

גוצ'קוב הדיפלומט והזהיר בדבריו לא היה משמיע רק השערה גרידא, אילו לא ידע, שיש מקום לדבר על אדות הרחבה חלקית זו. ואם הפרקציה האקטיאבראית לא תהיה, כפי שאפשר לשער, בין מגיני ההצעה והלוחמים לטובתה ותשאיר את התפקיד הזה להקדטים, הנה לכה"פ לא תתנגד להרחבה חלקית. ואם כך הוא הדבר, יש להאמין כי הדומה תסכים ברובה הגדול להרחבה החלקית. הן אפשר, שגם קצת מן הימנים יצטרפו לדעה זו שהביע גוצ'קוב, משום שיאמרו בלבם: מוטב שיתפזר היהודים בכל מרחבי רוסיה, משיהיו מרוכזים במקום אחד „ויאכלו את כל חלב" המקום הזה ויוציאו טרף מפי הרוסים.

היוצא מזה, שאפשרות הרחבת תחום המושב אינה רחוקה מהמציאות. „הליברלים" מנוסחתו של גוצ'קוב בוחרים את „הרע" במעוטו — לתת להיהודים את היכולת להאחז בערים, במקום שהתושבים הם מפותחים די צרכם ויכולים הם להשמר

מן „הסכנה". לא כן הכפרים. שם מסוכנה מאד דריסת רגלו של היהודי, המוכשר לצוד ברשתו את האכר העלוב ולרמות אותו על כל מדרך כף רגלו.

כנראה, מריחים גם הסויוזניקים ריח הרחבת התחום. אילו ידעו אלה, שניתן להם חוש הריח חד, כי אין הדבר בגדר המציאות כלל, לא היו קורעים שמים בקינותיהם, שהם מקדימים לקונן על העם הרוסי העתיד לפול בידי היהודים. עכשו יצא גם דוברובין בכבודו ובעצמו להכריז על האסון הגדול הצפוי לרוסים, זהו אסון בטול תחום המושב. הוא מביע את החשש, כי דוקא משום שהוכנסה ההצעה סמוך לסגירת הססיה עתיד הדבר שיביא טובה להיהודים, מפני שתהיה השהות בידם להמלך ולהשפיע על כל הדפוטטים לטובת ההצעה. והוא דואג מאד, שמתוך שאין לב הסויוזניקים פנוי עכשו להלחם כדבעי משום שטרודים הם במלחמתם הפנימית, תיכל ההצעה להתקבל בין כה וכה בדומה:

העסקנים והדיפוטטים שלנו ודאי אינם רשאים להסתפק בזה שההצעה הוכנסה. עליהם להשפיע על דעת הצבור ברוסיה בכל מה שאפשר ועד כמה שאפשר. ביחוד נחוץ להתאמץ, שלא ידחה ברור ההצעה לעירן וערגים, אלא יעלה על הפרק בראשית הססיה הבאה. ואחר־כך, כשתמסר ההצעה לקומיסיה, לא תהא מונחת שם עד כלות זמנה של הרומה. הפעם דרושה זריזות יתרה, כדי שלא יאמרו האוקטיבראים להחלץ מצרה זו ולעשות להצעה מה שעשו להשאלה בדבר הצירקולר של סטוליפין — לכרות לה קבר בהקומיסיה.

קץ לשקר.

„צריך לשים קץ לאחד השקרים היותר גדולים של מאתנו— שהיהודים אינם לאום בפני עצמם. שקר זה נבדה רק כדי להקל על הבוגדים את בגידתם בעמם. כל זמן ששקר זה יהיה טבוע בחותם „האמת הרשמית", י ש א ר ו ה י ה ו ד י ם מ ח ו ץ ל כ ל ה ת ק ו נ י ם ה נ ע ש י ם ל ש ם ס ד ו ר ה י ח ס י ם ב י ן ה ל א ו מ י ם ה ש ו נ י ם א ש ר ב מ ד י נ ה. ההודאה מצד „האמת הרשמית", שהיהודים הם לאום בפני עצמם, והכרת שווי זכיותיו של הלאום היהודי — אלה הם התנאים היחידים הדרושים לקיומנו, כדי שלא נתפירד ולא נודק לעפר במלחמת הלאומים"...

הדברים הנמרצים הללו נאמרו בכרוז שפרסם הועד של פוע"צ באוסטריה למחאה נגד הצעת הסוציאליסט היהודי אדלר בדבר התמיכה מצד הממלכה לבתי הספר של המעוטים הלאומיים. (עי' את הפרטים להלן במכתבו של סופרנו מגליציה).

וצדקו הדברים: כל זמן שלא יוכר הלאום היהודי בתור לאום יעמוד ב ה כ ר ח מחוץ לכל התקונים. „האמת הרשמית" יודעת, שיש רק שמונה לאומים במדינה, ובמספר זה לא נכללו היהודים. הכל יודעים שעפ"י מספרם היהודים הם הקבוצה ה ח מ י ש י ת בין יתר הקבוצות הלאומיות שבמדינה; הכל יודעים, שבשעת הצורך אפשר לגנות את „הלאום היהודי". אבל מה שהכל יודעים אין „האמת הרשמית" יודעת, לגבי דידה אין לאום יהודי בעולם. חברנו הד"ר שטאנד מהר להוסיף הוספה נ ח ו צ ה על הצעתו של הד"ר אדלר לאמר, כי התמיכה תנתן לא לשמונת הלאומים אלא לתשעת הלאומים אשר במדינה. הצורך הלאומי הגמור שם את הדברים האלה בפי הד"ר שטאנד. אבל יכולה היא „האמת הרשמית" שתשיב לו — ובודאי זו תהיה תשובתה — שאין ה י א יודעת אלא שמונה לאומים, והלכה כמותה...

עפ"י הצעתו של הד"ר אדלר קובעים צירי הפרלמנט - כל חבורה לאומית בפני עצמה — את אפני הוצאת [illegible] העולה בחלקו של כל אחד מן הלאומים. הרי שגם צירי הפר-למנט נחלקים לשמונה חבורות. כשלאומיותו של איזה ציר מוטלת בספק או שאיזה ציר ודאי אינו שייך עפ"י לאומיותו אף לאחד משמונת הלאומים הרשמיים, הרי הוא נמנה על חבורת הצירים של אותו הלאום, שהוא הרוב בגליל הבחירה שלו, וקוראים הם כל חברינו הלאומיים תגר על הד"ר אדלר ואומרים, שבסעיף זה מהצעתו כוון ביחוד לחברי הקלוב היהודי שבפרלמנט, ושנב מהר הד"ר שטאנד להוסיף הוספה נחוצה על הצעתו של אדלר לאמר, כי כל אחד מצירי הפרלמנט מחליט דוקא בעצמו, לאיזו חבורה לאומית הוא שייך.

אין אנו רוצים כלל ללמד זכות על הד"ר אדלר, יהודי השוכח את יהדותו אינו ראוי שנלמד זכות עליו. אבל אליבא דאמת, כיון שאדלר אינו מודה גם הוא אלא במה שמורה „האמת הרשמית", שאין לאום יהודי במדינה, הרי צריך היה בהכרח להציע מה שהציע, ואפילו—או, ביתר דיוק, ו ד ו ק א — אם לא היתה כונתו אלא לחברי הקליב היהודי. יתר הצירים היהודים שבפרלמנט ימנו מעצמם ב ח פ ץ ל ב על הפולנים, על הגרמנים, על הצ'כים וכו'. אבל חברי הקלוב היהודי, שאינם א ל א יהודים על איזו חבורה יהודית ימנו הם? עמד אדלר ובקש להם „תקנה" — שימנו שלא מדעתם על הרוב שבגלילות הבחירה שלהם. שטאנד הוסיף את ההוספה כדין, הצורך הלאומי הגמור שם את דבריו בפיו. אבל גם הפעם ודאי תשיב לו „האמת הרשמית", שאין היא יודעת אלא שמונה לאומים, והלכה כמותה...

„כל מי שאינו רוצה בכליון הלאום היהודי,—מסיים ועד פוע"צ את כרוזו,—חייב לקחת חלק במלחמה אשר אנו נלחמים, כי סוף סוף יוכר הלאום היהודי בתור לאום בפני עצמו. למלחמה זו אנו קוראים אתכם, את הפועלים ואת האזרחים היהודים. הגינו על עצמכם, הגינו על תרבותכם היהודית, יהיה אויבה מי שיהיה". וצריך להודות: יפה סיים הועד את כרוזו, לא ע"י תקון פרטי זה או אחר יורם ויתעלה ערכו של הכלל היהודי. העיקר הוא, שיושם קץ לשקר הגדול המלפף אותנו בכל ארצות פזורינו וממעט את דמותנו בכל מקום,—לשקר ההתבוללות, שבו נתמכת „האמת הרשמית" ואומרת, שאין היא יודעת שום לאום יהודי בעולם.

ישצושר...

ימי הקיץ הבהירים, המנעימים את הנסיעה ממקום למקום, הם עונת הועידות, כשם שלילות החורף העכורים מכשירים את האספות.

העתונים שבאו מאמריקה מספרים על דבר ועידות שנתיות של אגודות והסתדרויות שונות, שהיו ועתידות להיות בחדש זה, ביחוד מושך את הלב דבר הועידה־השנתית העשירית של ה„ארבייטער רינג", זה „האורדן" של הפועלים היהודים באמריקה, המונה כעת מספר חבריו ארבעים אלף איש ויותר.

ההסתדרויות האלו, שקורין להן „אורדנים", תופסות מקום גדול בחיי היהודים מעבר לים, וכדאי לעמוד על טיבן ולהתבונן אליהן ואל פעולותיהן.

„האורדן" באמריקה הוא תערובות של עסק (אחריות הדדית), של צדקה ושל אידיאה. ואולם החלקים של הגוף [illegible] הזה אינם מתאימים זה לזה במדתם. ה ע י ק ר —הוא עסק [illegible]

...נים מבטיחים את עצמם באחריות משתלמים תשרים חדשי ע״פ ...ני ידוע ומקבלים, הם או יורשיהם, סכום מסוים. וכל ...ה„אורדן" בטוח יותר ומתנהל באופן מסחרי ובראשו עומדים אנשים מפורסמים בעשרם או בחריצותם, הוא רוכש לו במשך ...ן קצר מספר גדול של חברים. מעשה הצדקה—עזרה לחולים, ...ני לבתי־חסד, תמיכה במוסד קולטורי וכו׳—אינו אלא טפל. ...ה האידיאה, שהונהה, לכאורה, ביסוד ה„אורדן", אינה נשארת ...י אם בבואה.

ולפיכך כשאמרו קצת מעסקני הסוציאליסטים היהודים ...פני חמש עשרה שנה ליסד את ה„אורדן" החדש של הפועלים ...א ה„ארבייטער רינג"), פגשו בהתנגדות עצומה מצד העומדים ...ראש התנועה הסוציאליסטית והנאמנים לה. „האורדן" — טענו ...מתנגדים—הרי הוא מטבעו ענין בורגני בין מצד העסקים בין ...צד מעשי הצדקה שבו, וסופו לבלוע את האידיאה הסוציא־ ...יסטית ולהחליש את התנועה.

ואולם תנאי החיים באמריקה נוחים לאידיאות פושרות. ...קע מוכשר שם לגדל גדולים, שהשכר נראה בהם תיכף ...יד, ולכן גדל ה„אורדן" החדש במשך עשר שנים במדה ...א פללו מיסדיו. „הסדר החדש של החברה" — הלא הוא אידיאל לעתיד לבא, בעוד ש„האורדן" מבטיח שכר בעולם הזה.

גם עתה יש בין קנאי הסוציאליות הרבה והרבה מתנגדים ל„האורדן". אך רבים מהם השלימו אתו למראה כחו וגדולתו. ובכל זאת אין הם מסתירים את פחדם, כי עתיד ה„ארבייטער רינג", שתנדף ממנו הסוציאליות לגמרי, אם לא ...ימו את הרעה בעוד מועד... בכל שנה ושנה מתרבה מספר ...חברים, הרחוקים בדעותיהם מן הרעיון הסוציאליסטי, והם מכניסים לתוך ה„אורדן" יסודות זרים...

„הסכנה" הקרובה ל„האורדן" היא מצד הלאומיים ...שלמים או החצאיים, הגלוים או הנסתרים, ההולכים ומתרבים בין חברי ה„אורדן" הזה, שהיה נלחם מיום הוסדו בלאומיות, ומלחמה זו היתה לו לעדה על קרבתו אל הסוציאליות...

אך אפשר כי הסכנה הזאת תחלוף, כשהולך וניסד עתה באמריקה אורדן לאומי חדש של פועלים, שועידתו הראשונה ...יתה גם היא בימים האלה.

ואולם סכנה יותר עצומה נשקפה ל„הארבייטער רינג", כאשר יאבד לו זכר לאידיאה כל־שהיא... אז הוא עתיד להיות גוף גדול בלי נשמה. הד הדאגה הזאת אנו שומעים מתוך מאמרים רבים שנכתבו לרגלי ועידה זו בידי עסקנים חשובים של ה„אורדן".

וההיסטוריה חוזרת ונישנית...

מה שאנו מוצאים בתוך התנועה הסוציאליסטית באמריקה אנו חוזרים ורואים שם בתוך התנועה הציונית.

לאחר שראו עסקני הציונים באמריקה, כי אין ההסתדרות הציונית יכולה להקיף המונים, כי אין היא מושכת לבבות רבים, למרות התגברות הסנטימנט הציוני בקרב היהודים שם, עמדו ויסדו גם הן „אורדן", כמתכנתם של האורדנים הקיימים. את האידיאה הציונית לבשו בגדי אמריקה.

וגם פה נשמעו קולות מתנגדים לערבוב התחומים; גם פה רבו העוררין על הורדת הרעיון לשוק; גם פה נמצאו אנשים המבכרים את האיכות על פני הכמות.

ואולם גם פה גברו ונצחו תנאי החיים באמריקה. האורדן „בני ציון" נוסד, וכעת כבר הוא עומד להתבסס, מספר חבריו ... ובקרוב יקבל את ה„טשרטר" מטעם הממשלה — ... ...

בימים האלה היתה הועידה השנתית השלישית של „אורדן" זה, ומתוך הנאומים הרבים, שסיפרו בשמחה גדולה את החיל הרב שעשה האורדן במשך שלש שנות קיומו, אני שומעים אזהרות הכופית: „אל תשכחו את הציונות!", „אל תתנו להאורדן להשקיע את עצמו בעסקים בלבד"...

אפשר שהאזהרות האלו באו קודם זמנן. לעת־עתה רוב עסקני האורדן הם ציונים גמורים, וגם החברים ברובם הגדול ציונים שלמים הם.

אבל מי יודע, אם במדה שהאורדן ילך ויגדל (ולזה הן הוא מחויב לשאוף), ואל תוכו יכנסו אילימנטים שונים, בה במדה לא תפוג ממנו הציונות ותהיה ל„שם שנתרוקן מתכנו"?

והאידן הסוציאליסטי „ארבייטער רינג" יוכיח! —

ם. דיזנגוף.

מִקֵּץ שְׁלשִׁים שָׁנָה.

בנוהג שבעולם עבודה הנמשכת והולכת שלשים שנה רצופות, כלומר במשך דור שלם, כבר הספיקה לה השעה שיתבררו ברור גמור ואוביקטיבי דרכי גדולה והתפתחותה בעבר, מצבה בהוה ותקוותיה לעתיד. כל הקרובים אל העבודה הזאת וכל העוסקים בה יודעים כבר ידיעה מספקת את שכבר נעשה ואת הצריך והראוי לעשות. לא כן הדבר בנוגע לעבודת התחיה, שאנו עובדים זה כשלשים שנה בארץ ישראל. גם היום, אחרי שלשים שנות עבודה ונסיון, יש בתוכנו אופטימיסטים גמירים ופסימיסטים גמורים—וכל אחד מהם מוציא משפטו ע״ד תוצאות עבודתנו בעבר וגורלה לעתיד ע״פ אומדן דעתו ונטיותיו הסו־ביקטיביות. הנה כן אנו רואים אנשים, הנוחים להתרגש לרגלי כל נאום עברי או לרגלי כל שיר של ילדים או תמונת מושב יהודי בא״י. והם מדברים גבוהה גבוהה בגאוה ובגודל לב ע״ד תחית העם ההולכת ומתהוה לעינינו וע״ד המעשים ההסטוריים שאנו עושים אותם בידינו וע״ד הבריאה שאנו בוראים יש מאין ממש. ולעמת זה מרובים הם בקרבנו גם בעלי המרה השחורה, המחליטים ואומרים, שאין בכל עבודתנו שאנו עובדים בארץ ישראל שום יצירה לאומית, סוציאלית וקולטורית, ושאי כאן לא תשובה לעבודת האדמה ולחיי הכפר ולא התחלה של חיים לאומיים חפשים ובלתי תלויים באחרים.

והרי אני שואל את עצמי וגם את חברי לדעה ולתקוה: עד מתי נהיה גם אנו מגששים באפלה כעור קיר? עד מתי לא נדע גם אנו מה אתנו? עד מתי לא נברר בירור גמור גם לעצמנו וגם לאחרים, מה הם הדברים אשר כבר נעשו, מה הם הדברים הראוים והיכולים להעשות ומה הם הדברים אשר לא יעשו ואשר אי אפשר לעשותם? עד מתי?

כבר הגיעה השעה לנו לעשות „סך־הכל" אוביקטיבי, כדי שעל סמך מסקנות הנסיון והתוצאות של העבר נדע האיך להמשיך את עבודתנו בעתיד. ואם יתברר לנו שהדבר דורש תקון ושנוי ערכין ואולי לא זו הדרך הנכונה, ודאי נצטרך לשנות את השטה ולבור את הדרך הטובה לנו ולמפעלנו,—ויפה שעה אחת קודם. מספרים מדויקים ונאמנים,—ולא אופטימיסטים סתם או פסימיסטים סתם — צריכים להשיב לנו תשובה על השאלה, האיך ובמה ניכר היא מהלך ישובנו בארץ ישראל. גדישת הסאה אם לצד זה או לצד אחר היא שהוליכה ומוליכ...

אותנו שולל והיא היא שעכרה ועוכרת את הישוב עד היום. הנה מצד אחד היאוש הולך ומתגבר ומרפה אפילו את ידי העובדים היותר נאמנים, והללו שהאמיני ופירשו ודאי קשים הם להישוב, וההיזק שהם מזיקים ניכר ובולט לעתים קרובות; ומצד השני הנה באים במקום „הזקנים" המתיאשים צעירים מלאים אמונה עורת ושאיפות שאין להן סוף, ואמונתם זו ושאיפותיהם אלה נוסכים עליהם רוח שכרון ממש עד לבלי הבחין בין צורך ובין יכולת, בין הרהורים ובין דברים של ממש, בין חלומית שוא ומעשי נסים ובין ענינים ריאליים, שיש להם אחיזה בחיים ובמציאות. והללו שדוחים את היכולת מפני הצורך ואין עינם בראשם ודאי קשים גם הם להישוב וההיזק שהם מזיקים ניכר ובולט גם הוא לעתים קרובות.

זאת היא איפא אשר אמרתי: כדי לחזק ברכים כושלות ולאמץ ידים רפות ומצד שני כדי לפקח עינים עורות ולפכח שכרון ורוח עועים החופף עלינו ועל מעשינו — נחוץ לברר ולבאר את מצב הדברים כמו שהוא ולבלי לתת מקום לאופטימיות ולפסימיות, ששתיהם כאחת אינן שוות כלום.

ואולם אל נא נרמה את עצמנו גם הפעם. הדבר הזה אשר אני מציע לעשותו לא על נקל יעשה ולא בימים מועטים יעשה. דרושה לכך עבודה מרובה, דרושה השתתפות מצד כל ראשי העסקנים אשר עמדו בראש תנועת התחיה מאז נתגלתה ועד היום, דרושים גם סכומים הגונים לקבוץ כל החומר הנחוץ ולהוצאת הספר.

אשר על כן אני מציע, שאחד ממוסדינו העוסקים בישוב הארץ—לפי דעתי, הנה הועד אשר לחובבי ציון באודיסא הוא היותר מוכשר לכך והיותר מחויב בדבר—יקח עליו את העבודה הגדולה האמורה ולהוציא בעוד שנתים—כלומר למלאת שלשים שנה משעה שהתחילה עבודת הישוב בארץ ישראל — אותו הספר, אשר ישמש לא רק „סך־הכל", כי אם גם מורה דרך לנו, להולכים ונתוספים עלינו ולהעתידים לבוא אחרינו.

ואל יהי הדבר קל בעינינו: בלי „סך־הכל" זה אנו תועים בדרכנו, ומי יודע כמה נתעה עוד! —

* * *

והרי אני מרשה לעצמי לתת בזה גם מעין פרוגרמה לאספת החומר הנחוץ. כמובן איני חושב את הפרוגרמה הזאת לשלמה. ודאי חסרים בה הרבה סעיפים חשובים. ולפיכך אני אומר מראש שאין זו אלא מעין פרוגרמה ולא יותר.

הישוב הישן.

א) החלוקה, מוסדותיה ועסקניה. כמה כסף הכניסה החלוקה במשך שלשים השנים האחרונות וכמה — בכל שנה ושנה.

ב) אוכלסיו של הישוב הישן לעריו (ירושלים, צפת, חברון, טבריה) בסוף שלשים השנים. כמה נפשות נתוספו בכל שנה ושנה. מספר היוצאים מבני הנעורים.

ג) אי־אלה הם המוסדים שיסד הישוב הישן בא"י ואיך הוא תומך בהם. מהות המוסדים ודרכי התתפתחותם.

ד) יחס השלטון המקומי ותושבי המקום אל הישוב הישן. מספר הנתינים העותומנים ומספר הנתינים הזרים. המסים שהיהודים בני הישוב הזה מעלים. השתתפית בני הישוב הישן במסחר ובחרשת המעשה. השתתפותם בשלטון המקומי (ע"י בחירות וע"י מנוי).

ה) חרקטריסטיקה של אישי הישוב הישן: קהלות, כוללים, (ספרדים, אשכנזים, תימנים, וכו') רבנים, עסקנים, ראשי ישיבות וראשי בתי כנסיות; סוחרים, פועלים ובעלי מלאכה, הדור החדש ושאיפותיו; מלחמת האמונה וההשכלה; מלחמת הלאומיות וההתבוללות.

ו) הסתדרות הישוב הישן: סדר החלוקה, הגבאים, הממונים, המשולחים, הכוללים, כחו והשפעתו של „כולל כל הכוללים". —

ז) האיך ובמה הושפעו בני הישוב הישן מאת כי"ח, „עזרא", „הילפספעראיין", הסתדרות חו"צ והציונים, השפעת אנשים פרטים.

הישוב החדש.

א) הישוב החדש, מוסדותיו ועסקניו. כמה כסף הכניס הישוב החדש במשך שלשים השנים וכמה—בכל שנה מאת: חו"צ, הנדיב, יק"א, כי"ח. עזרא, הילפספעראיין וחברות אחרות וגם מאת אנשים פרטיים.

ב) כמה קרקע נקנה במשך הזמן הזה ע"י חברות וע"י יחידים.

ג) כמה אנשים נשתכללו ע"י מנהלי הישוב בכפר (כתור אכרים, בעלי מלאכה וכו') וכמה בעיר.

ד) אוכלסי הישוב החדש; הכניסה והיציאה.

ה) אי־אלה הם המוסדים שיסד הישוב החדש בא"י ואיך הוא תומך בהם. מהות המוסדים ודרכי התפתחותם.

ו) יחס השלטון המקומי ותושבי המקום אל הישוב החדש. מספר הנתינים העותומנים ומספר הנתינים הזרים, המסים שבני הישוב החדש מעלים. השתתפית בני הישוב החדש במסחר ובחרשת המעשה. השתתפותם בשלטון המקומי (ע"י בחירות וע"י מנוי).

ז) חרקטריסטיקה של אישי הישוב החדש: בני איזו ארצות ואיזו מעמדות באו אל הארץ, מצבם הגשמי והרוחני, שאיפותיהם ותקוותיהם.

ח) תולדותיה, גדולה ומצבה של כל מושבה ומושבה. ההכנסה וההוצאה הממוצעות של אכר: חורש וזורע, כורם, נוטע. ההוצאות הכלליות והמסים. —

ט) השפעתו של הישוב החדש על הישוב הישן ולהיפך.

י) מה נעשה בהישוב ע"י יחידים או ע"י חברות בלי עזר נדיבים, ומהו מצבם של יחידים כאלו.

יא) ההבדל העיקרי בין מושבות היהודים שבא"י ובין מושבות היהודים בארצות אחרות.

יב) תוצאת הנסיונות שנעשו במקצוע חרשת המעשה ע"י הנדיב וע"י יחידים.

יג) אפוטרופסי הישוב החדש לפנים ועתה. הנסיונות שנעשו לאגד ולסדר את בני הישוב החדש.

יד) אם ועד כמה השפיעו הבטלנות והשנוררות המצויות בקרב בני האומות האחרות בארץ ישראל על מהלך הישוב החדש.

טו) אם, האיך ובמה ניכרת בישוב החדש השפעתה של קרבת מצרים לא"י.

טז) אי־אלה הם היהודים המוכשרים להתישב בארץ ישראל והיכולים להסתגל לתנאי המקום והסביבה.

יז) איזה ישוב הצליח ביותר: הישוב הקרקעי (זריעה או נטיעות) או הישוב העירוני (חרשת המעשה, מסחר, בעלי מלאכה).

יח) היחס האמתי של הממשלה ושל תושבי הארץ לגדולו של הישוב והתפתחותו ע"י יהודים הבאים מחוץ לארץ.—קודם מתן הקונסטיטוציה ואחריו.

יט) איך ממלאים היהודים (בני הישוב החדש ובני הישוב

...את חובתם לארץ: כמה מהם נעשו נתינים עיתומנים, כמה עוברים בצבא וכדומה.

כ) ברור ענין הפועלים לכל היקפו מתחלת התהוותו ועד ...כה. כמה היו פועלים בארץ לפנים בתקופות שונות, מה עלתה ...הם, כמה פועלים יהודים יש עכשו בארץ, מה טיבם, במה ...ים עוסקים, מה הן תקוותיהם ושאיפותיהן. יחס הבעלים לפועלים בכפר ובעיר.

כא) אי־אלה הם הנסיונות שנעשו בא"י להושיב על הקרקע יהודי טורקיה (תימנים, גירדזים, בני איר כשדים וכו').

כב) איזה חזיון נראה ביותר בא"י, אם יציאת בני כפרים להעיר או להיפך יציאת בני ערים לכפר.

כג) החנוך. אי־אלה הן הדרישות שנדרשו מאת ביה"ס העברי בא"י; מהו הדור שהיה צריך ביה"ס העברי בא"י להקים לנו ומה הן תוצאות הדבר בסוף שלשים השנה. הדור הצעיר שנולד וחונך בארץ ישראל, מה משפטו, מה הן התכונות נפשו ולאן פניו מועדות.

...הורשקן.

„לוּצֶרְן".

IV.

„אותם הימים שהסבא שכב חולה שוטט הייתי בחצר ה„הקדש"—פתח שוב האלמוני, אך דבריו היו מתונים; נדמה, כאלו מאחורנו עומד בן־אדם הרושם כל דבור ודבור:—וכשנודע לי, כי סבא מת—אחרי מטתו לא הלכתי, כי בלילה הובל לקברות—גזותי את שער ראשי, פרצתי בבכי, עד כי כל החולים הציצו בעד החלונות, וסביבי נקהלו כל המשמשים.

-- „מה לך בחור? מי עשה לך רעה?..

„ואולם הדמעות חנקו אותי, לא יכלתי להוציא הגה מפי. יהודי מטורף, גוץ ושחרחר, לבוש כתנת־בד ארוכה, שטייל אט על פני החצר, נגש אלינו, ובשימו אצבע על גבי חטמו קרא בקול־שלטון אל המשרת:

„—זכרו, כי גם הוא מטורף—אחד מצבא הגבורים שלי.. וכל הנוגע בו אפילו באצבע קלה—אנכי אקום את נקמתי... ואותי הלא ידעתם--מי אנכי...

כל השומעים פרצו בשחוק--אחר נודע לי, כי היהודי המטורף הזה אומר כדברים האלה כפעם בפעם, וזה היה שגעונו — ואנכי ירדתי בבכי. גר אנכי בעיר נכריה, אין קרוב ואין גואל, והמטורף הזה מצרף אותי למשפחתו, והכל ממלאים שחוק פיהם...

„יהודיה כרסתנית, טבחה בבית „מושב־זקנים", ולה פני גבר שחורים ותוטם ארוך ושפם שחור, ומשפתיה יז קצף, התנפלה על המשמשים בקולי־קולות והתחילה חוקרת ודורשת:

„—הנה נער טפש! הגד נא, מי אתה? מאין באת הלום?

„—ווילנאי אנכי... כאן מת סבא שלי... אותו היהודי העור, הפסח באחת מרגליו.

„—אם כן אתה הוא היורש של הנומר 19?..—פנה אלי משמש רם־הקומה בעל זקן ארוך, והוא לבוש סינר כקצב. ובכן, למה זה תעורר רפאים, שוטה שבעולם? רבים שתו, רבים ...: צעיר יכול למות וזקן צריך למות, והסבא שלך זקן היה מאד... את עסקיו תיכל לנהל בעזרת השם בלעדו: חכמה יתרה אין כאן... ולהצלחה אני יכל לתת לך תיכף... תעשה התחלה, ואלהים ישלח לך ברכה...

„תחב ידו לתוך כיסו, הוציא ארנקא גדולה של תגרנים, ובראשי אצבעות—כקמצן הנוטל גזר סוכר לתה—הוציא מטבע־נחשת והושיט לי:

—„טול נא, בחור. יהודים טובי־לב כמוני תמצא במינסק לאלפים... ובמשך הזמן עתיד אתה להיות כבארון הירש בשעתו...

--„סבא לא היה קבצן, וגם אנכי איני קבצן... איני רוצה בנדבות—עניתי, והמטבע נפלה מידי על פני המרצפה. הכל התבוננו אלי בתמהון והתחילו מתלחשים זה עם זה. איני יודע, אם נפילת המטבע או מאוני בכסף עשה עליהם רושם, אך פתאם ראיתי את פניהם והנה הם מביעים רחמים רבים אלי.

„— אכן ילד עדין הוא, לא חטפן ולא קטפן... ניכר, כי בן „יורדים" הוא... הוי, גלגל הוא החוזר בעולם! — נאנחו אחדים מן העומדים, בשפשפם יד ביד, כאלו השתתפו הרבה בצערי. אותו המשמש, שצורת קצב היתה לו, גחן והרים מעל הארץ את המטבע, וכעין בעל־הבית תקיף בבית־המדרש צרם לי באזני ואמר:

„— בנאמנות, נער מפונק... הרי זה מעשה שלמה המלך בשעתו... אך ראה נא, בן מלך, אל תתגלגל למקום שלא נאה... אז יסירו את ה„איפולטים" מעליך..

„מלא שחוק פיו, ואת ידיו שכל על גבי סינורו. צחוקו עקצני. ההנאה שניהנה מ„חרודיו" גרמה לי יסורי נפש. נכון הייתי להתנפל עליו, להכותו, לנשכהו, לתלוש את הזקן האגוך, היורד בשלוה ובהרחבה על לבו ואומר: בגלל חכמתי גדלתי וסולסלתי... גם את הסבא הוא מטריד מקברו, והוא קורא לו נומר 19...

„בין הכניפיה שעמדה כאן קמה מהומה קלה:

„-- הלא תכלם, פאני? — קרא אברך אחד בהביטו בפני המשמש — הנה ילד עזוב ונדח, וכנראה אין הוא מ„גזע" פחות, ואתה?.. תחת לעזור לו בכל האפשר, אתה זורק את חדודיך... שומו שמים! את אביו ואת אמו ימכור היהודי בעד חדוד אחד... הן עת לכל חפץ, הכל יפה במקומו...

„דברי האברך הניחו קצת את דעתי. נדמה לי, כי סבא אף הוא עומד כאן בחצר ה„הקדש", והוא הוא שנתן בלב האברך להגן עלי ולהצילני מידיו הגסות של המשמש...

„נפלא הדבר, אילו שאל אותי אדם: האמנם מת סבא?—הייתי עונה בלי פקפוק: לא, שקר הדבר! הסבא חי וקים ולנצח יחיה!.. הסבא היה לי לחלק מן העולם. כל הטוב וכל היפה בא מן הסבא, כשם שכל הרע וכל הכעור בא מבית אמא. המשמש — משרש „אמא", האברך — משרש „סבא".

„— אם ירא־אלהים אתה באמת, וכל מעשיך לשם שמים, מדוע זה לא תקח את הנער אל ביתך?.. אתה הפרנסהו, תלבישהו, כמנהג בעלי־בתים חשובים! — התחיל המשמש מלגלג על האברך, בהראותו בידו עלי. הדברים האלה הוסיפו עוד להדאיב את רוחי: הנה מתעללים בי... ובפעם הראשונה נצנץ במוחי הרהור חדש: „מחיים רעים — טוב המות!.. מי יודע, אפשר מת הסבא בכונה? משום שלא עלה בידו להגיע אל ערי האשר!" ושוב: „מצד האחד „אמא" ומן הצד השני — „סבא"... הן אבא חי — והחיים אינם נעשים מאוסים עליו"... ובטרם נפסק ההרהור, תקף אותי פחד: המותר להאשים את אבא על שהוא חי... ואולי כבר הלך גם הוא לעולמו?.."

„ובשעה זו ראיתי את עצמי שפל מאד... פתאם קמה דממה, התחילו מתלחשים: הדוקטור הולך! הדוקטור הולך!

והכל פנו לרוץ אל הפלטין. על פני עבר איש רם־הקומה, לבוש מעיל ארוך, וצילנדר בראשו. אנכי לא שמתי לב אליו, אך הטבחה של „מושב זקנים" לחשה באזני: „הנה זה הוא הדוקטור, עוד היום תהיה בביתו, אך כעת סור אלי, אל היכלי — תסעד את לבך ותנוח מעט. עוד תספיק לסבול רעב ונדודים בימי חייך".

„נטלה ומשכה אותי אליה אל המטבח. פתחה בחקירות ודרישות, אך אנכי גמרתי בלבי להעלים את מולדתי ולהכנס אל העולם בתור „נכדו של הסבא". גם לאכול גם לישון לא אביתי, ורק עמדתי ליד החלון והצצתי אל החוץ. הימים ימי אלול, השמים מעוננים, גשמים יורדים. יבשו האילנות המעטים העומדים בחצר, ורק תנשב רוח קלה, ינוסו העלים מעל הענפים, וכמתיאשים מטובה הם יורדים ונופלים בכל מקום שהוא, ואפילו בתוך הביב!... משוגעים שלוים אחרים טיילו אנה ואנה, ובמטותיהם דפקו בכל אבן ובכל עץ. ומבית־המדרש הקטן אשר במקום הזה עלה קול זקן בודד: „כי לא במותו יקח הכל". תקפה אותי עצבית: מה לי פה? ולאן אלך מזה?... אל בית־אמא—לא!...

„—יתום אתה, אוי לי? את אמך אתה זוכר?... „צפרי, עטרת ראשי, תגדל לחיים ארוכים"...

„ומתוך בכי התחילה הטבחה מספרת לי, כי גם לה היה בן יחיד, בן גילי, והוא מת... ולא כדרך כל הארץ מת... בעלה עזב אותה כעבור שנה אחרי חתונתה ונדד לאמריקה... הילד נולד בשעה שאביו כבר היה במדינת הים... היא היתה מוכרחה לבא הלום להיות טבחה, ואת הילד נטשה על אחרים... לא השגיחו עליו, נפגע במיחם רותח, נשפכו הרותחין עליו, וכעבור שעות מספר הלך הילד לעולמו...

„לא התאפקתי מבכי. יהודיה פתיה! ברי היה לה כי מתאבל אנכי על אסונה, ולא עלה על לבה, כי בוכה אני על שאמי אינה כמותה... לא ר ח מ י ם נמלא לבי, כי אם ק נ א ה...

„מחשבות חדשות, רגשות חדשים היו עולים בלבי. אין דבר אשר חלף מעיני, מבלי השאיר רושם עמוק בקרבי. ועוד בימים ההם לא האמנתי בפתגם: אלהים צדיק וכל משפטיו צדיקים...

„עד הערב ישבתי במטבח. וכמעט שקעה השמש נבהל ונכנס אותו האברך, שהגין עלי בדבריו מפני המשמש הגס, ולחש דבר באזני הטבחה ונעלם תיכף. הרגשתי כי הדברים נסבו עלי, ולטובתי מתכוונים. אך שאל לא שאלתי מאומה, אכן אנשים טובים הם, בני־משפחתו של סבא! כמה הם דואגים לי. אך מדוע זה פני הטבחה שחורים וזועמים כפני שד?..

— „צרותיה גרמו" עניתי לעצמי.

„—מה זאת? כלום הפקר הוא העולם? וכי יהי ילד יהודי מוטל בחוץ?.. קום ולך עמדי!—קראת הטבחה בהחלט—ונצא שנינו החוצה. ירד גשם, נשב רוח קר, הרגלים נעשו לחות. הטבחה כרכה על צוארי מטפחה מלוכלכה, ואחר הרימה את צוארון מעילי, ומתוך אנחה אמרה:

—„קום ונמהר, חביבי. הן שנינו נתקרר, חלילה... אנכי אובילך עד בית הדוקטור שלני... אין הוא בביתו בשעה זו—מוטב הדבר... לאשת הדוקטור רשאי אתה לספר הכל... היא לא תעזוב אותך בידים ריקות — צדקנית היא!.. אך אל תהי ביישן!.. העשיר יכול להתיר לעצמו תענוג הביישנות, אך לא הקבצן... קבצן־צריך שיהיה ע ז־פ נ י ם...

„סרנו לחצר המוקפה גדר. הכל היה לבוש כאן צורה חשובה ורצינית. נשמעה יללת כלב אסור בשלשלת; האילנות הגבוהים שעמדו פה בתוך החצר התנועעו בזעף; מבעד החלונות, שוילונות האפילו עליהם, בקעו קרני אור. מסביב שררה דממה, כאילו לא דרכה פה רגל אנוש מעולם. וסקרנות משונה תקפה אותי: מה יש שם בבתים האלה? על שום מה עלו בני־אדם לשבת בעליות ולהסתר בהן?...

— „אל הבית הזה תבא — קראה פתאם הטבחה, כאשר נגשנו אל אכסדרה — ולשפחה תגיד, כי א נ כ י שלחתיך. היא תביאך אל אשת־הרופא. אך זכור ואל תשכח: למען השם, אל תהי ביישן!...

„נשקה לי על מצחי ונעלמה. יחידי נשארתי בחצר. עליתי על הדרגא והרהרתי:

— „אכן צדק הסבא: אלהים עזבך, אך יהודים לא יעזבוך, הנה אשה זרה, ומה טובה היא אלי...

„פתחתי דלת ונכנסתי אל המטבח. איש לא היה שם. הכל מצא חן בעיני: נקי. צח, כלי נחושת מלוטשים... וחם, המנורה, המקושטה פרחי נייר, מפיצה אור בהיר ונעים.— ישבתי על אחד הספסלים וחכיתי. שעה ארוכה ישבתי. מוחי עבד את עבודתו במהירות, כל מה שראו עיני והגה לבי בימי חיי נתמזג בשעה זו והיה לתמונה אחת. ופתאם נדמה לי, והנה אני רואה לפני ראש ענק ולו פנים ארוכים ומשונים ומהם בולטים עד אין מספר עינים, חטמים, פיות... התחלתי קודח. ר א י ת י, כי יוצא אני מדעתי. אז קמתי, פתחתי דלת שנית, ושוב — אין נפש חיה... שלישית — וכאן עמדתי על מקומי נדהם. דומה, כי רגלי הובילוני אל מקום מכושף. עיני ראו: אולם רחב, כסאות וספות מרופדים קטיפה ירוקה. על פני הקירות מצוירים ימים, הרים, אניות, היכלי מלך... מראות—מן הרצפה עד התקרה... על פני שלחן קטן ושחור דולקת מנורה, ועליה מאפילה כפה ירוקה, וקוי אור ירוק־כתום נמשכים ממנה ומשתרעים על פני המרבדים כאצבעות דקות ועגונות. על אחת הספות ישבה אשה לבושה שמלת־משי שחורה; על צוארה מחרוזת פנינים; על לבה שרשרת זהב ארוכה. לימינה עמדה ילדה כבת שמונה או תשע לבושה שמלת־בטיסט צחורה; לשמאלה — ילד כבן חמש או שש, לבוש בגדי־מלח כחולים. התבוננתי מרחוק אל פניהם, וכאחוז קסם הייתי. הילדה ושערותיה הפשתן ועיניה הכחולות, הילד ופניו השחרחרים ותלתליו הארוכים נראו בעיני כברואי מעלה. כמראה הזה לא ראיתי עוד בחיי. קרבתי, וארא כי עיני האשה מלאות דמעות. היתה דממה. אף אושה קלה לא נשמעה. כמוצקה היתה הגנופיא כולה, איש לא נע ולא זע. „על מה היא בוכיה?" ולבי הגיד לי, כי הדוקטור. אותו האיש עם הצילנדר ועם המעיל הארוך, הוא הוא שהביא אותה לידי דמעות. ושוב החלוקה: „סבא" ו„אמא", טוב ורע...

„ותשוקה נתעוררה בלבי לכרוע על ברכי ולשפוך לפניה את שיחי, לספר על עצמי, על הורי. וביחוד על הסבא, שצריך להיות קרוב אל לבה. מה נכספה נפשי להגיד לה, כי אישה, אותו הדוקטור, לא טוב הוא מאמי ומאחיותי... אך פתאם הרים הילד את ראשו, עיניו ראו אותי, ובקראו מתוך פחד „אמא!", דבק אליה כמבקש מגן ... נדהמתי לקולו. אמרתי לברוח, אך בטרם הספקתי לזוז ממקומי, והנה האשה עומדת עלי, היא עמדה זקופה, כשידה אוחזת במסעד הספה, ונסתכלה בי בעיניה התכלת, שהאירו ככנוגה אש את פניה העגומים והענוגים.

— „מה לך פה, נער? החלה איש בביתכם?... למה זה אתה מתחבא?

„לא יכלתי לענות, השפלתי את עיני, בושתי להביט בפניה, עצרתי דמעותי, ואולם לא התאפקתי ופרצתי בבכי

...הילדים קפצו ממקומותיהם, חורים, נבהלים, והילדה היא פרצה בבכי בהשקיעה פניה הקטנים בשמלת אמה. האשה שלחה את הילדים מן האולם, ואותי אחזה בידה, ישבה על הכפה, ובהחליקה את ראשי בחבה, אמרה:

— „ספר נא, נער, את הקורות אותך... אי מזה באת הלום?... ספר, אל תירא.

„עיני אורו כבאותו הערב בשעה שהסבא גלה לפני את גן־עדנו: את העירות הקטנות, במקום שבני האדם דומים למלאכים. נתעוררתי והתחלתי מספר לה הכל, מבלי העלם דבר. שעה שלמה ישבה על ידי, שתקה, ואנכי — חנוק דמעות — תארתי לפניה תמונה אחת אחרי רעותה. דברי היו מורגשים. היא חרדה, נגשה אל תמונה אחת, שהיתה תלויה על גבי הקיר, נסתכלה בה ושקעה בהרהורים. אחר התחילה פוסעת על פני האולם. נטפה רעד קצת, בגשתה אלי:

— „בן כמה אתה?

— „בן ארבע עשרה.

— „מהרת להתענות... אפשר מהרת יותר מדי... ולשוב אל אמך אין אתה רוצה?

— „גם אם יתלו אותי לא אשוב אליהם... אין בי רוח לראות את האכזריות...

„למשמע דברי האחרונים השפילה עיניה. נדמה לי, כי נהבישה מפני.

—„השקט!... לא תשוב אל ביתך... אין רע, שלם תהי... האמנם אין בך רוח לראות אכזריות?

„את הדברים האחרונים הוציאה מפיה בקול עגום, ובדבורה שמעתי לא רק רחמנות אלי, כי אם גם אל עצמה.

„נכספתי להשאר לבדי, להתיחד עם הרהורי. כנראה, הרגישה בת־שיחתי בדבר, כי קראה לשפחה ופקדה עליה לפנות לי מקום ללון. ואולם קשתה עלי פרידתה. נדמה לי, כי רק אצא מזה, יעלם הכל, ואנכי אתגלגל שנית אל תוך החורבה ברחוב היהודי בווילנא. פתאם נשמע מחדר שני קול ילד, והאשה נחפזה לצאת מן האולם. על ידי עמדה השפחה, בחורה גוצה ונסה וידיה חשופות ואדומות. הציצה בי וחיכה... אפשר היא מחיכת על שלבוש אנכי קרעים? לא יכלתי להביט בפניה. נדמה לי, כי היא עוינת איתי, ולגרשני מזה היא אומרת... האשה לא שבה הלום עוד... אפשר לא אוסיף לראותה עוד... והבחורה הגסה מחיכת...

—„ובכן, עלם צהוב שלי, קומה ותתן מרגוע לעצמותיך!— פתחה השפחה בחיוך, במשכה אותי בשרולי. ובאותה שעה ראיתי את עצמי עומד על הר גבוה ונדחף למטה — אל פי התהום... נכנסנו לחדר. בחדר דלקה מנורת קיר ודומה היה, כאלו העמדה כאן לזכר נשמת מת. ושוב נזכרתי בסבא...

„וכשראיתי מטה מוצעת נפלתי עליה. ואסתיר ראשי בכר. נדמה לי, כי מתוך החשכה יעלה לפני הסבא.

—„אל תמהר להתפשט, שוטה. עוד מעט ואביא לך אכל — קראה השפחה, בשימה עלי את ידיה הגסות. ואולם אנכי התנודדתי, מחיתי את עיני, כאלו נאבקתי עם התנומה, ומתוך רוגז עניתי:

— „כבר אכלתי היום... אי אפשי עוד...

— „הביטו וראו את הגבור הלז... שוטה שבעולם, לא בכל „פורים" מתרחש נס... הבה ואתן לך בשר ומיני תרגימא ואכלת ושבעת... אין רע, מוטב שתאכל שתי פעמים, משתרעב פעם אחת...

„לא נעניתי לה. ובכונה החלותי לנחר, כדי להתראות כישן. השפחה משכה בכתפיה, נסתכלה יפה בפני, ובתמהון אמרה לעצמה:

— „פלאי פלאים, ילד קבצן ואינו רודף מעדנים... ממש מעשה גבור...

„כבתה את המנורה ויצאה. כל הלילה לא נתתי שנה לעיני. הרבה והרבה הרהורים עלו בלבי באותו הלילה. ויש שהייתי רואה בדמיוני את האשה הזקופה הלבושה שיראין נכנסת פתאם, מסירה את הסחבות מעלי, מלבישה אותי מילת וקטיפה ומחזירה אותי אל האולם. ועוד הפעם דולקת אותה המנורה תחת הכפה הירוקה, ומנגנים באים, ואנכי יחד עם הילדים עומד נשען על ידה, וכאשר תפצח הנגינה, אני נופל על צוארי האשה הטובה, מחבק ומנשק אותה עד אין סוף... ותיכף לדמיונותי היה עובר עלי רוח יאוש. הן ישלחוני, יגרשוני מזה — ולאן אפנה?..

„את הלילה ההוא לא אשכח... עם עלות השחר קמתי ועמדתי על רגלי. ואולם נדמה לי, כי רק יצא אצא ותקום מהומה גדולה. ולכן ישבתי לי שקוע בהרהורי, עד שנפתחה פתאם הדלת והשפחה נכנסה. שערותיה היו פרועות, חזה חשוף, בגדיה פרומים ובלואים: משנה שנאה שנאתיה בשעה זו.

— „צפרא טבא, בלונדין חביב... ואנכי אמרתי כי עודך ישן?.. קום ולך, כי הארון והגברת קוראים לך, מהר נא...

„היא הובילתני אל האולם. ברגע הראשון תקפה אותי עצבות, כאלו נכנסתי אל גן ביום סתו — חסר לאולם הדורו של אתמול. אין סדר, הכל מעורבב. הדוקטור ישב לבוש מעיל, בידו האחת אחז את הצילנדר, ובשנית — מטה. נדמה לי, כי השעה היא ערב נסיעה, ועוד מעט ויבא הקץ לחלומותי ולתקוותי... הרי הם נוסעים מזה הרחק הרחק, ואנכי אשאר שנית לבדי בעיר נכריה... אך הנה נכנסה אשת הדוקטור, ופני צהבו. היא היתה לבושה צחורות, על ראשה צעיף אפיר ושקוף, וקצותיו הארוכות מופשלות לאחור. ידיה היו מקושטות טבעות ועגילים, וחן והדר היה שפוך על כל תנועותיה. בראותה אותי, נראתה בת־צחוק על פניה.

— „זה הוא הנער — קראה אל הדוקטור, שהעלה באותה שעה אש בסיגרתו.

„עיניו בחנו אותי במנוחה מכף רגלי ועד ראשי, ומבלי פנות לאיש אמר:

— „ניחא. אין אני מתנגד לכך. — הרכין את ראשו כלפי אשתו ויצא מן האולם.

„כאבן מעמסה נגולה מעל לבי: כל זמן שישב, ראיתי את עצמי ככפות... לבי הלם בקרבי, מה יהי עמי?

— „ובכן, איך ישנת הלילה במקום החדש? — שאלה האשה בקרבה אלי—למה אתה חרד כל כך? הלא עודך נער, וכל העולם לפניך הוא... זה האיש שישב פה אישי הוא... דברתי עמו על ארותך... לפי שעה תשאר בביתנו. אישי הוא רופא, וחולים באים אליו... הן יודע אתה כתוב יהודית, תרשם אפוא יום יום את שמות הבאים... ואחר כך? — אלהים גדולים לנו! — נראה מה לעשות... ואתה אל תדאג ליום מחר, ברוך ה' יום יום...

„דמעות שמחה נראו בעיני. מה מאושר אני! ובאותה שעה נכון הייתי להודות, כי אכן טוב הוא האלהים, והחיים אינם ענין רע, והעולם, בכלל, מתנהג כשורה...

— — — — — — — —

— „עדיין לא עיפה נפשך משמוע? הפסיק פתאום האלמיני את ספורו. אפשר אין לבך אל כל הפרטים האלה?

הלא ס ק ר ן אתה ככל בני האדם, ווראי נכספה נפשך לשמוע „אחרית דבר", לדעת את „גמר הענין". לא כך? ואולם — חזק ואמץ! בני אדם נושאים משא כבד מזה ואינם ניזוקין... היודע אתה? רואה אני את עצמי בשעה זו, כאילו באתי אחרי שנות־נדודים רבות אל בית הקברות, אשר שם מצאו מנוחה רבים מידידי־נעורים, חברים חביבים, ולבך לא יעמוד בקרבך לעבור על פני הקברים האלה מבלי לבקרם... רוצה אתה לברך את כל אחד, להניח פרח זכרון על כל גל וגל, להחיות בדמיון לו אף לרגע אחד את צללי המתים, להעלותם מקבריהם... איעצך, ידידי, אל נא תחפז. א ס ו ר לרוץ כששבין מבית הקברות...

הרגש הרגשתי, כי כל הדברים האלה יצאו מפיו סתם, כהד רעיון שנצנץ במוחו, ואולם אין לבו אלי כלל ברגע זה, ולא לי ספר ספורו, כי אם העלה והחיה בזכרונו צללי מתים, ואליהם היתה ערוכה שיחתו... לא עניתיו מאומה; נדמה לי, כי חטא אחטא, אם אדחק ואכנס לתוך אותה „החבורה"...

בהכנעה הבטתי אליו בשעה זו, ושתיקתי כמו דבורו בלעתי בצמא...

(עוד יבא)

נ. סיקולוב.

מְאוֹרָע בּוֹרוֹמֵיאוֹם.

ארץ קטנה של הרים ונחלים, השמים—תכלת שבתכלת, האויר רך וחם, הצמחים והנטעים עולים מן האדמה בשפע ובשלל צבעים — איטליה! „משמני ארץ — זו איטליה" — כבר אמרו בעלי המדרש. איטליה — בידי שמים, שווייץ — בידי אדם. הפשרה היא: שווייץ האיטלקית. אך עברת דרך המנהרה של ס"ט גוטהארד, ורגליך עומדות על אדמת שווייץ האיטלקית. פרוק מעליך את האדר העליון, שליף את הנעלים המסומרים, התעטף בד לבן ונעול סנדלים של חוצי (באסט)—איטליה! העיר הראשונה הקטנה, שאתה סר אליה במדינה זו, היא ל ו ק א ר נ ו. חוט של חן ו.. התרשלות. אין פה אשכנזים. אין פה פרוטס־טנטים, לוטיר אינו שולט פה. עירה זו מנמנמת מעט ככל העירות האיטלקיות. האנשים אינם מהלכים באותו ההילוך החד והמסוים, באותו ההילוך התכסיסי שהאשכנזים מהלכים, אך „הולכים להם", חצים מרקדים חצים מטיילים. לובשים — לא קצובים וחתוכים כאשכנזים, אבל כל הבא בידם, וכל מה שהם לובשים, אפילו סחבות, יש להן יופי מיוחד, יופי של דמיון. התנועה היא אחרת לגמרי, ואין צריך לומר הטפוס, הלשון, האמונה, סגנון הבנינים.

ומפתה אותך הנחל הגדול, השקט, לרדת באניה ולשוט על פניו; קוראים לו: „ל א ג ו מ א ד ז׳ י ו ר י", לאמר: הנחל הגדול, הגדול בכל נחלי מדינה זו. תחלתו וראשו פה בלוקארנו. אתה יורד פה באניה, ויכול אתה לנסוע ל פ א ל א נ צ ה עיר הפרחים, אשר משם שולחים פרחים לכל הארצות. ויכול אתה לעבור דרך ה א ִ י ִ ם. „האי־האם" („Isola Madre") , „האי היפה" („Isola Bella") ועוד. כמה כל זה איטלקי, מה יפים צלצלי שמות האלה!

ואין זה יופי של שמות לריקלמה. כברת ארץ זו, שקוראים לה „שווייץ האיטלקית" היא יפה באמת. יש בה יופי מלבב, מישן, מסגל לחלומות ולשירה. יש גם בה הרי אל, לא נמוכים מהרי שווייץ האחרים: המונטירוזא הוא קורע שחקים. ענק. אבל אין הוא מושך אותך לטפס ולעלות עליו. יש גם פה דרכים כבושות ואכסניות, אכסניות, אכסניות,—כל הארץ פונדק אחד. אבל פה פסק המשטר, הומתקו הדינים, יש בכל איזו רכרוכית. הכל רופף, נעים וקל. אין אתה יודע אם בשווייץ אתה או באיטליה: הצורות הן מעורבבות.

הלא יודע אתה מה „גיאוגרפיה", שהאיים הקטנים האלה, שאתה עובר על פניהם, בנסעך באניה על פני „לאגו מאדז׳יורי", נקראים „איי ב ו ר ו מ י א ו ם", וזוכר אתה מבית רב, שבורו־מיאום הוא שם משפחה גדולה ששלטה בחלק זה של איטליה בימי הבינים. בעברך על פני האיים אתה רואה עקבות צריחים וקסטרות (בורגען), שבהם ישבו ה נ ס י כ י ם ה ב ו ר ו מ י א י ם, ובעברך לפני העיר האיטלקית הקטנה ארונא, אתה רואה מרחוק עמוד זכרון גדול, פסל תבנית כהן קתולי. את הפסל הזה כבר אין אתה יכול לזכור מה „גיאוגרפיה". בדיקור, הושענא! — זה הוא פסלו של החשמן הקתולי המפואר ק א ר ל ב ו ר ו מ י א ו ם.

ואם פונה אתה אל אחד מאנשי המקום בשאלת תלמיד שאיננו־בישן: „מי היה קארל בורומואיס זה" — הלכה חמורה, טרפון! מביטים עליך כמו על אדם שאינו מן הישוב:

— הלא זה היה קארל בורומיאום ה ק ד ו ש!

כשם שאי־אפשר לאיש מאנשי שלומנו, שלא ידע, מי היה הרבי ר' אלימלך, או הצדיק משפאלא, כך אי־אפשר לקתולי שלא ידע מי היה בורומיאום.

ולאיש מאתנו להבין זאת, להבין, לא עפ"י קריאה בספרים הבנה־של־נייר, כי אם להרגיש ולראות, צריך להיות בשווייץ־האיטלקית.

בארץ זו — מעבר להרי הגוטהארד שווייץ האשכנזית והצרפתית. שם התחילה במאה השש עשרה הרפורמה הפרו־טסטנטית. מילאנכטון, קלבין וצבינגלי. האפיקורסות עשתה שם שמות. מוסדי הכנסיה הקתולית התפוררו. כתות הקאטהאריים, האלבינזים, הוויקליפיים (באנגליה), ההוסיטים בביהמן הלכו הלוך והתפשט. לוטר חתר חתירה עמוקה תחת מוסדי כסא פטרוס, התחילו האנשים קוראים את ספרי „הברית החדשה", ומתוך כך גם את ספרי „הברית הישנה", התחילו מורים פנים במקרא שלא כהלכת הקתוליות, התחילו להרהר אחרי הכהנים. צריך היה לחסום את הדרך בפני המינות, חובה היתה להודות על כמה קלקולים, לתקנם ולעמוד בפרץ, חובה היתה לחזק את המרכז. הרי הגוטהארד עמדו כחומה בפני „מגפה" זו, אבל צריך היה גם לאדם שיעמוד כחומה, כתריס בפני הפורעניות. ואז קם מתוך העם היושב באיים הקטנים האלה אדם גדול, אדם מסוגל להעשות א ג ד ה, אדם שאמרו עליו, כי „בשעת לידתו נתמלא הבית אורה", ושספרו עליו, שהפקיר את הונו הכביר, שפרש מן העולם הזה ומסר את נפשו על קדושת דתו.

איש כזה היה קארל הבורומיאי. הוא היה נסיך עשיר מלידתו, „עילוי" בעלומיו, בארץ הפרחים, בהיכלי הנסיכים, באיים הקטנים הסוגים בשושנים והנעוצים בתוך נחלי מי תכלת בהירים ונפלאים. עמד האדם הזה שהיה מלא רוח שירה ועוז, פיוט וגבורה. יכול היה להעשות מושל, ונעשה כומר; יכול היה להעשות בן־עולם־הזה, ונעשה נזיר; יכול היה להתהלך עם הנסיכים לבית מ י ד י צ י הקרובים אליו, ויבחר להתהלך עם העניים. דודו פיוס הרביעי נעשה אפיפיור ויפצר בו לשאת אשה, אך הוא אמר: כבר חשקה נפשי באהובה אחרת, בכנסיה הקתולית. היפלא הדבר, שאדם כזה נעשה אגדה!

אמנם קרל הבורומיאי הוא לא רק אגדה. לא רק נושא ע' כפירי נסים ומופתים כנהוג, אך גם פרצוף היסטורי.

הימים ימי הקונציליום הטרידנטי (1545—1563). בזמן ההוא הגרה אז שארית אונים כנגד הכופרים והמקצצים בנטיעות. על כסא פטרוס ברומי ישב פאול השלישי (1534—49). בארצות אירופה המערבית התחוללה אז מלחמת דתות. הקתוליות היתה בסכנה גדולה; נזרקה מינות גם בלב רבים מהמלכים והנסיכים. צריך היה ליסד חברות של מחזיקי הדת, ואחרי אשר גלי הכפירה הגיעו עד צואר, עד רומי, צריך היה ליסד ברומי את האינקביזיציה, את ה„אחראנא" — לשם עונשים. קשה היה להבחין בין המאמינים ובין האפיקורסים, מפני שהאפיקורסים היו גם הם מאמינים, אלא שהיו מאמינים לפי דרכם. הקתוליות היתה מכבר מקפידה על כל „היריזיה". כל מי שבוחר דרך לפי דעתו הרי הוא אפיקורס. „בברית החדשה" כבר נקראו הצדוקים בשם „היריטיקים", וכן נקראו גם הפרושים. כאשר אך נתבססה הכנסיה הקתולית במאה הב' ומספרם כבר נקראו כל הדעות המתנגדות אל ההשקפות הקבועות בשם „היריטיות". על השאלה: „המכירני אתה?" ששאל האפיקורס מארציון את פאליקארפ, השיבהו זה: „אני מכירך, בנו בכורו של השטן אתה!". איגנציוס, אבי הכנסיה, היה קורא את ההיריטיקים: חיות בצורת בני-אדם, או צמחים-ארסים, ותיאופילוס האנטיוכאי היה מדמה את האפיקורסים לאיים של סלע, חסרי מים, לא צומחים ולא מיושבים, שהאניות נשברות על גדותיהם ויורדי האניות יסופו שם ברעב. גדולי הכנסיה הקתולית: איריניאוס, טירטוליאן, אפיפנס, פילאסטרוס ותיאודיריט כתבו ספרים רבים כנגד האפיקורסים. היו גם מונים את מספר הדעות האפיקורסיות. ע"פ טבלא אחת שנתחברה בדורות הראשונים של שלטון הכנסיה הקתולית היו לפני הנוצרי 28 דעות אפיקורסיות ואחריו — 138. בדורות הראשונים היו הפלוגתות והוויכוחים עוד בכותלי בתי הכניסה, בד' אמות של הלכה, אבל אח"כ נצטרף הכח הגשמי אל המלחמה הזאת. מימי קונסטנטין הגדול ואילך התחילו רודפים את האפיקורסים בגזרות המלכות. בימי תיאודוזיוס הגדול תקפו הגזרות. האפיקורס פריסצילאן נידון למיתה, בשביל שדעותיו נבדלו מדעות הכנסיה, והירונימוס הצדיק עליו את הדין ואמר שיפה עשו שהרגוהו, ושע"פ התורה עשו. הוא סמך בזה על הכתיב (דברים י"ג). גם ליאו הגדול דן את האפיקורסים למיתה.

אבל משפשטה הריפורמה במאה הט"ז נתבלבל העולם הקתולי. אפיקורסים יחידים אפשר היה להמית. אבל את הריפורמה אי אפשר היה לכלות לפי חרב. נסיונות נעשו. מלחמת האלביגינזים בדרומה של צרפת היתה מלחמה דתית, אבל היא לא הועילה. מן הצד האחר היה בלבול דעות בין הקתולים בעצמם. בשביל להחליט, מי הוא אפיקורס ומי איננו—צריך להגדיר יפה יפה את הדעות הדתיות, והדעות לא היו גדורות ומסוימות היטב. גם צריך היה להודות, כי בכמה ערעורים וחלונות צדקו הריפורמיים, אבל לא נעים היה להודות על האמת, וצריך היה לבחור לשון ערומים.

ראשית מטרתו של הקינציליום הטרידינטי היה להתועד עם ראשי האפיקורסים, ולהתפשר עמהם ככל האפשר, אבל ראשי האפיקורסים לא רצו לבוא. הועידה הראשונה נקראה ע"י פאול השלישי לראבינגה. לרגל הסכסוכים והמלחמית פסקה הועידה ולא רביאה לידי שום תוצאה. אחרי פאול השלישי שמש בכהונת האפיפיור יוליוס השלישי (1550—55) אחריו — פאול הרביעי, (1555—59), ואחריו פיום הרביעי (1560—1565). זה האחרון (ממשפחת האצילים לבית מידיצ'י), היה אציל בעל דמיון, מפונק ועיף-קצת, איסטניס ואכזר, הפכפך במזגו ומשתנה ככרום בתכונות נפשו. בתחלתו גמר בדעתו לטאטא במטאטא השמד את הכנופיה המכוערת ששלטה שם בימי האפיפיור אשר קדם לו (פאול הרביעי). זה פאול הרביעי היה עושה בעצמו מעשים כמעשי בני עלי, ונוסף על זה היה מעשיר ומרומם את קרוביו, היה נותן להם יד ושם בחצרותיו, והם היו מדכאים את העם, ובשעת צרכיהם—גם רוצחים וגוזלים את הבריות, ותלה הארץ מפני החמס. מאליו מובן, שמעשים רעים כאלה הוסיפו עצים לאש הריפורמה ושמן למדורת האפיקורסות המתגברת. ובכן החליט פיום הרביעי לשים קץ למעשי החמסים והתועבות, ויצו לתבוע לדין את בני משפחת קאראפה, אשר פאול הרביעי היה סוכך עליהם ומחפה על פשעיהם, ואחרי חקר משפטם, ואחרי אשר העדים שהעידו על ישרם נמסרו לעינוים, נידונו בני המשפחה הזאת למיתה בעון רציחותיהם וגזלותיהם אשר רצחו וגזלו. בגזרת האפיפיור נחנק החשמן קאראפה בבית כלאו, וקרובו דז'ובאני קאראפה, דוכס פאליאנו, הומת בסייף בפימבי, ועוד שני אחיו הומתו. כל המשפט הזה לא היה כשר לגמרי. ואנו מזכירים את הדבר רק כלאחר יד לתאור תכונתו של פיום הרביעי ושל כל הדור ההוא.

(סוף יבא)

מִכְתָּב אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

בגליון האחרון של „העולם" מעמיד מר ה. נומברג פנים של „נגזל" ומאשימני בהוצאות דבה ובטפול „שקרים" עליו.

ואני איני מתכון, תם ושלום, אף במשהו להכנס בפולמוס של דברים עם מר ה. נומברג, אבל גם להיות בחזקת „שקרן" בעיני הקוראים העברים איני חפץ. הואיל נא, לפיכך, אדוני העורך, לתת מקום ב„העולם" לדברי אלה.

שקר הדבר, כי אמרתי, שמר נומברג קרא את אחד העם בשם „מות נבוב". מעולם לא יחסתי דברים אלו למר נומברג. כל מי ששמע את הרצאתי יודע, כי השתמשתי במלים אלו לא בשביל למסור את „השיטין" שבמאמרו של מר נומברג על אחד העם, אך בשביל למסור את „בין השיטין" שבו. גם על פי התוכן הקצר של הרצאתי, שנדפסה ב„היינט", ניכר הדבר, שאין אני מוסר את „הכתב" שבמאמרו על אחד העם, אך את התוכן שלו. גם מהתוכן הקצר ההוא ניכר הדבר שהמלים האלה שמשו לי אך בתור פורמולא בשביל אותו „הסך הכל", שעשה מר נומברג מאחד העם ובשביל אותו ה„טון היפה", שדבר בו עליו ועל ה„פלוסופיא" שלו.

מר נומברג מבטיח, כי „אפילו משניאור וקצנלסון לא עשה אשפה" ואמנם, אם פירושו של „עשות אשפה" הנהו דוקא פשוטו כמשמעו, כלומר: „להרוג ולהשמיד ולאבד", אזי, כמובן, לא עשה מר נומברג אשפה „אפיל משניאור וקצנלסון, כלומר: לא הרג ולא השמיד ולא אבד אותם, כי גמו שניהם הנם תיים עוד, תהלה לאל, אתנו כיום. אבל אם גם להתל ולהתלוצץ ולדבר „מלמעלה למטה", הריהו בגדר של „עשות אשפה", הנה גם הפעם לא שקרתי ומר נומברג אמנם „עשה אשפה" לא אך משניאור וקצנלסון, כ"א בכלל מכל השירה העברית ומהמשוררים העברים.

עוד מבטיחנו מר נומברג, כי, בכלל מרגיש הוא רגשי סימפטיה גדולים אל השפה העברית ואל הספרות העברית. אפשר, שהייתי מאמין לו: אבל „אין לו לדין אלא מה שעיניו רואות". במאמריו על אחד העם ועל ברנפלד על שניאור וקצנלסון ואפילו במאמרו על סוקולוב אין אנו מוצאים כלל אותם רגשי הסימפטיה הגדולים. אדרבה, מוצאים אנו בהם רגשי אנטיפטיא גדולים. רושם כזה עשו המאמרים האלה לא אך עלי בלבד, אך גם על סופרים וקוראים רבים אחרים, שאפשר היה לי לקרוא בשמותיהם, לו הייתי מרגיש צורך בדבר.

ואולם היו ימים, שגם מר נומברג בעצמו היה יודע היטב, שבאמ־

אינם מסוגלים כלל לנטוע רגשי אמון בלב הקוראים ב„חיבה היתירה", שהוא מרגיש להשפה העברית ולהספרות העברית.

אפשר שמר נומברג שכח כבר זאת. אבל אני עוד לא שכחתי.

יום או יומים אחרי שנדפס „מאמרו" על אחד העם נפגשתי עמו בחוץ. וכבר ברגעי הפגישה הראשונים פנה אלי בדברים אלו: לב ה„היברי־איסטים" רע בודאי עלי בשביל מאמרי האחרונים. אנכי אמרתי לו, כי אמנם כך הוא הדבר. הבעתי לו גם את דעתי אני, שבאה אחרי כן בקרוב בהרצאתי, שהרציתי באולם „חובבי שפת עבר" בוורשה, כלומר אמרתי לו, שמצאתי במאמריו ההם עם־ארצות וחוצפה והקלת ראש בכבוד תלמידי חכמים. על זה ענה אותי מר נומברג מה שענה. אבל אין דברי את דעתי לא שניתי.

כן, כן, מר נומברג, אחד מאתנו בודאי שדבר שקרים. אבל לא אני הייתי הדובר.

בכבוד

ש. צ. זעצער.

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ד.

בואו של החכם־בשי לארץ ישראל היה מאורע חשוב בחיינו. קוים ומקוים אנו, כי הבקור הזה יביא לידי תוצאות הגונות. זוהי הפעם הראשונה שבראש יהודי עותומניה עומד איש נאור ומשכיל, וזוהי גם הפעם הראשונה, שראש הרבנים בטורקיה מבקר את ארץ ישראל ומושבותיה. וביחוד מוקירים אנו את הבקור הזה, מפני שחל בשעה שבארץ ישראל רבו הנגודים ובעת ששוב התחזקה נגדנו החשדנות מצד הממשלה הטורקית, אם מפני הבריונים על הנצחון המדומה שלנו, או בעטים של המחאות והצעקות מצד שונאינו, ואולי מפני הרפורטים הכוזבים, ששולחים הפקידים הטורקים והכהנים הנוצרים לקושטא על דבר מאות אלפי יהודים הבאים מדי שנה בשנה לארץ ישראל לכבשה ולמשול בה.

רגש משותף אחד הפעם את כל יהודי ארץ ישראל. האשכנזים והספרדים, החרדים והחפשיים, העירונים ובני המושבות — כלם התאחדו לקדם את פני החכם־בשי בכבוד רב, שרק מעטים מן היהודים זכו לו. בתי הספר נסגרו, והתלמידים יחד עם המורים הלכו לקבל פני האורח. הוקמו לכבודו שערי־כבוד מקושטים תמרים ופרחים; נאומים נלהבים נשמעו לכבודו; פרשים יהודים לוו אותו על דרכו למושבות. המון יהודים קדם את פניו, באי כח של כל המוסדות באו לברכו בקריאות „הידד". ונוסף על זה הכבוד הגדול שנחלק לו גם מטעם השלטון. השתתפות הפקידים העליונים של הממשלה בפגישה חלוף הבקורים בינו וביניהם, הכבוד הצבאי שחלקו לו, הקוואסים הרבים שלוו אותו בדרך, פרשי הממשלה שרצו לפני עגלתו בירושלים,—כל זה עשה בקורו של ראש הרבנים לחגיגה ולמניפסטציה רבת הערך ליהודי ארץ ישראל.

קודם כל הועיל הבקור של החכם־בשי להרים את ערך היהודים בעיני יושבי הארץ. צריך להודות, שערכנו איננו גדול כל כך בעיניהם. אין לנו כח מדיני בארץ שיתחשבו אתו הרבה, אין לנו אנשים גדולים שיוכלו להטביע האבטוריטט שלהם את חותמם על מהלך הענינים, אין לנו השכלה מזהירה שתמשוך אליה את הלבבות, —יש לנו קטעים ושברים של השכלות זרות, ומה שאנו יוצרים במקצוע ההשכלה העברית עודנו חלש ורפה. רוב הבאים הלום הם אנשים רצוצים ההולכים ומתנועעים בארץ מבלי הכות שרשים — ובכן במה נוכל לעשות רושם על שכנינו, ובמה נוכל להראות להם, לכל הפחות, על הכח הצפון בנו. ולכן יכולים להתחרות אתנו גם הגרמנים, שאין להם אלא איזה אלפים נפש מועטים בכל ארץ ישראל. קהלה של גרמנים בת מאות נפש אחדות בחיפה הספיקה לברוא סביבה גרמנית בעיר התשובה הזאת. והשפעת הגרמנים ניכרת בכל מקום בארץ ישראל, ואפילו במקום שהם נמצאים שם במספר קטן מאד. ולא כל שכן שעולים עלינו בכחם והשפעתם הנוצרים בארץ ישראל בכלל, אף כי מספרם כולם מעט הוא ממספר היהודים, ואף על פי שהם נחלקים לכתות הרבה יותר מן היהודים. ולכן שמחו היהודים כל כך כשניתנה להם היכולת להראות, שהממשלה צריכה להתחשב גם אתם ולחלוק כבוד גם לראשם הם. ואמנם עשו היהודים מצדם הכל, כדי לחזק את הרושם והמתרגש לתאר את הפגישה ויגדיל את הכבוד, מפני שידע והבינו, כי לא החכם־בשי הם חולקים את הכבוד הגדול הזה, כי אם לראש העדה.

והכבוד היה היה כבוד יהודי, מפני שנעשה ליהודי [illegible] כתיר יהודי, גדולה מזו: הכבוד נחלק לא ליהודי שהצטיין כבר באיזה [illegible] וגם לא ליהודי מפורסם בגדלותו, כי אם רק ליהודי שנבחר על ידי היהודים לראש. זה היה כבוד לחיים נחום באשר הוא סמל דעת היהודים, באשר הוא ראש האומה העברית בטורקיה.

החכם־בשי, שפתאום עלה לגדולה אשר לא חכה לה, לא ישכח את הפגישה שנעשתה לו בארץ ישראל. הוא לא ישכח את ההרוממות־רוח שהיתה בזמן ישיבתו בארץ, ובהיותו איש חכם ונבון יבין גם הוא, כי הכבוד הגדול הזה נחלק למשרתו שמעמידה אותו בראש העם העברי בעותומניה. והכבוד הגדול שעשו לו היהודים והחבה הרבה שהראו לו ישפיע על נפשו להרגיש, כי כל העם מאוחד אתו בכל הדברים הנוגעים לכבוד האומה, ורגש הזה יתן לו כח לעמוד על המשמר ולהגן על זכיות היהודים בתור ראש הנבחר.

כפי שהודיעו בא החכם־בשי בעיקר, כדי לעשות שלום בעדה הספרדית בירושלים. זה כארבע שנים שהקהלה הירושלמית נקרעה לקרעים לרגלי המחלקת בענין בחירות „חכם". לפני שלש שנים נבחר בירושלים לחכם ר' יעקב מאיר, אבל הנרגנות והמריבות בקרב המפלגות הכריחוהו לעזוב את העיר. ומן הזמן ההוא לא פסקה מלחמת הכתות והאנשים בירושלים, ונכבוד ישראל מחולל, ואין ראש לקהלה, ואין איש שישתמש בכח הניתן ליהודים על פי החקים להגן עליהם ולצאת ולבוא לפניהם.

החכם־בשי שהה בירושלים כשני שבועות והרבה עמל ויגע לעשות שלום בין המפלגות. ואף על פי שהיה לו הכח להכריח את הצדדים לעשות לפי רצונו, לא השתמש בכל זאת בכחו זה, והשתדל להגיע אל מטרתו בדרך השלום. ואחרי שנעשה השלום הכריז את הרב יעקב מאיר ל„חכם" בירושלים. ר' יעקב מאיר הוא האיש הנחוץ עכשו בירושלים; קשה היה למצוא איש הראוי לתגא זו יותר ממנו. בין כל החכמים הספרדים הידועים הוא האחד היודע את רוח החיים החדשים בטורקיה. הוא מבין את ערך התנועה הלאומית ומצדד בזכותה של התרבות העברית ושל תחית השפה העברית. הוא איש היודע להגן על כבוד היהודים, ולפיכך הוא רצוי כל כך בתור מנהל הקהלה בירושלים, שהיא משמשת מרכז לחלק היותר גדול של הארץ בכמו בן השלטון והיא היא המרכז להחיים הרוחניים של ארץ ישראל החדשה.

ואולם למרות החשיבות הגדולה שיש לו לסדור הקהלה בירושלים כשהוא לעצמו, הנה לא זהו עיקר התפקיד, שלקח על עצמו הרב חיים נחום בנסיעתו לארץ ישראל. הוא בעצמו הדגיש כמה פעמים בנאומיו, שהשלום בירושלים איננו אלא פרט, ולא בשביל הפרט האחד הזה בא לארץ ישראל. הוא לא בא לבקר את הארץ הקדושה ולחונן את עפרה בלבד, כמו שעשו זאת „אבותינו הקדושים", כי אם — להתודע אל אחיו היהודים, לסייע להם בעבודתם בעתיד.

הדברים האלה מוכיחים, כי יש לו לרבי חיים נחום חוש של איש מדיני. בתור ראש היהודים בטורקיה הבין, שזוהי חובתו להתבונן אל מצב הדברים בארץ ישראל, מפני שכאן מתגלים אופקים חדשים לחיי היהודים בכלל ולחיי יהודי טורקיה בפרט. אי אפשר לו שלא ירגיש, כי היהודים בטורקיה עומדים כעת על פרשת דרכים: מצד אחד נפתחה לפניהם דרך ההתבוללות, שהלכו בה יהודי אירופה, ומן הצד השני—דרך חדשה, דרך התחיה הלאומית, המתחלת בארץ ישראל. הרב חיים נחום הקרוב לחיים המדיניים, אי אפשר לו שלא ידע גם כן, שבטורקיה אין מקום להתבוללות באותה המדרגה שהיתה במערב, מפני שבטורקיה אין אומה שלטת עפ"י שפתה, השכלתה ומספרה. אי אפשר לו לבלי לראות, שההתבוללות בטורקיה תגרום להם להיהודים שיתפוררו ויבלעו בתוך העמים השונים היושבים בה ותיים חיים לאומיים. ולכן אם בעת כזאת בא החכם־בשי לארץ ישראל יחד עם עוד אחרים מחשובי היהודים הטורקים, אין כל ספק שיצטרכו הוא ובני לויתו לתת גם לעצמם וגם לאחרים תשובה על הרבה שאלות שלא נקבעו בתכנית הרשמית ושערכן גדול. פה יכלו האורחים להתבונן אל חיי היהודים החדשים, אל בתי הספר של היהודים ואל הערך הרב שיש להשפה העברית בהיים החדשים של היהודים.

הדברים החדשים שיראו לא יוכלו מבלי להשפיע עליהם [illegible]
[illegible]

...דרך הנבונה, בשעה זו כשהעם היהודי בטורקיה עומד על פרשת דרכים. ...ראוניים דורשים התאחדות כחות הלאום. הדרישה לאחדות היא ...ראשונית פרימיטיבית, ואת הדרישה הזאת הדגיש החכם־באשי בכל מקום. ...וגם במושבות דבר על התאחדות היהודים והדגיש את הצורך ...גם בנאום הפרידה שלו ביפו. הוא קרא לפני הקהל: „התאחדו והסתדרו ...יהיה יקדלה,—וזהו הדבר שכלכם אתם צריכים לעשות".

כמובן אין לדאוג לזכיות היהודים העותומנים, שהם עתה המעוט... והתפתחות הישוב בארץ ישראל תלויה ביחס הממשלה הטורקית אל ...החדשים. אנו רואים, כי כחוגי הממשלה מתיחסים באי־אמון גמור ...העברי החדש בארץ ישראל. למרות הדברים היפים שמשמיעים לנו ...בפעם בקושטא, עוד לא עשתה הממשלה הטורקית כלום לטובת ...היהודים בארץ ישראל. מראשית קביעת המשטר המדיני החדש ועד ...היו כבר שנוים רבים במיני סטריות, אבל בנוגע ליהודים לא בא כל שנוי. ...נשאר כמו שהיה בימי עבדול־חמיד: אי־אמון, חשדנות ופחד נסתר.

החכם־באשי ידוע כתור פטריוט טורקי. הוא אחד מהחברים היותר ...במפלגת „אחדות וקדמה" השולטת בארץ. הקונסטיטוציה הציבה אותו ...הגבוהה, והוא מדבר תמיד בשם החפש הטורקי ובשם המשטר החדש. ...בטורקיה, לקולו מקשיבים, ויש בידו היכולת לתת למנהיגים ...מושג נכון על היהודים בארץ ישראל ועל יחסם למדינה. בידו לפזר ...החשדנות, ששונאינו מעליס, והוא יוכל לעשות זאת ביתור עכשו, אחרי ...בעיניו את המצב וחקר ודרש את הדברים כמו שהם. הוא כבר בקר את יפו, ירושלים, חברון, את המושבות רחבות, עקרון, ואדי חנין, ראשון ...ועתיד הוא לבקר את חיפה ומושבותיה, טבריה ומושבותיה ואת צפת ...ביתיה. הוא דבר עם ראשי המושבות, עם ראשי החברות הרבות, עם ...בצרכי צבור, עם באי כח המוסדות, עם פקידי הממשלה. ובכן אסף ...רב, שנותן לו את היכולת לדבר בתור איש, שראה והתבונן.

הוא יכול להוכח פה, עד כמה אין ממש באותן הידיעות הכוזבות על ...אלפי יהודים שבאו לארץ; הוא יכול להוכח, עד כמה הועילו היהודים להפרחת ...ועד כמה מתיחסים באהבה לממלכה העותומנית גם היהודים שנתישבו ...רק בשנים האחרונות. מכל עברים שמע שהיהודים רוצים לקבל עליהם את ...העותומנית. רעיון עיקרי אחד נאמר ונשנה בכל הנאומים שנואמו ...ובכל מכתבי־הזכרון שהוגשו לו, והוא — שהיהודים רוצים להיות ...עותומנים ויחד עם זה לחיות חייהם הלאומיים בארץ ישראל. בנאומים ובמכתבי ...דברו הכל על השלום והיחס הטוב בין היהודים ובין שכניהם הערבים, ...שעם ישראל חש לממלכת העותומנים ועל הטוב, שעתידים להביא ...מגוריהם החדשה.

ההסכם הכללי שבא מאליו בנוגע לפגישת האורח הנעלה נפגם קצת ...שאלת הדגל. משעה שניתנה הקונסטיטוציה נהוג בא"י, שהציונים יוצאים ...פומבית עם דגלים ציוניים. בראשונה לא שמו לב לזה, אבל בזמן ...האחרון התחילו הטורקים מתרעמים על הדגל הציוני. הם מביטים כמבט של ...על הדגל, אבל בכל זאת לא נסו עד הזמן האחרון להפריע בעד הציונים ...דגליהם. רק עכשו הם נוטים לשנות את יחסם אל הדגל. אין הם רוצים ...כיון שיש להם הכח, הם אומרים להטיל עליו איסור. לנו אין כל ...להלחם בעד הסמל הזה, מפני שאנו רוצים בדברים ממשיים ולא באיזה ...המרגיז את שכנינו. לנו אין כל צרך להרגיז את הטורקים אם הם, ...כל באורינו, מביטים על הדגל שלנו כמו על סמל התקוממות נגד אחדות ...ושלמותה. אם הטורקים מביטים על הדגל שלנו בעינים כאלה, אנו ...לותר עליו. אנו צריכים להלחם בעד דרישותינו, בעד קיומנו הלאומי, ...לא בעד איזה דגל שיכול רק להזיק לנו. בקושטא מתחסים אל הדגל ...בשנאה מסותרה; הפחה בירושלים הביע את התמרמרותו נגד הדגל, והקימקאם ביפו פנה אל הקונסול הרוסי ובקש ממנו שיתן לו קוסים לקחת את הדגלים הציונים, אם נתיניו יצאו בהם לקבל את פני החכם־באשי. ולפיכך ...היהודים ביפו לקדם את פני הרב בלי דגלים כלל. אבל האזהרה עצמה ...לנו עלבון. שאלת הדגלים נשאלת עכשו בכל מקום. בראשון לציון קשטו ...רק בדגלים טורקיים. ברחובות קדמו לבקורו של החכם־באשי ויכוחים ...על דבר הדגל, והחלט לצאת בלי דגלים. רק בפתח תקוה, שאחר, ...שעברה ירדה בה המשמעת, מאנו אחרים להכנע להחלטת ...המושבה ויצאו בדגלים ציונים. והדבר הזה הביא לתוצאות בלתי נעימות.

האכרים אסרו להסיר בחזקת את הדגלים הציונים, היתה התנגשות בין אחדים מהצעירים ובין הזקנים, ולבסוף הורחקו הדגלים.

הסכסוך בדבר הדגלים הוא הכתם היחידי שכהה קצת את החגיגות היפות שנערכו בכל מקום לכבוד החכם־באשי, וגם בפתח תקוה אי אפשר לתת לסכסוך הזה איזה ערך, אף על פי שעורר התרגשות רבה במושבה שבכלל היא מצטינת תמיד בסכסוכים ובמחלוקת. בצפון ארץ ישראל אחר הוא לגמרי מצב הרוחות. שם לא תעלה כלל שאלת הדגלים, ונסיעת החכם־באשי לא תביא לידי שום סכוכים, והכל יעבר בשלום ובהדר.

נסיעתו לארץ ישראל בהכרח תביא את ר' חיים נחום לחשוב מחשבות הרבה על עתידות היהדות ועל עבודתו הוא. מבין הוא את ערך התקופה החדשה ליהודי טורקיה. החכם־באשי יש לו שאיפה לגדולה ולכבוד, הוא גם בעל מרץ חזק. גם בקרב היהודים מורגשה השאיפה למצוא איזה מנהיג בעל דעה תקיפה, שיוכלו להדבק בו, אם רק יחפוץ לעבוד באמת את עבודת התחיה.

את ראש הרבנים פגשו בא"י כמו שהיו פוגשים בזמנים קדומים את ריש גלותא, וחולקים לו את הכבוד הגדול הזה מתוך תקוה, שהוא יהיה אותו האיש שמצפים לו. ואולם העתיד יוכיח, אם ר' חיים נחום הוא האיש, המסוגל להיות מנהל ומדריך. מעטים הם האנשים הנמצאים במצב מאושר כזה של החכם־באשי. התנאים החצונים נותנים לו את היכלת להיות מדריך העם. השפעתו גדולה בחוגי הממשלה, ולפי החוק יש לו היכולת וגם הכח להיות ראש היהודים בטורקיה, כל העם חפץ לשמוע בקולו, וכו בעצמו הדבר תלוי עכשו, אם האמון והאהבה שהביעו לו למפרע יהנדפו וישכחו במהרה או יתמידו גם מכאן ולהבא. העם יאמין להחכם־באשי וילך אחריו, אם רק ישים לו למטרה מה שכבר שמו להם למטרה המעולים והטובים שבקרבנו—תחית לאומנו בארץ אבותינו.

י. ר.

מִכְתָּבִים מִגַּלִּיצְיָה.

III.

יהודי אוסטריה, וביחוד יהודי גליציה ובוקובינה מכינים את עצמם עכשיו למלחמה עצומה.

כידוע, הנה „שפת הסביבה" (אומגאנגס־שפראכע) הוא הסימן המובהק היחידי שעל פיו מבדילה הממשלה האוסטרית בין הלאומים השונים שבממלכה ומכירה אותם בתור עצמים לאומיים מיוחדים. על פי השפה, שמסמן כל אדם בשעת ספירת התושבים בתור „שפת הסביבה" שלו, הוא נמנה על לאום זה או אחר. האינדיפרנטיות של ההמונים היהודים במובן הפוליטי והלאומי גרמה, שאפשר היה להפקידים, הממונים על הספירה, לזייף תמיד את המספרים לפי רוחם הם ולחשוב את שמונה מאות אלפי יהודי גליציה לבני הלאום הפולני, את מאת אלף יהודי בוקובינה לבני הלאום האשכנזי וכו'. הזיוף הזה, שהועיל להכריע את הכף בגליציה לטובת הפולנים ובבוקובינה—לטובת האשכנזים, ועורר את קנאתם ושנאתם של הרותינים, שמספרם בגליציה עולה באמת כמעט למספר הפולנים, הוא שגרם גם להלאום היהודי כי יבטל לגמרי בתור לאום וכי יפקד מקומו בין כל הלאומים היושבים באוסטריה.

מן האמור יוצא, שאם סוף סוף הגיעו עכשו יהודי אוסטריה לידי הכרת העול הנעשה להם, ונכונים הם ללחום בעד הדבר הזה, כי יוכר הלאום היהודי במדינה באופן רשמי, הרי לא יכלו למצוא לכך שעת הכושר טובה מזו של ספירת התושבים הכללית, שחלה בשלהי שנת 1910.

וצריכים הם יהודי אוסטריה לזכור. שאולת היא זו מצדם לדרוש מאת הממשלה סתם, כי תכיר את הלאום היהודי,—כמו שהיו נוהגים עד כה. לא הממשלה היא שגרמה לבטולה של הלאומיות היהודית במובן הרשמי, כמו שהיא לא היתה הגורמת לכך שתוכר לאומיותם של הלאומים האחרים: החוק אינו מוציא בפירוש מן הכלל את הלאום היהודי ואינו מכניס בפירוש אל הכלל את שאר הלאומים. והממשלה יש לה קריטריון, סימן מובהק—„שפת הסביבה", ולה, להממשלה, די בזה. ובכן, אם רוצים הם יהודי אוסטריה באמת שתוכר לאומיותם המיוחדת חיבים הם לשנות על הדבר שהיהודי ירשום את השפה היהודית בתור „שפת הסביבה".

ואין לשכוח, שדבר זה לא יעלה בנקל וכי לא יעשה כהוגן בפעם אחת. הרבה מניעות יש לכך. מצד אחד נביכים הם היהודים הלאומיים עצמם בדבר „שאלת הלשונות" שלנו. העברים הקיצונים לבם מהסס: מכיון ש„שפת הסביבה" היא הקריטריון בשביל הכרת הלאומיות, הרי לגבי הממשלה שפה זו היא היא השפה הלאומית, ואם כן העברית מה תהא עליה? ומצד שני קשה יהיה לעורר את היהודים האינדיפרנטים שישנו מן המנהג שנהגו עד עכשו. הרבה יהודים ודאי יתביישו לרשום את הזרגון בתור „שפת הסביבה". מלבד זה הרי באמת יש הרבה יהודים, ששפת הסביבה שלהם אינה השפה היהודית. והמניעה הכי קשה היא, שהממשלה ממאנת לתת לשפה היהודית זכות שפה, וצריך יהיה לבוא על הממשלה בעקיפין ובתביעות נמרצות ותכופות בנידון זה.

וההתחלה, אמנם, נעשתה כבר. בימים האחרונים היו בהרבה מערי גליציה אספות עם גדולות, ובכולן נתקבלה רזולוציה, הדורשת באופן נמרץ מאת הממשלה, שתכיר בזכותה של השפה היהודית והלאומיות היהודית ותעמידן בשורה אחת עם השפות והלאומיות הרשמיות האחרות.

אם תשעת הממשלה לדרישות היהודים עכשו בשעת ספירת התושבים או שתדחה אותן הפעם — בין כך ובין כך, העבודה במקצוע זה לא תצא לבטלה ותוצאותיה תורענה בעתיד הקרוב. כבעל סיוע לדבר יש להביט על ההצעה שהציע הנבחר הצ׳כי קרמרז׳ בועדת התקציב של הפרלמנט (עיין מכתבי בנומר 20 ש"ז), שנתקבלה גם באחת מן הישיבות האחרונות של הפרלמנט. לפי הצעה זו תקבע בגליון-הספירה, מלבד הרובריקה בשביל „שפת-הסביבה", גם רובריקה מיוחדה בשביל הלאומיות. הדבר הזה, לכשיונהג גם בנוגע להיהודים, — ויש תקוה שיונהג,—הרי ישנה לגמרי את הקריטריון לצורך הכרת הלאומיות ויסיר הרבה מן המניעות האמורות למעלה.

ובשעה שהיהודים עומדים באמצע עבודתם זו שתוכר לאומיותם באופן רשמי, באים בני אדם ומבטלים בפומבי ובאופן גס את השאיפה הצודקת הזאת כעפרא דארעא, והאנשים הללו אינם שייכים לא להספירות הרשמיות ולא להעמים השליטים, אלא למפלגה הרגילת בשם החופש, האחוה והשויון, כונתי—הקבוצה הסוציאליסטית בהפרלמנט האוסטרי, ראש הקבוצה הזאת, הד"ר אדלר, הציע לפני ימים מועטים לפני הממשלה לבוא בלי איחור לפני הפרלמנט עם הצעת-חוק זו:

עד שיכוננו ויסודרו כהוגן כתה"ס למעוטים הלאומיים (נאציאנאלע-מינאריטעטען) בממלכת אוסטריה, יוקצבו בכל שנה סך שלשה מליונים כתרים לתמיכת הקהלות וההסתדרויות, המכלכלות בתי"ס לאומיים כאלו. הסכום הזה יחלק בין שמונת הלאומים אשר בממלכת אוסטריה. ע"ד חלוקת הסכומים בין המוסדים של כל לאום ולאום, מחליטים נבחרי הפרלמנט השייכים להלאומים הללו. שמונת הלאומיים הם: אשכנזים, פולנים, צ׳כים, רותינים, סלובקים, איטלקים, קרואטים ורומנים. (יהודים—כאלו אינם במדינה כלל). ע"ד שייכותו של כל נבחר אל לאום זה או אחר מחליט נשיא בית-הנבחרים. כשיש פקפוק בנוגע אל לאומיותו של איזה נבחר או כשאינו שייך בבירור אל אחד מן הלאומים הנזכרים, מספחים אותו אל הלאום, שהוא הרוב במחוז-הבחירה של הנבחר ההוא שעליו בא הספק.

עינינו הרואות, עד כמה מתיחסים „גבורי החופש" הללו אל הלאום היהודי לא רק בבטול גמור, אלא גם בשנאה גלויה. כל מה שנאמר בההצעה האמורה ע"ד הספק בדבר לאומיותו של איזה נבחר, מכוון רק כלפי חברי „הקלוב היהודי", שאותם רוצים בעלי ההצעה לספח בעל-כרחם אל בני לאום זר. וכשעומדת על הפרק שאלה הנוגעת ליהודים הכל מותר: מוותרים אפילו על הפרינציפ הדימוקרטי ומוסרים את השלטון בידי איש אחד, נשיא בית הנבחרים, שיעשה ככל העולה על רוחו...

אל ההצעה הזאת הכניס מיד חברנו הנבחר אדולף שטנד „תוספת-הצעה", שלפיה יחולק הסכום הנ"ל בין תשעת הלאומים שבמדינה, כלומר שגם ליהודים יהיה חלק בו, ושלא הנשיא יחליט ע"ד לאומיותם של הנבחרים, אלא הנבחרים בעצמם.

דבר ההצעה של הקבוצה הסוציאליסטית עורר התמרמרות גדולה בקרב כל שדרות היהודים. נקהלו אספות-מחאה בכל רחבי גליציה והועד-הפועל של ה„פועלי-ציון" הוציא בנידון זה כרוז, שבו הוא מעורר את ההמונים היהודים וביחוד את הפועלים לצאת למלחמה נגד מזימות הסוציאליסטים מסיעת אדלר-דיאמאנד...

ולא רק אל הצרכים הלאומיים הקולטוריים של היהודים מתייחסים הסוציאל-דמוקרטים האוסטריים באיבה גלויה, אלא שיש אשר הם מסייעים לערער את אשיות המצב הכלכלי של היהודים, שבלאו הכי איננו איתן כל כך. הם מתעתדים עכשו ללחום בעד קבלת החוק של מנוחת שלמה ביום הראשון. וכבר הכניסו הצעת-חוק כזו למועצת-העבודה (ארבייטס-ביירא͏ט) שעל יד הפרלמנט. במועצה נתקבלה ההצעה פה אחד ובכסית הבאה עתידה היא לבוא לפני הפרלמנט.

לכשתקובל הצעת-חוק זו מצד הפרלמנט—ויש לפחוד שתקובל—עלולה היא לערער לגמרי את פרנסתם הדלה של הסוחרים היהודים. כי איך זה יוכל החנוני היהודי לעמוד בפני ההתחרות, אם עליו לשבות שני ימים בשבוע?

ואם-תמצא-לומר: הסוחרים היהודים שבגליציה ובוקובינה, מה תהא עליהם? ע"ז יש כבר למר דשינסקי תירוץ מספיק: יחללו את השבת!...

אמנם, זאת היא תורת הסוציאל-דמוקרטים האוסטריים בנוגע להיהודים: את הלאומיות היהודית הם מבטלים ושארית הדת היהודית דין הוא שתבטל גם היא. ואלא מאי יהיו היהודים?—יהיו פולנים גמורים, אשכנזים גמורים, צ׳כים גמורים וכו׳, כך גזרו הסוציאל דמוקרטים...

האדונים הללו רק אחת שכחו: נצח ישראל! —

—

וצחוק המקרה הוא, שדוקא בשעה שמתכוננים לחוק חוקים חדשים, העלולים לשבור את מטה לחמם של הרבה אלפים משפחות מישראל; בשעה שהחליט הקלוב הפולני שבפרלמנט להשתדל, כי דין מנוחת יום הראשון יהא חל גם על בתי-המרזח, דוקא עתה שוב עלתה שאלת האנקיטה ע"ד הסבות שגרמו לעניות היהודים בגליציה, — אותה האנקיטה שכבר צלצלו על אודותה מאה פעמים ואחת. כפי שמודיעים ממקור נאמן נועדה האנקיטה ליום העשירי בספטמבר ש"ז. כבר בארנו ב„העולם" פעמים אחדות, שאין תולים שום תקוות באנקיטה זו. מי שבקי במצב העניים והזרמים השוררים בגליציה, אי-אפשר שיראה בה אפילו משהו ישועה. ואולם עתידה האנקיטה הזאת לגלות אם לא את הסבות הנכונות של עניות היהודים הנפרזה — הן לא יאשימו תופסי-השלטון הפולנים את עצמם! — הנה למצער את העניות הנוראה עצמה לכל רחבה ועמקה.

ואם יחדלו ע"י זה לגזור גזרות רעות חדשות ולחוק חוקים מעיקים חדשים — דיינו!...

בחדש העבר היו בחירות חדשות לועד הקהלה בלבוב. הציונים השתתפו במלחמת הבחירה בפועל. והעמידו קנדידטים משלהם. לסיבת הטירור העצום מצד בעלי ה„קהל" ועישי רצונם ולמרות סדר-הבחירה הרי-אקציוני עלה בידי הציונים לקבל מספר מסוים של דעות.

במובן, נצחו התקיפים ונבחרו אנשים שאין להם בלבם כל תוכן יהודי מוסרי. כבעל דוגמא אפשר להראות על אחד מהם, הלא-הוא הד"ר אדולף ליליען, שהוביל בפומבי בשבת העברה את בת אחיו לבית-תפלה-לנוצרים, במקום שהמירה את דתה ונישאה לסטודנט נוצרי...

אגב אורחא עוד עובדה אחת בדבר „פולני בן דת משה", המעידה על חסרון כל רגש-כבוד והכרת ערך-עצמו של האדונים הללו. כשדנו בהפרלמנט ע"ד ההצעה, אם להקים באולם הפרלמנט פסל-הורמיו (Herme) לכבוד ראש האנטישמיים לואינר, שמת זה לא כבר, חוה הנבחר רודולף גאל, ציר היהודים בטרנופול, את דעתו בעד ההקמה.

העתונים היהודים בגליציה, שהביאו את הידיעה הזאת, העירו על „גדולו והתפתחותו" של הנבחר גאל האמור ביחס לאביו: האב בנה בתי-כנסיות והבן מחוה את דעתו בעד הקמת פסל-לואינגר...

באחת מישיבותיו האחרונות החליט ועד-המועצה של העיר מונסטרז׳יסקה לקרוא אחד מרחובות העיר על-שם הד"ר תיאודור הרצל. ואת היא העיר השניה בגליציה (הראשונה היתה העיר גליגיאני), שמכבדת באופן זה את זכר הד"ר הרצל.

מאיר העניש.

בַּצִּיּוֹנוּת.

הלשכה של ועד הפועל המצומצם פרסמה בנומר האחרון ...ר ה"ויעלט" רשימה של כספי השקלים שנגבו עד סוף יוני. ...פ"י רשימה זו יוצא, כי במשך ששת הירחים שעברו מן הקונגרס ...יו ...יה נגבו בכל העולם 12447 מרק! — צרקה הלשכה ...: ציפרה זו מדברת לעצמה ואין עוד כל צורך להוסיף ...יה „קינות" מיוחדות. הועידה השנתית האח. ונה קבעה את ...ג'ט השנתי של הועד הפיעל המצומצם ועלה 170000 מרק; ...יר הוא כמעט המקור היחידי לספק את צרכי הבוד'גט, — ... 12000 מרק הכנסה לעומת 85000 מרק הוצאה, שהועד ...יעל צריך היה להוציא במשך מחצית השנה! האומנם יש ...ך להוסיף דבר על הקבלה זו? —

עפ"י הרשימה האמורה אנו רואים, כי באוסטריה נגבו עד סוף יוני 339 מרק; באמריקה — לא כלום. ה„מזרחיים" ו„פועלי ציון" ג"כ לא גבו ולא שלחו לקלן ...לום.

ועוד נאמר בהרשימה, כי ברוסיה נגבו במשך הזמן האמור 2138 מרק ומהם נשלחו ללשכה המרכזית 1280 מרק (60%). ציפרה זו אינה מדויקת. כנראה לא הספיקה עוד הלשכה להביא בחשבון את הסכומים האחרונים שנשלחו לה מרוסיא. באמת נגבו ברוסיה עד סוף יוני 5140 מרק (2365 רוב') ונשלחו לקלן 3085 מרק (60%). ואולם גם הסכום הזה כמה מצער ודל הוא לעומת הסכום הכולל שצריך להיות נגבה ברוסיה. אנו מרשים לעצמנו להסב את עין כל חברינו על הציפרות האמורות ולעוררם, כי יזדרזו לגבות את כספי השקלים בכל מקום ולהמציאם במוקדם למרכז.

כבר הודענו, כי בשעת הועידה השנתית היו בברלין גם אספה כללית של בעלי מניות הקולוניאלבנק, ישיבת הדירקטר־יוטים והועד המפקח של הקיל"ב והאנגליה־פלשתינה בנק וישיבת בעלי מניות היסוד של הקול"ב.

הוחלטו החלטות שונות בדבר עניניו הפנימים של הקיל"ב. מן ההחלטות שיש להן ענין מיוחד, יש לצין את זו: להוסיף ולקנות עוד בעד 30000 ליט' שט' את מניותיה של ח' אנגליה־פלשתינה.

בישיבת הדירקטוריון של ח' אנגליה־פלשתינה הוחלט לפתוח סניף חדש בצפת. ועוד הוחלט להושיב על יד המחלקה המרכזית של הבנק (ביפו) מועצה מאנשי המקום, אשר אתה יתיעץ מנהל הבנק מר לבונטין ע"ד הענינים היותר חשובים הצריכים עיון מיוחד. חברי המועצה הזאת יבחרו ע"י הדירקטריון;

סופרנו מרומניה כותב לנו:

הד"ר פרנץ אופנהימר סר, בדרך שובו מארץ ישראל לאירופה, לערים אחדות ברומניה. בבוקרשט, וגאלאץ, יאסי, פוקשן, הרצה באספות גדולות על רעיונו ליצור מושבות משותפות בארץ ישראל. אגב תאר הנואם את מצב הישוב בהוה, ובדברים חמים ורו את שומעיו לתמוך ברעיון הישוב החדש שהוא מציע, למען הבין אכרים טובים ולהקל חיי הפועלים העברים בארץ ישראל.

לרגלי הבקור הזה וגם לרגלי בקורו של הפרופ. שץ ברומניה שוב נתעוררה התנועה הציונית בקרב יהודי רומניה. אפילו בלב רבים מן המתבוללים התחילו רועדים נימים חדשים. תמונות חיי־השדה ואוצר־האכר, שתאר אופנהימר באמנות רבה, נגעו עד לב רבים מאחינו העירונים השקועים במשאם ובמתנם עד למעלה מלראשם. בשעת כשר כזו נסדרו ועדים מיוחדים ...שים תעמולה לטובת רעיונו של אופנהימר. הניצוץ העברי כמו נגלה מ...ת ...אפר, ויש כבר מדברים על התאחדות וסדור הכחות לשם עבודה ...ית כביר.

ובקרוב יבוא לרומניה עוד אחד מראשי העוסקים בישוב הארץ — הד"ר רופין. מטרת בואו — לשוב ולקחת דברים עם האגודה „תקות ישראל" שנוסדה בחורף העבר לשם יסוד מושבה חדשה בישראל. חברי „תקות ציון" כבר שלחו צירים ארצה ישראל וימלאו את ידיהם לקנות כברת אדמה בעד האגודה כולה. זוג הצירים שבו כלעומת שבאו, כי לא הצליחו בשלחתם, ותרפינה ידי כל החברים. לפיכך מחכים עתה בני „תקות ציון", שהם המעולים והטובים שבציוני רומניה, לבואו של דד"ר רופין, ומקוים הם, כי בידו יעלה להציל את רעיונם הטוב מכליון ולתת לו את הצורה הנאותה כדי שיוכל לצאת לפעולה.

יהודי רומניה היו מן הראשונים בעבודת הישוב, על ידם נוסדו שתים מן המושבות הראשונות. אפשר יתעוררו גם הפעם, אחרי הרבה שנות בטלה, לעבודה הנונה ותשובה.

מלונדון קבלנו טלגרמה זו: „ועד הפדרציה, ביניהם גרינברג וקאוען, התפטר לאות מחאה נגד קיום „המכבים הקדמונים". הפדרציה לא נתבטלה".

אחרי הטלגרמה הזאת קבלנו גם מכתב מלונדון, אשר בו כותבים לנו, כי המחלוקת השוררת זה שנים אחדות בקרב ציוני אנגליה, וביחוד בקרב ציוני לונדון, לא רק שלא נחלשה בימים האחרונים אלא שהיא הולכת וגדלה. העומדים בראש הפדרציה האנגלית לבם רע עליהם, כי לא החליטה הועידה השנתית האחרונה לגזור כליה על האורדן „המכבים הקדמונים" והשאירה אותו כהויתו עד אשר יקבע ע"י הקונגרס הבא ספר תקנות חדש. הועד של הפדרציה נתפטר, המבוכה בקרב הציונים גדלה, כמובן, ושונאי הציונות באנגליה, כגון „הדזואיש וואראלד" וחבריו, צוהלים ושמחים ומנבאים עתידות רעות.

בעיר פיטסבורג (אמריקה) היתה ביום 1 יולי הועידה הי"ג של הפדרציה הציונית באמריקה. בהרבה שאלות חשובות בעניני ההסתדרות האמריקנית צריכה היתה הועידה לדון. צירים רבים באו לועידה זו על מנת לדרוש, כי יעשו שנוים נמרצים בהנהגת ההסתדרות המקומית. פרטי הועידה נביא באחד הנומרים הקרובים.

בנויארק היתה בימים האלה הועידה השלישית של האורדן „בני ציון". מן ההחלטות החשובות בעניני הציונות יש להזכיר את אלו: להטיל חובה על כל סניף וסניף של האורדן שתהא לו ועדה מיוחדה לעניני ארץ ישראל; האורדן צריך לשלוח ציר מיוחד אל הקונגרס הציוני; על כל המכתבים והכתבים הנשלחים מאת האורדן צריך להדביק תוים של הקרן הלאומית.

אחד מחברי המרכז בקר בימים האלה את העיר פלוצק. הוא כותב לנו משם: האגודה הציונית המקומית אינה מסודרה כראוי, אעפ"י שיש כאן ציונים בעלי השפעה. בפלוצק יש מסורת ציונית. לפני שנה, בערך, היתה האגודה מסודרת כהוגן, החברים היו מתאספים לעתים קרובות והיו משלמים בדיוק תשלומי חודש. ואולם מפני סבות שונות פסקו האספות ובטלו התשלומים. שקלים לא נמכרו, קופות הקה"ק לא הורקו וכו' וכו'. עכשו תשוב האגודה לעבודתה.

בידי ציוני פלוצק עלה ליסד חדר מתוקן המתקיים ומתפתח זה כשנתים. בחדר לומדים 75 תלמידים. יש בו שלשה מורים לעברית ואחד לרוסית. בשנה הראשונה היתה ההכנסה יתרה על ההוצאה. תקציבו של החדר — 3000 רובל בשנה, וכמעט כל הסכום הזה מתקבל משכר הלמוד. על יד החדר נוסדו שעורי עברית גם לילדות, וגם השעורים הללו מתפתחים יפה.

מאנניוב (פ' חרסון). כותבים לנו: העבודה הציונית הולכת ומסתדרת בעירנו. נבחר ועד חדש בן חמשה חברים. הועד הזה עובד גם את עבודתה של הסניף לאג' „חובבי שפת עבר" שנוסד בעירנו. לפני ימים מועטים קרא כאן חברנו מר ח' גרינברג הרצאה ע"ד השירה העברית החדשה. מר גרינברג הרצה גם ע"ד מצבה ההוה של הציונות. סניף אג' „חובבי שפת עבר" משתדל גם ליסד כאן ביבליותיקה, וכפי הנראה יעלה הדבר בידו.

תקון טעות. בנומר הקודם נאמר שכ"ז תמוז הוא יום מותו של הד"ר הרצל. אין זה אלא טעות הדפוס. צ"ל כ"ף תמוז.

רשימת הנדבות שנתקבלו עד 18 ביוני אצל הועד האודיסאי לישוב ארץ ישראל לטובת הקרן הקימת שעל שם ר' מ. ל. ליליענבלום ז"ל לקביעת פרסים לספרי למוד וספרי עם בידיעות הטבע ובתורת משק הכפר בשביל בתי הספר והאכרים שבא"י ולהוצאתם בדפוס.

אודיסה: ח. אטינגר—25 ר', ה. לווינסון—25 ר', י. שובהאלטר—5 ר', י. הכט—5 ר', א. מרקוס — 5 ר', מ. קוזמאן— 5 ר', אפשטין—2 ר', נ. נ.—1 ר'; אופא: שמואל מקלר — 25 ר'; אקרמאן: אנשים שונים ע"י מ. קומארובסקי — 9.96 ר'; ביליסטוק: דוד סוכובולסקי — 3 ר'; גלוסק: ע"י הד"ר פרוז'ינין — 5 ר', האפותיקאי פריד — 5 ר', צ. מיזל, סירקין וא. נראיבסקי—1 ר' כל אחד, רפופורט ונ. מואה—50 ק' כל אחד; דווינסק: ע"י הד"ר ש. כהן—מרת נ. זקס — 25 ר', ל. ולקינד—10 ר', א. ברודנא, ל. סליצאן, ומ. פינקלמאן — 3 ר' כל אחד, זילכרט, ד"ר נ. ברמאן, ד"ר כהן—2 ר' כל אחד, ר. יעקבסון, רפופורט, מינקוביץ, אפשטיין, פישר, גלינטרניק, מרקוביץ וקלמנסון—1 ר' כל אחד; ויטבסק: מ. שיר—5 ר'; חולמי: ז. אפשטיין—25 ר'; חרקוב: ע"י נ. ליפשיץ—ד"ר מ. פוטראן — 25 ר', הופמאן ודיאועל — 25 ר', מ. טייצלין—15 ר', קרינסקי ובוסין, מ. י. לוויט, ד"ר ו. מ. ברגר, ו. ט. באסין, י. מ. ברגר, האחים מולדבסקי—10 ר' כל אחד, י. א. יאסני, י. מ. זרחוביץ, ס. א. אוזר, ד. מ. גוריביץ, נ. ב. ליפשיץ, א. י. גמירובסקי, מ. נ. ווינשטיק, גוטמאן ולוריא, א. מ. אפשטין, ל. קולודני, נ. ב. ליפשיץ—5 ר' כל אחד; ל. מ. הישקוביץ' א. ז. יסמאנסקי, ו. מ. ליפשיץ, מ. א. ליפשיץ, ס. ל. ארליך, מגידסון, חייקין, מ. ס. סליאפושניקוב—3 ר' כל אחד; מ. י. ארונסון — 2 ר', ד"ר ס. מ. יםפולסקי. פ. מרגולין, י. פוקרסה—1 ר' כל אחד; מילר, שמואלוביץ וא. ס. שטיינברג—50 ק' כל אחד; מוסקבה: בן ציון סמיליאנסקי—10 ר'; סיבסטופול: אנשים שונים ע"י י. מורגנשטרן — 18 ר'; פטרבורג: ל. ס.—75 ר'; פינסק: אנשים שונים ע"י י. מ. איזנברג — 25.25 ר', יוסף ברגמאן (מניה של הקולוניאל-בנק לזכר נשמת אביו)—9.50 ר'; קוידאנוב; אגודת חובבי שפת עבר—9 ר'; קיוב: פ. ד. וס. פ. (התערבות)—25 ר'; ראקוב: אנשים שונים ע"י ש. רובינצ'יק—5 ר'; רומני: אנשים שונים ע"י ז. סופוניצקי—10 ר'; שקלוב א. ברלין — 1 ר'. בס"ה 611.21 רוב', ביחד עם הסך 1259.41 ר' הקודם—1870.62 רוב'.—

תקון טעות: — ברשימת הנדבות מפעם האחרונה נדפס בטעות ברשימת הנדבות מהומל מ. רסקין 1.40 ר' במקום 40 ק'. בהתאמה לזה צריך להיות בס"ת מהומל 30.40 ר' ולא 31.30 ר', והס"ה הכללי 1259.41 ר' ולא 1260.41 רוב'.

הועדה לעניני החנוך שעל יד ועד חובבי ציון החליט: בישיבתה האחרונה למנות בא"י מועצת-מומחים, שתוציא משפט על ספרים חדשים בידיעות-הטבע ותורת משק-הכפר, עד כמה הם ראויים לקביעת פרס או להוצאה בדפוס באמצעי הקרן הקימת שעל שם הסופר המנוח מ. ל. ליליענבלום. לחברי המועצה נבחרו: האגרונום י. א. וילקנסקי, הד"ר נ. טורוב, הד"ר מאזיה, הד"ר מטמן-כהן ומר עוזרקובסקי.

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— בבית הספר בעזה לומדים 12 ילדים ו-18 ילדות. היהודים בעזה שמחים מאד על בית הספר שנפתח בעירם. ביחוד שמחים הם, שהילדים מתרגלים לדבר עברית. גם הילדים הגדולים שאינם לומדים בבית הספר פנו בבקשה שילמדו גם אותם לדבר עברית. ההורים ששלחו קודם את ילדותיהם לבתי הספר של המסיתים חזרו עכשו והכניסו אותן לבית הספר העברי.

— אגודת בעלי המלאכה ביפו סדרה בעד חבריה שעורי ערב לעברית שלש פעמים בשבוע. משפחות שלמות באות אל השעורים.

—במחנים נפתח בית כפר הנתמך על ידי ועד הו"צ באדיסה. בביה"ס יש כבר עשרה ילדים. כלם הם בני יהודים הרריים שהתישבו במחנים. מנהל בית הספר הוא אחד מחניכי הסמינריום בירושלים.

בעזרת הבנק קנה „תל אביב" (אחוזת בית) כבר בן 25.000 אמה סמוך לו. כבר זה ימכר להאגודה „נחלת בנימין", העתידה לבנות שכונה חדשה על יד „תל אביב". המגרשים יהיו פה יותר קטנים מאשר „בתל אביב": כל אחד יכיל רק 800 אמה. מחיר האדמה פרנק האמה.

מפני הרעב השורר בסביבות עזה ובאר שבע התנפלו בדואים על שדות הכפרים הסמוכים. קבוצה גדולה של בדואים התנפלו גם על שדות קוסטיניה ועקרון וקצרו חלק גדול מן התבואות. כשיצאו חילים ואיימו על הבדואים שיירו בהם, השיבו הללו שהדבר הזה לא יפיל עליהם פחד, משום שבין כך ובין כך צפויים הם אלי מות. החיילים עזבו אותם מבלי לדעת מה לעשות. לפי הטלגרמות שנתקבלו מקוסטיניה ומעקרון שלח הפחה חיילים להגן על המושבות והשדות.

— התבואות ביהודה לא עלו כל כך יפה, כמו שאפשר היה לחשוב בראשית הקיץ. רוחות חמות שרפו את התבואה בהרבה מקומות, ובמקום שנת ברכה תהיה השנה הזאת רק ממוצעת.

— החם הגדול השורר כעת בארץ ישראל הביא אתו גם מחלות. בחיפה מתפשטת כמו בשנה העברה איזו אינפלואנצה תקיפה הידועה בשם „דינקה"; בטבריה שוררת מחלת הדיזנטרית.

— האספה שהיתה בראשון לציון בדבר יחס הרבנים אל שאלת השמיטה החליטה לשלוח צירים לרבני ירושלים ולהוכיח להם, כי מעשיהם עלולים להרוס את הישוב. הצירים עשו את שליחותם, אבל הרבנים לא הטו אוזן לדבריהם. הם השתדלו להפטר מהצירים ולא חפצו להכנס בויכוחים בדבר השאלה הזאת. רבים מן הרבנים אמרו שהם אינם מתערבים בענין הזה, ושאין הם אלא מקימים את האסור של הרבנים הקודמים. „האור" יצא להלחם נגד הרבנים ומדמה אותם אל הארבה, המחריב את יבול השדה. אין כל ספק, שיחס רבני ירושלים אל שאלת השמיטה ישפיל במדה רבה את כבודם. ההתמרמרות נגדם הולכת וגדלה. אם יוסיפו הרבנים לעשות את מעשיהם המזיקים ודאי יוחלט לבלי להתחשב עמהם כלל.

— מפני מקרי הדבר שקרו במצרים הוכרז הסגר על האניות הבאות משם.

— החרם על אניות יון מושל בכל תקפו. בשבוע הזה באו ליפו אניות יון טעונות עצים ונפט, ולא נתן להן להוריד את הסחורות. האניות הוכרחו לשוב עם סחורותיהן.

לשכת המודיעין אשר על יד ועד חו"צ באדיסא כותבת לנו את הדברים האלה: בראשון לציון יש מקום למלון הגון. לאדם שיש לו נסיון בעניני אכסניות אפשר ליעץ להתישב בראשון לציון ולסדר שם אכסניא בנוסח אירופאי. אפשר למצוא בראשון לציון בית הגון לצורך אכסניה מסודרה כראוי.

באותה המושבה יוכל להתישב ולמצוא את מחיתו מנגן על הפסנתר היודע לנהל גם תזמרת. אפשר יהיה לו להשתכר 150—100 פר' בחודש.

לסניף לשכת המודיעין אשר בירושלים פנו בדרישות ע"ד טוחן היודע גם את המכניקה של בתי טחנה.

אותו סניף לשכת המודיעין אשר בירושלים מודיעה גם כן, שבירושלים יוכל עכשו להתישב ספר מומחה שיש לו כאלפים פר' הצריכים כדי לסדר בית תספורת בטעם אירופאי.

בְּרוּסְיָה.

עתוני-אירופה מלאים עוד מחאות וברורי-דברים, שיחות וחוות דעות של גדולי עולם על המעשה שעשתה הדומה השלישית לפינלנדיה.

ופינלנדיה עצמה — עושה את שלה. בפיה היא מוחה נגד הכפיה והאלמות, ובידה — היא מגרשת את יהודיה, והאדמיניסטרציה שלה הולכת בעקבותיה של האדמיניסטרציה הרוסית: זו בודקת ומחפשת אחרי זכות הישיבה של יהודיה היא, וזו עושה כן ליהודים שלה.

וכשמחפשים—מוצאים. משבוע לשבוע ירבה מספר היהודים שמגרשים אותם מפינלנדיה, על יסוד „החוק", כמובן. וכשנסו היהודים, העומדים לגרוש, למחות ולשלוח דיפוטציה להגוברנטור לא קבל הגוברנטור את הרפוטציה.

בוורשה ישבה ועדת-בקורת בנשיאותו של הסינטור נייהרט. ב... הועדה וחפשה מעילות, גנבות, מתן-שוחד,—בקשת ובמובן מצאה.

...ה הסינטור לעשות בקורת גם בפלטין של המסחר העצום, זה מרכז ... היהודית, במקום שתגרנים יהודים מוצאים בזעת אפם את ...ם הדלה והמצומצמה. והנה נתגלו דברים המרעישים את הלב: התגרנים ...ים כבלו שנים רבות מתגרת יד הספקו על הפלטין, פיליאר. סבלו ושתקו ... בייניה.

...ו היתה צרת-מפקד שאין דוגמתה. לעזרתו של פיליאר זה באו גם ... יהודים עכבישים ושני נוצרים עכבישים. והעכבישים האלה מצצו ... ולבם של התגרנים והתגרניות. עד כמה גדלו סכומי הממון שהוציא ... מאת העניים נראה מזה, שבמשך י"ב ימים רכש לו סכום של 3270 ... שוחד בלבד. הוא היה משתמש בכל דבר למען הציק להתגרנים. ... להביא את שכר המקום לשעה אחת—היה לוקח שוחד, כשרצה ... ולהוציא ממון—בקש תואנות, וע"י איומים שונים הבריח את היהודים ... לו כס.

וזהו רק מקצוע אחד שנכנס לנגוע בו. אילו נגעו במקצועות אחרים ... אחרים, כבדי לדעת, עד כמה מצצו ומוצצים יום יום את דמי ..., ודאי היו מוצאים דברים עוד יותר מעניינים. ולא לחנם היו אומרים ... הממשלה ברוסיה, כי המתנגדים היותר עצומים לבטול תחום המושב הם ... הנמוכים בכל מקום, משום שהלחץ הנורא שלוחצים את היהודים סגולה ... ומנוסה היא להכנסה תדירית „מן הצד"...

והגרושים לא יחדלו. ולא עוד אלא שהם הולכים ומתגברים. רוּבריקה ...—גרושים—כבר נעשתה קבועה בעתונים הישראליים.

בכוכרת הגיע שעתם של היהודים העלובים, שלא זכו להיתר, לצאת מהעירה. קרוב לחמש מאות יהודים עומדים להגלות, הם עוזבים את כל עסקיהם, ואחרים מהם גם את בתיהם, מוכרים בלא הון את כל רכושם אשר ... ויוצאים בבלי דעת לאן. בפלך טוור נתקבלה פקודה מפטרבורג לברר ... את זכות הישיבה של היהודים ולמהר להגלות מן הפלך את כל היהודים, שיש לפקפק בזכות הישיבה שלהם. והבדיקה נעשית מיד. מאסחכר ... את רב-העדה, מפני שמצאו, כי הרבנות אינה נותנת זכות לישיבה. דומברוזה הגדיל לעשות: על-פי החוק חיל יהודי מכיון שהוא עומד בצבא הרי הוא בחזקת אדם הנושא משרה ממלכית וממלא פקידה ממלכית ורשאי לו לשבת גם מחוץ לתחום עד תום ימי עבודתו. אך דומברוזה מצא לנכון „לטהר" את יאלטה, ולכן עמד ושלח מן העיר את כל החיילים היהודים.

ובמקומות המרפא מצאו, כי כבר שתו היהודים ממעינות הישועה יותר מדי, והתחילו מגרשים משם את היהודים. בפיטיגורסק וקיסלובודסק מוסיפים רופאים, כלומר האופיצרים חברי הקומיסיה הממלאים מקום רופאים, „לפסול" את פתלות היהודים הנבדקים ולגרשם.

אך האם אפשר למסור את כל רשימת הגרושים במלואה? האם אפשר?

בעתונים היהודיים בגרמניה נתפרסמו ידיעות, כי בקיוב התחילו הסו-ליציקים להתנפל על היהודים ולהכות בהם על כל צעד ושעל.

ואמנם הידיעות נתאמתו. לסלובודקה, פרור קיוב, מתמלטים המגורשים יען שהיא נמצאת בתוך התחום ועל פלך צ'רניגוב תמנה. והנמלטים מן הפחת נופלים אל הפח: הפוליציקים התחילו רודפים את היהודים ולהכותם. כמעט בכל יום ויום מכים יהודים גדולים וקטנים, אנשים ונשים, ואין מוחה. כשמתאסף קהל רב על-יד המכים וכשמוחים נגד העול באים השוטרים ומובילים את כלם לבית-הפקידות ומשחררים את הנבלים הידועים לכל בני העיר ואין איש עושה להם דבר, וכן הוכו ונפצעו בימים האחרונים עשרות יהודים.

זהו ערכו של „מקום-המפלט" אשר מצאו להם מגורשי קיוב!...

הפרקציה הקדטית של הדומה פרסמה דין-וחשבון על אודות עבודתה ... הססיה השלישית. הדין והחשבון נוגע גם בהאנטישמיות שבאה לידי גלוי בססיה השלישית. הדוה"ח מסמן את המלחמה שנהלו נגד היהודים הימנים והלאומיים וחלק מן האוקטיאבראים. להלן מוסר הדין-וחשבון את כל אשר עשו הקדטים להגנת היהודים. ואמנם צריך להודות, כי בססיה זו מלאה הפרקציה הקדטית את תפקידה, תפקיד מפלגה ליבירלית, במדה הראויה. ... מגיעה שעתה של איזו קצבה היו נואמי הפרקציה נוגעים בשאלת היהודים ומשיבים כהוגן על ההתנפלויות מצד ימין. הנה כן דברו בשעה שדנו על קצבת מיניסטריון-הפנים; כשדברו על קצבת מיניסטריון-ההשכלה מחה ניקולסקי כנגד הנורמה שנקבעה ליהודים; שינגריוב מחה בשם הפרקציה נגד הצעת הקומיסיה להוציא את היהודים מאקדמית הצבא לרפואה; שציפ-קין ענה על העלילות שהעליל מרקוב השני על ה„שלחן-ערוך"; קראולוב נשא נאום חם כנגד ההצעה לאסור על היהודים להיות שופטים; הקדטים עזרו להפיל את ההצעה לבלי קבל את היהודים לעבודת הצבא; כשדנו על מנוחת יום הראשון הציעו הקדטים לתת רשות ליהודים לנוח בימי השבת תחת היום הראשון; בשאלת הזימסטבה בחבל הצפוני-מערבי מחו רודיצ'ב ושינגריוב נגד החפץ להגביל את זכויותיהם של היהודים.

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

בדין-וחשבון לשנת 1909 של פעולות ה„אליאנס" אנו מוצאים מספרים מעניינים על אודות התפתחות בתי-הספר של החברה הזאת:

שנה	מספר בתי-הספר	מספר המורים	מספר המורים מחניכי ה„אליאנס"	מספר התלמידים	מספר התלמידות	הוצאות בתי הספר (בפרנקים)	סכום הנדבה מצד ה„אליאנס" (בפרנקים)
1862	1	8		300	—	9,800	5,700
1867	7	42	—	1,215	—	88,000	30,000
1872	17	97	1	2,600	300	115,000	38,000
1877	30	137	16	4,600	950	225,000	48,000
1882	47	290	58	7,600	1,900	455,000	145,000
1887	50	337	102	8,600	2,800	650,000	280,000
1892	57	411	140	13,500	5,100	705,000	320,000
1897	90	782	192	20,700	7,600	960,000	510,000
1902	118	990	230	31,000	9,500	1,440,000	730,000
1907	142	1200	271	40,000	12,700	2,000,000	1,050,000
1909	149	1225	292	41,000	13,000	2,000,000	1,000,000

בית-הספר הראשון של ה„אליאנס" נוסד בשנת 1862 במרוקו בעיר טיטואן. לפי הארצות נחלקים בתי-הספר של ה„אליאנס" באופן זה: במרוקו יש לה לחברה זו בתי-ספר בעשר ערים, בבולגריה — בארבע, בטורקיה האירופאית — בארבע עשרה, בטורקיה האסיאתית: א) באסיה הקטנה — בשתים עשרה, ב) בסוריה וארץ ישראל — בתשע, ג) במסופוטמיה (ארם נהרים) — בחמש, בטריפוליס — באחת, במצרים — בשלש, בטונים — בשלש, בפרס — בשש, באלג'יר — בשלש.

חג גדול חגגה בירת בולגריה: נאספו בה צירי הסלבים מכל המדינות, בכלל זה גם מרוסיה, על מנת לברא התאחדות סלבית, שתאחד את כל בני העמים ה„נלחצים", שדם סלבי נוזל בעורקיהם.

וכמו לאות על הנטיות המשותפות לכל עמי הסלבים הגדולים והקטנים מצאו האורחים בבולגריה — שעת התעוררות חזקה נגד היהודים ותעמולה לפוגרומים.

ועד היכן הגיעה הסכנה אפשר לראות מתוך הצירקולר של מיניסטר־הפנים, שפרסם בעתון הרשמי של הממשלה.

„באו לי ידיעות מדויקות, כי בעת האחרונה התחילו אנשים נבלים חורשי רע מפיצים בין התושבים, וביחוד בין האכרים שמועות שונות, כדי לעורר על ידן קנאת הדת, משטמה ורדיפות בנגד היהודים, אזרחי הארץ השלוים. הנה כן הרשו לעצמם אגיטטורים בלתי ידועים להפיץ בכפרים אחדים שבגליל טרנוב את עלילת־השוא המפורסמת, כי היהודים משתמשים בדם הנוצרים. ויותר מזה מעציב הדבר, כי במקומות שונים נתעו גם פקידי הפוליציה להאמין בשמועות־השקר הללו והם מקבלים אותן כדברי אמת. כך היה מעשה בעיר סליונו, שראש פקידי הפוליציה המקומית הלך ועשה חפוש ובדיקה בבית איש פרטי על סמך השמועות הללו, המתפשטת על־ידי חבר אנשים רעים וחטאים. בשומי אל לב את התוצאות המסוכנות העלולות לבוא על ידי מעשה ההסתה כנגד התושבים היהודיים, אני מצוה לכל פקידי הגלילות, כי יאחזו בתחבולות ראויות לעצור בעד התעמולה הרעה הזאת, בין שתגלה בדמות דרשות בבתי־התפלה, או ע"י הפצת כרוזים ומאמרים בדפוס. וכל העוברים על זו ענוש יענשו בכל חומר הדין".

פקודה זו של מיניסטר־הפנים יכולה להיות למופת בתקיפותה וברצונו הכביר הנשקף מתוכה לדכא את התנועה הפוגרומית בכל תוקף. אבל אוי ואבוי להעם שמנוחתו נקנית בדרכים כאלה. אוי ואבוי לעם החי וקים בכל זמן ובכל מקום כעל הר־געש!...

מועידת באי־כח הקהלות שהיתה בברלין הוכרו, כי עד כה לא נעשה עוד דבר מוחשי לטובת הנודדים היהודים, העוברים דרך מזרחה של פרוסיה. רבים מהם נשארים על אם הדרך בלי אמצעים לחייהם ובלי הוצאות הנסיעה, והם מתגוללים ימים רבים ומתפשטים בכל ערי גרמניה ומבקשים נדבות ומחזירים על פתחי הנדיבים ותשועה לא ניתנה להם. „אגודת הקהלות הישראליות בגרמניה" אמרה אפוא לעשות דבר לטובת הנודדים האומללים, אך עד כה לא עלה הדבר בידה. ולפיכך החליטו הנאספים לברוא הסתדרות חדשה שתאחד את עבודת הקופות השונות והועדים והקהלות ותכוון את כל העבודה לנקודה אחת—להושיט עזרה מוחשית להמהגרים העניים. ההסתדרות עתידה לבא לעזרת המהגרים הנשארים על אם הדרך בלי אמצעים; תתן עזרת רפואה למהגרים חולים, האנוסים מפאת מחלתם להתעכב בדרכם; תיסד לשכות בערי־השדה, להמציא משרות ועבודה לאלה הזקוקים לכך; תסדר לשכות־אינפורמציוניות בכל ערי הגבול. ההסתדרות הכללית מקבלת תמיכה מאת הקהלות הישראליות בסכום של שני אחוזים מהכנסותיהן.

לנשיא ההסתדרות החדשה נבחר הפרופסור מרטין פיליפסון שעל־פיו נקראה הועידה והוא שעזר הרבה להגשמתה.

זהו, אפוא, הנסיון הראשון שנעשה לאחד את כל יהודי אשכנז לשם מטרת עזרה לנודדים, ואפשר לקוות, כי באמת תביא ההסתדרות החדשה ברכה ועזרה ארעית למהגרים הרוסים והגליצאים.

בפריז היתה בימים האלה האספה השנתית הכללית של חברת יק"א, בנשיאותו של הפרופסור פיליפסון. הנשיא הרצה על דבר פעולות החברה בשנה החולפת והעיד עליהן, כי היו מרובות הגונים והפנים. החברה הוסיפה לעשות את מעשיה במקצוע הישוב בארץ ישראל, בארגנטינה, בקנדה, בארצות הברית שבאמריקה. תוסיפה לתקן את מצב הקולוניסטים, עזרה להפצת המלאכה בקרב היהודים, ועוד. החברה עזרה הרבה לתקון מצבם של היהודים העניים ברוסיה, ברומניה ובגליציה. למטרת זו תמכה בחברות החסכון וההלואה שבארצות האלה. ברוסית בלבד נתמכו קפ"ז חברות וקופות־מלוה בסכום של 1.450.000 רובל. גם בגליציה נוסדו בכספה של יק"א עשרים קופות של מלוה ובירושלים נוסדה קופת־הלואה עם הון של מאה אלף פרנק.

מלבד הקרדיטים הללו נתנה יק"א בשנת החשבון להקולוניסטים שלה באמריקה הצפונית והדרומית הלואות גדולות לזמנים ארוכים. בארגנטינה העמידה על הקרקע 207 קילוניסטים חדשים ונתנה לכל אחד מהם הלואה לבנין בתים ולקנות מקנה וכל המכשירים הדרושים. באופן זה הוציאה חברת יק"א בשנה שעברה לצרכי הישוב בארגנטינה סכום של 665,875 דולר, מלבד הממון שהוציאה לקנית שטחי־אדמה גדולים.

בימים האלה פתחה איק"א סניף באנגליה. בהאספה שקראו חברי ועד ההנהגה שבאו מברלין השתתפו הפעם גדולי היהודים בלונדון, העשירים הגדולים, שמימיהם לא השתתפו במפעלים שיש להם מטרה לאומית. חברת איק"א אינה מטילה עליהם אימה יתרה. בטוחים הם כי חברה זו פילנטרופית היא ואין בה חלילה אף משהו של התבדלות ושל „שוביניות". הדירקטור של אגודת הבנקים השווייצאים פתח את האספה והביע את רחשי הסימפטיה שלו להחברה וכן נבא על העתידות הטובות שיש לחברה, על סמך הרבטחות שהבטיח הוויזיר הגדול בטורקיה לראשי איק"א. ראש הוויזיר אמר, כי בכבוד ובחבה רב יקבלו המושלמים את המהגרים היהודים, אם יבואו על מנת לעסוק במסחר או במלאכה. עם זה הבטיח למכור מקרקעות הממלכה שטחי אדמה גדולים להמהגרים היהודים מרוסיה ומרומיניה, שיחפצו להיות עובדי אדמה.

אחרי הנאומים של אלפריד נוסיג, איסידור גינזבורג ואחרים, נתקבלה החלטה זו:

„השואפים להרבות את הישוב הישראלי בארץ הקדם, שנאספו בכאן, מחליטים בזה ליסד סניף אנגלי להסתדרות הקולוניזציונית היהודית הכללית (איק"א), ובראש הסניף יעמוד ועד שנבחר בלונדון". אל הועד נכנסו ראשי עשירי היהודים הספרדים והאשכנזים והאנגלים מלידה. הרבה פילנטרופים מיליונירים הודיעו, כי הם מנדבים סכומים גדולים לטובת החברה.

יְדִיעוֹת סַפְרוּתִיּוֹת.

בכל העתונים היהודים נדפס מכתבו הגלוי של שלום־עליכם אל הסופרים היהודים, כי יבאו גם הם לעזור לנגועי השרפות הרבים בקיץ הזה. הסופר הנכבד מציע להוציא בשלש לשונות (עברית, יהודית, רוסית) ספר מיוחד בשם „ספר האש", אשר כל המשתתפים בו, מן הסופרים עד העוסקים במכירתו, לא יקבלו שכר עבודתם, ומחיר הספר בשלמותו יהי מוקדש אפוא לטובת הנשרפים. עד היום כבר נענו לקריאה זו, שיצאה מלב מרגיש בצרת אחיו היהודים, הרבה מסוחרי ניר, מבעלי־דפוס, ממסדרי־אותיות וגם ממוכרי ספרים ועתונים, הנכונים כולם לנדב מהונם ומאונם לטובת „ספר האש" הזה. ורק מצד הסופרים עדיין לא באה ההתעוררות הדרושה להוציא אל הפועל את הרעיון הזה. רוצים אנו לקוות, כי התמהמהות זו באה לא מתוך קרירות לב הסופרים כי אם מחסרון עסקנים, אשר יקבלו עליהם את עריכת הקובצים וסדורם. האומנם לא ימהרו טובי הסופרים, שדבריהם נשמעים, לגשת אל העבודה הזאת. למה יהיו הם האחרונים?!...

אגודת המורים העברים באוסטריה מסרה לידי מר צ. שרפשטיין עריכת לוח ספרותי לשנה זו. הלוח נועד לילדים וילדות בני 8—10 שנים והוא יכיל שירים וספורים, אגדות יהודיות וכלליות, תולדות סופרים ואנשים גדולים, מאמרי היסטוריה ומדע, משלים וחידות וגם השקפה רחבה ומפורטת על כל ספרי המקרא לילדים ולנערים שיצאו במשך השנה.

בכל עניני הלוח צריך לפנות עפ"י הכתבת:

Zwi Scharfstein, Tarnow (Galizien)

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.

Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

... גרינבערג. ✡ אבא צבי ניימן.

מאורשים.

לודז סיון אתתמא להרבן.

ברכת נשואין.

... מברך במזל טוב ובהצלחה את אחי שלמה ... כואי בברית הנשואין עם העלמה פנינה ... אשר באמעריקה ביום ט"ז סיון שנת ...

משד רוגבלט מריב.

שנה

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הגיזנות ציאנת ירבוש מקלמ־כמיר ע"י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(כר גנמת נא"ג).

№ 28.

התכן:

1) אל־מות. — פרנץ איפ:הוימר.
2) על המצפה.
א) „שרידים יחידים".
ב) צירך ויכולה.
3) בשעת ספקות. (I). — שמריהו גוירליק.
4) לעשרים בתמוז. — י. א. גידיק.
5) על שמים אחרים. (שיר). — יעקב כהן.
6) אלגיה. (שיר). — יוסף הפטמן.
7) חיי שלמה. ספור המעשה (י"ח). — מגדלי מוכר ספרים.
8) מאורע בורומיאום (סוף). — נ. סוקולוב.
9) קדיש. — א. ביילין.
10) מקרוב ומרחוק. (III). — אבוהב.
11) י. ברשדסקי. (שרטוט). — Gamma.
12) מכתבים מאנגליה. (I). — ד"ר ש. מ. מלמד.
13) ברוסיה.
14) בארץ ישראל.
15) בציונות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 1/2 דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קפ'

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

מתקבלת החתימה על „העולם" מידי ע[illegible]
ע"פ המחירים הרשומים על העמוד הראשון של המעטפה.

מאת הוצאות „קדימה".

ההצלחה המרובה שעלתה בגורלו של ה„לוח קדימה" לשנת תר"ע. שיצא בעריכתו של מר ב. גולדברג, עד כי במשך שנים שלשה שבועות נמכרו שתי הוצאות מן „הלוח" הזה, גם הבקרת לשבח שבאה עליו בעתונות היהודית עוררה את הוצאת „קדימה" לעשות את „הלוח" הוצאת קבע.

הלוח „קדימה" לשנת תר"עא (1910—11) יכיל, מלבד החמר השמושי הנהוג, את המחלקות הללו:

I. מחלקה לסטטיסטיקה.

א) מספר היהודים על פני כל כדור הארץ. ב) הקהלות היהודיות החשובות בכל העולם. ג) לוחות האמיגרציה והאימיגרציה של היהודים. ד) מושב היהודים ברוסיה לפי הפלכים. ה) התושבים היהודים ברוסיה לפי מעשיהם ומשלח-ידם, עם לוחות מוכיחים יחס הדברים. ו) השתתפות היהודים בחיי המסחר בתחום המושב. ז) השתתפות היהודים בעבודת הצבא. ח) התושבים היהודים ברוסיה לפי המעמדות שלהם. ט) היהודים באוסטריה-אונגרן, גרמניה, רומניה לפי מעשיהם ומשלח-ידם.

II. מוסדות.

א) של כלל ישראל. ב) מוסדות העוסקים בעניני יהודי רוסיה, אוסטריה-אונגרן, אנגליה וגרמניה. ג) תאור המוסדות הציוניים והפלשתינאיים.

III. כרונולוגיה יהודית וציונית.

IV. תאור קצר של המושבות היהודיות בארץ-ישראל.

V. תולדות קצרות של העסקנים והחשובים בתנועה הלאומית היהודית (עם תמונותיהם).

VI. פתגמי העסקנים האלה.

VII. הנוסחאות של שירי-העם היהודים היותר מפורסמים.

VIII. רשימת העתונים היהודים והציונים בכל הארצות.

IX. רשימת האדריסאות של הפדרציות והקבוצות הציוניות לארצותיהן.

X. לוחות המחיר של המניות והקופונים של הבנקים והמוסדות הציוניים.

לרגלי רבוי חכמות של הלוח עלה מחירו על זה של השנה שעברה, היינו: מחיר האקסמפלר בלי המשלח 15 קאפ'. 10 אקס. — 1.60 ר' עם המשלח; 25 אקס.—3.60 עם המשלח, 50 אקס.—6 ר' עם המשלח, מאת אקס.—11 ר' עם המשלח, 500 אקס.—10 ק' האקסמפלר.

מחיר מודעות:

מחיר עמוד אחד של מודעות אחר הפנים—20 ר. חצי עמוד—12 ר. רבע—6 ר.

לפני הפנים או באמצע—40 ר' העמוד, 25 ר' החצי, 15 ר' הרבע.

כדי להמנע מאי-דיקנות במשלוח, כמו שקרה בשנה שעברה, באיצר נתקבלו כל ההזמנות בבת אחד ובאחור זמן, מבקשת עתה הוצאת „קדימה" את המזמינים להיות זריזים בכל האפשר ולהקדים ולשלוח את הזמנותיהם.

המועד האחרון לקבלת מודעות הוא יום 15 באוגוסט.

הזמנות מתקבלות רק במזומנים; מעשרה אקס. ואילך אנו שולחים גם ב„נאכנאמע".

המהאות של כסף צריך לשלח על פי אדריסתו של:

И. Л. Гольдбергу, Вильна.

תלמוד-תורה על שם וויסוצקי בביאליסטוק.

דרושים שני מורים מומחים עם ידיעות רחבות. אחד ללמודים עברים ואחד ללמודים כלליים. המשכרת לשנה לא פחות משמנה מאות רובל.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, כ״א תמוז, תר״ע.

ВИЛЬНА, 15-го Іюля, 1910 г. № 28 WILNA, 28-ten Juli, 1

אַל־מָוֶת.

על גבעות הגליל גדל דור חדש — אולי זרע עם חדש: אנשים חזקים ואמיצים. יושבי כרכים היו כל אלה לפנים, אומנים, גמנזיסטים, סטודנטים, מורים, יצורים חלשים, חוורים, שעצביהם רפוים ופסיעתם טפח. ואולם הם מצאו את הדרך לשוב אל האדמה, אם כל חי, המשביעה כח ואון את הנע והנד — והנה מבטם נשקף מתוך עינים שלוות, ניעות, ופסיעתם נעשתה גסה ובטוחה כפסיעת הנמר.

עיני ראום בעבודתם; הניפו והרימו את מעדרם וזרועותיהם לא עיפו; ראיתים צעירים ביים שרב ליד מחרשתם מכונת זריעתם; מעל מצחם השחרחר טפטפה הזיעה. ראיתי את השומרים צמודים אל גבי סוסיהם ורודפים באשון לילה, רוביהם בידיהם ואשפתם במתניהם; ראיתים רוכבים על סוסיהם וטובלים במימי כנרת, ערומים, שופעים הוד גבורה, גופם הזקוף כאלו עשוי ברונזה, גידיהם שורגו כאלו חושלו עשת — ופחד ורחב לבי בקרבי. אם שנים מועטות של אכרות עמלה דַּיָּן להכחיד את עקבות העבדות והקלון בני האלפים — מה יוכל ומה עתיד גזע זה להיות?!

מה דמות תהיה לאותו הדור, הצומח ופורח עתה בכפרים! ראיתים, את ילדי המושבות, ילדי השמש והחרות: עינים מבריקות בתוך פנים צהובות, גופים זקופים ונשאים בגאון על רגלים יפות ערומות, הזריזות לקפוץ, גבעולי קנים המתמרים והעולים כנרות, כי על כן שרשם מאדמת מולדת יינק, כי על כן דור חפשים, דור אדונים הם, הצועדים בבטחה על אדמתם הם. לא ילמדו להכפף ולכרוע, יושבי הגבול הרעננים האלה. ואולם לרכוב הם לומדים עוד בטרם ילמדו ללכת. ויודעת יד הילד את פי הרובה. ראיתי ילדים דוהרים בדרכים ובמשעולים, ורק רגליהם הערומות חובקות את צוארי הסוס. וכבר יש שובבים אחרים, המתחרים עם הבדואי הגא, אזרח המדבר, — קשתים ופרשים אמנים הם!

ומה בכך, אם לפעמים ינקום הערבי את נקמת דמו באחד מבני הדור הזה? — זהו גורל חייהם של בני גבולין. הנותרים מוסיפים עוד כח להגן על עצמם. ומה יחסר לגזע, אם לא הכח להגן על עצמו?

בכל בית, אשר על מפתנו דרכתי, תלויה תמונת תיאודור הרצל. לא הושם הכתר בראשו, והוא מלכו של עם נולד זה, מלכו אשר נפח בו את הרצון להולד, להגלות, אשר בשבילו מת ואשר בשלו הוא חי וקיים, — חי וקיים בהיותו מפרה את רוח העם, בשמשו דוגמת אישיות כבירה ונהדרה.

מרובים הם הפרחים, עשירי הצבעים וניחני ריח הניחוח, הגדלים על גבעות הגליל — היפים בפרחים, המקשטים את קברו של זה אשר לא ישכח, לא אבד...

פרנץ אופנהימר.

עַל הַמִּצְפָּה.

„שרידים יחידים".

בצרפת הולכת היהדות וגוססת. הללו שאין דרכם להתיאש אומרים: עוד נשארה תקוה אחת טובה ליהדות בצרפת; עתידים שיבואו יהודי המזרח וירעיפו עליה טל של תחיה. אפשר יש קצת ממש בנבואה זו. אבל — העתיד עוטה צעיף וסמוי הוא מן העין. לפי מה שהיא גוססת היהדות בצרפת, הולכת וגוססת לעינינו...

אין עוד בצרפת סימן מובהק אחר ליהדות חוץ מן הכפה ההרורה שעל גג ה„היכל" המפואר; אין עוד בצרפת סמל אחר להיהדות חוץ מן הרב הלבוש בגדי השרד. אמנם הולכת היהדות בצרפת ויורדת; משפקע, אחרי פרוד הכנסיה מעל הממלכה, שלטונה של הקונסיסטוריה היהודית. כמעט שאבדה להרבנות שם אחרית כהה. אבל תפקיד אחד נשאר להם לרבני צרפת — תפקיד של „שרידים יחידים". קשה לעמוד על מהותו האמתית של תפקיד זה,—קצת יופי יש בו. ערך אין לו כלל. כי על כן כל מיני „שרידים יחידים" זה דרכם תמיד לדאוג לעצמם, כי ישארו „שרידים יחידים", והם רואים את עצמם כאלו הם הכל, כאלו מחוץ לגבול עניניהם הפעוטים, המצומצמים, אין כלום. אין לצחוק, אין לבכות, צריך רק להבין — כך טבעם של „שרידים יחידים" בכל מקום ובכל זמן.

ולפני ימים מועטים נתאספו ה„שרידים היחידים" אשר בצרפת על מנת לתקן תקנות טובות להיהדות, „החיה" מפיהם; עמדו ותקנו את התקנות הללו:

מצרפין נשים למנין עשרה כדי להתפלל תפלה בצבור ולקרוא בתורה; מתירין בשעת הדחק את הנשואין גם בימים שבין פסח לל״ג בעומר; רבנים ויתר המשמשים בקודש מטפלים בהלויתו של מת, היוצא להשרף בקרמטוריום.

אין זו הלצה. תקנות אחרות לא תקנו רבני צרפת. ובאמת לא היו צריכים ולא היו יכולים כלל לתקן. הן הם, הרבנים, אינם אלא „שרידים יחידים", מחוץ לגבול עניניהם הם אין עוד יהדות אחרת בצרפת, וא״כ אין ליהדות עצמה שום צורך בתקנות, שאינן חשובות לגבי הרבנות, לגבי הכהונה הדתית: שיוכל הרב להופיע לפני „עדתו" ואפילו במקום שאין מנין עשרה; שלא יהא שום יהודי, ואפילו זה שיצר נשואין תקפו, נושא לו אשה שלא במעמד הרב; שלא יפטר שום יהודי מעולמו שלא בעזרת הרב ומשמשיו.

בארץ ישראל, בשפלה אשר ביהודה ובגבעות אשר בגליל, הולך וגדל דור חדש, העתיד להחיות את היהדות ולהביא לידי גלוי את כל כחותיה הטמירים; העתיד עוטה צעיף וסמוי הוא מן העין. אין אנו יודעים עדיין, מה הוא המקום אשר היהודי החדש, הבריא, יקבע לעניני הדת בתוך היקף עניני היהדות כולם. ימים יבואו יגידו. ואולם עינינו הרואות, כי הולכת היהדות הארצישראלית ומוסיפה כח, הולכת ונעשית מרובת הגוונים, מרובת הפנים. ודאי יש גם להרבנים מקום בתוך היהדות הארצישראלית, מקום המיוחד להם. ואולם רבני ארץ ישראל לא למדו כלום ולא שכחו כלום. רוצים הם דוקא בתפקיד של „שרידים יחידים". כל הנעשה וכל המתרגש להעשות סביבם ולעיניהם אין לו שום ערך, הם—הכל. ומחוץ לגבול עניניהם— אין כלום.

טועים הם „העלובים" הללו: לא בצרפת עומדות רגליהם, כי אם בארץ ישראל. בצרפת ששם היהדות נכמשת ונובלת, דרך עתידה נסתרה כמנה והיא תולה את עצמה רק בזכרונות העבר— שם יש מקום ל„שרידים יחידים", שם יש לכה״פ קצת יופי בהפקיד זה, שאין לו שום ערך. בארץ ישראל, ששם הולכת היהדות וגדלה, הולכת ומתפתחת ומסתעפת לסעיפים הרבה ועברה גנוי בעתידה—שם אין מקום „לשרידים יחידים", שם אין בתפקיד זה אפילו יופי כל שהוא.

טועים הם רבני ארץ ישראל ועושים הם מעשי „שרידים יחידים". שלש שנות שביעית כבר עברו על הישוב החדש בארץ ישראל והכל על מקומו בא בשלום. והנה פתאם נמלכו רבני ארץ ישראל וחדשו הלכה: אסור, אסור, אסור. נדמה לאחדים מהם, שעדיין יש להם הכח להכניע את החיים לאסורם, וכשראו שאין החיים נכנעים כלל „והיהדות" בסכנה, נתאספו ותקנו תקנה זו: האכרים חותמים על שטר, שמפקירים הם את פירותיהם לבית דין, ובית דין זוכה בהפקר זה וממנה את האכרים המפקירים עצמם להיות סוכנים לו למכור את הפירות.

אין זו הלצה. מכיון שמביטים הם רבני ארץ ישראל על עצמם כבעל „שרידים יחידים" ורוצים הם בתפקיד זה, הרי נדמה להם בהכרח שבתקנה ממין זו, שחשובה היא לגבי הרבנות, יש חשיבות גם להיהדות עצמה...

רבני צרפת ורבני ארץ ישראל — הי מיניהי עדיפי וחכימי?!...

פורץ ויכולת.

על מדוכה זו יושבים העתונאים זה שנים רבות: היש אנטישמית באמריקה אי לא? ואם תמצא לומר--הן, היש בה סכנה להתפתחות הצבור היהודי ולקיום היהדות בארץ ההיא?

והדעות נחלקות. האופטימיסטים מלגלגים על הרואים אנטישמות במדינה, שהדמוקרטיות שלטת בה, ומביאים חבילות חבילות של ראיות להוכיח, עד כמה יד היהודים תקיפה באמריקה עד שהם תופסים שם מקום חשוב בכל המקצועות.

והפסימיסטים לעומתם מונים את כל מאורעות השנים האחרונות, המוכיחים ברור, כי האנטישמות מכה שרשים גם באמריקה והיא עתידה להצר את צעדי היהודים.

והנה בימים האחרונים התחיל הד״ר אמיל הירש, פרופסור ללשונות המזרח בשיקאגא, השוהה כעת בברלין, קורא פרקים על אדות „היהודים והיהדות באמריקה". ובפרקו הראשון אנו שומעים דברים של טעם בשאלה זו.

הוא מבדיל בין האנטישמות הפוליטית והחברתית. הראשונה, לפי דבריו, אין רישומה ניכר באמריקה. מפני שמספר היהודים רב הוא, עד שהם יכולים להשפיע הרבה על הבחירות, ולכן משתדלות כל המפלגות הפוליטיות להתרצות אליהם ולקרב אותם. ואמנם אנו מוצאים יהודים במספר רב העומדים במשרות עליונות בממשלה.

ואולם לעומת זאת, מודה הד״ר הירש, הולכת ומתגברת באמריקה האנטישמות החברתית. הסבה העיקרית לדבר רואה הד״ר הירש בזה, „שבאמריקה נבדלה הכנסיה מן הממלכה זה שנים רבות, ולפיכך נתרכזו החיים החברתיים מסביב לכנסיה, וזו, כמובן, זרה ונכריה היא להיהודים יותר מלכל הנודדים בני האומות האחרות הבאים לאמריקה.

הצד הטוב שרואה הד״ר הירש ביחס זה מצד עם הארץ אל היהודים הוא, כי נשואי־תערובות לא נפרצו באמריקה כמו בארצות המערב, וסכנת הטמיעה אינה צפויה להיהודים האמריקאים, למרות קבלם עליהם את כל נימוסי המדינה.

אפשר שהיהודי הלאומי היה מוצא קצת נחמה בעובדא זו ... נשואי־תערובות באמריקה, אלמלא היה הדבר ידוע, ... התנאים הטובים שיש באמריקה להתפתחות היהדות, ... גדלה ופורחת שם.

אמנם היהודי באמריקה אינו לובש צורה אחרת, אינו ... מתוך היהדות, אבל הוא פושט את צורתו העתיקה, והוא ... ביהדותו חסר צורה רוחנית כל שהיא.

בין היהודים באמריקה אמנם לא ניכר חזיון הטמיעה באופן ... רואים בארצות המערב, אבל גם חזיון הלאומיות ... שבאה באירופא להחיות את הלבבות, לא הספיק ... באמריקה גדולות.

ואולם מי יודע, אפשר שצדקו האופטימיסמים, האומרים ... זה של שויון־נפש ביחס ליהדות לא יתמיד. סוף כל סוף ... היהודים באמריקה בצרת הריקניות שבלב ויבאו להכנים ... לתוך יהדותם.

סימנים קטנים של תנועה כזו רואים האיפטימיסטים ... השאיפה להסתדרות ולהתאחדות, ההולכת וגדלה בקרב ... אמריקה.

שאיפה זו, כידוע, נולדה בעטיה של האנטישמות, ... באמריקה מתנפלת על היהודים בחרפות וגדופין. אך ... זו, המכוונת מתחלת בריתה כ ל פ י ח ו ץ. להגן על ... היהודים (ז כ י ו ת י ה ם אינן זקוקות להגנה), תמצא לפניה ... לעבודה מ ב פ נ י ם, לבצר את חומת היהדות.

ואם רק תתחיל באמריקה תנועה לשוב אל היהדות, ... היא שתעשה גדולות. לא לחנם נקראה אמריקה א ר ץ ...

רצון מורגש זה כבר, והנה מגיעה גם שעת ה ר צ ו ן!

... גורליק.

בְּשְׁעַת סְפֵקוֹת.

I.

לא היה בימים האחרונים ענין בספרותנו, אשר עורר תשומת לב במדה מרובה כל כך, כמאמרו של אחד העם ... „ריב הלשונות". במאמרו זה מתאר אחד העם ... אלה הלוחמים מלחמת „הז׳רגון" בתור אנשים, שחזון ... ושאיפותיהם גדלו ובשלו בתוך הרחוב, בתור אנשים ... הרחוב מזין אותם, והוא מפרה את כחות נפשם. ודבר זה ... דיו כדי להפחית ולבטל בטול גמור את כל הערכין ... באופן כזה.

אחד העם בא ואמר מה שאמר ופנה והלך לו, כולו ... ומנומס, ומעילו מרוכס לו כראוי על כל כפתוריו. גדול ... יותר מדי השלטון שאחד העם שולט על עצמו, יותר מדי ... דז׳נטלמן גמור בנוסח אנגליה ממש, כי יכריז ברבים על ... רוחו. אבל בתוך עמקי נפשו ודאי הוא מלא נחת רוח מזה, ... עלה בידו לגלות את מקום הכאב, שגם הפעם „הוא צדק".

אחד־העם נתון בתוך התנאים היותר נוחים, היותר ... את חייו של אדם הוגה־דעות. רחוק הוא מן השאון ... המקיפים אותנו, רחוק מן „הגוש", עומד הוא לו „בעבר ...". ולכן הוא מיטיב לראות. יש לו כל האפשרות להכיר את ... התורפה שלנו. אולם דבר אחד מביא לידי עגמת נפש; כמדומה, שאחד העם עדיין לא שאל את נפשו אף פעם אחת: ומה, אם אמנם צדקתי?

יש אנשים, שהכרת אמתם היא להם באותה שעת גם משברם הפנימי. אחד העם, להפך, הוא אחד מהוגי הדעות, שאמתם היא להם מקור ענג־עילאה, ואין אימתה עליהם כלל. זהו, כמובן, סימן מובהק לגדלות־רמוחין, ואולם כשאני לעצמי, חביב לי יותר הלב הגדול המפחד מפני האמת. המפרכס בנפתולי עניו ואינו מוצא מפלט ממבוכת הנגודים והסתירות, כואב ושואל: מה אעשה באמתי? ואנה עם אמתי אלך?

אחד העם הוא דיאגנוסטיקן, ומכיון שנודעה לו המחלה, הריהו נפטר והולך לו; הוא עשה את שלו — מצא את מקור המחלה.

גסה היא נשימתו של ההמון, פחית וזול הוא טעמו של הרחוב ההומה, — אומר אחד העם. מה שאתם קוראים „קולטורה" אינו אלא הדיוטא העליונה של „יענקיל שעפשאוויץ". אמנם השם הזה לא נזכר מפרש, אבל אם בתור ראיה מובאים הפתגמים הגסים שנאספו ע"י איגנאץ ברנשטיין, האין זה „יענקיל שעפשאוויץ"? ועם הלז הלא אין מתוכחים כלל... אותו שונאים, שנאה ובוז בולטים מתוך השיטין של אחד העם, ולא רק שנאה ובוז כי אם גם קרירות לב זר...

תמיד הוא בא אלינו כמו זר, כמ„חוץ־לארץ". אפשר שזה דרכם של אלה העומדים בתוך עוגתם שעגו להם, של אלה שהקיפו את עצמם בחומת־הדוגמא. אולם מה מכאיב הדבר, שמאמריו האחרונים של אחד העם עושים רשם של פרישות. נדמה, כאילו הוא עובר לו למסעיו דרך ארץ נכריה, בין עם זר ורושם את רשימותיו. מעודי לא נזדמן לי לראות את אחד העם באספות או בקונגרסים. אבל אינני מסופק, כי „אורח" הוא תמיד שם, אורח הגון, שנכנס להציץ, במה עסוקים בני אדם. וזוהי הסבה שהיה אחד העם שליט זמן ידוע במחשבותינו אבל מעולם לא בלבבותינו, וזהו אולי טעם הדבר, שלא היה אחד העם למנהיג. כדי להיות „למנהיג", כדי לקחת לבבות ולשבות אותם שבי צריך לעמוד בתוך, צריך גם לטעות, לפעמים, להכשל ואולי גם לחטוא. כל אדם צריך שיעבור דרך אוגנדה שלו. אבל אחד העם לא נכשל מעולם.

אין בני אדם משרים את אהבתם אלא על מי שלבו קודם לעיונו. הלב מרבה לסלוח, הלב רך הוא ולא תמיד יעמוד בתקפו. אבל מה יתן ומה יוסיף לנו, אם אחד העם אינו זז מעולם מהכרתו ואיננו נוטה כחוט השערה מדרכו, אם הוא לפעמים כל כך לא קרוב לנו, כל כך זר לנו.

המח — זהו מדת הדין הקשה. אין לפניו אלא המשפט, הפורמולה המתה. ועד כמה היתה משתנה צורת השאלה שאנו דנין עליה, עד כמה היה מתבהר האופק, אילו עמד במקום ההפשטה היבשה האדם החי עם ספקותיו, עם יסורי־נפשו. אפשר שהיתה העין נפקחת ורואה, כי אין כלל שונאים מסביב, כי אין פה לא בשיבוזוקים ולא פפואסים מזניחים מורשת אבות, אלא בנים עלובים, תועי מדבר ואובדי עצות, המבקשים מוצא, הצמאים להצלה.

האם אינכם מוצאים לנחוץ להסתלק מעט מן הדוגמא היבשה ולתת את מקומה לפסיחולוגיה, המעמיקה לראות? אכן בשביל זה נחוץ להתקרב קצת, כן, קצת יותר. את ה„רחוב" אפשר לראות גם מרחוק, הרחוב מזוהם הוא—גם זה איננו מן הדברים הכמוסים. אבל להרגיש את הרוחש עכשו בנשמתה של האינטליגנציה היהודית, אי אפשר לאדם העומד בעבר ההוא... וכל הטעות הזאת לא באה אלא מפני שאחד העם הוא דוגמטיקן

ולא פסיחולוג, הדוגמטיקן רואה רק את ה„עוכר ישראל", את הבוגד, את הבועט בקודש. הפסיחולוג, להפך, רואה את המתענה, את האמלל, ובשעה שהדוגמטיקן קורא: „חוצפה", עונה הפסיחו־לוג: „טרגדיה".

אולם הפסיחולוגיה לבדה אינה מספיקה עדיין, כדי לברר את הסכסוך. נחוץ שתרגישו בעצמכם את יסורי־הספק. לא גבורים אתם, לא חגורי נשק. ובשעה שהחיים, המחשבה העקשנית מטילה אתכם אל זרועות הספקנות ונפשכם מתלבטת בספקותיה ומוציאה אתכם מחוץ למחנה, השתמשו בשעהזו, השתמשו בה וגלו אז את דעתכם.

ובשעת ספקות אינני יכל להבין: אויבים, מתנגדים—כלפי לייא? ובשל מה כל הרעש וההמולה, אם על כולנו נתכה תוכחת־אלהים, כולנו אחים לצרה?

רגיל הייתי להבדיל את הז'רגוניסטים ולראות אותם כאלו הם נוסעים במחלקה הרביעית, וכדבר טבעי הבינותי מדוע בז להם הנוסע במחלקה הראשונה, המפוארה, המרווחה. אחד העם וכל חברי האספה הקולטורית בברלין הרי הם נוסעי המחלקה הראשונה. פה יש קולטורה נושנה וכבירה, פה יש קדמוניות עתיקה ועשירה, הכל פה זך, מצוחצח, בשעה ששם, במחלקה הרביעית, רבה החלאה, בשעה ששם אתם שומעים לפעמים את הדבור הציני הגס. והנה באה שעת ספקות והעמידתני על דבר קטן אחד: כולנו איננו נוסעים כלל. כולנו הננו רובצים תחתינו, האחד על כפתו המוצעת והאחד על ספסלו הקשה, אבל כולנו יושבים ואיננו זזים ממקומנו. חסר העיקר המשפיע את הכח הדרוש, הכח המושך את העגלה. הקטר איננו. בא מי שבא והפליג עמו למרחקים.

ואנו יושבים... ובכן האם לא נשתוינו כולנו, ומה יתרו אפוא לשם המיותס, ומה יוסיף רהב הנוסע העשיר?

הכל עמד כחומה לפנינו, החיים העמידו אותנו בתנאים כאלה, שאין כל מחשבה, כל משאת נפש יכולה להתגשם אלא בדרך נס, ואמנם זהו אסון חיינו, שבעל כרחנו אנו מצפים לנסים בשעה שנכרתה האמונה, כבה ואבד שביבה האחרון...

וגדולה היא הסתירה הפנימית הזאת, ורק הפרישות והדוגמטיזם הם הם שיכלו להעלים אותה מעיני אחד העם. רק עין זר רואה און, יצר רע, במקום שבאמת יש רק טרגדיה, אסון קולטורי. לא זדים, כי אם אמללים.

אינני כופה את דעתי על מי שהוא, ועוד פחות מזה אני רוצה לנבא ולהודיע מראש, מי ינצח. בשעה שהכל סמוי, אפל, הכל תלוי באויר, מלחמה זו למה היא באה? לא לחלשים חגור חרב. האם לא שתיקה יפה לאדם שאיננו יודע, מה יביא לו מחרתו, לאדם הדואג ומפחד תמיד, פן ישא הרוח את כל עמלו?

ומה ישתנה הכל לעיניך בשעת ספקות. ואין מתי משיג, מדוע קשה כל כך להשכיח מלב את חטאי צ'רנוביץ, והאם לא הגיעה השעה לחדול מזעם ולהשקט. האספה הצ'רנוביצית לא השאירה אחריה בחיינו שום זכר. גם אלה שלקחו בה חלק כבר שכחוה. גם כולם נכשלו שם קצת במעשי־נערות ותעלולי ילדים. שהרי רק ילדים מסוגלים להקים שאון כזה ולשכוח כעבור רגע את כל אשר קימו וקבלו עליהם ועל זרעם. שאלו את יוצרי צ'רנוביץ, מתי, באיזו שנה היתה האספה—חושדני בהם ששכחו.

האספה הצרנוביצית השאירה אחריה רשם של פארם ריק, ומתנגדי הז'רגון היו צריכים, כמדומה, לשבוע נחת רוח, שהרי מעולם לא נפסלה כל כך ה„אמונה החדשה" של צעירינו, כמו על ידי צר'נוביץ. לכעוס היו צריכים דוקא הז'רגוניסטים, להצטער היה יכול רק איש כנתן בירנבוים, האחד שראה בזה באמת ענין לענות בו.

בשעת ספקות מקבלת התמונה צורה אחרת, ואינני מבין, קנאה זו של „חובבי העברית" בז'רגוניסטים בשל מה היא באה? אמנם יצאו בעת האחרונה הרבה ספרים בז'רגון, התחילו לקרוא יותר, לערוך הרצאות, נוסדו אגודות ספרותיות, אבל עד נצחון מוסרי כמה רחוקה עוד הדרך.

ועדיין לא באה העת לפחיד, פן יכבוש הז'רגון את הקול־טורה היהודית, ראשית, מפני ששאלת הקולטורה בכלל ענין של נסים היא לנו, ושנית... הנה הס"ה של הקולטורה הז'ר־גונית: יצירות־מופת אחדות של מנדלי מו"ס ושלום עליכם, המתארות את החיים היהודיים כמו שהם, ה„עירה" האידילית של אש, מיניאטורות אמנותיות ומעשיות של פרץ, שירי עם, שירים לעובד של אברהם רייזין ורוזנפלד, קצת נומברג, קצת „אנכי", — זהו כמעט הכל, והפחד מניין? זהו מעט, מעט מאד אפילו לעם מסכן כמונו היהודים. עוד לא קם בספרותנו היהודית אותו הגדול שיתן מרוחו עלינו, עדיין לא באה הפסיחולוגיה המעמיקה של האישיות, טרם נוצר הרומן הפסיחולוגי, אין עוד הספר שיהיה לו ערך כללי, אין עוד האידיאה, העמוקה, המצווה, המכריחה את הסופר לכתוב, ההתלהבות הנובעת מתוך מעין האמונה הגדולה.

אין בעולם אומה כאומתנו, שב"כ יהא ניכר בתוכה הנגוד בין מה שצריך לה ובין מה שיש לה. מן הצד האחד תולים את כל התקוות באמנות הלאומית, ומן הצד השני הלא רק מי שטחו עיניו לא יכיר, כי כל האמנות הלאומית, בכל אופן זו של הספרות הז'רגונית, אינה אלא בשביל נתי־ הספר לעם... האינטליגנציה אין לה פה ולא כלום, בשביל העולם לא נברא כאן מאומה.

וכשאנו רואים אפוא, כי הז'רגוניסטים, אף על פי שהם מכירים בדלותם, מוסיפים לעמוד במרדם ונשארים דוקא ז'רגו־ניסטים,—הרשאים אנו להעמיד את כל זה רק על הגסות הפשוטה, על פראיות המתפרצת מפני העבר רק מפני שבהפקירא ניחא לה? והרי בודאי שב„חוצפה" בעלמא, המגדפת את כל הישן, הבוזה לכל קדש — לא סגי, והרי בודאי שיש כאן טעם עמוק יותר.

אפשר להביט מתוך שתי נקודות שונות על זה שאנו קוראים עכשו „מלחמה קולטורית": אפשר, כמובן, לברוא בכח הדמיון שדה־קרב, ששני אויבים עצומים עורכים עליו מלחמה. האחד חותר לשוב אל העבר, או יותר נכון, להשיב את זה שעבר; הוא בטוח כל כך, כי הדבר הזה קרוב ואפשר, עד שאין כל פלא, אם הוא מתמלא כעס על הפורצים בחומה. ובאמת כיצד אפשר להביט בשלוה אל אלה המבכרים ערכין שנוצרו יום אתמול על אלו הקיימים זה אלפי שנים. נקודת ראות כזו גורמת לפולמוס חריף, לשנאה, לבולמוס־נצחון, כי הלא אין כל מלחמה באה אלא לשם הנצחון שבסופה, ואז — הז'רגוניסטים הרי הם בוגדים. וכו', וכו'.

אבל על כל זה אפשר להביט בעין אחרת, בעין מלאה פסימיות ותוגה, ואז תתגלה לפנינו תמונה אחרת לגמרי: בקרב עם נדח, סחוף ודווי. שאבד לו גם הרגש היפה להתגעגע על העבר, שנעשה מגושם ומטומטם עד שאיננו מרגיש עוד בהוד אתמולו ונתדלדל כל כך, עד שאין בו כל כשרון ליצור דבר ברמות דיוקנה של היסטוריתו העתיקה — בקרב עם כזה עומדים שני „מנינים" בני אדם, רק שני „מנינים", גם כן סחופים, גם כן דוויים, ואעפ"כ רומנטיקים, ואעפ"כ בעלי הזיה — אולי

...יים. — והם רוצים: האחד להחיות בלב העם את עדנת ...יים על האתמול, והשני — להביא בלב העם הזה את ...ה, כי נחוץ לברוא צורה חדשה של חיים לאימיים חדשים, ... שכבר אבדה הצורה של החיים הישנים.

זהו חלומם של הרומנטיקים. והחיים עונים לעומתם בצחוק־... לראשונים גם לאחרונים. עוד שנים רבות ...ה, והיהודי. היהודי הפשוט, יוביל את כל אצילות ...ייתי העתיקה וצוריתיה במחיר אותה הגמנסיה, שאליה הוא ... לבנים את בנו.

וככה כי תביטו רגע, והנה נעלם שדה הקרב, ולעיניכם ...קברות משתרע, וקול הרומנטיקים קורא בו, קורא אל ...ים, וככה כי תביטו רגע, והנה נעלמו האויבים. אפסי ...ים, ו„החוצפה" אברה, והנה הנם האומללים, והנה ...גוניה" העמוקה...

(עוד יבא)

י. א. ניירץ.

לְעֶשְׂרִים בְּתַמּוּז.

(אבן למצבה).

יפו — זוהי מטרפולין של ארץ ישראל החדשה, זו העיר שקלטה אל תוכה את מיטב חלוצי התחיה, — ומה נורא ומחריד מצב הרוחות השורר בעיר זו! מפח־נפש, יאוש, חוסר־אמונה. זונה, הרבה דברתי עם העסקנים ובקשתי למצוא את הסבות, ...יתו למצב נפש כזה דוקא ביפו. — בקשתי ואיני יודע אם מצאתי...

באחד מערבי האביב יצאנו, אני ואחד מחלוצי הישוב הראשונים, לשוח על שפת הים. „ים דומה לרקיע" — על ימה של ארץ ישראל נאמרו הדברים. תכלת עמוקה־עמוקה מלמעלה ותכלת עמוקה־עמוקה מלמטה. ובאמצע—קרני השמש האחרונות צוחקות ומשתעשעות, מפזזות, מזהיבות ונעלמות. שלו ושאנן היה הים, ומתוך עצלות ותנומה קלה לקקו גליו לפרקים את החול הבהיר. כולי הייתי כמו אחוז קסמי תכלת ושלוה. אבל בן לויתי, הרגיל במחזות נהדרים אלו, אינו שם עכשו לב להים ותכלתו ושלותו, והוא שקוע בשיחתנו ע"ד הישוב ומצבו:

—„אתה אומר, כי אין דרישותינו מתאימות אל היכלת ולפיכך נואשנו בלא עת. לו היית תושב ארץ ישראל, כי אז גם אתה אחרת דברת. זה יותר מעשרים שנה אני דר בארץ ישראל ואני יודע, כמה מועטים הם הכבושים שכבשנו במשך זמן זה לעומת מה שיכלנו לכבוש, לו רק עבדנו כראוי... אתה אומר: הנהגה, הסתדרות. בבקשה ממך, מה היא עושה כאן? נסעט כל מה שיש לנו בארץ ישראל לא מידי ההסתדרות הציונית בא לנו. אתם יושבים בגולה ועוסקים באספות ובדרשות, מלים, מלים... שנים חולפות ועוברות וע"י הציונים לא יוסד כאן שום דבר חדש. והרי אתה בא ודורש מאתנו, כי נהיה ציונים, כי נהגה כבוד להסתדרות הציונית!...

—„אתה שואל אותי: א"כ מדוע הייתי ציוני בימי הרצל? יען האמנתי, יען ידעתי, כי המנהיג הגדול הזה מחכה לרגע הגון — וההסטוריה הן מלאה היא רגעים הגונים הבאים פתאם— ובטוח הייתי, כי כשיבוא רגע כזה לא יוציאו לבטלה, לא יאחר מלהשתמש בו. התבין?—לא יאחרו, לא יחמיצנו. כי לבו היה ער בקרבו תמיד, כי נפשו היתה ערה, מאזינה ומקשיבה לכל הנעשה והמתרגש להעשות בעולם... תמיד, תמיד, יומם ולילה בקש האדם הגדול הזה רק אחת — דרך לעבור גולים...

—„עד עולם לא אשכח את יום בוא המנהיג המנוח אלינו, לארץ ישראל. כולנו חרדנו לשמועה, כי בוא יבוא. מטרת בואו לא ידע איש. ידענו רק, כי אותה שעה יהיה כאן גם מלך אדיר, ובטוחים היינו, כי אם אך יזדמן למנהיגנו רגע הגון לא יחמיצנו, לא יחמיצנו...

—„להרצל מחלנו גם את התנגדותו לישוב המעשי, להעבודה התכופה בארץ. מחלנו לו, יען בטוחים היינו, כי איש כזה היודע היטב את מצב העם ורוחו לא יחבוק ידיו יובלות שנים, לא יחכה עדן ועדנים. לא מתוך העם יצא אלינו המנהיג המנוח וקרוב היה אלינו, כי על כן רוח גדולה ואהבה גדולה נוספו בקרבו, והן שעמדו לו להכיר את נפש העם ולחדור אל תוכה...

—„כן, כולנו מוקירים בארץ ישראל את זכרון המנהיג המנוח. זכרון הרצל זכרון מנהיג העם הוא לנו: בכל מושבה ומושבה מקוסטיניא אשר בדרום ועד מטולה אשר בצפון, בכל פנה נדחה תמצא את תמונת הרצל. אנחנו יודעים פה, כי את מכאוב העם כולו הוא נשא בלבו, כי כל ימי עמדו בתוכנו וממעל לנו לא ידע רגע שלוה ומנוחה אף רגע, כי תמיד בקש, בכל כחות אהבתו הגדולה, בכל נדנודי נפשו הטהורה, בקש, בקש, בקש...

נשבה רוח קלה, מעמקי הים התרוממו גלים פוזזים ויתפוצצו אל החוף, לרגלי הסלעים.

— „הרואה אתה את הים הגדול אשר לפניך, — שוב התנער בן לויתי, אשר נדמה לרגע: — הוא לי סמל דמות המנהיג המנוח. אפילו בשעת תנומה אין בו שלוה גמורה. ער, ער הוא תמיד. וכגלים הללו התפוצץ לבו הגדול אשר לא ידע מנוחה, התפוצץ אל הסלע — אל לב העם אשר היה לאבן...

זמן רב ישבנו עוד שנינו על שפת הים, שקועים איש איש בהרהוריו. מרחוק, במקום שם תתם תכלת הרקיע ותשקע בתכלת ים, נראתה עב קטנה, זכר לאניה רחוקה המבקשת לה דרך בלב מים רבים... דומם ישבנו מבלי דבר דבר ועינינו היו נעוצות באותה הנקודה ההולכת ומתרחקת מאתנו...

* * *

ברחובות אני, וברחובות חג היום — חג האביב. נוסעים, רוכבים, רגלים ינהרו המונים מיפו ומן המושבות לקחת חלק בחג. שמחה על כל פנים.

והנה החלה החגיגה. המנגנים בראש ואחריהם תהלוכה עוברת, תמונת הרצל מעוטרה זרי דפנים נשואה על כפים ושירת „התקוה" ממלאה את האויר. אני עומד נרעש ונפעם כולי. לימיני עלמה צעירה אחת מבנות המושבה. אני מביע לה את רגשי שמחתי לדבר הזה, כי כל כך מוקירים בארץ ישראל את זכרון הרצל, יש לכה"פ ציוני אחד, אשר זכרו קדוש לכל בני הישוב החדש.

— „בודאי, — עונה לי העלמה: — ודאי מעריצים אנחנו כולנו פה את הד"ר הרצל, כי על כן ראינו אותו פה. ראינו את מבטו שהיה נשקף למרחוק, ראינו את עיניו החולמות, אשר גם יגון העם וגם תקותו נשקפו בהן... אותו לא נשכח לעולם".

כלתה החגיגה. אני מטייל עם אחד מזקני המושבה על הגבעה ששם בנוי בית הכנסת, איש שיחתי חוזר על כל הטענות נגד ההסתדרות הציונית, שכבר שמעתי אותן בארץ ישראל לא

אחת ולא שתים, מענין לענין אנו מגיעים אל זכרון איתי היום, שבו שהה המנהיג המנוח ברחובות — ופני איש שיחתי מעֹתנים פתאם, בעיניו נצת אש, והוא כולו מתמלא רוך והלך נפש...

— „איש לא קוה כי יבוא לרחובות. רק שעות אחדות לפני בואו נודע לנו, כי יבוא אלינו. ואיזו קבלת פנים ערכנו לו במשך שעות אחדות! קבלת פנים כזו לא ראתה עוד ארץ ישראל מעולם. והוא עמד בתוכנו ודבר את כל אחד ואחד מאתנו כדבר איש האלהים. כמה אהבה הפיקו עיניו — אהבה לכל הנעשה פה, לכל שיח, לכל עשב, לכל בית הבנוי כאן, לכל יתד וגדר, אהבה לכל טפת זעה היורדת מעל פני המשדדים אדמת קודש... וכאשר ספרנו לו את התלאה והמצוקה אשר מצאה אותנו נוצצו בעיניו החולמות דמעות-ספירים, ותרדנה הדמעות ותהיינה לכולנו טל מרפא, נחומים... ספוגות קרושה היו המרגליות אשר ירדו מעיניו — קדושת חזון עמנו הנצחי... ביום ההוא חשנו, כי בתוכנו שוכן איש. אשר אין בלבו כלום חוץ מצרת האומה ותקותה...

— „וכשהגיעה שעת הפרידה נלחץ לב כל איש מאתנו בקרבו. קשה היתה הפרידה וכאב תקף את כולנו. חשנו כי האח הגדול הגבוה מעל כולנו והקרוב אלינו כל כך עוזב אותנו. אפשר נבא לנו לבנו באותה שעה ולא ידע מה נבא, כי עד עולם לא נראהו עוד...

ועוד הרבה, הרבה ספר לי הזקן על איתי היום „אשר לא ישכח לעולם". דעך אור יום, ירדו דמדומים לעולם, מתחת השתרעו צללים ארוכים, רוטטים, וממעל שפך הסהר את אור כספו, ובכרמים נשמעה יללת שועלים...

* * *

גדרה. אם כל המושבות קודש, גדרה — קודש הקדשים. אותה יסדו ובנו הבלוי"ם, הגבורים האלה, אשר את מיטב ימיהם וכחותיהם הקריבו קרבן לעם. ומה יפה ומה נאה היא גדרה עכשו. בולה פורחת, גנים, כרמים ושדי חמד סביב לה. ומכניסי אורחים הם בני גדרה מאין כמוהם, ובזרועות פתוחות ובסבר פנים יפות מקבל אותך כל בן גדרה וצריך אתה לסור אל ביתו, לאכול מפתו ולשתות מיינו.

אני יושב בבית אחד הבלוי"ם הראשונים, ובעל הבית מספר לי את כל הצרות והיסורים שסבלו גבורי הרוח, החלוצים הראשונים בשעתם. ספרים שלמים לא יכילו את כל הקורות אותם ואת אשר עבר עליהם. עוד יביא יום ויזכור העם כולו זכרון עולמים את חלוציו אלה, אשר הלכו לפניו לכבוש את הדרך לגאולתו ופדות נפשו.

ושוב נסבה השיחה מענין לענין אל הד"ר הרצל. בעל הבית נרתע ונתעורר, כאלו נופח אש אל תוכו, והוא אומר:

— „אנכי הנני אחד המאושרים, שזכו לראותו עין בעין ולעמוד לימינו בשעה שהתיצב לפני וילהלם קיסר „במקוה ישראל". לא ימוש לעולם זכר אותו היום מלבי. מלך בישראל ראו עיני...

— „יודע אתה, במה היה כל כחו של הד"ר הרצל? — ב„מסירות הנפש" שלו לרעיוננו. זו היתה מסירות נפש אמתית. שום רעיון בעולם לא יוכל לרכוש לו את לב העם, אם להעומדים בראש הרעיון תחסר מדה זו של מסירות נפש. אנחנו הבלוי"ם יודעים סוד זה; זה המעט אשר השיגה ידנו אנו לעשות לא נעשה אלא בכח מסירות הנפש... עתה יש ציונים גדולים, דברנים מצוינים, סופרים מומחים, אבל מדת מסירות נפש חסרה להם, ואשר על כן לא תעשינה ידיהם תושיה...

— „הוא, אשר ידע למסור את נפשו כולה על הרעיון שהיה קדוש לו, — הוא מת, הוא נספה בלא עת. ואנחנו הננו כולנו אנשים קטנים, „ציונים שבין מנחה למעריב", מדת מסירות הנפש אין בקרבנו, וזהו אסוננו, זהו אסוננו...

בעל הבית הוריד את ראשו, נאנח אנחה עמוקה וידום.

יצאתי החוצה. השדות והכרמים היו שטופי אורה, שפעת אור וזהר מסביב, ובאזני צללו דברי הבלו"יי האחרונים:

— מדת מסירות הנפש אין בקרבנו. וזהו אסוננו, זהי אסוננו...

יעקב כהן.

עַל שָׁמַיִם אֲחֵרִים.

אֲנִי חָפֵץ לָשִׁיר לָךְ עַל שָׁמַיִם אֲחֵרִים —
הָהּ, שִׁמְעִי לִי! מִתּוֹךְ דְּמְמַת-חַיֵּךְ שִׁמְעִי לִי!
כְּבָר זֶה כְּבָר — אִם בַּחֲלוֹם-שַׁחֲרִית הֻגַּד לִי בִּימֵי שַׁחֲרִיתִי,
אוֹ עִם צִלְלֵי עֶרֶב-יוֹם לָחֲשָׁה אִמִּי לִי
דְּבַר שָׁמַיִם אֲחֵרִים?
הַרְחֵק הַרְחֵק, עִם שֶׁמֶשׁ אַחֶרֶת, לֹא תִשְׁקַע עוֹלָמִים,
לְאֵין תְּהוֹם וּלְאֵין גְּבוּל, תְּכֵלֶת-אוֹר מֵאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים,
חֻפַּת-יַלְדוּת, לֹא נִכְתְּמָה עוֹד, וְאַפִּרְיוֹן-קָדָשִׁים
עַל-פְּנֵי אֶרֶץ חֲדָשָׁה וַאֲנָשִׁים חֲדָשִׁים —
הַאִם לָחֲשָׁה אִמִּי לִי?
אַךְ בִּתְכֵלֶת עֵינַיִךְ הִנֵּה זוּ מִנִּי-רָחוֹק צָפִיתִי,
זוּ שָׁמַיִם אֲחֵרִים —
אֲשֶׁר שָׁמָּה כָּל נַהֲרֵי נַחֲלֵי גַעְגּוּעַי יַחְדָּרוּ —
וְכָל מַשְּׂאוֹת-לְבָבִי יָבֹאוּ מִשָּׁם, שָׁם יַחֲזוֹרוּ —
הָהּ, שִׁמְעִי לִי!
אֲנִי אָשִׁיר שִׁירָתִי לָךְ עַל שָׁמַיִם אֲחֵרִים...

(י"ב אייר תרס"ז).

יוסף הפטמאַן.

אֶלֶגְיָה.

אַךְ הֵמַר לִי, הֵמַר אֲדֹנָי:
לְבָבִי — הָאָבִיב הַנִּצְחִי, —
וְהוֹלְכוֹת וְכֵהוֹת הֵן עֵינַי,
וְרַבִּים הַקְּמָטִים בְּמִצְחִי.

אֲנִי צָמֵא לְקַיִץ, לָאוֹרָה,
לִפְרָחִים, לְאַהֲבָה וְשִׁירָה, —
יִכְבַּר בְּבְלוֹרָתִי הַשְּׁחוֹרָה
הַשֵּׂיבָה מַכְרֶזֶת, מַזְהִירָה;

לֹא נָשַׁק לַנַּעֲרָה הַנַּעַר,
הִיא עָבְרָה וַתֵּשֶׁט מֶנּוּ הָלְאָה,
וְעַתָּה, מַה גָּדוֹל הַצַּעַר,
הֲיָשׁוּב וְיִשַּׁק לַבָּלָה?..

חַיֵּי שְׁלֹמֹה.

ספור המעשה

מאת

מנדלי מוכר ספרים.

יח.*)

על מישור גדול, כעשרה מילין מעיר ק..., כישוב קטן ...אה לך מרחוק. בכניסתך לשם מיד אתה מכיר, שעיר של ...ראל היא בסימניה: בשוק עם חנויות שבה, במבוי של בית־...ת ובבית המרחץ — שלשה דברים הללו כמים לדגים הם ...יה של ישראל, אפילו כשהיא קטנה ואין בה אלא עשרה.

ט—ץ שם העיר; עיר קטנה ויהודים בה מעט.

וליהודיה, מתי מעט, נתוספה עוד נפש אחת, בחור אחד ...בא לכאן בתחילת הקיץ. כל היום הוא יושב בבית־המדרש ...ומר.

ט—ץ לא מקום תורה היא. יהודיה צריכים פרנסה. מיד ...אחר התפלה בית־המדרש מתרוקן, כלתה רגל מן המבוי של בית־הכנסת וכל אחד הולך לעסקיו — מי למלאכתו בבית ומי ...שוק ולחנותו.

ואותו הבחור לא בשביל ללמוד תורה בא לכאן. אלא ...א בא בשביל האכילה. הוא מצפה לשלחן אחרים ואוכל ...בית איש יומו.

ולא ברצונו הוא בא, אלא אנוס היה לכך. אמו, אלמנה ...יה, על כרחה כבשה רחמיה מבנה חביבה זה, הגדול בילדיה הקטנים ושלחתו לעיר קטנה זו, בטוחה במכיריה שם ...יקרבוהו.

שלמה'לי שם הבחור הזה, בן רבי חיים הוא. אוי, לידי ... הוא בא!

לאחר מיתתו של רבי חיים רבים באו, כמנהג ישראל, ...נחם את בני ביתו בימי אבלם. לנחם אבלים הרי מצוה היא, שאין מוציאים עליה כלום, אפילו פרוטה אחת, ומי זה ימנע עצמו מלקיימה? פיו של כל מנחם נעשה נחל נובע. ואפילו מי שאינו ...דברן שפתותיו דובבות דברי תנחומין. לאלמנה ויתומים עניים אומרים, למשל: „בטחו ואל תדאגו דאגת מחר. הנה זה אלהינו רב להושיע. לו הכסף לו הזהב והוא חונן ונותן לכשירצה. אשרי כל חוסי בו!" הכל יודעים שאין ממש בדברי תנחומות כמו בדברי חנופה, אף על פי כן הם מתקבלים, פחות או יותר, ללב שומעם. כרטיה למכה היו דברי המנחמים לשרה שבורת־לב. כל מה שנצברו ימים רבים בתוך לבה, צרה ויגון וכעס ומכאובים, נדחקו ויצאו בזרם דמעות רותחות מעיניה, ונוגה האמונה ותקוה טובה נבקע ובא לתוכו.

דברי תנחומין לאבלים הם דמדומי ערב כשהיום נפטר והולך לעולמו, הם מתנצנצים לשעה ומיד אינם. אתא לילה — ויהי חשך אפלה! לא היו ימים מועטים והרגישה שרה במה גדול שברה, שהיא אלמנה נשכחה וילדיה יתומים עזובים — וחשך נוגה התקוה בלבה.

מתוך פניו העגומים של שלמה'לי נכר שיתום הוא. במיתתו של אביו גם עולמו מת עמו — קדרו השמים, שדות ויערים פנה הודם, פנה זיום. אין מהם משיב נפשו ומטעימו עונג כקדם. העולם אינו אלא גוף גם ונשמה אין בו.

יושב שלמה'לי כל היום בדד בבית־המדרש. הגמרא פתוחה לפניו על העמוד, והוא מתנענע ולומד בנגינה עצובה וחשאית; וכשהוא מתיגע וחלשה דעתו מתמר ויושב במקל, כאלו עבר בו נקשה, מעמיד עיניו ומסתכל דומם ומחריש ואינו זע ממקומו. או הוא יוצא למבוי של בית־הכנכת, שאין אדם עובר בו אותה שעה, עומד שם יחידי, גוהק ופיהק ומציץ ואינו יודע מה. זבוב פורח, מזמזם ובא ויורד על ראש חוטמו — והוא אינו מרגיש בו. אוז מוליך את הפעוטות שלו ובכניסתו לתוך המבוי מיד הוא משרבב ומשפיל את צוארו, כורע ומקרקר בגרון קרקורי שבח והודיה לכבוד המקום — והוא אינו נותן דעתו עליו. פרות ועזים באות מן השדה ועמודי אבק עולים לרגליהן, וזה פר בן־בקר גועה ורץ רצוא ושוב מפרה לפרה ברעש ונהימה — והיא כחרש אינו שומע. וכך היה עומד עד שבא שמש של בית־המדרש ואמר לו, מושכו מאחוריו בבגדו, בוא בחור, למה תעמוד בחוץ. הגיע זמן תפלת מנחה.

התפלה לשלמה'לי זוהי קרן־אור, שהיתה בוקעת דרך ערפלי־תוגה בנפשו השוממה להגיה חשכה. אם אין תורה בט—ץ הרי תפלה יש שם — תפלת חסידים. מימיו לא ראה שלמה'לי חסידים. בעיר מולדתו אין מהם גם אחד. המתנגדים האדוקים שם היו מרבים לספר בגנותם, ולפי השמועה היה מדמה אותם במחשבתו למיני בריות משונים, שדתיהם שונות מכל היהודים, מנהגיהם הבל ותפלתם משונה. וכשבא למקומם ראה, שאף הם יהודים. ולא עוד אלא שתפלתם בהתלהבות ובשמחה הלהיבה גם את רוחו ונמשך לבו אחריהם. וביחוד נתרגש מדברי שירה זו, שתוכה רצוף כליון נפש, געגועים ואהבה עזה להקדוש ברוך־הוא, ואומרים אותה ברגש ובנעימה קודם התפלה:

יְדִיד נֶפֶשׁ אָב הָרַחֲמָן מְשׁוֹךְ עַבְדְּךָ אֶל רְצוֹנֶךָ,
יָרוּץ עַבְדְּךָ כְּמוֹ אַיָּל יִשְׁתַּחֲוֶה אֶל מוּל הֲדָרֶיךָ,
יֶעֱרַב לוֹ יְדִידוּתֶיךָ מִנּוֹפֶת צוּף וְכָל־טָעַם.
הָדוּר נָאֶה זִיו הָעוֹלָם נַפְשִׁי חוֹלַת אַהֲבָתֶךָ,
אָנָּא אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ בְּהַרְאוֹת לָהּ נוֹעַם זִיוֶךָ,
אָז תִּתְחַזֵּק וְתִתְרַפֵּא וְהָיְתָה לָּהּ שִׂמְחַת עוֹלָם.
וָתִיק יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ וְחוּסָה נָא עַל בֵּן אֲהוּבֶךָ,
כִּי זֶה כַּמָּה נִכְסוֹף נִכְסַפְתִּי לִרְאוֹת בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ,
אֵלֶּה חָמְדָה לִבִּי וְחוּסָה נָא וְאַל תִּתְעַלָּם.
הִגָּלֶה נָא וּפְרוֹס חֲבִיבִי עָלַי אֶת סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ,
תָּאִיר אֶרֶץ מִכְּבוֹדֶךָ, נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ,
מַהֵר אֱהוֹב כִּי בָא מוֹעֵד וְחָנֵּנוּ כִּימֵי עוֹלָם.

התפלה, שעד עתה היתה לו עבודה שבפה, עכשו היתה לו עבודה שבלב. ואלהי ישראל, שבעיר מולדתו נראה לו קפדן ורתחני, מדקדק עם בריותיו עד כחוט השערה. ועל דבר קל

*) עיין „העולם" נומר 25.

שלא כדין הוא מתמלא חמה, כאלו נפגע כבודו כביכול, כאן הרי הוא ידיד נפש, חביב, דוד נעים. שם עוסקים בתורה ובמצות ובתפלה מיראה, בשביל לקיים אותן בכל פרטיהן כמה שכתוב ולצאת ידי חובתם, וכאן עובדים מאהבה, בהתלהבות ודבקות. שם יראי־שמים נשמתם חצובה מן הקרח הנורא שעל ראשי חיות הקודש, וכאן אנשי לבב נשמתם אצולה משביבין דינור שמתחת כסא הכבוד. שם בני־קרח הללו פניהם זועפים ועצובים בשעת העבודה וזורקים מרה־שחורה בנפש רואם, ואלה בני־רשף כאן, העצבות עבדה חמורה היא להם. בשעת התפלה — אומרים רבותיהם — לא ישים האדם נגד עיניו שום עצבות כלל אפילו ד א ג ת ע ב ר ו ת ש ח ט א. „ישמח ישראל בעושיו". אדם מישראל צריך לשמוח ביוצרו ובגודל אלהותו שמחה רבה ועצומה, ולהתפאר בו תמיד, בכל עת ובכל רגע, שיש לו אל טוב, רבון העולמים „זאב הרחמן" כזה.

מחסידי עיר ט—ץ למד שלמה'לי לעשות תפלתו רחמים ותחנונים והשתפכות נפש לפני המקום. וקרן־אור במחשכי־נפשו, כשהיה מתפלל, מירם לו. אבל נפשו היתה כל כך שוממה וכל כך מחותלה בערפלי צער ויגון, עד שקרן־אור זו של תפלה לא היה בה כדי להאיר אפלתה אלא לשעה, ושאר שעות היום היה יושב דומם ומשומם כגולם.

אף על פי כן עתים היה שלמה'לי מתרגש ולבו ער. לחי אדומה ושמנה עם עין סמויה בה ראה מרחפת לפניו באותן השעות, והיה זרם חם עובר בכל גופו ופניו מתלהטים. לחי זו ועין סמויה זו של בתולה בריאת בשר ועבה היו, של בת בעל־הבית, שהיה לן בביתו וסועד אצלו בשבתות. שלמה'לי לא היה נותן דעתו על אותה בתולה ומה לו ולה, אם סומית היא באחת מעיניה. ומה היה איכפת לו כשהיתה אפילו אלמית וסומית בשתי עיניה? אלא באחד הימים שמע מאחורי הפרגוד, שבתולה זו אומרים להשיאה לו, ודבר זה היה מצערו מאד. ומאותה שעה איקונין שלה היה טס לפניו פעמים והוא מתרגז, כועס ואומר בלבו, מה לזו שקופצת ומתרפקת עלי, ומה לי ולצרה זאת בשעה שרבות צרותי ומר לי מאד? ולהגדיל צערו צורת פראדיל אף היא באה לפניו, צורה יפה של פראדיל האהובה. לחי אדומה ושמנה, עין סמויה ואיקונין של פראדיל מתגוששות וטסות לפניו, מרתיחות דמו ופניו מאדימין.

ועתים היו געגועים לשלמה'לי על בית אביו ועל עיר מולדתו ועל כל מה שהיה רואה שם לשעבר בימים הטובים. הוא יושב יחידי בבית־המדרש אצל גמרא פתוחה לפניו, שקוע בהרהורי לבו. מתגעגע וחולם. העיר ק... כולה בבתיה, בנעריה ובזקניה, ברחובותיה ובמגרשיה מסביב, עולים כמתים מתוך קבריהם ובאים בזה אחר זה להראות לפניו בחלומו. בא בי־נפחא במפוחו ובעמודי אשו, בפטישו ומשחיזו ושאר כלי אומנות שבו. באים בערבוביא בני אדם ובהמות ועופות ביחד, וטראחים והברבורית והתרנגולת עם אפרוחיה בתוכם. באות שבלים של חטים ושעורים מוצהבות ובהשתחויה ובפיפת ראש לוחשות לו ומשימות קטורה באפיו. והיער, זקן נכבד זה, חסון וגבה קומה, מובל לו בשמחות וגיל, בקול שיר ובתרועת צפרים ומביא מפריו, פרי אדמה, מנחה לו. גם השטש משמים נשקפה לו בחן והדר, מעוררת את האהבה בלבו ומושכתו למקומות שאננים בהרים ובקעות.

ובשעה זו של געגועים מתעורר שלמה'לי פתאם וממהר ויוצא מבית־המדרש ואץ לעיר מולדתו. הוא בדרך והעוני של בית אבא עולה על דעתו. אמו הרי היא עובדת יותר מכפי כחה ובנפשה תביא לחמה, והילדים נמקים ברעב ובעירום ובחוסר כל. הדעת מנצחת את דמיונו הכוזב ומחלישתו, ושלמה'לי עומד, עיניו זולגות דמעות והוא חוזר והולך בלא חמדה ותלוי ראש למקומו בבית־המדרש.

ופעם אחת, „בימי סליחות", גבר כח דמיונו והעלה לפניו בלהטיו אותם הימים ואותם המועדים וכל המעשים שנעשו בהם לשעבר, כשהיה שרוי בשלוה בבית אביו. היה מדמה לו את ביאת בני הכפר „לימים נוראים" בעגלות וקרונות, בקול המולה המון חוגג; את בנין הסוכה והישיבה בה ואת לילי שמחת בית השואבה בחג, שהיו אומרים דברי שירות ותשבחות בבתי כנסיות ומדרשות, ולאחר כל אחת מחמש עשרה מעלות שבתהלים היו משוררים ומרקדים בדיצה וחדוה זקנים עם נערים יחד; את ההקפות, שהיו מקיפים את הבימה בספרי תורה ובדגלים ואת הדובשנין בשמחת תורה — אלה זכר בגלותו ונשתפכה עליו נפשו. ומרוב געגועיו קפץ ויצא מבוהל מבית־המדרש, שהוא שמם וריק ודממה בו, ורגליו היו רצות מאליהן ונושאות אותו בדרך, העולה לעיר מולדתו. עכשו דמיונו נצח את הדעה ונשא אותו על כנפיו, כנפי נשרים, והביאו לבית אמו כשהוא עיף ויגע ומזיע. אם ובנה נפגשים ומורידים דמעות — אלו הן דמעות העלובים, של אלמנה עניה ושוממה ושל בן מחמד נפשה, שמפני עניותה גלה ממנה ולאחר רוב צער ונדודים חזר ובא אצלה מדוכא ומדוכדך בלא כח, מצפה לחסדה, ושניהם בוכים, היא בוכה ואומרת: אוי לאם, שהגלתה את בנה מעל שולחנה! והוא בוכה ואומר: אוי לבן, שבא אצל אמו העניה ומבקש להוציא בלעה מפיה!

נ. סוקולוב.

מְאוֹרָע בּוֹרוֹמִיאוּם.

(סוף).

פיום הרביעי הקיף את עצמו הוד ועושר, כבודה ועבודה רבה, וחצרו היתה כחצר מלך המלכים. הרפורמה היתה מתאוננת בפרט על המותרות ופזרון ההון ובזבוז ממונה של הכנסיה, דברים שנראו להם כמתנגדים תכלית נגוד אל תורת ישוע הנוצרי ותלמידיו ואל דרכי חייהם ומנהגיהם. והנה פיום הרביעי לא היה מסוגל להשקיט את התלונות האלה, כי אם להפך. לפיכך לא תמוה הוא הדבר, כי בשלחו בראשית שנת 1561 את שליחיו („נונציוסים") אל המושלים הקתולים ואל המושלים הפרוטסטנטים למסור להם את הבולה (אגרת שלו), אשר בה הוא קורא להם לבוא לטרידנט ולהמשיך את הועידה שנפסקה בש׳ 1552, לא אבו הפרוטסטנטים שמוע לו, וימאנו להשתתף. באו רק הקתולים, והישיבות התחילו ביום 10 יאנואר 1562, ואז היה קארל הבורימיאי, אחד מראשי המדברים. קארל הבורימיאי היה, כאמור, בן אחיו של פינס הרביעי, אבל היה גדול ממנו בחכמה, ובנוגע ליראת שמים אין למתוח שום קו מקביל בין השנים האלה. קארל הבורומיאי היה קנאי אדוק, אבל כונתו היתה רצויה, על פי כל מה שהוברר לחוקרי ההיסטוריה מתולדותיו, נראה שהיה האיש הזה פרוש ונבדל באמת מן התאוות, נותן את כל ממונו לעניים, מהלך עם הנגועים ועוסק בבקור חולים, מסגף את גופו ויושב בתענית, והנמוסים שרודו פיום הרביעי הכתירהו בהם לא הטו את לבו מהאמונה והחסידות והצניעות המוחלטת. בודאי לא זכותו של פיום הרביעי עמדה

...קונציליום הטרידנטי להגמר, אלא זכותו של קנאי זה, ...ע את כל יצרו ואת כל כחו רק בקנאות דתית. הוא היה ...כ... של האפיפיור בטרידנט, והוא ברך שם גם על הסוגמר ...ו את הישיבות ביום 4 דצמבר 1563, ובהשתדלותו הוציא ... הרביעי את הבולה שלו ביום 26 יאנואר 1564 לאשר ...ים את כל מה שהחליט הקונציליום הטרידנטי, ולהוציא את ...זורות לפועל מיום 1 מאי ואילך ולהושיב ועד של חשמנים ...הקה על אופן היצאת ההחלטות לפועל. אז נתפרסם גם „אינדקס" — רשימת ספרי המינים שנאסרו לבוא בקהל.

יכול היה הכומר־האציל, שנתעלה למדרגת חשמן ובא־ ...האפיפיור, להיות קדוש וטהור בחייו הפרטיים -- אבל המעשה ...שה בגרמא דיליה, שהוא סייע לו, היתה פסיעה גסה לאחור, ...תגברות המסורת העורת על השכל האנושי התובע את זכיותיו, ...ין הדמיון על הבקורת, שעביד וטרוניא והתחזקות מלכות ...שן, אז נוסדה האינקביזיציה ברומי, אז תקפה הצנזורה ע"י „אינדקס". בנוגע למצב היהודים חכו אז שינוים שלא הורגשו ..., אך תוצאותיהם הסתעפו והלכו במשך דורות להגדיל את ...ק ואת המרוצה. הקונציליום הטרידנטי החזיר „עטרה ...ישנה" — את חוקי הכנסיה הקתולית, שלאישר בני הדורות ...ים כבר נשכחו ונשתקעו. טרידנט — עיר טמאה, משכלת. ...ר הטירולית הזאת היתה מכבר תיפת בוערת. בשנת 1475 ...ה שם מאורע של עלילת דם. בדו עלילה על היהודים שרצחו ...ק נוצרי (שמו סימאן), ולרגל בדותא זו תפשו את נכבדי ...יהודים בעיר ההיא ויענום עינוים קשים, ויאנסום להודות על ...ם, וידינום למיתה, ויטיתום באכזריות פראים, ויחריבו את ...ית הכנסת, ויקימו במקומו בית. כניסה לזכר סימאן, ובשנת ...1 עשו את סימאן לקדוש. ובטרידנט זו ישבו אנשי הקונ־ ...ציליום, שם בבית התפלה הקתולי סנטא מאריא מאדז'יורי הבנוי ...אבן אדמדם והמושך עליו עוד כעת את עיני כל המבקרים את העיר, היו ישיבות הקונציליום, ובמקום המקהלה מימין ...מנח תלויה תמונה גדולה, ועליה שבעה חשמנים, שלשה ...פטריארחים, שלשה ושלשים ארכיהגמונים וחמשה ושלשים ומאתים ...הגמונים, שם קבעו עוד הפעם כחומה את הדעות הקתוליות ...הדתיות ואת החוקים של הכנסיה בנוגע אל הכופרים ואל המינים ...ם — אל היהודים. האפיפיורים של התקופה ההיא לא דכאו באופן יוצא מן הכלל את היהודים שלהם. פאול השלישי היה ...ם קצת מגין על היהודים שלו, מפני שהיה צריך להם. סיקסטוס החמישי נזכר בתור צדיק בנוגע ליהודים. יוליוס השלישי הוציא את היהודים מכלל הכופרים, שהאינקביזיציה היתה מטפלת ...הם, כל עקרו של הקונציליום ועבודת מתקניו ומסדריו וקביעת ...עקריו וחידוש חוקי הכנסיה הנושנים וכל הפוליטיקה של האפיפיורים, מן פאול השלישי עד סיקסטוס החמישי, וריביתיהם והתגבולותיהם וזממי מלחמה שלהם היו רק בשביל מטרה אחת — בשביל להגן על כח הכנסיה הקתולית ואחדותה ושלטונה, שסכנה גדולה נשקפה להם אז מצד בעלי הריפורמה. אבל הצרות והגזרות על היהודים באו באופן אמצעי כתולדות מוכרחות של ...שיטה ההיא.

רשאי היה היהודי בן המאה השש עשרה להגיד בנוסחו של היהודי בן המאה העשרים על אדות התנועה האנטישמית: אין כאן תנועה מיוחדת, מכוונת כלפי היהודים, אך יש כאן ...ק מתנועת־אחורנית הכללית. היהודי ברומי בוראי היה אומר ...ן, ביחוד כשהיה רואה שיוליוס השלישי עושה גם חסד ליהודים ומתיר ל„אנוסים" להתגורר שם ופוטרם מדין האינקביציה.

אבל המקיף באספקלרית השקפתו את מצב כנסת ישראל בגולה עשוי לראות את הקונציליום הטרידנטי כראות ועידה אשר ממנה יצאו גזרות ורדיפות לאין מספר. די להזכיר שהתיסדות חברת הישועיים היתה ג"כ אחת מתוצאות הקונציליום הטרידנטי קארל הברומיאי היה אחד מראשי מיסדי החברה הזאת: הכהן, שלפניו היה מתודה, היה מן הישועיים. ואחד מסופרי ההיסטוריה הצרפתים כותב על דבר קארל הבורומיאי: Il a suivi les aspirations des jesuites לא ידוע לנו עפ"י מקורות היסטוריים שהיו ענינים לקארל הבורומיאי עם יהודים, אבל עפ"י ההשערה נטרדו היהודים מהחלק האיטלקי של שווייץ לרגל התגברות הקתוליות שם. בלוקארנו הראו לי מקום ששם היתה האינקביזיציה. אפשר שהיתה ערוכה כנגד הפרוטסטנטים, שבודאי באו שמה מהחלק האשכנזי מעבר להרי הגוטהארד, אבל קרוב הדבר, שהיה שם או בהסביבות גם איזה ישוב של יהודים שנעקר ונבלע מהזמן ההוא והלאה. קארל הבורומיאי, פטרוס קאניזיוס; פראנץ פאן פאלעם, חברת הישועיים ותברת הקאפוצינים התחילו אז פורשים את מצודתם על כל אירופה. ביאת ישועיי או קאפוציניי לאיזו עיר היתה כביאתו של נביא־מוכיח. הוא היה שורף בהבל פיו את האפיקורסים ואת היהודים. אמנם המלחמה עם האפיקורסים הפרוטסטנטים לא היתה קלה כהמלחמה עם היהודים. האפיקורסים הפרוטסטנטים הלכו הלוך וגבור, הלוך ורם. קארל הבורומיאי הציל את שווייץ האיטלקית מיד הפרוטסטנטים, אבל שווייץ האשכנזית והצרפתית נשארה בידיהם. רוב ארצות אשכנז, אנגליה ואיי הסקנדינבים נפלו בידיהם. כל השאלה היתה רק שאלת כח. מהשעה שהכנסיה הפרוטסטנטית הצליחה למשוך אחריה את מקצת המלכים והנסיכים פסק כחם של כל החרמות והאיומים. הקתולים נשארו לעצמם והפרוטסטנטים לעצמם. הקונציליום הטרידנטי הצליח לחזק את הקתוליות בתוכה, אבל היא לא הצליח לנצח את הפרוטסטנטים.

כהר ימים רחוקים מצלצלים כעת דברי האגרת שהוציא האפיפיור של עכשו פ י ו ס ה ע ש י ר י לזכר בורומיאוס. האגרת נקראת בשם: „אינציקליקה־של־בורומיאים". כאלו לא למד כלום וכאלו לא שכח כלום מרבר פיוס העשירי על אדות האפיקורסים והמינים אשר „יצר לבם השיאם" לעזוב את הכנסיה האמתית האחת. הוא איננו קורא בשם את לוטיר, את צבינגלי ואת קלבין, אך הוא אומר בדרך כלל, שהאנשים הבוגדים היו „בעלי תאוה והפקרות". פקח הוא הואטיקאן, ואיננו תולה את הדברים בפיוס הרביעי, אלא בקארל הבורומיאי, מפני שקארל הבורומיאי הוא שם קדוש. לפי דעת פיוס העשירי צריך גם כעת להחזיר את העמים למוטב. אלו אפשר היה, כי עתה קבעו גם כעת קונציליום טרידנטי. האנציקליקה הזאת עשתה רשם מרעיש, וכל חללו של העולם המדיני מלא רעש זה. ממשלת אשכנז מחתה כנגד העלבון שהעליבו את ראשי הרפורמה הפרוטסטנטית, וצוה האפיפיור להשיב, שלא היתה מדעתו לפגוע בכבודם של ראשי הרפורמה. אח"כ מחה מלך זאקסן במכתב ערוך אל האפיפיור, והאפיפיור השיב בעצם ידו דברי שלום. כעת מוחה חברת הפרוטסטנטים, ובאונגריה פרסם ארכיהגמון קתולי את דברי אגרת־בורומיאוס. וכבר נהיו לרגל הדבר הזה ויכוחים מדיניים נוראים בפרלמנט. הואטיקאן מחרים ומצטדק, אוסר ומתיר, ימין דוחה ושמאל מקרבת, איננו אומר על הן הן ועל לאו לאו, אלא הן ולאו — עם מודעה רבה, שאין הדבר נוגע אל הפרוטסטנטים ד ה א י ד נ א, אלא על הפרוסטנטים ש ה י ו.

באמת נוגע הדבר גם אל אלה, שהיו לפנים, גם אל אלה החיים עתה, וההבדל הוא רק מדרגת הכח. אין כח כעת להחרים, אין כח לקרוא מלחמה על האפיקורסים, יש כח רק להוציא

אינציקליקות—ולא יותר. אפילו אותו הכח של קארל הבורומיאי ניטל כעת, כי מירדי די באל, המזכיר הנוכחי, אינגו קארל הבורומיאי. קארל הבורומיאי כעת הוא רק סמל, רק פסל בעיר ארונה, רק קבר בקתדראל של מילאנו. ואנו עוברים בלאגו מאדז׳יורי לפני איי בורומיאום ונהנים הנאת טיילים.

והאפיקורסים הפרוטסטנטים? גם הם אינם אפיקורסים עוד, גם הם מושלים, גם הם רואים את האחרים כאפיקורסים, ובאותה שעה שמוחים כנגד אינציקליקת־בורומיאום, לא ויצתה הממשלה בברלין לקיים צוואת שביב מרע שהנחיל סכום מסוים לחברה אחת שעוסקת בתקון החנוך המוסרי־ שלא נוסד על הדת. גם הדברים האלה הם עתיקים. הריפורמטור קלבין בכבודו ובעצמו רצה לנהוג באפיקורס אחד ששמו היה סירביט מנהג אינקביזיטור. מה הוא ההבדל? אם הריפורמה נעשית שלטת, אז יש גם לה אם לא אפיפיור אחד, כי עתה הרבה אפיפיורים, וכל מקום שיש עיקרים יש גם כפירה, וכל מקום שיש בני אמונה יש גם כופרים, אפילו אצל בני הכתות המדיניות. הוטב הדבר רק מעט מעט...

א. ביילין.

קדיש.

— יתגדל ויתקדש שמיה רבא...

בכל אשר אלך, בכל אשר אפנה מצלצלת תפלה זו באזני. בשכבי ובקומי אתי היא. יומם ולילה מלוה היא אותי, יומם ולילה.

נספגה לתוך נשמתי. אין תפלה אחרת על שפתי, אין מחשבה אחרת במוחי, אין קול אחר באזני, בכל אשר אפנה היא עמדי, בכל אשר אפנה.

הצקון־לחש נשמתי היא או תחנת אחר בעד הזכרת נשמתי? איני יודע.

— יתגדל ויתקדש שמיה רבא...

יום יום לפני שקיעת החמה מובילות אותי רגלי אל הבית הקטן והלבן העומד בקצה העיר. ידי הרועדת מושכת בפעמון, ובבליון עינים אני מחכה עד שתפתח הדלת.

נפתחת היא בידי שומר הסף, ולו שפם שחור ועב ופנים רצינים, קרים.

על ברכתי אין הוא עונה, פושט מעלי את מעילי ומחשה בקיר.

למה הוא זועף? את רגלי אני מקנח בזהירות רבה לפני הכנסי. כבר תחבתי לידו מטבעות כסף זה שלש פעמים, הוא קבלן ממני כאילו השבתי לו את חובו, ושוב הוא מחשה.

ואולי טועה אני. אפשר אין בלבו כל טינא עלי. אפשר מחשה הוא בשביל שיף עוד מעטה ההוד העוטף פה את הכל, בשביל שיגדל עוד הקסם אשר מסביב.

מי יודע?

— יתגדל ויתקדש שמיה רבא...

זה חורש ימים אני בא יום יום אל דבית הזה ללמד את ה„קדיש" להתלמידי הקטן בן שש שנים.

זה היה רצונו האחרון של אביו.

אני מקריא לפניו והוא חוזר על כל מלה ומלה. מצחו הקטן והחור נקמט באותה שעה, והוא מביט ישר בפני, כאלו מקוה הוא לראות בעיניו הכחולות והחולמות את המלים היוצאות מפי.

דומיה מסביב. בחלון המשקיף אל הגן נגעיה קרני השמש האחרונות. בהרות זהבהבות נאחזות בוילונים האדומים, מתנפלות על המרבד הרך, מטפסות ורוטטות על הקירות. תונה בין השמשות יורדת ותופפת, ושלוה טהורה ועגומה נסוכה על הכל. מרחוק עומד הכרך וסואן, והרוח מביא משם פזוטי קולות בודדים, תלושים, ופה בתוך המרגוע מצלצלת לעומת השמש הגועת תפלת נעגיעים:

— יתגדל ויתקדש שמיה רבא...

איזו תוגה של מסתירין עוטפת התפלה במקום הזה ובשעה זו, המלים לובשות צורה, ופירושן נעשה משום מה כל־כך קרוב ומובן ללב.

ויש שענן עולה ומשתרע על פני מצחו הצח של תלמידי, עיניו נוצצות והן רטובות, לסתותיו, המכוסות כשות עדינה, נשארות תלויות קצת, ומלאית הן חן מיוחד, והוא חוזר על כל מלה בקולו הרך, המפעם כזרם קטן, ואינו מקשיב כלל למה שהוא מוציא מפיו. טרוד הוא באחרת.

על מה חולם יציר נחמד זה, מה נעשה בתוך נשמתו הטהורה? החושב הוא על אביו שנעלם פתאם והוא לא יראהו עוד לנצח?

החושב הוא על המות? הנושא הוא אותי כבר בלבו הרך? המבקש הוא פתרון לסוד הגדול שהוא סיר לכל, לכל, לגדולים כמו לקטנים?

על מה חושב הוא?

ומעל הקיר מביטות שתי עינים גדולות, שחורות — עיני אביו הן. פשטו דמדומים על התמונה, וגסוכי יגון מבהיקים צבעיה, ומשונים נוצצים מנעולי הדלתות הגדולות והכבדות לקראת המערב הבוער.

גם הגן. דועך אור שחקים. הקו האחרון הולך וכבה, ובחללו של החדר מתיפחת תפלה:

— יתגדל ויתקדש שמיה רבא...

לפעמים, לפני גמרי את לקחי, נכנסת אל החדר אם הילד, אשה צעירה ורעננה. כולה היא רוך ועדן. גוה הקל והזקוף עטוף שחורים, ודומה היא למלכה יהירה בבגדי אלמנותה.

עצב חרישי נסוך על פניה, בין שפתותיה ילין, בקפלי שמלתה ובקולה הענוג.

— אפשר תפטור אותו עכשו? — פונה היא אלי ועיניה הכחולות מביטות רכות.

שירת געגועים הוא קולה, ים זוהר הן עיניה.

ככנפי מלאך מרשרשת שמלתה, נוה גוחן לילד. היא חובקת אותו, נקפאת בנשיקה על מצחו, נשיקה ארוכה, ממושכה.

ודומה היא לחלומי של פסל גאון, לחזון פלא, חזון ברים.

עיני נסגרות מאליהן בשל נשיקה זו. לחץ מתוק ומדאיב וגאה בלבי.

מה יפה היא!

וחושב אני באותה שעה, שהכל מסביבי רק חלום הוא, די רק שאפקח את עיני והכל יגיז ויעלם.

וחושב אני באותה שעה. כי נמצא אני בתוך ארמון קסם, בעולם של אגדה, בתבל שאינה דומה כלל לאותה שאנו, בני אדם חוטאים, הומים ורוחשים בקרבה.

מה יפה היא!

מה יפה היא!
ימים שלמים אני תועה ברחובות, ימים שלמים. שוטט בקרב אנשים ואין אני רואם כלל. אני רואה רק אותה, אותה.
לילות שלמים אין תנומה לעפעפי. לילות שלמים אני הוגה בה, רק בה.
ואתא בוקר ורגלי נושאות אותי אל הבית שבקצה העיר. יושב אני שם כצל, מונה את השעות ואת הרגעים שנשארו עד הכנסי אל הבית.
והשעות נמשכות בלי קץ, בלי תכלה. שב אני הביתה, יושב עם בעל מעוני הסנדלר והוא לבוש סנור עור ורוצע רוצע — רוצע עד אין סוף. נעשה צר לי, יוצא אני החוצה. מהלך כמכושף מסביב לבית שבקצה העיר.

— יתגדל ויתקדש שמיה רבא...
שנינו, אני ותלמידי, יושבים אני על יד החלון הפתוח ושוננים את ה„קדיש".
בגן היא עומדת, רגליה טובלות במרבד דשא, פרחים מגוונים סיבבים אותה, והיא עומדת נשענת אל עץ ועיניה תלויות בשולי הרקיע הבוערים.
השמש שוקעת. גוחנים הפרחים והיא, פרח בין פרחים, נשענת אל העץ.
פרח הפרחים.
הקרן האחרונה דועכת. לאט לאט צונח ראשה על זרועה הנשען על העץ, צונח ופניה נסתרים.
אלי, הבוכיה היא? לא, לא, לא בוכיה היא. פרחים אינם בוכים. לא בוכיה היא.
תלמידי משקיף למטה אל הגן. שנינו משקיפים למטה אל הגן.
— אְ—מָא! — קורא הילד בקולו הרך.
— א—מא! — לוחשות שפתי כהד, — א—מא!
היא מרימה ראשה אל החלון, שפתיה שוחקות נוגות, מה יפה היא בת השחוק על שפתיה, כאלו אצל עליה אלהים מיופי הרקיעה.
מתגנב אני חרש אל הילד ונושק מחלפות ראשו מאחוריו. והן רכות, מסולסלות, דומות למחלפותיה היא וקור עובר בבשרי.
— א--מא!

סבוי אהבה, סבוי אושר אני, מערב עד בקר אני תועה, מבקר עד ערב אני תועה סבוי אהבה, סבוי אושר.
— א—מא! — אני מפלל וחוזר על מלה זו אלפי פעמים, אלפי פעמים.
פוגשים אותי מכרי, דורשים לשלומי, דואגים לבריאותי, חוקרים לסבת מחלתי.
— אני מאושר! -- עונה אני ומתחמק מהם.
מסתכלים הם בי בחשד ומנענעים בראשיהם, — ולבי מתרונן בי.
הנפש מלאה על כל גדותיה. מתרחב הלב ורוטט מרוב עדנה. אושר גדול אני נושא בתוכו. כל הפצעים העלו קרום והיו כלא היו. נשתכח ונמחק העבר המר. הורם המסך, ועולמות ירוקים, יפים, נגלו לפני בפעם אחת.
— א—מא!

ובלילות, כשהכרך תפוש שינה, אני עומד על יד ביתה שעות שלמות, מתפלל תפלת השינה:
— היה סתרה לה, אב הרחמים! יעמוד מלאך השלום למראשותיה, יסוכך עליה בכנפיו הצחורות וימתיק לה חלומותיה.
היה סתרה לה, אב הרחמים! היה מגן לה, שוכן מרומים!

על הדרגש היא יושבת. ראשה מורד, ידה האחת נתונה בתוך חברתה, וכולה הרי היא כקפואה.
ואני עומד לפניה, רואה אותה כמו מתוך אד ושפתי לוחשות:
— אהבתיך!
אהבתיך, שירת חיי ואור חלדי.
מהרגע הראשון שהכרתיך נפתחו לפני פתאם עולמות גנוזים לא שערתים. כל העולם פשט צורתו וייף ויהי לעולם של אגדה, עולם של זיו נצחים. השחקים מבהיקים לי והם רמים, והם חופת משי; משוררים הכוכבים והם צוחקים, ואני שומע ניבם, ובאויר משתפך הימנון של אלפי כנורות. צצו לי גפים ואני נשא ברום ואני רואה את כל התבל לארכה ולרחבה, והיא יפה והיא מלאה פרחים, והם מקטירים בשמיהם ומשכרים בריחם — משכרים אותי.
אהבתיך!
אל תסבי עיניך מנגדי—מעיני אושר נובעים מהן, השמיעיני קולך—מנגינת פלא כל הגה פיך. תני לי לשאוף ריח שערותיך—ריח עדן הוא, תני לי לכבוש את ראשי בקפולי שמלתך--מזמור כרובים רחשם, תני לי לנשק קצות אצבעותיך -- פרחי חן זיום.
את מחשה?
מלכה יהירה! הנני פורש אליך כפי בתחנונים. תני לי לנגוע בכנפי בגדיך, תני לי לנשק אבק רגליך.
את מחשה?
מלאכי הטוב, לעבדך אני רוצה. ראי, אני כורע לפניך. פרוש עלי כנפיך, מלאך אשרי. צוי לי למות ואגוע מאושר.
אל תדחפיני. את נעלי אשל לבל ישמע קול צעדי. על בהונותי אדרוך בהדרת קודש. אעצור נשימתי לבל אפריע מנוחתך. רק אל תדחפיני, אל נא תדחפיני.
אם יקדח בלבך רק שביב אחד בשבילי וחיתה נפשי. די לי אם רק יתקל בי מבטך התועה וכבר מאושר אני.
אל תסתירי פניך ממני.
יפיפית. קסום הודך אני.
אהבתיך. אלי, מה אהבתיך!...

קולי נפסק. חשתי את אצבעותיה הנוגות תועות על ראשי, רועדות בתוך שערותי, והן חמות ורכות כקרני שמש.
שתי טפות חמות טפטפו מעיניה ונפלו על מצחי. רסיסי טל ללבי הצמא.
הנחתי ראשי על ברכיה ונקפאתי משפעת אשר.
— עמנואל!
קולה הומה בגעגועים והוא כה זר. מגיע הוא לאזני עמום, כאלו קיר עב עמד ביני ובינה.
בשתי ידיה היא מרימה ראשי וגוחנת אלי חורה, נושבת עלי חומה ומשכרת אותי. פניה קרובים אלי, כה קרובים. הנה מצחה הצח, הנה קווצות שערותיה הריחניות נוגעות בי. מקשיב אני לנשימתה הקודחה והמהירה. עיניה מסתכלות בי ומה זר מבטן. הבבות התרחבו ומשקיפות, גדולות ומלאות.
— עמנואל!

היא לוחצת את ראשי בחזקה אל לבתה ונושקת את ראשי, מצחי, עיני.

ואני מתאמץ להתחמק. נטף רסיס רעל לתוך כוס האשר. למה היא מזכירה את שם המת?

היא נלחצת אלי יותר ויותר, שפתיה דובבות, נשיקותיה צורבות. נפלו גלי שערותיה והתפזרו, וגופה רועד כולו.

ופתאום היא מתעוררת, נסוגה ממני, מסתכלת בי רגע וצעקה מתפרצת מחזה:

— אי!

כפצועה היא מתנפלת לפני התמונה שעל הקיר, ידיה שטוחות וקולה הומה:

— עמנואל! עמנואל!

היא לואטת פניה, כתפיה רועדות והיא בוכה, בוכה דומם.

נבהל אני נגש אליה. כל העולם כאלו נובל ונכמש בדמעותיה.

— עזבני, — לוחשות שפתיה מתוך דמעות—עזבני!

ביום המחרת לא משכתי בפעמון. הדלת היתה פתוחה. איזה דבר נתק בקרבי.

נכנסתי. המשרת לא עמד בפתח כדרכו. החדר היה ריק.

צעדתי הלאה. כל החדרים ריקים, נוגים, נשענים על עמודים קרים. הדלתות הכבדות פתוחות, מובילות מחדר ריק אחד אל משנהו.

היא נסעה.

נגשתי לחלון ופתחתיו. מרה שחורה תפסה את הגן. עמדתי והבטתי על השמש השוקעת נוגה, כאלו שקעה לבלי עלות עוד.

זמן רב עמדתי ככה. חרש התכנסו צללים, באו והשתרעו מסביב, כתרוני המונים המונים וצצו בי מתיך המחשכים. בחלל תעה קור מקפיא את הדם ואימה פרשה כנפיה ובלעה הכל.

נכנסתי אל החדר בו למדתי את תלמידי.

ערומים הכתלים. נתיתם הקיר שעליו היתה התמונה תלויה. נשארו בו רק שני חורים עמוקים, חורי מסמרים, והם הביטו אפלים כשני חורי שלד.

— יתגדל ויתקדש שמיה רבא... — הקשיבו אזני פתאום.

התפלה צלצלה סביבי בכל. הכל התפלל. התפללו הכתלים, התפללו הצללים, התפללו הפרחים בגן. התפלה השתפכה והתיפחה בתוך החלל השחור של החדרים הריקים.

יצאתי משם. שוטטתי בחוץ עת רבה סחור סחור.

נפתח לוע של תהום עמוק. הכל הורק מתוכי. פרחה לה נשמתי ונשאר לי רק גו כבד, והרגלים מטלטלות אותו בלי מטרה.

עמדתי שוב על יד הבית עם צלי על ידי ועם לבתי הנשמה. הרעועה בקרבי. הלכתי וחזרתי שוב לאותו בית כמכושף. ויהי בעיני למצבה על קברות נשמתי.

שריפת נשמה וגוף קים.

נכנסתי לאיזו חנות. יצאתי משם ובידי בקבוק מלא. באתי אל הבית. באחד החדרים מצאתי כפיסי עץ יבשים.

תעיתי לבתי. התבודדתי בפנתי, ישבתי והתנועעתי כמטורף, פרשתי כפי, הניפותי אגרוף.

צלצלו בחוץ פעמוני מכבי אש, נשמע קול שעטת פרסות סוסיהם הטסים. לשונות אש לקקו את פני השחקים, ואנכי ישבתי בפנתי והתנועעתי כמטורף.

קםתי ופני אל הקיר והחלותי להתפלל את הקדיש,

בעל מעוני, הסנדלר, התרומם ממקומו, פיו פעור ועיניו לטושות מפחד. ידו האחת אוחזת במרצע ובשנית סנדל ישן, הפוך.

סנדלר תמים! חושב הוא שאת הפלת הקדיש מתפללים רק בבית התפלה לזכר אבא ואמא שמתו. ח—ח--ח!

— יתגדל ויתקדש שמיה רבא...

לונדון. אוגוסט, 1909.

אבוהב.

מִקָּרוֹב וּמֵרָחוֹק.

III.

מנוי וגמור: אני מודה מעכשו בתורת המטריאליסמוס ההסטורי

בפרקי הקודם נגעתי בדרך הלוכי במנהלי הישיבה שבמעלה ובהמורה מירקין מווילנא. לראשונים הקדשתי כמעט עמוד שלם ולאחרון — רק שורות אחדות. והנה הראשינים כאלו לא חלו ולא הרגישו, וממשיכים הם „בעזרתו יתברך" את מלאכתם, מלאכת הקודש, ואינם שמים לב למה שידובר בהם. והמורה מירקין מווילנא נפגע ע"י דברי המעטים ורגז וקצף ושנס את מתניו וחבר ושלח ל„העולם" „מענה" נמלץ, המטליץ טוב עליו בפרט ועל כל המורים בכלל ומלמד חוב על ה„מקרוב ומרחוק" בפרט ועל כל העתונות העברית בכלל.

וכל זה למה? מפני ש„בתי המדרש הגבוהים" שלנו, כביכול, כלומר: הישיבית הקרושות, אינם תלוים בדעת הקהל. יש להם אוטונומיה גמורה; וכל זמן שיש שדרי"ם בעולם וכל זמן ש„רבי יעקב משלם" הכל אתי שפיר. אבל בתי הספר הנמוכים שלנו עדיין לא זכו לשדרי"ם ולאוטונומיה הבאה על ידי שדרי"ם, אין הם בתי-הספר, נהנים מנדבת לבם של בעלי צדקה, והבעלים של בתי-הספר על עבודתם פרנסתם, ותלויים הם איפא בדעת הקהל, וזקוקים הם לעין טובה ויראים הם מפני לישנא בישא.

ואולם גם המורה מירקין מווילנא רוצה באוטונומיה, ולא רק לעצמו אלא לכל חבריו המורים, ובאוטונומיה כזו שעדיין לא חלם עליה שום אדם בעולם. מילתא זוטרתא: „על מר אבוהב לדעת — כותב הוא ב„המענה" שלו — שגם המורים עומדים ברשות עצמם. והרשות נתנה להמורים להשתמש בשפה כרצונם וכרוחם, כמו להסופרים, ולמי שבידו המקצוע הוא המושל בו בכל אופן שירצה. ולמר אבוהב אין כל רשות לסתום רוחם ומקורם של המורים ושטף עטם. כי להסגנון אין כל נוסחא, והוא תלוי רק בשגעונו של המסגנן. וכן לפי דעתי אני, שבעד כל הסגנון של המורעה שלי, אין לו כל רשות לבוא בתור מבקר, ולהניח כל בקורת... ולפי שמתי אין לנו כל נחיצות ללכת בצלוע ירך ובעקום הפנים בדרכי השפה, אלא הכל לפי המשכת עטנו והתרגלותה"...

את הציטטות הללו ודאי לא הבאתי לשם נוי, אף גם לא כדי לגלות את קלון „מחברן". כי מה לנו ולמלמד פרטי אחד המטיל מומים באיזה עשרות נפשית רכות מישראל, בשעה שבכל פנה שאנו פונים, בכל עיר ועירה, ילדי ישראל העלובים גדלים ללא תורה וללא דרך ארץ מעוני ומחוסר בתי ספר צבוריים, אבל מציאותם של „מורים" כאלה, הניטלים לעצמם את השם

מחוקי בתי ספר" ו„מחנכים", מעידה, עד כמה גדול הוא הצורך, שהמורים העברים הראויים לשם זה ישתפו את ...כדי שלא יעמדו עוד במחיצתם הדיוטים המומחים להטלת ... ברוסיה קיימת כבר הסתדרות של מורים. וכבר שמענו מחלוקת וריב עולה מתוך הסתדרות זו, אבל מעשים ופעולות ... לא ראינו...

בעולם החנוך שלנו ברוסיה נעשים מעשים אשר לא ... הנה מעשה התלמוד־תורה אשר בביאליסטוק. ... הנרא בין חבורת המורים של הת"ת ובין המנהל. ... לתגרות כאלה מינח בטבע הדבר של כל חבורת עובדים, ... שאחד מן החבורה הוא העומד על גבה של החבורה ... ומי יודע אם יש בעולם בי"ס אחד, שלא יהיו מצויים בו ... והערומת בין המורים ובין המנהל. כי אין לך דבר ... לאדם ממרותו של חברו לעבודה. והרבה מן הענוה, מן ... והטקט דרוש למנהל בי"ס ביחסו לחבריו־עוזריו. והרבה ... הענוה, מן האהבה לבית הספר ומן הותיר על האהבה ... עצמית דרושים למורים, כדי שיוכלו לקבל באהבה או לכה"פ ... יפה ומנומסה את מרותו של אחד מחבריהם, שהשכלתו ... אפשר אינה מרובה מהשכלתם הם ושעל כל פנים כתר ... שלו אינו עולה על כתר התורה שלהם. ואין דעתנו ... נוקקים לגוף הענין ולדון, מי משני הצדדים במעשה ביאליסטוק הוא האשם ביותר, המנהל או חבורת המורים. די ... בזה שאנו יודעים ומבינים. אנו יודעים, שמנהל הת"ת בביאליסטוק הוא פדגוג מצוין, שהעמיד תלמידים־מורים הגונים ... וכולם מזכירים בכבוד את השפעתו הפדגוגית עליהם. ... אנחנו, שחבריו לעבודה—מכיון שהוא בחר בהם—אינם ... הם אנשים מן השוק, „משכילים־צולעים", שלקחו לעצמם את ... ההוראה, אלא מורים הראויים לשם זה. ומה אנו רואים? ... שנפלה תגרא בין המנהל ובין המורים, הרי הם קושרים מעין קשר, מתפטרים מעבודתם בבנופיא, ולא עוד אלא שהם עושים את כל „הנחוץ והאפשר", כדי—להבריח את כל המורים העבריים האחרים מן העבודה בהת"ת שבביאליסטוק, או להכריח את המנהל לפנות את מקומו. כך עושים חמשה מורים עברים, שאין כמוהם יודעים, כמה מועטים הם בקרבנו פדגוגים מומחים באמת ועד כמה עלינו להוקיר כל כח פדגוגי; כך עושים חמשה מורים עברים, שאין כמוהם יודעים, כמה מיעטים הם בתי ספרנו ... ההגונים פחות או יותר, ועד כמה אנו חייבים לשמור מכל משמר. בי"ס כזה במקום שישנו...

ואין לנו שום מוסד עליון אשר יפקח על שדה־החנוך הקטן אשר לנו וישמור אותו מכל פגעים הבאים ומתרחשים לבוא עליו. וחברת מפיצי השכלה היכן היא? האין המכשלה הזאת תחת ידה? ואגודת המורים העברים שברוסיה מה היא, האם היא עסוקה רק במחלוקת ובדברי ריבות — ודי לה? ואגודת „חובבי שפת עבר" למה היא באה? האם היא עסיקה בגדול „מדברים" בלבד — ודי לה? והאנשים ושהקונפרנציה הברלינית של ה„הסתדרות לשפה ולתרבות העברית" בחרה בהם להיות באי־כחה ברוסיה, מה הם עושים?

בקיוב נוצרה אגודת המורים, וכפי שמודיעים לנו היתה שם לפני ימים מועטים „אספה נכבדת של טובי האינטליגנציה העברית בדבר יסוד אגודה לשפה ולתרבות העברית". „האחד ק"א הרצאה מפורטת בדבר נחיצות העבודה לשפה ולתרבות העברית ובאר, עד כמה צריכים אנחנו לאחוד כחותינו המפוזרים. והשני מלא אחרי המרצה והוכיח, עד כמה גדול ערכה של אותה ההסתדרות בנוגע לתחית הדבור העברי, להפצת הספרות וסדור החנוך, וסיים בנחיצות יסוד אקדמיה לחדוש מלים בשפתנו" (לא פחות ולא יותר!)... ואחרי השני דבר השלישי, ואחריו דבר הרביעי וכו' ונוסדה אגודה ונבחר ועד והוחלט לגשת לעבודה. האח, מי ימנה מספר אספיתינו, הרצאותינו, חברותינו, ועדינו והחלטותינו! ואולם העבודה—לך ובקש אותה אצל המדברים מעט ומחליטים מעט ועושים הרבה. אתנו אין כאלה.

אתנו אין כאלה. אנו די לנו בהחלטות בלבד. כולנו זוכרים עדיין את ההחלטות המרובות, שהיחלטו וחזרו והוחלטו בשעתן בקונגרסים הציוניים, בקונפרנציות הציוניות, בהועידות הציוניות וכו' וכו', כי זו היא העבודה הציונית בגלות, שהכל מודים בה — לפקח על החנוך ולדאוג לדבר, כי יקום לנו דור חדש נאמן לעמו ולקדשיו. ואמנם בבקר לא עבות אחד קמנו והנה כמין Deus ex machina יצאו, צצו, פרחו חדרים מתוקנים, שעורים לגדולים, שעורים לקטנים, קריאות, טיולים; כרוזים, חוזרים, מגלות; ספרי חנוך, מטרות, קצורים וקצורים לקצורים,— ותמלא הארץ אותם. ההחלטות נחלטו, ולא עוד אלא־שיום אחד נתקיימו כולן, והמהומה היתה מרובה, והכבושים היו גדולים ומיצלחים, וליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. אלא... אלא שהעריב השמש של אותו היום האחר, ויצאו בני אדם לנוח קצת מרוב העבודה אשר עבדו וישבו לשעה קלה תחתם, כי עיפו, וינומו תנומה קלה כי חטפתם שינה, ויחלמו חלומות נעימים וטובים, כי היה להם אותו היום יום ספוק נפש ומלוא חזון לכם, וינומו, ויישנו—וירדמו...

ונרדמים אנחנו, והדור החדש אשר בו שמנו מבטחנו, אשר עליו תלינו את כל תקוותינו מה יעשה בו?—

בקיוב עדיין מחליטים לכה"פ החלטות. מי יודע, אפשר תצטרפנה בזמן מן הזמנים כל ההחלטות המרובות והיו לקורטוב של מעשה. אבל ביאהניסבירג אשר בדרום אפריקא אין מחליטים אפילו החלטות.

„מעטים — מעיד על עצמו אחד הסופרים היהודים מיאהניסבירג („די יודישע פאהן" נומ' 23)—מעטים הם המאמרים אשר כתבתי מתוך כל כך כובד ראש כמאמרי זה, שאני כותב היום"... והוא הולך ומספר במאמרו ההוא, ברגש ובאנחה, ש„מספר גדול של ילדי אחינו אשר בדרום אפריקא מתחנכים בבתי־ספר לקתולים תחת השגחתם התדירה והשפעתם „המשובחת" של „האחים והאחיות", והחניכים סופגים אל תוכם את כל אשר הם רואים ושומעים בבתי ספרם ונעשים זרים לעמם ולמולדתם"... „לא ילדי עניים בלבד מתחנכים בבתי הספר הללו, משום שאין יד הוריהם משגת לשלם שכר למוד לבית ספר יהודי, אלא גם ילדי עשירים מתחנכים בבתי ספר ההם. ולא משום שההורים היהודים אינם רוצים בכלל להת חנוך עברי לילדיהם לפיכך הם מוסרים אותם ל„האחים והאחיות", אלא משום שאין בתי ספר עברים הגונים פחות או יותר, משום שאין איש דואג לעשות דבר לטובת חנוך ילדי ישראל שם... הכל—או לכה"פ רבים — דואגים ומצטערים על כי בניהם נתונים לעם אחר, לדת אחרת, ואין איש דואג להסיר את הקלקלה, להסיר את מקור הרעה..."

ואל תאמרו: אין ביאהאניסבורג ובטרנסבל כולה אלא קומץ קטן של יהודים, ומה יעשה הקומץ הקטן הזה? ידו קצרה מלהושיע לעצמו. אל תאמרו כדבר הזה — חסרה לא רק היכולת אלא ביחוד חסר הרצון. ושוב ירושלים דליטא תוכיח. ידיעה קצרה אבל „יפה ונעימה" אני מוצא בנומר 149 של „הד הזמן". הרי היא לפניכם ככתבה וכלשונה:

„אתמול ביום השבת בשעה החמישית אחרי הצהרים באו

פתאום פקידי הפוליציה אל בית המסיתים אשר בעירנו, בשעת הקריאה והדרישה בפרשת השבוע, ומצאה, כי רוב הנאספים הם יהודים. הפוליציה העמידה שוטרים בפתח הבית ובשער החצר ולא נתנה לאיש לצאת. כנראה, חשדה הפוליציה את הצעירים היהודים, כי גאספו לכאן לשם מטרה פוליטית. אבל העומד בראש המיסיון, הד"ר פראָוויין, ברר להפוליציה, כי כל הצעירים הללו אינם אלא חניכי האסימילציה, והם נכונים להמיר את דתם בכל עת רצון"...

אפשר אתם יודעים גם מבלעדי אגיד, כי בווילנא יש קצת יותר מקומץ יהודים; אפשר אתם יודעים, כי ווילנא היא עיר המלאה עסקנים ואנשי מעשה, והא ראיה, כי, למשל, להועידה הידועה שהיתה בשעתה בקובנה „לא יכלה" ווילנא לשלוח פחות מארבעה עשר צירים; אפשר אתם יודעים, כי בשכבר הימים, כשלא היה עוד מספר העסקנים ואנשי המעשה בווילנא מרובה כל כך, היו תורה והשכלה יוצאות מירושלים דליטא לכל בני הגולה. ועכשו נעשית ירושלים דליטא ידועה בכל תפוצות הגולה ע"פ אותה התורה הידועה, שצעירי ישראל לומדים בה באותו הבית הידוע „ברחוב פאגוליאנקא". וכבר נעשתה שיחה זו שגורה בפי הבריות בווילנא:

— הליכותיו של צעיר פב"פ מעוררות ספק. שמא הוא הולך ל„פאגוליאנקא"?

והעסקנים עסוקים ואנשי המעשה עושים, לכל ועידה נשלחים צירים לא פחות מתריסר, דרשות נדרשות, החלטות נחלטות, וילדי ישראל לומדים תורה בבתי-ספר „ספנגרסים", וצעירי ישראל לומדים תורה ב„פאגוליאנקא"...

שמא תאמרו, שבאמת אין העסקנים מפקחים על הצבור ואין הם מתקנים תקנות טובות לפרט ולכלל, וענו בכם הדברים, שכותב לנו הקורספונדנט מוויסליטץ פלך קלצי, כי טעות גדולה אתם טועים והנכם חושדים בכשרים.

„לאשרנו — כותב אותו הקורספונדנט — נצרפה סוף סוף גם עירנו ב„כור הרפורמות", לאחר שנתישבו בדבר כראוי עמדו מנהיגי העיר ותקנו לבטל את המנהג שנהגו כאן משנים קדמוניות, לשמח חתן וכלה בשבת שלפני החתונה ובשבת שלאחריה"...

ותו—לא...

Gamma.

י. בֶּרְשַׁדְסְקִי.

(שרטוט)

כשיצא הרומן הראשון של ברשדסקי „באין מטרה", עשה רושם גדול, ו„הבקרת ציינה תיכף, שכוכב חדש הופיע בשמי ספרותנו".

לא עברו שנים רבות, וברשדסקי כבר כתב רומן שני וגם ציורים וספורים לא-גדולים, והבקרת בעטה בו, משום שחשבה ומצאה, כי „כשרונו הוא בעלי בתי" ואינו שוה כלום.

כך הוא מנהגה של הבקרת שלנו: כשהיא מעלה היא מעלה עד לרקיע, וכשהיא מורידה היא מורידה עד לעפר...

אפשר שבמשך הזמן היה קם מבקר שאינו קיצוני והיה מעריך כראוי את יצירותיו של ברשדסקי, או אולי היתה מתפרצת מחלקת ספרותית: בין אלה „שגלו את הכוכב" ובין [illegible] עליו.

אך בינתים חלה ברשדסקי והלך לעולמו.

והפתגם הרומי אומר: „על דבר המתים חיב אדם לדבר או טובות או לא-כלום".

אצלנו נוהגים, כנראה, על פי סוף הפסוק... ואמנם לא נמצא בין כותבי „המסות הספרותיות" איש שיביא להציג [...] וזכר לברשדסקי בספרותנו (כמובן, אין אני מביא בחשבון את ה„ניקרולוגים").

ברם זכור לטוב מר בן-אביגדור (הראשון שהכניס את ברשדסקי אל ספרותנו העברית), שהביא לנו בימים האלה [...] ספרים, המכילים בתוכם את הכתבים האחרונים של ברשדסקי *), שיש בהם כדי להשלים את צורתו הרוחנית של הסופר המנוח ולעורר את הקורא העברי, שיעמוד על טיבו של אחד הבונים בספרותנו העברית. —

יש שמתוך סקרנות או בטלה אדם בא לדפדף אלבום של תמונות פוטוגרפיות. לפניו עוברת שורה של פרצופים: אנשים נשים, זקנים, צעירים, מתוארים בפוזות שונות. לפעמים הוא רואה צורה יפה או פוזה מלאה-חן, והוא שוהה רגע להסתכל קצת — ועובר הלאה. בעל האלבום, שהתמונות קרובות אליו ודאי מוצא בהן עולמות מלאים. ואולם הזר רואה באלבום רק צללים, שאינם אומרים כלום לא ללבו ולא למוחו, והוא שוכח את הקלסתרים תיכף לאחר שמניח מידו את האלבום.

רושם כזה עושה על הקורא הרוב הגדול של ספורי ברשדסקי הקטנים. רק לעתים רחוקות מאד אנו פוגשים בספורים האלה איזה גבור, שצורתו תהי נחקקת בלבנו ימים רבים, שבשעה מן השעות יעלה זכרונו לפנינו.

הגבורים של ספורי ברשדסקי הם בני-אדם מן השוק, שכמותם אתה רואה יום יום ואינך שם לב אליהם. והמעשים שברשדסקי מספר הן מן המעשים בכל יום, שאינם עושים רושם.

„אין אני אומר כלל לתאר איזו דרמה קורעת-נפש... א[...] איזו טרגי-קומדיה... מי יודע, אולי תקרינה בחיים גם דרמות גם טרגי-קומדיות, אולם בסדר-החיים ההוא, שאני עומד [...] באותה שעה, אין בכל אופן מקום למאורעות ממין זה" — כך מתחיל ברשדסקי את אחד מספוריו המעולים „הוא היה כה[...]" (כתבים אחרונים, א', ע' 137).

ואמנם אין ברשדסקי מחבב את תאור המומנטים הטרגיים או הקומיים שבחיים, אלא הוא בוחר דוקא את המקרים השכיחים, שאינם מוציאים את האדם מעולמו, אלא מטרידים אותו לשעה או מזעזעים אותו זעזוע כל שהוא.

בכלל אין ברשדסקי רואה אלא את המציאות, את החיים של יום יום, ואותם הוא מתאר בלי אהבה, בלי איבה, פעוטים ופחותים הם הגבורים של ברשדסקי יותר מרי, ע[...] שאפשר יהי לחבב אותם; אך אין המספר רואה במחשבותיהם ובמעשיהם חטא כל שהוא, שבגללו ישנא אותם.

הרוב הגדול של ספורי ברשדסקי הוא מחיי המעמד הבינוני של היהודים. המספר מכיר בטיבם של האנשים הללו, יודע את דאגותיהם ומבין את עולמם הפנימי.

הדאגה הכי-גדולה בקרב הסביבה הזאת היא: להשיא את הבנות כמנהג בעלי בתים. ולכן משמש הענין הזה חומר למספר הגון של ספורי ברשדסקי. בת קשה לשדוכין („בשעה מוצלחת"),

---

*) „כתבים אחרונים" מאת י. ברשדסקי, חלק ראשון וחלק שני, „ביבליותיקה גדולה", הוצאת „תושיה", ורשה, תר"ע.

...ים על צניעות בנותיהם („נשיקה—גמול"), לקוי הפרנסה ...ה שתעננה („שנים רעות") ועוד ועוד.

...בקשו בספורי ברשדסקי את האהבה. זו היא בת ... פני הארץ אין המספר רואה אלא את הגעגועים...

... בעלי בתים אתם מוצאים בספורי ברשדסקי גם ... יצירות, ו„פוגשים על דרך חייהם איזו מכשולים בלתי־ ... אתם רואים אנשים ונשים, שחייהם עוברים ללא נחת, ...ים לפני המציאות... אתם קוראים על דבר פגעי החיים ...ם, המשפילים את רוח האדם...

... כל הדברים האלה מסופרים בפרטיות יתרה, עד ...קר נבלע בתוך הפרטים הטפלים.

...פעמים קרובות נדמה, כי כל הספור לא בא אלא כדי ...ה ומספר את כחו ב„פסיכולוגיה". ואמנם כותב תולדותיו, ...קפלן, מספר בתמימות רבה, כי „המקצוע שבחר (!) ...סקי לעצמו היה — הנתוח הפסיכולוגי", ...נתוח הפסיכולוגי לגבי האמן הוא תכלית בפני עצמה.

...פעמים דומה ברשדסקי לאותו הגבור של ספורו „מושך ... היושב בבית־המרקחת ומסתכל בפני הנכנסים והיוצאים ... ישער השערות על הנעשה בלבם בשעה זו. „הוא לא ...עצמו חשבון, מרוע מענינים אותו כל הפרטים האלה, ...אם נוגעים לו בשום אופן: ההתענינות הזאת באה מאליה, ...א הכיר אותה כמעט גם בעצמו". (ע' 72).

...אים הספורים הקטנים — כפי שמעיר כותב תולדותיו ...ברשדסקי — לא נחשבו בעיניו למאומה. „את יצירותיו ...ית חשב רק לעבודת יצירה ממדרגה שניה, לעבודה ... וכו' וחשב את עצמו לסופר־רומנים".

...אכנם את שמו הספרותי קנה לו ברשדסקי בשני הרומנים ... „באין מטרה" ו„נגד הזרם". —

מי שיבא לכתוב על דבר השפעת הספרות הרוסית על ...תנו החדשה, ודאי יקח לו בתור אילוסטרציה את כתבי ...סקי, תמה אני אם יש בספרותנו החדשה עוד אחד, שיהי ...נק מן הספרות הרוסית במדה מרובה כברשדסקי.

לא רק סגנונו העברי הוא תרגום הסגנון הרוסי, כי אם ... באופן הסתכלותו בחיים הוא תלמיד מובהק של הסופרים ...סים משנות השבעים והשמונים.

אבל אין זה חקוי הרגיל אצל כל סופר מתחיל, חקוי ...בא מתוך אי בטחון בכחו לסול שביל מיוחד לעצמו, אלא ... שמקורו באמונה, כי המחוקה הוא כליל השלמות. זהו מה ...רא לו אחד־העם „חקוי של התבטלות".

„בדיקנות סגנונו הגיע לידי כך — אומר כותב תולדותיו — ...היה נזהר אחר כך להשתמש באיזה מבטא שאינו נותן ...תרגם כצורתו לשפת רוסיה, ועי"ז טעו רבים ...מבקריו לחשבו למחוסר ידיעה הגונה בשפה העברית. באמת ...היה ברשדסקי בקי בכל ספרי התנ"ך, ורק בעמל רב עלה בידו ...להשתחרר מן המליצות הביבליות, שהיה מחונך עליהן, וכשהיה ... פולטן שלא מדעת, היה מותקן באכזריות עצומה ומחליפן ...אפילו ברוסיציזמים צורמים את האזן"...

ומה שעשה ברשדסקי לסגנונו העברי, כי שעבד אותו ...ון הרוסית, עשה גם לכשרונו האמנותי בכלל, כאילו ... בזכות השלטון של הספרות הרוסית, ולא עלה מעולם על ...רוחו לפרוק עולה מעל צוארו.

אותו התאר המפורש, אותו החטוט שאינו מעלה ואינו מוריד, אותו הנתוח לשם נתוח למד ברשדסקי בבית המדרש של הסופרים הרוסים, עד כי השכיח מלבו את אפני הדבור והמחשבה ברחוב היהודי, את ה„קיצור", את המועט המחזיק את המרובה, את חצאי הדבורים, את החדוד.

נפלא הדבר, כי כל גבורי ברשדסקי, בני עמא פזיזא, מתנועעים בנימוס ובמתינות מרובה, מדברים הם בישוב הדעת ונזהרים להוציא מפיהם דבור חריף, כאילו יושבים הם לא בביתם ולא ברשותם.

גם בזה ניכר, כי הרבה עמל ברשדסקי לעשות את גבוריו לאירופאים, היינו לרוסים.

אך לא בחצוניות הדברים בלבד נגרר ברשדסקי אחרי רבותיו הרוסים מבית מדרש הריאליסטי, כי אם גם בפנימיות יצירותיו אתה מוצא תורה זו.

גבורי שני הרומנים שלו הם יהודים גמורים, בעלי תכונות יהודיות, וגם הסביבה היא, לכאורה, כולה יהודית, ובכל זאת אתה מכיר, כי יסוד ושרש הרומנים האלה הוא לא יהודי.

אדמוביץ, גבור הרומן „באין מטרה", הוא טפוס של „אדם מיותר", שאינו מוצא בחיים שום דבר להדבק בו. אך יחד עם זה הוא רואה את עצמו עליון על כל האנשים הקטנים הסובבים אותו, ולפעמים הוא פוסע על ראשיהם לא מרוע־לב, כי אם מתוך בוז להם.

האין אתם רואים בבן־אדם זה דמות דיוקנו של הגבורים המפורסמים מן הרומנים הרוסים?

ואיזראילסון, הגבור של הרומן השני „נגד הזרם", הוא לכאורה כולו יהודי. זהו טפוס של חובב־ציון, שחבת ציון משמשת לו השקפת עולם שלמה בנוגע להיהדות ועתידה. והאיש הזה אומר לעשות את דעותיו בסים לחיו, רוצה הוא לקיים את היהדות בתוך ביתו, לחנך את בניו ברוחו, ואולם „הזרם" חזק ממנו, בניו מתפרצים מפניו, וכל מחשבותיו הטובות עולות בתהו.

האין אתם שומעים כאן את הד הדברים המפורסמים בספרות הרוסית על אדות „הסביבה", המקלקלת הכל, ואין מפלט מפניה?

„ברשדסקי היה איש־שלילה. הוא התיחס בשלילה לכל הזרמים הסובבים אותו". „להחלומות הלאומיים היה מתיחס בשלילה לא מחמת התנגדות פרינציפיאלית, אלא על יסוד חשבונות הגיונים קרים". „ההגיון האכזרי שלו, היה סותר כל אילוזיה, כל דבר שלא היה לו בסים ריאלי מוצק".

כך וכך מספרים כותבי תולדותיו. ואולם אם אפשר עוד לבני אדם להרחיק מן החיים את „החלומות" ואת ה„אילוזיות" ולבלי הרגיש לקוי בנשמתם, הנה קשה לה לאמנות להתקיים בלי חלומות ואילוזיות, שהם הם עיקר מהותה.

„חשבונות הגיוניים" בלבד אולי יפים הם למדע. בשירה הם פוגמים.

אין כל ספק, כי לפיכך דבק ברשדסקי בהמהלך הריאליסטי ולקח לו למופת את הספרות הרוסית, מפני שעל פי תכונות נפשו ונטיותיו היה מסוגל לקלוט אל תוכו תורה זו.

אך גם זה ברי, כי הרבה היה לו „מרוליה", הרבה קבל מאבותיו היהודים, והרבה בא לו בירושה מאבותיו מדורי דורות.

ומי יודע אם לא היה עולה בידו להשתחרר מן השעבוד שנטל על עצמו ברצונו הטוב.

הדבר המוב שקבל ברשדסקי מן הספרות הרוסית ובמקצת

היה דבר זה מונח גם בתכונתו) הוא ההתיחסות הרצינית אל הספרות. עבודתו הספרותית היתה בעיניו מרכז חייו, ובה ראה את עולמו.

האמנות היתה בעיני ברשדסקי דבר חשוב מאד, שאסור להקל ראש בה, לעשות אותה שעשועים, לעסוק בה דרך־אגב. ברשדסקי שאף לעלות אל המדרגה העליונה בספרות. וו היתה בעיניו — הרומן, שבו אפשר לתת בטוי למחשבה שלמה, לרעיון רחב.

מתחלה חשב את ההסתכלות בלבד למטרה בפני עצמה. אך ייתר ויותר נשאו לבו לצרף את כל מה שראו עיניו למחשבה כוללת.

את ההומור, את הדמיונות, את האילוזיות חשב ברשדסקי לדברי־שעשועים, שאולי יפים הם, אך כולם הם בבחינת „פרחים" לנבי ה„פרי". והוא ראה את עצמו רציני יותר מדי, כדי לשום לב ל„פרחים".

אך בשנים האחרונות לחייו התחיל ברשדסקי מכיר, כי היצירה האמתית היא „יש מאין", כי האמן מחויב להתרומם מעל המציאות, כי אסיר לזלזל בחלומות ואילויזיות.

והוא מנסה את כחו לעוף בעולם הדמיון („רסיסים"). רואים אתם, כי כנפים אין לו, והוא רק מדדה, אך מי יודע אם במשך הזמן לא היו צומחות לו גם כנפים...

בנידון זה מלאים ענין, הם ה„כתבים האחרונים" (חלק שני של המנוח, ששם אנו מוצאים התלבטות נפש שואפת לחרות...

אם „מראשית צעדיו הספרותיים היה ברשדסקי בטוח יותר מדי בעצמו" (ע' י"א), הנה מכירים אתם בצעדיו האחרונים חסרון גמור של ז„בטחון"...

כתבי ברשדסקי בכלל נותנים חומר רב להבין על ידם את עולמו הפנימי של הסופר זה, והרבה יש לדון בהם.

ואולם לא נתכוונתי לתת במאמרי זה ציור שלם אלא רק שרטוט בלבד.

מִכְתָּבִים מֵאַנְגְּלִיָּה.

1.

היהודים והיהדות

ההבדל העצום בין היהודים היושבים במזרחה של לונדון ובין אלה היושבים במערבה; ההבדל האתנוגרפי בין יהודי הולנד ובין יהודי אשכנז ומפלגותיהם הנמצאות פה, הוא שהטביע את חותמו על היהדות האנגלית והשפיע במדה מרובה על התפתחותה. אין לך ארץ מארצות המערב, שהיהדות היא בה רבת־פרצופין כהיהדות אשר באנגליה. היהודים באנגלית הולכים ונפרדים איש מעל אחיו, הולכים ונבדלים לכתות כתות, כמעט כל „ריברנד" יש לו שיטה מיוחדת ביהדות, ובכל חלק וחלק של העיר אתה רואה צורות שונות של יהדות. כשם שברומי העתיקה היו מצויות כל הדתות כך מצויים בלונדון כל מיני יהדות. אין שום כתה ושיטה ביהדות אשר לא תהיה לה בא־כח בלונדון בדמות עדה או חברה. מן החסידים האדוקים החוטפים שיריים ומאמינים במופתיו של „הרבי" עד הריפורמים הקיצונים, האומרים לאחד את היהדות והנצרות, מן „הגרנדים" הספרדים עד האגרחיסטים הלאומיים, מן האורתודוקסיה הפרנקפורטית ועד הריפורמה הברלינית—הכל יש בלונדון.

החזיון הזה כשהוא לעצמו מוזר מאד. בעוד אשר בהגיטות הגדולות בארצות אירופה ומעבר לים אנו מוצאים שאיפה להסתדר ולהיות למרכז גדול, הנה הגיטו הלונדוני הולכת ומתפוררת. לפני שנים מועטות יסד מנהל האורתודוקסיה באנגליה, הלורד סוויטלינג, עדה מיוחדה, אף על פי ש„הקהלה" הלונדונית אינה ריפורמית כלל, אחרי אשר האנגלים האמיתים קונסרבטיבים הם מטבעם ואינם נותנים לתקן את היהדות. לפני איזה ירחים זכתה לונדון לעדה חדשה, מיסודו של קלוד מנטפיורי, האומר לאחד את היהדות והנצרות. העדה הזאת נבדלה לגמרי מן העדה הכללית. התאחדות יהודי לונדון לעדה אחת אינה בגדר האפשרות, כל כך רחוקים הם זה מזה ב„יהדותם".

ובעוד אשר להיהודים בארצות המערב יש איזה דבר המאחד אותם, כגון ההתבוללות בתור אידיאל, או מעשי הצדקה, הנה חסר פה הקשר הזה. הריפורמים ממערבה של העיר יוצאי אשכנז, דבר אין להם עם הריפורמים ילידי אנגליה. כמו כן אין שום יחס בין היהודים האדוקים ההולנדים ובין האדוקים האשכנזים. כל אחד מביט על רעהו בבוז.

בטרם אבוא למנות את כל מיני היהדות שבכאן ולתאר את צורותיהן ופרצופותיהן, אני רוצה לבאר את הסבה שגרמה לרבוי המפלגות. בכל ארצות המערב אנו מוצאים רק יהדות אחת בת די פרצופין: יהודים ניאולוגים ויהודים אורתודוקסים; במלים אחרות: התבוללות בלי דת והתבוללות עם דת. על צד האמת יש לשתיהן השקפה אחת על היהדות ועתידה. ההבדל ביניהן הוא פורמלי ולא עיקרי, מה שאין כן באנגליה. גם היהודים האנגלים האמתיים הנוטים להתבוללות ומכנים את עצמם אנגלים בני דת משה, מדברים תמיד על גזע עברי ועל עם יהודי. המלים "Jewish race" „Jewish people" שגורות בפיהם. ובכן אין התבולותם דומה להתבוללות של יהודי אשכנז או צרפת, למשל, המשתדלים להוכיח, כי עם ישראל וגזע עברי אינם במציאות כלל. מהו הדבר שמנע בעד ההתבוללות להכות פה שורש?

התשובה על השאלה הזאת תבאר לנו במקצת את החזיון המוזר, כי יש באנגליה כל כך הרבה מיני יהדות.

האנגלי האמיתי אוהב מטבעו את החופש ואינו גוזל אותו מאחרים אם אין לו על ידי זה הפסד פוליטי. גם האימפריאליזם החדש, שיצר משם ברלין, אינו שואף לכך, שכל העמים העומדים תחת ממשלת ברוטניה יטמעו בתוך העם האנגלי. אין הוא דורש אלא התאחדות פוליטית ואיקונומית. בעוד אשר הצרפתי או האשכנזי דורש מהיהודי הבא להספח עליו התבוללות גמורה, מוסרית ושכלית, ומכריחו באופן ידוע לעזוב את עמו ולפעמים גם את דתו, אין האנגלי דורש מהיהודי אלא להיות אנגלי במובן המדיני. וכל זמן שהיהדות לא תגרום לו להאנגלי נזק פוליטי הרי לא איכפת לו קיום הצביון הדתי וגם הלאומי של היהודים. וכיון שכן הוא, אין לו להאנגלי שום סבה להכריח את היהודי להתבולל. אין הוא מתעניין כלל בהחיים הפנימיים של היהודים. אחת היא לו אם חיים הם באופן זה או אחר, אם מדברים הם בבתיהם אשכנזית או אנגלית או באיזו לשון שהיא. הסבלנות המעשית הזאת מצד האנגלי נותנת את היכולת להיהודי האנגלי להיות יהודי דתי ולאומי. ורק הודות לתכונה זו של האנגלי אפשר הדבר, כי יהודים כסיר פרנצים מונטפיורי או כבנטוויץ מודים בפומבי בלאומיות ישראל ומחזיקים בציונות, ואיש מן האנגלים האמיתים לא יטיל בהם חשד, שאינם אנגלים טובים.

תכונה זו של האנגלי גרמה גם כן לרבוי הפרצופין של היהדות בארץ. באשכנז, למשל, יודע כל „גוי" משכיל את ההבדל בין יהודים ריפורמים ובין יהודים אורתודוקסים, ולעתים קרובות הוא מסביר פנים להאחד או להשני. ופעמים רבות דנו בפרלמנט הפרוסי בשאלות אלו. דבר זה מן הנמנעות הוא באנגליה, יען כי האנגלים אינם מתענינים בחיים הפנימים של היהודים, כאמור. ובשכאים היהודים האורתודוקסים יוצאי פרנקפורט לחיות על פי „נוסח פרנקפורט" או היהודים „ההולנדים" לחיות ע"פ „נוסח הולנד"—אין מוחה בידם. אילו קרה זאת באשכנז, אז היו האשכנזים מרימים קול זועות: „מדינה בתוך מדינה" והיו קוראים להפוליציה להציל את המדינה מן „הסכנה". ומפני שהיהודים הם מטבעם קונסרבטיבים, ואינם רגילים לשנות את ארחות חייהם בכל יום, לכן התפתחו ההבדלים האתנוגרפיים והאתנולוגים באופן „נורמלי". היהודים ההולנדים מגדלים את בניהם ע"פ „נוסח אמשטרדם", האדוקים מפרנקפורט—ע"פ „נוסח פרנקפורט". וכך עוברים ההבדלים האתנוגרפיים מדור לדור. גם בני היהודים האשכנזים המתבוללים, כלומר הריפורמים, עודם עד היום ריפורמים אשכנזים; הם חיים בכפיפה אחת, משתקים בקוביה ביחד, בזים להלאומיות היהודית ביחד, במלה אחת—הם הולכים בדרך אבותיהם.—בני יהודי הולנד הולנדים הם. בני יהודי המזרח אעפ"י שנולדו פה, „פולאקים" הם, „הספרדים" לא יתחתנו „באשכנזים", ובני הרובע האחד של העיר אין להם עסק עם בני הרובע השני, כולם הם אנגלים במובן הפוליטי, ואין אחד מהם אנגלי במובן המוסרי והחברותי. לפני שנה כנה הלורד רוטשילד את היהודים היושבים באנגליה בשם „נתיני הוד מלכותו מבני דת משה". ואף־על־פי שבכנוי זה יש הרבה מן הצביעות הפטריוטית, מ"מ יש בו קצת אמת. הצד השוה

...אנגלי הוא רק, כי כלם הם נ ת י נ י א נ ג ל י ה, בעוד אשר ...יליטית מאד.

...כמה מיני יהדות איכא באנגליה?

...אומר בלי שום התול, כי אנו מוצאים כאן ש ב ע ה מינים ...יהדות", ואלה הם:

...א: ו ו י ו ט ש פ ל... תורה, חכמה ומוסר, התלהבות ...אליים יהודים, זוהי יהדות ווילנא ומינסק... אבל לעומת רבוי ...מעוט החומריות. הזן ועושר, בת גופני—לאו דוקא, והרבה ...פנים ורעבים ללחם ממלאים את בתי הת"ת הגדולים, ולומדים ...מורים עניים שבאו מברדיצוב ומקיוב. משפחה בת שש נפשות ...ליטרא שטרלינג לשבוע. האב עוכד עבודה מבוקר ועד ערב, האם ...או עושה מלאכה בבית, הבנים והבנות — פועלים ופועלות בבתי ...ועולם חיים בדוחק, דרים בבתים צרים, טחובים וקרים, מבקרים אספות ...ציוניות, קוראים בעתונים ורגזים ועוסקים בפוליטיקה... כל ימות ...חיים בשלום זה עם זה, ורק בהגיע ימי הבחירות הם נחלקים ...לליברלים ולקונסרבטיביב, „לטורים ולוויגים", ונלחמים איש באחיו.

...ב: הקהלה הגדולה. לא אורתודוקסית ולא ריפורמית. הכל ...והמקום, ממון קרח — ועניות הדעת. פילנטרופיה לשם שמים ולשם ...פוליטיקה של גבאות ומעט אירופאיות. הרב הראשי הוא ...הוא, רבניו, חזניו ודייניו לבושים בגדי השרד, „כי על כן גם ...וגם אנחנו מה". יהדות בלי תוכן ובלי עיקרים, חציה דתית ...אופורטיונית, קצת התבוללות וקצת גאוה יהודית. הנכבד הוא—העשיר ...והנקלה — העני התלמיד־חכם. מחזיקי היהדות הזאת מדברים בתור ...ויהדות האנגלית, אף על פי שהרוב מהם הם יוצאי אשכנז התיכון; ...אל תלום ונתעשרו ונתאנגלו... רבם היה אחד מן הרבנים הראשונים ...גד הציונות; הרב הנכבד הזה, יליד פרנקפורט וחניך לייפציג, ...תביא הציונות רעה למדינת אנגליה. חכמת ישראל כבאשכנז מאן ...ומן התרבות היהודית נשארה רק החכה להפורינג האנגלי, שהוא ..."קוגעל"... רובם ככולם נעדרים הם רגש לאומי פוזיטיבי, אף אם ...מוכן לזמן על הגזע העברי ועל העם היהודי. אוהבי תורה מעטים ...אבל דבקים הם ב„הסינגאג" שלהם. על יהודי ווייטשפל מבוטים ...נון, ורק לשם פרסום בעתונים הם יורדים לפעמים אל העם היושב ...העיר להטיף לו מוסר, דרך־ארץ ופטריוטיות. כך היה אחרי מות המלך ...והעתונים של המטרפולין דרשו בשבחם של נדיבי הלב ומנהלי הלאם ...ומה נעים לו למיסטר קאהן או לעווי, אשר לפני שלשים שנה עוד ...גהטות, להקרא בשם „מנהל הלאם היהודי"... במלה אחת: יהדות ...ון ומלח, לא חמימא ולא קרירא.

מין ג: של הלורד. יהדות דתית קיצונית, יהדות בת צורה, אבל עם ...עתיקות. לורד יהודי עומד בראשה, ודבר זה מועיל לפרסומה. ...בה הם חנוגים וסוחרים קטנים מכל פינות העולם, הלורד בא בחברתם, ...מוסר ותורת ישראל. בין רבניה יש גדולי תורה באמת ודרשנים ...כי העדה הזאת מתירה לרבניה להיות למדנים. הלורד משתדל ...בראש העדה ד"ר רבינר מאשכנז, אשר יהיה גאון וחכם ודברן כאחד, ...עתה לא עלה הדבר בידו למצא את אשר הוא מבקש. כמובן, יש ...בתי תפלה מיוחדים, נוסח מיוחד, רבנים, ש"ץ, שוחטים וחזנים ...עם „כשרות" מיוחדת. מנהלי „היהדות" הזאת גם הם חסרים רגש ...ורחוקים מעבודה לאומית, אף על פי שאחד מרבניה חשוד על הציונות. ...אוהבי כתבי הקודש, מכברים את הלורד הישיש והחסיד הזה, על ...משתדל להפיץ את כתבי הקודש בין „הגרים"... מלבד זאת הוא חבר ...המפלגה הליברלית ותימך בה ביד עשירותו.

מין ד: הספרדים, יהדות חשובה של נוסח עתיק, דתית ולאומית: ...בקרטיה במלוא מובן המלה. הספרדים מתפארים ביהדותם, מחזיקים בידי ...תלמוד, הנודע פה לידען היותר גדול של ההגדות האנגליות בפרט ...כבלל. מנהלה הרשמי והמעשי הוא הציוני המפורסם סיר פרנצים ..., עשיר ויחסן ואוהב תורה וחכמה כאחד. והוא נודע לשם בקרב ...האנגלי. עדה זו יש לה מוסדות עתיקים ועשירים, הנתמכים בידי ...היא העולה הרבה להרים את ערכנו הלאומי והקולטורי בעיני האנגלים, ואין עדה המכובדה בעיני הגוים יותר מן העדה הזאת. אבל הספרדים מועטים הם במספרם ובטלים בששים...

מין ה: יהדות הולנדית. יש לה גיטו מיוחדה, נוסח מיוחד ומדות מיוחדות. אין ההולנדים מתערבים ביהודים של ארצות אחרות, וכל אחד מהם יהרג ואל יעבור אף על קוצו של יוד מנוסח הולנד. מתפארים הם בהעבר שלהם, כי מוצאם מספרד. אדוקים הם בדתם במדה ידועה, ודינא של המרא דאתרא „האשכנזי" אינו דינא להם, כי הם „הולנדים", ובכלל הם מביטים בבוז על האשכנזים, כי על הגרנדים הספרדים גם הם יתחשבו, אף אם רק סוחרי בהמות הם. האנשים האלה אינם שונאי תורה וחכמה כבני מין ב', אף על פי שעמי הארצות הם גם המה. מקצתם חברים הם להעדה הספרדית, אבל אינם תופסים בה מקום נכבד. רוצים הם להיות ספרדים טובים, הולנדים טובים, אנגלים היותר טובים וגם יהודים טובים, ואולי משום כך אין הם כלום...

מין ו: אדוקי פרנקפורט והמבורג. גם להם גיטו מיוחדת, בית כנסת מיוחד ור"ר רבינר אדוק מיוחד, ומובן מאליו, שגם „כשרות" מיוחדת להם. יתרונם ביחס לאחיהם ההולנדים הוא, כי לא רק שומרי תורה הם, אלא גם לומדי תורה. יש להם חברות ש"ס ו„משניות" ו„עין יעקב" וכו', אף כי למדניתם מיטלת בספק. גם הם אשכנזים טובים, אנגלים היותר טובים ויהודים מן המין היותר טוב. אין להם גאוה לאומית יהודית כמו להספרדים, אין להם הכרה לאומית כמו ליהודי מזרח לונדון. ותוכן היהדות שלהם הוא ספרי הירש וכשרות פרנקפורט. אפשר הדבר, כי יהודי „הולנדי" יהיה לציוני, אבל בנוגע ליהודי „אשכנזי" הרי זה מן הנמנעות. היהדות שלהם עקרה היא. מעין קללת אלהים רובצת על היהדות הזאת, כי נתאבנה מתוך פורמליות ואבד לה כח החיים וכח הצמיחה. האדוק האנגלי־האשכנזי הזה הוא מלא סתירות וערבוביות מפליאות. השקפותיו על היהדות הן של חסיד שוטה בן כפר. השפה העברית קדושה בעיניו ואסור להשתמש בה לדברי־חול. נוסח תפלתו הוא רק „פרנקפורטי" או „המבורגי", ויהודי ארצות אחרות גרים הם בעיניו ואין לו שום יחס אליהם. אף בעלי התורה הגדולים, אם אינם מאשכנז, זרים הם לו, כי אינם „משלו". היהודים האשכנזים שאינם אדוקים „פושעים" הם בעיניו, ויהודי המזרח—„שנוררים".

מין ז: בלי שם. אין דת, אין תורה ואין מוסר, רק ממון קרח, בטן רחבה, עבדות, שנאה כבושה לעם ישראל ולאומיותו. רוב בני „מין" זה אלו הבירזה והמסחר הם. בונים הם בתי חולים לנוצרים, מפזרים מיליונים לבתי ספר אנגליים, עוסקים בספורט ובאמנות—והכל כדי להשכיח את יהדותם. עד הצהרים הם יושבים בבירזה או בקונטורה, ואחרי הצהרים הם עוסקים בתענוגי עולם הזה... נשיהם כלות מתוך שעמום, כי רובן אין להן בנים, או יש להן רק בן אחד או בת אחת, כיאות לנשים מודרניות הנוסעות מידי שנה בשנה לביאריטץ ולמאריענבאד. גם „היהודים" האלה יש להם גיטו מיוחדת במערבה של עיר, ששם הם גיהנים מחיי שעה ואינם דואגים לחיי עולם... ציוני ואנרכיסט „שמות נרדפים" הם בעיניהם. חוגגים הם את חגי הנוצרים ומדליקים אילן ביום הולדת הנוצרי,—אבל רק „לעצמם", כי הנוצרים האנגלים אינם באים בחברתם, ובדידות זו היא כל יהדותם...

עד כאן בנוגע ללונדון. בערי השדה באנגליה שונה היא המצב. ואולם על כל זה אדבר במכתבי הבאים.—

ד"ר ש. מ. מלמד.

בְּרוּסִיָּה.

ערים רבות ברוסיה לקו בקיץ זה בשרפות גדולות שהמיטו אסון נורא על מאות ואלפים משפחות יהודיות, שהיו מתפרנסות בדוחק גם מקודם, ועתה נהרס מצבן לגמרי. אמנם חזון השרפות נפרץ ברוסיה, ובכל קיץ וקיץ באה פורעניות זו על הערים הקטנות. אך מצב „הנשרפים" של הימים האחרונים הורע בזה, שהעולם היהודי אינו חש כל כך לעזרתם, כדי שיוכלו לקומם את הריסותיהם, כמו שהיה הדבר נוהג לפנים. אין התעוררות רבה ניכרת לטובת הנשרפים האומללים, ורבים מעשירי היהודים מסתפקים במתן נדבות מועטות, ויש מהם שמסתלקים לגמרי מחובה זו.

ובאותת שנה בא העתון „רוס. זנ." ואומר, כי היהודים עצמם מבעירים את בתיהם, כדי לעורר רחמים עליהם בלב הנדיבים.

אכן עד היום מקננת בלב האנטישמיים האמונה, כי היהודים העשירים, נכונים בכל עת ובכל שעת להושיע לאחיהם העניים.

ולא היה איכפת לנו, אילו היתה „העלילה" הזאת אמת...

עד עתה היינו רגילים להאמין, כי היהודים למדו, בעטיה של הגלות, להרגיש רק את צרת השעה, והם מתעוררים רק כשרואים בעיניהם איזה אסון הולך וקרב אליהם.

והנה מודיעים העתונים על אדות סכנת החולירה, שחדרה אל תחום המושב, אל המקומות שהיהודים יושבים בהם צפופים וחיים גדוחק—דברים המועילים להתפשטות המגפה—ובכל זאת לא שמענו, כי נתעוררו „פרנסי" הקהלות לקדם את פני הרעה בעוד מועד. ומלבד הסגולה הבדוקה—החופה בבית הקברות - לא נעשה דבר להכין את העם כי ילחם עם האויב הזה.

אמנם הרבה יותר ממה שיכולים התושבים לעשות יכולה הממשלה להלחם ב„מכת מדינה" זו, הבאה על רוסיה זה השנה השלישית.

אך ברוסיה טרודים יותר מדי במלחמה... עם היהודים. אין לך יום שהמיניסטריום איננו שולח צירקולר על אדות היהודים לבדוק בזכיותיהם, שמא חס-ושלום הם יושבים בחוץ לתחום שלא כדין או עוסקים במסחר במקומות שהותרה להם רק האומנות.

ואף-על-פי שהפוליציה מדקדקת מאד ב„הלכות התחום" ונוהגת לחומרא בכל מקום, היה מעשה בשבוע זה, והפוליציה עצמה נבוכה, כשבאה לידה הלכה קשה.

וזה הדבר: במשכן הקיץ אסירן, בסביבות העיר ריגא, בא לגור חבר דומת הממלכה פרידמן. המקום הזה שייך להברון פירקס, הרודף כאף ובחמה את כל איש יהודי המתיישב שם, אפילו אם בעל זכיות הוא, והברון האנטישמי דורש בכל תוקף, כי גם „היהודי הזה" יגורש מאחוזתו. ואולם הפוליציה חוככת בדבר, מפני שדין מפורש הוא בהקונסטי-טוציה, כי „דיפוטט יש לו זכות החופש האישי".

מה יהי גמר „האינצידנט" בין הברון והפוליציה—לא נודע עדיין. אך העובדא כשהיא לעצמה מוכיחה, עד היכן הגיעה הרימורליזציה שהכניסו הגירושין.—

עד עתה היו שרוים בפחד מפני הגירושין רק היהודים „מחוסרי זכיות", ובעלי הזכיות היו שוקטים ובוטחים.

והנה הגיע תורם גם הם. מקיוב מודיעים, כי הפאלאטה הקאזיונית שללה מאת שלשים וששה יהודים, ששלמו במשך עשר שנים מס-הגילדיה ממדרגה ראשונה, את הזכות לעבור לגילדיה ממדרגה שניה—דבר שהותר להם על פי החוק.

היהודים הגישו קובלנא על זה לפני הסינט, וועד הבירזה בקיוב וגם אגודת הסוחרים החזיקו בהשתדלות זו, אך הסינט דחה את בקשתם, ובכן פקעה זכות הישיבה של שלשים וששה היהודים, והפוליציה התחילה „לשלח" אותם מקיוב כחוק.

אך העינים צופיות על היהודים לא רק מחוץ לתחום, כי אם גם בתוך התחום.

בקובנא הגישו יהודים בקשה, כי יתירו להם ליסד סניף „להחברה הספרותית". ואולם שלטון הפלך דחה את הבקשה באמתלא זו: מפני שהחברה שואפת ללמד את הספרות ותולדות התפתחותה בלשונות העברית והיהודית, והדבר הזה יועיל בלי ספק לחזק את יסודות ההתבדלות הלאומית, לכן צריכה היא החברה להחשב כמסוכנת לשלום הצבור ולשלותו.

אחרי „הגירושין" באות ההגבלות.

במוסקבה ובקיוב ניתנו להקורסים למסחר זכיות של בתי-מדרש עליונים על תנאי שתונהג בהם „הנורמה" המפורסמה בנוגע לתלמידים יהודים.

כנראה, אין נותנים בחנם זכיות גם לרוסים. מחויכים הם קודם לגרום הנאה לשלטון...

ידוע, כי היהודים נוטים מאד „לחקוי". כל דבר שהיה „למיהדי"... הוא מוצא לו מחקים בין היהודים, המדקדקים כמנהג החדש יותר מן המחוקקים בעצמם.

כפי הנראה, היה ברוסיה ענין ההגבלות בנוגע ליהודים גם הוא ... „מודה". ולכן אין פלא, אם עמדו יהודים בעיר ברדיצ'וב וחקו את הדבר ...

העתונים היהודים מביאים את טופס ספר-התקנות של בית-ספר-ל... שיסדו עוזרי-המסחר היהודים בברדיצ'וב, ושם אנו מוצאים סעיפים כאלה:

א) אסור ליהודי לשמש בבית-ספר זה דירקטור ואינספקטור ... מורה.

ב) בשבתות ומועדים צריך בית-הספר להיות פתוח, ורק ביו"ם ... ובחגי הנוצרים יסגר,

ג) התלמידים הנוצרים של בית-הספר ילמדו דת-אל מפי כהן ... אך מורה-דת יהודי לא ימצא בו.

הדברים הללו נראים כבדותא, כהלצה, כחדוד יהודי. א... האחרונות נראו בעולמנו היהודי בריות משונות כל כך ונעשו ... מתמיהים כל כך, עד שאפשר להאמין לכל דבר...

אך אם יתברר הדבר, כי אמנם עשו יהודי ברדיצוב את „...גבלות ליהודים", אז אפשר לקוות, כי העתונים האנטישמיים הדורשים הגבל... ליהודים יכבשו פניהם בקרקע... מבושה.

ובשעה שענין „ההגבלות ליהודים" עבר למשרתי החנויות בברדי... מודיעים העתונים, כי „הנוב. וור." עתיד לסלק לגמרי את ידיו מ... היהודים.

לפי דברי העתונים, עובר ה„נוב. וור." לרשותה של חברה אקציונ... בעלת הון של ארבעה מיליונים, והעתון ישנה את מהלכו ויהיה ל„פ... סיבי". לרגלי השנוים האלה עתיד מנשיקוב, אוכל היהודים, ... את המערכת ולעבור אל העתון „זימסטשינה". שנם ו. בורנין ... את „הנוב. וור.", לאחר שהעתון הזה יחדל לרדוף את היהודים.

אפשר כי בורנין יקבל משרת מורה בבית-הספר למסחר ש... עוזרי החנויות בברדיצוב.

בכרוניקה העברית, המלאה ספורי פגעין ויסורין, אנו פוגשים ... לעתים רחוקות מאורע משמח את הלב מעין זה:

אחדים מחברי החברה למוסיקה העברית העממית בפטרבורג עתיד... לבקר אחדות מערי החבל הצפוני-מערבי, כדי לעשות פרסום להמוסיק... העממית היהודית. ומנהל הקונצרטים יהיה המוסר-באופירה מיד'בידי... (בנו של מידבידיוב המפורסם).

הן מאורע זה הוא סימן להתעוררות החבה בלבבות אל האמנ... היהודית.

ואולם, תיכף לידיעה זו באה ידיעה אחרת לגמרי. מר פרץ הירשביי... הודיע בכל העתונים, כי מפני סבות שונות מוכרח התיאטרון היהודי שלו להסגר לזמן בלתי מוגבל וכו' וכו'.

ואנו יודעים מהו פירוש המלים „הסבות השונות" „וזמן בלתי מוגבל"... התעוררות החבה לאמנות יהודית, כנראה, אינה גדולה עדיין...

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— היבול בגליל התחתון בינוני הוא השנה. התבואות נעשו יפות ... בככר הירדן, ובמקומות האחרים לא עלו יפה אלא תבואות החורף.

— בחוה „כנרת" בנו בקיץ הזה תשעה בתים. החוה בנויה בנגעה לא הרחק מים כנרת. ב„מצפה" בנו בקיץ הזה שבעה בתים.

— בכפר סמך, במקום תחנת מסלת הברזל, על יד ים כנרת, התישבו איזו משפחות ספרדיות והן עוסקות במסחר ובחנוונות.

— הניזק שהסבו הבדואים בקוסטיניה (עי' הנומר הקודם) עולה לששת אלפים פרנק.

— לרגלי הידיעות הכוזבות, שפשטו על אדות אסורים חדשים בנוגע לקנות „דמה מודיע לנו סופרנו מא"י, כי אין עושים שום עכובים ב... לקניות לא ליהודים עותומנים ולא ליהודים נתיני ארצות אחרות היושבים זה כבר בארץ ישראל.

— באספה הכללית של בעלי המניות לבית החרשת שטיין הודיע ה' [illegible] כי בית החרשת הפסיד בשנה האחרונה 60.000 פר'. האספה חזרה [illegible] מה שכבר החליטה אשתקד, אחרי הוצאת ה' וילבושביץ וה' כהן, [illegible] את ה' שטיין. אבל מי יודע, אם גם היום תצא ההחלטה לפעולה.

— הבנק הגרמני פתח סניף בדמשק. באספת הדירקטורים האחרונה [illegible] שלנו ג"כ הוצע לפתוח סניף בעיר הזאת, אבל ההצעה הזאת [illegible], אף על פי שדמשק היא מרכז מסחרי גדול ומספר היהודים היושבים [illegible] עולה לחמשה עשר אלף איש.

— על דבר בית הספר „תחכמוני". (עי' מכתבם של ראשי „המזרחי" [illegible] נומר 21) מודיעים לנו מיפו, כי אמנם נתרבה בו מספר התלמידים, [illegible] אמת היא גם כן, שבשנה הזאת לא נפתחה המחלקה העליונה, ושמספר [illegible] של תלמידי המחלקה האחרונה נכנסו לבית ספר „עזרה". המחלקה העליונה [illegible] נפתחה, משום שהתלמידים שבמחלקות הגבוהות הם חניכי בתי ספר שונים, [illegible] לאחד אותם, וגם מפני שמספר התלמידים המתאימים למחלקה העליונה [illegible] היה מספיק. גם בשנה זו לומדים התלמידים של המחלקות האחרונות ה'—ו' [illegible] התלמידים במחלקה משותפת, מפני שמספרם בכל מחלקה ומחלקה איננו [illegible]. דיבור במבטא הספרדי הונהג בבית־הספר הזה לפי הצעת המנהלים [illegible] וד"ר שלזינגר בהסכם הועד בפרנקפורט. גם הרב קוק, אחד מחברי [illegible] של בית הספר ביפו, הסכים לתקון זה, אף על פי שהחברים האחרים [illegible] התנגדו לדבר. בכל אופן ראוים המנהלים להכרת טובה בעד השנוי היפה [illegible] המוכיח כי הבינו כמה חשוב הדבר לתחית השפה ולחזוק האחדות בין [illegible] בארץ ישראל.

— יצאה החוברת הראשונה של „החנוך". היא עושה רושם טוב מאד [illegible] המלא ענין וגם בחצוניותה היפה. תוכן החוברת הוא: הפדגוגיה והפסי[illegible]—רו. טורוב, ההוראה וההתעניינות—פר. מינך (תרגום), התנ"ך בבית־[illegible]—ד"ר מוסינזון, הקריאה בבית ובבית הספר—ח. הררי, „כל ישראל [illegible]"—מרדכי בן הלל הכהן, שעורים לדוגמה—ש. וילקומיץ ופ. אוירבך, [illegible]נקות, ביבליוגרפיה וידיעות קטנות. הספר מכיל 84 דף בפורמט גדול. הירחון הפדגוגי הראשון בארץ ישראל נתקבל בשמחה רבה. ביפו חתמו על „החנוך" [illegible] איש.

— לארץ ישראל באה קבוצת סטודנטים מהפוליטכניקום בקיוב, ביניהם —11 יהודים. היהודים בקרו את המושבות בגליל התחתון וביהודה ואת המוסדות ביפו ובירושלים.

— הרב קוק מיפו הציע היתר לענבי שביעית על פי התנאי הזה: האכרים חותמים על שטר, כי מפקירים הם את פירותיהם, שיש בהם משום חשש שביעית; את השטר מוסרים לבית הדין אשר ביפו, ובית-הדין הזוכה מן ההפקר ממנה את האכרים לסוכניו למכור את הפירות. על פי תקון זה יכולים [illegible] להביא את ענביהם ולמכרם ע"פ המחיר הרגיל בשוק, אלא שביד בית הדין יש שטר, שכל זה עושים האכרים בתור סוכניו ושהמחיר שהם לוקחים הוא איננו בעד הענבים, כי אם רק בשכר טרחתם. סוף סוף הסכימו גם רבני ירושלים „ברוב חסדם" לתקון זה.

— החכם־באשי בקר עוד בארץ ישראל ובסוריה את המושבות חדרה, זכרון יעקב, אטליט וראש-פנה; את הערים חיפה, צפת ודמשק. בכל המקומות האלה נתקבל בכבוד גדול. בדרכו לצפת לוו אותו כמאתים פרשים יהודים. בכל המקומות לקחו חלק גדול בקבלת פניו גם פקידי הממשלה. בטבריה, בצפת ובדמשק סדר החכם-באשי את ענין הרבנות לשמחת כל הצדדים.

— הפחה הירושלמי עזמי־בי יבקר בימים האלה את מושבות יהודה בלוית מורשה חבי"ח בירושלים ה' ענתבי.

— לפני צאת הקונסול הרוסי מיפו ערכו היהודים נתיני רוסיה לכבודו נשף, בנשף השתתפו באי כח המוסדות היהודים העומדים תחת חסותה של רוסיה וגם אנשים פרטים. הקונסול כותב ספר גדול על דבר הישוב היהודי בארץ ישראל. בחבורו הוא מתיחס בחבה אל התנועה הציונית, אבל אין הוא מאמין באפשרות התגשמותו של האידיאל הציוני.

— בביירות תהיה בקרוב ועידה כללית של הקלובים „אחדות וקדמה" הנמצאים בסוריה ובארץ ישראל. כל קלוב וקלוב ישלח בא־כח אחד. בועידה זו ישתתפו קרוב למאה צירים.

בַּצִּיּוֹנוּת.

סופרנו מאונגריה, מר ש. ליסער, כותב לנו:

לאחר שנבחרה עכשו באונגריה ממשלה ליברלית, התיצבה לפני ראש הממשלה, ה' גרף קוהן הידירוו'רי, דפוטציה של ציונים ותגיש לו מכתב זכרון ע"ד אשור הסתדרות לציוני אונגריה. נשיא המניסטריום קבל את הדפוטציה בסבר פנים יפות, וחקר ודרש כפרוטרוט על אודות מצב הציונות בארצנו. לאחרונה הביע את תמהונו על אשר לא נתאשרה ההסתדרות עד עתה והבטיח לשים לב לספר התקנות ולאשרו. ויש לקוות, כי הבטחת נשיא המיניסטרים תקוים בקרוב, והא ראיה כי בימים אלו אשרה הממשלה את תקנות האגודה „אהבת ציון" בפרסבורג, שנשיאה מר בטלהים השתדל זה כמה שנים לאשרה ועד עכשו לא עלה הדבר בידו.

אולם בה בשעה שההסתדרות עתידה להתאשר, ואפשר היה לקוות כי העבודה הציונית תגדל באונגריה הופרו השלום והאחדות במחננו פנימה, בועידה השנתית של ציוני ארצנו שהיתה בקאשוי פרץ סכסוך בין ראש ה„מזרחים" ובין חברי המרכז, והסכסוך הולך ולובש צורה כזו היכולה להביא רעה גדולה לציונות במדינתנו. השאיפה לפרוד, שנגלתה בתוך המפלגות הפוליטיות הקיצוניות, דבקה גם בקצונים אשר בתוך ההסתדרות. הציונית — והתפוצצות הכחות קרובה לבוא.

ראש המזרחים מר ליבוביץ עורך העתון הציוני „אלרג. יור. רונדשו" הודיע את הועד המרכזי, שמעתה פסק היחס התמידי שבין ה„מזרחיים" ובין ההסתדרות הציונות (?!—המערכת), ובחוזרו, אשר שלח לציונים המזרחים בערי המדינה, הוא דורש מאתם כי יפרדו לגמרי מעל החברות הציונות וייסדו לעצמם אגודות ציונות על יסוד הפרוגרמה של הציונות המזרחית.

ואולם צריך להודות, כי הפעם נתחייב הועד המרכזי באחריות הפרוד הזה. מר ליבוביץ הציע כי שליש חברי הועד המרכזי יהיו מה ציונים השוקלים את השקל המזרחי, ונתן טעם לדבריו, שרוב ציוני אונגריה מזרחים הם, ולפיכך הדין נותן שתהיה להם השפעה בהועד־המרכזי. אבל הצעירים המנהלים את המרכז דחו את ההצעה הזאת, ומר ליבוביץ, שהוא עסקן ציוני רב הכשרון וגדל העליליה, עשה מה שעשה.

הועידה השלש-עשרה של הפדרציה הציונית באמריקה היתה בשנה זו, כמו שכבר הודענו בנימר הקודם, בעיר פיטסבורג. אל הועידה באו צירים רבים גם מערים רחוקות בארצות-הברית. הועידה נמשכה ארבעה ימים (3—6 יולי) ומשכה אליה לבות התושבים היהודים אשר בעיר הזאת. בתים רבים היו מקושטים בדגלים ציוניים לכבוד הועידה. ואל אספת-העם שנקראה בערב היום הראשון בא גם ראש העיר (סיטי מעיאר) לברך את חברי הועידה בשם אזרחי פיטסבורג.

אחת השאלות החמורות, שדנו בה בועידה זו, היתה שאלת הכספים לספוק את צרכי הנהגת הפדרציה. לפי הדוה"ח עלו הרבה ההוצאות על ההכנסות, והדבר הזה עומד לשטן בעד העבודה הציונית. ולכן, כדי לקמץ בהוצאות, הוחלט בועידה זו, כי במקום מזכיר הפדרציה בשכר ימנו ארבעה חברים שיעסקו בעבודת מזכיר שלא על מנת לקבל פרס. נבחרו: מרת ה נ ר י ט ה ס ו ל ד (המזכירה של אגודת „הספרות היהודית"), ד"ר י. יאסין (מי שהיה מזכיר-בשכר של הפדרציה הציונית), ד"ר י. פרידלנדר (פרופסור בסימנריום לרבנים) ומר ל. ליפסקי (עורך הירחון הציוני „מאקאבעאן").

נשיא הפדרציה, הד"ר ה. פרידנוולד, אמר בתחלה להסיר מעל עצמו את משרת הנשיאות, ואולם לאחר הפצרות רבות נאות להשאר על מקומו, על תנאי שהד"ר י. פרידלנדר יבחר לעוזרו ויועצו. לדבר הזה הסכימו חברי הועידה ברצון רב.

וכוחים רבים עורר דבר השנוים, שהחלט לעשות בספר-התקנות של ההסתדרות הארצית. על פי התקנות החדשות, מוטל על כל ציוני הנמנה על אגודה לשלם מס שנתי להפדרציה בסכום 50 סנט. כל אגודה חייבה להמציא אחת בחדש אל הפדרציה דו"ח של עבודתה. ואין כל אגודה רשאית להסתלק מחוב זה. ועוד תקנו, כי אותן האגודות הציוניות, שאין להן יחס ישר אל הפדרציה, אך מחזיקות הן בהפרוגרמה הבזילאית, יש להן הזכות להשתתף בועידה השנתית ולחוות „דעה" ככל החברים.

מלבד אספת־עם נערך לחברי-הועידה גם מחזה בתיאטרון. הוצג החזיון הנודע של הר"ר מכס נורדוי „ד"ר קאהן".

בועידה נקראה אגרת-ברכה מאת הנשיא דוד וולפסון, מאת יאקובוס קאנן, מאת בורנהימר ועוד.

בנאום-הנעילה של הד"ר פרידנוולר נסגרה הועידה.—

— במחצית הראשונה של שנת 1910 נאספו לטובת הקרן הלאומית בעשרים ושלש ארצות 177198,87 מרק. עלתה ההכנסה על ההכנסה במחצית הראשונה של השנה הקודמת בסך 10554,86 מרק. — בסדר מכסת הנדבות שנאספו בכ"ג הארצות תופסת רוסיה את המקום הראשון (49993,91 מרק), אחריה: אוסטריה (41823,58 מרק). גרמניה (25411,93 מרק), ארצות הברית באמריקה (11418,41 מרק). בסדר מקורות ההכנסה תופס את המקום הראשון הספר הזהב (61010,58 מרק). נדבות סתמיות (40956,03 מרק), נדבות לט' נטיעת עצי זית (28518,96 מרק), קופות (24896,13 מרק), מרקאות (9533,81 מרק וכו'.

לטובת יסוד מושבות משותפות עפ"י הצעת אופנהימר נאספו עד עתה 37608,81 מרק.

— בנומר הקודם כבר הידענו, כי אחד מתברי המרכז מבקר עכשו ערים אחדות בפולין. הננו מוסיפים 'מסיר בזה את רשומיו של אותו חבר:

פ י ט ר ו ק ו ב. הקבוצה הציונית אשר בכאן קטנה והשפעתה אינה גדולה. יסדו כאן סניף ל„הזמיר", שיש לו עכשו קרוב למאה וחמשים חבר. אבל ל„הזמיר" הפיטרוקובי אבדה צורתו הלאומית. הלשון היהודית אסורה לבוא בקהל. להעברית מתיחסים מתוך קרירות לב, כי על כן אין חושבים לשון זו „למסוכנת". בפיטרוקוב שמעתי ראשונה את הדרישה לשוב ולהוציא עתון ציוני בפולנית. ביתר הערים דורשים עתון יהודי. יש בפיטרוקוב בית ספר, שהציונים טפלו ביצירתו, אבל עכשו אין הם תומכים בו עוד. בית הספר מתקיים, אבל אין הוא מתפתח.—עכשו החליטה הקבוצה הציונית לשוב לעבודה.

ל ו ד ז: העבודה הולכת ומסתדרת, אבל עוד טרם נסדרה כראוי. בלודז עסוקים הם בני אדם יותר מדי. יש קבוצה של צעירים, אבל אין לה מנהלים אינטלגנטים. בכלל מעטה בלודז האינטליגינציה העובדת. הצעירים עובדים יותר מן ה„זקנים" וגם שבעים הם רצון מעבודתם יותר מן הזקנים. —

מ ט ר ש צ ה, פלך קיוב, כותבים לנו: הענינים הציוניים בעיר הזאת יגעים עוד. העבודה מתנהלת בכבדות, אף כי בעיר זו יש כר נרחב לעבודה. המצב החמרי של היהודים כאן רע, אבל כמעט כל אחד מבני העיר יש לו חוש צבורי. כל המוסדות המקומיים נוסדו בעזרת הציונים—חברה לתסכון, תלמוד תורה, בי"ס צבורי לנערות, ועד לתמיכת עניים ועוד. אבל עכשו מעט הוא מספר הציונים האקטיביים. הצעירים עדיין עומדים מנגד לנו, ואולם כבר מורגשת בקרבם איזו תסיסה הטובה לנו. היתה פה לפני ימים אחרים אספה ציונית. התפלפלו, התוכחו הרבה, ולבסוף נסתדרה קבוצה קטנה של אנשים, האומרים לעבוד. יש תקוה, כי בימי הועד החדש יעלה לעשות דבר ולהשיב להעבודה הציונית את כבודה אשר היה לה בטרשצה מלפנים.

חברנו מר גולדברג משאוולי מבקש אותנו לפרסם את הדברים האלה: ציונים אחדים מעיר שאוולי, פלך קובנה, נכונים לנסוע לארץ ישראל לימי הבציר הבא לשם טיול. ומשום שהנסיעה בכנופיא נעימה ומועילה היא יותר מכמה טעמים, לפיכך מבקשת אותה החבורה את הציונים אשר בסביבות שאוולי ובפלך קובנה, שבדעתם גם הם לנסוע לא"י למועד ההוא, לבוא בכתובים עמה. האדריסה היא:

Х. Гольдбергу, Шавли, Ков. губ.

יְדִיעוֹת סַפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

פ ר ו פ' ב. ש ץ. בצלאל, תולדותיו, מהותו ועתידו, הוצ' סנונית. ירושלים, תר"ע.

„ס נ ו נ י ת" קובץ של תלמידי הגמנסיון העברים בגליציה חוברות א' וב' (העתק הקטוגרפי).

א. ב. ר ו ז נ ש ט י ן. גיורג סטפנסון, חייו ופעולותיו. הוצ' עם. ירושלים תר"ע.

ג א ט, מ ע נ ש א ו ן ו ו ע ל ט אדער דער אוצר פון גע-דאנקען. געקליבען און בעארבייט אין יודיש פון ע. זבאראווסקי. לאנדאן, 1910.

ה ע ר ב ע ר ט ס פ ע נ ס ע ר. די ערשטע פרינציפען פון א סיסטעם פון סינטעטישער פילאזאפיע. א בערזעצט אוים דעם ענגלישען אריגינאל פון ד"ר י"א מעריסאן. ניוארק 1910.—

ד ע ר א ר ב י י ט ע ר ר י נ ג. זאמעלבוך. דער צעהנטער יעהרליכער קאנווענשאן געווידמעט.

י ו נ ג-ג א ל י צ י ש ע ר א ל מ א נ א ך. ליטעראַרישע זא-זאמעלשריפט. רעדיגירט פון צבי שפיצער, גרשם באדער, יעקב מעסטעל. לעמבערג, 1910.

A d o l f B ö h m. Der judische Nationalfonds ein Instrument zur Abhilfe der Judennoht. Judischer Verlag. Köln. 1910.

M a x N o r d a u. Das Judentum in 19 und 20 Jahrhundert. Vortrag, gehalten in Hambtrg am 29 Dez. 1909. Judischer Verlag. Köln. 1910.

B i n j a m i n S e g e l. Die Entdeckungs-reise des Herren Dr. Theodor Lessing zu den Ostjuden. Lemberg. 1910.

D r. J u d a h L. M a g n e s. Zionism & Jewish Religion. New York. 1910.

העתונים שבאו מווארשא מודיעים, כי היתה שם אספה לסופרים היהודים על דבר עריכת „ספר האש" והוצאתו. נבחרו לעורכי הספר: הסופרים י"ל פרץ, ד' פרישמן. יעקב דינהזון, נ' פרילוצקי ושלום עליכם. ענין ההוצאה של הספר ומכירתו נמסר למר בן-אביגדור.

מודיעים לנו, כי בווילנא נוסדה הוצאת ספרים מיוחדה „מנדלי" לשם הוצאת כל כתבי זקן סופרינו ר' מנדלי מוכר ספרים במהדורא חדשה, הכתבים יצאו בי"ב—י"ד כרכים על ניר משובח ובדפוס מהודר. אל הכתבים תצורפנה גם תולדות המחבר ותמונתו, ועוד יוספו עליהם מאמרי בקורת שונים שנכתבו ע"ד יצירותיו של ר' מנדלי.

העורך **א. דרויאנוב.** המוציא **י. ל. גולדברג.**

Издатель **И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ.** Редакторъ **А. Г. ДРУЯНОВЪ**

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

בימי הקיץ החמים,

בשעה שרבוי הפירות והגרגרים, כחום היום, ההתרחצות בנהרות ובכלל כל איתו שנוי־יסת שבימות החמה עלול להביא קלקיל הקיבה, אין לך תרופה בדוקה ומנוסה יותר מצנצנת קטנה של היין הצרפתי „סן־רפאל“. מזוג בכוס תה או מים. המשקה הזה מיעיל לבריאית הקיבה. מחזק את הגוף, משיב את הנפש, מעודד הרוח ומשבר את הצמאון.

Компанія вина Сенъ-Рафаэль, ВАЛАНСЪ, Дромъ [Франція]

יצאה לאור ובקרוב תשולח להחותמים

ההוברת הראשונה של

„החנוך“

ה ת כ ן: א) מאת המערכת. ב) הפדגוגיה והפסיכולוגיה — ד״ר ניסן טורוב. ג) ההוראה וההתענינות — פרופ׳ וילהלם מינך. תרגום י. קרשבסקי. ד) למוד התנ״ך בבית הספר — ד״ר ב. מוסינזון. ה) הקריאה בבית ובבית הספר — חיים הררי. ו) „כל ישראל חברים“ (לשנת היובל) — מרדכי בן הלל הכהן. ז) שעורים לדוגמא: I. מבוא לתורת החקלאות — ש. וילקומיץ. II. ההטה (שעור הסתכלות) — פ. אוירבך. ה) בקרת וביבליוגרפיה. ט) בעתונות הפדגוגית. י) ידיעות. יא) המכתב החוזר של מרכז אגודת המורים בא״י. יב) מודעות.

תנאי החתימה: לשנה ששה פרנק. בחו״ל שלשת רובלים.

החוברת השנית נמסרה לדפוס וזה תכנה:

ההתרכזות המלולית בהוראת הלשונות הזרות — יצחק אפשטין. — משחקי הילדים — פ. אוירבך. — למוד הטבע בבתי הספר העממים — י. פיאלקוב. התנ״ך בבית הספר (סוף) ד״ר מוסינזון. — בתי הספר בא״י — י. א. שקובסקי. מכתבים על החנוך — ה. רבניצקי. — שעורים לדוגמא. — בקורת וביבליוגרפיה. בעתונות הפדגוגית. — ידיעות.

הכתבת לשלות כסף:

I. Oserkowsky, Jaffa, Palästina.

ולכל עניני המערכת: „ה ח נ ו ך“, פוסטה אוסטרית. יפו, פלשתינה.

שנה י״ד „היהודי“ שנה י״ד

עתון עברי שבועי, יוצא לאור בלונדון.

מקדש לעניני היהודים והיהדות שבכל הארצות. ובעזרת סופריו הרבים בכל מקום שנמצא בו ישוב יהודי, קטן או גדול, מקרים היא להביא כל דבר נפל בישראל.

מחירו לשנה: 8 שילינגים, 10 פרנקים, 2 דולרים, 5 רובלים, 10 כתרים, 8 מרק. בערך זה להצי ולרבע שנה.

על יד הרידקציה **בית דפוס** המקבל להדפיס כל דבר, המלאכה תעשה בזריזות, בדיוק, ובמחיר ממוצע.

גם **בית מסחר ספרים** נוסד על יד הרידקציה. בו ימצאו כל מיני ספרים, החל ב„אלפא ביתא“, וכלה בש״ס ופוסקים, מפרשים, שו״ת, ספרי מחקר, דרוש, מליצה ושיר; ספרי תורה, תפילין, מזוזות, תיקים, מעילים, פרוכות משזרים בזהב ובכסף; טליתים משי וצמר כל המינים, וכל המתיחס למסחר הספרים.

ליחידים הפונים אלינו בדרישותיהם אפילו הקטנות נשים לב כמו לדרישות גדולות, והכל נמלא בדיוק ובזריזות היותר אפשרית.

כל איש שיש לו דבר בלונדון, לקנות או למכור, ואין לו פה סכר יוכל לפנות אלינו וחפצו ימלא כפי האפשר.

האדריסה:

„Hayehoody“ 116 Brick Lane, London E. (England).

שתו רק יין „כרמל“

וכל הקודם זכה!

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כל המלות התמורות בתלמוד ... ונסדרו ע״פ א״ב מאת רבנו נתן בן יחיאל.

עם הספר „מוסף הערוך“

לר׳ בנימין מוספיא ז״ל, עם הערות ותקונים

מאת ר׳ חנוך יהודה ד״ר קאהוט ז״ל.

ח׳ חלקים עם ספר תין הערך.

מחירו בלתי מכורך 50 רובל ועם המשלח 54 רובל.

הספר הנ״ל הוא במצב טוב מאד ככו שיצא זה עתה מתחת מכבש ה...

ולא נמחק מטעם הבקורת. נשארו ת״י רק שלשה קומפלקטים.

וכל הקודם זכה!

להשיגו אצל המו״ס י. רעזניק, סוכן „מיריה“ באמיריקה, דנתנר

Reznick 45 Clinton street New York, U. S. A.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע"י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל
(פרוגרמת באזל).

№ 29.

התכן:

1) על המצפה.
א) שבת שניה של גליות.
ב) לועידת הקראים.
ג) ד"ר הנריך גביל.
2) בשעת ספקות. (II). — שמריהו גורליק.
3) יסוד המעלה. — י. ל.
4) „לוצרן" (V). — צ. הירשקן.
5) הספרות המדעית במערב (י). — ד"ר ש. ברנפלד.
6) מכתבים אל המערכת.
7) מכתבים מטורקיה (II). — א. חרמוני.
8) בציונות.
9) ברוסיה.
10) בחוץ לארץ.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ'.

בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна. Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

נמשכת קבלת החתימה מיולי עד סוף השנה

על

„העולם"

(שבועון עברי יוצא בווילנה בהשתתפות טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל)

„העולם" לא יסיר מדרכו שהתוה לו, להיות כלי מבטא של רעיון התחיה והגאולה, להגן על הקנינים והדרישות הלאומיים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו.

ואלה המה הפרקים התמידיים הבאים ב„העולם":

א.) על המצפה, סקירות קצרות בדבר הענינים העומדים על הפרק.
ב.) מאמרים בשאלות הזמן.
ג.) מאמרי מדע.
ד.) מאמרים ע"ד עניני הציונות.
ה.) בלטריסטיקה: ספורים, שירים, דרמות ופיליטונים.
ו.) מאמרי בקורת וסקירות בעניני ספרות.
ז.) מקרוב ומרחוק, סקידות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו.
ח.) בעתונים.
ט.) מכתבים מארץ ישראל.
י.) מכתבים מכל ארצות הגולה.
יא.) השקפות שבועיות: בציונות, בא"י, ברוסיה, בחו"ל
יב.) רשימות ביבליוגרפיות.
יג.) ידיעות ספרותיות.

ואלה המה הסופרים, אשר השתתפו עד עתה ב„העולם":

אחד־העם, אוסישקין מ., אמן, איינהרן ד., אשר ב., אבוהב, ברנפלד ש. ד"ר, בר־טוביה, ברנשטיין ש. ד"ר, ברדיטשבסקי מ. י., בן־עמי, ברנר י. ח., ברקוביץ י. ח., בעל מחשבות, בירנבוים נ. ד"ר, בן־אליעזר, ברוך י. ל., בארון דבורה, בן־אברהם, ח. ש., בן־משה י., בן־מרים, גולדברג ב., גולדברג אב., גרינבוים י., גורליק שמריהו, Camma, דובנוב ש., דרויאנוב א., Dreammer, הורודיצקי ש. א., הכואב, העניש מ., הדני, הרשברג ש. א., הרדיף א., וורבורג א. פרופ., ווינצבסקי מ., וואהל י. י., ווינברג צ. ז., וולפובסקי מ. ז., זביטינסקי וו., זילבורג מ. ז"ס, ויידמאן מ. פ., זרחי א., חרמיני א., טדין י. ד"ר, טשרניחובסקי ש., טריווש י. א., י. ל., יפה ל., ירחי א., ירושלמי נחום, כהן יעקב, לעווינסקי א. ל., ליליענבלום מ. ל., לוריה יוסף ד"ר, לבנשטין י. י., ליפמן־לוין, לרנר יעקב, לבנוני מ., ליכר ש., מנדלי מוכר ספרים, מ. פ. ז—ן, מרדכי בן הלל הכהן, מילנר י. צ., מן אברהם, מרגולין יצחק, מבש"ן, ניימארק ד. ד"ר, ניגר ש., נרדוי מכס, נחמד מ., ניידיץ י. א., סוקולוב נחום, סמילנסקי משה, סופר א., סירקין יהושע, ספיר דבורה, סילקינד ב"צ, סטבסקי משה, סלוצקי ד. ב., סילודר אברהם, פרין י. ל., פיכמאן יעקב, פינס נ., פאוין מ., צרניבין ש., קפלנוביץ ד., קופמן י., קבק א. א., קרני יהודה, קנטירוביץ יהושע, קבולי יעקב, ראם א., רבינוביץ יעקב, רוזנפלד ש., רב בר רב, רובין יוסף, ראשגולסקי ה. א., שלום עליכם, שטיינברג יהודה, שמעינוביץ ד., שליט מ., שילר שלמה, שרפשטין צבי, שיפמאן פ., תלוש ועוד.

המערכת החליטה להגדיל מתחלת יולי ואילך את כמות „העולם" ותחת אשר עד עתה יצאו 8 גליונות דפים בכל חודש—יצאו מיולי ואילך 9 גליונות דפים בכל חודש, היינו שתי פעמים בחודש יחזיק ה„עולם" 2 גליונות ושתי פעמים 2½ גליון. מובן מאליו, כי ע"י תקון זה יוטב עוד יותר תוכנו של השבועון, באשר תהיה דיכלת להרחיב את כל דלקיו ולהביא בו ג"כ את ההוספות הנחוצות, אשר לא יכלו לבא עד עתה מפני חסר מקום.

המחיר ישאר כמו שהיה עד עתה, היינו:

ברוסיה: 4 רובל לשנה. בחו"ל: באוסטריה־אונגריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 1/2 דולר. בארץ־ישראל 10 פרנק, בפרנציה ובשאר הארצות 12 פרנק ובחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 קופ'.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'.

כל החותמים מתבקשים לחדש את חתימתם לשני רביעי השנה, היינו מתחלת יולי עד סוף השנה, בפעם אחת כדי לקמץ בהוצאות ולא לגרום טרחה יתרה להאדמיניסטרציה.

החותמים בחו"ל יכולים לחתום על „העולם" באמצעות המערכת „די וועלט" בקלן ע"ר רהיין, Kaelingerring 31 · באמצעות סוכני „העולם" לארצותיהם.

החותמים בחו"ל בהתמכ על „העולם" ע"י מערכת „די וועלט" או ע"י סוכנים אחרים מתבקשים להודיע ג"כ להמערכת בווילנה את אדריסתם המדויקת.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, כ״ח תמוז, תר״ע.

ВИЛЬНА, 22-го Іюля, 1910 г. — № 29 — WILNA, 4-ten August, 1

עַל הַמִּצְפָּה.

שבת שניה של גלות.

שמירת השבת בארצות הגולה הילכת וכלה לעינינו, וכמעט היא נעשית בימינו ברוב המדינות לאחת הנמנעות. ועם בטול השבת נהרס ונשבר אחד העמודים, אשר היהדות נשענת עליהם. השבת שמרה את נשמת העם העברי לבל תפגם צורתה במשבר זרה.

בארצות המזרח מתבטלת השבת בעטים של החיקים המקימים ע״ד איסור עשית מלאכה ביום הראשון. השביתה ביום הראשון קרובה להעשות חיוב ברוסיא. עכשו עומדים להטיל חובה זו על יהודי גליציה ורומניה. בארצות המערב בטלה קדושת השבת גם בלי תוקף חיקי המדינה. עוד טרם הנהיגו שם את חומר השביתה מכל מלאכה ביום הראשון, היו רוב היהודים נוהגים כמנהג המדינה, לעשות את שבתם חול ולנוח ביום הראשון. וביחוד היו נוהגים כן בערים הגדולות, המשמשות מרכזים להחיים החברתיים עם המונם ושאונם. ואצ״ל שבימים האחרונים, כשהחלו גם המדינות האלה להחמיר בשביתת היום הראשון, הולך ומתמעט מספר היהודים הזהירים בקיום השבת.

עד כמה הולך ומתמעט בארצות המערב מספר הזהירים בקיום השבת אפשר לראות בבתי כנסיות. הנה, למשל, ה„היכל" אשר בהמבורג, שכשנוסד רעש עליו עולם היהדות, ומיסדיו התנצלו, כי לשם שמים הם מתכונים — למשוך את לבות בני הנעורים אל היהדות ואל עבודת־האלהים. עכשו הוא ריק מאדם ביום השבת. המטיפים מטיפים לפני הספסלים. וכך הוא המצב גם בכל הקהלות. בתי כנסיות מפוארים, סדר העבודה בתכלית ההידור, לא תשבע העין לראות, והאוזן לא תמלא משמוע — אבל אין רואה ואין שומע...

ולפיכך יש אומרים, כי צריך להשלים עם המאורעות: העם עסוק במלאכתו ביום השבת ואין לו פנאי לבוא להתפלל בצבור ולשמוע דבר־האלהים — בואו ונתקן תפלה בצבור עם דרשה דתית ביום הראשון, שהרי בלי תקון זה יגדלו בני הנעורים ללא דעת האלהים וללא דעת תורתו ותתם היהדות לגמרי.

אמנם אמת הדבר, כי הגיעו ימים רעים להיהדות, כי לא רק ישראל בגלותא, כי אם גם אורייתא בגלותא. אבל יחד עם זה ברור לנו, כי בתחבולות האלה שחובלים „מגיני היהדות" האמורים הם דוחקים וממהרים את הקץ, מחישים את הטמיעה. יודעים הם בני עמנו, כי יש שבת לישראל, „אות היא לעולם". אלא שאין בידם לקיימה. אבל אם תדחה השבת ב„היתר" ליום הראשון, הרי אנו מקרבים בזה את בני העם אל הנצרות וכנסיתה.

בימים האחרונים תקנו בכמה קהלות שבארצות המערב, כי ביום הראשון נאספים היהודים בבתי־כנסיות לשמוע אל הדרשה בלי תפלה בצבור. הכונה היא — להבדיל בין הקודש ובין החול. על התקנה החדשה הזאת יצאו עוררים משני הצדדים. האורתודוכסים מוצאים בזה התקרבות אל הריפורמה והם אומרים: מתחלה באים המתקנים ודורשים לפני הקהל, אחרי כן ודאי יוסיפו גם תפלה בצבור, וזמן מועט יהיו נוהגים שני הימים להיות נזכרים ונעשים בתור „מקרא קודש". אבל סופם שיעמדו ויבטלו את עבודת־האלהים ביום השבת לגמרי ויסתפקו בתפלה בצבור ביום שלאחריו. ואמנם בדומה לזה התפתחו הענינים גם בעדת הריפורמה אשר בברלין. ומן הצד השני מתרעמים הליברלים על „הריפורמה למחצה" ושואלים: האם אסור להתפלל ביום הראשון? אם כבר אתם נאספים לדרשה, על מה אתם נמנעים מלהתפלל בצבור?

דנים בשאלה זו. הללו אוסרים והללו מתירים. אבל כמה טועים הם האנשים, שהם מנגחים זה את זה „בהלכה" ומסתירים מעיניהם את הפסיחולוגיה שבדבר, את הטעם העקרי, שאינו תלוי כלל בהלכה ובפסק דין. כל ריפורמה דתית כונתה לשם שמים. גם זו שקמה בראשית שנות המאה הי״ט רק להצלת היהדות נתכונה. קראו בספרים ובקינטרסים ובכרוזים אשר פרסמו המתקנים בשעת הפולמוס, ובכולם תמצאו אותה הטענה עצמה: בני הנעירים זונחים את היהדות, הבו ונקרבם מחדש אל תורתנו ע״י הצורה החדשה היפה אשר נלביש את היהדות. והרי אותו „ההיכל" בהמבורג, שמיסדיו חשבו כך באמת ובלב המים, מעיד בעצמו, שכעת גם הצורה היפה החדשה אינה עושה רושם. עכשו תקנו בו דרשה ביום הראשון. „תקנה" זו תמשך את הלבבות בחדושה, אבל יעברו הימים הראשונים, וגם לדרשה ביום הראשון לא יהיו שומעים. לא ישאר אלא הרושם הרע, העוקץ ומצער, כי גם אנו ככל הגויים קבענו עבודה בצבור ביום הראשון. היכן הם „הצמאים לדבר־אלהים" מקרב היהודים בברלין? הנה מספר היהודים בברלין יעל

בקירוב למאת אלף וארבעים אלף נפש, ואל התפלה והדרשה ביום הראשון באים משמונים עד מאה איש גברים ונשים וטף, וחצים—אורחים הבאים לראות את הדבר מפני חרושו. כשם שהוכיח הנסיון, שאי אפשר לתרגם את התפלות העבריות ללשון אחרת ולשמור את טעמן, כך אי אפשר „לתרגם" את השבת ליום אחר.

שבת שניה של גליות—וראי אין דבר מכוער ומגונה מזה. אבל עינינו צריכות להיות פקיחות תמיד—ולראות, כי מחלה קשה ומסוכנה מאד עוברת על עמנו בימינו בכל הארצות. היהדות היא נשמת העם. ואיך יתקיים הגוף אם תשרף הנשמה?! —

ועידת הקראים.

בסוף הקיץ או בראשית הסתיו תהיה בייבפאטוריה אשר בקרים ועידה לבאי־כח הקהלות הקראיות אשר ברוסיא. הרשיון כבר נתקבל מאת מיניסטריון הפנים, אלא שבינתים חלה אחד ה„חכמים", העתיד להיות נשיא הועידה, ולפיכך נדחתה הועידה לזמן מה. הענינים אשר בהם ידונו הנאספים הם: שנויים בספר התקנות אשר להנהגה הרוחנית של הקראים; קביעת מס מיוחד לצורך ההנהגה הרוחנית, מוסדות הצבור והמקומות הקדושים העתיקים; תקון החנוך הדתי והחולוני; הטלת חיבה על הילדים ללמוד את הלשון הקראית ואת יסודי הדת של הקראים; תקון קצת ממנהגי הדת ובטול קצת מנהגים, שאינם מתאימים לרוח הזמן; השתדלות בדבר השלמת הזכיות האזרחיות של הקראים. אומרים, כי אל הועידה יבואו כשלשים צירים.

כמה טרגיות עמוקה צפונה בועידה זו!..:

הנה יתאספו שלשים איש, המעולים והטובים שבקראים, ולכולם חפץ אחד יפה ומשובח — להועיל לצבורם, לתקן לו תקנות טובות ולסדר את עניניו באופן היותר נאות. ודאי יתוכחו הנאספים על אדות כל אחת מן השאלות העומדות על הפרק; אפשר הדבר גם כי הוכוחים יהיו סוערים, שהרי דם חם, דם העם אשר נולד וגודל בארץ השמש, נוזל בעורקי הנאספים; אפשר הדבר כי תתחלקנה הרעות, הרוב לא ישים לבו כראוי לדעת המעוט, והמעוט לא יוכל לקבל על עצמו את הכפיה שכופה אותו הרוב וכו' וכו'. ופתאום, בשעה שתגבר סערת הוכוחים והמתוכחים ינעצו איש את מבטו בפני רעהו, ואיש איש יחגור את כל כחות בינתו, כדי להבין את נמוקי חברו ולהסביר לו את נמוקיו הוא, — והנה יאלמו כולם רגע אחד, וחורו פניהם ורעד יחלוף אותם, ומחשבה אחת תבריק בברק אש שחורה במחם ולבם, לאמר:

— „כל הוכוחים, התקינים והסדרים האלה למה, ואנחנו הולכים למות?!...

ועמדו הנאספים אלמים, וכפפו את קומתם והיו כמצבות חיות, דוממות על קברי עצמם...

עצם מעצמינו ובשר מבשרנו הם הקראים, בשעת משוגה וטעות נפרדו מעלינו ויהיו לצבור בפני עצמם. ובשעת משוגה וטעות דחים אבותינו בשתי ידיהם ויכריחום להתרחק, הלוך והתרחק מאתנו... הכחר הכחידו הקראים בלבם כל רגש לאומי, ולפיכך נפסק לגמרי הקשר בינם ובינינו, בין העם אשר מתוכו יצאו. אמור אמרו לחיות ולהתקיים בעולם עפ"י מנהגים דתיים בלבד. זנחו את השפה העברית, שהיתה צריכה לשמש גם להם שפה לאומית, ויאמרו בלבם, כי השפה הזרה אשר סגלו לעצמם ונעשתה ברבות הימים לשפתם הם, לשפתם המדוברת, ואשר אליה תרגמו גם את ספרי הקודש, — כי שפתם זו תעמוד להם במקום השפה הלאומית ותגן עליהם להצילם מכליון. אבל גם מבטחם זה, כמובן, בגד בהם. והרי היא הקראות לפנינו: גוססת הולכת ומתקרבת אל קצה...

נוחים הם תנאי קיומם של הקראים, אין הם נרדפים על צוארם כמונו, אחיהם; עליהם לא נתכו יסורינו אנו, אין גוזל לחמם מפיהם ואין חוסם את אויר העולם בפניהם, ונהנים הם כמעט מכל הזכיות האזרחיות, ככל יתר תושבי הארץ. אבל מה תתנה ומה תוסיפנה להם הזכיות הללו, אם הגיעה שעת גסיסתם, אם ימיהם ספורים?!...

ואל נא נטור שנאה להקראים: אחינו הם, עצם מעצמינו ובשר מבשרנו, ורק בשעת משוגה וטעות נפרדו מעלינו ויעמידו את רגלם בדרך, אשר הביאה אותם בהכרח עד הלום... ואם מקוים הם, שועידתם תביא להם לכה"פ תועלת כל שהיא, הלואי ותבוא תקותם. --

---

ד"ר הנריק גביל.

מת הד"ר הנריך גביל.

בן שלשים ושבע שנה היה במותו. עוד היה כחו אתו לעמו ולארצו, ויבוא המות ויעקרהו ממערכת העובדים והלוחמים, ובמותו אבד לעמו אחד מטובי בניו, להיהדות הלאומית -- אחד מלוחמיה המעולים, ליהודי אוסטריה—אחד המגינים על עניניהם בתוך המדינה, לקלוב היהודי שבפרלמנט האוסטרי — אחד מחבריו דחרוצים, להמפלגה הציונית — אחד מטובי יציריה.

ואבדה כזו, בתקופה שאנו חיים בה, היא אבדה שאינה חוזרת.

כי רבה היא העבורה ומעטים הם העובדים. כי צעירה ורכה היא עוד הפוליטיקה הלאומית שלנו, החותרת להקיף את כל גלוייהם של חיי העם ולסדר את היהודים בינם לבין עצמם בכל המדינות ובינם ובין יתר הלאומים בכל מדינה ומדינה. כי חדש הוא עוד בעולמנו בכלל הטפים של עסקן פרלמנטרי לאומי; גם יהודי אוסטריה, שהם היו הראשונים לגדל עסקנים לאומיים אלו, לא העמידו הרבה עסקנים כהנריך גביל.

אלפי רוכלים נרכאים מיהודי גליציה זוכרים את העבודה שעבד גביל בקומיסיה הפרלמנטרית לעניני העובדים, בשעה שהוצע לאסור אסור גמור במדינה את סחר הרוכלים ומרכולתם. אלפי יהודים, המתפרנסים בדוחק ובעל כרחם מסחר המשקאות, זוכרים את ההגנה שהגין עליהם גביל בשעה שהתחילה הממשלה מוציאה את ענף הפרנסה הזה מידי היהודים. כולנו זוכרים את הנאום, שנשא גביל בפרלמנט האיסטרי עוד לפני ימים מועטים, (ביום 2/15 יוני ש"ז) ע"ד ה„ניאוסלביות" והיותה סבה לרדיפות היהודים בכל מקום.

זוכרים יהודי איסטריה את הדרישות המרצות שדרש גביל מאת הממשלה. כי תתקן את דרכי הבחירות בקרב הערה היהודית, כדי שלא תהא עוד הנהגת העדה מונופולין בידי אריסטוקרטים ובורגנים מעטים הפוסעים על ראש העם. זוכרים אנו את העבודה החרוצה שעבד גביל בהנחת יסוד להסתדרות לאומית־פוליטית לכל היהודים אשר בממלכת אוסטריה.

וכח רענן זה נגדע בעצם התפתחותו. אך זה עזב, כשהגיע ימי החופש, את במת הפרלמנט על מנת לחזור אליה ולהוסיף ולעבוד את עבודת עמו הקשה; אך זה עמד לפני ימים אחרים בקרב בוחריו ונתן להם דין וחשבון על עבודתו בתיר

...חים: אך זה הביעו לו ביחריו אמון ותודה על עבודתו בעבר ...יה לעבודתו בעתיד, — והנה נפסק פתאום הכח הרענן ... והעובד הלאומי החרוץ היה ואיננו עוד.

...ינוח בשלום על משכבו וזכרו יהיה לברכה בקרב העובדים ...ה עבודת העם! —

...יידו גורליק.

בְּשְׁעַת סְפֵקוֹת.

II.

מעשה בגשר של נייר.

כיצד נתגלגל הדבר, שהאינטליגנציה היהודית, שנתחנכה ...מעט חמש עשרה שנה בבית מדרשו של המטריא-ליסמוס ...יסטורי, חזרה בתשובה אל הרומנטיקה והתחילה רואה את ...נו בגשר של נייר — בספרות היהודית, באמנות היהודית? ...מו בדרך נס — בלי רעש, בלי מלחמה, עזבו את מבצרי תיאוריות והסכימו וקדשו את החדש, בלי פקפוקים וחקירות, ... פלפולים ואסמכתות; ולא חלה ולא שאל אדם: סלקא ...יקך? נצר-יופי זה של אמנות מה תקותו אצלנו — עם שבור ...ב, דל גוף ונשמה, רעב ודואג? והלא זהו למעלה מן הטבע. ...נראו אמנות פתאם, באין מדרך לרגל? ואיה הפילוסופיה ...ישנה האומרת, כי שקר „יש מאין", כי רק אדמת-ברכה ...שטים בעתם מצמיחים צמח?

והלא כן היה בכל מקום ובכל זמן, כל הדרוש והמועיל, ... הנחוץ והמכשיר. הכל היה בעין וקדם להאמנות הגדולה. ...איה הם אצלנו היסורות המכשירים את יצירת האמנות הלאומית? ...ואיזה מקצוע של אמנות יכול להתפתח אצלנו?

סקולפטורה בודאי לא. יהודי ערום — כמה עלובה בריה ... גופו שחוף, קרוס, לא גורה ולא שרירים. השכם והלבישהו ...כסהו היטב, רק את פניו תגלה, וראה הפסל את ה„חריף", ...את ה„בקי". העצוב, לקוי העינים. אבל לא זוהי הסקולפטורה ...אמתית, כי לה כל האדם, כל חלקי גוף האדם חביבים ...קדושים לה.

שמא תאמרו: „ציור, אמנות הפיזי', אפשר אמנות ...קוטיבית?—והלא אין עם זוכה להכנס לטרקלין-אמנות זה עד ...ילך דרך שדה ויער, עד שיספג ריח דשא ופרחים, עד ...יקלט רנת צפרים. ואנו — עיננו לא ראתה ואזננו לא שמעה. ...כמה נתרחקנו מהוד הטבע הגדול. הנדע לפרח שם, אם נכיר ...צפור לשירתה? שוטטו בספרות היהודית וראו אם תמצאו שם ...בין דרור ושושנה, לכו אל הגדול בסופרינו וקראתם: „עפה ...הצפור" — איזו? — אין הוא יודע. אין פרץ יורע, אין מנדלי ...יודע. „הפרחים נותנים את ריחם" — מה שמם? ואין הוא יודע את מראה העלים ותארם וצבעם. פשט הטבע את צורתו ...ונשארו סתם פרחים, סתם צפרים. וכך אנו קולטים תמיד את ...ילשו הגדול של הקב"ה. ואם זכה לויטן והיה לפיזז'יסט מן המדרגה הראשונה, הרי לא זכה לכך אלא אחרי שפנה והלך ...אל הכפר, אל האחוזה, שם הבית הקטן הנוטה לנפול; ...שם הגן הגדול צומח, זוחל הנחל השלו, ועל שפתו הערבה ...שמר לויטן את לבו העברי בקרבו, את עצבותו היהודית, ...איש את הצירות הוכרח לבקש לו שם. אין לנו צורה משלנו, אבל סגנוננו אנחנו, עניה לשון הצבעים אשר לנו. טעמנו לקוי, פגום. וגלוי וברור: עד שלא ישתנו חיי עמנו על אדמתו שנוי גמור לא תפרח בתוכנו אמנות הצבעים. לא הפרח הסקולפטורה. אכן עוד נשארה המוסיקה, הפואיזיה, לשון הנשמה. אין הטבע בעיר, דל הוא שם מאד, אבל עוד נשארו בה האדם והפסיחולוגיה שלו העמוקה, החולנית, האדם וחזונו וענוייו ובדידותו. וכמה רבו האמנים, אלה האוהבים את הנשמה מכל יופי, האומרים: גדולה העיר יותר מן הכפר, פה העולם נתון, יקר להם המרחף כמו ההיכל, כי האדם בכל. רק בעיר יתפתח כשרונם של האמנים האלה, רק שם יפרו כחותיהם. פה אפוא אין סופרינו נופלים מסופריהם, כי הלא גם היהודי הוא יליד העיר, בעיר היא האינטליגנציה היהודית. ששלשים שנותיה האחרונות בודאי לא עברו עליה לבטלה. נשארה עוד המוסיקה, הפואיזיה, ואל יהיו דברים אלו קלים בעינינו, ופה היינו צריכים אנחנו להיות העשירים, פה היתה צריכה להתבצר ממשלתנו אנו. היינו צריכים לברוא את הרומן הפסיחולוגי, את הליריקה העולמית, ויודע בה היגון הגדול, ונשמעה מתוכה המחאה הגדולה של הנשמה הנעלבה. ובשירות-פגעים גדולות היינו צריכים לספר על דבר עשק-אלפי-שנים, ע"ד יסורי אדם ואומה. והיתה שירתנו זו קינת עולם, ועכרה את חיי מענינו. ואולם כל זה לא עלה בידינו. אין לנו הצדקה להתפאר ולאמר בגאון: עמוקה היתה שירתנו, ולגבורה הגענו ביאושנו.

אם נסכים לדעה, כי כל אסוננו בא לנו, מפני שאברו לעם הנגנועים לעבר, אבד הרצון ליצור את העתיד, אז אנו צריכים להודות, כי רק האישיות הגדולה בחיים או האישיות הגדולה בספר יכלה להציל אותנו.—והנה למותר יהיה להגיד, כי היהודי הגדול נעלם; אין רואה, אין יודע אותו, כי איננו. אולם נורא מזה, כי גם בספר איננו. הספרות שלנו רוחשת, זוחלת, ואיננה יכולה להתרומם משפלותה. יש בקרבנו הכשרון לראות את היש, לצייר את הנראה, אבל אין הכשרון הצופה מעבר למציאות. צופה ובורא. סופרינו מכירים לעת עתה רק את הצורה הפרימיטיבית של האמנות, את הטבעיות הגסה, לפעמים את הריאליזם המתעדן. אבל אין הם רואים את צורתה העליונה, השלמה של האמנות, העולם הגדול של הפנטזיה, העולם של האידיאה העמוקה. עוד לא גלם איש את הגבור בספרותנו,—ואין אני צריך להוסיף, כי אין כונתי להלוחם הגבור, לבר-כוכבא בלבד.

וכזה הוא גם חלק הרומן ההיסטורי, הדרמה ההיסטורית. אין הפנטזיה הדרושה, כדי להעלות את הצללים הגדולים של העבר השב. וכבר ראינו, מה הגיע לכשרוני של אש בשעה שנפגש בדיוקן היסטורי אחד (שבתי צבי). כמה נחלש וכמה נצטמק; חסר אונים הוא חוש האמנות, ואין הוא שולט אלא בקרוב אליו, ואך התרחקה הצורה, והנה התמונה הולכת וכהה, הפרצוף מתחיר ומסתמא.

בספרויות אחרות, משקספיר ועד טורגיניב, אנו מוצאים יצירות גאוניות המתארות את ה„לא יוצלח". שם אנו רואים את החלש, את הנואש, בעל הפסיחולוגיה החולנית, והנה כמה חבב, כמה טפח אותם האמן, טפח וירד לסוף הויתם. והרי היו זמנים שדוקא האישיות החלשה, מכיון שנתגלמה ביד היוצר הגאון, חוללה תנועות אידיאליות, והשפעתה היתה כבירה לאין חקר.

ועתה נסורה ונראה, איך ציירה ספרותנו אנו את החלש, את ה„לא-יוצלח", את הנואש—איך תאר את אלה האמן שלנו נומברג בעט בהם, התלוצץ ולעג להם; „אנכי" רצה להוריד את

דמעתו עליהם — ולא ירדה. וכל אלה המורים, האקסטרנים, הקורסיסתות, העולים אלינו מתוך הספורים, הולכים סוף ונשכחים, נשמטים מזכרוננו בין לילה, כי קטנים הם כולם ופעוטים; ויש שאיננו יכולים גם להרגיש בצערם: כל כך קטן, כל כך דל הוא עולמם הפנימי.

ביצירת־אמנות אמתית צפונה תמיד טנדציה עמוקה, אע"פ שלא נתכון כלל אליה האמן־היוצר, הנכנע רק ליפי־יצירתו וברור מאליו, שאין אני קורא טנדנציה אלא לאותו הרושם הגדול, שכל יופי עושה על האדם; היא מרומם אותו, מיפה אותו, מקרב ומשר אותו אל העולם הגדול, זורק בו טפה של עצבות מיוחדה. היופי עוקר משרש את כל השפל, הפחות והרע. אמנות אמתית היא תמיד כח מוסרי גדול, העונג האסתטי לבד איננו עדיין קצה גבולה, וזוהי סבת הדבר, שלפעמים כל כך קרובות אנו מוצאים, שחוקר האמנות הוא גם נביא המוסר. קשה להאמין ולאמר, כי האמנות בכלל יכולה להיות לאדם מה שהיתה לו האמונה ההולכת ואובדת. אבל אין ספק, כי הבחינה העליונה של האמנות יכולה להביא את האדם לאותה התרוממות־הנפש, לאיזה איתערותא דלעילא, שאינה נופלת אילי מזו הבאה מתוך האמונה הצרופה.

זהו ערכה האוניברסלי של האמנות. וזוהי השפעתה על האדם בכלל. אולם יש יצירות האמנות, שאין הן משפיעות על האדם סתם, אלא על חלק ידוע של האנושיות: זוהי האמנות הלאומית בבחינתה העליונה. אבל בטוח אנכי, כי גם בין גדולי האופטומיסטים שלנו לא ימצא אף אחד שיאמר, כי נוצרו בספרותנו היהודית בימים האחרונים, ואולי גם במשך הדורות האחרונים, יצירות־אמנות כאלה, שהכל מודים בהן, כי ערכן שוה לכולנו, שתהא השפעהן גדולה על כולנו.

אלו היה כל צרכנו רק לפרסם שם ישראל ברבים, להפליא אותנו בעיני העמים ולהציב לנו זכרון—תנוח דעתנו, דיינו במה שיש לנו. יש לנו גם ספרים, היו גם אנשים. ואפשר שאין כל שנאת העמים אלינו אלא זו, שעל כרחם אינם יכולים לשכח אותנו, שעל כרחם הם מכירים את ערכנו בההיסטוריה העולמית. עוד הרבה הרבה יסבול היהודי בעד בכורתו ההיסטורית. ואולם לא זהו עיקר צרכנו. אין אנו דואגים לכך, כי ישאר זכרוננו בעולם. דאגתנו היא, כי נחיה ונתקיים. ואם היצירה פוסקת בתוכנו, הרי יש בזה סכנה גדולה לקיומנו.

ואם המלים: „ספרות", „אמנות" פרושן—כל הנושא בתוכו את הפרובלימות הנצחיות, את זעזועי־הנפש היותר עדינים, את הנשגב והנאצל, — כי אז אין לנו אלא להיות ישרים, לכל הפחות, ולהודות, כי לעת עתה לא הגענו בספרותנו של עכשו לא אל הנשגב ולא אל־היפה. לעת עתה לא גדלה אלא הכמות: נתרבה מספר הספרים,—ותו לא, ולכל מה שלמעלה מזה עדיין אנו עומדים כמעט על המדרגה התחתונה.

(סוף יבוא).

י. ל.

יְסוּד הַמַּעֲלָה.

יפה היא יסוד המעלה. ממרחק גדול רואים את המושבה הזאת עם עציה הגדלים על יד ראי מי מרום. נשקפת היא ממרום ראש פנה ומסביבות מתולה כפנה יפה בככר הגדול, המשתרע בין הרי הגליל ובין הרי הגולן. בימי האביב מרהיבים שדות המושבה את העין בגבעולי הקמה הנכפפים מפני כבד השבלים. האדמה מוציאה בשפע רב פרחים, דשא ושיחים. העשב הפרא הגדל בצדי הדרכים עולה למעלה מקומת איש. עצי האיליאנדי מפליאים בשפעת פרחיהם האדומים המשמשים כעין קשוט לבגדיהם הירוקים שהם עוטפים מצמרתם ועד מצבתם. הכל עושה רושם, כאלו נכנסים אנו לפנה היונקת בשפע מגשמי השמים ומן הטל היורד על הארץ. וכל כמה שאתה מתקרב אל המושבה, הולכים ונגלים לעינך השפע והיופי אשר במקום הזה. ריח ניחוח עולה מן השדות הברוכים. מפעם לפעם מתגלה בדרך בין העצים זהר המים השקטים של האגם הגדול. לא, אין זו מושבה, אלא גן נהדר. איקליפטוסים עומדים שורות שורות ומתנשאים למעלה עד עשרים מטר. אלה הם הענקים הטובים שלקחו על עצמם את התפקיד להגן על המושבה בפני הרוחות הרעות, הבאות מבצות חוליה, במקומות שונים מפוזרות חורשות של עצי שקדים; פה ושם נראות קבוצות של עצי תפוחי־זהב רעננים; הראשים הרחבים של עצי התות מטילים צל נעים, והברושים הישרים והדקים עומדים, נבדלים בצבעם מכל הצמחים האחרים. הכל לפניך פורח, הכל מזהיר; שלל צבעים ושפעת גוונים.

ובתוך הגן הגדול והיפה הזה ברחוב רחב עוברות שתי שורות בתים המסותרים בין העצים. והרחוב הזה הישר והנקי יפה ומלא שאון ותנועה: ילדים עליזים משחקים ורצים הנה והנה. לא, אין זו מושבה, אלא גן, והרחוב שלפנינו הוא רק שדרה בתוך הגן, ואליו באו לשחק ילדי יהודים, שלא ידעו ילדות בארץ־מולדתם. הנה ילדים בעלי פאות מסולסלות, ילדים צפתיים שנתקו מעול התורה, והנה גם ילדי הספרדים, האורחים בארץ וגרים לגבי הטבע, והנה ילדים שזופי השמש, בניו של יהודי־קורדי, שמזלו היהודי גרם לו כי בא לארץ אבותיו. קבוץ־גלות בזעיר אנפין במקום שהיה עזוב ושמם, ויהי עתה לגן פורח.

הרחוב הראשי הולך עד האגם. על פני מימיו שטות במנוחה סירות מספר. שקט ושלוה. העצים על יד האגם לא ינועו. מנוחה שפוכה על הרי הגולן ממול האגם, ומתוך מנוחה מביט החרמון הישיש. המים והצל היקרים כל כך בארץ ישראל רבים הם ביסוד המעלה, וכאן טובלת הנפש בדממת צל ובשקט מים.

המושבה נוסדה בשנת 1883 על ידי אגודת יהודים ממזיריץ'ה אשר ברוסיה. המיסדים עסקו בעבודת אדמה עוד בהיותם ברוסיה. האגודה היתה בת 25 משפחות, שקנו 2500 דונם אדמה: לפי הידיעות הבלתי־נכונות חשבו באותם הימים, כי מאה דונם אדמת זריעה תספקנה לאכר. אך המציאות מהרה להוכיח למיסדים את טעיתם. ואולם מעוט האדמה לא היה הדבר האחד, שמלא את חיי המתישבים תלאות וענוים. בשנת יסוד המושבה החלה הממשלה הטורקית להציק למהגרים היהודים. בתור זרים נאסר עליהם לבנות בתים, ולכן בנו להם האכרים הראשונים אהלים מקני הפפירוס הנמצא לרוב בסביבות מי מרום, ובהם ישבו במשך שנים. בני המושבה סבלו הרבה מהאקלים. מצפון למי מרום משתרעות הבצות הגדולות של החוליה, המביאות את הקדחת הצהובה. האכרים סבלו. רבים חלו, רבים מתו, רבים שכלו את ילדיהם, אבל את המקום לא עזבו. זמן רב היו האכרים עזובים לנפשם ולחמו באמץ לב בעד עתידות המושבה. מצוקות מצד הממשלה, דחקות, רעב ומחלות היו מנת חלקם של האכרים,—עד שבא לעזרת המושבה הועד של חובבי ציון מאודיסה, אשר קנה חלקות האדמה של החברים

נשארו ברוסיה והגדיל את אחוזותיהם של אלה שנאחזו במושבה. אולם הועד לא יכול באמצעיו הקטנים להרים את המושבה משפל מצבה, ותקופה חדשה החלה רק משנת 1889.

בשנה ההיא פרש הברון את חסיתו על המושבה. הרוצה לידע עד כמה גדולה היתה הרעה שהביאה התמיכה לישוב, יראה זו ב„יסוד המעלה" בלבד. כאמור, עסקו בני מושבה זו, בעבודת אדמה גם ברוסיה, והם לא חפצו בלתי אם להיות אכרים עצמאים, ואולם דפקידות לא כן עשתה. היא החליטה, לפי השיטה שהנהיגה בכל ארץ ישראל, לתת גם לבני „יסוד המעלה" תמיכה חדשית ולעשות הכל לפי רצונה ועל חשבונה. קודם־כל הטילה על המושבה, שיכלה להתקים מעבודת השדה, חובת הנטיעות, והעבודה החלה. „ליסוד המעלה" נשלחו גננים מומחים ונטעו על שטח גדול פרחים שונים לשם תעשית מיצי בשמים. יחד עם זה נטעו עשרה פרדסים גדולים, ובהם כשבע ברכות גדולות ויפות. בפרדסים נטעו תפוחי זהב. למונים, אפרסקים, נפי (מין תפוחים קטנים), שקדים ועצי תות. ביחוד שמו לב לגדול הפרחים. בערך מליון ורדים נטעו „ביסוד". ביניהם היו מינים משובחים מאד; היו שיחים שהובאו מצרפת ושעלו עד מאה פרנק השיח. הקימו גם לבורטוריה לנסיונות ובית חרשת לעשית המיצים. מצד החיצוני הכל עלה יפה. ריח ניחוח מלא את אויר המושבה. הפרחים היו תאוה לעינים. ולמראית עין אפשר היה גם לשמוח על מהלך העבודה. בע־ך מאה ותמשים פועלים יהודים היו עובדים בה תמיד. יפה היתה רק בחצוניות. הפנימיות היתה רקובה כולה. ההכנסות המועטות שהכניסה הפקידות לא התאימו כלל להוצאות המרובות שהוציאה. גם השקדים שמביאים שכר טוב בידי יחידים, הביאו הפסד תמידי בידי הפקידות. ראו האכרים כי מוציאים סכומים עקריים לבלי כל תועלת, ופחדו שכל זה יזקף על חשבונם, והביטו בדאגה לעתידם. הם התלוננו כמה פעמים ודרשו, שיתנו להם את היכולת לשוב אל עבודת האדמה, אבל שומע לא היה להם, והכריחו אותם לקבל תמיכה ולעסוק בעבודות שלא ידעון, לא הבינון ולא אהבו אותן. ורגלי בקשת האכרים לתת להם אדמת זריעה. לא התבישו הפקידים להודיע לפריז, ש„ביסוד" אין גשמים יורדין, ועל כן אין המקום מסוגל לעבודת השדה. בני „יסוד" כבר נואשו מתקותם להציל את המושבה ובקשו שיעבירו אותם לקנדה. יק"א שלחה ועדה מיוחדה לחקור את המצב, וכמובן קל היה למצוא את הסבה האמתית של רוע המצב במושבה. אחרי הנסיון „היקר" הוחלט להשיב את האכרים אל — עבודת האדמה שבה התחילו, והמושבה ניצלה. בעת התקונים עזבו 15 צעירים את המושבה והלכו לחוץ לארץ. בנין המושבה מחדש היה סתירת הבנין הישן. בלי רחמנות עקרו והחריבו את הכל, מה שעלה קודם בסכומים מפליאים. ורק שרידים מעטים מזכירים עד היום את העבר — את תקופת הנטיעות וממשלת הפקידות. מן השטח הגדול שנזרע פרחים נשאר כעת רק זכר קטן על יד בתי האכרים ובצדי הרחובות בשדות המושבה. בית החרשת עומד שמם ונעזב, רוב העצים בפרדסים נעקרו. השטחים הפנוים בין העצים מכוסים עשבים, אדמת הפרדסים אינה נעבדת, אין איש שם עוד לב אליהם. פירות העצים נעשו רעים. הערבים גונבים איתם, הילדים קוטפים אותם. גם השקדים עזובים הם, אף על פי שאפשר היה עוד להציל אותם. אדמת השקדים אינה מעובדה, ואין פוקד את העצים לטפל בהם ולהשגיח עליהם. הברכות נסתמו חול ואבנים. רק פרדס גדול אחד נשאר, והוא נמסר ליהודי מקורדיסטאן. אבל הפרדס עבר לרשות אותו היהודי כשהיה כבר במצב נעזב, וליהודי אין כסף הנחוץ כדי לשכלל את הפרדס; קשה לו גם כן להרגיל את השכנים הערבים, כי יתיחסו באופן אחר אל הנטיעות שנעשו הפקר במושבה, ועל כן אין תקוה גדולה גם לפרדס היחידי הזה שיתקיים, ובפרט שאין הדבר שוה להוציא הרבה כסף על תקון הפירדס ושכלולו. תפיחי זהב נמכרים בסביבות צפת בזול, במחיר פרנק אחד התבה. ולהוביל את תפוחי הזהב לעיר החוף, כדי לשלחם לאירופא, אי אפשר. כי על כן תגדל מאד הוצאת ההובלה.

עכשו יש לה להמושבה 11,000 דונם אדמה. אמנם נקנו במשך זמנים שונים 14,000 דונם, אבל מפני תנאי הקניה הבלתי בטוחים אבדו להאכרים 3000 דונם ועברו לידי הערבים. האדמה הפוריה נהפכה עכשו כמעט כלה לאדמת זריעה. קרבת מי מרום מספיקה למושבה די לחית, ועל מעיט גשמים בככר הזה, אפשר היה לכתוב ולהתאונן רק בהרצאות הפקידות. החטה מביאה 8—7, ובשנה טובה גם 21 שערים. לכל אכר ואכר יש 300 דונם, והחלק הזה נותן לאכר גם את היכולת לקמץ איזה סכום לשנים הרעות. האכרים עובדים היטב את אדמתם וכמעט כולם משתמשים במחרשות אירופ׳ות. עד כמה טוב הוא מצב האכרים עכשו אפשר לראות מזה, ששלשה אכרים הביאו בשנה זו על חשבונם מכונות לקצירה, חמש מאות פרנק המכונה. האכרים עוסקים ב„יסוד" גם בגדול בהמות, דבר המביא להם הכנסה טובה (אם אין מקרים רעים שוררים בשוק, הרי הם מרויחים חמשים למאה) והאכרים העוסקים בזה מסורים לעסקם. הם משכימים בבקר להשקות את הבהמות, ולפעמים עוזבים הם את בתיהם ולנים בשדה כדי לשמור עליהן. לפי הספירה האחרונה יש במושבה 573 בהמות: סוסים 37, פרדות 12, שורים 128, חמורים 9, פרות 57, עגלים 73, עזים 50, כבשים 207. —

מלבד האכרים שקבלו כל אחד 300 דונם, יש עוד שלשה שנתישבו בפרמות. לכל אחת מהן 600 דונם. הנסיון בישוב הפרמות עלה יפה. הבתים נמצאים בתוך השדה, ואין האכר מוציא זמן מרובה כדי לבוא מדירתו אל שדהו ולשוב. אבל זה אפשר רק במקום שאין סכנה לשבת הרחק מן המושבה. אחד הפרמרים הוא גר, בעל משפחה גדולה, העובד את אדמתו יחד עם בניו.

האכרים עובדים בעזרת חרתיים ערביים, אבל לרגלי הגירת הערבים לאמריקה מתיקרת עבודת החרתים והפועלים הערבים משנה לשנה. בסביבות „יסוד" רבה ההגירה. מכפרי גוש לבדו נסעו לאמריקה 150 איש. ההגירה משפיעה על עלית מחיר העבודה. בעוד שלפנים קבל פועל ערבי 5—4 גרוש ליום, הוא מקבל עכשו פי שנים. חוסר דפועלים עורר עכשו את החפץ בקרב יושבי „יסוד" לקחת פועלים עברים. לפי דבריהם, אפשר להם להספיק עבודה תמידית לקבוצה של 30 פועלים.

מספר התושבים במושבה הוא 229 נפש, ביניהם אכרים 33 משפחות — 184 נפשות, ו„זרים" 11 משפחות — 45 נפשות. התושבים אינם מ„עיר אחד". ביסוד יושבים 5 יהודים בני צפת, 5 משפחות ספרדיות, קורדי אחד. דבר זה גורם גם לרבוי השפות. אילו למדו, לכל הפחות, כל הילדים בבית הספר, אז היה אפשר להשרות את השפה העברית בקרב הילדים, אבל ב„יסוד" עוד לא עלה גם דבר זה, ולפיכך שורר גם בקרב הילדים אותו בלבול הלשונות המצוי בקרב הגדולים. רגש בלתי נעים כרגיש הבא למושבה, בראותו את הילדים משחקים ברחוב ומדברים ערבית וזרגון. ב„יסוד" אין דואג לחזוק השפה העברית. אין שם קריאות לגדולים ואין שעורי ערב. ומסתפקים בנוגע לשפה העברית רק בבית הספר בלבד.

במושבה יש שני רחובות. הרחוב הראשי הוא החלק

היותר ישן והוא יורד עד הים. והרחוב השני רחיק יותר מן הים. הרחוב הישן נבנה עוד בימי הפקידות, ועל כן עוד נשארו שם העצים והפרחים שנטעו בימים ההם, וכל הרחוב דומה לשדרה בגן יפה; והרחוב החדש נבנה בימי העבודה המעשית, בעת שהכל נמסר לידי האכרים עצמם, והם אינם מרגישים כל צרך ביופי, ועל יד הבתים אין כל צמח, אין עץ, אין פרח. במושבה אין גם גנות ירק. האכרים אינם יכולים לצוד דגים באגם, מפני שציד הדגים נמסר לחכירה בשכר **6000** פרנק לשנה. החוכרים עושים עסק טוב, מפני שהאגם עשיר בדגים עד מאד.

קרבת מי מרום אמנם מאצילה יופי על המושבה ומפרה את אדמתה, אך קרבה זו גורמת גם רעה למושבה, לרגלי המחלות התלויות בבצות הנמצאות על יד האגם. „ביסוד" שררה הקדחת הצהובה, שנטלה הרבה קרבנות. אך עכשו, אחרי הנטיעות הרבות שנוטעו במושבה, הוטב האקלים במדה מרובה ואף־על־פי שהקדחת הצהובה עדיין לא עברה כליל, ובכל שנה ושנה יש עוד מקרי קדחת צהובה בודדים, אבל כבר אבד לה כחה. בשנים האחרונות נגמרה הקדחת הצהובה ב„יסוד" בלי תוצאות רעות. היא לבשה צורה של מחלת מלריה קשה, העוברת ונשכחת.

הוצאות הצבור עולות במושבה ל־**10250** פר'. הפקידות נותנת **8000** פר', הנה כי כן נותנת הפקידות בחשבון הממוצע לכל אכר **240** פר' להוצאות הצבור, בעת שכל אכר ואכר נותן רק **70** פר'.

השמירה במושבה איננה עולה ביוקר. היא מסורה לערבים העומדים תחת חסותו של אמיר עלי היושב בדמשק, ויש לו השפעה גדולה על חלק גדול של הערבים אשר בגליל. די רק לדעת, שלערבי האמור הזה נמסרה השמירה, ואיש לא יעיז להתנפל ולגנוב בהמה או תבואת השדה. ולכן גדול מאד הבטחון במושבה הזאת. בלילה הכל פתוח. הבהמות והסוסים הולכים להם חפשים — דבר בלתי מצוי בכפרי ארץ ישראל ומושבותיה. לשומרים משלמים **120** פרנק בחודש. במושבות אחרות עולה השמירה הכללית במחיר גדול הרבה יותר.

התקציב של בית־הספר הוא **3500** פר'. מספר התלמידים קרוב לששים. מפני מעוט מספר התלמידים עולה החזקת כל תלמיד לסכום של **61** פר'. בבית־הספר לומדים צרפתית. למוד זה נשאר עוד מזמן הפקידות. לומדים גם ערבית. לרגלי השפעת צפת יש „ביסוד" גם שני „חדרים". באחד **14**, ובשני **10** תלמידים. למלמדים משלמים ההורים 4 פר. לחודש. על יד בית־הספר יש גן, אבל אין הוא מעובד די צרכו.

המצב החמרי של המושבה הוא טוב מאד. המושבה הולכת ומתפתחת. בשנת **1908** עבדו **8490** דונם, בעת שבשנה שלפניה עבדו רק **5,510** ד., ההכנסה הממוצעה של אכר היא **1269** פר. ניטו לשנה. אמנם בסכום ההכנסה הממוצעה עומדת ר א ש פ נ ה על מדרגה יותר גבוהה, אבל חלוקת ההכנסה היא פה יותר שוה. להלואות הקרישה יק"א סכום של **8000** פר'.

בשנה הזאת יורע מצב המושבה במדה גדולה מפני השמיטה. שני שלישיים מן האכרים שובתים, ואם אמנם הם מקבלים „חלוקה" חלף השביתה, לא יספיק להם הכסף הזה. השמיטה תגרום הפסד גדול לאכרים לא רק בשנה הזאת, כי אם גם בשנה הבאה, מפני שהאכרים לא יוכלו לעשות בשדותיהם בשנה זו את ההכנות הדרושות בשביל התבואות להבא. כעבור שנה והאכרים יראו את קלקול מצבם, ואז יקללו את הרבנים שהרסו את מצבם. הרבנים שלנו בארץ ישאל, בקנאם את קנאת השמיטה, לא השגיחו בהפסד ממונם של ישראל ולא דאגו לקלקול מוסריותם. רצוי הדבר להרבנים, שהאכרים ישובו למצב של מקבלי נדבות „וחלוקה", כדי שעל ידי זה יהיו הם יותר קרובים אל הכסף הנחלק ויוכלו גם הם ליהנות ממנו. הישוב לא יקר להם, ולפיכך באו לקבוע הלכות, שלא שמרו אותן גם בזמן שבית המקדש היה קים. אבל השנה הזאת כנראה היא האחרונה ששומרים דין שמיטה. במלחמתם בעד השמיטה הורידו הרבנים את כבוד הרבנות והתורה בארץ ישראל. מכאן ולהבא לא ישמעו עוד לקולם, ואם כבר קננה החשדנות בלב האכרים בנוגע לשמיטה, תלך והתפשט גם בהרבה דברים אחרים בנוגע לרבנינו, ובתוצאות החשדנות הזאת אין לפקפק הרבה. —

צ. הירשקן.

„לוּצֶרן".

V.*)

„הנה כי כן הייתי לתושב בבית הדוקטור—חזר האלמוני לספורו, והתחיל מדבר באותה ההתלהבות הקודמת—חיים חדשים באו לי... בו ביום הלבישוני בגדים חדשים, הושיבוני בחדר מיוחד, ואנכי, נער קבצן ונעזב, הייתי פתאם מעין בעל־בית... מעודי ועד היום לא נסיתי לחיות ברשות היחיד שלי, ורגש לא ידעתיו עד עתה תקפני: תענוג של בדידות—הנאה רבה נהניתי מכתלי החדר אשר לי...

„בלב שקט החלותי להסתכל בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא, חדלתי להלאות את בורא־העולם בשאלותי... הנאה מיוחדה גרם לי בבדידותי אופן יצירת הרהורי. שם בבית הורי, או בחצר בית הכנסת, היו הרהורי מתרוצצים, קופצים זה על גבי זה, כבשעת נסיעה ברכבת והצצה בעד החלון: הר, סוס, עץ, אדם, הכל מעורבב, אי אפשר לעמוד על דבר אחד, והעין נכהית. ואולם פה מסתדרים ההרהורים במוחי שורות שורות כנדבך של לבנים קצובים; כל הרהור והרהור על מקומו, אין האחד דוחק את משנהו — תענוג!

„והרהורי רבים היו, וביחוד על אדות עברי ועתידי. הראשון נראה לי רע ועכור, ואת האחרון ראיתי והנה הוא טוב ובהיר. צרהי לי בדמיוני צורות, תארתי אותן בצבעים שונים, וכך נשתקעתי בהן, עד אשר נדמו לי כיצורים חיים ולא כיצירי דמיוני. וכל דבר שקלתי בחשבון, בלי התלהבות, ולבי היה שוקט ושלו, כלב יהודי בשעת סעודת שבת... עבודתי היתה כמעט כאין: צלצל אדם בפעמון — פתחתי את הדלת; נכנס אדם — רשמתי שמו בלוח אשר על השלחן בפרוזדור... איש לא דרש ממני כלום, ואיש לא היה לי לתת לפניו דין וחשבון... ראיתי את עצמי כגדול, כיהודי סוחר שהיה קרוב להשמיט, ופתאם אירע לו נס וניצל מן הסכנה... מכר ומודע לא היו לי, ואנכי לא בקשתי אותם... העיר, הרחוב לא לקחו את לבי: קטן הוא ההבדל בין עיר יהודית זו לחברתה, כאלו יד אחת בנתה את כולן, ואנך אחד היה נטוי על בניניהן. גם ווילנא גם מינסק — מה ההבדל ביניהן? אותו השוק, איתן

*) עיין „העולם" נומר 27.

[illegible]ה, אותה המנוחה ואותה המתינות של „טיול" ברחובות [illegible]פים"... כל המראות האלה ידועים לי וכבר נתישנו, ואנכי [illegible]תי אל החדש ואל הנהדר. וחדש ונהדר היה לי מצב חיי, [illegible] שרוי, ולפעמים הייתי מהרהר בו כאדם העומד מן [illegible]...

„הנה בימים ההם, בעת אשר ברחתי ממולדתי, עלה על [illegible], כי הפקר הוא העולם, ואין אלהים המשגיח על יצוריו — [illegible], לאחר שראיתי והנה פקד אותי אלהים, נחמתי על [illegible]בותי הרעות... ובאהבה רבה דבק לבי בחדרי. נדמה לי, [illegible]קב"ה בכבודו ובעצמו אומר אלי: „מכל משמר שמור את [illegible] שגמלתי לך חלף כל תלאותיך"!.. לעתים רחוקות הייתי [illegible] את חדרי, סועד הייתי במטבח, יחד עם השפחה, והדבר [illegible] היה לי לרצון: לא אביתי לעשות חולין את ראיוני עם [illegible] הדוקטור וילדיה, אשר מיום ליום נקדשו בעיני... ורק ביום [illegible]ים או בין הערבים, בשעת עצבות, הייתי נכנס אל האולם [illegible]עשע עם הילדים, לשחק עמהם ב„סוסים" או ב„סנורים". [illegible]דים מכהירים אותי, צובטים ומורטים אותי, ואנכי מאושר הנני [illegible]ה שעה, ובלבי אני ניתן שבח והודיה ליושב־בשמים על אשר הציל את הכרובים האלה מילדות כילדותי... ולאחר [illegible]בעתי שחוק, אני שם פני לשוב אל חדרי: — „למה אתה [illegible]הר? — עוצרת בי אשת הדוקטור, בראותה עד כמה קשה [illegible] על ילדיה. אך אנכי מסרב לשהות פה שעה ארוכה: [illegible]ירא הייתי, שמא יעשה השחוק חולין לי. וחוץ מזה הנה [illegible] דבר היה בגו. חפץ לא חפצתי להפגש עם הדוקטור. נדמה [illegible], כי אויב הוא לי, ורק מתוך אונס הואיל להשאירני [illegible]ך ביתו...

„ואולם ימי שלותי לא ארכו. לא לכך נוצרתי... הדבר [illegible] באחד הלילות היפים והבהירים, כעבור שנים שלשה [illegible]ביעות לישיבתי בבית ההוא. החורף זה עתה בא למשול, [illegible] הראשון נראה על פני הארץ. עליז ורענן נראה העולם, [illegible] שנגאל מן העצבות של ימות הגשמים. הירח עמד בחצי [illegible]מים, ובשקט ובמנוחה, בבטחה וביד רמה גרש מעליו את העננים הקלים, שהכתירוהו מכל עבריו. עמדתי ליד החלון, התבוננתי אל העולם המחורש, ולבי היה טוב עלי. את המנורה [illegible]ניתי בכונה, כאילו הנר הקטן הפריע בעדי מראות את האור הבהיר, את זיו הכסף, אשר נהר מסוף העולם, ובמשעולים [illegible]בים סלל לו נתיב אל חדרי... נזכרתי בסימטאות ווילנא, חלמתי על דבר עתידי... ובחלומי — מה יפה ומה נעים המחזה! — והנה שב אני אל מולדתי יחד עם אשת הדוקטור... אמי הרגזנית טובה כל כך, והיא מתחננת אלי, כי אסלח לרוע לבה ואשוב להיות בנה... ואני מסכים לכך על תנאי, כי יבקשו ומצאו את אבא — הן עודנו חי! — והיא תעשה שלום לו... [illegible]פתאם נבהל ונכנס אבא... הוא נופל על צוארי, מחבק אותי: „בני, בני! שנים שלמות הייתי יושב במערה אפלה, נעלם מעין אדם... בעשבים כלכלתי את נפשי וחכיתי ליום, אשר תהיה לגדול בעולם ותבוא לחלצני ממציקותי... ידעתי את מקומך, אך נגלה לא נגליתי אליך... האמנם האמנת, כי חדל אישים אנכי, כאשר בדו עלי?... לא, איש אנכי באנשים, [illegible]רק שם רע הוציאו עלי כי משוגע אנכי, וכל זה מירך. בני [illegible]בא לי... כשנולדת, ראיתי על ראשך מנורת זהב ולה שבעה קנים... ואת המראה הנפלא הזה כפרתי באזני הבריות, ולגלגו עלי... ואנכי לא שמתי לב ללגלוגם, והאמנתי... עתה זכיתי לראות בעיני, כי חזון רוחי נתקיים בך"... ואני עומד משתאה ומביט עליו: „רבונו־של־עולם, הזה הוא אותו אבא?... נכנסות אחיותי... חבוקים, נשיקות... ישכחו הימים הרעים, לא יזכרו עוד לעולם... ואשת הדוקטור עומדת בפנה רואה את הכל ומורידה דמעות ששון...

— — — — — — — — — — — —

„פתאם הקשבתי והנה נפתחה דלת חדרי, ואיש נכנס. הסבותי את פני, והנה אשת הדוקטור... כמו ביום הראשון בראותי את פניה, כן היתה גם עתה לבושה שחורים, הפנינים על צוארה ושרשרת הזהב על חזה... נכלמתי, קפצתי מעל ספ־החלון. נסתכלתי בפניה — וכל עוד נשמת־חיים באפי לא אשכח את הפנים החורים והעגומים, המוארים באור הירח... כאנדרטא עמדה בתוך חדרי, ורגע אחד שכחתי, כי אדם חי עומד לנגד עיני. נדמה לי, כי שם בשמים נתפוצץ הירח וחלק ממנו נתעטף שחורים ונפל לתוך חדרי... אך הנה התנועעה האנדרטא — וכל החדר נתמלא אורה, מכל תנועה מתנועותיה נדף ריח בשמים, ואספוג את הריח אל תוכי וארגיש, כי הלום שכרון הנני, וארא, והנה יחד עמה אני יושב בתוך האופן, ואיש מגלגל אותנו מעל ההר במורד, ואנחנו ידינו שלובות, וברגלינו אנו דוחפים את האיפן וצועקים. „מהרה, מעלה"!... „השען נא עלי" — אומרת היא, ואני טסים. וטסים...

— „מרוע אתה יושב בחושך? — פתחה אלי, ואיקץ מחלומי.

— „גם אנכי איני יודע... כך!.. — עניתי, ותיכף הדלקתי את המנורה.

„נפלא הדבר, הן ילד הייתי אז, ובדבדה אלי הרגש הרגשתי, כי לא „כאורח" באה, ובשורה רעה בפיה... מתוך פחד התחלתי קודח...

„היא נגשה אלי, שמה ידה הענוגה על מצחי, וכאלו לחשה עלי מפני עין הרע, דובבה:

— „למה אתה רועד?.. האם קר לך?.. השלום לך?.. בתוך המהומה נשכחת מלב... ובכן ספר נא, כיצד אתה חי... שעמום... אין שמחה בעולם, רחימאי... הלא נער פקח אתה ולבך יבין את אשר אגיד לך... קום וסע אל בית אמך... אמנם רעה היא אמך, אך לא תהיה נע־ונד בעולם... יודעת אני: קשים החיים שם ברחובות האפלים, אך טוב לבני־אדם לשבת יחדו... צרה כי תבא על איש, ולעגו אחיו לאידו, אך עזור יעזרוהו ככל אשר יהיה לאל ידם... יש אשר גם בשחוק גם בלעג יחבשו פצע... הלצות רפואה הן!...

„לא הבינותי דבר מכל אשר דברה אלי האשה, ונדמה לי, כי היא באה לרמז לי על הפטורין... אכן מגרשים אותי... ובפעם הראשונה לשבתי במקום הזה פרצתי בבכי... כנראה, הרגישה בדמעותי ואמרה:

— „אכן דומה אתה לתינוק... אין איש מגרש אותך... ואולם עם מי תשב פה?

— „עם גברתי אשב — הפסקתי את דבורה — סבא היה לי ולקח אותו אלהים... ועל פני האדמה אין לי קרוב וגואל... בית־הורי לא בית הוא: גיהנם הוא!... את, גברתי, אם לי... תני לי רק פעם אחת ביום להביט אל פניך...

„עד היום קשה לי להבין, מאין באו לי כל המלים ההן. כנראה, עשו דברי רושם גדול עליה: במבוכה רבה התחילה פוסעת אנה ואנה על פני חדרי הצר...

— „אבל הן נוסעת אני מזה? — פתחה ודבריה היו חטופים — אפשר כי עד עולם לא אשוב עוד... גם אנכי בורחת מפני האכזריות... לאן? — אל אשר יטלטלני מזלי... מי יודע, אולי נולדנו שנינו במזל אחד...

„היא הפסיקה, כאלו חששה לבל תגלה סוד. הציצה בעד החלון, השקיפה על העולם הלבן כשלג, כאומרת: „אדרבא, היש צדק בארץ?" — ובחפזון עזבה את חדרי.

„כהלום רעם נשארתי עומד. קשה היה לי לשבת יחידי בחדרי. נכנסתי אל המטבח. השפחה ישבה ליד ראי קטן וקלעה פתילים אדומים בשערותיה. על פניה היתה שרויה חוצפה שאננה, ובראותה אותי פרצה בשחוק, התחילה מוחאת כף:

—„האמנם, נסיכי, גם בחצות הלילה תאמר לבא אלי... סכנה, בלונדין מחמדי! ואת המטלטלין שלך כבר צררת? הן מחר נוסעת מזה הגבירה עם הילדים... עם מי תשאר אפוא?...

— „אל נא תלעגי! — התחננתי אליה — ספרי לי, מדוע היא עוזבת את הבית? הן את ודאי יודעת?...

— „ודאי יודעת אני... היא בורחת מאותו הטעם שכל הנשים בורחות מבעליהן... ה„דלפנים" נוהגין להכות את נשיהם בפרהסיא, ו„הנגידים" צובטים את גברותיהם בצינעא... ואתה, שלומיאל, שתום־עין היית כל הימים... הן במהרה תהי גבר והלכות נשים אינך לומד...? — שוטה שבעולם, תורה שלמה היא, ונקנית היא בלי שכר למוד...

„דברי החדודין של השפחה שרטו שרטת בנפשי. נזדעזעתי, „רבונו של עולם, מדוע זה מדברת אשת הדוקטור בתום, בנעימות, בלי עקיפין, — וזו חדודין ו„חכמות" פיה מלא...

„מרוגז שבתי אל חדרי. כל הלילה ישבתי ליד החלון, הבטתי אל כפת השמים, והרהור אחד נקר במוחי: „האמנם כל דברי השפחה אמת הם?" רעד עברני. חכיתי, אולי תכנס שנית אשת הדוקטור. הוי, כמה דברים היו בפי להגיד לה; ואולם לשוא חכיתי. וכעלות השחר נפלתי על המטה כשאני עיף ולבוש בגדים. ובאותה שעה הסחתי דעתי, כי זה לי הלילה האחרון לישיבתי תחת גג אחד עם האשה, אשר במשך ימים מועטים לקחה את לבי להוקירה ולהעריצה, כי עד עולם לא אוסיף לראותה...

„ואולם הן זה היא גורלי כל ימי חיי: אין אני רואה את הנילד...

— — — — — —

„אחרתי לקום משנתי. על השולחן ראיתי מטבע זהב. עיני חשכו: לבי הגיד לי, כי זו היא תשורה מאת אשת הדוקטור לפני נסעה. הנה כי כן נפרדנו גם בלי ברכה. אותה שעה ראיתי את עצמי יתום ונעזב יותר מבשעה שנפטר „הסבא"... נפלא הדבר, ואיני יכול לבארו לעצמי, כי מאנתי לחקור ולדרוש: „מפני מה נסעה או ברחה?" ועד היום, כשעולה בלבי הרהור זה, אני מגרשו מתוכי בחוזק יד. ישאר הדבר סוד כמוס!...

„רצתי מחדר אל חדר, כאילו בקשתי את הימים שעברו... פגשתי את השפחה: גם היא כמדומה, בקשה דבר. ופניה באותה שעה היו אחרים, נוגות עיניה ומושפלות לארץ. צרורות וקיסמין היו פזורים על הרצפה, ומראה הבית היה, כאילו זה עתה הוצא מתוכו גוף מת... בקרירות, מבלי הבט בפני, ובלחש, כמו בבית האבל, אמרה:

— „אף אם יסובבו בארצות ובמדינות בכל קצות תבל, התמצא נפש עדינה כמוה, מה? הן זהו אדם שאין לו מה"...

„אכן נגע הדבר גם אל לב השפחה. קרובה וחביבה היתה לי ברגע זה: היא סובלת. אינה מתלוצצת. ואולם דבריה הטילו עלי אימה, כהספד על המת נראו לי...

„ושוב חזרתי אל חדרי, אל המקום, ששם ראיתי אותה בפעם האחרונה... כל היום לא זזתי ממקומי והרהרתי רק בה... „הנה אנכי יושב בבית וחם לי... והיא עם הילדים?...

ברכבת!... קר, חשך, והם הלא ענוגים, אמונים עלי תולע!"

„בלילה בא אלי הדוקטור. קשה היה להכירו. קומתו כפופה, פניו צבו... בלכתו התנודד; כמדומה שכור היה. באין המעיל הארוך עליו ובאין הצילנדר על ראשו, נראה לי הדוקטור כיהודי ווילנאי פשוט, בשעה שהוא טרוד בדאגות. ופחדי מפני כמפני „פריץ" נעלם... ולא עוד אלא שהרגשתי, כי בשעה זו הוא זקוק לי — ולבי נמלא גאון... עבד כי ימלוך — הזהרו מפניו! —

— „דבר קטן לי אליך — פתח לדבר בנשכו את שפתו ובמצמצו בעיניו — הגברת עם הילדים נסעו מזה... גם אנכי נוסע לזמן מה... הן פקח אתה, והבן תבין כי בביתנו עתה מעין חורבן, ובני אדם רגילים ללקט קיסמין מן החורבה... ובכן צריך הבית שמירה מעולה, כי הכל יהי על מקומו, כי לא יבאו לגנוב ולגזול... לפי שעה תהי אתה בעל הבית... עמך תשב גם שארת בשר של הגברת. היא תכלכל את עניני הבית... ובכן, נגמר העסק?

„חיוך של מטורף, המפחד מפני כל עובר לבל יכה אותו, נראה על שפתיו המרופטות והיבשות... הרגש הרגשתי, כי הוא לא בא אלי בכונה לעשות אותי לשומר הבית, כי אם בשביל ענין אחר... אפשר, לבל ישאר יחידי עם עצמו... והוא ביקש מקור להסתר — ובא אלי.

„מתוך צער נסתכלתי בפניו. מוחי הקטן לא יכול להבין: כיצד? דוקטור, אדם חשוב — והוא שכור כשמש של „חברא קדישא"...

„אך מי אשם בדבר?... נחש צפעוני כרוך מסביב לכל העולם. הנחש הזה הוא שהבריחני מבית הורי והיא שהחריב את הבית הזה... מות יומת הנחש הזה!... וברי היה, כי אנכי אנכי ניצרתי לעשות את המופת הזה. מוטב להיות נשוך זבובים, מאשר למות ברעל נחשים...

„הדוקטור נתפכח קצת... מרושל כבטלן בבית מדרש, מחה את עיניו בשרול בגדו והציץ כאדם המתנער מחלומו וסביב סביביתיו לדעת היכן הוא...

„ובכן צריך ללכת ולנוח קצת... סוף־כל־סוף „משול כל אדם לחיט פולני"... לא כך, קונדס?...

„ובצחוק מעושה ובפיק ברכים פנה ללכת. ליד הדלת נתקל ומחץ ראשו... נאנח והתחיל זוחל... ואולם אנכי לא נגשתי אליו. לבי לא נתן לי לסעוד אותו, לעזרהו... כלום שואב־מים הוא?...

„פחד תקפני. רק שלשה שבועות עברו למן היום שראיתי ראשונה את האיש הזה, ועתה נהפך והיה לתל שממה. איכה היה כדבר הזה?

„שנאתי אליו חלפה. ושתי החורבות: „אהל" הורי „והיכל" הדוקטור עמדו לנגד עיני, ובלשון מוזרה לי התחילו דנים כאנשים חיים. נדמה לי, כי העולם כולו גיהנם הוא, ובני אדם בורחים איש מפני אחיו, הכל נאנחים ונאנקים כהדוקטור ונענים ונדכאים כאבא...

„לא שמחתי על תפקיד בעל־הבית ששמו עלי, ראיתי את עצמי סחוף ומנודה כמו באותם ערבי שבתות, שהייתי שב מבית־המדרש המלא אורה אל בית הורי, שבו לא היה גדול ההבדל בין שבת לחול, ולאור כהה של נר־חלב היו עיני רואות את אמי ואחיותי יושבות אשה אשה בזויתה והן דואבות ורוגזות, ואף דבור אחד אינו מתמלט מפיהן...

— — — — —

(עוד יבא)

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בַּמַּעֲרָב.

.י

בימים הראשונים, טרם התפתחה הבקרת הביבלית, היו חושבים, כי בתקופת בית שני, בכל אופן מימי מלכות יון ואילך, נסתלקה רוח הקודש מישראל ופסק לגמרי כח היצירה הספרותית שבו. ויש שיחסו את הדבר הזה, שהחזיקוהו לדבר ודאי גמור, לאופן התפתחות החיים הדתיים בעמנו בתקופה ההיא. ההלכה, היו אומרים, בלעה את כל הכחות הרוחניים של האומה הישראלית, מו"רש התורה דחה מפניו את חדוש היצירה, הפלפול העצום. הדיוק במלות תורה שבכתב, הדרשה על כל קוץ וקוץ, פגם את הכשרון הפיוטי שבעם. — ואולם החקירה המדעית שבימינו סתרה את ההחלטה הזאת. אנו יודעים עתה, כי ההלכה לא קלטה אל תוכה את כל הכחות הרוחניים של העם העברי. והוא לא חדל לחדש ברותו גם בימים האחרים. כעת אפשר לנו לעמוד על שלשלת היצירה הרוחנית בעמנו, והנה לא נפסקה בשום זמן, אלא חרשה מעת לעת את היצירה. יצירה רוחנית אחת נוגעת בזו שלפניה. קצת היצירות הספרותיות מתקופת בית שני נקלטו באוסף כתבי הקדש; קצתן נשארו לנו בספרים הגניזים בתרגום יוני או סורי; וקצתן אמנם אבדו ברבות הימים. אבל אין להתיאש מהן לגמרי, שהרי כמה ענינים חשיבים נתגלו בהסח הדעת בימים האחרונים.

באוסף הספרים הגנוזים נמצא לנו קובץ מזמורים חשובים המיוחסים בטעות לשלמה ומפירסמים בשם „מזמורי שלמה". הם שמונה עשר במספר, ויש בהם תוכן מרובה. החוקרים בררו שאין ספק, כי מזמורים אלו נאמרו בימי מלחמת האחים החשמונאים הורקנוס ואריסטובול, כאשר כבש פומפיוס את ירושלים, והחל השעבוד הרומי. באיתי את כל הענין בארוכה במאמרי „תקופת היצירה בספרותנו הקדומה „בהעומר" שנה שניה חב"ק.

מלבד י"ח מזמורים אלו היו הראשונים מזכירים עוד ספר „מזמורי שלמה" אחר. וכבר נקבעו חמשה מזמורים של הקובץ הזה בספר הגניסטיצי „אמונה וחכמה", שלפי דעת הרנק וחבריו אין לאחר זמן חבורו מאמצע שנות המאה השניה לתאריך הרגיל. אחד המזמורים המובאים באותו הספר מסומן במספר י"ט, ומזה ראיה, כי קדמו לו עוד לכל הפחות שמונה עשר שירים דתיים. גם לקטנטיוס, הסופר המשיחי הנודע (בראשית שנות המאה הרביעית), מביא את המזמור י"ט של „דברי שלמה". ובדור הקודם לא עלה על דעת איש, כי יש חבור בין קובץ מזמורי שלמה הנודע ובין אותם המזמורים הדתיים המיוחסים לשלמה, המובאים בספר הגנוסטיצי הנזכר ובדברי לקטנטיוס.

זה כשנה פרסם החוקר האנגלי רנדל הריס (Harris) את מזמורי שלמה אשר מצא בכתב־יד סורי, ארבעים ושנים במספר, כתב־יד זה הוא קיבץ מזמורי שלמה, וגם אותם הנודעים מכבר נקבעים בקובץ זה. שנים מהם חסרים בראשית הכתב־יד, ובאופן כזה מקיף הקובץ את המזמורים בסימן ג' עד סימן מ"ג. אחרי כן באים מזמורי שלמה הנודעים כבר (מסימן מ"ג עד סימן ס'). סוף הספר נלקה גם כן בחסר. אבל נראה, כי בימים הראשונים היו מסדרים את המזמורים באופן אחר: תחלה באו אלו שנודעו מכבר, ואחרי כן באו אלו שנתגלו עכשו. על ידי זה יובן לנו, מה שהיו מסמנים את המזמור י"ט, כי זהו ראשית קובץ המזמורים שלפנינו. הרנק הוסיף עתה על דברי החוקר האנגלי (בספרו „ספר מזמורי תהלים ליהודי־משיחי משנות המאה הראשונה"), וברר מהות המזמורים האלה, זמן חבורם, מקורם, השתלשלות מאורעותיו.

לפי דעתי, ונראים דבריו, עיקר הספר הוא מישראל וקדום הוא ליסוד הדת המשיחית. אלא כי אחרי כן נתגלגל קובץ מזמורים זה לידי המשיחיים, בראשית הוסד הדת הזאת, והם הוסיפו עליו והכניסו אל תוכו איזו ענינים חדשים, המזמור הי"ט (בקיבץ שלפנינו) בלי ספק משיחי אמרו, מפני כי נמצאים בו כמה מושגים דתיים של המשיחיים, הגם שלא נזכר בו מפירש שם ישו המשיח. בהקדמתו אומר הרנק, כי אלו ידעו את הספר הקדמון הזה לפני חדשים מספר, כאשר גבר הוכוח על דבר התמצית ההסטורית שבספורי האונגליונים, כמה אפשר היה ללמור ממנו. הרנק נבא ולא ידע ממה נבא. לא חש, כי אפשר ללמור מן הספר הקדמון הזה ההפך מזה, שהוא חפץ לברר על ידו. שהרי באמת פלא הוא, כי נמצא במזמור י"ט ענין לידת המשיח על ידי נערה בתולה — ושם ישו המשיח לא נזכר. אבל לפי דעתי, הוספה זו, שאינה מגוף הספר וזרה כל־כך לרוחו, היא מאוחרת מאד. במזמורים אמנם מובאים כמה דברים על דבר תקות ביאת המשיח, אבל זה מתאים לאמונה הישראלית בביאת משיח בן־דוד הקדומה. הלא כן פייט מחבר הספר הגנוז (מזמורי שלמה סימן י"ז בראשית ימי ממשלת הורדום:

הַבִּיטָה ה' וְהָקֵם לָהֶם מֶלֶךְ אֶת בֶּן־דָּוִד
לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר אָמַרְתָּ, אֱלֹהִים,
כִּי יִמְלוֹךְ עַל עַבְדְּךָ יִשְׂרָאֵל.
אַזְּרֵהוּ כֹחַ, לְמַעַן יַהֲרוֹס מֹשְׁלֵי רֶשַׁע,
וִיטַהֵר אֶת יְרוּשָׁלַיִם מִטּוּמְאַת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִרְמְסוּהָ.

הרנק מברר, כי בזמן קדום היה ספר מזמורי שלמה נמנה במספר כתבי־הקדש בכנסיה המשיחית. זה מוכיח, כי קדום הוא זמן חבור הספר. שהרי אלו היה ספר מאוחר, לא היו מאספים אותו אל אוסף ספרי הביבליאה. מלבד מחבר הספר הגנוסטיצי „אמונה וחכמה", אשר סדר את המזמורים שלפנינו תיכף אחרי המזמורים שנתפרסמו כבר מקודם, ובכל אופן חשב היותם ספר אחד, הנה עוד כמה סופרים קדמונים של הכנסיה המשיחית מביאים דברי המזמורים ומסתייעים בהם כבדברי כתבי הקדש. אם נחזיק בסברא, כי המזמורים האלה הם ספר אחד עם י"ח המזמורים הראשונים, הלא בנקל נקבע זמן חבורם: בראשית ימי ממלכת הורדוס. אפילו אם נאמר, כי נוספו המזמורים האלה בזמן מאוחר קצת, אי אפשר לאחר זמן חבורם עד אחרי חורבן־המקדש. דעת הרנק נוטה לסברא זו האחרונה. תחלה נאמרו איתם שמונה־עשר המזמורים הידועים כבר, ועליהם הוסיפו את המזמורים שלפנינו. אבל גם את זמן חבורם אין לאחר הרבה—חוץ מאותן ההוספות המעטות, מעשי ידי המשיחיים, שנוספו על המזמורים באמצע שנות המאה השניה, לערך, או בזמן קרוב לזה.

המזמורים הם פיוטים דתיים של יהודי ארץ ישראל, אלא שאי־אפשר לברר, אם נאמרו לכתחלה עברית ואחרי כן תרגמו איתם סירית (וגם גפטית), או כי נאמרו מעיקרא סורית. בכל אופן אינם תרגום מלשון יונית, כהשערת הרים (הוא משער זה גם בנוגע לי"ח המזמורים הידועים מכבר). ציורי הדברים מעידים על מקורם השמי, לי נראה, כי נאמרו תחלה עברית, מפני כי לא מצאני עוד, שחוברו אצלנו בתקופה הקדומה ספרים בארמית או סורית. אמנם בנוגע קצת הספרים משערים, כי נכתבו תחלה ארמית או סורית. אבל השערה זו עוד לא הוכררה כל

צרכה, ועדיין אני מפקפק באמתתה. הרנק מביא השערה נכונה, כמעט קרובה לידאי, שממנה אנו למדים, כי נאמרו המזמורים האלה תחלה עברית. הנה בנוסח הסורי אנו מוצאים כמה ענינים קשים ובלתי־מובנים, אעפ"י שבכלל אנו מוצאים בנוסח זה דיוק מרובה. אם ננסה להחליף את המלות הקשות במלות דומות להן בסורית, לא יעלה לנו מובן יותר רצוי. אם נתרגם את המלות האלה יונית, וננסה להחליפן במלות יוניות דומות להן, גם כן לא יעלה בידינו כלום. אבל אם נשיב ונתרגם אותן עברית, הנה לרוב נמצא בהן אז מובן מתקבל על הלב בחלוף אותיות דומות. עוד יותר יבורר לנו זה בחמשת המזמורים המובאים בספר „אמונה וחכמה" בתרגום יוני. המתרגם הסורי היה לכל הפחות אדם דייקן ומבין (מפני כי השפה העברית קרובה לסורית), ולכן הקושי שבנוסח הסורי איננו מרובה כל־כך. אבל בתרגום היוני אנו מוצאים כמה זריות ותוסר הבנה, בודאי מפני שלא היה המתרגם בקי בעברית כל צרכו. ורק אם נשיב ונתרגם את הדברים עברית, יעלה בידינו להמציא להם מובן ראוי.

הנה אמרנו, כי בכל אופן אין לאחר זמן חבור המזמורים עד לאחר חורבן המקדש. זוהי סברת הרנק. ראיתי המכרעת היא, כי מכל דברי המזמורים יצא לנו, כי עדיין היה המקדש קיים. המשורר הדתי מאמין בקיומו הנצחי של מקדש אלהים (מזמור ד', א—ד). האמונה הזאת היתה חזקה בלב היהודים בני הדור ההוא, ועוד בימי מלחמת טיטוס, כאשר באה ירושלים במצור לא האמינו הנצורים, כי תפול העיר — ועמה המקדש — בידי האויבים. ואולם הפייטן איננו נמשך אחרי הקרבנות בצורתם הגשמית (משום הכי נוטה אני ליחס מזמורים אלו לאחר מכת האסיים). המקדש האלהי הוא בעיניו מקום שכינת האלהים, ועיקר עבודת האלהים הוא בלב.

כֹּהֵן אָנֹכִי לַה' וְאַבַהֵן לְפָנָיו;
אֶזְבְּחָה לוֹ זִבְחֵי־מַחְשְׁבוֹתָיו.
כִּי מַחְשְׁבוֹתָיו אֵינָן מַחְשְׁבוֹת־הָעוֹלָם.
אֵינָן מַחְשְׁבוֹת בָּשָׂר, אֲשֶׁר מַעֲשֵׂיהֶם בָּשָׂר.
זִבְחֵי אֱלֹהִים צִדְקָתוֹ, טֹהַר לֵב וּשְׂפָתָיִם.

(מזמור ב', א—ג.)

המזמורים הם ליריקה דתית, ודומים הם ברובם למזמורי התלים בכפר ראשון. כל העומד על תוכן המזמורים האלה (בספר תהלים) ימצא בהם בעיקר השקפה סובּיקטיבית, הגות לב פייטן והסתכלות בחיים שהיא כולה הלך־נפש. על פי תוכן שיריו אי־אפשר לנו לסמן את יחס הפייטן למקומו וזמנו, מפני כי גם תלונתו התדירית על רוע גורלו, על הצלחת הרשעים וזדון לבם, אינה הגדת־עדות אוביּקטיבית על ארות המצב המוסרי, בימיו, אלא שכן נדמה העולם לפייטן. הוא רואה בעולמו רק רשעת עריצים. הוללות רשעים, עלבון צדיקים וישרים. וראיה לזה; כי תלונותיו על מעשי הרשעים ויסורי הצדיקים הן ברובן כלליות וסתמיות. סגנון אחד עולה כמעט לכלן, ואין אנו מוצאים בהם מעשים מוחשים וממשיים, מאורעות מפורטים שאירעו בימיו. בתלונת הפייטן יש פסיכולוגיה מרובה. אבל לא הסטוריה. גם המזמורים שלפנינו הם בעיקר שירים ליריים, אלא שהעולם נתן בלבו בגונים יותר מזהירים. לב הפייטן שמח באלהים, מפני כי הוא בוטח בו והוא נכנס מתוך התרוממות מוסרית למחיצת השכינה. גם נמצאה בפיוטיו הסתכלות פלוסופית, המרוממת את נפש הפייטן. לפעמים נפגוש בדבריו מעין אותה ההכרה המוסרית הנעלה אשר בתורת המוסר של שפינוזא, למשל במזמור ל"ד:

אֵין דֶּרֶךְ עָקֹב, אִם הַלֵּב יָשָׁר.
אֵין פֶּצַע, אִם הַמַּחֲשָׁבָה יְשָׁרָה.
אֵין סַעַר בַּלֵּב, אִם עָמוֹק הָרַעְיוֹן הַנָּאוֹר.
בְּלֵב יָשָׁר הוֹלֵךְ אֵין עֶצֶב.
מַה שֶּׁל מַטָּה הוּא שֶׁל מַעְלָה;
הַכֹּל לְמַעְלָה, וְאֵין מְאוּמָה לְמַטָּה
רַק חַסְרֵי־דַעַת יִרְאוּ מַטָּה.
שַׁעֲרֵי חֶסֶד נִפְתְּחוּ לְהַצִּיל אֶתְכֶם;
בִּטְחוּ וִחְיוּ וְהִנָּצְלוּ הַלְלוּיָהּ.

ואותה ההסתכלות העליזה של החיים לא באה לפייטן זה מרוב אושר חמרי, משום שלא באו עליו פגעי הזמן כל ימיו. אדרבה, יסורים רבים קמו עליו בימי חייו—אבל „יצאתי מחבלי־עוני ונמלטתי אליך, אלהי!" רבים קמו עליו לרדפו, גם היה שחוק ומנוד ראש להם. אבל אלהים הציל אותו ברוב חסדיו והוציאהו למרחב (מזמור כ"ה). גם מחלה קשה עברה על נפשו. וכבר ראה בעיניו את המות, אבל בחסד האלהים קם מחליו ויחי (מזמור מ"ב). בכל התלאה אשר מצאתו בחייו—לבו סמוך ובטוח בה'.

כאמור, אין בציורי־הדברים של הפיוטים האלה ובמושגים הדתיים ענין זר ומתמיה, דבר המתנגד למושגי היהדות. אין ספק, כי אלו נמצאו הפיוטים האלה במקורם העברי, היו מתאימים לרוח כתבי הקדש. מה שמובא לפעמים ענין המשיח או „רוח הקדש" — אין זו סתירה כלל להנחתנו. בימים ההם האמין העם כלו בביאת משיח בן־דוד, ומושג רוח הקדש (במובן הנבואה) היה שגור בפי חכמי ישראל. אפשר לתמוה קצת על זה, כי אין בפיוטים האלה שום רמז לא לתורת הפרושים ולא לתורת הצדוקים, אבל לפי דעתי יש בהם רמזים רבים למושגים המוסריים של כת האסיים. ההתפעלות הנבואית והשקפת־העולם בהמזמורים האלה מתורתם והשקפתם הדתית של האסיים הן. ובהיות שאין בפיו רמז כל שהוא למושגי הדת המשיחית. הנה על כרחנו נחליט, כי מלבו ומרוחו שאב הפייטן את רעיוניו. זוהי כמעט הרשימה הספרותית היחידה שהיא כולה יהודית־אסיית. מזמור י"ט. שבודאי לקוח הוא מתורת המשיחיים, איננו שייך לא על פי תכנו ולא על פי סגנונו וציורי־דבריו לגוף הקובץ, ובנקל נכיר בהוספות אלו, כי באו אל המזמורים בזמן מאוחר מידי מזייף. לעומת זה יש דבר אחד, עיקרי, מתמיה מאד במזמורים האלה. בכל דבור ודבור, בכל רעיון ורעיון אנו מוצאים את ההשקפה המוסרית מיסודה של הנבואה הישראלית: תורה שבלב, אהבת הישר והטוב. בטחון עצום באלהים וכו'. אבל אין בהם יחס ישר מלא רגש אל האומה הישראלית, ובזה אנו מוצאים ככר מופת חותך, כי שמונה־עשר „מזמורי שלמה" הראשונים והמזמורים שלפנינו לא פייטן אחד אמרם. הראשונים מלאים רגש לאומי ישראלי. נשמע בהם הד קול העם העברי הסובל יסורים קשים וצועק במר נפשו. גם תקוות העם העברי לעתיד מצאו להן בטוי במזמורים האלה. לא כן בפיוטים שלפנינו. אין בהם שום רמז למאורעות הסטוריים של ישראל וגם אין בהם יחס ברור לא להיהדות המעשית ולא להיהודים. על סמך עובדא זו מתירים התיאולוגים הפרוטסטנטים לעצמם לבנות השערות מרובות.

באיזו מסבה חי הפייטן הזה? שואל הרנק. היכן נמצאו נביאים דהם יהודים, ואפילו יהודים משיחיים, אשר לא זכרו העבריים לא את משה והנביאים ולא את היהדות המעשית ולא את העם העברי? כמותם לא נמצא לא בספרי פילון ולא בספרי יוסף הכהן, לא בכתבי האבנגליון ולא במסורת הסטורית של אפיפניוס ושאר אבות הכנסיה המשיחית. הרנק בא לידי סתירה קלושה, לדמות את הפייטן ליוחנן החוזה בספרי האבנגליון. ואולם באמת כל הקושי הזה איננו מתמיה כל־כך, בהכירנו שגם בספר ראשון של תהלים, אוסף שירי ליריקה, אין כמעט זכר לא למשה ולא לנביאים. לא להיהדות ולא להעם העברי. אלו הם פרי הגית לב האדם, של אותו האדם, אשר היהדות לא בלעה את כל האנושיות שבו. אלו היו מוצאים קובץ שירים זה (שבתהלים) בימינו אלה, אין ספק לי, כי היו שואלים כדברי הרנק: באיזו מסבה חי הפייטן היהודי הזה? אבל ודאי הוא, כי הפיוטים האלה נאמרו בתקופה, שבה קבלה היהדות כבר צורה קבועה, והאדם הישראלי היה חי ושקוע בה. אלמלא ידענו את השירים הליריים האלה, היינו חושבים, שבימים ההם אי אפשר היה לאיש יהודי לכתוב דבריו בספר, ולהוציא הגות־לבו מבלי שנכיר בכל רביר ודביר את יחסו הישיר להיהדות ולהעם העברי. היינו משערים, כי היהודי שבו השכיח את כל ההרגשה האנושית. אבל מלבד הפיוטים הליריים יש לנו גם ספר „קהלת“, אשר נכתב בימי „הסופרים“. והם מוכיחים לנו, כי גם בימי התגברות היהדות בעמנו, עוד לא נשכח האדם שביהודי. בתקופה מאוחרת, כאשר אי אפשר היה להם עוד לצייר במחם מציאות יהודי, שבהגית־לבו הוא אומר בלי שום גון לאומי או דתי, עמדו והחליטו, כי מזמורים אלו לא פייטן יחידי אמרם, אלא מפי האומה הישראלית כולה יצאה. ולא אדם יהודי קינן את הדברים במר נפשו על פגעי עמו ועל צרותיו (האמתיות או המדומות), אלא העם בכללו. אם אין העם העברי בשירים האלה בבחינת נ ש ו א הנה יהיה בבחינת נ ו ש א.

הספרות העברית הקדומה לא היתה כלה דת ומוסר (מושגי דת ומוסר היו בימים ההם דבוקים זה בזה) או לאומיות, אלא היתה גם ח ו ל י ן וגם א נ ו ש י ו ת. ואף בעת ה א ס ף כתבי הקודש נספחו אל הקובץ רק הספרים הראויים לכך, לפי השקפת בני הדור ההוא, מצד תכנם הדתי, המוסרי או הלאומי. ועם כל זה נכנסו אל כתבי הקדש גם ספרים שאינם שייכים לסוג זה. כשירים הליריים האנושיים שבתהלים, קהלת ושיר השירים. אלו הספרים נשארו לנו על פי סבות שונות ולא אבדו כשאר הספרים של חולין, או ספרים החיצוניים, אשר נגנזו. ספר המזמורים שלפנינו הוא אוסף פיוטים דתיים, ש י ס ו ד ם במושגי היהדות, אבל אין להם ה צ ו ר ה ה ב ו ל ט ת של היהדות. סבות שונות גרמו לכסה ספרים חשובים, מן הגנוזים, שלא נכתבו „בכתב בית ישראל“. איזו סבה גרמה, כי נדחה קובץ המזמורים האלה, אי אפשר לדעת כעת. אבל ברור הוא, שגם הפיוטים האלה שייכים לרכושנו הרוחני.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

I

חברים נכבדים!

לרגלי קריאתו הנלהבה של חברנו מר שלום־עליכם והצעתו, להוציא „ספר־האש“ לטובת נגועי השרפות מאוזננו, נסינו אנחנו הח"מ לעיין בדבר ולהכין תכנית הצעה מעשית בשביל להוציא אל הפועל את הרעיון היפה הזה, ואת אשר הע[ל]ינו הננו מתכבדים להציע לפניכם בדברים הבאים.

ואולם מוכרחים אנו להקדים, שאין זו דעת „אודיסה“, כ"א דעת הח"מ לבד, בהיות שרבים מן החברים הגרים פה אינם בשעה זו אתנו: מנ־לי מו"ס גר בימי הקיץ בעירה סמוך לווילנא והד"ר קלוזנר הנהו „בשאבא“. לא רצינו לחכות עד אשר נקבל את חוות דעתם ע"י הפוסטה, ובפרט שאנו משערים, כי בוראי יסכימו גם המה להצעתנו והשעה דוחקת, יען כי אם רוצים אנו, שלא יהיה גורל הצעה יפה זו כגורל הרבה מן ההצעות היפות הנולדות אצלנו וגועות בלא עתן—צריכים אנו ל מ ה ר בעבודה ממשית. וחושבים אנו ג"כ, כי היה זה ביזון משונה, אלו היינו אנחנו, המוכיחים את אחרים על חסרון פעולה ממשית, נותנים ידים להאשים אותנו בעצלות וחסרון כח פעולה.

הצעתנו נכללת בסעיפים הללו:

א) צריך להוציא שלשה ספרים בבת אחת: בשפה העברית בעשרה בוינן דפוס; בשפה המדוברת בעשרים בויגן דפוס, ובשפה הרוסית—ג"כ בעשרים בויגין.

ב) לפי מה שאנו רואים מן ההודעות של מדפיסים ומסדרים שכבר נענו לקריאת שלום־עליכם, יהיה המקום היותר מסוגל להדפסת הספר העברי—ווילנא, להיהודי—וורשא, ולהרוסי—אודיסה.

ג) לעומת זה אנו מוצאים, שועדי המערכת צריכים להקבע באופן כזה: העברי—באודיסה, היהודי—בוורשא, והרוסי—בפטרבורג. בנידון זה שמנו לב לכחות הספרותיים המסוגלים לעבודה כזו ושאפשר לקוות, כי ימלאוה בחריצות.

מה שנוגע לאודיסה היינו מקבלים על עצמנו לכונן פה ועד רידקציוני (בשביל המאסף העברי) מצד אחד, ולבוא בדברים עם המדפיסים ולסדר את עניני ההדפסה (בשביל המאסף הרוסי)—מצד שני.

עליכם, על החברים שבוורשא, מוטלת איפוא החובה, לקבוע ועד רידקציוני בשביל המאסף היהודי. אל הועד הזה צריכים להכנס לפי דעתנו שלום־עליכם (שהציע בעצמו את שירותו), פרץ ושנים שלשה מן החברים המסוגלים לערוך איש איש את המקצוע שינטל עליו.

כמו"כ צריכים החברים מן העתונות הישראלית בשפ"ר בפטרבורג להתאסף ולקבוע ועד רידקציוני בשביל המאסף הרוסי.

מלבד זה נחוץ לקבוע תיכף ועד־כלכלי בוורשא בשביל סדור עניני ההדפסה והפצת בקהל של המאסף היהודי, וועד שני כמו זה בווילנא, בשביל המאסף העברי. ומה שנוגע לסדור עניני ההדפסה של המאסף הרוסי נוטלים אנו, כאמור, את הדבר עלינו פה.

ד) הועדים הרידקציונים לא יוכלו להסתפק בקילות־קוראים ובצירקולרים לבד, כ"א צריכים יהיו לבוא בדברים עם כל אחד מן הסופרים ב י ח ו ד ולזרזם זרוז אחר זרוז לשלוח את פרי רוחם ב ה ק ד ם ה י ו ת ר א פ ש ר י.

ה) כשחלקנו העבודה הספרותית בין הערים, לא היתה כונתנו לקבוע שפה לעיר גם בנוגע לסופרים. להיפך: חושבים אנו לאפשר, כי סופר מאודיסה ישלח דבריו היהודיים לועד המערכת היהודי בוורשא או ברוסית אל הועד הרידקציוני בפטרבורג—ולהיפך.

ו) החבר מר רבניצקי מציע להרחיב את תעודת הכסף שיאסף מן המכירה ולהקדישו לא לבד בשביל נגועי השרפית, כ"א גם לטובת אלה שנזקו ע"י ה ג ר ו ש י ם התכופים האחרונים. ראשית מחייב זאת היושר הלאומי, ושנית יעזור הדבר גם להגדיל את מספר הקופצים על הספרים ולעשותם יותר פופולריים.

ז) מו־ן מאליו, שהרוח המתהלכת במאמרי המאספים צריכה להיות א י ־ מ פ ל ג ת י ת לגמרי, כלומר: בלתי עלולה להרגיז שום אדם מישראל ושום מפלגה מן המפלגות שלנו.

במסרנו לכם, חברים נכבדים, את חוות דעתנו, אנו מבקשים מכם לבלי להחמיץ את המעשה, כ"א לקרוא תיכף לאספה ולדון בדבר בכלל ובהצעותינו אלה בפרט, ואת אשר תחליטו, תאבו נא להודיע גם לנו ע"פ הכתובת:

Л. Левинскому, Одесса, Б. Арнаутская № 42.

ברגשי כבוד של חברים לעט ואחים לצרה

ח. נ. ביאליק, א. ל. לוינסקי,
י"ח רבניצקי, משה קליינמן.

II.

עודך נכבד!

בבקשה לתת בעתונך מקום לדברים הבאים:

בשעה שבקרב העם היהודי מתעוררת ההכרה הלאומית, המולידה חבה גדולה לכל הנעשה והנברא במקצוע התרבות העברית, אי־אפשר, כמובן, שלא נשים את לבנו להאמנות וביחוד להמוסיקה העברית. צריך ללמוד ולדעת את השיר העממי, שבתוכו משתקפים הלך נפשו, צרותיו ושמחותיו של עמנו.

האגודה להמוסיקה העממית העברית, שמטרתה היא לפתח מוסיקה זו, התחילה בכך, כי נגשה תיכף לאסוף את המוטיבים העממיים ולעבדם כראוי. עכשו הוציאה האגודה את הסריה הראשונה של שירי־עם יהודיים, ומשום שבטוחה היא האגודה, כי יש צורך מוחשי במעשיה אלה, הרי היא משתדלת להתגבר על כל המכשולים והמפריעים, הנפגשים לה בדרכה.

הנהגת האגודה קוראת לכל מי שיקרים לו עניני התרבות היהודית, כי ישתדל להפיץ בקרב העם את השירים שהוציאה האגודה. בנשפים עברים, בבית־הספר העברי, בבית העברי — בכל מקום צריך שישמע השיר העממי שלנו ושיתפוס את המקום הראוי לו.

הצלחת מעשיה של האגודה בעתיד תלויה בזה, עד כמה יתחבב על העם נסיונה הראשון.

את קובץ השירים אפשר להזמין עפ"י אדריסה זו:

Правленіе Общества Еврейской Народной Музыки, С.-Петербургъ, Николаевская 12, кв. 23.

בכבוד גמור

הנהגת האגודה להמוסיקה העממית העבריתי

מִכְתָּבִים מִטּוּרְקִיָּה.

II.

המצב הכללי: הססיה הפולכנטרית השנית.—התנקשות בסדר החדש. — החוק על דבר בתי הספר ובתי התפלה במקדוניה. — הצעת החוק בדבר בתי חרושת בטורקיה. — מעניני היהודים: שיחה עם החכם בשי.— היהדות העותומנית כלפי פנים וכלפי חוץ.—המאורע באדריאנופולי. — מאורע הדומה לו. — אגודות יהודיות חדשות.—בטול ה„חוכרה".—החרם נגד היונים והיהודים.—החגיגה בוורנה.— מות משה הלוי. — שונות. —

נגמרה ה„ססיה" השנית בפרלמנט.

עם פתיחת ה„ססיה" השניה (בט"ו בנובמבר לשנה העברה) הוחגה גם חנוכת בית הפרלמנט באחד מהיכלי עיר הבירה היותר יפים. צירי הפרלמנט וחבריהם זקני הסינט הלכו בגאון לשבת באותו הארמון הלבן על גדות הבוספור, ועל פי הנאום הראשון שנשא באותה הישיבה החגיגית נשיא הפרלמנט נראה היה, שהוא וחבריו כאילו בגרו במשך ימי־החופש הראשונים ונעשו יותר ראויים לאותה איצטלא. הנשיא הזכיר באותו מעמד את האמת המפורסמת, ששכחוה כאן, כי אין קפיצות בדברי ימי העמים, וגם טורקיה החדשה צריכה לעבור את הדרך הארוכה והקשה של התפתחות ועבודה מודרגה.

ומזונים רצון טוב החלו הנבחרים כפעם השנית את עבודתם הקשה ירבת־האחריות. כמובן, החלו בשאלת חזוק הצבא, שהיא השאלה הקודמת לכל, וגם בשאלת הלאומים לא הסיחו את דעתם. ואולם בראשית ימי הססיה עסק הפרלמנט ביחוד בענין השפעת האנגליים בארם־נהרים (הקונצסיה של לינש, ודבר זה גרם פטורין למיניסטריון של חילמי־פחה התקיף. מפלתו של חילמי־פחה היתה נצחון גדול ל„האחדות והקדמה", שגורל הארץ היה נתון בידיה עוד מכ"ד באפריל, כלומר מאותו היום שמחמוד שיבקיט לכד את קושטא והוריד את עבדול־חמיד. עם מפלתו של חילמי־פחה עבר כח הממשלה למפלגת „האחדות והקדמה" בפועל.

וכשנפל חילמי־פחה בשביל ה„פוליטיקה החצונית" בחרו בעלי ה„אחדות וקדמה" כאחד מחבריהם היותר בקיאים בפוליטיקה החצונית, האקי־פחה, שהיה אז ציר עותומניה ברומה. ואל המיניסטריון החדש של ה„אחדות והקדמה" נכנס גם מחמוד־שבקיט פחה המנצח בתור שר־המלחמה, מה שהגדיל את כבוד המיניסטריון גם בעיני־העם.

חקי־פחה התחיל בפוליטיקה של שלום בנוגע לפנים־הארץ, כי רצה שתשוב המדינה למצבה הנורמלי. ואולם כשהשעה דרשה ממנו להשתמש לצורך שלום הארץ „באמצעים חריפים", עשה גם את חובתו זו. והמרד באלבניה יוכיח.

אם נקביל את מספר החוקים שהוחקו בססיה זו למספר החוקים שחקקה הססיה הקודמת נראה, כי בססיה האחרונה היו הנבחרים חרוצים יותר. ואם בכל זאת רבים הם המתאוננים על מעוט העבודה ועל עצלותם של הנבחרים סבת הדבר היא, כי החוקים החדשים שנחקקו, כשהם לעצמם, אין להרובם הגדול ערך חשוב. הארץ מחכה, למשל, לתקונים עיקריים בדבר המסים (מס־המסחר, מס־התבואות וכו') ובנידון זה עוד לא נעשה כלום. החוקים היותר חשובים שנתקבלו בססיה האחרונה המה חוק־ה„קונצסיות" (ע"פ חוק זה אין קונצסיות, המביאות הכנסה לאוצר־הממלכה, נתנות אלא מתוך הסכמת הפרלמנט; חילמי־פחה בשעתו התנגד לכך ואמר, שלנתינת קונצסיה דיה הסכמת הממשלה בלבד חוק מס־הבתים, חוק־האגודות וחוק בתי־התפלה ובתי־הספר במקדוניה.

לרגלי שני החוקים האחרונים התלקחה „שאלת הלאומים". הוכוחים הוכיחו שרעיון העותומניזציה („המצאה" של הימים האחרונים) כבש הרבה לבבות בקרב הטורקים, ובלב רבים מן הנבחרים שבאגף הימני של „האחדות והקדמה" קבל רעיון זה גם צורה שוביניות. היונים, שיש להם מספר הגון של נבחרים הגינו במרץ על זכויותיהם, אבל מאומה לא עלתה בידם. וכשהחוק נתקבל, עזבו הנבחרים היונים כאיש אחד את הפרלמנט לאות מחאה. ואולם גם המחאה הזאת לא הועילה, כשם שלא תועיל, כנראה, גם השתדלותו של הפטריק היוני כי השולטן לא יאשר את החוק.

למרות הזרם השוביני שהולך ונבלט בקרב חברי הרוב, יש לחשוב שאין שוביניות זו אלא תולדה של ענין־קריטה. ממלכה רבת הגוונים כממלכת הטורקית, אם רוצה היא באמת להתפתח וללכת בדרך הקדמה, מוכרחת היא להתחשב עם מאווייהם ושאיפותיהם של רוב אזרחיה. ה„עותומניזציה" סיסמא יפה היא, אבל לא צריך להכניס אל תוכה צרות־לב, קנאה ושנאה לבני לאומים אחרים. וטבע הטורקים וסבלנותם המפורסמת מחייבים אותנו להאמין כי לא יגדשו את הסאה בנידון זה.

ובנוגע למפלגות, הנה למרות הרעש והצעקות כמעט שלא נשתנה כלום. כמו בשנה העברה ככה גם היום „האחדות והקדמה" היא המושלת בכפה, כל הנסיונות לאחד את נבחרי הלאומים השונים לאופוזיציה מעשות עלו בתהו. כמעט בכל שבוע היו מודיעים ע"ד יסוד מפלגות חדשות בפרלמנט אבל רובן ככולן הצטיינו בחוסר פרוגרמה, והדבר היחידי שגרם להוסדן הי' קנאה, שנאה וקטטות פרטיות, כנהוג גם בפרלמנטים של ארצות הבלקן. חשובה היא העובדא, שבירחים האחרונים עזבו יותר מעשרים נבחרים בפרהסיא את מפלגת „האחדות והקדמה", ובין העוזבים נמנה גם ה„פילוסוף" של המפלגה, הד"ר ריזה טבפיק־ביי הידוע. מה שיענין את הקורא העברי הוא שבשאלת ההגירה היהודית לא דן הפרלמנט גם ב„ססיה" זו, אע"פ שנבחרים טורקים אחרים (כך ספר לי החכם־בשי) הבטיחו לטפל בשאלה זו בעת שידברו ע"ד הגרת המהגרים לטורקיה.

* * *

בעצם ההכנות להחג הלאומי, יום הנתן הקונסטיטוציה בטורקיה, והנה נפלה פצצה מרעישה: נגלתה התאחדות שלמה של משמרים, שקלובים מרובים לה בעיר הבירה ומחלקות וסניפים בערי־השדה, וכונתה להפוך את הקערה על פיה ולחדש את „הימים הטובים" של עבדול־חמיד, ורבים מאלה שהיו פקידים בימי המשטר הישן ושגורשו עתה ממשרתם נאסרו ונמסרו למשפט־הצבא. ואולם לא היו שמים לב לנסיון הזה להסב את התפתחות הממלכה אחורנית, לולא נמצאו בין ראשי הקושרים גם שרי־צבא צעירים, ואחד מן הקושרים (נורי־ביי) ישב שתי שנים רצופות בפרלמנט העותומני. וגדולה מזו: נחשדו גם אנשים ידועים, קוראים בשמות של מי שהיו מיניסטרים ואפילו בימי הסדר החדש, ומפני טעמים שונים חוששת, כנראה, הפוליציה לשים גם אותם במאסר.

ועוד צד חדש של החיים הטורקיים נתגלה בקשר הזה, והוא — השתתפותה של האשה הטורקית בחיים המדיניים. בין האסירים שנאסרו עכשו אנו מוצאים גם נשים לא מעטות. בהן השתתפו

...ים לתעמולה—לחלק את העתון היוצא בפריז וכרוזים שונים. וגם ...אש ההסתדרות עמדת אשה — אשתו של שריף־פחה, מי־ ...פנים ציר בשטוקהולם. בשעתו, כלומר בימי עבדול חמיד, היה שריף־ ...ידוע „למוסר". בנפול המשטר הישן נסה בעצת אשתו, נסיכה מצרית ...טויטות, להתקרב למפלגת „האחדות והקדמה". ואולם תקותו לסמא את ...ולהכנס לאיזה מיניסטריון או לקבל מחדש משרת ציר לא באה. ...אחדות והקדמה" לא יכלה לתת אמון ב„מוסר" מפורסם כזה. ויכעס ...פחה על המשטר החדש ועל הטורקים הצעירים, ויחכה להזדמנות כל ...א להגר בהם מלחמה. ההזדמנות הזאת נמצאה לו עוד בחורף הראשון ...קונסטיטוציה הטורקית. בני כת „האחרר" החלו את מלחמתם ב„אחדות ...והקדמה", להם נצטרפו המשמרים מה„אילריז קיוסק" ומחוצה לו ושריף־פחה ...על אחמיד ריזה נשיא הפרלמנט, כי שואף הוא — לעריצותה ...ממשלת יחיד. אחרי נצחון „האחדות וקדמה" בי"ג לחודש אפריל ...שריף־פחה בפריז, ומשם חבל תחבולות להנקם במשטר החדש. עתה ...בני כתתו של שריף־פחה להשתמש בכל האמצעים, כדי לעורר את ...נגד הממשלה הניכחית. עפ"י התעודות שמצאו אצל הנאסרים נראה, ...זה צריך היה לצאת לפעולה בימי ה„רמדן" הבא. אז צריכות היו ...תכנית הקושרים, לצאת לחוצות סטמבול זונות שכורות, עטופות שמלות ...קיות, ולעשות מעשים מכוערים בפרהסיא, כדי שיאמר המון המאמינים: ...המשטר החדש וזה פריו!" ואנשי־בליעל שכורים צריכים היו לדרוש את ה„שריעת"...

אבל הודות לחריצותה של הפוליציה אשר בעיר־הבירה הופרו מזימותיהם ...המשטרים. כל תכניותיהם נודעו בזמנן, ורוב בעלי „התקונים העיקריים" ...בבתי־המאסר וענשם הקשה נכון לפניהם.

ויכולה טורקיה הצעירה לשמוח על הדבר הזה, כי שוב נצולה ...מזעזעיות קשה.

* *
*

הנה הזכרתי למעלה את החוק החדש, שחוקק הפרלמנט בנוגע לבתי ...הספר ובתי התפלה במקדוניה. ראוי לעמוד בקצרה על פרטי הדבר. במקדוניה ...יושבים, כידוע, יונים בצד בולגרים. אלה ואלה פרבוסלבים (אורטודוכסים) ...אלא שמפני סבה מדינית נפרדו הבולגרים מעל היונים ויסדו להם ...כנסיה מיוחדת, ובראשה עומד האיקזרך הבולגרי, שהוכר גם הוא כאת הממשלה ...העותומנית. הבולגרים דורשים, שבאותם הכפרים, שרוב תושבידם הם בולגרים, ...יהיו שייכים להם בתי הספר ובתי התפלה של הכנסיה האורתודוכסית. והיונים ...טוענים, שהם ה„מוחזקים". מחלקת זו היא המשמשת יסוד ל„כנופיות" ...המדיניות ולמלחמת־האחים שם.

כשנקבע המשטר החדש רצתה הממשלה לפתור את השאלה הזאת. ...היונים והבולגרים עשו שאלה זו לשאלה לאומית, והראשונים, בהשענם ...על הזכיות המיוחדות שלהם בעניני הכנסיה ועל ה„בירתים" השונים מהשולטנים, ...טוענים: „כל בתי הספר ובתי התפלה שלנו הם ואין לאחר—לא לממשלה ולא ...לבולגרים—חלק בהם". הממשלה לא יכלה, כמובן, להסכים לנקודת־מבט זו, ...ובשאיפתה להשרות סוף סוף שלום במקדוניה, הציעה שבאלה הכפרים, שלהבול־ ...גרים יש בהם רוב של $^{2}/_{3}$—בתי־הספר והתפלה הקימים יהיו שיכים לבולגרים, ...ובשביל היונים תבנה הממשלה העותומנית בתי־תפלה ...ובתי־ספר חדשים.

ואולם גם להצעה ליברלית זו לא הסכימו היונים, וטענו שיד בולגריה ...באמצע, וכי הממשלה העותומנית רוצה לעשות נחת־רוח לבולגריה שכנתה על ...חשבונם הם, היונים. הצירים היונים השתמשו בפרלמנט בכל האמצעים כדי ...להכשיל את הצעת הממשלה. אבל, כאמור למעלה, לא הצליחו, — וההצעה ...נתקבלה. עתה נכנס הפטריק של היונים בכבודו ובעצמו בעובי הקורה.

הפטריך התיצב לפני השולטן. השולטן שמע בתשומת לב את כל ...תלונותיו, הביע לו את צערו על התרגזותם של היונים, וגם הוסיף, שלא ...יעשה פרות בין נתיניו השונים, ומאושר יהיה אם כולם יחיו בשלום ובשלוה. ...אבל הדברים האלה לא הניחו את דעתו של ראש העדות היוניות. הפטריך ...החליט להקהיל מועצה לאומית יונית. אם לדרישות הכנסיה הלאומית ...הזאת לא יושם לב—יתפטר הפטריק ואתו כל הכהנים הגדולים ובתי־התפלה ...יסגרו. ואם המעשה הזה לא יעשה כל רושם על הממשלה, אומרים ...היונים לפנות במימורנדום לממלכות האדירות. ההחלטה ...האחרונה עשתה רושם אי־נעים בכל הספירות המדיניות פה, והעתונות הטורקית ...קוראת תגר וטוענת: „וכי אין לנו קונסטיטוציה? האם לא נשתנה דבר בארצנו ולרגלי כל ענין פנימי, שהוחלט על פי הפרלמנט שלנו, אומרים נתינים עותומניים לפנות לעזרה מן החוץ?!..."

בכל אופן עשו מחאות היונים רושם גם על הממשלה, ואע"פ שהחוק נתאשר זה יותר משבועים ובולגרי מקדוניה דורשים בכל תוקף כי יוציאוהו לפעולה, עוד חושבת הממשלה את דרכה ועוד טרם עשתה מעשה. בימים האחרונים מרבים לנבא בספירות, מדיניות המקימיות, כי הרעיון שנתעורר כמה פעמים בשנה האחרונה ע"ד הצטרפותה של טורקיה ל„ברית המשולשת" עומד לצאת לפעולה, ואם אכנם תתקיים נבואה זו, הרי יתן המעשה הזה כבוד להמדיניים הטורקיים, כי על ידו תכנס טורקיה ל„קונצרט האירופאי". ואמנם אפשר, כי מטעם זה וגם מפני טעמים אחרים, שיש להם שייכות לעניניס פנימיים, נמנעה הממשלה מלהוציא עתה לפעולה את החוק ע"ד בתי־התפלה ובתי הספר.

כי קודם כל דרוש עתה לטורקיה שלום פנימי.

* * *

בחורף שעבר הכניס המיניסטר־הממונה על העבודות הצבוריות את הצעת־החוק הבא לשם קדמת התעשיה בארץ. ועדה מיוחדה עסקה בעבוד ההצעה, רק מפני קוצר־הזמן לא הספיקה ההצעה לעלות להפרלמנט. אין ספק שבחורף הבא יאשרה הפרלמנט. והרי סימנים אחדים מהצעה זו:

סימן א': בתי־החרושת וקבלניות לתעשיה שנמסרו בחוק, שהונם עולה ל־1500 ל"ת (120000 רובל) והמספיקים במשך 6 ירחים בשנה לכה"פ עבודה לעשרים פועלים, הנהנים מכל הזכיות הנזכרות להלן בסימן ז'.

סימן ג'. המועצה של הוליה (שאלית צריך לפנות ע"ד יסוד בתח"ר), חייבת לחוות את דעתה במשך שני ירחים; באופן אחר נחשבה הבקשה למקובלת.

אם הטעמים שבשבילם נדחתה הבקשה אינם מבוססים כל צרכם, יכול מגיש־הבקשה לפנות למועצת־הממלכה.

סימן ה'. הקבלנים נתיני ממלכות־חוץ צריכים למסור מודעה מאושרה ע"י ציר־ארצם או הקונסול, כי מודים הם בנוגע לבית־החרושת וכו' בחוקים העותומניים, השורים עכשו והעתידים להחקק, ושמתחיבים הם לפרוע את כל המסים של הממלכה ושל העדה.

סימן ו'. כל הפקידים והאמונים שבבית־החרושת, מלבד המומחים, צריכים להיות נתינים עותומנים. בסוף השנה השניה צריכים שליש המומחים, ובסוף השנה השלישית—מחצית המומחים להיות ג"ב נתינים עותומנים.

סימן ז'. בתי החרושת נהנים מזכיות אלו:

א) מן הקרקעות השייכים להממלכה נתנים להם חנם אין כסף מדונם אחד עד חמשים דונם. ה„קושנים" (שטרי מכירה) פטורים מכל הוצאות. ב) הקרקעות והבנינים פטורים מכל מס. ג) הפקידים והפועלים פטורים ממס ההכנסה, כיוצא בזה פטורים הם ממס־ה„פטנטים". ד) חומרי בנין ומכונות שמובאים מחו"ל וכל השייך להם פטורים ממכס־הגבול. ה') אם החומר החי יעובד בטורקיה והוא יצא לחו"ל במשך שנתים בשנוי־צורה הרי הוא פטור ממכס ההוצאה.

כל הזכיות הנזכרות בסעיפים ב', ג', ד' וה' של סימן זה קיימות במשך 15 שנים.

סימן ח'. מחיר החומר החי צריך להיות פחות מחצי מחירו של החומר המעובד.

סימן ט'. הממשלה מתחיבת לקנות את כל הצריך לה בבתי־החרושת העותומנים, אפילו אם מחיר סחורותיהם יעלו על מחיר סחורות חו"ל בט"ו למאה. וכל הסניפים השונים של הממשלה יכניסו סימן זה בתנאי הקניה שלהם.

סימן י'. הממשלה תתן לבתי־החרושת חנם שטחי אדמה, כדי לסמוך אותם אל מסלות־הברזל והכבישים הקרובים להם. אבל בנין מסלות־ברזל תלוי ברשיון מיוחד של הממשלה.

סימן י"א. כל בתי־החרושת הקימים והמלאים אחרי כל התנאים האמורים בחוק הזה נהנים מן הזכיות המנויות בסימן ז'.

סימן י"ב. קבלניות שונות הממלאות, אחרי תנאי החוק הזה בסימן תוכלנה לקבל גם „מונופולין" על סחורות מיוחדות אשר תבחר הממשלה. זמן המונופולין הוא 15 שנים. ואולם פרודוקטי בתי חרושת קיימים אינם צריכים להיות נזוקין ע"י קביעת מונופולין. וגם אין לאסור בכח מונו־פולין הבאת אותם המינים מחו"ל.

ע"י קביעת חוק זה עתידה התעשיה להתפתח ולהתקדם בטורקיה. אפשר ישימו בעלי ההון שלנו את לבם לחוק זה בעוד מועד.

(סוף יבוא).

א. חרמוני.

בַּצִּיוֹנוּת.

בנומר 27 הודענו בקצרה ע"ד הועידה של באי כח הפדרציה הציונית, שהיתה בלונדון. עכשו אנו מוסרים, ע"פ הרצאת סופרנו הלונדוני, פרטים מעניגים אחרים ע"ד ועידה זו.

ראש הועד של הפדרציה הד"ר דרייפוס ממנשסטר פתח בי"ז לחורש יולי את הועידה בנאום קצר על דבר מצב הציונית באנגליה. בועירה השתתפו חברי הועד: הד"ר דרייפוס, מר גרינברג, מר רובנשטין ומר יוסף קאוועז, צירי האגודות מן הערים מנשסטר, בירמינגהם, גלזגוי, לידס, ליברפול, אדינבורגי רובלין וקורק, שני צירים של ה„עבריה" ושני צירים מאת הקומיסיה של הקרן קימת. אחרי שנפתחה הועידה קרא הגזבר את הדו"ח הפיננסי. הדו"ח לא ענין את הנאספים. המספרים קטנים מאד, ואינו כדאי לטפל בהם. אחרי אשר הדו"ח נתקבל, קרא היו"ר נוסח רזולוציה שמציע הועד, לאמר: „אחרי ההחלטה שהחליטה הקונפרנציה הברלינית ע"ד האורדן „המכבים הקדמונים" מחליטה הועידה, כי הפדרציה הציונית באנגליה בטלה מהיום". ד"ר דרייפוס מטעים את הרזולוציה באמרו, כי אמנם „המכבים הקדמונים" מכונים במעשיהם להרוס את הפדרציה. „משעה שהד"ר ווייצמן, הד"ר גסטר ומר מוזר נבחרו לחברים נכבדם של האורדן, נעשה הוא מרכזת של האופוזיציה ובאמת היו „המכבים" הראשונים אשר הציעו את הפרוגרמה של האופוזיציה, על הקונגרס התשיעי. ומשום שאי אפשר לדור עם „המכבים" בכפיפה אחת ומשום שאין מקום באנגליה לשתי פדרציות, לכן עלינו לעזוב את מקומנו ל„האורדן".

מר יוסף קאוועז תומך את הריזולוציה בנאום קצר, בו הוא מחזיר על דברו של היו"ר.

מר ר"ר מלמד: „נימוקו של הארון היו"ר אינו עולה יפה. בתקנות הסתדרותנו נאמר בפירוש, כי שלשת אלפים שוקלים רשאים להתאחד לפדרציה מיוחדה, וא"כ כל זמן ש„המכבים" מכניסים ג' אלפים שקלים יש להם זכות הקיום. באופן כזה מתקיים גם ה„מזרחי". ואי אפשר להבין, מדוע נזכרו עכשו לטפל בזכות הקיום של „המכבים". הן האורדן נוסד עוד לפני עשר שנים. אמנם יש כועסים ומתרגזים על החלטות השלום שנחלטו בקונפרנציה הברלינית. יש מתרגזים על כי נצחה האופוזיציה. אבל אין דבר זה נותן עוד טעם להרזולוציה שהציע היו"ר.

מר גרינברג: „המכבים" אין להם זכות הקיום, כי על כן אין להם שלשה אלפים שוקלים. אמת הדבר, כי הם משלמים בעד שלשה אלפים שקלים אבל מספר השוקלים עולה רק לאלף ומאה. לו לא נלחמו בנו „המכבים" כי אז לא הצענו ריזולוציה זו. אבל ראשי „המכבים" רוצים להרוס את הפדרציה שלנו, ובתנאים כאלו אי אפשר לה להפדרציה שתתקיים בעתיד.

מר יוסף קאוועז: המצב הפנימי של הציונות רע מאד. אינני יודע את הדרך נלך בה מעתה. נחוץ לעזוב את התנועה לנפשה לאיזה זמן ואז נראה... החלטתי להתפטר ממשמרתי. יהיה מה שיהיה. אף אם אדע, כי על ידי התפטרותי תבוא סכנה לתנועתנו לא אשנה את דעתי ואתפטר. כמובן, אשאר ציוני כל ימי חיי, בל ... כעת לא אוכל יותר. ובנוגע להתחרות שבין הפדרציה ו„המכבים", עלי לאמר, כי קיום המכבים שולל מאת הפדרציה את היכולת להתקיים. יעבדו „המכבים" ואנחנו נכונים לעזור להם. ננסה נא לבטל את הפדרציה ואז נראה איך יפול דבר. אם יש לה להציונות באנגליה כח הקיום מוטב, ואם לאו — לא תתקיים אף אם לא נבטל את הפדרציה שלנו.

היו"ר מציע להעמיד את הרזולוציה למנין. מר גרינברג קורא הוספה להרזולוציה לאמר: הועידה מסכימה לעיקר הדבר לבטל את הפדרציה. אלא שער שיעשה מעשה, פונים אל הועד הפועל המצומצם ושואלים אותו כי יבאר באופן רשמי, האיך אפשר לסדר את הדברים, כדי שתהיה באנגליה פדרציה אחת מאוחרה לקבוץ שקלים, לצורך סדור בחירות אל הקונגרס ולכל יתר העבודות הציוניות.

הרזולוציה וההוספה העמדו למנין שתי פעמים ונתקבלו.

ד"ר מלמד: ארוני היו"ר, בבקשה לבאר לנו אם כבר לאחר שנתקבלו הרזולוציה וההוספה בטלה הפדרציה או לא? הן ההוספה מכחשת את הריזו־לוציה.

ושוב מעמידים למנין (בפעם השלישית!) את הרזולוציה עם ההוספה ולא נתקבלו. מעמידים למנין את הרזולוציה בלי ההוספה וגם זו אינה מתקבלת.

ה"ה דרייפוס, קאוועז, רובינשטין וגרינברג מתפטרים ממשמרתם. גרינברג מוסיף, כי כל עוד יתקיימו „המכבים" לא יקח הוא חלק בשום עבודה ציונית ובזה נגמרה הועידה.

— בנומר האחרון של ה„וועלט" אנו מוצאים ידיעה זו:

בחודש העבר נוסד ע"י מר יעק' כהן מוסד חשוב בהולנד. מטרת המוסד לחנך צעירים, האומרים להתנחל בארץ ישראל ולעסוק שם בעבודת אדמה, בנטיעות או בגדול בקר. משום שבהולנד הגיעה הגננות למדרגה גבוהה אפשר יהיה לחנך בארץ זו גננים הגונים, אשר ידם תמצא להם לכבוש שוקים לפרי גניהם. רכושו של המוסד החדש הזה קטן הוא עדיין, ולפיכך יצמצם את חוג פעולתו לפי שעה ביסוד פירמה למופת, אשר בה יחיו החניכים וילמדו את תורת עבודת האדמה. — מוסד זה, אעפ"י שמטרתו היא ציונית, אין לו בכ"ז אופי ציוני גמור, על פי תקנות המוסד אפשר שיבחרו להנהגה גם בלתי ציונים. אחד מן הפדגוגים המפורסמים נכנס אל ההנהגה, ואל הועד המפקח נכנסו גם ציונים וגם בלתי ציונים.

— בשביעי לחודש אב שנה זו תמלאינה עשרים וחמש שנים ליום מותו של ר' משה מונטיפיורי, הראשון בין גדולי עסקנינו בני הדור העבר אשר היה מסור בכל לבו ובכל נפשו לארץ ישראל. ולא רק חובב הארץ היה מונטיפיורי, אלא כי בלבו כבר פעם מעין רעיון גאולת הארץ וכבר חשב מחשבות להעמיד יהודים על הקרקע בארץ ישראל. — הנהגת הקרן הלאומית רוצה להעמיד מצבת עולם למונטיפיורי, באמרה לקנות בארץ ישראל כברת ארץ על מנת להושיב עליה פועלים ולקרוא את המושבה הזאת על שם מונטיפיורי, לאמר „מוכרת משה". — אנו בטוחים, כי כל היודעים להוקיר את זכרון מונטיפיורי וכל הדואגים לגאולת הארץ ולתקנת הפועל היהודי בארץ ישראל ישמחו על הצעת הקרן הלאומית ויעשו את כל אשר בידם, כדי שיגדלו סכומי הנדבות לצורך זה וכדי שתהיה בידי הנהגת הקרן הלאומית היכולת להוציא את מחשבתה הטובה לפעולה.

— הלשכה של הועד הפועל בקלן, בחפצה לסדר את עבודתן של כל האגודות הציוניות של הנשים ולאחדן, יצרה „מרכז לעבודתן של הנשים הציוניות". המרכז הזה יספיק לאגודות של ציוניות וגם לציוניות פרטיות את הידיעות הדרושות להן וגם יעזור להן בכל מה שאפשר. האדריסה היא: „ציוניסטישעס צענטראל-ביורא", קעלן אם רהיין, קאררלינגעריננ 31.

— בקיסינגן נסדרה ע"י מר בוקסדורף מברלין מכירת מעשי „בצלאל".

— ממאלין, פלך קיוב, כותבים לנו: בקרב שדרות העם אין סימני חיים והתעוררות ניכרים. על כל פנים שוכנת עצבות. כל הרוחות מדוכאים. בקרב לב הצעירים אמנם יש מקום לרעיון הציונות. אבל גם הם פסיבים הם. אוהבים הם לדבר ולמעשה אין איש. אין איש מאמין בכחותיו הוא, וגם שנים שלשת העובדים זקוקים לרחמים...

— מדאכרוין, פלך פלוצק, כותבים לנו: כבכל ערי פולין הקטנות עברה גם בעירנו ההתלהבות לרעיוננו מעת „שנטופה" הציונות בעיני האורתודוכסים. ומאז היתה הציונית ענין ליחידי סגולה, אמנם אין אנו צריכים להתאונן גם על עבודתנו המעשית. אשתקד היו בעירנו קרוב למאה שוקלים. זה שבועות אחדים שלחנו 110 רוב' לקה"ל. אבל אל נא נרמה את עצמנו: העבודה תלויה תמיד באיש אחד או בשנים, וכשיצא העסקן מן העיר ונחלשה העבודה. הרי, שאם יעלה בידינו להגדיל את מספר כחותינו האינטליגנטיים תגדל גם העבודה, ולמטרה זו יסדנו בימים האחרונים אגודה של צעירים, אשר תעבוד את כל העבודות הציוניות. —

— בכ"ף בתמוז נערכה בווילנא בבית הכנסת „טהרת הקודש" אזכרה למנהיגנו המנוח הד"ר הרצל. נאמו חבר המרכז מר א. מ. גרוכוב ומר ו. קליינשטיין.

— מערים רבות מודיעים לנו, כי נערכו בהן אזכרות להמנהיג המנוח.

— מדווינסק, פלך וויטבסק, כותבים לנו, כי שם לא ערכו הציונים שום אזכרה לד"ר הרצל. אין אנו מוסיפים כלום על ידיעה זו: תבוא ותכריז על עצמה.

המרכז ומערכת „העולם", בהודע להם דבר מיתתו הפתאומית של חברנו הד"ר הגריך גביל, שלחו טלגרמה זו למערכת ה„ווסחוד" בלביב: „נרעשים עד מאד לרגלי פטירתו החטופה

ידבר היקר והציר ההגון של יחידי אוסטריה, אנו מביעים ...ם את השתתפותנו בצערם של משפחת המנוח, היועד המרכזי, ...יב היהודי ורמערכת".

שו נ ר. מר י. גיטלין מקויפטון אשר בדרום אפריקא שלח לנו 2 דולר ... פנסים, אשר אסף לטובת קופת ליליענבלום שעל יד ועד חו"צ. זאלה ... המנרבים: י' שווארין, י' שאך, מ. סאלבער כ"א 5 שיל'; י. נערבער, ...ניקעסטאט, ז"ל מייסטער, מ. צוקרמאן, ה. האפמאן, י. גיטלין וד"ר ש' ... כ"א 3 שיל'; ב. קלינגמאן, ש. שפירא כ"א 2 שיל' ס"ה 2 דולר ושני ... ולאחר נכיון הוצ' המשרות נשארו שני דולר וששה פנסים.

ברוסיה.

ההצעה לבטל את תחום המושב מתקבלת גם על לב „רוסים אמתים", ...אפשר כלל לחשדם באהבת ישראל. הנה כי כן בא „הקיובליאנין" גם ... בוכות בטול התחום ואומר, כי חוב התחום כבר עבר זמנו, ויותר ...וא מיעיל לרוסיה הוא מזיק לה.

הרברים הארה כיכיחים, כי בחוגים העליונים בא שינוי-השקפה בנוגע ...י תחום המושב. ואכנם מודיעים העתונים, כי ירגלי הצעת החוק בדבר ...י תחום המושב מאספים כעת במיניסטריון לעניני פנים חומר רב בשאלות ...ייים. השמועות מתפשטות, כי הממשלה נכונה להתיר להיהודים את הישיבה ...ים ובעירות בכל רחבי הממלכה, ואולם בכל תוקף תתנגד לכך, כי תותר ...ים הישיבה בכפרים.

ואולם יחד עם הידיעות הללו מביאים העתונים גם הוספה זו: הממשלה ...תוה להשתמש בזה, שהדוכה תדון בשאלת היהודים, כדי להציע לפני ...ימה ...„תקנות-מאי הארעיות" תהיינה מעכשו חוקים קבועים.

ולעת־עתה מוסיפים להתנהג „בהלכות התחום" בכל חומר הדין ומגרשים ...ות משפחות יהודיות מחוץ לתחום.

כידוע, שלח הגינירל גוברנטור הטורקסטני פקודה אל שרי החבל ושרי ...ך בדבר גירוש יהודי בוכרה מגבולות טורקסטן.

שר החבל הכספי, הגינירל ניבריאינוב, מצא, כנראה, קצת עלבון ...י לרדוף יהודים רק בשביל אמונתם, ולכן הגיש השתדלות אל הגינירל ...גוברנטור, כי יחי הצירקולר הזה חל לא רק על היהודים, כי אם גם על ...ידים" — היינו היהודים שקבלו את דת איסלאם.

והגינירל־גוברנטור הסכים לדעה זו, והשתדלותו של ניבריאינוב ...אה. ויחד עם היהודים עומדים להגרש גם איזו מאות משפחות של ...ידים". —

פקידי הפוליציה ברוסיה, שאינם בקיאים בדינין, נתבלבלו לגמרי בעת ...אחרונה לרגלי ההלכות הגדולות והקטנות בנוגע להיתר-ישיבה של יהודים.

העתונים מספרים „קוריוז" בענין זה. מעשה ביהודי אחד, בעל זכיות, ...בא לגור בטשירמכוב, אשר בפלך אירקוטסק. אך „האוריאדניק" מצא, כי אסור ליהודי לשבת בסיביר. וכאשר הראה לו היהודי על זכיותיו לגור בכל ...מדינת רוסיה ואפילו במוסקבה, ענה השוטר: פלך אירקוטסק שאני... ואולם ...מפני ש„האוריאדניק" לא רצה לסמוך על עצמו ב„הלכה חמורה" זו פנה בטלגרמה אל הגוברנטור באירקוטסק. והגוברנטור ענה, כי גם פלך אירקוטסק על מדינת רוסיה יחשב...

בכלל מחמירים הרבה בסיביר בהלכת „היתר ישיבה". ויהודים רבים, שנשתקעו במקומות שונים בסיביר, אנוסים להמיר את דתם, כדי שלא יגזרו עליהם גלות. ולפי דברי עתון רוסי, שומרים רבים מן המומרים האלה בסתר את חקי האמונה היהודית, שרק מאונס ותרו עליה בגלוי... אכן, ההסטוריה ...לנו חוזרת ונישנית! —

...מיניסטר-ההשכלה שוורץ הספיק קודם שיצא לנוח מעבודתו לשלוח ...ני צירקולרים חדשים בענין הגבלות לתלמידים יהודים בבתי הספר.

צירקולר אחד קובע נורמה ליהודים בנוגע לבתי-ספר פרטיים או של אגודות, שיש להם זכיות בתי-הספר של הממשלה. אל בתי-הספר האלה מתקבלים תלמידים יהודים רק בהתאם אל מספר התלמידים הנוצרים שנכנסו בשנת-הלמודים הזאת.

והצירקולר השני מטיל את חובת הנורמה הקבועה ע"י הקבינט של המיניסטרים גם על אלה מבתי-הספר, שבזמנים שונים קבלו רשיון מאת מיניס־טריום ההשכלה להגדיל את הנורמה הרגילה. —

רבים מבעלי מלאכה, שיש להם זכות ישיבה בחרקוב לרגלי אומנותם, פנו אל הגוברנטור בבקשת רשיון להיות מלמדי תינוקות. בבקשתם הם אומרים, כי עסקם זה לא יפריע בעד אומנותם, שרק זו הנותנת להם זכות הישיבה. עד עתה היה הדירקטור של בתי-ספר-לעם דוחה בקשות מעין אלו, ולכן פנה הגוברנטור הפלכי אל המיניסטריון לעניני הפנים בשאלה איך להתנהג בענין זה. עכשו מודיעים, כי נפסק הדין שאומנין העוסקים במלאכתם רשאים להיות גם מלמדים.

בנומר הקודם הובאה הידיעה ע"ד משרתי ברדיצ'וב, שהתחילו מחקים את מעשי השלטון בענין הגבלות ליהודים. עתה מודיעים העתונים, כי גם בוואפשא נמצאו יהודים המחקים את מעשי האנטישמים בפולין.

כידוע, התחילו בפולין בשנים האחרונות להלחם עם היהודים ולהוציא מידם את פרנסותיהם שהחזיקו בהן ולהרחיק אותם מכל ענפי הכלכלה עד כמה שאפשר.

והנה נמצאו יהודים, בעלי פבריקאות, שפטרו את פועליהם היהודים ולקחו נכרים במקומם. ואחד מהם, שהפועלים פנו אליו בתחנונים לבל יגזול לחמם מפיהם, ענה ואמר: רצונכם שתעבדו בבית-החרשת שלי, לכו והמירו את דתכם.

והעתונים מוסיפים, כי אותו יהודי הוא „אורתודוקס" ואדם חשוב בתוך עדתו...

אחד המלמדים, קונים שמו, מלמד דרדקי באודיסה, הגיש השתדלות, שירשו לו לפתוח בית-תפלה בימי החגים במעונו העומד ריק. לאחר שהאד־מיניסטרציה המקומית דחתה את בקשתו, פנה אל מיניסטריון הפנים בהשתדלות, כי ינתן לו הרשיון לפתוח באודיסה בית-תפלה „פאטריוטי" בשם „בית-תפלה לאגודת המתפללים בעד שלום הקיסר והמולדת".

ואולם הנה נתקבלה תשובה מאת המיניסטר לעניני הפנים, כי פתיחת בית-התפלה „הפטריוטי" לא הותרה, יען כי תפלה בשלום הקיסר והמולדת נערכת בכל בתי הכנסיות. —

כידוע, התחילו בשנים האחרונות מחמירים מאד בחופי אמריקה על האמיגרנטים הבאים מרוסיה, ומלבד כל החומרות נוהגין לדרוש מאת אמיגרנט שיהי לו לפחות סכום של 25 דולר. ורק בחוף גלווסטון היו נוהגין להקל, מפני שבאמיריקה הדרומית לא חששו לרבוי המהגרים. והסניף לחברת יט"א אשר בקיוב היה שולח בשנה האחרונה את האמיגרנטים היהודים לגלווסטון, עתה נתקבלה ידיעה, כי גם שם התחילו מחמירים בהלכות הכניסה לא פחות מאשר ביתר חופי אמריקה, וכל האמיגרנטים שנשלחו לשם בעת האחרונה הושבו על עקבם. סניף יט"א שולח לגלווסטון את הד"ר יוכלמן לחקור ולדרוש את הסבות שגרמו לשנוי זה. ועד אשר יתברר הענין, פסקה חברת יט"א לשלח אמיגרנטים לגלווסטון. —

מוקירי המשורר ש. פרוג אמרו לחוג בימים האלה את יום מלאת שלשים שנים לעבודתו הספרותית של הפיטן החביב. ואולם המשורר לא הסכים לחגיגה זו, ובמכתבו בעתון „אוד. נאוו." הוא אומר: „לא עתה היא השעה לחוג חגי-יובל, אמנם יודע אני להוקיר כל הבעת חבה מצד קוראי, אך אם ימצא בין מאות המגורשים מקיוב או בין אלפי הנשרפים בתוך התחום אף אחד מקוראי, אני חושב את חגיגת יובלי בשעה רעה זו למעין חלול הקודש, אם יאריך אלהים ימי חיי, אקוה עוד לחוג את „חג לבי". ולעת-עתה נוסיף כולנו איש איש לעבוד בחשאי ומתוך צער את עבודת עמנו".

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

סופרנו מרומניה, מר אברהם מן, כותב לנו:

במצבם של יהודי רומניה לא בא כל שנוי. הכל כמקדם. שנאה והסתה מכל עברים. בחודש האחרון היה קונגרס של לשכות המסחר, ואליו נאספו באי־כח הסוחרים הרומנים מכל הארץ; את הקונגרס פתח המיניסטר למסחר ותעשיה — בדרשה כנגד „הזרים" ובעצות איך להוציאם מן המסחר לימים יבואו. את זאת ראו חברי הקונגרס „הישרים בלביתם" וימהרו לעשות כמעשי המיניסטר, ומראשית הקונגרס ועד סופו לא פסקו ההצעות, האיך להלחם ביהודים, דברו על האלליאנס, „המשחד מכספו ליהודי רומניה למען יחזיק מעמד נגד אזרחי הארץ הרומנים" וכו' וכו' — הכל כנהוג. בשעת כשר כזאת, לא שכחו גם להזכיר את הנסיונות שכבר נעשו כדי לשחרר את המסחר הרומני — הלא הן הפרעות שנערכו ביאסי לפני איזו שנים על ידי הסטודנטים בחורי האומה, זאת אומרת: השומע ישמע והמבין יבין...

— לפני ימים מועטים מת בבוקרשט אחד מחברי האקדמיה. עמדו מנהלי האקדמיה ותבריה והושיבו במקום המת את יורגא מיודעני, כדי שמעתה יוכל לדבר על היהודים ככל העולה על רוחו גם מעל במה זו, שאין גבוהה וחשובה ממנה ברומניה. העתונית קבלה בתרועת שמחה את הבחירה הזאת, ורק אחדים מן הסופרים המתנגדים ליורגא ומעשי העירו, כי מעתה מוכרח יהיה יורגא לחדול מעבודתו האנטישמית, מפני שיחסר לו הזמן לכך, כי על כן טרוד יהיה בעניני האקדמיה. תנחומין יפים! —

כבר ידוע לקוראי „העולם" דבר התגברות התנועה האנטישמית בבולגריה, בימים האחרונים באו ידיעות בעתונים, כי נעשו במדינה ההיא נסיונות של „פוגרומים". ואולם הד"ר מ. אהרנפרייז (רב הכולל בבולגריה) במכתבו אל העתון „אונזער לעבען" מכחיש את השמועות האלו ואומר, כי לא היו אלא מקרים בודדים של תגרות והממשלה השקיטה תיכף את הריבות. ורק עתונים בדו את „השמועות הנוראות" לשם סינסציה או בכונה להטיל איבה בין העמים החיים יחדו בשלום...

מערים אחדות נפרס מודיעים ע"ד מעשי פרעות, שנעשו זה לא כבר ביהודי הארץ ההיא.

כנהוג בכל מקום היתה ראשית הפרעות תגרה קלה שנפלה בין יהודי ומושלמי, אך עד מהרה נאסף המון גדול, שנקם באכזריות רבה ביהודי ורצחוהו נפש, ואחר כך התנפלו על בתי היהודים וחנויותיהם לשלול ולבוז.

הכהנים המושלמים, השומרים בלבם איבה עזה אל המשטר החדש בפרס, שנטל מאתם את השלטון על ההמון, משתמשים בכל מקרה הבא לידם להנקם „באויביהם". והם המלהיבים את נפש בני האספסוף ומסיתים אותם ביהודים.

ימים אחדים היו היהודים סגורים בבתיהם, בפחדם לצאת אל הרחוב. אך אחרי שבאו שוטרים ואנשי צבא עלה הדבר להפסיק את הפרעות. —

ההסתדרות היהודית בנו־יארק הנקראה בשם „קהלה" פרסמה בימים האלה דו"ח ע"ד פעולותיה בשנה הראשונה לקיומה, מלבד ההגנה על היהודים מפני העלילות של האנטישמיים, עסקה הרבה בתקונים פנימיים בחיי היהודים. בחקרו ודרשו על אדות החנוך של ילדי ישראל מצא ועד „הקהלה", כי רוב גדול של ילדים יהודים אינם מקבלים חנוך דתי, ולכן נוסדה ועדה מיוחדה לתקן את הדבר הזה. ולתכלית זו כבר יש תחת ידה 75.000 דולר

ע"י „הקהלה" נוסד „ועד הרבנים" לפקח על הענינים הדתיים של היהודים. והועד הזה משתדל לחבר יחד את הקהלות הקטנות לקהלה גדולה אחת מסודרת יפה.

„הקהלה" משתדלת, כי יקובל חוק בפרלמנט, המתיר ליהודים שומרי שבת לעסוק במשא ובמתן ביום הראשון.

ועוד הרבה והרבה מחשבות טובות עלו בדעת „הקהלה", והיא עתידה להוציאן אל הפועל. —

הד"ר ייזידור זינגר, עורך האינציקלופדיה היהודית בלשון אנגלית, פרסם בימים האלה פרוספקט על אדות מפעל ספרותי ענקי, שהוא נגש לעשות. הד"ר זינגר אומר להוציא ספר גדול בשם „ביבליותיקה של הספרות היהודית לאחר כתבי הקדש". הספר הגדול הזה, בן עשרים וחמשה כרכים, יכיל פרקים ממבחר היצירות הספרותיות היהודיות, החל מספרי התלמוד והמדרש וכלה בספורי סמולנסקין ושירי ביאליק. כל כרך וכרך מן הספר הזה יכיל חמש מאות עמודים. הדברים יודפסו בלשונם המקורית ובתרגום אנגלי. בנוגע לבחירת החומר הספרותי אומר העורך, כי הוצאה זו תהי נקיה מכל מפלגותיות וטנדנציות. —

„האגודה לשמירת עתיקות היהודים בביהמן" יצרה בפראג מוזיאום יהודי, שתכליתו לאסוף ולנצור את הדברים העתיקים הנוגעים לתולדות היהודים בעיר הזאת. כידוע, הנה פראג היא אחת מן הקהלות היהודיות היותר עתיקות, ועד לפני שנים מספר היה חלק „העיר הישן" עומד בעיניו. ורק בזמן האחרון נהרסו הרחובות העקומים והצרים של הגיטו העתיק, ואולם עוד נשארו ברובע היהודים הרבה זכרונות יקרי ערך, כגון בית הכנסת העתיק „אלטניישולע", בית הקהל, בית העלמין העתיק ועוד.

ועתה בא המוזיאום החדש הזה להשאיר זכרון לכל החפצים שיש להם ערך היסטורי, לבל יאבדו וישכחו. כבר נאספו במוזיאום דברים יקרים שמוצאם משנות המאה השש־עשרה, כתבים, כלים, תשמישי קדושה שבבתי כנסיות מעשי חושב, מנורות זהב עתיקות מעשי אמן. על גבי כתלי המוזיאום תלויות תמונות של גדולי ישראל בפראג. כמה וכמה ספרי־תורה עתיקים נמסרו למשמרת במוזיאום.

ראשית המוזיאום הזה מצער, אך האגודה נכונה להגדילו ולעשותו למוסד רב־הערך. —

מלונדון מודיעים, כי ברבע היהודים בעיר הזאת נגשים לבנות תיאטרון יהודי, עד עתה היה שם רק תיאטרון ארעי, אך כעת אומרים לעשות אותו קבע. העסק הזה יהיה עסק של מניות. ההון היסודי של החברה יעלה לפי ההצעה לשנים עשר אלף ל"ש. המניה היא רק בת ליטרה אחת, כדי שההמונים היהודים יוכלו לקנותה. דבר בנין התיאטרון בלונדון נתקבל בשמחה רבה בשכונות היהודיות שם. —

עתונים רבים מודיעים, כי ממשלת אוסטרליה דנה עכשו בהצעת ננביל להקצות חבל ארץ גדול למליון יהודים נודדים. פרטי השמועה הזאת לא נתפרסמו עדיין. —

— בהדיפוטציה, שבאה לפני ועדת הפרלמנט באמריקה להגן על עניני היהודים הרוסים, לא נשתתפו חברי „הועד היהודי האמריקאי". בישיבה האחרונה של חברי „הקהלה" יצא ראש הועד, העסקן המפורסם לואיס מרשל, לבאר את הנמוקים להסתלקות זו: „זה שנים אחדות שהועד עוסק בשאלת היהודים נתיני אמריקה ומשתדל, כי לא תגביל ממשלת רוסיה את זכיותיהם. בנדון זה מתנהל משא־ומתן דיפלומטי, וכל תעמולה של פומבי עלולה רק להזיק ולא להועיל. בנוגע להגרושים שברוסיה הנה אין ממשלת אמריקה רשאית להתערב בענינים פנימיים של ממלכה אחרת, ומה גם שכל הריזולוציות שנקבל פה לא תביאנה שום תועלת".

אחרי שנשמע הבאור הזה, החלט לבל יעשה איש מן החברים של „הקהלה" שום צעד בשאלת היהודים, מבלי המלך תחלה עם „הועד היהודי האמריקאי". —

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע"י משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת בזיל).

№ 30.

התכן:

1) על המצפה.
א) ר' משה מונטיפיורי.
ב) הרוחקים את „הקץ".
ג) ההתנגשות הראשונה.
2) דור ודורשיו (ג.—סוף). — נ. סוקולוב.
3) מעגל-כשפים (שיר). — יעקב כהן.
6) בעתונים. — א. ראֻם.
4) „לוצרן" (VI). — צ. הירשקן.
5) הספרות המדעית במערב (יא). — ד"ר ש. ברנפלד.
7) מכתבים מטורקיה (II—סוף). — א. חרמוני.
8) בציונות.
9) ברוסיה.
10) מתחת המפולת (פוליטון). — א. מ. ברוכוב.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 פ.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

ממשכת קבלת החתימה מיולי עד סוף השנה

על

„העולם"

(שבועין עברי יוצא בוילנה בהשתתפות טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל)

„העולם" לא יסיר מדרכו שהתוה לו, להיות כלי מבטאו של רעיון התחיה והגאולה, להגן על הקנינים והדרישות הלאומיים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו.

ואלה המה הפרקים התמידיים הבאים ב„העולם":

א.) על המצפה, סקירות קצרות בדבר הענינים העומדים על הפרק.
ב.) מאמרים בשאלות הזמן.
ג.) מאמרי מרע.
ד.) מאמרים ע"ד עניני הציונות.
ה.) בלטריסטיקה: ספורים, שירים, דרמות ופיליטונים.
ו.) מאמרי בקורת וסקירות בעניני ספרות.
ז.) מקרוב ומרחוק, סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו.
ח.) בעתונים.
ט.) מכתבים מארץ ישראל.
י.) מכתבים מכל ארצות הגולה.
יא.) השקפות שבועיות: בציונות, בא"י, ברוסיה, בחו"ל
יב.) רשימות ביבליוגרפיות.
יג.) ידיעות ספרותיות.

ואלה המה הסופרים, אשר השתתפו עד עתה ב„העולם":

אחד-העם, אוסישקין מ., אמן, איינהרן ד., אשר ב., אבוהב, ברנפלד ש. ד"ר, בר-טוביה, ברנשטין ש. ד"ר, ברדיטצבסקי מ. י., בן-עמי, ברנר י. ח., ברקוביץ י. ח., בעל מחשבות, בירנבוים נ. ד"ר, בן-אליעזר, ברוך י. ל., בארון דבורה, בן-אברהם, ח. ש., בן-משה י., בן-מרים, גולדברג ב., גולדברג אב., גרינבוים י., גורליק שמריהו, Camma, דובנוב ש., דרויאנוב א., Dreammer, הורודיצקי ש. א., הכואב, העניש מ., הדני, הרשברג ש. א., הרדיף א., הירשקן צ., וורבורג א. פרופ., זוינצבסקי מ., וואהל י. י., ווינברג צ. ז., וולפובסקי מ. ז., זבוטינסקי וו., זילבורג מ. ז"ס, ויידמאן מ. פ., זרחי א., חרמוני א., טהון י. ד"ר, טשרניחובסקי ש., טריווש י. א., י. ל., יפה ל., יורדי א., ירושלמי נחום, כהן יעקב, לעווינסקי א. ל., ליליענבלום מ. ל., לוריה יוסף ד"ר, לבנטין י. י., ליפמן-לוין, לרנר יעקב, לבנוני מ., ליסר ש., מנדלי מוכר ספרים, מ. פ. ז—ן, מרדכי בן הלל הכהן, מילנר י. צ., מן אברהם, מרגולין יצחק, מבש"ן, ניימארק ה. ד"ר, ניגר ש., נרדוי מכס, נחמד מ., ניידיץ י. א., סיקוליב נחום, סמילנסקי משה, סופר א., סירקין יהושע, ספיר דבורה, סילקינר ב"נ, סטבסקי משה, סלוצקי ה. ב., סולודר אברהם, פרץ י. ל., פיכמאן יעקב, פינס נ., פאוין מ., צרניבין ש., קפלנוביץ ד., קופמן י., קבק א. א., קרני יהודה, קנטרוביץ יהושע, קבילי יעקב, ראם א., רבינוביץ יעקב, רוזנפלד ש., רב בר רב, רובין יוסף, ראשגולסקי ה. א., שלום עליכם, שטיינברג יהודה, שטיינברג יעקב, שמעיוביץ ד., שליט מ., שילר שלמה, שרפשטין צבי, שופמאן פ., תלוש ועוד.

המערכת החליטה להגדיל מתחלת יולי ואילך את כמות „העולם" ותחת אשר עד עתה יצאו 8 גליונות דפים בכל חודש—יצאו מיול ואילך 9 גליונות דפים בכל חודש, היינו שתי פעמים בחודש יחזיק ה„עולם" 2 גליונות ושתי פעמים $2^1/_2$ גליון. מובן מאליו, כי ע"י תקון זה יוטב עוד יותר תוכנו של השבועון, באשר תהיה היכלת להרחיב את כל חלקיו ולהביא בו ג"כ את ההוספות הנחוצות אשר לא יכלו לבא עד עתה מפני חסר מקום.

המחיר ישאר כמו שהיה עד עתה, היינו:

ברוסיה: 4 רובל לשנה. בחו"ל: באוסטריה-אונגריה 10 כתר"ים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה $2^1/_2$ דולר, בארץ-ישראל 10 פרנק, בפרנציה ובשאר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 קופ'.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'.

כל החותמים מתבקשים לחדש את חתימתם לשני רבעי השנה, היינו מתחלת יולי עד סוף השנה, בפעם אחת כדי לקמץ בהוצאות ולא לגרום טרחה יתרה להאדמיניסטרציה.

החותמים בחו"ל יכולים לחתום על „העולם" באמצעות המערכת „די וועלט" בקלן ע"נ רהיין. Karolingerring 31 באמצעות סוכני „העולם" לארצותיהם.

החותמים בחו"ל בהתחם על „העולם" ע"י מערכת „די וועלט" או ע"י סוכנים אחרים מתבקשים להודיע ג"כ להמערכת בוילנה את אדריסתם המדויקת.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

ווילנה, ו' אב, תר"ע.

ВИЛЬНА, 29-го Іюля, 1910 г. | № 30 | WILNA, 11-ten August, 19

עַל הַמִּצְפָּה.

ר' משה מונטיפיורי.

לפני ירחים אחדים הובאה לארץ ישראל עגלה משונה, עתיקה, בת מאה, וכבדה היתה העגלה, ויצאו אכרים יהודים פועלים יהורים ויסיעו אותה, ויעלוה ירושלימה, אל גן „בצלאל", ויכניסוה אל תחת סוכה מיוחדה שנבנתה לכבודה, ויעמידוה שם לשבת עולם — כי שם מקומה...

עגלת מונטיפיורי היא זו. בה עבר מדינות וארצות רבות, ויודע אל אחיו אשר בכל תפוצות הגולה, ויראה בעיניו את אידם ורבעם, וידע את צרכיהם, ויכיר את משאת נפשם.

גדול היה זה האיש משה מונטיפיורי, ושמו נשאר בדברי ימי הגולה לסמל העסקנות הצבורית הצרופה, לסמל האהבה הנאמנה לעם ולמולדת. בשנת תקמ"ד נולד מונטיפיורי ובששה עשר לחודש אב בשנת תרמ"ה, לאמר לפני עשרים וחמש שנים, נאסף אל עמיו זקן ושבע שנים, וכל ימי חייו הארוכים קדושים היו לעניני העם וצרכיו.

בכל דור ודור מדורות הגלות ובכל ארץ וארץ מארצות הגלות עמדו לנו עסקנים נאמני רוח וטהורי לב, אשר היו מכירים כולם לצבורם שבקרבו חיו. ואולם כל העסקנים הללו מסורים היו איש איש לצבורו הוא. איש איש לשכונתו, לעירו, לגלילו, ולכל היותר — למדינתו. ומונטיפיורי היה הראשון שהשכונה נעשתה צרה לו, ויתן את לבו להבין ולדעת את כל הגולה; מונטיפיורי היה העסקן הראשון, אשר התחיל להכיר את העם, את האומה כולה. עגלתו מעידה עליו. היא נבנתה בשנת 1816, כשהכין מונטיפיורי את עצמו ראשונה לצאת אל אחיו באיטליה ובפרנציה, וכעבור שלשים שנה (בשנת 1846) והנה כבר שקעה העגלה בשלג ובכפור אשר בחוצות פטרבורג, ווילנא יקובנא, ולא היתה לה תקנה, אלא להעמידה על סוליתות ולתת לה צורה של עגלת חורף בנוסח רוסיא...

בימים ההם והגיטו בכללותו עוד טרם פשט את צורתו, המבואות היו אפלים כדרכם והחיים זרמו בעצלתים, בלי הכולה, כדרכם, ומלא היה אויר הגיטו המיה חרישית, שנעימתה היסודית היא אנחה שאינה פוסקת, לא עולה ולא יורדת, אנחת תמיד שגם המתאנחים עצמם אינם שומעים אותה עוד ואינם קולטים מתיכה כרים. ואולם איש שאזני פתוחה, כהקשיבו לאנחת תמיד זו, ורעד לבו בקרבו, ועבר צל על פניו וקדחה אש בעיניו.

ואוזן פתוחה היתה לו למונטיפיורי. לא קטסטרופות יוצאות מן הכלל הביאו אותו להיות מוסר את עצמו על דאגת העם בכל ארצות פזוריו; האנחה החרישית הצפה בעולמנו זה כאלפים שנה הביאתו לידי כך. אוזן פתוחה היתה לו, והוא קלט מתוך אנחת עולם זו מה שלא קלטו אחרים.

ולא נפלא הדבר, כי המעשה הראשון אשר עשה, אחרי החליטו למסור את כל כחותיו, כשרונו ועיונו לעמי, היתה — העליה הראשונה לארץ ישראל. ודאי לא היו בעליה זו הכרה ברורה וחשבון נפש מדויק, אבל אזנו הפתוחה של מונטיפיורי הגידה לו, כי אותה המית נכאים החרישית, שאויר הגיטו מלא אותה, מחרבות ארץ אבות היא באה ולשם היא שבה.

בשנת תקפ"ז, בהיותו בן ארבעים ושלש, עלה מונטיפיורי ראשונה לארץ ישראל, ובשנת תרל"ה, בהיותו בן תשעים ואחת, עלה בפעם האחרונה — זו לו הפעם השביעית — לארץ ישראל. ובינתים נשאה אותו עגלתו לארצות ומדינות, קרובות ורחוקות, אל הגולה שבכל מקום ובכל שעה היא סובלת, נאנחת והומה. איזה רגש, כהה ובלתי ברור עדיין, אבל חזק ועומד על תביעתו, נשא את מונטיפיורי, את העסקן ה ל א ו מ י הראשון, להדבק בארץ, כאותו האנטיאוס אשר באגדה, ולשאוב מתוך התדבקות זו כח ומרץ, כדי לעבוד בתוך הגולה ולהבין את צרכיה ונדנודי לבה.

אדמת אבות, חניה בקרקע, עמל ועבודה, תחית הרוח והדלקת אורה של ארץ ישראל בתוך מבואותיה של הגולה, — כל „הפרוגרמה" הזאת (נרשה נא לעצמנו להשתמש ב„מלה מהלכת" זו) פעפעה, תססה בתוך נפשו של מונטיפיורי. ודאי עוד לא היו כאן הכרה ברורה וחשבון נפש מדויק. אבל אוזן פתוחה, לב מלא אהבה, אמון רוח ותום דרך היו כאן, והם שהביאו את מונטיפיורי להתחיל את עסקנותו הצרופה בארץ ישראל ולסיים אותה בה. והם שעשו את ר' משה מונטיפיורי לגבור עממי, לחביבה ומנחמה של האומה כולה.

* * *

בארץ ישראל התחיל מונטיפיורי את עסקנותו ובא"י סיים אותה, והאומה היא שצריכה להציב לחביבה ומנחמה זה מצבת עולם בא"י. עוד לא הגיעה שעתנו להקים לגדולינו פסלי זכרון בראש חוצות, אבל הגיעה והגיעה השעה, כי נציב מצבת עולם לאיש כמונטיפיורי, בהוסיפנו לעבוד אותה העבודה, אשר הוא החל בה.

בברלין נאספו ביום החמישי לחדש אוגוסט (למנין בני מערב) חברי „הקונגרס העולמי לנוצריות חפשית". בקונגרס זה משתתפים גם שלשה מגדילי היהודים שבמערב: הרמן כהן, קליר מונטיפיורי, ואמיל הירש. כדי לעמוד על „החירות" אשר בשאיפת הקונגרס הזה, די להטעים את העובדא, כי משתתפים בו במספר מרובה כהנים פרוטסטנטים, המשמשים בכהונה בבתי כנסיותיהם בפרוסיה. והדבר ידוע, כי בממלכה זו רודפים באף ובכל תוקף את כל הכהנים החפשים הנוטים לצד מינות ומרחיקים אותם מן הכהונה. ואלו היה בקונגרס איזה חשד של „כפירה בעיקר" לא היו הכהנים הרשמיים רשאים להשתתף בו.

ועוד אנו יודעים מה טיבו של קונגרס זה עפ"י אספותיו הקודמות. בו שולטים: ההשקפה הדתית מיסודם של הרנק וחבריו, כלומר אדיקות גמורה בנוגע לבקרת מדעית של מקורות הדת הנוצרית ונגוד עצום להיהדות, והרעיון, כי הדת הנוצרית היא התקדמות עצומה במוסר ובתרבות אנושית לגבי היהדות, אלא שראוי להקל מעט את העול הדוגמטי. אבל כל החושב, כי יש בנוצריות חפשית זו קצת הסברת פנים להיהדות ולתורת ישראל, אינו אלא טועה. אדרבה, הקתולים והפרוטסטנטים האדוקים מתיחסים לכל הפחות לתורת ישראל ולהנבואה הישראלית ביראת-הכבוד, וה„חפשים" מנוי וגמור אצלם, כי הדת הישראלית היתה במקורה וביסודה דת של זוכהיאזם. ותורת הנבואה לא היהדות נחלתה, כי אם הדת הנוצרית, כי רק בה נשתקעה תורת הנבואה, אלא שבתקופות מאוחרות עוממה קצת בשירת-הישע שבה, מפני כי שיב עליו בה דברים מתורתם של היהודים. יכרו לנקות אותה מן היסוד היהודי — שואפים הם לנוצריות חפשית. וזהי תמצית שיטתם והשקפתם הדתית של ה„חפשים" הללו.

אבל המלה „נוצריות חפשית" מצלצלת, והצלצול הזה כמה נעים הוא! גם יהודים נשמעים לקול הזה, ושלשה גדולים מאחינו, „בעלי-תריסין", נטפלו לאספה זו על דבר הנוצריות החפשית. קליר מונטיפיורי, זה המלומד היהודי הקושר כתרים לדת הנוצרית ומתאוה למין יהדות חדשה, שתהא כרוכה נוצרית, ההובב את תורת משה והנביאים בצרוף תורת ישו והשליחים, ומרחיק ומגנה את תורת הסופרים והפרושים ושאר חכמי ישראל. אמיל הירש המטיף הריפורמי בשיקאגו אשר באמריקה, כהן לאותה הריפורמה המפורסמה, המוציאה מן היהדות את תכנה ההסטורי ועושה אותה מליצה ריקה, והרמן כהן איתי הפליסוף העמקן המבקש תמיד את „המאור שבתורה".

האנשים האלה עומדים וטוענים, כי שאיפתם היא: לקרב את ימות המשיח, לעשות את בני האדם אגודה אחת, להרוס גבולות עמים בנוגע לדת ולדברים שבלב, ויסיפו היהודים לאותה הדת הצרופה אשר יוקקה וצרפה חברי „הקונגרס העולמי לנוצריות חפשית".

ואילם אם נזרוק ממליציותיהם היפות את הקליפה ונסתכל בגרעין שבהן, הנה תגלה לנו השאיפה המפורסמת של ד"ר דוד פרידלנדר ותלמידיו — להביא גאולה לישראל על ידי המרה, אלא שכדי „להמתיק" מעט את המרירות שבהצעה זו הם באים ומבשרים לנו בשירת-ישע חדשה: כי יסיפחו היהודים „לנוצריות חפשית", וכל בני הדתות השונות יעשו אגוד אחת לדת צרופה, שבה יבלע החלק המוסרי של היהדות, וזהו „האידיאליות" של ההצעה הזאת. אבל השמוש בה מביא להמרת דתם- בלי כל תנאי ובלי כל אידיאליות; נשארה רק התועלת החמרית. שאין היא צריכה לשים מליצות ופרזות בעינים, ושהיא רגילה, כידוע, להתרומם על ענינים „קלי-ערך", כרגש הלאומי ההסטורי, הרחקה משפת שקר וטצביעות וכו'. ולגדולים האלה, שבודאי „לשם שמים" הם מכינים ראוי להזכיר מה שכתב אחד מאנשי שלומם, שלמה רינק, בספרו „אירפיס": „אין היהודים מכניסים גרים אל דתם, אבל אחרים משתדלים

א. מ. ברוכוב.

מִתַּחַת הַמַּפּוֹלֶת.

הנה עוד מצבה אחת קטנה; הנה עוד נפשות רכות אחדות נפלו חלל; הנה עוד צעירים אחדים נעקרו מעולמם, כי לא מצאו אחיזה בעולמנו; הנה עוד גשמות דאולין ערטילאין ותועות בעולם דתהו שלנו...

ו„המשכילים שבעם", הלאומים למרנותידם ודגליהם, „נושאי הקול-טורה" ו„עסקני התחיה" שלנו אין דעתם פנויה למעשים „פעוטים" ולאנשים פרטיים. עוסקים הם בעבודת דכלל ויוצרים -- תכניות לעתיד. ואין להם פנאי לטפח קטנים שלא בגרון; ואין הם יכולים לפקח על גלי חורבותינו ולהוציא מתחת המפולת את הקבורים חיים. הולכים דם לפני העם, לוחמים הם מלחמת העם, ואין הם יכולים לטפל בחללים ובנחשלים.

והנחשלים האלה הלא הם הם העם כלו, הם המיטב שבעם, הם — תקותו, הם שארית העבר או ניצני העתיד. הנחשלים האלה הם — ההוה החי והמרגיש בהויתו, הם הצמאים לחיים יהודיים, הם הכמהים למרחב יהודי, הם המתלבטים בכלוב הצר, בעולמנו היהודי...

בצניעות ובשפה רפה הודיע פרץ הירשביין, שהלהקה הדרמטית שלו נתפרדה. הדפיסו העתונים שלנו, „יוצרי דעת קהלנו", את מכתבו הקטן; קרא הקהל אותו המכתב הקטן; ולא נשמע בעולמנו אפילו הד קל. לא נשמע לא מתוך קהל הסופרים ולא מתוך קהל הקוראים אפילו דבור אחד „אחרי מטתה" של הלהקה הדרמטית. זו ידע הירשביין „למשוך בפעמון הגדול ולהרעיש עולמות!". בלי כרוזים ותרועות גדולות נגש לעבודתו — ליצור במה יהודית, שתהא ראויה לשם זה, ובלי צווחה והתמרמרות קבר את יצירו

הרך. אבל יציר רך זה כאלו נקבר חי, והנה אנו שומעים את אנחתו מתחת המפולת...

„אנחנו, החתומות מ:ה, הננו מחברי הלהקה הדרמטית של הירשביין. לפני שנה ומחצה נכנסנו ללהקה זו. עד העת ההיא זרים היו לנו התיאטרון היהודי והאמנות היהודית. למדנו בבתי ספר דרמטיים רוסיים, שאפנו לבמה הרוסית, לשמש לה בעבודתנו. כשנזדמן לנו לראות לפעמים דבר-מה מעל הבמה היהודית היינו נרתעות לאחורינו. בשום אופן לא יכולנו לחשוב ע"ד עבודה על הבמה היהודית, עד שפגשנו את תיאטרונו של הירשביין. מיום שבראש אותו התיאטרון עמדה אישיות זו, הסתכלנו אליו יותר, וראינו: הרך ונוצר דבר-מה; אנשים שואפים לתיאטרון אמנותי, נקי וטהור; מנקים את התיאטרון היהודי ומוציאים מתוכו את החלאה שעוררה בנו תמיד גועל נפש, הרגשנו שהתיאטרון של הירשביין גדל על ברכי אידיאה, כי הוא יצירה עממית, הופעה לאומית, המוכרחת ועתידה להברא ולהתחזק. נמשכנו אחרי הופעה זו ונכנסנו אל הלהקה. קשה היה דרכנו. כלנו סבלנו הרבה בחומר, הרבה מאד, סבלנו מפני שבנין גדול כזה נשא על שכמו איש אחד ומיוחד — הירשביין.

„עד כמה שרע היה מצבנו החומרי, בכ"ז עודדה ההצלחה המוסרית את רוחנו; בכל מקום שבאנו מצאנו יחס טוב מצד האינטליגנציה היהודית, מצד השדרות הלאומיות. אבל... כבד המשא יותר מדי על איש אחד ולבסוף, אחרי שתי שנות עמל ועבודה קשה לשם אידיאה עממית, עמד הירשביין ואמר: „דיי ממני, בשל כחי!" מובן מאליו, כשיצא הירשביין נתפרדה החבילה. בתחילה חשבנו: אפשר אין זו אלא הפסקה זמנית. אבל עינינו רואות שאין זו הפסקה זמנית; נראין הדברים, כי התיאטרון, שכל כך התקדם ושחבריו הקדישו לו כחות מרובים, הולך לאבדון. ואולם לא, אין אנו רוצים להאמין בדבר זה"...

ופונות הן בכותבות להפריסה היהודית, להסופרים „נושאי הקולטורה"

... אתם לדת הנוצרית. אותה האנשים מישראל הממירים ...נוררים פקחים הם, שאלמלי היה הדבר אפשר היו ...ים כמה פעמים, או אנשים צעירים אומללים, המבקשים ...ר ובכבת ההגבלות לא נתקבלו בבתי הספר וכו', או שהם ...ישראל, שאין להם אמונה כלל, והם חפצים ...ם על ידי ההמרה אל החברה הנוצרית, ששם מביטים ...ים בשאט־נפש — ובניהם אחריהם הם לרוב אנטישמיים"...

אמנם שלשת האנשים מאחינו המשתתפים „בקינגרס' אנשים ...יים הם. אבל הנה ימים רעים באו לעמנו „ואבדה חכמת חכמיו ...ית נבוניו תסתתר"...

ההתנגשות הראשונה.

הישוב החדש והישוב הישן בא"י—תהום עמוקה מפרידה ...ים, זוהי התהום המפרידה בין אנשים הבונים את עולמם ...ל כפיהם ובין אנשים המבלים את עולמם ומצפים לחסדם ...ים של אחרים, בין היוצרים חיים חדשים, לפי צרכיהם ...ר בני אדם בריאים וזקיפי־קומה, ובין המתכנסים בד' אמותיהם ...ית של החיים הישנים, הממעיטים את הדמות, הממיתים כל ...י חיים, כל רגש בריא.

איבה טבעית נצחת בין שני הישובים הללו, זוהי האיבה ...י רפושט יד וחי על הצדקה ובין העמל וחי על העבודה.

יותר מחצי יובל שנים התקיימו שני הישובים הללו זה ...ד זה. הישוב החדש לא רצה להבנות מחורבנו של הישן, ...ישן אחרי שנסה להתנגד להישוב החדש או להאציל לכל הפחות ...יתו עליו ולא הצליח. נראה כאילו השלים עם אויבו. ולמרות האיבה הטבעית והנגודים הרבים לא פרצה מלחמה גלויה: הישוב ...ישן נתרחק מכל דבר, שהיה בו משום הריסת הישן בפועל, ...לא עוד אלא שבדברים רבים שעבד הישוב החדש את עצמו להישוב הישן ולא התנגד למרותו.

ואולם השלום המדומה הזה לא היה שוה כלום: קברניטי הישוב הישן, או כמו שנהגו לקרוא להם -- „רבני ירושלים", לא יכלו לסלוח לעון מציאותו של הישוב החדש, לא יכלו לסלוח לחטאת חיים שיש בהם עבודה וזיעת אפים. ומעולם לא פסקה מקרב לב' הקברניטים הללו השאיפה לטמא גם את הישוב החדש בטומאתם הם — בחלוקה. יקבלו גם בני הישוב החרש מכסף החלוקה. יאכלו גם הם לחם חסר והיו גם הללו כמותם. וכשהצליחו, והיה מי מבני המושבות שפשט את ידו אל החלוקה, גדולה היתה השמחה במעונם של „רבני ירושלים", כי הבינו שפרץ פרצו בחומת הישוב החדש, ישוב העמל והעבידה.

אבל לא רבים ביותר היו רגעי השמחה הללו. הישוב החדש עמד במרדו: ידים עמלות, לחם טבול בזיעת אפים, חיים חדשים וצירות חיים חדשות. ולמרות זהירותם הגדולה ושמירתם המעולה של קברניטי הישוב הישן בקעו החיים החדשים גם אל תוך רחובות ירושלים הצרים, ועד חצר „החורבה" הגיעו הגעגועים על העמל והעבודה.

והנה באה שנת השמטה. כאן מצאו „בעלי חוב" מקום לגבות את „חובם". בטל בטלו „יקירי ירושלים" את היתרם של המתירים, שכבר נהגו אליביה זה שלש שנות שמטה, ואסרו את העבודה, כי — יפה אמר מר סמיליאנסקי בהעולם נומר 23 — „במה נחשב כבודו של יהיה מי שיהיה, אם „הירושלמים" מצאו את שעת הכושר ואת כלי הזיין הטוב להלחם בעד קיום הבטלה, בעד קיום העצלות, בעד קיום חיי הקלון?!" הן ברור הדבר לכל אדם, שאם היה איסור שכזה מזיק לבני הישוב הישן, לבני ירושלים, חברון, טבריה וצפת, כי אז היתה נמצאת תיכף היכולת להתיר. אבל מכיון שאין איסור זה מזיק אלא לבני המושבות, כי עלול הוא לדכא את „המתפרצים" הללו, הרוצים לחיות על עמלם, — יקוב הדין את ההר...

אמנם כבר הודיעו מא"י, כי סוף סוף נמצאה ההערמה, „המותרת עפ"י הדין", שהסכימו לה גם „יקירי ירושלים". אבל „הבשורה" הזאת מוקדמת היתה קצת: לאחר שהסכימו „הירושלמים" בגלוי לאופן ההיתר החדש. הכריזו בחשאי, שהאיסור שהטילו

...ל החברה היהודית ושואלות: „דאומנם תראו כבלוע התהום את הדבר ...צר בעמל ובעבודה מרובה כל כך? כלום אפשר הדבר?..."

ואני רואה את הגדולים שלנו, והנה הם שומעים את „הקולות" ...בקריאת תמה זו ומתנודדים: כמה צעקנית היא קריאת זו! אמנם דבר טוב ...חש לבם של הרשביין וחבריו; אמנם הרבה עמלו ויגעו. אבל למה ...נואו להרעיש עולמות ולהכריז על קרבנותיהם ועל עמלם ולתבוע את עלבונם, ...אלו חייב להם העם תודה בעד „חסדם" זה. כי אין הם פונים לו עורף. הרבה ...ונים יותר גדולים ויותר נחוצים עולים במחשבה ואינם יוצאים אל הפועל ...עולמנו ההרוס; הרבה, הרבה התחלות קשות של עבודות לאומיות יורדות ...ד' אמותיו לטמיון. ומה בכך? כל עבודה שיש בה מן האידיאל פחות או יותר דורשת קרבנות. ובזביז כחות על נסיונות שאינם מצליחים ועל התחלות ...אינן נגמרות הוא חזיון רגיל ומוכרת אצלנו. אחרת אי־אפשר להיות בעולמנו ההרוס. והעם מהו, כי תלינו עליו? כל החי בתוך העם והעובד בתוך העם ...יך לדעת את הדבר. והעובד הלאומי צריך להיות צנוע מעט ולא לבוא ...ב־וניא ולהכריז על קרבנותיו...

ומתוך אי־רצון זה יפסק דינן של בעלות הקריאה ומתוך גערת־נזיפה יגמרו הדברים על נסיונם של הירשביין וחבריו. ובאותו נומר „פריינד" עצמו, ...שבו נדפסה הקריאה האמורה, כבר באה תשובה מאת הסופר מר .R הוא שופך את מרדתו על הפריסה, על האינטיליגנציה היהודית ועל החברה היהודית ...ד, וגם הוא לא התאפק מללמד דרך ארץ לבעלות הקריאה לאמר: „הפעמון הגדול לכותר הוא לגמרי".

„הפעמון הגדול"! כל כך מצויים אצלנו הצלצולים המרעישים של ...בות ...ביים הקריאות הגדולות של לאומיות ריקה, הכרוזים המשעממים של מתקני־עם דלים, — עד שגם בהמית לבם של ולדים תועים ומחפשים דרך, גם באנחתם של יצירים רכים, הבוקעת ועולה מתחת המפולת, אין אנו שומעים אלא צלצול בפעמון הגדול המרעיש עולמות.

הפעמון הגדול! הלא אנחנו המושכים בו, אנחנו — המכריזים יומם ולילה על עבודתנו הקולטורית, אנחנו — הלוחמים בדבורים מפוצצים ובדימונסטרציות ריקות מלחמתה של שפת העם, אנחנו — המיסדים חברות לספרות, ולאמנות, אנחנו — ההולכים בגדולות; ולמעשים ממשיים, קטנים, מודרגים, הדורשים עמל הרבה ואהבת העבודה והתמכרות הנפש, אין אנו שמים לב.

הירשביין לא משך בפעמון. יחידי ובודד הוא עומד בין הסופרים הצעירים, איננו שייך לשום „קלייזעל" ואין חלקו בין מתקני עולם. עפ"י מהות עבודתו הספרותית צריך היה ענין התיאטרון היהודי להיות קרוב ללבו, ואמנם קרוב היה ללבו. והתחיל הירשביין עובד. בחר לו מתוך התיאטרון היהודי הישן משחקים אחדים צעירים בעלי כשרון, שקצתה נפשם באופירעטה ובמילודרמה, צעירים שחפצו ללמוד עוד ולעבוד את האמנות מאהבה; חפש ומצא משחקות אחדות צעירות שלמדו בבתי־ספר דרמטיים ושהכינו את עצמן לבמה הרוסית; ואת כולם. אחד לשם האמנות הטהורה, האמנות היהודית. וכמה קשה היתה עבודתו, כמה רבו המכשולים!

תיאטרון יהודי! המכירים אלה המדברים כל היום על התיאטרון היהודי, מה חסר עוד ליצירת במה יהודית?

משחקים — אין. אפשר להוציא משחקים ומשחקות בעלי כשרון ונסיון מתוך התיאטרון היהודי הישן. אבל מעטים ביניהם האנשים האינטליגנטים, כמעט כולם לא קראו ולא שנו, אין להם ידיעה כל

על ענביהם ויינם של ישראל שריר וקיים, ואת ענביהם ויינם של הגרמנים התירו.

שערוריה זו הרעישה, כמובן, את בני הישוב החדש. פקעה סבלנותם של אלו עד שהיו עכשו זהירים כ"כ במעשיהם. התחילו משמיעים דברים קשים, דתחילו מוחים. באי־כח המושבות נקראו לאספה כללית לראל"צ, ושם הוחלט לאסור סוף סוף מלחמה גלויה — לפנות אל הגולה בבקשה, כי לא תוסיף עוד להריק את גשמי נדבותיה על בעלי החלוקה, ולא תוסיף עוד החלוקה לשמש בידם כלי משחית לחבל.

זהו הצעד הראשון, זוהי ההתנגשות הראשונה. יודעים ומכירים הם בני הישוב החדש, כמה מסוכן הוא כלי הזיין הנתון בידי „יקירי ירושלים"—הכסף הרב, השופע ובא אלידם מכל ארצות הגולה, ולפיכך היתה ההחלטה האמורה צעדם הראשון של האיכרים את המלחמה.

ורוצים אנו לקוות, כי תדע הגולה להבחין ולהבדיל בין בוני עולם ובין מבלי עולם, בין החיים ובין המות, ובלב בטוח אנו מחכים לתוצאותיה של ההתנגשות הראשונה.

ג. סוקולוב.

דוֹר וְדוֹרְשָׁיו.

ג. *)

למען הבין את ההבדל בין זמנני ובין זמן התיסדות „האליאנס" די להעלות מן העבר זכר מקרה אחד: מקרה מורטארא.

*) עיין „העולם" נומר 26.

לפני איזה שנים היו מקרים כאלה תדירים ושכיחים מאד בוירשה. כמעט בכל חודש, לפעמים בכל שבוע, נודע לי ממקור נאמן, כי פה נשבה קטן, שם נשבה קטנה — ע"י פיתויי סרסרות, רחמנות מרומה, ורם כליאים שם ושם - בבית מדרש הנזירות, צפוים לטבילה שלא מדעתם. אעפ"י שהרק גיור, שאי להכניס את הפעוטות אל הדת הנוצרית.

מכיר אני בוורשה אשה יהודיה אחת, שהיתה כמעט מיכרה את נפשה על הצלת הפעוטות האלה, ורק במקרים יוצאים מן הכלל עלתה בידה. יכולה אותה אשה להספיק למי שרוצה להיות היסטוריון של מרטירולוגיה זאת חומר בשביל כרכים שלמים. וצריך אני להודות, שאשה זו היתה בעיני — פינומן. אני בעצמי נסיתי לעשות איזו תעמולה קטנה, לעורר אנשים להשתדל. ואפילו בתחומים, שהרגשה דמה מפעמת בהם, היו מביטים עלי כמו על דון־קישוט. לפעמים כשנסינו להשתדל היו הנזירות שולחות אותנו אל הנזירים, הכומרים הקטנים אל הכומרים הגדולים, וכולם היו משיבים אותנו תשובות מתוקות, שפתותיהם היו נוטפות משחת קדש, כנהוג, והמעשה של „תקפו כהן" נשאר מעשה.

ובגליציה — כשתכפו המאורעות האלה, והיהודים הגליצאים דפקו על כל השערים, כלו את כל כחם, בלו את כל יגיעותיהם—ולא הועילו, אז התחילו משתדלים בעיר המלוכה, בווין, ששם הלא יש יהודים בפרלמנט, ויהודים חשובים וקרובים למלכות בכלל. ומה היתה אחרית כל ההשתדלויות? ראש המיניסטריום, טאאפה, אמר: אצל פרגוד מקלט־הנזירים פוסקת הממשלה! ומאז והלאה—הרי זה פרק קבוע: חטיפת ילדים. ובווין יש ג"כ „אליאנס איזראעליט". כלום היא מתפעלת ומתרגשת לשמיעות האלה? אין אני מלמד עליה חובה כלל. מודה אני, שאנהנו בעצמני כבר חדלנו להתפעל. נעשה הדבר במנהג. אפילו לעתונים אין זאת עוד סינסציה. רגש־המשפט בקרבנו קהה ונפגם בנקודה זו.

ומקרה כזה, אחד ממאה מקרים כאלה, הרעיש את כל

שהיא בספרות ובאמנות, וכשרונם וטעמם הטבעי נפגמו על ידי חנוכם והעבודה שעבדו על הבמה הישנה, אפשר למצוא משחקים בתוך אלה שהכינו את עצמם לבמה הרוסית. הללו יש להם השכלה בינונית, ידיעה בספרות ובאמנות ואוהבים הם את האמנות, אבל כמעט כולם השכלתם רוסית היא, את הספרות היהודית לא ידעו, הטפוסים היהודים זרים להם, שפתם היהודית נלעגה.

ריפירטואר — אין. הספרות הדרמטית היהודית צעירה וענית מאד. הדרמה היהודית האמריקנית, שנכתבה בשביל הבמה היהודית, יש בה אמנם ע"פ רוב חומר לתיאטרון, אבל כתובה היא לפי רוח ההמון היהודי באמריקה, צבעיה גסים, ובולה עומדת על דאיפיקיים רמגובבים זה על גב זה. ובכלל אינה יצירה של אמנים אלא מלאכה של אומנין. הדרמה היהודית הרוסית יש לה אמנם כמעט תמיד ערך אמנותי, אבל רחוקה היא יותר מדי מן התיאטרון, ספרותית היא ברובה ולא תיאטרונית. והריפירטואר העולמי? בנודג שבאומות העולם תיאטרונים; אמנם מתפרנסים זה מזה. אבל לא כל מה שהעמים האחרים נוטלים זה מזה יכולים גם אנו ליטול בשביל הבמה שלנו. כל העמים הנוצריים כל כמה שהם נבדלים זה מזה במדרגת התפתחותם, הרי סוף סוף כולם בני קולטורה אחת הם. לכולם חגים משותפים, מכירת משותפת. המעמדות והשדרות שאתה מוצא בעם אחד יש כמותם גם בכל העמים האחרים. ושפתיהם של העמים כולן שפות חיות, אירופאיות הן. מדברים בה כל בני העם, כנסיך כאכר, כל מעמד ומעמד בסגנון המתאים לצרכיו ולהתפתחותו. ורבים הם בכל עם ועם היודעים לדבר גם בשפות זרות. וכבר הורגלו לכל זה העין והאוזן. ולפיכך אפשר להציג דרמה אשכנזית על הבמה הרוסית מבלי למעט הרבה את דמותה. משא"כ אצלנו. העם היהודי כולו אינו אלא בן שני מעמדות: הבורגני הבינוני והעובד. וממילא הרי גם השפה היהודית אינה אלא שפה בורגנית, שפת הפרווה, שפת חיי יום יום. הספרות כבר הרחיבה אותה, עדנה אותה. אבל החיים אינם נזקקים אצלנו לסגנון הספרותי. והתיאטרון הלא צריך ליתן לנו אילוזיה של המציאות. ואם על הבמה היהודית יופיע מיניסטר, גנרל, והוא הדין אכר פשוט, וידבר יהודית, לא יהיה כל המחזה בעינינו אלא „משחק של פורים". ואם בכ"ז יש למצוא בריפירטואר העולמי חזיונות שאפשר להציקם מכלי אל כלי ולהכשירם להבמה שלנו, הלא עכ"פ אינם מן המוכן, צריך לבקשם ולמצוא אותם ולעבדם, ולעבדם דוקא כראוי בטעם יהודי.

קהל רואים — אין. „אריסטוקרטי הזהב" שלנו ורוב ה„אינטליגנציה", כביכול, אינם משפילים את עצמם לרדת עד לבמה היהודית. והמון הגדול אינו מרבה בכלל לבקר בתיאטרונים, ומלבד זה טעמו גס ופגום, והוא מוצא את ספוקו ותענוגו הרוחני בהאופירטה ובהמילודרמה. נשאר איפוא האינטליגנט הלאומי, „האברך המשכיל", „האינטליגנט למחצה", והסוחר הבינוני. הללו הם חלק הגון מן הקהל, הבא אל התיאטרון הרוסי. אבל לתיאטרון היהודי אינם משמשים גם הם קהל־רואים נורמלי וטבעי. כי לתיאטרון היהודי חסר עוד דבר אחד חשוב — הכח ההיפנוטי. התיאטרון צריך להספיק אילוזיה של מציאות. ואמנם קהל הרואים מקבל בתיאטרון אילוזיה זו, מפני שרוב ההולכים אל התיאטרון רוצים בה, ומפני שמאמין הרואה, שהתיאטרון ימציא לו אילוזיה שלמה. אבל התיאטרון היהודי חסר עוד את אמונת הקהל ותסכמתו. האינטליגנט למחצה ואפילו החנוני הפשוט, שלבו יפעם בקרבו בדרכו על סף תיאטרון זר והוא ממהר לדשקיע את עצמו בעולם המתגלה לו מעל הבמה, כיון שהוא נכנס אל התיאטרון היהודי מיד הוא נעשה מבקר אמנותי, שאינו חפץ „לרמות את עצמו". והמשחקים היהודים משחקים איפא לא לפני קהל־רואים אלא לפני קהל־מבקרים, שקשה מאד להוציא אותם מתוך עולמם, המקיף אותם כל היום, למחוק בלבותיהם את הרשמים שהשאירו בהם

בשנית הששים! בבולוניה נשבה ילד יהודי ע"י משפחה ונמסר לכומר להמיר את דתו. והכומר קיים את המצוה. ... חמס, וידרשו שישיבו להם את הילד, אך הילד ... להם. אז פנו אל הארכיהגמון, אל החשמן, ולבסוף ... ראפיפיור, אך השתדלותם לא הועילה. הילד נשאר בידי ... ויחנכוהו בדתם הקתולית.

... הדבר בעיני, שכעת — ה„אליאנסין" שבצרפת, ... באוסטריה, ה„אנגלו-דז'ואיז" שבאנגליה, וכל שאר ... הגדולות לא היו גם נוקפות אצבע בשביל ענין ... ידין עם הכומרים, מי יכנס בעובי קורת הואטיקאן? ... ריב משפחה יהודית אחת, שגזלו ממנה תינוק? מי, ... אשר בין היהודים, מן הרוטשילדים וכו', היה נוסע ... לרומי בשביל מאורע כזה, כמו שנסע מונטיפיורי בזמנו? ... כעת, מאלה המיניסטרים היהודים שיש לנו באנגליה, ... באיטליה, מרעיש עולמות, ככרמיה בשעתו? ה„אליאנס" היתה ...: „אין דבר זה כתוב בתקנותי"; ה„איק"א" היתה אומרת. ... זה נוגע לקולוניזציה"; „בני-ברית" היו אומרים: „אנחנו ... ברית רק לשם פילנטרופיה", — אפילו הסתדרותנו שלנו, ... שהיא בודאי היותר יהודית-מרגישה, מתירא אני, ... אומרת: מה לנו, — לתינוק שנשבה בבולוניה? ברור ..., שמעוררי שאלה כזאת היו יוצאים וידיהם על ראשיהם ... ה„אינסטיטוציות" של עכשו, מפני שעכשו יש לנו רק ... „אינסטיטוציות" ו„אורגנזציות" „אורגניזציות" ו„אינסטיטוציות" — ... אנשים, אנשי לפידות, ענקי הרוח, גאונים של הרגשה, ... נבאים, אלא גאונים, שה„אינסטיטוציות" ו„הסטאטוטין" כקליפת ... הם בעיניהם, מפני שהם חודרים לתוך עומק הדברים, ... את הרוחניות, את התכלית, ומקיפים את העולם היהודי ... מצמצמים בקרבם את דאגותיו ואת צערו, זאת היתה מעלתו ... הירצל, של מונטיפיורי; זאת היתה גם תבונתו של כרמיה.

אין הדבר תלוי במאורעות, אלא באנשים ובמדרגת הכרתם ... את המאורעות ההם. לא מה יקרה אותנו, כי אם כיצד אנו מתפעלים, ומה אנו משיבים על המאורעות — הוא הוא העיקר. ממאורע דרייפוס התפעלו בני אדם הרבה התפעלות. התפעלו מתיך סקרנות לחדשות ותיאבון לסינסציה — מדרגה של יושבי קרנות; התפעלו בשביל לעזור לדרייפוס ולשחררו — מדרגה של רחמנות. הירצל התפעל מן הטרגידיה היהודית שאיננה פוסקת גם אחרי שווי הזכיות — זו היתה הגבוה שבמדרגות. מעין זו היתה ג"כ התפעלותו של כרמיה מתוך מעשה מורטארא.

הדבר המבדיל לטובה את הגאון מן המשרד הביורוקרטי, את האדם הגדול מן הבינוני וההדיוט הוא: גורל ההשקפה ואופן הפעולה. הנה נראה, כיצד הסתכל כרמיה וכיצד פעל בנוגע אל מקרה מורטארא. לא אשתמש בנוגע לזה במקורות יהודיים, שכבר שאבו מהם רבים. בענינים כאלה לעולם טוב יותר להשתמש במקורות כללים, ומן הצד, כלומר: לא מהמקצוע היהודי הפרטי, או מהמקצוע הדתי, או הלאומי, שהענין הזה שייך אליו.

טאבירניה, סופר קורות העתונים הצרפתים [1], כותב בפרק שהקדיש לתאור תכונת הפולמס העתונאי [2]: מקרה מורטארא פעל פעולה חזקה על אופן התפתחות הפולמס העתונאי ותכסיסו בצרפת. שגיאה היא מה שחושבים הבריות, שהויכוחים בעניני הדת היו מעסיקים רק את הנוצרים; הם עוררו ויגרו גם את בעלי הדעות החפשיות. בשמנה עשר כרכים של ה Mèlanges רואים אנחנו את שני המחנות עומדים זה מול זה. לואי ביאיו עומד ונלחם מלחמת סגן גנון והציל את הדת מתגרת יד העתונים Siécle, Presse, Dèbats. כשהדבר נוגע אל היעוד ההיסטורי של הכנסיה הקתולית, או אל האמת והנכוחה שיש בדעות הדתיות בכלל, יש לו לביאיו התלהבות שאינה פוסקת, כח מליצה שאיננו נחלש, הכנה תכופה ומיוזנת בכל רגע. הגמון אחר, המונסיניור פי, קרא באחת מדרשותיו תגר על שגיאותיה של

---

[1] Eugene Tavernier. Du Journalisme. Paris 1902.

[2] עי' 133.

... הזוק והרחוב ולמשוך אותם לשעה אל תוך החיים המתגלים מעל הבמה.

כל אותם הדברים חסרים עדיין לבמה היהודית, ואם כל אלו חסרים לו, מה יש לו?

וליצירת במה יהודית נגש הירשביין בלי אמצעים חומריים, בלי עזרת ..., אולי גם בלי הכרת הקושי שבדבר, ורק באמונה תמימה וברצון חזק. והיא שעמדה לו בראשית עבודתו.

נאספה סביבו חבורה קטנה של משחקים צעירים, שנתמכרו להבמה היהודית בכל תום לבם וחום נפשם. יכולים היו להשתכר די צרכם על הבמות האחרות, קצתם על הבמה היהודית הישנה וקצתם על הבמה הרוסית. ופה הסתפקו בלחם צר ומים לחץ, ועבדו ולמדו והתקדמו. הם לא יצרו עוד את התיאטרון היהודי החדש. לזה נחוצה עבודה של שנ"ם רבות. אבל הם הניחו יסוד לבמה יהודית אמנותית. אלו לא היו עזובים לנפשם, אלו השתתפו עמהם בעבודה החברות לספרות ולאמנות, חברות „הזמיר" שבערי פולין, ששם ... הבמה היהודית הישנה, אז היו יכולים למשוך אליהם עוד איזה כשרונות מן הבמה היהודית או מן הבמה הרוסית; ע"י זה היה עולה בידם גם להגדיל את הריפורטואר שלהם; אפשר היה אז למשוך אל העבודה גם סופרים, אשר יכינו תרגומים מן הריפורטואר העולמי, וקהל הרואים היה הולך וגדל גם הוא. ואולם ההתחלה שעשה הירשביין, מכיון שלא יצאה מתוך איזה „קלייזעל", לא נמצאו לה תומכים; יוצרי החברות לאמנות ונביאי הקולטורה ... והשפה העממית לא מצאו בבמתו של הירשביין את הגדולות שהם ... וכך נשא אדם יחידי על שכמו את כל המשא עד שכשל כחו — ... נהרס.

כי שלא ראה את חבורתו של הירשבין בעבודתה, מי שלא ראה את אהבות כל חבריה להבמה היהודית, מי שלא ראה את התמכרותם למפעלם, הוא גם לא ירגיש בצערם העמוק ובכאב לבם עתה כשכל עמלם עלה בתהו. אפשר מיצרים הם לא בצרת הכלל אלא בצרת עצמם. הצעירים שבאו מן הבמה היהודית הישנה לא יוכלו עתה לשוב אליה. צר להם שם המקום, מחניק האויר. הצעירות שבאו מבי"ס הדרמטי הרוסי לא תוכלנה עכשו לפנות אל הבמה הרוסית. הן כבר השקיעו את עצמן בתוך העולם היהודי, ספגו אל תוך נפשותיהן את הטפוסים היהודיים, אהבו כבר את „חלשיה" של הדרמה היהודית, את דאגות האם, את צרות הבת, את צער של הנכדה והזקנה, את יסורי המשפחה היהודית; הבמה הרוסית עם „גבוריה" כבר נעשו זרים להן...

אמנם כן, אפשר שמרגישים הם צורך בבמה יהודית בשביל עצמם. ואולם הלואי והרגישו כל נביאי הקולטורה היהודית, העברית, וכל בעלי „התחיה" שלנו צורך פרטי לעצמם באותם הדברים הטובים, שהם רואים בהם צורך בשביל — העם.

הנה עוד מצבה אחת קטנה; הנה עוד נפשות רכות אחדות נפלו חלל; הנה עוד צעירים אחדים נעקרו מעולמם, כי לא מצאו אחיזה בעולמנו; הנה עוד נשמות אחרות דאזלין ערטילאין ותועות בעולם התהו שלנו...

הנה „נושאי-הקולטורה" נביאי האמנות היהודית, „קנאי" השפה היהודית עוסקים בעבודת הכלל ולוחמים מלחמת העם. ומתחת המפולת של במה יהודית, שהתחילה נבנית, בוקעת ועולה אנחתם של יצירים ויוצרים הרכים, שבבמה היהודית — עתידותיהם ושבהם ובבמותם — עתידות הבמה היהודית...

פלוסופית הכופרים; תיכף התנפלו עליו העתונים הנזכרים ו„יתנו לו מנה יפה": כל ראיותיו והוכחותיו של בולטיר וכל הויכוחים והפלפולים ע"ד משפט גאליליי שנידון לשרפה, ע"ד שערורות ליל בר־תלמיון, ע"ד שכליות הכומרים, ע"ד נכסי הכנסיה, ע"ד הנסים והמופתים. אז יקום בייאיו והוציא חוצץ את צבא אותותיו ומשליו, הגיוגותיו והיקשיו. בעולם הקתולי מתפשטים ומתפרסמים הספורים על דבר הנפלאות שהופיעו בעיר לורד, בצרפת, ומזדעזעת מפלגת החפשים בדעות ושופכת לעג כמים על הקנאים המהבילים — אז יחגור בייאיו את חרבו למלחמה, והגין על האמונה בנפלאות, והוכיח, כי כל הדת הנוצרית נוסדה על הנפלאות וכו'.

„אך — מוסיף הסופר הזה לספר במק"א מספרו[3] — כל הויכוחים האלה הם כאין וכאפס לעומת ויכוח אחד שהתחולל במחנה הסופרים לרגלי מקרה מורטארא. מה המקרה הזה עתה, ומי יזכרהו? ובכל זאת בשעתו עורר ויכוח כביר, ויכוח כללי, אשר בו התנגשו והסתבכו הפוליטיקה והתיאולוגיה, הממשלה וזכיות הכהנים, הכח היהודי, שאיפותיהם של הלאומיים האיטלקים, הואטיקן וחפשי הדעות בכל אירופה.

„הפולמס הזה היה מעין התפוצצות הר־געש, ונמשך כששה שבועות. הוא הניע את כל המפלגות שחשבו לחובתן לדבר משפטים עם הואטיקן, וממנו היו תוצאות לענינים שעוד גם עתה לא עברו מן העולם.

„תינוק יהודי בבולוניה חלה, ובשעת סכנה הכניסתו האמה הנוצרית, שהיתה מטפחתו, לטבילה, ואחרי כן צותה הממשלה וגם פקידות־הכהנים להוציא את התינוק מבית אביו, ולחנכו בדת הנוצרית.

כמעט אך נודע הדבר הזה ומיהרו העתונים Siécle, Débats, Constitutionele, לצאת במחאה מרעישה ומבהילה: הם מחו כנגד קפוח הזכות הטבעית של האב, כנגד תועבת האכזריות והקנאות, וידרשו מאת ממשלת צרפת לצוות את צירה כי יתערב בדבר. העתון „Constitutionele" טען, „שיש לממשלת צרפת אנשי צבא בהואטיקן די הצורך להתקן שם את קלקלת השלטון הדתי"[4]. על זה השיב בייאיו בלצון קל: „אמנם מי יאמין, שיהודי הוכנס אל הדת הקתולית, אם אנשי צבא צרפתים יוכיחו את ההיפך בתקף קני הרובה שלהם?".

„רוב העתונים הצרפתים החליטו פה אחד, כי המאורע הזה מראה־שאין דין ומשפט. מן הצד האחד הראו להם, שהיהודים בגבול ממשלת האפיפיור זקוקים לחוקים מיוחדים. „היהודים — כתב בייאיו — הם זה מכבר אורחיה של ממשלת הכנסיה הקתולית. היא קבלה אותם ותסוכך עליהם על ארמתה, בעת אשר במקומות אחרים היו נרדפים ועשוקים ומוכים. מחסה הממשלה הזאת היה פרוש לא רק על חייהם ועל רכושם, אך גם על אמונתם. זה דורות רבים בטרם עלה הרעיון הזה על לב ממשלת אחרות, חוקקה ממשלת הכנסיה בגללם חוקי יושר וצדק, אשר על פיהם אסור היה להעבירם על דתם—את הגדולים או את הקטנים שבהם. ליתר בטחון אסרה הממשלה ההיא ליהודים להעביד בבתיהם עבדים נוצרים או שפחות נוצריות. רק בשני אופנים התירה הכנסיה להכנים ילדים יהודים אל הדת הנוצרית: א) כשיש סכנה בדבר, וב) כשהם עזובים. בנוגע אל התנאי הראשון יכולים היהודים לגדור בעדם, כשאינם מקבלים עבדים או שפחות מהנוצרים, ובנוגע אל המקרה השני, הלא אשמם בראשם[5].

אין צריך להגיד, כמה מן הבדאות והצביעות והרמיה יש בדברים האלה. ההתפארות, שממשלת הכנסיה קבלה את היהודים בעת אשר היו נרדפים בארצות אחרות, היא מימרא מהלכת בכל הארצות, בנוגע לעמים שונים. אפילו ספרד היתה אומרת, שהיא קבלה את היהודים שנורשו ממדינות הכליף, ובכן יש לה הצדקה גם לגרשם. בכל ארץ נשמע הפזמון הזה: בשעה שהיו היהודים מוכים במקומות אחרים, לא היו מוכים פה. הדבר נכון הוא במקצתו. היהודים לא היו מוכים, למשל, בפולין, בא"ה שעה שהיו מוכים באשכנז, אלא בשעה אחרת. תתנ"ו שבאשכנז לא היתה בפולין, ות"ח שבפולין לא היתה באשכנז, כמו בפולין, כן גם בארץ ממשלת הכנסיה לא היו הפרעות של מכה וחבלה תכופות ושכיחות. אבל אין דבר זה מוכיח כלום. קבל קבלו לפעמים את היהודים, כשהיו צריכים להם.

בכלל, כל אותה הסניגוריה על מעשה פראית ואכזריות על ידי הוראה־באצבע על חוקים, שהיהודים זקוקים לחוקים מיוחדים — הוא האופן הטפוסי, המצוין והמקובל בקרב צוררי היהודים שבכל דור. החמס והרשע, גם אם נתגשמו בחוקים, אינם פוסקים מהיות חמס ורשע. להפך, הם נוראים ושפלים עוד יותר. ההיתר להכנים תינוקות יהודים לדת הנוצרית ב„שעת סכנה" הוא מגוחך. הכונה היא, כי כשרואה הקתולי שתינוק יהודי נוטה למות, הרשות לו בשביל הצלת נפש התינוק להכניסהו לדת הקתולית, ובשביל כך אסרה הכנסיה ליהודים להחזיק עבדים נוצרים. מצד האחד — היתר, מאידך גיסא—איסור. אל תתיר, ואל תצטרך לאסור! העתון הקתולי „Univers" לא נלאה לשנות ולשלש, שהקולר תלוי רק בצוארי הוריו של מורטארא, שהחזיקו בביתם שפחה נוצרית. אבל רוב העתונים — כאלו לא שמעו דבר זה. טאבירניה כתפלא על העלם־דבר זה; כיד הישועיות הטובה עליו איננו מסוגל להבין, כמה מן התרמית והתעתועים יש באופן־הגנה זה. אמנם יש בגל של חוקים נושנים מדורות החושך איזה דין נשכח, שאסור ליהודים להחזיק נוצרים לשירות, אבל איש לא זכר עוד את הדין ההוא ואיש לא הקפיד עליו, כי הלא כשישמרו את כל אותם הדינים של הקאנון, לא יניחו חיים לכל חי. וסבת אותו הדין הנושן גם היא לא היתה בשביל הנמוק האמור, כי אם בשביל שלא יקולקלו הנוצרים באדיקותם הדתית, בשביל שלא יפתום היהודים לעבור על דת. אותו הדין נקבע באותם הדורות כשהיתה הדת הנוצרית חדשה עוד בין הנוצרים שהיו עכו"ם, וחוששת היתה הכנופיה שמא יחזרו לסורם ע"י פיתוי היהודים— חשש של שטות, מפני שהיהודים בתור בעלים אינם נוטלים רשות לעצמם להעביר את הנוצרים על דתם.

אז החל הויכוח עם הכומרים גם על שדה המופתים הדתיים. העתון „Debats" הביא אנציקליקות ובולות של האפיפיורים הקודמים, המוכיחות, שאין רשות להכנים ילדים לדת. העתון Siécle הדפים החלטות דומות לכך מאת הקונגריציות הקודמות ברומי. העתון Patrie הוציא מנרתיקו את ספרו של תומאס הקדוש, וכולם פה אחד נאצו את „הטבילה ביד חזקה". גם בין העתונים הקתולים בעצמם נמצא אחד, והוא Gazette de France שפרש מן הצבור הקתולי, וימצא את לבו לוודות, שהמעשה שנעשה איננו הגון וכשר לגמרי, ושאין הכנסיה הקתולית אשמה בו, כי אם הממשלה ברומי, מינות זו, שנזרקה באחד מ„אנשי שלומם", הכעיסה תמרורים את הלוחם הנלבב בייאיו. ויצא עוד הפעם בדברים חוצבים להבית, להראות, שמעשר

3) עמ' 214.

4) בעת ההיא היה לממשלת צרפת לגיון של חיל ברומי בכדי להגן על האפיפיור.

5) Mélanges. tome V., p. 25.

היא מתאים ומקביל אל האקציקליקות, אל הבולות ... ראפיפיורים, וכי דבר זה שנעשה למורטארא בבולוניה ... לילדי הקתולים אחרי מלחמת קרים, כי האנגלים ... להניך בבתי המחסה הפרוטסטנטים שלהם, והם מחנכים ... אחרת, ואין פוצה פה ומצפצף. ערבב גברא הדא ... שאינם דימים זל״ז: אחרי מלחמת קרים נשארו הרבה ... של חיילים או של פקידים צרפתים שמתו ולא נודע מי ... לא היה מטפל בהם, ובאו בעלי הרחמים המיסיונרים ... ויאספום אל בתי הספר ואל בתי המחסה שלהם — ... יש לזה ולתינוק נגזל בכח מאביו החי התובע את ... מיד עושקיו?

... החלטת טאבירניה היה מקרה מורטארא ראשית ... הרומית, הסבה הראשונה לחזוק הלאומיים ... ־קים ונקודת המוצא העיקרית של השיטה האנטי־קלי... בצרפת. טאבירניה אולי מגזם קצת בשביל שנטה בעצמו ... הקתוליות. אבל גם מירני, גם איב גיאיו מחליטים, ... מורטארא היה למאורע פוליטי רב התוצאות מאין כמהו[1]. ... את כל הענין הזה. את כל הפולמוס של סופרים, את כל ... הפוליטי והסמיכה אל שאלת רומי עשה כרמיה בשעתו. ... היתה עבודה פוליטית־פובליציסטית של גודל ושל הוד. ... לא ניצל, אבל האמנם היתה זאת מלחמה בשביל ... אחד בבולוניא? זאת היתה מלחמה בין שני עולמות. ... ההיא נצח העולם היהודי נצחון שבא אחרי כן. זאת ... החתירה הראשונה תחת שלטון הכנסיה בתור ממשלה ... הדבר נעשה באופן פוליטי גדול. נצטרף לזה ... סונטיפיורי בנסיעתו שנסע; דבר זה היה יפה מאד, אבל ... היא פוליטיקה באמת. פוליטיקה היא עבודה דקה. ... השתמשות בשעת־הכושר, הסתייעות בכל הגורמים ... לכך — וזאת עשה כרמיה בנידון מורטארא. מאחורי כל ... הליברלים עמד כרמיה; בעצה אחת עם הלאומיים ... ־קים עמד כרמיה.

כן עלתה בימיו לרגל מאורע אחד ממין המאורעות שבני ... ושים כעת בעקבם. ולפיכך אני מחליט, שבראשית ה„אליאנס״, ... הוסדה ואחריה, היו ניצוצות של גאוניות.

... כהן.

מַעְגַּל־כְּשָׁפִים.

(בַּלָּדָה)

עוד כַּיּוֹם הַזֶּה אֶזְכֹּרָה
כְּמוֹ־שֶׁהוּא כָּל אוֹתוֹ מְאוֹרָע,
וְאִם זָקַנְתִּי כְּבָר וְשַׂבְתִּי,
וְאִם רָאִיתִי מַעֲשִׂים שׁוֹנִים,
אוֹתוֹ מְאוֹרָע,
לֹא מָצָאתִי לוֹ פִּתְרוֹנִים.

יוֹם שֶׁל תַּמּוּז בְּעֶגְלָתִי
עִם בֶּן־עִירִי שְׁבִיל יָצָאתִי.
שֶׁמֶשׁ הִכְּתָה עַל רָאשֵׁנוּ,
זֵעָה רַחֲצָה בְּשָׂרֵנוּ,
אֶפֶס רוּחַ! וּמִצָּמָא
כְּאִלּוּ נִשְׂרְפָה הַנְּשָׁמָה;
גַּם הַסּוּסָה כָּחָה כָּלָה,
וְהָעֲגָלָה
נֶאֱנָחָה, נֶאֱנָקָה, מָשְׁכָה דַּרְכָּהּ...
הוֹ, מַה שָּׁמָּה? — בֵּית הַקֵּדָר!
דְּפֹק! וּכְרֶגַע בָּאנוּ שָׁמָּה.

אָנוּ פוֹתְחִים אֶת הַדֶּלֶת
וְעַל הַקַּרְקַע,
לִמְלֹא אָרְכּוֹ שֶׁל הַחֶדֶר,
גּוּפַת שִׁכּוֹר מִתְגּוֹלֶלֶת.
„הוֹ, הַקֵּדָר, הַב יֵין־שָׂרָף!״
וְהַקֵּדָר
גּוֹעֶה, גּוֹעֶה מָה בִּלְשׁוֹנוֹ
בִּשְׁאֵר אוֹנוֹ
וּמִתְהַפֵּךְ לַעֲבָרָיו.
„קוּם, בַּר־נַשׁ, הַיַּעַר בּוֹעֵר...״
וּבַר־נַשׁ זֶה, תּוֹסֵס, סוֹעֵר,
נוֹהֵם כּוֹ וְכָל נְהִימָה
קְלָלָה עִמָּהּ
וּמִתְהַפֵּךְ לַעֲבָרָיו.
רֶגַע הַסִּבּוֹנוּ עַיִן
וְהִנֵּה עוֹמֵד לוֹ הַיַּיִן,
כַּחֲצִי לוֹג אוֹ פָּחוֹת מִנּוֹ,
לֹא חָקַרְנוּ — וְנִחַלַּקְנוּ.
מָרָה הָיְתָה אוֹתָהּ טִפָּה,
כָּל־קְרָבֵינוּ אָכַל לַהַב!
וְהַקֵּדָר
קוֹמֵץ אֶגְרוֹף, מָלֵא זַעַף,
וּמְשַׁלְּחֵנוּ אֶל הַקְּלִיפָּה
וּלְכָל רוּחוֹת וּלְכָל שֵׁדִים:
„זָכֹר תִּזְכְּרוּנִי, זֵדִים!״

לֹא הִרְחַקְנוּ מֵאָה אַמָּה
וְהִנֵּה נִלְקְתָה הַחַמָּה.
צְלָלִים בָּאוּ מֵעֲבָרִים.
וּמֵאֵיזוֹ פִּנָּה בָּאָה
רוּחַ רָעָה,
כִּרְכְּרָה כִּרְכּוּרִים זָרִים,

[1] Hist. contempor. ללאבעני, עי׳ 65.

פָּרְחָה, צָרְחָה, רָגְזָה, שָׁרְקָה,
נָשְׂאָה תִּמְרוֹת-חוֹל וְזָרְקָה
לָעֵינָיִם — וְעַד מְהֵרָה
כִּי הַגַּיְא כִּבְכַף נִעֲרָה
וְעַד מְהֵרָה
עֵץ וָכַר וּשְׁבִיל וָיַעַר
נִגְרְפוּ בְּגַלְגַּל-סָעַר.
פִּתְאֹם וּמְכַשֵּׁפָה בָלָה,
עַל-גַּב תַּיִשׁ רוֹכְבָה אָחוֹר,
חָלְפָה חִישׁ כְּבָרָק שָׁחוֹר...
פִּתְאֹם וּמִקְצֵה הָאָרֶץ
צְחֹק כְּגְעוֹת הַכֶּבֶשׂ עָלָה
וַיִּתְגַּלְגֵּל עַד קְצֵה אָרֶץ...
וּמֵאָחוֹר וּמִפָּנִים,
מִכָּל אַרְבַּע כַּנְפוֹת עוֹלָם,
מִבְּלִי הֶפְסֵק הֵמָּה בָּאוּ
וּבְעַרְבּוּבְיָה רַבָּה נָעוּ,
מְעֻקְּלֵי זָנָב וְקַרְנַיִם
שֵׁדִים פְּזוּזִים, עִם לֵיצָנִים
מְפַשְּׂקֵי-פֶה וַעֲבֵי-שְׂפָתַיִם,
עִם מְכַשְּׁפִים וּמְכַשֵּׁפוֹת
עַל מַגְרֵפוֹת,
יַחַד הָמוּ בְּקוֹל-פַּחַד,
חוֹלְלוּ בְּמַעְגָּל יַחַד,
וּבִמְחוֹלָם
בִּלְבְּלוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם,
עֵצִים, כָּרִים, שְׁבִיל וָיַעַר
נִבְלְעוּ בִּבְלִיל-הַסַּעַר.
וְהָעֲגָלָה,
כִּמְבֹהָלָה,
אָצָה, רָצָה הָלְאָה הָלְאָה
בְּתוֹךְ הַבְּלִיל, וּכְאִלּוּ עָפָה,
וּבַבְּלִיל גַּם הִיא נִסְחָפָה.

נֶעֱלָטָה יָרְדָה רַבָּה
וַיְהִי לַיְלָה, לֵיל מִצְרַיִם,
עַד לֹא רָאוּ הַשָּׁמַיִם
הָאֲדָמָה, וְהָאֲדָמָה
בַּאֲפֵלָה חָגָה, סַבָּה,
עִם הַכֹּל אֲשֶׁר עָלֶיהָ,
צְחֹק לְלִילִית וּלְבָנֶיהָ,
צְחֹק וּמָחוֹל שֶׁל נְקָמָה.
וְהָעֲגָלָה
הָלְאָה הָלְאָה
כְּמוֹ נִרְדֶּפֶת וְעוֹבֶרֶת,
עַל-פְּנֵי גְבָעוֹת
וּבְקָעוֹת
וּמִדְבָּרִיּוֹת עוֹבֶרֶת,
אַף נִגְרֶרֶת הִיא בְּלִי-אַחֲרִית,
בְּאַגְמֵי טִיט וָבֹץ נִגְרֶרֶת...

פִּתְאֹם — טֻשְׁטַשׁ הַכֹּל; חָוַר,
הַבֵּט נַבִּיט — הִנֵּה שַׁחֲרִית...
אֵי הַשֵּׁדִים? אֵי הַזְּוָעוֹת?
הַכֹּל עָבָר!
הוּסַר רֶגַע כְּבְיַד-פְּלָאוֹת...
שֶׁקֶט! וְהָאֲדָמָה מְלֵאָה
אוֹר וְצֶלְצְלִים רִאשׁוֹנִים...
וְהָעֲגָלָה... הָעֲגָלָה —
שׁוּר! עוֹמֶדֶת הִיא תַּחְתֶּיהָ,
וּפָנֶיהָ
אֶל מוּל בֵּית הַקֶּדֶר פּוֹנִים...

(סיסיקון, אב תרס"ט)

א. ראם.

בְּעִתּוֹנִים.

„כיון שנושב רוח חם וימות החמה מגיעים ובעולמי של הקב"ה אורה ושמחה — ימי אבל וצום ובכי ממשמשים ובאים ליהודים בזה אחר זה", — כך היה עולמנו נוהג באותם הימים, כשהיה עוד ר' מנדלי „מחזר בעיירות שבתוך התחום ומספיק לבני ישראל שם מכשירי הבכיה". עכשו אין עולמנו נוהג כך, אלא נושב רוח חם וימות החמה מגיעים — יהודים יושבים ונאנחים וראשיהם מורדים למטה; נושב רוח קר וימות הגשמים מגיעים—יהודים שוב יושבים ונאנחים וראשיהם מורדים למטה... „בקרב שדרות העם אין סימני חיים והתעוררות ניכרים. על כל פנים שוכנת עצבת; כל הרוחות מדוכאים; אין איש מאמין בכחותיו הוא, וגם שנים שלשת העובדים זקוקים לרחמים..." כך מצייר (בנומר „העולם" הקודם) אחד המודיעים את מצב הרוחות בעיירתו הקטנה שבפלך קיוב, וכך הוא המצב ברובו הגדול של ערי ישראל ועיירותיו.

וכבחיים כן גם בעתונות שלנו—קנים והגה והי. „על כל פנים שוכנת עצבת; כל הרוחות מדוכאים; אין איש מאמין..." אין איש מאמין — זוהי הצרה היותר גדולה שניהכה על דורנו. בכל דור ודור היו יהודים יושבים ונאנחים, ראשיהם מורדים למטה ועיניהם זולגות דמעות, דמעות חמות, רותחות. ולא לחנם

אבותיני ואבות אבותינו בוכים: היה על מה לבכות, הרחוב היה תמיד שטוף צרה ויסורים. ואולם דוקא דמעתם של המיסה את האבן אשר בלבם, ובתוך נפשם לא פסקה האמונה, כי כשם שהיה ערב כך יהי גם בוקר. אבל אין אנו נאנחים, כי אם אנו נאנקים דום, האנחה, המשחררת את הנפש, נחנקת בגרוננו, דמעתנו לא תרד והאבן אשר אינה נימוחה ואינה משאירה מקום לתקוה, לתנחומין, „אין איש מאמין"...

„וכן,—קובל הד"ר קלוזנר במאמרו „כוס תנחומים" ב„השלח" חוברת —הולך היאוש ומתגבר, הולך ומתפשט, הולך ומתעמק ועד ההמון הגיע. כמעט פסו מקרבנו יהודים תמימים, החיים באמונתם... עיני האומה, לבו ומוחו, מסופקים בעצם קיום היהדות, ואמונתם תקוה הלאומית הגדולה אף היא אינה עוד אמונה שלמה, חיה, אמונה הרגשה והכרה באחת. ספק ויאוש תקפו את כל העם מקטניו ועד גדוליו, מהמוננו עד מנהיגיו..."

אנו לא בהוה האיום בלבד עינינו נעוצות, אלא רבים מתארים לעצמם גם עתיד הדומה להוה, ועליהם ינטה הנורא...

...„אין יהודים חשים צורך בארץ שלהם,—קובל מר .R ב„הפריינד" בנוגע בידיעה, שנדפסה בעתונים, כי זנגביל נכנס במשא ובמתן עם ממשלת איטליה על אדות מסירת כברת ארץ גדולה לנודדי רוסיה,—יהודים חשים ... חקות, רדיפות, גזרות, פרעות וגרושים. אבל צורך בארץ? אלמלי ... צורך זה חי בנפשם, כי אז היו גם מוכשרים לישב ארץ, ואלמלי ... שולטים באמת בכשרון זה, כי אז כבר היו לנו עכשו ישובים יהודיים ... בארגנטינה, באמריקה ואולי גם בארץ ישראל... יהודים ברחו מפני „...רחת הרעות" (אשר נצאו באותן הארצות), ואחרי עבור שלשים שנה ... השקע מיליונים מה יש לנו שם?... ובשום מקום לא יהיה לנו יותר, ... שרגיל הוא היהודי לעבוד בזיעתו אבל לא בשרירו... ... שנה אינן תקופה ארוכה בעבודה הסטורית. יתר על כן: זוהי תקופה ... יותר מדי, כדי שתספיק לתוצאות גדולות... אבל שלשים שנה מספיקות ... לראות, אם חומר־הבנין חומר הגון הוא או לא..." („פריינד" נומר 1).

וגם הד"ר ברנפלד יושב ומקונן:

„ידיעת השפה העברית הולכת ומתמעטת בדורנו. לאחר שאבד ... הצבור בארצות המערב, הנה גם צבורה בארצות המזרח הולך ומתמעט ... לשנה. ספרות ישראלית מרכזית, המאחדת את כל בית ישראל, אין לנו עכשו... ויותר משנתמעטה ידיעת הלשון העברית, נתמעטה הבנתה. למוד עמוק של השפה העברית הוא כעת יקר במציאות"... („הד־ ימון" נומר 164).

אפשר לו לבעל דין לחלוק על הנחהו האחרונה של המקונן. דוקא במקצוע זה של התפתחות הלשון העברית היו לנו עשרות השנים האחרונות שנות ברכה במדה מרובה. הן כמעט כל הסופרים העברים אשר קמו לנו לפני חמשים שנה, בערך, היו אלמים, או, באופן היותר טוב, נלעגי לשון ממש, והדברים שנכתבו אז עברית (איני מדבר הפעם על התוכן, אלא רק על הסגנון) מעוררים בקרבנו צחיק. עוד בשנת תרכ"ב, למשל, לא ידעו עורכי „המליץ", האיך אומרים בעברית милостивые госуда[ри], וכשהדפיסו בנומר הראשון של אותה שנה את גוף המכתב, שכתב אליהם המיניסטר פירוגוב הידוע, תרגמו את המלים милостивые государи—„אדונים שבעי רצון". המשורר ו„המליץ המפואר" ר' מאיר הלוי לטרים לא ידע, האיך קוראים בעברית ל„סעקרעטאר" (מזכיר) וכתב (ב־קדמתו לתרגום ... „ירושלימה" של לודוויג אגוסט פראנקל) „ממתיק סוד". אורי ... זה שיצר בזמנו מהפכה שלמה בספרות העברית, לא ידע האיך אומרים בעברית „אָמָּנוּת לשם אָמָּנִית" וכתב (בשנת תרכ"ח במכתב לא"י פפירנא) „חרושת למען חרושת". ו„המשורר" גוטלובר, כשרצה להציע לקוראיו הצעירים. כי יפנו אליו בדבר עניני שדוכים, הדפיס ב„הבוקר אור" שלו בין מאמר למאמר מודעה, המתחלת במלה „המדויקת" — ל„נכבדיש" (על סמך לשון הכתוב „נכבדות מדובר בך"). על הקוריוזים המיעטים הללו אפשר היה לי להוסיף עוד עשרות, עשרות קוריוזים כאלה, אלא שאין כאן מקומם. ואחרי שבמשך שנים מועטות, בערך, נעשתה הלשון הקוריוזית הזאת ללשון ממש, שמנדלי, אחד־העם, ביאליק וכו' כותבים בה, ללשון שאותו ד"ר ברנפלד עצמו סגל בה לעצמו סגנון כל כך נוח, פשוט ומדויק, באים ומקוננים ואומרים, כי נתמעטה גם ידיעת השפה וגם הבנת השפה!...

ובכל זאת לא קינת שוא לגמרי היא קינתו של הד"ר ברנפלד: הצבור של השפה העברית בארצות הגלות (ולא בארצות המזרח!) איני הולך וגדל, ואפשר שהוא הולך גם ומתמעט. לכאורה היה בתקופה האחרונה למוד השפה העברית ל„מודה", שהכל חייבין בה, גם ילדים וגם ילדות, והא ראיה: המטודות וספרי הלמוד החדשים נעשו „פאבריקאט" הגון, שחנונים בני חגונים ואפילו חייטים בני חייטים עוסקים בו ורווים ברכה ב„עמלם". ובכל זאת הספר העברי, העתון העברי — אין לך עסק ביש כמנו: ברחובנו אין הגדיים נעשים תיישים והילדים והילדות אינם נעשים קוראים. הנה מה שמספר מר אנ—סקי ב„היעור' אבאזרעניע" נומר 7 ע"ד הביבליותיקה העממית בבוברויסק:

מן החשבון נראה, כי ביחוד גדול מספר „ההשאלות" במחלקת הספרים הרוסיים (70% של כל ה„השאלות") וכי מספר ה„השאלות" במחלקה זו הולך ועולה משנה לשנה (בשנת 1907 — $38\frac{1}{2}$ אלף; בשנת 1909 — $52\frac{1}{2}$ אלף; כלולות בזה „השאלות" ספרים של הספרות העברית־היהודית בשנת 1907 — 148 ובשנת 1909 — 423). ובנוגע למחלקות העברית והיהודית, הרי מספר „ההשאלות" המצויות בהן שקול במעט:

	שנת 1907	שנת 1908	שנת 1909
„השאלות" במחלקה היהודית	6672	9639	11294
„ „ העברית	8670	8345	11171

ואולם אין לטעות ולהחליט על יסוד הציפרות האלה, כי מספר הדרישות ליצירות הספרות היפה העברית הולך ועולה. מספרים מפורטים יותר מוכיחים את היפך. במדה גדולה עולה רק מספר הדרישות ביחס לספרות ילדים (בשנת 1907 — 4416 ובשנת 1909 — 7769). אבל בנוגע לבלטריסטיקה' ו„זורנלים ומאספים", הרי, למרות גדול מספר הקוראים, הדרישות ירדו, כמו שאפשר להוכח עפ"י ציפרות אלו:

	שנת 1907	שנת 1908	שנת 1909
זורנלים ומאספים	484	393	272
בלטריסטיקה	3770	4056	2784

ואם בבוברויסק, בעיר ליטאית שבליטאיות, שודאי יש בה סניף לאגודת חובבי שפת עבר, שודאי יש בה חדר מתוקן, שודאי יש בה אמנים „למטודות" (שהרי באיזו עיר מערי ישראל אין בימינו בני „אומנות" זו?) ואפשר שיש בה גם גבירים וחשובים „המוקירים את הספרות העברית", כנהוג, — אם בבוברויסק כך, בערים אחרות על אחת כמה וכמה!...

* * *

אחד הוא הד"ר קלוזנר, המוזג לקוראיו „כוס תנחומים". אין גם הוא עוצם את עיניו לבלי ראות, כי „כוס היגונים שלנו עברה על כל גדותיה", כי „קשה כשאול מצבנו עתה וממש הגיעו מים עד נפש", אלא שהוא שואל: „כלום אין בהוה ניצוצות של אור מתוק לעינים?".

...„רק שלשים שנה מלאו מיום שנעשה הרעיון הלאומי לתנועה לאומית. ומה מרובים השנויים בכל פנות שאנו פונים!... כמה שעתונינו אינם „אידיאליים" גם עתה—קטנות המוחין של אז אין בהם. נתרחב אופקם ונתבהר. השאלות, שעתונינו עוסקים בהם עתה, שאלות חיים

הן באמת... וכבר יש „פוליטיקה ישראלית" מיוחדת אף מחוץ לציונות... ומה היא הציונות כולה, אם לא הכנה לחיים עבריים מדיניים גמורים ושלמים? והרעיון הלאומי, שעוד לפני שלשים שנה רטיף לו בתוכנו כמעט רק סמולנסקין בלבד, עבר ממדרגת רעיון אל מדרגת תנועה... ובכלל, מי שעינים לו לראות יכיר בנקל, שבמשך שלשים השנים האחרונות נזדקפה הקומה הכפופה של היהודי... ולא רחוק עוד היום, שהגויים ילחמו ביהודים מלחמה קשה בעד הקיום בצורות שונות, הגונות ובלתי הגונות, אבל „כמות מבושלת" לא יהיו להם היהודים עוד. ואף שאלת החנוך של הדור הצעיר קבלה פנים חדשות.. השאלה היא עתה: איך לגדל יהודים ואנשים כאחד, יהודים שלמים ואנשים שלמים... ולכה"פ עשרת אלפי ילדים מתחנכים בארץ ישראל חנוך טבעי, אנושי ולאומי כאחד מדברים בלשונם ונקשרים אל ארצם. והרי עשרת אלפי איש הוא עם קטן, ולכה"פ לוז של שדרה לעם כזה... וכההנוך כן גם העסקנות הצבורית נשתנתה לטוב... על גבולות שלשים השנים, שאנו דנים עליהן, עומדים שני אנשים גדולים: ר' משה מונטיפיורי וד"ר תיאודור הרצל. ואם רוצים אנו למוד את הפסיעה הגסה לפנים, שצעדנו במשך הזמן הקצר הזה, הלא די לנו לקרוא בשם את שני העסקנים הישראליים הגדולים האלה... ובמשך שלשים השנים האלו נוצרו שני מרכזים עבריים חשובים: האחד באמריקה, שאמנם אינו בנין עולם, אבל השפעתו על התפתחות היהדות תהיה ניכרת בימי דורות אחרים; והשני—בא"ץ ישראל, במקום שיש לנו כבר מעמד קטן של אכרים אחרי שבע-עשרה מאות שנה, שלא היה לנו כזה בקביעות בארץ המולדת... וכמו בחיים כן יש לראות גם בספרות התקדמות גדולה... על גבולות שלשים השנים האחרונות עומדים שני משוררים גדולים: י"ל גורדון וח. נ. ביאליק, ודי לקרוא בשני השמות החביבים האלה, כדי להכיר את הפסיעת הגסה לפנים, שצעדה ספרותנו בשנים הללו... והלשון העברית—כמה נשתנתה לטוב, כמה נתעשרה, כמה נעשתה חיה, מדויקה, רעננה... והדבור העברי, שלפני שלשים שנה לא היה לו אפילו זכר בתוכנו, נעשה לעובדא גם בתפוצות הגולה, ובא"י הוא הולך ונעשה לגורם לאומי מדיני"...

„וכי אין כל אלה טפות של תנחומים, שבכחן לעורר את הנפש הניאשת? על כן אני אומר כיחד עם השורר הלאומי הקדמון: כוס היגונים לאט, הרפי מעט!... בוס היגונים עברה על כל גדותיה, ומי שרוצה בהצלת עמו, בשחרורו מן היאוש המרעיל והממית, חייב למזוג לו כוס תנחומים. („השלח" ש"ז, חוב' תמוז).

אמנם כן, הרשימה רשימת-צדק היא, ובודאי ראוי לדון את בעל הרשימה לכף זכות על כי מזג כוס תנחומים זו. אבל... אבל מה נעשה והחשבון אינו חשבון צדק כלל, כי על כן טרח הד"ר קלוזנר ורשם את כל סעיפי „הטוען" ושכח לגמרי את „הנטען" שכנגדו. ודאי רבים וחשובים הם הכבושים שכבשנו במשך עשרות השנים האחרונות. אבל אל נא נשכח, כי עלינו להוסיף על הכבושים הללו עוד „כבוש" אחר השקול כנגד כולם— את הכרית צרכינו, אשר גדלה בלי הפסק ובמהירות מרובה, עד כי יכולת הספוק לא יכלה להדביקה עוד, ומיום ליום עולה הצורך ויורדת היכולת... כמה מועטים היה צרכינו לפני שלשים שנה — קב חרובין, הארת פנים של מה בכך, „כפתור נחושת" משלנו, תקוות השוות פרוטה ושמחית השוות אסימון. וכמה מרובים הם צרכינו עתה: פוליטיקה ישראלית ממש ולא זו המוקפה סימני הבאה; תנועה לאומית ממש ולא צל תנועה ולא „ניבים נאוים ונאומים נעימים"; קומה זקופה ממש ולא עצבים נרגזים; יהודים ממש ואנשים ממש ולא נשמות רצוצות התועות בעולם ההוא ומתקלעית בתוך כף הקלע — מציונות לאנרחיות, מאנרחיית לאהבה חפשית, ומאהבה חפשית לגעגועים על קפוטה ארוכה ופאות מסולסלות; עסקנות צבורית המולידה ומגדלת את הכשרונות הדרושים לה, המכינה עסקנים צעירים עוד בטרם כלה זמנם של הזקנים, ולא עסקנות צבורית כזו, שאין היא יודעת היום מי יהיה מפרנסה וגואלה מחר; ספרות ולשון ההולכות וגדלות מתוכן, ההולכות ומשפיעות על העם ונעשות חביבות וקדושות לו, ולא ספרות ולשון שעמי הארץ וחנונים שולטים בהן ונערים מתקלסים בהן... כאלה וכאלה [illegible] צרכינו היום, לאחר שיצאנו מאותה העוגה שעמדנו בה [illegible] שלשים שנה. גדלו ובשלו הצרכים הללו במהירות גדולה [illegible] מדי. אבל הנעשה אין להשיב, אין להכחיד ולמעט עוד את הצרכים אחרי אשר כבר גדלו ובשלו, והרי הם הולכים ועולים אם נאבה ואם נמאן, והיכולת אינה מספיקה להדביקם ומאליה היא הולכת ויורדת, הולכת ויורדת...

* *
*

ואולם עדיין יש בקרבנו גם כאלה שצרכיהם כל כן מועטים ושאיפותיהם כל כך פעוטות, עד כי דומים הם לבני אדם החיים לא בעלמא הדין. וכשאתה מקשיב לפרקים אל שמחתם, אתה תמה ושואל את עצמך: שיחה זו מה יש בה, תמימות בלבד או גם קצת מאותו הדבר, שהוא ההיפך הגמור מן החכמה?

הנה, למשל, ה„נאיוי וואסחאד". בהתפעלות מרובה ובדבקות עצומה הוא מספר (בנומר 16) על הישועה הגדולה אשר הביא וורנר זומברט לעם ישראל, כי עמד על התפקיד המיוחד שהיה לנו ביצירת הסדר הכלכלי השורר בעולמנו והוא, ה„נאווי וואסחאד", אומר:

„זומברט מסיר מעל היהודים את האשמה היותר קשה, אשר שונאנו מתעקשים להטיל עלינו; חקירותיו מבטלות פעם אחת את האגדה המתהלכת הקדומה, כי היהודים בטלנים הם ונזונים משל אחרים... ואולם חקירותיו של זומברט שופכות אור רק על תפקידם של יהודי המערב ביצירת המשק העולמי... כשאנו סוקרים בסקירה את תוצאות האנרגיה המתמדת של עמנו שנגלתה בכל מלוא רוחב של הממלכה (הרוסית), אי אפשר לבלי להכיר כי היא תופסת את המקום היותר חשוב בתולדות גדול החרושת והמסחר ברוסיה. אין זו הפרזה אם נאמר, כי בחלקם של היהודים עלתה העבודה הראשית בנוגע להצטרפות רוסיה אל המשק העולמי..."

ובכן:

„אנו צריכים ויכולים להוכיח, כי בהתקדמות החרושת והמסחר ברוסיה היו היהודים יוצרים אקטיביים לא פחות מאחינו שבמערב. חמרים (матеріалы) בודדים, המתגלים ע"פ מקרה משפיעים עלינו בטחון, כי אפשר לבסס הנחה זו על יסודות מדעיים גמורים"...

וזוהי „העבודה הנחוצה" שמצא ה„נאווי וואסחאד", זהו הצורך שחשים האנשים הללו בשעה זו, כ„שמצבנו קשה כשאול וממש הגיעו מים עד נפש". וכשאתה קורא דברים כאלה אי-אפשר שלא תשאל את עצמך: מה יש כאן, תמימות בלבד או גם קצת מאותו הדבר, שהוא ההיפך הגמור מן החכמה?

קשה תפקידו של סוקר: לפרקים הוא מוכרח לנגוע בזוהמא, והן יש זוהמא, שטפה אחת ממנה דיה, כדי להרעיל את כל האויר מסביב לה. היה מעשה ועורך ה„מוריע" הידוע האשים את מו"ל ה„פריינד", כי נשאר בידו איזה סכום מן הנדבות, שנשלחו להמערכת לטובת שדודי דוסיאטי. מו"ל ה„פריינד" הוכיח על ידי דקומנטים, כי אין זו אלא עלילה, כי בזמנו מסר את הכסף לבאי-כח „האגודה להשגת שווי זכויותיהם הגמיר של היהודים", ועל זה משיב עורך „המוריע" הידוע כדברים האלה:

„כי מפני שבדוסיאטי, אף שהיא עצמה והפוגרום שבה היו אופיציאליים (פוגרום אופיציאלי!) אך לא היה קומיטט אופיציאלי לקבל נדבות, לכן מצא ליותר נכון למסור כסף השדודים להקומיטט של ה„סאיוז פאלנאפראוויע", שלא הקומיטט בלבדו, אלא שגם כל ה„סאיוז" ופעולותיו לא רק שלא היו איפיציאליים, אלא שעוד היו במחשך כל מעשיהם למטרות פוליטיות, שבשבילם נתגלגלו הדברים ונעשו עוד הרבה פוגרומים ודמי יהודים נשפכו בראש כל חוצות!..." (פזור האותיות לי הוא.— א. ר.).

זוהמא!...

„לוּצֶרְן״.

VI.

-- „וכך חדלתי עוד בילדותי להאמין במה שקוראים „עולם״, ובני האדם נראו בעיני כנודדים נצחיים, שאינם ... היום לאון יטולטלו מחר, והם נעים ונדים בעולם ההפקר, ... ביום ונדים בלילה — פתח שוב איש־שיחי, ודבריו היו ... יותר, כאילו על זולתי נאמרו הדברים: — מצא לו ... מקום להניח עליו את ראשו שעה קלה — הוא מלא ...; נשאר ללון בחוץ תחת כפת השמים על פני האדמה ... והקרה — הוא מלא רוגז. בין כך ובין כך — עולם ... נוהג ..., וכך סיבב הגלגל בלי תכלית: במקרה בא ...־הוא ונגע בו והביאו לידי תנועה, ועתה לא יעמוד עוד ... איש אשר יעצור בעד סבובו ... קשה היה לי בימי חיי ... למצוא סדר למאורעות, לראות את „המוכרח להיות״.. ... דבר בא לי פתאם, בלי צפיה, בלי קשור עם הדבר שקדם ... הנה טולטלתי למקום אחר, ובטרם הספקתי להתבונן ... מסביב — ופתאם שוב חיים חדשים, רשמים חדשים, ... חדשים, סביבה חדשה. דומה, ארוכה היא עד לאין סוף ... חיי — ולאן תובילני? ולשם מה?...

„כן ביום שנסע הדוקטור נפטרה השפחה והלכה לה לבקש ...: חששה להפסד ממון, ואנכי נשארתי לבדי... מן הבוקר ... הערב לא נחו רגלי: עברתי על פני החדרים הריקים או ... בחצר, ובכל מקום טאטאתי, נקיתי, חטטתי, כאותו ... על יד ביתו, שזכה בו פתאם בגורל...

„אף לשעה קלה לא עזבתי את הבית, נדמה לי, כי יושב אני בארמון רוזנים, ואנכי הפקרתי ליורש אחוזתם, יאם רק ... מכאן, יבאו שונאי ויהפכו את הארמון לדיר של בקר וצאן... ... נאמן הייתי. על הכל פקחתי עין. ראיתי דבר מתגולל, דריסותיו וטמנתיו — ואף על שוה פרוטה חסה עיני, כאילו לא יורש של רוזנים הייתי, אלא יהודי זקן שבניו מפרנסים אותו, וכדי להראות להם, כי גם הוא „עובד״ ואין הוא „אוכל לחם חנם״, הרי הוא גוחן תמיד ומרים מעל הרצפה בכובד־ראש כל ...נה, כל מסמר, כל קיסם...

„השכנים שבחצר, הרגישו, כנראה, בכך. רצען, יהודי כחוש ורם־הקומה, מטופל בילדים, שהיה גר במרתף הבית, פנה אלי:

— „למה אתה מפזז אילך ואילך ככלב פצוע, שבעליו השאירוהו בכונה בידי אחרים?

— „כלך לך סנדל בלוי, רצועה קרועה! — עניתי בכעס ...ראיתי את עיניו הזועמות כעיני משוגע, נשאתי את רגלי לברוח, ...יראי לבל יכני ברצועה שבידו, כדרך שהיה רגיל לעשות ...בניו, ביחוד באותם הימים שהיה בטל ממלאכה או ביום השבת...

„זכר זאת, כלב מזוהם, עוד נפול תפול בידי... את מקלי ...שבר על גבי כרעיך, תל־עולם אשימך, מצורע, מלכך־פנכא — ...ף הרצען ברדפו אחרי ומטאטא בידו. ואולם אנכי כבר נמלטתי אל „רשותי״, אל המטבח, נעלתי את הדלת, ובעד החלון שלחתי אצבע למול איש־ריבי.

— „אדון נכבד, לועג אני למצנפתך האשכנזית—מגבעת ...לויה היה חובש לראשו בחול ובשבת — יש בידי לגרש ...אותך מזה, ועתה „פערצייען זי מיר״ — הרעימותי אותו בדבורים אשכנזיים למחצה, ובעד האשנב הפתוח הבטתי אליו כשהוא מלא חמה, חורק שניו, קומץ אגרופו לעומתי, מאים עלי במטאטא, כאותו מנקה הארובות בשעה שקונדסים נוטלים את הסולם ממנו. כמה תענוג גרם לי המחזה הזה! נהניתי לראות את הרצען בשעת כעסו, להרגיש כי אדון אני כאן ואיני ירא מפני איש...

„מתוך פזוז נכנסתי אל האולם, עמדתי לפני הראי הגדול, התחלתי מתהדר ומתיפה, כתופרת בת־עניים המביאה לגבירה שמלה, ועד ש„המאדאם״ שוהה להכנס, היא יושבת ומסתכלת לרגעים בראיים שבחדר...

„איש לא עמד לי לשטן. שמח בחיר בילדותך כאות נפשך. אין לך אדם שאין לו שעה!

„את צוארון כתנתי הגבהתי למעלה, למען יתראה כצוארון מגוהץ—כדרך שלובשים בני בעלי־בתים. ואת חתימת שפמי החלותי להחליק, מעשה חתן בשעה שמוליכין אותו לבית־הכנסת... ופתאום, בתוך כדי סלסול מתיך גדלות, תקפתני עצבות איומה... לבי נמלא נוחם, ומתוך צער הרהרתי במעשי, כי עלבתי קשה את הרצען החולה והרגזתיו ... נתביישתי בפני עצמי, כאילו נשאתי בלבי עון חמור, ואיש עומד לפני ומסית לפי תומו על דבר עונות ממין זה, — והוא אינו יודע את הנעשה בלבי...

„זכורני, כי עד לאותו המאורע הרגשתי רגש מעין זה פעם אחת בחיי. הדבר היה כעבור שנים שלשה ימים לבואי אל הבית הזה. רעב הייתי, ולבקש אכל נתביישתי. במקרה נכנסתי אל חדר־האכל. ראיתי על השולחן אגוזים טורקיים. מלבדי לא היה איש בחדר — נטלתי מלא חפני אגוזים וטמנתים בכיסי. ואחרי הדבר הזה, כשהייתי נפגש עם אשת הדוקטור, ואפילו עם השפחה, ואגוזים ואפילו קלפות אגוזים היו פזורים על השולחן, לא מצאתי לי מקום להסתר מחרפה וכאב: נדמה לי, כי מביטים עלי בעינים פקוחות לשמור את צעדי...

— — — — — — — —

„עד הערב ישבתי מלא בושה ונפשי הומה מתיך הרהורי תשובה, ורק כעבור שעה קלה חשתי, כי אין כאן לא חרטה ולא תשובה—לא על החטא שחטאתי להרצען החולה יכאב לבי, כי אם על אשר בגדופיו נגע אותו האיש, אולי שלא בכונה, בפצעי שלא הרגשתי בו עד עתה... לא על עלבונו אני מצטער כי אם על עלבוני... לגלוגו הביא אותי לידי הרהור, כי לא בן־בית אני פה —זר הייתי וזר נשארתי!... עתה ראו עיני את אשר נעלם ממני בהיותי שרוי במצב של שכרון... הן לא ארע, למה נסעו בני הבית הזה, ולאן?...

„וכל אותם הימים לא ידעתי מאומה: סוף־כל־סוף הבדילוני מחברתם, לא נתנו לי דריסת־הרגל ברשות־היחיד שלהם... כיהודי של „מושב זקנים״ הושיבוני בחדר מיוחד, כאלו אמרו לי: הא לך לחם לאכול ואל תדחק להכנס למקום שאינו ראוי לך... מי ומה הם מיטיבי? מה לי פה? ... גם אחרי אשת הדוקטור החלותי היום להרהר... הרצען שואל: „למה אני מפזז אילך ואילך ככלב פצוע?״... ואמנם למה השאירוני כאן לבדי בבית?... ככלב אסור בשלשלת הניחוני, כי אשמור הכל ואתנפל על כל הבא לנגוע ברכוש ארוני!...

„פחד אחזני. משעה לשעה תקפו עלי הרהורי־יאוש אלו... דברי הרצען כבשו בבת אחת כביש בלבי, וביד חזקה הכחידו משם את כל הזכרונות הנעימים. עינים קטנות כעיני לץ קרצו אלי בלעג, ואשפל ואדל בעיני עצמי... „רק לשם מצוה הכניסונו לכאן״ ... — ובכל זאת הרגשתי, כי עד עולם לא אסלח להרצען את עונו, כי נרחק לתוך רשותי, וכעשיר הבא להילולא של עני ערבב את שמחתי... ורעיון משונה הבריק במוחי הרופס: „רעים וחטאים הם האנשים הבאים לגלות את האמת ולפקוח עיני רעיהם״...

„מכה מעלה ארוכה, עלבון אינו מעלה ארוכה" — אמרי אינשי, וכמה מן האמת יש בפתגם זה. אילו הכני הרצען, פצעני, לא היתה בלבי טינא עליו; הוא — את חלומי הרם: הזכיר לי, כי לא בן בית אני, כי אם שומר עני.

— — — — — — — —

„אור כחול רחף בחללו של האולם, כעין משק כנפים נשמע, כל הכלים נדמו כמתנועעים אט — ובכל זאת שררה דממה מעיקה, כאותה של שעת ערב־חטא ... השמש שקעה כמעט, ורק מרחוק נראה כדור אש נח במורד על גבי השלג הלבן. והלילה הממשמש ובא דטיל אימה: איכה אשאר פה יחידי?... ליד חלון עמדתי אולי תראינה עיני נפש חיה, אך בתוך הדמדומים ראיתי רק צללים מתנועעים... על גבי התריסים ראיתי והנה צפור קפואה שוכבת. נסוגתי אחור בחרדה: נדמה לי, כי לא אחד ממראות־החרף השכיחים לנגד עיני, כי אם רמז על הצפוי לי... גם אנכי, כאותה הצפור, אגוע ואמית מאחורי גדר, נעזב מאלהים ואנשים... גגים למאות מכוסים שלג נוצצים לנגד עיני, ותחת כל אחד מהם, בחדרים חמים, יושבים בני אדם לאלפים, איש איש חבוי בפנתו, ברשות היחיד שלו, וחיי האחד אינם תפוסים תפיסה כל־שהיא בחיי השני... אם אפול היום למשכב, מי יסעדני, מי ישקני מים, ובמותי לא יוריד איש דמעה...

„ובאותה שעה נתגעגעתי על בית הורי — שכחתי כי גרש גורשתי משם... שם בתוך האהלים הצרים, ליד הכתלים העבשים והטחובים, כאלו ירוח לו לאדם, כאלו ירחב לו, ואולי גם ידע שמחה...

„פתאום שמעתי קול דופק בדלת. חרדה אחזתני: מי יודע, אולי גנבים הולכים ובאים?... ואולם התאמצתי, ובגבורת פחדן, השם נפשו בכפו בשעה שלית ברירה, פתחתי את הדלת.

„מאן־דהוא נתגלגל ונכנס אל הבית. הדלקתי נר, ובריה משונה נגלתה לפני: ריבה גבנת, פניה כפני זקנה וקומתה כקומת ילדה־בת עשר, ראשה גדול וסגלגל, עיניה קטנות ושפתיה עבות, עד כי לא יכלו להסגר, ובעדן בולטות שנים גדולות ולבנות. היא עמדה ונסתכלה בי, וכבהמה העלתה גרה...התבוננתי אליה: מראה פניה שחור וברק להם כפני הכושי, העינים אינן קטנות ורק ריסים ארוכים וסבוכים מאפילים עליהן, ומתחת לחוטם הארוך והעב צומח שפם כשפם גבר... את ידיה הפשילה לאחור, קרבה אל הכותל, ומתוך שתיקה עמדה ולא גרעה עין ממני.

„נדמה לי, כי לא בעיניה היא מביטה עלי, כי אם בשפתיה, וכרעב, אשר זה ימים רבים לא בא אכל אל פיו, היא איכלת ואוכלת אותי במבטיה הנושכים... כחיה ברמית אדם נראתה בעיני, פסעתי לאחירי קצת ואמרתי:

— „ודאי באת אל אחד מבני הבית?... אבל כעת אין איש... הכל נסעו... איני יודע לאן...

— „אין איש"—ואתה הלא פה הנך!" — פרצה בשחוק צרוד, וכל גופה יחד עם החטוטרה רעד קצת, כאילו נכותה ברותחין — „קרובה אני, ממשפחת „המאדאם"... הדוקטור בקשני לבוא ולגור בביתו... רוצה אני ללמוד כאן... ובכן נחיה יחדו בשלום, לא נתקוטט, האין זאת? ... רואה אני כי נער יפה אתה, אלא שהחוטם קלוט קצת, אבל אין בכך כלום, יש בעולם בריות מכוערות יותר ... ראה נא, הן גם חתימת שפם אין לך, ואולי לא נער אלא נערה אתה?... גשי נא, נערה יפה, אוהבת את „מרמלד"?... כל הנערות חומדות ממתקים וצעצועים... גשי נא, צעצוע נעים... —

„חטפה אותי בזרועי ובעל כרחי משכתני אחריה אל האולם. נדהמתי. „בריה זו מהי?" פיה לא פסק ממלל, ורוקקת היתה בשעת דבורה כזקן שכור, וצחוקה היה פרוע, מעושה. פיה הרחב נתרחב עוד יותר, כאלו אמר לבלוע את העומד לנגדו... ניכר היה הדבר, כי „דבורי החבה" הללו זרים בפיה — אין רוח נעימה, וכונות אחרות צפונות בהם...

„ורגע אחד נדמה לי, כי לא אדם כי אם כלב שהוא זועם עומד לפני, והוא מלטפני לפי שעה, אך עוד מעט ויתנפל עלי ויקרעני לגזרים...

„היא הפשיטה את מעילה ונשארה לבישה בלוזה ורודה, ומגבעת פליוסין על ראשה... ובאותה שעה, כשנסתכלתי בה, עלה בדמיוני זכר „פריצה" מטורפת וגבנת שהיתה תועה בעיר־מולדתי בסמטאות ליד חצר־בית־הכנסת בין בימות החרף בין בימות הקיץ, לבושה גם היא בלוזה ורודה ומגבעת־חרף חבושה בראשה... האמות היו מסתירות מפניה את ילדיהן לבל תאור אותם. וכאותן האמות הרהרתי גם אני מתוך רוגז: „על מה זה בא הלום השד הגבן הזה?..." ואולם לבי הלך אחריה: לא יכלתי לסוג ממנה... פניה היו לוהטים, עיניה, שכעין קרום לבן היה מצליל עליהן, הביטו נכחי, וכמתוך תגומה התחננו אלי... בקושי עצרה בעד נשימתה: נדמה, כאלו שדיה הצומקות והנופלות נאבקות עם החטוטרה הגדולה... נמלאתי רחמים על הבריה העלובה הזאת...

— „אולי רוצה גברתי לאכול או לשתות, ואכין את המיחם — פניתי אליה, באין בפי דברי־תנחומין טובים מאלה...

„היא כבשה פניה בחזה, כאילו נתביישה להביט בפני.

-- „מה טוב אתה! — ענתה לי מתוך גמגום -- אך למה נבוכות ככה, נער חביב?... שמא נפלה עליך אימה בראותך ריבה באה בחצות הלילה?... דומה, עדיין מפחד אתה מפני הבתולות?... אל נא תירא; הבתולות אינן מסוכנות כלל... אך — לעת־עתה הראה לי מקום לשכב: עיפה אנכי. וחוץ מזה יראה אני להתיחד עמך, התבין?...

„מה הדבר, מדוע יראה את מפני?... כלום עשיתי לאיש רעה?—שאלתי אותה כנעלב. אך היא התרוממה, ומתוך כעס אמרה:

— „אל תרבה מלים, שוטה... עשה כאשר בקשתיך... קטן שוטה גרוע שבעתים מגדול שוטה...

„וברגע זה ראיתי את עצמי רפה־אונים וחסר־כח לעומתה... שמעתי לקולה, הולכתיה אל חדר־המטות, ואנכי שבתי אל חדרי כנזוף. כל הלילה נדדה שנתי. כחידה סתומה היה לי כל אותו המאורע... ובתוך הרהורי הוברר לי. כי הגבנת באה לא במקרה, אך בשורה בפיה אלי, ורק לא ידעתי עוד, אם טוב או רע תבשר לי... והגבנת לבשה בעיני צורה אחרת.

„רבון העולמים! כמה מכוער הוא עולמך! מה רבו בו הבריות המשונות!...

— — — — — — — —

„כשקמתי ממחרת משנתי, מצאתי את הגבנת יושבת באולם וספר בידה. שערותיה פרועות, פניה מפיקים ליאות ואפטיה, כאילו זה עתה ירדה מעל ערש דוי, והחטוטרה עטופה סודר. היא עשתה עלי רושם, כאילו נאבקה כל הלילה עם מאן־דהוא והמלחמה התישה את כחה... בכלל נראתה בעיני בצורה אחרת משל אתמול: שקטה, שלוה וגם — כמי שנאה לאדם — דואגת ועצובה... ובהביטי עליה עתה, שמחתי בלבי: הנה תשב בבית הזה עוד נפש אחת. לא התאפקתי, וכילד הנושא בלבו ימים רבים סוד המעיק עליו, אמרתי בחפזון:

—„אתמול שנאתיך, משונה היית בעיני, ועתה לא כך...

...ני מיה, בודד אני פה, כשומר בבית הקברות... הבדידות ...יר על הדעת... כאן במרתף דר רצען, יהודי אכזר, ...י בי מרעים אותי... אתמול, קודם שבאת, רצה להכותני... ...הריקים חרפני... —

— ,ובכן אומר אתה לעשות אותי מגן לך? — נעצה בי ...עיניה, וברק משונה נגלה בהן: — אכן דבר גדול הוא, ...ביר רב יש כאן, אבל, יקירי, בצלי אל תבקש מחסה... ...נפים לי רק חטוטרה, ותחת החטוטרה לא תמצא מסתור... ...תולעת תרמסך... גם בי, חביבי, מתעללים רצענים, וכח אין ...להושיע לעצמי. הן גם אתה שנא שנאתני... ואולם הבה ...א לך עצה טובה: אל תלחם באגרוף עם הבא להרע לך, ...נצפרניך נקר את עיניו... אנשים חלשים כמונו צריכים ...ית מעשה החתול... בני־אדם כלבים הם: רק על הפגרים ...מתנפלים... ואותנו הם רואים כפגרים מתגוללים בחוצות...

„היא חרקה שניה הלבנות, והדברים יצאו מפיה כמתוך ...כמהילים ברעל. לא את הכל הבינותי, אך הקשב הקשבתי ...ב־לב ותמהתי: „גבנת, בעלת־מום, כל גופה אינה אלא גל ...עצמות, דומה עוד מעט, והנשמה תפרח מן הגוף הזה — ...מחוכמים דבריה!... כל דבור ודבור — הולם פטיש, מוחץ ...כאב...

„גדלתי בעיני עצמי: עלמה חכמה כזו, פקחית ממש, ...ים גדול בשנים — לו יהא גבן — מדבר אלי ככובד־ראש כאל ...ני, משיא עצה בלי לגלוג ובלי חמלה, כי אם, פשוט, ...אדם הפונה בדבריו אל רעהו. היא מדברת אלי בלשון חבה — ...מעודי לא נסיתי בתענוג זה...

„ישבתי על ידה. באנו בדברים. בחוץ סער, סופות ...ג שרטו בין השמים ובין הארץ, שמשיות החלונות רעדו, ...תריסים רעשו. ואיתה שעה ישבנו שנינו, פרושים ונבדלים ...מן העולם והמונו, כאילו אין כל דבר נוגע אלינו, ובחשאי ...כיהודים, שפכנו שיחנו איש בחיק רעהו... הרבה ספרתי לה מדברי ...ימי חיי והרבה שמעתי מפיה על אדות צרות חדשות, אשר ...א שערתי מימי... לפעמים היינו נכנסים זה לתוך דברי חברו, ...אלו אמרנו להתחרות זה בזה בספורי־צער ותאורי יסורין...

„נודע לי, כי היא איננה בעלת־מום מלדה. היו ימים, והיא — בת חמש או שש — יפה ובריאה. והנשים היו אומרות, ...ים ללדת יפת־תאר כמוה, כראי הוא לסבול צער הריון ולדה... ...הכל התכרבו בה... הוריה העשירים פנקו אותה, כי יחידה היתה ...להם. לא היה דבר אשר מנעו ממנה, ולא יפה בלבד, אלא גם ...חרוצה היתה... ועל כל אלה עליזה ושובבה... רק עם נערים ...אהבה להשתעשע... פעם אחת, איש לא היה בבית, טפסה ...ועלתה על ארון, נתקלה ונפלה למטה — ונשארה בעלת־מום... ...ומן מה היתה גם אלמת... גם מראה פניה נשתנה... עתה אין ...היא דומה אפילו במשהו לאותה הילדה... רק תמונה פוטוגרפית ...נשארה לה לזכרון מן הימים ההם, ואולם היא הכחידה אותה — ...מה שעבר ולא ישוב עוד, אל נא יהי דוקר את העין...

„בשנים הראשונות, אחרי שעמדה על דעתה, נסתה פעמים ...אחדות להמית את עצמה... „כלי שנשבר אין לו תקנה אלא ...אשפה" — כך היתה טוענת, בקרעה בסכין את השמלות ...החדשות, שהיו מביאים לה, כדי ש„צעצועים" אלו יסיחו את ...דעתה מאסונה... הפקידו עליה שומרים, לא הניחוה לבדה אפילו ...רגע אחד, וסוף־כל־סוף — עלתה השמירה יפה... עתה היא חיה, ...וכבר חדלה גם לחשוב על אדות המות... דוקא בחיים היא ...רוצה, כאילו על אפו ועל חמתו של מאן־דהוא...

„הורית מתו, אך אין היא בוכה על מותם... קשים היו חייהם בימים האחרונים, קשים מאד!... ירדו מנכסיהם, נתדלדלו... אביה, יהודי נא, סוחר, והליכותיו נאות — אפילו בתוך ביתו לא הסיר אבנטו מעליו — ועל הכל, אדם תקיף, הלך באחד מלילות החרף בכבודו ובעצמו אל בית שכנו, חייט לנשים, לשאול פת לחם וגזר עצים... ומטחר בבקר יצא אותו חייט ופרסם את הדבר בעיר והתפאר, כי אלמלא הוא היו „הדלים הגאים", „הדלפנים היחסנים", גועים ברעב... כל אותו היום ישב אביה דומם, ראשו בין ברכיו, ואמה בכתה:

—„רבונו־של־עולם, כלום אין לך באוצרך פת־לחם בשבילנו, ולא תצריכנו לידי מתנת בשר ודם?

„כל אשר היה בבית נמכר או ניתן בעבוט, ובבוא הלילה ובני הבית היו רעבים, היה אביה נגש אליה נושק לה, מראה באצבעו כלפי מאן־דהוא ואומר:

— „הרואה את, בתי, כל מה שנותן אלהים הרי הוא נותן ביד רחבה — וגם צרות בכלל...

„בחיי הוריה ראתה את עצמה ככפויה, אף כי אינה מבינה כראוי טעמו של דבר. עתה בת־חורין היא: אין לה ארונים — והלום באה כדי ללמוד על מנת להיות מילדת.

— „כלום חושב אתה, כי המלאכה הזאת לוקחת את לבי? — פתחה בלחש, בהתבוננה מסביב, כאילו רצתה לגלות באזני סוד כמוס: — הרבה מאד פנקוני, עד שאין בלבי חבה יתרה אל חיתולים... אך לדבר אחר אני מתכונת... בינה נא: טיב להיות אם... אשה חשוכת בנים היא כצפור בכלוב, היא מתלבטת מבלי מצוא מנוחה... ואולם אנכי לא אלד בנים כל ימי חיי... התבין, עד עולם לא אזכה לשם „אמא". ושדי תהיינה צומקות ופי ילד לא ירטיב אותן... לבי לא ירגיש, כי בקרבי הולכים ונבראים חיים. מה פשעי ומה חטאתי?... ואני רוצה לשבר, למגר, לנקום נקמת חיי במי שהוא... על עול כזה לא תדם נפשי... אך אלהים רחוק מאתנו, ובני אדם קרובים... והיה כי אלמד עבידת מילדת, אז יהי בידי לשכל אמות רבות... כמוני יחנקו בני־אדם בתוך דמעות... כל העולם הוא בעיני בית־אבל, ואיככה אוכל וראיתי הילולא וחינגא בבית־אבל...

„פתאם הפסיקה בדבריה, נפנפה בידה, כאלו אמרה:

—„למה זה אדבר אליך כדברים האלה — ואתה הלא עודך תינוק.

„נדמה לי, כי רק במקרה פתחה פיה לדבר עמי, ועתה מתחרטת היא על הדבר... את מזמות־לבה לא הבינותי. חשבתי, כי ספור בעלמא הוא. נפשי חשקה לוסר לה דבור של חבה, אשר יכנס אל לבה, יעודד אותה — ואולם לא היו מלים בפי.

„בעסתי על עצמי — ומתוך עצבות פניתי אליה:

— „הלא חכמה את, בארי לי: על שום מה אנו סובלים כל כך?... איככה זה יראה היושב־בשמים בענינו ויחריש?...

— „איככה זה יראה היושב בשמים? כלום יש אלהים בשמים?.. שוטה שבעולם, אלהים לא היה ולא נברא אלא משל הוא, בדותא, לא דובים ולא יער... ואם יש אלהים, ברי לי הדבר, כי הרצען האכזרי שלך טוב ויפה ממנו... לתת לתינוק בן חמש, כי יפול מעל הארון ויהיה ברגע אחד אמלל לעולם... לא! — הרצען האכזר שלך לא יעשה עול כזה. ואולי —? יהי כדבריך — גם הרצען מסוגל לדבר הזה. סוף־כל־סוף: כאב כבניו, כאלהים כיצוריו...

„מעודי לא שמעתי דברים כאלה, אף כי גם בלבי היתה לעתים־קרובות טינא על מנהיג העולם — ואולם לשמע דברי־הגדוף האלה חרדתי חרדה גדולה, ואתחנן:

—„אל נא... אל תקציפי את אלהים... הלא כל יכול הוא. אל רחמים הוא...

„על שפתיה העבות נראה חיוך משונה, שהביע בוז לעצבה, בוז מתוך אדישות, כאותו שמרגיש בעל־עבירה זקן, בשעה שבניו מטיפים לו מוסר...

— מה שמך?.. — שאלה ברצינות, כאלו נגע הדבר לחייה.

— „שמי?.. בנימין.

— ובכן בנימין נכבד, הלא בחור כהלכה אתה, וכבר ראית בחייך עוני במדה מרובה, ולמה זה תם אתה? „ה' ירחם". גם אבי היה אומר כך... היכול אתה לתאר לך, כי בבקר בהיר אחד יקום אדון כל העולמים מכסאו כבודו הרם והנשא, יוציא אנחה עמוקה: „אוי לי, לבי יהמה על דגבנת", ודמעה של חרמה תרד מעיניו, ונס גדול יארע: החטוטרה שלי תעלם, והיה אהיה לעלמה יפת־תאר ויפת־מראה, לחיי — שושנים ושפתותי — שני? — הוי, בנימין חביב, אל תדבר אולת!... אם היית אתה אלוה, אפשר שגדלה אז בעולם מדת הרחמים... ואולם — שמעני: אל תתרועע עמדי, הרחק ממני... נער תמים אתה, נשמה טהורה, ואנכי... ריבה מזוהמה, נשמה של שפחה חצופה... צדקת על אשר שנאתני אתמול. לבך הטהור הגיד לך, כי לעיניך נפש מכוערה... אך—סוף פסוק!... אין איש אשר יבקש ממני דין־וחשבון... מי יעיז להטיף לי מוסר... אני עשיתי ואני אסבול... מיוחסת שבמיוחסות אנכי...בעלת־מום אני... המבין אתה, מה זה מום, גוף פגום...

„ופתאם נמלטה מן החדר, כאלו גרשו אותה בחרפה, נעלה את הדלת ברעש—ונעלמה.

„מן הבקר ההוא והלאה התחילה מתחמקת מפני... יומם היתה יושבת סגורה בחדרה, גם בשעת סעודה לא יצאה, ואך אתא לילה היתה עוזבת את הבית בחשאי, בלאט, ראיתי, כי מסתירה היא ממני דבר... נדמה לי, כי נבאשתי בעיניה, והדבר הזה גרם לי צער. משעת השיחה הארוכה הרגשתי, כי יש בלבי געגועים רבים עליה — ורצון נתעורר בקרבי לשבת על ידה תדיר, להאזין אל דבריה.

— — — — — — — —

„בינתים הלך וגבר החרף. צנה קשה. ימים קצרים מעוננים, לילות ארוכים, דוממים ואחוזי־הרהורים, בהירים... מעודי מטיל עלי החרף איזו אימה: העולם כולו מזקין פתאם, מלבין; העולם כולו שרוי בצער חורבן — ובשעות אלו לא טוב לאדם לשבת בדד, להתיחד עם עצמו, שעמום תוקפני...

„כפשע ביני ובין אדם חי, והאיש אינו זר לי — ואולם כעין מחיצה מפסיקה בינינו, ואין בידנו לגשת זה אל זה. נסיתי להתדפק בדלת חדרה. אך הגבנת הרימה קול משונה, כאלו שודדים נפלו עליה בחצות הלילה—אחר גערה בי: — „לך מזה, אל תרבה יסורי. כלה כחי!..

„ומאז לא נראיתי לפניה, וכדי לגרש מלבי את העצבות, החלותי לטיל בחוצות וברחובות... בני אדם הולכים, נוסעים, כל אחר שקוע בעולמו. גופים עטופים אדרות, ראשים חבושים כובעים כבדים, כאלו טומנים הם בתוכם מחשבות גדולות...

„ובעודני מהרהר בענינים גדולים, דוחפים אותי, שלא בכונה, ואני נופל, ואיש אינו שם לב אל איתו העלם הלבוש קרעים, המתלבט בין העוברים והשבים... ורק העגלונים, במחאם כף אל כף או בלטפם את סוסיהם הקפואים. העומדים וראשיהם כבושים בקרקע, כאלו מובלים הם לטבח — רק הם מלגלגים עלי בקול:

—„הוי, אשכנזי קטן, הזהר והזהר שמא תפול ותהיה „קדוש" בעגלא ובזמן קריב... קום ועלה אל המרכבה!..

„אך אנכי מעמיד פנים כאלו לא שמעתי. איני חס על כבודי. אני נופל וקם והולך הלאה. ורק הקור מציק לי, על ראשי—מגבעת קטנה וקלה. אזני נכוות מקור. בעד קרעי מעילי חודרת הצנה ובשרי סומר. מבעד חורי נעלי מציצות אצבעות רגלי, והן כחולות ונקשות—ומנוחה אין להן: מחטטות הן בצפרניהן את השלג, כפרוגיות רכות המנקרות בחרטומיהן. בלואי סחבות נגררים מבגדי—אך מה איכפת לי? בראש כפוף משוטט אני כמשוגע ברחובות וסימטות. שני דא לדא נקשן—ואני הולך. ויש שאני בא אל הנהר: מסביב—שדות רחבים ושוממים, מן הבתים הקטנים והבודדים עולה נגינת הרמוניקה. רגלי טיבעות בשלג, כל אברי רטובים, אך לבי קורא לי לשוטט בלי הרף, לבלי עמוד רגע. נפלא הדבר, לאחר כל אלה מלא אני אמץ וגבורה: כעין כח־טמיר דוחף אותי.

„בפעם הראשונה נודע לי כח השטן המעורר בלב האדם את הצורך לברוח מפני עצמו.

— — — — — — — —

(עוד יבוא).

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בַּמַּעֲרָב.

א.

בימי המלך יאשיהו, כאשר החל הנביא ירמיהו לנבא לעמו, אירע מאורע איום: הסקיתים הפראים עלו מארצם ופשטו גם בארץ ישראל להחריבה. רשמי המאורע הזה אנו מוצאים בדברי הנביא ירמיהו ובן־דורו צפניה, אלא כי לא עמדו המפרשים הקדמונים על משמעותם והוציאו אותם חוץ לכונתם. בימים הראשונים היו ידועים לעמים המציקים לישראל רק עמי אשור ובבל מצד אחד ועם מצרים מצד השני, ומהם נשקפה תמיד סכנה לקיום עם ישראל בסוף ימי בית ראשון, ובהלחמם זה עם זה על אודות השלטון וההגמוניה במערב־אסיה הרעו כולם לעם ישראל. הרבה גרם המצב הגיאוגרפי של ארץ ישראל, בהיותה נתונה בין ממלכות אדירות האומרות למשול בכיפה, כי לא יכול העם העברי לבצר לו מקום. בימים האחרונים נתחוור ענין התנפלות הסקיתים הפראים על ארץ ישראל. התנפלות זו היתה צרה, אשר לא שערוה הראשונים, והיא מבררת לנו כמה ענינים סתומים בכה"ק.

על דבר הסקיתים הפראים ועלותם מארצם מסר לנו הסופר היוני הירידוט (היסטוריה ס"ג, סי' ק"ג ואילך). לפי סברת רוב החוקרים בימינו היו הסקיתים סלבים, ומושבם היה על חופי נהרות דון, וולגה וגם דניפיר, דניסטיר, בוג, והתפשטו עד לגדות הים השחור. משם עלו ופשטו על ארצות קבקזיה וגרשו מפניהם את בני גומר (הקימרים), ויתר עם אלו פשטו על ערי מדי. המדיים עשו בימים ההם מלחמה עם אשור וצרו על נינוה, שהיתה עומדת להכבש על ידיהם (הירודוט שם, סימן ק"ב ובנחום ב'). המדיים היו אנוסים מחמת התנפלות הסקיתים לחדול ממצור העיר נינוה ולשוב לארצם. במלחמה

...בין המדיים ובין הסקיתים נצחו האחרונים. ואחרי כן ...ורן ארץ ישראל למצרים. טרם באו לגבול מצרים— ...ם עוד בארץ ישראל — יצא לקראתם מלך מצרים והטה ...ם „בתחנונים ובמתנות רבות" לשוב מגבולו. הסקיתים ...לכו להם וכבשו את העיר אשקלון ובזו את היכל ...דיטי. בשעה שכבש אחד השבטים הסקיתיים את אשקלון ...ח יד במקדש אפרודיטי, פשטו אחיהם על שאר מדינות ...ה המערבית. עשרים ושמונה שנה ארכו ימי ממשלתם ...ית האלה, אשר החריבו אותן בעברת זדון ועשו אותן ...י שממה. לבסוף נצחו עליהם המדיים וגרשו אותם מן ...ץ (הירודוט שם סימן ק"ו).

הסקיתים עם הקימרים. אשר הכניעו, הם לפי הוכחת ...קרים בימינו, בני גמר ואשכנז הנזכרים בכתבי הקדש ...אשית י', ב—ג; יחזקאל ל"ח, ו'; דה"י א' א', ה—ו; ירמיה ...א כ"ז), לפי דברי המקרא היו ה„אשכנזים" בני גמר, היינו: ...ד השבטים של עם גמר, מה שאין לו סתירה משום מקום. ...שימות האשוריות נודעים בני אשכנז (אשכוז ולפעמים א...גוז) ובני גמר (עם גמריה). על פי הרשימות האשוריות ...י נכר בסוף ימי המלך סרגון (שמשל משנת 721 עד שנת ... לפני הנו') מצפון לאררט המון פראים מצפון (בירמיה ...א, כ"ז: ממלכות אררט מני ואשכנז). אבל מלך אררט ...יצב בפניהם ונצחם במלחמה. קצתם (בני אשכנז וגמר) פנו ...ם ופשטו על מדינות אסיה הקטנה. אסר־חדן מלך אשור ...ת ברית עם מלך אשכנז ויתן לו את בתו לאשה. אחרי זמן ...ה עלו הסקיתים עוד הפעם על מדינות אסיה הקטנה להחריבן. ...ר היה בימי המלך יאשיה. המאורעות האלה יבררו לנו את ...רי הנביא צפניה וגם קצת דברי הנביא ירמיה, אשר ...א נתבררו עד הנה, יען כי האמינו המפרשים הראשונים, כי ...הנה בדם על מלכות בבל.

חוקר קתולי, יוסף ליפל, פרסם עתה פירוש לספר צפניה, שבו נמצאה הארה מרובה בפרטי המאורע ההוא. רוב ...גריו נכונים, אלא שלפי דעתי יש להוסיף עוד עליהם. ביחוד נוגע להבנת כמה דברים סתומים של ירמיה.

הנה תיכף בפתיחת נבואת ירמיה אנו מוצאים ענין סתום מאד, אשר הראשונים עברו עליו בשתיקה, והמפרשים בדורו נסו לישבו בדוחק; הנביא אומר: „סיר נפוח אני רואה ופניו מפני (קרי: מפנים כדעת שד"ל) צפונה". ועל זה באה לו תשובת אלהים: מצפון תפתח הרעה". המפרשים חושבים שהדברים האלה מכוונים לבבל. אבל בבל היא למזרחה של א"י ולא לצפונה. שד"ל מביא דעת בושארט שאמר לישב תמיהא זו, כי הבאים מבבל לא"י היו צריכים ללכת דרך צפון, ...רך רבלה וחמת. אבל דעת שד"ל לא נתקררה בישוב דמיון ...ה, שהרי איך נאמר: מצפון תפתח הרעה? והרי סוף־סוף בבל אינה לצפונה של א"י אלא למזרחה? וסובר שד"ל, כי באחת טעו בני ישראל והאמינו, כי בבל לצפונה של א"י, מפני שראו הבאים עליהם מבבל באים דרך צפון, וחשבו שהיא לצד צפון: וגם השערה זו דחוקה היא מאד—כי לא ידעו בימי ירמיה, ...הן היא בבל הממלכה הכבירה. אבל באמת אין ספק, כי לא לבבל כוון הנביא, אלא להסקיתים הפראים שפשטו אז בא"י. וזהו מאורע היסטורי שהיה בימים ההם, כעדות הירודוט וכנראה מן הרשימות האשוריות שיצאו בימינו.

רָאִיתִי אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה־תֹהוּ וָבֹהוּ
וְאֶל הַשָּׁמַיִם - וְאֵין אוֹרָם.
רָאִיתִי הֶהָרִים וְהִנֵּה רֹעֲשִׁים
וְכָל־הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקָלוּ.
רָאִיתִי — וְהִנֵּה אֵין הָאָדָם —
וְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם נָדָדוּ.
רָאִיתִי — וְהִנֵּה הַכַּרְמֶל הַמִּדְבָּר
וְכָל עָרָיו נִתְּצוּ
מִפְּנֵי ה' מִפְּנֵי חֲרוֹן אַפּוֹ.

(ירמיה ד', כ"ג—כ"ו).

זהו ציור מתאים אל המציאות. כזה היה המצב בימים שפשטו הסקיתים בארץ. על זה נבא הנביא, כאשר הלכו וקרבו הסקיתיים הפראים אל א"י (ה', ט"ו—י"ז): „הנני מביא עליהם גוי ממרחק בית ישראל... גוי איתן הוא, גוי מעולם הוא, גוי לא תדע לשונו ולא תשמע מה ידבר". דברים אלו אי אפשר כל־עיקר שעל בבל נאמרו, כי לא היו בני בבל רחוקים כ"כ מארץ ישראל, וגם היו בנ"י יודעים את לשונם, מפני שכל עמי אסיה המערבית דברו אז ארמית, שהיתה מעין שפה דפלומטית לכולם. וכן אימר הנביא להלן (ו', כ"ב—כ"ה): „כה אמר ה' הנה עם בא מארץ צפון וגוי גדול יעור מירכתי ארץ, קשת וכידון יחזיקו אכזרי הוא ולא ירחמו, (כדבר הזה לא אמר ירמיה מעולם על בבל) קולם כים יהמה ועל סוסים ירכבו ערוך כאיש למלחמה עליך בת ציון. שמענו את שמעו רפו ידינו צרה החזיקתנו חיל כיולדה. אל תצאו השדה ובדרך אל תלכו כי חרב לאויב מגור מסביב".

ולצרה האיומה הזאת שבאה על ישראל בימי יאשיה המלך מכוונים גם דברי התוכחה (דברים כ"ח, מ"ט—ז'): „ישא ה' עליך גוי ממרחק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר, גוי אשר לא תשמע לשונו, גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן ונער לא יחון". חורבן נורא היה אז בארץ. „בת ציון תתיפח תפרש כפיה—אוי נא לי כי עיפה נפשי להורגים!" באכזריות כזאת לא היו מתנהגים הבבליים, אלא בסקיתים הפראים הכתוב מדבר.

ובימים ההם נבא גם צפניה: „והנה ביום ההוא — נאום ה' — קול צעקה משער הדגים ויללה מן המשנה ושבר גדול מהגבעות" (א, י). „קרוב יום ה' הגדול קרוב ומהר מאד; קול (מובנו: הקשב!): יום ה' מר צרח שם גבור. יום עברה היום ההוא יום צרה ומצוקה יום שואה ומשואה יום חשך ואפלה יום ענן וערפל" (שם י"ד—ט"ו). ובזה נבין את דברי הנביא: „כי עזה עזובה תהיה ואשקלון לשממה, אשדוד בצהרים יגרשוה ועקרון תעקר" (שם ב', ד'). וכבר הבאתי ספור הירודוט על אודות העיר אשקלון, אע"ר כבשוה הסקיתים ובזו את היכל אפרודיטי אשר בה. כוס זה עבר על כל ערי החוף בארץ־ישראל. „הוי יושבי חבל הים גוי כרתים, דבר ה' עליכם, כנען ארץ פלשתים, והאבדתיך מאין יושב. והיתה חבל הים נות כרת רעים וגדרות צאן, והיה חבל לשארית בית יהודה עליהם ירעון; בבתי אשקלון בערב ירבצון, כי יפקדם ה' אלהיהם ושב שבותם (שם, שם, ה'—ז'). מדברי צפניה נראה, כי כתב את נבואתו בסוף ימי הסקיתים בא"י, וראה בנחמת הארץ, כאשר יצאו הסקיתים הפראים ממנה. והנביא ירמיה, אשר בימי נעוריו, בראשית ימי הנבאו, ראה את עם הסקיתים הולך וקרב לארץ ישראל, ואחרי כן ראה את החורבן הנורא שהביאו הפראים על הארץ, קדם בשנים לצפניה בן דורו.

והנה אין ספק לנו, כי זה היה בימי המלך יאשיה; שהרי כן העיד הנביא פעמים, כי תחלת נבואתו היתה בשנת שלש

עשרה למלכו (ירמיה א', ב'; כ"ה, ג'); ולפי זה היתה ממשלת הסקיתים בא"י בו בזמן וקצת שנים אחרי כן. יאשיה מלך בשנת 639, ושנת השלש עשרה למלכו היתה לפי זה בשנת 626 קודם הנו'. קרוב לשער, כי הצרה הגדולה אשר קמה אז על ישראל עוררה את הנביא ירמיה בימי נעוריו להיות נביא לעמו. הרשימות האשוריות שנתגלו בימינו מסכימות לזה. בימים ההם כבשו הסקיתים כמה מדינות באסיה, שהיו שייכות לממלכת אשור, ומלך אשור לא עמד בפניהם. די היה לו, כי לא עלו הפראים על מדינת אשור עצמה. ורק אחרי שנצח חיל אשור את הסקיתים (זה היה לא קודם משנת 599 ולא יאוחר לשנת 590) חדל זעמם. בו בזמן גברו הכשדים, וההגמוניה באסיה המערבית עברה מאשור לבבל.

(סוף יבוא).

מִכְתָּבִים מִטּוּרְקִיָּה.

II.

(סוף)

הקהל העברי הרגיל להתענין בימים האחרונים בנסיעתו של החכם־בשי לארץ־ישראל ולסוריה. כמו למאורע מדיני חשוב הקדישו עתונינו לנסיעה זו מאמרים ראשיים. סופרים לוו את הרב נחום בכל מסעותיו ובטלגרמות היו מודיעים לקהל־הקוראים את פרטי קבלות־הפנים, השיחות, הבנקטים, והנאומים, הרושם שעשה הרב על הקהל וכו' וכו'.

באינטרס מיוחד חכו העתונאים היהודים שבקושטא לתשובתו של החכם־בשי, כדי לשמוע מה בפיו ומהו הרושם שעשו עליו הארץ והאנשים, החיים החדשים, המושבות בתי־הספר וכו' וכו'.

בחביבותו התדירה הואיל רבי נחום למסור לי את הסך־הכל של הרשמים שהשאירה בקרבו נסיעתו. רשמתי את דבריו כמעט מלה במלה והנני מוסרם כאן בצורתם.

החכם־בשי: אינני רוצה לנגוע במצב הכלכלי של הערים שבקרתי, דעתי בנידון זה ודאי לא תענין את קוראי „העולם". בכלל, נראה לי שהמצב הכלכלי טוב גם בערי ארץ־ישראל וגם במושבות. והמצב הרוחני טוב בקרב בני הדור החדש. אבל גם מצבו של הדור הישן (החסידים והקנאים) טוב לפי השקפותיהם של בני אותו הדור. גדול הרושם שעשה עלי הדור החדש, ביחוד בדבור העברי, ששמעתיו חי בפיות ילדים ואפילו בפיות נשים. הרושם שעשה עלי הדבור העברי החי עמוק מאד. בכל המושבות שמעתי מדברים רק עברית. כקטן כגדול, כגבר כאשה — כולם מדברים אך עברית. רק בזכרון־יעקב ובפתח־תקוה שמעתי זקנים מדברים „אידיש", ובחדרה כולם מדברים כמעט רק „אידיש". מאד השתוממתי לשמוע את הדבור העברי החי שגור בפיות נשים גם בירושלים. גם בתי־הספר עשו עלי רושם יפה. בקרתי בתי־ספר רבים ובחנתי את התלמידים. כל התלמידים ידעו להשיב על שאלותי תשובות מספיקות. הגימנסיה העברית ביפו מצטיינת בסדריה הטובים. חבל רק, שאין מלמדים בבתי־הספר האלה ערבית וטורקית. ערבית אמנם מלמדים מעט, אבל טורקית אין התלמידים יודעים כלל. והלא צריך, שהיהודים העותומנים ידעו את שפת־הארץ הרשמית. הנה, למשל, בשנה שעברה באו לכאן כעשרה צעירים מארץ־ישראל כדי להשתלם בבתי־הספר הגבוהים של עיר־הבירה. רובם יפסידו בשתי שנים רק בשביל ללמוד את השפה. זה עתה היה אצלי תלמיד ארצי ישראל של בית־הספר לצבא, שלא עמד בבחינה ויאלץ להשאר עוד שנה באותה המחלקה רק בשביל שהציון שלו בנוגע לידיעת השפה הטורקית לא היה מספיק. לא הועילה אפילו השתדלותי אני להעבירו למחלקה הבאה...

כבודו שואל את דעתי ע"ד החיים הצבוריים בארץ־ישראל וביחוד במושבות. החיים הצבוריים בכפרים היהודיים האלה מצאו בעיני חן עד מאד. נתפלאתי לראות את האחדות השוררת בין האכרים. הלא זה צבור יהודי — ואין מריבות, גרגנות, מחלוקת ופירוד! והלא בכל המושבות היהודיות אין פוליציה ואין אף ג'נדרם אחד בטורקיה לא הורגלנו לראות שום כפר כל, ג'נדרים ושוטרים, ובכ"ז אין לך יום בכפר הטורקי שאין בו גזילה או גנבה ובכפר היהודי לא שמענו על דבר חטאים כאלה. ופלא הדבר, שכל העניינים הצבוריים נתונים בידי הועד, שהמושבה בוחרת מקרבה; והוא—הועד הזה בכל העניינים הפנימיים של המושבה.

גם ביפו טובים הם החיים הצבוריים. אבל חבל שבעיר זו, שבה יושבים כעשרת אלפים יהודים, אין עוד עדה מסודרת. צריך היה, שהצעירים ישימו את לבם לדבר זה ויאחדו את הספרדים ואת האשכנזים ויעשום לעדה מאוחדה אחת. וירושלים עומדת בנוגע לחיים הצבוריים רק במדרגה השלישית. אעפ"י שהיא העדה היותר עתיקה והיותר מרובה באוכלוסי יהודים, ואעפ"י שעיני כל היהודים נשואות לירושלים, כאל עיר הזכרונות ההיסטוריים, היתה העדה הזאת פרועה לשמצה ולא היו בה כל סדרים.

עתה, אחרי השלום שעשיתי בין כל מפלגותיה, אפשר לקוות, שהעדה הזאת תחיה חיים יותר מסודרים. ביחוד מעירים בלבי תקוות יפות הצעירים, חברי „בית־העם", „האחוה" וה„מכבים הקדמונים". כשהצעירים האלה יוסיפו כח ויקחו בידיהם את הנהגת העדה, אז תתקדם העדה בלי ספק. עד עתה היו עניני העדה נתונים בידי הזקנים, והללו, על פי טבעם, התנגדו לכל התקדמות.

אני: אסיר־תודה אהיה לכבודו, אם יואיל למסור לי פרטים עיקריים אחדים על דבר השלום שהשרה בירושלים.

החכם־בשי: בעונג. כספרדים כאשכנזים היו מחולקים ונפרדים למפלגות וכתות שונות, ויד האחת ברעותה. אחדנו את כל הכתות והמפלגות בינן לבין עצמן וגם כרתנו ברית שלום ואחוות בין האשכנזים והספרדים. באי־כח כל הכוללים חתמו על חוזה, לאמר: שבכל הדברים הנוגעים לממשלה הם עדה אחת ומאוחדה. מנינו „ועד רוחני" של שבעה חברים. הועד הזה ינהל את כל עניני הדת. ראש הועד הזה יהיה אשכנזי וסגנו—ספרדי. שלשת חברי הועד יהיו אשכנזים וארבעה — ספרדים. במקום זה יהיה ראש „הועד הגשמי" ספרדי וסגנו — אשכנזי. מתשעה חבריו חמשה יהיו אשכנזים וארבעה—ספרדים. ושני הועדים האלה יתווכו בין הממשלה והעדה. מובן, שכל התעודות צריכות להיות חתומות בידי החכם־בשי אשר בירושלים ובידוע לכבודו מנינו למשרה החשובה הזאת את רבי יעקב מאיר, החכם־בשי הסלוניקי. למנוי זה הסכימו הכל, ועל יסוד זה נעשה השלום.

— היסכים רבי יעקב מאיר למנוי זה?

— חושב אנכי כי יסכים. הוא כתב לי שאחרי שובו ממארינבאד יבקרני ויודיע לי את החלטתו האחרונה.

— ומה חושב כבודו לעשות אם ר' יעקב מאיר לא יוכל להסכים אם, למשל, הרופאים יאסרו עליו לקבל את המשרה הכבדה הזאת?

— על שאלה זו אינני יכול לענות, לצערי. אבל יודע אנכי, הוסיף רבי נחום, שבירושלים יש כבר מתנגדים לרבי יעקב מאיר, ובראשם עומדת „החבצלת". אבל בהתנגדות זו אשם רבי יעקב מאיר בעצמו. לו היה נוסע מיד כשקראתי לו, היה עובר הכל בשלום. שמעתי, שגם „חכמים" אחדים אומרים לצאת בהתנגדות גלויה נגד ה„ראשון־לציון" החדש. אבל ידם לא תעשה תושיה. בטלגרמה אחת אפטור אותם ממשרתם... (הדברים האחרונים נאמרו במרץ וכמעט בכעס.)

ומה הוא הרושם שעשו על כבודו יתר הערים בארץ ישראל ובסוריה?

— טבריה וצפת עושות רושם רע מאד. עדות מסכנות, כמעט בלי שום מקור אחר לפרנסה חוץ מן „החלוקה". ביחוד מדכא הרושם שעושה צפת. זוהי עיר של זקנים. אין בה כמעט כל צעיר. ורוב יהודיה יושבים כל היום בבית־המדרש ולומדים או עושים את עצמם כלומדים. יש בצפת גאונים בתלמוד, אבל מה נותנים ומה מוסיפים הם ליהדות? בסוריה בקרתי דמשק ובירות, ושתיהן עשו עלי רושם מכאיב. שתי העדות אינן מסודרות. באחרונה אין אפילו בית־כנסת, ובעיר זו יושבים כשבעת אלפים יהודים! בדמשק מעורר המצב המוסרי של הנשים והבנות פחד. בשתי העדות עשינו את כל האפשר. בדמשק מנינו ועד חדש וחכם, ובבירות — ועד מעורכב של עותומנים וזרים. והיה כאשר הועד הזה יקבע תקציב לשנה וישלם את חובו לחכם דיוגון, שמפני סבות שונות מאנו בו בני העיר, — נשלח גם לבירות חכם...

— מה צריכים כל יהודי טורקית ללמוד, לפי דעת כבודו, מאת יהודי ארץ־ישראל?

— את יהודי ארץ ישראל צריכים כל יהודי טורקיה לקחת להם לדוגמא בשל הרגש היהודי המפותח עד מאד בקרבם. ובנוגע לשפה — הנה השפה העברית היא שפת־העתיד של ארץ־ישראל. בטורקית גדולה עתה השאיפה בין הצעירים ללמוד טורקית, כי שפה זו נחוצה להם עתה ביותר. אבל גם שפה זו לא תהי לשפת הבית והמשפחה ביניני, כי

...אינן מרבות ללמוד טורקית. שפת-הבית תשאר בינינו לימים רבים ...הישפניולית.

ועוד שאלה, ארוני, ואולי גם לא נעימה. האומנם יש אמת בידיעות ...נבאו בעתונים דארצישראליים, כי כבודו צוה להסיר את הדגל העברי ...וכתרוה וכחדרה?

לא אמת הדבר! בבירוט הגיעה שמועה זו גם לאזני, ואבקש את ...יינבסקי ואת האד' קלבריסקי להכחישה בכל תקף. כשבאנו ליפו ספרו ...יפו, שהפחה הירושלמי פנה אליהם לפני שלשת ימים בטלגרמה, שבה ...ישים לב, כי הצעירים היהודים לא יצאו לקראתי בדגלים לא-עותומניים, ...יצאו — יאסרום. בכל מקום שהיו במעמדי פקידי הממשלה אסרתי ...שיצאו לקראתי עם הדגל הזה, העברי, הציוני, אבל כשהיינו בינינו ...עצמנו לא הקפדתי על הדבר. בראש-פנה, למשל, נשאר הדגל תלוי על ...כבוד שנים-שלשה ימים רצופים. רק במקומות שהדגל היה מעורר ...בין הזקנים והצעירים, שם בקשתי שיסירו את סלע-המחלוקת: את ...יבדרה כך היה: ארבעים רוכבים לווני מחדרה לזכרון-יעקב ודגלים ...ועבריים בידיהם. כשעברנו דרך כפר ערבי קטן אמרתי שיסתירו ...דגלים: הציוניים והעותומניים; וכך עשו.

וכאן נגמרה השיחה; דפקו בדלת ונכנס מכרנו האד' דוד פריסקו, עורך ...ניפור" —

* * *

במכתבי הקודם מסרתי לקוראי „העולם" את דבר „המאורע האדרינופולי" המעציב (עי' „העולם" נומר 26). ספרתי את הדברים לפי ...ידעו לי אז. עתה רוצה אני למסור את הרושם שעשה מעשה זה על ...העתונות הטורקית, וביחוד על עדת אדרינופולי.

בעתון ההישפניולי „לה בוז די לה בירדאד" (קול האמת) שיוצא באדריאנופולי אנו קוראים: „המאורע עשה על יהודי המקום רושם מדכא. בכל ...נפוצו בעיר שמועות חדשות ע"ד אסורים וחפושים בבתים. הפוליציה מלאה ...את פקודות ראש-השוטרים, שמחו תנלהב גלה במאורע זה מרד חשוב, ...מרד... כנגד מי?..."

והעתון שואל: „ולמה זה דיו אחינו, הידועים לפטריוטים נלהבים ולידיהם הנאמנים של הטורקים, מדוכאים עד מאד במשך שלשת ימים? אבל ...מעציב ביותר, הוא שכל הפקידים והולי בראשם נטו אוזן קשבת לדברי ...והשקר שראש-השוטרים המציא ב„חכמתו". מעציב הדבר לראות את נכבדי הטורקים מאמינים—לו גם רגע אחד—בקומדיה והלצה גסה זו ע"ד מרד ...!"

„לאשרני נתברר הדבר. הרב האדרינופולי נקרא אל הולי, ובמעמד מפקד ...שוחח אתו ע"ד המאורע. שני הפקידים הגבוהים האלה הביעו את כל ...החבה, שהם רוחשים ליהודים ואמרו, כי מצטערים הם על השמועות ...שמפיצים בנוגע לאזרחים האלה. אלא... שהם אינם יכולים להבין את ...הכרוז...

— איזה כרוז? שאל הרב בתמהון.

— הכרוז שנמצא על ידי הפוליציה ברגע שאמרו להדביקו על ...הקיר...

ויספר מפקד הצבא להרב את הדברים האלה: באחד הלילות ראה ...צעיר שלשה אנשים ומסכות על פניהם נגשים אל בית התפלה הארמני ...עומדים על יד פתח הבית. היא חשב אותם לגנבים ויודיע הדבר לפוליציה. כשבאו השוטרים מצאו, ששלשת האנשים האלה הדביקו כרוז נגד הטורקים הקוראים לאסור יהודים *). הכרוז הזה נמסר מיד לראש-השוטרים, ואחרי קראו איתו אמר: במקום חמשה ימים יכלאו היהודים במשך חמשה-עשר יום... אחרי שיחה ארוכה הבטיח מפקד הצבא להרב, כי נתברר לו שהכרוז לא נכתב בידי היהודים..."

גם העתונות היהודית והכללית שבעיר-הבירה דרכתה לטפל במעשה אדרינופולי, ורק העתונות הטורקית הזכירה אותו רק דרך-אגב ולא יחסה לו כל חשיבות. ואולם בכל „הספרות" ע"ד ענין זה מצאנו רק מאמר אחד קצר של עורך ה„אורור", שראוי לעמוד עליו לכה"פ בקצרה.

בעל-המאמר מביע את תקותו, שהחקירה והדרישה תוכיח את האמת.

וכי את הנאשמים, יהיו מי שיהיו, „צריך להעניש עונש גמור לפי גודל עוונם. אבל צריך להביא בחשבון גם את הגורמים. „נעמוד על יסוד הדברים המעציבים שקרו באדרינופולי ונמצא פרובוקציה גסה: ראש-השוטרים פגע בכבוד האומה היהודית. ראש השוטרים הנהו פקיד, המפקח על מנוחת-הצבור ועליו לעשות את כל אשר ביכלתו, כדי לשמור על סדר העיר ועל שלום יושביה. ומה עשה ראש-השוטרים באדרינופולי? תחת להשקיט את ההמון המתרגז, כמו שמצוה עליו משרתו רבת-האחריות, יצק הוא שמן על המדורה ויפגע באופן גס ברגש היותר קדוש של אותו ההמון, בחרפו את האמונה היהודית. לוא ידע ראש-השוטרים האדרינופולי את חובתו, כי אז היה צריך לשים קודם כל את עצמו במאסר.

ההמון איננו אחראי בעד מעשיו שעשה בשעת כעס וההתמרמרות, שהעירו בקרבו דברי פקיד. בעת בירור המשפט צריכים יהיו השופטים להתחשב עם הדברים שגרמו למאורע זה, ואחר הראשונים שאותו צריך יהיה לשפוט, הוא ראש-השוטרים, שלא עשה את חובתו"...

ואולם צריך להודות: יש דין ומשפט בטורקיה החדשה!

ביום השבת האחרון הוברר משפטם של „הנאשמים" היהודים, וכולם יצאו זכאים בדין.

והנה פרטים אחדים מן המשפט המענין הזה:

מספר הנאשמים היה תשעה-עשר. שלשה פרקליטים הגינו עליהם. מהם שני טורקים (אחד מהם—סופר מפורסם) ויהודי אחד.

דברי הנאשמים היו קטגוריה ארוכה נגד ראש-השוטרים. אחד הנאשמים אחרי ענותו על שאלות ראש הבית-דין, פונה לשופטים וצועק: מה חטאי? הנה זה עשרים וחמשה יום אני אסור כגנב; בית-מסחרי נהרס, אמרו-נא, הנני ענו בי: מה פשעי ומה חטאתי?

כזו היתה גם מחאתו של כופר הרב הראשי על אשר אסרו אותו שלא בצדק. כל הדברים האלה עשו רושם אדיר על האנשים שהיו באותו מעמד, שביניהם נמצאו גם הפקידים היותר גבוהים של הוליה.

מנאומי הסניגוריה הצטין ביחוד נאומו של העורך-דין שיריף-ביי. הוא הוכיח שראש-השוטרים הוא „פרובוקטור", ושמקומו — על ספסל הנאשמים. הוא עבר מתוך סקירה צרה על דברי ימי היהודים בטורקיה בארבע מאות השנים האחרונות, ויוכיח שמעולם לא חטא שום יהודי חטא מעל בממלכה. הוא דרש שבית-הדין העותומני יושיב את קרושיכן הטורקי במקום הראוי לו...

העורך-דין היהודי הביע מחאה חריפה נגד קטיגור הממשלה, שלא רצה לקבל מאת היהודים כל קובלנא על ראש-השוטרים, ורק אחרי שנתפרסמו הדברים בעתונות שלח להקובלים לגבות מהם את מס הגושפנקא ולקבל מאתם את קובלנתם. ועוד מחה נגד הפוליציה שאסרה אנשים בלי כל פקודה מצד חוקר-הדין. „מעשה ראש-השוטרים—סים העו"ד—הוא בגידה במלכות, והממשלה חייבת להעניש את הבוגד".

ולמרות התנגדותו של קטיגור הממשלה החליט בית-הדין להביא את ראש-השוטרים (העומד במשרתו החדשה בבירוט) במשפט בעד מעשיו המתנגדים אל החוק.

ההמון שנמצא בבית-המשפט קבל את פסק-הדין במחיאות-כפים ארוכות ובדימונסטרציה של שמחה.

* * *

מעשה אדריאנופולי ומעשה הדומה לו, שקרה לפני ימים אחדים באיז-טיב הסמוכה לסלוניקי, גזרת ניר-הקלון, שנשארה קיימת בכל תקפה למרות כל ההשתדלויות מצד אחד וההבטחות מהצד השני, החומרות בענין קנית קרקעות בא"י, —כל זה אומר: דרשני.

שומעים אנו את הממשלה מדברת טובות על נתינית היהודים, החרוצים, המשכילים, הגורמים להתקדמות.

אחמיד-ריזה, ראש בית-הנבחרים, קורא ליהודים של הארצות האנטישמיות לבא לטורקיה הברוכה ולשבת בה כאזרחים גמורים. מנהיג אחד של הטורקים הצעירים, ולא פחות מפורסם מאחמיד-ריזה, הד"ר נאזים-ביי, מגלה ארץ חדשה בשביל היהודים—את מקדוניה, ולפי הנשמע עדיין הוא משתדל להכניס אל הפרלמנט הצעת-חוק ע"א הדבר הזה.

וגדולה מזו: היהודים העותומנים יש להם כל הזכיות האזרחיות, עד שלכאורה אין הבדל בין יהודי וטורקי, ובנוגע לענינים הפנימיים של העדות יש ליהודים העותומנים חופש גמור. החכם-באשי יש לו אפילו הרשות להלקות

*) אח"כ נתברר שאת כרוז זה הציגו המשמרים, שאמרו להשתמש במאורע המעציב לטובתם, כדי להגדיל את המבוכה.— הכותב.

את היהודי העזכר על הדינים. וכפי שבארתי באחד במכתבי הקודם הנה מצבן החומרי של העדות בטורקיה לא רק שאינו גרוע ממצבן החומרי של הרבה עדות ברוסיה וגליציה, אלא שהוא עולה עליו בזה, שהעדות היהודיות בעותומניה, כמעט בלי יוצאת מהכלל, מקבלות תמיכה מן החוץ.

הרי שהכל היה צריך להיות טוב בעולם זה שכולו טוב. ואולם מה אנו רואים ומה אנו שומעים?

שומעים אנו את אשר יספרו יום יום העתונים ע"ד „המצב הפרוע לשמצה", שבו נמצאות העדות. תהו ובהו, חשך, אי־סדרים, ואין איש אשר יעמוד בפרץ. אין מנהלים, אין רבנים, חסרים בתי־ספר.

ורואים אנו את היהודים, שנענו לקול קריאתו של אחמיד־ריזה, וימהרו לבוא להיאחז בטורקיה, לו גם לא בארץ־ישראל, שבים כלעומת שבאו, מפני שלא השיגו קרקעות, רשיון וכדומה, כיון שהדבר בא לידי מעשה עוצר הטורקי הצעיר בעד שטף הבטחותיו, נרתע לאחור והוא נהפך לספקן: פן ואולי. והספקות מולידות—הגבלות בצורה זו או אחרת. וכך אנו נמצאים במצב הנעים, שמחמירים אפילו על יהודים עותומנים לקנות קרקעות בארץ ישראל. אין כמובן חוק האוסר, אבל במעשה מחמירים. מפרשים את המעשה איך שרוצים: הפחה הירושלמי קבל פקודת־סתרים; הפחה אין דעתו נוחה מישוב היהודים בא"י והוא מניח מכשולים על דעת עצמו. אבל המעשה נשאר—מעשה. והדבר מגיע לידי כך, עד שהחכם־באשי מוציא עתה לנחוץ להשתדל — לא בעד יהודים זרים ובטול ניר־הקלון בימים הטובים של השנה שעברה, אלא—בעד... היהודים העותומנים. „בשביל היהודים הזרים, אמר לי החכם־באשי לפני ימים מועטים, ישתדלו הקונסולים וצירי הארצות שמשם באו".

כלומר: בשביל יהודי רוסיה ישתדל הציר הרוסי ובשביל יהודי רומניה—הציר הרומני!

ועומדים אנו בתחלת השנה השלישית לקונסטיטוציה העותומנית ואנו שואלים: מי האשם בדבר? האומנם רק הממשלה? איזו ממשלה? כמה מיניסטרים עלו וירדו, ירדו ועלו בשתי השנים האחרונות, ומצב הקהלות היהודיות הנהו כמעט אותו שהיה בראשית יולי שלפני שנתים, וההתיחסות ליהודים הבאים מן החוץ לא הוטבה, אע"פ ששומעים אנו—דברים, דברים ודברים. אפשר אמנם שמיניסטר זה או אחר איננו חש חבה מיוחדה ליהודים, אבל הן בין המיניסטרים שעלו וירדו, ירדו ועלו, ראינו גם חובבי־היהודים באמת (טלאת־ביי, חמדה־פחה)!

ואולם נעזוב נא את לבירינט־הסודות של הממשלה ושל הטורקים הצעירים: במדה מרובה אנו בעצמנו הננו אשמים במצבנו הרוע. הרבינו לדבר ולחלום כהקיץ, אבל עשה לא עשינו עד כה דבר, דבר. שמחנו על הפנים המסבירות ואותות החבה החצונית, שהראו לנו הטורקים, מפני שחיבים היו להראותם לנו כמו לכל קבוץ דתי ואתני, ובשביל אותות־החבה האלה שכחנו את ישותנו, את החיים ומלחמת־החיים, מונים היינו את מספר המדרגות שמיניסטר פלוני היה יורד לקראתנו, ומרוב רגשי תודה היינו שוכחים את עצמנו, והיינו מדברים על האויר היפה, על השמים הכחולים ועל כל הדברים שבעולם רק לא על ארזת הענין, שבשבילו שולחנו, שבשבילו באנו.

אמנם, זה כשנתים עומד בראש היהדות העותומנית רב צעיר, נאור ובעל השכלה אירופית. הרבה תקוות, קצתן מוגזמות, העיר רבי נחום בלבות יהודי כל הארצות בעלותו על כסא ראש־הרבנים בטורקיה. ואמנם אין להכחיש שרצה רצה ר' נחום לפעול ולעשות דבר, כדי להרים את קרן ישראל בטורקיה. ואם עד עתה לא נעשה דבר, או כמעט שלא נעשה דבר לתקנת היהדות העותומנית, הוא מפני שהרב הצעיר לא מצא עד היום עוזרים ויועצים הגונים. ולו גם היה ר' נחום גדול, חרוץ וסדרן כפלים ושלש פעמים מאשר הנהו—לא היה איש אחד מספיק לנקות את אורוות־אוגיאס, שהשאיר אחריו „המשטר הישן" של היהדות העותומנית. וכל האנשים הסובבים את ר' נחום הם עסקנים ושתדלנים בנוסח „המשטר הישן". אינני מאשימם חלילה בריאקציוניות מדינית. רוצה אני רק להגיד, שאזנם של האנשים האלה אינה עשויה לקלוט את תביעותיה החדשות של היהדות העותומנית. כוונות העסקנים האלה אפשר רצויות הן, אבל מעשיהם אינם רצויים כל עיקר. בדרכים של לפני חמש או עשר שנים אין ללכת עתה. עתה, כשמתעוררת השאלה הלאומית בטורקיה, נחוצים לנו אנשים בעלי שכל מדיני חד, היודעים את לב העם וצרכיו, ואנשים כאלה אין לנו עתה בטורקיה. ואם נאמר, שבנוגע אלינו מצאה השעה הגדולה ננסים בקרבנו, לא תהיה אמירה זו רק מימרא מפוצצת, אלא אמת מרה.

למרות הברק החצוני השורר בלשכאות הרבנות הראשית, הנה נשאר עומד וקיים בהן האויר המחניק של הדור העבר,—נשאר קיים ועומד אולי גם שלא מדעתו ורצונו של הרב הראשי הצעיר. ואם בעיר הבירה כך, בערי השדה על אחת כמה וכמה. ומאורע אדריאנופולי יוכיח. תחת להביעת את מוציאי הדבה ע"י מחאת אדירה ולהכחיד את זכרם של עושי הרשעה בטורקיה החדשה, מה שהיה אפשר לו קמה העדה כולה ותבעה את עלבונה כראוי, בחרו יקירי אדריאנופולי לזחול, לשמוע את שמם מחולל ולשתוק עד שיקומו טורקים ישרים ויגינו וימליצו עליהם...

ולו היתה לפחות השתדלנות מסודרת כהוגן. אבל, לצערנו גם בזה אין סדר ואין שטה. וכששאלתי לפני ימים אחדים את החכם־באשי ע"ד המעשה שהיה באיזטיב, לא ידע עוד דבר טוב, אם כי עברו זה שבוע ימים, אחרי שנתפרסם המאורע בעתוני הבירה. כיוצא בזה לא עשה החכם באשי כלום בדבר המעשה שהיה בקיסטינה ובעקרון, כי התנפלו בדואים על השדות ויקצרום, יען כי לא פנו אליו בדבר הזה בכתב, וע"פ שמועות מהעתונים לא יכול היה לפנות למיניסטר הפנים.

איך לצאת מהמצב הזה המעורר פחד לעתיד?—אין דרך אחרת אלא לאחר את כחותינו אחדות גמורה, לחשוך לעת אחרת את הסכסוכים שבינינו לבין עצמנו ולעבוד שכם אחד. וכשיראו אותנו מאוחדים וצועדים בקומה זקופה, יתחילו להתיחס אלינו באופן אחר,—ואז ירעו ויכירו את דרישותינו צרכינו ויושם לב אליהם באמת.

* * *

ובמדה שלבנו דואב למראה העזובה הרבה בעדות היהודיות שבטורקיה בה במדה שמחים אנו לאותות התחיה המתגלות לעינינו בקרב יהודי הממלכה השכנה, בולגריה. הנה כנסית־הציונים בוורנה וחג המתעמלים „המכבים" שם. גם בארץ ההיא, אע"פ שאוכלסית היהודים מועטים הם, מצויות בקרב היהודים קטטות ומחלקות, לשם שמים ולשם ענינים אחרים. אבל בארץ הקטנה הזאת העמידה הציונות דור צעיר, שלבו מלא אהבה והערצה לכל קנינינו הלאומיים. והחלוץ בין בני הדור הצעיר הזה הם המתעמלים ה„מכבים", שלהסתדרותם יש סניפים בכל העדות החשובות. ל„מכבים" אנו חייבים תודה גם בעד האגודה „מכבי" שבקושטא, שעל אדותה כתבתי במכתבי הקודם, כי הרוח החיה שב„מכבי" הקושטאי, האיש שהכניס את הרוח העברית אל ה„איזראעליטישען טורנפעריין", הוא יהודי בולגרי, מתלמידי מרקו ברוך וחבריו.

ומבין אני את התפעלותם של העתונאים הספרדים מקושטא למראה החגיגה הנהדרה, שערכו העברים הצעירים, „המכבים" בבולגריה, ושאפילו פיות הבולגרים האמתים, שאותם אין לחשוד בחבה יתרה ליהודים, מלא תהלתם. מבין אני גם את התרגשותם של העתונאים למשמע הנאומים בועידה הציונית, שנערכה באותו זמן בוורנה. ואולם אין להסתפק בהתרגשות בלבד. ינסו נא הקושטאים לתרגם את התרגשותם זו ללשון המעשים בעירם הם, בקושטא, שגם בה יש אלפי צעירים יהודים משכילים פחות או יותר. היצליחו? — — —

* * *

מת—בשנת השמונים והארבע לימי חייו—משה הלוי, מי שהיה ממלא מקום החכם־באשי בימי עבדול־חמיד. דבר מותו נתפרסם מהרה בכל העיר ע"י מודעות שהוציאה הרבנות הראשית בתוכות איספניולית וצרפתית (ועברית?!—המערכת). ההלויה נועדה לשעת הצהרים. בשעה ההיא עמדו צפופים סביב ביתו של המנוח יותר מעשרת אלפים איש מכל הרובעים היהודים. הפוליציה פקחה על הסדרים, ואחרי באו של החכם־באשי רבי נחום, הורד הארון והתחלה תהלוכת־האבל הכבירה. אחרי הארון, שהיה עטוף פרוכת אדומה, נשאו על כסתות־משי את מטבעות־הכבוד המרובים של המנוח; בראש הלכו ראשי־השוטרים של עיר־הבירה ובאי־כח הממשלה, אחריהם—שורה ארוכה של „חכמים" עטופי שחורים, והחכם־באשי עם סופריו ומשרתיו בסוף השורה, ואחריה—כל ההמון הגדול.

בבית־התפלה של אורטקיי, שבו חכו באי־כח כל יתר הדתות, הספידו חכמים אחרים את המנוח בהישפניולית. אז נפרד ההמון, ורק כשלש מאות איש לוו את הארון באניה לקוסקונדז'וק, לבית־הקברות.

ההמון, באורטקיי וגם בקוסקונדז'וק, געה בבכי. ואולם כותב דברי ימי היהודים בטורקיה לא יעטוף זר פרחים את זכרון המנוח. בימיו ירדו כל הקהלות היהודיות עד הדיוטא התחתונה, ורבי משה הלוי לא עשה כמעט דבר בימי משרתו הארוכים כדי לתקן את המצב. וכידוע היה בת החכם־באשי בימי עבדול חמיד גדול מאשר עתה.

כשנודע להשולטן דבר מיתו של משה הלוי שלח למשפחתו 30 לירה לאות השתתפות בצער.

„תוכרה", זהו ה„פספורט" הטורקי, שגם פת היה אחד „מחלקי הגוף", [illegible] אי אפשר היה לנתין התורקי לעזוב את שערי עירו, — הלך לעולמי. [illegible] כל עותומני לנסוע בכל רחבי ארצו, מבלי שידרוש איש ממנו [illegible]. אין ספק שזוהי קדמה רבה בטורקיה, ההולכת ונדכית לכל [illegible].

[illegible] שואלים אנו את הקרובים אל הרשות: הגם עתה, כ„שהתזכרה" בטל, [illegible] ב-בוקידים ויתבוננו למעשה המחפיר, שאת אחיהם מוציאים מן [illegible] — האם לא יוכלו להוכיח עתה בנקל לממשלה, שבטול ה„תוכרה" [illegible] נאלוו גם את „גיר-הקלון" !?

* *
*

החרם, שקנאי הפטריוטיות הטורקית הכריזו על היונים בגלל ענין [illegible], גרם להכרות האניות ההילינויות שתמכורנה את אניותיהן, והרבה בתי- [illegible] שמטו ונסגרו. ובשעה שהיונים אינם מעיזים. כידוע, לענות [illegible] בחרם מצדם, הנה על היהודים מטילים חרם גם היונים, בשביל היותם [illegible]. הנה כן הטילו יוני איזמיר חרם על הסוחרים היהודים שבעיר [illegible] מפני החרם שהכריזו העותומנים על היונים.

* *
*

בשבוע העבר נוסדו בקושטא עוד שתי אגודות לאומיות. הראשונה [illegible] בחזקוי וקראה לעצמה „בני-ישראל", והשניה—ג"כ באותו רובע בשם „תומכי [illegible] אביונים". האגודה הראשונה כתבה על דגלה את הרחבת ההכרה היהודית [illegible] והפטריוטיות העותומנית, ורוצה היא להפיץ את שפתנו הלאומית ושפת- [illegible] על ידי יסוד בתי-ספר, שעורי-ערב, גני-ילדים, נאומים פומביים, יסוד [illegible] וכתי-ספרים וכו' וכו'. ומלבד זה — „להרים את העדה היהודית [illegible] ולעורר תנועה של אחדות בקרב היהודים בכל פעם שיהודי איזו [illegible] יתנכלו לרגלי יהדותם".

האגודה השניה מסתפקת בפחות מזה. היא רוצה לשלם שכר-למוד [illegible] תלמידים עניים, שבגלל עניותם מוכרחים הם ללמוד בבתי-הספר של [illegible]. רוצה האגודה החדשה להלביש ולהנעיל את התלמידים העניים [illegible] היהודים, לדאג לאחריתם וג"כ — ליסד שעורי ערב לעברית וטורקית.

האגודה החדשה „בני-ישראל" חגגה בכ"ד ביולי את חג הלאומי [illegible] (מתן הקונסטיטוציה) וגם את חג-התיסדותה. נאמו: הנבחר מצליח— [illegible], ה' קמחי — עברית והחכם סבן—הישפניולית. החגיגה עלתה יפה [illegible] מאד וקהל גדול השתתף בה. כפי שספרו לי, מתרבה מספר חברי האגודה, [illegible] מנכבדי הקהלה נדבו להאגודה סכומים הגונים (האחד רק לטובת [illegible] למוד העברי). זהו חזיון בלתי מצוי בקרב יהודי קושטא.

בשמחה הנני מציין גם את השנויים לטובה שנעשו באגודה לזמרה [illegible] „רננה". עד כה היה רק שם האגודה עברי, וגם אותו היו כותבים „Rhenana", [illegible] כדי שיהיה דומה ל-„Rhenanie" (אגודה נפוצה בין הסטודנטים במערב), והחברים היו שרים רק שירים נכריים. מעתה תקרא האגודה: „אגודה יהודית לזמרה רננה" ובתכניתה הוקצה מקום גדול לזמרה העברית. הממשלה אשרה את התקנות החדשות.

*
* *

הנבחר היהודי עמנואל קרסו שוהה עתה בסלוניקי, זו העיר [illegible] נבחרה בו להיות ציר הפרלמנט. חברי „האחדות והקדמה" ערכו נשף לכבודו. בנשף השתתף המון גדול והאד, קרסו דבר ע"ד תפקיד היהודים בטורקיה החדשה. הנאום נתקבל בהתלהבות רבה. חבל רק שה' קרסו, כיתר חבריו היהודים, אינו פותח את פיו בפרלמנט עצמו. בפרלמנט יש לנאום מוצלח ערך יותר חשוב מאשר בסלוניקי או בחוקוי.

א. חרמוני.

תקון טעות. במכתבי שנדפס בנומר כ"ו, צד 13, בעמוד השני, שורה שניה, באה, לצערי, שגיאה המסרסת את הכונה:

במקום „והאנשים האלה (הסינטור, הפקיד העליון במיניסטריון לעניני [illegible]ון, החכם, הסוחר והשמש בבית-כנסת) הרחוקים זה מזה, היו מתאספים פעם [illegible] בשבוע" וכו' —צריך לקרוא:

„והאנשים האלה יהיו מתאספים פעם בשבוע תחת נשיאותו של איזה [illegible] ריבון"

הנ"ל.

בַּצִּיּוֹנוּת.

לנו מודיעים ממקור נאמן, כי הקהלה הישראלית בדסוי (גרמניה) יחד עם הקופה של הברונית כהן פון איפנהיים, המתנהלת ע"י אותה הקהלה. הציעו לחברה של הכשרת הישוב בארץ ישראל לטעת על חשבונן יער עצי זית על חוף ים כנרת. לפי התנאים שיכות הכנסות היער במשך 99 שנים להקהלה בדסוי, ומאז — לקרן הלאומית.

הקהלה בדסוי עשתה את הדבר עפ"י הצעת הציונים שבעיר זו, וביחוד ע"פ הצעת חברנו מר בליץ. רוצים אנו לקוות שהמעשה היפה הזה ישמש דוגמא גם לקהלות ישראל אחרות בגרמניה ומחוצה לה, וכחות חשובים חדשים יתוספו להעובדים לטובת גאולת הארץ וישובה.

המשרד הארצישראלי הציע להנהגת הקרן הלאומית לתת הלואה בת עשרים אלף רובל, על מנת לבנות ב„בית עריף" בתים ובית מלאכה משותף לעשרה תימנים, העובדים ב„בצלאל" במחלקה לעשית כלי כסף שזורים (פיליגראן). אם תתקבל ההצעה הזאת יונח היסוד למושבה חדשה על קרקע הקה"ל סמוך ללוד. לפי ההצעה יקבל כל פועל מלבד בית לדירה עוד שני דונם אדמה בחכירה. בעבודת כלי הכסף עוסקות עכשו ב„בצלאל" חמשים משפחות, רובן תימנים, ועבודה זו מתפתחת משנה לשנה, כי רבים הקופצים על הכלים הללו. המשרד מציע לקחת לע"ע עשרה מן הפועלים היותר מצוינים ולהושיבם על הקרקע. הם יוסיפו לעבוד בשביל „בצלאל" ויוסיפו לקבל את שכרם הקבוע בעד עבודתם ואולם הכנסתם תגדל ע"י עבודת הגננות אשר יעסקו בה במושבתם וגם ע"י עבודה ביער הירצל שנוטע במקום ההוא.

באספת ועד ההנהגה של הפדרציה האנגלית, שהיתה בלונדון בכ"ה יולי, הוחלט להמשיך את עבודת הפדרציה כמקדם. בהועידה העתידה להיות בעוד חצי שנה יבחרו חברים להההנהגה במקום אלה שנתפטרו. נתקבלה החלטה זו, שצריכה אשור מאת הועידה הבאה שתשמש יסוד לפעולותיה של הפדרציה: „במלכות בריטניה המאוחדה צריכה להתקים רק פדרציה ציונית אחת למטרת קבוץ שקלים, סדור הבחירות אל הקונגרסים ולכל יתר העבודות הציוניות" בישיבה זו נקרא מכתבו של הנשיא מר וולפסון, שהיה ערוך אל הועידה שחלפה ולא נתקבל בזמנו מסבת מחלתו של מר וולפסון. הנשיא מוכיח במכתבו שהועידה השנתית בברלין לא חדשה כלום בנוגע ל„המכבים הקדמונים", אלא השאירה בתקפן את החלטות הקונגרס הקודם עד שתקבענה תקנות חדשות בהסתדרות הציונית הכללית. האספה קבלה ברצון מכתב זה, והחליטה לבקש את החברים שנתפטרו, כי ישובו מדעתם. גזבר הפדרציה, שהיה באותו מעמד הודיע, שהוא רוצה להשתתף בעבודה. נבחרה ועדה לשם סדור ספר התקנות אשר יוצע לקונגרס הבא.

בי"ז—כ"ף יולי היתה בווארנה, הועידה השביעית של ציוני בולגריה. אחרי שנקרא בועידה הדוה"ח של הקונגרס התשיעי נתקבלה החלטה זו:

ועידת ציוני בולגריה בווארנה, אחרי שמעה את הרצאותיהם של צירי בולגריה על אדות הקונגרס התשיעי, החליטה להביע את אמונה להציונות המדינית ההרצלית ולהודות, כי העבודה המעשית בא"י היא בסיסה הטבעי של עבודה זו, ולפיכך היא מביעה את רצונה ששני הזרמים הללו יתאחדו.

בנחת רוח מקבלת הועידה את הידיעה ע"ד השלום שהשרתה הועידה השנתית הברלינית, והיא מביעה את תקותה, שתנאי השלום יתנו להההנהגה את היכלת למלא את תעודותיה על נכון ולהעמיד את התנועה במדרגה הראויה לה.

בגליון האחרון של „הוועלט" אנו מוצאים רשימה סטטיסטית של הסכומים שנאספו לטובת המושבה הקואופרטיבית מיסודו של אופנהימר. עד ל"א ביולי נאספו ארבעים אלף מרק, מזה ברוסיא— לא יותר מחמשת אלפים מרק. הרינו מעירים את חברינו בכל מקום, שמיעוט ההכנסה לטובת המוסד מעכב הרבה. בידי הועד של החברה הקואופרטיבית כבר עלה למצוא

חלקת־אדמה משובחה למושבה, קבוצה של פועלים מנוסים ומנהל חרוץ. נסיון זה, שערכו ודאי חשוב להישוב בא"י, צריך להעשות בלי איחור. הוה"מ החליט להוציא בלשון יהודית את הרצאתו של אופנהימר ע"ד נסיעתו לא"י. בהרצאתו זו ברר אופנהימר את הצעתו באופן מצוין. המחברת תצא בקרוב.

בחדש יולי נכנסו לקופת הקה"ק 29,671.15 מרק; בזה מרוסיה — 8108.14 מרק. הנומר האחרון של הרשימות בספר הזהב הוא 3578.

לנו מודיעים: ביום מלאת שנה למותו של המהנדס בן־ציון בן זאב צליגנוב מסרו אוהביו וידידיו ל„אגודת החנוך הטכני בא"י" סכום של שני אלפים פרנק. מפרי הכסף ינתן מדי שנה בשנה פרס להתלמיד היותר מצוין של הטכניקום. נתינת הפרס תהיה תלויה בחבורת מורי הטכניקום. הכסף יהיה מונח בהקל"ב שלנו, ובשים לב למטרתו של הפקדון הזה התחייב הקל"ב להעלות 5% לשנה.

בט"ו באב תהיה ביפו באולם הגמנסיה אספת השנה הכללית של חברי „אגודת הגמנסית העברית בא"י". סדר העבודה הוא: 1) דין וחשבון על אודות המצב החומרי של האגודה והגמנסיה; 2) הרצאה ע"ד המצב הפנימי בגמנסיה; 3) אשור התקציב לשנת תרע"א ופתיחת המחלקה הששית; 4) הצעת איזו שנויים בתקנות האגודה והגמנסיה; 5) בחירת ועד מפקח וועד מבקר; 6) שונות. החברים מחו"ל שאינם יכולים לבא לאספה מתבקשים לשלח בכתב את ההערות וההצעות שיש להם. יכולים הם למסור את דעותיהם למכיריהם שבא"י. החברים שעוד לא שלחו את כסף תשלומיהם מתבקשים למהר במשלח הכספים (לועד הו"צ באודיסה) עד ר"ח אב, כדי שיוכל הועד להביא את כספם בחשבון לעת האספה הכללית. בנומר הבא נפרסם את ההרצאה ע"ד מצב הגמנסיה בראשית הקיץ שנת תר"ע.

חסרון למנות. בנומר 28 נדפסה רשימתו של אופנהימר „אל־מית", חסרה שם הערה, כי הרשימה הזאת נדפסה ראשונה ב„הוועלט", בנומר שהוקדש לזכר רולדתי החמשים של הרצל.

ברוסיה.

הצירקולר של מיניסטר ההשכלה על אדות קביעת הנורמה לתלמידים יהודים בבתי־הספר הפרטיים עורר בתחום המושב סערה רבה. לרגלי ההגבלות ליהודים בבתי־הספר של הממשלה, רב מאד מספר התלמידים היהודים בגמנסיות הפרטיות, שהרוב מהן מתקיימות רק בכסף היהודים, ועתה לאחר שינעלו דלת בפני תלמידים יהודים, סופן של הגמנסיות האלו להסגר מחוסר אמצעים. הנה כי כן מודיעים מווילקאמיר (פלך קובנא), כי מועצת הגמנסיה הפרטית החליטה שם לפנות אל המיניסטר, כי יבטל, לפחות, למשך שנים אחדות, את הגזרה הזאת, העתידה לערער את קיום הגימנסיה. כדבר הזה אומרים לעשות הרבה מבעלי הגימנסיות הפרטיות שבערי התחום — אך מי יודע, אם תועילנה כל ההשתדליות האלו.

כנראה, קצה נפש המיניסטר שווארץ מפני הבקשות התכופות והרבות, הבאות אליו מאת בני היהודים, וביותר קשה עליו לקבל בקשות־שבעל־פה. אין פלא אפוא, כי שלח פקודה להמפקחים על גלילות הלמודים להודיע ברבים, כי ליהודים הבאים לפטרבורג להשתדל, שיכניסום אל בתי־הספר העליונים מחוץ לנורמה, לא יניחו לבא לא אל המיניסטר עצמו ולא על סגנו.

ובאותה שעה הולך ואינו פוסק הקול בעתונים, כי המיניסטר שווארץ עתיד בקרוב לעזוב את משמרתו, מפני שעיף הוא מאד. בפקודותיו האחרונות מתכוון, כנראה, מיניסטר ההשכלה לכך, כי לא ישכח שמו מלב היהודים, המהירים לשכוח, כידוע.—

בימינו, שלא כל יהודי, ואפילו המעולה שבמעולים, זוכה להיות סטודנט באוניברסיטה רוסית, כיון שזכה צעיר יהודי לאושר זה, הרי הוא בעיני אחרים ובעיני עצמו אדם כזה, שראוי לנהוג בו כבוד רב.

וכדי שלא תזוח דעתם של „המוצלחים" האלה עליהם ולא יבאו לישכח רק ויש־וב את יהדותם, הוציא הגוברנטור הסמולנסקי פקודה לגרש מסמולנסק את כל הסטודנטים היהודים.

הגוברנטור לא עשה את הדבר על דעת עצמו, אלא פנה אל הדפרטמנט לענינים כלליים אשר ליד מיניסטריון הפנים בשאלה, אם יש להם לסטודנטים יהודים זכות הישיבה בסמולנסק והדפרטמנט ענה, כי הסטודנטים היהודים הלומדים בבתי־הספר העליונים שמחוץ לתחום, יש להם זכות ישיבה רק באותה העיר שבה נמצא בית תלמודם. אבל בערים אחרות מחוץ לתחום גם כן דינם כדין שאר אחיהם היהודים.

זוהי ההתחלה של שווי זכיות...

לרגלי הדגבלות ליהודים באוניברסיטה נתמעט מאד מספר היהודים הלומדים עתה תורת הפרמציה. סבת הדבר היא, כי הנוצרים ממעטים ללמוד את הפרמציה, וכיון שהיהודים מתקבלים רק בהתאם אל המספר הכללי של התלמידים, לכן אין מקום ליהודים. אירע פעמים אחדות, כי ממאות קנדידטים יהודים נתקבלו אל הקורסים רק שנים שלשה.

בשים לב אל המצב הזה החליטה אגודת הרוקחים בקיוב לפנות אל כי שהיכלת בידו בהשתדלות, כי יתירו לעוזרי פרוביזורים מבני היהודים להבחן בתור „איקסטרנים" על מנת לקבל דיפלום של פרוביזור.—

במקום שיש דורא דמיונא לממשלה היו נוהגים ברוסיה לפנים להקל גם בנוגע ליהודים. ואולם בשנה האחרונה גברה הפטריוטיות כל כך, עד שנכונים לותר גם על הפסד ממון.

הרחיצה ביאור „שירוי" שבמחוז מינוסינסק (פלך יניסייסק) הוחזקה ריפאה בדוקה למחלת הריוומאטיזם. וזה כעשרים שנה שנבנה על חוף היאור תחנת רפואה, ובאים לשם בכל שנה קרוב לאלפים חולים, מחציתם — יהודים, כנהוג.

בשנה זו נמלך הגיניראל סילבנוב והוציא פקודה לאסור על היהודים את הישיבה במקום הרפואה הזה. ואולם מפני שהבודז'ט נערך בחשבון שיגיע מספר החולים לשני אלפים, ועתה נתמעט עד החצי, פנה מנהל נכסי הממשלה בפלך יניסייסק אל המיניסטר לעניני עבודת־האדמה (שברשותו נמצא מקום הרפואו) ובאר לו את הנחיצות להתיר ליהודים לרחוץ ביאור.

והמיניסטר אמנם נענה להשתדלות זו. אבל דבר הרשיון נודע — אחרי שכבר עבר הסיזון.—

בנומר הקודם הודענו ע"ד השתדלות הגוברנטור של החבל הכספי לגרש מן החבל ההוא יחד עם היהודים גם את הדז'ידים. עתה אנו מוצאים בעתון „גוט מארגען" פרטים ע"ד האומללים האלה.

הדז'ידים הם יהודים אנוסים, שהצילו את נפשם מן הרדיפות שבארצות המזרח (פרס ובוכרה) בקבלם עליהם למראית־עין את הדת המושלמית, אך בסתר אהלם שמרו דת ישראל. כשעבר החבל הטורקסטני לרוסיה היו הדז'ידים מן הראשונים שנתישבו בסקוביות ההם והועילו הרבה להתפתחות המסחר והתעשיה שם.

אם תתקבל השתדלות הגוברנטור, עתיד הדבר להמיט שואה על הדז'ידים. לשוב אל ארצות מולדתם—הרי זה כליון חרוץ להם, יען כי צפוי להם משפט מות על עון בגידה באמונתם החדשה, ולנדוד לארצות אחרות אין הם יכולים, כי אינם מבינים שום לשון אירופאית.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. - Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

קול קריאה.

הנה ספרי החדש „דרך חדשה בבאורי כה"ק“ דפיק בנ"ה מכל ההוגים בו, והבקרת הכירתהו לטוב ולמועיל מאד לדבנת ורבים הם המשתוקקים מאד לראות את ההמשך ממני, אולם זה דרוש לי עוד עיון רב בכה"ק ובתלמוד, כי לכללים אחדים החדשים ברוח השפה שבכה"ק דרוש לאסוף עוד את החמר ולסדרו בסדר נכון, וכללים אחדים עדיין לא עובדו אצלי ואנכי, לפי מצבי עתה, אינני מוכשר כלל לשום עבודה מלבד אשר כלי העיון אינם יכולים לעבוד עבודתם כמאמר חז"ל: שמעתא בעי צילותא כיומא דאסתנא, הנה מצבי עתה שולל מאתי כל נטיה לעבודה רוחנית, ולמען אוכל לשוב עיוני בכה"ק והתלמוד למטרת הבאורים דרוש לי ענין אשר מצבי החמרי; ענין כזה הוא הוצאת מאסף לבאורי כה"ק ולכל המחקר שבשפתנו העברית, ובכן החלטתי לגשת בעה"ש אל הזאת, להוציא מאסף חדשי בעל שני גליונות בשם „בית לבאורי כה"ק ולדקדוק וליתר מקצועות המחקר של הלשון מקום גם לחקירות תלמודיות וליתר המקצועות שבחכמת ישראל ולקצוב את מחירו שלשה רו"כ לשנה. והנה להוציא הפועל דרושות הוצאות הרבה אשר כסף החתומים, אם גם מספרם לפי הערך, לא יספיק בשום אופן אף לחצין; לכן אני פונה בקול קריאתי זה אל נדיבי עמנו החובבים את כתבי קדשנו ולכל החברות הקולטוריות שבנו לקציב לו תמיכה שנתית, ואת החובבים אבקש להשתדל ולמצוא היתמים למאסף הזה. שמות התומכים אותי בכספם ובהשתדלותם יזכרו לתהלה ולברכה בראש המאסף. אני מבקש מאת הסופרים אשר לבם נאמן לספרותנו העתיקה במאמריהם, בכל שפה שהם כותבים, את לב בני עמנו להמבין זה אשר תוצאותיו השובות להבנת כתבי קדשנו. דגני חפץ לקיות עמני שמוציא אלפי רבבות שקלים לשנה לצרכי דתי והשכלתו, לא יקמץ במכסת כסף מעטה לפי הערך לתועלת הבנת כתבי קדשו. את הנומר הראשון אחשוב להוציא לאור בעה"ש בחדש אלול הבא (בו יבאו כל הידיעות והפרטים הנוגעים לענין הזה) והנני מבקש מאת החכמים המובהקים בחכמת ישראל למהר לשלוח לי את מאמריהם איש איש במקצוע החכמה שהוא מומחה בו.

ווילנה. ד"א באראנוביץ.

לתשובה—מארקה בת ג' קפקות או מכתב גלוי כפול.

אדריסתי: Д. Л. Барановичу, Вильно, Завальная, 68.

על חתונת מר מרדכי דוקמאן עב"ג מרת דבורה פייגל מירסקי אשר היתה בס"ט כאלו ביום י"ד ימים לחרש תמוז נאסף לטובת יער הירצל ע"י מר צבי אָוְסֶעְיָאָוִויץ סך שני רו"כ וחמשים קאפ. הכסף נמסרו לתעודתו.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע"י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת באזיל).

№ 31.

התכן:

1) על המצפה.

א) בעון היהדות.

ב) ועידת־בר־מצוה.

2) קנאות ועבודה. — א. ם. ברזכוב.

3) בשעת ספקות (ג—סוף). — ש. גורליק.

4) האדמונים והצהובים. — בר־טוביה.

5) דרכים אבלות (ו—ז). — יהודה קרני.

6) אחות (מזכרונות נערה). — דבורה בארון.

7) הספרות המדעית במערב (יא—סוף). — ד"ר ש. ברנפלד.

8) מכתב אל המערכת.

9) מכתבים מארץ־ישראל (ה'). — י. ל.

10) בציונות.

11) בארץ ישראל.

12) ברוסיה.

13) בחוץ לארץ.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.

בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

מאת הנהגת „העולם".

החותמים אשר אינם שומרים את נומרי „העולם" כדי לכרכם אח"כ או אלה, אשר יש תחת ידם הנומרים 1 וגם 26 של „העולם" ש"ז בשני אכזמפלרים מתבקשים להמציא את שני הנומרים האלה להמערכת. את המחיר ביחד עם הוצאת המשלוח נשיב בתודה.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, י"ג אב, תר"ע.

ВИЛЬНА, 5-го Августа, 1910 г. № 31 WILNA, 18-ten August, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

בזיון היהדות.

כמעט ספרות שלמה נוצרה ע"ד סלוף הדין שנעשה ביהודי האומלל, גלוסקיר, שעלה לגרדום על לא חמס בכפו. איה התמרמרו על העיל, ואלה — הצדיקו את הדין או מצאו בו רק שגיאה משפטית קלה... באוצר הספרות הזאת מצטיין בתוגתו ובתמימותו המכתב הקטן המלא שגיאות, הערוך מאת גלוסקיר המנוח לרעיתו ימים אחדים לפני ברור משפטו. זהו מכתב הנוקב ויורד עד דכדוכה של הנפש.

יש שאדם נדון למיתה והוא ידע ואשם; יש שאדם נשפט בשגיאה לעלות לגרדום מפני שאין בידו להוכיח את צדקתו, כי באותו מעמד לא היה איש שיבא ויאמר: „עמני היית". אולם איש הבטוח בצדקתו, איש שעדים רבים יכולים להעיד, כי לא היה כלל במקום ההוא באותו יום- היוכל האיש הזה לפקפק אף רגע, כי כאור תצא צדקתו?

ומלא אמונה היה גלוסקיר עד רגעו האחרון, ובתמימותו לא יכל להבין: הרפתקאות אלו העוברות עליו בשלמה הן? בשלמה מובילים אותו לבית־דין של צבא? „בעל כרחי אני נשׂ־ח לקיוב לבית־דין של צבא. אני מתפלל לאל, כי ישחרר אותי, כי נקי אני מעון".

הוא מתפלל לאל ועושה את כל אשר בכחו כדי להוציא את צדקתו לאור. „אבקשך—הוא כותב לרעיתו—כשיקבלו העדים הזמנות מקיוב לבוא אל המשפט, יבואו תיכף לבית־הדין, אף־על־פי שהם עניים, כי את הוצאות הדרך יחזירו להם. „ואם לא יקבלו הזמנות—הוא חוזר אחרי־כן — יבואו בלי הזמנות לברור משפטי". הוא סמוך ובטוח, כי רק להם ולעדותם היא צריך. הן הם היו יחד אתו ביום האסון! זאת יודע הוא וכזאת יגידו העדים; ומה לו עוד?

ומי הוא הפסיכולוג־האמן, שבכחו לצייר את המהפכה שהתחוללה בנפשו של הנדון למיתה ביום המשפט?

בראשית ברור הדין ודאי שהצהירו פני האומלל משמחה, בראותו את העדים באים להעיד לטובתו. הן השופטים לא יאמינו בדברי ילדה פיתה בת עשר, המעידה, כי ראתה את גלוסקיר (שפניו דומים במקרה לפניו של אחד הרוצחים) בין חבורת הרוצחים. הם לא יאמינו לה, שהרי לעומתה עומדים עדים כשרים ונאמנים, יהודים בעלי זקן, אנשים גדולים, המתחייבים באלה ובשבועה להעיד עדות אמת.

ואפשר שנחך הנאשם בלבו למשמע הוכחותיו של הקטגור, המאשים אותו ברצח. היתכן, כי עדותה של ילדה תכריע את עדותם של יהודים גדולים ונאמנים, שבאו מרחוק להצילו מתליה? והוא גם לא בקש עדים אחרים, כי למה הם לו? הוא לא מצא לנחוץ להזמין את האצילה גוסיבה שבאחוזתה עבר באותו היום, כי למה ירבה בעדים? למה יטריח את האצילה? והנה הוא שומע מפורש יוצא מפי השופטים: תליה! מפני מה? בגלל מה? למות על עון אחרים ועל עון שנעשה במקום שהוא לא היה שם.

היכול יכול לדעת, כי כל הטורח הזה שהטריח את היהודים העלובים לבוא ממקום שבתם להעיד לטובתו — יהיה לשוא, כי אין היהודים נאמנים על השבועה ואין עדותם עדות? לא גלו השופטים את סודם זה, הצפינו אותו בלבם, והחוק הרי אין הוא מבדיל לעדות בין יהודי לשאינו יהודי, ומאין יבין ומאין ידע יהודי תמים את הסוד הזה?

„אנכי סובל יותר מדי—כותב גלוסקר בערב יום הדין—ה' יודע מה יהיה עמדי, ובגלל מה אני סובל, גם אני איני יודע".

האומלל! הוא לא ידע, לא חש ולא הבין את סבת ענויו. הוא האמין שיש חוק בארץ, וודאי חכה עד הרגע האחרון לבוא המבשר את בשורת גאולתו.

ואולם אנחנו יודעים מפני מה ובשלמה סבל גלוסקיר; אנחנו יודעים את עון מי נשא -
את עון היהדות!...

ועידת בר אלוף.

שם מצלצל זה ניתן להועידה השלש עשרה של הפדרציה הציונית בארצות הברית, שהיתה זה לא כבר בעיר פיטסבורג. שלש־עשרה ועידות, שלש־עשרה שנים של קיום בתנאי החירות הגמורה בארץ שנמצאים בה קבוצי־יהודים היותר גדולים, קבוצים שאין העניות מנולתם. כמה גדולות צריכות להיות פעולותיה של הפדרציה, כמה חזקים צריכים להיות השרשים, שהכתה בתוך היהדות האמריקאית, כמה גדולה צריכה להיות השפעתה על חיי היהודים בארץ זו ועל מהלך התפתחותם. בועידה של הסתדרות כזו ודאי ישתקפו החיים הצבוריים והמדיניים של היהדות האמריקאית השתקפות שלמה, והשאלות

העומדות על הפרק בחיים הללו ודאי תתפסנה מקום נכבד בועידה ותבוררנה ברור נכון.

ואתה מתחיל קורא את הדוה"ח של הועידה, קורא בהם וחוזר וקורא ואת מבוקשך אין אתה מוצא. ועידה זו הרי אין בינה ובין ועידה באיזו ארץ קטנה מארצית המערב, שאין בה שום חיים יהודיים, ולא כלום. אותם הוכוחים בדבר פעולות המרכז, בדבר מצב הפיננסים הרחוק, אותן ההחלטות בדבר התקונים בסדרי הפדרציה, אותן הבחירות לועדי ההנהגה. ולא עוד אלא שאתה מוצא בה גם איתוהקמיץ בהוצאות מפני חסרון אמצעים ואותה ההשקפה הנדבנית שלפיה אפשר להמיר מוכיר, העובד בשכר, בחמשה מוכירים העתידים לעבוד עבודת נדבה שלא עמל"פ, כמאמר המליצים. ומלבד זה החלטה כללית ע"ד השלום שנקבע בהועידה הברלינית, החלטות ע"ד כלי מבטאה של ההסתדרות, ותו לא.

חלילה לנו לזלזל בכבוד העבודה ההסתדרותית ובצורך פתרון השאלות ההסתדרותיות והממוניות הקשות והבלתי נעימות, אולם הזהו הכל? הזוהי העבודה הציונית כולה, האלו הן כל השאלות העומדות להפתר בועידה ציונית באמריקה, באותה הארץ שאליה עובר, כפי דברי רבים, מרכז חיי היהודים בגלוה? ואיפה הן שאלות העבודה בא"י, שאלות הפרוגרמה שלני, כל אותן השאלות המטרידות את מוחנו, הגוזלות את מנוחתנו? האומנם אין הן מעסיקות את ציוני אמריקה, האומנם אין הן עומדות על הפרק בחיי הפדרציה?

והשאלות העומדות על הפרק בחייה הצבוריים, התרבותיים והמדיניים של היהדות האמריקאית היכן הן?

ובשעה שאתה קורא את הדוה"ח ע"ד הועידה ועבודתה, יש שאתה שוכח באיזו ארץ היתה הועידה. ורק תאור הנשפים הרבים וסדריהם בא להזכירך מדי פעם בפעם, שמקומה של ועידה זו באמריקה הצפונית. הרי לפניך כעין ועידה ציונית אבסטרקטית, תנאי המקום המיוחדים לא הטביעו את חותמם עליה, השאלות התלויות במקום לא נשאלו בה כלל. כאלו מרפרפת הפדרציה באויר, ואין לה שום אחיזה בארץ ובחיי הארץ. ולפיכך ענייה היתה הועידה השלש־עשרה של ציוני אמריקה, ועידת בר מצוה זו, לא נשמע בה אף מלה אחת, אף רעיון אחד שבכחו לתת דחיפה כל שהיא להמחשבה הצבורית. זו היתה ועידת באי־כחה של הסתדרות, של חברה ולא של תנועה.

האבד לה להציונות האמריקאית הקשר המקשר אותה אל החיים, אל המציאות, צרכיהם ושאלותיהם? האם לא שנתה הציונות את ערכי חייהם של ציוני אמריקה ולא גרמה למהפכה ברוחם וביחסם להחיים הסובבים אותם? ההיתה להם הציונות למוסר בלבד, הרואים הם את תעודתם בהכנסת כסף לקופתה בלבד, וכל היוצא מחוג צר זה, הריהו בבחינת לא יזכר ולא יפקד בהועידה?

רגילים בני אמריקה למנות אותנו, בני העולם הישן, בחבה נפרזה לדבורים רמים, באי־מעשיות. שמה באמריקה הרי הם מעשיים כלם, ואין בעולכם אלא המעשה בלבד. אין הם משתעשעים כבר בחלומות ובדמיונות, בכל הם מבקשים את העבודה הממשית, ומאמינים אנו לדברים האלה, וזה כמה שאנו מצפים למעשים רבי־ערך.

אולם מעשים אין.

ולעומת זה הרי אנו רואים התרחקות מן החיים, מן המציאות, ירידה עד למדרגה של חברה, שאין לה כלום בעולמה מלבד השאלות ההסתדרותיות.

להועידה השלש־עשרה קראו הנואמים ועידת בר מצוה. אולם הנראו בה סימני בגרות?

א. מ. ברוכוב.

קַנָּאוּת וַעֲבוֹדָה.

„אם אין אני לי—מי לי וכשאני לעצמי—מה אני", — תורה זו שלמה היא וצריכה היא למוד כולה כמו שהיא. וכל התולה את עצמו בפסוק ראשון שבתורה זו, צריך לאחוז גם בפסוק השני, כדי שלא יהיה תלוי באויר בלי בסיס ובלי אחיזה בחיים.

גדולה היא הקנאות, שאינה מתפשרת עם המציאות ועם כח ההרגל של בני האדם, והיא כובשת דרכים חדשים בחיי עולם ובונה עולמות חדשים. ואולם אין העולם קיים אלא על הותיר וההתפשרות עם האחרים. כל החסר כשרון הותור לגמרי, הוא גם חסר הכשרון לחיות חיים חברותיים תרבותיים. וכל מי שאינו מתחשב לחלוטין עם המציאות—אין המציאות מתחשבת עמו.

אי־אפשר לציין את הגבולים של מושגים ופרינציפים מפשטים ולקבוע על פיהם מדות החיים. יש כללים, אבל גם זהו כלל גדול בתורה ובחיים, שאין כלל שלא נאמר בו „חוץ".

אין חיים בלי כחות מעמידים ואין חיים בלי כחות מניעים; ההתפתחות אינה אלא פשרה בין הכחות, שכל אחד מהם נוטה מושך לצד אחד. אבל האדם החי והחושב צריך להביא את הכל בחשבון גם בהיותו נוטה לצד אחד. וצריך העובד ליתן אל לבו, כי יפה הוא הדגל שעליו חרות: „אם אין אני לי מי לי", אבל העבודה אינה עולה יפה אלא בידי אלה, שבלבם חרות: „וכשאני לעצמי מה אני".

בעולמנו כבר רבו יותר מדאי ה„מחלוקות לשם שמים". אין אנחנו יודעים להבחין עוד בין מחלוקת לשם שמים ובין מחלוקת שלא לשם שמים. ומי יודע אם מבחינים בין זו לזו החולקים עצמם. קנאת־האמת רובצת עלינו ועל כל מעשינו לקללה ולא לברכה.

ואין אנכי מטיף לותור ולפשרנות. אין אנכי חפץ לגרש מקרבנו את הקנאות והקצוניות. אבל מרובים יותר מדאי אצלנו קנאי האמת, ומעטים, מעטים מאד קנאי השלום. ורואה אני את כל ה„מחלוקות לשם שמים" שלנו והנה הן באות לא מתוך אי יכולת לותר על האמת, אלא מתוך העדר הצורך הפנימי שבלב להחזיק בשלום.

שוב היה „מעשה" בארץ ישראל.

בא להתם הסופר הצעיר „אנכי" לשם בריות־נופא או בקור הארץ. וסופרינו, כידוע, אינם מיליונירים וגם אין לנו קופה מיוחדת לתמיכת סופרים, כשהם צריכים לנוח זמן מה מעבודתם, והם מוכרחים להוציא מבלי להכנים. עמדו וסדרו הסופרים שביפו נשף ספרותי. צריכים היו לקרא את יצירותיהם ש. בן־ציון, י. ח. ברנר, א. קבק וגניסין. מפני כבודו של „אנכי" צריך היה לקבוע גם לו מקום בפרוגרמה של הנשף. ואולם „אנכי" הוא סופר ז'רגוני ואין הוא אמן לקרא עברית, אבל קורא הוא יפה. יפה את ה„רבי אבא" שלו. וקבעו המסדרים בפרוגרמה של הנשף „נומר" אחד ז'רגוני, את זה של „אנכי".

והמסדרים כלם מקנאי התחיה הם. והסופרים שהיו צריכים

להשתתף בנשף ודאי אינם זקוקים לתעודת כשרות בנוגע לעבודת התחיה של הלשון העברית בא"י. וכולם כאחד לא ראו אין נכנסת נימר אחד זרגיני אל הפריגרמה של הנשף העברי, לא מצאו בזה פרסום להזרגון והתירה התחת יסודי התחיה של הלשון העברית. ואולם המרכז של אגודת המורים, שכולו מסור לעבודת החנוך הלאומי בארץ ישראל בלבד, ושהוא מטפל יותר מן האחרים בשאלות כלליות ופרטיות, תדיריות או ארעיות, הנוגעות לחנוך העברי, חשש, שנשף זה; שנתפרסם בעיר פרסום מיוחד, ישפיע לרעה על חניכי בתי הספר; חשש, שמא יסורו הילדים מן הנשף העברי הזה, שערך אחד להז'רגון ולעברית, עמד מרכז המורים והציע למסדרי הנשף, שישנו את הפרוגרמה ובמקום הנימר הזרגיני יקבעו גם בשביל „אנכי" נימר עברי, אלא כשיבקש הקהל את „אנכי" לקרא עוד, — יקרא את יצירתו הזרגונית כחוץ להפרוגרמה. המסדרים לא הסכימו לזה. אז פנה מרכז המורים למועצית המורים שבבתי הספר ביפו בהצעה להשתדל, שהמירים והתלמידים לא ילכו אל הנשף.

ופה מתחיל „המעשה".

המועצה הפדגוגית של הגמנסיה העברית הקדישה ישיבה מיוחדה לשאלה זו. נתחלקו הדעות. הד"ר לוריא ועוד מחבורת המורים של הגמנסיה השתדלו להוכיח, שאין בנשף זה שום סכנה לקביעת הלשון העברית בלב הילדים בתור לשוננו הלאומית, בתור לשוננו העקרית בא"י. כי ע"כ אין הסיפר אנכי בן ארץ ישראל, ודבר טבעי הוא, שיהודי אורח הבא לא"י מארץ אחרת מדבר בלשון ארצו או בלשונו הגלותית; כי ע"כ ניתנים גם לאורחים הבאים מגרמניה לדבר בא"י באספות עם בלשון האשכנזית. ולמה יגרע חלקו של סופר יהודי החי בתוך עמו בגלות ויוצר לעמו בלשון הגלותית. די יהיה, אם הסופר אנכי יקדים ויביע את צערו על זה שאינו יכול להעניק לאחיו העבריים בא"י משלהם, והוא מוכרח לקרא בלשון הגלות. ואין להחרים את הנשף אחרי שכבר נקבע ונסדר, ואחרי שבו עומדים להשתתף טובי העבריים. והד"ר לוריא הוריע שהוא ילך אל הנשף. אך רוב חבריו לא הסכימו להוכחותיו. והם לא הסתפקו בהחלטה לשם חות-דעת בלבד ובהצעה למורים ולתלמידים שלא ללכת אל הנשף, אלא קבלו החלטה, האוסרת על מורי הגמנסיה לבקר את הנשף. אחדים מן המורים, שבעיקרו של דבר לא הסכימו לדעת הד"ר לוריא, הציעו בכל זה להוסיף על ההחלטה, שאין האיסור מכוון אלא לחברת המורים בתור גוף שלם אחד, אבל כל מורה כשהוא לעצמו, הריהו חפשי במעשיו. ברוב דברים זה נדחה. באותו מעמד הודיע הד"ר לוריא, שהוא מוצא בההחלטה התערבות המועצה הפדגוגית במעשיהם הפרטים של המורים וע"כ הוא מתפטר מעבודתו בתור מורה בגמנסיה. זה היה סוף המעשה — בהגמנסיה. אבל אין זה עדיין סוף המעשה כולו. אחרי שסדור הנשף גרם „לאינצידנט" כזה, השתמטו רובם של הסופרים מהשתתף בו. נשאר ברנר לבדו, שלא עזב את „אנכי". הנשף נערך בקלוב של דפועלים. ואחרי הקריאה יצאו הפועלים בהמון ל„תל אביב", ששם גרים מורי הגמנסיה. על יד ביתו של הד"ר לוריא ערכו דימונסטרציה של הבה, ועל יד ביתו של הד"ר מוסינזון ערכו דימונסטרציה של מחאה. ופה מתחילים ה„ספורי-מעשיות". יש אומרים, שמתוך הדימונסטרציה של המחאה נשמעו קולות: הלאה הלשון העברית, יחי הז'רגון! ויש אומרים, שאין זה אלא בדותא ולעז על הפועלים העברים המקריבים את חלבם ודמם לעבודת התחיה.

והעיר יפו — כמרקחה, וה„מחלוקת לשם שמים" מתגברת, ושם הישוב והתחיה מתחלל...

ואנחנו, בני הגלות, אין אנו יכולים להכריע, "מי משני הצדדים צדק בשקול הדעת בנוגע לסדור הנשף ולבקורו, יודעים אנחנו רק שבארץ ישראל צריך להכחיד את קיומו של הז'רגון לבלי השאיר לו שם ושארית. אם אין אנו רואים אף שם „סכנת הז'רגון" כשהיא לעצמה, הנה נשקפה שם להעברית סכנה יותר גדולה מפני התפתחותה והתפשטותה של הלשון הערבית. הז'רגונים, האשכנזי, הספרדי ואולי גם הערבי, לא יחזיקו מעמד בא"י. שם יבטלו זה את זה, אבל את מקומם תתפוס הלשון הערבית, אם לא נשים בפי כל הדור החדש הגדל וחי בארצנו את לשוננו העברית. אבל בזה הלא מודים לנו ולמורי הגמנסיה גם מסדרי הנשף, שרבים מהם עובדים עבודת התחיה במסירות נפש ממש; בזה הלא מודה גם הד"ר לוריא. וכלום בבאלה יש צורך לחגור מלחמה מתוך קנאות לתחית שפתנו? כלום חלוקי דעות בענינים עוברים ומקריים צריכים להביא לידי פרוד ומחלוקת? וכלום מקרה זה הוא היחידי במחננו? כלום עובר יום אחד בלי „מחלוקת לשם שמים" בין העובדים היותר טובים שבנו, שהתמכרותם לעבודת העם והארץ אינה מוטלת בספק? כלום אין אנו הולכים ומתפלגים ומתפוררים גם בארץ וגם בחוץ לארץ לחבורות חבורות הנלחמות זו בזו, או באופן היותר טוב לכנופיות ש„אינן יכולות" לעבוד ביחד.

ואנחנו שירת התחיה על לשוננו, ולהפיח רוח חיים בעצמות יבשות, לקרב עצם על עצם, להחיות עם מפוזר ומפורד ולבנות ארץ אנו חפצים...

אבל להותנו יש בנו הרבה יותר מדאי קנאי. האמת, כל אחד מקנא להאמת שלו, ואין בנו קנאי השלום. יותר מדאי יש בתוכנו כאלה החושבים, שהם היחידים העתידים להביא גאולה לעולמנו. יותר מדאי יש בתוכנו כאלה, שהתחילו לדבר אל נפשם: „במקום שאין אנשים השתדל להיות איש" וגמרו בלבם: „אני ואפסי עוד".

זהו מה שאמרתי: „אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני", — תורה זו של הלל שלמה היא וצריכה היא למור כולה כמי שהיא. כי יפה הוא הדגל, שעליו חרות: אם אין אני לי מי לי, אבל העבודה אינה עולה יפה אלא בידי אלה, שבלבם חרות: וכשאני לעצמי — מה אני. —

שמריהו גורליק.

בְּשְׁעַת סְפֵקוֹת.

III. (*

ההערכה האובייקטיבית של רכושנו היתה צריכה להכריח אותנו לבחור בשתיקה. בכל אופן לא היינו צריכים להרים יותר מדי את קולנו. אולם יש גם רצון סוביקטיבי, והרצון הזה עור הוא, ואין לפניו לא שאלות ולא תשובות ולא חשבונות. הרצון הסוביקטיבי הזה של האינטליגנציה היהודית הוא הוא הגורם, שכל כך מרבים עכשו לדבר ע"ד האמנות. הרצון הסוביקטיבי הזה משכיח קל מהרה את כל התורות והחוקים והמשפטים, ואלה שאך אתמול היו דורשים ראיות לכל דבר קל שבקלים, נעשו

*) עיין „העולם" נומר 29.

עכשו מאמינים ותיקים בנסים, במגדלים הפורחים באויר, בהרים שנולדו בן לילה. רוצה אתה להוכיח, שאי־אפשר הדבר, שזהו מן הנמנעות — לשוא טרחת. אין בני אדם בוחרים להם אמונה מרוב תענוג. עפ"י הרוב אין האמונה אלא האמצעי האחרון. הניחו אפוא את נמוקיכם ותנו דעתכם על הפסיכולוגיה של המאמינים. ובאמת נשכיל לעשות, אם נדבר על גלויים פסי־כולוגיים אחרים שיש בהם ענין, מאשר נדבר על האמנות, שהרי, אם נדייק בלשוננו, אין עדיין אמנות יהודית, ומלבד זה אפשר, שעל אמנות לשמה אין חושבים כלל אצלנו, ואלא על מה חושבים? על טריטוריה!...

רק זהו הדבר, ששרידי צבאות מפלגותינו התחילו נוהרים בהמון אל ההיכל החדש, אל היכל האמנות. אמיגרציה המונית יחידה במינה. והללו, שאתם רואים פה, מכריכם הם משכבר הימים. הנה הם הסיימאים הידועים, הסס"ים, הארציים. כל אלה מעולם לא עסקו באמנות ועתה היו למיסדי אגודות ספרותיות וב„פאלקסטימליכע געשיכטען" ובתיאטר החדש בהתמדה מתמידים. אך יראו סימני חיים צבוריים מדיניים, וכל אלה, רובי' רובם, ישליכו את הספר מבלי רחם, מפני שנשמת הויתם הוא המיטינג, אספת העם, ההטפה אל ההמון. הם יכבדו באמנות זו מבלי לפקפק אף רגע, ואפשר שאלה המתלהבים היום, מחר ימלאו פיהם צחוק, כי על כן זרה להם האמנות כמקור יפי־נצחים. אפשר לצחוק על זה, ועוד יותר — להעלב, כמו שאתם נעלבים תמיד, בשעה שבמקום יחידי סגולה נדחקים אלפי אלפים, בשעה שמטעינים את דאגות האמנות על כתפיו של ההמון. אך מוטב לנו שלא נצחק, שלא נעלב, אלא שנשתדל להבין, ואז יתגלה לנו, כי אין כל אלה אלא מחפשי טריטוריה. לכאורה אנו שומעים את ריטמוס האמנות, אבל באמת אין כאן אלא פרוזה.

האמנות הצרופה אין לה כמעט מעריצים כלל בקרבנו. שאלת האמנות כרוכה אצלנו ונעוצה בשאלת הלאומיות. גם הדי־קדנט שבדיקדנטים חושב ע"ד הלאומיות תמיד כשהוא מדבר ע"ד האמנות. בכל פעם שהוא קורא ספור יהודי יפה הריהו שואל את עצמו מבלי משים: כמה שנות־חיים יוסיף לנו הספור הזה? כמה נתבצרה על ידו חומתנו? כמה הוא מגדיל את בטחוננו שלא נסחף עם הקולטורות הזרות?

ובאופן כזה הרי כל רומן יפה נעשה אצלנו כעין מושבה חדשה, כעין תקוה־נוספה לצ'רטר קולטורי, כעין בשורה ע"ד מדינה חדשה שנתנה לנו במתנה. אין הכתוב מדבר אלא במדינת־היהודים, גם מבלי שירגישו בדבר אלה החושבים, שאין זה מענינם. מתוך מבט זה צריך להעריך את הכל. ההיסטוריון של האמנות אין לו כאן ולא כלום, אבל לסתם היסטוריון יש פה עבודה רבה. הוא יצטרך ללמוד ולחקור מתוך כל אותם הספרים הקלושים, השירים והמאמרים, את התחזקות הלאומיות בין ההמונים היהודיים, בין הצעירים. הוא יספר לנו, כי מתוך האמנות הדלה שלנו, יותר מבכל, נשמע קול דפיקת דחיים הלאומיים, כי בה יכלו צעירינו להשקיט את צמאונם הלאומי. הם לא בקשו פרובלימות עמוקות ביותר, הם לא השתדלו ליצור יצירות אמנות גדולות באמת, הם גם לא התגעגעו על הגאון שיאיר לפניהם את הדרך. הם צמאו רק לאטמוספירה לאומית, ואת האטמוספירה הזו מצאו להם בעתונים, בעלונים הומוריסטיים, בז'ורנלים, באלמנחים, בההמולה לשם קילטורה, בשוק־הספרות שבוורשה. לפנינו לא בני אדם האומרים להקים להם שם וזכרון, ליצור לדורות הבאים, ליצור בעד העולם הגדול; לא, הדבר פשוט: בני אדם רוצים לחיות כיהודים. אמנם זהו השוק, אבל לא השוק המזוהם, כי אם השוק עם תביעותיו היותר עדינות. הקולטורה שיוצרים בז'רגון משמשת כמעט לכל הצעירים היהודים סורוגט של חיים לאומיים, מקלט־ליל.

הד"ר קלויזנר, כמדומה לי, השוה את „הז'רגון" ל„אוגנדה". ויפה השוה, אלא שמעל „אוגנדה" כבר נמחה אות הקלון, וכבר נעשה גלוי וידוע לכל, כי זו היתה שעה טרגית, אותה השעה הטרגית שהוסיפה לאישיותו של הרצל כל כך אורה, כל כך זיו וטהרה, ואם נתאמתה דעת האומרים, כי ע"י האסון יגדל האדם, לא נתאמתה אלא בשעתה של אוגנדה.

אכן יש בין הז'רגוניסטים גם כאלה הרוצים באמת ליצור בז'רגון ערכים, אוצרות רוחניים. כן, ישנם כאלה, אבל הללו טרגיים הם עוד יותר. אלה הם בני אדם ההולכים בעצת הפילוסוף הספקן ודבקים באמונות רבות, אולי יראה להם האלהים, מתדפקים על כל הדלתות, אולי ימצאו את המוצא הנכון. אלה הם הכנסים. פסימיסטים נכי־רוח, שעוד לא הגיעו לנירבנה ומוסיפים לענות. הם אומרים: כן, החולה מסוכן הוא, אין ספק, אבל חייבים אנו לעשות את כל אשר ביכלתנו; איננו מבטיחים מאומה, איננו נותנים ערובה. אבל אולי... אולי...

מלבד זה רוצים בני אדם אלו להציל קודם כל את עצמם. רוצים לישב לעצמם את התמיה הלאומית, להרגיע הרגעה כל שהיא את האינסטינקט הלאומי. במרחבי העילם תועים ונדים רבים כאלה, צעירי יהודים. הם עובדים את עבודתם בבלי האמונה העמוקה, בבלי האנרגיה. זה יושב בקושטא ודורש לפני יהודים ספרדים בלשון האיטלקית; זה רוצה להפיץ השכלה טכנית בין יהודי א"י, זה מתרגם את מטרלינק, ואין ביניהם יודע אושר, ואין ביניהם יודע שמחה, — כולם מנסים במסה, על כולם תו הטרגדיה...

וככה כי הביטו וראיתם, כמה מגוחך הוכוח התיאורי...

בר טוביה.

הָאַדְמוֹנִים וְהַצְּהֻבִּים.

א.

לעומת המסורה המפורסמת על המוצא השמיי של עם ישראל מדברות העובדות האנטרופולוגיות על מציאות בעלי שער צהוב או אדום, בעלי עיני תכלת ובעלי גלגלות קצרות וגם עגולות בישראל. ביחוד גדול מאד מספר בעלי הגלגלות הקצרות בישראל, באופן שהגלגלת הקצרה נעשית לסימן מובהק של עם ישראל בזמננו. אבל הטפוס השמיי, שלדעת רבים נשמר בטהרתו בקרב הבידואיים הערביים, מצוין בשערות ובעינים שחורות וגלגלתו ארוכה. הסתירה שבין המסורה הנזכרת על המוצא הישראלי ובין הטיפוס האנטרופולוגיי של השמיי היא לכאורה גלויה ונכרת לכל עין רואה.

בשלשה דרכים יכול החוקר לצאת מן הסתירה הנזכרת. ראשית, בהניחו כי הטיפוס היהודי נשתנה במשך הזמן ומאיזה סבות שתהיינה אבדו לו סימני גזעו השמיי והוא קבל סימנים גזעיים אחרים. שנית, בכפרו בעיקר המסורה שהיהודים יצאו חוטר מגזע שם. ושלישית, בהטילו ספק בהאמונה המפורסמת שהטיפוס השמיי נשמר בטהרתו בקרב הבידואיים הערביים, וכל מי שאין בו מן הסימנים שמנו חכמים בבני אדם הללו, דינו להבדל מעל הגזע השמיי,

בשלש דרכים הללו הלכו והולכים החוקרים האנטרופולוגיים איש איש כאשר יורנו רוח מבינתו. למען נוכל להוציא משפט, עלינו להתבונן מקרוב אל כל אחת ואחת משלשת הדרכים האמורים.

קודם כל נתבונן אל ההנחה, כי הטיפוס היהודי נשתנה במשך הזמן. מה זאת אומרת? הטיפוס השמיי הטהור נעשה ברבים מחלקי העם הישראלי צהוב או אדום, והגלגולת הארוכה שלו נתקצרה כמעט אצל כל העם או לפחות אצל רובו הגדול המכריע. נניח לעת עתה את השאלה: כיצד יצא השנוי הזה לפעולות, אם בכחן של סבות חיצוניות או בכחן של סבות פנימיות. ונשתדל לבחון את אמתת ההנחה ההיא מצדה התולדתי הממשי. היש לנו עובדות המכריחות אותנו להניח, כי אמת נכון הדבר, נעשה השנוי ההוא בישראל, וכי ישראל של עכשו שונה הוא מישראל סבא במבנה גלגלתו, בצבע עורו ובחזות פניו?

ב.

אין ספק בדבר. כי מכמה וכמה רמזים בספרות ישראל העתיקה אנו למדים, שהאומה הישראלית קלטה אל תוכה בקדמות ימי נעוריה פה ושם יסודות זרים. נזכור נא את העבדים שנמולו ונתערבבו בישראל מקדמת דנא. כבר הקבוץ הישראלי הכי עתיק לא היה נקי מהם, שהרי מקרא מלא הוא: „בעצם היום הזה נמול אברהם וישמעאל בנו וכל אנשי ביתו יליד בית ומקנת כסף מאת בן נכר נמולו אתו". כשל מפורסם הוא: „בתך בגרה — שחרר עבדך ותן לה!" והמשל כידוע מקורו במנהגי העיר. ובאמת מצאנו לו לששן אחד, מבני בניו של יהודה, שהיה לו „עבד מצרי ושמו ירחא ויתן ששן את בתו לירחא לאשה". ואפילו הכהנים — הלויים לא נקו מתערובת עבדים. „אמר רב יהודה אמר שמואל: ארבע מאות עבדים ואמרי לה ארבעת אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אמר וכולם נטמעו בכהונה" (קידושין ע"ב).

נוסף על העבדים הנכרים באו גם נשים נכריות מראשית ימי תולדותנו לקהל ישראל. ידוע, כי מספר האנשים עולה תמיד על מספר הנשים, ואם באנגליה יחס הנולדים הזכרים אל יחס הנולדות הנקבות הוא כיחס המספרים: מאה וארבעה וחצי אל מאה וברוסיה כיחס המספרים: מאה לשמונה ועוד אל מאה — הנה יש מקומות ששם היחס הזה בין העברים הוא כיחס המספרים: מאה ועשרים אל מאה (דרוין: מוצא האדם). המספר הקטן של נשי ישראל גרר אחריו בהכרח מספר גדול של נשים נכריות נשאות לישראלים. שבט יוסף היה מצד האב מזרע יעקב אבינו אבל מצד האם מזרע אסנת בת פוטיפרע כהן אין. משה רבנו לקח לו אשה כושית. אחד מבניו של שמעון היה „שאול בן הכנענית". יהודה לקח לו לאשה „בת איש כנעני", „בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד" נכללו בשבט יהודה. חוץ לזה מסר לנו רב יהודה בשם רב: ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר היו" (סנהדרין כ"א א') שלמה המלך מה כתיב בו? — „והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה, מואביות, עמוניות, אדומיות, צידוניות; חתיות".

וחוץ לזה ידענו, כי בצאת ישראל ממצרים עלה עמהם „ערב רב". וכשבת ישראל על אדמתו וישבו „בקרב הכנעני החתי והאמורי והפריזי והחוי והיבוסי ויקחו את בנותיהם להם לנשים ואת בנותיהם נתנו לבניהם ויעבדו את אלהיהם". ואפילו אחרי גירוש הנשים הנכריות בימי עזרא מעיד נחמיה: „גם בימים ההם ראיתי את היהודים הושיבו נשים אשדוריות, עמוניות, מואביות, ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם". ולאחר זמן ספח יוחנן הורקנוס את האדומיים לקהל ישראל שלא בטובתם. ואם נזכור עוד את דבר בוא הכוזריים בקהל ישראל במאה השמינית והיו לנו הרשימות ההיסטוריות חכי חשיבות על אדות היסודות הזרים שנכנסו לגוף האומה בתקופות השונות של ימי חייו.

ג.

כל העמים האלה, אשר מהם נבנה בית ישראל בראשיתו או אשר נוכפו עליו אחרי גמר בנינו ונבלעו ביסודו או נתעלו לעליתו, — היו קצתם קרובים לישראל ביחס הגזע וקצתם רחוקים. עמון מואב ואדום חיו במסורות הישראליות כאחים לבית ישראל על פי מוצאם. תערובת העמים האלה לא הביאה איפוא יסודות חדשים לבית ישראל. לא כן מצרים מעבר מזה ושבעת העמים אשר ישבו בארץ כנען מעבר מזה. במסורות ישראל הקדמוניות נבדל מצרים מעל ישראל הבדלה גזעית, וגם כפי בעלי האגדה מצרים היא ארץ של „כעירין ושחורין" (בראשית רבה, פרשה מ') בניגוד לארם־נהרים — ארץ מולדת אבותינו. אבל אין במסורות ההן אנטיפטיה לעם מצרים. להפך, אנו מוצאים שהזהירה התורה: „לא תתעב מצרי!" ובאמת באו מן המצריים בקהל ה' גם מלמטה — מצד ה„ערב רב" — גם מלמעלה — מצד אסנת בת פוטיפרע ואחיותיה. ובהתאמה לזאת היתה ההשפעה שבאה ממצרים לישראל בדרך הישרה — דרך בני התערובות — ובדרך שאינה ישרה עתים טובה ועתים רעה. וההשפעה הזאת ארכה עד אלה „היורדים מצרים לעזרה" וגם עד זה „שהעלה כשפים ממצרים והסית והדיח את ישראל". אבל חוץ מהשפעה מזקת זו היתה בלי ספק עוד השפעה אחרת מחלמת ומחזקת, קודם כל ביחס להסתדרות לאומיית. במצרים למד ישראל תחת הלמות הפטיש את הצורך להתאחד ולהסתדר ואולי גם את אופני ההסתדרות. בכל אופן היתה השפעת מצרים על ישראל איכותית יותר משהיתה כמותית. היסודות הנכרים שבאו ממצרים או שבטלו ברוב, נתעכלו בגוף האומה ונבלעו בתוכה באופן שלא נודע כי באו אל קרבה אם שהשלכו מתוכה בזמן מוקדם או מאוחר והלכו להם באשר הלכו.

סבוכה יותר היא שאלת שבעה עממין. מצד האחד נגזר עליהם בספר דברים: „לא תחיה כל נשמה! ומצד השני העיד עליהם הכתוב בימי השופטים, שבני ישראל התחתנו בהם ויקחו מבנותיהם להם לנשים ואת בניהם נתנו להם. והנה אין ספק בדבר שגזרת הכתוב נתקיימה בהם, ונשמת ישראל נצחה את נשמת שבעה עממין ולא הותירה לה שריד כמעט. אבל עדיין אין אנו יודעים מה נעשה לגויות העמים ההם? הנהרגו ברובם הגדול ומעוט שאינו מינכר נבלע בישראל, או להפך: הרוב הגדול נבלע בישראל והוא הוא ראשו ורובו של האומה? זאת ועוד אחרת: מאיזה גזע יצאו אותם העמים: ההיו גם המה מגזע שם או הם בני גזע אחר? המסורות הקדמוניות של ישראל מתיחסים להם כאל בני גזע אחר, ולוח התולדות של בני נח מיחס אותם לחם. אבל רבים מן החוקרים נוטים לראות ביחס ישראל סבא אל עמי כנען כאל בני גזע אחר שפל רק יחס המנצח אל המנוצח. וזה שנוגע ללוח התולדות של בני נח אפשר שאיננו לוח אנטרופולוגיי אלא לוח איטנוגרפיי על התישבות העמים לחוד.

החקירות ההיסטוריות הוכיחו אמנם לדעת, כי התרבות אשר שררה בארץ כנען קודם הכבוש הישראלי היתה בת שם. ואם כן הדבר לא יכלו עמי כנען להכנים אל תוך עם ישראל יסודות זרים, אם גם נחליט, כי אותם העמים נקלטו ברובם בקהל ה'. אבל בעשרות השנים האחרונות נעשו נסיונות להוציא את החתיים

ואת האמוריים מקהל בני שם ולקבוע להם מדורות בפני עצמם, וביחד עם זה רצו בעלי הנסיונות הנ"ל לזכות את ישראל דוקא בשני היסודות האמורים. להנסיונות האלה תוצאות רבות ונכבדות ונתבונן אליהם במה שיבוא.

קודם כל: מי המה האמוריים? — המסורות הקדמוניות שלעם ישראל אינן מבדילות לכאורה ביניהם ובין שאר עמי כנען ורואות בכולם יחד בני חם: אבל עמוס אומר: „והשמדתי את האמורי מפניהם אשר גובה ארזים גבהו וחסין הוא כאלונים". הציור הזה עורר ספק בלב הפנ־גרמניים: שמא אין האנשים האלה אלא מזרע יפת, מבני גרמניה, שהם כירוע בעלי קומה ובעלי כח. ומכלל שמא באו מהר לידי ברי והחליטו, שהאמורים בכלל כל הרפאים והענקים שנמצאו בארץ ישראל קודם הכיבוש הנם גרמניים טהורים. וראיה לדבר, כל מקום שאתה מוצא רפאים וענקים שם אתה מוצא גרמנים טהורים. אמת הדבר, ערבך ערבא צריך, ואיתה הראיה עצמה נזקקת עדיין לראיה. אבל שעה זו היא שעתם של הגרמניים: הם התקיפים בעולם. ומדרכם של תקיפים שהם גוזרים גזרות ואינם מביאות ראיה לדבריהם. הכח הוא הראיה, הוא האות והמופת.

אבל התקיף הוא גם בר מזל. והנה נמצאו במצרים תמונות העם טֶמֶנהו, אשר הפנ־גרמניים הכירו בהם מיד אנשים צהובי שער, בעלי קומה, בעלי גלגלות ארוכות ועיני תכלת. מובן מאליו, כי הם הם האמוריים — ואולי גם הפלשתים—וכי מהם קבלו ישראל את השערות הצהובית ואת עיני התכלת. אבל פלינדרס פטרי, אשר צייר את העם ההוא על פי התמונות אשר ראה בעיניו על המצבות במצרים, מעיד רק, כי להעם ההוא גולגולת ארוכה מעוטרת שערות אדומות־חומות וכי מבנה גויתו מבהיק. ההבדלה שבין הציור הזה ובין הברותא על אנשים צהובי שער וכו' בנוסח הגרמניים היא גדולה יותר מדאי, אבל גם אותו הציור עדיין צריך תיקונים. ראשית; אי־אפשר להכיר על התמונה את אורך הגולגולת (אויערבאך) ושנית, אי־אפשר לדעת בברור אם צבע השערות של אותו העם היה באמת „ארום־חום" כמו שהוא מצויר על גבי הצבות אשר נמצאו במצרים, לפי שהמצריים היו מבדילים אמנם בין הצבעים של העמים שצירו, אבל לא תמיד היו מדקדקים שהצבע של הציור יהיה מתאים אל הצבע הטבעי של העם המצויר על ידיהם (אויערבך וצולשן).

נמצאנו למדים, שהמוצא הגרמני של האמוריים הוא באופן היותר טוב דבר המוטל בספק גדול. לוח התולדות של בני נח מוציא את האמוריים מחם ולא מיפת, והציורים המצריים אין בכחם לפתור שאלה זו באופן אחר.

אמת הדבר, ישנה לכאורה ראיה לינגביסטית שהאמוריים היו משתמשים בשפה אינדוגרמנית. בכתבי הקודש נאמר „צידונים יקראו לחרמון שריון והאמורי יקראו לו שניר". השם הזה „שניר" נשמר גם בשיר השירים — „מראש שניר וחרמון" — ונזכר גם בתלמוד — „יין קרוש הבא משניר". המתרגמים הקדמונים (אונקלוס וכן בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל) מתרגמים את המלה „שניר"—„טור תלגא". ורש"י כותב בפשיטות: „שניר הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען". כונת רש"י גלויה: הוא משוה את המלה האמוריית „שניר" להמלה האשכנזית „שנעע", ולהמלה הסלבית „סניעג"־„סניעה".

אבל הרבה תשיבות בדבר: ראשית, אם באנו לדרוש השואות פילולוגיות יקל לנו למצוא השואה בין המלות „שלג" ו„סניעג". ושנית, אי־אפשר ללמוד כלום משפת הדבור של העם על מוצאו האנטרופולוגי, לפי שכנודע עמים בני גזעים שונים משתמשים בשפות שהן ממוצא אחר.

לפיכך מי שבא להוציא את הצהובים היהודים מן האמוריים, הרי הוא בבחינת „תלי תניא, בדלא תניא" ואין נזקקין לו.

(עוד יבא)

יהודה קרני.

דְּרָכִים אֲבֵלוֹת.

V.

מֵעַצְמִי לֹא בָאתִי אֲלֵיהֶם,
הֵן תְּמוֹל וְגַם שִׁלְשׁוֹם קְרָאוּנִי;
וּבְקָרְאָם — אֵיךְ אוּכַל וְלֹא אָבֹא,
וּבְבוֹאִי — אֵיךְ קִדֵּם קִדְּמוּנִי.

נִכְנַסְתִּי עִם צְחוֹקִי הַתָּמִים
וְאוֹר אֱלֹהִים בָּעֵינָיִם;
וְהֵמָּה אוֹר עֵינַי לָקָחוּ
וּצְחוֹקִי — מֵעַל הַשְּׂפָתַיִם.

נִכְנַסְתִּי בְּטַלִּית וּתְפִלִּין;
הַשָּׂטָן טַלִּיתִי כְּבָר קָרַע
וְעַל עֶצֶם קַרְקַפְתִּי כְּבָר הִדְבִּיק
אֶת חוֹתַם הַכְּפִירָה הַמָּרָה.

נִכְנַסְתִּי כִּשְׁפָנַי מוֹעֲדִים
לָעָם מִתּוֹךְ הִימְנוֹן וְשִׁירָה;
וַיּוֹצֵא אָנֹכִי כְּאָבֵל
וּפָנַי מוּסַבִּים הַקִּירָה.

VI

לֹא לָכֶם, לֹא לָכֶם אוֹר הַשַּׁחַר הַפָּרוּשׂ
עַל רָאשֵׁי הַצּוּרִים;
וּכְשֶׁיִּתְבַּקַּע הַשַּׁחַר וְיָשִׂים עַל רָאשֵׁי הַגְּבָעוֹת עֲטָרוֹת
שֶׁל אוֹרִים —
תֵּבֹשׁוּ, תֵּחָבְאוּ בַּחוֹרִים, בַּסְּדָקִים,
וְנִבַּט כָּל אֶחָד מִסִּדְקוֹ, מֵחוֹרוֹ,
וְצָמְאָה הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטְאָה לְאוֹרוֹ
שֶׁל שַׁחַר — וּנְמַקְתֶּם בַּצָּמָא. אָז יָקוּם
דּוֹר חָדָשׁ, זַכַּאי,
שֶׁטֶּרֶם הִתְבַּקַּע הַשַּׁחַר כְּבָר הִשְׁכִּים לַסְּלָעִים
לְפַלֵּל לַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲשָׁאִי

וּלְמַלְכוּת שָׁמַיִם.
וְאַתֶּם —
בַּחשֶׁךְ נוֹלַדְתֶּם וָמַתֶּם
בַּחשֶׁךְ, וָמַתֶּם — וְעַל פִּגְרוֹתֵיכֶם יִתְבַּקַּע מְלֹא
הוֹדוֹ הַשַּׁחַר
וְשָׂחַק לְאֵידְכֶם, וְרָאָה לְפָנָיו דּוֹר חָדָשׁ, דּוֹר אַחֵר...

דבורה בארון.

אָחוֹת.

(מזכרונות נערה)

כסמל העבר—כולם עגומים, כולם ענוה—עולים ומתיצבים לנגד עיני פניה של אמי. שתי עיניה—אלו היו שתי תהומות שחורות, שמתוכן מציץ היגון; על שפתיה הורדיות והרטובות היה מרפרף תדיר החיוך.

ההיה גם שערה נאה וקולה ערב? מי יודע? והיא בת ישראל צנועה, את קולה לא הרימה מעולם ואפילו בפני בני ביתה, את ראשה הדקה תמיד הפאה הנכרית.

רקמת משי כחול ובו נקודות נקודות של זהב — הנה הדבר שהקדישה לו ימים ושנים מחייה. ההיתה זאת שמיכה לאפריון אחותי הגדולה? הבקשה לקשט בזה את ארון הקדש שבבית התפלה? — זה היה סודה. והיא עושה את מלאכתה בטהרה.

כולה כפופה ומבטה כבוש בתוך האריג — שעות, שעות היו עוברות עליה בישיבה כזו. ובין אצבעותיה הלבנות רוקד המחט הדק, ועל הקיר מתקתק השעון. רק בהגיע זמן סעודת הצהרים, ואבא היה חוזר מבית המדרש הישן הביתה, ושתי גבות עיניו מסובכות וקודרות ועל מצחו שוכנת הענגה, אז יש שנתרשלו ידיה של האם, ומחטה נשמט ונפל על ברכיה, ומבט עיניה, מלא גם חמלה גם תוכחה, היה תועה ומרפרף על פנינו—פני ארבע בנותיה העלובות.

ארבע פעמים ילדה כבר לאבא—ואני, הכי קטנה, הריני כבר בת שתים עשרה — ולברכת המזון אין את מי לצרף לזימון.

אוכלים היו את הסעודה במתינות ומתוך שתיקה, רק בין תבשיל לתבשיל יש שהיה אבא מסלק את עיניו מתוך ספרו. עומד ומתנצל לפני האם על שאחר לבא אל הארוחה:

— גם מבית המדרש מנע את עצמו: סעודת מצוה נזדמנה לו, תנוק הכניסו בבריתו של אברהם, הוא היה הסנדק...

— הוא היה הסנדק... כך — רק אנחה מקוטעת וחנוקה אחת, ושוב שתיקה. וכשהיה בא היום הששי לשבוע, ועל קירות ביתנו המסוידים והטרוים באורה — מרחפת קדושת השבת, וכלי הבית משופשפים ומבהיקים, והמטות מוצעות — ונגשה אז אמא אל השלחן, והדליקה את כל שבעת נרותיה הגדולים והאהילה בידיה על פניה, ושתי דמעות גדולות וחמות היו נתלות בריסי עיניה ורוטטות שעה ארוכה, ארוכה.

מתפללת היתה אמא בחשאי, רק שפתיה נעות.

סבא היה לנו בתוך העירה ופניו עגומים אף הם וגוו כפוף — אביה של האם. תשע בנות שלח מביתו לערים שונות, ואמא—העשירית. אליה היה בא מדי יום ביומו, כאן היה יושב ותולה את מבטו בארון הספרים.

בביתו יש לו שני ארונות כאלה, בכל אחד מהם כמה וכמה אצטבאות, מספר הספרים כמספר השערות הלבנות שבזקנו,—מי יעין בהם לאחר מותו? ובן אין לו.

ואל בית אבא למה הוא בא בכל יום.

בשכונתנו עוטר בית ישן והוא חרב ורעוע כלו—„התלמוד תורה" של קהלתנו. משם מגיעים עכשו קולות עצובים וצלולים, קולות תנוקות של בית־רבן העוסקים בתורה, והזקן מנענע את ראשו הגדול, שומע ומקשיב ופונה אל האם:

— ונרות לבית התפלה—הנדבת כבר, בתי?

— נרות?

ומתוך פסיעה קלה נגשת האם אל המזנון, מוציאה תיק של נרות והוחבתו אל תחת לסודרה, ומתוך פסיעה קלה היא עוזבת את הבית ושעה ארכה מלוה אותה הזקן בעיניו ומנענע בראשו. וכמה מן החמלה האלמת יש במבט נוגה זה!

* * *

ילד קטן בדמות מלאך זך וכנפיו הצחורות מנפנפות בתוך האויר, טסית ומרפרפות מעל לביתנו וממטירות עלינו אשר, גיל, שמחה — זה לא היה חלום שוא. אי מזה באה לביתנו דודה כחושה ובעלת איברים — אחותה של האם — והתחילה מטפלת במלאכות הבית, מטגנת, בוררת פולים וקטניות ובין כתלי ביתנו נשמע רשרוש הבד הנקרע וקשקוש מכונת התפירה: יודעת היא הדודה לתפר את הכתנות הקטנות בשרוולים וצוארונים — מעין דוגמא של חלוקי גבר — ובלחייה של האם פורחת הארמומית.

ומדי ערב בערב מצלצלות הכוסות על השלחן והמחם מזמזם, והדודה, אחותו של אבא — מכונסת בעטיפתה המצויצת — בוחשת את הסכר שבתוך כוס התה שלה שעה ארוכה, ארוכה:

— כשפני המעוברת מאדימין — סימן יפה הוא לה...

כך היא מנבאה, ואבא — מהיכן בא פתאם ברק הנוער בתוך עיניו — ועל מצחו הרחב הלא נתעמקו כבר הקמטים? — לא, הוא איננו ממהר עכשו להסתלק לבית המדרש, בבית חם כל כך וטוב כל כך, ולא עוד אלא שלכאן נתכנסו ובאו עתה שכנים וקרובים — והיאך יזלזל בכבודם ויעזב את הבית? לא, הוא יסיח אתם על כום תה — נזכר הוא עכשו בימי הילדות שלו: אבא — סיני ועוקר הרים — יומם ולילה היה הוגה בדברי אלהים חיים, יומם ולילה. מעוטר בתפלין ומעוטף בטלית — בשעת למודו היו פניו מאירות כפני החמה וכולו דומה למלאך אדני צבאות, בהבל פיו היו זבובים נשרפים בתוך כדי מעופם. והוא, אבא שלי, בן שתים והוא יושב כבר על הקרקע, מתאבק בעפר רגליו של אביו, מזין את עיניו מזיו הפנים שלו וקולט כל דבור ודבור היוצא מפיו... ואמו, צדקנית בת צדקניות — מי שלא ראה את פניה בשעה שהיתה מרכיבתו על שכמה ונושאת אותו אל „החדר", לא ראה פני אשה כשרה מימיו. בת ארבעים וחמש — והיא רצה כבת שש דרך רחובות ושוקים ופניה מכונים אל ה„חדר", בערב היא חוזרת ומביאתו הביתה, וברכיה אינן כושלות.

והוא גופו — מהיר לשמע וקשה לאבד — בן שבע והוא כבר קורא ושונה, וכחו גדול בתלמוד והוא מפרש סוגיות חמורות כקלות — בעשירית היה עוקר הרים וטוחנם זה בזה.

בחריפותו... והנה מגיעה השנה השלש עשרה לחייו. בתוך ביתם, חדר לפנים מחדר, יושב הלבלר וכותב את פרשיות התפלין. על גבו עומד האב בעצמו, משגיח שלא יניף ברזל על הקלף ומדקדק באותיות, מודד את התיתורות וממשמש ברצועות. בחדר השני יושבת האם, רוקמת בעצם ידה תיק מרובע שכלו קטיפה וציציותיו משי.

ובבקר קיץ אחד, כשפני השמש הבהירה מבהיקים בשמים, ופני אבא מפיקים זיו מתכנסים ובאים אליהם כל גדולי העדה ופרנסיה, יושבים מסביב לשלחנות הערוכים ונותנים את עיניהם בו, בבר המצוה:

— פתח ודרש!

באותה שעה הוא עומד על רגליו ופותח בערך המצוות ושברן, ודורש בדברים שלא שמעתם עוד שום אזן, וכל דבור ודבור היוצא מתוך פיו — כאש שלהבת, ומלה רודפת מלה, וחדוש — את חברו — כמתוך מעין המתגבר — וקולו הולך ומהרומם, והוא מוסיף ומתעמק בים התלמוד, שוחה ודולה מרגליות, חורזן וזורקן בתוך האויר כזיקית אור, כניצוצי אלוה...

וכשמשתתק קולו, ופניו מאירות עדיין מאור התירה, ובתוך עיניו מתלוננת הנהרה — קם הזקן שבחבורה ונושקו על ראשו, וכל המסיבים נגשים אחד, אחד אל אביו ואת ידו הם לוחצים:

— אשריך, רבנו, שזה יצא מחלציך, ואביו גופו מחבקו ומגפפו וקורא לו: „מורי ורבי", ומרחוק, מתוך החדר השני טופפת יוצאת האם. כולה מכורכת בשיראין — שולי שמלתה מתבדרין ומרשרשין ככנפי הנשר והיא רוקדת — קופצת, כל פסיעה — ארבע אמית, כל פסיעה — ארבע אמות:

— הקדיש שלי, אי־אי, אי, הקדיש שלי, אָי, אָי, אָי — כך מתנשאת וטסה היא בין הרצפה והתקרה, כששתי ידיה מכוונות כלפי מעלה. בתוך אזגיה רוטטות ומזהירות אבני העגילים הגדולות, ועל ריסי עיניה — הדמעות...

והיא, הלא גם היא זכתה לבן זכר רק בשנת הארבעים לחייה — כך גומר אבא שלי את ספורו ותולה את מבטו באמא.

הביתה מסתלק כל אחד ואחד מתוך ברכת פרידה חמה, ושעה ארכה יושב עוד אבא ומספר בחשאי עם האם, ושעה ארכה הוא מלטף אותה במבטו החם:

— שמא גם לה היה נאה עטיפה מצויצת, כזו של מלכה אחותו?...

* * *

זה היה באמצע הקיץ — רוב תמוז לא יצא עדיין, וכתלי ביתנו לבשו קדרות. שני ימים ושני לילות תססו נאקותיה של האם בתוך האויר, שני ימים רצופים לא פסק סבא מפסוקי התהלים, והדודה — מתחנות ובקשות. אבא — אף הוא משתטח בתפלה ומבקש רחמים ממי שהרחמים שלו. וכשנשתתקו לסוף כל קולי־הקולות הללו, נתקשרו פתאם שמי עולמנו בעננים כבדים, ודומיה קפדנית ואכזריה באה וכבשה את חללו של אויר ביתנו. הזקן אף הוא נטל את מקלו הגדול ועזב את הבית בלי ברכת פרידה. כדפיקת הקברן על שער בית הקברות — כך רעדה בתוך הדממה נקישת מקלו ברצפת ביתנו. הוא לא בא שוב אלינו, הסבא, לא. מתוך הארון הציצו הספרים שורות, שורות, דרך החלונות הפתוחים חדרו גם קולות עגומים של תנוקות־של־בית־רבן — והוא לא בא גם ביום המחרת גם למחרתים, גם ביום הששי לא בא. רק אבא הוא השוהה עכשו בתוך הבית ופניו מכורכמים. אילך ואילך. פסיעה אל הארון ושתים — אל המזנון, — על מצחו הענוה, על מה הוא מהרהר עכשו?

הנה הוא מתעכב רגע סמוך לשלחן שעליו מונחת הגמרא הפתוחה, כובש את מבטו באותיות הקטנות, מעיין רגע ומתנודד:

— אָי, אויה לי!...

ושוב הוא מפשיל את ידיו לאחוריו, ושוב אותו הטיול.

— שמא יואיל הגים לסעוד היום, מה?

— לא, לסעוד אינו רוצה, הוא אינו יכול לאכול היום, הוא אינו יכול — זה הלא ניכר מפניו החורים, מריסי עיניו המרוגזים — ולמה זה מטרידתו הדודה בשאלותיה?

— ש—ש—ש—ש...

— הדודה מוציאה את הפולים ואת הקטניות מן הבית? היא תחזיר אותם אל החנות — זה משום מה?

— בפולים ובקטניות אין צורך עכשו — בלי מלים. רק בתנועת יד בלבד מסבירה לי הדודה ומוסיפה:

— ש—ש—ש—ש—ש—ש...

אימתי אירע דבר זה? לפני שעה. ואולי לפני שעתים — כאן היה השמש של בית המדרש:

— מחר יום השבת, מחר יעלה אבא לתורה — כך הודיע.

— ובכן?

— כונתו היתה רק לשאל, אם החליטו כבר, כיצד יקרא שם הנולדת בישראל...

— שם הנולדת? כך כך — והוא ממשיך את טיולו — הוא רק יחשוב, יתישב, היום עוד יתישב ב ד ע ת ו...

— והגים לא ילך היום לבית התפלה?

— לבית התפלה? לא קצת חולה הוא היום — הוא לא יתפלל בצבור...

אבא לא יתפלל בצבור — את זה שומעות אנחנו, כל ארבע הנערות שבתוך החדר, ואיזה דבר קשה מתכוץ בתוך לבותינו, ומתוך פסיעה חשאית ומתוך עצבות מתכנסת כל אחת מאתנו לתוך זויתה, מצטמצמת וחוסה בצלה, ונפשה בוכה במסתרים: היום הוא ערב שבת והבית — פנה הודו, פנה זיוו. הכתלים אינם מסוידים, השלחן בלתי ערוך ומעל התקרה תלויה ויורדת העששית הגדולה קרה ומבוישה. רק שבע המנורות עומדות על השלחן בשורה וסדר. הנרות הגדולים והדולקים התחובים בתוכן, — חלבם הולך ונמס. הולך ומטפטף טפין טפין. או שמא דמעות הן אלו — דמעות המלאך הטוב, הבוכה על הסתלקות השכינה מביתנו? ואבא הלא גם את בגדיו לא החליף, ואת צפרניו לא נטל ומטיולו לא פסק. אך הס: הנה הוא מתעכב סמוך לשלחן, מעביר את ידו על מצחו הגבוה, מחליק את זקנו המגודל ואת מבטו הוא תולה בשלהבות הנרות מבט מרוכז. חד:

— אשרי יושבי ביתך עוד י־ה־ל־ל־ו־ך ס־ל־ה...

לא — אני אין לבי מזדעזע לבכיותיה של האם. יבובן של אחיותי ודודותי אינו נוגע בנימי נשמתי — נשים הן אלו, אלא אבא:

— עוד י־ה־ל־ל־ו־ך ס־ל־ה אל מלא רחמים! וכמה רועדות הן שפתיו, כתפותיו — — — — — אך מה הוא קול הנפילה, הבא פתאם מתוך הקיטון:

— הי, הי, הי היוהי — מה קרה שם?

— זאת היא האם האשמה בכל: מכיון שהגיע אליה קולו של אבא מחדר האכל, נזדעזעה בכל איבריה, נתקפלה כולה וכבשה את פניה עמוק, עמוק אל תוך הכר. הפעוטה הנולדת — היא שצנחה מעל ברכיה, נשמטה ונפלה לקרקע — כך מרתתת —

ספרת המולדת, והבכיה שבתוך החדר השני הולכת ומתגברת, בכיה צרודה וקורעת את הלב:

— הי, הי, הי, והי. — אני רואה כבר את הגוף הקטן, המתפתל מתוך יסורים, את הפה הרירי, מחוסר השנים ואת כל הפנים הסמוקים והנפוחים, מתוכם מציצות שתי עינים עמוקות ושחורות - עיניה של האם—ועל המצח, הצר והקטן — משתטח שער הקטט... ואיזה זרם חם ועדין רועד פתאם בתוך לבי, מפרפר ועולה מקרבו, עוצר את נשימתי וחונק את גרוני:

— בריה פעוטה ועלובה זו—במה וכיצד להשתיקה ואני—אפילו בשמה איני יכולה לקראה, הלא גם שם אין לה.

ואני גוחנת כולי על העריסה, זוקפת כנגדה את שתי כפות ידי, ומתוך שדול ומתוך רחמים רבים הריני מתחילה צועקת בקול, בקול:

— ש-ש-ש, זעירה שלי, ש-ש-ש, פעוטה שלי, ש-ש-ש, אחות שלי, כך, הלא אחותי את, א-חות-י... ואלהים יודע משום מה—ואני כובשת פתאם את פני בשמיכה הקטנה ופורצת אני-עצמי בבכי.

מרחוק, מתוך חדר האכל מגיע אלי נגון חרישי ועצב ביותר—שם פורש עכשו האב לאיזו זוית ומתפלל תפלת ערבית. מבחוץ דרך חלונו של הקיטון מציץ כבר הערב. — — —

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

יא.

(סוף)

בשנית החירום, כשהיתה יד הסקיתים תקיפה, השתמשו כמה עמים נכבשים בשעת הכושר, להסיר עול אשור מעל צואריהם. זה היה אפשר גם בארץ ישראל, אמנם גבר החמס והשוד בארץ, כאשר עברו הפראים ורמסו הכל ברגליהם. אבל הירודוט הלא מספר, כי אחרי אשר שחד איתם מלך מצרים בתחנונים ובמתנות יקרות חזרו מדרכם, ורק קצתם כבשו בדרך הליכתם את אשקלון ושללו את היכל אפרודיטי. הירודוט אומר, כי ימי ממשלת הסקיתים ארכו שמונה ועשרים שנה. אבל אין זה הוכחה, כי עמדו זמן רב כזה בא"י. יתכן, כי גם אנשי יהודה שחדו אותם בכסף, כדי שיצאו מן הארץ.

בהסטוריה הביבלית מסופר, כי ציוה המלך יאשיהו לחזק את בדקי הבית בשנת שמונה-עשרה למלכו. זה היה בשנת 622 למספר הרגיל. לפרט זה מסכימים בעל ספר מלכים ובעל ספר דברי הימים. אלא שבעל ספר דה"י מוסיף עוד, כי בשנת השמונה למלכו, „והוא עודנו נער, החל לדרוש לאלהי דויד אביו". גם זה אפשר, הגם שאין אנו יודעים, מאיזה מקור שאב בעל ספר דה"י את העובדא הזאת. והוא מוסיף עוד כי בשתים עשרה שנה למלכו (בשנת 627) החלו לטהר את ירושלים ואת ערי יהודה מן הבמות. זה סותר לא רק להמסופר בספר מלכים, אלא גם לדברי עצמו. שהרי נראה, כי בזמן חזוק הבית מצאו במקדש את ספר התורה. ויהי כאשר קרא המלך בו, עלה על לבו, לטהר את הארץ מן הגלולים ולקיים את כל הנאמר בספר התירה. לא נבאר כאן בפרטות מה ובאיזה אופן היתה הריפורמציון בימים ההם. אבל בכל אופן נראה, כי אז כשפשטו הסקיתים בארץ, היתה אמנם התעוררות מרובה בעם ישראל, ומסוגל היה הזמן להרהורי תשובה. אבל אותם המעשים המסופרים במלכים ובדה"י אי אפשר להם כל-עיקר שיהיו בימי חירום ובהלה, ואחרי שראינו, כי החרבן הנורא היה בראשית ימי נבואת ירמיה — אחרי שנת השלש-עשרה למלכת יאשיהו —, שוב אי אפשר, כי בשנת הי"ב למלכו החל לטהר את הבית ואת הארץ. והלא הנביא ירמיה הולך ומוכיח את בני דורו על עבדם את הבעל ועל עשותם כמעשה הגויים גם בהקרבת בניהם למולך. ולכן דעתי נוטה, כי ענין הריפורמציון לא היה קודם לעלות הסקיתים (דעת ווילהוזן בספרו הסטוריה ישראלית ויהודית מהדורא ששית עמוד 135) ולא בו בזמן (דעת גרטץ בספרו הגדול ח"ב עמוד 289), אלא זמן מה אחרי אשר יצאו הסקיתים הפראים מן הארץ. גם נוטה אני להחליט, כי באו הסקיתים אל העיר ירושלים, ואפשר גם אל המקדש, ולא כדעת גרטץ (שם), כי נמלטה ירושלים מידם, יען יצאו אליהם המלך וגדוליו לשחדם במתנות, כאשר עשה מלך מצרים, שהרי כן אומר הנביא ירמיה (ד' ו'—ז'); „שאו נס ציונה, העיזו על תעמדו, כי רעה אנכי מביא מצפון ושבר גדול. עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקומו לשום ארצך לשמה". וכאשר באו על ירושלים הוא אומר (ו', א'—ה'):

„העיזו בני בנימן מקרב ירושלים ובתקוע תקעו שופר ועל בית הכרם שאו משאת—כי רעה נשקפה מצפון ושבר גדול. הנוה והמענגה דמיתי בת ציון! אליה יבואו רועים ועדריהם, תקעו עליה אהלים סביב רעו איש את ידו, קדשו עליה מלחמה, קומו ונעלה בצהרים; אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב. קומו ונעלה בלילה ונשחיתה ארמנותיה."

ואחרי אשר סר פחד האויב חזרו ותקנו בדקי הארמונות וגם בדקי המקדש. ואין דעתי נוטה להסכים לדברי האומרים, (למשל, גרטץ בספרו עמוד 220) כי בימי מנשה המלך ובימי אמון בנו, שהיו עובדים לבעל, השחיתו את המקדש, וצריך היה לחזק בדקיו בימי הריפורמציון. כי בודאי לא היה המקדש הפקר גם בימי עבודת הבעל, אלא שבמקום ה' אלהי ישראל עבדו בו לאלילי העמים וזבחו להם. בשעת חזוק הבית מצאו במקדש את ספר התורה (אין כאן המקום לברר ענין ספר התירה בזה וטיבו), ואז החלה הריפורמציון בארץ יהודה, לטהר את הארץ מן הגלולים.

והנה מסופר בספר מלכים, כי לא רק בירושלים ובערי יהודה בער יאשיה את הגלולים והרס את הבמות אשר עשו, כי אם גם בבית אל וכל ערי שומרון (מלכים ב' כ"ג, ט"ו—י"ט). הדבר הזה נראה תמוה מאד. ממלכת אפרים בטלה כמאה שנה קודם למאורע זה, ומאז היתה הארץ אחת המדינות של ממלכת אשור הגדולה. ואיך בא הדבר, כי עברו יאשיהו ואנשיו גם למדינה זו, לערי שומרון? אבל לפי דעת כמה חוקרים יתכן, כי בימים ההם, ימי חירום הסקיתים, הסירו כמה מדינות את עול אשור מעל צוארן; ואפשר כי בעת ההיא עברו אנשי יאשיה לערי שומרון, לעשות שם כפי המסופר בספר מלכים. ובספר דברי הימים (ב' ל"ד, ו'—ז') מסופר בפרטות: „ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי... וינתץ את המזבחות ואת האשרים... בכל ארץ ישראל". כנראה, הרחיב בעל ספר דה"י, כדרכו, את ספור המאורעות הקבוע בספר מלכים. ובכל אופן תמוה היא, מה שמנה את מדינת שבט שמעון בין ערי מנשה ואפרים ונפתלי; ואנו יודעים, כי שבט שמעון נבלע כבר זה כמה בחלקו של יהודה, וממלכת בית דוד הקיפה את יהודה בנימין ושמעון.

החוקרים הסוברים, כי הריפורמציון קדמה לחירום הסקיתים, טרם פשטו הפראים בערי יהודה, או כי היתה בו בזמן, מוכרחים לאחר גם את נביאות ירמיה שנבא על מאורע זה. גם המחבר ליפל סובר כן (עמוד 15). ובהיות כי קשה לו לפרנס את המקראות שהבאתי למעלה, הוא נמשך אחר דעת וולהויזן ומירבט לתרצם בישובים דחוקים. ווילהוזן אומר, כי מתחלה נאמרו הדברים (מפי מי?) על הסקיתים, אלא כי אחרי כן כוון אותם ירמיה כלפי האויב החדש — חיל הכשדים. השערה זו קלושה ורחוקה מאד; וגם זו של ליפל אינה מחוורת יותר. הוא אומר, כי בשעה שהחל ירמיה לנבא, עדיין לא הכיר טבע הכשדים. אלא בחפצו לצייר את הסכנה בצבעים מחרידים ומבהילים השתמש בציור המאירעות שקדמו. את הסקיתים הפראים ואת מעשי־אכזריותם ידע העם. ברמותם צייר לו הנביא גם את האויב החדש. אין מן הצורך להאריך בבטול השערה זו, שאין לה על מה לסמוך. מדברי הנביא אנו לומדים, כי לא לעתיד רחוק, לצרה העתידה לבוא, נבא אז, אלא שהאויב נמצא כבר בערי יהודה, והוא הלך וקרב לירושלים. „כבר נגעה חרב עד הנפש". הסקיתים פשטו על הארץ מצפון (משם נפתחה הרעה). „הנה כנערים יעלה וכסופה מרכבותיו קלו מנשרים סוסיו" (ד', י"ג). עד מהרה „קול מגיד מדן ומשמיע און (צרה) מהר אפרים" (שם, ט"ו). ועוד מעט, „הנה השמיעו על ירושלים נוצרים באים מארץ המרחק ויתנו על ערי יהודה קולם" (שם, ט"ז), והנביא מצייר את האסון הגדול שבא על עמו: „שבר על שבר נקרא כי שדדה כל הארץ — פתאום שדדו אהלי, רגע יריעתי" (שם, כ'), והוא צועק: „עד מתי אראה נס אשמעה קול שופר?" (שם, כ"א) הכזה יהיה ציור צרה העתידה לבוא? גם הוא מצייר את המצב הנורא בגוונים מבריקים כל כך, באופן כי ברור לנו, שעיניו ראו את כל אלה: „מקול פרש ורומה קשת בורחת כל העיר — באו בעבים ובכפים עלו כל העיר עזובה ואין יושב בהן איש" (שם, כ"ט). בימי המלך יאשיה עוד לא היתה רעה נשקפה לישראל מצד הכשדים. ממלכת אשור כבר התמוטטה, והעמים הנכבשים התחילו להסיר מעליהם את עולה הקשה. נבו־פלאסר (בן דורו של יאשיה, אשר מלך משנת 605 עד שנת 625) יסד אז (בימי הריפורמציון אשר ביהודה) את ממלכת הכשדים. נכו מלך מצרים אמר לעכב בעד התגברות מלכות בבל ויצא דרך א"י להלחם במלך בבל ויבוא עד מגדו. שם אמר המלך יאשיהו לעכבו בדרך הלוכו אל נהר פרת*). אז נבר מלך מצרים וכבש את יהודה. ולא שמענו, כי ההערבה ממלכת בבל בדבר, כי עוד לא גברה כל־כך, ורק כאשר הכה נבוכדנאצר (והוא עודנו יורש העצר) את חיל מצרים על יד כרכמיש בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיה (605 לפני המספר הרגיל), החלה מלכות בבל להתפשט גם בסוריה. אז החלה הסכנה לקיום עם ישראל בארצו מצד בבל. ואין הדברים נראים, כי נבאו ירמיה וצפניה בימי יאשיה על אורות הסכנה העתידה לבוא ושדבריהם היו מכוונים לבבל. אין דרך הנביאים בכלל לנבא לעתיד רחוק כל כך בפרטות, אלא בענינים כאלה הם מובאים בציורים כלליים ובזמן מאוחר קצת, כאשר ראה ירמיה והכיר בגדולת הכשדים, כי עתידה ממלכתם להתפשט בכל מדינות אסיה המערבית ובמצרים, לא צייר את הבבלים ואת הכשדים באותם הצבעים המרגיזים, שבהם צייר את הסקיתיים הפראים אשר עיניו ראום.

*) במלכים ב' כ"ט ל) לא נאמר, כי אמר יאשיהו לעכב את פרעה נכה בהליכתו לכרכמיש על נהר פרת, אלא כי הלך המלך לקראתו, ומלך מצרים המיתהו במגדו „כראותו אתו". אבל כדה"י ב' (ל"ה, כ'־כ"ד) מסופר בארוכה, כי חפץ היה מלך מצרים לעבור דרך ארץ ישראל אל „בית מלחמתו" במדינת בבל, והמלך יאשיהו עכבהו למרות אזהרתו. אז נפל מלך יהודה במלחמה. הדברים האלה מחוורים. בכל אופן נראה, כי בימים ההם היתה השיטה המדינית ביהודה — לתת יד למלכות בבל נגד מצרים. זו היתה שיטה מדינית טובה, אלא שהקדימה את השעה, כי עדיין לא חוקה מלכות בבל כ"כ לסייע ליהודה. אחרי כן הפכו בירושלים את הסדר. ובזמן שגברה כבר מלכות בבל, נתנו ידם אל מלך מצרים. עוד הפעם שיטה מדינית שלא בזמנה ושלא במקומה. ואחריתה היתה מרה כאחרית שיטתו של המלך יאשיהו ביחוסו אל ההתחרות שבין שתי הממלכות הגדולות, שביניהן היתה נתונה א"י לרעתה.

מִכְתָּב אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

מערכת נכבדה!

בזה הרינו מבקשים אתכם לתת מקום בעתונכם הנכבד להדברים הבאים להלן.—

בעתונים יהודיים אחדים באו ידיעות בלתי נכונות ומזיקות ע"א הועידה שנקראה ע"י אגודת הקהלות באשכנז, חברת העזרה אשר ליהודי אשכנז, הלשכה האשכנזית של האליאנס, הלשכה המרכזית של „בני ברית" ביחד עם באי־כח לשכות התמיכה אשר בערי השדה שהיתה ביום 26 יוני ש"ז.

לא נכון הדבר, שההסתדרות שלנו המתחלת את עבודתה באופן רשמי ביום 1 אוקטובר תעסוק בשאלת הנודדים. העבודה הזאת תעשה גם להבא כמו עד עכשו ע"י „חברת העזרה", והסתדרותנו אנו לא תתערב ולא תקח כל חלק בה.

הלשכה המרכזית שלנו לא תתעסק בעניים הנודדים לארצות הרחוקות אשר מעבר ליס, כ"א בנודדים בערי אשכנז לחזור על הפתחים ולבקש נדבות.

ואין אנו חפצים כלל שמספר המחזירים על הפתחים עכשו יתרבה. רצוננו כי לא יבאו הנה כל אלה שאין להם תקוה להתפרנס פה מעבודת ידיהם או אלה שאפשר להם להתרפא, לא אך בארץ אשכנז, כ"א גם בארץ מושבתם. מעתה יכולים אפוא לקוות לעזרה אך יהודים חולים במחלות כאלו שרופאים מומחים להן נמצאים אך בארץ אשכנז או אנשים החפצים והיכולים לעבוד. אבל אם אנשים כאלה מוצאים מחיתם גם בארצות מושבתם, ברוסיה או בגליציה, טוב לפניהם לשבת ולהשאר במקומם ולבל לבוא הנה.

ביחוד צריך להזהיר את אלה הבאים הנה בלי אמצעים ואינם יכולים או אינם חפצים לעבוד כמו, למשל, עגונות שאינן יודעות מקום בעליהן, „למדנים" זקנים ועניים שאינם מוכשרים לעבודה ואנשים הבאים לקבוץ כסף בשביל נדוניא לבתם. כמו כן יכולים, כאמור, לקוות לעזרה ותמיכה אך חולים במחלות כאלו, שאך פה, באשכנז, נמצאים רופאים מומחים להן, עד עכשו קרו מקרים תכופים, כי באו הנה חולים עניים שסבלו יסורים נוראים בדרך, בשביל לשאול בזה בעצת רופא, אע"פ שיכלו למצוא מומחים למחלתם יותר גדולים ומפורסמים בארץ מושבתם הם. בהלשכות שלנו אשר אצל הגבול יבקר מעתה רופא מומחה את החולים האלה ויחליט, אם צריך החולה לעזרת רופא באשכנז, — ואם לא, אז לא יקבל חולה כזה שום עזרה ותמיכה. לשכות־הגבול הללו לא יתנו כרטיסים (שע"פ מקבלים עזרה בכסף ועבודה בערים אחרות) לאלה שיש לחשוד בהם, כי אינם חפצים או אינם יכולים לעבוד, וכל מי שיסע בלי כרטיס כזה או כי בכלל לא יבא תחלה ללשכת הגבול — יזיק לעצמו, כי בערי אשכנז האחרות לא יעזרו ולא יתמכו אך באלה שיביאו כרטיס מלשכת־הגבול.

הסתדרותנו תתעסק גם בהנודדים השבים לארץ מולדתם דרך ארץ אשכנז. את אלה יביאו אל הגבול בדרך היותר קצרה, מבלי שיצטרכו לנדוד מעיר לעיר ולבקש נדבות. אבל אם בכ"ז יחפצו לחזור על הפתחים— לא יקבלו כלום.

התקנים הללו, שהלשכה המרכזית לעזרת היהודים המחזירים על הפתחים באשכנז אומרת להוציא לפעולה, יכולים להחשב ע"פ המבט הראשון לקשים מאד, אבל אנו עושים את מעשנו בלב יהודי טהור. אנו חפצים שלא ישנו

עוד המקרים אשר קרו פעמים רבות, כי באו הנה, אל ארץ אשכנז, אנשים ישרים ונכבדים, ומבלי דעת את תנאי המקום ירדו מאיגם למדרגת שנוררים המחזרים על הפתחים.—

המרכז הגרמני לתמיכת נודדים עניים.

המזכיר הראשי: ד"ר ווילהלם ניימן.

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ה.

בין השנויים השונים שבאו בארץ ישראל לרגלי הקונ־סטיטוציה הטורקית צריכים אנו להשוב גם את ירידת הבטחון הכללי בארץ. במשך שתי השנים שלאחרי מתן החופש נתרבו באופן מבהיל מקרי ההתנפלות בערים ובמושבות, רצח ושוד היו לדבר רגיל. והסבה מובנה. כח הפקידים נחלש; הם אינם יכולים עוד לאחוז באיתם האמצעים שהיו מטילים מלפנים אימה על הערבים, ועל כן נתמעטה אימתא דמלכותא בארץ. ומן הצד השני לא הספיקה הממשלה עדיין לברוא סדרים חדשים ולכונן משמרה שתוכל להשגיח על הסדרים ולשמור על החוקים. כח היצירה של הקונסטיטוציה הטורקית בכלל חלש הוא מאד ובהריסה בלבד א־אפשר לעולם. התושבים לא הורגלו לשלטון החק. משפט צדק לא היה בארצות טורקיה, בכל שלטו הכח, העריצות והשוחד. על הגבול המבדיל בין המדבר ובין העולם האירופי משתנים לגמרי המושגים המשפטיים. ההגנה על החיים, המושג שלי ושלך פנים אחרים להם כאן. ונוסף על זה יושבים בני עמים שונים, העומדים תחת חסותן של ממשלות שונות, שכל אחת מהן, משתדלת תמיד להגן על נתיניה ולהצדיק את כל מעשיהן. מסובך הוא איפא המצב המשפטי בארץ ובשעת־צורך לית דינא ולית דיינא.

פחות מכל התושבים סבלו הערבים מהתגברות אי־הבטחון. סדר חייהם קיים ועומד עדין בתקפו כמו לפני מאות שנים, אבל מצבם של בני אירופה הורע. מאי־הבטחון סובלים הגרמנים, שיש להם מושבות בארץ ישראל, וביחוד היהודים. כדי להגן על המושבות ועל רכושן מוכרחים היהודים להעמיד שומרים, והשמירה עולה ברמים מרובים בכל מושבה ומושבה. ובכל זאת אין היא מספיקה. הגנבות המרובות אוכלות חלק גדול מרכוש האכרים ומפרי עבודתם. השמירה בארץ ישראל עדיין היא אמנות מיוחדה. צריך לדעת איך לאיים בכלי זין וצריך להזהר מלהשתמש בהם בפועל. הערבים המתנפלים וביחוד הבדואים הם תמיד מזוינים, וגם לחלק גדול של התושבים יש רובים טובים מאד. השומרים במושבות נפגשים איפא תמיד עם אנשים מזוינים ומנוסים במלחמות. אולם השומר היהודי ידיו אסורות. אין היא רשאי להשתמש בכלי־זינו כמו הערבי הנודד או גם הערבי מן הכפר הסמוך. היהודים יודעים היטב את הסכנה הרבה הצפונה בהמנהג של גאולת הדם המקובל בארץ. המושבה, שבה נמצא ערבי הרוג צפויה תמיד להתנפלות של הכפר השלם או השבט השלם, שממנו בא הנהרג. יש שכפרים שלמים נלחמים במשך שנים רבות בגלל רציחת ערבי אחר, והמלחמות האלה מביאות לפעמים להריסה של הכפרים, אם אין הם משלימים ביניהם ע"י תשלום סכום גדול — כפר נפש הנרצח. היהודים אינם יכולים ללכת בדרכי הערבים האלה, ועל כן נזהרים הם מאד. ומכיון שהערבים יודעים את יחסם זה של היהודים אל שפיכת דם, הם מתנפלים עליהם בעזות גדולה יותר. הערבים אינם מתיחסים אל מעשה גנבה כמו האירופיים, ואם הורגים גנב משלהם אין קרוביו פטורים מגאולת הדם. והוא הדין אם הורגים ערבי מפני הכרח ההגנה. וזהי סבת ההריגות שהיו בסדז'רה בשנה שעברה וגם לפני חדש. לפני זמן מה נהרגו שומר יהודי ברחובות ושומר ערבי בראשון. במקרה שכזה פונים היהודים אל הממשלה, אבל גם היא רפת אונים היא. אין כחה גדול במקומות רחוקים מן העיר. עד שבאים החילים מן העיר מספיקים הרוצחים לעזוב את המקום.

בחודש העבר התנפלו בדואים על שדות קוסטינה ועקרון, ואע"פ שיצאו היהודים נגדם, לא יכלו לעשות להם כלום, מפני שהבדואים היו כלם מזוינים ובמשך כל העת שהיו קוצרים את תבואת היהודים וטוענים אותה על הגמלים לא חדלו לירות מרוביהם, כדי שלא יקרבו היהודים אליהם. וכשבאו אחרי כן חילים, לא ידעו גם הם מה לעשות. הבדואים אמרו להם: „טוב, ירו בנו, אנחנו רעבים ואחת היא לנו, אם נמות ברעב או ביריה". דברים כאלה משפיעים. הבדואים המתנפלים אומרים בתמימות: „לנו אין כלום ולכם יש לחם, ועל כן באנו אנחנו אליכם. אם לא יהיה לחם לכם ולנו יהיה, אז תבואו אתם אלינו ותקחו משלנו, ואין הדברים האלה הלצה. תנאי החיים המיוחדים גורמים לכך. קשה להלחם עם מרי נפש שכאלה הם מושגי חייהם. והאכרים סובלים. בכנרת גונבים בלי הרף. בשנה הזאת לא הספיקו היהודים בכנרת גם ליהנות מאבטיחיהם: הכל נגנב. ומה תעשה מושבה בודדת, הנמצאת בין כפרים ערבים? לירות ולהרוג, — אז אפשר להעמיד בסכנה גדולה את כל המושבה. ובכן משתדלים רק לתפוש את הגנבים ומשתמטים מיריות, ואין מורים אלא כדי להפחיד, ומירים רק באויר.

לפני זמן מה קרה מקרה רע גם באחת ממושבות הגרמנים. מקרי התנפלות ועקירת העצים, גנבת בהמות וגנבות מהגורן הם מקרי יום יום גם במושבות הגרמנים בארץ ישראל, והגרמנים מתאוננים תמיד על המצב הבלתי בטוח הזה. ולאו דוקא הגרמנים היושבים הרחק ממרכזי הישוב סובלים ומתאוננים, אלא גם אלה היושבים במושבות הקרובות לחיפה וליפו, ששם נמצאים גם הקונסולים הנכונים תמיד לבוא לעזרתם. ואי־הבטחון הזה המעיק על הגרמנים הוא גם אחת הסבות שבגללן אומרים רבים מאכרי סארונה למכור את אדמתם ולעזוב את ארץ ישראל. אבל למקרי גנבות כבר התרגלו פחות או יותר. אולם המקרה שקרה עכשו יוצא מגדר הרגיל.

בסביבות חיפה נמצאת מושבה גרמנית קטנה ניי־הארטהוף. במושבה הזאת יושבות 5—6 משפחות. המושבה נמצאת על יד הכפר הערבי תירה. והנה בא ערבי מן הכפר הזה לגנוב ענבים. בכרם הרגו את הגנב. הגרמנים ידעו, שהערבים יתכוננו אחרי ההריגה להתנפל על המושבה, ויבקשו עזרה מאחיהם בחיפה. תיכף יצאו מחיפה 30 גרמנים מזוינים, ואילו התנפלו הערבים, היה נשפך דם רב. למחרת בא הקונסול הגרמני בלוית חוקר דין טורקי ובלוית בעל הכרם התופס מקום חשוב בעדה הגרמנית בחיפה. הערבים ארבו להם ובמעמד הקונסול והפקיד הטורקי הרגו את הגרמני. הרצח הזה במעמד הקונסול ובעת החקירה עורר התרגשות גדולה בין הגרמנים. הערבים מתירה התפארו אחרי המעשה שהיו הורגים גם את הקונסול, אבל הם לא הכירו אותו וחשבו שזהו הרופא היהודי מחיפה, ועל כן לא נגעו בו.

הגרמנים הודיעו על דבר המקרה הזה בטלגרמה לקושטא וגם לקיסר וילהלם. הציר בקושטא מחה מחאה עזה. באה תשובה גם מקיסר וילהלם, ומקושטא צוו בטלגרמה את הפקידים שיאחזו

באמצעים קשים נגד הרוצחים. מבירות בא הואלי, ומעכו שלחו חילים אל הכפר תירה ואסרו שם 16 ערבים. את הגרמני הנרצח קברו בכבוד גדול. כל הגרמנים מחיפה השתתפו בהלויתו. בעיר ערכו הגרמנים אבל,—סגרו את החנויות ואת בתי המסחר.

מתוך המקרה הזה אנו למדים, כמה שונה מצב ההגנה של הגרמנים מזה של היהודים. ובהבדל זה כרוכה הסכנה. קשה יהיה מצבנו, אם יתבלט ההבדל לעין. הקוראים עודם זוכרים בלי ספק גם את המקרה הדומה לזה שקרה לפני איזה חדשים ביפו. ואף על פי שהיהודי הנרצח היה נתין צרפתי, לא מצא הקונסול לנחוץ לאחוז באותם האמצעים שהיו יכולים לעשות רושם חזק על הערבים. אבל מצב הדברים מחיב להאמין, שהמקרה בחיפה יכריח סוף סוף את הממשלה לחזק את הבטחון בארץ. הממשלה הטורקית תהא מוכרחה לעשות את כל מה שבידה כדי להגן על התושבים ולחזק את הבטחון, אע"פ שיקשה לה הדבר מפני שאין לה כסף ואין לה פקידים מנוסים, והארץ לא הורגלה לסדרים קבועים. והרי אין הממשלה רוצה לתת פתחון פה לשונאיה לומר שאין היא מסוגלה להביא סדר בארץ. מקרה הרצח בסביבות חיפה יוכיח לממשלה, שאין מצב כזה יכול להמשך יותר. הממשלה תבין שצריך לשים שוטרים ושופטים בארץ, ובהכרח תעשה עכשו מה שאחרה לעשות עד כה. מנהג גאולת הדם קים הוא עדיין בארץ ישראל מפני שלא היה בארץ חק ומשפט, שהכל יאמינו ויבטחו בו. ההגנה על החיים היתה מסורה לכל איש ואיש, וזה גרם לאסונות וסכסוכים בלי סוף. אבל אם יכונן בארץ משפט צדק, או בטח יבטל גם פה מנהג גאולת הדם, כמו שבטל זה כבר בארצות אחרות. וממילא תחלף גם הנחיצות להזדין ולהיות תמיד ערוך למלחמה, הנחיצות המעיקה כל כך על הכל. הרצח בסביבות חיפה אולי יקרב את התקונים הדרושים לארץ, את התקונים שהובטחו על ידי הקונסטיטוציה, ושלא נעשו עד כה.

בַּצִּיּוֹנוּת.

נשיא הוה"פ דוד וולפסון נסע להומבורג להנפש ולהתרפא. מצב בריאותו לא הרשהו לשוב לעבודתו, והרופאים צוו אותו לעזוב מיד את קילן ולנוח מעבודתו בהומבורג ישב ששה שבועות. במשך הזמן הזה ינהלו את כל עניני הוה"פ המצומצם חבריו יעקבוס כהן והפרופ. ד"ר וורבורג.

בנומר האחרון של ה„וועלט" אנו מוצאים רשימה סטטיסטית של סכומי השקלים שנכנסו לקופה המרכזית עד ל"א יולי לפי המנין החדש. הסכום הכולל הגיע ל-19.314 מרק, מזה נכנס לקופת הוה"פ המצומצם רק 15927 מרק, והסכום הנותר נשאר בידי ההסתדרויות הארציות להוצאותיהן. ברוסיה נתקבל רק 5085.87 מרק ומזה נשלח להוה"פ 3052.44. מאמריקה, מהסתדרות פ"צ לא נתקבל עדיין אף שקל אחד. מיעוט ההכנסות משפיע השפעה רעה מאד על פעולות המרכזים. מחסרון אמצעים מוכרחים הוה"מ והוה"פ להמנע מעשות דברים רבים, שהיו צריכים ויכולים לעשות. חברינו בכל מקום ומקום צריכים לשים לב למצב קופתנו זה ולחזק את עבודתם בגבית השקלים ויתר הכספים ההסתדרותיים, כדי שיוכל הוה"מ למלא את תפקידו להסתדרות ולשלח סכומים גדולים יותר להוה"פ המצומצם.

בא' לאויגוסט לפי המנין החדש היתה בקלן ישיבת הדירקטוריון של הקה"ל. בישיבה זו השתתפו נשיא הדירקטוריון של הקה"ל ד"ר בודנהימר, ד. וולפסון, ד"ר קצנלסון, מנהל המשרד הפלשתינאי ד"ר א. רופין, מנהל הלשכה המרכזית ד"ש. הואופין ומזכיר הלשכה המרכזית נ. גרוס. ה"ה ד"ר צ'לינוב, ד"ר הנטקי והפרופ. וורבורג לא יכלו לבא לישיבה והביעו את דעתם בכתב ע"ד השאלות שעמדו על הפרק. בישיבה זו נתקבלה הצעת המשרד הפלשתינאי ע"ד התנחלותם של פועלי „בצלאל", העובדים במחלקה לעשית כלי־כסף („העולם" נומר 30) על אדמת הקה"ל הסמיכה ללוד. נתקבלה גם ה[צעה] השנית של המשרד הפלשתינאי בדבר בנין בית שלישי ב„בצלאל" [בשביל] המחלקה לעשית הכבירין המעסיקה ככר מאה פועלות. הקה"ל הקציבה לזה סכום של 12000 פרנק, בתנאי שאגודת „בצלאל" תתן מצדה עד כדי שלוש ה[סכום] הזה ותסלק אותו במשך השנה בשלשה שיעורים. כדי להוציא אל הפועל את החלטתו של הקונגרס האחרון ע"ד בנין בתים לפועלים באותן המושבות, ש[ם] עובדים פועלים רבים, הוחלט להקציב סכום של 20000 פרנק לקופה מיוחדת לשם בנין בתים לפועלים. מלבד זה הוחלט לגשת מיד לעבודת בנין בית לפועלים רוקים בפתח־תקוה מבלי לחכות עד שיוכנס סכום גדול יותר לקופה זו. כל הבתים שיבנו בכסף הקופה הזאת יהיו קנינה של הקה"ל. כספי הקופה לשם פנני דוד וולפסון יהיו גם הם מוקדשים למטרה זו, אולם הקופה הזאת תתקים כתוך הקופות הציוניות בתור קופה מיוחדת, וצורתה המשפטית תקבע בעוד זמן מה. הישיבה דנה בהצעת האגודות באמריקה, שלפיה צריך לתת זין קדימה בחכירת חלקות האדמה שתהא נקנית בכסף „קופת הנרבות־של־קרקע" להברי האגודה שתכנסנה אל הקופה לכל הפחות סכום כסף די קנית 50 דונם. הדירקטוריון החליט למלא את ידי נשיא הדירקטוריון לערוך ספר־תקנות שעל פיו תוכלנה האגודות, המכניסות סכומים מסוימים אל הקופה הזאת, לקבל חלקות אדמה בחכירה העוברת בירושה. גם הוחלט למלא את ידי לשכות הקה"ל בארצות שונות לקבל תשלומים חלקים של „נרבת־הקרקע", אבל בתנאי שלא ימעט כל תשלום ממחיר של עשירית הדונם, כלומר דולר אחד, 4 מרק, 5 פרנק, 2 רובל. נתקבלו עוד החלטות ע"ד השבחת קרקעות־הקה"ל, חפירת בארות וכדומה, וע"ד ענינים שונים שלא נתנו עדיין להתפרסם. הקה"ל נגשה לעבודות חדשות שערכן חשוב מאד בשביל הישוב, אולם העבודות הללו דורשות כסף הרבה, ולפיכך פונה הנהלת הקה"ל בקריאה לכל ידידיה הנאמנים שיחזקו ויגדילו את העבודה לטובתה. אין לנו ספק, שקריאתה זו תמצא לה אזנים קשובות, שהרי אין לך מוסד חביב כל כך על העם כמו הקה"ל.

הלויתו של חברנו ד"ר גבל, שהיתה בלבוב ברביעי לאויגוסט לפי המנין החדש, הראתה עד כמה היה עסקן זה חביב ומכובד על יהודי גליציה. אחרי מטתו נהר המון של 30000 איש. בהלויה השתתפו מלבד דפוטציות של אגודות ציוניות גם דפוטציות של הרותינים, ובראשן סגן היושב־ראש בפרלמנט הציר רומנציוק. על הקבר הפתוח הספידו אותו ד"ר ברוידא, ד"ר גוטמן, הר' שמילקס, ד"ר שרייבר, הרותיני ל. ציגילסקי, היורש את מקומו של ד"ר גבל בהפרלמנט, ש. הרין, בשם הפ"צ, ועוד רבים. בתוך טלגרמות התנחומין שנתקבלו ע"י אלמנת המנוח נמצאו מלבד טלגרמות הוה"פ המצימצם, הוה"מ, הנהלת הקה"ל גם טלגרמה של נשיא מועצת המיניסטרים מאוסטריה, של כל המיניסטרים ושל באי־כח הפרקציות בהפרלמנט. הוה"מ של ציוני גליציה פרסם קול קורא ע"ד יסוד פרס לשם ד"ר ווינריך גבל, שינתן לתלמיד היותר מצוין שב„בצלאל". הנדבות מתקבלות בהבנק היהודי שבלבוב. (האדריסה Credit-Union Lemberg Karl Ludvig str. בשביל הפרס לשם ד"ר גביל). יפה עשת הוה"מ של ציוני גליציה, שקבע פרס מיוחד כדי להקים שם וזכר בא"י להציוני החרוץ והנאמן, שמת בלא עתו.

בפיטסבורג שבארצות הברית של אמריקה הצפונית היתה הועידה השלש עשרה של הפדרציה הציונית, — ועידת בר־מצוה, כפי שקראו לה הנואמים בהבנקיטים ובישיבות הועידה. הועידה עסקה בשאלת ההסתדרותיות בלבד, פתרה את שאלת הכספים — מצב קופתה של הפדרציה דחוק הוא מאד כנהוג — ובחרה ועד הנהלה חדש. כדאי לציין את ההחלטה לקמץ בהוצאות ולהזמין חמשה מזכירים שיעבדו שלא עמל"פ במקום המזכיר שעבד בשכר. החלטה זו בלבד סימן של ירידה הוא להפדרציה. בראש ההנהגה החדשה יעמד כקודם בתור נשיא הכבוד הד"ר פרידנוולד, שרצה להסתלק ממשרה זו, אלא שנעתר להפצרת חבריו. ציוני פיטסבורג קבלו את האורחים בכבוד ובהדר רב. העיר היתה מקושטת, והנשפים שנערכו לכבוד האורחים היו רבים ומפוארים.

בקרלסבד נערכה אספה גדולה של „ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית". הנואמים היו: החכם־בשי רבי יעקב מאיר, ראובן בריינין (שניהם נאמו עברית), וד"ר נימירובר שדבר גרמנית ע"ד ערכה של הלשון העברית. הנאומים עשו רושם כביר על הנאספים, שמספרם הגיע עד לשבע מאות איש.

בקיוב נוסד ועד גלילי של ההסתדרות הזאת. הוא הוציא קול-קורא יחובבי-השפה שבכל מקום ומקום בהגליל וכו הוא מציע ליסד אגודות וקבוצות שתכנסנה אל ההסתדרות. הועד מבטיח לבא לעזרת האגודות במשלת דברים, בעצות ובהוראות.

לפי שמודיע מרכז אגודת המורים בא"י במכתב החוזר נומר ד' (החנוך חוברת ראשונה) הקדישה „אגודת הנשים ממוסקבה לעבודה קולטורית בא"י" 400 פר' לטובת מוזאום של מכשירי למוד בשביל בתה"ס שביהודה. המכשירים נתקבלו בימים האלה מברלין, ומרכז נגש לסדור, ובקרוב תוכלנה המושבות שביהודה להשתמש בהם. האגודה הנ"ל החליטה ליסד בית-מלאכה לילדות עניות והציעה למרכז המורים לבחר את העיר. המרכז עסק בהצעה זו בישיבה מיוחדת והחליט שצריך לתת את משפט הבכורה לטבריה. האגודה הסכימה להחלטת המועצה ומלאה את ידי המרכז לערוך ביחד עם בא-כחו של הועד האודיסאי את התקציב ולקבוע את טפוס ביה"ס ולהוציא את הדבר אל הפועל. לשנה הראשונה קצבה האגודה סכום של אלפים ושבע מאות פרנק בערך.

הרינו מוסיפים לתת בזה את רשומיו של חבר הוה"מ אשר בקר, כמו שכבר הודענו, אחדות מערי פולין.

ק א ל י ש. בעיר זו יש שתי קבוצות: של זקנים ושל צעירים. בשעה שהראשונים הפסיקו את עבודתם אחרי הקונגרס התשיעי התחילו בה האחרונים. היחסים השוררים בין שתי הקבוצות לא טובים הם ביותר. „הצעירים" מגנים את הזקנים בהתרשלות, ואלה האחרונים מביטים על הצעירים מגבה ובעיני חשד. האינטליגנציה, שלפני הקונגרס השביעי השתתפה בעבודת האגודה, נתרחקה לגמרי מן העבודה הציונית, והיא עכשו הרוח-החיה בעבודת הפרוגרסיבים הפולנים. אין האינטליגנציה בפולין קיימת בתוך הציונות זמן רב. היתה בעיר אגודת חובבי-שפת-עבר וגם בית-עקד, אולם הכל נתבטל מפני „ריב הלשונות והסכסוכים שבין „הזקנים" ו„הצעירים". מוסדים אחרים אין, אע"פ שהצעירים מתענינים בשאלות החיים, ומצבם החומרי של היהודים בקאליש טוב. קבוצת „הזקנים" תשוב לעבודתה, ו„הצעירים" יוסיפו גם הם לעבוד את עבודתם עוד ביתר מרץ.

ב ק י ל צ י ממלאת הקבוצה הציונית את חובותיה להסתדרות כפי יכלתה. קטנה היא הקבוצה הקלצית, וזה זמן רב לא היו לה אספות ולא דנה בשאלות העבודה הציונית. בעיר זו חזקה עדיין השפעת החסידים. ואולם הבנות לומדות כנהוג בגמנסיות, והן מתענינות בשאלות הציונות. לפני שנים אחדות היתה פה אגודת נשים, אלא שאחרי שיצאה לא"י העסקנית היותר מצוינה בטלה האגודה. יש כאן אגודת „הזמיר", אבל מצבה לא טוב מפני חסרון עובדים ועבודה. בכל זאת מורגשת בעיר השפעת הרעיון הלאומי. עכשו מיסדות שתי נשים מן המתבוללות פרוגמנסיה לבנות וקבעו בפרוגרמת הלמודים את למוד הלשון העברית. חברינו וויבים להשתדל שלא ישאר חובת למוד זה רק על הנייר בלבד. הקבוצה החליטה להתאסף מדי פעם בפעם. חושבים ע"ד יסוד בית-עקד.

ב ר א ד ו ם נמצאת העבודה הציונית בידי קבוצה של צעירים, שרובם כבשו להם כבר מעמד בחיים. יש בעיר קופת הלואה המתנהלת יפה. בהנהגה משתתפים חברינו. כיוצא בזה הם משתתפים גם בהנהגת הקהלה. לפי האינציטיבה של אחד ממנהלי הקבוצה נוסדה ונתאשרה ע"י הרשות מועצה על יד הדוזורים והיא מנהלת את כל עניני הקהלה. מועצה כזו יחידה היא בפולין ובמובן ידוע נמצא בה הפתרון לשאלה הקשה של הנהלת הקהלות בערי פולין. גם כאן יש אגודת „הזמיר" אלא שגם כאן אין מצב האגודה טוב ביחוד, מפני שהרשות אינה מתירה להשתמש בלשון היהודית. בידי המתבוללים נמצא מוסד של השכלה „חברה להפצת דעת בין היהודים", ומוסד זה תומך בתלמוד-תורה לילדים עניים. כלל משונה קבעו מנהלי דבריה זו: מורה הלמודים הכלליים צריך להיות דוקא בלתי יהודי. האבות והילדים אינם מרוצים מבית ספר זה ומנהיגי החברה חושבים כבר ע"ד תקונים. הקבוצה הציונית נסדרה מחדש ונגשה לעבודה לא רק בראדום אלא גם בערי הסביבה.

מר תנעזר בקר בפקודת הוה"מ ערים אחדות בפלך מינסק. בסטולפצי ויגורודיא, שרבתה בהן העזובה, נסתדרה העבודה מחדש, ויש תקוה שלא תפסק עוד. בסטולפצי נבחר ועד חדש, והוא כבר התחיל למלא את חובותיו להסתדרות.

הודות לבקורו של מר רובינוב נתחדשה ונתחזקה העבודה בבילופולי, בברוסילוב, בסטבישצי, בושקוב ובטרשצה (פלך קיוב). קבוצות העסקנים שבמקומות הללו נסתדרו מחדש ונגשו לעבודה מסודרת. ע"ד מצב העבודה בפלך קיוב בכלל מודיע לנו בא-כחנו זה: הציונים לוקחים חלק בכל המוסדות הצבוריים. הם הנם במעט העסקנים היחידים בערים, אולם הם מסיחים את דעתם מהעבודה ההסתדרותית, ולא עוד אלא שאין הם מבינים שכל אותה העבודה הצבורית צריכה להיות נובעת מתוך הכרה ציונית, צריכה להיות קשורה ואחוזה בעבודה ההסתדרותית הטהורה. הסבה היותר חשובה שגרמה למצב כזה הוא חסרון עבודה מסודרת וחסרון ועדים שינהלו את כל העבודות, הנכנסות לחוג פעולותינו, ועדים שיהיו מתאספים מדי פעם בפעם לדון בכל השאלות העומדות על הפרק.

בפקודת ועד-פלך פולטבה בקר אחד מהחברים את פיריטין ופרילוקי, הודות לבקור זה נסתדרו קבוצות אקטיביות בשתי הערים הללו ונתחדשה העבודה.

בפקודת הוה"מ בקר אחד החברים שלנו ערים רבות מחוץ לתחום. הוא סדר בכל מקום אספות של העסקנים ושל המתענינים בציונות, בירר את מצב התנועה ואת פעולות המרכזים ועורר את הלבבות לעבודה. במקומות רבים נתחדשה ונתחזקה העבודה.

בְּאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל.

הפחה מירושלים בקר את ראשון לציון. את הפחה לוו כרוב פקידים אחרים וגם ה' ענתבי. המושבה ערכה לו פגישה נהדרה. הפחה בקר את בית הספר, את בתי התפלה, את בית העם ואת היקב. המושבה עשתה עליו רושם חזק.

— פקידי רמלה תפשו בעזרת האכרים מעקרון את הבדואים שקצרו את תבואת שדותיהם. עשרים גמלים הביאו בחזרה את התבואה השדודה.

— בזמן האחרון עוזבים צעירים רבים את ארץ ישראל. בין הנוסעים יש גם כאלה שעבדו בתור פועלים במשך איזו שנים. נוסעים לאוסטרליה, לארגנטינה ולאפריקה. רובם נוסעים בכונה לשוב לארץ ישראל.

— בין התירים היהודים שעלו בקיץ הזה לארץ ישראל יש הרבה מורים שבאו לבלות פה את ימי החפש שלהם ברוסיה.

— בתי הספר של היהודים יסגרו בחמשה עשר באב. תלמידי המחלקות העליונות של הגמנסיה ביפו עורכים טיול אל הגליל.

— האספה הכללית של „קוהלת" תהיה בראש חדש אלול.

— במסחה פרצה בערה בגירן וגרמה הפסד גדול. אחרי הבערה התחילו מבטיחים בגליל את התבואה באחת האגודות לאחריות.

— מושבות הגליל התחתון השליכו עם הפ ידות, ויק"א הכניסה שוב בתקציב שלה משכרת לרופא. המושבה ימה מבקשת רופא בעדה ובעד המושבות שבסביבותיה.

— המשגיח על בתי הספר של הממשלה בירושלים בקר בתי ספר אחדים של היהודים בירושלים והביע את שמחתו על שהנהיגו בהם את השפה העברית בתור שפת הדבור.

— בבאר יעקב פתחו בית ספר. המורה מקבל 60 פרנק לחודש. את הכסף להחזקת בית הספר נותן הועד האודיסאי. בבית הספר לומדים 15 ילדים. שלשה מהם למדו קודם בירושלים ויתרם לא למדו כלל.

— הערבים היושבים מסביב לרחובות משתדלים זה כבר, שהממשלה תתן להם אדמה. בשנה שעברה נתנה הממשלה 1000 דונם לשש-שבע משפחות על יד באר יעקב, ועכשו עושים הכנות לתת עוד 8000 דונם לערבים שנשארו בלי אדמה. לכל משפחה נותנת הממשלה 50 דונם, בעד זה היא לוקחת „עשור" קבוע בסכום גדול יותר—5 לירות תורקיות בשנה מכל חלק (לירה היא 23 פר').

— הממשלה עושה הכנות לפתוח ביפו בית ספר טכני שיתקבלו אליו תלמידים בלי הבדל לאום. שפת הלמוד תהיה טורקית. בקרבת—ראשון מיסדת הממשלה גם בית ספר לעבודת אדמה.

— הממשלה המקומית מציעה לעשות כביש מיפו לעזה. הכביש יעבור דרך המושבות ראשון וגדרה. אם יצא הדבר לפיעל, יביא תועלת גדולה למושבות הנזכרות ויפטור אותן מדאגת סלול דרכים ביניהן ובין העיר.

— השנה החולפת לא הביאה ביהודה את היבול המקווה. בראשון יתן הבציר 25—30 אחוזים פחות מבשנה שעברה. השקדים לא עלו יפה כלל וכלל. בגדרה תוצאות השנה הזאת רעות. לא עלו יפה לא הענבים, לא השקדים ולא התבואות.

— סוחרים נוצרים עושים חוזים עם אכרי פתח תקוה וקונים את תפוחי הזהב של השנה הבאה. הם נותנים מחיר טוב. הסוחרים הללו קנו כבר תפוחי זהב בסכום של 60,000 פר׳. בעל פרדס אחר מכר יבול עשרים וששה דונם במחיר 11,500 פר., והקטיפה וההובלה על חשבון הקונים.

— לועד ההנהלה של הבנק למסחר שנוסד על ידי ענתבי בירושלים נבחרו שלשה חברים חדשים. עכשו נמצאים בועד של תשעת חברים חמשה יהודים: ענתבי, ריבלין, תג׳ר מירושלים, גרוזובסקי מבירות וקיזרמן מחיפה.

— בעת המשא ומתן בין הקמאיקם ביפו ובין ראש המושבה עקרון בדבר העשור, פגע הקמאיקם בכבוד היהודים ואמר, שהם משתמטים מלשלם את המסים לפי החוק. היהודים התאוננו לפני הפחה בירושלים, והוא שלח פקיד מיוחד לחקור את הדבר. הקמיקאם מכחיש את הדברים שיחסו לו.

— סוף סוף נתמלאה הדרישה לקבוע על יד האפ״ק מועצה שתעבור, יחד עם ה׳ לבונטין. למועצה נכנסו ארבעת אנשים: ה״ה מרדכי בן הלל הכהן ברלין, דיזנהוף וגלוסקין.

— חובבי הבמה בירושלים הציגו את המחזה „מפוזר ומפרד" של שלום עליכם.

— יצא הגליון הראשון של „האחדות"—„עתון לעניני הפועלים והמוני העם בארץ ישראל" היוצא „ע״י מפלגת הפועלים העברים הסוציאל-דימוקרטים בארץ ישראל (פועלי ציון)". על דבר העתון כותבת המערכת: „תעודתו היא—להאיר את מצבם של הפועל בארצנו בפרט והמוני העם בכלל, לברר את צרכיהם וליתן פתרון לשאלותיהם מבחינת השקפת-עולם קבועה ומסוימת—של מפלגת הפועלים הסוציאלית לאומית „פועלי-ציון". ביחד עם זה לא יצטמצם עתוננו בשאלות מפלגתיות, כ״א יתעסק בכל השאלות הכלליות הנוגעות לעם ולשדרותיו הרחבות".

הגליון הראשון מכיל בשלשה גליונות של דפוס ומלבד מאמר ראשי הוא מכיל עוד את המאמרים האלה: האסטרופסות במסוה הציונית—יואב, הפועל היהודי בתוגרמה—אבנר, על הפרק, על הפועל העירוני—ינאית, ב„בצלאל"—זרבבל, מכתבים וידיעות. עד ראש השנה יצאו שלשה גליונות.

— בסג׳רה נפלה מריבה בין מנהל החוה ובין הפועלים. האחרונים החליטו לעזוב את החוה. ואין זו הפעם הראשונה שפועלים עוזבים לגמר, מפני איזה סכסוך את המושבה.

— במג׳דל מבקשים פועלים יהודים. שכר עבודה 50 פר׳ לחודש ודירה. מנהל האגודה מתאונן שקשה לו למצוא פועלים יהודים. שם התחילו לבנות בתים לפועלים ולהנהלה.

— מראשית שנת הלמודים החדשה תפתח „עזרה" בית ספר לנערים בחיפה. מטרת בית הספר תהיה להכין תלמידים לטכניקום.

— הרצאת הקונסול האנגלי מירושלים מספרת ע״ד החיל שעשו היהודים בזריעת צמר גפן בפתח תקוה. בהרצאה נאמר, שהיהודים הכניסו 57,815 קילוגרם צמר גפן, 24,300 קילוגרם נמכרו בחיפה בסך של 29,259 פר׳. הצמר-גפן בארץ ישראל איננו גרוע מהמין הטוב במצרים.

— עד כמה יכולה עבודת האדמה לתת ריוח לאכר טוב מראה העובדה הזאת. לפני שנתים וחצי קנה איש אחד חלקת אדמה בגדרה בעד 2100 פר׳, האכר החדש עבד היטב את אדמתו ושבח אותה. הוא השקיע בה עוד כ-5000 פר׳ ועכשו מכר את חלקתו הזאת בעד 33,000 פר׳. וגם אומרים שהקניה לא רעה היא, מפני שהחלקה הזאת נותנת כשלש אלפים פרנק בשנה ניטו.

— 6 משפחות מהאריסים, שישבו במתולה, עוזבות את המושבה מפני רוע מצבן.

— הדרוזים בחורן מסרבים לשלם את מס-הממשלה. מכל ערי סוריה וארץ ישראל נשלחו צבא להכריח את הדרוזים להכנע.

— הואלי מבירות בקר את המושבות זכרון ואתליט. הוא התחקה על מצב האכרים והבטיח להם, שהממשלה תבוא תמיד לעזרתם ותשים לב לתלונותיהם.

— צעירי דמשק הלומדים בבתי ספר הגבוהים יסדו בעירם בית ספרים עברי, אבל מספר המבינים עברית בדמשק קטן הוא מאד, אף על פי שהקהלה היהודית בדמשק מונה 15,000 נפש.

— בית העם שנוסד בבירות מתפתח יפה מאד. זהו היחיד מכל בתי העם שבו לוקחים חלק גדול הספרדים. בית העם מקבל 23 עתונים בלשונות אירופה, בעברית, בערבית ובספרדית. בית-העקד של בית העם נותן ספרים לקריאה בלי כסף. כפעם בפעם מציגים שם גם חזיונות בעברית.

— חיבבי הבמה העברית ביפו מציגים במוצאי שבת נחמו את המחזה החדש של פינסקי „יעקב הנפח" בתרגום עברי.

— הסופרים ש. גוטמן, ברנר, אהרונוביץ וקכק סדרו נשף לכבוד ז. י. אנכי. מלבד הקריאות השונות בעברית היה צריך גם ה׳ אנכי לקרוא את ה„ר׳ אבא" שלו בז׳רגון. מפני הנימר הז׳רגוני האחד הזה החליטה המועצה הפדגוגית של הגמנסיה לאסור את בקור הנשף הזה לא רק על התלמידים, כי אם גם על המורים. הד״ר י. לוריא, אחד ממורי הגמנסיה, מחה נגד התערבות המועצה הפדגוגית בעניניהם הפרטיים של המורים, ועזב את הגמנסיה.

— רבנים אחדים מחובבי הישוב אסרו בכרוז מיוחד את ענבי הגרמנים מפני חשש הערלה שבהם.

הגמנסיה העברית ביפו בראשית הקיץ שנת תר״ע.

בחדש אקטובר 1909 לספה״נ פרסמנו בעברית ובצרפתית דין וחשבון של עבודתנו בגמנסיה בשנת תרס״ט. בדין וחשבון נתנו גם השקפה קצרה על אודות התפתחות בית ספרנו מזמן היוסדו עד שנה זו ועל דבר המצב הכספי של מוסדנו זה. אחרי שחצי שנת תר״ע כבר עבר, ואפשר כבר לשפט על התפתחות הגמנסיה במשך הזמן הזה, הננו מוצאים לנחוץ להודיע בקצרה לכל ידידי הגמנסיה את מצב בית הספר בזמן הנוכחי.

מספר התלמידים.

מספר התלמידים עלה בסוף השנה העברה למאה ותשעה ושלשים. חמשה עשר תלמידים הוכרחו מסבות שונות לצאת מבית הספר ומהארץ. שמונה וששים תלמידים נתוספו, ומספר התלמידים עולה עכשו ל-195, חוץ מאלה המתכוננים לעמוד למבחן כדי להכנס לגמנסיה. שכר הלמוד, שיכניס מספר התלמידים הנזכר, יעלה השנה לעשרים אלף פר׳. אלמלא היינו סובלים מחסר חדרים מרווחים היה עולה מספר התלמידים ליותר ממאתים. הרבה תלמידים לא נתקבלו להמחלקה השניה ולחמשית מפני חסר מקום.

הבנין החדש „הרצליה".

ערך חשוב מאד בדברי ימי התפתחות הגמנסיה יש לבנין החדש, שנבנה בנדבתו של הנדבן הציוני השופט הנכבר מר מוזר מברדפורד. הוא נדב בקונגרס השמיני סכום של 80.000 פר׳ לטובת בנין בית גדול בשביל הגמנסיה שתקרא בשם „גמנסית עברית הרצליה".

הקרן-הקימת הלאומית הקציעה בשביל בנין הגמנסיה כבר גדולת העולה בשויה ל-30.000 פר׳ על-יד האחוזה החדשה „תל-אביב" של החברה „אחוזת בית". אחרי-כן העלה האדון מוזר את נדבתו ל-99.500 פר׳, לפי התקציב שנערך בשביל כל הבנין ע״י המהנדס מר יוסף ברסקי.

בחדש אב תרס״ט החלו לבנות את הגמנסיה, ומקוים אנו, שהבנין יגמר כליל בעוד זמן מועט. בבנין עסקו אך ורק פועלים עברים, ועבודת זו הרימה הרבה את כבוד הפועלים העברים בעיני שכנינו הערבים. האורחים הרבים, שבקרו את הבנין החדש, מביעים את התפעלותם על טובו ויפיו. בסגנונו המיוחד יהיה הבית פאר לארצנו והישוב העברי בה.

הקרן הקימת של הגמנסיה.

בזמן שהמורים והידידים של הגמנסיה ביפו עבדו במרץ להתפתחותו הפנימית והחיצונית של מוסדנו במקום קיומו, באותה שעה התעסקו ידידינו מר שינקין והד״ר מוסנזון בתעמולה באירופה, בכדי לחזק ולבסס את קיום המוסד ע״י יסוד קרן קימת בשביל הגמנסיה. תפקידה של קרן קימת זו הוא, שהרווחים שיקבלו ממנה ביחד עם שכר הלמוד יתנו את כל הדרוש להחזקת בית הספר שנה שנה, כדי שתהיה הגמנסיה חי נושא את עצמו ולא יהיה גורלה תלוי בתמיכות ונדבות מקריות. מקוים אנחנו, כי נוכל להגדיל במשך השנים הבאות את הקרן-הקימת, עד שהריבית שלה בלבד תספיק למלא את התקציב השנתי שלנו. אולם בטרם שתברא קרן-קימת זו עלינו להתאמץ בכל כח להמציא את האמצעים הנחוצים לנו לענינים החשובים המפורטים לקמן:

והננו מרשים לנו לברר לחברינו בדעה — מה שיש לנו ומה אנו חסרים.

שנות קיומה של הגמנסיה הוכיחו כבר לרבים, שבית ספרנו — צרך הכרחי הוא לחזוק הדור הצעיר בארצנו בפרט ובעד העם העברי בכלל. כשנפתח בית ספרנו בשבעה עשר תלמידים, היה גם מספר המורים קטן מאד, ובמכשירי-למוד היה מורגש חסרון גדול, ובהיום טלמדים כבית-ספרנו ארבעה עשר מורים, ורבם בעלי השכלה גבוהה ומומחים למקצועותיהם, וכמאתים תלמידים מארץ-ישראל ומארצות הגולה מתחנכים בו. כמו שהזכרנו כבר, הולך בנין הגמנסיה ונגמר, ובזמן קרוב מאד נוכל להעתיק את דירתנו לביתנו החדש והמרווח הזה. כמובן, יש כבר למוסדנו הרבה רהיטים מתאימים וגם מכשירי למוד בשביל הקורס המסחרי, שנגמר השתא עם גמר המחלקה החמשית. חוץ מזה רכשנו לנו מספר עצום של חברים וידידים בכל הארצות וגם את חבתם של כל היהודים המתענינים בחניך העברי בארצנו. הרבה מוסדים ואנשים פרטיים עזרו לנו עד היום, בראש וראשון באה חברת חו"צ, שעד היום היא ערבה שנה שנה בעד התקציב של הגמנסיה ונותנת משלה 5000 פר' בכל שנה, גם חברת „עזרא" החישה לנו את עזרתה בעת שהצטרכנו למכשירי למוד בעד הקורס האלימנטרי, — מאת האדון יעקב שיף קבלנו 5,000 פר' והקרשנום להוצאת ספרי למוד. גם האדון ציטלין ממוסקבה הבטיח לנו לתכלית זו סכום של 5,000 פר' שעליו יוסיף בעת הצרך עוד 5,000 פר'. כמו"כ הקציע האדון יצחק גולדברג מווילנה אחוזה בת 50 דונם אדמה במושבה ארטוף בשביל קיטנא (מעון קיץ) בעד מורים ותלמידים של הגמנסיה. בכל זאת אנו חסרים עוד הרבה כדי שיוכל מוסדנו להשיג את מטרתו הנעלה. — הצרכים שאינם סובלים רחוי הם:

1) בקרוב אמנם יגמר הבנין החדש של הגמנסיה, אבל עלינו להעיר, שהסכום של 99,500 פר', נדבתו של האדון מוזר, אינו מספיק לכל הוצאות הבנין. — ועד-הבנין, היודע את האחריות שקבל על עצמו, היה מוכרח להוסיף על התקציב הראשון כפי הדרוש לחזוק הבנין ולשכלולו. להשגיח על העבודה הוזמן המהנדס האדון ברסקי, ועל פי דרישתו הוכרחו גם להביא מספר גדול של האבנים החזקות מאלו הנמצאות במקומנו. ההוצאה גדלה גם בשביל זה, שהחלטנו להעסיק אצלנו פועלים עברים, ומפני ששכר העבודה של אלה גדול משכרם של פועלים נכרים, היה עלינו להוסיף להקבלן סכום הגון. בסך הכל עלתה ההוצאה על התקציב הראשון בסכום של 25,000 פר'.

2) לפני הכנסנו לדירתנו החדשה עלינו גם להכין, ולו גם במדה מצומצמת, רהיטים בשביל החדרים היפים; חדרי המחלקות, האולם הגדול והמשרד; וביחוד נחוצים לנו עוד מכשירי ההתעמלות, מפני שהענף החשוב הזה מביא תועלת מרובה לא רק לתלמידינו אלא גם לכל הדור הצעיר ביפו. לפי ההצעה נצרך לזה — — — — — — — 15,000 פר'.

3) עומדים אנו עכשו לפני פתיחת הקורס העליון ואנו מוכרחים להתקין בבית ספרנו לשכות עבודה ומכשירי נסיונות להמקצועות: פיסיקה, כימיה ולמודי הטבע, כי בלעדי אלה אי-אפשר לה לגמנסיה למלאות את הדרישות שהציגה לה בפרוגרמה. ולכל זה דרוש למצער סכום של — 15,000 פר';

4) בתוך הבנין החדש אין אולם להתעמלות; לפי תנאי המקום צריך אולם זה להבנות בחצר הגמנסיה במקום מרוח וחפשי, ובנין כזה יעלה לפחות בסכום של — — — — — — — 10,000 פר'.

5) לא פחות מזה מורגש חסרון של גן צמחים בשביל למודי הבוטניקה והבילוגיה בגמנסיה, מה שאין פה בכל הסביבה. גן כזה חשוב מאד כמו בעד התלמידים כן גם בעד מורים רבים בארץ, שיוכלו להשתלם בידיעותיהם ולהתמחה במקצוע זה, ובפרט במה שנוגע לצמחי הארץ.

הרבה ידידים מארצנו הבטיחו לנו להעשיר את גננו במינים שונים של צמחים, אולם להכשרת הקרקע ולעבודו כמו גם להשגת הצמחים מארצות אחרות נחוץ הסכום המינימלי של — — — — — 10,000 פר'.

ובכן עולה הסכום הכללי הדרוש לנו לפתיחת המחלקה הששית לסך 75,000 פר'.

אלה הם הצרכים הנחוצים להגמנסיה, שאי-אפשר לדחותם, כי בלעדיהם לא תוכל הגמנסיה להתפתח כראוי. ידידנו הנכבד מר מוזר, ששהה בזמן האחרון בארצנו ונוכח לדעת את קדמת הגמנסיה ונחיצות הצרכים שהזכרנו בזה, הראה עוד הפעם את רוחו הנדיבה בהבטיחו לנו סכום של 25,000 פר' לטובת הדבר הזה, אבל בתנאי שיתר ידידי המוסד ימציאו את הסכום הנשאר של 50,000 פרנק.

רוצים אנו לקוות, שידידי הגמנסיה יראו לנו הפעם את התענינותם במוסדנו בפועל ויעזרו בכל כחם לבסוס בית ספרנו ולהתפתחותו, שבזה יועילו בכלל להתפתחות התרבות העברית בארץ האבות!

ברוסיה.

הבטחה קטנה נתן המיניסטר-להשכלה שווארץ בפקודתו הקודמת בדבר התקנת נורמה של ט"ו אחוזים בבתי-הספר הפרטיים: „בדבר סדר קבלת היהודים בבתי-הספר הפרטיים, שמחזיקיהם הם יהודים — נודיע בצירקולר מיוחד".

ושווארץ נוהג להבטיח ולקיים.

כעבור ימים מועטים הפתיעה פקודה חדשה את יהודי התחום: היות שהנורמה צריכה להיות נוהגת בכל בתי-הספר, ואין היא אפשרית בבתי-ספר מיוחדים ליהודים — דרוש אמצעי אחר נגד רבוי היהודים הגומרים את חוק למודם בבתי-ספר בינונים בעלי זכיות, לאמר, הזכיות שנתנו לבתי-הספר הללו, זכיות של ב"ס לממשלה, חלות רק על התלמידים היהודים שנתקבלו עד השנה הזאת. הם רשאים להבחן על-ידי דיפוטאטים שלוחים מאת פקידות הלמודים. לא כן התלמידים העתידים להתקבל משנה זו ואילך.

גזרה זו השכיחה כרגע את צרת הפקידה שקדמה לה בדבר הנורמה של ט"ו אחוזים בבתי-הספר הבינונים הפרטיים. כל בתי-הספר הפרטיים של היהודים עומדים וקיימים בנס. ההורים שכבר מסרו את בניהם בטוחים בזכיותיהם, אך אלה שטרם מסרו את ילדיהם לבתי-ספר עומדים ודואגים. אנה יפנו עתה? ומחאות וטלגרמות נשלחות להמיניסטריום ומפצירות בו לחזור בו מגזרה זו, העתידה להמיט שואה על בתי-ספר הרבה.

והגזרה בעינה עומדת.

באודיסה שולטות, כידוע, הדזומה והחולירה. שתי המחלות הללו מפילות חללים הרבה, אבל המסחר, חדלו אניות לצאת ולבוא ממדינות המזרח, — העולם שרוי בצער ובפחד המגפה.

וטולמצוב עומד על המשמר, אוחז באמצעים המיוחדים לו, נלחם.. עם היהודים. הוא מרחיק את הרופאים היהודים והחובשים מעבודה הסניטרית במוסדים השייכים לחברת „הצלם האדום", וזה מקרוב הראה כי הוא דואג גם לענינים חשובים מאלה. בשעת פורעניות זו שאין בתי-החולים בעיר מספיקים, הגיש השתדלות להמיניסטריום, שיסגור את בית-החולים הצבורי, הקיים ועומד שם זה כחמשים שנה, מפני שהועד המנהל את בית-החולים מרחיק לפי דבריו את הרופאים הנוצרים ומבכר עליהם את היהודים; וע"י כן אפשר שברבות הימים יפול בית-החולים הזה לגמרי ברשותם של היהודים, ואז ודאי תהיה משרתו תעמולה פוליטית ולא נתינת עזרה לחולים.

ואם תמלא השתדלותו זו, ודאי תנצל העיר מאימת הדזומה. המלחמה ביהודים הריהי סגולה בדוקה לכל הנגעים שבעולם.

הרוס. זנמיה התחיל מטפל בהצעה ע"ד בטול תחום המושב, והוא הולך וממטיר יום יום קללות ממש, ק ל ל ו ת ולא מאמרי-מחאה והוכחה. הוא מאיים על הליברלים, מרגיז את ההמון ומעורראותו למעשי אלמות ביהודים.

והוא מבטיח מפורש, כי יערכו פוגרומים ביהודים: „גם העם איננו פתי מאמין. הוא מחכה בסבלנות למעשיכם העתידים, ואז יכבד אתכם ואת הז'ידים בקרדומות ובמקלות. ואתם, הז'ידים הארורים מוטב לכם לשבת בתוך התחום שלכם, כי אם תתראינה פאותיכם מעבר גבול התחום יתרגשו ויבאו מאורעות שלא חלמתם עליהם מימיכם".

ואפשר שמטעם זה עצמו — רבו עכשו הפיסימיסטים, המנבאים רעה להצעה בדבר בטול תחום המושב. סופרו של ה„ברל. טאגיבלאט" מפטרבורג, היודע את מצב הרוחות בספירות העליונות, מודיע ממקור נאמן, שהצעת חק זו לא תבוא לידי ברור כלל, וגורלה כבר נחתך מראש. אמנם הודיעה הממשלה זה כבר, כי ההחלטה בדבר בטול תחום המושב צריכה להתקבל ע"י נבחרי העם, אבל דוקא בהודעה זו כלולה כל האירוניה שביחס הממשלה ליהודים, שהרי הדומה עושה רק את רצונו של סטוליפין. וכל היודע את הפוליטיקה של סטוליפין יבין על נקלה, כי אין לקוות כלל, שתתקבל הצעת החוק בדבר בטול התחום, להיפך, עוד אפשר שתגברנה הריפריסיות כנגד היהודים, בכדי להבריחם לצאת מן הארץ.

והסופר בטוח, שההצעה בדבר בטול התחום תנחל מפלה בקומיסיה, אם מפני שהאקטיאבראים ימצאו עפ"י רמיזה מאת סטוליפין שלא הגיע זמנה של ההצעה או מפני שידחו אותה הלאומיים, אך בכל אופן אין להצעה כל תקוה.

העתון הפולני „סלובה" ערך אנקיטה בנוגע להצעת החוק ע"ד ההנהגת

העצמית בערי פולין וע״ד הקוריות הלאומיות שהצעת חק זו מתקינה. גם דעות עסקני הצבור הפולנים בנידון זה מחולקות הן.

אחר מגדולי הסופרים הפולנים חושב, כי הצעה זו עתידה להשכין שלום ולהביא תועלת לשני הצדדים, גם ליהודים, גם לפולנים. בע״ד ערים בפולין יש ליהודים רוב, ואלמלא הקוריה המיוחדת היתה כל ההנהגה של הערים הללו עוברת לידי היהודים, וזהו דבר שאין הנפש הפולנית סובלתו; ולהפך, יש ערים שהיהודים שם — המועט, ובערים הללו לא היו נבחרים יהודים כלל, ואפילו בוורשה לא היה נבחר אף יהודי אחד, ולפיכך טובה היא קביעת הקוריות, המבטיחה לשני הלאומים, שיהיו להם באי־כח בהנהגת הערים.

לא כן דעתו של אחד מהחשובים שבחברי מועצת הממלכה. הקוריות הלאומיות לא תצילנה את פולין ממלחמה לאומית, ולהיפך המלחמה עוד תגדל ותתחזק על ידן. בהקוריה היהודית יבחרו על־פי רוב „ליטוואקים״ (זה המין שאיננו חביב כלל על הפולנים) וביהוד יהודים לאומיים ולא מתבוללים, ובהקוריה הפולנית יבחרו הלאומיים הדמוקרטים, ונמצא שבתוך מועצות הנהגת הערים ילחמו שני זרמים לאומיים קיצוניים. המועצות תהיינה עסוקות תמיר במלחמה זו ולא יהיה להם פנאי לעבודה צבורית. אם לא תקבענה הקוריות אז יוכלו היהודים והפולנים לבוא לידי פשרה ולבחר במתונים שבתוכם.

חבר המועצה בטוח, כי דומת־הממלכה תרחה את הצעה כדבר הקוריות הלאומיות, המתנגדת אל ההגיון ואל היושר.

גם סמולינסק זכתה להמנות על הערים שמהן מגרשים את היהודים המוגים, המונים.

בדיקת זכות הישיבה של יהודי סמולינסק התחילה זה כבר, ולפי שעה, עד שתגמר הבדיקה ניהנה לכלם העזרת ישיבת ארעי. והנה בחדש אפריל שנה זו נמלכה ההנהגה הפלכית והודיעה, כי היהודים שזכיותיהם צריכות בדיקה, זכות ישיבתם בע״י ניטלת מהם עד שיוחלט משפטם. על סמך זה גורשו משם כחמשים בעלי אומנות, ועוד הרבה עשרות משפחות יהודיות עומדות עוד להגרש.

אולם בזמן האחרון התחילה האדמיניסטרציה להרחיב את פעולותיה ושמה את פניה גם אל הסטודנטים היהודים. לפי כרוזו של הדפרטמנט לפוליציה רשאים הסטודנטים, שאין להוריהם זכות ישיבה מחוץ לתחום, לגור רק בעיר ששם הם לומדים. על סמך זה צוה הגוברנטור לגרש מן העיר במשך חמשת ימים את כל הסטודנטים שאין להוריהם זכות ישיבה בפלך סמולינסק, אבל בחדא מחתא מגרשים גם את הסטודנטים שאין להם זכות ישיבה מיוחדת רק מפני שבגרו, אע״פ שלהוריהם יש זכות ישיבה בכל המדינה, והם יושבים בסמולנסק משכבר הימים. הללו אינם יכולים לבלות את ימי הופשם בבית הוריהם, והם מוכרחים לשוב אל העיר האוניברסיטאית שלהם, או לנסוע לאחת מערי התחום.

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

גזרות הכניסה החלות על המהגרים היהודים הגיעו עד הפנה השוקטה, הגן־עדן של יט״א, — גאלוויסטון. מקבוצת המהגרים, שיצאו מברימן בעזרת יט״א ביום 23 ליוני, ושהיו בה 280 יהודים, נעצרו 130 בנמל. ורק למ״ז מהם התירו, אחרי החקירה, להכנס אל הארץ, ויתרם, פ״ז אנשים, נחתך גורלם לחזור על עקבם כלעומת שבאו. נשלחה דיפוטציה לוושינגטון להשתדל לטובתם לפני המיניסטר למסחר, הוא נתן גם הבטחות ידועות, אולם סוף דבר היה, שהנעצרים הושבו לברימן.

מר ישראל זאנגוויל יוצא מלונדון לפגוש את החבורה המושבה ולדאוג לה.

החבורה השניה, שנשלחה ביום 14 ליולי, נכנסה בשלום כמעט כולה. משתי מאות שלשים וארבעה אנשים נפסלו רק חמשה.

הידיעות בדבר החומרות בחוף גלוויסטין הטילו מהומה בתחום המושב

ועוררו חרדה. הכל מרגישים, כי אין מנוס ומפלט להיהודים המהגרים וכי בכל הארצות מבקשים תחבולות להפטר מהם.

מעין דימונסטרציה נהדרה ליהדות היתה דרשתו של הפרופסור הירמי כהן בכנסיה של הנוצרים החפשיים בברלין. הנושא של הדרשה היה: „היהודים והנוצרים״. אולם בעקרו של דבר היה נאומו מזמור שירה להיהדות וליסודותיה, לתורת ישראל ולהעם העברי. הפרופיסור כהן הוכיח, כי היהדות השפיעה לטובה על ההתקדמות הדתית של האנושיות. ביחוד הרבה לדבר על הרוח הנשגבה הצפונה בתורת משה, על היושר הסוציאלי שבה, על הערך הפוליטי והסוציאלי של מנוחת־השבת ועל הקדושה החופפת על היום הזה.

רוח הנביאים ורוח היהדות עתידים לכבוש את האנושיות כולה — אמר הפרופיסור — וזוהי הנחמה היחידה של העם היהודי, הנותנת לו כח ועוז לשאת ולסבול את כל התלאות והרדיפות בגולה.

נאומו של הפרופיסור כהן עשה רושם נמרץ גם על חוגי היהודים המשכילים, גם על חוגי הנוצרים החפשים, ונתקבל בתרועה ובמחיאות כפים סוערות.

בלבוב נקראת ביום 12 בספטמבר מועצה של עסקני הצבור היהודים, שתדון בשאלת העניות של יהודי גליציה.

עוד בשנת 1907 החליט הסיים הגליצאי לחקור ולדרוש את מצב היהודים בגליציה, זה קן העניות, כדי לדעת כיצד למצוא אמצעים להקל את מצבם. אז נועדה קומיסיה מיוחדת לכך, שאספה את כל החמר הנחוץ ועכשיו נערך גליון של שאלות, וזהי האנקיטה שאומרים לערוך בכל מקום. האנקיטה צריכה לתת תשובה על השאלות: האם הורע המצב הכלכלי של היהודים בגליציה? איזו הן שדרות העם היהודי, שהעניות גברה ביניהן ביחוד? מה הן סבות העניות? מהי השפעת העניות על מדרגת התרבות של היהודים? כמה משפיעה העניות היהודית על מצב המדינה בכלל ומה הם האמצעים המובחרים העלולים להטיב את המצב?

בין האמצעים האלה מונים עורכי האנקיטה: קרידיט פעוט לבעלי מלאכה ולסוחרים, לשכה של מתוכים למבקשי עבודה ולנותניה. הם שואלים הטוב להשתמש לתכלית זו במוסדים היהודיים הקיימים מכבר, או נחוץ ליסד מוסדים מיוחדים לצורך זה מטעם הממשלה.

ועוד הם שואלים וחוקרים לדעת ע״י האנקיטה: באיזו מדה השפיעו החוקים החדשים בדבר הרוכלים, בדבר מכירת היי״ש ובדבר מנוחת יום הראשון על המצב הכלכלי של היהודים? הדרושה עזרת הממשלה להגירה היהודית ובמה צריכה עזרה זו להתבטא.

במועצה המפקחת על בתי־הספר שבבוקובינה נמסרו עד כה עניני בתי־הספר היהודים לאינו יהודי, והוא היה מרצה ע״ד הענינים הללו לפני המועצה. מובן מאליו, שדבר זה לא השפיע רב טובה על בתי־הספר, שעניניהם היו זרים להמרצה. עכשו הצליח בידי הד״ר שטרויכר נשיא הקלוב היהודי שבפרלמנט האוסטרי, להשפיע על הממשלה שתמנה יהודי למרצה של עניני בתי־הספר היהודים. בתור מרצה נמנה הד״ר היינריך טללר מסוצ׳אבא, והוא כבר התחיל עוכד את עבודתו.

המיניסטר לעבודות הצבור בטורקיה החליט לגשת לבנין חופים במרסינה, בבארטין, באמציה, באלכסנדריטה, בטריפולים וביפו. חקירות ההכנה כבר נגמרו. יש איפא תקוה שלא ירחק הזמן, וחוף יפו, זה המבוא לארץ ישראל, יהיה מתוקן די צרכו.

העורך **א. דרויאנוב.** המוציא **י. ל. גולדברג.**

Издатель **И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ.** Редакторъ **А. Г. ДРУЯНОВЪ.**

הרינו מברכים את מר אברהם יצחק ווירשוב ליום חתינתו עם העלמה מרת אסתר יהודית גולומב ונוטעים עץ ביער הרצל.

א. מ. ברוכוב, י. גרינבוים, י. וולובילסקי, א. סמיטיצקי.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

שתו רק יין „כרמל"

:משכת קבלת ההתימה
על השבועון העברי
„המבשר"
היוצא בקושטא.

החתימה מתקבלת רק מתחלת כל רבע. היינו מראשית יאנואר, אפריל. יולי ואקטובר ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

תנאי החתימה: בקושטא—לשנה 40 גריש. יחצי שנה 20 גרוש.
ביתר ערי טורקיה יחיל: לשנה 10 פרנק.
לחצי שנה 5 פרנק. לרבע שנה 3 פרנק.
ברוסיה: לשנה 4 רובל. לחצי שנה 2 רובל,
לרבע שנה 1,25 רובל.

האדריסה:
«HAMEWASER» Deutsche Post, Postfach 216, Constantinopoll,
ברוסיה אפשר לחתום ע"י האדמיניסטרציה של „השלח" באודיסה (Почт. ящ. 319); י. ל. גולדברג ווילנה, ועל ידי בית מסחר הספרים „השחר" בוורשה (Рымарская 16).

הסתדרות לשפה ולתרבות העברית.
יצא לאור
—— דין־וחשבון. ——
של הועידה לשפה ולתרבות העברית בברלין,
כולל את כל המו"מ של הועידה גם את הנאומים וההרצאות של הרב ד"ר בנט, פרופ' ד"ר מיטווך, ד"ר מרטין בובר, מר ל. מוצקין, ד"ר י. נכט, ד"ר י. קלוזנר, מר סופרמן, מר פלורנטין וד"ר מוסינזון.
המחברת נדפסה בהדור ומחזיקה 82 עמוד.
—— מחירה 35 קופ', עם פורטו 41 קופ' ——
הקונה עשרה אכסמפלרים פטור מפורטו
המסכר הראשי אצל חברת „אחיאסף":
Издательство „Axiacафъ", Варшава;
Verlag „Achiasaf", Warschau;
וגם אצל הוצאת „תושיה", ורשה.

[קב]לת החתימה לרבע השלישי של שנת 1910
—— על הביבליותיקה השבועית ——
„ביבליותיקה גדולה"
[מבח]ר הספרות העברית הישנה, החדשה והצעירה.

„ביבליותיקה הגדולה" התחילה לצאת מיאנואר שנת 1910.

עד כה יצאו מביהד"פ הספרים הללו:

[שיר]י ר' שמואל הנגיד ערוכים ומסודרים, מגהים ומבארים, ע"י ד"ר ח. ברודי (פראג).
[כ]ל כתבי ד"ר שלמה רובין, ערוכים ומסודרים, מגהים ומתקנים, עם תמונת המחבר ותולדתו, ע"י ד"ר י. קלוזנר.
[ס]פר שני: גאון יהודה וירושלים (הלבשת העברים בהקופת כה"ק, עם מבוא והערות, מאת א"ש הרשברג).
[כ]ל כתבי מ. ד. בר־דישטמר, ישנים גם חדשים, בשלשה חלקים, עם תמונת המחבר ותולדתו, ע"י ד"ר מ. רבינזון. חלק ראשון.
[ז]כרוני מסע, רשימות־מסע במדבר ארץ כוש. מאת פרופ' ג. זיליקובין (ניו־יורק). עם תמונת המחבר ותולדותיו כתובות בידי עצמו.
רמזומים, קובץ שירים, ח"א. מאת יצחק קצנלסון.
[מע]רב, טפוסים ספרותיים, מאת ד"ר מ. י. ברדיטשבסקי.
כתבים אחרונים, (מעזבון המנוח) מאת י. ברשדסקי. חלק ראשון. עם תמונת המחבר, תולדותיו ע"י פ. קפלן,
[ר]מזה ספרותית „י. ברשדסקי בתור אדם ובתור מספר", מאת בן־אביגדור.
[כ]ל כתבי ד"ר ס. רובין. ספר ראשון: „מכר המרות".
הרב מלאדי ומפלגת חב"ד, מאת מ. טייטלבוים.
חיי הרב, ספריו ושיטתו וקורות מפלגת חב"ד (עם תמונת הרב והפקסמיליה שלו). חלק ראשון: תולדות הרב.
כתבים אחרונים (מעזבון המנוח), מאת י. ברשדסקי. חלק שני.
מן החיים והמות, קובץ רשימות ומאורים. מאת ז. שניאור.
קבוצת מאמרים מאת אברהם גייגר. ערוכים וסדורים עם מבוא והערות ע"י ד"ר ש. א. פוזנאנסקי (ורשה). מחברת ראשונה. (עם תמונת המחבר).

[תנאי] החתימה: ברוסיה לשנה 10 רובל, עם המשלוח 12 רובל;
בחו"ל 13 רובל לשנה עם המשלוח וכן לחצי ולרבע שנה בערך.

[על] ה„ביבליותיקה העברית" (מאתים ספרים בכל מקצעות הספרות),
בשיעורין: לקבל 25 ספרים בבת אחת בכל רבע שנה:
[ברוסיה]: לשנה 24 ר', עם המשלוח 28 ר'; בחו"ל: לשנה 32 ר' עם המשלוח,
וכן לחצי ולרבע שנה בערך.

[הרו]צים לקבל את ה„ביבליותיקה העברית" בבת אחת עליהם לצרף [לחתימתם] על ה„ביבליותיקה הגדולה" עוד 20 רובל מראש. ובעד מכורכת [ב]חמשים כרכים (מסודרים לפי הענינים) 30 רובל, המשלות על חשבון [הקונים] כפי שיעלה.

בתשלומין לשיעורין אפשר ג"כ לקבל את ה„ביבליותיקה העברית" [מכור]כת הדר, אבל רק בארבעים כרכים—כפי סדר הוצאת הספרים— [ומשלמים] 8 רובל בעד הכריכות במשך שנתים (1 רובל לכל רבע בעד הכריכות [של] 5 כרכים). המשלות כמבואר למעלה.
מחו"ל אפשר לשלוח בכספי המדינה לפי הקורס.

האדריסה של הרידקציה והאדמיניסטרציה:
Издат. Тушія, Варшава.—Verlag Tuschijah, Warschau
פרוספקט מפורט ישולח חנם לכל דורש.

הופיע כלול בהדרו
ספר שיטה מקובצת החדש.
כולל כל מאמרי התנאים והאמוראים אשר בתלמוד בבלי עפ"י סדר א"ב, עם רשימות ימי חייהם וקורותיהם של כל תנא ואמורא אצל שמו, ובסוף הספר „קונטרס הלכה למשה מסיני" האוצר כל ההלכות לממ"ס שבש"ס, חובר מאת הרב הגאון הגדול החכם והחוקר מוהר"ר בנימין ברוך גוטה, רב ואב"ד דק"ק „אנשי טסענסטאחאוו חתם סופר" בנויארק. מחירו עם המשלוח ברוסיה 2 רו"כ, ובערך זה בכסף שאר הארצות.
להשיגו עפ"י כתבת הגאון המחבר כזו:
Rabbi Benjamin B. Guth 97 Avenue A. New York City, America

לבתי ספר ולנוסעים לא"י
מפת ארץ ישראל
נחקרה ומדויקה היטב,
מאת אפרים גראוועה.
מחירה 10 קאפ', עם המשלוח 12 ק'.
Книжный магазинъ «ПЕДАГОГЪ», Одесса, почт. ящ. № 11

העולם

רציונות נאפה לרבינו מקרובבית ע״י מישפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל. (פרוגרמת כו״ל).

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

№ 32.

התכן:

1) על המצפה.
א) תעודת עניות.
ב) והדברים עתיקים.
ג) עלבון השכינה.
2) איזו שגיאה. — מ. סמיליאנסקי.
3) חלום באספמיה. א. — נ. סוקולוב.
4) האדמונים והצהובים. (המשך). — בר־טוביה.
5) שירי עם. (I—IV). — ח. נ. ביאליק.
6) בעולם זר. — פ. היילפרין.
7) הספרות המדעית במערב (י״ב). — ד״ר ש. ברנפלד.
8) מכתבים מארץ־ישראל (ו׳). — י. ל.
9) בציונות. (חוזר ד׳).
10) ברוסיה.
11) בחוץ לארץ.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ׳.
בחו״ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2 1/2 דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנויי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ׳. ועל שאר העמודים 40 קופ׳

האדריסה:

Редакція „Гаолямъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

מאת הנהגת „העולם“.

החותמים אשר אינם שומרים את נומרי „העולם“ כדי לכרכם אח"כ או אלה, אשר יש תחת ידם הנומרים 1 וגם 26 של „העולם“ ש"ז בשני אכזמפלרים מתבקשים להמציא את שני הנומרים האלה להמערכת. את המחיר ביחד עם הוצאת המשלה נשיב בתודה.

נמשכת קבלת החתימה מיולי עד סוף השנה

על

„העולם“

(שבועון עברי יוצא בוילנה בהשתתפות טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל)

„העולם“ לא יסור מדרכו שהתוה לו, להיות כלי מבטא של רעיון התחיה והגאולה, להגן על הקנינים והדרישות הלאומיים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו.

ואלה המה הפרקים התמידיים הבאים ב„העולם“:

א.) על המצפה, סקירות קצרות בדבר הענינים העומדים על הפרק.
ב.) מאמרים בשאלות הזמן,
ג.) מאמרי מדע.
ד.) מאמרים ע"ד עניני הציונות.
ה.) בלטריסטיקה: ספורים, שירים, דרמות ופיליטונים.
ו.) מאמרי בקורת וסקירות בעניני ספרות.
ז.) מקרוב ומרחק, סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו.
ח.) בעתונים.
ט.) מכתבים מארץ ישראל.
י.) מכתבים מכל ארצות הגולה.
יא.) השקפות שבועיות: בציונות, בא"י, ברוסיה, בחו"ל
יב.) רשימות ביבליוגרפיות.
יג.) ידועות ספרותיות.

המערכת החליטה להגדיל מתחלת יולי ואילך את כמות „העולם“ ותחת אשר עד עתה יצאו 8 גליונות דפים בכל חודש—יצאו מיול ואילך 9 גליונות דפים בכל חודש, היינו שתי פעמים בחודש יחזיק ה„עולם“ 2 גליונות ושתי פעמים $2\frac{1}{2}$ גליון. מובן מאליו. כי ע"י התקון זה יוטב עוד יותר תוכנו של השבועון, באשר תהיה היכלת להרחיב את כל חלקיו ולהביא בו ג"כ את ההוספות הנחוצות, אשר לא יכלו לבא עד עתה מפני חסר מקום.

המחיר ישאר כמו שהיה עד עתה, היינו:

ברוסיה: 4 רובל לשנה, בחו"ל: באוסטריה־אונגריה 10 כתר"ס, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה $2\frac{1}{2}$ דולר, בארץ־ישראל 10 פרנק, בפרנציה ובשאר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 קופ'.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'.

כל החותמים מתבקשים לחדש את חתימתם לשני רביעי השנה, היינו מתחלת יולי עד סוף השנה, בפעם אחת כדי לקמץ בהוצאות ולא לגרום טרחה יתרה להאדמיניסטרציה.

החותמים בחו"ל יכולים להתום על „העולם“ באמצעות המערכת „די וועלט“ בקלן ע"נ רהיין, Karolingerring 31, באמצעות סוכני „העולם“ לארצותיהם.

החותמים בחו"ל בחתמם על „העולם“ ע"י מערכת „די וועלט“ או ע"י סוכנים אחרים מתבקשים להודיע ג"כ להמערכת את אדריסתם המדויקת.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, כ' אב, תר"ע.

ВИЛЬНА, 12-го Августа, 1910 г. № 32 WILNA, 25-ten August, 191

עַל הַמִּצְפָּה.

הצופת ציניות.

רוצים אתם למוד את כחה וגבורתה של „הלאומיות הר-יאלית" של הלאומיות של חיי שעה בלי חיי עולם, של הלאומיות של ההוה, שאין בה מן ה„רומנטיות" של העבר ו„מדמיונות" ;ו עתיד לאומי, — באו והתבוננו להיהודים באודיסה.

בדומת הממלכה פנוי הכסא של ציר אודיסה מתוך הקוריה הראשונה. ואודיסה היא כמעט העיר היחידה בכל רחבי הממלכה, שבה יכולים היהודים בכוחות עצמם להכריע את הכף לצד הקנדידט שהם חפצים בו. רובם של הרוסים הם ממאה השחורה. אמנם חותרים הם בכל עוז לכבוש את מקום אודיסה בדומת הממלכה, ושלטון העיר עוזר על ידם. אבל המעוט הפרוגריסיבי של האינם-יהודים והבוחרים היהודים מצטרפים לרוב פרוגריסיבי גדול, שהיהודים תופסים בו מקום בראש. הדין נותן, שאודיסה תשלח צירים יהודים לדומת הממלכה. הציונים שבעיר דרשו זאת גם בימים הטובים שעברו, בשעת הבחירות להדומה הראשונה והשניה. אך קולם לא נשמע אז. ימי הקדטים, שבימי הבחירות לדומה הראשונה האמינו עוד בכחות עצמם וקוו להגיע בזמן קרוב לשלטון ולממשלה בממלכה כולה, השפיעו מרוחם על כל גוי ולאום ללכת אחריהם, וכמובן הלכו אחריהם בעינים עצומות גם היהודים שזה ד ר כ ם ללכת אחרי „אלהים אחרים".

גם בשעת הבחירות לדומה השניה, לאחרי שהקדטים כבר גלקו בגופם, רבים מגדוליהם נפסלו לעמוד על הבחירות, ובאודיסה לא נמצא עוד איש רוסי מלדה, שהקדטים היו יכולים לתלות בו את תקוותיהם לנצחון דרישותיהם בדומת הממלכה, גם אז היתה עוד גדולה השפעתם, והם העמידו על הבחירות יהודי מומר. לא המתקדמים הרוסים ולא ה„מתקדמים" היהודים ראו בזה עלבון להיהדות. הד הקריאות ל„שויון, אחוה ואחדות", שפרושן בנוגע ליהודים: התבטלות והתדמות לאחרים, טרם נשתתק אז לגמרי. גם עמדו לו להקנדידט הלז כשרונותיו העצמיים המיוחדים. והבוררים מתוך היהודים, מלבד ארבעה הציונים, נתנו את דעותיהם ליהודי המומר. כידוע נבחר אותו האיש גם לדומה השלישית מתוך הקוריה הראשונה בלי פקפוק והתנגדות מפני שהיא מצד היהודים, שידם על העליונה בקוריה זו. ובקוריה השניה, ההמונית, העמידו אז באודיסה הציוניים שבעיר בפעם הראשונה קנדידטורה לאומית. אלו היו אז כל היהודים בדעה אחת, היה נבחר בל"ס הקנדידט הציוני. ואולם בכרו המתקדמים הרוסים וה„מתקדמים" והיהודים קנדידט אחר, אדם בינוני שלא הצטיין מימיו בעבודת הצבור, ולא עמדו לו להקנדידט הציוני גם כשרונותיו המצוינים.

אך מה שלא יעשה השכל יעשה הזמן. עכשו כבר נוכחו היהודים, ואפילו הקרובים לספירת הקדטים, שיש ציר שאינו יהודי והוא גרוע מציר יהודי ואפילו מציר ציוני; כבר נוכחו, שעל עניני היהודים מגינים ויכולים להגן במרץ הדרוש רק צירים יהודים. ואלו היו עומדות עתה על הפרק באודיסה בחירות מתוך הקוריה השניה, אין ספק שהיה נבחר יהודי. ואולם הבחירות לדומת הממלכה העומדות עתה על הפרק באודיסה הן מתוך הקוריה הראשונה. ובקוריה זו רבים אמנם היהודים החושבים את עצמם לבעלים בעמם ועושים עצמם אפוטרופסים על השכלת העם וצרכיו הצבוריים בהוה, והם המגינים תמיד על חיי השעה מפני החולמים חלומות העבר והעובדים עבודת העתיד של העם העברי, אבל אין בהם איש, שהיה מסוגל לותר על עניניו הפרטיים וללכת לעבודת העם, בשעה שהעבודה דורשת קרבנות קצת.

וכך עומד בדומת הממלכה הכסא של ציר אודיסה מתוך הקוריה הראשונה, עומד פנוי ומחכה ל„בחיר העם" שיבא ויתפוס את מקומו בין העובדים עבודת העם והממלכה. והעסקנים היהודים שבפטרבורג ושני הצירים היהודים שבדומת הממלכה, הכורעים תחת משאם הכבד—עיניהם פנויות לאודיסה ה„עיר ואם" בישראל, ל„מפיצי השכלה" שבה, לחברי „האגודה להשגת זכיות שלמות" או ה„קבוצה העממית" שבה: הנה מקום פנוי בשבילכם, יבא הטוב שבכם לעבוד אתנו עבודת העם. אבל מלבד הציונים שבעיר, אלה שהאחרים מונים אותם תמיד באינדיפירנטיות לצרכיו הממשיים של העם, אין איש שם לב לזה; בתוך הקוריה הראשונה, שכמעט כל היהודים שבה הם מנושאי ה„לאומיות הריאלית", הלאומיות של ההוה, הלאומיות של חיי שעה, אין אף יהודי אחד רוצה לותר קצת על חיי השעה שלו מפני צרכי השעה והמקום של העם.

„אפטיה גמורה שוררת פה גם בין היהודים גם בין הקדטים בענין הבחירות",—כותב אחד מראשי הציונים שבאודיסה. „אלה המעטים המתענינים בזה חפצים בציר יהודי, וגם הקדטים מסכימים לבחור ביהודי, אבל אין איש. דברו עם פלוני ועם אלמוני, אבל הם אינם רוצים לעמוד על הבחירות. גם בין

הרוסים אין איש. קראו בשם איזה ד"ר.. אבל אומרים עליו, שהוא קצת אנטישמיי. ודי היה שאחדים מאתנו לא הסכימו עליו וכבר חדלו לדבר בו. כך גם חדלו לחשוב ע"ד יהודי מומר אחד שרצו להעמידו על הבחירות, אחרי שהודעני שלבחירת יהודי מומר נתנגד בכל תוקף".

ובאותה שעה לא ינום ולא יישן שומר אודיסה. והשחורים יש להם קנדידט נאה משלהם. והעתונים המקומיים באודיסה אינם רשאים לדבר בענין הבחירות מנקודת השקפתם של הפרוגריסיביים. גליון העתון "Еврейское Обозрѣніе„ שבו נקראה בשם הקנדיטוריה של חבר הועד למפיצי השכלה שבאודיסה העו"ד גרנוב, החרם מטעם שלטון העיר. ומי יודע, אם סוף־סוף לא יבחר באודיסה הקנדידט של המועט השחור או „קצת שונא ישראל" מתוך הפרוגריסיביים, מפני שבין היהודים „הגדולים" שבעיר זו אין איש, שכבוד עמו וצרכי עמו נוגעים אל לבו.

כלום אין זה תעודת עניות מצוינה ל„לאומיות הריאלית", שאין בה זכר לעבר ושאיפה לעתיד לאומי?...

והדברים עתיקים...

ידיעות שונות באות מטורקיה, והן מעירות כלן על התסיסה שבתוך יהודי ארץ זו. ובין הידיעות ע"ד יסוד אגודות לאומיות בפרורי קושטא, ע"ד האגודות „המכבי". „בני ישראל", אכפותיהן וחגיגותיהן הגיעה בימים האחרונים ידיעה השונה מאלו תכלית שנוי. את הציונים, את חברי האגודות הלאומיות התחילו רודפים על ציונותם. ובעתון „אורור" אנו קוראים שבבית־מסחר יהודי פלוני לא נתקבל ציוני לפקיד בשביל שהוא ציוני ובלשכת־מסחר אלמונית דרשו מאת המבקש משרה, שלא יכנס לשום אגודה יהודית לאומית, שלא יקרא שום עתונים ציוניים, ועוד בבית מסחר אחר דרשו, שהמבקש משרה יצא מן האגודה „מכבי" שהוא נמנה בין חבריה. ומערכת „אורור" מבטיחה שלא השתמשה בכל החומר שהיה בידה, ועוד הרבה מכתבים המודיעים ע"ד מקרים כאלה נשארו בתיקה.

נראה הדבר, שהרעיון הציוני כבשלו כבר מקום ניכר בתוך צעירי היהודים שבקושטא, שהרי אלמלא כך, הרדיפות והחרם למה הם? אין נוהגים להלחם עם רעיון שאין כחו גדול והשפעתו ניכרת בתוך הקהל.

שתי שנים עברו מיום שהוכרזה הקונסטיטוציה בטורקיה, וניתנה האפשרות לדבר בגלוי ע"ד הציונות והלאומיות היהודית, והנה כבר כבשה לה הציונות מקום בתוך יהודי טורקיה והכריחה את אויביה לצאת נגדה ביד רמה ובתחבולות של חרם. בתחבולה זו לא נשתמשו בשום ארץ, יהודי טורקיה הם הראשונים המתחלים בה. אולם ספק גדול הוא אם תצליח תחבולה זו יותר מהתחבולות האחרות. היחידים יכולים למלא את דרישות בעלי־החרם, אולם התנועה לא תפסק, אלא עוד תתחזק ותתעמק הודות למלחמה והרדיפות. דברים הנקנים ביסורים נעשים יקרים ביותר.

ומצד זה ודאי שאין לדאוג לציונות ולעתידותיה בטורקיה. רעיון התחיה והגאולה מכיון שחדר אל תוך היהדות הטורקית, ודאי יגרום לכל אותם השנויים, שגרם בארצות אחרות, וודאי ימשוך אחריו את לב ההמון הסובל מעול הגלות. במדה פחות או יותר חזקה.

תנאי־התפתחותה של התנועה הלאומית הציונית בטורקיה אינם דומים כלל לאלה, שהתנועה נתונה בהם ביתר הארצות, כי גם מצבם של יהודי טורקיה שונה הוא ממצבם של היהודים ביתר הארצות. תנאי־חייהם, סדרי הממלכה, מצב תרבותה, הרכבתה מלאומים שונים, שאין המלחמה פוסקת ביניהם, אם גם היא פושטת צורה ולובשת צורה, מציאותה של א"י בגבולות טורקיה,— כל זה מכשיר את התפתחותה של התנועה הלאומית הציונית. נראו אמנם סימנים מחרידים בחייהם של יהודי טורקיה. גם בתוכם נתעוררו שאיפות הטמיעה, שהן כל כך ידועות לנו: מתגלות בתוכה שאיפות להתעטף בחגא טורקית טהורה, לותר על הדמות היהודית. בסלוניקי נוסדה ליגה לשם עותומניזציה ונתחלף לה לליגה זו המושג של עותומניה, הממלכה המשותפת לכל הלאומים הנמצאים בקרבה, במושג טורקיה, שבה חייבים כל הלאומים היושבים בקרבה לקבל את לשונו ואת תרבותו של העם המושל, להטמע בתוכו. וכשנשאלו מסדרי הליגה, מהו פשר המושג „עותומניזציה", השיבו בדברים ששמענו אותם לא אחת, דברים המעידים על מטרת הטמיעה הצבורית והתרבותית שלהם.

לכאורה, ברור הוא הדבר שבממלכות כטורקיה אינטרסי היהודים, אינטרסי הרגע, דורשים מהם להמנות על העם המושל במובן תרבותי ומדיני, כי אז ודאי תגדל השפעתם בממלכה ייתפסו בה את המקום הראשי. וצריך להודות, אינטרסי הרגע, חיי השעה במובנם החמרי הגם דורשים זאת, אולם כל המטה אזנו לקול דרישותיהם של חיי עולם, הלומר מתוך הנסיון, שקנו יהודי ארצות אחרות, יודע שעלולה פוליטיקה זו בממלכות של לאומים רבים להשניא את היהודים לא רק על הלאומים הנכנעים, אלא גם על הלאום המושל, שכשיתחזק ויתבצר בממלכתו, לא יסבול את השותפות הזאת, שיש בה הרבה מן האפוטרופסות ומן הקפיצה בראש.

הילכו יהודי טורקיה בדרך זו של טמיעה שסופה לעורר תנועה אנטישמית חזקה נגדם, או יבחרו בדרך של שמירת הלאומיות היהודית בתוך הממלכה העותומנית? קשה עדיין להשיב על השאלה הזאת. התנועה הלאומית הציונית, שנתעוררה בזמן האחרון, עדיין אינה נותנת די חומר לתשובה.

אולם עתידה היא לתת את החומר הזה, שהרי כבר אוסרים עליה מלחמה;

צלמין השבוע.

הזוכרים אתם את „עיר ההרגה" של ביאליק? בא המשורר לקישינוב אחרי הפוגרום, ראה את העיר ואת יהוריה, התבונן אל החורבן ואל ההרוגים — וישפך על עמו את זעמו בשיר תוכחה איום ונורא. המראה אשר ראה בעיר עורר בו את הצער ואת הכאב הפונה כלפי עצמו ובשרו, את התשוקה העזה להגדיל את הכאב שבעתים ולהרחיב את הפצע.

לא תמיד אפשר לקונן על הצרות, לבכות על הרדיפות. לא תמיד אפשר לו לאדם בן־חורין לצעוק חמס על רודפיו ומחרפיו. יש שמעשי הנרדפים והמוכים מעליבים ומכאיבים יותר מהמכות עצמן. יש שלמרות רצונך מתפרצת מלבך קריאה של שנאה ובוז ולא כלפי המכים, אלא כלפי המוכים.

אם שכינת העם נעלבה ע"י מעשיו הוא, אם דמותו של העם נתמעט ע"י מעשיו הוא עצמו, האפשר לבכות ולקונן?

ובשעה שאתה מתבונן אל המרטירולוניה של יהודי רוסיה, בשעה שאתה מעמיק לחדור לתוך חזיונות חייהם ורואה את תחבולות ההגנה שלהם מפני ההגבלות והרדיפות, יש שאי־אפשר לך לדכא את רגשות הבוז והשנאה העולים ממעמקי נפשך, אי־אפשר, אפילו אם תחגור את כל כחותיך ותשוה לפני עיניך את המצב כמו שהוא, את הצרות ואת העינויים, את ההגבלות ואת הגזרות, שכל כך עשירים בהם חיינו.

הרי לכם מאורע אחד מהמאורעות שבהם מטפלים העתונים. מספרים אותם וחוזרים ומספרים לקוראיהם, שעל בן

…לי סנסנציה יותר מרגיזה ויותר „מעניינת" ממאורע: כאלה.

מעשה באח ואחות, בני יהודים עניים. גמר האח את הגמנסיה ולא נתקבל אל האוניברסיטה, הלך וקבל, כמובן, את …ית הפרבוסלבית ו„לאפ־מטביל" בחר לו בנגרל. אל האוניבר… …טה בפטרבורג נתקבל מיד, ומצא לו משרה בלשכת הפוליציה …הוות לעזרתו של הגנרל. ויהי היום והוא יושב בלשכתו ומטפל …„הנירים", ולידו נפלה „תעודה צהובה" שבה רשום שם אחותו שהשאיר בעיר־מולדתו; כשהיא עוד תלמידת הגמנסיה: נפעם …רעש יצא מלשכתו, הלך הביתה, כתב לאחותו מכתב קטן, שבו …קש אותה לעשות כמהו, והמית את עצמו. ולמחרת היום, כשנודע הדבר ופתחו את המכתב שהשאיר על שלחנו, נתקבל מכתב מאחותו, שבו הודיעה לו בשמחה שנתקבלה אל בית …ספר העליון לנשים וגם קבלה זכות־הישיבה הודות „לתעודה הצהובה" שהשיגה בשבילה דודתה. וסוף מעשה היה, …י קפצה גם האחות מאחד הגשרים אל הניבה. האמת הוא …מעשה המסופר הזה, או אינו אלא פרי דמיונו של עושה הסנ… …ציות באחד העתונים? ריח רומן, …יח „מעשה נורא" נודף …מנו, אולם מה בכך? האין בין נערותינו, האין בין הנשים היהודיות כאלה, שהן קונות להן זכות ישיבה מחוץ לתחום ב„תעודה צהובה"? האין בין בחורינו כאלה, שהם קונים להם זכות כניסה אל האוניברסיטות, במחיר תעודת־טבילה? והרי זהו העיקר בכל המעשה הזה ולא „הנפשות המשחקות" ולא השתלשלות המקרים.

והיה אם תספר את המאורע למכריך או למכרותיך, ושמעת מיד …רים רבים כאלה, ע"ד נערה פלונית או ע"ד אשה אלמונית, שצריכה היתה לשבת בפטרבורג עד שתתקבל לבית־ספר־עליון והשיגה לה „תעידה צהובה", ואחרי שהכל עבר עליה בשלום …פרה בשחוק ע"ד כל הרפתקאותיה, ע"ד הדרישה שדרשו ממנה …הבא לבקרת־הרופאים, ע"ד פחדה, שמא יכירו בה שאין היא …י הנשים הללו וכדומה. ובשמעך את הספורים הללו, האם לא יתכווץ לבך מכאב־הבוז להקונים את זכיותיהם במחיר …זה?

ובכן, אין דבר בעולם, שלא יעשה אותו יהודי, כדי לקנות לו זכות כניסה לאוניברסיטה, זכות ישיבה מחוץ־להתחום? אף …בר אחר אין? את הכל, את כבוד אומתו, את דתו, את כבודו האנישי נכון הוא לתת במחיר הזכיות, ואין הדבר בעיניו אלא תחבולה יפה, תחבולה שלא תגונה בשעת הכרח?

רגילים אנו לומר ולחזור ולומר: רדיפות, צרות, הגבלות, גזרות, אבל היש בכח כל אלו: להצדיק את הבעל המביט נשמענים את אשתו וחושב מחשבות בזעה זו, אם אפשר להצילה? האפשר להצדיק קנית זכות הישיבה במחיר תעודה צהובה, או שאר התחבולות הנמבזות?

כן, להצדיק אולי אפשר, ע"פ השכל הישר ומדת הרחמים והאהבה. אבל מה אתם מרגישים בשעה זו שמצדיקים אתם את בעלי התחבולות הללו, הפוגעים בכבוד שכינתכם ושכינת עמכם, הממעיטים את דמותה, המושכים אותה אל תוך …נצה המסרחת, שבה הם שקועים? היכולים אתם לדכא את רגשות הבוז העולים ממעמקי נשמתכם?

ומי יודע, אפשר זהו סוד הבוז שבזים לנו בני אומות העולם. נרדפים אנו ומוכים מכלי חשך והרי אנו חיים, והרי אנו מכתגלים אל חיי־כלב־מוכה, והסתגלות זו אינה באה אלא ע"י השפלת ערכנו, ע"י זחילה והכנעה ושאר התחבולות היפות.

והיאך יכולים לכבד אותנו בני אדם שקומתם זקיפה? ובשעה ששכינת עמך נעלבה ממעשי בניה, בשעה שהיא פורשת לקרן זוית ומסתירה את פניה, לבך מתכווץ מצער הבוז, שאתה מרגיש לעצמך, מכאב־השנאה, שאתה שונא את עצמך.

משה סמיליאנסקי.

אֵיזוֹ שְׁגִיאָה...

שמי הישוב הקטן והיקר לכולנו התקדרו עננים.

אין אנו יכולים ואין אנו רשאים להסתיר: הידיעות הבאות אלינו מארץ ישראל מרגיזות הן ומחרידות. ואצ"ל כי חרדים ונרגזים גם היושבים במקום המעשה.

בספירות העליונות של ממשלת טורקיה מביטים על מעשינו שאנו עושים בא"י בעין רעה. הגזרות הישנות מתחדשות, מתחדשות בכל תוקף; גזרות הכניסה, גזרות הקניה ובקצת מקומות — גם גזרות הבנין. מעשי אלמות מצד תושבי המקום כנגד קצת מושבות נעשו תכופים, ואין הממשלה עוצרת בעד המעשים הללו בזרוע נטויה וביד חזקה כראוי לממשלה חדשה. מטיפים לשנאה בריש גלי, מסיתים לאלמות בפומבי ואין מוחה, אין מטיל עונש, סימנים רעים, סימנים מחרידים.

מה היא הסבה?

איני יכול להסכים בשום אופן לדברי האומרים: פחה רע — גזרות רעות, פחה טוב — גזרות טובות והנחות. לא זהו פתרון החידה הסתומה. אלמלי כך — מה בין שלטונו העריץ של עבדול־חמיד ובין הסדר הפרלמנטרי החדש?

אמנם לפנים כך היה המצב — כל פחה ופחה ותקופתו. או ביתר דיוק: כל פחה ופחה ושתי תקופותיו — תקופת של גזרות רעות בטרם נתגלו תעלומות לב ותקופה של גזרות טובות וישועות לאחר שנמצא השביל אל הלב... כך אמנם היה לשעבר. אבל וכי אין בין הימים הקודמים לימים האחרונים ולא כלום? — אין אני מאמין בכך. החדה צריכה לפתרון נכון יותר, צודק יותר.

אין אני מאמין גם בזה, כי ה„לחישות מפה לאוזן", כי הדלטוריות הבאות עלינו מצד שונאינו וצרינו הן שהעבירו את הממשלה החדשה על דעתה. כלום אין השליטים החדשים יודעים את טיבם ומהותם של אותם המשטינים והמקטרגים? כלום אין הם יודעים אותן הבריות האפלות, המתהלכות לאורך הארץ ולרחבה כשהן לבושות תגא שחורה ארוכה וחובשות כובע גבוה וקשה לראשן, ומתחת לכובען זה זוחלות ומתפתלות שערותיהן הארוכות? אותן הבריות שזה דרכן וזה תפקידן לזרוע בכל מקום בואן זרע שנאה וארס, זרע קנאה ורדיפה?, אותן הבריות שבמשך מאת השנים הקודמת זרעו וזרעו בארץ מחלוקת, שנאה והתחרות ובכונה תחלה עשו את כל הארץ לקלחת רותחת? — שונאים הם הערבים הקתולים להערבים הפרוטסטנטים, שניהם אויבים הם להערבים הפר־בוסלבים ושלשתם מוכנים ומזומנים בכל עת ובכל שעה לבלוע את הערבים המושלמים. כלום לא יבינו אדוני הארץ, הטורקים הצעירים, את טיב לחשם של „אוהביהם" השחורים ותלמידיהם, המדברים אליהם מעל „הכרמל", מעל „הלבנון" ומעל כל הר גבוה וגבעה נשאה? — אי אפשר הדבר; מנהיגי הטורקים הצעירים מבינים ויודעים כראוי את כל הנעשה, חכמים הם ומנוסים בנסיונות, ומכירים הם את הנחשים המתפתלים מבין לרגליהם, נראים כאוהבים ומחכים לרגע, כי יתגלה העקב, כדי שישלחו את ארסם בו...

מעשי האכרים העברים בארץ ישראל מפחידים את המנהיגים, המנוסים, את הפוליטיקאים החרוצים — כלום אפשר

הדבר ?—האכרים השלוים, בני העם השלו, העם שאין לו לא צבא, לא צי ולא מטרפולין; מפחידים את העם האדיר, את העם שצבאו הולך לפניו ועושה גדולות? כלום אפשר הדבר?!—

וכלום אין מנהיגי הטורקים הצעירים יודעים את אשר כבר נתנו האכרים העברים לארץ ישראל, לפרובינציה הטורקית? —

כלום אין הם יודעים, כי הישוב העברי כבר הביא לארץ יותר ממאה מיליון פרנק, שתי עשרות אלפים נפש חקלאים נאורים, נוטעים חרוצים, סוחרים משכילים, פועלים מפותחים וקהל הגון של אינטליגנציה אירופאית? כלום אין הם יודעים, כי בני הישוב העברי הפכו יותר מחצי מיליון דונם קרקע עזוב למחצה לשדות עבודה בנוסח אירופא, יסדו שלשים נאות חמד בתוך מדבר העצלות, הפראות והטרדיציה העבשה, בתי מסחר לעשרות ולמאות והניחו את היסוד גם לתעשיה? כלום אין הם יודעים, כי במושבות העברים אוכלים לחם בכבוד כחמשת אלפים פועלים משלמים, כי מסביב למושבות העברים התחילו נראים גם בכפרים הערבים בתי־אבן, גני־רעפים, גנים ופרדסים, ובשדות—המחרשה האירופאית, הזבל, מכונת הקצירה והדישה? ואותן המושבות העבריות יש מהן המשלמות מסים וארנוניות למלכות פי חמש, פי עשר וגם פי עשרים מאשר היתה הממשלה גובה מן הקרקעות הללו לפנים, קודם בוא העברים לארץ. כמה מס משלם היקב הענק אשר בראל"צ כשהוא לעצמו, וכמה מכס גובה הממשלה מכל המון הסחורות הבאות מחו"ל בשביל אותם האכרים אשר במושבות והמתישבים העברים החדשים אשר בערים? וכלום מנהיגי המורקים הצעירים אינם יודעים, כי הישוב העברי הקים בארץ עשרות בתי חנוך; שבהם מתחנכים וגדלים אלפי ילדים לשם תחית הארץ ושבכל בתי הספר הללו אין — ואי אפשר שיהיה—אף אחד אשר יזרע זרע שנאה וקנאה בארץ ויעשה כמעשה מאות בתי הספר של האחרים?

כלום אין הם יודעים את כל הדברים האלה, ואם יודעים הם — האומנם לא ידעו להעריך את כל המעשים הללו לפי ערכם הראוי להם?

יש אומדים: באירופא רוחשים רעות על הישוב העברי בארץ ישראל ומאירופא משפיעים על מנהיגי טורקיה הצעירים. ואולם קשה להאמין גם בזה. יודעים המנהיגים החדשים בטורקיה להגן על כבודם הלאומי ובעניניהם הפרטיים לא יתנו לאיש להתערב. ועוד: הן לא כל ממלכות אירופא מבקשות רעתנו. וחוץ מזה — הן ממלכות אירופא לא יתגרו מלחמה מאהבתן או משנאתן ליהודים. ובין כה וכה והממלכה הטורקית תרכוש לה בזמן קצר מספר גדול של נתינים חדשים טובים, אשר יכניסו חיים חדשים אל הארץ, אשר יוסיפו כח לממשלה המרכזית ואשר יבואו באש ובמים על שלום הממלכה ושלמותה, כי על כן יודעים העברים היטב: יש בעולם רק ממשלה אחת ועם אחד, שאין בלבו שנאה לנו,— העם הזה הוא עם הטורקים והממשלה הזאת היא ממשלת טורקיה, ורק תחת הדגל העותומני נוכל לשוב ולחיות במנוחה חיים לאומיים שוקטים, חיים לאומיים בטוחים, נוכל לשוב ולארוג את פתיל תרבותנו שנפסק באמצע. העברים לא ישכחו מה היו להם הטורקים כל הימים ומה יכולים הטורקים להיות להם בעתיד.

אמנם אנו צריכים להודות על האמת: לפתח בני ישובנו החדש בא"י חטאת רובץ — כי רבים מהם נשארו עד עתה נתינים זרים ואדמתם רשומה על שמות נתינים זרים. אבל כלום לא חסו, עד לפני ימים מועטים, גם מנהיגי הטורקים החדשים עצמם בצל זרים מפני ממשלת ארצם הם? הן גם להם שמשו בתי הקונסולים בתי מחסה ומסתור מפני העריצות והאנרחיה ששלטו בארץ. וכלום פסקה, האנרחיה גם עכשו בפרובינציות הרחוקות? — לא, לא פסקה, והפועלים העברים שנהרגו ושנהרגים בגליל יוכיחו. יראו נא המנהיגים הטורקים החדשים, כי זהו רצונם באמת לשים קץ לאותה האנרחיה; יעשו נא מעשים הנראים וגלויים לעין, כדי להגן על זכיותיהם של האנשים השלוים ונאמני הרוח, אשר הביאו אל הארץ את רכושם, נפשם ותרבותם, וראו אם לא יום אחד יקומו כל בני הישוב החדש שלנו והיו לנתינים עותומנים! —

והרי אנו שואלים: מה היא הסבה אשר הפך את לב המנהיגים הטורקים להתנגד לנו? ואין אנו יכולים למצוא פתרון נאמן לחדה סתומה זו. והספקות מעיקים על לבנו עד מאד. אנו חוששים, שמא נעשתה איזו שגיאה, ובשלה נהפכו להיות נגדנו הלבבות ההם שבדין ובהגיון היו צריכים להיות בעדנו. מה היא השגיאה? מנין באה השגיאה? —

מי יתן והשיבו לנו על שאלה קשה ומרה זו.

הערת המערכת. המאמר הזה נכתב, כנראה, תחת רושם השמועות הראשונות, שבאו מא"י ע"ד התחדשות הגזרות. לפי שנתברר עכשו היו השמועות הללו מגוזמות הרבה. השמועות ע"ד פעולות נמרצות מצד הממשלה הטורקית נגד עבודה הישוב בארץ אין להן שום יסוד. ומה שנוגע ליחסה של מפלגת הטורקים הצעירים אל הציונות ומטרותיה, הנה אי־אפשר לדבר ע"ד יחס קבוע וכללי של המפלגה כולה. אין לשכח ששאלת הישוב העברי בא"י אינה תופסת עדיין מקום חשוב כל כך בתוך השאלות המדיניות העומדות עכשו על הפרק בטורקיה. ואם גם יש שמביטים עלינו ועל עבודתנו בעיני חשד, אין זה בא לרגלי איזו שגיאה מצדנו או לרגלי פעולותינו בכלל, אלא מצבה הכללי של ממלכת טורקיה הוא הגורם לכך.

נ. סיקולוב.

חֲלוֹם בְּאַסְפַּמְיָא.

בין אבני האלגביש של סינסציה, שהפילו עלינו עתונים רבים בימים האחרונים, יש אבן אחת — אפשר לקרוא לה „בומבה" — ואספמיא שמה.

באספמיא עולם הפיך. מדינה קתולית צנועה זו נעשתה חצופה, פורקת מעל עצמה את עול מלכות הואטיקאן, סוגרת את בתי מקלט הנזירים, מחייבת את „האחים" ואת ה„אחיות" חובת גלות, נותנת חופש לכל בעלי האמונות, מחרפת ומגדפת את האפיפיור, מדברת על... „נתקה". ברוך משנה העתים!

ו„הלכה גוברניה לכתוב" — טלגרמות חדות, מאמרים ראשיים מיוזנים, פליטונים שנונים—כל המקהלה העתונאית בכלי־זמר השונים שלה מנגנת את הנגון הזה, והוא נופל לתוך אזני השומע, ומזמזם, ואי אפשר להפטר ממנו, כמנגון זה של אופירטה שנשתגרה בין הבריות.

מדוע נטפלים אלינו נגונים כאלה? מפני שהם חנפים. הנשגב, המורכב איננו מחניף, הוא קיים בשביל עצמו ואיננו מחזר על האזנים; הן צריכות ללכת אליו, וצריכות שיהיה להן טעם, אבל קרקורי תיבות־החלילים ונחרת הפונוגרפים אין הם סרבנים, ומגישים להמון העם מה שהוא רוצה.

כך היא גם מדתה של הסינסציה, היא מוריעה לפובליקה שלה כל מה שהוא מסוגל למשוך את הלב, להפליא, לעורר לרגע אחד. תבוא הכחשה? תבוא, דיה לצרה בשעתה! לע"ע היא קימת, אעפ"י שחייה חיי זבובי הצבעונים הפורחים באויר.

זה הוא נאה לעולם אשר בו הכל אין־רץ, הכל... [קונ]סטיטינוגראף!

מי שמסתכל מעט יותר משטח טפח. ומאריך יותר מהמשך [הרג]ע—יעמוד לפעמים משתאה: מה זאת? הנשתטו העתונים או נשתטו הבריות?

מה היא „ההתקדמות" שנתקדמה אספמיא? אלפונסו זה, שהיינו תולים בו בוקי סריקי עוד לפני חצי שנה, בשביל שלא [רצ]ה לחון את פירר, פתאום היה לצדיק גמור? ארץ זו שיש [ב]ה יותר משבעה עשר מליון קתולים, ובני כנסיות אחרות, גם [מ]ן נוצריות, רק לערך עשרת אלפים, התהפכה לארץ של סבלנות? מלכות רשעה זו, אשר עוד לפני איזה שנים שמח [כ]ל העולם על מפלתה במלחמתה עם אמריקה, היתה בן לילה למלכות צדיקה? וע"י מה קרה השנוי העז והנפלא הזה, הנס [ש]אין המוח סובלו? בזכותו של איש אחד שקוראים את שמו קאנאליחאס?

במטותא מנך, „קורא נכבד", אתה הקורא הבינוני, היודע פחות או יותר את גדולי הדור, את שירי כנסת הגדולה של חסידי האומות, את טולסטוי, את פריססינסיי, את ד' איטורניל, את ברתה סוטנר—השמעת מעודך את השם: קאנאליחאס? האמנם היה מכשף כזה בעולם, מכשף שיש בידו לשנות סדרי בראשית, ואיש לא ידע עד היום הזה?

היו ליברלים באספמיא, — אבל עוד יותר: היו גם רפובלי־קנים, והיו לא מאתמול, אך זה דורות. היה סאגאסטה ראש הליברלים, ונפלאות לא עשה, ואת אספמיא לא הזיז ממקומה; היה קאסטילאר, אמילא קאסטילאר, אשר כל קורא בינוני קרא את ספריו, או את מאמרו, או על כל פנים דבר־מה על אדותיו. קאסטילאר זה היה חברו של וויקטור הוגו ודומה אליו בכשרונו. הוא עסק גם בעניני המדינה, והיו תקופות אשר אז היתה ידו תקיפה מאד, ובכל זאת נשארה אספמיא—אספמיא!

כל מי שיש לו הרגשת בקורת כל־שהיא, מרגיש את המלאכה („מאכע") שעושים העתונים—אינני יודע בכח איזה שוחד—של ממון, של חנופה, של סכלות או של סינסציה גרידא, למען הציג כעת את אספמיא, וביחוד את מלכה בפנים מאירות, כנגד להשתיק את המחאות ואת הערעורים שנשמעו מכבר, שהיו לסערה גדולה, אחרי שגזרה מלכות רשעה זו להמית את פירר מתחת בית דין.

למלאכה זו מצטרפים מן הצד גם עסקים שונים — לאו דוקא עסקי ממון, גם ע"קי מפלגות מדיניות.

למשל, העתונים הליברלים באשכנז עומדים כעת בקשרי מלחמה עם הקתולים שבמפלגת המרכז. כיון שהם נלחמים, הם מתכונים להשתמש בכל מקרה, לדרוש תלי תלים של הלכות על כל קוץ שיש בו איזו נאצה כנגד הקתולים; אין הם מתכונים כלל כלפי אספמיא—וכי נוגע הדבר באמת אל עצמם ואל בשרם, אם יסוגרו שם איזה בתי נזירים; או לא? יש להם צורך בדבר להתכבד כעת בקלונה של הקתוליות. לפני שלש שנים, כשהיה שלום בין הליברלים והקתולים באשכנז, בודאי לא היה עולה רעיון על לבם לאחוז בתכסים כזה, אבל היום יש צורך בזה — כלפי הבחירות באשכנז.

מי שאיננו בקי בענינים כאלה שהם לפנים מן הקלעים, מי שאיננו מבחין באיזה עתון הוא קורא, ומה הם טעמיו ונטיותיו של עתון זה, מקבל את הידיעות ואת הסברות התלויות בהן כהלכה־למשה־מסיני, ונכשל בהן.

והולכת הגרסא—מברלין לורשה, ובורשה—העתון החושב א"ע כליברלי, ומתפרנס בצנעה במקצת מהידיעות שבעתונים ליברלים בברלין, מתרגם גם הוא ויש שגם הוא מתכוון כלפי הקנאים בארצו; והולכת הגירסא לפטרבורג. וגם שם מקבלים אותה ברצון באותם התחומים העתונאים שהם קרובים למלכות (ואלפונסו הוא חתנו של המלך). וכאמור לעיל, יש חוץ מן צורך־הכת גם סתם סינסציה. העתון האמריקני, למשל, שאין לו שום עסק־של־כת, יש לו עסק בכך, להגזים את הדבר, ולאמר, שאספמיא בועטת באפיפיור. לאמר סתם, דברים כהויתם, שיש איזה סכסוך ודררא־דממונא, דבר זה לא יספיק מפני שאין בו חידוש גרול. החידוש הוא רק הדבר אשר כמעט לא יאמן, ובכל זאת קרה. ועתונים אמריקנים לאו דוקא—אמריקה איננה שם מקום, כי אם שם תאר מציין תכונה ידועה.

באופן כזה נולד ויגדל ויצא על פני חוץ השקר המטייל כעת בעולם, שאספמיא נעשהה ארץ ליברלית.

אמת, יש מחלוקת גדולה בין ממשלת אספמיא ובין הואטיקאן. אבל רק מי ששואב את כל השכלתו מהגליון האחרון של הברל. טאג. עלול לטעות ולחשוב, כי זאת היא המחלוקת הראשונה. הואטיקאן וממשלת אספמיא נחלקו כבר מאה פעמים. בתי הנזירים הקתולים כבר היו סגורים באספמיא, וחזרו ופתחו אותם, וחזרו וסגרו וכו'; הישועים — שמעו והשתוממו! — כבר היו גרושים מאספמיא, ואחרי כן החזירום, ואח"כ חזרו וגרשום ושוב החזירום וכו', המשא ומתן בין אספמיא והואטיקאן כבר נפסק הרבה פעמים וחזרו ותקנוהו וכו'. מאה פעמים היו כל מעשי הלהטים האלה, ואספמיא לא נשתחררה מן הקתוליות, ואספמיא אפילו בליברליותה לא נההפכה לאנגליה, אלא היתה אספמיא ליברלית — דבר מיוחד שאין לו שום דמיון כלל!

אלו הזכירו העתונים עכ"פ ראשי פרקים מכל המאורעות הנ"ל, אזי יכול היה הקורא לדון על דבר ערכם של המאורעות החדשים, אבל העתונים אינם רוצים להקהות את חודו של החידוש. והרי הקורא התמים חושב בודאי, כי זה אלף שנים הואטיקאן ואספמיא מתעלסים באהבים כצמד יונים, לא נשמעה ביניהם מעולם מלה רעה, והישועיים שליטים באספמיא בלי שום הפסקה, ורק עתה — קאנאליחאס!

בעיקר הדבר השאלה אין כלל שאלה של ליברליות, או של קונסרבאטיביות, אלא שאלה של ממון. מלך וכהן מסייעים זה לזה בכל מקום, רק כשמגיעים אל הקופה, בא זה ותופש את המפתחות, בא הלה ותוקף אותם.— מחלוקת זו נמשכת באספמיא זה מאות שנים. הכומרים קבצו הון רב בבתי כניסתם, באחוזותיהם, בארונות הגמוניותיהם, בפלטיות של חשמניהם ובצאצאים והשפיעות ובאסכולות ובבתי המחסה וההקדשים כדרכם בכל מקום. במובן, משתדלים הם רק להרבות את נכסיהם ולהגדיל את שלטונם. יש שהם עושים בתחומם שלהם גם צדקה מרובה, והם מלמדי תינוקות ואפוטרופסים ליתומים וליתומות, ומובן שיש גם הרבה קלקולים ומעילות ופשיעות, אבל הטוב והרע משמשים בערבוביה. הכומרים וביחוד הנזירים הם עוסקים גם במלאכות, ויש שהם עובדים גם את האדמה; ופטורים הם מן המסים והארנוניות מנדה בלו והלך שהם מוטלים כמשא כבד על שאר בעלי האומניות שעושים אומנותם חול; ויש שהאומנים של חול אינם יכולים לעמוד במלחמת התחרות עם האומנים העושים על טהרת הקדש, והם קוראים תגר ודורשים מאת הממשלה, שתגן עליהם מפני תחרות זו שמכלה את כל כחם והונם. ומלכות אספמיא היא שרויה תמיד בצער של חסרון כיס, ושר האוצרות שבה הוא אדם אמלל מושבע ועומד לבלות את מוחו בהמצאות היכן למלא

את הריקן. זה היה היסוד אשר עליו עלו מכבר סכסוכים לאין קץ עם הישועיים ועם הואטיקאן, והואטיקאן הלא הוא בעצמו כ כ מ י ל י ו ן זה שמשנה את גווניו, מפני שגם הוא עושה פוליטיקה, אוסר ומתיר, מחמיר ומיקל. היו אפיפיורים שלא נקפו את אצבעם בלי הסכמת הישועיים, אף היו אפיפיורים שלא שמו לב אל כת זו. והסכסוך הנכחי בין אספמיא והואטיקאן גם הוא — יסודו העיקרי ממון, שאלת הטלת מס המלכות על בתי הקתולים, שאלות הון החברות הקתוליות. רוצה אספמיא לעשות — לא כמעשה הרפובליק הצרפתית, דבר כזה לא יצויר באספמיא, אלא קרוב לזה: לאסור יסוד חברות כומרים חדשות, לחייב את החברות שיש להן אחוזות והכנסות להזדקק להשגחת המלכות, וגם להסיר כמה גדרים מעל דרך הכנסיות האחרות.

כל התביעות האלה כבר נדרשו מאה פעמים, ויש מהן שנתקימו ויש שלא נתקימו אלא מקצתן, ותכונת אספמיא לא נשתנתה, ואין להעלות על לב שתשונה עתה.

וכי צריך הדבר לחקירות היסטוריות? הרי היתה אספמיא רפובליקה לפני ש ש ו ש ל ש י ם שנה, והיא היתה אז מורדת בגלוי באפיפיור, מפני שהאפיפיור (פיוס התשיעי) תמך את המתיחסים למלכות—ומה עלתה לה לאספמיא להרפובליקה ההיא? האם פסקה להיות קתולית? אחרי זמן קצר חזרה עטרה ליושנה.

ואם רפובליקה לא הועילה, מה תועיל מלכות אלפונסו, אפילו כשתעשה „ליברלית"?

כשתעשה מלכותו של אלפונסו „ליברלית", אז תגבה איזה מס מן הכומרים, תטיל איזו „גבלה" על סחורת בתי המלאכה של הנזירים, תגזור שהישועיים לא ייסדו חברות חדשות, תוציא חק, שהפרוטסטנטים רשאים גם הם לבנות להם בתי כניסה — חקים כאלה וכאלה כבר יצאו עשר פעמים בתקופות הליברליות באספמיא, ובטוב שבאופנים—יצאו גם עתה. אומר אני: „בטוב שבאופנים", מפני שקרוב הדבר יותר, שהואטיקאן ואספמיא יתפשרו, כמו שכבר נחלקו והתפשרו, התפשרו ונחלקו מאה פעמים.

אבל לשמחה מה זו עושה גם „בטוב שבאופנים"? איזו תקופה חדשה תבוא לעולם, אם תהיה רשות לפרוטסטנטים לבנות להם „קירכה" באספמיא? יש להם רשות לבנות „קירכות" ברוסיה; אין חברות „ישועיים" ברוסיה! וכי באופן זה ינצח הרעיון הליברלי האנושי? וכי כדאי לכתוב על קליפה־של־שום זו תרפ"ט אלפים מאמרים ראשיים — אלמלי לא היתה בזה כונה אחרת לגמרי, כונה יוצאת דופן כלפי הקתולים של מדינה?

או אולי אין האנשים האלה יודעים את אספמיא כלל? דמיונות ברלינים, פרנקפורטיים, פרזות פוליטיות אשכנזיות שמקומן רק באשכנז, הם מכניסים — כפילים בקופות של מחטים — לתוך אספמיא. — באספמיא אין מחלוקת אחת בין העריצות והחופש, שם — הכל תוסס. ב ב ר צ ל ו נ ה יש באמת תנועה א נ א ר ח י ת גדולה מאד — כנגד הרפובליקניות והסוציליות, בכל ס ב י ב ו ת ברצלינה, — ב ק ט ל י נ ה יש תנועה מיוחדת שאין לה שום ענין לא עם האפיפיור ולא עם קאנאליחאס, והיא תנועת ה ה ת פ ר ד ו ת מאספמיא; במדינות ה ב א ס ק י ם יש תנועה גדולה של ה ק ר ל י ס ט י ם עוד מימי דון קארלוס, ובערי התעשיה ב י ל ב א א ו ו ג י ר ו נ ה יש תנועה של א מ ו ר י ם.

בודאי שהדברים לא ישארו לעד באספמיא כהויתם עתה, בודאי שמלכות זו תתפרד לחלקיה, או תפשוט צורה ותלבש צורה, בודאי שתתגלגל הרבה גלגולים עד שתמצא את התבנית הנכונה והמתאימה לצרכיה. היא איננה ארץ של תעשיה ושל פועלים די צרכה למען העשות סוציליות, איננה מחונכת כל צרכה כדי שתוכל להשתמש בקונסטיטוציה שלה כראוי, אין בה כלל בעלי דתות חוץ מהקתולים, ואין תנאים־רצוים בארצה לכניסת בני הנכר, אע"פ שיש מקום.

המחלוקת עם הואטיקאן ע"ד הקונקורדאט נוגעת היא אל עומק השאלות האלה לא יותר מהאבעבועה של מים על פני הים — אל כל עומקו של ים. מאה קאנאליחים ואלף אלפונסים — אם לפני שנה היו עוד מחבבים את האפיפיור ועתה הם „ברגז" עמו, ו„נייע פרייע פרעססע" ו„טאגעבלאט" ירקדו משמחה במאמריהם הראשים, הרי כל זה מעשה ילדות ופראזיאולוגיה לגבי השאלות האמתיות שבאספמיא, שאין להם שום ענין עם סכסוך הפריצים והגלחים.

הדבר המעציב ביותר, הוא, שהדברים־של־מה־בכך האלה עשוים גם לבלבל את מוחנו. עתונינו, בעוה"ר, אינם יודעים לא את אספמיא ולא את קורותיה, אינם בקיאים בתכונת העתונים הכלליים ו ב ט ע מ י ה ם, מדוע הם מתיחסים אל המאורעות באופן זה או באופן אחר, אין לנו פובליציסטיקה של עצמנו, יש לנו רק תרגומים, אין לנו חוש־בקורת לבקר את הדברים מנקודת־ראותנו, אין לנו אפילו ענינים של עצמנו, יש לנו רק... ויהודים („און די יודען"). „גתה—ויהודים". „שרפת התערוכה בבריסל—והיהודים", ובכן ואמרתם גם: „המאורעות באספמיא והיהודים".

וסמיכת הפרשיות הזאת נעשית על יסוד של איזה מאמרים בעתונים הליברלים („ליברליות ויהדות היינו חד"), ושוב „הלכה גוברניה לכתוב".

(סוף יבא)

כר טוביה.

האדמונים והצהובים.

ה*).

אין לכחד, כי שאלת האמוריים ויחסם לישראל היא שאלה חשובה מאד בתולדות ישראל, כבר בראשית ימי תולדותינו אנו מוצאים את אבינו הראשון בחברת האמוריים, — „ויאהל אברם ויבוא וישב באלוני ממרא אשר בחברון" „והוא שוכן באלוני ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברם" ויחזקאל הנביא אומר לירושלים: „אביך האמורי ואמך חתית". אבל לא רק ביהודה הכה האמורי את שרשיו כי גם בנחלת יוסף „ויואל האמורי לשבת בהר חרס באילון ובשעלבים ותכבד יד בית יוסף ויהיו למס". וגם אחרי אשר „נשמד" האמורי עוד לא נשכח זכרו בפי עם ישראל. הסוחר נקרא „כנען", העבד נקרא „עבד כנעני". אבל בנוגע לשאר פנות החיים נודעו לנו רק „דרכי האמורי" אשר בהם לא ילך אדם מישראל, ונזכר „בר אמוראה" בתור הפוכו של יהודי „בר ארעא דישראל" (כתובות קי"ב א'). כמה מעניני רפואה וניחוש נאסרו משום „דרכי האמורי" (משנה: שבת פרק ו'; חולין פרק ד') וכמו כן נאסרו אופני תספורת של „דרכי האמורי" (בבא קמא פ"ג א'). והיה על כל הענינים האלה פרק מיוחד שנקרא „פרק אמוראי" (שבת ס"ז א'). הגיעו הדברים לידי כך שעל הנאמר באלישע „ויראם ויקללם בשם ה'—אמר רבי יצחק נפחא: מה ראה? בלורית ראה להם כאמוריים (סוטה מ"ו א').

אמת הדבר, כי בשם „דרכי האמורי" נקראו דרכי הגוים

*) עיין „העולם" נומר 31.

...ואפשר גם כן שבעלי המשנה והתלמוד השתמשו בנידון ...בשם „האמורי" לפי שהשם הזה הזכיר להם את הרומים, שבאו ...אדם במגע ומשא. אף על פי כן ניכר הדבר, שבזכר העם ...העברי נשאר העם האמורי בתור הנושא העיקרי והעתיק של ...„הגויות" בכלל, דומה, שרק מעט מעט ובכבדות רבה נבדל ...מעל האמורי ואפילו אחר גמר הבדלה זו חזרו „דרכי ...האמורי" ונעורו כפעם בפעם בישראל.

אלא שעדיין אין אנו יודעים: כיצד עברו „דרכי האמורי" ...ישראל? — כי הנה אין ספק שאין אדם לומד מחברו אלא ...אותם הדברים שיש להם אחיזה כל שהיא בנשמתו. אין הנשמה ...היחיד ושל האומה סופגת אל תוכה דברים שהם זרים לה ...על עיקר. אלה „היורדים מצרים לעזרה" חזרו על מעשי אבותיהם ...מזרע הערב רב שנקלטו לתוך האומה בשכבר הימים. „מספרי ...קומי ומגדלי בלורית" באו לישראל לרגלי „בני יפת תואר — ...הם שלקחו אנשי ישראל במלחמה... ומתוך כך היו נוהגין ...במשפטי הנכרים — (פירוש רש"י קידושין, ע"ו ב'). המתחילים ...בחטיה היו תמיד מן „האספסוף אשר בקרבו". הם „התאוו תאוה ...וישבו ויבכו גם בני ישראל". כשאנו רואים את ישראל בתקופה ...ההיא להוטים אחרי החיצוניות של היוניות או את הגדולים ...משבחים את „יפיפותו של יפת" ואת חכמי יון „דאינון קרבין ...לאורחא דמהימנותא" — אנו מכירים איזו קורבה בין נשמת ...ישראל ובין נשמת יון. והוא הדין ל„דרכי האמורי".

אולם כמו שראינו למעלה אין „דרכי האמורי" אלא „דרכי ...הגויות" בכלל והרי כבר ידענו „שמתחלה עובדי אלילים היו ...אבותינו" ומה פלא אפוא אם „עבודת האלילים" ו„דרכי הגויות" ...חזרו כפעם בפעם בתקופות הקדומות של תולדות ישראל? דין ...הוא מדיני ההתנחלות שהוא נוקב ויורד. אבל אם גם ...חוץ שחוץ מאבותינו „עובדי האלילים" נתערבו לתוכנו גם „עובדי ...אלילים" מזרע האמורי בפרט ושבעה עממין בכלל — אין ספק ...שהשפעתם לא היתה גדולה לא במובן הכמותי ואף לא במובן ...האיכותי. במובן הכמותי — לפי שחלקם הגדול אבד במלחמה ...וחלקם הקטון היה עוד חלק ששכן לבדד ולא נתעכל בגוף ...האומה ועוד חלק שלא נשאר כלל בארץ ישראל אלא „פנה והלך ...לו" ...וגמת „הגרגשי". במובן האיכותי — לפי שחלק גדול ...מן התורה ואפילו מן המשנה הוא מחאה ישרה כלפי תורת ...האמורי, והיהדות בכללה היא תורה חדשה שנועדה לבטל אותה ...התורה העתיקה האמורי — כפי שאנו יודעים אותו עד עכשו — איננו ...האב הגשמי של האומה — וכנראה, אפילו לא של הצהובים ...שבה — ולא האב הרוחני שלה. לא מעמון ומואב, לא מעמלק ...ואדום, ואף לא מענר אשכול וממרא, בעלי ברית אברהם, יצא ...האומה, אברהם אבינו הוא המחולל הוא המוליד את הרוח ...המניע (spiritus movens), את השר של האומה.

כי את הרוח המניע אופני תולדותינו — אותו אנחנו ...מבקשים, את הרוח אשר מפניו נכנעו כל הרוחות הזרות בין ...שבאו על ידי מגע ישר, בין שבאו על ידי מגע אי־ישר. רוחות ...מנשבות בעולם ופודצות להן דרך צפונה ונגבה קדמה וימה. ...אבל האומה, שיש לה שר שלה בעולם, היא יודעת לכלוא ברוחה ...הוא את הרוחות המנשבות ולכבוש אותן לעבדים לשרתה ולספק ...את צרכיה הפנימיים. שר האומה המושל בכפה שום ישים את ...המחשבות הזרות, את כל ילדי הנכרים, את כל החכמות ...החיצוניות — „לרקחות, לטבחות ולאופות" לבני היכלו שלו.

ו.

החוקר פון לושן מוציא את המסקנא האחרונה מן ...החקירות האנטרופולוגיות שנעשו על דבר היהודים, ועל פי מסקנא זו „מורכבים היהודים של עכשו: ראשית מן האמוריים, שהם אולי אריים, שנית — מבני שם אמתיים, שלישית — ובעיקר — מיוצאי חלציהם של החתים הקדמונים". אבל לאחר זמן הדר ביה החוקר הנזכר וכתב: „אנכי חדלתי זה כבר מתת ערך גדול אל ההנחה שהאמוריים הם אחד מן המקורים של היהודים הצהובים". מכל האמור למעלה יוצא לנו שאין אנו קובלים על אותו החוקר על זה שהדר ביה, אלא על זה שלא הדר ביה. אולם עדיין השאלה במקומה עומדת: מאין באו אפוא היהודים הצהובים? היש לחשוב אותם לפרי תערובות מאוחרות מזמן שנפזרו היהודים בין העמים הגרמניים?

נגד ההנחה האחרונה יעידון יגידון הרבה ראיות וסברות. כבר נזכר במקום אחר שאת היהודים הצהובים אנו מוצאים לא רק בין היהודים האשכנזים שדרו זמן רב בקרב הגרמנים הצהובים, כי גם בין היהודים הספרדים שלא גרו בקרבם. ולא זו בלבד, אלא אפילו בין השומרונים אנו מוצאים צהובים ואדמונים כמעט באותו המספר עצמו שהם נמצאים בקרב היהודים. אלמלי היו היהודים הצהובים פרי תערובות גרמניות, היה מספרם מקביל בערך אל מספר הצהובים שבין גרמניים. החקירות של הד"ר יודט הוכיחו לדעת שאין הדבר כן, ודוקא באותם המקומות ששם מספר הצהובים בין הגרמנים גדול מאד, הנהו קטן בין היהודים.

חוץ לזה כבר נזכר במקום אחר שיש לשער שגם בין היהודים הקדמונים בארץ ישראל ובבבל היו נמצאים יהודים צהובים. אם נאמין לדברי החוקרים הנוצרים היו גם עשו דודנו ודוד מלכנו אנשים צהובים. החוקרים הנזכרים רואים את האדמוניים כצהובים במדה היותר גדולה ועל כן הם מתרגמים את המלה „אדמוני" — שבה נסתמנו שני אלה בכתבי הקדש — במלה „בלאנד" — צהוב. אם אמת נכון הדבר הזה והאדמוני איננו אלא צהוב בעיקרו -- כי אז יש לנו לחשוב את כל דרי העיר מחוזא וגם איזה אמוראים לצהובים. הראשונים נקראו „גיחורי" ־אדמונים ואיזה מהאמוראים היו מכונים „סמוקא"

יש לשית לב להעובדה, שמשלי העם בשפת יהודית מתיחסים גם להצהובים גם להאדמונים שבין היהודים במדה שוה. משל אומרים הבריות: „את האדמונים (או: את הצהוב) צריך לכתוב בספר בעודנו נער" (א רויטען (אדער: געלען) מוז מען יונגערהייט פערשרייבען") — כדי שלא ישקר אחרי כן לכשיזקין וילבינו שערותיו. וכן: „האדמוני (או: הצהוב) הוא רמאי" („א רויטער (אדער: א געלער) איז א רמאי") — דומה למשל עברי: כל לבן הוא רמאי. וכמו כן: „השמר מפני האדמוני" („פאר א רויטען זאל מען זיך היטען") וכיוצא בזה: „הצהוב איננו טועה" („א געלער מאכט ניט קיין פעהלער") — לפי שהוא בקי ברמאות (איגנאץ בערנשטיין: אידישע שפריכ־ווערטער ערך: געלער וערך: רויטער).

ממשלים האלה אנו למדים שני דברים: ראשית, שהעם היהודי התיחס כמו שנאמר להצהובים והאדמונים במדה שוה, ושנית, שכאלה כן אלה עוררו בלב העם שהיה ברובו שחורי־הראש, יחס של אי־אמון וחשד. בנוגע להאדמונים יש להוסיף שיחס זה היה עתיק בישראל וקודם לאותם המשלים. כבר אביי אמר: „אבין — דסמכא, יצחק סומקא — לאו בר סמכא" (נזכר ביבמות, ס"ה א').

אף על פי כן עדיין הדבר מוטל בספק גדול: אם האדמונים הם צהובים בעיקרם או שחורים בעיקרם. צולשן מעיר: „אחד ממכירי העיר פעם הערה דקה שהאדמימיות אצל היהודים איננה אלא ממדרגה היותר גבוהה של השחרורות". ואמת הדבר

שהערה זו הנה „דקה" וקרובה לאמת. כבר רבי חנינא אמר: „האי דם שחור — אדום הוא" (נדה, כ' א'). וכן אמר רב פפא (ענבים) אדומות כשחורות דמיין) ופירש רש"י „ד ל א ו מ י ן י ר ו ק ה ו א" (סוכה, ל"ג א').

ז.

ה א ד מ ו נ י ל א ו מ י ן י ר ו ק ה ו א. והירוק או הצהוב עצמו מהו? אם האדמימיות הוא המדרגה העליונה של השחרירות— האין הירקון או הצהובות המדרגה התחתונה של אותה השחרירות עצמה ולא מין בפני עצמו?

אביי אומר: אמרה לי אם האי ינוקא דסומק — דאכתי לא איבלע ביה דמא ... דירוק — ואכתי לא נפל ביה דמא... (שבת, קל"ג א') לפי שהצבע איננו יסוד עומד אלא מתנועע ומשתנה בהסכם לתנאי החיים, שבהם נמצאים הילדים והוריהם. הצבע תלוי ממיני מזונות של האם: „דשתיא שיכרא—הוו לה בני אוכמי ... דאכלא כרפסא — הוו לה בני זיותני" (כתובות, ס' ב'). רבא אמר: „האי דגיחורי בני [מחוזא] — משום דמשמשו בימשא (ברכות, נ"ט ב') דבר שאינו צריך להאמר הוא, כי כל המאמרים האלה בנויים על יסוד הכרה בהירה בחוקות ההתפתחות והשפעת הסביבה.

בהסכם למה שנאמר בזה, כתב וָלטמן: „אמת הדבר שיש לנו כמה ראיות וסברות להוכיח, כי האנשים הצהובים בהירי־העור ובעלי עיני־התכלת יוצאים כולם מגזע קדמון אחד, וכי כל אותם היסורות הבהירים שאנו מוצאים כפעם בפעם בין הגזעים הכהים באים מתערובות דמים. אף על פי כן אפשר הדבר, שבמקרים ידועים אנו חייבים לראות את האנשים הצהובים שבין אלו האחרונים, כאלו הם רק נוסחא אחרת ולא דבר חדש. אין ספק שהגזע הקדמון של הגרמני הצהוב נברא על ידי ברירה ארציית ואקלימיית. אבל גם סבות אחרות יכולות לעצור בעד התכנסות תומר הצבע. לבנוניות יתרה (Albinismus) ואדמומיות השער נמצאות גם בין כל הגזעים הכהים, אפילו בין הניגרוים וההודים. בכל אופן אפשר הדבר, כי לבנניות חלשה, שאין לחשבה לחזיון פטולוגי, תופיע אצל אישים רבים מסבות בלתי ידועות עוד וגם תתפשט על ידי הזדוגות והתנחלות. כך, לדוגמא, יש ידים לשער כי חלק גדול מן היהודים הצהובים לא בא מתערובות דמים של שבטים צפוגים, אלא הוא פשוט נוסחא אחרת של ה ג ז ע ה ח ת י עצמו" („האנטרופולוגיה המדיניית).

שאלת „הגזע החתי" ויחסו להגזע הישראלי היא שאלה מיוחדת הדורשת בירור ולבון בפני עצמה. נעיר לעת עתה רק זה, של„הגזע החתי" יש צד השוה ל„הגזע האמורי": מה „הגזע האמורי" אין אנו מכירים אותו אלא הכרה שטחית ופחות מזה אף „הגזע החתי" כך הוא. אם יש לפין לושן ותלמידיו ראיה לשיטתם על המוצא החתי והאמורי של עם ישראל איננה אלא אמרת הנביא לירושלים: „אביך האמורי ואמך חתית". אלא שתמה, אני אם החוקרים הנזכרים יתמכו יתדותיהם בארבע תבות הללו של המקרא. מי שבא לגבות עדות מן המקרא, הוא בא לידי תוצאות אחרות לגמרי.

(סוף יבוא).

ח. נ. ביאליק.

מִ שִּׁ י רֵ י ־ עָ ם.

I.

פְּלוֹנִי יֶשׁ לוֹ אוֹצְרוֹת־קֹרַח,
עֶשֶׂר מַכּוֹת לְאַלְמוֹנִי,
לִשְׁכֶנְתֵּנוּ דְבוֹרָה אֵין
כִּי־אִם אֹהֶל תַּבְנִית קֵן,
וּבַקֵּן שֵׁשׁ יוֹנִים.

אַחַת שְׁחוֹרָה, אַחַת שְׁחֻמָּה,
אַחַת—יֵשׁ בִּלְחָיָהּ גּוּמָא,
אַחַת וְאַחַת—דָּם וָאֵשׁ! —
מִי לֹא יֶאֱהַב כָּל הַשֵּׁשׁ —
גּוֹלֶם הוּא אוֹ סוּמָא.

פְּלוֹנִי יֶשׁ לוֹ יֵין קוֹנְדִיטוֹן,
וּלְאַלְמוֹנִי קְלִפַּת בָּצָל,
אַךְ אִם תִּתְאַו כּוֹס שֶׁל יֵ"שׁ
עִם צַפִּיחִיּוֹת בִּדְבַשׁ —
לֵךְ אֶל דְּבוֹרָה, עָצֵל!

בֵּיתָהּ קָטָן, צַח וְנָקִי,
תְּוָרַח צְלֹחִית, נוֹצֵץ מֵחָם,
מַפָּה זַכָּה, שִׂמְלוֹת שֵׁשׁ,
רְקִיקֵי דְבַשׁ עִם עֵינֵי אֵשׁ —
יַחַד יִתְּנוּ רֵיחָם.

אֶלֶף נָשִׁים יֵשׁ לִשְׁלֹמֹה,
לִי הֶעָלוּב „קְלִפָּה" אַחַת, —
אַל־נָא יַחֲשֹׁב אֵל לִי חֵטְא,
לַיְלָה אֶל בֵּית־דְּבוֹרָה אֵט
וְאֶשְׂבַּע מְלֹא־כַף נַחַת.

אַךְ יִרְאוּנִי יִדְבָּקוּנִי
יוֹנִים שֵׁשׁ בִּתְרוּעַת שִׂמְחָה:
זוֹ עַל כָּתֵף, זוֹ עַל גָּב,
יָד וְרֶגֶל עֵרֶב־רָב —
וְהָאֵם כַּף תִּמְחָא.

II.

לְמִי אֶבֶן טוֹבָה,
וּלְמִי הַמַּרְגָּלִית,
וּלְמִי שֵׁשׁ אֶצְבָּעוֹת
בְּיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית.

וְלִי שָׁלֹשׁ בָּנוֹת
  בַּחוּרוֹת כִּבְרוֹתַיִם,
שָׁדַיִם — מְגֻדָּלוֹת,
  מַחְלָפוֹת — עֲבוֹתִים.

וְהֵן דוֹרְשׁוֹת תַּפְקִידָן
  וְתוֹבְעוֹת הֵן בַּעַל,
וּלְעוֹרָן אֵין שִׂמְלָה,
  וּלְרַגְלָן אֵין נַעַל.

וּכְאִלּוּ בֵּין כָּל־
  הַבַּחוּרִים יֵשׁ קְנוּנְיָא:
מִיָּד וּבִמְזֻמָּן
  וְאֶל כַּסְפָּם הַנְּדֻנְיָא.

וּבָאִים וְיוֹצְאִים
  וְשׁוּב בָּאִים חֲתָנִים —
וּבְסוֹפָם לֵב דַּוָּי
  וּבשֶׁת־הַפָּנִים.

וּמְטִיל „הַכָּבוֹד",
  אֵין־נִגְרָע וְשָׁוֶה,
מִמְּזָוֶה לַשֻּׁלְחָן
  מִשֻּׁלְחָן לַמְּזָוֶה.

הֵם הֵמָּה תַּפּוּחֵי־
  הַזָּהָב הַכְּפִירִים,
הָעֵדִים הָאִלְּמִים
  בְּלֵילֵי־שִׁמּוּרִים,

וְהֵם הֵם הַבַּטְנִים
  הָעוֹמְדִים בְּעֵינָם —
נְעוּרִים יַחֲלֹפוּ,
  וַחֲתָנִים עוֹד אֵינָם.

וּנְעוּרִים יַחֲלֹפוּ,
  וְשָׁנָה עַל שָׁנָה, —
וּבְשַׂעֲרוֹת הַבְּכִירָה
  כְּבָר תָּצִיץ לְבָנָה.

תַּפּוּחֵי הַזָּהָב
  פָּג רֵיחָם, נָס לֵחָם,
הַבָּטְנִים הִתְלִיעוּ,
  וּמִבְאִישׁ הַמֹּחַם.

כֵּן, מַזָּל וּמַזָּל:
  לָזֶה יֵשׁ מַרְגָּלִית,
וְלָזֶה אֶצְבַּע שִׁשִּׁית
  בְּיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית.

וְלִי שָׁלֹשׁ בָּנוֹת — — —
— — — — — — — —

III.

אַחַת, שְׁתַּיִם, שָׁלֹשׁ, אַרְבַּע —
הַזְּמַן אֵל לְךָ אִשָּׁה—בְּחַר־בָּהּ!

אַל תִּתְמַהְמָהּ, אַל תְּאַחֵר,
שֶׁמָּא יְקַדֶּמְךָ אַחֵר.

אַף אָנֹכִי דְּבַשׁ מָצָאתִי —
אַךְ לֹא בָא אֶל פִּי וּשְׂפָתִי.

שְׁתַּיִם הָיוּ לָאַלְמָנָה:
אַחַת שְׁחוֹרָה וְאַחַת לְבָנָה.

לֹא עֲלָמוֹת — מַרְגָּלִיּוֹת,
פְּרֵדוֹת נָאוֹת וִיפֵהפִיּוֹת.

אַשְׁרֵי מִי שֶׁרָאָה פְּנֵיהֶן —
וַאֲנִי אָהַבְתִּי שְׁתֵּיהֶן.

אַךְ אֵין מַגִּיד, אַךְ אֵין פּוֹתֵר,
מִי מֵהֶן אָהַבְתִּי יוֹתֵר.

עָבְרָה עֵת. לֹא אֵדַע כַּמָּה,
וָאֶתְמַרְמָה, וָאֶתְמַהְמָהּ.

פִּתְאֹם בָּא הַשֵּׁד וַחֲטָפָן —
שֵׁד גְּדָל־בְּלִיַּעַל וְשֵׁד גְּדָל־שָׂפָם.

וַאֲנִי נִשְׁאַרְתִּי, גּוֹלָם,
רַוָּק זָקֵן עַד הָעוֹלָם.

וּמִכָּאן לְכָל הַנְּעָרִים
מוּסַר הַשֵּׂכֶל וּמֵישָׁרִים:

אַחַת, שְׁתַּיִם, שָׁלֹשׁ אַרְבַּע —
הַזְּמַן אֵל לְךָ אִשָּׁה—בְּחַר־בָּהּ!

אַל תִּתְמַהְמָהּ, אַל תְּאַחֵר,
שֶׁמָּא יְקַדֶּמְךָ אַחֵר.

IV.

בְּהַבְטָחוֹת שָׁוְא אַל תַּאֲמֵן, אָח,

אַל תִּבְטַח בַּכּוֹכָבִים,
רַמָּאִים הֵם וַחֲנֵפִים הֵם, —
גַּנָּבִים שֶׁבְּגַנָּבִים.

מִנְּעוּרַי נִגְלָה כוֹכָב לִי,
מוּל בֵּיתִי עֵינוֹ קָרְצָה,
וּבְרָכוֹת שָׁלַח לִי מֵעַל
עִם פִּתְקֵי זָהָב אַרְצָה.

וּבְעֵין־עֲרוּמִים רָמַז לִי,
הִבְטִיחַ שַׁ"י עוֹלָמוֹת, —
וּרְאֵה, עַד עַתָּה רָשׁ אֲנִי
וּמִסְכֵּן עַל אֲדָמוֹת.

אִי כּוֹכָב עֶלְיוֹן, עַפְעַף־פָּז!
מַדּוּעַ רִמִּיתָנִי?
אַיֵּה הַגְּמוּל לֶאֱמוּנַת־לֵב
וְלֶאֱמוּנָתִי אָנִי?

בְּהַבְטָחוֹת שָׁוְא אַל תַּאֲמֵן, אָח,
אַל תִּבְטַח בַּכּוֹכָבִים,
עֲרוּמִים הֵם וַחֲנֵפִים הֵם —
גַּנָּבִים שֶׁבְּגַנָּבִים!

פ. הײלפרין.

בְּעוֹלָם זָר.

כל החרף ישבה הנערה על ספסל נמוך בין הכירים ובין פתח המסדרון, כשהיא עטופה כמו בשק מראשה ועד רגליה מלבוש ארוך של מטוה מולטה, ותשעשע גזר עץ על זרועותיה. גזר העץ היה עטוף בקצהו האחד סחבה מגואלה, כעין מטפחת על ראש בובה. הנערה היתה מאמצת אותו כאם רחמניה אל לבה, מנשקת לו ומחבקת אותו. דומה היה כאלו חי הוא גזר־העץ, — כל כך חיים ותבונה הביע החיוך על שפתי הנערה בהביטה עליו. ואף על פי שהיתה עסוקה בו מאד, לא הסיחה את דעתה מכל מה שנעשה סביבה ושמה את לבה לכל הגה ולכל תנועה. כשהיתה אמה עוברת על פניה ומבטת אליה, היו מבטיהן נפגשים תמיד. רק אז היתה הנערה מחביאה חיש את גזר העץ מאחריה, ומשקיפה אל האם בחיוך של ערמה, כאלו חפצה לאמר: אין עוד. כלב חטף!..

וכמו שהיתה פוגשת במבטיה את מבטי אמה, כך היתה פוגשת גם את מבטיהם של כל אחד מבאי הבית. אבל שום איש לא יכל נשא את מבטה. עינים שאינן מצויות היו לנערה— גדולות ופתוחות, ונשמה מתוכן נשקפת, כולה ערומה, כולה גלויה, נשמה כמו שהיא: הנה הכל, הביטו...

אפשר שלא חפצה הנערה, ואפשר שלא יכלה להסתיר את נשמתה, אבל בני אדם אינם רגילים בכך; אינם מבינים מה שנשמה גלויה מדברת אליהם; עצביהם היו מזדעזעים כשהיו נתקלים במבטה, רעדה היתה חולפת גבם, ומוכרחים היו להסב את עיניהם מן הנערה. והיא היתה משמיעה אז צחוק פרוע אשר גם איזה לעג נשמע בו. נראה היה כי נעים לה המשחק הזה -- להרגיז בני אדם בעיניה, ובמתכוון היתה נועצת את מבטה בהם.

לפי מראה היתה כבת שבע עשרה, גויתה היתה מפותחת וגם מלבושה הרחב, שנדמה לשק, לא יכל לכסות מן העין את גזרתה. אולם מלה בלשון בני אדם טרם נשמעה מפיה, אפשר שלא חפצה לדבר, ואפשר שלא יכלה לדבר, ורק שלש מלים היו אוצר לשונה, ואיש לא הבין מה הן:

— קרע--ע—ע! קרי—י־י! קרא—א—א!..

ארוכים וממושכים היו הקולות האלה יוצאים מפיה, פעמים—רמים יותר, פעמים--נסוכים יותר, פעמים — בלחש, ורק הקולות האלה הם שהיו לה להביע את כל תנועות רוחה, את שמחתה ואת צערה, את רצונה ואת כעסה. יש שהיתה משמיעה גם צחוק בפני הבריות. ובשעה שהיתה יושבת יחידה בודדה יש שיצא מגרונה איזה נגון פראי. בלילות החרף האפלים כשהיו הרוחות נאספים מחנות־מחנות, צרים על הבית וקורעים בזעף את התריסים מעל החלונות ואת הרעפים מעל הגג, פנות הבית רועדות ומטות מזעם־מעופם,—אז היתה הנערה מניחה את גזר העץ בחיקה, לוחצת אותו אל ברכיה ומתחילה מושכת בניגון יחד עם הרוח בארובת העשן, פעם תרים קולה ופעם תשפיל אותו. פעמים שהיא נִדְמָה רגע, יושבת ושותקת, ועיניה מתרחבות מאד ואינן רואות כלום ופתאם תריע שוב; אז נדמה, כאלו היא מקשיבה קול מדבר אליה, שומעת ועונה. ופעמים היתה מושכת את נגונה בלי סוף, ובלי קץ, כאלו גם להחליף רוח אין לה צורך כלל, ונדמה אז כי נגונה הפראי מתלכד עם יללת הסופה בארובה, ולקולם נקהלים כל הרוחות הרעים והזועמים, ואיש לא ידע, הבוכה הנערה, אם שמחה היא, המפחדת היא אם קוצפת.

בשעה זו היתה אימה נופלת על אנשי הבית והיו מתכנסים כולם אל תוך קרן זוית, כאלו נתאספו מסביב לנערה רוחות רעות, נשמות של בני אדם שמתו זה כבר, צללי חיים, אשר זכרם אבד זה כבר. וכשהיו נגשים אליה ומצוים אותה שתשתק, היו נתקלים בעיניה. המביטות כחן כמו מעולם אחר, כמו מבעד שנות מאות ואלפים הביטה הנערה אליהם ואת מצותם לא שמעה, ומנגונה לא פסקה. דומה היה, כאלו נשמתה מרחפת הרחק, הרחק מזה. ועמוקות בלי סוף היו עיניה, כאלו יצאה מתוכן גם הנשמה, או כאילו נשקפה מהן נשמה זרה לא מובנה.

וכאשר ישובו הרוחות למנוחתם, ושקט יקום בחוץ, ישוב תכף על פני הנערה חיוכה העליז. עם קרני השמש היו עיניה שבות אל החיים אשר מסביב לה, והיא היתה לוקחת את גזר העץ על זרועותיה, מאמצת אותו אל לבה, חובקת ומנשקת אותו ומדברת אליו:

—קרי־י־י! קרע־ע־ע! קרא־א־א!...

והיא מלאת רגש, מלאת אהבה ועליצות, ועל שפתיה חיוך של תבונה. נראה היה, כאלו חבר טוב הוא לה גזר העץ, כי הוא מבין לרעה, והיא מבינה לרעו. ואולי באמת הבינו שניהם זה את זה.

וכי יעבר אדם וארבה לו בעיניה, וכי יסב אדם את פניו ממנה בפגשו את מבטה,—וצחקה, כאלו צחיק הוא לה שבני

ארם מפחדים ממנה. ואילי היו באמת בני האדם מניחכים בעיניה.

איש לא ידע את חיי הנשמה הזאת הגלויה לכל. איש לא הבין את הקשר אשר בין נשמת הנערה ובין הסערה והשמש.

חלפו הסערות הזועפות של ימות החרף, רוחות קלות ונעימות החלו מנשבות בארץ, נמס השלג, ירק דשא כסה את האדמה, והשמש שלחה אורה מן השמים, — אז תעזוב הנערה את מקומה על הספסל הקטן אשר מאחירי הכירים, ויוצאת החוצה, לגזור העץ, אשר קצהו האחד עטוף סחבה, על זרועיתיה. אצל הנהר אשר על יד גנת בית אביה היתה מתהלכת תמיד הלוך ושוב, מאמצת את העץ אל לבה, חובקת אותו ומנשקת לו, ולרגעים משקיפה סביבה בחיוך, כילד שעשועים, שהסכין לבל יסיחו בני אדם את דעתם ממנו ולא יחדלו מהתפלא עליו תמיד.

ולכל קול שהגיע אליה מן הרחוב היה גופה מתנודד, כנחש היתה מתמתחת ומתישרת, והיא מכוונת את אזניה הנעות, כחית פרא, שנתרגזה פתאם ואינה יודעת על מה ובשל מה.

ואל כל צפור שעפה על פניה היתה פורשת את ידיה עם גזר העץ, אל כל כלב שרץ ברחוב היתה מחיכת בחיוך של חנה כאל מודע ומכר מכבר, ובפני האנשים העיברים ברחוב היתה מתיפה בתנועות חן. היא ידעה, איזו הן התנועות המוסיפות לה חן, ידעה, ככל הנערות בנות גילה, את סוד כל תניעה ותנועה. יש שהיתה נסה מפני איש העובר על פניה, כאלו חפצה לשחק אתו. צעדים אחדים היתה רצה, ואחרי כן היתה מביטה אחורנית במבט של תמהון: נו, מדוע אינך רודף? ואז היתה פונה ורצה אל צד אחר. אפשר שנדמה לה, כי אין הלז רודף אחריה מפני שאינו רוצה לרוץ אל הצד ההוא. או יש שהיתה מתחילה פתאם לרוץ לנכח האיש, כאילו חפצה שינוס הוא מפניה, והיא תרדף.

ובין העוברים יש שהיו ממהרים ונסים מפניה, כי נדמה להם על פי הצחוק שרחף על שפתי הנערה, כאלו נכונה היא באמת לשלח יד בהם... ואם לא היה נס האיש מפניה, היתה עומדת מרחוק ופורשת כפים, וקורצת עין, כמאמצת את רוחו וקוראת: נו. קרב נא, אין כלום... רק אחרי הנסים היתה רודפת וקוראת בעליצות:

-- קאר—א—א! קרי—י—י!

וכאשר יעלמו האנשים היתה שוכחת אותם תכף ומתחלת במשחק חדש עם עוברים ושבים אחרים. אם ריק היה הרחוב מאדם — ושבה לחבק ולנשק את גזר העץ. דומה היה, כאלו הכל שוה לה, בני אדם כבהמות, בעלי חיים כגזור העץ, ויום כלילה.

את הלילות היתה מבלה כימים תחת רקיע השמים, איש לא ידע, מתי היא ישנה. ובלילות, באותם לילות האביב הרווים אור הירח, היתה הנערה יוצאת במחולות וציחקת כנגד מאורות הלילה.

העירה שקועה בדומית שנה עמוקה, כאלו כל רוח חיים יצאה מקרבה, הרהובות — חבויים בצללים. רק הלבנה תועה במרום וזורעת סביב אור תועה גם הוא, והנערה יוצאת במחולות ומפזרת תרועות צחוק כנגדה. במהירות היא מעכסת בכפות רגליה, צעדיה מרודים, ולפיהם מתנועעת גויתה. את זרועותיה הנטויות ואת גזר העץ, אשר היא מחזקת בידיה, היא מרימה ומורידה לפי טאקט מיוחד וידוע לה. ופתאם העמד על מקומה ותשמיע קול צחוק רם ומצלצל היוצא ממעמקי לבה. רגע תחריש דומיה, מטה את אזנה ומקשבת...

פתאום תשמיע שוב צחוק של תרועה וצהלה. עיניה מישירות נכחה, הרחק, הרחק אל מרחבי השדה, ומעבר השדה— הלאה, אל הצל העב של היער. דומה היה, כאלו שם בין סבכי העצים מסתתרת נפש, אשר אליה תצחק. וכמו קסם יעטה את הלילה. החיים השכיחים נעלמים, וחיים אחרים של עולם אחר קמים אז מן הנשיה בעירה ובשדות אשר מסביב... ויש שנדמה, שעור מעט ובא מצד השדה איזה יצור משונה, ערום, ושער מכסה את כל מצחו; ידיו ארכות, ארכות, ושפתים עבות ורחבות לו—אחד מבני אדם הקדמונים. הנה הוא מצחק ומתקרב אליה. הנה הוא זה אשר לו קראה, אליו היא פורשת את כפיה, לקראתו פתוחות זרועותיה...

וכי יראה בשעה זו מקרב הצללים איש לעיני הנערה,— ורצה לקראתו בתרועת נצחון ובזרועות פתוחות, כאלו זה הוא, אשר אליו כמהה נפשה, אליו היא קוראה ממרחקי הדורות הקדמונים, שתמו ונכרתו זה כבר מן הארץ.

ועינים היו אז לנערה. אשר מאומה לא תסתרנה במעמקיהן כל אשר בהן עולה הוא ומתגלה לכל. בעינים כאלה מביטות הנשים כשהן נכבשות במערומי גויתן ונשמתן יחדו, שאז יעלם הגבול המבדיל בין אדם לחברו. ומי שהביט ברגע ההוא אל תוך עינים כאלה, היה מרגיש, כאלו הכל מסביב נשקע בתהום, והוא בתוך עולם אחר, עולם זר ושומם, ויחיד הוא בעולם החדש הזה ורק הנערה אתו, ואין כלום יותר בעולם... סגר עליו העולם...

באחד הלילות נפסק פתאם צחוקה של הנערה. זה היה אחד מלילות הקיץ, שאז עוצרים השמים והארץ את נשימתם, האויר נזהר מהתנועע, בני אדם צועדים על קצה אצבעות רגליהם ומדברים בלחש; בלילות כאלה כשכל שוכני הארץ משתקעים בשנה עמוקה, נפתחים שערי השמים, ומלאכים טובים ושוקטים יורדים ארצה ומשחקים לאור הלבנה.

צפצוף של צפור לא נשמע בין עצי הגגים, קול עולל— לא הגיע מבעד התריסים הסגורים על מסגר. רק צחוק הנערה משבית את הדמיה החגיגית של הלילה ומעורר את הרוחות הרעים מקרב הצללים. זר ומרגיז היה צחוקה, כצחוק נשמה התועה בעולם זר, מבקשת ואינה מוצאת את מולדתה. פנתה הנערה ימין בידים פרושות — ולא מצאה איש, רצה אל שמאל בזרועות פתוחות—ואיש לא נפל אל הזרועות האלה. וקול צחוקה הזר והמרגיז אינו פוסק. היא לחצה את חזה בידיה, התפתלה כנחש מצחוק, כאלו כלום לא נשאר לה בעולמה אלא הצחוק בלבד.

ואז יצא מתוך הצללים בעל זקן ושפם.

הנערה מהרה ותרץ ותעמד לפניו. מתאמצת היא להביט אל תוך עיניו, והוא מסב את פניו ממנה. פנתה ותעמד מאחריו ושוב מלפניו. כפפה קומתה ותסמך את ידיה על ברכיה ותצחק צחוק גדול בכל כחה... וברגע שעמד האיש מלכת; הפסיקה פתאם את צחוקה ומבטה חדר עמוק, עמוק אל תוך עיניו. הביט הוא גם אל תוך עיניה, וישב תחתיו בתוך החול באמצע הרחוב.

בראש מורד לארץ ישב האיש מבלי הניע יד ורגל. את מבטו לא גרע מן החול שעליו עמדו רגליה. הנערה ישבה נגדו על הארץ כשבת ילדים קטנים והביטה אליו בעינים בוהגות. עצב נשקף מתוך עיניה. אפשר שחפצה להוכח, הזה הוא באמת האיש, אשר לו כמהה נפשה; אפשר שצר לה על שתיקתו שאינה פוסקת ועל שהוא מסב את עיניו ממנה. הנערה התאנחה

אנחה רמה, ישבה על הארץ כמוהו ותורד את ראשה, את גזר העץ שמה בחיקו.

— קרא—א—א! קרע—ע—ע..—הביעה חרש — גלתה לפניו את הסוד הכמוס שבלבה.

רעד האיש, כאלו רוח כפף את ראשו, במבוכה הביט לצדדים, קם על רגליו כמו בעצלתים וכשראשו מורד פנה אל השיחים העבותים שעל יד גדר הגנה. קמה הנערה וכנכנעת הלכה אחריו. שניהם נעלמו בין הצללים.

חרש התלחשו השיחים, כאלו נעורו עתה מקסמי הלילה הנסוכים עליהם. רגע — ונאלמו השיחים. מתחת העננים יצאה הלבנה ושוב שפכה עליהם את קסמה. הנערה יצאה לאמצע הרחוב ותסתובב במחולות חרש לאורה. דומה היה כאלו עובדת אלילים מדורות קדמונים יוצאת במחולות־קדש סביב מזבח אלילה.

והוא ישב בין השיחים תומך בידיו את ראשו ועיניו תועות. לקול קריאת התרנגולים מרחוק קם מעל הארץ וילך לו. צעדים קטנים צעדו רגליו; אף פעם אחת לא הביט לאחור... הנערה הביטה אחריו כשואלת: מה יהיה עוד... נתנה אותו ללכת עד אשר עבר את פנת הגדר של הגנה. אז רצה אחריו. אבל האיש לא נראה עוד. הנערה בקשה בין השיחים, הציצה אל כל הקרנות — ואיננו. חיוך עליז ושוקט היה נסוך על פניה. אולי חשבה, כי משחק הוא.

— קרע—ע—ע! — משכה לאט, — כקוראת אליו.

הקשיבה מעט, חכתה למענה.

איזה שאון קל נשמע בין השיחים. הנערה הישירה את קומתה, הסבה את עיניה חיש אל המקום אשר משם הגיע השאון.

— ק־ר־א! — קראה בקול רם יותר ובשמחה, כאלו מצאה את אשר בקשה: מצאתיך!

וכאשר לא שב האיש גם לקול הקריאה הזאת, השמיעה צחוק רם — בפעם האחרונה בלילה הזה ותטו אזן קשבת: אפשר יצא לצחוקה האיש מן הצללים כבראשונה? אבל הוא לא בא..

צללים אמוצים, צללי בקר, השתטחו ככר על פני הרחוב רוח קריר נשב מצד השדה וידובב את העצים. סר קסם המסתורין של הלילה, שב היום הבהיר לשלטונו. הנערה נלחצה בגבה אל גדר הגן, נתנה את קולה בנגון.

ענוגה, חרישית ומלאת רגש השתפכה זמרתה בלי חשך זו היתה מנגינה פראית, המית המים המפכים במורד בה נשמעה. אפשר שהיתה זו שירת געגועים על נפש שאבדה לה, ואפשר שבח והלל ליום הצעיר שנולד. הצפרים מקניהן ענו לה מרחוק...

כחית השדה כך ילדה הנערה את בנה. גדול היה משושה, כאשר החלו השפתים הקטנות לינק את שדה.

— קרי—י—י! קרע—ע—ע!..—קראה הנערה ותתבונן על סביבה בצהלה, כאלו חפצה לומר: הביטו, נפלאות בתבל!

ולא נתנה לאיש לגשת אל הילד זולתי לאמה, וגם אחרי אמה הביטה בשבע עינים, כשהיתה זו נוגעת בילד. גם באמה לא בטחה בטחון גמור.

בחרף היה הדבר. בערב פרצה סערה חזקה בחוץ, וכל הלילה הנידה את תריסי החלונות, את פנות הבית, יללה בארובה. הנערה לא סגרה את עיניה. הקשיבה לקולות הסער אשר בחוץ. לרגעים רעדה, נטלה את העולל על זרועותיה, כנכונה לנוס. בעינים מלאות אימה הב־טה סביב, כאלו אליה הורסת הסערה לגזול את בנה מבנה.

ומנגינה קורעת את הלב היתה פורצת מגרונה כל אותו הלילה וממלאה פחד ואימה את החדר, חלומות זועה זרעה המנגינה על מטות הישנים בבית. רזיונות מבעיתים שמו מחנק לגרונם, מלאו את נפשם אימה כמו לפני אסון נורא ה־ייך וקרב. הם נחלצו משנתם כמי מבין צפרני חיה טורפת:

— מה הדבר? מה קרה?

אפשר שלא הבינה הנערה מה ששואלים אותה, ואפשר שלא שמעה כלל את השאלה. דומה היה, כאלו אין היא רואה כלום, זולת הרוחות הרעות, אשר מפניהן בקשה מפלט ולא מצאה.

ולפנות בקר שכב הילד בלי נשימה ובלי תנועה, ירקרק־חור וקר. באו נשים לטהר את הגויה הקטנה. הנערה פגשה אותן בצפרנים חדות נכונות לשרט, לרטש. היא לא נתנה להן לגשת אל המטה. אם הנע־ה נאלצה לעשות את העבודה הזאת בעצמה. הנערה ישבה ברגליה על המטה ולא גרעה עין מידי האם. אימה גדולה נשקפה מעיניה.

— קרא־א־א! קרע־ע־ע! — נמשך קולה חרש, כאלו התחננה שיבארו לה, מה הוא הדבר שקרה.

— קרי־י־י! קרא־א־א! — יבבה לאט לאט ובקול עציר, כאלו חפצה להשיח את הצער החרישי שמלא את לבה.

בא השמש של חברא קדישא ובידו השמיכה השחורה. הנערה קפצה ממקומה לקבל פני האויב. לבה הגיד לה כי אסון צפוי לה. נהם התפרץ מגרונה כשקרב השמש אל המטה. האיש לא הבין מה הנערה דורשת ממנו. היא השתערה עליו בידים נטויות ותגלה את שניה החזקות... האיש נסוג אחור ויעמד אצל הדלת.

נגשה האם לקחת את הילד, אבל הנערה חטפה אותו בזרועותיה ותאמצנו אל לבה. אמרה האם להערים לה, הביאה את גזר העץ, אשר קצהו האחד היה עטוי סחבה, ותושט לנערה.

— קרא־א־א! קרי־י־י! — משכה הנערה בקול ענוג ומתחנן.

בעינים מלאות פחד הביטה אל האם ותסוג מגזר העץ. האם לא הרפתה ממנה. הקריבה את העץ יותר ויותר. נתקלה הנערה בקיר והעץ נגע כבר בידה... אז הושיטה את ידה האחת, כשהיא מאמצת בשניה את הילד אל לבה, חטפה את העץ מידי האם והשליכה אותו לארץ.

האם והשמש יצאו לבקש אנשים לעזרה. וכאשר שבו החדרה, ישבה הנערה על המטה. הילד היה מוטל בחיקה. אצבעות ידיה רעדו ובחדר נשמע שוב נגונה הפראי. אימה ושממון זרע הנגון בחדר, בעיתי מות. וגדולות, עמוקות בלי סוף היו עיניה כאלו יצאה הנשמה מתוכן. הן הביטו על הבאים, אולם ראו רק בערם ולא אותם.

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

יב.

ברות האומה הישראלית נוצר בזמן קדום רעיון נפלא ומרומם; אשר לוה אותה מאז והיה שעשועי־לבה ונחומי־נפשה כל הימים: הרעיון המשיחי. זהו בעיקרו הבטחון החזק של עם ישראל בעתידו, אמונתו הקבועה בקיומו הנצחי, כי יש לו אחרית ותקוה ושכר לפעולתו, הרעיון הזה קבל בזמנים

ים צורות שונות, וגם תכנו נתחלף לפעמים מדור לדור, בימים הראשונים, טרם היתה לו צורה קבועה, בטרם הושג דוגמטי לאומי־דתי. העתיד המקווה היה לימים ...קים, אבל היה מזהיר מאד. וכל מה שחש העם את עצמו מן המצב המאושר הזה, הוסיף לצייר את עתידו בצבעים ...ים כל־כך: אשר חמרי ורוחני לאין קץ ולאין שעור וגבול. ...ה היא בעתיד המקווה מוצלחת ומאושרת בכל פנה שהיא ...ה, אינה נושאת בעול זרים ואינה תולה מן השעבוד. היא ...ה על אדמתה, וכל בניה נקבצו אליה מרחוק, מארבע ...ת הארץ. צדק עולמים מושל בה, שלמות מוסרית בכל ...יה, כל בניה הם למודי־ה' וכל העמים נהנים מאורה. זהו ...יאל מרומם, אידיאל חברתי ואנושי, פיוטי ומוסרי. ואפילו ... יתגשם רק במעט, די בו לעשות את החיים האנושיים ...ים ויפים.

נושא התקופה המאושרה הזאת של כל המין האנושי ...א ברוח האידיאל הזה עם ישראל בכללו. נביא־הגולה הנקרא ... ישעיה, אשר צייר את העתיד המזהיר הזה בגוניו היותיר ...נים, לא תלה את התקוה הלאומית הזאת ואת היעודים ...לים באיש אחד, יהיה מי שיהיה — אלא בכל העם ...רי, העם כלו הוא „זרע ברך ה'"; הוא נושא עמו את ...ו החמרי והמוסרי, היא אור העמים שבכל באי־עולם הולכים ...רחו. העם העברי הוא נושא האידיאל המשיחי, הוא מלך ...יח לכל באי־עולם, וכל העמים נלוים אליו לעבוד את אלהיו ... העתיד הגדול הזה איננו רק עתירו של עם ישראל; הוא ...יד של כל המין האנושי. שלום אמת קבוע יהיה שולט ...ן „לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". ... הגדול של העם העברי הוא רק בזה, כי ממנו יצאה ...יהחסד לכל העמים, והיא עתיד לעמוד בראש כלם. ארץ־ ...אל עתידה להיות מרכז כל המין האנושי, ובית אלהים ...שרים בית תפלה יקרא לכל העמים.

זהו הרעיון המשיחי בכללו, בשרשו. אבל ברבות הימים ...ף יסעיפים שונים, ויש שקבל לפעמים צורה יותר גסה, ... כי בצירתו הדקה והנפלאה הזאת לא היה לפי הבנת בני ...ם פשוטים. דזהב הטהור הזה קבל תערובת של נחשת ונפרט ... בני הדור הבא לפרוטות. אחת מיצירותיו החדשית היא ...יה המדינית. בראש האימה הישראלית יעמוד משיח ...יד, מושל גבור ממשפחת המלוכה אשר משלה בישראל ...פה קרומה מוצלחת. האידיאל של העתיד המזהיר קלט ...ינו זכרון של העבר המאושר. ההוה היה פגום כל־ ... העם ראה במושליו רק עריצים תקיפים שאינם מושלים ...את אלהים, אלא עינם לבצעם, לרדות בעם וללכת בשרירות ...ם, ובשעה שנחם את נפשו בתקוה לימים יבואו לקח מן ... המאושר וקשט בו את עתידו.

רוב הנביאים, אשר נבאו לעתיד מאושר כזה, תלו את ...ים ושאיפתם במלכות בית דוד. הציור העממי של ... המשיחי היה שלטן תקיף וצודק של חוטר משרש ישי. ... תקיף, אשר יקום לישראל להצילו מידי אויביו מבית ומחוץ, ... ימשול בעם על פי התורה הישראלית ומצוותיה. „ימות ...שיח", לפי הציור העממי, יהיו ימי אשר חמרי ורוחני ...ראל, ימי גאולה שלמה מן השעבוד, ועבודת האלהים ...לואה.

ועל פי השקפה זו, הלא נראה לכאורה, כי לבני ...ים, לאותם שהיו נקראים בימי בית שני בשם „שומרונים", ...ם ובין היהודים היתה שנאה קבועה, — לבני אפרים אלה לא יהיה חלק ונחלה בכל היעודים הטובים שנבאו הנביאים לישראל לימות המשיח. עם הרעיון הזה, איך יתיחסו בני אפרים לימי העתיד הגדול, התחשבו כבר בימים הראשונים, והדעות היו מחולקות על דבר „עשרת השבטים" ויחוסם ליעודים הלאומיים באחרית הימים. ר' עקיבה אמר עליהם: „וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה — מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכין ואינן חוזרין". ועל זה השיב לו ר' אליעזר: „מה הוא מאפיל ומאיר, אף הם אפילה שלהן עתידה לאור להן (סנהדרין פ"י מ"ג). השקפה זו, שבה נתאחדו כל שבטי ישראל לקבוץ לאומי אחד, היא מעין זו של רוב הנביאים, אשר נבאו גם לאפרים עתיד ואחרית טובה; קבוץ־גליות לכל שבטי ישראל. וביחוד הנביא ירמיה, שמעולם לא הסכים לדעת המרחיקים חלק גדול מישראל בזרוע, אלא נחם בשם האלהים את רחל, שהיתה מבכה על בניה: „מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו מארץ אויב: ויש תקוה לאחריתך—נאם ה'—ושבו בנים לגבולם (ירמיה ל"א י"ו—י"ז). וכלפי אלו, שעקרו מלבם כל רגש־אחוה לאפרים, אמר הנביא בשם האלהים: „הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים *) כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד; על כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם ה' (שם כ') וגם בימי בית שני, מזמן מלכות יון ואילך, שאז היתה השנאה בין בני יהודה ובין בני אפרים הולכת ומתגברת, ומשום שהיתה היהדות דת אלהית בלבד ולא גם ברית אחים נתרחקו האחים אלו מאלו, — עדיין לא נגמר הדין על בני אפרים לשלול מהם כל תקוה לימות המשיח, לזמן גאולת האומה.

אבל אין עיקר השאלה, מה חשבו על אודותם „אחיהם שונאיהם מנדיהם" בני יהודה — אלא מה חשבו הם עצמם על דבר היעודים הלאומיים. נראה לי, כי מה שהיו רגילים להטעים ביחוד את ענין משיח בן דוד, מזה ראיה, כי גם לבני אפרים בשומרון היתה תקוה משיחית, כמובן בצורה אחרת. ואמנם יש להתחשב עם העובדא, כי בהפרדם מעל אחיהם (ואותו הפירוד היה לפי בירורי במקום אחר לא בימי עזרא ונחמיה, אלא בימי אלכסנדר מוקדון) לקחו עמהם מן הקנינים היקרים הלאומים רק את ספר התורה וספר ההסטורי יהושע, ואולם את ספרי הנביאים ושאר כתבי הקדש שהיו כבר מצויים בידי האומה לא קבלו על ידי זה החסירו נפשם מטובה מרובה וזנחו גם את היעודים הנעלים הרשומים בספרי הנביאים. אין כאן המקום לברר סבת הדבר ותוצאותיו, אבל בנוגע לתקוה המשיחית ברור הוא, כי הסתפקו בני אפרים רק באותם היעודים המשיחיים הנמצאים בספר התורה. רמזים כאלה אמנם נמצאים בספר התורה, והשומרונים השתמשו בהם ביותר, יען חסרו להם שאר ההבטחות והיעודים שבספרי הנביאים.

בתקופה מאוחרת הסיחו היהודים את דעתם מאחיהם בני אפרים לגמרי — גם חדלו לדבר בגניתם. זה היה הפירוד האחרון והמוחלט. כל זמן שהיו נושאים ונותנים על אודותם והיו דנים בהם, אם להרחיקם או לקרבם, ואפילו בזמן שהיו מדברים בשנאה בגנותם, עוד היה איזה קשר וחבור בין האחים, ועוד היתה אפשרות, כי יתאחו הקרעים בזמן מן הזמנים. ובסוף מסכת כותים אמרו (ונראה שזוהי משנה קדומה): „מאימתי

---

*) אין זה לשון של שאלה ותמיה, כאשר פירשו כבר בעלי הנקוד, אלא הבטחה ודבור מוחלט. הבן יקיר לי אפרים מכיון שהוא ילד שעשועים, ולא שנוא לאלהים. עיין ספר השרשים לר' יונה אבן גנאה ערך „אם", כי לפעמים מובן המלה לדבור מוחלט.

מקבלים אותם? — משכפרו בהר גריזים והודו בירושלים ובתחית המתים" (על פי רשומים הסטוריים שונים ברור הדבר, כי בימים הראשונים לא האמינו הכותים בתחית המתים). אבל אין זה תהום עמוק ורחב שיפריד בין היהודים והשומרונים, כאלו היו אלו בני עם נכר ובני אל נכר. ורק בימים מאוחרים נשכחו השומרונים לגמרי, גם שנאתם וקנאתם ליהודה אבדה. די להזכיר, כי העיד עליהם הראב"ע בפשיטות ובהחלט גמור, כי בתורתם כתוב: בראשית ברא אשימא — ואשימא זה הוא אלהי אנשי חמת (מלכים ב' י"ז ל'). ובאמת לא נמצא כזה בתורת השומרונים מעולם. ויפה שיער החכם רפאל קירכהים („כרמי שומרון" עמוד 17), כי הם היו נמנעים מלהזכיר את שם אלהים ככתבו והיו נוהגים לומר: בראשית ברא השם, וטעה איש להאמין, כי קוראים: בראשית ברא אשימא, וספר הדברים להראב"ע. והוא לא הרבה לחקור ולדרוש בדבר, אלא קבע עליהם לעז מגונה כזה לדורות.

ואולם בזה שהתקשלו חכמי ישראל כל הימים, שקדו חכמי האומות לחקור ולדעת את המושגים הדתיים של השומרונים. בימים האחרונים נתנו אל לבם לדרוש בענין התקוה המשיחית, איך התיחסו לה השומרונים. נראה מדברי המבשר יוחנן, כי האמינו גם הם בביאת המשיח; שכן הוא מספר ד' ז'—כ"ו) את פרטי הפגישה שהיתה בין ישו ובין אשה שומרונית אצל באר־יעקב בעיר סוכר אשר בארץ שומרון. בדברי השיחה הזאת אמרה האשה (שם כ"ה): „ידעתי כי יבוא המשיח... וכאשר יבוא יגיד לנו את כל". זוהי עדות סתמית, ואין אנו יודעים מהות המושג הזה לשומרונים, ואיזו יעודים תלו באמונתם בביאת המשיח. בספר יהושע על פי נוסחתם נאמר בפרק ו': „ובאר (משה) להם את הידיעה מן ימי הרצון, וסבת ימי הרצון והשגגה. ויעוד למד את בני ישראל על דבר אש־האבדון ויום נקם ושלם, ויעד להם המועד אשר ישוב אליהם, והודיעם מה שיקרה לכל שבט ושיקום כל על אותנו באחרית הימים..." ובאגרות בשנת 1820 להחכם די־זסי ובאלו שכתבו להחכם האנגלי הונטינגטון בשנת 1698 ובשנה שלאחריה הודיעו גם כן על דבר אמונתם בביאת המשיח: „וששאלת על המשיח, מה שמו עמנו (אינו) אלא השהב, ומה (ולא) ידע מאתו (על אדותו) אלא ה'".—ועוד: ואתה תשאל על המשיח אן הוא קם, והוא אשר אמר עליו בתורה עד כי יבוא שלה ולו יקהת עמים. זה הו סלימאן אשר בא בימינו רבא, והמשיח מה (לא) קם עד היום הזה, כי אם יקום ויהי שמו התהב, והנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו". אבל באגרת אחת שכתבו להוטינגטון הם מבררים יותר את הסתום: „ויקום זה הנביא וישתחוו לו כל העמים ויאמינו בו ובתורה הקדושה ובהר גריזים ויגלה אמונת משה בן עמרם ותראה אות הראשונה משם זה הנביא „וימת ויקבר אצל יוסף בן פרת ועל ידו יתגלה המשכן מקום על הר גריזים, וזה נזכר בספרינו ובספר יהושע בן נון" (כרמי שומרון עמוד 19—18).

החכם קירכהים חושב (שם), כי לא היה להשומרונים תחלה מושג אמונה זו בביאת המשיח, אלא לקחוהו מאגדת היהודים על דבר משיח בן יוסף, או משיח אפרים. אבל יש להרהר בדבר, איך נוצר בקרב היהודים הרעיון על דבר משיח בן יוסף, אשר בכלל היה קשה להם להלמו ולהתאימו עם מושגיהם המשיחיים. ויותר יסתבר, כי מושג זה היה כבר בתקיפה קרומה, ומוצאו מאפרים. אלמלא היה מושג זה בעם, לא היו ממציאים אותו ביהודה. אלא לאחר שנתפשטה בקרב המון היהודים האמונה בביאת משיח בן יוסף — בעיקר בקרב היהודים בערי הגליל, ששם, היה עוד זכר למסרת ההסטורית של בני אפרים — לא עלה בידי החכמים ביהודה לעקור את הציור העממי הזה ולהשכיחו לגמרי. על כרחם התאימו אותו אל הרעיון המשיחי לפי דעתם ואמונתם (עיין מה שכתב בזה אברהם גיגר בקובץ כתביו ח"ג עמוד 256).

את משיח בן יוסף לא הרחיקו מלב העם, אבל עשוהו למפנה־דרך למשיח בן דוד. הוא מקדים לבוא וילחם מלחמה העם הישראלי, כדי לשחררו מן השעבוד. סופו לסבול הרבה ולמות במלחמה, או כי יהרג בידי האויבים, ואז יופיע משיח בן דוד.

את הרעיון הזה אנו מוצאים באגדה תלמודית (סוכה נ"ב ע"א). ונראים הדברים, כי היה זה מושג עממי שנתפשט בעם. מקור האמונה הזאת היא באגדת ארץ־ישראל. משיח בן־יוסף, או „אפרים משיח צדקנו", הוא נושא הציורים העממיים התלויים בביאת המשיח. „שעתידים אבות העולם לעמוד בניסן ואומרים לו אפרים משיח צדקנו. אף על פי שאנו אבותיך אתה גדול ממנו. מפני שסבלת עונות בנינו, ועברו עליך מדות קשות שלא עברו על הראשונים ועל האחרונים, והיית שחוק ולעג באומות העולם בשביל ישראל. ישבת בחשך ואפילה, ועיניך לא ראו אור... רצונך, יהנו בנינו מטובה זו שהשפיע הקב"ה לישראל שמא בשביל צער שנצטערת עליהם ביותר וחבשוך בבית האסורים, אין דעתך נוחה מהם. אומר להם: אבות העולם, כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם ובשביל בניכם ולכבודכם ולכבוד בניכם שיהנו מטובה זו שהשפיע הקב"ה לישראל. אומרים לו אבות העולם: אפרים משיח צדקנו, הניח דעתך שהנחת דעת קונך ודעתנו" (פסיקתא רבתי פל"ו). „אמר ר' שמעון בן פזי: באותה שעה מגביהו הקב"ה למשיח עד שמי השמים... אומר לו: אפרים משיח צדקנו, הוי דיין לאלו... שאלמלא רחמים שגברו עליך ביותר, ככר אבדת את העולם ברגע אחד, שנאמר הבן יקיר לי אפרים וכו'" (שם). „אומר לו הקב"ה: אפרים משיח צדקי, אל תירא מהם, כי כל אלו ברוח שפתיך ימותו, שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע" (שם). יחס משיח בן אפרים או משיח בן יוסף למשיח בן דוד לא נתחוור בכל המאמרים באגדה העוסקים בתקוה המשיחית. ויש כמה יעודים המיוחסים במקום אחד למשיח בן יוסף ובמקום אחר למשיח בן דוד. גם זה מתיסר לפי רציור העממי בכמה יסורים קשים כשעתיד להגלות, „בשבוע שבן דוד בא מביאים קורות של ברזל ונותנים לו על צוארו עד שנכפפה קומתו והוא צועק ובוכה ועולה קולו למרום (פסיקתא רבתי ל"ו). לפי דעתי כאן הוא רמז לאותו המשיח שהיה בן יוסף ואמרו עליו כי הוא מכית דוד, וגם ספרו עליו, כי נתיסר ביסורים קשים טרם שעלה למרום ובמותו הביא גאולה לעולם. מקור כל האגדות האלה הוא במסרת אגדה של העם בגליל על דבר משיח בן יוסף ושל העם ביהודה על דבר משיח בן דוד. הרכבת האגדות האלה הביאה לידי מושגים שונים בקרב היהודים ובקרב המשיחיים. מה שדרשו היהודים להבא, לגאולה העתידה, דרשו המשיחיים על העבר, הגאולה שבאה לעולם.

(סוף יבא)

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ו.

שלש שמיטות עברו מזמן יסוד הישוב בארץ ישראל, והיהודים היו ... את אדמתם ונהנים מפירותיה גם בשביעית. גדולי הרבנים התירו את ... בשביעית. הם ידעו שחק־השמיטה, אע״פ שבראשיתו היה מכוון ... רעניים ולהשבחת עבודת האדמה, הריהו עכשו גזרה שאין הצבור יעמוד בה. בין גדולי הרבנים האלה היו ר׳ יצחק אלחנן, ר׳ שמואל ... ור׳ שמואל סאלאנט. איש לא הרהר אחרי היתר הרבנים, ושנת ... לא היתה להאכרים והכורמים זמן של בהלה ופחד, לא לחנם ... תורתנו תורת החיים, וגדולי חכמינו השתדלו תמיד להתאים אותה אל החיים. הרבנים הללו לא יכלו להתנגד אל העבודה בשנת השמיטה, ...זה יכולה להרוס את כל הישוב העברי ולחתור חתירה גמורה תחת ...זינו להקים מתוכנו מעמד עובדי אדמה בארץ ישראל.

והנה באה שנת השמיטה הרביעית, ואיש לא פלל, שעכשו יקומו ... וישתמשו בבערות ההמון ובקנאות עורים, כדי לקרא מלחמה על העבודה ...עית. בראש התנועה הזאת עומדים הרבנים רידב״ז בצפת וחיים ברלין, ... ודרשן שוטה בירושלים. שם הרבנים האלה אינו חביב ביותר על ... אין אמונה בישרתם, טוהר שאיפותיהם מוטל בספק, ונקיון כפיהם ... למשל ולשנינה, אבל בעלי מרץ הם ושנאה גדולה הם שונאים את הישוב ..., ונוסף על כל זה עומדים הם עוד בקשרי מלחמה פרטית עם הרב קוק ... ששמו חביב על אוהבי הישוב בגלל סבלנותו ובגלל אהבתו לעמו ...ת התחיה בארץ ישראל.

עוד בראשית שנת העבודה הזאת החלו הרבנים בתעמולה. מה להם ... הישוב, מה להם ולטובת הכלל העברי, מה להם ולהיתר הרבנים ... אם אפשר להסתייע בשמיטה, בכדי להחריב את הישוב החדש ובכדי ... את הרב קוק מיפו, שהשפעתו הולכת ומתחזקת, אם אפשר לברוא ... חדשה שהם יהיו ממוניה ומנהליה. והעבודה החלה. הרב רידב״ז ... הרבה על המושבות בגליל העליון. שובתים גם חלק גדול של האכרים ... המעלה, שובתים אכרים גם במשמר ומתולה. רידב״ז הכין לו תכנית ..., הוא הציע, שהרבנים יקחו עליהם את מעשה סדור החלוקה לאכרים ..., והוא הבטיח לאכרים הבטחות גדולות. והאכרים שעוד לא נרפאו ... התמיכה הקודמת החלו לעשות להם חשבונות, אם כדאי יהיה העסק עם ... היו אכרים שאמרו למכור לשנת השמיטה את בהמותיהם ולחיות בכסף ... ולהתענג על הבטלה. אכרים שאינם אדוקים כלל וכלל ושבעניני דת ... לגמרי, שובתים בשנה הזאת בתקותם על החלוקה הרבה. אבל ... הישוב לא הצליח רידב״ז בנסיעתו לחוץ לארץ לשם יסוד החלוקה ... התקוה למטר זהב של ימי התמיכה הטובים ההם לא נתמלאה, והרבה ... ששמעו לקול רידב״ז מקללים עכשו אותו ואת יומם. ביסוד המעלה ... שעורר את האכרים לדבר מצוה זה, ועכשו אין האכרים יכולים ... לו, רודפים אותו ומבריחים אותו לעזוב את המושבה. ואין גם ספק, ... הזאת היא האחרונה לקיום מצות השמיטה. שם הרבנים, שהרסו את ... אכרים שחיו מפרי עמלם, ועשו אותם למקבלי נדבות, ישאר לחרפה בין ... שנפתו לשמוע לקולם והלכו אחריהם.

עכשו נתבשלו הענבים במושבות יהודה, והנה קמו רבני ירושלים ... אותם. בירושלים מוכרים בכל שנה ושנה כשמונה מאות קנטר ענבים ...שבות יהודה, ולשוק הזה יש ערך, מפני שהוא הולך ומתרחב ומפני שאין ...קים לייננות היקב. האכרים השתדלו להשיג היתר בירושלים, כמו בשנות ... הקודמות, אבל שם לא מצאו להם אזנים קשובות, ופנו אל הרב קוק ... שהוא גם הרב של המושבות שביהודה. הרב הזה לא חפץ לתקן חומרות ..., אחרי שהיתר העבודה בשביעית כבר קים ועומד זה זמן רב, והוא מצא ... בשנה הזאת עצה להתיר את הפירות. ההיתר הזה הוא ממין ההיתרים על ... „ערמה", הנותנים את האפשרות להשאר נאמנים לחוק הכתוב בתורה ... לפי תנאי המקום והזמן. הרב קוק תקן, שהאכרים יפקירו את פירותיהם ... דין, וזה האחרון יתן להם את ההרשאה למכור אותם ולקבל את מחירם ... טרחתם. רבני ירושלים לא הסכימו להיתר זה. לכאורה יש פה מן ... הטהורה הדורשת שהדין יקוב את ההר, או לפי הפתגם הלאטיני, ... העולם בשביל שיתקים הצדק, אבל באמת אין הדבר כן. הלא הרבנים האלה המחרימים עכשו את פירות היהודים הם הם שישבו על כסאם בשנות השמיטה הקודמות ואז שתקו ונכנעו להיתר הרבנים, ורק עכשו, בעת שהעזובה גדולה בארץ, בעת שכל אחד עושה כל הישר בעיניו, משתמשים הם בשמיטה לשם שאיפותיהם הפרטיות לכסף ולשלטון.

הרבנים בירושלים לא שמו לב להצעת הרב קוק ולא הטו את אזנם לבקשת האכרים ולטענותיהם וקימו את החרם על ענבי היהודים בכל תקפו. בירושלים יש עוד קהל גדול השומע לקול הרבנים, והחנונים, שהיו קונים קודם את ענבי היהודים, עשו בשנה הזאת חוזה עם הכורמים הגרמנים בדבר מכירת ענביהם בירושלים.

וכך באנו לידי חלול התורה באשמת הרבנים האוסרים בלי כל טעם פירות היהודים ומתירים פירות הנכרים. היש בעולם עוד עם שהנגוד בין תורתו ובין החיים יגיע לידי כך שיאסרו את פרי עבודתו הוא לטובתם של אחרים?

גדולה השערוריה שעשו רבני ירושלים, וצריכים אנו לכבוש את פנינו בקרקע מחרפה אם אפשר לחלל חלול גם כל כך את שם התורה ואת כבוד עם ישראל. אכרי מוצא הביאו לירושלים תפוחי אדמה, ויצאו שמשי הרבנים והכריזו: תפוחי אדמה של היהודים אסורים. סוחר יהודי אחד הביא תפוחי אדמה מאיטליה, וחקרו הרבנים, אם באמת תפוחי האדמה של נוצרים הם, כי אם של יהודי ארץ ישראל הם חלילה, אז הם אסורים. ואחרי שנוכחו השמשים, שתפוחי האדמה החשודים הם באמת מאיטליה, ואחרי שלקחו בקשיש כנהוג׳ נתנו הרבנים את ההכשר.

הרעה שהביאו הרבנים לפתע פתאם על האכרים העמידה אותם על הצורך להגן על רכושם. בראשונה חפצו להשפיע על הרבנים ולהוכיח אותם על הרע שהם עושים, והחליטו לשלוח אליהם צירים ממושבות שונות. אבל הצירים נוכחו מיד, כי הרבנים מתיחסים ביחס של גסות והפקירות לשאלה זו׳ הנוגעת לחיי אלפי משפחות. הרבנים לא רצו גם לקבל את צירי האכרים ולא רצו לדבר אתם. חיים ברלין אמר, ששאלת השמיטה אינה נוגעת לו, את האסור הכריז בית־דין של החסידים. הלכו אל ה„בית־דין", וגם שם אמרו להצירים שאין זה נוגע, לבית־דין, בזה מטפל חיים ברלין. וכן הלכו הצירים מבית דין לבית דין ומרב אחד לשני. למרות כל בקשותיהם והפצרותיהם של הצירים לא קראו הרבנים לישיבה, אף על פי שהבטיחו להם את הדבר, וגם לא שמעו את דבריהם ולא ענו להם על טענותיהם. הרבנים פשוט לעגו להצירים, לא הציעו לפניהם גם לשבת בשבאו לביתם, אף על פי שבין הצירים היו יודעי תורה ואדוקים ובכל אופן היו כלם אנשים חשובים. לפיכך אין לתמוה, אם שבו הצירים בלב מלא התמרמרות וכעס.

אחרי ששבו הצירים הוחלט לקרוא לאספת מחאה. האספה נקראה בשם מושבות יהודה ונועדה בראשון. באספה השתתפו באי כח המושבות ועסקנים שונים מיפו וירושלים. האספה היתה צריכה לעשות רושם ברבוי המשתתפים ובפומביותה, היא היתה צריכה להביע את המחאה הגדולה הכללית נגד תעלולי הרבנים בירושלים. אולם בהחלטות האספה לא מצאה המחאה הגדולה שבלב את הבטוי הנכון.

ולזה גרמו סבות שונות. ראשית כל לא הכינו להם מסדרי האספה מראש שום תכנית קבועה. הם בעצמם לא ברור להם, מה הם רוצים להשיג על ידי האספה. ובארץ ישראל אספה גדולה שנקראה בלי תכנית קבועה ובלי מטרה מסוימה הריהי תמיד מקור נאמן להתרגשות יתרה. עבודתנו בארץ ישראל עשירה היא תמיד כל כך בחומר מתפוצץ, הרגזנות כל כך מצויה היא, כל כך גדולה, עד שכל אספה עלולה לנטות על נקלה הצדה ולהסתבך בדברים מביאים לידי התרגשות, אף על פי שהדברים אינם מן הענין כלל וכלל. ועוד דבר, כבר מקובל הוא בארץ ישראל, שהלשון העברית רשמית היא בכל האספות, כלומר אין אספה נפתחת אלא בעברית, וכל היודע את הלשון העברית מדבר רק בה, ורק מי שאינו רגיל בדבור העברי מתירים לו תמיד לדבר בכל לשון שהיא. ואע״פ כן אין כמעט אף אספה אחת בארץ ישראל שלא תשמענה בה צעקות בדבר הלשון. בכל פעם ופעם מתעוררת שאלת הלשון מחדש וטוענים ומתוכחים עד שמחלוטים בנוסח המקובל.

אותו מצב הרוח, אותם אי־הסדר וההתרגשות ואותו ריב־הלשונות, — מצאו להם מקום גם באספת המחאה בראשון. האספה נפתחה בז׳רגון, והמשתתפים בה היו מוכרחים לדרוש מן היושב ראש שינהל את האספה בעברית. אחד הנואמים היודע עברית חפץ דוקא לדבר ז׳רגון, וזה עורר רעש וצעקות שנמשכו זמן רב. אחרים מעסקני ראשון כעסו על שהכניסו לאספתם

את שאלת הלשון. הם לא יכלו להבין, כי אין שאלת תחית לשוננו פחותה בערכה משאלת הענבים והשמיטה, בכל אופן. האספה וודאי צדקה בהתמרמרותה נגד השגת גבולה של העברית בארץ ישראל. את יחסנו זה אל לשוננו העברית אנו צריכים להדגיש בכל פעם ופעם. יקר לנו דבר זה יותר מן השלום ומן הסדר באספה.

זה זמן רב שלא היו אספות גדולות בארץ ישראל, וכשנזדמנו סוף סוף לאספה רבת העם, נתעורר כמובן החפץ לדבר גם על ענינים כלליים. ויש שאספת המחאה נהפכה למיטינג כללי, וכה שררו אותה ההתרגזות ואותה הנטיה הצרה שהיינו רגילים לראות באספות גדולות ברוסיה. מתאספים רופאים לדון בעניני רפואה ובריאות והם מחליטים: היות שסדר הממשלה וכו' וכו',— ובכן נחוצות בחירות כלליות, חשאיות וכו' וכו'; מתאספים מורים או מהנדסים לדבר על עניניהם הם ומקבלים החלטה: היות שסדר הממשלה הוא כך וכך ובכן נחוצות בחירות כלליות, חשאיות, וכו' על פי הנוסחה הידועה. כן היה גם פה. הכל מרגישים את הצרך בהסתדרות כללית, ועל כן השתמשו הנואמים במקרה הראשון שבא לידם ודברו על נחיצות ההסתדרות ועל השאלות השונות הקשורות בה. אמנם הקשר שבין שאלת ההסתדרות הכללית ובין שאלת השמיטה לא היה כל כך ברור, אבל האם במיטינגים ברוסיה היה הקשר שבין שאלת המצב המדיני ובין השאלות הפרטיות חזק יותר? היו גם נואמים שהרחיקו עוד יותר ודברו ע"ד שאלת החנוך, ע"ד ההשפעה על בתי הספר וע"ד תפקידו של הדור הצעיר. כל זה הפריע הרבה בעד מהלך האספה והחליש את כחה של המחאה.

ברור השאלה הראה, כי הרעה שיביאו רבני ירושלים באסורם מוסרית היא בעיקרה. ההומרות שאיזה רבנים באים להטיל על הצבור פסק כחן ואין משגיחין בהם יותר. ומלבד זה אין האכרים תלויים במדה גדולה בקונים יהודים, גם בנוגע ליינות המושבות,—אבל אם התפרצה המחאה העזה מלב כל הנאספים לא התפרצה אלא מפני עלבון האומה שיש באסור הזה, מפני שפלותם של האנשים המשתמשים בשם התורה לטובת עסקיהם הפרטיים ולטובת שאיפתם לחזק החלוקה ולהחזיק שלטונם בירושלים ההולך ונשמט מידיהם.

גם האדוקים שהשתתפו באספה התיחסו אל הרבנים האלה כמו אל רמאים ונוכלים. הספור הפשוט ע"ד קבלת פני הציירים בבתי הרבנים וע"ד התיחסותם של הרבנים אל שאלת החיים של האכרים עורר רגשי בוז בלב כל הנאספים.

ואם לא היה כל פרוד בין הנאספים בנוגע אל השמיטה ואל הרבנים האוסרים את יבול היהודים ומתירים את פירותיהם ואת יבולם של הנכרים היה הבדל גדול ביניהם בנוגע למסקנות היוצאות מהעובדות ומהיחס הזה. היו נואמים שהציעו להפסיק כל מו"מ עם הרבנים, לחדול מפנות אליהם: קראו תגר על הפשרות שהיו עושים קודם, על המעשרות והתרומות שהנהיגו במושבות. ההצעה הזאת היתה היותר רחבה, וצריך להצטער, שהאספה לא מצאה בה די כח לקבלה ולשים קץ לכל השקרים המוסכמים השולטים. שלטון בלתי מוגבל בחיי האכרים בא"י. אבל הרוב הגדול של האספה לא רצה להתיצב על הדרך הזאת. הוא רצה רק למחות נגד אחדים מהרבנים האשכנזים, שלפי ההכרה הכללית עשו נבלה בעמם ובגדו בו וברוח תורתו. היו נואמים שאמרו לתקן את המצב על ידי השתדלות למנות רב בר-סמכא בירושלים. בעלי ההצעה הזאת מאמינים, שאילו ישב בירושלים רב גדול בתורה, אוהב-ישראל, בעל לב טהור ונקי כפים,—אז לא היה מקום למקרים מעציבים כאלה, כמו שלא היה להם מקום, כל זמן שבראש רבני ירושלים עמד ר' שמואל סאלאנט. נואמים רבים הציעו להלחם נגד הרבנים על ידי השתדלות להוציא את החלוקה מידיהם. הציעו לפנות אל אנשי השפעה בחוץ לארץ בהצעה, שלא ישלחו יותר לרבנים את הנדבות המיועדות לירושלים ולמוסדות הצדקה שבה. בעלי ההצעה הזאת חושבים, שאם יבארו לכל, שכספי החלוקה נמצאים בידי אנשים שאין אמון בהם ושהם נחלקים בלי כל דין וחשבון, אז נקל יהיה להשפיע עליהם שישלחו את הכסף לאנשים אחרים שיעבדו ע"פ תכנית ידועה ותחת השגחת הצבור. ואם רק יוציאו את כספי החלוקה מידי הרבנים שכבשו לעצמם את השלטון, תוטהר ירושלים מהרפש הגדול שנצבר בה, מן הזוהמא המעטה חרפה על כל ישראל. ברור היה כמובן, שאי אפשר לעשות ביום אחד תקון גדול כזה בחלוקה, ועל כן הציעו אחרים להתחיל בתעמולה נגד החלוקה בכלל ולשבר את קופסות החלוקה הנמצאות בבתי רבים בגלות. אולם הרוב הגדול של חברי האספה הבין את קושי המלחמה הזאת ומלבד זאת לא הסכים לאמצעי אלמות נגד הרבנים והחלוקה. בחכה נתקבלו הצעות יותר פשוטות, פחות קצוניות. הציעו לקרוא לאספות מחאה גדולות בירושלים, לפנות בקול קורא לישבי ירושלים ובגלוי דעת ליהודים בגלות. בהסכם כללי נתקבלו גם ההצעות לבלי להתחשב כלל עם אסור הרבנים ולפתוח חנות מיוחדה בירושלים למכירת ענבי המושבות, ויחד עם זה להכריז חרם על החנונים שעשו בשנה הזאת חוזה עם הכורמים הנכרים ולבלי למכור להם כלום במשך חמש שנים.

ההצעות לא העמדו למנין מפני חוסר הזמן. הן נמסרו לועדה מיוחדה שתערוך אותן לפי רוח האספה. את הדבר העקרי לא הספיקה האספה לעשות בעצמה, ועל ידי זה נחלש רושמה.

אבל לא ההחלטות שנתקבלו ושהיו יכולות להתקבל הן העיקר. העיקר הרגש שמלא את כל חברי האספה, וזה היה רגש של התמרמרות חזקה וכעס נמרץ נגד הרבנים ותעלוליהם. ואם גם יחליש הועד המנסח את עוז של ההחלטות מפני הנמוס, אין בכך כלום. ההכרה הכללית היא שרבני ירושלים עשו נבלה, וכל יהודי שיש בו ניצוץ אהבה לעמו מוחה בכל לבו נגד השערוריה הזאת ונגד חלול השם העברי שנעשו בירושלים.

י. ל.

ברוסיה.

צרת היום—הגזרות של שוורץ. החדשות גם הישנות.

כי הגיעה שעת קבלת התלמידים לבתי-הספר העליונים, ואלפי יהודים התחילו נדחקים לבתי-הספר, לדפוק על פתחיהם, ואין פותח. והצער גדל עוד יותר בשנה זו, שנת התמעטות התלמידים בכלל. יש בתי-ספר שמספר המקומות הפנויים בהם גדול מאד. הצעירים הרוסים ממעיטים להכנס לבתי-הספר, כי אי נפשם עכשו לתורה ולחכמה. והיהודים המשתוקקים למדע—מורחקים בזרוע כי מוטב להם שיהיו המקומות פנויים, הקתדראות עזובות ויתומות והפרופיסורים מטיפים לפני כתלים ריקים, משיתירו ליהודים להכנס יתר על הנורמה.

והנה נכנסים לאוניברסיטה הפטרבורגית ל"ה יהודים בין אלף נוצרים. לאינסטיטוט הפוליטכני ארבעה יהודים בין 1260 אי-יהודים, להאקדמיה לאמנות יהודי אחד, להקורסים של ביסטוזוב שלשים בין אלף וחמש מאות, והכניסה. על היהודים לאינסטיטוט ההררי, לחבור הדרכים, להאינסטיטוט האיליקטרוטיכני, להאקדמיה לרפואה, להפקולטט הפילולוגי הריי מתלמידים ועוד אסורה לגמרי.

והיהודים, בעלי בתי-הספר הבינונים הפרטיים, שהצירקולר האחרון של שוורץ, שלל מאתם לא רק את הזכיות שלהם, אלא גם את זכות קיומם, מפני שהיהודים ודאי לא יחפצו למסור את בניהם לבתי-ספר בלי זכיות, — נתאספו בפטרבורג להתריע על זה—ושוורץ לא קבלם. אומרים שסטוליפין מתנגד לצירקולר האחרון, אך מי יאמר לשוורץ: מה תעשה?

מלבד הגרושים הרשמיים, הנעשים על יסוד „החוק", מודיעים עוד ע"ד גרושים חדשים על יסוד „הרצון הטוב" של הצבור הרוסי של קהלות האכרים.

בסיציבקה, מקום משכנו של מי שהיה נשיא הדומה חומיקוב, חלמו האכרים חלום, כחלומו של חומיקוב, כי בבקר לא עבות אחד קמו משנתם ואין יהודים בסיציבקה הקדושה. באו לפתור את החלום. נכנסו כולם לאספה והחליטו: להגיש בקשה על-דבר גרוש כל היהודים ממקום זה. שר-המחוז נסה להתנגד ולהוכיח, כי שאלה זו טעונה ברור ודרוש לזה רשיון מיוחד מאת הגוברנטור, אך האכרים לא שמו לב לדבריו וגזרו מפורש, כי עכשו צריכים כל היהודים להגרש מהכפר.

וכשהאכרים גוזרים - - נוהגים ברוסיה לקיים, כשהגזרה אינה נוגעת אלא ביהודים. כי מה-בכך אם ישלחו איזה קומץ של יהודים מסיציבקה? וקיוב תוכיח. גם ע"פ נוסח אחרון, אחרי כל התחבולות והתרופות ל„שם הבנים" וב„זכות הבנים" ועל סמך תעודות שונות, גורשו משם מאות משפחות,—ומה בכך אם גם מסיציבקה יצא „הרוח" היהודי ולא ירע ולא ישחית לתושבי המקום?—

בגליון הקודם הבאנו את התקנה המצוינה והסגולה הבדוקה נגד ...יריה שמצא טולמצ'וב: אסר על רופאים יהודים להמנות על פלוגותו של ...צלב האדום", העוסק ברפוי חולי החולירה. והנה עכשו הוברר, כי גם מרכז ...צלב האדום" עושה כן: בוחר במות החולים' ממסור אותם לידי רופאים יהודים.

צריך היה „הצלב האדום" בפטרבורג לשלוח לערי השדה פלוגה של ...עים רופאים להלחם עם המגפות. אך לא יכל למצוא בעיר הבירה מספר ...זה של רופאים, שיסכימו לצאת לערי השדה, ולמרות השכר הטוב ...נה החברה לא נמצאו לה אלא עשרה רופאים. וסבת הדבר ז. י. א, מפני ...יטו ראשי החברה לשלוח לערי השדה דוקא רופאים רוסיים ולהעמיד ...אותם בראש הפלוגות הסניטריות.

וזהי הפעם הראשונה שב„צלב האדום" מורגש דחק כזה. גם בימי ...מה היפונית היה מספר הרופאים שרצו להכנס אל הפלוגות גדול ממספר ...אים הדרושים. אז לא הבדילה עוד החברה בין יהודים לאינם־יהודים, ובין ...יהודים נמצאים למכביר רופאים הנכונים לעבור במקום סכנה.

אך חברת „הצלב האדום" חוזרת עתה בתשובה ואומרת: יהרג ואל ...! מוטב שיעונה העם ויסבול ואל יתרפא בידי יהודים.

מן המעציב עד המגוחך במצב היהודים ברוסיה יש רק צעד אחד. ...כזה עשה לו אחד משונאי היהודים, ההולך, כנראה, בעקבותיו ...המיניסטר־להשכלה שוורץ: הוא הנהיג נורמה פרוצינטית... למקנה ...יהודים.

חכם כזה הוא ראש העיר הורול אשר בגלך פולטבה. על שדה המרעה ...העיר מצאו מתיחן תמיד בשלום ושלוה בהמות היהודים והנוצרים גם יחד. ...נטה פרה יהודית לפני סוס נוצרי, וסוס יהודי אבל עשב כשור רוסי. ושום ...לאומית לא היתה בין בהמות השדה. אך בשנה זו החליט ראש העיר ...לעשות מעשה פטריוטי שיש בו ממש: הלך ואסף את היהודים תושב... והזהיר בהם, שהוא קובע נורמה לבהמות היהודים, ויותר מעשרה אחוזים ...מקנה היהודי לא ירשה לרעות בשדות העיר.

כך נושאות גם הבהמות היהודית בעול הגלות...

בשלוה ומנוחה שלמה עברו שנים אחדות על השעורים למורים עבריים ...—מיסודה של חברת „מפיצי השכלה". התלמידים רכשו להם ידיעה ...בלמודים העברים והכלליים, ובגמרם את חק למודם נבחנו בידיעותיהם ...הדירקטור של בית הספר לעם שבפלך גרודנה ועוד דיפוטטים, וכשעמדו ...קבלו תואר „מורים למתחילים". וכבר יצאו מן הבית הזה כששים ...שנתקבלו כאמון ובסבר פנים יפות מאת הקהל היהודי, כבר נתפרסמו ...בין הצעירים היהודים, וגם בשנה זו באו להבחינות יותר ממאה ...לזכות בשלשים המקומות הפנויים שנמצאים בבית־ספר זה.

ונבואם נודע להם, כי צרה עינו של שוורץ גם בקרן־זוית זו. וכציר... ...שלח להמפקח על גליל־הלמודים הוא מונה גם את השעורים בגרודנה בין ...הפרטיים, האובדים את זכויותיהם. ומעכשו אין רשות לתלמידי ...להבחן במעמד דיפוטטים, אלא הם נחשבים באיקסטירנים, הטעונים ...בחינה על־יד בתי־הספר של הממשלה, או על־יד גליל הלמודים בוילנה, ...מקומות אחרים.

ושעורים מחוסרי־זכיות ודאי לא ימשכו עוד כל כך את הצעירים.

...סגריה יהודית לאחר מיתה:

בקרוב עתידה להועד בפטרבורג כנסיה אינטרנציונלית של אמני המוסיקה ...לשם התחרות לקבל פרס על שמו של הקומפוזיטור היהודי הגאוני, ...שטיין. בכנסיה זו צריכים היו להשתתף אמנים יהודים מכל הארצות ...ולפיכך הגיש הדירקטור של הקונסרבטוריום הפטרבורגי, גלזונוב, ...תדלות לפני המיניסטריום להתיר להיהודים להשתתף בהתחרות זו ולתת ...זכות ישיבה לימי הקונגרס, אך המיניסטריום דחה את ההשתדלות הזאת.

...רובינשטיין היהודי, מיסד דקונסרבטוריום הפטרבורגי ואחד מגאוני ...שהרים את כבודה של רוסיה והקדיש לרוסיה את כל כחותיו ...— בא על שכרו לאחר מותו: לאחיו בני עמו לא ניתנה הרשות ...להתחרות בפרס המוקדש לשמו!...

ומענין הוא, כי הגזרה חלה רק על יהודי רוסיה ולא על יהודי חוץ־... מפני שיראה היא הממשלה הרוסית להרגיז את הממשלות שבנותיה ולעורר צחוק בגזרה זו בספירות הצבור האירופי, על אשר היא מבדילה באמנות בין יהודי לאינו יהודי, ותוששת שמא, וכשתערך התחרות כזו בחוץ־לארץ, תאמר ממשלת הארץ ההיא: מה את גוזרת גזרה על יהודי שלי, אף אני אגזור גזרה על יהודיך. ובמה שנוגע לקבלת פרסים ואותות־כבוד בחוץ־לארץ—כשרים הם הפרסים שמקבלים גם יהודים מרוסיה, שהרי אז רוסיה מתפארת ברוסים שלה הנוחלים כבוד בארצות נכר.

— מודיעים לנו מורשה, כי „הצפירה" תתחיל לצאת בראשון לאוקטובר ש"ז.

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

הצעד הראשון והיותר חשוב וממשי של ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית אשר בברלין נעשה בימים האלה. זה כמה שחשבו חובבי הספרות העברית להקים בנין קבוע להספרות, ועכשו נאספו חברי הועד ההסתדרותי בברלין ויסדו חברות מניות עם הון יסודי של חצי מליון מרק להוצאת ספרים עברים. סכום מסוים כבר נאסף באותו מעמד, והחברה הגישה השתדלות בדבר רשיון רשמי וכשתקבל אותו תגש לעבודתה.

תקנות החברה והתכנית של הוצאת הספרים טרם נתפרסמו. אולם בדרך כלל אומרת ההוצאה להושיב ועד של סופרים וחכמים ולהוציא בלשון עברית סריה שלמה של ספרים מקוריים ומתורגמים בכל מקצועות הספרות והמדע. מרכז המוסד יהיה בברלין. המוסד יהיה עומד על בסיס מסחרי, ואולם ועד מפקח מצד ההסתדרות העברית ישתתף בתמידות בהנהגתו. יחסו של המוסד הזה אל ההסתדרות יהיה דומה להיחס שבין הבנק הקולוניאלי ובין ההסתדרות הציונית. ראשי המשתתפים במוסד הזה הם ש"י איש־הורוויץ. א. גיודיץ וה. זלטופולסקי. כנראה תשתתף במוסד זה גם חברת „תושיה".

בכלל נראו בימים האחרונים סימני תנועה בהסתדרות העברית. בזמן האחרון נוסדו אגודות באמריקה, באפריקה, בארץ ישראל וגם בערי רוסיה, אע"פ שלפי הערך לא גדול הוא עדיין ההד שמצאה התנועה הזאת ברוסיה. ראשי ההסתדרות סדרו אספות־תעמולה אחדות במקומות הרחצה, והאספות הצליחו כולן.

הדיפוטט הציוני של בית־הנבחרים האוסטרי, אדולף שטנד, עוסק בהגשמת רעיונו על דבר ועידת הצירים היהודים שבפרלמנטי אירופה. הועידה תקרא עוד עד הכנסיה הקולטורית, ובין השאלות שתדון בה צריכה לתפוס את המקום הראשי שאלת הכרת הלשון העברית ע"י הממשלות ללשון הלאומית של העם היהודי.

צרות הנודדים — זוהי עכשו שאלת היום בארצות הברית. הפקידים שבנמלים מבקשים עלילות ותואנות ומשיבים את הנודדים על עקבם אע"פ שאין בהם כל פסול. הממשלה אינה אומרת די בחומרות הנהוגות עד כה והיא דוחקת בפקידי הנמלים לזהר יותר ויותר ולדקדק עם המהגרים כחוט השערה, ופקודה חמורה נשלחה שוב לכל פקידי הנמלים לבדוק היטב, אם אמנם יוכל הנודד לפרנס את עצמו, ואם אין לחשוש, שמא יפול למשא על הצבור.

והגזרה הגלוויסטונית הטילה רעש בחוגים היהודים מפני שזהו הפעם הראשונה שנגזרה גזרה על הנכנסים דרך גלוויסטון. אמנם צעקנית היתה יותר מדי הריקלמה של יט"א, מודעותיה על דבר קבלת חבורות של נודדים, הפגישות בנמל הגלוויסטוני, אך בכל זאת לא עלה על דעת איש, כי את הנודדים הללו ימנו על המהגרים הבאים על פי הזמנה מארצות הברית. גם הנודדים וגם עסקני הצבור פנו בהשתדלות לממשלת אמריקה. הממשלה עשתה חקירה ודרישה ושלחה בחזרה את הנודדים במספר 84 אנשים שאמרו, כי הבטיחו להם למצוא בשבילם עבודה באמריקה. גם השתדלותם של עסקני הצבור שבקרו את מיניסטר המסחר לא הצליחה.

מנהיגי יט"א, ובראשם מר זנגביל, לא יכלו, אפוא, לעשות דבר, זולתי—למחות נגד חומרות הפקידים. בבואם לברימן כבר מצאו שם את המהגרים שהושבו על עקבם, אחרי חקירה ודרישה נתברר להם, כי רק תואנה בקשו להם הפקידים ולא כחוק עשו כשלחם את הנודדים חזרה. את המוחזרים רופאים, והם בקרו גם והעידו, כי שלמים ובריאים הם בגופם ומוכשרים לעבודה, אלא שהפקידים נהגו עמם על־פי שרירות לבם בלבד.

כדי לפיים את המהגרים האומללים, שנשארו עכשו בחוסר כל אחרי שמכרו את כל כלי ביתם בארץ מולדתם,—החזירו להם ראשי יט"א את הוצאותיהם, שעלו ליותר מחמשת אלפים רובל ושלחו אותם לבתיהם.

עכשו דנים ראשי־יט"א בשאלת סדור הנדידה אם אפשר עוד להמשיך בתנאים כאלה את שליחת הנודדים דרך גלוויסטון.

בַּצִּיּוֹנוּת.

קבלנו מאת הוה"מ את החוזר ד' הזה:

את חוזרנו זה אנו רוצים להקדיש לשאלות-הסתדרותנו, לחיי האגודות ופעולותיהן בכל מקצועות העבודה הציונית.

זה זמן רב שלא דברנו בעניני ההסתדרות ולא נתנו להאגודות ולהקבוצות שלנו תמונה ממצב התנועה. הידיעות הקצרות הבאות בעתונינו המפלגתיים ודאי אינן מספיקות, והאגודות הרי צריכות הן לדעת, מה עושית ואיך עובדית הקבוצות והאגודות בכל רחבי הארץ. אפשר שאי-ידיעה זו היא שגרמה במדה ידועה להתרשלות בעבודה: נחלש הקשר בין האגודות. עכשו רוצה הוה"מ למנות את החסרון הזה.

התמונה הכללית. פעולתן של האגודות והקבוצות שלנו נצטמצמה רובה בקבוץ כסף. אולם, לצערנו, גם עבודה זו אינה מתנהלת כראוי, גם הוא רובצת כלה כעול כבד על יחידים. ועדי שוקלים נבחרים כמעט שאין בשום מקום, והסבה מובנת. אולם גם קבוצות העסקנים הנמצאות בכל מקום והעובדות פחות או יותר את עבודתן, גם הן כמעט שאינן מתאספות ואינן דנות בשאלות הציונות ואינן מחלקות ביניהן את העבודה. מאליו מובן שהיחידים אין בכחם לעשות את כל הדרוש ולמלא את כל המוטל על האגודה. נעשות רק העבודות שכבר נשתרשו בהסתדרותנו ונתפרסמו בעם, כגון גבית שקלים וקבוץ נדבות לטובת הקה"ל. עבודות אחרות אינן נעשות כלל או נעשות בדרך ארעי ובהתרשלות.

זוהי התמונה הכללית של החיים ההסתדרותיים במובנם הצר והמוגבל.

אולם אין פעולות הציונים מצטמצמות בפעולות האגודות והקבוצות הציוניות. ע"פ רוב עוסקים הציונים בתור יחידים בכל צרכי הצבור, מיסדים מוסדים צבוריים או משתתפים ביסודם. החברות להלואה וחסכון, החדרים המתוקנים ובתי-הספר, הביבליותיקאות, החברות הספרותיות, החברות של „חובבי שפת עבר"—הריהן ע"פ רוב פרי האיניציאטיבה של הציונים ותוצאת עבודתם. גם בעניני הקהלות הם משתתפים, ויש שהשפעתם ניכרת בסדרי הקהלה ובפעולותיה, ואין לך ענין צבורי לאומי או תרבותי שאין הציונים היחידים מטפלים בו. אבל אין קשר בין פעולותיהם הצבוריות הללו ובין עבודתם ההסתדרותית. אין העבודה הצבורית נחשבה בעיניהם לחלק בלתי נפרד מתכנית הפעולות של הקבוצות הציוניות, אע"פ שכתובה היא בהפרוגרמה הכללית שלנו. ההכרה, שהעבודה הצבורית של הציונים צריכה להיות טבועה בחותם ציוני-לאומי, שהיא צריכה להיות אחוזה ודבוקה בעבודות הציוניות ההסתדרותיות, שמרכז אחד—ועד של שוקלים או קבוצת עסקנים—המנהל את עניני הציונות בעיר, צריך לטפל גם בעבודה הצבורית ולהשגיח גם עליה, — הכרה זו עדיין לא חדרה לתוך החוגים הרחבים של ציונינו. עדיין מבדילים הם ומפרידים בין עבודה ציונית טהורה, שע"פ רוב אין בה אלא קבוץ כספים לטובת מוסדותינו, ובין עבודה צבורית ברוח ציוני-לאומי. ולפיכך רבים הם המקומות, שהשפעתם של הציונים ניכרת שם בכל עניני הצבור, ועבודה ההסתדרותית כמעט שאין שם; ומאידך גיסא אפשר למצוא מקומות, ששם רב הוא בערך סכום הכסף הנקבץ לטובת מוסדותינו, והשפעת הציונים בעבודה הצבורית כמעט שאינה ניכרת שם.

ועוד קו אחר צריך להבליט בתמונה זו.

החברות האיקונומיות והתרבותיות, ביחוד אלו האחרונות, נעשות במשך הזמן למטרה בפני עצמה להציונים המשתתפים ביסודן ובהנהגתן, גם כשהם מבינים את ערך העבודות הצבוריות ומקומן בתנועתנו. מאחרי שהקשר בין העבודות הללו ובין העבודות ההסתדרותיות רפה הוא עד מאד, הם משתקעים בראשונות עד שלא ישאר להם לא זמן ולא רצון לעסוק בעניני ההסתדרות, ויש שהם חושבים שבעבודה זו מלאו את כל חובתם לציונות, והם מתרחקים מכל עבודה אחרת ואפילו מהשתתפות כל שהיא. והרעה לא היתה גדולה כל כך, אלמלא היו העסקנים הללו נפרדים מן המנהלים את עניני הציונות, אילו היו מתישבים אתם בכל פעולותיהם, אילו היו זוכרים שהעבודה הצבורית של ציוני צריכה להיות נובעת מהכרתו הציונית, צריכה להיות אחוזה וקשורה בעבודתו הציונית. אילו היו מכירים בדבר זה לא היו קובעים תחום מיוחד לעבודה הצבורית, לא היו מוציאים איתו מתוך התכנית השלמה שקבעו ועידותינו האחרונות והיו מרגישים את עצמם חלקים בלתי נפרדים מן התנועה, מן ההסתדרות הציונית.

שני מקצועות עבודה. טבע הדבר מחיב, שעבודת ההסתדרות הציונית הנמצאת מחוץ לא"י ששם היא בונה את עולמה, מתפרדת לשני חלקים עיקריים: להעבודה בא"י ולהעבודה בארצות הגלות. שונים הם שני מקצועות העבודה הללו בטיבם ושונה הוא היחס של העובדים ושל ההסתדרות כולה אליהם.

העבודה בארץ ישראל. העבודה בא"י רובה היא עבודת בנין, בארץ זו אנו בונים את עולמנו, שם אנו יוצרים תנאי קיום לצבור יהודי: בעבודה זו עדיין לא יצאנו מתקופת ההכנה תקופת הכשרת התנאים המוקדמים. הישוב בא"י אין עדיין בכחו לעמוד ברשות עצמו, תלוי הוא עדיין בדעתה ובעזרתה של הגולה. אין הוא יכול עדיין להתפתח, להתגדל ולהתחזק מאליו, מתוך עצמו.

תעודת ההסתדרות הציונית היא לחזק את הישוב, לשכללו ולהגדילו, עד שיוכל לעמוד ברשות עצמו ולא יצטרך עוד לעזרה מן החוץ. תעודתנו היא לברא תנאים המכשירים את העברת מרכז של התנועה, (לא במובנה ההסתדרותי של המלה מרכז) אל הארץ שבה היא רוצה להגשים את מטרותיה.

ובאיזה אופן תוכל התנועה הציונית למלא את התעודה הזאת? רק דרך אחת לפניה לע"ע: העבודה המעשית. ובכדי עבודה זו הריהי בהכרח יוצרת מוסדים ממוניים שונים, בנקים קופות מיוחדות לשם מטרות ממשיות, שרק בעזרתם תוכל ההסתדרות לעבוד את עבודתה, לקנות אדמה להכשירה ולהלק... ירמתישבים, לנטוע יערים, להגדיל את המסחר ואת תרש... המעשה וכו' וכו'. בגלל עבודה זו יש שנהפכת התנועה למוס... שהאמצעים הנוהגים לו יכולת לעבוד ולבנות, שהכסף לו ע... ולא האנשים ושנוי דעותיהם וחייהם, ואחת היא לו איך ובאיזה אופן נאסף הכסף, מי הם הנותנים ומשום מה הם נותנים.

בנוגע לעבודה זו הפקידנו, תפקיד האגודות המקומיות ההסתדרויות הארציות הריהו פשוט מאד. חובתנו היא להספיק אמצעים להההנהגה הראשית, להנהגת המוסדים המיוחדים, צרכי עבודתם. בעבודה זו אי-אפשר לנו להשתתף באופן יש... לא אנו העושים. טבע הדבר מחיב שהמוסדים המרכזיים של ההסתדרות הציונית שבכל הארצות הם העושים הבונים והמנהלים אמנם יכולות להשתתף בעבודה זו השתתפות בלתי אמצעית קבוצות ציונים, אבל אז הן בוראות לזן מוסדים מיוח... חברות מיוחדות לשם קנית אדמה, לשם יסוד מושבה, לשם בית-חרשת וכדומה, ואין בינם ובין המוסדים המרכזים אלא רשמיותם בלבד.

אולם צריך לציין, שבשעה שעל המוסדים המרכזיים...

...רית ועל אופן עבודתם יכולים אנו להשפיע ע"י הקונגרסים ...השפעה חזקה ומוחלטת, מפני שאנו הננו המתוים להם את הדרך, ...י המוסדים הפרטיים אין השפעתנו גדולה.

אולם מלבד העבודה של ההסתדרות ומוסדותיה הרשמיים ...פרטיים הקימים עכשו הולכת ומתגלה בשנים האחרונות שאיפה ...יות או יותר חזקה של יחידים לצאת אל א"י ולהשתתף ...השתתפות בלתי אמצעית בבנין עולמנו שם. שאיפה זו ודאי ...יינה טפוח וחזוק, ולאחרי שהציונות הכירה את עבודת הישוב ...מדרגה בא"י לאחד מיסודותיה, ודאי צריכה היתה ההסתדרות ...סיק בסדור הכחות הנמשכים אל הארץ, לאחד את הרוצים ...התישב בארץ לאגודות, להקל להם את כניסתם ואת ...תנחלותם. בעבודה זו היו יכולים וצריכים להשתתף לא רק ...מרכזים המנהיגים את ההסתדרות, אלא ההסתדרות כולה, ...יינרים האקטיביים שבכל עיר ועיר. אולם, לצערנו, לא ...יעה עדיין השעה לעבודה רחבה כזו. בא"י עדיין לא נגמרו ...בודות המוקדמות הדרושות לכך, עדיין לא נבראו כל אותם ...כרים שבלעדיהם קשה מאד ההתבצרות בארץ. וכע"ע אין ...להסתדרות, לאגודותיה וקבוצותיה כמעט עבודה אחרת בחו"ל ...ביל ישיב הארץ אלא זו של קבוץ כספים בעד מוסדותינו ...נקים בישיבה.

העבודה בגלות. בעבודה בגלות נהפך הסדר. בעבודה ...השתתפות האגודות והקבוצות הציוניות השתתפות בלתי אמצעית. ...ן העובדות והעושות. המרכזים יכולים רק לנהל את העבודה ...ק, להשגיח עליה. אין הם יכולים להוציא אל הפועל שום ...מן הדברים הנכנסים לחוג עבודה זו אלא ע"י האגודות ...קבוצות. בנידון זה המרכזים הם, המסכמים, המעוררים, ...מנחים בלבד, — העושים, ההורסים, הבונים הרי הן ...גודות והקבוצות.

ושונה הוא טיבה של עבודה זו מהעבודה בא"י. אין היא ...ות בנין בלבד. יש בה הרבה מן ההריסה ולפעמים מרובה ...ה על הבנין, שהרי לא צבור חדש אנו יוצרים במקום ...י, אלא בתוך צבור קיים אנו עובדים, ובעבודתנו הנובעת ...ך הכרתנו הציונית, ששנתה את יחסנו לכל הסובב אותנו, ...ע ולערכי חיינו, יש שמוכרחים אנו להרוס את הישן, ...כבר עלינו.

עבודה זו הריהי תכנה של התנועה. אין היא סעיף של ...עסה כתובה על גבי ניר, זוהי בטויה של התנועה הציונית־ ...מית, זוהי גלויו של הרעיון הציוני בחיי־יום־יום. כיון שנעשה ...ם ציוני, הריהו מביט באופן אחר על החיים, הריהו מתיחס ...ן אחר לדרישותיהם, הריהו שונא את צורות החיים הישנות ...ף לצורות חיים חדשית, ואת השקפתו זו האחרת, את ...זה האחר ואת שאיפותיו החדשית הללו הריהו מגשים בחייו. ...תנועה מביאה רק לידי גלוי את הדרישות ואת השאיפות ...מנסחת איתן בסעיפי עבודה, המוטלת על ההסתדרות ...חלקיה השונים.

העבודה בגלות בכל סעיפיה אינה חובה ואינה הכרח שלא ...ה, זוהי המציאות עצמה, גלוייה של התנועה הלאומית־ ...ית, ותעודתה של ההסתדרות להבליט את הקשר שבין ...ו ובין עבודת בנין עולמנו בארץ ישראל.

הקשר שבין שני מקצועות העבודה הציונית. ...כמה שנשאלה השאלה: מה לנו ולהעבודה בגלות, והרי ...ציונים משוללי הגלות הננו. אמנם כן הוא הדבר, הציונות ...את הגלות, אולם שלילה זו באה לידי גלוי לא רק ע"י יצירת חיים לאומיים שלמים בא"י, אלא גם ע"י יצירת תנאי־חיים בגלות, שיהיו מתאימים יותר לדרישותינו הלאומיות, לצרכינו הלאומיים והצבוריים שגדלו ונתרחבו. אנשים חיים מכיון שהם שואפים לפרוק מעל עצמם את עול הגלות, אי־אפשר להם להסתפק בבנין עולם שכולו טוב בארץ־העתיד. שאיפתם זו באה לידי גלוי בחייהם הממשיים בארצות מושבותיהם, כלומר בגלות. הגלות אינה פרושה פיזור העם בלבד, ושלילתה גם היא אינה רק קבוץ־גליות בלבד. מושג זה הריהו רחב יותר, הוא כולל בקרבו את אונס הטמיעה וההסתגלות ע"י המעטת דמותנו והגבלת צרכינו ודרישותינו מן החיים. המלחמה נגד אונס זה, היוצא ברובו מתוך סדרי החיים שאנו נתונים בהם, מתחלת בגלות עצמה, ומטרתה שנוי סדרי החיים הללו, שהרי אם לא כן הולכת ההסתגלות והטמיעה הלך וגבור, ודמותנו מתמעטת עד שאנו חדלים להרגיש צורך בחיי־קוממיות וחפש לאומי.

קשר זה אינו סוביקטיבי בלבד, הוא פנימי ואורגני. רעיון התחיה הלאומית אי־אפשר לו להתקמץ ולהצטמצם ברעיון הגאולה והכנוס. היא מקיף את כל בני העם באשר הם שם. הוא מחיב לא רק יצירת צבור יהודי בא"י, אלא גם יצירת תנאים נאותים לחיי יהודים בעלי הכרה לאומית וקומה זקופה מחוץ לארץ זו. ומלבד זה אין רעיון התחיה הלאומית מתגשם בבת־אחת, אלא קמעא, קמעא. ומכיון שהוא נעשה לכח פועל הריהו מתגלה בחיי־שעה של הפרט והכלל בארצות הגלות ולא רק בבנין חיי־עולם בארץ העתיד בלבד.

אילו אפשר היה הדבר, ודאי היינו צריכים כולנו לעזוב את ארצות גלותנו וללכת לארצנו ולבנות שם את עולמנו. ואז היתה זו שלילת הגלות המוחלטת. אולם הדבר בלתי אפשר הוא לכולנו, ומוכרחים אנו לצעוד צעד אחרי צעד, להניח בבנין עולמנו אבן על אבן, ומאחרי שאנו מוכרחים להשאר בגלות עד שיבראו בא"י התנאים המכשירים כניסת המוני יהודים, הרי אנו צריכים למצא ספוק כל שהוא לדרישותינו החדשות מן החיים.

העבודה בגלות, שמטרתה לתת את הספוק הזה, אין ערכה הלאומי חשוב ביותר אם אין היא אחוזה וקשורה בהעבודה בא"י. אי־אפשר להלחם באונס ההסתגלות והטמיעה, אם אין תקוה לפרוק את עול הגלות לגמרי. אי־אפשר לאדם, שנתעורר בו הצורך לחיי־חירות לאומיים, להגביל את דרישותיו למפרע ולהסתפק בחירות לחצאין. והרי אנו רואים איך הולכים ומתנונים כל אלה שהתרחקו „מהדמיונות והחזיונות" שלנו ועסקו רק במלחמה נגד הטמיעה וההסתגלות: תנועה לא יצרו ולא ייצרו לעולם.

וכן גם העבודה בא"י, שמטרתה להניח יסוד לבנין עולמנו, ליצר את הצבור היהודי, רוח חיים מסתלקת הימנה, אם אין היא נשענה על התנועה, על העבודה בגלות, המספיקה לה כחות חדשים. כי אז אין עבודה זו אלא עבודת מוסד או חברה, והיא מתנונת והולכת, שהרי אז נסתם מקור נשמתה וחייה.

אומרים: כל זה נכון, וזו היא הלאומיות העברית שהכל מורים בה, אולם ההסתדרות הציונית עבודה מיוחדת לה ובה בלבד היא צריכה לעסוק מבלי לנטות הצדה. ושוכחים האנשים הללו שע"י ההבדל הזה שהם מבדילים בין הלאומיות ובין הציונות, שבעקירה זו שהם עוקרים את העבודה הציונית מתוך העבודה הלאומית, את נשמת התנועה הציונית הם קובעים והרי הם משפילים אותה עד למדרגה של חברה ספצילית, המצטמצמת בחוג פעולתה הצר והעומדת מחוץ לחיי־יום־יום

וצרכיהם. ההסתדרות הציונית צריכה להיות בטויה השלם של התנועה הלאומית היהודית ותנועת התחיה והגאולה. בציונות צריכה תניעה זו לה תכנס כולה.

מצב התנועה כעת. בתקיפות הקודמות שעברו על תנועתנו לא היתה הכרחית כל כך הכרת הקשר האורגני הזה שבין שני מקצועות העבודה הציונית. התקוות לגאולה קרובה, המעוף הגדול של השנים הראשונות הוא שנתן חיים לכל האגודות והקבוצות הרבות, שצמחו ככמהין ופטריות בכל יום ויום מאליהו בלי עזרתה של ההסתדרות. התקוה הגדולה להשיג בבת אחת את המטרה האחרונה אם רק יחגור העם את כל כחותיו היא שעוררה את הלבבות, היא שהקימה לנו את העסקנים הרבים שעסקו בעבודה הציונית באנרגיה עצומה.

עכשו נשתנו הדברים. תקוות לישועה פתאומית ולגאולה קרובה אין. התחילה תקופה של עבודה מודרגת. של הליכה צעד אחרי צעד. עשינו אמנם בימים האחרונים צעד גדול לפנים: כבשנו לנו מקום בתוך היהדות הטורקית, העתידה להשפיע השפעה מרובה על התגשמות שאיפותינו. גרמנו ע"י עתינינו לתסיסה עצומה בתוך יהדות זו, סדרנו יותר את עבודתנו הישובית בא"י ומתכוננים אנו להגדיל את העבודה הזאת ולהאדירה, כשרק יוסרו המכשולים המשפטיים וישתנו התנאים לטובה, — אולם התקוות הגדולות של הימים הראשונים אי־אפשר שתשובנה עוד. לפנינו דרך ארוכה ואנו הולכים עליה בצעדים מדודים ומסירים את אבני הנגף הרבות שעל כל צעד ושעל.

ובתקופה כזו צריכה ההסתדרות, כלומר מרכזה. קבוצותיה העובדות, לאחד את כחותיה אחדות יותר שלמה, להגדיל את פעולותיה ולהאדירן, מה שהיה נעשה אז מאליו בכח התקוות הגדולות צריכה ההסתדרות לעשות עכשו בכח פעולותיה המסודרות והמודרגות. העסקנים שנשארו על שדה העבודה, שנתקשרו עם התנועה קשר של קימא, צריכים להבין את מצבה של התנועה כעת ולהתאים אליו את פעולותיהם.

אנו היהודים אין כשרוננו גדול ביותר לעבוד עבודה מודרגת בתקופות מנוחה. אנו מתעוררים לעבודה נמרצה רק בעידנא דריתחא, כשמתרוממים גלי־החיים, בשעת שלטון התקוות הגדולות לגאולה קרובה. ולא רק בתנועתנו הציונית כך אלא בכל התנועות הצבוריות שלנו. עבודתנו הצבורית הריהי עולה ויורדת, עולה ויורדת, ולפי גובה העליה כן תשפל הירידה.

תנועתנו הציונית אי־אפשר לה בעבודה של קפיצות כזו. טיבה ותכונתה מחייבים שתתמיד העבודה, ולא עוד אלא שתתחזק ותשתכלל. מעוט העבודה של הסתדרותנו בא"י, למשל, גורמת לנו הפסד מרובה עד למאד, הפסד שקשה למלאו, שהרי אין אנו חיים בא"י ואין עולמנו שם נבנה מאליו. את עבודתנו בגלות אין אנו מזניחים אמנם לגמרי אף לרגע, שהרי אנו חיים ומבקשים ספוק לצרכינו, אבל הקשר שבינה ובין העבודה בא"י, הולך הלוך ורפה בשעת הפסקת עבודתנו, ולפיכך צריכים אנו להתחזק ולהתמיד בעבודתנו לכל סעיפיה.

חזוק ההסתדרות: קודם כל צריך לשים קץ להתפוררות העבודה. הקשר שבין העבודה הצבורית, העבודה בגלות, ובין העבודה בשביל א"י, צריך להיות בולט ומורגש לכל. כל עבודה צבורית הנעשית ע"י הציונים צריכה להיות טבועה בחותם הציונות. ולא עוד אלא שהיא צריכה להתנהל ע"י הועד או ע"י הקבוצה המנהלת את כל עניני הציונות. כל העסקנים והעובדים בעיר צריכים להתאחד ולדון יחד על כל מעשה ומעשה, על כל עבודה ועבודה. לא יחידים צריכים לפעול ולעבור על דעתם ועל חשבונם, אלא הסתדרות, והיחידים אינם אלא רק באי־כחם של ההסתדרות ושל הקבוצה.

לפי תקנות הסתדרותנו צריכים שוקלי העיר לבחור את הועד המנהל את כל עניני הציונות. סעיף זה אי־אפשר למלא עכשו במקומות רבים מסבות מובנות. אולם אפשר הוא שהעסקנים, שבידיהם נמצאות העבודה הציונית והעבודה הצבורית, יתחברו לקבוצה אחת וישתפו את כחותיהם בעבודה. באופן זה תברא גם דעת־קהל ציונית חזקה, שחסרונה מורגש עכשו כל כך. העסקנים בכל עיר ועיר צריכים להתאסף מדי פעם בפעם ולדון בשאלות העומדות על הפרק בציוניות ובחיי היהודים בכלל ובעירם בפרט. וכשיבואו במו"מ זה עם זה לעתים תכופות ודאי יוכלו לסדר את עבודתם סדור יפה וגם להשפיע השפעה ניכרת על חיי העיר. וכשתהיה השפעתם מרובה יותר אז בנקל ימלאו את כל חובותיהם להסתדרות ויתנו להוה"מ את היכלת למלא את חובותיו גם הוא. יודע הוה"מ שחובתו היא עכשו לחזק את הקשר שבינו ובין האגודות, לבא לעתים תכופות במו"מ עם הקבוצות והאגודות העובדות בערי המדינה, ואת חובתו זו הוא רוצה ומשתדל למלא בכל יכלתו. אולם חסר הוא האמצעים הדרושים לכך והרבה זמן וכח הוא מוכרח לאבד כדי למצא מוצא לכסף. אם תתחזק ההסתדרות, והקבוצות העובדות בערי המדינה תמלאנה את כל חובותיהן, אז יוכל הוה"מ לנהל את העבודה כראוי וכדרוש, יוכל להגדיל את מספר הנואמים והמסדרים, המבקרים בפקידתו את ערי המדינה, עד שאפשר יהיה לבקר במשך השנה את כל האגודות הקימות, אפשר יהיה להרבות בהוצאת ספרים וחוברות, לשכלל את עתוני המפלגה להשפיע השפעה מרובה ברוח התנועה ודרישותיה על מהלך העבודה של המרכזים הכלליים, ולהיות הכח הפועל והיוצר בחיי היהודים בארץ. הוה"מ יוכל לעשות כל זה אחרי ש... כי בכל מקום ומקום יש לו קבוצות עסקנים המשפיעות גם על חיי עירם ברוח הציונות, והן תמלאנה בדיוק אחרי כל פקודותיו והוראותיו.

תכנית של פעולה. אין אנו צריכים ואין אנו יכולים לתת לכם פה תכנית מפורטה של פעולות. במדה ידועה עשינו זאת בחוזרנו ב', רק על עיקר אחד צריכים אנו לדבר פה. כשם שההסתדרות הציונית בארץ צריכה להיות הכח היוצר בתוך כל היהדות של הארץ, צריכה להשפיעה עליה ולנהלה בדרך המובילה ציונה, כך גם האגודות והקבוצות המקומיות... ולפיכך צריכות הן להשתתף בכל עבודה צבורית שיש בה ... המלחמה עם הטמיעה, מן חזוק הרוח הלאומי והשאיפה להתחיה ולגאולה. והיה אם תצליח הקבוצה ותהיה בעירה לכח משפיע יוצר ופועל, אז תהיה עבודת קבוץ הכספים לטובת מוסדותינו ולטובת הסתדרותנו קלה מאד, כי על כן תהיה עבודה זו תוצאה ישרה מעבודתה הצבורית, מהתנועה שהקיפה הודות לעבודה הצבורית הזאת, את יושבי העיר.

המוציא י. ל. גולדברג. העורך א. דרויאנוב.

Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

קול קריאה.

הנה ספרי החדש „דרך חדשה בבאורי כה"ק" הפיק בע"ה רצון מכל ההגים בו, והבקרת הכירתהו לטוב ולמועיל מאד להבנת כה"ק*). ורבים הם המשתוקקים מאד לראות את ההמשך ממני. אולם לחפץ זה דרוש לי עוד עיון רב בכה"ק ובתלמוד, כי לכללים אחדים מכללי החדשים ברוח השפה שבכה"ק דרוש לאסוף עוד את החסר מכה"ק ולסדרו בסדר נכון, וכללים אחדים עדיין לא עובדו אצלי כל צרכם. ואנכי, לפי מצבי עתה, אינני מוכשר כלל לשים עבודה עיונית, כי מלבד אשר בלי העיון אינם יכולים לעביד עבודתם במצב כזה, כמאמר חז"ל: שמעתא בעי צילותא כיומא דאסתנא, הנה מצב רוחי עתה שולל מאתי כל נטיה לעבודה רוחנית. ולמען אוכל לשוב ולשום עיוני בכה"ק והתלמוד למטרת הבאורים דרוש לי ענין אשר ייטיב את מצבי החמרי; ענין כזה הוא הוצאת מאסף לבאורי כה"ק ולכל מקצעות המחקר שבשפתנו העברית, ובכן החלטתי לגשת בעה"ש אל המלאכה הזאת. להוציא מאסף חדשי בעל שני גליונות בשם „בית מדרש" לבאורי כה"ק ולדקדוק וליתר מקצועות המחקר של הלשון ולתת בו מקום גם לחקירות תלמודיות וליתר המקצועות שבחכמת ישראל, ולקצוב את מחירו שלשה רו"ב לשנה. והנה להוציא חפצי זה אל הפועל דרושות הוצאות הרבה אשר כסף החתומים, אם גם ירב מספרם לפי הערך, לא יספיק בשום אופן אף לחצין, לכן אני פונה בקול קריאתי זה אל נדיבי עמנו החובבים את כתבי קדשנו ולכל החברות הקולטוריות שבנו לקצוב לו תמיכה שנתית. ואת יתר החובבים אבקש להשתדל ולמצוא חותמים למאסף הזה. שמות התומכים אותי בכספם ובהשתדלותם יזכרו לתהלה ולברכה בראש המאסף. וכן אני מבקש מאת הסופרים אשר לבם נאמן לספרותנו העתיקה להעיר במאמריהם, בכל שפה שהם כותבים, את לב בני עמנו לתמכני בחפצי זה אשר תוצאותיו חשובות להבנת כתבי קדשנו. הנני חפץ לקוות כי עמנו שמוציא אלפי רבבות שקלים לשנה לצרכי דתו והשכלתו, לא יקמץ במכסת כסף מעטה לפי הערך לתועלת הבנת כתבי קדשו. את הנומר הראשון אחשוב להוציא לאור בעה"ש בחדש אלול הבא (בו יבאו כל הידיעות והפרטים הנוגעים לענין הזה) והנני מבקש מאת החכמים המובהקים בחכמת ישראל למהר לשלוח לי את מאמריהם איש איש במקצוע החכמה שהוא מומחה בו.

ווילנה. ד"א באראנוביץ.

לתשובה — מארקה בת ג' קפקות או מכתב גלוי כפול.

*) המבקר החרוץ מר ראנ"ל כתב עליו ב„הד הזמן" גליון 88 (שנה זו): המחבר שלפנינו נודע בתור מדקדק מצוין, ובקנטרס הזה הראה לדעת כי כחו בדקדוק לשון המקרא, כן גדול כחו גם בהבנת הלשון הזאת. מר באראנאוויץ מתאמץ למצוא כללים בלשון המקרא... והכללים יכולים להיות לעזר רב גם בבאור המקראות הנחשבים בין הקשים והסתומים. הקונטרס הזה הוא חבור שלא נשלם עוד, אך כבר יש בו כדי להועיל הרבה למעיינים במקרא, ואפשר לאמר בבטחה כי לכשיגמר החבור הזה יהיה לו ערך מדעי חשוב מאד, כי הרבה ממחיקותיהם ותקוניהם של האיקסיגיטים יבוטלו ע"י סקירותיו המקיפיות של המחבר הזה.

והמבקר החרוץ הד"ר י. מ. זאלקינד כתב עליו בשבועון „היהודי" גליון כג (שנה זו): הספר שלפנינו הוא מעין חוברת לדוגמא, ו„ההמשך יבא אם ירצה השם ואם ירצו חובבי כתבי קדשנו". מן המעט שנתן לפנינו המחבר כבר אפשר לשפוט שיש לנו פה להתחשב עם עבודה מדעית חשובה מאד שבודאי הוא שירצה השם ושירצו גם חובבי כתבי קדשנו שהספר יצא בקרוב מתחת מכבש הדפוס בשלמות. במדה יותר גדולה עוד מאשר בספרו „יפלס נתיב" מראה המחבר ידיעה והבנה מפליאה באמת בעמקותה בנוגע אל רוח השפה שבתה"ק. הספר הזה יחיד במינו ועתיד לעשות רושם גדול אפילו בחוגי הלמודים המוצרים, ואין ערוך באמת לתועלתו הרבה להבנת כה"ק. יש בו אוצר ממש של חדושים פילולוגיים ועקזעגעטיים וכו'.

אדריסתי במודעה שלי שמעבר לצד זה.

...מים חוברת א' של „השלח" כרך כ"ג. (יולי).

תכנה:

...זכיותינו.
...משה קליינמאן.
...) ה. ב. סלוצקי.
...חונית (א).
אריה סימון.
...(רשימה)
...קב רבינוביץ.
...ויהודי גאליציה
...ורות). ד"ר אברהם
יעקב בראוור.
...(ציור). יחיאל
יוסף ליבונטין.
...(ציור). יעקב לרנר.

ח) אברהם גייגר (למלאת מאה שנה להולדתו).
ד"ר א. ציפרינוביטש.
ט) על הציוניות הגאליצית.
מאיר היניש.
י) לתינוקות ולבית־רבן (בקורת).
ה. י. קאצנלסון.
יא) בתפוצות ישראל (V).
יהודי פשוט.
יב) מחשבות ומעשים (XXXIX).
רבי קרוב.
יג) למהותו של העונש.
יחיאל מיכל פינס.

...תקבלת החתימה לשנת 1910 על

„השלח" מכתב־עתי חדשי לספרות, למדע ולעניני־החיים.

КАЗИМИ

העולם

שבועון עברי.
יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרבוש מקלט-בטוח ע"י משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת באזל).

№ 33.

התכן:

1) על המצפה.

א) פינלנדיה תוכיח.

ב) יהדות מפגע בעיני יהודים.

2) חלום באספמיה. (סוף). — נ. סוקולוב.

3) משירי עם. (VIII—V). — ח. נ. ביאליק.

4) הספרות המדעית במערב (י"ב). — ד"ר ש. ברנפלד.

5) שכנים (רשימה). — אליעזר שטיינמאן.

6) לועידת הקראים. (שיחה עם חזן הקראים). — מ. קליינמאן.

7) מכתבים מארץ-ישראל (ז'). — י. ל.

8) בציונות. (חוזר ד').

9) בארץ ישראל.

10) ברוסיה.

11) בחוץ לארץ.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 35 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

מאת הנהלת „העולם“.

החותמים אשר אינם שומרים את נומרי „העולם“ כדי לכרכם אח"כ או אלה, אשר יש תחת ידם הנומרים 1 וגם 26 של „העולם“ ש"ז בשני אכזמפלרים מתבקשים להמציא את שני הנומרים האלה להמערכת. את המחיר ביחד עם הוצאת המשלה נשיב בתודה.

ע"ד הוצאת „הצפירה“.

הועד הזמני לחדוש הוצאת „הצפירה“ מתכבד להודיע בזה:

כי „הצפירה“ תחל לצאת בעריכת מר נחום סוקולוב מיום 1 לחודש אוקטובר ש"ז.

למרות חפצו והשתדלותו של הועד, לא עלה הדבר בידו להתחיל בהוצאת „הצפירה“ מיום 1 לחודש אוגוסט. רבים מן העסקנים הנכבדים לא הספיקו לכלות את מלאכתם בקבוץ החותמים עד הזמן המוגבל. ועד ראשון ביולי הגיע מספר החותמים רק מעט יותר ממחצית המספר שקבעני, והרוב הגדול מהם הם אנשים פרטים, ששלחו את כספם לא על ידי עסקנים כ"א שהתעוררו מעצמם בהיות עוד זכר „הצפירה“ חי בלבם והזדרזו להענות לקול הקריאה.

אולם כמעט כל העסקנים וגם הרבה מן החותמים עצמם חזקו דבריהם על הועד לבלי התיאש ולבלי סגת אחור מן המחשבה הרצויה הזאת. הם מבטיחים, כי כל טובי אחינו מכירים בערכו החשוב של המפעל ונחיצותו, אלא שבימי הקיץ, עונת המסעות למעיני ישועה והישיבה בכפרים וביערות, קשה וכמעט אי אפשר לפעול הרבה בענין צבורי או ספרותי ולו גם בענין חשוב שכזה. ולכן יעצו, וכמעט דרשו, לדחות את ההוצאה עוד לשני חדשים כלומר, עד 1 לחדש אוקטובר, שהוא גם ראשון לרבע שנה, ועד אז ימולא גם המספר הדרוש. ואמנם אך עתה התחילו שולחים גם איזה מן העסקנים כסף החותמים והשוברות.

על יסוד ההכרה הזאת וההבטחות האלו, ובשים אל לב מסירותם הנאמנה של הרבה מטובי אחינו במקומות שונים (שמותיהם עוד יזכרו לטוב במקום אחר) העובדים במרץ להגשמת הרעיון הזה ואלפי המכתבים שנתקבלו מכל קצוי ארץ, המראים עד כמה גדלה חבתם „להצפירה“—בא הועד לידי מסקנא לדחות את זמן הוצאת „הצפירה“ —

— ליום 1 אוקטובר שנה זו לא יאוחר! —

הועד מקוה, כי כל העסקנים הנכבדים יוסיפו אומץ בעבודתם וכל אוהבי שפתנו המכירים את הערך הגדול של בנין הבמה העברית בווארשא, (העיר המרובה באוכלסי ישראל יותר מכל ערי התחום והעיר המרכזית של מדינת פולין אשר בה יושב רוב מנינו ובנינו של עמנו ברוסיה), יהיו בבונים ויתנו ידם לנו לגמור את אשר החלנו.

פה מקום אתנו להשיב תשובה כללית.

א) לכל אלה השואלים בדבר העוזרים התמידיים של הרידקציה — הננו מודיעים כי במשך חודש זה יסדר מר נ. סוקולוב את המערכת באופן כי בראשית חודש סיפטמבר תוכל המערכת להתחיל את פעולתה ואז תפרסם הרידקציה עצמה כל הפרטים הנוגעים לשאלה זו. לע"ע נוכל להגיד בכלל כי ב„הצפירה“ המחודשת, ישתתפו כל טובי הסופרים העברים וכל כשרון ספרותי פורה ורענן ימצא בה מקום

ב) לאלה הפונים אלינו עם שאלותיהם ע"ד תנאי המכירה של גליונות בודדים הננו משיבים: כי מ„הצפירה“ לא ימצא: למכירה גליונות בודדים כ"א תשולח מדי יום ביומו רק לחותמים המשלמים למפרע בעד שעור ידוע (שנה מחצה וכו') אולם המשלח יסודר באופן כזה שבכל עיר ששם ימצא מספר מסוים של חותמים ישולחו כל הגליונות בחבילה אחת ע"י מסה"ב עם המסע הראשון היוצא מווארשא בכל יום, לסוכן קבוע בכל עיר אשר יחלק את הגליונות לכל חותם מיד אחרי הגיעם באופן שבערים הקרובות לווארשא יקבלו החותמים את הגליונות ביום צאתם מדפוס ובערים הרחוקות פחות או יותר ביום השני ולפי המרחק, אבל בכל אופן הרבה יותר קודם מאשר ע"י הפוסטא. —

בכלל תסודר פה הנהגה טובה מתוקנה באופן שהכל יעשה בדיוק נמרץ ובזריזות הדרישה. —

הכתבת למשלוח כסף:

Бр. Бахрахъ, Варшава, гр. Котцебуе, 10.

Bracia Bachrach, Warszawa, hr. Kotzebue, 10.

למכתבים:

Л. Капланъ, Варшава, Граничная, 6.

L. Kaplan, Warszawa, Graniczna, 6.

Га'олам — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, כ"ז אב, תר"ע.

ВИЛЬНА, 19-го Августа, 1910 г. — № 33 — WILNA, 1-ten September,

עַל הַמִּצְפָּה.

פינלנדיה תוכיח

נתפרסמה הצעת־חק ע"ד שווי זכיות נתיני רוסיה בפינ־לנדיה. ובהצעה החדשה הזאת יש סעיף—הסעיף הששי--המגדיר זכיות היהודים נתיני־רוסיה בארץ זו.

"החוקים המיוחדים של פינלנדיה הנוגעים ליהודים ולצוענים קיימים בתקפם עד שישובו ויעיינו בהם".

זהי הנוסחא. אין היא מפתיעה לא בתכנה ולא בצורתה, ובכל זאת אנו חושבים, שכדאי הוא לעמוד עליה מעט. לא לבקר את הסעיף הזה ולא לצעיק חמס אנו רוצים, אלא ללמוד ממנו. ודומה שהרבה יש ללמוד מסעיף קטן זה.

כידוע שוררים בפינלנדיה חוקים אכזרים בנוגע ליהודים. זכיותיהם האזרחיות של יהודי ארץ זו מוגבלות במדה מרובה יותר משהן מוגבלות ברוסיה. וההגבלות הללו מעיקות הן כל כך עד שאי־אפשר היה פשוט להתקים במדינה זו, אלמלי היו נדונין לפי ההלכות הקבועות. בשנות המהפכה נתעוררה תנועה כנגד החקים הללו, וסוף סוף נתקבל בסיים חק הנותן שווי זכיות ליהודי פינלנדיה. שנולדו במדינה זו וישבו בה עד הגיעם לשנות בגרות או שנולדו מחוץ לפינלנדיה וישבו בה עשר שנים עפ"י רשיון השלטון. יהודי שאינו נתין פינלנדיה יוכל לשבת בארץ זו רק שלשה חדשים, ואחרי עבור הזמן הזה צריך הוא לבקש רשות מיוחדת להשאר בארץ. רק אחרי עבור עשר שנים ישבתו בארץ יכול הוא להתקבל לנתין פינלנדיה.

בחק זה, שלא נתאשר עדיין, מורגש איזה פחד מפני היהודים הזרים. נראה שגם המפלגות הרדיקליות לא השתחררו מפחד זה, ולא עמדה להם השקפתם הרדיקלית בשעה שדנו ביהודים.

מהי סבת הדבר? רגילים אצלנו לבאר חזיונות כאלה באופן פשוט, במלה אחת: אנטישמיות. אולם אין מלה זו מבארת כלום, ועלולה היא רק להרגיע את הרוח ולהניא אותו מבקשת הסבות הנכונות.

הסבות שגרמו לרוע מצבנו בפינלנדיה לא נתבררו עדיין, אולם יש לשער שאחת כהן היא ודאי היראה מפני היהודים הרוסים, שמא יכנסו אל הארץ ויהיו ביודעים ובלא יודעים לצנור ההשפעה הרוסית, השפעת הלשון והקולטורה, והשפעה זו ערך מדיני גדול לה, והריהי באה תמיד בחשבון. היראה מפני היהודים משותפת היא לעמים משועבדים רבים, ואי־אפשר לומר שאין לה על מה לסמוך: הקולטורה השלטת, ולשונה מושכות ומשעבדות את היהודים בכח גדול מאד, והמלחמה עם כח זה לעם קטן ומשועבד קשה היא ביותר.

קרוב לודאי שזו היתה אחת הסבות שגרמו לרוע מצב היהודים בפינלנדיה ולחק של שווי־הזכיות הבלתי דימוקראטי והבלתי שלם שנתקבל על ידי הסיים. וסבה זו היתה צריכה להשפיע על יחסה של הממשלה לשאלת היהודים בפינלנדיה. אם היהודים הם צנורי ההשפעה הרוסית, משליטי לשונה וקולטורתה, הרי הדין נותן שצריך לתמוך בהם במדינות של העמים הזרים, להשען עליהם. ואמנם בתקיפות ידועות היתה הממשלה אוחזת באמצעים האלה, אולם התקיפות הללו עברו, וזה זמן רב שסרה הממשלה מדרך זו. אין היא רוצה ליהנות מן היהודים הנאה כל שהיא. היא נשארת נאמנה בכל מקום לעיקרים, שעליהם בנוי יחסה אל היהודים, ואין היא משגיחה בתועלת שהיו מביאים לה היהודים.

זה יובל שנים, שיחס זה הילך הלוך וגבור, ועכשו שוב נתבלט בהצעת־החק ע"ד שווי זכיותיהם של נתיני רוסיה בפינ־לנדיה. והיהודים — אין הם משגיחים בכך ומוסיפים ללכת בדרכם שהתוו להם בשנות הששים של המאה העברה, בשעה שהאמינו, שזוהי הדרך המובילה אל מחוז חפצם, אל שווי הזכיות. רק בתוך עמים שקולטורה גביהה וחזקה להם, שכח־המושך שלהם גדול הוא למדי, והשפעתם הצבורית על העמים היושבים בתוכם רבה היא,—רק בתוך עמים כאלה אין הם כרוכים אחרי הקולטורה השלטת ולשונה. ובמדינות, שעם הארץ לא נתפתח עדיין וכחו הקולטורי והצבורי אינו מורגש עדיין, מוסיפים אנו ללכת בדרך זו של אבותינו המשכילים ואין אנו חלים ואין אנו מרגישים, מה מסוכנה היא דרך זו.

ואם אפשר עוד להבין--אבל לא להצדיק--את החזיון הזה באיתן הארצות, שהממשלה המרכזית תומכת ביהודים ונשענת עליהם, הנה קשה להבין אותו בארצות, שאין הממשלה רוצה ליהנות מן היהודים הנאה כל שהיא. ובכלל הרי עובדה היסטורית היא, שסופה של פוליטיקה זו להשניא את היהודים גם על העם המושל וגם על העם הנכנע. ואם אין כל הטעמים והנימוקים העיוניים שבעולם מספיקים, כדי להוכיח את הדבר, אם צריכה הוכחה בענינים כאלה בכלל, תבאנה נא עובדות מעין זו של הסעיף

הששי בהצעת־החק החדשה ותטפתנה על פני המכסים את עיניהם והאוטמים את אזניהם.

אנו היהודים דרך אחת לנו בכל מקום — דרך הלאומיות היהודית לא רק בענינים מדיניים אלא בחיי יום יום.

יהדות אפגע בעיני יהודים.

המהומה בדבר פקודתו של שוורץ לשלול את הזכיות מאת בתי־הספר הפרטיים של היהודים טרם שככה. מה יהיה סופו של דבר אין לדעת, זעדיין השאלה תלויה ועומדת. מועצת המיניסטרים עתידה עוד לשוב ולדון בענין זה. פקודותיו של שוורץ זהו טבען לברא מצב מסובך כל כך, המכריח את מועצת המיניסטרים לטפל בהן. מתנגדות הן אל החיים ודרישותיהם, קשה הוצאתן אל הפועל ומלאות הן סתירות ונגודים משפטיים. והפקודה האחרונה אינה יוצאת מכלל פקודותיו הרגילות, ולא עוד אלא שהיא סותרת את פקידת הרוממות משנת 1906, שעל פיהן ניתנו הזכיות לבתי־הספר הפרטיים של היהודים.

אולם לא על הצד הזה של הענין רוצים אנו לדון הפעם, אין רצוננו לעמוד על תכונתו של מיניסטר־ההשכלה זה ושאיפותיו הבולטות לסתום בשבילנו את מקורות ההשכלה, שהרי ידועה לנו תכונתו זו מכבר, והפקודות האחרונות אינן מוסיפות ואינן גורעות „כלום. וצעקות, חמס, דבורים חריפים, חסרי־כח,—למה הם באים?

רוצים אנו לדון. בהצד הפנימי, בהצד היהודי. של כל הענין הזה. הודות לפקודתו. של שוורץ נתבלטה תמונהם של ההורים, הנותנים לבניהם השכלה בינונית, נחשפו מערומי שאיפותיהם ומצפוני לבבם, והרי אנו צריכים ומחויבים לעמוד עליהם ולשפוך אור על התמונה שנגלתה לפנינו.

בתי־הספר הפרטיים שלנו לא נוסדו לשם חניך לאומי, כמו בתי־הספר של עמים אחרים, אלא לשם נתינת תעודות־בגרות בלבד. זו היתה מטרתן העיקרית, הם היו מעין בתי־חרושת של התעידות הללו. ואלה מהם שלא הסיחו את דעתם ממטרתם זו ולא עסקו בדברים „בטלים”, היוצאים מגדר הלמודים המכשירים לקבל תעודת־בגרות, גדול היה כבודם בעיני ההורים ורבו הדופקים על דלתותיהם. ההורים התנגדו ע"פ רוב להגדלת הפרוגרמה של הלמודים העבריים, שאין בהם שום תועלת ושהם רק מכבידים על התלמידים. ויותר שהיתה הגמנסיה היהודית רחוקה מן היהדות יותר בטחו בה. שביתה בשבת, מורים יהודים, למודים עבריים, — כל זה לא היה אלא פגם לגבי רוב ההורים היהודים, השואפים לתת השכלה בינונית לבניהם.

ועכשו, כשיצאה פקודתו של שוורץ, זכיות בתי־הספר שלנו עומדות בנס, מיד נתמעט מספר הרוצים להכנס אל בתי־הספר הללו. אם אין הם נותנים זכיות—מה יש בהם? ולא איכפת להם שגם קודם לא נתנו בה"ס הללו אלא את הזכות לדפוק על שערי האוניברסיטות, כמעט מבלי תקוה שהשערים יפתחו לפני הדופקים. העיקר הן הזכיות — איזו שתהיינה. ובלבות ההורים לא נתעוררה מחשבה לתמוך עכשו בבתי־הספר, לשכלל את הפרוגרמה של הלמידים העבריים ולהפכם לבתי־ספר לאומיים— ע"פ תכנם אם לא ע"פ לשון למודם — שיתנו להצעירים את ההשכלה הכללית יחד עם ההשכלה העברית, בשעה שבתי־הספר הכלליים, הרשמים והפרטיים הולכים ונסגרים לפניהם.

בבתי הספר הפרטיים של אינם יהודים הונהגו עכשו ההגבלות הנוהגות בבתי־ספר של הממשלה, וגזרה זו אינה עתידה להבטל, מפני שהיא נוסדה על חוק מפירש משנת 1887 שע"פ חלות ההגבלות גם על בתי־הספר הפרטיים, על חוק זה ותרו רק בשעת חירום, „בימי החפש”, ואין תקוה שיבטלוהו עכשו בשעת חרטה ותשובה. בתי־הספר הפרטיים יהיו איפא היחידים, שיהיו שעריהם פתוחים לפני בנינו, ואין ספק שסוף סוף עתידים יהיו לחזור אליהם — לא מרצון אלא מאונס. אולם מי יודע, אם גם אז לא ישתדלו ההורים והמנהלים לבער מבית־הספר את כל הלמודים העבריים, לקרב אותו עוד יותר אל בית־הספר של הממשלה, — אולי תרחם, מי יודע אם לא תביאם תקוה זו לרחמים העתידים. לבוא לידי אותן התחבולות המכוערות שמשתמשים בהן, כדי למצא חן? דרך הצעדים הראשונים על דרך זו כבר נעשו, ומעשה בבית־הספר בברדיצ'וב יוכיח.

יהדותם של בתי־הספר הפרטיים שלנו היתה להם למפגע — בעיני היהודים גם בשעה שהיו להם. לבתי הספר הללו זכיות, ועכשו מפגע זה ודאי עוד יגדל בעיניהם. לכאורה היתה צריכה ההשתחררות משעבודן של זכיות להביא לידי הרחבת הפרוגרמה של הלמידים העבריים, לידי שכלול בתי־הספר ויצירת טפוס של בית־ספר לאומי בינוני. — אולם מי יודע אם נבוא להשתמש באופן זה בשעת „כושר” זו? יותר מדי שקועים אנו ברדיפה אפילו אחרי זכיות דלות וריקות.

והיש איפא לתבוע את עלבון החניך הלאומי מאת מנהלי בתי־הספר הפרטיים שלנו, שלפי השמועה, דברו באגרת שערכו אל המיניסטר רק על נזקם הם החומרי, ולא על המצב הכללי של השכלת העם היהודי, של החנוך היהודי?

ג. סיקולוב.

חֲלוֹם בְּאַסְפַּמְיָא.

(סוף)

עוד מעט — והיהודים ישובו לאספמיא: עוד מעט ועלו לגדולה, לכל הפחות, כמו בימי ר' שמואל הנגיד. המבקשים אתם אות? הנה נבחר היהודי האדון בויער במדריד לבית הנבחרים!

במקרה, מכיר אני את האדון הזה, וזאת היא הפעם הראשונה, שאני שומע על אדותיו, שמצרפים אותו אל היהודים. ידעתי שהוא מזרע היהודים, ושדודו היה ככר כומר קתולי בשנות הששים ועמד בראש הכומרים בסביבתה של הקסרית הצרפתית אבגיניה אשת נפוליון השלישי. הארון הזה הוא בעל עסקים גדולים במדריד, ואת תקופת הקיץ היה עושה מכבר בסן־סיבסטיאן, אבל יהדותו של זה, והתפקיד שנותנים לו פתאום בתור חלוץ עובר לפני היהודים העתידים לשוב לספרד — דבר כזה לא פללתי לשמוע אף מפי הבטלנים בבית המדרש, המסדרים את תכסיסו של אלכסנדר מוקדון.

יהודי־יותר מהאדון בויער ידעתי במדריד, והוא האדון מארכס: מארקס הוא יליד אלזס, ואני התודעתי אליו בפעם הראשונה זה שנים רבות בפריז, בביתו של הרב המנוח ט. צדוק הכהן. הרב היה חוקר ודורש את מארכס בעיון מיוחד בנוגע אל אספמיא ואל היהודים המעטים היושבים בה, וזוכר אני, כי כשהציג איתי לפני האדון הזה, אמר: „זה בא מארץ

מספר היהודים הוא יותר מבכל ארץ זולתה, זהו — ארץ אשר בה הוא פחות מבכל. אחרי שנים הייתי במדריד, שם את האדון מארכס. היה לו אז בית־חרשת גדול, מעסיק איזו מאות פועלים, הוא בעצמו חשב א״ע כיהודי, גם מעט גרסא דינקותא—מאלוס! אבל מעורב היה רק עם הצרפתית, ונזהר היה ששום פועל מהפועלים בבית בל ידעו שהוא יהודי! וכבר אז היו כל הפועלים ...ים, ובנוגע אל הממשלה, לא גדרו בפניו שום גדר, ... מגרשתו, אלו ידעה שהוא יהודי, אבל—מתירא היה ...עת הקהל. וגם אז היה המיניסטריום ליברלי.

...סבסטין יושב זה שנים רבות יהודי אחד, יליד משפחה ...מורשה. שיצא לתרבות... אספמיית, נשא שם אשה, בלי את דתו, בנשואין אזרחיים, וס׳דור הקרושין היה בבאיון מפני שאין נשואין אזרחיים באספמיא, והוא איש אמיד עסקים רבים, אבל מפני שאיננו מבקר בבית הכניסה קוראים לו שם „חורעא״ (היהודי), אעפ״י שאינם יודעים יהודי. עם האיש הזה התהלכתי הרבה, וגם חקרתיו בענין היהודים באספמיא, והיא יהודי הרבה יותר מבואר יחד, והוא חוזר ושונה תמיד: זו היא ארץ ארורה בנוגע ...ים, אעפ״י שעסקיו בעצמו שם טובים מאד.

העם באספמיא איננו מכיר את היהודי. נשאר רק איזה איזה זכרון. המלה „חידעא״ היא מלה־של־גדוף. כשמשחקים ...פים ומקנתרים זא״ז, הם קוראים זא״ז בשם „חורעא״. אמנם אנשים ליברלים, שאומרים, כי זה היה עון נורא לגרש את ...אורים ואת היהודים. מעין אלה היה לופיז לא פויא, שהציע ...שיב את היהודים לאספמיא, הסינטור אנגל פוליריו פרננרז, ...להב בדבר הלשון הקשטילינית השגורה עוד בפי היהודים. יש לפעמים אנשים בתוך האינטליגנציה האספמיית שישמיעו דעות ע״ד פגישות כאלה ספר הרבה המנוח ד״ר מ. קאיזערלינג; ...שה כזאת היתה גם להמנות איגנאץ ברנשטיין עם הגמון קתולי ... אני הייתי שלש פעמים באספמיא, ובפעם האחרונה עברתי בה ארכה ורחבה מן הענדייע עד אלגעציראס ומבילבאו עד גרנדה, משאי ומתני עם אנשים שונים לא נזדמן לי לפגוש אנתוזיאסטים ...ולים בדבר היהודים, אבל—לא שמענו אינה ראיה. בודאי יש אנשים כאלה המבינים היטב, שמימי גירוש המאורים והיהודים התחילה אספמיא נופלת וניפלת בנוגע להשכלה, למסחר, לישוב ארצות, ונעשתה ארץ של חסידות, של גלחיות ואדיקות דתית, בכל מקום שיש אדיקות דתית בהכרח יש קנאות ואכזריות כנגד אפיקורסים ומינים וכופרים או כנגד בעלי דעות דתיות אחרות, ובכל מקום שבנ״א אינם סומכים על שכלם ואינם מפתחים את חושיהם ואת כשרוניתיהם בעבודה ובישובו של עולם, באומנויות מלאכת מחשבת ותקון השוק, אלא מסתכלים כלפי מעלה ואינם פוסקים מהתפלל ומהתרגש בדברים שמימיים, אי־אפשר שהמדינה לא תתקלל, ושהאומה לא תהי נחשלת ומפגרת ללכת בדרך שהולכים בה העמים המתוקנים והנאורים. דבר זה איננו תלוי בקתוליות או בכנסיה אחרת. כל אדיקות דתית מביאה לידי קלקולים כאלה. שטקר לא היה קתולי, וכי לא היה צורר היהודים? ואלו היה העולם מתנהג עפ״י הארוקים הפראבוסלבים או האי־באנגלים, ההיה עדיף משהוא מתנהג עפ״י הקתולים? הדת, כשהיא שומרת את תפקידה ונשארת בגדרה בתור כח מוסרי, רוחני, לצרף את הבריות, פעולותיה משובחות, אך כשהיא נעשית הזיה עריצות, היא מבלה עולם, זה הכלל בכל העמים, בכל הארצות ובכל הדתות.

הקנאות הדתית באספמיא איננה עומדת על נוסח הקונ־קורדאט ועל אופן התרת הסכסוך בין האפיפיור וקאנאליחאס. ההשקפה השטחית העתונאית הזאת היא, פשוט, מגוחכת בעיני כל איש שיש לו השגה כל שהיא ע״ד אספמיא. כל איש שדבר עם אנשי אספמיא שמע מפיהם הרבה פעמים הלצות חדות על האפיפיור ועל חשמניו, כמו שכל איש שמע מפי הרוסים הלצות על הפאפים. קלות זו איננה מעכבת את הקנאות. הקנאות האספמיית היא מין בפני עצמו. אין בה מזו של האשכנזי או של האנגלא־זאקסי המצטיינת בפנימיות סודיית ובמחשבה המשתקעת ברעיון האלהי; יש בה רק דבקות בלתי־מנוצחת ולא עשויה להכפף אל הצד החיצוני של הדת, אל הפולחן ואל המעשים. חוקר אחד, כמדומה לי די דיזיר, אמר, שיחס הקנאות הדתית אל הרעיון הדתי הוא כיחס הקנאה (אייפערזוכט) אל רגש האהבה. האספמיי הוא גם מקנא באהבו, גם קנאי בדתו. בשום ארץ לא ראיתי קנאים מסתגפים כמו באספמיא. מה הוא הסגוף הדתי? זה הוא איזה מין תאוה מצורפת אל אכזריות האדם לעצמו, אל קשי ערפו ועקשותו. כשאתה מטיל ברחובות מדריד יכול אתה לראית בעלי תשובה כאלה ערומים עד חגורם, וכל גופם מעונה וכמעט מרוסק ממכת מרדות שהכו את עצמם, והם נושאים צלבים כבדים כדי לחקות ... בקנאותם הקתולית של האספמיים יש מעין הקנאות הדרבישיית המושלמנית, יכולת־ההסתגפות לאין קץ, וגם התאוה לכוף את האחרים ע״י הכח לקבל את דותם. תמונתה של הדת האספמיית היא הפרוזיליטיות המנצחת בכח, ההכרח והצורך להכניע את הכופרים ולשלוט בהם. כשתיריזה הקדושה", בורחת מבית הוריה עם אחיה, בהיותה ילדה בת שבע שנים, למען הענות בידי המאורים, כשהיא קוראת בקול, אחרי קבלה על עצמה את הגזירות באלה ובשבועה: „עוד לא מלאו לי עשרים שנה, וכבר מדומה לי, שתחת כף רגלי מונח כדור־הארץ מנוצח", כשהיא מזולזלת בחסידות ביתית, מתוקה ונעימה, וביותרת בחסידות קנאית כלפי פנים, ונלחמת כלפי חוץ, אנו מכירים בה, בעיברה זו, או באגדה זו, את תכונתם המיוחדת של גבורי הדת באספמיא. איגנאץ לויולא, מיסד כת הישועים, גם הוא התגשמות התכונה האספמיית. עד היכן מגיע אצל הבאסקי הזה, בן אצילי ביסקאיא, כח האכזריות והגבירה המצורפת אל העקשות שאין קץ לה! הוא נפצע במלחמה בימי המצור בעיר פאמפלינה, ובהיותו מוטל על ערש דוי הוא קורא בספרי חסידיו הקתולים, ואז מתרקמת ומתגבשת הויתו הרוחנית ונפשו מתכברת ומסתימת לכל ימי חייו. בהתרפאו הוא פורש מהבלי עוה״ז, מנכסיו ועסקיו והנאותיו ומשפחתו, מתמכר לחיים של צער ויסורים ועניות, ובאותה שעה—גם לתאית עשית נפשות לקתוליות, לתעמולה, והנה הוא יוצא לעולם, דון קיחוט של אלהיו, היום הוא בירושלם, מחר בברצלינה ובאלקאלה, אחרי כן בפריז, והוא מוצא לנחוץ ליסד את חברת הישועים להטיף בכל מקום את האבנגליון, ללמד את בני הנעורים, להחזיר למוטב את האפקורסים, וידידו פראנסוא קסאביה, ה„איזגד של הודו", כמהו גם הוא בן אצילים, כמהו גם הוא פרש מן העה״ז. נוסע לאיטליה, עובר דרך פורטוגאל, יוצא להודו, מנצר שם, לפי הספור, חמשה ועשרים אלף ברברים, מרים פעמיו ליפו, ומת בכניסתו לחינא.

גירוש המאורים, גירוש היהודים — אלה הן רק טבעות בשלשלת ארוכה של „אבאנטורות" דתיות. אספמיא היא ארץ המופת של האבאנטורות האלה. ובתקופות ובמפלגות שאין יכולים עוד להתרומם אל כח האבאנטורות האלה — הדתיות נעשית מוכנית ופורמלית, אבל מוכנית ופורמלית באופן שאין

להפטר ממנו. מצוין בבחינה זו הוא חזיונו של הגדול בחוזי אספמיא ק ל ד י ר ו ן "La devecion al cruz" (ההתמכרות אל הצלב). הוא מתאר איש משחית שעבר כל עבהות שבעולם, אך בלבו השתמרה רק חיבה אחת, חיבה אל הצלב, ועי"ז היא ניצל ונגאל ומכפרים לו את כל עונותיו. אבל חיבה זו אל הצלב איננה תשובה; איננה חרידה לפנימיות רעיון הצלב, איננה תשוקה להדבק במדותיו של אותו איש שנצלב, אין בה כלום מן המוסר והמדות, אין בה מן הסודות והרמזים, מכליון הנפש והגעגועים, מן ההתמרמרות הסוערה, מן הסקירות והחבובים, יש בה רק התדבקות עזה, אמיצה אל ה ש ל ד של דת, אל הגושפנקות והפנים והשלטים החיצונים. דתם של האספמיים יותר שהיא ד ת ה נ פ ש היא ד ת ה ח ו ש י ם. חושיו של האספמי צריכים לחזיונות אלה, לסדרים אלה: הקידות וההשתחויות, התהלוכות הדתיות, מראה הסמלים והדגלים, התמונות וכלי השרת וכל אותם זמזומי הנגונים, הם עצם מעצמותו של האספמי, ואי אפשר להעלות על הדעת בטול שני דברים באספמיא: ה ת ה ל ו כ ו ת ה ד ת י ו ת ו מ ל ח מ ו ת ה ש ו ר י ם.

וכשהקנאות הזאת בטלה, הרי קנאות אחרת: אנארחיה. האנארחי גם הוא דרביש מסגף את עצמו בעינוים. אפשר שבזמן מן הזמנים יפטרו האספמיים את עצמם מהשעבוד הדתי, כמו, למשל, הספרדים באמריקה הדרומית שכמעט עברו אל הקצה השני (כי כן יחייב לעולם טבע הקנאות שסופה כפירה), אבל, ראשית, דבר זה צריך לעבודה של דורות, ושנית, טבע הספרדי הנוטה לקנאות, בודאי יחולל אז קנאות אחרת.

וכמה מן התמימות והבערות יש בדמיון שיבת המון יהודים לארץ זו, אחרי אשר מאות בשנים עברו מזמן הגירוש! בעתון אחד קראתי: בתי הכנסיות בטולידה ובשיביליה בודאי יפתחו כעת. כלאחר יד! „בתי כנסיות יפתחו"! איזה בתי כנסיות? כל בית כניסה קתולי שקוראים לו „מרים הקדושה הלבנה" (סאנטא מאריא לא בלאנקא) היה—לפני חמש מאות או שש מאות שנה — בית כנסת. זאת היא מסורת, ואין להטיל בה ספק, אבל הבנינים הישנים הם כתותים וקצוצים, העמודים נגרעו, הארונות נשברו, כל סמן, כל רמז, כל כתובת, כל מה שיכול להזכיר מעין דוגמת זכר בית כנסת נמחק, ורק במקום ששם לא יכלו כל הקרדומות והכשיל והכילפות שבעולם לעקור את ה„מריש" מן ה„בירה", שמא התקעקע הבירה כולה, רק שם נשארו איזו כתובות, אבל הכל שם קתולי, שקוע בקתוליות זה מאות שנים, ומסביב הכל קתולי, ואין יהודים כלל, ואם יש יהודי — יסתיר את עמו ואת מולדתו, ופתאום -- כל כך קל הדבר להכתב: „בתי הכנסיות יפתחו". — וכל זה בשביל שאיזו עתונים ליבר־לים בארצות המערב, לצורך עניני כתותיהם המדיניות, מפליגים את ערך הסכסוך בין אספמיא והואטיקאן.

בבית הכניסה הקתולי „סנטא מאריא לא בלאנקא" בשיבילה—חפשתי את עקבות ביהכ"נ שהיה שם. הכל כלה ואבד, רק דבר אחד נשאר: עזרת הנשים מסביב מעין ר ו ב ד. אצל הקתולים יש לפעמים רובד בשביל מקהלת העוגב, או בשביל פרחי כהונתם, רובד מקיף אין. נהל נהלני שם הכומר המקומי, מרא־דאתרא, ולא פסק פומיה מלספר לי הרבה דברים בשביל להשביח את הפרס שקיה לקבל. כששאלתיו בדבר הרובד, השיאני לדבר אחר, וספר בדבר המזבח שיש בו צורות חקוקות, שבתי ושאלתיו בדבר הרובד והוא — בדבר העוגב, לא רצה הכומר הערום להורות על אותו מום שבמשפחה.

ושיבילה היא העיר האחת אשר בה התהלכתי עם יהודים.

יש שם עדה קטנה של יהודים שאינם מסתתרים. כמעט כו... בני מרוקו, יש גם איזה יהודים בגרנדה ובקאדיקס. על אלה עשיתי לי הרבה ציונים — אבל אין לאלה שום יחס אל הסכסוך דהאידנא ולא אל הצעה־של־שטות ע"ד שיבת היהודים לאספמיא, אף לא אל אלה „היהודים" שבמדריד, וויותר ... בברצלונה.

הצרפתים, האנגלים, האשכנזים, בנקירים, חצאי־בנקירים, משולחים למסחר—בני דת משה שיושבים במדריד, אינם חשובים כלל. יהודיתם גם בארצם שמשם יצאו לא היתה שוה הרבה ואפשר לשער את ערך יהודיתם בכרכים גדולים של אספמיא. יש מהם שמתועדים להתפלל במנין ביוהכ"פ, יש גם שמביאים להם מצה לפסח, ומעשה באחד ממכירי שהיה במדריד ... דפסח, ופגע בו יהודי אחד בשוק ורבירהו שהיא יהודי, ... אליו ושאלהו ע"ד יהודיתו ומקום משכני, ואחרי כן קבל האיש חבילה של מצות. כל זה היה בימי הקונקורדאט, ובנידון ... אין הקתוליות מעכבת, והליברליות לא תועיל, ואם נבחר האנ... בויער, או לא נבחר—אין בכך כלום.

אספמיא איננה הארץ של א י מ י ג ר צ י ה כי אם של א מ י ג ר א צ י ה. יפה היא הארץ, ביחוד אנדלוזיה יפה היא ... מאד, אבל „חרל היופי" לגבי אימיגרציה. איטליה היא א... יפה מאד, ומקום יש גם בה (למשל: הקאמפאניה הרומית), אבל מי יציע גדידת המונים לאיטליה? ובאיטליה היו לנו ג"כ בימי הבינים תקופות גדולות.

אספמיא בהור מחוז־חפץ לתיירים היא יקרה מאד. מי שלא ראה את אלהאמברא לא ראה יופי מימיו, מי שלא ראה את הפראדו במדריד לא ראה עשירות של אמנות מימיו. בספרד הדרומית משיביליה עד מאלאגה אדם עובר דרך הרים ועמקים שהם פלאי מעשי בראשית יותר משבין, והשמים הם באמת כעין הספיר. אבל בנוגע לישוב ולכשרון המעשה הרי זו ארץ עניה, מרושלת, בלי דרכים מתוקנים, בלי חבור, עם מסלות ברזל ומרכבות זוחלות כשבלולים ועגלות לא־נקיות, ארץ שאין בה שום ערך לזמן ושהמלה „סדר" לא נודעה בה, ושהדיוק נשמר רק במלחמת השורים, ארץ של הרבה פועלים־בטלים ועניים, ארץ שיש בה מן 50 עד 60 למאה אנשים שאינם יודעים קרוא וכתוב, ארץ שאין בה בתי מלוה עם רבית מועטת, אלא ההון מובא מחוץ, והמלכות אנוסה להטיל מכס גבוה על סחורת חוץ, בכדי לתת יכולת לתעשית המדינה להתקיים, אך עי"ז סחורת המדינה מתיקרת, והחיים עולים בהוצאות מרובות, וההכנסה ויכולת ההשתכרות הן מועטות; ארץ שמדרגת התמותה בה גדולה מאד.

כל זה אפשר שישתנה במשך דורות, אבל לא ישתנה לרגל הליברליות „החדשה" הזאת, שאיננה חדשה כלל, ולכשישתנה הדבר אחרי איזו דורות, לנו מה זו עושה? היהודים לא ישובו לאספמיא — לא מפני החרם, כי אין אדם זוכר עוד את החרם, אבל מפני שאין שום יכולת בהוה ושום תקוה לעתיד. וכל הצרוף שמצרפים בעת את הסכסוך עם הואטיקאן אל שאלת התחיה החופש ושיבת היהודים הוא פלפול של תהו.

לעת עתה יש דבר אחד בחיים ובמציאות, אבל בעלי הפרזות ע"ד אספמיא גם שער לא שערוהו.

הדבר הזה הוא — תנועה ידועה מצד יהודי מרוקו להתישב באספמיא. לא יהודים ממדינותינו, אף לא אחינו „הספרדים" ילכו לאספמיא, אבל שם מטנגיר, דרך גיבראלטאר, יש שיהודים ספרדים חוזרים לגור, ויש שהם משתקעים בארץ.

הדבר, מפני שהם סוף סוף יהודים ספרדים הרגילים ההוא, ב„ארח־חיים" של המדינה ההיא, מדברים בלשון וכשאין הם מוצאים את חית ידם במרוקו — הם לאיזו ערים באספמיא. מכאן — היהודים שבשיבולה ודבר זה נעשה בשעור קטן מאד, בחשאי, בדרך הטבע שייכות אל הפוליטיקה הצעקנית. יותר מזה אי אפשר ואין צריך לעשות.

זהו כל ענין אספמיא — בנוגע אלינו.

ח. נ. ביאליק.

מִשִּׁירֵי־עָם.

V.

טַוָּס זְהָבִי פָּרַח-לוֹ —
אָנָה תָעוּף, טַוָּס זְהָבִי?
— עָף אֲנִי אֶל עֶבְרֵי־יָם...—
— תִּרְאֶה שָׁם אֶת דּוֹד־לְבָבִי?
— אֶרְאֶה וְאָבִיא מִכְתָּב לָךְ,
וּבַמִּכְתָּב בְּשׂוֹרָה מְתוּקָה:
„יוֹם הַחֻפָּה, אִם יִרְצֶה־הַשֵּׁם,
אַחַר שַׁבָּת שֶׁל חֲנֻכָּה.."

VI.

יֵשׁ פּוֹשֵׁט לַמַּרְגָּלִית יָד —
וְחֶרֶס בְּיָדוֹ,
אִם מַזָּל, אָחִי, אֵין לָאִישׁ —
נִסְתַּחֲפָה שָׂדוֹ!

לֹא הִגִּיד לִבִּי לִי מֵרֹאשׁ
וְלֹא צִפִּיתִי,
שֶׁכַּךְ תַּעֲלֶה לִי וְכַךְ
תְּהֵא אַחֲרִיתִי.

גַּם אָב, גַּם אֵם לֹא הָיוּ לִי,
לֹא דוֹד וָגוֹאֵל,
ר' שׁוֹאֵל רַצְעָן בַּעֲלִי הוּא —
וַאֲנִי הַפּוֹעֵל.

וּלְבַעַל-בֵּיתִי הָיְתָה בַּת,
וְעוֹד אַחֶרֶת,
כִּפְנֵי הַחַמָּה מַרְאֶה זוֹ,
וְזוֹ מְכֹעֶרֶת.

וָאֵרֶא אֶת יְפַת־הַחֵן —
וַיִּפַּתְּ לְבָבִי.
וְכָל הַיּוֹם מְעֻנֵּי בָּהּ
וַעֲלֵי מִשְׁכָּבִי.

וַיְהִי הַיּוֹם, וַיִּפְתַּח פִּיו
הָרַצְעָן שׁוֹאֵל;
וַיִּרְמֵז לִי: „הֱיוֹת... כִּפִי...
וּלְךָ אֵין גּוֹאֵל...

וְלִי — אַל עַיִן־רָעָה — בַּת,
בַּת כְּשֵׁרָה, תְּמִימָה,
וּבְכֵן... הֲמֵבִין אַתָּה, בְּנִי?..
וְדַי לַחֲכִימָא!..

וְעוֹד בְּעֶרֶב אוֹתוֹ יוֹם —
וּקְרוּאִים בָּאִים
וְשׁוֹתִים יַ"שׁ וְשׁוֹבְרִים פַּךְ
וְכוֹתְבִים תְּנָאִים.

אַךְ טָעוּת קְטַנָּה נָפְלָה שָׁם —
הוֹי טָעוּת מָרָה!
אֲנִי לַיָּפָה דַעְתִּי, וְהֵם —
אֶל הַמְכֹעָרָה.

מֵאָז נָפַלְתִּי, אָח, בַּפָּח —
וְעַד בֹּא קִצִּי
אֶת מֵימֵי הָעֲכוּרִים אֵשְׁתְּ
מִתּוֹךְ עֲצִיצִי.

אִם מַזָּל, אָחִי, אֵין לָאִישׁ —
נִסְתַּחֲפָה שָׂדוֹ!
וּפַטִּישׁ חָזָק קַח וְהַךְ
וּרְצוֹץ קָדְקֳדוֹ!

VII. (*

(זמר לבעלי עגלה)

תֹּאמַר, אֶהְיֶה רַב —
לֹא לָמַדְתִּי תוֹרָה,
שֶׁמָּא תֹּאמַר: סוֹחֵר —
מָעוֹת אֵין לִסְחוֹרָה.

אִי מַזָּלִי, מַזָּל רָע!
אֵין לִי הָא וְאֵין לִי הָא,
אָנָה אֵיפוֹא אֲנִי בָא?
מָה אֲנִי וְחַיַּי מָה?

*) זמר זה ושל אחריו — יסודם בזמר עממי בלשון המדוברת.

פְּרוּטָה אֵין בַּכִּיס-פֹּה
וְאֵין בָּאֵבוּס מִסְפּוֹא,
סוּסִי פִּגֵּר — וְאֵין לִי עוֹזֵר
וְהַגַּלְגַּל אֵינוֹ חוֹזֵר,
גְּרוֹנִי יָבֵשׁ — וְיֵ"שׁ אֵין טִפָּה
וּבַבַּיִת אִשָּׁה קְלִפָּה, —
עַל הָאֶבֶן, תַּחַת הָר,
אֵשֵׁב וְאֶבְכֶּה מָר.

שֶׁמָּא תֹּאמַר: חַיָּט —
אֵין לִי חוּט וָמַחַט,
תֹּאמַר: קוֹבֵר-מֵתִים —
הִנְנִי בַּעַל-פַּחַד.
אי מזלי וגו'...

תֹּאמַר: אֶהְיֶה מוֹזֵג —
אֵין בֶּחָבִית יַיִן,
שֶׁמָּא תֹּאמַר: סַבָּל —
אוֹי לִי כֹּחַ אָיִן...
אי מזלי...

תֹּאמַר: פְּתַח אַכְסַנְיָא —
אֵין לִי סִמַּן בַּיִת,
תֹּאמַר: זְכֵה בְגוֹרָל —
אֵין בְּיָדִי פַּיִם.
אי מזלי...

שֶׁמָּא תֹּאמַר: גַּרְדִּי —
הֵיכָן צַמְרִי, פִּשְׁתִּי,
תֹּאמַר: קַח נְדֻנְיָא —
שְׁלֵמָה וְחַיָּה אִשְׁתִּי.
אי מזלי...

שֶׁמָּא תֹּאמַר: בַּדְחָן —
כְּבָר נִסְתַּלֵּק שְׂחוֹקִי,
תֹּאמַר: לִסְטִים מְזֻיָּן —
פֶּן יַקִּפְחוּ שׁוֹקִי...
אי מזלי...

תֹּאמַר: שׁוֹחֵט-וּבוֹדֵק —
חֲשַׁשׁ סַכָּנָה בְחַלָּף,
שֶׁמָּא תֹּאמַר: מְלַמֵּד —
לֹא אֵדַע צוּרַת אַלֶ"ף.
אי מזלי...

תֹּאמַר: תְּפוּשׂ מַרְצֵעַ —
הִנֵּה נֹטֵל עֶקְצָה,
שֶׁמָּא: אַמַּת קַרְקַע —
אָסוּר מֵחֲמַת מֻקְצָה!
אי מזלי...

שֶׁמָּא: שׁוֹאֵב-מַיִם —
נִשְׁבְּרוּ הַכַּדִּים,
תֹּאמַר, הֱיֵה מֵינֶקֶת —
אֵין לִי, אוֹיָה, דַּדִּים.
אי מזלי...

VIII.

הִיא יוֹשְׁבָה לַחַלּוֹן
וְשָׂרְקָה שְׂעָרָהּ,
בְּעֵינֵיכֶם הִיא פְּרוּצָה
וּבְעֵינַי הִיא בָּרָה.

מַר לִי מָר, לִבִּי
הַיּוֹם עָלַי רָע,
אִם רָחֵלָה אֵינֶנָּה—
אֲנִי אָנָה בָא?

פֶּה יֵשׁ לַבְּרִיּוֹת
וְהוֹלְכוֹת הֵן רָכִיל,
אַךְ רָחֵלָה לִי הִיא
וְאָנֹכִי לְרָחֵל.
מר לי...

בָּעֶרֶב כִּי אֵצֵא
אֶל מִשְׁעוֹל הַקָּמָה —
וְרָחֵלָה אֵין עִמִּי —
אֵין עִמִּי הַנְּשָׁמָה.
מר לי...

שִׁבֳּלִים-גִּבְעֹלִים,
לְרָחֵלָה שְׂאוּ שְׁלוֹמִי,
וַעֲנוּ בִי: אִם תְּאַחֵר —
וָמַתִּי בִמְקוֹמִי.
מר לי...

אודיסא, אב תר"ע.

שמעון ברנפלד.

הַסִפְרוּת הַמַדָעִית בְּמַעֲרָב.

יב.

(סוף).

בדורנו עמדו חוקרים נוצרים על ענין הרעיון המשיחי שומרונים, אלא כי לא נתחוור להם, מפני שהעמידו דבריהם ל הנחה מוטעת. ביחוד הטעה אותם החוקר דלמן, אשר בספרו „המשיח הסובל והמשיח הנהרג" ערבב את המושגים והטה את החוקרים מדרך האמת.

בבירור הדבר הזה עסק הרבה החוקר אדלברט מארכס (Marks) שנפטר בימי הקיץ של השנה החולפת (1909), ואחרי מותו יצא חבורו: „המשיח או התהב של השומרונים על פי מקורות בלתי נודעים עד הנה"*). בספר זה הוא מביא כמה מתפלות השומרונים המתיחסות לתקוה המשיחית.

המשיח נקרא בפי השומרונים „התהב", ומובן הכנוי הזה לפי דעת רוב החוקרים (ולהם מסכים גם מארכס בספרו עמוד 44) הוא, זה שישוב, העתיד לשוב אל עמו בבוא מועד. אבל התהב איננו משה רבינו, העתיד לקום מקברו ולשוב לחיים (כאשר החליטו קצת החוקרים). שהרי לפי מושגי השומרונים מעלת התהב היא פחותה ממעלת משה בן עמרם. הוא לא יהיה נביא לעמו, אלא מושל ומלך מזרעו של יהושע משבט אפרים, לפעמים הוא מצוייר בפירוש בתיר משרת משה, שנהג אחריו את עם ישראל. השומרונים לא אחזו מעולם את כתר כהונה עם כתר מלכות, אלא שירות הכהונה נתונה לזרעו של פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן לדורות עולם, והממשלה עתידה לבוא באחרית הימים לידי זרעו של יהושע משבט אפרים. לפי מסרת־אגדה שהיתה בידיהם (ספר יהושע לשומרונים לט) מלך יהושע בן נון על ישראל ארבעים וחמש שנה. ואחרי מותו אמנם לא נשארה המלוכה בניתו, כי אם המליכו (על פי מצותו ועל פי הטלת הגורל בחייו) את אביל (או אביאל) בן אחי כלב משבט יהודה. אחריו מלך מושל אחר משבט אחר, באופן כי במשך מאתים וששים שנה מיום כניסתם לארץ מלכו יהושע ותשעת המלכים־זה אחר זה, איש אחד לשבט, ורק משני שבטים לא משלו על ישראל, כי מלכותם נגעו במלכות יהושע בן נון. המלך האחרון היה שמשון. אחרי מותו סרו בני ישראל מאחרי ה', ותבאנה עליהם צרות רעות. פסקו ימי הרצון, וכאשר יבוא מועד תשיב המלוכה לזרעו של יהושע. אנו רואים בזה שויון גדול לרעיון המשיחי של היהודים הקשור לתקות מלכות בית דוד.

לפי המושג המשיחי של השומרונים יהיה התהב כפוף לכהן הגדול ושומע תמיד בעצתו, על פי היעוד בתורה (במדבר כ"ז י"ח) כי הוא יורה תורה ומצוות לעמו. התהב ימות אחרי אשר יגאל את העם משעבודו כמות כל האדם:

כתר מותו בשלום   יבוא אל קברו,
ויאסף אל עמו   ויקבר בנצירו (בטהרה),
עם יוסף בן פרת   סהבי ועקרו (זקני ושרש־הועקרו).
או עם יהושע בן נון   כמה הראישינים אמרו.
ולא יתכסי המשכן   ולא יכבי מאורו.

לפי רבות בשנים   כל אחד האמן בתרו
(כל אחד ואחד מן הנאמנים אחריו).
והכהנים ממקדש   תמיד לא יסורו.

— — — — — — — — — — — —

והכהן הגדול   המשל בדרו,
בכל יום יכפר   על קהלו וסדרו.
וכוכב התהב אשר   זרח את נורו
לא ימוש תמיד   מלעל על קברו
וזרע ישראל   יסגו (ירבו) ויפרו.

ויש עוד ציור משיחי לשומרונים, כי באחרית הימים תאצל מרוח ה' ונבואתו ותנתן להתהב. בפיוט זה יתברר גם יחס התקוה המשיחית של השומרונים אל אחיהם היהודים (העברים).

ועת יגדל זה התהב   תתגלי זכותו,
ויקרא אליו יהוה   וילמדו תורתו.
ויתן לו מכתב   וילבישו נבייתו.

— — — — — — — — — — — —

וישכן ישראל בטח   האמן מן יראתו.
ויעבוד מועדיו בשלם   ויקרב קרבנותו.
והשמחות תתחדש,   וכל העמים יכפתו.
ויבול לשן העברים   ויתגלי לשן עבראותו.

מן החרוז האחרון אנו למדים, כי היו השומרונים טוענים, כי עמהם הלשון העברית האמתית הקדומה (כאשר החזיקו בכתב העברי הקדום. ובעת בוא גואלם יבלל התהב את לשונם של היהודים, ורק השפה העברית שלהם תשלוט בארץ.

ועוד מקלס הפייטן את התהב ביעודים האלה:

מה טבו אהליך תהבה (התהב')   ומה רב שכינותו.
יזל מים מדליו   ויתרברב עצמיתו.
וירום מגוג (מאגג) מלכו   ותתנשא מלכותו.
וימלך אחד עשר גוים *)   דא זכרו בתורתו.
והגוים והערלים   כל מנון יימר לעדתו:
כל מה אנן בו שקר,   וזה הו קשט דתו.
קומו בנו נלך אליו,   ונבוא תחת צל קורתו.
ויימו ויימנו בו   ובמשה ובתורתו.
והיהודים יימרו: זה נבוא בדתו.
ארור עזרא ודבריו   דכתב בבישתו.
טור הר גריזים קדש   ולית בהרים דמיתו.
שם ישמח התהב   ויניב בלב דעתו.

השומרונים טוענים תמיד, כי המקדש והגלגלי עמד על הר־גריזים, ואלו שעבדו את אלהי ישראל במקום אחר עברו על מצותו. והנה בתורה לא נזכר שם העיר ירושלים, שבה עמד בית הבחירה; אלא נאמר במקום אשר יבחר... השומרונים גרסו: במקום אשר בחר. וכן נסחו את דברי המקרא (דברים כ"ז ד'): „והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה בהר גריזים" ובנית שם מזבח". ומטעם זה קבעו בספר יהושע שלהם (מ"ג): „ויהי ריב בין יוצאי ירך פינחס ובין בן אחי אביו עלי, ויתרגם שמו אל מעתאל (מחרחר ריב)...

*) בגרמנית: Der Messias oder Ta'eb der Samaritaner. nach bisher unbekannten Quellen, Giessen 1909.

*) אלו הם עשרת העמים הנזכרים בהבטחת לאברהם (בראשית ט"ו י"ט—כ"א), הוסף עליהם עוד את החוי, שלא נזכר בפרשה זו, הרי אחד עשר. בתרגום השבעים היסיפו גם כן את החוי ומנו י"א עמים. וכן בנוסחאת השומרונים נוסף החוי אחר הגרגשי, ובתרגום השבעים נסחו את החוי לפני הגרגשי. מכאן ראיה, שלא היתה לפניהם נוסחא אחרת (מני שבמסורה) וקבלוה, אלא „תקנו" על דעת עצמם.

ויקבץ (עלי) אנשים רבים ויאמר להם: לא יאות לי לשרת תחת הצעיר ולא ארצה בזה, ואקוה כי גם אתם תמאנו בזה". באופן כזה נפרדו עלי ואנשיו ובנו במה לעצמם. השומרונים מדברים בנגותי, כי הדיח את העם בקסמיו. גם את שמואל הנביא הם מחרפים ומקללים. וכן הם מקללים את עזרא הסופר, יען לפי דבריהם המשיך הוא בימי בית שני את עבודת האלהים על מקום המקדש בירושלים.

בהיות, כי סרבו השומרונים לספרי הנביאים (בעיקר הדבר מטעם שחבבו אלו כל־כך את ירושלים וזרע דוד), לכן חסר להם היסוד העיקרי ליעודים המשיחיים. אבל הם מצאו די ספוקם באותם הרמזים הנמצאים בתורה, שדייקו בהם הרבה. מכלל היעודים לעתיד היו להם דברי הכתוב (דברים יח יח): נביא אקים להם וכו', שזה דרשו לעתיד רחוק, לימות התהב—אבל בנביאים שקמו כבר כפרו — וכן היה להם יעוד משיחי בדברי ברכת יעקב: עד כי יבוא שילה, שגם היהודים מצאו בהם יעיד משיחי. ופשט המקרא מסכים לאמונת השומרונים, שהרי בשילה העמידו את המשכן בימי יהושע וזהו אהל יוסף. והם הבינו בזה, כי מלכות יהודה תהיה רק לזמן, עד כי יבא התהב ויחזיר את המקדש לשילה ולו יקהת עמים. מכלל היעודים המשיחיים הם גם דברי בלעם: דרך כוכב מיעקב וכו', שגם היהודים דרשו אותם לביאת המשיח. ובמקום „וירם מאגג מלכו" נסחו: „וירם מגוג מלכו". כנוסחת השומרונים היתה גם נוסחת השבעים, ואפילו עקילס (בקצת נוסחאות), נסח כן. וגם בתרגום סמכים נמצא גוג. נראים דברי האומרים, כי לא נוסחא אחרת נזדמנה למתרגמים הקדמונים, אלא כי דרשו את המקרים ליעוד משיחי, וענין מלחמת גוג ומגוג היה קשור כל־כך באגדות המתיחסות לתקוה המשיחית — כי. אחרי אשר פרשו את דברי המקרא הזה ברמז לביאת המשיח בעתיד רחוק, הנה חשו בזה זרות מרובה — שהרי העם העמלקי ומלכו אגג נכרתו כבר ואבד זכרם. ומה טעם לדברים הללו: „וירם מאגג מלכו"? לכן נסחו: „וירם מגוג". ונבואת יחזקאל על גוג ומגוג כוננו. גם כן לימות המשיח (עיין מה שהעיד בזה אברהם גיגר בספרו „אורשריפט" עמוד 360, וקצת דבריו נכונים שם).

מלבד הפיוטים הדתיים שהביא מארבס, שאמנם אין בהם מאותה ההתרוממות הפיוטית האלהית הנמצאת בתפלות בני ישראל, אבל יש בהם מן התמימות והפשיטות של בעלי דת טבעיים ופשוטים, מלבד הפיוטים האלה הביא המחבר גם מין מדרש־אגדה, קצתו בערבית וקצתו בעברית, שבו השתדלו השומרונים להביא ראיה לאמונתם המשיחית מן התורה. רוב האסמכתות נודעות גם לנו היהודים. אבל קצתן הן חדשות ומפליאות בתמימותן הילדותית. למשל, מה שהביאו רמז למצב המאושר לעת קץ הימים, שיהיוכולם זכאים ושומרי תורה, ממה שנאמר, כי היתה תחלה יד משה מצורעת ואחרי־כן נרפאה והיתה כשלג. ענין „שלג" הוא רמז לימי תשובה וטהרה מוסרית. הרבה יעודי ענש הכתובים בתורה פירשו השומרונים על מקדש ירושלים, הנקרא בפיהם „מקדש זרותה" (מקדש זר), ולזה רמז הכתוב באמרו: „כי אש קדחה באפי ותוקד (כן נסח השומרונים) עד שאול תחתית ותלהט מוסדי הרים". כי כעס האלהים על המורדים שסרו מעל מקדשו ובנו להם מקדש בירושלים. וזהו מה שאמר הכתוב: „הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם". ובא העינש: „ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם", ועונש זה חל רק על „מקדש זרותה". וישים כבוד מקדש האלהים בהר גריזים ותכון ממשלתו.

ועוד להם בירור היעוד המשיחי וביאת התהב להשיב על דברי הבת אבן נגם, שכפר ביעוד זה, מאת הזקן אבראהים למשפחת אל־קיאס. התשובה הזאת היא בסגנון דרושי על דרך הסוד והמסתורין. התהב יבוא בימי ממלכת מלך תקיף, למשל, כמלך פרעה, והוא, התהב, ימשול בכל ארבע רוחות השמים שבע שנים או שבעים. שנה או שבעה חדשים או שבעים יום. כפי שנבא מרקה: „תאבה (התהב) יקום במקם העקב (באחרית הימים) וימלך (על) ארום שבוע שביע ולית הו מדמי למשה אלא משכנה יתקוי (יכונן)". והמובן בזה, לפי דעת בעלי האגדה, שלא יהיה נביא כמשה, אלא מושל תקיף כיהושע. הוא יקום לישראל בארץ הקדושה, ויתחדשו עמוד האש ועמוד הענן. שמו טמיר ונעלם; אך ידוע הוא, כי האות הראשונה משמו תהיה מ—כלומר משיח כדעת היהודים. ואנחנו קוראים לו בשם התהב. הגויים (כלומר בעלי האסלאם) קוראים לו אלמהדי, ומאמיני המשיח קוראים לו מוניש (מונוס), ובכלם אות המ', ורק אנו קוראים לו התהב, שאין בו מ', וכנוי המשיח הוא העיקר. והוא שם הגואל, אשר יבוא לגאול אותם מכל חטא ושגגה. לפי דעתי, אומר אברהים לבית אלקיאס, המשיח הוא חנוך, ועליו כתוב בתורה: „ויתהלך חנוך את האלהים", והוא עלה השמימה. ולמלת „ויתהלך" מובנים שונים—האלהים ידע הנסתרות.

וכאשר ישיב התהב אל ארץ כנען (אחרי הכותו את המלך פרעה במצרים) יבנה המקדש בהר גריזים כבראשונה. התהב יבוא מצד מזרח ועמו עמוד האש ועמוד הענן. ויעשו כל שבטי ישראל אגודה אחת ויכירו ויודו, כי אין אלהים בלעדי ה' אלהי ישראל, והתהב ימשול על כלם.

וזמן ביאת התהב היא למלכות ישמעאל אלף ושבע מאות שנה או אלף ושבעים שנה או אלף ושבע שנים או אלף ושבעים יום (לפי יעוד הקץ הזה צריך להאמין, כי נכתבו הדברים בראשית ימי האסלאם). ואחרי כן יכבשו מאמיני המשיח את הערים, כאשר ברנו (זה רמז למאורעות בימי נוסעי הצלב). אחרי כן יבוא התהב, ושנות חייו וימלך בזה, בגמטריא (עלי גמטרה) מאה ועשרים שנה (כנראה דומה למשה), שנות חמה, שנות לבנה, שנות חדשי לבנה (רמז סודי) — והאלהים יודע נסתרות.

ובסגנון בעלי הקבלה של צרופי־שמות וגימטריאות בקרב היהודים דרש אחד השומרונים לחשוב את הקץ ולכון זמן ביאת התהב ברבוש עברי (הגם שאין הסגנון מן המובחר, אבל יש כמותו לבעלי הקבלה בתקיפה מאוחרת). החדוש בדרוש הזה הוא השמוש בספור המבול בתיר רמז לביאת התהב. זמן הגאולה יהיה בשנת שש אלפים לבריאת העולם, בחדש הראשון באחד לחדש ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבות השיבה נפתחו. ויהי הרצון אל הארץ, ארבעים יום לשנה יום לשנה. בעצם היום הזה יבוא התהב וביתו בית ישראל אתך אל השיבה, הארץ הטובה. הם וכל העמים העמים העברים לפניהם ומשפחותם כל גר למינהו... והיה המבול פנותה (כנוי סודי למצב המוסרי של העולם) אלפים שנה ותשע מאות שנה וארבע וארבעים שנה על הארץ וירבו החטאים וישאו את ראשם ותרם מעל הארץ. ויגברו החטאים וירבו מאד על הארץ ותלך העמים והיהודים ויכסו ההרים". באופן כזה הולך המחבר ומכוון את ספור המבול בתור רמז למצב המוסרי של העולם בימים הרעים לפני ביאת התהב. ואחרי כן, „ויזכר אלהים את בריתי את אברהם ואת יצחק ואת יעקב וישלח התהב ויעבר אלהים רוח קנאה—יתהב— וישכו ימי פנותה ויסכרו מעינות חשכותה ויכל החטא

...ים) וימחו מן הארץ וישבו הצדיקים על הארץ ותנח (השכינה) בחדש הראשון באחד לחרש אל הרגר׳ (הר הקדש ותראה מראים כבדים, בעשירי נראו ראשי ...ה. ויהי מקץ פנותה ויפתח התהב את חלון השיבה וישלח ...אורים (התרים?) הקולות (לא נתפרשה מלה זו). לראות החטאים מעל פני האדמה... ובחדש הראשון באחד לחדש כבוד יהוה את כל הארץ". ובסוף המדרש הזה הביא מחשבי קצין וז"ל:

אמרו הראשונים במכתב התולידה מן אדם עד הסתיר משכנה קדשה (משכן הקדש) שלשה אלפים וחמשה וחמשים לעת תמוט רגלם כי קרוב יום אידם וחש עתידות למו 2957 איאם (אלו הן 2957 שנות) פנותה (ר"ל מלות ...ה תמוט רגלם כי קרוב יום אידם וחש עתידות למו" בגמטריא ...). הוסף עליהם עוד 3054 שנה מבריאת העולם עד „שנות הרצון" (עד סוף שנות השופטים לפי חשבון המחבר), דם 6011 שנה, אז היא שנת התולידה, כלומר התחדשות ...ים, ימי העולם הבא.

וביאת המשיח תהיה בשנת ארבעת אלפים ארבע מאות ...בעים ואחת. וזהו חשבון של היעוד: „וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתם (בנוסחאות שלנו: ועזבתים) והסתרתי פני מהם והיו לאכלה (בנוסחתנו לאכל) ומצאהו רעות רבות וצרות". ובזמן ביאת המשיח עד שוב ישראל על אדמתו (שנת קבוץ גליות) אלף ושמונה מאות ושלשים וארבע שנה ע"פ חשבון היעוד: „ואמר ביום ההוא הלוא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה". ואותן אלף ושמונה מאות ושלשים וארבע שנות החמה (לחשבון היהודים), הן אלף ושמונה מאות ושמונים ותשע שנות הלבנה (לחשבון בני האסלאם). נמצא כי בשנת 6305 יהיה קבוץ גליות על אדמת ישראל. בחשבון זה יש איזו סתירות וצרופים סודיים. והחכם מארכס טעה בקצתם ובלבלם יותר. כמובן, אין המכוון כאן לרדת לסוף דעתם, כי אם להביא דוגמאות מתקוות השומרונים לגאולה העתידה.

והעם השומרוני הולך וכלה, ונשאר ממנו רק שריד קטן. וגם זה, כפי הנראה, לא יאריך ימים. אין טרגדיה מרגזת ביותר כזו של עם אובד וגוסס, יודע כי קרוב יום מותו. ואיתו העם הוא עם הסטורי חשוב, שהאמין בקיומו הנצחי.

העם הזה הוא אחינו בשרנו, אשר ימים רבים השתתף עמנו בפעולתנו ההסטורית. את שנתרחק ממנו על פי כמה סבות, ובמקצת הרחקנו אותו בזרוע. ונפלא הדבר: העם העברי חי בנ־והו ומתקיים בגלותו, ועם השומרונים גוע לעינינו על ארמתו.

אליעזר שטיינמאן.

שְׁכֵנִים.

(רשימה)

יחידי, מובדל מכל שאר הבריות, עומד ברוך כל היום על יד תרים חנותו. גם בצהרי קיץ, כשהשרב גדול והקונים מועטים, והחנונים מתלקטים על מעקת־ביתו של מנשה הטוחן ומשיחים בפוליטיקה ובחדשות היום, גם אז אין ברוך זז מן התרים. מיום שמתה עליו אמו אסתר־לאה החולנית, הפקיד אביו זלמן ...יזר את חנות־העור בידו, והוא עצמו פרש מן העולם, לסימן אבילות על אשתו. הקציע לו מקום על הספסל נגד הכותל המזרחי, והתחיל עוסק בתורה ובתפלה, בקריאת „זהר", „חוק" ובקבוץ ממון בשביל עניים חשובים.

מן היום ההוא עומד ברוך כאן — שוקל וטרי עם הקונים, נשען בזרועו על התרים, כולו כנוס לתוכו וקיפא על מקומו. אין איש בא בשיחה אתו מלבד בעסקי מסחר. רק ישעיהו קוגל, יהודי נרגן, שראשו תמיד פצוע ולחייו מחותלות תמיד במטפחת, נפרד לפעמים מן הכנופיא שעל יד ביתו של מנשה הטוחן, נטפל לברוך ולוחש לו באזנו:

— ברוך, רוצה אתה לנשוא אשה?

בישן גדול הוא ברוך מטבעו. אימתא דצבורא עליו, ואין בכחו להוציא אף הגה מפיו. עיניו מושפלות מאליהן, האישונים העמומים בלאו־הכי מסתלקים לצדדין, כל החושים כאילו מתפטרים ממשמרתם. איתרע מזלו גם בעסקי שדוכין. לא אחת נסע ל„ראיון" ושב „כשהוא רוכב על שוטו". נתיאשו הימנו השדכנים ונשתקע הדבר. גם התנוקות מרגישים בחולשתו זו. יש שנגש אחד מהם, מזדקף על ראשי אצבעות רגליו ושואל אותו:

— הגידה נא ברוך — הכבר מעשן אתה? —

על מצחו של ברוך מתגלה הקומט, בת־צחוק לחצאין ומרוסקת שיש בה מעין התנצלות מופיעה בין זויות השפתים, והוא נחין אל התנוק ומגמגם:

— אני איני מעשן, תנוק! —

— הלא שפם לך וזקן! — ובן כמה אתה?

— אני בן כמה? עונה ברוך בשאלה, ופניו מסמיקים — אני בן עשרים וחמש אני! — הגדולים שבאותו מעמד מנענעים אז בראשיהם ומחייכים, ויש שמוסיפים:

— זהו לפי דבריו!

— יותר אינו זוכר כבר בעצמו! — מתלוצצים אחרים;

עוד בבוקר השכם שנתו של ברוך נעשית עליו מטורפת, חזיוני בלהות משונים מרגיזים אותו. נדמה לו שכבר ישן הוא מעת־לעת שלם ולילה שלאחריו. הוא כבר אחר את שעת פתיחת החנות ושוב הוא נשקע בשנה. רגש מתיק, מתיק מאד מתחיל מטרידו. בשורת לטיפות, נשיקות — פתאום נעלם הכל. אך לא! לא! הנה דמות מתגלית, מרחפת מסביב למטתו, רומזת ומתרחקת. הנה הוא רודף אחריה, רץ בכל מאמצי כחותיו ונופל... נשמטה השמיכה וייקץ, והנפש ריקה וכמהה. במהירות קפץ מעל משכבו, טפס על אדן החלון, פתח את התרים בבת אחת עם האשנב והציץ נגדו: זמן רב הוא עומד ככה, מוציא את ראשו מן האשנב ומציץ, ושוב מוציא אותו ומציץ, כאיש שברצונו לשאוב, למצוץ דבר מן המרחק.

היא מתלבש בחפזון כמנהגו, רוחץ את פניו ומנגבן; זורק את האלונטית, פותח את הדלת ויוצא אל המעקה שלפני הבית

— האמנם לא אחר את השעה? —

והשעה עדיין מוקדמת. העירה עודה שקועה כולה בשנת שחרית. הוא מתחיל פוסע הנה והנה על פני המעקה. צר הוא המעקה, אבל ארוך. אילו פתאום אירע הדבר!...

עז טפסה על המעקה ורבצה באמצע. ואליה נטפלו שני גדיים. עכשו מסתפק ברוך בחצי המעקה שנשאר פנוי, הוא פוסע ושב על עקבו, עתים שוכח ונתקל בעז, נרתע לאחוריו וכמעט שנופל מן המעקה הצר. צעדיו נעשים קפדניים יותר ויותר, וקולם הולך וחזק.

הרוצה הוא להוציא בלהטי־צעדיו מתהום האפס אותו הדבר שנפעו כמהה לו?

מול ביתו של זלמן־ליזר עומד בית משה „קאבאן", שוכר ספינות ושולחן על פני הדנסטר. הבית מוקף מעקה, שבו חלונות רבים. באחד החלונות של המעקה נראו פני משה קאבאן, יהודי גבה־הקומה ורחב הכתפיים, כרסני ובעל שפם עבה וגבות עבות. הוא יצא מן הבית וישב על השרפרף שעל יד החלון הפתוח לבוש כתנתו ותחתוניו. משפשף עיניו האחוזות שנה, הוא יושב ונהנה מאויר־שחרית של קיץ; ומבטו כרוך אחרי הצפרים העפות. לבו של ברוך דופק בחזקה, -- עוד מעט וכולם, כל בני ביתו של משה קאבאן יקיצו משנתם! — אבל עוד רב הזמן. אך האיר השחר. עודה שקועה העירה כולה בתרדמה. שמי התכלת הזכים והצלולים מתמתחים וסוככים עליה. שקט ושלוה. במורד הרחוב שעל שפת הדנסטר מתראה כלב ודומה, כאילו הוא צף ועולה מן המים. הנה הוא מתהלך הלוך ושוב על פני הרחוב השוקט, מריח באויר, פעמים מוציא את לשונו ומלקק. פתאם קפץ וירץ במהירות. ושוב הוא מתנהל לאטו, כאילו נזהר הוא לבלי הפריע את שלות הבקר, ונדמה. כי זה מכבר נרדם היקום, זה מכבר התקפל הכל בתוכו, בתוך — תוכו, — ואין רצון ואין יכלת להתעורר... רק שתי נשמות ערות בעולם הזה: ברוך ומשה קאבאן — וכל העולם כולו, שמי השמים ושמי הארץ--אלה שמי התכלת הזכים ומי הדנסטר הצלולים — רקיע של מטה — השוטפים למרחוק, למקומות לא ידעים, לא נבראו, אלא בשבילם... שקט ושלוה מפיקים גם פני משה קאבאן וכאילו הם מביעים:

— הכל ישר הולך, הכל על הצד היותר טוב, הבנים נשואים, והבנות נתונות לגברים, וכולם רואים את עולמם בחייהם! —

ונדמה, כי עולמית ישב לו משה קאבאן ככה על השרפרף, ירכם את כפתורו העליון של חלוקו וישאף את האויר הצח של שחרית קיץ.

זועף ונרעש פוסע ברוך על המעקה. לא פוסע הוא, אלא רץ ומטיל אימה על העזים, הקמות בכל פעם ממקומותיהן מתוך בהלה ורובצות שוב.

— היכן היא עכשו מלכה היפה? הנרדמת היא וחולמת חלומות? מי הוא עכשו אדון חלומותיה? איזו יד נעלמה טוה אותם? — ודאי אותו „האגנט" בעל השפם השחור! —

הנה היא מתעוררת משנתה, מוציאה את רגלה מתחת לשמיכה, את רגלה העבה, הערומה, העולה בעביה על חלל שתי כפותיו -- קולעה את מחלפותיה היפות והמבריקות, רוכסת את כפתורי הבלוזה, והנה נשאר הכפתור העליון בלתי מרוכס.

מעבר ההרים שעל שפת הדנסטר מגיחה השמש, שולחת את קויה הראשונים על שפולי ההרים, כאילו משליכה להם חכה, זורקת קוים אחרים אל מי הדנסטר, והם מזהיבים. נפלו קוי אור על צבורי גללים הפזורים על פני הרחוב, מפזזים הם ומכרכרים עליהם. מה איכפת לה לשמש? עשירה היא יותר מדאי...

עולה השמש על ראשי ההרים כשהיא מפרפרת בדמה. הכדור מתעגל ומתגדל, וקלסתר פני מלכה שלו מגיח מחביון הלב, ומצליף על פניו. בחובו טמון קלסתר פניה, מקרבו הוא עולה ולעולם לא ישיגנו...

עז ואחריה עלמה לבנבנת, לבושה בלוזה כחולה נראות ברחוב. דומה: העז מורה לה דרך ומנהלתה. עלמה־לבנבנת זו היא בתיה בת החזן. אמה חולה ושעלת, צריכה היא לחלב, ושינת שחרית יפה לה. על גגו של בית ריזל האלמנה ... עומד מנשה מנקה־הארובות, בחור אדמדם, ומציץ למטה ... הארובה — ריזל מפחדת מאד מפני בערה, מיום ... דליקה בביתה. עומד מנשה על הגג, מטפל במטאטא, וכשבתיה ... עוברת הוא גחין אל פניה ומלוה אותה בשיר:

מיינע קאפ, מיינע קאפ
טהוט מיר וועה
ער איז צובראכען ווי א שארבען,
אז איך וועל נישט נעמען בתיה'לען,
וועל איך שטארבען —

בתיה ועזה נעלמות מן העין. על יד ביתה של ... האלמנה עוברות שוב עלמה ועזה. זו היא לאה בתה של ... האלמנה. --

גם את לאה מדביקים פליטי־צלילים של אותו השיר:

—אז איך וועל ניט נעהמען לאה'לען,
וועל איך שטארבען —

— אבל למה זה אחרה כל־כך היום לקום? והוא ... כל היום בחנות וישוב רק לשעה מאוחרת בערב — — —

תצא נא! תגלה נא! ליד אביה תעמוד. הוא ... לקראת־—עכשו ירוץ. על הגג יטפס, את מנשה ידחה ממקומו ... הוא ינקה את הארובות ויתן קולו בשיר. מעל הגג ישליך את עצמו, לרגליה יפול — את סולית נעלה ילקק. תצא נא!

— ברוך! — נשמע קול צרוד מאחוריו — למה זה הנך רץ כמטורף? המדעתך יצאת, בחור? ואת החנות אימתי תפתח? — זהו זלמן־ליזר האב המדבר והמצוה.

שבת בבקר. עודנו במצב של נים ולא נים, וגל חדש של אושר מקווה. שוטפו. זלמן־ליזר אביו אינו משכים היום לקום, ותיכף אחרי קומו הוא הולך למקוה;—היום איש לא יפריע אותו. הוא פוסע ומתהלך ולבו על המעקה שכנגד. היום יגש אליה. אינו מסופק אף רגע. ברגלו האחת יעמוד על המעלה התחתונה של המעקה, כשהשניה תלויה ועומדת באויר, נוגעת ואינה נוגעת בקרקע יתחיל בשיחה מן הצד ויגלה לה את כל לבו. הלא שכנים הם, יש במה לשוחח. בראשונה יחייך, וכי לא פלא הוא — יאמר לה בדרך הערה בעלמא — זה כמה דרים אנחנו בית מול בית והננו כזרים. ומענין לענין—עד שיגלה לה את כל לבו. כן — תיכף יגש — לאחר רבע שעה.

מלכה מתגלה לעתים ונעלמה. מן החלון הוציאה את ראשה, הרכינה אותו, ושערותיה מתפזרות לכל רוח, כמפל מים שהיה סתום ונפתח. היא צוברתן ביד, והן מתקוממות, והרי היא כאיש העוצר בחזקת היד קלוח של מים, המתפרץ בכח מתוך צנור. השערות משתרבבות, מתמתחות, נתקעות בבשר כרטחין מחודדים ודוקרים ורוקדים כפולסין דנורא... לא רב הוא המרחק בין מעקה למעקה. עוד רגע... חי אלהים! — הוא ישוע בקול... באצבעו ירמוז לה — — —

— חי, חי — מי זה הוא אשר יהין לחשוב ככה? הוא, העלוב, שאת פני איש הוא ירא, הוא ברוך בנו של זלמן־ליזר? — — —

— עוד רגע, עוד רגע... והוא יגש, בלאט יגש... כנפים יגדל ויעוף, ויעוף... רק נגיעה קלה בשרולה, בקצה מחלפתה... בסערה יתנשא, במחתרת יבוא, בחזקת היד ימשכנה, יחבקנה, יאמצנה, ישכנה... הנה הבבואה שלה... נשטשטשו כל הרגשותיו, ונסתם עליהם הגולל — — —

כפיא למקומו הוא עומד ומביט. יודע הוא מה מעשיה מעשיה בכל שבת. בקי הוא כבר בסדר הנקיי ונעור מכיר הוא אותם לפי צבעם. בראשונה הבלוזה הכחולה, השחור, הארגוניי... מאד היה רוצה לגלות לה את דעתו, ובגדים הולם אותה יותר. ויודע הוא מראש, כי אחרי לנער את הבגדים תעלם לזמן מה ואחרי שעה קלה תלבשת בגדי שבת, ושערותיה עשויות, על יד החלון, על אותו השרפרף שאביה יושב עליו תמיד, תתבונן ובשבים, כשהיא מפצחת זרעוני־דלעת. ובנשוב תתנפח הבלוזה ותתמלא מכפנים בעיסה העולה. זמן רב כן, אלא שהוא לא יראנה, מקום יש לו על יד אביו, על שבנגד הכותל המזרחי.

שבת, אחרי סעודת הצהרים. זמן רב ישב ברוך על מנע עיניו משינת שבת. על המעקה שמנגד ישבה מלכה עם רבותיה. קמו חברותיה והלכו, ומלכה נעלמה בבית. תקפה את ברוך: הוא נכנס החדרה, סגר אחריו את הדלת, פתח לרוחה את החלון, גרש את הזבובים באלונטית והוריד את הוילון. שמה סידר על הקרקע, שם למראשותיו קטנה ושכב. מתוך האפלולית שבחדר צץ ועולה קלסתר של מלכה. געגועים עזים וחריפים תוקפים אותו, והוא מהרהר.

הנה הוא מוטל כאן על הקרקע בודד וגלמוד. כל ימות העבודה גדולה, הטרדות מרובות. רחמנות על עצמו תוקפה מן החדר השני חודרת נחרת זלמן־ליזר, מפריעה לרגע מהלך מחשבותיו. שוב נתגבר עליו כח דמיונו, תוקפו, והוא בהויות.

הלא אפשר שיקום הדבר! — אפשר ואפשר. הנה הוא אלונטית זו ומגרש בה את כל תושבי העיר כזבובים אילו מתו כל אנשי העיר לפתע פתאום, אילו הלכו להם ונשארו רק הוא והיא בעירה לבדם. הנה הוא עומד ברחוב. מטיילה לה. קפץ ונטפל אליה כצל. לאט, בזהירות הוא מתקרב מאחריה, שם ידו בידה... בראשונה היא נבהלת, והנה נוכחת, כי הוא זה. ומצליפה עליו מבט מלא חסד ורחמים:

— ידעתי, חלכה, את ענות־נפשך, ידעתי כמה סבלת! — לוטפתו ביד קלה, ומרוב תענוג הוא נופל על הארץ ומתעלף. מטפלת בו, ממוללת את רקיהיו באצבעותיה ומתיפחת הוא שומע, אלא שאינו רוצה להתעורר. כך נוח לו יותר, בותר הוא במצב כזה, כשהיא עומדת על גבו, והוא עושה את עצמו כלא חלי ולא מרגיש...

— ברוך!

— ברוך — נשמע קול מן החדר השני — כבר הגיע זמן תפלת המנחה! —

כבר הגיע זמנו של הטיול — נזכר הוא.

שבת לפנות ערב. בחורים ובתולות יצאו שורות, שורות הרחובה, והשרו את כבודה של שבתא מלכתא גם על הרחוב. מן המירד לאורך כל הרחוב עד שער גנו של הפריץ, מקום שהכניסה ליהודי אסורה, נמשכת שירת המטיילים. הבחורים פורצים ונדחקים אל תוך חבורות העלמות, פוסעים ברגליהם על שולי בגדיהן, מעמידים פנים, כאלו שגגה יצאה מאתם, ומבקשים סליחה. הללו מרכינות את ראשיהן לאות מחילה גמורה, לחיים מסמיקות, השפתיים מחייכות, ונחשפים שני טורי שנים לבנות. נבדלו מן המחנה שתי שורות של עלמות, מטיילות לבדן וצועדות בגאון: משכילות העיר הן ולומדות לשונן לדבר רוסית.

רק ברוך מתנהל לו יחידי, כשהוא מלובש מעילו העליון המיועד לטיול של שבת. הוא נגש עד שער הגן, כמעט שנתקל בו, שב על עקביו וחוזר חלילה. לאט נתפזרו השורות. רבות מן הנשואות שבו להכין לבעליהן את הסעודה השלישית.

הנה הוא מאחריה. כן, אינו טועה, זה כמה. פתאם — והנה "האגנט". עמד ביניהן מחייך ושואל לשם שאלה בעלמא:

— מדמואזל, המותר כבר לעשן סיגרטה?

— ומי זה הפריע בעד כבודו לעשן עד עכשו? — עונה מלכה בחיוך־של־גאוה, לאמר: חפשית בדעות אני. פגע מבטה בברוך — מיד נסתלק הצדה כשערפו מסמיק. נחקל בילד שהתגנב מבית הכנסת בשעה שבין מנחה למעריב, התחמק מעיני אביו התועות ומבקשות באפלה, נמלט ובא הנה.

— ברוך — שואלו הילד — מפני מה אינך הולך לבית המדרש להתפלל? —

מלכה צחקה בקול. עלה ברקיע כוכב ומיד נעלם. בא לעולם, כנראה, רק בכדי להציץ ארצה ולראות מה שם. עכשו ילך ויודיע לשאר חביריו שאפלה כבר כסתה את הארץ, שכבר הגיעה שעת יציאת כוכבים. מבית הכנסת דרך זכוכיות החלונות חודר פס־אור ובוקע ומתאבק עם החושך. רועד פס־האור, מרחף על פני רחוב העירה, ורומז: מותר, כבר הגיעה השעה! — חודר הוא פס־האור אל כל בתי העירה ומוליך בדמותו עד שנשקע ברחוב שבמירד ונאסף אל מי הדנסטר. הבהוב של אש מתגלה ונדעך חליפות — לאורה של סיגרה מסתמן מקל ואחר בבואה של איש — זהו ישעיה קוגל. כבר הגיעה השעה לפתוח את החנות. באפלולית הערב נבלעת ונעלמה זו היפה שמחלפותיה העבות שחורות ומבהיקות.

ימים עוברים, שנים חולפות. מלכה כבר נשאה ל"האגנט", נתגרשה ושבה לבית אביה. וברבות הימים ורב יפיה. סר מעליה חנה של עלמה חכלילת־הלחיים, הנופלת מדי פעם שבי בידי מלאך הבושה. התבגר יפיה, וגברה והתגברה תשוקתו של ברוך אליה. עדיין עומד ברוך על יד תרים חנותו. עננה שחורה רובצת על פניו, בלבו לוחשים תמיד, לוחשים שביבי־התשוקה אל מלכה, מתלקחים לפרקים וממרסים את דמיו.

זה קרה ביום קיץ לפנות ערב. לפתע פתאום סגר ברוך את דלת חנותו על מסגר. שקל וטרי עם קונה והרגיש פתאום בבואה ההולכת ומתקרבת. רעד עבר את גופו, חתיכת העיר שבידו נשמטה ונפלה על הקרקע. הנה היא הולכת וחבילה תחת זרועותיה. אל המירד היא יורדת לטבול בנהר.

נתק דבר מה בלב. טפחה עליו להבה, העינים חשכו. רעיון פרא התרקם במוחו, התרוצץ, פרפר, נעשה לכח ענקי, התובע ודוחף...

בחפזון סגר את הדלת וירץ. הרחק הרחק נגד הטחנה מתנשא מעל המים סלע סלע גבוה. על סלע זה יטפס, ויפיל את עצמו המימה, כחית־המים ישחה זמן רב מתחת למים, עד שיתקרב אל המקום שהיא רוחצת שמה. לפתע פתאום יגיח מן המים, יתנפל אליה יחבק את קצות רגליה הערומות ואת כל גופה הערום ילטף. ישק את מחלפותיה הארוכות, העבות, המבהיקות, היפות, יחבקנה, ילחצנה, ישכנה. — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

רגעים אחדים עברו, וברוך בנו של זלמן־ליזר עומד שוב על יד התרים.

משה קליינמאן.

לְוְעִידַת הַקְּרָאִים.

(שיחה עם חזן־הקראים באודיסה).

לרגלי הודעת העתונים ע"ד הועידה של הקראים, העתידה להיות בקרוב ולרגלי השמועות שמגמתם של מסדרי הועידה היא לעשות „תקונים" עיקריים בחיים הדתיים של עדות הקראים כגון קביעת מנוחת השבת ביום הראשון וכדומה — בקרתי את החזן הראשי של הקראים באודיסה, מר יוסף בן משה כפלי, בחפצי לשמוע מפיו דברים יותר מפורשים על אודות הועידה העתידה ומטרותיה.

החזן הראשי של עדת בני־מקרא באודיסה הוא איש במיטב שנותיו, אעפ"י שבשערות זקנו הלבן כבר מרובה על השחור. פניו מעידים על מוצאו העברי. הוא עושה רושם של בעל־בית שוקט וצנוע שאינו מבקש גדולות ואינו מתענין בגדולות. מן התנועות הגדולות של העולם הקולטורי בכלל ושל העולם היהודי בפרט אינו יודע, כנראה, אלא מעט, מפי השמועה. כל עצמותו שקועה, כנראה, בעניני עדתו, כלומר בעניני בית־הכנסת ובית הספר לילדים, שהוא מנהלו.

על שאלתי בדבר הועידה העומדת להקרא ומטרותיה, ענני החזן, שיותר ממה שכבר נתפרסם בעתונים איננו יודע גם הוא, מפני שכל הענין הזה נמצא בידי החכם הראשי ביבפטוריה, והחזנים עדיין לא קבלו משם ידיעות מפורטות. הועידה היתה צריכה להיות כבר בימים האלה, אבל מפני מחלת החכם נדחתה בתחלה עד שישוב לאיתנו, ועכשו נדחתה שוב לזמן בלתי מוגבל מפני הדבר המתהלך בסביבותנו.

שיחתנו נסבה ע"ד תכנית הועידה בכלל. שאלתי: האם יש קצת אמת בשמועה שסבבה בעתונים ע"ד רצונם של הקראים לדחות את יום השבת?

—שמועה זו שלא רק שהיא קלוטה מן האויר, אלא שהיא נובעת מרוע־לב ומחפץ נבזה להתעלל בעדות בני מקרא ולנבל את שמך! וכי יעלה על הדעת, שנבוא אנחנו, החרדים כ"כ לתורה הכתובה, לדחות מצוה גדולה כזו, המפורשת בתורת משה?!

בפני איש־דברי נראו אותות של התרגשות ורוגז רוח. נראה היה, כי הלעז הזה, שהוציאה עתונותינו על הקראים העליב אותו מאד. הוא בקש ממני להכחיש את הדבר בכל תוקף.

„אבל איזו תקונים בדת אתם אומרים לעשות?"—שאלתיו.

— בדת — חלילה! הדת אינה סובלת שנוים. כמו שנתנה למשה מסיני ועברה למורשה לנו מאבותינו, כן נשמר אותה ונגחילנה לבנינו אחרינו. אבל במנהגי־הדת אולי יעשו איזו שנוים ותקונים. יש מנהגים שבכל חשיבותם ועתיקותם אינם מעקרי הדת, כ"א כעין תוספת לה. מאלה יש שכבר נושנו למדי ובזמן הזה לא לבד שאין בהם יופי, אלא שהם מתנגדים לפעמים לכל יתר מנהגי חיינו או גם מכבידים על החיים. בנוגע למנהגים כאלה, שהנם בכל אופן טפלים ואינם קדושים בעינינו כ"כ, יתכן שתקבע הועידה איזו שנוים.

„ותו לא מידי?"

— הועידה תדון בודאי באיזו מדיני אישות, ביחוד בנוגע להרחבת גבול המותר בנשואי־קרובים. המנהגים השוררים בעת מכבידים עלינו וגורמים להרבה הופעות בלתי־רצויות, מפני שמשפחת הקראים מעטה. הנה, למשל, השאלה ע"ד נשואי שתי אחיות לשני אחים. בתורת משה אין חק מפורש האוסר נשואין כאלו. ואולם מנהג עתיק שורר בקרבנו להמנע מנשואין כאלו, ובגלל המנהג הזה קשה למדי שאלת רבוי־המין אצלנו. לכן יש בקרבנו רבים, הדורשים לבטל את המנהג הזה, והשאלה תעלה על שלחן הועידה הבאה. יש מקום לשער, כי הועידה תפסוק להיתר.

„האם ה„חכמים" שלכם הנם מלומדי־דת גדולים?

— יש ביניהם בודאי הרבה חכמים ומלומדים גדולים בספרות הדתית שלנו, אבל כשאנו באים לבחור בחכם הראשי, איננו משגיחים כ"כ בגדולתו בתורה, אלא במעלותיו ויתרונותיו האחרות. ה„חכם" הראשי שלנו אינו כ"כ הפוסק העליון בעניני הדת, כ"א יותר מזה הראש והמנהל של העדות ובא־כחן לפני הממשלה, כעין הרב מטעם שלכם. אלא שבודאי לא יתכן, כי יהיה נבחר לחכם איש, שאין לו שום ידיעה בתורת הדת, כמו שהדבר נוהג לפעמים אצלכם.

„האם אמת הדבר, שאתם משתדלים לתתקרב יותר ויותר אל בהגי־הדת השוררת ולעשות גם את בתי כנסיותיכם דומים יותר במראיהם החצוני אל בתי הכניסה של אותה הדת וכ"ז כדי למצוא־חן"?

— זהו שקר. מגמה כזו אין לנו. אנו נוהגים במלבושי כהונה וכנ"ל המקדשים המעטים כמו שנהגו אבותינו, וכל המנהגים נובעים מתוך השקפותי הפנימיות לבד ולא מתוך חפץ לחקות את מי שיהיה.

אבל הלא זהו אמת, שהנכם חרדים להדגיש את התבדלותכם מן היהדות ואת שנאתכם ליהודים, וכל זה מפני יראתכם וחרדתכם המרובה לפריבילגיו המדיני שלכם"? ...

- זוהי עלילה נתעבה!—התרגש איש־שיחי.— זה כמה שאני שומע את העלילה הזאת, שבקרב הקראים שוררת שנאה ליהודים, ואיך אפשר לבלי להתרגז ע"ז? הרי הדבר דומה ממש לעלילת־הדם המחפירה. אנחנו הייגו מוכיחים לצוררינו יום יום, כי דבר זה אי אפשר בטבענו, שהרי נצטוינו בתורתנו אפילו על דם בעלי־חיים ואכו"כ שלא נבוא להרוג נפשות אדם ולאכול את דמם. אבל המבקשים עלילות לא ישמעו אל ההוכחה הברורה הזאת. הם באמת: אתם שונאים לנו ואת דמי ילדינו אתם מבקשים! וכה גם אני אומר לכם בשם הקראים: מדת הרחמנות ואהבת בני אדם נטועה בנו מורשה מאבותינו אברהם יצחק ויעקב, ואלו גם לא הייתם אחינו עצמינו ובשרנו, לא היינו יכולים להיות שונאיכם. לא היינו גרועים לכה"פ מישרי־לב בין האומות הנדים לגורלכם והחפצים בכל לבם להועיל לכם, אילו היתה לאל ידם. ומה גם בהיותכם אחינו ובשרנו!..

„האם יש בקרבכם אותה ההרגשה שאחים בני עם אחד אנחנו? והרי מספרים שיש ביניכם אנטישמיים גלויים, ולא עוד אלא שאפילו בפוגרומים אומרים, שהשתתפו אחדים מבני עדתכם?

— שקר נבזה! יש ויש בקרבנו הרגשת האחוה אליכם ובשום אופן לא יעלה על הדעת, שיהא קראי משתתף בפוגרומים, או אפילו מתיחס אליהם רק בשויון־נפש. בשעת הפוגרומים בשנת 1905 הסתתרו בביתי כל היהודים שבחצר הזאת ואני וב"ב כלכלנו אתם בלחם במשך שלשת ימים, וכאשר היה מחסור בצרכי אוכל, סבלנו אני וב"ב את המחסור ביחד עמהם. גם בני, שהוא רופא, לא נח בשעת הפרעות, כ"א רץ כמשוגע ברחובות העיר והמציא עזרת לאלה שהיו זקוקים לה והגין על אלה שהיה לאל ידו להגין. ואל תחשבו שרק אני וכיוצא בי העומדים בראש העדה התנהגנו כך; אני יכול לקרוא לך בשם אנשים רבים מבני עדתנו, שצרת בני ישראל הנרדפים הגיעה עד לבם וכל אשר השיגה ידם עשו להקל את צרתם.

„ולמה הנכם מתרחקים כ"כ מן היהודים אפילו בבחינת לאומית־קולטורית? הא תינח בעניני הדת, שמחיצה של אלף שנים מבדלת בינינו וביניכם, אבל הנה נולדה בעת האחרונה תנועה לאומית קולטורית בתוך היהודים, ואתם הלא מכבדים אתם את העבר הגדול שלנו, מקדישים את תורתנו המשותפת ומקוים כמונו לגאולה לאומית. למה איננו רואים מצדכם איזו השתתפות בתנועה הגדולה ההיא? למה אין המלומדים שבכם שואבים את מזונם הקול־טורי מתוך הספרות העברית החדשה, שהיא כולה חלונית ואינה נוגעת בגבולי הדעות הדתיות?"

— זהו אמת, אנו יודעים רק מעט מן התנועה הלאומית, אשר בקרבכם, ומן התחיה הקולטורית שלכם. את לשון הקודש ואת ספרותה אנו אוהבים ומכבדים והרבה מאתנו מעיינים אפילו בספרים שלכם, אבל יחס קרוב ונלבב אין אנו מרגישים אליכם, וע"כ איננו יודעים הרבה מעבודתכם על שדה התחיה הקולטורית. חוץ מזה הנה המלומדים שבקרבנו כ"כ מעטים, והדור הצעיר מתנכר לגמרי למקורי דתנו, עד שיודעי עברית ביניהם רק מעוטא דמעוטא.

„ולמה אינכם עושים דבר להשיב את לב הצעירים אל התורה? למה עזוב אצלכם כ"כ החנוך הלאומי? למה אינכם משתדלים לברוא ספרות לאומית בלשונכם הלאומית, כלומר בלשון הקודש?"

— ע"ד יצירת ספרות לאומית כבר חשבנו ודברנו הרבה. אבל מה לעשות ואין הדבר יכול לצאת אל הפועל. אומתנו כה מעטה ודלה. הלא בכל העולם יש פחות מעשרת אלפים בני מקרא, ומה נוכל ליסד בשביל עדה קטנה כזו, מאין נקח את הכסף לזה? הנה חשבנו ע"ד יסוד עתון מיוחד לצרכינו. אבל אחרי עיון בדבר הוכרחנו להסתלק מרעיון זה, מפני שאנו יכולים לקוות שיהיו לנו לכל היותר כשתים או שלש מאות חותמים, וכמובן, לא יוכל עתון להתקיים במספר חותמים כזה.

ומה שנוגע להחנוך, הנה גם זה יהיה אחד הענינים היותר חשובים

שיעמדו על הפרק באספה העתידה. השאלה הזאת מנקרת במח כלנו והיא [illegible] כל היום: איך לחזק את בדקי הדת הפרוצה בקרב בני הנעורים, איך [illegible] את לבם לאבינו שבשמים ולתורתנו הקדושה. בשנים האחרונות נגלה גם בתוכנו כמו בתוככם הפרצה ונחוצה עבודה זריזה ורצינית, כדי [illegible]. באספה הבאה נשפוט ונדון על המין הצעות במקצוע זה, ויש לקוות [illegible] נצליח לעשות איזה דבר ממשי.

— הנה אשר אמרתי: עדתכם היא מצערה במספר אנשים ובעצמכם אינכם יכולים לעשות דרר גדול. ואולם הלא יש שאיפות לאומיות וקולטוריות, [illegible] לנו, והצבור שלנו פועל בבחינה זו אם מעט ועם הרבה וכבר [illegible] גם דבר־מה. למה לא תשתמשו בתוצאות עבודתנו אנו? למה לא תקחו [illegible] את ספרי הלמוד הרבים שיצאו על ידינו? למה לא תפיצו את הספרות את העתונות שיצרנו? הלא אין לכל אלה דבר אל הנגודים הדתיים, אל שנוי [illegible] ואל שנוי המנהגים הרתיים שבינינו; הלא כל אלה הם ספרים [illegible] חלוניות לגמרי, וכהשתמשכם בהם לחנך הרגש הלאומי, ללמוד השפה [illegible] הלאומית, לא יעכב איש בידכם לפרש גם להלן את דברי התורה [illegible] למנהגי הדת, כמו שאתם מפרשים אותה?"

איש־שיחי הביט אלי בקצת חשד. נראה היה, כי איננו בטוח כ"כ בנקיון דברי ומחשבותי. אבל הוא עצר ברוחו ואמר:

— אמנם כן, הרבה מאתנו קוראים את ספריכם ולומדים בהם. אבל הננו כ"כ רחוקים, כ"כ רחוקים מעולמכם ומן התנועות הרוחניות שבו! אבל אנחנו דואגים עתה להשיב את הדור הצעיר עליו למקורו, להפיץ בקרבו את ידיעת הלשון הקדושה ואת דעת התורה וזה יהיה אחד הענינים היותר חשובים של הועידה העתידה...

ראיתי שיותר מזה לא אצליח להציל דבר מפי איש־שיחי וע"כ נפרדתי ממנו בשלום ובתודה בעד טובו להשיב על שאלותי.

בבחינה הלאומית כנראה כבר נס לחם של הקראים לגמרי. לא שהתבוללו כבר עם עמים אחרים—להפך כרוח ההתבוללות וטמיעה לא הרגשתי בכל עת דברי עם איש שיחי. הרגשתי „בסקטנטיות" השולטת בקרבם, הכרתי, שאין להם כל השגה ע"ד חיי לאום במובן מדיני וקולטורי ואי אפשר גם להכניס רעיון כזה אל תוך לבם. נשמתם הלאומית פרחה לה ונכנסה כלה לתוך האינטרסים הפעוטים של העדה ובתי כנסיותיה...

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ז.

מקרה דומה לזה, שקרה במושבה הגרמנית בסביבות חיפה, קרה עכשו במושבה היהודית כפר סבא. המושבה הקטנה הזאת נמצאת במרחק כשתי שעות מפתח תקוה. יש בה רק שני בתים שבהם יושבים בעל מלון, שומרים ופועלים. ליום השבת הולכים הפועלים לפתח תקוה, וכפר סבא נשאר כמעט ריק מאדם. והנה בליל ששי האחרון באו גנבים לגנוב שם שקדים. כנראה, הרג השומר—ערבי ממארוקו—את הגנב, ומיראתו מפני גואלי הדם ברח. ההרוג היה בן הכפר הערבי הקרוב קלקליה, בדרך בין פתח תקוה לשכם. הכפר הזה הוא גדול מאד, וערבים רבים באו משם לנקום את נקמת אחיהם ההרוג והתנפלו על כפר סבא. הם לקחו בשבי את בעל המלון ועוד יהודי אחד והחלו לבוז ולשדוד. במושבה אין יושבים תמידיים, ואין שם רכוש גדול, והמתנפלים הסתפקו בכמות עצומה של שקדים ששמו בשקיהם וטענו על חמוריהם. במושבה היו עוד שני יהודים, והערבים הכו אותם. המוכים הודיעו לפתח תקוה ע"ד ההתנפלות.

הידיעה באה לפתח תקוה בשבת בעת שהקהל התחיל מתאסף לתפלה בבית הכנסת. הידיעה בדבר ההתנפלות על המושבה הקרובה עשתה רושם גדול כל כך, עד שגם היותר אדוקים החלו להזדין ולחבוש את סוסיהם, כדי ללכת להציל את השבוים.

במהירות גדולה יצאו ורוכבים על סוסים צעירי פתח תקוה מזוינים ברובים, באקדחים ובחרבות. יציאת המחנה בשבת היתה מובנה לכל, אף איש לא הרהר אחרי הצעירים. בלב כל האכרים שלטה ההכרה, שפקוח נפש יהודי והצלת רכוש המושבה דוחה את השבת. אחרי הפרשים החלו ללכת לכפר סבא גם עגלות מלאות אנשים מזוינים. הזריזות שהראתה המושבה, הפרשים והעגלות שעברו ברחוב בשבת הלהיבו גם את האנשים היותר מתונים, ואנשים בעלי פאות הסירו מהר איש אחרי אחיו את טליתותיהם וישבו על סוס או בעגלה, כדי למלא חובתו של אזרח יהודי בארץ ישראל. הרגש הזה היה כל כך כללי, עד שאמות ואבות לא מנעו את בניהם מן הסכנה הצפויה לחייהם. בארץ ישראל הולכים היהודים ונעשים לאנשים אחרים, ואפילו בפתח תקוה שיצאה לה שם רע בתור מושבה ארוקית, קנאית, חשוכית, בעלי־בתית,—גם במושבה זו אין היהודים יהודים גלותיים, גם בפתח תקוה חי רוח חדש, רוח של גאוה לאומית.

רכבו הצעירים על סוסים, נסעו בעלי־בתים מזוינים בעגלות, מחנה גדול של מאתים איש, ורק איש אחד היוצא תמיד הראשון לקראת כל סכנה נשאר במושבה,—וזהו אברהם שפירא, ראש השומרים בפתח תקוה הידוע באמץ רוחו ובהשפעתו החזקה על הערבים. הוא כעס על הצעירים בגלל יחסם אליו ואמר: ילכו הם להם בעצמם, והוא הלך אל בית הכנסת להתפלל. אולם אחרי שעבר מחנה הפרשים לא התאפק גם הוא, הסיר את טליתו, מהר הביתה, לבש בגדים ערביים חגר את חרבו היפה שקבל במתנה, לקח את כלי זינו ומהר כשהוא רוכב על סוסו אחרי הפרשים שעברו לפניו.

בדרך הספיקו היהודים גם להדביק את הערבים שגנבו שקדים מכפר סבא, עצרו אותם ולקחו מהם את הדברים הגנובים ואת כלי הזין שהיו בידיהם, אבל בערבים גופם לא נגעו ונתנו אותם ללכת לדרכם.

בוא היהודים הטיל אימה בקליקיה, והערבים מהרו לשלוח רצים לטול כרם—עיר שהקמאיקם יושב בה. מחנה היהודים הסתדר בשורה לפני המושבה ומול קליקיה. בראות הערבים את המחנה הגדול החליטו לשלוח את זקניהם לדבר עם היהודים ע"ד השלום. השיכים נגשו מתוך השתחויות אל אברהם שפירא שעמד בראש המחנה. הוא ירד לקראתם מעל הסוס ומוקף קבוצה גדולה של אכרים החל את המשא והמתן. היהודים טענו שהם לא הרגו את הערב, וגם לא שמעו ולא ידעו כלום מן הנעשה. מן השיחה שהיתה בין היהודים ובין השיכים נתברר שבקליקיה נפרדים הערבים לשתי כתות הנלחמות ביניהן ואפשר שמחנה אחד הרגו את הערבי והניחו אותו על אדמת היהודים, כדי לגולל את האשם על אחרים, כמו שיקרה בין הערבים לעתים לא רחוקות.

בינתים באו פקידים וחילים, וגם היהודים שלחו צירים לפחת שכם ואל הקונסולים שביפו, מפני שאדמת כפר סבא שייכת לנתינים זרים.

השבוים נשארו בקליקיה והודיעו שאין איש נוגע בהם לרעה, ושנותנים להם לאכל ודואגים להם.

הקונסולים הלכו תיכף אל הקמאיקם לדרוש שיאחזו באמצעים היותר נמרצים נגד המתנפלים.

מפתח תקוה ומיפו שלחו טלגרמות גם לואלי בבירות, והואלי צוה לפחה, שהוא בעצמו יסע למקום המעשה ושיאחז באמצעים היותר־נמרצים. הפחה בא משכם וצוה תיכף לשחרר את היהודים השבוים ועשה חקירה מפורטת על דבר ההתנפלות. הערבים מבקשים עכשו מאת היהודים שיעשו שלום, אבל היהודים אינם רוצים בשלום, והם דורשים משפט, דורשים שישיבו להם את נזקיהם, שישלמו להם פצוי בעד הנפצעים ושהערבים ישאו עונש, אשר ירחיק אותם מהתנפלויות בעתיד.

התעוררות שהיתה עכשו בכפר סבא לא היתה כל כך גדולה, אלמלא קדמו לה המקרה שקרה בחיפה והנהגת הגרמנים. היהודים אינם יכולים להסכים, שנפש יהודי תהיה יותר זלה בארץ מנפש גרמנית, ומאחרי שראו שההתעוררות וההשתדלות של הגרמנים היתה כל כך חזקה ושהיא הביאה גם לתוצאות ידועות, לא יכלו גם הם לשתוק, כדי שלא תביא ההתנפלות הקטנה בערך לאסונות גדולים יותר.

התעוררות היהודים עשתה רושם גדול על הערבים. מחנה היהודים שהלך להגן על אחיהם וזריזות הממשלה בענין זה יוכיח בלי ספק הוכחה נמרצה, שצריך להתחשב עם היהודים בארץ ושאי אפשר להתנפל על מושבה יהודית, להבהיר את רכושה, לשבית שבי להרוג ולעשות בה ככל הנולה על הרוח.

לשני המקרים האלה בחיפה וכפר סבא, בלי ספק תוצאות נכבדות לארץ. הממשלה תהיה מוכרחה לדאוג לחזוק הבטחון. כבר באה העת לשים קץ לאנרכיה השוררת. ורק רע הדבר, שהמקרים בחיפה וכפר סבא קרו דוקא

לנתינים זרים, ושרק מפני ההכרח להתחשב עם דרישות הקונסולים תאלץ הממשלה לשים לב למצב אי־הבטחון במדינותיה באסיה. דבר זה עלול לגרום רעה ביחוד לנו. הממשלה שהסכינה למקרי רשע ורצח בארצה ודאי תראה בהתעוררות הנוכחית התעוררות של זרים, וכשעה שהרגש הלאומי הולך ומתחזק בקרב העם, ודאי שלא ישבעו רצון בטורקיה מתלונות של צירים וקונסולים. הממשלה המתיחסת בחשדנות כל כך גדולה לזרים, הממשלה הדואגת, המפחדת כל כך מפני התערבות ממשלות אירופה בעניניה הפנימיים, ודאי תבקש, ואפשר עוד במרץ יותר גדול של עכשו, אמצעים נגד התחזקות הזרים בארצה, והיוצא מזה נגד כניסת היהודים, שהם נשארים ברובם, לרעת הישוב, נתינים זרים.

אולם לאט לאט תבין הממשלה שצריך לסדר את המצב בארץ ישראל גם בלי כל יחס אל היהודים והנתינים הזרים. המקרה הנורא שקרה עכשו בהרי חורן יפתח את עיני הממשלה ויראה לה את גודל האנרכיה השוררת בארץ. בעיקרו אין המקרה בחורן נבדל מן המקרים שקרו בחיפה, בכפר סבא ושיקרו בכל יום בכל כפרי ארץ ישראל וסוריה, רק נבדל הוא במספר האנשים שסבלו. זה מתברר למדי מהפרטים שאנחנו מוצאים באחד העתונים הערביים היותר טובים „אל־אהראם". וזהו הדבר. באחד הכפרים בהרי חורן בגליל דמשק ישבה משפחה מושלמית. משפחה זו ריב היה לה עם הדרוזים. המריבה היתה מתחדשת מזמן לזמן. הניצרים והמושלמים שבכפר ההוא עמדו על צד המשפחה הנוגעת בדבר והיו עוזרים לה כפעם בפעם להדוף את הדרוזים. והנה לפני שני שבועות נהרג בשעת המריבה אחד או אחדים מן הדרוזים. וכדי שלא תביא הרציחה לשפיכות דמים חדשה שלחה הממשלה חיילים להגן על הכפר הערבי. הדבר הזה הכעיס את הדרוזים שחפצו לנקום בערבים, ומחנה גדול מהם התאסף להתנפל על הכפר. לפי ידיעות אחדות היו במחנה הדרוזים 5000 איש, אבל „אל־אהראם" מוצא שהמספר הזה הוא מוגזם מאד. הדרוזים התנפלו על שני כפרים ששם ישבו מצדדי המשפחה המושלמית. אחרי עשותם בהם רצח גדול—הפרטים עוד לא הוברו, — נתקו הדרוזים את חוטי התלגרף והפסיקו את הקשר בין חורן ובין דמשק. הממשלה שלחה 30 חילים לתקן את חוטי התלגרף, והדרוזים התנפלו גם על אנשי הצבא האלה והרגו מהם אחדים. הממשלה שלחה תיכף גדוד צבא נגד הדרוזים. הואלי גם הוא סדר צבא גדול וקרא לחילים מבירות ומחלב, אבל תיכף השיבו את הפקודה לשלוח צבא. הדבר הזה מראה, שהפחד מפני מרד בחורן עבר. מספר ההרוגים אינו ידוע עדיין. לפי התלגרמות עולה מספרם למאתים איש.

וכמה רופף המצב בארץ, אם אפשר שיקרו מקרים מפתיעים כאלה. הממשלה הכריזה חרות מדינית, אך בזה עוד לא יצאה ידי חובתה. בסוריה ובארץ ישראל לא הרגישו גם קודם את לחץ הממשלה, כמו שהרגישו אותה במדינות הקרובות למרכז. הבדואים, הדרוזים והשבטים הערביים הרחוקים חיו חיי חופש ולא שלמו מסים, לא נתנו חיילים לצבא. במשך שתי השנים של החרות המדינית לא עשתה הממשלה כלום. הפרלמנט לא הוציא אף חוק חשוב אחד, הממשלה השקיעה את כל מחשבותיה בשאלות המדיניות המסובכות —בוסניה והרצוגובינה, רומליה ובולגריה, המרד נגד החרות, אלבאניה, ענין כרית,—ואין לה פנאי לטפל בשאלות הפנימיות. ולכן הכל הולך ומסתבך: שבטים נלחמים איש עם רעהו, הבדואים מתנפלים על שדות זרים וקוצרים את התבואה, מתנפלים על מושבות, שודדים וגונבים, ואם הורגים את הגנב בתוך כדי הגנה, מתחזקות ההתנפלויות עוד יותר. מקרי רצח הם מעשים בכל יום. בגלל איזו מריבה נהרגים מאות אנשים, וכל זה נעשה בשעת שלום, וכל זה נכנס בחוג החיים הרגילים.

עכשו תכפו בבת אחת הרבה מקרים המעוררים התרגשות והמראים על נחיצות תקונים. הריגת הגרמני בחיפה היתה למאורע מדיני הגורם לממשלה הרבה אי־נעימות, ודוקא בשעה שטורקיה מבקשת את קרבתה של גרמניה בשאלת כרית. ההתנפלות על כפר סבא מאשרת ומחזקת את התאוננות הגרמנים על אי־הבטחון ומכניס אל סבך הענין הזה גם את הקונסולים של ממשלות אחרות מלבד גרמניה. התנפלות הדרוזים על שני כפרים גדולים בחורן נוטה לקבל צורת מרידה נגד הממשלה, וכל זה בא בעת שטורקיה חפצה כל כך בשלום ובשקט, בעת שהמנוחה הפנימית היא בשביל טורקיה התנאי הראשון להשגת מטרותיה הלאומיות בחוץ. הממשלה צריכה למנוחה, בכדי שתוכל לעבור סוף סוף אל שאלת התקונים; היא צריכה לשקט, בכדי שתוכל להשיג את ההלואות הנחוצות לה; היא צריכה לשקט, בכדי שתיכל לפעול על הממשלות שתותרנה על זכויותיהן בנוגע למשפט נתיניהם, וביחוד היא צריכה לשקט בפנים מדינותיה, בכדי שתוכל להופיע כלפי חוץ בתור ממשלה חזקה ותקיפה הודות לאחדות יושביה השונים. עד כה היו ארץ ישראל וסוריה פנה פחות או יותר שקטה בערך. הממשלה לא תחפץ בשום אופן שגם פה תתעורר תסיסה איזו שהיא. ומפני זה אפשר לקוות, שתשים לב לתקן את הסדרים הרעועים השוררים בארץ ישראל ותשתדל בכל כחה לסדר את השלטון ולחזק את המשפט בה. רק על ידי תקונים, על ידי סדור בתי משפט מוצקים, על ידי הנהגת משטרת מסודרה אפשר יהיה לשים קץ להמלחמות ולההתנפלויות התדירות, להודיינות התושבים ולמשפט הפראי של גאולת הדם, המביא לסכסוכים עד אין קץ.

י. ל.

בַּצִּיּוֹנוּת.

נתפרסם הבלנס של הקה"ל ליום ל' ליוני ש. ז. וזה הוא:

האקטיב.	מרק.	פפנ:
בהבנק הקולוניאלי בלונדון	78.746	81
בקופה ובהבנקים בקילן ובברלין	465	85
באנגלו־ליבנטין־בנקינג־קומפ. בקושטא	35.437	80
באנגלו־פלשתינא־קומפ. ביפו	323.407	21
שטרות־ערך	899.953	90
הקרדיט של החברה להכשרת הישוב	40.532	80
הקרדיט של האפ"ק (להלואות הקרקעות)	121.932	—
הקרדיט של הועד באודיסה (לטובת עין גנים)	15.030	
הקרדיט להמוסד לחנוך טכני בחיפה	81.000	
קרקעות ונכסי דלא ניידי בארץ־ישראל	287.604	20
יערות עצי־זית ובית בא"י	51.647	84
קופסאות לקבוץ נדבות לטובת הקה"ל	13.534	04
נכסי דניידי	3.063	60
החשבון הכללי (חייבים להקה"ל)	5.526	99
חשבון הלשכות המקומיות	36.437	36
	1.994.590	13

הפסיב:	מרק.	פפנ:
ההון הכללי	1.917.112	80
נדבתה של מרת קלור	30.000	—
נדבות (לפי רשימות ומניות)	1.396	80
הקרן־הקואופרטיבית	37.437	31
חשבון־כללי (חובות הקה"ל)	8.643	22
	1.994.590	13

בשבוע האחרון נכנס אל הקופה המרכזית של הקה"ל סכום של 3408.44 מרק. הנומר האחרון של הנרשמים בספר הזהב הוא 3593.—לקופת הלשכה שבמוסקבה נכנס במשך הזמן מב' עד ט' אויגוסט סכום של 791.69 ר'. הלשכה הוציאה ושלחה לכל באי־כחה את החוזר י"א, שבו היא קוראה לחזוק העבודה. בעוד זמן מה יצא הדין והחשבון של פעולות לשכה זו.

באספת האחרונה של הועד הציוני במינסק דנו בשאלת השמיטה בא"י ובמעשיהם של רבני ירושלים אויבי־הישוב. האספה מצאה שמחאות נפרדות לא תביאנה את התועלת הדרושה והחליטה לבקש את הוה"מ להעמיד את השאלה הזאת על סדר היום של ועידת הוה"פ הגדול העתידה להיות. כמו כן הוחלט שמן הראוי הוא לשוב ולהפקיד בכל גליל וגליל מורשים מיוחדים.

בין הצעירים בהסתדרותנו מורגשת תסיסה. האגודה „צעירי ציון" שבלודז פנתה אל כל האגודות בהצעה לקרא לועידה כללית ולהתאגד לשם חזוק העבודה הציונית בכלל וחזוק השפעתם של הצעירים על עבודה זו בפרט. הצעה זו נתקבלה ברצון מאת אגודות רבות. הועידה עתידה להיות בימי חוה"מ סוכות. היא תדון על השאלות המפורטות בסעיפים אלה: א) יצירת הסתדרות של הצעירים הציוניים; ב) קביעת פרוגרמה של הסתדרות ו; ג) קביעת תכנית של עבודה בתוך הצעירים; ד) היחס להסתדרות הכללית

יאי המוסדים הציוניים השונים; ה) היחס אל הסתדרות הפה"צ בא"י ואל ...יעות צוניות אחרות; ו) עבודתם הציונית של צעירי-ציון; ז) העבודה הארצי-ישראלית; ח) העבודה הלאומית בגלות.

אגודת „חובבי שפת עבר" בלודז פותחת בקרוב „גן ילדים עברי". ...יצית לתכלית זו מורות-גננות (פרבליות) אחרות. המורות המתענינות בדבר ...זה יואילו נא לפנות אל יו"ר הועד, מר אלישוב, רחוב דלוגא 46.

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

דין וחשבון של הקונסולים האנגלים בסוריה ובארץ ישראל.

מן ההרצאות של הקונסולים בארץ ישראל היותר מדויקות והמלאות ...ענין הן ההרצאות של הקונסולים האנגלים, היוצאות מדי שנה בשנה. והנה ...ינינו שתי חוברות משנת 1909, שאחת מהן הוא דין וחשבון של הקונסולים האנגלים בבירות וכערי סוריה אחרות, והשניה מרצה על המסחר בגליל ירושלים.

שנת החשבון העברה לא היתה שנת ברכה. התבואה לא עלתה יפה מפני מיעוט הגשמים. ביחוד סבל החלק הדרומי של ארץ ישראל. בסוריה סבל המסחר בגלל הפרעות הגדולות שנעשו בארמנים באסיה הקטנה ובגלל המהפכה המדינית בטורקיה. הפרעות באדנה השפיעו השפעה מרובה על ערי סוריה היותר קרובות למקום המאורע. לטקיה לבדה קבלה בתוכה 6.000 פליטים מאסיה הקטנה. המצב הרע הגדיל את ההגירה מסוריה לארצות רחוקות. ההגירה מסוריה לאמריקה ולארצות אחרות איננה קטנה בכלל, היא עולה לעשרת אלפים איש בשנה. אגודות הספינות מקבלות מאת המהגרים ההולכים מסוריה לאמריקה כמאה אלף שטרלינג בשנה.

למרות זה שהשנה היתה רעה, ניכרת התקדמות בכל מקצועות החיים. את הדבר הזה מרגישים הקונסולים וסגניהם בכל מקום ומקום. עבודות צבוריות גדולות עומדות על הפרק. אגודה צרפתית קבלה רשיון לבנות מסלת ברזל חדשה מן הנמל טריפולי עד העיר החשובה חומס, הנמצאת על יד המסלה החג'אסית. על ידי המסלה הזאת תקבל סוריה דרך שלישית אל הים: הראשונה היא התיכונית—בירות - דמשק, השניה בדרום—חיפה - דמשק והשלישית טריפולי - חומס. בעזה יבנו טראם מן העיר אל חוף הים הנמצא במרחק שעה ממנה. וכבר נעשו חקירות ועובדו תכניות לבנין מסלת ברזל שתלך מחיפה דרך שכם לירושלים או ליפו. ואפשר לקוות לגדולות אם יוציאו לפועל את התכנית של מסלת הברזל שתעבור על חוף הים מחיפה ליפו, לעזה ולמצרים.

עסקי מסלת הברזל יפו—ירושלים הולכים ומתפתחים. הכנסותיה היו בשנת 1907 43.800 שטרלינג, בשנת 1908—44.000 ובשנת 1909—47.444. ההכנסות הנקיות היו בשלש השנים האלה: 29.800; 30.000 ו-34.000 שט'. הטראם החדש בבירות משביע רצון התושבים, אבל עסקיו מן הצד המסחרי אינם טובים עדיין. בבירות עושים כבר הכנות להאיר את העיר באור אלקטרי; בירושלים עומדים במשא ומתן בדבר הספקת מים חיים לעיר ובדבר בנין טראם.

בעבר לירדן יגשו בקרוב לעבודה בחברות הפוספטים בסביבות סלט. אגודה איטלקית כבר קבלה את הרשיון הדרוש. רכוש האגודה עולה לסכום של 22.000.000 פרנק. האגודה תבנה לה גם ענף מסלת ברזל מסלט עד התחנה מען של המסלה החג'אסית.

רוע השנה ניכר במסחר בירות. בשנת 1908 עלה האימפורט בבירות לסכום של 1.692.500 שטרלינג ובשנת 1909—1.655.500. האיקספורט מבירות עלה בשנת 1908 לסכום של 919.200 שט. ובשנת 1909—791.750. עוד יותר אפשר להכיר את תוצאות השנה על פי המסחר בעזה. האימפורט לעזה עלה בשנת 1908 לסכום של 105.150 שט. ובשנת 1909—78.060. האקספורט מעזה עלה בשנת 1908 לסכום של 206.240 שט. ובשנת החשבון ל-49.760 שט'. וזה מפני שנת הבצרת. בעת שבשנת 1908 הוציאו מעזה שעורים לחוץ לארץ על סכום של 196.840 שט., הוציאו משם שעורים בשנת 1909 לא יותר מאשר בסכום של של 4.620 שט'. רק האימפורט והאקספורט ביפו לא סבל בשנת החשבון, להיפך אנחנו מוצאים עוד במספרים עודף ידוע ביחס אל המספרים שבשנה שעברה. אנו רואים שהאימפורט ביפו בשנת 1908 עולה ל-803.400 שט. ובשנת 1909 עלה ערך הסחורות עד 973.143 שט'. האקספורט מיפו עלה בשנת 1908 לסכום של 556.370 ובשנת 1909—ל-560.935 שטרלינג. הקונסול מירושלים מבאר את המצב ה...טוב של מסחר יפו בזה, שתפוחי זהב וזיתים עלו יפה וביחוד בזה, שגליל ירושלים מקבל הרבה כסף מחוץ מאת התירים הרבים וגם נדבות רבות מאת יהודי חו"ל.

הסחורות שהוציאו לחוץ לארץ הן כלן יבול השדות או הגנים. מתוצאות התעשיה תופס רק הסבון מקום גדול במסחר. הסחורות שמביאים לסוריה ולארץ ישראל הן: מתכות, כלים, מכונות, פחמי אבן, צמנט, מוטי ברזל, ארג, בגדים ומיני אוכל שונים, כמו קמח ואורז.

בזמן האחרון מתפשט צמר דגפן בסוריה ובארץ ישראל. בקעת הירדן טובה היא מאד לזריעות האלה וכאלפים אקר בערך נזרעו צמר גפן. התוצאות היו טובות. גם בפתח תקוה זרעו 80 אקר צמר גפן, והיהודים מכרו אותו בחיפה בעד 29.259 פרנק. הצמר בפתח תקוה דומה למין היותר משובח שבמצרים.

בשנת החשבון החלו לשים עין יותר אל הטבק. בלטקיה עלה הטבק יפה ובסביבות צדון שוב החלו לטפל בזריעות טבק שהדרישה לו גדולה בלבנון.

חסרון שמן זית בטריפולים גרם לזה שהחלו להשתמש בשמן מאים בשביל עבודת הסבון, והנסיונות עלו יפה.

מבירות שלחו סכומים גדולים של יין אדום לאנגליה. בשוק האנגלי עולה הדרישה ליינות סוריה.

מסחר המשי ירד בשנת 1909. סוחרי סוריה הפסידו בשנה הזאת 140.000 לאראות שטרלינג. המסחר במשי סבל מההתחרות הגדולה של הודו וסין.

החוברת נותנת לוחות של מספרים, ואנחנו נביא לקוראינו את היותר מענינים מהם.

סחורות האימפורט ביפו; הסכום בשטרלינגים:

ארג של צמר גפן—261.785; אורז—70.615; סוכר—61.345; טבק—54.400; עצים—42.340; נפט—45.480; קמח—38.130; כלי נחשת וברזל—29.910; בהמות—27.330; קפה—24.560; מיני אוכל—21.870; מכונות—19.212; כלי עור—18.195; כלי בית—17.962; נחשת, מוטי ברזל—16.525; כלי כתיבה (ניר וכו')—16.055; בגדים—15.595; יינות—15.385; זכוכית—13.750; פחמי אבן שקים ריקים—10.792—11.535; רעפים ולבנים—9.375; רפואות—8.289; תפוחי אדמה—5.788;

סחורות האקספורט מיפו, הסכום בשטרלינגים.

תפוחי זהב—185.815 סבון—145.425; סואם—50.481; יין ואלקוהול—33.535; פירות—31.526; פול—26.505; צמר—9.080; חפצים דתיים—8.687; צמוקים—3.474; שקדים—365;

לפי גודל האימפורט ביפו מתחלקות הממלכות הראשיות בסדר כזה: אנגליה הובילה סחורה ליפו בשנת 1909 על סכום 321.348 שט. טורקיה—107.042; רוסיה—96.038; אוסטריה-אונגריה—93.244; גרמניה—87.308; מצרים—69.445; צרפת—64.773.

באקספורט מיפו לוקחות הארצות השונות חלק בסדר כזה: מצרים—255.215; אנגליה—158.090; טורקיה—56.850; אוסטריה-אונגריה—19.630 רוסיה—18.370; צרפת—15.080;

מענינים עוד המספרים האלה הנוגעים למסחר בירות שהיא הנמל היותר גדול בסוריה.

שם הארץ	האקספורט	האימפורט.
אנגליה	110.000	665.000
הודו	— —	38.000
טורקיה	32.000	27.000
אוסטריה-אונגריה	3.800	185.000
גרמניה	2.300	162.000
צרפת	568.250	130.000
איטליה	3.200	168.500
בלגיה	4.000	93.000
רוסיה	2.700	78.000
מצרים	15.000	12.500
רומניה	— —	47.500

המספרים הם משנת 1909 והסכום בשטרלינג.

— בהמושבה ימה דרוש רופא-בהמות. משכרתו — ארבעת אלפים וחמש מאות (4.500) פרנק לשנה, עם סוס ודירה. לפנות ע"פ הכתבת:
C. J. Jemma, prés Tiberiade (Palestine), Mr. M. Nussim-Beym.

בְּרוּסְיָה.

כל צרה וכל פגע, כל אסון וכל מקרה, משפיעים קודם כל לרעה על מצב היהודים.

החולירה והדז'ומה באודיסה מפילות אימה ופחד על תושבי העיר, הכל לוחמים במסובבי המגפות, מבעירים ומשמידים את העכברים, מטהרים ומנקים את הבתים והחצרות, שורפים את הבגדים והתפצים המנוגעים ונזהרים בכלל בכל דיני טהרה.

ובאותה שעה בוכים היהודים העניים שבקן-הדלות הזה באהליהם. העונשין והקנסים שמטילים יום יום על החנויות היהודיות לאוכל-נפש ועל בתי-המאפה — מערערים לגמרי את מצבם ההרוס של החנונים. והאופים ומביאים אותם עד ככר לחם. רבים מוכרים את כלי ביתם ובורחים אל מקומות אחרים, ורבים מצפים בפחד ליום שבו ישבר מטה לחמם האחרון.

כן מתנועעים כצללים ברחובות העיר לפי היהודים הסוחרים בבגדים ישנים. מסחר זה, שהוא כולו כמעט בידי היהודים, פסק לגמרי ובגלל זה נשארו אלפי משפחות בלי פרנסה.

ונוספה עוד צרה אחת: צרת המורים. פקודה יצאה: לדחות את התחלת הלמודים בבתי-הספר הפרטים עד יום הראשון באוקטובר. ופקודה זו עלולה לשלול מאת המורים והמורות את שכר הלמוד בעד שני ירחי החופש הנוספים, ומאין ימצאו מחית ביתם?

מכל הערים שיש בהם בתי-ספר פרטיים למסחר התחילו להתקבל ידיעות מחרידות ובתי-ספר הללו עתידים להסגר מאפס תלמידים, אחרי שנגזר עליהן גזרת הנורמה החדשה.

בתי-הספר למסחר התפתחו בשנים האחרונות על אפה ועל חמתה של פקידות הלמודים, שהביטה עליהם בצרות עין, מפני שראתה כהם התחלה של בתי-ספר צבוריים, החסרים „השגחה" הגונה ונותנים השכלה מסוימת להתלמידים. בשנת הלמודים 1908—1909 נמצאו ברוסיה חמשת בתי-ספר למסחר עליונים, מאה וששים — בינונים, תשעים נמוכים, כ"ב מחלקות ללמורי המסחר ומ"ד שעורים למסחר, בסך-הכל שלש מאות ועשרים ואחד בית-ספר. בהם למדו יותר מששים אלף תלמידים ולהם 4915 מורים. התקציב של בה"ס עלה לשמונה ומחצית המיליון, ובזה נתנה הממשלה מעט יותר מסאה אלף ויתר האמצעים נתנו ההורים עצמם והצבור.

המיניסטריום-למסחר לא הפריע בעד התפתחותם החפשית של בתי הספר הללו, והם הצליחו להעמיד את הלמודים על המדרגה הנאותה, הנהיגו את למוד הלשונות הזרות בשיטה דטבעית, בטלו את הציונים, ותקנו תיקונים רבים בשיטת הלמודים. אבל כה במדה שרבו התקונים, כה במדה שאף המיניסטריום להשכלה להצר את צעדיהם, לבלי יתחרו בבתי-הספר שלו ולא ישמשו להם דוגמא רעה. לאט לאט הנהיגו בהם את הסדרים השוררים בבתי-הספר הכלליים. וכדי להפחית את מספרם קבעו עכשו את הנורמה ליהודים.

עד כמה יכולה הנורמה לגרום לסגירת בתי-הספר למסחר יכולים אנו לראות מרשימה קטנה זו: בבתי-הספר למסחר העליונים הגיע מספר היהודים עד כה לי"ז אחוזים יהודים; בבה"ס התיכוניים עד 33 אחוזים יהודים; אולם בבה"ס התיכוניים שבתוך תחום המושב--עלה המספר עד שבעים—שמונים אחוזים. ומובן מאליו שאחרי הגזרה יתרוקנו בתי-הספר מתלמידים, ובאין להם תמיכה מאת הממשלה יוכרחו להסגר.

אויבי היהודים הגדולים, מסבבי המכונה האנטישמית הגדולה, המעוררים לפוגרומים ולרדיפות, לא חזרו בהם מימיהם על העול הנורא שהם עושים לעמנו. להיפך. יש אשר מתוך סביבת „הליבירלים" יצא בעל-תשובה, המתחרט על חטאו אשר חטא כנגד העם העיקרי, ונוסף על שונאינו.

אך בין ההמון הרוסי הפשוט, יש שמתעורר הרגש האנושי, רגע הנוחם, והאיש ההמוני מתחיל לקרוא „על חטא" שחטא ליהודים על לא חמס בכפו.

ומקרים כאלה גם הם מועטים ולפיכך ראויים הם לתשומת-לב מיוחדת.

בלוגנסק אשר בפלך ייקטרינוסלב קרה מקרה כזה. איש אכר בא ליהודי אחד ובבכי ותחנונים התודה לפניו, כי בימי הפרעות שהיו שם בשנת 1905, גנב מאתו מכונת-תפירה. מן העת ההיא—קובל האכר—סרה הצלחתו ממנו וכל צרה ופורעניות אינה פוסחת על ביתו. גם עתה, בעת מגפת החולירה נפגע ביתו ומתו עליו אשתו ושני בניו הקטנים. והנה בכל לילה הם נראים לו בחלומו ומיסרים אותו על אשר מתו בעונו. והאכר בקש מאת היהודי שיחון עליו ויקבל מאתו כופר בעד המכונה. היהודי לא לקח מאתו כסף וסלח לפשעו והרגיע אותו, שאין שום טינא בלבו עליו, אלא על אלה שהסיתוהו לכך.

הביורוקרטיה הרוסית הולכת וממשיכה את עבודתה במקצוע הכבוש הגמור של פינלנדיה. ואחרי ההצעה בדבר החוקים המשותפים לשתי המדינות שכבר נתאשרה ועומדת להתגשם בקרוב נתפרסמה עכשו הצעת-חוק חדשה בדבר שווי זכיות הרוסים העיקריים במדינת פינלנדיה.

ורק במקצוע אחד נטתה חסד להפינים, כאילו רצתה לפייסם:

החוקים המיוחדים השוררים בפינלנדיה ביחס להיהודים והצוענים נשארים בתקפם.

אין הביורוקרטיה נוטה מדרכה בנוגע ליהודים אף כחוט השערה.

מרובות הן ההמצאות בתורה הגדולה של ההגבלות והחומרות של היהודים. כל פקיד ופקיד מתחכם לתרש משלו.

הנה נתגלה לפקיד הזימסטבה בכפר פפלנוסטי אשר בפלך ייקטרינוסלב, כי מספר היהודים הגרים בכפר, גדול יותר מדאי וצריך להפחיתם. אבל כיצד? והיהודים כולם יושבים בכפר יותר משלשים שנה ולגבי חוק זכיתם כשרה. או עלתה על לבו מחשבה נפלאה: דרוש לה-יל פור, ומי שיפול עליו הגורל יעזוב את הכפר. וכך הוה על מחצית היהודים נפל הגורל. נסו היהודים לשלוח דיפוטציה לפטרבורג להעביר את רוע הגזרה—ולא עלתה בידם. וסוף סוף ניתנת למחצית היהודים ארכה של שמונה ימים על מנת לגמור את עסקיהם ולצאת מן הכפר.

ובחרקוב הגדולה הוחלט: למצוא תרופה בדוקה כנגד השכחה—שמא ישכחו חלילה פקידי-הרובע את חובתם ואיזה יהודי יעבור על הזמן המועד לישיבתו הארעית בעיר—ותקנו: מעכשו ירשמו כל היהודים שיש להם זכות ישיבה ארעית בספר זכרון מיוחד והרשימה תמצא בבית ההנהגת הפוליציה, ובכל עת ובכל שעה תבדק הרשימה, והפקידים ישגיחו בשבע עינים שלא ישהה חלילה היהודי הבא לגור לזמן-מה, על סמך תעודת גילדיה ממדרגה ראשונה ושניה, אף רגע יתר על הזמן הקבוע לו.

משמגיעה עונת הלמודים ואתה הגזרות על הרוצים להכנס לבתי-ספר עליונים,—מתחילות התמרות בקרב הצעירים ברוסיה.

וחוזרים הם הצעירים על כל האמונות שבעולם. הכהונה הפרבוסלבית כבר התחילה לדקדק יותר מדי ולהחמיר בשעת קבלת גרים וכבר יצאו כרוזים מהמקומות הגבוהים לבל יכניסו תחת כנפי הדת השלטת את המומרים שלא לשמה. והנה מוריע אחד העתונים הארמינים, שבאקירמן פנו צעירים יהודים להכהן הארמיני המקומי, ירמיה, בבקשת להכניסם תחת כנפי הכנסיה הארמינית ובין המומרים יש גם בנו של המספר הרוסי-יהודי שמעון יושקיביץ.

ולא חסרה לבנינו התועים אלא הכנסיה הארמינית!..

אילו היינו שואפי-נקם היינו יכולים לשמוח מאד על תוצאות הקונקורס על שם רובינשטיין שנערך בפטרבורג.

כמובן נעים היה להמסדרים הרוסים, שבהתחרות זו יקחו חבל רוסים הרבה ויזכו לפרסים. אך הרי במוסיקה מצטינים על-פי רוב יהודים, וליהודים לא ניתנה הרשות להשתתף בהתחרות, מפני שאין להם זכות ישיבה, ולפיכך השתתפו בההתחרות ע"פ רוב בני חוץ-לארץ, והמעוט הרוסי לא הצטיין כלל, ובפרסים זכו על-פי רוב בני חוץ-לארץ.

ועל זה מתאונן הדירקטור של הקונסירבטוריה הפטרבורגית, גלזונוב, שהוא גם ראש מסדרי הנשף. הוא קובל על זה שנאסרה ליהודים ההשתתפות משום זכות ישיבה, אף-על-פי שיש פקודה מפורשת, המתידה לכל בני האומות את ההשתתפות, בלי הבדל דת, ולבסוף הודה, כי כמעט בגלל זה ירד הודה של האומה הרוסית בהתחרות זו, ואין היא יכולה להתפאר בהצטינות בניה.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

מאת הוצאת „קדימה".

ההצלחה המרובה שעלתה בגורלו של ה„לוח קדימה" לשנת תר"ע שיצא בעריכתו של מר כ. גולדברג, עד כי במשך שנים שלשה שבועות נמכרו שתי הוצאות מן „הלוח" הזה, גם תבקרת לשבח שבאה עליו בעתונות היהודית עוררה את הוצאת „קדימה" לעשות את „הלוח" הוצאת קבע.

הלוח „קדימה" לשנת תר"עא (1910—11) יכיל, מלבד החמר השמושי הנהוג, את המחלקות הללו:

I. מחלקה לסטטיסטיקה.

א) מספר היהודים על פני כל כדור הארץ. ב) הקהלות היהודיות החשובות בכל העולם. ג) לוחית האמיגרציה והאימיגרציה של היהודים. ד) מושב היהודים ברוסיה לפי הפלכים. ה) התושבים היהודים ברוסיה לפי מעשיהם ומשלח-ידם, עם לוחות מוכיחים יחס הדברים. ו) השתתפות היהודים בחיי המסחר בתחום המושב. ז) השתתפות היהודים בעבודת הצבא. ח) התושבים היהודים ברוסיה לפי המעמדות שלהם. ט) היהודים באוסטריה-אונגרן, גרמניה, רומניה לפי מעשיהם ומשלח-ידם.

II. מיסדות.

א) של כלל ישראל. ב) מוסדות העוסקים בעניני יהודי רוסיה, אוסטריה-אונגרן, אנגליה וגרמניה. ג) תאור המוסדות הציוניים והפלשתינאיים.

III. כרונולוגיה יהודית וציונית.

IV. תאור קצר של המושבות היהודיות בארץ-ישראל.

V. תולדות קצרות של העסקנים החשובים בתנועה הלאומית היהודית (עם תמונותיהם).

VI. הנוסחאות של שירי-העם היהודים היותר מפורסמים.

VII. רשימת האדריסאות של הפדרציות והקבוצות הציוניות לארצותיהן.

VIII. לוחות המחיר של המניות והקופונים של הבנקים והמוסדות הציוניים

לרגלי רבוי הכמות של הלוח עלה מחירו על זה של השנה שעברה, היינו: מחיר האקסמפלר בלי המשלח 15 קאפ'. 10 אקס. — 1.60 ר' עם המשלח, 25 אקס.—3.60 עם המשלח, 50 אקס.—6 ר' עם המשלח, מאה אקס.—11 ר' עם המשלח, 500 אקס.—10 ק' האקסמפלר.

מחיר מודעות:

מחיר עמוד אחד של מודעות אחר הפנים—20 ר. חצי עמוד—12 ר. רבע—6 ר.

לפני הפנים או באמצע—40 ר' העמוד, 25 ר' החצי, 15 ר' הרבע.

כדי להמנע מאי-דיוקנית במשלוח, כמו שקרה בשנה שעברה, כאשר נתקבלו כל ההזמנות בבת אחד ובאחור זמן, מבקשת עתה הוצאת „קדימה" את המזמינים להיות זריזים בכל האפשר ולהקדים ולשלוח את הזמנותיהם.

המועד האחרון לקבלת מודעות הוא יום 15 באוגוסט.

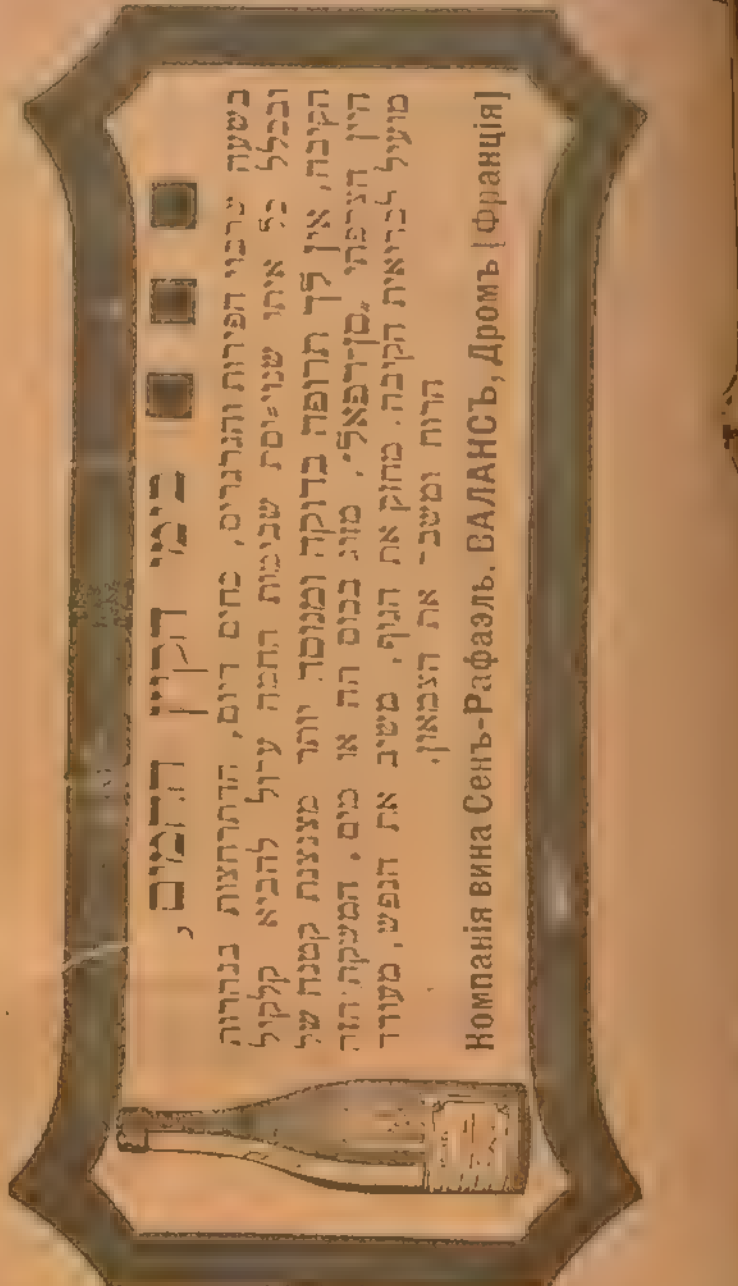
הזמנות מתקבלות רק במזומנים; מעשרה אקס. ואילך אנו שולחים גם ב„נאכנאמע".

המהאות של כסף צריך לשלח על פי אדריסתו של:

И. Л. Гольдбергу, Вильна.

„חברי אגודת „דגל ציון", לזכר מות חברם הציוני הנכבד ר' זלמן קריוויצקע, נדבו שלשה רוב' לנטיע עץ ביער ... על שם המנוח ז"ל.

סמרגון (פלך ווילנא).

העולם

שבועון עברי

יוצא בכל יום חמישי.

№ 34.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע"י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל (פרוגרמת באזל).

התכן:

1) על המצפה:

א) החלוקה.

ב) הרופקים על הדלתות.

ג) מלתו של הקיסר.

2) הבצעקתה. — ש. ניגר.

3) אדמונים הצהובים. (סוף) — בר־טוביה.

4) אברהם ברג. (קומדיה במערכה אחת) — יצחק קצנלסון.

5) יסודות הפילוסופיה של ר' יהודה הלוי. (ב) — פרופ. דוד נוימרק.

6) המולדת. (רשימות) — ד. שמעונוביץ.

7) מכתבים אל המערכת.

8) מכתבים מאנגליה. (ב) — ד"ר ש. מלמד.

9) מכתבים מגליציה. (IV) — מ. העניש.

10) רשימות ביבליוגרפיות. — י. ל.

11) בציונות.

12) בארץ ישראל.

13) ברוסיה.

14) בחוץ לארץ.

15) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ'.

בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam"; Wilna.

מחיר כל גליון 10 קופ.

מתקבלת החתימה על

„העולם"

שנה רביעית | שנה רביעית

מן הראשון באוקטובר עד סוף השנה.

שבועון עברי יוצא בוילנה בהשתתפות טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל.

„העולם" לא יסור מדרכו שהתוה לו, להיות כלי מבטאו של רעיון התחיה והגאולה, להגן על הקנינים והדרישות הלאומים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו ולשמש מדור קבוע לכל מעולי סופרינו ומשוררינו.

הפרקים התמידים הבאים ב„העולם":

א) על המצפה, סקירות קצרות בדבר הענינים העומדים על הפרק.
ב) מאמרים בשאלות הזמן.
ג) מאמרי מדע.
ד) מאמרים ע"ד עניני הציונות.
ה) בלטריסטיקה: ספורים, שירים, דרמות ופיליטונים.
ו) מאמרי בקורת וסקירות בעניני ספרות.
ז) מקרוב ומרחוק, סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו.
ח) בעתונים.
ט) מכתבים מארץ ישראל.
י) מכתבים מכל ארצות הגולה.
יא) השקפות שבועיות: בציונות, בא"י, ברוסיה, בחו"ל.
יב) רשימות ביבליוגרפיות.
יג) ידיעות ספרותיות.

ואלה המה הסופרים, אשר השתתפו עד עתה ב„העולם":

אחד־העם, אוסישקין מ., אוינהרן ד., ברנפלד ש. ד"ר, בורוכוב א. מ. בר־טוביה, ברנשטין ש. ד"ר, ברדיטצבסקי מ. י., בן־עמי, ברנר י. ח., ברקוביץ י. ח., בעל מחשבות, בן־אליעזר, ברוך י. ל., בארון דבורה, בן־אברהם, ח. ש., גולדברג ב., גולדברג אב., גרינבוים י., גורליק שמריהו, Gamma, דובנוב ש., דרויאנוב א., הורודיצקי ש. א., הבואב, הרשברג ש. א., זרבורג א. פרופ., ווינצבקי מ., וואהל י. י., ווינברג צ. ו., ובוטינסקי וו., זילבורג מ., ז"ס, ויידמאן מ. פ., חרמוני א., טהון י. ד"ר, טשרניחובסקי ש., טריווש י. א., י. ל., יפה ל., כהן יעקב, לעווינסקי א. ל., לוריא יוסף ד"ר, לבנשין י. י., ליפמן־לוין, לרנר יעקב, מנדלי מוכר ספרים, מרדכי בן הלל הכהן, מילנר י. צ., ניימארק ד. ד"ר, ניגר ש., נרדוי מכס, ניידיץ י. א., סוקולוב נחום, סמילנסקי משה, סירקין יהושע, סטבסקי משה, סלוצקי ד"ר י., פרץ י. ל., פיכמאן יעקב, פינס נ., צרנוביץ ש., ספלנוביץ ד., קויפמן י., קבק א. א., קרני יהודה, קנטורוביץ יהושע, דאם א., רבינוביץ יעקב, רב בר רב, רובין יוסף, שלום עליכם, שטיינברג יהודה, שטיינברג יעקב, שליט מ., שמעונוביץ ד., שילר שלמה, שרפשטיין צבי, שיפמאן פ. ועוד.

ומלבד זה יש לו ל„העולם" קוריספונדינטים קבועים: בארץ־ישראל — י. ל.; בטורקיה — א. חרמוני; באנגליה — ד"ר ש. מלמד וב. אשר; בגרמניה — ג. סוקולוב; בגליציה — ס. העניש וצבי שרפשטיין; באונגריה — ש. ליסר; ברומניה — אברהם סן; בארגנטינה — בן־יוסף; באמריקה — פ. אמריקאי ועוד.

מתחלת יולי הגדלנו את כמות השבועון ואנו נותנים עתה 9 גליונות דפוס בכל חודש. על ידי תקון זה הוטב עוד יותר תוכנו של השבועון, באשר יש לנו היכולת להרחיב את כל חלקיו ולהביא בו ג"כ את ההוספית הנחוצות.

המחיר:

ברוסיה: 4 רובל לשנה. בחו"ל: באוסטריה־אונגריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר, בארץ־ישראל 10 פרנק, בפרנציה ובשאר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה. בעד שנוי האדריסה 30 קופ'.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים — על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'.

החותמים בחו"ל יכולים לחתום על „העולם" באמצעות המערכת „די וועלט" בקלן ע"נ רהיין, Karolingerring 31 ובאמצעות סוכני „העולם" לארצותיהם.

אדריסת המערכת והקונטורה בוילנה:

Редакція „ГАОЛАМЪ", Вильна.

Redaktion „HAOLAM", Wilno (Russland).

החותמים בחו"ל בחתמם על „העולם" ע"י מערכת „די וועלט" או ע"י סוכנים אחרים מתבקשים להודיע ג"כ להמערכת בוילנה את אדריסתם המדויקת.

החתימה מתקבלת מראשית כל רבע לזמן לא פחות מעל שלשה חדשים.

בהוצאתי הופיעו כעת

מנגינות בקוית הפסנתר

1) I על מות הרצל, II שושנה.
2) I משאת נפשי, II יונה הומיה, III אל טל.
3) I בשרמות בית לחם, II נס ציונה, III שירת אסיר.
4) I אם אשכחך, II שכב הרדם, III נומה פרת.
5) I דאס בענקען, II דער אלף־בית.
6) די ועהנזוכט.
7) I וואכט אויף! II פערן אום אסטען, III דער פאשפארט.
8) I התקוה, II די צערער, III די שבועה, IV יודישע פרייהייט.
9) I אויף מיין פאלק, II קענסט דו דאס לאנד?
10) צו הערצילס טוידט (8 עמודים גדולים!)
11) I חנוכה ליכט; II גלות מארש.
12) I ציון (פריג), II חצות.
13) I פערוועלקט, II כ'זינגט זיך ניט.
14) I נחנו עדים, II נטעו צללים.
15) I אין זיין האנד, II פריהלינג.

מעיבדות ומנוצחות ע"י הפרופיסור צבי אהרליך מלמברג.

מחיר כל הוצאה 1 כתר (40 קאפ').

ספר השירים „שירי ציון (90 שירים) 1 כתר.

הוצאה על ניר יפה מאד — — — 2 „

למו"ים רבט הגון

הכתבת:

M. Hübner, Nadworna Galizien.

שמעו בעצת הרופאים.

הרופאים חשבו ומצאו כי כף אחת וחצי של יין

„ברזל"

מכיל את יסוד הברזל באותה מדה שמכילים אותו הרצפטים היותר מעולים של הרופאים. ויסוד הברזל שביין „ברזל" יש בו כדי לטהר את הדם ולהבריא את הגוף, והוא יפה לשתיה לגדולים ולקטנים ומועיל ביותר וזול ביותר מכל שאר היינות.

המכירה אצל חברת „כרמל" ורשוי ואודיסה.

בית־מסחר־הספרים של א. יאחעלסאן, לודז, (פעטרי־קאווסקא 26) מקבל חתומים בעד „העולם".

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, ד' אלול, תר"ע.

ВИЛЬНА, 26-го Августа, 1910 г. № 34 WILNA, 8-ten September, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

החלוקה.

המלחמה שאסרו קברניטי החלוקה, „רבני ירושלים", על הישוב החדש, איסור השמיטה שחדשו העמיד על סדר היום את שאלת החלוקה. אין שאלה זו חדשה לנו, ומראשית עבודתנו בא"י עד היום הזה לא אחת נתקלנו בה, לא אחת עמדה לפנינו ודרשה פתרונה במפגיע. וְכלום אין זה פֶּלא: מכל בני הגולה נאספים מדי שנה בשנה סכומים עצומים, והם זורמים ושוטפים אל הארץ ואינם מפרים את אדמתה, ואינם בונים את בנינה, ולא עוד אלא שנתנים הם בידי מבלי־עולם ומשמשים להם בסים לתקיפות ושררה, כלי זין במלחמה עם החיים החדשים המתעוררים בארץ, — והתנועה הגדולה והכבירה שהקיפה את כל העולם היהודי, תנועת הגאולה והתחיה, לא עשתה עד כה אף נסיון אחד לסדר את ענין החלוקה, להשפיע עליה השפעה מועילה, לעשותה לכח מפרה ובונה בארץ?

אולם קשה וכמעט אי־אפשר היה לה לתנועה זו עד עכשו להסתבך בסבך של מלחמה עם קברניטי־החלוקה. צריכה היתה לרכז את כל כחותיה בבנין העולם החדש בארץ ישראל, בהקמת דור חי על העבודה, דור יוצר את החיים החדשים. ובשעה שהחיים הללו רק התחילו מתפתחים בארץ, בשעה שיהורים זקופי־קומה ובעלי־שרירים רק התחילו נראים בין החורבות — בשעה זו היאך אפשר היה להתחיל בהריסה? וכלום היתה הריסה מביאה תועלת כל שהיא בשעה שעדיין לא נבראו התנאים המכשירים את חיי העבודה והעמל?

וכך התקיימה החלוקה, ואיש לא נגע בה לרעה, איש לא עורר עליה מלחמה. ובמשך הזמן הלכו ונתרבו הכנסותיה, גדלו סכומי הכסף שבאו לידי קברניטי־החלוקה: נראה שהשפיעה לטובה התעוררות התקיה הלאומית גם על צד זה של חיינו. אולם סדרים חדשים לא נקבעו בחלוקה, והכל נשאר בה כמקדם. הישוב הישן וקברניטיו נתבצרו בה עוד יותר והתחילו מזכים השפעתם גם את הישוב החדש, התחילו מטמאים גם אותו בחלוקה. עכשיו אוסרים הם עליו מלחמה גלויה, הותרים להחליש את כחותיו, להכניעו.

ובשעה זו אי־אפשר עוד לעמוד מרחוק. השערוריה גדולה יותר מדי, והיא הרעישה את כל העולם היהודי. דעת הקהל פנתה כנגד מחדשי האיסור, מחריבי הישוב. ואין פלא שבמקומות אחדים התעוררו הציונים ולא חכו להוראות ההסתדרות ומרכזיה ועשו על דעת עצמם מעשה, והריקו את קיפסאות ר' משה בעל הנס ושלחו את הכסף להרב קוק ביפו. התעוררות זו ודאי מיבנה היא, והרי היא מעידה ששמעי בני הגולה לקול קריאתם של בוני עולמנו, ונכונים הם לבא לעזרתם.

אולם ברור הדבר שאין מעשים כאלה עלולים להביא את התועלת הדרושה. החלוקה אינה ניזונה מרוסיה בלבד, והמלחמה אתה אינה ענינם של ציוני רוסיה בלבד. זהו ענין כללי, ענינה של ההסתדרות העולמית כולה, של מרכזיה הראשים, כשם שהחלוקה גם היא — ענין כללי היא, המקיף את כל העולם היהודי. לפיכך צריך, שלא אגודות בודדות ולא ארץ אחת תאסור את המלחמה נגד החלוקה והשפעתה המפסידה, אלא הסתדרותנו כולה. בישיבת הוה"פ הגדול ודאי תתעורר השאלה הזאת ותמצא לה את הפתרון הנכון. ואפשר שימצאו הדרכים לסדור החלוקה להיקוני של עולמנו בארץ־ישראל.

אמנם, כבר הגיעה השעה שיהפך ההון העצום המתבזבז לנדבות קטנות, המשמש כלי־מחבלין בידי מבלי עולם, ויהיה לכח מפרה, לכח בונה את עולמנו בארץ עתידנו, אולם לע"ע מוטב להם להיחידים ולהאגודות הבודדות לכבוש את כעסם ואת התמרמרותם ולהמנע מכל פעולות ומעשים פזיזים.

הדופקים על הדלתות.

אדם דופק על דלת אחת, והיא סגורה, על השניה — והיא נעולה, הוא מצלצל ואין עונה, ויודע הוא, כי בעל הבית יושב באותה שעה סמוך לשלחנו ומגחך בהנאה, — היהיה לב בקרבו לחדור אל הבית דרך החלון, או להדחק באיזה אופן שהוא דרך סדק, ובלבד שימצא בבית?

על השאלה הזאת אין שתי תשובות בחיים הרגילים, ביחסים שבין אדם לאדם. אולם כשאתה שואל שאלה זו את צעירנו הדופקים שנה שנה על שערי האוניברסיטאיה — אתה שומע תשובה אחרת לגמרי. ולא עוד אלא שהשאלה עצמה נראית להם זרה ומוזרה: היאך זה אפשר להעלות על הלב, שדפיקה זו תוכל להפסק?

ואנו רוצים היינו לחשוב, כי צעירנו, שהיו עובדים כל ימיהם לאליל זה ושהיו חוגרים את שארית כחותיהם, כדי להשיג את התעודה הנותנת את הזכות לדפוק על שערי האוניברסיטה,

מכיון שימצאו אותם סגורים, יעמדו רגע ויעשו את חשבון נפשם: כל העמל הזה, וכל הטורח וכל העוני ויסורי־המות שסבלנו למה הם? האם כדאי היה לבלות את מבחר ימי הנוער ברדיפה אחרי אושר זה—להשאר מאחורי הדלת?

אולם, אין איש שואל את השאלות הללו. באיזו עקשות עורת של שור האצטדין נרחקים הצעירים אל השערים הנעולים, דוחפים את כל הנפגש על דרכם, דופקים על השערים ודופקים ובפיהם הסיסמה: „הנצל כל מי שיוכל!" ובשעה זו כל האמצעים כשרים וכל הדרכים טובות, ובלבד שהשערים הסגורים יפתחו.

ובהגיע תור הכניסה לאוניבירסיטאות—מתחילות ההמרות, ההמרות המכוערות, הבזויות, שהכל מרגישים בנולותן. וכבר התחילו גם כהני הדתות מגרשים מבתיהם את צעירני, הבאים במרמה לגנוב את לב אלהים אחרים ולסמא את עיני הבריות. ובצר להם והנה הם פונים, אל כל כהני האמונות שבעולם: אל הארמינים, אל הגרוזים, ושואלים ודורשים: אי הוא האלהים, הפותח שערי אוניבירסיטאית? וכבר נמצאה חבורה של צעירים ביליסבטגרד ושאלה בשנה זו במכתב גלוי אל מערכת ה„אודיסקי נובוסטי": „היוכלו לקבל את הדת הכחמדית, והתתן להם דת זו זכיות?" ולא חלו ולא הרגישו בעלבון הגדול שהיה צפין בתשיבתה של המערכת: „יכל תוכלו לקבל את הדת הזאת, — אבל זכיות לא תתן לכם".

ואנו יודעים את הנגע הזה וכמעט שהתרגלנו בו. אבל כשבא אדם מן החוץ ולעיניו נגלית תמונה זו של כניסת היהודים לאוניבירסיטאות, כשהוא מתבונן ורואה את המלחמה הנטושה בין הדופקים על השערים הנעולים, כשהוא מסתכל בפני האבות המכניסים את בניהם אל האוניבירסיטאית, או בפני הצעירים הנכנסים אליהם ורואה את כל יתחבולותיהם השונות והמשונות שמשתמשין בהן כדי לפתח את השערים הסגורים, כשהוא רואה אותם נכונים לכל דבר העלול לפתח את השערים הללו,—נהפכים רחמיו לבוז ושאט נפש. ומתוך גועל נפש כזה פונה חבר הדומה ניקולסקי אל צעירינו במכתבו הגלוי.

„מובן מאליו—כי חבר־הדומה היה רוצה בכל לב בחופש המדע, בבטול הגורמה המחפירה הקבועה בשביל הצעירים החפים מפשע, שכל חטאם הוא רק בזה שנולדו יהודים. אך צרה כזו מכיון שהיא קימת, אסור לאיש להיות יוצא מן הכלל, „מאושר"; כל הענין צריך להסתדר, באופן שיתקבל כל מי שגמר התחלה את הגימנסיה והרבה לחכות, וכל העושה אחרת—חוטא כנגד היושר... מזה תוצאות להתחרות פשוטה וגסה, שאינה עומדת בפני כל. איני מדבר על השוחד הניתן על־ידי נשים שונות „מטרוניתיות של האוניבירסיטאות", אני מתכון לאלה המבקשים המלצות, היום מאת פורישקיביץ, מחר—מאת מיליוקיב, ביום השלישי מאת דזמבאדזה וביום הרביעי — מאת גיניצ'קורי, כלום, כשחותרים אל מטרה בחיים לו גם אל מטרה נבוהה, — כלום הכל מותר כבר, כבר מותר לברך על שחיטת־הצואר מותר לזחול על גחונו לפני „פוגרומשציק" או לפני רדיקל? כלום אין זאת ירידה נוראה לא רק של היושר הצבורי, אלא גם של הנמוס האנושי הפשוט?"

הנה הגיע כבר הדבר לידי כך שבא אדם זר, העומד מן החוץ, ומעיר אותנו על ירידה נוראה זו של צעירינו. וכי לא נתעורר אנחנו על ההפסד המוסרי הבא מתוך הרדיפה אחרי תעודות מוזהבות ואחרי „כובע־הישועות", כובע הסטודנטים?

ואם לא נרע לעצור בעד רדיפה מחפירה זו, ודאי יעשו זאת שוורץ והפמליה שלו. אין הם פוסקים לתקן תקנות ולחדש גזרות וסוף־סוף ינעלו כל השערים ויסתמו גם כל הסדקים, ולא יועיל כל הון ביום עברה וגם ההמרה לא תביא תשועה. וכי צריכים אנו לחכות ליום זה שישארו מחוץ לאוניברסיטאות אלפי יהודים צעירים, השואפים להשכלה עליונה, ויהיו אנוסים לבקש להם פלט בארץ אחרת? וכי לא הגיעה כבר עכשו השעה לעמוד בפני התנועה, המפסידה והמחפירה הזאת, לבא לעזרת הצעירים ולהראות להם דרך אחרת, מוצא אחר?

וכי אין מן ההכרח למצוא עצה בעוד מועד ולעזור לצעירים, שאין להם אמצעים די צרכי למודם בחוץ לארץ?

והנה אנו שומעים (עיין מכתבים אל המערכת), כי בשוייץ יסדו הסטודינטים הלאומיים קופה לתמיכת הצעירים היהודים בני רוסיה, שאין בעדם מקום באוניבירסיטאות הרוסיות. אולם, לא קופת הסטודינטים יכולה לספק את הצורך הגדול. הצבור היהודי כלו, הצבור היהודי בכל הארצות, צריך לשים לב אל הנגע המוסרי והרוחני הזה, ולבוא לעזרת הצעירים היהודים, הדופקים על דלתות האוניברסיטאית.

ימצאו, אפוא, מיסדי הקופה דרך אל לב הצבור וראשיו וגדוליו, המרגישים בצערם של בני הנעורים ברוסיה האובדים בתהו!

אלהו של הקיסר.

משל לעבד שמזג כוס לרבו—ושפכו רבו על פניו...

לשיטת הטמיעה של היהודים במערב מלאה כעת מאת שנה, וכבר עברו עליה חליפות ותמורות שונות. פלא הוא, כי עוד לא קם בקרבנו איש לכתוב תולדות תנועת הטמיעה, אשר לשמה נבאו והטיפו גם אנשים גדולים וחכמים בישראל. בחפצם להועיל, להטיב ולהביא גאולה לעמנו משעבודו הקשה. היו אנשים אשר הבינו לאחרית הדבר הזה, וגלוי־דעתם היה מפורש: הטמיעה האמתית היא הטמיעה הגמורה, בלי שום הגבלה ושלא על תנאי. האנשים שהכריזו כזאת, דבר טוב אחד נמצא בהם: הם לא רמו את עצמם ולא רמו את אחרים. כזה ראה וקדש. לא טמיעה לחצאין ולא טמיעה קימעא קימעא, אלא מעשה גמור.

אבל רוב היהודים בארצות המערב לא כן חשבו ועשו, אלא אמרו, כי יש טמיעה לאומית ונאמנות דתית כאחת. בתור עם כבר בזבזו, היהודים את כח קיומם ומציאותם; אבל בתור בני כנסיה דתית עוד רב טוב צפון להם, עתיד גדול. אלא כי מוטלת עליהם החובה, לשחרר תחלה את הדת הישראלית מכל יסוד לאומי, שיהיו היהודים בגרמניה גרמנים גמורים, ובר סיה רוסים גמורים וכו'.

והנה בימים האחרונים גלה הקיסר ווילהלם בנאומו אשר נשא בעיר דנציג את דעתו הוא בדבר: גרמניות גמורה ואמתית בלי נצריות—זהו מן הנמנעות. לחנם טרחו איפא היהודים שבמערב „לצרף ולזקק" את הדת הישראלית והוציאו כמנה את הטיפה האחרונה של יסודה הלאומי. אינם גרמנים, ולא יהיו גרמנים כל ימיהם, אם לא יקבלו עליהם את הדת הנוצרית. ולא זו בלבד, אלא כי מצבם קשה ממצב הגרמנים הגמורים. אלו נולדים בגרמניותם, ואין איש שואל אותם על דברים שבלב, אם מאמינים הם, כדברת הקיסר דגרמני, כי ישו היה בעולם, אבל היהודים מחויבים לעמוד על הדוכן ולומר את „אני מאמין" הזה בקול רם. ואם לאו—אינם גרמנים. כך גזר הקיסר.

ושמא יאמרו: זוהי דעת היחיד, אבל רוב העולם אינו סובר כן. עוד הפעם תהיה זו אונאת־עצמם ללא־הועיל. האמת

היא, כי כן חושבים וסוברים כל העמים, ואפילו המתוקנים שבהם המתיחסים להיהודים בכבוד ותכה. יודעים ומרגישים הם (ובדבר הזה ההרגשה גדולה מן ההכרה), כי גרמנים ויהודים הם שני עמים נפרדים, אלא שלפי דעתם הם אין הפסד בדבר כלל וכלל. וגם זה הם יודעים, כי אהבת ארץ־המולדת (שהיא דבר טבעי באדם) לחוד ואחדות־לאומית לחוד. אין האהבה לארץ־המולדת מצרכת/ומחייבת את הטמיעה הלאומית הגמורה. וטעות היתה מצד היהודים שבמערב, כי העמידו תחלה את ההנחה המוטעת הזאת, שבלי טמיעה לאומית גמורה אין להם חלק בארץ־המולדת, ועל יסוד הטעות הזאת בנו בנין גדול, „לטהר" את היהדות מכל יסוד לאומי. אותו היחס הרצוי בין היהודים ובין חסידי אומות העולם היה אפשרי גם בלי ותור על הסגולה הלאומית של ישראל, גם אלמלא עמדו היהודים במערב וכפרו בלאומיותם, כדי להתקבל בחברתן של אומות העולם.

ואותם צרי־עין שבהם, הלאומיים הקנאים הצוררים לישראל ומביטים עליו כעל יסוד זר ומזיק ללאומיותם הגרמנית, יתלו את עצמם עכשו באילן גדול. אין גרמניות גמורה אלא בדת הנוצרית. ומי שאיננו מודה במשיחם אין לו חלק ונחלה בלאומיות הגרמנית. וכעת בא הדבר לידי כך, כי רבים מן היהודים בגרמניה יקבלו גם את „המלה האחרונה" הזאת של הקיסר. אם היו אומרים להם כזה לפני מאת שנים היו רובם נרתעים לאחור ומסרבים לקבל תורה זו. אבל אז „המתיקו" יהם קצת את המרירות ונחמו אותם, כי להתכלית הטמיעה אינם צריכים לבגוד בדתם ובמורשת אבות. עכשו רק עוד ניצוץ אחד הולך ומאיר להם ומחמם את לבם. ואותו הניצוץ מה קל לו לכבות!

אבל עוד הפעם יטעו טעות גדולה. גם „מלת־קיסר" זו אינה מספקת. יהודים מתי מספר הולכים ונשמטים אחד אחד ממחנה ישראל. על האנשים האלה להיות „צנועים" מאד, ממש „נחבאים אל הכלים". כי אם אומרים הם להתראות „כבעלי בתים" בעולם החדש, באים אלו שכנגדם ומזכירים להם, לא בנעימות ולא בדברים רכים, כי אין עולם זה שלהם. אפילו דור שלישי לא יבוא להם בקהל, עד אשר תמחה חרפת מולדתם ולא יזכר עליהם עוד שם ישראל. הלא ראינו בבירנהרד דירנבורג, זה שהיה שר הקולוניות בגרמניה. אבי אביו היה יהודי ממשפחה חשובה, משפחה של חכמים וסופרים. הוא המיר בשביל שירות מדינית. פשע על פת לחם ונתנה לו. בנו של זה נולד כבר בגיות ונשא אשה נוצרית בת כהן פרוטסטנטי, ובנם זה בירנהרד דיינבורג „הורתו ולידתו בקדושה גמורה". אבל כל זה לא עמד לו כאשר יצא מגדרו לעמוד בראש. יהודי מומר יהודי הוא עד סוף כל הדורות. ואלו נתנה ליהודי המערב עין לראות, כי אז ברור לעצמם את מצב הדבר והיו חוזרים מטעותם ומן השקר המוסכם שבידם. אדרבה, בנוגע לדת, ליחסם אל הדת הישראלית—זהו מכלל דברים שבלב, וכל אחד מאמין או בלתי מאמין כדעתו וכהעולה על רוחו. אבל האחדות הלאומית אינה דבר התלוי בהסכם, גרמניות ונוצריות אמר הקיסר, חד היא. ואנו משיבים: ישראל ויהדות חד הוא.

אבל בירור חשבון זה ודאי לא יבוא, אלא כי יבקשו להם אמתלא אחרת לרמות את עצמם ואת אחרים...

ע. נ־ר.

„הסכנה!.."

רוצה מר זלמן אפשטיין לצאת ידי חובת ה„איביקטיביות" וירצה בפתח דבר למאמרו „הסכנה הז'רגונית ומהיתה" (השלח. כרך כ"ב, חוברת ו') את טענותיהם של אנשי־ריבו, חובבי ה„ז'רגון". וכיון שנהג בנימוס ויט אזן קשבת לדברי מתנגדיו, הרי הוא מרשה לעצמו לשים בפיהם דברים, שאין אחריותם עליהם כלל וכלל, דברים, שלא רק לא אמרום הם עצמם, אלא אף הוא לא אמרם בשמם בראשית מאמרו. הנה הוא מציע את דבריהם: „... לשפת עבר אתם מקנאים, לכבודה בתור השפה הלאומית ולמשפט הבכורה אשר לה יאתה; אבל כלום אין עינים לכם לראות כי, לרגלי תנאי החיים הגלותיים, תבוא על מקום הלשון המדוברת של ההמון הישראלי—הלשון הנכריה של העם השורר במדינה, אך כלל וכלל לא שפת עבר?‏ — ואם כן, איפוא, האם לא חובה לאומית היא לשמור ולטפח איתה הלשון המדוברת, אשר אם גם בראשיתה היתה מולדת חוץ, אבל במשך מאות שנים היתה סוף־סוף לקנין עצמי של עמנו, לחלק נפשו ומהותו וכו' וכו'"... הרי לפי דברי מתנגדיו של מר אפשטיין אין הלשון המדוברת שהם רוצים לשמרה ולטפחה, צרתה של של השפה העברית, מלחמתה ערוכה נגד „הלשון הנכריה של העם השודר במדינה", ומי הם איפוא אותם האנשים ה„מסוכנים", שאדיר כל חפצם הוא „להוריד את העבריה העתיקה מכסא ממשלתה" „לשנות את פניו של עם ישראל, עד אשר לא יודע כי עם ישראל הוא וכו' וכו'?

או אולי חושב הוא מר אפשטיין שהאנשים, בעלי הצעות ה„מסוכנות", אם כי עוד אינם, לא יאחרו לבוא, ובתור איש, הרואה את הנולד, הוא „מקדם את פני הרעה" וכו'? אבל ענין „ראית הנולד" בהרבה תנאים ו„פניות" הוא תלוי. אין לדון באופן כזה שדן מר אפשטיין גם כשרוצים להפיל עלינו אימה ופחד של שעת „סכנה", כשרוצים לרבעיתנו ולהפתיענו... אין לדון על הז'רגון „בתור השקפת עולם שלמה" (!) על יסוד קוריספונדנציה מהומל.

מר אפשטיין דורש ממתנגדיו—ובצדק — „שיטו אזן קשבת לדבריו בלא דעות מוקדמות ובלא בטול שחצני". אבל... כמה מן הבטול והשחצנות יש בהטון, שבו הוא מדבר על האנשים, שלא דרכו — דרכם? האם באמת קשה היה להסופר הנלהב, שדבריו יוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב, גם כשאנו מתנגדים להם, -- האם באמת קשה היה לו לגלות לפנינו את ה„נקודה התיכונה, שממנה מתפרצת הקנאות" שלו בלי כל הני מילי מעליותא, המסוגלים, לפי דבריו בעצמו, „לעורר משטמה וגעל נפש", — מעין „שטחיות צעקנית", „מנין של בטלנים" „חבר גמרים" וכו' וכו'?

אבל אין בודקים בשעת ה„סכנה", ואין לדרוש מנוחת הלב ושווי המשקל מאיש הבא לידי טעות מתוך כעסו, מאיש, שבדמיונו הוא רואה, והנה אויביו כתרוהו, סביב שתו עליו, והוא קורא לעזרה. אלמלא היו מר אפשטיין וחבריו אחוזי בולמוס ה„סכנה" כי אז היו מסוגלים להבין לא רק מה שכתב הקוריספונדנט מהומיל, אלא גם את הדברים, שנאמרו באותו „אי־השדים", המכונה צרנוביץ *). שם, באותה האספה הנוראה,

*) כאן עלי להזכיר נשכחות, שבצרנוביץ לא הכריזו כלל, שהשפה היהודית היא השפה הלאומית שלנו, בנגוד להשפה העברית. הכריזו אז שהיא שפה לאומית, בלי הא הידיעה (א נאציאנאלע שפראך), כלומר שיש לה ערך לאומי וצריך לדאוג לה כמו שדואגים לכל ערכינו הלאומיים.

הציעו — וגם החליטו — לתרגם ללשון העם את כתבי הקדש, אבל הן לא לזה כיוני המציעים והמחליטים, „שמשה בן עמרם עם מטה האלהים אשר בידו ילך (כביכול) לכתרילובקה לשבת שם על ספסל בית הספר בהור תלמיד מובהק לאברהם רייזען וסיעתו"; כונתם הן היתה, להפך, ש„תלמידי אברהם רייזען וסיעתו", ילדי כתרילובקה, לא ישכחו את ההר, אשר משם דבר אלינו משה והאלהים יעננו בקול; כונתם הן היתה לאחר וליחד את העבר עם ההוה, להמשיך את השפעת העבר על ההוה ויחד עם זה גם על העתיד, -- ולא, כמו שמיציאים לעז עליהם מר אפשטיין וחבריו, „להעביר קו מוחלט וחוצץ, ברצון או באונס, בין כל העבר של עם ישראל מצד אחד ובין ההוה וביחוד בין העתיד של עם ישראל מצד השני". מר שלום אש הציע, שתרגום התנ"ך לא תהי מלאכה פשוטה, כי אם מלאכת מחשבת, מעשה אמן, מפני שחפץ, שרוח המקיר ירחף גם על פני התרגום ולא מפני שרצה „לזרגן את המקיר" *).

אבל מר אפשטיין, שכנראה אינו מכיר בחייני שום סכנה אחרת זולת ה„זרגונית",—רואה את הכל דרך השפופרת העכורה של בולמים ה„סכנה", והוא איטם את אזניו משמיע דברים, שאינם מגדילים סכנה זו: „אם המנהיגים והמורים החדשים, כותב הוא בלשון נקיה, מוצאים לפעמים צרך, מפני השלום ומפני טעמים דיפלומטיים (!), לצאת ידי חיכה ולהרכין ראש וגם להראות כעין פנים שוחקות להעבר וללשון העברית בתור לשון העבר, הנה ההמון יקח את התירה החדשה בלא התחכמות יתירה ויעכל אותה בפשטות גמורה לפי דרכו" וכו' מר זלמן אפשטיין, שכמדומה לי אינו חשוד על דימוקרטיות יתירה, שם את לבו לדברי ה„אספסוף" וה„המון", מפני שהם מבליטים את ה„סכנה", אבל אינו מאמין (אם כי אין לו רשות מוסרית לבלי האמין) בבר לבם של „המנהיגים והמורים",—כי אילו האמין בבר לבם, אז היתה ה„סכנה" בסכנה!

וה„סכנה" צריכה היא לגוף „עבודתם" של מר אפשטיין חבריו, כי כך היא דרכם של האנשים הטובים הללו: אין הם מכבדים את קדשי ישראל כביד פשוט ואין הם מעריצים אותם הערצה פשוטה, כי אם „קוצים מן הכרם" הם מכלים וקנאת ד' צבאות הם מקנאים ומלחמת ד' הם נלחמים, ומאחר שאין קנאות בלי „סכנה", ואין מלחמה בלי אויב", הם עומדים על המצפה ואורבים וצופים וחוזים, ובראיתם עב קטנה, ככף איש, ועמדו וקראו: הכונו! האויב אורב לנו! „פלשתים עליך!" כנראה, קטנה היא כל כך אמונתם בכח ההשפעה שלהם, ער שברי להם, שאם לא „יקימו שאון" ולא יקראו בקול רם ומר: הסכנה קרובה! לא יטו אזן לדבריהם.

בין כך וכך, ומר אפשטיין מותח קו בקרת קשה על ה„תורה החדשה" של ה„ז'רגון" בצורתה ה ה מ ו נ י ת ולא בצורתה האמתית. ואין הוא שם אל לבו, שאת כל ה„תורות", וגם את זו שלו יבין ה ה מ ו ן באופן ה מ ו נ י; אין הוא שם אל לבו, שאין נותני ה„תורה" אחראים על זה שתלמידים שלא שמשו כל צרכם יורו בה פנים שלא כהלכה...

או אולי אין זו כלל הוראת פנים שלא כהלכה, או אולי גם ה„מורים והמנהיגים" של „הזרגון בתור השקפת עולם שלמה" מתכונים להעביר קו חיצץ „בין כל העבר של עם ישראל ובין ההוה"? אבל, מריה דאברהם! הן את הקו החיצץ בין העבר של עם ישראל ובין ההיה מעבירים רבותיו ותלמידיו של מר זלמן אפשטיין! הן זהו שיהם והגיגם וזיהי אנהתם כל היום: ההוה לא לנו הוא! בהוה אין לנו ולא כלום! בהוה יש לנו רק זה שהשאיר אחריו העבר! וכאן סיתסים הם את דבריהם: — איזה עבר? האמנם רק זה של הר סיני ומשה בן עמרם? האמנם ידע „מחוקקני הנאיר והנאדר" רק את הירדן ולא צפה באספקלריא המאירה את נהרות בבל וספרד ולא גלו לו בהר סני כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש? והאמנם, אילו היה מר אפשטיין חי בתקיפה הבבלית או הערבית, היה טוען, שיהדות זו של נהרדעא ופומפדיתא או זו של בעל ה„מירה", שהיתה כתובה חציה עברית חציה ערבית ו„שמחוקקנו הנאור והנאדר" לא היה סימך אולי את ידו עליה, -- האמנם היה צועק אז ככרוכיא, שיהדות זו לאו שמה יהדות, אלא „סכנה" היא, אשר במלואה ובתכליתה העקרית היא עירוכה ומיועדת לשנות את פניו של עם ישראל עד אשר לא יודע, כי עם ישראל הוא"? לא, כזאת לא היה אומר, מפני שאין הוא, כמו שאין כל היהודים של דורנו ושל הדורות הקודמים והבאים, — „בני דת משה" או קראים או „ביבליסטים", קפואים וחנוטים, כי אם י ה ו ד י ם,—יהודים במובן התולדותי, ה א י ב ו ל ו צ י ו נ י, בין היהודים דהאידנא — האם צריך עיד לחזור על מושכל ראשון מעין זה? — ובין היהודים של נהרדעא ופומפדיתא, יש יחד עם הקשר ההיסטירי, גם הבדל הסטירי במובן הדתי, המוסרי והפסיכולוגי; והבדל כזה, ואולי עוד יותר גדול, יש בין אלה האחרונים ובין אבותיהם שהיו במעמד הר סני... פניו של עם ישראל, כאלה של יתר העמים, הולכים ומשתנים, ואף על פי כן עם ישראל—עם ישראל הוא. עדיין לא הגדירו וכמדומה לי שלעילם לא יגדירו בבירור את „מהותו" של עם ישראל, כי זהו דבר הסמוי מן העין וככרום זה פושטת „המהות" צירה ולובשת צורה וככל ענין פנימי ונפשי וסודיי ניתנת תירת המהות להדרש בשבעים פנים. אבל הכל יודעים, אם גם לא הכל מודים, שיש בעולם צבור נפרד ומיוחד ועם ישראל שמו: „יהדות" הולכת ו„יהדות" באה—ועם היהודים לעילם עומד... זהו למעלה משכלנו הדל, אבל זוהי הכרתנו היותר פנימית, זהו המושכל הראשון של נפשנו וכל חושינו בנו, זוהי אמינתנו: אם טוב הוא הדבר או רע, אין אדם בדורנו מאמין בנצחיותו וקביעותו של איזה סכום דעית והשקפות, מוסריות או חברותיות, של איזה סכום מצוות עשה ולא תעשה... ברור לנו, שיש איזה גרעין תמידי ועולמי, גרעין חי ופורה בכל אותן הדעית וההשקפות והמצוות, אבל מי חכם יגד לני, איה הוא הגרעין הזה -- איה הוא הזרע ואיה היא הפרי ואיה הם הפרחים... ואיה הספיח... „יהדותו" של מר אפשטיין היא לא רק יהדות של דור אחד ותקיפה אחת, היא יהדות של ח ל ק אחר מישראל. בעיני הרב מבריסק או האדמו"ר מליובויטש יהדותם של הלמידי־יעבץ היא ח ד ש ה מ ק ו ב ב א ה, ואינה כלל וכלל תוצאה ישרה ומחויבת מכל ההויה הלאומית ההסטורית של עם ישראל מעת היותו לגוי ועד היום הזה", כשם שבעיני מר אפשטיין בת־בלי־עבר היא „יהדותם" של צעירי דורנו ... הרבה, „יהדויות" יש, יכולן „הסטוריות" הן, כי כלן הזמן גרמן. ואם כי כלנו מפי העבר חיים אנחנו במדה ידועה, אם כי כלנו ממשיכים אנו על עצמנו, ביודעים ובלא יודעים, ברצון או באונס, את השפעתו

*) מענין הוא הדבר, שמר זלמן אפשטיין בכבודו ובעצמו, באחד ממאמריו בה„מליץ" שנת תר"ן, הציע, שיתנו ל„ההמון" „העתקות טובות ומעובדות בטוב טעם ודעת מאת ספרי קדשנו ובחירי האגדות והמדרשים" (כתבי ז. אפשטיין, כרך ראשון, עמוד 74). אולם הפה שהתיר הוא הפה שאסר, מכיון שההצעה לתרגם את כתבי קדשנו ליהודית יוצאת עכשו מפיהם של ה„זרגוניסטים", הרי „סכנה" כרוכה בעקבה, כי הן עקר כונתם של „הני בריונא" הוא לזרגן את המקור", „להוריד את משה רבנו" מן ההר אל הבצה" וכו' וכו'.

של ה„אתמול", הנה עוד יותר משפיע עלינו ההוה, והעקר הוא, שההוה של היום, יהיה מחר לעבר; כמו שזה; שאנו חושבים היום לעבר היה תמול הוה... ומי זה יציב איפוא גבולות ויאמר: עד כאן היא ממשלת העבר שלנו, מכאן ואילך, לא לנו הוא?...

בעלי ה„ז'רגון" „בתור השקפת עולם שלמה", *) כשהם תובעים את זכות דהוה, לא לרעתו, אלא לטובתו של העבר וירושת העבר הם מתכונים. כי רק כשיהיה לנו הוה לאומי, חי ופורה, יוכל העבר הלאומי להשפיע עלינו, ורק אז יהיה העבר שלנו עבר חי ולא חנוט. לא להפריד בין העבר וההוה הם באים, כי אם לאחדם ולהדביקם גם יחדיו. לא לגרוע הם באים, כי אם להוסיף קנין על קנינינו הלאומיים. רוצים הם. שההוה לא רק יירש את העבר, אלא גם ימשיך ויפרה אותו. מאמינים הם בכח היצירה וההפראה של העבר, ואין הם מתיראים, שמא יפסק בהפגשו עם החיים ועם צורות החיים. אין הם מודים; בחתימת היהדות. אין הם מודים בזה, שכל עצמותנו התכנסה לתוך קלפתו של ה„ספר", שה„ספר" הוא יוצרה של האומה הישראלית, ולא יצורה. ברי להם, שחיי ישראל, בתור חטיבה לאומית־חברותית מיוחדת, הם מקורן ומגנן של תורתנו וספרותנו, ולא להפך; כשיפסקו חיינו, חיי החול, חיי ההוה הלאומיים, יפסק גם מעין תורתנו, — יפסק בתור כח חי ומחיה: אין שבת לאומית בלי חול לאומי, אין נשמה בלא גוף. ולכן יראים הם מפני היהדות המופשטת, מפני היהדות ה„ספרותית", שהיא נשמה דאזלא ערטילאית. ריב הלשונית הוא ריב היהדות והיהודים. —

(עוד יבא)

בר טובי.

הָאַדְמוֹנִים וְהַצְּהֻבִּים **).

ח.

יהיה איך שיהיה. מן האמור למעלה יוצא לנו שהיהודים הצהובים לא באו אלינו מן האמורים שהצהיביות שלהם מוטלת בספק גדול ואף לא מן הגרמנים העתיקים. הגזע הישראלי שעליו נאמר: „רובן של אנשים שחורי ראש" יכל בכחו ובאונו הוא עצמו להוליד גם מספר ידוע של צהובים בתור נוסחא אחרת נוטה קצת מן הנוסחא העיקרית.

בשעה שעובדות היסטוריות של כניסת גרמנים צהובים לקהל ה' חסרות לנו — יש לנו להפך הרבה עובדות היסטוריות המוכיחות שהגזע הכהה אפילו במקום שתערובת דמים עם העמים הצפינים חסרה מביא לעולם גם לבנים וצהובים. בכחו של המין והגזע להוליד מעצמו שנויי נוסחאות (Spontanvariationen).זהו כח היצירה החבוי בעמקי העולם, שהוא סולל לו מסלה חדשה בדרך שכבשוה והולך ובורא תמיד בריאות חדשות בקרב הישנות ומחדש באופן זה מעשה בראשית בכל יום.

אמת, הבריאה החדשה שנבראה נזקקת לטפוח וגדול לבל תלך לה כלעומת שבאה. אבל מכיון שנתנו לה תנאי החיים האפשרות להתקיים היא נלחמת על קיומה ומתפשטת ומתפרצת. ה„פיגמנט" הוא אחד מכלי הזין הכי נכבדים של העור נגד התוצאות המזיקות של אור השמש הגדול ועל כן יש בו צורך גדול לבן הנגב ואין בו צורך כלל לבן הצפון. אבל לא כל בני הנגב נזקקים לאותו ה„פיגמנט" במדה שוה. לא כולם נמצאים תמיד תחת קרני השמש הלוהטות. אם האכר בן הכפר שחור ששזפתהו השמש הנה הפועל בן העיר רק שחרחור ובני האצילים שחרחירים ונאוים „יכבודה בת מלך פנימה" יש אשר תהיה כבר צהובת שער ולבנת פנים. הלבניניות, אשר תזיק להאכר ולא תוכל איפוא להתקיים ולעמוד בחברת האכרים, תחדל להזיק להעירוני ועוד פחות מזה להאציל ולהנשים ובהתאמה לזה תלך ותתפשט ביניהם ואפי' במקום „שרובן של אנשים שחורי ראש" אפשר שהנשים יושבות הבית תהיינה צחורות וצהובות. „כבר העירוני איננו נמצא באותה הסביבה של האכר, הציד והרועה. המעמדות העליונים והנשים הנם תמיד בהירים מן העובדים תחת קרני השמש, לפי שאפילו העירונים האמידים בקרב דרי „הטרופים" יכולים למצוא מחסה מהשפעת האקלים על ידי הבגדים ואופני החיים, בשבתם בצל ובצאתם את ביתם רק בערך בהשמרם מן עבודת הגוף וכיוצא בזה". אבל התפשטות הלבנוניות בקרב העמים האחרים מוצאה את גבולותיה בכפר ובזרמים היוצאים ונכנסים מן הכפר אל העיר ומן העיר אל הכפר. לא כן עם ישראל. בקרבו לא מצאה התפשטות הלבנוניות כל גבולות על דרכה לפי שהוא יצא זה כבר את הכפר וזה יותר מאלפים שנה הוא ברובו הגדול בן עיר ולא עיר הנגב אלא עיר הצפון (צולשן: שאלת הגזע). היפלא איפוא כי הטפוס הצהוב, אשר כנראה היה נמצא כבר בין היהודים בארץ ישראל ואשר אנו מוצאים אותו גם בין השומרונים שלא עזבו את הנגב, נתפשט בין היהודים בגולה עד כדי שלשים ויותר אחוזים למאה? ברור הדבר, כי מי שבא להוציא את היהודים הצהובים מזרע עמי־הצפון עליו להביא ראיה מעובדות היסטוריות שיש בהן ממש ולא מסברות הכרס וכל זמן שלא הביא לנו ראיה אשר כזאת ידו על התחתונה והן־כדין המוציא מחבירו.

ט.

אבל נחזור לענייננו הראשון—אל השאלה אשר שאלנו את נפשנו: איזו היא הדרך הישרה משלש הדרכים שבהן הלכו חחוקרים האנטרופולוגיים להשיב על שאלת היהודים הצהובים ובעלי הגולגולת הקצרה ויחסם להגזע העברי והשמי? קודם־כל נניח את שאלת הגולגולת הקצרה הדורשת תשיבה בפני עצמה ונתבונן אל היוצא לנו מכל מה שנאמר למעלה על שאלת היהודים הצהובים. מציאת היהודים הצהובים אין בכחה לא להביא אותנו לידי כפירה במוצא השמיי של עם ישראל (הדרך השניה) ולא לידי כפירה בשמירת הגזע הישראלי בטהרתו (הדרך הראשונה). העלינו לכפור איפוא בזה שהטפוס השמי, נשמר בטהרתו בקרב הבידואיים הערביים (הדרך השלישית)? מסופקני. הבידואי הערבי שחור הראש הוא אולי בן שם אמתי. אבל מזה אין כל ראיה שהיהודי הצהוב איננו בן שם אמתי. כמו שראינו למעלה מביאים לעולם כל הגזעים השחורים ואפילו. הניגרים בכח יצירתם הפנימיית גם טפוסים לבנים שהם מתפשטים על פי רוב בין העירונים וביחוד בין האצילים והנשים. מכאן אתה למד שהגזע השמיי בכלל שאיננו גזע שחור כל עיקרו ודאי שיש בכחו להביא לעולם לבנים וצהובים. ועל אחת כמה וכמה בני ישראל בפרט ש„אינם לא שחורים ולא לבנים אלא בינונים" וחוץ לזה נעשו זה כבר עירונים, רחוקים מהשפעה התדירה של החום והאור המרובים. אדמוני כי יהיה בתוכם דינו כשחור במדרגה העליונה וצהוב כי יהיה בתוכם דינו כשחור במדרגה התחתונה: האודם, השחרות והצהיבות הם מדרגות בסולם ההתפתחות של צבע הגזע הישראלי.

---

*) אם כי להבטוי המשונה הזה לא יסכים כמובן שום איש, ה„זרגון" לא יוכל להיות ל„השקפת עולם", אלא שיחס החיובי אליו הוא תוצאתה של „השקפת עולם שלמה" ומיוחדה.

**) עין העולם נומר 32.

החקירה הגזעית אינה מכריחה אותנו להאמין בתערובת דמים של „ארים" או „אינדו־גרמניים" בישראל. בנוגע לשאלת הצבעים העיקריים של עור הגזע הישראלי, עיניו ושערותיו אין החקירה הגזעית יכולה לכפות אותנו עד שנכפור באחדותו של הגזע הישראלי. להפך. בנוגע לשאלת הגולגולת — החקירה הגזעית לא לבד שאיננה מביאה אותנו לידי כפירה אלא שהיא גם כופה אותנו להאמין באחדות הגזע הישראלי. כשמנים אחוזים למאה ויותר מן הגולגולות הישראליות שנמדדו שייכים לטפוס הגולגולת הקצרה. מה אות, כי הגזע הישראלי הוא פשוט ולא מורכב. ולפי שסימנו של הגזע „האריי" או „האינדו־גרמני" הוא דוקא גולגולת ארוכה אנו באים גם מצד זה לידי הנחה שמצד תורת הגזע אין דבר אשר יכריח אותנו להאמין בזה, שזרע „האריים" התבוללו בישראל.

מצד תורת הגזע כן הוא. אבל מצדדים אחרים למדנו לכאורה אחרת. הנתוח הכלכלתי מראה לנו לדעת את הקורבה שבין הגזע הישראלי בראשיתו ובין הגזע האריי בראשיתו. אלה ואלה מופיעים על במת התולדה האנושית בתור אנשים רועים לעומת שבטי בני שם המתגלים לנו בתור עובדי־אדמה („הגזע והכלכלה"). כמו כן מגלה לנו הנתוח הנפשי איזו קורבה נפשית בין נשמת ישראל ובין נשמת יון. דרך איזו נימים נעלמים עוברת כפעם בפעם השפעה מחכמת יון לתורת ישראל ומתורת ישראל לחכמת יון, והן מסתברות זו בזו, מתקשרות אשה באחותה, ויש שגם תנתקנה, אבל לא לאורך ימים ורק למען תקשרנה ותתרבקנה עוד הפעם ביתר שאת וביתר עז וחזור חלילה.

אולם נעלמות דרכי הנפש ומי תכן אותן? וגם בסוד התפתחות כלכלת עם ועם מי עמד? יהרינג אומר: בני שם הם עם של אכרים ובני יפת הם עם של רועים. גם ישראל מתגלה לנו בתור עם של רועים, אבל מי יגלה לנו, מה היו בני שם טרם נגלו אלינו על סף התולדה האנושית? מאחורי תקופת התולדה של בני שם עומדת התקופה הארוכה שקודם התולדה, שכולה מעולפת ערפל ועב הענן, ואין מציץ מן חרכיה ואין משגיח אליה. העברי הופיע בדמות רועה מנצח את הכנענים עובדי האדמה ומשעבדם אליו. ככה הופיע גם „האריי" אל העמים הקדמונים אשר עבדו את אדמת הדו. אבל הלא גם נמרוד, אשר גם „אריי" גם עברי לא היה, לא נגלה ליושבי אשור ובבל כאכר כי אם כ„גבור ציד לפני ה'. האין הרועה או הציד אותו האיש אשר נועד לנצח את הישוב של האכרים ולהתנשא למשול עליו? התרבות של ארצות שם היא תרבות של עבודת האדמה. אבל העבדו אותה בני שם או בני שם באו וזכו בהן מן המוכן כאשר עשו גם אחיהם בני יפת בהדו העתיקה ובאירופה שמזמן מפלת רומא ואילך? המסתכל בחיי העמים הגרמנים במחצית השניה של ימות הבינים יאמר: אך עמים עובדי אדמה לפנינו. ככה יאמר גם המסתכל בתרבות אשור ובבל בתקופתה ההיסטורית. אבל המסתכל בחיי העמים הגרמנים במחצית הראשונה של ימות הבינים יאמר לנו אחרת. ומה יאמר לנו המסתכל בתרבות אשור ובבל בתקופה הקודמת לזמן ההיסטוריה--את זה אין אנו יכולים אמנם לדעת ידיעה ברורה, אבל אנו יכולים ללמוד עליו במדת גזרה שוה. האין חוקי־המורבי יודעים כלל את הרועה? כשבא ישראל למצרים היה תועבה למצרים--„כי תועבת מצרים כל רועה צאן". אבל האם לא קרבו ויאתיו הימים אשר בהם יאמר כי „תועבת ישראל כל רועה צאן?". תקופת המקדש השני כמעט קרבה אל קצה כששנו: לא ילמד אדם את בנו... רועה וחנוני שאומנותן אומנת ליסטים" (משנה קידושין פרק ד') ושוב שנו: „רועה בהמה־דקה, כלומר: רועה צאן!— בארץ ישראל פסולין" לעדות וחזרו ואמרו: „סתם רועה פסול" (סנהדרין, כ"ה ב'), בהמיר חיי העם את צורתם שונה גם היחס אל חלקי העם, כי תקופות לחיי העם--תקופות ותמורות. היתה תקופת הרועים ועברה ואף עקבותיה נודעו. מי יודע אם לא היתה תקופה כזאת גם בחיי בני־שם ועברה ולעת מצוא תודענה עקבותיה.

ואם ילך אדם הלאה ויאמר לנו: השמים והאריים בבחינת דבר והפוכו הנם המצאה מאוחרה. ואז יוסיף האיש וישאל אותנו: האם לא היו כל שבטי הרועים ההם אשר נצחו את האכרים הקדמונים וימשלו עליהם ויתנו להם הסתדרות איתנה— הסתדרות החברה והסתדרות המחשבה — האם לא היו כל שבטי הרועים הגבורים ההם בנים לשבט אחד, „ילדי אורה", אשר אל „אל" „ישרו" ועל אנשים יתגברו ויכול יוכלו להם? — אם ככה ידבר אלינו האיש, מה נשוב לו? ואדם מישראל כי יבוא ויספר לנו על מוצאו של אריסטוטלס היוני שהיה „איש יהודי משבט בנימין", — מה נאמר לו אחרי ראותנו את היוני הזה מתערה כאזרח רענן בבית מדרשו של שם ועבר, ובת־התחום תקרא לבנה המתחכם „אריסטוטלס" מבלי אשר תדע גם פשר המלה הזאת? ואם נסב את פנינו לאחור וראינו את המלחמה הקדושה עם מלכית יון הרשעה. אשר יונים היו בה מעט וזרע הערב רב הרבה, מעבר מזה, ומעבר מזה „שבעים זקנים מתרגמים את התורה ללשון יונית" ודבי אומר: „בארץ ישראל לשון סורסי למה? לשון הקודש או לשון יונית" ורבי חייא ברבי אבא דורש: יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם -- יפיותו של יפת יהא באהלי שם"...

עתה „גלות גרמניה". גרמניה מושלת בכפה. היא בת „האריים" -- ילדי האורה, הוא בת הרועים — רועי העולם. לה הכל ומידה הכל ואת „האריים", אשר היו בימים ההם, היא בוראת כדמותה כצלמה בזמן הזה. אבל דלתות בית מדרשו של שם ועבר טרם תסגרנה. על חשבת הצללים העבים המכסים אותו עורנה מרחפת רוח הקדש, נראים כוכבי אורה מרמזים ממחשכי־מרחקים וממצולות מעמקים עולים קולות „רעיא מהימנא" אל צאן תועה ומבקש — עולים וקוראים, קוראים ועולים.

יצחק קצנלסון.

אַבְרָהָם בֶּרְג*).

קומדיה במערכה אחת.

הַנְּפָשׁוֹת:

אברהם ברג: בן עשרים וחמש, סופר, בלורית גדולה של שערות־פשתן. הדור בלבושו. עניבה שחורה וארוכה קשורה בצוארונו.

חוה גינצבורג: בת עשרים. בלונדינה, שעיניה כחולות וצוחקות. לבושה שמלת קיץ.

ויצמן: בן עשרים ושש, שחרחר, בעל זקן קטן ומחודד בקצהו. בעל־עצבים מרוגזים קצת.

*) קומדיה זו הוצגה בפעם הראשונה בלודז בשנת 1907 ע"י חבר המשחקים של „הזמיר".

ליפשיץ: בן עשרים ושלש.

טֶמה: בת שש־עשרה או שבע־עשרה, שחרחרת ונאוה.

גרונה: משרתת, עם בת־צחוק תמידית על פניה.

המקום: ורשה, בעידן זה.

הסצינה:

חדר יפה אצל אברהם ברג. סמוכה לקיר הימני עומדת מטת־ברזל רפודה. בירכתי הקיר הזה — דלת לחדר־הבישול. בירכתי החדר, בקיר שלפני הרואים מימין — ארון ספרים קטן, משמאלו — תנור־לבנים לבן, ואחריו — דלת אל הרחוב. בקיר השמאלי — שני חלונות; אצל חלונות עומד שלחן־כתיבה עם מכשיריו וכסאות אחדים סביבו. לפנות ערב. המנורה מאירה על השלחן.

אברהם ברג (עומד במרחק של צעדים אחדים מן המטה, ומסתכל מכל הצדדים בתמונת־אשה התלויה בקיר ההוא, עולה לבסוף על גבי המטה עם הפטיש הקטן שבידו ומוסיף לתקוע מסמרות בצדי התמונה).

(דופקים בדלת מן החוץ).

ברג Entrez!

חוה גינצבורג (נכנסת צוהלת) ערבא טבא, ברג!

ברג. אה, חוה! (מקיש כמה נקישות בפטישו שבידו בכותל). ערבא־טבא! ערבא־טבא!

חוה. הנך פה לבדך! אמנם לא לחנם הרימות, ברג, את קולך—ירא היית שמא יתחרטו הבאים אליך ויעזבוך...

ברג. שום יראה אין כאן, חוה... אוהב אנכי, סתם, שיהיו באים אלי, שיהיו מבקרים אותי בביתי, וכשבאים אלי בשעה שאיני כותב—אזי מה־טוב! שבי, חוה, למה זה לא תשבי? עוד מסמר אחר—ונשלם! בשעה שאיני כותב אני ממש מתפלל לאורחים... חי אנכי—והנני זקוק, זקוק לאנשים!.. יגוע לו צרתוסטרה יובלים ושנים יחידי בין ההרים, אני — זהו דברי מאז: אנשים! הבו לי אנשים!... אמנם, כשאני כותב — אזי שונים הדברים לגמרי... אזי הניחוני עם עצמי... הניחוני יחידי, רק יחידי!

חוה: (הברה אחרי הברה) רק יחידי?!

ברג: רק יחידי! היודעת את מה שאני עושה? נועל אני את הדלת מבפנים, מוציא אחר כך את המפתח ותולה את האלונטית על גבי המנעול; כבוא אלי איש, והאמין שאינני בביתי.

חוה: כך! טוב־טוב שגלית לי כל אלה, מעכשו לא אדפק בדלתך כי־אם בשעה שתכתב דוקא... הן תפתח לי?

ברג: (ברצינות) לא אפתח לך, חוה, לא אפתח!

חוה: אִי, איני מאמינה לך...

ברג: כשאני כותב — לאו דוקא! משום שתפריעיני ולא יותר...

חוה: אני רק אתיצב כאן, בקרן־זוית ואשתק.

לא אפתח, לא אפתח, חוה!

חוה: נו?!

ברג: (בלשון רכה) דבר זה לא צריך להדאיבך ביותר... אָה, שמח אני, חוה, לראותך בצל קורתי תמיד, הנני ואבאר לך את זה — (מקיש בפטישו בפעם האחרונה) עכשו כבר די יהיה! (קופץ מעל מטתו ונגש אל השלחן).

חוה: (נגשת אל המטה ומסתכלת בתמונה שעל הקיר) תמונה יפה קנית?

ברג: (נוטל את המנורה לידו ומאיר לחוה) הא לך אור, חוה, אי אפשר לראות בצל...

חוה: אין צורך במנורה, רואה אני את הכל, את הכל... גם אתה, ברג?

ברג: מה?

חוה: השב את המנורה, ברג, אני רואָה...

ברג: אָה, אל התמונה ירזמון מליך — (משיב את המנורה אל השלחן). כך, חוה, כך! גם אנכי, ורק אנכי! (בוך). הסירי נא בין כך את מגבעתך מעל ראשך...

חוה: (מוציאה את המחטים הנעוצות במגבעת) וחמין יש אצלך?

ברג: יש ויש. (קורא לדלת חדר־הבישול) גרונה! (לחוה גינצבורג) עוד מעט, חוה, ויהיה גם תה! שתי כוסיות תה...

חוה: גם ויצמן יבא היום הנה.

ברג: (מגחך קצת) ויצמן?

חוה: על מאי קא גחכת, ברג?

ברג: (מתוך שחוק קל) אִי, חיה, חוה... (לוקח מידיה את מגבעתה שהסירה וסובבת בידו) גם ויצמן?...

גרונה: (באה מחדר הבישול, ונשארת על מקומה אצל הדלת).

ברג: (אל גרונה, בפנים צוחקים) הכיני לנו חמין, גרונה, חמין... (מניע בין כך בידיו את מגבעתה של חוה. פונה לבסוף אל האחרונה) אפשר שגם תסעדי את לבך, חיה?

חוה: (מתוך רגזה עצורה) הנח ברג, את מגבעתי מידך!

ברג: (כאינו שומע, לגרונה) הביאי לנו גם כעכים אחרים, גרונה...

גרונה: (שומעת לדבריו בשחוק קל על שפתיה).

חוה: (מתוך כעס גלוי) הנח, ברג, את מגבעתי!

ברג: (לגרונה) ובכן: חמין וכעכים! (נותן לה באצבע אות לצאת).

גרונה: (יוצאת לחדר־הבישול).

ברג: (מניח את מגבעתה על ארון־הספרים הקטן).

חוה: (מסתכלת בו רגע מתוך כעסה) אָה, גם אתה, ברג?

ברג: (מראה בידו על התמונה) על אודות זה שואלת את?

חוה: כן!...

ברג: כבר אמרתי: אני חי, חי,—ואוהב מה שהחיים יוצרים בשבילי... כ־הה, האם לא מגחך הוא! החיים אינם מתבישים ובוראים, הטבע מוליד לעיני כל ומגדל את ברואיו — ואני, האם אבוש ולא אפקח מלא עיני לחזות את יצוריו? (מסתכל בתמונה בגלוי) אני כורע לרגלי פסיכיה (משפיל מעט את קולו) ונושקה כשאין אדם רואה... בכל זה הרי אני מוסרי אדוק! אותך, חוה, אני מבקש שלא להחליף את האדוק בקנאי... את מבטיחתני על ככה?

חוה: מבטיחה!

ברג: חן־חן לך.

חיה: ואם אחליף חס וחלילה?

ברג: זה יהיה עון פלילי, חוה, עון פלילי!... איני רוצה שיחשבוני לבעל־מוסר קנאי בשעה שאינני כי אם אדוק בלבד!

חוה. (כמחקה אותו) אדוק... אדוק בלבד... הנה שקעת בהרהורים, ברג, על מה אתה מהרהר?

ברג. (מתעורר ממחשבותיו) בזה, חיה: היינה, היינריך היינה, אעפ"י שכתב את „שיר־השירים" שלו יכל היה להשאר כל ימיו בעל־מוסר אדוק... המבינה את? שיר־השירים, Das Hohelied! נוטל הוא גויה חיה של אשה, פושט מעליה את שמלותיה, וגומר עליה את ההלל, על מערומי היופי, שר.

על כל אבריה, מונה את כל חמודותיה בחרוזים, תארי לך, חוה, בחרוזים!...

הנני בעל־מוסר מכף רגלי עד קדקדי, מוסרי — אלא שצמא אני לנוי, ליופי... יופי, אוי יופי! האם לא זהו חלום כל חיי? משיבוא הקיץ שוב אינני נוהן שנה לעיני, והריני שומר את צעדי הזריחה באשמרת כל בקר ואת זהרי השקיעה לפנות ערב... (מתרגש) גם ספורי מעשי־בראשית שונים אצלי לגמרי: לא לאכל מפרי עץ־הדעת השיא הנחש את חוה אלא לתפר לה חגורה מעלי־התאנה!... פידיאס חצב את אלילתו לעמו, את אתינה, בלי שמלה לעורה, כמו שהיא!... (מתיצב אצל סנתו ומביט בתשומת־לב על פני התמונה) האם צואר זה אכסה? אלבסטרה -- זוהי מלה נושנה, אלא שזהו אלבסטרה בכל זאת!

חוה: (עומדת מאחוריו, סמוכה אל השלחן) אמת, אמת, ברג.

ברג (כמו שעמד קודם) האכלא בתוך בלוסה חזה לבן, יפה וצעיר זה? חזה־קסמים —

חוה. ברג, ודאי שיש בדעתך לקרא עכשו את שיר־השירים של היינה — ?

ברג (פונה לחוה) מעל למשכבי תהא תמונה זו תלויה! תהא בת־יופי זו לנגד עיני תמיד... כשהולכת את מעמי, חוה, איני נשאר פה גלמוד—

חוה. וכשאתה כותב?

ברג. אני מליט את פניה! (מראה על התמוגה) הרואה את את העינים הללו?

חוה. כמו חיות.

ברג. אהא!

חוה. והנך מכסן?

ברג. כשאני כותב!.. בשעה שאני כותב, הריני בבחינת יוצר. בורא אני היים חדשים ועולמות חדשים... חדשות, חדשית אני בורא! עוללי־יצורים, ברואים לא נשלמים פורשים אלי את כפיהם מעל גליונות הניר. והרי הם מתחננים, מתפללים לי: השלימנו! שכללנו! — ואני — חלילה לי להניחם מידי באמצע, אינני רשאי להסיח, מהם את רעתי אף לרגע. הרף־עין־אם פרשתי מהם — ועולמות רבים נחרבו...

חוה. אוי — אוי... מה איום! מהיום והלאה אירא לדרוך על סף ביתך...

ברג. אי, לא כך הבינות את דברי; אדרבא, הריני מבקשך, חוה, שתבואי... עוד מעט ויהיה גם תה, אדרבא, במדה זו שיש לי צרך באנשים, באותה מדה הסה מפריעים אותי... זו שלות־הנשמה שהאמן כל־כך זקוק לה בשעת־יצירה, זו שלות־הנשמה מסתלקת ממני... איש־איש, — עולם מלא הוא בשבילי (קרב יותר לחוה) ואי אפשר לי להתיחס אליו בשויון־נפש, חוה ...

חוה (קמה מעט נבוכה מכסאה, ומסתכלת בו בעין חוזרת)—

ברג, למה זה קמת? למה זה — אי, אי, לא בנת לרעי. חוה... בשעה שאני כותב, הריני יוצר! אני יוצר לי עולמות, יצירה, יצירה — ועולמה. וכבוא אלי מי, הרי לך עוד עולם: שני עולמות במדור אחד, באטמוספירה צרה וקלושה זו... האמן העומד בין שניהם, הריהו נמצא בחזקת סכנה.. אין לו עוד אותה מסירת־הנפש, כלומר, אינו מסור כלו ליצירתו, ומתיחס בקרירות גם לאורחו, להעולם השני..

חוה. מה טוב, ברג, אך עתה ירדתי לסוף דעתך... והנה מדבריך אני לומדת שהשעה היותר מוכשרת לבקרך בביתך, היא השעה שאתה כותב, היינו, בשעה שהנך יוצר...

ברג. לא ולא! מחמד היה בעל־מזג חם... בכל זאת כשהגיעה שעתו לברא את עולמו, עזב את מקום־מושבו ושם פניו המדברה... במדבר. בהוך דממת הישימון חבל את תורתו; רק אז, אחרי שהשלימה, חזר אל ישובו, עם הקורן ועם מזגו החם. —

חוה. עם הקורן—

ברג. ועם מזגו החם!.. דיוגין — כשהתחיל תוסס בו רעיון חדש עזב את הטירותיו היפות. והוא עצמו התכנס להוך חבית, הגיעי בעצמך, חוה, להוך חבית! והקטסטרופה עם משה?! משה זה, נמהר היה יותר מדי במעשהו, קודם־זמן ירד עם הלוחות, — כשאני אומר: הלוחות, הריני מכון בזה לילדי־רוחו, לאידיאליו... — חרשים היו הלוחות, זה, עתה יצאו מתחת ידי האמן ולא התקשו עדנה, חדשים חדשים ובלתי מהוקצעים יפה בצבצו מתחת בית־שחיו, רך ובלתי משכלל כלו היה פעלו... ויהי ברדתו מעל ההר ובראותו את בנות ישראל היפות והמקושטות יוצאות במחולות סביב עגל הזהב שהיה נוצץ באור החמה, שכח את עולמותיו שמתחת לבית־שחיו ושמטם מבין זרועותיו.

חוה. גם משה, ודאי שהיה בעל־מזג חם?

ברג. בודאי! בודאי!

חוה. ואו! (נוחנת קצת על גבי השלחן ומעינת בנירות הפרושים עליו) הנך כותב דבר־מה?

ברג (מרחוק) אני יוצר. —

חוה. עולמות... (היא קוראה לה לעצמה בתשאי)

(הפסקה)

(עוד יבא)

פר. ד"ר דוד נימרק.

יְסוֹדוֹת הַפִּלוֹסוֹפִיָּה
של
רבי יהודה הלוי.

ב*).

מֶחְקָרוֹ הַמֶּרְכָּזִי וּמִשְׁטָרוֹ שֶׁל סֵפֶר הַכּוּזָרִי.

פלוסופי היהודים מישיבת גבירול אינם נופלים מאותם שמישיבת סעדיה בנוגע להטעמת רעיון האחדות, אבל אי אפשר להם לסגנן את רעיון היחוד, כלומר את יחודו של אלוה במציאות סתם, באותו המובן המוחלט שבישיבת סעדיה. מכרעת בזה תורת ההיולי, שבה חלוקות הן שתי הישיבות האלו. ישיבת סעדיה מרחיקה את הרעיון, שההיולי, החומר הראשון, קדמון ונצחי הוא ודומה בזה לאלוה עצמו, אלא שאלוה עולה עליו בזה, שהוא הוא יסוד הצורה—אותו הרעיון, שהוא יסוד כל הפלוסופיה של ישיבת גבירול. לפי התורה הזאת אין הילוק בין החומר הראשון ובין אלוה בנוגע למציאות סתם. שניהם שוים הם בזה, שהם השרשים היותר עמוקים של המציאות. האחד, החמר, הוא השורש הגשמי, והשני, אלוה, הוא השורש הרוחני. אלא שמציאותו של אלוה עולה

*) עיין „העולם" נומר 24--23.

ריא באיכותה, במדרגתה, על מציאותו של החמר. זה האחרון אין לו משלו אלא מציאות בכח, ולא בפועל. כלומר: החומר סתם בלי שום איכות אין לו מציאות הבאה לידי גלוי על ידי הכרה חושית, כי כל מה שההכרה תופסת בו, הוא צורה בהכרח, תואר החמר, אחת מאיכויותיו (הכמיות, כגון התבנית והשיעור, או האיכיות, כגון הגון והטעם וכיוצא בהם), אבל לא מציאותו של החמר. ומאחר שכל עיקרה של מציאות במובנה האמתי אינו אלא גלויה בנפש מכרת, הרי שהחמר כשהוא לעצמו אין לו מציאות ריאלית בפועל, אלא מציאות בכח, כלומר שמוכן הוא ליכנס בגבול המציאות הממשית בזרוח עליו אור הצורה, המכשירה אותו לבא לידי גלוי בנפש מכרת. ומאחר שאור הצורה ניבע משרשה הרוחני של המציאות, מאלוה, הרי שמציאותו של אלוה היא המציאות האמתית, המציאות בפועל, וזו היא מעלהה של מציאות אלוה על מציאות החמר.

והנה אם כי על ידי ההבחנה הדקה הזאת כבר נמלטו הפלוסופים מסיעתו של גבירול משניות גסה בשורש המציאות, הלא סוף סוף מניחים המה שניות בשורש המציאות, ובודאי לא נעלם מעיניהם, שעל ידי תורתם זו הם מזעזעין את מרכז הכובד של הורת האחדות, יסודה של היהדות ומקורה. כי בעוד שמובנה הפשוט של האחדות האמתית הוא, שאלוה הוא השרש היחידי של המציאות, הפלוסופים האלה מוכרחים המה לעשות פרוש לתורת האחדות ולהעביר את מרכזה מן היחידות במציאות סתם ליחידות באחת מסגולותיה של המציאות. כי הלא זה הוא הכלל העולה מכל הפרושים העמוקים וההבחנות הדקות: אלוה איננו יחידי במציאות, שותף לו בזה הוא היסוד החמרי, ההיולי. ובאמת הרגישו פילוסיפי הישיבה הזאת בדבר הזה, והיה קשה עליהם מאוד, ורק משום שאנוסים היו על פי סברתם הפלוסופית גלו את דעתם זו. ועל פי רוב גלו אותה במשלים ורמזים, המכסים יותר ממה שהם מגלים. לא נתפלא אפוא, אם מוצאים אנחנו, שהם משתדלים השתדלות רבה, למלא את חסרונם זה בהראותם, שתורתם יש לה גם כן כמה יתרונות על זו של מתנגדיהם.

המחלוקת היותר עמוקה והיותר מכרעת שבין שתי הישיבות האלו היא זו שעל דבר מושג־האלוה. לפי דעתה של ישיבת סעדיה אלוה הוא שורש המציאות, בעוד שלפי דעתה של ישיבת גבירול אלוה אינו אלא שורש ההתהוות, השנויים העוברים על החמר בלבשו צורה ופשטו צורה, סבת ההויה והדפסד בלשון הפלוסופים של ימי הבינים. ועל כן כשרצו הפלוסופים מישיבת גבירול להראות את יתרונו של יסודם הפלו־סופי, מושג־האלוה שלהם, השתדלו להעשיר את תכנו של שורש הצורה, סבת ההויה וההפסד. גבירול בעצמי ואותם הפלוסופים שהלכו אחריו קבלו בזה לגמרי את תורת האפלטונים החדשים ובנו עולמות רוחניים עולמות על גבי עולמות, גבוה מעל גבוה על יסודו המטפיזי של אריסטו, כדי להעשיר בזה את פעולתו של אלוה, שורש הצורה. המה לא הסתפקו בחמר הטבעי של אריסטו הסגור בגבול המותש, והרחיבו את מציאותו והתהוותו בעולמות עליונים נעלים ונשגבים. יהודה הלוי לא נגרר בזה אחרי גבירול ואינה בונה עולמות מטפיזיים עליונים, אבל הוא מעשיר את כח פעולתו של שורש הצורה על ידי בנין עולם הסטורי עשיר על יסודו המטפיזי של אריסטו, מבלי להרוס אל מחוץ לגבולי החמר הטבעי שלו.

אכן, ההשתדלות הזאת היא אחד הסימנים המשותפים לשתי השיטות, זו של גבירול וזו של הלוי, אבל אינה הסימן היחדי המשותף להן. כל סדורה ובנינה של שיטת הלוי, אם נותנים אנחנו לעת־עתה את עינינו רק בסימנים חיצונים, כל סגנונה של ההרצאה שבספר הכוזרי מעיד הוא על ההשפעה הגדולה שהשפיע גבירול על התפתחות רעיונותיו הפלוסופיים של הלוי, ולא עוד אלא שגלוי הדבר, שגם צורתו הספרותית של הספר „מקור חיים" השפיעה באופן מכריע על צורתו הספרותית של ספר הכוזרי: ההרצאה על פי וכוח, אופן השאלה, הדלוג ממחקר למחקר, המנהג לנגוע בשאלות שפתרונן עתיד הוא להיות נדחה לאחר כך; הפסק המשא והמתן בהמחקר העקרי, כדי לעסוק במחקרים מכינים בבאור יותר מלא ובמחקרים הראשיים עצמם; בנין על יסוד הנחות העתידות להתבאר רק לאחר כך,. כשתגיע ההרצאה לידי התפתחות יותר גלויה, והחזרה על דברים שכבר נאמרו, הבאה בסבת המדה הזאת; ההתחלה במחקר הראשי שאינו יכול להפתר רק בסוף כל המשא והמתן; ולאחרונה הסימן החיצוני היותר חשוב, כלומר המחקר המרכזי לעצמו המשותף לשני הפלוסופים האלה — כל זה גם כשהוא לעצמו, אינו מניח שום ספק בדבר, שהלוי מושפע הוא השפעה רבה מגבירול.

כאמור, הסימן היותר חשוב הוא, שהמחקר המרכזי משותף היא לשניהם. הלוי מסגנן את המחקר הזה סגנון חדש, ולא עוד אלא שהוא פיתרו באופן שונה לגמרי מזה של גבירול, אבל הוא פותר אותו מתוך אותו היסוד המטפיזי עצמו, שמתוכו נסה גבירול לפתור את המחקר העמוק הזה. הלוי הוא אחד מאותם הפילוסופים היהודים, המציעים את שיטותיהם במסגרת המחקר על דבר התארים. במקום אחר אנחנו עתידים להראות ביתר באיר את חשיבותה הגדולה של העובדה ההסטורית־הספרותית, שבכה פלוסופי ישראל בשתי הישיבות יכדו את ספריהם הפלוסופיים הראשיים על מחקר התארים בבחינת „מוטיף" מרכזי (עיין בספרי געשיכטע דער אידישען פהילאָזאָפיע ע' 500,495,493,490,479 ועוד. כמובן לא עסקתי שם בשאלה זו אלא בדרך אגב. עיקר מקומו של הענין הזה הוא בכרך השני של ספרי זה, ההולך ונדפס ויצא לאור בקרוב). כאן די לנו להראות, שגם הלוי הוא אחד מהם, ושהמחקר המרכזי של ספר הכוזרי אינו אלא ע"ד התארים. והמחקר הזה הוא גם המוטיף, המניע הספרותי, נקודת הקרסטליזציה בסדורו הפנימי של ספר הכוזרי.

הפלוסוף, הנכנס להתוכח עם מלך הכוזרים, מתחיל תיכף, בראשית תשובתו במחקר התארים. דבריו הראשונים מטעימים את התעלותו של אלהים על כל יחס שיהיה וריחוקו מן הארם, ובכלל מכל נמצא. התעלותו של אלוה על כל התיחסות לאיזה נמצא אחר זולתו היא מקורה היותר עמיק של כל ההשקפה הפלוסופית שהפלוסוף מדבר בשמה. וביחוד שתי השאלות הראשיות, שבהן מתרכזת התנגדותו של הלוי להשקפה הפלוסופית, שאלות בריאה והשגחה, נחתכות הן בשיטת הפלוסופים מתוך המוצא הזה. הפלוסופים מרחיקים את תורת הבריאה, מפני שהתורה הזאת מביאה את אלוה לידי „יחס מתהפך" לאיזה נמצא זולתו, ואין חילוק בזה אם היחס הוא זה של בורא ונברא או איזה ענין אחר, אחרי שגם היחס של בורא ונברא יחס מתהפך הוא. כי כשם שאי אפשר לנברא בלי בורא, כך גם אי אפשר לבורא בלי נברא, באופן שאלוה תלוי הוא באיזה נמצא חוץ ממנו בנוגע לתארו היותר חשוב לפי דעת בעלי תורת הבריאה (עין גם מונ"י ח"ב פי"ג, ג'). במקום תורת הבריאה במובנה הרגיל מציע הפלוסוף את מושג הבריאה של המשאיים מישיבת האפלטונים החדשים, תורת האצילות במסגרתה של תורת הגלגלים (א', א'). ידוע הוא, שתורת האצילות היא היא

פתרון שאלת היחס במובנה המטפיזי, שפלוטין הגיע אליו מתוך השתדלותו להשתמט מן ההכרח, להשיג את אליה בבחינת בורא עומד ביחס מתהפך לאיזה נמצא זולתו בבחינת נברא; ואמנם נעלם ממנו, שבתורתו זו לא הציל את האחדות אלא על חשבונה של הפשיטות. כי התאצלות החמר מתוך אלוה, שרשה הרוחני של כל המציאות כולה, מחיבת היא רבוי פנימי בתוך עצם אלוה ממש. והסתירה הזאת שבתורת האצילות היתה לכלי זין מצליח בידי הפלוסופים היהודים בהתנגדותם להתורה הזאת (עין על הענין הזה בספרי הנזכר ע' 406,394,167,151 וביחוד ע' 533 ואילך).

והנה אם כי הלוי מתחיל את הוכוח מתוך מחקר היחס במובנו היותר כללי, המקיף את המחקר המטפיזי שבו וגם את המוסרי בכל גוניו, אשר עתידים אנחנו לעמוד עליהם במה שיבוא (מלבד גוניו החדשים שעתידים אנחנו לעמוד עליהם בשיטתו של מימוני), בכל זאת איך הוא מושך כלל את עיוננו למובנו זה של המחקר. מחקר היחס במובנו המטפיזי היה מרכזה של הורת התארים בשיטתו של סעדיה, וגם בכל שיטתו של גבירול. ואולם הלוי רואה את המחקר הזה, כלומר מחקר היחס המטפיזי, כאלו נפתר, זאינו עוסק אלא במחקר היחס המוסרי, אשר על כן הוא עושה אותו למוצאו של כל הוכוח. הכוזרי מזכיר את הסתירה שבין יסודות הנצרות והאסלאם ובין יסודות הפלוסופים. העקרים בריאה ונבואה (כי נבואה היא המבטא היותר מקיף של ההשגחה) סותרים הם לגמרי את מושג האלוה של הפלוסופים. ואחרי הציגו על הבמה גם את האב הנוצרי אשר בתשובתו על שאלת הכוזרי, מה היא אמונתו, הוא מסגנן במה וכמה תארים מטפיזיים ומעשיים (ד' וה'), נכנס הלוי בבקרת האמונה המושלמנית, כפי שסגנן אותה החכם המושלמני, בשאלה אחת הכוללת את כל המחקר המוסרי, כלומר בשאלת היחס שבנבואה. החכם המושלמני מטעים ביחוד שני עקרים, בריאה והשגחה, אבל הלוי מעלים עין מן הראשון ונכנס בעיבי הקורה רק בנוגע למחקר היחס הבלול בעיקר הנבואה: „אמר לו הכוזרי: מי שרוצין ליישר אותו בדבר האלהים, כי האלהים מדבר עם בשר ודם (אין אללה יכל"ם אל-בשר), והוא מרחיק זה, צריך לברר אצלו דברים מפורסמים, שאין מרחה להם ..." (א', ו'). „אמר הכוזרי: אין הדעת נוחה להודות, שיש לבורא חברה עם בשר ודם (אן אלאלאה מתצל באלבשר), כי אם במופת ..." (שם ח', עין גם שם ס"ח ופ"ח בראשו וי"ב, נ"א ועיד). זה הוא המחקר, שהלוי יעמידו במרכזו של כל הוכוח הבא. השאלה הזאת, הכוללת את כל מחקר היחס המקופל במושג סדר העולם המוסרי, בשם שהיא מוצא כל הוכוח, כן אינה נדחית ממקומה החשוב הזה במשך כל חוכוח בכל נטיותיו המסובכות. ממשא ומתן על דבר המחקר הזה ופתרונו הם הענין העקרי בארבעת מאמריו הראשונים של הספר, בעוד שהמסקנות העולות מן כל הוכוח הן היסוד לבקרת שיטת האצילות של המשאיים הערביים, והן הנה הממציאות אותה ההשקפה, אשר מתוכה בא הלוי לפתרון מחקר הבחירה המוסרית (עניני הראשיים של המאמר החמשי).

הלוי שוב אינו חוזר למחקר היחס המטפיזי, אדרבה, הוא מניח את היחס המטפיזי בין אלוה ואיזה נמצא אחר זולתו לאפשר, ואינו עוסק אלא במחקר היחס המוסרי על יסוד מושג הבריאה המבוסס על ההשקפה הזאת. מובן הדברים: אלהים ברא את העולם—הוא, שאלוה, בבחינת יסוד הצורה, צר צורות בחמר, אשר במציאותו. בכח הוא נמצא נצחי די לעצמו ואינו תלוי באלוה.

ההבחנה בין שני מובניו של מחקר היחס, לכל הפחות בהשפעתה האוביקטיבית, הולכת ונמשכת מימים קדמוניים, ימי המקרא. במקום אחר הוכחנו, שהשגת העולם של הנביאים יוצאת היא מהשקפה מוסרית ביחוד, מבלי שום התיחסות מוחלטת להשאלה הקוסמולוגית, וגם שבכל זאת ההשקפה המוסרית של הנביאים נטויה ועתידה היתה להשתלם, על ידי התפתחותו של הגרעין הקוסמולוגי, הבלום בההשקפה המוסרית, להשגת העולם מוסרית-קוסמולוגית. ושם הוכחנו גם זאת, שעקר הבריאה אם כי לא בא לידי גלוי ולא קבל סגנון ברור עד לתקופה מאיחרה בערך, אף על פי כן היה במשך הזמן לנקודת הראות המרכזית בהרצאתם של הרעיונות היותר חשובים ובסגנונם של יסודות היהדות ועקריה *).

מתוך זה נבין את שיטתו של „החבר" בא-כחה של היהדות בענין זה.

דוד שמעוניביץ.

מולדת.

רשימות.

לא. ד. גרדון.

I.

הדסה.

הלכתי בדרך יחידי. מימיני התרוממו הרים ומשמאלי פער הים. השמים היו מעוננים ומלקוש מאוחר. דק וחודר ירד בלי הרף. ירקרק ההרים הפך אפל משפעת הצל. על השרות הגיעה קמה גבוהה את קווצותיה זהב, שעליהן ומעליהן נפלו רסיסים מבריקים. סודרים לבנים ושחורים של ערביים חסונים וערביות גבהות-חזה הבהיקו במרחב. לפעמים נתקלתי באורחת גמלים ההולכת לקראתי. למודי המדבר, אמיצים וגבורים, הביטו עלי בסקרנות ומדדו במבטים מלאי ערמה את היהודי הרזה ההולך לבטח דרכו. התנועעו הדבשות המרופדות בכרים, התנועעו הצרורות הקשורים אליהן, התנדנדו למודי המדבר אמיצים וגבורים ושרו שיריהם-תפלותיהם, מלאי השתפכות וכליון הנפש. הגשם לא חדל לרדת.

רטוב כולי ורעב הגעתי לפנות ערב למושבה אחת על מפתן הגליל. נכנסתי לבית הראשון, בית אבן קטן. על הרצפה ישבה אשה כבת שלשים וחמש, עדינת-פנים ושזופה וברברה את הפסלת מתוך גל חטים, שנערם על שמיכה ישנה וקרועה. בעריסה שעמדה אצלה גנח תינוק. בבית היה חצי אופל. בחלונות שהיו מחושלים רשתות חוטי ברזל לסתרה מזובבים ויתושים תופף הגשם. אמרתי שלום, ובהסירי מעל שכמי את תרמילי, ישבתי לנוח על ספסל העץ היחידי, שעמד אצל הפתח.

התינוק גנח בחצי-האופל, האשה התאמצה לישנו בפזמונות שונים ובין נגון לנגון פנתה אלי בשאלות. אחרי הודיעה, מאין ולאן אני הולך, בקשתני להניע קצת את תינוקה. עוד מעט ובא

*) להבנת הדברים האלה עין במאמרי „השקפת החיים והשקפת העולם" ב„השלח" כרך י"א (תוצאה מיוחדה. קרקוי תרס"ג), ובמאמרי „עקרים" ב„מחוברת לדוגמא" של „אוצר היהדות", הוצאת אחיאסף, ורשוי תרס"ו; ששם נתבארו הדברים האלה באריכות.

אישה מן השדה, והארוחה עוד לא נכונה. הנשמע כזאת? אבד לה לגמרי כח הזכרון. מיום שקרה לה האסון היא כמוכת תמהון. אל נכון כבר ידוע לכבודו, שבתה הבכירה, זו שגמרה בעיר הקרובה את בית הספר בהצטיינות וחפצה להשאר בתור מורה במושבת מולדתה, מתה מקדחת צהובה לפני שני חדשים. האומנם לא שמע כבודו מזה? עוד מעט יבא אישה וספר לו את הכל. לה כבר אין כח לספר.

בחצר המוקפת גדר אבנים נשמעה געית פרים ומשק אופן. מגפים כבדים ביססו רפש. אש הכירה רעדה פתאום והתחילה דועכת. איש בעל קומה ופנים שוחקות מכתרות זקן שחור פתח את הדלת לרוחה ונכנס הביתה. אחרי הסירו את מגפיו ורחצו את פניו נתן לי שלום. בת־צחוקו הרחבה כאילו גרשה את העצב השורר בבית. טפית הגשם, שגלשו מהשמשות הבוכיות של החלון נראו לי פתאום בהירות יותר. הרגשתי בנפילתן את הפזיזות העליזה של גשמי האביב. רגע אחד והרגשה זו חלפה עברה במהירות הבריק והשאירה בנתיבות נפשי סרח אור כמוס.

הדליקו נר חלב ואל השולחן הגישו מרק פילים וככר לחם. עוד היה קודם שקיעת חמה ואור קלוש, חור של בין הערבים שמש בערבוביה עם אור הנר. עיני נסבו מבלי משים אל השמיכה הקרועה והבלה, שהיתה סרוחה על הרצפה. האם לא מוטל שם איזה מת? פתאום הטהרו השמים ובעד החלון הבריק שביב דם של השמש השוקעת. שפועי ערמת החטים הזהירו בנגה חכלילי עגום. ישבנו אל השלחן מתוך שתיקה. האשה הניעה ביד אחת את העריסה, כשידה השניה עסוקה נפת לחם. כן, כעת בעלה בבית, והוא יכול לספר לאורח על דבר הדסה. „כמה שנים היו לה, להדסה?” שבע עשרה. כן, היא זוכרת בדיוק, היא נולדה באניה, בעליתם לארץ ישראל.

בעל הבית קורץ לי בעיניו הטובות והנוגות ואוכל. אולם האם אינה יכולה להתאפק. אינה יכולה להבין, מדוע הוא שותק, אם האורח שואל על דבר הדסה. מדוע הוא שותק? והאם פלא הוא, שהכל שואלים עליה? הן זה היה מלאך אלהים. איש הן לא חפץ להשתקע במושבה זו בתור מורה מפחד הקדחת הצהובה. הן גם לה הציעו משרות אחרות. אך היא באחת: במושבה זו נולדה ובה תחיה ותמות; אין המושבה יכולה להשאר בלי מורה. מהיגיד כבודו לזה? את עקשנותו של אבא ירשה. ומי היה יכול לעמוד בפניה. הן מלאך אלהים היתה...

התעבו הצללים בזויות ומבעד החלונות נשקף הלילה. בעלת הבית נקתה את השולחן, ישבה בזוית ותנועע את עריסת התינוק. שפתיה נעו ובלאט. הסתננה מביניהן שירה קודרה ומתקוממה, מלאתי נעגועים ומחאה אלמת. המטפחת צנחה מעל ראשה, ושערותיה הארוכות השחורות רקדו על כתפותיה. עכבר צפצף, דלג מתחת הספסל ונעלם בחור.

שלהבת הנר פזזה ותרקיד על השולחן צללים משונים, מרי הגיעם אל כרכוב השולחן הותז ראשם ונפל ארצה בלי שאון. אך תקטן לרגע השלהבת, והצללים ישובו לקדמותם, וראשם יושם שנית עליהם וחיו. אל ערמת החטים ישבנו כעת שנינו, אני ובעל הבית. הוא מדבר בלחש ומסתכל לרגעים לעבר אשתו. זו כמעט שלא יצאה מדעתה אחרי האסון הנורא, ועד היום עודנה כהלומת רעם. מה יאמר ומה ידבר? פנינה כזו, פנינה כזו... מי יוכל לשער את יפיה ואת חנה, את טוב שכלה ואת עוז לבה? אבל גבר הוא גבר... יודע הוא, כי כהנה וכהנה אכלו דבצות הסובבות את המושבה... הוי, הדסה, הדסה...

האנחה מתלבטת בחלל האפלולי של החדר. האשה הסבה את ראשה והפסיקה את נגונה. האיש כבש את פניו כנבהל ונכלם. צפור לילה מיבבת במרחקים.

בלילה ראיתי את הדסה. היא היתה גבוהה ועדינה וקולה רך וצלול: „הן המושבה אינה יכולה להשאר בלי מורה!” היא ישבה על ערמת חטים בשדה רחב, רחב שקצותו אבדו בים הגדול. אדים שבים עלו מהבצות התאבכו והשתטחו על השדה והסתבכו בקייצותיה הזהובות, אך עיניה תכלת שחקו. הביטה על אמה ונשקה לה, התרפקה עליה ושחקה: — אמא שלי היקרה, אמא שלי הטפשה, למה תבכי? הן האדים לא יוכלו לעשות לי רע, הן אנכי רק שבולת, שבולת צומחת בשדה...

שאון הדלת בסובבה על צירה העירני. עמוד־אבק כסף רחף בחלל החדר. על הכירה הבהיק האפר הקר. בעל הבית נעול במגפיו הכבדים כבר התכונן לצאת לעבידתי. מהרתי ללבוש את בגדי ואצא אתו. ההרים עוד היו עטופים ערפל, אך פסגותיהם כבר האדימו. המושבה הקטנה המוקפת חומת אבנים התחילה מתעוררת. נדמתה לי כמבצר בודד; אנשים אמיצי נפש באו להלחם עם בצות הקטב ובנוהו. געו שורים ופרות, נעו חמורים וצהלו סוסים. הבריקה מחרשה עזובה על אם הדרך, שרק קילון הבאר. מרחוק נראו שרידי מבצר ישן נושן, מכוסים בעשבים ופרחים הטובלים בטל. הרחק, הרחק השתרעו שדמות נרדמות, מכספות מטללי לילה. בעל הבית נעץ את מבטו במרחק וכשהוא יושב כבר בעגלתו מוכן לנסוע השדה אמר אלי:

— הנך יודע מה היו דבריה האחרונים? „אבא, הן לא תעזוב את השדות האלה. הן הבצות ייבשו סוף סוף...”

הוא דפק בצמד הסוסים, והעגלה נתקה ממקומה ברעש. אני עשיתי דרכי הלאה, לעבר השני. אך בהפנותי את פני לעבר המושבה ראיתי עוד את ערפו החזק של האב השכול. פניו לא נראו. הם היו מוסבים לשדות הזהב, ששחקו לקראת השחר מתוך מסגרת בצות הקטב...

II.

גַעֲגוּעִים.

החבורה שתקה. הבידואי מהרי חרן מזוין ברובה אנגלי ומקושט בטלית חדשה הקטיר את מקטרתו בהנאה מרובה והסתכל בעיון בכתובת הקעקע אשר על ידיו. הערבי הזקן סבך על ראשו בשמשיה שהחזיק בידו ואת רגליו היחפות הניע בלי הרף לשני צדי הסיסה, אך הסוסה השחורה לא שמה לב לדפיקותיו ותוסף להתנהל בלאט בדרך העולה הרה. השביל הצר נתפתל בין אבנים, נסחק לרגעים בפלגי ההרים ועולה שנית מן המים. נטפים מבריקים מוסיפים עוד איזה רגעים לטפטף מהפרסות שנתקו מן המים, ונדמה כאילו חוצבית הבהמית פנינים מהאבנים השחורות. מוקפת חימת הרים מוריקים רבצה הכנרת בבקעה שלוה ומוצפת קרנים, כשקוי זהב אפלולי בקערת אזמרגדין. צפרים לבנות־כנף נשאו מעל למקוה המים הגדול. דממת צהרים תקפה את הכל. הבחור החתן מטבריה שנסע לצפת אל כלתו לימי הפסח ישב על חמורו כששתי רגליו מורדות לצד אחד ונמנם. המוכר *), צפתי גבה קומה ורחב כתפים הלך רגלי, כמאסף לכל השיירה, שקוע במחשבות. אחרי השיחה עם העלם ששב מאמריקה כמעט שהחליט ללכת להתם. קצה נפשו בעבודתו הקשה. ומה הגמול? פת חרבה בצפת המרופשה. אותו הבחור ששב מאמריקה רכב לימיני על פרדה סרבנית וכנן חרש מבין שפתיו דברי גדופים כלפי בהמתו וכלפי הדרך הכבדה, אולם

---

*) מוכר—המשכיר את בהמותיו לנוסעים ומלוה אותם בדרכם.

את עיניו לא הסיר אף רגע מעטרת הכסף אשר על ראש החרמון. זה עשר שנים אשר לא ראה אותו, את החרמון. עשר שנים רצופות שהה בנכר.

הדרך נעשתה קשה יותר ויותר. החם הציק מאד. אף עב קטנה לא נראתה בשמי התכלת הצחים, אף זעזוע קל לא הורגש באויר. רק פלגים שקשקו והמו, בין ערוגות אבנים, פלגי הרים טהורים, אפיקי אביב סואנים. בהמות שדי גיחנות על האפיקים, שותות בצמא את המים הזכים, כשהרועה הקטן לבוש טלית ארוכה שוכב לו פרקדן על מצע אבנים ומביט אל השמים. הבהמות שעליהן רכבנו עמדו כפעם בפעם על יד המעינות, כפפו את ראשיהן אל המים כאלו התכונו לשתות,—-תואנה היתה זאת להם, להנפש רצו ובמים לא נגעו. ביחיד הקשתה את ערפה הפרדה של הבחור האמריקאי. אותו בחור כבר הסיר מעל כתפיו את מעילו ואת חזיתו ונשאר רק בחוּקו הלבן, שגם הוא כבר היה רטוב מזעה. פניו המגולחים למשעי בלי סמן של זקן ושפמים להטו מחום ועיניו הגדולות והיפות. עינים שחורות של ספרדי טפוסי, הבריקו מכעס. הוא התרגז והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו.

— הנה לכם ארץ ישראל, ארץ ישמעאל—הוא פונה אלי בזרגון נלעגת, אשר למד לדעת בגיטו הנויורקית: השד הסיתני לעלות הנה. עשר שנים חייתי באמריקה ולא ידעתי רע ופתאום— הרי לך ארץ ישראל! חפצתי לראות את אבי זקני הגר בצפת — יליד צפת אנכי — ושכחתי, כי יש לי עסק עם ארץ ישראל. חה, חה ... באמריקה מהלך כזה שמטבריה לצפת עוברים בעשרים רגעים ופה... שש שעות רצופות התנועע והתנועע על גב פרדה ארורה, יקחה אופל! וצפת בעצמה, זו עיר השנוררים והמנוולים... ממש נויורק, אין מה להגיד...

הוא מצליף את שוטו על גב הפרדה, שעמדה לשמוע תוכחתו. זו נתקת ממקומה בכח, והבחור כמעט שלא נפל ארצה. קצפו מתגבר והוא ממשיך את דבריו ביתר רוגז:

— איזה משוגע ירכב, למשל. באמריקה בשעת חם כזו? לפנית־ערב טיל די חפצך, אבל בצהרים? שם בצהרים עובדים, עובדים אמנם כמה שנאמר, אבל מרויחים היטב, אין מה להתאונן... הן בלילה אי אפשר לנסוע לצפת המרופשה! לסטים יתנפלו עליך, יקחו את כל אשר לך ובתור הוספה עוד יהרגוך נפש... ארץ י—ש—ר--א—ל...

ואת המלים האחרונות הוא מתאמץ להטעים עד כמה שאפשר בקול מביע בוז ודראון. אבל חמתו עוד לא שככה.

— נקח, למשל, את הפרדות. האם באמריקה תראה ותמצא חיה סרוחה כזו, ולו גם יתנו בעדה מלא חבית זהב? שם טראם ורק טראם. ואיזה טראם? טראם על האדמה, טראם מתחת לאדמה וטראם ממעל לאדמה. סע כאות נפשך והכל בחצי חנם. רק משוגע יוכל לעלות מאמריקה לארץ־ישראל! אמנם גם הוא עוד ישוב לאמריקה... עוד לא יצא מדעתי, כדי להשאר בפלשטינה עכורה זו.

והדרך מטפסת ועולה, מעפילה בין כפי בראשית, מתרוממת על כתלי צירים זקופים וגולשה פתאום על העמק, טובלת בנחל מהיר גלים ומשם היא עושה שנית קפיצה למעלה, כמו בכונה להרגיז את הבחור האמריקאי. קול תלונותיו מתערב ומתבולל בצלילים אחרים, צלילים טמירים ואדירים, צלילי שירת האביב בהרי הגליל. באדרת ירקרקת התעטפו ההרים, התקשטו בפרחי שלל צבעים, ופלגים יבלי מים שלחו מסתרי נקרותיהם לבשר לכל עובר ושב, כי בא האביב. עטרת החרמון התנוצצה מרחוק ברבבית אשים ונגהות מבעד לערפל דק, שקוף. עננות לבנות הכתירו אותה לרגעים, והיא נראתה ככפת כסף ממורטה במשבצת חבצלות. אך עוברות העננות ונמוגות, משבצת החבצלות תאבד מעין רואה, ועטרת הכסף בולטת ומברקת על פני תכלת רקיע אין סוף.

אך הנה החלה השמש לבוא. הדממה התעמקה. בכו ורנו הפלגים, והמיתם ספרה, כי חיים כבירים ורעננים מפכים בכל ומכל, כי מלאה כל האדמה געגועים נשאים ונשגבים, געגועי פריחה וצמיחה, געגועי הריון ולדה. נגהות שקיעה השתרעו על סלעי ההרים המטפסים אחד על גב משנהו וכסו בחכליל ענוג את העשבים הגבוהים, שעלו מנקרותיהם. נשרים, נחפזים לקניהם, נשאו מעל להכפים, נשאו וצרחו; שרקו עדרים בין המשאבים, הריעו חלילי הרועים. וההרים קלטו את התערובת הקולות, והר להר מסר בהד ממושך ועמום וגבעה לגבעה הורישה את השירה המרכבה והעמוקה... הדרך התלה בנו: פתאום היא באה במצר בין שני כתלי צורים ושפעת צל תכתירנו, וקרה גושמת עלינו, אך הנה היא מתרחבת ונמשכת במישור על רצפת אבנים, ושמש שוקעת חוננת אותנו שנית בחסד קרניה. המערב לוהט מעל לחרבות מבצר עתיק. מן השער, שנשארו ממנו לפלטה רק שני עמודים גבוהים, זורם נחל שוטף. על הגלים השחורים, המבריקים כזפת שוחה קשקשת נגיבה של נחש בריח. הבידואי מחרן מוציא מכיסו חליל אגמוֹן, שם אותה בפיו ומוציא המון צלילים פראים מלאי גבירה וחדוה. ופתאים מתחיל הבחור האמריקאי לשיר שירה הימיה ומתחננת, סוערה ומתפרצת, חציה בערבית וחציה בעברית כמרבית שירי הספרדים. הבידואי מחורן שבע רצון מאד ומלא התפעלות הוא מורה מקנה רובו, רעם היריה מתגלגל בין ההרים ומתערב עם יללת תנים נבהלים. הבחור מפסיק את שירו, שם בי את עיניו ואומר:

— חי נפשי! אלף אמריקות בעד גליל אחד! לו ידעת מה אני שונא את אמריקה זו, איך היתה לי לתועבה, איך אני ממאסה! אלף אלפי מפלות עליה! עיני כהו מעשן ארובותיה, אזני חרשו משאון מכונותיה ובתוך אלפי רבבות יושביה כמעט שלא יצאתי מדעתי מבדידות ועצב... לו ידעת. כמה כאב לבי, מדי זכרי את בית אבי, את צפת שלי ...

פי פעור מתמהון למשמע אזני, אך הבחור כבר ממשיך שנית את שירתו והבידואי מרעים שנית מקנה רובו, עד כי היו ההרים לחרדת אלהים. ה„מוּכּר" הצפתי מתנער ממחשבותיו הנוגות ומתחבר לה„פַנְטָזִי"*) במחיאת כפים. החתן מטבריה שוחק מהנאה. אך הנה נחל עמוק חוצה את דרכנו. נחוץ למצוא נתיבה אחרת. הערבי הזקן משתמש בהזדמנות זו, יורד מעל סוסו, רוחץ את ידיו ואת רגליו וכורע על ברכיו ומתפלל בלחש. האמריקאי נגש אלי ושואל בקול שיש בו גם חרטה, גם צל תקוה:

— שמע נא, מה דעתך, האוכל למצוא כעת איזו פרנסה בארץ ישראל? לו ידעת, לו רק ידעת... הן זה לא כבר דברתי בגנותה של ארצנו והכל מכאב לב... הן היא הקיאה אותי מקרבה... מחסר לחם, פשוט מחסר לחם אולצתי לנוד עשר שנים שלמות בנכר, בין אנשים זרים לי. בתוך חיים זרים לי. אמנם פרנסה היתה לי שם, אבל לא יכלתי להתגבר על געגועי למולדתי... מולדת... הנך מבין? מולדת...

הערבי הזקן עוד כורע על שפת הנחל ושפתיו נעות. החתן מטבריה מתנועע אצל עץ חרובים, הצומח מנקרת סלע.

---

*) „פנטזי" — הלולא, חינגא.

ומלמל חרש את תפלת המנחה. המערב הולך ודועך והאמריקאי עומד בלי נוד ומביט אל ההרים העטופים צל... כאילו הוא מחכה מהם לתשובה, אם לא תקיאנו שנית מקרבה ארץ מולדתו...

מִכְתָּב אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

עורך נכבד!

הרינו מתכבדים לבקש לתת מקום ב„העולם" למכתבנו הגלוי אל הסטודנטים היהודים שבארצות המערב:

תנאים שאינם תלויים בנו מכריחים את בני־נעורינו, שגמרו את חק־למודם בבתי־ספר בינונים ברוסיה, לנוד למערב אירופה ולהמשיך את למודם בבתי־ספר העליונים שבארצות־המערב.

מאות ואלפים צעירים עברים מרוסיה מפוזרים בכל ערים הגדולות באוסטריה, גרמניה, צרפת, ארץ השויץ וכו', ששם נמצאות אוניברסיטאות. מצב הצעירים האלה רע הוא במלא מובנה של מלה זו. ולהטיב את המצב הזה אפשר רק על ידי התאחדות כל הכחות המפורדים להסתדרות אחת חזקה.

ואלה מטרותיה של ההסתדרות הזאת:

א) הטבת המצב הכלכלי. — מטרה זו תושג על ידי יסוד אוצר כללי לשם עזרה הדדית, שבהנהגתו יטלו חלק הסטודנטים. אוצר כזה אשר הנהגתו תהיה מסודרת כראוי, יוכל לפנות לעזרה לכל המוסדות העברים ברוסיה ובמערב אירופה, שיקרים להם עניני הצעירים הלאומיים. מלבד זה תוכל ההסתדרות ליסד לשכת־עבודה, שתשתדל להמציא עבודה להסטודנטים בעונת הלמוד וביחוד בעונת התופש.

ב) הגנה על זכיות הסטודנטים היהודים בבתי־הספר העליונים. המקרים המגדילים את צורך ההגנה על זכיות הסטודנטים היהודים הולכים ומתרבים, לצערנו, מפני שנאת הסטודנטים שאינם־יהודים ומפני ההגבלות שאינן צודקות מצד העומדים בראש האוניברסיטאות.— היחיד אינו יכול להגין על זכיותיו, אבל ההסתדרות עשה תעשה וגם יכול תיכל.

ג) מטרה השלישית של ההסתדרות תהיה — להעמיק את ההכרה הלאומית של הסטודנטים היהודים ולהרים את מצבם התרבותי. ההסתדרות לא תפנה לשום מפלגה אלא לכל הסטודנטים היהודים הכופרים בעיקר ההתבוללות ומורים בקיומה של האומה היהודית בעבר ובהוה ובהתפתחותה לעתיד. ההסתדרות תשאף, שיכירו את האומה היהודית בכל בתי האוניברסיטאות, ותשתדל לפתח את התרבות העברית בכל גלוייה, מבלי שתתערב בשאלת הלשון הלאומית. ההסתדרות מוציאה אפוא מן הכלל רק אותם הסטודנטים היהודים הפותרים את שאלת האומה ע"י בטולה. את צורות העבודה התרבותית יקבעו החיים, האנרגיה של ההסתדרות ואמצעיה.

„חירות" — חברת הסטודנטים העברים הלאומיים בג'ינבה, שאינה שייכת לשום מפלגה, פונה אל כל הצעירים היהודים הלומדים בבתי האוניברסיטאות שבמערב אירופה בקריאה ליסד הסתדרות שאליה יכנסו כל הסטודנטים העברים הלאומיים הנמצאים בארצות המערב. קודם־כל אנו מבקשים להודיע לנו את הכתובות של כל החברות הלאומיות של הסטודנטים העברים הקיימות מכבר, כדי שנוכל לבוא עמהן בדברים ולסדר ועידה אשר תקבע את התכנית של העבודה הכללית. אנו פונים גם אל יחידים בבקשה ליסד בכל מקום חברות כאלו כשתתחיל עונת הלמוד. אנו מבקשים גם את אלה שיהיו להם הצעות של ממש בנוגע להסתדרות של הסטודנטים היהודים הלאומיים, שיודיעו אותן לנו בעוד מועד.

אנו מקוים, כי כל אלה, שעניני אומתנו ותרבותה קרובים אל לבם, יתנו אוזן קשבת לקולנו ויקומו כולם איש איש כפי כחותיו לעזור לנו בעבודתנו החשובה.

הועדה הזמנית להסתדרות הסטודנטים
העברים הלאומיים במערב אירופה.

הכתובת:
Suisse, Genéve, Université. Societè „Cheriuth".

מִכְתָּבִים מֵאַנְגְלִיָּה.

ב.

על היהודים והיהדות.

בהגיטות הלונדוניות ובאלו של יתר ערי אנגליה עוברת הקינה: אין לנו אנשים גדולים, אין לנו רבנים גדולים, אין לנו מנהלים רוחניים, לא תנאים גדולים ולא סופרים. האם אלמן ישראל באנגליה?

לפני חדשים אחדים הציע אחד מחברי הועד־המפקח על בית המדרש לרבנים בלונדון להמעיט את פרוגרמת הלמודים, לבלי הלעיט את התלמידים בתורה ומדעים, אלא לחנכם שיהיו עוסקים בעניני צדקה בלבד. איש לא מחה נגד ההצעה הזאת. העדה „הגדולה" דורשת מרבניה שיהיו פקידי הקהלות בלבד ולא יתעסקו בתורה ובמדעים ביותר. מנהלי העדה טוענים: אנו חיים בדור של מעשה ו„ביזנס", ובארץ של מעשה ו„ביזנס", תעודתו של הרב היא איפא לעמוק בעבודה צבורית ולא בתורה ובחכמה... חובתו היא לבקר־בתי חולים, להשתתף במעשי צדקה, לעזור לעניים העוברים ושבים – ותו לא.

הרי לפנינו חזיון מוזר: מהוך הגיטות האנגליות שהיו למקלט לחצי מיליון של יהודים מכל הארצות, לא יצא עד כה אף אדם גדול אחד. הן רק קבלו אבל לא נתנו כלום. בגרמניה גדול מספר הפרופיסורים היהודים, התופסים מקום נכבד בהאוניברסיטאות, וידוע ומפורסם, כי בכל מקצעות המדעים בארץ זו עומדים היהודים בראש. מתוכם יצאו פילוסופים גאונים כהרמן כהן במארבורג, זימעל בברלין, בלשנים גאונים כגייגר ושטיינטהאל, חוקרי־טבע מפורסמים לתהלה כהרמאנן בקניגסברג אהרליך בפרנקפורט וגריץ (בנו של סופר דברי ימיני) במינכן, מהנדסים נודעים כמו מינקכסקי בגטטינגן, קאנטור ופוקס בברלין וקרוניגר במינכן. סופרים גאונים ואמנים בני אל־מות. אמת הדבר, העדה הספרדית בלונדון נתנה לנו את ביקענספילד ואת ריקארדא — אבל שניהם עזבו את היהדות. אולם היהדות האשכנזית באנגליה עקרה היא לגמרי, ולא רק שאין לה שום כח יצירה אלא שעוד אוכלת היא כמולך את כל הבאים לכאן להוסיף ללמד ולהשכיל. גם הגיטות של אחינו בני ארצות המזרח לא נתנו לנו כלום עד הנה. מהגיטו של יהודי המזרח בפריז יצא פילוסוף גאון כברגסון (כעת פרופיסור בהאינסטיטוט די פראנס), בבודפשט גולד גרדוי להורים בני ארצות המזרח, בהגיטות בני רו"פ באשכנז גדלו אנשים כשפירא ומינקכסקי, בהגיטו הווינאי גדל דור של חכמי ישראל, ורק ווייטשפל ואחותיה בערי השדה לא נתנו כלום. יודע אני צעירים רבים מארצות המזרח, להוטים אחרי תיקון העולם ומלאים אידיאלים נשגבים, שבאו ללונדון רק מפני שאי אפשר היה להם לנסע לברן או לציריך ואחרי שנה או יותר נבלעו בתוך הצבור היהודי הגדול שבכאן ואבדו, ואת העילם לא תקנו וגם בלמודים לא השתלמו. ובשעה שרוב בני גילם שהלכו לברן או לג'ניבה גמרו את חק למודם, היו הם לבעלי מלאכה פשוטים למשרתים בבתי אוכל או לרוכלים. ולא עוד אלא שרבים מהם השחיתו את דרכם וקלקלו את מעשיהם... ומי יודע כמה בעלי־כשרון אבדו לנו בתוכם?. ואם חסידי השכלה ובעלי אידיאלים נשגבים כך, עאכו"כ אלו שבאו פה בכונה רק לעשות „ביזנס"...

תחת שמי אנגליה המכוערים אין הגאונות היהודית פורחת ובארץ „הביזניס" גם היהודים אינם בני עם הספר... ולא עוד אלא שהחכמה בזויה בין היהודים. בשעה שהיהודי בגרמניה או בפרנציה מחנך את בנו ע"פ רוב בגימנסיה ושואף, שהוא יהיה בקרב הימים למאור המדע או לכל הפחות לאיש סוחר משכיל, משתדל היהודי באנגליה שימצא בנו במהרה „ביזנס" טוב, ואינו שם לב לזה, אם הוא מוכשר למדעים או לאמנות ואין הוא בודק בטיבו של הביזנס: אחת היא לו אם עוסק בנו במסחר של בלויי סחבות ונעלים ישנים או הוא סוחר מכובד על הבירזה. העיקר הוא, כי ירויח במהרה כסף, הרבה כסף, כדי שיוכל להתענג על רוב טוב. היהודי האנגלי שונא את המלומד ואת העוסק במדעים. ובשעה שהיהודי בגרמניה, אפילו הפחות שבפחותים מתפאר כי „דודו גם הוא דוקטור", מביט היהודי האנגלי בבוז על העיסק במדעים, ולאיש כזה אין לדעתו שום זכות קיום ובפרט כשאין חכמתו מפרנסת אותו...

זה חדשים אחדים שבהעתונות היהודית בכאן אינו פוסק הוכוח ע"ד שאלת הרב הכולל. יום יבא, והרב הכולל הנוכחי ילך לעולמו, מי יירש את כסאו? באנגליה אין למצא תמורתו ולקרוא רב מגרמניה אי אפשר, כי צריך הכישוף של „האנגלים בני דת משה" להיות אנגלי מלדה (אע"פ שהרב הכולל הנוכחי הוא יליד גרמניה וחניך לייפציג). ובית המדרש לרבנים שבלונדון

מוריו הם כולם ילידי חו"ל, ולתלמידיו אין נותנים היתר הוראה פשוט מפני מיעוט ידיעותיהם. ומגיע הדבר לידי כך שגם הד"ר אדלר אינו מעיז לתת להם את היתר ההוראה. אחד ממורי הבית ספר לי, כי משרתו היא של מלמד דרדקי ולא יותר. ומי מבקר את בית המדרש לרבנים? העשירים כמובן אינם רוצים שבניהם יהיו לרבנים, ובני השדרות הבינונים מכינים את בניהם לחיי של „בינֹנם", נשארו רק בני העניים. אולם אם בעלי כשרון הם, יש להם היכולת לעלות על מדרגה יותר גבוהה ממדרגתו של רב באנגליה. בתי הספר עשירים כאן מאד, וכל תלמיד אשר רק מוח בקדקדו יוכל על נקלה להשיג פרס Seholarstup הנותן לו את היכולת להשתלם בלמודים; בבית ספר גבוה. הוא יהיה לרופא, לעורך דין, למהנדס אבל לא לרב, כי המצב החברתי של הרב נמוך הוא כאן, הרב הוא פקידו ועוזרו של הפרנס ותו לא ... ורק אלה שאין להם לא ממון ולא כשרונות ואף לא תקוה בחייט נכנסים אל ניח מדרש לרבנים.

הדברים הללו בלבד דים להוכיח עד כמה ענית היא היהדות האנגלית. אולם רוצה אני להראות עוד על שתי עובדות. הנה גסטר וזנגביל—שניהם באמת בעלי-כשרון גדולים הם, כל אחד במקצוע שלו, האחד בתור בלשן והשני בתור מספר ומשורר. אבל שניהם ילידי חו"ל המה ושניהם מכובדים — בעיני האנגלים הנוצרים ולא בעיני היהודים. שנאת היהודים האנגלים לשני האנשים הללו היא השנאה של עם הארץ לתלמיד חכם. אילו ישבו שני האנשים הללו בגרמניה או בפרנציה, אז בודאי היו נחשבים שם לפאר היהדות, אבל כאן, הרי הם מיותרי, הרי הם כקוצים בעיני „בני דתם". ועוד עובדה אחת. בכל ארצות המערב העתונות היא בידי היהודים, והפובליציסטים היותר טובים בארצות הקונטיננט יהודים הם. באנגליה אין הדבר כך. כאן רק הריפור- טורים יהודים הם, אבל העורכים והפובליציסטים, בעלי ההשפעה, אינם יהודים. מעט הוא גם המספר של הפרופיסורים היהודים באוניברסיטאות שבאנגליה, ורובם גם הם ילידי חו"ל (אפפנהיים בקמברידז' יליד אשכנז, ווייצמאן במנשסטר, יליד רוסיה וכו').

ומהי סבת ההזיון המוזר הזה, שבני עם הספר מתיחסים בבוז אל ההוגים בספר? העם האנגלי שקוע הוא רובו בצרכי חול. נפוליאון הראשון כנה אותם בשם עם החנונים, והם בעצמם מתפארים שהם „עם הביזנס" ולועגים להגרמנים המתפלספים כל היום ולהצרפתים ולהאיטלקים העוסקים כל היום באמנות וספרות. להאנגלים המעשה הוא העיקר ולא המדרש. והיהודים נוהגים לחקות את מעשי שכניהם... אבל החיקוי בלבד עוד אינו מבאר את הכל.

לפני ימים אחדים דרש אחד הרופאים היותר מפורסמים בהקונגרס לחכמת הרפואה באנגליה והוכיח שהכשרון הפוליטי האנגלי יסודו במיעוט התפתחותו האינטלקטואלית של העם האנגלי. הכשרון הזה ילך לאיבוד, אם יתחילו האנ- גלים לחקות עמים אחרים וישתקעו גם הם בלמודים. „כדי לגדל דור של פוליטיקים צריכים אנו לפתח רק את כחות הרצון של בנינו ולא את כחותיהם השכליים, משום שהאיש האינטלקטואלי חושב ומתפלסף יותר מדאי ובעת לעשות הוא מעיין ומתפלסף. ראשו של האיש האינטלקטואלי חלש, עורקי מחו רפים ואין הוא מסוגל לחיות בארצות „הטרפים", החום יחליש את חושיו עוד יותר ויגזול את כחותיו הגופניים המעטים"... כן טען בפומבי אחד מבא' כחה של חכמת-הרפואה באנגליה, והקונגרס של הרופאים הודה לדבריו. וכל היודע עד כמה מבזבזים האנגלים את כחם וזמנם מימי ילדותם עד זקנתם על ספורט והתעמלות, כל היודע עד כמה פעוטה היא פרוגרמת הלמודים בבתי ספריהם, יודה כי שיטת החינוך של האנגלים נבדלת לגמרי משטות החינוך של העמים האחרים. מטרתה היא חזוק הרצון ולא התפתחות השכל. כל מורה אנגלי מודה, כי תלמיד גרמני בן עשר יודע יותר מתלמיד אנגלי בן שלש עשרה. והחנוך הזה עושה פרי. אין בארץ זו סוציאליות מיסודו של מארכס- זר פה הטפוס של בעלי האיפכה מסתברה, אין כאן כחות שליליים, כחות- סתירה כבארצות הקונטיננט. רבע מיליון של אנגלים שולטים בהודו ובשלש מאות מיליון נפש יושביה, ועשרים וחמשה מיליונים אנגלים מושלים על החלק השלישי של העולם כלו. האנגלים בכונה אינם מפתחים את כחותיהם השכליים ואינם לומדים לשון ומדע אלא משתדלים להרבות את כחות גופם, כדי שיהיו מסוגלים למשול...

האנגלים מכנים את עצמם בשם הרומאים של המאה העשרים, גם הרומאים העתיקים היו בעלי מעשה ואנשי רצון בלבד. האנגלים הם גאוני התרבות המעשית, בעת אשר העמים האחרים של אירופה המערבית הם גאוני הקולטורה השכלית. האידיאל של הלורד באקון, הענק של הפילוסופיה האנגלית, היה תרבות מעשית, המכונה והמדעים המעשיים שבעוזרתם ועל ידם נוכל להתגבר על הטבע ולמשל בכחותיו, בעת אשר שפינוזה וקאנט תלמו ע"ד ההכרה הברורה, „הסיבסטאנץ" ו„הקאטעגארישער איםפעראטיוו" „ווי עס זיך קריסטעלט, זא יודעלט עס זיך" יאמר הפתגם האשכנזי, ובאנגליה כמו ביתר הארצות מושפעים היהודים ממעשי שכניהם ומהלך רוחם, ובהיותם המיעוט שחסרה לו האחדות הפנימית אין לכת הצירה שלהם המקום בארץ זו ועתידה התורה שתשתכח פה.

בידוע אין תנועת ריפורמא בתוך היהדות האנגלית. אמנם במדה ידועה גרמה לזה הקונסרבטיות האנגלית — אבל צריכים אנו להודות שבין הגורמים נמצאת גם העצלות האינטולקטיאלות וענִיות הדעת. היהדות האנגלית לא הקימה אנשים כגייגר, יוסט, פיליפסון ועוד שיצרו את חכמת ישראל, אנשים בעלי השקפות עמוקות ואידיאלים נשגבים. „הישראלים" האנגלים אין יראתם גדולה מזו של הריפורמים באשכנז, אבל לעולם לא ידונו בשאלות הדת. וכשקם לפני שנים אחדות קלוד מונטיפיורי וצוח „נבאה ונתקן את היהדות", שחקו הישראלים האנגלים לו ולדבריו. ואע"פ שעומד הוא וטוען זה שנים רבות את טענותיו אין מספר מעריציו מתרבה, והאיש הזה הריהו בעל מיליונים, יחסן ואדם חשוב. והציונית גם היא היתה פה לענין של עסק, ומאנגליה יצאה הקריאה „הציונות אינה אלא ענין מעשי, ענין של מסחר בלבד".

אולם האנגלים לומדים מעט ועושים הרבה. הם מפתחים את רצונם ואת כחות הגוף ומושלים הם על גוים ועל ממלכות, וכובשים ארצות ומדינות, בונים עולמות חדשים. והיהודים באנגליה בהתנכרם לחיי-הרוח והעיון איזו תועלת הם מביאים לעם ישראל? מה אנו מרויחים ממעוט התפתחותם השכלית? וגם את כחות הרצון ואת כחות הגוף אין הם מפתחים כהאנגלים, ועד היום בני גיטו הם, בעלי גוף חלש ועצבים נרגזים... בין אלף אנגלים אפשר להכיר יהודי „שנתאנגל". כך הוא המצב בתוך השדרות העליונות של יהודי אנגליה.

ובני השדרות התחתונות? עובדים הן מן הבקר עד הערב, ובשעת החפש הריהם באים לאספות ציוניות ויהודיות, אומרים הן ולאו, אבל אין להם דכח הדרוש להוצאת החלטותיהם אל הפועל. עניים הם בני וויטשעפעל אלה...

אין בה ביהדות האנגלית לא תורה ולא מעשה, לא שכל ולא רצון. ואף על פי שהאנגלי מרשה ליהודי להיות יהודי ולחיות כפי חפצו ורצונו, אין תקוה להיהדות באנגליה.

מובן שלא כל יהודי אנגליה יתכחש אל חיי הרוח והעיון שוה הוא. יש גם בארץ זו יהודים פשוטים שלא „נתאנגלו" עדיין במדה מרובה כל כך. מעט הוא מספרם, אבל הם הם העמוד התיכוני, שעליו נשענת היהדות האנגלית. מועט זה מיסד את הת"ת, את החדרים המתקנים, עוסק בציונות, מטפל בכל עניני היהדות ושואף בכל כחותיו לגדל דור דעה בארץ. „הבעלי בתים" הללו משפיעים במדה ידועה גם על בעלי-המלאכה ועל הפועלים, והם הם המכריחים את הגדולים לשים את לבם ליהודים ולשאלות חייהם. וזהי סבת התמרמרותם, כעסם ושנאתם של הגדולים, של בני הגיטו המערבית לבני הגיטו המזרחית. זה לא כבר התאונן אחד „האנגלים בני דת משה" בפומבי: „הבעלי בתים מוויטשעפעל מעכבים את גאולת-הטמיעה ומסיעים להתפתחות השנאה לישראל בארץ". ואלמלא שנאה כבושה זו שבין המערבים המתבוללים להמזרחים הלאומיים מי יודע, אם היה נקבע החוק נגד המהגרים? שהרי חוק זה הפריע בעד התרבות מספרם של המזרחים מקיל את הפרוצם של ההתבוללות...

אין אנו יכולים לקוות, כי המיעוט הזה ישפיע באופן תיובי ניכר על מהלך הענינים. כחותיו האיקונומיים והסוציאליים דלים הן ומעטים, ואנגליה דריהי ארץ הכסף וארץ הקונסרבטיות הצבורית... אולם כל זמן שלא תחדלנה הרדיפות בארצות המזרח, וזרם ההגרה לא יפסק, יש תקוה שהיהדות האנגלית לא תמות. אבל אוי לעם שתקותיו של חלק אחד ממנו נוסדו על צרותיו של חלק שני.

ד"ר ש. מ. מלמד.

מִכְתָּבִים מִגַּלִיצְיָה.

IV.

שלש שנים ומחצה נמשכו ההכנות לאנקיטה ע"ד סבת עניות היהודים בגליציה, ועכשו מודיעים העתונים, שהאנקיטה נדחתה שוב לשבוע שלם

ונתהיה איפוא לא כיום י"ב, זולא ביום י"ט. לח. ספטמבר, ע"ז. לועד המדינה לא דספיק כל הזמן הזה לערוך לדפוס את כל החומר הסטיטיסטי הדרוש.

העובדה הזאת מפיצה אור בהיר על יחסם של עורכי האנקיטה אל כל הענין הזה. ימים אחדים לפני המועצה — ועדיין לא הוכנו כל הדברים הדרושים לעבודתה, עדיין לא נפתרו אף השאלות היותר עקריות והיותר רשובות ולא נתפרסם, מי יהיו המשתתפים במועצה. באופן רשמי נתפרסם רק שיוזמנו פוליטיקאים יהודים ואינם יהודים, עתונאים, ראשי הקהלות היהודיות הגדולות וגם ראשי המוסדות הפילנטרופיים. אולם כשהביאו את הרשימה, שנערכה ע"י פקידי הלשכה של ועד הנהגת המדינה, לפני המרשל בדני, הודיע זה: אי-אפשר שמועצת האנקיטה תהפך ותהיה לפרלמנט יהודי, אי־אפשר שישתתפו בה יהודים רבים כל כך.

ואם עוד נוסיף לכל זה, שהמועצה נקבעה רק ליום אחד ושעדיין לא נשלח אל המשתתפים בהמועצה החומר הסטיסטי, שנאסף ע"י הועדה, אז יתברר לנו טיבה של אנקיטה זו, שצריכה לבא תשועה ע"י ליהודי גליציה.

אולם בחוגי היהודים-הלאומיים אין משגיחים בזה ורוצים לעשות כל מה שביכלתם, כדי שלא תעבור אנקיטה זו בלי שום תוצאות, כמו שעברה האנקיטה הראשונה, שנערכה גם היא מטעם ועד-המדינה בשנת 1892. כמעט כל העתונים היהודים שבאוסטריה הדפיסו את גליון השאלות, שערך ועד-המדינה והקדישו מאמרים רציניים להאנקיטה ולתוצאותיה וליחסו של ועד-המדינה אל היהודים וצרכיהם. ביחוד דורשים העתונים הציוניים שבמדינה באופן נמרץ שינהגו הפעם באנקיטה זו כבוד ולא יזנו את היהודים בהבטחות־שוא ובהחלטות ופות, כמו בשעת האנקיטה הקודמת, לפני י"ח שנה. ההנהגה של המפלגה הציונית החליטה למסור להמועצה הרצאה מפורטת, שתכיל את כל דרישותיו של העם היהודי בגליציה בנוגע להטבת מצבו החומרי ולהקלת עניו.

אם ישימו החוגים הרשמיים שבמדינה את לבם לכ"ז, אין לדעת עדיין. בכל אופן אין לזלזל בערכם של המעשים הללו של היהודים הלאומיים, שהרי דברים רבים נעשו ע"י ועד-המדינה בימים האחרונים באונס תחת השפעתה של דעת-הקהל, שנתעוררה ע"י הציונים. אלמלא הציונים, שהזרו והזכירו את החלטת הסיים הגליצי ברבר האנקיטה, מי יודע אם לא נשארה גם היא החלטה בלבד?...

ובשעה שהמרשל הגליצי, הגרף סטניסלב בדיני טרוד בסדור האנקיטה „לטובת היהודים", עוסק בנו, נבחר הסיים הגליצי הגרף הנריך בדיני, ביצירת מפלגה פולנית חדשה, בעלת תעודות אנטישמיות גלויות. המפלגה החדשה הזאת לא צורך המקום ולא צורך השעה הוליד אותה, כידוע אין הנטיות האנטישמיות חסרות בארץ, בכל המפלגות הפולניות-הלאומיות. ויש ביניהן גם מפלגות, שהאנטישמיות היא מטרתן העיקרית. האחד שהרגיש צורך במפלגה חדשה זו הוא, כנראה, מיסדה, הגרף בדיני. הוא היה עד כה חבר להקבוצה הקתולית-הלאומית · האנטישמית שבתוך המפלגה הקונסרבטיבית הקלריקלית. אולם לא הצטין בה במאום, ואע"פ שהוא בנו של מרשל הארץ, לא תפס בה מקום חשוב. עכשו יצא מתוך המפלגה ויסד לעצמו מפלגה מיוחדת אנטישמית. לע"ע לא נודע עדיין מי מן הפוליטיקאים הידועים נתנו כבר את ידם להמפלגה החדשה. נתפרסם רק שהשבועון „כרוניקה פובשכנה" יהיה כלי-מבטאה של המפלגה ושעורכו של השבועון יהיה הסופר כואינסק, מורשת, הידוע בקלריקליותו ובאנטישמיותו, אדם שהשתתף בעריכת ה„רולה" וה„גיבה פולסקה".

לא קשה לשער מראש את עתידותיה של המפלגה החדשה הזאת. הקרקע בגליציה מוכנת ועומדת לקלוט את הגרעינים האנטישמיים מכל מקום שהם באים. ובפרט אם הזורע הוא אציל פולני מיוחס ובן למרשל המדינה, ויוכל הוא איפוא לקוות לעזרה גלויה או למצער חשאית.

ועוד מפלגה פולנית חדשה נולדה לנו עכשו בגליציה, וראויה היא שנשים גם אליה לב.

הפוליטיקה של מפלגת הדמוקרטים-הלאומיים בהקלוב הפולני שבפרלמנט האוסטרי גרמה ליציאת כמה חברים ובתוכם אחדים מחשובי הפרקציה. המה צאו מן המפלגה ובנו עכשו במה לעצמם והכריזו שעיקר העיקרים שלהם היא „הדמוקרטיות".

אולם מה שמציין את המפלגה החדשה הזאת ומבדילה לטוב מן המפלגה ה„דמוקרטית-הלאומית", שאת מקומה אומרת המפלגה החדשה לרשת, הוא יחסה הגלוי והברור אל שאלת-היהודים. בהפרוגרמה, שפרסמה המפלגה הדמוקרטית, הקדישה סעיף מיוחד לשאלה זו. היא שואפת לתשוות את כל היהודים, המרגישים את עצמם פולנים, לא רק בדבור אלא גם במעשה, שויון גמור ומוחלט בכל הענינים. יחד עם זה תלחם, כמובן, נגד השאיפות הספרטיסטיות של היהודים ותשתדל להסיר את לב ההמונים היהודים מעל הסוציליות ומעל הציונות ולקרבם אל הפוליטיקה הפולנית ע"י שימת-לב מיוחדת אל שאלות עניותם וכו'.

כפי שאנו רואים, מתכוננת המפלגה החדשה הזאת כבר בראשית התיסדותה למלחמה נגד השאיפות הלאומיות של היהודים כדרכן של המפלגות האחרות. אבל צריכים אנו לעמוד על ההבדל שבינה ובין המפלגות הפולניות האחרות. היא מגלה מה שמסתירות המפלגות האחרות: זכיותיהם של היהודים שוות הן לזכיות העקריים אך בתיאוריה ולא במעשה.

אי־אפשר, כמובן, לבנות על יסוד זה בנין של תקוות כל שהן. גם היא תהא והירה ותשמור על התנאי שהתנתה, שירגישו היהודים את עצמם פולנים. ועד היכן דרישה זו מגעת הרי אנו יודעים. וכבר ברור הוא הדבר שעיקר מעשיה בהגשמת סעיף זה של פרוגרמתה תהיה המלחמה נגד הציונות ונגד השאיפות הלאומיות.

במכתבי הקודם (גליון כ"ז ש"ז) הודעתי ע"ד הריזולוציה, שנתקבלה בהפרלמנט, להוסיף בעת ספירת התושבים בסוף שנת 1910 על הסעיפים בלוח השאלות הסטטיסטיות, גם את הסעיף ע"ד הלאומיות. אולם לפי פתשגן הכתב שפרסם עכשו בנידון זה המיניסטריום לעניני הפנים, דחתה הממשלה את הריזולוציה הנ"ל והכל ישאר כמקודם, כלומר בלוח־הספירה תרשם רק „לשון־הסביבה" בלבד.

והממשלה נותנת טעם לפקודתה זו. חכמי הסטטיסטיקה חוו כולם את דעתם, שרק „לשון־הסביבה" מציינת באופן היותר טוב את שייכותו של איש ואיש אל לאום זה או אחר, בשעת שהמושג „לאומיות" תלוי הרבה במולדת, ובגזע ועוד בכמה דברים אחרים, שלא הוברו עפ"י המדע. כמו־כן אין הממשלה מסכימה שירשמו את „לשון־האם", מפני שזו תלויה עפ"י רוב במקרה. ולהוסיף על הסעיף, ע"ד „לשון־הסביבה" את הסעיף ע"ד „הלאומיות", כמו שדרשה הריוולוציה, „אי־אפשר", מפני שדבר זה עלול לגרום ערבוביא ולהכביד את עבודת הסטטיסטיקה.

כמובן אין כל הטעמים הללו אלא אמתלאות, שלא למלא את רצון העמים, שדרשו לקבוע את הסעיף החדש. נוח לה לממשלת בינרט להשאיר הכל כשהיה מיראה שמא יגלו דברים רבים הסמויים מן העין ויגרור אחריו עוד דרישות ותקונים.

פקודה זו של המיניסטריום ודאי תכביד את מלחמתם של היהודים הלאומיים באוסטריה לטובת הכרת הלאומיות היהודית. עכשו צריך לא רק להשפיע על היהודים שירשמו את הלשון היהודית בתור „לשון הסביבה", אלא עוד יותר להשפיע על הממשלה שתכיר את הלשון היהודית בתור לשון, דבר שהממשלה התנגדה לו עד עכשו והיא מתנגדת לו גם כעת.

באחד ממכתבי הקודמים (גליון ה' ש"ז) הודעתי ע"ד החנוגית אסתר פריש מקרקוי, שנדונה למאסר של שבעה ימים על שחבשה את סחורותיה בגליון של עתון־קתולי. פסק־הדין נתאשר אז גם ע"י ביה"ד הקסציוני בוינה.

פרקליטה של החנונית לא שקט והגיש כתב־בקשה אל הקיסר פרנץ יוסף, הקיסר הישיש מלא את בקשת היהודיה ובטל את פסק־דין.

אכן, גברה מדת הצדק והיושר על מדת-הדין...

מאיר העניש.

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרַפִיּוֹת.

Baedeckers Palästina und Syrien.

7- Auflage. Leipzig 1910.

בכל ספרי מסע אפשר למצוא הלצות על התירים האנגלים שאינם מניחים מידם את ספרי הבדקר, אולי זהו באמת מגוחך.

תירים עומדים לפני כל דבר שמתמיה ומחפשים בספר ידיעות ובאורים, עד שלפעמים הם קוראים רק בספר ואינם רואים את הארץ שבאו לבקר אותה, אבל אין ללעוג להספר הנותן את הידיעות וזאת הביאורים שרובם נכונים ונמצאים על מקומם הראוי. ספרי בדקר היו למורי דרך היותר טובים בגלל עושר הידיעות שבהן ודיוקן, ולפיכך הופעתו של איזה מספרי בדקר במהדורה חדשה, שבאים בה תמיד הוספות ותקונים, מאורע הוא בחיי התירים.

מבין ספרי בדקר נוגע לנו באופן ישר רק הספר המדבר על ארץ ישראל. המהדורה האחרונה יצאה עוד בשנת 1904, ומן הזמן ההוא באו שנוים גדולים בארץ, ולפיכך חכו כבר למהדורה חדשה. עכשו יצא הספר. עורך ספריו של בדקר על ארץ ישראל בהוצאה הגרמנית הוא ד"ר בנציננר, הידוע בתור מלומד במקצוע של ידיעת ארץ ישראל ובדברי ימי ישראל העתיקים. ד"ר בנציננר ערך גם את התיצאות הקודמות של הבדקר, ובהן לא שם לב כלל לעניני היהודים. רק בדרך אגב היה מזכיר לפעמים איזה דבר מההיסטוריה של עם ישראל, או מחיי עמנו הנוכחים. על המושבות לא היה כמעט כלום. גם בהוצאה של 1904 נזכרו: רק שתים-שלש מושבות בשם Judencolonien ולא יותר. אבל עכשו אפשר היה לקוות, שה' בנציננר ישים לב יותר לעניני היהודים בא"י, לישובם ולמוסדותיהם, מפני שמצד אחר גדל ערך היהודים בארץ ומצד השני הד"ר בנציגר התקרב יותר לעניני היהודים בתור מורה בסמינר של „עזרה" בירושלים.

והנה מונח לפנינו הספר שבל כך צפינו לו, חשבנו למצוא בו גם יחס אחר ליהודים וגם ידיעות יותר מפורטות, אבל טעינו טעות גמורה. היחס הוא איתו שהיה. הדר' בנציננר נשאר נאמן לעצמו. בתור גרמני-נוצרי הוא מדגיש תמיד את עניני הגרמנים והנוצרים. זה מובן, ולא על זה אנו מתמרמרים. אנו מתאוננים רק על שאיפתו לעבור בשתיקה על עניני היהודים, אנו רואים בזה כונה מיוחדה לבלי לדבר על היהודים אפילו בשעת צורך. אנו מדברים בפירוש על הכונה, מפני ששתיקה זו אין מקורה בחסרון-ידיעה.

כך בדברו על יפו. אין המחבר מזכיר ברשימת הרופאים אף רופא יהודי אחד, אף על פי שיש ביפו רופאים יהודים שיושבים בה כבר שנים רבות. אין הוא מזכיר גם את בתי הספר ואת המוסדות של היהודים, אף על פי שהם צריכים להיות ידועים לו, ואף על פי שהוא מזכיר את בתי הספר והמוסדות של הנוצרים לפי לאומיותם. בדברו על ירושלים הוא עובר בשתיקה על מוסד כמו „בצלאל" שיש לו ערך גדול בחיי העיר, אף על פי שגם תירים נוצרים מבקרים לעתים קרובות את המוסד המענין הזה. ומובן שגם המוסד הזה חסר בספר לא מפני אי-הידיעה ולא מפני מיעוט ערכו.

בהשקפה הכללית שבמהדורה החדשה היסיף המחבר הערות שונות. בהמהדורה הקודמת יודע המחבר לספר רק ע"ד יהודים ספרדים ואשכנזים, במהדורה החדשה כבר נזכרים היהודים שבאו מבוכרה ותימן. ענין רב אנו מוצאים בשורות המעטות שמקדיש המחבר המלומד להלשון העברית בארץ ישראל. „בזמן החדש מתבלטת שאיפה חזקה להחיות את הלשון העברית ולעשותה ללשון עם ישראל. והעברית היא באמת קשר מאחד את החלקים השונים של העם, וכבר היתה בפי רבים ללשון מדוברת". גם השורות על הישוב החדש מלאות ענין: „הזמן החדש מצטין בהתחזקות ההשפעה האירופאית. בשנת 1868 נוסדה המושבה הגרמנית הראשונה, וכעת נמצאות 7 מושבות גרמניות עם 1700 תושבים, ומלבד זה עוד קהלה גרמנית חזקה בירושלים. בשנת 1878 החל ישוב היהודים, כעת נמצאות 27 מושבות שבהן יושבים 7000 איש בקירוב. באותה המדה התחזקה ההשפעה הצרפתית בסיחה (לבנון) וביחוד על ידי הישועיים בבירות".

אנו מוצאים תקונים במספר תושבי הערים בכלל והיהודים בפרט, כך ביפו מונה המחבר 47,000 תושבים וביניהם 7000 יהודים (במהדורה הקודמת מספרם הוא 4000). בירושלים מינה המחבר 70,000 תושבים וביניהם יהודים 45,000 (במהדורה הקודמת מספרם 40,000 ומספר הכללי של התושבים הוא 60,000), בחיפה מספר התושבים 16,000 (במהדורה הקודמת 13,000 ויהודים ביניהם 1,100 (במהדורה הקודמת 900), עזה 40,000 (35,000), יהודים 150 (100), חברון 22,000, יהודים 2600, צפת 20,000, $^3/_4$ מהם יהודים, שכם 27,000, שמרונים 170, לפי המהדורה הקודמת נמצאים גם 200 יהודים בשכם, אבל לידיעה זו לא היה שום יסוד. בעיר זו אין יהודים. צידון 12,000, יהודים ביניהם 800, עכו 12,000 נצרת 15,000, בית לחם 11,000 בין ערי סוריה מענינות אותנו הערים הגדולות. מספר התושבים בבירות הוא 150,000, יהודים 3500, בדמשק 300,000, בחלב (אלפו) 200,000, יהודים 15.000.

את מספר התושבים בסוריה ובארץ ישראל מונה המחבר לפי ספרו של קינה 3,326,460 (הדיקנות הזאת היא מגוחכה מעט בנוגע למספרים בארץ שאין לה שום סטטיסטיקה). בזה בארץ ישראל 700,000 (במהדורה הקודמת $3^3/_4$ מיליון בסוריה ובארץ ישראל 650,000). מספר היהודים בארץ ישראל מונה המחבר 78,000. המספר הזה הוא פחות יותר מדי.

אבל ברור הוא גם כן שמספרנו פה בארץ איננו מגיע עוד למאה אלף — למספר המקובל אצל היהודים. מספרים חדשים נותן המחבר בנוגע למסחר בערים הגדולות, והמספרים האלה לקוחים מהרצאות האחרונות של הקונסולים במזרח.

הוספות חדשות נמצאו בפרקים המדברים על העתיקות בארץ. בזמן האחרון נעשו חפירות חדשות וגם התברר יותר ערך החפירות הקודמות, ולפיכך עובדו מחדש הפרקים על האמנות העתיקה בארץ ישראל, על הקברים ועל החפירות בשמרון, בגזר, במגידו ובתענך. החלק הביבליוגרפי מלא יותר ומביא גם את הספרים היותר חדשים בכל מקצעית מדע ארץ ישראל.

הספר מכיל במהדורה הזאת גם פרק מיוחד וגדול על הא' קפרוס עם מפות מיוחדות. ואם השאלה ע"ד ישוב עברי בקפרוס כבר ירדה מסדר היום, בכל זאת מענין הפרק הזה בחמר ההיסטורי שבו ובידיעות ע"ד מצבו הנוכחי של הא'.

המפות הכלליות במהדורה החדשה כקודם העתקית הן מן המפה המצוינה של פישר וגוטה. רק עכשו נוסף עוד החלק הדרומי של ארץ ישראל עד גבול מצרים, אבל אין נוהגים לעשות שנוים בהמפות בבדקר, ולפיכך חסרים בהן שמות המושבות. תקונים ושנוים נעשו רק בתכניות של הערים. נמצאת בספר גם פנורמה של ירושלים הנותנת מושג כללי ע"ד העיר ובנינה.

בכלל לא באו שנוים גדולים בהספר. מה שבקשנו בספר בתור יהודים לא מצאנו בו. מורה הדרך של בדקר איננו מתאים לדרישותינו אנו, הוא כתוב על ידי נוצרי, לצרך הנוצרים וגם לפי טעם הנוצרי, הדורש לכל הפחות איזה ריח של אנטישמיות דקה, אנחנו זקוקים למורה דרך עברי. נחוץ לנו ספר שיהיה כתוב בעברית ושיתן לנו לא רק תמונה כללית של הארץ, אלא גם את כל הידיעות המענינות אותנו בתור

יהודים. ספר כזה צריך לתת לנו ידיעות ע"ד קדמוניות היהודים, הוא צריך להחיות את זכרונותינו ההיסטוריים הקשורים ואחוזים במקומות הארץ והוא צריך לתת לנו גם ידיעות נכונות על מצב היהודים, על חייהם ועל צרכיהם בהוה. היה ספר ששאף למלא את החסרון הזה, וזהו „מורה דרך" של לונץ, אבל הספר הזה נתישן וגם נמכר כבר כולו. נחוץ לנו ספר חדש שיהיה כתוב לפי דרישות המדע ולפי צרכי היהודים.

י. ל.

בַּצִּיוֹנוּת.

כישיבתו האחרונה החליט הוה"מ לקבוע את גמר שנת־השקל בכ"ח תשרי תרע"א (31—18 אוקטובר ש. ז.) השקלים לשנה חדשה, שנת י"ד לקונגרס, ישלחו להאגודות והקבוצות תיכף ומיד אחרי המועד הקבוע הזה.

הוה"ח מציע בזה להאגודות ולהקבוצות לגמור למועד זה את חשבונות השקלים של השתא, לגבות את סכומי־השקלים, הנמצאים בידי המאספים, ולשלחם לתעודתם. אין הוא מטיל ספק שהאגודות והקבוצות תגשנה תיכף ומיד לעבודה זו ותעשינה את כל מה שבידן, כדי שלא יופחת מכפר השוקלים משהיה בשנה העברה, אלא עוד ירבו.

אין לשכח שמיעוט מספר השקלים בשנה זו יוכל להשפיע השפעה רעה גם על מספר צירינו אל הקונגרס העשירי, העתיד למלא תעודה חשיבה כל כך בתנועתנו. לפיכך צריכות האגודות והקבוצות לעבוד את עבידתן בגבית השקלים בחריצות יתירה.

בהנומר האחרון של ה„וועלט" נתפרסם מכתבו של מנהל האפ"ק הירש ע"ד המועצה שנק.עה על יד הנהלת הבנק ביפו. המועצה נקבעה ע"פ הצעתו של הדירקטור מר לבונטין ואליה נכנסו ה"ה ברלין, גלוסקין, דיזנהויף ורופין.

הלשכה המרכזית של הקה"ק שלחה כרוז לכל הלשכות הארציות ע"ד העבודה לטובת הקה"ק במשך ימי החגים. צריך להפיק תועלת מברכות־ראש־השנה, לסדר שינדבו לטובת הקה"ק בעת עליה לתורה; בימי חוה"מ סוכות צריך להריק את הקופסאות.

בשבוע האחרון נכנס אל קופת הקה"ל מכל הארצות 4466.68 מרק, המספר האחרון של הרשימות בספר הזהב הוא 4398. סכום הנדבות שנכנס לקופת הלשכה במוסקבה מיום ט' עד ט"ז לח' ז' עולה לסך 1250.47 רו"כ.

סכום הכסף שנאסף עד כה לטובת הקופה־הקואופרטיבית עולה רק ל־43,201.81 מרק. מפני מיעוט הנדבות לטובת מוסד זה הולכת ונדחית הגשמתו של הנסיון החשוב כ"כ. בנומר האחרון של ה„וועלט" נדפס מכתבו של ד"ר ו. המביע את צערו הרב ע"ז ומנדב לטובת הקופה 300—250 מרק, כסכום שהיתה עולה לו נסיעת־קיץ שלו.

העתון פרנקפורטר־פמילינבלאט התחיל מעורר את דעת הקהל כנגד הנהגת ה„אליאנס" שבראשה עומד שלמה רינאך. שאינו מכיר לא בלאומיותו של ישראל ולא בדתו. בעתון זה נדפסה בקרת על ספרו של רינאך „אורפיאום", המוקדש לתולדות הדתות, ועל הבקרת הזאת ענה רינאך במכתב המציין באופן בהיר שאין למעלה הימנו את טיבו ואת יחסו אל היהודים ואל תנועת התחיה של מתבולל זה. מטרת המלחמה שאסר העתון היא להביא לידי העברת מרכזה של ה„אליאנס" מפריז לברלין או ללונדון. היהדות הפרנצית כמעט שאינה משתתפת בחיים היהודים של עכשיו, ואין איפא מקום בקרבה להנהגת הסתדרויות מרכזיות ומקיפות כה„אליאנס".

הציונים בסטאראיא־דורוגה (פלך מינסק) החליטו תחת רושם הידיעות ע"ד מעשי רבני ירושלים להפריע בעד משולחי החלוקה להריק את קופסאות ר' „מאיר בעל הנס". הם בעצמם הריקו את הקופסאות ואת הכסף שלחו להרב קוק ביפו. ממקומות רבים באות ידיעות ע"ד התמרמרותם של הציונים נגד הרבנים, בעלי החלוקה, הרוחשים רעה להישוב.

הציונים שבורשה התחילו משתדלים שיונהגו תיקונים בסדר הבחירות אל הנהגת הקהלה הורשאית. אל ועד ההנהגה הוגש כתב, שחתמו עליו ראשי־הציוניים, בדרישה שתשתדל ההנהגה לפני הרשות שינתן זכות הבחירה לכל הפחות לכל האלה המשלמים מס של שלשה רוב' לשנה. התשמע ההנהגה לדרישה זו שהיא דרישתה של כל בני הקהלה, או תעמוד על דעתה ביראתה שמא ישמט השלטון מידי המתבוללים? על שאלה זו עכשיו אפשר כבר לענות בשלילה: העתונות הפולנית הקרובה לשליטי הקהלה הביעה לא אחת את דעתה בנגד התיקונים בסדר הבחירות, שיפתחו את שערי הקהלה לה„ליטוואקים".

בפקודת הוה"מ בקר חברנו א'. גולדשטין את לירא. מלבד הנאומים שנאם באספות פרטיות של משכילי העיר וצעירי החרדים הרצה עוד הרצאה פומבית באולם התיאטרון המקומי. אולם התיאטרון היה מלא מפה לפה ואחרי ההרצאה היו גם וכוחים, שנמשכו עד השעה הרביעית בבקר. הרצאותיו ונאומיו של חברנו ג. עשו רושם כביר על השומעים. נבחר ועד חדש של האגודה המקומית, והוא כבר נגש אל העבודה וחלק אותה בין חבריו.

חברנו רוביגוב המבקר את ערי פלך קיוב מודיע לנו על דבר מצב התנועה בערים שבקר:

בבוהוסלאב אין מצב הציונות רע. בין קבוצות העסקנים שבעיר זו יש אנשים בעלי השפעה ויש גם צעירים. הציונים משתתפים בכל המוסדים הצבוריים ולוקחים בהם חלק בראש. דעת־הקהל מתיחסת בחבה לתנועתנו. אולם בעד עבודה נמרצה מפריעים התנאים החיצוניים הקשים, ובזמן האחרון גם החולירה המפילה חללים בעירה זו.

גם בשפולה מצב הציונות משביע רצון. קבוצת העסקנים הנמצאה בעיר זו עובדת במרץ. גם פה הציונים הם בעלי השפעה ועומדים בראש מוסדות העיר. גם הנשים משתתפות בעבודה ועוסקות בעניני הקה"ל. במשך השנה הזאת כבר שלחו למוסקבה יותר ממאתים רוב'. בת"ת המקומי תופסים הלמודים העבריים חלק בראש. גם בית־הספר לנערות יש בעיר והוא מתנהל ברוח לאומי. לטובת הועד באודיסה שלחו במשך השנה מלבד כסף הקערות (75 רוב') עוד 156 רוב' תשלומי חברים. את כל חובותיה להתסתדרות ממלאה הקבוצה בדיוק.

הרינו נותנים את סוף רשימותיו של חבר הוה"מ שבקר את ערי פולין.

שדליץ. מצב התנועה בעיר זו רע הוא. לכאורה הכל יש בה, בעיר זו: מוסדות לאומיים — חברה להלואה וחסכון. חברה ספרותית מעין הזמיר, חדר מתוקן,—צעירים המתענינים בציונות, היודעים את הלשון העברית ואפילו צעירות, וגם בעלי השפעה יש בתוך הקבוצה הציונית—ועבודה מסודרת אין. אפשר שלמצב כזה גרמה עניותה של העיר ורשמי הפוגרום המורגשים עדיין. יש תקוה שהעבודה תסתדר עכשו ויתוספו כחות חדשים על העובדים מכבר. כדאי הוא לציין שתקנות החברה הספרותית נתאשרו רק אז, כשכתבו בסעיף המגדיר את הלשונות, שבהן תשתמש החברה בעבודתה, את הלשון הגרמנית במקום הלשון היהודית. אפשר לשער מה יהי טיבה של לשון גרמנית זו.

מזריץ. מצב התנועה פה טוב. העבודה אמנם נפסקה לזמן מה, אולם עכשו תתחדש ביתר מרץ ועוז. השפעת הציונים בעיר גדולה היא, הם עומדים בראש כל המוסדות הצבוריים שבעיר. בקבוצה הציונית יש חברים רבים — זקנים וצעירים,—שעדיין לא פגה התלהבותם. גם הועד הפלכי יחדש את עבודתו שנפסקה לזמן מה מפני סבות חצוניות. בכלל ממזריץ יש לקוות הרבה.

קבלנו את הדוה"ח של פעולות האגודה הציונית בראקוב. האגודה ערכה קריאות מדי שבת בשבתו ע"ד הציונות וע"ד ענינים הסטוריים וספרותיים ואל הקריאות באו גם רבים מן העומדים מחוץ לאגודה. האגודה נסתה גם לערוך הרצאות בלשון העברית, אולם הנסיון־הזה לא עלה יפה. תחת

השפעתה של האגודה נוסדה החברה הקולטורית הספרותית שמטרתה ללמד את הצעירים את הספרות ואת ההיסטוריה העברית. החברה הזאת הועילה הרבה לקרב את צעירינו וצעירותינו אל הספרות שלנו. נסדרו גם שיעורים ללמוד הלשון העברית וכשלשים תלמיד למדו מפי מורים מומחים המלמדים שלא על מנת לקבל פרס. הודות להשתדלות האגודה נפתח מחדש בית־העקד ותונהגו בו סדרים חדשים ע"י הועד דהדש שנכנסו אליו הציוניים. בבית־הספר המקומי נתרבה מספר השעות המוקדשות ללמודים עבריים. גם בהחברה להלואה וחסכון, שעבודתה פוריה מאד, משתתפים הציוניים, והשפעתם ניכרת בה. לטובת המוסדים שלנו נאסף במשך השנה 118.54 רוב', כזה 73.16 רוב' לטובת הקה"ל, 29,50 ר' לטובת הועד באודיסה, 15.88 למוסדים שונים. החוביות להסתדרות מתמלאות בדיוק.

עד יום 8 באוגוסט נתקבלו ע"י הועד הפלשתינאי הסכומים האלה לטובת הקרן הקימת שעל שם מ. ל. ליליענבלום.

אודיסה: ג. ברסוטסקי 3 רובל; בקו (ע"י ש. פרידלנד) ש. דמבו 25 רובל; ש. שיפרין, ש. פרידלנד, ל. איצקוביץ, א. גוחמן, ד"ר י. גלז, ב. הלפרין, ד"ר ב. ווינשל, ב. שירמן כל אחד 10 רובל; ש. גינים, ש. אפשטין, מר חין, מ. אליניקוב, ד"ר מ. גוחמן, פ. כהן, ש. לפידותון, א. קמובסקי, ש. זוסמן, ש. גינזבורג, מר פינברג, ש. קרטיגן, ל. דמבו, י. וליגר, ל. לעוו, כ"א 5 רו"כ; מ. טרופ, ש. טרופ, כ"א 6 רו"כ; ל. גינזבורג, מ. רבינוביץ, ל. רבינוביץ כ"א 3 רו"כ; גורודניצה. אנשים שונים (ע"י א. קליקא) 12 רו"כ; נרודובקה (ע"י ל. גוטמן) 10 רו"ב 50 קאפ.; דבינסק 25 רו"כ; דוניבצי—א. ש. לרנר, ש. קנטור כ"א 3 רו"ב; ז. מיטלמן, ב. ציפיס כ"א 1 רו"כ; אנשים שונים—60 קאפ.; טיחוין—ד. ברן 50 קאפ.; לובלין—א. שיינברון 1 ר' 50 קאפ.; י. פ. קירשנבוים, מ. פינקלשטין כ"א 1 רו"כ; מ. קירשנבוים 75 קאפ.; ע. ויצנבליט 50 קאפ.; לובלין -- אנשים שונים 90 קאפ.; מוסקבה —(ע"י ל: ברגר וב. סמילנסקי) י. נידיטש 100 רו"כ; ד"ר י. טשלינוב, ש. ג. רפקין, פ. ב. מינסטר, מ. ל. פינס כ"א 25 רו"כ; ב. מ. אלפרין 15 רו"כ; ד"ר פ. מ. טולקטשבסקי, ל. גינסטלינג כ"א 10 רו"ב; ל. הלמן, ר. קיטיביץ כ"א 5 רו"כ; ל. גינזבורג, מ. שנודמן כ"א 3 רו"ב; ד"ר מ. רווינתל 2 רו"כ; י. בונורוב 5 רו"כ; ש. גינזבורג 3 רו"כ; סמורגון—הכנסת הנשף לילדים (ע"י ב. שימשלוויץ) 25 רו"כ; קיפטון (אפריקה)—אנשים שונים (ע"י י. ניטלין) 18 ר' 85 קאפ.; קיוב — נ. פוליאק 3 רו"כ; קובנה—אנשים שונים (ע"י הד"ר מ: שורץ) 10 רו"כ; ריגא — „מפיצי השכלה" 25 רו"כ; ריאזן -- האחים ליבונטין 4 רוכ; סך הכל—613 רו"ב 10 קאפ.; הסכומים הקודמים 1870 רו"ב 62 קאפ; הסכומים הכללי—2483 רו"ב 72 קאפ.;

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— שש משפחות של אריסים עזבו מפני רוע מצבם את המושבה מתולה.

— בית החרשת „עתיד" בחיפו לא שלם את מס הירקה בזמנו, ומפני זה שלחה הממשלה חילים, והם נכנסו אל בית החרשת, אף־על־פי שהוא עומד תחת חסותה של ממשלה זרה, ולקחו סבון ומכרו בעצמם, כדי לקבל את המגיע לממשלה בעד המסים.

— קבוצת ברואים של עשרים איש התנפלו על עדר מושבת ימה והלכו אתו. כשנודע הדבר הזה במושבה הזדינו הצעירים במהירות, ורדפו אחרי הבדואים. על יד הירדן השיגו את השודדים, ואחרי יריות משני הצדדים עזבו הבדואים את העדר וברחו. מן דאכרים נפצע אחד פצע קל בראשו בסכין והשני בכדור ברגלו. בין הבדואים נפצע אחד ונהרגו שני סוסים. ברדיפה אחרי הבדואים לקחו חלק גם תלמידי הגמנסיה שהיו אז בימה בדרך טיולן בגליל. המחנה היהודי שב למושבה עם העדר בתרועות שמחה ונצחון. הבדואין התנפלו גם על הכפר הערבי סמח (תחנת מסלת הברזל על יד ים כנרת) ולקחו את העדר, אבל גם שם עלה ליושבי הכפר להציל את רכושם מידי השודדים.

— בלוד החלו כבר לבנות עשרה בתים בעד התימנים שיעסקו בעבודת כסף שזורה. לכל משפחה יתנו גם שני רוגמים אדמה, כדי שיוכלו לעסוק גם בגידול ירקות. מלבד עשרת הבתים יבנו גם בית עבודה משותף. זהו הנסיון הראשון של „בצלאל" ליסד מקום לעבודה ביתית גם מחוץ לבית הספר.

— ציר צרפתי אחד שבקר את ארץ ישראל ערך ביפו תערוכה של תמונותיו מטבע של ארץ ישראל ומחיה. יחד עם התמונות שלו הציג בתערוכה גם תמונות וציורים של תלמידי בית הספר של „אליאנס" בירושלים.

— בית הספר לבנות ביפו ערך תערוכה של עבודת יד של תלמידותיו מן המחלקה הראשונה עד האחרונה. בין העבודות האלה נמצאו עבודות רקמה, תפירה, לבנים, שמלות ותוצרות פשוטות, סגורים, וקשוטים שונים. התערוכה עשתה על המבקרים רושם טוב. חפצים רבים נמכרו.

— במוצאי שבת נחמו הציגו חובבי הבמה העברית ביפו את המחזה „יעקב הנפח" של ר. פינסקי. החובבים שמו לב לדרישות הקהל ביפו והשמיטו מן המחזה את הדברים העלולים לפגוע ברגשי הצניעות. המחזה הצליח באופן מצוין. האולם היה מלא. באו גם רבים מהמושבות הקרובות. הגברת זארון וה' גנסין שמלאו את התפקידים הראשיים במחזה שחקו בכשרון גדול. המשחקים האחרים היו כלם על מקומם. הקהל הודה להם במחיאות כפים ממושכות.

— בחיפה מכינים כבר את החומר לבנין הטכניקים.

— הגמנסיה העברית פותחת בשנה הזאת את המחלקה הששית. החל ממחלקה זו יתחלקו הלמודים למקצוע ריאלי ולמקצוע קלאסי. במחלקה האחרונה יתחילו בשנה זו אף למוד הלשון הלאטינית. לשנה הזאת הוזמנו ארבעה מורים חדשים: ה"ה ד״ר קלנר ללשון הלאטינית והגרמנית, ד"ר גריאר ומושנזון ללשון הצרפתית והסופר קכק לעברית.

— בהשתדלות ה' מוזר נדב ה' אפימזון באנגלית 12.500 פר' לקנית יהיטים ומכשירי לכיור בגמנסיה ביפו.

— מפני השנה הרעה שהיתה לכרמי צרפת בא סוחר גדול מצרפת לארץ ישראל לקנות ביקב את כל היין הנמצא והציע מחירים טובים מאד, אבל בשנה שעברה מהרו מנהלי היקב למכור את כל סכום היין הנמצא אצלם (ובמחיר זול מאד), ומבציר של השנה הזאת יכלו למכור רק סכום קטן, מפני שבשנה הזאת עוד הפעם נעקרו הרבה כרמים במושבות יהודה, ומפני שהשנה הזאת לא היתה שנת ברכה, והיקב היה צריך גם להשאיר את הסכום הדרוש לקוניו התמידיים. המקרה הזה מראה שלא היה עוד צרך כל כך גדול למהר ולעקור את הכרמים.

— הממשלה דורשת שבבתי הספר הנמצאים תחת חסותה יהיו המורים עותומנים.

— בראש סניף הבנק שיפתח בצפת יעמוד ה' גורדון שהיה זמן רב פקיד בסניף היפואי.

בְּרוּסְיָה.

בנוגע להצעה בדבר בטול תחום המושב הולך הכל—בשורה. הרי־פוטט פוירמן הביע את בטחונו, כי עתירה ההצעה לעלות על הפרק ברומה לא יאוחר מבנובימבר הבא, ולא כדעת היש אומרים שתדחה לפי שעה ולא תתעורר כלל. כמו כן בטוח הוא, כי הדומה תמסור אותה לא לועדה לחופש האישי, כפי שחשבו, אלא לועדה מיוחדת לשאלת היהודים. עבודת הועדה תמשך לפחות שנים אחדות, לפי שעליה לחקור ולדרוש ולבדוק את כל התעודות ואת כל הפקודות שנערמו בשאלת היהודים ברוסיה ובחוץ־לארץ במשך מאות שנים, וכמעט אין כל תקוה לפתרון השאלה לפני הססיה האחרונה של הדומה השלישית. ומכאן אני למדים ממילא, כי האוקטיאבראים הערומים יתאמצו להרחיק את שעת גמר החקירה, בכדי שבין כה ובא עתה של הדומה השלישית וה„כתם" של פתרון שאלת היהודים לא יהיה עליה. בכל אופן מפתרון קרוב אנו רחוקים בודאי.

אולם אין הימנים משגיחים בזה ועושים את שלהם. בעובדה זו בלבד שהוכנסה ההצעה הם משתמשים לטובת הגברת התעמולה נגד היהודים, כמעט בכל יום ויום אנו מוצאים בעתוני השחורים מאמרים מלאים רעל נגד היהודים. עכשו הם משתמשים בזה ששני עתונים אנטישמיים: „קיובלנין" ו„קיוב" התחילו לצדד בהצעה זו של בטול התחום מפני שעי"ז ישתחרר התבל הצפוני־מערבי מ„העלוקה", והם הולכים ומרפיפים מאמרים המוכיחים בראיות נאמנות את התועלת שתביא הרחבת התחום. הצפיפות בתוך התחום— הם מוכיחים—מגבירת

את היציאה ההמונית של היהודים, ובכל שנה ושנה עוזבים יהודים לאלפים את הארץ. לא כן כשתרחב התחום. אז ישארו בארץ שתי מאות אלף היהודים הנודדים עכשו למדינות הים. מחציתן ילכו לפלכים הפנימיים ומחציתם ישארו בתוך התחום ויחכו. מטעם זה בא ה„זימשצינה", למשל, לידי מסקנה „הגיונית" זו:

„אסור לעשות הנחה איזו שהיא ליהודים, וכל המרבה בהגבלות הרי זה משובח, אם גם תביאינה ההגבלות נזק זמני לעניני הרוסים העיקריים. זוהי הסיסמה הראויה יהתרת על דגלן של כל המפלגות הלאומיות הרוסיות הפטריטיות. רק הפוליטיקה של הגבלות נוראות כלפי יהודים עלולה לשחרר את רוסיה מהם ולהכריחם להרחיק נדוד".

זו היא התעמולה של השחורים.

ו„האדומים"?

שומעים ורואים ושותקים...

וגם בעניני־השכלה עולם כמנהגו נוהג. זה אחר זה קמים המיניסטרים ומתקנים את תקנותיהם בבתי־הספר הנתונים בידיהם.

התחיל מיניסטר־ההשכלה, לפיד ממנו מיניסטר־המסחר ועמד והגביל את מספר היהודים בבתי־הספר למסחר, עכשו הגיעה גם שעתו של מיניסטריום־הפנים, שאף הוא ממונה על בתי־ספר אחדים—לחובשים ולמילדות.

דבר שלח עכשו המיניסטריום להגוברנטורים ולשרי־הערים, כי בכמה מקומות מרשים מעצמם השלטונים לקבל יהודים לבתי־הספר האמורים למעלה מן הנורמה. „חטא" כזה לא יכופר להם. עוד בשנה זו דרוש להנהיג את הנורמה בבתי־ספר של הממשלה ממין זה. ובתי־הספר הפרטיים, אם הם רוצים להגדיל את הנורמה, צריכים לפנות בשאלה אל המיניסטריום, וזה ידון על כל שאלה בפני עצמה.

ובה בשעה אומרים שמיניסטריון־ההשכלה חוזר בו על אשר „אחז את השור בקרניו" והחליט ע"פ ר. מדאי את הפוליטיקה האנטישמית שלו, ויש את דעתו לדחות את גזרתו על בתי־הספר הבינונים של היהודים לשנה אחת. אולם מההודעה הרשמית שפרסם המיניסטריום אין ללמוד זאת. בהודעה הוא מתאמץ להוכיח, כי הכל נעשה על יסוד החוק.

וכי יש הגבלה אחת שאין יסודה בחוק?...

כידוע, נוהגים השחורים ביחס האחרוגים לבוא לעזרת הממשלה, שאין לה, כידוע, די כח להכריח את היהודים לשמור את חוקי הארץ, והם מלשינים על היהודים היושבים שלא כדין מחוץ לתחום. במלשינות כזו עוסקים העתונים שלהם, ד„רוס. זנמיה" וה„זימשצינה" וגם ה„סויוזניקים" הפרטיים. המלשינות משמשת תחבולה טובה לכל הסוחרים הרוסים, הרוצים להפטר מהתחרות. חנוני רוסי באיזו עיר גדולה רוצה לרשת את מקומו של בעל המחסן היהודי - מיד הוא שולח כתב־שטנה, שהיהודי מתגורר שלא כדין במקום זה. וכיון שמתחילים להביט על היהודי בעין רעה, שוב אין לו תקנה. מוצאים לו עלילות דברים ומגרשים אותו, אם גם יש לו זכות לשבת בפנים הארץ.

משפט כזה התברר בפטרבורג ביום 20 באוגוסט. קרבנות המלשינות היו יהודים מן הנרדזים טירזפין ודאנסק בפלך פסקוב. הפלטה הפסקובית שמה לב להמלשינות ומסרה את הדבר לבית־הדין הגלילי. היהודים הוכיחו, כי אין הם עוסקים במסחר, אלא במלאכתם ורוכשים להם רק את הסחורות הדרושות למלאכתם זו, וכל המלשינות אינה אלא משום התחרות בלבד. אך בית־הדין לא קבל את דבריהם ודן את כלם להגריש ולהחרים את כל סחורותיהם. גם בית הדין לקובלנות נתן צדק למלשינים והוציא את פסק־דינם של היהודים לחובה.

כי הכל רוצים לזכות במצות גרוש היהודים.

טולמצ'וב האודיסאי מפליא לעשות!

אחרי שמצא תחבולה נגד החולירה והרז'ומה בזה, שאסר על רופאי היהודים לעסוק ברפוי חולים תחת דגל „הצלב האדום" ולהשתתף בפלוגות סניטריות, מצא עכשו, כי בכלל מוטב למות מהשתמש ברופאים יהודים.

הוא אסר על בית־החולים העירוני להשתמש בתחבולה של הפרופסור אהרליך נגד נגועי העגבת (הסיפיליס) מפני שאהרליך הנהו יהודי ובתם יהודי הוא ודאי ובודאי אין הסם שלו מועיל.

וכל הנסיונות שנעשו וכל עדותיהם של פרופיסורים וגדולי חכמי הרופאים אין בהם כלום — אם רק יהודי הממציא ועוד יפוני עוזרו — המצאתו פסולה.

כך פוסק טולמצ'וב לא להלכה, אלא למעשה!...

ותורה זו, כי היהודים יכולים אך להזיק, כשהיא מתגלגלת ובאת לידי האכרים הפשוטים הריהי מקבלת צורה אחרת: ההמונים הגסים מתרגשים ומתקוממים, לדברי סופרו של ה„נ. וור.", לכל פלוגה סניטרית שיש בה רופאים יהודים, מתוך שתורת מורי האנטישמיות משפיעה עליהם. ובה בשעה מראים הרופאים היהודים והחובשות והאחיות הרחמניות אותות של מסירות נפש ממש. ויש שגם האכרים הפשוטים שוכחים את יהדותם של המטפלים בחוליהם.

על־דבר מותה של האחות הרחמניה היהודית, ליובה איזראיליביץ', מספר העתון החרקובי „אוטרה" את הדברים האלה:

העלמה החלשה, שחיתה בלחץ ודחק, אמרה לבוא לעזרת האנושיות המנוגעה במחלת החולירה. וכשרחצה את אחד מילדי האכרים, והוא מנוגע בחולירה, התדבקת במחלה זו ומתה. אם האחות נקראה לבוא, אך לא נתנוה להכנס לבית־החולים, והיא עמדה כל היום מאחורי הגדר ובכתה. זה היה באחד הכפרים העזובים. האם בקשה להתיר לה להביא את הגוף לחרקוב, אך האדמיניסטרציה באתה: „פה תהא קבורתה". ובכפר אין מקום קבורה ליהודים. אז יצא הקיזק איכן דובינין והודיע: „ליובה מתה, בהצילה אותנו ממות, הנה אני מקציע את החלק המובחר מאדמתי לתת לה קבר. נקבור נא שם את האחות ויהיה שם מעכשו בית־קברות עברי." והאכרים קברו את איזראיליבין על אדמתו של דובינין, אף זר־פרחים הניחו על קברה.

יש אשר זיק של אנושיות מתעורר בלב האכרים הגסים למראה מפעל של גבורה מצד אשה יהודית חלשה, שהקריבה את נפשה היא לשם הצלת נפשותיהם.

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

הכלל „חוץ מהיהודים" שורר בכל מקום, אפילו בין הסוציל־דימוקרטים הטהורים.

וגם בפעם הזאת, בקונגרס השמיני של הסוציליסטים לא נשתנה הדבר. אחרי מלחמה ארוכה נגד העיקר הלאומי הוכרחו הסוציליסטים, אפילו האדוקים ביותר, להכיר את מציאותם של לאומים שאינם שולטים בארצם ואת זכיותיהן של הסיעות הלאומיות של הפינים, הצ'יחים, הפולנים, הארמינים „בהאינטרנציונאלי" רק היהודים יצאו מכלל זה.

להם אין סיעה מיוחדת, וכל נסיון להכיר את זכיותיהם הלאומיות של הפועלים היהודים בתוך האינטרנציונל מעורר חרדה וזועה בקרב הסוציל־דימוקרטים... היהודים.

ורק הסוציליסטים היהודים עצמם, אלה המתבוללים הגמורים, שאין בינם ובין המתבוללים הבורגנים ולא כלום אשמים בזה שה„אינטרנציונל" ירא מפני הלאומיות היהודית כמפני מלך בלהות. וויקטור אדליר מאוסטריה והילקוויט מאמריקה מתקוממים נגד כל נסיון להכיר את הלאומיות היהודית. ובשעה שהם מכשירים את הסיעות הלאומיות של כל הלאומים — רם פוסלים רק את הלאומיות היהודית. וכל הצירים היהודים שהשתתפו בקונגרס מוכרחים היו להמצא בתוך סיעות אומיות אחרות.

ולא רק אדליר והילקוויט, אך גם ה„בונד" שלנו, ובראשו האדון מידים, הלוחם בזמן האחרון את מלחמת הקולטורה היהודית, השתתף בהתנגדות זו להכרת הסיעה היהודית המיוחדת.

בצרפת קרה זו הפעם השניה מקרה, שאחד מראשי האנטישמיים, שהיה עשרים שנה מראשי המדברים בין שונאי היהודים, חור בתשובה גמורה וגלה את עונותיהם של גדולי האנטישמיים.

„עשרים שנות האנטישמיות"—זהו שם הספר שפרסם ר. וויאה, עוזרו ואיש בריתו של דריומון וחברו במערכת ה„ליבר פרול".

הוא מגלה בספרו זה סודות הרבה מן החדר האנטישמי. הוא מספר

כי האנטישמיות לא היתה לדריומון אלא עסק. הוא רצה להתעשר משנאתו ליהודים והדבר הזה עלה בידו. אצילי צרפת בערי השדה היו פורשים לו מכספם והיו תומכים בו במלחמתו „הקדושה“ עם היהודים שונאי־האלהים, היו מלוים לו כסף, שולחים לו דורנות, נותנים לו במתנה נחלאות, ודריומון העמיד פנים של מבקש אמת ושל לוחם בעד העם והרעים על היהודים במשך עשרים שנה בשם „העם“. ובאמת היה העם, שעליו נשען ובו איים את היהודים ואת הממשלה, רק קבוצה קטנה של אנשים חשכים בני בלי שם, זייפנים, שכורים, טבחים, מוכרי עתונים וסתם חוליגנים.

ואחרי שמגלה וויאה את צורתה האמתית של האנטישמיות הצרפתית, הוא בא לידי מסקנא, כי סופה של זו להבטל ולעבור מן העולם, כי כבר הגיעו ימי גסיסתה האחרונים.

יותר ויותר מתברר המצב הנורא הצפוי ליהודי גליציה, אחרי שיתגשם החוק בדבר בתי־המרזח.

בגליציה מתפרנסות ממכירת היי"ש שלשים ושנים אלף משפחות ובתוכן כ"ז אלף משפחות יהודיות. על פי החוק החדש ירד מספרם של בתי ממכר היי"ש עד י"ד אלפים. ואם גם יקבלו עשרת אלפים משפחות יהודיות את הפטינטים ויתירו להם להחזיק בבתי־מרזח—כמה שקשה להאמין, שהרי גם חברות האכרים והנהגות הערים שואפות להשיג פטינטים, ולהן ודאי יגתן דין קדומה, תשארנה עוד י"ז אלף משפחות יהודים בלי מקור מחיה.

ומה יהיה סופו של אלו? אמנם גם ברוסית היתה שאלה זו מנסרת, טרם שעברה מכירת היי"ש במונופוליה להממשלה בלבד, אך מצבם האיקונומי של היהודים בגליציה רע יותר ממצבם של יהודי רוסיה בתקופה זו, וכל שנוי במצב זה לרעה יביא את היהודים עד דכא.

אחד מחברי הדיפוטציה שנסעה לוושינגטון להשתדל לפני הממשלה על דבר בטול הגזרה שהוטלה על המהגרים לגלוויסטון בעזרת יט"א, קבל מאת המיניסטריום תשובה על השתדלותו. בתשובה זו אומר ראש המיניסטריום, כי לגלוויסטון היו באים מהגרים, שהיו נשענים רק על עזרת לשכת החברה ואמצעים לא היו להם כלל. אמנם מטרת החברה—לפזר את הנודדים—טיבה היא כשהיא לעצמה, אך באמת לא עסקה החברה בזה, אלא היתה מפיתה את האנשים להרחיק נדוד והבטיחה להם עבודה. עכשו מחויב המיניסטריום להתיר להכנס לגלוויסטון גם לנשותיהם של האנשים שכבר נכנסו אל הארץ. אולם אין כל יסוד לבטל את תומרות־הכניסה ביחס לנודדים חדשים הבאים לגלוויסטון. להנודדים, שכבר נעצרו בחוף, לא תנתן הרשות להכנס, מפני שיפלו למעמסה על הצבור.

וכך נגמר גם ענין גלוויסטון—ומה תעשה עכשו יט"א?

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

א. י. איינהארן. ישובה של הארץ. תורת עבודת האדמה עם ציורים. לונדון, תר"ע.

החנוך. עתון פדגוגי למורים ולהורים. יוצא לאור ע"י אגודת המורים בא"י. נערך ע"י הד"ר נ. טורוב. חוב' א' (ניסן—אייר, תר"ע).

Я. М. Либерманъ. Къ вопросу о еврейскомъ и жаргонномъ языкахъ въ евр. народной школѣ. Кіевъ, 1910.

דין וחשבון של הועידה לשפה ולתרבות העברית בברלין. ורשוי, תר"ע.

И. Левнеръ. Протестъ. Изд. евр. лит. худож. о-ва. Лугансккъ. 1910.

שימינס גרויסע וועלט־ביבליאטעק:

№ 31—32 הלל צייטלין: שריפטען 1־עס און צווייטעס בוך ווארשא תר"ע.

№ 32—34 משה טייטש: שריפטען 1־טעס און 2־טעס בוך ווארשא תר"ע.

№ 35 15 משה טייטש ליעדער ווארשא תר"ע.

№ 36 יונה ראזענפעלד: אין די קרומע געסלעך. ווארשא תר"ע.

№ 37 פר. משה לאצארוס: ירמיהו הנביא, ווארשא תר"ע

לעאן חאזאנאוויץ: דער קריזיס פין דער אידישער קאלאניזאציע אין ארגענטינא און דער מאראלישער באנקראט פין דער יק"א אדמיניסטראציע. פערלאג בילדונג סטאניסלוי לעמב. 1910.

Отчетъ Брестъ-Литовскаго ссудо-сберегательнаго товарищества за 1909 г., 4-ый отчетный годъ. Брестъ-Литовскъ. 1910.

Bullrein. De la Chambre de Commerce, d'Industeie, et d'Agriculture de Palestine. Jerusalem 1910. Mars-Avril.

Die Entdeckungsreise des Herrn Dr. Theodor Lessing Zu den Ostjuden. von Binjamin Segal. Lemberg. Verlag Hatikwo. 1910.

Ist das alles? Eine Antwort an die Kritiker und Nicht! Kritiker meines Buches Das Judentum am Scheideweg. Von Dr. Max Joseph Rabbiner in Stolp i P. Verlag Judische Rundschau Berlin 1910.

ביבליותיקה גדולה: № 26—27 כל כתבי מ. ד. בראנדשטטר ישנים גם הדשים בשלשה חלקים. חלק שני היצאת תש"ר ווארשא תר"ע.

Quer durch Äbbisinien. Meine zweite Reise zu den Falaschas, Von Dr. Jacquss Faitlowitch. Berlin. Ferlag von M. Poppelauer.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.

Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונית שואפת להקים בית מבטח ע"פ משפט־כללי לעם ישראל בארץ ישראל (פרוגרמה באזל).

№ 35.

התכן:

1) על המצפה:

א) רמז לעתיד.

ב) שנאת־היהודים—פילנטרופיה— עבק.

ג) מכם אלברט קלוזנר.

2) הכצעקתה (המשך). — ש. גינדר.

3) אברהם ברג׳ (קומדיה במערכה אחת. המשך). — יצחק קצנלסון.

4) הספרות המדעית במערב (יג). — ד"ר ש. ברנפלד.

5) מקרוב ומרחוק. IV. — אבוהב.

6) מעבר לים (רשמי נויורק). I. — Gamma.

7) מכתבים מארגנטינה. II. — יעקב בן יוסף.

8) בציונות.

9) ברוסיה.

10) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ׳.

בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

מתקבלת החתימה על

שנה רביעית **„העולם"** שנה רביעית

מן הראשון באוקטובר עד סוף השנה.

שבועון עברי יוצא בוילנה בהשתתפות טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל.

„העולם" לא יסור מדרכו שהתוה לו, להיות כלי מבטאו של רעיון התחיה והגאולה, להגן על הקנינים והדרישות הלאומים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו ולשמש מדור קבוע לכל מעולי סופרינו ומשוררינו.

הפרקים התמידים הבאים ב„העולם":

א) על המצפה, סקירות קצרות בדבר הענינים העומדים על הפרק.
ב) מאמרים בשאלות הזמן.
ג) מאמרי מדע.
ד) מאמרים ע"ד עניני הציונות.
ה) בלטריסטיקה: ספורים, שירים, דרמות ופיליטונים.
ו) מאמרי בקורת וסקירות בעניני ספרות.
ז) מקרוב ומרחוק, סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועירותיו.
ח) בעתונים.
ט) מכתבים מארץ ישראל.
י) מכתבים מכל ארצות הגולה.
יא) השקפות שבועיות: בציונות, בא"י, ברוסיה, בחו"ל.
יב) רשימות ביבליוגרפיות.
יג) ידיעות ספרותיות.

ואלה המה הסופרים, אשר השתתפו עד עתה ב„העולם":

אחד־העם, אוסישקין מ., אייגהרן ד., ברנפלד ש. ד"ר, בורוכוב א. מ. בר־טוביה, ברנשטין ש. ד"ר, ברדיטצבסקי מ. י., בן־עמי, ברנר י. ח. ברקוביץ י. ח., בעל מחשבות, בן־אליעזר, ברוך י. ל., בארון דבורה, בן־אברהם, ח. ש., גולדברג ב., גולדברג אב., גרינבוים י., גורליק שמריהו, Gamma, דובנוב ש., דרויאנוב א., הורודיצקי ש. א., הכואב, הרשברג ש. א., חרבורג א. פרופ., ווינצבקי מ., וואהל י. י., ווינברג צ. ז., זבוטינסקי וו., וילבורג מ., ז"ס, זיידמאן מ. פ., חרמוני א., טהון י. ד"ר, טשרניחובסקי ש., טריוויש י. א., י. ל., יפה ל., כהן יעקב, לעווינסקי א. ל., לוריא יוסף ד"ר, לבנטין י. י., ליפמן־לוין, לרנר יעקב, מנדלי מוכר ספרים, מרדכי בן הלל הכהן, מילנר י. צ., נייכארק ד. ד"ר, ניגר ש., נרדוי מכס, נוידיץ י. א. סוקולוב נחום, סמילנסקי משה, סירקין יהושע, סטבסקי משה, סלוצקי ד ב., פחין י. ל., פיכמאן יעקב, פינס נ., צרנוביץ ש., קפלנוביץ ד., קויפמן י., קבק א. א., קרני יהודה, קנטורוביץ יהושע, דאם א., רבינוביץ יעקב, רב בר רב, רובין יוסף, שלום עליכם, שטיינברג יהודה, שטיינברג יעקב, שליט מ., שמעונוביץ ד., שילר שלמה, שרפשטיין צבי, שיפמאן פ. ועוד.

מלבד זה יש לו ל„העולם" **קוריספונדינטים** קבועים: **בארץ־ישראל**— י. ל.; **בטורקיה** — א. חרמוני; **באנגליה** — ד"ר ש. מלמד וב. אשר, **בגרמניה** — נ. סוקולוב; **בגליציה** — מ. העניש וצבי שרפשטיין; **באונגריה**—ש. ליסר; **ברומניה**—אברהם מן; **בארגנטינה**—בן־יוסף; **באמריקה**—פ. אמריקאי ועוד.

מתחלת יולי הגדלנו את כמות השבועון ואנו נותנים עתה 9 **גליונות דפוס בכל חודש.** על ידי תקון זה הוטב עוד יותר תוכנו של השבועון, באשר יש לנו היכולת להרחיב את כל חלקיו ולהביא בו ג"כ את ההוספות הנחוצות.

המחיר:

ברוסיה: 4 רובל לשנה. **בחו"ל:** באוסטריה־אונגריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר, בארץ־ישראל 10 פרנק, בפרנציה ובשאר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה. בעד שנוי האדריסה 30 קופ'.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים — על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'.

החותמים בחו"ל יכולים לחתום על „העולם" באמצעות המערכת „די וועלט" בקלן ע"נ רהיין, Karolingerring 31 ובאמצעות סוכני „העולם" לארצותיהם.

אדריסת המערכת והקונטורה בוילנה:

Редакція „ГАОЛАМЪ", Вильна.

Redaktion „HAOLAM", Wilno (Russland).

החותמים בחו"ל בחתמם על „העולם" ע"י מערכת „די וועלט" או ע"י סוכנים אחרים מתבקשים להודיע ג"כ להמערכת בוילנה את אדריסתם המדויקת.

החתימה מתקבלת מראשית כל רבע
ולזמן לא פחות מעל שלשה חדשים.

ישעיהו מוסשזיקוב! הודיעני כתיבתך!

יצחק שקרלט' (ושקוב).

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, י״א אלול, תר״ע.

ВИЛЬНА, 2-го Сентября, 1910 г. — № 35 — WILNA, 15-ten September, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

רמז לעתיד.

הזמן לא היה לכאורה מסוגל לכך: ראש המיניסטריון הלך למסעיו לבקר את המסלה האמורית, המיניסטרים האחרים עמדו על אם הדרך זה בכה וזה בכה, הפוליטיקה הישנה ביחס ליהודים הלכה כתקינה ונהגה כמנהגה, ופתאום והנה נאספה מועצה של המיניסטרים, ובנשיאותו של מיניסטר הכספים החליטה מבלי חשוב הרבה ל„הרחיב" את תחום המושב: הותרה ליהודים הישיבה בתשעה מושבות וכפרים ובמקום מרפא אחד, הנמצאים כולם בתוך התחום.

תשעה בבת אחת!

יראה בזה מי שרוצה נטיה מהדרך הכבושה והתחלה של הנחות. אנו מבינים את הדברים כפשוטם. השתדלו תושבי המקומות הללו, שתנתן זכות הישיבה ליהודים, השתדל בדבר הגרף פליטר, בעל מקום. המרפא, הסמוך לדווינסק הגדולה, הזקוק ביחוד ליהודים, הגישו הפקידים המקורבים להמשתדלים את הרשימה לאישור על יסוד איזה סעיף של חק, על סמך ההיתר של פליבה בשעתו, — ומועצת המיניסטרים לא מצאה מעצור בדבר ונתנה את הסכמתה. אין זה אלא מקרה בלבד.

ואפשר שיש בזה גם מעין רמז?

הרבה דברי נבואה נזרקו מפי רבים אחרי שהכניסו אל הדומה את הצעת־החק ע"ד בטול התחום: מה תשיב הממשלה מצדה על הצעה זו? אלה אמרו: הממשלה ודאי תכנים גם היא הצעה לתת ליהודים את זכות הישיבה בערים בלבד ולסגור את הכפרים בפניהם, בכדי להגן על האכרים מפני האקספלואטציה של היהודים. אחרים אמרו: לא, כי הממשלה תחכה להחלטתה של הדומה, תשמע את קול העם, ואם הדומה תחליט גם לבטל את התחום בטול גמור לא תפריע בדבר.

ונראה הדבר, שאין לנבואות הללו שום יסוד.

הרי ענין הכפרים. הממשלה נותנת הפעם לפקודתה טעם הסותר לכאורה את השקפתה הרגילה על תפקידם של היהודים בכפר ועל הצורך להגן על האכרים מפני היהודים המנצלים אותם. היא אומרת בפירוש:

„מה שנאסר על היהודים להתישב בכפרים הללו משפיע לרעה במובן הכלכלי על התושבים. מפני העדר היהודים אין התחרות חפשית בין הסוחרים, והמחירים על צרכי אוכל נפש עולים ומכבידים על התושבים. ומלבד זה היהודים, מניעי המסחר, יושבים הרחק מן הכפרים, ומזה תוצאות לעלית השער על צרכי החיים".

היש ללמוד מזה ששנתה הממשלה את השקפתה על תפקידם של היהודים בכפרים, שראתה, שהאכרים נמקים בענים אחרי שהוצאו היהודים מתוך כפריהם כמו שהיו נמקים קודם לזה? היש ללמוד מזה, שטענותיה ע"ד היהודים המנצלים את האכרים לא תהיינה לה עוד?

מי שרוצה דוקא להוציא את המסקנות הללו מדברי הממשלה ולהתנחם בהן יבא ויוציא—אנו אין חלקנו עם אלה.

על מפתן הססיה, ששאלת התחום תבא בה לפני המחוקקים, נמלכת הממשלה פתאם ומבלי לחכות להחלטתה של הדומה הריהי מתרת ליהודים את הישיבה בתשעה כפרים שכבר היו בפועל לעירות. האין זו תשובה על הדרישית לבטל את תחום המושב? האין היא מרמזת בזה ומראה את הדרך שתלך בענין־התחום ושצריך איפה כל רוסי נאמן ללכת בה?

את התחום אפשר עוד להרחיב מבפנים, אפשר להתיר את הישיבה באותם הכפרים ששם כבר יושבים היהודים בלאו הכי, אלא שישיבתם נמצאת בסכנה תדירית, ולפיכך אין התושבים יכולים ליהנות ממנה את ההנאה הראויה. אבל כל רחבי הארץ מחוץ לתחום קדשי־קדשים הם. בפלכי פסקיב וסמילנסק על גבול התחום יש הרבה ערים ועירות, כפרים ומושבות, שתושביהם השתדלו לא אחת ע"ד היתר הישיבה ליהודים. אולם השתדלותם היתה לשוא. הממשלה לא נסתה להוסיף על התחום אף עירה אחת, אף מושבה אחת הנמצאת על גבול התחום, אע"פ שמאותם המעמים והנמוקים שגרמו להתרת הכפרים שבתוך התחום, צריך היה להתיר את הישיבה על כל פנים בערים ובכפרים הסמוכים לתחום.

אמנם יותר משחשובה מתנה זו שנתנה „ביד רחבה" מצדה המעשי, חשובה היא לנו בתור רמז לעתיד.

שנאת־היהודים—פילנטרופיה—עסק.

בימינו אפשר לומר: אין פורענות באה לעולם אלא בשביל היהודים; או יותר נכון: אין פורענות בעולם, שלא יסבלו ביחוד היהודים על ידיה. ברוסיה שלטת החולירה זה כמה

שנים בתמידות, ולא עלה בידי אלו שהדבר מסור לידם לדכא את כחה ולעכב את התפשטותה. עכשו מתפשטת המחלה האיומה גם מעבר לגבולות רוסיה, וממשלות שאר הארצות עמלות בכל כחן לעצור בעד המגפה. אחרי גירוש־מוסקבה הנודע עזבו יהודים לאלפים את ארץ מולדתם ונדדו לאמריקה דרך המבורג. בימים ההם פרצה החולירה בעיר־החוף הזאת והפילה כמה אלפים מיושביה. ותהי צעקת העם גדולה על הממשלה, שלא חסמה את הדרך בעד הנודדים היהודים. אבל מצד השני לא אבו חברות האניות לותר על עסקיהן הטובים. העברת המהגרים היהודים לאמריקה היא העסק היותר טוב לאניות המבורג וברימן. אלמלא כן היו סוגרים את הגבול ולא היו מניחים לאיש לעבור. גם שלטון מסלות הברזל בפרוסיה איננו מפסיד בעסק זה. ובמקום שיש מתן שכרה בצדה הם זוכרים גם את הפילנטרופיה ואומרים, כי אין מן הראוי לחסום את הדרך בעד אומללים, המבקשים מנוח לכף רגלם ופרוסת לחם מעבר לים. וכדי לצאת ידי כל הרעית הקימו חברות האניות הגרמניות את תחנת מסלת הברזל לנודדים בכפר רוהיליבן הסמוך לשפנדוי אשר על יד ברלין. מעכשו „הכל על מקומו בא בשלום". הפלנטרופיה לא כבשה את פניה בקרקע. חברות האניות ושלטון מסלות הברזל בפרוסיה עשו עסק טוב, והיהודים הנידדים באו מגבול רוסיה „בדרך ישרה", במסע מיוחד, ועל העגלות פתקאות גדולות באותיות מזהירות „ומתכימות": „מסע של המהגרים". התכבדו מכובדים והטו הצדה ואל תגעו, חלילה, בעגלות האלה וביושביהן... לספר את רוב הצרות, העלבון והענויים, שסובלים המהגרים בדרכם זו, אי אפשר אלא בספר גדול. לעתיד לבוא אפשר שיכתב גם פרק זה של ההסטוריה הישראלית, פרק מלא בושה וכלמה ועינויים קשים, ענויי הנפש והגוף.

אבל החולירה לא נשתקעה ברוסיה; אלא אדרבה, היא גברה מאד בימי הקיץ הנכחי. והנה אירע בשפנדוי הסמוכה לברלין, כי מתו שנים שלשה אנשים במחלה זו. אפשר להבין, כי גברה הצעקה בברלין והמקומות הסמוכים לה. לעמוד תמיד בסכנה זו, אין זה דבר נעים ביותר. עכשו החלו קובלים על תחנת המהגרים ברוהיליבן, מפני שהוברר, כי להמתים במחלת החולירה היה איזה מגע ומשא עם התחנה זו. העיר שפנדוי התפשטה כבר עד קרוב לתחנה זו, ולפי דברת יושבי העיר הם תמיד בסכנה. לכן הם תובעים לסגור את התחנה ולבטלה. בינתים פרסמו העתונים הברלינים, כי אמנם אין מניחים לנודדים לצאת מעגלות המסע בברלין, אבל בעיר שרלטנבורג הסמוכה לה עומד המסע; והמהגרים יוצאים לשאוב מים או לקנות צרכי אוכל; והם „מזהמים" את כל הסביבה. כבר עלה בדעת שלטון העיר שפנדוי לבטל את התחנה רוהיליבן; אלא שחברות האניות מוחות מפני דאגתן להפסדן הגדול. הם דנים זה בכה וזה בכה, אבל בכל המשא והמתן הזה עוד לא נשמעה השאלה: ומה יעשו היהודים האומללים, שלא מרוב טובה הם נעים ונדים למדינות הים? יש כאן שאלת בטחון החיים לבני גרמניה ושאלת עסק טוב לחברות האניות. אבל שאלת היהודים היא רק דרך „אגב", ואלמלא העסק היתה הפילנטרופיה יוצאת וידיה על ראשה. ומכל־מקום יש לחשוש הרבה, כי לבסוף יגברו לא „האראלים" אלא „המצוקים". הפחד מפני החולירה גדול מכח השפעתן של חברות האניות בהמבורג וברימן, ולהנודדים היהודים צפונים יסורים חדשים. אבל עולם כמנהגו נוהג, וגלגל העולם רומס באין חמלה. אוי לחלשים! אוי לעם נדח וסחוף המטולטל הנה והנה!

מכס אלבירט קלוזנר.

ביום השלישי לחדש אלול נפטר בברלין הסופר והעסקן הצבורי הנודע מכס אלבירט קלוזנר בשנת הס"ב לחייו. הוא נהרג על ידי אוטומוביל, אשר רמסהו מדי עברו ברחוב. המנוח היה אדם נפלא באישיותו ובעבודתו הצבורית. מטבעו היה איש־לוחם, אשר דרכו היתה בסופה וסערה. זורק מרה במתנגדיו הפרטיים ונלחם בתקף עם אויבי ישראל מבית ומחוץ. רבים יראו את פניו, את סגנונו החד והעוקץ ואת כח דבורו הנפלא. הוא היה אחד מאלה המעטים המצטיינים בכשרונם בדבור ובכתב. צריך לומר בשבחו, כי תמיד היה מטעים את יהדותו בקול רם — לא כרוב היהודים בגרמניה שהנהיגו, כדברת גבריאל ריסר, להתיחס על היהדות „בלחש". למכס אלבירט קלוזנר היתה השפעה מרובה מאד בספירות הממשלה, על זה היו רגילים להשתאות הרבה, כי לא ידעו מהיכן באה לו השפעה זו, אחרי שלא היתה לו מעולם שום שירות צבורית. אבל פתרון חידה זו ימצא באישיותו הנפלאה. הוא נחן בכח סוגיסטיווי ממש. קרוב לארבעים שנה נמשכו ימי עבודתו הצבורית. בגרמניה החליפו נשיאי הממשלה את משמרתם; בפרוסיה נתחלפו המיניסטרים כפעם בפעם; בברלין נתחלפו מזמן לזמן שרי־העיר, אבל קלוזנר היה יוצא ונכנס בבתי השרים האלה ובלשכותיהם ופעל הרבה לטובת היהודים. גם עם ביסמרק, גם עם קפריווי, עם הוהינלוהי, עם בילוב עד הקנצלר האחרון בטמאן־הולביג היו לו „עסקים" תדיריים—לטובת היהודים, וביחוד לטובת נדחי ישראל מרוסיה, רומיניה וגליציה. אין מספר לאלה מאחינו שבמזרח, אשר יצאה עליהם גזרת הגירוש, והוא בהשפעתו הגדולה בטל את רוע הגזרה או המתיק את דינם. היו מאורעות שנלאו בהם כל „השתדלנים" המומחים, והוא פעל ועשה בחשאי. האיש הזה, שכל מעשיו היו בפרסום גדול כל־כך, מפני שאי־אפשר היה לו לדבר בקול נמוך, הטובים שבמעשיו עשה בחשאי. פעולתו הצבורית הסתעפה לשלשה ענפים. הוא היה איש ריב ואיש מדון להאנטישמיים. ללוחם כזה היתה כנסת ישראל בגרמניה צריכה מאד, מפני שהיה עשוי לבלי חת וגער במנבלי שם ישראל. לפני שנות מספר היה לו עסק־משפט עם צוררי ישראל בדבר עלילת דם, כי יצאו „גדולי" האנטישמיים (וביניהם שר העיר ווינה קרל לואיגור) בכרוז גלוי ובעדות מוחלטת, ש„ברור" להם, כי היהודים משתמשים בפסחם בדם נוצרים. קלוזנר השיב להם כראוי לאנשים כאלה. הם תבעו את עלבונם במשפט, ונגזר עליו עונש־מאסר קשה. אבל כל אלו שחשבו, כי הפעם „נתפש בשחיתותם", טעו מאד. קלוזנר נפתל עמהם ולבסוף יצא זכאי. לא מפני כי בטלו פסק־דין זה, אלא מפני שחכם היה אפילו משופטי פרוסיה וסכסך אותם בסכסוכים פורמליים, ולבסוף לא יכלו לו.

בנוגע להיהדות פנימה נמשך המנוח תמיד אחרי הקונסרבטיבים המתונים ונלחם כמה שנים בריפורמה הקיצונית. בעלי הריפורמה היו מתיראים מפניו, מפני כי במלחמתו עמהם לא נשא פנים לאיש והיה להם בעל דין קשה מאד. בהתוליו החדים והעוקצים כלפי הריפורמה היה מפורסם בברלין. הוא היה גם קצת „בעל אוריין" ובר אבהן, ובפני „למדנותו" לא יכלו לעמוד בעלי הריפורמה, שכולם הם בורים גמורים. כמובן היו לו לאויבים. אבל קלוזנר לא היה מתירא מפני אויבים. ואולם כלם הודו בתועלת הגדולה של פעולתו הצבורית לטובת היהודים ונשאו לו פנים על שאר „עברותיו".

לפני חמש שנים היה קלוזנר למזכיר אגודת חברות ה„אליאנס" בגרמניה, הוא יצר את האגודה הזאת ופעל בה בכחו הנמרץ. אבל כדרכו בא בריב עם חברת „העזרה" וגם במקצת עם הציונים. הסכסוכים היו קשים מאד, ונוסף לנגוד העניני בא גם פולמוס אישי בין מנהיגי שני המוסדים החשובים האלה, שלפעמים עבר את גבול הנימוס והראוי. אמנם לא הוברר עוד הדבר, היכן היה מקור הסכסוכים האלה: אם במר גולדבירגר, שהיה אז ראש אגודת חברות האליאנס בגרמניה, והמנות קלוזנר עזר על ידו—או בהמגיח עצמו, שמעולם לא ידע להבדיל בין פולמים עניני ובין פולמוס אישי—אבל לבסוף שככה מלחמה זו. גולדבירגר נפטר בדימום מהנהגת האגודה, ועל מקומו בא טימנדורפר, שהוא גם אחד מראשי חברת „העזרה". לפני חדשים מספר פרץ סכסוך קשה בין הלשכה הראשית בפריז ובין הלשכה הברלינית. החכוכים היו בין ביגאר המזכיר הראשי בפריז ובין קלוזנר מזכיר הלשכה הברלינית. אחרית הסכסוכים האלה היתה, כי „למען השלום" נפטר קלוזנר משירותו בלשכת ה„אליאנס". פרטי העובדה הזאת לא נתנו עדיין לבירור ולפרסום, ומכ"ש שאי־אפשר לחרוץ משפט בדבר: מי היה האשם בסכסוכים האלה. אין ספק, כי אלמלא קדמהו המות, לא היה קלוזנר נשמט מעבודתו הצבורית. זה היה בטבעו כמעט מן הנמנעות. ליהודי המזרח אבד במותו שתדלן חרוץ, איש טוב ומטיב, שלא הניח כמותו. הוא היה אחד המעטים בקרב יהודי גרמניה המתיחסים אל אחיהם המזרחים בנימוס ובכבוד. את כשרונם ידע להוקיר, ובפרט את ידיעתם את היהדות, מפני כי שנא את „העם־ארצות" של יהודי המערב. עוד בראשית ימי הקיץ הנכחי הרבה להשתדל בסתר לטובת מגורשי קיוב, אלא שלא עלה הדבר בידו ספני סבות ונימוקים שלא נתנו עוד לפרט ברבים. ואע"פ שהיה בעומק לבו יהודי לאומי נלחם בציונות כל ימיו אבל בכל זה ירגישו גם הציונים באבדה הגדולה שאבדה לישראל, אבדה שאין לה תשלומין. רוב עבודתו ככח כשרונו הגדול היתה לטובת האומה הישראלית, ובמותו אבד לה אחד מבניה הבונים, אחד העובדים החרוצים והמוצלחים.

ש. ניגר.

„הַכְּצָעֲקָתָהּ?..״

(המשך*)

אין זו המחלקת הישנה. שנתחדשה בבית מדרשו של „אחד העם: מי קודם למי, היהדות או היהודים? המחלקת נתבררה יותר: מי תלוי במי ומי למי זקוק: היהודים להיהדות או היהדות להיהודים? המחלקת היא: אם אפשר להפריד בין הדבקים? מר זלמן אפשטיין וחבריו, אם מודים הם בזה או לא, סוברים, שהיהדות ברשות עצמה היא עומדת, היא חי נושא את עצמו, ואין היא זקוקה עוד לחיי החול ולדורות החול של החיים היהודים, ואם גם לא באה עוד היהדות לידי גמר התפתחותה, הנה די לה שתתפתח בספר! אמנם מודה הוא מר אפשטיין, שהספר, „בהנתקו מן הארץ ובעמדו ברשות עצמו, כאיזה בריה מיוחדת, אשר כל עקרה לא נבראה אלא בשבילה בלבד" (כתביו, 95),— לא יוכל להתפתח באופן רצוי וטוב, אבל אין הוא שם את לבו לזה, שהספרות העברית החדשה, ספרות החול, תהיה עוד יותר פרושה ומובדלת מן החיים משהיתה הספרות הרבנית. בתקופת הרבנות היתה הלשון העברית־התלמודית במדה ידועה לשון החיים, למצער, לשון החיים הרוחניים, שהרי התורה והעבודה, שהעולם הרוחני של היהודים היה עומד אז עליהם, היו תורה ועבודה עבריות־תלמודיות. מה שאין כן עכשו, בשעה שלא רק הקוראים, אלא גם הסופרים העברים חיים חייהם הרוחניים בלשונות זרות ונכריות. כמדומה, אין אף איש אחד, שיאמר ושיאמין, שהלשון העברית תוכל להיות בארצות פזורינו ללשון החיים או לו גם רק ללשון ההשכלה של עמנו.

אבל מר אפשטיין וחבריו מאמינים שהספר העברי והיצירה העברית יכולים להתקיים ולהתפתח באופן מספיק גם בלי חיים וצורות חיים לאומיים. מאמינים הם—ומוכרחים הם להאמין — שאפשר שיקומו בקרבנו אנשים. אנשי הרוח, שישפיעו על ההוה ולא יהיו מושפעים ממנו, שאפשר, שחיי החול ואנשי החול, כלומר, רוב מנינו ורוב בנינו של עמנו, לא יבדלו מן הזרים בצורתם ובלשונם — ואף על פי כן תתקיים השבת הלאומית. והעיקר הוא שהם מסתפקים ביהדות ה־של־שבת זו, בשעה שאנו איננו מסתפקים בזה. דרישותינו במקצוע הקולטורה הלאומית הן רחבות יותר מאלה של מר אפשטיין ויתר הנזירים הרוחניים. אנו שואפים לזה, שחיי השבת והספר שלנו יהיו נקודת־גבהם ועלית־נשמתם של חיי החול שלנו, שלא רק היהדות תזין אותנו, אלא שגם תהא ניזונה ממנו, שישראל ואוריתא—חד יהיה גם בהוה. מאסה נפשנו בשניות; גשר רוצים אנו לבנות על פני התהום הנורא שבין „נשמת הכלב" ונשמתו של „בן־המלך"... אל הגשר הזה מתגעגעת גם הספרות העברית הצעירה; אבל לא בחיים בונה היא אותו, למרות רצונה, כי אם—עוד הפעם—בספר: זהו גשר של ניר. אולי אין אנו, בעלי האגדה הידועה, רשאים להקל בכבודו של גשר זה; אבל רשאים אנו לומר: כאן מתחלת האגדה—ואשרי המאמין! ואם גם מאמינים אנחנו בכחו של ה„ניר", של הספר, — בזה, שהוא משפיע על החיים, — הנה השפעתו על החיים השפעת־קבע היא רק בשעה שגם הוא מושפע מן החיים. הספרות העברית כשהיא מושפעת מן החיים, מן ההוה, היא מושפעת גם—או אולי רק — מן ה„זרגון", כי חיינו — אם רוצים אנו בזה אם לא—חיים „זרגוניים" הם... חיים נחמן ביאליק, אם כי „נולד בקרבת ברדיצ'וב", הוא כותב עברית, — ומר אפשטיין רואה בזה סימן רע לה„זרגון". אולם ברי לי, שביאליק לא היה ביאליק לא רק בלי הקולטורה העברית, רבת הגונים, שספג בקרבו, אלא גם בלי הסביבה הברדיצ'בית, כלומר ה„זרגונית", שבה נולד, חי וסבל. שאול טשרניחובסקי אי־אפשר היה לו למלא את תפקידו של ביאליק בשירתנו לא רק מפני צורת כשרונו או מדרגתו, כי אם גם מפני שחסרה לו ה„ברדיצ'ביות", ה„גלותיות", ה„זרגוניות". ביאליק הוא המשורר של עם ישראל, מפני שהוא המשורר של... ה„פוילישע אידען", וכשם שלשינו של ביאליק ספגה לתוכה את לשונותיהם של כל הדורות מראשיתם ועד סופם, מארון הנביאים עד אחרון האהרונים כך ספגה גם שכינתו את צערם של כל ימי נדודינו בגויים, את צערן של כל ה„גליות" ממצרים ועד וולין. וביאליק אינו גאון כתם, כי אם גאון דורנו; תקוותיו ומאוייו, צערו וזעמו הם תקוותיהם ומאווייהם, צערם וזעמם של בחירי משכילי דורנו. ואם השפעתו על הסופרים העברים היא בעקרה השפעה של לשון וסגנון, הנה על הקוראים הוא משפיע ועד נפשם הוא נוגע בתכנו, ברוך לבו ובבערת רוחו, בצחקו האכזרי והמר, באהבתו־איבתו, בזה שחדר לעמקי חשכתה של

*) עין בנומר 34.

מרירות־ההוה... ולמה אכחד את האמת תחת לשוני: לו קם משורר כביאליק בשפה המדוברת בפי העם כי אז היתה השפעתו על הלך־רוחו וארחי־חייו של העם יותר מקפת ואולי גם יותר פוריה, ואם כי ערכו האסתתי (מפאת צעירותה ופרימי־טיביותה של הלשון היהודית) לא היה אולי גדול כל כך, הנה ערכו ההסטורי, כלומר ה„חידושי" והריבוליוציוני, היה עוד יותר ניכר וחשוב...

אבל כאן שואל היודע־לשאול: ומדוע איפוא לא הקים הזרגון משורר כביאליק? מזה הם דנים, שמשורר כביאליק אי־אפשר היא ב„זרגון"! אמנם מודה הוא מר אפשטיין, שמן ה„פנימיות הישראלית" ומן „האור הגנוז" יש גם בה„שטעדטיל" של אש ה„זרגוני"; מודה הוא בהסח הדעת, שענינים מעין „הגזע הקדמוני" וה„נקודה התכונית" הם דברים המסורים ללב, דברים שאפשר להרגיש אותם „כהרגשה פיוטית", גם „כשאין מבינים אותם לעמקם בשכל". אולם ההודאות האלה הרי ממעיטות הן את דמותה של ... „הסכנה", הצפונה בהזרגון. ההודאות האלה הרי יכולות הן להביא לידי מינות חו"ש, כלומר, לידי הדעה, שלא רק ההוה חי מפי העבר, אלא גם העבר חי על ידי ההוה ואין לו לירוא מפניו, — ולכן כופר הוא מר אפשטיין תוך כדי דבור בדברים, שזה רק עתה הודה בהם, והריהו בא ותובע: הבו לי ביאליק. לא די לו, שדורנו, דור־הבינים, דור יתמא, — הקים לנו את ביאליק העברי, הוא תובע ממנו עוד ביאליק „זרגוני"! אבל כמה ביאליקים איכא בשיקא? כמה „חרזנים בעלי כשרון" או גם בלי כשרון היו לנו בספרות העברית עד ביאליק וכמה יש לנו וכמה יהיה כאלה בעברית אחרי ביאליק? בני אדם שכלום לא יבינו בלי „השואה", בני אדם הללו רגילים להשוות את נ. ביאליק לרבי יהודה הלוי — והנה כמה דורות ויובלות עברו בין האחרון ובין הראשון? *) עתה אין לנו להתבייש אם אדון הנביאים או ישעיהו ועמוס יכנסו להיכל שירתו של ביאליק ואחרים מתלמידיו — חבריו, אבל האם לא היה אודם מכסה פנינו, לו נכנסו משה או ישעיהו... ל„גני הפרחים" של המזחים, לו שמעה רחל אמנו, המבכה על בניה, את „אץ קוצץ בן קוצץ"; לו קראו עזרא ונחמיה את ה„לבנון" המנוח ואת „הלבנונם" החיים, לו קרא הלל הזקן את... ה„פלס" ואת ה„מודיע"? במה טובה היא, שואל אנכי, כתריאליבקה העברית מבתריאלובקה ה„ז'רגונית"? אמנם יש לה לכתריאלובקה העברית יחוס־אבות, ואין הדבר הזה קל בעינינו, גם גדולים וטובים ממנו, — היהודים דהאידנא, בעלי „הלשון הקבצנית", בני עם עולם שנעשו לשנוררי עולם, — היו מתגאים ומתהללים במגלת־יוחסין זו, הלואי שהיה לכתריאלובקה היהודית גם החלק העשירי של היוחסין הללו, כי אז לא היה קשה עליה כל כך מלחמת קיומה והכרת ערכה וכבודה. בת־טובים היא כתריאלובקה העברית, אבל כבר אין אנו רוצים לחיות בתור „נכדים" רוחניים, כבר אין אנו רוצים לחיות על חשבון הירושה ובכח־כחו של העבר בלבד. ו„הבצה הגלותית" היא גםבכתריאלובקה העברית, וגם בכתריאלובקה היהודית; ואם בכתריאלובקה היהודית הבצה היא יותר עכורה, יותר גלויה וחשופה, הרי זה מפני שקרובה היא יותר אל „החיים", והחיים שלנו — למה נעצום את עינינו מראות את הדברים כהויתם? — החיים שלנו רחוקים הם מרחק רב ועצום מאד מהר סיני ויחוס סיני. ואילו הצליחה הלשון העברית להתקרב אל החיים ואל החול, כי אז היה (בהתנאים, שאנו חיים בהם עכשיו) ריח של חול ושל חנות ושל חנוני נודף גם ממנה. אבל אילו היו מר אפשטיין וחבריו נלחמים באמת נגד רוח החול והחנונות, שחדר לתוך חיינו, אילו היו נלחמים באמת נגד ה„בצה הגלותית", נגד קטנות המוחין, נגד קצר הדעת והזכרון, נגד ה„הויות" של יהודי זמננו, היינו הולכים עמהם אחוזי יד ושלובי זרוע. אבל אין הם נלחמים נגד כל אלה, כי האמצעים, שבהם הם משתמשים במלחמתם, הם אמצעים בלתי מספיקים, לדעתנו.

והשאלה בעיקרה שאלת האמצעים היא.

מטרה אחת לנו, גם הם, גם אנו רוצים בקיום צורתנו ועצמותנו הלאומית, גם הם, גם אנו רוצים, שעם ישראל—עם ישראל יהיה, אף אם פניו החצוניים ישונו קצת. ואם כי איננו תמימי־דעים בענין גבולות השנויים המותרים ובדבר הגדרת מהותה של צורתנו ועצמותנו הלאומית,—הנה לא חלוקי־דעות אלה יביאו לידי משטמה וריב־אחים. חלוקי דעות מעין אלו היו תמיד בעמנו, ובתקופה של חפש־מחשבה, כתקופתנו, לא היו יכולים להביא לידי פרוד קיצוני אלמלא שאלת האמצעים, שהיא שאלה מעשית.

כיצד מגינים על צורתנו הלאומית? על ידי גדולה וטפוחה של הלשון, של הספרות העברית? כמובן, צריכים הם הקנינים הלאומיים הללו לשמירה, לטפוח; אבל זהו (על כל פנים, בחוץ לארץ) ענין של יחידים: אפשר להגדיל את מספר היחידים, הקוראים וכותבים עברית; אפשר—וגם חובה היא עלינו—להפיץ את דעת הלשון העברית והספר העברי בין השדרות הרחבות של עמנו, אבל—אל נא נרמה את עצמנו — הן אי־אפשר הוא לעשות את הלשון העברית בגלות ללשון הדבור והחול או גם ללשון החנוך של עמנו. מן המפירסמות היא זאת, שגם אלה, השולחים את ילדיהם לה„חדרים המתקנים", עושים זאת רק על מנת לשלחם אחרי מלאת להם עשר שנים ואחרי מלאם את „חובתם העברית" לבית ספר כללי; והרבה מן הלאומיים כבר השלימו עם זה. ואם כן איפוא השאלה במקומה עומדת: איך נגין על צורתנו הלאומית בחיים ולא רק בספר? זאת ועוד אחרת: איך נגין על ספרנו הלאומי, אם לא יהיו לנו חיים, חיי חול, לאומיים? אמנם אין הלשון הלאומית תכנם של החיים הלאומיים וגם אין היא צירתם היחידה. יש עוד הרבה צורות וסמנים לאומיים מלבד הלשון, אבל היא הנה (ביחוד אצל עם בלי ארץ מיוחדת) קלפתם של החיים הלאומיים, אותה הקליפה, השומרת על הגרעין. קלפה זו מה תהא עליה, אם בחיי יום יום שלנו נשתמש בלשונות, שלא די שלא יבדילו אותנו מן הגויים אשר סביבותינו, עוד יערבו ויטמעו אותנו ביניהם? אם גם אין הלשון הלאומית הגורם הלאומי היותר גדול, הנה הלשון הנכריה היא לכל הדעות גורם ההתבוללות היותר מסוכן. קבלת הלשון הזרה עוד אינה טמיעה גמורה, אבל היא הדרך המובילה להטמיעה הגמורה. אם נחנך את בנינו בלשון, שאין חותם עמנו טבוע בה (והן כך מחנכים ומוכרחים לחנך את בניהם אלה המואסים בלשון היהודית), אז מחנכים אנו אותם גם לספרות זרה, גם

*) כנראה „פרת הרב מותרת"... כשיצא אחד־העם במאמרו „אחד עשר שנה", קפץ עליו רוגזו של ר' זלמן אפשטיין. היאך אפשר לדרוש מאתו הספרות־העברית - החדשה זת שדורש ממנה - אחד העם, הן הספרות הזאת צעירה היא וב„מובן האירופי ימיה הלואי יובל שנים", ואותו מר אפשטיין בעצמו, כשהוא מתנפל עתה על הספרות ה„זרגנית" הוא שוכח שבמובן האירופי ולא רק האירופי גם ימיה של הזרגונית הלואי יובל שנים", ולא זו אף זו, שהיא נלחמת עוד על זכות קיומה עוד בזה לה בלבה; גם האינטי־ליגנציה האורתודוכסית, גם האינטיליגנציה הנאורה, ובת לא רוחמה זו כבר נתנה יותר ממה שדרשו וממה שחכו ממנה... האהבה תכסה על כל פשעים והשנאה תמצאם גם במקום שאינם...

לאפני מחשבה זרים, גם לצורות יצירה זרות, גם לחיים זרים, אז מקריבים אנו אותם בידינו למולך...

בארצות שאין שם המונים יהודים מדברים יהודית וחיים חיים יהודיים, בארצות כאלה אין גם עברים יודעי ספר עברי. זהו כלל גדול: במדה שתתמעט היהודית, תתמעט גם העברית; כי כשם שאין הוה יהודי מבלי עבר, כך אין עבר בלי הוה, וכשם שאין חיים לאומיים בלי ספר לאומי, כך אין ספר בלי חיים...

(סוף יבא)

יצחק קצנלסון.

אַבְרָהָם בֶּרֶג*).

קומדיה במערכה אחת.

ברג: את קוראת? אפונה אם תכירי, חוה, את הקופי"ן שלי.

חוה: מדוע אתה כותב קופי"ן כאלו?

ברג: (קרב אליה ונשען על גבי השלחן גם הוא, כתף אל כתף) וכי מה, המצאת כבר, קו"ף אחר?

חוה: אני רק שואלת... (שניהם מעיגים בגליון. הפסקה קצרה. חוה נסוגה קצת ממנו בעוית־פנים קלה). מה זה אכלת היום, ברג?

ברג: (נבוך קצת) וכי מה?.. מלוח צלוי...

חוה (מסופקת) צלוי —?

גרונה (נכנסת עם שתי כוסות תה וכעכים אחדים על גבי טס, מניחה כל אלה על השלחן ויוצאת).

חוה (מטפלת בכוסה, שמה בה סוכר).

(הפסקה).

ברג: (נוטל מעל השלחן כמה גליונות־ניר, אוחז אותם בשתי ידיו, כמתיעץ עם לבו מה לעשות) האקרע את אלה, חוה?

חוה: היינו? רוצה אתה לאבד את זוג הלוחות השני?..

ברג: (בקול רפה) השלישי... גם את זוג הלוחות השני יצר משה הלז.

חוה. השלישי — כלומר? רוצה אתה לאבד אה לוחותיך הראשונים?

ברג: (נבוך) הראשונים —? לא הראשונים דוקא... הראשונים נכתבו אצלי זה כבר (מוריד מעט את ראשו ומשפיל את קולו), אלא שלא שברתים...

חוה: הדפסתם? אי הדיוט, הדיוט! — ואולם מה זה הדפסת, ברג,. לראשונה?

ברג: שיר.

חוה: אה, אותו השיר שהקדשת לי?

ברג: זה...

חוה: זהו!

ברג: (כחן ונעימות) כתבתי את השיר בבקר. בדרכי לבית־המערכת פגשתיך, ועלה על לבי להקדישו לך...

חוה: (מביטה עליו רגע דומם, מתחילה מניעה עליו בראשה) הפכו של משה ממש...

ברג: הפכו? (מתבונן בה וקורא) הן ולאו! (מביט בה חליפות) התביני?

*) עין העולם נומר 33.

חוה: (שותה כמה לגימות מכוסה) לא־כלום.

ברג: (מנער מעט את כוסו) הנני ואבאר לך. (לוגם כמה לגימות) משה ואנכי! משה בישימון פרא, בתוך עם־עבדים, עם לא־מקולטר, אני — באירופה בתוך אירופיים; משה — בימי־קדם, אני — בן מאת־העשרים, אלא כל זה אינו אצלי עיקר!.. משה המחוקק ואני — עם בת־שירתי! כאן מתחילים דרכינו נפרדים, סכאן אנחנו הולכים יחידים כל אחד לעברו; העמדה מחיצה בינותינו! משה המשורר הוא פחות גדול ממשה המחוקק!.. תארי לך, חוה, את הר סיני — (פורש כפו למעלה מתוך התפעלות וגעגועים) הו, הר־סיני! הר נשא בציה — ובן אדם מטפס ועולה עליו ומתיצב על ראש הפסגה, יחידי לנפשו הריהו עומד על ראש־ההר! הו, מה נהדר המראה הזה! האויר זך ושקוף, ולפתע — ברקים ורעמים — הו, מה נהדר! ראה־ראה: הנה נבקעו השמים ואדוני — חוה, אדוני — מופיע, יורד אליו אל ההר, עובר לפניו ומראה לו את אחוריו — הו מה נהדר!...

חוה, זה הרבה, הרבה שנים שאני תועה לבקש את אלהי ואיני מוצאו — והוא (משמע את עצמו בדבריו אחרי התרישו רגע קל)... ארבעים יום וארבעים לילה התמהמה אדם זה על ראש ההר — הו כמה רשמים. כמה רשמים נפלאים, כמה מראית־הוד וחזיונות אלהים! (משנה את אופן דבורו) ככלות ארבעים יום ירד אותו האיש, ירד ועמו עשרת־הדברות, עשרה חוקים יבשים. אין לכחד אמנם — הדף היותר יפה בספר־החקים של נפוליון!

חוה: הנך מכון בזה ללוחות?

ברג: ללוחות! ללוחות! לאותן האותיות היפות והחרותות משני עבריהם. ואולם רק חקים, חקים יבשים, בלי קורטב של שירה!...

ברדתי בפנים נוהרים וקורנים מעל ההר סבוהו נשי ישראל הנאוות מתוך מחולות ותרועות־חג והתחננו מלפניו: שירים! שירים הבה לנו, שירים! — אך המין הזה לא היה אצלו, לא היה!... הו, לו היו חרותים שירים על גבי הלוחות במקום החקים,—ולא היו נופלים מזרועותיו ומתפוצצים!... שירה, רוך של שירה — את זה היה חסר! (ראשו מורם קצת, כאילו לא סר עוד רעיונו זה מלבו).

(הפסקה)

חוה: שתה, ברג, התה ודאי שהצטנן כבר.

ברג: (לוגם כמה לגימות וקורא בין לגימה ולגימה) שירים! שירים!

חוה: (רוצה להגיד לו דבר־מה) ברג —

ברג: (אינו שומע) שירים! ביום המה שולחים קוי ירח חורים לחלוני, וקרני השחר בלילה... שירים! בשעה שטרויה עלתה באש עין לא בכתה, וכשראו בני־אדם את לבותיה מתלקחות ואת תמרות־עשנה מתאככות מתוך האילידה של הומירוס — געו בבכי... שירים — זהו אפיום נפלא ומשכר... כל מה שאני מרבה לשיר, כך ימריא מבטי עוף, כל מה שאני מוסיף לשיר כך אנשא למרום... (מתוך התרגשות עצומה) אני על פני סטורן רחפתי, לאור שמשו התחממתי, בפני שמנה לבנותיו הסתכלתי ועם בנות סטורן הגדולות התעלסתי באהבים — (שוקע כולו בהרהורים נשגבים).

חוה: (מתוך שחוק קל) ברג —

ברג: מה?

חוה: האגיד —?

ברג: מה?

חוה: (קמה ממקומה ומניחה ידה על כתפו) פיך מפיק מרגליות, ברג, מרגליות ממש... אלא כל כמה שתדבר אהיה חושבת שחכמה אני ממך —

ברג: (נבוך ומתוך שחוק קל) מ—מה?

חוה: גם אני וגם ויצמן... ואתה—אל תאמר להכחיש את זה, פן אמרוט את בלוריתך! (תופשתו בציצית ראשו).

ברג: (באותם הפנים הנבוכים והצוחקים קצת, רוצה להתרומם כשהוא מגמגם) מ—מה?

(מאחורי דלת־הרחוב נשמעים קולות אחדים).

חוה: הנה הוא בא!.. הס, הס! (דוחפה אותו מכסאו) הניחה לי, ברג, את כסאך, רוצה אני לשבת וגבי כלפי הדלת... (דופקים בדלת) ראה תראה, ברג. — הנה ויצמן נכנס ושם את שתי ידיו על עיני (מעינת בספר פתוח וקוראה) בואו!

ברג: (כשהוא עומד מרחוק, טרם ברר לעצמו מכל האמור לו) מ—מה?

(נכנסים: ויצמן, טימה, ליפשיץ).

ויצמן: (נותן ידו לאברהם ברג, מבטו נופל באותו רגע על חוה גינצבורג המעינת בספרה).

ליפשיץ: (בהכנסו) הנה הם כאן!

טימה: סעודת־שלמה ממש: תה וכעכים!

ויצמן: (דוחה אותם בתנופת ידו, והוא עצמו נגש לאחורי חוה ומכסה את עיניה בידיו. כל הנוכחים עומדים מחרישים בשורה אחת עם ויצמן. ברג עומד לנפשו על יד המטה).

חוה: (מרימה את ראשה ואת העינים העצומות כלפי הרואים) ידיה של טימה!

(כלם מלבד ברג שלא פג עוד עלבונו, מתכוצים מתוך שחוק עצור).

חוה: טימה! טימה! הריני מרגישה... מי זה, ברג? כלום אין זאת טימה?

ברג: (בקול יבש) לא היא.

חוה: אזי ליפשיץ הוא... ליפשיץ! ליפשיץ! מכירה אנכי...

(כלם מלבד ברג מתאמצים שלא לפרץ בשחק).

חוה: ברג, האם אין זה ליפשיץ?

ברג: (כקודם) לא הוא.

ויצמן: (מסיר מהר את ידיו מעל עיניה ושולבן לאחוריו, גם ליפשיץ וטימה עושים כמוהו).

חוה: (מפנה את ראשה ובוחנת את שלשתם, בוחנת בעיניה וצוחקת לאחר רגע) מי הוא זה, ברג?

ברג: ויצמן.

חוה: (מתוך צחוק) פקח אתה, ברג!

טימה: (נוטלת כעך מעל השלחן) אכלו כעכים, רבותי, ואם אין אכלה אותם אנכי!

ליפשיץ: (לוקח כעך גם הוא) אוי, יש לסמוך אמנם על דבריה, עוד בהיותנו בחוץ גלתה זו את אזני על דבר רעבונה...

טימה: (אל ליפשיץ) ואתה—? מה לחשת לי אתה באזני — האגיד?

ליפשיץ: אני מכריז על זה בעצמי! (מסתכל בה מתוך חבה ומתחיל לגלות) אני אמרתי לה: ש... ש—

טימה: (שמה כף ידה על פיו ולא תתן לו לגמור) הס!

ליפשיץ: א־הא!

ויצמן: היש לך עוד תה, ברג?

ברג: (קורא לחדר־המבשלים) גרונה!

חוה: (בקול מצוה לברג) גם בלעדיה נחיה, לך לחדר־המבשלים ואמור לה!

ברג (סר לחדר־המבשלים).

חוה: (אחרי צאתו) ככה! אני אלמדו עוד דרך־ארץ...

טימה: מה היה לך, חוה?

חוה: אין אני סובלת אותו ואת בת־זוגו, את גרונה שלו...

ליפשיץ: (מגיש כעך לויצמן) כעך משובח, ויצמן, קחהו!

ויצמן: תה אני חפץ! (מטייל לו בחדר ומתעכב על יד המטה כשהוא מסתכל בתמונה).

ליפשיץ (מניח את הכעך ברשותו, על השלחן).

טימה: (חוטפת מידו את הכעך) ראו־נא, ראו, כיצד בר־נש זה דואג לבשרו, עוד כעכו בפיו וכבר הכין לו את השני!

ליפשיץ: העל אלה אחשה עוד?! (רץ אחריה ומדביקה ונאבק אתה, תופסה בידיה, מנסה אלא שאיננו ממהר להוציא מידיה את הכעך).

חוה (קרבה בלאט, על בהונות רגליה אל ויצמן מאחוריו, ושמה את ידיה על עיניו).

ברג (בא מחדר־המבשלים מוצא את שני הזוגות בעבר מזה ובעבר מזה, נמלך רגע קל עם לבו וקורא למשרתת) גרונה!

גרונה (באה אף היא, עומדת על המפתן בפנים צוחקים).

ברג: (צוחק אליה אף הוא) נו, גרונה, מה תביאי לנו?

גרונה: שלשה תה... (הצחוק אינו חולף מעל פניהם כל זמן שהמה עומדים זה מול זה).

ויצמן: (מסיר מעל עיניו את ידי חוה ומסבב את פניו אליה) חוה!

ליפשיץ: (אוחז את הכעך ופורסו בידה לשנים, חציו נשאר ביד טימה ואת החצי השני לוקח הוא) חצי שלי וחצי שלך!

ברג: כך... כך, שלשה תה!..

(גרונה יוצאת)

טימה: (מעל יד השלחן) ברג, למי אתה מכון באותיות ט. מ. שהצגת בראש שירך שנדפס היום?

ברג: לך, טימה...

טימה: (אל ליפשיץ) א־הא! עכשו מאמין אתה?!

ליפשיץ (מוציא מצלחתו קונטרס דק) באמת? לה הקדשת את שירך זה?

חוה: (ממהרת אליו, חוטפת מידו את הקונטרס ומתחילה מעלעלת בו) הראהו־נא, שירו של ברג, — עולם חדש! עולם חדש!

ברג: (בקצת רוגז) מרת גינצבורג —

(הפסקה קצרה)

חוה: הנה־הוא! — אברהם ברג! — באותיות גדולות כל כך ומרובעות! — — — שמעו־נא:

גרונה: (באה עם שלש כוסות תה, מעמידתן על השלחן ויוצאת. כולם יושבים אל השלחן).

ברג (שוכב על מטתו אפרקדן, וידיו מתחת לקדקדו).

חוה: (קוראת מעל הדף) „בולמוס של אביב"!

ויצמן: (אין דעתו נוחה משם זה, לעצמו בעקימת פנים). בולמוס של אביב! (קרב אל השלחן ושותה תה).

חוה: (קוראת הלאה מעל הדף) מקדש לט. מ.

טימה: (כשהיא פוסקת לשתות) לי, טימה מרקוביץ!

חוה (קוראת כבר את השיר גופו):

הַיּוֹם גֹּוֵעַ וְרוֹעֵד לְאַט.

הַשֶּׁמֶשׁ שׁוֹקַעַ תּוֹךְ לֶהָבוֹת

„וְהַשָּׁמַיִם כְּמוֹ הָאֶקְדָּח
מִתְלַקְּחִים הֵם בְּכָל הַקְּצָווֹת!..“*)

ויצמן: (שוסע, מטה מעט את אזנו) היאך כתב שם? היאך?

חוה: (חוזרת על שתי השורות האחרונות)

„וְהַשָּׁמַיִם כְּמוֹ הָאֶקְדָּח –
מִתְלַקְּחִים הֵם בְּכָל הַקְּצָווֹת!...“

ויצמן: אבסירד!

ברג: (מעל מטתו) במה לא מצא זה חן בעיניך?

ויצמן: משום שזהו אבסורד ולא יותר! — (שותה את התה).

ליפשיץ: (אחרי לגמו כמה לגימות, חוזר כמו לעצמו) והשמים כמו האקדח"— (בשאלה) האקדח — זהו מין אבן, כמדומה לי?

ברג: (בטון של אכטוריטט, ממטתו) אבן, אבן אדומה...

ליפשיץ: (כאילו זה עתה אינו מסופק עוד בדבר) אבן אדומה, אום—הו...

ויצמן: (מוציא מכיס בגדו קנה־מקטרתו הקטן ומושיטו לליפשיץ) קנה—מקטרתי שלי, ראה —

ליפשיץ: (מתבונן אליו, ממשמש בו בידו ובוחנו בליניו) אה, של אקדח... לגמרי לא־אדום...

ברג: (ממטתו) בנוגע לצבעים—תן לי לשפוט, ליפשיץ... אפשר לך לסמוך על דעתי!...

חוה: למה לסמוך על דעתך דוקא?

ברג: משום שאני יודע את טיב הצבעים; משום שזוהי תורה בפני עצמה שצריכים ללמדה ולהשתלם בה כמי שמשתלמים בכל מקצוע שהוא... להחברה בכלל יש מושג צר ומוגבל מאד בנוגע לצבעים, ואין בזה שום פלא; רק ליחידי סגולה ניתנה עין טובה להבחין בין חליפות הצבעים ודקות צלליהם...

בעצם אין הגונים מרובים כאן על פני האדמה, השמים, אמת שהם יותר עשירים בגוניהם ובצללי גוניהם, אלא (מטעים בקצת גאוה) — שלאו כל אדם נושא את עיניו לשמים...; וכשנתגלגלו הדברים לידי כך, הריני בא להזכירכם שאין צבעי השמים תדירים וקבועים במרום כמו צבעי האדמה אצלנו... אצלנו התכלת תמיד תהא תכלת, לא תחליף את צבעה לעולם; החום הנהו תמיד חום! הירוק—ירוק! ושם — הצבעים מתערבבים, צבע מתחלף בצבע, פושטים צורה ולובשים צורה... זה עתה היו השחקים אדומים, בין רגע — ומראיהם כעין האקדח, (משפיל קולו) לא כל כך אדום...

ליפשיץ: לא כל כך אדום... אום—הו...

ברג: (קם ממטתו אשר ישב עליה, אל ליפשיץ) וכיון שבאנו עד כאן, אגלה לך עוד סוד אחד. סוד אחד מעולם האמנות (נותן קצת אל אזנו ובהשפלת קול לכאורה). ספקות, ספקות אחי! כמו שבכל מקום כך גם בעולם הצבעים אתה מוצא אותם, את הספקות... הם חדרו גם לשם!

ויצמן (קם מעל השלחן; עובר על פני ברג באופן דימונסטרטיבי, קרב אל המטה שנתפנתה, משתרע עליה כמו שעשה ברג: פניו למעלה וידיו מתחת לקדקדו).

ברג: (לאחר שהוא מתבונן בחשד לכל אשר ויצמן עושה, פונה יותר אל ליפשיץ) הרי לך הקשת, קשת שנראתה בענן! אתה יכול ללמוד ממנה כי גם שם, בממלכת הצבעים, יש ספקות עד ליאוש... הקשת! וכי מה היא בעצם? צבור של פסים מרובי גונים כגון: אדום, כחול, ירוק, כתום, וכו', וכו'; אולם נסה־נא להעביר קו ולסמן בין גון לגון, איפה תציג את הקו? מתי פוסק הגון האחד ומתי מתחיל השני? אי הגבול שבין צבע לצבע? הרי לך אילוסטרציה של ספקות! וכי מה — כסבור אתה, שבלי כל סבה לדבר גמרו לילין וכל חבריו, בני המהלך החדש, את חשבונותיהם עם הצבעים, ומושחים שחור על גבי לבן?

ליפשיץ: אכן...

ברג: (מתעודד) וראה גם ראה מה שעוללו עוד הספקות שבצבעים (מתחיל דובר במתינות:) כל פרט מהחברה, כל אינדיבידואום, רכש לו מושג שונה ומיוחד לו מכל צבע וצבע; אנחנו — אע"פ שלא הרחקנו ללכת זה מזה שונים אנו בכל זאת... זרם האינדיבידואליות סחב אתו גם אותנו ומבלי הרגש בדבר נחלקו דעותינו, ואין כל פלא בזה ששקיעת החמה נראית לך ולויצמן במראה ארגמן (משפיל מעט את קולו) ולי כעין האקדח...

האינדיבידואליות המודרנית, אינדיבידואליות זו של עכשו, הרי היא מתהלכת כמחלה ממארת בין שדרות החברה ועושה בה שמות; קרעה את החברה לאלפי־רבבות קרעים ואין להכיר עוד את תארה. סער־מתגעש התחולל על פני הר־שלג ענקי; נחו להם פתיתי השלג במנוחה, בשלום דבקו אחת לאחת, זו על גב זו — והנה זה בא והפריד בין הדבקים, נשף בהן ופזרן לכל רוח... הנה הן עפות הפתות! כל אחת לבדה, כל אחת יחידית — בדרכה... הנה הן עפות: צחרחרות ובודדות... (מתוך תרעומות) אני — אין דעתי נוחה מחיה־רעה זו, אע"פ שאיבסן נושא ברמה את דגלה.

ליפשיץ: אבל—

ברג: אבל! אבל! המעט לך זה? לא אתם הנכם החלוצים הראשונים, מחפשי האמת הטהורה והצרופה; יודעים אנו מה טיבם של הני אינשי, משום שגם אנחנו היינו כמותכם... היינו — אלא שחדלנו כבר מהיות! וכולכם עוד תבאו, כולכם, (באירוניה) כל אוהבי האמת הטהורה, הצרופה והדיקנית... הדיקנית! זהו העיקר אצלכם, ואתם שכחתם שמתוך חטוט וחפוש מרובה כדי למצא את כל הבהיר לעין וכל הנכון — צפה ועלתה הערפליות; מתוך התעמקות יתרה בצבעים צץ הדיקדנס בעולם הצבעים... ליאונד אנדרייב כותב כבר ספור: Красный смѣхъ! (השחוק האדום).

ליפשיץ: אמת...

ברג: רצה אנדרייב להיות דיקני ביותר, טבעי יותר מדאי — והתעמק כל כך בהצחוק שלו, נתח אותו לאבריו עד אשר ראה, ראה ממש בעינים, שהוא אדום —

ליפשיץ: באַ!

ברג: על כרחנו אנו נגרפים עם הזרם החדש; בדורות הללו — התחיל כל אחד מביט בעיניו הוא, מרגיש בלבו הוא, כל אחד — ואספקלריתו המאירה לו לעצמו...

(עוד יבא).

*) ארבע השורות הללו הן פרודית של שיר אחד „המשוררים“ דהאי שעתא.

ד"ר שמעון ברנפלד:

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

י"ג.

חכמי אומות העולם העוסקים בחקר היהדות מטריחים את עצמם מתוך נגוד פנימי, נפשי לעם ישראל להפחית את מעלתה ואת חשיבותה באיזה אופן שיהיה.

אחת מסגולותיה של היהדות המעוררות בלב כל אדם מבין רגש של תמהון ושל יראת־הכבוד היא בלי־ספק הנבואה. זהו חזון אנושי יחיד במיני. גם לשאר העמים קמו לפעמים חוזים וקוסמים, רואים ומגידי עתידות, או נואמים עממיים, חכמים ומנהיגים, וככר נסו לדמות את נביאי ישראל הנעלים לאחת מן הכתות האלה. אבל אפילו אם ימצאו כה וכה איזה דמיון, איזו השואה מצד נביא ישראל לאנשים שכמותם בקרב שאר האומות, הנה ותהיה ההשואה תמיד רק חיצונית, ארעית, בלתי מספקת. במעלת הנבואה, כפי שהתפתחה בסוף ימי בית ראשון, בדור גלות בבל ובתקופה הראשונה לשיבת עולי הגולה, במעלה זו נתיחדה האומה הישראלית, וזוהי אחת מסגולותיה המוסריות היותר נעלות.

חכמי או"ה, שאינם רוצים להודות בחשיבותו ההסטורית של עם ישראל, משתמשים באמצעים שונים, כדי להפחות ולהקטין מעלת הנבואה. הנה ארנסט רינן, למשל, מצא בהשקפתו על התפתחות היהדות בימי בית ראשון, כי הנביאים עכבו את ההתפתחות המדינית של העם העברי וגרמו שלא נתכצר לו שלטון מדיני תקיף וקיים. תביעותיהם המוסריות התדיריות, שהיו „מוסריות ביותר", לא התאימו להמציאות, להעובדות והמעשים. מתוך שדאגו כל־כך לחיי־עולם, לשלטון המוסר ולצדק עולמים, לא הבינו לצרכי חיי־שעה, לצרכיה המדיניים של החברה המדינית. משפטו של רינן על הנביאים נובעת בעיקר מדעות שפינוזא, אשר מתוך הבנה מוטעת בהסטוריה הישראלית השוה את הנביאים אל הכהנים הקלווינים שהיו בימיו, אלו הדימגוגים הדתיים הקנאים, שהיו מטרידים כל הימים את אנשי השררה בהולנד בהפצרותיהם, „לבער את הרע מקרב העם". אלא כי רינן המתיק מעט את הדין, ולא דימגוגים דתיים היו הנביאים לפי סברתו, כי אם „אנשי הרוח", שהגבירו את „הרוחניות" על צרכי החיים המדיניים והחלישו בתביעותיהם המוסריות את השלטון המדיני.

וקצת חכמים מאו"ה הודו במעלת הנבואה, כשהיא לעצמה, אלא כי קשה היה להם להסכים לחשיבות ההסטורית של האומה הישראלית, אשר הקימה אנשים כאלה, ולכן עשו את נביאי האמת והצדק לפרטים בחיי העם, לפרטים היוצאים מן הכלל. הנביאים היו לפי דבריהם „ענקים בדור של ננסים". גם השקפה זו יסודה בהשגה מוטעת. בודאי עלו הנביאים בגדולתם המוסרית והרוחנית על כל בני דורם והצטיינו באופן מפליא בהלך רעיונם ובסקירתם על דבר הערך הנצחי של האדם בכלל ושל העם העברי בפרט. אבל האנשים האלה הלא מעם ישראל יצאו ומכחותיו המוסריים ינקו. באמת אין באדם גדול אלא מה שיש בעם בכללו. בו מתקבצות ומתרכזות כל אלו התכונות הנפשיות האפשריות בעם, הנמצאות בעם רק בהכנה, והיו לכח נמצא בפועל, לכח מניע. הניצוצות הפזורים בעם (בזמן ובמקום) מתאחדים באדם גדול אחד לאור גדול, מאיר ומבריק ומחמם. הנביא מצא גם בדורו כמה אנשים, שאמנם לא היו דומים לו בכשרונו הנעלה, אבל בודאי היו מסכימים לו בכל לבם ונפשם. האידיאל של צדק־עולמים, של האושר המוסרי הנצחי, לא מצא בהם את מבטאו; אבל הם הבינו את מושגו ושמחו לקראת בשורת־הישע הזאת, ומה שלא מצאו הנביאים בבני דורם מצאו בבני הדורות הקודמים—אותו „סבל הירושה" המוסרית שנשא העם על שכמו מדור לדור. לא דבר ריק הוא, כי מוצאים אנו בהתפתחות הנבואה את החיק הנצחי הנמצא בכל חזיון מוסרי ורוחני: התקדמות והשתלמות מדור לדור עד הגיעו למרום גדולתו. (נביא הגולה הנקרא בשם ישעיה המצטיין בבשורת הישע לישראל ולהמין האנושי בכלל היה כליל הנבואה). ואחרי כן, כאשר גמר הכח ההסטורי הזה את פעולתו והגיע לסוף תעודתו, התפתח אחורנית—כלומר: הוא פנה מקום לכח מוסרי חדש, מתאים לצרך הזמן ולמושגי בני הדור. ואמת הדבר, כי מעולם לא יצא האידיאל הנעלה של הנבואה לפעולה בשלמותו, מה שהוא תמיד בגדר הנמנע לאידיאל אנושי. אבל זהו טבעו של אידיאל גדול, שהוא מרבה את תביעותיו ואיננו מתחשב עם המציאות ועם תנאי החיים. ודוקא בהפלגתו המרובה הוא כח מניע גדול מאד. ובמדה שהיא בגדר האפשר הוא משפיע ופועל.

בבית מדרשו של פרידריך דיליטש למדו חכמי אוה"ע בימינו טענה חדשה, כדי להפחית מעלת היהדות הנביאית: הנבואה, אומרים הם, אינה קנין ישראל מקורה, אלא זוהי תכונה משותפת לכל העמים השמיים, ואלו העמים הקודמים לישראל בתרבותם קודמים לו גם במעלת הנבואה. נביאים הם מוצאים גם בחיים הצבוריים של עמי אשור ובבל, בקרב עמי כנען, יושבי הארץ מקודם, ובקרב שבטי הערביאים. כמותם קמו בדור מאוחר גם בישראל. הנה, למשל, קורניל, אשר בכלל הודה בחשיבות הגדולה של הנבואה הישראלית אומר (בספרו „הנבואה הישראלית" עמוד 12) כי ארץ מולדתה של הנבואה היא ערב. וראיתו לזה, כי הפעל „נבא" אין לו שרש ומקור בעברית. חוקרי הלשון (עיין אוצר המלים לכה"ק של גיזיניוס מהדורה ט"ו ערך „נבא") גוזרים מלה זו מערבית, שמובנה קול דממה דקה ומזה: להודיע מה. בעצמה מובן מלת נבא הכרזה; באשורית ענין מלת „נבו", קריאה, הודעה, קריאת־שם; ומזה בבנין פיעל „נמבו": ספוד. הכנוי „נביא" מאוחר הוא בקרב היהודים, כעדות כותב ספר שמואל עצמו (שמואל א ט' ט'). ומשם נביא בנו אחרי כן את הפעל „נבא" או „התנבא". ועל פי הדברים האלה החליטו החוקרים, כי מקור הנבואה היא מן החוץ, וכן כתב, למשל, גריסען (בספרו „מבחר ספרי הברית הישנה" ח"א עמוד 38) בפשיטות.

ולעומת דעה זו, יש דעה אחרת של ההולנדי אברהם קונן, ולו הסכים וולהויזן, כי מקור הנבואה הוא בכנען. כלומר: בני ישראל לא ידעו את הנבואה, טרם נכנסו לארץ, אלא למדוה מעמי כנען, יושבי הארץ מלפנים. ורוב החוקרים המסכימים להשערה זו מביאים ראיה מאליהו הנביא, אשר לפי ספור המקראות לא היה מישראל, כי אם מתושבי־הגלעד, כלומר: מבני התושבים, ילידי הארץ, ולכן נקרא אליהו בשם התשבי. אל תקרא תשבי, אלא תושבי, שהרי עיר „תשב" או „תשבה" כדעת קצת חוקרים (ע"פ מה שנמצא בספור טוביה א, ב.) לא נודעה לנו (עיין אוולד בספרו „תולדות עם ישראל" (ח"ג עמוד 486), שלפי דעתו היה אליהו מעיר תשבי בגלעד, וכן מנסח תרגום השבעים „מתשבי" ויוסיפוס כותב בפשיטות, כי עיר בגלעד נקראה כן (קדמוניות ס"ח י"ג ב).

נגד החוקרים והתיאולוגים המקטינים מעלת הנבואה, או

מיחסים אותה למקור־חוץ. יצא כעת התיאולוג אדוארד קיניג (E. König) בספרו: הנבואה בספרי הברית הישנה והחקירה ההסטורית בימינו*), הוא נלחם בכלל עם המנהג החדש שנשתרש בימים האחרונים בחקירת התקופה ההסטורית הקדומה (הביבלית), כי השערות נעשות תיכף ודאיות. מביאים תחלה השערות קלושות, שעדיין לא נתקיימו על ידי הוכחות ברורות, ותוך כדי דבור נעשות אלו ההשערות כהלכות קבועות, כאילו לא יפיל בהן הספק והפקפוק.

אידוארד קיניג הקל אמנם לעצמו את הדבר יותר מדי. הוא אינו מודה כל־עיקר בבקרת הביבלית, וכל ספיר מכה"ק נכתב לפי דעתו באותה התקופה הקדומה, שלה מיחסת המסורת זמן חבור הספרים הקדושים. הנה, למשל, בנוגע לכנוי „נביא" שלפי עדות הביבליאה עצמה לא היה מצוי בישראל בזמן קדים, אלא היו קוראים „לנביא היום"—„הרואה". על זה משיב קיניג, כי על כל פנים לא יתכן הדבר הזה, שהרגילו רק בזמן מאוחר הרבה לדורו של שמואל בכנוי הנביא, שהרי הכתוב עומד ומעיד. כי נקרא גם אברהם בשם נביא (בראשית ב, ז). ועתה איך נבין הדברים בספר שמואל: „כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה"? על זה משיב קיניג: הנה בנוסח של תרגום השבעים נמצא: כי לנביא—העם יקרא (בקל ולא בנפעל) לפנים הרואה. והכונה בזה, כי כנוי נביא הוא קדים מאד בישראל, אלא שהמון העם היה קורא לנביא בשם הרואה. הכנוי רואה לנביא היה רק עממי. וכותב ספור שמואל, המוסר לנו בלשון העם את שיחות שאול עם הנערות שיצאו לשאוב מים, השתמש בכנוי העממי הזה, וכדי שיבין הקורא, מה מובן שם זה, ברר לנו, כי העם היה קורא לפנים לנביא רואה.

איני מוצא בזה חקירה חשובה כל־כך, לדעת אם שמשו שני הכנויים האלה בבת אחת. דעתי נוטה, כי בזמן מן הזמנים (לפי סברתי: בזמן מאוחר) בודאי היו שני השמות נוהגים, כי כן דרך התפתחות המושגים והכנויים, לא ביום אחד הם מתפתחים, אלא במשך הזמנים. ובודאי, כי יש לכנויים גם תקופת־המעבר. אבל קיניג רוצה להוכיח, כי נוסחת השבעים עיקר, שאלמלא כן אין מובן לדברים האלה, כי מה ענין „כי לנביא היום"? בכל אופן יהיה מן ההכרח לנקד מלת „לנביא" בסמיכות (וזה אמנם איננו מוכרח). ועוד הוא מחליט (עמוד 9), כי אין מדרך המקרא לשמש במלת „היום" במובן כעת (שכח דברי המקרא: אשר יאמר היום בהר ה' יראה, בראשית כ"ב י"ד) וגם הריתמוס של הכתיב אינו מסכים לנוסחת השבעים, שיהיה טעם הדברים כן: כי לנביא—העם יקרא לפנים הרואה. אבל בכלל אין חקירה זו עיקרית כל־כך.

יותר חשובה היא החקירה במהות הנבואה הישראלית. בדבר התהוותה יש להבדיל בין הנבואה—אחת היא, באיזה שם יקרא לה—בדורות הקדומים, שאז היתה באמת בשנוי הצורה משותפת לכל העמים, ובין הנבואה לפי מושגה בימים המאוחרים, בזמן שהיתה כבר לכח מוסרי לאומי יחיד במינו. מן הנבואה הקדומה ועד הנבואה בתכלית התפתחותה יש בודאי דרך של הדרגה והשתלמות. כי באופן אחר אי־אפשר להבין התהוות הענינים. שהם נביא בפני עצמו אינו מבטא את מושג הנבואה הישראלית בסגולתה היותר נעלה. כתבי הקדש מספרים גם על דבר נביאי הבעל. ועל כרחם אנו למדים מזה, כי לכל עבודה אלהית היתה גם נבואה באיזו צורה שתהיה. הנבואה המקושרת כל־כך אל יראת האלהות ועבודתה, המגידה לאדם חפץ האלהות ותורת עבודתה, המגלה עתידות בשם האלהות, — הנבואה הזאת היא הקדומה בזמן, היא שייכה לעם קדום בתרבותו ברור לנו, כי עמי אשור ובבל וכן עמי כנען, קדמו בתרבותם לעם ישראל—אלא כי העם העברי גדל אחרי כן עליהם. ולפיכך גם הנבואה של הגיות קדמה לנבואה של היהדות. וכשם שעלתה היהדות בהתפתחותה על הגיות במושגים הדתיים, כן עלתה גם הנבואה הישראלית על זו של הגויים. זהו יתרון ההצטרפות. ואולם לבסוף הגיעה הנבואה הישראלית למעלה מוסרית גדולה מוחלטה. לנבואה זו אין שום שייכות עם הנבואה הקדומה, הטבעית, הפשוטה. זוהי התרוממות הנפש האנושית במוסר ודעות שאינה בגדר התפתחות הטבעית, אלא בגדר התגלות האלהית. זוהי גלוי שכינה בנפש האדם.

מנביאי ישראל, אשר השפיעו במדה מרובה על התפתחות המוסרית, ולרוב גם על החיים המדיניים של האומה, נצב לפנינו תחלה הנביא שמואל (ע"ד משה אבי הנביאים לא אדבר בזה). אישיותו של הנביא הזה היא גדולה ומצויינת. אמנם אין אנו יודעים להבחין בדיוק, מה היא ההיסטוריה בספור מאורעותיו ומה היא אגדה. אבל לא בזה אנו דנים. אנו מסתכלים בנביא הזה, כפי אשר תציירהו ההיסטוריה הישראלית בכתבי הקדש. ודבר ברור הוא, כי שמואל הנביא איננו בעיקר הרואה על פי המושג הרגיל. אלא המנהיג המדיני והמוסרי. על פי הציור בספורי כתבי הקדש היה שמואל שופט, ומושג השופט הוא המושיע והמנהיג המדיני. הוא, אחרון השופטים, עלה על אלו שקדמו לו, כי השאיר אחריו דבר קיים, באופן כי נשארה השפעת הנהגתו קבועה לדורות. היו לפניו שופטים בישראל, אשר הצטיינו ברוח גבורה ונלחמו עם אויבי העם העברי בעוז. אישיותם היא נפלאה ביותר, אלא כי פעולתם היתה לשעתם. אבל שמואל לא היה גבור מלחמה, כי אם מנהיג מדיני. בימיו נתאחדו לעם כל שבטי ישראל (כלומר: שלש קבוצות של שבטים שמיים: יהודה עם השבטים החונים על דגלו בדרום; אפרים עם השבטים הסרים על משמעתו בצפון; גלעד וכל השייך לו מעבר לירדן). ראשית ההיסטוריה של האומה הישראלית היא בזמנו. ולפיכך אין זה אלא זיוף ההיסטוריה, אם נדמה את שמואל, שבמקרה היה גם רואה או נביא, אל נביאי הגויים. אם השם הוא אחד — המושג הוא בודאי אחר.

באיזו פרטים תוכל הבקרת הביבלית להאיר אור ולשנות במשפטנו על אודות שמואל הנביא מן המטבע שטבעה ההיסטוריה הביבלית. אבל אין אנו דנים על דבר התמצית ההיסטורית אשר בספורים האלה ואין אנו כותבים סנגוריא לשמואל הנביא. זהו ברור, כי ספורי כה"ק לא אמרו לצייר אותו בתור „רואה" גרידא, בתור חוזה ומגיד עתידות; בתור „איש־אלהים", „איש־הרוח"; בתור משרת המזבח. כח הנבואה שבו היא בעיקר כח ההנהגה המדינית, מה שמבדיל בינו ובין השופטים שקדמוהו, שלא היו נביאים, היא בשנים: א) הוא היה, כנראה, בין עובדי עבודת המקדש (שייכותו לעבודת המקדש נמסרה לנו בודאי גמור) ב) בימיו הגיעה כבר ההתפתחות המדינית של שבטי ישראל לידי מדרגה חשובה, וכבר חש צורך גדול בהנהגה מדינית קבועה, שהוא יסד אותה בצורת המלוכה הקבועה. אלא שלפי המסור לנו בספורי־מאורעותיו התנגד תחלה לזו. אין כאן המקום לבקר ולברר, מה הוא עצם הסטיריה בספור המאורע הזה.

---

*) בגרמנית: „Das alttetstamentiche Prophetentum und die moderne Geschichtsforschung, 1910.

ומצאנו, כי כמה דורות לשמואל קדמה ד ב ו ר ה, שגם היא נקראה בשם „אשה נביאה", „והיא שפטה את ישראל בעת ההיא".

בכל הגויים היה שגור בתקופה קדומה, כי קמו נשים בתור נ ב י א ו ת. ומעלה גדולה יחסו לאשה בנבואה יותר מלאיש. בכלל היתה האשה לפעמים קדושה ונערצה בעיני העמים הקדמונים. אין שום עיכוב ומניעה בדבר לחשוב, שגם דבורה היתה נביאה במושג זה אבל לא בא הספור הביבלי ללמדנו, מה עשתה בתור נ ב י א ה, כי אם בתור ש ו פ ט ת, שהצילה את ישראל מכף אויביו.

בימי המלכים היתה עוד תקופה חשובה, שבה גברה השפעת הנביאים על החיים הצבוריים של ישראל — בימי א ל י ה ו ותלמידו א ל י ש ע.

החוקרים החדשים המיחסים מקור הנבואה לעמי כנען מטעימים ביחוד יחוס מולדתו של אליהו. א ל פ ר י ד י ר י מ י א ס (אחד החוקרים היותר קיצוניים מבית מדרשו, של פרידריך דיליטש) מחליט (בספרו „ספרי הברית הישנה מתוך הארה של הקדם הישן), כי אין שני הנביאים האלה מיוחדים לישראל, ולא נביאי ישראל היו, אלא נביאי העמים בפלשתינה ובמדינות הקרובות אליה. „הנביא אליהו היה בקי בעניני ציר וצידון לא פחות מבעניני ישראל, ונראה כי היה אזרח צור". ואיזו אסמכתא להשערה זו? בספור המאורעות של אליהו נאמר רק, כי בשנת בצורת הלך הנביא צרפתה אשר לצידון, ושם צוה אלהים אשה אלמנה לכלכלהו. יותר נפלא הדבר מה שמצאנו, כי אמר לו האלהים (מלכים א י"ט,טו): „לך ש ו ב (על מלה זו עמד כבר רש"י בפירושו) דרכך מדברה ד מ ש ק. ו ב א ת. ו מ ש ח ת. א ת. ח ז א ל ל מ ל ך. ע ל א ר ם". משמע מזה, כי היתה להנביא השפעה עצומה על הענינים המדיניים בארץ זו. הדברים האלה קשים מאד להולמם, אבל אין ספק כי מחוברים הם לזה שמסופר על א ל י ש ע, כי בא באחד הימים לדמשק, והמלך בן־הדד שלח אליו את חזאל לשאול אותו בדבר חליו: „בנך בן־הדד שלחני אליך לאמר. האחיה מחלי זה"? תשובת הנביא ושאר דבריו עם חזאל (אשר מהם נראה, כי השיא אותו עצה להרוג את בן־הדד ולמלוך תחתיו) אינם מחוורים לנו מצד תכנם המוסרי" *).

*) יש להתבונן בתשובת הנביא לחזאל (מלכים ב' ח', י'): „לך אמר־לו (כן הוא הקרי) חיה תחית והראני ה' כי מות תמות". בכל אופן אי להאמין, כי נתכוון הנביא לשקר, או כי למד את חזאל לשקר. אלא מובן הדברים כן הוא. המלך שלח לשאול אם יחיה מ ח ל י ו ז ה. ועל זה השיב הנביא, כי חיה יחיה (מחליו לא ימות). אבל הראני ה', כי מות ימות על פי סבה אחרת. אחרי כן הוסיף עוד ואמר לחזאל, „הראני ה' אותך מלך על ארם". חזאל הבין רמזי הנביא להמית את המלך, שהיה שוכב על מטתו, וימלוך תחתיו. אין אנו יודעים, מה פה מסרת הסטורית ו ע ו ב ד ה, ומה היא ס פ ו ר א ג ד ה. וכל אדם יוכל לדרוש את הדברים כהבנתו. אבל ירימיס הוסיף עוד השערה, שכמעט נחשבה בעיניו בתור ו ד א י ג מ ו ר. אלישע הלך במתכון לדמשק לאבד את הדינסטיה המולכת ולהמליך במקומה את בית חזאל, כאשר עשה גם בשומרון: באבדן בית עמרי. ולא הנגוד מצד עבודת ה' לעבודת הבעל, שהיתה נמשכת והולכת מימות אליהו ואילך, גרם למאורעות האלה, אלא במדינות האלה היתה מפלגה מדינית בעלת־ברית אשור, ובראשה עמד אלישע וכל מה שנעשה בשומרון ובדמשק באבדן הדינסטיות לא נעשה אלא מתוך ה פ ו ל י ט י ק ה ה ח י צ ו נ י ת, כדי להגביר את ממשלת אשור במדינית האלה. קיניג שואל בצדק: והיכן ה ר א י ו ת להשערות כאלה? הרשומות האשוריות שנתגלו בימים האחרונים גרמו לערבוביא במוחם של החוקרים המבקשים ח ד ו ש י ם בכל אופן.

חבל, כי גדש גם קיניג את הסאה בקיצוניותו המרובה לצד השני, ולכן החליש בעצמו את כח סברותיו המתונות. הוא מסרב לראות בנבואה הישראלית כח של התפתחות ארוכה, מה שהוא דבר טבעי, ובהיותו תופש מרובה, איננו תופש כלום. אי אפשר להקיף במושג אחד את כל הנביאים שקמו לישראל הנודעים לנו מתוך ספורי כתבי הקדש ולהשוותם כלם במעלה. קיניג הוא קונסרבטיבי במקצוע זה אפילו יותר מכתבי־הקדש עצמם. הנה, למשל, בספור מאותו „איש־אלהים" אשר בא מיהודה לנבא על ירבעם ומה שאירע לו עם אותו הנביא הזקן אשר ישב בבית אל. כותב הספר הזה שלב בתמימותו ובמדת ישרו את המאורע הזה לספרו ולא שלח ידו למחוק כלום מן הציור הזה. לא היתה כונתו לגנות את הנביא הזקן מכל וכל; כאילו היה נביא שקר. אבל גם אותו זקן וגם איש האלהים הבא מיהודה אי אפשר להעמיד בשורה אחת—כמובן, אפילו לפי הציור בכתבי הקדש—עם הנביאים שקמו לישראל בסוף ימי בית ראשון ובימי גלות בבל. כשם שמקלקלים רוב החוקרים את השורה, כדי להפחית בכלל את מעלת הנביאים הגדולים (וביחוד הוסיף על כל אלה שקדמוהו וילהוזן בחבורו על ה ד ת ה י ש ר א ל י ת־ה י ה ו ד י ת שנדפס בשנת 1906 בתור הקדמה לספר „תולדות הדת המשיחית" למחברים שונים בקובץ Die (Kultus der Gegenwart) כן קלקל קיניג הרבה את השורה, בעשותו כנוי „נביא" למין עיקר־אמונה.

(סוף יבא)

אביהב.

מִקָּרוֹב וּמֵרָחוֹק.

IV.

בשעה שכל העולם היהודי ברוסיה שרוי בצער ודואג לגורל בתי־הספר הבינונים של היהודים, לאחרי שניטלו מהם זכיותיהם, ולהשכלת הדור החדש, לאחרי שנקבעה נורמה פרוצנטית גם בבתי ספר פרטיים, בשעה זו כל הרהורי נתונים ליהודי ברדיצוב.

לכל השאלות שבעולמנו והקושיות שבחיינו יש לנו משכבר הימים תירוץ מספיק מן המוכן: עבדים היינו ועבדים הננו. כך היא דרכה של הגלות: אנו עמלים ובונים ובאה רוח רעה והורסת ועוקרת את כל בנינינו משורש, ואנו צריכים שוב להתחיל ולבנות מן היסוד. עד שיצאה הגזרה החדשה של שווארץ ידענו שעתידות—עכ"פ יכולות—עוד גזרות רעית להתחדש עלינו, ועכשו לאחרי שיצאה הגזרה יודעים אנחנו שגזרה עבירא דבטלא. כבר הורגלנו ביסורין, ואין בכח שום גזרה שבעולם להפתיענו בפתאומיותה. וכמו שצרת רבים חצי נחמה היא ליחיד כך צרותיהן של דורות רבים חצי נחמה הן לדור שלם. כל זה בנוגע לכלל ישראל. אבל יהודי ברדיצוב אם עליהם תעבור כוס הגזרה החדשה.— אנה הם באים ובמה יתנחמו? הגעו בעצמכם, יהודים מוציאים את עצמם מן הכלל, עושים בעצמם ליהודים כמעשה הרשעים שבאומות העולם, גוזרים שלא לקבל יהודים למורים בבית־הספר שהם מיסדים בשביל בניהם, גוזרים על השבת בבית־הספר שלהם, מוליכים בידיהם את בניהם למולך ומחנכים אותם לבעוט בכבוד עמם, מוכרים את בכורתם ויורקים בפני עצמם— ובלבד שיזכו לנזיד עדשים בשביל בניהם, והנה נהפכה הקערה

על פיה ונשפך הנזיד. במה ינחמו יהודים כאלה? ולאן יוליכו את חרפתם, חרפת יהדותם מצד זה וחרפת בעיטתם ביהדות מצד זה? שמא תאמרו יש להם תקנה, אם יצאו בעצמם או יוציאו את בניהם לגמרי מכלל ישראל, — לא תהיו אלא טועים. מומרי אודיסה יוכיחו. לאוניברסיטה האודיסאית נתקבלו כל האינם יהודים שחפצו להכנס. נתקבלו גם יהודים, כמובן במספר מתאים לנורמה הפרוצינטית, והמומרים—עשרים ותשעה במספר—לא נתקבלו עדיין. הימים הראשונים היו טיבים מאלה גם לגבי מומרים. שונאי ישראל מתחילים, כנראה, להבחין בין זאב לכלב. כתחילים הם להחזיק בכלל: קשים מומרים לאומות העולם כספחת. כי לא הרי המומר בימינו אלה כהרי המומר בימים שעברו. המומרים הראשונים אם גם לא היו מאמינים בדת החדשה ולא נעשו בנים לעמם החדש, הרי עכ"פ ברתם ובעטם שלהם בעט: בלב שלם. וכלום דרוש יותר מזה, כדי להקרא אדם ולקבל זכיות? כל הבועט ביהדות וביהודים הרי הוא כאלו מודה בגיות כולה. אבל המומרים דהאידנה כלום בועטים הם ביהדות וביהודים? את היהדות לא ראו, לא חלו ולא הרגישו גם קודם להמרתם ולא היה להם במה לבעוט. וביהודים בודאי אינם בועטים בהמרתם, עכ"פ אין היהודים בועטים בהם אחרי המרתם. רוב המומרים בימינו אלה נשארים בביתם בנים חביבים לאבותיהם היהודים, ויש שגם מתוך ה„קהל" היהודי אינם יוצאים, הקהל אינו דוחף אותם ואינו מתרחק מהם. כבר „זכינו" לראות באותה אודיסה המבורכה יהודים בעלי בתים חשובים בעדתם באים עם בניהם המומרים לאספות חובבי-ציון.

ובעיר ב. בפלך חרסון משמש במשרת רב-העדה אדם אחד — אומרים עליו שהוא אדם הגון, — שבתו, או בת אשתו שגדלה בביתו והיתה לו לבת, המירה ונשאה לאינו יהודי, והיא ובעלה וצאצאיהם הגוים הקטנים יושבים בית אביה „הרב". וכשהרב נוסע מעירו לרגלי עסקיו, — חותנו זה, בעל בתו המומרת, ממלא מקומו. דבר כי יפול בעיר, סכסוך כי יפול בין החברה קדישא ובין הבא לקבור את מתו — באים הנגבאים והנוגעים בדבר ל„ממלא-מקום הרב", שבמעט ש„התבולל" בין היהודים. לפנים בישראל אמרו: קשים גרים לישראל כספחת. עכשו אינם מרגישים גם שקשים מומרים לישראל כספחת, כשהם נשארים בתוך המחנה. נטשטשו הגבולים בין יהודי לאינו יהודי מתוך המחנה. נמחקה צורת היהדות של היהודי ושוב אין הבדל בין יהודי שנשאר ביהדותו, כביכול, ובין יהודי מומר. ולמה איפא יזכו המומרים לחיי העולם הזה?...

התעכבתי יותר מדאי על שאלת ההמרה בישראל. מפני ששאלה זו עומדת עכשו אצלנו על סדר היום. שמענו ע"ד עשרים ותשעה מומרים מאודיסה, ומי יודע, כמה כמותם בערים אחרות. ומי יודע, כמה עומדים על פרשת דרכים בתקוה למצא דרך להשכלה גבוהה, כלומר: למקצוע של עבודה ופרנסה, בעורם ביהדותם, וכשיוכחו שנכזבה תוחלתם ימירו גם הם. ומה אנו עושים בשביל לכבד את היהדות על הדור הצעיר? ומה אנו עושים בשביל להקל מעל הדור הצעיר את מלחמת החיים בתוך היהדות. מה אנו עושים בשביל הצעירים, ששערי החכמה ננעלו בפניהם במדינתם?

הנה מג'יניבה יצאה קריאה ליסד אגודה לתמיכת התלמידים היהודים מרוסיה, המוכרחים לנוד לארצות המערב ולדפוק על שערי האוניברסיטאות. הישמע העם לקול הקריאה? הישימו לב ראשי החברות הגדולות שלנו ברוסיה ומחוצה לה לצורך גדול זה המנסר בעולמנו זה שנים רבות? לו היתה לנו אך מעט איניציאטיבה, לו היה לראשי החברות הגדולות שלנו אך מעט מחוש פוליטי-לאומי, האם לא היינו יכולים לסדר את כחותינו המתבזבזים לכל רוח ולהספיק את צרכי השכלת בנינו? עוד מעט ותמלאינה כל האוניברסיטאות שבשוויץ יהודים רוסים. האוניברסיטאות שבגרמניה כבר מצאו דרכים לגדור בפני נדירה בהמון של היהודים מרוסיה. עוד מעט ויבקשו וימצאו גם האו-ניברסיטאות שבשווייץ החפשית דרכים כאלה. כלום מחויב ויכול העם השווייצי הקטן להספיק השכלה גבוהה לכל היהודים מרוסיה, המרובים ממנו במספר? ואילו התאחדו החברות הגדולות שלנו העובדות זו בכה וזו בכה לחברה אחת „כל ישראל חברים", שתהא ראויה לשמה, האם לא יכלה חברה כזאת להשתתף על חשבון העם היהודי בכלכלת של איזו מן האוניבר-סיטאות שבחו"ל, ששעריהן פתוחים לרוחה בפני יהודים זרים, ולא היה העם היהודי זקוק לחסדי עמים אחרים קטנים ממנו? אולם מחשבה זו, יודע אנכי, רחוקה יותר מדאי מן המציאות שלנו. הצעד הראשון שאנו צריכים ויכולים לעשות הוא סדור תמיכה לתלמידים, תמיכה שלא תשא עליה חותם של צדקה לעניים הפושטים יד. בכל עם ועם רוכשים להם היחידים את השכ-לתם לא על חשבון עצמם אלא על חשבון הכלל. האוני-ברסיטאות אינן מתפרנסות משכר הלמוד בלבד. יודעים הם כל העמים, שהשכלת היחידים היא ענין לעם כולו, והכלל כולו מספיק את צרכי היחיד. אילם האם לא תשאר קריאת האגודה מג'ניבה כקול קורא במדבר, — התנסה חברת מפיצי השכלה למשל, לבא במשא ומתן ע"ד זה עם החברות הגדולות של היהודים בחו"ל?..

אבל חברת מפיצי השכלה והחברות שבחו"ל התומכות בה יותר משהן דואגות להספקת השכלה כללית להעם הן משתדלות למעט בלמודים עבריים בבתי הספר הנהנים מהן. זה לא כבר הודיעו העתונים, שחברת מפיצי השכלה התחילה משנת-למוד זו לתמוך עוד בבתי תלמוד תורה בעירות קטנות אחדות, ובין העירות שנתפרטו נמנתה גם העיר ליובר, פלך וואהלין. והנה כותבים לנו מליובר:

„כשמחליטה החברה לתת תמיכתה לבי"ס זה או אחר, הרי היא שולחת קודם כל למפקחי ביה"ס פרוגרמה דוגמתית, שבה היא דורשת להגביל ביותר את הזמן הקבוע ללמודים העבריים, משש שעות למוד ביום היא מנחת רק שתי שעות ללמודים העבריים. אחרי כי שולחת החברה את אחד מצוריה לבקר את ביה"ס. והיה אם אחד המורים המכהנים בביה"ס חשוד מעט בלאומיות ובחבה יתירה ללמודים העבריים. ושלחה החברה פקודה למפקחים לפטרהו ממשמרתו, ואם לאו — והפסיקה החברה את תמיכתה לביה"ס. גם פה בליובר נתקבל צירקוליאר כזה „ממפיצי השכלה" עם פרוגרמה דוגמתית, כן גם פטרו ממשמרתו את מנהל הת"ת מר ל. מפני שנחשד בעיני מר שטרשון, שבקר את הת"ת מטעם החברה, בנטיה „יתירה" ללשון העברית. ועובדות כאלה היו גם בערים רבות אחרות בסביבותנו". וגומר הכותב: „תמה אנכי על מפקחי בה"ס שלנו, שלרובם היה החנוך העברי הלאומי עיקר המטרה של יסוד ביה"ס, למה לא יאמרו להחברה: „שקילא טיבותך ושדי אחיזרי". תמה אנכי עוד יותר על הלאומיים שלנו העוברים על עובדות כאלה בדומיה. האומנם שכחו גם ראשי התנועה הלאומית, גם מפקחי בתי הספר וגם המורים את המטרה העיקרית שיש לנו בחנוך הדור הצעיר? האומנם שכחנו כולנו את המטרה ואנו מותרים עליה מפני „האמצעים"? — —

תלונות כאלה על חברת „מפיצי השכלה", שהמלמדים זכות עליה תולים אותן ביק"א המענקת „אמצעים" לחברה זו על

חשבון המטרה, — תלונות כאלה כבר נשמעו לא אחת. ונראה הדבר, שיש יסוד להן. דבר אחד ברור וגלוי על כל פנים, אין דעת המורים בבתי הספר והת"ת הנתמכים ע"י החברה ואין גם דעת המפקחים נוחה מפרוגרמת הלמודים הנקבעת מטעם החברה. וועד החברה, כדין כל מיסד ביורוקרטי, אינו מתחשב עם דעת הקהל. לרגלי זה מתעוררים בכל בתי־הספר הנתמכים ע"י החברה הכוכים ותגרות בין המורים. יש מורים נאמנים להפרוגרמה ויש מורים מורדים או נוטים למרוד בה. צריכה החברה להושיב ועד של חכמים ומורים מומחים, שיצא להם מוניטין בעולמנו. ופרוגרמה דוגמתית, שתעובד ע"י ועד כזה התקבל על דעת הקהל, ואולי תוכרח אז גם יק"א ע"י דעת הקהל להודות בפרוגרמה זו — אם גם הלמודים העבריים יתפסו בה מקום יותר גדול מן הדרוש לפי דעת אפוטרופסי היהדות שבפריז.

ושוב אני מוכרח לפגוע ב„ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית", אף־על־פי שכבר התחילו „מרננים" אחרי „העולם" וכת דיליה, שהם מתנגדים לשפה ולתרבות העברית. כלום לא יכלו העומדים בראש עבודת ה„הסתדרות לשפה ולתרבות העברית" לבא בענין זה בדברים עם ועד „מפיצי השכלה"? אין ההסתדרות יכולה עוד ליסד בעצמה בתי ספר, ומי יודע אם תגיע הסתדרות זו בזמן מן הזמנים למצב כזה, שיתן לה את היכולת לקבל תחת חסותה את בתי הספר לעם בכל תפוצות הגולה. אבל כלום אינם יכולים העומדים בראשה להשפיע על החברות האחרות, שיש להן מעט כסף ואולי ג' רצון טוב, אלא שאינן מוצאות את הדרך הנכונה לעבודת העם וללב העם? מדוע הסתפקו ראשי „ההסתדרות" עד עכשו רק בעבודה של סדור אגודות לדבור העברי, עבודה שאינה מביאה לנו אלא פרחים ולא פרי?

הבה נקוה, שיעברו לאט לאט מן הדבור אל המעשה. במקצוע אחד חשוב מאד כבר נעשתה התחלה. הונח היסוד ליצירת „הוצאה" עברית גדולה. ההון של ה„הוצאה" יגיע, לפי מחשבתם הטיבה של המיסדים, לחמש מאות אלפים מרק. מבטיחים לנו, שכבר נתקבל בשביל מוסד זה במזומנים כמאה אלף מרק. תכנית העבודה של המוסד החדש הזה עוד טרם נתפרסמה ואולי גם לא נקבעה עדיין. וחפץ אני לקוות, שלא תקבע התכנית ע"י נותני הכסף בלבד, אלא ישתתפו בעבודה אנשים הבקיאים במלחמת הקיום של ספרותנו וקוראיה, אנשים המבינים דבר בשאלה זו לא רק מצדה החמרי אלא גם מצדה הרוחני.

וכיון שכך הריני מוצא צורך ונוטל רשות לעצמי להעיר על „ראשי הפרקים" של תכנית העבודה, שכבר הכריזו עליהם בעתונים. „ההוצאה" החדשה, ששמה „התחיה", תעבוד על יסודות מסחריים. כך נתפרסם, ו„יסוד מסחרי", זה בעבודת התחיה של הספרות איני יודע מה טיבו. אם הכונה היא ל ה ד פ י ס את הספרים על יסוד מסחרי, כלומר לשלם שכר לכחברים, לקנות נייר ולסדר את הגליונות בשכר ולהדפיס כל ספר וספר בדפוס אחד, ולא כ„ספר האש" שצריך היה להדפס גליון גליון בדפוס אחר ובעיר אחרת. אז הכונה בודאי רצויה, ורק הסגנון אינו מדויק. ואולם אם פרושו של „היסוד המסחרי" הוא פשוטו כמשמעו: ל ה ו צ י א ספרים המביאים ריוח למוציאיהם ולמוכריהם, מסופק אני אם צריכים בשביל זה להוצאת „התחיה", להוצאת ספרים על יסוד מסחרי במקום שהוא אפשר ימצאו תמיד אנשים פרטיים. סדורים ומחזורים וספרי למוד, שקהל גדול זקוק להם ויש עליהם קופצים נדפסים ע"י אנשים פרטיים. אך לתחית הספרות והפצתה מעט לנו באלה. צריכים אנו להוציא ספרי מקרא לנערים, צריכים אנו להוציא את הקלסיקים העולמיים בתרגום עברי מתוקן כל צרכו ובהוצאה יפה. צריכים אנו, שספרים עבריים, כספרו של נוימרק ע"ד הפלוסופיה היהודית, יצאו בעברית ויעשירו את הספרות העברית ואת המחשבה העברית, צריכים אנו להמציא לקהל העברי ספרים טובים ויפים במחיר קטן, צריכים אנו גם לקביע פרס למחברי ספרים הגונים, וכל זה לא יעשה על „יסוד מסחרי". אם יש עוד ענין לשמיטה אל הר סיני, הנה התחית השפה והספרות העברית ו„יסוד מסחרי" בודאי אינם ענין זה לזה.

Gamma.

מֵעֵבֶר לַיָּם.

(רשמי נויורק).

1.

היהדות בחוץ.

„ביום־הראשון, בשעה שעברתי ברחובות נויורק וראיתי את הכתבות באותיות עבריות על גבי שלטים רבים, ושמעתי את הלשון היהודית מדוברת בקול רם בפי עוברים ושבים, ופגשתי על כל פסיעה ופסיעה יהודים בלתי־מתנכרים—זלגו עיני דמעות־גיל. אכן יש תקוה ליהדות!"

כך, בקירוב, היו דבריו של הד"ר בירנבוים בדרשתו הראשונה שהשמיע לפני קהל גדול, שערך לו קבלת־פנים נהדרה.

ואמנם יצאו הדברים מלבו, ומובנים הם כלי באור רחב. יהודי הבא מארצות המערב, ששם משתדלים בני־ישראל למעט את דמותם, להתכוץ עד כדי להתעלם מן העין, להסתיר את יהדותם בחדרי־חדרים—אי אפשר שלא יתפעל למראה יהודים הולכים בגלוי־צורה, ולא עוד אלא שמכריזים על יהדותם בפומבי ונושאים ונותנים בה בראש הומיות.

ובימים הראשונים לשבתי בנויורק הוסיף הד"ר ב. להתחזק באמונתו, כי עתידותיה של היהדות באמריקה הן. ראה עתונים גדולים באותיות עבריות נמכרים לרבבות; התבונן אל הבנינים המפוארים של המוסדות היהודיים; שמע ברחובות את הדבור היהודי, החביב עליו כל כך. וכל אלה עוררו בלבו הגות להתלהב התפעלות עצומה, עד כדי לראות „מרכז רוחני" בארץ ה„ביזונים".

אך לא היו ימים מועטים, והד"ר ב. התחיל מ ס ת כ ל בעולם החדש, והתלהבותו הראשונה עברה. ולאחר ששב אל ארצו כתב מאמרים אחרים ע"ד היהדות באמריקה; והדברים שבכתב היו הפעם הפך גמור מן הדברים שבעל־פה, שהשמיע בדרשתו הראשונה.

כשהגיעו הדברים לנויורק, רגזו העתונים היהודים על עלבון „ארץ בניהם", והטיחו דברים כלפי הד"ר ב. והאשימו אותו בקלות־דעת וגם.. בכפית טובה. „כיצד?—טענו העתונים הללו—כאן בנויורק חלקו לו לאדם זה כבוד, והוא נועט בנו"...

ואולם לא קשה להוכיח, כי דברי־הגנאי שרש הד"ר ב. בחזירתו מאמריקה אינם סותרים כלל את דברי־השבח שהשמיע בכניסתו לשם.

בימים הראשונים ראה הד"ר ב. באמריקה את ה י ה ד ו ת ב ח ו ץ; ולאחר ששהה שם זמן מה עלה בידו לראותה גם ב א ה ל...

וכל מי שמתבונן אל חיי היהודים בנויורק רואה, כי במדה שימלא החוץ מן היהדות, במדה זו מתרוקן ממנה האהל.

האהל היהודי פושט את צורתו... השבתה היהודית מסתלקת ממנו...

ביום השבת בשעת סעודת־צהרים נכנסתי פעם אחת לבית מכרי, יהודי זהיר במצוות. פנה אלי באנחה ואמר:

— השד יודע, מה זאת... כמה פעמים התאמצתי לזמר „זמירות" ואיני יכול... „עס זינגט זיך ניט!..." דומה, כאילו אני יושב בבית זר...

ושוב נזדמנתי לבית יהודי לאומי, מן הדור הישן, בליל „הסדר". נצר היה לי לראות את האיש הזה יושב לפני השלחן וקורא את ה„הגדה" בחטיפה,

כאילו לצאת ידי חובה... אין אותה הרחבת־הדעת, אותו הגאון הפנימי של היהודי הפטריארכלי, אותה השלוה של בן־חורין ברוח... נסתכלתי בפניו של יהודי זה וראיתי, כי מתבייש הוא בפני בניו ובנותיו, שכבר „נתאמרקו" למחצה ורחוקים הם מן היהדות ומנהגיה.

ואני זוכר ערב אחד בבית־תפלה בנויורק. „מגיד" מן הדור הישן עמד ליד ארון־הקדש והשמיע דברים כבושים לפני קהל יהודים פשוטים על שאין הם מקיימים מצות „תלמוד תורה". „לפנים בישראל—פתח „המגיד"—היה לו לכל יהודי ארון מלא ספרים, וכל אחד ואחד למד תורה מעט או הרבה. אבל בימינו צאו וחפשו בבתי יהודים בנויורק, אם תמצאו שם ספר יהודי".

על ידו ישב יהודי פשוט, שנזדעזע מדברי התוכחה.

— מה הוא סח? כלום יש לי למשל, פה בית? אני שב בערב אל דירתי ומוצא שם בחורים ובתולות מדברים בלשון אנגלית... שחוק וקלות ראש... ואתה טול ועסוק בתורה!..

שיחות והערות כאלו אתם שומעים על כל פסיעה ופסיעה.

אחד מן החזיונות האחרונים של יעקב גרדין, זה האיש שהיה לו עין רואה ואזן שומעת (למרות כל הכופרים בכשרונו האמנותי), נקרא בשם „אהן א היים", והמחבר מתאר, ע"פ דרכו, את הצרה האמריקאית הזאת.

ולכן קשה למתבונן אל חיי היהודים בנויורק להתמלא שמחה על התפשטות היהדות והתגלותה בחוץ, בשעה שהוא רואה ריקניותה בבית.

החוץ לא יוכל לעולם להיות טבוע בחותם יהודי, ואפילו בארץ החופש הגמור. בלי כפיה ובלי אונס בולעת הקולטורה הנכרית בארצות הגולה את הקולטורה היהודית. ולא עוד אלא שתנאי החיים בגלות מכריחים את היהודי לטשטש את צורתו בחוץ.

ורק האהל היהודי שמר על הנשמה היהודית, שלא תשתקע בעולם זר, עד כדי לשכח את צור מחצבתה.

והאהל הזה הולך באמריקה ונהרס לעינינו. העורים אינם רואים זאת, והפקחים עושים עצמם כאינם רואים..

מִכְתָּבִים מֵאַרְגֶּנְטִינָא.

II.

כמו שאמרתי במכתבי הראשון, צריכים היו מנהיגי יק"א לקבוע שני עקרים בעבודתם הישובית: היכן וכיצד. על השאלה: היכן? השיבו: היכן שאפשר, כלומר בכל העולם. וכך הם עושים. לתוצאות הדבר אינם דואגים כלל.

יותר קשה ומסובכה היא השאלה השניה—כיצד? שאלה זו מביאה את יק"א במבוכה גם עתה. התחילו, כידוע, בשטה הנושנה, בתמיכה. הביאו הנה אנשים תבורות תבורות מכל המינים, הושיבו אותם על קרקע בתולה לעבדה ולבנות עליה מושבות. ועד שיוכלו לחיות ולהתפרנס מעבודתם ומאדמתם התחילו תומכים בהם בפנים שונים, בכסף ובשוה כסף: בחומר לבנין בתים, במכונות, בבקר ובזריעה וכו'.

ולשם חילוק התמיכה מוכרחים היו, כמובן, לפקוד פקידים, גדולים וקטנים. רבים מאלה ראו את עצמם כ„מולכים בכפה", ואת הקולוניסטים המקבלים כ„עבדים שפלים". וכך ראו את עצמם גם האכרים, שמטרתם האחת היתה — לקבל יותר ויותר.

כך היה הדבר נוהג בעוד הברון הירש בחיים וגם שנים אחדות אחרי מותו. התוצאות המעציבות של השטה ההיא ידועות לכל. בשטה זו אפשר לבנות מושבות אבל לא לברוא אכרים.

בעבור שנות־מעשה מרובות נוכחו בזה גם מנהיגי יק"א, העמידו את עבודתם על יסוד־מסחרי והדלו לתת תמיכה. חשבו ומצאו כמה כל אחד מהאכרים חייב להחברה, מסרו לכל אחד כתב, שבו היה רשום סכום הפרעון מדי שנה בשנה וגם הבטחה שאחרי גמר־הפרעון ינתן לו שטר מכירה על אדמתו.

לכאורה, צריך היה לבוא הקץ לכל הסכסוכים הקודמים שבין האכרים ובין הפקידים. אבל כבר אחרו קצת את המועד: הרעל של השטה הישנה, של ה„צדקה" חדר לתוך גוף הישוב, ועד היום לא נרפא מן הרקבון. השנאה הכבושה, התשרנות ההדדית, הפחד התמידי, מפני מה יאמר הצד שכנגד, נשתרשו עמוק בלבות שני הצדדים—האכרים המקבלים והפקידים הנותנים עד שגם עתה אין עוד ביניהם יחסים טבעיים אנושיים, שצריכים להיות נוהגים בעבודה קשה כזו.

מלב האכרים עדיין לא נעקרה הדעה, שפקידי יק"א שואפים תמיד להכביד עליהם את הכבלים ולשעבדם עבדות נצחת.

כך חושבים גם רבים מהפקידים, ואפשר שכך חושבת גם „הישיבה של מעלה" בפריז, כל האכרים אינם בעיניהם אלא שנוררים, הרוצים לקבל מקופות־הצדקה יותר ויותר. הדעות הללו נמסרות מאיש לרעהו ובשום אופן אי־אפשר להרוס את המחיצה הגבוהה שנבנתה בשנים הראשונות בין הפקידות ובין האכרים. האכרים לא רצו בשום אופן לחתום על שטר ההתחיבות. ימים ושנים ארכה המלחמה ובכל סעיף וסעיף מצאו האכרים איזה טעם כמוס, איזו שאיפה גנוזה ללכדם ברשת. פעמים אחדות מוכרחים היו לשנות את נוסח השטרות, ופקידים אחדים השתמשו באמצעים לא כשרים כלל, כדי להכרית את האכרים שיחתמו על השטרות. וכשהגיעה שעת הפרעון התחילה שוב „הצעקה". יש שלא יכלו לפרוע ויש שיכלו והשתמטו.

כך היה הדבר נוהג זמן רב ומפני היחסים הללו עזבו אכרים רבים את המושבות והלכו באשר הלכו, ומרבים השתדלו הפקידים באמצעים שונים להפטר.

ומכתבי בקשה וטלגרמות נשלחו, ודילינציות נסעו לפריז להשתדל שיעבירו את רעת הפקידות המקומות. צירים אחדים נתקבלו בפריז ואחדים לא נתקבלו, והכל נשאר כשהיה. המצב האיקונומי של המושבות הלך הלוך וטוב אבל, כמובן, לא של כל האכרים. אולם הטענות נגד יק"א לא פסקו. רבים שאלו את עצמם: למי ובשלמה עמלים אנחנו? אם נכתב בשטרות, כי כל זמן שלא נפרע את חובותינו, האדמה לא לנו היא, מי יודע מה „רוצים" עוד לעשות עמנו? ותמיד נמצאו אנשים טובים, שעוד הוסיפו שמן להמדורה. בין האנשים האלה היו מגידים, גם סופרים וגם סתם „בעלי טובות". היו מהם שעשו את מעשיהם בכונה רצויה וגם שעשו את מעשיהם בכונה בלתי רצויה... בתור אילוסטרציה אספר פה מעשה שהיה במושבה „מווסביל" לפני עשר שנים.

בעת ההיא „שרר" במוזסביל מ. כהן, יהודי—רוסי. הוא היה בן־חיל ואוהב שררה, והשתדל באמצעים שונים להיטיב את מצב המושבה. הוא הנהיג את משק־החלב במדה גדולה וגם את נדול האלפאלפא" (מין חציר שכובשין אותו והוא נמכר במדה מרובה). ע"י זה נתבסס מעמד הקולוניסטים ולא היו תלוי עוד בזריעת חטה ומאים גרידא, העומדים בחזקת־סכנה להשחת פתאם ע"י הארבה.

פקיד זה היה מאותם האנשים שאינם שוכחים גם את עצמם. את תפקידו במושבה מלא כ„בעל בית" הגון, אבל גם את עצמו לא שכח. גם עסקיו הוא הפרטיים נמצאו תמיד במצב טוב, ודבר זה היה לצנינים בעיני האכרים.

עם אלה ש„מרדו" או שרק חשבו „למרוד" בו נהג שררה כ„אדון". את כל מאויי לבו היה יכול למלא, מפני שדעתה של הפקידות בב.־איירעס היתה נוחה ממנו בגלל חריצותו היתרה. והמלחמה בינו ובין האכרים היתה קשה ומרה. דיליגציה מיוחדת הלכה לפריז, אבל היא שבה משם וידה על ראשה. קולות וצווחות עלו השמימה, כי ב„מוזסביל" נעשים „מעשים אשר לא יעשו".

בעת ון אחד שרתתיל או לצאת בב.־אירס בו'רגון נדפסה תמונת אכר אחד „מעונה" ע"י הפקיד, כשהוא כלוא בבית־הסהר ורגליו נתונות בצינוק.

התמונה הזאת נדפסה אחר כך גם בעתונים אחרים באמריקה הצפונית, וכמדומה לי, גם באירופא.

כשעת כושר זו השתמש אדם אחד שבא למוזסביל. הוא כנה את עצמו בשם דוקטור קליין והכריז שנשלח מחברה גדולה חדשה שנוסדה באירופה, כדי לשחרר את האכרים מ„עול השעבוד". הוא ספר שקנה כבר ע"ח החברה שטח אדמה גדול בהריפובליקה אורגוואי ושבקרוב יוכל להעביר את האכרים להתם. מטרת בואו היא לרשום את שמות הרוצים ללכת.

האכרים, שחדלו מהאמין ביק"א, התיחסו אליו באמונה. הם רשמו את שמותיהם והתחילו למכור את כלי־ביתם בחצי־חנם ולהתכונן לנסיעה. לפקיד נודע כל הנעשה ומיד שלח טלגרמה להלשכה המרכזית שבבואנוס־איירס, ומשם בא אל המושבה המנהיג הראשי.

עד שבא זה נתברר הדבר. הגואל הבלתי־מקווה לחש באזני כל אחד האכרים, כי מחכה הוא לסכום כסף עצום מאירופא, אבל בין כך וכך הוא נמצא במצב דחוק והריהו זקוק להלואה קטנה. כמובן לא קבע את סכומי

ההלואה ולא הקפיד עליו: הסתפק בכמת שהשיג — וביום בהיר אחד ואיננו, ועד היום לא נודע לאן נעלם.

כשבא המנהיג הראשי מכ.־אירם מצא בהלשכה של הפקידות המקומית את כל האכרים שבאו לבקש בקידה והשתחויה שישים עליהם קנס כמה שישים ובלבד שלא יגרש אותם מן המושבה. וכך הוה.

איפיזודה קטנה זו יכולה לשמש לנו דוגמא של סכסוכים רבים שהם בין האכרים ובין הפקידות. אי־אפשר לומר שצד זה או אחר הוא החיב או ששניהם זכאים או ששניהם חיבים. סבות שונות פנימיות גרמו לדמצב הבלתי־נורמלי הזה ולכססוכים התדידיים, המפריעים בעד התפתחות הישוב.

והודות להאיבה ולחשדנות הללו נתגלה עכשו סכסוך חדש לגמרי ע"ד שטרי־המכירה.

(סוף יבא).

בַּצִּיוֹנוּת.

לפי הרשימה הסטטיסטית שנתפרסמה בהנומר האחרון של ה„וועלט" הגיעו הכנסותיה של הקה"ל בחדש אוגוסט לסכום של 24.603.93 מרק. אולם אל הסכום הזה צריך להוסיף עוד 3.800 מרק מגרמניה ו־8000 מרק מאמריקה הצפונית שנכנסו כבר לקופת הבנק ולא נרשמו עדיין בספרי החשבונות של הקה"ל. יחד עם הסכומים האחרונים יגיע איפא סכום ההכנסות ל־36.403.93 מרק שזהו כמעט אותו הסכום שנכנס אל הקה"ל בחדש זה בשנה שעברה. ואע"פ שבחודש זה נקבע יום הזכרון למות משה מונטפיורי, לא עלה סכום ההכנסות על הסכום של השנה שעברה.

סכום הנדבות מארצות שונות שנתפרסם באותו נומר עולה ל־6261.59 מרק, בזה מרוסיה 1228,28. מרק. המספר האחרון של הרשימות בספר הזהב הוא 3603.

סכום הנדבות שנכנס ללשכת הקה"ל שבמוסקבה מיום ט"ז עד כ"ג באוגוסט עולה ל־742.27 רוב. הלשכה שבמוסקבה שלחה לכל האגודות את חוזרה. הי"ב שבו היא קוראה לכל חברינו לפרסם את ברכותיהם לר"ה בעתוננו „רזסביט" ולנדב לטובת הקה"ל תמורת משלח הברכות 36 קופ. הברכות תתפרסמנה בשני נומרים של הרזסביט, באותו שיצא קודם ר"ה ובאותו שיצא אחרי החג. להחוזר מצורף גליון מיוחד שעליו מתבקשים החברים לרשום לפי סדר הא"ב את שמות המברכים. אין ספק שנסיון זה יעלה יפה.

„הועדה הפלשתינאית" הוציאה בלשון יהודית ובלשון רוסית מגלה עפה מיוחדה ע"ד ענפי העבודה בא"י. המגלות הללו נשלחות לכל דורש במחיר 60 ק. המאה.

מצב העבודה בגריבה פלך לומזה משביע רצון. מיום ט"ז אדר עד יום י' אב נשלח להקה"ל 332 רוב. מספר השוקלים עלה ל־170 (בשנה העברה ל־140) לטובת הועד באודיסה נאסף 140,14 רוב. (בשנה שעברה 188.82 ר.) כל הדרישות של ההסתדרות נמלאו בדיוק. האגודה אינה מסתפקת בקבוץ כסף, היא משתדלת להשפיע על העיר ועל מוסדותיה. בראש הקהלה עומדים ציונים. החברה להלואה ולחסכון, שנוסדה ומתנהלת ע"י ציוניים, מתפתחת באופן נעלה. מענין הדבר שיק"א הציעה להחברה הלואה של 5000 רוב. ודרשה 6%, אולם תנאי התנתה שהחברה מצרה תקח 12% בעד הלואותיה. החברה דחתה את ההצעה, מפני שהיא לוקחת רק 8% מהלוים.

האגודה עובדת גם לטובת ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

לפני ימים מועטים בקר את העיר הזאת בא־כחו של הועד האודיסאי ועורר את הלבבות בנאומיו.

קבלנו את הדוה"ח של פעולות האגודה „קדימה" בסלוצק. האגודה עסקה הרבה בהפצת הרעיון הציוני. מאות אחדות אכס. של חוברות „הביבליותיקה־אגודה" נתפזרו ע"י בין המון העם, ומלבד זה גם כרוזים וחוזרים שונים. האגודה משתתפת גם בעבודה הצבורית והשפעתה ניכרת בעיר. במשך השנה נאסף כסף־השקלים 45,50 רוב (25 ר. לשנת הי"ב 20,50 רוב. לע"ע לשנת הי"ג) לטובת הקה"ל 100,71 ר. לטובת יער הירצל 3 ר. את חובותיה להסתדרות ממלאה האגודה בדיוק.

מטעם הוה"מ בקר בן־ציון ניימרק את קרינקי ואת זבלורובה (שתיהן בפלך גרודנה) מצב העבודה בקרינקי אינו רע. שקלים נפוצו לע"ע במספר 30; כמעט בכל בתי הבע"ב נמצאות קופסאות של הקה"ל. בכלל עובדים הציונים באנרגיה רבה לטובת מוסד זה. עכשו עוסקים הם בפתיחת ביבליותיקה עברית. דעת הלשון העברית נפוצה שם למדי. בעירה קטנה כזו נמצאים 9 אכס. של „הדר־הזמן", „העולם" „השלח", „המבשר" כל אחד באכס. אחד, ה„רזסביט" שני אכס. גם בעד „הצפירה" רכשו חותמים אחדים. הודות לבקורו של מר נ. עוד תגדל העבודה. דרישות ההסתדרות תמלאנה.

בזבלורובה רבה העזובה. זה זמן רב שלא השתתפו בני־עיר זו בהעבודה הציונית. מעכשו תתחדש העבודה.

הרינו נותנים את המשך רשימותיו של מר רובינוב המבקר את ערי פלך קיוב.

במלין יש קבוצה קטנה של עובדים חרוצים, ועבודתם בכלל משביעה רצון. דעת הקהל של העירה מתיחסת בחבה אל הציונות, ההמון נותן בעין יפה את פרוטותיו להמוסדים שלנו, אע"פ שהמצב החמרי של בני העיר אינו טוב. מספר האנשים החותמים על עתונים עברים והקונים ספרים עברים לא מעט הוא. גם החרדים רוחשים כבוד לתנועתנו. בהת"ת ניכרת ההשפעה הציונית. דרישות ההסתדרות מתמלאות בדיוק.

חברנו קליבנוב המבקר בפקודת הוה"מ את ערי פלך צ'רניגוב ומוהילוב מודיע לנו ע"ד מצב האגודות בערים שבקר.

בצ'רניגוב—מתנהלת העבודה בכבדות אע"פ שלא נפסקה במשך השנים האחרונות, מספר השוקלים עלה למאה ומלבד כסף השקלים לא הכניסה האגודה כלום לקופות־הציוניות. אפילו לטובת הקה"ל לא אספה. בקורו של מר ק. עורר את הלבבות ואת הרצון לעבודה. הוחלט להרחיב את העבודה והתחיל בקבוץ כסף לטובת הקה"ל ויתר מוסדותינו וגם למלא את דרישות ההסתדרות. נסתדרו קבוצות של בני־הנעורים לשם למוד דברי־ימינו ולשוננו; מלבד זה נוסד גם ועד של שלשה אנשים, שמטרתו לבא בדברים עם המרכזים ע"ד יסוד קבוצה לקנית ארמה בא"י.

בהומל—כל העבודה עמוסה היא על שגים שלשה אנשים; העוסקים ביחוד בקבוץ־כסף לטובת מוסדותינו. אמנם הציונים עומדים בראש כל מוסדות הקהלה והשפעתם ניכרת בעיר, אולם אין קשר בין עבודתם של אלו ובין עבודתם ההסתדרותית של העסקנים הציוניים. יש בהומל גם קבוצה של צעירים שהחליטו לגשת לעבודת הפצת הספרות והעתונות הציונית. בהומל קרא מר ק. הרצאה ע"ד הזרמים הצבוריים בתוך היהודים בתקופה האחרונה.

קבלנו דו"ח ע"ד מצב העבודה בערים אחדות בפלך ווהלין.-- ברובנה אין הציונים מאוחדים בהסתדרות ואין השפעתם ניכרת בעבודה הצבורית הרבה בעיר. לטובת מוסדים שונים הכניסה רובנה יותר משמונה מאות רוב. אגודת הצעירים הפיצה 50 שקל, אספה 60 ר. לטובת הקה"ל, 15 רוב. לטובת קופת־ליליינבלום. חשבון השקלים לא נגמר עדיין.

ברדזיבילוב ניכרת השפעת הציוניים, המשתתפים בעבודות הצבוריות. הודות להשפעתם זו הוזמן מורה עברי טוב להת"ת. במשך הזמן מן הקונגרס התשיעי אספו לטובת הקה"ל 99 רוב. חשבון השקלים לא נגמר עדיין.

בקרמניץ רבה העזובה. אגודת הנשים שהיתה בעיר זו פסקה לגמרי. צעירים רבים עזבו את ההסתדרות, ונשארו בה רק מעטים. אולם גם אלה מתאספים רק לעתים רחוקות. בשנה זו נאסף בקרמניץ לטובת הקה"ל 200 ר. נאספו סכומים הגונים גם לטובת הועד האודיסאי ויתר המוסדים.

בז'יטומיר המצב אינו טוב. לטובת מוסדותינו המעיטו לאסוף בשנה זו רק סכום כסף השקלים עלה למאה רוב.

בפולנאה נאספו לטובת המוסדים שלנו מאתים רוב. בערך הזה שקלים 90 רוב. לטובת הקה"ל 68 ר. האגודה עסקה גם בהפצת ספרות ציונית. בעיר נתיסד ע"פ איניציטיבת של הציוניםסניף של החברה הספרותית.

באוסטראה נאספו לע"ע 80 שקל, 40 רוב. לטובת הקה"ל וסכום קטן

לטובת הקופה הקואופרטיבית. המצב בכלל אינו טוב. הציונים בעיר אינם מאספים ואין להם ועד שינהל את העבודה.

בסלבוטה אין הציונים עוסקים בעבודה תרבותית, וחסרונה מורגש מאד. שקלים נאספו לע"ע במספר 70 לטובת הקה"ל—21,85 רוב.

בזדולבונובה נאספו לע"ע 30 שקל. ולטובת הקה"ל ל־85,25 רוב.

בדובנה נאספו לע"ע 50 שקל ולטובת הקה"ל 80 רוב.

בהורודניצה משתתפים הציונים בעבודות הצבוריות ועוסקים בהפצת הספרות הציונית. לטובת הקה"ל נאסף 102 רוב., לטובת הועד באודיסה 11 ר. לטובת קופת־לילינבלום 12 ר. מלבד זה נאספו לע"ע 50 שקל וגם נמלאה דרישתו של הוה"מ.

באמילצינה השתתפו הציונים ביסוד בית־עקד. נאספו לע"ע 40 שקל וסכומים קטנים לטובת המוסדים שלנו. בעיר זו מפריעים החסידים בעד העבודה.

בנובוגרד־וולינסק מצב העבודה רע הוא.

באושאמיר הנהיגו הציונים הערכה עצמית, והודות לתקון זה ההכנסה לטובת המוסדים הציוניים הולכת ועולה.

מטעם הוה"מ בקר חברנו לוריא את הערים אוריול, סמולינסק, רוסלאבל, קלוגה, יארוסלאבל, ריבינסק, קוסטרומה, וולדימיר, מורום, קזן, סימבירסק, סמרה, ארנבורג, פנזה, טמבוב, קוזלוב וניז'ני־נובגרוד, הרינו נותנים בזה דוה"ח כללי כנסיעתו זו:

בכל הערים הללו גברה ההתענינות בא"י. יותר ויותר מתחילים מביטים על א"י כעל ארץ־כניסה. רבים חושבים מחשבות לעלות אל הארץ ולהשתקע בה, יש כבר גמרו את חשבונותיהם ומוכנים הם לעזוב את ערי מושבותיהם. סבות רבות גרמו לכך—התגברות הרדיפות והשנאה הצבורית, התחזקות הרגש הלאומי, הצורך לתת לילדים חנוך עברי. יחד עם זה נחלש האינטרס אל הציונות בתור תנועה מדינית. כהשטה הציונית הקודמת כבר חדלו להאמין והשיטה החדשה לא הספיקה עדיין לחדור לתוך לבותיהם. ההמון נתרחק מהתנועה מרחק רב. אחת הסבות שגרמו לכך, היא מיעוט עבודתה של ההסתדרות בא"י. אולם לא בעבודה זו בלבד אפשר לשוב ולמשוך את ההמון אל התנועה: דרושה לזה עבודה רבה בכל מקצעות הציונות. וכר נרחב יש לעבודה כזו. כמעט שאין בכר מתנגדים להעבודה הלאומית והציונית. מתבוללים אפשר לפגוש לעתים רחוקות מאד. הצעירים שנתרחקו בשנות המהפכה מתחילים שוב מתענינים בשאלות הציונות, הקולטורה וההגרה, אלא שאין בהם די כח להתחיל בעבודה. אילו נמצא מי שהיה מתחיל בדבר היו ודאי משתתפים בעבודה. לעומת זה הצעירים, שגדלו במשך שנות המהפכה, אין הם מתענינים בשום ענין צבורי. רבים מהם גדלו בבתים ציוניים ובכל זאת לא חדרה הציונות לתוך לבם. בכל הערים הללו אין הסתדרות ציונית. אין הציונים העובדים מתאספים לדון על עניני הציונות. העבודה—קבוץ הכספים ע"פ רוב—עמוסה על יחידים, והם עובדים רק באופן מקרי. אילו היתה עבודה זו מסודרת כרבעי, אילו היתה נובעת מתוך ידיעה והכרה ברורה, אפשר היה לאסוף אלפים במקום עשרות רוב. הנאספים עכשו: עובדה היא, שלטובת הציונות נאספים סכומים קטנים משהם נאספים לטובת איזו ישיבה. אין בערים הללו בתוך העסקנים אנשים בעלי איניציטיבה והבנה עמוקה של תעודותיהם. עוסקים רק באשור, בקבוץ כסף, כדי לצאת ידי חובתם להוה"מ. דרושה עבודה יותר הגונית מצד המרכז, עבודת תעמולה; דרושה ספרות ציונית בלשון רוסית—הלשון היהודית אינה מובנה בערים הללו; דרושה התאגדות והתאחדות יותר חזקה; דרושה עבודה תרבותית רחבה.

באמריקה הצפונית מתחילים להוציא אל הפועל את החלטת הקינגרס ע"ד „נדבת־הקרקע", על שני מיטינגים נאסף כבר סכום כסף די קנית 1300 דונם. האורדן „בני־ציון", ההולך ומתפתח מיום ליום, הוציא כרוז ע"ד קנית 1000 דונם בשביל מושבה חדשה. כפי שמודיעים עלה גם ברעתם של ציוני ... לעשות כמוהם.

הולכת ומתפתחת גם הסתדרות הצעירים. מספר חבריה עולה כבר לאלפים וחצי; משישים וחמשה „קלובים"—נמצאים בנויורק בלבד 30. הקלובים מסדרים הרצאות וקריאות ע"ד שאלות הציוניות והיהודיות, שיעורים בדברי ..., נשפים ספרותיים וכדומה. נסדרו גם אספות גדולות; בט"ו בשבט היה נשף משתיתנאי שבאו אליו כאלף איש.

ע"פ פקודת הדפרטמנט של הפוליציה חדלו באודיסא לתת ליהודים תעודות „עולי-רגלים". הטעם לזה הוא פשוט. החק מדבר רק ע"ד "עולי רגלים פרבוסלבים.

הועד באודיסה קבל מיפו את הידיעה הזאת:

ביום ט"ו אב היתה ביפו האספה הכללית של חברי אגודת הגימנסיה. באספה זו נתקבלה ההחלטה לבטל את הדירקטוריון, שהיה עומד בראש הגימנסיה עד עתה, ולבחור על מקומו דירקטור אחד שעל פיו יהיו נחתכים כל הענינים הפנימיים. ברוב דעות נבחר לדירקטור הד"ר ח. בוגרטשוב. לחברי הועד המפקח נבחרו: מר מ. שיינקין (יושב־ראש) אליהו ברלין, טשרטוק, מרדכי בן הלל הכהן וב. פיינברג. מלבד אלה נבחרו לחברים נכבדים של הועד: המפקח מר מ. אוסישקין וס. מזור (ברדפורד). אתם יבואו הדירקטור והועד בחלוף־מכתבים ע"ד הענינים היותר חשובים של הגימנסיה.

האינצידנט בין הד"ר יוסף לוריא ובין הועד הפדגוגי של הגימנסיה, שנתעורר ל, גלוי הנשף הספרותי בהשתתפותו של הסופר ז. י. אנכי, נגמר. ד"ר לוריא אינו יוצא בדימוס ונשאר בגימנסיה בתור מורה לגיאוגרפיה ודברי־הימים.

חיים בנימין הורביץ.

אבדה גדולה אבדה לציוני עיר ויטבסק. אחרי מחלה שארכה כשבועיים נאסף בדמי ימיו מזכיר הועד הציוני חיים בנימין הורביץ. ביום ו' כ"ח מנחם אב הובל בכבוד גדול לקבורות. אחרי מטתו נהר המון רב. על הקבר הספידוהו חבריו והמ"מ דמתא. חסרונו מורגש בתוך ציוני ויטבסק. חבריו משתתפים באבל אשתו וילדיו, ולזכרו נדבו 6 רוב. לנטוע על שמו שני עצים ביער הירצל. שלום לעפרו!

בְּרוּסְיָה.

„היהודי הוא טריפה וממונו—כשר". לכל צרה ולכל פגע ולכל אסון משתמשים בכספי היהודים. מתפשטה הרז'ומה באודיסה—והנה קורא טולמצ'וב לאספה את היהודים „ומתיר" להם לאסוף כסף לטובת המשפחות הסובלות מריגי הטהרה; ובהומיל ועוד ערים אחרות מחליטות הנהגות הערים להוציא כסף מקופת מכס הבשר, בתור הלואה כמובן, לצרכי המלחמה בחולירה.

נסו יהודי הומיל למחות ולהוכיח, כי החולירה זוהי מכת מדינה, מכת כל התושבים, ולא להם לשאת בכל העול; שלחו טלגרמות של מחאה לשר־הפלך, אך הנהגת הפלך עשתה את רצונם של ראשי העיר, ומה גם שאלה הקדימו וקראו את הרצויים להם מבין „היהודים האמידים והיושבים ישיבת קבע בעיר" וקבלו את הסכמתם למעשיהם והתירו להלוות לעיר מקופת מכס הבשר שבעה אלפים רו"ב.

ובשעה זו אין דבר נעשה לטובת היהודים באותן הערים המנוגעות במגפות, כשנוסדים בערים הללו בשעת המגפות בתי תמחוי לעניים—אין היהודים יכולים ליהנות מהם, מפני שהמאכלים שם אינם כשרים. ובתי תמחוי מיוחדים ליהודים אינם נוסדים. באודיסה היה מעשה, שקרובי המתים והחולים במחלת החולירה, שהושבו באהלים מיוחדים מחוץ למחנה, פנו בבקשה לתת להם מאכלים כשרים—ובקשתם נדחתה.

וכספי היהודים מוקדשים, איפוא, לצרכי אינם־יהודים, ואין מוחה נגד עוות הדין וסלוף היושר.

נתפרסמה תכנית־הועידה לשאלות ההגרה, העתידה להיות בליבוי כי"ב לספטמבר למנין הישן. הועידה תדון על השאלות הכרוכות בהשגת תעודות מסע לחוץ-לארץ, במלחמה עם הסוכנים החשאיים, בסדור העברת הנודדים ובאפני חייהם בשעת מסעם באניות. כמו"כ בתיקון סדרי לשכות המודיעין.

בועידה ישתתפו באי־כח לשכות המודיעין של יק"א. הועידה תהיה סגורה בפני באי־כח העתונים.

לפני ימים מועטים היתה ברוגה אספת של ראשי הבנקים בדבר יסוד בנק אמיגרציוני. אחרי משא־ומתן ארוך ואחרי שדנו על השאלה מכל צדדיה נתקבלה ההחלטה ליסד בנק-אמיגרציוני. הבנק יעסוק במכירת כרטיסי־אניה

בזול, יקבל את האחריות בעד משלות הנודדים בחזרה, יתוך במשלח הכסף ויעכיר את המשאות של הנוסעים. כשיתפתחו עניני הבנק אפשר יהיה לו גם לתת להמהגרים הלואות, לצרכי עסקיהם ועבודותיהם בארץ הנכריה.

— — —

הד הגירושים רגדולים מוסיף לתשמע פעם פה, ופעם שם.

מ ט ט ב ו ב מודיעים, כי כשליש מהתושבים היהודים, קרוב לחמש מאות נפש, עומדים להגרש. מבוריסוגליבסק נשלחות משפחות רבות, וכל ההשתדלויות לפני מועצת המיניסטרים לא הועילו. מחכים עכשו לבוא ראש-המיניסטרים. ואולם גם הוא בודאי ידחה את בקשת היהודים, שהרי כבר קרו מקרים כאלה לא פעם אחת.

והגירושים—שכרם וענשם בצדם. ולפיכך מתאמצים כל הפקידים להצטין בחריצות יתירה בחפוש יהודים הראויים לגירוש. וכשנופל עליהם חשד שמושכים הם חסד ליהודים בענין זה—מיד ממהרים הם בכל מיני תחבולות להסיר את החשד זה מעל עצמם.

הנה חשדו בו כשר-המחוז המגליני שבפלך צ׳רניגוב, כי שלח את היהודים ממקום מושבותיהם רק לזמן-מה, עד אשר יעבור הגוברנטור דרך המקומות ההם, והריהו ממהר ומפרסם הכחשה ב„זימשצינה“:

„גירושי היהודים—כותב שר-המחוז—נעשים על-פי פקודת הגוברנטור וכבר גורשו יהודים הרבה, שהתישבו שלא כדין במחוז הזה, בטרם עוד הייתי אני לשר-מחוז. הגירושים נמשכים והולכים קמעא, קמעא. ואיש מפקידי המסורים לי לא יעיז לסור מהחוק, ואם שרי-המחוז שקדמו לי היו מרשים ליהודים להתגורר במחוז המוגים, המונים, אין לזה כל שייכות אלי ואל פקידי הפוליציה של עכשו“.

ואחרי הצטדקות זו ודאי שהשחורים יאירו שוב פנים אליו, והוא ודאי יעלה לגדולה.

וחולשה זו של הפקידים ידועה להשחורים, והם משתמשים בה לעתים תכופות. כשהם מוצאים באיזה פקיד נטית חסד כל שהוא ליהודים, הם מכים בתוף ומרימים קול זועה, ומיד נבהל הלז וחוזר בו.

— — —

נתפרסמו מספרים ע״ד השתתפות היהודים בהשכלה הפרופסיונלית. בשנות 1908-1909 היו ברוסית 31 בתי-ספר למלאכה. הממשלה הוציאה לכלכלתם רק 10,2 אחוזים מהתקציב הכללי. מספר המורים הגיע בהם ל-225, התלמידים ל-2451, בזה 78,9 אחוזים רוסים, 7,9 אחוזים יהודים, 2,4 אחוזים פולנים וגרמנים. מספר היהודים בבתי-הספר היה גדול מכפי ערך מספרם ברוסיה. מספר בתי-ספר הטיכניים היה 27. הממשלה הוציאה לצרכי כלכלתם 23,4 אחוזים מתקציבם. מספר המורים בהם היה 222 והתלמידים 2797, בזה: רוסים 73,7 אחוזים, פולנים 13,5 אחוזים, גרמנים ששה אחוזים ויהודים, פחות מכלם—4,9 אחוזים.

מספר בתי-ספר לתורת מכרות ההרים ארבעה. כולם נמצאו מחוץ לתחום. מלבד בית-הספר של פוליקוב, מתכלכלים כולם על חשבון הממשלה. מספר המורים בהם 41, התלמידים 350, מזה: רוסים 89,1 אחוזים, יהודים 7,4 אחוזים, פולנים 1,4 אחוז, זאת אומרת שמספר היהודים שבהם גדול מכפי ערך התושבים היהודים במדינה.

ומובן מאליו, כי בבתי-ספר למלאכה בכפרים, במקום שהישיבה אסורה ליהודים, מספר התלמידים היהודים אינו מגיע אל 0,1 אחוז.

— — —

הבחירות באודיסה הן הפעם טרגדיה ליהודים: מכל הקנדידטים העומדים על הבחירה צריכים הם לתמוך בקנדידט הפרוגריסיבי של מפלגת הק״ד, לפי שלא נמצא בין היהודים מי שרצה להעמיד את עצמו על הבחירות, והנה נודע, כי קופה של שרצים תלוי מאחוריו של הקנדידט הזה, הד״ר צאושנסקי: הוא היה שונא היהודים בעבר ויש מטילים ספק בליברליותו בנוגע ליהודים גם עכשו. השחורים משתמשים בזה לטובתם ומוכיחים בעליל, כי צאושנסקי אנטישמי הוא. וטולמצ׳וב עושה גם הוא את שלו: הוא כבר מצא מום גם בקנדידט זה, וכבר קראה לו הזנדרמריה להצטדק על שהשתתף באיזו קומיסיה ברומה העירונית בימי החופש. ויהודים רבים נפסלו מהשתתף בבחירות. מתחלה נמחקו מרשימת הבוחרים כמאתים יהודים, משום פסול שנמצא בשמותיהם; ואחרי כאן המציאו המנצחים על הבחירות המצאה אחרת: בשמוסרים ליהודים הבוחרים את ההזמנות לבוא אל הבחירות דורשים מהם את תעודת הלידה שלהם לראיה על שמותיהם. ומאין יהיו לכל הבוחרים תעודות-לידה הנדרשות רק במקרים יוצאים מן הכלל? ובינתים שוללים ע״ז מאת הרבה יהודים את זכות הבחירה.

והלכה זו נתחדשה רק באודיסה; בשום מקום אין הוראה כזו, שיהיו הבוחרים מחויבים להראות את תעודות הלידה שלהם. אך אין מקשין על טולמצ׳וב.

לפי הידיעות האחרונות לא קבל אף אחד מהקנדידטים רוב דעות מחלט. רוב דעות יחסי קבל צ׳אושנסקי. המכריעים בבחירות השניות היו האוקטוברים, בריסטים שקנדידט שלהם קבל כששים קולות.

— — —

עתוני גרמניה לא עברו גם הם בשתיקה על הגזרות האחרונות של מיניסטר-ההשכלה, וב„פרנקפורטר ציטונג“ נדפס מאמר מלא תוכחה על שמגרשים בלי חמלה את היהודים מבתי-הספר. הסופר מתאר את המצב הטרגי של אלפי הצעירים, שאין להם עכשו כל מוצא, ומביע את תמהונו על הגזרות הללו.

ה„רוסיה“ הרשמית הביאה את דברי המאמר בשלמותם. לא נסתה להצטדק או להעיר דבר ולבאר את סבות הגזרות הרבות, אלא הסתפקה בהערה ממין אחר לגמרי, בהערה, המשמשת רק אמתלא בכל פעם כשאין תשובה:

„אנו מביאים את תוכן המאמר ומעירים בזה—אומרת ה„רוסיה“,—כי העתון הפרנקפורטי הנזכר, היוצא לאור באמצעי היהודים, אינו יכול להחשב להד דעת הקהל הגרמני, אחרי שהמערכת מלאה יהודים, המדברים על שאלת היהודים ברוסיה, כמובן, בנטיה לצד אחד“.

וזה מספיק לגמרי, כדי להפטר מ„עלילותיו“ של ה„פרנקפ. ציטונג“...

יְדִיעוֹת סַפְרוּתִיוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

ביבליותיקה גדולה הוצאת תושיה: (כח—כט) יצחק קצנלסון: דמרומים (שירים). חלק שני. ורשה תר״ע.

ל—ל״ב ד״ר יוסף קלוזנר: יהדות ואנושיות, קובץ מאמרים. חלק ראשון. ורשה תר״ע.

———

ב״נ סילניקר: מול אוהל תמורה, שברי פואמה מזמן שלטון הספרדים באמריקה. הוצאת „אסף“ ירושלים תר״ע.

———

פאלק און לאנד: זאמעלביכער ספעציעל געווידמעט דער פילאזאפיש-געזעלשאפטליכער אייפקלערונג אין דער קריטיק פון ציוניזם אין ברייטען זין פון ווארט. רעדאקטאר משה שאליט. דאס ערשטע בוך ווילנא 1910.

———

נ. סטרובה: יסודי ההגיון, קורס סיסתימטי מתורגם ע״י שלמה ברר. אודיסה תרס״ח.

Отчетъ о дѣятельности Правленія Общества Пособія больнымъ евреямъ города Харькова за 1909 г.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

КАЗИМИ

מאת הנהלת „העולם".

המתומנים אשר אינם שומרים את נומרי „העולם" כדי לכרכם אח"כ אל אחד, אשר יש תחת ידם הנומרים 1 וגם 26, 27, 28, 29 של „העולם" שנה זו בשני אכזמפלרים מתבקשים להמציא את כל הנומרים האלה להמערכת. את המחיר ביחד עם הוצאת המשלוח נשיב בתודה.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע״י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל. (פרוגרמת בזיל).

№ 36.

התכן:

1) על המצפה:
א) לועידת ציוני גרמניה.
ב) על היאוש.
2) הכצעקתה (סוף). — ש. ניגר.
3) רמזים. — א. ה.
4) אברהם ברג (קומדיה במערכה אחת. המשך). — יצחק קצנלסון.
5) הספרות המדעית במערב (יג—סוף). — ד״ר ש. ברנפלד.
6) מכתב גלוי. — ברון דוד גינצבורג.
7) מכתב אל המערכת.
8) מכתבים מארגנטינה. (II.—סוף) — יעקב־בן יוסף.
9) בציונות.
10) ברוסיה.
11) בחוץ לארץ.

מחיר „העולם״ ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 38 קופ׳.
בחו״ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה $2\frac{1}{2}$ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על רעמיד הראשון 60 קופ׳. ועל שאר העמודים 40 קופ׳

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

מתקבלת ההתימה על

„העולם"

שנה רביעית — שנה רביעית

מן הראשון באוקטובר עד סוף השנה.

שבועון עברי יוצא בוילנה בהשתתפות טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל.

„העולם" לא יסור מדרכו שהתוה לו, להיות כלי מבטאו של רעיון התחיה והגאולה, להגן על הקנינים והדרישות הלאומים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו ולשמש מדור קבוע לכל מעולי סופרינו ומשוררינו.

הפרקים התמידים הבאים ב„העולם":

א) על המצפה, סקירות קצרות בדבר העניינים העומדים על הפרק.
ב) מאמרים בשאלות דומן.
ג) מאמרי מדע.
ד) מאמרים ע"ד עניני הציונות.
ה) בלטריסטיקה: ספורים, שירים, דרמות ופיליטונים.
ו) מאמרי בקורת וסקירות בעניני ספרות.
ז) מקרוב ומרחוק, סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו.
ח) בעתונים.
ט) מכתבים מארץ ישראל.
י) מכתבים מכל ארצות הגולה.
יא) השקפות שבועיות: בציונות, בא"י, ברוסיה, בחו"ל.
יב) רשימות ביבליוגרפיות.
יג) ידיעות ספרותיות.

ואלה המה הסופרים, אשר השתתפו עד עתה ב„העולם":

אחד־העם, אוסישקין מ., איינהרן ד., ביאליק ח. נ., ברנפלד ש. ד"ר, בורוכוב א. ב., בר־טוביה, ברנשטיין ש. ד"ר, ברדיטשבסקי מ. י., בן־עמי, ברנר י. ח. ברקוביץ י. ח., בעל מחשבות, בן־אליעזר, ברוך י. ל., באדון דבורה, בן־אברהם, ח. ש., גולדברג ב., גולדברג אב., גרינבוים י., גורליק שמריהו, Gamma, דובנוב ש., דרויאנוב א., הורודיצקי ש. א., הכואב, הרשברג ש. א., הרבורג א. פרופ., ווינצבקי מ., וואהל י. י., ווינברג צ. ו., זבוטינסקי וו., זילבורג מ., ז"ס, זיידמאן מ. פ., חרמוני א., טהון י. ד"ר, טשרניחובסקי ש., טריוויש י. א., י. ל., יפה ל., כהן יעקב, לעווינסקי א. ל., לוריא יוסף ד"ר, לבנטין י. י., ליפמן־לוין, לרנר יעקב, מנדלי מוכר ספרים, מרדכי בן הלל הכהן, מילנר י. צ., נייכארק ד. ד"ר, ניגר ש., נרדוי מכס, ניידיין י. א. סיקילוב נחום, סמילנסקי משה, סירקין יהושע, סטבסקי משה, סלוצקי ד ב., פרין י. ל., פיכמאן יעקב, פינס נ., צרנובין ש., קצנלסון י., קפלנוביץ ד., קויפמן י., קבק א. א., קרני יהודה, קנטורוביץ יהושע, ראם א., רבינוביץ יעקב, רב בר רב, רובין יוסף, שלום עליכם, שטיינברג יהודה, שטיינברג יעקב, שליט מ., שמעונוביץ ד., שילר שלמה, שרפשטיין צבי, שיפמאן פ. ועוד.

מלבד זה יש לו ל„העולם" קוריספונדינטים קבועים: בארץ־ישראל — י. ל.; בטורקיה — א. חרמוני; באנגליה — ד"ר ש. סלמר וב. אשר; בגרמניה — א. ס. גונצר; בגליציה — מ. העניש וצבי שרפשטיין; באונגריה — ש. ליטר; ברומניה — אברהם מן; בארגנטינה — בן־יוסף; באמריקה — פ. אמריקאי ועוד.

מתחלת יולי הגדלנו את כמות השבועון ואנו נותנים עתה 9 גליונות דפוס בכל חודש. על ידי תקון זה הוטב עוד יותר תוכנו של השבועון, באשר יש לנו היכולת להרחיב את כל חלקיו ולהביא בו ג"כ את ההוספות הנחוצות.

המחיר:

ברוסיה: 4 רובל לשנה. בחו"ל: באוסטריה־אונגריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה $2\frac{1}{2}$ דולר, בארץ־ישראל 10 פרנק, בפרנציה ובשאר הארצות 12 פרנק ובחשבון זה לחצי ולרבע שנה. בעד שנוי האדריסה 30 קופ'.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים — על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'.

החותמים בחו"ל יכולים לחתום על „העולם" באמצעות המערכת „די וועלט" בקלן ע"נ רהיין, Karolingerring 31 ובאמצעות סוכני „העולם" לארצותיהם.

אדריסת המערכת והקונטורה בוילנה:

Редакція „ГАОЛАМЪ", Вильна.

Redaktion „HAOLAM", Wilno (Russland).

החותמים בחו"ל בחתמם על „העולם" ע"י מערכת „די וועלט" או ע"י סוכנים אחרים מתבקשים להודיע ג"כ להמערכת בוילנה את אדריסתם המדויקת.

החתימה מתקבלת מראשית כל רבע, ולזמן לא פחות מעל שלשה חדשים.

יצא מדפוס ונמסר למכירה

ה„לוח קדימה" ברוסית

לשנת תרע"א.

וזה תוכנו:

I. החומר השמושי.

II. מחלקה לסטטיסטיקה (אחת ועשרים טבלאות).

III. כרונולוגיה יהודית וציונית.

IV. מוסדים: א) מוסדים יהודים כלליים.
ב) מוסדים יהודים ברוסיה, אשכנז, אנגליה וארצות הברית.

V. ציונות ופלשתינא:
א) הקונגרסים.
ב) המוסדים הציונים (תאור 26 מוסדים).
ג) המושבות העבריות בפלשתינא עם מפת הארץ.
ד) טבלאות עם מחירי מניות הבנקים הציוניים ותלושיהם.
ה) אדריסות הועה"פ, ועדי הארצות והפידירציות.
ו) העתונים הציוניים בכל כדור הארץ.

VI. תולדות העסקנים הלאומים המפורסמים (20 ביוגרפיות וחמש תמונות).

VII. שירי ציון בעברית, יהודית ורוסית היותר מפורסמים.

VIII. מודעות.

מחיר האקספמלר בלי המשלח 15 ק', 10 אקס.—1,60 ר' עם המשלח, 25 אקס. 3,60— עם המשלח, 50 אקס.—6 רוב' עם המשלח, מאה אקס.—11 רוב' עם המשלח.

הוצאת „קדימה" מבקשת להזדרז בהזמנות.

הזמנות מתקבלות רק במזומנים; מעשרה אקספמלרים ואילך אנו שולחים גם ב„נאכנאהמע". הזמנות וכסף צריך לשלח ע"פ האדריסה:

И. Л. Гольдбергу. Вильна.

אדריסת הוצאת „קדימה":

Изд. „КАДИМА", Вильна, Солдатская 3/15.

Га'оламъ | שנה רביעית | Ha'olam

העולם

וילנה, י"ח אלול, תר"ע.

ВИЛЬНА, 9-го Сентября, 1910 г. | № 36 | WILNA, 22-ten September, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

ועידת ציוני גרמניה.

„כשאני רואה לפני את ועידתנו החשובה של עכשו, — בדברים הללו פתח הד"ר בודנהימר את הועידה האחרונה שהיתה לחברינו הגרמנים בפרנקפורט, — אני נזכר בועידתנו הראשונה, לפני שתים עשרה שנה, שגם היא היתה במקום הזה, בפרנקפורט. קטן ודל היה אז מספר הצירים, שהקיפו רק חוג צר של יהודים צעירים בגרמניה. והנה הוסיפה בינתים הציונות בגרמניה לא רק שנים אלא גם כח, גדלה וחזקה השפעתה"...

וכשאנו עומדים על הנאומים שנואמו ועל הדרישות שנדרשו בועידה האמורה, הרי אנו חייבים להודות בשמחה גלויה, כי בינתים הוסיפה הציונות בגרמניה לא רק שנים, אלא הוסיפה גם דעת והיא נעשית ציונית גמורה. וזהו סוד כחה השפעתה...

ששים היו הצירים אשר באו אל הועידה. אבל האורחים, וביחוד הצעירים תלמידי האוניברסטאות, אשר הקשיבו רב קשב אל כל הדברים שנדברו בועידה, עלו למאות. ואזנו של כל הקהל הגדול הזה שמעה דברים, אשר הנפש תמלא אותם, דברים הנעשים גרעינים בריאים להפרות את הלב ואת הרוח. הלאומיות העברית, אחדות האומה ואחדות צרכיה ותקותיה, — זהו היסוד שעליו העמידה הועידה הפרנקפורטית את הציונות כולה.

„לא רק להיהודים הרוסים, לא רק להיהודים הגליציאים, הרומניים, לא רק לאי־אלה מבני נזענו הנרדפים ומעונים באיזו ארץ מן הארצות, — לא, לכל העם היהודי וגם לנו בכלל מביאה הציונות גאולה ופדות", — כך ציין הד"ר בודנהימר את עיקר מהותה של הציונות.

„הועידה מביעה את דעתה, שבבואנו להפיץ את הציונות אנו חייבים להדגיש את תכונתה הלאומית של תנועתנו. ביחוד צריך שיושם לב אל ההבדל העקרי שבין הציונות, שהיא תנועה יהודית עממית, ובין יתר ההסתדרויות היהודיית", — הנחה זו, שהוכרזה מטעם המרכז של ההסתדרות הגרמנית, נתקבלה בועידה פה אחד.

„לא מיליוני יהודים יֵצאו לשם (לארץ-ישראל), כ"א מאות אלפים אחדות, והם ייצרו את הגרעין בעד עמנו שאין לו עכשו בית, הם ייצרו את המרכז לתרבות יהודית חפשית... עזרו נא לנו לפעול את מפעלנו, שהכרח גמור הוא לנו..." — בדברים הללו סיים הפרופ. וורבורג את נאומו אשר נשא במיטינג שנערך בימי הועידה.

ועידת פרנקפורט היא היחידה בימים (ביתר דיוק: בשנים) האחרונים אשר בה נשמעה הדעה, כי אי אפשר לו ליהודי שיהיה ציוני מבלי שיחונך חנוך לאומי, וכי אי אפשר לו ליהודי שיהיה ציוני, כלומר יהודי לאומי, מבלי שידע את היהדות במקורה, מבלי שידע את התרבות העברית ואת השפה העברית...

לא רב הוא מספר הציונים בגרמניה. עפ"י הדוה"ח שנקרא בועידה נראה, שמספר הציונים שם עולה 7000, כלומר פרוצנט אחד (בקירוב) מכל יהודי גרמניה. אבל אל נא יהי הפרוצנט האחד הזה קל בעינינו, שהרי כבר הגיעה השעה לנו להבין, שלא הכמות הוא העיקר אלא האיכות. ואם באמת ילכו חברינו שבגרמניה בדרכם זה אשר התוו להם בועידתם האחרונה—לגדל ע"י הציונות דור של יהודים לאומיים המסורים בכל לבם לעמם ותקוותיו, אם באמת יתנו ציוני גרמניה את לבם לכך, שלא עפ"י שובר השקל בלבד יוכר הציוני, אלא עפ"י דעותיו הלאומיות הקבועות בלבו ומעשיו הלאומיים הנגלים לעין — אם כך יעשו, יכולים הם להיות בטוחים בטחון גמור, שסופם של המועטים לנצח. על פתחי בתי מדרשיהם של קדמונינו היה כתיב: שכל טוב לכל עושיהם, ללומדיהם לא נאכר, אלא לעושיהם...

ולא זו—העמדת הציונות על היסוד הלאומי הגמיר היא חשיבותה היחידה של ועידת פרנקפורט. גם מן הצד המעשי יש לה חשיבות יתרה. בועידה זו הכריזו חברינו הגרמנים עצמם, שהקונגרס העשירי הבא אין לו אלא להוציא לפעולה את ההחלטות, שהחליטה ועידת ברלין בנוגע לתקון סדרי ההנהגה המרכזית ואופניה. הרבה דנו אנחנו, ציוני המזרח, עם חברינו הגרמנים בדבר תקון סדרי ההנהגה המרכזית, מתחלה לא הודו לנו, ואח"כ הודו לנו, אלא שדומה היה הדבר, כאלו הודו לנו בעל כרחם. עכשו באה הועידה האחרונה והראתה, כי חברינו הגרמנים, שבידם נתונה עכשו ההנהגה המרכזית, מתחילים כבר מכשירים את הדרך בפני הקונגרס הבא, כדי שלא יהיה עוד שום מעצור בפני הוצאת אותן ההחלטות לפעולה.

בל יאוש.

האפטיה והיאוש השולטים שלטון בלתי מוגבל בקרב צבורנו ברוסיה מה טיבם? — שאלה זו שוב נשאלה בעתונותנו לרגלי הבחירות באדיסא, שגלו עד היכן היאוש הפּוליטי מגיע, עד שבעיר כאדיסה אי אפשר היה למצוא קנדידט יהודי הגון, אשר יסכים להיות נבחר להדומה.

העתונות עשתה את שלה: דברה השכם ודבר על לב הבוחרים והראויים להיות נבחרים והוכיחה להם, כמה גדול חטאם אשר הם חוטאים לעמם. אבל כל עמלה של העתונות עלה בתהו: אזנים קשובות לא נמצאו לה. ובשעה שכמעט כל עתונינו דנו את יהודי אדיסא ברותחין, עמד להם מגן וגואל, אשר בטל את כל המליצות היפות והפרזות הנאות, והכריז לאמר: „צדקו יהודי אדיסא; אין תקוה ליהודים ברוסיה; כלו כל הקצין, לא נשארה לנו אלא היציאה בלבד, ורק בה אנו צריכים לעסוק“...

הדברים הללו שנדפסו ב„הנאווי וואסחאד“ עוררו את המערכת להתנגד להם באיזו נימר עצמו במאמר ראשי. מובן מאליו, שלפי דעת המערכת אי־אפשר לה להיציאה שהיא הפתור את שאלת היהודים. אין זה אלא חלומם של הציונים והארציים, על צד האמת ישארו ברוסיה לעולם המוני יהודים, שהרי גם בשנות הגבירה היציאה אין מספר היהודים היוצאים מרוסיה עולה על מספר הרבוי הטבעי. הרי שפתרון השאלה מונח ברוסיה גופה ולא מחוצה לה.

אין כונתנו כלל להסיר בזה מעלינו את האשמה שמטילים עלינו. רק בדרך אגב מוצאים אנו לנכון להעיר, שיש להבדיל בין השאלה היהודית העולמית, בין שאלת העם היהודי, ובין שאלת יהודי רוסיה כשהם לעצמם. פתרון השאלה הראשונה אינו מונח ברוסיה, כשם שאינו מונח בשום ארץ אחרת מארצות הגלות, ופתרון השאלה השניה אמנם ברוסיה עצמה היא מונח. וכבר הגיעה השעה להבין את הדבר הפשוט הזה, ששאלת היהודים והיהדות, שבה עסוקה הציונות, זוהי שאלת העם היהודי, ההולך ומתנונה בגלות.

ואולם דברים אלו נאמרו רק בדרך אגב. הכא לא בפולמיקה ע"ד עקרי הציונות עסקינן, אלא בגוף השאלה ע"ד סבות היאוש המתגבר בקרב צבורנו.

במדה ידועה דומה מצבנו של עכשו למצבנו בשנות השמונים של המאה העברה. שוב הצליחו לכבות בדמינו אנו את הבערה; שוב שולחת בנו הנקמה את שניה הרעבות, ובנו רואים את הרע שצריך לבער אותו. אבל יש גם הבדל גדול בין שני המצבים, וההבדל אינו כמותי בלבד — כי על כן או, בשנות השמונים, לא אחזה הבערה בכל פנות הבנין — אלא גם איכותי.

הן אין להקביל כלל את צרות הפרעות של שנות השמונים לצרות הפרעות של ימי אוקטובר בשנת 1905: משחק ילדים הן הראשונות לעומת האחרונות. ובכל זאת גדול הרבה יותר רושמן של הראשונות מרושמן של האחרונות. ואין זה פרודוכס כלל, אם נאמר שרק עתה, לאחר עבור חמש שנים שלמות מימי אוקטובר, מתחיל רשומן של איתן הפרעות להיות בולט וניכר כראוי.

באותה שעה נחלש הרושם ע"י התקוה הגדולה, שהחיתה את הלבבות, שהללו הן הפרעות האחרונות. גדול ועמוק היה באותה שעה הכאב, נורא ואיום היה העלבון. ואולם את הכל כאלו נשאו התקוה, שזהו הסוף, והאמונה שיש בכח העם להושיע לעצמו ישועת עולם. ורק עכשו, כעבור חמש שנים והמציאות בערומה עומדת לפנינו ומן התקוה לא נשאר ולא כלום, מתחיל רשומם של אותם הימים להיות בולט וניכר כראוי, שהרי מה נשאר לנו עוד מאותם הימים חוץ מזכר הפרעות? —

הפרעות בשנות השמונים למאה העברה גרמו למהפכה פנימית בקרב הצבור היהודי: הן היו הדחיפה האחרונה שעוררו את המחשבה ואת הפעולה הלאומית. ביל"ו „ועם עולם“ — ילידי הפרעות הם. אז „נגלו“ ארץ ישראל וגם אמריקה. עולמות שלמים נבנו אז בשעה אחת, במאמר אחד.

עכשו — אין כלום. חוץ מפרעות בעלמא. ארץ ישראל ואמריקה כבר נגלו, ושוב אין צורך לחזור ולגלותן. התנועה הלאומית, אותו הכוכב המזהיר שעלה בשנות השמונים על שמונו, הגיעה לתקופת המעשים, המעשים הקצובים, המעשים המדודים. אין התקוה עוד לגאולה קרובה, לפדות פתאם. הדרך ארוכה, ארוכה מאד, והעין קצרת הראות אינה צופה את קצה. ומאין יקחו להם קצרי הראות כח ללכת? —

ובמדינה גברו הרדיפות, גדל הלחץ הפוליטי והכלכלי. ונוסף על זה הנה נקבעה בלב ההכרה, שאין אנו לא עושים ולא מעשים, שדמינו אינם משמשים אפילו „שמן משיחה לגלגלים“, שאינם משמשים אלא מים לכבוי האש. ואין אנו משמשים עוד צנורות להשפעה: בקרב יושבי הארץ הולכת ומסתמנת השאיפה להטביע על מפעליהם את חותמם המיוחד להם. וכיון שגברה האפטיה בקרב עמי הארץ, שוב אי אפשר עוד שלא תגבר גם בקרבנו.

כי, — אל נא נרמה את עצמנו. — בכל הנוגע לתקון החיים והמציאות בכל ארץ מארצות הגלות לא אנו הננו הפועלים, כי אם אחרים הם הפועלים ואנחנו הננו הנפעלים. ולחכות אנו צריכים תמיד לאחרים, שיתעוררו הם, כי יתרומם הגל בתוך יָמָם הם למען יגיעו גלגליו גם לנחלנו אנו.

וזהו סוד היאוש, יאושנו אנו...

ש. ניגר.

„הַכְּצַעֲקָתָהּ?..“

(סוף*)

עוד לפני מאת שנים נמצאו ספרים עברים בגרמניה, ואיה היא הספרות העברית בארץ זו עכשו? יש שם, ובלי שום ספק תהיה שם תמיד איזו יהדות. אבל מהו תכנה ומהו צורתה ומהו ערכה של יהדות זו — יהדות בלי יהודים ויהודים בלי סביבה יהודית? עוד גם עתה יש שמחבבים שם את העבר ואת לשון העבר, ויש שחבה זו אמתית היא ופנימית, אבל עקרה היא החבה ולא תלד ולא תפעל מאומה. היא באה לא מתוך הכרת הקשר שבין העבר וההוה, אלא מתוך יראת הריקנות, ואוי לו לעבר הבא למלא את הריקנות שבהוה. כשהוא חודר לתוך הוה מלא חיים יהודיים, הוא בעצמו מתמלא כח ולשד־עלומים, וכשהוא בא למלא את הריקנות הוא נעשה ריקן בעצמו. בעלי „חכמת ישראל“ מהטיפוס המערבי לא העמידו אמנם מחיצה בין העבר ובין ההוה, אבל הם שעבדו גם את העבר לרוח־ההוה, הכניסו לתוכו את רוח ההתבוללות ואת הסנגוריה ואת תאות־הזכיות ואת ההתפארות הלאומית ואת ה„אתה בחרתנו“ של ה„עבדים בתוך חרות“, ואלמלי דלפינה וכתריאלובקה, האם לא היה נשנה חזיון

*) עין בנומר 35.

זה גם ברוסיה ובגליציה? האמנם חושב מר אפשטיין שבזכות „דוברי עברית" וקוראי עברית חיים אנו ברוסיה בתור חטיבה מיוחדת, בתור עם עומד על נפשו ונלחם בעד קיומו הלאומי? צריכים אני להודות על האמת המרה: בזכות עמי־הארצות אנו חיים! זהו אולי אסוננו הקולטורי, וזוהי הסבה שרק לאט לאט ובהדרגה נוכל להתקרב אל מטרותינו הקולטוריות, אבל עובדה היא זו, שרק הודות לחיי ההמוניים היהודיים אפשרית היא תחית האומה היהודית, — עובדה היא זו, וצריכים אנו לשים אליה לב. אלמלא ההמונים, החיים חיים לאומיים לא לשם איזו רעיונית ואידיאלים מופשטים, אלא עפ"י תנאי חייהם, עפ"י חוש־ההמונים וכח ההרגל הקולטורי, שהשפעתו על ההמון גדולה יותר מהשפעתו על יחידים, שאינם חיים צפיפים ומרוכזים במקום אחר, — אלמלא ההמונים הללו, כי אז לא היו כנו גם יחידים, יחידי סגולה, ואילו גם היו, לא היתה פעולתם גדולה ופוריה. בזה אין רצוני להקטין את ערכם ואת תפקידם ההסטורי של יחידי הסגולה, בחירי האומה; כונתי רק להדגיש, שקיום ההמונים וצורות החיים הלאומיים שלהם תנאי הכרתי הם לקיומם ולעבודתם הלאומית של היחידים. ואילו גם לא היתה חבת ה„ז'רגון" מחייבת את החבה להעברית (מה שבאמת אינו כן), הנה העובדות ההסטוריות וגם השכל הישר מחייבים שרק קיום ה„ז'רגון", צורה זו של ההתבדלות היהודית, מכשיר את קיומה של העברית, בתור כח חי ופועל...

אבל — קורא ברגש מר אפשטיין — „הם שואפים לסחוף גם את הדגל לעמקי הבצה הגלותית, להשביתו מטהרו. מתקפו רוחני, מנגה זרחו אשר מארץ הפלאות, משלל צבעיו וכו' וכו'" — וכנראה חושב הוא מר אפשטיין לפי תומו, שאין הדגל הולך לפני המחנה, כי אם מניחים אותו בדחילא ורחימא בנרתיק אל תוך הארון, מעלימים אותו מעין זר והשומרים על הנשים ועל הטף שומרים גם אותו לבל ישבת, חלילה, מטהרו ואבק הדרך לא יכסהו... ואבותינו לא כן עשו: כשנלחמו עם הפלשתים לקחו את הארון, את ארון אלהים אתם; הוא הלך לפניהם; לא בעדו נלחמו, כי אם אתו יחדיו. וכשגלה ישראל גלתה גם השכינה עמו; כתמיו, קרעיו ופצעיו של דגל־מלחמה, של דגל עולמי, הם הם כבודו, יפיו ויפעתו! לא נתנה תורה למלאכי השרת. יהדותו של מר אפשטיין וחבריו היא יהדות בלי יצר־הרע, בלי חשק החיים וחפץ הקרב; ולכן דגלם הוא דגל של מנוחה ושלוה, דגל של יום אחד בשנה, דגל של שמחת־תורה... יש לה ללאומיות של מר אפשטיין יצר הטוב של יומא דפגרא, אבל חסר לה יצר הרע של ימות החול ושל חיי־החול...

ועוד דבר אחד עקרי חסר לה „ליהדותו" של מר אפשטיין: האמונה בכח עצמה. יהדות זו שעמדה בפני כל הרוחות המצויות ושאינן מצויות, בפני כל הדתות, בפני כל הקולטורות והלשונות שבעולם, לא תעמוד רק בפני ה„ז'רגון" ה„מתחרה" אתה?... האם לא תמוה הוא הדבר? ה„גבירה" יראה מפני ה„שפחה"! יראה היא כפני השפחה, השואפת לחירות, אע"פ שאינה בועטת כלל בגבירתה, אלא, להפך, היא כורעת ומשתחוה לעומתה ומתפארת בזה, ששמשה גבירה כזאת... האם לא תמוה הוא הדבר? והאם אין זה גם מגוחך קצת? הלשונות הזרות, הלשונות, שלעמנו, בתור עם, אין כל חלק בהן, הלשונית, המפרידות לא רק בין חלקי עמנו השונים בארצות שונות, אלא גם בין בית לבית, בין אב לבנו, בין אם לבתה, — הלשונית המנפצות את בית ישראל לרסיסים, — הן, אליבא דמר אפשטיין וחבריו, לא תנתקנה את הקשר שבין ההוה ובין העבר, לא תבטלנה את אחדותנו הלאומית. ולא תרחיקנה אותנו מהקולטורה והלשון העברית. ורק הלשון היהודית, הלשון המדוברת בפי רבבות אחינו כמעט בכל ארצות פזורינו; הלשון הטבולה בדמעות אמותינו וברעל צחוקנו, הלשון שרוחה — רוחנו, חנה — חננו ו„בעירה" — בעורנו; הלשון המלוה אותנו זה מאות בשנים על דרכנו, דרך הגלות ודרך התחיה, האחוזה והדבוקה זה מאות בשנים, כשלהבת בגחלת, בכל צדדי חיינו, החמריים והרוחניים, שאנחותיה ונחומיה מנסרים זה מאות בשנים בחלל בתינו ו„חדרינו",*) ישיבותינו ו„קלויזינו" ו„שטיבלינו"; לשון זו, שבה למדו וילמדו את התורה, את הנגלה והנסתר, שבה ספרו נפלאות ד' ויראיו, שבה חשבו את מחשבותיהם וחזו את חזיונותיהם, ספרו את מעשיותיהם ומשלו את משליהם גדולי הרוח, בעלי השם ואנשי המופת; לשון זו שבמדה ידועה השפיעה ומוסיפה היא להשפיע גם על הלשון העברית; לשון זו שהיא בעצמה חציה עברית, שאי־אפשר לדעת אותה על בוריה בלי דעת את הלשון העברית, — לשון זו כשתתפתח ותשתכלל תשנה, אליבא דמר אפשטיין וחבריו, את פניו של עם ישראל „עד אשר לא יודע, כי עם ישראל הוא", לשון זו תעמיד מחיצה בין העבר ובין ההוה שלנו, לשון זו תשכיח את הלשון העברית וכו' וכו'! האם אין זה מגוחך?

אמנם כן! יש בין אלה המחזיקים בה„ז'רגון" אנשים העוינים את העברית; יש כאלה, החושבים, כי העברית והיהודית צוררות הן זו לזו והאחת הבנה רק מחורבנה של חברתה. אולם בעלי השקפה זו יותר שהם מצויים בין קנאי היהודית מצויים הם בין קנאי העברית. השקפתם זו נובעת לא מתוך יחסם החיובי לאחת הלשונות אלא מתוך השקפתם הכללית, מתוך אותה ההשקפה שהיא היסטורית־מטריאליסטית ואינה היסטורית, או שהיא „הסטורית" במובן המוגבל של המלה הזאת. להלחם צריך לא נגד הלשון שהללו מגינים עליה אלא נגד השקפתם זו. ועוד צריך לזכור, שבשעת חירות, בעידנא דרתחא, יש שהנרדף נעשה לרודף. יש שבכדי להגן על עצמנו, מתנפלים אני על אחרים. אבל אלמלא לא היו חושדים את ה„ז'רגון" במה שאין בו, אלמלא נתעו קנאי העברית להאמין בשוא שכל המצדד בזכות היהודית הוא צורר לעברית, אלמלא החרימו את הז'רגון בחוגים ידועים ולא הכריזו ברבים: מי לד' ילחם נגד הסכנה הז'רגונית, כי אז היתה הסכנה עוד פחותה משִשים משהיא עתה, כי אז היתה כל אחת הלשונות רבה לעצמה, כל אחת היתה עושה את שלה, כל אחת היתה ממלאה את הצרכים הרוחניים, שהיא יכולה למלא. כי באמת הצרכים הרוחניים של חוגי־עמנו השונים זקוקים גם לספרות עברית גם לספרות יהודית, ואין מלכות אחת נוגעת בחברתה, ואם גם נוגעות הן, הרי זה מגע של שותפים ולא של אויבים. אבל כיון שעומדים וקוראים כל היום: הז'רגון הוא צר ואויב לנו, עלית הז'רגון ירידה היא לעברית, אין שני מלכים ממשמשים בכתר אחד וכו' וכו', הרי נמצאים אנשים המאמינים בתמם שבאמת כן הוא הדבר, ואם נאמנים הם „למלכם" האחד על כרחם נעשים הם צוררים לזה השני. וכך מתלקחת

---

*) מר אפשטיין בותב, „שראשית מעשיה של התנועה הזאת (הז'רגונית) תהיה לגזול ביד חזקה מעם ישראל את בית הספר העממי ולמסור אותו לרשותו של הז'רגון" — כאלו לא ידע, שבית הספר העממי כלומר, החדר, כבר עומד הוא מראשית הוסדו בליטא ופולין ברשות הז'רגון, ועוד גם עתה מוצאים אנו את הרוח היהודי העממי האמתי לא בבתי הספר של „עברית בעברית", אלא בה„חדרים" הז'רגוניים. או אולי חושב הוא מר אפשטיין שבבתי הספר היהודיים העתידים לבוא יהיה למוד הלשון היהודית — הלמוד היחידי?..

המלחמה, והמנצחים על „המלאכה" שכחים בחלקם: הם ממלאים את חובתם, הם „בזהירים" את העם, הם מחזיקים בידי ה„לוחמים", הם „מצילים" את „הדגל"!

אבל כמה עלובה היא „הצלה" זו וכמה עלוב הוא ה„דגל", הצריך ל„הצלה" מעין זו!

אין ה„מצילים" שלנו מאמינים בכחה של „היהדות", מפני שאין הם נותנים אמון ביהודים. חוששים הם, שמא תפגם ה„יהדות", אם ימסר דגלה לנו, היהודים. אפוטרופסים הם מעמידים ליהדות; שומרים הם אותה מפני היהודים. הנברא עיקר להם והבורא — תפל... אמנם יש שחיים אנו „לשם השבת", יש שגדולה היצירה מן היוצר. אבל במה דברים אמורים, כשהיוצר חדל ליצור, כשהוא קופא על שמריו. אילם עמנו חי וכחו אתו, לא אחת ולא שתים התנער מעפר שפלותו הרוחנית, וקולו, קול גדול ורם, נשמע בין החיים. ואם בכל ימי חייו הארוכים היה פושט צורה ולובש צורה, וכל איתן הצורות נעשי לנו עתה הסטוריה, מסורה, יש לנו להאמין, שגם הצורות שילבש עתה, אם רק ילבשן בתור עם, בתיר חטיבה מיוחדת, תהיינה בצלמו ובדמותו וברוחו ההסטורי; יש לנו להאמין, שעם ישראל לא יחדל להיות ישראל גם עתה, אם רק יחשוב את מחשבותיו ויצור את יצירותיו לא בלשון זרה לנו*), כי אם בזו, שחותמו ורוחו טבוע עליה. היהדות, טוענים אפוטרופסיה, הסטורית היא; אבל האם אין גם אנו, היהודים, הסטוריים? האם באמת חיה היא ההסטוריה העברית רק בתוך בתי־הספרים ולא בתוך בתי הספר שלנו? לו היה הצדק את מר אפשטיין, שהיהדות — אינה יהדות אלא כשהיא „כתובה ומובנת ומתפתחת בעברית", כי אז צריך היה להוציא מן הכלל הישראלי לא רק את הנשים ו„יהודיות, כי אם גם את רוב הגברים היהודיים, שהרי אין היהדות מובנת להם כבר בעברית. אבל באמת כל יהודי ויהודי, ואפילו הקל שבקלים, ואפילו הנשים (יסלחו נא לי את ה„אפילו"!) — כלם אבני זכרון חיים הם להעבר הישראלי. כל איש אשר רוח בו — רוח העם בו, ואין לנו לחשוב שהיהדות תתרחק ממקורה ותנתק משרשה, אם לא תשאר חתומה בספר ובלשון־הספר, אלא תמסר לרשות יוצריה — יורשיה, לרשות היהודים. אין לנו לדאג להעבר הלאומי, השפעתו תבוא מאליה, אם רק יהיה לנו הוה לאומי.

והוה לאומי, הוה מושפע מן העבר ומשפיע על העתיד, יהיה לנו רק כשנחדל להתיחס אליו באי־אמון ובבוז, רק כשנתחיל לשכללו וליפותו. מר זלמן אפשטיין רוצה, שנאמין לו, שהוא אינו בז לה„ז'רגון". אבל באמת נפלא היה הדבר, לו לא היה בז ל„דיאליקט אשכנזי", שכחו אתו רק „במקום שצריך לתאר את הרפש וכו'," ל„דיאליקט", שאינו ראוי להתפתחות ושאין לנהוג בו כבוד מיוחד"... איך אפשר לבלי לבוז לבריה עלובה כזו? ועוד שאלה אחת: איך אפשר „להשתמש בו (בהז'רגון) כבכלי חפץ להורות את ההמון דעת ומוסר וארחות חיים", אם לא נקדיש לו, על פי עצתו המחוכמת של מר אפשטיין, „את כשרונות העם ואת המחשבה הלאומית"? האמנם חושב הוא מר אפשטיין, שכשרונות ומחשבה לאומית הם ענינים מיותרים לגמרי, כשבאים „להורות את ההמון דעת ומוסר וארחות חיים"? האמנם הפקר הוא ה„המון", וכל איש מן השוק יוכל לבוא ולקחת את העטרה של מורה דרך להההמון?

*) בתקופה הספרדית וכיוצא בזה לא היתה הלשון הזרה מסוכנת כל כך, מפני שעדיין חומת הדת היתה בנויה אז על תלה. אולם עתה כשהמחיצה הדתית ובמדה ידועה גם התברותית, עומדת להבטל, עתה הלשון הזרה היא הפרוזדור לטרקלין האסימלציה.

אבל נניח, שתקום עצתו הטובה של מר אפשטיין הטוב: הוא וחבריו לא יקדישו לה„המון" את כשרוניתיהם ומחשבתם הלאומית; היא וחבריו יורו אותו רק „דעת ומיסר וארחות חיים". אבל הנה קרה המקרה, ו„ההמון" הקים מקרבו איש בעל כשרון, שרוח אלהים תפעמהו, ונפשו הרת־שירה — מה לו לעשות? עברית לא ירע לכתיב, כי מן ה„המון" בא, ולהקדיש את כשרונו ל„ז'רגון" לא יוכל, כי כן צוו עליו מוריו ומדריכיו, תלמידיו של מר אפשטיין... אולי ימתיק מר אפשטיין את חומר הדין, ובשעת הדחק יהיר לכתוב בכשרון, גם... ז'רגונית? אבל אז כבר נפתחו השערים לפני ה„סכנה", כי מי זה יערב לנו, שהמון־העם לא יקים עיד כשרונות, ואם כן אין לדבר סוף... אין לו איפא למר אפשטיין עצה אח־ת אלא לאסיר עלינו גם את ההפצה של „קיי אור ודעת" בעזרת הז'רגון, כי „קיי אור ודעת", כידוע, מועילים להכשרונות, והכשרונות... מועילים לה„זרגון"!

אבל איני רוצה לנהוג קלות ראש בשאלה מכאיבה זו ולא אבליט עוד את הצד המגוחך שבדבר. אביע רק את תקותי, שטובי העברים יבינו סוף־סוף, שאם ה„ז'רגון" רע הוא לעמנו, הנה רע הוא רק בתור ז'רגון, בתור לשון אספית, שבעלי הכשרונות והמחשבה הלאומית מתרחקים ממנה, אבל מכיון שימסר לרשות ה„ז'רגון" היצירה והמחשבה הלאומית, שוב אין בו סכנה.

א. ה.

רְמָזִים.

א.

אם ראית אדם עמל להסתיר חסרונותיו, אל תאמר: רוצה זה שיהא נראה מעולה משהוא. פעמים שאינו עושה כן אלא בשביל שלא יהא נראה גרוע משהוא. מרגיש כל אחד בעצמו, שמום שבו נדמה לאדם כשערה, ושבחברו — כהר, ורוצה הוא להסתיר שערה שלו, שלא יראוה אחרים כהר.

ב.

כשרואה יצר הרע שאתה מתגבר עליו, הוא לוחש לך: „ראה, שעת הכושר עוברת, ואם לא עכשו, איכתי? עתיד אתה להתחרט כל ימיך על מקרה שבא לידך ולא אחזת בו". ואין בני אדם מרגישים, כמה גדול כחי של לחש זה וכמה מרובים המעשים שנעשים רק מיראת החרטה על „שב ואל תעשה".

ג.

אדם בריא אוהב את החיים מטבעו, אבל יכול הוא לשנוא אהבה זו, הנטועה לו שלא כטובתו. וכשאדם אומר: „שנאתי את החיים", ואעפ"כ אינו ממית עצמו, אל תחשוד בו שאין פיו ולבו שוים. אפשר שאינו אלא טועה, מפני ששנאתו לאהבת החיים נתחלפה לו בשנאת החיים עצמם. צא ובדוק ותמצא טעות זו בהרבה מיני שנאה: מדמה אדם ששונא הוא את הדבר, ואינו שונא באמת אלא את אהבתו לאותו דבר.

ד.

משל אנגלי אומר: „אדם כי יולד בארוה, לא יהיה בגלל זה לסוס". וכמה היה העולם משתנה (ואף אנו, היהודים, עמו),

אלו זכרו הכל תמיד אמת פשוטה זו, שלא הלידה בארוה היא שעושה את הסוס!

ה.

הראשונים היו אומרים: „אין חכם כבעל הנסיון", והדבר הקשה היו מביאים לפני „הזקנים". אבל בין האחרונים היה מי שאמר: אין בעל נסיון במציאות כלל. לפי שחיי האדם משתנים בתכונתם מתקופה לתקופה, ואין הנסיון הנקנה בתקופה אחת יכול להורות דרך החיים בתקופה שלאחריה. ואמנם, כשהזקין אדם, הרי הוא עומד בתוך החיים החדשים, הסובבים אותו, מחוסר־נסיון כקטן שנולד. ואם בזמן הזה מיסדים בתי מחסה לזקנים, אפשר שלע"ל לבוא יהיו מיסדים גם בתי ספר לזקנים, ללמדם ארחות חיים בעולם זר להם, שהכל בו נראה להם „הפוך".

ו.

אלו ידעו הבריות, כמה קשים יסוריו של מי שאגוס כל ימיו „להתמתח" ו„להתנפח", בשביל להתראות גדול בקטנותו, — לא היו מקנאים באדם שזוכה לעטרה שאינה הולמתו, אלא היו אומרים ברחמים: „ראו, מה עלתה לו לעני זה, שלא רצה להכיר את מקומו".

ז.

גם לב שקט ושלו יש שתתקפהו תשוקה עצומה להתפרץ לשעה מתוך הכלוב החברתי שהוא עצור בו. ובשעת־מרר כזו עלול האדם להעמיד בסכנה את עצמו, את כבוד שמו, את כל עמלו שעמל במשך ימי חייו — הכל בשביל לגימה אחת ממעין החיים הטבעיים הנובע מתוך הלב החפשי. ורואים בני אדם ותמהים: „פלוני שפקח היא, מה ראה לשטות זו?" ומחליטים ואומרים: „אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות", — ודעתם מתקררת.

ח.

מתהלכים בני אדם בחשבה—ומדמים שרואים זה את זה! כל אחד לעצמו יודע, שהוא אינו נראה לאחרים בצורתו האמתית. ואפילו הקרובים אליו, אלמלי ראיהו פתאום כמו שהוא באמת, היו נרתעים לאחוריהם מרוב תמהון. ואעפ"כ מאמין כל אחר, שהוא רואה את האחרים ומכיר בטיבם. — ואנוס הוא האדם להאמין כך, בשביל שלא יצא מדעתו מתוך הכרת בדידותו המוחלטת בעולם, בין בריות זרות ונסתרות.

ט.

סיניקא אמר: „אין אנו הולכים למות, אלא הולכים ומתים יום יום". ואין לך חזיון מלא עצב כשמחת הפגישה של שתי נפשות קרובות שהיו נפרדות ימים רבים. מבקשת כל אחת בחברתה את התמונה החביבה מלפנים, שהיתה געגועיה כל אותם הימים, — ומוצאה אחרת תחתיה, דומה ואינה דומה, קרובה וזרה כאחת. וגדול הצער המסותר מן השמחה המגולה.

י.

מצד על צד מתהפך החולה — ולא יֻוַּח לו. כשמציקה לו לאדם הכרת קטנותה וקוצר ימיה של ישותו הפרטית, הוא שואף להבלע במצוי גדול וקיים — ומאבד עצמו בתוך „הכלל". וכששוב מציקה לו אבידת צורתו האישית, שנבלעה באברי הכלל, — הוא שואף להיות גרגיר חול לעצמו, ולא טפה בים הגדול. וכך חוזר חלילה גלגל ההיסטוריא: תקיפה אחת — „אם אין אני לי, מי לי?" ותקופה אחת — „כשאני לעצמי, מה אני?" —

יצחק קצנלסון.

אַבְרָהָם בֶּרֶג*).

קומדיה במערכה אחת.

(המשך).

ויצמן: (מן המטה) שמא די יהיה לך, ברג? הוי, כמה דברים אתה מגבב! חוה, חזרי־נא על השורה האחרונה. הרביעית כמדומה לי?

חוה: (חוזרת מעל הספר) „מתלקחים הם בכל הקצוות".

ויצמן: (כשעודו שוכב) הן!... מתלקחים הם בכל הקצוות!

ברג: ולמה לא כך?

ויצמן: משום שהשמש שוקע מערבה, ורק פאתו, כנפו, או—כמו שאתה רוצה דוקא, חאָ־חאַ... „הקצה" של המערב מתלקח! בנת?

ברג: הנך מטפס כבר, ויצמן, על גבי הכתלים... במה יפות ורצויות לך פאתי או כנפות השמים, כמו שאתה רוצה דוקא, במה יפות הן מקצוות?

ויצמן: (מתרגז כבר) לדידי יהיו קצוות! קצוות! קצוות! אלא שלא כולם מתלקחים? אה?

ליפשיץ: (מסכים בחשאי) לא כולם, לא כולם... אמת...

ברג: (פונה יותר אל ליפשיץ, מתוך צחוק קל־מאונס) אם כך, אתם יכולים לחשדני קצת בסנטימנטליות...

ויצמן: (לוטש עליו את עיניו) מה?

ברג: (לויצמן, מודה מתוך מרך לב) אינני מכחש, הריני סנטימנטלי...

ויצמן: (קם מעל המטה, בשאט נפש) שקרן אתה! (קרב אל חוה, כעסו הולך הלך ורפה, הוא נוטל את יד חוה בשלו, מחליקה וטופח עליה לאט לאט).

(הפסקה קלה)

ליפשיץ: (קם מעל השולחן, מדבר לעצמו בדרך לכתו אל המטה) „בכל הקצוות" — מגוזם, מגוזם קצת... (שוכב אפרקדן על גבי המטת כשנים הקודמים).

טימה: (בשחוק קל) אין אני מקבלת את שירך זה, ברג; שיר אחר תקדיש לי...

ברג: (מכסה על עלבונו) אָה, מחרימים כאן את „כולמים־האביב" שלי!

ויצמן: (מפנה את ראשו לברג) משום שהוא מזויף!

ברג: לא, טימה, לא יהיה לי שיר אחר בשבילך...

טימה: (בקול בכיני) מדוע?

ברג: (כנגדלות) משום שזהו אחד מן המוטיבים היותר מצוינים שלי.

---

*) עין העולם נומר 35.

ויצמן: (מתוך שחוק אירוני קל, בלחש אל חוה) „והשמים כמו האקדח, מתלקחים הם בכל הקצוות"...

חוה: (ברצינות ובלחש) בכל הקצוות?

ויצמן: (הטון שלו משתנה כשמתחילים תוססים בו רגשותיו הוא) האם לא תזכרי? אתמול —

חוה: בשדה — ?

ויצמן: השמש צללה —

חוה: בפאתי מערב...

ויצמן: ולשונות אש התלקחו —

חוה: בפאתי מערב...

ויצמן: בפאתי מערב... ופני המזרח —

חוה: (רותחת ונלחצת אליו) היו כהים, כהים ואפלוליים... כמדומה לי: הלילה דפק בחלונותיו...

ויצמן: (נושקה בידה, חרש ובקול רועד קצת) הלילה!... מעבר מזה התעותו פני שמש גוססת ויורקת דם. מעבר מזה גועה שמש, נרות־נשמה העלו למראשותיה, ומעבר מזה—זחל זחל הלילה —

(דממה)

טימה: (נגשת אל ליפשיץ השוכב אפרקדן על המטה, רוצה לומר לו דבר־מה בלחישה, וכורעה עליו אצל המטה) ליפשיץ—

ליפשיץ: (מרגיש בה ומתהפך על צלעו) אָה, טימה!

טימה: אמר־נא לי אתה, שירו של ברג יפה הוא?

ליפשיץ: לא, לא, טימה... בקשי לך שיר אחר!...

טימה: שמא תכתב לי אתה?

ליפשיץ: אנכי?

טימה: לא כתבת עוד שירים מימיך?

ליפשיץ: לא.

טמה: נסה־נא הפעם.

ליפשיץ: ישמרני ה'! גם אני יכול עוד לטעות כמוהו ולהוסיף צרה על צרה.

טימה: כתוב, כתוב, ואם גם תטעה—אין דבר...

ליפשיץ: (מוציא פסת ניר ועפרון מכיס בגדו) אבל זכרי לך, טימה, שאת אחראית בדבר, בקשת ני! (הוא מתחיל כותב).

טימה: אני, אני אחראית... הנך כותב כבר?

ליפשיץ: (מרים את ראשו כלפי טימה) הריני כותב — אלא שאני מתנה עמך מראש: בלי חרוזים, איני יכול בחרוזים... (כותב הלאה).

טימה: אחת היא לי--אבל כתוב, כתוב...

(הפסקה)

ברג: (קם פתאם מעל כסאו בירכתי החדר אשר ישב עליו מבלי שהרגישו בו כל אותו הזמן) אָח, ריאליסטים! ריאליסטים!

(כולם מלבד ליפשיץ קמים נבהלים קצת ממקומותיהם).

ברג: לשוא הוא כל עמלכם, לא תתלו בי את הריאליזם הקר והיבש שלכם... מאמין אני, שסוף־סוף תקחו גם אתם את המטאטא שלכם שנתיבש כבר אל בתי־המרחץ, תעלוהו על הדיוטא העליונה כדי שיריח שם ריח של מיסטיקא... ניכר הוא שמוחכם בהיר הוא יותר מדי, לא הסכין עם ערפל... כידוע לכם הוריד מטרלינק את מנא־ונא שלו מעל הדיוטא העליונה של בית־המרחץ.

ויצמן: שמא נלך כבר, חוה?

חוה: (יושבת שקועה בהרהורי לבה) נלך, נלך...

ברג: והשנית—מי בקש מכם שתקראו את שירי דוקא? בשבילכם אני כותב פרוזה... את הפרוזה שלי קראו, קראו את ספורי, את „התמונות מן החיים" שלי, שם תמצאו את ברג הריאליסט, אלא, במטותא מכם, אל תבקשוהו בשירי!...

ויצמן: (לחוה) וכי מה, הולכים אנו?

חוה: אנו הולכים, אנו הולכים...

ברג: בשירי—הנני אנרכיסט! חפשי אני בשירי, חפשי מכל חק, דש אני כל דין בעקבי! חפשי אני — ועושה מה שלבי חפץ —

ויצמן: (מפנה את פניו לברג, כשהוא תופש את מגבעתו על גב הכסא) דהיינו?

ברג: אני עושה מה שלבי חפץ!

ויצמן: כלומר — הנך מטפס על גבי הכתלים?

ברג: (מתעורר לדבריו אלה) אכן, אכן אמת הדבר, יפה אמרת הפעם! „הריני מטפס על גבי הכתלים"! אמנם כך היית צריך לומר לי, על פי אָפיך צריך היית לומר לי כך... (בעקשנות) „השמים כמו האקדח, מתלקחים הם בכל הקצוות!"

ויצמן (מסב מתוך רגז את פניו ממנו ואוטם את אזניו).

ברג: (כשהוא עומד מאחורי ויצמן) בכל הקצוות!! דוקא „בכל הקצוות!..." אם פרש דמיוני את כנפיו אני מניח לו לעוף... (בהרמת קול) עוף וגבה לך דמיוני, עוף וגבה!... ניצוץ אם יש לי — ואצית בניצוצי את השמים בכל קצוותיהם; עיניך לא תראינה את האש, רק בשבילי התלקחו השמים וכל צבאם, בשלי היא כל האילומינציה! אתה טוען: רק המערב ולא יותר?— אני מסכים לך בזה! אלא כשאני לעצמי איני יודע ואיני רוצה לדעת מארבע כנפות השמים... בקצה אחד אני רואה את כל הקצוות!... המערב — הרי הוא מכיל בקרבו את כולם: צפון, דרום, מזרח... וכשאתה מוצאני בשעה של התפעלות כזו — דום הוה, פרוזאיק! של נעליך ודום... אין אני צריך לשטות ולצפות לאחורי; אין אני צריך לראות את מחצית השמים האפלה, כמוך... אל תשחית ויצמן את חזיון־פלאי, את האילוזיה שלי...

ויצמן: שיר אחר יקדיש לך, טימה, שיר אחר!

ברג: (מדבר הלאה) אם הוצאתי מתחת מכחולי ציור־פלא, תמונה שלא ראית עוד כמוה על אדמות, למה תקרע, ויצמן, את הבד? (כמתחנן) הרי יפים השמים יותר בכל אופן, כשמאדימים כל קצותיהם ולא רק המערב עצמו...

ויצמן: שיר אחר, טימה, שיר אחר!

טימה: כבר הזמנתי —

ליפשיץ: (קופץ מעל המטה כשהניר מרפרף בידו) הזמינה — (מראה על הגליון שבידו) וכבר נשלם!

טימה: (ממהרת אליו) באמת?

ליפשיץ: גם חרוז אחד נפל במקרה בשירי זה, חרוז ממש, ואנכי לא פללתי!

טימה: (מתפעלת ואינה מאמינה) נו?!

ליפשיץ: הבה ואראה לך שחור על גבי לבן (מוציא את החרוז בשירו) פליאה־שקיעה!

ברג: (רואה שמטתו פנויה, בא ומשתרע עליה כמו בפעם הראשונה, מסנן בין שפתיו, בקצת לעג) פליאה־שקיעה...

ויצמן: גם אתה, ליפשיץ?

ליפשיץ: (מתנצל לפני ויצמן, מראה על טימה) לכבודה, ויצמן... בקשתני וכתבתי —

ויצמן: מניה וביה!

טימה: על גבי המטה!

חוה: ובבית מלא אנשים... (כאירוניה) ברג, גם אתה נוהג לכתוב כך?

ברג: (ממטתו בקול יבש) לא.

חוה (מתלחשת עם ויצמן בזוית אחת, היא מספרת לו דבר־מה, מנוחך).

ויצמן (שוחק לרגעים).

טימה: (אוחזת את ליפשיץ בזרועו, ומוליכה אותו אל הצד, קרוב אל האונסצינה ומבקשת אותו) קראהו לי, ליפשיץ, קראהו לי...

ליפשיץ (קורא מעל הגליון):

לְטֶמָה.

אָנֹכִי גֵר בִּפְאַת הַיָּם,
וְטֶמָה בִּפְאַת מִזְרָח;
בֹּאִי־נָא לִפְאַת הַיָּם,
לִפְאַת הַיָּם –
מִי הִיא זֹאת הָעוֹלָה?
מִי הִיא זֹאת? –
טֶמָה!
אַתְּ בָּאָה, בֹּאָה, בַּת־הַמִּזְרָח!
וְלָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה?
אִם לֹא לַחַמָּה עוֹלָה מִן הַמִּזְרָח
אֶל הַמַּעֲרָב–?

מִי הִיא זֹאת הָעוֹלָה?
מִי הִיא זֹאת?
קֶרֶן זָהָב נָחָה –
עֲלֵי צִלִּי;
קַו שֶׁל זֹהַר נָפַל נָפֹל
עַל הַמַּעֲרָב...

יְלִיד הַמַּעֲרָב הִנְנִי,
יְלִיד הַמַּעֲרָב...
כָּלָה לִבִּי לָךְ בְּחֲשָׁאִי, בַּת־הַמִּזְרָח,
וּבְשָׂרִי כָּמַה, כָּמַה...
וָאֶקְרָא לָךְ בִּשְׁמֵךְ, וָאֶקְרָא לָךְ
מִפִּנַּת אֲפֵלָתִי –
וְאִם בָּאת אֵלַי אָז הָבִי לִי כַּף־יָדֵךְ,
וְקִמְעָא שְׁחִי אֵלַי בְּרֹאשֵׁךְ,
קִמְעָא, קִמְעָא...

רְאִי־נָא:
פִּי כִּמְעַט שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בְּמִצְחֵךְ
וּרְאִי, רְאִי:
הַנְּשִׁיקָה רוֹעֲדָה עַל שְׂפָתַי...

טֶמָה –
הוֹלֶכֶת אַתְּ מֵעִמִּי, הוֹלֶכֶת אַתְּ,
וְלֹא תִשָּׂאִי לִי?...
נְשִׁיקָה קַלָּה־קַלָּה בַּת־גַּעְגּוּעַי;
נְשִׁיקָה כָּל־שֶׁהִיא זוּ פְּלֵיטַת־שְׂפָתַי
עֲבָרָתְנִי!
הוֹלֶכֶת אַתְּ מֵעִמִּי, הוֹלֶכֶת אַתְּ...
אֲנִי–אָנֹכִי נִשְׁאַר פֹּה בְּמַעֲרָב...

וְאַתְּ–חוֹזֶרֶת צֵאת מִזְרָחָה–
שֹׁמּוּ הַשָּׁמַיִם עַל הַפְּלִיאָה:
לֹא בְּמַעֲרָב צָלְלָה הַחַמָּה,
בַּמִּזְרָח אֲנִי רוֹאֶה אֶת הַשְּׁקִיעָה!...

(הפסקה. ליפשיץ נותן קצת אל מצחה של טימה ונושקה).

טימה (נסוגה צעדים אחדים אחור).

ויצמן: (בזויתו, פורץ בצחוק, מכל אשר שמע מפי חוה) אלונטית דוקא! (נזכר ופונה לליפשיץ) כמעט ששכחתי, ליפשיץ, הראה נא לי את מעשי ידיך אתה!

ליפשיץ: (שם את ידיו עם הגליון לאחוריו ושואל את פי טימה) האראה לו?

טימה: לא!

ויצמן: (לטימה) מדוע?

טימה: מר ויצמן יכל למצוא בו מגרעת; ואני אינה הפצה בזה כל עיקר... אל תראה לו, ליפשיץ?

ויצמן (מוציא בלי דברים את השיר מידי ליפשיץ וקורא לו לעצמו).

תוה: (נגשת אל ויצמן, מתחילה סוקרת את השיר גם היא) לטמה!...

ליפשיץ (מצטדק בראשונה לפני טימה, כלומר: הוא לא רצה להראות לו אלא שזה בעצמו הוציא את השיר מידו למרות רצונו).

טימה: (שואלת אותו בחין־שפתים) אתה אומר להדפיס את שירך זה?

ליפשיץ: (מניע בכתפיו) לא עלה על דעתי!

טימה: ובאלבום שלי תכתבנו?

ליפשיץ: זהו ענין אחר לגמרי,—על דף תכלת, טימה? ישנם דפי תכלת באלבומך?

טימה: יש ויש... (היא מושיטה לו את ידה לאות תודה, והוא לוחצה בתוך שלו).

(סוף יבא)

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

יג.

(סוף).

תקופה חדשה תחל בנבואה הישראלית בימי ירבעם בן יואש עם הנביא עמוס*). הנביאים שקמו אחריו בישראל, ורק דבריהם ומעשיהם נקבעו בהיסטוריה הישראלית ובהסטוריה האנושית, רק בשמם הם מתיחסים על הנביאים מקודם, אבל בתכונתם לא רק שאין בהם המשכת הנבואה הקודמת (זו הנבואה שנמצאה בכל עם ועם בשנויי הצורה), אלא שהם עומדים בתכלית הנגוד לנביאים הקודמים, לבית מדרשם של הנביאים במיבן הישן, ל"בני הנביאים". הנה הנביא עמוס מטעים את העיבדה הזאת באמרו: לא נביא אנכי ולא בן־נביא (כלומר מבני הנביאים) אנכי... הנביא היה מעיר תקוע אשר בארץ יהודה. אבל כפי הנראה חי בימי נבואתו בבית אל אשר

*) ראוי להטעים את העובדה, כי גם עמוס נקרא רק בשמו הוא ולא בשם אביו, מה שמצאנו עוד באליהו הנביא.

באפרים ועיקר יחוסו היה לאפרים. חושב אני, כי הסבה העיקרית לזה הוא, שארץ אפרים קדמה ליהודה במצבה הקולטורי ועלתה על אחותה בתרבותה. רק פעם אחת אנו מוצאים בדברי הנביא את יחוס מולדתו, את חבורו לציון, במה שדמה את העונש האלהי העתיד לבוא בציור המליצי הזה: „ה' מציון ישאג ומירושלים יתן קולו" (לפי דעת כמה מן החוקרים אין שני המקראות הראשונים מגוף הספר). זולת זה יתכן כי לא יחס שום מעלה ויתרון ליהודה על אפרים כרוב הנביאים אחריו. אני סובר, כי מושג זה (ענין היתרון של יהודה) נתחרש בדורות מאוחרים. להפך, מוצאים אנו כי בעיני הנביא הזה היה אפרים העיקר. שהרי הוא מזכיר בקצרה את העמים דמשק (ארם), עזה (פלשתים) צור (הפיניקיים), אדום, בני עמון, מואב, יהודה (הכל בקצור), ואחרי כן הוא פונה לישראל (לאפרים) ומאריך בתוכחתו לעם זה.

ולסדר זה יש שיטה ברורה. הנביא מקיף בתוכחתו את שכני ישראל, מתחיל בעמים רחוקים יותר בגזע, ואחר כך הוא מדבר בעמים ושבטים אחים לישראל: אדום, בני עמון ומואב. בסוף הוא מוכיח את יהודה היותר קרוב לישראל, ומסיים את תוכחתו לישראל עצמו.

הנביא עוסק בעיקר בתוכחתו לבני אפרים, שאז היו הם רוב בנין ורוב מנין של העם העברי. אין בדבריו רמז ליעוד משיחי במושג הנביאים שהיו אחריו, כי עתידה המלוכה על כל ישראל לחזור לבית דוד. אבל הוא אומר: שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט—אולי יחנן ה' אלהי צבאות שארית יוסף (עמוס ה, טו). וענין „שארית יוסף" האמור כאן אינני במובן פליטת יוסף, מה שנשאר ממנו, שהרי בימים ההם עמד יוסף בגדולתו ובמצב רצוי מאד; אלא במובן זרע יוסף־ממלכת אפרים (עיין שמואל ב' י"ד, ז'). זה מנע את ווינקלר מלקרוא לעמוס בשם „שליח מדיני" במובן של סרסור פוליטי (בספרו תולדות ישראל ח"א עמוד 91 ועמוד 95). וכאשר לגלגו עליו על המצאתו זאת טען (בספרו Religionsgeschichte עמוד 38): „מי עשה את עמוס לבעל שליחות דיפלימוטית מטעם הממלכה האשורית?" אבל כל זה הוא רק פולמוס של מלים. במקום אחר (בהסטוריה הכללית בקובץ הילמולט ח"ג עמוד 211) הוא כותב בפשיטות: בימי ממשלת אחז (הכתוב אומר כי נבא עמוס רק בימי עוזיה מלך יהודה) פעל הנביא עמוס באפרים לטובת המלך אחז, כי נסה להסב את לבות שבטי־הצפון להתאחד מחדש עם ממלכת יהודה לבית דוד. עוד הפעם הריטו את היהדות על נס הפוליטיקה כדי לאחד את שתי הממלכות. קיניג שואל רק: מנין זה לו? אבל לא הטעים את קלותו של החוקר המדעי בזה, איך לא טרח כלל לעיין בהמקורות ההסטוריים. הנה ימי פעולת הנביא עמוס באפרים היו בזמני של ירבעם בן יואש, ואמציה כהן בית אל גרשו משם ושלחהו לנבא ביהודה. וידוע היא, כי מת ירבעם בשנת ל"ח לעזריה (עוזיה) מלך יהודה. ואפילו אם נביא בחשבון את העובדא, כי ישב המלך עזריה בבית החפשית, הנה בכל אופן מלך אחז ביהודה בשנת י"ז לפקח בן רמליהו, זמן מרובה אחרי מות ירבעם. ואיזה יסוד יש להשערה בדויה זו? רק מה שיסופר, כי שלח אמציה להגיד לירבעם: „קשר עליך עמוס בקרב בית ישראל לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו". והמליצה „קשר עליך עמוס בקרב בית ישראל" הטעתו לחשוב, כי היה כאן „קשר מדיני" לטובת בית דוד „בעטיו של אחז". אבל הלא מבוארים הדברים האלה במה שנאמר להלן: „כי כה אמר עמוס — בחרב ימות ירבעם וישראל גלה יגלה מעל אדמתו".

בעמוס אין אנו מוצאים שום דבר מדיני. נושא ענין תוכחתו הקשה היה מוסר העם, שלפי מושגיו היה מקולקל כל כך, וביחוד עושק דלים ואביונים היה קשה בעיניו. בני דורו היו נזהרים בשמירת החדש והשבת להבטל בהם ממשא ומתן, אבל לא הקפידו „להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה". מדברי הנביא בוקע ועולה המוסר הכפרי התמים המגנה את החיים העליזים, של הערים הגדולות המקולקלים גם במוסרם, אבל הנביאים בדור מאוחר לא הסתפקו בזה, אלא נתנו עיניהם גם בפוליטיקה החיצונית של ישראל — לגנות מה שמצאו לפי דעתם לגנות. נביאים „מדיניים" — בנוגע לפוליטיקה החיצונית— היו הושע, ישעיה, ירמיה ויחזקאל. כולם גנו את הברית המדיניות אשר כרתו יהודה וישראל עם מלכי מצרים ומצאו בזה אסון וקלקול גדול לעמם. בהושע הוא אומר (ה, ג): „וירא אפרים את חליו ויהודה את מזרו הלך אפרים אל אשור וישלח (יהודה) אל מלך ירד (שם זה לא נתפרש עדיין לנכון). והוא לא יוכל לרפוא לכם ולא יגהה מכם מזור". ואם כן לא היתה לנביא זו „שליחות דפלומטית" מצד ממלכת אשור, כדי לגנות את הברית עם מצרים. ואם יאמר הנביא: „מצרים תקבצם אף תקברם" (ט, ו), הוא מפרש במקום אחר את השקפתו. ובמה הוכיח את עמו?—על קלות דעתו ועל פחזותו, לעשות הכל על פי השפעת הרגע: „וברית עם אשור יכרתו—ושמן למצרים יובל". ואין ספק, כי שיטה כזאת, שהיא חסרון כל שיטה, גורמים גם בחיים המדיניים רק הפסד וקלקול. שהרי לבסוף גם אשור וגם מצרים לא בטחו בישראל. אבל לא תבע הושע מעולם, כי יכרות ישראל ברית עם אשור וכן הוא אומר (יד ד): „אשור לא יושיענו".

גם הנביא ישעיה היה מתנגד גמור לברית עם מצרים. אבל כדי לעמוד על דברי הנביא הזה ושיטתו המדינית, היה מן הצורך לברר תחלה, איזו נבואות מאלו הקבועות בספר ישעיה הן באמת של אותו הנביא שהיה בימי אחז וחזקיה והרבה להשפיע על החיים הצבוריים בישראל. דבקרת המדעית לא תסתפק בזה שהחליטו כבר בדור קדום בדבר החלוקה שבספר ישעיה, כי כמה נבואות שנתיחסו לו אפילו לפי מסקנות הבקרת באמת אינן שלו. אין כאן המקום לברר זה (קיניג מיחס אפילו את הנבואות כפרק מ' ואילך לישעיה זה; בספרו עמוד 25), אבל נניח, כי כל הנבואות שנאמרו בספר ישעיה בתור התנגדות למצרים מפי אותו נביא נאמרו, הנה גם את הברית עם אשור גנה הנביא הזה. אמנם אין אלו אלא דברי זיוף, מה שאימר ירמיאס, כי הזהיר הנביא ישעיה את המלך אחז אזהרה מרובה, למרות דעת העם, מלכרות ברית עם מלך אשור. בימים ההם קשרו רצין מלך ארם ופקח בן רמליה מלך ישראל ביניהם קשר ונלחמו על יהודה. הנביא יעץ להמלך אחז: „השמר והשקט אל תירא ולבבך אל ירך משני זנבות האודים העשנים האלה" (ז, ד). וכונת הנביא בדבר הזה מבוארת. הוא חשב, כי גם ממלכת ארם גם ממלכת אפרים לא יתקימו לימים מרובים, והן היו בעיניו כ„שני זנבות האודים העשנים", ועוד מעט ואינן. לקרא את אשור לעזרה, זה היה בכל אופן נסיון מסוכן מאד. יודעים אנו, מה דרכו של סיוע כזה בימינו, ומה גם בימים הראשונים. ובית יהודה עולה על ידי „סיוע" זה מן הפחת ונופל אל דפח. ולא עוד, אלא שהסכנה מצד ישראל וארם לא היתה גדולה כל־כך, מפני כי ממלכות חלשות היו. אבל הסכנה מצד אשור היתה יותר גדולה, מפני שהיתה קבועה. הנביא מצייר את הסכנה מצד מלך אשור בצבעים מנקרים את העין. אבל עם כל זה לא אמר: הזהר לך מפני ברית אשור, אלא בכלל צפה למרחוק

והכיר, מה יהיה לבסוף יחס אשור לישראל. ואולם תמיד הזהיר גם כן, לכרות ברית עם מצרים נגד אשור.

עם דגברת הממלכות הגדולות בקדמת אסיה (אשור ואחר כן בבל) היתה נטיתן הטבעית וההכרחית להתפשט עד חוף הים לצד מערב ולהתקרב יותר ויותר למצרים, מה שהיה מסוכן לממלכה העתיקה הזאת. השיטה, לחזק את הממלכות הקטנות בארצות הסמוכות לה (מנחל מצרים עד לבוא חמת) וגם את הריפובליקות הקטנות בערי פלשתים, צור וצידון לצד הים, כדי שיעמדו באמצע בין הממלכה המזרחית ובין מצרים, בודאי היתה טובה—אלו היתה ממשלת מצרים עושה את מעשיה בכח ובתוקף. אבל רגילה היתה מצרים להסית את העמים הקטנים באשור או בממלכת בבל ושלא לעמוד להם בשעת דחקם. פרעה מלך מצרים העביר תמיד המועד, כשהיה צריך להמציא עזרה לאלו שבטחו בו. לבסוף היו למרמס לרגלי אשור ובבל. ציור אמתי אנו מוצאים בדברי רבשקה אשר שלח לאמר לחזקיהו. מצרים היא „משענת קנה רציץ", „אשר יסמך איש עליו ובא בכפיו ונקבה". ובאמת אנו רואים, כי ממצרים יצאה הרעה גם לישראל וגם ליהודה, כי סמכו על משענת קנה רציץ זה. שהרי גם אשור ובבל לא חפצו לאבד את העמים הקטנים בסוריה, אלא כי יספחו אליהן להיות עמהן. שלמנאסר מלך אשור כבש את אפרים והסתפק בזה, כי היה לו המלך הושע „עבד" והביא לו מנחה. אבל נפתה לעצת מצרים ומרד במלך אשור *). וזה גרם לחרבן ממלכת אפרים. ובו בזמן (שנים מועטות אחרי מפלת שומרון) היתה גם מפלת יהודה קרובה, אלמלא אירע אז הנס, כי היתה מגפה במחנה סנחרב, וירושלים נצולה מידו. אבל לבסוף נכשלה ממלכת יהודה לגבי בבל באותה השיטה המדינית, כי נפתתה לעצת מצרים ומרדה במלכות בבל, ואז נפלה כאחותה מלכות אפרים. המאורעות הצדיקו את משפט הנביאים שהתנגדו לברית עם מצרים.

בגלוי ובבירור דרש רק הנביא ירמיה, להכנע מפני מלך בבל ולעבוד אותו, ושלא להחזיק בברית עם מצרים (ע"ד יחס הנביא יחזקאל שעמד בבבל למאורע זה לא נדבר הפעם). כאן היתה כעין שיטה מדינית מסויימת. ועם כל זה לא יצדק המשפט של ווינקלר, כי היה הנביא ירמיה אחד „האגיטטורים" הקבועים, וכי קשר קשר על ארץ מולדתו לטובת בבל, ושידו היתה עם הממלכה הזאת. בזמן הנביא ירמיה, בסוף ימי ממלכת יהודה, שאז היה העם נד ומתנודע לכל עבר כקנה במים, הכו עיני העם, מלכו, כהניו, שריו ונביאיו, ממש בסנורים, להעיר עליהם את חמת נבוכדנצר מלך בבל, כי נפתו אחרי הבטחות מלך מצרים. גם בני דורו של ירמיה חשדוהו, כי ידו עם בבל, ובשעה שחדלו הכשדים לציר על ירושלים, וירמיה רצה לצאת מן העיר, העלילו עליו, כי נופל הוא אל הכשדים. אבל אין זו פעולה פוליטית במובן שיציירו להם חוקרי זמננו. ירמיה ראה בעיניו הבהירות את הסכנה העצומה הצפויה לארץ מולדתו. הוא חפץ להשאר בארץ, וכי ישאר עם ישראל על אדמתו. לאחרי שנגברה ממלכת בבל, לא היתה אפשרות אחרת לישראל להתקיים על אדמתו, אלא שיעבוד את מלך בבל ויקבל את מרותו. וגם כאשר לא עשו כעצתו והמיטו את הרעה על יהודה, היתה עצת הנביא לבני עמו להסתפק בהצלה פורתא ולהשאר בכל אופן בארץ מולדתם. בקיות הדעות שאין כמוה כבו אז גם את הניצוץ האחרון של קיום העברי בארצו. זהו זיוף היסטורי מגונה לעשות את ירמיה ל„אניטטור מדיני" ולהפחית את מעלתו בתור נביא האמת. שהרי יחסו להפוליטיקה החיצונית (נגודו לברית מצרים ונטיתו לברית בבל) הוא רק אחד הפרטים, שניי במעלה, בפעולתו הנביאית — בעוד שזו עצמה היתה בעיקרה בהכרזת האמת והצדק והמשפט.

בנביא הזה, בירמיהו, יש מה שאין בשום נביא אחר בתקופה ההיא — מזמן עמוס ואילך. אישיותו נודעה לנו בכל פרטיה, בכל גוניה ובכל נימיה. משאר הנביאים נדע רק דבריהם וקצת ממאורעות חייהם ומעשיהם; ולפעמים אין אנו יודעים, אם המסופר מהם רק משל ודמיון או מאורע ממש. הנביא ירמיהו נצב לפנינו בכל אישיותו ובנשמתו מימי נעוריו עד סוף ימיו, ערך ארבעים שנה. הוא החל לנבא, עודנו איש צעיר, שלא בטובתו, אלא על פי השפעה מוסרית עזה ונמרצה, אשר סחפה אותו ממש והכריעתו. הנבואה היתה מזל חייו. היא תקפתו בימי נעוריו בעצם כחה והלכה ולפפה אותו עד ימי זקנתו, קרוב לשער, עד יומו האחרון. אין נביא בישראל, אשר עמד כל־כך בעצמו בהשפעת נבואתו כירמיה. הנבואה טלטלה את גופו וזעזעה את נשמתו; היא זעזעה כל נים ונים שבו וקפחה את חייו, והנבואה היתה טבעו. התכונה הנפשית העיקרית שבו היתה תביעה מוסרית שאין לה שעור, ובמובן ידוע אי־אפשר לקיימה ולמלאות אחריה. לכן היה תמיד איש ריב ואיש מדון לכל הארץ, כאשר קונן בעצמו במר רוחו, מפני שעמד על טבעו והכיר בתכונת נפשו. מתוך שהיו תביעותיו המוסריות מרובות וגדולות כל כך, לכן לא מצא קורת רוח בשום מעשה ועובדא. בימיו מצאו את ספר תורת ה' ואמרו לשמור את מצוותיה ולקיימה. בני דורו היו מלאים נחת ושבעי רצון. אבל הוא הכיר בשטחיות הריפורמה שהיתה בימיו ולא מצא במוסר המקובל די־ספוקו. „איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו— אכן הנה לשקר עשה עט שקר ספרים". זהו מצב מיוחד במינו. הנה באים ומתקנים כל מעות וגודרים כל פרץ ושמחים

---

*) המאורע הזה מסופר בספר מלכים בקצרה: „ויקשר קשר הושע בן אלה על פקח בן רמליהו וימיתהו וימלך תחתיו" (מל"ב ט"ו ל'). ולהלן הוא אומר: „עליו (על הושע בן אלה) עלה שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד וישב לו מנחה. וימצא מלך אשור בהושע קשר אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים ולא העלה מנחה למלך אשור כשנה בשנה ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בית כלא" (שם י"ז ג'—ד'). ועובדה זו מבוררת יותר ברשימות האשוריות. תגלת פלאסר מלך אשור מספר, כי בעלותו על „מדינת עמרי" (ממלכת אפרים), אשר כבש כבר לפנים (מל"ב ט"ו כ"ט—ל') קשרו על פקח בן רמליהו, וימלך הוא (תגלת פלאסר) את הושע תחתיו. כמובן, היה לו הושע עבד והביא לו מנחה „שנה בשנה". אחרי מותו של תגלת פלאסר (בשנת 727 לפני המ') מלך באשור בנו שלמנאסר. בו מרד הושע בן אלה ולא הביא לו מנחה. בספר מלכים מסופר, כי שלח מלאכים אל „סוא מלך מצרים". סוא זה, „מלך מצרים", לא נודע לנו משום מקום אחר. ושיערו החכמים ווינקלר והומל, כי „מצרים" האמורה כאן אינה אותה הממלכה הגדולה המפורסמת, אלא מדינת מצר (מצרן) בערב (על זה אדבר עוד בפרק הבא בפרטיות). ונודע לא מעט על ידי רשימות אשוריות שר צבא סבא של המלך פירי מערב, אבל השערה זו היא רחוקה וקלושה מאד, כאשר טען ניקל בצדק, (תולדות ישראל מימות יהושע עד ימי גלות בבל עמ' 28 בהערה 4). ויותר מסתבר, אם כבר נסכים, כי בשר צבא ולא במלך הספור מדבר, כי הכונה לשר צבא הראשי במצרים סבע הנזכר ברשימת סרגון. ומסופר ברשימה זו, כי בימים ההם מרדו במלך אשור מלכי חמת, ארפד, צמר, (צמרי, בראשית י', י"ח). דמשק ושומרון. כנראה היתה יד מצרים באמצע, וראש הקושרים היה יובד מלך חמת. עליו עלה המלך סרגון וילכד את עיר־מושבו בקר. את המלך תפש חי ויפשוט את עורו מעליו וימיתהו. ואמנם לא שלמנאסר (הרביעי) לכד את שומרון, כי אם צר עליה. והמלך סרגון המולך אחריו לכד את שומרון והגלה שבע ועשרים אלף ומאתים ותשעים נפש מישראל ויושב אותם „בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי".

על זה, והוא מוצא בתקין זה את השטחיות ואת הזיוף. הכל שמחים, והוא עצום ועגום; הכל שבעים רצון והוא מקלקל את קורת רוחם. הכל מנבאים שלום ואחרית טובה, והוא רואה בעיניו וממשש בידו את הרעה המחישה פעמיה. אין טרגדיה כזו בהיסטוריה האנושית. בן־אדם כמותו, שלבו היה מלא אהבה לכל אדם — הוא היה שנוא לכל. הוא שנלחם תמיד מלחמת העם העשוק והרצוץ מתוך רגש מוסרי אשר פעם בו, שום איש לא עמד לו בשעת דחקו להצילו מכף אויביו ומבקשי נפשו. רק ידיד ורע אחד נמצא לו, אשר התענה בכל אשר התענה הנביא, ברוך בן נריה, אשר חשדו בו, כי הוא מסית את הוא, — לעמוד על דעתו. העם כלו, גם אחיו ואנשי ביתו היו אויביו. הוא אשר כל חלל לבו היה מלא תביעית היושר והצדק, סבל כל ימיו מתגרת יד הרשע והזדון. הכזה יהיה טבעו של „אגיטטור" ושל „דימגוג", אשר תמיד שחה נגד הזרם, וכל מאורעות חייו הם שלשלת ארוכה של צרות ושל רדיפות איומות?

אנו רואים, כי הנביא ישעיה היה מנבא ליום רע בתור עונש על חטאי העם. הוא בעצמו לא התרגש על זה הרבה, מפני שראה את העונש המתעתד לבוא ולא את החרב, הגמור. אבל הנביא ירמיה ראה מראש את הרעה העתידה לבוא על עמו, ראיתו היתה ודאית, מוחלטת — אי־אפשר להמלט מגזרה זו. הוא מתחנן, פורש כפיו, מוכיח, מיסר קשה, בוכה וסופק ידיו. אבל אין הצלה, אין רחמים בדין ההיסטורה; אין להמלט מהכרח המאורעות. ובשעה שהוא רואה כזאת, לבו חלל בקרבו. הוא סובל כל־כך ברעה המוצאת את עמו. בני דורו עדיין לא סבלו, והם מתגלגלים עליו, מכים אותו, יבזוהו ויתעללו בו. אבל הוא סובל כבר ברעה העתידה לבוא; הוא מרגיש אותה כבר בגופו ונשמתו. בדבריו אנו מרגישים את ההשפעה הפתולוגית של המאורעות עליו. לבו דוי, נפשו מטולטלת בסער זה כבכף הקלע. בני דורו מיסרים אותו בכל מיני יסורים, והוא כואב מפני שעת העתיד.

אין דוגמא כזאת בהסטוריה האנושית—כי יהיה אדם אוהב את מולדתו כל־כך, וכי ישנאוהו וירדפוהו בני דורו חלף אהבתו באכזריות כזאת. ירמיה הנביא הוא זכרון של כבוד ושל חרפה; כאחד לעם ישראל. כבוד גדול הוא לעם הזה, כי העמיד אדם כמותו. וחרפה היא לעמנו, כי כה גמל עליו, וכה התיחס לאוהבו היותר גדול והיותר מצויין.

הטרגדיה המרעשת הזאת היתה מונחת בטבעו של הנביא, אדם אוהב את עמו כל־כך, סופו להיות שנוא לכולם. אדם אוהב כל־כך את הצדק ואת המשפט, סופו להיות כל ימיו נרדף. אדם שתביעותיו המוסריות מרובות כל־כך, סופו להיות למשא על בני־הדור בתביעותיו התדיריות והתכיפית. חיי אדם כזה אינם חיים, אלא שלשלת בלתי פוסקת של צרות ועינויי הנפש, של יסורי הגוף והנפש. עם עובדא זו עלינו להשלים, מפני שאי אפשר לעולם באופן אחר, אבל טרגדיה זו צריכה להעיר בלבנו רגשי חמלה ויראת הכבוד כאחד. אין זה בגדר החקירה המדעית, מה שעשו החוקרים בימים האחרונים מאהבת החדושים. זהו בגדר כתב פלסתר וזיוף ההסטוריה. זהי בגדר הזוהמא המוסרית לזהם ולנבל ציור נעלה כזה רק מאהבת החדושים המדעיים. — הרבה והרבה יש להצטער על הדבר, כי זה כעשר שנה הולך ונמשך הזיוף מתוך נאוה וגודל לב מצד חוקרים מדעיים, ועד היום נמצא רק חוקר פרוטסטנטי חסיד אדוק, שמתוך חסידותו הוא נלחם עם כותבי פלסתר. טענותיו אינן עושות רושם, כי גם האמת שבקרבן נבלעת בתלי־תלים של דברי הבאי, משום שהכל תיאולוגיה היא לו ויראת שמים. כונתו היא בודאי רצויה. אבל מתוך חסידות כזאת, שהיא תמימות דרדקאית, אין משיבים על דברי זייף ועוות האמת ההיסטורית. אין די בדבר שלפנינו בצפצוף אמרים—פה אנו צריכים לקול רעם בגלגל...

מִכְתָּב גָּלוּי

לכל מכירי ויודעי שמי הקרובים והרחוקים.

לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה.
(תהלים, ל"ג א)

לפנים בישראל — עת שכן בטח בדד עין יעקב איש על מחנהו ואיש על דגלו, אז למקרא העדה תקעו בני אהרן הכהנים בחצוצרות וניעדו ראשי עם יחד שבטי ישרא'; אולם עתה בהיותנו גולים וסורים, מפוזרים ומפורדים בארבע כנפות הארץ, עתה בחצצרות וקיל שיפר לא יִוָּדעו ראשי אלפי ישרא', עתה, אם נאבה לקרא עצרה, שופר אל חכנו—מכתבי העתים אשר לב"י, ואשר קולם נשמע בכל עיר ועיר, מדינה ומדינה, ששם אחב"י נחתים.

ובכן „שקילנא הרמן ורשותא" מאת אדוני העורך לתת מקום במ"ע היו"ל ע"י לקריאה הלזו אשר אמצא א"ע מחויב לקרא באזני אחי בני עמי בכלל, ובאזני „מכירי ויודעי שמי הקרובים והרחוקים" בפרט, לא למעני, כ"א למען תורת ישראל וחכמתו אשר בכבודן נתימר.

וזה הוא:

איש בשורה אנכי היום, ועל יום טוב באתי. כי הנה ביום כ"ב לחודש מרחשון הבע"ל תמלאינה חמש ושבעים שנה לימי חיי זקן חכמיני, אשר לו דומיה תהלה, ה"ה הרב הגדול בתורה וחכמה רבי אברהם אליהו ד"ר הרכבי, וחמשים שנה למן היום אשר החל למשיך בשבט סופר. היום הזה חג יובל הוא לנו ולאחב"י בכל מקומות מושבותיהם. לכן אתיתי במגלת ספר הלזו במקהלות רבבות עמנו, ואחלה פניהם כי יואילו לקחת חלק בחגיגתנו הזאת כאיש אחד חברים, כאשר לו נאה, וכאשר להם יאה.

אולם יוכל היות כי אשמע מאחרי קיל גדול: „הן עת לכל חפץ, וראם עת רקיד לנו בימינו? מה ישבח ישראל אלי גיל בעמים בעת הננו „דחיפים, סחופים ומטורפים" וכרום זלות נחשבנו? האם עתה „זמן שמחתנו"?

אמנם כן, הננו טובעים בים צרה, ואקוה כי תאמינו לי, כי בצרת עמי גם לי צר; ובכ"ז הנני מחזיק בדעתו, שאין אנו רשאין לעבור בשתיקה על חג־יובל הלזה, יען וביען כי ישנן „שמחות מצוה" שאינן נדחות אף „בימי אבילות". ואף גם זאת: חן חג „שמחת תורה" הנהו למבראשינה „יום טוב של גליות". ועל כן גם בעת אשר על צוארנו נרדפנו ולא הונח לנו, בעת אשר באנו באש ובמים בלי הפוגות, גם אז—לעת תקופת השנה רעשו ספי בתי מקדשינו המעטים מקול הקורא: „שישו ושמחו בשמחת תורה ותנו כבוד לתורה!!" והקריאה הלזו נתנה בכל דור ודור אומץ ואיל, לחנך לנו דור חדש אשר יהיה גם הוא נאמן לדתו ולאומתו, לתורתו ולחכמתו, וישראל החליף כח לעשות חיל, ויהי לנס!

ההגדה תספר לנו, כי בעת אשר שקל וטרא ברור החולף אחר המושלים האדירים אשר באירופה עם שלישו על אורות

יסוד בתי ספר לב"י בארצו, ושר־המשנה התע־ב להעיר, כי אין הדבר הזה שוה בנזק ההוצאה המרובה, אז ענה המלך: „אם יצוא יצא מבתי אולפנא האל אך מענדעלסאן אחד—או אז דיני"! ואני אומר: אם חגי־יובלים כאלה יעירו ויעוררו בלב הנעורים אהבה לקדמות נעירינו, לאש־דתנו ולנוגה חכמתנו, ודור נולד יביא לנו אך הרכבי אחד, אזי--אשרינו וטוב חלקנו!

ואם כן הוא, האם יש צורך לחשוב פה ברוכלא את כל אשר פעל ועשה הרכבי במשך יובל שנים? האם נחוץ לספיר ולמנות בזה אחד אחד את כל הספרים המזהירים כספירים, ואת כל המאמרים (הרבים) המזהירים ברקיע תירת ישרון וחכמתי מעשי ידי ראא"ה? אדמה, כי די יהיה, אם אומר, כי מספרם בלשון עמנו, קמ"ח, ובשפות לועזיות ק"מ! ובכן אשאלה מכם, אחים, מענה לשון, מי ידמה, ומי ישוה לו בספרותנו בהוה?

וזאת שנית: לא ב כ מ ו ת ספריו בלבד ירום ונשא הרכבי מעל לרעיו. כי אם גם —וביחוד—ב א י כ ו ת ם; כימה שמרמז לנו הרכבי לפעמים בהערה קטנה, לא יורנו לפרקים מאמר גדול מאחד, הסופרים, שחדשים מקרוב באו.

ושלישית הכי נכבדה: בעת שונאינו מנדינו (פירקאוויטץ וסייעתו) זדו לעשק ממנו את הפליטה הנשארת, את קבלתנו האמיתית, וע"י זיופים מאליפים קראו בשער בת רבים כי אך למו נהן „סבל הירושה" מירשה קהלת יעקב, וכי אנחנו מעריצי תושבע"פ הננו בראים, עת אשר גם אחדים מטובי סופרינו נמשכו אחרי המזייפים בלא יודעים ותהי עדת ישראל לחרדת אלהים, אז—החלש הרכבי היה לגבור נערץ, לוחם מלחמת ה', ובלי הרף רב את ריבנו. דן את דיננו, והוציא לאור צדקת מסורתנו הקדושה באר היטב. וכה גלה קלון המזייפים וקדש שם קבלתנו ברבים, עד כי גם כהנגדיו לפנים נאלצו, לרגלי הזמן, לענות בעל כרחם אמן לדבריו.

ארבה, כי לא אפריז על המדה אם אומר. כי בדבר הזה לבד עשה לו הרכבי שם עולם אשר לא יכרת בקהל שלומי אמוני ישראל!

סוף דבר: הרכבי אשר יצק מים על ידי רשככה"ג בארצנו הגאון רבי יצחק אלחנן מקאוונא, הרכבי בתיר תלמיד ריש מתיבתא דוואלאזין הגאון דבקי בכל חדרי תורה הנצ"יב זלה"ה, וג"כ בתיר באזין ומקשיב בכל דבר חכמת בינה בחכמת בני קדם במדרשי המדעים הגביהים, בדוגמא כזו הנהו הרכבי — למצער בארצנו — יחיד ואין שני לו. וע"כ לא יפלא בעינינו אם עצר הרכבי כח לשאת, מצד אחד, דע במה"ע אשר לגיינער וסייעתו, ולהורות, מצד השני, דעה והשכל בכל עתונינו עד „הפסגה" ו„הפלס" (ועד בכלל), ומבולם יצא בשלום בלי־פגע. כמדומה לי, שלא אגזם אם אומר, כי במקצוע הלזה הנהו באמת הרכבי חד בדרא, אביר־החכמה ואדיר־התורה!

ויען כי מכל מחמודיני שהיו לני בימי קדם „אין לנו שיור כ"א התורה הזאת", לכן, אחי, אנא, תנו נא כבוד למורה דעה בחכמת ישראל ובקדמוניות קדשנו, תנו כבוד לרבי אברהם אליהו. הרכבי בחג יובלו וביום שמחת לבו. הבו גודל לסיפר מפואר, אשר בו באמת ישראל יתפאר!

ואליכם גדולי ישראל אשר הנכם לנו לעינים, אליכם סופרינו אשר חכמת ישרון יקרה בעיניכם. אליכם מנהיגינו ופרנסינו אשר בכבוד עמנו התימרו, אליכם ראשי חברותינו לתורה ולתעודה, לספרות ולתילדה וכו' וכו' אליכם אקרא מקרב לבב: התאחדו עמנו בחגיגתנו, עוצו עצה, קראו עצרה, בכל עיר ועיר, והחרצו משפט, איך לכבד את חתן־היובל, אם בפה אי בכתב, כאשר נאוה לאיש מורם מעם הלזה, אשר כל ימיו ממש לא מש מאוהל התורה והחכמה, וכיאות לכם, בני „עם הספר"!

ואני על משמרתי אעמודה הכן לקבל מכם את כתבי הברכות או את ההצעות השינות למלאותן במועדן כרצון איש ואיש, ובכל אשר יהי לאל יד מוקירכם ומכבדכם כערככם הרב, הכו"ח במוצאי יו"ט גדול בזמן שבית המקדש היה קיים (ט"ו מנ"א) תע"ר לפ"ק פה ס"ט פ"ב.

דוד גינצבורג.

אחלה את פני המו"ל מ"ע לב"י בחו"ל בלשונות לועזיות שיואילו להדפים את הכן המכתב הזה בעתוניהם, ותודתי נתונה למו בגלל זאת למפרע. ואולי ייטיבו לשלוח לי עלה אחד בעד חתן היובל. כתבתי הן למכתבים.

Баронъ Д. Гинцбургъ, СПБ., В. О., 1-я линія, №4.
למלגרמות: Мада, СПБ.

מִכְתָּב אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

ע ו ר ך נ כ ב ד!

בבקשה לתת ב„העולם" מקום להדברים הבאים:

בחדש פברואר ש"ז נוסדה בברלין, ע"י הסטודנטים היהודים של בתי הספר הגבוהים, הסתדרות חדשה בשם „אגודה לאומית תרבותית של האקדמאים העברים". הרעיון החשוב הזה ע"ד יסוד הסתדרות לאומית של סטודנטים יהודים, אשר אליה נשאו את נפשם טובי הצעירים היהודים זה כמה, התחיל להתגשם בפועל בשעת הכנסיה הציונית האחרונה בהמבורג. הסטודנטים היהודים הרבים מהרבה אוניברסיטאות שבמערב אירופה, שנזדמנו אז בהמבורג, השתמשו בשעת־הכושר הראויה וקבעו מועצות אחדות כדי לדון ע"ד אפיה, תכניתה ותעודתה של ההסתדרות האמורה. הנגודים השונים, שנתגלו בראשונה בין הסטודנטים הציונים ובין הלאומיים „סתם", בטלו אח"כ מאליהם, ובלי שום פירוד־דעות עובדו הסעיפים „העברים" של ההסתדרות החדשה. פה אחד נתקבלה ההחלטה הקובעת את העיקר הראשי, כי האופי הלאומי המוחלט של ההסתדרות הוא התנאי ההכרחי והחיובי של קיומה העצמי. על הלשכה הזמנית של ההסתדרות הוטל להתעסק ביסוד אגודות מקומיות בכל ערי־האוניברסיטאות, שסטודנטים יהודים נמצאים שם, ואמנם בעזרת התעמולה הראויה נוסדה גם האגודה הברלינית בתור סניף להתסתדרות הכללית.

מטרות ההסתדרות הן: א). התאחדותם של כל הסטודנטים היהודים לשם עניניהם הלאומיים, הרוחנים והתרבותיים; ב). פתוחם וגדולם של ערכי רוחנו הלאומי והתרחבותם של קניני תרבותנו העברית; ג). אגודם של עובדים מומחים והגונים על שדה התרבות והחיים הלאומים.

ככדי לגשם את השאיפות הללו עורכת האגודה הברלינית הרצאות ונאומים ע"ד המקצועות השונים של החיים העברים; ומשתדלת היא שיהיו החברים מרחיבים ומפתחים את ידיעותיהם ע"י למוד עצמי במקצועות מיוחדים, כמו: כלכלה מדינית, דברי הימים, תולדות הספרות, תולדות הפלסופיה העברית, השפה העברית ועוד. לצורך הלמוד העצמי הזה תוסדנה לכל מקצוע ומקצוע מועצות מיוחדות אשר תעמודנה תחת השגחת מורים מנוסים ומומחים לכך.—

משום שהתנאים נוחים לכך בברלין, בעיר שיש בה גם מרצים הגונים וגם מנהלים מומחים, נתקימו אמנם תקותנו אשר קוינו מראש, כי ההסתדרות הצעירה תתבצר במהירות הדרושה וחוג פעולתה יתר הב כראוי.

במשך ארבעת החדשים האחרונים הרצו באגודתנו: א). ד"ר זלוציסטי: „מפני מה צריך הסטודנט היהודי להיות לאומי"? ב). ש. ניגר: „כמה תתבטא לאומיותו של הסטודנט היהודי?" (שני ערבים). ג). נחום כוקולוב: „הועידה הרבנית בפטרסבורג"; ד). ד"ר מרטין בובר: „יהדות ואנושיות"; ה). ד"ר לנדויאר: „עמדת היהודי בהסוציאליות"; ו). י. רוגלסקי: „הכנסיה לעניני האמי־גרציה היהודית"; ז). סטוד. רוזנבוים: „הסתדרויותיהם של הסטודנטים היהודים בגרמניה".

בעת עסוקה אגודתנו ביצירת שני מוסדים נחוצים אשר יביאו תועלת.

רבה לכל הצעירים היהודים הבאים לכאן לשם תלמוד, והם:

א.) לשכת מודיעין, אשר שמה לה למטרה לענות חנם לכל הפונים בשאלות ע״ד תנאי הלמוד בבתי הספר הגבוהים ולהודיע לכל השואלים בפרטות ובדיוק גמור את כל הנצרך להם לדעת בענינים האלה. ב). קופת חברים לעזרה. קופת חברים זו תעזור לכל החברים הסטודנטים הצריכים להלואה זמנית. לתכלית יסוד קופה זו ערך הועד הברליני אנקטה מיוחדה, ובראשית הזמן הבא יפרסם הועד את תוצאות האנקיטה.

חוץ מזה תעסוק אגודתנו בעתיד בבסוסן ושכלולן של ועדות הלמוד השונות: למרעי הכלכלה המדינית, לשפה העברית, לסטטיסטיקה היהודית וכדומה.

אם תוסדנה במשך הזמן אגודות לאומיות כאלה של סטודנטים יהודים גם בשאר המקומות,—ואמנם כבר נוסדו בזמן האחרון אגודות אחדות בערים שונות בגרמניה,—אז תגש ההסתדרות להגשמת הרעיון ע״ד כנסיה עברית־לאומית של כל הסטודנטים היהודים. כיוצא בזה תיסד לה אז ההסתדרות הכללית אורגן מיוחד שיהיה מוקדש לכל עניני הסטודנטים היהודים.

בכדי להכיר את כל ערכה החשוב של ההסתדרות החדשה צריך לשים לב להעובדה, כי רוב חברי ההסתדרות הם צעירים בני רוסיה. עוד לפני שתים, שלש שנים, בעת שצעירינו הרוסים נפלגו למפלגות אין מספר והצטיינו בקנאותם הקצונית ואי־סבלנותם הגמורה, אי־אפשר היה לעלות אפילו על הדעת את הרעיון ע״ד יצירת הסתדרות לאומית כללית. ואולם המאורעות של השנים האחרונות הועילו הרבה לעורר את רוחם של צעירינו ולהכינם לחיים לאומיים חדשים. כל מה שגרם מקודם לפרוד־הדעות, להתבדלות ולהתפלגות, נסב כעת אחורנית, או נעלם לגמרי, והעננים השחורים והכבדים ההולכים ומכסים את שמי חיינו וקיומנו הלאומי הם הם המכריחים את כל אלה מאתנו, המודים בלאומיותם וחושבים מחשבות עליה, לתתקרב איש לרעהו ולהוסיף ע״י התקרבות זו כח, אמץ לב ותקוה חדשה.

ועד האגודה הלאומית התרבותית של
האקדמאים היהודים בברלין.

P. S. הננו מבקשים את כל החברות והאגודות של סטודנטים יהודים וגם סטודנטים ואקדמאים יהודים המתענינים בעבודת הסתדרותנו לבוא עמנו בחליפות מכתבים ע״פ הכתובת:

Stud-fhil. A. Braunstein Berlin. August str. 75, Hof 1.

בעניני לשכת המודיעין לפנות ע״פ הכתובת:

Cand-Jng. Lomowsky, Halensee bei Berlin. Joachimfriedrich str. 5.

מִכְתָּבִים: מֵאַרְגֶּנְטִינָא.

II.

(סוף)

ושוב שומעים אנו קולות עולים עד לב השמים ע״ד ה„עכרות העולמית“, אבל עכשו עולים הקולות לא ממוזסביל אלא מן המושבה מוריציה.

כל אחת מתקולוניות יש לה היסטוריה מיוחדת. המתחלקת לתקופות שונות, וכל תקופה משולבת ומקושרת בקשר אמיץ בחברתה.

בכל תקופה אוכלים את הפירות שגדלו קודם לכן ומגדלים פירות בשביל התקופה הבאה.

במוזסביל שוררות עתה, לפי הערך, שלוה ומנוחה. המושבה „השתכללה“ לאט לאט. את הפקיד ההוא, בעל יד החזקה, כבר שכחו לגמרי. בכלל אין עתה צורך עוד בפקידים, חוץ מגובה שיגבה שנה שנה את התשלומים מאת אכרים. המושבה מוזסביל קרויה בפי כל „אם המושבות“ ויש לה „בנות“ אחדות, מושבות קטנות ממנה, שנוסדו אחר כך. והקולוניסטים חיים שם „חיי שלום ושלוה“ ואוכלים את לחמם ביגיע כפם. כמובן, יש ביניהם עשירים ועניים, כדרך כל הארץ.

לעומת זה נתחדשה המחלה הנושנה במושבה מריצית. בשנים הראשונות היה המצב במריציה יותר טוב ממצב המושבות האחרות. היא סמוכה לעיר־הבירה בואינס וגם לעירה קרלוס קפרס שגם היא מרכז מסחרי. האכרים היו יכולים להשתכר גם כן הצד, מלבד עבודת אדמתם. ואמנם הם עבדו את האדמה וגם מן המסחר לא משכו את ידם ומצאו את פרנסתם מכל הבא לידם. לפיכך היה מצבם החומרי בערך לא רע ולא היה להם על מה לקבול.

ובכל זאת (ואפשר „מפני זה“) התחילה עתה גם שם „הצעקה“: וכך היה המעשה. אכרים אחדים רוצים לפרוע את חובותיהם ליק״א בבת אחת והם תובעים שטרי־מכירה. אבל הפקידות של יק״א איננה שומעת להם—היא רוצה שימלאו בדיוק את כל הכתוב בשטר, שישלמו את חובם לשעורין שנה בשנה, וכעבור 8—9 שנים, כשיפרעו את כל חובם אז יקבלו את השטרות.

זה כשתי שנים שמעלימים את הסכסוך הזה מעין רואה ובכל זאת נעשה לו פומבי.

העתונות בארגנטינה טפלה בשאלה הזאת לא אחת וצדדה בזכות האכרים. „האכרים“ שלנו שבארגנטינה—כתבו בעתונים—מתענים ומתקפחים ע״י חברת־מניות „זרה“ שהובילה אותם הנה ועכשו אינה רוצה למלאות את הבטחותיה“.

לכאורה הדבר כן הוא, אבל באמת איננו כן. גם בחכמה פשוטה ב„חשבון תבור“ גנוזים סודות שונים. כן הסביר לי הפעם הרבי שלי, שתים ושתים—ארבע, דבר זה פשוט הוא, השכל תופסו מיד. שלש ואחת—ג״כ ארבע, בדוק ומנוסה, אבל כבר לא פשוט כ״כ. התורה הנושנה הזאת עולה על לבי, כשאני מסתכל בענין הקשה והמסובך של הקולוניזציה על חשבון החברה יק״א. לאנשים „מן הצד“ נראה הדבר פשוט. חברת־מניות שיש לה שטחי־אדמה גדולים והיא מוכרת אותם לאחרים לעבדה על מנת לפרוע אחר כך, הרי שמטרתה רק לגבות את כל המגיע לה ובעד הכסף הזה לקנות עוד אדמה ולעשות עוד ספקולציות. וכשקולוניסט בא ורוצה לשלם בבת אחת, השכל מחייב שצריך לקבל מידו, לתת לו שטר מכירה—וילך לו לשלום! וכיון שהחברה אינה עושה כך, ודאי „גמוקה“ עמה, היא רוצה לרמות, לקפח ולעולם לא תתן את שטרי המכירה והקולוניסטים יהיו עבדיה לנצח ויעבדו בשבילה.

אבל „אנחנו“ הרי יודעים אנו, כיצד עשה הברון הירש „אקציונרים“. כמו כן אנחנו יודעים לשם איזו מטרה ניסדה החברה הזאת.

ובשאפה תמיד אל מטרתה היא דורשת תמיד „דיקנות“, מפני שחוששת את הקולוניסטים ב„גמוקים“, שכשיקבלו את שטרי־המכירה ימכרו את האדמה ויעזבו את המושבה. האדמה תפול בידי „זרים“, באופן היותר טוב, בידי „ספי־קולנטים עשירים“, שיקנו שטחים גדולים ויעבדו אותה ע״י שכירי יום. ולפיכך הדבר איננו נראה כ״כ פשוט בעינינו.

הקולוניסטים, כמובן, אומרים שהם אינם חושבים כך, אבל לערוב לזה אי אפשר. ואם כן צדקה יק״א בקבעה חוק לעכב את נתינת השטרות. מפני שהיו כבר מעשים כאלה, שקולוניסטים עזבו את המושבות ו„נכנו את מולם“ בברכים וכשלא הצליחו—שבו ובאו אל הפקידות והתחננו שיקבלום בחזרה. לזה נתוסף עוד חוק אחד—טוב או רע, איני יודע—שלא להחזיר למושבה אכרים שעזבוה. זהו הסוד, הסבה הגנוזה בסכסוך החדש. באחרונה התאספו קולוניסטים עשירים אחדים ממריציה, שכרו להם עו״ד בעיר הבירה שיבוא בדברים עם יק״א. הם רוצים להכריחה בכל האפשר שתתן להם את שטרי המכירה.

לבוא בדין בארגנטינה, כידוע, קשה מאד לשני הצדדים, אבל הדבר התחיל כבר ויבוא עד גמירא.

לרפאות את המחלה הנושנה אפשר רק בזה: ימנו נא מצד הפקידות אנשים מעולים ומצוינים. המעלות שנמנו כבר: אנשי־חיל, יראי־אלהים, אנשי־אמת, שונאי־בצע—אינן מספיקות. המעלות האלו מספיקות רק כדי להיות שופט צדק בענין שאין בו אלא דררא דממונא. אבל כאן נחוצה עוד מעלה חמישית: אהבה והתמכרות להישוב ולהאכרים. נחוץ שהפקידים יתקרבו אל הקולוניסטים, יחיו אתם יחד, ידעו מה חסר לכל אחד מהם ושלא יחשדו איתם בגמוקים; ואז אפשר היה להתנהג לפעמים גם לפנים משורת הדין כשרואים שאחד זקוק לשט״מ בלי פניות, ואז ודאי יחדלו גם רבים מהקולוניסטים לחשוד את יק״א — כשאיפה לשעבדם לנצח, אבל אנשים כאלה מתבקשים תמיד, נחוצים תמיד ואינם. זאת היא, לצערני, מחלה אנושה מקדמת דנא.

לפיכך נוהג דבר כמו שנוהג, כשאחד בא ממרחקים ורוצה בכל לבו „לחקור“ את המצב, הרי הוא שומע מכל עבר גוזמאות והפרזות, מלים מצלצלות המטילות אימה וחודרות עד הנפש, וכשהוא שב לדרכו ומודיע בעולם את האמת מארגנטינה שגלה הוא, יש שהאמת שלו אינה נכונת לגמרי.

נקל לומר בנשימה אחת: הקולוניזציה של יק"א בארגנטינה פ ש ט ה את ה ר ג ל, בנקרוט—זו היא פרזה חבוטה. כמובן, לגבי ההפרזות שנפגשו בימים הראשונים שמעבודת הברון הירש תצמח ישועה לישראל ותבוא גאולה שלמה — לגבי ההפרזות האלה עבודת הישוב של יק"א פשטה את הרגל. אבל מן העת ההיא הלא ככר נתפכחנו ויודעים אנו את ערך התקוה להושע על ידי קולוניזציה מרוכה לא רק בארגנטינה, אלא גם בארץ אחרת החביבה לנו הרבה יותר.

אבל מה שיש בידי הקולוניזציה לתת לנו—הצלה פורתא, ליחידים, ע"י עבודת־בית רציונאלית המתפתחת לאט לאט, נתנה גם בארגנטינה. לא לא נתנה חיי־עולם לכלל ישראל, אבל נתנה חיי שעה לאלפי קולוניסטים החיים שמה „חיי שלום ומנוחה".

בימים האחרונים נוסדו מושבות חדשות אחדות מעצמן בלי עזרת אחרים והן נמצאות במצב לא רע.

עוד הופעה משמחת אחת אפשר לרשום בחיי הישוב הארגינטיני. במושבות הישנות, הנמצאות תחת חסות יק"א קיימות זה כמה שנים חברות שנוסדו ע"י הקולוניסטים לשם עזרה הדדית, חברות מלוה, וחברות־צרכנים. חברות כאלה יש במושבות לוסינביל, קלארא ואנטרה ריאס, במוזסביל וסנטפה. החברות האלה הולכות ומתפתחות וכבר רכשו להם אמון מצד הסוחרים וע"כ יכולים הקולוניסטים לקבל את הדברים הנחוצים להם: זריעה, שקים, חוטים, מכונות וכדומה מן המקום הראשון.

התועלת שהחברות כאלה—ובכלל הסתדרות האכרים—מביאות להקולוניסטים בחומר וגם ברוח אין לשער. בעזרת ההסתדרות הזאת עלתה בידי הקולוניסטים שבאנטרה־ריאס להוציא עתון זרגוני בשם ה„קולוניסט היהודי", שהתחיל להופיע בשנה זו. ע"י האורגן שלהם, אע"פ שאיננו עוד בתכלית השלמות, יכולים הקולוניסטים לברר לעצמם את צרכיהם הכלליים. והפקידות של יק"א תומכת בחברות האלה בהלואות, והוא שמחה לראות את ה ע ז ר ה ה ה ד ד י ת ו ה א י נ צ י א ט י ב ה ה ע צ מ י ת הולכות ומתפתחות בין הקולוניסטים.

ומצוין הוא, שמפני החשדנית שנשתרשה שם בלבבות חושבים רבים מהקולוניסטים שגם בזה רוצה יק"א לשעבדם. „מושכים אותנו—הם אומרים—ברשת כדי שלא נוכל להסתלק מחובות לעולם".

תארתי בקוים כוללים את המצב החומרי והרוחני של הקולוניזציה של יק"א בארגנטינה. יש עוד, כמובן, פרטים רבים מענינים מאד הראויים לפרסום. ולו בא אחר מומחה לכך ורצה לחקור את הענין בתום לב, לא בחפזון, כמו שעשה חזנוביץ, היה יכול להפיץ אור ולחוור סעיפים סתומים רבים, שמן המבט הראשון קשה להבינם.

דא עקא שחזנוביץ בא ב מ ח ש ב ה ת ח ל ה לעורר את הקולוניסטים נגד יק"א. את „חקירותיו" עשה באופן אחר לגמרי ולכן נכשל באמת לא כ"כ נכונה ע"ד המושבות והיהדות בארגנטינה בכלל.

כיצד חקר חזנוביץ את המצב—אודיע במכתבי הבא.

יעקב בן־יוסף.

בַּצִּיוֹנוּת.

בישיבתו האחרונה החליט הוה"מ לקבוע את גמר שנת־השקל בכ"ח תשרי תרע"א (31—18 אוקטובר ש"ז). השקלים לשנה חדשה, שנת י"ד לקונגרס, ישלחו להאגודות והקבוצות תיכף ומיד אחרי המועד הקבוע הזה.

הוה"מ מציע בזה להאגודות ולהקבוצות לגמור למועד זה את חשבונות השקלים של השתא, לגבות את סכומי־השקלים, הנמצאים בידי המאספים, ולשלחם לתעודתם. אין הוה"מ מטיל ספק, שהאגודות והקבוצות תגשנה תיכף ומיד לעבודה זו ותעשינה את כל מה שבידן, כדי שלא יופחת מספר השוקלים משהיה בשנה העברה, אלא עוד ירבה.

אין לשכח, שמיעוט מספר השקלים בשנה זו יוכל להשפיע השפעה רעה גם על מספר צירינו אל הקונגרס העשירי, העתיד למלא תעודה חשובה כל כך בתנועתנו. לפיכך צריכות האגודות הקבוצות לעבוד את עבודתן בגבית השקלים בחריצות יתירה.

בז' ובח' באלול היתה בפרנקפורט דמאין הועידה השתים־עשרה של ציוני גרמניה. על סדר היום עמדו שאלות הסתדרותיות שונות, שבעיקר יש להן רק ערך מקומי. ואולם הנאומים שנשמעו בועידה יש להם ערך כללי גם מצד עצמם וגם מצד נואמיהם, העומדים לא רק בראש ההסתדרות הגרמנית אלא גם בראש ההסתדרות הציונית הכללית, שהרי ההנהגה של ההסתדרות הכללית נתונה עכשו בידי ציוני גרמניה.

במעמדם של ששים צירים וצירות וחמש מאות אורחים פתח הד"ר בודנהיימר את הועידה. הוא מזכיר את הדבר, כי הועידה הראשונה של ציוני גרמניה היתה גם היא בפרנקפורט, ואליה באו רק צירים אחדים. במשך הזמן נתפתחה הציונות בגרמניה והשפעתה ניכרת בחיי היהודים במדינה. בגרמניה יש עכשו שבעת אלפים ציונים. על דגל הציונות נמנה חלק גדול של הצעירים, תלמידי האוניברסיטאות. חברי האגודות היהודיות להתעמלות, שרובן הם בני סוחרים ועוסקים בתעשיה, קרובים גם הם עד מאד אל הציונות. הציונות למדה את יהודי גרמניה לזקוף את קומתם, להגן על כבודם ועל צרכיהם. הציונות הוכיחה, שאפשר לו להיהודי להיות בן נאמן לארץ מושבו ולהקדיש את כחותיו לעתידות עמו. אולם ארוכה היא עוד דרך הציונים. צריך עוד להוכיח ליהודי גרמניה, שאין הציונות אוטופיה, אלא הכרח, ולא רק בשביל יהודי המזרח הנרדפים והמעונים, כ"א בשביל כל העם כולו וגם בשביל יהודי גרמניה בכלל. כל אחד מציוני גרמניה יודע, שענין הציונות זהו ענינו הוא.

אחרי הדברים הללו, המעידים על התקדמותם המרובה של ציוני גרמניה, שלפני שנים מועטים רצו רק להציל את „אחיהם האומללים", פרט הנואם את הענינים שעליהם תדון הועידה.

נקראו הברכות שבאו להועידה ונתנה רשות הדבור לראש הוה"פ דוד וולפסון, גם הוא מזכיר את הימים הראשונים של העבודה הציונית, עוד טרם בא הירצל ויסד את הקונגרסים. ובימים ההם כבר היתה קימת בקלן, לרגלי עבודתו של בודנהיימר, אגודה לאומית, ובשביל כך מסר הרצל לציוני קלן את העבודות היותר חשובות, כגון יסוד הבנק. ודבר זה עצמו גרם גם, כי אחרי מות הרצל עבר המרכז לקלן ושבעיר זו נקבע גם מושבו של מרכז ההסתדרות הגרמנית. ע"י עבודתו הנמרצה של בודנהיימר נתפתחה הציונות בגרמניה במדה גדולה כל כך. ואולם במדה שנתפתחה התנועה, בה במדה נתברר יותר ויותר כי צריכה ההנהגה לעבור אל מרכז הארץ. ראה בודנהיימר שאי אפשר לו לנהל את עניני ההסתדרות הגרמנית בשבתו בקלן, ומה גם שהנהגת עניני הקה"ל שנמסרה לידו דורשת מאתו שיקדיש לה את כל כחותיו, והחליט להתפטר ממשמרתו, משמרת ראש המרכז הגרמני, והוא הדין גם בנוגע להנהגת ההסתדרות הכללית, שגם היא עתידה שתעבור לברלין. אמנם „הועידה השנתית" האחרונה השתמשה רק בדבור „מרכז יהודי־גדול", אבל אין כל ספק שמרכז זה משמעותו—ברלין, ומתוך בני ברלין תצטרך ההסתדרות לבחור לה את נשיאה,—והרי שוב אנו רואים את היחס הקרוב שבין ההסתדרות הכללית ובין ההסתדרות הגרמנית. לדבר זה צריך לשים לב ביחוד, לא די הוא הדבר שיהיה הרוב כרוך אחרי הנשיא; צריך שהכל יתיחסו אליו באמונה שלמה. אמנם קשה לנו להסתפק באחד מאתנו, כי על כן הרצל היה לנו. אבל דוקא בשביל כך צריכים אנחנו להתיחס עוד יותר להנשיא הבא באמונה שלמה כדי שיגדל ויחזק האויטוריטט שלו. וצריך להזהר מפני מלחמות אישיות, מפני קריעת הקשר המאחד אותנו. אפשר אמנם לשוב ולאחה את הקרע, אבל סמני הקרע יהיו ניכרים לעולם. ועוד צריך להזהר מפני היאוש. בעלי־היאוש הנם ע"פ רוב הללו, שאינם עובדים אלא באים אלינו פעם או פעמים בשנה ונושאים את נאומיהם הגדולים ובוזים ומיבכים, מפני שאין הם משתתפים בעבודתנו, ואין הם רואים שלמרות כל המכשולים אנו צועדים קדימה. כל העומד בתוך המחנה העובד אי אפשר לו לבלי לראות את סמני ההתקדמות, אי־אפשר לו לבלי לראות שחדר רעיוננו לתוך חוגים שהיו רחוקים ממנו עד מאד, ששוב נתעוררה וחיתה החבה לתרבות ישראל ולארץ ישראל. הצעירים קרובים אלינו, שלנו הוא איפא העתיד. ואל נא נשמע גם לדברי אלה מבעלי היאוש המדברים על לבנו, כי נמחק מתוך הפרוגרמה שלנו אחד הסעיפים שאין דעת הממשלה

הטורקית נוחה הימנו. מטרותינו יכולות להביא רק תועלת להממלכה העותומנית. אין ניגודים בין אינטירסינו ובין אינטרסי הממלכה העותומנית. תעודתנו היא להכניס דעה זו לתוך לבותיהם של מנהיגי הטורקים. ועד אז צריך לעבוד ולחכות. דעותיה של ממשלה אינן דבר נצחי הקים לעד; יבוא יום ותושיט ממשלת טורקיה את ידה לנו. ולפיכך צריך לשמור על הפרוגרמה שלנו. אנו רוצים לרכוש בארץ ישראל בית נאמן לעם היהודי, כי יהנה מן הבטחון המשפטי של טורקיה הקונסטיטוציונית, ואין אנו רוצים רק כמקלט-בטוח בשביל יהודים אומללים מן המזרח. ואם זאת תהיה מטרתנו ואליה נחתור לבוא, סופנו שנגיע אליה. אין א י ש מקרבנו אשר יוכל לאמר: „א נ י אגיע אל המטרה" כי על כן בני תמותה אנחנו, אבל כ ו ל נ ו יכולים אנו לומר בבטחה א נ ו נגיע אל המטרה, כי על כן עם ישראל בן־אל־מות הוא. ולפיכך אנו מאמינים אמונה שלמה, שעוד יבוא יום וישוב וידבק העם בארצי ארץ-ישראלי.

הנאום נתקבל בהתפעלות עצומה. ביחוד עוררו את תשומת לבם של השומעים הדברים על צורך האחדות ועל השנויים הגדולים העתידים לבא בהנהגה המרכזית.

נבחרה נשיאות הועידה ונעשתה אזכרה להחברים שהלכו לעולמם במשך הזמן, והד"ר הנטקה רצה את הדוה"ח ע"ד פעולותיה של הנהגת ההסתדרות מן א' ביולי שנת 1908 עד ל"א באויגוסט שנת 1910. בדברים כוללים תאר את עבודתו של הוה"פ בא"י, ספר ע"ד ההתנגשות שהיתה בין ה„אליאנס" בגרמניה ובין הציונים, ע"ד הצלחתם של הציונים בנוגע לסדור עניני הקהלות. היחס בין מרכז ההסתדרות ומרכזה של „המזרחי" היה טוב, ובכדי שגם לעתיד לא יהיה מקום לניגודים מציע המרצה שתנתן הרשות לחברי המזרחי להיות גם חברי ההסתדרות הגרמנית, אם רק ישלמו את מס ההסתדרות. התעמולה גדלה לרגלי עבודתו הנמרצה של מזכיר ההסתדרות. העתונות גם היא נתפתחה כראוי. מיום א' אוקטובר מתחיל לצאת עתון המו־דש לצרכי הצעירים. נועד פרס בעד ספר ע"ד א"י, הנועד גם הוא לצורך הצעירים ושחסרונו מורגש כל כך.

במשך הזמן מן יולי 1908 עד יולי 1909 נאספו לטובת הקה"ל 42000 מרק ומן יולי 1909 עד יולי 1910=71.000 מרק (יחד עם הנדבות לטובת המושבה הקואופרטיבית). על הסכום הזה צריך להוסיף עוד 5700 מרק, שנאספו לטובת „אגודת הנטעים „פלשתינא", לטובת הקופה המפלגתית ולטובת „בצלאל". גם האגודה הקולטורית של הנשים הציוניות מכניסה כבר 20000 מרק בשנה. ל„פלשתינא־אינדוסטרי-סינדיקאט" נתנה ההסתדרות הגרמנית 9000 מרק, לחברת הכשרת הישוב 30000 מרק ולהבנק הפלשתינאי 20000 מרק. מלבד זה התחילו גם יחידים לקנות קרקעות בארץ וליסד להם שם עסקים. בנחת רוח מיוחדת מעיד המרצה, שמספר החלוצים מתוך ציוני גרמניה העולים לא"י הולך ורב. המרצה גומר בהצעות ע"ד סדור הקופה של ההסתדרות. צריך לפרוע 18000 מרק ליחידים שהלוו את הסכום הזה להסתדרות.

המרצה מזכיר את הועידה השנתית האחרונה, שהיתה בברלין, והוא אומר: „חברי הועידה מגרמניה הסכימו להחלטותיה של הועידה רק אחרי מלחמה פנימית קשה, ורוצים הם להאמין שעל יסוד התחלטות הללו יצליח הקונגרס העשירי העתיד לבוא לפתור את שאלת ההסתדרות באופן רצוי לכל".

הפרופ' וורבורג מרצה ע"ד ארץ-ישראל. הוא מתאר את התפתחותם של יהודי ארץ־ישראל במשך שלשים השנים האחרונות. התפתחות זו היא תוצאת עבודתם של יהודי-המזרח. הציונות לא השתתפה בעבודה המעשית בשנים הראשונות מפני שחסרו הבטחונות המשפטיים. אולם עכשו כבר התחילה עבודה זו. מלבד הקה"ל מתחילה גם החברה להכשרת הישוב לעבור את עבודתה. היא קנתה זה לא כבר שטח ארמה בעמק יזרעאל ועוד מעט ותחלק אותו לחלקים ותכשירם למכירה. למכור את החלקות הללו תוכל החברה רק במזומנים, מפני שאי־אפשר לה לתת הלואות לזמן ארוך, ולפיכך יוכלו ליהנות מעבודתה רק אנשים שיהיה בידם הון של 10.000 מרק לכה"פ. עבודה ישובית במדה גדולה כאותה של הקומיסיה לישוב בפולין הפרוסית אינה אפשרית עדיין מפני חסרון חוקים אגרריים המתאימים לכך. אולם יש תקוה שסוף סוף יתוקן הפרלמנט הטורקי את החוקים הללו, ואז תוכל הקה"ל להגדיל את עבודתה. אי־אפשר עדיין לומר בבטחה, אם מצליחה בא"י שטת האריסות; אבל הנסיונות הראשונים הקטנים עלו יפה, ועוד מעט ויעשה נסיון גדול על ידי המושבה הקואופרטיבית. בזמן האחרון התחילה גם עבודת הסיוע להפועלים שצריך לקשרם אל הקרקע. אם יש בידי הפועל להשתכר די מחיתו, הרי אין בידו עדיין היכולת לפרנס משפחה. העבודה הביתית, בתי מעון בזול שנבנים עכשו — כל אלה יעזרו לפועל ויבססו את מצבו. הנואם הולך ומפרט את פעולות המוסדים עלנו, במקצוע עבודת־אדמה, הכיסחר והרשת-המעשה, ומקדיש דברים אחדים לתאר יחסה של הממשלה הטורקית להישוב היהודי בארץ ישראל. הממשלה הטורקית מתיחסת בחבה אל כניסת היהודים לטורקיה מפני, שלמרות כל השטנות הבאית עלינו מצר שונאינו, יודעת היא הממשלה שלא תצמח לה מישובנו בארץ שום תקלה מדינית. הציונות הודיעה עוד בראשית ימיה, שאין מטרתה יסוד מדינה עומדת ברשות עצמה, אלא יצירת צבור בטוח ע"י משפט גלוי. אם צריך לשאוף לאויטונומיה פנימית, — זוהי שאלה אחרת שצריכה מונח בהתפתחותה של טורקיה. הפוליטיקה של טורקיה מחיבת את יחס החבה אל הישוב היהודי ראשית, מפני שאי־אפשר יהיה לה לטורקיה להושיב מושלמים במדינותיה הבלתי מיושבות, וישוב של נוצרים הריהו מסוכן לה, ושנית מפני שמתחילה מתפתחת תנועה ערבית לאומית שלא תסתפק באוטונומיה פנימית אלא תשאף להחזרת הכליפות הערבית. בסוף ההרצאה מדבר עוד הפרופ' וארבורג ע"ד יחסם של עמי המערב לציונים. הוא מביע את צערו שאין המתקדמים חודרים לתוך עומקו של הרעיון הציוני, והוא מסיים את דבריו לאמר, שהיסוד כבר הונח ועכשו צריך לבנות את הבנין עצמו ולשכללו.

האחרונה בשורת ההרצאות הכלליות היתה הרצאתו של אופנהיימר ע"ד תכנית המושבה הקואופרטיבית. כדרכו באר המרצה את פרטי תכניתו ובתוך כדי ביאור עמד על מושגים סיציאליים רבים, וכמנהגו דרש מאת ציוני גרמניה שימלאו את החלטת הקונגרס. לא הוא בא אל הציונות, אלא היא באה אליו. מחויבים הם הציונים למלא את הבטחתם שהבטיחו לו ולהמציא לו את הסכום הדרוש בשביל יסוד המושבה הקואופרטיבית. התנועות הלאומיות בקרב העמים האחרים עולות בקרבנות ודמים ממש, והתנועה הלאומית היהודית אינה דורשת אלא נדבות־כסף, וגם את הקרבן הזה אין מביאים. תנועה כזו אינה שוה בעיניו כלום.

נקראו הדוה"ח הפיננסי, המטיל חובה מוסרית על כל חבר ההסתדרות להכניס אל קופת ההסתדרות מס שנתי בהתאם לרכושו, והדוה"ח של הועדה לעניני הקה"ל, והתחילו הוכוחים. דברו ביחוד ע"ד שאלות ההסתדרות ובקרו את ההנהגה. דברי אופנהייטר עוררו מחאה, והוכרח אופנהימר לבאר, „שהציונות באה אליו", כשאמרה לגשם את רעיון הישוב הקואופרטיבי, ו„לא הוא בא אליה" בתור בעל הצעות. ואולם בחפץ לב הוא מודה, שההכרה הציונית הולכת ומתפתחת בקרבו משנה לשנה. אחרי הוכוחים הובע פה אחד אמון להההנהגה.

מזכיר ההסתדרות מר בלומנפלד הרצה ע"ד התעמולה. זו צריכה להיות מיוסדת על בסיס לאומי. הוא מציע בשם המרכז נוסח של החלטה זו: „הועידה מביעה את דעתה, שבבואנו להפיץ את הציונות אנו חייבים להרגיש את תכונתה הלאומית של תנועתנו. ביחוד צריך שיושם לב אל ההבדל העקרי שבין הציונות, שהיא תנועה יהודית עממית, ובין יתר ההסתדרויות היהודיות". ההצעה הזאת נתקבלה פה אחד, ומלבד זה נתקבלו עוד הצעות מעשיות אחדות בענין התעמולה.

אחרי וכוחים, שהיו קצת סוערים, מתקבלת גם ההצעה על דבר המס השנתי. הקבוצות המקומיות ואגודותיהן נעשות מחויבות לגבות את המס ולהכניסו אל הקופה הכללית.

מתקבלת גם ההצעה ע"ד היחס אל „המזרחי".

נגשים אל בחירות הוה"מ. לראש הוה"מ נבחר הד"ר הנטקה, לחברי ועדת ההנהגה נבחרו: הד"ר פרידמן, הד"ר גרונמן, הד"ר היימן והצייר שטרוק, ולהוה"מ — בודנהימר, בלומנפלד, וויעגער, מוזס, סימון, וולשטיינר, קלמוס, שכטיל, קולנשר, יימיאס, וונדהייסר, ליכטהיים, אשר, שטיין, לשצינסקי ומוצקין.

בנאומי הד"ר הנטקה והד"ר בודנהיימר נסגרה הועידה.

אחרי הועידה נסדרה אספת־עם גדולה. נאמו: הד"ר הנטקה, הד"ר בודנהימר, הפרופ' ורבורג, הד"ר מוזס, סימון, ד"ר אופנהימר ובלומנפלד.— הסטודנטים ערכו משתה לכבוד הנאספים. במשתה השתתפו כאלף איש.

בנומר האחרון של ה„וולט" אנו מוצאים את הרשימה הרביעית של סכומי השקלים שנכנסו אל קופת הוה"פ המצומצם. מעשר ארצות נתקבל סכום של 8310.57 מרק.

סכום הנדבות שנכנסו אל קופת הקה"ל במשך השבוע האחרון עלה 8268.49 מרק, בזה מרוסיה 1486.42 מרק. המספר האחרון של הרשימות בספר הזהב הוא — 3610.

מיום כ"ג עד ל' אויגוסט נכנס אל קופת הקה"ל במוסקבה סכום של 978.54 רובל.

הסכום שנאסף לטובת המושבה הקואופרטיבית עולה כבר עד 45.182,48 ר.

„הביבליותיקה בת קופיקה" שלנו הוציאה בימים האחרונים כרוז מיוחד ע"ד מצבה. המצב קשה מאד. תשלומי החברים כבר נסלקו בחוברות שיצאו ועכשו חסר לה לביבליותיקה הון תוזר ועובר. עד כה הוציאה הביבליותיקה 425.000 אכס' חוברות על דבר כל השאלות הציונות. מהדין־והחשבון של הביבליותיקה יכלו כל האגודות להוכח, עד כמה מועילה היא עבודתה של הביבליותיקה, המספיקה חומר אגיטציוני זל וטוב להאגודות. רוצים אנו להאמין, שחברינו ימהרו לבא לעזרת הביבליותיקה. מחיר המניה 5 רובל. האדריסה:

Д-ру І. Б. Сапиру, Одесса.

באפריקה הדרומית נערכה תערוכה של מעשי „בצלאל". את התערוכה פתח נשיא המיניסטרים בוטהא, מי שהיה מנהיגם של הבורים כמלחמתם עם אנגליה, בנאום מלא חבה ליהודים ולציונות. ביום הראשון הכניסה התערוכה 150 ליטרא.

ברוּסְיָה.

כפי שזוכרים קוראינו היו השלטונים בשנה זו עסוקים בגרוש היהודים מסקומות מושבותיהם על סמך „הצירקולר של סטוליפין מיום 22 במאי, המתיר את הישיבה ליהודים, שהתישבו מחוץ לתחום שלא כדין לפני יום א' באוגיסט 1906. באותו הצירקולר נאמר, שהישיבה הותרה ליהודים ההם, ש„מעשיהם רצויים". עמדו השלטונים „ודרשו": שמע מינה שיהודי שאין מעשיו רצויים, הישיבה אסורה לו, ואפילו אם יש לו זכות הישיבה. ודבר זה מובן מאליו, שקל היה להמציא „הוכחות וראיות", שיהודים פלונים ואלמונים מעשיהם אינם רצויים. ובאופן כזה נוצר חזיון מוזר, מעציב ומגוחך: צירקולר שבא להקל ולהפסיק את הגרושים גרם שיתחדשו הגרושים באופן שלא היה כמוהו זה כמה.

ומיניסטריון-הפנים, בעל הצירקולר, ראה את אשר עושים השלטונים העומדים ברשותו—ושתק.

והיה מעשה, למשל, בכפר סלאבינקי, שנשלחה משם משפחת יהודית, שנתישבה שם עוד לפני חמשים שנה. כיוצא בזה נשלהה משם משפחה הדרה במקום ההוא זה ארבעים שנה, והכל—על סמך הצירקולר: פלוני היהודי „מעשיו אינם רצויים, השוד בענינים פוליטיים, אך קשה להוכיח את זאת", ואלמוני „מעשיו אינם רצויים, כי מנהל הוא תעמולה סוציאל־דימוקרטית, אלא שמעולם לא נתפס בשעת התעמולה"...

קבלו עליהם יהודים רבים את הדין ויצאו; ואולם נמצאו קצת יהודים שהגישו קובלנא אל הסינט. והסינט הכיר גם הוא בצדקת הקובלים.

„מכיון שהמגורשים הללו התישבו בכפרים עוד לפני יום 3 במאי לשנת 1882—אומר הסינט—לא היו השלטונים רשאים לעורר כל שאלה בדבר זכות הישיבה שלהם, וההחלטה בדבר גרושם הוחלטה שלא כדין; שלטון הפלך צריך היה לרעת, כי הצירקולרים של המיניסטרים יכולים רק לתת פירוש להחוקים, אך לא לבטלם".

ובכן, קבלו השלטונים מאת הסינט מעין נזיפה. אבל הנזיפה היתה חשאית: באופן רשמי לא נתפרסמה החלטה זו ע"י לשכת הידיעות, לבל יתפרסם הדבר ברבים...

מעולם לא פקפק אדם בדבר: יהודי מכיון שהמיר, הרי הוא נוצרי ממש לגבי זכיות. לפיכך היתה מגפת ההמרה מצויה תמיד בעונת הכניסה להאוניברסיטאות, שהרי לבשתנו ולחרפתנו רבו בקרבנו הצעירים שפלי הנפש וקלי הדעת העלולים לכבר את הריפלום על עצמם...

והנה בא הריקטור האודיסאי ושאל שאלה: האם יוכלו המומרים להתקבל להאוניברסיטה בלי הגבלה פרוצנטית. מהיכן בא הריקטור לידי פקפוק זה?—אפשר הוא לא יכול, פשוט, להבין, מדוע נותנים זכיות ליהודים, לאותם היהודים הפסולים עצמם, לאחר שבאו במים?...

ומכיון שנשאלה שאלה בבית מדרשו של שוורץ, והדבר נוגע ליהודים, או לאלו שהיו יהודים אתמול, הרי מובן מאליו, כי אי־אפשר היה שתבוא תשובה להקל, ובאה תשובה כזו:

היהודים המומרים נחלקים לשתי מדרגות: יהודים שהמירו אחרי שגמרו את בית־הספר הבינוני דינם כיהודים, וגזרת פרוצנטים נוהגת בהם, שהרי נראין הדברים, כי המירו רק לשם הכניסה לאוניברסיטה. משא"כ יהודים שהמירו קודם שגמרו את בית הספר הבינוני, שדינם כנוצרים גמורים...

כידוע נתחבטו הרבנים הרתיים והרשמיים בועידת הרבנים בפטרבורג בדבר קיומה של הרבנות הכפולה. הרבנים הרשמיים הודו גם הם, כי הרבנות הכפולה היא מיותרה וכי ראוי לאחד את שתי המשרות הללו, אלא שהתאחדות זו צריכה לבוא ברצון הקהלות. להרבנים הדתיים צריכה שתהיה הרשות להתיצב על הבחירה בתור רבנים דתיים ורשמיים, מבלי שתדרש מאתם תעודה מיוחדת, אך הרשות להקהילות למנות להן, אם תרצינה, גם רב רשמי מיוחד.

והנה נדפסה בעתונים ידיעה מוזרה: הרבנים הדתיים קצרה נפשם לחכות עד אשר יעבור החוק בדבר הרבנות דרך המוסדות המחוקקים והרי הם מאספים חתימות על בקשה מיוחדת שתשלח לסטוליפין (!), שבה הם דורשים לבטל את הרבנות הרשמית ולתת זכיות של רבנות להרבנים הדתיים ולמנות ריגיסטרטורים לעניני המיטריקאות.

האמנם אמת נכון הדבר, כי רוצים הרבנים ללכת סחור סחור ולבטל בעצמם את החלטתם?

עד שאנו מחוכחים ומתפלפלים בשאלה: מה תהיה רעת הדומה בדבר ההצעה ע"א בטול תחום המושב, באים ראשי הדומה ונותנים לנו תשובה—אולי שלא במתכון – על השאלה הזאת.

נתפרסמה רשימה של הצעות חוקים, שהאוקטיאבראים, מנהלי הרוב בדומה, אומרים להעלותן על הפרק בססיה הבאה. ברשימה זו אנו מוצאים הצעות „שלוות", שאין בהן כל מקום לחכוכים גדולים בין האוקטיבראים ובין המיניסטריון והימנים. נדחו ולא באו ברשימה: השאלה בדבר ההנהגה העצמית בפולין, שאלת האוניברסיטאות, וכמובן גם שאלת הרחבת תחום המושב. ניכר הדבר, כי האוקטיבראים החליטו להשיב על הצעת החוק ע"א בטול התחום ליהודים בתשובה פשוטה — בשתיקה גמורה. תתגולל השאלה בלשכת הדומה עד שתסתאב ואל נא תהיה למכשול לחברי הרוב שבדומה, ובהגיע עתה בססיה החמשית דיה „לצרה" בשעתה. ולא עוד אלא שאז תמסר ההצעה לקומיסיה, והקומיסיה תאסוף חמר ותחקור ותדרוש, כביכול, וכין כה וכה ויכלו ימיה של הדומה השלישית, והאוקטיבראים יוכלו לרחוץ בנקיון כפיהם!

זה לא כבר נתפרסמה פקודת הסינט, שהחברות, העוסקות בדברים, שבהם עוסקים מוסדות הממשלה הרשמיים, אינן צריכות להתקיים, מפני שמפעלותיהן למותר הן.

על סמך זה נדחתה—לאחרי שעברה גלגולים רבים ממיניסטריון אחד למשנהו, משם לגוברנטור הווילנאי וחוזר חלילה—ההשתדלות בדבר קריאת ועידה של צירי החברות העוסקות בהפצת המלאכה בקרב היהודים.

מטרות הועידה היו כשרים לכל הדעות. אך במיניסטריון מצאו שאין צורך בועידה, מפני שבמהרה בקרוב תהיה ועידה כללית של כל האומנים הרוסים ובה ידונו על עניני המלאכה ברוסיה.

ומה שהיהודים אין להם זכות ישיבה בפטרבורג והרבה מהצירים, שהיו משתתפים בועידה הווילנאית, לא יוכלו להשתתף בועידה הפטרבורגית; ומה שאינו דומה מצבם של האומנים היהודים למצבם של האומנים הרוסים—הא לא קשיא ... הכא ביהודים עסקינן!

המרטירולוגיה של התלמידים היהודים בבתי־הספר מחרידה את הלב בשנה זו. נדמה, כאילו רק להרעימם נגזרה הגזרה. ריקות הן האוניברסיטאות מאין תלמידים, מאות מקומות פנויים יש בכל בית־ספר עליון

מפני שאין הרוסים להוטים אחרי ההשכלת הכללית — והנורמה היהודית נשקלת ונמדדת בכל זאת על פי השעור הקבוע מראש, ויש מקומות שבהם מתחכמים המורים והמנהלים להחמיר עוד ולבלי קבל יהודים כלל.

אולם עוד יותר מזה גדולה היא הגזרה בבתי־הספר הבינונים. בגימנסיה שבקובנה לא נתקבל אפילו יהודי אחד, עד שבא המפקח על גליל הלמודים, על פי השתדלות מיוחדת מאת היהודים, וצוה לקבל ששה יהודים. בברדיצוב ובמקומות אחרים גזרו על תלמידי בתי־הספר המסחרים היהודים, ורק אלה מהתלמידים שאבותיהם מרימים תרומות גדולות לטובת הקופה של בית־הספר (ממאה עד שלש מאות רובלים) מתקבלים. והעניים נשארים מאחורי הדלת.

וחדשה נהיתה בשנה זו: גם על בתי־הספר הנמוכים חלה הגזרה. לבתי־הספר העירונים מוגשות בקשות. ומתקבלים אך יהודים מועטים. בברדיצוב, למשל, העיר היהודית לכל הדעות, הוגשו חמש מאות בקשות מאת יהודים, ואפילו אחד מהם לא נתקבל, וכשני אלפים תלמידים יהודים נשארו מחוץ לבתי־הספר הנמוכים, מפני שלא נתקבלו.

שני חגי יובל ספרותיים ממשמשים ובאים: מלאו שבעים שנה להסופר והמבקר מר אברהם יעקב פפירנה, ועוד מעט ונמלאו שבעים וחמש שנה לחחכם הנודע הד"ר אברהם אליהו הרכבי. מר פפירנה הוא אחד הסופרים מזקני הדור, שהשפיע לטובה על הספרות העברית בנערותה בזה שהכניס אל תוכה בשעתו קצת רעננות, הבנה ישרה והגיון ישר. בימיו הרס פפירנה הרבה דעות מקובלות שלא היתה בהן ממש ופנה את המקום לדעות חדשות. זה ימים רבים כמעט לא נשמע עוד קולו של פפירנה בספרותנו. אך מעשיו הטובים שעשה בימים ההם לא נמחקו ולא נשכחו.

והחכם הרכבי הוא אחד מגדולי המלומדים הישראליים ברוסיה, התופסים מקום חשוב במקצוע חכמת היהדות, אותו המקצוע, שכמעט אין איש עוסק בו ברוסיה וכולו נמצא בידי חכמי המערב. מר הרכבי הוא גם אחד העובדים היותר חרוצים והשקדנים במקצוע זה. הוא בקש וחפש וגלה תעלומות, החיה כתבי־יד שהיו מתגוללים במוזיאומים, בבתי־עקד, כתב ספרים ומאמרים חשובים הרבה, וע"י מאמריו וספריו אלו רכש לו חבה מרובה מצד כל העוסקים באותו המקצוע שהוא נתון אליו כולו.

אנו בטוחים, כי מוקירי ספרותנו ידעו לכבד את שני חגי היובל בכל הכבוד הראוי להם.

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

נתפרסם הדו"ח של חברת יק"א לשנת 1909. ממנו נראה, כי המושבות היהודיות בארגנטינה הולכות ומתפתחות. מספר הקולוניסטים כמעט שהוכפל במשך חמש שנים האחרונות, כי, מלבד שמספר האכרים היהודים הולך וגדל משנה לשנה, עולה גם הרבוי הטבעי לאלף ושלש מאות נפש לשנה.

בשנת 1909 באו לארגנטינה 8557 יהודים ויצאו משם רק 784, ובאופן כזה גדל שם מספר היהודים ב־7773 נפשות. הממשלה הארגנטינית מתיחסת, לדברי הדו"ח, בחבה לכניסת היהודים והיא מקבלת את הגרים בסבר פנים יפות ומעבירה אותם בחנם במסלת הברזל מן החוף אל המקום שהם הולכים אליו. עכשו אין בארגנטינה אף עיר או מושבה שאין בה יהודים. בשנים הראשונות היו מצויים בארגנטינה רק יהודי אנגליה, צרפת ואשכנז. אך בעשרת השנים האחרונות, משגברה ברוסיה תנועת היציאה, באים לארגנטינה כמעט רק יהודי רוסיה והם עולים עכשו במספרם על היהודים המערביים.

היהודים המתגוררים בערים עוסקים במסחר ובתעשיה. יהודים אחרים תופסים מקום הגון גם במקצוע האומנות החפשיות. באוניברסיטה שבבואינס־איירס נמצאים שתי פרופיסורים יהודים ואחד מהם יהודי. רוסי. בעתונות הארגנטינית ממלאים היהודים תפקיד גדול. הז'ורנליסטים הארגנטינאים האלה הם יהודים רוסים. בבנקים ובבתי־מסחר הגדולים נמנים היהודים למשרות חשובות.

בכלל יש עכשו בארגנטינה כשבעים וחמשה אלף יהודים, מזה מתגוררים 19361 בקולוניות. בבואינוס־איירס בלבד נמצאים כארבעים אלף יהודים.

קנדה התחילה ללכת בדרכי אמריקה הצפונית בעניני החומרות שהטילה על הנודדים היהודים. אלא שבמשך זמן קצר הרחיקה קנדה הצעירה ללכת עוד מאמריקה הצפונית הבכירה.

עכשו נתקבלו מקנדה ידיעות מרגיזות. ע"פ החוק החדש, שנגזר על הנכנסים, צריך יהיה כל יהודי להביא אתו סכום של שתי מאות דולר בעד עצמו ובעד כל אחד מבני משפחתו הבאים אתו. החוק נערך בחדש מאי שבשנה זו ומכוון כנגד בני אסיה: היפונים והחינאים וההודים והערבים, ופתאום באה הממשלה והטילה את החוק גם על היהודים, לפי שאבות אבותיהם של אלו התגוררו בארץ ישראל שבאסיה.

מובן מאליו, כי החוק הזה סוגר לגמרי את שערי ארץ קנדה בפני היהודים, שהרי אין לחשוב, שימצאו יהודים שיש להם 200 דולר לכל אחד מבני משפחתם, ויחפצו ללכת לקנדה.

נסו הקהלות היהודיות, במונטריאול ובערים אחרות, למחות כנגד ההגבלה הזאת המסוכנה לנודדים יהודים, אך עמל הקהלות לא הצליח, ואחת המשפחות היהודיות כבר יצאה דינה לשוב על עקבה, מפני שהיא מזרע אברהם, יצחק ויעקב ה א ס י י ם!...

הפרופ. אהרליך, ממציא התתכולה המפורסמת נגד הנגעת (6.6) הביע לסופרו של אחד העתונים היהודיים, כי הוא מתענין אמנם אך מעט בשאלות לאומיות ופוליטיות, מפני שהוא הקדיש את עצמו רק לעניני מדע, אך הוא מתגאה עד מאד ביהדותו, ככל בני משפחתו. כלם מסורים בכל לב לעמם ולעולם לא יעשו נבלה כזו להמיר את דתם, גם אם יגע הדבר לנפשם. לפני גיסו, הד"ר וויינרט, הציעו משרה של פרופסור בברלין, בתנאי, שימיר את דתו אך הוא דחה את הצעה זו בהתמרמרות.—„מה אוכל לאמר לכבודו על אדות שייכותי להיהדות?—אמר הפרופ. לאיש שיחתו—הריני יהודי ולא יותר"..

כנודע סבל הד"ר אהרליך הרבה גם הוא בשביל יהדותו, ולא ניתנה לו משרת פרופסור מטעם זה והתחיל לעבוד בבית־התעלה הפרנקפורטי, שנוסד ע"י יהודי עשיר, וכאן הצליח לגלות את המצאתו הגדולה.

ומענין הוא, כי בה בשעה שכל גדולי העולם ממלאים פיהם תהלת הממציא הגדול, לא נסת עוד הקיסר הגרמני, הנותן תמיד כבוד לממציאים גרמניים, להראות אות של תודה להממציא היהודי, שנתן כבוד ותהלה ל ג ר מ נ י ה!...

לא לשוא פחדו יהודי גליציה מאימת הדין, כשיצא לפועל החוק בדבר המונופולין של הייש. הרבה הבטחות קבלו מאת השלטונים, כי בבוא יום הפקודה, יתנו ליהודים כותרי הי"ש את משפט הבכורה בנתינת קונצסיות, בכדי שלא לקפח את פרנסתם של אלפי יהודים. אך משיצאה הגזרה לכלל מעשה נתגלה הדבר, כי אמנם עתידה היא לחול רק על היהודים. הקונצסיות נשללות מאתם ונמסרות ל ה ח ק ל א י ם ה פ ו ל נ י ם ו ל ה א כ ר י ם. בכמת ערים וכפרים אין נותנים ליהודים קונצסיות כלל. והמפלגה העממית בפולין מתברכת כבר בלבבה, שבמהרה בקרוב „יטהרו" הכפרים הגליצאיים מיהודיהם והאכרים ינצלו מה„עלוקות" שמצצו את דמם...

העורך **א. דרויאנוב.** המוציא **י. ל. גולדברג.**

Издатель **И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ.** Редакторъ **А. Г. ДРУЯНОВЪ**

אל הגליון הזה נספחה מודעה ע"ד תלושים חדשים של אוצר התישבות היהודים בלונדון.

Къ этому № прилагается объявленіе о перемѣнѣ купоновъ акцій Еврейскаго Колон. Банка.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

„פאָלק און לאַנד"

זאמעלביכער ספעציעל געווידמעטע דער פילאזאפיש-גע-
זעלשאפטליכער אויפקלערונג און דער קריטיק פון ציוניזם
— אין ברייטען זין פון ווארט —

רעדאקטאר: משה שאַליט.

עס איז ערשיענען דאס ערשטע בוך מיט'ן פאלגענדען אינהאלט:

1) די בערעכטיגונג פון די יודישע סתירות. מ. שאליט.
2) די ציוניסטישע בעוועגונג. י. גרינבוים.
3) דער ציוניזם און די נאציאנאלע אידעע. בעל-דמיון.
4) די מלוכה-אידעע אין ציוניזם. דר. יוסף לוריא.
5) דער יחיד און דאס פאלק. דר. נתן בירנבוים.
6) דער ציוניזם און דער יודישער יחיד. בעל-מחשבות.
7) יודישקייט און יודענטום. בן-אדיר.
8) בי"לו און עם-עולם. מ. שאליט.
9) אין ערווארטונג. ש. גארעליק.
10) דאס פארוויטע קערענדעל. ש. ניגער.

פרייז 60 קאפ'.

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען:
Контора редакціи „Гаоламъ" Вильна, Солдатская 3.
Для М. ШАЛИТА.

ספר למוד חדש

הַמְּאַלֵּף מאת י. ל. רידוינש

ספר למוד שפ"ע יחד עם יתר הלמודים העבריים, בשטה קונצנטרית וקלה עם ציורים, לתלמידים העוסקים בלמודים הכלליים. ביחוד לאלה שאינם מכינים בעצמם את שעורם. חמר הלמוד הוא קל וגוה, מענין ומשעשע, ומסודר באופן כזה שבנקל יוכלו לשנן את השעור בכל יום. הספורים והשירים מטובי משורריגו, הם לפי רוח הילדים ומכוונים לחבב עליהם את כל קנינינו הלאומיים. מחיר המחלקה הראשונה 40 קאפ'. המחלקה השנית 50 קא'פ. נמצא להמכר בכל בתי מסחר הספרים. המסכר הראשי אצל טוביה ליב פונק.

Книжный магазинъ Исаака Функа, Вильна.

אל קוראי „החרות".

הננו מודיעים, כי לה' אברהם אלמאליה, מי שהיה עורך „החרות", אין עכשו שום שייכות לעתוננו, ואין לו הרשות לבא בשום מקום בשם „החרות".

כמאז כן גם לעתיד יוסיף עתוננו ללכת בדרכו לטובת הקדמה ולטובת הרעיון הלאומי אשר בשמו נדגול.

מפריעים רבים אשר היו על דרכנו, על דרך ההתפתחות הרצויה של עתוננו, הוסרו זה כשני הדשים. „החרות" תדון להבא בכובד-ראש הראוי על כל שאלות החיים העומדות על הפרק, בשאלות האומה בכלל ושאלות הטבת מצב עירנו ירושלים בפרט.

כל מי שיש לו דבר אל המערכת יפנה ישר על פי המען:

Redaction „Aherout" Jerusalem.

נבקש מתקהל הנכבד להיות לנו לעזר בעבודתנו.

המערכת.

לבתי ספר ולנוסעים לא"י
מפת ארץ ישראל

נחקרה ומדויקה היטב,
מאת אפרים גראָוּוער.
מחירה 10 קאפ', עם המשלוח 12 ק'.

Книжный магазинъ «ПЕДАГОГЪ», Одесса, почт. ящ. № 116.

אחד

מנדיבי עמנו מוקיר שפ"ע וחפץ בהפצת „הפרחים" קנה מידינו את כל חוברת „הפרחים" שנה א' ושנה ב' לתתן ח נ ם לבתי ת"ת, לב"ס, לחדרים, לביבליותיקאות, לאגודות ציוניות וספרותיות.

כמו"כ הואיל לחתום על מאתים עקסמ"פ „הפרחים" מן א' יולי ש"ז עד א' יולי שנת 1911 בשביל המוסדים הנ"ל.

הרוצים לקבל את חוברות „הפרחים" שנה א' וב', שולחים את הזמנותיהם מאושרות בגושפנקאות המוסדים הנ"ל בצרוף א' רו"כ וס"ה ק"פ (הוצאות האיקספידיציה, המשלוח והאחריות) למערכת „הפרחים"; והרוצים לקבל את „הפרחים" חנם במשך שנה (מן א' יולי זה עד א' יולי הבא) שולחים 80 קאפ. מחיר המשלח השנתי. האדריסה בחו"ל בעד כל הנ"ל עוד 50 קאפ.

Редакція «ГАПРОХИМЪ» Лугансkъ.

מאת הוצאת „קדימה".

הוצאת „קדימה" מודיעה בזה, כי כמותו של ה„לוח קדימה" לשנת תר"ע גדלה הרבה משום שצריך היה לעבד מחדש את כל החומר שניתן בה„לוח" בשנה העברה ולהכנים אל תיכו הוספות רבות (כגין המוסדים היהודים לארצותיהם, ביוגרפיות, שירי ציון ועוד), והוא יכיל עתה 230 עמודים (ביחד עם שבע התמונות ומפת ארץ ישראל).

מטעם זה נתאחרה קצת יציאת ה„לוח" ומפני אותו הטעם עצמו היתה לנו היכלת להדפיסו רק בשפה הרוסית.

כל ההזמנות שנתקבלו עד הראשון בספטמבר תשולחנה לא יאוחר מביום 15 לחודש זה, ומשום שמספר ההזמנות גדול ממספר האכסמפלרים שנדפסו, נגשה הוצאת „קדימה" להדפסת המהדורא השניה של אותו הלוח בתבניתו של המהדורא הראשונה. מהדורא זו תצא מן הדפוס לא יאוחר מביום 25 ספטמבר.

משום של„הלוח" יש ערך אגיטציוני ואינפורמציוני רב אנו מבקשים להפיצו במספר גדול בין כל המוני היהודים.

ה„לוח" מכיל 16 גליונות דפוס ומחירו כמחיר המהדורא הראשונה — 15 קופ' האכסמפלר.

האדריסה להזמנות ולמשלוח כסף:

И. Л. ГОЛЬДБЕРГУ, Вильна.

בברכת מז"ט אברך את בן אחי מר יחיאל מיכל כ"ץ מעיר לאס-אנגעלעס בשטאַאט קאַליפארניע ליום כלולתו עם הבתולה מרת העניא שמש מטשודנוב פלך וואהלין, ביום א' פ' עקב ובמקום טלגרמה הנני מנדב שלשה רו"כ לטובת קרן-הקימת לנטוע עץ על שמם ביער פרץ סמולינסקין.

מאת הנהלת „העולם".

החותמים אשר אינם שומרים את נומרי „העולם" כדי לכרכם אח"כ או אלה, אשר יש תחת ידם הנומרים 1 וגם 26, 27, 28, 29, 30 של „העולם" שנה זו בשני אכזמפלרים מתבקשים להמציא את כי הנומרים האלה להמערכת. את המחיר ביחד עם הוצאת המשלוח נשיב בתודה.

קורסים פרבליים.

על יד גן-הילדים העברי של פ. היילפרין בורשה נפתחים מיום א' ספטמבר קורסים להכנת מורות פרבליות עבריות. מתקבלות הלמידות מבנות שש עשרה שנה ומעלה המבינות עברית. משך זמן הקורסים שנה אחת. מלבד הידיעות הכלליות בשטה הפרבלית משתלמות התלמידות גם בידיעות עבריות. הקורסים האלה נותנים הזכות לגומרות אותו לפתח גני-ילדים בעצמן.

בדבר הפרטים לפנות ע"פ האדריסה:

Фребелевское заведенiе. Гальперинъ,
Лешно 31, Варшава.

שתו רק
יין „כרמל"

שמעו בעצת הרופאים.

הרופאים חשבו ומצאו כי כף אחת וחצי של יין

„ברזל"

מכיל את יסוד הברזל באותה מדה שמכילים אותו הרצפטים היותר מעולים של הרופאים. ויסוד הברזל שביין „ברזל" יש בו כדי לטהר את הדם ולהבריא את הגוף, והוא יפה לשתיה לגדולים ולקטנים ומועיל ביותר וזול ביותר מכל שאר היינות.

המכירה אצל חברת „כרמל" ורשוי ואודיסה.

המערכת של „די וועלט" בקעלן
Köln, a/Rh. Karolingerring 31, Red. „Die Welt"
מקבלת חותמים ומודעות בשביל „העולם" בוילנה.

יושבי מדינות אוסטריה-אונגריה וגרמניה יכולים לשלות את דמי חתימתם על ידי טופסי תעודת הדואר (Erlag-Scheine) הערוכים על שם כתובת המערכת הנ"ל ומקמצים עי"ז בהוצאת הפוסטה. (אפשר לחתום גם ע"י מחלוקת-הדואר בכל עיר).

בהוצאת הופיעו כעת

מנגינות בלוית הפסנתר

1) I על מות הרצל, II שושנה.
2) I משאת נפשי, II יונה הומיה, III אל טל.
3) I בשדמות בית לחם, II נס ציונה, III שירת אביה.
4) I אם אשכחך, II שכב הרדם, III נומה פרה.
5) I דאס בענקען, II דער אלף-בית.
6) די זעהנזוכט.
7) I וואכט אויף! II פערן אים אסטען, III דער פאשפארט.
8) I התקוה, II די צידער, III די שבועה, IV יודישע פרייהייט.
9) I אויף מיין פאלק, II קענסט דו דאס לאנד?
10) צו הערצילס טוידט (8 עמודים גדולים!)
11) I חנוכה ליכט, II גלות מארש.
12) I ציון (פרוג), II חצות.
13) I פערוועלקט, II כ'זינגט זיך ניט.
14) I נחנו עדים, II נטשו צללים.
15) I אין זיין האנד, II פריהלינג.

מעובדות ומנוצחות ע"י הפרופיסור צבי אהרליך מלמברג.
מחיר כל הוצאה 1 כתר (40 קאפ').
ספר השירים „שירי ציון" (90 שירים) 1 כתר.
הוצאה על ניר יפה מאד — — — 2 .

למו"ם רבט הגון
הכתבת:
M. Hübner, Nadworna Galizien.

„המחלקה ו' בגמנסיה העברית ביפו.

בראשית שנת תרע"א, עם העברת הגמנסיה למעון החדש „הרצליה", נפתחת המחלקה הששית. בה מתחילה המדרגה העליונה של הלמודים, שיחלקו למגמה קלסית וריאלית.

תלמידים מתקבלים לכל שש מחלקות הגמנסיה ולשלש המכינות.

מראה עינים

מאת מ. מונוסוביץ.
ספר למוד למקרא לכתיבה ולדבור.

שני החלקים נדפסו בפעם הששית בהוצאה חדשה מתוקנה מעובדה ומרחבה בהוספות ותקונים הרבה — ובעת מחזיק החלק הראשון שמונה גליונות והחלק השני עשרה גליונות בדפוס.

המחיר: חלק ראשון 40 ק. חלק שני 60 ק.

להשיג בכל בתי מסחר הספרים ומידי המו"ל:
Л. ЭПЕЛЬ, Вильна

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת ירכוש מקלט־בטוח ע"פ משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל. (פרוגרמת באזל).

№ 37.

התכן:

1) על המצפה:
א) הבחירות בלודז.
ב) יום הזכרון.
ג) למה?...
ד) ארבעה אלפים ושלשים.

2) לבקורת השיטה הטבעית. — י. י. גלס.

3) אברהם ברג (קומדיה במערכה אחת — סוף). — יצחק קצנלסון.

4) [illegible] — [illegible]

5) מחיי אחינו בגליציה (II). — צבי שרפשטין.

6) מעבר לים (רשמי ניו־יורק. II.) — Gamma.

7) הרוח העברי (I). — ד"ר ש. מ. מלמד.

8) מכתבים אל המערכת.

9) מכתבים מארץ ישראל (ח). — י. ל. [illegible]

10) בציונות.

11) בארץ ישראל.

12) ברוסיה.

13) בחוץ לארץ.

14) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 35 קופ'.

בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה $2\frac{1}{2}$ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3 | Redaktion „Haolam", Wilna

מחיר כל גליון 10 קאפ.

הנומר 43 של „העולם" יהיה האחרון לרבע השלישי ומשלוח השבועון יפסק לכל אלה אשר זמן התימתם יגמר בראשון לאוקטובר. והללו מתבקשים לחדש בהקדם את התימתם לבל יבא הפסק במשלוח השבועון להם.

נמשכת קבלת החתימה מאוקטובר עד סוף השנה

על

„העולם"

(שבועון עברי יוצא בוילנה בהשתתפות טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל)

„העולם" לא יסיר מדרכו שהתוה לו, להיות כלי מבטאו של רעיון התחיה והגאולה, להגן על הקנינים וההרישות הלאומיים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו.

ואלה המה הפרקים התמידיים הבאים ב„העולם":

א.) על המצפה, סקירות קצרות בדבר הענינים העומדים על הפרק.
ב.) מאמרים בשאלות הזמן.
ג.) מאמרי מדע.
ד.) מאמרים ע"ד עניני הציונות.
ה.) בלטריסטיקה: ספורים, שירים, דרמית ופיליטונים.
ו.) מאמרי בקורת וסקירות בעניני ספרות.
ז.) מקרוב ומרחוק, סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו.
ח.) בעתונים.
ט.) מכתבים מארץ ישראל.
י.) מכתבים מכל ארצות הגולה.
יא.) השקפות שבועיות: בציונות, בא"י, ברוסיה, בחו"ל
יב.) רשימות ביבליוגרפיות.
יג.) ידיעות ספרותיות.

המחיר:

ברוסיה: 4 רובל לשנה, בחו"ל: באוסטריה־אונגריה 10 כתר', בגרמניה 9 מרק. באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2 1/2 דולר, בא"י־ישראל 10 פרנק, בפרנציה ובשאר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 קופ'.

מחיר מודעית: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'.

החותמים בחו"ל יכולים לחתום על „העולם" באמצעות המערכת „די ועלט" בקלן ע"נ רהיין, Karolingerring 31, באמצעות סוכני „העולם" לארצותיהם.
החותמים בחו"ל בהתמם על „העולם" ע"י מערכת „די וועלט" או ע"י סוכנים אחרים מתבקשים להודיע ג"כ לדמערכת את אדריסתם המדויקת.

Га'оламъ — שנה רביעית — HaOlam

העולם

וילנה, כ"ה אלול, תר"ע.

ВИЛЬНА, 16-го Сентября, 1910 г. — № 37 — WILNA, 29-ten September, 1910

עַל הַמִּצְפָּה.

הבחירות בלודז.

הבחירות באודיסה, שהפעם נצחו בהן השחורים, כי על כן אומנות „עשית בחירות" הגיע שם עד לידי שכלול גמור, האפילו על הבחירות, העתידות להיות בקרוב בערים אחרות, שגם שם יש ליהודים דעה והשפעה. מצבם המגוחך והמעציב של יהודי אודיסה, שלא יכלו למציא בקרבם אפילו איש אחד הגון אשר יסכים להבחר אל הדומה, משך אליו את לבו של הקהל העברי במדה מרובה כל כך, עד כי לשעה נעלמו ונשכחו כל החזיונות האחרים, שגם בהם ספינה טרגיות גדולה.

בלודז שבפולין עתידים לבחור בקרוב אל דומת הממלכה ציר חדש במקום הד"ר רזינד, שנתפטר ויהי למנהל הבנק של אגודות המלוה, שנוסד לפני שנה. אין הבחירות הללו ישרות כבחירות שהיו עכשו באודיסא; אותם הבוחרים עצמם, שנבחרו לפני שלש שנים בשעת הבחירות הכללית אל הדומה השלישית, יועדו ויבחרו מקרבם ציר אחר במקום הד"ר רזינד. בדרך כלל בחירות כאלה כמעט שאין בהם שום ענין, שהרי תוצאותיהן ידועות למפרע, וביחוד בפולין, ששם לא נשתנה במדה גדולה מעמד הרוחות. אולם הבחירות בלודז יוצאות הן מן הכלל.

בתוך הבוחרים בלודז יש גם קבוצה של יהודים. אילו היו השנים כתקינן ולודז היתה דומה ליתר ערי פולין, כי אז היתה הקבוצה היהודית דומה כאלו אינה: הרוב הפולני, הלאומי־דימוקרטי היה בוחר את הציר, כשם שבחר בשעתו בווארשא ממלא מקום לדמובסקי, וכל ההתנגדות היתה לחנם. אבל בלודז יש גם בוחרים אשכנזים, שאינם רוצים ללכת הפעם אחרי הפולנים, וכפי שמודיעים העתונים, הציעו האשכנזים להיהודים להתאחד אתם. היהודים לא נענו להם, ובצדק, שהרי בחירת אשכנזי בלודז זהו דבר שאי־אפשר, וסיוע מצד היהודים לאשכנזים היה בו מעין קריאה למלחמת גלויה על העם הפולני.

ונבוכים הם יהודי לודז ואין הם יודעים מה לעשות. הפעם אפשר להם להשפיע על תוצאות הבחירות, אבל דא עקא שאין הם יודעים, כיצד להשפיע. עפ"י הידיעות האחרונות החליטו הבוחרים היהודים להעמיד קנדידט מיוחד משל עצמם, את אהרן רובינשטיין, שהיה הקנדידט של השמאלים הקיצונים והיהודים גם בשעת הבחירות הקודמות. ואולם דבר זה לא יהיה אלא דימונסטרציה בעלמא, שהרי עוד לפני שלש שנים נשלח רובינשטיין זה מגבולות פילין, ועכשו אין איש יודע אפילו היכן הוא. ובכן, השאלה העומדת לפני דבוחרים היהודים, היא: באיזו מן המפלגות הפולניות אפשר להם לתמוך?

וכאן מתחילה הטרגדיה. לסייע להמפלגה של הלאומיים־הדימוקרטים, הרי זה דבר שלא יצויר. שאיפתה של מפלגה זו, לדחוק את רגלי היהודים ולהכריחם ע"י מלחמה איקונומית וצבירית לעזוב את הארץ, גלויה וידועה למדי. הרי שאין להם להיהודים דרך אחרת אלא לסייע לקבוצת הבוחרים הפועלים, שרובם הנם גם הם לאומיים־דימוקרטים (של פרקצית הפועלים) או נוצרים דימוקרטים, וקרוב להאמין, כי בא כחם בדומה יתן את ידו לאופוזיציה במה שנוגע לשאלת היהודים. ובאמת כבר נפוצה השמועה, שבלודז עתיד להבחר פועל, מפני שהיא עיר של בתי־חרשת ורוב אוכלסיה הם פועלים, וגם מפני שבקרב האינטליגנציה קשה למצא עכשו איש, אשר יסכים להבחר לציר ולעזוב את ביתו ואת עניניו, כדי להשתתף בעבודת הדומה השלישית. והעתונים היהודיים שבווארשא משיאים עצה ליהודי לודז, כי יתמכו בקנדידט של הפועלים, אלא שיתנו תנאי קודם למעשה, שאותו הציר יתחייב ללכת בדרכי האיפוזיציה במה שנוגע לעניני היהודים.

ואמנם צריכים הם הבוחרים היהודים בלודז להתנות אותו תנאי. אבל מסופקים אנחנו אם יאותו הפועלים לתנאי זה. שחוק יעשו להם אלה הדנים מדמוקרטיותם של הפועלים על יחסם אל היהודים ולעניניהם. אמנם דמוקרטים הם יותר מן הלאומיים־הדמוקרטים הבורגנים, אבל גם דמוקרטיותם של אלו אינה משפיעה כלל על יחסם ליהודים. גם הם מחזיקים בדעה, שראוי להמעיט את מספר היהודים היושבים בפילין ושצריך להלחם עם שאיפותיהם הלאומיות של היהודים המסוכנות, גם לפי דעתם הם, להעם הפולני ועתידו בארצו.

אם שאלת היהודים ברוסיה אינה אלא שאלת בטול התחום, אז־אפשר לבטוח בכל הצירים הפולנים: כולם כאחד ודאי יתמכו בהצעה על אדות בטול התחום, פשוט מפני שמקיים הם, שע"י בטול התחום תפסק יציאת היהודים מליטא לפולין וגם ה„ליטוואקים" שבפולין ילכו לרוסיה הפנימית. אבל אם שאלת היהודים מקיפה את כל עניני חיינו, ספק גדול הוא, אם ימצא גם בתוך הפועלים הדמוקרטים איש אשר יסכים לתנאם האמור של הבוחרים היהודים.

כך הוא המצב בלודז. יכולים היהודים להשפיע על תוצאות הבחירות ואי־אפשר להם. בכלל, אין עכשו בכל מדינת פולין כמעט אף מפלגה מדינית אחת שיוכלו היהודים לבטוח בה. בימים האחרונים נשמעים מכל עבר ופינה דברים, המעידים, כי בא שנוי גדול בהשקפותיהם של הפולנים על אדות היהודים, ואפילו המתונים שבתוך הלאומיים וגם הפרוגרסיביים לא יתרעמו עוד על הגבלת זכיותיהם של היהודים בנוגע לשביתת השבת, ההשתתפות בשלטון העצמי וכדומה. מלחמה עתה לכל הפולנים בהשאיפות הלאומיות של היהודים. וממלחמה זו עד לאנטישמיות גלויה — רק צעד אחד.

אם יאבו הבוחרים היהודים בלודז או ימאנו—אין להם דרך אחרת אלא להסתלק מן הבחירות לגמרי. אין להם במי לתמוך. ואפילו אם יחליטו להעמיד את רובינשטיין לקנדידט מיוחד משלהם, הרי גם מעשה זה אינו באמת אלא הסתלקות מן הבחירות. אמנם צורה זו של הסתלקות מן הבחירות היתה יפה, אלמלי — אלמלי היו השקפותיו של רובינשטיין לא רק שמאליות בלבד, כי אם גם יהודיות...

והאין מצב זה קשה וטראגי יותר מן המצב באודיסא?—

יום הזכרון.

יום העשרים לחודש ספטמבר (למנין בני מערב) הוא יום זכרון חשוב לעם איטליה. בו ביום „נכבשה", לפני ארבעים שנה, העיר רומי לפני חיל המלך, ו„העיר הנצחית" היתה לבירת מלכות איטליה החדשה. תם ונשלם המפעל הגדול, שאליו נשאו את נפשם טובי בני איטליה במשך חמשים שנה ויותר: התאחדות ארץ מולדתם. אחרי המאורעות של שנת 1860 נשארה רק רומי בידי שלטון האפיפיור. אמנם גריבלדי אמר להבקיע גם אל רומי, אלא שנפוליון השלישי גער בממשלת איטליה. הקלריקלים בפרנציה הקפידו הרבה על הדבר, שלא תלקח רומי מידי האפיפיור. הקיסרית אבגניה אמרה פעם אחת: מוטב שיכנסו צבאות פרוסיה לשערי פריז, ואל יכנסו האיטלקים לשערי רומי. ולגיון חיילים של פרנציה עמד ברומי להגן על שלטון האפיפיור. ויהי בשנת 1870, כשיצאו חילי פרנציה מן העיר, נחתך גם „גזר דינה" של רומי: בי"ט לחודש ספטמבר באה פריז במצור מפני חיל הפרוסים, וביום שלאחריו „נכבשה" רומי לפני חיל איטליה. נתקימה נבואתה של אבגניה...

ובמלאת ארבעים שנה לאותו מאורע חגגו ברומי את יום הזכרון הזה. ובראש החוגגים — נציב העיר, היהודי ארנסטו נתן. לא בתור יהודי ומכל שכן לא בתור פרנס הקהלה הישראלית, אלא בתור נציב העיר, נאם נתן לכבוד היום נאום, שעשה רושם גדול בעולם המדיני. הוא הקביל את מצבה של רומי לפני ארבעים שנה למצבה עכשו, שהרי ידוע, כי אז, לפני ארבעים שנה, בהיות האפיפיור השליט, היתה רומי מושפלת עד שאול תחתיה, מלאה חלאה ווהמא, זדון ורשע, גזלה וגנבה...

ספר ארנסטו נתן רק מה שהיה עולה באותם הימים לאזרחי העיר, לתושבי רומי בכלל. אבל שתק ולא הזכיר אפילו ברמז, מה שעלה להם לאחיו היהודים ברומי כל ימי היות האפיפיור השליט בה. היהודים ישבו צפופים בגיטו אשר על גדות הטיברום, ברובע העיר היותר מזוהם, ואי אפשר היה להם להפטר מרובעם זה, כי על כן פרבו האפיפיורים לתת גם להם את הרשות ליהנות מן האור והאויר. העניות והזוהמא ששלטו בגיטו של רומי לא נתנו להאמר. שנה שנה, בימי הקרנבל, היה ההמון מתעולל ביהודים, וחייבים היו שליחי היהודים לבוא שנה שנה ולהתנפל לרגלי האפיפיור ולבקשו, כי יתן לשולחיהם „רשות והרמנא" להשאר בעיר גם במשך השנה הבאה. ונוהג היה האפיפיור בשליחי היהודים מנהג בזיון, כדי להטעים ע"י כך את העיבדא ההיסטורית, כי — נפלה היהדות ונכנעה בפני הקתוליות. את „המחזה" היה ראה עוד מנדלסון־ברתולדי בהיותו ברומי, וספר את הדבר לבני משפחתו במכתב שכתב להם משם.

את הדברים האלה, שאירעו ברומי לאחיו היהודים בהיות יד האפיפיור תקיפה, לא ספר נתן היהודי. שיחסו לעם מולדתו הוא, כנראה, יחס קלוש ורפה מאד. אבל נאומו וההקבלה שהקביל את רומי של אז לרומי של עכשו הכעיסו את האפיפיור וסיעתו עד מאד. מרי נפש הם האפיפיור ובני סיעתו: הנה פרצים מסוכנים עולים אפילו במבצרם האחרון—בספרד. ועתה זכו גם לירידה כזו, שיהודי הוא השליט ברומי במקום יורש כסאו של פטרוס, ואותו היהודי יוצא להראות בפומבי על קלקלתם. אפשר שארניסטו נתן עצמו רוצה לשכוח ולהשכיח מאהרים את „עון" מולדתו. אבל הם, בני סיעתו של האפיפיור, אי אפשר להם שישכחו את „עונו" זה.

שני העתונים של הוואטיקאן: „אסירבטורו רומנו" ו„פופולו רימנו" יצאו, כמובן, להבזות בדברים חריפים את נתן, „המסביר פנים לשטן ולשדים", המחרף ומגדף את קדשי הדת וכו' וכו'. ולמלא את דברי שני העתונים האמורים באו גם שאר העתונים הקלריקלים להמטיר שקוצים על ראש נתן ולהעיד בו, שכל מה שעשה לא עשה אלא בשם כנסת ישראל, הרוצה בהשפלתם של האפיפיור והקתוליות שנואי נפשה מאז וכו' וכו'. ונתן לא שם יד לפה גם הוא והשיב תשובה חריפה על דברי האפיפיור, והוא שואל: האם ניתנה לנשיא הכנסיה הקתולית הרשות לבזות את כל בני האדם, שאינם מאמינים בו והנמשכים אחרי דעות החופש השוררות בזמננו? והוא גומר את תשובתו בגאון, לאמר: אם חטאתי לחוקי ארץ מולדתי, הלא יש שופטים באיטליה; אם חטאתי לנימוס ולרגש הרוח של בני עירי, הלא בוחרי יכריעו. אבל להוואטיקאן אין שום שלטון עלי.

באיטליה לא יגרמו מעשה ארניסטו נתן ודבריו הפסד ליהודים. במלכות זו אין היהדות ניכרת בחיים ואינה תופסת מקום בתור יהדות. ובכלל מצטיינים האיטלקים בסבלנית דתית ואין הם מקנאים את קנאת האפיפיורים — מפני שקרובים הם להוטיקאן. נתקיימו בהם דברי לוטר, שהיה אומר: כל מה שאתה מתקרב אל העיר הנצחית, אתה רואה את ההשפעה הדתית היוצאת בארמון האפיפיור הולכת הלוך ורפה. בשאר המדינות הקתוליות, באוסטריה, באונגריה, בגליציה ובכל מקום שהשפעת הקתוליות שם מרובה, עושים דברי נתן רושם גדול, ובודאי ירבו את השנאה לבני ישראל בספירות ידועות. אפשר, כי תוצאות „יום הזכרון" האיטלקי תגרומנה לנו, באיזה מקום שהוא, צרה ורעה, והגורם בהן, ארניסטו נתן עצמו, ודאי לא ידע ולא יכיר, כי מידו באו לנו הצרה והרעה, כי על כן אין הוא יודע ומכיר את יחסו הלאומי אל עם מולדתו.

אבל בכל אותו המאורע אנו מוצאים גם נחמה,—ונחמה שיש בה ממש,—בשבילנו. בדורות הקודמים אי אפשר היה הדבר כלל, כי יהודי ידבר בשפה כזו עם יורשו של כסא פטרוס ובני סייעתי, הממונים על מפתחות הדת, שהיא היחידה המזכה את האדם באירה של מלכות שרי. דברים שדבר ארניסטו נתן כלפי הוטיקאן, כשהם יוצאים מפי יהודי, לא פסקו עדיין

מלהיות מסוכנים. אבל בדורות קדומים אי אפשר היה להם שישמעו כלל...

אמנם נאמנו הדברים: „אף על פי כן היא מתנועעת"...

ולמה?...

אחרי המשבר הפנימי בתוך התנועה הארצית נפרדו שני יסודותיה העקריים: הארציים ה„טהורים" נשקעו בענין גלבסטון, הסוציאליים שמו את מעינם בקונגרס כללי לעניני האמיגרציה.

כשהם לעצמם ודאי חשובים הם שני המפעלים הללו. ואולם גם „הטהורים" וגם הסוציאליים היו צריכים להרבה פלפול והוראות שעה של שעת הדחק, כדי שיתירו לעצמם להיות עוסקים בענינים אלו.

ענין גלבסטון ניצר בעטית של הפילנטרופיה האמריקאית, ואליבא דאמת מטרתו מהופכת מזו של הארציות. הן הארציות אומרת לכנס את פזורי ישראל ולהעמידם במקום אחד, בארץ המיוחדת להם. והיציאה לגלבסטון מכוונת כנגד הכנוס, כדי שלא יהיו הנודדים היהודים מתרכזים בניו־יורק וביתר הערים הגדולות אשר במזרחה של אמריקא הצפונית. ואולם הארציים, שאיתה שעה שעת הדחק היתה להם, הוכיחו מתוך פלפול, שאין דרכם זו אלא קפנדריא נחוצה: על ידי גלבסטון תקנה ההסתדרות נסיון מרובה בעניני האמיגרציה, תתקרב אל ההמונים, המוכרחים לעזוב את ארצות מולדתם, וכשתגיעה השעה הראויה לכך, כלומר כ„שתמצא" הטריטוריה ה„מבוקשה", ככר תהיה ההסתדרות מלומדה בנסיונות מעשיים, וממילא יצלח בידה לשנות פעם אחת את מהלך היציאה ולהטותה אל הארץ החדשה.

והסוציאליים אף הם מצאו קפנדריא. הקונגרס הכללי לעניני האמיגרציה, שאי־אפשר לו שיקום ויהיה בלי הסכמתן ועזרתן של הסתדרויות בורגניות דוקא, עתיד „להכנים את האמיגרציה כולה לרשותה של האומה כולה". הרי שההמונים עצמם יהוו משותפים בעבודה. מתוך כך תוסד הסתדרות אשר תקיף את כל המוני העם בכל הארצות. ולבסוף אי־אפשר לה להסתדרות מקיפה וכללית כזו, שלא תבוא לידי מסקנא, שאין פתרון אחר לשאלת היציאה היהודית אלא ארץ מיוחדה, המוכשרה לקביעת סדרי חיים מיוחדים וכו' וכו'.

ושתי ההסתדרויות, לאחר שכבר המציאו את ההכשרים המבוקשים, נגשו לעבודה. „הטהורים" יסדו את „החברה היהודית לאמיגרציה", וההברה התחילה מפרסמת כרוזים, שלחה לגלבסטון קבוצות של נודדים, דאגה להנודדים, בקשה עבודה בשבילם. וברחובנו התחילה גלבסטון נעשית מלה מהלכת. הסוציאליים התחילו גם הם מפרסמים כרוזים, מאמרים וידיעות ע"ד הנחיצות לקרוא קונגרס כללי לעניני האמיגרציה, ושמועות נפוצו, כי כבר ניסד בווינא ועד המכין את הקונגרס ושקרוב יום הקונגרס לבוא. וברחובנו התחיל הקונגרס לעניני האמיגרציה להיות דבור מהלך.

ופתאם, והנה נהפך הגלגל.

ממשלת ארצות הברית באמריקה הצפונית מצאה, שהנודדים הנכנסים לגלבסטון בעזרת „החברה היהודית לאמיגרציה" הם בבחינת פועלים ששכרום בעלים נותני עבודה, וכניסתם אסורה למפרע. ולפיכך נקבעו גם בגלבסטון כל אותן החומרות, הנוהגות זה כבר בערי החוף שבמזרח הארץ. והרבה מן הנודדים, שבאו בימים האחרונים לחוף גלבסטון, הוכרחו לשוב בלעומת שבאו, ו„החברה היהודית לאמיגרציה" הוכרחה להפסיק, לפי שעה, את עבודתה.

ומווינא באו ידיעות בעתונים, שהקונגרס לעניני האמיגרציה, שכבר נקבע זמנו, באמת אינו גם הוא אלא דבר שעלה במחשבה בלבד. „גדולי העולם". ראשי יק"א וראשי יתר ההסתדרויות הגדולות בחו"ל, לא רק שאינם רוצים בקונגרס אשר כזה, כי אם גם מתיראים הם מפניו דוקא משום שיש לו צביון של מוסד כלל־ישראלי ולאומי, והם אין נפשם אלא אל הפילנטרופיה היבשה. ודומה הדבר, כאילו היתה כאן „דיפלומטיה" מיוחדה במינה. לראשי העסקנים ברוסיה באו ואמרו: אין הדבר חסר אלא השתתפותכם אתם בקונגרס, שהרי „גדולי" חוץ לארץ כמכו את ידם עליו; „ולגדולי" חוץ־לארץ הוגד, כי היהודים ברוסיה וראשיהם שואפים לקונגרס, אלא שמחכים הם לחוות דעתם של עסקני חו"ל...

והנה עוד הפעם ידיעות חדשות, הסותרות את אלו שקדמו להן. החברה היהודית לאמיגרציה מכחשת (עי' להלן „מכתבים אל המערכת") את הידיעה, שהודיע עתונה הרשמי של יק"א, כי שוב נעכבו בחוף גלבסטון מאה נודדים יהודים. ובטלגרמה ששלחה חברת האמיגרציה לכל העתונים היהודיים היא מודיעה, כי „היציאה לגלבסטון שוב מתחדשת". ועם חתימת הנומר קבלנו ידיעה רשמית גם מאת מסדרי הקונגרס לעניני האמיגרציה, לאמר: הקונגרס יקום ויהיה; רוב האנשים וההסתדרויות שהוזמנו אל הקונגרס הודיעו, כי מתיחסים הם בחבה למפעל הזה ויבאו להשתתף בקונגרס ובמועצות אשר תקדמנה לו, ואולם עפ"י העצה, שנתקבלה „ממקום חשוב מאד" נדחה זמן קביעת הקונגרס למחציתה הראשונה של שנת 1911.

ומודים אנו: גם לאחרי הידיעות הללו לבנו מהסס, ולא משום שאין אנו מאמינים בדברי המודיעים, חלילה. אלא לבנו מהסס, משום שנדמה לנו, כי יש כאן משום התחרות של הסתדרויות והצלת כבודה של מפלגה, ובעשר השנים האחרונות הן למדנו דיינו, עד היכן מגיעות לפרקים התחרות ההסתדרויות וההשתדלות להציל את כבוד המפלגה.

אני יודעים, כי לא בידי „החברה היהודית לאמיגרציה" טובה, והיא ודאי עושה את כל התלוי בה, כדי שלא תהיה מוכרחת להפסיק את עבודתה הגלבסטונית. כמובן, אין אנו מודים באותו הפלפול המשונה, שנסיון גלבסטון הוא שיכשיר את „עבודת הגאולה והפדות", שנפלה בחלקה של הארציות. אבל מודים אנחנו, שיכולה היציאה לגלבסטון להביא תועלת ידועה לקצת נודדים יהודים, ובודאי ראויה „החברה היהודית לאמיגרציה" שתהיה הברכה שורה על מעשיה. ואולם אותו הטון של תחרות וקנאה. שנשמע במכתבה הנדפס להלן, מה פרושו?

כמובן אין אנו מודים בדבר, שאותו הקונגרס לעניני האמיגרציה, שעלה במחשבה, עתיד להביא בזמן מן הזמנים פתרון גמור לשאלת היהודים והיהדות. אבל מודים אנו, שאותו קונגרס, אם רק יקום ויהיה ולא יהיה מוקדש לדברים שאינם מענינו, אפשר שיברא מוסדים העלולים להביא תועלת ידועה להמון נודדינו, ולפיכך ודאי ראויה היא מחשבת מכיני הקונגרס שתצא לפעולה. אבל אותן ההכרזות המוקדמות, אותה הסוריות, אותו הסגנון של גדולי הדיפלומטיה למה הם באים?

למה?...

ארבעה אלפים ושלשים.

ארבעה אלפים ושלשים.—הי מינייהו חשיבי טפי?

שלשים יהודים צעירים, שיהדותם גרמה להם, כי תסגרנה בפניהם דלתות האוניברסיטה האודיסאית, הציצו אל תוך נפשם

פנימה, והנה — מדבר שממה, חלקה יבשה זרועה מלח. ובשממה אין כל, לא רגש כבוד אדם, אף לא זכרון יהדות,— אין כל בלתי אם תאוה לדיפלום. עמדו והשליכו מעל שכמם את „סבל הירושה", המעיק עליהם שלא מדעתם ושלא לרצונם, הלכו ונשתמדו (ש מ ד — כך היו קוראים אבותינו הפשטנים למעשה זה; משגברה בקרבנו האסטניסות, כביכול, התחילו קוראים לזה „המרה"...) באו המשומדים אל הריקטור כשפניהם צוהבות, לאמר: פתח דלתות „ההיכל" ונבוא בם, כי על כן נטהרנו, נטהרנו... נתן הריקטור עין זעומה ב„מיוחסים" העומדים לפניו, ואמר להם: רבותי, הלכה זו נעלמה ממני, אם די ב„יחוס" עצמכם, או שמא הוא נפגם על ידי יחוס אבותיכם? אם דין „נורמה של פרוצנטים" נוהג רק ביהודים או גם במי שהיו יהודים? המתינו לי ואקרב את משפטכם לפני אותו המיניסטריון, שאני נשמע לו...

„העליבה" תשובת הריקטור את „המיוחסים". ואולם שנתם לא נדדה: בטוחים היו, שלא יהיו ימים מועטים ותתקבל התשובה המבוקשה. וכי לשוא „הטהרו"?—

והנה עברו כבר לא ימים, כי אם שבועות, ומפטרבורג עדיין לא נתקבלה שום תשובה. ולא עוד אלא שנפלה הברה בעתונים, כי עתיד שווארץ לפסוק הלכה זו לחומרא ולדרוש מאת צעירים יהודים, „הדואגים לאחריתם", כי ישתמדו דוקא עוד קודם גמרם את חוק למודם בבתה"ס הבינונים. ויחרד לב שלשים „המיוחסים" בקרבם, ויפנו אל מערכת ה„אד. נאוואסטי" במכתב, אשר בו הם דורשים, כי לא יוסיף המיניסטריון להציק להם בתוחלת ממושכה. „אין אנו יודעים, — כותבים במכתבם ה„מיוחסים" עדיני הרגש הללו, — מה תהיינה תוצאות השאלה ששאלה הנהגת האוניברסיטה האודיסאית,—לשער השערות אין אנו רוצים. ואולם בתוך כך הרי תוחלתנו הממושכה מענה אותנו זה שני שבועות"...

ה ל ל ו — לא דים במה שעשו, אלא שהם מכריזים עוד בעצמם על מעשיהם, פונים אל דעת הקהל ומבקשים יחס של חבה לעצמם... אמנם יש בעולם אנשים, שאין נפשם אלא מדבר שממה, חלקה יבשה זרועה מלח. והאנשים הללו—אוי לנו! — שלנו הם, בנינו ואחינו הם...

ובאותה שעה, ששלשים אלו עשו את מעשיהם והדפיסו את מכתבם האמור, נדפסה בעתונים ידיעה זו: מיניסטריון הפנים אסף ידיעות בדבר מספר המומרים הפראבוסלבים, שחזרו לדתם הקודמת מי"ז לחודש אפריל 1905, שאז הותרה החזרה, ועד עתה. לדת הקתולית חזרו 233,000 איש, לדת לוטר—14500 איש, לדת מחמד — 50,000 איש, ולדת היהודית — כארבעת אלפים איש. (החזרה לאחת הדתות הנוצריות הותרה אפילו לאלה שנולדו כבר פראבוסלבים, ולדתות שאינן נוצריות מותרים לחזור רק אלה שלא נולדו נוצרים. המספר הגדול של המחמדים ששבו לאמונתם מתבאר על ידי זה, שעוד לפני שנים מועטות, בערך, קבלו עליהם כפרים שלמים של מטרים את הדת הפראבוסלבית בעטיה של המיסיון שהיתה מכניסה גרים אל תחת כנפי הכנסיה לא בדרכי האהבה והחמלה בלבד...)

ארבעת אלפים אובדים ונדחים, שכבר הורגלו לחיות חיים חפשים, חיים של זכיות גמורות, חיים שאין בהם איסור ישיבה ואיסור הנאה מן האויר; ארבעת האלפים הללו הן גם הם עשו בשעתם אותו מעשה שעשו עכשו השלשים האודיסאים, וחזקה על אדם שאין היא עושה מעשה כזה אלא אם כן נפשו מדבר שממה לגמרי. ובכל זאת שבו. נראה שיתוש נירא, „שפיו של נחושת וצפורניו של ברזל", היה מנקר כל אותם הימים במוחם ולבם, וגדולים היו יסורי הנקור האיום הזה משמחת חיי החופש והזכיות הגמורות, וחזרו אלינו להיות נענים באשר אנו נענים ונרדפים באשר אנו נרדפים...

ארבעה אלפים ושלשים—הי מינייהו חשיבי טפי?

אל נא נשאל שאלה זו ואל נא ננחם את עצמנו תנחומין של הבל. אפשר שגם שלשים אלו שנשתמדו עכשו היתוש כבר מחכה להם, אפשר שגם סופם הם לשוב. אבל אם ככה יבש לשד האומה, אם ככה ניטל מאור מוסרה ממנה, עד כי יכולה היא לגדל בנים, שנפשם מדבר שממה; אם הגענו לידי כך, שאנו מגדלים צעירים וצעירות הרומים ל„שלשים" שבאדיסא; אם צריכים אנו לבקש תנחומין בזה, שיש עוזבים אותנו וחוזרים ושבים אלינו, — אוי לנו, אוי לנו!...

י. י. גלם.

לְבִקֹּרֶת הַשִּׁיטָה הַטִּבְעִית.

אחרי עשר שנות מנוחה נתחדשה אצלנו המלחמה הישנה ע"ד שיטת הלמוד עברית בעברית.

בשעת הפולמוס הראשון היתה שיטת עברית בעברית אידיאה חדשה. וככל אידיאה חדשה הפליאה אותנו בחדושה בלבד, איזה זהר של אצילות רוממה חפף על השיטה החדשה, ואנחנו תלינו בה הרבה הרבה תקוות טובות: כי על ידה נחיה את שפתנו הקדומה, נפטר סוף סוף מן הסכולסתיקה בביה"ס שלנו, נרים את מדרגת תרבותו של העם ונעמיק את הכרתו הלאומית, נפטר מן המלמדים והמלמדות, שבכל אופן אין לנו להתפאר בהם, נפטר גם מן התגרנות הבזויה, השוררת במקצוע השכלת העם ומכסיפה את פנינו וכו' וכו'.

אבל עתה, אחרי עשר שנות עבידה ותקוה עברה ההתלהבות, גזו החלומות היפים והועם מעט גם הנמבוס של שיטת עברית בעברית: האידיאה היפה נעשתה מצויה בשוק. אותם המלמדים והבחורים שלא קראו ולא שנו, ואנחנו קוינו, כי להם ולדכותם תעשה השיטה החדשה סם המות—הם עצמם הסתגלו אל השיטה „כראוי" והם עושים על ידה „עסקים לא רעים", וגם המשיגים על השיטה וגם המגינים עליה עושים רושם של אנשים המתקוטטים לשם הפרנסה...

עתה כבר הגיעה השעה גם לנו, בעלי השיטה הטבעית, לתת לעצמנו דין וחשבון ממפעלנו ולבקרה בקורת הראויה לה, למען נדע מה נתנה לנו השיטה הטבעית ומה חסר לנו עוד.

היסוד הפסיכולוגי שעליו העמיד לוביה את שטתו בדבר למוד שפת זרות הטעהו בהרבה דברים עקריים.

טעותו הראשונה היא זו, שהוא מביט על השפה רק כעל מצוי פסיכולוגי, בעת אשר באמת השפה היא גם מצוי פיזיולוגי וגם סוציאלי.

למוד שפת האם בתקופה הראשונה הוא יותר פרוצס פיזיולוגי משהוא פרוצס פסיכולוגי. באותה תקופה מרגיל הילד את כלי מבטאו, את שרירי כליו אלו וביחוד את צומות הקולות, שיהיו נשמעים לו להצטרף כראוי למעשה אחד בשעת הצורך ולעבוד את עבודתם הדקה כהוגן. ואולם אותו הילד, שהוא יודע כבר את שפת אמו והוא בא ללמוד שפה זרה, הרי כלי מבטאו ושריריהם, כשהם לעצמם, יודעים הם כבר ומנוסים הם

בעבודתם העקרית—להיות מכוונים בשעת הצירך כלפי הרושם הנחוץ, כלפי התנועה הנתוצה.

נמצא, כי ההנחה היסודית של לוביה, שהילד לומד שפה זרה באותו האופן עצמו, שהוא לומד שפת האם, אינה נכונה כל עיקר.

ועוד: בלמוד הילד את שפת אמו, עוזרת לו הירושה הטבעית, שהיחיד יורש מאת המין ומאת המשפחה.

הילד קבל בירושה מאת המין והמשפחה הכשרה מיוחדת למפרע ללמוד את שפת האם. האוזן יש לה הכשרה קודמת טבעית, הבאה בירושה, לתפוס קל מהרה את צלצלי השפה הקרובה. העין יש לה הכשרה טבעית לתפוס את האותיות של שפת־האם. וכן הדבר בנוגע לכל כלי המבטא ולמרכזי השפה שבמח.

אבל בלמוד שפה זרה אין כל מקום לירושה טבעית זו, ועל כל יחיד ויחיד ללמוד אותה השפה רק בכחות עצמו, בלי עזרת „זכות אבות".

הרי שיש הבדל גדול בין אופן קביעת שפת האם בנפשו של אדם ובין אופן למוד שפה זרה. ומאחרי שההנחה היסודית של לוביה אינה נכונה, ממילא מובן שמיטעת היא גם המסקנה, שהוא מוציא מהנחתי זו—כי נחוץ ללמוד את השפה הזרה דוקא באותה הדרך שלומדים שפת־האם.

ולפי זה צריך המתוד הטבעי, הנכון בעיקרו, להשתנות מן המסד עד הטפחות בנוגע לפרטי השמוש בו.

והנה שיטת העברית בעברית שלנו הוא חקוי גרוע לאותו המתוד הטבעי שיסד לוביה. אני אומר חקוי גרוע, מפני שמורינו אינם יודעים אפילו את ההתחלות של המתיד הזה במקורו הראשון. „הטבעיים" שלנו אינם קוראים אפילו אותם הדברים המועטים שנכתבו בעברית בנוגע להלכה גדולה זו, מפני שאין להם פנאי לקריאת „דברים כאלה", וגם אין להם צורך בעזרתו של מי שהוא: חכמים ונבונים הם מעצמם. ולכן הם מחקים זה את זה ומגששים כולם — מלבד פרטים בודדים יוצאים מן הכלל — באפלה. ומאחרי ששיטת עברית בעברית הוא חקוי לכתוד הטבעי. וזה האחרון צריך להשתנות בהרבה מעקריו, לכן צריכה בהכרח להשתנות גם שיטת עברית בעברית בהרבה מעקריה.

עפ"י אותה הטעות היסודית שטעה לוביה, כי ראה את השפה כאלו אינה אלא מצוי פסיכולוגי, רפלקסיה של המחשבה, בא גם לכלל טעות אחרת, הקשורה קשר פנימי בטעות הראשונה, לאמר—שהילד לומד את השפה רק על ידי ההסתכלות בלבד, ולא על ידי התנועה.

מימי קמניוס והלאה, וביחוד בעטיו של פסתלוצי, שלא הבינוהו כראוי, אין פוסקים מלהשתמש שלא כהוגן בעיקר ה הסתכלותי (אנשואונגס־פרינציפ) בכל בתי־הספר העממיים שבאירופה. ואין שמים אל לב, כי בלי תנועה לא יוכלו הפרוצסים הפנימיים של ההסתכלות לצאת לפעולה, כי מבלי הרעדת העצב לא נכיר בשום אופן את הדבר שמחוצה לנו. הסתכלות בעלמא בלי תנועה, בלי עבודת שרירים, בלי משוש, בלי תנועת הגוף אינה שוה כלום, וכבר הוכיחה הפסיכולוגיה החדשה, כי עבודת השרירים נחוצה לצרכי הלמוד לא פחות מעבודת מרכזי המוח. מהלך התפתחותו של היחיד הוא כך: ראשונה מתפתחים מרכזי התנועה, בתור הכנה קודמת, כנראה, ואחר כך — מרכזי המחשבה. ואם אין מרכזי התנועה מתפתחים כהוגן, אז לא ימיבו להתפתח גם מרכזי המחשבה.

„לדעת איזה דבר", אומר פדגוג אמריקא ידוע, „פירושו — לדעת במדה ידועה, מה אפשר לעשות באותו דבר בעזרת השרירים". ובאמת הן אין אני יודע את הסוס, אלא אם נסיתי להטותו לפי רצוני בעזרת שרירי. הסתכלות גרידא בסוס אינה יכולה לתת לי מושג נאמן על אדותו.

לו באמת היתה ההסתכלות המקור היחידי שממנו אנחנו שואבים את כל ציורינו ומושגינו, כי אז היו העורים, כלומר אלה שאין להם אפשרות טבעית להסתכל בעצמים, צריכים להיות אידיאוטים גמורים. ובאמת אין הדבר כן. אדרבה אנו יודעים עורים מלדה, אשר הגיעו לגאונות ממש. הנה, למשל, לוירה בריג'דמן; סומאה חרשית ואלמת היא מלדה; ולמדה את כל מה שלומדים אני בעזרת העינים, האזנים והלשון, — למדה בעזרת השרירים בלבד.

או דוגמא עוד יותר נפלאה: הלן קלר. בעודה בעוללותה נעשתה סומאה, אלמת וחרשית, ורק בעזרת שריריה בלבד הגיעה למדרגה רמה כזו, שהיתה לסופרת רבת הכשרון וגם לבת־שיחה נעימה עד מאד.

ואיך אפשר היה לבריג'דמן ולקלר להיות למה שהן אלמלי היו העינים הדרך היחידה לקנין מושגים וצורות?

ודמתוד הטבעי הלא כולו נוסד באירופא רק על ההסתכלות בלבד, — ווזהי חסרונו.

ואולם אל נא נדאג אנחנו לאירופא: באירופא יודעים לכהפ"ח האיך להשתמש בביה"ס העממי ב„עקר ההסתכלותי". בביה"ס האירופאי ממעטים לכהפ"ח ככל האפשר להשתמש בהסתכלות בלתי ישרה, בתמונות, ומכברים עליה את ההסתכלות הישרה, ונותנים לילדים את היכולת להסתכל בהעצמים עצמם ולהכירם כמו שהם. וכשמשתמשים בביה"ס האירופאי בתמונות, אז מדקדקים, שתהיינה התמונות מתאימות לתעודתן על צד היותר טוב, הן מצד הדיוק המעשי והן מן הצד האסתתי. וכשעוסקים בביה"ס האירופאי בשעורים ממשיים ובשיחות, אין מסתפקים בפטפוט בעלמא, במה „שהפה יכול לדבר" בלי שום קשר פנימי, אלא משתדלים ככל האפשר להודיע לילד את סגנון החיים (бытъ) של העם ולהקנות לו ידיעות הטבע.

אל נא נדאג אנחנו לאירופא. מיטב שנדאג לנו לעצמנו. ואצלנו — הלא נודה על האמת — אין ב„הסתכלות" הנהוגה בבית ספרנו אלא נוול קצוני. חסים „הטבעיים" שלנו על כספם לקנות מכשירים הגונים, תמונה יפה, ספר מורה־דרך וכו'. הם חותכים מתוך איזה זורנל איזו תמונה מטושטשה, למשל תמונת פרה, ובסמרטוט זה הם מקיימים את „העקר ההסתכלותי"!

והשיחה המצויה בבית ספרנו אנו מה דמות נערוך לה? ה„טבעיים" שלנו אינם מבקשים בספרות חומר הגון לשיחות, אינם מכינים את ה„שיחה" ע"פ תכנית קודמת, כי אם נסמכים על מה שיעלה הפה. ותחת להקנות לילד ידיעות ע"ד הסביבה הקרובה והרחוקה. ולהרבות מתוך כך את אוצרו הלשוני, תחת להעשיר את אוצר מושגיו של הילד. ואגב — לתת לו גם שמות למושגיו אלה, הם „יוצרים" בעצמם שיחות מעין זו, למשל:

„הנה פרה. — היש לפרה כנפים? — ולסוס יש כנפים? — ובכן, למי יש כנפים?."

ואין ה„פדגוגים" האלה רוצים כלל לדעת, עד כמה משעמם את חניכם „המתוד הטבעי" הזה, עד כמה הם מצערים את חניכם באותו הסמרטוט שהתכו מתוך הזורנל וב„שיחה" אשר „יצרו" מדעת עצמם. אין הם מבינים. כי את הילד היה מלבב מאד להחליק את הפרה בגבה, למשוך אותה בזנבה ולעשות בה עוד מעשי ילדות כאלה, — ושדוקא מתוך אותם

מעשי הילדות היה הילד עומד על המושגים: פרה ואברי הפרה.

ויש אשר ה„פדגוגים הטבעיים" שלנו עורמים לערמה עצמים שונים בלי כל סדר ושיטה, ואת הערמה הזאת הם שוטחים לפני תלמידיהם ומדלגים מעצם לעצם, כלומר קוראים לכל עצם ועצם בשמו — ודי. ואין הם מבינים עד כמה מענה דבר זה את נפש הילד הרך, כששמות עצמים ורק שמות עצמים מזמזמים באזניו.

ואין „המורים המובהקים" האלה מבינים, כי טובה פרשה חומש, ואפילו זו המתורגמת ע"י מלמד ישן נושן, אלף פעמים משיחה טבעית כזו. עד כמה שיגדל „כשרונו" של אותו המלמד לקלקל את הצורה ולעכר את התוכן, לא יוכל בכ"ז לקלקל אותה הפרשה קלקול גמור. אוזן הילד הפתוחה תקלוט מתוכה בכל זאת הד של חיים ממשיים, לו יהיו גם חיים זרים של אנשים זרים, אבל חיים ממשיים. ופה, „בשיחה הטבעית", אין כלום, לא חיים ולא הד חיים, לא חיים קרובים, אף לא חיים רחוקים.

ולפיכך אני אומר: טוב מלמד מן הטפוס הישן מ„טבעיים" כ א ל ה.

הטבעיים טוענים, כי הם מכינים את הילד לתנ"כ, כי הם עוסקים בדבור בשביל להקל את למוד כה"ק. ואמנם אין ספק בדבר, כי נקל הרבה יותר להבין את כה"ק באמצעות השיטה הטבעית מאשר באמצעות התרגום לזרגון ולאיזו שפה שתהיה.

להבין את נשמת השפה, לרכוש חוש השפה אפשר מתוך השפה עצמה. אבל הכנה זו שיש להם ל„טבעיים" שלנו אינה יכולה בשום אופן להביא אל התכלית האמורה, כלומר לידי הקלת למוד כה"ק ולידי הבנתם.

ראשית, מפני שאין כל יחס וקשר בין הלקח הממשי, „ההסתכלותי", ובין כה"ק. נושא השיחות שבחדר המתוקן הוא — „עולם הממשיות" (ולמעשה: סמרטוטי ניר וציורים מטושטשים, כאמור), ואיזה יחס וקשר יש בין „עולם הממשיות", למשל בין הפרה והסוס, ובין פרשה חומש והספורים על אדות גן־עדן, אדם וחוה וכדומה? כאן—סביבה: עולם ריאלי. ושם — דמיון, האצלה. היכן הוא הגשר בין שני העולמות השונים האלה?

ושנית, עצם השפה, כלומר אוצר המלים, ובעיקר הניבים ודרכי בנין המאמר, שמשתמשים בהם „הטבעיים" לצרכי השיחה וההוראה, שונים בעקרם מאותה השפה שכה"ק כתובים בה. ולמעשה מ ת ר ג ם המורה את כה"ק לאיזו שפה אחרת, שאינה לא זרגון ולא עברית. כלומר, במעשה אוחזים „הטבעיים" במנהגי המלמדים הישנים ו מ ת ר ג מ י ם: בראשית—בתחלה, ברא— עשה וכו', אלא שאינם מתרגמים את כה"ק לשפה הזרגונית, שיש לה לכה"פ אי־אלה חוקים פנימים משלה, כי אם הם מתרגמים לאיזה זרגון חדש, זרגון עברי הצורם את האוזן וקשה לשמעו.

ואלא מאי, השיטה הטבעית מכינה את הילד ללמודים ההומניטרים? — אבל את הלמודים האלה הלא לומד הילד סוף סוף בשפה זרה, בשפה הרוסית, ובאפן יותר טוב! וא"כ איזו תועלת יש לפי זה לשיטת עברית בעברית זו, הנהוגה בחדרים המתוקנים שלנו?

ואל נא יחשוב הקורא, כי מתנגד אנכי לשיטה הטבעית. לא ולא. אלא שרואה אני, שהיא צריכה הגהה. וביחוד צריך לגאול אותה מידי אותם „הגואלים", שקמו לה בקרב מלמדינו ובחורינו עמי הארצות הגמורים. השועלים הקטנים הללו המה המחבלים את כרמנו, וקודם כל דבר צריך לגרש אותם מן הכרם.

ובנוגע להשיטה עצמה הנה נחוץ קודם כל להכניסה אל תוך גן הילדים. שם הוא מקומה הראוי לה ביותר, ואחרי היות לנו גן ילדים עברי מתוקן אפשר יהיה לדבר גם על אדות השנויים והתקונים בחדר המתוקן.

גן הילדים הוא התקוה היחידה שנשארה לנו, הטבעיים. הגן יכול באמת להיות לברכה לחניך העברי, אם לא יקפא על הנקודה המתה של הפרבליזם, ויהי לגן אמתי ומקום לעבודה אמתית, ולא רק לצחוק וטיול. והעיקר הוא שלא יעשה גם הגן לענין של מסחר. לעסקם הפרטי של קבלני החנוך שלנו, שכבר התחילו נועצים את צפרנם גם בגן, והם רואים בו רק ענף פרנסה חדש לעצמם. צריך לשמור על גן הילדים בעיד מ־עד, לבל יקרהו מה שקרה לחדר המתוקן.

ואולם על ענין זה עוד אשוב לדבר.

יצחק קצנלסון.

אַבְרָהָם בֶּרְג.

קומדיה במערכה אחת.

(סוף)

ב ר ג: (מעל מטתו, שואל פתאם בקול רם) ליפשיץ!

ל י פ ש י ץ: (מפנה אליו את ראשו) אתה רוצה לומר לי: דבר־מה?

ב ר ג: מהו, לפי דעתך, פירושה של המלה „מתלקחים"?

ל י פ ש י ץ: (נבוך מעט: מביט בפני טימה חליפות ולוחץ את ידה ברגש, חוזר לעצמו בחשאי) מתלקחים... מתלקחים...

ט י מ ה: מה הוא שואל?

ל י פ ש י ץ: (מתוך רגש חם מסתכל בחבה לתוך עיניה) רוצה הוא שאגיד לו פירושה של „מתלקחים" —

ב ר ג: (נכנס לתוך דבריו בשהוא מתרומם ויושב על מטתו) כך, כך, אני שואל אתכם —

ל י פ ש י ץ: את ש נ י נ ו?!

ב ר ג: את שניכם (שולח מבט חודר אל ויצמן ותוה) ועוד... הגידו נא לי את הוראתו הנכונה של מבטא זה ... רוצה אני לדעת בדיוק את תכונתו של כח־דמיונכם; רוצה אני למוד את כל גדלו—כמדומה לי שאינו מחבק אופקי־עולם, ואני עם קנה־המדה שלי לא אצטרך להתרומם על הדום...

אני, כשאני כותב: „השמים מתלקחים בכל הקצוות", אזי על פי הבנתכם אתם יוצא: שקצות השמים, כל הקצוות בלי יוצא מן הכלל, הנם א ד ו מ י ם?

ל י פ ש י ץ: אמנם, כן היא.

(טימה עוסקת בתוך כך בספרים שבארון, מוציאה את האחד, את השני ומחזירתם למקומם).

ב ר ג: האח! אך עתה נוכחתי!... (קם מתוך צחוק) חַ־חַ־חַ, מתלקחים — הרי לך אודם, אודם דוקא ולא שאני?! — הוא אשר אמרתי: החולין, החולין היו בעיכריכם, אותה הרגילות לכל דבר ישן ונשנה והאהבה לכל הידוע והמקובל הובישו את מוחותיכם והביאו את הקפאון הגדול בתוך לבו של כל אחד מכם... רחוקים אתם ת"ק פרסא מן ה א ד ם ה ח ד ש, האדם ה י ו צ ר... אלי, אלי! אף רגע אחד של מ ק ו ר י ו ת אין לכם בעולמכם; מקוריות, ידידי, מקוריות. הנה אני בותן ובודק בכל מושגיכם

ורואה כיצד נתישנו, המה מעלים כבר חלודה, רבותי... כל מושג ומושג שרכשתם לכם מכל חזיון—הרי בא לכם בירושה מאבותיכם... גיטה הגדול כותב: Ich singe wie der Fogel singt, der in den Zweigen wohnt... מדוע אינכם מתנפלים על גיטה? השר גיטה כמו ששרה הצפור? לאו דוקא! אלא מאי? נדמה לו לגיטה שהוא שר כאותה הצפור, וכתב כך!... ואתם— למחות אתם צריכים את פיכם ולדום!...

ליפשיץ: (מותח את פיו).

ברג: (נרגש מאד, מניע בראשו) כך!... הכנסו־נא אל הגיהנם של דנטי וראי כמה להבות שחורות הצית שם זה... נדמה לו לדנטי — והצית את הלהבות השחורות; הנה הן מתמרות לנגד עיניכם בלשונות האש השחורות שלהן! דנטי — הריהו יוצר, ואתם לא הייתם יוצרים מעולם, דנטי הריהו גאון, ואתם —

ליפשיץ: בני־אדם פשוטים --

ברג: פשוטים! פשוטים! אני, למשל, כשאני כותב: השמים מתלקחים בכל הקצוות — לנגד עיני מרחפת אז התמונה הזאת: (הוא מזדקף, מפסיק לרגע קל ומציר לעצמו את התמונה שלהלן) המערב — ארמימות לוחשת שם, אדמימות רכה ועגומה; הדרום מתלקח באש כהה־אמוצה, לוחש הוא מתוך בדידות כהה ואמוצה; המזרח גם הוא בוער, באש שחורה הוא בוער, מתוך געגועים שחורים לשמש; והצפון, הצפון עטף שחורים ואבל גם הוא, רק בשולי שמלתו נגעה אש הים הלוחשת וצרבה אותו ברגליו...

ליפשיץ: האם זאת היתה כונתך מראש?

ברג: בודאי, בודאי!

ויצמן: (משאיר את השיר בידי חוה ומושיט את ידו לליפשיץ) את ידך הבה לי, ליפשיץ! (לוחץ באהבה את ידו) נפלא, נפלא מאד!

ליפשיץ: נו? —

ויצמן: (משתרע שנית על גבי המטה כקודם) נפלא, הריני אומר לך! זהו שיר לירי במלא מובן המלה... מנין לך אלה, ליפשיץ?

ליפשיץ: (מראה בידו על טימה) בשלה, הכל בשלה! (שוחחים בינם לבין עצמם).

טימה: (קרבת בתוך כך לחוה ומעינת אתה יחד בגליון).

חוה: (משפילה מעט את קולה) ודאי שידפים אותו ליפשיץ?

טימה: לא ידפיסנו.

חוה: וכי מה יעשה בו?

טימה: יכתבהו לי לזכרון —

חוה: באלבומך?

טימה: לזכרון...

חוה: הרשם בו דבר־מה איש זולתו?

טימה: לא נתתי, חסתי על עליו הכחולים.

חוה: אזי יהיה לך זה של ליפשיץ, הראשון?

טימה: הראשון והאחרון!...

חוה: (סוטרת לה כתוך אהבה ולגלוג בחטמה) אי־אי... פתיה קטנה וחביבה...

ויצמן: כדאי הוא שגם אתה, ברג, תראה את השיר הזה (בקול רם ודיקלמציוני לחוה) חוה! „לא במערב צללה החמה— במזרח אני רואה את השקיעה!..." — נפלא!

ברג: (נגש אל חוה וטימה).

חוה: (מוסרת ליד ברג את השיר) קח וקרא, אלא שלא יעלה על לבך לשום בו דופי!.. (יושבת על כסא למראשותי ויצמן).

ליפשיץ: (על דברי חוה) לא יפה אמרה חוה הפעם... אדרבה, אם יש מה להעיר, אזי... במטותא...

(טימה עומדת מאחורי ליפשיץ, סוקרת לרגעים את העלונים שעל השלחן).

ברג: (לוקח את השיר מידי חוה, אוחזו בידו, ועובר עליו מנכה, בלי כל עיון והתעמקות בדבר. הוא קוראו כשעינו האחת סגורה למחצה. אחר כך מתחיל כטון של „מבין גדול") נו... לא רע... (מוסר את השיר ליד ליפשיץ) עֶ־הֶע ליפשיץ! — לא ידעתי כלל שהנך תכשיט שכזה... זהו שירך הראשון?

ליפשיץ: (נעשה יותר ויותר רציני) הראשון.

ברג: אתה מרשה אמנם לעצמך יותר מדי... אלא שאין בכך כלום... זהו שירך הראשון?

ליפשיץ: (מקמץ את גליון הניר שבידו) הראשון והאחרון...

ברג: (בטון של בר־סמכא) נו־נו... אמנם צריך אני להעיר אותך על זה: כל מה שעולה על לבך — עשה, רק שלא לנגוע באכסיומה... מי שנוגע באכסיומה הרי זה דומה כאלו הוא מכחישה לגמרי, וזהו, ידידי, שרלטניזמוס!

ויצמן: (מתרגז על מטתו לשמע הדברים) ברג!

חוה: (ממראשותיו, שמה את ידיה על פניו ואינה נותנת לו לדבר) מה אתה רוצה לומר לו?

ויצמן: „בר־נש" זה—הרי הוא מרגיז את עצבי.

ברג: (עושה את עצמו כלא שומע את תלונת ויצמן ומטיף את מוסרו הלאה) מלבד זה נושאות עליהן השורות המעטות הללו חותם אבטוביאוגרפי גמור... מי מאתנו מחויב לדעת את מקום מגוריך אתה ומקום מגורי העלמה טימה מרקוביטש?

ויצמן: (מתרגז ביתר שאת) ברג!!

חוה: (כולמת עוד הפעם את פי ויצמן ממראשותיו) מרגיז הוא את עצביך. ויצמן, האם לא כך היא?

ויצמן: לא את פי, חוה, כי אם את אזני, את אזני אטמי!

חוה: (שמה את ידיה על אזניו) טוב!

ברג: (מטיף עוד לקח) בנוגע לך, ליפשיץ, אין הסכנה גדולה... אתה — ודאי שאינך חושב למסור את שירך לדפוס... אלא רבים היום הכתבנים הכותבים שירים ממין זה וחוזרים עמם על פתחי הרידקציות!..

חוה: (שואלת את ויצמן כשידיה עודן נחות על אזניו) השמעת?

ויצמן: (שלא שמע) הא?

חוה: (בשחוק קל) לא שמעת כלום?

ויצמן: מה?

חוה: (קמה, גוחנת ממראשותיו אל פניו בקול רם כמדברת אל חרש) לא־כלום?

ויצמן (אינו שומע, ומבלי דעת מה לעשות הוא נושקה בשפתיה)

חוה (נרתעת ממקומה).

ויצמן: (קם גם הוא מעל המטה) שמא נלך כבר, רבותי?! (נגש אל החלון ונשקף בעדו החוצה) ליל יפה בחוץ! (סר מאצל החלון).

ברג (קרב אל החלון ונשקף בעדו).

חוה (חובשת את מגבעתה לראשה).

ליפשיץ: (שנפל מעט ברוחו מדברי ברג שב לאט לאט למנוחתו ולקלות דעתו הקודמת, שוכב שכיבה אפרקדנית על המטה הפנויה, קורע מתוך צחוק את שירו וזורק את קרעי הניר הקטנים על טימה העומדת אצלו) למה נפלו פניך, טימה?

טימה: (נגשת אליו, תמהה וכועסת קצת) מה זאת עשית, ליפשיץ?

ליפשיץ: קרעתי... (נוטל מעל כתפה האחת קרע־ניר אחד, סוקרו וקורא) ראו: טימה גרה בפאת מזרח —

טימה: (לוקחתו בידו וקוראה בקול צעיר ועדין) בא אלי, מזרחה!

ליפשיץ: (קם על רגליו, בחוס־נעורים לטימה) אני בא! אני בא!

ויצמן: מי ומי ההולכים?

ליפשיץ: כולנו!

ברג: (פניו בחלון) אני נשאר כאן...

חוה: (כחשאי לכל העומדים בכנופיא אחת נכונים לצאת) הוא רוצה לכתוב עכשו... (בקול רם) ברג, אתה חושב לכתיב?

ברג: (אינו מש מן החלון) דבר מה עלה על דעתי —

חוה: (לקודמים בחצי קולה) אהא! (לברג בקול רם) מה יש במחשבתך לכתוב הפעם?

ברג: דבר חדש לגמרי...

חוה: (בחצי קולה) בא! שעת־רצון היא זאת לו... הם כל בשר — עולמות עומדים עכשו להבראות... (דבר־מה עולה על לבה) אתם, רבותי, לכו לכם מזה וחכו לי שעה קלה בחוץ.

ויצמן: וכי מה?

חוה: אני עוד אתמהמה כאן קצת... רוצה אני לראות— הס־ס!... היא מתחבאת בירכתי הקיר שלפני הרואים בין ארון־הספרים ובין התנור) אתם זאת עשו: פתחו את הדלת, אמרו לו שלום וצאו...

טימה: (חובשת את מגבעתה ויוצאת, אחריה יוצאים ויצמן וליפשיץ, וכל אחד מהם בצאתו פולט מפיו) לילה־טבא! לילה־טבא!

ברג: (שקוע במחשבות סר מאצל החלון נגש אל הדלת ועונה מתוך הרהוריו) לילה־טבא! לילה־טבא! (סוגר את הדלת ונועלה, מוציא את המפתח ותולה אלונטית על המנעול).

חוה: (עומדת כל הזמן במקומה שתוק קל עובר לרגעים על שפתיה).

ברג: (מסב את פניו מן הדלת ונשאר רגע על מקומו) ליל יפה! (שולב את ידיו על חזהו ונגש אל החלון ונשקף בעדו רגע. נגש אחר כך אל השולחן, יושב, נוטל מכלי הרגש כדבר את העט, מרים את ראשו וצולל במעמד כזה במחשבות) ליל יפה! (לסוף הוא מנית מידו את העט, נתמך בשתי אורועותיו על גבי השולחן. ואת עשר אצבעותיו הוא נועץ בבלוריתו ופולט בלי הפסק): ליל יפה! ליל יפה! ליל יפה! (אחר כך הוא מתנשא ממושבו, שולב ידיו מתחת לקדקדו ומטייל אילך ואילך בחדר, כהולך לקראת רעיונו. פתאום הוא חוזר אל השולחן, תופש את עטו, כמה רגעים הוא עומד כפוף על גבי השולחן, כותב לבסוף דבר־מה וקורא אחר כך את הכתוב) אני לבו של לילה!

(בכלותו לקרוא הוא חולץ את עצמותיו ומתנער כאדם שהרבה עמל ויגע).

חוה: (יוצאת ממחבואה, אל אמצע החדר).

ברג: (חוזר לאחוריו, מבטו נתקל בה פתע, והוא נרתע לאחוריו) אה!

חוה: הסליחה, ברג...

ברג: (תמה) חוה!

חוה: חפצה הייתי, ברג, לראותך בין שני עולמות.

ברג: היית כאן באמת, חוה?!

חוה: וראיתי — יגעת, ברג, כדבעי!

ברג: ראית, חוה, ראית... אה — — אני, הרי איני מתחיל כותב בטרם שהתבשל בי הדבר יפה... בטרם שקמה לנגד עיני כל היצירה שאני עתיד ליצור... פאוסט היה הולך ונוצר במשך של ארבעים שנה, זו אחר זו!... אולם ראי־נא,— ראי, היית כאן, חוה, תחת צל קורה זו, ואני לא ידעתי!

חוה: לא יכלת, ברג, לדעת את זה, אדרבא, מצא את המקום שנחבאתי שם!

ברג: איני רוצה, איני רוצה לדעת כלל... גם אל תגלי לי — ואאמין שמן השמים נגלית לי הפעם.

חוה: מבין ארון־הספרים והתנור, ברג... — אולם סלח לי, אני מפריעה אותך. כמדומני?

ברג: חס וחלילה! ברגע אחד קודם לו הופעת, אזי הרעות לי, חוה... ארמון הפלא שרחף לנגד עיני היה מתפורר כהרף־עין ואיננו!...

חוה: באמת?

ברג: (בשמחה) אלא שלא עשית לי זאת, באורח פלא... כסבור אני שאינך רעה כלל, חוה... (רוצה להחליקה בלחיה).

חוה: (מניעה ראשה קצת לאחוריה מתוך לעג ושאט נפש). נא!

ברג: (רוצה לכסות על תנועת ידו הנסה, חופש בגליונו שעל השולחן וקורא מעליו) „אני לבו של לילה!"

חוה: זה הכל?

ברג: הכל! זהו העיקר, התמצית; בשורה קטנה זו צררתי את הכל... כלומר: יסודו של כל השיר הונח בזה, בארבע המלים הללו... השאר — אינו חשיב ביותר...

חוה: בהרבה עמל וטורח עולה לך, ברג, היסוד...

ברג: אמת, אמת... כלומר: לא בעמל דוקא... אלא ברצינות, חוה, ברצינות... פאוסט נכתב ארבעים שנה! העיקר— הוא הלך־הנפש שבשיר... ואם ישנו אצלי אני מצמצמו במלים אחדות, השאר — אינו חשיב ביותר... עכשו אני יכול להניח את זה במנוחת־נפש גמורה על גבי השולחן ולהשתעית אתך כמה שהלב חפץ!... הפואימה הלירית הרי היא כבר כאילו היתה מונחת בצלחתי! (טופח על גבי צלחתו). גשי, חוה, הנה, אל החלון... (מעמיד שני כסאות סמוך לחלון, יושב על האחד וקורא בקול שיר): „אני לבו של לילה!" — ריפרין יפה לפואימה לירית, א? (טופח בידו על גבי הכסא הפנוי) שבי כאן, חוה!... השאר—אינו חשוב ביותר...

(המנורה הולכת ודועכת)

חוה: (מסתכלת בו בחשד) פתח את הדלת, ברג, אני רוצה כבר ללכת...

ברג: אה! את ודאי חושבת שהמנורה דועכת? אל נא, חוה, תחפזי... עוד האש גדולה, עוד היא בוערת, חוה!... ושמא תדעך — הריני תולה ומדליק שמש בחדרי, שמש של בוקר! הנה אני קורא את הקריאה: יהי אור! כמו שקרא כביכול בשעתו, ויהיה אור... כתלי הבית יתחילו מקרינים וזורחים, כל זויות החדר מזהירות —

חוה: (מביטה בו מתוך לעג ונעל נפש) אתה לבו של לילה — !

ברג: (משלים את דבריה) השאר — אינו חשוב ביותר... (קם ומתקרב לאט לאט אליה) כלומר... חשוב, הרי זה חשוב אמנם במקצת... צריך עוד להכניס כאן, לתוך פואימה זו, ליל־אביב יפה, צריך לחצוב עוד לבנה חורת וענוגה, ללטוש כוכבים ולשבצם אחד אחד בכפת שמים כחולה, צריך לטעת עוד שדרות של שיטין ולמצוא בין אותן השדרות את זוג הנאהבים והנעימים —

חוה: אה, עליך עוד לעבוד עבודה רבה וקשה — פתח את הדלת, ברג, ואלך לי...

ברג: (לוקחה בידה האחת ומבקש אותה, כשקולו רועד קצת לרגעים) אל נא כה, חוה, תמהרי... דעי לך שכל מה שמניתי לך אינו עיקר אצלי... העיקר — הוא השכלול! דנים את האמן לא על פי התמונה עצמה, כי אם על פי השכלול בלבד... התמונה בכללה—זהו התפל שביצירה, דיקנות וטבעיות.

חוה, טבעיות;... אצלי תופסים מקום חשוב הפרחים, כלומר: צריכים הם הפרחים להיות ריחניים, „חריפים ומשכרים„. המבינה את, משכרים!... במגבעת זו שבראשך, דומה את לצפירת־כרמים, אלא כשלא אפתח לך את הדלת לא תעשי לך כנפים ולא תעופי לך מזה?... ובכן, יודעת את ככר שתמונת ליל־קיץ צריכה שתהא טובעת כולה בים של שושנים, חבצלות וזכריניות, וסופגת טללים וריחות עדינים ומגרים... העיקר—היא הטבעיות... הכל צריך להיות חי, חי ורותח!... רפאל — זה גאון הצירים, אחרי שהוציא את פרחיו ילידי־מכחולו החוצה, וראו אותם הצפרים כתוך טיסה באויר, עמדו והתחילו חוטטות בם במקוריהן ומנקרוה.. מנקרות.. מנקרות... (צובט לה מתוך התרגשות עצומה באצבע קלה בלחיה).

חוה: (מכה אותו מכה מצלצלת אחת כלחיו) את הדלת פתח!

ברג (נבעת ונשאר רגע קופא על מקומו בידים בודדות).

חוה: (הולכת עליו—פנים אל פנים). את הדלת פתח לי!

ברג (בצעדים אטיים נגש אל הדלת, מוצא מפתח ופותחה).

חוה (יוצאת).

ברג: (נועל אחריה את הדלת. המפתח נשאר תקוע בחור המנעול, את האלונטית איננו תולה עליו. הוא עומד רגע אצל הדלת נ ך ג ש וחוזר, לבסוף קורא למשרתת) גרונה —

גרונה: (באה מחדר־המבשלים ונשארת בפנים שותקים אצל הפתח).

ברג: (רגע קל הוא מתבונן בה מרחוק מתוך קפאון ודממה. נגש אחר כך אל השולחן ומכבה את האור. חשך).

המסך.

בר טוביה.

הַגֶּזַע וְהַגֻּלְגֹּלֶת.

א.

שאלת הגולגולת היא שאלה חשובה מאד מכמה צדדים בתורת הגזע העברי. מן המדידות שנעשו בגולגלות היהודים אנו למדים; שהן שייכות ברובן דגדול אל הטפוס של הגולגולת הקצרה. יש מקומות שבהם מגיע מספר הגולגלות הקצרות בין היהודים לשמונים אחוזים למאה, בכמה מקומות הוא מגיע למספר ששים אחוזים למאה. „הטפוס של הגולגולת הקצרה— אומר הדר. יודט—הוא היותר נפרץ בקרב היהודים בכל מקומות מושבותיהם. אי־אפשר לומר בשום אופן, שהגולגולת הארוכה הוא—הסימן המובהק של היהודים. להפך, הגולגולת הקצרה הוא חזיון קבוע כל־כך, עד שהוא מתגלה לנו בכל מקום ביחס של ששים ועד שמונים אחוזים למאה" („היהודים בתור גזע"). אבל טעות היא לחשוב, שהיהודים קבלו את הגולגולת הקצרה מאת הגוים שכניהם. „יש לנו מספר הגון של דוגמאות, המוכיחות לדעת, ששויון אמתי בין מבנה הגולגולת של היהודים ובין זה של האזרחים איננו בנמצא — לכל הפחות איננו בנמצא ברוב ארצות" (שם).

אולם היהודים לא קבלו את הגולגולת הקצרה גם לא מבני שם גם לא מבני ה„אריים", סימן אחד נתנו חכמים בשני הגזעים האלה למרות ההבדלים שביניהם, והוא — גולגולת ארוכה.

מאין קבלו אפוא היהודים את הגולגולת הקצרה? פון לושן משיב: מן החתים. הטיפוס של הגזע הזה מצוין בסימנים מיוחדים: גולגלתו קצרה, עיניו ושערותיו כהות, צבע פניו צהוב או חום, קומתו קצרה. את הסימנים האלה אנו מוצאים ביחוד בין הארמינים. על כן יקרא לטפוס ההוא: הטפוס החתי או הארמיני. אבל אותו הטפוס הוא הטפוס היותר שכיח גם בקרב היהודים. מה אות, כי הצבא הקטן של בני־שם אשר נצח את עמי כנען ויסד את הממשלה העברית ערבב לתוכו את העמים המנוצחים, החתים, כדרכם של כל המנצחים מאז מעולם. אלה המנוצחים, אשר קבלו את התרבות העברית המושלת, הם הם הרוב הגדול של יהודי זמננו. המעוט הקטן של בני־שם אמתים ואולי גם של אמורים־אריים בטל הוא ברוב הגדול הזה, וכמעט שאיננו נחשב למאומה. יש למעוט הזה אולי חשיבות איכותית. חשיבות כמותית אין לו.

אנו רואים, שמן הסימנים שנמנו בטיפים החתי מצוינים רק שנים. העינים והשערות השחירות. וגם צבע הפנים החום הרי הם סמני בני־שם. נשארו אפוא בתור סימנים מיוחדים רק: הגולגולת הקצרה והקומה הקצרה. את שניהם איננו מוצאים בטפוס השמי, אבל מצויים הם למדי בקרב היהודים של עכשו. השאלה היא רק זו: ההיו גם היהודים הקדמונים מתחלתם בעלי גולגולת קצרה ובעלי קומה קצרה, או שרק יהודי הגולה מצוינים בסימנים הללו? מובן מאליו, שרק באופן הראשון אפשר יהיה לומר שהיהודים המה „חתים".

ב.

החומר הנמצא בידינו מעט הוא מאד כדי לפתור על ידו את השאלה המעסקת אותנו, אבל גם החומר המעט הזה מלמד אותנו, כנראה, כי היהודים הקדמונים שונים היו בזה מבניהם הבאים אחריהם, וכי היו גם בעלי קומה ארוכה גם בעלי גולגולת־ארוכה־כבני־שם־מלדה ומבטן.

יודעים אנו, כי בזמן הבית השני ואחרי כן היה הראש „הסגלגל" נחשב למום גרוע בעיני היהודים. כ:בדק רבי ישמעאל ברבי יוסי את לכלוכית ובקש בה איזה דבר נאה שאל את בעלה: „שמא ראשה נאה?" אמר לו הבעל: „סגלגל" (נדרים, ס"ו ב'). אדם מישראל היה תמה: „מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות?" ולא נחה דעתו עד שפירש לו הלל הזקן את הדבר: „מפני שאין להם חיות פקחות" (ברייתא שבת, ל"א א'). ידענו כי חכמינו הקדמונים היו מפרשים את השנויים החלים במבנה גויתם של בעלי החיים בכלל והאדם בפרט וכן בצבע עורם על פי דרכם של בעלי תורת התפתחות האורגניזמוס, על ידי השפעת הסביבה וכל התנאים התלוים בה, כלומר: על פי „תורת־דרוין".

„ראש סגלגל" זה מהו? רש"י אומר „סגלגלות בילו"נה בלעז שאינו עגול; לישנא אחרינא ראשן של בבליים סגלגל, עגול". על פי הפירוש הראשון יהיה „סגלגל"—רחב (פלאטט) ועל פי לישנא אחרינא „סגלגל" הוא עגול. רש"י נקט לישנא אחרינא בידיו ומפרש „סגלגל כמין כדור" (שבת, ל"ו, א') או „סגלגלים עגולין" (נדרים, שם) וכן מפרש הר"ן „סגלגל־עגול" (שם). הראש העגול הוא הראש הקצר.

אולם יש לנו עוד נוסחא אחרת מספור האיש שבא לשאול את הלל הזקן שאלות אנטרופולוגיות. על פי הנוסחא הזאת שאל האיש: „מפני מה ראשיהם של בבליים ארוכים?" והלל השיב לו: „בני! הלכה גדולה שאלת—לפי שאין שם חיות פקחות: כשנולד הילד מגדלות אותם על אברים של עבדים ושל שפחות, לפיכך ראשיהם ארוכות. אבל כאן שיש חיות פקחית, כשנולד הולד מגדלות אותו בעריסה ומשפשפות את ראשו לפיכך ראשיהן סגלגלין (אבות דרבי נתן, פרק ט"ו).

בנוסחא זו הובלט הניגור שבין „הראש הסגלגל" ובין „הראש הארוך" באופן ברור. יחד עם זה אין ספק בדבר שנוסחא זו היא מאוחרת הרבה מאד לנוסחא הראשונה. הסגנון הקצר, האיתן וה„לפידרי" של הנוסחא הראשונה מעיד כמאה עדים על עתיקותו. ולהפך: האריכות הגדולה של הנוסחא השניה היא עדות נאמנה על איחורה. בזמן ובמקום שבו נכתבה נוסחא זו כבר היה הטפוס של הגולגולת הישראלית „סגלגל" או רחב. מסופק הדבר מאד אם המקום הזה הוא ארץ ישראל. יותר קרוב הדבר, ש„כאן" הנזכר בנוסחא השניה הזאת היא — צרפת, וכל המאמר הזה נשתרבב לאבות דרבי נתן שלנו מ„אבות דרבי נתן של צרפת" (נזכר בפירוש המיוחס לרש"י על אבית, פרק א').

בכל אופן ברור הדבר, שבארץ ישראל אפילו לאחר חורבן הבית היתה הגולגולת הישראלית ארוכה והראש הסגלגל נחשב לגנאי, כמו שראינו זה ברור מספור האיש שבא עם אשתו לכלוכית לרבי ישמעאל ברבי יוסי. „חיות פקחית" שהיו בארץ ישראל העתיקה היו משפרות את ראש הולד וניתנות לו צורת „ראש ארוך" כדי שיתאים אל האידיאל של היופי הישראלי העתיק. לא כן במקומות הרחוקים מארץ ישראל. בצרפת, למשל, במקום „הראש הסגלגל", היו חיות פקחות משפרות את הולד בנוסח צרפת, כמו שנוהגין לעשות עד עכשו כמה וכמה חיות פקחות ושאינן פקחות בערי־ההחום שברוסיה ובפולין, שהן חושבות את „הראש הארוך" לגנאי ומשתדלות „לשפר" אותו על פי נוסח הגוים אזרחי המקום.

דרך־אגב למדנו מזה לדעת את אחר הגורמים של השנוי שנתהוה במבנה הגולגולת של הראש היהודי. גורם זה, שבו הכתוב מדבר, הוא — „הבחירה הבאה מתוך הכרה". להלן נתבונן עוד אל הגורמים האחרים של השנוי הנזכר. כי השנוי הזה נתהוה באמת והראש הארוך של היהודי העתיק נתקצר בהמשך הזמן—יוצא לנו ברור ממה שנאמר למעלה וממה שיאמר עוד למטה.

ג.

„הראש הסגלגל" נחשב לגנאי בארץ ישראל העתיקה. ובאמת מצאנו, על סמך הגולגולת העתיקות שנמצאו על ידי חפירות באדמת ארץ ישראל, כי המספר הבינוני של האורך והרוחב אשר לגולגולת העברי העתיק מארץ ישראל הוא 75,58 („ארכיב פיר אנטרופולוגיה", 1902). זאת אומרת: המספר הבינוני מורה על נטיה חזקה אל הגולגולת הארוכה, אשר על פי תורת ברוקה יחס האורך אל הרוחב שלה הוא כיחס המספר שבעים וחמשה אל מאה, כלומר: עד 75. זאת היא בנוגע להמספר הבינוני. אבל בפרטיות אתה מוצא גולגלות עבריות עתיקות בארץ ישראל שמספר האורך והרוחב שלהן הוא 73,2 (ולקר, שם). כלומר: דוליכוספליה גמורה.

לעומת זה אנו מוצאים, כי כלעומת שנתרחקנו מעל אדמתנו השמי וגלינו לארצות נכר נתרחבה הגולגולת שלנו. למברוזו בדק חמש גולגלות עבריות עתיקות שנמצאו בה„קטו־קומבות של הקדוש קליכסטוס" ומצא, שהמספר הבינוני של האורך והרוחב אשר לאותן הגולגלות הוא 78, כלומר: גולגולת בינונית.

נעיר תוך כדי דבור, שאין זאת אומרת, שהגזע העברי נתקלקל ויהודי הגולה אינם אלא גרים יהודים. אלמלי היה הדבר כך, היתה מדת הגולגולת של העברי בן הגולה מתאמת אל מדת שכנו האזרח. אבל כמו שנאמר למעלה, אין הדבר כן, אם גולגולת העברי הלכה ונתרחבה במדה שנתרחק העברי ריחוק מקום וזמן מארץ מולדתו — יש לבקש לזה סבות אחרות. על אחת מהסבות ההן — על עבודת החקיי של „חיות פקחות"— כבר בא הדבור למעלה.

יהיה איך שיהיה, הגולגלות שנמצאו בארץ ישראל עצמה או שהן ארוכות לגמרי או שיש להן נטיה חזקה אל האריכות.

חוץ לזה ישנה לכאורה עוד ראיה אחת על אריכות הגולגולת של ישראל סבא. היקסלי בדק את שרידי השומרונים המתגוררים בשכם ומצא, שעל פי מבנה גום, חזות פניהם וצבע עורם הם שוים מכל צד להיהודים שבזמנני, אלא שהם ניטים מהם במדת גולגלתם. בשעה שמדת הגולגולת של יהודי זמננו מצטיינת ברחבה, ישנה להגולגולת של השומרונים להפך נטיה חזקה אל האריכות. ביחוד אצל הגברים (המספר הבינוני—76,45), צולשן רואה בזה אות ומופת שבני ישראל העתיקים, אשר השומרונים יצאו מתוך חלציהם, היו בעלי גולגולת ארוכה („שאלת הגזע").

אולם דבר זה שהשומרונים הם בני בניו של ישראל יושב שומרון—עודנו צריך לפנים ולפני ולפנים. אמנם אפשר שנבלע בקרב השומרונים חלק מזרע ישראל, אבל ההנחה כי השומרונים הם ישראלים גמורים על פי מוצאם מתנגדת לכל המסורות הישראליות הקדמוניות. מובן מאליו, שכל אלה הבדיקות האנטרופולוגיות אשר נעשו בזמננו בשני מנינים ופחות מזה (תשעה עשר איש ואשה) של שרידי השומרונים אין בכחן להוציא אותן המסורות מחזקתן. אפילו הכתובת האשורית, המעידה לכאורה, שסרגון הגלה מישראל יושב שימרון רק כעשרים ושבעה אלף איש, איננה פותרת עדיין את השאלה. כי מלבד גלות סרגון מלך אשור היו גליות אחרות לפניו — גליות פול ותגלת פלאסר. ואפילו אם נניח כדעת החוקרים האשוריים, שפול הוא הוא תגלת פלאסר (מספירה ואחרים) תהיינה שלש גליות: גלות נפתלי (מלכים ב' ט"ו, כ"ט) ואולי גם זבולון (ראה ישעיה ח', כ"ג), גלות ראובן וגד וחצי שבט מנשה (דברי הימים א' ה, כ"ו) ולאחרונה גלות שאר שבטי ישראל על ידי סרגון. וגם מן הנותרים בארץ ברחו רבים לחזקיה מלך יהודה ויפלו על יהודה, ורבים ברחו למצרים (מספירה: דברי הימים העתיקים של עמי המזרח). מכל זה אנו למדים שאי־אפשר לומר בשום אופן, שהרוב הגדול של עשרת השבטים נשאר יושב במקימו ובגולה לא הלך. ועל כן אין כל יסוד להניח שהשומרונים הם ישראלים גמורים בניגוד להמסורות הישראליות הקדמוניות, הרואות אותם כבני התערובות.

אבל יחד עם זה נראין הדברים, שהשומרונים, אף על פי שהם בני תערובות, קרובים הם לישראל בשרשי גזעם. כל אלה היוצאים מ„בבל ומכותה ומעוא ומחמת וספרוים", אשר מהם נבנה עם „הכותים" או „השומרונים", היו בידאי בני שם קרובים לישראל ושפתם היתה קרובה לשפה העבריה. ועל כן במדה ידועה אפשר ללמיד מן השומרונים על ישראל במובן אנטרו־פולוגי שאני עסוקים בו עכשו ואולי גם במובן אחר שאין לו ענין לכאן.

ד.

ישראל סבא היה אפוא בניגוד ל„החתים" של חוקרי הגזע האשכנזים לא בעל גולגולת קצרה כי אם בעל גולגולת ארוכה. אבל ישראל סבא לא היה גם ננס על דרך ה„חתים". הנזכרים, כי אם בעל קומה. ואם אמנם ישראל לא הגיע בשיעור קומתו אל עוג מלך הבשן ואל עמו האמורי אשר „גובה ארזים גבהו"— הנה היה רחוק גם כן מהיות „בן ננס". אדם מישראל שהיה גוץ

היה נחשב בעיני בני עמו לבעל מום ואם היה כהן היה פסול לעבודה (משנה בכורות פרק ז'). ידוע היה ארם גוץ בכנויו „בן ננס", „זעירא", „קטינא". והרואה את הננס הוא מברך „ברוך משנה הבריות" (משנה ברכות פרק ט'). האשה שקראה את שמואל ירחינאה גוצא נענשה (נדרים נ' ב') לפי „שהקדוש ברוך הוא משתבח בבעלי קומה" (בכורות מ"ה ב') ואין השכינה שורה אלא על „בעלי קומה" (שבת צ"ב ב'). אף בסנהדרין לא היו „משיבין אלא בעלי קומה" (סנהדרין י"ז א') ומשה רבינו היה לא רק גבוה מכל העם ברוחו הגדולה כי גם בשיעור קומתו — משה רבנו עשר אמות גבוה היה (שבת שם).

אולם כמה היה שעור קומתו של אדם בינוני מישראל? על השאלה הזאת השיב בחכמה הרב א. פרלס. נשען לא רק על ההגדה כי אם גם על ההלכה, שהיא ידועה בדיקנותה הגדולה, הראה החוקר הנזכר לדעת, כי שעור קומתו של יהודי בינוני מזמן בעלי המשנה היה ארבע אמות, כלומר: 176 צנטימטר בקרוב (וראה מאמרו של רבי שמואל קרויס ב„השלח" כרך כ"א עמוד 358). אבל אין ספק כי קומתו של יהודי בינוני מזמן שלפני המשנה היתה עוד גבוהה יותר, לפי שכל המסורות התלמודיות מדברות פה אחד, שדורות ישראל הלכו הלוך ושפל „וכל דור מאוחר קומתו מתמעטת". שטות גדולה היתה זאת מצדנו לכפור באמתת המסורות האלה אחרי דעתנו היום, על יסוד מספרים מדויקים, כמה גרמו הגלות העניות והתחום כדי לכוף את קומת האיש העברי ואת מדת חזהו. „קומת היהודים האנגליים מגיעה עד 170 צנטימטר, בשעה שקומת היהודי הגליצאי מגיעה בקושי עד 162,3, וקומת היהודי הורשאי—עד 161 צנטימטר. היהודים הדרים באיסטאינד העשיר שבלונדון הנם גבוהים מבני גזעם הדרים באיטשיפל העני. היהודים מנו־יורק, שבאו כמעט כולם מרוסיה, הנם כמו כן גבוהים מקרוביהם הנשארים ברוסיה" (צולשן על פי יודט). האין האותיות האלה מחכימות פתי לדעת ולהבין, מה כחה של הסביבה החיצונית והשפעתה על מדת גבהו של עם גולה ונדח?

אם אדם מישראל הגיע בזמן בעלי המשנה עד 176 צנטימטר — מה פלא אפוא „שהיהודים חשבו את עצמם לגבוהי קומה יותר משאר בני דורם" (עי' צולשן עמוד 355)? הלא אפילו בזמננו יחשב האיש היושב במערב אירופא, שתנאי החיים הוטבו בה לאין שיעור ממה שהיו בעולם העתיק, לאיש גבוה— אם מדת קומתו יתרה מעט על 170 צנטימטר. המדה הבינוני של עמי אירופה הגבוהים: הסקנדינביים, השוטלנדיים והאנגליים היא: 171,3, 171,0, 170,8 (טופינר).

מה נאמר אפוא לאלה מן החוקרים, המבטיחים אותנו, כי אנחנו הננו גזע של ננסים מבני בניהם של איזו „חתים ננסים", אשר אולי לא היו ולא נבראו אלא בדמיונם של אותם החוקרים?

אמת, אבותינו היו כ„חגבים" בעיניהם בפני הנפילים בני הענק, אבל הלא הנפילים ההם נגלו להם כגבוהים למעלה מעשרים אמה, כאחים לעוג מלך הבשן אשר „נשאר מיתר הרפאים, הנה ערשו ערש ברזל... תשע אמות ארכה וארבע אמות רחבה".

אמת היא גם כן, כי מרובים הם הננסים בקרב יהודי זמננו, ששעור קומתם איננו מגיע רק למאה וששים צנטימטר. אבל מרובים הם הננסים האלה רק בקרב יהודי התחום, אכולי הדלות והדחקות, נגועי כל מיני מחלות, הבאות מחוסר אור ואויר ומזון. כל מקום שאתה מוצא עברים שיצאו מן החורים האפלים של התחום—אתה מוצא את קומתם מתנשאת ואת חזם מתרחב. כי על כן אך שאלת טפש או מטפש היא השאלה: מהו שעור קומתו של היהודי? לא זאת היא השאלה. כי ככה ישאל: „מהו הכשרון החבוי בתוך הגזע העברי בכח? ההיה הגזע העברי תמיד קטן או לא?" ככה שואל בצדק החוקר העברי צולשן. הוא השואל והוא המשיב: לא ולא! אבל הוא נשען על מציאת יהודים יחידים גבוהים שיצאו מן הכלל, כדי ללמד על הכלל כולו, ועל גבהם של השומרונים שלא טעמו את טעם הגלות ועל כן לא נפחתה גם קומתם. „השומרונים האלה—הוא אומר—הם האנשים הכי גביהים בסוריה. מדתם הבינונית היא 173 צנטימטר, אבל מדת־גבהם הכי גדולה מגיעה עד 184". אולם כאשר ראינו למעלה, אין אנו נזקקים כל כך לעדותם של השומרונים, לפי שיש לנו מקורים עבריים, אשר מהם נלמד לדעת כי לא כיהודי זמננו היו אבותיהם היושבים על אדמות אבותיהם. אם מצד אחד היו אבותינו כחגבים בעיניהם לעומת „הנפילים אשר היו בארץ בימים ההם", הנה מצד אחר שמענו על אדות „החגבים" האלה ספורים כעין זה: „אמר לי ההוא טייעא תא ואחוי לך מתי מדבר, אזלי חזיתינהו ודמו כמאן דמיבסמי וגני אפרקיד והוה זקיפא ברכיה דחד מינייהו ועייל לטייעא תותי ברכיה כי רכיב גמלא וזקיפא רומחא ולא נגע ביה (בבא בתרא ע"ד א'). ועל בני בניהם ספרו: „אבא שאול אריך בדורו ורבי טרפון מגיע לכתפו, ורבי טרפון אריך בדורו הוה ורבי מאיר מגיע לכתפו, רבי מאיר אריך בדורו הוה ורבי מגיע לכתפו, רבי אריך בדורו הוה ורבי חייא מגיע לכתפו, ורבי חייא אריך בדורו הוה ורב מגיע לכתפו, רב אריך בדורו הוה ורב יהודה מגיע לכתפו, ורב יהודה אריך בדורו הוה ואדא דיילא מגיע לכתפו, פרשתבינא דפומבדיתא קאי ליה לאדא דיילא עד פלגא וכולי עלמא קאי ליה לפרשתבינא דפומבדיתא עד חרציה" (נדה כ"ד ב' וכ"ה א'). מסורות אגדה? — כן! אבל אין מראין לו לאדם באגדה אלא „מהרהורי לבו" ו„ממה שהורגל לראות".

(סוף יבא)

צבי שרפשטין.

מֵחַיֵּי אַחֵינוּ בְּגַלִּיצְיָה.

II*).

חִנּוּךְ הַבָּנוֹת.

כשם שהיהודי הגליצאי חרד על חנוכם הדתי של בניו והוא רוצה שיהיו מצומצמים בלמוד התלמוד ושמירת המצות המעשיות לכל פרטיהן ודקדוקיהן, כך הוא מוותר על חנוכן היהודי של בנותיו. המסורת העתיקה, שיהדה לאשה העבריה רק מצוות מעשיות אחדות ושחררה אותה כמעט מכל יתר המצוות וביחוד מן התלמוד, שהרי „כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות", גרמה לו להאדוק הגליצאי שירשה לבתו להיות נהנית מן ההשכלה הכללית עד כמה שהיא רוצה בה ולהיות „משוחררה" לגמרי מכל למוד יהודי. ודבר זה הביא ומביא לידי חזיונות מעציבים מאד, לידי הפכים ונגודים, לידי טרגדיות משפחה, שהיותר טפוסית שביניהן הוא משפט האחיות קלוגר הידוע, שהטיל סער גדול גם בעתונות הכללית.

בעוד הילדה היהודית בת שש שנים הרי היא נכנסת כבר אל בית־הספר האזרחי הפולני. ושני קוים בולטים מציינים את בית־הספר הפולני:

---

*) הפרק הראשון נדפס „בהעולם" ש"ע נומר כ"ג.

קנאות דתית מן המין היותר מכוער וקנאות לאומית מן המין היותר קיצוני. כשהתלמידות הקתוליות קמות בראשית הלמוד ומתפללות את תפלת הבוקר בשירה וזמרה, חיבות גם הילדות היהודיות הרכות לעמוד בשעה זו על רגליהן ביראת הכבוד. הצרמוניות הללו הולכת ונשנות יום יום, ויראת הכבוד הולכת ומתרשמת, הולכת ונקבעת גם בנפשות הילדות היהודיות, ומרוב הרגל ותדירות נעשית תפלה זו שגורה גם על פיהן הן. ספרי הקריאה המצויים בביה"ס הפולני מלאים ספורי מעשיות דתיים, שבחי קדושים ונסים ונפלאות שנעשו לצדיקים של הדת הקתולית, ואת ספורי המעשיות הללו חייבות ללמוד על פה גם הילדות היהודיות ולעמוד ולספרם לפני המורות. בימי החגים הקתוליים, כשהתלמידות מגישות תשורות למורותיהן (על הרוב נושאות התשורות האלה עליהן חותם דתי) הרי מצטיינות בזה דתלמידות היהודיות. האמות היהודיות, השוקדות על תקנת בנותיהן כי תזכינה לציונים טובים ולתעודות טובות, נותנות בעצמן כסף לבנותיהן ומאיצות בהן להכין למורותיהן תשורות הגונות. ואם נוסיף על זה את הלגלוגים, שרגילות המורות והתלמידות הקתוליות ללגלג על היהודים ועל מנהגיהם, הרי נבין עד כמה הולכים ונקבעים בלבות הילדות היהודיות החבה לדת השלטת ובוז לדת האבות.

ואולם ההשפעה התרבותית גדולה עוד מן ההשפעה הדתית. העם הפולני, משום שהוא עם משועבד, ובהרבה מקומות רודפים את לאומיותו ותרבותו, הוא לאומי קנאי הרבה יותר מעם אחר. שום לשון זרה אינה נסבלת בבתי-הספר הפולנים, בעד כל דבור קל הנאמר בביה"ס בלשון אחרת מקבלים התלמידים נזיפה, שבוש קל במבטא הפולני מעורר לעג כללי, את הסופרים הקלסים הפולניים מעריצים ומקדישים בלי קץ וגבול והמורים מדברים עליהם מתוך התפעלות ודבקות, מתוך הגזמה והפלגה. בשעת הבחינות — גם בבתי־הספר הנמוכים וגם בבינונים — כל שימת הלב מכוונה בעיקרה לידיעת הלשון הפולנית וספרותה. מובן מאליו, שדבקות עצומה זו נשרשת עמוק עמוק בלב החניכות, ודוקא הרגשנית הערה וההתפעלות הנפרזה, שבנות עמנו מחוננות בהן, מוצאות להן כאן את מזונן וספוקן. התלמידות היהודיות לומדות להעריץ את הלשון הפולנית ותרבותה, את הסופרים ויצירותיהם, וכל הנוגע בכבוד האחרונים לבן מתמלא שנאה אליו, החניכות היהודיות של בתה"ס הפולנים נעשות בהמשך הזמן קנאיות ביותר, והן הלועגות לכל מבטא פולני משובש, לכל שגיאה קלה שבקלות.

גם בעזוב התלמידה את בית הספר אין היא נפטרת מן ההשפעה הפולנית, ואפילו אם אין היא נכנסת לבית ספר בינוני, את המזון הרוחני מספיקה לה הביבליותיקה של החברה הלאומית להתעמלות „סוקול" או ביב־ליותיקה אחרת דומה לה. הרוב היותר גדול ומכריע של קוני ספרים פולנים וקוראיהם הן העלמות היהודיות. יש מקומות שהעלמות היהודיות הן שמונים אחוזים מן המספר הכללי של הקוראים הנמנים על ספרים בביבליותיקאות. הלשון הפולנית וספרותה נעשות לנקודת המרכז בחיי בנותינו אלו. הרבה שעות הן מבלות בקריאת ספרים פולנים, ובשעת טיול ופגישת חברות אינן פוסקות השיחות הנלבבות ע"ד הספרים שקראו. ואם נוסיף עוד על הגורמים התרבותיים הללו גם את ה„אוניברסיטה העממית"—מוסד המסדר בכל עיר הרצאות שבועיות ע"א ענינים מדעיים וספרותיים—שכל העלמות היהודיות מבקרות אותה בתדירות, אז נוכל להבין מה חזקים הם הכבלים שעל ידיהם כבולות הנפשות העבריות אל הלשון, הספרות והתרבות הפולנית. ולא נפלא הדבר כלל, שהפולנות נעשית מרכז לעולמן הרוחני, לכל דמיונותיהן, מחשבותיהן והשקפת־עולכן.

מובן מאליו, שגדול הוא הקרע המתהוה בנפש הצעירה היהודית. הבית היהודי ומנהגיו הטרדיציונים, האב ומלבושיו המשונים, הזקן והפאות הארוכות אשר להאחים ולקרובים,—כל אלה מוזרים הם כבר בעיני הבת, לפעמים מ. וסים ולפעמים גם שנואים. החיים בבית מתפלגים. האב הוא חסיד גמור, בדרך החסידות הוא מחנך גם את בניו, וכולם אינם יודעים כלום מלשון המדינה ומידיעות חול, והבת מדברת תדיר רק פולנית, מהרהרת פולנית וכולה נתונה רק לעניני העם הפולני. בעוד אשר כל בני הבית ספונים בביתם, ניתן לבת חופש גמור. היא מבקרת את־אולמי המחולות, את ההרצאות השונות, את התיאטרון, את התערוכות האמנותיות, את הנשפים „הלאומיים" וכדומה. היא לובשת בגדים ע"פ המודה היותר אחרונה ומרבה רעים ורעות, וכמובן, היא מבקשת לה רעים ורעות בקרב הפולנים האמתים, הקתולים. לצעיר יהודי הלובש בגדים ארוכים היא בוזה בלבה ואין היא רוצה לגרוע שיחה עמו; אקדימאי יהודי אמנם כבר קרוי אדם, אבל גם הוא במה נחשב לעומת פולני מלרה, המשמש פקיד באיזה מוסד, ומה גם בפני אקדימאי פולני? האב והאם רואים את כל זה ומחשים ולפרקים הם נהנים גם הנאה גדולה, שבתם יודעת להתהלך עם „פריצים" טח לבם להבין את אשר הם עוללים לנפשם ולנפש בתם.

עצם הטרגדיה מתחיל כשמגיעה שעת הארוסין. האב רצה ל„הנחיל" לבתו אברך בעל פאות, למדן במקצת, חסיד; בקצור: אדם הדומה לו. הבת מתקוממת, נלחמת—ולשוא. על כרחה כובשין ונותנין אותה לאדם שהיא בוזה לו בלבה, על כרחה נגוזות שערותיה ומחלפותיה ועל כרחה מעמיסים על ראשה קפלוט. אם בעלת רצון חלש היא, אז היא מתרגלת בהמשך הזמן לחייה אלה, אבל אם בעל רצון חזק היא, הרי אין וגבול לתכוכים והנגודים שהבית מלא אותם. והתכוכים והנגודים המרובים הללו גורמים סוף סוף לכך, שכל אחד מן הזוג חי את חייו הוא, חי בעולמו המיוחד, חושב את מחשבותיו הוא ועושה את מעשיו הוא. בשעת בין השמשות עומד הוא, כשקפוטתו הארוכה חגורה אבנט משי, בבית המדרש ומתפלל ברתת וזיע, שופך אש וגפרית על הציונים והאפיקורסים. והיא לובשת באותה שעה את שמלותיה החמודות ויוצאת לטייל בגני העיר ובכל מקום של פומבי, כדי לדבר פולנית צחה ולבוא ביחסים -- שאין בהם ושיש בהם ממש—עם צעירים המתאימים לרוחה. ולאחר שעה שוב מזדמנים הבעל והאשה „לפונדק" אחד—לביתם המשותף לשניהם ולחובות החיים המשותפות לשניהם...

אין כל פלא איפוא אם העלמות והנשים היהודיות הן החלוצות של ההתבוללות,—לא של ההתבוללות התיאורית, האידיאלית, אלא של ההתבוללות המעשית. אין הן „מ ד ב ר ו ת" על צורך הטמיעה בקרב העם הפולני אפשר שאין הן יודעות גם את השם „התבוללות", אבל ל מ ע ש ה הן מחנכות את בניהן ובנותיהן על ברכי השפה הפולנית, מרגילות אותם במשחקים פולנים ולאט לאט הן מגרשות מן הבית את הרוח היהודי לגמרי, ונשארות רק הצרמוניות היבשות, שהאב חרד עליהן, ושאין בהן באמת שום ממש...

Gamma

מֵעֵבֶר לַיָּם.

(רשמי נויורק).

II.

התיאטרון היהודי.

הרבה מוסדות-צבור יש להם לאחינו באמריקה. אך רובם נמצאים ברשותם של היהודים האשכנזים ומתנהלים ע"פ רוחם. היהודים הרוסים נחשבים עד היום בבחינת מ ק ב ל י ם חסד מידי אחיהם המערביים ה נ ו ת נ י ם. ואף-על־פי שכבר יש בין יהודי רוסיה בנויארק מספר־רב של עשירים בעלי־רבבות עדיין מוטלים רוב מוסדות-הצבור על שכם „היאהודים" (כך נקראים יהודי אשכנז בפי אחיהם מרוסיה).

ורק מספר קטן של מוסדות נתון כ ו ל ו בידי היהודים הרוסים ולה„אשכנזים" אין כל חלק ונחלה בהם. ולא עוד אלא ש ה א ז ר ח י ם (כך רואים את עצמם היהודים האשכנזים באמריקה) מביטים בעין רעה, בבוז ומנוד-ראש על המוסדות החדשים של ה ג ר י ם (כך הם האמיגרנטים הרוסים גם בעיני עצמם), המעכבים, לפי דעתם, את ההתפתחות הקולטורית של האזיאטים למחצה.

על המוסדות המעטים האלה נמנה גם התיאטרון היהודי, שנברא ע"י האמיגרנטים שבאו מרוסיה, שרק מהם הוא מתפרנס ורק אותם הוא מפרנס. תמה אנכי, אם בין אלפי באי התיאטרון היהודי בנויורק תמצאו אף אחד מיושבי „מעלה העיר" שלא נולד, הוא או אביו, ברוסיה או בגליציה.

החותם הזה טבוע גם על החזיונות המוצגים בתיאטרון היהודי. כל הגבורים והגבורות של הדרמות והקומדיות הם יהודים ויהודיות שנדדו או שעומדים לנדוד לאמריקה. והמעשים הנעשים והדברים הנדברים בחזיונות לוקחו רק מחיי גבורים וגבורות כאלה.

גם הארטיסטים, ואפילו הגדולים שבהם, כחם יפה רק אז, כשהם עומדים בחיים הללו ואותם הם מעלים לפני הקהל.

מן הכרוניקה של התיאטרון היהודי בנויארק נחרתו בזכרוני שלשה מאורעות:

מעשה ביהודים לאומים, שעלה בדעתם להראות לעיני „היאהודים" את יופי האמנות של האמיגרנטים. נטלו את „מורלה אפרת" של יעקב גורדון והכניסוה „להוטל אסטוריה", כדי שלא להטריח את ה„אצילים" לרדת אל התיאטרון היהודי. קהל גדול של אזרחים נאסף לראות במחזה, אך אחר האקט הראשון נשמטו אחד אחד מתוך פהוק, והוכרחו המשחקים להפסיק באמצע, כי נתרוקן האולם...

ושוב אני יודע מעשה באנטריפירנור אנגלי, ששמע את התהלות והתשבחות שמפזרים להאקטור היהודי קסלר. הלך והזמין אותו בכסף מלא אל הבמה האנגלית. קסלר קבל את ההזמנה, והעתונות היהודית נתמלאה שמחה: אכן „זכה" אחד משלנו לעלות לגדולה... סוף מעשה היה, כי מבקרי התיאטרון האנגלי לגלגו על „הדוב" הרוסי הזה, ולאחרונה חזר אלינו כחשאי...

ועוד „מאורע" מן הכרוניקה התיאטרונית אני רוצה לרשום. שנה אחת קודם פטירתו של יעקב גורדון נפלת קטטה בינו ובין יעקב אדלר (בעל התיאטרון היהודי „הגדול"), שחדל לכרוע לפני המחבר המפורסם, משום שראה, כי כבודו ירד בעיני הקהל ושמשו שוקעת מפני זריחת כוכבו של ליטיינר... גם יתר התיאטרונים, שהיו מקנאים במזלו של אדלר, כי נשתתף אליו גורדין, מאנו לקנות עוד את יצירותיו של זה האחרון. „ומלך" התיאטרון היהודי (כמו שהיו קוראים לגורדין מעבר לים) נשאר פתאם בלי עם, בלי צבא, בלי יועצים... ה„מלוכה" בתיאטרון היהודי חזרת אל „הדינסטיה של ליטיינר...

מה המאורעות האלה באים ללמדנו?

ראשית, כי התיאטרון היהודי משמש רק בית־ועד לאימיגרנטים להעלות שם בזכרונם את החיים שעזבו בארצות מולדתם ושעכשו הם מתגעגעים עליהם בנכר. אין הם באים לשם לשם העונג איסטיטי או כדי ללמוד בינה מפי הדרמטורגים, אלא — בשביל לחיות בדמיון שעה אחת באותה הסביבה החביבה עליהם גם בגלותה... ולפיכך אתה מוצא הובבי התיאטרון היהודי רק בין האי־מיגרנטים החדשים או בין אלה שאינם יכולים להתערות בארץ קולומבוס. אדם שלמד כבר אנגלית, ולא כל שכן מי שנולד וגדל באמריקה, אין הוא נמשך עוד אחרי התיאטרון היהודי.

שנית, כי הארטיסטים היהודים המחוננים בכשרון רב רואים את התיאטרון היהודי רק כעין מעבר אל הבמה הנכרית. תלומם הכי יפה הוא לשמוע מחיאות־כפים בתוך כתלי תיאטרון אנגלי. הם בוחרים להיות אחרונים בכפר נכרי, מאשר להחשב ראשונים בעיר יהודית. מובן, כי באופן כזה אין הם מסוגלים לברא גדולות, יען כי האמן צריך להיות שקוע כלו בעולם יצירתו, לדתאזרת שם ולא ללון בו כאורח...

ושלישית, כי התיאטרון היהודי אינו יכל להתרומם ולעלות. יש רק גבה ידוע שהוא מגיע אליו, ואחר כך הוא יורד.

לפעמים נראה לי התיאטרון היהודי באמריקה כבית־חנוך עם קורס שלם, שהתלמידים נכנסים לשם בלי ידיעת בר־בי־רב, גומרים שם חוק למודם, וצאים לבתי מדרש אחרים ומפנים מקומם לתלמידים אחרים הצריכים חנוך.

י . . כשנשאלה שאלה לפני שלש שנים: מה חסר לו להתיאטרון היהודי בנוויורק, כי הוא הולך ושפל? — ענה יעקב גורדין: יסוד...

והדבר הזה אין ביד יחידים לברוא. הקרקע האמריקאי עדיין לא קלט את גרעיני היהדות הרוסית, ולכן אנו רואים על פי רוב ברחוב היהודי שם אילנות שענפיהם מרובים ושרשיהם מועטים...

רות באה ועוקרתם!

ד"ר ש. מ. מלמד.

הָרוּחַ הָעִבְרִי.

I.

מה הוא הרוח העברי, אי־אלה הם סמניו המיבהקים ופעולותיו המיוחדות לו, ואיך הוא משפיע על מהלך ההיסטוריה? —

בשאלות הללו דנים חכמי המערב זה כמה, ועוד טרם באו לשום החלטה מסוימה. שאלה זו נולדה בעיקרה אחרי אשר סופרי ההיסטוריה התחילו רואים בהשתלשלות הכללית צרופי סגולותיהן המיוחדות של האומות, וביחוד — אחרי אשר תורת האיניברסליות של המאה השמונה עשרה נדחתה מפני תורת האינדיבידואליות של המאה הי"ט.

פרק אחד בדברי ימי הרוח יכול לשמש לנו דוגמה למהלך שנוי הדעות. עמנואל קאנט, בן המאה הי"ח, העמיד את תורת המוסר שלו על חובות היחיד להאנושות כלה. והגל, שחי רק דור אחד אחרי קאנט, ככר הורה בתורת המוסר שלו את חובות היחיד לעמו־לאומו, ולא להאנושות, ותהי לו האומה לגשר בין היחיד ובין המין האנושי. ומעת אשר נפלה תורת האוניברסליות, שמוצאה בשיטת הסטואים הרומים, היתה האינדיבידואליות ליסוד, שעליו נבנים כל המדעים הספקולטיבים. סופרי דברי הימים מסתכלים בנשמות האומות; הבקרת המדעית של התרבות מעמיקה חקר גם היא ברוח האומית. על יסוד זה הקים היפוליט טֵין את תולדות הספרות וכו'. באמצע המאה הקודמת באו לצרוס ושטינטל ונסו לעשות את הפסיכולוגיה של העמים למקצוע מיוחד ונכבד, באו טארד וסייעתו ומצאו בתנועות החברותיות את עקבות הסגולות המיוחדות של האומות, ולבסוף עמדו בעלי שיטת הגזע והשתדלו להראות, כי כל דברי ימי המין האנושי מותנים רק על ידי מלחמות הגזעים. באמת לא חדשה, היא תורת מלחמת הגזעים; הקדמונים כבר ידעו אותה, ואריסטו יסד עליה שיטה שלמה של פוליטיקה. ואולם תקופתנו הכשירה את תחית התורה העתיקה הזאת.

ולא נפלא איפא הדבר, כי בהגיע שעתה של תורת האינדיבידואליות נעשתה השאלה ע"ד תכונותיו של הרוח העברי לשאלת היום, ולפרקים גם ל„שאלה בוערת". רבים כגדולי המערב דנו בשאלה זו: סיפרי דברי הימים, גדולי הספרות והאמנות, חכמי הכלכלה והמשפטים וכדומה. הללו העלו אותנו עד לשמים והללו הורידו אותנו עד לעפר. וכמה משונות ומוזרות הן לפרקים הנחותיהם, וכמה גדולות וקשות הן הסתירות בהנחותיו של האחד ביחס להנחותיו של השני.

עמנואל קאנט, למשל, החליט כי הרוח היהודי איננו מסוגל ליצור יצירות מקוריות לא בדת ולא בפילוסופיה, וכי הוא, הרוח העברי, נוטה למטריאליות ודוגמטיות. הוא ראה ביהדות רק שיטה מדינית ותו לא. משה רבנו היה בעיניו אדם מדיני גדול כסולון ורמולוס ותורת ישראל — שיטה טיוקרטית (של ממשלת כהנים). וכמה נפלא הדבר, שקאנט עצמו, לא חדש, — לפי דברי מפרשו היותר גדול הרמן כהן*), — בתורת המוסר שלו כלום, כ"א חזר רק על דברי נביאי ישראל. שופנהואר שונה את דברי קאנט אלא שהוא מוסיף עליהם, שהרוח העברי הוא סמל השטחיות, וראיה לדבר — „האופטימיסמוס הארור" של תורת ישראל. רינן הורה כי הרוח העברי הוא סמל הפשטות, וראיה לדבר — האמונה באל אחד, שהיא הפשטות הגמורה אשר יצר הרוח היהודי. (Le monotheism est une Simplicite de l'Esprit) וחברו בואיר, יוצר שיטה חדשה בתיולוגיה, חוזר על דבריו ומוסיף, כי תורת הנצרות לא פרי תורת היהדות היא **).

להפך, הגל הרים את רוח העברי על נס וראה ביהדות שיטה הגיונית עליונה אשר אין דוגמתה בדברי ימי הרוח. וכל הבקי בתולדות הפילוסופיה החדשה והשפעתה על המדעים יודע,

*) עין ההקדמה של הרמן כהן ל"תולדות המטריאליזמוס" של לאנגע.

*) עין „דער אורשפרונג דעס כריסטענטומס אויס דעם רעמישען גריבענטום".

כי אין פילוסוף כהגל אשר הרבה להשפיע על היהדות החדשה. מעריציו מימין ומשמאל היו יהודים: מארקס, לסל, גאנז והינה; קרוכמאל, אחד־העם והרצל. כמובן נמצאים גם כן בין תלמידיו של קאנט יהודים גדולים כמו מימון, כהן וכו'. אבל השפעתו של קאנט על היהדות היתה שלילית. האוניברסליות שלו שמשה יסוד להתבוללות ובמובן ידוע — גם להריפורמציאן הדתית.

ומענין הוא הדבר, כי נפלגו חוקרי הטבע המפורסמים במשפטם על הרוח העברי מחבריהם סופרי דברי הימים והפילוסופים. אלכסנדר פון הומבולדט משתדל (בספרו המפורסם „קוסמוס") לעמוד על סגולות הרוח העברי, והוא אימר: „הרוח העברי הצליח להקיף את העולם ומלואו מתוך אחדות גאונית כזו שאין דוגמתה... הרוח העברי הוא סמל גאונות היצירה והפשטות הנשאה, ביחוד ביחס אל הטבע ... משתוממים אנחנו למצוא בשור לירי קטן (תהלים ק"ד) תמונה שלמה של העולם כולו ושל החיים הממלאים את העולם"... גם לוטצה (שהיה גם חוקר הטבע, גאון וגם פלוסוף מפירסם) מדבר על הרוח העברי מתוך התפעלות גדולה ונמרצה.

ומאידך גיסא, הנה כמעט כל סופרי דברי הימים בגרמניה, החל בהרדר „שלנו" וכלה בטריטשקה, מומזן וצמברלין, החליטו, כי הרוח העברי, באשר יחסה לו כל תכונה נעלה וכח יצירה חשוב, לא השפיע על מהלך ההיסטוריה באופן חיובי. באו ה„אחרונים" כהרטמן וברטלם, והורו, כי מאת הרוח העברי סכנה נשקפת להתרבות האירופאית, כי על כן מתכונותיו העקריות של הרוח העברי הן הרדיקליות והשליליות העקרות. והאחרון שבאחרונים, זומברט, נסה להוכיח, כי התכונה העקרית של הרוח העברי היא התכליתיות הריאלית, וראיה לדבר — שיטתו של שפינוזה. ואולם כל הבקי בשיטתו של שפינוזה יודע כי דוקא הוא לגלג על התכליתיות (טעלעאלאגיע) וקרא לה: Osylium Jgnoratiae (מקלט להדיוטות).

ואין מה נענה אבתרייהו?

כמובן אין בדעתי להעשות בזה סניגור להיהדות ולהגן על הרוח העברי מפני המקטרגים עליו. חפץ אני רק להעיר על שתי עובדות, שלפי דעתי ראוי לעמוד עליהן.

ראשית חפצתי להעיר על סבת הסתירות.

כל המדעים הספקולטיבים טבועים בחותם עצמיותם של יוצריהם. אפילו חוקר הטבע אינו יכול להשתחרר לגמרי ממשפטים קדומים ומשתדל הוא — אולי שלא מדעתו — למצוא ראיות והוכחות רק לדעה זו, שהוא עצמו יש לו קורת רוח הימנה. הנה, למשל, המוניסטים החדשים, הקל וסייעתו, משתדלים להראות אמתותה של תורת דרוין ע"י חוקים ביולוגיים קבועים. ובאים מתנגדיהם, ג"כ ביולוגים מפורסמים, כגון בראטש וחבריו, וגם הם מביאים מאותה הביולוגיה עצמה ראיות, הסותרות את תורת דרוין והמוניסמוס. ואם הביולוגיה, שאינה אלא מקצוע של תורת הטבע, כך, המדעים הספקולטיבים, שאין להם חוקים קבועים, על אחת כמה וכמה. רוב המדעים הספקולטיבים הם פרי רוחה של האישיות, ולפיכך טבועים הם בחותמה של האישיות. היסטוריקון הנוטה לאפטימיזמוס ילביש את העבר צורה אחרה מזו שילבישהו רעהו, הנוטה לפסימיזמוס. והוא הדין הסוציולוג, האטנוגרף וכו'. בקיצור: המדעים הספקולטיבים הנם מושפעים במדה מרובה מהרבה כחות שאי־אפשר לקרוא להם שם מפורש, כגון מזג ונטיות מיוחדים הבאים להחוקר בירושה, על ידי נטיות שהחוקר קולטם מתוך הסביבה, על ידי החנוך, הדת וכדומה. המדעים הללו אולי קרובים הם יותר להאמנות משהם קרובים לתורת הטבע, לחכמת ההנדסה והשעורים וכדומה מן המדעים המיוסדים על ודאיות מוחלטות.

הדבור „חק היסטורי" אינו אלא דבור בעלמא, כי באמת אין חוקים היסטוריים קבועים. כדי לקבוע חוק, נחוץ כי עובדא אחת תשנה הרבה פעמים. אבל עובדות היסטוריות אינן נשנות אפילו פעם אחת בדיוק כזה, כי נוכל לקבוע על פיהן חוק. אם כן פילוסופיה של היסטוריה מה היא? — האדם שואף לסדר ולמשטר קבוע, הערבוביה שנואה לו ומסוכנת היא לקיומו, ולכן הוא משתדל להביא משטר וסדר גם בעניני הרוח, כלומר לפרש ולהסביר גם את העובדות והחזיונות בממשלת הרוח מתוך השקפה ידועה, הקבועה בלבו. וכיון שאין להם להמדעים הספקולטיבים חוקים קבועים וכלליים ודאיים בהחלט, אין כל פלא כי רבו בהם הסתירות והנגודים, אין כל פלא כי השיטות במדעים האלו משתנות מתקופה לתקיפה, שיטת זו נופלת ושיטה אחרת קמה במקומה.

כל חכמי המערב הבאים להוציא את משפטם על הרוח העברי עושים — אולי שלא בכונה תחלה — את יחסם הפרטי, הנפשי, להיהדות בהוה יסוד ונקודת מוצא לחקירותיהם המדעיות, ואת אשר ישים בלבם יחסם הסובייקטיבי להיהדות הקיימת לעיניהם אותו ימצאו בכל ההוכחות והראיות האובייקטיביות „הנגולות" לפניהם. קיום היהדות בהוה חידה סתומה היא לכולם, וככל חידה סתומה שאין פותר אותה, מעוררת גם חידת קיומנו חרדה בלב. ומחרדת לב עד טינא שבלב רק פסיעה קטנה והטינא שאינה פוסקת הולכת ונעשית להתנגדות, לשנאה, וההתנגדותו השנאה ליהדות הקיימה הן המשמשות יסוד למשפטיהם על אדות תכונותיהן וסגולותיהן של היהדות ההסטורית ורוחה...

בא וראה, עד היכן כחה של השנאה מגיע, צמברלין, אבי ה„אנטישמית הקולטורית", מחליט בראשית ספרו „יסודות המאה התשע עשרה", כי אין כלל במציאות רוח עברי מיוחד. ובסוף ספרו זה הוא מחליט, כי סכנה נשקפת לתרבות האירופאית מאת הרוח העברי. כשהוא מדבר בתקופות ההסטוריה הקדומות הוא מעמיק חקר ברוח היונים והרומים ושוכח לגמרי את נביאי ישראל, כי על כן אין רוח עברי מקורי כלל. וכשהוא מגיע לעיקר מטרתו, להראות את הסכנה הנשקפת לתרבות האירופאית מאת היהודים, מיד הוא נזכר בשפינוזה, קרל מרקס ולסל השנואים עליו.

והנה תקום לעינינו השאלה: במי נתגלו באמת הסגולות המיוחדות של הרוח העברי? ביוצרי התרבות העברית, כלומר הקדמונים, משה, הנביאים, בעלי התלמוד, הגאונים, או ביהודים גדולי הרוח החדשים, אשר השפיעו השפעה מרובה על מהלך ההיסטוריה, כגון שפינוזה ומרקס, לאסאל וביקונספילד, ברגזון וכהן? ותשובה היא מאד, לפי דעתי, שאלה זו. הן באמת אין להקביל כלל את מרקס, למשל, אל אחד מגאוני רוחנו הקדמונים, ולא רק משום ששונות הם השקפותיהם על החיים שנוי גמור, אלא ביחוד, משום שקדמונינו יצרו את יצירותיהם בתוך היהדות ולשם היהדות, משא"כ האחרונים, שכל יצירותיהם לא בתוך היהדות ולא לשם היהדות נוצרו. הקדמונים השפיעו על התרבות הכללית באופן בלתי ישר, והאחרונים — באופן ישר. ואולם אז השפיעה היהדות, בתיר שיטה שלמה והשקפת עולם מיוחדה, וכאן — רק יחידים בודדים, שע"פ מקרה מבטן יהודה יצאו, אבל מה שיצרו לא בתוך יהודים יצרו.

ואולם למרות כל ההבדלים העקריים הללו, עלינו להודות, כי גם האחרונים, אף כי לא בתוך יהודים ולא משמה של היהדות יצרו. הן סוף סוף מושפעים היו ע״י היהדות, שהרי לעולם לא ישתחרר האדם מסבל הירושה העמוס עליו. ואם גם יסיר היהודי מעליו את „מ ש א״ היהדות, הן ישאר יהודי בעצם, כי מי גביר אשר יכבוש את כח דמיו ויתגבר על שורש נשמתו? ואם מנקודה זו נבוא להשיב על השאלה הלא נאמר, כי מינימום ידוע של רוח עברי יש לו לכל אדם מישראל. והמינימום הזה אי אפשר לו שלא יפעל את פעולתו ולא יבוא לידי גלוי. ואמנם אנו רואים כי גם קדמונינו וגם אחרונינו עיקר אחד היה לכולם — המוסר והצדק. אין זה פרודוכס כלל, אם אומר כי קרל מרקס וירמיהו, אעפ״י שתהום עמוק מבדיל ביניהם, שניהם מורליסטים הם, וכי ישעיהו ושפינוזה שניהם כוני לדבר אחד: לנצחון האור על החושך, האמת על השקר, ההגיון על הסכלות. שפינוזה מתחיל באלהי-העולם וההוה, ומסיים — „ומלאה כל הארץ דעה״. יוהרמן כהן, גאון הפילוסופיה המודרנית, בו ודאי מתגלה הרוח העברי, אף על פי שגם הוא חוזר על טעיתם של פילון והרמב״ם. הראשון אמר לאחד את שיטת אפלטון עם היהדות, השני רצה לזווג את שיטת אריסטו עם היהדות וכהן מתכוון לקשר את שיטת קאנט עם היהדית. אבל תלמידם של נביאי ישראל הוא כהן יותר משהוא תלמידו של קאנט...

הנה נגעתי בפרקי זה, רק בקצה השאלה ולא הרחבת את הדבור על טיבו של הרוח העברי, סגולותיו, סמניו ואיזה מקומו בתולדות הרוח, — ועי״ז אדבר בפרקי הבא.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

I.

עורך נכבד!

הנסיון שרכשתי לי במשך שנים רבות למראה צרת נפש הציירים הז׳מנים, מכריח אותי סוף־סוף לקחת את עטי בידי, בכדי להרים קולי כנגד המצב הנורא ההולך ונמשך. לעתים קרובות חוזר ונשנה בבית־העבודה שלי החזיון הזה: איש צעיר לבן־פנים ודל־בשר מבקש, כי יקשיבו לדבריו, וקולו רועד מסערת לב. הוא מוציא מכיסו פנקס־ציורים או מגלת שרטוטים, המעידים כמעט תדיר על כשרון בעליהם, שהוא פחות מבינוני. ואולם הצעיר מחליט, כי בעיר מולדתו ברוסיה, בפולין או בגליציה השיאו לו עצה נאמנה, כי ילך לברלין וישתלם עד היותו ל„צייר־אמן״. בברלין—כך אמרו לו—יקבל פרסים דין, ובמשך זמן קצר יהיה אחד האמנים הגדולים ויוכל לבטא את „רגשותיו הפנימים״ ולתת ל„יצירי דמיונו״ דמות וצורה בבד או באבן. כמובן מרחפת לעיני הצעירים האלה באותה שעה דמותו של אנטוקולסקי. בצער עמוק ובכאב אמת מוכרח אני לפקוח כפעם בפעם את עיני הצעירים האלה ולהראות להם על טעותם, כי השלו בשוא נפשם. כיתר מרכזי־האמנות שבאשכנז כך מלאה גם ברלין אמנים רעבים ללחם, ובשום אופן אין הם יכולים למצוא כאן את פרנסתם. הפרסים המעטים שישנם פה כבר נתחלקו, והצעירים העניים והעלובים האמורים צפויים למחסור וכפן. אומנות מעשית, שהיו יכולים להחיות את נפשם בה, כגון ציור דיקורציות, ליטוגרפיה וכדומה, לא למדו. במשך שבועות הרבה הם משוטטים בחוצות העיר ואינם מוצאים להם לא עבודה ולא תמיכה, ולבסוף מוכרחים הם, כשעיניהם דומעות, לנדוד מברלין. למקום אחר, שגם שם אינם משיגים את מבוקשם ומצבם הולך הלוך ורע מיום ליום. הצעירים האלה אינם אשמים כלל במצבם; הם אינם אלא קרבנותיהם של אלה, אשר מחוסר רגש האחריות הגיעו את לבבם לבחור את מקצוע האמנות למטרת חייהם. בפה מלא אני אומר, שזהו עון כבד מנשוא, לעורר צעירים לימים כי יבחרו לעסוק באמנות בטרם נתברר ברור גמור, שיש להם הכשרון הדרוש לכך. במשך שנים מרובות קרו רק שלשה מקרים, שהצעירים שבאו אלי היו מחוננים בכשרון אמנותי אמתי ונועדו להיות אמנים ע״פ שאר־רוחם, וגם שלשת הצעירים מצויני־הכשרון הללו סבלו צרות רבות עד שמצאו את דרכם בחיים.

לפיכך אני מזהיר הזהרה נמרצת את כל אלה, שיש להם השפעה על הצעירים האלה, לבל יעוררו תקוות בלבם מתוך קלות דעת מרובה כ״כ. הצעירים הללו מוטב להם שילמדו בביתם איזו אומנות אומנותית, אשר תתן להם היכולת להתפרנס. ותתן להם גם את האפשרות להקדיש אתעצמם לה„אמנות העליונה״ ועל כל פנים לא יאבדו אז דרך לעולם. אבל אם יקרה לפניהם צעיר, שאי־אפשר יהיה לחזור אותו מדעתו, אז טוב יהיה אם בטרם שיתנו לו עצה לנסוע לאשכנז יציעו את תוצאות עבודתו לפני אמן מפורסם לחוות את דעתו עליהן.

אני מבקש בכל לשון של בקשה מאת מערכות כל העתונים העברים שבארצות השונות, לפרסם בקהל את דברי אלה, שכתבתי אותם אך מתמלתי המרוכה אל המון האומללים האלה, והריני מקוה, כי יועילו הדברים למעט את מספר הסובלים שבתוך הפרוליטריון האמנותי.

הירמן שטרוק.

ב ר ל י ן, 20 ספטמבר, 1910.

II.

ע ו ר ך נ כ ב ד!

בהנומר האחרון של העתון „דער יודישער אמיגראנט״, היוצא ע״י יק״א, וגם בעתונים אחרים, נדפסה ידיעה כי בגלבסטון שוב נתעכבו מאה נודדים עברים, שבאו לשם באניה „האנאווער״ בחמישי לחודש אויגוסט.

באמת אין הדבר מתאים אל המציאות במקצת... ראשית, הנה באותה האניה האמורה באו לגלבסטון רק 50 נודדים יהודים; ושנית — רק נודד אחד נתעכב ולא מאה...

כדאי לשים לב אל העובדא הזאת, המציינת את נמוסיהם של ראשי יק״א. כל אותם הימים ש„החברה היהודית לאמיגרציה״ עובדת עבודתה לא היה העתון „דער יודישער אמיגראנט״ מודה בישותה כלל ולא נתן מקום אפילו לידיעות הרשמיות שנשלחו לו, או שהיה מסרס ומשבש אותן הידיעות באופן כזה עד שמוכרח היה הקורא להוכח שענין גלבסטון עסקיו רעים. ואולם משבאו ימי משבר לביורא דקיזבית, מצא העתון הנ״ל לנחוץ לקבוע רובריקה מיוחדת בשם „גלבסטון״. כמובן, יכולים אנו רק לברך את ההתחלה הטובה הזאת מצד המערכת. אלא שהיינו משיאים לה עצה, כי להבא תמצא לה מקורות נאמנים יותר ע״ד גלבסטון מאלו, שמהם באה לה הידיעה ע״ד „מאת הנודדים היהודים ששוב נתעכבו״.

בכבוד

החברה היהודית לאמיגרציה.

מ א ת ה מ ע ר כ ת: לאחר קבלת מכתב זה קבלנו מאת „החברה היהודית לאמיגרציה״ גם את הטלגרמה הזאת:

„האמיגרציה לגלבסטון שוב מתחדשת. הקבוצה הארבעים והארבע „יוצאת מרוסיה ביום ג׳ כ״ת לחודש ספטמבר. לפנות צריך אל החברה היהודית „לאמיגרציה, קיוב, מאלא־וואס ילקובסקה 29.

ד״ר מנדלשטם, ד״ר יוחילמן.

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ח.

בקרב המוסדים החדשים שנוסדו בארץ ישראל מעוררת הגמנסיה העברית ביפו תשומת לב מיוחדה. כשנוסדה התיחסו אליה באי־אמון; מתוך חשד הביטו על בית־הספר הזה, שראשיתו היה מצער ובכ״ז ניתן לו תיכף שם גדול כזה. נמצאו אנשים שהתנגדו בכלל ליסוד בית־ספר בינוני בארץ ישראל, היו כאלה שהכידו בנחיצותו אלא שלא האמינו באפשרות הדבר, והיו גם כאלה שלא האמינו במיסדי ביה״ס ובכחם. באה המציאות וטפחה להם לכל הספקנים וחשרנים על פניהם. הרי היא, הגמנסיה, לפנינו עם שש מחלקותיה היסודיות ושלש מבינותיה; תלמידיה כבר הגיעו למספר הגון

ומספר הילדים המכניס א"ע אליה הולך הלוך וגדל. לגמנסיה יש ככר בית נהדר, מגרש גדול לגן, קרן קימת שהולכת וגדלה, סכומים המיוחדים לרהיטים ולמכשירי למוד. יש גם קופה מיוחדת להוצאת כפרי למוד. זוהי בלי ספק התקדמות שאינה מצויה. בגמנסיה העברית ביפו קשורות תקוות גדולות. ועל כן מתיחס הקהל אל המוסד הזה בחבה גדולה. הן לא דבר קטן הוא, אם בזמן קצר עלה הדבר למצוא 700 בעלי מניות, שנתנו את כספם רק לשם החנוך הלאומי בארץ ישראל.

ואולם אופן התפתחות הגמנסיה גרם לכך, שסדרי ההנהלה היו משונים. בראשונה היו בגמנסיה שני מנהלים: הד"ר מטמן, שיסד את הגמנסיה, והד"ר בוגרטשוב שנלוה אליו. לאחר שה' שיינקין אסף סכומים הגונים לטובת הגמנסיה נצטרף גם הוא להנהלה, ובשנה הזאת כנו למנהל גם את הד"ר מוסינזון אחרי שובו ממסעו המוצלח לטובת הגמנסיה. באופן כזה ניתנו לגמנסיה ארבעה מנהלים, ודבר זה הפריע, כמובן, בעד דמהלך הטבעי של החיים הפנימיים בבית הספר. ההנהלה היתה השלטת בכל עניני הגימנסיה, ולה היה רוב דעות באספות הועד הפדגוגי. לעתים קרובות היתה באה ההנהלה המרובעת אל אספות הועד הפדגוגי כשהיא מזוינה כבר בהחלטות קבועות מראש, ולאספות המורים לא היו מפני זה כל כח והשפעה. ההנהלה יכלה לבלי להתחשב כלל וכלל עם הועד הפדגוגי, ודבר זה השפיע בלי"ס לרעה על המצב בבית הספר ועל יחסם של המורים איש לרעהו. גם מנוי מורים ופטוריהם היו תלוים בהנהלה, מה שהפחית עוד יותר את ערך הועד הפדגוגי. וכח ההנהלה גדל עוד עי"ז, שכל המנהלים היו חברים גם לועד המפקח, וגם בקרב חברי ועד זה היו המנהלים המרובים. הרי שגם עניני הכסף והפקוח היו נתונים בידי ארבעת המנהלים.

מצב זה היה מעורר תלונות, ובאספות הכלליות הקודמות כבר דברו על הצורך לשנות את אופן ההנהלה ולמסרה לידי איש אחד. ואם בכל זאת נשאר עד עתה המצב כמו שהיה, אין זה אלא משום שכל אחד מן המנהלים לא חפץ או לא יכול לותר על זכותו לטובת חברו.

ואולם בשנה הזאת גרם רבוי המנהלים לידי תוצאות שליליות כאלה, עד שהמנהלים עצמם כבר התחילו מרגישים את אי־הטבעיות שבדבר, ובהם עצמם נולד הרצון שתמסר ההנהלה לידי איש אחד.

לפי התקנות, ה"י האספה הכללית של בעלי המניות היא המושלת בכל עניני אגודת הגמנסיה. אבל תקנה זו אין לה באמת שום ממש. עוד לא קרה הדבר שמשבע מאות חברי אגודת הגמנסיה שבחו"ל יבוא אפילו איש אחד לא"י אל האספה הכללית, וגם מספר החברים המוסרים ע"י הרשאה את דעותיהם ליושבי א"י מועט הוא מאד, מפני שהחברים היושבים בחוץ לארץ אינם מאמינים, שאפשר להם להשפיע אפילו השפעה כל שהיא על ענינים בלתי ידועים להם. וגדולה מזו: אפילו ארבעים החברים היושבים בארץ־ישראל (עשרים מהם הושבי יפו הם) באים לאספה הכללית רק שנים שלשה, יוצא מזה, שגם האספה הכללית אינה באמת אלא אספת איתם חברי ההנהלה, המקבלים יפוי כח מאת חברים שונים, ועליהם נוספים שנים שלשה חברים „סתמים". ולפיכך אין לאספה הכללית ערך גדול ואין לה יכולת לתקן איזה תקון או לעשות איזה שנוי שהוא נגד רצון המנהלים. אלא שמשום שבאופן פורמלי הלא סוף סוף האספה הכללית היא הרשאית לעשות שנויים ולתקן תקונים, הרי יש לה האפשרות להוציא לפועל איזה דבר חדש, אם רק המנהלים, או, לכל הפחות, חלק מהם, רוצים בו.

גם הפעם היתה לאספה הכללית הצורה הרגילה. מלבד חברי ההנהלה והועד המפקח באו אל האספה עוד כארבעה או כחמשה מבעלי המניות ובאי כחם.

ואולם מפני שגם בלב חברי ההנהלה נקבעה, כאמור, ההכרה, שאי־אפשר עוד שיתמיד גם מכאן ולהבא הסדר שהיה קיים עד עכשו, על כן עלה בידי האספה האחרונה להוציא לפועל תקון נכבד וחשוב בדבר ההנהלה: הוחלט שלא יהיו עוד מנהלים הרבה, אלא שיבחר מנהל אחד, והוא יהיה בא הכח היחידי של הגמנסיה, האחראי בעד ההנהלה והמוציא לפועל את ההחלטות של הועד הפדגוגי ושל הועד המפקח.

צריך להודות שיש אשר נגלתה באספה גם השאיפה להשאיר את הסדר הקודם. היתה גם השתדלות, שתשונה רק הצורה ובעיקר תשאר ההנהלה קיימת בידי המנהלים הקודמים. אבל האספה עמדה בכל זאת על דעתה להעמיד בראש הגמנסיה רק מנהל אחד.

האספה החליטה, שמלבד מנהל ימנה עוד סגן, אשר ימלא את מקום המנהל, בשעה שהאחרון לא יוכל למלא את תפקידו. המנהל והסגן נבחרים לשנה אחת ע"י אספה משותפת של הועד הפדגוגי ושל הועד המפקח. וכדי שיהיה קשר בין שני הועדים הנזכרים, שאחד מהם ממונה על הענינים הפנימיים והשני על עניני הכספים, הוחלט עוד, ששני באי־כח של הועד הפדגוגי משתתפים בישיבות הועד המפקח, ולהפך, שנים מן הועד המפקח לוקחים חלק בישיבות הועד הפדגוגי.

האספה הכללית עסקה גם בבירור הדין והחשבון של השנה שעברה. ה' שיינקין קרא הרצאה על דבר מצבה החומרי של הגמנסיה, וה' מוסינזון — על דבר מצבה הפנימי. עפ"י הדין והחשבון אנו רואים, עד כמה ממהרת הגמנסיה להתפתח. השנה האחרונה נסתיימה בקליה תלמידים; השנה החדשה התחילה בקי"ץ וגומרת בקצ"ג תלמידים. מספר המורים והפקידים עכשו הוא עשרים. בשנה הזאת בנו את הבית, שהוא אחד הבנינים היותר יפים ביפו, בשנה הבאה יטעו גן בוטאני ויתקנו תחנה מיטוריאולוגית. לרהיטים ולמכשירי למוד נתקבלה נדבה חדשה בת 12.500 פרנק. מלבד 5000 פרנק הנמצאים בגמנסיה לצורך הוצאת ספרי למוד, הובטחה עוד נדבה בת 5000 פרנק, וסכום זה ככר יתן את היכלת לגשת להוצאת ספרי למוד הנחוצים כל־כך לגמנסיה. בשנה הזאת פותחים את המחלקה הששית, והיא תתחלק לשתים: למחלקה קלאסית ולמחלקה ריאלית; תחת אשר עד עתה היו שלש המכינות נתונות בשני חדרים תהיה מעכשו כל מכינה מחלקה לעצמה. הפרדת המכינות תועיל הרבה להתקדמות הילדים ותכניס תלמידים חדשים להגמנסיה.

רוב התלמידים הם בני יפו. רק כששים תלמיד הם בני מקומות אחרים, מהם כארבעים בני ארצות אחרות. ילדים נמצאים בגמנסיה 105 וילדות—68. לפי המחלקות הם מתחלקים באופן הזה:

	אשתקד	השתא		אשתקד	השתא
מכינה א'	8	13	מחלקה ב'	21	31
„ ב'	16	11	„ ג'	19	28
„ ג'	17	25	„ ד'	29	28
מחלקה א'	23	22	„ ה' (לא היתה עוד)		35

ההוצאות עלו השנה הזאת לסכום של 38.450 פר'. ההוצאה היותר גדולה היא שכר למורים — 22.730 פר'; ההוצאות האחרות הן: הדירה, מזכיר, מכשירי למוד וספרים, טיולים, הדפסה, שמירה וכו'.

לעומת ההוצאות באו ההכנסות העקריות האלה: שכר למוד 14.960 פר', תמיכה מועד חובבי ציון באודיסה 5000 פר', רבית קרן הקימת של הגמנסיה 2000 פר', למכשירי למוד ולרהיטים לקחו מקרן הקימת של הגמנסיה 5000 פר', ומלבד זה היה עוד צורך ללוות מאת ועד חובבי ציון—ולמשכן את הקרן הקימת—סכום של 9910 פר'.

הבקרת שבקרו את הדין וחשבון היתה חריפה מאד. המבקרים הראו, שהדפיציט גדול באמת הרבה יותר כזה שנאמר בדין וחשבון, מפני שגם ההלואה וגם הסכום שלוקח מקרן הקימת לצורך מכשירים וספרים נכנסים לחשבון הדפיציט. המבקרים הוכיחו עוד, שההכנסה האמתית היא רק משכר למוד 16,000 פר' ומתמיכת ועד חו"צ 5000, ובכן עולה ההכנסה לסכום של 21,000 פר', בעת שההוצאות עולות 37,000 פר. הרי שהדפיציט עלה בשנה שעברה 16,000 פרנק.

ביחוד עמדו המבקרים על היחס לקרן הקימת של הגמנסיה, ומצאו, שלא היתה להנהגה כל זכות להוציא כסף מן הקרן לצורך מכשירי למוד וספרים. המבקרים דרשו—ובצדק—שתשמר כסף הקרן הקימת ושישתמשו רק בפירותיה, בכדי שאפשר יהיה להעלותה בזמן מן הזמנים לסכום כזה, שרביתו תוכל לספק חלק הגון של ההוצאות. הראו ג"כ על העובדא, שמצב הקרן הקימת בכלל אינו מסודר. הקרן נמצאת בשלשת מקומות: חלקה היותר גדול באודיסה, בידי ועד חובבי ציון, חלק בבנק שלנו ביפו וחלק בגמנסיה. ע"פ חשבונות ההנהגה אי אפשר היה גם לדעת בדיוק, לכמה עולה עכשו קרן הקימת. אומדין אותה רק בקירוב בסכום של 50000 פרנק. בשביל להגדיל את הריוח מהקרן הוצע להעביר אותה כולה לארץ ישראל ולתתה בנכסי דלא ניידי, ואז תביא לא פחות משמנה אחוזים למאה, בשעה שעכשו היא מביאה רק ארבעה למאה.

כבשנה שעברה חזרה ונעורה גם באספה האחרונה השאלה על דבר אשור הגמנסיה. כמובן אי־אפשר היה להחליט באספה החלטה מסוימת, והוטלה על הועד המפקח החובה לעסוק בשאלה זו ולהכשיר את כל הנחוץ,

כדי שתהיה היכולת לאשר את הגמנסיה או כהזר בית ספר עיתומני או כתיר בית ספר העומד תחת רשותה של איזו ממשלה אחרת, שתסכים להכיר את תעודות הגמנסיה העברית.

התקציב לשנה הבאה נתקבל בלי ויכוחים יתרים. ההוצאות נקצבו בסכום של 44.000 פרנק; נכללו בזה 30.000 פר' שכר למורים. ההכנסות אינן כ"כ בטוחות. התקציב קבע את ההכנסה משכר למוד — 25,000 פרנק, תמיכה מאת חובבי ציון 6,000 פר', רבית של הקרן 4,000 פר' (הבקרת הראתה שסכום זה אינו מתאים למציאות כלל וכלל, כמקירות שונים 10.000 פר', (בנוגע לסכום האחרון יש „הבטחות" ע"ס 6000 פר'.)

לחברי הועד המפקח נבחרו ה"ה שיינקין, מרדכי בן הלל הכהן, כרלין, ב. פיינברג, י. שרטוק, בתור חברים לועד זה נכנסים עוד בא כח הציונים, בא כח הועד האודיסאי, מנהל הגמנסיה ועוד אחד שיבחר בתור בא כח הועד הפדגוגי.

האספה הכללית של עכשו היתה אספה מוצלחת, שהספיקה לעשות הרבה דברים נחוצים. היא סדרה את ענין ההנהלה ותקנה את התקון הנחוץ, שההנהלה תהית מסורה רק בידי איש אחד. הפעם נתבקרו באופן רציני גם החשבונות וגם עבודת הגמנסיה בכלל. יש להצטער רק, שבכל כך מועט הוא מספר האנשים המתענינים באספות הכלליות של הגמנסיה. בית הספר הזה, החביב על הקהל ושיש לו ערך לאומי חשוב, אינו צריך להיות קנין יחידים, הוא שייך לקהל הגדול, ודין הוא שהקהל ישפיע על מהלך עניני של הגמנסיה. שכלולה והתפתחותה של הגמנסיה תלוים לא רק בתמיכת הכסף, כי אם גם בעזרה הרוחנית, בהתענינות מצד הקהל ובהשגחתו.

י. ל.

בציונות.

הועד האודיסאי לחובבי ציון פרסם כרוז, אשר בו הוא פונה לכל העסקנים הציונים בהצעה לסדר כראוי גם בערב יום הכפורים הבא את הכנסות הקערות לטובת הועד. כידוע מקדיש הועד בשנים האחרונית את כל הכנסות הקערות, מבלי לנכות מהן אפילו פרוטה אחת, לקנית קרקע בארץ ישראל, ועל הקרקע הזה הוא מעביד את פועלינו העברים עובדי האדמה. ואמנם סדור הכנסות הקערות הוא שנתן לועד את היכולת ליסד את שתי מושבות הפועלים „עין גנים" ו„באר יעקב".

התרבות הכנסת הקערות תלויה בכל מקום בחברינו הציונים. אנו רואים, כי בשנת תרס"ז העמדו קערות רק בתי"א מקומית שהכניסו 8640 רוב', ובשנת תר"ע, כלומר בערב יום הכפורים הקודם, העמדו קערות בתרל"ח מקומות, והכניסו 14500 רוב'. לבו של היהודי, הפתוח תמיד לכל דבר טוב ומועיל, פתוח הוא ביותר בערב יום הכפורים, ויש אפשרות להגדיל עוד את הכנסת הקערות ולהעלותה למדרגה כזו, עד כי אפשר יהיה לעשות תמיד על ידה בארץ ישראל מעשים שיש בהם ממש וחשיבות לגאולת הארץ וישובה. אנו בטוחים, כי חברינו הציונים בכל מקומות מושבותיהם ישימו את לבם לדבר הזה ושהכנסת הקערות בערב יום הכפורים הבא תגדל עוד על ההכנסה של השנה הקודמת. ועוד יזכרו נא חברינו, כי מיום הוסד הועד באודיסא, זה עשרים שנה, ועד עתה הכנסות הקערות שלו הן כולן.

הקומיסיא הפלשתינאית שעל יד המרכז מודיעה בזה את האגודות, כי פסקה החתימה על המניות של החברה להכשרת הישוב בא"י בתשלומין לשעורין. דמי הקדימה שנתקבלו ע"ח חתימה על מניות נטולים לצורך הוצאות סדור החברה האמורה. מכאן ואילך נשלחות המניות של ה„חברה להכשרת הישוב בא"י":

I. מלונדון: מניות מיסדים בנות 475 ר' המניה בקבלת כל המחיר מקודם.
„ שמיות „ „ 9,55 ר' „ „ „ „ „

II. מווילנא: מניות סתמיות בנות 10.27 רו"כ בקבלת 2 רו"כ דמי קדימה על כל מניה, והמותר נוקף על המניה הנשלחת ע"י הפוסטה או ע"י הבנק. מווילנא נשלחות המניות מיד; מלונדון — בעכור חמשה או ששה שבועות.

פרוספקטים עברים, רוסים וזרגונים נשלחים חנם לכל דורש מיד.

הקומיסיה הפלשתינאית מציינת בעונג מיוחד, כי עבודת ה„חברה להכשרת הישוב בא"י" הולכת כראוי ובסדור נאות. לפי דברי האנשים, שבקרו בשנה זו את א"י, הולכת הפרמה „כנרת" ונעשית מרכז חדש לשורה שלמה של נסיונות ישוב חדשים. אנו יכולים להודיע בשמחה, כי ה„חברה להכשרת הישוב בא"י נגשת עכשו לעבודתה העיקרית -- לקביעת חלקות קרקע והכשרתן לצורך מתישבים הרוצים לקנות אחוזות מעובדות וראוית להנהגת משק. „החברה להכשרת הישוב בא"י" קנתה עכשו שטח קרקע הגון בעמק יזרעאל והיא תעסוק בעבודו והשבחתו.

נחוץ מאד שהציונים ברוסיה המרבים לדבר כ"כ ע"ד עבודה ממשית בא"י ישימו את לבם לחברתנו האמורה וישתדלו להפיץ את מניותיה. ביחוד ראוי להפיץ את מניות המיסדים בקרב חוגי אנשים אמידים, המתיחסים ברצון לעבודה בא"י. ע"י כך היו מקילים את עבודה של ההנהגה. השואפת בכל כחותיה לסייע לכל הרוצים לעמוד על הקרקע בא"י ולתת להם את היכולת לכך.

בנוגע לכל עניני „החברה להכשרת הישוב בא"י", צריך לפנות עפ"י אדריסה זו:

Вильна, Александ. Бульв. 18; Г-ну Б. А. Гольдбергу.

הרשימה הששית

של הסכומים שנתקבלו מן 21 מאי עד 31 אוגוסט 1910 בקומיסיה הפלשתינאית על חשבון המניות של ה„חברה להכשרת הישוב בארץ ישראל":

באקו 4.60 רוב'; באראנוביץ 6.92 רוב'; ווילנא 30.50 רוב'; וואלקאוויסק 19 רוב'; גלובנה 11.08 רוב'; הומיל 46.80 רוב'; דווינסק 3 רוב'; יקטרינוסלב 229.44 רוב'; וקרוטשים 17.82 רוב'; וגרו' 50.88 רוב'; אירקוטסק 96,23 רוב'; קופיס 30.66 רוב'; מוסקבה 25 רוב'; אודיסא 47.50 רוב'; רוויאין 53.63 רוב'; סמורגון 37.50 רוב'; טיפליס 98 רוב'; חרקוב 187 רוב'; יוסקובצי 5.50 רוב'; ירוסלביל 6.92 רוב'; יפו 14 רוב'; ס"ה נתקבלו מעשרים ואחד מקומות 757.58 רוב'.

חוץ מזה קבל הפרופ' א' וורב ורג מרוסיה 2665 ר' מאת האנשים האלה:

ר' משה הלפרין, קיוב, בעד מנית מיסדים אחת 475 רוב'; רבינרזון 475 רוב'; שמואל ברבש, אודיסא 475 רוב'; י. מ. פינברג, אירקוטסק 475 ר'; אלכסנדר פילדמן, רום טוב ע"נ דון 475 רוב'; נ. קצנלסון, ליבוי, בעד 20 מניות 190 רוב'; ע"י הד"ר וילברשטראם, לודז 100 רוב'; יחד עם הכספים הקודמים נתקבלו מקל"ה מקומות 16851.15 רוב'.

ע"פ הצעתה של הלשכה המרכזית של הקה"ל, המסדרת עכשו את דבר יסוד המושבה הקואופרטיבית ע"פ הצעת אופנהימר, קבלה הקומיסיה הפלשתינאית שעל יד הוה"מ את העבודה ברוסיה לטובת המוסד הזה. וכבר נגשה הקומיסיה לעבודתה והוציאה מגלה עפה בעברית, יהודית ורוסית ע"ד מהותה וטיבה של החברה הקואופרטיבית, יסודותיה הכלכליים, המסוגיים והמשפטיים. אכס. אחדים של מגלה עפה זו ישלחו לכל אגודה ציונית חנם. האגודות הרוצות לקבל מספר גדול של אכסמפלרים צריכות לשלם 60 ק. בעד כל מאה אכס'. את כל הסכומים הנגבים לטובת החברה הקואופרטיבית צריך לשלוח אל מר ב. גולדברג (וילנה, אלכסנדרובסקי-בולבר, 18). מר ב. גולדברג מספיק גם ידיעות והוראות לכל הרוצה לעמוד על פרטי הדבר.

בעוד ימים אחדים ישלח לכל האגודות חוזר מיוחד ע"ד מצב קופתו של הוה"מ. האגודות והקבוצות מתבקשות לשים אליו לב ולדון עליו מתוך כבד ראש מיוחד.

בי"ז לחודש אוקטובר ש"ז, לפי מנין בני המערב, יצא נומר מיוחד של ה„וועלט" שיהא מוקדש כולו לעניני ארץ ישראל. בנומר זה ישתתפו הסופרים היותר מצוינים היודעים את ארץ עתידו של עמנו. מן המאמרים הרבים שיבאו בגומר זה אנו מציינים:

העבודה הציונית בא"י.—המושבות היהודיות בא"י.—שאלת הדרכים בא"י.—הלשון העברית בא"י.—עבודת הקה"ל בא"י.—שאלת הפועלים בא"י.—הצמחים הקולטוריים בא"י.—חיי הצבור בא"י.—המלוה בא"י.—עתיקות היהודים בא"י.—מעיני המרפא והבריאות בא"י.—חיי העם בא"י.—האפשריות של חרשת בא"י.—העתונות והספרות בא"י.—

חוץ מזה יבאו באותו הנומר מאמרים ע"ד „בצלאל", החברה הקואופרטיבית, החלוקה, החברה להכשרת הישוב, התחנה־לנסיונות, הביבליותיקה הלאומית, הגמנסיה העברית, בית־הספר „תחכמוני", האפ"ק, המוסד המיקרוביאולוגי, ועוד ועוד.

בהנומר יבאו גם ציורים רבים, תמונות, פוטגרפיות ומפות. מחיר הנומר בגרמניה ובאוסטריה 65 פפ. וביתר הארצות 75 פפ.—35 ק. את הנומר הזה אפשר יהיה להשיג גם במערכת „העולם".

סכום הנדבות לטובת הקה"ל שנכנס אל קופת הלשכה במוסקבה מיום ל' באוגוסט עד יום 6 בספטמבר ש"ז עולה 1025.70 רוב.

קבלנו את הדוה"ח ע"ה פעולות האגודה ברוסטוב־דון. לטובת הקה"ל נאסף 690 ר., סכום השקלים עלה 177.50 ר., (נגבו 355 שקלים במקום 210 של השנה הקודמת), לטובת המרכז 200 ר., לטובת הגמנסיה ביפו 179.50 ר., ל„בצלאל" 37.12 ר., למוסד־ההיגיני 81 ר., לטובת החברה להכשרת הישוב 48.45 ר., מניות האפ"ק 29.50 ר., להביבליותיקה בת קופיקה 25 ר., לקופת הפועלים 10 ר., להוצאות מקומיות 120 ר.—ס"ה נאספו 1600 ר. במקום 900 ר. של השנה שעברה. מלבד זה נמכרו 84 מניות של הגמנסיה העברית וכבר נגבו יותר מחמשת אלפים ר'.

מטעם המרכז בקר חברנו ג. את העיר שווינצאן (פלך ווילנה). הוא נאם באספת צעירים, בבית־המדרש, לפני המון עם רב ובאספת השוקלים. באספה האחרונה נבחר ועד חדש, שכבר חלק את העבודה בין חבריו. יש תקוה שועד זה ימלא את חובתו. כר נרחב יש לעבודה ציונית בעיר זו. הת"ת נמצא כמעט ברשות הציונים וכמו כן רבה השפעתם באגודת המלוה. אין הדבר תלוי איפא אלא בחריצות העובדים ובהתמדתם.

מטעם המרכז בקר חברנו ת. את הערים אוסיפוביצי וסטארו־דורוגה (פ. מינסק). בשתי הערים האלה נאם בבית המדרש ע"ד הציונות והשפעתה על חיי העם העברי. באוסיפוביצי מצב הענינים יגע. שנים שלשת הציונים שיש בעיר אין בכחם להשפיע על סביבתם. בסטארא־דורוגה יש קבוצה של ציונים גדולה יותר, אלא גם היא כמעט שהפסיקה את עבודתה. בשתי האספות שהשתתף בהן מר ת. נדונו ע"ד מצב הציונות בכלל ועל דבר סדרי העבודה בסטארא־דורוגה בפרט. הוחלט פה אחד לחדש את העבודה.

מטעם המרכז בקר חברנו א. את אלקוש (פלך קילץ). בעיר זו מרובים החסידים והציונות עדיין לא נשתרשה שם. יש שם קבוצה של צעירים אבל זו לא הספיקה עדיין לסגל לה את עקרי הציונות בראוי. בערים כאלה דרושה תעמולה נמרצה ותכופה.

עם חתימת הפרק הזה קבלנו את הנומר 177 של העתון „גוט מארגען" היוצא באודיסא, ובו מצאנו את הידיעה הטלגרפית הזאת מיפו:

„הממשלה הטורקית אשרה את האמנה של יהודי רומניה, אשר קנו עשרים אלף דונם קרקע בארץ ישראל בין המושבות „פתח תקוה" ו„חדרה".

בארץ־ישראל.

— ביפו היתה אספה לחברי הסתדרות המורים—סניף יפו. השתתפו באספת כארבעים מורים. האספה דנה על שאלות העונש בבית הספר ולמוד התנ"ך. באי כח של בתי ספר שונים קראו הרצאות ברבר למוד התנ"ך בבתי ספריהם, ואחרי ההרצאות היו וכוחים. האספה הסתפקה רק בגלוי דעות ולא החליטה כל החלטה.

— באספה המשותפת של הועד הפדגוגי והועד המפקח אשר לגמנסיה ביפו נבחר למנהל ה' בוגרטשוב. לפי החלטת האספה הכללית נבחר המנהל רק לשנה אחת.

— בגמנסיה ביפו ובבית הספר לבנות נתקנו קריאות לתלמידים ולתלמידות בימי החופש אחת בשבוע.

— בבתי כפר של האליאנס כבר נגמרו ימי החפש והחלו הלמודים, בבתי הספר האחרים יתחילו הלמודים רק אחרי החגים.

— הגברת ד"ר רופין פיתחת ביפו בית ספר לשירה ולנגינה. היא הזמינה שני מורים מחוץ־לארץ—אחד לנגינה על הפסנתר, והשני לנגינה על הכנור; והיא עצמה תלמד את השירה בפה ותנהל את בית הספר.

— בקרוב יבוא לחיפה המהנדס בירואלד מברלין ויתחיל את בנין הטכניקום. לעוזרו בעבודה נבחר ה' ברסקי שבנה את הגמנסיה ביפו.

— „קוהלת" החלה להדפיס ספר גדול „שעורים ממשיים". מחברי הספר הם המורים בבית הספר לבנות ה"ה עוזרקובסקי, קריטשבסקי ויתיאלי. אל הספר תסופח הקדמה גדולה ע"ד ערך השעורים הממשיים ודרכי ההוראה. ההקדמה מכילה כארבעה גליונות דפוס ותצא גם במחברת מיוחדה.

— ה„חנוך" רכש לו כבר בארץ ישראל כמאתים חותמים. מספר חותמיו בחוץ לארץ עדיין מצער היא מאד—כמאה; מהם באנגליה כחמשים חותמים.

— חובבי הבמה העברית ביפו הציגו בירושלים את „יעקב הנפח" של פינסקי. הדרמה משכה אליה קהל גדול ועשתה רושם חזק על השומעים. רבים אמרו, שמעולם לא ראו משחק עברי יפה כל כך. אל התיאטרון באו גם ספרדים ותימנים שבפעם הראשונה בחייהם ראו תיאטרון בכלל.

— בירושלים נוסדה אגודה דרמתית ערבית. החובבים הערבים הציגו את „אותילה" של שקספיר ואת „השודדים" של שילר. מענין הדבר, שגברים מלאו גם את תפקידי הנשים בשני המחזות האלה.

— בבית עריף, בחות הקרן הלאומית, נפל סכסוך בין הפועלים ובין המנהל ה' וילקאנסקי, ואחד עשר מן הפועלים עזבו את החוה. נשארו עוד בחוה 18 פועלים, ובמקום אלו שיצאו נתקבלו פועלים אחרים.

— זבציר בראשון הביא בשנה הזאת רק 5.000 קנטר ענבים, בעת שבשנה שעברה הביא הבציר 8.000 קנטר.

— אחרי הסכסוכים הרבים שהיו בין ה' שטיין, מנהל בית החרשת הטכני, ובין האספה הכללית ובעלי החובות השונים נסגר בית החרשת. המוסד ימכר במכירה פומבית. עסקנים שונים משתדלים להחכיר את בית החרשת, כמו שעשו בתי החרשת של „עתיר" בלוד ובחיפה.

— היציאה מארץ ישראל מעוררת עצב בלב כל חובבי הישוב. בכל אניה נוסעים מארץ ישראל צעירים ומשפחות שלמות. בין הצעירים נמצאים הרבה פועלים, שעברו איזו שנים בארץ ועכשו הם עוזבים אותה, מפני שאינם רואים את היכלת להתאכר, ואין להם האפשרות להסתפק בשכר הפעוט של שכירי יום.

— בבית לחם יושבים עכשו שני יהודים ישוב קבע. אחד מהם חובש והשני בעל מלאכה. בימי החול יושבים בעיר הזאת עוד כעשרה יהודים, ששבים לימי שבת ומועד לירושלים.

— החזן ממוסקבה ה' גוזמן ערך קונצרטים לטובת מוסדים שונים בארץ ישראל ביפו, בירושלים ובמושבות אחדות.

— ה' ד"ר רופין מנהל המשרד הארצישראלי שב מחו"ל ליפו.

— שכור ערבי ביפו ירה בקונסול הרוסי, אבל הכדור לא נגע בו; הערבי נאסר.

— היחס של הערבים אל הגרמנים בחיפה רע מאד, שני הגרמנים החשודים ברציחת הערבי אסורים עדיין בכלא. הגרמנים מתאוננים על ממשלתם שאיננה עושה כלום להגנתם.

בְּרוּסְיָה.

היהודים ההררים לא נתנו מנוחה לשלטונים. יהודים הם ומתגוררים במקום שנולדו, והמקום שנולדו בו קודש הוא ומחוץ לתחום הוא עומד, ומה לעשות לאלה היהודים? לגרשם ממקום מושבם אי־אפשר, כי לאן ילכו? הן בתחום לא ישבו מעולם. חקרו ודרשו, אולי אין יהודים א״ה, דמשונים בתלבשתם ומנהגי חייהם מיתר אחיהם שברוסיה, יהודים גמורים, רצו להעמידם בשורה אחת עם הקראים ושאלום, אם מאמינים הם בתלמוד? אך כשענו רוב הקהלות של ההררים, כי יהודים גמורים הם, התחילו השלטונים להמלך כדת מה לעשות סוף סוף בזכות הישיבה שלהם?

והמציא ראש המיניסטרים בעצמו המצאה זו: להקצות במדינת קוקז עצמה תחום־מושב מיוחד ליהודים ההררים. והיה היהודי ההררי, הנרשם על עיר זו בחבל פלוני יחשב לו אותו חבל לתחום מושבו, ויאסר לצאת מחוג החבל הזה ומחוצה. ומה שלגבי דידיה הוא חוץ לתחום—תחום הוא לגבי אחיו, יהודי הררי אחר, וחוזר חלילה.

ונמצא קוקז מתחלק לתחומים רבים, ולהשלטונים תוסף עכשו עבודה רבה: לשלח יהודים ממקום למקום, לקבוע תחומים ולהגביל גבולים.

ושאלת היהודים ההרריים „נפתרה" איפוא, ופקידי הלשכות האדמיני־סטראטיביות יוכלו לישון במנוחה וצללי ההררים לא יבעתום עוד!.

זהו כלל גדול: אפילו תקנה הנעשית על מנת לתקן יש בה קלקלה ליהודים.

אי־הסדרים בעניני האמיגרציה עוררו זה כבר את לב המיניסטריות לעשות סדר בדבר. רואים הם השלטונים, כי האמיגרציה היתה ענין למוסדות וחברות פרטיים, ורוצות הן הספירות הרשמיות לפרוש את כנפיהן על האמיגרציה ועל הנודדים. גם לדעת הספירות נחוץ להקל את דרכי היציאה ולפטור את היוצאים מצרת סוכנים חשאים ופספורטי חוץ־לארץ העולים בהוצאה מרובה ובעמל רב.

אולם, כשנכנסו החברים שעל־יד מיניסטריון־המסחר לישיבה על מנת לדון בהצעות השונות שנתקבלו בנידן ענין האמיגרציה, יצאה מישיבה זו הצעת־חוק מיוחדת במינה, שמטרתה לעזור—ל ח ב ר ו ת ה א נ י ו ת ה ר ו ס י ו ת. ע״פ אותה ההצעה ינתנו פספורטי חוץ־לארץ בזול רק לאלה שיסעו באניות של חברות רוסיות ובאניות המפליגות מחוף רוסי, ובחזירתם לרוסיה הרי הם מחויבים לחזור ג״כ באניות של אותן החברות. וליתר היוצאים לא תנתן כל הנחה.

„והפועל היוצא" מהצעה זו הוא, שיהודים הסמוכים לערי הגבולין יבחרו כמקדם לעבור את הגבול בעזרת סוכנים, ובלבד שיפטרו מן הטלטול לליבוי, שמשם האניות הרוסיות יוצאות. ואלה שיסעו דרך ליבוי, רכדי לזכות בפספורטים זלים, יפלו בידי בעלי האניות הרוסיות, והללו, ודאי לא יתאמצו לתקן את סדרי אניותיהם ולהטיב כפי האפשר עם הנודדים, כי על כן מארי דחוטי מונופוליסטים גמורים הם וכולא עלמא צריכי להם.

הדבר שאירע להרב פרידנברג מקרמנצוג זהו באמת מעשה שאין דוגמתו.

רב העדה הזה שמש בכהונתו ט״ו שנים רצופות והיה חביב על הכל וגם בשנה זו, בחודש מאי, שוב נבחר לרב בעירו. ופתאום נמלך הגוברנטור הפולטבי ואמר: אי־אפשי ברב זה. זכר לו את „עונותיו" הראשונים על אשר השתתף בקונגרסים ציוניים, ופסלהו. נערכו בחירות חדשות. לא היה קנדידט אחר להעדה, בקשו ראשי העדה מאת הגוברנטור ארכה עד חודש אוקטובר, עד שימצאו ממלא מקום הגון לפרידנברג. אמר הגוברנטור בלבו, שמא אין זה אלא אמתלה ובני קרמנצוג רוצים לשוב ולבחור במר פרידנברג,—עמד ושלח אותו מגבולות הפלך הפולטבי לשתי שנים.

ציר אמריקה בטורקיה, אוסקר שטרויס, חלץ את השלטונים הרוסים מצרה: הם לא יוכרחו עוד לעבור בגללו על לאוים מפורשים בתורת ההגבלות ליהודים.

רצה אוסקר שטרויס לבקר את רוסיה בדרך מסעו מאמריקה לקושטא. אבל יסר יסרהו ה' ויהודי הוא ואין לו זכות ישיבה ברוסיה. בקש מאת השלטונים להתנהג אתו לפנים משורת הדין ולתת לו זכות זו. המיניסטריום לעניני חוץ לא יכול, כמובן, לדחות את בקשתו והתיר לו את הכניסה, אלא שנוסחת ההיתר שניתן לשטרויס פגע בכבודו.

בנוהג שבעולם צירה או דיפלומטה של איזו מדינה הבא לרוסיה — תעודה של כבוד נתנת לו כלאורח נכבד. אבל לאוסקר שטרויס היהודי נתן המיניסטריום תעודה — של סוחר יהודי בן חוץ־לארץ, ועל סמך תעודה כזו הותרה לו הישיבה ברוסיה.

מחל שטרויס על כבוד סוחרים שהנחילוהו ובחר להכבד ולשבת בביתו, ללכת ישר לקושטא מבלי לסור לרוסיה.

באודיסה נצחו טולמצוב וסייעתו: במקום פרגמנט נבחר אל דומת הממלכה הברון השחור רינו. וקלא דלא פסיק הוא שהיהודים עצמם הם שגרמו במפלת הפרוגרסיבים, כלומר, שיהודים רבים לא באו אל בית הבחירה כדי להוות את דעתם בעד הקנדידט הפרוגרסיבי. ואיכא דאמרי, כי באופן ישר גרמו היהודים לכך, כלומר כי נמצאו יהודים שחוו את דעתם בעד הברון השחור, כדי למצוא חן בעיני טולמצוב וחבריו.

קשה להאמין, שיש ממש ב„איכא דאמרי". וקרוב יותר לשער, כי רק „היהודים הרוסים הטהורים" היושבים בדומה העירונית השחורה באודיסה, אלה הבריות המשונות שצדדו בגלוי בזכות הקנדידט השחור,—שרק הם היו היוצאים מן הכלל. ויד הרוב הגדול של הבוחרים היהודים לא היתה עמהם למעול מעל זה, ורק בסבת אמצעי התעמולה „היפים" שאחזו בהם „גדולי" אודיסה נוצחו הפעם הפרוגרסיבים.

בכל אופן גרמה הרבה לרעת הקנדידט הפרוגרסיבי השמועה שנפוצה על אודותו, כי גם הוא אנטישמי הנהו, לפיכך בחרו הרבה יהודים לשבת בביתם מלהעמיד את עצמם בסכנה בשביל ריפוטט, שאין תוכו כברו.

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

באמריקה ארץ־הפלאות נמצא גם מגין משונה לתורת היהודים ולעם היהודים.

אחד הכהנים לדת לוטר ורוסיל שמו התחיל דורש בברוקלין באחד מבתי הכנסיות מדי שבוע בשבוע דרשות מלהיבות לכבוד היהודים והיהדות. לדרשותיו היה בא קהל רב,—ובכלל זה גם יהודים,—שהיה מאזין ומקשיב בהשתוממות לדברי הנחומים של הכהן. והיה הענין חשוד בעיני היהודים: האיך יבוא כהן נוצרי לדרוש בשבחה של היהדות לשמה ולא לשם כונות זרות. ודאי מיסיונר הוא ואין כונתו אלא למשוך לאט לאט את לב היהודים אל האמונה הנוצרית.

נעלב הכהן ופרסם מכתב גלוי בעתוני היהודים, שבו הוא מבאר, כי חלילה לו להיות מסית לדת אחרת. הוא הנהו מתנגד נמרץ למעשי המיסיון, כי על כן מתנגדים הם לרצון האל. וכל הדרשות שהוא דורש לטובת היהודים אינן אלא משום שבלמדו מתוך עמקות את כתבי־הקדש נוכח לדעת, כי גדול ונשגב הוא אותו העם, אשר לו תורת חיים כזו.

„תקות האנושות — אומר הכהן — קשורה ודבוקה כפתיל בשלהבת בגורלו של העם היהודי. ובשורה זו אני מבשר לבאי עולם". „תורתי ודברי מכוונים בכללם להנוצרים. אני שואף לפתוח את עיני הנוצרים, לשחררם מטעותם ומהדעות הקדומות המשורשות בלבבם, אותן הדעות שגרמו לכך, שלא הבינו אבותינו ואבות אבותינו את דברי ה', ובגלל זה רדפו את בני ישראל, מבלי דעת ומבלי הבין את רוח כתבי הקודש ומבלי ראות את האור הצפון בהם". „אני מורה את תורת היושר, אהבת האדם והצדק לנוצרים. ורק במקרה אני שולח את דברי גם להיהודים, באופן מתאים לדברי הנביא לאמר: „נחמו, נחמו עמי, יאמר אלהיכם!" יתנחמו נא היהודים: ברכות אל תבאנה עליהם במהרה, וכל הבטחותיו שהבטיח להם תקוימנה".

ומסיים הכהן הזה את דבריו לאמר, כי לא לשוא נוצר הישוב העברי החדש בארץ־ישראל, „כי עוד ימים מעטים יעבורו ועיר־דוד תהיה לעיר הראשה בתבל".

אמרים יפים, לכאורה. ובכל זאת לבך מהסס והנך שואל את עצמך: האומנם אין דברים בגו?..

כידוע חולם עדיין זנגביל על אדות טריטוריה יהודית באוסטרליה ולפני זמן מועט נגלה, הכרה, כי ראש המיניסטריום האוסטרלי מסכים לעיקר ההצעה.

עכשו אנו מוצאים באחד מעתוני אנגליה מכתב מענין מאוסטרליה, שאנו מוציאים מתוכו קטעים אחדים.

„התישבות מאת אלף יהודים באוסטרלית המערבית על שטח של 400,000 הקטר אדמה היתה בעת האחרונה ענין של משא־ומתן בין נשיא כור המיניסטרים האוסטרלי ובין מר זנגביל. מי שיודע את מצב הענינים באוסטרליה המערבית יניע בראשו להצעה זו. אמנם אוסטרליה תופסת שטח של שני מיל־יונים וחצי קילומטרים מרובעים, שזהו החלק השלשי מכל כדור הארץ, אבל מה קטנה היא על־פני השטח הענקי הזה מדת האדמה המוכשרת לעבודה. משׁשת הגלילות שבמדינה הרי הגליל המזרחי, התופס את מחצית הארץ הוא מדבר ציה מחוסר מים. ורוב הגליל הדרומי־מערבי הוא מיושב באוכלסין. אוסטרליה המזרחית נקראת בשם „ארץ מלאה חטאת, שמש, זעה, חול, מלח, דאגת, וגם—עינים חולות". נשיא־המיניסטרים הבטיח רק לפי שעה, כי לאחר שובו למולדתו יציע את הדבר לפני המיניסטרים לדון בו".

פתוי בנות ישראל לשם המרת דת נעשה בגליציה לדבר הרגיל.

המנזר הסמוך לקרקוי בולע מדי שנה בשנה כמה נפשות יהודיות צעירות ואין עוד כח בעולם שיוכל לעמוד בפני הכח הקלריקלי הגדול.

בימים האחרונים קרו שני מקרים ממין זה שערערו חיי משפחות שלמות והמיטו עליהם אסון. נערה עברית טרנפולית ברחה מבית הוריה. יצא האב הזקן השכול לבקש את בתו הבורחת. נסע לברלין, לקטוביץ, אבל תמיד אחר את המועד, כי מדי בואו לעיר זו או. אחרת הוברר, שזה עתה יצאה הבת מאותה העיר לעיר אחרת, כנהוג. בדרכו מברלין לשרלוטנבורג נפל האומלל מרוב סערת לב ממרכבת המסע ונכרתו שתי רגליו. יצאת האם הזקנה לבקש את הבת האובדת ונודע לה, כי כבר נבלעה בתה בתוך חומות המנזר הסמוך לקרקוי. באה ודפקה על דלתות המנזר—ואין פותח. אז פנתה האם אל הפו־ליציה, אך הפוליציה אמרה, כי ידי פקידיה מלאות עכשו עבודה, ודחו את הדבר לימים אחרים ובינתים נעלמה הנערה מקרקוי—ועקבותיה לא נודעו.

בנוגע לנערה יהודית אחרת פסק בית־הדין שעליה לחזור לבית הוריה, מפני שעוד טרם הגיעה לשנות בגרות. על יסוד פסק זה דרש סגן נשיא הקהלה בקרקוי מאת ביה"ד הגלילי כי יקיים את הפסק של בית־המשפט בזיצנוב. אך ביה"ד הגלילי מאן למלא את הדרישה והחזיר את התעודות לבית־המשפט בזיצנוב. בינתים נודע הדבר לראשי המנזר והם מהרו לשלוח את הנערה למנזר אחר.

ציר־הנפשות הזה, שהפוליציה סיכבת עליו, גורם לידי התרבות ההמרות בגליציה באופן מבהיל. רבני קרקוי, למשל, רשמו ברשימתם האחרונה ארבעים המרות במשך חודש אחד. וכמה המרות לא נרשמו בפנקס הרבנים?! -

---

הד"ר רוד' ווסרמן פרסם בהעתון „צייטשריפט פיר דעמאגראפיע אונד סטאטיסטיק דער יודען" מספרים מעציבים מאד—הלקוחים מספרו החדש של הסטיטיסטיקון הידוע פון מאיר—ע"ד התרבות מקרי אבוד לדעת בקרב היהודים בגרמניה. המספרים נוגעים ליהודים בפרוסיה, בייארן, ווירטמברג ובדין. מן המספרים הללו אנו רואים כי ביתם למליון אחד יהודים היו מקרי אבוד לדעת (במספר ממוצע לכל שנה ושנה):

	בשנות 55—1845	בשנות 1891—0891	בשנות 1907—1901
בפרוסיה	46	241	294
בבייארן	106	212	253
בווירטמברג	66	263	215
בבדין	95	229	269

מר ווסרמן משתדל לבאר את החזיון המעציב הזה ע"י סבות שונות, ואולם סוף סוף גם הוא בא לידי מסקנא, כי מספרים אלו עלולים לעורר חרדה בכל כל הדואגים למהלך התפתחותו של עם ישראל בהוה ובעתיד.

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

פנחס שיפמאן. אכסניא של תורה. קבץ מאמרים ע"ד הישיבות. לידא—תר"ע.

החנוך. עתון פדגוגי למורים ולהורים. יוצא לאור ע"י אגודת המורים בא"י. נערך ע"י ד"ר נ. טורוב. חוברת שניה, סיון—תמוז, התר"ע.

המצפה. עתון חדשי לתורה ולמדע ולכל עניני ישראל. יו"ל ע"י הרבנים א"א הכהן יודלעוויץ מבעיאן ויעקב איסקאלסקי מניו־יארק. סיון, תמוז, אב. ניו־יארק, תר"ע.

שימינס גרויסע וועלט־ביבליאטהעק. רב אבא, ז"י אנכי, אילוסטרירט דורך ב. קראטקא. ווארשא.

Изд. „Кадима", Вильна. Еврейскій календарь кадима на 5671 (תר"עא) годъ подъ редакціи Б. А. Гольдберга. Вильна.

Le Sionisme par Alfred Valensi Docteur en Droit. Bar-le-Duc. 1910.

תקוני שגיאות הדפוס.

במאמרי „הספרות המדעית במערב" פרק י"ג (גליונות 35־36) יש לתקן השגיאות האלה:

בגליון 35 צד 8 ע"ב שורה 22: קנין ישראל מקורי (במקום מקורה). שורה 33: הצאב"ה (במקום הצבמה) שורה 46: גריסמן (במקום גריסען). צד 9 ע"א שורה 1 (מלמטה): ועל כרחנו (במקום כרחם). שורה 3 (מלמטה): שם (במקום שהם). צד 10 עמוד בשורה שלפני האחרונה: Kultur (במקום Kultus).

בגליון 36 צד 8 ע"א שורה 28: זה לא־מנע (במקום זה מנע); ע"ב שורה 15: ירד (במקום. ירה), שורה 19: מף (במקום אף). שורה 22: גורמת (במקום גורמים) צד 9 ע"ב שורה 24: העם העברי (במקום קיום עכר); צד 10 ע"א שורה 2: עצוב (במקום עצום), שורה 11: את הנביא (במקום את הוא).

ש. ברנפלד.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

При этомъ номерѣ прилагается открытка для заказа журнала „Ди Велтъ".

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

שנה רביעית **הד הזמן** יוצא בווילנה.

עתון יומי ספרותי, מדיני ואינפורמציוני בתוספת ירחון גדול „ביבליאותיקה של הד הזמן".

תנאי החתימה עם המשלוח:

על העתון „הד הזמן" בלבד (בלי „הביבליאותיקה של „הד הזמן"):
לשנה: ברוסיה—8 רובל; בחו"ל (ג"פ בשבוע)—10 רובל; בחו"ל (במשלוח יומי)—13 רובל.

על העתון „הד הזמן" ביחד עם ה„ביבליאותיקה של הד הזמן":
לשנה: ברוסיה — 10 רובל; בחו"ל (ג"פ בשבוע) — 12.60 רובל; בחו"ל (במשלוח יומי)—15.60 רובל.

ולפי ערך זה המחירים לחצי שנה, לרבע שנה ולחדש אחד

הנני מברך בשנה טובה את כל חברי ידידי ומנדב שלשה רובל לטובת הקרן הקימת.

י. ל. גילדברג.

„ברכתי לראש השנה!

„לשנה העתידה, ברכתי אביע:
„בה יקום יהודה, הגואל יופיע;
„בה יכתב עמנו, בספר החיים —
„בארץ אבותינו, בציון וירושלים! —

יע ב ציוני. פילדלפיה."

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע"י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל (פרוגרמת באזל).

№ 38.

התכן:

1) על המצפה:

א) שומרי היהדות...

ב) הבחירות ב„ליאופולדשטאדט".

2) התקציב השנתי של ועד חובבי ציון. — א. דוב.

3) מתולה. — י. ל.

4) המורה החדשה (ספור). — משה סמילואנסקי.

5) הגוע והגולגולת (סוף). — בר־טוביה.

6) מכתבים מגליציה (V). — מ. העניש.

7) בציונות.

8) ברוסיה.

9) בחוץ לארץ.

10) הוספה: על דבר הקרן הקיאופרטיבית.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.

בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2½ דולר, בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

השלישי ומשלח השבועון נפסק לכל אלה אשר זמן חתימתם נגמר בראשון לאוקטובר. והללו מתבקשים לחדש בהקדם את חתימתם לבל יבא הפסק במשלח השבועון להם.

שנה רביעית | הד הזמן | יוצא בווילנה.

עתון יומי ספרותי, מדיני ואינפורמציוני בתוספת ירחון גדול „ביבליאותיקה של הד הזמן".

תנאי החתימה עם המשלוח:

על העתון „הד הזמן" כלבד (בלי „הביבליאותיקה של „הד הזמן"):
לשנה: ברוסיה—8 רובל; בחו"ל (ג"פ בשבוע)—10 רובל; בחו"ל (במשלות יומי)—13 רובל.

על העתון „הד הזמן" ביחד עם ה„ביבליאותיקה של הד הזמן":
לשנה: ברוסיה — 10 רובל; בחו"ל (ג"פ בשבוע) — 12.60 רובל; בחו"ל (במשלות יומי)—15.60 רובל.

ולפי ערך זה המחירים לחצי שנה, לרבע שנה ולחרש אחד

פרס לחותמי „הד הזמן" — ספר „ערוך השלם"

ליקסיקון רב הכמות ורב האיכות ואינציקלופידיה רבה לספרות התלמוד והמדרש. מכיל בערך **450** גליונות—**3,600** צד־כפול—**7,200** עמוד, מאת רבי חנוך יהודה (אלכסנדר) קאָהוט.

ספר „ערוך השלם" מלבד היותו אוצר מלים גדול, כולל הוא גם ביאורים להרבה מאמרי חז"ל בתלמוד ומדרשים. עבודה גדולה, עבודת ענקים עבד הרב קאהוט בסדורו של ה„ערוך השלם" משך עשרים וחמש שנים רצופות, ליקסיקון גראנדיאוזי זה זכה בשעתו לפרסום גדול, והחכמים המובהקים ר' זכריה פראנקיל, ר' אברהם גייגר, ריט"ל צונץ, ר' שלמה בובר, רא"א הרכבי, ר"פ סמולינסקין והבלשנים הפרופיסורים מיליר ודיליטש וכו' הפליגו מאד בשבחו של ספר „ערוך השלם" והעיד עליו; כי הוא אוצר יקר לאוריתא וכי כספר הזה לא בא עדיין בספרות הישראלית.

ספר „ערוך השלם" של הרב קאהוט ז"ל, בשעת יציאתו הראשונה עלה מחירו ברוסיה בערך 40—45 רו"כ,

והאידנה נמכר כולו והוא יקר המציאות ממש, על כן עלה מחירו עכשו לסך 60—70 רו"כ.

הוצאת „הד הזמן" מדפיסה את הספר „ערוך השלם" עם כל הוספותיו בלי שום השמטות בפורמאט גדול ומפואר, בהידור מצוין ועל נייר משובח למאד בשנים עשר כרכים גדולים, כרך אחד כל רבע שנה התחל מהרבע „אפריל—יוני" שנת 1910 וגמר בהרבע „יאנוואר—מארט שנת 1913.

הכרך הראשון של ה„ערוך השלם" כבר יצא ונשלח לחתומיו, ועוד שני כרכים יוצאים לאור ע"י „הד הזמן" במשך שנת **1910**, בסוף החדשים: סינטיאבר ודיקאבר.

כל כרך בודד של „ערוך השלם", הוצאת „הד הזמן", מכיל לא פחות מן 36 גליונות כפורמאט גדול של קווארטה=288 צד=576 עמוד.

המחיר עם המשלוח של כל כרך בודד לחותמי „הד הזמן":
במדינת רוסיה רק **1,50** רובל; בשאר מדינות רק **1,80** רובל

האדרס:
„ГЕЕДЪ-ГАЗМАНЪ". Вильна.
„HEED-HASMAN". Wilna (Russland.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, ו' תשרי, תרע"א.

ВИЛЬНА, 26-го Сентября, 1910 г. № 39 WILNA, 9-ten October, 1910.

עַל הַמִּצְפָּה.

שוארץ היהדות...

הקהלה הישראלית היותר עשירה והיותר חשובה בארצות המערב, קהלת ברלין, נמצאת עכשו ב„סכנה עצומה" — עומדת היא „להכבש" ע"י הציונים. וכמובן מתאמצים גדולי העדה בכל כחם להרחיק מעליהם ומעל כל בני קהלתם את הסכנה הגדולה הזאת.

אחת לשלש שנים, בראשית החורף, נבחרים פרנסים בברלין. גם בשנה זו, תיכף אחרי ימי החג, תהיינה בחירות. בשנים האחרונות היו נוהגים לעשות פשרות. הליברלים והקונסרבטיבים היו מפשרים ביניהם וחולקים את הפרנסות חלק כחלק. אבל הפעם אי אפשר לפשר, מפני שבבחירות הקודמות, שהיו לפני שלש שנים, נוכחו הליברלים כי ערום יערימו הקונסרבטיבים ומוכשרים הם ל„הוציא את הליברלים חלק". ובכן אין עוד פשרה, אלא הבוחרים יכריעו. והנה נתאחדו הקונסרבטיבים עם האורתודוכסים (קונסרבטיבים -- אלו המקילים לעצמם ומחמירים לאחרים; אורתודוכסים — המחמירים גם לעצמם וגם לאחרים) ועמם נשתתפו גם ה צ י ו נ י ם והיו כלם לאגודה אחת להלחם בליברלים. ובראות הליברלים את הכחות המאוחדים האלה עומדים לנגדם ויעמידו את פניהם כמפוחדים וישלחו כרוזים מבהילים אל כל יחידי הקהלה לאמר: „ציונים עליך, ברלין!"

האורתודוכסים והקונסרבטיבים הלא כבר ידועים הם מתמול שלשום ואין להטיל בקריאת השמית הללו אימה ופחד על הבוחרים. אבל הציונים, הללו חדשים הם מקרוב באו, מעולם אחר לגמרי באו ויש להם תביעות משונות, שעדיין לא שמעה אותן אוזן, ובקריאת שם זה אפשר ואפשר להפחיד את הבוחר ולהביא מורך בלבו.

אמנם מודים הם בעלי הכרוז, כי „הרבה מן האידיאליות יש בציונות". אבל ... אבל הם, הציונים, אינם רוצים לראות ביהדות רק אגידה דתית בלבד. ועלולים הם „להעמיד בסכנה את זכיותינו האזרחיות"... „אנו צריכים לסגת אחור מפרוגרמה כזו, שיכולה לתת חרב בידי מנגדינו האנטישמים. אנחנו הננו ורוצים אנו להשאר יהודים אשכנזים". בקצרה: „היהדות בסכנה!..."

לכאורה קשה להבין סתירה זו שבכרוזם של ה„ליברלים", שהרבה אידיאליות יש בציונות, אלא שמסוכנה היא מאד. ואולם חידה סתומה זו תפתר על ידי ידיעת ת נ א י ה מ ק ו ם.

בראש הכתה הליברלית בברלין עומדים אנשים אשר הלאומיות הישראלית זרה להם לגמרי. אבל מה יעשו וה„אויב" קם להם מתוך בתיהם ממש? כמה צעירים, ובפרט בקרב תלמידי בתי-המדרש העליונים, בני מתבוללים גמורים, „נתפקרו" ונעשו לאומיים. האבות אוכלים בוסר, ושני הבנים ל א קהו. ולא זו בלבד, אלא כי הבנים נלחמים באבותיהם ויוצאים, לפי השקפת אותם האבות, ל„תרבות רעה" לגמרי, כלומר הם נעשים גם ציונים. וגדולה היא מבוכת האבות. להודות בציונות בלי תנאי, בלי „אבל", אי אפשר להם, שהרי כל ימיהם כפרו במציאותו הלאומית של העם העברי. ולהלחם בגלוי ובכל כחם בציונות ג"כ אינם יכולים, כי קשה לאדם תרבות בתוך ביתו. ולכן „השכילו" לאחוז את החבל בשני ראשיו. הם פונים אל הציונית בהשתחויה נימוסית, ואחרי כן הם הופכים פניהם ומספרים לבוחריהם, כי הציונות גורמת הריסת היהדות, מפני שמעמידה היא את כל היהדות על הלאומיות בלבד, ולהיהדות הדתית אין היא משאירה עוד מקום.

ואינם משמיעים הג'נטלמנים הללו לאזניהם מה שפיהם דובר. אם יש אשר יטענו האורתודוכסים טענות כאלה, אפשר להבין ל ר ו ח ם אע"פ שיש להשיב על גוף הטענות. על פי השקפת האורתודוכסים חייב היהודי לשמור ולעשות את כל התורה הכתובה והמסורה וגם את המנהגים האחרונים שבאחרונים. לפי דעתם אין להיהדות שום שמירה אחרת אלא שמירת חוקי הדת; לפיכך כשהם רואים ציונים מזלזלים במנהגי הדת, הרי הם נדמים להם כאלו אין קיום היהדות לנגד עיניהם. כמובן טועים הם האורתודוכסים בהשקפתם זו. אבל טעותם נובעת לכה"פ מתוך שיטה קבועה והשקפת-עולם מסוימה. ואולם מה היא אותה היהדות, אשר לקיומה, כביכול, חרדים גבורי הטמיעה? הלא שמענו תורתם ונדע את המליצות השגורות על פיהם: מוסר היהדות, המאור שבתורה. אהבת-אדם „טהורה", וכו' וכו'. כלום באה הציונות ובעטה במוסר היהדות. עקרה את אהבת-האדם „הטהורה" מתוך הלבבות או אמרה לכבות את המאור שבתורה?

הנה גם „ועד הבחירות המאוחד" הוציא כרוז לבוחרים ובו הוא מונה אחד אחד את „החזוקים" שעשו ליהדות הליברלים העומדים עכשו בראש הקהלה. למשל, אחד הפרנסים (ב. לוי) עומד ודורש זה כמה שנים לקבוע באופן רשמי את יום הראשון

ליום מנוחה במקום יום השבת. משנהו (הפרופסר לודביג גיגר) דורש מאת מיניסטריון ההשכלה כי יכריח את ילדי ישראל, תלמידי בתיה"ס, להשתתף בחגי הנוצרים הדתיים, רוב הפרנסים דורשים כי יחדלו מלהשתמש „בעבודת האלהים" בשפה העברית. פרנסי הקהלה הברלינית קבלו בסבר פנים יפות את הפרס שקבע איזה ד"ר כהן דוקא לתלמידים היהודים ההם המחללים את השבת. (קהלת פוזנא דחתה את הפרס המשונה הזה וקהלת ברלין קבלתו). מעשרים אלף ילדי היהודים שבברלין מקבלים בבתיה"ס של העדה רק 4785 אי־אלה ידיעות ע"ד עניני היהדות. הרובעים המרובים באוכלסי יהודים, כגון שאנעבערג ווילמרסדורף, אין להם בתי כנסיות. ועוד „חוקים" אחרים שעשו הליברלים להיהדות מונים „הציונים" בכרוזם, ובדברים האלה רואים גדולי ברלין את הסכנה הנשקפת להיהדות מן הציונים ותביעותיהם, את „הריסות היהדות", הגמורה!

ומוציאים הליברלים מכיסם את המטבע, שנשארה להם עוד מימי אברהם גיגר, ובה הם מקשקשים לאמר: „צריך להתאים את התורה אל החיים". ואין אתה יודע, מה יש בפרזה ריקה זו: עם־הארצות ושויון־נפש בלבד, או גם צביעות ואחיזת עינים. הן „התאמה" זו הולכת ונעשית זה קרוב למאה שנה. ומה הן תוצאותיה? האומנם הוכו „המתאימים" עצמם בסנורים או שיודעים הם את האמת ומכוונים למרוד בה בריש גלי? —

מצער הוא עדיין מספר הלאומיים הנאמנים בקרב יהודי ארצות המערב, כי יוכלו הם לכבוש את הקהלה היותר עשירה והיותר חשובה במערב אירופא. ודאי ינצחו גם הפעם הליברלים. והם ישמרו גם מכאן ולהבא את היהדות „מן הסכנה". אבל די לנו, אם מלחמת הבחירות של עכשו תביא לכה"פ קצת מן הבוחרים לידי הרהור: שמא דוקא „השומרים" הללו של עכשו המה המעמידים את שארית היהדות בסכנה?

הבחירות ב„ליאופולדשטאדט".

בחלק העיר ווינא, הקרוי „ליאופולשטאדט", שרוב הדרים בו הם יהודים, עתידות להיות בקרוב בחירות אל ה„לאנדטאג" של אוסטריה הדרומית. בא־כחו של חלק העיר הזה היה עד עכשו לואיגר בכבודו ובעצמו. אצלנו אין זה מן הנמנעות, שאויבנו בנפש יעשה בא־כחנו, ואולם עכשו, לאחר שמת לואיגר, נפנה המנדט הזה והליברלים וגם היהודים רוצים לזכות בו.

אמרנו: הליברלים וגם היהודים, משום שהפעם אין ליברלים ויהודים ב„ליאופולדשטאדט" היינו הך. מובן מאליו, שהליברלים יהודים הם, אולם אין הם באי־כחם היחידים של יהודי אותו המקום. זוהי הפעם הראשונה שבאירופא המערבית משתתפת בבחירות לאחד מבתי־המחוקקים הכלליים מפלגה יהודית לאומית. האגודה הלאומית שבווינה, כלומר הציונים, החליטה להעמיד קנדידט משלה, והעמדת קנדידט זה (לוסיין ברונר) נתקבלה כבר באספה של שמונה מאות איש שהיתה בשבוע שעבר.

עד עכשו היו אפשריות כאלה נחשבות „למצוירות במציאות" רק במזרחה של אירופא. גליציה היא הגבול האחרון לאפשרות זו. באירופא המערבית היו נוהגים אפילו הלאומיים שלנו לאמר, שאי־אפשר להם ליהודים להשתתף בבחירות ואפילו באותם המקומות, שיש להם שם המונים גדולים. הטעם היה פשוט: אין ליהודים אינטרסים המיוחדים להם לעצמם, וההגנה על זכיותיהם היא מאז מעולם נחלתם וירושתם של הליברלים, הדימוקרטים וכו' וכו', והנה באו הציונים בווינה ופרצו פרץ בדעה המקובלת הזאת. טוענים הציונים ואומרים: אינטרסים מיוחדים יש לנו גם בווינה, כשם שיש אינטרסים מיוחדים לכל בני הלאומים הבלתי־גרמנים שיושבים בעיר זו, ועל אינטרסינו אלה אי־אפשר להם להליברלים הגרמנים להגן, משום שלפי דעתם, אין תעודתנו אנו אלא לתמוך בגרמנים הנלחמים ביתר הלאומים, — לתמוך בגרמנים שאינם מצטיינים כלל וכלל באהבתם לנו. טענה זו של הציונים מצאה לה, כנראה, מסלות אל הלבבות, והקנדידטורה של ברונר נתקבלה פה אחד. מובן מאליו, שאין הציונים בטוחים כלל כי הם ינצחו בשעת הבחירות. ואולם גוף המעשה — ההחלטה להעמיד לבחירה יהודי לאומי — סימן טוב הוא: אין היהודים רוצים עוד לשמש כלי בידי אחרים.

ואם בטחון גמור כי ינצחו הציונים אין כאן — תקוה יש כאן. הליברלים, כלומר היהודים הרואים את עצמם כאלו זו היא תעודת חייהם היחידה להגן על הגרמניות, נתפרדו הפעם לשתי כתות הנלחמות אשה ברעותה מלחמה קשה. ה„דייטש־ליבעראלע", שתורת הליברלות הישנה עדיין בידם, העמידו קנדידט משלהם, וה„פריי־היטליך סאציאלע" העמידו גם הם קנדידט משלהם. ו„טוש המלחמה בין שני הקנדידטים, וכבר הגיע הדבר לא רק לידי זלזולים וגדופים בלבד אלא גם לידי מלחמת אגרופין ממש. מלחמה זו אינה עלולה, כמובן, לחבב את הלוחמים ואת שולחיהם על הבוחרים. וכבר היתה השתדלות לעשות שלום בין הנלחמים — ולא הצליחה.

ובנומר האחרון של „האסטרייכישע וואכענשריפט" נדפס מכתבו של אחד הקנדידטים. הד"ר אלפרד מיטלר, אשר בו הוא מבאר את סבת המלחמה. „ודאי אין זו מלחמה אישית כלל וכלל; זו היא מלחמת הליברלות הישנה האמתית בצרתה הליברלות החדשה, שכל כך מרובים בה היסודות הסוציאליסטיים. ואם יבחר קנדידטם של הליברלים החדשים הרי יש בזה סכנה עצומה, כי מתוך כך תחזק הדעה המוטעת שיהדות וסוציאליות היינו הך. ולפיכך אין הוא, הד"ר אלפרד מיטלר, שמובן ומוכן הוא תמיד למחול על כבודו ולהקריב קרבן לטובת רעיון ההתקדמות, יכול לותר הפעם על הקנדידטורה שלו ולפנות את מקומו לחברו המתחרה בו. יודע הוא שהמחלוקת עלולה להביא הפסד מרובה, ובכל לבו הוא רוצה כי ימצא אותו הקנדידט הגואל, אשר תמצא ידו לו לאחד את הכחות הליברליים ולהנחיל להם נצחון. מפני קנדידט שכזה יבטל הוא את זכותו בשמחה, אבל עכשו אי־אפשר לו הדבר. ומוטב שהקנדידט הליברלי הגואל לא יהיה יהודי, שהרי יחידי יהיה הציר הליברלי ב„הלאנדטאג" בתוך מחנה ה„סוציאליים הנוצרים", וליהודי קשה יהיה להחזיק מעמד שם"..

ד"ר אלפרד מיטלר זה הוא דמות דיוקנם של כל חבריו הליברלים היהודים, שעבדות וחרדה מחלחלות בתוך נפשם. יודעים הם, שאין הליברלות רוצה עוד שתעשה היהדות שותפה לה, ולפיכך נוח לה להליברלות שלא יגן יהודי על השקפותיה. במנוחת־נפש גמורה נכונים הם לפנות את מקומם לגואל האינו־יהודי, אלא שגואל זה איננו בא. וכשהוא בא יש שהוא מביע השקפות כאלה, המכריחות את היהודים לשוב ולהגן בעצמם על הליברלות. וחוזר חלילה. ומשחק יפה זה, שיש לו שם ידוע, נוהג לא רק בווינא בלבד..

א. דוב.

התקציב השנתי של ועד חובבי ציון.

(הערות).

I.

מנהג יפה נוהג ועד חובבי ציון שבאדיסא בשנים האחרונות: בראשית כל שנה הוא קובע את תקציבו השנתי. (משום ששנת העבודה מתחלת בארץ ישראל בחשון, לפיכך נהג גם היעד לקבוע את תקציבו מחשון ועד חשון).

ודאי ימצאו בקרב הקוראים כאלה, אשר יתפלאו וישאלו: מה יש לשבח מנהג זה, הנהוג, כדבר פשוט ומובן מאליו, בכל המוסדים שבעולם. ואולם הבקיאים בדברי ימי ועד חובבי ציון יודעים, שבהרבה וכוחים ארוכים וסוערים עלתה לו תקנה זו, שעכשו אין עוד חולקים עליה. לשעבר, בהיות יד „המעשיים" בועד תקיפה והם „עמדו על המשמר" לבל ינחלו חלילה „הפילוסיפים" אפילו נצחון כל שהוא, היתה ההתנגדות לקביעת הקציב שנתי גדולה מאד. באותם הימים היה הועד נוהג לדון בכל ישיבה וישיבה על תלי תלים של בקשות והצעות ולקצוב כפעם בפעם מאות ואלפים פרנקים, הכל לפי מעטר הקיפה בשעת אותה ישיבה. ו„סדר" זה היה נמשך והולך עד שסוף סוף נצחו „הפילוסופים", ואחת מן האספות הכלליות החליטה, שקביעת תקציב שנתי חובה היא להועד. ומאז ועד עתה שומר הועד לעשות את חובתו זו.

ועד חובבי ציון זקן מוסדינו הציונים הוא, הוא הראשון שהעבודה המעשית בארץ ישראל נעשתה לו יסוד ועיקר לכל מפעלו. מדרכו זו לא סר הועד אפילו לרגע אחד מיום הוסדו ועד עתה, זה עשרים שנה. וצריכים אנחנו להתיחס למוסדנו זה בחבה יתרה ולהתבונן כראוי אל המעשה אשר הוא עושה ואל המקום אשר הוא הולך וכובש לעצמו בעבודת הישוב. ודוקא עפ"י תקציביו השנתיים נוכל לעמוד על פרטי מעשיו של הועד.

הנה תקציבו השנתי האחרון של היעד (חשון תרע"א— חשון תרע"ב). את הסכומים שהוא עתיד להוציא מקופתו הכללית (לאפוקי ההכנסות המיוחדות לכתחילה למטרות ידועות, כגון הכנסות הקערות, שאינן יוצאות אלא לקנית קרקע בשביל הפועלים, וכדומה) חלק היעד לארבע מחלקות:

I. להוצאות צבוריות.

א. במושבות:

שכר לשו"ב בקוסטיני 540 פר'.
מס קרקעות „ 1150 „
שמירת הגבולין בארטוף 720 „ =2410 פר'.

ב. בערים:

תמיכה לביה"ח ביפו 900 פר'.
„ „ בחיפה[1] 500 „
שכר לשו"ב ברמלה 600 „
„ „ בעזה 240 „
תמיכה לבית העם בירושלים 800 „ =3040 פר'.

ג. במושבות ובערים:

לצורך עזרה יורידית[2] 1000 פר'.

[1]) שעתיד להוסד ע"י הד"ר אוירבך.

[2]) בסדור עזרה זו והוצאותיה ישתתף גם המשרד הא"י של הוה"פ הציוני.

תמיכה ל„הפיעל הצעיר"
(50 פר' לכל נומר) 1250 „ =2250 פר'.

(למושבות — 31% מכל הסכום שנקצב להוצ' צבוריות; לערים—40%; למושבות וערים 29%).

II. לצרכי החנוך והלמוד.

א. במושבות:

לבית־הספר במחנים 1200 פר';
„ בחדרה 1620 „
„ בבאר יעקב 720 „
„ בודי חנין 1440 „
„ בגדר־ה 1000 „
„ בקוסטיני 1200 „
„ בארטוף 1020 „ =8200 פר'.

ב. בערים:

לגן הילדים בבירות 500 פר';
למורה עברית בביה"ס לבנים
של חכי"ח בבירות 1200 „;
לגן הילדים בצפת 500 „;
„ בצידון 500 „;
„ בטבריה 500 „;

למורה עברית בביה"ס לבנים
של חכי"ח בטבריה 1100 „;
למורה עברית בביה"ם לבנות
של חכי"ח בטבריה 500 „;
תמיכה להביבליותיקה „ 200 „;
לגן הילדים בחיפה 200 „;
לבית המלאכה שע"י התלמוד
תורה ביפו 800 „;
תמיכה לגמנסיה העברית „ 5000[3]) „;
להחזקת ביה"ם לבנות[4]) ותמיכה
לביה"ס „תחכמוני" ביפו 25000 „;
תמיכה לביבליותיקה „שערי.
ציון" ביפו 960 „;
„ לשעורי ערב לעברית
ביפו 200 „;

[3]) מלבד זה לוקח הועד על עצמו את האחריות הגמורה בעד כל התקציב השנתי של הגמנסיה, העולה 45000 פר'.

[4]) הועד עוד טרם קצב את הסכומים שהוא עתיד להוציא על שני בתיה"ס הללו. ואולם אין כל ספק כמעט, שבשנה הבאה יוציא להחזקת ביה"ס לבנות ולתמיכת בית"ס „תחכמוני" לבה"ס 25000 פר'. התקציב של ביה"ס לבנות בלבד עולה 30000 פר', ועד עתה היה הועד נותן את כל הסכום הזה, עכעו הוא דורש, כי גם בני יפו ישתתפו עמו בהוצאה זו. את תוצאות הדרישה הזאת,—שכשהיא לעצמה ודאי צודקת היא,—אפשר לראות מראש. בני יפו יקראו לאספות, יתוכחו, יתקוטטו, יטילו חשדים איש ברעהו,—כנהוג במטרופולין של הישוב מקדמת דנא,—ולבסוף יודיעו להועד, שהוא חיב להספיק את כל צרכיו של ביה"ס, שיותר משלש מאות בנות יפו לומדות בו, ושאם לא ישמע להם הועד סופו של ביה"ם להסגר. ומה יעשה הועד בשיראה שנגזרה כליה על „ילד שעשועיו" על ביה"ס לבנות, שהוא מטפל בו מיום הוסדו ועד עתה ושכבר הרימהו משפלותו למדרגה גבוהה באמת?—ישוב ויחליט בעל כרחו להספיק את צרכיו,

תמיכה „לבצלאל" בירושלים	1200	„ ;	
„ לשעורי ערב לעברית בירושלים	300	„ ;	
„ לביה"ס בעזה	1200	„ =	40160 פר'.

ג. במושבות ובערים:

למרכז אגודת המורים (שכר מזכיר)	600	פר';	
ל„החנוך" (העתון הפדגוגי שיסדה אג' המורים) 30 פר' לכל גליון של דפוס (30 גליונות בשנה)	900	„ =	1500 פר'[5]).

(למושבות — 16,5% מכל הסכום שנקצב לצרכי החנוך והלמוד; לערים—80,5%; למושבות וערים—3,5%).

III. הוצ' לשכות המודיעין:

בקושטא	1200	פר';	
בבירות	500	„ ;	
בחיפה	1400	„ ;	
בירושלים	1500	„ =	4600 פר'.

IV. הוצ' הועד הפועל ביפו:

באחת מישיבותיו האחרונות החליט הועד לספח את לשכת המודיעין הראשית אשר ביפו אל ועדו הפועל שם ולהעמיד מעכשו בראש הועה"פ המאוחד הזה את הד"ר ח. חיסין ואת מר מ. שנקין. לכל הוצ' הועה"פ נקצבו 13400 פר' בשנה.

אם נצרף אחד לאחד את כל הסכומים המנויים עפ"י מחלקותיהם יֵצא לנו הלוח הזה:

תמיכות להוצאות צבוריות	7700	פר'	—10%;
„ לצרכי החנוך והלמוד	49860	„	— 66%;
החזקת לשכות המודיעין	4600	„	— 6%;
„ ועד הפועל ביפו	13400	„	— 18%.
	75560	פר'	100,

II.

מספרים אלו מה הם באים ללמדנו? — שיפה וגדולה ראית נקודה אחת של האמת מתלי תלים של פלפולים, הוכחות והיקשים התלויים בשערה; שדוקא אלו המדברים גבוהה גבוהה על „המעשיות" ומלגלגים על ה„פילוסופים" המבקשים בכל דבר שיטה קבועה, — שדוקא הם, „המעשיים", נמצאו טועים, וכל „מעשיותם" — דבור שאין בו שום ממש...

עוד לא נשכחו לגמרי הטענות שטענו „המעשיים" בשעתם, כי ועד חובבי ציון מוסד קולוניזציוני הוא ע"פ מהותו, וככל מוסד קולוניזציוני הוא חיב וצריך לעסוק רק בדברים שבהם תלויה הרחבת הישוב במובן היותר פשוט ומוחשי, כגון קנית קרקעות, יסוד מושבות, בנין בתים וכו' וכו'. ומנקודת מבטם זו אמרו „המעשיים", שאין לו להועד לעסוק בעניני החנוך והתרבות אלא במדה מועטה, — וגם מדה מועטה זו „הותרה" רק ע"פ הדחק ובתור הוראת שעה, — וכל „כחותיו" של הועד צריכים להיות מכוונים רק למטרה אחת — להרחבת הישוב. כמה הוכחות יפות הביאו הטוענים לדבריהם! „המדעיים" שבהם תמכו, כמובן, את דבריהם על „המדע הבדוק והמנוסה"; והסוחרים, שמאז מעולם המה הממונים במחננו על המעשיות המחוכמה ומתחת לשפמם מוכנה להם תמיד בת־צחוק בעין לחונן בה את „המלמדים שומרי הרוח", הם הציגו את השלשלת על „המציאות הערומה", שאינה נכנעת לשם שירה ופילוסופיה בעולם... כמה גדלה נחת רוחם של „המעשיים" הללו בשעה שהשמיעו מתוך התלהבות וספוק נפש של גבורים מנצחים את האמת „הידועה", שמוטב להקים בארץ ישראל כפרים הגונים של יהודים מלהקים בכפרים של היהודים בתי ספר הגונים...

ואולם ה„פילוסיפים", שומרי הרוח, אמרו: אפשר שאמתכם זו, כשהיא לעצמה, יש בה ממש ואפשר שאין בה ממש, אבל בכל אופן אין ענינה לכאן. העיקר הוא, שועד חובבי ציון אינו יכול להיות ולא יהיה לעולם מוסד קילוניזציוני במובן הפשוט והרגיל של המושג הזה. ב„כחותיו" של הועד אי־אפשר לעשות כלום לטיבת ישוב הארץ. אם באמת עינכם פקוחה לראות את „המציאות הערומה", הלא הבינו, שגורלה של עבודת הישוב תלוי במוסדים אחרים, שאינם צריכים כלל וכלל ל„סיוע" מצד ועד חובבי ציון, והלואי שיאבו לקבל ממנו השפעה מוסרית. ולפיכך, אם רוצה הוא הועד למלא באמונה אתו התפקיד שהוכן לו בישוב, אין לו עבודה אחרת נאה ונחיצה מזו של סדור החנוך הלאומי וגדול התרבות הלאומית בארץ ישראל, שאין שום מוסד אחר רואג להם. (בימים ההם, כלומר לפני 10—8 שנים, לא היו מוסדים אחרים, מלבד ה„אליאנס" וועד חו"צ, שעסקו בעניני החנוך בא"י. ועד כמה גדולה הדאגה שדואגת ה„אליאנס"—וגם שותפתה היק"א במשמע—לחנוך הלאומי והתרבות הלאומית גלוי וידוע לכולנו). ועוד אמרו אותם ה„פילוסופים", שומרי הרוח, כי אם רוצה הוא ועד חו"צ להעשות כח מניע בעבודת הישוב, הרי הוא צריך לכון את כל מעשיו לכך, כי יעשה כח מוסרי, שיוכל להשתמש ברבות הימים בהשפעתו המוסרית לטובת הישוב במקצעות שונים.

אלו נכנסו הדברים האלה אל לב שומעיהם בשעתם והיה הועד בוחר לו דרך זו אז, אפשר ואפשר שהיה מספיק כבר לכבוש כבושים גדולים. הנה, למשל, באיתו המקצוע החשוב לנו מכל, במקצוע החנוך (הגבולים הצרים של „הערותי" אינם מרשים לי לדבר הפעם על יתר מקצעות העבודה. שגם על ידם הם היה אפשר לו להועד להגיע בהמשך הזמן למדרגה של כח מוסרי חשוב) לא פגע אז הועד בהתחרות קשה. אמנם גם אז כבר היה כחה של „האליאנס" בא"י גדול, ואמנם „גדולי האליאנס" נהגו גם אז להביט על ועד חו"צ מלמעלה למטה. אבל מבט זה בא מתוך יחסו של העשיר להעני וגם מתוך יחסו של אותם „אנשי המעשה", שכל כך אנו בקיאים בצורתם ובמהותם, למלמדים בעלי הזיה ורואים בעבים. ה„אליאנס" התנגדה גם אז לחנוך הלאומי, ללמודים העברים, לתחית הלשון העברית, כי נדמו לו כחלומות שאין בהם ממש, כדברים שאין בהם צורך ושרק מבלי עולם יכולים לעסוק בהם. אבל מפני ההתחרות לא יראה אז ה„אליאנס" כלל, כי האיך אפשר להם לחלומית של מבלי עולם להתחרות עם דברים ממשיים של אנשי מעשה? ודוקא משום שהיתה אז ה„אליאנס" בטוחה בכחה ומתיחסת ביחס כזה למעשיהם של חו"צ, אפשר היה להם להאחרונים לכבוש את כבושיהם בזה אחר זה ולהעשות אחד הגורמים העיקריים בענין החנוך בא"י, ואפשר שלבסוף היו חו"צ משתפים גם את ה„אליאנס" עצמה במפעלם. וימיו הראשונים של בית־הספר ביפו יוכיחו, כי הרבה מן האמת יש בהנחה זו.

לפני תשע שנים כתב אחד־העם על אדות שיטתה ומטרתה

---

[5]) נקצבה עוד תמיכה ל„קוהלת" לצורך הוצ'. ספר למוד של שעורי הסתכלות (30 פר' לכל גליון של דפוס). אלא שבתקציב לא נאמר, כמה גליונות יהיו בספר הזה (שכבר נמסר, אם אין אני טועה, לדפוס) וממילא אי־אפשר לדעת גם בכמה תעלה להועד תמיכה זו.

של האליאנס את הדברים האלה: „בכלל אין לה עסק עם שום „רוח", וכל עיקר מטרתה. ביסדה בתי ספר בארצות המזרח, אינה אלא זו: להרים המון בני עמנו בארצות ההן משפל מצבם החמרי והמוסרי ע"י חניך אירופי וידיעות שמושיות המחיות את בעליהן" (עפ"ד ב', עמ' קנ"א). ואלמלי היו חו"צ קובעים לעצמם מתחלה שיטת עבודה מסוימה, כדי שיהיו כל מעשיהם מכוונים למטרתם, ודאי שהיה סופם לנצח, משום שאי־אפשר לו לבעל „הרוח" שלא ינצח את זה, שאין בו „רוח" כלל...

ואולם בשעתם לא נכנסו דברי „הפילוסופים" אל הלבבות. השתדלו בכל מיני השתדלויות לגדור גדר בעדם, ואם לאחר הוכוחים שלא היה להם סוף עשו ה„מעשיים" קצת הנחות למתנגדיהם לא עשו את הדבר אלא מתוך כפיה ואונס, כדי „להפטר" מתביעותיהם התדירות של „הפילוסופים", שגם הם היו עקשנים ועומדים על דעתם.

ומה היה סוף דבר?

נצחו ה„פילוסופים", ועד חובבי ציון לא נעשה, כמובן, למוסד קולוניזציוני שיש בידו להרחיב את הישוב הקרקעי, — לא נעשה, משום שלהרחבת הישוב הקרקעי דרושים סכומים גדולים כאלה, שהועד לא שלט בהם מעולם ולא ישלוט בהם לעולם. לצורך הרחבת הישוב הקרקעי יכול הועד להוציא רק אותם הסכומים שמכניסות לו הקערות. אבל כמה מועטים הם הסכומים הללו. ואעפ"י שבשנים האחרונות הולכת ועולה הכנסה זו של הקערות, מכל מקום כמה קטנה ומצערה היא עליה זו בערך אל הצורך ואל הדבר הטוב והנחוץ שהועד עושה בכספים אלו. וצריך להגיד את האמת: אפילו אותם המעשים הקטנים שהספיק הועד לעשות בא"י בעזרת הכנסות הקערות מעידים על חריצות יתרה ועל רצון חזק להוסיף כמה שאפשר על הישוב הקרקעי ויהי מה. ודאי יפה וחביבה היא חריצותו זו של הועד, אבל לא בחריצות מצד הועד בלבד תלוי הדבר: להרחבת הישוב הקרקעי בא"י, כמו בכל הארצות, דרושים סכומים גדולים כאלה, שאין הועד שולט בהם, כאמור. לגבי יכלתה של יק"א—אלמלי היתה משתפת רצון ליכולת — ואפילו לגבי יכלתה של הקרן הלאומית שלנו — אם יהיו מעשיה במקצוע ישוב הארץ רצוים — אין יכלתו של ועד חו"צ ולא כלום. ועפ"י הכרח „המציאות הערומה" הולכת העבודה במקצוע החנוך והתרבות ונעשית לעבודתו העקרית של הועד. ואם בשנת קיומו הראשונה הוציא הועד לצרכי החנוך בא"י 1000 פר' והוצאה זו הלכה וגדלה, בעל כרחם של „המעשיים", משנה לשנה עד שהגיעה לפני שנתים עד 36000 פר', הרי קצב הועד לעבודה זו עכשו 50000 פר', או 66% מכל סכומי תקציבו השנתי!

הנה כן נצחו אלו שעמדו עוד לפני הרבה שנים על הכרח זה. אבל יש אשר יתגנב אל הלב ספק מכאיב ומצער, שמא בא הנצחון לאחר זמן קצת. בינתים נשתנה המצב בא"י שנוי גדול: במקצוע החנוך קמו שם להועד מתחרים כבירים ומסוכנים מאד. נוצרה „העזרה" („הילפספעראיין") הברלינית, והיא פרשה את מצודתה במהירות נפלאה על ארץ ישראל, ותיכף משעה ראשונה נעשתה ה„אליאנס" אויבת לה, כי על כן אין „העזרה" מביאה לא"י, כחו"צ בשעתם, „חלומות והזיות", אלא גם היא מביאה „דברים ממשיים" — את הלשון הגרמנית ותרבותה — שיש בהם סכנה גדולה להצרפתיות. והתחילה הקנאה וגברה ההתחרות בין שני העשירים גדולי הכח הללו, ושניהם נעשו צרים לנו, לאיתו החנוך הלאומי ולאיתה התרבות הלאומית שאנו רוצים בהם, ושהם נשמת הישוב כולו.

בכונה תחלה אני מרגיש את המלה „שניהם": כל הרואים במעשי „העזרה" הברלינית מעין רצון להחיות בא"י את הלשון העברית, לגדל שם דור של יהודים לאומיים וכו' וכו', אינם אלא טועים. לפי השגתי אני לא רחוק הוא כלל אותו היום, שבו יצטרכו הלאומיים הנאמנים לקשור מלחמה גם על ה„עזרה". ולא קשה כלל לראות מראש, שהמלחמה ב„עזרה" תכבד הרבה יותר מן המלחמה ב„אליאנס": בראש ה„עזרה" עומדים אנשים שלמדו אל דרכי הגרמנים — להקים את בניניהם על יסודות מוצקים בל ימוטו...

חוששים אנו, שמא אחר הנצחון את המועד קצת, ונצחון שאינו בא בזמנו יש אשר רוב ערכו וחשיבותו ינטל הימנו למפרע...

(סוף יבוא).

י. ל.

מַתּוּלָה.

מתולה היא המושבה העברית היותר רחוקה בצפון ארץ ישראל. היא נמצאת על רחב אחד עם תל־קאדי, דן העתיקה, ורחוקה ממנה כשתי שעות למערב. מתולה היא המושבה העברית היחידה הרחוקה מכל ישוב עברי אחר. מהלך שבע שעות מבדיל אותה מצפת ומראש פנה וכשש שעות — מיסוד המעלה. הדרכים המובילים אל מתולה אינם טובים, ורק ברכיבה על סוסים אי חמורים מגיעים אליה. ועל כן מעטים, הם התירים המבקרים את המושבה. עכשו כובשים כביש מצידון לז'דידה, — עיר המחוז אשר עליה תמנה מתולה והרחוקה ממנה כשעה וחצי, — ועוד מעט, ואפשר יהיה לנסוע בעגלה ממתולה עד שפת הים באחת הדרכים היותר יפות בארץ ישראל: ממתולה לז'דידה, משם דרך הרי הלבנון לצדון, ומצדון על שפת הים לבירות.

המושבה בנויה על ראש הר בגובה של 600 מטר, ומהלך הרבה שעות מכל הצדדים רואים את שורות בתיה הלבנים של מתולה וגגותיהם האדומים. המושבה עומדת בסביבה זרה, כמו הפקדה להיות שומרת את גבול ארץ ישראל העתיק וגם את גבול ישובנו החדש. ממתולה רואים את כל העמק הגדול „חולי" ואת מי מרום. ראשו השב של החרמון סוכך מקרוב על המושבה; בצפון נשקפה שדרתו הארוכה של הלבנון העוטפת שלג. מדרום למושבה מתרומם הכפר אבל, הוא אבל בית מעכה העתיק, ועדיין הוא סדור גם עכשו כמו מבצר על הר זקוף. הר זה מגין על מתולה מפני הרוחות הרעות הבאות מבצות החולי, ובשעה שבאבל שוררת קדחת, מצטיינת מתולה באקלימה הבריא והנעים. במזרח נראים הרי הגולן עם הכפרים הרבים המפוזרים ביניהם, ועליהם מעל החרמון נשקף המבצר סוביבה, אחד המבצרים היותר יפים שנשארו מימי הבינים, והוא המושל במרחק רב במזרח; ובצפונית־מערבית, קרוב יותר למתולה, ננעצת העין במבצר שקיף, הבנוי אל הר ממערבו של נהר ליטניה. שרידי מבצרים עתיקים, הרים גבוהים, בקעות עמוקות, שבטים נודדים החיים חיי אנשי מלחמה, — זוהי הסביבה הנפלאה והמאיימת, שבתוכה נתונה מתולה...

מתולה נוסדה ע"י פקיד הברון רוטשילד ה' שיד בשנת 1896. התמיכה התמידית והכסף הרב שהשקיעו במושבות שתיו על הנטיעות הביאו לידי מחשבה לעשות נסיון חדש ולבנות

מושבה חדשה אשר תעסוק בזריעת שדות. בהוסד המושבה נתנו המיסדים לאכרים בבת אחת את כל הנחוץ — בתים, בהמות, כלי עבודה, זריעה וגם כסף די פרנסת הבית עד הבציר הראשון, כדי שבשנה השניה יוכלו כבר האכרים לעמוד ברשות עצמם ולהתפרנס משלהם. נסיונות הישוב במשך 15 שנה שקדמו ליסוד מתולה הבליטו כבר במדה מספקת את כל חסרונותיה של הפקידות, ועל כן החלט עכשו למסור את הנהלת המושבה לועד שיבחר מקרב האכרים. בשביל שהאכרים לא יתרגלו שוב בתמיכה חדשה החלט לתת להם את האדמה ואת כל המכשירים ואת הכסף בעין בתור הלואה ובתנאי, שמקציר השנה השניה והלאה יביאו האכרים שנה שנה 10% מהכנסותיהם על חשבון ההלואה ורבית ארבעה אחוזים למאה. ואת המתנחלים החלט לבחור מתוך העובדים היותר חרוצים בארץ ישראל ודוקא מאלה שכבר עברו עליהם לא פחות מחמש שנות עבודה. „מה לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי בו?"...

ואולם דא עקא, כי כל התקנות הטובות והישרות הללו שקבעו המיסדים לא נשמרו, וכל המעשים שהיו צריכים להעשות לא נעשו, ולא נפלא הדבר, כי לא עשה הכרם ענבים ויעש באושים, ועד עתה מושבה זו אינה משוכללה עוד כל צרכה ואין היא מגעת למעלתן של מושבות חקלאיות אחרות שנוסדו אחריה ובסכומים פחותים הרבה יותר.

משעה ראשונה היו מגרעות שונות שגרמו לה למתולה הרבה צרות, יסורים והפסד ממון רב. המגרעות הללו הן: אופן הקניה, מעוט האדמה וסדרי התנחלות.

לפנים היתה מתולה כפר של דרוזים, אלא שהאדמה היתה שייכת לאחד האפנדים, מבעלי האחוזות הגדולים. היהודים אמנם קנו את האדמה מידי האפנדי ושלמו לו את מחירה בכסף מלא. אבל הדרוזים הביטו על אדמת כפרם כמו על רכושם הם וזמן רב לא יכלו להשלים עם המחשבה, כי המקום אשר הם ישבו בו במשך שנים יעבר פתאום לידי זרים. והיו הדרוזים מתנפלים מזמן לזמן על המושבה, גונבים את הבהמות, קוצרים את התבואה, פוצעים והורגים את האכרים. צרת הדרוזים שלא פסקה הציקה לאכרים כל כך עד שחדלו להאמין שיש תקומה למושבה ונתרשלו ידיהם. לרגלי הסכנה התמידית שרחפה תמיד על ראשי האכרים והפסדי ממון הגדולים שהיתה גורמת להם צרת הדרוזים הוכרחו האכרים להעמיד במושבה שומרים טובים ולפעמים גם אנשי צבא. היו ימים ובמתולה נמצאו בקביעות 25 חילים לשמירה, ודבר זה עלה למושבה בשלשים פרנק ליום. סוף סוף נעשה שלום בין הדרוזים והיהודים, וכמובן עלה גם השלום בכסף רב, מפני שהמושבה הוצרכה לפיס את הדרוזים ולהשמע לתביעותיהם.

אדמת מתולה מרתה 13,000 דונם, ולא כל האדמה יפה לזריעה. החלקים הנמצאים במרג' עיון פוריים הם מאד, אבל יש גם קרוב לשלשת אלפים דונם אדמת טרשים. במתולה הושיבו בראשונה 60 אכרים, ולא יכלה האדמה לשאת ולפרנס את כולם. אחרי כמה שנות עמל עמדו על הטעות. אחדים מאכרי מתולה נאלצו לעזוב את המושבה, ואחר כך נחלקה האדמה באופן כזה שלכל אכר נתנו 220 דונם. בכל המושבות החקלאיות שלנו יש לכל אכר 250 או 300 דונם, ועי"ז זה שכאן הפחיתו את שטח האחוזות הפחיתו גם את יכולת האכרים להתקיים בלי קושי. ויסתבכו האכרים בסבך של חובות חדשים, ואצ"ל שאי־אפשר היה לאכרי מתולה גם לחשוב על דבר פרעון חובם להבארון. דבר זה מורגש גם עכשו במדה גדולה. אכרי מתולה עניים הם והכנסותיהם קטנות יותר מהכנסותיהן של כל המושבות האחרות בגליל. בשעה שההכנסה הממוצעת הנקיה (ניטו) בראש פנה הם 1437 פר' לכל משפחה ויסוד המעלה 1269 פר' מגיעה היא במתולה רק עד 841 פרנק.

אפני ההתנחלות וסדר העבודה גם כן לא נתקנו כראוי, בראשונה חפצו להסתפק בבתי הדרוזים שהיו קיימים במושבה, אבל היהודים לא יכלו לשבת בבתים רעועים כאלה, ולא עיד אלא שאחרי הגשמים נהרסו בתים אחדים לגמרי וצריך היה לבנות בתים חדשים. חסרון הבתים ענה את האכרים עד מאד. הסכומים בעין שנקבעו להתאכרות לא היו מספיקים, ולכן נאלצו האכרים ללוות כסף ולשלם רבית גדולה, ורבים מאכרי מתולה עודם שקועים עד היום בחובות ואינם יכולים להפטר מהם. האדמה בכלל איננה מעשרת את בעליה, יכולה היא רק לפרנס את עובדיה. ואם בעל חוב הוא האכר וצריך הוא לשלם רבית גדולה, לא יוכל לקום על רגליו לעולם. הוא מוכרח למכור את תבואתו בעודה קמה ואין בידו לקנות בהמה בשעה שהיא דרושה לו. לפעמים הוא נאלץ גם למכור את כל התבואה עד בלי השאיר לעצמו כלום אפילו לזריעה. ויש אשר גם את בהמתו ימכור כדי להפטר מחוב קשה. ואחר כך — כשכלו כל הקצין — הוא חוזר ולוה, כדי לקנות תבואה לזריעה ובהמה לעבודה. והמלוים הבקיאים היטב במצבו של האכר פושטים את עורו ממנו ומעלים עוד את מכסת הרבית, ונמצא האכר הולך ומתדלדל.

כמובן, שולטת במתולה, כבכל יתר מושבותינו, גם המגרעת העיקרית, והיא—הקושי הגדול לסגל את היהודי לעבודת האדמה. דרושים הרבה תנאים נאותים, כדי לחבב את העבודה הזאת על היהודי ולהרגילו בה. אופיני הוא הדבר שמספר מר מ. סמיליאנסקי באחד ממכתביו מא"י ב„דאס יודישע פאלק": אחד מאכרי מתולה שאל אותו, כמה משלמים הציונים לפיעלים היהודים, שבחרו לחיות חיים קשים כאלה. מצדי אוכל להוסיף עוד מעשה שהיה במתולה. אחד האכרים עזב את המושבה בשנה זו ויצא לעיר ונעשה רוכל. לעזוב את עבודת האדמה, ואפילו אם היא אינה מפרנסת את בעליה ברוחה, ולהיות לרוכל יכול רק יהודי, שאין לו כל אהבה וחבה לקרקע. ולדאבוננו עדיין קבוע ועומד עמוק בלב רבים מאכרינו אופי זה של עירונים, שאינו מניח להם להדבק באדמתם התדבקות גמורה.

אלמלי היו אכרינו אכרים אמתים, כי אז אין כל ספק שהיה מצב בני מתולה טוב הרבה יותר ממצבם עכשו. אכרים הגונים די להם גם ב־220 דונם ואין להם צורך דוקא ב־250 או ב־300 דונם. אני יודע אכר אחד במשמר שמאה ושלשים דונם הכניסו לו 800 פרנק ניטו, כלומר שלשת רבעי הסכום שמשפחה ממוצעה מוציאה לפרנסתה במושבה. וגם במתולה עצמה אין מצב כל האכרים שוה עכשו, אף על פי שכולם היו שוים במצבם בשעת הוסד המושבה. כמובן, יש לזה גם סבות חצוניות, כגון, למשל, טיב האדמה, שאינו שוה בכל החלקות, מספר נפשות המשפחה, וכדומה. ואולם הסבה העיקרית היא הפנימית: החריצות וכשרון ההסתגלות. מאכרי מתולה יש 15 שמצבם טוב, 15 שמצבם לא רע, ורק 6 אכרים נמצאים במצב רע.

הרבה תקופות עברו על המושבה. מתחלה תלו תקוות גדולות בנטיעת הטבק. נטעו 160 דונם, והטבק נעשה יפה ומשובח. אפשר היה לחשוב, שמקצוע זה יתפתח כראוי ויתפוס מקום חשוב בישובנו. אבל בנטיעת הטבק עסקו בימי שלטון הפקידות, והקללה שרבצה על כל מעשיה גרמה, שהאכרים לא ראו ברכה גם בעבודתם זו, ואחרי שנות הפסד אחדות.

עזבו את נטיעת הטבק. ואולם הנסיון שנעשה בימי שלטון הפקידות איננו נותן עוד בכֹל אופן את הזכות לראות את תוצאותיו הרעות כאלו הן החלטה אחרונה, וראוי היה שישובו האכרים יחדשו את הנסיונית על דעת עצמם.

עכשו עוסקת המושבה בעבודת אדמה פשוטה, והכנסותיה הולכות ומתרבות. הקציר הכנים בשנה האחרונה 74,764 פרנק, בשעה שהקציר הקודםהכנים רק 46,972 פר' ובשנות 7—1906 רק 12,161 פרנק. אכרים אחדים מתחילים עוסקים עכשו מדעת עצמם גם בנטיעות. אחדים מן האכרים נטעו שקדים והצליחו.

תושבים יש במתולה 311 נפש. מהם אכרים 30, אריסים 6 (ביחד 229 נפש), וזרים 21 משפחה (82 נפשות). בקרב יושבי מתולה יש 15 ספרדים (מהם 5 אכרים) ושלשה גרים. הגרים הם אכרים טובים ועובדים הם בלי עזרת פועלים. מלבד הגרים ישנם עוד שתי משפחות „אשכנזיות" העובדות ג"כ בלי פועלים זרים. הגרים הם היחידים כמעט המשתמשים במחרשות אירופיות ושיש להם גם גני ירקות.

היחס אל הגרים לא טוב הוא. היהודים שנאחזו בארץ ישראל שוכחים, כי עוד לפני שנים מועטות היו גם הם נרדפים מידי אחרים והתאוננו תמיד על היחס הרע אליהם. וכבר גדלו ועלו בקרב לב הרבה מיהודי א"י קנאות יתרה וצרות עין בנוגע לאחרים. בשעה שידם תקיפה ויש להם היכולת לכך, הרי הם מוסיפים כח לאי־הצדק, הבולט לעתים קרובות ביחסו של החזק אל החלש. ואולם היחס השורר במתולה בנוגע לגרים, ושאנכי נעשיתי עד ראיה לו, חרפה גמורה היא למושבה. אנשים סבלו יסורים וצרות הרבה בגלל אמונתם ובאו סוף סוף לארץ ישראל, כדי שיוכלו לחיות באמונתם הישראלית וכדי שיוכלו להצטרף אל האומה היותר נעלבה והיותר רדופה. ופה מקבלים אותם בשנאה ומעליבים אותם על כל צעד וצעד. ראיתי חנוני יהודי ארוך בעל פאות ארוכות, והנה הוא פונה אל קוניו הגרים והגיורות וקורא להם „גוים" ו„גויות", הוא השם המעליב ומכאיב את הגר ביותר. ביחסם זה של אכרינו להגרים יש גם קצת קנאה, על כי מצטיינים הם הגרים בעבודתם, קצת שנאת הגזע וגם קצת רצון להשתרר באחרים, כשם שהאחרים השתררו בהם.

במתולה, כמו בגליל בכלל, יש מקומות מרעה טובים לגדול בהמות. ויש אכרים שראו ברכה מרובה בעסק זה. במתולה יש סוסים 31, שורים 139, פרות 87, חמורים 48, עגלים 122, עזים 92, כבשים 406, — ס"ה 925 בהמות. ביחוד מכנים גדול הכבשים ריוח הגון. ואולם היהודים אינם מטפלים בעצמם בגדול הכבשים ומוסרים אותם לרועים, ורועם זה נתעשר בזמן קצר, ועכשו יש לו לעצמו עדר כבשים השקול כנגד עדרה של כל המושבה. הולך וצועד הוא הרועה הזה בראש עדרו ומקלו הארוך בידו, ודומה הוא לתמונה חיה מימים קדומים, ימי אבותינו העתיקים. ויודע הוא הרועה הזה ללכת בדרכי יעקב אבינו, — ועדרו הולך הלוך וגדל, בשעה שבעדר המושבה מספר החולים והמתים מרובה.

הוצאות הצבור עולות במתולה 8400 פרנק, על חשבון זה נותנת הפקידות 6270 פר'. לכל משפחה עולות הוצאות הצבור 234 פרנק בשנה. הפקידות נותנת 174 פר., וכל אכר— 58 פר'.

השמירה מכורה לשלשה צ'רקסים שהם הערבים בעד כל גנבה, הם מעמידים עוד עוזרים על חשבונם. עכשו עולות הוצאות השמירה — 3000 פר. בשנה. לפני שנים היתה השמירה עולה בסכום גדול הרבה יותר.

הוצאות בית הספר עולות 4900 פר. בשנה. בבית הספר עובדים 4 מורים. הוצאות החזקת כל ילד בבית הספר עולות 45,50 פר', מספר תלמידי ביה"ס—120; משפות זרות לומדים רק ערבית. בית הספר יש לו עתה בית חדש יפה, גדול ומרווח.

מימי הדרוזים נשארו עוד במושבה נטיעות שונות — תאנים וזיתים. המושבה מחכירה את העצים הללו לערבים בשכר 500 פרנק בשנה, והסכום עולה לחשבון הוצאות הצבור. מלבד זה יש במושבה עוה רכוש צבורי — מחנת מים קטנה. המושבה מחכירה גם את הטחנה בשכר 200 פרנק בשנה.

הפיעלים במושבה ערבים הם כמעט כולם. פועלים יהודים יש כעת במושבה רק חמשה. מהם אחד העובד במישבה זה 15 שנה. פועל אחד שבא מרוסיא הוא בעל השכלה בינונית.

לצורך הספקת הלוואות לאכרים השלישה הפקידות בבנק שלני 10,000 פרנק והבנק הוסיף מצדו עוד 15,000 פר'. אבל הסכום הזה איננו מספיק, והאכרים נאלצים ללוות כסף גם מן הצד והם משלמים רבית איומה המגיעה עד 25%. למלוים פרטיים חייבת המושבה ערך 25,000 פרנק.

במושבה יש שלש חנויות, ובאחת מהן משתתפים אכרי המושבה וגם אדם פרטי אחד.

למרות הצללים המרובים העוטפים את המושבה ולמרות העוני השורר בה, הולכת מתולה ומתפתחת. הנטיעות עתידות להרבות את הכנסותיהם של בני המושבה, וטובה היא מתולה לנטיעות. בכל הכפרים הסמוכים לה אנו מוצאים נטיעות יפות של זיתים, תות ותאנים. עם כבישת הכביש יפתח למתולה פתח אל כל הארץ, ודבר זה יביא לה טובה מרובה וישנה את אפני חייה.

מתולה תוכל למשוך אליה בעתיד הרבה אורחים. אקלימה טוב מאד. בהיותה בנויה בגבה ההר אין החום שולט בה במדה גדולה ורוח קריר נושב בהתדיר. לפיכך מסוגלת היא מתולה להעשות מקום מנוחה בקיץ ליושבי הארץ הסובלים מן החום הגדול. חן טבעי מיוחד שפוך על מתולה. לרגלי הריה משתרע העמק היפה מרג' עיון; מהלך שלש שעות ממתולה נמצאת בניאס, זוהי העיר העתיקה קסריה של פיליפוס, שבנה אחד ממשפחת הורדוס. שלשה אשדות מים יפים יש לה למתולה. אחד ממימיו נופלים מגבה של שלשים מטרים, והמים שוטפים ויורדים אל תוך בקעה המוקפה מכל שלשת צדדיה סלעים כתנור, ולפיכך קוראים להאשד בשם הזה. סביבותיה של מתולה נהדרות הן מאד ומצוינות הן במעינות מים רבים ונחלים. שורות של אוליאנדרים סמוכותלה. וקרובה היא מתולה אל הבדואים, הדרוזים והמטואלים (כתה מושלמית ידועה), שסדרי חייהם המופלאים מלאים ענין ומושכים את הלב.

עכשו שוקלים וטרים גם בדבר העברת הקימקמיה מן העיר ז'דידה למתולה. הדבר תלוי ברצון האכרים. אם רק תתן המושבה מקום לבית פקידות, אז תסכים הממשלה לדבר. יש בהעברה זו הרבה מעלות טובות; אבל החסרונות מרובים על המעלות. הבטחון במושבה ודאי יגדל, מחיר האדמה יעלה והפרנסה תהיה מצויה יותר. אבל עתידה אז מתולה שיאבד לה אופי של מושבה ושתעשה עיר. רוב האכרים ודאי יבכרו פרנסות עירוניות על עבודה בשדה. ולפיכך נוח לה למתולה שדבר העברת הקימקמיה אל תוכה יאחר לבוא, כשהמושבה תהיה חזקה ותקיפה כראוי בתור מושבה. כיון שכבישת הכביש הולכת ונעשית צריכה מתולה לדאוג לזה שתהיה מסוגלת לקבלת אורחים בימי הקיץ. כבר יש לה למתולה רופא, היושב בה

בקביעות, ואם יהיה בה גם מלון הגון, אז ירבו אורחים לבוא אל המושבה, ודבר זה יוכל להשפיע פרנסה צדדית לרבים מבני המושבה העניה והצנועה הזאת.

משה סמיליאנסקי.

המוֹרָה הַחֲדָשָׁה.

(מימי העבר).

I.

— רוצה אתה לראותה? שאל שמואל ויבט מתוך פקפוק אל חברו, אל מרדכי.

— רוצה ורוצה... מי האיש, אשר לא ירצה לראות נערה יפה?

פני שמואל נהרו.

— הלא כן? נלך אל הבוסתן. היא ודאי תצא לטיל היום...

פני שמואל היו מלאים עליצות וקולו — רנה. הוא תפס בידי מרדכי, לחצה בחזקה ויבט אליו בשעיניו מלאות תודה.

— וגם אתה?.. פנה שמואל אל חברו השני, אל אהרן.

— מילא...

— למה תשאל, שמואל? גם אהרן שלנו אינו אלא בשר ודם. אף כי דמיו קרים כדמי הרג...

אהרן העיף מבט של תוכחה קלה בחברו החביב ולא ענה כלום.

שלשת החברים עמדו בשעת שיחתם בראש הרחוב הגדול, החוצה את המושבה שרון לכל ארכה.

מרדכי בא זה עתה ממושבתו, מגבעה, ועוד אבק החול על נעליו הכבדים. שני חבריו, מצעירי שרון, חכו לו על אם הדרך, בין הכרמים. וכשראיהו ספרו לו תיכף על דבר המורה החדשה, אשר באה להיות מנהלת לביה״ס לבנות. לאמר: ספר שמואל, ספר במהירות ומתוך התפעלות מרובה, כדרכו. אהרן לא ספר כלום, כי אם שתק ושמע, ועל פניו חלף כעין צל. מרדכי, הגדול שבשלשתם, הקשיב אל דברי חברו הצעיר ועל שפתיו רחף צחוק קל של חבה: הוא אהב את חברו.

— נו... נלך. — זרז שמואל את חבריו, ושלשתם עלו במעלה הרחוב אל לב המושבה.

— מתי באה המורה שלכם?

ביום הראשון.

— וכבר הספקתם להתודע אליה.

— רק אנכי נתודעתי אליה, רק אנכי... אהרן אינו מכירה עוד, רק מרחוק ראה אותה... אנכי נפגשתי אתה במקרה... הן אחות לה פה... באתי אל ביתה לרגלי איזה ענין... ואפגשה...

— „במקרה", — נכנס אהרן לתוך דברי חברו והצל שעל פניו נתעבה: — אל תאמין לו. אנחנו ראינוה שנינו כאחד, בשעה שבאה מיפו במרכבת הפקיד... אמנם יפה היא. אבל יש עוד נערות יפות כמותה. והוא, נפשו התעטפה בו כשהציץ בה... שוטה... ולמחרת הלך אל בית אחותה... „לרגלי איזה ענין"... בבקשה, שאל נא אותו: איזה ענין יש לו בבית אחותה? מימיו לא היה שם...

פני שמואל הסמיקו, עיניו תעו...

— ואם הלך בכונה תחלה, כדי לראות נערה יפה, מה בכך? כלום זקן הוא? עלם הוא, וכך דרכו של עלם שהוא מתאוה להסתכל בעלמה יפה. אבל היפה היא באמת?

— יפה מאד! — נזדרז שמואל והשיב: — „יש עוד נערות יפות כמותה"... אל תשמע לו!.. אנכי לא ראיתי נערה יפה כמותה לא בשרון, לא בגבעה אף לא בבית־אל... הנה תראה אותה ותשפוט...

אזנו של מרדכי קלטה מתוך דברי שמואל המקוטעים והנמהרים הד של חרדת נפש. הוא העמיד את עיניו בו רגע, וישתוק שמואל, וישתקו שלשתם. כמין גל עבר עליהם ויכסם. פתאום נתעורר מרדכי, כאלו נזכר באיזה דבר, ויפנה אל אהרן וישאל:

— אחות לה פה, מי היא?

— הגברת קרלין, מי שהיתה לפנים העלמה ברשדסקי...

— א!.. וזו היא אחותה הקטנה, שנלקחה לפריז?.. והרי הספיקה להעשות מורה, מנהלת... זריזה...

— כן, זאת היא!.. קרא אהרן כמנצח ויבט בפני מרדכי, ומבטו כאלו אמר: עתה ידעת למה חרה לי על התפעלותו של זה?...

ופני שמואל העדינים, הלבנים, חורו ועיניו הקטנות השחורות, ננעצו במרדכי הגבוה ממנו משכמו ומעלה, וכולו הביע פחד וחרדה כאיש המחכה לגזר דינו.

— מרדכי, כלום אי אפשר שתמצא גם בינ יהן נערה תמימה?.. לו ראית, כמה פקוחות ותמימות הן עיניה...

— ודאי אפשר, יקירי... אפשר ואפשר... מדוע לא?

קולו של מרדכי לא היה אמנם צלול ובטוח כמו תמיד. אבל פניו של שמואל שוב נהרו...

— הביטה, — תפס פתאם שמואל במרדכי ויטהו אליו: — הנה היא... שם על גבי המעקה, בעליה השניה, בביתו של המורה...

מבטיהם של שלשת החברים נמשכו בבת אחת אל מעקת הבית בן שתי הקומות אשר לעבר הרחוב משמאל.

על גבי המעקה עמדה עלמה כבת שמונה־עשרה, דקת גו וזקופת קומה, פניה שהרחרחים וארוכים קצת ונשקפים מתוך זר של שערות שחורות העשויות כצריח על גבי ראשה. עיניה השחורות הביטו נכחן כלפי הרחוב, אל עבר שלשת החברים. היא השיבה בתנועת ראש קלה על ברכתו של שמואל, צחוק קל רפרף על שפתותיה ויעלם. וישובו פניה להיות רצינים ומבטה דבק במרדכי וכאלו שאל: הזה הוא?..

— אמנם כן, נערה יפה, יפה מאד... עינים עמוקות לה כליל ומבטן יפה...

— הלא כן? — שוב נמלא קולו של שמואל רנה ופניו זרחו.

ופני אהרן עטפו כולם צל.

ועל פני מרדכי חלפה עב ובפניו תעה כעין מחשבה.

II.

השדרה הראשית בבוסתן היתה מלאה טיילים. מרדכי וחבריו לא הספיקו להשיב „שלום" לכל. עיני מרדכי לא שבעו מהביט אל הקהל הגדול. מרדכי אהב את הבריות וביותר את הצעירים, ועל כלם חברת עלמות. ומושבתו גבעה קטנה עדיין עומדת בראשית היסדה. אנשיה מועטים, מספר בתי־אבותיה מצער ועלמותיה — כאלו כאין. רווק היה מרדכי, ולא בית לו

לא קרובים לו בגבעה, ובכל יום השבת היה בא לשרון לטיל בבוסתן, לראות בבני המושבה ובבנותיה ולשמוע חדשות.

מכרים הרבה היו לו בשרון ויחשבוהו לשרוני למחצה. רבים עינו אותו בגלל הדברים הקשים שהיה משמיע כנגד הפקידות וכנגד המדות הרעות שדבקו באכרים מקבלי התמיכה. אבל אחרים אהבוהו ובדבריו הקשים כנגד הפקידות מצאו מעין גמול בעד כל העול שעשתה היא להם. וביותר אהבו וכבדו אותו הצעירים ויתברכו בו, ושני חבריו שמואל ואהרן היו נכונים לבא בשבילו באש ובמים. אהרן היה אכר רווק כמוהו, ושמואל — בן לאבות עשירים, אשר נאחזו במושבה רק לפני שנים אחדות. ושמואל עודנו נער כמעט, ונפשו הרכה והתמימה מלאה חם נער, והוא מתגאה, כי מרדכי הוא רעו וחברו, והוא מעריץ את מרדכי ומקשיב לכל דבריו בדחילא ורחימא. ומרדכי אהב מאד את שמואל חברו הצעיר, אהב נפש צעירה זו הספוגה עוד טל ילדות.

שלשת החברים נכנסו אל תוך שדרת הבוסתן כשהם הולכים שלובי יד. ורחבה וארוכה היא השדרה וחוצה את כל הבוסתן. שתי שורות תמרים וזנזילות נטיעות משני עברי השדרה: תמר וזנזילה חליפות. הזנזילות גדולות ועבותות וצמרתיהן יפות: דמות שמשיות הפיכות למעלה להן. והתמרים עודם רכים. מצבתיהן הקצרות עשויות שכבות שכבות זו על גב זו, כאלו מתוך ענוה ורעידה קלה גדלו. וכפות הענפים סוככות מלמעלה על המצבות. וזקיפים הם התמרים וישרים, ודומים הם לילדות שרק אתמול בגרו, וזה עתה קפצו ברגליהן הדקות והנמושות מתוך שמלותיהן הקצרות והיינה היום לבחורות, ונחיריהן הדקים מתנפחים ורועדים רעידה קלה לריח הסוד הבוקע ועולה להן מתוך המחר...

מרדכי הרגיש בצביטה שצבטו לו אהרן. הוא ידע את פירושה, ויכונן את מבטו לפניו. לקראתם יצאו מתוך אחת השדרות הצדדיות שלש נערות, עלמות־ילדות. שמלותיהן עודן מורמות כזרת ויותר מעל קרסוליהן, גויותיהן דקות כקנה ובלחייהן פורחת כשות דקה כנצת האפרסק שנתבשל למחצה... אלו היו שלש חברות, „הסימפתיות" של שלשת החברים. ומדי שבת בשבתו היו אלו ואלו נפגשים „במקרה" בשדרת הבוסתן.

— שלום, עלמות! ברכן מרדכי בקול רם וכל שלש החברות הסמיקו כדמויות.

— שלום! ענתה בקול רק האחת, היותר „חצופה" שבהן, ולחש ברכתן של השתים האחרות אבד באויר...

ושוב הלכו שתי החבורות אשה אשה לדרכה, כדי לשוב ולהפגש בחזירתן, וחוזר חלילה. באמצע השדרה הגדולה אין נוהגים לעמוד. לשם עמידה ויחוד יש שדרות מן הצד. הנה שדרות הרימונים, צמרות העצים דבקו זו בזו, סובכו יחד ונעשו כעין חופה למעלה, ופה הוא המקום לפגישות של לבבות דופקים, פה מזדמנים רק זוגות...

באמצע השדרה שבין עצי השקדים, לשמאלה של השדרה הגדולה, עמדו אכרים. הרבה בחבורה ודברו בקול רם. הקולות והתנועות העידו על הדוברים כי עסוקים הם בשיחה חשובה: בעניני יקב וענבים. כל המשוחחים היו מבעלי „האופוזיציה" שבמושבה, כולם מכריו של מרדכי.

— הנה מרדכי הגבעתי! קרא אחד מן החבורה.

— גבעתי למה? הוא יותר שרוני משהוא גבעתי, — נשמע קול אשה, קול עגבני במקצת...

— בא הנה אלינו, לאן אתה ממהר יחד עם נעריך?...

— השבת נתונה לטיול ולהסתכלות בנערות יפות ולא לשיחות מתוך כובד ראש.

— ילך לו עם „נעריו"... אף הוא אינו אלא נער, — לוה את מרדכי קול האשה, שנשמעה בו נעימה של תרעומות.

ומרדכי שב להסתכלותו.

הנה משפחת אכרים גדולה: משפחות שנתחתנו ונרכבו זו בזו ונעשו אחת. שלשת האבות בראש, לבושים שבת, מדברים בנימוס וצועדים לאטם. עליהם שלש האמהות, לבושות אשה אשה לפי טעמה. ומאחריהם בנים וחתנים, בנות וכלות, בחורים ובחורות, ילדים וילדות... ממלכה קטנה לעצמה בתוך המושבה...

הנה זוג, — בחור ובחורה: נראה, שרק אתמול נתפרסם „סודם". קרובים, כמעט דבוקים הם זה בזו, מבטו שלו טובל ושוקע בתוך עיניה היא, רגש אושר וגאון חופף עליהם. ואין עינם תופסת ביתר הטיילים שבשדרה: כל השדרה, כל העולם כלו שלהם הם...

הנה חבורת צעירים, מדברים בקול, רועשים, צוהלים ומתאבקים בלכתם וזורקים מבטי אש בפני העלמות המסמיקות ונסוגות אל קצות השדרה...

והנה פקידים שנים עוברים ברחבת הנפש... אצבעות ידיהם תקועות בתוך כיסי אפודותיהם ודבורם הצרפתי הקל, הפזיז, ממלא את חלל האויר... אף אלו כל השדרה כלה שלהם היא ואין עינם תופסת ביתר הטיילים. אבל הטיילים, ואפילו מתוך בעלי „האופוזיציה", רואים אותם ומברכים אותם ומסירים את כובעיהם. והם מרכינים את ראשיהם הרכנה כל שהיא ואינם מסתכלים בפני המברכים...

הנה חבורת פועלים. פועלי היקב הם. פניהם זעומים וצועדים הם במהירות, כאלו לעסקיהם ולעבודתם הם הולכים ולא לשם טיול באו. ומבטי איבה הם זורקים כלפי האכרים...

— הביטו!.. קרא פתאם שמואל ולא יסף, כאלו קפא באמצע הקריאה...

מעבר השני נכנסה אל השדרה מן הרחוב חבורה גדולה של פקידים, ובראשה הפקיד הראשי בעצמו, איש כבן ארבעים, זקנו מגולח ושפמו שחור וארוך וכולו פני חייט לו. ובלכתו בראש החבורה עיניו מורדות למטה, כדי שלא להסתכל בפני אכר. לימינו המורה החדשה, עיניה עמוקות ומתוכן נשקפות התעוררות קלה וסקרנות; אחריהם בשורה הרופא והגברת אשת הפקיד, איזה שמנה שפני כובסת לה. והיא לבושה עפ"י הנוסחא האחרונה של הבולבר הפריזי. פני הרופא גסים, זעומים ובהם נקרשה השתיקה. ולאחרונה להקת פקידים שונים. האכרים הנפגשים על דרך החבורה נשארים עומדים משני עברי השדרה, קצתם משתחוים מתוך הכנעה גמורה וחנופה גלויה וקצתם — מתוך הכנעה למחצה ורמזים דקים של חנופה... גם שני חבריו של מרדכי הסירו את כובעיהם לסימן ברכה ורק מרדכי לא שעה אל החבורה, פניו נעשו קשים כאבן ומבטו דבק בפני המורה החדשה. דומה היה כאלו שאל: מי ומה את?..

III.

— מרדכי, התשאר הערב פה? — שאל שמואל כשעמדו שלשה החברים ברחוב המושבה וצללי ערב חופפים עליהם. כעין נעימה של בקשה רעדה בשאלתו של שמואל.

— פה? לא. איני יכול להשאר. מחר יום עבודה הוא הוא לי. איני אוהב לאחר.

— רק הפעם, מרדכי, רק הפעם... הטיול בבוסתן לא עלה יפה... נלך הערב אל ביתה, רוצה אני כי תכירנה...

— להכירנה?.. עוד חזון למועד, יקירי. כלום היא בורחת מכאן?..

— לא... ואולם ראה נא מה גדל החושך... אל תלך, פן יקרך אסון בדרך...

— אסון! אל תירא, אקדחי אתי. חשכת ליל לא תבעיתני, אף לא פחד הבידואים...

— ואתה רוצה באמת להכירנה? — שאל פתאום אהרן כמו מתוך תמהון ותרעומות.

— מדוע לא, חביבי? נערה יפה היא, ורוצה היא, לפי דברי שמואל, לדעת אותנו. א"כ מדוע לא נתודע אליה? אלא מאי, היא שייכת לכנופיתו של המנוול? אפשר לסלח לעינה זה בגלל עיניה, ואולי נוכל לגזלה מידי אותה הכנופיא. הלא זה נסיון מענין. האם לא כן, שמואל?

שמואל שתק. אלמלא חשכת הלילה, כי אז ראו חבריו שפניו חוורו. שתק גם אהרן. הטון הצוהל והחצוף למחצה של מרדכי לא מצא, כנראה, חן בעיני שניהם.

— נו, אנכי הולך, מרדכי, — הפסיק אהרן את השתיקה, וקולו היה קשה: — סוסי מחכים לארוחת הערב. אם תשאר כאן, הלא תבא אלי?

— לא, לא אשאר.

— אם כן, שלום!

— שלום.

אהרן לחץ את יד חברו ויפנה ללכת.

— עמך הלא נתראה עוד היום, שמואל?

— הן.

אהרן נעלם.

— אלך גם אני, שמואל, — אמר מרדכי.

— אלוך עד מעבר לכרמים.

— אתה תלוני? הלא תפחד לשוב אח"כ לבדך אל המושבה?

— לא, לא אפחד... האמנם ילד אני בעיניך?

שני החברים ירדו לכל אורך הרחוב ויעלמו מאחורי גדרי הצבר.

שמואל שתק ויתאמץ לבלי להפגר מאחרי חברו, שפסע פסיעות גסות ובטוחות.

— מרדכי, אל נא תמהר פה בחול, לאט לך...

— חול? טוב, טוב? ואילם הגידה נא, שמואל, עד מתי תהיה מפינק כל כך? צריך אתה להעשות פשוט וגם קצת יותר. הן להיות אכר אתה רוצה.

— בא יבא הדבר, מרדכי. אבל עוד קשה לי, חלש אנכי, בחורף הזה אני מזמר בעצמי, הספר לך אהרן?

— כן, הוא משבח את מעשי ידיך. עבוד, עבוד, יקירי, העבודה מוסיפה כח לארם ומחדשת את חייו.

ושוב שתקו החברים רגעים אחדים.

— מרדכי, אלמלי ידעת עד כמה היא מתענינת בך..

— בי?

— כן, בך. כשאמרתי לה, שאתה הנך ידידי וחברי הביטה אלי כנפחדה. וכמה נתפלאה כשאמרתי לה, שאיש טוב אתה ולבך לב רך וכי אנכי אוהב אותך יותר משאני אוהב את אחי ואחיותי. היא חשבה אותך לשד בצורת אדם ... „אוהבים" הפקידים אותך...

— שד? חה, חה, חה! בשביל כך היא מתענינת בי. השדים מענינים את הנשים תמיד.

— מרדכי, אל נא תדבר בטון כזה...

שמואל שוב נעלב וישתוק.

— נו, נו... הרגע אל תכעס עלי. אמנם השד מפזז בקרבי היום...

— מרדכי ... היא טובה כל כך. שאלתיה, אם רוצה היא להכירך. „אני"?! השיבה תמהה וכאלו נפחדת, „האם ירצה הוא להכיר אותי?" ובאותו רגע היתה יפה כל כך... הלא יפה היא, מרדכי, האם לא כן?

— יפה מאד!...

— הרי?... ואהרן מתעקש ואומר: אינה יפה כלל ביותר... אנכי אמרתי לה, כי אם אבקשך ודאי תבוא אל ביתה, ותשמח ...

— שמחה?...

— נערה הגונה היא, מרדכי. לו ידעת אותה... אין היא דומה כלל אליהן ... אנכי תכנתי את רוחה, אף כי רק שלש פעמים הייתי אצלה...

— שלש פעמים במשך השבוע הראשון? הם... „רק" זה שלך מיוהר הוא לגמרי...

עמדה לו לשמואל חשכת הלילה לבל ירגיש בו מעדכי, כי הסמיק ויחרד כולו...

— היא בקשתני לבוא... היא נעשתה כה קרובה אלי מן הרגע הראשון... בפעם השניה מצאתי אצלה את סגן הפקיד... הוא הביט אלי באי־רצון, והיא האירה אלי את פניה עוד יותר ועל דבריו הוא ענתה בלי חפץ...

— האמנם? דבר זה מענין. ואולם אם איכל לפגוש בביתה את אחד מאותה החבריא, לא אלך אליה.

— אנכי הגדתי לה—ותצחק... כמה יפה היא צחוקה, מרדכי... היא אמרה: „כל הפקידים יברחו מביתי אם יבקרני חברך"... לא, אנכי אגיד לה מראש אימתי תבוא, ואז לא יבא עוד כל פקיד אל ביתה... יש אשר אחשוב, מרדכי, כי רק עפ"י טעות נמצאת היא ביניהם...

ושוב עברו רגעי שתיקה אחדים.

— מרדכי...

— מה יש, שמואל?...

— הלא אתה אינך חושב, כי האהבה לוכדת אותי?...

— אנכי? לא, יקירי; אנכי איני חושב כלום.

— ידיד וחבר טוב אתה באמת... אהרן מקניטני ומקנתרני כל השבוע...

— אהרן?... אהרן שלנו איש טוב הוא מאד, טוב משנינו... הוא דואג לך, הוא חושש לך לבל תבוא ברעה.

— אמנם טוב הוא... אבל לבי יכעס בקרבי עליו. עוד היום בבקר דבר אלי קשות על כי באתי אל ביתה זה שלש פעמים... הוא התרה בי. כי אתה תכעס עלי... הלא אינך כועס עלי, מרדכי?

— אנכי? חלילה! מי נתן לי את הרשות לכעום עליך? הלוא איש אתה, היודע את אשר לפניו.

— ואהרן חושבני לילד... מרדכי, האמנם יש בה סכנה, כדברי אהרן?

— סכנה?... איני יודע... תכירנה ותבחן בעצמך... מי יודע?...

שתי שורות הצבר נסגרו מאחרי החברים. ולעיניהם נפתח השדה הרחב העטוף אפלה.

— שמואל, שוב נא אל המושבה, הרחקת ללכת. אנכי אעמוד כאן ואחכה עד אשר תקרב אל המושבה... אל תפחד...

שמואל לחץ בחזקה את ידי חברו, נפל על צוארו וישק לו...

— הלא תבוא ביום השבת הבא?

— אבוא!

ויפנה שמואל וישוב אל המושבה בצעדים מהירים, וירץ כמעט. פעמים הפנה את ראשו לראות, אם חברו עדיין עומד ומחכה.

— נער... ילד כמעט... מסכן!... הוא נלכד בפח... מי יודע מה טמון בתוך עיניה השחורות... עמיקות הן מאד, — הרהר מרדכי ויפן יילך, ופסיעותיו רחבות ובטוחות.

— ולא קשה הדבר להלכד ברשת עיניה!...

(עוד יבא)

בר טוביה.

הַגֶּזַע וְהַגֻּלְגֹּלֶת.

(סוף)

ה.

אין לכחד כי שאלת הגולגולת קשה משאלת הקומה. הד"ר יודט, הכופר באפשרות השתנותם של הגולגולת והצבע, מודה באפשרות ההשתנות של הקומה, והוא אומר בפשטות: „גודל הגוף מושפע כל כך מתנאי הסביבה עד שאי־אפשר להטיל שום ספק בזה. בבחינת סימן הגזע גודל הגוף הוא גורם משתנה, מותנה ע"י המזון, המעון, הפרנסה, המחלות, הגורמים המיסריים וכו'. הכרה זו מיוסדה על המון עובדות" („היהודים בתור גזע")

בנוגע לשאלת הצבע ראינו, שאם אמנם הצבע הוא סימן הגזע, בכל זאת גם הוא עלול לקבל שנויים במדה ידועה, באופן שאפילו בין הניגרים אנו מוצאים לפעמים אנשים לבנים וצהובים, ואין צריך לומר שהיהודים ש„אינם שחורים" הגם שהיו ברובם „שחורי הראש" יכלו להביא לעולם מספר ידוע של צהובי־שער ולבני־העור („האדמונים והצהובים").

והוא הדין במדת הגולגולת. אורך־הגולגולת או רחבה הוא סימן הגזע, אבל לא סימן שאי־אפשר לו להשתנות במדה ידועה בהשתנות הזמן והמקום. כבר נזכרה השפעתן של „חיות פקחות" גם בקרב היהודים העתיקים גם בקרב יהודי זמננו על צורת הגולגולת, שברצותן הן מאריכות את הגולגולת וכרצותן הן מעגלות אותה, הכל לפי האידיאל של היופי באותו המקום ובאותה השעה, דבר שאינו צריך להאמר הוא, כי בשעה שישראל ישב על אדמתו היו „חיות פקחות" משפרות את ראש הילד על פי האידיאל של הגזע העברי. אבל משעה שנתפזר ישראל בין האומות התחילו „חיות פקחות" משפרות את הראש של הילד לעתים קרובות על פי טעם היופי של הנכרים.

אבל הגולגולת הרחבה נתפשטה בקרב העברים, שהיו בראשית ימותיהם בעלי גולגולת ארוכה, לא במדה ידועה אלא במדה גדולה מאד, אפילו אם נעיז להטיל ספק בזה שהגולגולת הרחבה היא הסימן המובהק של יהודי זמננו ונאמר שהמדידות שנעשו עד עכשו אין בכחן עדיין לפתור את שאלת הגולגולת העברית פתרון גמור ומוחלט, מכל מקום עלינו להודות לכל הפחות בהתפשטות הגולגולת הרחבה בקרב היהודים שבזמננו במדה מרובה ועובדה זו אומרת: דרשוני.

אולם קודם כל יש להעיר, כי עובדה זו איננה מיוחדת לישראל לבד. כמעט אצל כל העמים העתיקים והחדשים אנו מוצאים שבהמשך הזמן יורשת הגולגולת הרחבה את הגולגולת הארוכה. במצרים מתעגלות הגולגלות בה במדה שזמן הקברים הנמצאים הולך ומתקרב לזמננו אנו. כמו כן ביון. וגם באשכנז הולכת הגולגולת הרחבה ומתפשטת במדה מרובה. אפילו בשוידין המצויינת בגולגלותיה הארוכות הולכת ומתפשטת הגולגולת הרחבה. בצרפת העתיקה היתה מדת הגולגולת—73,00, בצרפת של ימות הבינים—83,74, ובצרפת של עכשו—85,00, כמו כן בארץ היפנים. ואפילו הסלבים, שגולגלותיהם עגולות עכשו, היו בראשית ימותיהם בעלי גולגלות ארוכות (עי' המקורים לזה בספרו של פרידריך הירץ: „תורות הגזע של עכשו", עמודים 48—49; צולשן: „שאלת הגזע" 86—87 חוזר על כל דברי הראשון בענין זה). מתעוררת אפוא השאלה: הנשתנתה הגולגולת מאליה או בכל המקומות האלה בא גזע בעל הגולגולת הרחבה וירש את הגזע בעל הגולגולת הארוכה?

אבל העובדות הידועות לנו אינן מכריחות בשום אופן להחליט, כי השנוי שנתהוה במבנה הגולגולת אצל עמים רבים חדשים גם ישנים מקורו בשנויים גזעיים. רק ביחס אל העמים הסלביים יש לנו עובדות היסטוריות, המלמדות אותנו לדעת, כי הגזע הסלבי נשתנה על ידי זה שנכנסו לתוכו הרבה יסודות מונגוליים קצרי־הראש. אבל ביחס אל העמים האחרים אין לנו עובדות ברורות כאלה אשר תכריחנה אותנו להאמין בהחלטה הנזכרה. ואם לא נאבה להסתפק בהשערות גרידא, עלינו להניח, כי השנוי המתהוה במבנה הגולגולת יש לו שתי סבות: הסבות האחת — חיצונית והסבה השנית — פנימית. כלומר, עתים הגולגולת הרחבה או הארוכה מתפשטת בעם מבחוץ על ידי קליטת יסודות גזעיים זרים. ועתים העם עצמו הוא המשנה את מבנה־גלגלתו.

כי הנה לעת אשר כזאת נדע, שאם אמנם צורת הגולגולת מתנחלת מאבות אל בנים בעקשנות גדולה, אף על פי כן יש בכחה להשתנות בתנאים ידועים. קודם כל: בהשתנות תנאי העבודה הגשמית והרוחנית של בעלי הגולגולת. החקירות והדרישות של ניסטרם ואחרים הוכיחו לדעת, כי גם הגולגולת הארוכה גם הגולגולת הקצרה יכולות להתפתח בסבת עבודה גופנית או רוחנית העוברת מדור אל דור במשך זמן ארוך בצורה אחת, וכי מכיון שנשתנתה צורת העבודה שנוי עיקרי ונתקיימה ככה במשך זמן ארוך מוכרחת גם צורת הגולגולת להשתנות בהתאמה אל הצורה החדשה של העבודה. מינים שונים יש בעבודת האדם הגשמית וגם הרוחנית, וכל מין דורש התאמצות מיוחדת של שרירים מיוחדים ועמידת הגוף מיוחדת ופועל ע"י כך על כל הגוף כולו, ובכלל זה גם על צורת הגולגולת.

ואין זאת אומרת שכל השנויים באים מבפנים. כבר נזכרו למעלה הסלבים, למשל, שאברה להם גולגלתם הארוכה, שעמה נכנסו אל התולדה האנושית, על ידי שקלטו לתוכם הרבה יסודות מונגוליים קצרי־גולגולת. להפך: העם היושב בנגב אמריקה הכנים לתוך עורקיו דם ניגרים ארוכי־גולגולת. על פי תורת־גוביני קבל כל הגזע הלבן אל תוכו דם של שחורים, ורק בשביל זה נעשה אותו הגזע, הנוטה מטבעו לפכחות ולאהבת התועלת הממשית, מוכשר לשירה ולאמנות ובכלל למעוף הדמיון („מסה על אדות אי־השווין של גזעי האנושיות"). תורה זרה! אבל כמה תורות זרות קבלו זכות אזרח וגם את הזכות למשול על האזרח. עדיין אנו עומדים באמצע הדרך ואין אנו יודעים אנה הוא מוביל ואיה התחנה אשר אחרונה נקראנה.

ו.

אָמוֹר אָמַרְנוּ: גַּם הַגֻּלְגֹּלֶת הָאֲרֻכָּה גַּם הַגֻּלְגֹּלֶת הָרְחָבָה

יכולות להתפתח בסבת עבודה גופנית או רוחנית קשה העוברת מאבות אל בנים במשך הרבה דורות.

למשל: הגולגולת הארוכה של הניגרים מותנאת ע"י בליטת העצם שמאחורי הגולגולת ואולי גם ע"י התפתחותם של כלי הלעיסה. העבודה הקשה של הניגרים, הנעשית בראש כפוף, מפתחת את שרירי העורף ומביאה לידי בליטת העצמות שמאחורי הגולגולת. גם המזונות הגסים וכמותם המרובה שהניגרים בולעים לתוכם מביאים את כלי הלעיסה לידי התפתחות מרובה. ושתי הסבות האלה דוחפות את התוכן של הראש למעלה ונותנות לו להראש צורה ארוכה (על פי החקירות והדרישות של ניסטרם: ארכיב פיר אנטרופולוגיה, 1902). להפך, הגולגולת הארוכה של הגרמנים מותנאת ע"י בליטת עצמות המצח, ועל כן סבותיה מונחות בודאי מעבר לעבודת הגוף הקשה והאכילה הגסה.

כיוצא בזה מותנאת הגולגולת הרחבה ע"י תנאי העבודה הגופנית או הרוחנית.

עמי ההרים—או לפי נוסחת קצת החוקרים „הגזע האלפי"— הנם בעלי גולגולת רחבה (רנקה). על פי תורת הסביבה מונחת סבת החזיון הזה בתנאי העבודה הקשים של עמי־ההרים וגולגלתם הרחבה מקבלת אל חזם הרחב.

להפך, הגולגולת הרחבה שהתפשטה בקרב הגרמנים וביחוד בקרב היהודים אינה מקבלת אל החזה הרחב ואיננה מותנאת ע"י העבודה הגופנית. עוד לפני עשרים שנה כתב יעקבס („על התרחבות הגולגולת האשכנזית" מן 77 עד 83): „התרחבות זו לא באה לעולם על ידי התבוללות, אלא על ידי גידול הכמות של המוח, שהשפיע קודם כל על דתרחבית הגולגולת.„ ודבר המובן מאליו הוא, שגולגולת היהודים אשר זה שנות אלפים אינם עסוקים כל עיקרם אלא בעבודת המוח, נעשתה יותר גבוהה והיהודים נעשו מעט מעט לקצרי ראש". חקירותיו של ניסטרם הוכיחו לדעת את אמתות המשפט הזה.

גם המדידות אשר נעשו בימים האחרונים והידיעות אשר נאספו על אדות הגולגולות של האנשים המצוינים מדורות שלפנינו למדו לדעת, כי אמת נכון הדבר הזה. בשוידין, למשל, הראו חמש מאות מדידות לדעת, כי ממאה אנשים ארוכי גולגולת שייכים 76,5 אל המעמדות התחתונים ורק 23,5—אל המעמדות העליונים. להפך: ממאה אנשים קצרי גולגולת שייכים רק 41,6 אל האנשים הפשוטים והנותרים—58,4—אל הנאורים. רוחב הגולגולת במדה גדולה נמצאה אצל עשרים ושש אנשים נאורים ורק אצל שמונה אנשים פשוטים. אבל אורך־הגולגולת במדה גדולה נמצאה אצל שמונה אנשים בלתי מפותחים כל כך ורק אצל שלשה אנשים נאורים. סוקרט, ביסמרק, לוטר, לפלס, נפוליון, פסקל, רפאל היו עגולי־גולגולת. שילר היה בעל גולגולת בת 84, קנט—היה בעל גולגולת בת 88,5, המרלינג—85,3, שופנהויר 86, ליבניץ — 90,3. כל הגדולים האלה לא היו איפוא ארוכי גולגולת כי אם קצרי גולגולת במדה גדולה ובמדה היותר גדולה (Hyperbrachocephalen). נזכרה נא גם את תמונת גאון המנגנים, ביטהובן: קומתו קטנה, שערותיו שחורות מאד, צבע עורו ועיניו כהה מאד, גולגלתו רחבה. יאמרו נא חוקרי הגזע הפנ־גרמניים: איזה קו מן התמונה הזאת מקביל אל תמונת הגרמנים? אין ספק בדבר, שאלמלא היה בעל התמונה האמורה מה שהיה, היו הפנ־גרמניים נותנים אותו במתנה גמורה להיהודים. וביטהובן איננו יחידי בדבר. „בכל אופן דומים היו פני טריטשקה לפני יהודי אפילו יותר מפניו של ריכרד וגנר. ופני שניהם היו דומים לפניהם של יהודים לכל הדעות יותר מפניו של היינה או של מרקס" (ל. ברג, „הבקורת והגזע").

ז.

אולם הגשמיות היא הסמל של הרוחני. מבין ריסי עיניו של אדם נכר מה הוא והכרת פניו ענתה בו. הגולגולת הארוכה עם העצמות הבולטות שמאחורי הגולגולת — סימן לעבודה גסה, הגולגולת הרחבה עם החזה הרחב — סימן לעבודה קשה בהרים, הגולגולת הארוכה עם עצמות המצח הבולטות — סימן לאצילות, הגולגולת הרחבה עם החזה הנופל והגוף החלש — סימן לעבודת השכל של עם יושב ערים עוסק בדיני ממונות ומיגע את ראשו בשאלות השכל, בחדודים ובחריפות.

התרבות העירונית, תרבות השכל, היא המרחבת את הגולגולת של העמים היושבים במערב אירופה. זאת תרבות השכל אשר הרחיבה את ראשו של סוקרט, הפותר את כל השאלות, החידות והסתירות בשכל והכובש את כל החטאים העונות והפשעים בשכל. זאת התרבות אשר שנתה את הגולגולת הארוכה של ישראל סבא וקצרה ועגלה והרחיבה אותה.

אפשר כי הגולגולת הרחבה הזאת יסודה בזה ש„המח הפנימי גדל על חשבונו של המח הקטן ובהתאמה לזה גדל כח המחשבה המתפשטת על חשבונם של חיי הנטיות הטבעיות". אבל הצעד האדם על ידי זה לפנים או צעד צעד אחד לפנים וצעד אחד לאחור? האם זאת היא תעודת האדם להיות לשכל טהור, למחשבה מפשטת, או — תעודתו לפתח את כל כלי נפשו במדה שוה ולהיות לאדם השלם? אם בעל מום הוא האדם שאיננו חי אלא על פי נטיותיו הטבעיות וכח אין בו להביא את מעשיו במשפט — האם לא בעל מום כמוהו הוא האדם אשר רק השכל הוא המושל על מעשיו והוא המניע את כל גלגלי מכונת נשמתו? האם לא יצאו מבעלי הגולגולת הרחבה הזאת המורדים הגדולים המתקוממים נגד כל סדרו של עולם ונגד מלכו של עולם, כביכול? ולהפך: האם לא מבעלי הגולגולת הזאת יצאו האנשים אשר יען נכחדו מקרבם הנטיות הטבעיות ומקום לא נשאר בהם לכל מעשה ישר בלתי־אמצעי התאוו תאוה להשיב את גלגל העולם אחורנית ולהחיות את אדם הראשון על חשבונו של אדם האחרון — כדין האדם המתאוה דוקא להפוכו ולהדבר שאין לו ממנו מאומה ואולי גם לא יהיה לו לעולם?

אומרים לנו: האנשים המפותחים והנאורים הנם ברובם הגדול בעלי גולגולת רחבה ולהפך, האנשים שאינם מפותחים ושאינם נאורים הנם ברובם בעלי גולגולת ארוכה. הנשמח על העובדה הזאת, על נצחון ההתפתחות והנאורות, השכל וההשכלה, או אולי נשמח על זה שגם בין המפותחים והנאורים נשאר עוד מספר קטן של בעלי גולגולת ארוכה, אשר למרות ההשכלה וההתפתחות, למרות כל סגולות העיר הטובות, עוד נשאר אולי בקרבם זכר לאצילות?

הנשמח אולי על זה שהרוב הגדול של כל אלה הנאורים והמפותחים בעלי הגולגולת הרחבה יצאו בהמון משדרות התחתונות של העם ואת גולגלתם הרחבה „עשו" להם בשעת המעבר (כמו שמבטיח אותנו פרידריך הירץ על פי דרכו) — ועל כן אין כל האנשים האלה רק בחינת מעבר וגשר אל האדם העליון, רק חומר ליצירה חדשה, רק נפילה שלפני הקימה ושמכרחת את הקימה?

הנשמח על זה שבקרב הערים מתחיל לעלות מעט מספר בעלי הגולגולת הארוכה ונראה בזה סימנים לתחית אצילה

חרשה שתנצח את תרבות העיר ותעבד אותה על פי משאת נפשה? או אולי בורחים האצילים האחרונים מן המסתר, מזרם ההתפתחות והנאורות אל השוק השואן להתפתח גם המה ולהעשות נאורים גם המה ככל ההמון הגדול? אולי מכתת כבר דון קישוט האחרון את חרבו למאזנים ואת חניתו למטבעות?

ואנחנו מה? אנחנו אשר היינו מאז ומעולם מאמינים בני מאמינים, מבקשי פלאות, מחפשי ראיות באותות ומופתים במה שמאחורי הטבע, עד אשר היתה בנו יד החריפות והחידוד, ההתפתחות וההתחכמות להפוך את טבענו ולשנות את צורת ראשנו ולעשות אותנו לעם של קטני־אמנה, חלשי־הדמיון, מעוטי־האמנות, לעם של חכמים ונבונים, של ידענים וספקנים, של אינטליגנטים ואיקסטרנים ובורגנים מכל המינים — הנשמח אנחנו על השנוי אשר בא בגולגלתנו וברוחנו, בפרנסותינו ובנטיותינו, ונוסיפה כח ללכת הלאה בדרך שכבשוה לפנינו הגליות והשונאים אל ביטול כל שרידי קדמוניותינו, אל סירום טבענו, אל אפיסת הגולגולת הארוכה אשר עוד נותרה לנו במספר קטן של שלשים אחוזים למאה ואל הכחדת כל סימני אצילותינו העתיקה אשר נתנו לנו בבית מדרשו של שם ועבר? הנוסיפה כח ללכת הלאה בדרך העולה למעלה למשכיל למען סור מכל יחש ואצילות? ואם יש אשר יתעורר בקרבנו רגש יחשנו העתיק ואברהם יצחק ויעקב לא יתנו מנוח לבני בניהם המביישים את אבותיהם. אז נחלץ חושים לקנות לבנותינו בכסף ובזהב נין תכד ל„בורבון" שכור וקוביוסטוס. ומי שאין ידו משגת לקנות בעצמו נחוש כולנו לעזרתנו ובראש כל חוצות נעמוד ונדבות נאסוף בשביל הכנס כלה צניעה מזרע האמהות הקדושית תחת חופת גוי עור ופסח, מנוגע ומצורע, למען אסוף את חרפתנו ולכסות את בשתנו וכלמתנו וכלה וכחד שם ושאר לבנים מבישים ומחפירים?.

„ואל אצילי בני ישראל לא שלח את ידו". איה המה אצילי בני ישראל אשר ידעו את ערכם, אשר ידעו את חובותיהם לאבותיהם ולאחיהם, אשר בגאוה ובעוז יעברו לפני כל העם וכהודם יאצילו על כל העם — איה המה אצילי בני ישראל?!

מִכְתָּבִים מִגָּלִיצְיָה.

V.

הרחוה הראשונה — מ"יב לי"ט בספטמבר — של האנקיטה על אדות עניות היהודים בגליציה, גררה אחריה דחיה שניה. והפעם לא לשבוע, כי אם לזמן בלתי־מוגבל.

כפי שמודיע ועד־המדינה נדחתה האנקיטה על־פי רצונם של כמה מחברי המועצה. המה חששו, שמא לא יהיה בידם להשתתף באנקיטה משום שיהיו טרודים בעבודת הלאנדטאג, שפתיחתו נועדה לכ"ב בספטמבר.

כמובן, אין זו אלא אמתלא, שהשתמש בה ועד־המדינה בשביל להפטר לפי שעה מצרת האנקיטה. על צד האמת אין כל יסוד לטעם זה, שהרי פתיחת הלאנדטאג נועדה להיות שלשה ימים אחרי היום שנקבע בשביל האנקיטה, וא"כ לא היתה עבודת הלאנדטאג מעכבת כלל. אלמלא היתה פתיחת הלאנדטאג סמוכה להאנקיטה, אפשר שהיתה יוצאת מזה קצת תועלת ליהודי גליציה. בהיות הלאנדטאג מושפע מרושמה של האנקיטה והחלטותיה, מי יודע אם לא היה נגש מיד לעשות איזה דבר בפועל לטובת היהודים? ואולי עמד גם ועד־המדינה על הדבר הזה ולפיכך הערים לחזור ולדחות את מועד האנקיטה. ובשעה שאני מסתכלים במעשי ועד־המדינה ויחסו אל האנקיטה, נראה לנו, כי אמנם יש מקום לחשד זה. הנה קטע ממאמר, שהרפיס בענין זה השבועון הפולני „טיגודניק" שיוצא בקרקוי, — הוא האורגן של מפלגת היהודים הדימוקרטים. „האנקיטה זו למה, — שואל העתון הנ"ל — ומה רוצה ועד־המדינה לדעת? האומנם רוצה הוא להוכח, כי גדולה היא העניות השוררת בקרב היהודים? הן כדי לעמוד על עובדא זו אין צורך באנקיטה כלל? ואם רוצה היא הועד לחקור את הסבות של העניות הלא גם הן גלויות וידועות לו. כמה מן האירוניה יש בדבר, שבשעה שעסוקים בהכנת סאנקיטה רוצים, לכאורה, להביא עזרה ליהודים, מרחיקים אותם מן הכפרים, מקפחים את פרנסתם והודפים אותם ממצבם. במחוז מישליניץ, למשל, נתנו יותר ממאתים קונצסיות של בתי־משקה, ומכולן זכו היהודים רק בעשר. לעומת זה לא נמנעו השלטונים לתת קונצסיה להנסיך לובומירסקי. וכמה כמרים מטיפים בגלוי בבתי כניסותיהם לשנאת היהודים ומפיצים גליונות המלאים שטנה על היהודים... אין אנו דורשים שום זכיות יוצאת מן הכלל וטובות מיוחדות בשביל היהודים. אין לבנו לנדבות ולתמיכות, מפני שסופן של אלו להעשות אח"כ אמצעים, שפוליטיקונים משתמשים בהם לטובתם. אנו דורשים רק שתנתן להיהודים היכולת לעבוד ולהשתכר, שלא תקופחנה פרנסותיהם. יש רק דרך אחד להלחם נגד עניות היהודים והוא — המלחמת בהאנטישמות. כל־זמן שממשלת הארץ עצמה משמשת מופת באנטישמות לאחרים, אי־אפשר להאמין, שועד המדינה ושאף באמת להקל את צרת היהודים ועניותם"...

ואולם בין כה ובין כה, אם תקום ותהיה האנקיטה בחודש נובמבר הבא, כהכטחת הועד, או שתהא נדחית עד שעת הבחירות, אין אנו מקוים כלל שתביא האנקיטה לנו ישועה, משום שכל עיקר רעיון האנקיטה הורתו ולידתו שלא בטהרה, ואינו אלא טכסיס פוליטי.

הצד הטוב האחד שיש בכל ענין האנקיטה הוא שמתוך כך התחילו אחינו שבמערב לשום לב למצבם הנורא של יהודי גליציה. הנה כן מפני הרושם שעשתה ההחלטה של ממשלת־הארץ בדבר האנקיטה החליטה יק"א לעשות גם היא חקירה בדבר מצב יהודי גליציה ומיד נגשה לאסוף את החומר הדרוש ואת הידיעות הנחוצות. וכפי הנשמע, החליטה היק"א להקהיל את באי־כח כל המוסדות הפילנטרופיים של היהודים לאספה, בשביל להועץ ע"ד עניניהם וגורלם של יהודי גליציה. עתידה היתה האספה הזאת להועד בלבוב בו ביום שנקבע מטעם ועד המדינה בשביל האנקיטה. אבל אח"כ חזרה יק"א מדעתה זו והחליטה לדחות את האספה עד לאחר האנקיטה. יק"א חששה, שמא ישובו החוגים הרשמיים מדעתם לעזור ליהודים, אם יראו שיק"א ו„אליאנס" ושאר המוסדות אומרים לעשות בכחותיהם הם דבר שיש בו ממש לטובת יהודי גליציה.

והנה בינתים דחה ועד־המדינה את יום האנקיטה, ויש לשער איפוא שהיק"א לא תדחה עוד את האספה האמורה. לע"ע לא נודע עוד דבר בנוגע לזמן האספה, משום שבכלל לא נתפרסמה עדיין בנידון זה שום הודעה רשמית. אבל כפי שמודיעים ממקור נאמן כבר נמנתה ונגמרה היק"א לקרוא את האספה ללבוב וזודעים ג"כ, שבאספה ישתתפו, מלבד ה„יק"א ו„האליאנס", גם ה„איזראעל. יאוניון" מוינה, ה„הילפספעראיין" הגרמני, חברת ה„עזרת ליהודי גליציה", מוסד הברון־הירש וגדולי העסקנים היהודים שבגליציה.

כבר העירותי במכתבי ב„העולם" על הדבר, שצתוי בנות ישראל בגליציה לשם שמד נעשה לדבר הרגיל כל כך, עד שחדל מלהרגיז עוד את הלבבות. ואולם הפעם קרה מקרה, היוצא מגדר הרגיל, שכדאי לעמוד עליו.

בשנת 1908 נעלמה מבית הוריה בכפר הסמוך לסטרי נערה ישראלית צעירה. לאחר זמן נודע להוריה, שבתם נמצאת בלבוב בבית מאהבה הנוצרי, שברחה עמו ובעטיו נשתמדה בשביל להנשא לו לאשה. ההורים קבלו על „חתנם" הנוצרי, ואולם משום שבתם טענה בשעת החקירה שברצונה ברחה, זיכה בית הדין את הבעל.

כמובן, לא חדלו ההורים מלבקש תחבולות כדי להשיב את בתם לתיהדות. ואמנם עלה הדבר הזה בידם: פעם אחת באו ההורים אל המשומדת בשעה שבעלה לא היה בבית. דברו על לבה ותתרצה להם ותעזוב את בית אישה. ובשוב הבעל לביתו ובראותו והנה אשתו איננה הגיש קובלנא על ההורים על כי „גנבו" את אשתו ממנו, וביה"ד המחוזי הטיל על ההורים עונש לשבת במאסר ששה שבועות. הפרקליט מצד ההורים ערער נגד פסק־הדין, אבל ביה"ד הקסציוני קים אותו ונתן טעם לדבר: אין בכך כלום, שהאשה עזבה את בעלה מרצונה הטוב. ההורים חטאו נגד החוק בזה שדברו על לב בתם, כי תעזוב את בעלה בלי ידיעתו ובלי הסכמתו!...

ואם תאמר: הן גם הבעל דבר על לב הנערה, כי תעזוב את בית הוריה בלי ידיעתם והסכמתם, ולמה לא נענש הוא? יש לישב: יש נפקותא גדולה בדבר, אם הנשפט הוא יהודי או אינו־יהודי..

וגם מועצת־החנוך שבגליציה שמה פדות בין יהודים לשאינם־יהודים. השתא עשתה פקידות בתיה"ס ביהודים, שבאו לרשום את בניהם, מעשים כאלו שאפילו בגליציה אינם שכיחים ביותר. להלכה אמנם אין כאן גזרות מיוחדות, אסורים וצירקולרים ונורמות־פרוצנטיות הנהוגים במדינת רוסיה. אבל למעשה מתאמצים גם כאן להרחיק את התלמידים היהודים מבתיה"ס בזרוע. ואין ספק, שכ"ז נעשה בהסכמת מועצת־החנוך הגליצית, ששאיפותיה הריאקציוניות והאנטישמיות ידועות למדי. היא צותה, למשל, לתת להתלמידים החרוצים בבתי־הספר לעם תשורה—חוברת קטנה, שבה נזכרה פעמים אחדות עלילת דם הידועה, מבלי להעיר אפילו הערה קלה שאין זו אלא עלילה בעלמא.

ובא־כח היהודים במועצת־החנוך, הפרופסור שטרנבך, אינו מוצא לנחוץ למחות אפילו כנגד מעשים כאלו.

„כולל גליציה" פרסם זה עתה את הדו"ח של הכספים, שנאספו בשנת 1909 בגליציה לטובת ה„חלוקה". הסכום עלה 296918 כתרים. למאתים ושבעים ושבעה מקומות יש בהדו"ח קונטת קבועה. ה„כולל" הזה מקיף את כל ארץ גליציה, מלבד הערים סטניסלוי וקולומיא וסביבותיהן, השייכות ל„כולל" אחר.

התקון היפה והחשוב הזה, לפרסם דו"ח ע"ד כספי החלוקה, הונהג זה כשנתים, בשעה שמר דוד סופר מדרוהוביץ נבחר לנשיא הכולל במקום אביו שמת. בהדוה"ח חסרים עדיין פרטים חשובים, שראוי לכל הקהל לדעתם. אבל יש תקוה, שבמשך הזמן יתוקן גם הדוה"ח עצמו, אחרי אשר הממונים על ה„חלוקה" ראו, כי דעת־הקהל מתעגינת בכל הפרטים הנוגעים ל„חלוקה".

בשבוע שעבר מת בלבוב העו"ד ד"ר וילהלם הולצר בשנת השבעים ושש לימי חייו. המנוח היה טיפוס מצוין של עסקן־צבורי ויהודי נלהב. דברי ימיהם של רוב המוסדות הפילנטרופיים בלבוב קשורים בשמו של הד"ר הולצר. מפני מדותיו התרומיות ומעשיו הטובים היה המנוח היהודי היותר פופולרי בכל ארץ גליציה.

המנוח התיחס בחבה גם אל תנועת התחיה בישראל. בשעתו היה גם נשיא האגודה הקולטורית „מקרא קודש" בלבוב, שהיתה אח"כ לחברה ציונית. הוא תמך הרבה בידי סופרים עברים ועזר להם בהוצאת ספריהם העברים.

אעפ"י שבשעתו היה המנוח אחד מן הפרקליטים המפורסמים, לא הספיק לעשות הון, כי הרבה לעשות צדקה ואת כספו פזר במדה גדולה כזו, עד כי ימיו האחרונים, מעת שחלה את חליו, היו לו ימי לחץ ודחק. יהי זכרו ברוך!

מאיר העניש.

בַּצִּיּוֹנוּת.

הוה"פ המצומצם הוציא כרוז ע"ד גמר שנת השקלים הנוכחית, והרי אנו נותנים אותו בזה:

הוה"פ המצומצם החליט לקבוע את גמר שנת השקלים הנוכחית בכ"ח תשרי תרע"א (ל"א באוקטובר ש. ז. לפי המנין החדש).

ברגע האחרון הננו פונים אליכם, וקודם־כל אל מנהלי ההסתדרויות והפדרציות בכל הארצות, בקריאה נמרצה, כי התגרו את כל כחותיכם, כדי לגבות את סכומי־השקלים ולהמציא אותם להוה"פ המצומצם.

הועידה השנתית בברלין אשרה פה אחד את התקציב שלנו. ואולם נחוץ עוד להשתדל כי נוכל למלא אחרי החלטה זו שהחליטה הועידה, עכשו אין לנו היכולת לכך, להוה"פ אין אמצעים, שהרי סכום־השקלים שבא לידו עולה רק 27000 מרק. זהו סכום מצער מאד בערך אל ההוצאות המרובות ההכרחיות. זהו סכום מצער מאד, אם נזכור, כי אנו הציונים אוספים לטובת מוסדותינו מיליון מרק ויותר שנה שנה. זהו סכום מצער מאד, — וזהו הדבר המעציב ביותר, — לעומת סכומי השקלים שנגבו בשנים הקודמות. אשתקד עלו סכומי־השקלים 106000 מרק ובשנה האחרונה, שלא חל בה קונגרס (בשנת תרס"ח), עלו 76000 מרק, כלומר כמעט פי שלשה מבשנה זו. לא עת עתה לחקור, מה הן סבות המחזה המעציב הזה. עכשו צריך לעשות מה שאפשר עוד לעשות.

יפה היא העבודה של גבית שקלים בשתי ארצות: באפריקה הדרומית ובגרמניה; בשאר הארצות, ההסתדרויות והפדרציות לא עלתה העבודה הזאת יפה. מרוסיה הגיע רק החלק הרביעי, מארגינטינה—החלק הששי, מא"י — שלש־עשיריות של הסכומים שנתקבלו בשנת תרס"ח. ולא רק ההסתדרויות הקטנות כאלו שבארצות סקנדינביה, בבוקובינה ובאיטליה, אלא גם הגדולות כאותן שבגליציה, ארצות הברית והפדרציה של פועלי־ציון לא שלחו עד כה אף פרוטה אחת אל הוה"פ המצומצם, והרי כבר עברו שלשה חדשים אחרי שנגמרה שנת השקלים.

חברים! הלא תודו בעצמכם שאי אפשר הדבר, כי יתמיד מצב שכזה גם מכאן ולהבא. אמנם אמת הדבר, כי אחור הקונגרס השפיע לרעה על גבית השקלים. אבל חברינו באפריקה הדרומית ובגרמניה הוכיחו, שהרבה אפשר לעשות כשיש רצון טוב.

לפיכך הרינו פונים בקריאה נמרצה אל ציוני כל ההסתדרויות והפדרציות, כי יעשו בשעה האחרונה את אשר לא עשו עד עתה ולא יאחרו להמציא את השקלים לתעודתם. חרפה היא להסתדרותנו, כי מוכרחים אנחנו לבוא בבקשות כאלה. הרי צריך סיף סוף להבין, שזהו דבר שאין לו שחר לתמוך במוסדות התנועה ולבלי לספק את צרכיו היותר מוכרחים של מרכז התנועה. יש לנו סוף סוף הרשות לקוות, שכבר הגיעו חברינו לידי הכרת חובתם—לשקול את שקלם ולהעיד על שייכותם להסתדרותנו הכללית מבלי שיצטרכו לאזכרה מצדנו.

הועד הפועל המצומצם.

בכ"א באלול היתה בקלן ישיבה של הוה"פ המצומצם. השתתפו בה חברי הוה"פ המצומצם ד. וולפסון וי. כהן, הפרופ. וורבורג, שלא יכל להשתתף בישיבה זו, גלה לראש הוה"פ, בשיחה שהיתה לו אתו קודם, את דעתו ע"א כל השאלות שעמדו על הפרק. מלבד אלה השתתפו בישיבה בתור מזכירים ש. הופיין והד"ר מ. רוזנבליט.

ע"פ בקשתם של חברים אחדים מרוסיה הוחלט לדחות את אספת הוה"פ הגדול ליום כ"ב בנובמבר לפי המנין החדש—כ"ף חשון, תרע"א. האספה תהיה בקלן; נקבעו הענינים החשובים ביותר של סדר היום. דנו ע"ד שאלת העתונות ונתקבלו החלטות מסוימות. עובר לאספת חברי הועד הפועל הגדול ישלח לכולם דין וחשבון ע"ד ענין העתונות.

ראש הוה"פ הרצה ע"ד עבודתה של הועדה, אשר לה נמסר עבוד תקנות ההסתדרות וחוקי בית־דין של כבוד. בששי בתשרי תכנס ועדה זו בקלן לישיבה.

ראש הוה"פ הרצה גם ע"ד המוסד לקרדיט קרקעי. אע"פ שבנוגע לדבר זה נשתנה המצב שנוי גדול, כפי שנתפרסם בישיבתו הקודמת של הוה"פ המצומצם, מכל מקום הוחלט להוסיף ולהשתדל בדבר יסוד המוסד היה.

הוחלט לספח אל הקרן הלאומית את המוסד שעל שם דוד ופני וולפסון שמטרתו היא בנין בתים לפועלים בא"י,

נמסרו לחנוך בא"י על חשבון קופת התמיכה לנגועי הפרעות עוד שני יתומים, שנתיתמו בימי הפרעות.

דנו עוד בדבר שאלות שונות ונחלטו החלטות.

בו ביום היו בקלן גם ישיבת הדירקטוריות של הקל"ב, האפ"ק והאלב"קי השתתפו בהן חוץ כן האמורים לעיל גם מר יוסף כהון, המנהל הירש והמזכיר ניימן.

לשכת הקה"ל מודיעה שמליון תוי־נורדוי, שיצאו אשתקד ביולי לכבוד שנת יום הולדתו הששים של נורדוי, נמכרו כולן. תו זה לא יצא עוד שנית, במקומו יצא עכשו תו־ארץ־ישראל מיוחד, שהכנתו נמסרה כבר לצייר־אמן.

בְּרוּסְיָה.

הועידה שהיתה בליבוי לשם עניני האמיגרציה זכתה לפרסום גדול, ולא בטובתה: ההעקות והמכשולים מצד האדמיניסטרציה היו מרובים. כל כך עד שיש שנדמה לך, כי הכא עסקינן בועידה פוליטית ולא במועצה של עסקנים העוסקים בענין מעשי, שהכל מודים בתועלתו וצרכו. בפקודת המיניסטריון נאסרה ההשתתפות בועידה על הרבה אנשים מנוסים ומומחים בעניני האמיגרציה. איסור זה חל גם על אחדים מחברי הלשכה הפטרבורגית של יקו"א, על חברי הלשכה הליבוית, על באי־כחה של חברת „עזרה" הברלינית. ועוד הגבלה חדשה המציאה הפעם האדמיניסטרציה: שיהיו הסטנוגרפום של הועידה דוקא רוסים ולא יהודים...

הרכינו חברי הועידה ומסדריה את ראשם, קבלו את העלבון הזה בשתיקה גמורה, והעמידו שתי סטנוגרפים רוסים.

בראש הענינים של סדר היום העמידה הועידה את השאלה ע"ד אופן סדור הלשכאות בערי הגבול, אלא שלא מצאה גם היא פתרון מוחלט לשאלה מסובכת זו. אם אפשר עוד לקבוע סדרים והשגחה במדה ידועה על פרוסיה, במקום שיש תחנת־בקורת שהנודדים מוכרחים לעבור דרכה, אין לקבוע סדרים והשגחה כלל על גבול אוסטריה, במקום שאין תחנה כזו ומרבית הנודדים עוברים את הגבול דרך כפרים ומושבות שונים ובעזרת סוכנים מעבירי גבול.

במה שנוגע לגבולי פרוסיה החליטה הועידה לקבוע השגחה יתרה ולשמור את הנודדים מהעקותיהם של פקידי תחנות הבקורת, להזהיר את הנודדים לבל יעברו דרך התחנות, שפקידיהן אינם שמים לב לבקשותיהם של ראשי הלשכאות; להשתתף בעבודה עם לשכות העזרה לנודדים של חברת „עזרה" הברלינית, הנמצאות מעבר לגבול מזה, ולפרסם את שמות הסוכנים המרמים את הנודדים הנופלים לידם.

הועידה דנה גם ע"ד הצרה הגדולה של החזרת נודדים מארצות הכניסה בגלל מומים ומחלות שונות. לתכלית זו החלט: ליסד ועדה מיוחדת שתבקר בליבוי בחנם את כל הנודדים ולראות, אם אין בהם מומים הפוסלים את הכניסה; לרפא עד כמה שאפשר את החולים שבקרב הנודדים; להעמיד גם בחופי הכניסה רופאים, אשר יתאמצו להגן על הנודדים, אם יאסרו עליהם את הכניסה שלא כדין.

ועוד החלט להרחיב את העבודה של לשכות המודיעין ולפנות ליקו"א בפריז בבקשה, כי תגדל את סכום התמיכה שהיא נותנת ללשכאות. ומלבד זה החליטה הועידה, שהלק מהוצאותיהן של הלשכות המקומיות יהיה מסֻפק ע"י אמצעים מקומיים.

לטובת הנודדים הנשלחים בחזרה מארצות הכניסה, דרוש, לפי דעת הועידה, ליסד מוסד של אחריות שמטרתו תהיה: להבטיח לכל נודד, בשכר מועט (של רובל אחד), סכום כסף ידוע, אם יחזירוהו מארץ הכניסה.

הועידה טפלה גם בשאלה, האיך להתיחס לענין גלבסטון שיט"א עוסקת בו? עד כה היתה יט"א היחידה שעסקה בענין גלבסטון ושום הסתדרות אחרת לא עזרה לה, בעוד שלפי דעת המרכז של יקו"א ראוי היה שישלחו הועדים המקומיים גם הם נודדים לגלבסטון. לבסוף, אחרי וכוחים הרבה, נתקבלה ההצעה של המרכז, שועדי החברה ישתתפו בעבודה בנידון גלבסטון עם „האורגניזציות העוסקות בכך".

חברי הועידה בקרו את אניות הנודדים של החברות הרוסיות ומצאו, כי מצבם של הנודדים הנוסעים במחלקה השלישית מעציב מאד, ובכלל לא עשו האניות רושם טוב על המבקרים.

הצעירים היהודים, שבקשו להכנס לאוניברסיטאות, עמדו וחכו כל ימי „בין הזמנים" עד תום כניסת הסטודנטים הנוצרים, משום שבמספר הנכנסים הנוצרים תלוי גם מספר היהודים המותרים להכנס. והנה נגמרה הכניסה, ועניי צעירינו נגמרו — בעניים חדשים. דוקא בשנה זו מעטו הנוצרים להכנס לאוניברסיטאות, וממילא אין מקום גם ליהודים. באוניברסיטה האודיסאית נתקבלו לע"ע כשלשים יהודים, וכמעט כולם בעלי מדליות זהב ונשארו עומדים מבחוץ עוד אחדים בעלי מדליות זהב, שלשים והמשה בעלי מדליות כסף ושנים שציוניהם אינם פחותים „מחמשה". וכך היה גם באוניברסיטה הקיובית: נכנסו עשרים ושנים בעלי מדליות זהב וכסף, ואותם היהודים בעלי מדליות זהב וכסף, שגמרו חוק למודם כחוץ לגליל קיוב, החזרו להם בקשותיהם.

אנו יודעים, כמה קשה ליהודי לזכות במדליה של זהב, כשעין המורים צרה בו וכשיש רצון להכשילהו ולמסור את המדליות לנוצרים. ואולם מה יעשה הצעיר היהודי והוא „מוכרח" לזכות במדליה, דאל"כ דלתות האוניברסיטה ודאי סגורות בפניו למפרע. והרי הוא לומד יומם ולילה ומכשיל את כחו ונוטל את מאור עינו, וזוכה במדליה — ונשאר עומד מבחוץ.

טולמצוב הולך וכובש לעצמו מקום חשוב בכרוניקה שלנו: מעשיו באודיסה ראויים תמיד להזכר כדי להשלים את התמונה של חיי היהודים ברוסיה.

כי יש באודיסה דבר והולירה וכי טולמצ'וב אומר להלחם בהן — זה ידוע לכל. ובמלחמתו הגיע טולמצ'וב לידי כך, עד שהרופאים שנשלחו לשם היו אנוסים לברוח ממקום המלחמה וכמחיצתו של ראש הלוחמים. וכמעט תמיד מתגלע הריב בין הרופאים ובין טולמצ'וב בגלל היהודים. הרופאים מוצאים שברובעי היהודים העניים, ששם נפוצה המחלה ביחוד, צריך היה להעמיד סניטרים דוקא מבין הרופאים היהודים, וטולמצ'וב אומר: לא כן. וסוף־סוף אין העבודה נמסרת לרופאים יהודים.

ולא זו בלבד. היהודים העוברים על דיני הטהרה נקנסים בכל חמר הדין, בעונשי כסף גדולים ובעונשי הגוף, כי שמים את החוטאים במאסר, והנוצרים העוברים על דיני הטהרה פטורים מעונש או שלכל היותר מטילים עליהם עונש קל שבקלים. הנה כן נסגרו בתי־מאפה והנויות של יהודים, בעוד שבתי המאפה של היונים אינם נסגרים, אף־על פי שהם מתנגדים לכל חוקי שמירת הבריאות.

כך לוחם טולמצוב בבצילי הדזומה והחולירה, ולפיכך מצליח הוא ב„אופן מצוין" כזה במלחמתו!

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

מעין סער הטילה אל הקהלה הישראלית בקושטא התפטרותו של „המג'ליש העממי", כלומר מועצת העם שעל־יד ראש־הרבנים.

בביתו של החכם־בשי נאספו כל ראשי הקהל, (עשרים רבנים וששים נכבדי העדה) לשמוע את הדין־וחשבון של מנהלי המג'ליש. החכם־בשי פתח את האספה בנאום, שבו תאר את מצב הרבנות בימים הראשונים אחרי מתן הקונסטיטוציה, את אי־הסדרים ששררו בקהלה, את המכשולים שפגשה הרבנות מצד הטבחים שלא רצו להכניס את מכס הבשר. אולם עכשו, סיים החכם־בשי, הוסרו כל המכשולים מדרך הנהגת הקהלות, כל החובות של ההנהגה הרוחנית נשתלמו, ובסכום ידוע גדלה עוד ההכנסה על ההוצאה.

אז יצא אברהם אפנדי פ ח ה, נשיא הקונסיסטוריום היהודי, וינאם נאום נמרץ, שבו העיר, כי כבר הגיעה השעה ליהודי טורקיה לנסות דבר ל־ הרים את מצב היהדות בטורקיה. כל המעצורים שהיו עד כה הקונסטיטוציה פנתה את הדרך לעבודה לאומית פנימית. ראשיו לעשות תקונים וסדרים במג'ליש העממי עצמו. בקרב מועצת י'

חברים הרבה שאינם מוכשרים לעבודה. להמג'ליש צריכים להבחר אנשים שיחשבו לבאי־כח של הקהלה באמת ולא אנשים שנבחרו לפני עשרים בשנים ונשארו יושבים על כסאותיהם מתוך הרגל ואין הם עושים דבר לטובת הקהלה. אולם לפי שעל־פי החוק נבחרים חברי המג'ליש העממי לכל ימי חייהם ואין לפטור אותם מכהונתם, החליטו 64 חברים מתוך 65 (זולתי הרבנים) להגיש ברצונם הטוב בקשה לפטור אותם מכהונתם.

החכם בשי הסכים לקבל את פטוריהם של ס"ר החברים, אך בתנאי, אם תבחר קומיסיה שתנהל את ההנהגה הרוחנית עד הבחירות הבאות. וחוץ מזה הציע לבחור ועדה לעצם עניני הבחירות, שתגמרנה כעבור שני ירחים. כל חברי המג'ליש הגשמי הקודם ויתר חברי הרוב לא רצו להכנס אל הועדה הזאת, ולכן נכנסו לתוכה גם אנשים שקבלו משמונה עד שש דעות. חברי הועדה הם: יצחק־פחה מולכו, משה־ביי דילמדיגו, א. פריסקו, רפאל קמחי, הד"ר ויליש (מצד האשכנזים) ואליהו מונטיאס. לראש הועדה נבחר פה אחד רבי חיים נחום.

וזהי גופא דעובדא. ואולם ע"ד ערכה ותשובתה בנוגע לתקון עניני היהדות בטורקיה בכלל ובקושטא בפרט עוד נשוב לדבר באחד הגומרים הבאים.

המלחמה בנודדים היהודים היתה למכה מהלכת. ממדינות הים התגלגלה ובאה גם עד פריז, בירת צרפת.

„הפטי זורנל" אומר לקשור מלחמה על האמיגרנטים היהודים מטעמים אלו: ברובע היהודים נפוצה מחלת העינים „טרחומה", ואחד מראשי הקריה החליט, כי יהודי רוסיה ופולין, המרובים ברובע זה, הביאו אתם את המחלה הזאת מארצם, ויש בזה משום סכנה לכל הארץ.

היהודים יושבי הרובע האמור מיצרים את צעדי האזרחים העקריים, שותים לשכרה כל הלילות (?!), צועקים והומים ורועשים ומפריעים את המנוחה, חוזרים כל היומים על הפתחים, וכו' וכו' עד סוף כל „פסוקי דזמרא" השגורים בפי כל צוררינו בכל הארצות.

העתון הולך ומונה הרבה מיני קובלנות שנתקבלו במערכת מאת תושבי פריז על הנודדים היהודים. קובלים גם הסוחרים ובאים בטרוניא על היהודים על כי הם קונים את הסחורות הדרושות להם רק אצל היהודים.

וזאת לדעת, כי ה„פטי ז'ורנל" הוא עתון רדיקלי ועורכו היה זה לא כבר אחד מעמודי הסוציליזמוס בצרפה.

בבוקר לא עכות אחד השכים האורגן הקונסרבטיבי והאנטישמי המפורסם „קריין־צייטונג" והודיע ברבים—לתמהון הקהל,—כי המפלגה הקונסרבטיבית בגרמניה מסתלקת מן האנטישמות, שהיתה עד עכשו אחד מיסודות הפרוגרמה שלה.

„רובה הגדול של המפלגה הקונסרבטיבית—אומר העתון—נוכח, כי אין עוד להסעיפים האנטישמיים שבפרוגרמתה על מה לסמוך. הן יש גם בקרב היהודים קונסרבטיבים גמורים, המשתתפים בחיי המעשה, במדע ובאמנות ומצליחים במעשיהם, בעוד שמאידך גיסא עמדו גם בקרב הגרמנים הטהורים הרבה כתות סותרים הגורמים תקלה וקלקול לסדרי ההויה הגרמנית".

ובכן נמחק הסעיף שהכניסה אל הפרוגרמה הועידה של הקונסרבטיבים משנת 1892. באותו סעיף נאמר: „לוחמים אנו כנגד ההשפעה של היהודים המזיקה לחיי עמנו עד מאד. דורשים אנו כי ינתנו לעם הנוצרי בתי־דינים נוצריים ומורים נוצרים לילדיו הנוצרים".

אין כל פלא כי הודעה זו הטילה גלים בכל העתונות הגרמנית. העתונים הליברליים אינם מאמינים, כמובן, בכונתה הטהורה של המפלגה הקונסרבטיבית. ה„פוסישה צייטונג" מרמז, כי זוהי קנוניא של ערב בחירות: רוצה היא המפלגה הקונסרבטיבית למשוך את לב היהודים אליה לפני הבחירות. גם ה„קניגסב. הרט. צייטונג" מזכיר, כי לא זו היא הפעם הראשונה למפלגה זו, שהיא מעמידה פנים של אהבה ליהודים, כשיש לה צורך לזכות בדעות היהודים. ובצדק מוסיף עתון זה: מה בצע במחיקת סעיף זה או אחר מתוך הפרוגרמה, אם חברי המפלגה הקונסרבטיבית ישארו בלבם וברוחם אנטישמים כמו שהיו?

שלנו.

זו שהחליטה

ה„נייע יוד. קורספונדנץ" מודיעה:

נשיא חברת „העזרה" הברלינית, הד"ר פ. נתן, בא לנויורק. אין בזה שגיאה אם ישוער, כי יש לנסיעתו של נתן שייכות לענין גלבסטון. עיד אותו ענין עצמו נתיעצו ה"ה פויל שיף וקרל שטטויאר מלונדון. בינתים נסע מר שטטויאר לפילדלפיה.

מאת המערכת. — מפני חג ראש השנה אחר הנומר הזה לצאת. ומפני המעודים הבאים יהיה הנומר הבא נומר כפול ויצא בחוה"מ סוכות.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

רשימת

הנדבות שנאספו ע"י „קערות" בעיוה"כ תר"ע ברובנה והסביבה לטובת בתי הספר בא"י ע"י „קבוצה של ציונים-צעירים ברובנה".

ברובנה: בביהכ"נ הגדול ע"י שווארץ 4.10 ר'; בביהכ"נ „כטעפאן" ע"י מאיר בעבטשוק: יוסף זלצמן 20 ק', א. קאין, ג. שטיין, י. בעבטשוק, ל. אירעסעס, וו. רויטנברג, צבי ברוק כ"א 10 ק' נ"ק 84 ק' ס"ה 1.64 ר'. בביהמ"ד „משניות דונאליע" ע"י י. ברש וג. פיר: ליפא קאבאשקין 25 ק', ישראל ברש, ד. ה. שוחט כ"א 20 ק'; מ. בלנק מ. טוב כ"א 15 ק'; מ. גרינפלד, י. גנדלברג, א. רייז, א. גרינשפאן, ס. בורשטיין, י. בעזימסקי, י. פינקלשטיין, הוכברג, א. גנדלמן, א. וויינער, ה. תהילימזאגער, צ. ווייסמן, מ. פינקלשטיין, י. פ. ווייסבלאט, א. וויצנאדעל, שטיינווארצעל כ"א 10 ק', נ"ק 1.05 ר' סה"כ 3.60 ר'; במנין „בית יעקב" ע"י ש. פיר 38 ק'; „במנין מקרובר" ע"י מ. הארמעל 75 ק'; בביה"נ „קופצסקי" ע"י וו. בעבשטאק: ריידעל, בוטשקובסקי כ"א 20 ק'; מרגלית, י. גערמן, י. פישביין, מ. פרישברג, נ. בארא‍ץ כ"א 15 ק'; אפרת, רווינבוים, טננבוים, שניידר, געלמן, וויינער, נערמן ב"א 10 ק'. נ"ק 20 ק', סה"כ 2.05 ר'; בביהמ"ד „לינת הצדק דוואליע" ע"י יהודה שולמן: חיים גליקס 20 ק'; י. שולמן י. מ. גרינוואלד כ"א 15 ק'; וויינשטיין, מ. פרישברג, ב. ש. יזנברג כ"א 10 ק', נ"ק 70 ק' סה"כ 1.50 ק'; בביהכ"נ „קראסנאיע" ע"י עקיבא שולמן: ד. כורך, ע. שולמן כ"א 20 ק'; צ. זינדעל, י. ווינער, קירשנבלט כ"א 10 ק', נ"ק 1 ר', סה"כ 1.70 ר'; בביהמ"ד של החייטים ע"י שפירא וא. כרגד: י. פלדמן 15 ק', א. ברגד 10 ק', נ"ק 62 ק', סה"כ 87 ק'; בביהכ"נ דוואליע ע"י גאלדפלד: מ. טינא 20 ק', נ"ק 80 ק' סה"כ 1 ר'; „בביהמ"ד ד"ר ליבוש" ע"י ש. ברז ויעקב ברוק 3 ר'. סה"כ ברובנה 20.59 ר'.

בקוסטופול ע"י מ. קויפמאהן וצ. קוקלים: ט. ווערגער 30 ק'; ש. בריטשקע, יעקב גארין, מ. פערעל, י. קויפמאהן כ"א 20 ק'; ג. אייזנברג, ישראל גארין, י. פערעל, מ. קויפמאהן, י. קראסניץ כ"א 15 ק'; ז. אייזנשטדט, י. לערנער, מיכל מיידאן, א. פלדמן, צ. א. פרישברג, נ. ציטרין, ר. קופרשמיד, נ. רויטבורד כ"א 10 ק', נ"ק 93 ק', הוצ' 23 ק', סה"כ 3.35 ר'; בקארעץ ע"י יוסף זעצער: בביה"נ הגדול ע"י א. י. ראזענפוס 1.03 ר'; „מאקראוווער ע"י א. פוקס 70 ק'; „טשרנבישער" ע"י א. ברענמאהן 54 ק'; „דחייטים ע"י א. קיסעל 35 ק'; „סקלווירער" ע"י ש. מיכלסון 40 ק'; „דעיר חדשה" ע"י י. זעצער 30 ק'; „טריסקער" ע"י א. פערעלמוטער 71 ק'; „אליקער ע"י א. ברענמאהן 12 ק'; „קאבילאנסקי" ע"י א. סאראקע 36 ק'; „הארינשטיין" ע"י י. באסיאק 36 ק'; „בערעזנער" ע"י לויזנר 60 ק', „של הרב ר' אשר" ע"י פירקעס 52 ק'; „דסנדלרים" ע"י מ. גאומאהן 27 ק'; „מעבר לנהר" ע"י סולומיאק 36 ק'; „לעבליכער" ע"י פ. שווארצמאהן 35 ק', הוצ' 16 ק', סה"כ 6.84 ר'; באלכסנדריה: ע"י שופא סודוביצער בביהכ"נ החרש 1.20 ר'; בזדולבונובא: ע"י לערמאהן 1 ר'; בקלעוואהן ע"י חליף 1 ר'; בכפר קעזשין: ע"י בן־ציון ציר 1.80 ר'.

סה"כ בסביבה 15.19 ר' ברובנה 20.59 ר' ס"ה 35,78 ר'. הוצ' הפוסטא והדפוס 2.55 ר'. סה"כ שלחנו למערכת 33.23 ר'.

При этомъ номерѣ прилагаются почтовый перев. и просп. о возобн. подписки на „Гаоламъ".

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

עַל־דְבַר הַקֶּרֶן הַקּוֹאוֹפֶּרַטִיבִית.

ביום 26 באוגוסט שנת 1903 הופיע בראשונה על במת הקונגרס הציוני הדוקטור פרנץ אופינהיימיר, שעמד עד כה מרחוק לענינים הצבוריים היהודיים בכלל ולעניני הציוניה בפרט ושהיה נודע עד אז רק בתור מחבר ספרים חשובים בתורת הכלכלה המדינית.

מאותה שעה ואילך מנהל הד"ר אופינהיימר תעמולה בלתי פוסקת לטובת ההושבות הקואופרטיבית. הרעיון העקרי הצפון בהכנית ההתישבות ש'ו היא: יצירת חברות יהודיות חקלאיות משותפות. זאת אומרת יסוד מושבות כאלה, שהריוח הנקי שלהן יתחלק בין כל עובדי אדמתן, ובכלל זה גם מנה"י העבודה. מערכה שלמה של מושבות קיאופורטיביות כאלה בפלשתינה — צריכה לדעתו של הד"ר אופינהיימר, לשמש יסוד להתישבות הציונית, השואפת לא להושבת מרגרים יחידים ובודדים, אך להתאחזותם של עשרות אלפים יהודים, המשתוקקים לחיים יהודיים חפשים בארצם.

המושבה הראשונה, שתהא הגרעון הראשון של מערכת הקולוניות ממין זה, צריכה להיות גדולה ואיתנה כדי שמאורעות מקריות לא יוכלו להפריע בעד התפתחותה הנכונה. על־פי תכניתו של אופינהיימר צריכה הקרן־הקימת הלאומית לתת את הקרקע ליסוד המושבה הראשונה; החברה הקואופורטיבית — את ההון־החוזר בסכום של מאה אלף פינקים, והפועלים של המושבה יבחרו מתוך מבחר הפועלים הנמצאים בארץ ישראל.

ושלש תקופות ליסוד המושבות הקואופורטיביות לפי תכניתו של הד"ר אופינהיימר. במשך התקופה הראשונה, תקופת ההכנות, צריך העסק להתנהל כמשק חקלאי קאפיטאליסטי גדול, אך על־פי צורתו המשפטית צריך הוא המשק להחשב לעסק של שותפים, זאת אומרת: שהעובדים בו יקחו חלק בריוח הנקי של המושבה.

מכתדר משק חקלאי גדול, כלומר: מעמידים את הבנינים הדרושים, חופרים בארות, וכדומה, רוכשים במדה מספקת בהמות ויתר מכשירי העבודה הנחוצים, מזמינים חבורת פועלים ומנהל חרוץ, המנצח על העבודה. הפועלים נכנעים לסדרי המשמעת הנהוגה, כלומר: להמנהל הרשות להטיל על הפועלים קנסים או לפטור אותם ממשמרתם. אולם, לפי הרוח המיוחד של כל הענין, ינסו מן השעה הראשונה להעמיד בית־דין מקרב הפועלים עצמם. בראשונה תנתן להמנהל הרשות — ולא החובה — למסור את משפט העוברים על חוקי המשמעת לבית־דין שיבחר מתוך הפועלים עצמם. ואם יוכיח בית־הדין בפועל את תועלתו — ירחיבו לאט לאט את זכיותיו. וכך תתפתח בהדרגה גם זכותם של הפועלים לחוות דעה בעניני העבודה. בראשונה תנתן להמנהל הזכות, — ולאט לאט גם החובה — לדון יחד עם מועצת הפועלים על פקודותיו בנוגע לאפני העבודה. המועצה הזאת תחלק גם את העבודות השונות בין החברים ותקבע גם את כמות המשכורת. היושר וכן תועלת הענין דורשים ששכרם של הפועלים יהיה קצוב על־פי איכות העבודה של כל אחד ושלא יקבלו כלם שכר במדה שוה. ואם האדמיניסטרציה בלבד תקבע את המשכורת אפשר שתעורר ההמרמרות והתקוממות מצד הפועלים.

ההכנסות הראשונות של העסק בתקופה הראשונה צריכות להתחלק באופן כזה: ראשית כל יוחזרו הנזקין וההוצאות של העסק. על ההוצאות תחשב ראשונה משכורת הפועלים. בין בשנות ברכה ובין בשנות רזון מקבלים הפועלים בשלמות את שכר עבודתם. הריוח הנקי יתחלק בין בעלי הקרקע והאינבנטריון מצד זה, ובין הפועלים מצד השני. וככל שירבה הריוח של ההון, כן יוסיפו הפועלים להשתתף במדה יותר רחבה ברוחים. והמטרה האחרונה היא שתתחלקנה ההכנסות באופן זה: הקרן־קימת הלאומית, שאין לה שום חשש של הפסד, מקבלת לשנה שלשה אחוזים לסכום הכסף שהשקיעה בזה, החברה הקואופורטיבית, שחשש ההפסד נוגע רק לה בלבד, מקבלת ארבעה אחוזים להון שהשקיעה ומלבד זאת רביעית הריוח הנקי, ויתר שלשת חלקי הריוח הנקי מקבלים הפועלים, לפי מכסת השכר שמקבל כל פועל.

אפשר לקוות, שבמשך שנים אחדות לאחרי שישתתפו הפועלים ברוחים יצברו הון שיספיק להם לגאול את האינבנטריון מאת החברה הקואופורטיבית על־פי החוזה שיעשה ביניהם מראש.

אין הם מחויבים כלל לשלם במזומנים בעד כל שויו של האינבנטריון יכולים הם להכניס את מחצית שויו, אם יתנו ערבון ובטוחות, כי יתר הסכום ישתלם בזמנים קבועים מראש.

ואז מתחלת התקופה השניה. הקונסטרוקציה המשפטית של העסק מקבלת צורה אחרת. עד אז השתתפו בעסק שלש אישיות משפטיות: הקרן הלאומית, כבעלת הקרקע, שנתנה את הקרקע בחכירה; החברה הקואופורטיבית כבעלת האינבנטריון וההון החוזר — שהיא היתה החוכרת, וחבורת הפועלים שנשתתפה בעסק על־ידי החוזה, שעל־פיהו היתה לה הרשות לקבל את החכירה מידי החברה ולקבל חלק ברוחים.

עכשיו נפטרת החברה הקואופורטיביה מן העסק הזה. היא קבלה את המגיע לה בכסף. נשארו רק שני נושאים: הקרן הלאומית המחכירה את הקרקע, וחבורת הפועלים, שהיא מעתה חוכרת על אחריותה שלה בלבד. העסק התפתח בכך וקבל צורה של חברת־פועלים חקלאית משותפת.

מרגע זה שולטת חבורת הפועלים בכל, במדה שאין הדבר מתנגד לתנאי־החכירה. אחד התנאים הוא, שלמצער החלק החמשי של שטח הקרקע לא יעבור בירושה גם אם תחליט החברה לחלק את הקרקע בין חבריה על יסוד של חכירה בירושה. יש הרשות לחברי החברה לקבל החלטה זו, אי אפשר לשלול מחברי החברה את הזכות היסודית של כל אדם, את הזכות לשגות ועי"ז ללמוד מפי הנסיון. אך אין הרשות בידם לחלק לגמרי את כל הקרקע בין החברים, באופן שתהיה לקנינם הפרטי של החברים, שהרי אם כזאת יעשו תבטל המטרה האחרונה, הסוציאלית, של העסק הזה. החברה הוכל לעבד את חבל האדמה בכחותיה היא, או למסור אותו לחכירה לזמן קצר. אם תחלק האדמה — נחוץ החלק החמשי להשאר משותף לכל החברה, כדי שתוכל החברה לעשות את הצעד האחרון והיותר חשוב: ליהפך למושבה קואופורטיבית.

המושבה הקואופורטיבית — זוהי קהלה מעורבת, כלומר: קהלה שיש בה: חקלאים, אומנים, סוחרים, אנשים בעלי אומניות חפשיות. היא נבדלת מיתר הקהלות בזה, שהקרקע שלה אינה קנין של יחידים, אלא קנינה של כל הקהלה כלה.

הפרטים בדבר המדרגה האחרונה של הסתדרות המושבה הקואופורטיבית, כפי שמציירה פרנץ אופינהיימר בתור קהלה סוציאלית מופתית — ימצא הקורא במחברות: „נסיעתי לפלשתינה"*) ו„היסודות החברותיות הכלכליות של ההתאחזות"**).

---

*) הוצאת „קדימה" נו' 16 — 1910. **) הוצאת „קדימה" באודיסה 1905.

...רו של החקלאי את החבה לשדהו ואת הדאגה לו, מלבד ... היא
...לל ע"י זה מאת החקלאי כל פרי עבודתו. כמו כן
לבל תתרכז בידי יחידים ולא תתחלק הקהלה
...לתו לבצר את הקהלה. שיטה זו
...לשים בחומר וברוח, רעבים
את החופש והאחוה
זאת שויון
יותר

המושבה הקואופרטיבית יש לה כל היתרונות הכרוכים...
מחזקת בלב האכר את הכרת שלטונו באדמה הנעבדת, משרשת ב...
זאת היא משחררת את החקלאי משעבוד אדמתו למלוים, שבכל הממלכות ג...
שומרת המושבה על הקרקע לבל תתפורר לחלקים קטנים יותר מדי, ומאידך גיסא —
לאריסטוקרטיה ולפרוליטריון שעי"ז מתבטל במושבה שתוף דעניניים, זה השתוף שרק הוא ג...
שומרת בפני הפרוליטריזציה של האכרים, הדוחפת אותם אל הערים, ששם יצטברו להמונים המונים ו...
ומבקשי עבודה, שהם דגורמים לכל הנוראות של משטר הקפיטליזם. ההתאחוות המשותפת מבטיחה לאורך ימים
של מעמד החקלאים, שמצבם ומעמדם הקולטורי הולכים ומתפתחים יותר ויותר בהמשך הזמן. כן היא מבטיחה לעולם
המשקל דבריא בין תושבי הערים והכפרים, מפתחת במדה שוה את כל בני המעמדות, גורמת להעדר ערי־מטרפולין גדולות
מדי ומנהיגה שויון מוסרי ומדיני גם בין המעמדות השונים שבערים.

את האידיאות הללו מסר פרנץ אופנהיימר בשורה שלמה של מאמרים והרצאות בועידות, אספות ומועצות שונות, ולבסוף — בקונגרס התשיעי בהמבורג עלה בידו להשפיע על הקונגרס לקבל את ההחלטות האלה:

„הקונגרס מאשר את ההחלטות של הקונגרסים הקודמים בדבר הכנסת המיתודה של ההתאחוות דקואופרטיבית לחוג העבודה של ההסתדרות הציונית. למען הקל את הגשמת ההחלטה הזאת, מחכירה הקרן הלאומית את חלקת הקרקע הנחוצה להמושבה דקואופרטיבית העומדת להוסד. לשם השגת ההון החוזר נוסדת קרן־קימת קואופרטיבית על ידי קבוץ תרומות מיוחדות, והקרן הזאת נספחת להקרן הלאומית. ונוסד ועד מיוחד, הנבחר על ידי דדירקטוריום של הקרן הלאומית ועל ידי הפועלים, לפקח על כספי הקרן הזאת".

על סמך ההחלטה הזאת החליט הדירקטוריום של הקה"ל לתת את האמצעים הדרושים לרכישת הקרקע ולהכשרתה רק בתנאי זה, אם יאסף ע"י תרומות פרטיות לסכום של מאה אלף פרנק ($37^1/_2$ אלף רובלים) הנחוץ בתור הון חוזר. ביאנואר 1910 נוסד ועד הקרן, שפנה אל כל הציונים בקריאה: לעזור ליסוד הקרן, בכדי שאפשר יהיה לראש עונת החקלאות של שנת 1911 לגשת אל העבודה של יצירת החברה החקלאית המשותפת הראשונה.

נענו לכרוז זה רק ציוני אירופה המערבית. לראשית החודש ספטמבר 1910 רגיעו התרומות לסכום של 55.700 פרנק. לצערנו לא מצא הכרוז הזה הד גדול ברוסיה. מארצנו נכנסו רק 2400 רובל, שהם 6300 פרנק. ולפי שהועצה הפלשתינאית חושבת, שלא מתוך אי־רצון להשתתף בזה, אלא מתוך חוסר סדור בקבוץ התרומות מרגשת אצלנו דתרשלות בנידן זה, החליטה המועצה לקבל על עצמה מהיום את רכוז העבודה של קבוץ ההרומות במקום אחד. את חשבון הנדבות המתקבלות תפרסם הועדה מעת לעת באורגנים הרשמיים שלנו „וועלט" „העולם" ו„ראזסוועט" ותתן לכל הדורש את הידיעות הדרושות, את המחברות והבאורים וברורי הדברים הנחוצים. ואנו בטוחים, כי בזמן קרוב יאסף בינינו החלק דגדול של האמצעים החסרים ואנחנו נוכיח בזה בפועל, כי יכולים אנו לא רק לדבר על אדות העבודה בפלשתינה, אך גם לתמוך בכל מפעל מעשי בארץ זו, כמפעל העלול לתת דחיפה עצומה להתפתחות רחבה של הקולוניזציה.

יודעים אנו היטב, כי רבים מאתנו מתיחסים בפקפוק ואי אמון אל הנסיון הזה ואין אנו יכולים לערוב מראש, כי אמנם כדברי אופינהיימר כן הוא, וכי באמת יוכל ההון של החברה לתת ריוח טוב; אך בכל זאת חושבים אנו, כי הציונות מחייבת אותנו למהר ולהביא את האמצעים המעטים הדרושים להגשמת הנסיון הסוציאלי הגדול הזה. ואנו מחויבים לעשות זאת מטעמים אלו: ראשית כל אנו צריכים לקיים את החלטת הקונגרס — זה המוסד העליון של תנועתנו. וזאת שנית: אותן ההוצאות הגדולות של הנסיון הזה — אם יצליח — עלולות לחולל מהפכה שלמה בקולוניזציה הפלשתינאית. הן תתנה את האפשרות להפוך את ההתאחוות הפעוטה והמפוררת להתישבות המונית הדולכה ורבה, הולכת ומתפתחת. וזה מחייב אותנו להתיחס ברצינות להנסיון הסוציאלי הזה. ומה גם שאם אף לא יצליח הנסיון לגמרי, אם לא תתקים התיאוריה של המושבה הקואופרטיבית, יכול הוא להביא רק לידי כך, שעל אדמת הקה"ל תוסד לא מושבה קואופרטיבית, אלא מושבה יהודית סתם. וגם התוצאה הבלתי מוצלחת הזאת כדאית היא שנאסוף בשבילה סכום של י"ח אלפים רובלים וגם זו תוכל להחשב לרכוש גדול, ביחוד לנו ציוני רוסיה, שדבר־זנו בתור סיסמה את ההתפתחות ההדרגית של עמדותינו בארץ־ישראל. ויצירת עמדה כזו — וכל מושבה יהודית בארץ ישראל ודאי שהיא עמדה חדשה — כדאית היא שנאסוף בשבילה את הסכומים המעטים הדרושים לכך.

אולם יש מקום לשער, כי הנסיון הזה יוכל לתת הרבה יותר משנותנת קולוניה רגילה. יסוד להשערה זו תוכל לשמש השאיפה ההיסטורית של בני הדור הזה לקואופ־ציות. התבוננו אל תולדות החקלאות בדניה, שם גרמו החברות הקואופרטיביות במשך כ'—כ"ה השנים האחרונות להתפתחות הכחות דפוריים של המדינה עד המדרגה היותר עליונה והפכו את האכרות המדוכאה של הארץ למעמד של אזרחים אמידים, ובטוחים בכח עצמם. והתקונים הסוציאליים האלה התחילו גם הם מנסיונותיהם של הפרופיסורים והמלומדים, שהתושבים התיחסו אליהם בראשונה באי־אמון ולפרקים גם באיבה.

וזהו בשעה זו היסוד המשפטי של המפעל:

בברלין נוסדת „חברה חקלאית קואופרטיבית" (זיעדלונגס־געגאססענשאפט ג. מ. ב. ה.) עם אחריות מוגבלת ועם הון של מאה אלף מרק המחולק למניות של 500 מרק המניה. כל מניה נותנת לבעליה באספות הכלליות זכות בחירה פסיבית ואקטיבית. כל האנשים והאגודות שיכניסו לא פחות משמונים מרק שהם מאה פרנק, מקבלים מניה־חלקית (Genusscheein) הנותנת להם רשות להשתתף בדיבידנד כבעלי המניות השלמות, והקרן הלאומית היא באת כחם באספות הכלליות. סכומים פחותים משמונים מרק נחשבים לנדבות פשוטות לטובת הקרן הלאומית בעד המושבות הקואופרטיביות.

קבוץ הסכומים צריך להגמר עד לראש־חודש רצמבר בשנה זו. אלמלא כן תאבד שנה חקלאית שלמה. לשם קבוץ התרומות טוב היה להשתמש בימי החגים, מראש השנה עד אחרי הסוכות, ברכישת כניות החברה ובהרמת נדבות לתכלית זו יכולים להשתתף לא רק הציונים, כי אם גם כל היהודים הלאומיים, המתיחסים בחבה להישוב הפלשתינאי והרוצים לעזור ליסוד מושבה יהודית חדשה בארץ ישראל על יסוד התוצאות המדעיות של העת האחרונה.

לבסוף אנו מוצאים לנחוץ להודיע, שהדירקטוריום של הקרן הלאומית, בהאמינו שהסכום הדרוש להון החוזר יאסף בשנה זו, עשה את כל ההכנות הדרושות לראשית העבודה עוד בחורף רזה: הוא רכש חלקת קרקע טובה ודשנה בעמק יזרעאל והזמינו מנהל המוכשר לכך וכן בוררים עתה פועלים טובים. דרוש רק, שגם אנו מצדנו נמהר למלא את החובה המוטלת עלינו במצות הקונגרס ושמטילה עלינו עבודתנו הציונית.

הועדה הפלשתינאית,

את המכתבים והכסף צריך לשלוח על־פי האדריסה: Б. А. Гольдбергу, Вильна, Александровскій Бульваръ № 18.

ныхъ заведеній Женевы. Принимаются преимущественно молодыя дѣвушки. Адресъ:
Madame Rabbinovitz, Boulevard des Philosophes 23, Genève, Suisse.
Можно также адресовать: Routh de Chêne 23.

יצא לאור ספר

„ישובה של ארץ“

או „תורת עבודת האדמה“ מאת א. י. אייגהארן.
אינושיניר אגרונום.

הספר מחזיק תורה שלמה של עבודת האדמה, וכולל גם ראשי פרקים בתורת הצמחים (בטניקא) ותורת הארץ (גיאולוגיא) וכו' וכו', עם ציורים יפים רבים, ובסופו באורים למלות הבלתי רגילות בספרותנו, והערות מדעיות רבות. וגם תרגם אשכנזי וצרפתי לשמות הצמחים שנלקחו מהתלמוד והמדרשים אי מהשפה הארמית.

הספר מחזיק 224 עמודים על השמינית (אָקטאָב) ונדפס על ניר יפה ובאותיות יפות. היא מצטיין בסגנונו המדויק. והוא מובן על נקלה אף לקורא שאין לו הכנה מדעית.

מחירו ברוסיא עם המשלוח—2,30 רו"כ. למורי עברית ולבתי מקרא—1,80 רו"כ. לפנות על פי האדריסה:
М. Эйнгорнъ. Кейданы, Ков. губ.

מחירו בחו"ל—5 מארק. בארץ ישראל—4 מארק. לפנות על פי האדריסה:
Redaktion des Frankf. Jsrael. Familienblat, Vilbeer str. № 4. in Frankfurt a/m.

הוצאת „קדימה“ מודיעה בזה, כי המהדורא הראשונה של „הלוח“ נמכרה כלה ובעוד ימים אחדים תצא מן הדפוס המהדורא השניה

של ה„לוח קדימה“ ברוסית

לשנת תרע"א.

וזה תוכנו:

I. החומר השמושי.
II. מחלקה לסטטיסטיקה (אחת ועשרים טבלאות).
III. כרונולוגיה יהודית וציונית.
IV. מוסדים: א) מוסדים יהודים כלליים.
ב) מוסדים יהודים ברוסיה, אשכנז, אנגליה וארצות הברית.
V. ציונות ופלשתינא:
א) הקונגרסים.
ב) המוסדים הציונים (תאור 27 מוסדים).
ג) המושבות העבריות בפלשתינא עם מפת הארץ.
ד) טבלאות עם מחירי מניות הבנקים הציוניים ותלושיהם.
ה) אדריסות היעה"פ. ועדי הארצות והפידירציות.
ו) העתונים הציוניים בכל כדור הארץ.
VI. תולדות העסקנים הלאומיים המפורסמים (20 ביוגרפיות ושש תמונות).
VII. שירי ציון בעברית, יהודית ורוסית היותר מפורסמים.
VIII. מודעות.

מחיר האקסמפלר בלי המשלח 15 ק', על 25 אכז. אנו נותנים הנחה של 10%, על 50 אכז.—15%, על מאה אכז. ואילך—20% בלי הוצאות המשלוח.

הוצאת „קדימה“ מבקשת להזדרז בהזמנות.

הזמנות מתקבלות רק בכזומנים; מעשרה אקסמפלרים ואילך אנו שולחים גם ב„נאכנאהמע“. הזמנות וכסף צריך לשלח ע"פ האדריסה:
И. Л. Гольдбергу. Вильна.
אדריסת הוצאת „קדימה“:
Изд. „КАДИМА“, Вильна, Солдатская 3/15.

המא[...]
[...]ודים העבריים, כשטה קונצנטרית וקלה
ספר למוד ש[...] יח[...]למודים הכלליים. ביחוד לאלה שאינם
עם ציורים, להלמידי[...]בר הלמוד הוא קל ונוח, מענין ומשעשע
מכינים בעצמם א[...] לשנן את השעור בכל יום. הספורים והשירים
ומסודר באופן כזה[...]ות הילדים ומכוונים לחבב עליהם את כל
מטובי משוררינו [...]מחלקה הראשונה 40 קאפ'. המחלקה השנית
קניננו הלאומי[...] בכל בתי מסחר הספרים. המסכר הראשי אצל
50 קא"פ. נמ[...] טוביה ליב פונק.

Книжный магазинъ Исаака Фу[...]
[...]льна.

מאת הוצאת „קדימה“.

נמכרות הוברות חדשות שנגמרו עתה בדפוס:

№ 13. „הלוח קדימה“ (ברוסית) לשנת תרע"א. ט"ז גליונות דפוס. מהדורא שניה. מחיר האכזמפלר 15 קאפ'. על 25 אכז. ינתן רבט 25%, על 50 אכז—15%, על 100 אכז, ואילך—20% בלי הוצאת המשלח.

№ 14. הציונות וארץ ישראל (ברוסית) 48 עמודים. המחיר 5 קאפ', 100 אכזמפלרים—3 רובל.

№ 15. הציונות וארץ ישראל (ביהודית) המחיר 5 קאפ', 100 אכזמפלרים—3 רובל.

נמצאות בדפוס ובקרוב תגמרנה:

№ 16. ד"ר פ. אופנהיימר. נסיעתי ארצה ישראל (ברוסית).

№ 17. " " " " (ביהודית).

№ 18. ד"ר ד. פסמניק. „ישראל הנודד“ (לחקר נשמת האומה הישראלית) (ברוסית).

נמכרות ג"כ מגלות עפות של הקומיסיה הפלשתינאית במחיר 60 קאפ' כל מאה בלי הוצאות המשלח:

1. На какіе заработки можетъ разсчитывать еврейскій эмигрантъ въ Палестинѣ.
2. О Кооперативномъ фондѣ.
3. О Палестинской Землеустроительной Компаніи.

המגלות העפות הללו נדפסו ביהודית ורוסית.

האדריסה להזמנות:
И. Л. Гольдбергу, Вильна.

ד"ר יוסף קלוזנר.

היסטוריה ישראלית

שעורים בדברי ימי ישראל,

חלק ראשון, מן התקופה היותר קדומה עד תקופת החשמונאים.

הספר נועד: לצעירים שיש להם ידיעה שטחית בתולדות ישראל והם רוצים לקנות בה יתר שלמות; למורים שרוצים לתת לתלמידיהם לא רק ידיעות היסטוריות, אלא גם הבנת המאורעות וקשורם הפנימי, ולסתם קוראים משכילים שיש להם חפץ לחדור אל פנימיות המאורעות ולהכיר מתוכם את השתלשלות חיינו ההיסטוריים הארוכים.

המחיר 1.50 רו"כ בלא המשלח.

להשיג אצל הוצאה „מוריה" באודיסה.

מתקבלת החתימה על

„הצפירה"

האדמיניסטרציה של „הצפירה" מתכבדת להודיע, כי הגליון הראשון של „הצפירה" המחודשת בעריכת מר נ. סוקולוב,

יצא ביום ו' ממחרת יום הכפורים (1/14 אוקטובר).

ומאז והלאה תצא יום יום בלי שום הפסק.

תנאי החתימה:

ברוסיה ובפולין: לשנה 8 רובל. לחצי שנה 4 רובל ולרבע רבע 2 רובל. בחו"ל: במשלוח בכל יום 13 רובל, במשלוח שלש פעמים בשבוע 10 רובל לשנה ולפי הערך הזה לחצי ולרבע שנה.

מחיר מודעות:

כל שורה פטיט או מקומה — על העמוד הראשון 50 קופ', בפנים הגליון 1 רובל ועל העמוד הרביעי 25 קופ'. יותר מכדי שלש פעמים תהיה נעשית הנחה.

הכתבת:

Редакція „Гацефира", Варшава, Панская, № 38.

Redakzja „Hacefira", Warszawa, Panska № 38.

בן-עמי ח"ג

יצא מן הדפוס בירושלים

ספר שלישי

של החריסטומטיה „בן־עמי"

מאת א. גוטמן (ש. בן-ציון).

מחיר הספר: ברוסיא רובל וחצי, ובשאר ארצות ד' פרנקים.

להשיג אצל הוצאת „מוריה" באדעסא. הכתבת:

Издательству „Морія" Одесса

ואצל המחבר ביפו. על פי הכתבת.

S. A. Gutman (Ben-Zion) Jaffa (Palestine).

כל כתבי משה ליב ליליענבלום

עם תמונתו ומבוא: „משה ליב ליליענבלום"

מאת הד"ר יוסף קלוזנר והסופר"

יצא לאור — כרך ראשון:

דברי תורה

קבוצות מאמרים בדברי תורה ובקורת, כרך גדול בעל ...ת עמודים

מהדורה משובחת מאד.

המחיר בלא כריכה רובל אחד, בכריכה יפה ר... בעד המשלח באחריות שלשים קאפ'.

להשיג: בהוצאת „מוריה", אודיסא.

הכתבת:

Издательству „МОРІЯ", Одесса.

כל כתבי מל"ל, כפי שסדרם המנוח בעצמי לפני מיתו, נ... לז' כרכים. הכרך הראשון: דברי תורה; הכרך השני: ... סופרים, קבוצת מאמרים בשאלות החיים ודברי בקרת מ... תר"ל עד שנת תר"ם; הכרך השלישי: „דברי סיפרים" מא... בשאלות החיים ודברי בקרת מן שנת תר"ם עד שנת תר... והכרך הרביעי: „ישוב ארץ ישראל". כל אלה הספרים נמסרו לדפוס ויבאו תכופים זה אחרי זה.

פסיעות קטנות

קריאה לתינוקות אחרי א"ב.

מאת

„יהודה שטינברג".

דפוס יפה ומשובח מאד.

המחיר „ששים קאפ".

להשיג בהוצאת מוריה אדעסא.

החומר המרובה שבא בספר זה בדמות ספירים, שיחות, משל... דברי אגדה, שירים, בדיחות, חידות וכו' ערוך ומסובר בכ... באופן מודרג כזה ונתון בצורה נוחה כזאת, שיהיה בהם כדי למש... את לב הילד לקריאה שיש עמה הרחבת דעתו וחוג הכרתו ש... הילד לאט לאט, מן הקל אל הכבד וכן הקרוב אל הרחוק.

המביאים לבית הדפוס, במסרם ספר מקרא זה, פרי רוחו האחרו... של המחבר ז"ל לרשות הרבים. רוצים לקוות, שגם הספ... „פסיעות קטנות", ככל מה שיצא מתחת העט של יוצרו האמ... במקצוע ספרות הילדים, עתיד להתקבל בעין יפה ובחבה מיוחדת מצד ההורים והמורים ובשמחה מצד תינוקות של בית רב... קטנים אלו שהמחבר המנוח אהב אותם כל כך ונתן להם בפני... יצירותיו כל כך הרבה שעות של קורת רוח ונחת.

נשלחה להחותמים הוברת ב' של „השלח" כרך כ"ג. (אויגוסט).

תכנה:

א) על שתי הסעפים. אחד העם.
ב) מרים. ספור (המשך).
ה. ב. סלוצקי.
ג) הטראגידיה היונית (ב).
אריה סימון.
ד) מעין הלצה (ספור).
פ. מ. הרשנזון.
ה) לפני ארון הספרים (שיר).
ח. נ. ביאליק.
ו) יוסף השני ויהודי גליציה (המשך).
ד"ר אברהם יעקב בראוור.
ז) „תנאים" (ציור). אשר ברש.
ח) בלילות אני אוהב האלנות (שיר).
יעקב כהן.
ט) שני מיני אמיגרציה (מעין בקרת).
יחזקאל בן חיים.
י) בתפוצות ישראל (VI).
יהודי פשוט.
יא) מחשבות ומעשים (XL).
רבי קרוב.
יב) לחג־היובל של בן־יהודה (זכרונות).
יצחק הורוויץ.

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע״מ משפט־כללי לעם ישראל בארץ ישראל. (פרוגרמת באזל).

№ 39-40.

התכן:

1) על המצפה:

א) „הבודז׳ט היהודי״.

ב) האגודות להלואה וחסכון.

ג) בתי הספר הקומרציאלים ועתידותיהם.

ד) כנגד המעפילים.

ה) לחג יובלו של יהל״ל.

2) האנטישמית „הפרוגרסיבית״ בפולין. י. גרינבוים.

3) התקציב השנתי של ועד חובבי ציון (הערות.—סוף). א. דוב.

4) זכרון (שיר). יעקב פיכמאן.

5) גלגל חוזר (שיר). יצחק קצנלסון.

6) ירושלים בשנת תרמ״ז (I). י. ל.

7) המורה החדשה (ספור המשך). מ. סמיליאנסקי.

8) „עם וארץ״ (רשימה). א. מ. בר—ב.

9) רשימות. I. האם מתה. אשר ברש.

10) הספרות המדעית במערב (י״ד). ד״ר ש. ברנפלד.

11) מחיי אחינו בגליציה. III. מורי הדת. צבי שרפשטיין.

12) מכתבים מטורקיה (I). אברהם אלמאליח.

13) מכתבים מאנגליה (III). ד״ר ש. מלמד.

14) בציונות.

15) ברוסיה.

16) בארץ ישראל.

17) בחוץ לארץ.

18) פיליטון: קטנות (א). א. כרמלי.

19) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם״ ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ'.

בחו״ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמיריקה 2½ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ“, Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam“, Wilna.

[illegible]

כל כתבי משה ליב ליליענבלום ז"ל

עם המנוהו ומבא: „משה ליב ליליענבלום האדם והסופר"
מאת הד"ר יוסף קלוזנר.

יצא ראיר · כרך ראשון:

דברי תורה

קבוצית מאמרים בדברי תורה ובקורת, כרך גדול בעל שלש מאות עמודים,
מהדורה משובחת מאד.

המחיר בלא כריכה רובל אחד, בכריכה יפה רובל וחצי; בעד
המשלח באחריות שלשים קאפ'.

להשיג: בהוצאת „מוריה", אודיסא.

הכתבת:

כל כתבי מל"ל, כפי שסדרם המנוח בעצמו לפני מותו, נחלקים לז' כרכים. הכרך הראשון: דברי תורה; הכרך השני: דברי סופרים, קבוצת מאמרים בשאלות החיים ודברי בקרת מן שנת תר"ל עד שנת תר"ם; הכרך השלישי: „דברי סופרים" מאמרים בשאלות החיים ודברי בקרה מן שנת תר"ם עד שנת תרמ"ט; והכרך הרביעי: „ישוב ארץ ישראל".. כל אלה הספרים כבר נמכרו לרפים ויבאו תכיפים זה אחרי זה.

פסיעות קטנות

קריאה לתינוקות אחרי א"ב.

מאת

„יהודה שטיינברג".

דפוס יפה ומשובח מאד.

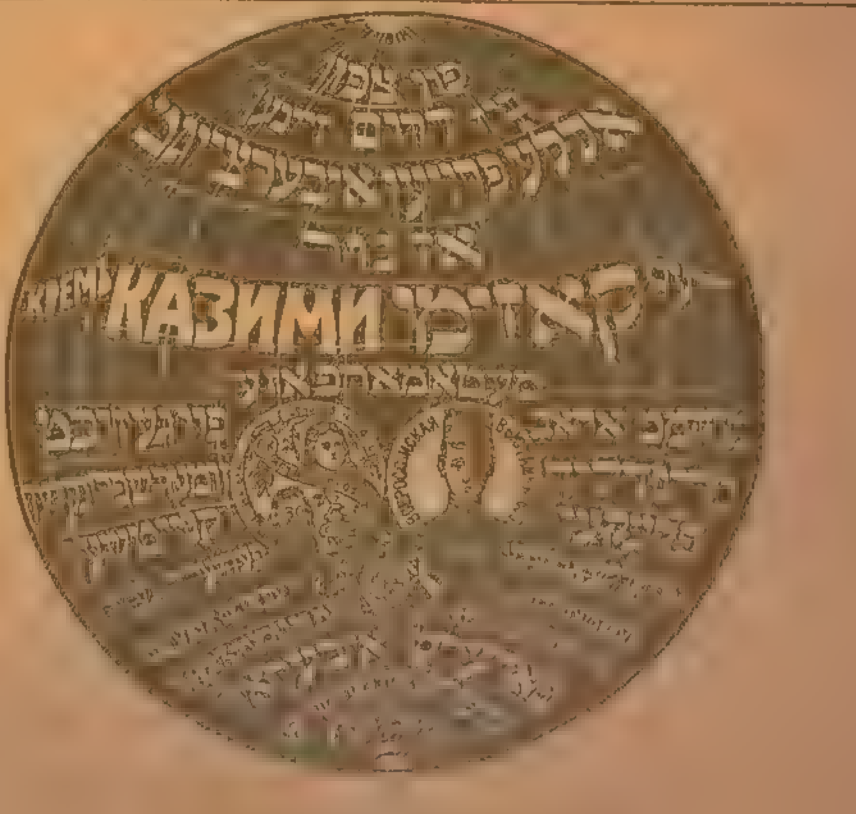
המחיר „ששים קאפ".

להשיג בהוצאת מוריה אדעסא.

החומר המרובה שבא בספר זה בדמיה ספורים, שיחות, משלים, דברי אגדה, שירים, בדיחות, חידות וכו' ערוך ומסובר בכללו באופן מודרג כזה ונתון בצורה נוחה כזאת, שיהיה בהם כדי למשוך את לב הילד לקריאה שיש עמה הרחבת דעתו וחוג הכרתו של הילד לאט לאט, מן הקל אל הכבד וכן הקרוב אל הרחוק.

המביאים לבית הדפוס. במכרם ספר מקרא זה, פרי רוחו האחרון של המחבר ז"ל לרשות הרבים, רוצים לקוות, שגם הספר „פסיעות קטנות", ככל מה שיצא מתחת העט של יוצרו האמן במקצוע ספרות הילדים, עתיד להתקבל בעין יפה ובחבה מיוחדה מצד ההורים והמורים ובשמחה מצד תינוקות של בית רבן, קטנים אלו שהמחבר המנוח אהב אותם כל כך ונתן להם בפניני יצירותיו כל כך הרבה שעות של קורת רוח ונחת.

ד"ר יוסף קלוזנר.

היסטוריה ישראלית

שעורים בדברי ימי ישראל,

חלק ראשון. מן התקופה היותר קדומה עד תקופת החשמונאים.

הספר נועד: לצעירים שיש להם ידיעה שטחית בתולדות ישראל והם רוצים לקנות בה יתר שלמות; למורים שרוצים לתת לתלמידיהם לא רק ידיעות היסטוריות, אלא גם הבנת המאורעות וקשורם הפנימי, ולסתם קוראים משכילים שיש להם חפץ לחדור אל פנימיות המאורעות ולהכיר מתוכם את השתלשלות חיינו ההיסטוריים הארוכים.

המחיר 1.50 רו"כ בלא המשלח.

להשיג אצל הוצאת „מוריה" באודיסה.

בן-עמי ח"ג

יצא מן הדפוס בירושלים

ספר שלישי

של החריסטומטיה „בן-עמי"
מאת א. גוטמן (ש. בן-ציון).

מחיר הספר: ברוסיא רובל וחצי, ובשאר ארצות ד' פרנקים.

להשיג אצל הוצאת „מוריה" באדעסא. הכתבת:

ואצל המחבר ביפו. על פי הכתבת.

S. A. Gutman (Ben-Zion) Jaffa (Palestine).

„פאלק און לאנד"

זאמעלביכער ספעציעל געווידמעטע דער פילאזאפיש-געזעלשאפטליכער אויפקלערונג און דער קריטיק פון ציוניזם אין ברייטען זין פון ווארט.

רעדאקטאר: משה שאליט.

עס איז ערשיענען דאס ערשטע בוך מיט'ן פאלגענדען אינהאלט:

1) די בערעכטיגונג פון די יודישע סתירות. מ. שאליט.
2) די ציוניסטישע בעוועגונג. י. גרינבוים.
3) דער ציוניזם און די נאציאנאלע אידעע. בעל-דמיון.
4) די מלוכה-אידעע אין ציוניזם. דר. יוסף לוריא.
5) דער יחיד און דאס פאלק. דר. נתן בירנבוים.
6) דער ציוניזם און דער יודישער יחיד. בעל-מחשבות.
7) יודישקייט און יודענטום. בן-אדיר.
8) בי"לו און עם-עולם. מ. שאליט.
9) אין ערווארטונג. ש. גארעליק.
10) דאס פארוויטע קערענדעל. ש. ניגער.

פרייז 60 קאפ'.

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען:

Контора редакціи „аоламъ" Вильна, Солдатская 3.
Для М. ШАЛИТА.

Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, י״ח תשרי, תרע״א.

ВИЛЬНА, 8-го Октября, 1910 г. № 39—40 WILNA, 21-ten October, 1910.

עַל הַמִּצְפָּה.

„הבודז'יט היהודי".

בתקציבו הגדול של המיניסטריון להשכלת העם ברוסיה מתגוללים בקרן זוית סכומים מועטים, לפי הערך, שע"פ דרך ההתול קוראים להם „בודז'יט יהודי".

ואמנם אין זה אלא התול בלבד. כופין את היהודים על המס לצרכי עצמם וגובין איתי אפילו מגלימא דעל כתפיהון, ואילם הם אינם רשאים לחוות דעה בדבר הוצאת הסכומים הללו.

בשנת 1844, כשהיתה הממשלה הרוסית שואפת בכל לב להעניק השכלה ליהודים בעל כרחם ולעשותם „לאנשים מן הישוב"; כשההתנגדות להשכלה היתה עצומה בקרב היהודים יסוד בתי־ספר בערי ישראל נחשב לגזרה שאין הצבור היהודי יכול לעמוד בה, — באותה שעה באה הממשלה ויסדה אינ־סטיטוטים לחנוך מורים יהודים והעמידה בתי־ספר יהודיים למתחילים, ולצורך כלכלת בתי הספר והאינסטיטוטים הללו קבעה גם מס יהודי מיוחד — מס הדלקת נרות של שבת, המכנים עד היום הזה שנה שנה כמאתים ושלשים אלף רובלים. המס הזה נגבה על־ידי זקני העדות ובעזרת הפוליציה, ומיניסטריון ההשכלה משתמש בו—כרצונו ולפי ראות עיניו.

ויש עוד סכומים, הנגבים לצורך כלכלת בתי הספר והאינסטי־טוטים האמורים. בשנת 1911 מצפים להכנסות אלה (מלבד ההכנסה ממס הנרות): מסכומי מכס הבשר — לכלכלת האינס־טיטוט למורים בוילנה 24748 רובלים; מתעודות ה„מלמדים" 14370 רובלים; רבית מן דקרן היהודית דמיוחדת לבתי־הספר 5309 רובלים, ועוד.

והרי כך־הכל: ביחד תעלינה כל ההכנסות לסכום של מאתים ושבעים ושמונה אלפים רובלים—סכום שאיננו מילתא זוטרתא כלל לגבי קהלות ישראל ברוסיה העניות. וביחוד חשוב הוא סכום מסוים זה אם נשים את לבנו אל הדבר, כי הוא נגבה רק בפלכי תחום המושב: בגלילות וילנה, קיוב, אודיסה ובמקצת גם בגליל הבלטי.

והיתה איפוא שורת הדין נותנת, שכיון שהיהודים הם המכניסים יהיו הם גם המוציאים ע"פ דעת עצמם. אבל למעשה אין שורת הדין הזאת נוהגת, והשלטונים הם העושים בסכומים האמורים כרצונם, כאמור — ובתי־הספר ההם, שהממשלה מכלכלת בסכומים הללו עומדים למטה מכל בקורת במיכן היהודי.

דור הולך ודור בא, והחורבות שהעמדו לנו בשעתן, — בתי הספר למתחילים והאינסטיטוט למורים,—עומדות. השקפותיהם של השלטונים נשתנו לכאורה שנוי מוחלט; מתקופת השאיפה לעשות את היהודים לרוסים גמורים הגענו לתקופה אחרת — להגבלת זכיותיהם של המשומדים. הכל נשתנה. אך לא נשתנו ונשארו קיימים, מעין זכר לימים קדמונים, בתי־הספר למתחילים ההם, שרוח הטמיעה הגמורה שולט בהם שלטון כלתי־מגבל. ובכדי לקיים את הרוח הזה גם מכאן ולהבא מפרנסים את האינסטיטוט למורים בוילנא, המעמיד מורים כאלה, שאין בהם כלום ח"ץ מרגשי בוז ושנאה ליהודים ויהדות. הן רק בדרך גם בעלמא יש אשר יעזוב צעיר יהודי את האינסטיטוט למורים בוילנא אחרי אשר בלה בו ארבע שנים, ואת תורת בית רבו אשר הביא אתו לא שכח ובלבו לא נשרשה השנאה לעמו ולקדשיו. והניכי האינ־סטיטוט הזה השה שמתמנים להיות מורים בבתי הספר למתחילים היהודיים והמה המחנכים אלפי ילדי ישראל בערים ובעיירות. ולצורך כלכלת אינסטיטוט כזה ובתי ספר כאלה יוצאים יותר ממאתים אלף רובלים בשנה, הנגבים מאת קהלות ישראל העניות. והחנוך שילדי ישראל מקבלים בבתי ספר האלה לקוי לא רק מצד זה, אלא שגם ה„השכלה" הכללית, שבתיה"ס האמורים מעניקים לחניכיהם לקויה היא ואין בה כמעט שום ממש. ולפיכך רוב תלמידי בתה"ס למתחילים מבני העניים הם, והאמידים, שיש בידם להעמיד לילדיהם מורים הגונים פחות או יותר, מונעים את ילדיהם מ„השכלה" זו.

כך עולה לנו ההשתמשות בכספנו שלא מרעתנו.

הסכומים של ה„בודז'יט היהודי" במיניסטריון ההשכלה אינם היחידים הנגבים מאתנו, כדי להשתמש בהם שלא לדעתנו וגם שלא לטובתנו. בי"ז בספטמבר היתה ישיבה להועדה שבחרה דומת הממלכה לבקורת בהבודז'יט של מיניסטריון הפנים וכשעיינה הועדה ברשימת ההכנסות וההוצאות של המיניסטריון העירו הברי האופוזיציה על הדבר המוזר הזה, שקצת מסכומי מכס הבשר של היהודים יוצאים לצרכים כלליים של הממלכה. הנה כן, למשל, נאמר בהסעיף הי"ב של רשימת ההכנסות וההוצאות, שבשדה־לבן (פלך קיוב) מעלים לעשרים נוטרי העיר שכר מסכומי מכס הבשר, וכדומה. על ההשתמשות המוזרה הזאת בסכומי מכס הבשר כבר העיר בדומה עצמה לפני זמן מה הדיפוטט בילואוסוב, אלא שאז הסו אותו הימנים ויאמרו, כי

אין זו אלא בדותא בעלמא. עכשו, כיון שהוצאה זו נאמרה בפירוש בהרשימה של המיניסטריון, כמובן, לא יכלו עוד הימנים להכחיש את גוף הדבר, אלא שדרשו את הדבר כמין חומר ואמרו, שאמנם דין הוא, שיהיו היהודים מעלים שכר לנוטרי העיר, שהרי רק הם, כלומר היהודים, צריכים שישמרו עליהם מן הפוגרומים. ואולם הפעם לא הועילה להם להימנים המצאתם „היפה" הזאת, והועדה החליטה לשאול את המיניסטריון, כה הוא הטעם שסכומי מכס הבשר יוצאים לצרכים כאלה.

הנה כן אפשר, שבקרוב ידובר בהדומה ע"ד' אפני ההשתמשות בכסומים הנגבים רק מאתנו ורק לצרכינו אנו, והדין נותן שבשעה הראויה לכך ידובר ברחבה וכראוי גם על „הבוד־ז'יט היהודי" של מיניסטריון ההשכלה.

הן יש לשער, שאפילו הדומה השלישית תבין, שאי־אפשר ליסר את היהודים בשני שבטים: לשלול מהם את האפשרות לרכוש השכלה בבתי־הספר הכלליים ולשלול מהם גם את הזכות לחוות דעה בעניני בתי־הספר שלהם; אם מעמידים בתי ספר מיוחדים ליהודים והם מתפרנסים רק על חשבונם של היהודים, הן צריך לתת היהודים את היכולת ליהנות מבתי ספריהם אלה ולסדרם ולנהלם באופן כזה שיהיו יהודיים לא רק על פי שמם בלבד.

האומנם מכיון שהדבר הפשוט הזה נוגע ליהודים ולא לאחרים לא תבין הדומה השלישית גם אותו?! --

---

האגודות להלואה וחסכון.

האגודות היהודיות להלואה וחסכון הולכות ומתפתחות, הולכות וכובשות להן משנה לשנה מקום חשוב בעולמנו הכלכלי. יבאו מספרים ויעידו. במשך השנה האחרונה נוסדו בערי התחום עוד שמונים ותשע אגודות, ויחד עם האגודות הקיימות מכבר עולה מספרן — חמש מאות ארבעים ושמונה: בגליל הצפוני־מערבי — 219, בגליל הדרומי־מערבי — 132, בגליל הדרומי—98, בפולין — 85 ובגליל הבלטי—15. — מן הדין והחשבון של 252 אגודות נראה, שמספר חבריהן עולה 130,769, מהם יהודים 120,380 איש, כלומר 92%. סכום ההלואות שנתנו 252 האגודות האמורות במשך השנה עלה 6,537,600 רובלים. ההלואה הממוצעת של כל חבר עולה 74,27 רובל. סכום ההלואות שלא נפרעו בזמנן עלה בסוף השנה 147,703 רובלים. (המספרים הללו לקוחים אתנו מנומר 22 של „יעווריסקי מיר". לזה האחרון מסר, כנראה, את המספרים האמורים ועד יק"א אשר בפט"ב).

חלוקת האגודות לפי הגלילות ודאי מעידה על מצבם הכלכלי של היהודים באותם הגלילות. בגלילות שמצב יהודיהן רע ביותר, גדול מספר האגודות, כי הן שומרות את החנוני, הסוחר והאומן הפעוטים מפני ההתדלדלות הגמירה. ולהפך, בגלילות ההם, שמצב יהודיהן אינו רע כל כך, מעט הוא מספר האגודות הללו.

ואולם אם אין יהודי הגלילות האחרונים מרגישים עדיין בנחיצות האגודות להלואה ולחסכון באותה מדה שמרגישים בה יהודי הגלילות הצפוני־מערבי והדרומי־מערבי, הרי זה דבר אשר לא יתמיד עוד זמן רב. אין האגודות האמורות שומרות מפני הדלדול בלבד, אלא הן משמשות גם כלי־זין לסוחרים והאומנים הפעוטים היהודים, שמוכרחים הם לעמוד על נפשם בפני בני אומנותם ומסחרם מתוך התושבים העיקריים, המתחרים אתם. בפולין קיימת ההתחרות מכוונה זו והיא הולכת וגדלה בחשאי זה עשרות בשנים, ועוד כמעט יהיה לכלדמה גלויה, ותבריח את היהודים להגן על עמידתם הכלכלית בכל כחם.

א. כרמלי.

קְטַנּוֹת.

(לנשמת ידיד עלומי ר' יעקב ויצר).

א.

בין הערבים של יום סתיו כהה. שמים שניטל צבעם ונשארו דלוחים בעלמא. מלקוש, קר ועוקץ, שופע ויורד כמתוך הכברה, ורוח בא וזורקו בפני בני אדם. פרחה נשמתו של השוק. רק שני נערים קטנים, שכובעים גדולים צנחו להם עד לחוטם,— ניכר שזרעו של עשו הם,—גובלים מתוך שלות נפש גמורה את הרפש ברגליהם היחפית.

יודעים הם בני צינקובה שבשעות כאלה אין הפדיון מצוי, אלא שאין זה מן הנימוס ל„השכים" ולכגור פתאם את החניות,—והרי „יושבים"... יהודים שכבר טעמו טעם זקנה זורקים מבט אלם כלפי „פלגי־גופם", מזדרזים ויוצאים כשהם כפופים ורועדים מקור וטחב, להתפלל מנחה במנינו של ר' קלמן הסמוך לשוק, ואברכים צעירים, שאינם מקפידים על תפלה בצבור, מקריבים את עולתם זו בחנותם, או שהם יושבים תחתם, רגלם האחת רוכבת על חברתה, ידיהם מכונסות עמוק עמוק לתוך שרוליהם, ובמחם צפים ועולים, עולים וטובעים קטעי מחשבות, שברי הרהורים. האיך, מה, כיצד?—לא כלום. וצפים ועולים השברים והקטעים, עולים וטובעים—ותנומה כובשת.

כסבורים אתם שענין התנומה בעומק זוית החנות הוא דבר פשוט,— טועים אתם, רבותי, במחילה מכבודכם. אומנות היא זו ולמוד היא צריכה. בשנים הראשונות מתלבט הלב ומפרכס, ובתוכו מטפטפות טפות עופרת ארוכות, כבדות, רותחות; קצתן נעקרות ממקומן ויורדות ומגיעות בשלום עד התהום ומצטננות ואובדות, וקצתן נעצרות בדרך הלוכן ומרתיחות, ומרתיחות. ובטמקי הנפש הכל נרגז, נאנח ומפיים—בפקיעת מיתר... קיימא לן: אותה תנומה בעומק זוית החנות אינה באה אלא לאחר שפקעו כבר כל המיתרים...

שורה ארוכה של חניות; כולן עטופות דומיה. חגוגים וחגוגיות, כולם סגורים בזויותיהם: הללו מתפללים מנחה, הללו מתנמנמים, והללו—טפות עופרת עדיין מטפטפות בתוך לבם... אין שיחה נשמעת אלא בחנותו של משה־ליב הברזילי: כבר פרץ הוכוח בינו ובין ליזר־בר הגלדאי. בריות משונות הם שנים אלו, תמיד הם דנים זה עם זה, תמיד מקפחים זה את זה בדבורים חריפים, ונשארים אוהבים כשהיו. לא לחנם קוראים להם בצינקיבה „אדם וחוה".

אני נכנס לחנותו של משה־ליב ומטה אוזן לשמוע את „הדרשה" שדורש ליזר־בר היום.

—...אין, אין,—מסיים ליזר־בר כמו מתוך רוגזה בשעת שאני נכנס, והוא פולט את עוקץ הפפירוסה מן השפופרת:—„נברות תבקשהו את החנוני של הימים ההם, אותו החנוני שבכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו היה קשור בחנותו, כפות לה כעבד,—נברות תבקשהו, ואני אומר לך: לשוא אתה טורח, לא תמצאהו. תם המין הזה ואיננו עוד... שמא תאמר, געגועים יש לי עליו, מיתתו של „מר בר רב אשי" זה מצערת אותי, אינך אלא טועה. לא מיניה ולא מקצתיה. אדרבא, כלה ענן וילך, כן ירד שאול ולא יעלה, „טודא יעמו אי דאראגא" בלשון גוי להבדיל"...

אוהב אני לראות את ליזר־בר בשעת התעוררות, או כמו שהוא עצמו רגיל לאמר, „בשעת הגעלת כלים", פניו התזרים, שהשעול שתל בהם בהרות אדומות, נעשים זריזים להעיד על גדנודי הלב ובעיניו הגדולות מתלבה אש מתחת ערמת אפר המכסה עליה... ואולם על ליזר־בר אספר לכם בפעם אחרת.

— „דומה שהקיצות היום, ליזר־בר, כשאתה שוכב על צרכתה־שמאלית"— עונה משה־ליב בלב קר:—„ע"פ דבריך אתה אפשר היה לחיצוב באמת כי

ואחד מאמצעי ההגנה החשובים. ביותר היא שתוף הכחות ובכלל זה גם יסוד אגודות, המספיקות לסיחרים ולאומנים הפעוטים את הממון החסר להם לצורך מסחרם ומלאכתם.

המלחמה הכלכלית האמירה יש שהיא מתגלית בצורה אנטישמית ומשתמשת באמצעים אנטישמיים, אבל אין היא ניבעת בעיקרה מתוך האנטישמיות. זהו חזיון טבעי, שבקרב התושבים העיקריים בפולין ובכל גלילות ההחום הולכים ונוצרים לעינינו מעמדות של סיחרים פעוטים ואימנים פעוטים, המתחרים עם היהודים ודוחקים את רגליהם. גם זהו חזיון טבעי, שרעיון ההתאגדות הולך וכובש את הלבבות, ואגודות הצרכנים והיצרנים הילכות ודוחקות את רגלי המתוכים. אין זו אנטישמית, בכל אופן אין זו אנטישמות בלבד. זוהי התפתחות טבעית, ואנו צריכים להסתגל אליה.

וכבר התיצבו מעמדות היהורים ההם, שהסכנה הגדולה אורבת להם, על הדרך הנכונה. במשך שנים אחרות נברא בתחימנו כח גדול, כלי־זין הגון למלחמה הכלכלית—האגידות המשותפית להלואה וחסכון. ובמדה שהאגודות מתבצרות ומוסיפות כח, בה במדה הן מוכשרות להרחיב את חוג מפעלן ולצאת מתוך הגבולות הצרים של הלואה וחסכון, וכבר נשמעות בקצת מקימות הצעות שונות ע"ד יסוד מוסדים במקצוע הכלכלה והתרבות היהודית בעזרתן של האגודות להלואה וחסכון.

הנה הוכיח הנסיון לנו, שגם אנו יודעים לסגל את הקואופרציה לעצמנו ולהשתמש בה לטובתנו. ולא עוד אלא שנהרסה מאליה אותה הרעה הקדומה, שאי־אפשר כלל לבצר את עמדתם של סוחרינו ואומנינו הפעוטים. אנו יודעים עכשו. שמכל העבודות האיקינומיות שדברנו בהן ושטפלנו בהן הצליחו רק האגודות להלואה וחסכון. התיצבנו איפוא על הדרך הנכונה, כאמור, אלא שעדיין אנו עומדים בראש הדרך; הדבר נחוץ, כי תעשינה האגידות שלנו לכח גדול ומפרה באמת, שיוצר אותו המוסד אשר יצרף אחת לאחת את כל האגודות ויאגדן יחד.

הרעיון ע"ד יסוד בנק משותף לאגודות של הלואה וחסכון אינו חדש. ברוסיא קיימים כבר שני בנקים כאלה: אחד רוסי ברוסיה ואחד פילני בפולין. זה האחרון עיד טרם גמר את שנתו וכבר חושב הוא להרחיב את צעדיו ולבוא לעזרת הפועלים הפולנים, שיוצאים לעבוד בימי קיץ באחוזותיהם של גדולי האחוזות בגרמניה. אין כפק בדבר, שבנק זה עתיד להשפיע השפעה רבה ועצומה על החיים הכלכלים בפולין. וגם בזה אין להטיל ספק כלל, שבעיקר וראשינה יכוון את עבודתו לכך שתתבצרנה האגודות של הצרכנים והיצרנים הפולניות, ומתוך כך ודאי אי אפשר יהיה לו לבלי לדחוק את רגלינו אנו, לערער את עמידתנו אנו בארץ, אם בדרך ישרה או בלתי ישרה. בכל אופן מעידים על זה עדות גמורה שמית מיסדי הבנק ומנהליו, שרובם ככולם הם הנשבעים לרגל הדמוקרטיה הלאומית.

במדה ידועה היתה יק"א למין בנק כזה, המשתף ומצרף יחד את כל האגודות שנוסדו אצלנו להלואה וחסכון. הרבה עמל ויגיעה השקיעה יק"א ביסוד אגודותינו, ועד עכשו אין היא פוסקת מלטפל כהן ולהביא להן עזרה מוסרית וגם חומרית. מעזרתה החומרית של יק"א נהנות 288 אגודות, כלומר יותר ממחציתן של כל האגודות הקיימות. ואולם אליבא דאמת יק"א יכולה למלא את כל פרטי התפקיד של בנק משתף כזה, יק"א היא מוסד המיוחד לעצמו ושיש לו ענינים המיוחדים לו לעצמו. ולא עיד אלא שיק"א היא מוסד עשיר שאין הוא תלוי בהאגודות כלל ורק הן תלויות בו במדה ידועה. יק"א עומדת למעלה מהשפעתן של האגודות וגם למעלה מהשפעתו של כל הצבור היהודי. יוצא מזה שאי אפשר הדבר, כי יהיה בין יק"א

לשעבר.. הוי, חדל נא מפפירוסותיך!"—מפסיק משה־ליב פתאם את דברי עצמו כשהוא רואה את ליזר־בר גולם פפירוסה חדשה.

—"במטותא מינך, משה־ליב, הנח לי" —קיפץ ליזר־בר מפספלו כנשוך נחש, גומר את גלימת הפפירוסה ומצית בה אש:—"כנאמנות, שגם אני עבדך איני אלא יהודי פשוט בלי כל חכמות ותמצאות יתרות. הריני מוכן ומזומן למכור לך במחיר קומץ עפר תיחח את כל הכרוזים החדשים ההם, המכשרים ואומרים, שכל מה שהיה ונעשה עד יום אתמול אינו שוה פרוטה, שכל החכמות והאמתיות, היופי והצדק וכל יתר הדברים הטובים שישנם בעולמו של הקדוש ברוך הוא אינם מתחילים אלא מהיום, לכל היותר מאתמול אחר הצהרים. אש, שטותים ושבחי בעל שם טוב... אבל להתהלך כל היום ולפעות כתרנגולת מקשה לילד: "לשעבר, לשעבר"—העבודה, גם זו אינה אלא שטות גמורה והבל הבלים. רצונך שאביא לך ראיה ומשל? הרי. אותה חנינות עצמה שעליה אנו דנין. ודאי אפרוח שכמוהך, שזה עתה נתבקעה ביצתו, בן זקיניו של ר' חיים וזב שו"ב ונכדו של ר' מנדיל דין—ודאי שאתה אינך יודע ולא כלום, לאביך ולזקנך, עליו השלום, לא היה מזולם שום עסק בענינים הללו; הם היו, בעזרתו יתברך, יהודים עניים, קבצנים כמו שכתוב, וכל רכושם היה — טענות ותביעות על בעלי הבתים שלא פסקו מפומיהו, כנהוג, ודי. ואתה — אפרוח, ממש אפרוח... ואולם שאל נא אותי, אבי חניני ואמי—חנונית, שניהם בני וניהם של חנונים עד תרח הצדיק. וגם אני בכבודי ובעצמי, הביטה וראה, הנה השלג מכסה כבר את ראשי, ברוך השם, וכשנעלתי את הקורדיקין הראשונים כדי לצאת בחורף בשעת צינה לחנות עדיין היו "קווצותי תלתלים שחורות" כמו שנאמר בשיר השירים,—אותי, אותי שאל ואגדך, מה טעם יש בפעיה זו שאתה פועה כל היום: "לשעבר, לשעבר"...

—"לשעבר. שמע נא אלי ואספר לך, היה באותה צינקובה שלנו, דיתבא על נהר דבינה ועל נהר צינקובקה, מחיר הרובל כמחירם של עשרה ואולי של עשרים רובל היום. לשעבר היו אומרים על שמעיה בעל הנחלאות, מי שהיה עשירה של צינקובה בשעתו, שיהודי זה ודאי יש לו לא פחות מעשרה "שקים"*) במזומנים,— וכנהוג הגזימו למחצה. ותיום אומרין את שמואל'קה הארוך בחמשים "שקים". שמעיה,—נשמתו בגנזי מרומים!—היה "פריץ" גמור בצינקובה וכל העולם כלו חל מפניו: יהודי שיש לו "ממון קרח" כזה לאו מילתא זוטרתי הוא. ושמואל'קה שלנו, שחי וקיים לפנינו, עם כל עשירותו אינו אלא אותו המגזל-המוקצה מחמת מאוס שהיה בנגיותו, ועדיין הוא עובד וחרד בפני "הגבוהים" שלנו"...

"לשעבר היה ר' בן־ציון הפרגמטוטים,—כאלו היא חי וקיים עדיין אני רואה אותו לפני עם מצחו הגבוה, שעל קמטיו המרובים והעמוקים היו מעירים כי דמות שי"ן שבתפלין להם, סימן לתורה ולחכמה, עם זקנו הלבן שביום הכפורים אי אפשר היה להבדיל בינו ובין הקיטל, תלמיד חכם קובע עתים לתורה בבוקר ובערב ומתוכח עם הרב הזקן בענין היתר עגונה עד לקולות וברקים,—והוא, ר' בן־ציון זה, כשהיתה מגיעה שעת נסיעה להיריד הגדול בלובאווץ היה נוהג להביא במחילה את כל כלי כספו וזהבו וגם את תכשיטי פרומא־לאה אשתו ליואל מלוה ולווה ק"ן קרבוינים ברבית של ל"ו למאה. ועכשו, אפרוח שכמותך למשל, חותם על שטר ושולחו למטרפולין, לווילנה, לריגא, ואפילו לפטרבורג, ומקבל ברזל ופחים ומסמרים וצירים וכולבים וכו' וכו' עד סוף כל אותם ה"מזוקים", שאי אפשר לנגוע בהם בחורף מפני הצינה ובקיץ מפני החמה"...

"תאמר, הרותים של אותם הימים, אחד באחד, רובל ברובל. אמת הדבר. עדיין אני זוכר, ככה היה אבא מתרעם וכוסר דינו לשכניו, חנונים שכמותו, על אמא שמזולזלת היא "ורדופה אחרי פרוטה בעין". הוא היה אומר: כל המוכר חצי ליטרא תה של פילוב ואינו מרויח בה שני זהובים, ליטרא צוקר של קניג ואינו מרויח בה עשירית, נוח לו שתהפך לו שוליתו על פניו. כל זה

*) בליטא היו קורים לפנים לאלף רוב' "שק".

ובין האגודות יחס טבעי של גומלין, אלא הראשונה נעשית אפיטרופסית להאחרונות. אפשר שהאפיטרופסית טובה וכשרה היא ושהיא מרבה לעשות חסד עם האגודות, אבל יותר מאפוטרופסית איננה ואינה יכולה להיות.

וזוהי איפא השאלה העיקרית שצריך ונחוץ לרון בה: אם בגרו כבר אגודותינו להלואה והסכון עד כדי יסיד בנק משתף לעצמן, — בנק שהוא יצטרך להן והן תצטרכנה לו, וממילא יהיה הוא המוסד הטבעי אשר יביא לידי גלוי את כל האפשריות הטמונות בהן?

בתי הספר הקומרציאליים ותלמידיהם.

במקצוע השכלת היהודים ראויה היא הקופתנו הקונסטיטוציונית הזאת להחשב לאחת מתקופות החשכה היותר קשות שבדברי ימי ענינו ולחצנו הרבים ברוסיה. אפילו ימי פליבה כאין הם לעומת הימים האלה. נעילת הדלתות של בתי הספר בפני צעירי היהודים, וביחור נעילת הדלתות של בתי הספר הבינונים והעליונים, מהגלית לפנינו בתור שיטה שלמה ומסוימה, שכל המיניסטריות מודות בה וכולן נוהגות כך מתוך אחדות מצוינה והסכמה גמורה. אחרי המיניסטריון להשכלת העם התיצבו על דרך זה של נעילת דלה בפני היהודים גם המיניסטריון לעניני המסחר (בתי הספר למסחר משני הטפוסים), גם המיניסטריון לעניני הכספים וגם המיניסטריון לעניני פנים (בתה"ס לחובשים, למילדות וכו'). ואין צריך לאמר יתר המיניסטריות, שבתי הספר העומדים ברשותן היו סגורים ומסוגרים ליהודים כל הימים, כגון בתי הספר ללמודי הצבא, בתי הספר ליונקרים וכו'; בתי הספר שברשות המיניסטריות לחבור הדרכים ולעניני־חוץ.

וכל כך הורגלנו בההגבלות שקבעה הממשלה בכל בתי הספר שלה, כל כך דשנו בשיטה זו, עד שחדלה כמעט להרגיז את רוחנו. ואולם חזיון חדש לגמרי היא הגבלת הכניסה לבתי הספר ההם, שרק יהודים הם המספיקים את האמצעים הנחוצים לקיומם. והלכה זו שנתחדשה בימים האחרונים הסירה לרגע את התנומה הצבורית הנסוכה עלינו זה כמה והביאה אותנו לידי קצת התעוררות.

התעוררות זו נראהה בקרב הסוחרים היהודים היושבים בערי התחום שיש בהן בתי ספר לכסחר. גופא דעובדה אחת היא בכל מקום ביסודה, אין כאן אלא אי־אלה הבדלים מקומיים קטנים ובלתי חשובים. ולפיכך די לנו להתבונן אל ענין בית הספר הקומרציאלי בעיר טפוסית כוילנה, המשמשת בכלל מעין קלסתר פני החיים שבתחום כולו, כדי לדון ממנו על בתה"ס הללו ביתר הערים, המרובות באוכלסי יהודים.

לפני השע שנים, בשעה ישוויטה היה הנהל את עניני הכספים, נוסד בוילנה, בהוצאת סוחרי העיר ואחרי השתדלות ארוכה ובקשות הרבה, „בית דספר הקומרציאלי הוילנאי". מפלגת הסוחרים שבעיר קבלה עליה בכתב כתוב וחתום כדין להעלות בשעת לקיחת תעודות מסחר מס מיוחד לכלכלת בית הספר הזה, וחוץ מזה נתחייבה גם באחריות הדפיציט של ביה"ס. לאחר וכוחים וסרובים הרבה הסכימה מפלגת הסוחרים גם לסעיף, האומר, שאין יהודים מתקבלים בביה"ס יותר מחמשים למאה. הסעיף הזה נכנס אל התקנות של בית הספר, ונעשה אפוא חובה לו.

כי לא לשם הנחה אלא לשם הגבלה נקבע אותו הסעיף, נראה ברור מזה, שבקושי גדול היו מוצאים תלמידים בלתי־יהודים לבית הספר במספר הדרוש, אף על פי שבהרבה פיוסים היו מפייסים את התלמידים הנוצרים: נקבעו פרסים בשבילם, פטרום משכר למוד וכדומה. בראשונה הוצרכו ההורים היהודים

אמת ויציב. אבל הגידה נא לי, ר' משה־ליב חביבי, כמה חצאי־ליטראות תה וכמה ליטראות צוקר היתה צינקובה מוכרת אז, „בימים הטובים ההם", וכמה היא מוכרת עכשו? - הרי לך חשבון ברור. על „חבית" צוקר ו„תיבת" תה היתה נמנית אז צינקובה כולה ממש כמו שנמנו אבותינו על שה לקרבן פסח בשעה שבית המקדש היה קיים. אפילו היגרא ר' וואלף'ס, שכל ימיה לא היה לה עסק אלא עם פריצים ושררות ומהם היתה „מאספת ממון", גם היא בכבודה ובעצמה נמנתה על ה„חבית" ו„התיבה". ועכשו בא יעקב שמואל שכנך, קכצן שבקבצנים, ומביא לו לעצמו גם שלשה חמשה שקים צוקר גוקשה וגם שנים שלשה שקים צוקר־טחינא... ואם צוקר כך, תה לא כל שכן. מסתמא נמנת שכנך על ל;והותיו הקבועים של וויסוצקי, ובכל זאת ודאי חשוד הוא גם על פרלוב ופופוב... ובאמת מה חדוש יש בדבר? לשעבר היה יהודי אמיד יוצא כתאנה „מן המחרוזת" ידי חובת תה וצוקר כאחד, ועכשו ערוך המיחם אפילו בביתו של גוי פעמים בכל יום תמיד. אמנם לשעבר היו מרויחים שני זהובים בחצי־ליטרא של פרלוב— והיום מכניסה ליטרא שלמה של וויסוצקי שתי פרוטות. אבל צא וחשוב, כמה היו מוכרים אז וכמה מוכרים עכשו, וראית שלאחר כל החשבונות גדול הוא הרבה יותר הריוח של עכשו מן הריות של אז"...

„לשעבר היה אכסניתה של איטקא הגבוהה ה„גראנד־הוטול" בצינקובה; כל הפריצים הקדימו לפתחה של איטקא. כלומר דור־מאיר, בעלה של איטקא, עדיין היה קיים גם הוא בעולם, היה יהודי מכובד על הבריות וחוה דעה בכל עניני הצבור. אבל בעיני הפריצים היתה החשובה דוקא היא איטקא, אשה חצי זכר, למדנית כמעט. יש אומרים שבסתר היתה אפילו מעשנת. וצריך היית לראות, כמה נעשתה אשה יחסנית זו דחופה ומבוהלת כשפריץ בא וריח פרנסה היה נודף ממנו. לעולם לא אשכח את קומתה הגבוהה והזקופה של איטקא ו„הסודר הטורקי" על כתפותיה אפילו בימות החול, ומתחת לסודר בקבוק יין, דובשן ויתר מיני פרפראות בשביל הפריץ האכסנאי, ועל פניה הקשים הזרועים קמטים כתוב לאמר: „אל תגעו בי, הפריץ שלחני"... ודוד־מאיר הגוץ (בצינקובה היה קורין לאיטקא „שבת הגדול" ולדוד־מאיר בעלה—„יום הקצר") מסובב את הפריץ ואיספרווא דיליה, הירמולקה המסואבה מיטלטלת על ראשו מן הגבחת אל הקרחת ואניצי נוצה מנתזין מעליה ופורחין, זקנו הקלוש השב מרתת ועל פניו הכחושים שט צחוק מעושה ומנוול... כנאמנות, משה־ליב, די היה לך להביט לכה"פ פעם אחת בשני הפרצופים האלה בשעת קבלת פני פריץ כדי שתחדל לקשור כתרים „לאותם הימים הטובים"...

שפופרתו של ליזר־בר מנהרת נחרה מקיטעת ואותו תוקף השעול. דכותו של ליזר־בר מעוררת רחמים רכים בשעה שהשעול מתחיל חונקו. פניו מסמיקים כולם, מקימות מקומות מפסיק הכחול את הסומק. הוא כופף את קומתו כמו מתוך הכנעה וכאלו הוא מזדרז להנצל מן המכה שנתלית לו ממעל לראשו, השעול מחלחל ומחלחל בתוכו ועיניו מתמלאות דם... ליזר־בר מתרחק מן השיחה על דבר שעולו...

„חס אתה על החניני שבימינו, משום שעבודת פרך הוא עובד, — שוב הפסיק ליזר־בר את השתיקה לאחר רגעים אחרים, כששכך השעול והוא שב לנשום את נשימותיו הקצרות כדרכו: — אבל כמה פחותה היא עבודה זו לעומת העבודה שעברו אבותינו ואמותינו! — דומה ששכחת לגמרי את הדרכים, שבהם היתה סחורה נקנית אז. מסלות ברזל וטלגרפים טרם היו בארץ, וגם אותה הבריה המשונה, מחציתה אדם ומחציתה... גם אנכי בעצמי איני יודע מה, אותה הבריה המשונה שקורין לה „קומי—וואיאזשער", שתמיד יש לה מתחת לבית שחיה אמתחת, מלתחה, תיבה, ותמיד היא רצה, ותמיד היא הולכת ובאה, הולכת ובאה, —גם זו עדיין לא היתה בעולם. ומה עשו אבותינו ואבות אבותינו? עברו מאות פרסאות עד שהגיעו למקום סחורה, בחורף אחזתם צינה ובקיץ הכתה אותם החמה, ובחזירתם עברו מאחרי עגלותיהם

ליסד מעין הִתְאַחֲדוּת מיוחדה, כדי למשוך ילדי נוצרים אל בית הספר הקומרציאלי, וכמובן על הוצאות היהודים. בשנות 1901—1902 היו יהודים מחפשים ורודפים אחרי בני שוערים, פועלים וכדומה, והיו מנעילים ומלבישים אותם ומשלמים בעדם שכר למוד, ובלבד שיתרצו להכנס לבית הספר הקומרציאלי, שהרי כל ילד נוצרי היה פותח בכניסתו שער לילד יהודי להכנס עמו. ואין כל פלא בדבר, שהיו הנוצרים מסרבים לשלוח את ילדיהם לביה"ס הקומרציאלי: הן להם פתוחות לרוחה דלתות כל בתי התלמוד והחנוך שבעיר — הגימנסיות, בית הספר הריאלי, הצבא, של מסלות הברזל וכו'; וקשה היה כקריעת ים סוף למצוא 50 פרוצ. ילדי נוצרים לביה"ס הקומרציאלי, ולמעשה היה באמת מספר התלמידים היהודים שבביה"ס תמיד יותר מששים למאה.

בית הספר הלך וגדל, המחלקות נפתחו כסדרן זו אחרי זו שנה שנה, ומספר התלמידים עלה עד 600. הנה כן למדו בביה"ס בשנת 1908—360 יהודים ו־213 בלתי־יהודים, ובשנת 1909—321 יהודים ו־209 בלתי יהודים.

והנה נתחדשה הלכה: המיניסטריון דורש להמעיט את מספר התלמידים היהודים בביה"ס ולהעמידו על 15%, וכל נמוקיו והשתדלותו של הועד המפקח (גם דיפוטציה מיוחדת נשלחה) נשארו כקול קורא במדבר. וכשקבל הועד המפקח פקודה, כי עליו להביע עד 1 לאוקטובר את הסכמתו להוריד בהדרגה את מספר התלמידים היהודים עד ה„נורמה" של 15 פרוצ., שנקבעה ע"פ ההלכה החדשה, הקהיל הועד המפקח בכ"ה לספטמבר את סוחרי העיר והציג לפניהם את השאלה: אם יתקיים מעתה ביה"ס או לא יתקיים? ולכבודם של סוחרי וילנה צריך להאמר, כי כולם הסכימו פה אחד, שנוח לו לביה"ס שיסגר משיתקיים קיום של קלון. ואמנם מעשים ועובדות חיות וקיימות, שהוכררו בשעת האספה, העידו עדות נאמנה וברורה, שאין לך קלון גדול מזה לפרנס בי"ס, שדלתותיו נסגרות בפני היהודים, על חשבון מפלגת סוחרים, שהיא כמעט כולה יהודים: תעודות מסחר ממדרגה ראשונה נקחו בוילנה בשנה זו שמונים וכולן נקחו ע"י סוחרים יהודים (יצאו רק חמש תעודות שנקחו בשביל בנקים). תעודות ממדרגה שניה נקחו 740, ורק חמישיתן נקחו ע"י בלתי־יהודים. בכלל עולה מספר הסוחרים היהודים בוילנה לעומת כל סוחרי העיר יותר משמונים ואחד למאה.

ועוד הוברר בשעת האספה, כי עם קביעת נורמה של 15% לתלמידים יהודים יעלה הדפיציט של ביה"ס עד 35000 רובלים בשנה והחזקת כל תלמיד יהודי תעלה (חוץ מן 150 רוב' שכר הלמוד) 150 רובלים בשנה!

האספה בקרה גם את הנמוקים המשפטיים שבהצעת המיניסטריון. השאלה היא: אם חייבת מפלגת הסוחרים בוילנה להעלות מעכשו את המס המיוחד שהטילה על עצמה לצרכי כלכלת בית הספר הקומרציאלי כשאחת מן התקנות היסודיות של בית הספר משתנית נגד רצונה ולדעתה של מפלגת הסוחרים? כלומר: ספר התקנות של בי"ס זה מה דינו? אם דינו כדין שטר התקשרות פרטי בין מפלגת הסוחרים ובין המיניסטריון, ובמילא אי אפשר לשנות בו דבר אלא בהסכמת שני הצדדים, או שתקנות ביה"ס נכנסות גם הן לסוג של חוק במובן הכללי וסדרי תקון החוקים הכללי נוהגים גם בו? ועל שאלה זו השיבה האספה פה אחד, כי ספר התקנות של בית־ספר, שכלו מתקיים על חשבונה של מפלגת הסוחרים, שהיא לבדה ראחראית בעד הדפיציט שלו כלו והמיניסטריון אינו משתתף אפילו בפרוטה אחת בהחזקת ביה"ס, דינו כדין התקשרות פרטי. ומבלי שים לב לזה, שגורלם של יותר משלש מאות נערים עברים תלוי בקיומו של בית הספר, החליטה האספה כאיש אחד את ההחלטה הזאת:

העמוסות את מאות הפרסאות רגלי, וכשזכו לשוב אל מפתן ביתם הרי שבו כשהם שבורים, רצוצים, סחופים ודויים, ראשי אצבעותיהם, חוטמיהם ואזניהם אכולות קרח וברגליהם פצע וחבורה ומכה טריה, וכולם דומים לפגרים מתים... מודה אני לך, משה־ליב חביבי, שדי גם לנו, החנונים של עכשו, בעבודתנו: גם אנו — יהי שם ה' מבורך! — כבר פטרנו את חבוט הקבר כדבעי בהאי עלמא. אבל למדרגת חמור לעול, שזז ולא אחרת היתה מדרגתם של אבותינו, לא הגענו"...

„ולאחר כל עבודת פרך זו, לאחר כל הפרנסות הטובות והרוחים הגדולים, שהיו מצויים באותם הימים, עניים ואביונים היו אבותינו כמצווה עליהם מפי הקדוש ברוך הוא, החס על בניו ומזמין להם דלות, צרות ויסורים בכל זמן ובכל מקום. אמרי אינשי: „דברים בטלים אינם נשכחים". עדיין אני זוכר את החושך שעטף כחושך מצרים את בית אבותי שלשה ימים ושלשה לילות רצופים כשאמי, בוסמית מפורסמת, „קצינה" כמעט, שבה פעם אחת מן „הנסיעה" והביאה בשביל ביתנו למפה ועליה „פנכא" דקונוא רחבה. אבא צעק כברוכיא שהוא לא רשה בשום אופן לתלות את הלמפה, כדי שלא ישיחו בו כל יושבי קרנות, שבשל „הוצאות" כאלה ו„הנהגה" כזו אדם נעשה שמטן כהכרת, „שאין הוא פריץ וגם אביו לא היה פריץ", ועוד טענות כאלה וכאלה לא פסקו מפיו כל היום. ואמא ככתה במסתרים על מזלה הגרוע, כי כבר יש ברוך השם שלש בתולות, „העונקות חמה לצוארן", והוא אינו נותן לתלות את הלמפה ולקשט קצת את הבית, כדי „שיוכל אדם להכנס"... ולנו הילדים, חלקו, כמובן, שני הצדדים גם יחד „מגות יפות" ביד רחבה... רואה אני, משה־ליב, שצהבו פניך, צחוק אוחזך. אמנם אני אומר לך: יבוא יומו של אותו „מעשה למפה" ואספר לך את כל הדבר מתחלתו ועד סופו, ואז, מראש אני מתרה בך, תפסק לעולמי עולמים הפעית שאתה פועה ומתאנח תמיד לאמר: „לשעבר, לשעבר"...

„הרי אני חוזר ואומר: החנונים של אותם הימים, כלומר ראובן, שמעון, לוי — עד סוף כל השבטים, היו בריות משונות, עבדו כחמורים ממש, חיו חיי דחקות ועוני, לא התירו לעצמם הנאה קלה שבקלות, שקועים היו ראשם ורובם בענינים ששוים פרוטה, את כל כחותיהם הוציאו לריק ולבהלה — והכל שריר וקיים, לא „הרהרו" חס ושלום. נאנחו קצת, יבבו יבבה צרורה קצת, הרבה יותר מתוך הרגל מבשל כאב, — האנחה היא ענין יהודי מימות עולם, — תקפום מכאובים ומיחושים, הכל כמו שנאמר, ואין בכך כלום: במנוחת נפש, בלי קושיות ופירכות, „פטרו" את ימי שבתם „בדירת ארעי" זו, את „הבלי העולם הזה"... אמנם זו היתה ראשית חכמה — לבלי להקשות שום קושיות. ואני אומר לך דוקא בשביל כך לא זכה בעיני „מר בר רב אשי" זה, החנוני של אותם הימים, כי אתגעגע עליו ואבכה את מיתתו. אין אני אוהב אותו האדם, שנפשו דומה לערבת, שאין בה „לא עין ולא אבן". תמיד כדלג אני על הכתוב, המעיד ש„הכל עשה יפה בעתו". אני אוהב את הקושיא, את הפירכא מתוך רוגזה, הצובטת את הלב ביום ואינה מניחה לישון בלילה. קבלה יש בידי מרבי. הוא היה אומר: „קושיא מולידה בעל כרחה תרוץ"...

ליזר־בר סיים פתאם את דבריו בקול נמוך ורפה. שלא מדעתי הבטת אליו — אין זה כלל אותו ליזר־בר: פניו החורים ובהרותיהם האדומות החולניות נראו כאלו עיפו, האש אשר נוצצה לפני שעה בתוך עיניו נעלמה תחת ערמת האפר, ומבין לשפתיו נקרש ונח פרפור של שויון־נפש שעדיין לא נגמרה מלאכתו...

„הוי, כמה עוקץ הקור, — נרעד ליזר־בר וקם ממקומו: — תן לי מן הטבק שלך... שלי כלה... צריך לסגור את החנות"...

א. בהדגישה בעיקר וראשונה את העובדא, שמספר „הסוחרים היהודים בוילנה עולה ליותר משמונים למאה מכל „סוחרי המקום;

ב. „משום שקביעת הנורמה של 50% לתלמידים יהודים „שמשה נמוק יסודי, שבשבילו קבלה מפלגת הסוחרים על „עצמה את ההוצאות הנחוצות לכלכלת ביה"ס;

ג. „ומפני שעם קביעת נורמה של 15% לתלמידים יהודים „יעלה הדפיציט של ביה"ס למדה כזו, שלא תוכל מפלגת „הסוחרים לעמוד בה, —

„החליטה האספה של משלמי המס המיוחד לצרכי ביה"ס „הקומרציאלי הוילנאי, כי יכולה היא להסכים לגבית מס זה „גם מכאן ולהבא רק בתנאי שתתקיים הנורמה של 50% „לתלמידים יהודים ושיתקיימו גם כל הזכיות ויפויי הכח שניתנו „לביה"ס".

מחזות דומים לזה שבוילנה נגלים עתה, לאחר ההלכה החדשה שנהחרצה, גם במינסק, יקטרינוסלב, קרמנצוג, אדיסה ובערים אחרות מערי ההחום. הנה מעין פרק חדש בדברי ימי היהודים במדינה—הגנה על בתה"ס הקומרציאלים שלא תסגרנה דלתותיהם גם דן בפני ילדינו ונערינו,—הגנה שאי אפשר לדעת מראש מה תהיה אחריתה.

כנגד המעפילים...

הדבר היה לפני חמש עשרה שנה. בפאריז, בעיר בה הולכת ונפסקת הנשימה היהודית האחרונה כמעט, נפגשו שני יהודים גדולים ודנו על תקומת עם ישראל, האחד גדל־רוח והשני גדל־עושר, — הד"ר הרצל והבארון הירש.

... „על ידי כך". — סיים האיש גדל הרוח את דבריו:— „נרים את רוח מוסרו של העם.."

— לא, לא, לא! —קפץ האיש גדל־העושר ממקומו:— „אין אני רוצה כלל להרים את רוח העם. זהו מקור כל האסון, כי מעפילים היהודים לעלות יותר מדי... רוצה אני לעצור בעדם לבל יעפילו; אל יפסעו פסיעות גסות קדימה.."

ובשעת התגלות לב זו גלה האיש גדל־העושר גם את תקותו האחרונה המזהירה, שהיתה צפונה לו עמוק בתוך לבו, לאמר: „וכשמפעלי יצליח, אשכור לי אניה אנגלית יפה, אזמין מאה עתונאים ואתם יחד אסע לארגנטינא"... כלומר: יראו בעיניהם ויספרו לדור על הגדולים שנגדל הישוב היהודי שם.

ויפרדו שני האנשים איש מעל רעהו ולא יספו עוד לראות איש את אחיו: בטח האחד בכח עשרו ובטח השני בכח רוחו ורוחו עמו..

וימת הבארון הירש ויעבור מפעלו לידי אחרים, גדולים מבני מינו, וישנו את צורת המפעל הגדול אשר נמסר לידם ויפוררוהו פרורים פרורים ולא קמו בו רוח ונשמה. רק את הצואה האחת של יוצר המפעל שמרו: „אל יעפילו, אל יפסעו פסיעות גסות קדימה.."

ושנה שנה נאספת הכנופיא הזאת, יורשי הירש, ובלשון מדברת גדולות תספר את רוב הצלחתו והדר גדולו של הישוב היהודי בארגנטינא. רק דבר אחד לא תספר הכנופיא הזאת אף פעם, אם אותו הישוב הנגדל בארגנטינא הוא ישוב של יהודים או ישוב של „גויטשאים", שאבותיהם היו יהודים, — לא תספר, כי על כן שומרת היא את הצואה: „אל יעפילו, אל יפסעו פסיעות גסות קדימה.."

ותקצר נפשם של האבות אשר במושבות ארגנטינא לראות את בניהם והנה הם גדלים ללא תורה וללא דעת עמם, שפתו וקדשיו, ויבוא אחד מהם פאריזה לקבול בפני ראשי האפוטרופסים של מפעל הירש על הדרך הרעה שמדריכים בה את בני הדור החדש אשר במושבות.

ושם בפאריז שלמה רינאך, המעיד על היהדות שאינה לא לאומיות, לא אמונה ולא דת, כי אם ט־דיציה עתיקה בלבד שכבר אבד עליה כלח ועבר זמנה, וכל החושב מחשבות להקים את היהדות מעפר שפלותה ומה גם לחיות את השפה העברית, הרי הוא מתחייב בנפשם של היהודים הקיימים עוד. ורינאך זה הוא העומד בראש מפעלו של הירש ולפניו הוכרח הציר אשר בא מארגנטינא לשפוך את שיחו על הרעה המוסרית המוצאת את ילדי בני ישראל במושבות..

ויהי דבר רינאך בשם כל הועד אל אותו הציר הקובל לאמר: „יהודי, ומה גם אכר, די לו כי ידע להתפלל מבלי גם להבין מה שנאמר בתפלות. למותר הוא ללמד את ילדי המושבות דעת את השפה העברית. הצעירים שכבר בגרו אמנם ראוי להם שיקראו לפעמים ספרים, הכתובים צרפתית או ספרדית, על אדות עניני היהדות. ספרים כאלה החליט הועד לרוציא, ואת חבור הספרים האלה מסר הועד לו—לרינאך"...

דומה הדבר להלצה של פורים, ובכל זאת מבטיח סופרה הפאריזי של „הצפירה", שאין זו אלא אמת מרה, דברים כהויתם.

נתקיים רצונו של הירש: אין בני מושבותיו מעפילים, אין הם פוסעים פסיעות גסות קדימה. נאמנים הם רינאך וחבריו שיסמכו עליהם בדבר זה. אבל מי יבוא וישב על קברו של הירש, יגלה עפר מעיני ויאמר לו: דוקא משום שנתקיים רצונך זה, דוקא משום שידעת להפקיד את מפעליך בידי רינאך וחבריו, אי אפשר שתבוא תקותך: הופשי עם לא יבאו לראות את הגדולים שגדל הישוב בארגנטינא, וכשיבאו ויראו — ידמו סלה.

לחג יובלו של יהל"ל.

בכ"ד בתשרי יחוג יהל"ל, אחד מזקני החבורה ומן הטובים שבה, את חג יובלו, במלאת חמשים שנה לעבודתו הספרותית.

זה מספר שנים עזב יהל"ל את במתנו הספרותית ואין קולו נשמע עוד. ואולם היו ימים — ולא רחוקים הם עדיין — ויהל"ל היה בין העומדים ראשונה על הבמה, ודבריו היו נשמעים ונשמעים.

יהל"ל עבר את כל הדרך הארוכה והקשה ההיא שעברו יתר בני דורו ותקופתו. ילדותו ושחרותו נבלעו ואבדו בין תורה לתפלה, בין חסידות לפרישות, המסלה היתה סלולה—אל כסאו של רב וגדול בישראל. אלא שמן השמים עכבו: עם זרם ההשכלה נסחף גם יהל"ל ויהי — לסופר ומשורר בישראל. והימים ימי התקוה הגדולה שהציפה את אורה אל כל הלבבות, דתקוה לראות את כל בני האדם, את כל-הנבראים בצלם, שוים. ונפשו המתפעלת של יהל"ל, שזה עתה נשתחררה מעולו הקשה של החסידות והפרישות, נפתחה גם היא לקראת זהרורי התקוה הגדולה הזאת, ויהי יהל"ל בשעתו אחד מן הסופרים העברים הראשונים אשר שאלת עמם היתה להם שאלה סוציאלית ושגם פתרונה הוא הלוך בפתרון השאלה הסוציאלית העולמית. יהל"ל היה אחד מן הסוציאליסטים — כמובן, לפי מושגי אותם הימים — הראשונים בספרות העברית, ושיריו „כשרון המעשה", „עבד עבדים" וכו' היו נקראים לא רק מתוך אהבה כי אם גם מתוך „יראה",

ובשירו „אלחנן" בקש להשיב תשובה אחת על שלש שאלות — של היהודים, של הפועלים ושל הנשים, שכולם הם נכנעים ומשעובדים, וכולם עתידים לצאת מעבדות לחרות בשעת הקון העולם.

ובעוד יהל"ל מבקש את התשובה לשאלה הסוציאלית הכללית, כדי למצוא בה תשובה גם לשאלת עמו, והנה באו שנות השמונים למאה שעברה. וירא יהל"ל את אשר נעשה לעמו מסביב, וישבר לבו בקרבו, וידע, כי אי-אפשר לו לעמו לתלות את גורלו בנירל השאלות הסיציאליות, כי על כן אין שאלת היהודים רק שאלה סוציאלית בלבד, ויהי לאחד מן הראשונים בספרות העברית, שהרימו את דגל הציונות.

ככה עבר יהל"ל אותה הדרך שעברו יתר בני דורו. וכל ימי עבודתו הספרותיה הארוכים בקש רק שני דברים: את האמת, מבלי נשיא פנים לאדם ולדעה, ואת הקון עמי, אשר ירע אותו ידיעה עמוקה, כי בתוכו חי ובכל צרותיו לו צר.

וברכה זו — בקשת האמת ותקון העם — שביא לספרותנו היא שעשה אותו בשעתו לאחד מן העומדים ראשונה על הבמה, ובשלה אנו מזכירים גם היום, לאחר שכבר חדל להשביע קולו אתנו, את שמו בכבוד וחבה.

ונמנים אני בכל לב על מוקיריו המרובים של תתן היובל ומשתתפים אנו בשמחתו, כי חג יובלו של יהל"ל חג הוא לכל מוקירי הספרות העבריה ודורשיה.

י. גרינבוים.

האנטישמיות הפרוגרסיבית בפולין.

א.

צרוף שני המושגים הללו—„אנטישמות" „ופרוגרסיבות" — ודאי עלול לעורר המהון וגם מורת-רוח: הרבה יש בו מן החדוש ומן הזרות. עד עתה היינו רגילים לסמוך את האנטישמיות להריאקציה או לכל היותר להקונסרבטיבות בלבד. וסמיכות זו היתה מובנה לנו בלי כל פירושים יתרים: מצבם המיוחד של היהודים גורם להם שהם שואפים תמיד לחליפות ותמורות בסדר המדיני, והם עומדים תמיד בשורות הראשונות של המתקדמים, של המחדשים, ולא יפלא איפא שכל המשמרים, כל הנסוגים אחור אויבידם בנפש הם. אבל ההתקדמות—עצם טבעה מחייב שתהא מצדדת בזכותם של היהודים, מגינה עליהם ועל כבודם. הן הפרוגרסיסטים בכל הארצות הם שנטלו הפקיד זה לעצמם — לפתור את שאלת היהודים פתרון גמור ומוחלט.

ודאות זו נקבעה קביעות גמורה בעולמנו, ופתאם — אנטישמיות פרוגרסיבית. הנה באים אנשים, שדעותיהם בעניני המדינה והצבור רחוקות הן מדעות הקונסרבטיבים תכלית רחוק, אנשים העובדים כל ימיהם לשם התפתחות ארצם והתקדמותה, לשם השחרור מכבלי העבדות הפנימית, והם מכריזים בקולי קולות לאמר: „אנו צריכים להוציא מתנועת ההתקדמות שלנו את היהודים, אין אנו רוצים עוד להיות המגינים עליהם, על זכיותיהם ועל כבודם; יש לנו עבודה חשובה הרבה יותר מזו— ידפין את רעיוננו בקרב המוני בני עמנו; אנו פורקים את עולם הקשה של היהודים מעל צוארינו ואנו יוצאים לחירות עולם, אנו קונים לנו את חירות העבודה לטובת ארצנו ועמנו"...

כדברים הללו אנו קוראים זה כירח ימים בעתונים הפרוגריסיבים של הפולני. והדברים מתיבלים בקריאות איבה ובוז, בעלילות קשות ונמבזות, שמעלילים על היהודים, ומיוסדים הם הדברים על הוכחות ונמוקים שאין בינם ובין ההוכחות והנמוקים של האנטישמים ה„טהורים" השחורים. כמעט ולא כלום.

עברו רק ימים מיעטים למן היום שהמתקדמים הפולנים קבעו יחד עם המתבוללים היהודים את עיקרי השקפותיהם על היהודים ושאלת היהודים בפולין. העיקרים הללו *) שנקבעו לאחר וכוחים רבים, שנמשכו בהפסקות שונות עוד מ„ימי ההפש", צריכים היו לשמש תורה שלמה להמתקדמים ולחבריהם המתבוללים, ועל פי התורה הזאת היו צריכים לעשות את כל מעשיהם. נמצא אז הפתרון הנכון לשאלת היהודים והדבור הנחוץ נאמר בשעתו,— ומה עוד?

אולם עכשו הוברר, שאותו הפתרון לא היה עדיין הפתרון הנכון, שהתורה שניתנה אז לא היתה אלא הוראת שעה. לא היו ימים מועטים וניתנה תורה חדשה, והיא שונה כל כך מן הישנה, עד שאין המתבוללים היהודים, חברי „נותני התורות", יכולים לקבלה. ומחותנים נעשו שונאים.

במשך זמן קצר יותר מדי הספיקו המתקדמים הפולנים להגיע עד קץ התפתחות השקפותיהם על שאלת היהודים בפולין. כמעט בהרף עין נתבשלה בלבם ההכרה, שצריכים הם לבעוט בחבריהם היהודים, שצריכים הם להתיר את הקשר המקשר את עתידה של תנועת ההתקדמות הפולנית עם עתידם של היהודים בפולין. כלום אין הדבר היה מעיד, שהתורה החדשה לא נגלתה להם להמתקדמים בהיסח הדעת, אלא שקבועה היתה בלבם זה כמה ורק עתה לבוא לפומא גליא?

„שאלת היהודים היא לרם (להמתקדמים) שאלה מרכזית, הדורשת את פתרונה במפגיע. קביעת עיקרים בשאלה זו, גלוי הדעת ע"ד היהודים והתנועה, המתפתחת בקרבם, אין להם להפרוגרסיסטים רק מעשה הגון, העלול לקרב את פתרונה של אחת השאלות הצבוריות, אלא צעד חשוב מאד, שגורלם וגורל השפעתם בארץ תלוי בו; אין זה אלא נסיון מצדם להטהר בעיני הצבור הפולני, להסיר מעל עצמם את החרפה של „מפלגה יהודית", של מפלגה המסייעה בידי הלאומים היהודים החשודים על השנאה או לכה"פ על הקרירות ביחס לעניני פולין. היהודים היו להפרוגרסיסטים הפולנים לאבן-נגף על דרכם, והרי באים הפרוגרסיסטים ועוקרים את האבן הזאת ביד חזקה" **)

בשעה שכתבתי את הדברים האלה אי-אפשר עוד היה לשער, שאין בינה ובין „עקירת האבן ביד חזקה" אלא רגע. עברו ימים מועטים והנה אנו עומדים כבר בשעה שלאחר מעשה. האבן כבר נעקרה בחזקת היד, ותנועת ההתקדמות הפולנית פלטה את כל התערובות היהודיות והיתה לתנועה פולנית טהורה. „הנהוח", כמו שקוראים המתקדמים עצמם למעשה זה, נעשה והצליח: נפרדו המתקדמים מעל היהודים והלכו לדרכם. ולא עוד אלא שמלחמה להם ביהודים המתבוללים, חבריהם מלפנים, וטוענים הם אותם ואומרים, שההתבוללות אינה אלא מסוה על פניהם, והשפעתם מזיקה עד מאד;

ב.

ואם תשאלו: מה גרם לה להאנטישמות הפרוגרסיבית שתפרוץ לפתע פתאום? וספרו לכם על דבר „מעשים אחרים מלאי

*) עין העולם נומר 13 ש. ז.

**) עיין „העולם" נומר 17. „לתחית ההתבוללות בפולין".

ענין. מעשה בעתון של השמאלים הקצונים, שאחד מסופריו פגע פגיעה קשה בנימוייבסקי, ראש התפשים בדעות, ומשנהו הי׳ יז במאמרו, שפולין מהה ואין לה תקומה עוד; מעשה בתשובו המעליבות של נימוייבסקי, שלא הסתפק בזלזולים גסים כלפ סופרי „מלוט" היהודים, והתחיל ממטיר מאמרים, כזה אחר זה, ע"ד השפעתם המזיקה של היהודים בכלל וקורא לקשור מלחמה גלוית עליהם; מעשה באיזא מושצנסקא, סופרת פרוגרסיסטית, שנתעוררה לקול קריאתו של נימוייבסקי והתחילה כותבת גם היא מאמרים חריפים ע"ד „הנתוח"; מעשה בעתינם הרשמי של „הפרוגרסיסטים" המאיחרים „פראבדא", שגם הוא נוסף על המטהרים את התנועה מהשפעת היהודים, המשחיהים כל חלקה טיבה; מעשה בשבינטיחובסקי, רבם ומורם של דפרוגרסיסטים, שלא נער בנזיפה בתלמידיו, אלא רק „העיר את אזנם" שאין לשכוח, כי בין היהודים יש גם פילנים טובים, העומדים למעלה מכל חשד; ולבסיף גם מעשה סנסציוני באמת — מעשה בסטראשיביץ, עורך העתון הרשמי של הקינס־בטיבים, שגינה במאמר חריף ביותר את האנטישמיות „הפרוגרסיבית" הזאת. --- וכל המעשים הללו מביאים בהכרת לידי הרהורים רבים.

כי אמנם נתגלה על ידם יחסם האמיתי של הפרו־גרסיסטים הפולנים הבורגנים אל היהודים ואל שאלת היהודים. נאמרו הדבירים הנכונים, הדברים נקראו בשמם הראוי להם ואין עוד מקים לאילוזיות. אשתקד לא דברה העתונות על היהודים, היא טפלה רק בה„ליטווקים"; עתה אין משתמשים עוד בפסבדונים זה, אלא כורכים את כל היהודים, היהודים הפולנים „העיקריים" והיהודים הליטוואקים „הזרים", יחד. מובן מאליו, שהמתבוללים שלנו נשארו עומדים על עמדם: הם רואים בכל אותה הסערה שפרצה רק פולמוס אישי, רק מעשה־תעתועים מצד נימוייבסקי רנרגן וחבריו הצעקנים, באים ומתיצבים לפני קהלם ב„הנובא גזיטא" וב„איזראעליטא", כולם אומרים פיזה ונשבעים הם, כי חזקה היא כצור אמונתם בתנועת ההתקדמות הפולנית, וכי לא תמוט אמונתם זו גם בשל האנטישמות הפרוגרסיבית. כך דרכם של בני אדם למצוא תנחומין לעצמם, והיהודים המתבוללים ודאי צריכים עכשו לרחמים ותנחומין רבים. למרות כל עמלם שעמלו בשנה האחרונה למלא אחרי פקודת „הפרוגרסיסטים" ולהרביץ את הורת הטמיעה בקרב היהודים; למרות תחית „האיזראעליטא" ולמרות כל המאמרים שנכתבו בעתון זה ובעתונים אחרים, ושבאו להעיד על נאמנותם הפולנית של המתבוללים ועל איבתם להלאומיות היהודית,—למרות כל אלה באים חבריהם הפולנים ובועטים בהם, דוקא בהם, שהרי הם הם הקיסמין התקועים בין שיני הפרוגרסיסטים ובהם רואים הפרוגרסיסטים את הזוהמא שממנה הם רוצים להטהר. ולא עוד אלא שחושדים אותם, את המתבוללים, כי רק מסוה שמו על פניהם, ועל צד האמת שמשו כלי בידי היהודים הלאומיים. האם לא לרחמים ולתנחומין רבים צריכים הם המתבוללים?

ואולם דומה, שבתוך לבם מרגישים גם הם שתנחומים של הבל הם מנחמים את עצמם. במסתרי נפשם מבצבץ ועולה החשד, שמא מאמריו של ה„מלוט" אינם הסבה היחידה של האנטישמות הפרוגרסיבית, שמא סבותיה מונחות בסדרי החיים הצבוריים בפולין ובתפקיד שמלאו היהודים הנאורים במחנה הפרוגרסיסטים בשנים האחרונות.

אין צריך לומר, שהיהודים הנאורים נלוו כולם על הפרו־גרסיסטים. בתוך הדימוקרטיה הלאומית כמעט לא היו יהודים כלל. לעומת זה היו היהודים הנאורים רוב בנינה ורוב מנינה של מפלגת הפרוגרסיסטים. היהודים הנאורים נשאו בעולה ותמכו בהיצאותיה הספרותיות ובה ראו את ההרים בפני כל הפורעניות, את סמל העתיד המזהיר, דמות דיוקנה של השעה המקווה דמאירה, כשהפתר השאלה היהודית בפולין פתרון גמור, ם יהודי לא יזכר ולא יפקד עוד לעולם.

ושלום ושלוה שררו ביניהם ובין הפרוגרסיסטים. הפילנים המתכוללים העמידו את פניהם תמיד—ואולי האמינו באמת ובתום לב בדבר זה,—כאלו מאחריהם עומדים המוני היהודים ומצפים לפקודתם. חבריהם הפולנים ודאי האמינו אמונה שלמה בכחם הצבורי ובטחו בהשפעה הגדולה שיש להם על המוני היהודים. רק לפעמים נזרקה מפי הפולנים גערה על כי עשירי היהודים מגדישים את הסאה ומכגלים להם בדרך טמיעתם את צורות החיים של האצילים הפולנים, מחקים אותם ונגררים אחריהם ומזניחים מתוך כך את תנועת הפרוגרסיבות. אלא שהגערות הללו היו נזרקות ונשכחות.

אל לבות העם הפילני לא מצאה הפרוגרסיבית הבורגנית מסלות. מלבד מספר מיעט של סופרים ואינטליגנטים עמד כל העם מרחיק להנועה זו. הפרוגרסיבות והדימוקרטות של מפלגת הפרוגרסיביים לא היו עמוקות וקיצוניות עד כדי למשוך אחריהן את הפועלים ואת האינטליגנציה הרדיקלית, אבל היו קיצוניות וחזקות במדה מספקת עד כדי לדחות את העירונים. את האכרים ואת האצילים. בתוך הצביור הפולני חסר תמיד ועדיין חסר גם עכשו מעמד ידוע, שעליו היו יכולים לסמוך הדימוקרטים־הפרוגרסיסטים. אמנם בשנה האחרונה התחילה מתגלית תנועה פרוגרסיבית בין האכרים, שנוכחו כי אין הדימוקרטיה הלאומית משגחת בהם ובאינטרסיהם ונכונה היא תמיד להעלית אותם לקרבן. ואולם תנועה זו היא תנועה אכרית טהורה, ואם תתפתח תביא לידי יצירת מפלגה מיוחדת של אכרים, אבל לא לחזוק מפלגת הפרו־גרסיביים הדימוקרטים. והפועלים ה ודאי לא ימצאו ספיקם בתורתם ובפרוגרמתם של ה„פרוגרסיסטים". (רעיון הלאומיות הרדיקלית אפשר לו שיתאחד עם השאיפות המיוחדות להפועלים בתור מעמד ויכולה שתברא מתוך כך מפלגה של פועלים לאומיים. אבל „הפרוגרסיבית" אין כחה גדול למשוך את הפועלים אליה). יוצא מזה, כי להפרוגרסיסטים אי־אפשר היה להחזיק מעמד בפני הדמוקרטים הלאומיים, שנסתדרו, הגיעו למדרגת מפלגה חזקה והתמידו להשפיע על העם גם בעיר וגם בכפר. ואף על פי שפרוגרמתם המדינית והלאומית של הפרוגרסיסטים מהאמת היתה יותר לתנאי החיים, אעפ"י שהלאומיות והעממיות שבה טהורות היו ביותר, — בכל זאת לא סללה מסלות אל לב העם הפולני, בשעה שהדימוקרטות הלאומית, אשר תמכה יהדותיה בהעיקרים של אחדות לאומית ושל פוליטיקה עצמית מיוחדת, שאינה מסמכת את גורלו של עם דפולני לא לגורלם של יתר עמי רוסיה ולא לגורלה של המהפכה ברוסיה, — בשעה שהדמוקרטיה הלאומית הזאת כבשה את לב כל העם, פרחו הפרוגרסיסטים באויר. ואלמלא היהודים, לא היו אלא קביצה של סופרים, שאישיותם משפעת יותר משמשפעת תורתם.

היהודים הם שעשו את הפרוגרסיסטים למפלגה והם שהספיקו לה את היכלת לאסור מלחמה על הדימוקרטיה הלאומית. יחסה של זו האחרונה אל היהודים, השמירה ששמרה על אינטרסי הסוחרים והאומנים הפעוטים הפולנים בנגוד לעניניהם של הסוחרים והאומנים הפעוטים היהודים, ההטעמה שהטעימה תמיד בדבור ובמעשה, כי אין היהודים אלא זרים, שחשודים הם היהודים על האיבה לארץ וראוי להבריחם כי יצאו מן הארץ,—כל זה גרם שיפנו היהודים עורף להדמוקרטיה הלאומית,

ששלטה בארץ שלטון בלתי מוגבל, ויתמכו ב„הפרוגרסיסטים".

תמיכה זו, או, יותר נכון, מלחמה זו בעד הפרוגרסיביות הפולנית, שלא היתה מלחמה קלה כלל וגרמה לתעמולה אנטישמית גלויה וגם לאזהרוה גכות ע"ד פוגרומים ובויקוט מצד הדמוקרטים הלאומיים, לא היתה אלא קומדיה אחת ארוכה ושגיאות שנתגבבו זו על גבי זו. כבר העירותי בדרך אגב, במאמרי הנזכר לעיל („העולם נומ. 17) על הצד המגוחך שבדבר, אבל ראוי הוא הענין, שעליו אנו דנין, כי יובן ויתבהר לנו כראוי מכל צדדיו.

התעוררות הלאומיות והציונות בקרב יהודי פולין הרסה „כחדא מחתא" את כל הבנין שבנו הפרוגרסיסטים יחד עם המתבוללים היהודים. כל זמן ששני הצדדים לא יצאו מגבול דברים ופולמוס ספרותי, נראה עוד כאלו יש יסוד לאותו הבנין; אפשר היה עוד לחשוב, שאמנם המתבוללים יש להם השפעה על הצבור היהודי, והלאומיים והציונים אינם אלא קבוצה קטנה של נרגנים וצעקנים. אבל כיון שהגיעה שעה המעשה, מיד נוכחו הפרוגרסיסטים, שהבטחון אשר בטחו בכח המתבוללים, בטחון שוא הוא, וצריך לבוא בדברים וגם לכרות ברית עם הלאומיים והציונים. ואז, בעידן ריתחא, ב„ירחי הדבש" של ימי החופש לא היה הדבר קשה ביותר, לא קשה היה ל ר מ ז גם על זכיותיהם של היהודים הלאומיים. אמנם הציונים ועתונם הפולני העירו כפעם בפעם שהשקפותיהם היסודיות של הפרוגרסיסטים מתנגדות לדרישות הלאומיות של היהודים, לא הסתפקו ברמזים בעלמא ודרשו דברים ברורים. אבל התנגד לא התנגדו גם הם לכריתת ברית בין הפרוגרסיסטים והיהודים. וכך נוצרה ברית זו, ברית־אונס משני הצדדים: האויב האחד לשניהם הוא שאגד אותם.

ברית זו שכרתו עם היהודים לא הנחילה להפרוגרסיסטים נצחון; להפך, היא החלישה עוד יותר השפעתם על הצבור הפולני. הפרוגרסיסטים נראו להצבור הפולני לא רק בתור מגינים על היהודים ודורשים שווי־זכיות בשבלם, אלא גם כבעלי ברית היהודים הלאומיים והציונים, הדורשים זכיות לאומיות בשביל היהודים, בינים ממלכה בתוך ממלכה. לא הועילה להם להפרוגרסיסטים הצטדקותם, לא הועילה להם כל נאומיהם שנאמו כנגד הדרישות הלאומיות: העובדא עצמה, שכרתו ברית עם הלאומיים, דיה היתה להשניאם על רוב הצבור הפולני.

ומהי התורה שלמדו הפרוגרסיסטים בהכרת מטפלותיהם אלו? שאין לדשען לא על ההמון היהודי ולא על הלאומיים היהודים. ולא רק מפני שדבר זה עלול למעט עד אפס את השפעתם על הצבור הפולני, אלא מפני שע"י זה הם מתיצבים ביודעים ובלא יודעים במדרון, שיכול להביא לידי הודאה בלאומיות היהודית ובדרישותיה. אפשר להודות בלאומיותם של הרותנים והליטאים אשר בפולין — אם דורשים זכיות בשביל פולין הרי אי־אפשר לנהוג באותה שעה מנהג אדנות בנוגע להלאומים הללו. אבל ל א ו ם יהודי, שיש לו דרישותיו העצמיות, ל א ו ם יהודי שרוב תושבי הערים שלו הם והשפעתו מרובה כל כך, ל א ו ם שבתוכו הולכות ומתגלות תנועות חשודות, ל א ו ם שאחרי כל סגולותיו המיוחדות האלה אפשר ורשאי בכ"ז להטיל ספק במציאותו, היאך זה אפשר להודות בלאומיותו ובזכיותיו? ואחר שאלה זו לא עמדו עוד השואלים בחצי הדרך והפכו את פניהם כלפי היהודים „שלהם" וחזרו ושאלו מתוך רוגז וצער: „ואתם איכם? מדוע לא עמדתם בפרץ, מדוע לא עשיתם את שליחותה של הפולניות ששלחה אתכם לצבורכם שלכם?" שכחו השואלים שאי־אפשר להם לשליחיהם המסכנים לעמוד בפרץ ולהשפיע על הצבור היהודי, שהרי ההתבוללות עצמה היא שהוציאה אותם מתוך אותו הצבור היהודי והכניסה אותם אל תוך הצבור הפולני. באותה שעה התחילו הפרוגרסיסטים חושדים בהמתבוללים ומביטים גם אחריהם בשבע עינים; באותה שעה נתגלו להם הרבה דברים שהיו סמויים מעינם עד עתה, — ויחרדו וירגזו הפרוגרסיסטים למראה עינם ולמשמע אזנם...

(עוד יבא)

א. דוב.

התקציב השנתי של ועד חובבי ציון.

(ה ע ר ו ת—סוף).

III.

וצריך אני להודות, שלא חשש זה בלבד מטרידני, שמא יתיצב הועד על דרכו הנכונה באחור זמן קצת: הן העבודה במקצוע החנוך והתרבות לא ניתנה גם היא, ככל יתר עבודות הישוב, רק לתקופה אחת. אלא שיש אשר בלבי יתעורר חשש אחר, החשוב הרבה יותר מן החשש הראשון: שמא משקיע הועד גם עכשו את רוב כחותיו בעבודת החנוך רק מאונס, משום שהמציאות לא הכשירה אותו לעבודה אחרת בא"י ישראל, ולא מרצון, אחרי שכבר היברר לו, שדוקא עבודה זו היא המיוחדה לו והנאה לו, ודין הוא שימסר לה כלו. הוששני שגם עכשו עדיין נראית לו להועד העבודה במקצוע החנוך „פעוטה", שאין „מוסד קולוניזציוני" יכול להסתפק בה, ולפיכך ראוי לו להשתחרר ממנה עד כמה שאפשר ובשעה שאפשר, כדי שיוכל לשוב לעבודתו „העקרית", הישובית, שאליה הוא נכסף.

יבוא תקציב הועד ויוכיח שיש רגלים לחשש זה.

אפי' אם נביא בחשבון את העבודות הישוביות „הטהורות" שהועד עוסק בהן (קנית קרקע בסכומי הקערות, החזקת לשכות המוריעין והשתתפות מועטה בהוצאות הצבור של שלש מושבות וחמש ערים), גם אז הלא גודה בהכרח, שהעבודות הללו אינן צריכות לעיון ופקוח יותר משצריכה להם העבודה שהועד עובד במקצוע החנוך (בבתי הספר וגני הילדים, שהועד תומך אותם, מתחנכים ל כ ל ה פ ח ו ת 1500 ילדים!). ומה אנו רואים? — יש לו להועד בא כח בארץ ישראל המפקח על הענינים הכלליים, יש לו שם גם בא כח המפקח על לשכות המוריעין ו א י ן ל ו בא כח אשר יפקח על עניני בתה"ס והחנוך...

אני מדגיש ואומר שאין כונתי לאמר, שצריך הועד להרכיב אלוף לראשם של המורים והמורות, העובדים בבתי הספר וגני הילדים הנהמכים על ידו. חלילה. אבל חייב הוא הועד להעמיד להם מורה־חבר, אשר ידע להורות להם דרך בשעה שיצטרכו לכך ולהקל לכה"פ במקצת את כובד המשא הגדול אשר נוטל עליהם.

אנו יודעים, מה היא העבודה שמורינו ה ע ב ר י ם עובדים בארץ ישראל. אין זו מליצה והפרזה כלל. אם נאמר, שזוהי יצירת יש מאין. שיוצריה מוסרים את נפשם עליה. לכה"פ 90% ממורינו ה ע ב ר י ם שכבר ישנם בא"י ושעולים לשם אין להם הכנה פדגוגית די הצורך (היכן הוא המוסד המגדל מורים ע ב ר י ם?) ורובם עושים מעשה נחשון — קופצים הם אל תוך הים. ובשעה

שהם עומדים כבר בים מתגלה להם כמה קשה, או, ביותר דיוק, עד כמה אי־אפשר להם כמעט כלל לעבור אותו: תנאי הסביבה אחרים הם לגמרי מאלו שתארו לעצמם, הדרישות אחרות הן לגמרי מאלו שהורגלו בהן עד היום, פרוגרמית קבועות ומקובלות אין, טרמינולוגיה קבועה אין, ספרי למוד אין, מכשירי למוד אין, אפילו מפת ארץ ישראל עברית אין, אין; אין ואין, — ואת הכל צריך לברא בעצמו המורה שאינו מחויב כלל להיות בעל כשרון יצירה, אותו המורה שאפילו הכנה פדגוגית די הצורך אין לו. והמורה המעונה הזה עזוב הוא לנפשו ואין לו אפילו מורה־חבר, הגדול ממנו בתורה ובנסיון, אשר אליו יפנה בצר לו ואשר בעצתו ישאל בשעה שנסתרה דרכו ממנו.

יאמרו: הן אגודות המורים יש בארץ ישראל ולה קוצב הועד תמיכה שנתית (.גב אורחא: ליפו, העולה להיעד בסכים של שלשים ושנים אלפים פרנק בשנה, מוסיף הועד עוד תשע מאות פרנק תמיכה לבית החולים — יישר כחם של בני יפו, שעדיין אין הם דורשים תמיכה בשביל רח"ש וכל"ז ומיניקות לילדיהם!—ולאגודת הנזורים, שנוצרה בשעתה בהשתדלותו ולרגלי השפעתו של נשיא הועד, נתנת תמיכה בת שש מאות פרנק). אבל אל נא נרמה את עצמנו. אגידת המורים, לפי הצורה שיש לה עכשו, אי־אפשר לה שתעשה לכח פועל ומשפיע בארץ ישראל. לא רק כל חברי האגורה, „חיילי המערכה", אלא גם ראשי האגורה ומנהליה, ה„גנרלים המפקדים", מורים הם שעל המורות פרנסתם, כל היום הם טרודים ועיבדים עבודת פרך בבתי כפריהם (סתם מורה ארצישראלי יש לו בבית ספרו ששה שעורים ביום ואפילו בימות החמה הקשים), ולאחר כלות העבודה בבית הספר הם צריכים — כיון שישרה נפשם בהם — להקדיש שעה או שתים ל„יצירת היש מן האין", ויש אשר הם מוכרחים להקדיש שעה או שתים גם לשעורים פרטיים. כי היכא דלא לשלמו שעירי מכדא. ומהיכן תבוא להם היכולת לקביע עתים גם לעניני האגודה ולעשות את חובת „המפקדים" שהוטלה עליהם? (כמובן יש גם סבות אחרות, שבשבילן אי־אפשר לה לאגודת המורים להעשות כח פועל ומשפיע בארץ ישראל, אלא שאין אגודת המורים, כשהיא לעצמה, מעניני הפעם, ולפיכך תפסתי רק את הסבה העקרית).

והועד ודאי יודע את כל הדברים האלה הרבה יותר מאתנו, שהרי סוף סוף הוא מוסדנו הציוני היחידי, שמיום הוסדו ועד עתה לא פסק אפילו לרגע היחס הישר והתכוף בינו ובין ארץ ישראל. ודאי יודע היא, כי כל זמן שעבודת דחנוך שהוא עוסק בא"י תעשה „מאליה", בלי שיטה מסוימת ובלי פקוח מצד אדם שהיא מומחה גמור לכך, יצא חלק גדול ממנה לבטלה. ובכל זאת יש לו שם גם בא כח המפקח על עניני לשכות המודיעין ואין לו בא כח אשר יפקח על עניני החנוך ובתה"ס...

חיששני, שמא זהו הפתרון הנכון לפליאה זו: „האליאנס", שברצון גמור ובכונה תחלה עשתה את עבודת החנוך לעבודתה היסודית, בא כחה בכל מקום הוא המורה ואת ידו היא ממלאה לעשות בשמה אפילו אותם המעשים שאין להם יחס ישר להוראה וחנוך. ה„עזרה הברלינית", שאינה מבקשת לעצמה בארץ ישראל גדולה יותר גדולה מזו — להיות השלטת בכל עניני החנוך, מצאה לה בקרב מוריה איש כלבבה להיות בא כחה ולנהל את כל עניניה בארץ. אבל ועד חובבי ציון, שעדיין אינו יכול, כנראה, להשלים עם הרעיון, שעליו להמסר כלו רק לעניני החנוך הלאומי והתרבות הלאומית בארץ ישראל, שעדיין לא בטלו רצונו ותקותו להיות בזמן מן הזמנים „למוסד קולוניזציוני" ולשוב לעבודה „עקרית", דין הוא שלא יהיה לו בארץ ישראל בא־כח פדגוג הגון, מומחה ומנוסה, אשר ינהל אותה העבודה, שלצרכה מוציא הועד ⅔ 66 מכל סכומי תקציבו השנתי! —

ואמנם העיון בתקציבו של הועד מראה, שמכיון שעבודת החנוך נעשית „מאליה" שלא מתוך שיטה מסוימה ובלי פקוח הגון, יש אשר לא יֵעשו דברים שיש בהם הכרח גמור ולהפך—נעשים דברים שאין בהם שום צורך כלל.

הרי פרט אחד לדוגמא.

היסוד שעליו הושתת כל החנוך הלאומי בארץ ישראל הוא התחיה הגמורה של הלשון העברית. דבר זה — התחיה הגמורה של הלשון העברית ועליתה למדרגה של לשון החיים— איננו מן הנמנעות המוחלטות רק בארץ ישראל בלבד. ואולם גם בארץ ישראל צריך עוד להכשיר את הקרקע להתחיה זו. גם בא"ץ ישראל אינו עלול הדבור המלאכותי, שהגדולים מטילים על עצמם בדעת ובכונה, להביא תחיה ללשון העברית, אלא גם שם הכל תלוי בתחיה הטבעית, בלומר שהילד הקטן הוא יהיה הראשון במחיי השפה, ומראשית ימי התפתחותו תהא אזנו קולטת את צלצולי הלשון העבריה. הרי שגן הילדים הוא שמכשיר את התחיה וממנו היא נזונית ברובה. ובמדה שאנו צריכים לדאג לכך, שיהיו לנו מורים עברים הגונים בארץ ישראל, בה במדה — ואולי עוד גם יותר — אנו צריכים לדאג לכך שתהיינה לנו גננות עבריות הגונות בארץ ישראל, גננות אשר, תדענה את מלאכתן באמת, שתהיינה ראויות למשרתן עפ"י כשרונותיהן, ידיעותיהן ונסיונותיהן ולא רק עפ"י „יחוס אבות" בלבד. כמה פעמים כבר דברו באספות הכלליות של הו"צ על הנחיצות לחנך גננות הגונות, ואם אין אני טועה קיימה וקבלה האספה הכללית האחרונה להטיל חובה זו על הועד. ה־ח־טה הוחלטה, אבל המעשה אינו נעשה, וגננות הגונות כשם שחסרו לארץ ישראל עד עכשו כן תחסרנה גם מכאן ולהבא עד — עד אשר בבוקר לא עבות אחד הקום „העזרה" הברלינית ותיכד בית חנוך לגננות ותתן לנו גננות כאלה, שהיא רוצה בהן, כשם שהיא מספיקה לנו כבר מורים שהיא רוצה בהם.

שמא תאמרו: ה„עזרה" הברלינית עשרה מרובה ויש ספוק בידה לעשות את כל אשר תמצא לנכון לפניה, משא"כ ועד חובבי ציון שעניותו מרובה ואין בידו להוציא את מחשבותיו הטובות לפעולה? וידעתם שאם בכלל אמתית היא התשובה זו אינה יכולה בכ"ז לפטור גם את דבר הגננות. באותו התקציב אנו מוצאים לכה"פ 4200 פר' (900 פר' התמיכה לביה"ח ביפו; 500 פר' התמיכה לביה"ח בחיפה: 2800 פר' „תמיכה"— בתור שכר למורים עברית — לבתה"ס של ה„אליאנס" בבירות ובטבריה) המוצאים לבטלה ממש, וסכום זה היה די והותר כדי לגדל שנה שנה שתים שלש גננות. ועד שהועד יתרצה מסתמא כוף סוף להשתתף בסכום ידוע בהוצאותיו של בית החנוך לגננות אשר תעמיד ה„עזרה" הברלינית עפ"י רוחה היא, מוטב היה שיקדים הועד ויעמיד בית חנוך לגננות עפ"י רוחו הוא וש„העזרה" תשתתף עמו בהוצ' כלכלת בית החנוך הזה.

יפה אמר הד"ר הגריך לוי באחד ממאמריו האחרונים: אנו צרכינו מרובים כל כך וכוחותינו מועטים כל כך עד שאין לנו אפילו אדם אחד ואפילו פרוטה אחת שנוכל לתתם לאחרים. וועדינו, שהכנסותיו מועטות הן כל כך לבשהם של הציונים והחובבים המדברים תמיד גבוהה גבוהה על „העבודה הריאלית בארץ ישראל", הוא מוציא על בתי ספר של „אליאנס", על חורבות אלה, שלעולם לא תהיה לנו שום תקוה מהן, 2800 פר' בשנה

ומגדול גננות עבריות הגונות הוא מונע את עצמו מפני שאין לו האמצעים הדרושים לכך!*)

הוא הדבר אשר אמרתי: כשאין שיטה מסויכת וכשאין פקוח הגון יש אשר לא יֵעָשו דברים שיש בהם הכרח גמור ולהפך— נעשים דברים שאין בהם צורך כלל. —

IV.

ולבסוף עוד הערה אחת.

הרבה הרבה מן הציונים רגילים לצאת את ידי חובתם לועד חובבי ציון בזה, שבשעה שהם מדברים בו, הם מכנים אותו בלשון של כבוד וחבה „זקן מוסדינו". ובשעת מעשה הם שוכחים דבר „קטן", שעם כל „המהפכות" שעברו על הציונות מיומה הראשון ועד עתה עמד „זקן מוסדינו" זה על עמדו, כלומר לא זז אפילו לשעה קלה מעבודת הישוב הממשית. לא זו היא זכותו של ועד חובבי ציון שהוא „זקן מוסדינו", אלא זו היא זכותו, שמתוך היותו זקן מוסדינו, מתוך שהיה כל ימי קיומו מוסד למעשים מוחשים ועשה מעשים שהצליחו וגם מעשים שלא הצליחו, סלל את הדרך לכל המוסדים האחרים שקמו אחריו ונתבהר לנו, מה הישוב העברי הארצישראלי דורש מאתנו בכלל ומה הוא המעשה אשר יעשה כל אחד ממוסדינו בפרט. ועד חו"צ הלך בראש כל מוסדינו המעשיים,— וזו היא זכותו הגדולה.

ולא זו בלבד. עבודה ישובית כבירה עוד הותיר ועד חו"צ לעצמו, עבודה שאין מוסדים אחרים ממוסדינו עושים אותה, אבל אי אפשר לה שלא תעשה — זוהי עבודת התרבות והחנוך. יחידי הוא ועד חו"צ בעבודה זו — וזוהי ודאי זכותו הגדולה.

ואת הדברים האלה שוכחים הציונים, כנראה, לגמרי. יבוא אותו התקציב של הועד שבו אנו עסוקים, ויעיד: פחות מששים אלף פר' בשנה נשארים לו להועד לצורך עבודתו החנוכית בארץ ישראל! וכי בפרוטות מועטות כאלה אפשר לנהל את עניני החנוך העברי הלאומי בארץ ישראל? —

מתאוננים על הציונות, שלפרקים היא נעשית „סמוכה לקרקע" יותר מדי. היכן הם המתאוננים? הרי עבודה, שהיא כולה יופי והוד, שיכולה היא למלא את הנפש ושעומדת היא בראש העבודות?

היכן הם? —

*) לפני עשר שנים (בהאספה הכללית שהיתה בחורף תרס"א), בשעה שנרסים לון — יהודי שקבל בירושה מאת כרטיה רבו מעין הארה לאומית יהודית — היה מנהל עניני ה„אליאנס" בפועל, בשעה שחי עוד הרב צדוק הכהן, שנמנה על חובבי ציון, והשפעתו על ה„אליאנס" בתור חבר הועד היתה מרוכה, דרש מר אוסישקין, כי לא יוסיף עוד הועד להשתתף עם „האליאנס" בהחזקת ביה"ס ביפו בשום אופן ולא יקבל מאת „האליאנס" שום תמיכה לטובת ביה"ס הזה וטעם נתן לדבריו: אם יקבל הועד תמיכה מאת ה„אליאנס", בהכרת תשפיע האחרונה מרוחה על ביה"ס, והשפעתה של ה„אליאנס" אי־אפשר לה שלא תהיה לרעתו של החנוך הלאומי, ועכשו, כשצדוק הכהן כבר מת ולון כאלו עבר ובטל מן העולם וכל עניני ה„אליאנס" נתונות בידי שלמה רינך, המעיד בפומבי באלו השואפים להחיות את הלשון העברית שהם המביאים תקלה ואסון לכל העם היהודי, — עכשו מתברך הועד בלבבו לאמר, שאם יעלה בידו להכניס מורה עברי לאיזה מבתה"ס של ה„אליאנס" לא רק שאותו מורה לא יבטל לגבי ההשפעה של המנהל ויתר המורים ה„אליאנסיסטים", אלא שהשפעתו תגבר על השפעתם הם! —

יעקב פיכמאן.

זִכָּרוֹן.

לֹא, עוֹד לֹא אָבַד הַכֹּל, אִם זִכָּרוֹן
זֶה חַי בַּלֵּב. עִם שְׁקִיעַת שֶׁמֶשׁ־קַיִץ
הָלַכְתִּי מוּרַד־רֹאשׁ וּשְׁכוּר־הִרְהוּרִים.
מִבַּיִת וְאִילָן נָפְלוּ צְלָלִים גְּדוֹלִים,
אֲרֻכִּים וַעֲגוּמִים, וּבֵינֵיהֶם
כְּמֵי־זָהָב שׁוֹקְטִים נָחוּ שַׁדְמוֹת־אוֹר.
וַחֲלוֹם הַיּוֹם וְעַרְבּוֹ כְּאֶחָד רִפְרֵף
בָּעוֹלָם, וּבְלֵב רָן דּוֹמָם
יְגוֹן הַשְּׁקִיעָה.

הָלַכְתִּי אַט, וּפִתְאוֹם אֲפָפוּנִי
הַצְּלָלִים מִכָּל עֵבֶר: גַּן־הַקְּדוּמִים
לַמִּנְזָר שְׁחוֹר הַכִּפָּה זֶה הֶאֱפִיל
עַל רֹחַב כָּל הַסִּמְטָא הַבּוֹדֵדָה,
וּקְרִירוּת זָרָה נָשְׁבָה עָלַי רֶגַע
מִמַּעֲמַקָּיו. נִפְסַק חוּט הַזָּהָב
בַּלֵּב, וְעֵינַי נִשְּׂאוּ בַחֲרָדָה,
כִּמְבַקְשׁוֹת אֶת הָאָבוּד. —

בְּאוֹתוֹ רֶגַע
מֵאֵי־זֶה בָּאת וּבְכָל תֻּמָּתֵךְ,
תֹּם יַלְדָּה וָקֶסֶם נַעֲרָה שְׁזוּפַת־פָּנִים
וְעֵינַיִם חֲרֵדוֹת וּמִתְבַּיְּשׁוֹת,
עָמַדְתְּ לְפָנַי. שׁוֹתְקָה וּנְבוֹכָה
עַל פְּגִישָׁה זוּ לֹא־צְפוּיָה וְכֹה רְצוּיָה
הוֹרַדְתְּ אֶת רֹאשֵׁךְ וְעָמַדְתְּ בְּלִי מִלִּים.
כָּל טֹהַר חִנֵּךְ הִכָּה עַל לְבָבִי,

זֶה אֲשֶׁר־פִּתְאֹם הֱמָמַנִי,
וְלָשׁוֹן זוּ, בַּלֵּילוֹת עַל מִשְׁכָּבִי
לָךְ נוֹצְרָה, כֻּלָּהּ רֹךְ וָעֹז גַּעְגּוּעִים,
לְפֶתַע נִשְׁכְּחָה, וְאִלֵּם, אִלֵּם
עָמַדְתִּי לְפָנַיִךְ; וְרַק עֵינַי
כֹּה דָּבְקוּ בָךְ, כְּקַרְנֵי שֶׁמֶשׁ־עֶרֶב
בְּלֵב הַיְאוֹר, וְאֵשׁ זוּ לָחֲשָׁה דּוֹמָם
בְּשָׂפָה זָרָה זוּ, בָּהּ אָז דִּבַּרְנוּ,
וּבְמִלִּים קָרוֹת רָעֲדָה תַּעֲלוּמָהּ,
זוּ מִלְאָה כָל הַלֵּב וַתַּכְנִיעֵהוּ.

מֶה הָיָה אָז? לֹא הָיָה מְאוּם, יָדַעְתִּי.
אַךְ בְּאוֹתוֹ עֶרֶב נִשְׁקְפוּ רִאשׁוֹנָה
אֵלַי מְרוֹם כֹּכָבִים, וְרִאשׁוֹנָה
הֵבַנְתִּי אוֹתוֹ רֶמֶז עֶצֶב-מָתוֹק,
זֶה לֵילוֹת רַבִּים בָּעַר בְּאוֹר מוּזָר
וָקֹר עַל רֹאשִׁי. בְּאוֹתוֹ לֵיל רִאשׁוֹנָה
לְבָבִי הִכִּיר הַכֹּל, לְבָבִי יָדַע,
מָה אוֹבֵד הוּא — וַיִּשְׂמַח עַל אָבְדָנוֹ...

צחק קצנלסון.

גַּלְגַּל חוֹזֵר.

(משירי הספר „גלות”.)

אֲנִי יָדַעְתִּי מֵלִיץ אֶחָד,
וְהָיָה אוֹמֵר מִתּוֹךְ מְלִיצָה:
אַךְ הַזָּיָה הֵם הַנְּעוּרִים —
פִּתְאֹם תִּקֵּן: וְהִנֵּה קִצָּהּ!

אוֹתוֹ מֵלִיץ הָיָה אוֹמֵר:
כָּל הַחַיִּים הֵמָּה הָבֶל!
אַוַּת-אָדָם וּגְדַל חִשְׁקוֹ —
מִגְדַּל-בָּבֶל! מִגְדַּל-בָּבֶל!

אוֹתוֹ מֵלִיץ הוּא גַּם נָבָא
בִּלְשׁוֹן-גְּבוֹהָה וּבְעִמְקֵי-שָׂפָה:
„גַּם הַשֶּׁמֶשׁ — סוֹפוֹ לִכְבּוֹת!
הַכֹּל אֶפֶס! הַכֹּל אָפֶס!”

פַּעַם אַחַת לִי נִזְדַּמֵּן
מֵלִיץ זֶה בַּגַּיְא, בַּמִּשְׁעוֹל:
וְחָפַצְתִּי לְהַכּוֹתוֹ —
הַכּוֹת הַכּוֹת וְלֹא לִשְׁאֹל.

וְאוּלָם הַכּוֹת לֹא הִכֵּתִיו,
כִּי אֵינִי רַע וְאֵינִי חוֹטֵא;
אַךְ הִתְרֵיתִי בּוֹ בְּאֶצְבַּע:
אַל תְּהֵא שׁוֹטֶה! אַל תְּהֵא שׁוֹטֶה!

לֵךְ אֶל בֵּיתְךָ וְהִסָּגֵר,
וְעַל הַתַּנּוּר דּוּמָם שְׁכָבָה; —
לֹא הַזָּיָה הֵם הַנְּעוּרִים —
גַּע בִּי, גַּע, וְאַתָּה נִכְוֶה.

לֹא הַזָּיָה הֵם הַנְּעוּרִים —
וְהֵמָּה יַעַמְדוּ יָמִים הַרְבֵּה; —
דַּרְכִּי סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים,
הָעֲלָמוֹת כְּמוֹ הָאַרְבֶּה.

לֹא הַזָּיָה הֵם הַנְּעוּרִים,
גַּם הַחַיִּים, אַף גַּם הֵמָּה —
שׁוּר: מְחַיָּכָה לִי אַדְמָתִי,
וְכִפַּת שְׁמֵי הָרוֹמֵמָה!

וְחִשְׁקִי — הוּא לֹא מִגְדַּל-בָּבֶל —
לְחִשְׁקִי אֵשׁ, לִרְצוֹנִי דָּמִים, —
וְגַם הַשֶּׁמֶשׁ — הוּא לֹא יִכְבֶּה
לְעוֹלָמִים, לְעוֹלָמִים!

כַּךְ אָמַרְתִּי לוֹ לַמֵּלִיץ —
וְשָׁב לְבֵיתוֹ וְעָשָׂה צְרָכָיו,
וְדוּמָם עָלָה עַל תַּנּוּרוֹ,
דּוּמָם עָלָה שָׁם וְשָׁכָב.

אֶל הַמִּשְׁעוֹל עוֹד לֹא יָצָא,
וְלֹא נִשְׁמַע עוֹד דִּבּוּרוֹ...
אֶת הַנַּעַר הָיָה יָרֵא,
וְלֹא יָרַד מִתַּנּוּרוֹ.

אַךְ לֹא עָבְרוּ יָמִים רַבִּים —
וְהִנֵּה אוֹי לִי וַאֲבוֹי לִי:
גַּם אָנֹכִי אֵינִי יוֹרֵד
אֶל הַגַּיְא וְאֶל מִשְׁעוֹלִי...

גַּם אָנֹכִי יָרֵא שֶׁמָּא
יַעֲבֹר אָדָם וְרָאָנִי;
שֶׁמָּא יִמְצָא אוֹתִי נַעַר,
וְהִכַּנִי, וְהִכָּנִי.

ברלין.

י. ל.

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת תרט"ז (1856).

לפני ירחים אחדים מלאו מאה שנה להולדת הד"ר לודביג אויגוסט פראנקל. לנו יקר הוא האיש הזה עפ"י ספרו המצוין „ירושלימה” שנדפס בשנת 1858. הד"ר פראנקל הלך לארץ ישראל בשליחותה של הגברת לֶמֶל מוינא, שהחליטה ליסד בירושלים בית ספר על שם אביה המנוח. הד"ר פראנקל עשה באמונה רבה את שליחותו הקשה. ולא עוד אלא שנשתמש

בהזדמנות זו כדי לחקור ולדעת את מצב הארץ ויושביה, את חיי היהודים אשר ישבו אז בארץ ישראל ומנהגיהם. את רשמי מסעו ותוצאות חקירותיו פרסם בספרו המצוין האמור. המחבר, שבזמנו נמנה על הסופרים והמשוררים הידועים בשפה הגרמנית, חונן בעין בוחנת ולב מרגיש, ולפיכך עלתה בידו לכתוב ספר, שעד עתה הוא תופס עוד מקום חשוב בספרות על אדות א״ץ ישראל. ביחוד חשוב היא החומר הרב והמדויק שאוצר בקרבו ספרו של פראנקל בדבר חיי היהודים ומצבם בארץ ישראל לפני חמשים—ששים שנה.

I.

בשנת תרט״ז היה מספר היהודים בארץ ישראל קטן מאד, כשאתה רואה לפניך את מספר היהודים בארץ ישראל עכשו ומה שיש להם בארץ היום, קשה גם להאמין כי כבשו להם את מעמדם במהירות גדולה כזו. מושבות עבריות עוד טרם היו אז בארץ וישוב היהודים נתרכז כולו רק בערים. ביפו היו אז 400 יהודים או 65 משפחות, מהן רק 3 משפחות אשכנזיות. כל יתר המשפחות היו ספרדיות. להקהלה היו בית הכנסת ותלמוד־תורה. בראש העדה עמד החכם יהודה לוי, שבא ליפו כ״ד שנים לפני בקורו של פראנקל והוא יסד את הקהלה. אז לא היתה עוד קהלת יפו רבת גוונים ופרצופים אתנוגרפיים כבימינו, ועל כן היתה גם מאוחדה ומסודרה כהוגן יותר מאשר בימינו עתה. הוצאות העדה עלו 45,000 גרוש (20 גרוש הרובל) בשנה, ואת הסכום היו אוספים בקרב בני העדה ע״י נדבות שבועיות. העדה היתה עניה, אבל שררו בתוכה שלום ואחוה. בני העדה היו חנונים, סוחרים, פועלים, סבלים. אז היו ביפו גם מלחים יהודים. עכשו אין כאלה ביפו כלל. בעלי מלאכה יהודים היו: 4 רצענים, 3 חייטים, 1 צורף, ושָׁעָן. בתים היו רק לארבעה יהודים.

בזמן ההוא כבר היה קים פרדסו של מונטיפיורי סמוך ליפו. מנהלו של הפרדס היה גרמני מדנציג שנתגייר ונעשה יהודי. בפרדס עבדו תחת השגחת הגר 20 פועלים יהודים.

בני יפו של עכשו חפשים הם בדעות; בני יפו של לפני חמשים שנה היו אדוקים מאד. כדי שפועלי הפרדס לא יהיו צריכים ללכת פעמים בכל יום העירה להתפלל בבית הכנסת, ולהבטל שעות שלמות יתרות ממלאכתם, סדר מנהל הפרדס בביתו בית תפלה, ונערה ירושלמית הכניסה לו בתור נדוניא ספר תורה.

כעתה כן אז היתה הקהלה היותר גדולה בירושלים. אך מה קטנה היתה העיר עצמה ומה דלה היתה העדה היהודית. תושבים היו אז בירושלים 18,000, מהם יהודים 5,700. מאז ועד עתה גדלה ירושלים וכבר יש לה עכשו 70,000 תושבים, מהם יהודים 45,000, נוצרים 15,000 ומושלמים 10,000. כלומר, היהודים נתרבו במשך חמשים שנה כמעט פי תשעה, הנוצרים — פי חמשה והמושלמים כמעט שלא נתרבו כלל. הנה כן בימיו של פראנקל היו היהודים רק החלק השלישי מכל תושבי העיר, — ועכשו עלו ליותר ממחציתם ואת ירושלים המושלמית עשו לעיר יהודית ברובה. בימי פראנקל היה שלטון העדה נתון כולו בידי הספרדים: הם היו המרובים — 4,000 נפש.

מצב הקהלה היה רע מאד. גדול היה העוני. לרוב היהודים לא היתה כל עבודה. המחבר מביא את המספרים המעניינים האלה בנוגע לעסקי היהודים בירושלים: 1 בנאי, 2 מסתתי אבנים, 1 פסל, 12 נגרים, 1 חרש ברזל, 2 נפחים, 6 פחחים, 1 שחז, 2 מפתחים באבן, 5 צורפים, 5 כורכי ספרים, 6 רוקמי זהב, 20—24 חייטים, 15 רצענים, 2 צבעים, 5 ספרים, 10 אופים, 3 אופי ממתקים 30—40 עושי יין שרף (יהודי רוסיה ופולניה) ויין גפן. (היינים היו קונים ענבים בחברון). מלבד זה היו בירושלים 40 מלמדים, 5 סופרי סת״ם, 2 מנגנים, 12 סוחרים, 20 חנונים, 3 חלפנים, 10—12 סוחרים בבגדים ישנים. ס״ה נמצאו אז בקרב יהודי ירושלים בעלי עסק ומלאכה 239, כלומר החלק העשרים וארבעה מכל יהודי המקום.

העוני היה בירושלים גדול כל כך, עד שהוכרחה הקהלה לסגור את התלמוד תורה בשביל לקמץ 20,000 גרוש שהיתה מוציאה לצרכה בשנה ומכרה גם את הבנין של התלמוד תורה במחיר 96,000 גרוש. הבנין נמכר למשפחת רוטשילד לצורך בית חולים.

רוב היהודים התפרנסו מן החלוקה, שהכנסתה השנתית עלתה 1,360,000 גרוש, או 65,000 רובל.

הספרדים במספר 4000 נפש, היו מקבלים ערך 500,000 גרוש. והאשכנזים, במספר 1,700 נפש, היו מקבלים 818,000 גרוש ע״פ חשבון זה: הפרושים היו מקבלים מן המרכז בוילנה 300000 גרוש; ממקומות אחרים 80000 גרוש. חסידי וואהלין (עדתם נוסדה בשנות הארבעים) ממקום מולדתם 100,000 גרוש; ממקומות אחרים 50000 גרוש. חסידי אוסטריה — מגליציה 80,000 גרוש; ממקומות אחרים 6000 גרוש. חסידי חב״ד — מרוסיה 40000 גרוש; מארצות אחרות 5000 גרוש. כולל וורשוי (נוסד בשנת 1848) מפולניה 90000 גרוש; ממקומות אחרים 5000 גרוש. אנשי הו״ד (הולנד ודנמרק; (הכולל נוסד בשנת 1850). מאמשטרדם 60000 גרוש; ממקומות אחרים 2000 גרוש.

אלמלי היו חולקים את כסף „החלוקה" במשפט, כלומר אלמלי היו חולקים אותו רק למשפחות עניות ולפי מספר הנפשות, כי אז היה הסכום האמור מספיק די הביא עזרה שיש בה ממש ליושבי ירושלים, ובפרט שלפני חמשים שנה היו החיים עולים בא״י בזול. אבל „החלוקה" היתה מסורה גם אז בידי התקיפים, והם חלקו את הכסף לפי רצונם, הרבו לתת למקורביהם ולעשירים והמעיטו את מנת הדלים. ולפיכך היה חלק גדול מן הסכומים עובר לידי משפחות מועטות ורוב התושבים קבלו פרוטות. בין המקבלים היו גם כאלה שהלבישו את נשיהם בכסף החלוקה שמלות יקרות ומקשטות אותן באבנים טובות, וכל יתר בני הקהלה היו שרוים בעניות נוראה ובשפלות מבהילה.

החלוקה כבר היתה משמשת גם אז כלי זיין לתקיפות ולעריצות. רוב בני הקהלה היו תלויים ביחידים שעמדו בראש הקהלה, ובכח כסף הקדשים משלו מושל רב. כל הרעות המוסריות שאנחנו רואים עכשו בחלוקה היו בה גם אז. החנופה והצביעות, השקר והרמאות כבר בנו להם קן בירושלים, והרקבון המוסרי של אותם הימים היה גדול הרבה יותר מזה שבימינו, בשעה שרוב היושבים בירושלים מתפרנסים מיגיע כפיהם.

רגילים אנחנו לחשוב, שבדורות הקודמים היתה ירושלים מעין רק לקדושה וטהרה, שיושביה היו שקועים כולם בתורה ובמצוות. אבל כמה גדולה היא הטעות! התמונות שגולל לפנינו בספרו הד״ר פראנקל, שהיה קרוב ברוחו לאדוקים, תמונות נוראות הן. בירושלים שררה עם־הארצות גמורה. לאשכנזים לא היתה לא ישיבה ולא תלמוד תורה והם הסתפקו רק בחדרים. יודעי התורה שהיו אז בירושלים הביאו את ידיעותיהם מחוץ לארץ ואם ידיעת התורה כך. ידיעת הויות העולם ו„החכמות החצוניות" על אחת כמה וכמה. אחד מרבני ירושלים היה

בטוח, כי גריזים ועבל נמצאים במרחק אלפי פרסאות מירושלים. אחד מראשי הקהלה למד רק בזקנתו לחתום את שמו בעברית. חלק גדול ממשולחי החלוקה, שעברו בכל הארצות לאסוף כסף בשביל ירושלים, היו רמאים פשוטים. משרת משולח היתה נמכרת בירושלים בכסף מלא, כי על כן משרה זו היתה סגולה בדוקה להתעשר. בירושלים קרה אז, שבנו של אחד מראשי הקהלה פרץ ביום הכפורים לחנותו של צורף ואחרי גנבו מן החנות כלי זהב שב לבית התפלה. ואותו האיש נבחר אח"כ למשולח. „ידוע, מספר המחבר, שמשולח אחר קנה באזמיר יין של נוצרים ומכר אותו אחרי כך בחוץ לארץ בתור יין כשר וקדוש הבא מתירון"...

בשעה שהיה מונטפיורי בירושלים חלק כסף להיהודים העניים ביותר. וימצאו אנשים עשירים שלבשו סחבות, כדי לקבל צורה של עניים מדוכים, ויבאו גם הם לפשוט יד וליהנות מן הנדבה. ואחרי אשר חלק מונטפיורי את כל כספו שלקח אתו מביתו והוכרח ללוות סכום הגון להוצאותיו, הלוה לו אחד מאלו שנהנו מנדבתו את הסכום הדרוש וברבית, כמובן. ולא נפלא הדבר, כי ברדת הרגש המוסרי עד מדרגה נמוכה כזו, הצליחה המיסיון הנוצרית במעשיה, וגדול מאד היה מספר המשומדים שהקיפה בירושלים. פראנקל מביא רשימה מדויקה של המשומדים. רובם מן היהודים האשכנזים. מענין הדבר ג"כ שעוד לפני חמשים ושש שנים נמצאו בירושלים יהודים ששלחו את ילדיהם לבתי הספר של המיסיון, ומובן מאליו שהשתמשו גם בבית החולים האנגלי ונהנו משלחנו. עכשו גרמו השפעת בתי הספר היהודיים ותגבורת התנועה הלאומית, כי עלה המצב המוסרי בירושלים. מקרי שמד אינם מצויים עכשו בירושלים כלל, למרות השתדלותה המרובה של המיסיון והכסף הרב שהיא מבזבזת בא"י. איפיניות הן השורות האלה בספרו של פראנקל שאי אפשר היה לכתוב בזמננו אנו. הוא כותב: „בשעה שבקהלה גרמנית או אוסטרית כל מקרה של המרת דת מצד יהודי מעורר עצב והוא עושה רושם, מתיחסים יהודי ירושלים למקרה כזה בשויון-נפש. אחת משתי אלה: או שמפני רבוי המקרים האלה כבר קהו רגשותיהם, או שהם מוותרים בחפץ לב על השפלים שנופלים בידי המיסיון". וביותר מפליאה עדות המחבר, שאע"פ שהקרובים של המשומד היו בוכים ומתאבלים בשעת מעשה, מכל מקום היו מתנחמים על נקל ונפגשים עם קרובם וקוראים לו „רב" ובשמו העברי.

הירידה המוסרית הגיעה אז עד המדרגה האחרונה. לא היתה בירושלים לא תורה, לא השכלה אף לא מדות טובות. פראנקל מספר על יהודי עשיר אדוק שבא לירושלים ולא יכול להשלים בלבו עם הירידה הדתית ועזב את א"י ושב ביאוש גמור לחוץ לארץ. מענינים הם דברי העשיר הזה: „הרוצה שיהיה לו עולם הזה ידור בוואהלין; הרוצה שיהיה לו עולם הבא, ידור ברוסיה (כלומר בליטא); הרוצה שלא יהיה לו לא העולם הזה ולא העולם הבא ידור בירושלים".

ולא טובים ויפים מאלו היו החיים גם בקהלות אחרות. הקהלות היותר גדולות אחרי ירושלים היו אז בטבריה, בצפת ובחברון.

בטבריה נמצאו 1514 יהודים, מהם אשכנזים 881 וספרדים 633. ליהודים בטבריה היתה קהלה מאוחדה. לספרדים היו 2 בתי תפלה ותלמוד תורה, לאשכנזים 5 בתי תפלה וישיבות. לספרדים היו שייכים בעיר 33 בתים. הילדים לא למדו שפת הארץ ורובם לא למדו גם לכתוב עברית. כל יושבי העיר קבלו גם הם נדבות מחוץ לארץ, אבל בסכומים פחותים מיהודי ירושלים. רוב יהודי טבריה הקדישו את כל זמנם רק ללמוד התורה. מספר האנשים העוסקים בעבודה היה מצער מאד: 1 נפח, 2 בנאים, 1 נגר, 3 חייטים, 3 רצענים 2 שענים, 1 דיג, 6 חנונים. העוני בטבריה היה גדול מאד ויושביה התאוננו על יהודי חוץ לארץ ששולחים הם את נדבותיהם רק לירושלים ושוכחים את טבריה „עיר הקודש".

במשך חמשים השנים שעברו מאז ועד עתה הוטב המצב גם בטבריה. הקהלה גדלה פי חמשה. המצב החמרי הוטב לרגלי מושבות היהודים שנבנו בסביבתה. ואולם כאן אין השנוי גדול כבירושלים. הבערות כמעט שלא הופחתה, ואפשר שגם העניות והחלאה נשארו כאלו שהיו בימי פראנקל.

גם בצפת היתה אז קהלה ישראלית הגונה, אף על פי שבשנת 1837 נהרגו בה מרעידת האדמה 1500 יהודים ואחרי „הרעש" התנפלו עליה הדרוזים. פראנקל מצא בצפת 2100 יהודים, מהם 1300 אשכנזים וספרדים 800. מן האשכנזים היו 906 יוצאי רוסיה ו־400 יוצאי גליציה ואונגריה. מכולם עסקו בעבודה רק 41 אנשים: 4 בנאים, 2 נגרים, 5 פחחים, 7 חייטים, 4 רצענים, 15 חנונים, 4 סופרי סת"ם. הספרדים והאשכנזים היו מאוחדים בקהלה אחת והרבה בתי תפלה היו לה.

רבני צפת התאוננו לפני הד"ר פראנקל על עניות הקהלה. אחד מהם אמר: „אנחנו סבלנו הרבה מן הרעש, מן הדבר, מן המלחמות ומן השוד. המות אינני מפחיד איתנו; לחיות במצב כזה אין אנו יכולים עוד. אנחנו חפצים לעבוד, לעסוק בבתי חרושת, לעבוד את האדמה, להקים בתי ספר. אבל מי יעזור לנו בזה?"

גם צפת לא נשתנתה הרבה מאז ועד עתה. — העוני בעיר זו מבהיל כאז כן עתה. ואולם בכ"ז הוסיפו היהודים כח גם בצפת. מספרם עולה עכשו 13,000 נפש.

הקהלה בחברון לא הצטיינה במאומה לעומת טבריה וצפת. ספרדים היו בה 300 ואשכנזים 100. קצתם עסקו במסחר ובעשיית יין. קהלה ישראלית קטנה היתה אז גם בשכם. כל בני הקהלה, במספר ארבעים איש, וכולם ספרדים דרו בבית אחד. חכם לא היה להם. אחד החדרים, שהיה בו מקום לעשרים איש בערך, שמש בית תפלה. בשכם היו אז 150 שומרונים. היחס בינם ובין הספרדים היה רע. הספרדים לא חפצו להכיר את השומרונים בתור יהודים וקראו להם עובדי אלילים. עכשו אין יהודים בשכם כלל. וגם השומרונים הולכים וכלים לגמרי.

בחיפה היתה קהלה קטנה מאד: מאה נפש. כולם היו עניים והתפרנסו מן המסחר. בית כנסת קטן היה להם, אבל בית ספר לא היה להם. והילדים גדלו ללא תורה ולא דרך ארץ בין יהודי חיפה לא היו בעלי מלאכה כלל, כי על כן לא אבו לשלוח את ילדיהם לערבים לשם למוד מלאכה. בכלל היתה חיפה אז עירה קטנה. עכו היתה בימים ההם עיר המרכז באותו גליל. 120 יהודים היו בה. הם עסקו בציד דגים, במלאכות ובמסחר. גם בית הכנסת היה להם.

המחבר שמע גם את שמע פקיעין, אלא שהוא לא בקר את הכפר הזה. מפי השמועה הוא מודיע כי יושבים בו כחמשים יהודים שעוסקים בעבודת אדמה.

הד"ר פראנקל סדר רשימה של כל היהודים שדרו בארץ ישראל בימיו. וזו היא הרשימה:

ירושלים	5700	נפש	. . . .	10264	נפש
צפת	2100	"	עכו	120	"
טבריה	1514	"	חיפה	100	"
חברון	400	"	שפעמר	60	"
יפו	400	"	פקיעין	50	"
צדון	150	"	שכם	40	"
			רמה	5	"
	10264	"	ס"ה	10639	נפש.

עכשו כבר יש לנו בארץ ישראל 90000 יהודים, כלומר פי תשעה מן המספר שהיה לנו שם לפני חמשים שנה. בשעה העמידה ואי־העבודה שאנו ־קיימין בה עכשו נמצא תנחומין לכה"פ בגדול חשוב זה שגדלה היהודות בארץ ישראל מימות פרא:ל ועד ע.ה.

(סוף יבוא).

משה סמיליאנסקי.

הַמּוֹרָה הַחֲדָשָׁה.

(מימי דע־ד).

(המשך)

IV.

מרדכי לא שמר את הבטחתו. ערב שבת התקדרו השמים עבים וכל יום מחרתי לא חדל הגשם. רק במוצאי שבת נטהרו השמים ויזהירו הכוכבים מתוך עמק התכלת וכאלו רמז רמזו לבני האדם לאמר: הכוני, מחר יום עבידה הוא... וכך היה גם בשבת ־שניה והשלישית. אמנם לשעבר, היה מרדכי בא לשרון גם בשבת נשומה, היה עוטף „עֲבָוָתִי" ופיסע את פסיעותיו רגזית יהבטוחית על אפם ועל חכתם של השמים הזועפים. אבל בשבתות האחרונות נשאר מרדכי יושב החתיו בגבעה. לא דשמים עכבוהו אלא איזה דבר בלתי מובן גם לו, איזה כח נעלם עצרו ובטל את רצונו שמשך אותו לשרון. גם בשבת הרביעית לא הלך מרדכי לשרון אף כי הגשם חדל מאז הבקר והשמים הזכים הצהיבו את פניהם לכל: לערב הוזמנה אספה כללית במושבה. אמנם לא רגיל היה מרדכי לבכר אספה כללית על טיול לשרון, אבל הפעם היתה עמו רוח אחרת...

וכשעב מרדכי בשעה מאוחרת בלילה מן האספה ראה והנה אור מאיר מתוך חלון חדרו.

— מה זה? מעשה לסטים או מעשה שדים?

וכשנכנס לחדרו מצא בו לא גזלן ולא שד כי אם את אהרן חברו החביב.

— הנה שבת סוף סוף, — פתח אהרן בשמחה גלויה: — זה יותר משתי שעות אני יושב ומחכה לך. מכיר טובה אני לבעלת הבית כי נתנה לי להכנס לחדרך...

— ולמה לא באת אל האספה? בחפץ לב הייתי עוזבה והולך עמך.

— אמרתי, שמא חשיבה היא האספה ביותר, כי על כן לא באת בשבת זו לשרון...

— כועס אתה על אשר לא באתי זה ארבע שבתות לשרון?

— אינני כועס, אבל הכל מתפלאים, וכבר יזאלוני: היכן אבד מרדכי שלכם?...

— הלוא ידעת: ירדו גשמים... וגם... לא היה רצון ללכת...

— וגם על מכתבו של שמואל לא ענית...

— כן... קבלתי את מכתבו המלא מליצות, אבל אני לא הייתי נוטה להשתפכות הנפש... וראי כועס שמואל עלי?

— אין לו עכשו פנאי לכעוס... מטפל הוא כל היום ב„מורה" שלו...

— ושופך לפניך את לבו בשעת טיול בלילה?...

— זה שבועים לא טילנו יחדיו בלילה...

— האומנם? מדוע? וכי עברה קטטה ביניכם?

— לא... טרי ערב בערב הוא מטיל עם ה„מורה" עד שעה מאוחרה, ובבקר כשאנו נפגשים בדרך אל הכרמים הוא מתחטא ומבטיח לבוא בערב ואינו בא... פניו נעשים חורים מיום אל יום...

— תקפה אותו האהבה לחלוטין?

— עד לטירוף הדעת... לבי יפחד בקרבי... בשביל כך באתי אליך היום...

— אליז... וכי מה אני כאן?

— מרדכי, מה היה לך? האתה הוא? שמואל בסכנה. צריך להצילו...

— בסכנה? הא מניין לך?

— מרדכי. וכי שכחת מי היא?...

על פני מרדכי חלף צל קל. רגעים אחדים שתק. שתק גם אהרן.

— אהרן, האומנם אתה חושב כי קרה גם לה מה שקרה לכל הנערות שנלקחו לפריז?...

— אין לי כל זכות לחשוב אחרת. אלמלא כך לא היו ממנים אותה למנהלת ולא היו נותנים לגיסה נחלת כרם ובית... אילו ראית את עמידתו של הפקיד בפניה — כעבדא קמיה מריה...

— אין היא עושה רושם כזה שעושית כל אותן „המורות"... אף לא סימן של פריצות... נערה שעינים כאלה לה... אי אפשר שהיא תהנה מיפיה הנאה כזו...

— אמנם כן, אין היא עושה רושם כזה... פעם אחת הייתי בביתה... שמואל משכני...

— ההיית בביתה? נו, מה ראית? — נזדרז מרדכי ושאל ועיניו הבריקו.

— נדמה לי, שזו אינה דומה לאותן האחרות; אינה הומיה, אינה מתיפה... ענוה היא ושקטה... שמואל דומה במעמדה לנער קטן...

— ובכל זאת אתה חושב?

— אני בטוח... הן ידעתיה היטב בהיותה עוד ילדה כמעט, לפני הלקחה לפריז... לא, מרדכי, אין אני טועה, הדגיש אהרן את דבריו בבטחה גמורה.

— נורא,—וכסאו של מרדכי חרק קצת...

רגעים אחדים שתקו שני החברים גם יחד. פתאום נזדקף מרדכי כלו אל מול חברו ועיניו להטו.

— אהרן, אתה חושב שאי אפשר לאהוב נערה כזו?

עיני אהרן הגדולות, האפורות, הטובות מלאו תמהון.

— בדעת?

— כן, בדעת?

— לא, מרדכי, אי אפשר... למה תשאל?

מרדכי עמד על מקומו ולא הסיר את מבטו החודר מעל חברו.

— נפלא הדבר, אהרן,—קילו של מרדכי היה עמוק, כאלו יצא מתוך לבו: — זה עשר שנים אנו קרובים איש לרעהו. הלא כן?.. על הכל דברנו והתוכחנו לא אחת ושתים. דומה, לא נשאר עוד דבר אשר לא דברנו עליו... ובדבר גדול שכזה לא נגענו אף פעם...

-- מרדכי, הבין לא אוכל... מה יש כאן לדבר? הן הדבר ברור כל כך... לא אתה, לא אנכי אף לא שמואל לא יכלנו לאהוב נערה, לו ידענו כי הוטמאה...

אהרן דבר מתוך התעוררות גדולה וכמו גם מתוך כעס עצור, זו היתה הפעם הראשונה שדברי מרדכי חברו החביב נעשו לו מיזרים ומכעיסים.

אהרן, אנכי הייתי יכול לאהוב נערה כזו, — קילו של מרדכי היה נמוך, אבל צלול ותקיף:

אהרן קפץ ממקומו ויתפוס ביד חברו.

— מרדכי, אל תהתל! הדבר חשוב יותר מדי. מה היה לך?.. האהה הוא?.. שמואל שלנו בסכנה....

— אהרן, איני מהתל כלל וכלל... הגידה נא לי בטיבך, במה „הוטמאה“ נערה זו אם, למשל, איש בליעל הוליכה שולל בעודנה ילדה למחצה?

— מרדכי! הן יודעית להיכן מובילות אותן... מטומאתו „הוא“ נטמאות גם הן... מה אתהסח?...

— ואם הילדות הללו אינן יודעית להיכן מובילות אותן האימנם גם אז טמאות הן בעיניך?.. ואנחנו, אהרן, מדוע טמאים איננו גם אנו? כמה פעמים כבר נטמאנו אני ואתה ובכונה... כלום יעלה על דעתך, שאתה, אדם שנטמא לא אחת ולא שתים, אסור לו להרהר בנערה שעיד טל הקדושה והתמימות עליה?..

— מרדכי, אין המשל דומה לנמשל...

— לא, חביבי, דומה. לא חשבת מעולם בשאלה זו. גם אנכי, מורה אני על האמת, לא חשבתי. ואולם במשך השבועות האחרונים חשבתי, חשבתי הרבה... נוכחתי, יקירי, שאנחנו כולנו, אני ואתה ועוד רבים כמונו חזירים הננו... לא, יקירי, אין הדבר „ברור“ כלל כמו שחשבת אתה... דבר אחר ברור לי היום: אלמלי אהבתי אנכי נערה כזו, כי אז לא היה עברה מפחידני... מי שאיננו טמא אין מטמאים אותו...

אהרן לא ענה דבר; הוא שתק כשראשו היה מורד למטה. נשתתק גם מרדכי. פניו החורים היו כבושים בקרקע גם הם. לבסוף הפסיק מרדכי את השתיקה ושאל:

— אהרן, שמואל אינו חושד בה כלל?

— חלילה! פעם אחת רמזתי לו רמז קל, וינעץ בי מבט של שנאה, לו יכל, כי אז היה קירע אותי כדג...

— רע הדבר...

— זהו מה שאמרתי לך: שמואל עומד בסכנה... אתה היית יכול להשפיע עליו בעוד מועד. מפניך יכנע...

— אנכי? חלילה לי; בשום אופן לא! יעשה ככל אשר יצוה עליו לבו.

כשנפרדו שני החברים זה מזה כבר אדמו פני המזרח.

V.

בשבת שלאחר זו נתכון מרדכי ללכת שרונה והנה נפתחה דלת הדרו ושמואל התפרץ אל תוכו. פניו היו חורים, עיניו נוצצו ודמעה רפרפה בין ריסיו.

— שמואל! האיך באת? האומנם רגלי...

— רגלי... עיניך הרואות!... הנה חפצתי לבוא ובאתי... מרדכי, למה עזבתנו?...

— נו, שב ותנוח. הלא עיפת. התשתה תה? עיד מעט ואכין...

שמואל ישב על הדרגש ומרדכי סגר את הדלת ויעלה אש במכונה כדי להכין תה.

שמואל הביט מתוך סקרנות מרובה אל כל אשר מסביב לו: אל הספרים הרבים אשר על המידף הארוך כאורך הכותל, אל המעדרים והסלים אשר בפינת החדר; משש בידו את הדרגש הקשה ששמש מטה למרדכי...

— אתה מסתכל בנכסי דנייד, שלי, שמואל?...

פני שמואל אדמו.

פתאים קפץ שמואל ממקומו ויפול על צוארי מרדכי וילחץ בראשו אל שכמו.

— מרדכי...

— מה לך, שמואל?...

— ברכני!..

פני מרדכי חורו רגע אחד, ושמואל נלחץ אליו עוד יותר כילד קטן ועלוב, ובתוכו חלהלו דמעות נעצרות.

מרדכי הפך את פניו כלפי חברו וילטפו בידיו על פניו ועל ראשו.

— הרגע, יקירי, הרגע... הלא מאושר אתה?..

— מאושר!..

וירים שמואל את פניו הרטיבים מדמעה ויהי מראהו כמראה ילד שפייסוהו וידברו על לבו.

מרדכי לחץ את יד חברו ויברכהו מעימק לבו.

— מרדכי, הן אתה לא תדינני לכף חוב?

— אני? למה?

— על כי אוהב אני אותה...

שמואל רעד כלו ועיניו מלאו פחד ותקוה.

— וכי אפשר לדון לכף חובה את האדם בעד הרגש היותר מרום וקדוש אשר ניתן לו?

—אנכי ידעתי כי אתה תבין לי... אהרן היה מטיל עלי אימה: מרדכי לא יסלח לך לעולם. ואנכי כה יראתי את הדבר הזה. לאבוד אותך היה קשה לי, אבל לאבוד אותה לא יכלתי, בשום אופן לא יכלתי...

וילחץ שמואל עוד יותר אל מרדכי ויכבוש את פניו.

— האמנם לא תכעס עלי, --- שאל מתוך בכי: — כי אוהב אני אחת מבנות הפקידות, כי אוהב אני עלמה שאינה יודעת עברית והיא מורה לצרפתית, כי בגדתי באידיאלינו?...

— לא אכעס. האהבה מכפרת על הכל ומיפה את הכל. אשריך, שמואל, כי אוהב אתה ונמסרת כולך לאהבתך... נקיה ותמה היא נפשך...

פני שמואל אורו. האושר פרח בעיניו, ומבטו כאלו נעשה בין רגע בטוח. הוא נזדקף והתחיל מטייל בחדר אנה ואנה, מדבר, שר, ושפתיו לא נחו אף רגע.

— מרדכי, יודע אתה? היא אוהבת איתך. היא אוהבת אותך יותר מאשר תאהב אותי... חי נפשי! תמיד היא מדברת בך... אני מקנא בך, מרדכי, חי נפשי! לו ידעת האיך משיחים הפקידים בך—מתוך חרוק שנים. והיא מכבדת אותך דוקא משום שהפקידים שונאים אותך, חי נפשי! כמה פעמים שאלתני: „מה יאמר מרדכי חברך, אם יודע לו כי אהבתני? ומה תעשה אם יצוה עליך לעזבני. הלא תשמע לו? הן לא תוכל לבלי להשמע לו. ואם הוכל אנכי לא אהבך!“ כך אמרה, חי נפשי!

ככר רבתי עמה פעם אחת. „את מרדכי את אוהבת ולא אותי!" כך אמרתי לה. ותצחק בקול גדול: „הן טרם ראיתיו כראוי אפילו פעם אחת!" אז ידעתי, כי צדקה ממני, בקשתיה כי תסלח לי... אז הייתי כל כך מאושר, כל כך מאושר... ובכל זאת היא אוהבת אותך, חי נפשי! שמע נא, על מה היא חולמת: היא תעזוב את בית־הספר.. אנכי אמרתי לה, כי עון גדול הוא הדבר בעיניך ללמד לילדים צרפתית בטרם ידעו עברית. מתחילה לא הבינה את דברי. אחר כך בארתי לה את הכל והבינה... „כך אומר מרדכי חברך?" שאלתני. „כן, עניתי לה, -- הוא שונא את כל המדברים צרפתית במושבות..." „ודאי צדק" הסכימה גם היא. היא רוצה,כי נבנה לנו בית קטן בכרם להשאר במושבה, אין היא רוצה, אין היא רוצה לפגוש את הפקידים, אף לא את האכרים... רוצה היא להשאר רק עמי, רק עמי... ורק אורח אחד הוא יבוא אלינו אל ביתנו הקטן אשר בכרם... נחש נא, מי היא האורח הזה? ?... אתה, חי נפשי! ושנינו נשרת אותך ומפיך נלמוד האיך לחיות, מה לעשות... אתה תלמדנו להיות טובים, ישרים ולבלי להכנע מלפני הרשעים... מרדכי, היא אוהבת אותך!

ויפול שמואל על צוארי מרדכי ויחבקהו וישקהו, ויבך ויצחק...

„כמה אושר עשו להם במשך ימים מועטים" — נקרה במתו של מרדכי מחשבה נעימה למחצה וטורדת למחצה — — —

VI.

בשבת הלך מרדכי שרונה. היה אחד מימי החורף המלאים תכלת וזהר. עונג ומנוחה שררו מסביב. הטבע עצמו שבת את שבתו. השמש והשמים אמרו שירה ופרחי גבעות מלאו גיל. השדות עטפו דשא ירוק, רענן. לא לחנם שתו מי גשמים לרויה. על ראשי ההרים, הרי יהודה הנשקפים מן המזרח, עטדה חופה של תכלת... מרדכי הזין את עיניו מן ההוד וההדר אשר נגלו לפניו, ויוטב לבו בקרבו ותזוח עליו דעתו. נכסף נכסף באותו רגע לשרון. וכשנראו לו מעל הגבעות ראשי גגיה האדומים נתמלא רגש חם, חם, ויושיט את ידו אל המושבה החביבה לו כאלו בקש לחבקה...

בדרך בין כרמי שרון פגשו את מרדכי חבריו השנים. שמואל ראהו מרחוק וירץ לקראתו. בפני אהרן הרחבים והטובים זרח צחוק קל של חבה. שמואל היה לבוש כביום חג; רק בימים הראשונים אחרי בואו מחו"ל היה לבוש ככה, גם אהרן היה לבוש שבת. רק מרדכי לבדו היה לבוש חול: חולצה ומנעלים גדולים. מבטו של שמואל רפרף בזהירות ובחשאי על פני מרדכי ויבחנהו מכף רגלו ועד קדקדו. עין מרדכי תפסה את המבט הזה שרפרף ונעלם ויביט מתוך צחוק קל אל אהרן.

— מרדכי, אנחנו הולכים היום שלשתנו אל העלמה ברשדסקי... היא הזמינה אותנו לשתית תה בביתה.

— אל העלמה ברשדסקי?!.. המנעלים הללו?.. אולי לא נאה לבוא אל ביתה בלבוש כזה?

שמואל נתאדם כלו כאדם שנתפס בעבירה. ואהרן צחק צחוק גדול. גם לבו הרך היה טוב עליו היום וישמח בשמחת חברו, אלא שידע את הדאגה הכמוסה בלבו של שמואל: מאז הבקר דאג פן יבוא מרדכי לבוש מנעליו כדרכו.

— אין דבר... לך נאה, מרדכי... הלוא אתה בא מן הדרך... היא תשמח לקראתך... אתמול שוב עברה אותי רוח קנאה בעבורך... כל היום מלא פיה שמך: „האם בוא יבוא חברך מחר?... אולי תחל לבוא לשרון בגללי?... היסכים לבא אלי, אל ביתי?..." היא אוהבת אותך, מרדכי, חי נפשי!

— ומה עשית, לו באמת גזלתיה מאתך שמואל? מה? מעיני שמואל נוצצה דמעה וכל פניו עוו.

— ואולם אל תפחד! איני מתעתד לגזלה ממך?...

כשדפק שמואל על דלתה של העלמה ברשדקי פתחה היא עצמה את הדלת לרוחה. שלשת החברים נשארו עומדים על עמדם נתמהים: היא היתה לבושה כלה לבן ומתוך הלובן המזהיר הבריקו עוד יותר עיניה השחורות העמוקות כליל. מבטה עמד וינח על פני מרדכי.

— הזה הוא האדון...

— בבקשה, גברתי, בלי שום „אדון": שמי פשוט מרדכי...

היא לחצה בתמימות רבה את ידו הרחבה ותביט ישר אל עיניו הגדולות, שהביטו אליה ברצון. היא היתה שוקטה כולה, אבל מבעד לשקט זה נראה היה שהיא מכסה בעמל רב על חרדה שבלב. היא נתנה את ידה לאהרן ולשמואל ותאמר:

— למה פה במסדרון נעמוד, נבואה...

הדלת המובילה אל החדר השני היתה פתוחה ורק יריעה כבדה היתה נטויה עליה. בתנועת יד מהירה וקלה הטתה בעלת הבית את היריעה הצרה ולעיני האורחים נגלה חדר יפה ומסודר בטוב טעם. על הרצפה היה פרוש מרבד רך... מרדכי נשאר עומד על המפתן ואת עיניו הוריד.

— האם תרשני הגברת ככה... במנעלי?

פניה ארמו. פתאום אחזה בידו ותמשכהו אחריה אל החדר.

— אל יעליבני... אני שמחה כל כך לראותו בביתי...

מן הנגיעה הקלה שנגעה בידו נבוך מרדכי ולבו התחיל מרטט.

„מה היה לי? —" שאל את עצמו ולא מצא תשובה.

— תשים נא הגברת את האשם בראש אותו הבחור היפה..."

— הספיק מרדכי להתגבר על עצמו ולכבוש את רטט לבו: — אלמלי הקדים ואמר לי הייתי משפר את עצמי גם אני קצת,.? עדיין אינני פרא אדם לגמרי...

— אדרבה, הוא היה מעליבני אלמלי שנה את לבושו בגללי... יחשבני נא לאחת ממכרותיו... האם יוכל לעשות את בקשתי?.. ובלי „גברת" אף הוא...

— בחפץ לב. וגם לי יש בקשה: להרשני לקרא לה רק בשם העברי.

שמי חוה, — הגידה מתוך התפעלות ובעיניה הבריק ברק.

— אם כן, מן היום והלאה: חוה. עכשו חברים אנחנו.

מרדכי הושיט לה את ידו וילחץ את ידה הקטנה. היא נשאה את עיניה אליו ותודה גלויה נשקפה בהן.

שמואל היה מאושר. גם פני אהרן צהבו.

בעלת הבית הצעירה הושיבה את אורחיה על הספה הרכה והתחילה מכינה את התה. באותה שעה היתה דומה לפרפר שטוף־אור הנשא ממקום למקום. ולרגעים היתה הופכת את פניה המאירים כלפי מרדכי ואהרן אשר עיינו בהאלבום אשר על שולחנה. משני הצדדים נשמעים דבורים קלים ופזיזים ולרגעים צולל קיל צחוקה העליז. שמואל נגרר אחריה לכל עבר ופנה טבול אושר ומעל פניו אינה סרה בת צחוק אווילית במקצת. הוא מבקש לעזור לה בעבודתה ומקלקל. היא מכה אותו על ידיו, גוערת בו גערה של חבה. והוא מתחטא כילד, צוחק ומביט במרדכי ואהרן וסבר האושר נחרת בכל יצוריו.

מרדכי הניח את ספר התמונות מידו ויביט אחרי מכרתו החדשה ויתענג עליה. עוד לא ראה נערה יפה כמוה. ולא יפיה בלבד לבב אותו, כי אם הבינה היתרה שהיתה טבועה על פניה וביחוד

בקצות שפתיה ועל מצחה. וכשראה את שמואל נגרר אחריה, נראה לו עכשו כל כך קטן, כמעט נער. בקש מרדכי בפני חוה סימני אהבה, מעין אותם הסימנים שבקעו ועלו מתוך פני שמואל, ולא מצא. הרי סמני חבה ורצון, אבל סימני אהבה אינם. אפשר היא יודעת להסתיר את רגשותיה...

„נערה נחמדה... כמה מאושר הוא שמואל!..

ופתאום נגעצה במחו מחשבה אחדת. נפש רכה ותמימה כזו... מי יודע, מה צפון להם בעתידם?"

— מרדכי, למה יסתכל כל כך בי?..

— אני מתענג על יופיה...

היא הסמיקה כלה...

— סבורה הייתי, כי הוא עסוק רק בענינים העומדים ברומו של עולם...

— כלום אין היופי מן הענינים העומדים ברומו של עולם?

נזדעזעה היריעה אשר על גבי הפתח ואל החדר באה השפחה ומיחם רותח בידה.

— הרי הדבר העומד ברומו של עולם! — קרא אהרן חובב התה.

ויפרוץ צחוקה הצלול של בעלת הבית ותמהר למלא את הכוסות.

(עוד יבוא).

א. מ. בר—ב.

עַם וָאָרֶץ.

(רפרוף)

„נתקיימו בציונות דברי הנביא: בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי. יותר נכון: הציונות בעצמה דוחה מעליה את הבנים שטפחה וגדלה. היא יצרה כוחות, יצרה רצונות — ואינה רוצה להכירם. טלליה הרוו את כל השדות, והיא — שדמתה צחיחה וציה כמדבר".

הדברים האלה לש. ניגר הם במאמרו הקטן והיפה „הגרעין שנזרע" בהקובץ הקטן, המחזיק את המרובה, „פאלק און לאנד" *)

וניגר הולך ומונה את פנות עולמנו ואת שדרות עמנו, שקרנים להן מן האור המרכזי, מן הציונות, ושאין הן מכירות את מקור האור. ואנחנו יודעים עוד כהנה וכהנה. די לזכור את העבודה ביצירת „הסתדרות לשפה ולקולטורה העברית", שהיא נעשית מחוץ למחיצת הציונות. עבודה זו, שהשאיפה אליה לא עלתה מתוך הציונית, אלא הציינות עלתה מתוכה; עבודה זו, שהשאיפה אליה היתה גלויה הראשון של תנועת התחיה ונשמתה של „חבת ציון"; עבודה זו, שהשואפים אליה והעוסקים בה עכשו עמדו ועומדים ברובם גם עתה במרכז התנועה וההסתדרות הציונית, עבודה זו, — עושיה מרימים דגל לעצמם, והציונות— שדמתה נעשית צחיחה וציה כמדבר ואין היא מרגשת, שנשמתה פורחת מתוכה.

במי ובמה האשם?...

חבת-ציון וציונות. השם „חבת ציון" היה צר ומוגבל, השם „ציונות" הוא רחב ומקיף יותר. אבל ל„חובבי ציון" לא היה השם עיקר אלא המעשה, לא הצורה אלא התוכן, לא הגוף אלא הנשמה; „חבת ציון" היתה תנועה, והציונות היא — הסתדרות.

תנועה והסתדרות. התנועה היא הנשמה וההסתדרות היא הגוף, התנועה — היא הרוח וההסתדרות היא החומר. ואולם התנועה היא רוח החיים והיא גדלה, ככל יתר החיים, מתוכה, מבפנים. וההסתדרות יכולה להיות נוצרת בכוחות מן החוץ, כמעשה מכונה. ואפשר לחומר בלי רוח ולגוף בלי נשמה, אלא שגוף בלי נשמה הוא גולם שאינו חי ואינו מחיה.

עם וארץ. העם הוא הכח הרוחני של הארץ, והארץ היא הכח החמרי של העם, העם הוא הנושא הרוחני והארץ היא הנושא החמרי של החיים, זה משמש אמצעי לזו וזו משמשת אמצעי לזה, ושניהם — מטרות לעצמם, שניהם — מטרה אחת לעצמה. ולחבת-ציון היה העם עיקר, הוא היה הנושא והוא היה הנשוא, הוא האמצעי והוא המטרה, הוא היוצר והוא הנוצר. אבל הציונות—אותה התנועה „חבת ציון", שהושמה במסגרת ההסתדרות—הבדילה בין העם והארץ, הציגה לה את הארץ למטרה, כאלו היה העם כלו רק אמצעי בלבד; ההסתדרות שמה מחנק להתנועה, עלתה הצורה על התוכן, גבר החומר על הרוח, ותהי הציונות כאלו פרחה נשמתה ממנה.

חבת-ציון נולדה וגדלה מבפנים, ומבפנים, מתוך העם, קמו לה נביאיה. אבל הציונות, ההסתדרות הציונית, יוצרה שב אלינו מן החוץ ולא היה יכול להיות נביא לעמו. הוא היה רק כהן לעמו, בנה לו במה, יצר לו מכונה לעבודת הבנין, וע"כ היה העם כולו רק חומר להסתדרות, ולא קלטה ההסתדרות את רוח העם, את רוחה של תחית העם ואת תחית הרוח של העם.

„בהרצל, — אומר ש. גורליק במאמרו שבקובץ זה — בענק טרגי זה, אינו רשאי שום אדם לדבר דבר, שיקטין את דמותו. בתקופה האחרונה אין לעם העברי קבר שיהיה קדוש לו מקברו של הרצל. אבל הרצל היה—אל נא נעצום את עינינו בפני האמת—ענק טרגי, הירצל היא גבור של דרמה פנימית עמוקה". „הירצל בא מן החוץ, חי בתוך עמו כגר, — אל נא נשכח את הדבר". „הוא היה אדם חרש בין היהודים ולא יכול ליצור אלא אורגניזציה פוליטית. ביצירת ההסתדרות הגיע עד לקצה גבול היכולת שלו". „ששת מליוני היהודים שברוסיה יהיו תמיד בעיניו — חידה סתומה. הוא יתאונן תמיד, שעם „הרוסים" קשה לעבוד. ואולם אפשר היה לעבוד. ה„תכנית" של הירצל משכה אליה לבבות הרבה והכתה גלים בעם. אך היו מיתרים אחדים, שהירצל לא ידע להרעידם. וכל זמן שיחרישו המיתרים הללו, כל זמן שהמיתרים הללו יהיו תלוים רפוים ובלתי-מתוחים— לא נשמע את שיר התחיה".

ההסתדרות הציונית, שלא קלטה את רוח התחיה ולא הקיפה את תנועת התחיה, לא הכריעה אמנם תחתיה את התנועה. התנועה הציונית כבשה לה דרך, יצאה מחוץ לגבול שגבלה ההסתדרות ויצרה ערכין חדשים בגלות ובארץ-ישראל, בעם ובארץ. אבל מכיון שיצאה התנועה כלה מחוץ לגבול ההסתדרות, נתפלגה לזרמים, זרמים שנעקרו ממקורם. חסר הכח המושך, שיאחד את כל חלקי התנועה ושיקרב את כל חלקי העם. התפוצץ רוח התחיה לרסיסים.

„הציונות — אומר ניגר — הלא אינה הפרוגרמה הציונית בלבד, ההסתדרות הציונית בלבד. ציונות היא כל האט-מוספירה הלאומית הרוחנית, המקפת עכשו את המוני היהודים, את העבודה הצבורית ואת העבודה הפילנטרופית בתוך העם. כל האומר שהציונות לא השפיעה אלא על חלק מן העם אינו אלא טועה.. אין לך

*) יצא ונערך ע"י ם. שליט, ווילנא, 1910.

פנה אחת, שלא חדרו לתוכה קרני אורה של הציונות". „הציונית היא הנקודה המרכזית, וכל השאר — ההיקף. אבל ההיקף הלא מאיר הוא תמיד באור הזורע עליו מתוך הנקודה המרכזית, ופה אנו מוצאים, להיפך, בההיקף את הנטיה להשתחרר מן המרכז. במרכז — במפלגה הציונית — אין האור הולך ועולה אלא הוא הולך ודועך, צללים עולים ומכסים אותו; והאטמוספירה הלאומית בעבודת הגלות — ההיקף — הולכת ומבהקת, הלוך ועלה".

העם והארץ; גלות וקבוץ-גליות; ההוה והעתיד; חיי שעה וחיי עולם. הטון היסודי של הקובץ כלו הוא, שאי אפשר לתחית הארץ בלי התחית העם, אי אפשר לקבוץ גליות בלי חזוק העם וסדור חייו בגלות, שאי אפשר לדלג על חיי שעה ו„הגיע לחיי עולם, אי אפשר לבנות את העתיד ע"י שלילת ההוה.

„הציונות — מודה ניגר — אינה יכולה להסתפק בכחות שיצרה לעבודת העם בתוך הגלות. ואין שום אדם יכול להסתפק באלה. אבל הם, הכחות האלה, מכריחים אותנו להודות, שתחית העם העברי צריכה להתחיל ושהיא מתחלת בתוך... העם. ארץ ישראל יכולה להיות המטרה האחרונה, יותר נכון: האמצעי האחרון, אבל לא האמצעי היחידי. „הרצון לחיים" יכול ועתיד להוביל אותנו למטרות היותר רחוקות, לתנאי קיום היותר טובים. אבל הוא מכריח אותנו להשיג קודם כל את המטרות הקרובות, הוא שואף להתגלות גם בתוך תנאי קיום רעים, בתוך הנאי הקיום היותר רעים".

בדברים האלה של ניגר נשמע עדיין הד קול ה„סיימאים", שהקדימו את העבודה הגלותית לעבודת בנין ה„טירטוריה", שהעבודה הגלותית היתה בעיניהם קודמת בזמן, כאמצעי שבלעדו אי אפשר להגיע אל המטרה הקודמת במעלה. במאמריהם של שליט ו„בעל-דמיון" אין אנו מוצאים עוד שום שאריה להשקפה זו. עבודת הגלות אינה נצרכת עוד להיתר המיוחד, שנתן לה על יסוד זה, שהיא מכשרת את העם לעבודת העתיד, ובנין הארץ אינו צריך שוב להיות נדחה עד לאחרי שתגמר ותמלא הפרוגרמה הלאומית בסדור חיי העם בגלות. שליט בסקירתו היפה על ביל"ו ו„עם-עולם" אומר. „ביל"ו הניחו את היסוד לבנין שה ו א ה ו ל ך ו נ ב נ ה ל ע י נ י נ ו ושכל העינים נטויות אליו ו„עם-עולם" עשה את הנסיון הראשון וירד מעל במת ההיסטוריה שלנו. בשביל מי ומה? למה יבנו מושבות-למופת בלואיזיאנע הרחוקה והזרה? בשביל מה יביאו קרבנות, בשביל מי? העם העברי ולואיזיאנע"... ובמאמרו „חיוב דסתירות" הוא אומר: „היו ונשארו רק שתי אודיאות יסודיות: עבודה יהודית לאומית בגלות ועבודה ממשית בא"י — בכל צורותיהן עד גמירא. אלו הם בעת ובעונה אחת הפרוגרמה והמטרה, האידיאה והיצירה, העם והארץ". ו„בעל דמיון" במאמרו „הציונות והאידיאה הלאומית", המקביל את הציונות ואת הלאומיות זו לעומת זו, אינו חולק גם הוא אלא על הציונות של בעלי „שלילת הגלות". שלא כדין הוא מיחס את שלילת העבודה לתכלית תקון חיי העם בגלות וסדורם על יסודות לאומיים, את „שלילת הגלות", להציונות כלה. אבל ב„לאומיות" שלו אנו מוצאים גם כן את השאיפה לתחיה לאומית שלמה שאי אפשר לה שתבא בלי מרכז לאומי בא"י (הוא אומר: ארץ יהודית, וציון קודמת לאחרת), כשם שמאידך גיסא אנו מוצאים במאמרו של י. גרינבוים הציוני את ההכרה, שאי אפשר לתנועת התחיה, לתנועת הציונות, בלי בנין חיי העם בגלות.

ושוב עולים ונזכרים דברי ניגר: „הציונית היא המרכז לכל תנועת התחיה, השאר הוא ההיקף, אבל ההיקף אינו מאיר אלא באור הזורע עליו מתוך המרכז. ופה אנו מוצאים בההיקף את הנטיה להשתחרר מן המרכז". אבל צריך להוסיף על הדברים האלה, שאם במרכז ידעך האור אז יפרש החשך מחדש את כנפיו על כל ההיקף. ויזכרו נא זאת גם אלה המעמידים את עצמם בההיקף.

* * *

מקום מיוחד תופסים בקובץ שלפנינו ארבעה, מאמרים, ששנים מהם — של בן-אריר ושל מתתיהו אחר — אינם עוסקים אלא בהיקף ושנים — של בעל-מחשבות ושל הד"ר לוריה — אינם עוסקים אלא במרכז בלבד.

בן-אדיר מברר את ההבדל שבין יהדות בתור אחדות לאומית ובין יהדות בתור סכום של ערכין קולטוריים והסטוריים, שנתקדשו בקרושת הלאומיות. הקדושה הלאומית של הערכין אינה מהות הלאומיות. הרוח הלאומי אינו גם הוא דבר קבוע נצחי. חשיבות לאומית מקבלים התוכנים הנחוצים לקיום בני עם אחד בתור אחדות לאומית, כמו הארץ, הלשון, אבל התוכנים האלה אינם סוף סוף אלא תנאי הקיום המיוחד או תולדות הקיום הלאומי המיוחד, אבל לא מהות הקיום הלאומי.

כל אלה הדברים אינם חדשים. אבל ברציונליותו היתרה בא בן-אדיר מתוך ההנחות הנזכרות למסקנא זו: „עד עכשו אין פוסקים אצלנו לקרא: מחוץ לציון אין לאום, בלי הלשון העברית אין יהדות (יודענטהום). כשחושבים את רכוז העם בארץ מיוחדה ואת אחדות הלשון לאבסולוטים לאומיים, אז צריך לחשוב את הטירטוריה הקונקרטית ואת הלשון הקונקרטית לערכין לאומיים אבסולוטיים. אבל כשמכירים שרכוז העם ואחדות הלשון אינם אלא תנאי הקיום הלאומי, אז מכירים ממילא בהכרה ברורה, שלקיום הלאומי אחת היא באיזו טריטוריה מתרכז העם ואיזו היא הלשון המאחדת את העם"... „מדה אחת יש ללאומיות למוד בה את החשיבות הלאומית של גלויי החיים. כל המועיל להתפתחות החיים החברותיים האויטונומיים של העם הוא לאומי. כל המפריע בעד ההפתחות זו הוא אי-לאומי. ואם נשתמש במדה זו בלבד אז אפשר, שבתנאים הסטוריים ידועים יתברר לנו שהשאיפה להארץ הקונקרטית, להלשון הקונקרטית צריכה להחשב לפוליטיקה אי-לאומית".

לא פה המקום לברר את טעותו של בן-אדיר. אך לא למיתר הוא להביא בזה עוד דברים אחדים ממאמרו של בעל-דמיון.

„ארץ יהודית תופסת בשטה זו (שלו) מקום יותר חשוב ממסקנא הגיונית של פרוגרמה לאומית, הרוצה לצייר תמונה שלמה של חיים לאומיים נורמליים. אין זה דרוש מארקסיסטי, אף לא תכנית זנגבולית. זוהי ההיסטוריה העברית, צואה שנמסרה מדור לדור, שהיתה לחלומם של כל הדורות בשנות צרות ובשנות שמחה, ושכל הדורות שאפו לקרב את הגשמתה לפי כחותיהם ולפי השגותיהם הפוליטיים". „לשאיפה הסטורית זו אנו מכניסים את התלהבות הנוער, את ההכרה הפוליטית של זמננו, את הקדושה של אמונה מורשה עתיקה. לא מתוך רדיפות ונדודים, לא מתוך דלות וריקניות, לא מתוך רקבון וירידה בא אלינו אידיאל זה. אפשר שעוד במשך זמן רב לא יוכלו עוד המוני הנודדים היהודים, הרצים לכל מקום שרגליהם מוליכות אותם, ללכת לארץ העברית; הפרוליטריון המבקש לחם, היהודי המבקש פרנסה, השואף למנוחה ולאוצרות זהב יבקשו עוד במשך זמן הרבה את אשרם בכל פנות העולם הרחב. אבל בשביל העם כלו נחמה חרישית היא המעוררת ומעדנת את הלב,

כשנארגנת בו ומשגשגת „השגה" בשביל מטרות יותר גבוהות. בשביל אופקים יותר רחבים".

ובן־אדיר חפץ לעקור את החוש, שההסטוריה שלנו, ש„הצואה המורשה מדור לדור" שמרה עליו וגדלה וטפחה אותו.—

ומתתיהו־אחר מברר במאמרו היפה „היחיד והעם" את כח הלאומיות ואת השפעת הצבור הלאומי ואת השפעת החברה בכלל על היחיד, על הפרט. והוא מראה לנו את הקרע שבנפש היחיד הנמצא תחת השפעת שתי סביבות לאומיות. אַך טועה הוא וחושב; שרק יהודי המערב אינם „יהידים שלמים", שרק הם אנשים מרוסקים הם, חצאי אנשים. „יהודי המזרח — אומר הוא — הם יהודים בלי חכמות, בלי תרוצים, הם אינם אונסים את עצמם, חפשים הם, מפני שהם חיים על פי טבעם", המתפתח מתוך השפעת הסביבה הלאומית שלהם: ומתתיהו־אחר קורא: צריכים אנו להתאמץ בכל כחותינו, שהיהדות המזרחית תוסיף להתקיים ולהתפתח עפ"י דרכה".

ואולם היהדות המזרחית הרגישה זה כבר, שגם היא הולכת ונפגמת, והרבה „יחידים" טובים גלו זה כבר לעיני עצמם ולעיני אחרים את הקרע המתרחב בנפשם. והתפתחות היהדות המזרחית „עפ"י דרכה" קוראת להעם ומוליכה את ה„יחידים" — אל המזרח. והיו ימים שחשבנו, שמתתיהו אחר יודע זאת ומרגיש זאת...

„בחסרה של הציונות יוצר „היחיד" לעצמו בגלות סביבה יהודית גמורה. ההתבטלות הקוסמופוליטית הקודמת, שבאה לרגלי העניות הרוחנית של החיים היהודיים נמסה כקצף על פני המים. וכשאין היחיד יכול לעצום את עיניו בפני מרירות הגלות, הרי הוא הולך לארץ ישראל, למקום שהוא מרגיש את עצמו יותר בטוח ואיתן. היחיד, דוקא מפני שהוא יחיד, יכול לנטוע את אהלו ולהשתרש במקום האבות שלו". „הציונות, בהיותה האידיאל הלאומי היותר רחב. תקפה את ההמון וגם את היחיד. אבל תשועה מהירה היה יכול למצא בה רק היחיד, לכל הפחות היחיד מתוך הובבי ציון שבציונות".

הדברים האלה שנסמכו בקובץ למאמרו של מתתיהו אחר— כאלו חפץ העורך ליתן לו את תשובתו בצדו — לקוחים מתוך מאמרו של „בעל־מחשבות": „הציונות והיחיד".

ומוצא אני לא למותר להזכיר פה, ש„בעל־מחשבות" הקדיש את מאמרו להד"ר י. לוריה. עובדא קלה זו, מלבד שהיא מסמנת את החוש הדק והיפה של „בעל מחשבות", מגלה לנו את המדה, שבה אנו צריכים למוד את ערכה האוביקטיבי של הסתכלות הד"ר לוריה, שאת תוצאותיה אנו מוצאים במאמרו: „האידיאה הממלכית בציוניות".

בחזון הימים לעתיד אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו, מצרכי לבו.

והד"ר לוריה, הלא הוא אותו „היחיד" של „בעל־מחשבות", שמצא את ספוק נפשו, את ה„יחידות הלאומית השלמה", בארץ אבותינו. —

„היחיד" מוצא כבר עכשי בארץ ישראל את אשר הוא מבקש. גם העם ימצא בארץ אבותיו את אשר הוא מבקש. ובלבד שיבקש". לכשתרצו אין זו אגדה"...

אשר בָּרַש;

רְשִׁימוֹת:

I.

הָאֵם מֵתָה.

I.

כבר נסתם הגולל על המנוחה, ובחדר עדיין מורגשת מעין רעידת כנפיו של מלאך־המות. כל הרהיטים נראים קודרים וכמסתתרים כרתת מפני המות, מתכנסים לתוך עצמם ומחרישים. וכשתרום העין אל הכתלים, שנתרוקנו מן התמונות המרובות שהיו תלויות עליהן, ותקפה את הרואה הודאות, שהללו ברחו מאליהן מפני חתת חרב המשחית. ברור שאף הראי, שאחוריו מופנים אל פנים החדר, רוטט עכשו מתוך פחד ופניו ודאי הוריקו...

והסתכלות זו יוצקת בדיל לתוך המח המורתח...

הרצפה לחה היא עדיין מן ה„טהרה" וחללה ספוג איזה ריח קשה וחריף המדכדך את הנפש ומוסיף כובד על צער הלב הכבוש. הבריות היושבות יחד מדוכות ומעוניות, מצטמצמות ונלחצות זו אל זו, כאלו רוצות הן להדק שוב את מחרוזת המשפחה, שנתפוררה לפתע, בנפול החוליה התיכונה — האם.

האב התכנס לקרן־זוית. יושב הוא על־גבי שרפרף, עיניו ארומות ומזורות אימה, שערות זקנו הקלוש פרועות ומסומרות, ושיבתן נתבלטה, כובעו מקומט ומסואב וכולו אומר אֵבל. על חזה קפוטתו תלוי ויורד סרח „הקריעה" המגרה את עיני היושבים, והוא שותק שתיקת־כאב.

על ברכו האחת נשענת הבת הבוגרת, שפניה צפונים בתוך הסודר הכתום, ורק זוג עינים צבות ופולטות דם וחטם דק ומאדם בקצהו מציצים מתוך הסודר כלפי חוץ, והיא מיבבת בחשאי בקול עמום. לברכו השניה מצומד בן הזקונים. תינוק כבן עשר, חור ופרוע־ראש, מתנמנם ומפרכס מתוך תנומת־בלהות. על הקרקע יושב בחור מגודל עם חתימת זקן, רגליו מכונסות תחתיו ובעיניו קופאת הבעה נוראה, חסרת־שם. סמוך ממולם יושב על ספסל הפוך, כפוף ומכווץ, אחיה של המנוחה, הדוד בעל־האחוזה, שבא מאחוזתו לחלוק לאחותו את הכבוד האחרון. ורק אהרן — זה הבן הבכור וארוסה של בת הדוד, שבא מן הכרך לבכות את האם — מהלך אילך ואילך, נושך את עוקצי שפמו מתוך כאב המתבטא בגבותיו המכווצות, וסנטרו המגולח נקמט לרגעים מתוך הדוק־שנים עצום.

המאורע ברור לכל: האם מתה! ברם האסון, עומק האסון, דומה שאין לו קרקע — תהום, שיותר שאתה חותר להגיע לתכליתה יותר היא מתעמקת. —

מצב נפשו של אהרן נעשה בכל רגע מענה יותר ופתאם הוא רואה לפניו חלון פתוח בקומה השלישית וגו־אדם מתוח ופרוש ידים פורח מתוכו, נופל ואבריו מתרסקים על גבי מרצפת האבנים... וקלסתר פניו של זה דומה לו בכל, בכל, ואפילו תלבשתו דומה לזו שעל גופו הוא...

ופניו של אהרן מתעותים מתוך צער עצור...

— צריך לשוב הביתה...

נזרק באקראי מפי הדוד ועיני כל האבלים נפנות אליו ומסתכלות בו בתמהון, שחציו פחד. האב מכעכע קצת. מעביר את חמש אצבעות כפו על זקנו הדל. נאנק, מזדקף בעצלתים ונצב תוהה, באדם המתכונן לעשות מעשה ושכחו בינתים;

נתעכב גם אהרן בהליכתו ועמד ופיו פעור.

והדוד קם, זקף את קומתו הכפופה, פסע פסיעות אחרות תפוש־הרהורים, אחר כך נגש אל אהרן, נגע בזרועו ונהם לתוך אזנו:

— הרי עיניך הרואות, שהושיבה בכאן הריהי אבוד נפש בידים... הכאב כוסס את הלב... את הגידין הוא מוציא מתוך הבשר... גם לחזור לה ת ם ולעבוד שוב בקונטורה אין אפשרות... כחותיך נתמעטו לגמרי... פני בר־מינן לך... שמע: לך אתי אל הכפר, תנוח פורתא, יפוג הצער, תחליף כח, תתחולל דעתך... ומה? ומה?... אסור לך לכלות את עצמך... התשמע?... אסור לך להתרפות, איפכא, דוקא עכשו עליך להתגבר...

האחות הגדולה מתחילה מתיפחת כאדם שנקרע פתאם הקרום מעל פצעו, ומבוכה תוקפת את המוחות והכל מסביב מסתכסך... ואז תופש הדוד בזרועו של אהרן ומוציאו בתקפה מן הבית, מעלהו על הכרכרה ומפקד לרכבו:

— סע!..

II.

כשהגיע אהרן אל בית הדוד כבר שקעה החמה, שום בריה לא המתינה לביאתו. גנת־הפרחים שלפני הבית המקושט, המתוקנת תלמים־תלמים נאים, היתה ריקה מאדם. הצבעונין כפפו ראשם, כאלו לא העיזו להסתכל בפני האבל. מרפסת הזכוכית היפה שלפני הבית היתה פנויה ורק זמזום יתום של זבובים נשמע מתוכה.

בעד אשנב קטן השקיפה גולגלת הדודה, מכורבלת בסודר לבן וכשנתקל מבטה באורח נעלמה מיד.

וכשנכנס לפנים, מובל בידי הדוד הטוב, ראה אהרן שהכל השתדל להתחמק מפניו. נדמה לו שבכניסתו השרה צל מאותו הפחד השחור ששולט הת ם ושהכל נתכנס בזוית וסוקרו בעינים מבוהלות.

אפס כשסרה העלטה קצת מעיניו, עמדה לנכחו הדודה ותקנח בשולי סנורה את מיץ־עיניה שהיה מפכה בלי־הפוגות, ואחוריה נגלתה גם ה י א ופניר עיו, שפתותיה חורו ונדקקו ביותר. נתגלו גם שני הגימנזיסטים הקטנים, ששבו הביתה לימי־החופש, עיניהם מפיקות עצבות של תינוקות, פיותיהם פעורים וכולם נבוכים...

הדוד מלמל מה למקוטעים, תעה רגע בחדר כמחפש דבר־מה ויצא. ברי היה לאהרן, כי לבכות יצא על אחותו הטובה, שהובלה היום לקברות, והכאב צבת את לבו.

נתפרקד על הדרגש ונעץ עיניו בספון המצויר. קשתה עליו מציאות בני אדם, בשעה שהאם שוכנת עפר.

ולפתע עלתה בזכרונו מימרת חברו בקונטורה:

— קשור אתה ביותר אל משפחתך, והא ראיה: את בת דודך אתה נושא...

והוא החזיר לו תשובה:

— אין הצמח נתק משרשו...

עכשו נכרת השורש מאליו והצמח עומד לנבול בכל שעה.

נתלו עינו בחתול המשרך דרכו על־גביו, נתמלא חמה ורצה לתפשו בגרגרתו, להדקו יפה־יפה ולזרקו בחזקה כלפי הדלת. ומתוך עצימת־העינים ראה את בני־מעיה של בריה זו נשפכים על הרצפה הנקיה, וחש מעין מתיקות של נקמה — — —

הזוגיות כהו יותר ויותר. אפלולית רכה ירדה לתוך החדר ונחה מתוך לטיפת אם על הכל. בעד האשנב הפתוח היה מפכה ונכנס ריח דק יפה, שקשה היה לעמוד עליו מהיכן הוא בא, ודגדג את כנפי נחיריו.

ופתאם חש, שבני הבית יצאו ועזבוהו לנפשו ומתוך בדידות זו רוח לו מעט. הכאב העצור בקרבו נתפשט, נזל, נזל ויבקע דרך עיניו. דמעותיו זרמו בחשאי ובלא־רואים על לסתותיו החלקלקות ונקוו לתוך סרק פיו הפתוח והוא בלען על מרירותן ומליחותן. —

והנה ידו נתונה בכף רכה־רכה וזוג עינים כחולות־עמוקות נסתכלו וחדרו לתוך עיניו.

ה י א נכפפה עליו ולחשה בקולה העגום־המתיק:

— בוכה אתה?

ואצבעות דקות וארוכות סלקו בלוריתו הרטובה מעל פדחתו. רטט קל חלף בשריריו ובבלי־דעת הושיט לה את ידו השניה וכרגע נצב ממולה.

— נצא לשדות?

— כ...כן.

בפעם הראשונה הוציא היום הגה מפיו וקולו היה דומה באפלת החדר האלמת ללחש עלה נדף...

הלבנה סננה את אורה החורור מבעד האויר המעורפל והמעובה, הכוכבים כהו ואורו לסרוגין, קמה צנה קלה.

שלובי זרוע פסעו שניהם במשעול צר העולה בין שדות עטופי־בר. היא לחצה את זרועו אל גופה החם והציפה את פניו בהבל־פיה הערב. הוא הסתכל לתוך עיניה, כאלו בקש בהן דבר, כאבו נמס קמעא־קמעא ומקומו מלא רגש אחר, מעודד.

הם עלו על גבעה חתומת־דשא וישבו.

הוא הכנים את ראשו בחיקה ויבך חרש־חרש. והיא לפתה את צוארו ונשיקותיה נחתו במצחו, בלחייו ונפלו כאגלי־טל על שמורות עיניו.

העלטה נעשתה קלושה יותר ויותר, אור הלבנה נאבק בה ועג עוגות באויר, הכוכבים נצתו מחדש ושרטוטי השדות והאילנות נתבהרו.

היא נשא את עיניו ספוגות הדמע אל פניה הסוארים, נלחץ אליה ושפתותיו דובבו:

— מתה, מתה...

לבוב.

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

יד.

למן היום שהחלותי מתבונן במדע היהדות, לדעת את מקורותיה ומוצאיה כבר עברו על מדע זה „מהפכות" שונות. בימי הדור הקודם היו מבקשים את מקיר היהדות הקדומה — ראשית המציאות ההסטורית של האומה ותקופת הבית הראשון — ב מ צ ר י ם, ומקור היהדות המאוחרת—זו שנתפתחה בימי בית שני ואחרי חורבן הבית—ב ת ו ר ת ה פ ר ס י י ם. וסברא ישרה שמשה יסוד לשיטה זו: מנהגו של עולם כך הוא, שכל עם ועם לומד ונהנה בשעת גדולו התרבותי מאת אחרים, ובפרט מאותם העמים, שהוא נטפל עמהם. וכיון שעוד בשנות המאה הי"ט

נתברר על ידי האגיפטולוגיה, כי למצרים היתה קולטורה קדומה מאד ומפותחה במדה מרובה, נעשה הדבר כמו מובן מאליו, כי העם העברי, שעפ"י המסורת ההסטורית עברו עליו ימי נעוריו במצרים, קלט אל תוכו הרבה מן הקנינים הקולטוריים של מצרים. ואת דבר ההשפעה שהשפיעה תורת הפרסיים על היהדות היו מטעימים החוקרים החפשים, שמצאו להרבה פרטים מתורת ישראל סמוכים בתורת הפרסיים. ובאמת הן יחסו הקרוב של העם העברי אל עם פרס בימי בית שני היה ג"כ ידוע ומפורסם.

והנה זה כעשרים וחמש שנה, משנתגלו בשנת 1887 בתל־אל־אמרנה טבלאות החומר הידועות ומשנתפתחה האשורו־לוגיה, באה מהפכה גמורה במקצוע זה של החקירה המדעית. התחילו מבקשים את מקורה של היהדות בארץ אשור. אחר כך בא פרידריך דיליטש (בראשית שנות המאה העשרים) ו„הוכיח", כי היהדות כלה אינה אלא „חקוי" לקולטורה האשורית והבבלית.

יחסה של היהדות אל המושגים הדתיים וציורי האלהות של האשורים והבבליים — זוהי הלכה שבמחלוקת היא שנויה עד היום הזה. עכשו כבר קמו כמה חוקרים מתונים מבקשי האמת, אשר הטעימו וביררו את רוב הגוזמא וההפרזה שבהשערה זו. ואולם בנוגע לחקר השפה העברית, הנה אין ספק, כי באמת אורו עינינו בהבנת כמה ענינים סתומים בכתבי הקדש מצד האשורולוגיה. יש דברים, אשר מובנם היה נעלם ממנו בימים הראשונים, ועל כרחנו היינו מסתפקים באיזה ישוב דחוק. ועכשו, כאשר כבר עמדנו על האמת על ידי האשורולוגיה, אי־אפשר לנו עוד להסב את מבטנו לצד אחר*).

אבל „הספק הוא מקור כל חקירה מדעית", מרגישים אנו, כי אמנם הרבה בררה לנו האשורולוגיה, אבל לא הכל. וביחוד עוד לא באנו עד הנקודה הראשונה, עד נקודת המוצא של הקולטורה השמית, שהיא עולם שלם, רב התוכן, בפני עצמו. מהיכן נברא עולם זה?

ובחקירה זו שוב אנו רואים „מהפכה" חדשה מתהוית לנגד עינינו. כבר בימי הצלחת האשורולוגיה היו קצת חכמים (בראשם עמד אז החוקר המובהק יוסף הלוי בפריס), שנאותו אמנם לקבל את הטוב מן האשורולוגיה, אבל סרבו לדיליטש וחבריו — להחריב את עולמם הישן ולבנות במקומו עולם חדש. דיליטש היה מלגלג על „העקשנים" האלה ועל עמלם הרב להעמיד את סברותיהם הקודמות. אבל נראין הדברים, כי עתה שוב התחילה הכף נכרעת לצד הפילולוגיה הקדומה. אשור ובבל נדחים מפני ערב.

דעת כמה חוקרים (וילהויזן, הומיל, ווינקלר, גלזר, הלוי וכו') נוטה, כי בערב הדרומית (תימן) עמדה ערש הקולטורה השמית. מדרום ערב באו השבטים השמיים ונתישבו קצתם בכנען וסוריה הסמוכות. אחרי כן באו נודדים חדשים (וזה היה תמיד סדר ישוב הארץ) ודחקו את המתישבים הראשונים או כי נדחקו בעצמם לארצות יותר רחוקות, למיסופוטמיה עד הנהר הגדול נהר פרת. ובזמן מאוחר שבו העמים שהתישבו ברחוק וחזרו ופשטו על מדינות סוריה וכנען ובאו עד הנגב, מפני שהיו מתאוים לצאת לחוף הים. ואז השפיעו הם על העמים הקרובים לערב. אבל מכל מקום את נקודת־המוצא יש לבקש רק בערב. ובנוגע לשפה העברית, מה שהוא העיקר בחקירתנו זאת, לא רק רוב היסודות הלשוניים קלוטים בה מן השפה הערבית, שהיא לפי דעת החוקרים האלה אם השפות השמיות, אלא גם כמה מושגים, דתיים וחמריים. וחזר הדין: מבקשים את מקור היהדות בערבית.

מסופקני אם תעשה „המהפכה" המדעית החדשה רושם כביר כזו שקדמה לה. ואולם באמת לא היתה גם שיטת האשו־רולוגיה מרעשת כל כך את העולם אלמלא קפץ דיליטש בשעתו והוציא את החקירות האלה אל השוק. בכל אופן לא יצאה עוד השיטה הערבית מארבע אמותיה של החקירה המדעית, ורק קצת סופרים מתאמצים להודיע טיבה בעולם על ידי הצעות מובנות לרבים.

ראש המדברים בשיטה החדשה הזאת (או, ביותר דיוק: בשיטה הישנה שנתחדשה) הוא החוקר הומל, אשר בתחלה נמשך אחרי האשורולוגיה, אלא שהיה מתון ולא הפליג ברבר כדיליטש, ירמיאס וסייעתם. אחרי פטירתו של החוקר הנוסע הידוע אידוארד גלזיר (ביום ז' לחדש מאי 1908) סדר הומיל את הרשימות הערביות שאסף גלזיר בימיו — כאלפים במספר. מקצתן היו כבר נודעות באוסף הרשימות של יוסף הלוי, אשר הצליח לחדור אל תוך מושבות הבידואים הערביים. אבל גם בספרו „אלטאיזראעליטישע איבערליפערונגען אין־אינשריפט־ליכער בעלייכטונג", שפרסם בשנת 1897, הטעים הומיל כמה עובדות היסטוריות, שמהן אנו למדים יחס העם העברי בתקופה קדומה מאד להערביים, ביחוד ל„המעונים" אשר בנגב. נחוץ רק להוסיף, שדעת הומיל נוטה, כי הקולטורה הבבלית קדמה לקול־טורה הערבית ושהראשונה השפיעה גם על המצרית וגם על הערבית. ולאחר שהתקדמו הבבליים הרבה בתרבותם היה יחס גדול בינם ובין המצריים והערביים (יחס של מסחר), ומן הראשונים למדו וקבלו האחרונים כמה דברים. הרשימות היותר קדומות בזמן הן אלו של כתב־היתדות.

להבנת כתבי־הקדש, ביחוד להבנת החלק ההיסטורי והספורי שבתורה ובספרי הנביאים הראשונים, מסתייעים החוקרים בכמה

*) אני מרשה לעצמי לברר בזה אגב אורחא פרט חשוב בהבנת היהדות, שלא עמדתי על אמתותו בשעה שכתבתי את מאמרי „בחינת היהדות" („העתיד" א'), בענין חגי ישראל הקדומים. מלת „חג" סברוה הראשונים, כי מקורה בערבית (נגזר משרש חגג) ומובנה העיקרי אפשר שיהיה רקוד, כי בימי החג היו רוקדים (כאלו לא היו רוקדים בימים אחרים חוץ מימי החג). ואולם הוברט גרימי ברר (בספרו „דאס איזראעליטישע פפינגסטפעסט" עמוד 12 ואילך), כי מובן המלה הזאת באשורית (חג=אג) הוא עגול, ולכן משמשת היא לכתר (שהוא עגול). ולהלבנה במלואה (שהיא עגולה), וזהו מובנה העיקרי של מלה זו גם בעברית. החג הוא יום מלוי הלבנה שהיה בימים הראשונים קדוש כיום התחדשה. וגם החדשים היו נקראים „חגים" (החדשים נקראו על חדוש הלבנה, והחגים על מלואה). וזהו שאמר הנביא (ישעיה כ"ט א'): „ספו שנה על שנה חגים ינקפו". וכן אמר עוד (שם ל', כ"ט): „השיר יהיה לכם כליל התקדש חג". ונקראו המועדים שהיו נקבעים בימי מלוי לבנה בשם חג (חג המצות וחג האסיף וגם חג השבועות, שכבר ברותי במאמרי שם, כי בימים הראשונים לא היה חל בששי בסיון). וכבר עמדו חוקרי השפה מקודם על הדבר, כי מלת „כסה" או „כסא" אינה כנוי לראש חדש ועי"ז גם לראש השנה, כאשר היינו רגילים להאמין ע"פ מדרש חכמים: „איזהו חג שהחדש מתכסה בו? הוי אומר זה ראש השנה" (ר"ה ח', ל"ב), כי ראש השנה לא נקרא מעולם בשם „חג", אלא שהיו תוקעים בשופר בר"ח וביום מלוי לבנה ביום החג. וכבר פתרו מלת „כסא" במובן כזה עקילס, סומכוס, דתרגום הסורי והרומי, ורק תרגום יונתן הסכים לדעת התלמוד.

רשימות ערביות שנגלו בימינו. אחת המציאות היותר חשובות, שעליה בנו ווינקלר והומיל בנין גדול, היא ענין מדינת מ צ ו ר, אשר מצא גלזיר. זוהי מדינה בצפונית מערבית של ערב והיא נקראת ברשימות הערביות „מצר" או (ע"ד שפה הסורית) במקום ה"א הידיעה: „מצרן". שם זה מובא גם ברשימות אשוריות, והחכם ווינקלר שער כבר בשנת 1898, כי לפי חבור הדברים שנזכר באותן הרשימות אי־אפשר, שתהיה מדינה זו מלכות מצרים הגדולה והמפורסמת. ולפי דעתו נקראו עוד ש ל ש מדינות אחרות בשם מצר (מצרים). ברשימה אחת בקובץ גלזיר נזכרו גם „מצרן" וגם „מצר (באשורית נקראה ארץ מצרים בשם מֻצְר או מֻצְךָ או מֻצַר). מזה ראיה ברורה, כי מצרים לחוד ומצור או מצרן לחוד. מדינה זו היתה נקראת בפי הבבליים הקדמונים „מלחה", ולפי דעת הומיל היתה במקום שנקרא בזמן כתבי־הקדש מ ד י ן. מדינה זו נקראה גם „מעון". וראיה לזה, כי בשופטים (י', י"ב) נסחו השבעים במקום מעון — מדין. ובזמן קדום היו קוראים למדינה זו „מצר" ולעם היושב עליה „מדין". ועל פי הדברים האלה שערו ווינקלר והומיל, כי בכמה מקומות שנזכרה מדינת „מצרים" בספרי הביבליאה אין המכוון לממלכת מצרים המפורסמת, אלא למדינת „מצר" בערב. ולפי דעתם נשכח הדבר הזה כבר בימי חבור הספרים האלה, באופן שגם כותבי הספרים האמינו, כי אותם המאורעות שהיו נמסרים בעם ישראל יש להם שיכות עם מצרים הגדולה, אחרי אשר בתקופה מאוחרת לא ידעו עוד את מדינת מצר בערב. ווינקלר הפליג והחליט מתוך השערה, כי ענין ישיבת בני ישראל במצרים, שהיה מסרת בידי העם העברי, במצרן של ערב מדבר. השערה זו פורחת באויר, כי בכל מקום שנזכר ענין גלות מצרים (ובכתבי הקדש לא נזכר דבר זה דרך אגב, אלא הוא ראש הפנה בהסטוריה הקדומה של ישראל), הוטעם בבירור, כי במצרים הגדולה הכתוב מדבר. אבל נראים דברי לנדרסדורפר, כי אפשר להסכים לדברי האומרים, שהגר ה מ צ ר י ת היתה ערבית ממדינת מצר. והנאמר בה, כי לקחה לבנה ישמעאל אשה מארץ מצרים, מכוון למדינת מצר שבערב. שהרי באמת רחוק מאד להאמין, כי היתה הגר „ש פ ח ה מצרית". וכן במה שמצאנו, כי נקרא „נער מצרי" „עבד לאיש עמלקי", (שמ"א ל', יג), יתכן כי היה נער זה ע ר ב י עבד לאיש עמלקי, ולא מצרי ממש. אבל אי אפשר לשער, כי בת מלך מצרים אשר לקח שלמה לאשה היתה ערבית. שהרי הכתוב אומר בפירוש, כי היתה „בת פרעה" (מל"א י"א, א'). וכן הוא אומר שם (ט' ט"ז): „פ ר ע ה מלך מצרים עלה וילכד את גזר... ויתנה שלחים לבתו אשת שלמה". ואם באנו להטיל ספק בספור ברור כזה, נוכל לכפור בכל, ואפילו בגוף אותה העובדה, כי לקח שלמה מצרית לאשה. וכן רחוק מאד מה ששערו, כי ס ו א מ ל ך מ צ ר י ם הנזכר במלכים ב' (י"ז, ד') הנה ש ר צ ב א של מלך ערבי (מצר). כי מה ענין מלך של מדינה קטנה, שיתקשר עמו מלך ישראל כדי למרוד במלך אשור? (עיין בפרק הקודם „העולם" נומר 36).

בדבר השם מצרים נראה דעת יוסף הלוי, כי נגזר מן המלה הארמית „מצרא" (ובאשורית מֻצְר), שענינו „תחום הגבול" *). והיו קוראים כך לממלכה זו, מפני שהיתה סמיכה לגבולם. והחכם ל י ג ר נ ש הוסיף, כי בזמן קדום קראו מצרים לא רק לאותה הממלכה שעל גדות הנילוס, אלא גם להמדינות שכבשה זו בימי גדולתה—לכל המדינות בחצי האי סיני. דוגמא לזה אנו מוצאים בענין מדינת ג ש ן, שכבר נתקשו הראשונים, איך יתכן כי ישב עם רב במדינה קטנה הנודעת לנו בשם זה? אבל באמת בררו בימינו, כי בתקופה קדומה היה חלק גדול של פלשתינא, וביחוד ארץ הנגב, שייך למצרים ונקרא אז ג"כ בשם גשן. וכן הוא אומר מפורש (יהושע י"א, ט"ז): „ויקח יהושע א ת כ ל ה א ר ץ ה ז א ת ההר ו א ת כ ל ה נ ג ב ו א ת כ ל א ר ץ ה ג ש ן". ולמעלה (שם י, מ"א) נאמר: „ויכם יהושע מקדש ברנע ועד עזה ואת כ ל א ר ץ ג ש ן". ואם כן לא גרו העברים במצרים גופה. אלא במדינות שהיו שייכות לה. ובזה נבין הדבר, שלא השפיעה השפה המצרית כלום על השפה העברית (הכנענית), כי לא יושבי הארץ שדברו בה מקודם ולא העברים שגרו במצרים (אם נחזיק בספור הביבלי) התרחקו משפת מולדתם בהיות מצרים שולטת בהם. ומצאנו, כי נשאר שם „נחל מצרים" למדינה שהיתה שייכת לפנים למצרים. ולכן יתכן, כי מדינת מצר בערב היתה נקראת כן בתקופה שמשלו המצריים בה, ונשאר לה השם גם אחרי כן.

זוהי סברא מתונה וישרה המתקבלת על הלב. ואם נסכים לה, אלא שלא נפליג בדבר, כווינקלר וסייעתו, יתבארו לנו כמה מקראות סתומים:

ועוד יבואר לנו ענין אחד במקרא, שנסתבכו בו הראשונים הרבה. הנה בפרשת תולדות הגויים שנקבעה בתירה (בראשית, י') נאמר: „ובני חם כ ו ש ו מ צ ר י ם ופוט ו כ נ ע ן. ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא—ובני רעמה שבא ודדן (ו—ז). ומזה נראה ברור: א) כי קבעו יחוס משפחה בין מצרים ובין כנען; ב) כי מכוש, שיחסוהו ג"כ למשפחת מצרים וכנען, יצאו עמים נודעים לנו בתיר שבטים ש מ י י ם, וביתר צמצום—בתור שבטים ע ר ב י א י ם. ואיך יתכן זה? ב ר א ש י ת ימי החקירה המדעית היו מחליטים, כי יש כאן כ ו נ ה מ י ו ח ד ת להטעים, כי זרים הם הכנענים בארץ לא להם, שכבשוה ולקחוה מידי בני שם (וזוהי גם דעת חכמי התלמוד והאגדה). ואולם באמת אפשר, כי כך סברו א ח ר י כ ן, כאשר נשתקעו כנויי־שמות אלה ולא ידעו מה טיבם. אבל בשעת קביעת פרשה זו במקומה לא היתה כאן שום כונה ונטיה אלא העמידו הדברים כאשר היו מסורים להם ע ל א מ ת ת ם. גם כ ו ש האמור כאן וגם מ צ ר י ם אינם אותם העמים הנודעים בשמות אלו על אדמת אפריקה (לפי המושג הגיוגרפי בימינו), אלא עמים שמיים בערב, ורק הפרידו אותם מן בני משפחת שם ויחסו אותם לגזע חם, מפני כי הרגישו הבדל גזעי גדול ביניהם ובין השבטים האלה.

ובכן אפשר שמצרים הנזכר בפרשת הגויים הוא העם שישב במצר או במדין. ואולם גם כוש הנזכר פה איננו אלא אחד השבטים הערביאים. גלזיר היה הראשון, שמצא זכר מדינת כוש בערב בקרבת מדין. ובזה יובן לנו כה שהובא שם: „ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמא וסבתכא ובני רעמה שבא ודדן", שרוב העמים האלה נידעים לנו כ ב י ר ו ר בתור שבטים ערביאים. אבל מה שנאמר להלן (שהוא ממקור אחר). „וכוש ילד את נמרד... ותהי ראשית ממלכתו ב ב ל וארך ואכד וכלנה ב א ר ץ ש נ ע ר. מן הארץ ההיא יצא א ש ו ר ויבן את נ י נ ו ה"... כבר שערו שרדיר ודיליטש, כי המכוון בזה לכוש אשר במיסופוטמיה שנזכר כמה פעמים ברשימות אשוריות. שהרי באופן אחר אין הדברים מובנים כל עיקר. וסמיכות פרשה זו (בראשית מ, ח—יד) למה שנאמר לפניה ואחריה היא רק משום כ ו ש, שאמנם הוא כנוי לשני עמים שונים —.

---

*) כבר קדמו לו בזה גיזיניוס ואולד (עיין דילמן בפירושו לבראשית י' ו).

אחר בערב ואחר בארץ שנער *).

ואם נחזיק בהשערה זו נבין עוד כמה ענינים בכתבי־הקדש, שהיו סתומים לנו. הנה מסופר (במדבר י״ג, א): „ותדבר מרים ואהרן במשה על האדות האשה הכשית אשר לקח כי אשה כשית לקח״. וכבר נסתבכו בזה מפרשי המקרא הקדמונים. איך יובן הדבר, כי לקח אשה מבנות כוש, שהיא אתיופיה? וידוע מה שטרחו המתרגמים והמפרשים הראשונים לישב תמיהא זו. ובספרי אמרו: „וכי כושית היתה? אלא מדינית היתה״.. וכמעט שמובן הדבר מעצמו, כי המכוון בספור המאורע ההוא שצפורה אשת משה היתה ממדין או מכוש שבערב הסמיכה לה, ומתוך שלא הבינו הראשונים ענין „כוש״ האמור כאן, לא הבינו כל הספור ההוא וערבבו הדברים. גם לא הבינו, מה דברו מרים ואהרן במשה, ואיזו שייכות יש לאשה הכושית אשר לקח משה לדברי התלונה: „הרק אך במשה דבר ה׳? הלא גם בנו דבר״. ובאמת שעור הדברים כן הוא: ותדבר מרים ואהרן במשה (דברו בגנותו מה שיבוא להלן), וזה בא להם ע״א האשה הכושית. לא שתהיה האשה הכושית נושאת ענין הדבור לגנאי, אלא בסבתה, מפני דין ודברים שעברו בינה וביניהם, באו לדבר בגנות משה (שמוש „על אודות״ במובן זה נמצא גם בשמות י״ח, ח׳). והכתוב מוסיף לברר עוד את הדבר הסתום ואומר מהו ענין „האשה הכושית״ — „כי אשה כושית לקח״. ודברי הגנות היו במה שהעלילו על משה, כי מתיהר הוא, כאלו רק בו דבר ה׳. ולכן באה עדות הכתוב: „והאיש משה ענו מאד וכו׳״.

וראיה לזה, שמדינת כוש האמורה בכתבי הקדש לפעמים היא זו שבערב הוא—מה שמצאנו בדברי הנביא חבקוק (ג׳, ג׳—ז׳): „אלוה מתימן יבוא וקדוש, מהר פארן... תחת און ראיתי אהלי כושן ירגזון יריעות ארץ מדין״. ובבירור יותר גדול אנו מוצאים בדברי הימים (ב׳ כ״א, ט״ז): „ויער ה׳ על יהורם את רוח הפלשתים והערבים אשר על יד כושים״. ועוד מצאנו בדה״ו ספור, שבעיקרו היא בודאי היסטורי, שלא הבינוהו הראשונים, מפני שלא ידעו את ענין כוש שבערב. נאמר שם (י״ד, ח׳—י״ד), כי יצא „זרח הכושי״ להלחם על אסא. נניח את המספרים המוגזמים אשר שם ונראה את גוף המאורע. זרח הכושי בא עד מרשה (לפי מה שרשם יוסיפוס [בקדמוניות היהודים י״ג ט׳ א׳], היתה בימיו העיר מרשה הגבול בין אדם ויהודה) „בגיא צפתה למרשה (הנכון הוא כנוסח השבעים: בגיא צפונה למרשה) היתה המלחמה. וינוסו הכושים הנגפים לפני אסא. הראשונים היו סוברים, כי „זרח הכושי״ האמור כאן היא אוזרח (או אוזרק) מלך מצרים, שהיה בימים ההם. אבל כבר טען ברומש, בצדק, כי לא יתכן שהיה מלך מצרים מסומן בשם „זרח הכושי״ (עיין גרטץ בספרו הגדול ח״ב מחלקה א׳ עמ׳ 18). ובודאי המכוון בזה לכושיים שבאו מערב התיכונית להלחם בישראל. ובזה נבין את הדברים האמורים להלן: „ויכו את כל הערים (ליגרנש מנסח: הערבים. ואין צורך בזה) סביבות גדר... וגם אהלי מקנה (בשבעים נסחו אלמאזן, כלומר בני שבט „מאזן״ הנזכר ברושמים הגיוגרפיים הערביים), וישבו צאן לרוב וגמלים״... ואלו היה המכוון לכוש שבאפריקה מעבר למצרים — מה ענין צאן וגמלים כאן? וספור זה הוא על דרך המסופר במקום אחר על אודות מדין אשר הצרו לישראל: כי הם ומקניהם יעלו ואהליהם... ולהם ולגמליהם אין מספר ויבאו בארץ לשחתה״ (שופטים ו׳ ה׳).

והנה קיניג, שאיננו זז מכל דבר מסור ומקובל, טען על זה, כי לא יתכן, שהיתה המלחמה עם אסא מצד הערביים, שהרי נאמר, כי רדף אסא אחרי הכושים הנגפים לפניו עד גדר, ובתרגום השבעים הנוסח: גרר, ונראה שזהו נוסח מתקבל. גרר היתה עיר בקרבת עזה, ויתכן כי באו המצרים או הכושים ופשטו לחוף הים ומשם עלו על יהודה. ובניסם שבו לגרר. אבל איך נבין ענין מנוסת הערביים לגרר? ואולם ליגרנש ברר, כי מצאנו עוד במקום אחר שנזכר המקום גדר והשבעים נסחו: גרר. בדברי הימים א׳ (ד לט): „וילכו למבוא גדר עד למזרח הגיא לבקש מרעה לצאנם״. ומפורש להלן, כי בימי חזקיהו מלך יהודה באו מבני שמעון אל המקום ההוא „ויכו את אלהיהם ואת המעינים (או בנוסח הקרי: המעונים) אשר נמצאו שמה״. ואין ספק, כי מקום זה „גדר״ (או „גרר״ בנוסח השבעים) היה במדבר יהודה (עיין גיזיניוס ספר המלים מהדורא ט״ו ערך גדר). ואם כן, איך שתהיה הנוסחא הישרה (אם כנוסח המסורה, או כתרגום השבעים), בכל איפן אין שום ספק בדבר, כי הכישים שנלחמו ביהודה בימי אסא ערביים היו.

הומיל בא עוד עם השערה חדשה, שהעמידה על יסוד רשימה ערבית בקובץ גלזיר. לפי דעתו היתה בערב הצפונית מדינה ששמה אשור (ברשימה הערבית: אאשר) והיא נזכרת כמה פעמים בכתבי הקדש. לפי פרשת הגויים בספר בראשית נתיחסו האשורים בכלל לבני חם. אבל ראינו כבר, כי כמה עמים שמיים (וביניהם גם כנען וצידון „בכורו״), נתיחסו בפרשה זו לבני חם. ואולם דעת הומיל היא, כי מלבד אשור, הממלכה הגדולה, היה עוד שבט אשור בערב וקרוב לשבטי ישראל קרבת הגזע. הנה מצאנו כי לקח אברהם עוד אשה ושמה קטורה, ואותם הבנים שנולדו לו ממנה הם בודאי שבטים ערביים. אחד מבני קטורה היה יקשן, וזה הוליד את דדן (שבט ערבי בלי ספק), ודדן הוליד את אשורם. מקום השבט הערבי דדן היה בערב התיכונית קרוב לכוש (כמובן, אותה מדינת כוש שהיתה על יד מדין), וחלק משבט זה נתישב צפונה בקרבת אדום (עיין ירמיה מ״ט. י״ז; יחזקאל כ״ה, י״ג). ולפי דעת הומל אשור ואדום אחד הם. ויובנו בזה דברי הכתוב (בראשית כ״ה, י״ג): „וישכנו (בני ישמעאל הערביים!) מחוילה עד שור אשר על פני מצרים באכה אשורה..״ (מקרא שנתקשו בו כל המפרשים מישראל ומאו״ה). ועוד נבין ע״י השערה זו ענין סתים מאד בהסטוריה הביבלית. הנה מצאנו (שמואל ב׳ ב, ט): „וימליכהו (את איש־בשת) אל הגלעד ואל האשורי..״ המפרשים שנתקשו בזה הציעו לנכח: האֲשֵׁרִי־שבט אָשר (גיזיניוס ספר המלים מהדורה י״ג). וכן נראה לפרש הדברים בתהלים (פ״ג, ז־ט), שנזכר שם אשור בתוך שבטים שמיים־ערביים: „אהלי (אנשי, כמשמעות מלת „אהל״ בערבית) אדום ישמעאלים מואב והגרים; גבל ועמון ועמלק פלשת עם יושבי צור. גם אשור נלוה עמם היו זרוע לבני לוט״, ועוד אפשר לבאר מתוך כך מקרא סתום בברכת בלעם (במדבר כ״ד, כ״ב): „כי אם יהיה לבער קין—עד מה אשור תשבך?״ — שאמנם נכון הוא, כי הכונה היא לאותו השבט אשור בערב. — לפי דעתי ברור הדבר, כי אחד השבטים הערביים נקרא בשם אשור. אבל ליגרנש הטיל ספק בהחלטת גלזיר, הומיל וקיניג, כי אותו אשור הנזכר ברשימה הערבית הוא בערב ולא הממלכה הגדולה במיסופוטמיה. כי ברשימה הזאת נסמנו תחומי המסחר של המעונים שפרץ להוב. ברשימה האחת נסמנו: מצד, עבר־נהרא (זהו בלי ספק מסופוטמיה) ואשור. וברשימה האחרת

*) וקצת החכמים הראשונים שערו, כי מסרת היתה בידם, שמכוש (של ערב לפי דעתם) יצאו השבטים שנתישבו באשור ובנו את נינוה.

נסמנו: מ צ ר, ע ז ה ו א ש ו ר. ואם אשור האמור כאן הוא מדינה קטנה בערב — מה בא ללמדנו? איזו רביתא יש בזה, כי פרץ המסחר של ה„מעונים" והגיע עד אשור אשר בערב? שאלתו זו של לגרנש היא ישרה ונראית צודקת, והנמשכים אחרי דעת גלזיר מוציאים את דברי הרשימות חוץ לכונתן האמיתית כדי להסתייע בהן—ללא-צורך.

עוד הרבו קצת חוקרים בהשערות ואסמכתות כדי „להוכיח", עד כמה דומים הם מנהגי היהדות למנהגים דתיים קדמונים שמצאו בקרב הערביים אשר בדרום. אבל סופם של ההשערות ו„החדושים" האלה יהיה כסוף ההשערות של בעלי השיטות הקודמות שהפליאו בחדושן, ולא היו בנות קיימא. עד כמה שנסתייע בחקירות האלה להבנת השפה העברית וציורי־המושגים, ה ח ק י ר ה ה ד ת י ת להבנת היהדות צריכה לזרות כמה פסולת עד שתמצא את הגרעין העיקרי שבדברים האלה.

צבי שרפשטין,

מֵחַיֵּי אַחֵינוּ בְּגַלִּיצְיָה.

(ג. *)

מ וֹ רֵ י הַ דָּ ת.

מורי הדת היהודית בבתי הספר העממיים והבינוניים בגליצית הם בני שלשה טפוסים: הטפוס האחד—אנשים שבילדותם נהנו במקצת מן החנוך היהודי, אלא שעזבוהו עוד קודם שקלטוהו כראוי; הטפוס השני—אנשים שחסר להם חנוך יהודי לגמרי ואין להם שום ידיעה ביהדות; דטפוס השלישי- והמה המועטים- -אלה שהיו חובשי בית המדרש בנעורותם וספגו אל תוכם את היהדות ומתוך כך נשארו יהודים נאמנים.

הראשונים למדו בילדותם בחדר. ואולם כל יהדותם אינה אלא קצת זכרונות מטושטשים. קצת קריאה, קצת כתיבה וקצת הבנה מ ת ו ך ת ר ג ו ם פ ו ל נ י בפירוש המלים של התפלות,—זהו סכום „ידיעותיהם". חוץ מזה נשארה להם מעברם עוד „מרגניתא טבא"—שנאה ובוז ליהדות בכל גלוייה, גם ידיעותיהם הכלליות מועטות הן ע"פ רוב: ידיעות אלמנטריות שנקנות בשנון רב, מפני שהן דרושות לבחינה,—וחסל. חוג מבטם—צר, עולמם הרוחני—דל ופעוט, ולבם—ריק מכל. אין בו לא אידיאלים ולא אמונה. אלא שבהיותם מורי דת הרי הם רואים חובה לעצמם להצטבע במקצת: הם מצוים לתינוקות להתפלל בבקר ומזהירים על אמירת ברכה. וכשם שותרנים הם בנוגע ליהדות, כך הם קפדנים בנוגע לפולניות. בכל מקרה הבא לידם הם משתדלים להוכיח לילדים שפולנים הם, שאסור להם לטמא את פיהם בלשון „זרה", שהם חייבים תודה לפולנים על אשר נתנו מקום לאבותיהם בארצם, שעד היום הם ואבותיהם נזונים בזכות הפולנים ארוני הארץ וכו' וכו' עד סוף כל הנוסחא המפורסמת של הפולנים ה„פרוגריסיביים".

ואולם אע"פ שבח מורי הדת הללו גדול בהצגת „ציונים"- ולציונים האלה יש ערך רב! מכל מקום בריות עלובות ומגוחכות הם, שבל אדם, גם התלמידים וגם המורים־החברים, לועג להן ומבזה אותן. וסבות שונות גורמות לכך. ראשית, השפלות שהם נוהגים בעצמם. לפני כל מורה נוצרי הם כורעים ומשתחוים, והם נכנעים ומחניפים להם. בהתנהגותם עם המורים הנוצרים הם דומים לבן עניים עלוב, שהכניסוהו לטרקלין והוא מתירא לגעת בכל דבר, ולהפליט מלה מפיו. הם רצים לפני המורים הנוצרים, מתרפסים לפניהם, מדברים חלקות באזניהם ומשפילים את עצמם. ממילא מובן שהמורים הפולנים עונים על התרפסות זו בבוז עמוק. והשפלות שמורי הדת נוהגים בעצמם והבוז שהמורים הנוצרים מבזים אותם אינם נעלמים מעיניהם החדות של התלמידים, והרי גם הם מבטלים בלבם את מוריהם אלו ובזים להם. מלבד סבה זו יש עוד סבות רבות הגורמות להשפלת מורי הדת: המורים הללו לא למדו בבתי ספר ואת תעודותיהם קבלו בתור אקסטרנים, ומשום שהם עצמם לא התרגלו במשמעת אין הם מסוגלים להביא גם את תלמידיהם ליד משמעת. התלמידים משתובבים, מתהוללים, מעליבים במוריהם, מקפחים אותם בשאלות של שטות, והם, המורים, נפשם תאבל עליהם וידם קצרה מלהושיע לעצמם. ויש עוד סבה שלישית: כל למודיהם של מורי הדת הללו נצטמצם בלמוד הקטחיזם היבש ואי-אלה פרקים מן הביבליאה, הידועים גם בלאו הכי לתלמידים ע"פ מה שלמדו כבר בחדר או בבית הספר העברי. ולא נפלא כלל הדבר, כי מורי הדת האלו משתדלים להשתמט מעבודתם: בשעות ההוראה הם קוראים עתונים, עוסקים בשיחות בטלות ובעריכת מכתבים פרטיים. ואם המורים כך, התלמידים על אחת כמה וכמה. רוב התלמידים משתמטים מלמודי הדת ויש אשר המורים באים להורות ומוצאים לפניהם—חדרים ריקים.

ועוד יותר הורע מצבם של המורים האלו משעה שנוסדו בתי הספר העברים החדשים, שיש בהם למוד עברי מסודר, דבור עברי חי, יחס הגון בין המורה והתלמיד. כשנוסדו בתי ספר העברים המסודרים הראשונים חשו האדונים מורי הדת מיד, כי נוצר עוד גורם אחד להשפיל את ערכם בעיני הילד היהודי, ולפיכך השתרעו תיכף על בתיה"ס הללו ויצאו להלחם בהם. הם התנפלו על התלמידים המבקרים את בתי הספר העברים, דרשו לפניהם דרשות פטריוטיות פולניות, הוכיחו להם כי אין שום צורך בשפה העברית, השתדלו להשפיל את ערך המורים העברים, איימו על התלמידים המבקרים את בתי הספר העברים כי יציבו להם ציונים רעים. ויש ממורי הדת שלא נתביישו להשתמש גם בדלטוריא וילשינו על בתי הספר העברים החדשים. מלחמתם זאת שקשרו על בתי הספר העברים שנואי נפשם עדיין לא פסקה, וביחוד היא מורגשת בעירות הקטנות.

מורי הדת מן הטפוס השני הם אנשים, שמעולם לא היו להם שום קרבת רוח אל היהדות והיהודים, ואין להם בעולמם כלום חוץ מפולניות ופולנים. הללו רומסים כל קדשי היהדות הדתית והלאומית, אוכלים טרפות בפומבי, מחללים את השבת בפרהסיא, ומתלמידיהם אין הם דורשים שום ידיעה ולמיד. את הוראת הדת בחרו להם אם מפני שאינם מוכשרים להורות ענינים יותר „חשובים", או משום שלהוראת אותם הענינים „החשובים" אין ממנים מורים יהודים ברצון. את מלאכתם הם עושים באמונה או שלא באמונה, אבל היחס שבינם ובין חניכיהם הוא יחס של שנאה כבושה: הילדים הרכים מרגישים באופן אינסטינקטיבי, שלפניהם עומד בעל מלאכה, העושה את מלאכתו, המאוסה גם בעיניו, על כרחו וכאלו כפאו שד, ולמורה שבזה אי אפשר לו לילד שיתיחס בחבה.

מורי הדת מן הטפוס השלישי הם אלו המעטים אשר בעודם בנעוריהם קלטו אל תוכם את התרבות העברית באופן כזה עד שנעשתה לחלק מעצמותם ומהותם, ולאחר זמן נתמזגה השכלתם היהודית בהשכלה הכללית אשר רכשו להם. ויהיו יהודים הגונים ואנשים שלמים, המכירים את ערך עצמם וערך עמם ויודעים למלא את חובתם. די לקרא בשנים שלשה שמות, כגון המטיף הד"ר טהון, ההיסטוריון הפרופיסור בלבן, התיאולוג הפרופ' בד, הד"ר מיזס, כדי שיעמוד הקורא מעצמו על מהות הטפוס הזה. אמנם מועצת החנוך הגליצית בודקת עד כמה שידה מגעת בדעותיו של כל מורה יהודי, שמא נכשל ח"ו בלאומיות ישראלית, ואת החשודים בעון חמור זה היא מרחיקה מבתי הספר. אבל יש מורים כאלה שגם המועצה אינה מעיזה ל ע ת ע ת ה לנגוע בהם, מפני שמפורסמים הם יותר מדי. המורים הללו, המרגישים כמה גדולה היא האחריות המוטלת עליהם, עושים את מלאכתם באמונה, דורשים מתלמידיהם משמעת גמורה וגם הכנת השעורים כהוגן, שילמדו את ההיסטוריה הישראלית, ועד כמה שאפשר ע"פ התכנית הקבועה גם—את השפה העברית. ודוקא בין המורים האלה ובין תלמידיהם שוררים יחסים טובים. התלמידים מרגישים, שלפניהם עומדים מורים להיעיל, הדואגים להם והרוצים בטובתם. חושם הפנימי לוחש להם, כי יש קשרים טבעים חזקים, המקשרים אותם אל מוריהם אלו, והם מתיחסים אליהם בכבוד הראוי. אמנם עוד טרם עלה בידי המורים המועטים האלה לבטל את יחס הבוז והזלזול שנקבע בלב ההורים בנוגע למורי הדת וללמוריהם. חלול הקודש, שהצטיינו בהם מורי ה"ת הקודמים, הכה שרשים עמוקים כל כך, עד שלפעמים באות „גברות עדינות" לפני הדירקטורים ומתאוננות על מורי הדת „המשונים", המעמיסים על התלמידים הרכים עול של „למודים מיותרים לגמרי" ודורשים מהם בכל תוקף שיהיו הלמודים האלה שגורים על

*) עיין „העולם" נומר 37.

פיהם. ואולם מקרים מבישים כאלו לא רבים הם ביותר. סמנים רבים מעידים, כי מספר המורים מן הטפוס השלישי יגדל. ואז אפשר יעלה באמת בידי מורי הדת העברים לחזק בקרב לב חניכיהם את הכרתם הדתית והלאומית.

מִכְתָּבִים מִטּוּרְקִיָּה.

I.

(המצב הכללי: העתונות הצרפתית והאנגלית. — קנית אניות מלחמה. — הודעת מיניסטר הכספים. — נצחון הצבא בחורן. — הדרוזים וארחות חייהם. — בישראל: מר פריסקו „אוכל הציונים". — חג הבאירם. — כבוד לחכם בשי. — התלמוד תורה באיזמיר ומועצת הפלך. —)

כמר דלזולים שממטירה העתונות האנגלית והצרפתית על טורקיה אינו פוסק. ובשל מה כל החרדה הגדולה הזאת?

מפני כי ממשלת טורקיה הרשתה לעצמה לקנות שתי אניות־מלחמה מגרמניה ולא מצרפת או מאנגליה. לא הועילה גם ההודעה שהודיע מיניסטר־הכספים הטורקי, כי צרפת, ולא טורקיה, היתה הגורמת לקניה זו, משום שהיא מיאנה למכור אניות־מלחמה לטורקיה, וממילא מוכרחה היתה האחרונה לקנותן מגרמניה. „מוכרחה", משום שסכנת מלחמה מרחפת על טורקיה בכל שעה מצד יון המזדיינת יום יום גם היא.

ואולם לא בגלל מעשה אניות המלחמה בלבד מתמרמרות ממשלות ה„הסכמה המשולשת" נגד טורקיה, אלא גם בגלל השמועה שנפוצה בכל תוקף, כי הוזיר הגדול נסע למריגבאד לא לשם רפואה, אלא ביחוד כדי להראות עם אהרנטאל ולהביא לידי את גמר ההצעה, שגם השער העליון יתן את ידו לה„כרית המשולשת". ובאמת אין גם בחשד זה ממש, מפני כי אין טורקיה רואה כל צורך בדבר לבוא בברית עם איזו ממשלה.

והטורקים הצעירים עושים את שלהם ולא ירתעו מפני כל; סכומי הנדבות לשם חזוק הצי העותומני הולכים ורבים, וגרמניה קבלה בשבוע זה מ„ועד־הצי" את התשלום השני בעד שתי אניות מלחמה שמכרה לטורקיה.

ושמחים הם הטורקים הצעירים גם על זה, שהצבא שנשלח לדמשק להכניע את הדרוזים המורדים בחורן נוחל נצחון אחרי נצחון. תיכף אחרי בוא למקום המרד הגדוד הראשון שנשלח לשם הכניע כפרים רבים, ומורדים רבים נפוצו לכל רוח, קצתם שבו ונכנעו לגברי וקצתם נתפשו ונענשו קשה; אחד מראשי המשפחות המושלות הושם במשמר. עתה מתרכזים הצבאות ב„סואידיאי" שבה תהיה, לפי הנראה, מלחמת קשה, כי עוד יש הרבה דרוזים המתכוננים לעמוד על נפשם בגבורה גדולה, ואולם הממשלה בטוחה, כי פתרון שאלת חורן יבוא בעוד זמן מועט, ואחריו לא תהיה עוד תנועת מרד בחורן.

ומדי דברי בהדרוזים, אחשוב כי לא למותר יהיה לתת לקורא, „העולם" ידיעות אחדות על אדות ארחות חיי העם המוזר הזה.

החלק ההררי שבפלך חורן גובל בדרום סוריה ותושביו הם: דרוזים, נוצרים ובידואים־ערבים. שטחו של החבל הזה 1800 מיל מרובעים. מספר תושבי החבל—50.000 איש (28 תושבים על כל מיל מרובע), ומהם דרוזים 38000 איש, ואם נוסיף עליהם את תושבי השפלה אשר במערב, ועלה מספרם 42000 איש.

בשנת 1880 היה מספר התושבים בחורן רק 27000 איש. את התרבותם העצומה אפשר ליחס גם להשפעת האקלים הטוב שבחורן וגם לכניסת דרוזים מפלכים אחרים הבאים להשתקע בחורן.

אדמת חורן שחורה היא. הבקעות והעמקים פוריים מאד וכידוע נשתבח חורן בתבואותיו. דרכים סלולות אין בחורן. מקומות מקומות יש רק שיירי כבישים עתיקים מימי הרומאים ו„הגסאניטים" (משפחה ערבית־נוצרית שמשלה לפני מוחמד). נקל איפוא להבין, כמה חתחתים ומכשולים יפגשו צבאות טורקיה בדרכים המסוכנים האלה.

ארבע משפחות דרוזיות אדירות מושלות בכל החבל הגדול הזה. היחס בין המשפחות הללו נפלא הוא מאד: ומעולם לא היו ביניהן קטטות ומריבות לרגלי איזה סכסוך או חלוקי־דעות. אחדות ואחוה שוררות ביניהן תמיד, מפני שמוכרחות הן להגן אשה על רעותה בפני האויבים הרבים מבחוץ.

הדרוזים החורנים אנשי תרבות הם. ארבעים למאה מהם יודעים קרוא וכתוב. המיסיון הבריטית פרשה את רשתה גם בחורן, ומורי בתי־הספר הרבים שיסדה שם וזה שנים אחדות יכולים להעיד, עד כמה גדולה תשוקתם של הדרוזים אל ההשכלה והתרבות. ההמון קורא לחכמיו ומשכיליו „עוקאל" כלומר „דעתנים", וראש המשכילים יש לו השפעה כבירה על בני שבטו.

הדרוזים אין להם תורה שבכתב, יש להם רק מסורות. הם נקהלים לאספות עפ"י הרוב בתוך בתים צרים וקטנים על ראש איזה הר או בתוך יער עבות. ויכוחיהם חולונים הם בלי כל תערובות דתיות, אין להם לא תפלות ולא עבודות, לא קרבנות ולא זבחים ולא נדבות למוסדות קדושים, ב„השארת־הנפש לא יאמינו, אלא הם מאמינים בתורת „הגלגולים".

הדרוזי הוא מטבעו נוקם ונוטר. את נקמת כבודו ומה גם את נקמת דמו השפוך ינקום הדרוזי גם אחרי עשרות בשנים. לפיכך משתדלים הנוצרים הדרים בקרב הדרוזים לחיות אתם בשלום, כדי שלא תאונה להם רעה.

להמסחר והתעשיה אין כל זכר בחורן, כי כל הדרוזים עוסקים בעבודת האדמה ובגדול הצאן. להאכר הדרוזי אין כל, הוא עובד את אדוניו רק בעד לחם חקו. האדמה כולה שייכת לארבעת המשפחות המושלות. האכר נחשב בעיני אדוניו כעבד גרצע לכל פרטיו, ובכ"ז נשארים האכרים־העבדים נאמנים לאדוניהם, סובלים בדומיה ובמסירות־נפש ממש את גורלם ומוכנים הם בכל רגע להקריב את חייהם ואת כל היקר להם, כדי להגן על אדוניהם ועל חירותם הלאומית.

הדרוזים משתדלים לטעת בלב בניהם בעודם באבם רגש כבוד לזקנים ולחכמים, מלמדים את ידיהם לקרב ומאמצים את לבם לבל ייראו את המות.

אפס למרות אמץ־הלב ואהבת־הקרב המציינים את הדרוזי, אין כל סכנה נשקפת מהם עתה להממשלה. הצבא הרב והמסודר שנשלח לחורן ועליו מפקד בעל־כשרון, הוא הערובה היותר נאמנה כי תנצח הממשלה.

מר פריסקו הידוע, „עורך הטיימפו", מוסיף ללכת בדרכו „הטובה" ולהלחם בציונים ובציונות ב„חריצות" גדולה.

בשבוע שעבר כנה פריסקו את כל „אגודות המכבים" בקושטא בשם „אגודות מורדים העובדים נגד ארץ המולדת", וע"י זה הוכרחו האגודות הללו לתבוע אותו לדין הממשלה. ובגליוננו הראשון של ה„טיימפו" לשנה החדשה שוב גומר פריסקו על הציונים את ה„הלל" הגדול הידוע שלו, וב„הלל" של פריסקו תמצאו למדי את המלים היפות „אנרכיסטים, רמאים, גולגים" וכאלה וכאלה. אעפ"י שמר פריסקו הוא „משכיל" מן הדור הישן, מדור האפקורסים והאפקורסות, מכל מקום מאמין הוא, כנראה, בקלפות וברוחות, ומאמין הוא גם בזה, שאת הקלפות והרוחות אפשר לגרש ע"י מלים ולחשים. הציונות נדמתה בעיני מר פריסקו לקלפה גם היא, וגם עליה הוא עומד ולוחש...

חג הבאיירם הותג בקושטא ברב פאר והדר. ברוב יופי והוד נערך טקס „נשיקת היד". כשעה לפני הצהרים הופיע הוד מלכותו השולטן בלוית שלישו ומזכירו הראשי ב„דולמה בגשי", ועפ"י פקודתו החל הטקס. אחד המושלימים התפלל בעמידה תפלה לשלום המלכות וכל הנאספים עמדו ויפרשו את כפיהם השמימה. אח"כ נגש הוזיר הגדול ויברך את השלטן שלש פעמים וישק את כנף מעילו, אחריו נגשו כל המיניסטרים והשרים ויעשו כמוהו, ואחר באו הסינטורים, מורשי־העם, שרי הצבא והשיך־אול־איסלם.

גם החכם בשי ר' חיים נחום בלוית רוברט אפנדי מזרחי, המנהל המדיני של פלך אנדריינופלה, בקר את הוד מלכותו, ויחד את כל ראשי הדתות הגישו למחמד רשאד את ברכותיהם.

ביום החמשי, יום צום גדליה, הוסיף ראש רבני טורקיה לבקר את הוזיר הגדול חקי־פחה, את נשיא בית־הנבחרים, את ה„שיך־אול־איסלם" וכו'.

הבטריק היוני שלח את שלישו לברך את ראש רבני טורקיה בברכת שנה טובה. גם הבטריק הארמני והאיגזרך הבולגרי ברכו את הרב ר' חיים נחום ביום ראש השנה. המיניסטר לעניני הפנים הודיע בטלגרמה להחכם באשי, כי יבוא גם הוא לבקרו ביום ראש השנה.

הת"ת הגדול באיזמיר, שבו מתחנכים מאות ילדי עניים ויתומים, נמצא במצב רע מאד. בקושי גדול יכולה ההנהלה לשלם את שכר המורים ולהשלים את התקציב. נקל להבין, כי במצב כזה אי־אפשר בשום אופן לתקן בת"ת את התקונים הנחוצים, ומכל שכן להעמיד לו מורים טובים.

ובכדי לצאת מן המצב הרע הזה, פנתה העדה אל מועצת הפלך בהצעה, כי היא תתן להתלמוד תורה מהכנסות הגורלות לט' חשבלת העם ארבע מאות לירה תורקיות בכל שנה במשך עשר שנה.

מועצת הפלך נאותה להצעה זו.

אברהם אלמאליח.

שבו הוא מציע לבחור בועד דתי, שבראשו יעמוד הרב, והועד הזה ינהל את עניני העיר. אחרי שנתפרסם כרוז זה הוציא גם ועד העיר של עכשו כרוז, אשר בו הוא מזמין את בני העיר לאספה כללית בשביל לסדר את עניני הבחירות. בכרוז הזה חוזר ועד העיר ואומר בשם הרב קוק, כי ועד הדתי איננו ועד העיר, אלא ועד מיוחד לענינים מיוחדים. יושבי יפו אינם מתענינים גם השנה בבחירות, ולאספה הראשונה באו רק אנשים מעטים וכולם מחוג אחד. ואולם סוף סוף הוחלט לבחור בשבעה אנשים, נתיני עותומניה, לועד ראשי ומחליט. ועוד יבחרו עשרה אנשים נתיני חו"ל לועד מיעץ. סדר זה הוצע מאת החכם בשי מקושטא.

— הר"ר ברנשטיין-כהן החליט לעזוב בקרוב את ארץ ישראל. הוא ישוב לקישינוב.

— באחד מנומרי „העולם" הקודמים הודענו את דבר הקובלנא שקבלו יהודי יפו על הקאמקאם. בהשתדלותו של החכם בשי ר' חיים נחום הוסר הקאימקאם ממשרתו. הקאימקאם החדש הוא טורקי ולפני צאתו מקושטא בקר במצות המיניסטר לעניני הפנים את ר' חיים נחום. הקאימאקם הוסר ממשמרתו מפני שהאשים בפומבי את היהודים שהם [illegible]מטים מלשלם את מסי הממשלה.

— בגליל ירושלים נלקחו לצבא 12 יהודים ונשלחו יחד עם המושלמים והנוצרים לעדאנה. סכום הכסף שנאסף לטובת היהודים שנלקחו לצבא קטן מאדי עד הנה נתנו לכל אחד מהם רק 100 פרנק. נשתמטו ולא באו לעבודת הצבא מעדת הנוצרים 37 ומעדת היהודים בירושלים 60 ספרדים ושלשים אשכנזים. בבית לחם ובכפרים הסמוכים לירושלים נשתמטו ולא באו 250 צעירים נוצרים. הפחה מירושלים פנה אל ראשי העדות בדבר ההשתמטות של חלק גדול מן הצעירים מלעבוד בצבא.

— שלשה צעירים מארץ ישראל נכנסים בשנה הזאת אל בית ספר של הצבא בקושטא. שנים הם בני זכרון וכבר נתקבלו בביה"ס, והשלישי הוא בן פתח תקוה שגמר בשנה הזאת את המחלקה החמישית בגמנסיה.

— אומרים, כי הבנק הגרמני בארץ ישראל („דייטשע-פאלעסטינא-באנק") הגדיל את רכושו היסודי עד 25 מיליון פרנק ומיסד סניפים בשכם, בעזה, בעכו, בצפת, בטבריה, בצידון, בחברון ובבאר שבע.

— החכם היפואי יוסף ארבץ פרסם ב„האור" גט שנמצא במצרים ושנכתב לפני שמונה מאות ושלש ושלשים שנה. מן הגט הזה מוכח, כי בימים ההם היה ישוב יהודי ביפו. מענינות השורות האלה: „ביום תניא בשובה דהוא תמני עשר יומין לירח סיון בשתא דשמטתא כה דהיא שנת ארבעת אלפין ותמני מאין ותלתין ושבע שנין לבריתא דעלמא במדינת יפו דאית על ימא רבא נחלת בני דן".

ברוסיה.

שאלת-היום: חלופי-גברא במיניסטריון-להשכלה. סוף-סוף נחתמה גזרת הדימוס על שוורץ מפאת „מחלתו". ימים רבים נתאבקו המצדדים בזכותו של שוורץ ומתנגדיו; אולם לבסוף נצחו אראלים את המצוקים ושוורץ נאנס למסור מקומו לאחר.

אחר זה, הפרופסור קאסה ממוסקבה, בן-אדם שפרצופו טרם הוברר ושבכללו הוא ידוע לימני, רבים מטפלים בו ורוצים למצוא בו „צד לקולא". ללכת אחרי שוורץ בכל — לא יוכל. אך מה שידוע מראש הוא, כי בשאלת השכלת היהודים לא ילך בדרך אחרת. סימן לדבר שהמיניסטר החדש עודנו צעיר לימים הוא, לפי הערך, וטרם נשא משרות גבוהות, ובודאי נתנו עין בו משום שיודעים בו, כי לא יפרוץ גדרים שגדרו ראשונים. ולא זו בלבד, אלא מעברו של קאסה אפשר ללמוד על התיחסותו ליהודים בעתיד. הוא היה ידוע בסביבות הסטודנטים במוסקבה לאנטישמי. מטבעו הוא אוהב התול והתוליו היו מרבים לפגוע בסטודנטים היהודים.

ובכלל אין לצפות הרבה לשנוי הפוליטיקה בימים האלה, כשאין [illegible] בכך...

מה יהיה גורלה של הצעת-החוק בדבר בטול תחום המושב? התעלה על הפרק בדומה בססיה זו ואיך תפתר? על שאלה זו אומר להשיב אחד הדיפוטטים של החבל הבלטי, ודבריו מענינים, לפי שכנראה יודע האיש את מצב הדברים כמו שהוא.

„אני מפקפק אומר הדיפוטט, אם תוכל ההצעה להתקבל מאת הדומה השלישית. הרוב של הדומה לא יסכים לכך, בין האוקטיבראים אין אחדות בענין זה. ואף-על-פי שטרם הוברר התיחסות הפרקציה להצעה, אך אפשר לראות מראש, כי חלק גדול של הפרקציה יביע דעתו נגדה. ואם גם יתמכו האוקטיבראים השמאליים בהצעה, לא יהיה להם ולהאופוזיציה רוב בשאלה זו. ויש לדעת, כי החבורות הימניות מגייסות את כל כחותיהן בכדי להפיל את ההצעה. ובאופן כזה יש להעלאת השאלה רק אופן ארמינסטרטיבי ויהיה לה רק ערך אגיטציוני. ואולם אליבא דאמת לא תזכה ההצעה כלל לכך שידובר בה, משום שלהדומה נשארו רק שתי ססיות, ושתיהן תהיינה מוקדשות לקבלת חוקים שכבר הוכנו ונתבקרו בקומיסיות".

בהשבועון „דער שטראהל" שיוצא בווארשא אנו מוצאים מספרים מקבילים מענינים ע"ד כמות אוכלסי היהודים במ"ח ערי פולין בשנת 1857 ובשנת 1910. המספרים האלו שופכים אור בהיר על מצבם של יהודי פולין בהוה, ובמדה ידועה גם על עתידם המחכה להם.

נתמעט מספר היהודים ביחס אל מספר כל התושבים בהערים האלה:

	1857			1910		
	מספר התושבים	בכללם יהודים	%	מספר התושבים	בכללם יהודים	%
אפאטוב	3491	2279	65,4	8102	5193	64,0
אסטרוב	3972	2412	60,7	14749	8533	57,7
אסטרוביץ	3411	2740	79,7	13507	8051	59,9
ביאלא	3881	2873	71,4	16542	9197	55,6
ווארקי	2600	1530	58,8	6034	3171	52,5
ווישגרוד	3220	2841	74,3	4689	3312	70,5
חעלם	3662	2493	68,1	17555	7814	44,5
לובלין	15629	8747	55,9	65870	33370	50,6
לוקוב	3122	2114	67,7	12489	7792	62,4
מאריאמפול	3462	2814	82,2	5056	3659	72,1
סובאלק	10584	6587	62,2	25051	13752	54,9
פינטשוב	4213	2883	66,8	10862	5953	54,7
פטרוקוב	9954	4166	41,8	41702	15436	37,1
פלוצק	12430	5259	42,3	30681	12017	39,1
פלונסק	3959	2630	66,4	11680	7665	65,6
קאליש	12066	4352	36,0	48964	17298	35,4
קאלושין	4234	3667	86,6	9667	8257	85,4
קוזניץ	2902	1920	68,3	5233	3511	67,1
קוטנא	5868	3859	65,7	14686	9245	63,6
שדליץ	7531	4998	66,4	30742	18620	51,[illegible]
שאקי	2345	2016	86,3	3042	2580	84,8

הנה כן בעשרים ואחת עיר הלך ועלה רבוים של בלתי-היהודים על רבוים של היהודים. ומובן מאליו שאין כאן רק רבוי טבעי גדול מצד בלתי-היהודים, כי אם גם התמעטות „טבעית" מצד היהודים — היציאה שאינה פוסקת.

ואולם יש ערים ועירות שמספר יהודיהן נתמעט לא רק באופן יחסי אלא בכלל. ואלו הן:

	1857			1910		
	מספר התושבים	בכללם יהודים	%	מספר התושבים	בכללם יהודים	%
ווילקובישקי	5285	4445	84,0	5365	4286	79,8
סיני	3283	2368	72,1	3343	1850	55,3
קאלווריא	8137	6522	80,1	11258	6266	55,4

פודוליה לשם קריאת הרצאות ע"ד הישוב. 4) הועידה מביעה את חפצה הנמרץ, שאדמת הנג"פ תעובד רק ע"י פועלים עברים: —

הסכומים שנכנסו אל אוצר קה"ק ע"י הד"ר יחיאל צ'לינוב מיום 13 עד יום 27 להודש ספטמבר שנת 1910:

ספר הזהב תשלומים שלמים	197,92 רוב'.
" " " לשעורין	92,—
יער הירצל	341,75
יער סמולינסקין	11,—
נדבות כלליות	666,72
פנקסי שוברות	29,20
מס עצמי	50,68
נדבות נחלה	19,25
קופסאות	315,85
תוים ע"ם	280,41
גליונות טלגרמה ע"ם	8,20
סה"כ	2012,98 רוב'

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

— „אגודת נטעים" נתאשרה סוף סוף מטעם הממשלה הטורקית. האגודה נתאשרה ע"פ פירמן מיוחד בתור אגודה אנונימית שעוסקת בנטיעות, במסחר ובתעשיה בכל מדינת טורקיה.

ואלה הם הסעיפים היותר חשובים מספר התקנות של האגודה:

א. המטרה: לעסוק בקושטא ובכל מדינת טורקיה בעניני מסחר, נטיעות ותעשיה; לבנות דרכים וגשרים ע"פ הסכם הממשלה; לעסוק בקבלנות של נטיעת יערים ושארי נטיעות; להשקות קרקעות; ליבש בצות; לעבד אחוזות ולפקח עליהן בשכר; ליסד ולנהל בתי חרושת; להכניס ולהוציא כל מיני סחורות; לעסוק בכל הענינים השייכים למסחר, לנטיעות ותעשיה".

ב. שם האגודה: „אגודת נטעים, מסחר ותעשיה, חברה עותומנית בקושטא".

ג. מרכז החברה בקושטא, והרשות בידה לפתוח סניפים גם במקומות אחרים בטורקיה, וגם בחוץ לארץ.

ד. החברה נתאשרה לחמשים שנה, אם לא תבטל בינתים ואם לא יעשה כל הנחוץ כדי להמשיך את קיומה גם מאז ולהבא.

ה. קרן החברה—50.000 לירות טורקיות הנחלקות לאלפים מניות, חמש ועשרים לירא המניה. האספה הכללית רשאית להגדיל את הקרן בחמשים למאה. נוסח המניות צריך אשור מאת המיניסטר למסחר ולעבודות הצבוריות.

ז. אחרי שקנו מניות יחתמו על כל סכום הקרן של האגודה ויכניסו עשרה למאה תחשב האגודה לקיימת בהחלט.

יא. החברה מתנהלת על ידי ועד שיש בו מחמשה עד אחד עשר חברים הנבחרים באספה כללית.

טו. כל חבר של ועד ההנהלה צריך שיהיו לו עשרים מניות ממניות האגודה.

יח. חברי הועד שיושבים בקביעות בחוץ לארץ, או אלה שנסעו לשם לימן, יכולים להפקיד במקומם את אחד מחבריהם להביע את דעתם באספות, ואולם אין לשום חבר מחברי הועד יותר משתי דעות.

כג. האספה הכללית הרגילה מתאספת אחת בשנה, בחודש מאי, במקום אשר יבחר ועד ההנהלה. אל האספה הכללית בא קומיסר מיוחד שלוח מאת המיניסטריון למסחר ולעבודות הצבוריות.

כד. באספה הכללית משתתפים בעלי מניות שיש להם לכה"פ חמש מניות או ממלאי מקומם. כל חמש מניות נותנות זכות של דעה אחת, אך אי אפשר לו לשום בעל מניה שתהיינה לו יותר מחמש דעות.

מ. ועד ההנהלה רשאי להזמין אספה כללית יוצאת מן הכלל בכל שעה ולהציע לפניה להאריך את זמן קיום האגודה, לבטלה, לחדול מעסקים או להתחבר עם חברה אחרת. ואולם הארכת זמן האגודה או התחברותה עם חברה אחרת צריכה רשיון מיוחד מצד הממשלה.

מד. האגודה חיבה להגיש בכל שנה למיניסטריום של המסחר והעבודות הצבוריות רשימה מפורטת של עסקי האגודה עפ"י הדוגמה שתנתן לה מאת לשכת הסטטיסטיקה.

— אגודת „עזרא" מברלין עומדת עכשו במשא ומתן עם המושבה חדרה בדבר יסוד ישוב של פועלים בה וב„חפצי—בה" הסמוכה לה. אגודת „עזרא" רוצה שיבנו 40 בתים לפועלים והיא תתן בעד בנין כל בית 1500 פרנק בתנאי, שהמושבה תתן מצדה לכל פועל 25 דונם קרקע. המושבה כבר הסכימה לדבר. ארבעה דונמים קרקע יצאו לבנין, וכ"א הדונמים היתרים—לנטיעות. „עזרא" תתן לפועלים את כספה והמושבה את אדמתה בתור הלואה שיצטרכו הפועלים לשלם אותה לשעורין במשך 20 שנה. אומרים להושיב 15 פועלים ב„חפצי—בה" ואת היתרים—בחדרה.

— בחדרה נמצאים עכשו 48 פועלים יהודים וגם 12 שומרים יהודים. האכרים שבעים רצון מפועליהם ומשומריהם היהודים. השמירה במושבות חדרה וזכרון וגם בכל המושבות שבגליל התחתון נתונה עכשו רק בידי היהודים.

— בימים אלו תהיה אספה כללית לשומרים היהודים העובדים במושבות שונות אשר בארץ ישראל.

— ב„בצלאל" בונים בית גדול חדש כדי להרחיב את מחלקת השטיחים. אחרי שיגמר בנין הבית תעבודנה במחלקת השטיחים כמאה נערות. עכשו עובדות במחלקה זו רק כחמשים נערות.

— התחילה לקיטת תפוחי זהב. הפירות הראשונים נשלחו כבר לאנגליה.

— פתח תקוה הוציאה השנה בפעם הראשונה לשוק הרבה תפוחים ואגסים מפרדסיה. הפירות הללו לא גדלו עד עכשו בארץ ישראל.

— בארץ ישראל שוב פרצה מגפה בבהמות. בפתח תקוה מתו 30 בהמות. אפשר שאסון זה יביא סוף סוף לידי כך, שהאכרים יקבעו סכום ידוע כדי להזמין רופא בהמות ויבטיחו את בהמותיהם באחריות.

— העתון החקלאי שעלה במחשבה יתחיל לצאת בקרוב. תקציבו הובטח כבר לחצי שנה.

— מראש השנה יתחיל לצאת העתון „חרות" בשם „חיינו" בעריכתו של ה' ק. סילמאן. העתון יצא גם מכאן ולהבא שלש פעמים בשבוע.

— יצא הספר השני של „החנוך" (זהו העתון הפדגוגי שיסדה אגודת המורים בא"י), הוא עושה רושם עוד יותר טוב מן הספר הראשון. המאמרים היותר חשובים בספר השני הם ע"ד ערך למוד הלשונות הזרות בחנוך מאת יצחק אפשטין וע"ד למוד הטבע בבתי הספר העממים מאת ח. פיאלקוב. מלבד זה יש בספר השני עוד מאמרים: משחקי הילדים—פ. אוירבך, התנ"ך בבתי הספר (סוף)—ד"ר מוסינזון, מכתבים לבת ישראל (ע"ד חנוך הבנים)—י. ח. רבניצקי, בתי הספר בא"י—י. אזורקובסקי, שעורים לדוגמה (שעור בקריאה מבארת)—י. יחיאלי, בקרת, ביבליוגרפיה וידיעות שונות.

— יצא החלק השלישי מן החריסטומטיה „בן עמי" של גוטמן. הספר נדפס בירושלים. הוא מכיל 25 גליונות של דפוס. חלק גדול תופסים בספר תאורים היסטוריים מזמן בוא היהודים לארץ ישראל עד חורבן הבית השני. הספר נדפס באופן מהודר ויש בו גם ציורים.

— אחרי שנתנה זכות אורח בראשון לציון לכל היושבים במושבה נתוספו 60 איש שקבלו זכות לחוות דעה בעניני המושבה. הם מעלים 2 אחוזים מהכנסותיהם לתשלום מסי המושבה בשעה שעד עתה היו פטורים מכל מסים. תקון זה העלה את הכנסות המושבה בסכום של 1200 פרנק לשנה. השכר שמקבלים הפקידים והמורים שיש בראשון לציון עולה 40.000 פרנק בשנה.

— בואדי־חנין גדלו הסכסוכים באופן כזה, עד שבמושבה הקטנה הזאת יש עכשו שלשה ועדים.

— ביפו החלו ההכנות לבחירות ועד־עיר חדש. הרב קוק הוציא כרוז,

הימר ומטעם זה נלחמים הם גם בהצעתו ליסד מושבה קואופרטיבית. אני מוצאים לנכון לבאר את הדבר: אמנם בסוף נאומו הביע הד"ר אופנהיימר בנגונו החריף המיוחד לו את דעתו, אשר כבר גלה אותה ב„וועלט" וגם בנאומיו הקודמים, כי מזלזל הוא בכבוד ציונותם של האנשים ההם. שהציונות אין להם אלא דבור בעלמא ונרתעים הם לאחור מפני כל קרבן הרכוש ומה גם בפני קרבן הגוף. אופנהימר הרגיש, שזוהי חובתו של כל ציוני לתמוך בההצעה ע"ד יסור מושבה קואופרטיבית, משום שהצעה זו נתקבלה פה אחד ע"י הקונגרס, בא־כחה של הציונות הכללית, ושלפיכך יש הרשות לו, לאופנהימר, לבלי להוקיר את ציונותם של אלו המסכימים להצעות מתוך התלהבות ואח"כ, כשמגיע השעה לגשם אותן ההצעות, הם נשמטים והולכים.

הדברים הללו נוסחו באופן אחר, כאלו אמר הד"ר אופנהיימר: „אני דורש מכם מאת אלף מרק להגשמת הצעתי, ואם מאנים אתם לתת לי את הכסף, הרי אני יורק בציונות".

הכרוז הגמור שנתן אופנהימר לדבריו גם בפרנקפורט וגם במקומות אחרים מוכיח, שהשקפה כזו מתנגדת תכלית הניגוד להשקפתו הציונית הנכונה".

בי"א בספטמבר היתה בווינה ישיבת הוה"מ של ציוני אוסטריה המערבית. הד"ר אמיל מרגולית הרצה ע"ד הוֹ,ידה השנתית בברלין. היו"ר נתן דין וחשבון ע"ד עבודת המרכז. קבוץ החומר בדבר החוקים הנוהגים באוסטריה בנוגע ליהודים הולכת ונמשכת. הוחלט לשלח לראשי העדות ולראשי האגודות גליונות שאלה בענין זה. נקבעה ועדה סטטיסטית שתשתתף בעבודות אחדות ותבא בדברים עם החברה הברלינית לסטטיסטיקה של היהודים. אנשים שונים הבטיחו להשתדל בדבר הפצת הירחון „פלשתינא". הוחלט להטיל חוב על הציונים שיחתמו על ה„יודישע צייטונג". ועוד הוחלט להוסיף ולהשתדל בדבר יסוד הוצאת ספרים יהודית בווינה בעזרת ה„יודישער פערלאג". מלבד זה דנו על דבר הוצאות ספרים בשביל הצעירים. הוחלט לקבוע בכל מקום שעורים ללמוד השפה העברית. בווינה יקבעו בקרוב שעורים כאלה.

נתקבל התקציב של הוה"מ והוחלט לגמור את חשבונות השקלים. מנ־לי הגלילים הודיעו, שמספר השקלים ודאי לא יהיה פחות משל השנה הקודמת. דנו עוד ע"ד החלטת הועידה הברלינית, שלפיה צריך יהיה למסור לידי הוה"פ המצומצם את כל סכומי השקלים, מבלי לנכות מהם כלום לצרכי הוה"מ המקומיים. כל המשתתפים בישיבה הביעו את דעתם, שדבר זה יהיה קשה מאד, שהרי בלאו הכי גדול משא המסים, הרובץ על האגודות.

הוחלט להוסיף לקבץ נדבות לטובת המושבה הקואופרטיבית, אע"פ שכבר נתנה ההסתדרות באוסטריה המערבית יותר משהיה עליה לתת לפי ערכה. הד"ר אופנהימר יבא בסוף החדש אוקטובר לפראג ולווינה. בנובמבר תתחיל העבודה לטובת החברה להכשרת הישוב. בחדש זה תצא חוברת מיוחדת של „פלשתינא" על דבר חברה זו.

בו ביום בערב היתה אספת־עם גדולה שהשתתפו בה חמש מאות איש. אדולף ביהם הרצה ע"ד העבודה בא"י והחברה הקואופרטיבית. נאמו ע"ד הד"ר פרידמן, ויסמנדל והסטודנט כהן.

ההסתדרות הציונית בגרמניה החליטה להוציא בשביל הצעירים ספורים אחדים לשם חבוב א"י, טבעה, מושבותיה וכו'. למטרה זו נקבעו שני פרסים של שש־מאות ושל שלש מאות מרק, שינתנו למחברי הספורים היותר משובחים. רצוי (אבל לא מוכרח), שגבור הספור יהיה צעיר שעזב את הגלות ונשתקע בא"י והיה שם לאכר. כמות הספור—עשרה גליונות של דפוס. מובן מאליו שאין לפגוע ברגשי הדת. את כתבי היד צריך לשלוח עד ל"א במרץ 1911 (לפי המנין החדש--ב' בניסן תרע"א)—ע"פ אדריסה זו: „ציוניסטישע פעראייניגונג פיר דייטשלאנד, בערלין־שארלאטענבורג, בלייבטריישטר. 49". על כתבי היד צריך לרשום „פרייזאויסשרייבען" ולהוסיף איזו מימרא, ובמכתב חתום צריך כל מחבר להודיע את המימרא שעל כתב ידו ואת אדריסתו. לועד המומחים, אשר ידין את הספורים, נבחרו הד"ר מרטין בובר, גיאורג הירמן, הד"ר ריכרד גולד־שינר, הד"ר גרונמן, הד"ר יונגמן והצייר הירמן שטרוק.

סכום הנדבות לטובת הקה"ל שנתפרסם בהנומר האחרון של ה„וועלט" עולה 7681,33 מרק, בזה מרוסיה 1440,91 מרק. המספר האחרון של הרשימות בספר הזהב הוא 3640.

הסכום שנתקבל לטובת החברה הקואופרטיבית עולה 54,709 מרק.

כח' אלול היתה ועידה פלכית בפודוליה בהשתתפות אחד מחברי הוה"מ. באו אל הועידה כ"ב צירים מי"ד ערים. הוכרר, שהועד הפלכי הרבה לעשות לפי ערך אמצעיו המצומצמים. ואילם העבודה של הועד הפלכי היתה יכולה להיות יותר פוריה אלמלי יכול הוה"מ להספיק לו אמצעים די סדור העבודה ואלמלא מצב הרוח המדוכא ששרר בכל ההסתדרות אחרי הקונגרס התשיעי.

מן הדו"ח של הצירים נתברר מצב העבודה הציונית בערים הללו:

זוואנעץ. נגמרה עבודת השקלים (מאתים שוקלים), עובדים במרץ בשביל הקה"ק. בעיר מתיחסים בחבה לציונים ולעבודתם. ששה צעירים מבני העיר עלו לא"י, שלשה בתור פועלים ושלשה — ללמוד בבתי"ס. גם העבודה הקול־טורית אינה נשכחת. הציונים מנהלים את ביה"ס העברי שבעיר. האגודה המקומית יש לה יותר מששים חבר.

תאטין (פלך בסרביה ונספחת בסדור העבודה לפלך פודוליה). העבודה רפויה. מורגש צורך באגיטציה, דהמון אין לו ידיעה ע"ד עבודת הציונות. ראשי העדה אינם ציונים. יש בעיר קבוצת אקטיבית בת עשרה חברים. בעת האחרונה נסדרו קריאות בשביל הקבוצה. מספר השוקלים שבעים וארבעה.

יארמאלינצי. מספר השוקלים כתשעים איש. לטובה הקה"ק נקבצו במשך השנת כחמשים רו"ב, נחלקו כארבעים קופסאות, נקבצו כעשרה רו"כ בשביל ישוב א"י. העבודה כלה נעשית ע"י שלשה צעירים, שהם עובדים אקטיביים. ההמון נותן כשהוא נתבע. התענינות מרובה בציונות אינה ניכרת בתוך ההמון. במקצוע החנוך הלאומי רבה העזובה.

יאלטושקאוו. העיר קטנה, יש בה כשלש מאות משפחות עבריות. אגודה ציונית אין. יש כעשרים שוקלים, עובד אקטיבי אחד. יש צורך ויכולת ליסד בית ספר עברי, אך ליושבי המקום חסרה האיניציאטיבה.

באלטא. העבודה הציונית הפיננסית רפויה. לעומת זה יש עבודה רוחנית. הציונים משפיעים על הנהלת ביה"ס המקומי לבנות. נסתדרה קומיסיה לשם יסוד בי"ס לבנים. נערכו קורסים ללמוד הלשון העברית בקבוצות קטנות. מספר הקבוצות 17, ובכולן כשמונים איש. בהביבליותיקה לגדולים מעטים הקוראים עברית ויהדית. הביבליותיקה לנערים יש לה כשמונים קוראים.

באלין. העיר מצערה, יש בה כששים משפחות עבריות. מצב החמרי וממילא גם הרוחני רע ונמוך מאד. מעטים השוקלים ומעטה העבודה בשביל הקה"ק. העתונים בעברית ובידודית מתקבלים בעיר אכסמפלר, אכסמפלר מכל עתון. קוראי עברית יש בעיר כשמונה איש. האחרים אינם קוראים מאומה.

דונואיבצי. יש בה עבודה הגונה במקצוע הפצת הלשון העברית ולמודה. הדור הצעיר מתחנך על הספרות העברית. העבודה הפיננסית בשביל ההסתדרות הציונית ומוסדותיה רפויה.

זמיחוב. אגודה ציונית אין. יש קבוצה אקטיבית בת 8—10 חברים, שוקלים—44.

קיטייגורוד. ההמון אינו יודע כלום ע"ד הציונות. חסרים עובדים אינטליגנטים. מתקבלים כל העתונים הציונים.

מינקובצי. יש אגודה בת שבעים חברים. חברים אקטיביים יש רק שלשה, עבדו בשביל המוסדים של המפלגה. בית ספר עברי אין בעיר.

סמאטריטש. אין אגודה ואין עבודה יש עובד אחד אקטיבי.

וויניצא. כל העבודות הציוניות נעשות, אך לא במרץ הדרוש ולא במדה האפשרית.

קמניץ. העבודה רפויה. לפנים היו אספות תכופות של חו"צ המקומיים, אספות אלו השפיעו על כל בני העיר. משפסקו האספות רפתה העבודה:

בכללמתוך המשא והמתן של חברי הועידה נתברר, שרפו ידי העובדים וירדה הציונות בפלך, מפני שלא נראה די עבודה נמרצה בא"י מצד האורגנים המרכזיים והמוסדים הפיננסיים של ההסתדרות. גם נתבטאה הדרישה שהוה"מ ישתדל להספיק מטיפים וסדרנים לערי השדה.

נתקבלו ההחלטות האלה:

1) לבחור בועד פלכי בן שבעה חברים, שלכה"פ שנים מהם ישבו בעיר אחת. הועד נבחר. 2) חברי הועידה מחויבים לחקור, אם אין בעריהם אנשים אמידים הנכונים לרכוש קרקע בא"י ולהודיע ע"ד תוצאות חקירתם להועד הפלכי. 3) הועד הפלכי משתדל לאסוף במשך השנה סכום כסף הדרוש, כדי (א) שאפשר יהיה לשלוח לא"י שלשה חברים מן העובדים האקטיביים שבפלך ובחזירתם יוכלו החברים הללו לבקר את ערי הפלך ולהרצות ע"ד מצב הישוב והעבודה בא"י; או (ב) כדי שאפשר יהיה להזמין אחד או שנים מן העובדים בא"י שיבאו לפלך

מִכְתָּבִים מֵאַנְגְלִיָה.

ג.

על היהודים והיהדות.

באנגליה עומדים שני טפוסי יהודים זה כנגד זה: „הישראלי" האנגלי, השואף להיות אנגלי כלו ומחקה את מעשה שכניו, והיהודי מן המזרח התפץ להשאר יהודי. להראשון הכסף, הכח וההשפעה, ולהשני—הדלות וענויי החיים. וממילא מובן כי הראשון מושל, והשני מוכרח להכנע. וה„ישראלים" המועטים, המושלים במרובים, צריכים להודות, אם יאבו או ימאנו: פג מהם „הרוחני" היהודי הגדול, חסרה להם כל גאונות הרוח והמעשה.

המעוט הקטון, המושל בהרב הגדול, ישואף, כאמור, להתאנגלות גמורה. לשם זה משתדלים ה„ישראלים" לסדר את כל עניני החיים הדתיים, החברותיים ומעשה הצדקה בנוסח האנגלים. להאנגלים יש בישופים, האנגלים קונסרבטיבים הם בחייהם החברותיים והאנגלים נותנים צדקה רק באופן בלתי ישר— על ידי איזו אורגניזציה. ומובן מאליו שחותרים ה„ישראלים" להדמות גם בכל זה להאנגלים; ויש אשר התקויים האלה נעשים מגוחכים ומתמלאים שקר וצביעות יותר מדי. להאנגלים יש בישוף. אבל בישוף יהודי מניין? הדת השלטת בארץ היא הקטולית שאינה רומאית, ורק לדת זו יש זכיות ויפויי כח, ורק לבישופי הכנסיה האנגלית הרשמית יש מקום בבית הלורדים האנגלים. להבישופים הקטולים הרומאים ולהבישופים של הדתות האחרות אין שום זכיות מיוחדות. ואותן הזכיות הכלליות, כלומר זכות הקיום, שיש לכל הדתות והכתות השונות באנגליה, יש גם לדת היהודית—ותו לא. הממשלה לא תתערב בהענינים הפנימיים של היהודות, כי אין לה כל רשות לכך. מזה יוצא, כי אי אפשר שיהיה באנגליה בישוף יהודי ושתהיינה לו פריבילגיות מיוהדות. להד"ר אדלר אין שום יפוי כח ואויטוריטט יותר מלכל רב פרטי באיזה עדה יהודית ומלכל כהן נוצרי באיזו עדה דתית פרטית. להבישוף הקטולי הרומאי יש כח גדול אפילו באנגליה, אף על פי שאין הקטוליות הרומאית הדת האנגלית; הוא נבחר לא רק מאת כתה דתית גדולה אלא גם מאת האפיפיור, כלומר מאת המרכז, שכל בני הדת הפזורים בכל ארצות תבל כפופים וצריכים לו. אבל ראש רבני אנגליה לא נבחר ואינו יכול להבחר מאת שום מרכז דתי. מכנים אותו „רב הכולל של כל מדינות בריטניה". ואי אפשר גם לדעת מי שם אותו לרב הכולל. הן היהודים האנגלים אין להם שום הסתדרות מרכזית, לא דתית ולא פוליטית, וא"כ הרב „הכולל" בהבישוף היהודי, מניין? ובכל זאת פרושה „מצודתו" של הרב הכולל על כל היהדות האנגלית.

האיך עלה בידו הדבר הזה? מעשה שהיה כך היה: בשנות השבעים אשר הפרלמנט האנגלי את התאחדותם של שבעה בתי תפלה בלונדון, שנתאחדו להיות עדה מיוחדה, כי עד אותו הזמן נחשב כל בית תפלה לקהלה המיוחדת לעצמה. והעדה המאוחדת הזאת היא שממנה את הרב הכולל. אמנם יפוי הכח אשר נתן הפרלמנט האנגלי ל„העדה היהודית של בתי התפלה המאוחדים" (זהו כנויה הרשמי של העדה היהודית האשכנזית בלונדון) הוא יפוי כח הניתן לכל חברה של צדקה. יש לה זכות של „אישיות משפטית", אוטונומיה פנימית וכו'. בקצרה, יש לה כל הזכיות של חברה מאושרה. גם העדה הספרדית שבלונדון יש לה זכיות כאלו, וכל הכתות הדתיות, שמספרן באנגליה רב מאד, יכולות לקבל מאת הפרלמנט את הזכיות הללו. הרי שאין כאן מקום כלל לרבנות כוללת, משום ש„העדה היהודית של בתי התפלה המאוחדים" אין לה באמת שום זכות בעולם לשפוך את ממשלתה על העדות והקהלות בערי השדה. אבל הן גם בערי השדה יש מעוט „ישראלים" מתאנגלים המתנשא על הרוב היהודי הגדול. והמעוט הזה תומך, כמובן, ב„העדה היהודית של בתי התפלה המאוחדים" אשר בלונדון ומכריח את הרוב להכניס את ראשו בעולה של העדה הזאת. ויש בידי המועט היכולת להכרית את הרוב, כי על כן אותו המעוט הוא העשיר והוא—ה„נותן".

ובאופן כזה נעשה לאמת ריאלית, השקר המוסכם של „רבנות כוללת" ו„בישוף יהודי" ולמעשה שופך הד"ר אדלר את ממשלתו גם על מאתים אלפי היהודים המזרחיים שבאנגליה.

תאמרו: ומה בכך? היכן הוא ההיזק שמביאה מציאות בישוף יהודי באנגליה?—הרי מעשה שהיה: רב רוסי מפורסם, שהוא גם עסקן ציוני מפורסם, הרב רבינוביץ, נבחר לרב בגלזגוי בלי שאלת פי ה„בישוף". הרב בא לגלזגוי והחל לשמש בקודש, ופתאם התחילו הרדיפות מצד ה„בישוף", כי על כן לא נעים לו כלל לראות את הציוני המפורסם משמש רב ב„אחת מקהלותיו". עוד חטא אחד גדול חטא הרב רבינוביץ בתמימותו—הוא חתם את עצמו „הרב ג"ב מבלי שאול את פי ה„בישוף". כאמור למעלה, אין להד"ר אדלר שום צדקה להתערב בעניני הקהלה הגלזגוית ולמחות נגד הדבר, שרבה קורא לעצמו „רב". אבל לד"ר אדלר מסייעים ה„ישראלים" העשירים, ובעזרתם הם עלתה בידו לגרום להרב רבינוביץ „המורד" ולגלזגוי „המורדת" צרות ויסורים במדה מרובה כ"כ עד כי לבסוף נכנעו גם הם. הן גם בגלזגוי יש עשירים ויש—עניים, וכל העניים שבעולם, ואפילו באנגליה, נשמעים, אם ברצונם או שלא ברצונם, להעשירים. ואם „הבד"צ" של ה„בישוף" יכריז איסור על השחיטה בגלזגוי, מי ידון עמו? כך עשה ה„בישוף" לכל הרבנים שבאו לכאן מרוסיה, ולבסוף עלה בידו להכניע את כולם ולהוריד את הרבנות באנגליה למדרגת שמשות...

ואם הושפל מצב הרבנות, אם להרב אין שום השפעה מוסרית ודתית, פוליטית וחברותית, מי ינהל את העדה? — הפרנס. אבל פרנס הקהלה בעיר השדה הוא או „ישראלי", או יהודי עם הארץ עשיר, השואף להיות קרוב למלכות, כלומר „חברו" של הלורד רוטשילד (רוטשילד הוא נשיאה של העדה אשכנזית בלונדון), ובודאי לא יהין לעשות דבר המתנגד ל„שיטת" רוטשילד־אדלר.

אין בישוף בלי אויטוריטט. ומשום ש„הבישוף שלנו באנגליה לא חונן בכשרונות גדולים, וגם עסקיו הרבים בעניני הקהלה לא יתנו לו ללמוד ולהשכיל, לכן — אין מן הראוי שמלומד יהודי, הרוצה לחיות על חכמתו ודעתו, יקנה לו מקום באנגליה אם בתור רב או כתור מורה בבית מדרש הרבנים. זהו כלל גדול: אין שתי שמשות זורחות באחת... וכשתסתכל אל צעירי „הישראלים" האנגלים וראית והנה הם גדלים עמי הארצות גמורים, שאין להם חלק ונחלה בתורת ישראל וכחכמתו, וגם המה עתידים לראות ב„בישוף" היהודי את הבסיס היחידי לכל היהדות כולה.

ובדעת ובכונה תחלה ממעיטים ה„ישראלים" האנגלים את דמותם היהודית, ומתוך שנאת כבושה הם שונאים את כל אשר דרכי היהדות לא זרו לו: זהי שנאת עם הארץ לתלמיד חכם — הגדולה שבשנאות.

ואין להשתומם כלל אם דרכי הציונות נסתרו באנגליה ואין היא מצליחה: „הבישוף" רודף את הציונות והלורד רוטשילד עוזר על ידו. ומי ימרה את פי הלורד והבישוף, מי ימלאהו לבו להלחם עם התקיפים הללו?

והציונים המעטים שיש באנגליה רואים את הקלקלה וחובקים את ידיהם. אין הם מצרפים את כחותיהם אחד לאחד, כדי לשקוד על תקנת היהדות בארץ, כדי לקשור מלחמה על יהדות זו, שכל מיני חקוים נעשו מלאים לה, אלא הם עסוקים במחלוקת ובדברי ריבות ולכל היותר — בפלפולים חריפים ע"ד תקנות ההסתדרות.

ד"ר ש. מ. מלמד.

בַּצִיוֹנוּת.

הוה"מ ומערכת „העולם" מביעים את תודתם הנאמנה לכל האגודות והיחידים, אשר כבדום בברכה לראשית השנה החדשה.

תהי השנה החדשה שנת ברכה וישועה לעם, שנת עבודה זריזה ומצליחה לטובת העם. —

אנו חוזרים ומזכירים, כי הוה"מ החליט לקבוע את גמר שנת השקלים בכ"ח לתשרי תרע"א (18—31 אוקטובר). ישימו נא חברינו את לבם לדבר הזה ויזדרזו נא להמציא להוה"מ תיכף אחר החג את כל סכומי השקלים עם גבי השוברות.—השקלים לשנה החדשה, כלומר לשנת י"ד לקונגרס, ישלחו להאגודות תיכף ומיד אחרי המועד האמור, שנקבע לגמר שנת השקלים הי"ג.

אספת חברי הועד הפועל הגדול תהיה בקלן בכ"ף מרחשוון (9/22 נובמבר). הפרוגרמה של האספה היא: דין וחשבין של הוה"פ המצומצם; שנוי תקנות ההסתדרות; קביעת התקנות לבית־דין של כבוד; קביעת זמנו ומקומו של הקונגרס העשירי; שאלת „החלוקה" בארץ ישראל; עניני הפיננסים של ועד הפועל; עניני העתונות; עניני המוסדים; שונות.

בנומר האחרון של ה„וועלט" אנו מוצאים את ברור הדברים הזה:

„משום שנאומו של הד"ר פרנץ אופנהיימר בועידה הפרנקפורטית הזכ־ שלא כראוי פרץ פולמוס בעתונים שונים. יש מטילים ספק בציונותו של אופנ

בהערים הללו — שלשתן בפלך סובאלק — נתמעט מספר היהודים, אעפ"י שנתרבה מספר התושבים בכלל.

לעומת זה נתרבה מספר היהודים בהערים והעיירות האלה:

	1857			1910		
	מספר התושבים	בכללם יהודים	%	מספר התושבים	בכללם יהודים	%
בנדין	1799	832	16,2	49634	24869	50,3
גרויין	2510	1719	68,5	6151	4332	70,7
דובנקא	3013	1403	46,6	7780	4441	57,2
דזיאלושיץ	3006	2513	83,7	7688	6464	85,4
הרובשוב	5859	3201	54,7	13478	8626	64,0
ווארשא	156072	40922	26,0	712641	308488	39,8
וולוצלבסק	6253	1255	20,0	33764	6919	20,5
ווילון	3816	624	16,3	4264	3405	36,7
זמושץ	4035	2490	61,7	14590	9188	62,9
חמלניק	3098	2060	66,6	8073	6452	79,9
לנציין	5159	2280	44,3	9471	6050	64,0
לודז	24655	2880	10,8	408442	92308	22,6
לומזה	5881	2608	44,3	27671	12333	44,6
מזריץ	8062	4407	55,5	16620	12744	76,6
נאווא-דוואר	2683	1305	48,6	7420	4739	63,8
נאווא-מינסק	1203	620	59,0	7053	4414	62,6
ניקולוב	3677	2275	61,8	10792	7745	70,4
סטאשוב	5069	3240	67,0	10830	7400	68,3
פולטוסק	4341	1913	44,0	18630	9319	49,9
פרוזדבורז	4268	3154	73,8	8975	7242	80,7
קילץ	3481	—	—	31171	11351	36,4
קונסק	3587	2979	60,7	9987	6762	67,7
ראדום	7962	1618	20,3	47594	20530	43,1
שידלוביץ	3798	2780	72,2	8597	6433	74,8

הרי אנו רואים, שבעשרים וארבע ערים—מארבעים ושמונה—עלה רבוים של היהודים על רבוים של כל התושבים, ובהערים הגדולות, שנתפתחה כהן התעשיה, עלה הרבוי הזה במדה גדולה. וכמובן אין זה רבוי טבעי בלבד אלא—כניסה מן הערים והעירות המתדלדלות ומהגלילים הסמוכים לפולין. בפולין זרמים שני זרמים זה בצד זה: זרם היציאה וזרם הכניסה, היציאה אינה דוקא למדינות הים,—אע"פ שגם זו רישומה ניכר,—אלא מפלך לפלך ומעיר לעיר.

ואולם הטבלאות האלו אשר לפנינו אינן מספיקות. המספרים של שנת 1910 אינם נסמכים על ספירה רשמית כללית, אלא נערכו ע"י הועדה הסטטיסטית ע"פ הידיעות הרשמיות בדבר תנועת האוכלוסין, והידיעות הללו אינן מדויקות כל צרכן. אבל גם ע"פ הטבלאות הלקויות הללו אפשר כבר לראות, שבפולין הולך ומתגלה אותו החזיון אשר אנו רואים אותו בשלמותו בגרמניה: היהודים עוזבים את ערי השדה ומתכנסים בהערים הגדולות. הנה מרכזים גדולים שנבראו לעינינו: ווארשא, לודז, ראדום, וכו', והמרכזים הללו הולכים וקולטים אל תוכם הרבה מיהודי פולין אשר בערי השדה וגם הרבה יהודים מערי התחום שמחוץ לפולין. הולכים ונבנים מרכזים חדשים והולכים ומתערערים המרכזים הישנים וביחוד מתערערות ונתרוקנות העירות הקטנות.

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

המצאת טירטוריות לעם ישראל היתה מימי זנגביל ואילך למודה חשובה כל כך עד שגם האליאנס באה ומצאה טירטוריה בעד היהודים הפרסים — באמריקה הדרומית.

בידיעות האליאנס אנו מוצאים רשימה מיוחדה המונה את כל מעלותיה של מדינת פירו לאמר, שאוצרות גדולים שפונים וטמונים באדמתה ואיש עוד לא השתמש בהם, הערים והגלילות אינם מיושבים, הריפובליקה החפשית מקבלת גרים בנפש חפצה, וכו' וכו'. וא"כ מדוע לא ילכו המונו היהודים הנודדים לשם?

מתוך רשימה זו אנו רואים בעליל, כי חברת „כל ישראל חברים" אומרת גם היא לעסוק בסידור האמיגרציה. ראתה הכי"ח שהחברות הגדולות האחרות עוסקות באמיגרציה וזוכות מתוך כך לשם ולתהלה, ותתקנא בהן. עמדה וגלתה אמריקא חדשה לנודדי ישראל—את פירו.

אמנם מודה היא אליאנס, כי האקלים בפירו מזיק להאמיגרנטים בימים הראשונים לבואם, שתנאי החיים קשים הם, לפי שרוב הבאים מתפרנסים רק בתור רוכלים והם צריכים לעבור בסירות מכפר לכפר ולבלות ימים רבים על המים, לאכול רק אורז ולחכות עד אשר יבוא איזה הודי לקנות דבר. רוב היהודים, כשלש מאות משפחות, הדרים בעיר הבירה, באיקוויטוס, אינם חוגגים כל חג יהודי, זולתי יום-הכפורים, ורובם נושאים להם נשים הודיות ומולידים בנים שהם מחנכים אותם בדת היהודית, כביכול.

ואולם אין בכך כלום. אחרי כל אלה כגן-עדן נראית הארץ לבעלי האליאנס ושמחה היא על המציאה הגדולה שמצאה.

רשימה מענינת ערך הז'ורנאל האשכנזי היהודי „אסט אונד וועסט": לזכר היום שבו נמלאו מאה שנה להוסד האוניברסיטה הברלינית אסף הז'ורנאל חומר רב בדבר היהודים ששמשו הפרופיסורים באוניברסיטה זו.

מספר היהודים והמומרים שכהנו במשרות אלו רב עד מאד. בכל מקצועות המדע לקחו חלק רב. הם עזרו להעשיר את המדע האשכנזי כמעט במדה לא פחותה מהאשכנזים עצמם.

בין הפרופיסורים הראשונים אנו מוצאים את אידואַרד גנז, חברו של הינה ואיש בריתו, שיחד אתו יסד חברה לקולטורה ולמדעי היהדות.

תולדות ההיסטוריון פיליפ יפה, שהיה גם הוא פרופיסור בברלין, מעציבות עד מאד. הוא גמר את הגימנסיה בפוזנא, אך בברלין לא נתנו לו להכנס להאוניברסיטה מפני יהדותו. אז היה למשרת עוזר בבית-מסחר ובצהרים היה בא לשמוע את לקחיו של ההיסטוריון ינקה. בהשתדלותו של זה האחרון נתקבל יפה לסטודינט ואחרי כן לפרופיסור שלא מן המנין. אחר כך המיר ונמנה לפרופיסור מן המנין, אלא שמרוב יסורי הנוהם שהציקוהו על כי עזב את עמו—אבד את עצמו לדעת.

היו גם פרופיסורים יהודים מן המנין, שנשארו ביהדותם: לודוויג טריובה, ליאון-גולדשמיד, ואחרים. בין הפרופיסורים המומרים אנו מוצאים גם את ריעסר, בנו של גבריאל ריעסר.

מהפרופיסורים בזמן הזה נודע ביותר מרטין וואלף פרוים. יש בין הפרופיסורים היהודים גם מפורסמים בעולם הרפואה, כסינאטור, הירשברג, הירמאן, מונק, הירמן אופנהיים, ועוד. אך איש מהם לא נמנה לפרופיסור מן המנין. מונק ואופנהיים כבר נבחרו פעמים אחדות לחברי הקוליגיום של הפרופיסורים מן המנין, אך הממשלה לא אשרה את בחירתם, ולפיכך יצא בדימוס לשם דימונסטרציה.

סך הכל מונה הירחון ששים וחמשה פרופיסורים יהודים בברלין, שלא זכו להתעלות לפרופיסורים מן המנין מפני יהדותם.

ואולם על הרשימה הזאת יש עוד להוסיף, הרבה מן הפרופיסורים לא ענו על האנקיטה כלל, לפי שהם מתביישים להודות על יהדותם, אחרים ענו באיומים, כי אם תפרסם המערכת את שמותיהם בתוך רשימת היהודים יתבעוה לדין, ואחרים מבקשים את המערכת בכל מיני תחנונים לבל תדפיס את המאמר, שמא תגדיל בזה את ה„רשעות" האנטישמית...

אפשר שגדולה היא מדעיותם של הפרופיסורים הללו. אבל היכן הוא רגש כבודם?

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת)

ספר האגדה. מבחר האגדות שבתלמוד ובמדרשים, סדורות לפי הענינים ומפורשות ע"י י"ח רבניצקי וח"נ ביאליק. כרך שלישי, ספר ששי. אודיסא, תרע"א.

חלק זה הוא האחרון בספר האגדה. מלבד מאמרי אגדה הכניסו המסדרים אל החלק הזה קביצה שלמה של משלים אגדיים, כאלפים פתגמים ומבטאים מלוקטים מכל פנות התלמוד והמדרש ומאמרי העירובות, כלומר כל אלו המאמרים שבאו בהם מעורבים ענינים שונים שלא ניתנו להתחלק, כגון אגדות שבמנין „שלשה דברים"... „שבעה דברים"...) בסוף החלק נספחה גם רשימה גדולה, מפורטת ומלאה, עם מראי מקומות לכל הענינים ושמות העצם שבא עליהם הדבור באיזה מקום שהוא בששת חלקי „ספר האגדה".

שיר השירים אשר לשלמה. ערוך בתור אפרטה בשתי מערכות שהן ארבע תמונות, ע"י יעקב עלה־שושנים. הוצ' „התקוה" ברלין.

אפרים דומורצקי. משלי אגור בעקבות משלי שלמה. ורשה, תרע"א.

אהרן הלוי איזגור. השפה והתרבות העברית. הרצאה נקראה באספת „הסתדרות צעירי ישראל לשפה ולתרבות העברית" בקיוב. הוצ' „צעירי ישראל" בקיוב. קיוב, תר"ע.

חשבון הנדבות בערים שונות בערב יום הכפורים תר"ע לטובת חברת תמיכת בנ"י עובדי אדמה ובע"מ בסוריא ובארץ הקדושה לקנין אדמה בארץ ישראל. אדיסא, תר"ע.

מגלת שמטה (הוצ' „סנונית" נומר 3) נמצאת בגנזי החורבה. נדפסה פעם ראשונה בשישן ועתה יצאה לאור במהדורה תנינא ומתוקנת לקראה כרין וכמציה בכל שנה של שמטה ועם שני פרושים בעזרת החי"ן לאדם דעת ממני הק' קל מסבין. ירושלם, תר"ע.

מאת המערכת: מפני החג יצא נומר העולם הבא, ביום ה' א' מרחשון, וגם הוא יהיה נומר כפול.

תקוני טעיות: במאמרי „מראש פינה עד חיפה" נדפס בטעות שבנימין מטודילא חי במאה VII; צ"ל במאה XII. — במאמרי ע"ד המושבה יסוד המעלה נדפס שבשנה עושה האדמה 21 שערים; צ"ל 12 שערים. — במאמרי ע"ד בדקר נדפס שבחברון יש 2600 יהודים; צ"ל 1600. —

י. ל.

תקון. במאמרי „התקציב השנתי" בנומר הקודם נשמט עפ"י טעות סכום אחד—להוצ' צבוריות בחדרה 1500 פר'.—א. דוב.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

אנו מברכים את חברנו וידידנו היקר מר ליב יפה ואת אשתו פרידא (לבית קפלן) לנשואיהם ונוטעים על שמם שני עצים בחורשת ווילנא אשר ביער הרצל. —א"מ ברוכוב, י"ל גולדברג, ב' גולדברג, י' גרינבוים, א' דרויאנוב, י' וולובלסקי ול. עפעל.

מודעות.

הנומר הזה של „העולם" הוא הראשון לרבע
...יע ומשלוח השבועון נפסק לכל אלה אשר
...ן התימתם נגמר בראשון לאוקטובר. והללו
...מבקשים לחדש בהקדם את התימתם לבל יבא
הפסק במשלוח השבועון להם.

מתקבלת החתימה על

שנה רביעית **„העולם"** שנה רביעית

מן הראשון באוקטובר עד סוף השנה.

...בעיון עברי יוצא בווילנה בהשתתפות טובי הסופרים ועסקני הצבור בישראל

...העולם" ...א יסור מרכזו שהתוה לו, להיות כלי מבטאו של רעיון התחיה והגאולה, להגן על הקנינים והדרישות הלאומים של העם העברי ...בכל ארצות מושבותיו ולשמש מדור קבוע לכל מעולי סופרינו ומשוררינו.

הפרקים התמידים הבאים ב„העולם":

...על המצפה, סקירות קצרות בדבר הענינים העומדים על הפרק.
...מאמרים בשאלות הזמן.
...מאמרי מדע.
...מאמרים ע"ד עניני הציונות.
...בלטריסטיקה: ספורים, שירים, ...רשימות ופיליטונים.
...מאמרי בקורת וסקירות בעניני ...ספרות.
ז) מקרוב ומרחוק, סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו.
ח) בעתונים.
ט) מכתבים מארץ ישראל.
י) מכתבים מכל ארצות הגולה.
יא) השקפות שבועיות: בציונות, בא"י, ברוסיה, בחו"ל.
יב) רשימות ביבליוגרפיות.
יג) ידיעות ספרותיות.

...רת המה הסופרים, אשר השתתפו עד עתה ב„העולם":

אחד־העם, אוסישקין מ., איינהרן ד., ביאליק ח. נ., ברנפלד ש. ד"ר, בורוכוב ...א. ב., ברשוביה, ברנשטיין ש. ד"ר, ברדיטשבסקי מ. י., בן־עמי, ברנר י. ח. ...ניקוניץ י. ח., בעל מחשבות, בן־אליעזר, ברוך י. ל., בארון דבורה, בן־אביהם, ת. ש., גולדברג ב., גולדברג אב., גרינבוים י., גורליק שמריהו, ...דוד, דובנוב ש., דרויאנוב א., הורודיצקי ש. א., הכואב, הרשברג ש. א., ...א. פרופ., ווינצבקי מ., וואהל י. י., ווינברג צ. ו., זילבורג ...מ. ז"מ, ויידמאן מ. פ., חרמוני א., טהין י. ד"ר, טשרניחובסקי ש., ...י. א., י. ל., יפה ל., כהן יעקב, לעווינסקי א. ל., לוריא יוסף ד"ר ...י., ליפמן־לוין, לרנר יעקב, מנדלי מוכר ספרים, מרדכי בן הלל ...מילנר י. צ., נייכארק ד. ד"ר, ניגר ש., נרדוי מכס, ניידיץ י. א. ...סוקולוב נחום, סמילנסקי משה, פירקין יהושע, סטבסקי משה, סלוצקי ד. ב. ...פיכמאן יעקב, פינס נ., צרנוביץ ש., קצנלסון י., ספלנובין ד., קויפמן י. ...א. א., קרני יהודה, קנטורוביץ יהושע, ראם א., רבינוביץ יעקב, רב ...רובין יוסף, שלום עליכם, שטיינברג יהודה, שטיינברג יעקב, שליט ...שמעונוביץ ד., שילר שלמה, שרפשטיין צבי, שיפבא, פ. ועוד.

...יש לו ל„העולם" קוריספונדינטים קבועים: בארץ־ישראל— ...ו, בטורקיה — א. חרמוני; באנגליה — ד"ר ש. מלמד וב. אשר, ...גרמניה — א. מ. גונצר; בגליציה — מ. העניש וצבי שרפשטיין; ...אונגריה—ש. ליסר; ברומניה—אברהם מן; בארגנטינה—בן־יוסף; באמריקה—פ. אמריקאי ועוד.

...חלת יולי הגדלנו את כמות השבועון ואנו נותנים עתה 9 גליונות דפוס ...הודש. על ידי תקון זה הוטב עוד יותר תוכנו של השבועון, באשר ...היכולת להרחיב את כל חלקיו ולהביא בו ג"כ את ההוספות הנחוצות.

המחיר:

...: 4 רובל לשנה. בחו"ל: באוסטריה־אונגריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה $2\frac{1}{2}$ דולר, בארץ־ישראל 10 פרנק, בפרנציה ובשאר הארצות 12 פרנק וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה. בעד שנוי האדריסה 30 קופ'.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים — על העמוד הראשון 60 קופ', ועל שאר העמודים 40 קופ'.

החותמים בחו"ל יכולים לחתום על „העולם" באמצעות המערכת „די וועלט" בקלן ע"נ רהיין, Karolingerring 31 ובאמצעות סוכני „העולם" לארצותיהם.

אדריסת המערכת והקונטורה בווילנה:

Редакція „ГАОЛАМЪ", Вильна.

Redaktion „HAOLAM", Wilno (Russland).

החותמים בחו"ל בחתמם על „העולם" ע"י מערכת „די וועלט' או ע"י סוכנים אחרים מתבקשים להודיע ג"כ להמערכת בוילנה את אדריסתם המדויקת.

החתימה מתקבלת מראשית כל רבע ולזמן לא פחות מעל שלשה חדשים.

כתבי יהודה שטינברג

לבני הנעורים.

ספר ראשון. אגודת לילדים.

הוצאת אפטרופסי משפחת הסופר המנוח.

תכן הענינים:

א) מעשה בשני אחים ושני סוסים; ב) חבקוק; ג) העיר אלתשבע; ד) שושנים וברקות; ה) ההסיד והחסידה; ו) שכולה; ז) דוד כסיל; ח) חג החתונה; ט) השושנים; י) החתול והתיש; יא) ילקוט יעקב; יב) קשתות ל"ג בעומר; יג) תורה מורשה; יד) יוסי פתי; טו) שופטי משה; טז) על נהרות בבל; יז) חסד ואמת; יח) הנערים המאירים; יט) מעשה בדוכס אחד; יום הפסחים; כל אלה אגדות נפלאות לוקחות לבבות, אשר רק יהודה שטיינברג שהבין את סוד האגדה, ידע לספר אותן.

הספר כלו מנוקד ונדפס בהדור על נייר יפה ומשובח ויהיה לתועלת וגם לשעשועים לילדים העברים.

המביאים לבית הדפוס מקוים, אשר כל אב לבנים, יאבה להכנים את הברכה ההיא לביתו ויחבב את הנעים ואת המועיל יחדיו, להמציא עונג רוחני לילדיו, לחבב עליהם את הספר העברי ואת האגדות ולעשות עם זה חסד את משפחת הסופר המנוח.

המחיר 65 קאפ. בלא המשלוח. בכריכה יפה 95 קאפ.

להשיג בהוצאת „מוריה", אודיסה.

הערה: הספר השני לבני הנעורים נגמר בדפוס ובקרוב ימצא למכירה.

יצאו לאור ונמצאים למכירה

שירי העם,

מאת ח. נ. ביאליק.

בחוברת זו באים מכונסים ביחד כל שירי העם שנדפסו במקומות שונים ועד עתה לא נכנסו לשום קיבץ.

המחיר 25 קאפ'.

Издат. „Морія" Одесса.

כל כתבי יהודה שטינברג

בצרוף תמונת המחבר ומאמר על תולדותיו וערכו הספרותי מאת י. פיכמאן.

יצא לאור ונמצא למכירה ונשלח לכל החתומים

הכרך הראשון

(הוצאת האפוטרופסים של יורשי המנוח).

כרך גדול בעל **240** עמודים, פורמאט גדול.—דפוס יפה ומהודר.

המחיר **1.50** רוכ בלא כריכה ובלי המשלות. בעד כריכה יפה **30** ק'.

האפוטרופסים מוסרים את הכרך הזה ליד הקהל העברי, בתקוה ובטחון שאותו הקהל, ע"י השתדלותו להפיץ כתבי שטיינברג ברבים יסיי בידי המתעסקים בדבר להוציא את מחשבתם לפעולה לטובת הספרות העברית, העניה כל־כך בקובצים שלמים של יצירות בהירי ביפיה ולטובת משפחת הסופר המנוח, אשר הכתבים הם — ירושתם האחת.

נגמר בדפוס ובקרוב ימצא למכירה גם הכרך השני.

המכירה הראשונה בהוצאת מוריה, אודיסה

האדריסה:

Издательство „МОРІЯ" Одесса. | Verlag „MORIJAH" Odessa.

„ביבליותיקה מוריה"

מיטב הספרות לבני הנעורים ולעם.

קבוצה ראשונה: ספרות יפה — מחיר הכ...

עשרים וחמשה ספרים (50 גליונות דפוס) מכילים חמשים ושני[ם] ציורים ממיטב היצירות של גדולי סופרינו, ערוכים, מסודרים ... למקרא בני הנעורים ולעם.

המטרה הראשית של מפעל ספרותי זה היא—להוציא ... ובמקח השוה, מן הטוב והמעולה שבכל מקצועות היצור ... ספרים שלמים, ערוכים באופן כזה, שיהא בהם כדי קריאה תד... מאטית לבני הנעורים בפרט וכדי קריאה נוחה ושוה לכל נפש מיש...

הספרים יצאו קבוצות קבוצות. כל קבוצה תהא מוקדשת ל... מקצוע ספרותי מיוחד.

הקבוצה הראשונה מוקדשת כלה לספרות היפה ה... ובעשרים וחמשת הספרים שיצאו בקבוצה זו כסדרם בזה אחר... חמשים ושנים יצירות מיוחדות של טובי סופרינו—ספורים וציורים ... הספרים יבואו מנוקדים נקוד מקוטע; המלים והמבטאים ... יתבארו בשולי הגליון.

א) קצית הדרך (מקוצר) — י. ל. גרדון,

ב-ג) מסעות בנימין השלישי (מתוקן ומחודש ע"י המחבר) — מ...

ד) ציורים ורשימות (חמשה ספורים) — י. ל. פרץ.

ה) מאורעותיו של יוסיל (שלשה ספורים) — שלום-עליכ[ם]

ו) מזכרונותיו של נער עברי — ח. נ. ביאליק.

ז) ציורים ורשימות (שלשה ספורים) — ד. פרישמן.

ח) ציורים (שני ספורים) — מ. ז. פייערברג.

ט) הקבצן העור — א. מידניק.

י) ספורים (שנים) — י. ד. ברקוביץ.

יא) אברהמ'ל הסנדלר — ב. שאפיר.

יב) בתמונות העבר (שלשה ספורים) — מ. בן־אליעזר.

יג) לבן הארמי — משה סמבסקי.

יד) המעפיל — א. א. כבק.

טו) עשיר ורש (שני ספורים) — מ. ספקטור.

טז) לארץ אבות (שני ספורים) — מיכה יוסף ברדיטשבסקי

יז) תחנות (שני ספורים) — סיקו.

יח) מחיי הערבים (שלשה ספורים) — חוג'ה מוסה.

יט) ציורים (שלשה ספורים) — שלום אש.

כ) ציורים (חמשה ספורים) — יהודה שטינברג.

כא) ציורים ורשימות (שלשה ספורים) — א. רייזין.

כ"ב) דרמה קטנה — בן־עמי.

כ"ג) ציורים מימי הילדות (שלשה ספורים) — ש. בן־ציון.

כד) מספורי הילדים (שני ספורים) — שלום־עליכם.

כה) מספורי עם (שני ספורים) — N. ושלום עליכם.

ע"ד התכנים של שאר הקבוצות נפרסם במועדם.

מחיר קבוצה ראשונה, (52 ספורים וציורים; 50 גליונות דפוס) — 3 רוב.

מחיר כל ספר בפני עצמו 15 קאפ'. הספר האחרון מחירו 25 ק'.

Издательству „Морія" Одесса

Aerlag „Morijah", Odessa.

נ. ב. על פרוספקט זה הננו מעוררים ביחוד את תשומת־לבם ... מורים והורים.

ספר למוד חדש

המאלף

מאת י. ל. רידיניש

ספר למוד שפ"ע יחד עם יתר הלמודים העבריים, בשטה קונצנטרית ... עם ציורים, לתלמידים העוסקים בלמודים הכלליים. ביחוד לאלה ש... מכינים בעצמם את שעורם. חמר הלמוד הוא קל ונוח, מענין ומ... ומסודר באופן כזה שבנקל יוכלו לשנן את השעור בכל יום. הספורים והשי... מטובי משורינו, הם לפי רוח הילדים ומכוונים לחבב עליהם את קנינינו הלאומיים. מחיר המחלקה הראשונה 40 קאפ'. המחלקה ה... 50 קא'פ. נמצא להמכר בכל בתי מסחר הספרים. המסכר הראשי ... טוביה ליב פונק.

...жный магазинъ Исаака Функа, Вильна.

העולם

שבועון עברי

משפט-גלוי לעם [illegible]

יוצא בכל יום חמישי.

№ 41–42.

התכן:

1) אלחנן ליב לעווינסקי.

2) על המצפה:

א) [illegible]

ב) חובת למוד.

ג) הוסר המסוה.

3) [illegible] עבודת [illegible] וחברת הכשרת הישוב. — ד"ר א. רופין.

4) האנטישמית „הפרוגרסיבית" בפולין. (ג—ד). — י. גרינבוים.

5) שיר הכרם לידידתי (שיר). — אשר ברש.

6) הבציר (שיר). — דוד שמעונובי ץ.

7) המורה החדשה (ספור—המשך). — מ. סמיליאנסקי.

8) הרוח העברי (ב). — [illegible]

9) אני חי על פני כל! (דרמה) — [illegible]

10) [illegible]

11) מאת ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

12) מכתבים מארץ-ישראל (ב). — [illegible]

13) בציונות.

14) ברוסיה.

15) בארץ ישראל.

16) בחוץ לארץ.

17) י. ה. ברנר (לעשר שנות עבודתו). — ש. ב. מקסימיבסקי.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 35 קופ'.

בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר, בארץ ישראל 10 פרנק, בצרפת ובאיטליה 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 פ.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת או בעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:

Редакц. „Гаоламъ", [illegible], Соддостеях 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

כל כתבי משה ל[illegible]

עם תמונתו ומבא: „משה ליב ליליענבלום האדם והסופר"
מאת הד"ר יוסף קלוזנר.

יצא לאור — כרך ראשון:

דברי תורה

קבוצות מאמרים בדברי תורה ובקורת, כרך גדול בעל שלש מאות עמודים,
מהדורה משובחת מאד.

המחיר בלא כריכה רובל אחד, בכריכה יפה רובל וחצי; בעד המשלח באחריות שלשים קאפ'.

להשיג: בהוצאת „מוריה", אודיסא.

הכתבת:

כל כתבי מל"ל, כפי שסדרם המנוח בעצמו לפני מותו, נחלקים לז' כרכים. הכרך הראשון: דברי תורה; הכרך השני: דברי סופרים, קבוצת מאמרים בשאלות החיים ודברי בקרת מן שנת תר"ל עד שנת תר"ם; הכרך השלישי: „דברי סופרים" מאמרים בשאלות החיים ודברי בקרת מן שנת תר"ם עד שנת תרמ"ט; והכרך הרביעי: „ישוב ארץ ישראל". כל אלה הספרים כבר נמסרו לדפוס ויבאו תכופים זה אחרי זה.

פסיעות קטנות

קריאה לתינוקות אחרי א"ב.

מאת

„יהודה שטיינברג".

דפוס יפה ומשובח מאד.

המחיר „ששים קאפ".

להשיג בהוצאת מוריה אדעסא.

החומר המרובה שבא בספר זה בדמות ספורים, שיחות, משלים, דברי אגדה, שירים, בדיחות, חידות וכו' ערוך ומסובר בכללו באופן מודרני כזה ונתון בצורה נוחה כזאת, שיהיה בהם כדי למשוך את לב הילד לקריאה שיש עמה הרחבת דעתו וחוג הכרתו של הילד לאט לאט, מן הקל אל הכבד ומן הקרוב אל הרחוק.

המביאים לבית הדפוס, במסרם ספר מקרא זה, פרי רוחו האחרון של המחבר ז"ל לרשות הרבים, רוצים לקוות, שגם הספר „פסיעות קטנות", ככל מה שיצא מתחת העט של יוצרו האם במקצוע ספרות הילדים, עתיד להתקבל בעין יפה ובחבה מיוחדתן מצד ההורים והמורים ובשמחה מצד תינוקות של בית רבן, קטנים אלו שהמחבר המנוח אהב אותם כל כך ונתן להם בפניני יצירותיו כל כך הרבה. שעות של קירת רוח ונחת.

היסטוריה ישראלית

שעורים בדברי ימי ישראל,

חלק ראשון, מן התקופה היותר קדומה עד תקופת דחשמונאים. הספר נועד: לצעירים שיש להם ידיעה שטחית בתולדות ישראל והם רוצים לקנות בה יתר שלמות; למורים שרוצים לתת לתלמידיהם לא רק ידיעות היסטוריות, אלא גם הבנת המאורעות וקשורם הפנימי, ולסתם קוראים משכילים שיש להם חפץ לחדור אל פנימיות המאורעות ולהכיר מתוכם את השתלשלות חיינו ההיסטוריים הארוכים.

המחיר 1.50 רו"כ בלא המשלח.

להשיג אצל הוצאת „מוריה" באודיסה.

בן-עמי ח"ג

יצא מן הדפוס בירושלים

ספר שלישי

של החריסטומטיה „בן-עמי"
מאת א. גוטמן (ש. בן-ציון).

מחיר הספר: ברוסיא רובל וחצי, ובשאר ארצות ד' פרנקים.
להשיג אצל הוצאת „מוריה" באדעסא. הכתבת:

ואצל המחבר ביפו. על פי הכתבת.

S. A. Gutman (Ben-Zion) Jaffa (Palestine).

„פאלק און לאַנד"

זאמעלביכער ספעציעל געווידמעטע דער פילאזאפיש-געזעלשאפטליכער אויפקלערונג און דער קריטיק פון ציוניזם אין ברייטען זין פון ווארט.

רעדאקטאר: משה שאַליט.

עס איז ערשינען דאס ערשטע בוך מיט'ן פאלגענדען אינהאלט:

1) די בערעכטיגונג פון די יודישע סתירות. מ. שאליט.
2) די ציוניסטישע בעוועגונג. י. גרינבוים.
3) דער ציוניזם און די נאציאנאלע אידעע. בעל-דמיון.
4) די מלוכה-אידעע אין ציוניזם. דר. יוסף לוריא.
5) דער יחיד און דאס פאלק. דר. נתן בירנבוים.
6) דער ציוניזם און דער יודישער יחיד. בעל-מחשבות.
7) יודישקייט און יודענטום. בן-אדיר.
8) בי"לו און עם-עולם. מ. שאליט.
9) אין ערווארטונג. ש. נארעליק.
10) דאס פארזייטע קערענדעל. ש. ניגער.

פרייז 60 קאפ'.

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען:
Контора редакціи „Гаоламъ" Вильна, Солдатская 3.
Для М. ШАЛИТА.

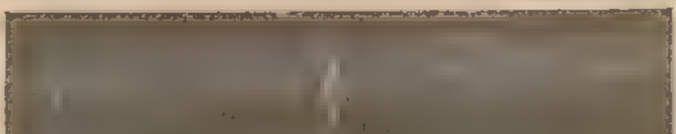
Га'оламъ שנה רביעית Ha'olam

העולם

וילנה, א׳ מרחשון, תרע״א.

ВИЛЬНА, 21-го Октября, 1910 г. № 41—42 WILNA, 3-ten Nowember, 1910.

אֶלְחָנָן לֵיבּ לֶעווינְסְקִי.

אֲבל כבד הוא לכולנו, אבל כבד לסופרינו ולקוראינו, אבל כבד לחובבי ציון, אבל כבד לכל משפחת העברים, לנערינו ולזקנינו.

לעווינסקי איננו עוד בחיים! מה נוראים ומוזרים הם הדברים האלה. לעווינסקי, שכל ימיו היה מפכה ממנו עוז־החיים, שלא כהתה עינו ולא נס ליחו אף במשהו, שהיה רוח החיה בכל סביבתו, שמלא היה כח עלומים ואש הנוער. לעווינסקי—איננו עוד בחיים...

דחופות ומבוהלות באו הידיעות תכופות זו אחרי זו: לעווינסקי—חלה; לעווינסקי— גוסס; לעווינסקי — מת. והוכה הלב בתמהון, נתכוצה הנשמה והיא מפגרת מלקלוט את המחזה הנורא: לעווינסקי — גוע, לעווינסקי מוטל בארון, לעווינסקי מונח בקבר.

אי־אפשר הדבר. אי־אפשר לראות את בעל ה„מחשבות ומעשים" והוא אינו חושב ואינו עושה; אי־אפשר לראות את לעווינסקי, בעל הלב העברי הגדול, ולבו אינו דופק עוד באהבה ורחמים לעמו ולארצו ולכל החיים כולם, לכל חי באשר הוא חי; אי־אפשר לציר במחשבה את „רבי קרוב", שהיה כל כך קרוב ללבנו, ושכלנו היינו כל כך קרובים ללבו, והוא רחוק מאתנו מרחק שבין השמים והארץ, מרחק שבין המות והחיים.

וגם לגשת אליו באיזמל־המנתחים אי־אפשר לנו. עומד הוא כחי לנגד עינינו כולו כמו שהיה, רחב הלב וקמוט המצח, בכובד ראש בלי ראש כבד, בעינים מפיקות חיים ואהבת החיים וגם בטול החיים, בפניו השיוחקות והעצובות גם יחד. כזה היה. אחד היה כזה בתוכנו, וכך היה חי, כך היה חושב וכך היה עושה; כך היה נושא את משא החיים שלו וכך היה נושא את משא החיים של הצבור; כך היה מדבר לפני הקהל וכך היה כותב לעם. ואין אנו יכולים עוד בשעה זו לנתח את נשמתו, את מהותו, נתחים נתחים ולהניחם למשמרת—זכר ללעווינסקי המת לימים שלעווינסקי החי ישתכח מן הלב.

זוכרים אנו בשעה זו את דברי לעווינסקי על „החיים והמתים", „מעט פילוסופיה של בית עלמין". „גזרה היא על המת שישתכח מן הלב. וגזרה קשה היא זו, גזרה שקשה להשלים עמה". „מעמקי לבבי הנני מתקומם נגד הגזרה הקשה הזאת והנני קורא תגר עליה. ואם חס יוצר האדם על מבחר יצוריו ואינו חפץ לגרום לו צער ועגמת נפש, כלום אינו יכול למצא אמצעים אחרים להקל את מכאוביו? והאמצעי היותר טוב והיותר הגיוני, הלא היה לבלי הביא עליו כלל את היסורים ההם, לבלי לשלול ממנו את הנפשות החביבות עליו — בלא עתן!" „ואם בעל כרחנו „הוא" לוקח מאתנו את מחמדי עינינו, את הנפשות היותר קרובות,

היותר יקרות לנו והיותר חביבות עלינו, לוקח אותן בלא עת ואינו מתחשב כלל עמנו עם צרותינו, עם מכאובינו, עם יסורינו, וכל תפלה וכל תחינה לא יועילו, ואין כל רחמים בדין, ואין כל יושר, ואין כל „הגיון". ביום המות — במטותא „ממני" אל נא יעשה עמנו גם את החסד הזה לגזור שכחה עליהן. יעזוב נא אותנו עם יסורינו הקדושים, עם צערנו העמוק, אל ימהר לשלח לנו את „רפואותיו הקרות" על ידי הזמן, רופאו הנאמן. לא מעוקצו ולא מדובשו... אופטימיסט אני בחיים ולפעמים גם יותר על המדה. כל צרה שלא תבא יש שאני משלים אתה. עוני, דחקות, שברון-לב, יסורים — מבטל אני אותם ומלגלג עליהם, רק את המות לא אוכל להשלים, איני יכול לבטלו. וכמה שתהיה אופטימי, איך שתביט על החיים בכלל ועל חיינו אנחנו בפרט בעין יפה וב„לב קל", כמה שתהלוצץ לפעמים והלגלג גם על המות עצמו, הנה בבית הקברות יבא קץ לאופטימיותך וללגלוגך. אמנם כלנו יודעים את סופו של האדם: אדם יסודו מעפר וסופו לעפר. יודעים, אבל לא הורגלנו בו. ובשעה שאנחנו רואים בעינינו את ה„סוף" הזה, שכמעט תמיד הוא בא בלא עתו אנחנו מתקצפים ומתמרמרים, — ובצדק. ואם מצטערים אנו כל כך על מיתתו של בשר ודם פשוט, שהחיים לא נתעשרו בחייו ולא נתדלדלו במותו, שלא הכנים כלום משלו ולא השאיר אחריו מאומה, — אם בבן אדם פשוט כך, בשעה שאתה עומד על קברו של אדם גדול, שחייו העשירו את החיים ומיתתו גרמה עוני להם, על אחת כמה וכמה".

את הדברים האלה חשב והרגיש לעווינסקי על קברו של ליליענבלום; ולא הוא ולא אנחנו חשבנו והרגשנו, שלא יעברו ימים מרובים ואת הדברים הללו נזכיר על קברו הוא, שנסמך לקברו של ליליענבלום.

זה עתה עמד על קבר חברו והתפלסף על „החיים והמתים" והנה כבר בא הקץ לאופטימיותו ולפיסימיותו גם יחד, כבר בא „הסוף", „שכמעט תמיד הוא בא בלא עתו" — נבואה רעה נזרקה מפיו — כבר נסתם הגולל גם על קברו.

וְגָדוֹל מְאֹד הַכְּאֵב!
קוֹדֶם זְמַנּוֹ מֵת הָאִישׁ הַזֶּה
וְשִׁירַת חַיָּיו בְּאֶמְצַע נִפְסְקָה...

עַל הַמִּצְפָּה.

לפתיחת הסיסיה הרביעית של הדומה.

נוהגים ברוסיה לחזות בכוכבים או לדרוש באוב בתחלת כל סיסיה של הדומה ולשאול: מה יהיה משפטה של הסיסיה? מה תחדש? איזו קולות ואיזו חומרות תוסיף? מה תתן להעם?

אך הדומה השלישית הרגילה את התושבים העקריים ואת עמי הנכר לשכוח את האצטגנינות הזאת. גם סומא, שאיני יודע להבדיל בין אור לחשך, יוכל לחזות מראש מה יהא סופה של כל סיסיה.

מה יהיה משפט הסיסיה הרביעית?

יערכו עוד איזו סקנדלים, ישמיעו עוד חרפות חדשות וגדופים במהדורה המאה ואחת על היהודים, והחותם יוטל על הצעות אחרות שנערכו בבית גנזי הביורוקרטיה — וחסל.

עכשיו אין שואל עוד: לאן יהיו נוטים בסיסיה זו האוקטיאבראים, אלו ההולכים אחרי הרוח.

הסיסיה החדשה ודאי ש„הרצה על עצמה משפט להובה" — כמו שהעיר בצדק מיליוקוב. לאן תהיינה פניה של זו מועדות — זה ידוע לנו מראש על פי אותו המאורע המביער שקרה בה בפתיחת הסיסיה.

מת אחד מגדולי הדומה הראשונה, האיש הראשון בין

ש. ב. מקסימובסקי.

י. ח. בְּרֶנֶר.

(לעשר שנות עבודתו).

בשנה זו מלאו עשר שנים לעבודתו הספרותית של י. ח. ב ר נ ר. באומות-העולם, שאצלן הסופרים עולים ושוקעים בדרך הטבע, אין זמן קצר כזה חשוב עד כדי „ליבלו"; אולם אצל עם-עני, שדרכם של סופריו כדרכם של המזלות הנופלים—מתלקחים וכבים, מבריקים ואינם—גם פרק כזה תקופה היא ומן הראוי להציב לו ציון.

חוץ מן הטעם „הלאומי" יש בזה גם טעם אישיי. לא כל הכשרונות זריזים במדה שוה: יש הפורח במתינות, משגשג לאט ואינו מגיע למלוא התפתחותו עד לאחרי עבור תקופה ארוכה; ויש הממהר לפרות ולשגשג ועובר כל מדרגות התפתחותו בזמן קצר. כשרונו של ברנר מן הזריזים הוא: הוא ממהר לשגשג, להתפתח, להתבגר ולפרות (לפרות—אולי יותר מן המדה), אף נטה כבר לרדת—אם לשעה או לחלוטין; ושקולות עשר שנים שלו כנגד כפלים של אחרים. וממה-נפשך: אם שוקע הוא מצוה עלינו לעשות עמו חשבון על מה שעבר; ואם שעת-מעבר היא לו השעה ולתקופה חדשה הוא עתיד, —חובה לעשות עמו חשבון בשביל מה שיבוא. בין כך ובין כך, והחשבון הזה מצות-עשה שהזמן גרמא הוא.

שחוק אכזרי: ספרותנו, שהרעישה לפנים מוסרי תבל על עלבונם של „ענוי ארץ" ופקדה גם על צבא המרום את עון „השואפים אביון",- הלכה וירדה עד כדי התנכרות לשאלת עוני ועושר. הרבה עסקו, אמנם, אצלנו בתאור הדלות—כי מי דל כעם ישראל?—אולם אל מהותה לא התבוננו: דנו אותה כמחלה בפני-עצמה, שאינה תלויה באחרת, וחשבו שאפשר להסירה מבלי לנגוע במחלה שכנגדה—במחלת העשירות. שאלת העוני והעושר בתור שאלה אחת שפתרון אחד לה—עיל ויושר—זרה היתה לספרותנו החדשה יורשתם של עמוס, מיכה וירמיה; וכשנמצאו לה גואלים בקרבנו, הכניסוה אלינו ב צ ו ר ה ז ר ה, כמו שמצאוה תחת שלחנותיהם של אחרים.

ברנר נכה להחזיר אבדה לבעליה—להכניס אל ספרותנו את שאלת כל השאלות בצורתה ה י ש ר א ל י ת. שלפיה ריב לנו בעול בכל מקום שהוא, בעבדים כברזנים, ומלחמה לנו בעד היושר בכל מקום שאינו, בחומר וברוח. לא בנקל מחק את הפסוק המקובל ברבים „כי ר ק על הלחם לבדו יחיה האדם"; לא ביום אחד נשתחרר גם מהשפעת האויר הרוסי שהקיפו מכל צד וחדר לעמקי נשמתו הנוחה לקבל רשמים,—אך סוף כל סוף עלה נסיונו בידו.

שני יסודות נצחיים הם שעליהם הושתתו החיים: יסוד-האוכל ויסוד-הזווג, הם וכל המסתעף מהם.

בשניהם טפל ברנר בתור בא-כחם של העלובים, ובהתחלת עבודתו היה כחו יפה בשניהם כאחד; אולם במשך הזמן עלה כחו באחד וירד בשני. בראשון התרומם למדרגה של תובע עלבון הכלל אף במקום שהוא „מדבר בעדו"; ובשני החל לבצבץ היסוד הסוביקטיבי אף מתוך דברים שנאמרו ב„גוף-שלישי". אולי אך מקרה הוא; אולם יתכן שיש לזה סבה פנימית: אין אדם בר-סמכא בעניני ה„חטא", אלא אם כן שקע בכל שעריו או נזדכך מכל סיגיו;

ובכן—נלך אחריו במקום שצעדיו בטוחים.

ב„פת-לחם" החל; כפת-לחם ארזרה, שהחטיאה איש יהודי ירא-שמים, שצרותיו העבירוהו על דעת קונו. התוכן אינו חדש והצורה אינה משוכללת;

„המעולים שבכל ארץ רוסיה", אדם גדול בחכמה ובהשפעה, יקר־רוח ונבון, נשיא שאין כמוהו גם בארצות הפרלמנטריות, איש שהיה דמות דיוקנה של הדומה הראשונה האצילית, הרעננה, הצעירה, המלאה תקוות. ושאיפות נאצלות, איש המכובד על הכל, שגם אויביו כרעו לפניו ברך.—והדומה לא כבדה את זכרו של האיש הזה בקימה. היו"ר בישיבה זו, הנסיך וולקונסקי, לא העמיד גם את ההצעה למנין. זה היה צעדם הראשון של הימניים בסיסיה זו, והאוקטיבראים הלכי ונגררי אחרידם, יתרו על דעתם כנהוג. הם, נושאי הדגל של המניפסט האוקטיאבראי, נתנו לחבריהם מימין לרמוס ברגל את זכר הדומה הראשונה!

עובדה זו מוכיחה דיה, רוחם של מי תהא מושלת בדומה בסיכיה הבאה. האיקטיאבראים יורדים ויירדים מסיכיה לסיכיה, וממושלים בכפה הם נעשים עבדים כפותים להיושבים מימין להם.

וראשית כל—בשאלת היהודים.

אנו קוראים זה שבועות אחדים ב„נובי וואסחוד" מעין אנקיטה בדבר בטול תחום המושב. ואין אף אחד מהצירים הנשאלים שיאמר: אולי יעלה בידינו להשפיע על הדומה שתקבל את ההצעה. לא. הכל בטוחים מראש, כי ההצעה לא תתקבל, אלא תדחה באמתלאות שונות. הימניים, כגון קרופינסקי, מבטיחים, שיש להדומה ענינים יותר חשובים לדון בהם, ושבכלל מסובכה היא שאלת היהודים יותר מדי, ובטול התחום יוכל להביא נזק רב להעיקריים. הקד"טים בטוחים מראש, כי ההצעה תקבר בקומיסיה, או לא תזכה כלל גם להכנס לקומיסיה. ורק הטרודוביקים והסוצ.־דימוקרטים שמחים על מקרה זה הבא לידם לערוך מעין דימונסטרציה נגד הפוליטיקה של הממשלה בשאלת היהודים. אך אוי ואבוי לדימונסטרציה אשר כזו! כי כבר נידע הדבר, שהאוקטיבראים החליטו: לקפח את הוכוחים באמצע, כדי שלא לבייש את אלה שאינם רוצים לדבר בשאלת היהודים מטוב ועד רע, בחפצם לצאת ידי חובת כל הצדדים לפני הבחירות אל הדומה הרביעית. הם יגרמו, איפוא, לכך, שההצעה תמסר לקומיסיה, אחרי שישמעו שני נאומים בעדה וכנגדה, ובקומיסיה תהיה קבורתה. ונאום אחד או שנים מה הם?

בסוף הסיסיה הקודמת עוד היו כאלה שהאמינו, כי סוף־סוף תביא לנו הצעה זו הנחה כל שהיא, ועכשו אין איש שיחשוב כזאת. אז בטוחים היו הכל, כי אחרי הכנסת ההצעה אל הדומה תתחיל מיד עבודה נמרצה, כדי לעורר את דעת הקהל הרוסי ולהשפיע עליו. הן אין לשכוח, כי על שאלת היהודים נערמו אגדות בדויות ומהבילות, דעות קדומות למכביר. תחום המושב נעשה במשך הדורות כעין מסורה קדושה, זהו בנין שלם שטעון ערעור נדבך אחרי נדבך. ואיה הם מחי־הקבל, התותחים ואבני הקלע שהעמדנו נגדו? מה עשינו כדי לברר להעם הרוסי את טיבו של תחום זה, ואת הנזק שהוא מביא לשני הצדדים גם יחד? מה עשינו כדי ליצור תנועה לטובת בטול התחום?

בכל הארצות קדמה תמיד לבטול ההגבלות תעמולה נמרצה מצד היהודים וגם מצד האינם־יהודים, שהיהודים השפיעו עליהם. לסמוך על הליברלים שיתעוררו מעצמם — אי־אפשר. אין אדם מתעורר נגד חזיון קבוע ורגיל, אלא אם כן נוגע הדבר לנפשו ובשרו.

העם הרוסי ואפילו האינטיליגנטים שבו אינם יודעים את מצב היהודים ואינם מרגישים בצרותיהם, ובראותם חזיון זה של סגירת עם שלם בתוך תחום מיוחד, בטוחים הם למפרע, כי ודאי יש דברים בגו.

עד עכשו לא נקפנו אפילו באצבע קטנה, כדי להסיר עקמומיות זו מן הלבבות.

אין להחליט בברור, אם היתה התעוררות השאלה בתוך הקהל הרוסי מועילה לנו או היתה רק לרוח המעברת את המים ומעלה קצף בלבד. סוף סוף יש לדעת־הקהל איזה ערך גם ברוסיה. ומלבד זה, הרי נכבד הוא לנו לעצמנו להכיר בנידון זה את דעת־הקהל כמו שהיא.

אולם מקיפל ונמצא שם הגרעין של רוב דבריו מאז ועד היום: האכזריות שבהבל החיים. עניות מגולת וטענית בסגנון התנצלות, מדוים מדכדכים ואנחות רצוצות, חטאים מחוסרי טעם וחרטה מעוררת צחוק מר, חורבנות בלתי מרעישים וקינות בקול נחר, גסיסה משוללת הוד וקבורת חמור—„חביבים עליך יסורים?"... מאז ועד היום אינו עוסק ברנר אלא בשאלת העניות—העניות בצורותיה השונות: עניות הפרט ועניות הכלל, עניות תיצונית ועניות פנימית, עניות גשמית ועניות רוחנית; עד הקשה שבמיני עניות—הלא היא עניותו של העשיר שאין לו שליטה בהונו, של בן־העליה הלקוי המקולל בנשמתו היתרה.

ומחוץ לדלות?—

החסידים הראשונים, מתוך השתתפותם הרבה בצער העניים, החליפו גושא בנשוא ובאו לחבב את העניות, לשמה; בני־בניהם פותחים בשנאה לעשירים ומסיימים ברוגז על העשירות; ובין כה וכה הם דשים בטעותם, והמושגים עוני ועושר מתלכדים אצלם בחסד ורשע ונעשים לשמות נרדפים.—ברנר שונא את העושר כאת העושק, והנפש העשירה שאינה עושקת, הנפש העשירה המשלמת את „הגזלה" בכל עצמותה ואינה מוצאת נחת אלא במלוי־חובות,– הנפש הזאת זרה היא לו; משפט אחד לה ולנפש הזוללה השואפת את הכל.—

אותו קול העלבון בוקע ועולה מתוך „מעמק עכור": קול ילד עלוב שנפגע על ידי „מצוה"; קול דמי „כלה" הנמקה בדומיה וקול אמה ה„מתעלפת" מתוך אנקותיה; קול דמי חזן הנופל „חלל"; קול תופרת עלובה המשתיקה את עוללה לנצח; קול „בריה עלובה"—איש שאינו לאשתו אלא כסות־עינים.—גם הציורים האלו פגומים למדי. ב„בריה עלובה", למשל, יש כמה בריות עלובות, ואי אתה יודע, הי מהן העיקרית. אולם מצד אחר ניכרת בהם התגברות כח־בטחונו של הסופר: הרהוריו ברורים לו ודבריו נאמרים בלי פקפוקים; העט המתחיל חדל לרעוד, הכשרון הכיר את עצמו, והיוצר—את חמרו. הבקורת גם היא לא אחרה להכירו: שני מבקרים, בעלי מזג שונה, ברכו בקהל על הפרי החדש. אך הקוראים לא זעו עד שבא אליהם „בחורף".

רוח חדשה נשבה מתוך ספר הזכרונות הלז, שנקרא בטעות בשם „רומן"; החיים עשו את שלהם—והוציאו טפוסים חדשים ובראו מצבים חדשים. הלבבות היו מוכנים ומצפים להצטלמותם של החיים הללו באמנות. אך הספרות לא עמדה עדיין על אופים—ולא עשתה את שלה—והנה בא ברנר והפתיענו ביצירתו החדשה, שמלא בה את משאלותינו... בספור זה היה גם מן החן הנסוך על כל דבר, שהוא בבחינת אסור; בו בא גם סגנונו החריף של הסופר לידי בשול, גם לשונו היתה לטושה ביותר,—וכל אלה עמדו לו שקנה עולמו באותה שעה. למרות האריכות היתרה, המונוטוניות המדכאה, והסוף הבלתי טבעי,—נעשה „בחורף" למזניטין של ברנר.

באמצע הספור עיף ברנר והניח את עטו מידו. ברמז הודיע, אמנם, שהמשך יבוא; אבל בפירוש כתב „תם ונשלם", וכשפרסם, שנתים לאחר כך, את ההמשך, בתור ספור בפני־עצמו ששמו „מסביב לנקודה"—לא נתקבל זה באותה ההתפעלות, משום שנראה לקוראים כחזרת ולא כהמשך. אמנם, אין זו הסבה היחידה. במקצת גרם לזה ההבדל שבעצם הספורים: הראשון עולה בלטוש פרטיו, והשני—בשלמות ענינו; וכקריאה־לקטעין נקל לעמוד על עבודי החלקים מאשר על קשורם זה לזה. גם שנוי־הזמנים היה בתוך הגורמים: „בחורף" נכתב בישוב־הדעת ששרר לפני הסער, „ומסביב לנקודה"—כין טבח לטבח; זה הופיע אחרי הפרעות הראשונות, שאז נתגברה ההכרה הלאומית

חובת הלמוד.

ביום החמשה עשר לחורש אוקטובר זה התחילה דומת הממלכה לעיין בהצעת הממשלה על דבר בתי ספר למתחילים. ערך גדול להצעה זו בשביל המדינה כלה, שהיא יכולה לקוות לרוב טובה מתקון בתי הספר למתחילים ומהטלת חובת הלמוד על כל בני המדינה. ערך יותר גדול להצעה זו לנו, היהודים, שעתידים התקונים הנזכרים לגרום לנו רוב רעה.

הצעת הממשלה ע"ד בתי הספר למתחילים באה כעין מלואים להצעה קודמת על דבר חובת־הלמוד הכללית לכל בני המדינה, שכבר דנו בה הרבה בקומיסיה להשכלת העם של הדומה. תכנית הלמודים בבתי הספר למתחילים קובע החוק המוצע בין לבתי הספר של הממשלה ובין לבתי הספר שיוסדו על ידי חברות ואנשים פרטיים. וזוהי התכנית: תורת הדת, הלשון הרוסית, חשבון, יסודי הגיאומטריה, גיאוגרפיה, דברי ימי רוסיה וידיעות קצרות מחכמת הטבע ומתורת החברה. במקומות הנושבים ע"י בני לשון אחרת מרשה החוק לקבוע ברשיון המועצה המחוזית לעניני בתי הספר את למוד השפה של יושבי המקום. כל הלמודים נלמדים בלשון הרוסית עפ"י ספרי למוד המאושרים מטעם מיניסטריון ההשכלה. במקום, שהילדים בשעת כניסתם אל בתי הספר אינם יודעים לדבר רוסית — מותר ללמד שם את כל הלמודים בלשון המדוברת בפי התלמידים במשך שתי השנים הראשונות ללמודם. ההשתמשות בלשון המדוברת בביה"ס אחרי שנתים נקבעת לכל עם ועם או לכל מקום ומקום עפ"י חוק מיוחד. המועצה המחוזית לעניני בתי הספר יש לה יפוי כח לבלי להרשות לחברות ולאנשים פרטיים לפתוח בתי ספר למתחילים. היא צריכה רק לבאר את טעמה ונמוקה. המועצה המחוזית היא גם המפקחת על כל בתי הספר למתחילים שבמחוז. וחברי המועצה המחוזית הם: ראש הנהגת הזימסטבה המחוזית, שני חברים הנבחרים באספת הזימסטבה המחוזית, חבר אחד הנבחר ע"י הדומה של עיר המחוז, רופא אחד ומורה אחד, הנבחרים גם הם באספת הזימסטבה המחוזית, כהן פרבוסלבי אחד, האינספקטור לבתי הספר למתחילים והדירקטור של סמינריה למורים, במקום שישנה. המורים בבתי הספר למתחילים צריכים להיות פרבוסלבים. רק בבתי הספר הנפתחים ביחוד בשביל בני דתות אחרות רשאים להורות בני אותה הדת של התלמידים. המורים נזמנים ע"י מיסדי בתי הספר, והם מתאשרים ע"י המועצה המחוזית. בבתי הספר למתחילים במקומות שהונהגה שם חובת הלמוד אין משלמים שכר למוד. ויפוי כח להנהיג את חובת הלמוד מוסר החוק המוצע להערים ולהזימסטבות המחוזיות, כל אחת לעצמה. ההחלטה של איזו עיר או זימסטבה מחוזית ע"ד הטלת חובת הלמוד על כל בני העיר או על כל בני המחוז צריכה להתאשר ע"י מיניסטר ההשכלה בהסכם מיניסטר הפנים. ההחלטה יוצאת לפעולה אחרי עבור שנה מיום שנתאשרה ע"י המיניסטר. כל אב או אפוטרופוס שלא ישלח אז לביה"ס את הילד שכבר הגיע לשנות למוד ניתן להענש עונש כסף עד לחמשה ועשרים רו"כ.

אלו הם פרטי החוק המוצע. אין אנו מוצאים בו שום פרטים בנוגע למקומות הנושבים ע"י בני עמים אחדים ובנוגע לכל אחד מן העמים, שהוא בטל ברוב של בני העמים האחרים יושבי אותו המקום, העיר או המחוז. אין אנו מוצאים בחוק שום פרטים ע"ד למוד הדת לילדים שאינם נוצרים, לא בנוגע לבתי הספר, שרוב תלמידיהם נוצרים ולא בנוגע לבתי הספר הנפתחים ביחוד בשביל אינם־נוצרים. אפשר שיתבררו עוד אי־אלו פרטים בדומת הממלכה ויקבעו לחוק ולא יעבור ואפשר, שפרטים כאלה הנוגעים להמעוטים שבמדינה לא יתבררו בדומה ויהיו מסורים לשקול הדעת של המועצות המחוזיות או לשקול הדעת של המיניסטריון להשכלת העם. איך שיהיה, קביעת הלשון הרוסית הוכה לא רק בתור למוד בין הלמודים האחרים אלא כלשון ההוראה בכלל מגלה לנו את המגמה העיקרית של הממשלה. ובודאי שתדע הממשלה לכפות כגיגית על כל בני המדינה בית ספר לאומי רוסי: ויותר מכל העמים „הזרים" שבמדינה נסבול מחוק

ורבים מנדחינו נראו כבעלי־תשובה, וזה—בשעת טירוף־הדעת הלאומית, בשעה, שבכל חללו של עולמנו צלצלה תרועתם של המצדיקים על־עצמם את הדין מבוכת הלאומיים שבישראל היתה שלמה.

איך שהוא—ודעתו של המחבר, קל האמונה והיאוש, חלשה על ידי זה: אם כן, למה זה אנו כותבים?.. לכתוב לא חדל, כי גזרה היא על האדם שיהא יוצר גם שלא ברצונו; אולם מי זה ידאג לטפות יצירות, אם אין הוא רואה להן לא הוה ולא עתיד?.. רשמיה של חולשה זו ניכרים בכתביו מאותה התקופה—„לעת עתה", „רשמי דרך" ופיליטונים אחדים— שכולם נכתבו על רגל אחת, ונראים בהם סימני תקוי.

ברנר התנער בכח משמרת חדשה שנזדמנה לו בימים ההם, משמרת שהיתה עתידה להטות את בעלה מדרכו, אותו ואת כשרונו—והיא עריכת „המעורר".

הספרות העברית „נאלמה" אז—כבטויו של אחד מסופרינו,—ואין לתמוה על אשר, למראה העזובה הרבה, לא שקל בן־קנאים כברנר את כחו ונכנס לרשות שאינה שלו. ראשית פעולתה של העריכה היתה לטובה, כי על ידה ניצל הסופר מיסורי הבטלה שהיו צפויים לו, אף מצא ענין נאות להוציא עליו את התלהבותו. נעים מאד היה לראות את ברנר העורך והסופר ומסדר־האותיות וכו' וכו'—כשהיה רץ אל הפוסטא מלא כונה ושק הספרים על שכמו. ע"י המעורר נתגלה בהמספר גם כשרון פובליציסטי, במאמרי־התרעומות, שכתב וחתם עליהם בשמות שונים, אין לבקש הגיון; אך יש ברובם מה שיקר מרגיון גרידא: נגיעה ישרה בחזיונות החיים, לב פצוע, נפש הומיה, קול חודר, ואמונה עזה אף כי בלתי מתמידה.—אולם כל השכר הלזה אינו שוה בהפסד שהגיע לו מצדדים אחרים. סגולת יקרה היתה לו לברנר וּבַיְשָׁנוּת שמה; סופר וביישן אינם תרתי דסתרי, אך לא הביישן עורך,—וכתר־עורכים שלא הלמו קפח את בישנותו. ההפסד ברור לכל המשוה את כתביו האחרונים (למן „מא. עד מ". והלאה) אל הראשונים; והשכר מוטל מקצת בספק, כי גלוי כשרון פובליציסטי אינו תלוי בעריכה דוקא. זאת אחת; שנית—סכנה היא לאיש שאינו מושל ברוחו, כברנר לאחוז בכלי זין חדים כעריכה. ואמנם, בהרגישו שידיו מותרות עבר גבול והשתמש בחופש־הדבור יותר מן הראוי. הרעה השלישית שגרמה לו העריכה היא הפרסום המופרז,—דבר המעור גם עיני פקחים. ולולא יראתי הייתי מונה רעה רביעית: מה שבא במשא ומתן עם סופרים שונים, וראה את קומתם של אחרים.

בשנה השניה לצאת „המעורר", כשנתחדשה הוצאת „השלוח" ועל־ידי־זה נדחקה עצמותו של המעורר ונתמעטה דמותו,—קדרו שמיו של הסופר יותר ויותר, סאת רוגזו ויאושו מלאה לסוף, כשנפסקה הוצאת העתון והעורך הפצוע עזב את המערכה, והמרירות עברה את גדות הסאה כששמע מאחוריו קול „לעג השאננים".

וכינתים התרגל ברנר לזלזל בכבוד עצמו ובכבוד אחרים—הספרות וקוראיה; חדל לדקדק במה שנמצא בגבול כשרונו, וקפץ לעסוק בדברים היוצאים מחוג כשרונו, ודן על הכל ואת הכל ובכל אופן שעלה על רוחו, אז למד לכתוב מרובה המחזיק את המועט, להזיל דברים כמים, לדבר עברית־אשדודית, להוציא לשוק פרי בוסר, להשתמש בתגא של מבקרים, שאינה יאה לו, ולדון ברזתחים לצורך ושלא לצורך; אז עזבוהו צערו ודברי תוכחתו ויפנו מקום לרוגז ולקללה; ומאז חדלו דבריו להכנס אל לבנו.—

(סוף יבא).

זה אנחנו, היהודים, שבכל מקום ומקום אנו המועט שבמועטים.

ובשעה זו, בשעה שעומדים בנינו ובנותינו להיות מוטלים בים ההתבוללות בילדותם, בשעה שכליה עומדת להגזר על כל חדרינו ובתי ספרינו המתוקנים והבלתי-מתוקנים; בשעה שבכל כך נחוץ לאחד ולחגור את כל כחותינו, אולי יעלה בידינו להציל איזו זכות לאומית בקביעת תכנית הלמודים בבתי הספר שיפתחו בשבילנו, ושכלכלתן תהיה בודאי על חשבון מכס הנרות ומכס הבשר,—בשעה זו אנו מדברים גבהה על קולטורה עברית או יהודית ברוסיה ואנו מהפודרים למפלגות מפלגות ומתוכחים ונצים ע"ד הלשון העברית והלשון היהודית וסדר הלמודים ומדתם בבתי הספר שלנו, כאלו בידינו טובנו, כאלו אין הבסיס הולך ונשמט מתחת רגלינו. בראש כל השאלות ע"ד הזכיות שלנו בממלכה עומדת עכשו השאלה ע"ד חובות הטבעית של האבות לחנך את בניהם ע"פ דרכם.

הוסר המסוה.

פתגם שגור היה בפי בני כל המפלגות שבפולין, מלבד המפלגה האנטישמית הקלריקלית: הגבלת זכויותיהם של יהודי פולין מחוץ מיצאה. הפולנים, נדיבי הלב, השוו את היהודים בזכיותיהם עם יתר האזרחים עוד בשנות הששים למאה שעברה, ולא בהם האשם, אם שווי זכיות זה לקוי הוא עכשו במדה מרובה. את פתגמם זה לא היה קשה אמנם להכחיש מתוך השקפותיהם עצמן, ביחוד מתוך השקפותיהם של הלאומיים-הדימוקרטים, והנקל היה להוכיח שסופם גם הם להשתמש בכלי זין של הגבלות נגד היהודים והשפעתם בארץ,— אולם על הוכחות של דברים היו להם תשובות של דברים. ומגבול הדברים לא יצאו הפולנים והיהודים גם יחד — עד הזמן האחרון.

וכמעט שהיה זה למושכל ראשון, וכל מי שהעיז לפקפק בו, היה פשוט מסתכן בנפשו, שגם המפלגה הלאומית-הדימוקרטית לא תמצא אזן להסכים להגבלת זכויותיהם האזרחיות והמדיניות של היהודים בפולין. ואלה שלא סמכו על היושר בלבד, היו מביאים טעמים ונמוקים למכביר, שלפיהם אי-אפשר להן להמפלגות השולטות בפולין לנהוג פוליטיקה של הגבלות כלפי היהודים. וצריך להודות, הטעמים והנמוקים הללו היו חזקים למדי, שהרי אין פולין עומדת ברשות עצמה; ויש לחשוש שע"י פוליטיקה אנטישמית ידחפו היהודים אל הצד שכנגד ותתחזק בקרבם השאיפה הצנטרליסטית. אפילו המפקפקים היותר גדולים, שכל אותם הטעמים והנמוקים לא היו יכולים להוציא מלבם את הרגשתם, שאי-אפשר להן להמפלגות השולטות בפולין לותר לגמרי על כלי-זין של הגבלות,—אפילו אותם המפקפקים חשבו רק שיבחרו בני-המפלגות הללו במצב זה של עכשו, שמעשיהם נעשים ע"י אחרים, ולמראית עין יתנגדו להגבלות המוצעות, כדי לשמור על מסורת הסבלנות ונדיבות הלב, שפולין מתגאה בהן כל כך.

ואמנם כך היה נוהג הדבר כל זמן שלא נגעו ההצעות באינטרסיהם הממשיים של הפולנים. אולם סוף סוף, והנה באה שעתן של הצעות-חוק ע"ד פולין. עוד מעט ועל הפרק בדומה תעמוד שאלת ההנהגה העצמית בערי פולין, ונבאה שעתידה היא גם להפתר בחיוב, שהרי רוצה בזה הממשלה. כידוע מגבילה הצעת-חק זו את זכיותיהם של היהודים במדה מרובה מאד ובאופן מיבני, שאינו לפי טבעם ומנהגם של הפולנים. הצירים הפולנים, המפלגות המושלות בפולין לא גלו את דעתם בענין זה במשך כל הזמן מיום שהוכנסה הצעה זו אל הדומה, ולא עוד אלא שהכחישו את כל השמועות ע"ד ההסכמה שנתנו למפרע להגביל את זכיות היהודים, ובלבד שתתקבל ההצעה. ואפשר היה איפא לשער שלא תתנגד „הקולו" להחק בגלל היהודים ותסתפק בדבורים יפים אחדים, כדי להראות לכל העולם, מה גדלה הנדיבות והסבלנות הפולנית.

אולם חשבון-טעות היה זה. לפי הידיעות האחרונות, אין בני המפלגות המושלות בפולין רוצות גם באותה תנועת-יד היפה שלא היתה לא מעלה ולא מורידה, והרי הם בוחרים להשמיע בקול רם את רצונם להגביל את זכיותיהם של היהודים בהנהגת הערים שבפולין. מוורשה מודיעים, שאספת ראשי עסקני מפלגת „הריאליסטים" והלאומיים הדימוקרטים, שדנה בהצעת החק ע"ד ההנהגה העצמית בערי פולין, החליטה ברוב דעות להסכים להגבלות זכיותיהם של היהודים, וגם להתנגד לקביעת הקוריות הלאומיות. פרטי הדברים אינם ידועים עדיין, כי לא נתפרסמו עוד החלטות האספה, אולם דיה היא ידיעה זו בכללותה, כדי להוכיח שנלאו שליטי פולין לשאת מסוה על פניהם, והחליטו להסיר אותו ולהראות בפניהם המגולים והאמתים.

אין אנו יודעים עדיין, מה גרם שהאספה, שהשתתף בה גם יהודי-מומר, מי שהיה חבר הדומה השניה, באה לידי החלטה זו. אפשר לשער שאחת הסבות היותר חשובות היתה היראה, שמא תפל הנהגת ערים רבות בידי יהודים. וכדי להנצל מסכנה זו לא מצאו שום עצה, שום תחבולה אחרת מלבד הגבלת הזכיות. יכול יכלו להשתמש למטרה זו של הגנה מפני שלטון היהודים בסעיף ע"ד הקוריות הלאומיות ולהתאים סעיף זה לדרישותיהם, כלומר לקבוע את מספר חברי מועצות הערים מתוך היהודים כמספרם בארץ ביחס אל מספר כל ההושבים. גם זו היתה הגבלה מעיקה, אבל סוף סוף לא היתה מלעיבה כל כך, מאחרי שהיו נקבעות הקוריות הלאומיות והיו ליהודים באי-כח במועצות הערים. כבר היה מי מעסקני הפולנים שהציע זאת, אבל הפעם לא מצאה האספה ואפשר להסתפק בזה, ועל החלטתה להסכים להגבלות זכיותירם של היהודים, כפי הצעתה של הממשלה, הוסיפה עוד את ההחלטה להתנגד לקביעת קוריות לאומיות. זאת אומרת על ההגבלה של הממשלה הוסיפו הפולנים את הגבלתם הם, שהרי ברי הוא, שאם לא תקבענה הקוריות הלאומיות והונהגנה ההגבלות, אז כמעט שלא יהיו ליהודים באי-כח במועצות הערים כלל.

המסוה הוסר. היראה מפני היהודים גדלה בפולין כל כך, עד שהכניעה את הפחד שמא ידחו ע"י זה לתוך זרועותיו של העם השליט. ואפשר שנוכחו שפחד זה אינו פחד, שהרי הזרועות אינן פתוחות כלל...

ובשעה זו שהעסקנים הפולנים החליטו את החלטתם, והם עתידים לצאת על במת הדומה ולהוכיח את נחיצות ההגבלות מנקודת השקפתם הם לשמחת לבם של רוב הדומה, — בשעה זו אין היהודים מצדם עושים כלום. נראה שאין הם מבינים את ערך ההצעה הזאת, אם תתקבל ותצא אל הפועל. אין אנו שומעים כלל ע"ד קבוץ חומר בשביל הצירים היהודיים, שודאי צריכים יהיו להגן על אחיהם, ע"ד בירור הענין מנקודת ההשקפה היהודית וע"ד הצעות מתאימות לאינטרסי היהודים ולמצבם בא"י. הרי ברור הדבר, שבמצב כזה שהיהודים נתונים בפולין, אין להסתפק בהדרישות הנהיגות. בשעה שהמפלגות השולטות בפולין הסירו את המסוה מעל פניהן, צריכים הם היהודים לרכז את כחותיהם ולעמוד על נפשם. ואם לאו, עתידים הם ליתן את הדין.

ד"ר א. רופין.

שִׁיבַת הַיְהוּדִים אֶל עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וְחֶבְרַת הַכְשָׁרַת הַיִּשּׁוּב *.

המכשול העיקרי, המפריע בעד התרכזות היהודים בארץ ישראל אינו אלא איקונומי, כלומר אין לה עדיין לארץ-ישראל כח-משיכה איקונומי. אמת הדבר, יהודי אירופה המזרחית חיים חיי מחסור ועוני ורוצים לעזוב את ארצות מושבותיהם, אבל מגמת פניהם אינה לארץ ישראל אלא לאמריקה. ע"י מליצות יפות וע"י קריאה אל הרגש הלאומי אי אפשר להטות את זרם היציאה מדרכו; הוא זורם ע"פ חקי הברזל של ההכרחיות אל אותם המקומות, ששם תנאי הפרנסה טובים יותר. באמריקה, בארץ זו שהאינדוסטריה נתפתחה בה מאד, ימצא היהודי את פרנסתו בין שהוא איש אמיד, בין שהוא עני אם בתור בעל עסקים אם בתיר פועל, והריהו עוסק שם באיתה העבודה, שהיה עוסק בה בארץ מולדתו, או בעבודה דומה לזו. אולם בארץ ישראל, שהיא ארץ עבודת האדמה, אינו יכול היהודי להתפרנס אלא אם כן יעזוב את משלח ידו ויעסוק בעבודת אדמה. ואין זה דבר קל. לירוא-בוליי אומר, שבכלל אי אפשר לבן עיר שיעשה בן כפר. מימרא זו אינה אלא גוזמא, ומוכחשת היא ע"י העובדה, שסוף סוף נמצא כבר בארץ ישראל מספר ידוע של יהודים, שהיו בני עיר ונהפכו לעובדי אדמה גמורים. אבל אין כל ספק, כי ההתהפכות זו דורשת מבעליה קרבנות גדולים והתמכרות רבה, ולפעמים בלתי רחוקות אינה עולה יפה.

במה אפשר להכשיר את היהודים לעבודת האדמה? אילו היינו אחוזים בשיטה מסויכת, צריכים היינו לחנך ילדי יהודים באירופה או בארץ ישראל בבתי ספר לעבודת האדמה, ולהושיב אותם אחרי כן בארץ ישראל בתור קולוניסטים. אבל הדרך הזאת היא ארוכה מאד ועולה בדמים יקרים: חנוכו והתאכרותו של כל קולוניסט וקולוניסט היו עולים **15000—20000** מרק, ומאין ימצאו סכומים גדולים כאלה? לפי דעתנו אין דרך זו אלא נסיון לבור-טורי. בראשית ימי הישוב היה צריך ללכת בדרך זו, כדי לברר שאלות טכניות שונות ולפנות את הדרך לפני הקולוניזציה הגדולה, כמו שנוהגים גם בעסקים הגדולים שבאינדוסטריה החדשה, שמתחילים בנסיון בלבורטוריום ובמדה קטנה ואחרי כן עוברים אל השמוש במעשה ובמדה מרובה. אם רצוננו שיהיו לנו קולו-ניסטים לא למאות כי אם לאלפים, צריך שהתועלת הפרטית תביא לידי קולוניזציה ושעבודת הישוב תעשה באמצעים פרטיים. אבל איך אפשר לבוא לידי כך? הנסיונות של הישוב היהודי שנקנו עד עכשו הראו לדעת, כי בכלל אי אפשר להפוך לעובדי-אדמה (בהוראתה המוגבלת של מלה זו, בניגוד לעוסקים בנטיעות) אנשים גדולים בשנים. שהיו עד כה תגרנים ובעלי מלאכה.

להסיר את המכשול הזה אפשר בשתי דרכים.

1) האנשים האמידים צריכים להעשות לא לעובדי אדמה, אלא לבעלי נטיעות, כלומר לרכוש להם גנים של עצי-פרי, הגנים האלה מכניסים ריוח גדול מאד, מפני שאדמת ארץ ישראל מסוגלת ביותר לגדול עצי פרי. הנטיעות, כשהן מביאות פרי אינן דורשות עוד טפול מרובה, ואפשר להשגיח עליהן גם לאנשים שלא קנו עד כה שום ידיעות בעבודת האדמה. אמנם האנשים האלה לא יהיו ע"י זה לעובדי אדמה; אבל הם יהיו בסביבה של עובדי אדמה, ובניהם אשר יגדלו בסביבה זו יהיו כבר לעובדי אדמה גמורים, ביחוד אם ידאגו לזה שילמדו הילדים בבתי-ספר כפריים, או על ידי מורים מחזירים בכפריב, את יסודי תורת עבודת האדמה, ויעוררו בהם אהבה לעבודה זו מילדותם ע"י יסוד גנים על יד בתי הספר, ועוד תחבולות כאלה. דבר זה נחוץ ביחוד לבנות, לפי שחסרון חנוך כפרי ואהבה לעבודת האדמה מורגש מאד אצל הנשים אשר במושבות היהודיות, ועושה רושם קשה מאד. יש קולוניסטים שאי-אפשר להם להתקיים מפני שאין נשיהם מבינות את טיב העבודות הראויות להעשות על ידיהן במשק-הכפרי, כמו משק החלב והטפול בירקות, שלא יכלו להתפתח במושבות היהודיות, ביחוד מפני שלא רצו הנשים לעסוק בהם.

המושבות שב„יהודה", שהן רובן מושבות של נטיעות, מוכיחות בעליל, כי הדור השני כבר הסתגל לתנאי משק-הכפר וגם לעבודת האדמה, לפי הוראתה העיקרית של מלה זו. אל הדור השני הזה צריכה הציונות לשים את לבה, בו היא צריכה לשים את מבטחה ובשבילו היא צריכה לעורר את האבות, שירכשו להם אחוזות טובות לנטיעות.

2) אנשים שאין להם אמצעים או שאמצעיהם מועטים אינם יכולים לקנות להם אחוזות-נטיעות נושאות פרי. אם זקנים הם ובעבודת האדמה אינם רגילים, אין להם כל תקוה למצא בא"י את פרנסתם בעבודה זו. אולם אם צעירים הם, יכולים הם ללמוד בארץ ישראל את העבודה הזאת בתור פועלים במשך שנים אחדות. כשיקנו להם את הידיעות הנחוצות, צריך להמציא להם—על ידי החכרת אדמה או ע"י שתוף בריוח של אחוזה גדולה או ע"י יסוד קואופרציות ישוביות על פי שיטת של פרנץ אופינהיימר—את האפשרות לעמוד במדה ידועה ברשות עצמם ולהגיע על ידי התאמצות יתרה להכנסה כזו, שתתן להם את היכולת לצבור במשך שנים אחדות סכום קטן של כסף. סכום זה יוכלו לקנות להם חלקות אדמה קטנות, לבנות להם בתים ולהוסיף להרחיב את המשק שלהם, אם בשכר עבודתם או על ידי גדול מקנה, זריעת ירקות וגדול עופות. עד עכשו לא היתה אפשרות כזאת לפועל היהודי בארץ ישראל. יכול הוא אמנם להתפרנס בשכר פעולתו כל זמן שאינו נשוא, אך אינו יכול בשום אופן לבנות לו בית ולהגיע לידי עמידה ברשות עצמו.

אפשר לחשוב לדבר ברור, כי אנשים בעלי כסף ופועלים צעירים היו הולכים לארץ ישראל במספר גדול, אילו היו בעלי הכסף בטוחים, כי בכספם ירכשו להם אחוזות של נטיעות מכניסות ריוח, ואילו היו הפועלים יודעים, כי אפשר להם באופן המתואר למעלה להגיע למדרגת בעלי בתים עובדים אדמתם ועומדים ברשות עצמם. הדברים האלה חסרים עד עתה, ובגלל זה מעט הוא מאד מספר המתישבים בא"י. יהודים רבים משתעשעים במחשבה זו לבא להשתקע בא"י, ואילו הקילו להם מעט והכשירו בשבילם את הדבר הזה היתה מחשבתם יוצאת לפעולה; אך בלעדי זאת אין כאן אלא תשוקה שאינה באה לעולם לכלל מעשה. תעודתה של ההסתדרות הציונית לבא לעזרת המשתוקקים והשואפים הללו, לישר דרך להגשמת שאיפותיהם ומחשבותיהם.

התחלה ראשונה נעשתה על ידי יסוד חברת הכשרת הישוב. היא פונה קודם כל אל היהודים האמידים. להם היא רוצה לתת את האפשרות לקנות חלקות אדמה שהוכשרו על ידה ונעשו מסוגלות לישוב. עד עכשו היה קשה מאד גם להעשירים לקנות להם בארץ ישראל אדמה מסוגלת לישוב לפי שעל הרוב היו מצויות למכירה רק חלקות גדולות הרבה יותר מהדרוש ליחיד. והחלקות הללו נמצאו גם במצב קולטורי שפל

---

*) „די וועלט" גו' 41.

וצריך היה להכשירן לישוב ולעבודה. חברת הכשרת הישוב רוצה למסור לכל קונה את חלקתו כשהיא כבר מוכשרת להעבד בכלי עבודה אירופאים, כשנתקנו בה דרכים ונחפרו בארות מים. מי שמרגיש בעצמו כח וכשרון לעבד את אדמתו שדה־תבואה, והוא נכון להניח את כספו תיכף במשק הכפר יוכל לעשות כן; ולכל אלה שאינם מוצאים בנפשם כח זה נותנת החברה להכשרת הישוב יחד עם חלקת האדמה שטר התחייבות לנטוע עצים על חשבונם ולהשגיח ולטפל בחם עד שיתנו את פרים. על פי זה יוכל הקונה לעסוק באירופה במשלוח ידו עד אשר תתנה נטיעותיו שבארץ ישראל את פרין ותהיינה לו מקור בטוח למחית ביתו. החברה תנסה ביחוד לסדר במרכזים היהודיים שבמזרח אירופה חבורות גדולות של בעלי גנים כאלה וליסד באופן זה מושבות שלמות בארץ ישראל.

יחד עם זה תשים החברה את לבה אל הפועלים. מלבד אשר תאמר ליסד אחוזות שדה גדולות, מקצתן לעצמה ומקצתן על מנת להכשירן ולחלקן למכירה, שבהן תתן לפועלים יהודים מקום להתרגל בעבודה וגם עבודה להתפרנס בה,—הריהי נכונה לתת לכל פועל גם חלק בריות, חלף שקידהו היתרה בעבודתו על המדה הקבועה, וממילא גם את האפשרות לצבור מעט כסף, כדי לקנות בית קטן ולעסוק מעט בזריעות ירקות, בגדול עופות או במשק חלב. גם אחרי כן יהיו הפועלים שנים רבות מתפרנסים ביחוד משכר עבודתם, אבל מי שיהיה לו בית לעצמו וכעין אחוזה קטנה, הלא יוכל לקחת לו אשה ולהשתתף עמה בעבודה באחוזת קנינו. הפרנסה המצומצמת אבל הבטוחה הזאת תקשר את הפועלים לאדמתם ותעשה אותם לאנשים השמחים בחלקם, ובודאי יהיה מצב כזה מעירר הרבה יהודים צעירים בעלי כח לצאת לארץ ישראל.

אם תעלה בידי החברה להרחיב פעולתה בנטיעות על חשבון יהודים מאירופה המזרחית ובזריעת שדי תבואות, נקל יהיה לה למשוך עוד מין יהודים אל עבודת האדמה: את יהודי ארצות הקדם, היינו את יהודי תימן, אורפא, חליב ומא־רוקה. יחד עם פועלי אירופה המזרחית יוכלו גם המה למצוא עבודה באחוזותיה של החברה. ובמקרים רבים יהיו הם המפנים דרך להפועלים היהודים מפני שרק הם בצרכיהם המועטים יוכלו לעמוד במלחמת התחרות עם הפועלים שאינם יהודים. הפועל בן אירופה המזרחית לא יוכל לעמוד בתחרות הזאת ביחוד בעבודה פשוטה שאינה דורשת אלא כח השרירים, הוא יכול להחזיק מעמד רק באותם המקצועות שדרושים בהם פועלים בעלי בינה שאפשר לסמוך עליהם.

חברת הכשרת הישוב הריהי על פי המטרות הרשומות בזה טבעת חשובה ואולי היותר חשובה בשרשרת המוסדות המכונים להכשיר את היהודים לעבודת האדמה. יש לקוות, כי בה במדה שירבו להבין את ערך מטרותיה, בה במדה תמצא גם את האמצעים המרובים הדרושים לפעולתה.

י. גרינבוים.

הָאַנְטִישֶׁמִיּוּת הַפְּרוֹגְרֶסִיבִית בְּפּוֹלִין.

ג.

מתוך רצון רב משתתפים היהודים בהריסת אשיות דתם הקתולית של הפולנים, בה בשעה שאין הם נוגעים אף נגיעה קלה באשיות דתם הם, ולא עוד אלא שהם נרתעים אחור ועוזבים לנפשו את האיש, שהעיז לאסור מלחמה על מנהגי הדת היהודית; היהודים מזלזלים במסורת הלאומית, בשאיפות הלאומיות ובתקותיו של העם הפולני, והם באים אל הפועל הפולני והורתם בפיהם, שמלחמות הפולנים בעד חירותם לא היו אלא מלחמות האצילים, שפולין מתה ואין לה תקוה עוד, ובה בשעה מנבאים הם עתידות טובות להאומה היהודית; היהודים משתמשים בתנועות הפרוגרסי־ביות שבפולין, בהמפלגות השמאליות לטובתם ולהנאתם, ואינם רואים תפקידן של אלו אלא בהגנה על אינטרסיהם ובמלחמה בעד זכיותיהם הם.

אלו הן האשמות שמטיל נימויבסקי על היהודים.

„מה חפצתם לעשות — היא קורא אל היהודים—נתכונתם שנצא נגד העם הפולני, כדי להגן על זכותו של איזה עם יהודי? הנשתגעתם ?!

„אומרים אתם שפולין מתה. פולין -- היא אנחנו. הרוצים אתם שנאבד את עצמנו לדעת ? —

„אנו בונים את ההוה שלנו ואת העתיד שלנו על אשיות אבן של העבר. ואתם רציתם להשמיט את העבר הזה מתחת לרגלינו ?"

והלאה:

„הלאומיות היהודית השונאת את הפולנים מצאה, שהדעה החפשית הפולנית, שההתקדמות הפולנית והסוציאליות הפולנית לא נבראו אלא כדי להגן על הז'רגון היהודי, על החדרים, על המקואות, על המילה בחיים ואחרי המות, וגם על המלבושים הארוכים בשעה שהפוליציה סוגרת את שערי גני־העיר בעד בעליהם. ומה לנו, להפרוגרסיסטים, לבעלי הדעות החפשיות, להרדיקלים, ולריב זה של הלובשים בגדים ארוכים עם ה„ריבי־רובי" של אותם בעלי ה„חלטים" המשתרעים על ספסלי גנינו וכלי־מבטאו של יאצקאן בידיהם, והם מביטים עלינו כעל זרים ומבקשי חסד בארצנו שלנו. מההתקדמות הפולנית, מהמחשבה החפשית והסוציאליות דרשו. גם שתגנה על השבת היהודית ועל החירות לסחור ביום הראשון בשעה שכל החנויות והפולניות הפרטיות והמשותפות מגורות. ומה עוד דרשו ממנו? דרשו שנכיר את הסיים היהודי ברוסיה ובו בזמן נקבר את האמונה, שפולין עוד חיה תחיה" *).

כמה מן האמת יש בדבהים האלה?

כמדומה לנו שאנו צריכים לשאול את השאלה הזאת ולהשיב עליה בלי יראה, שמא נצדיק ע"י תשובתנו זו את הדין, אין להאפיל על חזיונות החיים, ושיטת ההעלמה אינה מסמאה אלא את עיני המשתמשים בה עצמם.

מה היה תפקידם של היהודים בתוך המפלגות הפרו־גרסיביות הפולניות?

טרם שנדון בשאלה זו, אנו צריכים לברר את עירוב הפרשיות שנעשה במתכון או שלא במתכון ע"י ראש המדברים של האנטישמים הפרוגרסיביים. אותם היהודים שרצו להשתתף בהריסת אשיות הדת הקתולית, אותם היהודים שהטיפו לפועל הפולני, שאין תקומה עוד לפולין,—יחסם אל הלאומיות היהודית ואל דרישותיה ודאי אינו שונה אף במקצת מזה של נימויבסקי בכבודו ובעצמו. חטא גדול חוטאים הפרוגרסיסטים הפולנים לבעלי־בריתם הקודמים, כשהם חושדים אותם כמה שאין בהם, בלאומיות יהודית. אמנם גם הלאומיים היהודים פנו בדרישות ידועות אל המפלגות השמאליות של הפולנים, אולם הדרישות

*) עיין „העולם" נומר 39—40.

*) „מישל ניפודלגא" נומר 147: אל היהודים.

הללו היו נאמרות בסגנון ברור ומתוך הכרת עצמיותו המיוחדת של העם היהודי, התובע את עלבונו ואת זכיותיו. ואם היו הלאומיים פונים אל הפרוגרסיסטים הפולנים ואל הרדיקלים שבהם, היו עושים זאת מתוך אמונתם, שהדוגלים ברעיון ההתקדמות המדינית והצבורית יבינו סוף סוף, שהעם היהודי אינו רוצה גם הוא להיות למאכל לאחרים, אף לא להקיבה הפולנית, שהוא שואף לברא תנאים נוחים לקיומו הלאומי בתוך העמים, ושצריך להכיר בזכותו זו, כמו שמכירים בזכות של העמים האחרים בפולין או של הפולנים עצמם, כשהם נמצאים בתוך עמים אחרים, למשל באמריקה הצפונית או הדרומית, בוסטפליה ובליטא. אמונה זו היתה יסוד דרישותיהם של הלאומיים ולא בהם האשם, אם לא הגיעו עדיין הפרוגרסיסטים הפולנים לידי מדרגה כזו, שיהיו מוכשרים להתיחס אל היהודים על פי השקפותיהם המדיניות והצבוריות בכלל.

זאת ועוד אחרת.

הלאומיים היו דורשים את זכיותיהם ולא היו מבקשים חסד. חושבים היו, כי הפרוגרסיסטים, שהצדק והמשפט המדיני והצבורי חרות על דגלם, צריכים להבין שאי אפשר עוד להתיחס אל היהודים מתוך חמלה ורחמים ולסבול אותם ולדרוש אחרי כן תשלומי תודה. בימי החופש, כשפולין לא נטמאה בדם יהודים, היה מי שדרש מאתנו הכרת תודה להעם הפולני; נדיב-הלב שלא שפך את דמי היהודים, ואז השיבו הלאומיים את תשובתם, שאין נימויבסקי וחבריו יכולים לשכחה גם היום: אין נותנים תשלומי תודה של שלא נעשתה נבלה. ועל התשובה הזאת ודאי אין הלאומיים מתחרטים גם עכשו, אע"פ שנימויבסקי רואה בה גסות רוח כאין כמוה והוא שונה אחרי אותו בן-אדם, שקפץ את אגרופו בשעה ששמע את הדברים הללו וסנן מבין שניו: „חכו, כשיארוב לכם עוד הפעם שטן הפרעות בשערי וורשא, נלך לישון ונשאיר אתכם בידי גורלכם". ואפשר שעוד מעט ונימויבסקי וחבריו לא יאמרו די בדברים בלבד, שהרי מרמז הוא לא אחת, שאם „לא יישירו היהודים את צעדיהם" אז תבא „זאת" ולא תתמהמה עוד...

הפרוגרסיסטים, בעלי „הנתות", כשהם מונים את עוונותיהם של היהודים בעלי-בריתם מלפנים, הם מתארים אותם כאילו שלוחי הלאומיים הם שהתגנבו אל תוך מחנה הפרוגרסיסטים בכונה גלויה להאציל עליהם מרוחם ולעשותם כלי הגנה לאינטרסי עמם. דבר זה היה מגוחך מאד, אלמלא היה מראה, עד כמה זרים ובלתי מובנים הם להם להפולנים גם היהודים בעלי-בריתם, שאתם ובקרבם הם חיים.

אולם נשוב לבירור תפקידם של היהודים בתוך המפלגות השמאליות הפולניות.

הסוציאליסטים שבהם או שהם פולנים אדוקים כל כך עד שגם הפרוגרסיסטים הבועטים בהיהודים אינם מעיזים לחשוד „בכשרותם" ולבעוט בהם, או שהם „מרכסיסטים" טהורים ואדוקים שאינם מודים בלאומיות כלל, ורואים בה רק החבולה של הבורגנים לסמא את עיני הפועלים. אי-אפשר לומר שהתנגדותם של האחרונים ללאומיות פולנית מגיעה עד לידי זלזול בהקולטורה דפולניה וקניניה, כמו שהדבר נוהג בנוגע להקולטורה היהודית וקניניה; אי-אפשר לומר עליהם שאין הם שואפים לחירותה של מדינת פולין, של עשרת פלכי פולין, שמתנגדים הם לדרישת האוטונמיה, אלא שהם השלימו עם מצבו של העם הפולני הקרוע לשלשה חלקים ומותרים הם על תקוותיו הלאומיות וגם נלחמים נגד שאיפות התחיה הלאומית-המדינית, המורגשות בקרבו. הם הם שמפיצים את ההורה, שהתנאים האיקונומיים מביאים את הפולנים ברוסיה בהכרח לידי שכחת התקוות הלאומיות הכלליות, שהרי תלוי קיומם בשוקי רוסיה, והחלומות ע"ד התקומה המדינית אינם אלא כלי-זין בידי הבורגנים נגד העובדים והפועלים, והם מביאים הפסר מרובה.

בתוך המפלגות הסוציאליסטיות שבפולין קימת מפלגה מיוחדת, שהעומדים בראשה ועסקניהם רובם יהודים הם, שהניחה תורה זו ביסוד פרוגרמתה. ומצטיינים ראשי מפלגה זו ועסקניה באותן הסגולות שמנו חכמים בעבדי-הכתב, בקנאים, הנהרגים על ערקתא דמסאני. אל המסורת הפולנית אין הם קשורים בנפשם ובנשמתם והנקל להם לותר על כל אותן התקוות והחלומות שהם הם יסוד נשמתם הלאומית של הפולנים. ולא עוד אלא שאין הם מרגישים בקדושתן, והם שואפים לעקרן משרש, שהרי הן מפריעות בעד התפתחות ההכרה המעמדית. לא קשה להבין, מה הם הרגשות המתעוררים בלבותיהם של הפולנים, שהתקוות הלאומיות הן שרש נשמתם, למשמע תורתם של אלו, אם עוד נביא בחשבון שמשתמשים הם ע"פ רוב באותו הסגנון „המרכסיסטי" המיוחד, המצטין כל כך בגסותו. אם תתרגמו את ה„בונד" שלנו, כמו שהיה בשנותיו הראשונות, פולנית — אם אפשר לומר כך — ואם תצרפו לזה את העובדא, שנביאי תורה זו רובם היותר גדול נכנם פולנים, אלא יהודים, שזה מקרוב, לכל היותר זה שני דורות, נכנסו אל העולם הפולני וסגלו להם את לשונו ואת תרבותו; אז תהא מובנת לכם יותר ההתמרמרות זו, המתפרצת לפעמים מתוך לבותיהם של דפולנים.

הפרוגרסיסטים הבורגנים מבין היהודים הריהם טפוס אחר לגמרי. הם לא חטאו לעולם אף במשהו נגד השאיפות הלאומיות הפולניות, הם לא הרשו לעצמם לעולם אף הגה קל, שהיתה בו הבעת ספק כל שהוא בהתקוות הלאומיות, בהחלומות הלאומיים של עם פולין. הזהירות זוהי טבעם ושורש נשמהם. מלאים הם כרמון שאיפות נאצלות, הצדק והיושר — אלו הן המלים השגורות תמיד בפיהם, דימוקרטים הם וגם סוציאליסטים — אבל כל זה אינו אלא בדבור. למעשה — והנה מתנדפת אידיאליותם והם מתגלים בצורתם האמתית של בורגנים יהודים, החרדים לנפשם ולקיומם, האוהבים תמיד לילך באמצע, בשביל הזהב. רובם נעשו לפרוגרסיסטים רק ע"פ הכרח, שהרי אלמלא יהדותם ואלמלא איבתו של הרוב הלאומי דמוקרטי ליהדות זו, ודאי היו הולכים אחרי רוב זה. הם הם שעשו את שאלת היהודים לשאלה מרכזית בשביל הפרוגרסיסטים — במציאותם בתוך המחנה, ועוד יותר ביראתם להגן בעצמם בתור יהודים על זכיותיהם ועל כבודם. הגנה זו היו בוחרים תמיד למסור בידי חבריהם הבלתי-יהודים, ואם היו מוכרחים לעשות זאת בעצמם, היו מדברים תמיד בשם ההתקדמות הפולנית אך לא בשם עצמם. מה נפלא וזר הוא הדבר! בני אדם אלה שאין הם נרתעים מפני כל קרבן, ובלבד שלא יזכירו להם את עון יהדותם, בני אדם אלה אין הם יכולים לפרוק מעליהם את המשא הכבד של שאלת היהודים ולכל מקום שהם באים הם מכניסים את השאלה הזאת, על כל מפלגה שהם משתתפים בה הם מעמיסים את המשא הכבד הזה.

ויחד עם משא זה הרי מכניסים את השקר הצבורי, את פחד-העבדים ואת הקפיצה בראש. על השקר הצבורי נוסדו חייהם. דם הפרוגרסיסטים, הרדיקלים מתנגדים בתוך עדותיהם היהודיות לכל שאיפה של התקדמות, של שנוי הסדר הנהוג המרחיק את המון העם מהשתתפות בחיי העדות; הם, בעלי-הדעות החפשיות בחייהם הפרטיים ובעניני הצבור הפולני, הרי הם משלימים בתוך עדותיהם עם האדוקים, עם החסידים ואינם עושים כלום, כדי להפיץ את דעותיהם הללו ביניהם. הצבור היהודי אינו בשבילם אלא הדום רגלים לכסא הכבוד של הפולניות.

ובה בשעה שהם נעשים אפוטרופסים להתקדמות הפולנית ומסייעים לכל מעשה=הריסה של צורות חייהם הישנות, בה בשעה הם מונעים את עצמם מלחדש את צורות החיים של היהודים. רצונם רק להשכיח את היהדות, להעלים על מציאות היהודים, ולפיכך לא יפלא שלא הם המשתפים את ההמון היהודי אל ההתקדמות האנושית.

ובני אדם אלה שבתוך הצבור היהודי הם מתראים כאילו הם באי=כח הפולנים, ובתוך הצבור הפולני — כאילו הם באי=כחם וראשיהם של היהודים, הם הם שהכניסו את השקר גם לתוך היחסים שבין הפולנים והיהודים. הם היו עומדים תמיד בין הפולנים ובין היהודים, ולא פעם אחת היתה עולה הדעה על הלב, שאלמלא המתוכים הללו, אפשר היה להפולנים להבין את היהודים הלאומיים ואת דרישותיהם, ואפשר שגם היו מתפשרים אלה עם אלה.

בידודים אלה בעטו הפרוגרסיסטים הפולנים בעלי „הנתוח", מהם הם רוצים לטהר את מפלגתם. היש לנו להתרעם על זה? אנו שסבלנו וסובלים אולי יותר בגללם ומהם, אנו היודעים והמכירים כטיבם ותכונתם — הנתרעם על הפרוגרסיסטים הפולנים שסוף סוף הכירו גם הם בהם, ומכיון שהכירו בעטו בהם? אנו אין חלקנו עם אלה הרואים חיבה לעצמם לקרוע על חורבן עולמם של אלו, לצרף את צרותיהם לצרות עמם. אם „היהודים=הפולנים" לא יעמדו יותר בין היהודים ובין הפולנים — אנו מה הפסדנו?

ד.

כנהוג, אין הפרוגרסיסטים הפולנים מסתפקים בבעיטה זו: שבעטו בהיהודים חבריהם ובעלי בריתם. האיבה שנתעוררה בלבותיהם של בעלי „הנתוח" מיד נתרחבה והקיפה את כל יהודי פולין, וביחוד את הלאומיים שבהם. בכונה או שלא בכונה הם פוקדים את עוונות הלאומיים על המתבוללים ועושים את אלה האחרונים אחראים בעד הראשונים. הלאומיות היהודית היתה בעינם למפלצת, לסמל בלהות. הלאומיות היהודית והציונות היא שהרסה, לפי דעתם, את ה„שלום=בית" ששרר בפולין, היא שהקימה את יהודי פולין נגד הפולנים. גל הציונות והלאומיות, שהתרומם בפולין בתחלת מאה זו, שטף את בנין ההתבוללות, ואותו הטפוס החביב של יהודי שהרגיש את עצמו פולני גמור, כמו שתארוהו מספרי=פולין, אותו הטפוס נעלם כמעט לגמרי. את מקומו לקח היהודי הלאומי, השונא את פולין והחורש עליה רעה.

מאין באה הדעה בלבם של הפרוגרסיסטים הללו, שהיהודים הלאומיים חורשים רעה על פולין? על דעתם זו הם חוזרים לא אחת, והיא להם כמושכל ראשון העומד למעלה מכל ספק. ואם תבקשו איזו עובדא המוכיחה את אמתתה של דעה זו, לא תמצאו. רק את מעשי הסוציאליסטים ואת דבריהם הם זוקפים על חשבון הציונים והלאומיים, כמו שהם זוקפים את מעשי אלו האחרונים ואת דבריהם על חשבונם של הראשונים. תוהו ובוהו.

אולם דבר אחד נתחור כבר די צרכו, ותוצאית רבות וחשובות לו. הפרוגרסיסטים גם הם חדלו להאמין בכח ההתבוללות ובהתקדמותה בתוך הצבור היהודי. הטמיעה שהם דורשים מן היהודים אינה מדינית וצבורית בלבד, צריכה זו להיות טמיעה גמורה הנוקבת ויורדת עד התהום, צריך היהודי להעכל בתוך הקיבה הפולנית, עד שלא יורע שבא אל קרבה. גם את אמונתו ואת מנהגי דתו צריך הוא לעזוב לגמרי לשם ההתקדמות הפולנית. הדרישה האחרונה הזאת חדשה היא להפרוגרסיסטים, שהרי עד כה היו מתרחקים מן הדעה, שעל פיה אין יהודי נכנס לטרקלין הקולטורה הפולנית, אלא אם כן עזב את אלהיו וכחש בתורתו. ההבדל הוא רק בזה, שאין הפרוגרסיסטים דורשים מאת היהודים שיקבלו את הדת הנוצרית: בעלי דעות חפשיות הם ומתנגדים לכל דת ואמונה. הדת היהודית ומנהגיה הריהם המכשול הכי נכבד, העומד על דרך ההתבוללות, ופולני=בן=דת=משה זהו מושג שאין לו שחר.

בדרישות האלה אין גם המתבוללים יכולים לעמוד, אם הם רוצים להשאר בתוך הצבור היהודי. הרי הדת, אפילו מקצת מן המקצת של הדת, זוהי החוט היחיד המקשר את היהודי המתבולל אל אחיו. אם אין הוא בן=דת=משה — מה לו וליהודים, ואיך זה יוכל למלא אחרי אותן הדרישות=הפקודות, לבא אל היהודים ולהפיץ בקרבם את הדעות החפשיות ואת הקולטורה הפולנית? הרי דינו כדין אינו יהודי, ומדוע זה יהיה הוא האחראי בעד היהודים והוא המחויב לעבוד בתוכם?

טמיעה גמורה ומוחלטת דורשים הפרוגרסיסטים מאת היהודים, ואם אין הם ממלאים אחרי דרישה זו, הריהם אויביהם של הפולנים וחורשים רעה על פולין. אולם היש לה לפולין של עכשו כח=משיכה די חזק לכך? שאלה זו נשאלה בשעתה מאת הלאומיים הדימוקרטים, והתשובה היתה שלילית, ועכשו נשאלה שוב. שאלה זו מאת מושצנסקא, חברתו של נימויבסקי „בנתוח", וגם הפעם היתה התשובה שלילית. אין להם להפולנים הכח המדיני הדרוש, כדי להכנים את היהודים לעולמם. על צד האמת אין גם לדבר עכשו על דבר התבוללות: היהודים הריהם נמשכים אחרי החזק, ועם הפולנים משולל כח הוא, ובעצמו הוא נלחם על קיומו. אילו היה הכח המדיני בידי הפולנים, אז היה אפשר לסייע להתבוללות בכח זה: השלטון היה סוגר את החדרים ואת התלמוד תורות וכדומה, — במלה אחת, היה נוהג פוליטיקה של טמיעה באונס, ואז אפשר היה לקוות לתוצאות טובות.

טמיעה מתוך אונס, טמיעה בעזרת השלטון המדיני — זוהי המסקנה האחרונה שהגיעה אליה המחשבה הפרוגרסיבית הבורגנית בפולין ביחס אל שאלת היהודים. ומצוין הדבר שגם בזה קדמו אותם הלאומיים=הדמוקרטים, המבארים זה כמה את אי=הצלחתה של התבוללות היהודים בפולין בזה שחסר לה לפולין הכח=המדיני, שהיה יכול לכפות על היהודים את ההר כגיגית. הפרוגרסיסטים דברו עד כה רק ע"ד טמיעה מרצון, עכשו חזרו בהם וקבלו את תורתם של הלאומיים=הדמוקרטים. אולם אלה האחרונים לא הסתפקו במסקנה זו והלכו הלאה בדרכם והגיעו עד להעיקר שהיהודים טעונים דחיפה מתוך הארץ ולבסוף גם עד להוראה בהגבלות זכויותיהם האזרחיות והמדיניות של היהודים. היגיעו גם הפרוגרסיסטים בדרכם לנקודה זו? כמדומה לי שאי=אפשר להשיב על שאלה זו בשלילה, שהרי מצוה גוררת מצוה. לא לחנם הרימו על נס העתונים הלאומיים=הדמוקרטיים והאנטישמיים את דברי נימויבסקי ואיזה מושצנסקא: הם הרגישו שרוחם התחילה מדברת מתוך גרונם של אויביהם אלו.

זוהי דרך התפתחותם של הפרוגרסיסטים בשאלת היהודים. מדרך זו ודאי לא יצליחו להטותם חבריהם היהודים, המעמידים פנים כאלו דגל ההתקדמות הפולנית נשאר בידם. אין ספק בדבר, שהדגל נמצא בידי נימויבסקי וחבריו. על המפלגות העוינות את היהודים בפולין והנלחמות עמהם ועם דרישותיהם נוספה איפוא עוד מפלגה אחת—זו של הפרוגרסיסטים. אם אין אנו טועים, יתוספו גם הסוציאליסטים מהפרקציה הרבולוציונית של פ. פ. ס. על אויבי היהודים; הסמנים לכך כבר נראו במאמר ע"ד ה„סוציאל=ליטווקים" שנתפרסם ב„הנפרוד" היוצא בקרקוי. היהודים בפולין ישארו איפא בודדים, שהרי אין להביא בחשבון

את שתי המפלגות הסוציאליסטיות שאסרו מלחמה על נימוצבסקי וחבריו לשם ההגנה על היהודים, כי רובם של ראשי המפלגות יהודים הם. אולם בדידות זו אינה נוראה כל כך; כי אינה חדשה. בדידות זו היתה גם קודם, כי גם את מפלגת הפרוגרסיסטים אי אפשר היה להביא בחשבון, שהרי רובה גם הוא היה יהודי, ומיחסה של זו אי-אפשר היה להקיש על יחסם של הפולנים. בדידות מדינית זו אמנם אינה נעימה ביותר, אולם עכשו עומדים אנו והפולנים פנים אל פנים ואין „היהודים-הפולנים" מתוכים בינינו ומבדילים בינינו עוד. זוהי התועלת שהביא „הנהות" לנו.

אשר בריש.

שִׁיר הַכֶּרֶם לִידִידָתִי.

אֶשְׁכּוֹל גֶּפֶן לָךְ עֲטֶרֶת,
וּבְדַם עֵנָב רוֹחֲצָה עֵינִי.
מַהֲרִי, נָאוָה, שְׁבִי לִימִינִי,
פִּיךְ הָאָדֹם יַשְׁקֵנִי.

יַשְׁקֵנִי אַף יַשְׁקֵנִי
צוּף אֲהָבִים, גִּיל הַנְּצָחִים,
אִם יְבַהֲלוּךְ שַׁעֲפֵי-תוּגָה,
שְׁקִי לִי, שְׁקִי לִי — חִישׁ תִּשְׁכָּחִים...

יוֹקֵד, רוֹקֵד אֵשׁ הַחֵשֶׁק,
עֵין תוֹכָחָה אַיִן, אָיִן.
רְאִי, הַגֶּפֶן שׁוֹפְעָה שִׁפְעַת
אֶגְלֵי זָהָב — טִפּוֹת יָיִן!

עַתָּה נָחוּל סְבִיב הַסַּלִּים,
מְלֵאִים בִּרְכַּת אֵל הַסַּלִּים —
דָּאִים נַחְנוּ עַל הַחַיִּים.
שָׂחִים נַחְנוּ עַל הַגַּלִּים.

גְּדוֹלִים אָנוּ — זוּג עֲשִׁירִים,
מַטְמוֹנֵינוּ גְּדוּשֵׁי זָהָב.
מַהֲרִי! שָׂשׂ כְּבָר שַׂר הַשָּׂשׂוֹן,
קוֹסֵם לָנוּ קִסְמֵי פְּלָאָיו...

רְאִי, הַחַיִּים צְלָלִים חִוְּרִים,
צִיצִים נוֹבְלִים, חָצִיר, חָצִיר —
שְׁקִי לִי, נָחוּל עִם הַשְּׁקִיעָה,
עַתָּה לָנוּ עֵת הַבָּצִיר!

כפר קונסטנטינוב'קה, תר"ע.

דוד שמעונוביץ.

הַבָּצִיר.

כְּצִפֹּרֶת הַכְּרָמִים עֲנֻגָּה
כּוֹס הָאַהֲבָה לְשָׁכְרָה הִיא שׁוֹתָה
וּבָאַהֲבָה הִיא מוֹצְאָה אֶת מוֹתָהּ
כְּצִפֹּרֶת הַכְּרָמִים עֲנֻגָּה.

מֵת הַקַּיִץ בְּעֶצֶם הֲדָרוֹ,
שְׂבַע חֲמוּדוֹת וְלֵאוֹת עֲדָנִים;
שׂוֹחֵק, עָיֵף מִנְּגֹהוֹת וּרְנָנִים
מֵת הַקַּיִץ בְּעֶצֶם הֲדָרוֹ.

עוֹד שְׁלַל צְבָעִים לְכַנְפֵי הָרִקְמָה,
אַךְ בַּגַּנִּים, בָּאַחִים, בַּשָּׂדוֹת
לֹא תִצְהַלְנָה עֲלִיזוֹת, נֶחְמָדוֹת
לֹא תַבְרֵקְנָה עוֹד כַּנְפֵי הָרִקְמָה;

עוֹד הָאָרֶץ מְלֵאָה נְגֹהוֹת,
אַךְ הַשָּׂדוֹת מִתְרוֹקְנִים, נִטָּשִׁים,
אַךְ הַפְּרָחִים מִתְנוֹנְנִים, נִכְמָשִׁים:
לֹא תְחַיֶּם עוֹד שִׁפְעַת הַנְּגֹהוֹת...

תִּמְצָא יַלְדָּה אֶת גּוּף הַצִּפֹּרֶת,
תִּכְרֶה קֶבֶר בְּמֵיטַב עֲרוּגוֹת;
בְּיָדַיִם חֲמִימוֹת, עֲנֻגוֹת
תִּטְמֹן דֹּמֶם אֶת גּוּף הַצִּפֹּרֶת.

וְהַמְשׁוֹרֵר לַקַּיִץ הַגּוֹסֵס
יַצִּיב יָד בְּמַשְׂכִּיּוֹת לְבָבִי:
יָשִׁיר חֶרֶשׁ עַל פְּרָחָיו וּזְהָבוֹ,
קָרְבָּן תִּהְיֶה לַקַּיִץ הַגּוֹסֵס.

משה סמיליאנסקי.

הַמּוֹרָה הַחֲדָשָׁה.

(מימי העבר).

(המשך)

VII.

עברו ימי החורף. נשמעו פעמי קיץ הולכים וקרבים. בימים האחרונים לא היה מרדכי בא לשרון לעתים קבועות כבתחילה. יש אשר יעברי שבועית אחדים, ירגלו לא תדרוך על אדמת שרון, ויש אשר יבוא שרונה יום יום. ובשרון נתחבב עליו ביותר ביתה של המורה החדשה. הוא בא לשרון לרגלי איזה ענין נחוץ

ובבאו הוא סר אל העלמה ברשדסקי לנוח מעט, נכנס בשיחה עמה ונשאר יושב בביתה עד שעה מאוחרה בלילה. ובצאתו, והנה אותו הענין שבשלו בא נראה לו פתאם בלתי נחוץ כלל, והוא שב לגבעה. שיחותיו הארוכות עם המורה הספיקו לו עונג מיוחד ויהי רע ב' להן. ולא ידע בעצמו, למה יחסר את נפשו כמו בכונה מטובה זו ובשל מה יפסיק את בקוריו לשבועות שלמים. גם העלמה ברשדסקי היתה פוגשת אותו לאחר כל הפסקה ארוכה במבט מלא תמהון. אבל שאול לא תשאלהו דבר.

שמואל ארס לו את העלמה ברשדסקי ברצון הוריו. לחנם פחד שמואל, שמא יתנגדו הוריו לדבר. נתקימה הנבואה שנבא לו מרדכי, כי אבר שרוני, ואפילו מן „האופוזיציה", ישמח להיות קרוב אל הפקידות. „קיר הברזל", שיצר לו שמואל ברמיונו, נפל תחתיו תיכף בגלות שמואל להוריו את לבו. ועוד בו ביום קבלו הורי שמואל בביתם את כלת בנם בחבה ובכבוד גדול. בני המושבה קנאו באושר, אשר עלה בגורלה של משפחת שמיאל. והקנאה גדלה מאד כשנודע, שמפריז בא צו לתת לעלמה ברשדסקי את הבית הגדול, אשר היא גרה בו, וגם עשרת אלפים פרנק מזומנים.

ובבית שמואל גרמה הנדוניא הגדולה הזאת כמעט למהפכה שלמה. כשהודיעה העלמה ברשדסקי לשמואל את „רצון פריז" שמח כילד, וימהר לאביו ולאמו לבשר להם את הבשורה. ומה רבה היתה מבוכתו כשבא אח"כ אל בית אהובתו וימצא אותה עצובת-רוח ודמעות תלויות בעיניה.

— איני רוצה במתנת פריז, שנואה היא עלי, אנכי לא אקח מתנה זו, — פלטו שפתותיה במהירות ומתוך צער גלוי.

ופתאם הבין שמואל כי אמנם צדקה חוה. כלום לא יוכלו הם עצמם לסדר את חייהם בלי מתנת חנם? למה להם לקבל מתנות מאת הפקידות, ששניהם מבזים אותה?

ותשמח חוה לדברי שמואל אלה ותשק-לו, ועיניה מלאי תודה. ושכור אושר היה שמואל כשיצא מבית כלתו והוא נושא בשורה חדשה בפיו לאבותיו — כי החליטו הוא וחוה לבלי לקבל מתנת הפקידות הבזויה. גם ודאי ישמח אביו לדבר הזה, שהרי גם הוא על שונאי הפקידות הוא נמנה. ושוב נהפך ששונו לצער: אבותיו שמעו את בשורתו החדשה בפנים נזעמים, ואמו אמרה לו מתוך כעס: „אל תהיה ילד שוטה! „מציאה" גדולה היא כלתך כשאין לה נדוניא"!... ויכוץ לב שמואל בקרבו מכאב וירגיש, והנה שינא על אמו ממלאה אותו.

למחרת בא מרדכי לשרון, וכשנכנס לבית חוה מצא אותה ואת שמואל יושבים מדוכאים ועצובי רוח. „האומנם כבר התחיל הדבר?" נצנצה מחשבה רעה במחו. פני שמיאל אורו כשראה את מרדכי, וימהר אליו וישפוך לפניו את כל צרת לבו. וחוה הרימה גם היא את עיניה אל מרדכי, והנה הן נוצצות ומלאות שקט מרי. ויחרד מרדכי, העינים הנוצצות הללו ספרו לו איזה דבר נורא, ספרו בלי אומר ודברים. ואולם כעבור רגעים אחדים התאושש מרדכי, ותהי עצתו לידידיו, כי אמנם לא יקחו את מתנת הפקידות הבזויה, אבל מאבות שמואל יעלימו את הדבר לעת עתה.

שמיאל שמח שמחה גדולה על עצתו הטובה של מרדכי, ויחי העצובה לא היתה לו עוד. ופני חוה נשארו קשים ומבט עיניה היה מלא שקט מרי כשהיה. ויעזוב מרדכי את ידידיו, ורוחו הובלה בקרבו.

VIII.

עבר הפסח, והתחילו ימי החום. מרובה היתה העבודה שעבד מרדכי בכרמו: בחורף הרכיבו את הגפנים והמלחמה עם „החזירים" היתה קשה. ויתחכמו מרדכי ועבד אללה פועלו לשמש: יוצאים היו לעבודתם עם קוי האור הראשונים, עובדים עד לשעה העשירית, ונחים מן העשירית עד השלישית — מרדכי בחדרו ועבד אללה תחת העץ.

ובאחד הימים, בשעת צהרים, כששכב מרדכי פרקדן על רצפת אבנים שבחדרו, דומה בתלבשתו לאדם הראשון של קודם החטא, וישן שינה עמוקה ונעימה שלאחר עבודה קשה, הקיץ פתאם, כי דפקו על דלתו.

— מי שם?

— אני.

„בעלת הבית? מה החרדה אשר חרדה עלי?"

בלי רצון קם מרדכי מעל הרצפה הקרה, שהיתה חביבה עליו מאד בשעה זו, נגש בעצלתים אל הדלת וכמתלונן שאל:

— מה יש?

— מרדכי, איזו עלמה כבודה... באה במרכבה... שואלת לך... בודאי משרון...

„עלמה כבודה? במרכבה? איזה שד הביאה אותה אלי?"...

התחיל מרדכי לובש את בגדיו, ופתאם נצנצה מחשבה בלבו: „כלתו של שמואל... חוה, בלי ספק היא!... יש דבר בגו...

ויזדרז מרדכי וירכס את כפתורי חולצתו, ויסדר סדור כל שהוא את הכלים שבחדרו וימהר ויצא.

מסביב למרכבה כבר עמדו „כמנין" ילדים מילדי ביה"ס. „בית-הספר" — אוהל של קרשים — היה קרוב לאותה שכונה, ולב החבריא נמשך אחרי המרכבה שרק לעתים רחוקות מאד היו רואים כמותה בימים ההם. גם ה„מורה" עצמו, אדם שפל קומה וקפוטה יורדת לו עד לקרסוליו וירמולקה יושבת לו על ראשו, עמד על מפתן בית-הספר ויעין עיון גדול במרכבה.

— חוה!...

העלמה ברשדסקי פנתה אל הקול הקורא אליה ותמהר ותצא מתוך המרכבה.

— שלום!

— מהיכן? כיצד? היכן שמואל?

— ירשני נא קודם כל להכנס הביתה... השמש מכני...

— ודאי, ודאי... סליחה... בואי, בואי נא...

הוא פתח לפניה בריחה את הדלת ויכנסו אל הטרקלין. הטרקלין היה ריק. בעלת הבית ושתי בנותיה ישבו בחדר הסמוך.

— שבי נא, שבי... איפה אושיב אורחה שכזו?

— תודה. אל נא ימרח, אני יושבת כבר.

בתנועת יד זריזה הורידה את מגבעתה, הסירה את צעיפה מעל פניה, תקנה את שערותיה שפרצו ויצאו מתוך גבולן ותשב על אחד הספסלים. צחוק קל רחף על שפתיה, ומבטה נח על מרדכי, שעמד למולה נבוך מאד.

— הנה כן, אני יושבת בחדרי. חדר יפה... מדוע לא ישב?...

— לגדולה כזו עוד לא עליתי, חוה; זהו הטרקלין של בעלת-הבית.

חוה קפצה מעל מקומה.

— לא, מרדכי, אני רוצה להכנס דוקא אל חדרו הוא. היכן הוא חדרו?

— חדרי... חדרי, — גמגם מרדכי מתוך מבוכה.

— אין דבר, אין דבר... היכן הוא חדרו?

חדרו של מרדכי היה לשמאל הטרקלין. הוא פתחו ויאמר: הכנסי!...

— מדוע לא הכניסני מתחילה אל חדרו? פה טוב ונעים כל כך. באמת, נעים.

מבטה רפרף על פני הספרים וגם על פני המעדרים אשר בפינת החדר.

— תסלח לי... חדרי משמש להרבה דברים. משקי עדיין בחתוליו הוא...

— לסלח? מאושרה אני כי אוכל לשבת פה בחדרו. לפני שבועות מועטים לא יכולתי גם להגות בדבר זה... הוא שאלני, היכן הוא שמואל? רוצה הוא שנחוג את חתונתנו דוקא בל"ג בעמר. „חביב הוא היום הזה על מרדכי", — וטעם זה מספיק לו. עלה ירושלימה כדי להדפיס את הכרטיסים... אני באה עכשו משרון, בכונה באתי...

כבר פניה וקולה העידו שסערה גדולה כוערת בתוך לבה. העידו עליה שהיא משתדלת להסתיר את הסערה.

חוה!..

מבטו של מרדכי היה מלא חבה ומעל פניו גם הוא נשקפה התעוררות גדולה. רגע אחד נפגשו מבטיהם, ושניהם כאלו נבוכו פתאם.

— שבי, חוה... מדוע לא תשבי?..

— אני יושבת...

רגע מבטה תעה בחדר ושוב נח על מרדכי.

— מרדכי, יחידים אנחנו פה בחדר, איש לא ישמע לדברינו?

קולה רעד.

— יחידים, חוה...

— אם בן ישמע נא את אשר אני רוצה לספר לו... הישמע?..

— חוה!..

— אם כן הסכת ושמע. ישב נא קרוב אלי... יתן לי את ידו... כך... מותר?..

IV.

חוה כלתה את דבריה.

פניה להטו. את מבטה הקודח לא הסירה מאת מרדכי, וידיה צבתו את ידיו ומרדכי נעץ גם הוא את עיניו בה. דומה היה, שהוא מסתכל מלא עיניו אל תוך נפשה והוא רואה שם דברים חדשים, אשר לא ראו עיניו מעולם.

— הוא לא יקח את ידו ממני גם עכשו?

— חוה! אחיך אני לכל צרה שתבוא עליך...

קולו היה חזק. ידיה הקטנות שוב צבתו את ידיו. עיניה היו מלאות תודה מרובה, מרובה.

— לבי הגיד לי. רגשי לא רמני. ידעתי כי פה מצא את האיש אשר בקשתי. לא לחנם האמנתי בו לכן הרגע הר אשר ראיתיו. ליל נדודים היה לי הלילה, לאחר שהלך שמואל ירושלימה. כל הלילה לא ישנתי, לא מצאתי עצה. ובבקר אורו עיני. אמרתי לעצמי: למרדכי אלך, הוא יעזור לי. אנכי אמרתי אל לבי: אחת משתי אלה יעשה מרדכי: או כי יגרשני מחדרו, ויצוה על שמואל כי יגרשני גם הוא מעל פניו, ואז יבוא הקץ. או כי יעודדני ויתן לי את העז כי אוכל לספר בפי לשמואל את הכל, את הכל. הוא לא גרשני. הן לא יגרשני?

— חוה, שוב?!...

— יסלח לי... לו ידע, כמה סבלתי... הוא הראשון אשר לא דחני. גם אמי עזבתני לאחר שהגדתי לה... הלכה לירושלם... ואחותי... התחילה מרחיקה את ילדותיה מעלי... ושתיהן הלא רחה דחוני אל תוך זרועותיו הוא. מה ידעתי אני? ילדה הייתי. אנכי מאנתי לעזוב את שרון. והן, אמי ואחותי, הפצירו בי לאמר: מאושרה תהיה, הפקידות תדאג לך כל חייך, הכל יקנאו בך, רבות בנות מבקשות אושר כזה ואפילו בנות האכרים, ואת לא אב לך ולא נחלה ואחוזה לאמך... והלא אמת דברו. לאחר כך כבר ידעתי: האכרים היו מבקשים אותו כי יקח את בנותיהן פריזה וגם במושבתך גבבעה יש אכרים אשר בקשו... אפשר לא ידעו האבות בברור, להיכן הם שולחים את בנותיהן. אבל חשוד הלא חשדו? הן מתלחשים היו תמיד במושבות. ואולי ידעו גם ידיעה גמורה. עכשו, אינני מאמינה עוד בשום אדם. רק לשמואל אני מאמינה וגם לו אני מאמינה. לו אני מאמינה עוד יותר... לא, לא זאת. לבי בוטח בו יותר. לשמואל לא יכולתי לספר, ולו ספרתי... יכלתי. עכשו אוכל לספר גם לשמואל... מחר אספר לשמואל... מסכן! מתנה טובה אני מכינה לו... מחר כעת הזאת ידע... מרדכי, היבטיחני לבוא מחר לשרון?

— אבוא, חוה, אבוא!...

— יבוא וישב על יד שמואל וינחמהו. צריך יהיה מסכן זה לתנחומין. הלואי לא יקרנו אסון!... אותי לא יתן עוד לגשת אליו... הוא לא יסלח לי, אני יודעת...

— טועה היא, שמואל אוהב אותה כל כך... הוא כה אוהב אותה... ומה חטאתה? היא לא חטאה... היא אינה צריכה לסליחה... אחרים חטאו... האומנם רק על ראשה היא יחול החטא שחטאה כל הסביבה שלנו?

חוה בלעה כל דבור ודבור שיצא מפי מרדכי.

— לא, מרדכי, אינני רשאית לרמות את עצמי. אני יודעת את שמואל. הוא לא ישא לי. הוא לא יבין... הוא... אינני יודעת לבחור מלים... נער הוא יותר מדי... תמים... פשוט... שלם... רסיס טל בוקר לא יעמוד בפני הקרן הזעומה הראשונה, — לא יעמוד... ייבש...

— חוה, שמואל לא יעזבה...

— יעזבני. ולא זהו העיקר. מי יודע אם לא יקרנו אסון?!

— חוה...

— מה יש, מרדכי?...

— תרשני נא לשאול אותה שאלה אחת... שאלה אינטימית...

— ישאל. על הכל יכול הוא לשאול.

— היא אוהבת את שמואל?

חוה נתכווצה כולה. דומה היה, כאלו מכה גדולה ירדה על ראשה ותדכא אותה. מבט עיניה נמלא כאב אנוש וכאלו בקש רחמים.

— מרדכי, כלום יכולה אני לאהוב? כלום אהבה מותרת לי? לו ידע כמה מאוסה הייתי בעיני עצמי כל הימים. קשה היה לי להמצא בחברת בני אדם. החבה מצד חברותי בביה"כ נפלה עלי למשא. לרגעים היתה מחשבה נוראה מבהילה אותי: מה היו עושות בי לו ידעו? היה רק אדם אחד, אשר בחברתו לא היתה אובדת לי ישותי, אשר בחברתו לא בזיתי לעצמי, כי את כל הבוז הטמון בקרבי הייתי שופך עליו. כמה קשה וכמה אכזרית הייתי בנוגע אליו הוא! רגלי היו רוחצות בדמו. והוא, השליט, פקיד הפקידים, היה יושב לפני נדכא ונענה, וראשו כפוף ומורד למטה. ידעתי שהוא מצטער, ידעתי שלבו טוב לי—לבו טוב לכל אדם—ודוקא דבר זה היה מרגיזני ביותר: אל יעיז להשתתף בצערי, אל יעיז להיות טוב אלי! ויש

אשר הייתי יושבת על ידו, שוקטה, דוממה. הוא היה רואה בשתיקתו סימן של מחילה. ואז היה מדבר הרבה, מתוך דמעות היה מדבר, ומתוקים היו דבריו כממתקים הנתנים לילד. ויספר לי על הנערות האחרות אשר סלחו לחולשתו זו, ויספר לי על הנערות אשר כאב אהבוהו, כי דאג להן לעשות אותן מאושרות בחיים: נישאו למנהלים, לפקידים, והן מקבלות את מתנותיו ברצון ומבקשות עוד. ובדברו היה מוציא מכיסו איזה תכשיט. ואז התנפלתי עליו כמטורפת: הלאה, נבזה! והוא נרתע, חוזר וטומן את תכשיטו בכיסו. וככלב מוכה הוא מתכוץ ויוצא מחדרי. ורק מראהו הזה היה משקיט ומשביח לרגע את סערת לבבי...

שנים עברו... שבתי לשרון. פגשתי את שמואל. אלי, אלי! מהיכן אקח מלים לתאר את אשר הרגשתי אז? גשם אורה נתך עלי, גל אורה גדול שטפני והרימני מקרקע תהומי, הרימני וישאני מעלה, מעלה... שמואל התמים, טהור כל כך, נפשו כל כך פתוחה ושלמה. מן הרגע הראשון ראיתי את אשר בלבו עלי. וראיתי זו כאלו רחצה, טהרה, קדשה אותי... בבקר, בבקר נדמה לי כאלו זה עתה נולדתי, כאלו רוחצתי מזוהמתי. בהיותי קרובה לשמואל לא בזיתי את עצמי, מוסר כליותי כאלו נשתתק, נאלם. אף פעם לא שאלתי את לבי: מדוע אני מ ר מ ה אותו? אהבתו אלי החזירה לי דמות האדם. לא י כ ו ל ת י לשאל, לא יכולתי להכניס ספקות אל לבי. ופחות מכל נועזתי לשאול את עצמי: אם אוהבת אני אותו? אנכי רק אחת ידעתי: שמואל מעלה אותי מתוך שאילי, מתוך תהומי. בימים הראשונים היה מתעורר בי רצון להגיד לו, אבל לא יכולתי, לא יכולתי. ידעתי, כי אם אגיד לו, יבוא הקץ. אמנם חטאתי. בקשתי להציל את עצמי והבאתי סכנה עליו... הוא לא יעמוד בנסיון...

— חוה, אל תפחידי את עצמך.

— אם אני אוהבת את שמואל? כלום חשבתי מחשבות על זה? ידעתי כי צ ר י כ ה אני לאהבהו. אמנם ברגע הראשון, כשגלה לי את לבו, פלח חץ את לבי: האם אוהבת את אותו? נבהלתי למחשבתי זו, בו ברגע חנקתיה בתוך לבי. אני אוהבת... כלום יכולה אני לאהוב?.. ושוב היו רגעים, שחפצתי לספר לו הכל. אבל עיניו היו מלאות געגועי אושר, תום ורוך, ולא י כ ל ת י לחלל את קדושתו — ושתקתי. הסכמתי לאהבתו מתוך שתיקה. מה מאושר היה באותו ערב ומה יפה היה אשרו. ובאשרו אושרתי גם אני. ומני אז שטפני הגל וישכיחני את הכל. ימים טובים באו לי. נודעתי לאהרן ואחרי כן גם אליו. בפני אהרן ראיתי את הפחד שהוא מפחד לגורל שמואל. לבי התחולל בי. אבל בפניו הוא ראיתי, כי לבו טוב אלי מן הרגע הראשון. את שמו ידעתי זה כבר. מתוך חרוק שנים היו מדברים בו. וחרוק שנים זה עשה אותו לגדול, לנורא בעיני. מרחוק הייתי מברכת את השם הזה וגם יראתי אותו. חושבת הייתי: הנה יבוא הוא ועמו חבריו, גדולים וטובים, ודנו דין נורא ואיום את כל הרשעים השפלים ההם, ודנו אותי בתוכם. ואתפלל ליום זה כי יבא ויראתי אותו כי יבא. והנה ראיתי אותו האיש הנורא, הנה הוא בא אל ביתי. ויבוא כידיד. הבטתי אליו והנה לבו מלא רוך, והוא טוב אלי, ויהי ל י לחבר... אלי! כמה גדלתי באותם הימים. וכלום אפשר היה לי לבלי לגרש את המחשבה האיומה אשר נקרה לפעמים במוחי: אסור לך לרמותם, כפרי להם! באה הבשורה מפאריז. תיכף ראיתי את עצמי שוב מלאה סחי וזוהמא. קול מר צעק אלי מתוך לבי: „ואת, טמאה, חשבת כי נצלת"... לו היה אז „אותו האיש" במעמדי, כי אז הרגתיו... הן כבר אמרתי פעם אחת לעשות בו כלה. רק עפ"י נס נצל מידי. הדבר היה בשבוע האחרון לבחינותי. הוא ישב זמן רב בחדרי, ואנכי—גל של שתיקה עברני. הוא חשב את השעה הזאת לשעת הכושר ויבשרני: הפקידות רוצה להשיאני לסגן הפקיד בשרון, העתיד להיות פקיד, ומוהר רב הזמינה לי. הפניתי את פני אל השולחן, חטפתי מעליו את כלי הכתיבה הכבדים והשלכתי אותם בפניו. ואולם מתוך תנועה אינסטינקטיבית הספיק לשים את ידו על פניו. ידו נפצעה קשה והוא נצל...

בעומק לבי קויתי כי שמואל יבז למתנה הפריזית. חפצתי, כי יכעס, כי ירקע ברגליו, כי יצוני לבלי לקבל את המתנה. תקותי רמתני. פניו אורו משמחה וימהר אל אבותיו לבשר גם להם את הבשורה הטובה. אנכי נשארתי יושבת תחתי מלאה בושה וכלימה. לבי פרכס ופרפר בקרבי מכאב ומבלי משים חשבתי: מ ר ד כ י היה עושה אחרת. החלטתי לבלי לקבל את המתנה ולהגיד לשמואל את הכל. את החלטתי הראשונה קימתי ולא בלי יסורים... הלא יזכור... אבל את החלטתי השניה ל א י כ ו ל ת י לקים, לא מצאתי בי די עוז. מנוחתי אבדה, שבו יסורי הנפש. בלילה, בלילה החלטתי לכפר לשמואל, ובבקר, בבקר כשהיה בא אלי, לא קמה בי רוח... כשנתפטרתי ממשמרתי, אחרי הפכח ודבר לא היה לי עוד עם הפקידות, רוח לי מעט, אבל שמואל התחיל לדבר ע"ד חתונתנו, ודבריו אלו שוב נחתו כשפודין בלבי. אני חיבת להקדים ולספר לו. איני רשאית לרמותו. עד היום לא יכולתי... עתה אוכל. הלא אוכל, מרדכי?...

מרדכי לא הסיר את מבטו הקודח מעליה. הוא ידע ברגע זה כי צדקה ממנו. שמואל ל א י ו כ ל לסלוח לה ואולי גם יאבד באסונו. ועוד אחת ידע: חוה אינה א ו ה ב ת את שמואל אהבת א ש ה. אינה יכולה לאהוב אותו. ק ט ן הוא יותר מדי בעיניה. ומחשבה חדשה צבתה את כל חושיו בו: למה לא פגשתיה אנכי ה ר א ש ו ן?.. מ ק ר ה אכזרי...

— תוכלי, חוה, תוכלי!..

(סוף יבוא).

ד"ר ש. מ. מלמד.

הָרוּחַ הָעִבְרִי.

ב.

בטרם אנסה לברר את מהותו של הרוח העברי, אני צריך להעיר על איזו קושיות מיתודולוגיות.

דרשו בבית מדרשה של ההכרה ההיסטורית המודרנית, כי הכל הולך ומשתלם ועולה מן האישיות אל הכלל. האישיות היא סבתה ומקורה של כל יצירה, שאינה יוצאת בהכרח מן הטבע הביאולוגי. וכל חזיון חשוב בההיסטוריה אינו אלא הופעה בלתי אמצעית של עצמיות האדם. העצמיות לא תמות לעולם, אלא רק תשנה את אופן הויתה. בהכרה זו — מבססת התורה החדשה את משפט הירושה, מבארת את האמונה בהשארת הנפש; איתה ההכרה היתה גם המבוא לתירת הפסיכולוגיה החדשה של העמים. בזה מתקרבת ההכרה ההיסטורית לתורת ההכרה הכללית, כלומר הפילוסופית. כשם שהאחרונה מלמדת, שיסוד ההכרה הוא הציור והרגש שבנפש כך תורה גם הרכרה ההיסטורית המודרנית, כי יסוד ההיסתוריה הוא הציור, הרגש והרצון של האישיות, אם של אישיות פרטית או של אישיות כללית. ובאמת, הורת ההיסטוריה החדשה אינה מסתפקת בתאור כללי של העבר, אלא היא משתמשת בהחומר ההיסטורי, במעשים שנעשו בכח אישיות כללית או פרטית, כדי

לדון מן המעשים על העושים, כדי להבין טבעו ותכונותיו של העם, או של הגזע, שבהסטוריה שלו היא עוסקת.

יש קצת אמת בהורה זו; אבל מגדישה היא את הסאה ויש לערער עליה. בנגוד להורה זו אני מחליט, שהאישיות בלבדה אינה מוכשרת לבאר את הטבע האמתי של מהלך החיים וחליפותיהם, מפני שהיא עצמה אינה אלא תולדה מתנאי החיים. ובכל אופן יכולה היא רק להשפיע במדה ידועה על מהלך החיים לאחרי שנולדה ולא להיות הסבה היחידה לגלויי החיים וחליפותיהם. האישיות שבעצמה אינה אלא האצלה של החיים, איך תוכל להתגבר עליה ולמשל בהם? ברור איפא, שאי אפשר לבאר את כל חזיונות החיים רק על ידי רצונה של האישיות הפועלת, ומכיון שההיסטוריוגרפיה וכל המדעים דספקולטיבים החדשים עשו את האישיות לנקודת היציאה שלהם, מחויבים הם להשתמש רק בהחומר המונח לפניהם, כלומר בהעובדות הקימות, ועל ידי זה נעשו — אולי נגד כונתם — לאימפּירּיסטים גמורים. שכחו החוקרים, כי גם המקרה גורם גדול הוא בההיסטוריה, ומטפיזיקה של המקרה עוד טרם נכתבה, וכידוע יש שטה שלמה בההיסטוריה, המחלטת כי הכל הוא מקרה (טולסטוי ותלמידיו)... ואיך אפשר למנות את הכחות ההיסטוריים, אם אין לנו שום מושג מן האפשרי, אם אי אפשר לנו לקבוע אפילו בקירוב, מהו כח הנמצא בעין ומהו כח אפשרי, מהי מציאות ממשית ומהי אפשרות-המציאות? הנה באתי, למשל, לדבר על אדות הרוח העברי ומהותו. עובדא היא, כי עם ישראל חי בגלות, וחיי הגלות השפיעו על התפתחות רוחו לרעה, אבל העובדא הזאת רק מקרה הוא, ושום אדם לא יוכל להוכיח, כי הגלות היא הכרח טבעי ליהודים, ואם נבא לסמן את האישיות הלאומית של העברים רק על ידי חומר ההיסטוריה העברית, מה תהיינה תוצאות חקירתנו? על ידי הגלות נתקלקלה גשמיותנו, נתקלקלה גם רוחניותנו, וכמה פעמים בא הקלקול על ידי מקרה, בזדון-לב פתאומי של איזה אפיפיור רשע, של איזה מושל צורר שנכנסה בו רוח שטות?...

ולפיכך קשה באמת לתת הגדרה מדעית כל־שהיא למהותו של הרוח העברי. קשה באמת לדון מן הכלל על הפרט, בעת אשר הכלל כולו הוא יוצא מן הכלל...

אבל למרות הקושיות האלו, נוטל אני רשות לעצמי לנסות את כחי בחקירה זו, ואם אעשה רק התחלה, אולי יבואו אחרים ויגמרו.

האישיות הכללית כשהיא לעצמה פושטת צורה ולובשת צורה ואין לה אותה התמידיות כמו שמחליטים בעלי תורת הגזע. מובן, כי גם הרוח העברי, אע"פ שיש לו קיום מתמיד, הרי הוא פושט צורה, מתפתח ומשתנה בתכונותיו. ובודאי יש קצת אמת בפי שונאינו האדוקים, כי רוח היהודי החדש נבדל בעצם מן הרוח העברי העתיק; הן גם הגרמנים החדשים אינם כיום מה שהיו אבותיהם לפני אלפים שנה. אילו קם היום וואלטער פאן דער פאגעלווײדע מקברו, ודאי שלא היה מכיר את אחיו החדשים. ולו חיינו בתוך תנאים נורמליים, כי אז היה השינוי של רוחנו עוד גדול יותר, ורק אי־הנורמליות של תנאי חיינו גרמה לזה, כי יש קרבות יותר גדולה בין ביאליק וירמיהו, בין הרמן כהן וישעיהו, מאשר בין וואלטער פאן דער פאגעלווײדע והויפטמאן, בין דאנטע ור'אנונציה...

מונים אותנו סופרי דברי ימי הפילוסופיה, כי לא יצרנו ולא חדשנו דבר בפילוסופיה; כל חוקר וחוקר במקצוע המיוחד לו בא בטענות ובתביעות עלינו ומחיב את הרוח היהודי. ואולם על כל הטענות הללו עלינו להשיב, כי הרוח היהודי התנגד תמיד להטבע, וכל שאיפתו היתה להתגבר עליו ולנצחו. הרוח היהודי היה יוצר באופן אינטואיטיבי, וסינתיטי. שכלו הבהיר של היהודי היה תמיד מושפע מרגש חם, ולפעמים גברו הרגש והלב על השכל. בכל אופן, שכלו לא היה קר ונקפא, וההרכבה הזאת של רוחו גזלה ממנו את הכח הניתוחי, את כח ההפרדה ואת הכשרון לחשוב בהדרגה עפ"י מדות ההגיון הפורמלי. המטפיזיקה היונית נוצרה על ידי העיון בהטבע, והמטפיזיק היוני הראשון, תאליס, היה גם חוקר־הטבע הראשון. ואריסטו, שנתן לתורת הטבע את הבסיס המדעי, היה גם היוצר של הלוגיקה הפורמלית. הפילוסופיה היונית, חוץ מזו של סוקרטס ואפלטון, הרי היא פילוסופיה וחקירת הטבע כאחת. הרוח היוני העתיק, שהעמיד את הארץ־במרכז הבריאה כולה, התעמק בהטבע וחוקיה והכניס את החוקים האלו אל המטפיזיקה. אנכסימנדרס ואנכסימנס, פיטאגוראס ופרמניים, הרקליטס, עמפידוקלס ודימאקריטאס—השתמשו לחקירותיהם הפילוסופיות — בחקי הטבע וזו בהשערות וסברות של תורת הטבע. כמובן, אי־אפשר אפילו לקבוע בקירוב איך השפיעו התנאים הגיאוגרפיים של הילאס העתיקה על התפתחותו ותכונותיו של היוני, ועד כמה הכריחתהו ההשפעה הזאת להסתכל בטבע. ואולם ברור הוא, כי היה קרוב מאד להטבע ורוחו נטה להטבע. נתבונן נא בעת אל הרוח העברי. על פי המסורה, נולדה האומה הישראלית בצער, וערש ילדותה עמדה על אדמת זר. ובטרם שהספיק עדיין העם העברי להסתכל בחיים, שמע את גזרת פרעה: „כל הבן הילוד"...

רוח העם השרוי בצער אינו מסוגל לצאת מתוך ד' אמות של עניניו וצרכיו היומיים, להעמיק חקור בחוקי הגלגל החוזר ולברא תורות פורמליות, שאינן נקנות אלא על ידי התבוננות קרה והסתכלות שלוה. תחת להסתכל בטבע, התחיל העברי מתבונן אל העולם האנושי. השאלה של טוב ורע נולדה ברוחו באיתו הרגע כשנוכח, כי רעה תעשה לו... הצער מוליד את הרגש, ובאותה מדה שהיסורין הולכים ומתרבים בה במדה הולך ומתפתח הרגש. וכיון שבא הפרט או הצבור תחת ממשלת הרגש, נתגבר האינדיבידואליזם הפרטי ונחלש היסוד של הכרה מדעית אוביקטיבית ושוה לכל נפש. האינדיבידואליסט מתפעל ומתרגש על ידי הטבע ומכניסו אל לבו... אבל אינו נכנס בראשו, אינו חודר במחשבותיו להוך הטבע. הוא ישיר אבל לא יתפלסף עליה.

הרוח העברי מצוין בשתי תכונות: ביחס רך ופיוטי להטבע ובהסתכלות בעולם האנושי בלבד, שנתפתחו בו על ידי הכרת הפורעניות והצרות של העם העברי. היונים העתיקים חקרו ודרשו אחר חוק־אמת ויסוד־מדע, אחרי סבות ומסובבים בטבע, ואולם היהודים העתיקים שאפו לאמת וליושר בעולם האנושי. רוחו של היוני היה שלו, ויחסו להטבע היה יכול להיות מדעי. בשעה שבא לשיר על הוד הטבע, הרי מנוחת הרגש שפוכה על שירהו, הרמוניה רוממה והתעלות נשגבה נשמעה מתוכה. לא כן כאשר יבוא היהודי העתיק לשיר על הטבע. מתוך שירתו אנו שומעים את רגשותיו הסוערים, אנו חשים התפעלות עזה והתלהבות כבירה, ורק בהביאו את הטבע באיזה יחס לאלהות, להכת המוסרי, ובהתבוננו אל הבריאה כולה יבוא בו רוח של מנוחה רוממה. במצב נפש כזה נבראה שירת „ברכי נפשי"...

וכדי להטעים את ההבדל הזה בין הרוח העברי והיוני אני מעיר, כי בעת שהיהודי שואל תיכף אחרי כניסתו לעולם על הטוב והרע, היוני לא בא לשאלה כזו עד אשר החלו הסופיסטים לשנות את כל הערכין ולהרוס את הסדר החברותי והמדיני של עמי יון. ומענין הוא הדבר, כי סוקרטס, בעל המוסר הראשון הגדול לא מצא לו ענין כלל בהטבע. גם הוא התבונן רק להעולם האנושי.

ההסתכלות האינטואיטיבית והמחשבה החיבורית גרמו כי הרוח היהודי הכיר באחדות הבורא בטרם הכירוהו היונים. האחרונים יצאו מן הפרט, כי מחשבתם היתה ניתוחית ודיס־קורסיבית ורק ולאט לאט באו אל הכלל, הם הביטו אל הטבע מתוך אספקלריא מדעית, כלומר אנאליטית, ראו שינוים ותליפות, חלקים וחלקי חלקים, ראו הפרדים והבדלים ורק לאט לאט עלו ובאו אל הכלל, כי דרך סולם גדול עוברים ובאים מן הטבע וחזיונותיו המתגלים ונעלמים — אל הכרת האחדות. היהודי יצא מן הכלל והכיר את השלם בטרם ידע את החלקים... ומובן, כי ההכרה המוקדמת הזאת לא עזרה להתפתחותו של יחס מדעי להטבע, כי הלא כבר נודע לו הסוד והסבה של כל ההויה... אבל בעת אשר היוני מגיע אל הכרת האחדות על ידי עיון פלוסופי וחשבון אנליטי, הנה בלב היהודי תפסה מקום על ידי כח מוסרי ומפני הטעם הזה היתה אצל היהודים לרכוש של כל העם כולו בעוד שהיתה אצל היונים רק סגולה של פרטים ולא מצאה לעולם מסילות אל השדרות הרחבות של העם.

גאונו של הרוח היהודי העתיק, מתגלה לנו בארבע פנים, בדת, בשירה, במוסר ובמוסיקה. המוסיקה היהודית העתיקה אבדה מאתנו, אבל מכיון שהמוסיקה באה תמיד רק מתוך רגש כביר ואישיות מיוחדת, והיהודי העתיק מחונן היה בהכשרונות האלו, עלינו לחשב, כי המוסיקה ראתה חיים טובים לפנים בישראל. לא אצטער על זה, אם אחד או שנים מהקוראים יאשימוני בהפתיר זות. אמרתי מראש, כי בשאלה כזו אי־אפשר לדון רק על יסיד הנמצאות בפועל.. וזוכר אני מלה יפה של לסינג: „ואם רפאל הציר היה נולד בלי ידים, האם לא היה ציר גאוני"? מובטח אני, כי היהודים העתיקים התיחסו אל המוסיקה באותה ההתלהבות שבה התיחסו אל הדת, אל המוסר ואל השירה.

יצירותיו האלו של הרוח העברי מצטינות במקוריות נפלאה. גם עמים אחרים יצרו יצירות דתיות כבירות, אבל אין עם בעולם אשר הניח על הדת את חותמו המיוחד כעם ישראל, כי בכלל אין הדת אלא הנחה שיש בעולם כח־יוצר — נעלם, הוא הבורא — ותו לא. היהודי ערבב את הדת עם המוסר ועשה את הבורא למקור המוסר, הטוב והרחמים, „ומה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון". בהערבוב הזה של הדת עם המוסר יתגלה לנו המקור של הרוח היהודי בכל עוזו, כי היא בראה השקפה חדשה על החיים ומטרתם, ומלבד זאת עוד הולידה את מושג הצדק.

אבל בטרם אנסה לתת הגדרה נכונה להשקפה היהודית על החיים, עלי להקדים ולבאר את יחסו של היהודי העתיק להדעה. נפלא הוא לראות כי גאוני הרוח היהודי העתיק, הרימו את ההכרה והדעה על נס, אף על פי ששכלו של היהודי מושפע היה על ידי הרגש והלב. „דע את אלוהי אביך", „ומלאה כל הארץ דעה"— אלו הן האידיאלים והדרישות של הגאון היהודי.

„הקולטורה השכלית זרה היתה להיהודי העתיק"—מחליטים סופרי דברי ימי הפילוסופיה, אבל אם באמת הקולטורה השכלית היתה כל כך זרה ליהודי העתיק, איך בא הנביא לבשר, כי „מלאה הארץ דעה"? ומדוע לא דרשו רק להאמין באלהים תחת לדעת את האלהים? בבואנו לדבר על כחותיו של איזו אישיות, פרטית או כללית, אז עלינו להתחשב לא רק עם הכחות הפועלים הגלויים אלא גם עם הכחות הנחים הצפונים עמוק בתוך רוחו. מיחסו של היהודי אל הדעה אנו רואים, כי אף שלא עסק במדעים כהיוני ולא השתמש בההכרה הפורמלית, בכל

זאת היתה בקשת הדעת אחת דרישותיו הראשונות. ואת אשר אמר לסינג על רפאל הציר, אני אומר על גאוני הרוח העברי: הם היו לא רק גדולי המעשה וגדולי הרגש, כי אם גם גדולי הדעה, רק לא נודעו לנו כל הסבות אשר גרמו, שכשרונם זה לא הוציא פרי, ככשרונותיו האחרות של הרוח העברי. וגם מסופקני אם יש לנו להצטער על זה שלא היה לנו אריסטו או דימוקריטס יהודי...

במשך המלחמה הארוכה של הלב עם המח בנשמת היהודי השפע אמנם תמיד המח על ידי הלב, אבל מעולם לא נטבעה תבונתו הבהירה כולה בים הרגש עד שכל מעשיו ומחשבותיו של היהודי יהיו רק ילידי הלב. האמת היא, כי הרגש הפרה את שכלו בהתאחדו עמו בהרמוניה נפלאה, ועל ידי התאחדות זאת נולד גאון הנבואה. הרגש של הנביא הנהו זך ומזוכך על ידי השכל, והשכל פועל בכח הרגש. את אשר מצאו וגלו הפילוסופים אחרי עבודה שכלית אנאליטית רבה במשך שנות אלף נתגלה לעין הנביא בחזון כמעוף־עין אחד. „מטרת החים היא לקיים את הטוב, ואם אין צדק שורר בעולם אין לחיים שום מטרה". כך דרשו בבית מדרשו של קנט. לידי ההכרה המוסרית הזאת בא הפילוסוף הגרמני לאחר שהרס את כל יסודי הפילוסופיה שלפניו ויסד שיטה חדישה מקורית, לאחר שגלה את דרכי התבונה וצורות ההכרה. וכמה בחן, הרכיב והפריד עד אשר הגיע לזה ובאיזה קושי וחריפות עלה לו בסוס המוסר על התבונה? אחרי אשר כתב את הבקרת של התבונה הברורה, הלך וכתב עוד לעת זקנתו את הבקרת של התבונה המעשית, המכלכלת את הפילוסופיה של המוסר שלו, זהוא בעצמו הודה, כי כל עבודתו הפילוסופית היתה רק ליסד את המוסר על בסיס נכון כלומר על השכל, ולא על הרגש. הבקרת של התבונה הברורה היתה רק כעין מבוא ופרוזדור להבקרת של התבונה המעשית. עמלה ויגעה הפילוסופיה אלפים שנה עד אשר גלתה את היחס שבין השכל להמוסר ואת מטרת החיים והפקידם. ואת כל התוצאות של היגיעות והעמל האלו הקדים ומצא נביא ישראל בפסוק אחד „אמר לך אדם מה טוב ומה ה' דורש מעמך כי אם לעשות טוב וחסד"...

זאת היא ההשקפה של היהודי על החיים. לקיים את הטוב והצדק, ולקרב אל האמת את הדעה והשכל. הבורא הוא כולו טוב ואמת, ומטרת האדם עלי אדמות הוא ללכת בדרכיו... אמר לך בן אדם מה טוב, הוא נתן לך לב להבין, שכל לבחון וחופש הרצון „ובחרת בחיים". ההשקפה הזאת מרוממת את העתיד. ביחס של היהודי להעתיד אנו מכירים את כל גאונו השכלי. העבר היא רע, העתיד הוא טוב, ולפיכך לא יוכל העבר להיות למורה דרך להאדם. לכן הוא חי תמיד בתקוה לעתיד, שבו יתגשמו האמת והטוב, הדעה והצדק. „והיה באחרית הימים" מתחיל הנביא: האפטימיזם הזה מראה על גאונו השכלי של הרוח העברי. האיש ההולך אחרי רגשות לבו בלבד ולא אחרי השכל נוטה תמיד לפסמימיזם. (ראה למשל האופאנישדים של ההודים העתיקים, תורותיו של אוגוסטינים הקדוש ואת תורתו של שופינהויער). היצירות האלו הן יצירות הרגש ורק של הרגש. ואילו הלך הרוח היהודי רק בכח הרגש, לא היה בא לידי אופטימיזם כזה. האיפטי־מיזם הזה של היהודי הוא גם יסוד שנאתו להמיתוס: המיתוס הוא יליד ההתבטלות בפני העבר, הוא גאון העבר ואח להפאטוס. אבל הפאטוס זה הוא הטבע העור, זה הוא כח בלתי שכלי, התנגדות להשכל. מפני הטעם הזה אין לנו מיתלוגיה, כמובן, גם הכרת האחדות עשתה מיתולוגיה יהודית לאי־אפשרות.

המיתוס פוגע בהחוק, והומך בממשלת המקרה. הדעה

של האחדות שיצר הגאון של הרוח היהודי מרחיק את המקרה ממשלת העולם, כי המורה באחדות העולם והבורא ובממשלת השכל מוכרח להכחיש בהמקרה ובהמיתוס. ועוד טעם אחד להעדר מיתולוגיה יהודית: הדעה של האחדות באה לא רק מתוך הכרה שכלית, כי אם גם על ידי שאיפה מוסרית. זאת למדים אנחנו מתוך השפעת הדעה הזאת על ההשקפה היהודית. תאומים עלו בהכרת הגאון העברי — האל והבורא האחד מצד זה ואנושיות אחת מצד זה, אחדות הבורא הוא סמל לאחדות האנושיות, „שאל אחד בראה". אבל המיתוס מניח רשויות רבות ואלים רבים. האל האחד הוא מקור השלום, כי למלחמה נחוצים לפחות שני צדדים (טיפון ואדזירוס אצל המצרים הקדמונים, הנלחמים זה בזה, ארמוצד ואחרימן אצל הפרסים הקדמונים הנלחמים זה בזה, מלחמות האלים בהמיתולוגיה היונית והרומית) אבל שתי רשויות או יותר מכריחות את המלחמה והמדון; ואם האלים נלחמים זה בזה, מה יעשו האנשים? לא לחנם היה האידיאל של היונים הגבור הלוחם (Heros) בעת אשר האידיאל של היהודי היה השלום. כל אחד חפץ להדמות לאלהיו.

המורה של היוני היה הטבע. בממשלת הטבע אין מוסר וצדק, כהטבע שולט החוק: כל דאלים—גבר. בהעברי שלט הרוח המוסרי המתנגד ל„האלים—גבר" של הטבע, ולכן נוסד המשפט העברי על המוסר, בעת אשר המשפט של הרומי (היונים לא הצטינו בקולטורה משפטית) נוסד על הכח של האגרוף. ובצדק אמר היינע, כי הרומי היה בזמן אחד סיפא וספרא, ואת אשר גזל בהרבו החזיק במשפטו, אשר עשה.

כך אנו רואים, כי בעולם הקדמוני היו קיימות שתי השקפות שונות ומתנגדות זו לזו. ההשקפה היונית והרומית הבאה מתוך התדמות להטבע והמניחה חוקי הטבע והביאולוגיה ביסוד החברה האנושית, ביסודם של המוסר, המשפט והדעת. הדתות של יון ורומא מלאות חיי טבע, חיי ארץ. וההשקפה היהודית מרחיקה בהחלט את ההגשמה הארצית ומתגברת עליה. ההשקפה היונית הוליכה להפרדה הפנימית של כחות הנפש האנושית על ידי יצירות הלוגיקה הפורמלית. מעת אשר נחלקה ע"י אריסטו הנפש האנושית לשני חלקים, התלקחה מלחמה בממשלת הרוח בין הלב והמוח. ממשלת הלב זו היא הרומנטיקה, וממשלת המוח זוהי הרציונאליזמוס היבש. ומענין הוא לראות איך השפיעה ההפרדה של כחות הנפש על ידי אריסטו על התפתחות הרוח הכללי. אריסטו היה היוני הגדול האחרון ובמותו נדעך האור של הרוח היוני. וכאשר נלאה האדם סוף סוף לנשוא את העול של הרציונליזם היבש, הלך אל הקצה האחרון והחזיק בהמיסטיציזם, המוסר את עצמו לממשלת הלך והרגש... בא האפלטוניזם־החדש, בא פלוטין והחשיכו את העולם, אבל אחרי הנביאים באו בעלי התלמוד, באי־כח השכל הבהיר היהודי...

•

כל זאת היתה תוצאה של יחס היהודי להטבע. הנביאים, אע"פ שהיו הראשונים אשר יסדו את המוסר על השכל והאידיאל של העתיד, לא חלקו מעולם את נפש האדם לשני חלקים, ללב ולמוח, כמו שעשה אריסטו ביצירת הלוגיקה הפורמלית. אמת הדבר כי גם היוני שלפני אריסטו היה בעל רוח מיוחד וחשב ועין בלי לוגיקה פורמלית, אבל יחסו להטבע הכריחו לבוא עד החילוק הפנימי הנזכר, ולא אריסטו בלבד אשם בזה. הפילוסופיה הראשונה של היונים היתה רק העברה של חוקי הטבע לעולם המחשבה, כלומר חקוי עיוני של חקי הטבע. תמיד כיון היוני אל הטבע, ואפילו תורת המוסיקה של פיטאגוראס נוסדה על החקוי והכרת הטבע... המחשבה הניתוחית הזאת הביאה את סוקרטס לדרך העליה מן המאוחר אל הקודם (Satz der Inductiw), ואריסטו היה רק הנקודה האחרונה על דרך ההתפתחות הזאת.

אחרת היא ההכרה והמחשבה של הנביאים. היא סרה לכתחילה מן הטבע ומנעה לעשות אותה לנקודת היציאה שלה, הכרת הנביא היתה יצירה של הרוח הזך, של נשמה יחידה שלמה. הוא מוצא את העצם המוחלט והסבה הראשונה בעמק רוחו הכביר. הוא אינו זקוק לנסיונות ולראיות מן החוץ, ותחת לנתח ולהפריד, לחלק ולבחון הוא מקיף ברוחו הכביר, המופרה על ידי הדעה של האחדות, את ערבוב החזיונות ומבטו תופס תיכף את הבלתי משתנה, את הנצחי.... וכיון שהלך הנביא אחרי התפיסה המקפת והאור הפנימי של השכל, לא יכול לבוא לתוצאות כאלו, שהגיע אליהן הפילוסוף היוני במהלכו ההדרגי. והשפעתו של היגל, זה הפילוסוף של הרוח, על היהודים והיהדות תלמדנו, עד היכן דבק הרוח היהודי בהלוגיקה הזרה. היינע, גאנז, קרל מארקס, לאסל ולאסאן הגליאנים היו; גם נחמן קראכמאל הלך בעקבות היגל, ואחד העם הוא תלמידו של קראכמאל. ועל הצד השני דבקו היהודים המודרנים בתורת המוסר של קאנט, כי קאנט כהנביאים יסד את המוסר על השכל. ולאידך גיסא לא יצא אף פילוסוף יהודי אחד בעקבות שפינוזה, באשר זה האחרון התיחס להחומר כהיונים הקדמונים ואותו עשה לאבן השתיה של ההויה כולה.

כך נתברר לנו, שההחלטה, כי הרוח היהודי מצטיין ברגש הסוביקטיבי בלבד — גוזמא בעלמא הוא. הרוח היהודי מצטיין בהרכבה הרמונית של השכל והרגש. רגשו הוא מושכל ושכלו מלא חמימות וחיים. דרך המחשבה של היהודי היא חבורית ואינטואיטיבית ולכן יורד היהודי תמיד מן הכלל אל הפרט. אפילו שפינוזה מתחיל בהכלל ולא כמורו כרטיזיוס בניתוח ובבקרת של הפרטים. השפעת הרגש על שכלו של היהודי עושה אותו לקיצוני ואדוק, ולכן אין היהודי נוטה לקומפרמיסים. היהודי, על פי רוח גזעו הוא אופטימיסט. להיהודי לא המדרש עיקר אלא המעשה, לא הבינה אלא המוסר.—מפני יחסו להטבע לא היה היהודי מסוגל לברוא יצירות של אמנות כהיוני, כי אין אמנות בלי חקוי הטבע אע"פ שהאמנות הגמורה והשלמה היא יותר מחקוי הטבע בלבד. רוחו של היוני הוא גיאוצנטרי (האדמה והטבע הם המרכז) רוחו של היהודי הוא תיאוצנטרי (המרכז הוא הבורא האחד). היוני לקח לו את הטבע לקו והיהודי את מדותיו של האלהים. השירה היונית היא אפית והשירה היהודית לירית. המשפט הרומי הוא תוצאה של חיקוי הטבע (כל הגדול מחברו בולע את חברו) והמשפט היהודי נוסד על ההכרה המוסרית. הדת היהודית היא שכלית ודתי רומא ויון הן הַעֲבָרָה של כחות הטבע לעולם הרוח.

כה היה הרוח היהודי הקדמוני. כמובן התפתח במשך הימים. על אופני התפתחותו ותוצאותיה ועל יחסו של הרוח היהודי עכשו למהותו המקורית—אדבר במאמר אחר.

לונדון, ערב ר"ה התרע"א.

יצחק קצנלסון.

אֲנִי חַי עַל פְּנֵי כֹּל!

דרמה במערכה אחת.

הַנְּפָשׁוֹת:

גולדה בת עשרים ותשע שנים.
שׁוּרֶץ כבן שלשים ותשע.
דוד אחיו בן עשרים ושש.
פֵּיָה בת עשרים ואחת.
יוסף אישה.

הזמן: עידן זה.

הבמה:

חדרה של גולדה, בקיר שכנגד הרואים חלון גדול היוצא אל הרחוב. אצל אותו חלון מצד שמאל — מטה מוצעת וארון ספרים קטן מגודרים בפרגוד עץ, קרום בד שחור. בקיר הימני דלת אל המסדרון; לפני הדלת סמוך לאותו הקיר, עומד מסב שחור. באמצע החדר שלחן, למפה קטנה עומדת עליו ומפזרת אור בחדר. סביב השלחן כסאות אחרים. שעה של ערב.

מחזה ראשון.

דוד (יושב לשלחן ומעין בספר פתוח).
גולדה: (מאחורי הפרגוד). התשב כאן כל הערב?
דוד: כך.
גולדה: שמא אתמהמה, דוד?
דוד: הריני יושב כאן.
(הפסקה).
גולדה: האין מסרקותי מונחים על גבי השלחן?
דוד: (מביט על פני השלחן, נוטל את המסרקות וקם) את צריכה למי?
גולדה: (כף ידה הלבנה צצה ונתלה מעבר הפרגוד) במטותא ממך!...
דוד (שם את המסרקות לכפה ושב למקומו).
(הפסקה).
גולדה: דוד?
דוד: כך?
גולדה: שמא תלך בכל זאת?
דוד: לא, לא, אין את נפשי, גולדה.
גולדה: (יוצאת מאחורי הפרגוד). מדוע אין אתה רוצה ללכת אתי, דוד?
דוד: (מרים את ראשו מעל הספר). כבר שמעתי את האופירא הלזו רבות.
גולדה: אף־על־פי־כן!
דוד: למה לך, גולדה... את אחי ודאי שתראי שם היום.
גולדה: את שורץ?
דוד: כמדומני שיהיה שם אף הוא.
(הפסקה).
גולדה: (שמה את מגבעתה על ראשה) במה אתה מעין? — (...ריבה אל השלחן).
דוד: מצאתי אותו פתוח על השלחן:
גולדה: אה; זהו ספרך!
דוד: (בשחוק) ספרי הראשון...
גולדה: וכי מה אתה שוחק?
דוד: (מתוך אותו השחוק) משונה קצת... הריני יושב כאן על גבי הדף הזה —
גולדה: נו?
דוד: ואיני מכיר פה כלום!..
גולדה: מכל מה שכתבת? (מתחילה לובשת את הז'אקט שלה).
דוד: לא כלום, גולדה, כל שורה — חידה רחוקה היא בשבילי, ואיני הולמה... ואני, אני כתבתי את כל זה! (סוגר את הספר וקם) את כבר הולכת? הואילי ואעזר לך, גולדה, — (עומד מאחוריה, מושך ומתקן את הז'אקט על גבה) הנה הם המסרקות שמסרתי לך!
גולדה: וכי מה, כלום לא כראוי המה תחובים בשערותי?
דוד: רק האחד.
גולדה: תקנהו, אלא שלא תסתכל היטב בשערותי!
דוד: וכי מה?
גולדה: (מחזירה אליו את פניה בחיוך קל), התחילה מבצבצת בי שיבה.
דוד: אוי גולדה, גולדה...
גולדה: אני הזהרתי, הזהרתי בך, שלא תסתכל ככה בשערותי...
דוד: (בפנים נוהרים) הבי לי את ידך!
גולדה: (מושיטה לו את ידה) קחנה!
דוד: (נושקה בידה, לוחצה אחר כך בשלו) הרי זו גולדה, הנאוה והחמודה!
גולדה: (בשחוק קל וגאה קצת) אמנם, כך הוא!
דוד: (בקול יותר רם וצוהל) הנאוה והחמודה!
גולדה: עמוד, דוד, — (מוציאה את ידה מתוך ידיו) עוד מעט ואתה מגדיש את הסאה...
דוד: (מתוך שחוק קל) כיצד אני מגדישה?
גולדה: כשאתה חוזר על זה פעם שלישית... אמנם, יש הרבה קמטים גם במצחך —
דוד: (מתיך) הודות לאל!
גולדה: (מסתכלת בו רגע, נזכרת בדבר מה רחוק, פולטת בשחוק קל כמעט לעצמה) הוא אשר אמרתי —
דוד (מעמיד פנים רצינים ושואלים)?
גולדה: (חוזרת בקול יותר רם) הוא אשר אמרתי, דוד —
דוד: מה?
גולדה: נתקימה, נתקימה נבואתי! הנה באו כל הדברים אשר אמרתי...
דוד: (אינו מבין עדיין לרעה) כל דבריך?
גולדה: אשר אמרתי לפני כמה שנים: שורץ לעתיד לבוא! כך היו דברי מאז!
דוד: אמנם כך, אח ואחיו...
גולדה: (קוראת בקול) שורץ במהדורא שניה! שורץ השני!
דוד: (מתוך שחוק קל, חרש ובפנים מגולים) שורץ השני.
גולדה: (כשהיא מסתכלת בו, לאט־לאט, בקול נמוך ומסופק) שורץ השני... ואולם קצת שונה, קצת שונה בכל זאת...
דוד: (מתוך שחוק) מגולח הזקן?
גולדה: לא זאת...
דוד: העניבה השחורה שבצוארוני?
גולדה לא היא, לא היא...

דוד: (חוזר בקול רם על דבריה) שורץ במהדורא שניה! שורץ השני!

גולדה: (גומרת אחריו לאט־לאט ואינה גורעת ממנו את עיניה) ואולם קצת שונה, קצת שונה...

(דממה)

דוד: (מוציא את מורה השעות מכיס בגדו, מסתכל בו הרבה, מבלי שירים את ראשו) כבר צריכה את ללכת, גולדה...

גולדה: ואתה—כאן תשב?

דוד: כך.

גולדה: (פונה ללכת) את ספרך, דוד, אני משאירה כאן על השלחן.

דוד: (בשחוק) לא שלי היא.

גולדה: שלך הוא! השתדל רק שלא לפתחו דיקא באותו העמוד שהיית מתקשה עליו...

דוד: איך שאעלעל בו - איתי העמוד יזדמן לי!

גולדה: אם כך הוא, אזי הואל וקרא את היצירה היותר יפה וטובה ורעננה המונחת על שלחני תמיד, את שירת־האביב!

דוד: (מתוך קידה) חן־חן לך!

גולדה (יוצאת מהר החוצה).

דוד נשאר רגעים אחדים על מקומו כשפניו מפנים אל הדלת. אחר כך הוא מתחיל מטיל לאט־לאט בחדר כשהוא שותק לעצמו. מתעכב על יד השלחן; מבטו נתקל בספרו המונח על השלחן, פניו נעשים רצינים, מניח ברך אחת על כסאו ונשען בשתי זרועותיו על גבי השלחן; ושוקע כלו בספרי „שירת האביב".

מחזה שני.

שורץ (דופק מבחוץ ונכנס, מסתכל תמה באחיו) דוד?

דוד (מרים אליו את ראשו) עדיין לא הלכת אל התיאטרון?

שורץ (מתוך שחוק קל) אני בא אל התיאטרון כשמשחקים כבר... באמצע המחזה אני רגיל לבוא. לכה גם אתה, דוד!..

דוד: איני הולך היום,—ואולם צריך אתה להזדרז קצת, אחי, עוד יכול עתה לבוא ככלות הכל.

שורץ: עדיין אין השעה מאוחרת כל כך. (מתבונן כה וכה בחדר, בקול חרישי) גולדה איננה כאן?

דוד: היא כבר הלכה —

שורץ: אל התיאטרון? — (מפציר) בו לכה גם אתה, דוד...
(דממה ממושכה, הוא קרב אל דוד, בקול גמוך קצת ובלתי בטוח) רוצה אני לשאול אותך דבר־מה —

דוד: שאל.

שורץ (מוזקף בכל קומתו, משלב את ידיו לאחוריו, מחריש ומסתכל בפני אחיו) נו? —

דוד: פניך טובים, טובים מאד!

שורץ (בהנאה מסותרת) כך?.. אך הבט־נא, הבט־נא עוד הפעם ואמר לי...

דוד: פניך טובים עד מאד; כמעט שלא פללתי למצא איתך בכך, אחרי שלש שנים...

שורץ: לא הא, דוד, סימני זקנה למשל... (כמתחנן על נפשו) לא כלום? לא כלום?

דוד: קמעא... ואילם לאי, לאו דוקא! כמעט שלא נשתנית מאז שהלכתי מכאן... — חכה־נא, חכה־נא רגע קט — (הוא נגש ומתבונן בזקנו) כמדומה לי, ששערה לבנה מבצבצת באמצעיתו.

שורץ: (מבהל קצת) תלישנה, תלישנה, דוד!

דוד: עמוד הכן.

שורץ: למה זה צחקת?

דוד: הרי שניה: שלישית — למה לך הזקן, שורץ? גלחני ולעזאזל!

שורץ: אני ירא...

דוד: מפני מה?

שורץ: (ממשש בשתי לסתותיו, משני צדי זקנו) לחיי שפו וצנמו במקומות אלה... והשנית — ני...

דוד: מה? מה?

שורץ (מודה מתוך בישנות) אמנם, אין אני רוצה שתקפוץ עלי הזקנה, אלא אין את נפשי שיהיו לי פני עלם ממש...

דוד: פני עלם ממש לא יהיו לך אפילו לכשתחפץ... עמוד הכן: הרי: אחת, שתים — בבת אחת!

שורץ: עכשו את השלישית.

דוד: את השלישית — (מחפשה בזקנו) פני עלם לא יהיו לך עוד, לא לך ואף לא לי...

שורץ (בראש זקוף למעלה בשסנטרו נתון בידי דוד) מה אתה מדבר שם לעצמך?

דוד (חוזר כמו קודם) לא לך ואף לא לי — (תולש) הרי היא כאן!

שורץ: תן איתן לי. על ידי...

דוד: הנה וקח.

שורץ: רק שתים אתה מוסר לי — והיכן היא השלישית?

דוד: ודאי נשרה מידי, — וכי למה היא לך?

שורץ: רק שלא תהא מונחת כאן על השלחן, רחמנא ליצלן, (מסתכל וסובב על פני כל השלחן) ראה־נא, ראה, הרי היא על ספרך, דוד, על שירת האביב.

דוד: מה אתה כה? כלום שם היינו עומדים?

שורץ: (תופש את השערה בידיו) ראה־נא, ראה, ארוכה היא! שערה ארוכה ולבנה... (ונוהר מגיל) כשלה היא דוד, משלה...

דוד: של גולדה?!

שורץ: מדוע אתה ככה תמה?

דוד: ואתה אינך תמה כלל?

שורץ: קצת... (מגחך) אני בקשתי את שלי — והנה...

דוד: כמדומה לי שאתה צוחק — ?

שורץ: (מבודח בדעתו) וכי מה אתה סבור, דוד, הגיעה גם שעתה... לפי ראותך אתה — כמה שנים אתה מונה לה?

דוד: (מרוגז, אלא שהוא מתאפק ושואלו עוד הפעם בשנן רך) כמדומה לי שאתה צוחק...

שורץ: וכי מה? אצלי נמצא היום שלש, זו אחר זו... תהא, לכל הפחות, גם אחת משלה...

דוד: חפש, חפש, אפשר שתמצא עוד אחת משלה!

שורץ: (כשהוא גונח על גבי השלחן ובוחן בעיניו כה וכה) בלי כל כפק —, כולנו מזקינים...

דוד: לא כאן, שורץ, לשוא אתה מחפש אותן במקום הזה!

שורץ: והיכן אני צריך?

דוד: באיתו המקום שמצאת שם את הראשונה, על פני הכפר, על פני שירת האביב.

שורץ: שערות שהתחילו מלבינות ונושרות—הרי הן נושרות בכל מקים.

דוד: לא אצל הכל;

שורץ: אצלי הן נושרות בכל מקים.

דוד: הנה כי זקנת!

(דממה כבדה)

שורץ: (נופל ברוחו, מתעודד קצת, קולו יבש אך יצא מלבו, כמגלה תקוה יחידה ואחרונה) רוצה אני, דוד, לדבר היום עם גילדה...—

דוד: על דבר־מה?

שורץ (בשחוק קל ובישני) על דבר ענין של „נכבדות"....

דוד: אחרת! אחרת את המועד, שורץ!

שורץ: וכי מה?

דוד: היא כבר אוהבת.

שורץ: אותך?

דוד: את שירת האביב היא אוהבת.

שורץ: אותך!

דוד: (מראה לו על הספר שעל השלחן) את שירת האביב, בתוך דפיי מצאת את שערתה הלבנה... נאמנה היא לאדבתה, שורץ! גם לך וגם לי לא תהיה עוד...

שורץ: לקובץ שיריך?—

דוד: הה, כמוך, כך גם היא לא הכירה עדין טעותה—

שורץ: איזו טעות?

דוד: מאמינה היא עדיין כמוך, ששירת האביב הלזו, שלי היא, כפר שירי דיא! יהרי היא מחפשת את הדם בקילי, בפני היא מאמינה למצא את פשרם ולקרא את המשכה של שירת האביב — אותה הטעות! אותה הטעות!

שורץ: שהשירים הללו לא שלך הם?

דוד: (נזכר מתוך חיוך קל וחולף ומוציא מתוך צלחתו פסת־ניר כתובה) היש את נפשך לשמוע?

שורץ: קרא, קרא, במטותא... שיר! כמדומה לי שאתמול בלילה כתבת אותו?

דוד: אתמול, בלילה — סימן רע, שורץ...

שורץ: במה?

דוד: שהחילותי שוב לכתב שירים בלילה, כלפנים, לשנת השבע עשרה...

שורץ: מה כתבת, דוד?

דוד: (בחצי קול) אביבית! ... הרי לך עוד סימן רע אחד.

שורץ: (מתוך התענינות וקרת־רוח) קרא־נא, קרא!

דוד: (קורא בהרמת הקול ובתנועת חיים מעושה) „וישוב אנכי ממתין לאביבי!—" חא־חא־חא! (פורש בצחוק כשהוא יורע במנוחה את פסת הניר ומשליך את הגזרים ארצה):

שורץ: מה אתה עושה, דוד, מה אתה עושה! ככה יפה היא ההתהלה... (שח לארץ לאסף את הקרעים).

דוד: הרף מזה, שורץ, אל תגע בם, ואל תרים אותם מעל הארץ. יש לירא מפניהם יותר כמפני שערות לבנות...

שורץ: (צורף שני קרעי־ניר זה לזה) הרי: „—וישוב אנכי ממתין לאביבי—"

דוד: זרוק! זרוק! אם אתה רוצה דיקא אספר לך על־פה, מה שכתבתי להלן. (מסתכל בו מתוך שתיקה ובשחוק קל) וישוב, כפי שאמיר כבר למעלה, אנכי ממתין לו לאביב... שמש אביבי זרח עלי, הוציא פרחים לרגלי מן האדמה, פרחים חיים רכים ורותתים, ורוחץ אותם בתוך קרנים, בתוך קרנים... (קורא בהטעמה) — גם אני, הריני אחד הפרחים, גדלתי מתוך טללים ומתוך זהרי שמש האביב!.. — ואחרי הדברים האלה, שורץ, הוספתי עוד שורה אחת: — האח, כמה צעיר אנכי! כמה צעיר אנכי! שתי פעמים זו אחר זו. להלן אני כותב, בחרוזים כמובן, על דבר האהבה, בת־האלהים שצד צדתני: צד צדתני האהבה —

צִפִּיתָהּ,

עֵינַיִךְ

שורץ (מקשיב־מקשיב, בולע כל מלה ומלה מדבריו של דוד, ואינו מרגיש בקרעי הניר שצבר מעל הרצפה, הנופלים אחד־אחד מידו על הרצפה).

דוד: (בטון של דיקלמטור) לִי כָּתְבָה כִיפָּה --:

חִכָּה לִי בַגַּן!—

מכוונת היא לשעה של בין־השמשות... עם כלות היום, כמובן, אני ייצא אל אדירי העיר: נגידית המערב הלידשים מכים אותי קצת בסנורים, ואני הולך, הולך לקראת אשרי ושר לי כל אותה הדרך: האח כמה צעיר אנכי!

שורץ: (בהתענינות מרובה) ואחר כך?

דוד: (קורא ברטעמה) לְבָנָה חִוֶּרֶת,

כּוֹכָבִים חֲרֵדִים,

הֵם הֵמָּה שֶׁרָאוּ,

הֵם הָיוּ הָעֵדִים...

(הריהו מתעורר לפתע ומשנה את הטון) בְּרָק זקן שכמותך, היאך זה לא יבויש לשמיע את כל הדברים הללי!

שורץ: (נבוך קצת) מה היה לך, דוד?

דוד: רוק זקן שכמותך! הן זהו הסימן היותר גרוע... אמנם, יש מתיקות מרובה בשירי זה, אלא לפעור כך את הפה לא היית צריך! (רואה בצלחת בגדו של שורץ איזה ניר לבן מבצבץ) מה יש לך כאן בכיסך זה?

שורץ: שוקולדה.

דוד: מן המתוקה? הבה גם לי!

שורץ (מוציא את הצרור הקטן ונותן לו משם כמה התיכות של שוקולדה).

דוד: (טועם ומחזיר לו את השאר) מתוקה היא יותר מדי, — כיצד אתה אוכל שוקולדה זו.

שורץ: אני קונה לי היום רק את המתוקה.

דוד: (מסתכל בו מתוך שחוק) אין אני כמותך בכל זאת!

שורץ: מי היה אומר כך לכתחלה?

דוד: גולדה.

שורץ: וכי כה אתה סבור, דומים אנו במקצת זה לזה.

דוד: (נזכר בדבריה של גולדה וחוזר לו לעצמו) שורץ במהדורא שניה, שורץ השני... אלא ששונה, שונה קצת בכל זאת...

שורץ (בשחוק קל) בלי שוקולדה מתוקה...—הנה כאן אתה נשאר, דוד, ואני—הריני הולך כבר. (פונה ללכת).

דוד: (קורא אחריו שישוב) שורץ!

שורץ: מה?

דוד: ובכן — עוד תבוא הערב לכאן?

שורץ: הה, ואני הן אחרתי כבר!...

דוד: לבוא אתה יכול בכל אופן, לבוא ולראות —

שורץ: מה?

דוד: כיצד היא יושבת על גבי שירי.

שורץ: (מביט דומם לשלחן).

דוד: על גבי שירי הקטנים והקלים, פרי עטי הראשון!...

שורץ: הם ישרו בעיניה מאד, יודע אנכי.

דוד: על פני שירי הללו נושרות שערותיה הלבנות...

שורץ: ובכל שעה שאבוא אני מוצא אותה יושבת עליהם?

דוד: בכל שעה שתבוא! כי נאמנה, נאמנה אהבתה. והיא עצמה — ככה צעירה היא עדוין! חזור מדבריך, שורץ, עדיין היא צעירה!

שורץ: (בשחוק עצבת קל) היוצא מדבריך — שגם היא אינה דומה לי במקצת... (לאחר דממה קלה, ברוח נופלת) האמנם, כל־כך לא טוב הוא, דוד, להיות דומה לי?

דוד: (בשנאה גלויה) לא טוב.

שורץ: משום מה?

דוד: משום שזקנת!

שורץ: זקנתי?

דוד: ואינך רוצה למות!

שורץ: (נרתע קצת לאחוריו) אָה! איני רוצה... (בקול יותר חזק) אני את מות הכל אבשר, את מות הכל! (מתוך הכרה פנימית) אני אחיה על־פני כולכם!... (חור זרותת) אני חי על־פני כל!

דוד: אתה חי על פני כולנו — (מחבקו בזרועותיו, כשהוא מתאפק שלא לפרוץ בבכי) אחי, הוי אחי הזקן!

שורץ: הנח לי, הנח לי... (משתחרר ממנו) רואה אני שקשה לך, אחי... (בשחוק קל ומר על שפתיו) רוח נכאה זו — גם זה לך ממני... ואולם זה יעבור, בעוד שנה שנתים...

דוד: (לא ירפה ממנו, מסתכל בו מתוך עצב) זה יעבור.

שורץ: (בטוח) כמו אצלי! — לך הביתה, דוד, ושכב; את המנורה לא תכבה בשכבך, תהא המנורה דולקת עד בואי... (יוצא החוצה).

(סוף יבוא).

א. מ. ברנשטיין.

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרַפִיּוֹת.

נְגִינָתֵנוּ הָעֲמָמִית *).

א.

אין לך דבר שאין לו שעה. נגינתנו העממית שהיתה מונחת בקרן זוית שנים עשרות ואיש לא שם אליה לב, היתה עתה במדה ידועה לתל תלפיות שרבים פונים אליה. היו ימים שלא רק שלא היו דורשים אחריה, אלא שהיתה בזויה ואי אפשר היה להשמיע אותה בחברתם של בני העליה שבנו. כשם שהדבור בלשון מגונה צורם את אוזן האיסטנים, כך אי־אפשר היה להשמיע מנגינה עממית מבלי לביש בזה את כל החבורה. גם השדרות הרחבות שבעמנו כמעט ששכחו אותה לגמרי, ומהעת שהלשון הרוסית התחילה מתאזרחה בבתינו, והדבור בה היה לסמן של השכלה, נדחקה גם נגינתנו העממית לפני הנגינה העממית הרוסית. „כשאדם נער—אומר דברי זמר”, והדור הצעיר, שעליצת החיים חזקה אצלו ביותר ורגשות שירה ממלאים כל חדרי לבו; הדור הצעיר, השמח תמיד בחלקו, שהוא הוא הנושא הראשי של הנגינה העממית והלאומית אצל כל עם ועם, — הדור הצעיר הזה מוצא ספוקו בזמרה הרוסית שהוא מביא אותה מבתי הספר הכוללים, וגם מאלה המיוחדים ליהודים, אלא שהלשון והזמרה הרוסית שולטות שמה. ואל יהי דבר זה קל בעינינו. השירה והזמרה העממית והלאומית מאגדות את האיש הפרטי אל הכלל ובחיים הלאומיים תופשות הן מקום נכבד מאד. בזמן האחרון שמו לב אל הרכוש הלאומי הזה ההולך לטמיון, שעוד מעט ולא יהיה כל זכר לו. עתה דגיש לנו מר י. ענגעל מתנה נכבדה: עשר מנגינות לשירים עממיים בלוית הפסנתר. המנגינות הן עתיקות, כפי שהן מושרות בפי ההמון ואת הלוית הפסנתר חבר מר ענגעל. יש אנשים שאינם מוצאים טעם בשירים העממיים. ואמנם כשהם נקראים בספר, אז אין הם יכולים להמציא עונג אסטטי להקורא המפונק, ולידי התרוממות הנפש בודאי שאינם יכולים להביאו. אבל שירים עממיים אינם נקראים, כלומר אין הם חומר לקריאה כלל, אלא נשמעים. השיר העממי נברא תאומים ביחד עם המנגינה; המנגינה היא נשמתו. את השיר העממי צריך לשמע בנגינה, ואז הוא עושה רושם; ואם נפריד את השיר מן המנגינה, הרינו נוטלים ממנו את החלק העקרי שבו — את נשמתו. ה„כל נדרי” שלנו, למשל, בודאי שלא זכה לפרסום ולידי פאפולאריות עצומה כל כך ע"י תכנו, אלא אך ורק ע"י נגונו. ולכן גדולה ויקרה מאד עבודת המנגנים שלקחו על עצמם את הטרח להשלים את עבודתם של מאספי השירים העממיים, וחייבים אנחנו להם תודה רבה בעד עבודתם העיקריה במקצוע זה:

אם נבוא לשפוט על ערכן של עשר המנגינות המונחות לפנינו בעבורן של מר ענגעל מצד התועלת שבהן, עד כמה הן מוכשרות להתפשט בין השדרות השונות של עמנו ולהיות לקנין הכלל, כ"אומר עד כמה יוכל כל מי שיש לו אפילו ידיעה קלה בזמרה ובנגינה על הפסנתר להשתמש בהן, כפי שיש לדרוש ממנגינות הנועדות לא בעד מנגנים ומזמרים מומחים, אלא ביחוד בעד ההמון, — אז אנו צריכים להגיד שלא הצליח במלאכתו. הוא אמנם לא שנה את המנגינות ממטבע שטבע בהן ההמון ומכפי שהן מקובלות (משנוים קטנים שלא בכונה אי אפשר להמלט, מפני שהנוסחאות שונות וכל דבר הנמסר בעל פה אי אפשר שתהי הנוסחא אחת). אבל בנוגע להלוית הפסנתר נהג בה סלסול יותר מדי והראה חריפות יתירה בחכמת המוסיקה שלא במקומה, וקלקל יותר ממה שתקן. הלוית הפסנתר, שבשירי עם צריכה היא להיות כפופה להמנגינה, בכדי שיעמור טעמה בה ובכדי שלא תבלבל את המנגן הפשוט, את הדיליטאנט, הריהי אצל מר ענגעל עולם מלא בפני עצמה. אמנם הוא עולם יפה ונחמד ורב הגונים, שהרמוניה נפלאה שולטת בו, אבל לאו כל מוחא סביל דא. עפ"י עבודו של מר ענגעל צריך שהמנגן על הפסנתר וגם המזמר יהיו אמנים מומחים, ומה הועיל בתקנתו? אולם מאידך גיסא, אם נשפוט רק מצד האמנות, אז אנו צריכים להודות שהגדיל מר ענגעל לעשות ועלינו לשמוח על שבא האמן המומחה הזה לרחובנו, לרחוב היהודים. המנגינות שהוציא עתה לאור עדיין צריכות הן לעבוד חדש בסגנון יותר קל ופשוט, (ומה טוב היה לו לקח מר ענגעל על עצמו את העבודה הזאת בההוצאה השניה), אבל אין אנחנו רשאים לבוא בדין עם מר ענגעל גם ע"ד ההוצאה הנוכחית, כי סוף סוף הכניס מרגלית יקרה לתוך עולם התהו שלנו.

---

*) יודישע פאלקסליעדער מוזיקאליש בעארבייטעט פון י. ענגעל (טיטעל בילד פון ל. פאסטערנאק) העפט 1 פאר איין שטימע און בעגלייטונג 10—1 מאסקבא 1910.

מאת מרכז ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

חברים נכבדים!

נעים לנו להודיעכם, כי במשך החדשים האחרונים התקדמה עבודתנו והתבססה במדה ראויה. בהיות ימי הקיץ בכלל בלתי־מסוגלים ביותר לתעמולה בערים, ראינו לנכון לפנות ביחוד אל מקומות הרפואה במערב, ששם באה ומתכנסת לעת הזאת חברה רבת־גונים מארצות שונות, ולעורר שם, בהשתדלות אחרים מחברי ועדנו, תעמולה פרטית ופומבית לשם רעיוננו והסתדרותנו. במרינבד, בקרלסבד ובויסבדן נאספו אספות רבות־עם, שהצליחו

מאד, ורבים מן הנאספים אשר גם שם ההסתדרות לא שמעו עד עתה נתנו ידם לה והבטיחו לעשות להגדלתה ולהפצת רעיונה בשובם אל ארצם ואל מקומם. כן ראינו לנחוץ לשלח ציר מיוחד לועידה השנתית של הציונים הגרמניים בפרנקפורט־דמיין, למען השפיע, יחד עם אחדים מחברינו שהשתתפו בה, על יתר החברים לטובת תנועתנו.

ואולם לראש מפעלנו בזמן האחרון יש לחשוב בלי־ספק את דבר הנחת היסוד לתוצאת ספרים עברית גדולה, בשם „תחיה" — חברה בערבון מוגבל (G. m. b. H.) עם הון יסודי של חצי מיליון מרק — כמו שהתפרסם כבר בעתונים. חברה זו מתכוננת על יסוד מסחרי ותעמוד בקשר תמידי עם ההסתדרות על־ידי חברי־מועצה וחות־דעת מומחים בהנהגה, ממונים מטעם הכנסיה. תעודת החברה: הוצאת ספרים עברים ממקצועות שונים מקוריים וגם תרגומים מלשונות אחרות לעברית. חלק הגון של מניות החברה כבר נמכר, והשתדלותנו הקרובה היא מכירת כל יתר המניות והכשרת התנאים להתכוננות המוסד.

והנה כפי שמבע מוסד כזה מחיב אין התעמולה לשמו יכולה להתנהל אלא בגבולים מצומצמים ובין יחידים מבעלי־היכולת, אשר לא כן התעמולה לעבודת ההסתדרות בכלל, שלה אנו רוצים וצריכים להקדיש עתה את מרבית כחותינו.

עבודת ההסתדרות: הפצת הרעיון, יסוד אגודות ורכישת כחות ואמצעים לפעולה תרבותית לאומית — זהו עיקר העבודה העומדת עתה לפנינו ולפני כל אחד ואחד מחברינו־בדעה שבכל מקום ומקום. לא די בהתעוררות זו בלבד, שנראתה באמת לטובת רעיוננו בכמה וכמה מקומות בתפוצות ישראל, לא די בהבעת־רצון בלבד ובהסכמה לשאיפותינו, אלא שאחרי אלה צריכים לבוא המעשה החי והפעולה הממשית הבלתי־פוסקת. בכל מקום יש אפשרות לעבודה גדולה או קטנה, וכל איש יכול למלא איזה תפקיד גדול או קטן. דרוש רק להתחיל בעבודה והמעשה יגרור את המעשה והעובד ימשוך את העובד. דרוש להתחיל, אם גם ההתחלה קטנה היא; מנטיעים קטנים יצמח היער.

וכאן עלינו להודיע, שבשים לב אל האחריות שקבלנו על עצמנו ומחפצנו העז להביא את הכנסיה לידי הצלחה גמורה, ראינו לחובה לנו לפנות באנקיטה אל כל חברי ועדנו הגדול על דבר הצורך לדחות את מועד הכנסיה, כפי שהוגבל על ידי הועידה, למשך זמן ידוע. תוצאות האנקיטה היו: לדחות את הכנסיה עד לאחר החורף, מבלי לקבע לעת עתה את מועדה בדיוק.

במשך החורף צריכה איפא להתנהל תעמולה גדולה ורחבה בכל תפוצות ישראל לשם ההסתדרות העברית. תעמולה כזו אי אפשרית היא בלי מטיפים־נוסעים, שיעברו ויסבו ערים ועירות, יעוררו ויאספו בכל מקום את הכחות המפוזרים ויעזרו להם להתאחד ולהסתדר לאגודות ולקבוצות פועלות. דבר משלוח המטיפים האלה וסדורו צריך לצאת בעיקר מן הועדים הארציים והגליליים ומן האגודות בערים הגדולות. מה שהמרכז יכול לעשות בענין זה, בודאי ישתדל לעשות. ואולם צריך לדעת, שאין המרכז יכול להספיק צורך זה לכל הארצות והמקומות, כי אם כל הארצות והמקומות צריכים להשתדל לעבוד בכל האפשר בכחות עצמם. גם ההוצאות מתמעטות גם ההשגחה משוכללת יותר, כשהתעמולה נעשית מקרוב.

ובכלל יש להנהיג יותר ויותר את שיטת ההדרגה בהסתדרות, כפי שהיא נהוגה בשאר הסתדרויות וגם בהסתדרות הציונית. כל ארץ מסתדרת לעצמה, האגודות עומדות בקשר תמידי עם הועדים הגליליים והארציים, ואלה עומדים בקשר תמידי עם המרכז. ע"פ היסוד הזה חוברו הועדים הארציים בגרמניה, בגליציה וכו', וכל עניני ההסתדרות שבארצות האלה באים לידי הועדים האלה. עתה מצא הועד המרכזי לנכון להוסיף, בהסכמת החברים, על באי־כחו בארצות ידועות ולמנות שם מורשים להסתדרות, המסדרים את העבודה ומפקחים עליה בגלילים ידועים. בסוף התוזר הזה אנו נותנים את רשימת המורשים הגליליים האלה ואת כתבותיהם יחד עם כתבות הועדים הארציים, והננו מבקשים את כל אשר דבר לו בעניני ההסתדרות בארצות ובגלילים ההם לפנות על פי הכתבות האלה בגלילו ובארצו. רק במקום שאין עדיין מורשה או ועד כזה, שם יש לפנות ישר אל לשכת־המרכז. ואולם מובן מאליו, שבענינים מיוחדים וחשובים ביותר אנו עומדים תמיד נכונים לעזור לכל איש ולכל חברה.

והננו להשיב פה על שאלה אחת, שנערכה אלינו מצדדים שונים, והיא: אם יש לקבל את התרומה בשביל הסתדרות גם מאלה שאינם יודעים שפת־עבר, אלא שהם מכירים אותה לשפתנו הלאומית ונכונים לפעול לטובתה ולטובת התרבות העברית? — הועד המרכזי דן על השאלה הזאת בתשומת־לב מיוחדה ובא לידי מסקנה, שהחלטת הועידה הברלינית לקבל כתור חברים להסתדרות רק את המבינים עברית מוסבה רק על חברים בפועל ואינה מוציאה מן הכלל חברים תומכים, שאינם נכנסים לאגודות כוחרים ואינם משתתפים בבחירות לכנסיה. לפי זה נפתרת השאלה האמורה בחיוב ובהגבלה זו, שלתורמים כאלה אין הזכות לבחור ולהבחר עד שילמדו ויבינו את השפה. תורמים אלה נקראים בשם חברים־תומכים, מה שיש גם לסמן בפרוש, ע"י רשימת המלה „תומך" על שוברות התרומות הנתנים להם.

הועד המרכזי

של ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

כתבות הועדים הארציים והגליליים (המורשים):

בארץ ישראל — ועד ארצי. לפנות על שם חברי הועד הכללי ה"ה דוד ילין, ירושלים ומרדכי בן הלל הכהן, יפו.

בגליציה־בוקובינה — ועד ארצי. הכתובת על שם המזכיר:
L. Bendawid, Lemberg, Niemcewicza 5.

בגרמניה — ועד ארצי. הכתובת על שם חבר הועד המרכזי:
Prof. Dr. E. Mitwoch, Berlin, NW. Kirchstr. 23.

ברומניה — ועד ארצי. הכתבות:
1) Dr. J. Nemirower, Jassy; 2) Dr. I. Nacht. Fokschani; 3) M. Braunstein. Institution Vaslui.

ברוסיה: א) בגליל אודיסה (פלכי חרסון, בסרביה, יקטרינוסלב, טבריה וחבל הדון) — על שם חבר הועד הכללי:
M. M. Усышкинъ, Одесса, Херсонская 46.

ב) בגליל מוסקבה (הפלכים הפנימיים של רוסיה וסיביריה) — על שם חבר הועד הכללי:
И. А. Найдичъ, Москва, Армянскій пер.

ג) בגליל קיוב (פלכי קיוב, צ'רניגוב, מוהילוב, פודוליה, ווהלין, פולטבה) — על שם החבר המורשה:
Г. З. Злотопольскій, Кіевъ, Большая Подвальная 22.

ד) בגליל וילנה (פלכי וילנה, קובנה, גרודנה, מינסק, ויטבסק) — על שם החבר המורשה:
Яковъ Шескинъ, Вильна.

ה) בחבל פולין — על שם חברי הועד הכללי:
1) Л. Капланъ, Варшава, Граничная 6.
2) А. Л. Бенъ-Авигдоръ, п. адр. „Тушія", Варшава.

כתובת לשכת־המרכז של הסתדרות.

Organisation für hebräische Sprache und Kultur, Berlin-Charlottenburg, Kantstr. 93. (Teleph.: Amt Charlottenburg, 8192).

כספים ומכתבי־אחריות בעד לשכת־המרכז יש לשלוח רק על שם גזבר ההסתדרות, מר ש"י איש הורוויץ:

S. Harwitz, Berlin W., Kurfürstendamm 51. (Telephon: Amt Charlottenburg, 8398).

כספים לטובת הקרן־הקימת — על שם חבר הועד מר י. א. ניידץ:

J A. Naiditsch, Moskau, Armiauski pereulok.

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

ט.

אנו מתאוננים על יחסה של הממשלה הטורקית אלינו, הציונים. היא לא עשתה עד כה אף צעד אחד שהיה יכול לעודד אותנו, היא לא נתנה לנו עד כה אף הנחה כל שהיא. היא לא מלאה אף אחת מדרישותינו להקל את עבודת הישוב בארץ ישראל. היא לא בטלה את הפתקא האדומה המחפירה, המשפילה את כבודנו, והיא לא תקנה אף תקון קל את תנאי קנית קרקעות. יחס זה מרפה את ידי היהודים בארץ ישראל, ומחליש ביחוד את רצונם של היהודים שבחו"ל לעבוד בשביל הרחבת הישוב. כת הציונים המסודרים מעט הוא, וכל תקותנו היא שימשכו לעבודת הישוב הכחות הרבים הנמצאים בתוך העם כולו, שעבודת התחיה בארץ ישראל קרובה ללבם. ודבר זה הוא לא בשמים, אלמלא היה יחס הממשלה טוב יותר. לציונים יש סבלנות, יכולים הם לעבוד גם בתנאים קשים, אבל לאלה העומדים מחוץ להסתדרות הציונית אין הסבלנות הדרושה, וגם אין הרצון לעבוד דוקא בארץ ישראל, בשעה שכל דבר קטן וקל דורש התאמצות מרובה כל כך. ולפיכך ירדה בזמן האחרון

באותם החוגים העומדים מחוץ להתסתדרות ההתענינות בעבודת הישוב, והחברה היותר גדולה והיותר עשירה שבחברות הישוב נבונה עכשו לסלק את ידיה לגמרי מעבודתה בארץ. למה לנו, שואלים פקידי יק״א, לעבוד דוקא בארץ ישראל, במקום שאנו פוגשים מכשולים על כל צעד ושעל, בשעה שמדינות הים פתוחות לפנינו ולפני עבודתנו הישובית? ובאמת-אין טעם ונימוק להלחם בעד הרחבת הישוב בא״י לחברה זו, שבעיקר הדבר אין הארץ רצויה לה כלל, והיא התחילה לעבוד בה לא עפ״י רצון עצמה, לחברה זו שאין לה כל מטרה לאומית ושהיא שואפת לפזור היהודים. העמידה בעבודת הישוב מביאה את יושבי הארץ לידי ספקות ופקפוקים. קשה מצב האנשים הנמצאים במחנה, שבאו להלחם ולעבוד ולא מצאו לא מלחמה ולא עבודה. מצב כזה הריהו קשה יותר מכל ההרפתקאות שהיו מוצאים אותם בעת מלחמה ועבודה. רעבים הם לעבודות גדולות, צמאים לצעדים חדשים. קצרה הרוח להסתפק בקטנות, בשל כח הסבלנות. ויש שאל הלב מתגנב הרגש, שמיותר אתה בארץ, שאין צורך ברצונך הטוב ובכחותיך, שהתמכרותך ומסירת נפשך למותר הן. מצב רוח זה הוא שגרם בשנה זו ליציאה גדולה מהארץ. המצב החמרי של הפועלים הוטב השתא, ובכל זאת גדול הוא מספר הפועלים היוצאים עכשו יותר משהיה במשך כל שנות הישוב, וזרם היציאה שותף אתו גם משפחות שלמות. בין העוזבים את הארץ היה לדאבון כל חובבי הישוב גם הד״ר ברנשטיין־כהן.

קשה היה לו להתישב בארץ ישראל, לכונן לו מעמד בחיים בארץ החדשה. הוא ישב קודם בימה, משם עבר לפתח־תקוה ובקושי גדול התישב אחרי כן ביפו. וסוף סוף אחרי שכבר עלה בידו לבסס את מצבו, הנה הוא עוזב את הארץ ושב לרוסיה, לקישינוב שלו. גם הוא בא לידי הכרה, שאין לו מה לעשות בארץ, שאין לו עבודה צבורית, שכחותיו מיותרים פה. והוא עודנו חזק ובריא, יש לו החפץ הכביר לעבוד, וקשה לאדם המלא חיים ומרץ לשבת בחבוק ידים.

אולם מלבד הסבות הכלליות גרמה ליציאתו של הד״ר כהן־ברנשטיין עוד סבה מיוחדת; הוא עסק ביחוד בעבודה קולטורית, ולעבודה קולטורית אין מקום בארץ ישראל בלי דעת הלשון העברית. אבל להד״ר ברנשטיין־כהן לא היתה הסבלנות הדרושה, כדי ללמוד את הלשון, שהיא הבסיס לכל עבודה קולטורית בארצנו.

נתמעטו כחותינו בארץ בשנה זו, בשעה שקוינו למצב אחר לגמרי. קוינו שהחרות המדינית תקל עלינו את עבודת הישוב, חשבנו שהממשלה החדשה תבין את התועלת שאנו יכולים להביא להארץ ותתיחס אלינו ביחס יותר טוב. אבל הכל נשאר כמו שהיה. היחס של הממשלה החדשה אלינו לא נתברר עדיין. הממשלה אינה מאמינה עדיין בנו, וזהו המכשול היותר גדול בעבודתנו והסבה היותר חשובה לעמידה זו המעיקה על כולנו.

אולם, כלום עשינו אנחנו, יושבי ארץ ישראל, את כל מה שבידינו, כדי לשנות את היחס הזה של הממשלה הטורקית, כלום הוכחנו במדה מספקת, שבאמת מסורים אנו להממלכה ונכונים להיות לה בנים נאמנים? בחוגי הציונים, הרחבים, ידוע הוא הכלל המדיני של do ut des, אולם מה נתנו לממשלה הטורקית, בכדי שנוכל לדרוש ממנה שתתן גם היא לנו? בשל מה אנו באים לדרוש מאת הממשלה הטורקית שתראה לנו פנים שוחקות? אין הדבר מוטל בספק: כבר נתנו לה הרבה, בישובנו הועלנו הרבה להפרחת הארץ, לתגבורת המסחר והתעשיה, ישובנו הכניס כבר הרבה אל אוצרה. אבל אין כל זה מספיק עדיין. הממשלה יכולה לדרוש יותר, מפני שיש לה תמיד ענינים גדולים וחשובים מכל אותן הטובות החמריות שהיא מקבלת ממנו. ובראש הדברים הנכבדים הללו עומד ענין הנתינות של המהגרים היהודים וענין העבודה בצבא של הצעירים היהודים. לצערנו אנו צריכים להודות, שבשני הדברים האלה גם יחד רחוקים אנו מאד ממלא בשלמות את דרישותיה הצודקות ואת רצונה של הממשלה הטורקית.

מזמן שהוכרזה הקונסטיטוציה בטורקיה התחילו מדברים בארץ ישראל על אדות קבלת הנתינות הטורקית. ה׳ בן־יהודה הקדיש את עתונו להפצת רעיון זה והיה מדפיס מדי יום ביומו את הכרוז: „יהודים היו לעותומנים״. קבוצות שלמות התעתדו לקבל את הנתינות הטורקית. יהודי ארץ־ישראל ראו כולם מתוך צער ויגון, מה דל כחם עכשו, וכולם הבינו מה גדול היה כחם, אילו היו כולם אזרחים והיו יכולים להשתתף בבחירות אל הפרלמנט הטורקי ואל מועצות הערים ולקחת חלק בהנהגת המוסדות של הממשלה. אך למרות ההכרה הזאת אך מעטים קבלו את הנתינות הטורקית. הכרת התועלת הכללית והלאומית בטלה לאט לאט מפני פחד הרע, שנתינות זו תוכל להביא להפרט. הרי ידוע הוא, שהנתינים הזרים נמצאים במצב מיוחד ונהנים מזכיות מיוחדות. הם פטורים ממסים שונים, אינם נשמעים לפקידות המקומית, אינם עומדים תחת מרות המשפטים והשופטים של טורקיה. הסותן של הממשלות הזרות ושאיפותיה של באי-כחן להגדיל ולחזק את השפעתן גורמות, שהקונסולים מגינים תמיד על עניני נתיניהם, ובארץ שחייה אינם מסודרים ושאין לה פקידות טובה ומשפט איתן,—אין לזלזל בדבר זה כלל. מצב זה הוא שגורם שגם ערבים משכילים ועשירים שואפים להיות נתינים זרים, ויובן מאליו שהיהודים הזרים שבאו מחוץ לארץ נשארו ברובם נתיני הממלכות שבאו משם. הקונסטיטוציה לא שנתה אלא במעט את מצב הענינים בפנים הארץ. אי אפשר לברוא בבת אחת, פקידים שוטרים ושופטים ולכונן סדרים טובים. ולפיכך נשאר מצבם הפרטי של הנתינים הזרים נוח יותר ממצבם של נתיני טורקיה. במצב גרוע יותר נמצאים נתיני רוסיה; לפי החוקים השוררים ברוסיה, דרוש בשביל קבלת נתינות של ממשלה אחרת רשיון מיוחד מאת הרוממות, שאינו ניתן אלא אחרי בקשות והשתדלויות מרובות, ועל כן ממעטים יהודי רוסיה להכנס תחת חסות טורקיה. כדאי היה הדבר שישימו עסקנינו לב לזה וישתדלו שיתנו רשות ליהודים היושבים בחו״ל והחושבים להשאר שם לצאת מחסות רוסיה, כמו שניתנה רשות זו להיוצאים לארגנטינה. עד כה לא נעשה בענין זה כלום, והמצב נשאר אי־ברור ומסובך: כל איש המקבל נתינות זרה בלי הסכמתה של הממשלה הרוסית נחשב לפושע שבגד בארצו וממשלתו.

אולם הממשלה הטורקית אינה נכנסת בחקירת סבותיה של עובדא זו. בארץ יושבים נתינים זרים רבים, והם נמצאים במצב מיוחד ונהנים מזכיות מיוחדות. דבר זה אינו לפי רוחה כלל. התפתחות החיים המדיניים בטורקיה השפיעה על התחזקות הרוח-הלאומי, והוא אינו יכול להשלים בשום אופן עם התגברות השפעת הממשלות הזרות בעניניה הפנימיים של הממלכה. אי־אפשר לה לטורקיה לקבל ברצון את הדרישות התכופות של הצירים והקונסולים, והיא משתדלת להמנע מכל סכסוך אתם. אבל המספר הגדול של הזרים מביא תמיד לידי סכסוכים והתנגשות עם באי־כחן של הממשלות הזרות. מזה מובן יחסה השלילי של הממשלה להתרבות הזרים בארצה, וזוהי סבת הדבר שאוחזת היא עכשו באמצעים שונים, כדי להרחיק את ההגרה מגבולותיה. כשמוסרת הממשלה עבודות צבוריות לאגודות חו״ל, גם אז הריהי מתנה תמיד, שהפועלים והעובדים צריכים להיות נתינים טורקים. כך נהגה בבנין מסלת ברזל החדשה בסוריה, ותנאי כזה הותנה גם בחוק שהוצע לפני הפרלמנט על דבר בתי־החרשת. הממשלה שמה מכשולים על דרך הזרים הרוצים לקנות אדמה בטורקיה, ובמקומות רחוקים מהערים, כמו למשל בכפר סבא, אין היא נותנת רשות לבנות בתים, וטעמה אתה שאין היא יכולה להגן על הנתינים הזרים. בכל מעשי הממשלה בולט יחסה השלילי אל הזרים, ועם זה אנו צריכים להתחשב. בנידון זה אנו צריכים להיות המקדימים הנותנים. אנו צריכים להתגבר על הפחד מפני הרעה הכרוכה במדה ידועה בהנתינות הטורקית, אנו צריכים להיות אזרחים ולא זרים בארץ, שאנו רוצים לשבת בה ולעבדה.

קרבן זה שאנו צריכים להביאו אינו גדול כל כך. היהודים שקבלו זה כבר את הנתינות הטורקית אינם מתאוננים כלל וכלל. ואין לשכח גם זה שבה במדה שתתחזק ותתקדם הממשלה הטורקית, כה במדה ילך הלוך ורע מצב הזרים ומצבם של האזרחים ילך הלוך וטוב. מכיון שמניחים מכשולים על דרך הנתינים הזרים, מכיון שאין נותנים להם לקנות אדמה, לקבל פועלים זרים בבתי החרשת שלהם, שמגבילים בכל מיני הגבלות את דופש עבודתם בכלל, הרי גם טובת הפרט דורשת לקבל בעוד מועד את הנתינות הטורקית.

אם רק נותר על התועלת הפעוטה של הרגע הנוכחי ונשים לב אל התועלת של הפרט בעתיד, אז צריכים אנו להשתדל ולשים קץ למצב האי־טבעי הזה, שהיהודים היושבים בארץ במשך הרבה יובלות, כגון פליטי ספרד ופורטוגל, נשארים עד היום נתיני הממשלות הללו. וממילא מובן, שהמטרה הלאומית שלנו דורשת זאת בהכרח. שהרי לא נוכל להתקדם בארץ ולהגדיל ולהרחיב את הישוב כל זמן שנשאר זרים, כל זמן שלא נסיר מעלינו את חסות הממשלות הזרות, דבר המלעיב כל כך את רגשות הטורקים והמעורר תמיד סכסוכים בלתי רצויים בינהם ובין הממשלות הזרות.

הדבר השני שאנו צריכים „לתת״ לממשלה התורקית הוא מלוי הובתנו בעבודת הצבא.

לבשתנו לא מלאנו את החובה האזרחית שלנו. יהודים רבים השתמטו מעבודת הצבא, רבים עוזבים את הארץ, כדי להפטר ממנה. אמת, היהודים לא רק היחידים האשמים בחטא הזה. גם הנוצרים השתמטו במספר מבהיל מהחובה הזאת, אבל אם אנחנו באים בדרישות לפני הממשלה הטורקית ומבקשים הנחות מיוחדות לטובת כניסת היהודים, הרי צריכים אנו להדגיש את מסירותנו ולהראות את נאמנותנו. אמנם אפשר להבין את סבת השתמטותם של היהודים. עבודת הצבא של הבלתי מושלמנים עדיין דבר חדש הוא בטורקיה. עד כה היו היהודים פטורים מעבודה זו וקשה להם להתרגל בדבר. היהודים עודם יראים מפני החיים בקסרקטים, הם מתארים להם את החיים הללו בצבעים נוראים, ונוסף על זה הריהם ברובם אדוקים ועדיין אינם יודעים, איך להתאים את חייהם בצבא למנהגיהם הדתיים. כל זה מובן, אבל העובדא כשהיא לעצמה מעציבה היא מאד ויכולה לעורר גם פה יחס של אי־אמון מצד הממשלה.

היראה והפחד מפני עבודת הצבא היו למכשול חדש לאלה שחשבו לקבל את הנתינות הטורקית. ולא עוד אלא שגרמו לעובדות אי־נעימות מאד. היו מקרים שלרגלי חובת עבודת־הצבא שבו משפחות אחדות וקבלו את נתינותם

הזרה, אחרי שכבר היו לנתינים טורקים, ומקרים כאלה מעוררים בצדק רגזה וקצף.

כשני הדברים דעיקריים שכל ממשלה דורשת מיושבי ארצה—הנתינות ומלוי החובות האזרחיים—עדיין לא מלאו היהודים את המוטל עליהם ואם אנו באים ודורשים מאת הממשלה הטורקית יחס מיוחד לציונות, אין אנו יכולים עדיין לצערנו וגם לאסוננו לומר לה בפה מלא, שאנו מצדנו עשינו את כל מה שהיה מוטל עלינו.

אם אנו מדברים על הקרבנות, שהישוב דורש מאתנו, ואם יש בקרבנו אנשים הנכונים להקריב קרבנות, אז החוב הראשון, המוטל על אלה החושבים להשאר בארץ, הוא להיות אזרחים טורקיים, ושנית, לדאג, שכל הצעירים ימלאו את חובתם בנוגע לעבודת הצבא. בימים הראשונים של החירות הטורקית בששררה עוד ההתלהבות, היו צעירים שרצו להכנס אל הצבא בתור מתנדבים, אבל כשהגיעה שעתם,היה מספר המתנדבים כאין וכאפס לעומת מספר המשתמטים, שהיה גדול ומבהיל בערך.

אין כל ספק, שאילו היתה הממשלה הטורקית מתיחסת להמהגרים היהודים בחבה יותר גדולה, אז היתה מספר הנתינים החדשים וגם מספר המתנדבים היהודים בצבא גדול הרבה יותר, אבל אין לנו ברירה אחרת. אין אנו יכולים לומר להממשלה: תני—ואז נתן גם אנחנו. אנו צריכים להיות הראשונים, אנו צריכים לתת ולתת, ואז יהיה לנו גם הזכות לדרוש מאת הממשלה שתתן גם היא. אנו צריכים קודם כל למלא את החצי הראשון של הכלל המדיני do ut des, ואם אנחנו נמלא מה שמוטל עלינו, אז ממילא יבוא גם החצי השני המוטל על הצד השני.

י. ל.

בארץ ישראל.

— בירושלים מסביב להר הבית, ובכפר סילואן התחילו החפירות על חשבונו של הברון אדמונד רוטשילד. הרשיון לחפירות ניתן כתנאי, שכל הדברים העתיקים שימצאו ישארו בירושלים. למטרה זו יבנה בית נכות מיוחד בירושלים. מקוים שבקרוב יבוא הבארון רוטשילד לארץ ישראל להתבונן לעבודת החפירות.

— הידיעה שהיתה ב„העולם" בשם „גוט-מארגען" (נו' 37) שנקנתה אדמה על יד פתח תקוה בשביל אגודת יהודים ברומיניה אינה נכונה.

— בא ליפו ה' פראנק, בא-כחו של יק"א. הוא הודיע, שיק"א מסלקת את ידה מעסקיה בארץ ישראל. היא לא תקצב יותר סכומים חדשים ולא תתחיל בשום עבודה חדשה. היא תוסיף רק לעבוד את עבודתה הקודמת, תוסיף לתמוך את בתי הספר ואת המוסדים העומדים תחת חסותה, אלא שלא תגדיל את תקציבם ולא תדאג להרחבתם. ה' פראנק ישאר פה כשלשה חדשים עד שיסדר ע"פ הכללים הללו את עניני יק"א בארץ.

— במושבות הגליל התחתון מלבד מלחמיה, היתה השנה הזאת רעה מאד. ביחוד סבלה המושבה סג'רה, שאדמתה היא אדמת טרשים. יש אכרים שלא הוציאו גם את שכר עבודתם. הרבה אכרים נזקקים עכשו להלואה יוצאת מן הכלל, אבל אין מי שיתן את ההלואה הדרושה. יש לחשוש שאריסים אחדים יוכרחו לעזוב את הארץ.

— ארבעה תלמידי הגמנסיה שעברו למחלקה הששית עזבו את בית הספר והלכו ללוד לעבוד בתור פועלים בחות הקרן הלאומית. הם מקוים שבעתיד יעלה בידם להתאכר.

— לרגלי הסכסוכים שקמו בחדרה בין ועד המושבה ובין קבוצת אכרים פנו הצדדים אל משפט השלום שעל יד הלשכה הארצישראלית בבקשה לשלות שופטים אל המושבה.

— סמוך לרחובות נהרג יהודי תימני ע"י ערבים. נודע להם שיהודי זה קבל כסף והתנפלו עליו. זהו כבר המקרה השני של התנפלות על יהודים ברחבות. לפני שלשה חדשים ירו בשומר יהודי-תימני ופצעו אותו. (הידיעה שהפיצו אז שהיהודי נהרג—לא היתה מדויקה). האכרים שלחו שני אנשים לירושלים להתאונן לפני הפחה על הרצח הזה ועל עקירת העצים במושבה. הרחבותיים שלחו טלגרמה ע"ד שני המקרים האחרונים האלה, גם אל החכם-באשי ואל שר הפנים.

— בחיפה נפצע ע"י ערבי הד"ר תאחובר, מורה הסמינר של „עזרה" בירושלים. הניזוק הלך ברחוב ודבר גרמנית. ערבי התנפל עליו ובקראו „גרמני ארור" דקר סכין בכתפו. הפצע גדול, אבל אינו מסוכן.

— השומרים היהודים עזבו את סג'רה מפני שהאכרים השלימו עם הכפר הערבי הסמוך אל המושבה מבלי לשאול את פיהם הם, שסבלו בשנה העברה מההתנגשויות עם הערבים.

— אכרי כפר סבא השלימו עם הכפר הערבי קיליקיה שיושביו התנפלו על המושבה אחרי שנמצא בה ערבי הרוג. הערבים התחייבו לשלם ליהודים 70 נאפוליאון (1400 פרנק).

— בבחירות לועד העיר ביפו השתתפו הבוחרים בפעם הזאת במספר גדול מבשנה שעברה. זהו הסמן היותר מובהק, עד כמה מתחזקת ההכרה בנחיצות ועד שינהל את עניני הקהלה העברית. בשנה שעברה היה מספר כל הקולות 600 ועכשו הגיע מספרם ליותר מ-800. צריך בכל זאת להודות, שהתענינותו של הקהל עדיין קטנה היא, גם בשנה זו כבשנה שעברה הלכו מבית לבית לקבץ את פתקאות הבחירה.

— בצפת נפתח סוף סוף סניף הבנק שלנו. פתיחתו נפגשה בשמחה בעיר ובסביבותיה.

— בפתח תקוה שוב החלו הסכסוכים לרגלי הבחירות לועד המושבה. הזקנים מתחרטים על ההנחות והותורים שעשו בשנה שעברה ורוצים לשוב ולסדר את הבחירות כקודם.

— מספר היהודים מארץ ישראל שילכו לצבא מגיע עד חמשים. לצערנו גרם הפחד מפני עבודת הצבא שיהודים רבים לא באו כלל לקריאה. אילו דאגו קודם לטובת המשפחות הנעזבות, אפשר היה להמעיט את מספר המשתמטים. בירושלים נמצאים עכשו 8 יהודים העובדים בצבא. הקהלה מספקת להם מאכלים כשרים.

— הבנק העותומני בירושלים וביפו היה סגור בראש השנה וביום הכפורים לכבוד היהודים.

— האורתודוכסיה עושה חיל רב בפתח תקוה. אחרי שהונהגה בבית הספר של הארוקים הלשון העברית במבטא הספרדי בתור לשון הדבור ע"ה בידי המנהל הד"ר אוירבוך למשוך אליו את רוב ילדי המושבה. עכשו פותחים הארוקים בפתח תקוה בית ספר מיוחד לילדות. לפתח תקוה יעבור גם כן בית היתומים של הד"ר גרינהוט. הארוקים חושבים עוד ליסד במושבה זו בית כפר נמוך לעבודת האדמה.

— בית הספר של למל עובר כולו לרשותה של אגודת „עזרה".

— ביפו נדבקו מודעות גדולות בעברית, גרמנית וצרפתית ע"ד יסוד בית ספר לנגינה ולשירה, את בית-הספר מיסדת הגברת רופין. הלמודים מתחילים ביום הראשון לנובמבר. שכר הלמוד של שנת הלמודים (10 חדשים בשנה) בעד פסנתר, כנור וזמרה 120 פר' במחלקה התחתונה, 180 פר' במחלקה התיכונה 240 פר' במחלקה העליונה; שכר הלמוד בעד הרמוניום הוא 100 פרנק. במחלקה התחתונה, 140 פר' במחלקה עליונה. נגינה ע"פ ראיה ראשונה, נגינה משותפת, תזמורת, מקהלה, תורת המוסיקה ותולדות המוסיקה. כל הלמודים הללו נכללו בתוך פרוגרמת הלמוד.

— בגמנסיה שביפו נתחדש עוד הפעם הנסיון לברוא הסתדרות של ההורים. הגמנסיה קראה את ההורים לאספה כללית. באספה דנו בשאלות שונות הנוגעות לחנוך הילדים בגמנסיה. נשמעו דרישות בודדות להפריד בין הילדים ובין הילדות, נשמעו גם דרישות להנהיג את למוד הדת; התאוננו על רבוי הלשונות הנלמדות בגמנסיה, דרשו למנות משגיחה מיוחדת לבנות, ולא חסרה גם הדרישה להנהיג בגדים מיוחדים לתלמידים ולתלמידות. כל ההורים הרגישו את אמונם במורים והביעו את תודתם להם. הוחלט לקרוא לאספות כאלה מדי פעם בפעם ולחזק את הקשר שבין ההורים ובין הגמנסיה, נבחר ועד זמני של שלשה אנשים.

— בבית הספר של „עזרה", פותחת בשנה זו בחיפה, תהיינה לע"ע רק שלש מחלקות. בכל שנה ושנה תפתח מחלקה חדשה עד שיגיע בית ספר זה למדרגת בית ספר בינוני. רבים מתלמידי האליאנס בחיפה מתכוננים לעבור אל בית הספר של „עזרה".

— בבית הספר למורים בירושלים נוספה בשנה זו עוד מחלקה, וזמן הלמוד בסמינר ימשך עכשו ארבע שנים במקום שלש.

— הממשלה פתחה בירושלים בית ספר לבנות. מנהלת בית הספר היא אמריקנית היודעת ערבית. בבית הספר לומדים ערבית וטורקית וידיעות. כל הלמודים הם בערבית. שכר למוד אין משלמים בבית ספר זה. בשנה זו נתקבלו כמאתים תלמידות.

— „הפועל הצעיר" הציג בהשתתפות חובבי הבמה העברית את המחזה „חסיה היתומה" של י. גורדין. בחוה"מ סוכות הוצג המחזה הזה עוד הפעם. הכנסת הצגה זו מוקדשת הן לשעורי ערב ללמוד הלשון העברית. במוצאי סוכות הציגו חובבי הבמה את המחזה של פשיבישבסקי „בשביל האושר" ואת הוודויל של לאביש „אין לי פנאי".

— ליפו בא תיאטרון ערבי ממצרים. התיאטרון הזה נתמך ע"י הממשלה במצרים. המשחקים הם נוצרים ומושלמים, והמשחקות הן יהודיות כולן. התיאטרון דומה להיותר גרועים שבתיאטרונים הז'רגוניים שלנו. אבל זאת היא רק התחלה לתיאטרון. אחדים מן המשחקים כבר בקרו את אירופה. את החזיונות הם כותבים בעצמם או מתרגמים מלשונות אחרות. בסוכות הציגו מחזה בשם „יהודית" שיסודו בדברי-הימים. את המחזה הזה כתב אחד המשחקים. את המודעות ואת הכרטיסים למחזה הזה הדפיסו בעברית.

— בירושלים נפתח כלוב של פועלים יהודים. בכלוב נמצא מונון ובית ספרים.

— העתון „הפועל הצעיר" גמר את שנתו במספר של 1300 הותמים. מהם היו בארץ ישראל 450 חותמים, ברוסיה גם כן 450, באמריקה 170 באוסטריה ובגרמניה 60. העתון הוציא את שנתו בלי דפיציט וגם שלם שכר סופרים בסכום של 1200 פר' בערך, כלומר 50 פר' בעד כל גליון. זוהי התקדמות גדולה בהתפתחות העתונות בארץ ישראל.

אנו מתבקשים לפרסם:

לפתיחת הגמנסיה העברית „הרצליה" ביפו. בראשית שנת הלמודים תרע"א. בכ"ד, כ"ה וכ"ו תשרי היו בחינות לכל אלה הילדים שמכינים את עצמם להכנס לגמנסיה, ולכל אלה התלמידים, שטעונים בחינה באחר ממקצועת הלמודים.

המנהל מקבל בכל יום מ־10 עד 12.

ביום ב' כ"ח תשרי נערכה חגיגת התלמידים לפתיחת הגמנסיה. בחגיגה הציגו את החזיון „בר כוכבא".
הלמודים בגמנסיה התחילו ביום ד' ר"ח חשון.

ואלה הם מורי הגמנסיה לשנת הלמודים תרע"א:
הד"ר מוסנזון לתנ"כ ודברי ימי ישראל; הד"ר מטמן לעברית וללמודי הטבע; הד"ר רוזנשטיין למתמתיק ופיסיק; הד"ר לוריא לדברי הימים; הד"ר בוגרשוב לגיאוגרפיה; מר ח. הררי מר א. קבק מר י. דושמן לעברית; הג"ב מטמן לחשבון; הד"ר קלנר לרומית וגרמנית; הד"ר גרחר והד"ר מושנזון לצרפתית; מר שבר לערבית; מר תופיק שתיל לטורקית; מר איזנשטיין לציור; מר קרשבסקי לזמרה; מר ארלוב להתעמלות; הד"ר בילקינד רופאת הגמנסיה.

בציונות.

הידיעה ע"ד מותו הפתאומי של א. לעווינסקי הרעישה את כל העולם היהודי. קהל הציונים והקוראים עברית הביע את צערו על מות חביבו זה בטלגרמות למאות. באודיסה חלקו להמנוח את הכבוד האחרון כעשרים אלף איש מכל שדרות העם. מתוך דומיה כבדה, שהורגשו בה דמעות חנוקות, נסתם הגולל על קברו של לעווינסקי: איש לא תאר את חין ערכו ואת גודל לבבו — שלטון אודיסה לא נתן את רשיונו להספיד את המת בבית הקברות.

כשהגיעה אלינו השמועה המרעישה, שקדמו לה טלגרמות מרגיזות, שלח המרכז אל ועד־הישוב באודיסה, שהמנוח היה אחד מחבריו, טלגרמה זו:

„נרעשים ונדהמים ע"י מותו הפתאומי של חברנו היקר אנו מבכים יחד עם הועד ועם ביתו של המנוח את האבדה הקשה".

המערכת הביעה גם היא מצדה את צערה בטלגרמה להוצאת „מוריה", שהמנוח השתתף בעבודתה:

„מתוך צער עמוק על מות הסופר העברי החביב אנו מבכים אתכם יחד את אבדתנו הגדולה".

חברינו באודיסה מלאו את חובתם להציב זכר להמנוח. מאת ראש ועד־הישוב נתקבלה טלגרמה זו: „הועד הפלשתינאי החליט בישיבתו האחרונה, שהשתתפו בה גם מוקירי לעווינסקי ליסד ביפו על שמו סמינר למורות גני־הילדים ובתי־הספר למתחילים. סכום הנדבות למטרה זו שנאסף באותו מעמד עלה 3000 רוב. אנו מבקשים את מוקירי המנוח לעזור באינרגיה עצומה לקבוץ התרומות לטובת המוסד הזה".

אין אנו מטילים ספק בדבר, שמוקירי המנוח הרבים ימלאו גם הם את חובתם, והמוסד החשוב הזה יוסד בקרוב לזכר עולם ללעווינסקי.

בהוועלט אנו קוראים:

בעתונות באו ידיעות מקצתן מוגזמות ומקצתן בדויות מתוך רע לבב ע"ד ההמחאה לטובת בנין מסלת הברזל ההידז'סית שנמצאה בתוך נירותיו של עבדול־חמיד. ברגלי הידיעות הללו אנו מוצאים לנחוץ לפרסם את העובדות:

בשנת 1098 הוכרז בטורקיה שמאספים נדבות לטובת בנין מסלת הברזל ההדז'סית, שבראשה יעמוד השולטן. כל המוסדים הפינגסיים שבטורקיה הריכו את תרומותיהם. גם הוה"פ המצומצם נדב לטובת מסלת ברזל זו, החשיבה כל כך להממלכה העותו־מנית כולה וביחוד לארץ ישראל, 500 ליטרא שטרלינג; נדבה זו נתנה בתור תרומת המוסדים הפיננסיים שלנו הנמצאים בא"י. המחאה על סכום זה נשלח למזכירו של השולטן בשביל הדי־רקטריון של מסלת־הברזל ההדז'סית.

המחאה זו נשלחה לגוביינה להבאנק שלנו רק ביולי ש. ז. הבאנק הנוהג לפי מנהגי אנגליה סרב בראשונה לשלם את הכסף לפי המחאה ורשם עליה: „עבר זמנה".

להממשלה הטורקית, שהודיעה להוה"פ המצומצם ע"ד סירוב זה, כבר בארו את הנמוקים הפורמליים של מעשה הבנק.

אנו מזכירים, כי שנת השקלים הי"ג כבר נגמרה בכ"ח תשרי ש. ז. (18—31 אוקטובר) וכבר התחילה שנת הי"ד; שחל בה קונגרס. מאחרי שהאגודות רובן עדיין לא גמרו את חשבונות השקלים, אין הוה"מ יכול לשלח את השקלים לשנה החדשה. ישימו נא חברינו את לבם לדבר זה ויזדרזו להמציא מיד את סכומי־השקלים של השנה שעברה. אל נא ישכחו ששנת הי"ד לקונגרס תכיל רק כשמונה חדשים, מאחרי שהקונגרס העשירי יאסף עוד בקיץ שנה זו, ואסור לנו איפא לאבד אף יום אחד מהזמן הקצר הזה.

בעוד ימים מספר תצא מבית הדפוס חוברת חדשה בלשון יהודית ורוסית: ציונות וא"י. בחוברת זו באו הידיעות היותר חדשות ע"ד מצב המושבות בא"י, ע"ד מוסדותינו ומלבד זה תאור פעולות הקונגרסים ומבוא כללי ע"ד הציונות ועבודתה. מחיר החוברת 5 קופ., מאה אכס. 3 רו"כ. האגודות מתבקשות להזדרז בהזמנותיהן. החוברת טובה מאד לתעמולה.

הוה"מ עסוק עכשו בסדור דו"ח של פעולות ההסתדרות במשך השנה, והריהו מבקש את האגודות ואת הקבוצות להמציא את הדוה"ה של פעולותיהן.

כבר יצא הגליון המיוחד של ה„וועלט" ע"ד ארץ ישראל, והוא מלא וגדוש מאמרים חשובים ע"ד מצב הארץ ועבודתנו בה ושאלותיה וגם תמונות יפות ממראות הארץ. גליון זה של ה„וועלט" הוא סמן מובהק, המעיד על ההפתחותה והתקדמותה של הציונות. כבר יש לה להסתדרותנו סכום של אוני־

…רים ממשיים בא"י והשאלות העומדות על הפרק כבר הן שאלות העבודה ו…א שאלות התכנית. מי שרוצה לעמוד על התקדמות זו ישוה את הגליון הזה עם הגליון המוקדש לארץ-ישראל, שיצא בימי הרצל. את הגליון אפשר להשיג בהמערכת שלנו. מחירו 75 פפ., 10 אכס. 7 מרק.

אספת הוה"פ הגדול, שאת סדר עניניו פרסמנו בנומר הקודם, תהיה לא …קלן אלא בברלין.

בה„וועלט" אנו מוצאים טבלא של סכומי הנדבות שנתקבלו לטובת הקה"ק בשנה זו מיום א' בינואר עד א' באוקטובר. הסכום הכולל עולה 279,761,59 מרק לעומת 294,765 מ. של השנה העברה, כלומר הנדבות נתמעטו בט"ו אלפים מרק בערך. התמעטות זו אינה מעידה כלל על ירידת החבה להקה"ק בתוך השדרות הרחבות של עמנו. היא מתבארת קודם כל עי"ז שבשנה העברה קבלה הקה"ק נדבה מיוחדת של 30000 מרק בעוד שבשנה זו רק של 15000 מרק, ומלבד זה. צריך לצרף לסכום הכולל גם את סכום הנדבות שנתקבלו ומתקבלות לטובת המושבה הקואופרטיבית. רכושה הכללי של הקה"ק עולה 2,093,171,95 מרק.

ברוסיה עלה סכום הנדבות 79.676.57 מרק לעומת 105.402.82 מרק של השנה שעברה. אין זו התמעטות, שהרי אם נצרף להסכום של שנה זו את הנדבה הנ"ל של 30000 מרק שנתקבלה בשנה העברה אז יעלה הסכום הכולל בשנה זו על אותו של השנה שעברה. נתרבו הנדבות באוסטריה כ"א אלף מרק, בגרמניה בו' אלפים. יש לקוות, שעוד יגדל סכום הנדבות בשנה זו, כי בסוף השנה, כלומר בירחי הסתו והחורף הראשונים נכנסים סכומי-נדבות גדולים יותר.

סכום הנדבות שנתפרסם בנו' האחרון של ה„וועלט" עולה 14.251.15 מר', בזה מרוסיה 2284.80 מ. המספר האחרון של הרשימות בספר הזהב הוא 3600. מיום כ"ז בספטמבר עד י"א באוקטובר נכנס אל הלשכה במוספבה …נים של 1411.12 ר.

הסכום שנאסף לטובת המושבה הקואופרטיבית עולה כבר 58.886.35 מארק.

בהעתון „ז'ין טירק" נתפרסם מאמר מלא ענין ע"ד הצעתו של ערבי עשיר מבירות נדז'יב אכאפא- לתת לקבוצת בעלי-הרכוש שייסד את אדמת השולטן (הדומיפליק) בחכיר לתשעים ותשע שנים. שטח הקרקעות הללו עולה 30000 קילומטרים מרובעים. הוא הציע לפני הממשלה את התנאים האלה: הקבוצה מתחיבת לע"ע לשלם להממשלה מדי שנה בשנה אותו הסכום שהכניסה זו במשך חמש השנים האחרונות ומלבד זה את החלק הרביעי של הריוח שיביאו הקרקעות וגם את החצי של הריוח הנותר. עוד מתחיבת הקבוצה לתת להממשלה הלואה של 100 מיליון פרנק שישלמו בגבילה רק 4 1/2 פרוצ' והיא תפרע מהסכומים המגיעים להממשלה מריוח הקרקעות שינתן בחכירה. מועצת הממלכה קבלה את ההצעה הזאת, אולם מועצת המיניסטרים דחתה אותה. „ז'ין טירק" יצא במאמר נלהב נגד ההצעה הזאת בהוכיחו שנדז'יב אכאפאר ודאי אינו אלא בא כחה של איזו קבוצה של בעלי רכוש מחו"ל, ואם תתקבל הצעתו וינתן אותו הצ'רטר שהוא מבקש, אז תכניס טורקיה את עצמה בעולם הקנה של בעלי-הון הזרים.

חבר הוה"מ ועורך „העולם", א. דרויאנוב, בקר את ריגא וקרא שם שתי דרשות ע"ד תכונת לשון הביבליה (בעברית) וע"ד ההלצות היהודיות. שתי ההרצאות נתקבלו מאת השומעים ברצון רב. מלבד זה השתתף מר ד. באספת מנהלי העבודה הציונית בעיר ועזור אותם לעבודה נמרצה יותר. מספר השקלים שנגבו בשנה זו בריגא יעלה חמש מאות. החובות המוטלות על האגודה התמלאינה בקרוב.

בורשה הרציא מר פרבשטיין ע"ד נסיעתו לא"י. ההרצאה ארכה כשלש שעות והפיקה רצון מאת השומעים הרבים. מר פרבשטיין תאר בפרטיות יתרה את המושבות ואת חייהן והראה גם על האפשריות של עבודה במסחר ובחרשת המעשה.

העסקנים הציוניים והלאומיים שבורשה החליטו באספתם האחרונה …ריל בעיקרית ההכנה לבחירות אל ועד הקהלה, העתידות להיות בקרוב. מאחרי שלא קבלו עד כה תשובה על המכתב ששלחו לועד-הקהלה בדבר זכיותיהם של כל משלמי מס הקהלה, פנו אליו שוב בדרישה נמרצה שיענה תיכף אם רוצה הוא להשתדל בדבר הרחבת זכות הבחירה או לא. הנאספים החליטו: לאסור מלחמה קשה על המתבוללים ולהשתדל שאיש מהם לא יבחר אל ועד-הקהלה.

חבר הועד הפלכי במוזריץ בקר את ביאלא פלך שדליץ. הוא באר לפני ציוני עיר זו את תעודת הציונות, ספר ע"ד מוסדותיה ופעולותיהם. נבחר ועד זמני שתעודתו לסדר את האגודה.

מורוניוש מודיעים שאחרי ההפסקה של קיץ נתחדשה העבודה. חברי האגודה מתאספים לעתים הקופות ודנים על השאלות העומדות על הפרק. העבודה לטובת המוסדים שלנו גם היא מתנהלת כראוי למרות המצב הדחוק והמכשולים הרבים. האגו"ה החליטה לטעת ביער הרצל חורשה מיוחדת של ורוניוש.

הועד הפלכי בקובנה נגש לעבודתו ושלח לכל האגודות שבפלך את חוזרו הראשון, שבו הוא מעורר לעבודה נמרצה.

מליפוביץ (פ. קיוב) מודיעים אותנו שאחרי ימים רבים של אי-עבודה נתעוררו הציונים ויסדו אגודה של צעירים וצעירות לשם הרחבת ההכרה הלאומית. רוב חברי האגודה צעירות. היו כבר אספות אחדות שבהן נקראו הרצאות ע"ד הקה"ל, ע"ד המצב האיקונומי, ע"ד „ראספאד"" של יושקביץ ו„צוויט אין צושפרייט" של שלום-עליכם. מלבד אלה נקראו פרקים אחדים בדברי ימינו. נוסד גם בית-עקד של ספרים, אולם מספר הספרים מעט הוא.

קבלנו את הדו"ח של אגודת הצעירים „יהודה הצעירה" שבבקו. גם בימי הקיץ לא נפסקה העבודה, אלא נמשכה לפי תכנית מיוחדת. נתחדשו האגודות של הצעירות „דבורה" ושל הפועלים. נוסדו קבוצה אחדות. כל האגודות והקבוצות התאחדו בעבודתן ע"י מרכזן. בכל האגודות והקבוצות נקראו במשך הזמן כעשרים ושמונה הרצאות, וביניהן ע"ד „החיים החדשים בא"י עפ"י ציוריו של כרמן", „הז'רגון והזובביו", „צ'רניחובסקי בתור משורר העתיד", „המושבה הקואופרטיבית לפי תכניתו של אופנהיימר" „הצד השלילי שבחיי א"י בזמן האחרון" „התפתחות השקפותיו של הרצל", האגודה עסקה גם בעבודה מעשית וקבצה בימי הקיץ לטובת מוסדים שונים 1054.89 רוב.

מיקטרינוסלב מודיעים לנו ע"ד הנשף שערכו בסוכות תלמידי בתי-הספר הבינונים והגבוהים שבעיר. הנשף עלה יפה מאד, ביחוד עוררה התלהבות תלמידת-גמנסיה צעירה בנאומה העברי. בכל הנאומים נשמעה מחאה עזה נגד הצעירים מוגי-הלב ושפלי-הנפש, הממירים כדי להכנס אל האוניברסיטות. בנשף זה השתתפו גם צירי-אגודות התלמידים הבלתי ציוניים. בנאום-הברכה שלהם הרגישו שחביבה ויקרה עליהם בציונות התרוממות הרוח הלאומית הקשורה והאחוזה בה. הרגש החם שמלא את הנאומים הללו מעיד שקרובים מאד הצעירים האלה אל הציונות.

חברנו מר ש. בקר מטעם הוה"מ את הערים טיראספאל, דובאסארי, גרוסולוב, גאלטא, כוגופיל, בוברינץ, אלכסנדריה, נובוגיאורגיבסק שבפלך הרסון. הרינו נותנים בזה בקצור נמרץ את הדוה"ח שלו.

בטיראספול עובדת אגודת צעירים. פעולתה התרכזה בקבוץ כסף לטובת מוסדותינו. יהודי העיר אינם מרגישים כמעט במציאותם של הציונים. בהשתדלות של מר ש. נסתדרו קבוצות לשם למוד תורת הציונות ודברי ימינו וגם נקבעו קריאות בבה"מ.

בדובאסארי כמעט שנתבטלה האגודה. העסקנים הציוניים היו מתאספים רק לעתים רחוקות מאד לשם איזו עבודה מעשית. עכשו נסתדרה האגודה ונבחר ועד חדש. ראשית פעולתו תהיה לסדר קבוצות לשם למוד תורת הציונות ודברי ימינו.

בגרוסולוב עובדת קבוצה של ציונים צעירים, שידיעתם בציונות קלושה מאד. מובן שאין להם שום השפעה על יהודי העיר. „הזקנים" מתיחסים אליהם כמעט באיבה ואינם רוצים להכירם לאגודה. בכל זאת כשנוסד בית עקד של ספרים בעיר הצליחו הצעירים להשפיע שתהיה בו מחלקה עברית מיוחדת. גם בעיר זו נסתדרו קריאות בתורת הציונות ובדברי ימינו.

בגאלטא-בוגופול דומה המצב לזה שבנרוסילוב, אע"פ שיש בעיר זו עסקנים שכבר השתתפו בעבודה ציונית, אין חים ציוניים כעיר מפני שנתרכזה כל עבודתם בקבוץ כסף בלבד, וגם בעבודה זו הם מתרשלים. עכשו נוספו כחות חדשים, נבחר ועד חדש ונקבעה תכנית רחבה של עבודה קולטורית ומעשית.

בבוברויניץ יש שתי אגודות. הן לא היו יכולות לעבוד כראוי מפני המריבות שלא פסקו ביניהן, אע"פ כן הצליחו לאסוף סכומים גדולים בערך לטובת מוסדותינו. עכשו נעשה שלום בין האגודות, הן נתאחדו ויש תקוה שהעבודה תתחזק. להציונים יש השפעה ידועה על יהודי העיר. זה לא כבר נוסד על ידיהם סניף של החברה התסדרותית.

באלכסנדריה נתבטלה האגידה עוד לפני שנים אחדות ירק הודות לאנשים אחדים לא נשכחה עדיין הציונות בעיר זו. עכשו נסתדרה אגידה חדשה. ראשית פעולתה תהיה לפתח בית-עקד.

בנובוגיאורגיבסק לא נשמעה מלה ציונית זה כשש שנים. הציונים הצעירים העוברים בעיר לא ידעו גם, מה הציונות דורשת מהם. הם ידעו, שצריך לקבץ כסף לטובת מוסדותינו, ובעבודה זו הצליחו, ומה יש לעשות עוד לא ידעו כלל. האגודה נסתדרה כחדש וקבעה לה תכנית של עבודה.

ב ר ו ס י ה.

נשבת חג היובל של יהליל שהיה עומד להערך ברוב פאר בקיוב באותו היום שבו מת ליבווינסקי. בעל היובל משך ידו מהמשתה שאמרו לערוך לכבודו ורק ההקדמה להיובל קמה ונהיתה: נתאספו מוקיריו ומכבדיו באולם גדול והגישו אשכר לבעל היובל והשמיעו נאומי ברכה והעריכו את עבודתו בספרותנו. וקראו טלגרמות-ברכה שהגיעו במספר רב ממערכות העתונים העברים, מסופרים ומעסקנים שונים, ובתוכן טלגרמת-ברכה מאת מערכת עתוננו.

האצטגנינים חזו, כי המיניסטר-להשכלה החדש קססה, ילך בדרכים חדשות, כי התכנית של שורץ לא תהיה לו לקו. לפי מה שהסטודנטים במוסקבה תארו את תכונתו (עיין נומר הקודם) אפשר היה לדעת, כי בכל אופן לא יבא שנוי בפוליטיקה של המיניסטריון בנוגע ליהודים. ואמנם נתאמת הדבר. פוריש-קויץ בן-ארצו (גם קססה הוא יליד בסרביה) בקר את המיניסטר ודבר אתו ע"א מהלך עבודתו בעתיד. קססה גלה לפני עמיתו את כל לבו, כי רק בשאלת האוטונומית של האוניברסיטות הולק הוא על שורץ, אבל במה שנוגע להנורמה הפרוצנטית של התלמידים היהודים — הריהו מחזיק בשיטתו של זה.

זהו כל מה שנחלנו מחליפת-גברא במיניסטריון-ההשכלה.

באמצעים שונים מרחיקים עכשו את התלמידים היהודיים מבתי-הספר. בזמן האחרון התחילו שוללים מאתם גם את הזכות שתלמידי בתי-ספר בחוץ-לארץ נהנים ממנה.

בקיוב יש אינסטיטוט מסחרי, שהיה נחשב עד עתה לבית-ספר עליון. עד כה היו נוהגים לתת ארכה מעבודת הצבא לתלמידי האינסטיטוט עד שיגמרו את למודיהם. והנה עכשו נמלך מיניסטר-הפנים ומאה וכ"ח יהודים צריכים להפסיק את למודיהם ולמלא את חובתם לצבא.

משפט גלוסקר הרעיש בשעתו את כל העולם הנאור. ברוסיה התעוררו על דבר זה לא רק העתונים הפרוגרסיביים, אלא גם ה„נוביה וורימיה" הציע לאסוף נדבות לטובת משפחת האומלל, שנידון על לא חמס למיתה, ולכפר בזה את עון הדם השפוך בשגגת בית-דין. וצודקת היתה, איפא, השתדלותה של מרת גלוסקר לפני בית-הדין העליון של הצבא: לברר מחדש את משפט בעלה, כדי שיוכל להוכיח את צדקתו, אם גם אחרי מותו, ולהסיר חרפה מעל ביתו ובניו יורשי שמו.

לכאורה היה הדבר כה פשוט ומובן: הרי חיה היא מרת גוסיבה, אדונת האחוזה ששם עבר גלוסקר ביום הרצח; הרי חיים וקיימים הם העדים היהודיים שהיו עמהם באותו יום. ואם בבית-דין הצבאי בקיוב לא האמינו בהם ובדבריהם לפי שהם יהודים והיהודים מוחזקים כבדאים, הרי נמצאו הרוצחים, שהעידו על עצמם.

ובכל זאת כפי שמודיעה הסוכנות הפטרבורגית דחה ביה"ד העליון של הצבא את בקשתה של האלמנה גלוסקר.

משום מה? קשה להאמין לידיעה זו, אפילו לנו מלומדי הנסיון...

אחרי שנגמרה עבודת הגרוש הגדול, ומאות יהודים נשלחו מקיוב התחילה הפוליציה לחפש אחרי יהודים שעודם טעונים גירוש. בקשה ומצאה יותר מחמשת אלפים יהודים המתגוררים בקיוב על סמך של תעודות גילדיה ממדרגה ראשונה ואין הם עוסקים במסחר. ומאידך גיסא יש יהודים העוסקים במסחר ואין להם רשות לכך, כגון אומנים שעל-פי אומנתם נתנה להם זכות ישיבה ואין הם עוסקים במלאכתם, ואם יתפסו „בגנבת" זו אחת דינם לחשלת ולחתרים את חנותם. ולכן החליט שר-השוטרים בקיוב: לבקר את כל בתי המסחר של היהודים ולראות, אם יש לבעליהם רשות לעסוק במסחר.

ובכן שוב בקרת כללית שאת תוצאותיה אפשר לשער מראש.

בתקופה של חזרה בתשובה אנו חיים: בשעת חולשה היו רגעים שנתנו איזו פרורים ליהודים משום שחשעה היתה ראויה לכך. עכשו חוזרים מזה.

כתום המלחמה בין רוסיה ויפוניה יצאה פקודה: לתת זכות ישיבה במרחבי רוסיה לכל החיילים היהודיים, שעמדו במערכות המלחמה. שנים אחדות היתה פקודה זו נוהגת הלכה למעשה. אולם בשנים האחרונות התחילו לדרוש מאת היהודים החיילים הללו תעודות כאלה, שקשה להשיגן, תעודות שלא התנו עליהן כלל בשעה שיצאה הפקודה.

יהודי אחד בריגה שהפוליציה פקדה עליו לעזוב את העיר פנה להגוברנטור והוכיח לו, כי הוא חיל שעבדה במזרח הרחוק ויש לו זכות ישיבה בתוקף הפקודה משנת 1906. הגוברנטור הרגיעהו והבטיח לו שישאר על מקומו. שב היהודי לביתו והנה מצא שם את הפוליציה המצפה לבואו ותיכף הושם במאסר וכעבור שבוע נשתחרר בתנאי שיעזוב את העיר תיכף ומיד. לא הועילו לו כל הוכחותיו ודרישותיו, לא הועילו גם בקשותיו לפני הגוברנטור — עכשו עומדים להשלח מריגה כל היהודים החיילים, שהתגוררו על סמך הפקודה.

בארצות אחרות היתה שאלה זו נראית כאניקדוטה יפה, אבל ברוסיה אין זה חדוש כלל. כבר היה הדבר לעולבים, כי נשאלו שאלות: אם מותר להגלות בנים מעל שלחן אביהם, ואפילו ילדים, בגלל חוסר זכות ישיבה שלהם. אם גם יש להוריהם זכות זו.

שאלה זו נתעוררה עכשו במושב זקני הסינט. בריגה יש הרשות ליהודים להתגורר, אם ישבו שם לפני שנת 1880. אך מה יהא משפט הילדים שנולדו אחר השנה הזאת? ההולכים הם אחרי האבות, או הם בריות בפני עצמן וראויים הם לגירוש? האדמיניסטרציה פסקה את דינם של הילדים הללו לגירוש — אין רחמים בדין, כידוע. אך האבות שאינם רוצים - משום עקשנות בודאי — להפרד ממחמדי נפשם הגישו ע"ז תלונה להסינט. רוב חברי הדפרטמנט של הסינט אמנם הכירו בזכותם של הפעוטים הכרוכים אחרי סנור האמהות לגור בריגה. חלק עליהם המיניסטריון ומחה נגד זה והשאלה עברה להישיבה הכללית של הסינט.

ואין זו אניקדוטה. זו היא אחת מעיברות החיים שלנו!...

„החברה הפטרבורגית להמוסיקה היהודית העממית" נגשה לעבודה חשובה: לאסוף את המנגינות המתהלכות בעם לעבדן ולהוציאן במחברות מיוחדות להפיץ אותן בין העם ולהכבן גם על השדרות העליונות. החברה סדרה עכשו מסע של חבורת מזמרים, הסובבים מעיר לעיר ועורכים קונצרטים. חבורת המזמרים עוברת עכשו בערי התחום: בלודז, בביליסטוק, קובנה ועוד, ובכל מקום בואה מצליחה עד מאד ומפיקה רצון מאת הקהל.

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

שאלת המוזגים בגליציה מתעוררת בכל תקפה. כברוסיה לפנים, לפני הנ־גת המונופוליון של היי"ש, כך הוא המצב גם בגליציה. רוב המוזגים הם יהודים. בין שלשים אלף בתי־מרזח הקימים במדינה זו—נמצאים כ"ו אלף בידי יהודים, זאת אומרת שמן המזיגה מתפרנסות כמאת אלף נפשות.

ומה יעשו כל אלה היהודים שחיו על בתי המרזח, היכן יתפרנסו?

מהתחלה הבטיחו הנציב ויתר פקידי המדינה, שיתאמצו לתת את משפט הבכורה למחזיקי בתי המרזח ולמסור להם את חנויות היי"ש של הממשלה. אך הבטחה זו אינה מתמלאת. אלפי בתי מרזח נמסרים לאכרים שלא עסקו בזה מעולם, והיהודים מורחקים מעבודה זו, שעסקו בה עשרות בשנים.

אלפי היהודים האלה הנמצאים בצרה התאספו בלבוב, ואמרו לפנות אל הנציב ולבקש על נפשם, אך שערי בית הנציב נסגרו לפניהם, ופקודה נתפרסמה, כי הנציב איננו יכול לקבל המון יהודים גדול כך, אלא שהוא מבטיח להם, כי ישתדל שהקונצסיות תתחלקנה על־פי יושר.

אולם היהודים בגליציה אינם מאמינים הרבה ביושר זה. ואותם היהודים המוזגים שבאו ללבוב והרבה מיהודי המקום התאספו לאספה המונית לתנות למצער, את שבר לבבם. האספה ערכה מימורנדום בדבר מצב המוזגים היהודים ודיפוטציה מיוחדת מסרה להנציב את האגרת הזאת. כה הם מבקשים, שתשלול הממשלה מאת היהודים את המזיגה לא בבת אחת, אך לאט לאט, כמשך של חמש עשרה שנים, כדי שיוכלו במשך זמן זה למצוא עבודה אחרת.

הנציב יצא הפעם מגדרו וקבל את הדיפוטציה ובטיח שוב, כי האמת והצדק יהיו נר לרגליו, אך לב יהודי גליציה מהסס: הם יודעים, מה פרושו של „צדק" זה...

ברומיניה מוסיפים היהודים להאנח תחת סבל הגזרות והמצוקות הנוראות, שאין להן קץ ותכלית. מלבד הגבלות במקצוע החיים האזרחיים והכלכליים למדה רומיניה אל דרכי שבנתה להציק את היהודים גם במקצוע ההשכלה. על בתי־הספר של היהודים שנוסדו בכספם ובעמלם, אחרי אשר נסגרו לפניהם בתי הספר של הממשלה, נתך פתאם מטר של הגבלות. שלטון הממלכה והפקידים המקומיים הטילו עליהם חובות רבית שלא יוכלו עמוד בהן. והמעט היה להם—והנה התחילו לשלול מבתי־הספר הללו גם את הופשתם. בימים האלה הציעה הממשלה לפני כל ועדי בתי־הספר היהודיים, שמכאן ואילך ימנו לדירקטורים ומורים רק רומינים נוצרים מלידה, במקום הדירקטורים והמורים העברים. ורשות נתונה מאת הממשלה לפקידי ההשכלה לרחות את המורים היהודים ממשמרתם בחזקת היד ולמנות נוצרים במקומם. מלבד זאת התחילו משנים את תכנית הלמודים של בת"ס היהודיים, ושלטון ההשכלה הודיע, כי הלמודים „הזרים" (כלומר: למודי הדת היהודית והלשון היהודית) נחשבים לענינים טפלים במעלה ולכן דרוש לצמצם שעות למודם.

והמיניסטר מעורר עוד בכל מקרה הבא לירד את בתי־הספר של היהודים, כי יטפחו את הרוח הרומיני הלאומי, בכדי שיהיו היהודים לרומינים טובים. אכן אפשר להם, ליהודי רומיניה, להיות פטריוטים רומיניים!...

זה שנים אחדות שהסטודנטים היהודים בגליציה נלחמים בעד הכרת הלאומיות היהודית. רוצים הם שבתעודותיהם ירשמו בתור בני האומה היהודית ולא בתור פולנים או רותינים, כמו שהיה נוהג עד עכשו!

עם התחלת שנת הלמודים התחדשה מלחמה זו. בכל ערי השדה נקראו אספות של סטודנטים, ביחוד של הציונים, שהחליטו: להמשיך בכל תוקף את המלחמה בעד הכרת הזכות הטבעית לכל בן לאום להמנות על עמו. כן החליטו לדרוש יסוד קתדרה מיוחדת באוניברסיטה הלבובית ללשון העברית ולתולדות ישראל.

אחרי כן התיצבה דיפוטציה לפני מ"מ הריקטור של האוניברסיטה מלבוב והציעו לפניו את הדרישות הללו. הריקטור קבל את הדיפוטציה בסבר פנים יפות ואמר, כי האספות בערי השדה, ששלחו את ההחלטות שלהן לועד האוניברסיטה, עשו רושם, והפרופסורים ידונו במועצתם על השאלה הזאת. הוא עצמו מכיר, כי יש הרשות ליהודים להחשב לבני קבוצה לאומית מיוחדת, היא גם מכיר ומודה, כי קתדרה לתולדות היהודים וללשון העברית נחוצה היא מאד. העבר היהודי המענין כדאי הוא שיעסקו בו באופן מדעי, גם הלשון העברית היפה טעונה למוד, אולם יש הרבה דרישות צודקות שאינן נמלאות מפני מניעות ומכשולים שונים, ואין הוא יודע, אם לא תהיינה גם הפעם מניעות כאלה שתפרענה בעד הוצאתן של דרישות הסטודנטים היהודים אל הפועל.

ואמנם במציאות מכשולים אין הסטודנטים מפקפקים כל עיקר. רוב הפרופסרים הם פולנים אדוקים, הדואגים עד מאד לשמירת הרוח הפולני הטהור, ובודאי יתנגדו להכרת הלאומיות היהודית. אולם התאמצותם של הסטודנטים עשתה את שלה, חדרה לסביבות כאלה שלא הודו מעולם בלאומיות היהודית, ואפשר שברבות הימים ישיגו את מבוקשם.

בפריז מוסיפה להתנהל תעמולה נגד הזרים. האנטישמיים משתמשים בכל מקרה להתנפל על היהודים הגרים ולהאשימם בכל רעה. בראשונה מצאו תואנה, כי מחלת העינים מתפשטת בקרב יהודי הגיטה. עכשו יצא חבר בית מועצת העיר לדבר סרה בגרים היהודים, באמרו, שהם הפכו את הרובע הרביעי של פריז למרכז של סחי והלאה ומחלות מתדבקות, וממנו תפתח הרעה לפריז כולה. ומנהל הבריגדה של השוטרים, הערוכה כנגד האנרכיים, אמר לסופרו של ה„ליבר. פרול", כי יהודי רו"פ ורומיניה הם יסוד מזיק להחברה, הם משתתפים בכל המהפכות, וידם בכל הפרעות. ומכאן באו אחרים ודרשו, כי גם בפרעות שנערכו בעת השביתה האחרונה היו ידי היהודים באמצע, והעתון „ליבערטע" ידע גם להודיע, שהציונים השתתפו במיטינגים המעוררים לפרעות.

....

הריקטור החדש של האוניברסיטה בווין, חכם־המשפטים ד"ר ברנציק, הקדיש את נאום־הפתיחה שלו לבירור שאלת משפטי הלאומים באוסטריה. הפרופיסור מחזיק בהשקפה, שהזכות להמנות על איזה לאום אינה תלויה אלא בדעת ובהכרה, והוא מבקר את החלטתה הידועה של הממשלה האוסטרית בדבר ספירת האוכלוסין, העתידה להיות בסוף שנה זו. את לשון־הסביבה אי־אפשר לפי דעתו לחשוב להסמן היותר מובהק של הלאומיות. לפעמים בלתי רחוקות כלל יש לו לאדם לשונות אחדות שיוכל לחשבן ללשון הסביבה שלו, והריהו צריך לבחר ביניהן. ע"פ סימן זה אי־אפשר לשפוט ע"ד מצב העמים כלל, שהרי באופן זה נבלעים העמים הקטנים בתוך העמים הגדולים: אי־אפשר לקבוע את הסימנים האוביקטיביים של הלאומיות, ולפיכך צריך החק למנות את הלאומים הנמצאים בתוך הממלכה. מובן מאליו שאין לאום בלי קולטורה ולשון, וצריך החק לקבוע „אם הלשון הרותינית צריכה להחשב בתור לשון מיוחדת, או שהיא רק דילקט של הלשון הרוסית; אם הלדינים והאיטלקים באמת היינו הך הם; אם היהודים הם לאום מיוחד, וביחוד אותם היהודים החושבים את עצמם ללאום". פתרון שאלת הלאומים מונח בקביעת „תעודות לאומיות מיוחדות", שבהן תהא נרשמת לאומיותו של כל אדם ואדם, והן תשמשנה יסוד למשפט העמים וזכיותיהם.

ביחוד היו לסנסציה דברי הבקרת הקשה שהשמיע הפרופיסור ברנציקו, שהוא בר־סמכא בחכמת המשפטים, כנגד החלטתה של הממשלה, שדחתה את הצעת ועדת הפרלמנט לקבוע את הסעיף ע"ד „הלאומיות" בגליון השאלות הסטטיסטיות. בשביל היהודים הלאומיים באוסטריה נאום זה—כמו שמעירה בצדק ה„יודישע־צייטונג"—אינו אלא דחיפה עצומה להוסיף להלחם בעד הכרת הלאום היהודי.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.

Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

הננו מביעים את רגשי צערנו העמוק ואבלנו הכבד על מות חברנו היקר הסופר הגדול א. ל. לוינסקי, אשר פעל ועבד כל־כך הרבה בעד תחית שפתנו העברית והתקדמית תרבותנו הלאומית. יהא זכרו שמור בלבות כל נושאי דגל התחיה העברית.

הוה"מ של ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

לזכרון עולם לנשמת אחי הנעלה יעקב משה ב"ר אליעזר שנפטר בדמי עלומיו באמריקה ביום ב' דחוהמ"פ י"ח ניסן תר"ע ה"ריבותי שלשה רובלים לנטע אילן על שמו ב„יער הרצל".

י. ה. כירקין קרינשטשוג.

לבני הנעורים.

ספר ראשון. אגדות לילדים.

הוצאת אפטרופסי משפחת הסופר המנוח.

תכן הענינים:

א) מעשה בשני אחים ושני סיחים; ב) חבקוק; ג) העיר אלתשבע; ד) שושנים ומוקות; ה) החסיד והחסידה; ו) שכולה; ז) דוד כסיל; ח) חג התתונה; ט) השושנים; י) התתול והתיש; יא) ילקוט יעקב; יב) קשתות ל"ג בעומר; יג) תורה מורשה; יד) יוסי פתי; טו) שופטי משה; טז) על נהרות בבל; יז) הכד ואמת; יח) הנערים המאירים; יט) מעשה ברוכס אחד; יום הפסחים; כי אלה אגדות נפלאות לוקחות לבבות, אשר רק יהודה שטיינברג שהבין את סוד האגדה, ידע לספר אותן.

הספר כלו מנוקד ונדפס בהדור על נייר יפה ומשובח ויהיה לתועלת וגם לשעשועים לילדים העברים.

המביאים לבית הדפוס מקוים, אשר כל אב לבנים, יאבה להכניס את הברכה ההיא לביתו ויחבר את הנעים ואת המועיל יחדיו, להמציא עונג רוחני לילדיו, לחבב עליהם את הספר העברי ואת האגדות ולעשות עם זה חסד את משפחת הסופר המנוח.

המחיר 65 קאפ. בלא המשלוח. בכריכה יפה 95 קאפ.

להשיג בהוצאת „מוריה", אודיסה.

הערה: הספר השני לבני הנעורים נגמר בדפוס ובקרוב ימצא למכירה.

יצאו לאור ונמצאים למכירה

מִשִּׁירֵי הָעָם.

מאת **ח. נ. ביאליק.**

בחוברת זו באים מכונסים ביחד כל שירי העם שנדפסו במקומות שונים ועד עתה לא נכנסו לשום קובץ.

המחיר 25 קאפ'.

Издат. „Морія" Одесса.

כל כתבי יהודה שטיינברג

בצירוף תמונת המחבר ומאמר על תולדותיו וערכו הספרותי

מאת **י. פיכמאן.**

יצא לאור ונמצא למכירה ונשלח לכל החתומים

הכרך הראשון

(הוצאת האפיטרופסים של יורשי המניח).

כרך גדול בעל 240 עמודים, פורמאט גדול.—דפוס יפה ומהודר.

המחיר 1,50 רוב בלא כריכה ובלי המשלוח. בעד כריכה יפה 50 ק'.

האפוטרופסים מוסרים את הכרך הזה ליד הקהל העברי, בתקוה ובבטחון שאותו הקהל, ע"י השתדלותו להפיץ כתבי שטיינברג ברבים יהיה בידי המתעסקים בדבר להוציא את מחשבתם לפעולה לטובת הספרות העברית, העניה כל־כך בקובצים שלמים של יצירות בהירי סופריה ולטובת משפחת הסופר המנוח, אשר הכתבים ההם — ירושתם האחת.

נגמר בדפוס ובקרוב ימצא למכירה גם הכרך השני.

המכירה הראשונה בהוצאת מוריה, אודיסה

האדריסה:

Издательство „МОРІЯ" Одесса. | Verlag „MORIJAH" Odessa.

מיטב הספרות לבני הנעורים ולעם.

קבוצה ראשונה: ספרות יפה — מחיי העם.

עשרים וחמשה ספרים (50 גליונות דפוס) מכילים חמשים ושנים ספורים וציורים ממיטב היצירות של גדולי סופרינו, ערוכים, מסודרים ומפורשים למקרא בני הנעורים ולעם.

המטרה הראשית של מפעל ספרותי זה היא—להוציא בדרך קבע ובמקח השוה, מן הטוב והמעולה שבכל מקצועות היצירה בספרותנו, ספרים שלמים, ערוכים באופן כזה, שיהא בהם כדי קריאה תדירית וסיסטימאטית לבני הנעורים בפרט וכדי קריאה נוחה ושוה לכל נפש מישראל בכלל.

הספרים יצאו קבוצות קבוצות. כל קבוצה תהא מוקדשת ליצירות של מקצוע ספרותי מיוחד.

הקבוצה הראשונה מוקדשת כלה לספרות היפה הריאלית. ובעשרים וחמשת הספרים שיצאו בקבוצה זו כסדרם בזה אחר זה, באו חמשים ושנים יצירות מיוחדות של טובי סופרינו—ספורים וציורים מחיי העם.

הספרים יבואו מנוקדים נקוד מקוטע; המלים והמבטאים הקשים תבארו בשולי הגליון.

א) קציצת הדרך (מקוצר) — י. ל. גרדון,

ב-ג) מסעות בנימין השלישי (מתוקן ומחודש ע"י המחבר)—מנדלי מו"ס.

ד) ציורים ורשימות (חמשה ספורים) — י. ל. פרץ.

ה) מאורעותיו של יוסיל (שלשה ספורים) — שלום-עליכם.

ו) מזכרונותיו של נער עברי — ח. נ. ביאליק.

ז) ציורים ורשימות (שלשה ספורים) — ד. פרישמן.

ח) ציורים (שני ספורים) — מ. ז. פייערברג.

ט) הקבצן העור — א. מידניק.

י) ספורים (שנים) — י. ד. ברקוביץ.

יא) אברהמ'ל הסנדלר — ב. שאפיר.

יב) מתמונות העבר (שלשה ספורים) — מ. בן־אליעזר.

יג) לבן הארמי — משה סמבסקי.

יד) המעפיל — א. א. קבק.

טו) עשיר ורש (שני ספורים) — מ. ספקטור.

טז) לארץ אבות (שני ספורים)—מיכה יוסף ברדיטשבסקי.

יז) חתונות (שני ספורים) — פיקו.

יח) מחיי הערבים (שלשה ספורים) — חוג'ה מוסה.

יט) ציורים (שלשה ספורים) — שלום אש.

כ) ציורים (חמשה ספורים) — יהודה שטיינברג.

כא) ציורים ורשימות (שלשה ספורים) — א. ריזין.

כ"ב) דרמה קטנה — בן-עמי.

כ"ג) ציורים מימי הילדות (שלשה ספורים) — ש. בן-ציון.

כד) מספורי הילדים (שני ספורים) — שלום-עליכם.

כה) מספורי עם (שני ספורים) — N. ושלום עליכם.

ע"ד תכנם של שאר הקבוצות נפרסם במועדם.

מחיר קבוצה ראשונה, (52 ספורים וציורים; 50 גליונות דפוס) — 3 רוב.

מחיר כל ספר בפני עצמו 15 קאפ'. הספר האחרון מחירו 25 ק'.

Verlag „Morijah". Odessa.

נ. ב. על פרוספקט זה הננו מעוררים ביחוד את תשומת־לבם של מורים והורים.

ספר למוד חדש

הַמְּאַלֵּף מאת י. ל. רידיינש

ספר למוד שפ"ע יחד עם יתר הלמודים העבריים, בשטה קונצנטרית וקלה עם ציורים, לתלמידים העוסקים בלמודים הכלליים. ביחוד לאלה שאינם מכינים בעצמם את שעורם. חמר הלמוד הוא קל ונוח, מענין ומשעשע ומסודר באופן כזה שבנקל יוכלו לשנן את השעור בכל יום. הספורים והשירים מטובי משוררינו, הם לפי רוח הילדים ומכוונים לחבב עליהם את כל קנינינו הלאומיים. מחיר המחלקה הראשונה 40 קאפ'. המחלקה השנית 50 קא'פ. נמצא להמכר בכל בתי מסחר הספרים. הממכר הראשי אצל טוביה ליב פונק.

Книжный магазин Тевье Функа. Вильна.

„שעשועי־הכרמל"

או „תורת עבודת האדמה" מאת א. י. איינהארן,

אגרונום־....

הספר מחזק תורה שלמה של עבודת האדמה, וביחוד גם ראשי פרקים בתורת הצמחים (בטניקא) ות... הארץ (גיאלוגיא) וכו' וכו', עם ציורים יפים רבים, יבכיפי הבאורים למלות הבלתי רגילות בספרותנו, יהצירות מדעיות רבות, וגם הגיגים אשכנזי וצרפתי לשמות הצמחים שנלקחו מהתלמוד והמדרשים או מהשפה הארמית.

הספר מחזק 124 עמודים על השמינית (אקטאב) ונדפס על נייר יפה יבאותיות יפות, הוא מצטיין בבנגיני המדויק, והוא מובן על נקלה אף לקורא שאין לו הכנה מדעית.

מחירו ברוסיה: עם המשלוח—80 ק. רו"כ. למורי עברית ולבתי מקרא—1,80 רו"כ. לפנות על פי האדריכה:

M. Эйнгорнъ. Кейданы, Ков. губ.

מחירו בחו"ל—5 מארק. בארץ ישראל—4 מארק. לפנות על פי האדריכה:

Redaktion der Frankf. Israel. Familienblat Vilbeerst. № 4. in Frankfurt a/m.

כל ההכנסה מוקדשת ליסוד הוצאת ספרי מקרא לילדים ולנערים.

יצא לראשית השנה:

ימי נעורינו

לוח ספרותי לילדים ולנערים, לשנת תרע"א.

המו"ל: ... העורך:

אגודת המורים באוסטריה. צ. שרפשטיין.

תכנו:

1) לוח; 2) השמשון (שיר) יעקב פיכמאן; 3) המלאכות (ספור) צ. שרפשטיין; 4) בעריסה (שיר) ש. פינסקי; 5) באביב (שיר) י. הפטמן; 6) בנן (ספור) ם. קלינמן; 7) הילד והפרח (שיר) י. פ.; 8) הגשם (שיר) מבש"; 9 הממציא (חזיון) פרנהוף; 10) מחזה (שיר) ש. פינסקי; 11) שונאי ישראל (מעשיה, י. ב. לבנר; 12) האכר העברי (שיר) ם. הארטינגר; 13) אהבת בן (כפיר) ב. פראדקין; 14) ערבית (שיר) י. הפטמן; 15) החסד הראשון (כפיר) נ. זיגלבום; 16) יהודה גרזובסקי (תולדותיו עם תמונתו) מ. פריזנט; 17) מכתבים אל אחי—ש. שרפשטיין; 18) חלם עיר הטפשים (הלצות) חלמאי; 19) מחיי התלמידים ומבתי הספר. — קוריספונדנציות.

הלוח נדפס בהדור מצוין. השפה קלה ונוחה מאד. התכן מענין. כל הקבץ מנוקד) הקבץ — הוא הופעה מיוחדת במינה בספרות הילדים העברית והוא יהיה לקוראיו הקטנים למקור עונג אמתי ורוחני ויעיר בקרבם אהבת לאומה העברית לשפה העברית ולכל קניני היהדות.

חובת ההורים היא להמציא את הקבץ לבניהם ובנותיהם וחובת כל הדואגים לחנוך העברי — להפיצו בקהל.

מחיר הקבץ 40 קאפ בכל המשלח.

הסוכנות הכללית ברוסיה נמסרה להוצאת „מוריה"

Издательству „МОРІЯ", Одесса.

ביתר הארצות לפנות אל:

N. Siegelbaum, Drohobycz, Galizien.

שתו רק יין „כרמל"

המשקאות ... קח ...

„ברזל"

מכיל את יסוד הברזל באותה מדה ששמבילים אותו הרצפטי היותר מעולים של הרופאים. ויסוד הברזל שבין „ברזל" יש כדי לטהר את הדם ולהבריא את הגוף; והוא יפה לשת... לחולים ... ...

המכירה אצל חברת „כרמל" ורשוי ואודיכ...

הפיצו בין מכריכם

... ...

... יר"ה על חרשים אלמים בעיר אלכסנדרובס...

מסבבת ... וביום 28 דצמבר שנת 1910 תהיה ...

הגרלה [розыгр. лот.]

לטובת בתי הספר להרשים-אלמים דערי אלכסנדרובסק ויעזופאטאריע.

כרטיסי־הגרלה הנ"ל ישולחו בכל קצוי ארצנו על ידי קאזיאנע פאקעטין, אחר קבלת מחיר כל כרטיס וכרטיס 1 רובל. מספר הכרטיסים מגב...

הכסף ישלח עפ"י הכתבת הזאת:

... ства о глухо-нѣмыхъ.

ספר כרטיסי הזכות הוא 765.	
הזכות הגדולה שבכלן 5.000 רו"כ	זכות אחת ... 1,000
זכות אחת „ 3.000 „	„ „
„ „ 1.000 „	שבע מאות וששים גורלי
	זכות כל אחד ואחד 25

על ההגרלה תפקח קומיסיה מיוחדת לזה, שבה יבואו נבחרים משדרות העם וכן גם מכל העובדים בהפבריקאות המקומיות ובבתי הרשת ... של מסלות הברזל המקומיים הנבחרים ע"י לזה.

הזכיות תשלחנה תיכף לאחר ההגרלה ישר ליד הזוכה ע"י התופטא על ... הזוכה. בטיראז' יונחו רק הכרטיסים המכורים.

בכדי להמנע מכל מעצורים בעת משלוח הכרטיסים, מבקשים ... המתקבל מאת אנשים אחדים ביחד על מספר גדול של כרטיסים עם ... מפורטת מכל קונה פרטי.

החפצים לקבל לוח־הטיראז'ים יואילו נא לשלוח 2 מרקאות בנות 7 קאפ', ו... לאחר ההגרלה יקבלום.

לטובת הילדים נגועי התולדה.

יצאה לאור ונשלחה לחתומים החוברת השניה (סיון—תמוז) ...

„החנוך"

עתון פדגוגי להורים ולמורים יו"ל אחת לשני חדשים מלבד ... חדשי החפש.

התכן:

א) ההתרכזות המלולית בהוראת הלשונות הזרות. יצחק אפשטין. ... משחקי הילדים. פ. אוירבך.—ג) לכוד הטבע בבתי הספר העממיים. ... פיאלקוב.—ד) התנ"ך בבתי הספר. ד"ר יוסיגזון. ה) מכתבים לבתי ... (על חנוך הבנים). י. ח. רבניצקי.—ו) בתי הספר בא"י. י. אזורקיבסקי ז) שעורים לדוגמה: שעור בקריאה מבארת. י. יחיאלי — ח) מהעתו... הפדגוגית,—בן־משה, ב"י פ, א—ט) בקרת וביבליוגרפיה, ם. קרישבסקי לי— י) ידיעות שונות. מכתב למערכת, א) מכתב חוזר מאת מרכז ... בא"י. יב) מודעות.

תנאי החתימה: בא"י—6 פרנק. לשנה בחו"ל—8 פרנק.

לפנות בכל עניני כספים ע"פ הכתבת של מרכז המורים:

ובכל עניני המערכת ע"פ הכתבת: J. Oserkowsky Jaffa

„Hachinuch", Jaffa Oesterreichische Post

ברוסיה מקבלת חתימות על „החנוך" הוצאת „מוריה", שנמסרה לה ... הכללית:

Книгоиздательству „Морія" Одесса

העולם

שבועון עברי

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע"מ משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(סדר גרמת בזיל).

№ 43.

התכן:

1) על המצפה:
א) חשבון מוטעה.
ב) שאלת יהודי רוסיה בהנהגת האליאנס.
ג) לזכרון.
2) [illegible]
3) ירושלים בשנת תרט"ז (II—סוף). — י. ל.
4) אני חי על פני כל! (דומה—המשך). — יצחק קצנלסון.
5) שלשה מכתבים. — דוד כהנא.
6) רשימות ביבליוגרפיות. — נ. פינס.
7) הועידה של חברי ההתאחדות העברית בקיוב. — ש. אלכסנדרוביץ.
8) מכתבים מגרמניה (I). — י. ל—ן.
9) בציונות.
10) ברוסיה.
11) י. ח. ברנר לעשר שנות עבודתו. (סוף). — ש. ב. מקסימובסקי

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קפ'.
בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת לארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'.

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קופ.

„קבוצת ציוני חוטין (בסרביה) מביעה את רגשי השתתפותה החמה בצערה העמוק של משפחת „רבנו הקרוב" של הסתדרותנו ושל כל חובבי שפתנו ימבקים, מלגרמה נטעה על שמו עין ביער הירצל".

חוטין, 19 אוקטובר.

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, ח' מרחשון, תרע"א.

ВИЛЬНА, 28-го Октября, 1910 г. — № 43 — WILNA, 10-ten November, 1910.

עַל הַמִּצְפָּה.

חשבון אוטצה.

בשעה שהחליטו העסקנים הפולנים את החלטתם הידועה בדבר השתתפותם של יהודים בהתנהגה העצמית בערי פולין (עי' נומר „העולם" הקודם), ודאי לא עלה על לבם, שהחלטתם זו העורר את הלבבות במדה מרובה כל כך, עד שהם עצמם יהיו מוכרחים להאפיל עליה לכל הפחות, אם אי-אפשר להכחיש את הדבר לגמרי. נראה, שחשבו אותם העסקנים, שאין הסכנה גדולה, אם יסירו את המסוה ויגלו את פניהם, שבשעת צרה ליהודי רוסיה כזו של עכשו יובן יחסם ליהודי ארצם כדבר טבעי, שאין להתפלא עליו כלל.

כך חשבו וטעו. ב„הריטש", האורגן הרשמי של הקד"אים, נדפס מאמר חריף, הקורא תגר על מעשי הפולנים ומעיד בהם, שכל הקובל על הרדיפות שרודפים אותו ובה בשעה הוא רודף את החלשים ממנו אין קובלנתו נשמעת. אמנם הקד"אים אין כחם גדול עכשו בתור אופוזיציה, אין קולם נשמע ואין השפעתם ניכרת; אמנםפוליטיקאים מנוסים וערומים כהלאומיים־הדמוקרטים, שרק „השכל הישר" הוא נר לרגלם, אינם רגילים להתחשב עם המפלגות שאין הכח בידן, — מכל מקום אין הם רוצים להתגרות גם בהקד"אים. ראשית, מי יודע מה יולד יום; ושנית מי יודע אם לא יהיו הפולנים זקוקים להקדאי"ם בשעת הצורך, ולא מחכמה הוא איפוא הדבר להרגיז אותם ולהעלות את חמתם. ותיכף לאחר שנדפס המאמר האמור „בהריטש" עמדו ראשי „הפוליטיקא הריאלית" והכריזו, שהם מתנגדים לאותה להחלטה, א ל.א שהם חושבים, שמן הראוי הוא לקבוע את השתתפותם של היהודים בההנהגה העצמית באופן כזה שלא תביא נזק להארץ ושלא תעמוד את היהודים בתור חטיבה אחת לנגד הפולנים. ואמנם „אלא" זה הוא היסוד, שעליו הושתתה ההחלטה. הפרוגריסיביים, כלומר היהודים „מהנובא גאזיטא" מכריזים גם הם, שידם לא היתה במעל זה, כאילו יש להכרזתם של אלו איזה ערך כל שהוא. ואפילו ה„דז'ין" האנטישמי מתרעם: למה גלו ללא צורך את תעלומות הלב, אחרי שגם בלאו הכי יתקבל בהדומה הסעיף ע"ד הגבלת זכיותיהם של היהודים, ונמצא שהיה רצונם של הפולנים מתקיים מאליו ע"י אחרים, והקד"אים לא היו מוצאים מקום להרעומות.

רושם גדול עשה מאמרה של ה„ריטש". בקרב כל חוגי הפולנים. אפילו הלאומיים-הדמוקרטים עצמם מוצאים לנחוץ להאפיל על החלטתם, והם מבארים, שאין כונתם כי אם להגן על הפולנים באותן העירות, שיש בהן רוב יהודי. ולא עוד אלא שלא הסתפקו גם בהאפלה זו בלבד. מקרמת דנא נהגו הלאומיים-הדמוקרטים לדוציא במקרים כאלה אל המערכה איזה יהודי על מנת להעיד, שגם היהודים עצמם אינם רואים במעשיהם שום מחשבה רעה נגדם. כך עשו בשעת הבחירות אל הדומה השניה, בשסדרו ועד מיוחד של יהודים „מעירים", שתעודתם היתה להוכיח, שאין הלאומיים־הדמוקרטים נלחמים ביהודים בכלל, אלא רק באותם היהודים השונאים את פולין; כך עשו גם עכשו — והיהודי המבוקש נמצא להם גם הפעם.

ב„קורייר ווארשאבסקי" הדפיס הד"ר נוסבוים מכתב גלוי אל הקד"אים, והוא מבקש אותם, כי לא יתערבו בדברים שבין היהודים לבין הפולנים. עדיין אין להם להקד"אים הזכות להיות שופטים בדברים כאלה, כי על כן עדיין נלחצים היהודים שבארצם ובמולדתם הם ומכניסים אותם אל תוך כלוב מיוחד. אם צדקה ההחלטה או לא צדקה, אבל להבינה אפשר, ומכל מקום אין לזרים להתערב בענינים הפנימיים שבין יהודי הארץ ובין הפולנים.

ובכן מצדיק הוא הד"ר נוסבוים את הדין? לא. הוא מ ב י ן רק את ההחלטה. והרי ידוע הוא הפתגם, „שלהבין פירושו לסלוח", והד"ר נוסבוים, הכותב את דבריו בסגנון הנביאים, המביע גם במכתבו זה את רגשי אהבתו העזה לאחיו בני אמונתו, ודאי סולח הוא למפרע לעונם של הפולנים.

בהפרוגרמה של הלאומיים־הדמוקרטים יש כעיף אחד, הפוסק להלכה, שרק אותם היהודים הנותנים דין קדימה לאינטרסי הארץ, כלומר לאינטרסי הפולנים המושלים בארץ, לעומת האינטרסים המיוחדים להם בתור יהודים, — שרק הם דין פולנים גמורים להם. אמר אמרנו שסעיף זה נכנס אל הפרוגרמה רק לשם יופי המליצה בלבד, שהרי אי אפשר היה לצייר יהודי כזה אפילו בדמיון. והנה הראה הד"ר נוסבוים שהמציאות עשירה לפרקים מן הדמיון: עבדות זו שאי אפשר היה לציירה בדמיון; מבצבצת ועולה מכל שורה ושורה של מכתבו. מובטח לו הד"ר נוסבוים, שאלמלא היו הפולנים מוגבלים בזכיותיהם, לא היה עולה גם על לבם המחשבה הזרה להגביל את זכיותיהם של היהודים. אבל מכיון שגם הם מוגבלים בזכיותיהם ומוכרחים הם להגן על

עצמם, הרי „אפשר להבין" שהגנה זו דורשת מאתם, כי יגבילו את זכיותיהם של היהודים.

וכמה נפלא הדבר: הד"ר נוססבוים כנראה לא חלי ולא מרגיש כלל, שבדבריו אלו הוא הורס את כל בנין ההתבוללות שהוא אחד מראשי בוניו, והוא עצמו מעיד, שהיהודים זרים הם בארץ ויש שאין להפולנים דרך אחרת אלא להבנות מחורבנם.

אולם נפסח על היהודי הזה, „שזכה" להיות „פולני לכל דבר": ראשי המתבוללים בפולין שקעו כבר בעבדות שפלה כזו שאינה מעוררת עוד לא כעס ולא מחאה. נעמוד רק על הדבר, שגם הפעם טעו הפולנים ו„יהודיהם" בחשבונם. דברי נוססבוים ודאי לא יחשבו להד דעתם של יהודי פולין ואף גם לא של איזו קבוצה בעלת השפעה כל שהיא. יהודי פולין ודאי ימחו על החלטתם ומעשיהם של הלאומיים־דימוקרטים והבריהם. ואת כמני המחאה אפשר לראות בזה שבנוגע לענין הבחירות אל הנהגת הקהלה היהודית בורשה, העתידות להיות בקרוב, הרימו הציונים והלאומיים דגל, שעליו כתוב בפירוש: „הלאה מתבוללים!". זוהי התשובה היותר טובה. אע"פ שהיא תשובה בלתי ישרה, שיכולים יהודי פולין להשיב להפולנים. תשובה זו תוכיח להפולנים, שהמתבוללים, שעליהם אמרו לסמוך, נדחפו מתוך הצבור היהודי, וסוף כוף יוכרחו להתיחס מתוך כובד ראש לדרישות היהודים. הן אחרי כל החשבונות אין כחם של היהודים בפולין קטן כל כך, כי יוכלו הפולנים לזלזל בו, ואין כחם המדיני של הפולנים גדול כל כך, כי יוכלו לנהוג ביהודים כנהגם של בעלי כח ושררה. ככל עם דורש צדק ונלחם על קיומו תלויים הם הפולנים במדה מרובה. גם ברוסיה וגם בכל הארצות, בדעת־הקהל, והשפעתם של היהודים על דעת הקהל, ביחוד על דעת־הקהל השואף לחופש וחרות, גדולה היא עדיין למדי. הרעש שהקימה ההחלטה הידועה צריך להוכיח להם להפולנים, שההפקר שהפקירו הם את יהודי ארצם איננו הפקר ושאין להם להגרר אחרי אלה שכח ושלטון בידם.

חשבונות מוטעים מביאים תמיד לידי תקלה...

שאלת יהודי רוסיה בהנהגת האליאנס.

החכוכים בהנהגת האליאנס, אשר עליהם דברנו בפרטות בנומר 24 של „העולם", אינם פוסקים. ראש מתנגדיה של ההנהגה המרכזית, הד"ר מ. קלוזנר, קרהו אסון נורא והוא מת מיתה חטופה, ובכ"ז אינם פוסקים החכוכים שבין שני המרכזים — בין ההנהגה הראשית אשר בפאריז ובין המרכז אשר בברלין. ויש מתנבאים ואומרים, כי הועידה של חברי שני המרכזים, העתידה להיות בעוד שבוע אחד (בט"ז לנובמבר למנין בני מערב), תביא לידי פרוד גמור ומוחלט.

ונפלא הדבר: הסכסוך האחרון שפרץ בין שני המרכזים הוא לרגלי — היהודים הרוסים. המרכז הברליני טוען, כי בהיותו קרוב קרבת מקום להיהודים הרוסים הרי הוא מכיר ויודע את ענייהם וצרכיהם, ודין הוא שתהיה לו הזכות להחליט החלטות ע"פ דעת עצמו בנוגע להתמיכה והעזרה שנחוץ לתת ל„הגלויבענס גענאססען" הרוסים. ולפיכך הוא דורש, כי מחצית הסכומים הנאספים בגרמניה לטובת האליאנס תשאר בידו הוא להשתמש בה לפי ראות עינו. וההנהגה המרכזית אשר בפאריז משיבה, שאין היא יכולה לשנות מן המנהג שהיה נוהג עד עתה, כי המרכז היה מוסר את כל ההכנסה לפאריז, ומשם היה מקבל את הוצאותיו לפי התקציב שהיתה קובעת פאריז.

ואין דבר זה רק „שאלת הכבוד" בלבד; יש כאן שאלה עקרית — „שאלת יהודי רוסיה". ההנהגה המרכזית אשר בפאריז עינה צרה בכלל בהתמיכה שהמרכז הברליני תומך את הנודדים והעניים מקרב יהודי רוסיה. באופן מוחשי נתגלה הדבר לפני זמן מועט, כשנוסדה בגרמניה האגודה לתמיכת נודדים עניים: המרכז הברליני של ה„אליאנס" רצה לקצוב לטובת חברה זו סכום ידוע, אלא שפאריז התנגדה לכך, וכפי שמוסרים ממקור נאמן נתנה טעם להתנגדותה — „בשביל היהודים הרוסים אין בידינו כלום".

כמובן אין להוציא ציטטה אחת בודדה מתוך הרצאת דברים שלמה ולעשות רק אותה ליסוד מוסד בהבנת הדברים. ומה גם שיש מסבירים את דברי „גדולי פאריז" ואומרים, שהכונה היתה

ש. ב. מקסימובסקי.

י. ח. בְּרֶנֶר.

(לעשר שנות עבירתו).

(כוף)

כל הסבות החיצוניות, המנויות לעיל, לא היו פועלות את פעולתן בנפש הסופר באופן שפעלו לולא מצאו בה הכשרה פנימית. והכשרה זו מה היא? — מ ד ת ה ב ה י ל ו ת.

בהיותו בהול לראות את פרי מעלליו ב„מוזמנים", אין ברנר נותן לו, לפרי, להתבשל מאליו, אלא הוא בא לעזרתו בדרכים שונות; או שהוא מפיל את יצירותיו קודם זמנן, או שהוא מוציאן מתחת ידו בלתי מעובדות, או שהוא מעבד רק חלק אחד ונותנו לנו בתור דבר שלם. את „בחורף" „גמר" באמצעיתו; את „מסביב לנקודה" לא עבד; ואת „מא. עד מ." „הפיל". ואלה השלשה הם החשובים שבכתביו.

מפני הבהילות תופס ברנר במכחולו לשם ציור עוד בטרם הספיק להתבונן כראוי בדברים המצויירים. כל זמן שהוא עוסק ברשמים שנקלטו במחו מימי ינקותו נאמן הוא במלאכתו: הכל גלוי לפניו לעמקו ולרחבו, ובמדה זו מחוורים דבריו גם לקורא, דנכנס אחרי היוצר „לפני ולפנים" שלו; הכל מצויר אמתו, ואם נפגוש הפרזה או המעטה יתרה, נכיר בהן שלא מחוסר התבוננות באו, כי אם ל מ ר ו ת ההתבוננות: הלב החם מרד בציור הקר; הכל מלא חיים, הכל נמרץ ונחרת בעומק הלב. אולם אחרת נראה בו בבואו לטפל ברשמים חדשים: בהול הוא, ואין לו פנאי לשכון עם נפשות גבוריו שבינת־קבע, כדי שיעשה לבן־מחיצתן או שיתפוס אותן, לכל הפחות, בהויתן; אין לו כבלנות להתיחד עם החזיונות שלפניו עד כדי שיקנה לו השגה נכונה ע"ד מהותם ושיעורם, וידע לפשוט מהם את המקריות שדבקה בם ולהבליט את הטפוסיות הטבועה בקרבם — לברור את העיקר מתוך הטפל. בעבודה כזו תקצר רוחו — והריהו סוקר וכותב. והיוצא מזה? — פגומה היא הרגשת השיעור ונפרזה היא ההתפעלות שאינה מבחנת בין קטנות לגדולות — ועל נקל נקהים עצביהם של הקוראים, ומתרגלים הם בהתפעלות נפרזה זו עד שדשים בה. הרבה מן התמונות (למשל, רוב התמונות שב„שנה אחת") מטושטשות: אין בהן, לכאורה, כל פסול — והן עצמן פסולות; אינך יודע למה הן באות, ומדוע באות דוקא הן ולא אחרות, ומדוע לא הן ואחרות עמהן — מדוע תחסר רשימת כל האנשים ו כ ל המעשים שראה הצייר במשך השנה? תמונות אחרות מתמונותיו אינן מדויקות, מפני שסקרן סקירת אורח (מחיי הישוב הפלשתינאי), נסתכל בהן רק מן הצד (מתכונתה של העסקנות הצבורית), או שגם נגש אליהן בהיותו משוחד ע"י משפטים קדומים התקועים בלבו ולא ראה צורך להתבונן כהלכה ומתוך חרות גמורה בתמונות שהוא מצייר. ויש מציורי־דמיונו שלא השיגם בחזון כל עיקר, אלא צר להם צורה על פי השערה בעלמא (אוריאל דוידובסקי ב„מסביב לנקודה" ואליהו חזקוני ב„מעבר לגבולין"). את הסוגלים השתקנים וה„גאיונים" איננו יודע ואיננו רוצה ואיננו יכול לדעת, מפני שמחיצה של משטמה או של קנאה מבדילה בינו וביניהם; ואל „מעבר לגבולין" הגיע, בעיקר, ב ד ר ך ה ח ק י ר ה, אף כי פעם אחת — בסופו של „מא. עד מ." — איקלע להוא אתרא והציל בו הצצה של הרף־עין. ספק הוא אם בבלל ראשי

יאמר, שכלכלת בתה״ס בארצות המזרח, שמספרם הולך וגדל, דורשת סכומים גדולים ואי־אפשר לה להאליאנס ל„התחייב" בנתינת תמיכה לנודדים, היהודים הרוסים. ואולם אם נזכור עד כמה גדול הוא עשרה של אליאנס ועד כמה בלתי חשובות הן לתקציבה השנתי כל תרומות החברים המתקבלות מגרמניה, אז נביא בהכרח לידי הכרה, שכל אותה „ההסברה" ע״ד כלכלת בתה״ס בארצות המזרח אינה אלא אמתלא בעלמא.

ומי יודע, אם אין אותה „הסברה" מעידה על האיבה הגדולה השמורה בלב „גדולי ישראל" כשלמה רינאך וחבריו „ליהודים הרוסים". ובאמת כבר נלאו „הגדולים" הללו נשוא את טרחם ומשאם של „היהודים הרוסים". בפרס, במארוקו, בטורקיה, בתימן וכו' אין היהודים טרחנים כלל. נשמעים הם ל„האליאנס", כורעים הם ומשתחוים לבאי כחה ומשבחים ומפארים ומעריצים אותה על כל הטוב והחסד, אשר היא עושה עמהם. באותן הארצות היתה היא, האליאנס, לאב ולפטרון לכל היהודים ובידה הפקידו את גורלם וגורל בניהם ובנותיהם, והנה באו הקבצנים־הטרחנים הללו, „היהודים הרוסים", וחותרים חתירות תחת כסא כבודה, מלמדים את נתמכיה לבעוט בה ובחסדה ולדבר באזניה דברים אשר לא שמעה מעולם ושיש בהם כדי להפוך את כל הקערה על פיה. וכבר הגיע הדבר לידי כך, עד שאפילו היהדות הטור־קית, שהיא היתה תמיד מבצרה הבטוח של האליאנס, התחילה נותנת אוזן לדברי אותם הקבצנים־הטרחנים, „היהודים הרוסים". והאם אפשר הדבר שלא תהיה האליאנס שומרת את איבתה להם ותהיה מטפלת בכפויי טובה אלה!

ואולם טעות גדולה טועים הם „גדולי ישראל" אשר בפאריז: אם יתנו לצורך הנודדים העניים מיהודי רוסיה אי־אלה אלפים מרקים או לא יתנו — את צרת היהודים לא יגדילו ולא ימעיטו בכך, והאליגרכיה שכבשה את האליאנס זה דור שלם בין כה ובין כה תצעיד את המוסד רב הכח הזה לבאר שחת.

אחת משתי אלה: או שתגאל האליאנס מידי האליגרכיה השולטת בה ושב ורפא לה, או שלא תגאל—והיתה עדי אובד.

לזכרון.

אלמלי היתה תפלה עושה אפילו מחצה, אפילו שליש או רביע, היינו חייבים כולנו להשכים ולהתפלל תפלה קצרה ולהעריב ולהתפלל תפלה קצרה: יהי רצון שעסקני הצבור שלנו יהיו אסטניסים לכל הפחות במקצת, וכשהם נקהלים לשם איזה ענין וצורך צבורי אל יִפָּטרו, כדרכם, מתוך איזה מעשה שהנפש סולדת בו.

עכשו שאין תפלה עושה כלום, לא נשאר לנו אלא לכתוב כפעם בפעם לזכרון אותם המעשים, שעסקנינו מצטיינים בהם והמכריזים עליהם, שאם אפילו עדיין יש בקרבם אסטניסים מועטים הרי הם בטלים ומבוטלים לגבי „אנשי המעשה", לגבי אותן הבריות המשונות שאסטניסות משמשת להם דבור של חרוף וגדוף.

יכתב איפוא לזכרון גם אותו המעשה, שמתוכו נפטרו זה עתה עסקני ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית: נקהלו בקיוב אנשים שנטלו לעצמם את העבודה הנפלאה והרוממה להחיות את השפה ואת התרבות העברית, — ותהי ראשית מעשיהם להכריז ברבים, כי „בראשית היה הממון", וגם לא הממון עצמו אלא הגביר אביר הממון...

ודאי אין כל חפץ לנגוע בהסתדרות עצמה, כי על כן צעירה היא עדיין, לטפוח ולפנוק היא צריכה, והגערה קשה לה; אין כל חפץ לנגוע בה גם משום שכבר יש לה חסידים קנאים, שעיניהם סמויות כדרך כל הקנאים שבעולם, וכל הערה צודקת וישרה נדמית להם כרצון להזיק ולהטיל צל. אבל אם אין כל חפץ לנגוע בהסתדרות עצמה, הרי יש צורך להגיד לעסקני ההסתדרות את כל „שבחם" בפניהם לאמר: אתם, שודאי נתחייבתם בשמירת כבוד הסתדרותכם, חללתם אותו ותורידו אותו עד לעפר! —

זהו סוד גלוי עכשו. לא בלי כונה קבעו העסקנים את ועידתם הראשונה בקיוב: עשיריה וגביריה של קיוב מרובים, ונחוץ איפוא להבקיע את המבצר הזה. נחוץ להשפיע על העשירים והגבירים, כי יתרצו הם להעשות אפוטרופסים לתחית שפתנו ותרבותנו; מכיון שיתרצו להיות האפוטרופסים הרי ודאי פתח

ברנר לטפל בבני־עליה, שקשה לו לעמוד במחיצתם; אבל אין כל ספק שחטא חטא בהקדימו ציור לראיה.

כיוצא בזה: היוצר צריך לעמוד איתן בפני המכשולים הזורעים לו על דרכו; אם אפשר לו להתגבר עליהם—מה טוב, ואם לאו — יתרומם מעליהם ויראה את המצב בהוה כדבר עראי ואת יצירתו כקבע. אם עדיין לא הכיר הקהל את מקומו, אל יתיאש ואל יבוא לידי כפירה בכחו; ואם רואה הוא, שאחרים מצליחים יותר ממנו — אל יתקנא בהם ואל ישנה מפני זה את דרכו הוא. ואוי לו ליוצר, שאין בו כח לעמוד בנסיון זה. אם תחלש עליו דעתו והוא עצמו יבטל את ערך כשרונו לרגע, — יפתח פיהם של אחרים, גם בלתי־מקטרגים, שיענו אחריו „אמן" ויקבלו את הודאתו ולא ירפו ממנה. ואם בועט הוא ביסורי־הצדיקים ושואף לקנות את השלוה — אל תקרא מ נ ו ח ה אלא ש ל ו ה ! — בכל מחיר שהוא; אם הקנאה שהוא מקנא בנוחלי עולם־הזה מטה אותו מדרכו ומביאתו לידי תקוי, — לכרוע היום לאלהי היופי הזר לו, לאנוס למתר את כשרונו שיצטמצם ד ו ק א בדרמה, שמסגרתה צרה לו, ולעטות למחרתים סוד ולהרבות לחש עד כדי כסות גם לעצמו את כונת דבריו הברורים, — אם הוא עושה כך, סופו שיקראו אחריו: עלה, קרח! —

אכן אין לתלות את כל הקלקלה בסופר בלבד; במקצת נפסלו מוניטין מסבות המונחות בקהל העברי ובשנויי־הזמנים.

ברנר הוא ה צ י י ר ־ ה ת ו ב ע היחידי בספרותנו החדשה. אין תביעותיו מסוימות, ומשוללות הן, איפוא, ערך מעשי ישר; אבל יש בהן ש א ו ר — כח המביא לידי תסיסה — ודיהו. שני כחותיו אלה, כח הציור וכח התביעה, אינם ממוזגים בו יפה, ומתוך כך הם נפגמים ולוקים חליפות, ביחוד — כח הציור. ואולם חוסר־הרמוניה, כשהוא לעצמו, אינו חסרון בעיני הקוראים העברים, שאינם מפונקים בענינים כאלה. אדרבה, הם מתנפלים בתיאבון מיוחד על כל ציור המטפל בשאלת־הזמן ומיחסים לו יופי במדה שלא זכה לו. אבל הפרזה זו כמובן, אין סופה להתקיים, — ובסור השאלה מעל הפרק יבטל גם חנו של הציור, ואף מה שיש בו מן הערך הקיים בטל ומבוטל בעיניהם של הללו, הרודפים אחרי התרגשות בת־הרגע. וכך הוה עובדא גם בברנר: יצירותיו הראשונות, שהיו מכוונות לשעתן, כלומר שנוצרו בשעה שהתאוה הקהל להן ולדכוותן, נתקבלו בחבה יתרה ונערכו אולי למעלה משוין, ולא לכל יצירותיו הראשונות נודעה אז חבה זו: „כחצר", „שמה" ו„פעמים" נוצרו כמעט בזמן אחד; הראשונה, שבה נגע הסופר נגיעה כל שהיא בשאלה מנסרת, נעשתה מפורסמת והיתה שומה בפי כל, ואת השתים האחרים — „קראו". את כתביו האחרונים כתב הסופר בשעה בלתי רצויה, בשעה שעיף הקהל מן התאניה ואניה ובקש שישמיעו לו קצת דברי־נחמה. ברנר המקונן לא יכל להסתגל אל הדרישה החדשה, גם לשתוק בשעת הצורך לא ידע, ולא עוד אלא שבחשבו, כי בצעקה יעורר את הישנים מתרדמתם הגביר את קולו, — ואת דבריו קבלו בפנים זעומים.

ולא על הפסד זה שבא לו לברנר יש להצטער, כשם שלא היה מה לשמוח על הפרסום הנפרז שקדם לו. על מה יש להצטער? — סימנים שונים מעוררים חשש כי כופרנו הצעיר הזה נזדקן בלא עת, והוא עצמו כאילו משתדל לחזק את החשש והוא מעיד בנו מדי פעם בפעם לאמר: הנני מצוה היום לאומתי — מחר אסתלק. צד הנחמה שבדבר הוא, כי לברנר אין להאמין על כגון זה, מפני שפעמים רבות ככר נסתלק — והוא חי. נשמתו של ברנר עולה ויורדת, מתלהבת ושוקעת, מאמינה ומתיאשת, צוחקת ובוכה, מחבקת ודוחה. השעה שעת ירידה היא לו לברנר, אבל — ירידה שיש אחריה עליה. אלא מאי? — טוב לאדם התם על כבודו שידום בשעה שאין לו מה להגיד,

יפתחו את ידם הקמוצה והמטירו מטר זהב על חלקתנו העזובה והשוממה, יחיו השפה והתרבות העבריות בגללם.

וכיון שברי היה להם לראשי העסקנים, שאין כל תקוה לשפתנו ולתרבותנו אלא אם יפרוש הגביר את כנפיו עליהן, מסרו את נפשם על „קדושת“ רעיונם זה: הקדימו ובשרו ברבים, שיש תקוה כי יד הגביר תכון עמנו, דפוטציה או, ביתר דיוק, ציר שלחו אל הגביר ודרשה דרש אחד מראשי העסקנים על ערכו הגדול וחשיבותו הרבה של הגביר, אשר „יש תקוה כי ידו תכון עמנו“...

ושני דברים שכחו העסקנים שנקהלו בקיוב: כי אם אמנם סדר עולמנו גרם, שגדיל כח הממון ואפילו הרעיון הטהור שבטהורים לעזרת הממון הוא צריך, מכל מקום יש אשר הממון ואופן השגתו מחללים את קדושת הרעיון, ושומר נפש רעיונו ירחק מממון אשר כזה. וזאת שנית שכחו, כי הגביר אביר הממון את שפת ישראל לא ידע ואת תרבותו לא יכיר ובתחיתם לא יחפוץ, ומה לו ולהם. ואם גם יעלה הדבר להוציא מידי הגביר איזה סכום, הרי יהיה אותו הסכום רק נדבה בעלמא, פרור של חמץ נוקשה, שמנערים אותו מעל גבי השולחן וזורקים אותו לקבצנים, שילקוטם קולט את הכל.

ודאי לחש להם לבם של ראשי העסקנים ואמר: אל תוותרו על טפת אכסניותכם האחרונה, אל תהיינה עיניכם כמיית לבלי לראות את העול אשר אתם עושים גם לכם לעצמכם וגם להרעיון אשר בשלו אתם באתם לכאן. אבל הם השתיקו בחיזוק יד את לחש לבם זה, את הכל שכחו באותה שעה וידעו רק אחת: בראשית היה הגביר...

והגביר אמנם שמע בלב מתפנק ומתעדן את החלקות, אשר פזרו לו „הקבצנים“ מלא הפנים, ואת הדרשה אשר דרש שליח „הקבצנים“ על חשיבותו וערכו. אבל הוא עצמו לא שכח כלום וגם לא למד כלום: נער כדרכו פרור מעל גבי שולחנו וזרק אותו „לקבצנים“...

והאנשים הטובים האלה אשר נקהלו בקיוב על מנת ליטול לעצמם את העבודה הנפלאה והרוממה הזאת, להחיות את השפה והתרבות העבריות, לא עמדו „בנסיון“, לא דחו את הפרור הנבזה ברגל גאוה, לא נערו את כפם ממנו ולא הזרו וזרקו אותו בפני הגביר, אלא שמו אותו כקבצנים גמורים בילקוטם ויכריזו נפר מלפניהם: פלוני בן פלוני הגביר נדב פרור לתחית השפה והתרבות העבריות — הבו גודל לו! פלונים בני פלונים הקצינים נדבו תריסר פרורים לתחית השפה והתרבות העבריות — שישו ושמחו!

בשעה שנתן קרנגי עשרים מיליון רובלים לטובת ביבליותיקאות לעם באמריקא נמצאו אנשים שהחזירו לו את מתנתו ואמרו: ממון הטביל בלשד בני אדם אין לנו חפץ בו. בשעה שאדם אחד, שהיו מרננים אחריו הציע להרצל את כל הוני שעלה למאות אלפים לצרכי הציונות, נרתע הרצל לאחוריו ואמר: ממון שכזה שיש בו חשש טומאה אל יבא לי הלל בציונות, שהיא כולה קודש...

כך עושים אנשים הנשמעים ללחש לבם, שאכסניותם קדושה לכל. אבל... אבל אנו נשמעים רק להמית השוק ואכסניות משמשת לנו דבור של חרוף וגדוף. —

ד״ר מ. שמיאל.

הַפִּילַנְטְרוֹפְּיָה וְרָעָתָהּ.

I.

את מקומה של השתדלנות ירשה אצלנו הפילנטרופיה המודרנית. במדומני שהירושה, כלומר הפילנטרופיה, מסוכנה ומביאה לנו רעה גדולה יותר מאמה — השתדלנות.

השתדלן דקדום היה לא רק היהודי העשיר שבעדתו, אלא ע״פ רוב גם איש אשר תכונותיו המוסריות עשו אותו בדין לשליח צבור. השתדלן לא עמד ממעל לצבורו, לא נתרחק ממנו אפילו רחוק כל שהוא, אלא בתוך צבורו חי ובמחיצתו עברו עליו כל שנותיו. ועוד כדברי אחד חשובי הציונים דישראל: הוא לא היה

יגזת ויתן לכח יצירתו להתעודד, — ולאו כל אדם זוכה לדעת מה טוב לו...

שופנהויאר היה קובל על קוראים ומבקרים שדרכם לבקש בתולדות היוצר את שרשי יצירתו, וקרא להם חטטנים. הדברים היו מתהימים אילו היו הם הסתירה הראשונה בדברי הפילוסוף. כמה מוזר הוא הדבר, שמבקר־האלהות כשופנהויאר דורש מן הקורא אמונה תמה, כאומר: „במה שהורשית התבונן — ואין לך עסק בנסתרות“; כמה מוזר הדבר לאמר למבקר: הריקה לי את היין — ובחבית החתומה אל תגע! לשופנהויאר היה, אמנם, טעם מספיק לירוא את ה„חטטנים“ הללו, אבל אשרי היוצר שאינו ירא את הבקורת המתחקה אחרי שרשי יצירתו... ובגנר—מן המאושרים הוא במדת ידועה, מפני שקדם וגלה בפירוש שכל ערבובית האור והחושך המשמשת ביצירותיו,— ערבובית טוב ורע, יפה ומכוער, גבורה וחולשה, בוז להבלי עולם־הזה ועריגה אליהם, בריחה מן הכבוד וכליון נפש אליו, הערצת הצער וחרוק־שנים על משאו, יראת החטא ותאות הפשע, מוסר הבערות ושנאת הדעת, — שכל הערבוביא הזאת אינה אלא הכבואה של נפשו הוא.

אילו שמע הסופר לדברי, כי אז הייתי אומר לו: אישי הסופר! אדם מקורי הנך — ולשוא אתה עמל, לפעמים, לחקות מעשי אחרים, כי בזה לא תצליח; בלך לך לדרכך המיוחדת. ועוד הייתי אומר לו: עמיתי! טועה אתה טעות גמורה בנוגע לשורש נשמתך: חושב אתה שנחצבה מתחת כסא כבוד היופי, ולפיכך הנך נושא את היופי על שפתיך כל הימים. ואולם דע, שאין לך חלק בו. כל תאותך ליופי אינה אלא סימן של רעבון, צמאון למה שחסר לך. המוסר — הוא שורש נשמתך. אינך רודף אחריו, כי בקרבך הוא; אך זכור ואל תשכח כי בו חייך וכחך, ובהשתדלותך לכפור באמת זו הנך מחבל את נפשך ומשחית את כשרונך, שכל עיקרם הוא — התביעה המוסרית. ועוד הייתי אומר לו: יוצר! דע לך שבת־מלך זו מרת יצירה צנועה היא בימי עלומיה; במסתרים תפרח כל ימי התפתחותה, ואינה מגלה את כבודה עד שתתגבר. ואתה, אם נסתלקה ממך שכינה לשעה, הכבד־ודום. ועוד הייתי אומר לו: בן־אדם, אל תחמיר על אחרים בדברים שאתה מקיל לעצמך! הנך דן את הקהל ברותחי רותחין על שאינו מקבל מידך יסורים באהבה. אפשר שצדקת: יותר משאתה חוטא להקהל אתה סובל, כי בהזמינך אותנו למדורי גיהנום אתה עובר בהם ראשונה,—ומן הדין היה שנשמע את תוכחותיך הקשות בלי תרעומות. במה דברים אמורים? — אילו מצאנו גם בך מדה זו. אבל חירוק שנים זה שאתה רגיל בו כל כך פוטר אותנו מן הדין...

פעם אחת נזדמנו סופר וקורא לפונדק אחד. נתגלגלה ביניהם השיחה ע״ד יסורי הסופר האומר לצייר דברים שאין בכח כשרונו לתפסם ולציירם. אמר הקורא לסופר: „דייך במה שהורשה לך, במה שניתן לך לצייר, וכשם שקבלת שכר על הדרישה כך תקבל שכר על הפרישה“. ענה הסופר ואמר בצחוק מר: „הן, כשם שקבלתי שכר על הדרישה“... היבוא יום וישלים הסופר עם ההכרה המרה ש„שכר מצוה—מצוה“, ש„הדורשים“ אינם צריכים לצפות לשכר?—

הלואי!...

עושה פומבי ופרסום למעשיו, כי על כן השתדלנות לפי טבעה היא ההפך הגמור מן הפרסום.

כל הסגולות הללו חסרות כמעט לגמרי להפילנטרופ היהודי המודרני. הוא איננו הגדול בעדתו בזכות מוסריותו, חכמתו, תורתו ויחוסו, אלא רק בזכות עשירותו המופלגה. רוב הפילונטרופים שלנו שבימינו הם עמי הארצות גמורים לא רק בעניני היהדות אלא גם בכל עניני הרוח. רוב יועצי המסחר היהודים בגרמניה, למשל, הם בניהם ובני בניהם של סמרטוטרים, תגרנים או מלוים ברבית. הפילונטרופ שלנו שבימינו אינו חי בתוך הצבור היהודי, אינו שותף לו לא לשמחה ולא לאבל, לא לצרת ולא לנחמה. הוא עומד „ממעל" לצבור היהודי, כלומר מחוצה לו ועושה עמו אך טובה וחסד. ולא עוד אלא שבהיות הפילנטרופ „אדם מן הישוב", אדם מודרני ובעל נמוסין הרי אין הוא עושה את מעשי צדקתו בחשאי ובאופן ישר, אלא הוא עושה את מעשי צדקתו באופן בלתי ישר, ע"י אירגניזציות וחברות, וכל צדקה הנעשית ע"י אורגניזציה וחברה בהכרח היא נעשית מהוך רוב פרסום ופומביות.

ואותו הפרסום המרובה המונח בטבעה של הפילנטרופיה הוא הגורם לצבור היהודי סכנה גדולה ורעה רבה;

הנה הפילנטרופים המערביים שלנו, העושים חסד וצדקה תמיד עם יהודי המזרח, מיסדים אגודות ומוסדות על מנת לתקן את מצבם הרע של מקבלי טובהם, ובהכרח הם מכריזים יום יום ברבים לאמר: „יהודי המזרח עניים מרודים הם, מצבם נורא ואיום, אין להם היכולת להתקיים בלי עזרה מן הצד, והרי א נ ו חייבים לבוא לעזרתם"... ואמנם סכומים חשובים מוציאים פילנטרופינו המערביים כדי להביא עזר ליהודי המזרח. אבל מתוך אותה הטובה עצמה יוצאת ליהודי המזרח רעה, הגדולה הרבה יותר מן הטובה: בלב כל עמי אירופא הולכת ונקבעת האמונה, כי כל יהודי המזרח אינם אלא אספסוף של קבצנים ושנוררים המחוסרים כח יצירה במובן הכלכלי, וכל שומר נפשו ודורש טובת עמו וארצו ירחק מהם. בסיסה של המדינה החדשה הוא הבסיס הכלכלי, והפוליטיקון המודרני עורך את ערכו וחשיבותו של כל עם ועם עפ"י כחותיו ויצירותיו הכלכליים. וממילא מובן שבחסדה של הפילנטרופיה שלנו, העושה את מעשיה בקולי קולות, נקלטים בלב הפוליטיקון האירופאי כמעט שלא מרעתו הבוז ליהודי המזרח והגאות שזו היא חובתו להרחיק את העניים והאביונים הללו מעל גבול ארצו.

לפני שנים אחדות שאל עתונאי אחד את הנסיך בילוב, כה דעתו על הציונות, והשיב הנשאל: הציונות, אעפ"י שדרישותיה נכונות הן, אין בה ממש, כי על כן יהודי רוסיה ופולין, שרוב הציונים מהם הם, אינם כח איקונומי. ובשעת האינצידנט הידוע, ששני סטודנטים יהודים רוסים גורשו מברלין, הכריז בילוב בהרייכסטאג ואמר: „כל המנדלשטמים והזילברמנים הללו אינם אלא שנוררים ומורדים"...

פעם אחת נזדמנתי לחברה של פוליטיקונים אנגלים. נסבה השיחה ע"ד שאלת יהודי המזרח. ענה אחד מן המסובין ואמר: „שאלה זו של יהודי המזרח היא שאלה של עניים מרודים. כנוצרים אנו חייבים להמוך בידי העניים הללו. אבל לעזור להם עזרה פוליטית אי-אפשר לנו. צדקה לחיד ופוליטיקא לחוד". ענה השני ואמר: „כשמרבים יהודי המזרח העניים לבוא לאנגליה הרי מוכרחים בני דתם העשירים להוציא לצרכם הרבה והרבה כסף, ודבר זה גורם רעה לנו ולארצנו, כי כסף אנגליה יוצא לבטלה— לתמיכת גרים שאין בינינו ובינם ולא כלום"...

באותה שעה נתבררה לי, כי גדולה היא הרעה שמביאה לנו הפילנטרופיה המודרנית מן הרעה שהיתה גורמת לנו השתדלנות הקדומה.

II.

ולא זו בלבד.

הפילנטרופיה המודרנית עוסקת לא רק בתקון המצב הכלכלי הרעוע של יהודי המזרח, כי אם גם בתקון מצבם המוסרי המקולקל. וגם את מעשיה במקצוע זה עושה הפילנטרופיה ב ה כ ר ח בקולי קולות ובפרסום מרובה. והעומדים מרחוק ושומעים את ההכרזות שמכריזים פילנטרופינו על מעשיהם, וכל הקהל הקורא את הדו"ח ואת החוברות ואת המאמרים שהעסקנים הללו ואורגניזציותיהם מפרסמים מפקידה לפקידה, נמצאים למדים שכל יהודי המזרח ירדו במוסריותם עד הדיוטא התחתונה, „שנפיירים" הם כולם, הם ובניהם ובנותיהם, וכולם צריכים לגואלים אשר יגאלום מרעהם ויוציאום מתוך זוהמתם וחלאתם. אעפ"י שתורת החסד מלמדת, כי גדול המזדווג אל החוטא כדי לגאלו מרעתו מן העומד במחיצת הצדיק, מכל מקום דרכם של בני אדם להתרחק מן החוטא ולהוציאו מן החברה.

הרי ענין אחד לדוגמא.

זה שנים אחדות התחילו פילנטרופינו עוסקים בהגנה על בנות ישראל. מובן מאליו, כי כל „הדואגים" הללו אינם דומים אפילו במקצת מן המקצת לאבותינו ואבות אבותינו, שהיו קדושים ומהורים באמת בכל הנוגע לעניני אישות וחיי משפחה ומתחלה קדשו את עצמם ואח"כ קדשו את האחרים. פילנטרופינו המודרנים, העושים את עצמם אפוטרופסים לטהרת המדות, ודאי לא יסכימו לדבר, כי יבאו כתלי בתיהם וחדרי משכיתם להעיד עד כמה גדולה היא „טהרתם" הם. הללו ודאי אינם מחמירים על עצמם, ובחשאי אינם נזהרים לבלי להוסיף טומאה על טומאת העלובות והאומללות ההן; שסבות אלו או אחרות הכריחו אותן להוציא את גופן ונשמתן לשוק. ובפומבי מדברים הם „הגואלים" הללו גבוהה גבוהה על ירידת המוסר בקרב בנות ישראל והצורך להגן עליהן. מיסדים הם חברות ואגודות למטרה זו, וכמעט שאין לך עדה אחת במערב אירופא, אשר לא תמצא בה אגודה השוקדת על „תקנת בנות ישראל". המטרה העיקרית של האגודות הללו היא, כידוע, להלחם כנגד המסחר בנשים, ואולם עדיין לא עלה בידי איזו מן האגודות לעשות דבר של ממש ולמסור לדין אפילו אחד מן הסרסורים לדבר העברה. אלא במה הן עוסקות? קוראות לאספות, לקונפרנציות, לקונגרסים, משתתפות בהקונגרסים הכללים שנקהלים בארצות שונות לשם זה, מטיפות למוסר, מתאבלות וקובלות על ירידת המוסר, מוציאות מחברות, מדפיסות דו"ח ומפרסמות כרוזים בעתונים ובזורנלים. והאדם האירופאי, בשמעו ובקראו את כל הדברים הללו יוצאים מפי עסקנים ופילנטרופים ידועים, מוכרח הוא לבוא לידי הנחה, כי רוב פרוצות בנות ישראל הן ורוב סוחרים בנפשות אדם ישראל נינהו.

עם שאין לו שום ערך במובן הכלכלי מצד אחד ועם שמוסריותו ירדה עד לדיוטא התחתונה מצד שני, — זוהי המטבע שטבעו לנו עמי אירופא הנשמעים לפילנטרופינו המודרנים, שירשו את מקומם של השתדלנים...

III.

ומבקש אני לדעת, מהיכן לקחו להם פילנטרופינו את קרניהם לנגח בהן את בית ישראל?

מי שיש לו עושר מבקש גם גדולה וכבוד. רובם של פילנטרופינו המערביים נתעשרו בשלשים או לכל היותר בחמשים השנים האחרונות. וכשנתעשרו התחילו מבקשים תקנה לעצמם

כדי לבצר כראוי גם את מצבם החברותי. ואולם האציל האריי לא יבוא בחברת יהודים ולא יכניס יהודים למחיצתו הוא. הקלובים האמריקנים המיוחסים, למשל, לא יתנו זכות חבר אפילו להגדול שבעשירי היהודים, כי על כן יהודי הוא. ראו העשירים היהודים שדלתות „החברה הגדולה" סגורות ומסוגרות הן בפניהם, עמדו והיו „חברה גדולה" לעצמם ונעשו אצילים מאליהם. ואולם היאך יעשה אדם אציל ואין לו מגלת יוחסין, שאבות אבותיו היו אבירים מפורסמים ואין לו עדות שבעורקיו נוזל „דם כחול"? אין לו דרך אחרת אלא שיסגור את דלתותיו הוא בפני העומדים „למטה" ממנו ויכריז על עצמו, שמובדל הוא מן ההמונים פחותי הערך. ואצילותו במה היא ניכרת? האצילים מן העמים עוסקים בפוליטיקא, בספרות, באמנות, בספורט, בציד. אבל היהודי העשיר, שזה עתה העלה את עצמו למעלת אציל, מדרגת השכלתו נמוכה, האמנות היא לו ספר החתום, בנעוריו לא אמן את ידיו לספורט ולציד, —הוא מעמיד את אצילותו על הפילנטרופיה ועל הפילנטרופיה: היא נעשית לו אותו הספורט החסר לו.

והפילנטרופיה היא שפותחת ל„האציל" היהודי גם פתח כחודה של מחט סדקית אל „החברה הגדולה". בתקופתנו זו שאנו קיימין בה מחבבים את העסקנות הצבורית, והיא שמנחילה כבוד לפרקים גם לעסקני הצבור ולפילנטרופים שלנו. האציל האירופאי לא יתן כבוד כלל לעשיר היהודי באשר הוא עשיר. ואולם באופן אחר הוא מתיחס להפילנטרופ היהודי, המופיע בתור „מנהיגו" של העם עתיק היומין: אותו יכבד אף אם לא יכניסו לחברתו. הצבור האנגלי, למשל, יודע את הלורד רוטשילד לא בהור לורד ולא בזכות עשרו הגדול, אלא משום שהוא הפילנטרופ היהודי „ומנהיגם" של היהודים.

ו'לא נפלא איפוא הדבר, כי הפילנטרופיה היהודית עושה את מעשיה בקולי קולות: הן הפרסום הוא העיקר, הוא העושה את הפילנטרופ לאציל, למנהיג.

וזוהי איפא השלשלת שטבעותיה מכונסים זו בתוך זו: היהודי שנתעשר מזדרז להתרחק מן הצבור היהודי כדי להתקרב ע"י זה ל„החברה הגדולה". עניני הצבור היהודי וצרכיו נעשים זרים ובלתי מובנים לו ואעפ"י כן הוא נעשה פילנטרופ ומנהיג להצבור היהודי, דאם לא כן אין לו „לאצילותו" שום אחיזה ממשיח. וכדי שתבא הפלנטרופיה אל המטרה הרצויה, אל „האצילות", אל הכבוד והגדולה, הרי היא עושה את מעשיה בקולי קולות ובפרסום מרובה — ומביאה היא רעה רבה לכל הצבור היהודי ...

י. ל.

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁנַת תרט"ז (1856).

II. *)

בשנות החמשים גברה עלית היהודים לארץ ישראל. רדיפות היהודים בימי הקיסר ניקולי הראשון מצד האחד ותקון דרכי הנסיעה מצד השני גרמו לעליה זו. אמנם רוב העולים היו זקנים שעלו רק על מנת למות ולהקבר בארץ ישראל ולחונן את עפר אדמת קודש לפני מותם. אבל עם הזקנים היו באים לעתים קרובות גם בני משפחתם ולפעמים נטפלו אליהם גם אנשים צעירים. התשוקה לראות את הארץ הקדושה ולשבת בה חיתה תמיד בלב עם ישראל. מעולם לא ספו תמו אנשים בעלי לב רגש ששאפו למרומים ולשירה. וצעירי אותו הדור, שלבם היה מלא שירת התנ"ך והאגדה, ודאי היו קרובים בהלך נפשם לארץ ישראל. בארץ ישראל היה מוטבע; כח קסם גדול ארץ ישראל שמשה לכל נפש נקיה וטהורה סמל הקדושה וההוד, סמל הרוחניות והקרבה לאלהים.

האנשים שעלו באותם הימים לארץ ישראל היו יותר קרובים לנזירים ולמתבודדים מאשר לאנשי מעשה ולאנשים מן הישוב. הם עלו מבלי לדאוג לעתידם ולמחיתם. לא ידעו כל עבודה ולא היו מוכשרים אליה. ובבואם אל הארץ רבה היתה מצוקתם. החיים בארץ זרה היו קשים מאד, ומה שרע עוד מזה — את הרוחניות הטהורה אשר אליה שאפו ואותה בקשו מצאו כשהיא מעורבת גשמיות גסה ומלאה זוהמא. הם הוכרחו להתפרנס מן הצדקה, כלומר מן החלוקה, ולחם עצלים זה נהפך, כמובן, לקללה גם לאותם האנשים שהביאו אל הארץ כונות טהורות. העוני והדחקות היו גדולים בקהלות הארץ. הצעקות של נגועי הרעב הגיעו עד לב גדולי ישראל בכל העולם.

משה מונטיפיורי היה הראשון ששם לב למצב בירושלים והתחיל דואג לתקון מצב היהודים בארץ. עוד בטרם בא הד"ר פראנקל לא"י כבר בקר מונטיפיורי חמש פעמים את הארץ ומצא את הדרך הנכונה לתקון המצב. הוא בנה בית חולים, פתח בתי ספר לעבודה, השתדל לסגל את היהודים לעבודות שונות וגם לעבודות האדמה, בנה בית לעניים.

הד"ר פראנקל ראה בעיניו את המכשולים הגדולים שפגש מונטיפיורי בעבודתו. הוא ראה את בית הספר לעבודה בירושלים, והנה אין בו תלמידים; הוא ראה את בית הספר, שבו היו הילדות צריכות ללמוד עברית, תפלה ותפירה, והנה תלמידות מעטות מבקרות אותו, הלוחות שבורים והספסלים—מכוסים אבק, מכספו של מונטיפיורי היו צריכים לשלם להורים השולחים את בנותיהם לביה"ס, — ויהי בית הספר הזה מקור חדש לנדבות. אבל מונטיפיורי, האיש המצוין הזה, לבו לא נפל עליו בראותו את כל המכשולים הזורעים על דרכו ולא אמר נואש. היהודי האדוק הזה לא נבהל גם מפני החרם שהטילו עליו רבני ירושלים ויוסיף ללכת בדרכו ולעבוד את עבודתו.

זמן מועט לפני פראנקל היה בירושלים גם האיש בעל האנרגיה המרובה אלברט כהן. הוא בא לא"י בשליחותו של רוטשילד והביא מלא חפנים זהב. הוא נשא נאומים לפני הירושלמים והשתדל להשפיע עליהם ולדבר על לבם. אבל גם עמלו הוא לא הרבה לעשות פרי. הוא יסד בכספו של רוטשילד קופת תמיכה ליולדות, ומן הקופה הזאת נהנו משפחות עשירות. הוא יסד קופת מלוה בסכום של 100,000 גרוש. מטרת הקופה היתה לתת הלואות בלי רבית לעניים — וראשי העדות האשכנזית והספרדית לקחו ל ה ם את כל הכסף והשתמשו בו לטובתם ונתנו הלואות ברבית גדולה, ולא עברו ימים מועטים וכל הכסף נשאר בידידם. שנה אחת לפני בוא פראנקל לירושלים נוסד גם בית החולים של רוטשילד. זה היה בית החולים היהודי הראשון בארץ ישראל.

באותה השנה שבא הד"ר פראנקל לארץ ישראל בקר גם דז'מס רוטשילד את הארץ, וגם הוא היה מלא צער ועצב ממה שראו עיניו. ברמשק נפגש הד"ר פראנקל עם רוטשילד, והוא מוסר את השיחה שהיתה במעמדו לרוטשילד עם „החכמים". הד השיחה הדמשקית הזאת נשמע גם בהרבה דפים אחרים כספרו של פראנקל. אופיית היא השיחה עד מאד. מצד אחר — עצלות ובערות, ומצד השני — גלוי דעות חדשות שלבשו ברבות הימים

*) עיין „העולם" נומר 40—39.

צורה אחרת ודביאו גם את אדכינד רוטשילד לידי עבודה בארץ ישראל.

רוטשילד שאל: מרוע אינכם מיסדים בית ספר ללמוד דברים המועילים בחיים?

— חסרים לנו האמצעים לכך,—השיבו החכמים: — אנחנו צריכים להוציא הרבה כסף לטובת עניינו.

— מספר ענייכם גדול כל כך, מפני שאינכם מחנכים את ילדיכם כראוי, וביחוד משום שאינכם מלמדים אותם מלאכה.

— ילדינו חלשים מאד.

— מדוע אינכם מיסדים בתי חרשת?

— הלא אנחנו מקבלים הכל מן המוכן באירופה.

— מדוע אינכם עוסקים בעבודת אדמה?

— האם מותר ליהודי לעבוד בשבת?

— ומי עבד את האדמה בימים הקדמונים בארץ אבותינו?

— בלי ספק אף לא אחד מבני העיר הקדושה; בעבודה זו עסקו עמי הארצות, ההמון הפשוט.

רוטשילד הפסיק את השיחה ואמר לפראנקל, שדברים כאלה שמע גם בירושלים. אח״כ דבר רוטשילד עם פראנקל ע״ד המצב המקולקל בירושלים, עד כמה תכבד עבודתם של השואפים לקדמה וסיים בנחיצות לאחד את כל האומרים לעבוד לטובת ארץ ישראל כדי שתהיה תבנית אחת לכולם.

הרי אנו רואים, שבזמן אחד נתעורר החפץ לעבור לטובת ארץ ישראל במקומות שונים: בלונדון, בפריז ובוין. באותם הימים היה זה דבר גדול לשלוח לא״י איש מיוחד כדי ליסד בית ספר בירושלים. שליחות זו מעידה, שנתעוררה אז במקימות שונים חבה גדולה לארץ ישראל וישובה. הד״ר פראנקל, שהיה בימיו אחד היהודים היותר ידועים באוסטריה, לקח עליו את העבודה הקשה הזאת, מפני שהוא התיחס בהתלהבות גדולה אל העבר הגדול של העם והאמין בעתידו הנצחי. אמנם הוא לא ידע עוד כלום ע״ד הלאומיות, הוא לא היה גם אדם גאוני שיכל להקדים את דורו בדבר תחית העם בארצו ההיסטורית. אבל לבו היה מלא אמונת אומן, כי תפקידו של עם ישראל הוא להיות אור לגוים ומורה לכל האנושות. דעה זו לא היתה לו, כלרבני המערב בזמננו, מליצה ריקה בעלמא. הוא האמין בה אמונה שלמה, בכל לבבו ובכל נפשו. ורק מתוך אמונה זו גברה בקרבו האהבה לארץ האבות, לארץ התנ״ך. רק מתוך אמונה זו נתרצה לשולחתו ללכת לא״י וליסד דבר לטובת היהודים השוכנים בה, ולבו נמלא עצב וצער גדול כשראה בעיניו את שפלותם החומרית והמוסרית של היהודים היושבים בארץ היקרה והקדושה לו. הוא החל לחשוב מחשבות, היאך לתקן את הקלקלה הנוראה, ובהיותו כבר בארץ נולדה במחו המחשבה ע״ד עבודת האדמה.

הוא ראה יהודים עובדים בפרדסו של מנטפיורי, הוא ראה גם יהידים העיסקים בעבודת האדמה אצל המסיתים בירושלים. הוא שמע שיש יהודים עובדים את האדמה בחסביה, בצפונה של ארץ ישראל, ובהתפעלות הוא מזכר מה ששמע על היהודים האכרים והרועים אשר בדאר־אל־כמר בסביבות בירות. ולפיכך, בשעה שערך תבנית שלמה היאך לתקן את מצב היהודים בארץ ישראל, הכנים לתכנית זו גם את עבודת האדמה. הוא מהלל את הארץ ומשבח את עשרה הטבעי והוא בטוח שהיהודים יוכלו לחיות על עבודת האדמה בארץ ישראל. „ואולם— שואל הוא — מי ילמד את העם ומי יעורר אותו לעבודה? מוריו? — אבל הם עצמם אינם רגילים בעבודה. רבניו? — אבל הם נמצאים נשכרים מזה. שהעם רעב ללחם ופונה בצעקותיו לכל ארצות תבל והיהודים מרבים לשלוח את נדבותיהם ליושבי הארץ. הרבנים אינם חשים כלל, עד כמה הם עוזרים להמית את הרגש המוסרי בקרב לב אחיהם היושבים בארץ הקדושה גם להם". והד״ר פראנקל פונה בדברים חמים אל יהודי הגלות, לאמר: „תנו להם— ליושבי א״י—עבודה, הרגילו אותם בעבודה, קנו להם אדמה, שיש להם הרשות לרכוש אותה דוקא פה ולא בארץ מולדתם, למדו אותם למצוא את לחמם בזיעת אפם, כרצון האלהים, וישוב ישוב הקבצנים והיה לישוב הגון אשר יקדש שם שמים"...

ישוב יהודי בארץ ישראל החי על עבודת האדמה — דעה זו כבר היתה תקועה בלב עסקני היהודים בשנות החמשים למאה שעברה. ולא עוד אלא שישוב היהודי בארץ ישראל כבר עורר אז הרהורים ע״ד שיבת עם ישראל לארצו וגאולתו. אבל הרהורים כאלה הגו רק הנוצרים. ליהודים המשכילים היו ההרהורים הללו זרים ובלתי מובנים. המחבר קורא „דעת זרות" לדעות ששמע מאת הקונסול האנגלי בירושלים, ודוקא הדעות „הזרות" הללו מגלות לנו את פעמי הציונות הראשונות.

הדבר היה תיכף אחרי מלחמת קרים. בכל מקום טפלו בשאלת המזרח. הקונסול האנגלי שאל את הד״ר פראנקל:

— התאמין, אדוני, כי עתידים היהודים לשוב לארץ הקדושה ולמשול בה?

— לא, אדוני, השיב פראנקל.

— אבל הנביאים מנבאים על זה?

— המצביא היהודי הבטיח להיהודים אחוזה יותר גדולה מזו שהיתה להם באמת.

— אפשר שדוקא מפני זה צריכים היהודים לשוב לארץ אבותיהם, כדי שיתקיימו דברי התורה?

— המחנה הראשון, חחלוץ, הוא בכל אופן איננו מן האנשים שנלחמים וכובשים... אנכי מצאתי פה רק קבצנים הפושטים את ידיהם לנדבות"...

הד״ר פראנקל אומר לאיש שיחתו שבדברי הנביאים יש הרבה סתירות, מפני שמחשבותיהם ודעותיהם הנשגבות היו לפעמים פרי מצב רוחם ברגע ידוע. ובכלל אי־אפשר לדרוש מאנשים בעלי פנטסיה מזרחית המדברים במשל ומליצה, כי יצטיינו דבריהם בהגיון ויהיו שקולים זה בזה כדברי חברי הפרלמנט האנגלי, בשעה שהם מגינים על עניני עמם.

על הדברים האלה עונה לו הקונסול: ודוקא בפרלמנט האנגלי יושבים אנשים המאמינים בדברי הנביאים, ואלמלי ניתנה ההזדמנות המדינית לכך, כי אז נמצאו בפרלמנט האנגלי צירים שהיו אומרים, שצריך לאסוף את היהודים מכל הארצות לארץ הקדושה ולתת אותה להם לנחלה. האם יקרא אדוני האנשים האלה חולמי חלומות? באנגליה יש אנשים המאמינים, כי עתידים דברי הנביאים להתקיים במלואם, אעפ״י שרחוקים הם לאנשים הללו מכל הגזמות וחלומות בשעה שהם עסוקים בעניני המדינות...

הדברים האלה, שיצאו מפי נוצרי ובשנות החמשים למאה שעברה, נשארו בלתי מובנים ליהודי. אבל הם לא יכלו לבלי לזעזע נימא מסותרה בתוך נפשו פנימה, והוא אומר, כי א״י יש לה איזה כח טמון ובלתי מובן המביא את הנפש לידי רגשות שאין להם מקום בארץ אחרת. „הלא בארץ הפלאות עומדות רגליני"...

כשאתה קורא את ספרו המצוין של פראנקל יש אשר מבלי משים יתעורר בקרבך הרצון להקביל את המצב של אותם הימים להמצב בהוה. כשאתה סוקר את העבר ורואה עד כמה היה דל חלקנו בארץ אבותינו לפני 56 שנה, יש אשר ישמח לבך לראות את אשר רכשנו לנו בא״י מאז ועד עתה, עד כמה נשתנה לטובה

גם המצב החמרי וגם המצב המוסרי. ואולם הדבר המשמח ביותר הוא, כי אנחנו החלונו להתחזק בארץ מתוך דחיפה טבעית ועצמית, כי ההרהורים ע"ד החית העם בארצו כבר חדלו מהיות „הרהורים זרים", כי אם הרהורים ותקוות שהנפש ניזונית מהם ומוצאת בהם את ספוקה.

יצחק קצנלסון.

אֲנִי חַי עַל פְּנֵי כֹּל!

דרמה במערכה אחת.

(המשך)

דוד: (נשאר על מקומו כשחוא תומך את ראשו בשתי ידיו, נזכף וקורא בקול רם) שורץ! שורץ!

שורץ (שב).

דוד: (בשחוק קל ומאונס) לא הבינותי אותך במקצת... כמדומה לי שהיית מנחם אותי?

שורץ: (בחמלה) קשה לך, דוד, ואולם זה יעבור —

דוד: ובכן, הרי אתה מנחמני? (נרגז קצת) ומה יעבור?

שורץ: אותו השעמום הגדול...

דוד: היאך? כיצד אתה קורא לו?

שורץ: השעמום הגדול... מרוע אתה מעוה את פניך?

דוד: השם אינו מוצא חן בעיני!

שורץ: השעמום הגדול —?

דוד: שסופו לעבור?

שורץ: אמנם עכשו אין אתה מאמין בנס זה. ואולם הוא ותרחש, דוד... בבקר-לא-עבות אחד, ואתה נעור מתוך שנה עמוקה, והשמש צותק לך בחלון, לא שמש צעיר של-שחרית, עם הארגמן הרך שעל שפתיו, אלא שמש צהרים, שמש נבון ויוקד —!

דוד: שמש נבון ויוקד!

שורץ: גם זה לא מצא חן בעיניך?

דוד: חלילה... אתה ודאי שהיית רוצה לומר: „הכל מתחיל מחדש!" חיים חדשים מתחילים!

שורץ: (בשחוק עצבת קל) הכל מתחיל מחדש? לא זה... את זה לא אמרתי... בשיר אמנם אפשר לומר גם כך. ואולם אני איני מדבר גבוהה כל עיקר; דברי הוא פשוט: נעורה בלבו של אדם האהבה הבוגרת אל החיים.

דוד: נו?

שורץ: ורק אז כשבגרו גם רגשו וגם מחשבתו של אדם בשביל עולמו של הקדוש-ברוך-הוא, רק אז הוא מוצא שם נכון לעברו.

דוד: „השעמום הגדול!"

שורץ: אין הוא מוצא חן בעיניך, ידעתי... לעת-עתה אי אתה יכל להסכים לי.

דוד: לעת-עתה דוקא?

שורץ: עתה יש לך שם אחר, שם אחר לגמרי, ידעתי...

דוד: איזהו?

שורץ: השעמום שאין לו סוף... שאין-לו-סוף!

דוד (מסתכל בו מתוך צחוק).

שורץ: (שב לאט-לאט מדבריו, אחרי דממה קצרה ובקול נמוך קצת) כפי שאני רואה, דוד, יש לך שם מיוחד לגמרי בשביל אותה הרוח הקשה המכבידה עליך?

דוד: (כחשאי במכסת סוד) יש לי...

שורץ: מאמין אני שאין הוא רע וקשה משלי?

דוד: מה אומר לך, אחי?... מוטב שלא נדבר על זה כלל... גם אתה לא היית צריך לגלות לי את שני השמות הללו; הוי מה עשית לי, שורץ, כי נטלת ממני היום חזון-יקרות אחד שהיה חי רבות בלבי.

שורץ: היינו?

דוד: הבה ואדבר אתך הפעם בלשונך אתה... בשנים האחרונות הכרתי בך איזה חולשה לדברים שבמליצה.

שורץ: אתה אמור לי מה נטלתי ממך היום?

דוד: חזון-יקרות אחד... בדרך מליצה אגיד לך, בכדי שלא אצטרך לשנות לך את הדבר פעמים: עוף שחור היה לי, כנפיו ארוכות וקודרות ופורשות עצבת, ותבוא ותכרת את הדרת כנפיו הקודרות. עכשו—הרי הוא שקוע כולו בתוך הבצה וראשו השחרחר מבצבץ, ראש רפה וקטן מאד... או לי, משנגדעו כנפי העוף השחורות נעשה עלוב שבעתים!... — אמור נא-לי, שורץ, האמנם כל אותם תורי הסתו, כל אותם החרפים שהיית יושב כאן, אצל גולדה, אותה הדומיה שלך שכל החדר נתמלא הימנה, ספיקות הכפים החשאיות, אותן הנקישות בשמשות החלון האפלות בלילות סגריר, — כל אלה, האמנם לא היו אלא שעמום, שעמום שאין-לו-סוף בלבד?

שורץ: עכשו שונו פני הדברים לגמרי —

דוד: ידעתי, ידעתי — הנה כי שם אחר קראת להם כבר: אותו השעמום הגדול שעבר!

שורץ: משום —

דוד: (משמע אותו בדבריו) ידעתי! ידעתי! — שמש זה של צהרים!

שורץ: (גומר אחריו) השמש הנבון והיוקד... אינך מאמין לי?

דוד: אני מאמין לך, מאמין לך... ואולם סלח לי, סלח לי, אם אודה על קצת גועל-נפש... כבר הכל פשוט בעיניך יותר מדי... אוי לי, אותו העוף השחור — כנפים היו לו!...

שורץ: הרי אתה מתכון לי?

דוד: בזכות מליצתי הצלחה הלזו הלא תסלח לי, אחי... ואולם רוצה אני לשאל אותך עוד דבר אחד.

שורץ: מה?

דוד: אתה, ודאי, שמעולם לא נשקת לגולדה בשפתיה?

שורץ: רק בכפות ידיה ובשערותיה...

דוד: ואת שפתיה, שורץ, אינך יודע, את עדנת שפתיה!.. ואתה, כמדומה לי, אהבת אותה לפנים?

שורץ: אהבתיה, דוד, וגם עכשו אהבתיה. אחת היא לי...

דוד: האהבה גם אותך?

שורץ: זה כבר—אפשר, זה כבר... בתחלת סתו אחד, זוכר אנכי, אתה עדיין לא הייתי עמדי כאן. נשקה לי חרש בראשי —

דוד: (מתענין) מתי?

שורץ: אתה עדיין לא היית עמדי כאן.

דוד: ואולם איך זה, איך זה היה הדבר? (מסתכל בו קצת תמה) כיצד גחנה לראשך — ואתה הן גדול הנך ממנה הרבה?

שורץ: אני ישבתי...

דוד: אהא!

שורץ: זה היה בלילה, בשעה מאוחרת, אני ישבתי על יד החלון והיא קרבה אלי, שחה ונשקתני חרש בראשי וחרש־חרש קראה: שורץ שלי! שורץ שלי!...

דוד: ואתה?

שורץ: אני ישבתי על יד החלון, בשראשי מורד ומונח על ידי... באותם הימים הייתי יושב כך.

דוד: ולא קמת, לא לקחתה בזרועותיך, ולא אמרת לה כלום?

שורץ: הה, אזי, באותם הימים... בימי השעמום —

דוד: דרף, הרף, שורץ!

שורץ: (גומר את שלו בצער) הה, באותו הימים — כלום אפשר היה לי?...

דוד: חוס נא עלי ואל תדבר עוד באזני על דבר „שעמום" זה, שאיני יודע אותו כלל. לא שלט בי אותו שעמום מעולם. — וראה־נא, ראה, מה ביני לבין אחי! גולדה זו — לא היא היחידה שהיתה לי, ואני את ערגת שפתיה ידעתי... ואולם כפי שאני מכיר מספורך, היתה טועה בך לכתחלה כמו שטעיתי בך אנכי. ואין כל פלא: (מחקה אותו) בימים ההם היית יושב כך, ראשך מורד ומונח על ידיך... (מוריד את ראשו, כשידיו שלובות על חזהו. רגע של דממה).

שורץ: (נד מתוך עצבת בראשו) אוי לה, לעלובה זו, לגולדה!

דוד: זה מהו?

שורץ: עלובה זו... הנה אמרת שלא היא היחידה שהיתה לך, — הוי, אתה לא אהבת אותה כמוני לעולם.

דוד: אהבתיה, שורץ, בוכה הייתי בלילות מתוך אהבה...

שורץ: ועזבת אותה בכל זאת.

דוד: הוי, לו הייתי דומה לך, לכל הפחות, במקצת, ולו חלק לי אלהים מעט מאותו השעמום —

שורץ: וכי מה היה אז?

דוד: שנים דברים: אני לא הייתי עוזב אותה כדי להדבק לפעמים בנפשות חיות וקלות אחרות, והיא — ודאי שהיתה מתחילה לשנוא אותי בכל לבה —

שורץ: בשל מה?

דוד: בשל מעט השעמום, אחי...

שורץ: אמנם, אינך דומה לי גם במקצת...

דוד: אף לא במשהו!

שורץ: ואהבתה שמורה לך נצח?

דוד: אפשר, שלאו דוקא...

שורץ: מדוע?

דוד: מפני סבה אחרת לגמרי... גם אתה, כמדומני, מצאת בי דבר־מה קשה וכבד?

שורץ: דבר־מה אני חש בך, דוד, אלא שלא עלה בידי למצא אותו דבר...

דוד: ובכן אך לשוא נחמתני?

שורץ: (נד לו בחום) קשה לך, קשה לך, דוד.

דוד: (בוחנו מתוך שחוק קל) אתה נד לי, אחי, —על גולדה, ודאי בוכה בך לבך הרבה יותר.

שורץ: אמנם, כך הוא... אף־על־פי שאיני יודע שלמה.—

דוד: על שזרקה בה שיבה?

שורץ: אכן!..

דוד: אי, שורץ, אני מוצא בה אסון אחר שאין רע הימנו —

שורץ: איזה?

דוד: שהיא ככה צעירה, ככה צעירה... השחרות עם שערות השיבה ואותו הזכרון הנפלא!... ככה היא זוכרת אותי, את הנער ואינה רוצה לשכוח אותו... (סופק את ידיו מתוך יראה) אוי, אוי, כשיודע לה —

שורץ: מה?

דוד: (בחצי קולו) כשיודע לה אותו הדבר הקשה שאינו סר מעלי... (בשחוק־קל מעשה) אמנם, תמוה קצת, שורץ, — הרי באמת היית צריך להסב אליך בשנים האחרונות את לבה — שמש זה של צהרים!

שורץ: (באופן אינסטינקטיבי, ממלא אחריו) השמש הנכון והיוקד—(מתוך יראה שמא יכזיבוהו) הִכַּרְתִּי!

דוד: (מסתכל בשעונו) לֶךְ־לְךָ, לֶךְ־לְךָ, הנה אחרת את האקט השני... ואולם אם רוצה אתה דוקא, אני יכל לגלות לך לפני לכתך גם את שלי, כלומר, את השם של אותו הדבר הקשה שאינו סר מעלי... (בשחוק קל) גם לי יש שם.

שורץ: (בהתעניינות מרובה ובקצת פחד) מַהוּ?

דוד: (בקול רפה מאד) הַהַמְתָּנָה.

שורץ: (עדיין לא הבינו, בחשד) ההמתנה?

דוד: לזה שצריך לבוא... (משנה פתאם את הטון) הנה החלות לתת לי לבנים שתי פעמים בשבוע —

שורץ: אָה, כך יפה, דוד; בשנים האחרונות אני מחליף את הלבנים לימים יותר תכופים.

דוד: כלום לא תעברך צנה בכל פעם שאתה שם עליך את הלבנים שאתה מוציא מתוך הקומודה?

שורץ: צנה קלה...

דוד: (בקול נמוך) כך אמרתי גם אני... נעשה לו לאדם קל וקר ואור עולה במוחו —

שורץ: אור?

דוד: (מתוך תעלומה) והוא מתחיל מרגיש משהו מן המות.

שורץ: חדל מזה, דוד!

דוד: (בקול רם) עם כל זוג וזוג של לבנים, שאני שם עלי, אני נזכר במות!..

שורץ: דוד...

דוד: רואה אני שהדבר עושה עליך רושם, — הרי אתה רוצה להמם אותה, את המחשבה הלזו, להכותה בהרמת קול גרידא. רבים קורצים מתוך יאוש בעיניהם, עושים כל מיני העויות, סופקים כף... ואולם כל אותו הענין אינו נתפס אלא מתוך שתיקה וצנה קלה: עומד אתה לכאורה במנוחה—אהא. ואור עלה במחך!.. (נכנס לתוך דברי עצמו) לך־לך שורץ, המחזה הולך ועובר!

שורץ: חולה אתה, דוד... (מתוך פחד ובקול נמוך) שמא הכתם הזה שעל רקתך? —

דוד: לא הוא... (מוציא מכיסו קונטרס קטן של ניר־פוך, תולש עלה דק אחד ומעבירו על מצחו, בצחוק עצב קל) כבר אינך מכיר! הן זהו אותו הדבר הקשה והכבד —

שורץ: שאינו סר מעליך?

דוד: המאיר את מוחי.

שורץ: ההמתנה?!

דוד: לך־לך, שורץ, הרי אתה מאחר את האריא היותר יפה של האקט השלישי.

שורץ (רוצה ללכת אלא שאינו יכל למוש ממקומו)

דוד: (בצחוק קל) לך, לך, אני, ודאי, אהיה בשעת שובך בבית.

שורץ: אוי, דוד...

דוד: (באותו הצחוק) והמנורה תהא דולקת...

שורץ: לא הא, דוד... רוצה הייתי רק להגיד לך —

דוד: מה?

שורץ: אצלי היא איננה, איננה...

דוד: מי?

שורץ: זו שלך... ההמתנה —

דוד: אתה הן חיה תחיה על פני כולנו!

שורץ: כך נדמה לי...

דוד: היודע אתה מאין זה לך?

שורץ: מאין?

דוד: זהו השעמום הישן שלך, שלא ירפך.

שורץ: שקר הדבר! הוא כבר הלך לו... כעשן חלף הלך לו!

דוד: זהו, זהו! הוא בא כבר בדמיך, והרי הוא, שעמומך, מטפטף עכשו טיפין־טיפין מעיניך יחד עם עליצות החיים שלך... והואל־נא ואמר לי: הפבק שלך החדש מָהו? ושלש חליפות הבגדים? ארבעת הכובעים שלך?

שורץ: וכי מה?

דוד: ואתמול בלילה, שורץ —? (מרים את ידו לראשו) אוי, אוי!...

שורץ: מה היה אתמול בלילה?

דוד: ראיתיך שוכב ומפהק מתוך שנה.

שורץ: (מבויש וכועס) אבקשך, דוד, לבלי לגשת עוד הפעם אל מטתי כשאני ישן...

דוד: לא אוסיף, לא אוסיף; (בקצת פחד) עוד אני יכול לראות את זה עוד הפעם... מתוך שנה! מתוך שנה!

שורץ: (נבוך ונבהל קצת) כלום סימן רע הוא?

דוד: לא כלום... זהו השעמום, אחי! ודומה הוא כאלו גולדה גוחנת עליך ואתה יושב וראשך יורד ונתון לתוך ידיך. (בקול עצב מעושה) באותם הימים היית יושב כך!..

שורץ: (מתוך חרטה כמדבר אל עצמו) לו נתרחש לי נס כזה היום!..

דוד: (דוחפו אל הדלת דחיפה קלה מתוך צחוק) לך־לך, כבר אחרת, אחרת!

שורץ: (ממהר, מבולבל קצת) את האריא —

דוד: (ממלא אחריו וקורא) את האריא מן האקט השלישי!

שורץ (יוצא).

דוד (נשאר רגע על מקומו ופניו העצובים והצוחקים מפנים בלפי הדלת. אחר כך הוא מתחיל פוסע אחת הנה ואחת הנה בחדר, עומד על יד פתח הפרגוד הפתוח ומסתכל לתוכו.)

מחזה שלישי.

גולדה: (באה מן הרחוב, פושטת מעליה מהר את הז'אקט) למה זה אתה מסתכל, דוד, במקומות אסורים?

דוד: (מחזיר אליה את פניו) גולדה! כל־כך מהרת לשוב!

גולדה: (אינה מסירה ממנו את עיניה, בשחוק קל) רוצה הייתי לבוא עוד קודם, אלא שלא נתנוני, לא נתנוני... לא אגיד מי ומי עצרני. — להיכן זה היה ממהר אחיך מרן שורץ?

דוד: (כחיוך קל) נפגשתם בדרך?

גולדה: הוא עבר עלי ולא ראני.

דוד: אָה, אחי ודאי הזדרז אל האקט השלישי.

גולדה: הנה כי כן! חבל, כי אַחר אריא יפה מאד.

דוד: (מצטער מתוך שחוק) וַי... וַי... את האריא מן האקט השלישי!

גולדה: האם ככה השתוקק לשמעה?

דוד: הגיעי בעצמך, גולדה, מהי האריא מן האקט השלישי לאחי!...

גולדה: וַא!

דוד: כל־כך נחפז היה עד שלא הרגיש בך!

גולדה: הוא היה מרגיש בי בלי שום ספק —

דוד: כיצד?

גולדה: לא חפצתי בזה אנכי...

דוד: הנה כי נטית בודאי הצדה?

גולדה: עד שיעבור... (מסתכלת בו רגע בפנים חיים וצוהלים, אחרי שתיקה קצרה) ראה, ראה, דוד, אני עוד אנשא לאיש בעבורך!...

דוד: (לא הבין לרעה) בעבורי?

גולדה: בעבורך! בעבורך! (מוסרת לידו את מגבעתה) הניחנה, דוד, שם מאחורי הפרגוד.

דוד (נכנס עם המגבעת בידו אל אחורי הפרגוד).

גולדה: (קוראת לו בהרמת קול) שים אותה על גבי המטה!

(דבר מה נופל מאחורי הפרגוד לארץ)

דוד: (מאחורי הפרגוד) וי, וי!...

גולדה: (ממהרת אל הפרגוד, מכנכת אותו ופותחו למחצה) מה נהיתה כאן? — אוי, אוי, הרים כסוני! זו תבת הפוך שלי! כל הפוך שפוך לארץ!

דוד: (כאובד עצות) זהו תמיד ענשם של בני אדם שאינם שומעים בקול טובים וחכמים מהם...

גולדה: בודאי, בודאי!... ואני הרי אמרתי: על גבי המטה שימנה! על גבי המטה!

דוד: ואני, אמנם, לא חפצתי לשמוע בקולך...

גולדה: מדוע?

דוד: הן לא יכולתי להניח את מגבעתך על פני מטתך...

גולדה: מפני מה?

דוד: רוצה הייתי לשבת עליה קמעא בעצמי...

גולדה: (מתמרמרת מתוך שחוק) על מטתי? כלום רשאי אתה? ואישי — הוא מה היה אומר לזה?

דוד: ודאי שהיה מגרשני.

גולדה: לאו דוקא! הוא לא היה יודע מזה כלום, ואתה היית יושב ויושב... אוי, דוד, כמה הייתי מרמה את בעלי! — בוא ונשב לשולחן! (קרבה אל השולחן).

דוד: (נשאר מאחורי הפרגוד).

(הפסקה)

גולדה: מה אתה עושה שם?

דוד: הריני יושב על מטתך.

גולדה: ואותי אתה משאיר כאן לבדי?

דוד (יוצא מאחורי הפרגוד ופניו מאירים, נגש ויושב אצלה, פושט אליה את ידו לקחת את שלה).

גולדה: (קמה ושולבת את ידיה לאחוריה) איני רוצה...

דוד: (קם גם הוא) וכי מה, אין את רוצה?

גולדה: גם על מטתי אינך צריך לשבת...

דוד: מדוע?

גולדה. משום שאין אתי זה שאני צריכה להעלים ממנו את הדבר.

דוד: (תמה) מה?

גולדה (בצחוק קל) אין מי שיגרשך, דוד...

דוד: (צוחק אף הוא) זהו! ולו היית, גולדה, לאיש?

גולדה: אה, אזי הכל מותר לך... הכל!

דוד: גם הישיבה על מטתך?

גולדה: עוד הרבה יותר מזה.

דוד: גם לקחתך בידיך ולמשוך אותך אלי—?

גולדה: עוד הרבה יותר מזה.

דוד: (הולך וקרב אליה מתוך עליצות גלויה) ולנשקך בשפתיך, בשפתיך?

גולדה: (מתרחקת ממנו אחורנית) גם זה, גם זה, דוד!

דוד: (נשאר על מקומו, מתוך שחוק) הוי, הוי, ככה חוטאת היא נשמתך, גולדה!

גולדה: ואתה לא ידעת?

דוד: מדוע זה את רוצה לרמות ככה את אישך?

גולדה: משום שאוהבת אנכי איש אחר...

דוד: איש אחר —

גולדה: הצעיר ממני לימים... ככה, צעיר! ככה צעיר!.. אל הראי, דוד: נתיצב־נא אל הראי! (שניהם מתיצבים זה כצד זה ומסתכלים בראי) ראה־נא, ראה —

דוד: מה?

גולדה: לא כלום, לא כלום... רוצה הייתי למלט מפי דבר־מה שלא מחכמה?

דוד: (נקרב אל הראי) הרואה את, גולדה?

גולדה: אוי, אוי, רבים הקמטים שבמצחך משהמה אצלי!

דוד: במצחך אין אף אחד.

גולדה: אך מי מאתנו הצעיר לימים?

דוד (מסתכל בראי מתוך שתיקה).

גולדה: עכשו תאר לך את זה, דוד: (מראה על הראי) שנים אלה מתחילים לשחק משחק־אהבה... (מתרחקת מאצל הראי).

דוד: הנה נמלט דבר זה שלא מחכמה מפיך!

גולדה: ואולם משחק־אהבה שכזה לא מחכמה היה בודאי...

דוד: מדוע את מתרחקת מעלי?

גולדה: (בחשאי, מתוך צער ונואשת) הוי, לו אפשר היה לה לאהבתי שלא תהא מגוחכת... (שחוק קל חולף על שפתיה) הרי אני באה עוד הפעם לידי הרהורים זרים... ראה תראה, דוד, שעוד אנשא לאיש בעבורך.

דוד: האמנם?

גולדה: ומאחורי כתפו של אישי אבוא אליך... פנים אחרים יהיו לה אז לאהבתי.

דוד: פנים אחרים?

גולדה: החטא הגדול עולה בינינו ומכסה על פני כל!

(דממה כבדה וממושכת).

(סוף ינזא).

דוד כהנא.

שְׁלשָׁה מִכְתָּבִים.

בבדקי את כתביו של ידידי ר' ח"י גורלאנד ז"ל, שבאו כולם לידי אחר מותו, מצאתי בתוכם שני מכתבים שכתב א"ב גוטלובר אל גורלאנד בשנת תרל"ג וגם מכתב שכתב סמולנסקין בעת ההיא לאב"ג. והרי אני מפרסם את המכתבים האלה, שיש בהם חומר נפלא לתאור דמותם של פרץ סמולנסקין וא"ב גוטלובר.

מכתב א', מאב"ג לגורלאנד.

19 יוני 1873 זיטאמיר.

אדון נכבד וידיד יקר!

רציתי להרבות דברים אליך על אודות הספור „התועה בדרכי החיים" של המו"ל מ"ע „השחר", אשר נקרא לפני בימים האלה מראשו לסופו, והשתוממתי למראה עיני ולמשמע אזני, כי מיום קראי ספרים עברים לא קראתי עוד ספר כזה המלא יפי ונעם על כל גדותיו, ואמת יהגה חכו, וכולו נחוץ מאד בזמננו, וכאלו הזמן עצמו הולידו ושלחו בישראל לקחת מוסר. האמת אגיד לך, כי לא נחה דעתי מאת המו"ל הזה, בעבור עמדו לשטן לידידי המנוח היקר מאד הד"ר מאיר הלוי לעטטעריס ז"ל, לעת זקנתו, והמר רוחו בבקרת קשה והפריז על המדה, ולא חס על כבוד איש זקן ומרדף בלי חשך ממצוקות הזמן בעבור אומן לבו לעמו — כי אם היה לעטטעריס עוזב את דגלו בנעוריו הגיע לעושר ולכבוד, וגם הגאון והחכם שי"ר החזיק לו טובה כל ימי חייו בדבר הזה. והנה ה' סמאלענסקין קם עליו בחרב נטושה והשפיל לעפר כבודו שנחל במשך שנים הרבה. חשבתי את האיש הזה לאחד צעירי ארצנו חצי משכילים, שזה כל ישעם וכל חפצם להבזות חכמים זקנים רק בעבור שהם זקנים ולא זכו להולד בזמן מאוחר.

ויהי בשמעי, כי היה ה' סמאלענסקין למו"ל מ"ע חדש, ולא קרא לי ולא דרש ממני להיות ידי עמו, אמרתי, הוא הדבר אשר דברתי, שונא זקנים הוא והטאה גדולה חטאתי, כי זקנתי באתי בימים. לכן לא רציתי גם לקרות את מ"ע הנ"ל ולא שמתי לבי אליו, ואף גם אחרי אשר כהו עיני ואין אני קורא בעצמי, בחרתי לי ספרים אחרים נחוצים לי ואותו לא זכרתיו ולא עלה על לבי. בימים האחרונים הגיד לי ידידי הנכבד ה' לערנער כי קרא את התועה בדרכי החיים ויהללהו לפני, אמרתי אעבירהו נא על פני ואראה מה שרש דבר נמצא בו. ואחרי כי נקרא לפני, לא יכלתי להניחו מידי עד כי נקרא עד תומו, והחלפתי גם משפטי על מחברו. כי אמנם איש כותב כדברים האלה לא יוכל להיות איש משחת. שכחתי את כל הנעשה עם לעטטעריס, ועיני רואות לפני רק תאר איש חמודות מבקש טובת עמו וטובת כל אדם יחד, ואלף תודות ירחש לו לבי על ספרו הנ"ל. ולולא עיני הכהות כי עתה הייתי מחוה דעתי בפומבי ע"ד הספור ההוא, אשר לא היה כמוהו בלשוננו, וראוי הוא להתרגם לשפות אירופיות, ומאתך ידידי אבקש שתאמר לי מה רחש לבך בעת שקראת הספור הנ"ל. — יהיה איך שיהיה, הספור ההוא שנה את דעתי בנוגע לה' סמאלענסקין, ולבי שלם עמו, ותושב אני את התקוממו נגד לעטטעריס לחטאת נעוריו, שאחזתו בולמוס הבקרת החצופה שהיתה נהוגה בעת ההיא בארצנו בין צעירי בני עמנו, שבקשו ללכת בעקבות בעלינסקי. ומצד השני אני אומר על עצמי, אולי אהבתי ללעטטעריס מקלקלת השורה, כי באמת בהרבה דברים צדקו דברי סמאלענסקין, וגם אני הרגשתי בהם וכתבתים לה' לעטטעריס, ורק אהבתי כסתה על פשעיו המעטים, אשר בעצמו הודה לי עליהם. עכ"פ אדע נאמנה היום הזה, כי חכם לב הוא ה' סמאלענסקין ואדם גדול הוא, כמותו ירבו בעמנו, אז יבקע כשחר אור ישראל וארוכתו מהרה תצמיח! —

מכתב ב', מאב"ג לגורלאנד.

17 דעצעמבר 1873 דובנא.

שלום אמת וברכת עד!

הנני שולח לך רצוף פה מכתב של סמאלענסקין אשר אמרתי, ולבאר דבריו מוכרח אני להודיעך את אשר כתבתי לו

מקודם. אני הודעתיו כי ה' צוקערמאן מקאוונע שאל אותי במכתבו לאמר: מתי יכלו אבני נגף מ„השחר" העומדים לשטן לו? ואני בחשבי כי כונתו על מאמר „אבן נגף" מר"ד כהנא ועל יתר מאמרים בתור זה, עניתיו: כי אבני נגף כאלה רק אבני חן הם לספרותנו ובהן יתפאר „השחר", והמה תפארת לכל בשר כי לא לפניו חנף יבא, ואין חלקות בפיו. ועל מאמרי סמאלענסקין אמרתי לאמר: כי לוא הייתי השאך מפרס הייתי משלם שכרו אדום זהב בעד כל מלה ומלה כאשר קרה למחבר השאנאמא *). והנה צוקערמאן התנצל לפני ויענני, כי כונתו היתה על הסוכן אשר בווארשא, אשר בעצלותו וברפיון ידיו להפיץ את „השחר" ולשלחו לאיש איש במועדו ובזמנו יפסיד מאד להמו"ל. על הדברים האלה סובבים דברי סמאלענסקין במכתבו אלי. מהם תראה עד כמה גברה בו אהבת האמת לאמתו, ועד כמה הוא מתאמץ שיהיו פיו ולבו שוים. לאיש אשר אלה לו סולח ומוחל אני תמיד, אם גם אין דעתי כדעתו במקצת, כי אצלי לדעתי הכל הולך אחר הלב, ואין אדם נתפס על דעתו הנאמרה באמת ובתמים, כי אם פה חנף ודובר שקרים, אחד בפה ואחד בלב, איש כזה תועבת נפשי, ואם שבע ביום יהללני, ואהבתו תשטפני כשטף מים, פי ישלם לו ידידות ורעות ע"פ נימוס ד"א שהורגלתי בם, ולבי בל עמו!

מכתב ג', מפ' סמולנסקין לאב"ג.

ידידי היקר והנכבד!

דברי ה' צוקערמאן לא נסתרים מנגד עיני, והוא אמנם כון גם ל„אבן נגף" אשר לה' כהנא ולספר הד"ר רובין, כאשר הגיד לי מראש לא בסתר, כי ספרים כאלה יזיקו מאד ל„השחר", ומה גם ספרי „עם עולם" אשר בו המצא אפיקורסות מאין כמוה. אך אני עניתי אותו דבר כאשר אענה לכל היועצים אותי לשנות דרך „השחר": „השחר יחיה על פי דרכו או ימות בכבוד, אך לא ילבוש צורת המתקדשים". וכאשר השיבותי לאחד מאוהבי, הרב הילדעסהיימער, בהיותי בברלין, אשר חפץ לתת לי חמש מאות טהאלער וכן הבטיח לתת מדי שנה בשנה, אם אספח על חברתם, ואני באחת השיבותיו: נקל לי למכור גויתי לפשוט כלבים בשוק בעד פתותי לחם, ממכור את נפשי לנבוח את כלבים יחד שירי הללויה. ועל הדבר הזה משכו ידם מ„השחר" עשרים חותמים, ואני לא שמתי לבי אליהם, וכן אעשה כל עוד אשר רוח נכון יהיה בקרבי. ואם חלילה תעלה מחשבה אחרת על לבי ברבות הימים על ידי פגעי החיים, אבחר בשמחת לבב בעת במיתה חטופה, מחיות עוד כעיל.

צר לי מאד כי לא מלך פרס אתה, כי האדומים, אם גם לא בעד כל מלה כי אם בעד כל דף, היו לי עתה לעזר לא מעט להדפיס את „השחר", וגם את ספרך אתה יכולתי להדפיס במהרה. אך אולי תהיה בין כה וכה למלך פרס, חשוב נא את האדומים למען הספור החדש אשר [אני] נותן ב„השחר" בשם: „גאון ושבר".

בשנת תרל"ז פרסם סמולנסקין (ב„השחר שנה" ח') את מאמרו הידוע „עת לטעת" ודבר בו קשות נגד בן־מנחם, הוא הרמ"במן. ויתמלא המשורר הזקן אב"ג כעס וחמה על סמולנסקין, עד שנהפך לשונא לו, ויצא לריב מידו את ריב בן־מנחם. וכשהדפיס רפ"ם בוויען את ספרו „התועה" שנית, והמבקר בווארשא הרשה לו למכור את ספרו זה ברוסיא, עבר על הזקן אב"ג רוח קנאה, קנאת סופרים, והלך והכה בלשון את רפ"ם אצל נציב המדינה, ודבר סרה על ספרו „התועה", כי משחתו בו, ונאסר הספר הזה לבוא בקהל *). ואולם המבקר אשר בספ"ב עשה חסד עם רפ"ס ויצא לעזרתו, ואחר יגיעות רבות עלה בידי סמולנסקין להסיר את החרם מעל ספרו.

*) שיר נפלא מאת המשורר פירדוזי. ד. כ.

אודיסא כ"ט תשרי תר"ע.

נ. פינס.

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרַפִיּוֹת.

אגודת המורים בא"י הביאה לנו מתנה טיבה—מאסף פדגוגי, שכבר יצאו ממנו שתי חוברת **). ההורים וביחוד המורים ודאי יקדמו בברכה את המפעל החשוב הזה. בשנים האחרונות כבר זכינו למורים צעירים בא"י ובארצות הגולה, הרגילים לפשפש במעשיהם ולחשוב את חשבון עבודתם, ומבינים הם, כי הפדגוגיה תורה גדולה היא ובאין תלמוד אין מעשה. המורים האלה מתאמצים להשתלם, ויש אשר יתחבטו בכמה וכמה שאלות פדגוגיות עיוניות ומעשיות, מבלי מצא להן תשובות. הם מרגישים זה כבר בחסרון אורגן פדגוגי עברי, שבו יוכלו למצא תשובות מספיקות, פחות או יותר, על השאלות השונות המתרוצצות במוחם. אגודת המורים ברוסיה טפלה גם היא ביסוד אורגן פדגוגי, אלא שבינתים מתה בחשאי האורגניזציה הזאת שנולדה בקולי קולות ונשתקע הדבר. עכשו אומרת אגודת המורים בא"י למנות את החסרון הגדול הזה, וכבר אנו רואים עפ"י שתי חוברות „החנוך" הראשונות, המונחות לפנינו, שמורי א"י יודעים את אשר לפניהם הרבה יותר ממה שידעו את הדבר חבריהם שברוסיה.

החוברת הראשונה פותחת במאמרו של העורך (הד"ר נ. טורב) „הפדגוגיה והפסיכולוגיה". בהגיון בריא והוכחות מדעיות מראה המחבר, שהפדגוגיה בכלל והמעשית בפרט צריכה להשען בעיקרה על תורת הנפש, ביחוד על הפסיכולוגיה הנסיונית, שכבר קנתה לה זכות אזרח בין יתר המדעים הריאליים. אגב מעביר הסופר לפנינו בסקירה כללית את אופן התפתחות הפסיכולוגיה ממדע מטפיסי, המיוסד רק על סברות הגיוניות, למדע אמפירי, העומד על ההסתכלות והנסיון. בכשרון ודעת מוכיח מר טורב, שהמורה, שאין לו ידיעה מספיקה בתורת הנפש, הריהו חסר את הבסיס הנכון למעשהו, משום שאינו מסוגל להבין את החזיונות הפנימיים ואפילו היותר פשוטים המתגלים בנפש החניך. גם לשאלות המתודיות אפשר למצוא תשובות מספיקות רק בעזרת הפסיכולוגיה הנסיונית ולא בעזרת סברות בלבד, משום שהסברות המפשטות עפ"ר מוטעות הן. ביחוד נכבדה היא למורה והמחנך תורת הנפש של הילד, שבעת האחרונה היתה למקצע מדעי בפני עצמו. וכבר אמר רוסו: „דע את הילד—זהו יסוד כל היסודות בתורת החנוך".

למורינו החדשים, החושבים, כי בקריאת איזו מתודיקה יצאו ידי חובתם או שדי להם „בחוש פדגוגי" בלבד, אפשר ליעץ כי יקראו את מאמרו של הד"ר טורב. וידעו את החסר להם ואת המעשה אשר יעשון.

אחרי מאמרו של מר טורב, שהוא כולו עיוני, בא מאמרו

*) את פרטי הדברים עיין במאמרו של מרדכי בן הלל הכהן „זכרונות נשכחים" „הפרדס" כרך ג' (צד כ"ז).

**) החנוך. עתון פדגוגי למורים והורים, יוצא לאור ע"י אגודת המורים בא"י בעריכת ד"ר נ. טורוב, חוברת א' (ניסן—איר) וחוברת ב' (סיון—תמוז) תר"ע, יפו.

של הפרופ' מינך „ההוראה וההתענינות", שהוא כולו מעשי, כי אין לך מורה, שהשאלה ע"ד התעוררות ההקשבה מצד התלמידים בעת הלמוד אינה מנקרת במחו. המחבר אינה עוסק בנתוח המושג של ההתענינות ומהותו, כי אם לוקח הוא את הכשרון הנפשי הזה כמו שהוא מתגלה בנפש האדם ובוחנהו מצד תנאי הייתו. כידוע היתה ההתענינות, מימות הרברט וצילר, ליסוד מוסד להוראה בבית הספר, והיא היא אם ההקשבה, שבלעדיה לא יכון כל למוד. רק ההתענינות מובילה, לפי דעת הרברט וחבריו, אל המטרה הרצויה — לדעת אם היא בלתי אמצעית, כלומר אם היא נובעת מהלמוד עצמו ולא מדברים צדדים וסיועים חיצונים כגון שכר ועונש, חרפה ותהלה המשעבדים את רצונם של התלמידים. הפרופ' מינך עומד על השאלה: „אם בכלל אפשר לו למורה לעשות דבר, כדי ששעוריו יהיו מענינים מראשיתם ועד סופם לכל התלמידים"? והוא בא לידי מסקנה, שלפי תנאי החיים ואפני העבודה בביה"ס, שאנו קיימין בהם בימינו, יש הרבה מעצורים, שאי־אפשר להרחיקם, והם מפריעים בעד ההתענינות הרצופה והטהורה. ולפיכך יש, לפי דעת המחבר, הרשות להמורה להסתייע במעוררים חיצונים כדי לעורר את הקשבתו של התלמיד, משום שמתוך שלא לשמה הוא בא לשמה, והמורה משיג את מטרתו „אם רק עולה בידו לעשות את החומר למענין במדה כזו, שהתלמיד יבין ויכיר, כי התאמצותו שוה בעמלו". אי אפשר לבלי להעיר על סתירה יסודית שיש בדברי מינך: מצד אחד הוא אומר, כי „חובה נצחית מוטלת על בית הספר ללכת ולהשתלם במציאת האמצעים הנחוצים להשגת התענינות בלתי אמצעית ולהתגבר על המפריעים העומדים לשטן להתענינות זו". ובמקום אחר הוא מסכים לדברי הפסיכולוג האמריקני דז'מס, האומר, שאין כל נחיצות למורה להשתדל, ששעוריו יענינו עד כמה שאפשר את התלמידים, אלא שעליו לטפח ולשכלל את הרצון של חניכיו ולעורר את הקשבתם. והוא מביא ראיה מן היונים, שלמודיהם היו מכוונים לטפוח הרצון וחזוקו. וכאן מתעוררת השאלה: אם מטרת הלמוד היא התעוררות הרצון, איך נוכל לשאוף אל התענינות בלתי אמצעית, שהרצון אינו לוקח בהתגלותה שום חלק ולכל היותר הוא משתתף בה במדה מצומצמת מאד? ואולם למרות הסתירה הזאת שבמאמר רבה היא חשיבותו, כי הוא עוסק, כאמור, באחת השאלות היסודיות של ההוראה. וראוי הוא מר קרישבסקי לשבח בעד עמלו שעמל להכניס את המאמר לספרותנו ועל תרגומו המשוכלל, שבו הצליח למצוא שמות ובטויים עבריים ברורים ומדויקים למושגים דקים ומפשטים במקצע פסיכולוגי.

אל המאמרים העוסקים בפסיכולוגיה שייך גם המאמר, שבו פותחת החוברת השניה, „ההתרכזות המלולית בהוראת הלשונות הזרות" מאת יצחק אפשתין. המאמר הזה הוא היחידי לע"ע בספרותנו הפדגוגית, שתכנו הוא מחקר פסיכולוגי מקורי. המחבר עוסק בחקירת הפרוצסים הגופניים והנפשיים המתהוים באדם בשעת הביעו את מחשבתו המתרקמת ממושגים ומלים. המחבר מוכיח במופתים הגיוניים ונסיונות מדויקים, עד כמה גדולה היא „צרת רבוי הלשונות בבית הספר". בחוברת ב' נדפסה רק ראשיתו של המאמר. אבל גם מן ההנחות היסודיות, שאנו מוצאים בתחלתו, נוכל להוציא משפט, עד כמה צדקה השטה הטבעית בלמוד השפה העברית. כנראה יטפל עוד המחבר בהמשך דבריו בשאלה זו וימצא לה את התשובה הנכונה המיוסדה על בסיס מדעי. נחיצות הבסיס הזה מורגשת ביותר בימים האחרונים, בשעה שרבו החולקים על השטה „עברית בעברית".

בחוברת ב' בא גם מאמר יפה ונכבד „על משחקי הילדים" מאת פ. אוירבך. ע"ד נחיצות משחקי הילדים ותועלתם התחילו לדבר אצלנו רק לפני שמנה שנים בערך*), היינו חמשים שנה אחרי מות פרבל, היוצר הגדול של גני הילדים. למעשה אין לנו בארצות הגולה כמעט אפילו התחלה. ובכן מובן מאליו, שלנו חשוב מאד ברור נחיצותם של משחקי הילדים ותועלתם לגוף ולנפש. השחוק איננו רק תולדות „עדף המרץ", כלומר עדף הכוחות המצטברים בגוף האדם ומבקשים להם מוצא, כמו שמגביל ספנסר את סבתו הפסיכולוגית של השחוק, אלא גם התגלות בולטת של עבודת הנפש. הדמיון, תשוקת החקוי ושאר הכחות הנפשיים מוצאים להם את מזונם במשחק ומגרים את הילד להשתעשע. ובנוגע לתעודת המשחקים, הנה הם נחלקים לשלשה סוגים: א) למשחקים המחזקים את השרירים, האברים והחושים; ב) למשחקים המפתחים את כחות הנפש העליונים (הרצון, הפנטסיה, כח השופט); ג) ולמשחקים הנוטעים בלב הילד את הכשרון לחיות חיים חבריתיים. אגב אעיר, שהראיה שמביא מר אירבך להיזק דעת, גרואוס בנוגע לתפקיד הנטיות הטבעיות במשחקי הקטנים מן ההבדל שבין משחקי הילדים והילדות — קלושה הוא. אם הילדים בוחרים להם משחקים, הדורשים עפ"ר תנועות סוערות ומהירות, והילדות נוטות יותר למשחקים שקטים, שתכנם עפ"ר הוא הליכות הבית וגדול הבנים (כביסה, כלי־מטבח, בובות), הנה אין זה משום ש„הבדל המינים והתעודות בחיים משיא את הילד והילדה לשחק באופנים שונים", אלא מפני שגוף הילדות הוא יותר רפה ורך ואינו מסוגל לתנועות חזקות וסואנות, ולילדות חסר אמנם אותו „עדף המרץ", שעליו עמד ספנסר. גם ילדים זכרים חולנים וחלשים בוחרים להם משחקים שאננים. ושנית, צריך לבקש את ההבדל בנטית־החקוי, — מה שמזכיר גם המחבר, — כלימר הילדה הקריבה במראה פניה ובהתלבשתה אל האם מחקה את זו האחרונה, והילד מחקה את אביו ואת יתר הגברים. מר אוירבך מדבר בדעת גם על נחיצות החרות לילדים בבחירת משחקיהם ושאין לערבב את הלמוד במשחק, — שני דברים, שצריכים לזכור היטב מנהלי גני הילדים המעטים שלנו, הרגילים להכנע לדרישותיהם הנבערות של ההורים, והם זורעים את גניהם כלאים.

(סוף יבוא).

הַוְעִידָה שֶׁל חַבְרֵי הַהִסְתַּדְּרוּת הָעִבְרִית בְּקִיוֹב.

בא' במר חשון נועדו בקיוב החברים הרוסים של ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית להמלך בדבר סדר עבודתה של ההסתדרות ובדבר ההכנות להכנסיה הראשונה.

ההסתדרות צעירה היא עדיין ומספר האגודות והסניפים ברוסיה מעט הוא. לפיכך נקהלה הועידה עפ"י הזמנות ולא עפ"י בחירות. רק בגליל קיוב בלבד נראו סימני עבודה חרוצה והסניפים התחילו שם זה עתה להסתדר.

אי הצלחת ההסתדרות בראשיתה שמשה חמר לוכוחים נלהבים. ההרצאה ע"ד גליל וילנה וההרצאה ע"ד גליל קיוב היו שני הפכים. מעבר מזה תאור המצב בצבעים שחורים ומעבר מזה — בטחון ואמונה חזקה ועבודה מתוך ספוק נפש מרובה. כיוצא בזה נחלקו המתוכחים: הללו שאלו: לשמחה מה זו עושה? הכל הולך ומתנונה והעם עומד מרחוק לכל מפעל לאומי ותרבותי; והללו ענו לעומתם: יש תנועה ויש מעשים בעולמנו, דרושה רק עבודה.

בהמשך הוכוחים נתגלתה סבת האופטומיכמוס שנתברכו בו בני קיוב: הם מסתפקים במועט. הם מעמידים את כל עבודת ההסתדרות כמעט רק על הדבור העברי, ובנידן זה הם מוצאים לפניהם בקיוב באמת כר נרחב. האגודות לדבור העברי מתפתחות, וגם בינם לבין עצמם מדברים החברים עברית, ובכלל נראו בעיר סימני חיים ותנועה במקצוע זה. בני קיוב מתאמצים, כמובן, לעשות גם אי־אלה דברים ממשיים, כגון יסוד שעורי ערב, יסוד פלוגת צעירים

---

*) ע"י מאמרי „בתי ספר של פרבל ונחיצות גני ילדים עברים" ב„הפדגוג" חוברת א, ב וג, תרס"ג.

להפצת הספרות, אבל כל הדברים האלה בטלים בעיניהם לגבי העיקר—לגבי הדבור העברי.

ו„האופוזיציה" (רוב חברי הועידה שבאו מערי השדה) נתרעמת על שיטה זו של צמצום העבודה רק בדבור העברי. כלום הדבור העברי מספיק? אם לשם זה נוצרה ההסתדרות — מה כאה לחדש אחרי „חובבי שפת עבר" ואחרי „עבריה"? „הדבור העברי בגלות — אמר מר סלוצקי — היא אוטופיה גמורה, ובשביל הפצת עתונים וספרים במספר ידוע אין אנו זקוקים להסתדרות גדולה עממית. כאן גדול השלט מן החנות עצמה. אנו כל דאגתנו לקיום היהדות ואל לנו להשתעשע בספורט של הדבור העברי".

„ההסתדרות צריכה להקיף את כל עניני החיים הלאומיים, להשפיע על מוסדות הצבור והחנוך, לארגן את ההורים ואת המורים העברים ולהכניס לכל מקום את הרוח הלאומי". כך דרשו המרחיבים.

ודעה זו נצחה: בתכנית העבודה שנקבעה בשביל האגודות נאמר, שהאגודות צריכות להשתדל כי יכנסו חבריהן לכל מוסדות החנוך והתרבות שבעיר, וכי יגנו בכל מקום על הפרוגרמה הלאומית ועל הלמודים העבריים. ואולם גם את חובת הדבור העברי וגדול השפה העברית לא הזניחה הועידה. „החברים משתדלים לדבר תמיד בינם לבין עצמם וברחוב ובכל מקום של פומבי רק עברית, וחייבים הם ללמד את בניהם ובנותיהם עברית ולהשריש כפי האפשר את הדבור העברי בביתם; כל אגודה מיסדת פלוגה של צעירים להפצת האורגנים העברים וספרי ההוצאות העבריות".

במה שנוגע לכנסיה הבאה נתעוררו בועידה הקיובית אותן השאלות, שכבר עמדו עליהן בברלין. הרב טשרנוביץ, א. י. סלוצקי ואחרים ערערו על ההחלטה שנתקבלה בקונפירינציה, כי צירי הכנסיה הקולטורית המכוננת הראשונה אינם אלא אלו הנבחרים מאת האגודות ושום אנשים אחרים לא יוכלו להשתתף בכנסיה עפ"י הזמנה. דמוקרטיות זו אפשר שתהיה טובה בשעתה, לאחר שתתפתח ההסתדרות וירבו חבריה וסניפיה בכל הארצות. אך לפי שעה, בטרם שיש קהל מחזיקים ברעיון התחיה וכשהסניפים מתיסדים בכבדות, אי־אפשר לה לכנסיה להעגן רק לאגודות. „תנועות קולטוריות — טען הרב טשרנוביץ — נוצרות על־ידי המועט, על־ידי אצילי המחשבה המועטים. וגם תנועתנו צריכה שתברא על־ידי האנשים השקועים בעבודת היהדות ולא על־ידי ההמון והצעירים. עיקר ויסוד הכנסיה צריכים להיות החכמים, והם יצרפו אליהם את האנשים הנחוצים והראויים לכך". לעומת זה מענו אחרים: התנועה צריכה שתעורר לעבודה ולחיים ושתרים את האקטיביות בעם ולא שתהיה ענין מופשט. מדרש לחכמים בלבד. „אנו לקויים ברוח— אמר מר אוסישקין — לא מפני שאין לנו אספות של תלמידי חכמים, אך בגלל שהעם איננו לומד תורה. כשהעם יחפוץ לעסוק בתורה אז יבואו החכמים לעזרתו. גם הראשונים לציונות היו הרבנים והחכמים, ובכל זאת לא נתקיימה עד שבאו הצעירים לעזרתה. אם נזמין חכמים וסופרים שיקראו לנו הרצאות עמוקות לא נפעל כלום, אם לא יהיה קהל שומעים אשר יוציא לפעולות את תוכן ההרצאות".

והועידה באה לידי פשרה. היא קבלה את ההחלטה הזאת: „לפי שחשוב הוא, כי בכנסיה הראשונה ישתתפו גדולי המחשבה העברית והעסקנים הלאומיים, שיכולים להביא תועלת בעבודתם, וכבדי שתהיה להכנסיה השפעה גדולה—חיב הועד המכין את הכנסיה לדאוג לכך, שאותם האנשים הדרושים לנו יבחרו מתוך האגודות בתור צירים אל הכנסיה. חוץ מזה, אם ימצאו חכמים מומחים באיזה מקצוע שהוא אשר לא יבחרו אל הכנסיה — הרשות ביד הועד המרכזי להזמינם אל הכנסיה ולהציע בישיבה הראשונה של הכנסיה לתת גם להם זכות דעה מחלטת. ביוצא בזה מציעה הועידה לפני הועד המכין לשלוח אנשים ידועי־שם להמרכזים הישראליים הגדולים כדי לבוא בדברים עם גדולי ישראל ולקרבם אל התנועה, לפרסם כרוזים מיוחדים להעם ולכל השדרות האינטליגנטיות ולברר להם את מטרות ההסתדרות".

זמן הכנסיה—חנכה תרע"ב, ומקומה—אחת מערי גרמניה. בעיקר הדבר הודו הכל, כי המקום היותר מוכשר לכנסיה הוא ארץ ישראל, אלא שעפ"י התנאים הפוליטיים השוררים עכשו בטורקיה אין לחשוב עוד על־דבר סדור כנסיה כזו בארץ־ישראל.

מר ח"נ ביאליק דבר בארוכה וברוב כשרון ודעת ע"ד תפקידיה השונים של הכנסיה. ראשית כל יש לה תפקיד של הכרזה — להכריז, כי תלמיד־חכם יהודי או אינטליגנט יהודי הוא לא אותו האיש היודע את הא"ב הלועזית, כי אם האיש הבקי בתורת ישראל, בחכמתו וספרותו. מושג זה של תלמיד חכם, שהיה כרור לפנים ונתחלל בתקופות האחרונות, עלינו להחזירו מחדש למחנה ישראל. הכנסיה צריכה להכריז עוד, שהאוצר הרוחני היחידי שלנו לכל ההרגשה הקולטורית היא רק הלשון העברית. המכה היותר גדולה שהוכינו בה הוא רבוי הלשונות ויצירת המדע והספרות הישראליים בלשונות רבות, לשונות נכר. „המומרים הרוחניים הראשונים שלנו היו אלה, שהשוו את לשונות הנכר לעברית". עלינו לשוב אל הלשון והספרות העבריות ולהחזיר להן את כל הניצוצות הפזורים בכל הלשונות. ועוד על דבר אחד צריכה הכנסיה להכריז—שהגיעה השעה לעבוד לשם חובה את עבודת העם. „עד עכשו היינו חובבי ספרות, חובבי ציון, חובבי שפת עבר,— הקץ לחבה זו, נחל במפעלים ובמעשים לטובת קנינינו הלאומיים והתרבותיים!" „עלינו להטיל על עצמנו מצוות, כבימי עזרא, לגרש את המורה הלועזי, את האומנת הנכרית, את הספרות הזרה לבל ישלטו עוד בביתנו, ולהמשיל תחתם את החנוך העברי, את הספרות העברית ולעשות את התנועה הלאומית לצרכו הפרטי של כל איש ואיש". במה שנוגע להצד המעשי, מתחלקת, לדעת מר ביאליק, העבודה התרבותית לכמה סעיפים: ספרות, עתונות, אגודת סופרים, אמנות, חנוך, דבור עברי, יסוד אקדמיה, ועוד.

הפצת הספרות העברית הקימת וחזוק המוסדות הספרותיים הקיימים — זוהי החובה הראשית. בנוגע ליצירות הספרותיות החדשות חושב מר ביאליק לנחוץ ליצור את הקאנון הלאומי, ספר שיהיה בו תמצית של כל הספרות העברית העתיקה והחדשה. מלבד זאת על הכנסיה וההסתדרות להוציא ירחון מיוחד לכל שאלות הלשון העברית במובן הרחב. כיוצא בזה דרוש ליסד ירחון לשם כנוס היצירות העממיות שכלשון העברית וביתר הלשונות, — האגדות, הספורים, השמועות, השיחות, ההלצות, החדודים, — והם ישמשו לנו אח"כ יסוד לעבודת יצירה. כמו כן חובה על הכנסיה ליסד עתון לחכמת ישראל בלשון העברית. את חכמת ישראל דרוש להוציא מרשותם של חכמי אומות העולם ולהחזירה למקורה. אין גם כל ספק, כי יש צורך ביסוד אגודת סופרים, בהרמת מצב האמנות העברית. בנידן זה עלינו לאסוף את כל מה שנוצר אצלנו, לבקר ולקבץ את כל הנכסים המועטים שיש לנו, לברוא מוזיאום לאמנות שלנו, לאסוף את כל המנגינות העבריות והנוסחאות הדתיות וכו' וכו'.

במקצוע החנוך ודאי יש לנו עבודה רבה. אם גם יהיה לנו מורה הרי אין לנו ספרי למוד. ולכן עלינו לברוא מוסד מיוחד להוצאת ספרי חנוך, להושיב ועדה מיוחדת שתאסוף את כל הפרוגרמות של למודי בתי־הספר שכבר ישנן בכמה מקומות ולחבר תכניות של למוד. לצורך טפוח הדבור העברי נחוץ להוציא מלונים מיוחדים הנערכים לא עפ"י סדר א"ב כי אם עפ"י סדר הענינים.

והתכנית הרחבה הזאת שסמן ביאליק נתקבלה מאת הועידה בתור בסיס לעבודת הכנסיה הבאה.

על דבריו של ביאליק הוסיף עוד מר סוקולוב, שנחוץ לערוך תערוכות מיוחדות של רכושנו העברי, של בתי ספרנו אשר בא"י, של עתונותנו וספרותנו וכו'. על עניני החנוך דברו מר מרגולין, הד"ר טורוב, הרב טשרנוביץ ואחרים, שהציעו עבודות שונות במקצוע זה. אולם מפני חשיבות השאלה הזאת, שאינה נתנת להפתר על־ידי רוב דעות, הוחלט: לבלי קבל לפי שעה החלטות בנידן זה, כי אם לבקש את הועד הארצי להדפיס בפרטיכל את כל ההרצאות בדבר החנוך שנשמעו בועידה למען תהיינה לעינים לכל החפצים לעבוד לטובת ההסתדרות.

כן החליטה הועידה לתמוך בסימינריום למורים ולמורות שעל שם מר לוינסקי. הועידה לא דנה על הוצאת הספרים „התחיה", שנוסדה על־יד ההסתדרות ועל פי השתדלותה, לפי שמיסדי ההוצאה הגדולה הזאת החליטו לאסוף תחלה את ההון הדרוש לכך ואחרי כן לגשת אל עריכת התכנית של ההוצאה. הם חושבים להעלות את קרן־הקימת של התחיה עד כדי חצי המליון רובל, בכדי שיספיק הסכום של הרבית להוציא ספרים ואורגנים שונים ולהפסיד בהם עד כ"ה אלפים רובלים בכל שנה, מבלי נגוע בקרן־הקימת.

ש. אלכסנדרוביץ.

מִכְתָּבִים מִגֶּרְמַנְיָה.

I.

השעה הזאת שגרמניה עומדת בה עכשו היא מעין שעת הברור, ויש מכשרים ואומרים, שתקופה פוליטית חדשה עתידה לבוא. הנגודים הפנימיים המרובים שגרמניה מלאה אותם במשך התקופות האחרונות מבקשות להן סוף סוף מוצא . . .

עשרים ושש המדינות שנצטרפו להיות מלכות אחת—מלכות גרמניה— שונות הן אשה מרעותה בקלסתרן הרוחני וגם במשטרן הפוליטי. בעוד שבחלקי המלכות שבמערבית־דרומית שולטים חוקים ליברליים במדה ידועה וזכות הבחירה אל הפרלמנטים היא כללית וישרה, מושלת בפרוסיה, העומדת בראש כל המלכות, הריאקציה בכל תקפה. חוק הבחירה אל ה„לאנדטאג" הפרוסי הוא, לפי הוראת ביסמרק עצמו, היותר גרוע שבכל העולם: המפלגות הקונסר־בטיביות הן השופכות את ממשלתן על כל עניני המלכות המדיניים התרבותיים והכלכליים. ומובן מאליו, שבהיות פרוסיה המרכז לכל המלכות, הרי הריאקציה הנהוגה בה משפיעה לרעה גם על יתר חלקי גרמניה. ואולם גם בפרוסיה רב הוא ההבדל שבין מדת התפתחותו התרבותית והכלכלית של העם ובין מדת זכיותיו הפוליטיות. העם הפרוסי, אחד העמים היותר גדולים במסחר ובתעשיה, בחכמה ובשירה, בספרות ובאמנות, נתון בידי מפלגה קטנה של „יונקרים" צרי לב ודלי מוח. והולך וגדל הנגוד „שבין העיר והכפר". במהירות נפלאה פושטת פרוסיה צורת מדינה העומדת על עבודת האדמה ולובשת צורת מדינה העומדת על חרושת המעשה—והמשטר הפוליטי הקדום במקומו עומד. ובהכרח מוליד הנגוד הפנימי העיקרי הזה תסיסה גדולה, והמסים המרובים הנופלים למשא ביחוד על השדרות הרחבות של העם מטילים אל תוך השדרות הללו מרי ורוח מרד. ה„ריפורמה הפיננסית" שנתקנה אשתקד העמיסה על הצרכים היותר הכרחיים ועל ענפי־המסחר השונים מסים חדשים בסכום של חמש מאות מיליונים מרק לשנה, „ביונקרים" ובנכסיהם המרובים לא נגע הדבר. וכמו כדי להרבות בכונה את אי־הרצון בקרב העם ערכה הממשלה את הצעתה המקולקלה ע"ד חוק הבחירה ותגדל ההתרגשות ותעלה למדה גבוהה כזו עד שלא היתה עוד כמוה בארץ. סבלן הוא ה„מיחעל האשכנזי" מטבעו, אינו נוטה לקצוניות, עובד הוא את עבודתו בחריצות, שותה את שכרו במתינות ואינו מחבב את הפוליטיקא. אבל כיון שכבר נד ממקומו ובא לידי התמרמרות, הרי בת־קימא היא התמרמרותו ואין היא מסתלקת ממנו עד אם תמצא את ספוקה. ואין זו נבואת שוא, שהעם לא ישקוט עוד בפרוסיה עד אשר תפול הריאקציה והוסרו הכבלים המעיקים מעליו. הנצחונות המרובים של המפלגה היותר רדיקלית, הסוציאל־דימוקרטית, שנסמכו בשנה האחרונה למפלותיהן התכופות של המפלגות הקונסרבטיביות, משמשים התראה זעומה לה„רייכסטאג", שימיו כלים לו בסוף השנה הבאה. הקיץ הקץ על הריאקציה בגרמניה.

וכמובן נוגע הדבר במדה מרובה גם במצבם של היהודים אשר במלכות. עם מפלת הריאקציה הכללית ודאי יחלש גם כחה של האנטישמות הפוליטית. וכבר הנחילה השנה האחרונה מפלות גדולות וקשות להאנטישמים בגרמניה. ולא לחנם מנסים הם לבלבל את הענינים ולערבב את הפרשיות— את המצב הפוליטי הכללי ואת שאלת היהודים. בזכות ערוב פרשיות זה אומרים הם לסמא את העינים ולהנצל מאימת „יום הדין" הממשמש ובא. אבל מכלך המאורעות מוכיח, כי הפעם לא תצלח התחבולה הבדוקה הזאת והקריאה „לגַיֵּס את הלגיונות כדי להלחם בסכנה היהודית" תשאר קריאה צרודה.

ואולם טעות גדולה יטעו אחינו בגרמניה אם יסמכו על נפילת הריאק־ציה בה„רייכסטאג" בלבד, נפילה זו ודאי חשובה היא וערכה גדול לנו. אבל אין די בזה. עיקר גדול הוא כי יהיו היהודים מוכנים אל הבחירות הבאות כעוד מועד וישתדלו שיבחרו אל ה„רייכסטאג" יהודים, אשר יגינו בפועל על עניני בני עמם. עכשו יש ב„הרייכסטאג" רק שלשה „יהודים" — זינגר, שטאדטהאגען ופראנק, — ושלשתם הם „יהודים" במרכאות כפולות, ושלשתם נמנים על המפלגה הסוציאלדימוקרטית. הליברלים אינם מעמידים קנדידטים יהודים אלא במקומות שאין להם שם כל תקוה להבחר. וגם בנוגע אל הבחירות הבאות כבר אחזו הליברלים בתכסיסם זה. וצריכים אנו איפא לפקוח את עינינו ולדרוש מאת הליברלים, המשתמשים בעזרת היהודים במדה מרובה, כידוע, כי יחדלו סוף סוף מאותו המשחק המגונה שהיה „מפייסים" בו עד עתה את תומכיהם. ההכנות אל הבחירות הבאות, מפאת חשיבותן המיוחדה, התחילו כבר בכל הארץ, וחטא יחטאו יהודי גרמניה לעצמם אם יאחרו את המועד ולא ישתמשו בשעת הכושר הזאת להגביל בדיוק את דרישותיהם.

ואמנם להגנה מרובה צריכים הם אינטרסיהם של היהודים בגרמניה, כי על כן עדיין רב הוא המרחק שבין שווי זכויותיהם להלכה ובין שווי זכיותיהם למעשה. בצבא אין יהודים נמנים לאופיצרים, במיניסטריון המשפטים אין יהודים מגיעים למשרות הגונות, בבתי ספר אין מעמידים מורים יהודים וכו' וכו'. לא רק החברה מרחיקה את היהודים מתוכה אלא גם הרשות דוחקת לעתים קרובות את רגליהם ומשתדלת לכפוף את קומתם. בגליל אחד, למשל, ערכו זה עתה אנקיטה לעורכי־הדין ע"ד „חייהם הפרטיים, לידתם ו א מ ו נ ת ם", ותכונתה האנטישמית של האנקיטה הרשמית הזאת בולטת יותר מדי. לפני ימים מועטים היה מעשה בפרופיסור אחד ידוע במרבורג, וולטר שיקינג, שהיה לו תלמיד יהודי, קנדידט לתורת המשפטים, אשר דפק על פתחם של הרבה בתי־דין ובקש לקבלו בתור „רעפערענדאר" ולא נענה. עמד הפרופיסור והגין על תלמידו בפני מיניסטר המשפטים, ונענה התלמיד. אלא שבהפרופיסור המגין גערו בנזיפה ואיימו עליו בעונש־דיסציפלינרי. „מה לך ולקנדידט זה"? — קרא לו המזכיר לעניני־האוניברסיטאות בהמיניסטריום, הד"ר אלסטר: — „אין לך להתערב בדברים שאינם שלך!"...

מותר ל ה ו ר ו ת חוק ומשפט, אבל אסור ל ר ד ו ף חוק ומשפט בשעה שהדבר נוגע ליהודי, —כך פוסקים להלכה ולמעשה בפרוסיה.

ולא טוב מזה הוא מצב היהודים במיניסטריון להשכלת העם. אף התכמים היותר גדולים ומצוינים שבין היהודים אינם עולים למדרגת פרופיסו־רים מן המנין—אם אין „כתב המרה" בידם. אותות הכבוד, שנתנו ליהודים אחדים לרגלי חגיגת שנת המאה ליסוד האוניברסיטה הברלינית, אינם יכולים, כמובן, למלא את מקום הזכיות ששוללים בקביעות מאת החכמים היהודים. (ראוי לציין, אגב אורחא, כי אגודות הסטודנטים היהודים לא השתתפו ב„הקומרס" שנערך בשעת החגיגה הנזכרה, שחלה להיות ביוה"כ. בקשת האקדימאים היהודים לקבוע את „הקומרס" ביום אחר, הושבה ריקם מאת הסינט והרקטור של האוניברסיטה). בבתי הספר הנמוכים והבינונים מעט מאד מספר המורים היהודים. בנדון זה עורר שאון לא־מעט „מאורע ברסלוי". פקידות העיר הציעה למנות מורים יהודים אחדים בבה"ס לעם. עמדו האנטישמים ו„האשכנזים האמתיים" והרימו קול זועות על „הסכנה" הנשקפה לילדי העם. נסה עתון ליברלי אחד „להמתיק את הדין" והוכיח, כי המורים היהודים המוצעים עתידים להורות בעיקר את הדת הישראלית; ואם גם יזכו להורות מדעים אחרים כגון אריתמטיקה — „כלום אין היהודים מחשבי חשבונות הגונים?"... המגיסטרט הברסלוי לא חזר אמנם מדעתו. אבל הנעימה המיוחדה שבהחלטתו האחרונה ו„הבאורים" שהוא מוסיף עליה מראים, כי הרעש לא יצא לבטלה. „הן רק מורים יהודים אחדים ימנו בבתי הספר האמורים,—מרגיע המגיסטרט את הרוחות:—המורים הללו יורו רק את למודי הדת הישראלית, לכל היותר יורו גם מטמטיקה ולמודי הטבע (כלומר דברים שאין בהם כל „סכנה", כי על כן אין בהם משום פטריוטיות) בלמודי השפה והספרות ודברי הימים לא יהיה להם חלק" . . .

„מאורע ברסלוי" נתנה ענין רב „להעתונות הלאומית" לענות בו. ועל טיבה ותכונתה של עתונות זו אפשר לעמוד ע"פ המשפט ה„סנסציוני", שנפל כן בברלין יותר משבוע ימים. „גבור" המחזה הוא המנהיג האנטישמי ברוהן, יורש מקומו של אהלווארדט הידוע ב„הרייכסטאג", בעל „השבועון הלאומי" „האמת". הקטיגור האשים אותו כי בעתונו הוא הולך ומחרף אנשים ובתי־מסחר ידועים, בכדי להכריחם עי"ז כי ידפיסו בעתונו מודעות „שמנות". והא ראיה, כי הדפסת מודעה בעתון משימה קץ לגדופיו. ו„אמת" זו היא „עתון לאומי" טפוסי.

הרבה דברים יפים באו לידי גלוי ע"י הפרוצס הזה של „האמת", וכמובן אין הריאקציונרים והאנטישמים שמחים עליו. ביחוד רע בעיניהם הדבר, כי נתגלו מעשי „האמת" דוקא עכשו כשאין השעה משחקת להם גם בלאו הכי. מתיראים הם ודין הוא שיתיראו, ש„משפט־האמת" יועיל לחזק בלב העם את הכרת ה א מ ת ה א מ ת י ת. הפעם מבעית אותם ביותר חזוק הכרה זו: הבחירות קרובות לבוא.

י. ל—ן.

בַּצִּיּוֹנוּת.

אנו מזכירים, כי שנת השקלים הי"ג כבר נגמרת בכ"ח כתשרי ש"ז (18/31 אוקטובר) וכבר התחילה שנת הי"ד, שקונגרס חל בה. משום שרוב האגודות עדיין לא גמרו את חשבונות השקלים, אין הוה"מ יכול לשלוח להן את השקלים לשנה החדשה. ישימו נא חברינו את לבם לדבר זה ויזדרזו להמציא מיד את סכומי השקלים של השנה שעברה. אל נא ישכחו ששנת הי"ד לקונגרס יש בה רק כשמונה חדשים, ואסור לנו איפא לאבד אף יום אחד מן הזמן הקצר הזה.

יצאה חוברת חדשה בלשון יהודית ורוסית: ציונות וא"י. בחוברת זו באו ידיעות חדשות ע"ד מצב המושבות בא"י וע"ד מוסדותינו וגם תאור פעולות הקונגרסים ומבוא כללי ע"ד הציונות ועבודתה. מחיר החוברת 5 קאפ' מאה אכס. 3 רוב. האגודות מתבקשות להזדרז בהזמנותיהן. החוברת יפה מאד לתעמולה.

הוה"מ עסוק עכשו בסדור דו"ח של פעולות ההסתדרות במשך השנה, והריהו מבקש מאת האגודות ומאת הקבוצות שתמציאנה לו את הדוה"ח של פעולותיהן.

מודיעים לנו שדירקטור הבאנק שלנו מר גריגברג בלונדון נתפטר ממשמרתו.

הועד הפלכי בפודוליה התחיל עובד את עבודתו תיכף אחרי הועידה. הוא הוציא והפיץ בין האגודות שבפלך את חוזרו הראשון, שבו הוא מעורר את האגודות לגמור את חשבונות השקלים ולסדר את הקערות לוא"י בערב יוה"כ. מלבד זה בקרו חברי הועד את הערים לאנצקרוני, נובא־אושיצא, רוֹבניצא, צ'יצ'ילניק, בערשאד, קאדימה, טראסטיאנעץ. במקומות אחדים הצליחו באי־כח הועד לכדר קבוצות חדשות, וכמקומות אחדים רבה העזובה כל כך עד שאי אפשר היה לעת עתה לסדר את העבודה.

בערים אחדות שבפודוליא התחילו הציונים עוסקים ב"עבודת־ההוה". לרגלי זריזותם נוסדים בערים הללו סניפים להחברה הספרותית וגם אגודות למלוה ותסכון.

קבלנו את הדוה"ח של פעולות האגודה בחוטין (פלך בסרביה). העבודה מתנהלת ע"י ועד מאוחד, שיש בו ועדות המיוחדות לסעיפי העבודה. שקלים נמכרו שבעים. ביחוד גדלה העבודה לטובת הקהיל: נמכרו תוים, נקבע סדר בהרקת הקופסאות וכו'. גם לטובת ועד חו"צ באודיסה הכניסה האגודה 45 רוב. במקום 26 רוב. של השנה העברה. האגודה מאספת גם לטובת המושבה הקואופרטיבית. בהשתדלותה של האגודה התחילו מתקבלים בעיר עתונים עברים (6 אכס. של "העולם", 7 "הצפירה"). בעיר נמצא בית-ספר לנערות המתנהל ע"י אחד מחברי האגודה.

כשהגיעה השמועה ע"ד מותו של לוינסקי נאספו חברי האגודה להספידו ונטעו לזכרו עץ ביער הרצל. ובזה הם מביעים את רגשי השתתפותם בצערה של משפחת המנוח ובצערן של הסתדרותנו וספרותנו.

בליאדי פלך מוהילב היתה אספת השקלים ונקרא דו"ח של פעולות הועד במשך שנת הי"ג לקונגרס. העבודה נצטמצמה בקבוץ כסף. סבת הדבר היא שהעבודה היתה עמוסה על שכמם של שנים או שלשה חברים. במשך השנה נערכו ארבעה נשפים, שעשו רושם טוב. האגודה החליטה ליסד חדר מתוקן צבורי, אלא שנתקלה בהתנגדות חזקה מצד המלמדים. היו"ר בהאגודה קבל גם מכתבים אנונימים שבהם איימו עליו כי ימיתוהו, כי ילשינו על הציונים וכדומה. לע"ע לומדים בחדר המתוקן 13 ילדים. בראש החדר עומד מורה טוב, בעל השכלה גבוהה. אם יצליח נסיון זה יוזמנו מראשית השנה הבאה עוד שני מורים חדשים. שקלים נמכרו תשעים, ע"ח ההערכה נאספו 10 ר', לטובת הקה"ל 186 רובל, חוברות ציוניות נקנו בסכום של 50 רובל. מלבד זה נמכרו 8 מניות של הבנקים וגם נמכרה מניה חלקית אחת של החברה ליסוד מושבה קואופרטיבית. בחוה"מ סוכות נערכה אספה, שבה נקראה הרצאה ע"ד העבודה המעשית בא"י ושאלת היציאה. בהאספה השתתפו צעירים רבים שהחליטו להסתדר לאגודה לשם למוד דברי ימינו וספרותנו. מורה החדר יקרא לפניהם שיעורים אחדים בדברי הימים.

בְּרוּסְיָה.

בדומת־הממלכה עסוקים עכשו בוכוחים על אודות השכלת העם, ביחוד בדבר תכנית הלמודים בבתי־הספר הפרטיים. התוכן של הוכוחים מוכיח למדי, עד כמה יש להם לעמי הנכר מקום לקוות להנחות והקלות מצד הדומה והממשלה. ההצעה עצמה, בצורתה שנתקבלה בקומיסיה, דורשת אף היא שכל הלמודים ילמדו בבתי־הספר רק ר ו ס י ת והתקנות בדבר בתי־הספר של עמי־הנכר בטלו. הלשונות המקומיות אמנם תלמדנה, אך בתנאי שתסכים לזה הועדה המחוזית של בתי־הספר, שמחצית חבריה הם רוסים. וגם בבתי־הספר הפרטיים למוד השפה הרוסית הוא חובה גמורה.

אולם החשש שנתעורר בלב רבים, שמא תחול הצעה זו גם על "החדרים" של היהודים ותבטלם משום שיבלעו בסוג הכללי של בתי־הספר — לא נתקיים. בפירוש נאמר בהצעה, כי התקנות בדבר "החדרים" נשארות לפי שעה כמו שהן בלי שנוי.

ואע"פ שההצעה גם כשהיא לעצמה רחוקה היא מהיות פרוגריסיבית — הפתיע המיניסטר החדש, ק ס ה, בדיקלאראציה שלו על אודות השאלה העומדת לדין אפילו את האוקטיאבראים. הוא הרחיק ללכת בימניותו וגלה את דעותיו באופן כזה, עדכי כל המרכז קבל את נאומו בדומה בשתיקה גמורה. הוברר הדבר שקסה ילך בדרכי שוורץ ובכמה דברים עוד ירחיק ללכת ממנו. הוא החמיר עוד יותר ממה שהחמירה הקומיסיה ודחה גם את ההקלות המועטות שעשתה היא לעמי הנכר.

החומרות והגזרות החלות על יהודים הבאים לפטרבירג הולכות ומתרבות. עד עכשו היו דורשים מאת היהודי הבא רק פספורט; עכשו נהגו לדרוש גם תעודת לידה. וגם התעודות הללו אינן מספיקות, אלא ששר העיר צריך להחליט בדבר כל יהודי הבא לעיר הבירה, אם כשרות הן תעודותיו ואם מותרת לו הישיבה.

ומצבם של היהודים היושבים בפט"ב ישיבת קבע קשה גם הוא עד מאד. גזרת בדיקה חלה על הכל, ביחוד על רופאי השנים, המילדות, ועוד, שעליהם לעסוק במלאכתם דוקא, לפי המובן החדש של החלטת הסינט. מרגלי חרש מתחלים ובאים לבית רופא השנים ומנסים אותו, אם יודע הוא באמת את מלאכתו ואם הוא עוסק בה. וכשיוכחו שהרופא אינו בקי במלאכתו, הרי הם מודיעים את הדבר למקום הדרוש וזכות הישיבה שלו נפסלת. בימים האחרונים התחילו מגרשים מפט"ב גם יהודים אומנים, משום שלא מצאו אותם מסבים על שולחן עבודתם.

עד כמה נעשה השמד כהיתר לא רק בעיני הבנים כי אם גם בעיני ההורים עצמם אפשר לראות מן המקרה הזה שקרה בווארשה:

בנו של יהודי סוחר אמיד, שגמר את הגימנסיה בשנה זו, לא נתקבל לאוניבירסיטה. החליט הבן להשתמד, אלא שלא רצה לעשות דבר כזה בלי רצון הוריו. ויפנה אליהם בבקשה לרשיון. אז הקהיל האב את בני משפחתו למועצה, והמועצה החליטה פה אחד: להתיר להבן לקבל את הדת האבנגלית, בתנאי, אם יבטיח שגם אחרי שישתמד "לא יפרד" מעל העם העברי וישאר "בן נאמן" להצבור העברי וישא לו אשה מבנות עמו...

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

Redaktion der Fraenkl. Israel. Familienblat Vilfeerst № 4
[illegible]

לזכר נשמת אחותנו מינא איציקואהן נ״ע שמתה בדמי עלומיה בכ״ב תמוז תר״ע הננו נוטעים עץ ביער הרצל ער שמה.

יעקב ושמעון איציקואהן וגולדא [illegible].

„ביבליותיקה מוריה"

מיטב הספרות לבני הנעורים ולעם.

קבוצה ראשונה: ספרות יפה — מחיי העם.

עשרים וחמשה ספרים (50 גליונית דפוס) מכילים חמשים ושנים ספורים וציורים ממיטב היצירות של גדולי סופרינו, ערוכים, מסודרים ומפורשים

למקרא בני הנעורים ולעם.

המטרה הראשית של מפעל ספרותי זה היא—להוציא בדרך קבע ובמקת השוה, מן הטוב והמעולה שבכל מקצועות היצירה בספרותנו, ספרים שלמים, ערוכים באופן כזה, שיהא בהם כדי קריאה תדירית וסיסטימאטית לבני הנעורים בפרט וכדי קריאה נוחה ושוה לכל נפש מישראל בכלל.

הספרים יצאו קבוצות קבוצות. כל קבוצה תהא מוקדשת ליצירות של מקצוע ספרותי מיוחד.

הקבוצה הראשונה מוקדשת כלה לספרות היפה הריאלית. ובעשרים וחמשת הספרים שיצאו בקבוצה זו כסדרם בזה אחר זה, באו חמשים ושנים יצירות מיוחדות של טובי סופרינו—ספורים וציורים מחיי העם.

הספרים יבואו מנוקדים נקוד מקוטע; המלים והמבטאים הקשים יתבארו בשולי הגליון.

א) קצית הדרך (מקוצר) — י. ל. גרדון,
ב-ג) מסעות בנימין השלישי (מתוקן ומחודש ע"י המחבר)—מנדלי מו"ס.
ד) ציורים ורשימות (חמשה ספורים) — י. ל. פרץ.
ה) מאורעותיו של יוסיל (שלשה ספורים) — שלום-עליכם.
ו) מזכרונותיו של נער עברי — ח. נ. ביאליק.
ז) ציורים ורשימות (שלשה ספורים) — ד. פרישמן.
ח) ציורים (שני ספורים) — מ. ז. פייערברג.
ט) הקבצן העור — א. מידניק.
י) ספורים (שנים) — י. ד. ברקוביץ.
יא) אברהמ'ל הסנדלר — ב. שאפיר.
יב) מתמונות העבר (שלשה ספורים) — מ. בן-אליעזר.
יג) לבן הארמי — משה סמבסקי.
יד) המעפיל — א. א. קבק.
טו) עשיר ורש (שני ספורים) — מ. ספקטור.
טז) לארץ אבות (שני ספורים)—מיכה יוסף ברדיטשבסקי.
יז) חתונות (שני ספורים) — סיקו.
יח) מחיי הערבים (שלשה ספורים) — חוג'ה מוסה.
יט) ציורים (שלשה ספורים) — שלום אש.
כ) ציורים (חמשה ספורים) — יהודה שטיינברג.
כא) ציורים ורשימות (שלשה ספורים) — א. רייזין.
כ"ב) דרמה קטנה — בן-עמי.
כ"ג) ציורים מימי הילדות (שלשה ספורים) — ש. בן-ציון.
כד) מספורי הילדים (שני ספורים) — שלום-עליכם.
כה) מספורי עם (שני ספורים) — N. ושלום עליכם.

ע"ד תכנם של שאר הקבוצות נפרסם במועדם.

מחיר קבוצה ראשונה, (52 ספורים וציורים; 50 גליונות דפוס) — 3 רוב.

מחיר כל ספר בפני עצמו 15 קאפ'. הספר האחרון מחירו 25 ק'.

Verlag „Morijah", Odessa.

נ. ב. על פרוספקט זה הננו מעוררים ביחוד את תשומת-לבם של מורים והורים.

שתו רק יין „כרמל"

מתקבלת החתימה על

„הפועל הצעיר"

(שנה רביעית)

יוצא לאור פעמים בחדש בארץ ישראל

ע"י הוה"מ של הסתדרות הפועלים העברים בא"י „הפועל הצעיר".

ב„הפועל הצעיר" השתתפו עד הנה, והבטיחו את השתתפותם גם להבא, טובי הסופרים ועסקני הצבור בא"י. כן הקצב בו מקום נכבד לספרות יפה מקורית ותרגומית.

תנאי החתימה בארץ ישראל וביתר מדינות עותימניה 6 פרנק (ע"י הפוסתה הטורקית), בח"ל 8 פרנק או 3 רו"ב; ולפי הערך—לחצי שנה. לפחות מחצי שנה לא מתקבלת החתימה. מבקשים לא לשלוח בולי פוסטה במקום כסף. ☜

מכל ערי רוסיה אפשר לשלוח ליפו בכסף רוסי ע"י המחאות־פוסתא (почтов. переводы) דמי המשלות עולה מכל 10 רו"ב—10 קאפ. אפשר לשלוח את דמי החתימה גם למערכת „השלח" באודיסה או „העולם" בוילנא. באמריקה—למערכת „דאס יודישע פאלק" בנויורק ע"ש אגודת „אחיעבר" 200 E. Broadway מכל הארצות אפשר לשלוח כסף ליפו ע"י המחאות־פוסתא או ע"י חברת אנגלא־פלשתינה.

הכתבת: Redaction „HAPOEL HAZOIR" JAFFA (Palestine)

פרס לחתומים—הוצאת „יפת"

למען תת את האפשרות להוצאת „יפת" שתפיץ את ספריה ברבים ולקוראים העברים — להשיג את ההוצאה היפה הזו במחיר נמוך, באנו בדברים עם הוצאת „יפת" שתתן לחותמי הפה"צ את ספריה בחצי המחיר.

הקובץ הראשון שלה—„יצירות העמים" יצא אחרי חג־הסוכות. מן החומר הספרותי, שיכנס לתוכו ושכבר נמסר לדפוס, הננו מזכירים את הספרים האלו:

גתה מאת אמרסין תרגום ע"י ר' בנימן.
יסורי ורטר הצעיר „ גתה „ „ מ. וילקנסקי.
שירים (סריה ראשונה) „ לרמונטוב „ „ ש.ד.שמעונוביץ.
מותו של איבן איליץ „ טולסטוי „ „ א. ז. רבינוביץ.
מיכאל קרמר „ הופטמן „ „ י. ח. ברנר.

מחירו לאחדים בא"י 3 פר. ובחו"ל 4 פר. לחתומי הפה"צ (לשנה ולחצי שנה) בא"י 1 פר. ובחו"ל 2 פר. או 80

הקובץ ידפס על ניר משובח ויחזיק בערך 15 גליונות דפוס.

הוצאת ל. עפעל ווילנא.

א) מראה עינים

מאת מ. מונוסוביץ.

הוצאה ששית מתקנה מעבדה ומרחבה.

שני החלקים נסדרו מחדש ונדפסו בהדור גדול, בהוספות ותקונים הרבה כן בחלק הספורים וכן בחלק השירים.

החלק הראשון 8 גליונות בדפוס המחיר 40 ק.
החלק השני 10 גלנונות בדפוס המחיר 60 ק.

ב) נר מצוה

מאת **אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ.**

ספר הלכות למען תינוקות של בית רבן

חלק ראשון מצות שבין אדם למקום מהדורא שניה,
חלק שני מצות שבין אדם לחברו יצא זה עתה לאור.
מחיר כל חלק 30 ק'; שני החלקים ביחד 50 ק':

להשיג בכל בתי מסחר הספרים ומידי המו"ל:

Л. Эпель, Вильно. L. Eppel Wilno, (Russland).

אני מברך את אחותי מאניה לנשואיה עם מר משה ברנשטיין.

אברהם סולודר, וילנה.

שנה רביעית

העולם

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרבוש מקלט־בטוח ע"י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת באזל).

№ 44.

התכן:

1) על המצפה:
א) הברור.
ב) לחג יובלו של אליעזר בן־יהודה.
2) למלחמת הבחירות בברלין. — בן־אליקום.
3) סקירות ורשמים. (ג—על המאמר). — בעל מחשבות.
4) אני חי על פני כל! (דרמה—סוף). — יצחק קצנלסון.
5) המורה החדשה. (מימי העבר—סוף). — משה סמיליאנסקי.
6) הספרות המדעית במערב. (ט"ו). — ד"ר ש. ברנפלד.
7) מתוך התחומים. (א). — ב. ארנסט.
8) רשימות ביבליוגרפיות. (סוף). — ג. פינס.
9) אל המוקירים את זכרו של א. ל. לוינסקי. — א. מ. אוסישקין.
10) מכתבים מגליציה. (VI). — מאיר העניש.
11) בציונות.
12) ברוסיה.
13) בחוץ לארץ.
14) ידיעות ספרותיות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 35 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 1/2 2 דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה ובייתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna.

מחיר כל גליון 10 קאפ.

„לזכר יום בואנו בברית האירוסין ביום ד', כ' תשרי תרע"א הננו נוטעים עץ ב„יער הרצל":

שרה בילה הירשוביץ.
מנחם מנדל גורעוויץ."

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, ט״ו מרחשון, תרע״א.

ВИЛЬНА, 4-го Ноября, 1910 г. — № 44 — WILNA, 17-ten November, 1910.

עַל הַמִּצְפָּה.

פ ג ר ו ד.

בעתונים היומיים אנו מוצאים ידיעה ע״ד מועצה שהיתה להאוקטיאבראים והלאומיים ואשר בה דנו ע״ד השתתפות היהודים בהנהגה העצמית בערי פולין. היו מן האוקטיאבראים שהתנגדו להגבלות, משום שהפולנים, כפי שנראה מדברי גראבסקי, אינם רוצים בהן וגם אינטרסי הממלכה בפולין אינם מחביים אותן. היה בקרב האוקטיאבראים גם מי שאמר, שראוי לצרף אל הקוריה הרוסית בפולין אותם היהודים שנולדו ברוסיה וחושבים את הלשון הרוסית ללשונם. ואולם הרוב הגדול של חברי המועצה לא הסכים לדעות היחידות הללו, ובהחלטה שנתקבלה אחרי הוכוחים הובלט יחסם של האוקטיאבראים והלאומיים אל שאלת היהודים בכלל. „אעפ״י שהאינטרסים המיוחדים שיש לה להממלכה בנפות הגבולין, — כך נאמר בההחלטה. — אינם מחייבים את הגבלת זכיותיהם של היהודים בהנהגת הערים שבאותן המדינית. מכל מקום הרי גוף הרעיון ע״ד השואת זכיותיהם של היהודים, כשהוא לעצמו, הוא רעיון נפסד, ואם לא יהיה בחוק ע״ד הנהגת הערים בפולין סעיף מיוחד, המגביל את זכיותיהם של היהודים, הרי תוכל עוברא זו לשמש דוגמא מסוכנת להצעת החוק ע״ד ההנהגה העצמית בערי רוסיה, העומדת להתברר בהדומה״...

הדברים ברורים למדי: קברניטי הדומה השלישית מביטים על הצורך להגביל את זכיות היהודים כעל יסוד מוסד בפוליטיקא הפנימית.

באמת אין בברור זה שום דבר חדש. השקפתם זו של שליטי הדומה על שאלת היהודים כבר הובלטה גם להלכה וגם למעשה די-צרכה, וההחלטה האמורה כמעט שאינה מוב יפה כלום.

ואולם זוהי הפעם הראשונה שהשמיעו בהומה גלוי לכל, כי ראוי לוותר גם על הטובה שיכולים היהודים להביא לאינטרסי המלוכה והעם השליט. עד עכשו יש אשר עמדנו על „שלמות המחשבה״ הזאת עפ״י מעשים בודדים, ויש אשר נשבו רוחות אחרות ויבאו מעשים אחרים והפכו את הקערה על פיה ובטלו את „שלמות המחשבה״. לפרקים היה דומה הדבר כאלו בקרב הפרקציות שהממשלה סומכת עליהן, יש הרצין לנסות דבר אל היהודים ולעשותם „כלי שרת״ לרעיון הממלכי.

עכשיו אין עוד מקום לטעות זו: המועצה האמורה דחתה את ההצעה ע״ד צרוף היהודים הרוסיים המדברים רוסית אל הקוריה הרוסית, בשעה שהגרמנים מצטרפים בפולין לקוריה זו, אעפ״י שאינם מדברים ריסית, ומכירותם להקולטירה הרוסית אינה מגיעה למדרגת מסירותם של היהודים לקולטורה זו.

יפה ומועיל הוא הברור הגמור בכל זמן ומקום. הברור הזה שאנו עומדים בו היום יכול וצריך להורות לנו הוראה לשעה ולדורות. מצד אחד גלו לנו הפולנים את כל מה שבלבם עלינו. אמנם הללו לא היו מוכרחים כלל להסיר את המסוה מעל פניהם, שהרי עיניהם הרואות, כי מלאכתם נעשית ע״י אחרים — שליטי הדומה עצמם לא יוותרו על הגבלת זכיותיהם של היהודים. ובכן הרי יכולים היו הפולנים לשתוק ולהשען על הרוב שבדומה, אבל מכיון שלא שתקו והסירו את המסוה, נתברר לנו יחסם אלינו כמו שהוא. מצד השני גלו את כל לבם גם השליטים. אותם הקבוצים שבקרבנו שהיו משעשעים נפשם בתקוה, כי יום יבואו אפוטרופסי הרעיון הממלכי ויואילו למסור לנו לכל הפחות תפקיד של „כלי שרת״, אותם הקבוצים שלא היתה נפשם כולדת מלמלא תפקיד כזה והיו נוהים אחריו, — גם הם יהיו מוכרחים להודות עכשו שנשארו עומדים מבחוץ ולשוא היתה כל תקותם.

כמדומה? שסופסוף הגיעה השעה להבין, שכמונו ככל יתר הלאומיים אין לנו אלא עניננו ופוליטיקתנו הלאומיים המיוחדים לנו.

לחג יובלו של אליעזר בן-יהודה.

לפני יותר משלשים שנה היה הדבר. באחת מערי אירופא הגדולות תעה צעיר עברי רפה-גו ואמיץ-נפש, חור-פנים ושחור-עינים, ואת לבו כוססה מחשבה אחת גדולה ומרה: האומנם יש תקוה לעם זה המפוזר והמפורד בין כל העמים, אשר מארצו גלה ואת שפתו שכח ואין לו עוד בע״למו משלו דבר? האומנם יש לו תקוה?

ובעוד הוא חושב את מחשבתו הגדולה והמרה הזאת ולבו מפרכס פרכוסי היאוש האחרונים, והנה אורו עיניו ולבו פחד ורחב בקרבו: יש ויש תקוה! ישוב העם המפוזר והמפורד מארצות פזוריו, ישוב אל ארצו הוא ודבק בה, יעזוב את שפות הנכר אשר סגל לו על אדמת נכר וישוב אל שפתו הוא ודבק בה, ישוב מדרכו הרעה בדרך הטמיעה והאבדון ויבנה את נוהו אשר הורס — וחיה...

וכל עמקי נפשו האפלים של הצעיר העברי ההוא, חור־הפנים ושחור־העינים, נמלאו אור ותרועת שמחה, ויצא אל אחיו, הנמקים אתו בגולה ואוכדים בענים ושפליותם, ובשורה גדולה בפיו אליהם: יש ויש תקוה, יש ויש גאולה ופדות! שובו אליכם, אל עמכם, אל אדמתכם ואל שפתכם — וחיו!

והימים ימי האונאה הגדולה אשר הונו את בני ישראל בכל ארצות מושבותיהם לאמר: אל יהי עם לבבכם דבר מר. ראו, הנה אור גדול, אור חרות ושויון, בוקע ועולה מן המערב ושולח את זהריו אל כל הארצות, אשר בהן אתם נחתים, ורויתם כולכם אור, חרות ושויון, משפט אחד לכם ולאזרח הארץ.

ובבוא בעת ההיא הצעיר העברי, חור־הפנים ושחור־העינים, חרד וזריז לבשר את בשורתו הגדולה לעמו, ויהי כמתעתע בעיני העם, ולא שמע העם לקילו וגדולי העם לא הטו אוזן לדברו — וישכחו הוא ובשורתו.

ואולם לוחם היה אליעזר בן־יהודה, היא הצעיר חור־הפנים ושחור־העינים, בעת ההיא, ליחם, אשר לבו לא יפול עליו אם גם לא יצליחו דבריו אל אשר שלהם. לוחם אשר זה דרכו לצאת ראשונה אל המערכה. ובטרם עוד נשמע דבר במחנה ישראל על דבר הישוב העברי החדש בארץ ישראל ועל דבר תחית השפה העברית בארץ העברים, עלה בן־יהודה הצעיר יחידי אל הארץ, כי אמר: אקיים בעצמי את הדבר אשר אני קורא לאחרים לעשותו. והוא היה הראשון. אשר נדר נדר לעזוב את שפות הנכר ולהחיות את שפת ישראל בפיו. כי אמר: אקיים בעצמי את המצוה אשר אני מטילה על אחרים.

יותר משלשים שנה עברו למן היום ההוא. וקשה וגדולה היתה המלחמה אשר נלחם בן־יהודה כל אותן השנים. הוא היה הראשון, אשר התחיל מחיה את השפה העברית בפיו ובפי בניו ובנותיו אשר נולדו לו בארץ — ויהי שחוק ומנוד ראש לכל רואיו. הוא היה הראשון, אשר עורר את שוט לשונו על החנפים הרמאים שמלאה הארץ אותם בימים ההם. הוא היה הראשון, אשר נתן לשמצה את אוכלי לחם החסד, היא החלוקה, והוא היה הראשון, אשר קרא להיי חופש וחרות בארץ ישראל, שהשחורים שפכו את ממשלתם עליה — וימיטו עליו השחורים, המקנאים את קנאת החושך, שואה ויתירו את דמו...

וכי יזכור בן־יהודה ימים ראשונים, אשר אז התחילה מלחמתו הגדולה, ועשה את חשבון עולמו וספר ומנה את צרותיו ונחמותיו, את יסוריו ואת נצחונותיו, ופחד ורחב לבבו גם עתה ואמר: הבשורה אשר בשרתי את עמי לא בשורת שוא היתה. הנה באה הרוח בעצמות היבשות ועמדו על רגליהן; הנה הם שבים, שבים אל אדמתם; הנה השפה, אשר במתות נחשבה, קמה, קמה לתחיה. מלחמותי, צרותי ויסורי לא יצאו לבטלה — עד שלא נלחמתי לא היה דבר, עכשו שנלחמתי, הולך וניצר אותו הדבר, אשר עליו נלחמתי...

וכשאנחנו, אשר ראינו מרחוק את המלחמות אשר נלחם אליעזר בן־יהודה, ואת הדרכים אשר הלך בהן מאז יצא אל אחיו ועד היום, — כשאנחנו שואלים את נפשנו: „האומנם את הכל עשה בן־יהודה כראוי? האומנם בכל דרכו הארוכה והקשה לא היו כי אם עליות בלבד וירידות לא היו?" — בעל כרחנו נשיב אל עצמנו לאמר: היו והיו גם ירידות, היו והיו גם מעשים אשר לא נעשו כראוי. עם תחית שפה היתה גם „עשית" שפה, עם תוכחה לשחורים רמאים היתה גם נשיאת פנים לפקידים תקיפים; עם מסירות נפש לארץ ישראל היתה גם קנאה לארץ אחרת.

ואולם יעשה נא בעל היובל, אחד הגבורים אשר הקימה לנו התקופה האחרונה, יעשה נא הוא עצמו את חשבון נפשו ומאליו יעמוד גם על הירידות והשגיאות. אנו אין לנו כי אם סכומו של החשבון:

— מלחמותיו של בן־יהודה לא יצאו לבטלה: עד שלא נלחם לא היה דבר, עכשו שנלחם — הולך ונוצר אותו הדבר אשר עליו נלחם...

בן־אליקום.

לְמִלְחֶמֶת הַבְּחִירוֹת בְּבֶרְלִין.

אחד מן הפרקים החשובים בדברי ימי הגולה היא העליה והירידה של הרבה מקהלות ישראל. היו לנו הרבה קהלות, שבמשך דורות היתה הגולה, — או, לכל הפחות, חלק גדול ממנה, — מקבלת השפעה מהן, והיו הקהלות האלה ידועות ומפורסמות בעולם, ולאחר זמן ירדו מגדולתן, פקעה השפעתן, ויש מהן שגם נשכחו לגמרי.

וכשנעמוד על עיקר הדברים נראה, שההשפעה היתה יוצאת ובאה לאו דוקא מקהלות, שהיו מרובות באוכלסי ישראל, אלא מאותן הקהלות שהיו משמשות מאור לעניני היהדות. ומשניטלה מאתן, לרגלי סבות אלו או אחרות, היכולת לשמש מאור לעניני היהדות, בטל ערכן ופסקה חשיבותן ואפילו אם לא נתמעטו אוכלסיה היהודים.

לא היתה בעולם קהלה מרובה באוכלסי ישראל כניו־יארק אשר באמריקה. ובכל זאת עדיין אין לה לניו־יארק שום השפעה על הגולה כלל ואין הגולה נכנעת וכפופה לה בשום דבר. כיוצא בזה הרי אודיסא, למשל, היא הקהלה הישראלית היותר גדולה (מלבד ווארשא) ברוסיה, אוכלסיה היהודים עולים לכל הפחות כפלים באוכלסי היהודים שבווילנא. ואף על פי כן לא הגיעה אודיסא מעולם למעלתה של ווילנא. אמנם בדברי ימי אודיסא היתה תקופה אחת קצרה, שאז דומה היה הדבר כאלו כובשת לה קהלה זו השפעה לעצמה וקובעת „נוסח אודיסא". אבל דוקא תקופה קצרה זו מעידה, שאין ההשפעה מקורה ברבוי האוכלסין אלא בכח הרוחני והמאור שבו: משנתפרדה החבילה באודיסא ולא נשארה בה אלא מתי מעט תלמידי חכמים הגונים ואנשים, שעניני היהדות קרובים אל לבם ושיש בכחם להשפיע עליהם, בטלה היכף ההשפעה „ונוסח אודיסא" כמעט שנשכח כבר לגמרי.

והרי ווילנא עצמה, ירושלים דליטא. לא רק לפני דורי־דורות, אלא גם לפני דורות שנים־שלשה רבה היתה ההשפעה שהשפיעה על חלק גדול מן הגולה ואליה היו העינים נשואות: היא היתה אז מבצר היהדות, ממנה יצאו תורה וחכמה לרבים מבני הגולה ורבים היו גדוליה אשר דאגו לעניני היהדות בכלל. אבל עכשו, משפסקו התורה והחכמה בווילנא, משניטלו ממנה גדוליה אשר דאגו לעניני היהדות ואחרים לא באו במקומם, משנשארה לווילנא רק גדולה זו, שיש בה קרוב למאת אלף יהודים והו לא, ירדה ממדרגתה, פסקה השפעתה והרי היא יורדה ויורדת.

וכשם שיש קהלות יורדות, משום שפסקו להיות מאור ליהדות ומבצר לעניניה, כך, להיפך, יש קהלות שהן עולות, משום שסבות שונות גרמו להן שתעשינה מאור ליהדות ומבצר לעניניה.

והרי לפנינו דוגמא חיה: ברלין. לעינינו עולה ברלין ונעשית מרכז יהודי. לפני ימי דור אחד היתה פרנקפורט משמשת מרכז ליהודי גרמניה. עכשו ניטלת, כנראה, הגדולה מפרנקפורט

וניתנת לברלין. ולא עוד אלא שהשפעתה של פרנקפורט היתה שפוכה רק על יהודי גרמניה בלבד, בעוד שברלין מהתחילה משפעת על חלק גדול מן הגולה. ובשעה שברלין עולה, הרי פריז יורדת ויורדת.

הנה הסכסוכים שפרצו בין ההנהגה המרכזית של האליאנס אשר בפריז ובין הועד המרכזי אשר לסניפה של האליאנס בברלין. מי שאין עינו תופסת בדברים העומדים למעלה מחטמו, ודאי לא יראה בסכסוכים אלו אלא סכסוכים שבין אדם לאדם, בין מזכיר למזכיר ובין נשיא לנשיא. אחרים אומרים, שאין כאן אלא מלחמה הגרמניות והצרפתיות: הללו, הפריזאים, אין כונתם כי אם להשריש בקרב לבות ארבעים אלף החניכים והחניכות של בתי ספר האליאנס את השפה והתרבות הצרפתיות ואת האהבה אליהן, והללו, הברלינים, שוקדים על תקנתן של התרבות והשפה הגרמניות ורוצים להכניס אותן אל בתי הספר במקום הצרפתיות. כמובן, יש קורטוב אמת גם בהנחה הראשונה ע"ד החכוכים האישיים ויותר מקורטוב אמת גם בהנחה האחרונה ע"ד הקנאה שמקנאים הברלינים לגרמניות. ואולם בעיקרו של דבר יש כאן מלחמה בין פריז, שקהלה הישראלית הולכת ושוקעת, הולכת ויורדת, ובין ברלין, שקהלתה הישראלית הולכת ועולה, הולכת ומוסיפה כח.

ואין הקהלה הפריזאית שוקעת ויורדת משום שמועטים הם אוכלסיה היהודים: אדרבה, מספר היהודים בפריז הולך וגדל בשנים האחרונות, ועוד בשנת 1905 היה מספר היהודים בפריז לא פחות מן 70000 נפש. ואין הקהלה הברלינית עולה ומוסיפה כח משום שמרובים הם אוכלסיה היהודים: בבודאפשט, בווינא ובלונדון יש יהודים יותר מבברלין—והללו אינן עולות. פריז שוקעת, משום שהולך ונדעך המאור שבה, משום שבקרב לב גדוליה המועטים, שעדיין נשארו לה, הולכת ופוסקת ההרגשה היהודיה, משום שהגדולים הללו שולטים במוסדים יהודיים כבירים רק „בעל כרחם", אם אפשר לאמר כך, אחרי אשר המוסדים הללו „נפלו להם בירושה" והם נתחייבו בשמירתם, והרי נעשו להם המוסדים עיקר והיהדות טפל. אלמלא יסדו כרמיה וסיעתו בשעתם את האליאנס ואלמלא יצר הירש בשעתו את היק"א, כי אז ודאי לא היו רינאך וסיעתו מיסדים אותן מסברא דנפשם וברצון עצמם. וברלין הולכת ועולה, משום שהמאור שבה הולך ועולה, משום שבקרב לב גדוליה, שמספרם גם הוא הולך ועולה, התחילה הוספת ההרגשה היהודית, והם עושים מעשים ומבקשים דרכים כדי לעשות שמירה להיהדות. עסקני ברלין של עכשו לא נפלה להם שום „ירושה" גדולה מאבותיהם, והם עצמם יצרו את ה„הילפספעראיין", שאעפ"י שהטוב והרע עדיין משמשים בו בערבוביא, שאעפ"י שודאי יצטרכו הלאומיים הנאמנים להקדיש גם עליו מלחמה בזמן מן הזמנים, מכל מקום אי אפשר להכחיש גם עכשו בערכו הגדול וחשיבותו הרבה.

אפשר ש„גדולי" פריז עצמם עדיין לבם לפומם לא גליא, כלומר עדיין אין הם רוצים להודות לעצמם, שקיום היהדות הוא דבר הקשה להם ואין הם רואים בו צורך. אבל יש אשר פיו של אדם מכשילו שלא מדעתו ומכריז על מה שבלבו: כשבא הד"ר פייטלוביץ, „אבי הפלשים", אל אחד מגדולי פריז, אל רינאך, לבקש מאתו כי יהיה לו לעזור כדי לקים את ה„פלשים" ביהדותם, גער בו רינאך ואמר לו: Nous avons assez de juifs et n'avons pas besoins d'autres. (יש לנו יהודים די והותר ואין לנו צורך באחרים). די להם לרינאך וחבריו „שמוכרחים" הם לטפל ביהודים שישנם בעין, באותם היהודים שאי אפשר עוד להפטר מהם עלידי עצמית-עינים בלבד. אבל להוסיף יהודים על יהודים—זהו שטות ואולת.

ולהיפך: אפשר ואפשר שגדולי ברלין עדיין לבם לפומא לא אגליא. עדיין אין הם רוצים להודות לעצמם, שבקרבם התחילה הוספת הרגשה יהודית ממש, אותה ההרגשה היהודית שיש בה גם קורטוב הגון של הרגשה לאומית. אבל יש אשר מעשיו של אדם מכשילים אותו ומכריזים שלא מדעתו על מה שבלבו. אותו פייטלוביץ לא מצא תומכים לענין „הפלשים" אלא בקרב העסקנים הברלינים...

הרבה סבות גרמו לכך, שהולכת ברלין ונעשית מרכז לעניני היהדות ושמתוך כך היא פורשת את השפעתה על חלק גדול מן הגולה. ואולם הסבה העקרית היא בלי ספק קרבותה הגיאוגרפית להיהדות של מזרח אירופא, שהיא רוב מנינה ורוב בנינה של היהדות כולה. לונדון ופריז רחוקות הן ממזרחה של אירופא, ולא עוד אלא שבין יהודי המזרח המועטים, הבאים לאנגליה ופרנציה, ובין היהודים התושבים של הארצות האלה מבדילה מחיצה שאין להסירה — הלשון. משא"כ ברלין. קרובה היא במובן הגיאוגרפי למזרחה של אירופא ואין לך עיר במערב אירופא שתלמידי חכמים, אינטליגנטים וסוחרים יהודים מן המזרח, זקנים וצעירים, מצויים בה תמיד כבברלין. וגם הלשון אינה משמשת כאן מחיצה גמורה, שהרי סוף סוף אפילו היהודי הגרמני הגמור יש בידו להבין, אם יש לו רק הרצון לכך, את אחיו הבא מרוסיה או מגליציה. וקרבתה זו של ברלין להיהדות של מזרח אירופא היא שגרמה לכך, כי קלטה אל תוכה, אולי שלא מרצונה ובודאי שלא מדעתה, את ההרגשה היהודית לאט לאט והמעולים שבעסקניה וראשיה למדו להבין את עניני היהדות וכבר יש ביניהם כאלה אשר עינם נפקחה, אולי בעל כרחם, להכיר את הקנינים הלאומיים, שנשמת היהדות תלויה בהם.

בעוד ימים מועטים תהיינה בברלין הבחירות להנהגת הקהלה הישראלית. לשעבר היו בחירות אלו עוברות בשלום ובנחת. היו באים „הראטהים" השנים והיו מכנים פרנסים עפ"י רוחם. עכשו פרצה מלחמה. יש רואים במלחמה זו נגוד בין הליברלים העומדים עתה בראש הקהלה ובין הקונסרבטיבים האומרים לרשת את מקומם. באמת אין הדבר כך. אין משיבים את מהלך החיים אחורנית. הקונסרבטיבות, המעמדת את דבריה על החוק והמנהג שעברו זמנם, לא תשוב עוד להיות השלטת לא בברלין ולא במקום אחר. המלחמה יש לה יסוד אחר. הללו עינם סמויה ואין הם רואים עוד, כי בברלין, במבצרה של הטמיעה, כבשה לה מקום גם ההרגשה היהודית הלאומית, והיא שעתידה לעשות את ברלין למרכז יהודי, ולפיכך הם עומדים על עמדם „ושומרים" על ברלין שלהם לבל תארע להם „תקלה", לבל תשנה את צורתה. והללו כבר מרגישים בדבר ויודעים הם, שאי-אפשר לה לברלין שלא תשנה את צורתה.

ואין בכך כלום, אם גם הפעם ינצחו הראשונים: הענף, שעליו יושבים ה„שומרים" בברלין, כבר נתקע הקרדום בתוכו וסופו להקצץ...

בעל-מחשבות.

סקירות ורשמים.

ג.

על המאמר.

באחד מימי החג, בשעה שתופשי העט פורקים מעל צוארם את עול העבודה בבתי-המערכת, נזדמנה חבורה קטנה של סופרים

לבית חבר ישיש, כדי לבלות שעות אחדות בשיחות חולין על כוס תה. ואף־על־פי שכל אחד מן החבורה קבל על עצמו תחלה להסיח דעתו מעניני ספרות, לא עברה להחבורה שעה קלה עד שפרץ וכוח ספרותי. הוכוח התחיל בעטיו של אחד הצעירים, שדבר בסופר זקן וסיים את דבריו לאמר:

„החלוק שבין הזקנים והצעירים הוא, שלהראשונים היתה הספרות מין ספורט, בעוד שאנו, הצעירים, משתמשים בדבור שבדפוס כדי להביע על ידו איזה רעיון היקר לנו ושאנו רוצים להקנותו לאחרים. ויש אשר הספרות משמשת לנו כעין ודוי על מה שבלב ומתוך ודוינו אנו ירעד ויחרד גם לבם של אחרים. דמות דיוקנם הרוחנית של הסופרים הזקנים הוא המאמר הארוך, ואנחנו יצרנו את השיחה הקצרה, זו שצריכה לעורר את הלב; משום שמלוטשה היא כראוי ומקפדת היא על הדיוק הנמרץ בנוגע להתוכן"...

ובטרם הספיק הסופר הצעיר לגמור את כל דבריו ולבאר באור גמור את עקרי מחשבתו, כבר פרץ הוכוח.

אחד מן החברים הזקנים קפץ ומחה כלפי אלה המבדילים בין זקנים לצעירים. אין בספרות אלא כשרון בלבד, ומי שאינו בעל־כשרון, הרי משעת לידתו קמטי הזקנה זרועים על פניו. בכל הזמנים אנו מוצאים סופרים ששנאו את המאמר הארוך, שידעו את סוד הקצור, שהבינו להביע את רעיונם באופן ברור. לפנים, בדור הקודם, בשעה שהמאמרים הבטלניים הציפו את עמודי „המליץ" ו„הצפירה", נתפרסמו דבריהם של חז"ס ומל"ל, שהיו מעוררים את הלב אם בבהירותם ההגיונית או ברצינות העמוקה והפנימית שבדבריהם. השיחה הקצרה שיצרו בני דורנו אינה סימן כלל לעמקות יתרה, אלא היא באה לרגלי התפלגות עניני החיים לשאלות רבות שלא ידעון בני הדורות הקודמים, לפני הולדת הסוציאליות והלאומיות. עכשו אין לנו עוד פנאי לעמוד על כל שאלה ושאלה ולהאריך בה. כשם שבימינו גרשה הנובילה הקצרה משוק הספרות את הרומאן הארוך, כך נדחה עתה המאמר הארוך והשקט מפני השיחה הקצרה והפזיזה. ובכל זאת, הריני מבכר את טולסטוי על פני צ'חוב ואת מאמרו הארוך של מל"ל על פני שיחתו הקצרה של ברייטין. חביב עלי „אהבת ציון" של מאפו הרבה יותר מן הסקיצה של שופמאן...

„אתם דנים בשאלה—נכנס שלישי לתוך הדברים — ואינכם נותנים לעצמכם דין־וחשבון על אדות צורתו הטפוסית של מאמר. כמדומני, שבכלל היו לו למאמר הישן סימנים מובהקים, שבגללם אין אנו הצעירים עשוים לעכל אותו. ראשית, לא היה מעולם דבר־בעתו; הוא קפץ על עמודי העתון לפתע פתאם. בשעה שאירעו בעולם כמה וכמה מאורעות, שהביאו מהפכה שלמה בחיי עמים ומדינות, עסק בעל המאמר בדברים של מה־בכך. קראו את גליונות „המגיד" ו„המליץ" של אותן השנים, שאז התנודדה אירופה כולה—וראיתם מאמרים מטפלים באותה שעה בענינים שאין בהם שום ממש, שאין כל בר־דעת שם לב אליהם. שנית, ראה בעל המאמר את עצמו ביחסו אל הקורא כעין דוד זקן, שהכל מותר לו. לא ידע שום נימוס כשהיה יוצא אל הקורא ומעולם לא עלה על דעתו, כי אפשר שהקורא הוא חכם כמוהו, ולכן לא התאמץ לתת לפני הקורא רק את הבר ולא את התבן, רק את העדית ולא את הזיבורית. שלישית, בעל המאמר היה טובע במבול של מלים; פלט עטו מלה אחת, מיד נגררו אחריה מלים־אין־מספר; השתמש במלה „נשק", מיד באו כל המכשירים של מלחמה גדולה; עמד על „שדה־קטל", מיד עפו חצים, אצו רצו שרי־צבא רוכבים על סוסים דוהרים ונהרי נחלי דם ואש ותמרות עשן נשפכו כמים, אף כי כל ה„ציור הנורא" היה מיותר לגמרי לענינו של המאמר, ולא עזר אלא שהעיב את רעיונו. רביעית, לא ידע בעל המאמר להבדיל בין דבר שבכתב לדבר שבעל־פה: המאמר היה נאום־בכתב. ושני הסגנונים המעורבים זה בזה הלבישו אותו צורת טומטום"...

כאן הפסיקו קולות רבים את דברי הנואם.

„טפוס זה—טענו המוחים—כבר עבר ובטל מעולמנו. וגם בימים ההם נמצאו מאמרים, שלא היו טבועים בחותם הבטלנות; הן ב„המליץ" נדפסו ראשונה דברי אחד העם, מלבד כמה וכמה מאמרים מאת סופרים אחרים בעלי כשרון גדול"...

והוכוח על אדות המאמר הישן והחדש הלך הלך וחזק...

* * *

האמנם מת המאמר בספרותנו? האין הוא עוקר דירתו מן הספרות העברית ועובר לרשותה של הספרות היהודית?

קשה למצא בימינו אנשים הממלאים את העתונות העברית מאמרים, משא"כ העתונות הזרגונית: שם יש ויש. הנה הלל צייטלין, הנה ש. גורליק והנה מ. שאליט, זה שנסה לעשות תעמולה „לתחית המאמר" בז'רגון.

הפובליציסטיקה היהודית עומדת כעת לפני חזיון נפלא. אותה שעה שניטלה הקדושה מן הספרות העברית, והלאומיים ההולכים לשיטתם התחילו משתמשים בלשון העברית לצרכי יום יום ועשו אותה חולין — נעלם המאמר מן הספרות העברית והוא קם להחיה במחנה בעלי־ה„יודיש" בו ביום שעשו את הז'רגון לפולחן.

האין הדבר הזה מוכיח, כי המאמריסטיקה קשורה ואחוזה תמיד ביחסו האי־טבעי של הסופר אל הלשון? כי המאמר הולך וגדל בשעה שהחומר הגס של הלשון לובש בעיני הסופר— וגם בעיני קוראים רבים — צורה של קדושה?

היו ימים, אשר בין מאה סופרים נמצאו תשעים ותשעה כותבי־מליצה. אם עלה בידי מי־שהוא, אחרי עמל ויגיעה רבה, לחבר מליצה משברי־פסוקים ושברי מאמרי חז"ל על אדות מקרה־יום — למשל, ע"ד מעשה בשני שוחטים בכסלון שנפלה קטטה ביניהם בשל שחיטת עגל, — ראה המליץ במליצה זו יופי והוד, ענין והוכן. בני־אדם התענגו בימים ההם להלביש ענינים שאין בהם ממש ותוכן בבגדי־מלכות של לשון נביאים נשגבה.

כשקושרין שני חתולים זה לזה בזנבותיהם, אפשר להגיש תלונה על אכזריות זו לפני חברת „צער־בעלי־חיים"; אבל כשרותמים נשר וחמור יחדו, לא רק שמתעורר בקרבנו רגש הרחמנות, אלא שנעלב ונכוה בקרבנו גם ה־גש האיסטטי הפשוט.

תקופת כותבי־מליצות כבר חלפה, שבח לאל, בספרות העברית. והנה באים ימים של מליצות בז'רגון. אמנם המליצות החדשות אינן מטפוסה של המליצה בימי ההשכלה. אך בלי ניטשה, איבסן, מטרלינק, אינדיבידואליזם, אלים, דיקדנס וכו' וכו' אי־אפשר לו לבעל המאמר הז'רגוני לדבר על אדות ספור קטן של משה טייטש, ולא כל שכן על דבר שלום אש. גם כאן נוהגים מנהג „כלאים"; גם כאן אין אנו יודעים, אם נתכוין בעל המאמר למהלך־רעיונות ידוע או רצה להתהרר לפני הקורא בבקיאותו בכל ה„דכורים" החדשים, כשם שהיה המשכיל מדור הישן רגיל להראות את בקיאותו בתנ"ך, בשעה שבאה לידו לכתב ע"ד שני השוחטים המתקוטטים זה עם זה.

וגדול כחו של דבור להשפיע עלינו ולזעזע את נימי נשמתנו רק בשעה שאנו יודעים, כי אותו הדבור הוא צירת התוכן עמוק, בשעה שאנו מרגישים, כי הדבור הולם את הרעיון כלבוש

את הנוף, כלי קמטים ובלי שרבובים, בשעה שאנו חשים והנה עטו של הסופר ממהר בצעדים בטוחים להגיע אל נקודת אורה בתוך המרחק האפל.

מתוך המאמר הישן בעברית והחדש בז'רגון אין אנו רואים את כונת הסופר. בתוך גל מלים מתנודד עט נדהם, שאינו יודע את החדוה של ראשית=דברים, שלגבי סופר אמתי הרי היא מעין פתיחה מוסיקית, ושל סוף=דבר, שהאמן רואה בו מין נעילה של סימפוניה קטנה.

לא הנובילה גרשה מפניה את הרומאן (גם בימינו יש כותבים רומאנים גדולים) ולא המאמר הקצר דחה את המאמר הארוך, רק הדיוק בסגנון, הכבוד שמרגיש הסופר אל הקורא, היחס הרציני אל הדבור הנדפס, הכרת הכח והאון הצפונים בדבור היוצא=מן=הלב—כל זה הביא לידי כך, שבן־דורנו התחיל מצמצם את עצמו בדבריו.

ברי לי, כי הדור הישן חש והרגיש פחות מן הדור החדש; ואם אז היו ארכנים ועתה קצרנים — אין זה אלא מפני שאנו, בני הדור החדש, בעלי=הכרה הננו יותר מאבותינו וזקנינו.

יצחק קצנלסון.

אֲנִי חַי עַל פְּנֵי כֹל!

דרמה במערכה אחת.

(סוף)

דוד: (בעצב) מדוע לא כתבת לי, גולדה?

גולדה: לאָן?

דוד: אל הארצות הרחוקות.

גולדה: לא כך שאלת —

דוד: כיצד אני צריך לשאל?

גולדה: „—מדוע לא ענִיתִיני? —"

דוד: לא ענית לי, גולדה, על מכתבי.

גולדה: משום שהיית כותב בהם דברים בעלמא ולמעני דוקא...

דוד (קם ממקומו ומביט בה תמה).

גולדה: למעני דוקא!

דוד: (בקול קשה קצת ויבש) מדוע לא עָנִית לי על מכתבי?

גולדה: על מכתביך? — (בקול רם) נודע לי שהמכתבים הללו לא שלך היו!

דוד: (יהיר) מה עשית עמהם, גולדה?

גולדה: השויתים...

דוד: מה?

גולדה: רוצה הייתי למצא במכתביך דבר=מה המיוחד להם ולעוד דברים משלך — והשויתים...

דוד: אל מה?

גולדה: ראשית דבר השויתים אל ספר שיריך זה שנתת לי לפנים —

דוד: (חוטף מעל השולחן את ספרו) אל שירי אלה!

גולדה: ואחר כך אל עוד דבר אחד... ואולם אבקשך: הנח=נא במובך את הספר על גבי השלחן.

דוד: אל מה השוית אותם עוד?

גולדה: לאלה של פִיָה... גם לה היית כותב לפעמים...

דוד: שתי פעמים. לפני שנתים... ושני מכתבים.

גולדה: לא יותר. שני מכתבים מלאים חיים ועליצות...

דוד: (בקול נבוך) ואליך גולדה, מה הייתי כותב אליך?

גולדה: כלום יודעת אנכי?...

דוד: (מתוך צער השאי) לא תזכרי עוד.

גולדה: זוכרת אנכי היטב.

דוד: הגידי!

גולדה: (בדברים ממושכים) על דבר המתנה מתוך אימה.

דוד (שחוק קל נראה על פניו).

גולדה: מדוע אתה צוחק?

דוד: (מתוך צחוק) הוי מה שאדם עלול לומר בע"ה שתנוח עליו הרוח....

גולדה: (כלב נופל ונעלבת) מדוע כתבת לי מכתבים כאלה, דוד?

דוד: ואיזה מכתבים הייתי צריך לכתב לך?

גולדה: מלאים חיים ועליצות.

דוד: כאותם אשר לפיה?

גולדה: (מבוישת ומאדימה קצת) כלום אי=אפשר היה?

דוד: לכתוב לך דברים בעלמא?

גולדה: כך אמרתי אָני!...

דוד: (בשחוק קל) כך אמרת אמנם, אלא שהחלפת במובן אחד את סדר הדברים... -- כמה מכתבים קבלת ממני, גולהה?

גולדה: עשרה.

דוד: עשרה מכתבים!

גולדה: במשך שלש שנים...

דוד: עשרה, עשרה... ופיה רק שנים... — עכשו שימי אל לבך, גולדה: אמת של שנים ואמת של עשרה — איזו מכריעה? — מה שלומה של פיה?

גולדה: כבר נשאה לאיש.

דוד: כך? — ... מדוע ככה תסתכלי בי, גולדה? תמהה את?

גולדה: איני מאמינה לך עדיין גם עכשו בדבר המכתבים...

דוד: (בשחוק עצב קל) מה טוב ומה נעים... להסתיר ממך דבר־מה לא יתנני לבי, ואולם אם לא תאמיני לי אחרי כל אלה— אני שבע מזה רצון.

גולדה: מדוע?

דוד: משתתחילי להאמין בזה אזי אני ירא. ירא — (עוצר בדבריו).

גולדה: מה? מה?

דוד: שלא אמצא עוד חן בעיניך, ותרחיקיני מעליך...

גולדה: (מתוך אהבה, כמדברת אל עצמה) היה לא תהיה!... ואולם אמר לי, אמר לי, דוד. מדוע כתבת את כל אלה רק לי, רק לי?...

דוד: בעבור אמונתי הרבה, גולדה...

גולדה: (מסתכלת בו נבוכה, חוזרת את דבריו לאט־לאט) בעבור אמונתך הרבה—?

דוד: ובעבור עוד דבר־מה... הלא תסלחי לי—?

גולדה: (נגשת אליו ולוחצת את ידו מתוך ידידות חמה) אמר, דוד!

דוד: שפתיך, אלו שפתיך...

גולדה (מוציאה את ידה מתוך ידו).

דוד: לפני שלש שנים נפרדתי מעליך —

גולדה: (מורידה קצת את ראשה ונזכרת, כמדברת אל עצמה) ברגעי הפרידה...

דוד: נשקתיני ואני נסעתי. — ובעיר הנכריה הראשונה התחילה דוברת אלי מתוך לבי אמונתי הרבה —

גולדה: (בקול נמוך וחרד) אלי?

דוד: (מתוך גיל והתפעלות גם יחד) אל גולדה זו ששפתיה ככה קרות וטובות —

גולדה: (בתרעומות, כמעט שפורצת בבכי) ופיה זו וכל אותן הנערות?!.. (מתאוששת ומכסה את פניה בכפות ידיה) לא זה, לא זה הייתי רוצה לומר לך... (הופכת קצת את פניה לעבר אחר, עלובה, בקול נמוך ומוכיח) לא היית בא אלי כלל, לא היית בא בעת האחרונה, לפני נסעך מזה, כמו בימים שהיו...

דוד: הייתי בא אליך תמיד.

גולדה: עם חבר הנערות ביחד..

דוד: גם לבדי הייתי בא. התזכרי את החרף האחרון?

גולדה: (כמדברת על עצמה) הנה זכרתי, זכרתי... אמר לי, דוד, סלח לי ואמר: מה הביאך אלי תמיד?

דוד: דבר־מה משכני, גולדה: דבר־מה—

גולדה: אמר! אמר!

דוד: לא אדע כנותו.

גולדה: לא ישבת אצלי הרבה, אף פעם אחת לא ישבת אצלי הרבה, היית בא והולך,—את האמת, דוד: כלום לא היית מרגיש בשבתך אצלי—? (עוצרת בדבריה).

דוד: (בחיוך קל) מה?

גולדה: שאני גדולה ממך בשנים?

דוד: חדלי מזה, גולדה!

גולדה: כך הוא, כך הוא! (מתוך שחוק עצב) אך אהה, אין עצה ואין תבונה לנגד זה...

דוד: לא נכון הדבר.

גולדה: (צוחקת) אתה — כלום היתה לך עצה בשבילי?

דוד: שתים.

גולדה: איזו?

דוד: אלו שפתיך!

גולדה: אה, זה לא כלום...

דוד: אזי ישנה לי השניה!

גולדה: איזה?

דוד: דבריך את! דבריך מאז: לגזול אותך מעם אישך...

גולדה: (מתוך שחוק) זהו כבר ענין אחר. (סרה אל אחורי הפרגוד, קוראת משם) הרי אתה מתחיב להביא לי מחר תבת־פוך חדשה — הנה שפכת את כולה! (שבה אל החדר) אלה הם מכתביך!

דוד: כלום שמורים הם עדיין אתך?

גולדה: אָה, מונחים הם אצלי ביחד עם כתביך האחרונים.

דוד: כך נאה להם.

גולדה: בארון ספרי הישן, על פני האצטבא השלישית.

דוד: (קרב אל פתח הפרגוד) ראו־נא. ראו, ארון ספרים זה עדיין עומד בכאן!

גולדה: הכל עומד אצלי על מקומו ומזדקן.

דוד: (מסתכל סביבו בחדר) לא הרבה.

גולדה: המעט לך? אלמלא אתה, הצעיר, לא הייתי מרגישה גם בזה.

דוד: אלמלא אנכי?

גולדה: משראה אותך, דוד, אותך, כמל הנוער, אני נזכרת, ששנים רבות אני חיה כבר עלי אדמות... (נוטלת את מורה־השעות שלה הקטן ומסתכלת בו) איזה שעה עכשו אצלך? שעוני שלי מראה תמיד שעה יותר מאוחרת מזה שלך... משונה קצת, האף אין זאת?

דוד: (מסתכל בשעונו) השעה האחת־עשרה.

גולדה: ואצלי השניה, השעה השניה בלילה! ראה־ראה, אתה — עדיין ער אתה! ואני — שמורות עיני ודאי תדבקנה עוד מעט... לפי החשבון אני צריכה כבר לישון... ואתה — ער אתה!

דוד: צרור מכתבי זה שבידך מהו?

גולדה: הנה הם, עדי השקר!

דוד: עדי־השקר?

גולדה: כותב אתה כאן „דברים נוראים"... — הוי, לו בקשתני עתה, רק את הדבר האחד הזה: —

דוד: מה?

גולדה: „—השליכי את כל אלה לתוך האש! —"

דוד: (בקול רם) השליכי את כל אלה לתוך האש, לתוך האש, גולדה!

גולדה: (מתוך שמחה ותמהון גם יחד) באמת, היש עם לבבך לשרוף את כל אלה?

דוד: (בהחלט) לשרוף!

גולדה: (אינה מאמינה למשמע אזניה, בוחנתו ושואלת בקול נמוך קצת) גם אותה... את ההמתנה מתוך אימה?

דוד: (מתוך שחוק) לתוך האש!

גולדה. הנה צחקת!

דוד: משום שאת קוראת לה בשמה הישן.

גולדה: (מבלי שהבינה) מה?

דוד: השם הישן צורם קצת את אזני.

גולדה: ושניתו?

דוד: נתקצר אצלי. בלי אותו שם התאר... בקצור, הוא נקרא אצלי היום ובאופן פשוט.

גולדה: היאך?

דוד: ההמתנה. (מעביר את ידו על מצחו)

גולדה: (מסתכלת בו בחשד, אחרי רגע של דממה) דוד, אין אני שבעה רצון —

דוד: ממה?

גולדה: משנוי השם.

דוד: הוא רק נתקצר אצלי ולא יותר...

גולדה: נתקצר אצלך — והרי הוא מפיל עלי אימה כפלים...

דוד: אם ככה, גולדה, מדברת אַתְּ, סימן הוא לך, ששכחת מה שכתוב שם בתוך המכתבים הללו.

גולדה: (זוכרת וחוזרת לאט־לאט על מאמרים שלמים בעל פה) כתבת פה על דבר המות: הוא הולך וקרב, הולך וקרב; על כל יום ויום יש לי קפיצת־הדרך, — והוא הולך וקרב... אתה פורש ידיך, מכה כף, מכה כף — והוא הולך וקרב, הולך וקרב...

דוד: (בשחוק) לתוך האש, גולדה, את עשרת המכתבים הללו, לשרפה דוני אותם!

גולדה: גם צחוקך חשוד הוא קצת היום בעיני...

דוד: אני רק להעיר הייתי רוצה בזה: אין הוא הולך עוד גולדה, כבר עמד מלכת והתחיל ממתין לי... אני הוא שהולך — ! (משפיל קולו) אני הולך אליו...

גולדה: אתה!

דוד: משעמד — אחזתי דרכי אנכי. — בראשונה הייתי בוכה והולך. בוכה והולך על כרחי, ואולם עכשו אני עושה את דרכי לקראתו מתוך שויון נפש.

גולדה: (חרדה) דוד...

דוד: (ממשמש בעיניו כמגרש שנה) וכי יכולה את לתאר לך, גולדה, שבשעה שאדם ממשמש בעיניו, או בסלסלו בשפמו, יהא מהרהר —

גולדה: (בחרדתה) מה?

דוד: (בשחוק רפה על שפתיו) — שמא אעשה קץ לחיי?

גולדה: ובשעת מעשה לגחך קצת —?

דוד: (באותו השחוק) אמנם כך, גם לגחך קצת —

גולדה: (בשברון לב) כל אלה מנין לך, דוד? שמא מתוך שעמום?

דוד: חלילה!... גם לא מחלה זו, שכתבתי לך אודותיה במכתבי, פעלה עלי כך. אה, לא בא לי שויון־נפשי זה אלא מתוך רגילות בלבד... כבר איני בוכה ואיני מרעיש עולמות; ושמא אעזבך, גולדה, פעם שניה לא אשלח עוד לך מגלות יפות כאלו...

גולדה: (נואשת) ואם יקרך אסון, דוד, איך אדע?...

דוד: אָה, יבואו ויגידו לך.

גולדה: (מביטה עליו בעינים גדולות ובמורא) הוי דוד, דוד, ככה חכמתָ, דודי!...

דוד: הנה כי התפתחתי יפה בנכר... דעי לך, גולדה, שכל אדם חיב לעשות פרסום ולספר בשבח הארצות הרחוקות.

גולדה: אכן...

דוד: מיום ליום הולכים שם ומחכימים. העיקר: מתחילים לשמוע כראוי ולהבחין, האזן נעשית פתוחה —

גולדה: גם האזן!

דוד: והרי היא מקצרת ומטהרת את הלשון...

גולדה: (שואלת בקול נמוך ולוחש קצת). איזו היא הדרך המובילה אל הארצות הרחוקות?

דוד: (ברוח עצובה) הה, רחוקה היא מאד הדרך...

גולדה: ואבלה?

דוד: מאד, מאד...

גולדה: וכל אדם ערירי הוא בדרך זו?

דוד: ערירי, ערירי מאד... הוי, לו היית, גולדה, אתי!

גולדה: בארצות הרחוקות?

דוד: שם במקום שמחכימים...

גולדה: (איזה רגש טמיר ורחוק אחזה; היא דוחה קצת מעליה בידה האחת את דוד, מזקיפה קצת ראשה, פניה מפיקים צער ויסורי נפש) הס, הס—הנני שם גם אני, דוד, בארצות הרחוקות — ואותך אינני רואָה —

דוד: (בעצב ובקול נמוך—נמוך) וכי אינם רואים אותי עוד גם שם? — (בקול יותר רפה) הנה כי שבתי כבר...

גולדה: (כאלו לא שמעה כלל) מדוע ככה קר שם?

דוד: (מחמם את ידה האחת בתוך שלו ולוחש מתוך רעד קל) קר שם, גולדה, קר שם כל־כך...

גולדה: והעבים ממהרים כל כך... מדוע ככה מְמהרים העבים?

דוד: על הר גבוה עלית. מעל ההר הזה שלחתי לך את מכתבי האחרון. —

גולדה: הנה עליתי על ההר, ולא מצאתיך עליו... איכה? עליתי על ההר ולא מצאתיך —

דוד: אני כבר ירדתי ושבתי... (מוציא את ידה מתוך שלו).

גולדה (מזדעזעה קצת, מתנערת לאט־לאט, מביטה עיפה ומדכאה).

דוד: (מסתכל בשעון. ברוח כבדה) אני הולך. הנה יבוא אחי הביתה ויחרד.

גולדה: מדוע?

דוד: לכשיבוא מן התיאטרון — ובבית לא הודלקה המנורה...

גולדה: ובכן הנך הולך להדליק לו את המנורה?

דוד: כדי שיהיה לו אור...—(בשחוק רפה) מן הראוי הוא שגם את, גולדה, תתחילי לקָרבו מעט יותר...

גולדה: את זה הנח ליום מחר.

דוד: מחר, יוכל היות, שאי אפשר יהיה לי —

גולדה: וכי מה?

דוד: זאת לי הפעם השניה בערב זה, שעולה בי המחשבה הלזו: — שמא אי־אפשר יהיה לי? — מתח׳לה, כשהזכרת לי על דבר תבת הפוך —

גולדה: אָה!...

דוד: כשצויתיני מאחורי הפרגוד להביא לך מחר תבת פוך אחרת — נצנצה בי מחשבה זו: שמא אי־אפשר יהיה לי...

גולדה: (אוטמת את אזניה משמוע) לא — לא! כי יכל תוכל, דוד... (מתחננת) תיבה קטנה — קטנה של טואליט!...

דוד: שמא אי־אפשר יהיה לי בכל זאת?

גולדה: הוי, הוי, אנה אני באה אז עם פני הקודרים?...

דוד: אחי, גולדה, יביא לך תבה זו של פוך.

גולדה: (מתוך שחוק קל ועצב) שוריץ!

דוד: אל תצחקי, אל תצחקי לו לשוריץ, הוא חיה יחיה על פני כלנו!

גולדה: אני לא אבקש, לא אבקש ממנו את הדבר הזה...

דוד: אָה, אין את צריכה לבקש אותו כלל, הוא יבין זאת מעצמו... הרי הוא מבין בעת האחרונה הרבה הרבה דברים מעצמו. (מושיט לה את ידו, פנים אל פנים, בקול הרישי וחודר) לילא טבא, גולדה —

גולדה: (מסתכלת בו אף היא. לאט־לאט) לילא טבא... מדי הביטו בו פנים אל פנים, כשידה אחוזה בתוך שלו, שבה אליה במקצת אותה רוח ההזיה הכבדה, והיא נמשכת אליו קצת מאליה) מדוע ככה קר שם?

דוד: (רותת כמעט) קר שם, קר שם מאד על ראשי ההרים...

גולדה: והעבים — מדוע הם ממהרים ככה?

דוד: (מניח את ידה. בשחוק קל) ראי נא, ראי, הכל נודע לך בבת אחת!...

גולדה: (ביראה) ברגע זה, שאתה יוצא מכאן, אני סוגרת אחריך את הדלת, וכשיבוא—איני פותחת לו!...

דוד: ואם ידפק?

גולדה: אמר לו: איני צריכה, אינני צריכה לפוך!

דוד (פונה אל הדלת לצאת).

גולדה: (מלוה אותו חורת וקוראת אחריו) שלום לך מאת פיה.

דוד: (מחזיר אליה את פניו) מה?

גולדה: היא מסרה שלום ומחר, מחר בבקר, היא באה אליך לביתך...

דוד: מי?

גולדה: פיה.

דוד: (בשחוק קל) בלי ידיעתו של בעל-נעוריה?

גולדה: בלחישה גלתה לי את זה, בתיאטרון.

דוד: לשוא, החטא הגדול לא יפרח ולא יעלה עוד... (יוצא)

מחזה רביעי.

גולדה: (סוגרת אחריו מהר את הדלת, נכנסת אחר כך אל אחורי הפרגוד).

(הפסקה ממשכה, הסצינה ריקה ודוממת רגעי מספר.)

(דפיקות קלות, זו אחר זו, בדלת מבחוץ.)

גולדה: (מאחורי הפרגוד, נפחדה) איני צריכה! איני צריכה!

(דפיקות תכופות בדלת.)

גולדה: איני צריכה לפוך!

(קול צחוקה של פיה אחורי הדלת מבחוץ)

גולדה: (יוצאת מהר מאחורי הפרגוד, בפנים נוהרים, פותחת את הדלת מתוך שמחה) זאת היא פיה! פיה!

פיה: (נכנסת, קוראת במסדרון) הכנס, עדיין לא שכבה!

גולדה: מי שם עומד?

פיה: אישי.

יוסף: (נכנס כאשם בכל השאון, שקם בשעה זו) ערבא טבא!

פיה: (ליוסף, מחקה אותו בפניו) -- היא שכבה כבר! היא שכבה כבר! עכשו ראה והוכח!

יוסף: אי, פיה... בשעה מאוחרת כזו כיצד אפשר לדפוק בבית זר?...

גולדה: זה עתה יצאתם מן התיאטרון?

פיה: זה לא כבר, — ואולם עד שמשכתיו לכאן!

גולדה: את מי?

פיה: את אישי!

יוסף (מתרחק אל ירכתי החדר ומסתכל בתמונות שבכתלים).

גולדה. (מטה את פיה הצדה) פיה —

פיה: (נוהגת אליה בהתענינות רבה, אוחזתה בזרועה ולוחשת לה) לא בקול רם, גולדה!

גולדה: וכי מה?

פיה: (ברמיזה אל הצד) אישי... — (בקול יותר נמוך) זה כבר שהלך?

גולדה: הביתה, הביתה הלך!

פיה: הכי... המסרת לו?...

גולדה: שתבואי אליו מחר, מחר בבקר.

פיה: הסי... — והוא — מה אמר, מה אמר, גולדה?

גולדה: הוא שאל לשלומך.

פיה: כך?

גולדה: „מה שלומה של פיה?"—שאל.

פיה: אוי, אוי, איך אשא אליו מחר את עיני?... הוא ודאי שאינו יודע עוד כלום...

יוסף (קרב בינתים אל השלחן, מעלעל בדפי ספר השירים המונח עליו).

גולדה: (לפיה) אני כבר הגדתי לו.

פיה: (מליטה פניה בתוך ידיה) אוי לי, אוי...

יוסף: ראי-נא, ראי, פיה, אותו ספר השירים שבביתנו!

(מוסיף לעלעל ולעין בו פה ושם)

פיה: (לגולדה) ומה אמר גולדה? אוי לי, אוי לי...

גולדה: (מתוך רוגז עצבים) התהיי אצלו מחר?

פיה: הסי... מחר בבקר! טוב טוב אמנם, שהגדת לו את היום על דבר נשואי, בשום אופן לא הייתי מגידה לו את זה בעצמי... ואולם אמרי-נא לי, מה מראהו עתה? ופניו? — פניו — מה הם? — אך עמדי, עמודי! אל תגידי לי כלום... מחר אבוא ואראה אותו בעצמי... אראה אותו בעיני אני!... לילא טבא! — בוא, יוסף!

יוסף: חכי נא כמעט, דבר-מה כתוב בראשית הספר... ראי, ראי, פיה, רק השם בלבד!

גולדה: (לפיה) על מה הוא תמה ככה?

פיה: בספר השירים שלי מצא כתוב הרבה יותר...

יוסף: (קורא מעל הספר) דוד שורץ!

פיה: אמנם כך, לרבים היה חותם רק את שמו.

גולדה: ולא יותר...

יוסף: דוד שורץ! (סוגר את הספר)

פיה: נלך, נלך! — לילא טבא. גולדה!

יוסף: לילא טבא! (יוצאים)

מחזה חמישי.

גולדה (נגשת אל השלחן, פותחת את הספר ומסתכלת בחתימת ידו של דוד).

(דממה ממושכה. דפיקה פתאומית בדלת.)

גולדה (מזדעזעת באופן אינסטינקטיבי. פושטת את ידיה באויר בזכרה ברגע זה שלא סגרה את הדלת, אלא שהיא נשארת נטועה במקומה, מבוטה קופאת לדלת).

שורץ (נכנס ופניו קודרים — קודרים. נשאר אלם על יד הדלת, מבלתי יכלת להוציא הגה מפיו).

גולדה: (מבולבלת ומתוך פחד פתאום) פוך!... פוך!...

שורץ. הוא מת. המנורה דולקת, דולקת, והוא יושב מת לשלחן — והוא יושב מת.

גולדה הולכת וחורת, מסתכלת בו קופאת.

(המסך).

תר"ע.

משה סמיליאנסקי.

הַמּוֹרָה הַחֲדָשָׁה.

(מימי העבר).

(סוף)

X.

מרדכי עמד ליד הבית ולא הסיר את מבטו מעל פניה העגומים של חוה, שעלתה אל המרכבה. המרכבה נעלמה כבר, ומרדכי עמד עוד במקומו והביט אחריה, אל המקום אשר שם נעלמה. ופתאום הרגיש כי יחד עם המרכבה נעלם ממנו דבר, שכל לבו היה מלא אותו לפני שעה קלה. נדמה לו, כאלו כל ישותו נתרוקנה פתאום...

— צריך לעבוד! — זרז מרדכי את עצמו, לקח את כלי עבודתו ויצא החוצה. ברחוב עמדה כנופיא של נשים והתלחשו. כשעבר מרדכי עליהן נפסק הלחש באמצע. אחת מן הכנופיא, אשה זקנה, שידיה הצומקות סרגו פוזמק, הפכה את ראשה ותזרוק אליו מבט זעם. וידע מרדכי כי בו ובעלמה הזרה אשר נתיחדה אתו בחדר התלחשו הנשים. צחוק מר עבר על שפתיו, וימהר וילך לכרמו.

וכשבא לכרמו נדמה לו כאלו גם הגפנים שנרכבו זורקות אליו מבטי זעם, כאלו גם הן מתלחשות ומספרות זו עם זו: ה„חזירים" אוכלים אותנו בכל פה, והוא — במה הוא עוסק!

הגפן הראשונה, אשר אליה נגש מרדכי, אמנם נמצאה בצרה גדולה: ה„חזירים" שות שתו עליה מכל צד ויכרסמוה בכל פה. וימהר מרדכי ויפתח את הגומא אשר מסביב לה, ויכרות בסכינו את ה„חזירים" מעל בשר העץ וישליכם החוצה, ואת הזמורה הקטנה והצנומה הוציא לחפשי. ראו יתר הגפנים כי זקפה חברתם את קומתה ותתנועענה ותרמוזנה אשה לרעותה: הנה הוא בא להצילנו, הנה הוא!

ומרדכי עבד במהירות ועבר מגפן לגפן. מאחריו כבר ההנשאה שורה שלמה של גפנים משוחררות וזקופות קומה ועליהן חללי ה„חזירים". ואולם דעתו של מרדכי לא נתקררה עד שהגיע לכוף השורה. אז עמד להנפש ולהחליף רוח.

ועבדאללה, הפועל הערבי, כבר הספיק לעבור אחרי הצהרים שלש שורות, וכבר הגיעה לו שעת מנוחה. הוא ישב על הקרקע, רגליו כפופות תחתיו והוא מעשן סיגרה מתוך נעימות יהרה. יושב עבדאללה ומתבונן אל מרדכי, מביט בפניו ומתפלא. הוא בא אל הכרם ולא ברכו כדרכו בשלום והתחיל תיכף בעבודה מתוך זריזות משונה ובלי כל הכנה כלל. ולא עוד אלא שעינו החדה של עבדאללה ראתה מרחוק, והנה אחדות מן הזמורות לא קשר מרדכי אל המשענית כראוי. מה היה לו לחוג'ה שלו? ופתאם תקף את עבדאללה תמהון: החוג'ה עמד על הגפן האחרונה שבשורה, ידו תפסה אותה במהירות ועקרה יחד עם ה„חזירים" מן הקרקע, ואל המשענה קשר את אחד מן ה„חזירים" העליונים... וכי זהו החוג'ה שלו הדיקן?! ועדיין זוכר עבדאללה כי בשל מעשה שבזה, שעשה הוא לפני ימים מועטים, רתחו כל דמיו של מרדכי בקרבו ולא שלט ברוחו... בעליו הטוב, הרגיל לשוחח עמו כעם חבר גמור, סטרו אז על פניו! אמנם לאחרי כן מתבייש היה מרדכי להביט אליו ובקש לפיסו. אבל הוא, עבדאללה, לא שכח את הדבר ולא סלח לו. מתיקות נקמה מלאה ברגע זה את כל עמקי נפשו. הוא קם וירם את הגפן המתה, ובפנותו אל מרדכי, שעמד שקוע במחשבותיו, שאל מתוך תמימות ערומה:

— חוג'ה, כלום אין זו „תרכיבה"?

מרדכי רעד כלו.

— תרכיבה? מי זה עקרה?

— ידי ה„מאלים" (בעלים) עקרוה, — השיב עבדאללה בנחת.

— אנכי?!

— הנה, יראה נא.

מבטו התועה של מרדכי נתקל ב„חזיר" החצוף הצוחק אליו מתוך השורה כשהוא קשור אל המשענה. פניו מלאו דם ומתוך רוגז וצער השליך מידו את המזמרה ואת המעדר.

— לבי רע עלי היום, עבדאללה.

— מדוע, חוג'ה?

— רוצה אתה לשמוע? נשב ואספר לך.

— והעבודה, חוג'ה?

— השד יקחנה, את העבודה שלך! איני יכול לעבוד היום. הגידה נא, עבדאללה, מה יהיה משפט האיש אשר ימשוך ברשתו נערה־ילדה, נערה תמימה בת חמש־עשרה, ילדה נקיה אשר לא ידעה חטא, יבטיח לה, כי עתיד מזהיר מחכה לה ולבני ביתה, ויקחנה אתו לפריז...

— בְּלֵד איל פרַנג'?

— כן...

אנשיה בני התופת הם!

— שמע נא עבדאללה. האיש לקח את הנערה, הילדה אתו, הלביש אותה בגדי נער, כי אמר לה: אסור לנערה לנסוע אתו יחד באניה, ויושיבה בתא אשר לו... מפתו אכלה ומיינו שתתה, בעל כרחה שתתה מיינו... והיא, הילדה התמימה, האמינה בו, כאב כבדתו ואהבה אותו, כי יתומה היא, אין לה אב ואח... ובלילה אחד, עבדאללה, שמע נא, ובלילה אחד טמא אותה, השקה אותה לשכרה וטמאה... בקשה האומללה להפיל את עצמה המימה, אל תוך גלי הים, ויכגור עליה את תאו. מה יהיה משפט האיש הזה, עבדאללה?

- חטא נורא חטא האיש, חוג'ה, חטאת ערוה בו.

ידעתי. עבדאללה, ידעתי. אבל מה יהיה משפט האיש?

- המשפט? אחת דתה ל מ ו ת, חוג'ה.

— ה י א? משוגע! היא מה חטאה?!

- טמאה היא. למות היא צריכה, פן תהי לאיש ותטמא גם אותו...

- אבל ה ו א, ה ו א, המנוול?

— אם יש גואלים לה ושפכו את דמו.

-- ואם גואלים אין לה, מה יהיה משפטו מאללה?

-- משפטו? אין משפט לגבר. אולי ברצונה עשתה?..

-- אם אין משפט אללה לגברים טמאים, עבדאללה, טמא הוא משפט־אללה עצמו!..

— חוג'ה, אל תחטא בשפתיך. ישמרך אללה מעון.

-- עבדאללה!

— מה יש, חוג'ה?

ואם יאהב גבר אותה הילדה ולקחה לו לאשה וינקום את נקמתה ממחלל כבודה?

— ישמור אללה! ג ב ר לא יעשה ככה. ואם יעשה, ירק תירק בפניו — מנוול הוא!..

XI.

למחרת אותו היום הקדים מרדכי לגמור את עבודתו וילך שרונה. רוחו חובלה בקרבו: לבו נבא לו דבר רע. בצעדים מהירים עבר את דרך החול ועם צללי הערב הראשונים נכנס לבין „הצבור" אשר על גבול כרמי שרון. מכריו הישנים, האקליפטוסים הגבוהים אשר בצדי הדרך, שהיו פוגשים אותו תמיד מתוך לחש עליז, הניעו היום את צמרותיהם כאבלים ולחשו מר לחשו באזניו...

הוא הרים את עיניו והנה חוה לנגדו.

— חוה, מה לך פה? מה קרה?

— מרדכי, אנכי מחכה לך זה כבר...

פני חוה היו חורים ובעיניה השחורות קדחה אש. מרדכי לא הוסיף עוד לשאול דבר. נפשו התעטפה עליו.

— מרדכי, אנכי לא יכולתי לחכות עד בואך... כששב שמואל מירושלים, פניו מלאים אורה והכרטיסים בידו, כפאני שד

להגיד לו, לספר לו הכל תיכף, לא יכולתי עוד למשול ברוחי אף רגע...

— היכן שמואל?!

— בביתו...

— מה קרה, חוה?...

— את אשר יגרתי... הוא לא מחל לי... מפיו נזרק גדוף נורא, בעיניו הבריק להט איום, והוא נס מפני...

— חוה, הוא ישוב אליך, יתחנן אליך כי תסלחי לו. בלעדיך לא יחיה...

— מרדכי, לא לכך אני צריכה. עכשו דרכי נכונה לפני. אבל... אבל הוא לא יעמוד בנסיון... לו ראית את הלהט שהבריק בעיניו...

מרדכי לחץ לחיצה קצרה וחזקה את ידה הקטנה והחרדה, וירץ אל בית שמואל, ודבריו בפיו: אלכה ואראה את שמואל ואשוב אליך...

במסדרון הבית ישבו הורי שמואל ופניהם חשכו. אחות שמואל הקטנה עמדה בפתח הבית מדוכאה גם היא.

כשנכנס מרדכי הפנתה אם שמואל את פניה אליו. נדמה לו למרדכי שהיא מביטה אליו מבט של תרעומות, כאלו הוא אשם בדבר. ואולם האחות הקטנה הצהילה את פניה למרדכי, כאלו בטחה בו, שהוא ישיב את אחיה למנוחתו.

— היכן שמואל? — שאל מרדכי.

— עכשו הוא ישן בחדרו, — השיבה האחות: — אין אנו יודעים מה היה לו. הוא שב מירושלים ופניו חורים כפני מת ועיניו מזרות אימה. לו ראית, מרדכי, את עיניו! אבא אמר שהוא נשתגע. הוא צעק, חרף וגדף את הכל, גם את חוה... עכשו הוא ישן, נשתפה מעט... לנו אין הוא נותן להכנס לחדרו. רק אהרן יושב שם.

מרדכי פתח ביד רועדת את חדרו של שמואל. הוא שכב על מטתו בעינים סגורות. מרדכי נגש אליו ויביט בפניו הקודרים. הוא רמז לאהרן ויצאו שניהם מן החדר.

— אהרן, אנכי אלך לרגע לחוה להגיד לה כי רוח לו מעט והוא ישן. תיכף אשוב.

— אף אנכי אצא אל המסדרון להחליף רוח...

— מה היה לו, מרדכי? — שאלו בבת אחת הזקנים והאחות.

— כמדומה שהוקל לו, הוא יקום ויחי.

פתאום עלה רשרוש תנועה מחדרו של שמואל. הדוברים נדחקו כולם אל הדלת. באותו רגע נשמע קול יריה.

— שמואל! — קראה האם ופרצה אל תוך החדר והכל אחריה. ליד מטתו על הקרקע שכב שמואל מת ופניו מגואלים דם. האם כרעה ותתעלף והבית נתמלא אנשים...

XII.

חוה עמדה בפתח ביתה כשנגש אליה מרדכי וראשו מורד לו על חזהו.

— מרדכי, מה קרה? אמור!

הוא שתק. רק עיניו הדומעות ננעצו בה.

נדמה למרדכי שרגלי חוה מעדו וישלח את ידו לתמכה. ואולם בעוד רגע עמדה הכן במקומה. רק פניה חורו עוד יותר.

— מרדכי, רוצה אני לראותו בפעם האחרונה... התלך אתי לשם?

— הבית מלא אנשים...

— איני רוצה לראות איש.

היא חשבה רגע ותניע בידה ותאמר: לא, לא אלך.

עברו רגעים אחדים של דומיה קשה.

— מרדכי, מתי תהיה ההלויה?

— מחר בבוקר.

וישוב שתקה רגעים אחרים.

— מרדכי, בקשה לי אליך.

— בקשי.

— לך נא והשיגה בשבילי מרכבה ליפו. אני יוצאה מזה עוד הלילה. איני יכולה לראות עוד פני איש פה...

— לאן תלכי, חוה?...

— לאן? מי לי פה ומה לי פה!

— חוה, באי עמי לגבעה. אנכי אשמרך כאישון עיני, אנכי אגין עליך...

עיני מרדכי בערו כגחלים. חוה הביטה אליו ותסוג אחור...

— לא, מרדכי, אני הולכת פריזה...

האש שקעה בעיני מרדכי. רגליו מעדו ובעמל רב התגבר על עצמו לבל יפול.

— פריזה? מה תעשי שם? אין רצונך להשאר בארץ ישראל?

— לא, מרדכי. כאן, בארץ ישראל, אין מקום לי. עכשו אני יודעת היכן הוא מקומי ומהו עתידי.

— חוה!...

— מרדכי, אל תוסף דבר אלי עוד. רחמני...

ולאחר שעה יצאה מרכבה מביתה של העלמה ברשדסקי, עברה את המושבה ותעמוד.

— חוה, אנכי אלוך עד יפו.

— לא, מרדכי, אתה תלוה אותו.

— עוד אספיק לשוב עד הבוקר...

— לא, איני רוצה. פה נפרד.

מרדכי יצא מתוך המרכבה.

— שלום, מרדכי, — רעידת נימא טמירה אבדה בדומית לילה.

— שלום, חוה. להתראות...

— להתראות? לא!

המרכבה ניתקה ממקומה ובעוד רגע בלע אותה החושך. רגעים אחדים עמד מרדכי במקומו. אחר התאושש ויאמר:

— גם אנכי, איני יכול לראות עוד פני איש פה. אלך לי.

ויפסע פסיעות גסות כדרכו בדרך העולה לגבעה. פתאם עמד והפנה את פניו כלפי שרון. צללי הבתים סובבו יחדו. עין מרדכי הכירה למרחוק את בית הפקידות, ומאליה נקפצה ידו. וישלח את אגרופו ויאיים על בית־הפקידות ועל כל בתי המושבה. וילך לו...

ד״ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

טו.

בימי המלך יאשיהו, בשמונה־עשרה שנה למלכו, קרוב לזמן חרבן בית ראשון, אירע בעמנו מאורע גדול ורב־התוצאות, אשר רגילים החוקרים בימינו לסמן אותו בשם „הריפורמציון הדתית". על מאורע זה כתבו ספרים ומאמרים מדעיים, שכמעט לא ימנו מרוב. ועם כל זה לא נתחוור עד היום די צרכו. ולא

באה עליו ההסכמה מצד החוקרים לא בנוגע להיקפו הכללי ולא בפרטי תוצאותיו. חושב אני, כי הסבה מונחת לא בטבע הענין, שמבקשים אנו בירורו, אלא ביחס החוקרים אליו. עוד לא זכינו לחקירה מדעית אובייקטיבית באמת, שתהא משוחררת מכל משפט קדום, מכל הנחה קבועה מראש.

בספר מלכים ב (כב, ג—כג, כה) מסופר בארוכה, כי בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו צוה המלך לחזק את בדקי המקדש. חלקיה „הכהן הגדול" נצטוה להתם (או יותר נכון: להתך) את כל הכסף המובא אל המקדש על יד עושי המלאכה. „לחזק את בדק הבית"—לא נאמר מפורש, כי עשה חלקיה כדבר המלך, אך זה למד שם מענינו. ובלי חבור עם הספור הבא לפניו מוצאים אנו בפרשה זו ספור חדש מפתיע בפתאומיותו: „ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על (אל) שפן הסופר — ספר התורה מצאתי בבית ה', ויתן חלקיה את הספר אל שפן ויקראהו". בדברי הימים ב' (לד, ג—לה, יח) אנו מוצאים בקצת הענינים והפרטים של מאורע זה בירור מרובה, אלא שאין אנו יודעים, מהיכן שאב מחבר הספר הזה את ידיעת הפרטים האלה. ונראה, כי זהו מדרש ספר מלכים, כלומר: המחבר הרחיב את הספור ההיסטורי הקבוע בספר מלכים. אבל אפשר גם כן, כי בכמה ענינים היתה לו מסורת נאמנה שהשתמש בה. שהרי בספר מלכים הספור מקוטע הרבה, והעיקר חסר מן הספר.

בדברי הימים נאמר, כי עוד בשמונה שנים למלכותו והוא עודנו נער „החל (יאשיהו) לדרוש לאלהי דויד אביו". ובשתים עשרה שנה החל לטהר את יהודה וירושלם מן הבמות והאשרים והפסילים והמסכות". ובשנת שמונה עשרה למלכו צוה לחזק את בדקי המקדש. „ובהוציאם את הכסף המובא בית ה' מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת ה' ביד משה". על פי ההרצאה הזאת המחוורת יצא לנו, כי הריפורמציון הדתית, שעליה בנו החוקרים בימינו בנין גדול כל־כך, קדמה למציאת ספר התורה על ידי חלקיהו. אלא כי אחרי כן הוסיף עוד המלך להתחזק ולעשות ככל הכתוב בספר התורה. גם יובן לנו, איך מצאו את הספר הזה. בהוציאם את הכסף מצאו שם את ספר התורה. משמע מזה, כי היה ספר התורה מונח בארגז, שבו אספו את כסף נדבות העם לצורך חזוק הבית. עד כמה שאין לנו גם בספור זה דבר שלם, יש בו לכל הפחות סדר וחבור יותר מבאותו הספור המסופר במלכים.

השאלה היא ראשית כל, מה היה תוכן אותו הספר שנמצא אז במקדש? מדברי הספור במלכים ובדברי הימים אנו למדים שני דברים עיקריים: א) כי בתכנו עשה הספר על המלך ועל העם רושם מרעיש ומחריד; ב) שעל פי הכתוב בספר הזה עשו בירושלים ובערי יהודה וגם בקצת ערי אפרים את הפסח. „ולא נעשה כפסח הזה מימי השופטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה". על זה צריך להוסיף עוד, כי לפי המסופר בספר מלכים גרמה מציאת הספר לריפורמציון הדתית — כי הסירו את הבמות מערי יהודה. ולפי המסופר בדברי הימים חשב אמנם המלך יאשיהו עוד כשש שנים קודם לזה לטהר את הארץ מן הבמות, אלא שגמר־מעשה היה אחרי אשר נמצא ספר התורה ואחרי אשר נקרא תחלה לפני המלך ובו ביום (או בכל אופן בזמן תכוף)—גם לפני העם הנאסף, ואז כרתו ברית לה' אלהי ישראל „ללכת אחרי ה' ולשמר מצותיו ואת עדותיו ואת חקותיו בכל לב ובכל נפש. להקים את דברי הברית הזאת הכתובים על הספר הזה". מדברי הספור שלפנינו יוצא בבירור, כי היה הספר הנמצא ספר התורה. אלא שאין אנו יודעים, באיזה היקף נמצא אז ספר התורה—כלו או מקצתו? ואם נסכים, כי היה מקצתו, — איזה חלק מספר התורה בהיקפו הנוכחי נמצא במקדש והיה נקרא לפני המלך ולפני העם? כאמור, יש בחקר השאלה הזאת ספרות רחבה מאד, ספרים שלמים ומאמרים הרבה שנכתבו ביחוד גרמנית, הולנדית, פרנצית ואנגלית. דבר גדול הוא, לאסוף בספר אחד את כל הדעות וההשערות השונות (ולרוב הן רק השערות, הגם כי קבעו אותן החוקרים בתור ודאיות) שנאמרו בענין זה בזמנים שונים. ואמנם ספר כזה מונח כעת לפני *) והוא מקיל במדה מרובה את החקירה ואת הבירור בשאלה המדעית הזאת. לצרף ולזקק את ההשערות שנאמרו בה. המחבר שקד לאסוף את כל מה שנאמר בחקירת המאורע הגדול הזה. אלא שיש להצטער על חוסר הסדר בהרצאתו. נראה, שלא הוא, המחבר, שלט בחומר הרב שאסף, ולפיכך בקראנו בספר זה ירמה לנו כאלו עומדות רגלינו ביער שלא דרכה בו עוד כף רגל איש, ובקושי אנו מעצמים בו את דרכיו.

ננסה לברר את המסקנות העיקריות שהעלו החוקרים בחקר המאורע הזה.

מובן, „ספר התורה" לפי מושגנו כעת היא זאת התורה המצויה בידינו בהיקפה הנוכחי. קצת חכמי ישראל סברו כן, אלא שעמלו לתרץ את התמיה: והיכן היה ספר התורה עד ימי יאשיהו, כי היה מוזר לו ולעם כל כך, באופן שנבהלו מאד בקראם בו? ולפי אמונתם, כי התורה היתה כתובה בשלמותה על ידי משה ומסורה בישראל מדור לדור, הם מישבים את התמיה הזאת באופנים שונים. החוקרים בדורנו מסרבים לזה, וכלם מסכימים, כי רק אחד החלקים של התורה בא לפני המלך יאשיהו, אלא שצריך לכוין ולדעת איזה חלק היה זה. כי לא באה כל התורה לידי המלך—זה יצא לה ממה שנאמר, כי קרא המלך את ספר התורה ויחרד עליו חרדה גדולה, ואחרי כן קראו עוד הפעם באזני הזקנים וכל העם. ושיערו חכמים, כי אפילו קריאה מהירה בכל התורה (אם יהיה בה כדי הבנה) מצרכת בקירוב מעת לעת (בדיוק כ"ג שעות וחצי). ואיך יתכן, כי קרא המלך בבת אחת את כל הספר, ושוב חזרו וקראו בו באזני העם? זוהי לפי דעתם כמעט ראיה מכרעת, שאין עליה תשובה.

אבל באמת אין בזה ראיה כל־עיקר. הן לא נאמר, כי קרא המלך את ספר התורה בבת אחת, וכי קראו בו ביום את ספר התורה שנית. אפשר כי השלים המלך קריאתו בימים מספר, וכל אותם הימים היה עומד תחת אותה ההשפעה העצוּבה שהשפיע עליו תוכן הספר. ומכל שכן שאין מן הצורך להחליט, כי בו ביום שלחו להנביאה חולדה, ובו ביום אספו את הזקנים והעם וקראו את כל הספר שנית, ובו ביום כרתו את הברית. מי שבקי באופן ההרצאה של הספורים ההיסטורים בכה"ק ידע, כי מאורעות שבאו תכופים זה אחר זה מסופרים בהיסטוריה הביבלית בנשימה אחת, ולא נאמר, כי בינתים עברו כמה וכמה ימים: על דבר זה יעמוד הקורא מעצמו. ובכלל אין מן הצורך להגיד, כי קרא המלך את הספר כלו, אלא יתכן כי קרא בו אותן הפרשיות שעשו עליו רושם נמרץ כל־כך, וכבר טרחו חכמי המשנה להבין, איזו מן המקראות עשו על המלך אותו הרושם החזק? וכבן, אלמלא היתה לנו הוכחה ממקום אחר, כי ספר התורה בהיקפו הנכחי לא נמצא אז עדיין בידי העם, לא היינו מוצאים בספור שלפנינו שום קושי.

---

*) זהו ספרו של A. F. Puukko שיצא בקובץ החבורים לחקר כתבי הקדש (הוצ' קימל) בשם: Das Deuteronomium, eine liter. Untersuchung (Leipzig 1910.)

איני מחליט מדעתי דבר בשאלה עיקרית אחרת: אם הספור הזה ע"ד מציאת ספר התורה בימי יאשיהו ספור היסטורי היא. רוב החוקרים נוטים ל אמת אותו. אבל בכל אופן לא נתברר עוד אופן המציאה. כל ההשערות שנאמרו בפרט זה אינן מספיקות לנו. ומצד השני ברור הוא לאין ספק — לפי דעת מחבר הספר — כי ספר תורה מפורסם נמצא אז בעם, אעפ"י שאין אנו יודעים, מה היה תכנו והיקפו. לפיכך נאמר בספור המאורעות, במלכים ובדה"י,— שאפשר כי נסדרו מן המאוחר אל המוקדם, — ספר התורה בהא הידיעה. אבל מצאנו גם בדברי הנביאים ירמיה וצפניה שהיו בימי יאשיהו, כי היה אז בידם ספר התורה, שנהגו בה קדושה ומפיה היו חיים חייהם הדתיים. הרי הנביא ירמיה אומר (ב, ח): „ותפשי התורה לא ידעוני". ומשמעות הדברים „ותפשי התורה" מוכיחה, כי תורה זו היתה אז כתובה בספר והיו יודעים אותה אלה הנקראים בשם „תופשי התורה". ולא כמו שנאמר סתם בעמוס (ג, ד): „על מאסם את תורת ה' וחקיו לא שמרו", שאפשר לפרש הדברים האלה, כי הכונה היא ללמודים מוסריים בלתי נכתבים, אשר היו נקראים בשם „תורת ה'". וכן אומר הנביא (ירמיה ח, ח): „איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו?—אכן הנה לשקר עשה עט—שקר סופרים". מזה משמע, כי היתה בידם אז תורה כתובה והיו מתגאים בה ונשענים עליה. והנביא ירמיה לא נבעת מפני קדושתה, כאשר ראה, כי עושים בני דורו את הרע ומתפארים בתורת ה' שבידם, והוא קורא אליהם: „אכן הנה לשקר עשה עט—שקר סופרים". ולאותו המאורע מתיחסים גם דברי צפניה בן־דורו, באמרו (ג, ד): „כהניה חללו קדש חמסו תורה". מן הדברים האלה אנו למדים, כי היתה אז התורה בידי הכהנים (ובאמת מסופר, כי את ספר התורה מצא הכהן חלקיה והוא מסרו אל שפן הסופר על מנת שיקרא בו המלך), וכי קטרגו עליהם הנביאים ירמיה וצפניה, שהם—הכהנים—„חומסים" אותה או עושים בה שקר וזיוף.

על פי הוכחות ממקום אחר מסכימים אנו להחלטה זו, כי לא מצאו בימי יאשיהו את ספר התורה בכל היקפו כעת. וזה מחייב אותנו לבקש ולסמן את אותו החלק של התורה שנקבע בספר שמצאו. בחלק זה, שנבלע אחרי כן בתורתנו, צריך שיהיה איסור הבמות, כי כן מצאנו שבער יאשיהו אחרי קראו בספר התורה את הבמות מן הארץ. עוד צריך שימצא בו צווי הפסח, כי ראינו שעפ"י מצות ספר התורה נזדרז המלך לעשות את הפסח, אשר לא עשו לפניו כעדות הכתוב. ובהתאם לשני הסימנים האלה אנו מבקשים עוד סימן אחר, שלישי: כי יהיה בספר התורה יעוד־עונש לעוברים על מצות ה', ואותו היעוד עשה על המלך רושם חזק מאד, עד כי שלח לדרוש את ה' בעדו ובעד העם. אותו יעוד־העונש צריך שיהיה מבהיל בתכנו ובסגנונו.

חלקיה הכהן ובני לויתו הלכו לדרוש את ה' כמצות המלך עליהם. אך הם לא הלכו אל ירמיה או אל בן־דורו צפניה, אשר נבאו בימים ההם. ירמיה היה בודאי נביא באותה שעה, שהרי מצאנו פעמים, כי נבא משנת השלש־עשרה למלך יאשיהו. ואם כן נתפרסם כבר אז בתור נביא. ונכונים דברי ר' מאיר איש־שלום, כי חלקיה וחבריו הכהנים שנאו את הנביא הזה, אשר התנגד להם אפילו בחרדם לכבוד התורה שמצאו במקדש. לנביא זה היתה שיטה אחרת בהבנת התורה האלהית. ולכן הלכו „לדרוש את ה'" מפי הנביאה חולדה „אשת שלם בן מקוה בן הרחס שומר הבגדים". היא השיבה דבר לאמר למלך, כי אמנם חמת ה' גדולה על יהודה. ואף כי נכנעו עכשו וחזרו בתשובה, „הנני מביא רעה אל המקום הזה ועל יושביו, את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה". אבל ליאשיהו עצמו נבאה, כי יען אשר נכנע מפני, „לכן הנני אספך את אבותיך ונאספת אל קברתיך בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה". נביאה זו נתקיימה אך להצאין. עיני יאשיהו המלך לא ראו אמנם את חרבן העיר ירושלים, אבל אי־אפשר להחליט, כי לאחרית כזאת כוונה הנביאה באמרה מפי ה' אל יאשיהו, כי יאסף אל קבורתו בשלום — והוא הלא נהרג במלחמה. זה הביא את רוב החוקרים (ופוקו אף עמהם) לידי החלטה, כי פרשה זו בספר מלכים קדומה היא בערך ונכתבה בחיי יאשיהו המלך, טרם ידעו את אחריתו המרה, שהרי אלמלא כן, איך כתבו את הדברים האלה ולא עמדו על טעותם וסתירתם מצד המאורעות?

לי נראה, כי השערה זו טעות היא בידם. שהרי בכל אופן היה צריך מסדר הספר (והוא היה בזמן גלות בבל, בימי אויל מרדך) לעמוד על הבנת הדברים, כי לא נתקיימה נביאת חולדה במלואה, ובידו היה לשנות מעט את דבריה, כדי שיתאימו אל המציאות ואל המאורעות. אבל כבר בירורתי במקומות שונים, כי דוקא בזה אנו מוצאים את היתרון המוסרי של ההיסטוריוגרפיה הישראלית הקדומה, שאמנם שנתה את הדברים לפעמים, כי כן היה נראה להכותבים בתמימותם; ואולם במתכוין לא שלחו ידם לשנות ולזייף, ואפילו במקום שיצאה להם איזו סתירה. לא הכותב ולא המסדר חש לזה, כי לא נתקיימו כל דברי חולדה הנביאה, כי לא יחסו חשיבות יתירה לנביאה זו, שדוקא אליה הלכו חלקיה הכהן ואנשיו לדרוש את ה' ולא אל ירמיה שהיה בימיהם.

איזה חלק מספר התורה המצוי כעת בידינו נמצא אז בבית ה', בארון הכסף, והסב שנוי גדול כל־כך בחיי העם?

עוד בימים ראשונים היתה דעת חכמי ישראל, כי זה היה ספר משנה תורה. אני חושב, כי אפילו מה שהביאו הסופרים המשיחיים (הירונימוס, פרוקופיוס מעיר עזה וכריסוסטומוס), שאותו הספר אשר מצאו בימי יאשיהו היה משנה־תורה, קבלו מפי חכמי ישראל. וכבר אמרו בירושלמי (סוטה פ"ב ק"ד), כי נבעת המלך יאשיהו כאשר קרא את הדברים: „ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת". ובפירוש דה"י המיוחס לרש"י נאמר בפירוש, כי הספר הנמצא היה משנה תורה, ויבהלו נבהל מאד, כאשר באו לעיניו הדברים: „יולך ה' אותך ואת מלכך..."

אבל קצת חכמים בימים האחרונים סרבו להשערה זו והחליטו, כי פרשיות אחרות של התורה היו כתובות בספר שמצא חלקיה במקדש. יש שהחליטו, כי זהו ספר הברית, כלומר אלו הפרשיות הקבועות כעת בספר שמות (כ, כב, כג, לג), כמעט שאך למותר הוא לעסוק בבטול השערה זו. בפרשיות אלו אין דבר, שיעשה רושם מבעית כזה על המלך. וזולת זה אין בהן אזהרה לאיסור הבמות. אדרבה, שם (שמות כ, כד) נאמר: „בכל המקום (בנוסח השומרוני, בתרגום השבעים והתרגום אונקלוס נאמר: בכל מקום) אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך". וקצתם שערו, כי בספר התורה הנמצא היתה קבועה פרשת הברית (שמות לד, יא, כו). בפרשה זו נמצאה אמנם אזהרה לישראל: „את מזבחתם תתצון ואת מצבתם תשברון ואת אשריו תכרתון". וכמו כן נמצא בה צווי של חג הפסח. אבל לא יתכן, כי נבהל המלך מפני הדברים האלה". איסור הבמות, בשהן משתמשות לעבודת ה', לא נמצא בה כל־עיקר. בשנת 1892 יצא ה. פריס בהצעה חדשה, כי בספר התורה שנמצא אז היו קבועות פרשיות של תורת כהנים (ויקרא יז—כו), המספיקות

לכל הסימנים שנסמנו בספור ההסטורי. בפרשיות אלו נמצא איסור הבמות באזהרה חריפה מאד: „איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז... ואל פתח אהל מועד לא הביאו... דם יחשב לאיש ההוא דם שפך..." (יח,ג-ד). הרי כאן האיסור חמור אפילו מזה שבספר דברים, כי שם (יב, יט-כא) התיר „בשר תאוה". בפרשיות אלו (יט,לא) נאמר: „אל תפנו אל האובות ואל הידעונים..." וזה מתאים למה שנאמר בספר מלכים ב' (כג, כד): „וגם את האבות ואת הידענים... בער יאשיהו למען הקים את דברי התורה הכתובים על הספר אשר מצא חלקיהו הכהן בית ה'". מצות חג הפסח קבועה גם כן בפרשיות האלה (כג, ה-ח). ולבסוף אנו מוצאים בחלק זה של ספר התורה את דברי התוכחה, את יעוד-העונש המתאימים הרבה אל מאורעות הימים האלה, ובפרט המקראות כז-כט. ובכלל זוהי השערה המתקבלת על הלב.

הצעה זו, לא היתה ידועה להח' מאיר איש-שלום, ובמאמרו החשוב „מציאת ספר התורה בזמן יאשיהו" („הגרן" ספר שביעי) הציע גם הוא כמותה, בתור חוקר תורני, שנמשך ברובו אחרי המסורת הדתית ומרחיק את הבקרת החפשית, נסתייע תחלה בדברי התלמוד, כי „התורה מגלות מגלות נתנה". ולפי זה אפשר להחליט, כי בספר התורה הנמצא אז היו קבועות פרשיות מספר הברית ומספר תורת-הכהנים, שבתורתנו הן נפרדות, ושם היו מחוברות. קבוע היה בספר התורה הזה כל השייך לספר הברית הנזכר בפרשה כ"ד של ספר שמות („ואל משה אמר"), והגם שפרשה זו נקבעה בתורה אחרי ספור מתן תורה, הנה אין מוקדם ומאוחר בתורה, וספר הברית מתחיל עם פרשת מתן תורה שנמשך והולך, לפי דעת מא"ש, עד סוף פרשת יעוד העונש שבספר ויקרא. אלא שצריך להוציא מזה את כל הפרשיות השייכות לענין המשכן ובנינו, פרשת הקרבנות ופרשת טמאים וכו', והחכם הזה סובר, כי כל הספר משה כתבו מפי הגבורה מגלות מגלות, כאשר הובא בתלמוד. „וכשנכתבה התורה ובטלו המגלות שהיו ביד העם מהמצוות שנצטוו בהם, נגנז ספר הברית שכתבו משה, לחשיבותו, באהל מועד... ובימי יהוידע הכהן גנזוהו בארון שעשה יהואש, שיהא שמור שם עם הכסף. והוא היא שמצאוהו בהוציאם את הכסף. וחלקיה נתבהל, שענין הספר הוא מענין בתורה המפורסמת, ואמר בהתבהלו: ספר התורה מצאתי, והוא משונה מספר התורה אשר בידינו. ואחר כן קראוהו ספר סתם, שהרי על כל פנים אינו ספר התורה המפורסמת, עד שעמדו על הדברים, שהוא ספר הברית, אשר כתב משה וקרא באזני העם" (שם עמוד 20).

(סוף יבוא).

ב. א־נסט.

מִתּוֹךְ הַתְּחוּמִים.

א.

עַל הַכּוֹתְבִים מִתּוֹךְ הַתְּחוּמִים בִּכְלָל וְעַל תְּחוּם לִיטָא בִּפְרָט.

בפעם הראשונה הזאת, כשאני נגש ברשיון המערכת לעיין במכתבים השונים מן הערים ומן העירות, המונחים על-גבי שלחני תלים-תלים ומחכים לתקונם,—יש רגע אשר אעצום פתאום את עיני ואדמה בלבי, כי כל זה אינו אלא חלום. אל אלהי אברהם! הרי זה חמש או שבע או עשר שנה כבר עברו למן העת ההיא, שאז ישבתי אל השלחן לעיין במכתבים שונים, אחרים מן ערים ומן עירות, כדי לעשות בהם את הקונם; והרי בחמש או בשבע או בעשר השנה האלו כבר הספקנו כולנו לשנות קצת את סדרי מעשי בראשית בתוך התחומים שלנו. וכבר הספקנו כולנו לפרוץ קצת את הגדרות וכבר הספקנו כולנו לעשות מהפכות קטנות בחיינו; והרי בחמש או בשבע או בעשר השנה האלו כבר הספיקו חברי הקורספונדנטים, הכותבים מכתביהם אל בית-המערכת העברים מן הערים ומן העירות, להצמיח גם שפם וגם זקן — ואף-על-פי כן, אני מעיין ומעיין במכתבים השונים, המונחים לפני על שלחני, ואין אני מאמין למראה עיני. האמנם כבר עברו חמש או שבע או עשר שנה למן העת ההיא? האמנם כבר הספקנו במשך הזמן הזה לשנות קצת את סדרי מעשי בראשית בתוך התחומים שלנו וכבר פרצנו קצת את הגדרות וכבר עשינו מהפכות קטנות בחיינו?

אל אלהי אברהם! מעיין אני ומעיין שוב במכתבים השונים, המונחים לפני על-גבי שלחני—הרי הם אותם המכתבים, שכבר נכתבו לפני חמש או שבע או עשר שנה, הרי הם אותם המכתבים עצמם, אותה הלשון, אותו הסגנון, אותן הטענות, אותן התלונות ואותן הבכיות!

מעיין אני ומעיין — שוב מעשה בעירה נדחת. שוב מעשה בשנים-שלשה משכילים, בשנים-שלשה אברכים לאומיים, בשנים-שלשה חובבים, חובבי הלשון והלאומיות והספרות העבריות. שוב מעשה בעדת יהודים דוויים וסחופים, מטופלי בנים ומחוסרי-פרנסה, הולכי-חשכה ומדוכאים וכפופים בלא עת. שוב מעשה בביבליותיקה נוססת ובקורי-עכביש על-גבי התקרה ועל-גבי הדלתות ועל-גבי החלונות. שוב מעשה בתינוקות-של-בית-רבן ובחנוך פרוע ובמלחמת הורים ומורים ובסכסוכי-מלמדים ו„בעברית-בעברית". שוב קטטות ומריבות ונאצות וחירופים בין אדם לחבירו. והחושך עדיין רב, והבערות רבה, וימות החורף ממשמשים ובאים, והשמים קודרים, ורוחות קרה מנשבות בחלל העירה ומזעזעות את גגות העץ והתבן. ואין נחת, ואין נחת, ואין נחת...

והערים והעירות אשר במדינת ליטא שלנו — הוי על אותן הערים והעירות אשר במדינת ליטא זו שלנו! נסתלקה מהן השכינה, נסתלקה לגמרי, וצלם-אלהים נמחה מעליהן. ירדה ליטא מגדולתה ונשמה, כמו השממון הגדול, השורר על פני בצות פוליסיה ויעריה. ואם חברי הקורספונדנטים, הכותבים מכתביהם אל המערכת מן הערים והעירות אשר בוואהלין ובנגב, עדיין יש להם הרשות להתאונן ולהתמרמר ולהגיש טענותיהם לפני הקהל—הנה לחברי הקורספונדנטים, הכותבים מכתביהם מערי ליטא ומעירות פוליסיה, אין כל רשות אלא לכבוש פניהם בקרקע ולשתוק. ואם חברי הקורספונדנטים מן הערים והעירות אשר בוואהלין ובנגב כותבים מכתביהם אל המערכת על-אודות שנים-שלשה משכילים, אברכים לאומיים, חובבי הלשון והלאומית והספרות העבריה, כי רע ומר גורלם וכי יושבים הם אל-עקרבים בתוך עדת יהודים דוויים וסחופים, מטופלי-בנים ומחוסרי-פרנסה — הנה חברי הקורספונדנטים מערי ליטא ומעירות פוליסיה כותבים מכתביהם אל המערכת, כי אין אצלם שנים-שלשה אברכים לאומיים, ואין אצלם לא חובבי הלשון ולא חובבי הלאומית ולא חובבי הספרות העברית. חדל המין הזה מליטא ומפוליסיה! ואם חברי הקורספונדנטים, הכותבים מכתביהם אל המערכת מערי וואהלין והנגב, מספרים לנו צרת-נפשם ומבכים על הביבליותיקה, כי נוססת היא באין עוזר ותומך, ועל קורי-העכביש, שנארגו ונמתחו בין הדלת והמזוזה של אותה ביבליותיקה, באין נכנס ויוצא, ועל פגרי

הזבובים הנפוחים, שמצאו קבר להם מעל לחלונותיה של אותה ביבליותיקה, באין משגיח ורואג — הנה חברי הקורספונדנטים, הכותבים מכתביהם אל המערכת מערי ליטא ופוליסיה, מספרים לנו צרת־נפשם, כי אין אצלם ביבליותיקה, ואין אצלם ספר עברי במציאות כלל, ועתון עברי או שבועון או ירחון לא יראה ולא ימצא בכל העיר מן הקצה אל הקצה שבועות וירחים. חדל המין הזה מליטא ומפוליסיה! ואם חברי הקורספונדנטים, הכותבים מכתביהם מוואהלין ומערי הנגב, מקנאים קנאת החנוך העברי ומערערים על ההורים, המגדלים את בניהם ללא סדר וללא דרך־ארץ, ללא ידיעת התורה וללא אהבת שפתנו העברית; ואם מדברים הם משפטים את המלמדים על סכסוכיהם ועל דרכיהם העקלקלות ועל בערותם המופלגת ועל מלחמותיהם התכופות עם המורים הצעירים — הנה חברי הקורספונדנטים, הכותבים מכתביהם מליטא ומעירות פוליסיה, אין להם אלא לכבוש פניהם בקרקע ולהתאדם ולהודות מתוך בושה, כי אין להם מלמדים, ואין להם מורים, ואין לרם סכסוכים, ואין להם הורים, ואין לרם חנוך הבנים כלל וכלל. חדל המין הזה מליטא ומפוליסיה!

כי הדור הזה בליטא דור של גמדים הוא, דור של חלשים וקטני־קומה, דור של יתומים חדלי־אונים. חדלה תנועת המחות וכהתה החריפות וניטל השכל הכביר ואבד הרצון העז להתגדל ולהתהדר על פני כל. מתו הרבנים הגדולים, אנשי־השם, והלכו לעולמם זה כבר גם האפיקורסים החריפים טוחני־ההרים וחוצבי־הסלעים, וכולם נקברו על פני בתי־דקברות העתיקים וכולם נשכחו מלבות החיים לעולמי־עולמים.

ונשארו בעירות ליטא, בתוך הבצות והאגמות השוממים, בתוך הלחץ והדחק, ירודים כפופים וקטנים, מחוסרי אויר ופרנסה, מקומטי פנים ומצח, סבוכי־זקן ונעולי־גפים — והם כולם טוחני־קמח וסוחרי־פשתן, קוני־שער־החזיר ומוכרי־תבואה ומגדלי־תרנגלות. ובוססים היהודים הללו, הכפופים והקטנים, בטיט־חוצות, בתוך הבצות והאגמים השוממים, בתוך הלחץ והדחק, טוחנים קמח וסוחרים בפשתן, קונים שער החזיר ומוכרים תבואה בשוק ומגדלים תרנגלות למכירה. ועסק להם כל ימיהם עם אכרים ואכרות, ילידי הכפר, אשר מהם לחמם נמצא, וסחרם פרוטה ופרנסתם פרוטה. והשמים מעל לראשיהם נמוכים ומעוננים, והכתים קטנים וצרים, וגגותיהם — תבן. והחיים — חיי חול ושממון. והבחורים והבתולות, בעודם בטל שחרותם, מבלים את ימות־החורף ליד התנורים החמים, מתחככים בהם להנאתם ומחממים כתפיהם. והילדים והילדות, בעודם בטל ילדותם, כבר כפפה קומתם וניטל מאור עיניהם. אין להם לנגד פניהם בלתי־אם הלחם הקלוקל וזנבו של דג־המלוח וצלצול הדבור הרוסי ותעודת תלמיד־הגמנזיה.

והתורה מונחת בקרן־זוית בבתי־כנסיות ובבתי־מדרשות, הסגורים על מסגר מתפלת שחרית ועד תפלת ערבית. וחיי החברה — מי ישים לב לחיי החברה? והתעוררות הלבבות — מה לבני־אדם אלו וללבבות? והספרות העברית — מה זאת ספרות עברית? והמחשבה הלאומית — מי האיש, שיחשב מחשבה לאומית לעת כזאת ובדור כזה, דור של גמדים, של כפופים וקטנים?

ואין רואה את זאת, ואין מגיד, ואין מעורר ומוכיח, ואין איש אשר יקום ויבכה על השממון הגדול, אשר ירד ורבץ על ליטא המהוללה מימות קדם...

* * *

ואולם יתנחמו נא חברי הקורספונדנטים, הכותבים אלינו מכתביהם מערי ליטא ומעירות פוליסיה. אל נא ירך לבבם ואל נא יכבשו פניהם בקרקע ואל נא יתאדמו ואל נא יהיו כשותקים בתוך העדה הגדולה, המדברת אלינו מתוך תלי־תלים של מכתבים, המונחים כזה על גבי שלחני ומחכים לתקונם. יקומו נא אף הם וישמיעו את קולם וידברו עלינו ביחד עם אחיהם, חברינו הקורספונדנטים מערי וואהלין והנגב. עת לקום ולדבר. מי יודע? אולי ישוב אלהים וירחם ולא נורע דברינו על צחיח־סלע.

נ. פינס.

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרַפִיּוֹת.

(סוף)

ראוי לשבח גם המאמר „למוד הטבע בבתי הספר העממיים“, המעיד על מחברו מר ח. פיאלקוב שהוא מומחה לענין זה. המחבר הראה על תעודת למודי הטבע בביה״ס, על בחירת החומר ואופן סדורו, ולדוגמא הוא מביא שתי פרוגרמות ללמודי הטבע הנהוגות בבתי ספר העממיים בגרמניה ושוויץ. לדאבוננו, הרי הפרוגרמה, שמתאר מר פיאלקוב בכל היקפה, אינה אלא מעין הלכתא למשיחא ואידיאל, שאליו אנו חייבים אמנם לשאוף, אבל אין לנו כל אפשרות לגשמו בקרוב לא רק בבתי הספר שבארצות הגלות, אלא — אם לא אשגה — גם בא״י. אך גם אותה תורת הטבע המועטה, שמורינו נותנים לתלמידיהם בחדרים המתוקנים ובבתי ספר הצבוריים, עתידה לתפוס מקום חשוב בתכנית הלמודים, אם תלמד עפ״י היסודות המתודיים ההם שקבע מר פיאלקוב במאמרו. ביחוד ראויה לתשומת לב הדרישה, שידיעות הטבע תלמדנה דוקא בשלמותן ולא חוליות חוליות בלי כל קשר ביניהן, אחרי שתכלית הלמוד הזה היא „להבין את אחדות החיים אשר בטבע“. כן חשובה מאד הדרישה „להרגיל את התלמידים לעבודה עצמית ולהסתכלות מסודרת בטבע“, כדי שיעמדו על דרך חקירת הטבע המדעית. ההסתכלות, הנסיון והעמידה על החק צריכים להעשות רק ע״י הילדים עצמם. הכלל המתודי הזה קבלוהו טובי המורים בחו״ל זה כבר, והוא שצריך לשמש ראש פנה בכל הלמודים, כגון, למשל, בלמוד היסטוריה, המעמידה את התלמידים על הבנת השתלשלות המאורעות וסבותיהם.

על המאמר „התנ״ך בבית הספר“ מאת הד״ר ב. מוסינזון לא אוכל לדון לע״ע, כי לרגלי חשיבות הענין צריך להקדיש לו מאמר מיוחד ולא לפטרו בסקירה קצרה ברשימה ביבליוגרפית.

אל ה„חדשות הפדגוגיות“, שבאו ב„החנוך“ צריך ליחס גם את שלשת ה„שעורים לדוגמה“ מאת המורים וילקומיץ, איירבך ויחיאלי. ואולם חבל, שלא קדם להם מאמר על אודות דרך ההוראה ב„שטה הסוקרטית“, שעליה הושתתו שעורי המופת, ורבים ממורינו, שאינם בקיאים בטיב המתודה הזאת, שנתקבלה בכל בה״ס בארצות המערב, לא יבינו לא את הגזרה והבניה של השעורים ולא את מטרתם. והוץ מזה צריך אני להעיר, ששעורים לדוגמה בעתון הפדגוגי צריכים להיות באמת שעורי־מופת, שע״פ תבניתם ילמדו המורים להכין את שעוריהם במקצעות הלמוד השונים. גדא עקא, שמשלשת השעורים שבאו ב„החנוך“ שעור־מופת אמתי הוא רק הראשון — „מבוא לתורת החקלית“ מאת ש. וילקומיץ. השיעור הזה הוא חטיבה אחת מהוקצעה ומשוכללה. כמעט כל השאלות הן מדויקות בתכלית הדיוק ומכריחות את התלמיד לחשב

ולהשיב רק אותן התשובות הדרושות, שהמורה רוצה בהן. גם הסכום של כל חלק והתמצית הכללית — שהיא מטרת השעור — נערכו בכשרון גדול. ואולם עם מורה כוילקוביץ מדקדקים כחוט השערה, ולפיכך ארשה לי להעיר, שבשעור לדוגמה, וביחוד בשעור המיועד למורים, שרובם אין להם הכנה פדגוגית חשובה, אין לחוס על הניר וצריך היה להוציא את כל האמתיות, שחפץ המורה להקנות לתלמידים ע"י שאלות ותשובות, ולא להסתפק בהערות „שאפשר ורצוי להוציא זאת ע"י שאלות ותשובות". שהרי שעורים לדוגמה אינם באים כל עיקרם אלא כדי להראות היאך מקנים לילדים ידיעות ע"י שו"ת. ועוד יש להתפלא, שמר ויקומיץ, העומד — כנראה משעורו — בראשו ורובו בבית מדרשם של הרברט־צילר, אינו משתמש בכמה מקרים באפרצפציה (Apperception) שנחשבת ליסוד מתודי עקרי בשטה זו. למשל, באמרו להשוות את האכר הערבי אל האירופי, היה עליו להשתמש בידיעות שכבר קנו התלמידים בענין זה, ממה שקראו בספרים או ממה שסופר להם בראשונה על חיי האכרים האירופים, ולהוציא את המסקנה בשו"ת.

השעור „ההטה" של מר אוירבך הוא הסתכלותי, הנותן למורה את האפשרות להוציא על נקלה, בעזרת ההתבוננות מצד המתלמדים, והנסיון, אמתיות ידועות ע"י שו"ת. השעור אמנם מעיד על בעליו שהוא מורה מנוסה, אבל לקוי הוא השעור בזה, שחסרים בו סכום ותמצית של כל אחד מחלקיו ושל השעור כלו וגם החזרה שצריכה לבוא רק אחרי כל חלק — שהוא דבר שלם בפני עצמו — באה פעמים רבות שלא במקומה (במחלקה ב' באה החזרה שלש פעמים). לבד זאת, יחסר לפרקים גם בשעור זה שמוש בהאפרצפציה: אם חושב המורה, שתלמידיו „ודאי זוכרים מספורי התורה, שיצחק .. זרע ומצא מאה שערים", אז אסור לו לספר בעצמו את הדבר הזה, כ"א התלמידים צריכים לספרו בתור תשובה על שאלת המורה ולהוציא בעצמם את המסקנה, שבשבלת אחת יכלו להיות גם מאה גרעינים.

פחות במעלה משני השעורים האמורים הוא השעור בקריאה מבארת „קבר דוד" מאת י. יחיאלי. אמנם אמת הדבר, שבלמוד ידיעות הטבע נמצא המורה במצב יותר טוב מאשר בשעור של קריאה מבארת. בלמודי הטבע יש חומר ריאלי להסתכלות ולהתבוננות מוחשית, ולפיכך גם השאלות וגם התשובות מובילות בלי כל התאמצות יתרה מצד המורה אל המטרה הרצויה. משא"כ שעור ספרותי, שהוא כלו עיוני. כאן דרושות באמת אמנות רבה וזהירות יתרה מצד המורה, כדי שבהפרידו את השיר לאבריו ובהציעו את שאלותיו אל יאבד את הרשם הכללי. אבל מכיון שמר יחיאלי קובע שעור לדוגמה, הרי יש לנו הזכות לדרוש שיהא השעור נקי מפסולת לגמרי למרות הקושי שבדבר. מה יכולים, למשל, התלמידים להשיב על השאלה: „איפה נמצא המשיח?" או „כיצד עתיד הוא לגאל את ישראל?" אם הם יודעים כבר מקצת מיעודי הנביאים, יענו בל"ס ברוח הפרקים ב' או י"א בישעיהו ואז יפל כל הבנין, שבונה המורה, כי להבנת השיר נחוצה דוקא התשובה „בחרב ובמלחמה" (יחגר חרבהו ויקם דם עמו...) על השאלה „מי יוכל להראות לבחורים את הדרך הנכונה?" חפץ המורה לקבל דוקא את התשובה „אלהים", כדי שיוכל לספר אח"כ את האגדה ע"ד בת־הקול המנהמת כיונה וכו'. אבל מה יעשה, אם התלמידים יהיו פחות מאמינים ויותר הגיוניים ויענו: „כל אלה שיפגשו בדרך", כמו שנאמר באמת בשיר (היונה, הנהר, אליהו)? בשאלות מעין „ואח"כ?" „ואז?" אין משתמש מורה המלמד ע"פ השטה, שאחז בה מר יחיאלי. כיוצא כזה אין מציעים שתי שאלות בבת אחת (כמה ספורי אגדה בשיר זה וע"ד מי?), כ"א מחלקים אותן: „כמה ספורי אגדה בשיר זה?" (שנים). „ע"ד מי מסופר באגדה הראשונה?". יש להעיר עוד על שעורו של מר יחיאלי, אלא שמסגרת רשימה ביבליוגרפית צרה לכך. בכל אופן הנני חוזר על דברי, שאעפ"י ששעור בקריאה מבארת הוא שעור קשה אפילו למורה אמן, בכל מקום יש לנו הרשות לדרוש, שמורה מומחה כמר יחיאלי, בשעה שהוא עורך את שעורו לדוגמה בספר, יתן לנו שעור למופת באמת שיהיה נאה לשמו, וזוהו השעור שעליו אני דנין אינו ראוי, לפי דעתי, לשבח זה.

מיתר המאמרים ההגונים שבאו ב„ההנוך" ראוי לציין את „הקריאה בבית ובביה"ס" מאת ח. הררי, „בתי הספר בא"י" מאת י. אזרקובעק ו„מכתבים לבת ישראל" מאת י"ח רבניצקי. מכתבי רבניצקי מוקדשים רק לחנוך הביתי והם אוצרים בקרבם הרבה אמתיות פדגוגיות ועצות טובות להורים ומחנכים, והדברים נאמרו בשפה קלה ומושכת את הלב. ראוים הם „המכתבים" הללו שיודפסו בחוברת מיוחדה ושיתורגמו גם יהודית ושיפוצו בקרב כל אחינו, שהנם עוד רחוקים כל כך מדעת עניני החנוך.

הרבה הרבה דברים כבר באה לנו מידי חברינו המורים שבארץ ישראל: השטה הטבעית, שכבר נחלה נצחונות גדולים ועתיד מזהיר נשקף לה, מארץ ישראל באה לנו; ספר הקריאה הראשון לביה"ס, שבשעהו הביא בל"ס תועלת רבה, מא"י בא לנו. עתה מביאים לנו מורי ארץ ישראל גם את האורגן הפדגוגי ההגון, הם מביאים לנו את התורה היותר נחוצה לכל עם הרוצה בקיומו — את תורת החנוך. ויש אשר ישיאנו לבנו להאמין, שחלומו הגדול של סופרנו הגדול ע"ד מרכז רוחני בארץ ישראל הולך ומתקים. הלואי ויתקיים! —

לְכָל הַמּוֹקִירִים אֶת זִכְרוֹ שֶׁל אֶלְחָנָן לֵיבּ לֶוִינְסְקִי.

אבדה חדשה, גדולה וקשה אבדה לעם ישראל. לוקח ממערכותינו אחד הבנים היותר טובים עמנו — לוינסקי שלנו. בעודו מלא כחות גופניים ורוחניים תקפה אותו לפתע פתאום מחלה אכזריה, ולא עברו ימים מועטים והובא לבית מועד לכל חי אותו האיש, שרחוק היה עוד מלהשמיע את דברו האחרון, שחפץ וגם יכול היה לעבור עוד הרבה על שדה הספרות והתחיה הלאומית.

כמו מן השמים נלחמים בנו. מזלנו הרע כאלו כרת ברית עם רודפינו להפיל ממערכותינו אחד אחד את היותר טובים שבנו, את אלה שהעיזו להלחם בהתמכרות ובאומץ בעד קיומו ותחיתו של עמם.

מדוכאים ונרעשים מן האסון הפתאומי נועדו חברי הועד האודיסאי לישוב ארץ ישראל, ועמם באי כח זרמים שונים אחרים שבחיי עמנו, לישיבה מיוחדת לזכר חבריהם היקר, שנקטף בלא עתו.

לא שעת דברים ונאומים היתה השעה. הכל ידעו היטב את חיי המנוח, שהיו מוקדשים כולם לעבודה לשם ספרות ישראל ולשם תחית ישראל. הכל הרגישו את הנחיצות, את ההכרה הגמורה לעשות איזה דבר הראוי ומתאים לשמו ולזכרו של לוינסקי.

לא; לא מת לוינסקי, אי אפשר שימות. — ואם אין בידינו להשיב את גופו לתחיה, הרי אנו יכולים וחייבים להת שארית להשפעתו הרוחנית על הדורות הבאים; יכולים וחייבים אנו

לדמשיך אחרי מיתי בלי הרף ליטבי ולזכרו את אשר לא עלה בידו להשלים בחייו.

ובמה אפשר לדקים מצבת זכרון ללוינסקי, אם לא על ידי יצירת מוסד תרבותי בארץ ישראל ?

זאת ראו חברי הישיבה הנזכרת והחליטו לספק צורך הכרדי דמורגש זה כבר ליסד בא״י על שם לוינסקי בית חנוך למורות בגני ילדים ובבתי ספר למתחילים.

תניכית בית הספר שעל שם לוינסקי תפיצינה אח״כ לא רק בארץ ישראל עצמה, אלא גם בכל ארצות הגולה ותביאנה אתן לכל מקום את הדבור העברי החי, את האהבה לספרותנו ואת האמונה בעתידות עמנו.

יודעים אנו, שעבודה גדולה וקשה אנו לוקחים על עצמנו, שנחוצים יהיו אמצעי־כסף רבים, וצרכי הישוב בא״י, הדורשים את ספוקם, מרובים הם גם בלי זה. ואולם אין אנו מטילים כפק בדבר, שחפצנו יעלה בידינו. בטוחים אנו, שמוקירי שמו וזכרו של לוינסקי, האיש והסופר, יתעוררו כאיש אחד לקול הקריאה שלנו ויבאו לעזרתנו.

פונים אנו לכל מי שרגש עברי חי בלבו. ימלא נא כל אחד מיד, בלי דחוי, את חובתו לזכרו של אותו האיש, שהקדיש את כל ימי חייו להיות עמו, לשונו וארצו. יעזר נא כל אחד עד כמה שידו מגעת להקים במהרה מצבת זכרון של עם מכיר טובה לאחד מבניו היותר נאמנים.

נוכיח נא, שיודעים אנו להוקיר את לוחמי מלחמתנו; שאחרי כל אבדה ואבדה הבאה עלינו מערכותינו חוזרות ומשתלבות לשם עבודה משותפת חרוצה. —

ראש הועד

מ. אוסישקין.

הכתבת:

Комитету Общества вспомоществованія евреямъ земледѣльцамъ и ремесленникамъ въ Сиріи и Палестинѣ, Одесса.

מִכְתָּבִים מִגָּלִיצְיָה.

VI.

הסתדרות בתי־הספר העברים נוסדה לפני שנה ומחצה, בעת תועידה השמינית של ציוני גליציה. ליצירת המוסד החשוב הזה, שדוגמתו מצויה אצל הרבה מלאימי אוסטריה, גרמה לא השאיפה ליצירה חיובית בלבד, אלא גם ההכרה, שבתי־הספר **אינם** ממלאים את תפקידם כהוגן. ולפיכך אין כל פלא, שמטרת ההסתדרות עדיין לא נסתמנה ונקבעה כראוי והוכרחו להכניס את דבר „תפקיד ההסתדרות ותכנית עבודתה" לתוך סדר היום של ועידה זו. וזאת היא, אמנם, חשיבותה של הועידה הזאת, שהועילה לברר קצת את מגמת הסתדרות בתי־הספר ולקבוע תכנית מסוימת בשביל העבודה בעתיד הקרוב.

ביום א׳, כ״ז תשרי, בשעה העשתי־עשרה לפני הצהרים, נאספו באולם „בית האקדמאים היהודים" בלבוב באי־כח בתי־הספר העברים, ל״ד במספר, להועידה השניה של ההסתדרות. גם אורחים רבים באו.

נשיא ההסתדרות, מר **שלמה שילר**, פותח בברכה קצרה ועובר מיד להדו״ח השנתי של פעולות הועד. באשמת מיעוט העזרה מצד העברים בכלל ומצד החברים בפרט, לא יכלה עדיין ההסתדרות לפעול הרבה. מלבד בקורים בבתי־ספר אחדים, נסיעות לערים שונות לשם תעמולה, הרפסת קולות קול איס והוברת ע״ד „הרנוך העממי שלנו" והפצתם והדפסתה של תכנית־הלמודים, שעובדה על־ידי מרכז המורים — לא פעלו מאומה. ואולם בעבודה מועטת זו הוכשרה שה־הפעולה בעד ההנהגה הבאה. לבסוף דורש הנואם מהנאספים התיחסות רצינית לעבודת החנוך העברי.

מר **ראטה** מוסר דו״ח של הגזברות, שלפיהו עולה מספר החברים ל־225, תרומותיהם לסך של 1300 כתרים. חוץ מזה הוכנסו נדבות בסך 529.23; בעד חוברות 128.12; לטובת הקרן־הקימת של ההסתדרות 1140.72 כתרים.

מזה הוציאו למטרת נסיעות, תמיכות לבתי־ספר, דפוס, לשכה ופורטה סך 1420.74 כתרים; נשארו, איפוא, לערך שבע־עשרה מאות כתרים בקופת ההסתדרות.

מתחילים בוכוח קצר ע״ד הדו״ח. **הד״ר הויזמאן** מביע את צערו, שאין המפלגה הציונית הרשמית מתענינת בהסתדרות בתי־הספר. אחר כך מתקבלת ההצעה להביע אמון להועד ותודה להנשיאות.

הד״ר קורנגרין מרצה על דבר האורגניזציה והתעמולה. מציע הוא לבנות את האורגניזציה על יסוד של ועד־פועל גדול וועד־פועל מצומצם בן ג׳ חברים, שאחד מהם יהיה המרצה על עניני בתי־הספר, השני — על עניני המורים והשלישי — על עניני האורגניזציה והתעמולה. על ההסתדרות למנות מורשים בכל עיר ועיר, להעמיד משגיח על כל בתי־הספר, למנות את המורים ולקבל על עצמה את האחריות בעד משכורתם וגם להבטיח את חייהם.

הסתדרות בתי־הספר והסתדרות המורים תתאחדנה לעבודה משותפת בכל עניני בתי־הספר והמורים, ושתיהן תסדרנה את כל הענינים של בתי־הספר ותפקחנה עליהם.

בדבר התעמולה הוא מציע: להכריח את העתונות הציונית, שתפתח לעניני ההסתדרות את עמודיה, לאחד את כל הכתות העברים בגליציה לאורגניזציה מיוחדת, לעבד רשימה מדויקת של כל יודעי־עברית וכו׳ וכו׳.

אחר הצהרים נפתחת הישיבה בקריאת טלגרמות ומכתבי־ברכה מהרבה מקומות. **הד״ר שפינדל** מוסר להועידה את ברכת מרכז הציונים בגליציה.

בהוכוח, שנתעורר על אדות הרצאת הד״ר קורנגרין, משתתפים מר טיגר ד״ר טארטאקובר, סופרמאן והד״ר קורנגרין. על דרישתו של מר טיגר, להעמיד בראש ההסתדרות אבטוריטט עברי (במקום מר שילר, העוזב בקרוב את גליציה), השיב המרצה, שאין אף אחד מבני־הסמכא בגליציה רוצה לקבל עליו את העבודה החשובה הזאת.

מעמידים למנין הצעותיו של הד״ר קורנגרין וכולן מתקבלות פה־אחד.

מזכיר ההסתדרות **מר ראטה** מרצה ע״ד „תפקיד ההסתדרות". מקביל הוא את בתי הספר של עכשו לה„חדר" הקודם ומוצא, שבית־הספר הקיים עכשיו, אף על פי שמודרני הוא ותפקידו להספיק להחניכים את הידיעות העבריות והרוח העברי הלאומי, בכל זאת אינו נבדל לטוב מן ה„חדר" הישן, לפי, שהרבה בתי־ספר הם קנין המורה עצמו, ולפיכך תלויים המורים בדעתם של אבות התלמידים. מצבו הרופף של המורה מביאו לידי התרפסות והתאמצות למצוא חן בעיני בעליו ומכריחו לקבל מרות גם בדבר אופן הוראתו. והמצב הזה גורם הפסד מרובה להחנוך ומכניס ערבוביא נוראה לענין השיטות והמבטאים. ומטעם זה אנו רואים פעמים חזיון מעציב, כיצד תלמידי בית ספר אחד אינם מבינים את שפת חבריהם, תלמידי בית הספר השני. ולכן החובה מוטלת על ההסתדרות לקחת על עצמה את דבר יסוד בתי־ספר והנהגתם ולקביע שיטה אחת ומבטא אחד לכולם.

ומשום שיש בין המורים העברים כאלו, החסרים ידיעות פדגוגיות, אף על פי שבעלי ידיעות כלליות הגונות הם ומקצתם גם בעלי השכלה מרובה, מציע המרצה:

ליסד שעורי השלמה בחכמת הפדגוגיה למורים עברים; על־יד כל בית־ספר עברי ימצאו: מוזיאים ביבליותיקה וגם קורסים מיוחדים לשיר ולנגון ולהתעמלות. כיוצא בזה צריכה ההסתדרות להוציא ספרי למוד וקריאה לתלמידים, להשתדל בדבר יסוד גני־ילדים בכל עיר וכו׳.

הד״ר טארטאקובר מרצה ע״ד תכנית בתה״ס במקום הרצאה ע״ד „תכנית עבודתה של ההסתדרות". על בית־הספר העברי לירש את מקום

ה„חדר", ולכן צריך הוא לתת לנו גם את „המאור שבחדר", כלומר לחנך עברים נאמנים המסורים בכל נפשם לעמם ולקניניו הרוחניים. ביה"ס העברי צריך, מלבד זה, להקנות לחניכים גם את השפה העברית, ש„החדר" הישן לא טפל בה כלל. והאמצעי היותר מנוסה, להשריש בלב הדור הצעיר חבה להיהדות, הוא למוד התנ"ך. ללמוד זה חייבים המורים לשים לב ביחוד. הנואם נוגע גם בשאלת הדת. לדעתו, צריכה שאלת למודי הדת להפתר בחיוב, אבל רק אם ההורים עצמם הם דתיים מתוך הכרה פנימית.

מר סופרמאן נותן דו"ח קצר ע"ד בתי-הספר, מספרם ומספר התלמידים ומתחיל אחר-כך להפריך את דברי המרצים הקודמים. לפי דעתו, דברי מר ראטה גוזמא בעלמא הם. בענין המבטאים אין שוררת שום ערבוביא. עובדה קיימת היא, שבכל בתי-הספר הוקבע מבטא אחד זה ארבע שנים. לא נכונים הם לפי דעתו גם הדברים, שהרבה בתי-ספר קנינם הפרטי של המורים הם. בין כל בתי-הספר הרבים, הקיימים בגליציה, ישנו רק אחד המתקיים על חשבונו הפרטי של המורה. כל בתי-הספר מתנהלים על-ידי ועדים מיוחדים, ואין למורים כל משא ומתן עם הענינים הפינגסיים.

הנואם מתנגד בכל תוקף להרעיון, שהסתדרות בתי-הספר תקח על עצמה גם את הענינים הפדגוגיים של בתי הספר. זהו ענין להסתדרות המורים, שלא היתה וגם עכשו איננה הסתדרות פרופסיונלית. אפשר שזהו חסרון, אבל הלא עובדה היא, שהסתדרות המורים נוסדה רק לשם תקון החנוך והפצת ידיעת השפה העברית בגליציה. הבקיאים בדבר יודעים, שהכנסותיה הוציאה הסתדרות המורים לא לטובת חבריה המורים, אלא לעבודת יסוד בתי-ספר והנהלתם. ורק לתכלית זאת עסקה הסתדרות המורים ביסוד הסתדרות בתי-הספר, בתקותה, שזו האחרונה תבין את עיקר חובתה ותועיל לחזק את בתי הספר הקימים בנס, ליסד בתי-ספר חדשים על בסיס נאמן ולעזור להסתדרות המורים בשכלול הפרוגרמה. אבל כי תבוא הסתדרות בתי הספר בראשית קיומה, טרם עוד רכשה לה את אמון הועדים, ותכניס את ראשה בענינים פדגוגיים, — את זה לא תרשה הסתדרות המורים בשום אופן. כל עוד שלא מנתה הסתדרות בתי-הספר ועד של מי שהיו מורים הגונים ומנוסים, אי אפשר שהענינים הפדגוגיים יהיו נחתכים על-פיה.

ולפיכך הוא מיעץ, שלא תלך הסתדרות בתי הספר בגדולות ולא תוציא את כחותיה המעטים על יסוד מוזיאימים והוצאות ספרי למוד וכיוצא באלו, רק תשתדל לבסס את בתי הספר הקיימים, להקים את הנהרסים, ליסד שעורי קיץ למורים ולתמוך בידי צעירים בעל כשרון, המתעתדים להיות מורים. ואידך — עבודת המורים עצמם היא.

הד"ר הויזמאן מציע להתחיל בלמוד התנ"ך והאגדה במוקדם, וזה אפשר יהיה רק כשיתחנך הילד בגן-ילדים עברי.

מר שילר מציע ליסד בלבוב גן ילדים למופת, שיתנהל ע"י גננת מנוסה מארץ ישראל. בגן זה תתחנכנה גננות בשביל יתר הערים.

מר ברח"ש מציע, שהסתדרות בתי הספר תשים לב להלמודים העבריים בבתיה"ס של הברון הירש.

בתום הוכוחים נתקבלו הצעות אלו:

א) ליסד ועפ"ם של ג' חברים, אחד לתעמולה, אחד לעניני בתי הספר ואחד לעניני המורים.

ב) לערוך סטטיסטיקה מדויקת ע"ד כל בתי הספר והתלמידים וכל יודעי עברית בגליציה ובוקוביזה ולארגנם.

ג) לחזק את בתי הספר, הזקוקים לחזוק ולבסוס.

ד) ליסד בלבוב גן-ילדים למופת.

ה) ליסד שעורי השלמה לחכמת הפדגוגיה למורים עברים.

ו) לקבוע, לפי האפשרות, בכל בתי הספר את הפרוגרמה, שעובדה על ידי מרכז המורים ונתקבלה כבר על ידי הסתדרות בתי הספר.

ז) לסדר את עניני בתי הספר ולהשגיח עליהם השגחה מעולה בעזרת מרכז המורים.

ח) לעבוד עבודה משותפת עם הסתדרות המורים.

לבסוף נבחר ועד חדש, שנכנסו בו הד"ר קורנגרין (ראש) ד"ר רינגל (סגן) ומר ראטה (מזכיר); ומלבדם — עוד ארבעה חברים מלבוב, ארבעה משאר ערי גליציה ושנים מבוקובינה.

מר שילר מברך את הועד החדש בעבודה פוריה ובתוצאות חשובות.

נתקבלה ההצעה לכבד את מר שילר בהתואר „נשיא של כבוד" להסתדרות והועידה נסגרה בשעה התשיעית בערב.

מ. העניש.

בציונות.

ישיבת הוה"פ הגדול בברלין ביום השלישי כ"ף מרחשון (22/9 נובמבר) לפי המנין החדש, תהיה באליטה-הוטל נייעשטאדטישע קירכשטר. 9. מלבד ישיבת הוה"פ תהיינה שם ישיבות גם לדירקטריות הבנקים (ביום א' י"ח מרחשוון בשלש שעות אחר הצהרים), הוה"פ המצומצם (יום ב' י"ט מרחשוון בעשר שעות בבוקר). לועד המפקח של הבנק (יום ד' בארבע שעות אחרי הצהרים) ולהדירקטריון של הקה"ק (ביום ה' כ"ב מרחשוון בעשר שעות בבוקר).

בנומר האחרון של ה„וועלט" אנו מוצאים רשימה סטטיסטית של כספי השקלים שנכנסו לקופת הוה"פ המצומצם עד יום ל"א אוקטובר ש. ז. הסכום הכולל הוא 38,983.03 מרק, ובזה מרוסיה 9905.62 מרק. הסכום האחרון כולל רק את כספי השקלים שנכנסו אל קופת המרכז עד הראשון באוקטובר לפי המנין הישן. במשך חודש אוקטובר נתקבל במרכז עוד סכום מסוים והוא לא נכלל עדיין ברשימה זו. חשבונות השקלים הולכים ונגמרים בכל מקום, ונחוץ הדבר שיזדרזו חברינו וימציאו את הכספים לתעודתם.

חוברות השקלים לשנת הי"ב נשלחות לכל דורשיהן. הוה"מ מזכיר להאגודות ולהעסקנים, כי שנת הי"ב לקונגרס, שהקונגרס העשירי חל בה, כבר התחילה, שנה זו אינה אלא בת שמונה חדשים, ואסור לנו איפא לאבד אף יום אחד מן הזמן הקצר הזה.

סכום הנדבות לטובת הקה"ק שנתפרסם בהנומר האחרון של ה„וועלט" עולה 5994.68 מרק. בזה מרוסיה 3690.15 מרק. בחודש אוקטובר עלה סכום הנדבות בכלל 34,166.19 ובזה מרוסיה 8677.98 מרק. המספר האחרון של הרשימות בספר הזהב הוא 3687.

הסכום שנאסף לטובת קופת הישוב הקואופרטיבי עולה עכשו 62,349 מרק. התעמולה לטובת המוסד הזה התחילה זה מקרוב גם באמריקה הצפונית. הפדרציה הציונית הוציאה בלשון אנגלית את מחברתו של אופנהימר על דבר הישוב הקואופרטיבי ומערכת ה„יודישער קעמפפער" הוציאה בלשון יהודית את הרצאתו של אופנהימר ע"ד נסיעתו לארץ ישראל. בסוף חודש אוקטובר נאם אופנהימר שתי פעמים בפראג לפני קהל גדול. הנאומים עשו רושם גדול, ובאותו מעמד נאסף לטובת קופת הישוב הקואופרטיבי סכום של 10,000 קרונות. ראוי לציין את הדבר, שתלמידי בתי-ספר הבינונים שבביהמן הכניסו לקופה 800 קרונות. כל עתוני פראג דברו בארוכה על נאומיו של אופנהימר. מלבד ההסתדרות הציונית השתתפה בסדור ההרצאות גם „האגודה המרכזית לטפול בעניני היהודים". בקרוב יעתיד אופנהימר לנאום על אדות תכניתו גם ביתר ערי אוסטריה הגדולות.

בכ"ג באוקטובר הרצה הפרופ' וורבורג בברלין לפני אספה של פרופיסורים ועסקנים מפורסמים ע"ד ההכנות שנעשו לשם יסוד חברה מיוחדה לחקירת א"י. החברה נוסדה כבר והיא תגש אל עבודתה תיכף כשימצאו לה האמצעים הדרושים לכך. באותו מעמד נבחר ועד מדעי: הפרופיסורים סוברנהיים, מיטבוך, וורבורג, לוין והד"ר פרידמאן. לועד ההנהגה נבחרו הד"ר י. גינצבורג, (יו"ר) ברתולד ישראל, שמקוביץ, אהרן, שטרוק ודוואלוצינסקי. יש תקוה שבקרוב תוכל החברה לגשת לעבודתה.

כימים האלה יחוגו ציוני רומיניה ואתם יחד ציוני כל העולם את חג השמונים להולדת הד"ר ליפפה מיאסי, שפתח בתור זקן הנאספים את הקינגרס הראשון בבזיל. אנו מצרפים את ברכותינו לברכותיהם של כל מכבדיו ומוקיריו המרובים של חתן היובל.

לפני ימים מועטים מת הגרי דונאן מיסד „הצלב-האדום". כל ימיו שקד אדם המעלה הזה על תקנת בני אדם הנתונים בצרה. הוא השתתף גם בתעמולה כנגד העבדות השוררת באמריקה הצפונית. הוא היה קרוב ברוחו ולבו גם לעניני הציונות ועוד בשנת 1869 טפל יחד עם נפוליון השלישי והקרדינל מרמילוד בהצעה ע"ד ישוב יהודי בא"י. „ואולם — היה מתאונן דונאן — היהודים עצמם לא שמו לב לדבר זה כלל. לא האליאנס ולא הבארונים רוטשילד מפרנקפורט ומפריז, אף לא אלברט כהן לא היתה דעתם נוחה מהצעה זו. היה רק אדם אחד אשר הבין את ערכה—משה מונטפיורי, אלא שכבר היה האיש זקן ויותר מדי". כרמיה קבל את דונאן בסבר פנים יפות, אבל להצעתו התיחס בקרירות. „בשנת 1866—כתב דונאן -- אחרי מלחמת פרוסיה ואוסטריה, כשזכיתי לשם טוב בעולם והייתי יוצא ובא בבית המלך ובבתי כל האנשים רמי המעלה, שוב השתדלתי לעורר את הלבבות לטובת הצעתי והרציתי דברים לפני בליכררר ז"ק ודומיהם. אבל כל עמלי עלה בתהו". את הקונגרס הראשון ברך דונאן במכתב מלא התלהבות שערך על שם הד"ר פרבשטיין. במותו אבד לעמנו ידיד נאמן, ולתנועתנו—חובב ועוזר חרוץ.

חברינו הציוני ה' מוזר נבחר לראש העיר כברדפורד עיר מושבו. זהו הציוני הראשון שעלה למשרה כזו.

הבחירות אל הלאנדטאג של אוסטריה הדרומית נגמרו. הקנדידט הציוני קבל רק 466 דעות. נבחר הקנדידט של הסוציאל דמוקרטים. הנוצרים-הסוציאלים נחלו מפלה גמורה ואת מקומו של לואיגר ממלא עתה חבר המפלגה הס"ד.

מודיעים לנו, שקבוצת יהודים קנתה את ראפיה, הנמצאת בחלקה של ארץ ישראל ברשות מצרים. חלקת ארמה זו מדהה 50000 דונאם. ע"ד פרטי הקניה הזאת וטיב האדמה נדבר עוד בפרטות.

במונטריאל (קנדה) היתה זה לא כבר הועידה החמישית של פ"צ אשר באמריקה הצפונית. ועידה זו היתה הראשונה למפלגת הפ"צ והס"ט המאוחדים שעליה גלוו הד"ר ז'יטלובסקי, הד"ר סירקין וחבריהם. השנה חדשה המפלגה את הוצאתו של העתון „דער יורישער קעמפפער" והתחילה בעבודה לטובת הישוב הקואופרטיבי. מספר החברים נתרבה וגם השפעת המפלגה עלתה במדה ידועה. ואולם התקדמות יתרה אינה נראית במפלגה. מן ההחלטות שנתקבלו בועידה יש לציין את אלו: שמקומו של מרכז המפלגה יהיה בא"י ו„שהאחדות" תעמוד תחת השגחתו; שהמפלגה תדרוש מאת הקה"ק את הסכום הנחוץ ליסוד המושבה הקואופרטיבית, אם עד יום הראשון ביאנואר שנת 1970 לא יאסף כל אותו הסכום, שהמפלגה תיסד בתי-ספר ולשון הלמודים בהם תהיה הלשון היהודית. הצעתו של הד"ר ז'יטלובסקי להפרר מעל המפלגה נדחתה.

קבלנו את הרוה"ח של קבוצת העסקנים הציוניים בקאפוסט פלך מוהילוב: שקלים נמכרו 35, ע"ח הערכה 14 רובל. לטובת הקה"ק 155,84 רוב., למושבה הקואופרטיבית (שלש מניות חלקיות) 111 רובל, לטובת „בצלאל" 171 רוב. (בזה תרומת חברים 64 רוב.) לועד הישוב באודיסא 73 24 רוב. קערות עיה"כ 14.74 רובל. לקופת מל"ל 8,50 רוב. הסכום הכולל עלה (604.2 רוב. זהו סכום הגון לעירה שיש בה רק 350 בתי אבות יהודים. ואולם יש להצטער רק, שאין סדר בעבודה ואין אגודה בעיר. צריכים הם העסקנים שהצליחו כל כך בעבודתם להתאגד ולהביא סדר בעבודתם הרחוצה וגם לעבור ביתר סעיפי עבודתנו מלבד קבוץ-הכסף.

מדוניבצי מודיעים לנו כי יצאה משם לא"י קבוצה של צעירים חבר האגודה „בני עזרא". הצעירים עולים לא"י על מנת לעבוד שם בתור פועלים ולחיות חיי שתוף. הרינו מברכים חברינו אלה כי יצליחו במפעלם.

מליובר (פלך ווהלין) מודיעים, שהאגודה נסתדרה שם מחדש, בחרה לה ועד חדש, וכבר נגש הועד לעבודתו. נמכרו 30 שקל. בימי החגים נערכו חגיגות ציוניות.

עם זה מבקש אותנו ועד השוקלים אשר בליובר לפרסם את התודה הרבה שהוא מביע בשם כל הציונים להחזן מר ז. אוירבוך, שהתנדב לערך את התפלות בלוית מקהלתו במנין הציוני בשמחת תורה ולענג את המתפללים במיטב זמרותיו. הכנסות המנין היו קודש למטרות ציוניות.

הסכומים שנכנסו אל אוצר קה"ק ע"י הד"ר יחיאל צ'לינוב מיום 27 לחודש ספטמבר עד יום 11 לחדש אוקטובר:

ספר הזהב תשלומים שלמים	95,— רוב'.
„ „ „ לשעורין	26,—
יער הירצל	166,60
יער סמולינסקין	12,—
נדבות כלליות	434,35
פנקסי שוברות	17,13
מס עצמי	35,98
קערות	39,53
קופסאית	427,72
תוים ע"ם	150,21
גליונות טלגרמה ע"ם	6,60
סה"כ	1411,12 רוב.

מיום 11 עד יום 18 לחדש אוקטובר:

נדבה עפ"י צואה.	466,91
ספה"ז, תשלומים שלמים	100,—
„ „ לשעורין	119,—
יער-הירצל	45,—
יער סמולנסקין	7,50
נדבות כלליות	189,06
פנקסי שוברות	12,62
מס-עצמי	54,35
קערות	54,61
קופסאות	164,58
תוי קה"ק בסכום	26,20
גליונות טלגרמה בסכום	6,40
סה"כ	1246,23 רוב.

ברשימה זו של הכנסות הקה"ק אנו מוצאים ראשונה רובריקה חדשה—נדבה עפ"י צואה. אמנם הסכום לא גדול הוא. אבל, ראשית; זהו המקרה הראשון שמנדבים כסף לקה"ק עפ"י צואה. ושנית חשיבים הם פרטי הנדבה הזאת. לפי שמודיעים לנו, המנדבת היא מרת י"מ באלטר. לפנים דרה בפינסק ולפני הרבה שנים יצאה מפינסק וקבעה את דורתה בסינגפור. וכשהגיעה שעת מיתתה זכרה את הק"ק והשאירה לו 500 דולרים (הדולר הסינגפורי-1,10 רובל) את הרב הפינסקאי מר מ. סמזבסקי הפקידה להיות עושה רצונה והוא אמנם טפל וטרח בדבר ומלא את רצונה של המנוחה.— יש לקוות כי נדבתה של מרת באלטר לא תהיה האחרונה. ודאי יתרגלו אחינו לאט לאט לזכור בהגיע שעתם האחרונה את המוסד שיש לכל העם חלק בו, הרוצה בתחית העם על אדמתו.

ברוּסְיָה.

הוכוחים בדומת-הממלכה בדבר ההצעה על אודות בתי-הספר למתחילים כבר נגמרו, והדומה מסכימה, כפי שאפשר היה לראות מראש, לכל סעיפי ההצעה. והרי מתיצבת רוסיה בנוגע לראשית ההשכלה על דרך חדשה — על הדרך המובילת להשכלה כללית של חובה.

אנו היהודים ודאי צריכים לדאוג לראשית ההשכלה. כבר עמדו על החזיון המעציב הזה, שדוקא בשנים האחרונות ירד עד מאד מצב ההשכלה שלנו ומספר היהודים היודעים קרוא וכתוב הולך ופוחת, לא כדרך כל יתר העמים שבענין זה הם הולכים ומתקדמים. חשבו ומצאו, למשל, כי בין היהודים תושבי פלכי ליטא וזמוט (ווילנא, קובנא וגרודנא) ירד עד מאד מספרם של בתי-הספר, וגם מספר ה„חדרים" הופחת, — בפלך ווילנה נתמעט מספרם כמעט פי-שלשה מכפי שהית תחלה. כן הופחת כמעט החצי ממספר התלמידים בבתי-הספר המיוחדים ליהודים ובמחצית מילדי היהודים נשארים מחוץ לבתי-הספר.

סבת החזיון היא ודאי איקונומית: אין יד ההורים משגת לשלם שכר למוד, ולפיכך, כשיפתחו בתי הספר החדשים למתחילים, שבהם יתקבלו תלמידים בלי שכר, ודאי שירבו התלמידים היהודים להכנס שמה.

ואולם בצדק מעירים העתונים הישראליים, כי מה שמועיל לכל האומות עלול לגרום רעה רבה לנו. בשעה שלכל עמי הנכר נתנת הזכות ללמד לכה"פ בשנים הראשונות את הלמודים בשפת ילדיהם, ובכלל תהיה להם היכלת להשתתף בסדורם של בתה"ס, בהיות ציריהם משתתפים בהנהגות העיר והזימסטבות, — ניטלו הזכות והיכולת הללו מאת היהודים לגמרי, משום שהלשון היהודית לא הוכרה ללשון ובזימסטבות ובהנהגות הערים אין היהודים משתתפים כלל, הרי שימצאו ילדינו הרבים בסביבה זרה ולא יקבלו אפילו מעין חנוך לאומי.

בשעה שדנו בדומה בשאלת בתה"ס למתחילים, נשא הדיפוטט היהודי מר פרידמן נאום, אשר בו הוכיח, עד כמה חוטאת ההצעה ליהודים ולצרכיהם הקולטוריים.

„הרבה מכם בטוחים—אמר מר פרידמן—כי אין ליהודים ספרות ולשון, וזאת היא טעותכם. יש לנו שתי לשונות ולכל אחת יש ספרות. יש לנו שפתנו הקדומה, לשון הנביאים וכתבי הקודש. והיא אינה לשון מתה לגבינו. בשפה זו נדפסים עתונים, ז'ורנלים, ספרים מקוריים ומתורגמים. בשפה זו לומדים בבתי-ספר רבים ומשתמשים בה בחליפת מכתבים. מלבד זאת יש לנו הלשון הז'רגונית, שבה מדברים היהודים לא רק ברוסיה ופולין, כי אם גם באוסטריה ואמריקה. כמעט שמונה מיליונים של יהודים מדברים בשפה זו. בשעת הספירה העממית האחרונה שהיתה ברוסיא בשנת 1897 העידו 97 אחוזים מן היהודים על עצמם שהשפה היהודית היא שפתם. השפה היהודית יש לה ספרות עשירה גם היא. מספריהם של הסופרים הכותבים יהודית יש כאלה שתורגמו ללשונות אירופיות. בשפה זו יוצאים עתונים וז'ורנלים וספרים הרבה. בוורשה בלבד יוצאים חמשה עתונים יהודיים יומיים, הנפוצים בעשרות אלפי אכסמפלרים, יש גם תיאטראות יהודיים".

ואחרי בארו את כל זאת, הוסיף הנואם, כי יש ליהודים הזכות לדרוש, כי השפה היהודית תקבע גם היא כשפת הלמודים בבתי הספר למתחילים.

המיניסטר החדש, קאססא, מצא במיניסטריון המון תלונות וקובלנות על הפקידים של הנהגות הלמודים בערי השדה, על כי אין הם מדקדקים בחוקי הנורמה שנקבעה ליהודים בבתה"ס וכל אחד מהם נוהג בזה כרצונו. האחד מקיל והשני מחמיר, זה מתנהג על-פי צירקולר זה וחברו — עפ"י צירקולר אחר. אין שום שיטה במעשיהם. לפיכך הושיב המיניסטר קאססא ועדה מיוחדת לברר את הדברים ולקבוע כללים בענין זה. — מאת הדיקטור של האוניברסיטה בקיוב דרש המיניסטר, כי ימציא לו מספרים מדויקים ע"ד היהודים שלא נכנסו להאוניברסיטה לרגלי דיני הנורמה.

ולעת-עתה הוא עושה חשבונות מדויקים בענין הנורמה. יהודי אחד שגמר בי"ס ריאלי ועמד למבחן בליציאום, לא זכה להכנס, מפני שכבר נמלאה הסאה הפרוצינטית, אך עפ"י השתדלותו של הדיפוטט פרידמאן חשב קססא ומצא, כי יש עוד מקום אחד, והיהודי נתקבל.

בדין-וחשבון של יק"א לשנת 1909 אנו מוצאים את המספרים האלה בנוגע לתמיכה שתמכה החברה את המושבות העבריות ברוסיה:

להמושבות בפלך חרסון הקדישה החברה 36,957 רובל, ומזה ערך 23,000 בתור הלואות לאכרים פרטיים לצרכי זריעה וגם ליתר הצרכים. במושבות שבפלך יקטרינוסלב הוציאה החברה כסף רב לעזרה יורידית בשביל אותם האכרים שהקומיסיות הצרו להם ואמרו לשלול מאתם את הקרקע ולמסור אותו להאכרים. החברה תמכה גם בקופות המלוה ובבתי-העקד.

החברה יסדה גם חמשה בתי-ספר חקלאיים במינסק, נובו-פולטאבקה, צינסטוחוב ווארשה. ואולם רוב התלמידים שבבתיה"ס אינם מוציאים את זמנם ויוצאים קודם גמרם את למודם. אלה הגומרים את חוק למודם יוצאים לארץ-ישראל, ארגנטינה או נויורק.

להחברה יש ברוסיה גם שמונת עשר בת"ס פרופסיונאליים לנערים ושבעה עשר — לנערות. בבתיה"ס אשר לנערים למדו 1272 תלמידים, גמרו בשנה זו 206 תלמידים. 401 מהם לא גמרו את למודם ויצאו מבתה"ס. בבתיה"ס אשר לנערות למדו 2785 תלמידות. מזה גמרו חוק למודם רק 95, 543 יצאו לפני גמר הלמוד.

החברה תמכה בשנה זו במ"ג בתי-ספר למתחילים, שבהם למדו 6725 תלמידים ותלמידות; מזה חדלו לבקר במשך השנה 749 תלמידים.

נתפרסמו נמוקי בית-הדין הצבא העליון שדחה את בקשתה של אשת גלוסקר, אשר בקשה כי יתברר מחדש משפט בעלה. הוברר שאין זו דחיה פורמלית בעלמא, כמו שחשבו מראש. באמת ביה"ד מסופק בגוף הדבר, אם באמת נתלה גלוסקר על לא חמס בכפו. הנימוקים של ביה"ד הם: אותו ביה"ד בקיוב, שדן למיתה את החוטאים שנתגלו אח"כ, לא אמר מפורש, כי בזה הוא מטהר מעונש את גלוסקר. הוא מצא רק עוד חוטאים חוץ מגלוסקר ולזמקין. וזאת שנית: מגישי הקובלנה הביאו עוד הפעם ראיה לדבריהם מעדותם של ט"ו העדים, — כלומר: היהודים—והשופטים לא נתנו בהם אמון; ושוב: העידה בפירוש בתו של ביחובסקי, ילדה בת שמונה, כי גלוסקר היה הרוצח.

ובכן לא הועילו כל ההוכחות, לא הועילו גם מאמרי ה„נוב. וורימיה" ויתר העתונים המתונים, שדברו על עוות הדין במשפט גלוסקר. אפילו ה„זימשצינה" טענה אז, שכן הראוי להשיב להאלמנה האומללה את נזקיה. אולם עכשו, כמובן, כשנהפך הגלגל התחיל העתון הזה מביע את שמחתו לאיד היהודים, שקוננו על גלוסקר הנתלה.

התכוכים בין היהודים ובין הפולנים הביאו לידי כך עד שכל מאורע וכל נצחון מדומה של היהודים מעורר בצבור הפולני כעס וקצף.

היה מקרה ובחברת ההלואה בווארשה נבחרו יהודים בתוך באי-כח הקוריה הראשונה (שרובם הם בעלי בתים ובעלי נכסים יהודים). הדבר הזה הרגיז את הפולנים, ועתוניהם מדפיסים מאמרים מלאים ארס-שנאה. אפילו „הקוריר ווארשאווסקי", הזהיר בענין זה, מפני שרוב קוראיו ותומכיו הם יהודים, גם הוא לא יכול לעצור ברוחו ושפך דמעות כתנים על היהודים „הליטוואקים", הכובשים את הארץ ואת כל המוסדות הפיננסיים. גם יתר העתונים, הנושאים על פניהם מסוה של פרוגרסיבות, טוענים ואומרים: אין לנו כל צורך לשום לב בענינים אלה לדתו ולאומיותו של חבר פלוני ואלמוני, אך בכל זאת צריכה חברה כזו להיות פולנית טהורה.

רק ה„נוב. גאזיטה" מרגיעה את הקהל ואומרת, שארבעת היהודים שנתוספו בקוריה הראשונה (62 במקום 58 בשנה שעברה) לא יביאו כל שנוי בסדרי החברה, ומה גם שבקוריה השניה והשלישית לא יבחרו היהודים, והם ישארו, איפוא, בתוך המועט.

הרגעה זו מצד האורגן של המתבוללים שלנו היא היותר מענינת בכל המאורע הזה. הוא מנחם את הפולנים, כי בחברה, שיש בה כחמשים אחוזים יהודים, יכטלו „ברוב". אבל כלום יש איזו דרישה ליהודים בתור י ה ו ד י ם, לדעת האוסגן הזה? די לו שיהיו הפולנים שבעים ותו לא.

החלטת הפולנים כובר הגבלת זכויות היהודים שהרעישה את הצבור, עוררה גם את חברי ה„קולה" שבדומת הממלכה—למצער את אחדים מהם—להסיר את החרפה מעליהם. נתגלה כי מתחלה אמרו הפולנים הדיפלומטים להשען בזה רק על האוקטיאבראים, באופן שהגבלת זכיות היהודים תקרא על שמם, והפולנים יעשו עצמם כאילו ידיהם מסולקות מזה לגמרי. אולם

אה"כ נודע להם, כי האוקטיאבראים אינם מסכימים לקומבינציה כזו, כי למה להם להרע ליהודים בשביל טובת הפולנים? ואז עמדו חברי המפלגה הנארודובית להסיר את המסוה מעל פניהם. אבל כשגדל הרעש, מהרו שלשה דיפוטטים חברי „הקולה" לנער כפם מהחלטה זו ואמרו, כי אם יעמידו חבריהם על דעתם, יצאו מה„קולה". אך כשנתעוררה שאלה זו בקומיסיה של הדומה, השתמט הדיפוטט הפולני גרבסקי מנגוע בשאלת הגבלת היהודים בזכיות הבחירה. הוא אמר רק, שאם תהיה קוריה רוסית בפולין, הרי שורת הדין נותנת שתהיה גם קוריה יהודית. כמו כן הוא מתנגד לחפצה של הממשלה לצרף את היהודים המומרים להקוריה היהודית, מפני שהם פולנים גמורים.

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

אשר יגורנו בא לנו — אלפי משפחות היהודים בגליציה נשארו בלי מחיה אחרי שניטל מהם מסחר המשקאות. הקונצסיות שהובטחו ניתנו ברובן, כמובן, לא להם, כי אם לאכרים ולתקלאים הפולנים, ויותר מעשרת אלפים יהודים נשארו בלי מקורות פרנסה.

השאלה הזאת מעסיקה עכשו את כל חוגי היהודים בגליציה. היא שמשה חומר גם לשיחות בלאנדטאג. הציר היהודי לאנדוי הרצה על מצבם של המוזגים היהודים. מן היהודים התעסקו במסחר זה עשרים אלף משפחות. קונצסיות ניתנו רק לששה אלפים מהם, ומצבם של הנותרים נהרס לגמרי, ואם לא תחיש המדינה לעזרתם — אין לדעת מה יעלה להם. לדעתו של לאנדוי, דרוש היה לתת להמוזגים הקודמים קונצסיות במקומות ההם, ששם לא היו עוד בתי־מרזח.

כמובן, נמצאו גם דיפוטטים כאלה שערערו על שר המדינה על ההרכה לתת קונצסיות ליהודים, אך סוף סוף נתקבלה ההצעה של הציר לאנדוי. ואולם דבר המוטל בספק הוא, אם תתגשם בפועל, או גורלה יהיה כגורל שאר ההבטחות שניתנו להמוזגים היהודים בגליציה על ידי הלאנדטאג זה במה וכמה פעמים.

בעת ובעונה אחת עם ההתעוררות המורגשת בקרב היהודים בגליציה בגלל הלחץ הכלכלי שתקף שם את המוני עמנו — מורגשת בקרבם גם תסיסה לאומית, והם אומרים להלחם על זכיותיהם הלאומיות בבחירות להלאנדטאג הגליצאי.

בכל ערי גליציה מתאספים היהודים בהמון לאספות לדון בשאלה זו. היהודים דורשים, כי תנתן להם קוריה יהודית־לאומית מיוחדת, שתגן על עניני התושבים היהודים. אולם לפי שקשה ברגע זה להוציא את דבר הקוריות אל הפועל, דורשים יהודי גליציה למצער, שיקבעו גלילי־בחירה לפי כמותם של היהודים ולפי כמות המס שהם משלמים. ועם זה מוחים הם נגד הדיפוטטים היהודים המתבוללים, העוברים בשתיקה על צרות היהודים ואינם מגינים על עניני עמם.

בכל מקום נתקבלו החלטות מעין זו: הדיפוטטים היהודים מתבקשים לדרוש שינתנו להיהודים בהלאנדטאג מספר דעות המתאים למספרם של היהודים במדינה. ואם לא תמלאנה המפלגות הפולניות את הדרישה הזאת ולא תגדלנה את גלילי הבחירה של היהודים, אז חייבים הדיפוטטים היהודים להתפטר ממשמרתם לאות מחאה.

התעמולה נגד היהודים בני הנכר בפריז הולכת וגדלה. הדבר יצאו מכלל מדרש והגיע כבר לכלל מעשה. דיפוטציה של סוחרים התיצבה לפני ראש הפוליציה לפין ודרשה מאתו, שיעשה את כל התלוי בו נגד הזרים המזיקים, היושבים ברובע היהודים. על זה ענה להם לפין, כי לפי החוקים השוררים במדינה אין בידו לעשות דבר לבני הנכר המתישבים בארץ כחוק. ואולם הוא מבטיח להם, כי יערוך הצעה מיוחדת ע"ד בני הנכר ויכניסה להפרלמנט, ואם תתקבל ההצעה הזאת לא יוכלו עוד להתישב בצרפת בני נכר כאלה שאין להם במה להתפרנס. ואלה שלא יוכלו למלא אחרי תנאי החוק הזה, יענשו ויגורשו מצרפת.

זכך אנו רואים, כי השאלה בדבר הגרים עומדת להמסר להפרלמנט הצרפתי וסופה שתהיה למכשול ולאבן נגף ביחוד להיהודים הרוסים היוצאים לצרפת. גם בארצות הברית התחילה התעמולה בסדר זה והגיעה עכשו לידי כך, שהגמלים כמעט נסגרו בפני היהודים הנודדים. מתחלה תעמולה אנשישמית ובסופה — שיטה ממלכית...

באנגליה עומדת על הפרק בימים האלה שאלת מנוחת היום הראשון. הממשלה אמרה לעשות הנחות ידועות ליהודים, באופן שתהיה הרשות לסוחרים ולתגרנים היהודים, במקום שהיהודים יושבים צפופים, לסחור ביום הראשון עד השעה השניה אחר הצהרים, אם הם שומרים את השבת כהלכתה. אולם בהנחה זו לא הסתפקו היהודים. רוצים היו היהודים החרדים, שומרי שבת, שתנתן להם הרשות—שיש לנוצרים בימי השבת — לסחור בכל יום הראשון כולו, וכמו כן תנתן הרשות ליהודים בכל מקום, לא רק במקום שהיהודים המרובים, לסחור ביום הראשון.

לתכלית זו התיצבה דיפוטציה של ראשי הקהלה, ובראשם הלורד מנטיגו, לפני מיניסטר־הפנים צ'ירצ'יל. המיניסטר הבטיח להיהודים, כי יתאמץ למלא את בקשותיהם והביע רצונו לבוא בדברים עם ועד היהודים בטרם שיתיצב לפני הפרלמנט להביע את השקפתו על שאלת מנוחת יום הראשון.

יְדִיעוֹת סִפְרוּתִיּוֹת.

(ספרים חדשים שנתקבלו במערכת.)

ספר השנה עם לוח לשנת תרע"א מאת שני מוסדי הצבור הצמודים יחד בית תלמוד תורה דת שב"ד הכללי וישיבת עץ חיים הרוממה שבחצר רבי יהודה החסיד זלה"ה בירושלם עיה"ק.

ליטעראַרישע מאנאטס־העפטען, ערשטעס העפט, תשרי, תרע"א. ארויסגעגעבען דורך משה סטאַווסקי. (במחברת זו השתתפו: משה טייטש, יעקב פיכמן, מ"ח שעפס, ד' טשארני, י"מ וויסבערג, א' קאַנאַנאַווסקי, מ' סטאַווסקי, הלל צייטלין, מ. וואַנוויללר).

Собраніе сочиненій Шоломъ-Алейхема. Томъ III. Маленькіе люди. Цѣна одинъ рубль.

The Jewish Jear. Suggestion for Literaj work for every month of the Jear compiled and edited by tho Kommitee an Education of The Federation of American Zionists. New-York, 1910.

The Jewish in Babilonia in the time of Ezra and Nehemia according to Babilonian Inscriptions. By Sam Daiches Ph. D., 1910.

תקון טעות. בשירי „שיר הכרם לידידתי" בנומר 41—42 של „העולם" בבית הרביעי נפלה שגיאה. במקום „שחים נחנו על הגלים" צ"ל „שטים נחנו על הגלים". — א. ברש.

המוציא י. ל. גולדברג. העורך א. דרויאנוב.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

הפיצו בין מכריכם

המחלקה המפקחת של המלכה מאריא פעאדאראוונא יר"ה על חרשים אלמים בעיר אלכסנדרובסק

מבשרת לידיע שביום הא׳ דצמבר שנת 1910 תהיה ברשית הממלכה

הגרלה [розыгр. лот.]

לטובת בתי הספר להרשים-אלמים דערי אלכסנדרובסק ויעווּפאטאריע.

כרטיסי-הגרלה הנ"ל ישולחו בכל קצוי ארצנו על ידי קאזיאנע פאקעטין, אחרי קבלת מחיר כל כרטיס וכרטיס 1 רובל. **מספר הכרטיסים מגבל.**

הכסף ישלח עפ"י הכתבת הזאת:

Г. Александровскъ, Екатериносл. губ., Отдѣлу Попечителства о глухо-нѣмыхъ.

ספר כרטיסי הזוכות הוא 765.		זכות אחת	1,000 רו"כ
הזכות הגדולה שבכלן	5.000 רו"כ	" "	500 "
זכות אחת "	3,000 "	שבע מאות וששים גורלי	
" " "	1.000 "	זכות כל אחד ואחד	25 "

על ההגרלה תפקח קומיסיה מיוחדת לזה, שבה יבואו נבחרים מכל שדרות העם וכן גם מכל העובדים בהפבריקאות המקומיות ובבתי חרשת המעשה של מסלות הברזל המקומיים הנבחרים ע"י לזה.

הזכיות תשלחנה תיכף לאחר ההגרלה ישר ליד הזוכה ע"י הפוסטא על הוצאות הזוכה. בטיראז׳ יונחו רק הכרטיסים המכורים.

כדי להמנע מכל מעצורים בעת משלוח הכרטיסים, מבקשים לשלוח את הכסף המתקבל מאת אנשים אחדים ביחד על מספר גדול של כרטיסים עם אדריסה מפורטת מכל קונה פרטי.

החפצים לקבל לוח-הטיראז׳ים יואילו נא לשלוח 2 מרקאות בנות 7 קאפ׳. ותיכף לאחר ההגרלה יקבלום.

לטובת הילדים נגועי התולדה.

קרבן-תפלה!

יכיל בתוכו ארבע-עשרה ריציטאטיפים של זמרה בבית-הכנסת לתפלות ליל ויום השבת יפים ונעימים בצורתם ובתוכנם בהסכמת חזנים נודעים לשם. — מחירם שני רובל. למו"ס ראבאט כנהוג. רק ע"י כסף מראש או ע"י זקיפה (נאכנאהמע). שני רובל הם 5 קראן.

O. Kopfstück, Oberkantor, Nagiszombat.

יצא לאור ספר

,,ישובה של ארץ"

או ,,תורת עבודת האדמה" מאת א. י. איינהארן.

אינזשיניר אגרונום.

הספר מחזיק תורה שלמה של עבודת האדמה, וכולל גם ראשי פרקים בהירת הצמחים (בטניקא) ותורת הארץ (גיאולוגיא) וכו׳ וכו׳, עם ציורים יפים רבים, ובסופו הבאורים למלות הבלתי רגילות בספרותנו, והערות מדעיות רבות, וגם תרגום אשכנזי וצרפתי לשמות הצמחים שנלקחו מתלמוד והמדרשים או מהשפה הארמית.

הספר מחזיק 224 עמודים על השמינית (אקטאב) ונדפס על ניר יפה ובאותיות יפות. הוא מצטיין בסגנונו המדויק, והוא מובן על נקלה אף לקורא שאין לו הכנה מדעית.

מחירו ברוסיא עם המשלוח—2,30 רו"כ. למורי עברית ולבתי מקרא—1,80 רו"כ. לפנות על פי האדריסה:

M. Эйнгорнъ. Кейданы, Ков. губ.

מחירו בחו"ל—5 מארק. בארץ ישראל—4 מארק. לפנות על פי האדריסה:

Redaktion der Frankf. Israel. Familienblat Vilbeerst. № 4 in Frankfurt a/m.

יצאה לאור המהדורה השניה

של ה,,לוח קדימה" ברוסית

לשנת תרע"א.

וזה תוכנו:

I. החומר השמושי.
II. מחלקה לסטטיסטיקה (אחת ועשרים טבלאות).
III. כרונולוגיה יהודית וציונית.
IV. מוסדים: א) מוסדים יהודים כלליים.
ב) מוסדים יהודים ברוסיה, אשכנז, אנגליה וארצות הברית.
V. ציונות ופלשתינא:
א) הקונגרסים.
ב) המוסדים הציונים (תאור 27 מוסדים).
ג) המושבות העבריות בפלשתינא עם מפת הארץ.
ד) טבלאות עם מחירי מניות הבנקים הציוניים ותלושיהם.
ה) אדריסות הועה"פ, ועדי הארצות והפידירציות.
ו) העתונים הציוניים בכל כדור הארץ.
VI. תולדות העסקנים הלאומיים המפורסמים (20 ביוגרפיות ושש תמונות).
VII. שירי ציון בעברית, יהודית ורוסית היותר מפורסמים.
VIII. מודעות.

מחיר האקסמפלר בלי המשלח 15 ק׳, על 25 אכז. אנו נותנים הנחה של 10 %, על 50 אכז.—15 %, על מאה אכז. ואילך—20 % בלי הוצאות המשלוח.

הוצאת ,,קדימה" מבקשת להזדרז בהזמנות.

הזמנות מתקבלות רק במזומנים; מעשרה אקסמפלרים ואילך אנו שולחים גם ב,,נאכנאהמע". הזמנות וכסף צריך לשלח ע"פ האדריסה:

П. Л. Гольдбергу. Вильна.

אדריסת הוצאת ,,קדימה":

Изд. „КАДИМА", Вильна, Солдатская 3/15.

נמשכת קבלת החתימה

על השבועון העברי

,,המבשר"

היוצא בקושטא.

,,המבשר" נושא את דגל התחיה העברית-הלאומית במזרח.

,,המבשר" נושא לגולה את בשורת התחיה ההולכת ומתהוה ביהדות המזרחית, ואת אחינו הספרדים פה הוא מודיע על כל הנעשה והנשמע בכל מושבות היהודים בכל מקום שהם.

,,המבשר" משמש באופן זה המתוך והמליץ בין חלקי האומה, האשכנזים והספרדים,—המעבר בין המזרח והמערב.

,,המבשר" הקציע מדור רחב לידיעות חשובות ע"ד ארץ ישראל ולברור השאלות הנכבדות בהתפתחות הישוב העברי שם.

,,המבשר" מפיץ אור על השאלות הגדולות והחשובות הכלליות המעסיקות את טורקיה החדשה והצעירה.

ובזה הנהו העתון העברי היחידי הנותן מקום רחב לברור מהלך התחיה במזרח בכלל.

תנאי החתימה: בתורקיה: לשנה 40 גרוש—לחצי שנה 20 גר׳—לרבע 12.50
ברוסיה: לשנה 4 רו"כ—לחצי שנה 2 רו"כ—לרבע 1.25
ביתר ארצות: לשנה 10 — 5 — 3 פרנק.

כתובת ,,המבשר" «HAMEWAER»

Deutsche Post, Postfach 216, Constantinople,

ברוסיה אפשר לחתום: אצל האדמיניסטרציה של ,,השלח" באודיסה (Odessa: Postfach. 316) ואצל מר י. ל. גולדברג. ווילנה.

מיטב הספרות לבני הנעירים ולעם.

קבוצה ראשונה: ספרות יפה — מחיי העם.

עשרים וחמשה ספרים (50 גליונות דפוס) מכילים חמשים ושנים ספורים וציורים ממיטב היצירות של גדולי סופרינו, ערוכים, מסודרים ומפורשים למקרא בני הנעורים ולעם.

המטרה הראשית של מפעל ספרותי זה היא—להוציא בדרך קבע ובמקח השוה, מן הטוב והמעולה שבכל מקצועות היצירה בספרותנו, ספרים שלמים, ערוכים באופן כזה, שיהא בהם כדי קריאה תדירית וסיסטימאטית לבני הנעורים בפרט וכדי קריאה נוחה ושוה לכל נפש מישראל בכלל.

הספרים יצאו קבוצות קבוצות. כל קבוצה תהא מוקדשת ליצירות של מקצוע ספרותי מיוחד.

הקבוצה הראשונה מוקדשת כלה לספרות היפה הריאלית. ובעשרים וחמשת הספרים שיצאו בקבוצה זו בסדרם בזה אחר זה, באו חמשים ושנים יצירות מיוחדות של טובי סופרינו—ספורים וציורים מחיי העם.

הספרים יבואו מנוקדים נקוד מקוטע; המלים והמבטאים הקשים יתבארו בשולי הגליון.

א) קציצת הדרך (מקוצר) — י. ל. גרדון,
ב-ג) מסעות בנימין השלישי (מתוקן ומחודש ע"י המחבר)—מנדלי מו"ס.
ד) ציורים ורשימות (חמשה ספורים) — י. ל. פרץ.
ה) מאורעותיו של יוסיל (שלשה ספורים) — שלום-עליכם.
ו) מזכרונותיו של נער עברי — ח. נ. ביאליק.
ז) ציורים ורשימות (שלשה ספורים) — ד. פרישמן.
ח) ציורים (שני ספורים) — מ. ז. פייערברג.
ט) הקבצן העור — א. מידניק.
י) ספורים (שנים) — י. ד. ברקוביץ.
יא) אברהמ'ל הסנדלר — ב. שאפיר.
יב) מתמונות העבר (שלשה ספורים) — מ. בן-אליעזר.
יג) לבן הארמי — משה סמבסקי.
יד) המעפיל — א. א. קבק.
טו) עשיר ורש (שני ספורים) — מ. ספקטור.
טז) לארץ אבות (שני ספורים)—מיכה יוסף ברדיטשבסקי.
יז) תתוגות (שני ספורים) — סיקו.
יח) מחיי הערבים (שלשה ספורים) — חוג'ה מוסה.
יט) ציורים (שלשה ספורים) — שלום אש.
כ) ציורים (חמשה ספורים) — יהודה שטינברג.
כא) ציורים ורשימות (שלשה ספורים) — א. רייזין.
כ"ב) דרמה קטנה — בן-עמי.
כ"ג) ציורים מימי הילדות (שלשה ספורים) — ש. בן-ציון.
כד) מספורי הילדים (שני ספורים) — שלום-עליכם.
כה) מספורי עם (שני ספורים) — N. ושלום עליכם.

ע"ד תכנם של שאר הקבוצות נפרסם במועדם.

מחיר קבוצה ראשונה, (52 ספורים וציורים; 30 גליונות דפוס) — 3 רוכ.

מחיר כל ספר בפני עצמו 15 קאפ׳. הספר האחרון מחירו 25 ק׳.

Verlag „Morijah“, Odessa.

נ. ב. על פרוספקט זה הננו מעוררים ביחוד את תשומת-לבם של מורים והורים.

שתו רק יין „כרמל"

„הפועל הצעיר"

(שנה רביעית)

יוצא לאור פעמים בחדש בארץ ישראל

ע"י הוה"מ של הסתדרות הפועלים העברים בא"י „הפועל הצעיר".

ב־הפועל הצעיר השתתפו עד הנה, והבטיחו את השתתפותם גם להבא, טובי הסופרים ועסקני הצבור בא"י. כן הקצב בו מקום נכבד לספרות יפה מקורית ותרגימית.

תנאי החתימה בארץ ישראל וביתר מדינות עותומניה 6 פרנק (ע"י הפוסתה הטורקית), בח"ל 8 פרנק או 3 רו"ב; ולפי הערך—לחצי שנה. לפחות מחצי שנה לא מתקבלת החתימה. מבקשים לא לשלוח בולי פוסטה במקום כסף. ☞

מכל ערי רוסיה אפשר לשלוח ליפו כסף רוסי ע"י המחאות־פוסתא (почтов. переводы) דמי המשלוח עולה מכל 10 רו"ב—10 קאפ. אפשר לשלוח את דמי החתימה גם למערכת „השלח" באודיסה או „העולם" בוילנא. באמריקה—למערכת „דאס יודישע פאלק" בנויורק ע"ש אגודת „אחיעבר" 200 E. Broadway מכל הארצות אפשר לשלוח כסף ליפו ע"י המחאות־פוסתא או ע"י חברת אנגלא־פלשתינה.

הכתבת: Redaction „HAPOEL HAZOIR“ JAFFA (Palestine)

פרס לחתומים—הוצאת „יפת"

למען תת את האפשרות להוצאת „יפת" שתפיץ את ספריה ברבים ולקוראים העברים — להשיג את ההוצאה היפה הזו במחיר נמוך, באנו בדברים עם הוצאת „יפת" שתתן לחותמי הפה"צ את ספריה בחצי המחיר.

הקובץ הראשון שלה—„יצירות העמים" יצא אחרי חג־הסוכות. מן הדיטי הספרותי, שיכנס לתוכו ושכבר נמסר לדפוס, הננו מזכירים את הספרים האלו:

גתה	מאת אמרסן	תרגום ע"י ר' בנימן.
יסורי ורטר הצעיר	„ גתה	„ „ מ. וילקנסקי.
שירים (סריה ראשונה)	„ לרמינטוב	„ „ ש. ד. שמעונוביץ.
מותו של איבן איליץ	„ טולסטוי	„ „ א. ז. רבינוביץ.
מיכאל קרמר	„ הופטמן	„ „ י. ח. ברנר.

מחירו לאחדים בא"י 3 פר. ובחו"ל 4 פר. לחתומי הפה"צ (לשנה ולחצי שנה) בא"י 1 פר. ובחו"ל 2 פר. או 80

הקובץ ידפס על ניר משובח ויחזיק בערך 15 גליונות דפוס.

הוצאת ל. עפעל ווילנא.

א) מראה עינים

מאת מ. מונוסוביץ.

הוצאה ששית מתקנה מעבדה ומרחבה.

שני החלקים נסדרו מחדש ונדפסו בהדור גדול, בהוספות ותקונים הרבה כן בחלק הספורים וכן בחלק השירים.

החלק הראשון 8 גליונות בדפוס המחיר 40 ק.
החלק השני 10 גליונות בדפוס המחיר 60 ק.

ב) נֵר מִצְוָה

מאת אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ.

ספר הלכות למען תינוקות של בית רבן

חלק ראשון מצות שבין אדם למקום מהדורא שניה,
חלק שני מצות שבין אדם לחברו יצא זה עתה לאור.
מחיר כל חלק 30 ק׳; שני החלקים ביחד 50 ק׳;

להשיג בכל בתי מסחר הספרים ומידי המו"ל:

Л. Эпель, Вильно. L. Eppel Wilno, (Russland).

העולם

שבועון עברי

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע״פ משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל. (פרוגרמת באזל).

יוצא בכל יום חמישי.

№ 45.

התכן:

1) על המצפה:

א) ל. נ. טולסטוי

ב) המלחמה בעד השלטון בקהלות.

ג) כח הצבור.

2) על אפני ההתישבות ביחס להצעתו של אופנהימר. נחום מירקין.

3) מספר המדות (I—IV). בר־טוביה.

4) [illegible] (ש:) [illegible] מיכל [illegible].

5) נסים ונפלאות (III—V). י. ל. פרץ.

6) האלון הבודד (מעשיה). פרץ הירשביין.

7) הספרות המדעית במערב (ט״ו—סוף). ד״ר ש. ברנפלד.

8) רשימות ביבליוגרפיות (נגינתנו העממית—ב). א. מ. ברנשטיין.

9) הגליל העליון (השקפה).

10) מכתבים מטורקיה (II). אברהם אלמאליה

11) מכתבים מגליציה (VII). מאיר העניש.

12) מכתבים אל המערכת.

13) בציונות.

14) ברוסיה.

15) בחוץ לארץ.

16) פיליטון; פנקס פתוח (ב) ברק.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 33 קופ׳.

בחו״ל: באוסטריה־אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מרק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה 2½ דולר,

בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחלקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ׳. ועל שאר העמודים 40 קופ׳

האדריסה:

[illegible] „[illegible]", [illegible] Redaktion „Haolam" Wi[illegible]

КАЗИМИ

שנה רביעית

Ha'olam

העולם

וילנה, כ"ה מרחשון, תרע"א.

ВИЛЬНА, 14-го Ноября, 1910 г. №45 WILNA, 27-ten November, 1910.

עַל הַמִּצְפָּה.

ל. נ. טולסטוי.

נקודה גיאוגרפית חדשה נתוספה בעולם ואוצר דיה גדול נוסל דימני: בפנה השכה, באסטפובה, מת טולסטוי.

רבים רבים הם האמנים הגאונים, שכבר נשכחו ושעתידים עוד להשכח: בני דורם, בני שעתם היו וגם ביצירותיהם נתנו חיים רק לנפשות שאינן כי אם בנות דורן ובנות שעתן. טולסטוי בצר לו מקום בין היוצרים החיים וקיימים לעולם: גם לו נגלה הרז, שאינו מתגלה אלא לבחירים, — לקלוט את הנצחי אשר באדם ואשר מסביב לו, לתת דמות וצורה לאותו הרוחני, הפורץ ומרחק את כל גבולי הזמן והמקום. גם כי ישכחו ולא יזכרו עוד המקרים וצרופי המעשים העוברים, המשמשים גוף ליצירותיו של טולסטוי, לא ישכחו ולא יעברו גלויי הנפש אשר השקף בהן והעמידם לעד. כמות בולקונסקי במלחמת נפוליון וקיטוזוב מתו מאות דורות לפניו וימותו גם מאות אחריו.

רבים רבים הם גאוני המוסר, שכבר נשכחו ושעתידים עוד להשכח, כי על כן רק את קלקלת דורם ראו ורק את תקון דורם בקשו. טולסטוי גאון המוסר לא ישכח, משום שלא את תקון דורו בקש כי אם את תקון האדם. הוא בקש לתת אלהים לא לדורו, אף לא לעצמו, כי אם לאדם. הוא בקש לתת לאדם לא אמת לשעה כי אם אמת עולמית, לא חיי שעה כי אם חיי עולם. את המות, מקור כל הרע, החטא והדפיון, אותו בקש טולסטוי לעקור מן העולם. ואמנם המות — זהו היסוד שעליו נבנו כל יצירותיו הגדולות של טולסטוי, היא היסוד שעליו נבנה מוסרו.

ואולם פתוח הוא עדיין הקבר שאליו הורד טולסטוי, אחד הבחירים שהיתה לו שליטה גדולה על רוח האדם ולבו, ועוד טרם הגיעה השעה לסקור אפילו בסקירה את הנחלה אשר הניח אחריו ירושת עולם לעמו ולכל האדם. את הכל מאפיל ומכהה עכשו ההוד הנפלא, הוד הרגעים האחרונים של הנפש הכבירה והנפלאה הזאת.

דומה כאלו זורח אגדה עתיקה, כאלו היתה מני קדם מופיעה עולה לפנינו. בן שמונים ושלש, בערוב יומו, יצא טולסטוי להתיחד עם נפשו על אותה הגבעה, אשר שם „עצרו חייו את מהלכם פתאם" לפני שלשים וחמש שנים, בשעה שהתחולל ראשונה הסער הגדול בקרבו, בשעה „שאיזה כח שלא ניתן להנצח דחקהו להפטר מן החיים", ואותו הכח „היה גדול ומלא יותר מן הרצון". ובהתיחדו עם נפשו נדמה לו כאלו הוא שומע את קול אלהיו קורא אליו לאמר: „במקום הזה התחילה המסלה אשר כבשת, אבל אין סופה של המסלה במקום הזה"... וכל אותו הלילה עומד השב הנפלא ומאזין אל הקול הנשמע לו בלבו. בדמי, בבל ושתי. ועם דמדומי שחר היא לובש כלי גולה ועוזב את ביתו ואת האנשים הקרובים אליו קרבת בשר, וגם את אלה הקרובים אליו קרבת רוח, מוזר את עצמו עד עולם מחברתם של בני אדם, והוא יוצא אל הערבה למקום אין שם אלא הוא ואלהי רוחו...

כמדומה, שאמנם הדרך אל הערבה, אל מקום אין שם אדם היא הישרה. הן כבר הזיר את עצמו מן הכל: מן המכונה אשר גדלה וטפחה אותו, מן המעמד הנבחר, מעמד האצילים, אשר על ברכיו נולד והוא שגדל את שמו, מן המלכות אשר עליה שפך את דמו לפני ימים רבים, מן האדיה אשר לטפיחה ותקונה הקדיש את רוב ימי עלומיו, מן המשפחה אשר היתה לו מקור אושר שנים רבות, ולבסוף גם מעצמו. „האהבה הראויה לשמה, — הורה גם לעצמו וגם לאחרים, — עומדת רק על שכחת עצמותו של האדם ועל הרבה לכל אדם ששכחה זו מחייבת... אהבה שאינה עומדת על שכחת עצמותו של האדם ושלפיכך אינה מחייבת את החבה לכל אדם — אינה אלא חיי בהמה"... מן הכל כבר הזיר את עצמו, פרש צעד אחרי צעד מן החטא וכפה את עצמו כפיה אחרי כפיה לבלי להשתתף עם הרע בכל מקום שהוא. והנה אחרי כל הכפיות הקשות האלה, אחרי כל הנצחונות הגדולים שנצח את טבעו, המיושבו אל החטא ואל הרע, עדיין היא עומד כבתחלה בתוך החטא, עדיין היא שותף לרע, להאדם שהוא כלו רע, כלו חטא... הרי שאין דרך אחרת אלא זו, המיציאה מן העולם, כשם שלפני שלשים וחמש שנים לא היתה דרך אחרת אלא זו, המוציאה מן החיים. ובן שמונים ושלש הוא והוא יוצא אל הערבה למקום אין שם אלא הוא ואלהי רוחו, והוא שב לעצמו, רק לעצמו, ושב הוא שב אל החטא...

האם סתירה היא זו בתוך נפשו של טולסטוי? לא; סתירה עולמית היא בנפשו של כל אדם. כבר רמז אדם עמדן רמז זה: „בשמציקה לו לאדם הכרת קטנותו וקוצר ימיו של ישותו הפרטית, הוא שואף להבלע במציאות גדול וקיים ומאבד עצמו

בתוך „הכלל“, וכששוב מציקה לו אבירת צורתו האישית, שנבלעה באברי הכלל, — הוא שואף להיות גרגיר חול לעצמו, ולא טפה בים הגדול“...

וחברת בני האדם מה היא עושה? — זו אינה עשויה לותר אפילו ותור כל שהוא על „זכיותיה“. אין היא נשמעת לבחיריה ואין היא נכנעת מפניהם בשעה שהם עומדים בתוכה. אבל אין היא מניחה להם גם לצאת מתוכה ולעזבה לנפשה. רואים הם הבחירים את עצמם כאלו בני חורין גמורים הם, ובשעה „שמציקה להם אבידת צורתם האישית“, יש אשר יאמרו לברוח לא רק מפני „הכלל“, כי אם גם מפני האלהים אשר שלחם אל הכלל. ובורחים הם בדרך אחד ומשיבים אותם בני אדם בשבעה דרכים. ושבים הם להיות עומדים שלא מדעתם במקום החטא בתוך העולם, ושבים הם שלא מרצונם להיות שיתפים לרע בקרב האדם.

„ושכנתי בתוך טמאתם“—זו היא המדה דוקא לבחירים...

המלחמה בעד השלטון בקהלות.

כמעט בעת ובעונה אחת נטשה בשלש הקהלות היותר חשובות שבאירופא—בברלין, בווינא ובווארשא—מלחמת הבחירות בין המנהיגים שעמדו בדוכנם עד עכשו ובין היהודים הצעירים, הלאומיים. בנוגע לפרטים בידדים יש, כמובן, הבדל בין שלש הקהלות האלה. אבל בנוגע לעקרי הדברים—אחת היא המלחמה בשלשתן.

היהדות הלאומית מתאמצת לכבוש את הקהלות ולעשותן מבצר לחיים הלאומיים, כשם שהיו לפנים מבצר לחיים הדתיים; היהדות הלאומית אומרת לחייב את הנהגות הקהלות בספוק הצרכים הלאומיים, כשם שהיו חיבות לפנים בספוק הצרכים הדתיים. נקודת המרכז של היהדות בארצות גלותה היא הקהלה, וכל מי ששלטון הקהלה נתון בידיו הרי הוא בא בכחה של היהדות כלפי פנים וגם כלפי חוץ.

עוד לפני שנים מועטות, בערך, לא היו כל הדברים האלה אלא דברים שבעיון. אולם עכשו כבר היו הנגודים בין המנהיגים העומדים עתה בראשי הקהלות ובין המדברים בשם היהדות הלאומיים בולטים למדי. שלטוני הקהלות הניחו תמיד ומוסיפים להניח גם עכשו מכשולים על דרכי היהדות הלאומית, אבל, לאסונם, לא עצרו כח לגדור את הדרכים לגמרי, ועל אפם ועל חמתם מתרקמים בכל מקום, ואפילו במרכזי ההתבוללות והטמיעה, חיים יהודיים חדשים ונוצרות צורות קיום חדשות, וכבר הגיעו הדברים לידי כך, שהמדברים בשם היהדות הלאומית אומרים לשלוח את ידם הם אל השלטון ולהתיצב בראש ההנהגה.

מנהיגי הקהלות של עכשו, המתבוללים מבני הדור הקודם, לבם מלא שנאה נצחת להלאומיים ואיבתם שמורה לכל מעשה חי ופירה, שיש בו משום החית רוח העם. אמנם הם מונעים את עצמם עפ"י הרוב מלהתגרות בלאומיים, משום שהם חושבים את ההגרה הזאת לא לפי כבודם. את חמתם ואת כעסם הם משככים ע"י זה, שמשדלים הם גם את עצמם וגם את האחרים בדברים לאמר, שאין אלו אלא קומץ קטן של גרגנים, ולכל היותר אנשי־רוח, כלומר משוגעים. אבל את התפקידם אין הם שוכחים לעולם: „בשעת הצורך“ הם יוצאים לוותר בשם העם ולטובת העם על תביעותיו ודרישותיו הלאומיות, — ואת פי העם לא שאלו. כך עשו המנהיגים הללו בווינא, כשעמדה על הפרק שאלת קיום הזכיות הלאומיות של היהודים. כך עשו לא אחת ושתים גם המנהיגים אשר בווארשא. כולם להוטים הם אחרי „מצוה“ זו—לגדור גדר בפני כל מעשה וענין, שיש בו משום בטול רגש העבדות והכנעת העבדים.

ובחיים הפנימיים?

שלטוני הקהלות של עכשו נעשו מבצר לשקר ולעול הצבוריים. מרחיקים הם את הרוב, את הצבור, מן ההנהגה ונסמכים הם רק על המעוט, שכחו בממונו. הנהגת הקהלות עומדת עכשו על עיקר אחד: יהודי שאין בידו לשלם את המס הגדול, שקבעו המנהיגים, אין לו חלק ונחלה בקהלה יהודית. והמנהיגים הללו, שבענינים מדיניים כלליים נראים כדמוקרטים גמורים, נוהגים שררה בעצמם בכל הנוגע לסדרי הקהלות המונהגות על ידיהם. עבדות לאומית, שקר ועול צבוריים, הרחקת העם מעניניו ושלטון היחידים בכל, — אלה הם היסודות שעליהם

בּרק.

פִּנְקָס פָּתוּחַ.

ב*).

עַל מִצְוַת תַּרְבּוּת.

הימים האחרונים האלה, ימי התרבות והועידות והמיליונים, הכניסו אל תוך לבי מעט שמחה ומעט תוגה, מעט התעוררות־הנפש ומעט יאוש ורפיון־ידים. אמנם חברי וידידי הסופר, המדבר אלי תמיד עברית, מנחמני ומדבר על לבי, כי כל יאושי המעט וכל התוגה ורפיון־הידים האלו אינם שוים בעיניו אפילו פרוטה אחת. כל זה, הוא אומר, אינו אלא נוסח פרישמאן ושמריהו הוריליק. מה ענין שמריהו הוריליק אצל נוסח פרישמאן – אין אני יודע עד הרגע האחרון הזה. ואולם אין משגיחים בדברי חברי וידידי הסופר, המדבר אלי תמיד עברית. חברי וידידי זה עדיין נרעש ונרגש הוא קצת וכולו עדיין נתון תחת הרושם הכביר של המיליונים. אין אדם נתפס על מיליוניו.

בעיקרו של דבר, הרי חברי וידידי הצדיק ואני ויאושי עם רפיון־ידי הרשעים. כי הנה זה כשבוע או כשבועים מעת אשר חזר אלי חברי מן הועידה והביא לי את הבשורה המעודדת על־דבר התרבות ועל־דבר המיליונים—ומן השעה ההיא ועד השעה האחרונה הזאת לא יחדל תאיש לעודדני ולנחמני ולדבר על לבי. „נרפים אתם, נרפים!“ — מדבר אלי חברי בלשון זו, שפרעה מלך מצרים דבר אל שוטרי בני ישראל. — „נרפים אתם, נרפים!“ — מרים חברי את קולו וחוזר ומדבר אלי. מרגיש אני, כי מלת „אתם“ זו מכונת לשלשתנו יחד—לי ולפרישמאן ולשמריהו הוריליק. מה ענין שמריהו הוריליק אצל פרישמאן— אין אני יודע עד הרגע האחרון הזה. ואולם אין משגיחים בדברי חברי וידידי הסופר, שעדיין נרעש ונרגש הוא קצת ועדיין נתון הוא כולו תחת הרושם הכביר של המיליונים. אין אדם נתפס על מיליוניו.

ומדבר חברי ומספר—ואזני לא תמלא משמוע את כל דברי התקוה והנחומים והעתיד המזהיר, שכל אלה כבר מונחים שם בקופסא, מוכנים ומזומנים בעדנו. הגע בעצמך: הרי כל אותה הטרחה, שטרחו האנשים הטובים באותה הועידה, לא טרחו אלא בשבילנו: בשבילי (חברי מתופף באצבעו על לוח־לבו). בשבילך (חברי מתופף באצבעו על לוח־לבי) ובשביל רבים מאתנו (חברי מרמז באצבעו שלש רמיזות לצד צפון — סימן לשאר שלשת חברינו הסופרים, הנעים ונדים בתפוצות ישראל). ואל־יהא הדבר הזה קל בעיניך! הנה עוד מעט יצא כל הענין מן הכח אל הפועל. עוד מעט יקומו האנשים הטובים וימסרו לידינו את כל התרבות כולה. עוד מעט יקומו האנשים הטובים וימסרו לידינו את כל המיליונים כולם. עוד מעט יקומו האנשים הטובים ויאחזו אותנו בזרועותינו ויוציאונו מווארשוי ומווילנא ומאודיסא ויביאונו לעיר ברלין ויושיבונו על כסאות־כבוד ויתקעו לתוך ידינו עטים חדשים ויכו אותנו הכאה קלה על שכמנו, לאות חבה ורצון, ויאמרו לנו בידידות: „כתבו, כתבו, חביבים!“ רבונו־של־עולם! הרי לזאת התפללנו כל ימינו! —

*) עיין „העולם“ נומ' 18.

בנו ובונים המנהיגים של עכשו את שלטון הקהלות.

בשלש קהלות כאחת, בברלין, כווינה ובווארשא, הורם רגל אחד ועליו חרות: „הלאה המתבוללים". פרושו של דבור זה הוא: אין חלקנו עם אלה הקובעים פרסים דוקא לצעירים היהודים, שכופרים בשבת הלאומית ודורשים מאת ילדי ישראל, כי יחוגו דוקא את חגי הנוצרים; אין חלקנו עם אלה שנלחמו כנגד קביעת קוריה יהודית בבוקובינה; אין חלקנו עם אלה, שלשם ההתבוללות הם מוכנים ומזומנים לותר גם על זכיותיהם האזרחיות של היהודים ולעשות הפקר את אחיהם שאחרו קצת לבוא ל„ארצם", ארץ המולדה.

בשלש קהלות גדולות כאחת נטשה המלחמה. ועל הדגל אשר הורם חרות: הלאה מתבוללים. וצריכים הנלחמים מרימי־הדגל לברר לעצמם וגם לאחרים בשל מה הם נלחמים. אין הכונה ל„הרך את לבם" של המתבוללים, העומדים עכשו בראש הקהלות, ו„להתפשר" עמהם. הכונה היא להראות להמתבוללים, כי עברה שעתם לגמרי וכי עתידים הם, אם יאבו או ימאנו, לעזוב את מקומם, להשיב את מהלך החיים אחורנית ולהושיב את הקונסרבטיבות לכסא. הכונה היא רק, שהקהלה צריכה להעשות מרכזה ומבצרה של היהדות הלאומית, כשם שהיתה לפנים מרכזה ומבצרה של היהדות הדתית. להיהדות אשר בגלות אין נקודה מרכזית אחרת חוץ מן הקהלה.

כח הפגור.

כפעם בפעם באות אלינו ידיעות מכאיבות מעולם העבודה והעמל. והקוראים קולטים אותן הידיעות ופולטים אותן תיכף ככל יתר מקרי היום, שאינם ענין אלא לשעה ולרגע. ואולם באמת חשיבות הן הידיעות הללו לא רק מצד עצמן בלבד, אלא ביחוד משום שהן מראות על השנויים הרבים והגדולים, שנעשו בסדרי חיינו בתקופה האחרונה.

המשגיח על בתי החרושת בפלך וויטבסק כותב בהרצאתו כדברים האלה: „מספר הפועלים היהודים נתמעט בבתי החרושת שבפלך במדה מרובה, ולעומת זה גדל מספר הפועלים הנוצרים. בבתי החרושת ההם, שפועליהם היהודים היו עולים לפנים עד 75% ומספר הפועלים הנוצרים היה מגיע רק עד 25%, אנו רואים עכשו את ההפך". ואין, כמדומה, כל צורך להוסיף, שרוב בתי החרושת אשר בפלך וויטבסק של ישראל הם.

ממקור נאמן קבלנו את הידיעה הזאת: „מבתי החרושת הגדולים לעשית הצוקר אשר בקוריוקובקה עומדים להגרש כל הפועלים היהודים, שמספרם עולה גם עכשו רק 10% מכל יתר הפועלים. בעלי בתי החרושת, אותם „הגדולים", הנמנים אפיטרופסים לכל עניני העם והכל „חייבים" בכבודם, אינם מוצאים את היכולת להספיק עבודה אפילו לקומץ פועלים יהודים בתוך קבוצים גדולים של פועלים בלתי־יהודים"...

העובדות הללו אינן היחידות. אלמלי היינו רושמים את כל אותן העובדות ע"ד הרחקת פועלים יהודים מבתי חרושת של יהודים והכנסת פועלים בלתי־יהודים במקומם, כי אז היתה הרשימה ארוכה יותר מדי.

בשנים האחרונות נעשה הדבר הזה קבוע גם לגבי החרושת הפעוטה, שעוד לפני שנים מועטות היתה כמעט כולה יהודית. המשגיחים על בתי החרושת בחבל הצפוני־המערבי מדגישים את הדבר, שהחרושת הפעוטה חוזרת וכובשת לה מקום ומסתגלת אל תנאי העבודה החדשים, אלא שמספר הפועלים היהודים המתפרנסים על ידה הולך ומתמעט.

לא רחוקים הם עדיין הימים, ששאלת העבודה כאילו עמדה ברומו של עולמנו, ונעילת השערים בפני הפועל היהודי שמשה בסים לתורות שונות ופלפולים מחוכמים. כמובן, לא נחקרו עוד ולא הוברור סבות הדבר המעציב הזה, שהרי כל אותם התורות והפלפולים לא לשמם נוצרו אלא לשם פולמוס, ובשעה שיש צורך בפולמוס אין צורך בברור שיש בו ממש. ובינתים עברה שעת הפולמוס וחדלו הפלפולים ונשכחו התורות השונות ועמהן יחד נשכחה גם השאלה עצמה, כאלו אינה עוד.

ודאי אין כאן המקום להרחיב את הדבור על הערך הגדול, שענין זה תופס בעולמנו, ומכל שכן שאין אנו רוצים לחדש אותם הפלפולים וההסברות, שכבר שבענו אותם די והותר בימים ההם. אבל אי אפשר לנו לעבור על גרוש הפועל היהודי מבתי חרושת של יהודים מבלי לראות את הסבה העקרית של הדבר.

מביט אני בפני חברי הנרגשים ובעיניו הנוצצות ובלחייו ההולכות ומתאדמות—וקנאה גדולה אני מקנא בו אותה שעה. כמה מאושר אדם זה, מה טוב חלקו ומה נעים עולמו! ואני משים שוב אזני כאפרכסת ואני שומע שוב את דברי התקוות הנעימות מפי חברי וידידי זה. ויש אשר אפתה את עצמי להאמין רגע בדבריו ובתקוותיו. ואז אנו מתהלכים שנינו בחדר אחת כאן ואחת כאן, שנינו מעלים עשן בכל פה, שנינו שוקעים במחשבה אחת, שנינו מתרגשים מתוך רגש אחד. ואז אני רואה מתוך העשן את העיר ווארשוי ולבי יחרד רגע ויתפלץ—הן שם הספרות ושם הסופרים ושם השוק אשר לספרות ולסופרים! הן שם המהומה והמבוכה, השאון והרעש, דברי השורות ודברי הפרוטות. והלחץ שם גדול, וההתחרות שם רבה, והמנוחה חסרה מלב כל. וסופרים צעירים נודדים ללחם מבית־מערכת לבית־מערכת, והפנים נרגזים וההתמרמרות רבה. וסופרים זקנים מבליגים על גועל־נפשם וכותבים את אשר לא עלה מעולם על לבם לכתוב ומוציאים את נפשם לבטלה בעתונים, הנמכרים על פני חוץ. ואויר אין שם לנשימה, ומרחב אין שם לחזון ולמשאת נפש... אולי באמת כבר הגיעה לנו השעה לרחוץ מעט את לבנו ולנקותו מעט מן הרקב ומן הזוהמא, האוכלים אותו זה ימים ושנים? אולי כבר הקיץ הקץ והגיעה שעת גאולה גם לנו ונתון תנתן היכולת גם לנו להתרחץ ולהטהר ולהתקדש ולהתרומם מעט מעל פני רעש חשוק ושאוננו? אולי באמת יבוא יום והסופר העברי יוצא בחזקת־היד מרחוב נאלעווקי ודרור יקרא לו לפרוש זרועותיו ולשוט במרחביה?...

ואולי זאת־זאת הכונה הטובה של אותם האנשים הטובים, אשר טרחו טרחה רבה באותה ועידה ועסקו במצוה גדולה, באותה מצות התרבות?

כי אלמלא כן — תמוהים הם האנשים הטובים האלה ותמוהים יהיו מעשיהם הטובים מראשיתם ועד אחריתם: למי הם עמלים? לשם מי הם מתועדים לועידות ובשביל מי הם טורחים טרחה מרובה זו ובעד מי הם אומרים לתקן את כל התקונים היפים והמועילים האלו?

התרבות העברית — אכן מבינים אנחנו כולנו על־פי השערה, כי מצוה גדולה היא מצות זו, שאומרים האנשים הטובים הללו לקיימה בכל נפשם ובכל מאדם. הדבור העברי — אכן יודעים אנחו כולנו על־פי הנסיון, כי אף זו לא מצוה קלה היא, שאדם דש אותה בעקביו. ואולם קצת סכנה יש בשני הדברים האלו גם יחד. כי עד שאנו יושבים כאן ועושים את שלנו מתוך שלות־הנפש ומתוך הרחבת־הדעת ועוסקים בהלכות תרבות ומדברים עברית לשמה — הנה שם העם אף הוא עושה את שלו מתוך קוצר־רוח ומתוך אפיסת־הכחות, והוא הולך ומשכיח מלבו יום־יום את כל אשר הנחילוהו אבותיו מדור־דור והולך ומנער את שכמו מסבלה של ירושת־קדומים, והולך ומתרחק יום־יום מכל אשר טפחנו ורבינו בשבילו. ועמי־הארץ הולכים ורבים בתוכנו משנה לשנה, ותלמידי־חכמים—אותם תלמידי־התכמים שעליהם חזה ביאליק—הולכים ומתמעטים, והחדרים ובתי־הישיבות הולכים ומתרוקנים, והתורה הולכת ומשתכחת, וידיעת הלשון העברית חדלה מקרב בתי ישראל, והסופרים העברים נתדלדלו ונתפזרו לכל עבר, באין אמונה בלב ובאין אתיזה בחיים ובאין תקוה לעתיד. ונשארו בינינו לפי־שעה רק מורי „עברית בעברית". ונשארו בינינו לפי־שעה רק חברוני ספרי־התלמוד השונים, אלה השועלים הקטנים, הנכנסים אל חיינו בעד פרצי הגדרות לעשות בהם את מלאכתם האחרונה. ונשארו בינינו לפי־שעה רק כותבי העתונים ומתרגמי הטלגרמות למין שפה סורסית, שאין שום בריה עברי־

ידועות הן הטענות שטוענים בעלי בתי החרושת: הפועל היהודי אינו שוקד על עבודתו; הפועל היהודי אינו מסתגל אל תנאי העבודה בבית החרושת; צרכי הפועל היהודי מרובים ולפיכך אינו יכול להסתפק בשכר, שמעלים להברו הנוצרי; אי אפשר להעמיד בבית חרושת רק פועלים יהודים, וכשמשתפים פועלים נוצרים לפועלים יהודים פורצים סכסוכים ביניהם; בעל בית החרושת היהודי אינו מטביע את חותמו הוא על בית חרשתו הוא, כי אם הוא מסתגל לסדרי החיים הסובבים אותו ופועליו הם הנותנים צורה ודמות לבית החרושת. ואם כן דרי מבנים הפועל היהודי נעימה זרה אל הנוכחא הקבועה; ולבסוף—הפועל היהודי הוא מפותח יותר מחברו הנוצרי ועשוי הוא להגן תמיד ובחזקה על זכיותיו ותביעותיו. ידועות הן הטענות הללו, שעפ"י רוב אינן אלא אמתלאות בעלמא, שהרי גם בשעה שאין לכל הטענות האלה שום יסוד—אותו היחס להפועל היהודי במקומו עומד. הנה כן, למשל, בפולין יודע גם הפועל הנוצרי להגן על זכיותיו וגם שכרו אינו פחות משכרו של הפועל היהודי. ובכ"ז מרחיקים גם שם הבעלים היהודים את הפועלים היהודים מבתי חרושתם ומכניסים פועלים נוצרים במקומם.

ואולם בעיקרו של דבר, אפילו אם נסכים, שבכל אותן הטענות יש קורטוב של אמת, הרי אין השאלה כלל, מדוע לא יחפצו הבעלים היהודים בפועלים יהודים, אלא השאלה היא: האמנם יש לנו איזה כח צבורי, שבגללו יהיו מוכרחים הבעלים היהודים לתת בבתי חרושתיהם מקום לפועלים יהודים ואפילו אם הם מוצאים מומים ידועים בפועלים אלה? הן ישנו במציאות כח צבורי המכריח את הבעלים הפולנים, הרוסים, הגרמנים לתת עבודה רק לפועלים משלהם. והשאלה היא, אם גם יש לנו כח צבורי כזה?

העשיר היהודי עומד מחוץ לחיים היהודיים. עסקיו וכל עניניו הכלכליים נמצאים מחוץ לעולמם של היהודים. ולפיכך היא מודה בזכיותיו של הצבור הבלתי יהודי, ויש שהוא נכנע מפניו, ובכל אופן אינו רוצה להתגרות בו, אבל אין הוא מודה בזכיותיו ושלטונו של הצבור היהודי. חסד הוא עושה עם הצבור היהודי, אם היא מטפל בצרכיו ועניניו. הוא ממלא חוביתיו לצבור זה לא מתוך אונס ולא מתוך רצון אלא — מתוך צדקה וחסד. היוכל איפוא הצבור, הנהנה מצדקת העשירים וחסדיהם, להכריחם כי יעשו דבר ולא ירחם? ולפיכך יש לנו בעולמנו, המלא בכל פנותיו נגודים, הפכים ודוגמאות משונים, גם החזיון המשונה הזה: אפוטרופסים של הצבור היהודי, העושים צדקה וחסד עם העניים ומגורשים בשעת עשית הצדקה והחסד את פועליהם היהודים מבתי חרושתם ומרבים את העניות כפל כפלים.

ואולם עלינו לזכור דבר אחד: הצדקה והחסד אינם מפקיעים הפקעה גמורה את שעבודו של הצבור היהודי. עושי הצדקה והחסד אשר בקרבנו לא כבשו ולא יכבשו להם לעולם מעמד בתוך החברה הבלתי־יהודית, ולפיכך הם צריכים לצבור היהודי ואין הם יכולים לבטל את שעבודו. ובכדי זה אפשר לו לצבורנו להשתמש, כדי ש„מיטיביו" יהיו נכנעים לו ונשמעים למצוותיו. אמנם צבור עני, הדוהל על הצדקה והחסד שעושים עמדו, ודאי אין כחו יפה כבכד הצבור, שאין הצדקה והחסד מטילים רבב עליו. אבל לבטל בטול גמור את כחו של צבורנו לגבי רצונם הפשוט של „מיטיביו" אין עוד מן ההכרח כלל...

נחום מירקין.

עַל אָפְנֵי הַהִתְיַשְׁבוּת בְּיָמֵינוּ לְהַצָּעָתוֹ שֶׁל אוֹפֶּנְהַיְמֶר.

עד הזמן האחרון היתה הספרות הציונית שלנו עוסקת בשאלת אפני ההתישבות רק כלאחר־יד. אמנם לרגלי המאורעות השונים, שאירעו בחיי הישוב, היו מעבירים לפעמים תחת הבקורת את השגיאות השונות, שנתגלו בעבר, אבל לא הראו לנו יחד עם זה גם את הדרך הישרה, שעל פיה נמנע משגיאות אלו להבא. ורק דבר אחד הוברר להעוסקים בצרכי הישוב בעת האחרונה: ההתישבות איננה ענין של צדקה ואינה צריכה ללבוש צורה של

יכולה לעמוד על כונתה הנכונה. ונשארו בידינו לפי־שעה רק שנים־שלשה מכתבי־עתים דלים וריקים, המרחפים מעל כל הועידות והכנסיות וההחלטות ונאומי־הפתיחה ונאומי־הסגירה היפים כאירוניה אדת גדולה ועצומה. והדלה כל תנועה, ורפתה כל יד, ובטלה המחשבה העברית...

והיה יום אחד, יום אשר בו יגמרו האנשים הטובים את מלאכתם הטובה והמועילה, ויורידו מעל האבנים את התרבות העברית ואת הדבור העברי וישאו את שניהם יחד על כפים להביאם אל העם העברי ולהכניסם תחת כנפי שכינתו — הימצאו אז עם עברי, שיהיה בו עוד די־כח ודי־רוח לקבלת התרבות הזאת מידיהם?

האם לא יעמדו אז האנשים הטובים האלה על פתחו של העם, עמוסי תרבות ודבור, כולם מתרישים ומשתאים איש לרעהו: למי אנו נושאים את כל אלה? למי אנו עמלים?...

כי באין סופרי העם ויוצריו עמו בעבודה—לא תצלח העבודה, ובעוד דם לב הסופרים ולשד חייהם ונשמתם לא דשנו ולא הפרו את נצני התחיה—לא תקום התחיה ולא תהיה.

התרבות העברית—אכן מבינים אנחנו כולנו על־פי השערה, כי מצוה גדולה היא זו. הדבור העברי — אכן יודעים אנחנו כולנו על־פי הנסיון, כי אף זו לא מצוה קלה היא. ואולם אם לשני הדברים האלו גם יחד יקדימו האנשים הטובים הקדמה אחת קטנה: גאולת סופרי העם ויוצרי תרבותו — יוכלו עמוד.

[illegible]

מי הוא האיש, ולו גם האכזר באכזרים, אשר יעמוד אז לבו בקרבו ללעוג על הכבשה הזאת, שמביאים לבית הרש? מי הוא האיש, ולו גם הפקח בפקחים, אשר ימלאהו לבו אז להטיל ספק בקיום הדבר ולבלתי האמין בערכו ולערער עליו ערעורים? מי הוא האיש, ולו גם העליז בעליזים, שאין לו כל דאגה ואין לו כל מחסור, אשר יעמיד אז מרחוק בבת־צחוק קלה על שפתיו וישים את ידיו בכיסיו ולא ינקוף אצבעו הקטנה ביחד עם כל הטורחים טרחה זו ועם כל המקיימים מצוה חמורה זו, מצות התרבות העברית?...

* *

*

„נרפים אתם, נרפים!" — מדבר אלי חברי הסופר זו הפעם השלישית.

הוי, כמה מקנא אני בחברי וידידי זה, המדבר אלי תמיד עברית! מביט אני בפניו הנרגשים ובעיניו הנוצצות ובלחייו ההולכות ומתאדמות בשעת דבורו — ואני יודע ומבין, כי אכן כשרון הוא זה באדם. הרי כל יאושי המעט וכל התוגה ורפיון־הידים, המשמשים אצלי בערבוביה ביחד עם מעט השמחה, שאני שמח בימים האלה על התרבות ועל הועידות ועל המיליונים — אינם שוים בעיניו אפילו פרוטה אחת!

המיכה. כי ההתישבות צריכה להיות דבר השוה לכל העם כולו ולא רק ענין לחבורת נדיבים ופילנטרופים—דבר זה מובן מאליו ונובע מעצם רעיון הציונות, שהיא תנועה לאומית-עממית. ואולם מה הם היסודות, שעל פיהם התנהל עבודת ההתישבות הלאומית הזאת, אם ינתן בה משפט הבכורה להאיניציאטיבה הפרטית או להצבורית; אם יוצרו בה מפעלים גדולים או קטנים; אם יהיה בה מקום להעיקרים האינדיבידואליים או הקואופרטיביים—בכל השאלות האלו כמעט שלא דנו עד עכשו. ידוע לנו רק מאמר אחד, שנדפס ב„ווסחוד" בשנת 1899 והופיע אחר־כך בחוברת מיוחדה, שבו התאמץ המחבר בן־ויד לדון על שאלת־ההתישבות באופן מדעי. בן-ויד זה משמיע דעתו בעד ההתישבות הקאפיטאליסטית ודורש אותה בכל תוקף, מפני שהיא נחשבת בעיניו מוכשרת ביותר לזמננו. בתקופה הראשונה של הציונות המדינית נחשבה עבודת הישוב המעשי למינות, וממילא מובן, ששאלת אפני ההתישבות לא עמדה אז על הפרק. אחר־כך, כעבור זמן, נגלתה והוברה בפרוגרמות „גאולה" ושאר חברות הישוב נטיתם של מנהיגי הציונות המעשית להרכוש הפרטי, הגדול והבינוני. לרגלי השקפותיו של בן-ויד, ולרגלי הפרוגרמה של חברת „גאולה" השמעתי את דעתי עוד בשנת 1904 בהירחון „די יודישע צוקונפט". הוכחתי אז, כי דעותיהם של בן־ויד ונביאי חברת „גאולה" עתידות להזיק להתישבות הפלשתינאית ולהביאה לידי כליון. ברעיון זה אני מחזיק בכל תוקף גם עכשו. שאלה זו של אפני ההתישבות חייבים אנו לברר מנקודת-המבט של התוצאות הטכניות והסוציאל-אֶקונומיות. ההתישבות צריכה לעלות יפה לא רק במובן הטכני, אלא ביחד עם זה צריכה היא להתאים גם אל האידיאלים החברתיים-הכלכליים. אין לנו להסתפק בזה, שבארץ ישראל יוצרו במדה מרובה מפעלים קרקעיים ומסחריים, שבעליהם יהיו יהודים, אלא מן הדין הוא, שגם פועליהם יהיו יהודים. כי בעת הזאת יכולה העברת הקרקעות בארץ ישראל לידיהם של גדול הממון לשלול את ארץ-ישראל מאת המוני-היהודים. כידוע, ארץ ישראל מרובה באוכלסיך ערביאים, הנשכרים לעבודה במחיר מצער. ואין כל ספק, שבעלי־האחוזה היהודים יבכרו את הפועלים הערביאים על פני אחיהם העברים וישתמשו בעבודתם, שמחירה פרוטה, כמו שעושים לעינינו עכשו גם האכרים היהודים. רק חיי מצור ומצוק יכולים לתת להפועל היהודי את האפשרות להתחרות עם הפועל הערבי. ולו גם הסכימו המוני היהודים ללכת לארץ ישראל לחיות חיי צמצום כאלה, הרי בזה לא נגיע עוד לתשועת עמנו ולתחית הקולטורה העברית. כי באין קמח — אין תורה, ובאין בסיס חמרי מסוים — הפרחת הקולטורה מאין תמצא? עניים ועבדים לא יבראו קולטורה. ומטעם זה גופו אין אני רואה פתרון לשאלת הפועלים בארץ ישראל גם בזה, שמחליפים עכשיו את הפועלים הערביאים בפועלים היהודים התימנים. כל זמן, שהיהודים התימנים מסתפקים במועט וחיים חיי־צמצום, לשמחת לב בעליהם האכרים, המבכרים אותם על פני אחיהם הפועלים היהודים האחרים, לא יהיו אלה אלא מעכבים את התחיה הפלשתינאית. ועוד סכנה אחת נשקפת לארץ ישראל מאת ההתישבות הפרטית—היא העלאת מחיר הקרקע ועשית הקרקע לענין של ספקולציה. אין לך ענף מענפי המסחר, שהספקולציה ואהבת־הבצע תגענה בו לידי מדה כזו, כמו בענפי ההתישבות. ולפיכך רואים אנו כמה וכמה פוליטיקאים סוציאליים ואקונומיסטים, אפילו מאלה המחזיקים בצורות הישנות של אחוזת־קרקע ושמושה במדינות שונות, מציעים בכל תוקף להוציא את הקרקעות במושבות מרשות היחידים ולהכניסם לרשות הצבור. כדאי להזכיר גם בזה, כי המלכות הפרוסית, העומדת תמיד על המשמר ומגינה על ה„יסודות המוצקים" של המשטר הבורגני, הנהיגה בהקולניה שלה קיראי את הפרינציפ של הפקעת הקרקע מרשות היחיד לרשות המלוכה. ותקנה זו, שהונהגה רק לתועלת הפרחת הישוב, פגשה הסכמה רבה בכל מפלגות הרייכסטאג.

פראנץ אופנהימר, שאל בירור הצעתו ע״ד הישוב הקואופרטיבי אנו עוברים עכשו, הכנים כעין מהפכה לתוך השקפות הציונים על אפני ההתישבות. אופנהימר בא למחנה הציונים מבית-המדרש האשכנזי, ששם כבר קנה לו שם בחבוריו ע״ד עניני החברה והכלכלה ובעבודתו הפובליציסטית. ידוע הוא ביחוד בהפרופוגנדה, התיאורית והמעשית, שהוא עושה לרעיוני ע״ד יסוד מושבות קרקעיות משותפות. בספרו „Siedlungs-genossenschaft" מבקר אופנהימר באריכות את תולדות הקואופרציות היוצרות, העירוניות והכפריות, ובא לידי מסקנא זו: בה בשעה שהראשונות, הקואופרציות העירוניות, סופן לבוא לידי הפסד וכליון, הנה האחרונות, הקואופרציות הכפריות, יש להן לקוות לתוצאות מצליחות. חלוצי התנועה הקואופרטיבית, כידוע, היו מקוים, שהתפתחותן של הקואופרציות לתעשיה תכניס שנויים עיקריים בהמשטר הכלכלי, השורר בזמננו. אבל התקוות חללו לא נתקיימו. הקואופרציה היוצרת העירונית לא רק שלא נצחה את הסדר הקאפיטאלי, אלא, להפך—הסדר הקאפיטאלי גבר עליה. גורל אחד עבר על הקואופרציות לתעשיה בכל אתר ואתר: כולן או שהלכו לטמיון תיכף להופעתן, או שעברו לרשות יחידים ונעשו מוסדות פרטיים. עובדא זו ראו רבים מהכמי־הכלכלה ובאו לכלל מסקנא, כי גורל כזה יהיה גם להקואופרציה היוצרת הכפרית. אבל מסקנא זו מוטעת היא בעיקרה ואין לה שום יסוד, כשם שאין כל יסוד להשוות את בעלי הקרקעות הקטנים לבעלי התעשיה הקטנה ולבוא על-ידי זה למסקנא, כי כמו הראשונים כן גם האחרונים אין להם אחיזה בהיים ויפנו מקומם לבעלי-הקרקעות הגדולים. בימינו אלה אין כל ספק עוד, כי לרגלי תנאים תרביתיים ומשפטיים נאותים לא יפול בעל האחוזה הקטנה מפני בעל הקרקעות הגדולים, ולא עוד אלא שבכמה מענפי משק הכפר גם יעלה עליו. בעבודת-האדמה שוררים חוקים כלכליים אחרים מאלו שבתעשיה, ואי־אפשר לדון גזירה־שוה מן קואופרצית־התעשיה העירונית על הקואופרציה הכפרית, כשם שאין אנו דנים גזירה־שוה ממפעלי התעשיה הקטנה על משק־הכפר של בעלי האחוזה הקטנה. אלה המערערים על הצעתו של אופנהימר ומראים באצבע על תולדות הקואופרציות היוצרות העירוניות במערב אירופה, שאחריתן היתה מרה,—מחטיאים את המטרה. הרי עיקר זכותו של אופנהימר הוא בזה, שבספרו „Siedlungsgenossenschaft" הוא כבאר באר היטב את ההבדל בין הקואופרציה הכפרית ובין העירונית. הקואופרציות הכפריות מתחלקות לשני מינים: האחת—אגודה קואופרטיבית, המאחדת את חבריה לשם ענפי משק־הכפר הבודדים. והשניה — קואופרציה יוצרת מיסודו של אופנהימר, המשתפת חבורה של עובדי־אדמה בהנהגת משק־הכפר כולו. החיל הרב, שעשו הקואופרציות הכפריות מהמין הראשון, ידוע לכל. האגודות הקואופרטיביות הללו כבר פרשו את רשתן בימינו אלה על הכפר, וכל המטיל ספק בתועלתן דומה כמי שמטיל ספק בתועלת מסלות־הברזל והטיליפון. כל המכיר רק מקצתן של התוצאות הכבירות, במובן הרמת המצב הקולטורי והכלכלי, שאליהן הגיעו האכרים במערב אירופה, בכחן של האגודות הקואופרטיביות הכפריות, ידע ויבין את התועלת הרבה, הנשקפת לישוב מן העיקר הקואופרטיבי. עיקר השאלה אינו מונח אלא בזה: לאיזו אגודות ינתן משפט הבכורה בישוב — להאגודות

הקואופרטיביות, המשתפות את חבריה רק לשם ענפי משק־הכפר הבודדים, או לאותן הקואופרציות מיסודו של אופנהימר? רק בנוגע לטפוס זה האחרון עדיין ניתנה רשות למערערים, אבל בכל איפן אין שום מקום לערער על העיקר הקואופרטיבי בכלל. לעיל כבר הוכחנו לדעת, כי מאותה עובדא, שהקואופרציות היוצרות העירוניות לא הצליחו, אין להביא ראיה על הקואופרציות היוצרות הכפריות ואין להוכיח, כי גם אלה אין להן אחיזה בחיים. נקודת־המבט של המרכסיסטים, המקבילה את התעשיה אל עבודת־האדמה, הופרכה זה כבר. ולפיכך ראויים לעיון רק אתם המתנגדים להצעת אופנהימר, המוכיחים, כי גם נסיונות הקואופרציות היוצרות הכפריות לא עלו יפה.

(סוף יבוא).

בר טוביה.

מִסֵּפֶר הַמִּדּוֹת.

I.

צַדִּיק וְרָשָׁע.

שפות חדשות גם ישנות מרמזות ברמז, כי בני אדם הראשונים היו מעריכים את הטוב ואת הרע, את הצדק ואת הרשע, בערך הטובה והרעה אשר יעשה האדם לנפשו, ולא בערך הטובה והרעה אשר יעשה האדם לאחרים. תורת הנביאים היא שהעמידה את העולם על ראשו והורידה עליונים למטה והרימה תחתונים למעלה: אבל הערכים הראשונים טרם יבטלו והם חיים עד עתה גם במעשה גם בפה.

עד עתה יקרא הגרמני „ארון משובח" „משפחה משובחה" (איין בעססערער הערר, איינע בעססערע פאמיליע) לאיש או למשפחה המצוינים בבגדים נאים וכיוצא באלה, אבל לא במעשים טובים. אפס כי גם לעברי עלתה בעמל רב שכחת אותם הערכים העתיקים, ועד עתה טרם ישכחם כליל. הנביא שואל: „היוקח מ ג ב ו ר מלקוח ואם שבי צ ד י ק ימלט?" ועונה: „כי כה אמר ה'—גם שבי ג ב ו ר יוקח ומלקוח ע ר י ץ ימלט". בשני החרוזים המקבילים האלה יקביל ה„עריץ" לה„צדיק" — זכר לזמן שהעריץ נחשב לצדיק בעיני עבדיו הנכנעים. להפך: הרש נחשב לרשע, ובענות ה' את איוב מן הסערה יאמר — „לאחוז בכנפות הארץ וינערו ר ש י ם ממנה... וימנע מ ר ש י ם אורם". הקדי הוא אמנם ר ש ע י ם גם פה גם שם. אבל גם בעלי התלמוד הרגישו שיש בזה רמז לקורבת ה ר ש אל ה ר ש ע ואמרו: אין אדם נעשה רש מלמטה אלא אם כן נעשה רשע מלמעלה ... בינתים הקריח העשיר את תבשילו וירד מגדולתו. אז שלחו מהתם: „הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה". והעשיר מלא את מקומו של הריש בממשלת הרשעה. רבי אברהם אבן עזרא, איש עני בכסף ועשיר ברוח, היה אומר: „סתם עשיר רשע". גם אליהו הנביא „איש הקנאות" נהפך והיה ל„מלאך השלום". ואף קדוש ישראל מה כתוב בו בראשית? — „ה' איש מלחמה". ובזמן הבית השני כבר נודע הדבר שהוי"ה היא דוקא מדת הרחמים. כי קשתה לישראל מדת הדין וישראל לא יכול לעמוד בדין יבקש רחמים ממי שהרחמים שלו.

II

רָשָׁע וּמַרְשַׁעַת.

במדת הדין נברא העולם — „בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". משנברא האדם ראה הקדוש ברוך הוא שאין העולם יכול להתקיים מפני האדם במדת הדין לבדה, עמד וצרף לה את מדת הרחמים—„ה' אלהים", „ה' הוא האלהים". ועדיין היתה דעתו של אדם זחה עליו, וממשלתו בעולם קשה יותר מדי. מה עשה הקדוש ברוך הוא? עמד וזוג לו לאדם את חוה, ומיד נתקררה דעתו של אדם. למדה אותו חוה פרק בהלכות דרך ארץ „וידע האדם". התחילה חוה לגלות את טבעה ולדרוס, וגזר עליה הקדוש ברוך הוא: „והוא ימשול בך". חזר האדם למשול בעולם פעם ברוגז פעם ברחמים. אבל גם „ברוגז רחם יזכור". חליפית לרוח האדם והאשה „אשה רעה". „אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי". אפס כי האשה לא עמדה בעינה. העברי העתיק ידע רק את „האשה הרעה", ו„המרשעת" היתה בעיניו בבחינת יוצא מן הכלל. לאחר כך נשתנו הדברים והאשה התפתחה והשתלמה. היהודי המדבר „יהודית" (זרגון בלע"ז) יודע את „הרשע", ובבחינת יוצא מן הכלל הוא יודע גם את „הרשע מרושע", אבל האשה לא נגלתה לו לא בתור רעה אף לא בתור „רשעה" — אלא בתור „מרשעת". האיש הוא רשע כשהיה, והאשה נעשית מרשעת. וכלעומת אשר ילך האדם היהודי ויתקרב אל התרבות הסלבית וידבק בה, תלך האשה היהודיה ותתרומם למדרגת השְׁבָה—כי כשְׁבָה נגלתה האשה לבחירים מבעלי האגדה והספרות של הגזע הסלבי. אכן גדולים מעשי ידיו של הפרוגרס, ועוד ידו נטויה!

III.

בַּת חַוָּה.

הולכים בני אדם וחוה לפנים ואינם שואלים: הליכה זו לשם מה היא ולאן היא מובילה? ואם ישאלו אין משיב. אלא שהנשים והשוטים „העומדים האלה" משתוקקים אל ההליכה הזרה לטבעם והאסורה עליהם, והם צוהלים ושמחים לקראת החליפות והתמורות, עד שבאה המציאות וסוטרת להם על פניהם. דרכה של בת חוה היתה לשבת פנימה, ודרכו של גבר לחזור עליה—עד אשר „ברא ה' חדשה בארץ: נקבה תסובב גבר". „חופש ודרור"! קראו השוטים והנשים ענו לעומתן. לכאורה אין זו אלא מין „קפריזה" חדשה מצד הגברים ואשה פקחית יודעת להשתמש בה בבחינת אמצעי חדש להתיפות ולהתהדר ולמשוך את העינים אליה. אלא שמיד חזרה „חדשה" זו להיות הרת תוצאות קשות לעולם. והחירות — זו ודאי מלה יפה היא וצלצולה נאה. ואולם „האצילות מטילה חובה" והחירות לא פחות ממנה. ובת חוה הנהמדה נבוכה ונאחזה בסבך הסתירות והיא תלויה בשערותיה המסולסלות בין השמים ובין הארץ. אוי לה מיצר העבדות הסוכן בה ואוי לה מיצר החרות המושל בה. הולך הגבר וחוזר אחריה והיא נזקקת לו—יצר החרות מפעפע בה כארס של נחש והיא מטלת ארסה בגבר שלה. להפך: הולכת היא וסובבת גבר כדת וכדין, מכיון שקנתה אותה ב„משיכה", שוב אינה מוצאת נחת בסמרטוט שנזדמן לה והיא בועטת בו שפחה כנענית שבתוכה תובעת בחזקה את תפקידה לשרת את אדוניה ולא למשול עליו, והיא מרגשת עצמה אומללה ועזובה באין אדונים לנפשה. כי חוק וזמן נתן לברואי עולם „שלא ישנו את תפקידם".

ואם יאמר האומר: הבו לה לאשה את הגבר האחד לשרתה ואת השני למשול בה, אף אנו נאמר לו: כבר התירו פרושים ופרושות את הדבר. אפס כי הגבר המושל יהיה לברות לשני יצר העבדות והגבר המשרת יהיה מאכל למלתעות יצר החרות. כי

כך ובין כך אוי לה לבת חוה המשוחררת ואוי ואבוי להם לבני אדם הכרוכים אחריה...

IV

אִישׁ וְאִשָּׁה.

וזאת למודעי: צהוב שנשא שחורה — הוא עתיד ליתן את הדין; שחור שנשא צהובה — היא עתידה ליתן את הדין. ודומים שנישאו זה לזה—שניהם עתידים ליתן את הדין; והבוחר יבחר.

אלא מאי, לא שבקית חיי לכל בריה? — שומר פתאים ה'.

באמת אמרו: ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים עמו— איביו זו אשתו. משל לעבד בבית אדוניו ולשפחה בבית גברתה.

מיכל דוידזון.

* * *

יֵשׁ לֵילוֹת כִּי אָקִיץ — —
וּסְבִיבִי הַחֲשֵׁכָה וַאֲנִי בְּמֶרְכָּזָהּ.
וְצוֹלֵל מַבָּטִי לִתְהוֹמוֹת-מַחֲשַׁכִּים,
וּמְאוּמָה לֹא יִדְלֶה מִנִּבְכֵי הַנְּשִׁיָּה.
וּבְמֹחִי נֵר שָׁחוֹר יִדָּלֵק וְרָעַד,
וְנִדְמֶה, לִי לוֹחֵשׁ הַלַּיִל הַזָּעוּם:
רְאֵה, כָּבוּ הַמְּאוֹרוֹת זֶה כַּמָּה, וּמַה לְּךָ
כִּי תִבְכֶּה לַשְּׁמָשׁוֹת, שֶׁפָּנָה כְבָר זִיוָן,
וּבְחֵיקִי דֵי מֶרְחָב?...
אָז אוֹרִיד אֶת עֵינַי אֶל מְאוֹרוֹ שֶׁל לִבִּי,
וְהִנֵּה זֶה שָׁקַע וְחֹשֶׁךְ עַל תְּהוֹמוֹ.
וְאָטִיל אָז סָפֵק בִּמְצִיאוּת יֵשׁוּתִי;
אֲמַשֵּׁשׁ בְּדָפְקִי אִם יַעֲבוֹר בּוֹ רַעַד,
אִם נִשְׁמָע הַלַּחַשׁ בְּזִרְמֵי הַדָּם עוֹד.
וְתוֹעֶה אָז סָפֵק בְּחָרְבוֹת הַמֹּחַ:
הֵן אֶפְשָׁר כְּבָר מַתִּי וּבְקִבְרִי אֶחֱלֹמָה?
וּפִתְרוֹן לֹא אֶמְצָא. בִּסְדִינַי אֶתְכַּסֶּה:
הַאֵין זֶה הַסָּדִין — לִי לִבְנַת תַּכְרִיכַי?
אֲנַסֶּה אָז לִבְכּוֹת: זוּ דִמְעַת הַטֹּהַר
תְּמָרֵק שְׁחוֹר נַפְשִׁי, תְּהוֹם לִבִּי תַּגִּיהַּ.
וְיָרְאָה הַדִּמְעָה לַעֲזוֹב עַפְעַפָּהּ,
פֶּן תִּטְבַּע בַּחֲשֵׁכָה שֶׁכָּבְשָׁה הָעוֹלָם...
וְאִם תִּפְרֹץ דִּמְעָתִי הַטְּהוֹרָה — וְנָפְלָה
עַל אֵפֶר לְבָבִי... בּוֹ תִשְׁקַע וְתִיבַשׁ
וְהֶעֱלְתָה אֵד כָּבֵד עַל קִפְאוֹן נִשְׁמָתִי.
וְעֵינַיִם לַלַּיְלָה, הַשּׁוֹאֲלוֹת דּוּכָם:
וְאֶפְשָׁר אֵין מָוֶת לְגַמְרֵי בָּעוֹלָם
וְחַיִּים גַּם אֵינָם — אַךְ תֹּהוּ וָבֹהוּ,
וּבְשִׁמְמַת מֹחִי רַק צִלְלֵי שְׁנֵיהֶם?...

י. ל. פרץ.

נִסִּים וְנִפְלָאוֹת*).

III.

חוּשׁ הָרֵיחַ שֶׁלּוֹ.

ופעם אחת, כשפרצה המחלוקת — בשביל מה, איני רוצה לספר; הכל יודעין, — קפץ מן הצד שכנגדו חד מהחבריא, שמואל שוחט שמו, ואכל קורצא, כנהוג...

מה טיבה של המסירה? הוא שיחיה מתנהג בשררה, מושל בכפה, ומורד במלכות... ועוד, ועוד. אין לשער ואין לספר. והעקר—שהוא יושב על כסא בן דוד, כידוע...

ועוף השמים הוליך את הקול, שישנה מסירה, ואותו שמואל שוחט נעלם... מה סברו אנשי שלומנו? שהוא, שיחיה, העני‍שו, עשה אותו גל של עצמות, השליכו לכף־הקלע, למדבריות... הממנו יפלא דבר? ושקטו על מכונם. „כן יאבדו" — אמרו. מסתמא תפתח הארץ את פיה ותבלע את כל עדתו של קרח...

ולפתע פתאום נפלה הדליקה: שומרים מקיפים את הבית, מתפרצים לבוא... אבל, תהלה לאל, הוא, שיחיה, נמלט באורח־פלא בעד החלון. פשוט, השומרים הוכו בסנורים...

ונתחייב שיחיה חובת גלות, והיה, השם ישמרנו, נע־ונד מעיר לעיר, מקהלה לקהלה, ובכל מקום בואו מצא שונאים אורבים לנפשו... בקצור: יד הסטרא־אחרא על העליונה...

ובא, שיחיה, פעם אחת, בחצות ליל סגריר, אל עירה, איני זוכר את שמה; איני רוצה להזכיר את שמה... והוא הולך מבית לבית ואינו יודע באיזה חלון לדפוק. ונגד הוא, שיחיה, מתרים לתרים, מדלת לדלת... הבתים בתי יהודים... אבל — של איזה יהודים? תהלה לאל, מבעד תרים אחד בוקעת ועולה אל אזניו תפלת חצות, והקול, מכיר הוא תיכף ומיד, הוא קול משלנו, חצות שלנו, חצות דולקת. וחיתה נפשו, והוא דופק.

ובדפקו, נדם הקול מבפנים; אין קול ואין קשב עוד, אבל אין פותח. אימה חשכה נפלה על אנשי הבית. ליל חושך ואפלה. גשם סוחף, כאילו מבול יורד לעולם, והעירה רחוקה מן הישוב. בכל מכל כל — שני ירידים, ניסן ותשרי, ובשאר ימות השנה—מדבר. אין יוצא ואין בא. ומי ידפוק בחצות או בחצות הלילה? בלתי ספק, גזלנים. כמעט נפשם יצאה מפחד.

אבל הוא שיחיה צועק: יהודי, יהודי!

ואסתייעא מלתא, שתיכף הכירו את הקול ורצו בשמחה רבה אל הפתח, והידים רועדות משמחה ואינן מוצאות את המנעול... אבל סוף כל סוף פתחו. מהבלבול לא שמעו דבר.

---

*) עין „העולם" נומ' 14—15.

וחצי דבר. והצדיק בא בצל קורתם. אין לשער את השמחה אבל תיכף ומיד נהפכה לתוגה...

— החביאוני, אמר.

ולך נא והסתיר אותו, לבל יתגלה! שמן תורק, נודף הריח למרחקים! כעלות — עוד קודם זמן קריאת שמע—דופקים. באים ומכבדים אותו, שיחיה בסנדקאות...

סכנת נפשות והוא מקבל. אצלו מסירות-נפש—כלאחר יד. מילא, יכולים אתם לשער את סעודת־המצוה! אנשים וטף, מן המרא־דאתרא עד הבלן. ולפניו, שיחיה, שמו לשון. הוא, שיחיה, היה אוהב לשון ואוכל אותה צלויה או מבושלה... ואפשר שהיו דברים בגו. קצור הדברים, הוא, שיחיה, רוצה לטעום, לוקח באצבע ורוצה להגיש לפיו, והחתיכה של הלשון נופלת מידו בחזרה אל הקערה. לוקח שנית, והחתיכה נופלת עוד הפעם, וקרא בקול (ושאגה לו כלביא):

— נבלה וטרפה!

מסתמא נעשה רעש; המרא־דאתרא טועם, לומדים ומופלגים אוכלים... מובן מאליו, ששולחים אחר השוחט עם החלפים, ונתברר הדבר: החלפים כמורגים. והשוחט? — אותו שמואל!

IV.

יבגנת הצדיק מונחת אבן, ולמעלה על הגבעה, אצל ההורבה של מצודת הגרף, מונחת גם כן אבן כזאת. אבנים תאומות, אף על פי שצורתן משונה.

כסבור אתה, אברך, שזה הוא על פי מקרה? והאבנים אבנים פשוטות? — אצלנו אין פשטות בכל עקר.

כשעמדה המצודה על מכונה התנשא עליה מגדל, ממש עד לב השמים. ועל מעקה המגדל היה סובב יומם ולילה שומר, שמא תבא, רחמנא ליצלן, חרב. ואם ראה איזה דבר חשוד, היה תוקע תיכף בחצוצרה, ונקבצו חיילות הגרף, קאזאקליך, וקפצו על החומות... הכל כמו שכתוב ביחזקאל; הכל לקחו מאתנו.

ומעל להמעקה היה חדר קטן בראש המגדל, ושם, באותו החדר, גר מכשף, מין חוזה בכוכבים, שהחזיק הגרף. והיה המכשף יושב, יושב שם כל הלילה והוזה בכוכבים. וכאור בוקר היה יורד אל הגרף ומספר לו מה מליל, מה חזה בכוכבים ומה נגזר עליו שם.

והגרף, כנהוג בימים ההם, היה גם השופט של הסביבה. כי נחלתו היא.

ובאו לפניו פעם אחת שני אחים, אינם יהודים, אכרים ערלים. והיה להם איזה סכסוך על אדות עסקי ירושה. והגרף יוצא למלחמה, כלי זינו עליו, והסוס אסור לרכוב עליו, ומחוסר פנאי שלח אותם להמכשף, שישפוט איתם בשמו, וכאשר יגזור אומר כן יקום.

והמכשף אינו יכול לסרב: הגרף צוה. את הריב ישמע, אבל תנאי התנה עמהם, שלא יכזבו, ולא יעלימו שום דבר, שיטענו על צד האמת... ובאם לאו יעניש אותם.

והסכימו בעלי הדין והתחילו לטעון, ולטעון על צד האמת המוחלטת, מובן מאליו, אי־אפשר, ופיהם מכשילם והם מכזבים... והזהיר בם אחת ושתים. ובפעם השלישית, אף על פי שהדבר באמת אי-אפשר, נמלא עליהם חימה, ונפח באפיו, ונעשה רוח חזק, ואחז בהם וזרק אותם בעד החלון, ועפו באויר; והאחד היה עב ונפל תיכף ומיד אצל המצודה. והשני היה קל ועף עד הגן, ונפל אצל הבתים...

וכשקנה הוא, שיחיה, אצל יורשי הגרף את החלק הזה מן הנחלה, אמר, שהוא יכול להחיות את המתים שהתאבנו, אבל אינו רוצה, לפי שהיו שונאי ישראל גמורים...

V.

אבל איני רוצה להעלים מכם; ישנה גירסא אחריתא. זהו מעשה נורא באמת; ומעשה ישן נושן מהדורות הקדמים... הגרף עוד—בחיים חייתו, וידו בכל, תקיף ונלחם בשכניו הפריצים מסביב. מתנפל, שולח באש את הארמונות, תולה את האדונים על עצים, מאנס את הנשים שלהם... סכנת נפשית! ובהעירה למטה היתה בת ישראל... אשת איש ומזרע קדושים... בעלה, בגן עדן תהא מנוחתו, היה אחד הגדולים באמת... בקצור: מנהיג הדור...

אבל איתה האשה היתה יפת תואר מאד, יפיפיה מהוללה, ופעם אחת ביומא דשוקא ראה אותה הגרף... מילא, כידוע לכם, אין אפיטרופוס... וגבר, שונאי ציון, היצר הרע, ונעשה מעשה רע...

מרתף היה יורד מהמצודה של הגרף למטה עד הגנה, עד הבתים, שישבו בהם משרתיו עושי רצונו—המכשף, הממונה על העופות ועל הכלבים, הראש של הקאזאקליך, שהיה מחריב בהם את העולם, וכדומה.

ובאותה המרתף היו חדרים, להסתתר בהם בשעת חרום, כשיתגבר האויב, ובאמצע המרתף, באחד החדרים, היו נפגשים...

בלילה, בלילה ... הבעל הולך לחצות והיא מתחמקת ויורדה מן המטה, לובשת את בגדי שבת ויו"ט שלה, מתיפה בכל מיני תכשיטין, מתבשמת בכל מיני שמנים טובים ומתגנבת ויורדת אל המרתף, בעד הגן...

ובאותו שעה עוזב הגרף בלאט את היכלו ואת הקרואים, הממלאים את ההיכל תמיד, האוכלים ושותים ומחוללים לקול שיר וזמר, ויורד בחשאי לתוך המרתף מלמעלה. ובאמצע, כנ"ל, באחד החדרים, הם נפגשים, והוא מחבק ומנשק אותה, השם ישמרנו וישמור את כל בנות ישראל...

ופעם אחת, בשעת חבוק ונשוק, עלה על לבו להגיד לה:

— רבקה'לי, רבקהלי שלי (כך היה שמה) המירי את דתך.

ובת ישראל, אע"פ שחטאה, אינה רוצה בשום אופן, ואולי עד כאן ניתנה רשות למשחית — אינה רוצה. ואמר לה פעם, פעמים. ובפעם השלישית, כשהוא מפציר בה, והיא נפלה לרגליו, ובקשה ממנו רחמים, נתמלא פתאום, כדרך הפריצים, חימה, ועזבה לנפשה בוכיה ורץ בפשוט ידים ורגלים, ורץ מן המרתף, ובצאתו משם תקע בקרן שלו, כי גבור ציד היה, והקרן תלויה תמיד על צוארו, ונאספו תיכף המשרתים שלו, וצוה לסגור תיכף ומיד באבנים גדולות את שני המבואות של המרתף ולאסור לו סוס. הסוס נאסר, וקפץ על הסוס ורכב לו...

והמשרתים מסיעים אבנים... שלשה ימים ושלשה לילות היו שומעים מן המרתף: „שמע ישראל".

וביום הרביעי, כששככה חמת הגרף ברכבו, וכשהתחרט על המעשה הרע, ושב על עקבו במרוצה, נפל הסוס תחתיו אצל המבוא של המערה, אך מן המרתף אין עוד קול ואין קשב...

ועל בית העלמן מצבה; גבוהה, האותיות מוזהבות: מגזע ישרים, משרש קדושים, אשת הרב, הגאון, הקדוש, מרת...

ובאים לקבר אבות, ומשתטחים על אותו הקבר, ועושים „אל מלא רחמים", ומודדים את הקבר, ומבקשים שהצדיקת, בכל צרה שלא תבא, תשתדל שם...

והקבר—ריק!

פרץ הירשביין.

הָאַלּוֹן הַבּוֹדֵד.

(מעשיה.)

הגרש גרשוהו העצים מן היער? או הרוח נשא בכנפיו ממרחקים גרעיני־צמיחתו ופה הטיל את אחד מהם? או יערות עד גדלו מלפנים במקום הזה, ועלה הכורת עליהם, ונשאר רק האלון לבדו לפליטה מבולם? —

אין איש יודע והאלון אף הוא אינו זוכר עוד. יחידי ובודד נצב הוא תחת כפת השמים ומשלש רוחות העולם: ממערב, מצפון ומדרום — מרחב רב לפניו, מרחב גדול ורחוק, מרחב שדות, המשתרעים עד קצה השמים. בקיץ יכוסו השדות ים של שבלים, שבלי־זהב מזהירות, ובפרוץ הרוח—ויתעורר וירעש הים ויכה את גלי זהבו. ובבוא הסתיו, פורקים השדות את עדים מעליהם, עירומים וקודרים הם, הפקר לרוח־פרצים הזועף והקר, הנשא ומילל בין הערוגות השוממות והודר ומילל בין אבני השדה. והחורף. בבואו להקפיא ולישן את כל היקום מסביב, מלביש הוא צחורים גם את מרחב השדות הדוממים.

זהו מצב האלון וזאת היא תקיתו שנה־שנה משלש רוחות העולם—ממערב, מצפון ומדרום. ורק לפאת מזרח ישונה מצבו ותשונה תקותו. מפאת מזרח מתנשא למרום יער צומח עצי־לבנה רעננים. ויש אשר תעזוב צפור את היער, תתעופף ותשוט באויר העולם, ותעמוד לנוח על אחד מענפי האלון ותספר לו על ריי היער הצעיר הקרוב. אז יעבור רטט קל בלב האלון ויצלול בתהום מחשבותיו.

וזאת אשר יזכור האלון על ראשית יצירת היער, אשר בפאת מזרח ממולו:

היה יום קיץ חם, והשדות והכרים מסביב עטו שלמת־פז. רק בפאתי מזרח לא תם עוד הירק מן הככר.

— האמנם הקשה האביב את ערפו ולא יאבה לעזוב את הפנה ההיא, פנת המזרח?

בציר, חורף, אביב—ועוד הפעם קיץ. ושם בפנת המזרח לא ניטל עדיין הירק והחלקה עודנה רעננה. והירק מתרומם מעל לארץ, וכאילו המון נטיעות עלו מן האדמה. לב האלון החל לפעם בקרבו: רגש זר ומוזר תקפהו: כי הנה התחילו גם ענפיו נוטים לפנת המזרח הנפלאה. ואולם המרחק מפרידם ועומד ביניהם. אז התחיל האלון ראשונה לחוש בדידותו הרבה.

ובוקר אחד, בצאת שמש האביב על פני האדמה וזרם קרניה פרץ והאיר את כל אפק־המזרח ואת החלקה הנפלאה. נגלה לפני האלון הסוד הכמוס:

באור הבוקר הופיע לפניו בפאתי מזרח יער צעיר, יער צומח עצי לבנה רעננים, והשמש שופעת אורה על גזעיהם הצחורים.

ויתחלחל האלון.

אביב, קיץ, בציר, חרף — ועוד הפעם אביב.

והיער הצעיר הולך וגדל, הולך וזוקף את קומתו. הענפים הרכים מתגעגעים ונמשכים לתכלת הרקיע, מתעדנים ומתפנקים לפני אור היום. נופלת עליהם תרדמה — מורידים הם ראשיהם ונמים. והגזעים מחליפים בכל פעם לבושם. קצה נפשם בקליפתם הצחורה — עוטים הם קליפה כחלחלה־צחורה, קליפה מנומרה, מזמינים אליהם רוח שובב לבוא לסלסל את תלתלי ענפיהם ־־יחים, היוררים ומגיעים לארץ. והרוח בא ומביא להם בכנפיו את ברכת השמש בבואה ואת ברכת השמש בצאתה וגם את ברכת הליל הקרוב... ובא הרוח וחלף הרוח, ובבואו ובחלפו — בשורה חדשה בכנפיו, ולכל בשורה ובשורה שמח היער הצעיר, מתנשא וזוקף את קומתו.

ובדידות האלון גדלה שבעתים.

ענפיו התחילו עורגים למזרח, והוא, האלון, בעצמו, נמשך אחריהם — כופף את ראשו, וגזעו הזקן — אבדה מנוחה ממנו. לא הביאה לו מנוחה שלות הערב וגם דממת הליל לא הספיקה לישנהו.

פעם אחת עמד עיט זקן לנוח על ענפי צמרתו, ויספר העיט לאלון, כי ביער הקרוב נאספו המון צפרים, צפרי־רון, יום־יום, עם צאת השמש ועם זריחתה, יתמלא היער תרועה ומחול. שמעו זאת הענפים ויתנודדו. ורעיון נולד בלבם — לבלי העטות עוד ירק. ובעצם הקיץ התחילו עליהם נובלים. ועבר הקיץ, ועבר החורף אחריו. ובבוא אביב חדש נשארו הענפים ערומים, כמו שהיו. הענפים הרכים, התמימים וקלי הראש, שמתחלה עטו עלים — בושו בפני אחיהם הגדולים, בראותם מערומיהם, ויבשו אף הם ויבלו. ובבוא ימי קיץ ובערה השמש וגדל השרב—השליכו הענפים כולם יחד את לבושם האחרון, נראה מחשוף הלבן בבשרם ונעשה הפקר לקרני השמש הבוערות ולגלי הרוח הסוער.

הדבר היה באחד מערבי הסתיו.

עבי־תוגה שחורות ואבלות זחלו במרום. זמן רב לא פקדה השמש את האדמה. רוח פרצים ילל ויבשר: „החורף הנה בא, החורף הנה בא"... ופתאום תקף הרוח את האלון, הניע את צמרתו בלי חמלה, שבר את ענפיו היבשים, הטילם לארץ ובשריקת גאוה וגאון עוזבם על חורבנם ועל מפלתם — ויעלם בין השדות. והנה אשה זקנה לבושה שחורים באה ושק גדול על שכמה. ותאסוף הזקנה את הענפים המתגוללים לארץ, ותשם אותם בשק, ותעמוד רגע במקומה, ותזרוק מבטי פחד מסביב. ותרים את השק ותעמיסהו על גבה, ויגעה וכפופה נעלמה במרחק השדות...

אז אחזה חרדת את האלון ומחשבותיו עמקו.

אתא ליל. נח הרוח ויללתו חדלה. העננים הקודרים הלכו וחורו, נקרעו קרעים־קרעים, ומבין מפלשי קרעיהם הציצה תכלת הרקיע, ובתוך התכלת כוכבים נוצצים ומהבהבים. עבר רוח יבש, נושא בכנפיו החורף. רגע — וכל היקום מסביב עצר את נשימתו...

פתאום נשמע משק המון כנפים:

מחנה עורבים שחורים עף ובא מן השדות הקרובים ועבר על פני האלון. נזדעזע המחנה כולו ונתפרד סייעות סייעות והפרעה הדממה. זקני העורבים וראשיהם כבו את האלון מתוך צריחה מקוטעה וירדו לנוח על ענפיו. אחריהם ירד גם כל המחנה כולו. כסו העורבים כל ענף ובד, עלו וישבו על הצמרת, ובדבקם איש אל אחיו, הקשיבו ללחש הרוח, מבשר החורף. מעת לעת נשמעה עוד צריחת פחדים בודדה של אחד העורבים. אך כעבור שעה שקט כל המחנה, שקט ויישן, כשהוא מתרפק על הענפים הערומים.

לאט־לאט נעלמו העננים כלם. כפת־שמים קרה, כפת־תכלת משובצת כוכבים, נמתחה על פני כל המרחב מסביב. רוח מעט לאלון הבודד ושכח לרגע את בדידותו. זה כבר לא שכנו בין ענפיו אורחים רבים ויקרים כאלה, זה כבר לא חממו צפרים את ענפיו הקרים... חום נעים יוצא מתחת לכנפי העורבים והוא חודר אל תוך בדי האלון ומגיע אל גזעו הזקן. ואחרי זמן כביר של נדודי־שינה נפלה תרדמה על האלון ויחלום חלום.

בחלומו: והנה הוא צעיר וחסין וצומח בתוך יער־עד. את בדיו הסבוכים והאמיצים מכסים המון עלים דשנים וקרירים. עצים רבים שונים מקיפים אותו מכל עבריו, אך הוא עולה בגבהו על כולם. צפרים מרחפות ושטות בחלל העולם, ובעברן— תרדנה גם עליו לנוח. בין סבכי ענפיו כל מיני עוף כנף יקננו, ובקנים ומסביב להם—שיר ותרועה ומחול. בוקר־בוקר מפזזות בצמרתו קרני השמש הראשונות, ובשקוע השמש ולרגליו זוחלים צללי ערב—ונאחז בצמרתו קוי אור חמה האחרונים. והוא מרכין את ראשו למערב: את ברכת פרידתה האחרונה שולחת השמש אליו, ורוח בין־השמשות, השט ועובר על פני הר ועמק, מסלסל במעופו את ענפיו הרכים...

ליל קיץ כולו תכלת.

הנטיעות הרכות, הצומחות לרגליו, מתרפקות עליו. טל צונן יורד על הארץ, מחיה ומשיב נפש היקום, שהתעלף מחום היום. העצים הרכים נמים כולם, ורק האילנות הזקנים עוד משיחים ומספרים זה עם זה. מביטים הם לכוכבים, הקורצים משמי התכלת השקטים... ומחביון היער נוהרות שדות לילה מחנות— מחנות. תלתלים שחורים עוטרים ראשי השדות, תועלי־יוהנא בוערות בתלתלים.

השדות משתובבות ויוצאות במחול, מתגרות זו בזו, דאות מתחמקות אשה מפני רעותה מבין לעצים ועיניהן מבריקות, ומתוך הוללות שובבה מתחילות הן מטפסות על האלון, תופשות וחובקות אותו ביריעותיהן העדינות, מתרוממות ועולות בו. והנה הן מנתרות מענף לענף ומבד לבד, יושבות על הצמרת ועיניהן נוצצות בחשכה.

מופיעה הלבנה וזרם אור־כסף חור שופע לארץ. תופשות השדות בנות היער בקרני האור ומושכות אותן חיש־מהר מתוך הלבנה; מושכות ושוזרות אותן קל מהרה באצבעותיהן הדקות. שוזרות ואורגות הן רשתות—רשתות־אור, ומזוינות רשתותיהן הן רודפות אחרי הרוח השובב, המתחמק ובורח. הרוח מתגרה בהן, נושב בבשרן הערום, מסלסל תלתליהם ונעלם. דולקות אחריו השדות בנות־היער ושולחות בו את רשתותיהן. מסתתר הרוח בין ענפי האלון — מטפסות השדות על גזעו וענפיו ופורשות זרועותיהן לתפשו, אך הרוח כבר גז ונעלם, — ואיננו. נשארות השדות בנות היער במקומן, יושבות במארב על הענפים ורשתותיהן בידיהן, מוכנות ומזומנות ללכוד את הרוח. וטוב לו להאלון אותה שעה וחם לו ונעים. מתרפקות עליו בנות הליל ומחממות את בדיו הקרים. וזו אחר זו הן נרדמות, כילדים שובבים שעיפו בשובבותם. נמות השדות, בנות היער, והלבנה שופכת עליהן ממרומים את אורה, אור כסף חור... ונרדם כל היקום מסביב. אך הוא לבדו, האלון הבודד, ער הוא, ער ומחכה עד אשר יאיר השחר ותראה השמש בצאתה לארץ להאיר עם דמדומי בוקר. — — — — — — — — — —

— — ענף יבש, עמוס־עורבים, נשבר פתאום ונפל בשאון וברעש לארץ, נבהלו העורבים ונתעוררו... צריחת בלהות העירה את כל המחנה השחור וכאיש אחד עזבו העורבים את האלון ונתפזרו לכל רוח;

והאלון הבודד שקוע עוד בחלומו...

ד״ר שמעון ברנפלד.

הַסִפְרוּת הַמַּדָּעִית בְּמַעֲרָב.

טו.

(סוף)

הבאתי בזה תמצית דעת מא״ש, מפני שזוהי דעת חכם ישראלי תורני. אבל אין מן הצורך להאריך בדברים כדי לבטלה, שהרי עוד יקשה לנו העיקר: א) על מה לא חש יאשיהו לעשות ככל הכתוב בספר התורה לקיים מצות פסח ולבטל את הבמות? ב) למה נבהל הכהן חלקיהו ואחריו המלך בקראם את דברי הספר, מאחרי שהיו הדברים מפורסמים בעם? אני מטעים בזה רק את הסתירה מגוף הספור, ולא אדבר על שאר הספקות והפקפוקים המדעים לכל אלו שנגעו אפילו רק במקצת בבקרת הביבלית. חושב אני, כי כל הספקות לא יתבררו מטעם פשוט — מפני שהרכיבו בספור הזה שתי השקפות. מצד אחד נראה ברור, כי הספר שמצאו אז היה חדש והבהיל בתכנו ובחדושו את המלך ואנשיו. ומצד השני הלא מסרת דתית היתה בידם בימי סדור הספרים ההיסטוריים, כי ספר התורה הוא דבר ספרותי שלם וקדום, וכבר היה נמצא בידי העם מימים קדומים בהיקפו הנכחי. ומעתה לא יפלא בעיני, כי נלאו חכמי ישראל לפתור את החידה הסתומה הזאת. וגם חכמי או״ה בימינו אין בידם אלא השערות, אבל לא דבר ודאי. כי ברוב הדברים הם דנים במאורע היסטורי שבמקצת יצא כבר ע״י הרצאת הספור חוץ לכונתו.

דעתי נוטה להסכים לדברי המחבר, „כי ספר התורה שמצאו בימי יאשיהו היה חלק גדול של ספר דברים הנמצא כעת בידינו. אין מן התועלת להטפל עמו בפרטים ובפרטי פרטים, כדי לברר בצמצום ובדיוק, איזו פרשיות היו קבועות בספר זה, שהוא קורא לו בשם „ספר דברים הקדום". הוא משתמש בבקיאותו המרובה בכל הספרות הרחבה שנמצאה במקצוע זה. ואין ספק, כי כמה דברים נכונים או קרובים לכל הפחות אל האמת נמצאים בחקירה זו. אבל הרבה והרבה יש בה גם כן הדיוקנית שלא לצורך וגם אי־הבנה בסגנון הלשון העברית. בקצרה נוכל להחליט, כי רוב המצוות והיעודים הנמצאים בספר דברים שלפנינו היו גם בספר שמצאו במקדש. והיעודים עשו על חלקיה הכהן ועל המלך רושם מבהיל כל־כך.

שאלה עיקרית היא: איך התיחס הנביא ירמיה למאורע זה שאירע בימיו? הוא החל לנבא בשנת שלש־עשרה למלכות יאשיהו, ובשנת שמונה עשרה נמצא הספר וגרם לשנוי גדול כל־כך בחיים המדיניים והלאומיים. היתכן, כי עבר הנביא ירמיה על זה בשתיקה? אמנם אפשר לאמר, כי קובץ הנבואות של ירמיה שיש בידינו חסרות אותן הנבואות השייכות למאורע הזה. אבל מוטב שנבקש בנבואות הנמצאות בידינו רשמי אותו המאורע.

אי־אפשר היה לירמיה להתנגד לגמרי אל תוכן הספר ואל הריפורמציון שנעשתה ע״י אותו הספר בימיו. אבל זו גלמה רק במקצת את האידיאל הנשגב שהיה קבוע בלבו. הוא שאף רק לעבודה שבלב, לאהבת ה' שתמלא כל חלל הלב, ולעבודת אלהים, שלא תבוא רק לפרקים ידועים, אלא תהא מלפפת את היהודי בכל ימי חייו. ובספר שנמצא—ואנו מחזיקים בהנחה שספר זה נבלע בספר דברים שבידינו—אמנם יש כמה למודים מוסריים מתורתם של הנביאים. אבל יש בו גם הרבה מתורת הכהנים ועבודת המקדש, אעפ״י שאין בו מן הנשמה המרובה

הקרבנות הנמצאת במקום אחר. כשנתפרסם ספר התורה עוד צעיר לימים היה ירמיה, ועדיין לא ברר לעצמו בכל הפרטים את יחסו לנימוס הדתי שקבעו אז. הרבה היה מושפע על ידי הלמודים המוסריים היקרים שיש בספר; אבל הוא חש כבר בימים ההם נגוד לעבודת המזבח ולהכהנים, שהיו שונאיו ואויביו בנפש. לבו היה מהסס. קשה היה לו לבטוח בתורה שהיתה בידי הכהנים. מסבה זו אנו מוצאים את הנביא אומר: „כה אמר ה' אלהי ישראל — ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת, אשר צויתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים... והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים. למען הקים את השבועה אשר נשבעתי לאבותיכם..." (יא, ג—ה). אבל מצד השני מען (ז, כא—כג): „כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל. עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר. כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח. כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר: שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם..."

בדברים האלה אנו מוצאים את עיקר הנגוד בין תורת הכהנים ובין תורת הנביאים, כפי אשר הבין אותה ירמיה. לא כל הנביאים אשר היו בדורו הסכימו לדעתו ולא נמשכו אחרי האידיאל הנשגב שהיה מוקדם בימים ההם. מספור מאורעות ירמיה, שנבלע בקובץ נבואותיו, אנו למדים, כמה רדיפות עברו עליו על ידי הנביאים האלה, אשר הוא קורא להם בשם „נביאי-שקר". אבל אותם הנביאים לא נבאו תמיד בשם הבעל, כנראה מדברי תלונתו (ב', י"ח), אלא, ידם היתה עם הכהנים ועם „תופשי התורה", שהגשימו את המוסר האלהי שבתורה והשתמשו בו לשם עבודת המזבח. הלא כה נאמר בספור ההיסטורי המסית לפני תומו (מלכים ב', כ"ג, ב'): „ויעל המלך בית ה' וכל איש יהודה וכל יושבי ירושלים אתו והכהנים והנביאים..." ירמיה הנביא, שאמנם היה עוד צעיר לימים, אבל כבר הצטיין באישיותו הנפלאה ובהשקפתו האידיאלית, לא היה אתם. הריפורמציון הדתית, „התחיה הלאומית" של התקופה ההיא, לא ידעה את ירמיה. כדי לדרוש את ה' שלחו אל חולדה אשת „שומר הבגדים", ולא אל ירמיה או אל צפניה שהיה בימיו. בשעה גדולה כזאת תלו „אנשי החצר" את עצמם באשת שומר הבגדים...

נראה, כי לזמן מה נפלגה נפשו של הנביא עצמו בקרבו. בתחלה חכר לו אומץ-לב להבדל משמחת העם, שירא הוא אבל בשעה שהכל שמחים וחוגגים וכורתים ברית לאלהים. לא נביא עם הנביא הצעיר הנלבב במשפט, אם נראהו תחלה מאמין ומקוה, בשעה שבא המלך עם השרים ועם הכהנים והנביאים ועם כל העם, „מקטן עד גדול", לכרות ברית לאלהים „לשמור מצותיו ואת עדותיו ואת חקותיו בכל לב ובכל נפש". בכל-אופן הלא שבו אל אלהים ובערו את הגלולים מן הארץ ולבו של הנביא הצעיר נתמלא תקוה לימים טובים בעתיד. ואולם לא ארכו הימים, וכבר נוכח, כי האידיאל האלהי, אשר אליו נשא את נפשו, נעשה מגושם בידי הכהנים והנביאים. הוא נסה לדבר אל העם ולברר לו, כי לא זוהי דרך התורה האלהית. אך העם לא הבין דבריו. אז אמר: „אך דלים הם נואלו כי לא ידעו דרך ה' משפט אלהיהם. אלכה לי אל הגדולים ואדברה אותם כי המה ידעו דרך ה' משפט אלהיהם". אבל גם הם שמחו אז בשמחת התורה הנמצאה ודי היה להם. לא הכירו, כי גם התורה הזאת, כשהיא נמצאת בידי בני אדם נסים ובידי כהנים, שעיניהם לעצמם, לא תחנך את העם ולא הביאהו לידי מוסריות אלהית, משאת נפש הנביא. אל העם, אשר בא מירושלים ומכל ערי יהודה אל המקדש „להשתחוות לה'", קרא הנביא (ז, ד—יב):

„אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר — היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה. כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ואת מעלליכם אם עשו תעשו משפט בין איש ובין רעהו. גר יתום ואלמנה לא תעשקו ודם נקי לא תשפכו במקום הזה (בארץ יהודה) ואחרי אלהים אחרים לא תלכו לרע לכם. ושכחתי אתכם במקום הזה בארץ אשר נתתי לאבותיכם — למן עולם ועד עולם. הנה אתם בטחים לכם על דברי השקר לבלתי דועיל. הגנב, רצח ונאף ונשבע לשקר וקטר לבעל והלך אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם. ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו — למען עשות את כל התועבות האלה. המערת פרצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם? גם אנכי הנה ראיתי נאם ה'! כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנתי שם בראשונה וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל"...

את הדברים האלה קרא הנביא אל העם הבא אל המקדש „להשתחוות לה'". יכולים אנו לצייר לעצמנו את הרושם שעשו הדברים הקשים האלה על העם ועל המלך ושריו, הכהנים והנביאים. הן זהו נגוד חריף לאותה הריפורמציון שנעשתה אז ומלאה את הלבבות תקות ונחמות לעתיד. הם חשבו, כי בעמדם בברית ובצמצמם את עבודת האלהים רק במקדש ירושלים עשו דבר גדול. והנה בא הנביא ואמר להם, כי אחרית המקדש הזה, היקר והקדוש להם כל-כך, תהיה כאחרית המקדש אשר עמד לפני זמן מרובה בשילו. הם חשבו, כי קדוש הבית הזה לאלהים מימות עולם, והוא המקום אשר בחר ה' עוד בימי צאת ישראל ממצרים, כדי לשכן את שמו שם, והנה בא הנביא וקרא להם את הדברים המאיימים, כי גם בשילו שכן אלהים את שמו בראשונה, אבל מפני רעת עמי ישראל החריב את הבית ההוא, וכזה יעשה גם למקדש ירושלים:

אין כל פלא בדבר, כי מאז החלה הטרגדיה ההיסטורית. מצד אחד — המלך עם שריו וכהניו ונביאיו ועם כל העם למקטן ועד גדול; ומצד שני — הנביא הרואה בעיניו הבהירות את האחרית המרה המתקרבת ובאה. אז התחילו החכוכים בין הנביא ובין השרים והעם, שנמשכו והלכו כארבעים שנה. הכל נלחמים בנביא, הכל מבקשים את נפשו לספותה. גם אחיו ובית אביו היו אויביו, ואנשי ענתות אמרו להרגו אם יוסיף להנבא. אפשר שלא היה הנביא מרגיש כל-כך את תוקף השנאה התמידית הזאת, אלמלא היה לבו מלא אהבה לעמו האמלל, אלמלא היה מזגו רך ומפונק כל-כך. מטבעו לא היה מסוגל לשליחותו, להיות איש ריב ואיש מדון לכל באי-עולם ולדבר דברים קשים כאלה. אך האידיאל האלהי שבלבו תקפהו ועשהו „כעמוד ברזל" ואת פניו שם „כחלמיש". ועוד רעיון אחד העמידו על רגליו והחזק את לבו: עם כל הרעה שראה בימיו, לא חדל אף רגע אחד להאמין בעתידו הגדול של עם ישראל. ומה בכך אם יסבול יסורי הנפש והגוף בלי הרף? הוא הסיח את דעתו מצרותיו ומן ההוה ונשא עיניו למרחוק, לעתיד לאומי מזהיר. הברית שנכרתה בימי יאשיהו לאלהים, הריפורציון של ימי הכהן חלקיה והנביאה חולדה — הנסיון הורה, שלא היה בהן כלום. ולכן נבא הנביא: „הנה ימים באים — נאם ה' — וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה... כי זאת הברית את בית ישראל אחרי הימים ההם — נאם ה' — נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם". ובעתיד המוצלח הזה לא תהיה יד יהודה על העליונה, אלא יהודה ואפרים יקבצו יחדו. הנביא מנבא לאפרים: „עוד אבנך ונבנית בתולת בת

ישראל, עוד תעדי תפיך ויצאת במחול משחקים. עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו. כי יש יום קראו נצרים בהר אפרים קומו ונעלה ציון אל ה' אלהינו". זה היה גם האידיאל של הנביא ירמיה, של אותו הנביא, אשר „הפטריוטים" שבימיו עשוהו לבוגד בעמו ומולדתו. המרכז יהיה בציון. „ובאו ורננו במרום" ציון ונהרו אל טוב ה'. „עוד יאמרו את הדבר הזה בארץ יהודה ובעריו בשובי את שבותם: וברכך ה' נוה צדק הר הקדש". וכאשר ראה את החזון הזה לעמו באחרית הימים, חש נחומים נעימים לנפשו.

„על זאת הקיצתי ואראה ושנתי ערבה לי"... די לו לנביא האומלל, הנרדף ומעונה, כי יראה עתיד כזה לעמו „ושנתו ערבה לו"!

ומה היתה אחריתו של אותו המאורע, אשר יחסו לו בני דורו חשיבות גדולה כל־כך? אין ספק, כי נזרע אז זרע־ברכה, אשר הביא פרי טוב בימים הבאים. אבל הנביא ירמיה צדק מאד ביחסו הנגודי אל המאורע שאירע בימיו. נראים הדברים, כי מאז שלטה התורה ביהודה, אלא כי נמחקה צורתה המוסרית ונתקיימה רק בעבודת המזבח ובצוויה המעשיים. כותב ספר מלכים מעיד על המלכים יהואחז בן יאשיהו ועל אחיו יהויקים ועל בנו של זה יהויכין ועל דודו של זה מתניה־צדקיהו, כי עשו הרע בעיני ה'. זה מובן מאליו. מאחרי שירד העם היהודי בימיהם יותר ויותר עד הגיעו לאחריתו המרה, בודאי שעשו אז את הרע בעיני ה'. אבל בתמימותו הוא אומר, כי „אך על פי ה' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאת מנשה ככל אשר עשה — וגם דם הנקי אשר שפך וימלא את ירושלים דם נקי ולא אבה ה' לסלוח". כונת הדברים האלה ברורה. לפי השקפת כותב הספר הזה (והשקפה זו מיוסדת על מושגים מוסריים נכונים והסתכלות ישרה בסדר המוסרי של מאורעות העולם) לא היתה עוד תקומה לישראל מזמן ממשלת מנשה הארוכה, שאז נהרס היסוד המוסרי של האומה הישראלית לאין מרפא. אין אנו יודעים, אם היה המצב המדיני של יהודה נתקן גם אלו היתה הריפורמציון שבימי יאשיהו פנימית ולא רק חיצונית. המצב הגיוגרפי המיוחד של ארץ ישראל הצריך דיפלימטיה מחוכמה ומוצלחת ביותר כדי לצאת בשלים מבין שני אריות. אבל בכל אופן הלא ראינו, איך הבינו הכהנים והנביאים מבית מדרשה של הלדה הנביאה „אשת שלם שומר הבגדים" את עיקרי הריפורמציון. ימי ממשלת יהואחז לא ארכו. ובימי המלך יהויקים, אשר באמת היה רק נוגש בעם „את הכסף ואת הזהב... לתת לפרעה נכה", עמד הנביא וצוח: „הוי בנה ביתו בלא־צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יתן לו". כך היה גם בימי צדקיהו, שהיה מסור כלו בידי שרי יהודה הגאים. הרי מה שנשאר מן הלמודים שהיו קבועים באותו הנמוס האלהי, אשר שמחו עליו כל כך בשעה שנמצא. דוקא בשני הצוויים הסוציאליים, שמירת השבת ושלוח עבדים, שהללו היו העיקריים בעיני הנביא, נהגו השרים והעם זלזול.

הפרט היותר חשוב במאורע זה הוא יחסו של ירמיה לדעות הדתיות שהתפתחו בימיו. הנביאים שאפו לרכז את עבודת האלהים במקדש ירושלים, למען בער את הבמות בערי יהודה ובחוצות ירושלים. מה שאמרו בדורות המאוחרים, כי היתה בזה הכונה לבער את הגלולים מן הארץ, עדיין מוטל בעיני בספק. אבל הנביא ירמיה לא יחס מעלה גדולה לעבודת המזבח בכלל. מושג דתי כזה של ירמיה היה זר מאד באותם הימים לכל העמים.

עבודת־אלהים בלי קרבן! הגויים הקדמונים היו חושדים את ישראל באתאיסמוס, מפני שעבדו לאל בלתי נראה. גם עבודת האלהים בלי קרבנות היתה בעיניהם כפירה גמורה. ועוד דבר אחר: הנביאים שבימים ההם, הם והכהנים אמרו להעמיד את התקוה הלאומית של ישראל ואת עתידו ההיסטורי על קיום שבט יהודה — ומעם אפרים נואשו לגמרי והצדיקו עליו את הדין. ואולם נפשו של ירמיה היתה מלאה אהבה גדולה וגעגועים עצומים לאפרים והוא חלם את חלום שבותו וחזרתו לגדולה.

נפלאה היא הפסיכולוגיה של ירמיה. הרגש המוסרי לוקה בקרבו תמיד ברגשו הלאומי. כל מה שראו עיניו הביאהו בהכרח — לפי טבעו ולפי הרגש המוסרי השליט באישיותו — לשנוא את בני עמו. כי איך יאהב אדם כמהו את אנשי העושק והזוהמא המוסרית? אבל אהבתו הגדולה לעמו גברה לפעמים גם על מאסו את הרע ונפשו מתפוצצת בקרבו: אהבה ושנאה, כעס ורחמים תוססים בה תמיד. עוצם הטרגדיה אשר במאורעות הנביא ירמיה איננו ברדיפות התמידיות שהיו רודפים אותו אנשי מצותו, אלא ביסורי נפשו הוא, במלחמה הנצחית שהיתה בלבו. ירמיה הנביא, לוחם מלחמת המוסר האלהי, היה נלחם תמיד בירמיה הלאומי הקשור בכל נימי לבבו אל עמו האומלל. ואותו הלאומי הנלהב היה נחשב בעיני בני דורו בתור בוגד בעמו, האומר „לנפול אל הכשדים".

ובימיו של ירמיה היה הנביא צפניה, והוא ירד לסוף דעת רעהו הבודד. הוא אמר על ירושלים: „בה' לא בטחה ואל אלהיה לא קרבה; שריה בקרבה אריות שואגים שופטיה זאבי ערב לא גרמו לבקר; נביאיה פוחזים אנשי בגדות כהניה חללו קדש חמסו תורה — ה' צדיק בקרבה לא יעשה עולה".

א. מ. ברנשטין.

רְשִׁימוֹת בִּיבְּלִיוֹגְרַפִּיּוֹת.

נְגִינָתֵנוּ הָעֲמָמִית.

ב*).

תמיד אני מצטער על שחסרות לנו מנגינות עבריות מקוריות. לפני שנים אחדות לא היתה לנו כמעט אף מנגינה אחת הגונה, וגם עתה מספרן מעט. כשעורכים קונצרט עברי אין במה לפתוח, וכשנוסדת מקהלה עברית מיד מתעוררת השאלה: מה נשיר? והכאב עוד יגדל בזכרנו, עד כמה העשרנו אנחנו עושר רב את ספרות השירה והזמרה של עמים שונים, ולנו אין כל. אשר על כן ישמח כל האוהב את הנגינה העברית על כל נסיון שנעשה במקצוע זה, ואפילו אם אין הנסיון מוצלח כל צרכו: בלבך מתעוררת התקוה, שיבאו אחרים וינסו גם הם ויצליחו יותר. ברשימתי זו חפץ אנכי לעמוד על נסיונו של הפרופיסור מר צבי אהרליך **), שהוציא במשך עת קצרה כארבע

*) עי' „העולם" נומ. 41—42.

**) „אלבום של מנגינות עבריות" לזמר ולנגן בפסנתר מעובד ומגוצה ע"י הפרופיסור צבי אהרליך. בהוצאת מ. היבנר גדבורנה, גליציה.

עשרה חוברות (שתים שלש מנגינות בכל אחת) לסולה ומקהלה בלוית הפסנתר. רובן של המנגינות הן של מחברים שונים ויתרן הן יצירותיו של מר אהרליך עצמו.

מודה אני, שבשעה שראיתי שם פרופיסור קרוא על החוברות האלה נמלאתי רגש „דרך ארץ" ושמחה רבה. אבל מכיון שהחילותי מעיין במנגינות עצמן ערבה שמחתי. רוב המנגינות המקוריות של מר אהרליך קלושות הן מאד וגם עבוד המנגינות של המחברים האחרים לא עלה יפה בידו. ההרמוניה ריקה ועניה והיא עושה רושם של מעשי תלמיד מתחיל. בכל אופן אינן ראויות למי שכתבן. הסריה הראשונה פותחת בקינה „על מות הירצל". המנגינה היא פרימיטיבית מאד ואינה מביעה אפילו במשהו את גודל הצער והיגון שתקפו אותנו במות האדם הגדול הזה. החרוז הראשון של השיר מתחיל: „בכה ישראל, הרגיז שמים", והמחבר חבר לו נגון כזה שאפשר לזמר בו אפילו „השומר שבת". אלגיה שכזו על מות הירצל נוח לה שלא נוצרה. ואולם מר אהרליך כאלו הרגיש בעצמו שלא יצא ידי חובתו והדפיס עוד מנגינה אחת (חוברת 10): „צו הערצל'ס טוידט". אבל גם המנגינה השניה אינה עילה הרבה על הראשונה, והלוית הפסנתר גם היא אינה מתאימה לאלגיה. כיוצא בזה אין מנגינתו, שחבר להשיר „בשדמות בית לחם" של ק. שאפירא, מביעה את כל עומק הצער העילמי של אמנו רחל הקמה מקברה בחצית-לילה, ומורידה דמעות „אל גלי מי קדש" — לירדן. גם מנגינתו להשיר „די יודישע פרייהייט" לא עלתה יפה. מנגינות כאלו אולי היו נאות לאליקום צונזער בשעתו. יפה ונעימה היא המנגינה לשיר „קענסטו דאס לאנד"? (חוברת 9) והמקהלות העבריות ודאי תמצאנה חפץ בה. המנגינות „חנוכה ליכט" „וגלות מארש" פשוטות הן אבל לא גרועות. טובה מהן המנגינה „ציון" (חוברת 12), הפותחת בנינון העתיק של „אלי ציון". מן המנגינות של מחברים שונים ראוי לציין את זו של פ. מינקובסקי להשיר „שירת אביר" של נ. פינס (חוברת 3). אבל „עבודו" של מר אהרליך קלקל אותה הרבה ונטל ממנה את חנה. התנועה התדירית של הבאס בהלוית הפסנתר אינה לפי רוח המנגינה, וחבל שלא הדפיס מר אהרליך את המנגינה הזאת כפי שיצאה מתחת יד מחברה (עיין בתוי הזמרה ישירי ה„זמיר" שהוציאה „מוריה"). המגרעת הזאת, תנועת הבאס בלי הפסק, יש גם בהמנגינה „די זעהנזוכט" (חוברת 6).

עוד חסרון אחד כללי חיצוני יש בכל המנגינות, ואי אפשר לפטור את העורך מאחריותו של חסרון זה. תוי־הזמרה של האקורדים אינם כתובים איש תחת רעהו במקומם הראוי להם. המנגן הבלתי מומחה לא ימצא בהם את ידיו ורגליו, וגם המנגן המומחה ובולבל למראה הערבוביא המשונה הזאת: כדי לנגן את המנגינות צריך לעשות מקודם העתקה ולסדר את האקורדים כראוי, ודבר זה אפשר רק ליחידים שמלאכתם בכך. נפלא הדבר שהעורך לא שם לב לדבר עיקרי שכזה.

בלי משוא פנים הראיתי על המגרעות שבמנגינות הללו המונחות לפני. אבל אין כונתי כלל וכלל לרפות את ידי עוסקים במפעל הזה, החשוב מאד כשהוא לעצמו, והלואי שלא תפסק האנרגיה שלהם גם מכאן ולהבא. צריך רק לבקשם שישימו לב יותר אל התוכן שיהיה מן המובחר וגם אל ההדור החצוני, שחובה הנהו גם הוא ולא רשות.

בגליל העליון*).

בצור מצב הערבים.

בשנים האחרונות נתפתח הגליל העליון במדה מרובה. הערבים התחילו נוטעים נטיעות ומכשירים את השדות לזריעת תבואות. ועוד התחילו נוטעים גם צמר גפן ב„חולי" (עיין מ. מרון), וכבר בנו שם ערבים עשירים בתים יפים עפ"י נוסח אירופא. גם הערבים הפלחים מצאו דרך לעצמם לבצר את מצבם: אחדים מן המשפחה עוזבים את הארץ ונוסעים לאמריקה או לארצות אחרות, ואת הכסף אשר הם תוסבים שם הם שולחים לבני משפחתם שנשארו בארץ, כדי לתקן את משקם ע"י גדול נטיעות, השבחת הקרקע וכו'. ביחוד מרבים הערבים שבסביבת מטולה לנדוד למרחקים לתכלית האמורה, וקשה עתה למצוא באותה סביבה פועלים ערבים ואפילו כשמשלמים להם פי שנים מאשר בתחלה. תחבולה זו שמצאו להם הערבים כדי לבצר את מצבם נרמה גם לכך, שהערבים אשר בגליל העליון אינם רוצים למכור את אדמתם לאחרים. בכפרים אשר בסביבת מטולה נתרבה בשנים האחרונות מספר הערבים העשירים. חוץ מזה הנה מתקנים דרכים בגליל העליון ועוד מעט ואפשר יהיה לעבור בעגלה את כל הדרך מבירות ועד ראש פנה. וגם דבר זה גרם לעלית מחיר הקרקעות. ומי יודע עד כמה יגדל מחיר הקרקעות עוד כשתגמר סלול הדרכים.

מצב האכרים בגליל העליון.

מצב האכרים בגליל העליון בכלל לא טוב הוא. ביחוד הורע מצבם השנה, משום שהיבול היה פחות מבינוני ותבואות הקיץ לא הכניסו כמעט כלום. הובותיהם של האכרים מרובים ויש אכרים שאין להם גם במה להתפרנס בשנה הבאה. מובן מאליו, כי מצבם הדחוק של האכרים משפיע לרעה גם על מצב רוחם, והרבה מן האכרים לבם מלא יאוש, ומקנאים הם באלה העוזבים את האכרות ויוצאים מן הארץ. במטולה רע המצב עוד יותר מבכל המושבות האחרות, והרבה מאכרי מטולה מוכנים לעזוב את האכרות ולבקש פרנסות אחרות לעצמם. השעה הזאת היא שעת משבר קשה למטולה. מצבה של ראש פנה טוב ממצבה של מטולה. אעפ"י שגם בראש פנה יש הרבה אכרים עניים, אכרי ראש פנה יש להם גם הכנסות צדדיות משקדיהם וענביהם. גם ביסוד המעלה אינו ניכר ביותר רושמו של היבול הגרוע, משום שיותר ממחצית האכרים שבתו מעבודה לרגלי שנת השמיטה והם מקבלים תמיכה מן חצד וגם חלוקת מאת הכוללים. גם במשמר הירדן יש אכרים המקבלים הלוקה ותמיכה מכולל למברג, ולפיכך אין הם מרבים להתאונן על העניות. ואולם בדרך כלל מתאוננים אכרי הגליל העליון שמצבם רע הוא והם מבקשים עצות היאך להיטיב לעצמם ולהחלץ מן החובות הרבים שהשתרגו על צוארם.

תקון מצב האכרות בגליל העליון.

אע"פ שאכרי הגליל העליון מתאוננים על גורלם, מכל מקום אפשר לבצר את האכרות בגליל העליון כראוי. הרבה ממקצועות האכרות עלולים להתפתחות דוקא בגליל העליון, כגון גדול צאן ותעשיה ביתית, שיכולים להביא טובה מרובה להאכר בשנות שדפון. ואמנם גדול הצאן מצוי במושבות של הגליל העליון יותר מבמושבות האחרות. אפילו עדרה של מטולה עדר גדול הוא, וכל אכר יש לו צאן ובקר. בדרך הממוצע יש לחשוב, שעדרו של כל אכר בינוני שויו עולה לבה"פ אלף וחמש מאות פרנק. בגליל העליון אפשר לפתח גם את מקצוע קליעת מחצלות, כי רבים וטובים הם הקנים הגדלים על חופי מי מרום. קליעת מחצלות אפשר שתעשה מקצוע של פרנסה לאכרים, אלא שצריך להעמיד מורים מומחים אחדים אשר יעברו במושבות וילמדו את בנות המושבות עבודה זו. אחדים מעסקני ארץ ישראל דעתם נוטה, ש„בצלאל" צריך להעמיד אותם המורים והוא שצריך להיות המתחיל בדבר.

ואולם האמת נתנה להאמר, שגם בלי כל פרנסות צדדיות ביתיות יכול האכר לבצר את מצבו כהוגן, אם יהיה חרוץ בעבודתו, ישמור את שלש מאות הדונמים קרקע שיש לו, לא יוציא לבטלה את המרעה הטוב שניתן לו לגדול בהמות וישגיח השגחה מעולה על גן ירקותיו. ועיקר גדול הוא שלא יהא האכר מטופל בחובות ולא תאכל הרבית את עמלו.

ראש פנה.

היבול בשנה זו היה פחות מבינוני; תבואות הקיץ לא הכניסו כמעט כלום. מן הגפנים שהיו לפנים במושבה כמספר רב נשאר רק מעט. גם הכנסת השקדים היתה בשנה זו מעטה. השנה קבלה המושבה הלואה רק מן

*) המאמר הזה הוא קצור מן ההשקפה על הגליל העליון ששלח המנהל את [לשכת דמודיעין בחיפה לועד הו"צ באודיסא. — המערכת.

הפקידות, אבל לא מן הבנק של ח' אנגליה—פלשתינה. עכשו תובעת הפקידות את חובותיה. יחד עם זה מציעה הפקידות לפני האכרים לחתום על הקונטרקטים שקבעה לכל מושבותיה, והיא מבטחת להאכרים, שאם יתרצו לחתום על הקונטרקטים, תשלם היא את כל חובותיהם. בשנת ברכה היו האכרים יכולים להתנגד לכמה סעיפים מן הקונטרקטים. השנה מוכרחים הם לעשות את רצון הפקידות. פקיד המושבות בגליל העליון הבטיח להאכרים לעשות להם הנחות בענין תשלומי חובותיהם, אם יתרצו לחתום על הקונטרקטים. כמה תקופות כבר עברו על המושבה הזאת, שהיא אחת המושבות הראשונות בארץ ישראל, ועדיין היא תלויה בפקידות ובחסדיה.

מ ט ו ל ה.

המושבה הזאת עומדת על מזרע השדות; נטיעות עדיין אין בה כמעט כלל. כאמור למעלה, מצבה של המושבה רע. זה ארבע שנים ניטלה מן המושבה התמיכה החדשית לפי מספר הנפשות. היבול היה השנה פחות מבינוני. תבואות הקיץ לא הכניסו כמעט כלום. סכום חובותיהם של האכרים עולה עד ש מ ו נ י ם א ל ף פ ר נ ק. הכנסת הגורן עלתה השנה לא יותר מ ע ש ר י ם א ל ף פ ר נ ק. אם ימכרו האכרים את עדריהם יוכלו להסתלק מכל חובותיהם, אבל אז ישארו חסרי כל. במושבות הגליל התחתון יש לכל אכר שלש מאות דונם אדמה, רובה עדית; לבני מטולה ניתנו רק מאתים ועשרים דונם, ויש בהם גם בינונות וגם זיבורית. הרבית שהאכרים משלמים שנה שנה למלוים שונים אוכלת את כל עמלם ויגיעם. עכשו אומרים האכרים, שלפי מדת אדמתם וטיבה דרושה לכל אכר בעל משפחה בינונית הכנסה צדדית בת שלש מאות פר' בערך, נוספת על הכנסת הקרקע, כדי שיוכל להתקיים.

י ס ו ד ה מ ע ל ה.

אי אפשר להגיד בברור גמור, מה משפט מצבם של האכרים. יותר מחצים שבתו השנה, שהיא שנת שמיטה, והפקידות החכירה את אדמתם לערבים. האכרים שעבדו וזרעו ראו מעט ברכה בעמלם. היבול של תבואות החורף היה בינוני, ותבואות קיץ לא זרעו כלל. האכרים אינם שקועים בחובות ביותר.

מ ש מ ר ה י ר ד ן.

אכרים אחדים שבתו ורובם עבדו. תבואות הקיץ לא נעשו כלל. היבול של תבואות החורף היה בינוני. יש במושבה אכרים השקועים בחובות, ויש אכרים שמצבם לא רע. בכלל הוטב המצב במשמר הירדן והאכרים החדשים עובדים בחריצות ומגדלים גם צאן ובקר. יש לקוות שהמושבה תתבסס כמשך הזמן.

מ ח נ י ם.

היהודים ההרריים העובדים במושבה מתאוננים על מעוט האדמה; קובלים הם גם על זה, שמצבם בעתיד אינו ברור להם. לגני ירקות שהם רוצים לגטוע אין להם מים דים.

ע י ן ז י ת י ם.

זה שמונה חדשים באו הנה מרוסיא אחדים מבעלי המושבה, ויש להם דין ודברים עם הפועלים הנמצאים במושבה מכבר. אעפ"י שכבר התערבו בסכסוך זה כמעט כל הקונסולים מכל הממשלות וגם הפקידות, מכל מקום לא הצליח עוד הדבר להביא את הצדדים לידי פשרה.

(סוף יבא.)

מִכְתָּבִים מִטּוּרְקִיָּה.

II.

עדת היהודים בבגדאד היא העדה היותר חשובה בטורקיה אחרי קושטא וסלוניקי.

לפי הסטטיסטיקה, שנערכה ע"י הרשות המקומית לפני שנתים, עולה מספר היהודים בבגדאד לשלשים וחמשה אלף. אחרים מעריכים את מספרם לחמשים אלף, ולפי חשבון ה„אליאנס"—מספרם ארבעים וחמשה אלף.

היהודים נחלקים שם עפ"י מעמדם הכלכלי לארבע מפלגות: מפלגת העשירים, הם הסוחרים והשולחנים—חמשה אחוזים מהמספר הכללי; מפלגת הבינונים, הם העובדים, בעלי המלאכה והחנונים — שלשים אחוזים; מפלגת העניים—ששים אחוזים, והקבצנים—חמשה אחוזים.

ראש העדה הוא החכם באשי והוא נמנה בהסכמת ראש רבני טורקיה, עפ"י מאמר השולטן. העדה מעלה לרבה את שכרו מקופתה, ועליו להיות המתווך בינה ובין הממשלה, אך השפעתו איננה גדולה לא על פקידי הרשות המקומית ולא על ראשי עדתו.

מלבד החכם-באשי יש עוד ועד גשמי וועד רוחני. הועד הרוחני, העוסק רק בענינים דתיים, הוא בן שלשה רבנים. ואולם השפעתו על ההמון אינה גדולה. כעשרה אנשים, העשירים שבעדה, הם הם בעלי ההשפעה שבבגדאד, הם המוציאים והמביאים את כל עניני עדתם, והכל נחתך על פיהם; הם המגינים על זכיות אחיהם והם הפונים לשר-הפלך ולהממשלה בדבר כל שאלה יהודית או כללית. החכם באשי נכנע לפקודותיהם וכאשר יגזרו אומר כן יקום.

הועד הגשמי הוא בן עשרה חברים העובדים עבודתם שלא על מנת לקבל פרס. ועד גשמי זה נבחר אחת לשלש שנים. הכנסות העדה הן: ממכס הבשר, משחיטת עופות, מנשואים ועוד; ההכנסה עולה מדי שנה בשנה ל ש ל ש ת א ל פ י ם ו ש מ נ ה מ א ו ת ל י ר ו ת ט ו ר ק י ו ת, ומוצאה להחזקת בתי-הספר, למוסדות הצדקה והחנוך והרבנים ועוד.

רוב היהודים שולחים ידם במסחר, שהוא כמעט המונופולין שלהם, והמושלמים והנוצרים לא יוכלו בשום אופן להתחרות אתם. קצת בתי-המסחר המושלמים שבבגדאד קיימים ומצליחים רק הודות לחריצות עוזריהם היהודים היושבים אצלם. עיקר מסחרם של עשירי היהודים הוא עם מנשסטר האנגלית, ויהודים רבים מעיר אנגלית זו רואים ברכה מרובה במסחרם זה שהם עושים עם בגדאד. בבגדאד יש כעשרים בתי-מסחר גדולים, השייכים ליהודי לונדון ומנשסטר, וכמספר הזה ישנו גם בקירמנשאת והמדאן. בפרס הם עוסקים גם במסחר הבשמים, הברזל, הנחשת, הקפה, הצוקר ועוד, שהם מביאים מגרמניה. ולאירופה הם שולחים עורות, צמר, גומי, שטיחים ועוד.

עד כה לא העיזו עוד יהודי בגדאד לשלוט גם בקרקעות, מפני אי-הבטחון מצד הערבים ומפני חולשתה של הממשלה, שלא תוכל להגין עליהם בשעת הצורך. ורק לשתים או לשלש משפחות יהודיות יש שטחי אדמה גדולים מחוץ לעיר.

ה„אליאנס" השפיעה הרבה על התפתחותם של היהודים בבגדאד וגידול מסחרם.

את בית-ספרה הראשון בבגדאד פתחה ה„אליאנס" בעזרת „אגודת אחים הלונדונית" עוד לפני חמש ועשרים שנה. עכשו יש לה לה„אליאנס" בבגדאד שלשה בתי ספר לילדים וארבעה לילדות. האדון קדורי מהונג-קונג, יליד בגדאד, בנה על חשבונו בית-ספר לבנות נפלא ומהודר. בתי-הספר של ה„אליאנס" ידועים בתור בתי-הספר היותר טובים שבעיר וגם בלתי-יהודים שולחים את בניהם לבת"ס אלו. להעדה עצמה יש תלמוד-תורה גדול ובית-מדרש, שבהם לומדים יותר מאלפים תלמידים, המתפרנסים על חשבון העדה.

אחרי הכרזת החופש המדיני בטורקיה, הראו גם היהודים הבגדאדיים את נטיתם להשכלה ולהתקדמות, והאדון מנחם דניאל הציע ליסד גן-ילדים עברי, שהוא יתמוך בו במאה לירה טורקיות לשנה. מנהל ביה"ס לחכי"ח בבגדאד, שעבר דרך קושטא לפני שבועים, בקש מכותב-הטורים האלה לשלוח לו לבגדאד גננת ארצי-ישראלית מנוסה לנהל את הגן העברי, שיפתח בימים האלה בעיר זו.

שבעה צעירים יהודים יסדו בשנה זו בית-ספר ללמוד השפה הטורקית, שתכניתו מתאימה לתכנית ביה"ס הצבאי של הממשלה. מוסד החנוך הזה נתאשר מטעם הממשלה. מטרת בית-הספר היא להפיץ את השפה הטורקית בין בני הנעורים היהודים, כדי להכינם לעבודת הצבא. העדה תומכת את בית-הספר הזה.

ששה מנכבדי העדה בונים עתה על חשבונם בית-ספר גדול לילדים עניים, והאדון מאיר אליה הנזכר נדב לתכלית זו שלשת אלפים לירה טורקיות. הנדיבים אליהו ודניאל בונים גם בית-חולים גדול, שבו יתקבלו חולים בלי הבדל דת. הוצאות הבנין תעלינה ליותר מחמשת אלפים ליט'.

יהודי בגדאד הם מטבעם עובדים חרוצים, וע"כ הם עושים עושר גדול. בני-הנעורים מלאים מרץ ורצון כביר לעבודה. בכליון-עינים מחכים הם לתוצאות חקירותיו של וויליאם ווילקוקס במיסופוטמית, משום שע"י השקאת הפלך הזה ומסלת הברזל, שתעבור לאורך מדבר סוריה, תגדל בודאי חשיבות בגדאד ויחד אתה יגדל גם מסחרה ועשרה.

יהודי בגדאד לא סבלו מעולם רדיפות. גם הממשלה יודעת, כי התושבים היהודיים עומדים בשורה הראשונה על שדה ההתקדמות. היהודי

ממלאים את כל חובותיהם לממשלה באמונה ועובדים שכם אחר את הטורקים שכניהם להפרחת ושגשוג מדינתם.

*

עודנו נתונים כולנו תחת רושם החגיגות היפות, שנערכו בכאן לכבוד חג הסוכות ע"י „המכבים" ולכבוד יובל החמשים של בן־יהודה ע"י חובבי שפת עבר.

חגיגת המכבים—הראשונה לחגיגות—נערכה בפרור היהודי באלאט בחוה"מ סוכות בליל מוצ"ש י"ט תשרי בהשתתפות המכבים מפירה וחסקויי.

האולם „מנימוסיני" היה מקושט בטוב טעם ויופי, וכארבע מאות איש, ביניהם באי־כח העתונים היהודים והלאומיים, וראשי „המכבים", הנשיאים והחברים של הסניפים השונים, פקידי־צבא גבוהים, מלאוהו מפה לפה. האספה נפתחה בשיר „התקוה" ובהימנון הטורקי, שקבוצת המתעמלים בלוית התזמורת שרה בעמידה, ואח"כ, כשהורם המסך, נגלה לנגד עינינו מחזה יפה: כל המתעמלים עמדו כפירמידות, אוחזים בידיהם את תמונת הרצל, מקושטה פרחים ושושנים, נתונה בתוך מגן־דוד גדול, והאולם רעש לקול מחיאות־כפים. האדון בכר, ראש סניף באלאט, דבר על חג הסכות ופעולות המכבים בבאלאט במשך זמן כה קצר, ואחרי הנאום הזה, שנתקבל בשמחה, התחילה ההתעמלות.

יפה היה נאומו של סגן נשיא המכבי בקושטא, מר חיים אברהם, הצעיר הבולגרי הזה, המקדיש את כחו להפצת רעיוננו, דבר לפני הנאספים ע"ד עבודתם בעתיד ועוררם בדבריו לתת לבניהם חנוך עברי־לאומי.

ה„מכבים" הזמינו גם את החכם בשי ר' חיים נחום להשתתף בחגיגה, ואלה דברי המכתב אשר שלחו לו:

„רבנו הגדול! ועד סניף באלאט של האגודה היהודית להתעמלות „מכבי" מתכבד לשלוח לכבודו בזה הזמנה להחגיגה, שתערך ב„איה קאפו" כפנאר לכבוד חג הסוכות הבע"ל, באולם האגודה היונית „מניטוסיני" במוצ"ש י"ט תשרי שנה זו בשעה ט' ארפית.

שמחתנו תהיה כפולה ולב כל חברי האגודה הלאומית־היהודית הזאת יתאמץ עוד יותר, אם כבודו, כתור אחד מחברי האגודה הזאת, יואיל לכבדנו בביאתו.

דרך אגב אנו מביעים לפני כבודו את תאות חלק גדול מהצעירים תושבי הפרור הזה, שהוא אחד הפרורים היותר גדולים וחשובים של היהדות בעיר הבירה, ושעשה הרבה למנוי כבודו בתור ראש רוחני להיהדות העותומנית — הצעירים האלה חפצים לראות את כבודו בעצמו בחגיגה זו, מדבר להם על עבודתם ותכניתם בעתיד לתחית והתקדמות היהדות העותומנית בכלל וזו של פרורנו בפרט.

זה שנתים ימים שכבודו מכהן במשרה זו של מנהיגנו הראשי, ועד היום לא היה להצעירים שלנו האושר לשמע מכבודו את חות־דעתו על הדרך שבה צריכים הצעירים ללכת בכדי לשפר את המצב הנכחי ובכדי לעצור בעד ירידתנו והרקבון שבנו.

אנו הצעירים, פרי התחיה והתרבות הלאומית־היהודית, שמכירים מקרוב את המצב התרבותי הנורא, שבו נמצאים היהודים תושבי הפרור הזה, חושבים כי נחוץ מאד, שאדוננו יהיה נוכח בחגים כאלה בעלי תכונה יהודית ובמתק־שפתיו ידבר כפעם בפעם להעם למען יתעורר ויעבור לקדמתו והתפתחותו.

רוצים אנו לקוות כי אדוננו, בתור ראש חפשני חדיש ומתקדם, יוקיר את ערך דרישתנו זו ויואיל בלי פקפוק למלאנה, כי הגיעה כבר העת לנהל את העם הזה ולהאיר לפניו את דרך עתידו".

ובשעת החגיגה נתקבלה תשובה זו מאת החכם בשי, שנכתבה על ידי מזכירו:

„אדונים יקרים.

בפקודת הרה"ג אבוא בזה להודיעכם כי לדאבונו ולמרות כל חפצו ורצונו לא יוכל להמצא נכון בחגיגתם כי חלה ברגליו זה ימים אחדים.

ובנוגע לתאות לבם לשמע את חות־דעתו על עבודתם להתקדמות היהדות, לא יחדל מלמלאת את בקשתם בפעם הראשונה אשר יתאספו לאספה במקום הראוי והגון לזה, כי המקום המוכן לחגיגתם ב„איה־קאפו" איננו מיוחד כלל.

כבוד הרה"ג מגיש לכבודם את ברכתו בעד הצלחתם והתקדמותם. יה"ר שתהא עבודתם פוריה תציץ ותפרח, אמן".

גם חגיגות היובל לכבוד אליעזר בן יהודה בפירה, חסקיי ובאלאט עלו יפה. בחגיגות אלו זכינו לראות גם את הגבירות והצעירות הספרדיות; בחגיגה הראשונה, שהיתה בפירה בכ"א בתשרי, השתתפו רוב נכבדי הפרור הזה, המורים העברים בבתי־הספר של עיר הבירה, חובבי השפה העברית, העורכים ובאי־כח העתונים הלאומיים והיהודים.

ובהסקיי, זה הפרור היהודי היותר גדול שבעיר הבירה הטורקית, נאספו חובבי שפת עבר בשמיני עצרת בשעה שלש אחה"צ לחג גם שם את חג יובלו של בן יהודה. יותר משלש מאות איש מנכבדי הפרור ו„פני העדה" השתתפו בחגיגה זו. החגיגה השלישית לכבוד בן־יהודה נערכה בבאלאט, ואף היא עלתה יפה והועילה לעורר את לב המשתתפים לעבודה לאומית לשם תחית השפה העברית.

שני הזרמים — הלאומיות וההתבוללות—שנתגלו בטורקיה מיד אחרי הכרזת החופש המדיני, דביאו מהפכה שלמה בחיי היהדות הטורקית בכלל ובחיי יהודי עיר הבירה, סלוניק ואיזמיר בפרט. עתוניהן של שתי התנועות הללו משתמשים בכל מיני אמצעים שונים לנצח איש את רעהו, והתוצאות הן: קטטות, שנאה ומשטמה עזה בין אנשי המחנות הללו.

אמנם, יש לנו בה בתי־ספר רבים עם תכניות רבות ורחבות. ה„אליאנס" דאגה לנו ותקים לנו דור משכיל. אולם דא עקא, כי תרבות יהודית־לאומית, מוסר־יהודי־לאומי, לא נתנו לבנינו. כי מה תתן ומה תוסיף לנו השכלתנו המרובה, אם אנשים שיגינו על זכיותינו הלאומיות אין לנו? ואת התפקיד הקשה הזה חייבים למלא המורים העברים הארצ־ישראלים, שנתקבלו בבתה"ס בקושטא ובערי המדינה, ואגודות ה„מכבי" שבמטרופולין ובערי המדינה.

עד כמה מרגישים הבנים והבנות בקושטא את נחיצות למוד השפה העברית בתור שפה לאומית—תוכיחנה שתי העובדות הבאות:

יש בקושטא בי"ס עליון מיסודם של אמריקנים נוצרים, ו„רוברט קולדז" שמו. בביה"ס הזה מלמדים צרפתית, אנגלית, טורקית, איטלקית וגם יונית וארמנית. בימים האחרונים פנו התלמידים היהודים שבביה"ס הזה — כמאה במספר — אל ההנהלה הראשית וידרשו ממנה להכנים גם את השפה העברית בתכנית ביה"ס. ההנהלה מצאה את דרישתם לצודקת ותחליט למנות גם מורה עברית.

ובבי"ס נוצרי אחר לילדות, שבו למדו מלבד שפת ביה"ס ושפת המדינה גם ארמנית בשביל שש או שבע התלמידות הארמניות, ויונית בשביל ארבע או חמש התלמידות היוניות, לא נזכר שם השפה העברית, למרות ארבעים התלמידות העבריות, הלומדות שם.

אולם סוף סוף הרגישו בנותינו בזה עלבון גדול, ותתאגדנה כלן לאגודה אחת. הנשיאה פנתה בשם חברותיה להנהלה הראשית ותדרוש גם להן מורה עברית, והתראה אחרונה התרו, כי אם לא תשים ההנהלה לב לדרישותיהן תעזבנה כולן את ביה"ס. ההנהלה נעתרה מיד לבקשת התלמידות העבריות, ובקרוב יחלו גם הלמודים העברים בביה"ס הזה.

שתי העובדות הקטנות הללו מוכיחות, כי הרגש הלאומי מתחיל להתעורר גם אצל הספרדים הקושטאים. והיה אם יעזרו גם המורים העברים והאגודות הלאומיות על ידיהם — סוף הנצחון לבוא.

ר' יעקב מאיר ראש רבני סלוניקי לא החליט עוד דבר, אם יקבל על עצמו משרת הרבנות בירושלים או לא. גם הועדים, הגשמי והכללי, שלהם נמסר פתרון שאלה זו, לא החליטו דבר, וימסרו את פתרון השאלה לחברי בית־דין־הצדק, שהם גם חברי המג'ליש הרוחני. ובית־הדין החליט בישיבתו האחרונה, אחרי שקלא וטריא ארוכה, לבלי לתת בשום אופן לר' יעקב מאיר את הרשות לעזוב את סלוניקי, כל זמן שלא ימצא לסלוניקי ממלא מקום הגון. אין בית־הדין רוצה שתבנה ירושלם מחרבנה של סלוניקי.

ה„טיימפו" הקושטאי, אורגנה הרשמי של הרבנות המרכזית, מבקר קשה את התנהגותו של ר' יעקב מאיר והוא רואה את סבת סרובו בזה שלא נקבעה משכורתו אשר יקבל בירושלים. והעתונים היוצאים בסלוניקי משיבים ואומרים שאין בדברי „הטיימפו" שום ממש, ששאלת המשכורת אינה תופסת מקום בעיני ר' יעקב מאיר, אלא שעיקר גדול הוא לו לדעת, כמה

הם התנאים שעל פיהם נמנה לחכם בַשי בירושלים, אחרי אשר ממקור נאמן נודע לו, שראש רבני טורקיה נתן להעדה הספרדית בירושלים הנחות אחדות הפוגעות בכבודו של הרי"ם. ובין כה וכה הענינים בירושלים יגעים מאד. אי סדרים שולטים שם בהנהגת העדה ויום יום מקבל ר' חיים נחום מכתבים וטלגרמות ע"ד הנחיצות לשים קץ לכיצב המסובך ולפתור את שאלת הרבנות.

אגודת „תומכי יתומים" ההליטה ליסד עוד גן-ילדים עברי. להגן החדש הקדישה ועדת תלמוד התורה דירה יפה ומרווחה. מספר תלמידי הגן יהיה לפי שעה ארבעים, רובם יתומים. האגודה תאכיל ותלביש על חשבונה את כל תלמידי הגן. לפי שעה נמנתה עלמה סלוניקית להיות מורה בגן החדש. ואולם בקרוב תוזמן גננת מנוסה מארץ ישראל.

בהודע לפקידי-הצבא בעיר קירקיקליסה, כי בקופת הקלוב היהודי נאספו במשך ג' חדשים רק שלשים פרוטה לטובת הצי העותומאני, הטילו חרם על החזיון שהציגה העדה לטובת מוסדותיה. אל הפקידים האלה נלוו עוד אנשים רבים שהכריזו בשוקים וברחובות, כי „א ס ו ר ל ח ש ו ב א ת ה י ה ו ד י ם ל א ז ר ח י ה א ר ץ".

אך גם בזה לא הסתפקו, וכוכן הועד לקח את שובר שלשים הפרוטה, שנדבו היהודים לטובת הצי, וימכרהו בהכרזה בבתי הקפה והמרזח בסכום גדול. משם עברו הפקידים על כל חנויות היהודים ויכריזו חרם על כל סחורותיהם, ומושלמי אחד הדביק על דלת חנותו מודעה, באותיות גדולות, שבה קרא לעזרה את כל חבריו, כדי לגרש מן העיר את „כ ל ה י ה ו ד י ם ה נ ב ל י ם ש ל פ נ י ש נ י ם א ח ד ו ת ה י ו ע נ י י ם ו ע ת ה נ ת ע ש ר ו מ ח ל ב ם ו ד מ ם ש ל ה ט ו ר ק י ם".

בראשונה לא יחסו היהודים שום חשיבות למאורע זה ויחליטו לעבור עליו בשתיקה. אך בראותם כי עזות שכניהם עברה כל גבול, קבלו לפני הרשות המקומית וגם מאת הפחה דרשו משפט. ואמנם נענתה הרשות להקובלים וקרעה את המודעה האמורה מעל חנות המושלמי ותמסרהו למשפט.

וכו ביום פנו צעירי היהודים ובראשם האדון שלמה מיטרני, מנהל ביה"ס של העדה, לועד האחדות ויבאר לו כי רק עפ"י מקרה נמצא הפעם סכום מועט כזה בקופסא וכי מקודם הוציאו מן הקופסא סכום גדול מזה. הצעירים היהודים התרו בחברי ה„אחדות והקדמה", כי הם האחראים בעד כל הרעה שיוכל הדבר לגרום ליהודים שבעיר. חברי הועד הודו על פשעם, קרעו לגזרים את השובר על שלשים הפרוטה, התחייבו להכחיש את כל מה שנכתב נגד היהודים בעתונים הטורקים והיונים ויבקשו סליחה על אשר הגיע הדבר לידי כך.

גם ראש רבני אנדרינופלה, הרב החכם חיים ביגיראנו, השתדל באמצעות שר-הפלך להשקיט את הענין, וככה שבו השלום והאחדות לישרר כמקדם בין היהודים והמושלמים.

במכתבי האחרון הודעתי, כי מועצת הפלך באיזמיר החליטה לתת ל„תלמוד תורה" א ר ב ע מ א ו ת ליט' לשנה במשך עשר שנים רצופות.

בשבוע שעבר היתה באיזמיר אספה לכל ועדות החנוך שבעיר, כדי לדון ע"ד השנויים שצריך לעשות בתלמוד תורה. האספה החליטה:

א) למנות למוסד הזה מנהל הגון שיהיה גם פדגוג מומחה; ב) לשנות את תכנית הלמודים, שאינה מתאימה כלל לרוח-העת; ג) ליסד גן-ילדים לקטנים.

הועד המנהל פנה לעסקני ירושלים ויבקש שישלחו משם לאיזמיר גננת מנוסה.

אברהם אלמליח.

מִכְתָּבִים מִגָּלִיצְיָה.

VII.

הוברר הדבר: ל ע ר ך ח מ ש ה ע ש ר א ל ף מ ש פ ח ו ת י ש ר א ל בגליציה, שהתפרנסו עד עתה מעסק המשקאות, תשארנה מעכשו בלי כל מוצא למחיה.

העתון הרשמי „גאזעטא לוואווסקא" פרסם רשימה בדבר חלוקת הקונ-צסיות, ובה אנו מוצאים את המספרים הללו: משלשים אלף מבקשי-קונצסיות שפנו אל הממשלה, נענו 9687 מבקשים ב—4819 מקומות. בין אלו שנענו יש רק 6167 איש שהיו מוזגים גם עד עתה. 1445 מקומות נשארו לע"ע בלי שום קונצסיה. ואם עוד נביא בחשבון, שהרבה מן 6167 הקונצסיות שנתנו נפלו בחלקם של מוזגים א י נ ם י ה ו ד י ם, הרי יצא לנו, שרק ל ע ר ך ח מ ש ת א ל פ י ם מ ו ז ג י ם י ה ו ד י ם ישארו על כנם, בעוד שעד עתה עלה מספר המוזגים היהודים לערך עשרים אלף נפש.

לאחרית מרה כזו לא פללו אף הפסימיסטים היותר קצונים. אפשר היה, אמנם, לראות מראש להיכן הרוח נוטה: זה כבר התחילו מדברים על אדות „המלחמה נגד השכרות", וברור היה איפוא שעתידים השלטונים למעט את מספר בתי המשקאות. ולשם „מלחמה" זו קבעו המון סייגים וגדרו גדרים ודרשו מאת כל מבקש קונצסיה תעודות שונות וגם החמירו בנוגע למצבו ההיגייני של הבתים, שבהם המשקאות נמכרים, באופן שהמוזגים אשר בכפרים לא יכלו עמוד בכל הגזרות האלו.

ובכ"ז קוו לתוצאות טובות מאלו. ראשית, הן הבטח הבטיח נציב-המדינה שקונצסיות תנתנה רק לאלה, שעל המזיגה היתה פרנסתם. ושנית, הבטיח לדיפוטציה אשר התיצבה לפניו, שאותם המוזגים, אשר ישארו בלי קונצסיות, יקבלו מאת הממשלה איזו „הטבה".

עד כמה נתקימה הבטחתו הראשונה, הרי ראינו מזה, שמן 9687 הקונ-צסיות שנתנו עד עתה נטלו המוזגים הקודמים ר ק ש נ י ש ל י ש י ם, בעוד ששליש אחד נטלו בעלי משרפות הי"ש והשכר, ההברות של צרכנים ובעלי-האחוזות, ה"ה הגרפים, הברונים והנסיכים (אחדים מהם נטלו גם ש ת י ק ו נ-צ ס י ו ת ב ש ב י ל מ ק ו ם א ח ד!)

וההבטחה השניה אין גם בה ממש. כשראתה הממשלה, שתולים בהבטחה זו תקוות גדולות, מהרה והודיעה בהעתון הרשמי, שאותה הידיעה בדבר „ההטבה" אינה נכונה ושנציב-המדינה אמר רק להדיפוטציה, שנכון הוא לסייע לכל דבר, שיש בו משום תקון מצבם של מי-שהיו-מוזגים...

כמובן, אי אפשר גם לקוות שמשנה הבקשות אשר מסרו המוזגים העניים להנציבות-תשנה-אף במקצת את רוע הגזרה. אמנם באחת מישיבותיו האחרונות של ה„סיים" הגליצי נתקבלה ההלטה לתת להמוזגים הקודמים קונ-צסיות בערים שאין בהם עוד קונצסיות. אבל איזה ערך יש להחלטה זו, שנתקבלה, כפי שהודה בעצמו בעל-ההצעה הזאת, הד"ר לאגדוי, בשעת האובסטרוקציה של הנבחרים הרותינים ורק בכחה של האובסטרוקציה הזאת?

לא טוב הוא גם גורלה של האנקיטה הידועה בדבר עניות היהודים ותקון מצבם. צוררינו לא הסתפקו בזה, שועד המדינה דחה את האנקיטה לזמן בלתי מוגבל, אלא שמתחלה הקימו שאון בעתוניהם והתנגדו למחשבת ועד-המדינה, לבוא לעזור להיהודים, ואחר כך הכניסו ע"י ה פ ר ו פ י ס ו ר ט ה ו ל י ה כ ל ב ו ב הצעה אל ה„סיים", להרחיב את גבולי האנקיטה ו ל ע ש ו ת ה ל א נ ק י ט ה כ ל ל י ת, ל י ה ו ד י ם ו נ ו צ ר י ם כ י ח ד. וטעם נתן המציע להצעתו, שרק לרגלי הסבלנות היתרה, שהפולנים מצטיינים בה, נתקבלה בשעתה ההצעה על דבר האנקיטה לטובת היהודים, אבל יש להזהר, „שבדאגתנו לגורל היהודים לא נעבור את הגבול"...

כלומר: כל זמן ש„חבת" הפולנים להיהודים אינה אלא חבה פלטונית בלבד, עדיין אפשר לשתוק. אבל כיון שאומרת חבה זו להעשות גורם גם לאיזה מעשה שהוא, הרי אין עוד מקום לסבלנות...

והסיים אמנם החליט למסור את הצעת הפרופיסור טהוליה אל הועד לעניני אדמיניסטרציה, ובזה הוסרה האנקיטה מעל סדר היום לעידן ועידנים...

ה„סיים" הגליצי נהפך בימים האחרונים למקום-מהומה. המועצות בענין תקון סדר הבחירות אל ה„סיים" גרמו לסכסוכים בין הנבחרים הפולנים והרותינים. וכשנוכחו הרותינים שאין להם האפשרות להגן על אינטרסיהם, בהיותם מועט שאינו ניכר לעומת כל הנבחרים הפולנים, אחזו בהאמצעי האחרון: באובסטרוקציה, והרי הם מחללים בחלילים, מחצצרים בחצוצרות ומכים על השלחנות והספסלים. ובשעת מהומה זו מזכירים לעתים קרובות את שם היהודים וכמובן רק לגנאי. פעם מגדף אותם הצורר הידוע סטאלובסקי, ופעם מחרף אותם ראש ה„מפלגה העממית" סטפינסקי. מכל חמשת הנבחרים היהודים אין אף אחד מעיז להשיב חרפתם של המחרפים אל חיקם. ולא-כל-שכן שאין איש מהם מגין על עניני היהודים וטובתם. הנה כן הפולנים והרותינים נלחמים עכשו בדבר חלוקת המנדטים אל ה„סיים", וישם היהו-

לא יזכר ולא יפקד, אף על פי שלפי מספרם יש להם ליהודים בגליציה הזכות לדרוש לעצמם את החלק השמיני מכל המנדטים, כלומר כ"ד מנדטים. וגם כשאירע דבר „נפלא" מאד, שאחד הנבחרים היהודים, הד"ר לנדוי מקרקוי, נשא בשעת המשא-ומתן ע"ד התקציב נאום ע"ד האנטישמות וע"ד העול הנעשה להיהודים בכל מקום ובכל שעה, גם אז גרמה מהומת האובסטרוקציה שהנאום נבלע ברעש אשר הקימו הרותינים ודברי הד"ר לנדוי ישארו לזכרון רק בגליונות הפרוטוקולים.

אבל אם בתוך כותלי ה„סיים" אין דורש משפט היהודים בנוגע לחלוקת המנדטים, הנה מקהילים היהודים עצמם בהרבה מערי גליציה אספות גדולות והם דורשים את משפטם ע"י ריזולוציות, הנשלחות אל ה„סיים", לנציב המדינה ולנבחרים של אותן הערים ששם נקהלו האספות.

בדבר הועידה לשם תקון מצבם של יהודי גליציה, שהיק"א אומרת להקהיל בלבוב (עיין מכתבי בנומר 38), נעשה כבר הצעד הראשון. ביום 31 אוקטובר (למנין החדש) נקהלו בוינה לועידה מוקדמת באי-כחן של ה„אליאנס" הפריזאית והוינאית, של ה„יק"א", ה„הילפס-פעראיין", „חברת העזרה ליהודי גליציה" (חברנו הנבחר ד"ר מהליר) ושל „בני ברית" (חברנו הד"ר יהושע טהון). כדי לקבוע את תכנית העזרה ליהודי גליציה. בין הנאספים היו גם מר דזימס סימון, ד"ר פויל נתן, פרופיסור פיליפסון, יועץ-המשפטים בלוי ואנשי-שם אחרים. המועצות נמשכו ג' ימים ולא הביאו לידי תוצאות ממשיות, משום שהנאספים לא יכלו לבוא לידי הסכם בנוגע לאופן הפעולה. בסוף חודש זה תהיה ועידה שניה, ואם יבואו אז הנאספים לידי הסכם, אז תקהל אספה גדולה בלבוב והיא תחליט את ההחלטות האחרונות.

בשנה זו מלאו עשר שנה מיום הוסד הטונבי-הול (בית-עם) בלבוב. מטרת המוסד הזה—להפיץ בקרב ההמונים היהודים דעת והשכלה ע"י נאומים פופולריים בימי השבתות והמועדים, ע"י יסוד בית-מקרא וביבליותיקה וכדומה. מן הדו"ח אנו רואים, שהמוסד החשוב הזה השתדל למלאות את תפקידו באופן היותר טוב, הזמין נואמים אשר נשאו נאומים ע"ד הענינים הנוגעים להחיים הפוליטיים והקולטוריים של עמנו, דאג גם לצעירים מבני האורתודוכסים להורם דעת ע"י נאומים, ספרים ועתונים, ערך חגיגות ומשחקים לילדים, ולילדים העניים נתן גם בגדים ומנעלים. כיוצא בזה סדר שעורים פופולריים בעניני רפואה והיגיינה. מספר הנאומים שנאמו בשנה האחרונה—ארבעים ותשעה. מספר האנשים שבקרו את הנאומים עלה 10672. המוסד התפתח גם במובן החומרי.

בשעת האספה הכללית דהשתא הוחלט למנות ל„חברים נכבדים" את הפרופיסור ליאון קלנר, מיסד הטונבי-הולים באוסטריה, ואת הד"ר לוינהרץ, מיסד הטונבי-הול בלבוב.

לפני ימים מועטים היתה בלבוב ועידה שנתית ל„פועלי ציון" שבאוסטריה. השתתפו בהועידה 85 צירים מב"ד ערים. מן הדו"ח נראה שמספר האגודות באוסטריה 49, ומספר כל חבריהן עולה 3950. במספר הזה לא נכללו „הצעירים" שנסתדרו להסתדרות מיוחדת. המפלגה מוציאה שבועון יהודי בשם „דער יודישער ארבייטער" ועתון פולני בשביל האקדמאיים הפועציי"ם „נאישע האסלא", המופיע אחת לשני חדשים. בשתי השנים האחרונות נערכו על ידי הפוע"צ 653 אספות, לערך 200 נשפים ותשעה מאות נאומים. הכנסותיה של ההסתדרות עלו בשנה האחרונה 20300 כתרים.

מן ההרצאות כדאי לציין את זו של מר ברח"ש על דבר התיחסותם של הפוע"צ להשאלות, שהעמדו על הפרק בשעת הקונגרס, והרצאתו של הד"ר שיפר ע"ד העבודה הקולטורית של ההסתדרות פוע"צ.

עפ" השתדלות חברינו בהעיר נדבורנה החליט ועד מועצת העיר הזאת פה אחד, לקרוא אחד מהרחובות היפים שבעיר על שם הד"ר הרצל.

בקרוב עוזב את גליציה חברנו הסופר מר שלמה שילר, מי שהיה ראש ההסתדרות של בתה"ס העברים ומיסדה. הציונים בגליציה נפרדים מחברם זה לא בלי דאבון-לב, כי רבות פעל האיש כדי להשריש בלבבות את ההכרה הציונית. ביחוד גדלה השפעתו על הדור הצעיר. בהבנקיט, שערכו לכבודו הועד המרכזי והסתדרות בתה"ס העברים, השתתפו המון ציונים מלבוב ומערי המדינה. צאתו לשלום!

מאיר העניש.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

I.

עורך נכבד!

בבקשה לתת בנומר „העולם" הסמוך מקום לדברינו אלה:

אנו מבקשים בזה את החברות והמוסדות בכל המקומות, העובדים במקצועות השפה והתרבות העברית והחנוך העברי, כי יואילו נא להוריענו בתמידות ע"ד מהלך עבודתם ופעולותיהם, ולהמציא לנו פרוטוקולים של ועידותיהם ומועצותיהם. בחמר הזה נשתמש לה„ידיעות מהתנועה העברית", שאנו מפרסמים מזמן לזמן בעתונות המערבית, כדי לתת להקהל היהודי בארצות המערב מושג נאמן על אדות כל החזיונות והמפעלים החשובים של תנועת התחיה העברית.

הועד המרכזי של ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

הכתבת:

Organisation für hebraische Sprache und Kultur. Berlin—Charlottenburg, Kantstr. 93.

II.

עורך נכבד!

ב„העולם" נומ' לט—מ ב„מכתבים מאנגליה" כותב הד"ר ש. מ. מלמד כדברים האלה:

„הרי מעשה שהיה: רב רוסי מפורסם שהוא גם עסקן ציוני מפורסם הרב רבינוביץ, נבחר לרב בגלזגוי בלי שאלת פי „הבישוף". הרב בא לגלזגוי והחל לשמש בקודש, ופתאום התחילו הרדיפות מצד „הבישוף", כי על כן לא נעים לו כלל לראות את הציוני המפורסם משמש רב באחת מקהלותיו. עוד חטא אחר גדול חטא הרב רבינוביץ בתמימותו — הוא חתם א"ע „הרב" ג"כ מבלי שאול את פי „הבישוף". וכו'. להד"ר אדלר מסייעים „הישראלים" העשירים ובעזרתם הם עלתה בידו לגרום להרב רבינוביץ „המורד" ולגלזגוי „המורדת" צרות ויסורים במדה מרובה כ"כ עד כי לבסוף נכנעו גם הם וכו'. כך עשה „הבישוף" לכל הרבנים שבאו לכאן מרוסיה ולבסוף עלה בידו להכניע את כולם ולהוריד את הרבנות באנגליה למדרגת שמשות".

באמת יכול הייתי לעבור על כל הדברים האלה בשתיקה, אחרי שהכתוב מדבר בגלזגוי ואנכי לא נמניתי מעולם לרב בגלזגוי. ואולם מפני שבעיר הנ"ל אין רב ששמו רבינוביץ ושהוא עסקן ציוני, ואפשר שיודעי ומכרי יאמרו בלבם שאין כאן טעות אלא בנוגע להעיר ויתר הדברים מתאימים התאמה גמורה להמציאות, לפיכך מצאתי לנכון להגיד להסופר הנכבד הד"ר מלמד, כי הדברים שנמסרו לו בלתי מדויקים הם; יש בהם גם ערוב פרשיות, גם חלופי גבר וגם שנוי זמן ומקום. היתה אמנם בליברפול מחלוקת על דבר הרבנות, אבל לא בפני ולא בגללי, כי אם בגלל רב אחר שקדמני. אותו הרב נתמנה רק עפ"י אחינו בני רו"פ שנפרדו מהקהלה הראשית האנגלית ויסדו ועד לשחיטה בפ"ע. ואולם הועד החדש לא יכול לכלכל את הוצאותיו של הרב, וכשל עוזר ונפל עזור, והרב הוכרח לעזוב את מקומו. אז התלקחה המלחמה ביתר עז. הרב הכולל אסר את שחיטת הטבחים שנמנו מאת ועד השחיטה החדש, בעיר פרצו ריב ומדנים, הדבר הובא בערכאות ויהי חלול השם גדול מאד. לאחרונה השלימו הצדדים ביניהם, והשלום הזה נעשה דוקא בגללי: „המורדים" החליטו, שאם תמנה הקהלה אותי לרב, יתאחדו גם הם עם הקהלה. ובאופן בזה נבחרתי אנכי לרב בהסכם כל הצדדים והמפלגות. והרב הכולל לא רק שלא התנגד לי, כי אם גם היה שבע רצון מאד על כי נבחרתי. הפרידה מעל ארץ מולדתי היתה קשה לי אותה שעה עד מאד, ואהי פוסח על שתי השעיפים, אם ללכת לאנגליה או לא, ויעוררני הרב הכולל במכתבו אלי וייעצני ללכת לליברפול. ובבואי הנה השתדלתי להסיר את כל הסכסוכים שבין הצדדים, ומאז ועד היום שלום אמת שורר בעיר, ויחסי אל הד"ר אדלר אינו אלא יחס של ידידות.

יש אמנם ענינים ידועים שהרב הכולל הוא הממונה עליהם בכל ארץ אנגליה ודמושבות, היינו: קדושין, גיטין, חליצה וגירות — גם זה ענין באנגליה החפשית, —זאת אומרת: הרב המקומי רשאי להתעסק בכל הענינים האלה, אלא שהוא צריך לקחת בפעם בפעם רשיון מיוחד מלשכת הרב הכולל, ממש כאותו הרשיון שהרב הדתי ברוסיה נוטל מאת רב העדה, ואין איש אשר יראה בזה פחיתות הכבוד ושפלות לרבנים המקומיים. כיוצא בזה לא יתכן הדבר שהרב הכולל לא תהיה דעתו נוחה מרב זה או אחר על אשר יתהוד א"ע „רב". הן אנגליה היא ארץ החופש הגמור וכל נושא מגבעת רשאי ליטול את השם. וחוץ מזה הן אי אפשר להיות רב הכולל במקום שאין כתם רבנים בלתי כוללים.

ומה שנוגע לדברי הסופר הנכבד, כי כביד הרבנות הושפל באשמתם של הפרנסים דבירים דמתגאים על הצבור, איני יודע מה הוא המצב ביתר ערי השדה באנגליה, אבל בליברפול נמצאים לומדים ומופלגים, יראים ומשכילים כנון באחת נערי ליטא דהטונות, וגם פרנסיה הם בני תורה מאותו הטפוס של בעלי בתים חשובים המצוים בליטא.

אינני אומר כי פה בעירנו מתנהג הכל כשורה. בודאי יש להתעורר על מגרעות רבות וגדולות. ביחוד יש להתאונן על החנוך הפרוע ועל חלול השבת מצד חלק ידוע מאתנו. שני הדברים האלה המה כרקב לבית ישראל פה בארצות המערב, והם מעמידים בסכנה את עמנו, והחובה על הסופרים ועל הרבנים להיות כשופר קולם ולדבר אל העם חשכם ודבר בע"פ ובכתב באספות ובעתונים ולעורר על הקלקלות הגדולות האלה. אבל המעוררים צריכים להזהר גם לבלי הגדיש את הסאה ולבלי להתעורר על עונות ופשעים שאין להם יסוד. ועל כגון זה נאמר: כל המוסיף אינו אלא גורע.

ברגשי כבוד

שמואל יעקב ראבינאוויץ חופ״ק ליברפול.

בציונות.

בכ"ף—כ"ב מרחשוון היתה בברלין אספת חברי הועד הפועל הגדול. נשתתפו באספה מלבד חברי הועד הפועל המצומצם — ד' וואלפסון, הפרופ' וורבורג וי' כהן — ד"ר בודנהימר, י"ל גולדברג, ב' גולדברג, א' גרונמן, ד"ר הנמקה, הנריכסן, ד' טדיטש, נ' סוקולוב, א' פודלישבסקי, ד"ר פינקוס, ד"ר א' פרידמן, י' פישר, ד"ר י' צלינוב, ל' קסלר וד' שפיצר. בתור אורחים: ה' הימן, ד"ר אב' יעקבסון (הדירקטור של הבנק אנגליה־לבנטינה בקושטא), וו' מונק, הד"ר נ' קצנלסון והרמן שטרוק. בראש האספה ישב הנשיא מר וואלפסון.

בפתיחת האספה הזכיר היו"ר את הד"ר הנריך גביל ואת א. ל. לוינסקי אשר לוקחו מאתנו בלי עתם. היו"ר תאר את הנפטרים ואת האבדה הגדולה אשר אבדה לנו במותם. הנאספים קמו לכבוד המנוחים. אח"כ הזכיר היו"ר את האבדה אשר אבדה להאנושות כולה בימים האחרונים במות הגרף ל. נ. טולסטוי, והנאספים קמו לכבודו.

ההרצאה ע"ד עבודתו של הועד הפועל המצומצם היתה קצרה. הוברר כי מספר השקלים שנמכרו עד עתה לחשבון שנת ו"ג מועט הוא מאד ביחס אל מספר השקלים שנמכרו בשנים הקודמות, אעפ"י שסכומי הכספים שנאספים לצורך עניני הציונות בכלל דולכים וגדלים משנה לשנה, וגם השנה לא היתה יוצאת מן הכלל בנידון זה. בגרמניה מתגברת הציונית והשפעת הציונים על מוסדות הצבור הולכת ומתגברת גם היא. לא טוב הוא מצב העבודה הציונית בשתי ארצות — ברוסיא ובאנגליה: בראשונה לרגלי תנאים חיצונים המפריעים בעד סדור העבודה, ובשניה—לרגלי הסכסוכים והחכוכים הפנימיים שאינם פוסקים. ביחוד דורע עוד המצב באנגליה אחר הועידה השנתית, שהחליטה להאיר את האורדן „דמכבים הקדמונים" בהיותו עד אשר ישנונו חקניתית של ההסתדרות הציונית בכלל ולתת לאורדן זה את הרשות לקבל שקלים ישר מאת הוה"פ המצומצם.

בההרצאה נאמר גם שהסכום 5000 ליט' שט' לטובת כפלת הגדול הגדולה (ההדרית) בטירקיה נשתלם לפני זמן מועט לציר טירקית בברלין, והציר קבל את הסכום הזה בתורה בשמה של הממשלה הטורקית.

אח"כ נקראו מכתביהם של חברי הוה"פ הגדול שלא יכלו לבא להאספה: מכתבו של מוזר, המציע להשפיע על האנשים האמידים אשר בהסתדרות הציונית כי יקדישו סכומים הגונים לצורך בצוע ההצהרות וגדולה; שמכתבו של הד"ר מרמורק, אשר כן הוא אומר, וגדולה של הציונות נפסק משום שמכונו את כל עבודתנו בארץ ישראל, והוא קורא לכל הציונים כי ישובו אל דרכי הציונות המדינית. ועוד מוסיף הד"ר מרמורק במכתבו, שלא טוב הדבר להקהיל את הקונגרס הבא (העשירי) באחת הערים הגדולות, כגון ברלין, ווינא או פרנקפורט. חוץ מזה מביע הוא את דעתו, כי נחוץ לשאוף לזה שלעתיד יהיה מקום מישבו של הוה"פ המצומצם בלונדון.

רב ענין היה המכתב שנתקבל מאת הד"ר רופין. הוא כותב שה„תעודה הארומה" עדיין לא בטלה, אלא שערך מעשי לענין ההתישבות בארץ אין לה. קנית קרקעות ע"י יהודים שאינם נתינים עותומאנים נעשתה קשה מאד וכמעט שנעשתה לאי אפשרית לגמרי. ואולם תומרא זו נוהגת לא רק בנוגע ליהודים בלבד אלא בנוגע לכל הנתינים הזרים אשר במדינה. קושי זה שבקנית קרקעות גרם שיק"א בטלה לגמרי את פקידותה המרכזית ביפו. מצב הרוחות בקרב הפועלים היהודים הוטב: לרגלי העבודה שהתחילה ב„אפולה" (הקרקע שנקנה לפני זמן מעט על יד עמק יזרעאל) ובמושבה המשותפת נתרבה הצורך בפועלים יהודים. חוץ מזה גרם להרמת הרוח בקרב הפועלים בנין בתים לפועלים במושבות שונות. הצורך בפועלים יהודים הניע את המשרד הארצישראלי להשתדל בדבר, כי תבאנה לא"י עוד מאה משפחות יהודים מתימן.

אחרי קריאת המכתבים — הרצאת הקומיסיה אשר לה מסרה הועידה השנתית לחבר סדר תקנות חדש בשביל ההסתדרות הכללית. הקומיסיה (בת חמשת חברים) עבדה הרבה ופרי עבודתה — צ"א סעיפים של סדר תקנות שלם אשר הוצע להנאספים. ביסוד סדר התקנות הזה הינתו ההחלטות שנהלטו בשעת הועידה השנתית; ואולם בנוגע לפרטים אחדים יש אשר סרה הקומיסיה מאותן ההחלטות. כמובן התיחסו הנאספים בכובד ראש לסדר התקנות אשר הוצע לפניהם, שהרי יש אשר בתקנותיה של הסתדרות תלוים גם כל עקריה וכל מהותה. נפלגו הדעות: היה מי שאמר, שבכלל אין אפשר לדון בתקנות של הסתדרות באספות גדולות ומה גם בקונגרס, ולפיכך הציעו אלה שהחזיקו בדעה זו, שע"י הקונגרס יקבעו רק עשרה סעיפים עקריים, שעליהם כל ההסתדרות עומדת, והבור כל הסעיפים האחרים הפשיט לגבי הסעיפים העקריים שוב ימסר לקומיסיה מיוחדת לכך. והיה מי שאמר, שהקונגרס, מוסדנו העליון, יכול לחחליט בדבר כל תקנות ההסתדרות ושאם יקדים להקונגרס וכוח בעתונים ע"ד התקנות ובזור מועד תהיה ... למרי אפשר יהיה לדון על כל סדר התקנות גם בקונגרס עצמו. הוחלט: לשוב ולמסור את סדר התקנות שהוצע מאת הקומיסיה בת חמשת חברים לקומיסיה חדשה בת כ"א חברים; היא תשוב ותעיין בכל סעיף וסעיף, ולאחר העיון והתקון הגמור ולאחר שידובר בעתונים ע"ד עקרי התקנות תגיש להקונגרס הצעה מתוקנה ומעובדה כל צרכה, והקונגרס יחליט את ההחלטה האחרונה.

ביום השני עסקה האספה בעניני הפריסה. הד"ר יעקבסון הרצה בפרטות ובארוכה ע"ד כל פרטי המצב בקושטא. היו ישיבות חשאיות. נתבררו שאלות שעמדו על הפרק. הוחלט, שעד סוף שנת החשבון (כלומר יולי 1911) לא יעשו שום שנויים בעניני הפריכה ויהיה הכל נוהג כמו שנוהג עתה.

התחילו הוכוחים על דבר מקומו וזמנו של הקונגרס. הוה"פ המצומצם נכר עשה את כל הנחוץ כדי לדעת עד כמה אפשר וראוי להקהיל את הקונגרס באחת הערים הגדולות שבאירופא, כגון פאריז, בודפשט, פראג, מינכן, ווינא, אנטוורפן וכדומה. הצעות מפורטות נתקבלו בינתים מאת הציונים בשוויץ—לשוב ולהקהיל את הקונגרס בבזיל ומאת ל. פרנקל (דנמרק)—להקהיל את הקונגרס בקופנהגן. נפלגו הדעות: החברים מגרמניה, השמחים בעבודתם ורואים את הציונות גדלה בארצם, דרשו כי הקונגרס הבא בהיותו העשירי יערך ברוב פאר והדר וכי יחלק לשתים: מתחלה שנים שלשה ימים קונגרס־חג ואח"כ שנים שלשה קונגרס לעבודה. הד"ר הנמקה השתדל לקבוע פרוגרמה המתאימה לקונגרס שבזה — תערוכה ארצישראלית, תערוכה לכבושים הלאומיים שכבשו הציונות והרעיון הלאומי, תערוכה לעתונות הציונית, סגל הבורה של האקדמאיים היהודים הלאומיים המאוחדים, התעמלות אשר בה תקחנה חלק כל האגודות היהודיות להתעמלות וכו'. ומובן מאליו, שקונגרס שבזה צריך להערך דוקא בעיר גדולה, המרובה גם באוכלסי ישראל — ווינא, ברלין, אמשטרדם. ומאידך גיסא, החברים שאינם רואים ברכה יתרה בעבודתם, וביחוד החברים שבאו מרוסיה, דרשו

קונגרס שכזה. הם דרשו דוקא קונגרס של עבודה, קונגרס אשר יהיו כולו תוכן, אשר יהיה מוקדש לכל עניני העם וצרכיו הלאומיים ולא תהיה לו צורת דמונסטרציה. הללו התנגדו גם לדבר, שיקהל הקונגרס בעיר גדולה. היו בין הנאספים גם כאלה, אשר התנגדו לקונגרס בגרמניה, כדי שלא יתרכזו כל עניני הציונות בארץ אחת. הוחלט: לקבוע את מועד הקונגרס באוגוסט 1911, מקומו — באזיל אשר בשוייץ, צורתו — צורת הקונגרסים הקודמים, ולסדר בשעת הקונגרס תערוכה ארצישראלית ולתרבות הלאומית. ואם סדור התערוכה יעלה יפה תשאר תערוכה זו קיימת ועוברת מעיר לעיר לאחר הקונגרס.

שאלת ה„חלוקה" הוסרה מעל סדר היום.

ביום השלישי דנה האספה בשאלת ספוק צרכיו של מרכז התנועה. הוכור, כמה שנאמר כבר לעיל, שהכנסת השקל אינה יכולה לשמש מדה תמיד בת את ההכנסות לטובת עניני הציונות בכלל. ואולם משום שהכנסת השקל היא היחידה העולה לספוק הוצאותיו של הוה"פ המצומצם (וגם מן השקל עצמו נוטלים המרכזים הארציים חלק ידוע לצרכיהם הם) אי אפשר שממנו יפרנס המרכז את כל הוצאותיו. וכשעה שמצבו הפיננסי של מרכז התנועה רופף הלא גורם הדבר היזק בכל עת ובכל שעה לתנועה כולה. היה מי שאמר, שנחוץ להגדיל את ערך השקל פי שנים או פי שלשה. ואולם שום החלטה לא נהלטה בנידון זה, ועדיין הדבר צריך ברור. הוצע גם ליסד „קרן מרכזית" כזו, שכל המכנים לה סכום ידוע שנה שנה יפטר מכל המסים האחרים הנגבים לצרכי הוצאות ההסתדרות וגם מן המסים הנגבים לפרנכת המוסדים הציונים הקטנים, כגון „בית נאמן", „בצלאל" וכדומה. על הצעה זו הוסיפו עוד, שהשתתפות ביצירת „קרן מרכזית" זו רשות היא ולא חובה ושהקרן הזאת תוצר על ידי האמידים שבחברים: ההצעה נמסרה לקומיסיה ברלינית. הנשיא מר וואלפסון הציע בשם הוה"פ המצומצם, שכל המוסדים הציונים יגכו מהכנסתם הנקיה 10% לפרנסת המרכז, ושהמס הזה יהא חל למפרע גם על כל המוסדים הציוניים החדשים שעתידים להוסד. ומשום שהצעה חשובה זו נוגעת בעיקר בעניני הבנקים והקרן הקיימת השתדלו הנאספים לברר עד כמה אפשר להוציא את ההצעה אל הפועל מן הצד היורידי וגם מן הצד המעשי — כדי שלא יוזקו שני המוסדים הללו. הוברר, שמן הצד היורידי אין עכוב ושאין הדבר עלול לגרום היזק להמוסדים גם מן הצד המעשי. הוחלט: הדירקטוריון של הבנק יכנים להאספה הכללית העתידה הצעת ע"ד מסירת 10% מן ההכנסה הנקיה של הבנק לידי הועד המפקח ל מטרת הציונות. ע"ד הנכוי מהכנסות הקה"ק לא נחלטה עוד לפי שעה שום החלטה, לא הן ולא לאו. ועוד הוחלט: לקבוע באופן יורידי לחוק, שבעל מניה שלא גבה את הדיבידנד שלו ארבע שנים — הדיבידנד עולה לקופת הבנק. חוק כזה קבע גם ה„דויטשע רייכסבאנק".

בשעת אספת חברי הוה"פ היו ישיבות גם להדירקטוריות של הבנק ושל הקה"ק. את ההחלטות שנחלטו בישיבות אלה וגם את יתר ההחלטות שנחלטו באספת חברי הוה"פ נמסור לקוראינו בנומר הבא.

הסכומים שנכנסו אל אוצר קה"ק ע"י הד"ר יחיאל צ'לינוב מיום 18 עד יום 25 לחדש אוקטובר שנת 1910:

ספר הזהב השלומים שלמים	100,— רוב'
„ „ „ לשעורין	20,—
יער הירצל	111,02
יער סמולינסקין	18,—
נדבות כלליות	149,59
פנקסי שוברות	18,—
מס עצמי	79,71
נדבות נחלה	7,75
קופסאות	150,08
תוים ע"ס	8,51
גליונות טלגרמה ע"ס	4,—

סה"כ 666,66 רוב.

מיום 25 לחדש אוקטובר עד יום 1 לחדש נובמבר:

ספה"ז, תשלומים שלמים	196,95
„ „ לשעורין	103,71
יער־הירצל	60,15
יער סמולנסקין	3,—
נדבות כלליות	231,94
פנקסי שוברות	7,68
קערות	81,08
קופסאות	223,57
תוי קה"ק בסכום	5,—
גליונות טלגרמה בסכום	2,—

סה"כ 915,08 רוב.

ברוסיה.

שאלת התחום תעלה וכנראה, בקרוב ברומת הממלכה על הפרק. חברי „הועד הקונכנאי" נמלכו בפטרבורג בדבר, אם ראוי בכלל לעורר עכשו את שאלת בטול התחום או לא. הוברר שלפי מצב הרוחות השורר עתה בדומה אין כל צל תקוה שתתקבל ההצעה הידועה, והשאלה תעורר רק חרפות וגדופים מצד הימנים ולא תביא שום תועלת ממשית לנו. ובכ"ז בא הועד אחרי ישוב הדעת לידי מסקנה, שמכיון שכבר הכניסו 166 הדיפוטטים את ההצעה להדומה אין לחזור ולהוציאה וגם אין כן הראוי לעבור על ההצעה בשתיקה עד שיכלו ימי הדומה, משום שזה ישמש סימן של הולשה ורפיון ידים. ולכן מוטב שתרשם ההצעה בסדר היום של אחת מישיבות הדומה הסמוכות ואז לא ירבו להתוכח בה. רק שני דפוטטים (קראולוב ופרידמן או ניסילוביץ) ידברו בעדה ושנים (פורישקיביץ ומרקוב) נגדה ואחרי כן תמסר לקומיסיה.

לדחות לגמרי את ההצעה — לזה לא יסכימו אפילו האוקטיאבראים. הן בזו יסירו את המסוה מעל פניהם מכל וכל. מוטב להם לעמוד מן הצד ולראות ב„קבורה של כבוד" שתעיך להצעה משיצאו קבל עם בפנים מגולים. ואולם אין איש מסופק עוד ש„קבורה של כבוד" מחכה להצעה. אחת היא אם תמסר ההצעה לועדה ע"ד החופש האישי או לועדה מיוחדת — הכל מודים כי מכותלי הועדה לא תצא ההצעה לעולם וגורלה יהיה כגורל השאלה של הימנים בנוגע להצירקולר הידוע על אדות „ההנחות" ליהודים כלומר אותו הצירקולר שגרם — לגרושי קיוב וכדומה. וימי הדומה השלישית יכלו ושאלת היהודים לא תזוז ממקומה.

שאלת מנוחת יום הראשון, שהיא עתידה להתברר בקרוב ברומת הממלכה, עודנה תלויה באויר. ספק גדול הוא, אם תתקבלנה ההוספות של הדפוטטים היהודים כדבר נתינת רשות ליהודים שומרי שבת לפתוח את בתי מסחרם ביום הראשון. בערי התחום גדול הפחד מפני יום הדין הזה, העלול לגזור כליה על המסחר היהודי. וסבת הפחד היא, שהדומה ברובה הגדול רוצה דוקא בשמירת קדושת יום הראשון, ובנידון זה מתכוונים השמאלים הקיצונים והימנים לדעה אחת. הללו משום שרוצים הם לחזק את קדושת יום הראשון, והסוציאליסטים והטרודוביקים משום שרוצים הם בתקונם של הפועלים והמשרתים והם אוכרים לקבוע בשבילם יום אחד בשבוע למנוחה גמורה.

ומוזר הדבר שהפעם עניני היהודים נשואות אל מועצת הממלכה, שודאי אי אפשר לחשוד אותו כי שוקד הוא חלילה על תקנת היהודים. ותקוה, זו יש לה סמך. במועצה יושבים על־פי רוב ביורוקרטים ההולכים תמיד בעקבות הממשלה ועושים את הכל לפי רוחה, והממשלה אין דעתה נוחה מן ההצעה לקבוע מנוחה גמורה ביום הראשון, לפי שהיא מוצאת, שמנוחה זו תביא נזק להמסחר ברוסיה.

ובכן אולי יצא גם מעז מתוק...

טולמצוב מהולל נפלאות ומוסיף לפרוש את כנפיו על כל עניני הקהלה האודיסאית. עכשו נתן טולמצוב את עיניו בקבורת המתים. בעניני „חברה קדישא" נוהג שלטון עצמי בכל מקום. הכנסותיה של החברה מוקדשות לצרכי הקהלה, הממונים והגבאים נבחרים מתוך הקהלה ואין איש מן החוץ מתערב בדבר. והנה נמלך טולמצוב והשפיע על הדומה העירונית באודיסה, שהיא קן לשחורים וליוזניקים, כי תכניס לרשותה את עניני ה„חברא־קדישא". על־פי הצעתו יוצא, כי החברה נכנסת כלה לרשותו של פליקן, ראש אגודת „מיכאל המלאך" וחברו של פורישקביץ. הדומה, — כלומר פליקן הממונה על עניני היהודים והיהדות באודיסא, — ממנה פקידים

מוציאה ומכניסה כרצונה, או מבקרת את ההוצאות וההכנסות בכל חודש. נשיא הנהגת החברה אינו נבחר אלא פ ת מ נ ה בכל שנה עפ"י דעת הדומה, ואחר מחברי הדומה נבחר להבר ההנהגה של החברה.

וכשיהיו טולמצוב ופליקן ראשי ה„חברא קדישא" ידעו היטב על מה להוציא את ממונם של ישראל והם יתמכו במוסדות שימצאו חן בעיניהם ולא יתמכו במוסדות השנואים עליהם. כך עשו גם לכספי מכס הבשר השייכים על־פי מהותם להקהלה: פליקן הוא הפוסק הלכות לאיזה מוסד דרושה תמיכה. הנה כן למשל פסק „בר סמכא" זה כי „הישיבה" האורטאית, מיסודו של הרב צרניבין, אינה ראויה שתקבל עוד תמיכה שנתית מקופת מכס הבשר. למה ובשביל מה? משום שלדעת פליקן וטולמצוב די לו ליהודי בידיעות הנקנות ב„תלמוד תורה" ואיננו זקוק ל„חכמת ישראל"...

הוטל גורלה של ההצעה בדבר הגבלת זכיות היהודים בפולין.—הועדה של הדומה דנה עליה והרצה משפטה: שתהיה הבחירה להנהגות הערים בפולין נוהגת עפ"י קוריות לאומיות ושתהיינה זכיותיהם של היהודים מוגבלות.

הוכוחים בועדה היו מלאים ענין. הדיפוטט היהודי ניסילובין הוכיח, כי אין להגביל את זכיות היהודים באותה המדינה שאין זכיותיהם שם מוגבלות ושהגבלת זכיות היהודים בפולין עלולה להזיק. כן הביע ניסולובין תמהונו על הסתירה הפנימית שבהצעה: דורשים מכל אופרבה מקומית שיהיה בה יהודי אחד ובאותה שעה חל על היהודים איסור של נשיאות במגיסטרט.

שנים מהקד"אים ואוקטיבראי אחד הגינו על זכיות היהודים והתנגדו לקביעת קוריות לאומיות. אולם פקיד המיניסטריון הגין בכל תוקף על הגבלות היהודים, באמרו, שאין לפתור את שאלת היהודים ב ד ר ך א ג ב ומכיון שמוגבלות זכיותיהם ב ר ו ס י ה הרי אי אפשר להוציא גם את פ ו ל י ן מן הכלל.

ג ו ל ו ל ו ב ו ב, חבר האגף הימני של האוקטיאבראים, הוכיח שווּתרן גדול הוא; הוא היה נכון להסכים.. כי יוסיפו עוד הגבלה אחת ליהודים וכי יפסלו מהשתתף באופרבות המקומיות ובזה יושם קין להסתירות הפנימיות שבתוך ההצעה.

אולם מענין היה נאומו של בא־כח ה„קולה" הפולנית, ג ר ב ס ק י. מתוך פלפולים והסברות שונות השתמט מלהשיב תשובה על השאלה. הוא טפל ביחוד בשאלת הקוריות והתנגד לקביעת הקוריות באמרו, שבאין קוריות ודאי יתנו היהודים את דעותיהם להפולנים המקולטורים. אבל מכיון שתקבע שיטת הקוריות הרי לבו מהסס, שמא יברא אז הצורך לבקש תחבולות נגד היהודים, כי מתירא הוא שמא יכבשו אז את הנהגות הערים. אך לפי שעה הוא משתמט עדיין מחוות דעתו;

כשענה ניסלובין לגולולובוב והעיר, כי גם הדומה השלישית לא תוכל למחוק את שם היהודים במדינת רוסיה, ענה לו ס י נ ד י נ ה באירוניה: „אנחנו נעתדל בדבר!"

כשהעמידו את השאלות למנין נתקבל הסעיף של קביעת קוריות ברוב של 13 דעות נגד 12. המתנגדים היו: הפולנים, חברי האופוזיציה ושלשה אוקטיבראים. הסעיף בדבר הגבלת זכיות היהודים נתקבל ברוב של 11 דעות נגד 10. הפולנים לא חוו דעתם ומתוך כך נתנו הכרעה לרוב הימני ומסיעו לקבלת הסעיף בדבר ההגבלות.

באופן אדמיניסטרטיבי, על פי השתדלותו של הדיפוטט פרידמן, בטלה גזרה שנגזרה על המורים היהודים בבתי־הספר לממשלה.

עד כה היה נוהגים מסבה בלתי מובנה לנכות להמורים הללו משכרם אחוזים ידועים בכל שנה ושנה לטובת קופת הפרסים והקצבות הנועדים למורים. אך המורים היהודים לא היו מקבלים שום פרסום אפילו לעת זקנה ושיבה, אי כשהיו ופסקו יכלתם לעבוד. עכשיו שלח מיניסטריון־ההשכלה צירקולר לכל המפקדים על גלילות הלמודים, כי המורים בבה"ס למתחילים בלי הבדל דת שיגיעו עד ראשית השנה י"ב אחוזים משכירותם יקבלו פרס 360 רובל מדי שנה בשנה ושיצורפו הסכומים שהכניסו עד כה מבלי שקבלו פרס.

בְּחוּץ-לָאָרֶץ.

סופרנו מגליציה (עי' לעיל „מכתבים מגליציה") קובל על הנבחרים היהודים שבסיים על אשר אין הם מבררים את יחסם בתור יהודים לשאלת הבחירות אל הסיים העומדת על הפרק. והנה לפי הידיעות האחרונות הבאות מגליציה נתעוררו סוף הנבחרים היהודים לעשות את המוטל עליהם. באספה שהשתתפו בה גם חברי הנהגות הקהלות ועסקנים חשובים, הוכיח הד"ר ריטל שנחוץ להשתמש בכל האמצעים, כדי שיהנו גם היהודים מתיקון סדר הבחירות אל הסיים. אחרי וכוחים ארוכים נתקבלו החלטות אלו המציינות את הלך רוחם והשקפותיהם של היהודים המתבוללים שבגליציה:

1. האזרחים היהודים, שנאספו לאספה ביום השביעי בנובמבר, בהיותם מסורים לשיטה הפולנית הלאומית וברצותם להגן על העיקרים הדמוקרטיים האמתים, דורשים—הן לטובתם של הפולנים והן לשם התאזרחותם של היהודים בארץ — שיקבע הסיים סדר בחירות חדש, אשר יתן לכל יושבי גליציה את היכלת להשפיע בכדה ניכרת על גורלה המדיני והאיקונומי של המדינה. סדר כזה, לפי דעתם של הנאספים, היא רק סדר הבחירות הכלליות, השוות, הישרות והחשאיות.

2. האספה דורשת, שזכיותיהם של היהודים תהיינה שוות בפועל לזכיותיהם של יתר האזרחים; מספר באי־כחם של היהודים בסיים צריך איפוא להתאים למספר אוכלסיהם בארץ ולמכסת המסים שהמה מכניסים לקופת המדינה. בקביעת המספר הפרופורציונלי הזה של באי־כח יהודים בסיים רואה האספה את הדרך היחידה לגדור בעד הזלזול בזכיותיהם האיקונומיים והמדיניים של היהודים.

3. האספה דורשת מאת הנבחרים היהודים, שבהסכם להחלטות הנ"ל ישתדלו לכנוע בעד החלוקה המלאכותית של גלילי הבחירות, ושיקבעו לכל הפחות 20 גלילים אשר בהם יוכלו להבחר יהודים.

ההחלטה הרביעית נוגעת בהחוק ע"ד בתי המשקאות, וגם הנוסח שלה אינו מתאים כלל להנוסח המקובל אצל המתבוללים, המסורים להשיטה הלאומית הפולנית. אין כל ספק שהפולנים, וביחוד אלה שעניני הארץ נחתכים על פיהם, לא יחשבו את מחליטי ההחלטות למחזיקים בשיטת הפולניות לאומית, שהרי הם עוקרים את היהודים מתוך העם הפולני ודורשים בשבילם באי־כח מיוחדים. בפולין הרוסית ודאי שלא היו המסורים להשיטה הלאומית הפולנית מחליטים החלטות כאלה. אבל בגליציה אין המתבוללים מרגישים עוד את הסתירה שבין דרישותיהם ובין השקפותיהם „הלאומיות הפולניות". זה כחם של האינטרסים הממשיים וגם־ של השפעת הצבור, הנגרר אחרי המפלגה הלאומית.

הסכסוך בין ההנהגה הראשית של ה„אליאנס" בפאריז ובין המרכז הגרמני הולך ונמשך. לפי הידיעות האחרונות בבר נגשו לפתרונה של שאלת־הממון—אם רשאי המרכז הגרמני להשאיר בידו את ההכנסות הבאות מגרמניה או שצריך לשלוח גם אותן לפאריז. האספה שהיתה בפראנקפורט, בהשתתפותו של נשיא המרכז הגרמני טימרנדורפר. החליטה, כי תקבע ההנהגה המרכזית סכום מסוים, אשר יוכל המרכז להשאירו בקופתו. ואם שני הועדים, הפריזאי והברליני, לא יוכלו לבוא לידי הסכם בדבר כ מ ו ת ו של הסכום— אז יקראו חברי המרכז לישיבה מיוחדת. דרישה זו נוחה היא להועד הפאריזאי יותר מהדרישות הקודמות, ויש לקוות, שעכשו תאשר פאריז את התקנות של המרכז הגרמני.

ואולם ברור הדבר שעם פתרון שאלת הממון לא יבוא עוד הקץ להסכסוכים. הסבה שגרמה לסכסוכים היא יותר עקרית מזו של שאלת הממון, יש נגוד פנימי בין המרכז הגרמני ובין ההנהגה הראשית, שבראשה עומדים אנשים כרינאך, הכופר בפרהסיא ומבעיט ביהדות ובזכות קיומה. ובצדק דורש ה פראנקפורטער איזר. פאמיליענבלאט' מאת מנהלי המרכז הגרמני שלא יעמדו באמצע הדרך ולא יאמרו לרפא את דריסותה של ה אליאנס" בתקנות שיפות הן רק לשעה ולא.ם.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

העולם

שבועון עברי
יוצא בכל יום חמישי.

№ 46.

הציונות שואפת לרכוש מקלט-בטוח ע"י משפט-גלוי לעם ישראל בארץ ישראל (פרוגרמת בזיל).

התכן:

1) על המצפה:
א) אחרי האספה.
ב) תיסרם רעתם...
ג) התשובה הנכונה.
— ר' שאול פינחס רבינוביץ.
2) על אפני ההתישבות ביחס להצעתו של אופנהימר (סוף). — נחום סיקקין.
3) בעתונים. — G.
4) כפיר (שיר). — יעקב פיכמאן.
5) מושב זקנים. — שלום-עליכם.
6) מולדת. III. בערבה. — דוד שמעונוביץ.
7) מעולמו של משורר. — מ. מ. פייטלזון.
8) מתוך התחומים (ב). — ב. ארנסט.
9) מכתב אל המערכת.
10) בציונות.
11) ברוסיה.
12) בספרות ובאמנות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 4 רובל, לחצי שנה 2 רובל, לרבע שנה 1 רובל, ולחדש 35 קופ'.
בחו"ל: באוסטריה-אונגאריה 10 כתרים, בגרמניה 9 מארק, באנגליה 9 שילינג, באמריקה $2^1/_2$ דולר,
בארץ ישראל 10 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 12 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.
בעד שנוי האדריסה 30 ק.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים. — על העמוד הראשון 60 קופ'. ועל שאר העמודים 40 קופ'

האדריסה:
Редакція „Гаоламъ", Вильна, Лукишки, Солдатская 8. Redaktion „Haolam", Wilna

מאת הנהלת „העולם״

אל הסוכנים. בשביל שעת החתימה על „העולם״ לשנת 1911 הקרבה ובאה - מתבקשים כל הסוכנים הן ברוסיה הן בחו״ל להשלים חשבונותיהם עם ההנהלה בעד שנת 1910. מהסוכנים, אשר לא יעשו כזאת, לא תקובלנה שום הזמנות חדשות.

אל החותמים. א) כל חותמינו הנכבדים מתבקשים לחדש את חתימתם על „העולם״ לשנת 1911 בחדש דצמבר, כדי שנוכל לדעת בכמה אכסמפלרים להדפיס את הנומרים הראשונים של שנת 1911. ב) כל החותמים מתבקשים לשלח את דמי החתימה לשנה שלמה או לכל הפחות לחצי שנה כי בזה הם ממעטים בהוצאות ומקלים מעלינו את העבודה.

אל קוראי עברית.

כל קוראי עברית, חברות חובבי שפ״ע וכן ועדי האגודות האלה מתבקשים להודיע להמערכת את אדריסותיהם המדויקות, באשר רוצים אנו לשלח לכל אחד ואחד גליונות של „העולם״ לדוגמא.

נשלחה להחותמים חוברת ה׳ של „השלח״ כרך כ״ג (נויבר).

תוכנה:

א) הרעיון ההיסטורי. משה קליינמאן.
ב) מרים (ספור. סוף). ד. כ. סלוצקי.
ג) רבי דוב, ה„מגיד״ ממיזריטש (סוף). ש. א. הורודצקי.
ד) לא אתחייב בנפשי (שיר). דוד שמעונוביץ.
ה) יוסף השני ויהודי־גאליציה (סוף). ד״ר אברהם יעקב בראוור.
) שיבה (ציור). צ. ז. ווייננברג.
ח) מעין הלצה (ספור. סוף). מ. מ. הרשנזון.
ח) מחול צללים (שיר). יצחק קצנלסון.
ט) בתפוצות ישראל (VIII). יהודי פשוט.
י) מן הספרות הפדגוגית (ג). ת״י קצנלסון
יא) ביבליוגרפיה (III). איש עברי.
יב) לזכר טולסטוי. ד״ר יוסף קלוזנר

Га'оламъ — שנה רביעית — Ha'olam

העולם

וילנה, ו׳ כסלו, תרע״א.

ВИЛЬНА, 25-го Ноября, 1910 г. — № 46 — WILNA, 8-ten December, 1910.

מפני התיקונים שאנו עתידים לעשות ב„העולם" בשנה הבאה ומפני ההוספות שאנו מוסיפים בו אנו מוכרחים להוסיף גם על מחירו רובל אחד לשנה. וההותמים הלא יבינו מעצמם שאי אפשר לתת במחיר ארבעה רובל לשנה שבועון עברי כ„העולם" המביא לקוראיו לא פחות מתשעה גליונות בכל חדש. ומעתה יהיה מחיר שבועוננו כפי האמור במודעה הבאה למטה.

המחיר

ברוסיה	לשנה	5 רובל
באמיריקה	„	3 דולר
באנגליה	„	11 שיל.
בארץ ישראל	„	13 פרנק
בגרמניה	„	11 מארק
באוסטריה־אונגריה		13 קראן
ובשאר הארצות		13 פרנק

ובחשבון זה לחצי שנה ולרבע שנה.

מתקבלת החתימה על „העולם"
לשנת 1911

בשנה זו נרחיב ונשכלל את כל חלקי השבועון ונוסיף עליו הוספות ומלואים.

„העולם" — כלי מבטאו של רעיון התחיה והגאולה, מגין על הקנינים והדרישות הלאומיים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו ומשמש מדור קבוע לכל טובי סופרינו ומשוררינו.

מחיר גליון 12 קופ׳.

מחיר מודעות

בעד כל שורה פטיט נחולקת ארבעתים: על העמוד הראשון 60 קופ׳ על שאר העמודים 40 ק׳ בעד יש יה האדריכר 30 ק׳

אדריסת המערכת והקונטורה בוילנה:
Редакція „Гаоламъ"
Вильна.
Redaction Haolam
Wilna.Russland

הפרקים התמידים הבאים ב„העולם":

א) על המצפה [סקירות קצרות על הענינים העומדים על הפרק]. ב) מאמרים בשאלות הזמן. ג) מאמרי מדע. ד) מאמרים ע״ד עניני הציונות. ה) בלטריסטיקה [ספורים, שירים, דרמות ופיליטונים]. ו) מאמרי בקרת וסקירות בעניני ספרות. ז) מתוך התחומים [סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו]. ח) בעתונים. ט) מכתבים מכל ארצות הגולה. י) מכתבים מארץ ישראל ומתורקיה. יא) השקפות שבועיות [ברוסיה, בחו״ל, בציונות ובא״י]. יב) רשימות ביבליוגרפיות. יג) בספרות ובאמנות. יד) ידיעות ספרותיות.

בתוך שאר הדברים, אשר יודפסו ב„העולם" בשנת 1911, אנו יכולים לקרוא בשם את אלה:

מנדלי מוכר ספרים. „חיי שלמה" [חלק שני].
י. ל. פרץ. „מפי העם" [סריה של אגדות עממיות].
שלום עליכם. „כתריאלים" [סריה של ציורים וספורים מחיי העיר כתריליבקה].
י. ד. ברקוביץ. ספורים.
דר. ש. ברנפלד. מאמרים ע״ד „התורה והמדע".
בר־טוביה. „מעולם המחשבה". [עיונים פילוסופיים בשאלות האדם וחברת האדם].
דר. י. קלצקין. „מסות". רוכן בעניני פילוסופיה ופסיחולוגיה.
דר. ש. מלמד. „הרוח העברי" [על היחיד והצבור].
א. דרויאנוב. „ההלצות והבדיחות של היהודים".
י. גרינבוים. „התנועות הלאומיות בארצות אירופה".
א. כרמלי. עיונים וספיקות [בשאלות הצבור והספרות].
א. מ. ברוכוב. „הגלות" [מחשבות והרהורים].
בעל מחשבות. „סקירות ורשמים" [ע״ד עניני ספרות].
י. פיכמאן. „שרטוטים" [ע״ד סופרינו הצעירים].
ברק. „פנקס פתוח" [סריה של פיליטונים].
ד״ר י. לוריה. (י. ל.) מאמרים ומכתבים ע״ד כל עניני הארץ והישוב העברי.

ל„העולם" יש קוריספונדנטים קבועים בארץ ישראל, בתורקיה, באנגליה, בגרמניה, בגליציה, באונגריה, ברומיניה, בארגנטינה, באמיריקה ועוד.

בחו״ל אפשר לחתום על „העולם" ע״י מערכת „די וועלט" בקעלן ע״נ רהיין (Karolingerring 31.) וע״י סוכני „העולם" בארצותיהם. וכל החותמים האלה מתבקשים להודיע ג״כ להמערכת בוילנה את אדריסותיהם המדויקות.

החתימה מתקבלת בראשית כל רבע ולא פחות משלשה חדשים.

עַל הַמִּצְפָּה.

אחרי האספה.

אספת חברי הועד הפועל, שהיתה זה עתה בברלין, היא הראשונה לאחר הועידה השנתית. ונראין הדברים שעמדה האספה תחת השפעתה של הועידה שקדמה לה. הועידה השתדלה לתקן מה שקלקל הקונגרס — לחזור ולאחד את הכחות. ובהאספה השתדלו החברים להבין איש את רעהו ולבוא למפרע לידי הסכמה בנוגע לענינים, שעתיד הקונגרס הבא לדון בהם.

מן הדין והחשבון שנדפס בנומר „העולם" הקודם ככר יודעים קוראינו את כל הדברים אשר עסקה בהם האספה ואת ההחלטות שהחליטה. כאן אני רוצים להעיר רק על שנים מן הענינים שעמדו על הפרק ושבהם טפלה האספה ביותר—על תקון מצבם הפיננסי של מרכזי התנועה וקביעת מקומו ודמותו של הקונגרס הבא.

האספה שהיתה עכשו בברלין היא הראשונה אשר בררה ברור נמיר, עד כמה נקלטה בתוך ההסתדרות הציונית הכללית סתירה פנימית ומזיקה: בשעה שמספר המוסדים, שההכתדרות יצרה ויוצרת, הולך ומתרבה וכחם ורכושם הולכים וגדלים בלי הפסק הרי מצבה הפיננסי של הנהגת ההסתדרות שהיא המנהלת את עניני כל המוס־ים והמפקחת עליהם הולך הלוך ורע. בשעה שנוצרה ההסתדרות הציונית הוטל על השקל להספיק להרנהגה את הוצאותיה, אז חשבו שבמשך שנים מועטות בערך עתיד מספר השוקלים יע־ות למאות אלפים, וממילא יבנים השקל סכומים גדולים. ועוד חשבו אז, בטרם נכתעפה הציונות לסעיפיה המרובים, שבכלל תהיינה היצאותיה של ההנהגה מועטות. ולפיכך בטחו אז בשקל, כי הוא לבדו יספיק לההנהגה את היצאותיה די צרכה. ואולם סוף סוף נתברר שאי־אפשר לסמוך על השקל בלבד. לציונות כבר עברה התקיפה הראשונה, תקופת ההתלהבות, המושכת המונים גדולים בכחה. באה תקיפת העבודה המסודרה והמודרגה, שאין ההמונים הגדולים יודעים לערוך את ערכה כראוי, ועכשו אי־אפשר שיהיה מספר השוקלים עולה למאת אלפים בפעם אחת. השקל אינו משמש עכשו אלא התרה לבחור צירים לקונגרס, ולפיכך מרובה תמיד מספר השוקלים בשנה שחל בה קונגרס ממספר השוקלים בשנה שאינו חל בה קונגרס. בכל איפן אי אפשר עוד לדון ממספר השוקלים על ערך גדולה של הציונות. ומצד שני נכתעפה העבודה הציונית לסעיפים הרבה וצרכיה של ההנהגה מרובים.

וכדי להסיר את הקלקלה הגדולה הזאת, שלא תהא ההנהגה סובלת מחסרון אמצעי כסף, הציעו באספה הצעות שונות: הכל נתכוונו לדעה אחת, שאין לבטל את השקל, אלא שהיו כאלה אשר הציעו להגדיל את מחיר השקל פעם אחת או לקבוע בכל שנה ושנה את מחיר השקל לפי מכסת הביוד'ז'ט של אותה השנה. הצעה זו נמסרה לעיונו של הקהל, כדי שיעיין בה וידון עליה. — מצד אחדים מן האמידים שבמפלגה באה הצעה, לדרוש מאת כל הציונים בעלי היכולת, כי לא יסתפקו ככל יתר הציונים בתשלומי שקל, אלא שהם ישאו את עול צרכיה של ההנהגה. ולבסוף באה ההצעה של וה"פ המצומצם עצמו, לחייב את כל המוכרים הציוניים כי ינכו מהכנסתם הנקיה 10% בכל שנה לטיבת ההנהגה. וזוהי אמנם ההצעה היותר טובה ומתקבלת, שהרי, כאמור, ההנהגה היא המנהלת את כל המוסדים ועליה מוטלת אחריות כולם, ודין הוא שיהיו המוסדים מספיקים את צרכיה של ההנהגה. לפי שעה נתקבלה הצעה זו רק בנוגע אל הבנק. אבל יש לקוות, שהקונגרס הבא יטיל חובה זו על כל מוסדינו ולא יפלה בין מוסד למוסד, אחרי אשר את כולם העמידה לנו ההסתדרות הכללית, וכולם מן ההסתדרות הכללית הם נזונים וגדלים.

הנה כי כן, האספה לא השיבה עדיין תשובה גמורה על שאלת תקון מצבה הפיננסי של ההנהגה. אבל כבר התותה את הדרך לקונגרס הבא.

מתוך עיון מרובה דנה האספה על מקום הקונגרס וצורתו. החברים שבאו מגרמניה הציעו שיוחג הקונגרס הבא ברוב פאר והדר ויעשה מעין דמונסטרציה כדי להכריז על כחה וגדלה של הציונות. התנגדו להצעה זו החברים שבאו ממזרח אירופא, ביחור אלה שבאו מרוסיה, ורשו, שיערך קונגרס צנוע, אשר יהיה כלו קונגרס של עבודה.

גם הצעת הראשונים וגם ההצעה של האחרונים ניבעות מתוך מקור אחד — מתוך המצב הנפשי של המציעים.

זה דורות אחדים היתה גרמניה לארץ הטמיעה וההתבוללות הגמורה. דומה היה, שהיהדות הולכת וכלה בגרמניה ועוד מעט ויסוף זכרה שם לגמרי. והנה פתאים קם בארץ זו לעינינו דור חדש, המתכחש לתורת אבותיו המתבוללים, והוא מבקש דרך לשוב לעמו ולתקוותיו. אמנם לא רב עוד מספר מבקשי הדרך, אבל המועטים הללו עושים את מעשיהם ומבקשים את דרכם מתוך קשיות עורף גמורה, והשפעתם נעשית ממילא ניכרת בבית ובחוץ. ואת הדור הזה הקימה הציונות. ואיך לא ישמחו הציונים הגרמנים ומדוע לא ידרשו כי יהפך הקונגרס הבא לחג?

ולעומתם—הציונים שבאו ממזרח אירופא, ביחוד—מרוסיה. באירופא המזרחית — וביחוד ברוסיה — ששמשה מאז ומעולם מבצר ליהדות, גדלה צרת היהדות והיהודים עד מאד, ואפילו הציונות לא הספיקה עד עכשו למעט את הצרה הגדולה הזאת. ולא עוד אלא שהעבודה הציונית עצמה נתקלת במכשולים שמניחים על דרכה מבית ומחוץ. ואיך ישמחו ציוני המזרח על עבודתם ואיך יוכלו להסכים, כי יהפך הקונגרס הבא לחג?

וגם על השאלה הזאת מצאה האספה אה התשובה הנכונה: שוב ישוב הקונגרס אל מקומו הראשון — לבזיל — ואל דמותו הראשונה — קונגרס של עבודה אשר תצורפנה לו שתי תערוכות, אחת ארצישראלית ואחת לתרבות הלאומית, ללמדנו, שיסודי הציונות הם הרעיון הלאומי והתרבות הלאומית ועבודת תמיד בארץ ישראל.

חוסרה דעתה...

לפני ימים אחדים עמד לדין דוד פריסקי על כי העליב בעתוני „הטיפפו" את אגודת „המכבים" בקישטא וקרא להם בשם מורדים, חורשים רעה על ארץ המולדת וכו'. כדי לאמת את דבריו, שאמנם מורדים הם „המכבים" וחורשים רעה על מלכות טורקיה, הביא פריסקי ראיה, ש„המכבים" ציונים הם, יש להם דגל לאומי ו„מגן דוד" חרות עליו, יש להם הימנון לאומי „התקוה" וההתעמלות שהם עוסקים בה אינה משמשת להם אלא אמתלא כדי להסתיר את מטרתם העיקרית—את הציונות. „ואם הממשלה אינה שמה לב אל התנועה המסוכנה הזאת, אל הציונות, סיים פריסקו את דבריו, — הרי אני חייב לפקוח את עיניה"... וכשנשיא בית־הדין הפסיק את הנדון ושאלו: „היכן למד דין זה, שחייב הוא לפקוח את העינים ללא בקשוהו?"— נשתתק הנשאל, נתבלבל ולא ידע מה להשיב...

ואולם אין כונתנו כלל לדבר על פריסקו ומעשיו—אין הוא ראוי לכך. אנו יודעים את האיש הזה ואת שיחו. הוא עשה את הפגיעה בציונות פרנסה לעצמו שממנה לחמו נמצא — ימתק לו לחמו זה. לא הוא הראשון ולא הוא האחרון. ואם לא די לו בחרפות ובגדופים שהוא ממטיר בעתונו על הציונות והציונים והוא נעשה פשוט דלטור—תיתי לו. לא הוא הראשון ולא הוא האחרון. אדם זה, אם עוד נשאר לו בלבו איזה קורטוב של רגש טהור, סופו שתבוא גם לו שעת חשבון הנפש. אז יחרד חרדה גדולה, יִמָּאֵס בעיני עצמו ובכל אשר יפנה יראה את „מעשיו הטובים הולכים לפניו, וישלח את ידו בלשונו לעקרה מתוך לועו ומנוחה לא ימצא לנפשו...„ יהי לו אשר לו, ואנו אל נטפל בו.

אלא לשם מי אנו כותבים את דברינו? לשמם של אלה שפריסקו נסמך עליהם ונעשה שלודם. דוקא „הטימפו" היא האורגן של הרבנות הראשית בטורקיה ודוקא פריסקו זה, „הפוקח את העינים", נעשה שלוחו של ר׳ חיים נחום! ושני ימים קודם שבא יום הדין של פריסקו שולח ראש הרבנים מכתב ל„המכבים" ומודיע להם שמעכשו אין לו שום שייכות אליהם — כדי שיוכל פריסקו להביא גם עובדא זו לראיה מוכחת, שאמנם מורדים הם הציונים, וכל מי שלבו שלם עם מלכות טורקיה מתרחק מהם ומהמונם.

אין אנו רשאים לדרוש משום אדם שבעולם, שיהיה ציוני, אמנם גלויה וברורה היא הציונות, אין בה סודות ורמזים. אבל כך מנהגו של עולם, שדוקא דברים פשוטים וגלויים אינם מובנים אלא לזה שלבו הוכן אליהם. אנו יודעים, שראש הרבנים בטורקיה חונך וגודל בבית מדרשה של ה„אליאנס", ובבית מדרש זה ודאי אין מכינים את הלבבות להבין את הציונית. ולפיכך אין לנו הרשות לדרוש מאת ר׳ חיים נחום, שיהיה ציוני. אבל רשאים ורשאים אנחנו לדרוש מאת האיש העומד בראש היהדות העותומאנית, כי לא יעשה איש כפריסקו שלוחו וכי לא יקרא שמו על המעשה אשר יעשה איש, שסופו לשלוח יד בלשונו ולעקרה מתוך לועו...

הדברים הללו לא נאמרו לשם קנתור. כשראינו את ר׳ חיים נחום עושה את חובתו ומגין על כבוד היהדות העותומאנית ועניניה, אמרנו לו את שבחו בפניו, וכשאנו רואים את ר׳ חיים נחום שוכח את חובתו וקורא את שמו על מעשה פריסקו — ודאי לא נסתיר את הדבר.

ועל פי מקרה נסמך המעשה שעשה ראש הרבנים בטורקיה להודעה הגלויה, שפרסם ועד „האחדות והקדמה". הטורקים הצעירים, שעל פיהם תשק עתה מדינת העותומאנים, נאספו לקונגרס בסלוניקי ויתיעצו על כל השאלות העומדות בטורקיה על הפרק. והנה כלה הקונגרס את מעשהו והוציא מניפסט ע״ד שאלת הלאומים, שהיא השאלה היותר קשה וגדולה בטורקיה. באותו מניפסט נאמר:

„הקונגרס קבע עיקר אשר ממנו לא יזוז: ל א ח ד תחת הדגל העותומאני את כל הלאומים אשר בטורקיה, כי חפץ הוא ב א ח ד ו ת ם של הלאומים הללו ו ל א ב ה ת ב ו ל ל ו ת ם. מודה הוא הקונגרס בלשונו הלאומית של כל לאום ובזכיות והדרישות הלאומיות המיוסדות על יסוד היסטורי". והקונגרס חוזר ומדגיש בצדק מאד הלאומים, שהכרת האחדות תהיה גם לדם לכולם ליסוד מוסד, „ושום אומה לא תתרחק ממשפחת העותומאנים הגדולה ולא תתן לשום אונאה הבאה מתוך השפעת הרגע לשלוט בה ולקרוע את הקשר שבין חלקי העם העותומאני".

ודוקא בשעה שהקונגרס של הטורקים הצעירים מפרסם מניפסט שכזה, סומך ראש הרבנים את ידו על פריסקו, על איתי פריסקו, הרואה חובה לעצמו ל„פקוח את עיניה" של הממשלה על „סכנת" הציונות, כלומר על ה„סכנה" הנשקפת למדינת העותומנים מן הלאומיות העברית.

לא אל פריסקו ערוכים דברינו—אין הוא ראוי לכך — כי אם אל העומדים על גביו: הלאום העברי אינו רוצה ואינו יכול לותר לא על לשונו הלאומית ולא על זכיותיו ודרישותיו הלאומיות, ש ו ד א י מיוסדות הן על יסוד היסטורי איתן. הלאום העברי ו ד א י רוצה בתקנת המלכות העותומאנית והוא ו ד א י לא יקרע את הקשר שבין חלקי העם העותומאני. וכל האומרים לסכסך עברים בעותומאנים—תיסרם רעתם ומשובתם תוכיחם!

התשובה הנכונה.

עכשו אין עוד מקום להשערות: אנו עומדים כבר בשעה שלאחר מעשה. הקומיסיה שהושיבה דומת הממלכה לכך בדקה את ההצעה ע״ד שלטון העצמי בערי פולין, וכשהעמד למנין אותו הסעיף שבהצעה, המגביל את זכיותיהם של היהודים, נסתלקו הדפוטטים הפולנים מלחוות דעה, אף על פי, אי, ביתר דיוק, מ ש ו ם שהם יכלו להכריע בדעותיהם את הכף. וקיימה וקבלה הקומיסיה איהו הסעיף המגביל את זכיות היהודים בערי פולין, ודומה, כאלו אין הפולנים אשמים בהגבלה הזאת. אבל מי זה פתי יאמין לדבר, שהגבלת זכיות היהודים בפולין באה רק מן החוץ, — מי פתי יאמין לדבר, ואפילו אם יוסיפו עוד הפולנים לרחוץ בנקיון כפירם במקום רואים?

ואמנם נראה, שמימרא זו, כי אין אחריות ההגבלה מוטלת על הפולנים, היתה כבר ל„נחלת ההיסטוריה" ואין איש משתמש בה עוד. הן הפולנים עצמם העידו בדברים ברורים, שאין במימרא זו שום ממש. גראבסקי הודיע, שאין הוא מצדד בהגבלת זכיות היהודים, אם לא תקבענה קוריות מיוחדות, משום שאז אפשר לרפולנים להשפיע על היהודים. אנו יודעים מה טיבה של השפעה זו. כלומר: לו נקבעו בחירות כלליות, אפשר היה להם להפולנים להשתמש באמצעי האיוב והכפיה ההם, שהשתמשו בהם בשעת הבחירות אל הדומות, ואין איפוא עוד כל צורך בהגבלות מיוחדות. גראבסקי וחבריו בוטחים בכחם ואין הם מתיראים אפילו מפני הליטוואקים... אבל קביעת קוריה יהודית מיוחדת שוממת את כלי-הזין מידי הבוטחים בכחם. הקוריה היהודית הלא תבחר ביהודים, ואולי גם ביהודים לאומים, ואם לא תוגבלנה זכיות היהודים, הרי יש לחשוש, שמא יזכו הם בשלטון בערים רבות, והצבור הפולני אינו רוצה בכך, משום ש„מדרגת הקולטורה של היהודים נמוכה ממדרגת הקולטורה של הפולנים", וגם משום שאין הפולנים בוטחים בכלל ביהודים, וביחיד ביהודים הבאים מפנים רוסיה. אם יהיה דין שווי זכיות נוהג לגבי היהודים בכל מדינת רוסיה—מוטב; אז תפתר מאליה שאלת היהודים גם בפולין. אבל אין הפולנים רוצים שפולין תעשה להם להיהודים, הטובעים בים של הגבלות, לאי, שכל הניצל מן הים, קונה לו בו שביתה.

כך, בקירוב, באר גראבסקי את דעתו ודעת חבריו. ואעפ״י כן לא עמדה בו רוח להרים את ידו בגלוי בעד ההגבלות. ואם העתונים הפולנים רואים בזה חכמה מדינית עמוקה, הנה חולק על חכמה זו, —ובצדק, —עתונו של דמובסקי.

דמובסקי, מי שהיה בשעתו ראש „הקולה" הפולנית, אינו רוצה בדיפלומטיה, אלא הוא רוצה לגלות דוקא את היחס האמתי אל היהודים. אין הוא ירא ואין הוא מסופק כלל, שמלב רוב העם הפולני הוציא גראבסקי מלין, ולא רק מפיהם של הלאומיים הדימוקרטים. ואם מבקרת העתונות הפרוגרסיבית

הבורגנית את מעשי גראבסקי וחבריו, הרי היא עושה את מעשיה רק לפנים, משום שבטוחה היא למפרע שכל, דבריה יישארו רק דברים בעלמא. ואמנם ספק גדול הוא, אם היו רוב הפרוגרסיביים עומדים בדבריהם אלמלי היו הם במקום הדפוטטים הפולנים, שהרי אין בין מה שבלבם ובין מה שבלב הלאומיים הדימוקרטים ע"ד תפקידם של היהודים שבאו מרוסיה ומליטא וע"ד הדרישות הלאומיות של היהודים ולא כלום.

וראיה לדבר — היהודים המתבוללים: הד"ר נוסבוים, שכבר הצדיק את הדין, כלומר „הבין" לרעם של הפולנים הלאומיים, אינו יחיד להבנה ולצדוק הדין. ביָמים האחרונים הודיעו העתונים, שראשי המתבוללים בווארשא, נתנזון ודיקשטין, נסעו לפטרבורג, ובשיחתם עם הדפוטטים הפולנים והיהודים הצדיקו גם הם את הדין. העתונים הפולנים, שמפי האדונים הללו הם חיים, הכחישו, הכחשה ק"ה אמנם, את הידיעה הזאת, אבל העתונים היהודים שיוצאים בווארשא—וביחוד ה„פריינד"—עומדים על דעתם, שידיעה זו שאובה ממקור נאמן. ובאמת הרי אנו יודעים שאין הדבר בגדר הנמנעות. הן כך דרכם של ראשי המתבוללים. אין הם פונים אל הקהל ואין הם נוטלים ממנו רשות לשום דבר, והם מדברים את דבריהם ועושים את מעשיהם בשם הקהל. אמנם „כדי לצאת ידי חובה", מטעימים הם בדרך אגב, שאין דבריהם אלא שיחה פרטית, אבל בטוחים הם, שאנשי שיחתם מאמינים, שדעת הקהל מדברת מתוך גרונם, כי על כן שומרי משמרת הקהלה בווארשא הנם. ואין נפקא מינא כלל, אם היתה הנוכחא של „השיחה" זו או אחרת—התוכן מובן מאליו. ברי להם לאדונים הללו, שצריך למנוע מאת הצבור היהודי כל השפעה על ענינים צבוריים ומדיניים, כל זמן שלא יקלוט אל תוכו את התרבות הפולנית קליטה גמורה.

וצדוק הדין הזה מצד ראשי המתבוללים – האמנם לא יהיה הוא הטפה האחרונה למלא את הכוס? האמנם לא ידעו גם הפעם יהודי ווארשא לשלם להאדונים הללו, הגונבים את דעת הקהל במעשיהם? תוצאות הבחירות אל הנהגת הקהלה בווארשא תתנה תשובה על שאלה זו. אנו מצדנו יכולים רק לחזור על הדברים שכבר אמרנו: נצחון הלאומיים בבחירות זו היא התשובה הנכונה היחידה, שצריך הצבור היהודי להשיב עכשו על מעשי הפולנים והיהודים המתבוללים, הנלחמים אתו ומתנגדים לדרישותיו הלאומיות.

אין אנו מרמים את עצמנו. יודעים אנו, שבמלחמה אשר קשרו הלאומיים כנגד הגבלת זכיותיהם האזרחיות והלאומיות של היהודים בפולין, לא יהיו הם, הלאומיים, המנצחים הפעם, אעפ"י שאין זה מן הנמנעות כלל, שהמלחמה תשפיע אם ברב או במעט על דומת הממלכה. אבל אין כל ספק, שתוצאות חשובות נכונו לה למלחמה זו: הפולנים יכירו וידעו סוף סוף, שיש להם עסק עם יהדות לאומית, הרוצה ויכולה להגן על עצמה ועל עניניה וצרכיה, והכרה זו מוכרחת להשפיע על יחס הפולנים אל היהודים. כמה שיהיו הפולנים בוטחים בכחם ועצם ידם, יתרחקו בכל זאת להוסיף עוד אויב על אויביהם הרבים.

ואולם קודם כל צריך להחריב עד היסוד את הבנין שבנו המתבוללים ולהשתחרר מעולם הם.

ר' שאול פינחס רבינוביץ (שפ"ר).

מפרנקפורט דמאין באה בשורה רעה מאד: מת שפ"ר. אפשר לא רבים הם היודעים את השם ר' שאול פינחס רבינוביץ, אבל הכל יודעים את שפ"ר, כי על כן היה שפ"ר אחד מן הגדולים בספרות העברית ואחד מן הראשונים בעבודה הציונית, ובשמו זה נודע מאז לקהל העברי.

בן ששים וחמש שנים היה „שפ"ר" במותו (הוא נולד בטוירוגן, פלך קובנה, בר"ח ניסן לשנת תר"ה ומת בה' בכסלו לשנת תרע"א), וכל ימיו לא מש מאהלה של תורה וכל עוד כחו בו לא פסק מלעבוד את העבודה הציונית. את ימי נעוריו בלה המנוח בבית המדרש, למד גמרא ופוסקים, שמש תלמידי חכמים ויתעתד להיות רב בישראל. אלא שבינתים קרה לו מה שקרה גם להרבה מבני דורו — „הציץ ונפגע" ויהי למורה, לסופר, לעורך, לגדול בחכמת ישראל ודברי ימיו, לעסקן צבורי, וכל ימיו, עד יומו האחרון, סבל עוני ומחסור, כעס ומכאובים,—הכל עפ"י הנוכח הידוע, שכבר נעשה אצלנו נוכח קבוע שאין לשנותו.

ואולם נחמה אחת המתיקה לו להמנוח את מרירות חייו ובטלה את אנחתו, אנחת תמיד: לא את כל כחו זרה לרוח ולא את כל חכמתו ודעתו אכלה עבודת השעה והרגע, שנשכחת ואובדת ואין לה זכר ותקומה. שפ"ר הצליח לעבוד גם עבודה כזו, שיש לה ערך קיים, עבודה שהיתה נחוצה בשעתה ויש בה צורך גם לאחר זמן. ארבע עשרה שנה תרגם שפ"ר את ספרו הגדול של גרץ „דברי ימי ישראל", ברר ולבן במקומות הרבה את מסקנותיו והנחותיו של המחבר והוסיף על דבריו. ועד עכשו אין לנו עוד בעברית ספר דברי עמנו חוץ מזה שנתן לנו שפ"ר.

אחד מן הראשונים היה שפ"ר לעבודה הציונית. מספר חובבי ציון לא הגיע אז עוד לא רק למאות כי גם לעשרות, וכבר נמסר שפ"ר כלו לחבת ציון, עבד יומם ולילה, והיה הראשון אשר הוציא מאסף עברי ציוני.

ככה עבד שפ"ר כל הימים; לא בקש גדולה לעצמו ולא ידע מנוחה ושלוה אפילו לעת זקנתו, כשכבר כלה כחו וכהתה עינו, כי על כן עבד נאמן היה לעמו וספרותו.

שלום לעפרו!—

נחום מידקין.

עַל אָפְנֵי הַהִתְיַשְּׁבוּת בְּיַחַס לְהַצָּעָתוֹ שֶׁל אוֹפֶּנְהֵימֶר.

(סוף)

בבקירת קשה כנגד הצעתו של אופנהימר יצא זה לא כבר מ. ב. ר א ט נ ר על עמודי ה„יעוור. מיר". ההוכחות החותכות ביותר, שמביא ר א ט נ ר כנגד הצעתו של אופנהימר, הן—המשבר של הארטלים הקרקעיים ברוסיה ומפלת המוסד הקואופרטיבי של אופנהימר בגרמניה. מר ראטנר שכח, כי ברוסיה שוררים תנאים מיוחדים, העוקרים מן השורש כ׳ התחלה טובה בענין העבודה העצמית של האכרים. ומכאן תשובה על אי־הצלחתן של חבורות־הפועלים הקרקעית במדינה זו. ובנוגע למפלת מוסדו של אופנהימר בגרמניה—הנה לזאת גרמה סבה אחרת, שאין לה שום שייכות אל עצם הקואופרטיביות. אופנהימר ועוזריו קנו חלקת אדמה גרועה, ומוכרחים היו למכור אותה מתוך הפסד. וכי מקרה בלתי־מצוי הוא, שמוסד קרקעי פרטי הולך לטמיון בעטיה של זבורית?

על ידי גורמים ידועים, שאין לנו היכולת בזה להאריך בהם ולבררם, התפתחו במערב אירופה ובאמריקה אגודות קואופרטיביות, העוסקות בענפים בודדים של משק־הכפר. בתולדות התנועה

הקואופרטיבית של מערב אירופה אנו מוצאים רק נסיונות בודדים של קואופרציות יוצרות כפריות מיסודו של אופנהימר, אבל כולם הצליחו. ענין רב אנו מוצאים בתולדות הקואופרציה הכפרית רילישין, שהיתה קיימת באירלאנדיה בראשית שנות השלשים למאה הי"ט. וזה אשר יספר אופנהימר על־אדות הקואופרציה האירלאנדית הזאת: בראשית המאה התשע־עשרה היה מצב האכרים באירלאנדיה נורא מאד. האדמה, שנחלקה לחלקים קטנים, היתה נמסרת לחכירה בשכר עצום מאד — דיסיאטינה אחת בשכר 600 רו"כ! ויחד עם זה היתה הרשות לבעל האחוזה לגרש את החוכר בכל עת ובכל שעה. האכרים הגזילים והרעבים היו הולכים ופוחתים בין בגוף ובין בנפש.

בשנת 1829 לא נעשו תפוחי־אדמה יפים באירלאנדיה, והאכרים האירלאנדיים, שמאכלם היה רק תפוחי־אדמה, היו צפויים אלי רעב. ואז נתפשטו ביניהם מחלות החולירה והטיפוס. אוכלסי האי הזה, מעוני רעב וחלאים רעים, היו נרגזים ביותר. הריגות, רציחות, דליקות וגזילות נעשו לחזיונות יום־יום באירלאנדיה.

חוכרי האחוזה רילישין, שהיתה שייכת להאנגלי וואנדיליר, קנו אז שם רע ביותר. האכרים המדולדלים יצאו לתרבות רעה ולא הכניסו לוואנדיליר שכר האדמה במשך שנים רבות. את המשגיח, שנמנה עליהם מטעם אדונם, הרגו. ואז החליט וואנדיליר לנסות דבר חדש אל חוכריו. הוא עשה את כולם אגודה אחת, מסר לרשותם את רילישין כולה עם בניניה ועם מטלטליה בחכירה והבטיח למכור להם את אחוזתו לצמיתות, כאשר אך תהיה היכולת בידם לסלק לו דמי־קדימה. קרוביו של וואנדיליר החליטו אז, כי דעתו נטרפה עליו ולפיכך השתדלו למנות לו אפיטרופס.

הנסיון הזה של וואנדיליר עלה יפה מאד. אכרי האחוזה רילישין נתעוררו לחיים חדשים במשך זמן קצר. משכורים ועצלים נעשו עובדי־אדמה חרוצים, השוקדים כל ימיהם על מלאכתם. במשך השנה הראשונה לקיומה הרויחה הקואופרציה הזאת כעשרה אלף רו"כ.

החלאה והזוהמא לא נראו עוד באחוזה. התינוקות התחילו מבקרים בבית־הספר ולומדים מלאכה. הפריצות והחמאים תמו.

ואולם הנסיון היפה הזה—סופו מעציב מאד. וואנדיליר אבד את כל הונו בעסקי הבירזה ופשט את הרגל וברח. ואז באו הנושים ולקחו את כל אשר לו. האחוזה רילישין, שלא נעשתה אז עדיין קנינם של האכרים, נמכרה מכירת־פומבי. האכרים גורשו מנחלתם ונתדלדלו שוב.

הנה כי כן רואים אנו, כי הקואופרציה רילישין חרבה רק על־ידי־מאורע מעציב, שאלמלא הוא יכולה היתה להתקיים.

בימינו אלה עלו יפה נסיונות עבודת־האדמה בחכירה קואופרטיבית, שנעשו באיטליה הדרומית, זו הארץ, שאכריה הם מדוכדכים ונחשלים ביותר. במדינת אנגליה, ששם מתהלך בשנים האחרונות הלוזונג: „העם אל הקרקע", נוסדו חברות שונות לרכישה וחכירה משותפת של קרקעות. החוק האגרארי האנגלי של שנת 1907, שמטרתו היא התפתחות החכירה הפעוטה, מועיל גם להתפתחותן של חברות כעין אלו. לפי הוכחותיו של טוטומיאנץ על הקונגרס הקואופרטיבי בניו־יורק בשנת 1908 הוברר, כי במדינת אנגליה פועלות שלשים ושלש חברות, המשותפות לחכירה פעוטה. „מתוך חכירת־קרקע ושלטון בקרקע של המוניציפאליטט, אומר טוטומיאנץ, אפשר שתסתעף חכירה קואו־פרטיבית רחבה ועבודת־אדמה קואופרטיבית, שתעלה בערכה על זו; שהיתה קיימת באנגליה עד עכשו".

אופנהימר צדק בדבריו, שהנהגת הפרינציפ הקואופרטיבי בכל היקפו הרחב לא רק שעלול הוא להקיל את כל עבודת הישוב, אלא הוא שיעשה את עצם ההתישבות לדבר אפשרי. אחת השאלות היותר חמורות בציונות היא השאלה הפיננסית. איזוהי הדרך להשיג אמצעי כסף בשביל ההתישבות? הרצל בראשית עבודתו קוה לפתור את השאלה הזאת על־ידי הסתדרות רחבה של העם העברי, על־ידי רכישת נפשות לציונות בין המיליונרים היהודים וכבישת מוסדות־הצדקה. ואולם נתגלה אחר־כך, כי המוני היהודים עניים הם ביותר ואין ביכלתם להספיק את האמצעים הדרושים לתנועה, והמיליונרים ובעלי־ההון שלנו קמצנים הם או נוטים להתבוללות. ובשעה שאופנהימר נכנס לתוך שורות הציונים והתחיל מטיף לטובת הפרינציפ של הקואופרטיביות, שהוא הוא יפתור את שאלת הכספים החמורה, היה הרצל הראשון, שהבין את ערכו ודבק בשיטתו. הרצל לא היה מאותם בני־האדם, המתיראים מכל דבר חדש וחרדים על כל פסיעה חדשה.

לא נדבות אנו צריכים לבקש מאת בעלי־הצדקה שלנו, אומר אופנהימר, אלא קרדיט. הקואופרציה תעשה אותנו לבטוחים ואז יהיה לנו כסף די־צרכנו. כל היודע ומכיר את הסתדרות המלוה הקואופרטיבית במערב אירופה, יודה, כי אופנהימר איננו בעל־חלומות, אלא איש־מעשי, פוליטיקאי בעל פעולה חברתית מעשית. דבר ידוע הוא, כי האכרים במע"ב אירופה הגיעו למצבם האיתן בימינו אלה רק בעזרת הסתדרות־המלוה הקואופרטיבית. הרי זה לא כבר עדיין התלבט האכר במערב אירופה ברשתות של המלוים־ברבית, אשר פרשו מצודתם בכל הכפרים. ואולם לא היו ימים מועטים עד שעלה להסתדרות לשחרר את האכר שחרור גמור מידי המלוים־ברבית. הסתדרות המלוה הקואופרטיבית — היא היא שהועילה ביחוד לתחית האכר במערב אירופה, היא היא ששנתה את חייו תכלית שנוי, פשטה מעליו צורת „פרא", „קרקפתא דמתנגדת לקולקטיביות". לפי מבטא המרכסיסטים, והלבישה אותו צורת בעל־משק תרבותי. להקואו־פרציות הכפריות להלואה במערב אירופה יש קאפיטאלים גדולים וביחוד מוחזקות הן „בטוחות". הקואופרציה הכפרית, המספיקה הלואות להאכר, היא עצמה משתמשת בהלואותיהם של הבנקים העירוניים, הצבוריים והממלכיים. ובאופן כזה משתמש האכר שלא במתכוין, באמצעות קופת־המלוה שבכפרו, בהלואותיהם של מוסדות־הקרידיט הגדולים, הצבוריים או הממלכיים. ורק לפתרון מעין זה בנוגע לשאלת־הכספים בציונות נתכון אופנהימר, בדברו על עבודת הצדקה „בדרך כבוד" לטובת הציונות. נצייר נא לעצמנו שורה שלמה של חברות־מלוה בארץ־ישראל, שמצד האחד הן מאוגדות ביחד עם הקואופרציות היוצרות, ומהצד השני—עם מוסדות־הצדקה בעלי־הממון, ואז נראה ונוכח, כי שאלת־הכספים שלנו קרובה להפתר. כראיה לדבר זה, שהקרידיט הוא ענין גדול לגבי התישבות, יכולים אנו להביא את תולדות הישוב האיטלקי בארגנטינה. בשנת 1867 היה מספר האיטלקים בארגנטינה בסך־הכל 10,000. משנת 1868 ואילך הולכת האימיגרציה של האכרים האיטלקים בארגנטינה הלך ורב; ובשנת 1907 ככר הגיע מספר האיטלקים, שהתישבו על אדמת ארגנטינה, ל־1,400,000. וכל זה אינו אלא בעזרת הקרידיט האנגלי והפרנצי.

עם סיום מאמרי זה אני רוצה לעמוד רגע גם על שאלת „הלאמת" הקרקע בארץ־ישראל. לעיל הבאתי את הוכחותי כנגד הישוב הפרטי, ואני סבור, כי שגגה יצאה מלפני אופנהימר בזה, שמתיר הוא גם את הישוב הפרטי ביחד עם התפתחות הקואופר־טיבים. אמנם מוטב שאדמת ארץ ישראל תפיל לנחלה בידיהם של בעלי־הממון העברים משתעבור לרשותם של הגרמנים והפרנצים.

אבל תועלת יתירה היתה נודעת לענין הציונות אילו היתה נעשית אדמת ארץ ישראל קנינה של הקרן הקימת הלאומית ומעובדת בידי ישראל, ולא בידיהם של הפועלים הערביאים. אין לי בזה היכולת לדון בפרטות על תנועת „הלאמת" הקרקע בעולם החדש והישן; ולפיכך אסתפק במועט ואראה רק על זה, שבמדינת אוסטרליה נקבע הפרינציפ של „הלאמת" הקרקע, אחרי אשר נוכחה הדימוקרטיה האוסטרלית, כי הרע הסוציאלי, שיש לו אחיזה גם במדינת אוסטרליה המאושרה, אינו אלא תוצאה מפוליטיקת הישוב המזויפת של המלוכה האנגלית, המחזיקה בהישוב הפרטי ע"י בעלי הממון. אם במדינת אוסטרליה זו, המונה מספר יושביה למיליונים, יש שתתעורר השאלה על־דבר מחוסרי־עבודה ועל־דבר עקירת ישובי ערים ונדודיהם, הרי זה אינו אלא תוצאה ישרה מכבוש האדמה העדית על־ידי סוחרי־המקנה בעלי־ההון. בתולדות המושבות האוסטרליות כולן אנו רואים מלחמה תמידית בין הדימוקרטיה ובין אדוני האדמה, העושים את קרקעותיהם מקומות־מרעה למקניהם, ובזה הם גודרים גדר בפני העם האנגלי ומבטלים אותו מעבודת האדמה. כבר הראינו לדעת לעיל, כי גם המלוכות במערב־אירופה בימינו אלה מודים בנחיצותם של עיקרי „הלאמת" הקרקע לטובת הקולוניות שלהן, ונמוקן—רק הטובות הטכניות שתצמחנה מזה. והנה רעיון זה עצמו, שעוד מחוקקינו ונביאינו החזיקו בו בימי קדם, אינו מפורסם כלל בציונות. עלינו, על המחזיקים באפני ההתישבות החדשים, מערערים כעל בעלי אוטופיה סוציאלית. אנחנו איננו מתיראים מפני ערעורים אלו, כי הרי כל רעיון חדש נדרש בראשיתו כאוטופיה. מגמתנו היא איפוא לעשות אוטופיה זו לדבר קיים וממשי.

בשנת **1844** פתחו שנים עשר אורגים עניים בעירה האנגלית הקטנה רודג'דיל חנות קטנה לצרכי־אוכל־נפש באחד המרתפים. האורגים העניים ההם היו אז ללעג ולקלס בפי חבריהם. העוברים והשבים היו מלעיגים עליהם, נערי הרחוב השליכו אבנים לתוך חנותם. ואף־על־פי־כן לא עברו ימים מועטים עד שמפעל זה של חלוצי רודג'דיל הקטנה היה למופת לכל העולם כולו.

התנועה הקואופורטיבית שבזמן הזה — שרשה מונח באותה החנות הקטנה לצרכי־אוכל־נפש אשר באותה העירה האנגלית הקטנה. דוגמה זו, הלקוחה מתולדות היצירה הסוציאלית, תשמש מופת גם לנו ותחזק ידינו ותתן תקוה בלבנו, כי נעשה וגם נצליח.

וו.

בָּעִתּוֹנִים.

עיון ומעשה—כמה רב המרחק ביניהם. ואם בכל העולם כך, בעולמנו אנו המרחק בין העיון והמעשה—תהום רבה. לעתים קרובות אנו נרתעים לאחור מאימה ופחד דוקא משום שמתגשמים במעשה אותם הדברים, שאליהם התפללנו בעיון.

אחד הדברים האלה היא—שאלת לשון ההוראה בבתי ספרינו הנמוכים. החיקים שקובעת עכשו הדומה ע"ד בתי־ספר הנמוכים בכלל שמים קץ לכל עיונינו וספקותינו בנידון זה ומכריחים אותנו להשיב סוף סוף תשובה ברורה על שאלת בתי הספר הנמוכים שלנו. והנה ניתנה התשובה, ניתנה לא על ידינו אנו אלא על ידי זר, ודומה שלפתע פתאם, כמו מתוך היסח הדעת, נפתרה השאלה והושוו בתי ספרינו הנמוכים לכל יתר בתי הספר שבמדינה, ותיכף חוזרים ונעורים הפקפוקים והספקות ומתחילה אימת הפתרון, אימת המעשה שחדל או שאפשר לו כי יחדל להיות עיון בלבד.

לכאורה הכל שמחים, ויותר מכל שמח „הד הזמן".

„בפעם הראשונה — קורא הוא בעליצות—נתקבלה בדומה הצעה שהוכנס בה תקון לטובת היהודים. נתקבלו תקוניהם של האוקטיאבראים ע"ד סדור לשון ההוראה בבתי הספר למתחילים אשר לבני־הנכר ונתקבל גם תקונו של גיסלוביץ, כי בביה"ס של היהודים תקבע הלשון העברית בתור שפת־ההוראה.

ע"י קבלת התקון הזה ניתנה לנו קצת של זכות הגדרה־עצמית בבתי־הספר הנמוכים לנו לכל־הפחות. ואל יהי הדבר הזה קל בעינינו".

ובעל המאמר מתרגם בלי שום פקפוק את המלה „еврейскiй"—„עברית", אף על פי שמלה זו יש כבר הוראה גדורה ומסוימה, ואין בעל המאמר מטיל ספק אף לרגע שהתקון שנתקבל בדומה נותן לנו הרשות להשתמש בבתי ספרינו הנמוכים באחת משתי הלשונות—בעברית או ביהודית. הטעאה זו למה?

ושמחתו של „הד־הזמן" שלמה היא, כי על כן עד עתה

„היו כל המאמרים והויכוחים ע"ד הלאמת בתי־הספר העברי על־ידי קביעת הלשון העצמית וכדומה ללא תועלת כלל וככתישת מים במכתש, מאחר שנמצא בדרכנו מפריע גדול ועצום מן החוץ. לא כן הדבר עכשו, לאחר שנפתח לנו פתח כחודו של מחט לאפשרות של זכות הגדרה־עצמית בחנוך ילדינו. עכשו הגיעה השעה באמת לדון ולהתישב בדבר בכלל ובפרט.

אפשרות גדולה מאד ניתנה לנו וכלום חסר אלא כי יבינו עסקנינו לדעת להפיק ממנה את התועלת הרצויה".

וגם שמחתו של „הפריינד" שלמה היא. מובן מאליו שאין הוא מתרגם את המלה „еврейскiй" כמו שמתרגם „הד־הזמן", אלא הוא מבין את הדברים כפשוטם, שניתנה הזכות לשפה היהודית, והוא מבאר מה נתנה לנו הוספתו זו של גיסלוביץ. אמנם אין ה„פריינד" מאמין שכבר ניתנה האפשרות לעשות את הלשון היהודית ללשון הוראה בבתי ספרינו הנמוכים, שהרי מועצת הממלכה יכולה לבטל את החלטתה של הדומה. אבל שמח הוא ה„פריינד" על ההחלטה כשהיא לעצמה והוא רואה בה נצחון גדול.

„עוד לפני שנתים לא עלה גם על לב רבים מן המשכילים שלנו, שאפשר לדרוש כי גם לילדים יהודים יהיה בית־ספר יהודי. בחוגי יהודים שונים חשבו „שאין זה מן הנמוס" לדבר על בית־ספר יהודי, שלשון ההוראה תהיה בו היהודית. ה' גיסלוביץ נאם אז את נאומו ע"ד שאלת בתי־הספר והודיע בדברים ברורים „שאין אנו דורשים"—או כפי מה שתקן אחר כך את דבריו—„שאין אנו דורשים לעת עתה" בתי־ספר יהודים לאומיים. אותם הפוליטיקאים היהודים המספיקים להק"דאים ידיעות ע"ד עניני היהודים, האמינו עוד לפני ימים מועטים אמונה שלמה ש„הז'רגון" אינו אלא מין חטוטרה על גופם של היהודים, שצריך להפטר ממנה בכל אופן שהוא.

ועכשיו מוסיף גיסלוביץ עצמו על ההצעה שהוכנסה לדומה והוא דורש כי תנתנה להלשון היהודית איתן הזכיות הנתונות ליתר הלשונות ותק"דאי מילוקוב מגין בגלוי על הלשון היהודית"... (נוט, 258)

ובעל המאמר אינו שם לב כלל לזה שגם גיסלוביץ וגם מילוקוב דברו על דבר שתי הלשונות, העברית והיהודית. אין הוא רוצה להשבית את השמחה. ההחלטה נתקבלה. ומה עוד?

ושמא השמחה אינה שמחה כלל?—שאלה זו לא עלתה על לבם של השמחים, אע"פ שהיא מתעוררת מעליה בתוך כדי קריאת הדוה"ח של אותה ישיבת דדומה שבה הוכרה זכותה של הלשון היהודית. לפי פרושו של ה„פריינד", או זכותן של שתי הלשונות, לפי פרושו של „הד־הזמן". ובאמת מה זה היה להדומה השלישית. ולהרוב המושל בה כי הסכימו פתאם להוספתו של

ניסלוביץ והודו באחת מן הזכיות הלאומיות היותר חשובות של היהודים?

שמחתם של „הד-הזמן" ו„הפריינד" שלמה. שמחתו של ה„יעור' מיר" אינה שלמה, כי רואה הוא את הקוץ שבדבר. אלא שהוא משתדל להאפיל עליו. ואולם האמת צריכה שתאמר: עוד הדרך רב! וצדק מאד ה„נובי ווסחוד" שהראה (בנומר 34) על אופיו המיוחד של המאירע. אם גם לא תצא החלטה זו של הדומה לפעולה, שהרי יש עוד קריאה שניה ושלישית ודרושה עוד הסכמתן של מועצת הממלכה והממשלה. מכל מקום יכולים הלאומים האחרים להתנחם לכה"פ בזה שההודאה בזכותם הם באה מתוך כובד ראש. משא"כ אנו שהגענו רק לכך

„שזלזלו בכבודנו והקילו ראש כנגדנו, כידוע חלקו האוקטיאבראים. מחברי ההצעה, את עמי-הנכר לשתי קבוצות: על הקבוצה האחת נמנו הלאומים החשובים הראויים לזכות בבית-ספר לאומי, ועל הקבוצה השניה נמנו הלאומים הפחותים שאינם ראויים לכך. באופן זה נשארו היהודים ביחד עם האוקריינים, הקירגיזים הבוריאטים וגם עם הצוקצים, הקוריקים ועמים פראים אחרים הדומים להם עומדים מבחוץ ובלתי ראוים לחסד. ולפתע פתאם, כשהגיעה השעה להעמיד את החוק למנין עמדו האוקטיאבראים והציעו תקנה חדשה, שלפיה תנתן הזכות להקים בתי ספר לאומים גם להבוריאטים והקלמיקים, העמים המונגולים הפעוטים, שספרותם עדיין לא יצאה מתתוליה. תקנה זו נתקבלה בהסכם האוקטיאבראים והאופוזיציה. ויקם פורישקביץ ויציע עוד תקנה „ליברלית"—לתת את הזכות להקים בתי ספר לאומיים גם להעמים הפראים והנודדים וללאומים שונים שהמציא מדעתו, כגון השיטנים, היונים שבקוקז וכדומה. את „התקנה" הזאת דחו כמובן, האוקטיאבראים מתוך כעס".

באותו מעמד אפשר היה להכניס תקונים ע"ד זכיותיהם של עמים רבים שלא זכו לי־זכר בספר החסד של בעלי החסד. ואילם כל התקונים ע"ד המ'לדבנים והאוקריינים וכו' נדחו ונתקבל רק התקון ע"ד זכותם של היהודים. ופורישקביץ וחבריו הם שחוו את דעתם לטובת היהודים כדי להקניט את האיקטיאב־ראים וכדי לקביר חיים את ההצעה ע"ד בתי הספר הלאומיים בכלל.

זו היא הזכות „שניתנה" לנו! מכל השמחה הגדולה נשארה רק מסקנתו של ה„יעור. מיר" הבונה בנין שלם על יסוד החלטה זו שהחליטה הדומה ומוכיח שההודאה בזכיותינו הלאומיות אינה מן הנמנעות הגמורות שהרי

„קצת מן העסקנים הצבוריים יגינו על כל הלאומים יחד בשם רעיון החוק והמשפט (כמו שעשתה האופוזיציה במאירע הנדון); קצתם, — הריאקציונרים,—יתיחסו בש נאה גלויה אל כל הלאומים וילחמו בהם (כגון הימנים); וקצתם יגנו על הנוסחא הכללית משום שמתוך כך יגינו גם על זכיותיהם הפרטיות שלהם. הנה כן הוכרחה מטעם זה „הקולה הפולנית" להביע את דעתה לטובתו של בית-הספר היהודי אעפ"י שהוא שנוא עליה בלי שום ספק".

ערכה של ההחלטה שהחליטה הדומה הוא קודם כל בזה, שהאופוזיציה הליברלית והרדיקלית הכריזה בפעם הראשונה, שמודה היא לא רק בזכיותינו האזרחיות. כי אם גם בזכיותינו הלאומיות. וצדק „הראזסביט" בדבריו שהחלטה הזאת ראשונה היא לא רק ברוסיה, אלא גם באירופה כולה ואפשר שתוכל להביא לנו תועלת במלחמתנו.

ועוד חשיבית אחת יש לה להחלטת הדומה. הרי דבר שבעיון שעולה למדרגת דבר שבמעשה, ומטבעם של דברים שבמעשה לדרוש תשובה פשוטה וברורה. שאלת לשון ההוראה בבתי ספרינו דנמיכים חדלה להיות שאלה עיונית שאפשר לדחיתה לעידן ועדנים. שאלה זו דורשת בהכרח שנשיב עליה גם לעצמנו וגם לאחרים תשובה גמורה מיד.

יעקב פיכמאן.

כְּפוֹר.

מָה רַךְ וְטָהוֹר בְּבֹקֶר בָּצִיר
הַכְּפוֹר הָרִאשׁוֹן עֲלֵי כָל בַּד!
עַל הַכֹּל שָׂרוּי חֵן יוֹפִי קָפוּא,
חֵן עֶצֶב נִשְׁכָּח וְחַי לָעַד.

עִם שַׁחַר בּוֹדֵד בַּגַּן אֶתְהַלֵּךְ.
אֵין רַעַד עוֹבֵר. אֵין עָלֶה נָע.
אֵין עֶצֶב כְּמִישָׁה. שְׁלוֹם פְּרִיחָה לְבָנָה.
תוֹר פְּרִיחַת חָזוֹן לָעוֹלָם בָּא.

עִם מַגַּע שֶׁמֶשׁ שׁוּב דַּכֹּל יִמַּס
וּמְטַר גַּעֲגוּעִים יִשְׁפַּךְ חָי -
הַכְּפוֹר הַלָּבָן, הַכְּפוֹר הַטָּהוֹר,
עַד יִזְרַח שֶׁמֶשׁ רֵד רֵד עָלָי!

וואַרשא, 1910.

שלום־עליכם.

מוֹשַׁב־זְקֵנִים.

הכל משתנה בעולמנו בימים האלה, הכל פושט צורה ולובש צורה לפי רוח הזמן וחליפותיו.

הכל—לרבות גם כתריאליבקה שלנו.

כתריאליבקה זו פסעה פסיעה גסה בימים האחרונים האלו. כי תעבור עכשיו על פני כתריאליבקה ותכנס לרחובה של עיר זו — תשתומם למראה עיניך. עמוד תעמוד במקומך כנטוע, עומד וצופה במחזה, תוהה ותמה, ועיניך לא תשבענה מראות. ראה תראה באמצע העיר ובטבורה, בתוך הבצה הכתריאלית ממש, בית נהדר בנוי לתלפיות, בית-חומה גדול ורם ורחב-ידים, שלבניו אדומות, וגגו מצופה ברזל, וחלונותיו מרובים עד אין מספר, ודלתותיו הגבוהות מחוטבות תבנית היכל, וממעל להן, ממעל לדלתות אלו. מתגלה ומזהיר לעיניך לוח-שיש לבן, ועל הלוח חרותות אותיות של זהב עבריות, גדולות ומאירות עינים:

מושב-זקנים.

עומד אתה מהריש ומשתאה למראה התמונה הנפלאה הזאת. משל למה הדבר דומה? לקפוטה ישנה וקרועה וירוקה מרוב ימים, שאחרי בלותה הרכיבו עליה טלאי-של-משי רך וטוב כולו תכלת. מה מקומו של מושב-הזקנים המפואר הזה בכתריאליבקה, בעיר זו של עניים ואביונים מרודים? מה פשר החידה הסתומה הזאת? האין זה לעג לרש? או אפשר הָעֳמַד ההיכל הזה בכונה תחילה, כדי לבדח דעתם של עוברים ושבים? או אולי רק טעות היתה בכאן? — וזה א"כ ספרו לי בכתריאליבקה לפני ימים, כשבאתי לשם להשתטח על קברי-אבות:

המאורע המסופר להלן אירע בימי הרעש, עת שרבי-המהומה נפלו בכתריאליבקה וחשבו מחשבות וחבלו תחבולות

ובקשו עצות לסול לה מסילת־ברזל. הימים ההם לא ישכחו מלב הכתריאלים ולא יסופו מזכרונם עד דור אחרון. באו אז לעיר מיני בני־אדם שונים ומיני בריות משונות, כולם בני־מוסקבא האדירים: סוללים ומודדים וחוצבים בעפר וכיוצא באלו, ועל כולם — ראש־החבורה, קבלן מן הקבלנים, בר־נש כהלכה, ודוקא „משלנו". את שמו אין שום בריה יודעת עד היום הזה. אפשר שהיה קבלן זה אחד ממשרתיי עישי־רציני של פיליאקיב, ואפשר — גם פוליאקיב בכבודו ובעצמו. ואולם כי אותו האיש גביר עצום הוא ואדיר ובעל־מיליונים — דבר זה גלוי וידוע היה אפילו לתינוק בן־יומו. כי אלמלא כן — כלום ראית מימיך אדם מישראל גורם הנאה לעצמו ומתאכסן יחידי בשני חדרים, רודף אחרי תענוגות העולם הזה, זולל בשר־תרנגולת וסובא יין משומר בימות־החול ומתנה אהבים עם כלתו הצעירה של הפונדקי, זו הפרוצה, המגלה שערותיה בפרהסיא ושונאת את בעלה בלבה (סוד זה גלוי לרבים)?

בעת ההיא ומודענו הזקן, הרב רב יוזיפיל, נתן את לבו לחשוב מחשבה גדולה: לבנות בכתריאליבקה „מושב־זקנים", בית מקלט ומנוחה לזקנים עניים וחולים. ואם תמצא לומר: למה מושב־זקנים דוקא, ולא בקור־חולים? ויש לומר: סתם מקשן עם־הארץ. כי הרי אם נתן פתחון־פה למקשנים, לאלו התוהים על הקנקן ויורדים לעומקה של הלכה, — שוב אין לדבר סוף. אילו עלה במחשבתו של רב יוזיפיל לבנות בקור־חולים, היו הללו באים ומקשים: למה בקור־חולים דוקא, ולא מושב־זקנים?... אם כה ואם כה — הכל מודים, שכל מה שטרח רב יוזיפיל לא טרח, חס־ושלום, בשביל גופו ובשביל הנאת־עצמו לעת־זקנה. מעולם לא נמצא אדם בכתריאליבקה, שידרוש את דרכי רב יוזיפיל לגנאי. הכל יודעים את הרב הישיש ואת מעשיו, שבטעם הם נעשים. רב יוזיפיל לטעמו: זקן שחלה וצעיר שחלה — זקן נענה תחילה. הזקן טעון רחמים ביותר. אמת היא, גם עול־ימים שנפל למשכב — אוי לו ואבוי לו. אבל רע ומר מזה שבעתים גורלו של זקן חולה, שהוא ככלי אין חפץ בו, משא לעיפה לכל העולם כולו. הכל מתעבים ומבזים את הזקן — דבר זה בדוק ומנוסה מכבר.

ובכן, אחת החליט רב יוזיפיל ומהחלטתו לא יסור: זקוקה כתריאליבקה למושב־זקנים. גדולה מצות מושב־זקנים מכל המצוות, שבני־אדם מצווים עליהן. וכדי שיבין כל העם את גודל ערכו של מושב־זקנים ונחיצותו הרבה בכתריאליבקה, דרש רב יוזיפיל דרשה בבית־הכנסת ביום השבת אחר הצהרים. את דרשתו זו המתיק לקהל במשל נאה: „משל למה הדבר דומה? למלך בשר־ודם, שהיה לו בן יחיד..." ואולם כיון שאנו עסוקים כאן בענינינו, שוב אי־אנו בני־חורין להפנות הימנו ולבוא לידי עירוב־פרשיות. ולפיכך מניחים אנו את המשל הנאה של רב יוזיפיל לעת אחרת, כשתהא השעה ראויה לכך. אלא חייבים אנו בכל־זאת להודות בזה על האמת: אף־על־פי שלא היה המשל דומה לנמשל בכל פרטיו ודקדוקיו, נהנה הימנו הקהל הנאה משונה ושתה בצמא את דבריו הנעימים של רב יוזיפיל. כי מי עוד גבור כרב יוזיפיל למשל משלים ומי עוד מומחה כמוהו לדבר במתק־שפתים? הלואי והיה בן כחו להחיות את נפשו לעת־זקנה ולהשתכר אל פת־לחם!

כשגמר הרב את משלו, פנה אליו אחד מן הקהל, וממילא מובן, שהיה זה אחד מבעלי־הבתים החשובים שבעיר, — כי מי האיש אשר ירהיב עוז בנפשו להשמיע דבריו כלפי רב ומורה־הוראה בפני כל הקהל?

— אכנם, רבינו, נאמן אתה ונאמנים דבריך, המשל — משל יפה הוא מאין כמוהו. אבל ילמדני־נא רבינו: מאין נקח כסף? הרי בנינו של מושב־זקנים עולה בדמים מרובים, וכתריאליבקה היא עיר שכולה כתריאלים, כולנו קבצנים, כולנו עניים, כולנו אביונים...

— אֶה! אם כן, אמשול לך, בני, משל אחר. משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם... שהיה לו בן יחיד...

בקיצור, כל אותם המאורעות שאירעו לאותו מלך בשר־ודם ולבנו יחידו — אינם ענין לכאן. אין אנו מתכונים בזה אלא לספר, כי ממחרת השבת ההיא, ביום הראשון לשבוע, קרא מודענו רב יוזיפיל לשנים מטובי העיר ומנכבדיה, ויחד אתם יצא לשוק ומטפחתו בידו, והתחיל מחזיר על הפתחים עמהם, מהלך מחנות לחנות ומבית לבית — הכל כמנהג גביית־הצדקה בכתריאליבקה משנים קדמוניות. ממילא מובן, שממון רב לא אכפו בדרך זו. ואולם רב יוזיפיל אינו דוחק את השעה. רוחו לא תקצר לחכות עוד שבוע ושבועים ולו גם חודש־ימים. הרי לא ביום אחד נבנה כרך של רומי. כלום יש לו הצדקה להתרעם? עיר של עניים מרודים! המבזבז לא יבזבז יותר מפרוטה. כל תיחלתו ותקות־לבו — אלו האורחים הזרים, הסוחרים העשירים, הבאים לכתריאליבקה לשם משא־ומתן, או עוברי־דרכים סתם, המתאכסנים באכסניות העיר. בר־נש ממין זה, כי תדרוך כף־רגלו בכתריאליבקה, — והחזיקו בו גובי־הצדקה והעוסקים בצרכי־צבור ולקחו את כל אשר לו והפשיטוהו ערום כיום הולדו ושלחוהו מן העיר בכביד גדול, למען יספר לדור אחרון לאמר: „והיה אם יקרה מקרך לעבור בסביבות כתריאליבקה, הרחק תרחק מן העיר הזאת ארבע מאות פרסא על ארבע מאות פרסא — כי אין מנוס ואין מקלט מפני עניה וקבצניה!"...

כששמע רב יוזיפיל, כי בא להתארח קבלן מן הקבלנים, יהודי מיהודי מוסקבא, אדיר ובעל־מיליונים, אחד ממשרתיו עושי־רצונו של פוליאקוב, ואפשר — גם פוליאקוב בכבודו ובעצמו, — מיד נזדרז ולבש בגדי שבתו וחבש לראשו את מצנפתו, את מצנפת־השבת אשר לו. מצנפת זו של שבת ביחד עם מקלו של רב יוזיפיל היו נראים שניהם כקודש וחול המשמשים בערבוביה, ושניהם היו כחידה סתומה בעיני הרואים: מה־נפשך, אם שבת היום — מה ענינו של מקל בכאן? ואם יום־חול הוא זה — מה פירושה של מצנפת זו?... אלא החידה הסתומה הזאת נפתרה אחר־כך, כשקרא רב יוזיפיל לאותם השנים מטובי העיר ומנכבדיה, ויחד אתם פנה ללכת אל האכסניה, אשר שם מקום־כבודו של הקבלן העשיר.

אין אני יודע את טיבם של שאר הקבלנים בני־מוסקבא. ואולם הקבלן הזה, שבא לכתריאליבקה לסיל מסילת־ברזל, היה קבלן משונה מטבע בריתו. בריה קטנה וכרסתנית, שלחייה שמנות ושפתיה עבות וידיה קטנות וקצרות, וכולה זריזה ומהירה, הולכת ונראית כרצה, מדברת ונראית כצועקת, וצוחקת צחוק דק וקלוש: „הי—הי—הי!"... ועיניו הקטנות של בר־נש זה מתנוצצות תמיד מתוך דמעות, וכל מעשיו בחפזון ובבהילות, חוטף ועושה על רגל אחת מתוך התעוררות רבה ומתוך התרגשות משונה ומתוך סכנת־נפשות. אדם שלא כוון לרצונו של זה או פגע חס־ושלום בכבודו — הריהו מתחייב בנפשו. העינים הקטנות של קבלן זה נצתות מיד באש זרה, וכולו נכון אותה שעה להתנפל בחמתו על קרבנו ולדרוס אותו ולקרעהו כדג. כמה משונה קבלן זה וכמה משונים דרכיו!

גזרה יצאה מלפניו באכסניה, שכל איש ואשה, אשר יבוא אליו לראותו, יהיה מי שיהיה, ואפילו שר־הפלך בכבודו ובעצמו (כך אמר בפירוש), — אחת דתו לדפוק ראשונה בדלת. דפקו

בדלת וניתנה רשות לדופקים—בודקין תחילה באיש הבא ושואלים לשמו ולחפצו. בדקו באיש הבא ושאלו לשמו ולחפצו — עומדים אחורי הדלת והמזוזה וממתינים לפקודתו של הקבלן — אם להכנס ואם לילך ולבוא מחר.

ממילא מובן, שהכתריאלים היו ממלאים שחוק פיהם ומלגלגים איש פתח אהלו על בר־נש זה ועל מנהגיו המשונים. וכי ראית כימיך אורח משונה כזה של הקבלן המוסקבאי? המעט לך, פרא־אדם, שאני מטריח את עצמי ונוהג בך כבוד ובא אליך לביתך, עוד הכרח תכריחני לעמוד עד־בוש אחירי הדלת והמזוזה ולחכות לך, עד אשר אמצא חן וחסד בעיניך ותתן לי רשות להכנס אצלך, ואם לא אמצא חלילה חן בעיניך—תצוני לילך ולבוא מחר! הרי רק קבלן מוסקבאי כמותו עלול לקבוע מנהגים משונים אלו בתוך ביתו! דומה, מי לנו גדול מהרב רב יוזיפיל, שיהודי למדן הוא ויירא־שמים מפורכם? ואף־על־פי־כן דלתות ביתו פתוחות תמיד לכל. כל דכפין! הרי יהודים אנו וזאת תהלתנו מאז ומעולם!

הפונדקי, יהודי בעל־כרס, שמקטרתו תקועה בפיו ובגדיו פתוחים כלפי חוץ, כיון שראה את הרב בכבודו ובעצמו נכנס ובא לביתו, כשהוא לבוש בגדי־שבת, מיד חרד ממקומו ונתבלבל כילו: „ברוכים הבאים! שלום עליכם, רבי! אורח חשוב! הרב בעצמו! בא אל ביתי! כבוד כזה! ישב־נא רבינו... מה? לאורח אתם צריכים? בכל הדרת־הכבוד!"...

ופונדקי זה, ששכח אותה שעה והסיח מלבו לגמרי את גזירת האורח ואת פקודתו הידועה בדבר „יהיה מי שיהיה" ובדבר „שר־הפלך", מהר ופרף את בגדיו הפתוחים והוליך את הרב ביחד עם שני טובי העיר ונכבדיה והביאם והעמידם מאחורי דלת האורח, והוא עצמו נסתלק ונתעלם מן העין.

במה היה האורח עוסק אותה שעה בתוך חדריו פנימה—אין שום בן־אדם יודע. אפשר שהיה יושב אז ומעמיק בחשבונות מסילת־הברזל, חושב וסופר ומונה ומסדר את קביעת פסי־המסילה ותָּוֵך מקום לבנין בית־הנתיבות? ואפשר שעלה על משכבו לישון שינת־צהרים? או אולי ישב שם ישיבה בטלה, מתיחד ומספר עם כלתו הצעירה של הפונדקי, זו הפרוצה, המגלה שערותיה בפרהסיא ושונאת את בעלה בלבה (סוד זה גלוי לרבים)? — מי יוכל לחדור עד צפונותיו של יהודי מיהודי מוסקבא, קבלן מן הקבלנים, בר־נש כהלכה, אדיר ובעל־מיליונים, ומי יגלה לנו את המעשים הכמוסים, שעושה אדם יחידי בשני חדרים? ואולם כשנכנסו שליחי־הצבור הכתריאלים לחדרו הראשון, לא מצאוהו שם. ורק ראה ראו כולם, כי דלת החדר השני פתוחה ודממה רבה שוררת מסביב. לעבור מזה והלאה לא חפצו. אין זו ממדת דרך־ארץ—שמא ישן הוא? ואז נמלכו שלשתם והוציאו כולם כאיש אחד קול שיעול מגרונם (כך נוהגים בכתריאליבקה). שמע הקבלן קול בני־אדם בחדרו הראשון. מיד פרץ מחדרו השני כולו גרעש ונפחד. ראה פנים חדשות, עמד עליהם בחמה ובקצף גדול והרים קול־זועות:

— מי ומי אתם? מה לכם פה, בוערים בעם? מי נתן לכם רשות־הכניסה? הרי מאה פעמים צויתי, שבלא נטילת־רשות אל יכנסו אצלי!

יש אומרים, שמתוך כעסו לא נזהר אותו האיש ובא לידי נגיעתו של שם היהודי... אלא אין כשגיחים במוציאי־לעז. ישראל אף על־פי שחטא ישראל הוא.

ידידנו הקורא, שכבר למד והכיר את טיבו של רב עדת הכתריאלים, יודע כמה עניו הוא רב יוזיפיל זה. מימיו לא היה קופץ בראש. דרכו להיות תמיד מן האחרונים, ולא מן הראשונים.

רב יוזיפיל לטעמו: לא טוב לבשר־ודם לרחוק את עצמו ולהיות נחפז ביותר; לא ברעש ולא בבהילות דרכו, אלא בקול דממה דקה. אך בפעם הזאת מוכרח היה לצאת מגדרו ולהתחיל בדבר, לפי שבני־לויתו, שני טובי העיר ונכבדיה, נבהלו מגערת העשיר, שהתנפל עליהם בידיו ורקע לעומתם ברגליו. מי יודע טיבו של עובר זה? הרי אפשר שאחד ממשרתיו עושי־רצונו של פוליאקוב הוא, ואפשר— גם פוליאקוב בכבודו ובעצמו? ולפיכך על־כרחם, שלא מדעתם, נסוגו אחור מפניו והתחילו מתקרבים לאט־לאט אל הדלת. גזירה, שמא יהא צורך בדבר... ורק רב יוזיפיל לבדו לא נבהל בפעם הזאת כלל ולא נע ולא זע. רב יוזיפיל היה דן אותה שעה בנפשו ואומר: מה־נפשך, אם אדם ג ד ו ל הוא זה — לא תהא אימתו עלי. אלא כאי? שמא אדם ק ט ן הוא — על אחת כמה־וכמה שאין לי לירוא מפניו!... ולפיכך יצא לקראתו בלב סמוך ובטוח ופנה ודבר אליו כדברים האלה לאמר:

— בי, אדוני... צועק אתה... אפשר הצדק אתך... אל־נא יחר אפך, שהפרענו מנוחתך... עוסקים אנחנו במצוה, והעוסק במצוה—אמרו חכמינו זכרונם לברכה—פטור מן המצוה... מאספים אנו נדבות לענין גדול, לבנין מושב זקנים...

לשמע דברים אלו נדהם הקבלן המוסקבאי ולשונו דבקה לחכו. כניסה פתאומית זו של שלשת היהודים הללו לחדרו בלא נטילת־רשות קודמת ועמידתו המשונה של הזקן המשונה הזה, שנראה בעיניו חצוף ומעורר־שחוק גם יחד, הרגיזו את אורחנו ביותר והרתיחו את דמו במדה מרובה, עד כי הרגיש פתאום כעין זעזוע בחטמו וכעין שאין רב במחו וכעין בלבול כל החושים. וברגע זה אירע דבר משונה: לא ידע הקבלן את נפשו ולא הרגיש במעשה המוזר אשר הוא עושה, וכאילו שלא מדעת הרים ידו בכח וחלק להזקן העומד לפניו מכת־לחי עצומה:

— הרי לך זה מידי וקבל מושב־זקנים!...

על ידי מכת־לחי זו נשמטה מצנפתו של הזקן ונפלה לארץ ביחד עם כפתו, והרב הכתריאלי נשאר רגע במקומו בגלוי־הראש— בפעם הראשונה לימי חייו... ואולם רק כהרף־עין ארך הדבר — תוך כדי רגע גחן רב יוזיפיל במלוא־קומתו לקרקע, הרים במהירות את מצנפתו ואת כפתו ומהר לכסות בהן את ראשו המגולה. אחר כך שלח את ידו בהשאי למשש בלחיו המוכה והציין על אצבעותיו, אם לא נראו בהן אותות־דם חלילה. ובאותה שעה עצמה הפנה ראשו לצד האורח ודבר אליו בענוה ובנעימות, מתוך בת־צחוק משונה, ופניו לבנים כפני מת:

— נו, לו יהי כן, מתנה זו נתת לי. ואולם מה תתן עכשיו, רב יהודי, לטובתם של הזקנים החולים, כונתי — לטובתו של מושב־הזקנים אשר אמרתי? — — — — — —

— — — — — — — —

— — — — — — — — —

מה שאירע אחר כך — לא ניתן להגלות. אין שום בריה יודעת. לפי שאותם השנים מטובי העיר ומנכבדיה, כיון ששמעו לשון־מוסקבא יוצאת מפורשת מפי הקבלן, מיד נסתלקו מן החדר ונתעלמו... והרב רב יוזיפיל לא רצה לטפל בענין זה כלל... כשיצא משם לאחר המעשה, היו פניו מאירים באור משונה. ביחוד קרן עור לחיו האחת, הלחי השמאלית... ואז פנה אל העומדים בענוה ובחן ובבת־צחוק נעימה ואמר:

— מזל טוב, רבותי, איש בשורה אנכי היום: בנה יבנה לנו בעזרת השם יתברך מושב. זקנים במהרה בימינו. מושב־זקנים, אשר ישמח לב אלהים ואנשים...

מתחילה לא האמינו הכתריאלים לדברי רבם. ואילם לא

היו רגעים מועטים עד ששמעו בשורה זו באזניהם גם מפי הקבלן בעצמו, שכל אותה השעה היה עומד ומכה באצבעותיו הקצרות על חזה כתנתו הלבנה, מכה ואומר:

-- יהודים, אני אקים לכם מושב־זקנים, אני, אני ולא אחר...

ולא רק באזניהם שמעו הכתריאלים, אלא גם בעיניהם ראו בקרוב את הקבלן המוסקבאי מהלך ברחובה של עיר עם הרב, והוא מודד במקלו ומראה באצבעו: „כאן יעמוד הבית. כך וכך תהיה מדת ארכו. כך וכך תהיה מדת רחבו"... ולא היו ימים מועטים, עד שהביאו לבנים ועצים ושאר צרכי בניה — והתחילו לעשות במלאכה.

אמת היא, נמצוא נמצאו בין הכתריאלים מיני בני־אדם סקרנים ואוהבי־תעלומות, שהיו הוקרים ודורשים את פי הרב ומתאמצים להציל ממנו דבר־אמת: רבינו! היאך היה מעשה? כיצד פיים אותך אותו האיש בעד דבריו הקשים, שהטיח כלפי כבודך?... מה הגדת אתה לו ומה ענה הוא אותך?"... רב יוזיפיל היה כחרש לא ישמע והסיח את הקהל לענין אחר, והכל מתוך ענוה מרובה ומתוך בת־צחוק נעים, כדרכו:

— אולם מושב־זקנים יקימו לנו, אם ירצה השם, אשר ישמח לב אלהים ואנשים!...

* * *

חבל, אותו מושב־הזקנים עומד עד היום הזה ריק מאין יושב: רב יוזיפיל כבר שבק חיים לכל חי, ובעיר אין אחר שידאג לכלכלתו. זהו גורלם של הכתריאלים מאז ומשנים קדמוניות: ראו בחלומם מאכל־תאוה — חסרה להם כף לאכול בה; הכינו את הכף מתחת לכראשותם — לא ראו עוד את מאכל־התאוה בחלומם עד עולם.

דוד שמעונוביץ.

מוֹלֶדֶת.

(רשימות)

III. (*

בָּעֲרָבָה.

לבקש את שתי הפרדות אשר אבדו—שליחות זו נמסרה לי ולמשה יוסי. את הפרדות הללו קנה בעל הפרדס זה שלשום, ולכן סביר היה, כי בשובן ממרעה הלילה לא מצאו את חצרן ותתעינה. היתה השעה השביעית בבוקר, אך כל הפועלים כבר נמצאו בפרדס וסעדו פת־שחרית, רובם ישבו על מחצלות, שהיו פרושות אצל הברכה, וחיקם שמש להם שולחן. האיכמניסים שבהם השכילו לעשות מעין שולחנות מארגזי העץ, שבהם אורזים את תפוחי־הזהב, ולעסו את לחמם וזיתיהם מתוך הרחבת־הדעת. רוח־בוקר משובב־נפש הניע את עלי העצים החלקים והמבריקים שביניהם תלויים למכביר תפוחי־זהב ירוקים־צהובים. בצנורות, שנמשכו מהברכה לאורך הפרדס ולרהבו עד הגומות החפורות מסביב לאילנות. פכו וקלחו המים בהמיה צוהלת. אני ומשה יוסי, שהקדמנו לבוא בעוד מועד, שכבנו לנוח אחרי הסעודה בצל תומר של בַּנָּנוֹת, או כמו שקוראים לפרי זה בארץ ישראל, תאנת חוה. מסביב לפרחים הסגלגלים, הגדלים כקשואים, שהאדימו־השחירו כמשי בין העפאים הארוכים והרחבים, התעופפו וזמזמו דבורים רקומות־כנפים. בעונג רב הבטתי אל מעבה הפרדס, שהאילנות שם עתיקים וענפיהם מרובים וחשכת־צל שרויה מסביב להם. לנוע ביום חם כזה בערבות החול לא היה נעים ביותר, אלא משה יוסי לא הראה כל סימן של אי־רצון. בשויון־נפש הקטיר את מקטרתו והקשיב אל ההלצות, שהרבו הפועלים להתלוצץ עליו.

— משה יוסי! — קורא פועל אחד מתוך אכילתו: כשתלך לבקש את הפרדות, אל נא תסיר דרך־אגב אל בני רכב. הזמן קצר!

— משה יוסי! — מרים השני את קולו: — השתדל נא אצל בני רכב, שימנוני שר־צבא. למענך יעשו הכל!

— הוי, בנים משחיתים, למה אתם משתובבים? — פונה אליהם השלישי בקול ערמה: — הרי אפשר שמשה יוסי יתקצף בנו ולא ישוב עוד אלינו לעולמים. הרי אפשר שישאר אצל בני רכב—ואנה אנו באים?

החבורה צוחקת ומשה יוסי אף הוא צוחק לעומתה. פניו המקומטים, המכוסים שערות שחורות קלושות, מתרחבים מתוך בת־צחוקי. משה יוסי הוא כבן שלשים ושבע, מהיר וזריז וקל־התנועה, אלא שלפי דברי הבריות דעתו מטורפת קצת. כמעט את כל ארץ ישראל כבר מדד בשעלו ומדבר הוא ערבית כאחד הערביים, ולפיכך נמנו וגמרו. שרק הוא מסוגל למצוא את האבדה; הוא ולא אחר. אני נספחתי אליו ללותו מטעם בעל הפרדס. וטעמו ונימוקו עמו: עדיין טירון אני לעבודה ובטול עבודתי אינו דומה לבטול עבודתו של פועל בדוק ומנוסה. הוי בעל הפרדס שלנו! חפץ הוא ללמדני קצת הלכות דרך ארץ... נו, מילא... ילך לעזאזל, הוא וחשבונותיו!

הפעמון הגדול של המושבה מצלצל בכל עוז, והפועלים קמים והולכים לעבודתם. אני ומשה יוסי קמים שנינו מתחת העץ, צונפים לראשינו סודרים לבנים וקושרים אותם בפתילים שחורים. את נעלינו אנו חולצים מעל רגלינו ומפשילים אותן על כתפינו, לוקחים בידינו את מקלות־השקדים שלנו ושמים לדרך פעמינו. משעול צר ומצל נמשך ועובר בין שני טורי פרדסים, ואנו נתקלים כפעם בפעם בפועלים נחפזים, שאחרו לבוא לעבודתם. מכונות השאיבה שורקות, החמורים נוערים והאויר מלא צהלת חיים ועבודה. לאט לאט מתרחב המשעול ושטח הכרמים מתגלה לעינינו. השמש מחממת ביתר עז ואנו מרגישים בחום היום כראוי. הדרך עולה להר, ובעוד שעה קלה אני רואים לפנינו את המושבה לארכה ולרחבה, כולה מבריקה ועוטה ירק. רגלינו היחפות נצרבות באדמת החמר הקשה ונגפות באבנים הלוהטות בלהט החמה. שנכנסים אנו ועוברים בין שני כתלים של קמת־זהב מימין ומשמאל. האויר כאן חם ביותר וריח מחניק נודף מן הבר, חסידות גדולות מטיילות ארוכות וקצרות על פני הקמה, שולחות חרטומיהן בכובד־ראש ומחטטות בין השבלים, כשגופי מתנועע הנה והנה על רגליהן הארוכות. משה יוסי נזכר פתאום, שסכנה היא ליחפים לטייל בין התבואה מחשש נשיכת נחש, ואני ממהרים לצאת משם ועוברים אל הדרך. משה יוסי עומד רגע על מקומו כמהרהר, ואחר־כך הוא רומז לי להימין. השד לא יקח את הפרדות, ושם, כימין לדרכנו, יש גן תאנים. השייך לאחד האפנדים של הכפר הקרוב. התאנים אמנם עוד לא בשלו כל צרכן, אך משוכת־הצבור של הגן מצוינת בתפוחיה הטובים. תפוחי צבור הללו יצאו להם מוניטין בכל הסביבה; ולפיכך לא למותר הוא להשקיט בהם את צמאוננו. נגשים אנו אל הגן ותולשים

*) עיין „העולם" נומר 34.

את הפירות בראשי מקלותינו. אחר כך אנו מגלגלים אותם בחול, כדי להסיר מעליהם את מחטיהם הדקים והמרובים, פותחים את הקלפה ומוציאים את התוך הארום והחלק ובולעים אותו בבת־אחת. משה יוסי אומר, שהמאכל הזה מחיה נפשות הוא; והרי הוא יושב בהרחבה בצלם של ענפי תאנה, המוטים מעל להמשוכה, ובולע לתאבון את הפירות המתוקים הללו. רוח שטות נכנסה בי ואני משמיע למשה יוסי, כי אם נשב כך להנאתנו, לא נמצא לעולם את הפרדות האובדות, והוא, לגודל צערי, נשמע לי תיכף וקם והוא נכון ללכת. אנו צועדים שנית בחום הבוער ושנינו שותקים. מסביב משתרעיות שדמות־בר, מתנוססות גבעות קטנות ושבילים מרובים מתפתלים לנגד עינינו. על ראש גבעה נראית טחנה בודדת טובלת בזוהר, עומדת ומנמנמת על כנפיה השבורות. נבלת גמל מושלכת על אם הדרך ומעלה צחנה נוראה. זבובי מית לאלפים מסתובבים ומזמזמים ממעל לה. בקצה האופק נשקפים הרי יהודה, והם עוטפים אד כחלחל־לבן. פסגותיהם הקרחות מבריקות פעם בכה ופעם בכה לזהר היום, והכפרים הפזורים עליהם נראים כצבורי פטריות לבנות־כהות, הצומחות מתוך נקרות הכלעים.

השמש עומדת בחצי השמים. בנתיבה צרה, מוקפת שיחי קקטוס משני עבריה, אנו עוברים ונכנסים לכפר ערבי לתוך ציבור של בתי־חמר קטנים, הפזורים בלי סדר. האהלים המרופשים עומדים על הוריהם ופרציהם, המשמשים דלתות וחלונות, וטובלים בנגוהות. גדרי האדמה, המבדילות בין חצר לחצר, נראות כסוללות קטנות, וצריפי החמר חדי־הגגות, שבהם נשמר הזבל, מתנוססים פה ושם כשרידי חרבות. על מפתני הבתים יושבות ערביות זקנות ופולות חלוקיהן, או מעיינות אשה בראש חברתה. ילדים וילדות גוחנים על האדמה ומשתעשעים בצל הכתלים, שרמשים שונים זוחלים עליהם. על גג שטוח עומדת נערה צעירה, ערומה למחצה, ותולה לבנים בחבל, המתוח בין שני כלונסאות. נערה זו מסתכלת בנו זמן מה, שוחקת לעצמה ופתאום היא סופקת כף וממהרת לרדת החצרה. בקצה הכפר מתגלה לעינינו רצועת חול רחבה, המתנוצצה מרחוק. פה מתחילה הערבה. על דרכנו אנו פוגשים בתמרים וזיתים בודדים, אולם גוברים אנחנו על יצרנו, המסיתנו לשבת בצלם ולנוח, ועוברים מהם והלאה ופונים אל אהלי הבידואים, החונים לא רחוק מעזה. הבידואים הללו ידועים לגנבים מומחים, ובשבר מועט יש שהם משיבים את הגנבה לבעלה וגם מביעים בידו למצאה, אם הם עצמם לא השתתפו בה. משה יוסי ידע אותם היטב ומעורב עמהם, וכבר נתמחה דיפלומט גדול בענינים אלו שבין בני המושבות ובין הבידואים. משה יוסי הולך כבן חיל בצעדים בטוחים ונכונים. ואולם אני חש עיפות וכובד בכל גופי. פני מתמוגגים מתוך זעה ונעלי מתלבטות על שבמי ומכאיבות לי כמשא כבד. אני שואל את בן לויתי: אימתי נגיע לאותה המושבה העברית, אשר אמר לי בבוקר, כי שם נאכל את ארוחת הצהרים? משה יוסי נרתע ממקומו: היאך שכח את זה והסיח לבו ממנו? הן אנחנו הולכים כעת בדרך אחרת לגמרי! דרך זו אמנם קצרה היא ביותר, אבל המושבה נמצאת בעבר אחר! אני מכון למשה יוסי מבט מלא תוכחה. משה יוסי מסתכל בי בבת־צחוק מפיקה טוב־לב והכרת אשמה כאחד, מסתכל ואומר:

— אל תירא, אחויי *), כשנרעב, נפגש בעוברי דרכים ונאכל מאשר להם.

תשובה זו לא הניחה את דעתי ואני מסנן מבין שפתי בקול עשוי:

— ומה אם, מעשה שטן, לא נפגש איש על דרכנו? הן אז נמות ברעב!

— אי משום הא אין בכך כלום! מקובלני, אפשר לו לאדם לבלי לטעום טעם לחם שני ימים וגם שלשה ימים — ואף על פי כן ישאר חי וקיים.

לשמע הפילוסופיה הזאת אני מרים אבן קטנה מן החול וזורקה בכח למעלה, כלפי צפור חפה מפשע, המסתובבת לפי תומתה על פני רקיע השמים. האבן החטיאה את המטרה, ואולם הצפור נבהלה ונעלמה בצפצוף בתכלת הרקיע. משה יוסי צוחק בקול וקורא בנגון החומש: „וילכו בני ישראל במדבר"... צחוקו ונגונו צוללים בתוך דממת הנגוהות. שנינו משתתקים. אני שוקע במחשבות: „וילכו בני ישראל במדבר"... במדבר... היכן למדתי זה? אימתי? כן, זה היה בעירה קטנה, רחוקה־רחוקה מכאן, ביום חורף קר, כשסופת־שלג נהמה כחיה רעבה... במדבר... היכן הוא עכשיו רבי הזקן, שאולי גם ידוע לא ידע מה זה מדבר? ומה היא העירה עכשיו? הקבורה היא בשלג גם כעת, ברגע זה?... מזכרונותי אלו מעיר אותי צלצול מצילות. סודרים צחורים רוטטים בלובן האויר. אורחת גמלים מתנהלת במדבר. חבל ארוך נמשך מגמל לגמל ומחבר את כולם יחד לשורה אחת לבל יתפרדו. על הגמל העובר בראש מתנדנד ערבי ישיש, ראשו מורד למטה, ונראה כאילו הוא מסתכל במטה העבה והארוך, המונח על ברכיו. יתר הערביים פוסעים לצדי הגמלים ומתקנים כפעם בפעם את כדי השמן החבושים להדבשות. כמאסף להאורחה רוכב על חמור עלם צעיר מזוין רובה. רגליו הארוכות נגררות לצלעות החמור הנוץ ונוגעות בחול. ביתד אשר בידו הוא דוקר כפעם בפעם את צווארו של החמור לשם זירוז, אך בין דקירה לדקירה הוא משתמש ביתד זו לצורך עצמו ומחטט בה בראשו מתחת לתרבושו. בעוד זמן מה נעלמה האורחה מעינינו, ושוב אנו נשארים שנינו לבדנו, ושוב אנו עזובים לנפשנו בחול הערבה. השמים הטהורים והעמוקים רוחצים באש לבנה. מסביב דממת לאות ושכרון. לטאות וזיקיות מנתרות על החול ומתחממות לאש החמה. רגלי כושלות וראשי סחרחר מעיפות ומחום. משה יוסי אוחז פתאום בידי ומראה לי באצבעו:

— ראה, הנה גל סלעים שם ממולנו. הרואה אתה? שם הצל מרובה מן החמה. נלך ונגוח שם! אם כה ואם כה הרי נגיע להבידואים רק אחרי שקיעת החמה. ננוח קצת, וכי מה נפסיד?

הצעתו מוצאת חן בעיני מאד מאד. באמצע השטח המבריק לנגדנו בלבנוניתו משחירה ערמה גדולה. תלים לבנים קטנים שתו סביב לה כשומרים. בין שתי אבנים גבוהות, הנוגעות זו בזו כטבלאות של ספר פתוח, כשהוא מעומד, אני מתנפל על החול בלי כח ושואף בצמאון את צנת הצל. רק כפות רגלי נמצאות עדיין ברשות החמה, מעבר לצל, ונכוות בחול. משה יוסי מביט מתוך געגועים אל קצה האופק ואומר בקול עצוב:

— אילו מצאתי בן־לויה כלבבי, כי אז הלכתי שנית לחפש את בני רכב... אך אפסו בחורים עברים אמיצי לב ובעלי אמונה. אפסו ואינם...

בני רכב — זהו מעין שגעון, שדבק במשה יוסי. מאמין הוא באמונה שלמה במציאותם של בני רכב וחבה יתירה נודעת להם ממנו. במסעותיו הרבים על פני ארץ ישראל חדר כבר פעמים אל המקומות הרחוקים ביותר מן הישוב, אך למחוז חפצו, למקום מושבם של בני רכב, לא הגיע מעולם. מסעותיו ותיוריו אלו הולידו כבר אגדות שונות בפי בני המושבות וליצני הדור מספרים, כי למשה יוסי יש זה כבר אחוזת שדה ובית, וגם

*) אחויי בערבית אָחִי.

אשה, על אדמת בני רכב. הן לא־לחנם אינו רוצה להתאכר בגליל או ביהודה, אף כי הציעו את זה לפניו פעם ושתים! הן לא לחנם אינו רוצה לישא אשה, אף כי הציעו לפניו ענינים אחרים הגונים מאד! משה יוסי זה הריהו עכשיו כבן שלשים ושבע וכל מכיריו כבר נתיאשו ממנו. הוא נולד בעיר רוסית קטנה ונתן תקוות טובות בלב אביו השוחט, כי יהיה לרב וגדול בישראל, אך בהיותו כבן שבע עשרה יצא לתרבות רעה ונתפקר. וכשנמסר לעבודת הצבא, ברח לארץ ישראל ונעשה פועל במושבות הגליל העליון, שזה לא כבר נוסדו. בעבודתו הראה בעת הראשונה חריצות מרובה, אך אחרי כן מאס בה והיה עוזבה לפעמים לרגלי טיוליו במקומות רחוקים. מאז כמעט שלא נשתנה במראהו ובהליכותיו ולא כלום. מחליטים, כי משה יוסי זה, שאנו רואים אותו עכשיו, הוא אותו משה יוסי שלפני חמש עשרה שנה. „נשמה של צוענִי שוכנת באיש הזה, — אומרים עליו במניד ראש. — חבל! לא רבים כמותו אנו מוצאים בדורנו זה! משכילים ולמדנים כמוהו יקרי המציאות הם בזמננו... ורק קללת אלהים דבקה בו, ואינו יכול לישב במקום אחד. מטורף!"...

מתוך תנומה ולאות מתמכרת הערבה העקרה ללטופי הזהר, מתוך הרגל ישן נושן היא סובאת וסופגת אותם בלי תקוה להבנות מהם ולהחיות זרע... בכל מלוא מעוף העין נמשכים מרחבים מוצפי אש לבנה, חלקלקים ושטוחים כמפה לבנה, או תלושים וקמוטים וזרועי אבנים — עקבות סופות הנגב. הרקיע — כולו כקערת כסף אחת צרופה באש, אשר עוד מעט ונמוגה, עוד מעט ונתכה, והנה טפות כסף נמס מטפטפות ורועדות באויר, מטפטפות ורוטטות בחלל העולם מבלי לנפול על החול. שבת שבתון. אני עוצם את עיני ומשאיר רק סדק צר בינות לעפעפים; ומבעד הסדק הצר הזה אני צד את רטט טפות הזוהר ומותח קו אחד ארוך עד קצה האופק—גשר זהב בין שני עולמות, הנגלה והנסתר. עוד מעט — וחפצי נכון בידי; הגשר מתוח ואני טס טיסה גדולה מסוף הערבה ועד סופה. אך משה יוסי דוחפני פתאום ברגלי, נועץ בי את שתי עיניו העמוקות והמתנוצצות ואומר:

— שמע נא, אולי תלוה אתה אלי?

ברגע הראשון איני יודע כלפי מה מכוונים דבריו, אך תיכף אני מבין ועונה לו מתוך נמנום:

— לך לעזאזל עם בני רכב שלך! רואה אתה בן אדם רוצה לישון—ואתה בא בחלומותיך...

אני מעפעף שנית בעיני ומתאוה למתוח שוב את גשר הזהב ביני ובין קצה האופק, אך כל עמלי לשוא. מתרומם אני ועומד על ארכבותי, מתגרד בגבחתי ואומר בקול־בוכים:

— משה יוסי, משה יוסי, למה עכרתני?

חפץ אני להתחיל באיזו שיחה כדי לפכח את שעמומי, אך הכרת פניו עונה בו, כי נפשו משוטטת כעת בעולם הדמיונות. ברגעים כמו אלה אני מרגיש יראת־כבוד מיוחדת לבן אדם מוזר זה, שלבו תמים וטהור כלב הילד ובת צחוק עגומה מרחפת תמיד על שפתיו. הנני מפנה את ראשי לעבר אחר ומביט לפני. עדת נמלים, אשר לא יספרו מרוב, טורחות בפגרו של עקרב, זוחלות מתחתיו, מעפילות על גבו, מכתירות אותו מכל העברים וממתיקות סוד, איך להניע ענק זה ממקומו. הרחק. הרחק מאתנו עפה צפור בודדה, עולה ויורדת במעופה וחולפת פתאום בקו ישר כחץ מקשת ואובדת מאחורי גבעות החול. תר אני ומבקש במרחבי הזוהר עוד דבר מה, כדי להזין עיני בו—ואיני מוצא. לאט לאט נסגרות עיני מאליהן וגשר זהב מתמתח שוב ביניהן ובין האופק. לאות ועדנה רבה משתפכות בכל אברי ואני הולך הלוך וקל...

כשהקיצותי משנתי, כבר החלה השמש לרדת. שורה ארוכה ודקה של עבים קלות שקופות השתרעה בקצה השמים ורבצה בלי נוע. משה יוסי שכב פרקדן והביט למרום. כשהרגיש ביקיצתי, פנה אלי ואמר:

— מה, הישנת? ואני איני יכול לישון בשעה שמרחבים כאלה משתרעים לפני. מדי ראותי מרחבי ערבה, מתעורר בלבי חפץ עז לנוד ולנוע בלי סוף. והרי אני בשעה זו כאיש עברו יין, כשכור מרוב הירות, כאילו כנפים צמחו לי פתאום. בפעם הראשונה עלה על לבי הרעיון ללכת לבקש את בני רכב, כששכבתי בעמק יזרעאל עם דמדומי ערב. הרגשתי אז, כי רוח־פלאים צוררת אותי בכנפיה ונישאה אותי למרחקים לא־ידועים ומגלה לפני שמים חדשים וארץ חדשה, אשר לא שערתים. הקרה לך המקרה, כי שתי הרגשות שונות אשה כרעיתה מתרוצצית בלבך בבת אחת, מבלי נגוע האחת בחברתה, ומתוך כך אתה תופס את שתיהן ויורד לכל עומקן? בשעה ההיא, כששכבתי עם דמדומי ערב בעמק יזרעאל, היתה דממה רבה מסביב, ומתוך הדממה גונב אלי מעבר להרים וימים שאון כרכים וקריות, הרועשים והומים כאחוזי בעתה יומם ולילה. אך באותה שעה עצמה לקחה אזני שמץ גם משירה רעננה וחיה, המפכה במרחקים כמוסים, שירת שבט כביר כח ולב, נאמן למסורת אבות, שאין לו בתים וערים, אשר ירתקוהו כאזיקים; אשר מאומה אין לו והכל יש לו... באותה שעה מאסתי בחיי כרכים ונכרתי ללכת לבקש את בני רכב...

— אבל מנין לך, שבני רכב אלו חוננו בכל המעלות הטובות הללו?

— כלום שכחת מה שענו לירמיהו הנביא, כשחפץ להשקותם יין? „לא נשתה יין, כי יונדב בן רכב צוה עלינו לאמר: לא תשתו יין, אתם ובניכם עד עולם; ובית לא תבנו, וזרע לא תזרעו, וכרם לא תטעו ולא יהיה לכם, כי באהלים תשבו כל ימיכם, למען תחיו ימים רבים על פני האדמה, אשר אתם גרים שם; ונשמע בקול יהונדב בן רכב אבינו לכל אשר צונו"... המצייר אתה לעצמך את אורח חייהם? יומם הם רועים את עדריהם, את צאנם ואת בקרם; תרים מקומות מרעה ויבלי מים למקניהם, רוכבים על סוסים קלים ולומדים תכסיסי מלחמה, לבלי להיות לחרפה בנפול עליהם צר ואויב; ובלילה הם מדליקים משואות ושרים את שיריהם, שירי האדם עלי אדמות: שירי החיים והמות, הזריחה והשקיעה, האהבה והתקוה, ועל כולם - שיר־גבורים כביר ומעיד לכבוד חופש האדם, חופש רוחו וגוו. את החיים הם מעריצים. כי על כן הם נהגים מזיום וכלאי אבן וברזל אינם חוצצים בעד ובעד התבל הנפלאה; רואים הם את הברק בהבריקו זאת השמש בצאתה ובבואה ותוקהים אחרי מהלך ענגה ולומדים את העשב בשגשגו, ועת יפעם חפץ בלבם לטוס בעקבות סופת נגב — לא ימיתו את חפצם בלבם, ועל סוס צוהל ירכבו ויפשטו על פני הערבה והתחרו במרוץ הסופה. וגם את המות אינם יראים, כי רואים הם על כל מדרך כף רגלם, כי המות הוא רק מעבר מעבר לחיים אחרים: לא יאבד כלה הדשא, הנובל בחרבוני קיץ, בימות הגשמים יעלה מרקבונו יורש מקומו והכה שורש. „למען תחיו ימים רבים על פני האדמה" — אמר להם יונדב אביהם. רק עם כזה, החי חיים כאלה, מסוגל לגדל משוררים וחוזים כבירים, אשר אמנם לא יחרשו הגיגי לבם בצפורן שמיר על לוח ברזל לזכרון לדור אחרון, כי על כן שירתם היא שירת המעין המתגבר, שירת הזמיר באביב, שיר הסערה במדבר... שיר הלב המלא רגש, השר ואינו יודע מה הוא שר...

השמש כבר עמדה בשפולי המערב. שורת העבים השקיפ־

ההעגלה כקשת ובערה בצבעים וגונים מרובים. הערבה דוממה משנה דומיה, דומית השתוממות וצפיה, והיתה כנעורה מחלום־שכרונה, שנסך עליה חום היום הבוער, והיא מחכה לפתרוני... הרחק־הרחק מעל לגבעת החול מתעופפה צפור לבנה ומתדפקה בוילון־הרקיע הלוהט... משה יוסי יושב נשען אל הסלע, המשליך צל כחול על הכליל החול, ומסתכל בכליון נפש במעוף הצפור; דומה כאילו הוא מקוה להבקיע יחד עמה מעבר לפרוכת ולהכנס לפני ולפנים... הצפור נעלמת בלהבות המערב, ומשה יוסי פונה אלי בלחש־עצב:

— הן תמיד, מדי דברי בבני רכב, לועגים לי בני האדם ומוכיחים לי, שבני רכב אלו כבר אבדו וכלו מן העולם. טוב, נניח שאמת בפיהם. אבל הן העיקר הוא לנו לא בני רכב, כי אם אנחנו, אנחנו בעצמינו, החיים וקיימים, שצריכים אנו ללכת בדרכיהם... העיקר לנו לא בני רכב, כי אם אורח חייהם. ה יכולים אנו להקים בני רכב חדשים, אנו, בחורי ישראל, שבלבנו מהבהב עוד ניצוץ קדמון מנשמתם של בני הדור ההוא, דור כפירי המדבר...

רוח ערב נושבת. מבלי דבר דבר אנו קמים, מחליצים עצמותינו ולוקחים מקלותינו בידינו. בעברנו אני מכה במקלי על הסלע. משה יוסי שוחק: „המן הסלע הזה תוציא לנו מים?"... המערב דועך: מרחוק נראים גלילי עשן לבנים־כהים מתאבכים באויר הכחול. עשן זה סימן הוא לתחנת לילה של הולכי ארחות, ואנו מכוננים צעדנו לשם.

מ. מ. פייטלזון.

מֵעוֹלָמוֹ שֶׁל מְשׁוֹרֵר.

ז. שניאור. מן החיים והמות. רשימות וספורים. ביבליותיקה גדולה. הוצאת „תושיה", ורשה תרע.

את הרשימות והספורים האלה כתב שניאור בשנות 1903־1905, כלומר באותו הזמן שכתב את שיריו היותר אופיים של הקובץ „עם שקיעת החמה".

בתוך „רשימות וספורים" אין הציורים שלפנינו עלולים להשביע רצון אפילו את הקורא שאינו מן המהדרים. מלבד שלא עמד המחבר כמעט כל עיקר על הסביבה שבה נתונים גבוריו ועל עולמם החיצוני, אלא שגם את הפסיכיקה שלהם, את מהותם הפנימית הוא מתאר כאלו היא רק בעלת צד אחד או גם רק בעלת קו אחד וכאילו היא עלולה לקבל השפעה רק מענין אחד. וכבר העיר „בעל מחשבות" ששניאור נמשך בנידון זה אחרי אנדריוב. אבל גבוריו של אנדריוב הם או אנשים נורמלים שנעשו משוגעים לדבר אחד בהדרגה („וסילי פיבייסקי", „כתָבי"), או אנשים נורמלים, שלרגלי שנויים קשים וכבירים בהיהם נעשו משוגעים לדבר אחד בפעם אחת, לכה"פ לזמן קצר („הצחוק האדום", „הגוברנטור" וכו'). משא"כ שניאור, שרק בשלש מרשימותיו („החיה שבי", „אחרי ריב" ו„מחאה") אפשר למצוא מעין סבות מכריעות ל„האידיאות העומדות" שתקפו את האנשים המתוארים בהן. (וב„מחאה" יש גם הדרגה להתפתחית ה„אידיאה העומדת" של זלאטה.) אבל השגעונות לדבר אחד המתוארים בשאר הציורים של שניאור פעוטים הם גם מצד עצמם וכהים גם מצד הצבעים שבהם משתמש המחבר לתאורם, עד שאין אנו יודעים במה כחם גדול להשתיק את שאר רגשות הנפש ותביעותיה. הנה כן, למשל, אין אנו מבינים, היאך אפשר הדבר שתאוה זו. המצויה בלבם של מפונקים ו„שלוי עולם" לנוח בימי הקיץ מעבודה ולגור במעון קיץ, אינה פוגשת שום מעצור בנפש איש כגבור הספור „הביתה", שהרבה עמל ורעב עד שמצא את המשרה ועכשו הוא נפטר ממנה בשמחה גדולה. וביותר יגדל הפלא אחרי אשר אנו יודעים שהרבה עוני ראה גם באותה העירה, שעכשו הוא שואף אליה. כיוצא בזה לא נוכל להבין, היאך לא מצאה התאוה למאכלות אסורות שום התנגדות בנפש ילד שנודל בסביבה יהודית אורתודוכסית („בשר חזיר"). גם בספורו „מות" אין המחבר מגלה בנפש גבורו סבות פנימיות וחצוניות מספיקות, אשר יכריחו אותו לשאוף למיתה. מאותן הסבות, שהגבור חושב איתן למספיקות — כעור הפנים וחולשת הגוף — הרי הראשונה אפשר שתשמש סבה מספקת לגבי „גראנד דאמע" מבנות „העולם הגדול", והשניה אפשר שתעשה סבה מספקת לאיש החי על כחו הגופני. ואולם איש כגבור הספור אשר לפנינו, שאין כחו והשפעתו על אחרים אלא ביתרונותיו הרוחנים, והמכיר בכחו והשפעתו אלו, עלולים כעור פנים וחסרון כח גופני לעורר מרירות בנפשו, אבל אינם עלולים למאס עליו את החיים ולהביאו לידי יאוש גמור. ואפילו אם הוא צעיר בן עשרים.

חוץ מחסרון עיקרי זה מצד התוכן יש בציורים שלפנינו הרבה חסרונות גם מצד הצורה. עפ"י הרשימות „ליטרא לחם" ו„יאוש", למשל, אפשר ללמוד, שלא תמיד יודע המחבר לקשור את הסבה במסובב; ברשימה „זלמן לאטוטה" עולה יפה כל אחד מן השרטוטים כשהם לעצמם, והפרצוף הכללי יוצא מטושטש, או, ביתר דיוק, אין כאן פרצוף כללי כל עיקר, ונמצאנו למדים שעוד טרם נתגלה לשניאור סוד צרוף הפרטים לכלל אחד. הטון האחד והרם השורר בכל הספר, גם במקומות שבהם צריך להשמע קול דממה דקה לגמרי (למשל בשיחה שבה מגלה סולומין, גבור ה„מות", את נפשו לפני מירקין), או קול שהולך וחזק (למשל, שיחת נחמן עם בנו ב„מחאה") מוכיח, שהמחבר אינו מכיר או שאינו יודע להביע את הנעימות הדקות ואת „המעלות והמורדות" של ההרגשה. וממה שהמחבר סופה את סולומין גבורו הנזכר „להכריע פעם אחת את כף המאזנים" לומד הקורא שלעת עתה חסרה לשניאור היכולת לשלוט ברוחו, הדרושה לכל אמן, כדי לתת לענינים המתוארים להתפתח „על פי דרכם."

ואולם עם כל חסרונותיהם אלה נקראים ציוריו של שניאור בעונג והם מעוררים את המחשבה. אם אין כאן צורותיהם של החיים כמו שהם, אם עולמם הפנימי של הגבורים אינו מתאים גם הוא בהרבה מקומות ל„אמת המציאות", הרי יש כאן צורות שהלביש שניאור, המשורר הלירי, את החיים כרצונו, ושעל ידן הבליט את עולמו הוא ואת נפשיותו הוא. ובמובן זה אין הספר אשר לפנינו אלא המשך והשלמה לקובץ שיריו „עם שקיעת החמה". ב„עם שקיעת החמה" ראינו את שניאור, המשורר הלירי הסוביקטיבי, מקבל השפעה מן הכלליות שבחיים ונותן לה צורה, ובקובצו „מן החיים והמות" אנו רואים אותו מקבל השפעה מפרטי החיים ונותן להם צורה.

ה„קפריזות" היתרה שמתגלית במעשיהם של האנשים המתוארים בקובצו של שניאור מעידה עדות גמורה, שהמחבר צר צורות שהיו החיים לובשים אלמלי היו נעשים כרצונו. ודאי אין הדבר מתאים למציאות ולהגיון הבריא, שאדם מדוכא, החי על עמלו, משתדל להפטר ממשרתו, שמצא אחרי הרפתקאות רבות,

רק משום שלא נעים לו לשבת כלוא בביתו בשנשמעו פעמי אביב בחוץ („הביתה"); או שאדם אשר „לא אכל יותר ממעת לעת וחצי", „שהקיבה מתקוממת בו בכל חוצפתה" עד שהוא קורא לחנונית שאינה רוצה לתת לו לחם בהקפה: „אבל אתן מחויבות לתת לי לחם... אתן שבעות ואני הנני רעב ואין לכן הרשות לבלי לתת",—שאותו אדם משליך בלי כל פקפוקים את פרוסת הלחם הנתנה לו משום שהוא חושש, שמא היא נתונה לו בתור נדבה („ליטרא לחם"): הן בשעת רעבון אין אדם עשוי כלל אפילו לחוש חשש כזה.

ואולם לגבי אדם שמתוכו עלולה לפרוץ קריאה מעין:

„דעם טייפעל די זעעלע
„דער האֶללע דען לייב,
„נור דאסס מיר געהאֶרע
„דאס שאֶנע ווייב", —

כלומר לגבי משורר „איש הרגע" ועבד לתאוות ולקפריזות בנות הרגע — טבעי היא בטחונו אשר הוא בוטח, כי לא רק היא עצמו, אלא שגם כל בני האדם יותר משהם משתוקקים להתאים את חייהם להשכל והמציאות משתוקקים הם להתאים את המציאות לתאותם וקפריזותיהם.

להסתכל אנו יכולים בבת אחת בהרבה דברים או בהרבה צדדים של דבר אחד, ובתוך כדי הסתכלות יכולים אנו לקבוע את יחסנו לכל אותם הדברים מנקודות מבט שונות. אבל להתרגש יכולים אנו רק מדבר אחד או גם רק מצדו האחד של דבר אחד. ומכיון שכל עיקר כחו של משורר לירי „איש הרגע" אינה אלא התרגשותו העצומה ודקות התרגשותו, הרי מובן מאליו שבהכרח הוא נוטה לראות את כל תוכן קיומו ב„קפריזה", בתאוה שתוקפת אותו בפרק חיים ידוע או גם בשעה ידועה. באותה שעה נדמה לו שלא רק מותר אלא גם חובה לוותר על הכל בשל „תוכן" זה. ולא עוד אלא שאת מצב הנפש המיוחד בעיקר רק לו הוא מיחס גם לאחרים, כי על כן סוביקטיבי הוא המשורר איש הרגע ורמות עצמו שולטת בכל.

תכונה זו היא נחלת כל משורר לירי סוביקטיבי, ואולם מן הקובץ אשר לפנינו אנו עומדים גם על עולמו המיוחד של מחברו.

במאמרי „סבל הירושה" („השלוח" כרך י"ז חוברת א') הראיתי כבר שבדידותו של סופר שאין לו קוראים—גורלם של כל הכותבים בימינו עברית לעברים—חוזרת ונעשית לבסוף התבודדות, כלומר הבדידות מתוך אונס מביאה לבסוף לידי בדידות והתרחקות מן החיים ברצון. יש לנו איפוא הרשות לשער apriori שמשורר עברי מודרני, כשנעשית לו לזרא ההסתכלות התמידית בעצמו ותוקפו הרצון להסתכל רגע גם בחיים אשר מחוץ לו, נתקלת עינו קודם כל בסביבה הסובבת אותו והוא רואה את ה„מתבודדים" שבה, או, ביתר דיוק, עינו תופסת לא את בני סביבתו כמו שהם אלא רק את „צד ההתבודדות" שבהם, את צד ההנגדותם לחברה שבה הם נתונים. ואולם השערתנו זו מתאמתת גם בפועל: כמעט כל גבוריו של שניאור בקובץ אשר לפנינו, וביחוד אלה שתאורם עלה יפה, — בין אלה החיים חיי בדידות כסולומין ב„מות", אהרנזון ב„כיצד מוכרים" ומאשה ב„יאוש", ובין אלה החיים חיי משפחה כנחמן ב„מחאה" וגרונה ב„אחרי ריב", — כולם עולמות בודדים הם בפני עצמם, בודדים הם המחוברים אל יתר החיים רק חבור חצוני ומלאכותי. ואם תאר המחבר ב„זוג", ב„אחרי ריב" וב„יאוש" אנשים המתחברים לאחרים בכונה וברצון הרי הבליט שרצון וכונה אלו נובעים דוקא מתוך הכרח וחשבונות איגואיסטיים, כשם שהבליט את כל „גדולתו" המוכרית של נחמן („מחאה") את „כ"ב לבו ודאגתו התדירה לבניו" בכדי שיוכל איתו נחמן לגמור ב„נגון": „אלא מה? רוצים הם (אשתו ובניו) לקברני חיים באדמה! אם כך — המתינו. ראשית אקבר אתכם תשע אמות בעומק"!

אבל יש בדידות ויש בדידות. בודד שהסתכל אל תוך נפש מתבודדים היה גם פייארברג והנהו—ההפכים נפגשים!—גם יצחק קצנלסון. אבל לא הרי בדידותם של אלה כהרי בדידותו של שניאור. פייארברג לא הרגיש את עצמו גלמוד בבדידותו. הוא היה אמנם רחוק ופרוש מאדם, אבל לעומת זה היה מוקף תמיד צללים וזכרונות של העבר הישראלי העשיר. ודאי לא נכחד ממנו, שהצללים המקיפים אותו אינם אלא צללים ורוחות, הרחוקים ממנו מרחק רב. אבל גם את זה ידע והכיר, שהרוחות הללו רוחות קדושות הן והמתים—אריות מתים הנם. והכרה זו המתיקה לפייארברג במדה גדולה את המרירות שבבדידותו והסירה מלבו כל כעס ושנאה „לדורו אשר נסע ונגלה מנו": מי ש„בני ביתו" ו„אנשי שיחתו" אריות הם ולו גם אריות מתים אינו יכול להתגעגע ביותר על „כלבים חיים", ויותר משידע לקצוף עליהם ידע לחמול עליהם. בודד שכזה היה פייארברג. וקצנלסון יש לו גם הוא תנחומין גדולים. הוא מרגיש את שייכותו למשפחה גדולה, נכבדה, שנאמנה היא לעמה ולקדשיו — משפחת הקצנלסונים. לא לחנם הוא קורא („בגבולות ליטא"): „אשרי מי שהמציא את הדבר הטוב, את הקרובים, בעולם!" מרגיש היא שבקרב המשפחה הגדולה והנכבדה ימצאו עוד אנשים היודעים להוקיר את „עבודתו על הרי ישראל". אמנם כדי להיות בטוח בכל לבו באמתת הרגשתו זו עליו—לפי עדות עצמו—„לעצום את עיניו". אבל גם בעצימת עינים אי אפשר לברוא אילוזיה, אם אין זכר לה במציאות. והרגשה זו, שאיננו ערירי לגמרי בעולם, מקילה לקצנלסון את הבדידות וגורמת שיתיחס אל סביבתו כאל „קריקטורות", כלומר שיתיחס אליה אם לא בבוז של חמלה כפייארברג הנה על כל פנים בבוז של בטול ולא של שנאה וכעס.

ממין אחר לגמרי היא בדידותו של שניאור: מן הרומנטיקה הלאומית והדתית שלנו אין למצא בו אפילו זכר, וכשהוא פונה אל החיים הקרובים אליו הוא רואה רק „בתים דוממים ושממים, שעל קירותיהם תמונות בנליות ובתוכם רהיטים כבדים ונושנים; אבות שראשם מלא תמיד מחשבות על דבר „נאכנאהמע" ושטר חוב שלא יוכל לחכות" („מות"), מלקים את בניהם וצועקים: „היה לאיש" מבלי שידעו בעצמם לאיזה איש („הביתה"). אנשים שאידיאל החיים שלהם הוא „להיות מלובש כגרף עם נעלים צהובות" והאידיאל הרוחני שלהם הוא להיות מעוטפים תפילין „מעור אחד". יתר על כן: הנעימה המרה המצויה תמיד בדברי שניאור כשהוא זוכר את הילדות ואת הסביבה הקרובה מלמדת אותנו, שאף כניסתו לספרות אפשר שבאה בעיקר רק מתוך השאיפה להנצל מהרגשת השעמום והערירות: הוא קיה למצא בספרות ובעזרת הספרות „אחים רחוקים" במקום, השכנים הקרובים" שלא היו לו.

בדידות שכזו, שמלאה היא ריקנות גמורה, אם אפשר לומר כך, שאין בה רשמים מחזקים ומעודדים, קשה מאד לסבלה ואי אפשר, בשום אופן להשלים עמה. טבעי הוא איפוא הדבר שיחסו של שניאור אל בני סביבתו שנתרחקו ממנו הוא לא יחס החמלה של פייארברג ולא יחס הבטול של קצנלסון, כי אם יחס הכעס והשנאה. טבעי הוא איפוא גם זה שבמקום רשמים חזקים ומעודדים אשר לא הביא אתו מהחיים, הוא בורא לעצמו רשמים חזקים ומעודדים דמיוניים: הטבע אינו סובל ריקניות. ומובן מאליו שגם יצורי דמיונו של שניאור, אשר החיים העניקו לו איר

במדה מועטה כל כך, אינם דומים לבריות הדמיוניות ש„בגבולות ליטא“, שחבה נודעת להן מאתנו ומאת המחבר, אעפ"י שכשהן לעצמן מגוחכות הן, ומכל שכן שאינם דומים ליצירים הדמיוניים של פיארברג, המלאים יופי רוחני ושלמות מוסרית. „כל איתן ה„שנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין ושדין ולילין“. ו„רוחין, שדין ולילין“ מוליד גם שניאור בנידויו, כלומר בבדידותו המאינסה והקשה עליו. רעל הכעס המפעפע תמיד בלב הגבורים החביבים על שניאור, האינוטיסמוס הנורא שלהם, שלא נקה ממנו אפילו עלם טוב לב כגבור „הביתה“ („כסף לנסיעה יתנו לי הורי; אנוסים יהיו לתת לי, לא אלך אל בית הכנסת, אמרר את חיי ואת חייהם אם לא יתנו לי“.); השאיפה לשבירה והריסה, האכזריות המגעת למדרגת שגעון („החיה שבי“ ונחמן ב„מחאה“) והתאוה הלוהטת להכאיב ולהזיק ואפילו בשכר צרות ויסורים (מתאוה הייתי שתכה אותי ואז הייתי משליך בפניה גלושים ישנים, הייתי מטנף את השמלה החדשה שלה בזפת וכו׳); המחשבה על דבר „חבול באהרים“ הממלאה את רנפש „תענוג מעורב בכאב מיוחד במינו“ ש„יודע רק הרעב שלא אכל ימים אחדים, בחשבו על דבר אוז מטוגן“,— מה הם כל אלה אם לא „רוחין, שדין ולילין“, שהוליד המחבר בכעסו הגדול על בני סביבתו ובשאפו להנקם מהם נקמה גדולה על כי אין הוא יכול להזדווג עמהם ולהיות בתוכם? —

ראוי לעמוד על המתינות הנוראה של המחבר ועל צבעיו הבולטים בשעה שהוא צר את צורותיהם השונות של האכזריות. נראה שהמחבר צר בעונג מיוחד צורות כאלה. בכמה מתינות של תענוג מתאר המחבר, למשל, את כל פרטי הניקת החתול ב„חיה שבי“. את מצב נפשו וכל תנועות גופו של הילד החונק ואת פרפוריו של החתול הנחנק. אין המחבר מזלזל אפילו בפרט קטן שבקטנים. או בשעה שסולומון („מות“) רוצה להכאיב את לב מירקין חברו על ש„לא רעב ולא כאב מימיו“ והוא מתאר לו את הזקנה ואת „יסורי הגוף והנפש המלוים אותה“ — לאיזה פטוס של אכזריות מעלה המחבר את דבריו של סולומון, עד כמה הוא משתדל להזמין לו את הדבורים היותר קשים, את המשלים היותר חריפים ואת האירוניה היותר מלעבת ומצערת! אכזריות זו יש בה הרבה מן האכזריות האיומה המדברת מתוך גרון גבורו של דוסטויבסקי („הכשרון האכזרי“ כמו שקרא לו מיכיילובסקי), בשעה שהוא מתאר לפני ליזה הזונה („כתבים מתחת לרצפה“) את עתידה הנשקף לה. (אגב אורחא: תאור זה איננו היחידי שבו מתגלית השפעתו של דוסטויבסקי על שניאור). ולא מירקין בלבד יוצא מגדר מנוחתו למשמע דברי חברו והוא מתחיל צועק: „חדל, שכור ומשוגע, עוד מעט ואהפוך את השולחן עם כל הבקבוקים. השומע אתה?!“ ולא רק החתול הנחנק מפרפר „ומנסה להשתמט מתחת יד חונקו“, אלא אף הקורא חש בשעת הקריאה, כאילו חונקים וצורבים אותו, ואעפ"י שמתענג הוא על האמנות הרבה שבמחזה ובשיחה הנזכרים, מכל מקום כשהוא מגיע לסופם הוא מתמלא נחת רוח כאדם שנחלץ מחזון בלהות. בתאורים האלה אני רואה הרבה יותר מרצונו הפשוט של מספר לתת לקוראיו תאורים מפורטים בכלל. אלמלי היה הדבר כך, היינו מוצאים בציוריו של שניאור תאורים מפורטים לא רק בנוגע למעשי אכזריות. ואם אנו רואים את המחבר והנה הוא מפרט ומחבב רק את היסורים שהגבורים החביבים עליו גורמים לבני סביבתם, הרי יש לנו הרשות לדון גזרה שוה, עד כמה גדול הוא רצון המחבר עצמו להשמיד את כל החתולים ההם אשר „הראו לו את צפרניהם“ ולגרום יסורים בכל המירקינים וההגיות שבסביבתו, עד כמה גדול רצונו של המחבר עצמו להוציא את כל המירקינים ואת ההגיות מגדר מנוחתם ולהפוך להם את חדות חייהם ליראה ופחד שאינם פוסקים!

ולא רק על בני סביבתו שופך שניאור את חמתו אלא אף על הטבע שלה: בכל תאורי הטבע שבקובץ אשר לפנינו אנו רואים רק „תוהו אמוץ“; „אור אפור“; „סחבות ענגים“, „גנים שוממים, צהובים ומעוקלים כשרידי שנים בפי זקנה בלה“ וכיוצא באלה. מכל עתות השנה בוחר המחבר לתאר בדיוק ובאריכות רק את ימי הסתיו האפלים, בעוד אשר את יום הקיץ הוא פוטר בפרזה קצרה בעלמא: „היה יום קיץ לוהט“, ואפילו ימי האביב או שימי גשמים וקור הם, או שהמחבר מוצא בהם איזה „צד דוחה“ אחר. שמא תאמרו: הטבע הליטאי שבו גודל והונך המחבר אשם בדבר, — יבאו שיריו (בקובצו „עם שקיעת החמה“) ויעידו, שהרבה אור ויופי השפיע עליו דוקא הטבע הליטאי. יש כאן סבה אחרת לגמרי: בשיריו מדבר שניאור על הטבע כשהוא לעצמו, ואל הטבע כשהוא לעצמו אינו מרגיש שום שנאה, ולפיכך כשהוא מסתכל בטבע אשר לפניו יש אשר יחם לבבו במדה כזו עד כי נדמה לו ש„גם שקיעה זו היא טהר“, אבל בציוריו מסתכל שניאור רק בטבע של הסביבה השנואה עליו, והרי הוא מגלגל את שנאתו זו גם על הטבע ושוב אין הוא רואה בו כלום חוץ מאפל וסתיו וקור וגשם. במלים אחרות: כאן, בסביבה זו, בעולם זה שנתרחק ממנו, מאת המחבר, הכל רע ומכוער ומגונה, ועל עולם שכזה אין להצטער כלל — ואמנם אין הוא, המחבר, מצטער כלל וכלל... וכשאנו רואים, עד כמה גדולה היא השתדלותו של שניאור להוכיח לעצמו שכבר עלה בידו לבטל את כל העולם שנתרחק ממנו ואת כל החי וקיים בו בטול גמור, — כשאנו רואים השתדלות יתרה זו יש אשר יסיתנו בספק לבנו, אם באמת יש „בבטול גמור“ זה איזה ממש...

חושב אני שמכל האמור ברשימתי יוצא: ראשית, שמן הקובץ אשר לפנינו יש ללמוד הרבה על מעמד נפשו והלך רוחו של מחברו; ושנית, שציוריו שניאור עם כל הלקויים שבהם הם שייכים לאותן יצירות הספרותיות, המביאות הנאה לקורא ולספרות.

יקטרינוסלב.

ב. אֶרנסט.

מִתּוֹךְ הַתְּחוּמִים.

ב.

מְשׁוֹרְרֵי הַתְּחוּמִים.

רצונך לדעת טיבה של עיר ותכונתה — לך אל משורריה. אין אני זוכר עכשיו את שם הפילוסוף, שהשמיע בשעתו פתגם זה; ואפשר פתגם זה — לא השמיעו שום פיליסוף מעולם. ואולם דבר אחד ברור לי: הרוצה לדעת טיבן ותכונתן של עריגו ועירותינו בתוך התחומים — על־כרחו ילך אל משורריהן.

הן נפלא הדבר מאד: זה לי כשבועים מעת אשר כתבתי את דברי המעטים על־אדות החיים השוממים שבתוך התחומים שלנו וזה לי כשבועים מיום אשר עוררתי את לבות חברי הקורס־פונדנטים בהערים ובהעירות וקראתי אותם לעבודה משותפת לטובת הכלל — ומאותה שעה ואילך לא יחדל פעמון המערכת מצלצל ולא יחדל נושא־המכתבים מהביא לי בכל חמשה וחמשה

רגעים — חבילה של שירים! בפעם הראשונה, כשקבלתי את חבילת־השירים הראשונה, תקף אותי, כמובן מאליו, רגש של שמחה והתעוררות־הנפש: אכן לא זריתי את דברי לרוח! בפעם השניה, כשקבלתי את חבילת־השירים השניה, תקף אותי שוב, כמובן מאליו, רגש שני ואף הוא של שמחה ואף הוא של התעוררות הנפש: הרי רואה אני עכשיו עין בעין, כי זה העם הקטן, עם הכותבים מתוך התחומים, מתעורר מעט־מעט מכל הפנות הנדחות ומשמיע את קולו! ואולם בפעם השלישית, בשמסרו לידי את החבילה השלישית, כבר ישבתי אצל שלחני מחריש ומשתאה: שוב שירים... ובפעם הרביעית, כשעיינתי בחבילה הרביעית, לא יכולתי להתאפק עוד וקמתי מאצל שלחני והתחלתי פוסע בחדרי אחת כאן ואחת כאן, כולי קודר ומשמים. הרי אם זה יהיה חלקי וזאת תהיה תקותי מאת חברי הכותבים — אין לי אלא להתיאש יאוש גמור מכל אותו הבנין, שהיה בדעתי לבנות לטובת הכלל, ומכל העבודה המשותפת, שהיה בדעתי לעביד עם הברי לטובת אותו הכלל גופי!

שירים — מה יתנו ומה יוסיפו לי דברי־הרגש הללו, המטפלים רק בשמש ורק ברקיע, רק בדמדומי בוקר ורק בדמדומי ערב? הן יש אשר ישכח האדם רגע גם את השמש וגם את הרקיע וגם את הדמדומים, בין שהם דמדומי־בוקר ובין שהם דמדומי־ערב, ולא ישים את לבו אלא אל האדמה הכמאה ואל בתי־החומר ואל החשכה הרבה ואל העוני ואל ימות־החול ואל העמל והתלאה אשר מסביב. הן יש אשר ישכח האדם רגע גם את האהבה ואת כל תענוגיה ולא ישים את לבו אלא אל הכסכוסים ודברי־הריב, והמדנים והקטטות ומכות־הלחי ותלישת־השער שבין אדם לחבירו!

שירים — רבונו של עולם! גם אם שבעים שנה אחיה על פני הארץ, לא אבין את המשוררים הנפלאים האלו, המונחים לפני על השלחן בתוך החבילות הרבות והגדולות. הן יש אשר אבטל רגע ממלאכתי ואני מרים עיני ומביט בעד חלוני החוצה, המראה אשר לפני — מראה־החורף. הנה שלג־הגגות, והנה הגדרות הדחויות, והנה האילנות החשופים נבטים כיתומים, והנה השמים הנמוכים והקודרים, והנה הרוח המנשבת, והנה הצפור הבודדה, המנתרת וחרדה על תריס החלון, והנה פני היהודי וזקנו ודאגתו ולחצו נשקפים מתוך אדרת־הכבשים הישנה, שגיטל צבעה הזמנה... חורף. חורף, חורף. ואולם בעוד רגע ואני חוזר למלאכתי, ואני מעיין שוב בחבילות הרבות והגדולות, המונחות לפני על השלחן, ואני קורא שוב בשירים — האמנם יד נעלמה של מכשף היתה כאן ברגע הקודם ושנתה את מראה התמונה תכלית שנוי? הנה השיר, המדבר על האביב, ועל קו־השחרית, ועל הריחות הרעננים, ועל החלומות של זהב השאננים, ועל הגנים, ועל השושנים, ועל הבשמים, ועל הקסמים, ועל העלמה, ועל צלמה — רבונו של עולם, הרי השיר הזה נכתב באחת מערי וואהלין הקטנות ביום העשרים ושמונה לחודש מרחשון!

והנה השיר השני, וזה נכתב באיחור־זמן קצת — ביום העשרים ותשעה לחודש מרחשון, ומחברו יושב במקום אחר — באחת הערים הקטנות, הסמוכות לבצות פינסק, ואני ידעתי את העיר הקטנה הזאת וראיתי אותה, בעבריי פעם על פניה במרכבת מסלת־הברזל; אז ראיתי את בצתה ואת בתיה הקטנים והנמוכים, השוקעים בתוך הבצה; וראיתי את עזיה הצנומות והרעבות, הרועים באגמים הנובלים והשוממים; וראיתי את נשיה לבושות־הקרעים, השואבות מים מן הבאר; וראיתי את נעריה, הנושאים אל החדר את פרוסת־לחמם היבשה; וראיתי את יהודיה העניים, המציצים מבית־הנתיבות הקטן מתוך שעמום ובאין תקוה בעיניהם להביא לעת־ערב ככר־לחם לביתם — אל אלהים טובים! הרי בשיר הזה אשר לפני אין אני רואה אלא רום־שמים וחלקת־מים, דוגות קטנות ועלמות שאננות, רזי שחקים ויפי עמקים, יונות זכות וידים רכות, מרחב־דרור וריחות־מור, פסגת הרים וכל חמדת בשרים...

והנה השיר השלישי, ומוצאו מחוץ־לארץ, ממדינת גליציה, ארץ אשר מוניטיה — הֶלֶר ועשיריה — מליום־בריבית ובגדה — „טלית קטן". ואולם המשורר של מדינת גליציה, המונח לפני על השלחן, לב רחב ברא לו אלהים ויד נדיבה חננו. ולפיכך אני רואים כיום הזה והנה נשתנו פתאום סדרי מעשי בראשית במדינת גליציה: המשורר הצעיר, נער כבן ארבע עשרה, עומד על מפתן בית אביו וקורא לעוברים ולשבים ומבטיח לתת להם במתנה גמורה, שלא על מנת להחזיר, את כל אוצרות לבבו ואת מיטב עפרות זהבו, היכלי־שן ואבני־חן, אודם פטדה וזמרגדים, זכה יזכה כל המקדים; ומלבד כל אלה הוא מבזבז לצדקה ביד רחבה: יערות־עד ועצי שטים, שדות־בר ולחם־חטים, ואת הפשתה ואת השעורים, אשר זרעו לו הזורעים, וכורת מלאה דבש — גם לעשיר, גם לרש... ואחרי הנדבות ההגונות הללו באה שורת נדבות ממיטב בהמות־הבית וממשמניהן:

עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים,
פָּרוֹת־הַבָּקָר וְגַם כְּבָשִׂים,
גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וְשׁוֹר־הַבָּר,
הָרוֹעִים בְּעִמְקֵי יַעַר הָהָר...

אל אלהי אברהם! האם לא חלום הוא כל זה? — אין זאת כי נשתנו בגליציה סדרי מעשי בראשית!

ואולם הנה עוד שירים, והשירים האלה באים ממדינות־הים: מניו־יורק ומיוהאניסבורג, ממנשסטר ומאנטווירפין. והנה השירים הבאים מארץ־ישראל... ואני לובש את אדרתי ונועל את ערדלי וממהר אל בית־מסחר־הספרים לקנות לי את מלונו של בן־יהודה; ואני יושב אל המלאכה הקשה הזאת, מעמל את נפשי וטורח טרחה רבה. קורא בשירים, הבאים מארץ־ישראל, ומעיין במלונו של בן־יהודה, שנים מקרא ואחד מלון, — וכל טרחתי לשוא. הן גם אם שבעים שנה אטרח עלי אדמות, לא אדע פירושו של אותו השיר, המדבר על החיילים המחושמים, הרוכבים כמו רמים, המהפהפים על עיר בן אתונות כמיצהר בירכתונות! ומה פירושה של העלמה המחונחנת, המזהירה כצנצנת, כולה אפנה חדישה, יעלת־חן ואדישה? ומה טיבם של העלמים המשיכנעים, היושבים בראינעים, מגביהים עיניהם למעלה אל האשה שנתגנטטה מבעלה?...

והנה השירים הבאים מבראזיליה...

* * *

אכן הנה ימים באים וחדלו מתפוצות ישראל מחברי המאמרים ומספרי הספורים וכותבי המכתבים. וישארו אצלנו רק משוררי השירים וחורזי החרוזים. עיר־עיר ומשורריה, עיר־עיר וחורזיה. ועל פיהם נחיה, ועל פיהם נלמד ונדע את חיי אחינו בארץ ובגולה.

אז נזכה כולנו לעולם שכולו טוב...

מִכְתָּב אֶל הַמַּעֲרָכֶת.

השמועה ע״ד פטירתו של א. ל. לוינסקי החרידה את כל חוגי הצבור העברי ומלאה יגון וצער את לבות כל חובבי ארצנו, שפתנו וספרותנו.

מהרבה ערים שברוסיה, אירופה המערבית, אמריקה וארץ־ישראל קבלנו מכתבים וטלגרמות עם הבעת ההשתתפות בצערנו העמוק. מפני שאין לנו האפשרות להשיב במכתבים מיוחדים לכל אלה האנשים והמוסדות, שהשתתפו באבלנו, הרינו מביעים להם בזה את תודתנו העמוקה.

ועד החברה לתמיכת בני ישראל עובדי־אדמה
ובעלי מלאכה בסוריא וארץ־ישראל, —אודיסא.

אנו מרפיסים בזה (עפ״י סדר א״ב) את הטלגרמות והמכתבים של תנחומין על מות ר׳ א. ל. לוינסקי ז״ל, שקבלו הועד האודיסאי לישוב ארץ ישראל, מערכת „השלח״, חברת „כרמל״, הוצאת „מוריה״ ומערכת „גוט מארגען״.

אבודזבקה: צעירי ישראל; אודיסה: ועד התלמידים הציונים; קבוצת תלמידים עברים; האגידה „אם אין אני לי, מי לי״; האחים קולברג; מנשה כרגלית; [1]) אורחיוב; חובבי ציון; אורנבורג: זורוב, כשרן, רבינוביץ ושפירא; אלכסנדריה: אגודת חובבי שפת עבר; ה׳ הורוויץ; אנאניוב: חובבי שפת עבר; אומאן: חובבי שפת עבר; אקרמאן: חובבי ציון; מכבדי המנוח.

באלטה: הסניף של חברת מפיצי השכלה; הציונים המקומיים, חובבי שפת עבר; ד״ר אטינגר; באקו: אליניקוב; רוזוב; באראנוביץ: הסניף של דאגודה הספרותית הישראלית; בוהוסלאב: מוקירי המנוח וקוראיו; בזתופול: צעירי ישראל; באחמוט: הציונים המקומיים; ביאליסטוק: חובבי שפת עבר; ד״ר חזנוביץ; ל. רוזנטל; בירשאד: הציונים המקומיים; בלצי: המורים העברים; ה׳ ליטוב; בנדרי: הצעירים הלאומיים; הציונים המקומיים; בריסק דליטא: ועד השוקלים; חובבי ציון; ברלין: מרכז ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית; ה׳ אייזענשטד,

גולדינגן־הריסטון: קבוצת ציונים; גנף: אגודת הסטודנטים העברים „חרות״; גלוסק: הירש מיזל; גרודנה: תלמידי השעורים הפדגוגיים; דאגודה הספרותית הישראלית; ל. יפה.

דובנה: חובבי שפת עבר; דוניבצי: הציונים המקומיים.

וורונז: ד״ר יונוביץ; ויטבסק: ז. ביילין; וילנא: „העולם״; „הד הזמן״; הועד המרכזי של ההסתדרות הציונית; ה״ה ברזכוב: גולדברג, דרוזאנוב, ניישול, יעקב שסקין; וירבאלן: הציונים המקומיים; ורשא: „הצפירה״; „דער פריינד״; „הינט״; „תושיה״; העוזרים בבית מסחר „כרמל״; ה״ה בוקביץ, גינזבורג; דינזון, קאפל, קאפלן, לזבניק. נומברג; חברת המורים העברים; פרץ, פרופוס; יעקב פיכמאן; כ. פראנק, צימוינסקי.

זוואניץ: אגודת „ההחיה״.

חרסון: ועד חברת המורים והתלמידים העברים. שבש״ך ה״ין; דאגודה הספרותית הישראלית; מיצנמאכר; מאיר פינס;

טולצין: קבוצת צעירים; טיראספול: ציונים; טיפליס: ד׳ גרזבין; טלנשטי: ד״ר דורפמאן.

יבפאטוריה: המורים העברים; יקאטרינוסלאב: ועד נבחרי הקהלה הישראלית; הועד הציוני הפלכי; ה״ה ברונטמאן. ברון, וויינבלאט, חיסין, מאטין, פאליי, האחים טוקאריוב; יפו: בית הספר לבנות, גמנסיה עברית, מרכז המורים, הסופרים הצעירים וועד העיר [2]); אגודת הכורמים; „החנוך״, „הפועל הצעיר״, „לעם״, „ופת״ [3]); גלוסקין; גוטמאן; ירושלים: בית עם.

לוגאנה (שוויץ): שלום עליכם; לונדון: אחד העם [4]); לידא: ש. קמנצקי; ליסאבון: ה׳ טרלו.

מוהילוב: „עבריה״; העו״ד גיסין; מוסקבה: ועד „עבריה״: ד״ר צ׳לינוב [5]); הרב מזא״ה [6]); חיים הלפרן; ניידיץ; מ. פינס; בן ציון סטילאנסקי; ציריקובר; מינסק: „התחיה״; הציונים המקומיים.

נובו־אלכסנדרובסק: אגודת „בני ציון״; נובה־אלכסנדריה: קבוצת סטודנטים עברים בהאינסטיטוט ללמודי משק הכפר; נובו־בורונצובקה: ה׳ יארוסלאבסקי; נובורוסיסק: ש. זיקס; ניו־יורק: ד״ר י. ל. מגנוס; ד״ר שמריה לוין; אטיל, קאמיקה, לוין־אפשטיין, ליזבארסקי ובניו; ניזני־נובגורוד: טרפל; ניקולאיוב: „עברית״; חובבי ציון; הציונים; ידידיו ומכבדיו של המנוח; מ. לוין.

סורוקי: „חובבי שפת עבר״; סטרטנסק: ה׳ הירשהורן; סמולנסק: „חובבי שפת עבר״; סמורגון: אגודת „דגל ציון״.

פוציפ: קבוצת מוקיריו של המנוח; פטרבורג: „רזסוויט״; „יעוור. מיר״; האספה הכללית של האגודה הספרותית הישראלית; ועד חברת חובבי שפת עבר; לשכת המודיעין של היק״א; ג. בילקובסקי; זאלצמאן; לימאנזבסקי; מאגין; ניידיץ; אוריסין; פינסק: חברי חברת הישוב האודיסאית; פרוסקורוב: חובבי שפת עבר; פאדיז: „עבריה״; פרשמיסל (גליציה): „עבריה״.

צאריצין: ד״ר שפירא.

קזכנה: ציונים; מורי התלמוד־תורה; וולוצקי; זיטומירסקי; ליוושין וגינסבר; קושטא: „המבשר״; „ל. אורור״; ר. וא. יעקבסון; נפך, פרימן; קיוב: חברת מפיצי השכלה; האגודה הספרותית הישראלית. הציונים המקומיים; הסטודנטים העברים בהאינסטיטוט המסחרי; הסטודנטים העברים בהפוליטכניקום; חובבי שפת עבר; „צעירי ציון״; ד״ר בנדרסקי; ה״ה ווארשבסקי, קולקר, מיזל, נחמן מיזל, רוזנבלאט וחלמר; קלן: ראש ועה״פ של ההסתדרות הציונות דוד וולפסון [7]); קישינוב: באלצאן;

---

[1]) „אני משתתף בצערכם מעומק לבי. החברה והספרות העממית מבכים יחד עמכם את האבדה שאין לה תשלומין. גדול היה רגש הסבלנות שהיה נטוע בלב המנוח ושבשבילו היו מתנגדיו בעניני דעות מתכבים איתו תמיד. בהכרה זו תמצאי תנחומין ויהי ה׳ עוזר לכם.

[2]) „הלומי רעם ממות חברנו החביב מביעים אנו את צערנו העמוק להועד, ל„מוריה״ ולמשפחת הנפטר ומבכים אתם את האבדה שאיננה חוזרת שאבדה לעמנו, לספרותנו ולחנוך העברי״.

[3]) „צער עולמנו הספרותי בגלות על מות לוינסקי הוא גם צער משפחת הסופרים בארץ געגועיו״.

[4]) „מרחוק אוריד דמעות על קבר חברנו החביב; לבי מלא יגון ואין מלה בפי״.

[5]) „מעומק לב אני מבכה אבדן ידיד אהוב ונחמד. באיר ההומור הנוח, באיר האמת אשר לא תדע משא פנים ובאור האידיאל אשר לא יכבה לעולם היה מאיר לנו את עמק הבכא אשר נחיים ואת דרך התחיה המלאה חרולים. עתה נתיתמנו גם אנו יחד עם משפחת הבינות האומללה. גדול הכאב ואין להגות אותו״.

[6]) „יחד עם כל מוקירי ספרותנו, שבא עליה האסון הגדול הזה, אני מבכה את מותו של לוינסקי היקר, אשר כל ימיו היה מוריד מתוך שחוק דמעות על יסוריו הגדולים של הדור שנתכה עליו קללת אלהים. אני משתתף בצערם של משפחת המנוח, ועד חובבי ציון ומשפחת הסופרים העברים שאבד לה סופר־אדם״.

[7]) „קלן, ה׳ מרחשון, תרע״א.

לכבוד ועד החברה לתמיכת בני ישראל עובדי אדמה ובעלי מלאכה בסוריא ובארץ ישראל,—ליד היושב־ראש מר מ. אוסישקין באודיסה.

חברים מאד נכבדים! נרעשים ודהמים מהאבל הכבד אשר קרנו, הננו מבכים אתכם ביגון עמוק את האבדה הגדולה, שאבדה לעם כלו ולתנועתנו הלאומית בפרט בכות עלינו העברי הגדול והסופר המצוין, האיש הדגול מרבבה בהתמכרותו ובמסירת נפשו לכל קדשי האומה ולרעיון התחיה שלנו מר א. ל. לוינסקי ז״ל. מקרב לבנו הננו משתתפים בצערכם ובצער כל

ש. ברלאנד; מ. גוטליב; ;. רוטמאן; הרב ציזלסין; קריוקוב: ה׳ קרול; קראסנויה: ה׳ קוטלאיר.

רונאציק: שכנא לוינסון וכ״ב; רוטמיסטרובקה: משה סמילאנסקי; רוסטוב-על-נהר-דון: א. מינץ; ה׳ רוטשטיין; ריאזיאן: י. ליבוביץ; ריגא: חברת דוברי עברית; מערכת „אדישע שטימע״; פולוצקאי.

שוידיפון (שווייץ): ד. ב. סלוצקי.

בַּצִיוֹנוּת.

בנימר הקידם בפרק „בציונות״ נפלו שתי טעיות הדפוס, שצריכות הקין: א) בין חברי הועד הפ׳על שהשתתפו באספה בברלין נמנה מר הנריכסן. צ״ל: מ. הנריך שיין (מרומניה). ב). להלן נאמר שנשתלם להממשלה הטירקית הסכום 5000 ליט׳ שט׳ לטובת מסה״ב ההוזית. צ״ל: 500 (חמש מאות) ליט׳ שט׳, כי רק חמש מאות ולא חמשת אלפים ליט׳ שט׳ נודבו לטובת המסלה האמורה.

ימי החנוכה, שכבר נהגו לקבוע בהם חגים ציוניים, ממשמשים ובאים. הוה״מ מציע לכל האגודות והעסקנים לסדר בחנוכה נשפים, הרצאות, קריאות ולבאר ביחוד את פרשת מעשינו בא״י ואת דבר הבנין שאנו בונים שם לתחית העם וגאולתו. הוה״מ הכין תמונות לפנכי קסם ממראות הארץ: המושבות, העבודה בשדה ובבית, הערים ופרבריהן היהודיים החדשים, בתי־הספר, גני הילדים וכו׳. התמונות הללו נסדרו קבוצות קבוצות, בת 13 תמונות הקבוצה. אחדות מן התמונות הן מגוונות. מחיר כל קבוצה 9 רובל חוץ מהוצאות המשלוח. האגודות צריכות להזדרז ולהזמין תמונות.

האגודות מתבקשות לשים לב להפצת שקלי שנת הי״ד בימי החנוכה. צריכים אנחנו לרכון בעיד מועד אל הקונגרס; בקונגרס העשירי חייבים אנו להראות, עד כמה גדלו מספרנו וגדלו מעשינו משעת הקונגרס הראשון ועד עתה. עכשו שלחו כבר למקימות שונים יותר מעשרת אלפים שקל לשנה הי״ד, ואולם יותר משלש מאות אגודות עוד טרם גמרו את חשבון השקלים של השנה שעברה ולא הזמינו עדיין שקלים משנה זו. עד ימי החנוכה צריכות האגודות לגמור כל החשבונות הישנים ולהזמין שקלים חדשים, כדי שתוכלנה להפיצם בימי החנוכה. הזמן קצר מאד. עד הקונגרס נשארו לא יותר משמונה חדשים, וכל יום שאנו מוציאים לבטלה מביא לנו הפסד מרובה.

הד״ר יחיאל צ׳לינוב פרסם חשבון של הכסף שנכנס מרוסיה לטובת הקה״ק מן 1 יאנואר 1909 עד 1 יאניאר 1910. במשך שנת 1909 היתה ההכנסה מרוסיה 6080 פינט שטרלינג. אם נגכה מזה את הנדבה של מרת רבקה קלור מאודיסה, שהיא נדבה מקרית יוצאת מן הכלל, נמצא שההכנסה מן הנדבות הרגילות עלתה בשנת 1909 על הכנסת השנה הקודמת לה ב־36%. עלית ההכנסה של הקה״ק ברוסיה נמשכה גם במשך חמשת הירחים הראשונים של שנת 1910, שקדמו לעריכת החשבון המונח לפנינו. היצאת הלשכה של הקה״ק ברוסיה, שהגיעו בשנת 1908 עד 15%, ירדו בשנת 1909 עד 10%. החשבון כפרט את כל ענפי ההכנסה (נדבות, ספר הזהב, יער הירצל, מס עצמי וכו׳) ואת כל הערים שנתקבלו משם כספים.

הרשימה של הכנסת הקה״ק, שנתפרסמה בנומר האחרון של ה„וולט״: באוסטריה במשך השבוע מן 24 עד 31 אוקטובר 1433.42 מרק; ברוסיה במשך שבועים מן 27 ספטמבר עד 11 אוקטובר 2684.22 מרק; בהולנדיה במשך ארבעה שבועות מן 1 עד 28 אוקטובר 395.78 מרק; באמריקה הצפונית במשך השבוע מן 14 עד 21 אוקטובר 466.16 מרק. ביחד עם הסכומים הקטנים משוודיה, ממצרים ומא״י ועם הסכומים שנשלחו ישר ללשכה הראשית של הקה״ק בקלן עולה הכסף שנפרט באותו הנומר 5882.82 מרק להקרן הקימת, מלבד 1888.17 מארק להפונד של אופינהיימר. —

בבכמוט נאספו במשך השנה הסכומים האלו:

לקופה הלאומית כמאה ועשרים רוב׳; לועד חו״צ באודיסה 41,73 ר׳; להפונד של פרופ׳ אופינהימר 12 רוב׳; להוה״מ מס ההערכה 32,50 רוב׳. להביבל.־קופיקה באודיסה 5 רוב׳. שקלים נמכרו מאה ואחד עשר.

בעיר מאריאמפאל (פלך סובלק) עובדת האגודה „בנות ציון״ כראוי בכל המקצעות. כגון מכירת השקלים, קבוץ כסף לטובת הקה״ק והועד האודיסאי והפצת הספרות העברית בכלל והמפלגותית בפרט.

מעיר זשקוב (פלך קיוב) מודיעים לנו את חשבון הכספים שנאספו שם ע״י האגודה המקומית למוסדים ציוניים שונים משעה שהיה שם חברנו מר רובינוב וסדר את העבודה. נמכרו חמשים ואחד שקל; נאספו להוה״מ מס ההערכה 10 רוב׳; להועד האודיסאי: תרומות חברים 9 רוב׳ ומקערות עיוה״כ 36,18 רוב׳; להביבל.־קופיקה 5 רוב׳; להוצאת־הספרים „יפת״ 5 רוב׳, למרכז ההסתדרות לשפה ולתרבות 3 רוב׳; להקה״ק: מקופסאות, מרקאות, גלויות ונדבות עפ״י שוברות 74,87 רוב׳; ליער הרצל 12 רוב׳. האגודה עסקה גם בקבוץ הותמים על כל העתונים העברים ועל „הרזסווט״. עתה אומרת האגודה ליסד ביבליותיקה ציונית קטנה בעברית, יהודית ורוסית, וגם למטרה זו כבר נאספו ארבעים רוב׳.

מעיר זדונסקאוואלא פלך קליש מודיעים: אגודתנו הולכת ומתבצרת. יש באגודת כשבעים חברים. כלם עובדים כראוי. עיקר עבודתה של האגודה הוא הפצת ידיעת הציונות ורעיון התחיה. יש לה להאגודה ביבליותיקה קטנה. חברי האגודה מקבלים ספרים לקריאה בחנם. רוב הספרים הם בעברית, אך יש גם ביהודית. רוב חברי האגודה הם פועלים צעירים. הרבה מהם קנו ידיעה בלשון ובספרות העברית. לרגלי השפעת האגודה נמצאו גם עלמות צעירות שהתחילו ללמוד עברית. לקבוע אספות של כל חברי האגודה אי אפשר בזמן האחרון, אך הועד של האגודה מחלק את העבודה בין חברי האגודה. להוצאות האגודה נאסף במשך השנה מתרומות החברים ששים רו״כ. מזה הוציאה האגודה על ספרים ועתונים 32 רו״כ, נמכרה ע״י האגודה ספרות ציונית על סך 24 רו״כ, כסף השקלים נשלח להוה״מ 35 רו״כ. לטובת הקה״ק נאסף 108 רו״כ, נדבה בקרקע 20 רו״כ, למושבה הקואופורטיבית 10 רו״כ, להועד האודיסאי 5,67 רו״כ, לט׳ הנשרפים 18 רו״כ, לט׳ אנשים פרטיים 27 רו״כ. בחג הסכות ערכה האגודה נשף ונאמו בו עברית ויהודית.

בעיר רייגראד, פלך סובלק, אין העבודה הציונית נעשית כראוי נמכרו מרקאות הקה״ק בסכום של עשרה רו״כ, וכמאתים גלויות מצוירות. שקלים נמכרו רק ארבעה עשר. יותר מוצלחה היתה העבודה לטובת ועד חו״צ באודיסא. מאה רו״כ כבר נשלחו להועד והחברים מקוים שיצלח בידם לשלוח עד יאנואר הבא עוד כמאה רו״כ.

מעיר יוזובקה פלך יקטרינוסלב מודיעים: המצב החמרי של היהודים בעיר טוב. הוא בדרך כלל, באשר העיר נמצאת במרכז מכרות פחמי האבן. אך האמידים שבעיר עומדים מרחוק לעבודת הציונות. לטובת ועד חו״צ נאספו בעיוה״כ 54 רו״כ. העתון „ראזסוועט״ מתקבל בשמנים אכסמפליארים. מטיף ציוני אינטליגנטי היה יכול לפעול הרבה על הרבבות בעיר ובכל דמיון.

חבריו וידידיו באידיסה, וביחוד בבית הכנסת, מתכבדים להביע נא ביחוד למשפחת המנוח את רגשי השתתפותנו הנאמנה באבלה. ה׳ הטוב ישלם לה נחומים בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

והננו הותמים ברגשי כבוד וברכת־ציון הועד הפ׳על של ההסתדרות הציונית

דוד וולפסון.

מקמניץ־פור. מודיעים: בימים הטובים שעברו היו לנו אספות תכופות של חברי האגודות שבעיר. היו שמונה אגודות, שנמנו עליהן 140 חברים. אל האספות היו באים גם הציונים שלא נמנו על האגודות. אחרי שנשללה היכולת לקבוע אספות ירדה העבודה. החברים נפזרו ונתפרדו. נשארו רק שלשה חברים עובדים, שלא יכלו בשום אופן לעשות את כל העבודה הנחוצה. הנסיון שנעשה בזמן האחרון להחיות את האגודות לא עלה יפה. עתה נוסדה קבוצה אחת של עובדים אקטיבים, כאלו שעבדו לפנים בכל האגודות. קבוצה זו חלקה בין חבריה את העבודה: גבית הכספים בשביל המוסדות הציונים, רכישת הותמים בשביל עתוני המפלגה, רכישת חברים וגבית התרומות השנתיות לועד חו"צ. עבודה עירונית כללית וכו׳. הוזמנו לעבודה אקטיבית זו עשרים וחמשה אנשים, אך לעת־עתה נענו לקול הקריאה רק ששה עשר איש. חברי הקבוצה מתאספים לפרקים קבועים וכל קומיסיה וקומיסיה נותנת דין וחשבון על עבודתה במשך הזמן; וכל החברים דנים יחדו על העבודה בעתיד וגם על השאלות הכלליות של ההסתדרות עפ"י הידיעות המתקבלות מאת דוה"מ ומאת יתר המוכרזות. יש תקוה, שמעתה תוך העבודה ותתקדם.

שמואל בּרלובּין. בכרן שבק חיים לכל חי חברנו, תלמיד האוניברסיטה, שמואל ברלובין. המנוח היה אחד מן הצעירים המצוינים. בכל לבו ובכל נפשו היה מסור לרעיון התחיה והרבה עבד ופעל באגודות הציוניות שבערי האוניברסיטאות בגרמניה ובשווייצריה במשך שנות למודיו שם. עתיד היה המנוח לגמור את חוק למודו בקרוב ולהקדיש את עצמו לעבודה ספרותית. והנה קדמהו המות. שלום לעפרו.

ליב ייאקסמאן. בעיר ראזישצע, פלך וואהלין מת אחד מטובי צעיריני יהודה ליב וואקסמאן. המנוח נשא על שכמו כמעט את כל העבודה הציונית שבעירו. בימים האחרונים החליט לעלות לארץ ישראל ולא הספיק. יהי זכרו ברוך!

הרשימה הראשונה של הסכומים שנתקבלו עד ט"ו בנובמבר 1910 בקומיסיה הארצישראלית לטובת ה„קופה הקואופרטיבית של חברת משק הכפר" (מיסודו של אופנהימר): אסטראחאן, ד"ר וויינשטיין 200 רוב׳; באלטא, אג׳ „התחיה" 37.50 רובל; יקטרינוסלב, ד"ר ימ דולזנסקי 23.25 רובל; קאפוסט, א"ח שפירא 37 רובל, י"ג אליאש 37 רובל ול"א פאליאק 37 רובל; ליבוי (עי׳ להלן את הרשימה) ע"י מר מזינקין 51 75 רובל; ליאדי, ד"ר זליקין 37,50 רובל; סמורגון, 3 רובל; טגנרוג, ד גורדון 38 רובל; וואזנעסענסקאיע, ווי׳ פאליאקאוו 5 רובל. — ס"ה חמש מאות ושלשים רובל וע"ו קופ׳. — הסכום נשלח כולו לקלן.

כדי להפיץ ברבים את רעיון „הקופה הקואופרטיבית" יצאו: 1) מגלה עפה, עברית זרגונית ורוסית, המבארת את דרכי הישוב החדשית ע"י יסוד מושבות מיצותפות; מחיר המגלה הזאת 60 קופ׳ כל מאה אכס׳. במספר מועט נשלחות המגילות הללו גם חנם. — 2) מחברתו של הד"ר אופנהימר „נסיעתי לארץ ישראל" (זרגונית ורוסית). המחיר 8 קופ׳; 25 אכס׳ — 1.50 רובל.

ממקומות הרבה מתקבלות ידיעות שהתחיל שם קבוץ הסכומים לטובת „הקופה הקואופרטיבית". והרי הקומיסיה הארצישראלית מבקשת את כל החברים כי ישתדלו עד כמה שאפשר לגמור את קבוץ הכספים במשך החודש הבא ולהמציא לה בלי אחור את הסכומים החשובים פחות או יותר.

הננו חוזרים ומודיעים, כי צורתה היורידית של הקופה הקואופורטיבית היא חברת המניות בברלין הקרויה „חברה קואופרטיבית למשק הכפר" בערבון מוגבל. מחיר המניה— 500 מרק (230 רובל); מחיר המניה החלקית — 80 מרק (ערך 38 רובל). סכומים פחותים משמונים מרק נחשבים כנדבות, המצטרפות יחד, ובמחירן מקבלת הקרן הלאומית מניות.

את כל הכספים והמכתבים נחוץ לשלוח עפ"י אדריסה זו:

Б. А. Гольдбергу, Вильна, Алекс. Бульваръ № 18.

את הסכום שנתקבל מליבוי נדבו האנשים האלה: י׳ שוגל, י׳ מרק, ב׳ אליטא, י׳ הלפרין כ"א 3 רובל; ל׳ גורדון, ז"ם פינקלשטין, י׳ גורדון, ב׳ [illegible], פ׳ סולוביציק, א׳ גולדמן, פ׳ אורדנג, ש׳ קבלקין, י׳ שפיר—כ"א 2 רובל; מ׳ שולמן 1.50 רובל; פ׳ זלקין, ב׳ פינקוביץ, א׳ קפלן, ג׳ זמואלסון, נוטלביץ, פ׳ ליברמן, י׳ ברזין, ג׳ זק, רוזנגרטן, י׳ טויב, י׳ גרינברג, לוטרין, ב׳ זלקינד, מ׳ זלקין, מ׳ צידון, א׳ ליחטמן, א׳ יפה, ל׳ הרצנברג, י׳ פרידקין, ה׳ טיין, הרי יפה, י׳ רווידוב, ג׳ קבלקין, ש׳ בשקין, א׳ ווילנסקי, ב׳ מויבקין, י׳ מויבקין, ב׳ קונין, ז׳ פרבה, ב׳ ברגר, ש׳ קנפר, ח׳ יססנין, ש׳ זמואל, א׳ גראק, ר׳ יודילאוויין—כ"א 1 רובל; צ׳ ווסרמן 90 קופ׳; מ׳ איליון, א׳ רובינשטין, ד׳ לוי, מ׳ הרמר, ב׳ גורדון, בירקן, צרני, ג׳ כהן, ד׳ טגרין, ק׳ לזינוביץ, ב׳ הלפנד, ל׳ פקטור, י׳ למקין, פ׳ לוין, ה׳ הימן—כ"א 50 קופ׳; ג׳ בלומנטהל 36 קופ׳; ליפשיץ 25 קופ׳; ס"ה—67 איש שנדבו 75.51 קופ׳.

מעיר גרוסולובה, פלך הרסין מודיעים: העבודה בעיר הולכת ומתקדמת. אך אין ספק, שאלו היו הציונים חרוצים יותר בעבודה, היה אפשר לעשות לט׳ הציונות ומוסדיה הרבה יותר ממה שנעשה עכשו. בחג הסכות מלאה שנה לקיום האגודה המקומית. במשך השנה נשלח לקה"ק 118.74 רוב. לועד ח"צ 83 רובל. מס מפלגתי 50 רובל. במשך חמשת הירחים האחרונים נמכרו בעיר 215 גליונות ה„ראזסוויעט". 150 חוברות מהוצאת „קדימה". 400 חוברות מהוצאות „ביבליותיקה־קופיקת", וכאלף מגילות עזות שונות. שקלים נמכרו 38, קופסאות של הקה"ק נחלקו 70. הוגרל חפץ אחד שנקנה ב„בצלאל". עכשו מגרילים מניה של החברה להכשרת הישוב. ביום פטירתו של המנהיג המנוח נעשתה אזכרה בבית המדרש. נאם ה׳ ש., שהוזמן מאוריסה. ה׳ ש. נאם עוד פעמים בבית הכנסת ע"ד הציונות. הקהל האזין לדבריו בשים לב. אחרי זמן מה בקר את העיר הנואם של., שנשלח מאת הוה"מ. הוא נאם באספה מיוחדה של צעירים, שבאו אליה כארבעים איש. דברי הנואם עשו רושם. במשך חודש תשרי נאספו לטובת מוסדים ציוניים יותר מששים רוב.

בּרוּסְיָה.

סוף־סוף נתקבלה ההחלטת בועדת הדומה להגביל את זכויותיהם של היהודים בהנהגת־הערים בפולין. ההגבלה היסודית, שעל פיה יכנסו מן היהודים למועצת־העיר רק עשרים אחוזים, אם הם הרוב באוכלסי העיר, ועשרה אחוזים—אם אוכלסיהם אינם מגיעים למחצה, נתקבלה בלא וכוחים. הדיפוטט היהודי פרידמאן בא אל הועדה אחרי שנתקבל הסעיף הזה, וניסולוביץ, שלא היה נמנה בתוך חברי הועידה, לא בא כלל. הדיפוטט הפולני גראבסקי, שהבטיח קודם־לכן לבאר את נימוקיו בעד ההגבלה בשעת שידונו על כל סעיף וסעיף של ההצעה, לא מצא אף עכשיו לגופו טוב משתיקה, ונימוקיו אלו נשארו איפוא חתולים בעופל, כמו שהיו. ורק אחרי שנתקבלה ההגבלה העביר גראבסקי על מדוויו והציע למחוק מתוך הצעת־הממשלה את הסעיף, המדבר, כי אין להיהודים רשות להבחר בתור יושבי־ראש במועצת־הערים. אז העיר בצדק אחד הריפוטטים הימניים, כי גם בזה רוצים הפולנים לסמא את עיני הבריות. כי הרי הפולנים, בהיותם תמיד הרוב, לא יבחרו לעולם ביושב־ראש יהודי. ואולם גראבסקי העמיד פני צדיק תמיד והוכיח, כי בעיר לביב בחרו הפולנים ביהודי, אשכנזי שמו, לסגן־הראש. הצעתו של גראבסקי נתקבלה והסעיף הזה נמחק מתוך הצעת־הממשלה.

בועדה זו עצמה נתעוררו וכוחים גם בדבר היהודים המומרים. בהצעת־הממשלה נאמר, כי גם היהודים שהמירו דתם צריכים להחשב על הקוריה היהודית, כלומר: כל ההגבלות שמנתה ההצעה ליהודים מכוונות גם להמומרים שבהם. בהצעה זו תמכו הדפוטטים גולולובוב וסינאדינה, שהוכיחו, כי היהודים ממירים את דתם רק כדי להכנס מחוקי־ההגבלה המיוחדים לעמם. ולפיכך מן היושר הוא לשחרר את היהודים מטרגידיה פנימית זו שבחייהם ולפטר את המומרים אל הקוריה היהודית...

גראבסקי, וכן גם הנואמים הקדטיים, מחו כנגד הסעיף הזה. הריפוטט פרידמאן, בדברו כנגד ההצעה, הוכיח, כי שאלה זו אינה יהודית, אלא שאלה נוצרית. אנחנו היהודים אין אנו חושבים ליהודים את אלה שהמירו את דתם ועזבו את מחנה ישראל. אמת היא, אין לנו רשות לדון אותם לכף־חובה, כשם שיהודי ספרד לא דנו לכף־חובה את אחיהם המרנים בזמן האינקויזיציה. כל הקולר אינו תלוי אלא בצואר אלה הגורמים לטרגידיה זו של המומרים, ורק על ראשם תחול האשמה.

כרוב דעות של חמשה עשר כנגד תשעה נדחתה הצעה זו.

אמנם כן, שאלת המומרים, שכבר המירו את דתם, אינה שאלה יהודית, אלא שאלה נוצרית. ואולם מי כפה הר כגיגית על הדיפוטט היהודי פרידמאן לדון בענין שאינו שלנו ומתוך גנותם של המומרים לבוא לידי שבחם ולהמשילם להמרנים בזמן האינקויזיציה?..

השעה הזאת שעת־חירום היא להאומנים היהודים בפטרבורג; בוכים בזכיותיהם. ורובם מוכרחים עכשיו לקבל תעודות־אומנות חדשות ולעמוד שנית ל„בחינה".

ומעשה שהיה כך היה: על־פי החוק השורר במדינה היתה תעודת־אומן או תעודת־שוליא נתנת מתחילה לא על־ידי כל „צח" ו„צח", אלא על־ידי בית־פקידות־האומנים כולו; ואולם לפני ארבע שנים נוכח בית־פקידות־האומנים בפטרבורג, כי אופן זה של קבלת התעודות איננו מעשי, ושר־העיר התיר לכל „צח" ו„צח" לתת תעודות־אומנים על דעת עצמו.

והנה בימים הא׳ה קבל בית־הפקידות הפטרבורגי פקודה מאת שר־העיר, ובה כתוב, כי סדר נתינת התעודות לאומנים, שהיה קיים עד עכשיו, אינו כהלכה; ומכאן ואילך צריכות התעודות להנתן על־ידי בית־פקידות־האומנים.

לכאורה, הרי פקודה זו אינה אלא פקידה לעתיד. כי במה חטאו אותם האומנים והשוליאות, שבעטיו של שר־העיר עצמו לא קבלו את תעודותיהם כהלכתן? ואולם, שר־העיר הולך לטעמו ומוסיף בפקודתו, כי האומנים היהודים, שקבלו תעודותיהם מאת ה„צח", חייבים עכשיו לחזור ולקבל תעודות מבית־הפקידות במשך שני חדשים, אם רצונם להשאר בפטרבורג בתור אומנים.

מספרם של היהודים האומנים וביחוד של השוליאות עו׳ה בפטרבורג לאלפים. את כולם קראו עכשו אל הפוליציה והודיעו אותם את דבר הגזרה החדשה וצוו עליהם לקבל תעודות חדשות.

בית־הפקידות משתדל עתה, שאת הזמן הקבוע לנתינת תעודות חדשות יאריכו לשנה, ובעת ובעונה זו נשאלה שאלה מבית־הפקידות: מדוע דורש שר־העיר את התעודות החדשות הללו רק מאת היהודים בלבד ולא מאת שאר האומנים?

משערים, כי השתדלותו זו של בית־הפקידות תתקבל, כי אלמלא כן לא יהא סיפק בידי הפקידים לגמור את מלאכת נתינת התעודות החדשות במשך שני חדשים, ובפרט לעת כזאת, בשימי החגים ממשמשים ובאים.

מאורע זה הוא עתה ענין לרבים לענות בו. הכל מתפלאים על שר העיר: מה ראה שאסר פתאום את זה שהתיר בשנת 1907? בענין זה נחלקות הדעות: יש אומרים, שהשאלה הזאת נתעוררה על ידי אחרים משר־הפלך, שלא רצו לקבל את התעודות, שנתנו על ידי ה„צחים" הפטרבורגיים. ואחרים אומרים, כי כל זה הוא בעטיו של שר־הפלך הזוולוגראי, שגרש מפלכו את אחד האומנים היהודים בעל תעודה כזאת. היהודי הגיש קובלנא להסינט והסינט פנה אל שר־העיר והוכיח לו, שתעודות אלו אינן כהלכתן.

אם כה ואם כה — הראשונים שיעלו לקרבן יהיו האומנים היהודים.

לשאר מעשי תקפו וגבורתו של הגיניראל טולמאטשוב באודיסא אפשר לצרף עוד מעשה אחד, המראה לנו את תכונתו של הדן־היחידי האודיסאי הזה מצד אחד ואת תכונתם של עשירי היהודים האודיסאים מצד השני.

זה לא כבר ערך הגיניראל טולמאטשוב באודיסא הגרלה לטובתם של הסטודנטים־הסוחזניקים. כמעט את כל הכרטיסים חלקה הפוליציה האודיסאית בין עשירי העיר וסוחריה היהודים ואספו בערך כעשרים אלף רובל. בעת ובעונה זו אסרו העסקנים הצבוריים היהודים לערוך באודיסא נשף לטובת הסטודנטים היהודים, שניזוקו בעת האחרונה לרגלי מלחמתו הנמרצה של טולמאטשוב עם מחלת הדז׳ומה. ואולם כאן בא טולמאטשוב ואסר על העסקנים לחלק כרטיסים בעיר, ובכלל — לאסוף נדבות בשביל הסטודנטים העניים.

זו שקידתם של עשירי אודיסא למצוא חן בעיני הגיניראל טולמאטשוב וזה שכרם.

בספרות ובאמנות:

בקיץ שעבר החליטה מערכת „חד הזמן" אשר בווילנא להוציא במהדורא חדשה את ספרו הגדול של הר"ר קאהוט „ערוך השלם". מיום צאת המהדורא הראשונה עברו כבר כשלשים שנה, ואלמלי היה המחבר חי עוד לפנינו והוא היה מוציא בעצמו את המהדורא השניה ודאי היה מוסיף וגורע בספרו הרבה דברים. אבל גם בלי כל הוספה וגרעון רב הוא מאד ערכו של הספר, הנחוץ לכל אדם העוסק בספרות ישראל, ודבר טוב עושה מערכת „חד הזמן" בהוצאה מהדורא חדשה של „הערוך השלם", אחרי אשר המהדורא הראשונה כבר נמכרה כולה והיא עולה בדמים מרובים. עד עתה יצאו מן המהדורה החדשה שלשה ספרים (כרך אחד וחצי). היציאת כל הספר תמשך שלש שנים.

בברלין נוסד שבועון עברי חדש „העברי". כל גימר יהיה בן שני גליונות. השבועון יהיה נאמן ברוחו למסורה הדתית ולתחיה הלאומית. הרבה מחשובי הסיפרים האורתודוכסים הבטיחו את עזרתם להעתון. העורך הוא מר מאיר ברלין. ועד מיוחד מנהל את כל עניני „העברי". בראש הועד עומדים הר"ר באנט והר"ר הילדסהימר. אנו מברכים בהצלחה מרובה את השבועון החדש.

הפסל הידוע הניך גליצנשטיין נמנה למורה תורת הפסול בבית ספר לאמנות בווארשא. גליצנשטיין ידוע לא רק בתור פסל מצוין כי אם גם כיהודי הגון, המסור לעמו. את פסלו הידוע „המשיח" נתן במתנה ל„בצלאל" בירושלים. —

ספרים חדשים שנתקבלו במערכת:

— מ. י. ברדיצבסקי. חורב. עניני דת. הוצ' צעירים X. ברסלוי, תרע"א. המחיר 50 קופ'.

— הלל זלטופולסקי. התחיה. ברלין, תרע"א. מחיר המחברת קדש להסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

— חשבון הכסף שנכנס מרוסיה לטובת „קרן קימת לישראל" מן 1 יאנואר 1909 עד 1 יאנואר 1910 למספר חו"ל ע"י הדירקטור ד"ר יחיאל צ'לינוב. פט"ב, תרע"א.

— י"ב לבנר. הר־סיני. אגדה. (לכבוד חג יובלו של הד"ר הרכבי).

— א"ר מלאכי (אנגלמן). העתונות הירושלמית. ירושלם, תר"ע.

— י. רוטנברג. שלמה גלוסקערס טראגעדיע. 10 קופ'.

— Д-ръ С. Н. Борманъ. Сифилисъ и препаратъ Эрлиха-Гата „606". Птб., 1910. Цѣна 20 коп.

— Solomon Dembitzer. Verloirene Welten. Hausierer-lieder. Von mein Leben. Jargongedichte. Berlin, 1910. Preis Mk. 0.85.

— Jüdischer Almanach 5670. Herausgegeben aus Anlass des 25-Semestrigen Jubilaums von der Vereinigung Jüdischer Hochschüler aus Galizien Bar-Kochba in Wien. Wien, 1910.

העורך. א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

מודעה!

א) המנוח נח צלאל בבקרו לפני שתים, שלש שנים ערים שונית ברוסיא מכר ממגיות הח' „קוהלת", ואת תמורתן שלח לקוהלת בלי חשבון מפורט.

אחרי שקדמוהו המות ובנירותיו לא נמצאו שום רשימות וחשבונות הנ"ל, הננו מבקשים מאת אלה שקנו מניות מיד הנ"ל, כי יואילו להודיענו את שמותיהם ואת הנומרים של מניותיהם.

המניות שעל אדותן לא נקבל ידיעה במשך שלשה חדשים מיום התפרסם מודעה זו, תבטלנה, ושמות קוניהן לא יבאו ברשימת חברי „קוהלת".

ב) המורה מר יוסף ויתקין מא"י בנסיעתו לפני שתי שנים ברוסיא מכר ממניות הח' „קוהלת" 12 מניות והשיב את תמורתן, בלי רשימת קוניהן (הרשימה אבדה ממנו).

יואילו נא קוני המניות מיד מר ויתקין להודיענו במוקדם האפשרי את שמותיהם ואת הנומרים של מניותיהם, כדי שיזכר שמם ברשימת ח' „קוהלת".

ברגשי כבוד

ועד „קוהלת".

העולם

שבועון עברי

יוצא בכל יום חמישי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע"פ משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל. (פרוגרמת באזל).

№ 47.

התכן:

1) על המצפה:

א) מעשה חשוב.

ב) אפוטרופסים בחסד עליון.

ג) הבחירות בברלין.

2) לשאלת הפועלים בארץ ישראל.

3) ספיר־אהבים (שיר). — יצחק קצנלסון.

4) הוגה נזר. — משה סמילאנסקי.

5) מכתבים אל המערכת.

6) מכתבים מארץ ישראל (י"ד).

7) מכתבים מגרמניה (II).

8) בציונות.

9) בארץ ישראל.

10) ברוסיה.

11) פיליטון: פנקס פתוח (ג). — ברק.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 5 רובל, לחצי שנה 2,50 רובל, לרבע שנה 1,25 רובל.

בחוץ לארץ: באוסטריה־אונגאריה 13 קרון, בגרמניה 11 מארק, באנגליה 11 שילינג, באמריקה 3 דולר

בארץ ישראל 13 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 13 פרנק, ויחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת לארבעתים, על העמוד הראשון 60 קאפ', ועל שאר העמודים 40 קאפ'.

החתימה מתקבלת רק מתחלת כל רבע, היינו מתחלת יאנואר, אפריל, יולי ואקטובר ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

מחיר כל גליון 12 קאפ'. בעד שנוי האדריסה 30 קאפ'.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ" Вильна, Лукишки, Солдатская 3. — Redaktion „Haolam", Wilna.

[illegible] „העולם"

[illegible] 1911 [illegible]

[illegible] 1910 [illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]
לשנת 1911 בחודש דצמבר, כדי שנוכל לדעת [illegible]
[illegible] להדפיס את הגליונים הראשונים של שנת 1911.
[illegible] כל החותמים מתבקשים לשלח את דמי החתימה לשנה שלמה
[illegible]
מעלינו את העבודה.

אל קוראי עברית.

כל קוראי עברית, חברות חובבי שפת עבר וועדי האגודות האלה מתבקשים להודיע להמערכת את אדריסותיהם המדויקות, באשר רוצים אנו לשלח לכל אחד ואחד גליונות של „העולם" לדוגמא.

[illegible] את דברי יוסף שפרינצאק [illegible]

יצחק [illegible].

Га'оламъ — העולם

העולם

וילנה, יג׳ כסלו, תרע״א.

ВИЛЬНА, 2-го Декабря, 1910 г. — № 47 — WILNA, 15 ten December, 1910.

מפני התיקונים שאנו עתידים לעשות ב„העולם" בשנה הבאה ומפני ההוספות שאנו מוסיפים בו אנו מוכרחים להוסיף גם על מחירו [illegible] הלא יבינו מעצמם שאי אפשר לתת במחיר ארבעה רובל לשנה שבועון עברי כ„העולם" המביא לקוראיו לא פחות מתשעה גליונות בכל חדש. ומעתה יהיה מחיר שבועוננו כפי האמור במודעה הבאה למטה.

הפרקים התמידים הבאים ב„העולם":

א) על המצפה [סקירות קצרות על הענינים העומדים על הפרק]. ב) מאמרים בשאלות הזמן. ג) מאמרי מדע. ד) מאמרים ע"ד עניני הציונות. ה) בלטריסטיקה [ספורים, שירים, דרמות ופיליטונים]. ו) מאמרי בקרת וסקירות בעניני ספרות. ז) מתוך התחומים [סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו]. ח) בעתונים. ט) מכתבים מכל ארצות הגולה. י) מכתבים מארץ ישראל ומתורקיה. יא) השקפות שבועיות [ברוסיה, בחו"ל, בציונות ובא"י]. יב) רשימות ביבליוגרפיות. יג) בספרות ובאמנות. יד) ידיעות ספרותיות.

בתוך שאר הדברים, אשר יודפסו ב„העולם" בשנת 1911, אנו יכולים לקרוא בשם את אלה:

מנדלי מוכר ספרים. „חיי שלמה" [חלק שני].
י. ל. פרץ. „מפי העם" [סריה של אגדות עממיות].
שלום עליכם. „כתריאלים" [סריה של ציורים וספורים מחיי העיר כתריאליבקה].
י. ד. ברקוביץ. ספורים.
ד"ר ש. ברנפלד. מאמרים ע"ד „התורה והמדע".
בר־טוביה. „מעולם המחשבה". [עיונים פילוסופיים בשאלות האדם וחברת האדם].
ד"ר י. קלצקין. „מסות". רובן בעניני פילוסופיה ופסיכולוגיה.

דר. ש. מלמד. „הרוח העברי" [של היחיד והצבור].
א. דרויאנוב. „ההלצות והבדיחות של היהודים".
י. גרינבוים. „התנועות הלאומיות בארצות אירופה".
א. כרמלי. עיונים וספיקות [בשאלות הצבור והספרות]
א. מ. ברוכוב. „הגלות" [מחשבות והרהורים].
בעל מחשבות. „סקירות ורשמים" [ע"ד עניני ספרות].
י. פיכמאן. „שרטוטים" [ע"ד סופרינו הצעירים].
ברק. „פנקס פתוח" [סריה של פיליטונים].
ד"ר י. לוריה. (י. ל.) מאמרים ומכתבים ע"ד כ[illegible] עניני הארץ והישוב העברי.

ל„העולם" יש קוריספונדנטים קבועים בארץ ישראל, בתורקיה, באנגליה, בגרמניה, בגליציה, באונגריה, ברומניה, בארגנטינה, באמיריקה ועוד.

בחו"ל אפשר לחתום על „העולם" ע"י מערכת „די וועלט" בקעלן ע"נ רהיין (Karolingerring 31.) וע"י סוכני „העולם" לארצותיהם. וכל החותמים האלה מתבקשים להודיע ג"כ להמערכת בוילנה את אדריסותיהם המדויקות.

החתימה מתקבלת מראשית כל רבע ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

בווילנא נוסדה הוצאת ספרים חדשה „מזרח ומערב". מטרתה—להוציא ספרים עברים מקוריים וגם תרגומים ממבחרי היצירות הספרותיות בשפות שונות. בשנת 1911 תוציא „מזרח ומערב" בתרגום עברי את מבחר כתבי ל. נ. טולסטוי. חותמי „העולם" יקבלו את כתבי טולסטוי בחצי מחירם. את הפרטים נודיע בקרוב.

עַל הַמִּצְפָּה.

אלפא חטוב.

להלן ימצאו הקוראים את מאמרו של מר אהרנוביץ ע"ד שאלת הפועלים בארץ ישראל. צדק בעל המאמר: שאלה זו אינה רק שאלה לעתיד לבוא, אלא היא דורשת תשובה מיד. אם רוצים אנחנו, שכל מה שאנו עושים בארץ ישראל יֵעָשה בעיקר וראשונה בשבילנו, שהסתירות והנגודים בין הרכוש והעבודה, העתידים בהכרח להולד בזמן מן הזמנים גם בהישוב שלנו, יהיו רק סתירות ונגודים של מעמדים שונים, שבסים לאומי אחד לשניהם, ולא של לאומים שונים, — הרי צריכים אנחנו לדאוג לזה, שהרכוש העברי והעבודה העברית בארץ ישראל יולדו תאומים ויפרנסו זה את זו מתחלת יצירתם. ואולם בצורך זה מרגישים עכשו ביחוד עסקני הישוב, שכל הישוב העברי בא"י חשוב להם רק בתור מפעל לאומי. משא"כ המתישבים עצמם; הם אינם יכולים לותר על עניניהם הפרטיים וכדרך כל האדם עושים הם את מעשיהם מתוך חשבון חיי השעה. ולפיכך אפשר שלא תבוא תשובה נכונה על שאלת הפועלים אלא אם כן יוכח האכר, שמפני צורך ממשי זה או אחר הוא מוכרח לבכר את הפועל העברי על הפועל הנכרי. ומצד אחר אפשר שינטל עוקצה החד משאלת הפועלים כשתנתן היכולת — ע"י סדור קרדיט קרקעי — לאנשים בעלי הון קטן ומוכשרים לעבידה קשה לעמוד על הקרקע. אבל לעת־עתה חייבים כל המוסדים, העוסקים בעניני הישוב, לדאג לתקנת הפועל העברי בא"י ולבצר לאט לאט את מצבו.

ולפיכך ראוי לשבח המעשה שעשה ועד חובבי ציון באודיסא לתקנתם של אותם הפועלים העברים העוסקים בשמירת המושבות. המושבות העבריות זקוקות לשמירה מפני הגנבים בכלל ומפני הבידואים הנעים והנדים בפרט. ואין לך שמירה מעולה מפני המזיקים האלה אלא זו הנעשית על ידי עברים, עצמם ובשרם של תושבי המושבות ובעליה. צריך שהמזיקים והגנבים יכבדו את כח המושבה עצמה, ולא שאחרים, עצמם ובשרם של המזיקים והגנבים, יגנו עליה. בצורך זה ודאי הרגישו בני המושבות תמיד. אך עד השנים האחרונות מוכרחות היו המושבות להפקיד שומרים ערבים לשמור עליהן, מפני שלא נמצא בארץ שומרים עברים.

עבודת השמירה יש בה סכנה, ולאו כל אדם, ואפילו מבין הרגילים בעבודה קשה, מסוגל להעשות שומר. אנשים המסוגלים ומוכשרים לעבודה זו נמצאו רק בקרב הצעירים שבאו לארץ ישראל אחרי שנת 1905, שכבר נסו לשמור על חייהם וחיי אחרים. הראשונים, שנמסרו לעבודת השמירה במושבות, היו אותם הצעירים, שדאגו ל כ ב ו ד הישוב העברי והתפתחותו ב כ ח ע צ מ ו. למטרה זו נוסדה זה כשנתים ע"י קבוצת פועלים בגליל אגודת „השומר". בראשונה הביטו האכרים על אגודה זו בתמהון וצחוק. קשה הוא עולם של השומרים הערבים. השומרים הערבים נוהגים יהירות בעצמם ומשתררים על המושבות הנשמרות על ידיהן. לא אחת ולא שתים קרה הדבר, שהשומרים עצמם גנבו או נעשו שותפים לגנבים, והאכרים לא העיזו לבעוט במיטיביהם אלה. רצו האכרים להשתחרר מן העול הקשה הזה, אלא שלא האמינו שהצעירים העברים ראויים לעבודת השמירה. הנסיון

ברק.

פִּנְקָס פָּתוּחַ.

ג.

עַל הָאֲנוּסִים וְעַל הַמּוּמָרִים.

חברי וידידי הדפוטט היהודי, היושב בדומה בצד שמאל, — ואולם קודם־כל חייב אני להקדים ולהודיע, כי חברי וידידי זה אינו לא הדפוטט פרידמאן ולא הדפוטט ניסלוביץ, שעד היום הזה לא זכיתי עדיין להיות חברם או ידידם.

בקיצור, חברי וידידי הדפוטט היהודי, היושב בדומה בצד שמאל, גורלו גורל רע ומצבו מצב משונה קצת, שלא כגורלם וכמצבם של שאר הדפוטטים, היושבים בדומה בצד שמאל. אין אני מקנא בו כל־עיקר. ראשית, יהודי הוא. ושנית, מכיון שיהודי הוא, הרי ודאי לנו שנתמנה מטעם ההשגחה העליונה להביא גאולה לעם היהודים. ושלישית—ושלישית זו היא־היא הצרה—מכיון שנתמנה יהודי מטעם ההשגחה העליונה להביא גאולה לעם היהודים, שוב אין לנו לקנא בו כל־עיקר. גורלו גורל רע ומצבו מצב משונה קצת. מציר אני ברמיוני: אלמלי הייתי אני דפוטט היהודי והייתי אני יושב יום־יום בדומה בצד שמאל, הייתי מת בכל יום מיתת־שעמום. רבונו של עולם! הן יש אשר יושב הדפוטט היהודי בדומה בצד שמאל יום אחד ושבוע ושבועים וחודש־ימים וחצי שנה ושנה תמימה — ובכל העת הזאת לא יביא המקרה לידו להשמיע נאום וחצי־נאום! מצייר אני ברמיוני: אלמלי הייתי אני דפוטט יהודי, הייתי יושב כל הימים וכל השבועות בצד שמאל, ואיני עושה דבר, אלא מעפעף בעיני לכל צד, גם לצד ימין וגם לצד שמאל, מטה שתי אזני ומשים אותן כאפרכסת — אולי ירחמני אלהים, אותי ואת עמי, ויתן רחמנות גם בלב הדוכה ובלב דפוטטיה להעלות את שאלת היהודים על השלחן. כי אלמלא כן — הרי אין לדבר סוף! הרי אפשר, שכך אהיה יושב ישיבה בטלה עד שיבוא אליהו, והמקרה לא יביא לידי להשמיע אפילו נאום אחד ואפילו חצי־נאום!

ומטעם זה גופו אין אני מקנא כל־עיקר בידידי וחברי הדפוטט היהודי היושב בדומה בצד שמאל. בכל ערב וערב אני רואה את פניו ובכל ערב וערב אני יודע, כי הגאולה, אותה הגאולה, שההשגחה העליונה מסרה לידו להביאה לעם היהודים, עדיין לא הובאת על ידו. והרעיון הזה אינו נעים ביותר גם לו וגם לי. הרי מצות הדפוטטיות מצוה המורה היא, השקולה כנגד כל המצוות שבתורה. רבונו של עולם! אימתי תבוא לידי חברי ויקיימנה?...

והנה באחד הימים האחרונים היה מעשה, ובערב היום ההוא בא אלי חברי וידידי הדפוטט היהודי, היושב בדומה בצד שמאל, והנה פניו אינם כתמול־שלשום: הגאולה, אותה הגאולה, שההשגחה העליונה מסרה

דראשי: נעשה בסדז׳רה. השומר הערבי של המושבה גנב שלשה סוסים ונמסר לבולשת ונשא את עונו. מן הערבים לא נמצא אז מי שיבוא למלא את מקום השומר הגנב. המושבה הוכרחה אז לקבל את הצעת הפועלים העברים ושמירת המושבה נמסרה לאגודת „השומר״ — והשומרים העברים עשו את משלחתם באמונה. אחרי כן היה מעשה ופרץ ככסוך בין תושבי מסחה והערבים של הכפרים הסמוכים לה, והמושבה הוכרחה למסור גם היא את השמירה לאגודת „השומר״, והשומרים העברים הניסו מעל המושבה את הקנאים שהיו צמאים לנקמה בשם גאולת־הדם. נצחון זה עשה רושם גדול בכל א״י, והמושבות בגליל התחילו מקימות לשומרים את חברי אגודת „השומר״. גם פקידות היק״א שכרה „חילים״ יהודים לשמור את שדותיה. עכשו נמצאת בידי חברי „השומר״ שמירת כל המושבות שבגליל התחתון וחדרה. אך כל הנצחון הזה אינו סוף סוף אלא נסיון שעלה יפה. „השומר״ העברי נצח, אבל הוא הקריב גם קרבנות גדולים: יש גם נפצעים וגם חללים מבין השומרים העברים. והנסיון הוכיח, של„שומר״ העברי נחוצה עזרה מצד המוסדים העוסקים בעניני הישוב. נחוץ כסף לקנות סוסים וכלי זין; נחוצה קופה של אחריות לשומרים; צריך לתת ערבון ככף להמושבות, המוסרות את השמירה „לשומר״, כדי שתהיינה בטוחות שלא יפשעו חברי „השומר״ בשמירתם. בלי כל זה אי אפשר שימצאו שומרים ערבים די הצורך ואי אפשר ש„השומר״ העברי יכבוש את השמירה בכל המושבות.

ותיתי ליה לועד חובבי ציון באודיסא שבא לעזרת „השומר״ ויעשה מעשה חשוב לטובתו.

בישיבה האחרונה של הועד הוחלט:

א) הועד ניתן להמושבות המוסרות את השמירה ל„השומר״ ארבעה אלפים פר׳ לערבון. הכסף יהא מונח בהבנק שלנו ביפו.

ב) הועד בא בדברים עם חברה לאחריות בדבר אחריות מקרי מות, פצע ומחלה של חברי „השומר״ והועד מעלה את שכר האחריות.

ג) הועד משתדל להסב את עינם של מוסדים ואנשים פרטיים לעניני אגודת „השומר״, כדי שימצאו לה הסכומים הנחוצים להתפתחותה. תיתי ליה להועד, השוקד תמיד על תקנת הפועלים בארץ ישראל, שנזדרז גם עכשו לעשות מעשה חשוב לטובת האגודות החשובות של פועלי ארץ ישראל.

אפוטרופסים בחסד עליון.

מעשה דיקשטיין ונתנזון, שמתחלה האפילו עליו גם הדיפוטטים היהודים והעסקנים שבפטרבורג, כבר נתגלה לפנינו לכל פרטיו ובכל כעורו ונוולו.

מעשה שהיה כך היה.

ראשי העסקנים בפטרבורג, ווינאביר וסליוזברג, פנו אל ראש הנהגת הקהלה בוורשא, מר ברגסון, בבקשה להמציא להם חומר בדבר השתתפות היהודים בהשלטון העצמי בערי פולין, בדי שיוכלו להגן על זכיות היהודים בשעה שהדון הדומה בהחק ע״ד השלטון העצמי. מר ברגסון השיב בשתי תלגרמות, אחת לווינאביר ואחת לסליוזברג, שנוסעים לפטרבורג אנשים אחדים, והם ימסרו להעסקנים היהודים את כל החומר הנחוץ. השלוחים אמנם באו, אולם לא פנו אל העסקנים היהודים, אלא אל חברי „הקולה״ ואל הדיפוטטים היהודים, וכו ביום הידיעו לסליוזברג ע״ד האספה העתידה להיות בבית ניסלוביץ ואשר אליה יבאו הדיפוטטים היהודים, חברי „הקולה״ ושלוחי ווארשא. זו היתה הקדמה לגוף המעשים שבאו אחריה. כל הדברים שדברו שלוחי ווארשא באותה אספה בביתו של ניסלוביץ ואח״כ באספה שהיתה בביתו של ז׳וקובסקי עשו רושם, שהשליחים לא באו לכאן אלא כדי להשתיק את המוחים נגד הפולנים, האומרים להגביל את זכיות היהודים בשלטון העצמי ולהשפיע על פרידמאן לבל יהיה עקשן יותר מדי ולא ידרוש שווי זכיות ליהודים בשלטון העצמי. מדבריהם של ה„שליחים״ היה נראה. שרוצים הם להפריע גם בעד עסקני פטרבורג לבל ימחו גם הם נגד מעשי הפולנים ולבל ילחמו בעד שווי זכיותיהם של היהודים.

כך ספר מר סליוזברג לסופרו של „הצפירה״. ואין הוא מוצא די מלים בפיו, כדי להביע את רגשי הבוז שהוא מרגיש בלבו להמתבוללים הללו, „שבעמדם לפני הפאן רטט יעבור בכל יצורי

לירו להביאה לעם היהודים, כבר נעשתה היום במקצת, דנו היום בשאלת היהודים, היושבים במדינת פולין, ונתגלגלה זכות לחברי הדפוטט על ידי אותו הזכאי גראבסקי — ודרש חברי הדפוטט דרשה חמה בשבח היהודים המומרים . . .

בשבח היהודים המומרים ? !

אמנם כן; הרי אין ביניהם ובין האנוסים הספרדים ולא כלום. כמוהם כאנוסים. מה האנוסים לא עזבו את מחנה ישראל אלא מאונס — אף הללו כך. מה האנוסים לא המירו את דתם אלא משום שחסה עינם על עשרם הרב ועל מעמדם המכובד במלכות ספרד — אף הללו אינם עושים מעשה אלא משום שמתאוים הם לעושר רב ולמעמד מכובד; להיות רופאים ויוריסטים וסוללים וכיוצא באלו אנשים מכובדים, שלחמם ניתן ומימיהם נאמנים. מה האנוסים כל אשמתם על ראש מציקיהם ומנדיהם תחול—אף הללו כך ! . .

מביט אני בפני חברי הדפיטט היהודי המתלהבים ובעיניו המאירות— ואני מבין, כי אדם זה קנה היום את עולמו בדרשה אחת.

ואולם בנוגע לעצם הענין אשר בדרשתו זו — יש אשר אפקפק רגע ולא אאמין בדברי חברי, כי אין בין היהודים המומרים בזמן הזה ובין היהודים האנוסים במדינת ספרד ולא כלום. הן יש רגע אשר אעלה על לבי את תקופת־ספרד זו, תקופת האנוסים, ואז יעלה על לבי כאליו גם זכרון ימי ילדותי וזכרון הספור „עמק הארזים״, אשר קראתי אז פעם ושתים ושלש, וזכרון שאר הספורים והאגדות, אשר קראתי אז יום־יום עד חצות הלילה, וזכרון הדמעות הרותחות, אשר שפכתי אז בתומי למקרא הספרים ההם.

האנוסים בספרד—אל אלהי אברהם! מי יתן לנו כעת את העם הקדוש והטהור הזה, עם של אצילים עברים זקופי־קומה וגבורי־הרוח, אשר בגאות־לבם הנהדרה ובקשיות־ערפם הנפלאה בנו לנו את בנין־האגדה הנפלא, שאין דוגמתו לבנינים בעמים ובלשונות? מי יתן לנו עכשיו אותו הכח ואותה הגבורה להתהלך ימים ושנים בין אותם הכהנים הדומיניקנים, להתפתל כנחש בתוך עדת הנחשים, לדבר כלשונם ולעשות יום־יום כמעשיהם—ולשאת במעמקי הלב סוד גדול וכביר, סוד נאצל ונהדר, סוד מורשת־קדומים ומסורת־אבות מדור לדור? מי יראה לנו עכשיו דור כזה, דור כעוני אש וברזל, דור נרדפים על צואר מתגרת יד קשה ואכזריה—והם קשים וגאים שבעתים, גאים ושתקנים ועקשי־לב, ומבט עיניהם קר ומוצק, ורגליהם רגל ישרה, והליכתם הליכת נסיכים זרים בארץ זרה ומוזרה. ורק בערב־בערב, כשיתרכו הצללים ותגדל הדממה, תתאסף עדת הנרדפים־הגאים האלה ותרד בלאט אל „עמק הארזים״ ותכנס בחרדת־קודש אל „בית־מקדש־מעט״, החבוי בצל אילנות עבותים ובסתר סלעים עתיקים, ושם יפתח פתאום סגור־לבם של העקשים האלה, יפתח וירך וישתפך כולו אל חיק אלהיהם, הגאה והעקש כמוהם, וכמוהם הוא נרדף בלי־חשך . . . האם לא יעבור רעד בנשמתך עד היסוד בה, בשעה אשר תעצום עיניך ותראה דורות עברו, ותראה את העדה הזקופה הזאת, עדת האנוסים, בעמדה כפופה לפני אלהיה בסתר אילנות וסלעים

גום מרוב הכנעה ויראת הכבוד. וקיבל הוא מר סליוזברג על ניסלוביץ שהיה מיסב עם „המתבוללים הללו" אל שולחן אחד. אעפ"י שהעסקנים החליטו לדבר עם שליחי וורשא לא במעמד חברי „הקולה", מפני שחזקה היתה עליהם, „שלא ירהיבו עוז בנפשם לבלי לאמר הן לכל אשר יאמר „הפאן" הן ולבלי לנענע לכל הגה היוצא מפיו". ומלא הוא מר סליוזברג כעס והתמרמרות על יהודי ווארשא בכלל, ששתקו כל אותם הימים, כאילו אין דבר השתתפיתם בשלטון העצמי נוגע אליהם לחלוטין, ואפשר איפוא לאמר, שהדעה שהביעו השלוחים היא באמת דעתם של יהודי פולין. וגדול הוא כעסו של מר סליוזברג ורבה היא התמרמרותו וחריפים הם דבריו. ובלבך מנקרת מחשבה: מהיכן הבוז הזה ל„המתבוללים האלה" בפיו של זה? וכי כל כך בטוח הוא ז"ה בעצמו?"

ואולם נשתיק הפעם את המחשבה הזאת המנקרת בלב: לא בעסקני פטרבורג עסקינן הכא.

נתגלה סודם של שליטי קהלת ווארשא. והתמונה בהירה ובולטת כל צרכה. פונים לראש הנהגת הקהלה בענין חשוב כזה, אין הוא רואה חובה לעצמה להועץ עם כ ל חברי ההנהגה, אלא הוא פונה אל חבורתו — חבורת המתבוללים — והיא שולחת ב א ו פ ן פ ר ט י את שליחיה. הכל נעשה בחשאי ובאופן פרטי. ביחוד—באופן פרטי. דבר שחיי יהודי פולין תלויים בו אינו אלא ענינם הפרטי של גדולי ווארשא ושליטי הקהלה, — של בית ברגסון, של בית נתנזון ודיקשטיין. ההשגחה העליונה עשתה אותם אפוטרופסים ליהודי פולין, לשמור על טובתם ועל קיומם, — ודי. שמא צריכים הם להמלך באחרים, לפנות אל הרחוב, שליטבקים וציונים מצויים בו? שמא אין הם דורשים טובתם של היהודים? והרי את כל ימי חייהם הקדישו לעבודה קשה זו, להיטיב להמון היהודי הגס והנבער? והרי לא חשכו מעמל נפשם, כדי לעשות את היהודים לאזרחי הארץ? ועכשו, בשעת חירום, כשסכנה צפוייה גם לארץ וגם ליהודים, היחשו, היעצרו ברוחם ולא ישתמשו ב„יחסיהם" והשפעתם? יבוא יום וידע ההמון הגס והנבער הזה את הטובה הגדולה שעשו עמדו; יבוא יום וידע בכמה עמל ומסירות נפש הצילוהו הם מן הסכנה שהבינו לו הליטבקים והציונים.

לא הדברים שדברו ה„שלוחים" הם העיקר בכל איתו מעשר נתנזון ודיקשטיין. וכי יש בדברים הללו משום חדוש? וכי אפשר היה לחשוב כלל, שבשעה אשר יֵאָמֵר להנתנזונים והדיקשטיינים, כי טובת ארץ המולדת דורשת לותר על שווי היהודים, — יעמדו הללו ויענו: בעינינו זכיות היהודים קודמות, לנו אי־אפשר לותר עליהן?

אנו יודעים את האנשים הללו ואת שיחם: „בשם זכיות היהודים וההגבלות המלעיבות אתם באים אלינו. באיזו יהודים אתם מדברים? באותו ההמון הנבער, המדבר יהודית ולובש קפטות? באותו ההמון הגס ההולך אחרי הליטבקים והציונים? האומנם ראוי המון זה לחוות דעה אפילו בעניני קהלתו וצבורו הוא? על אחת כמה וכמה שאינו כדאי והגון להשתתף בשלטון העצמי של ערי המדינה"...

ובנפש שקטה ובקומה זקופה עומדים הם האנשים הללו ושומעים את חרפתם. בוגדים קוראים להם—וישחוק בוז מרחף על שפתם. וכי הם, הדורשים את טובת „בני דתם", הבוגדים? שמא אין בוגדים אלא אלו, הקורעים את היהודים מעל יתר יושבי הארץ, העושים את היהודים חטיבה אחת וממיטים עליהם רעה?

לא הדברים ש ד ב ר ו „שלוחי ווארשא" הם העיקר במעשה נתנזון ודיקשטיין; העיקר הוא הפחד והחרדה הממלאים את לבם של הנתנזונים והדיקשטיינים, שמא יבדלו היהודים והיו לחטיבה לאומית אחת בפני עצמם. וכל המעשים שהאנשים הללו עושים וכל הדברים שהם משמיעים בחשאי „ובאופן פרטי" אינם אלא תוצאות הגיוניות מן הפחד והחרדה הללו.

ועוד עיקר אחד: האפוטרופסות בחסד עליון. הוא, ההמון, גס הוא ונבער הוא ודעתו קצרה—ואין משגיחין בו, ואין נוטלין עצה מפיו. אפוטרופסיו הולכים לפניו — ודי לו.

ולא בפולין בלבד יש נתנזונים ודיקשטיינים. אפיטרופסים בחסד עליון יש בכל מקום שיהודים דרים שם — ברוסיה, באוסטריה, בגרמניה ובטורקיה. ובכל מקום מזיקים ורעים הם האפוטרופסים הללו, העושים את מעשיהם ומדברים את דבריהם „באופן פרטי". ומלחמה לנו בהם בכל מקום ובכל מדינה ומדינה.

עומדת ושופכת לחשה, מתודה ומצדיקה את הדין הקשה, הומה וסוערת בדממה ומפילה שבועתה ותחינתה לפני קונה, יחידה ומעידה? . . .

ובעוד רגע חפקח עיניך ויעלם המראה הנפלא ויצלול בתהום־העבר—

אז יקום ויתגלה מראה אחר לפניך. והמראה הזה הלא הוא מראה ערת היהודים המומרים בזמן הזה. והמעשים אשר יסופרו עליהם הלא הם מעשים בכל יום. והבריות האלו הלא הן בריות קטנות ונמוכות וזוחלות על הקרקע. והמחשבות של אלו הלא הן מחשבות קטנות של אנשים קטנים, הדואגים לימיהם המעטים והרעים. ושאיפותיהם הלא הן שאיפות קטנות של יהודים קטנים, שכל מטרת חייהם אינה אלא להכנס בשלום להאוניברסיטה ולצאת בשלום מתוכה ולהתישב בשלום בקיוב או במוסקבא או בסאמארא ולרכוש בשלום דירה נאה ומטה מוצעת ושלחן־קלפים ירוק ובן־חזיר רך וטוב לימות הפסחא. וחייהם המעטים והפעוטים יעברו עליהם בשלום, באין מחריד ובאין מכלים, ונשיהם הנכריות תעמדנה להם ולדות, ושער ראשי הולדות יהיה פשתן, וישכח שם אלהי ישראל עד עולם, ותשכחנה גם המכות אשר הוכו אבותיהם בדור עבר, ויפוג הכאב העולמי מן הלבבות, וימחה הוד־הקדומים מן הפנים, ותסתלק יפעת־הירושה מן העינים, וזכר לא יהיה ופליטה לא תהיה לכל אשר היה לעולמים. ובבית המומר היהודי ובחדר־מושבו המרווח יהיה נודף רק ריח חמיץ של כרוב מבושל, המבשר את בוא סעודת־הצהרים בשעתה... הוי, רבונו של עולם! סלח־נא; מי יקום יעקב כי קט ן הוא?

לא! מאמין אני באמונה שלמה בכל הדרשות, הנדרשות יום־יום באותו ההיכל והטברי אשר בפטרבורג; ואולם בדרשה זו, אשר דרש ידידי הדפוטט היהודי, היושב ברומה בצד שמאל (לא פרידמאן ולא ניסלוביץ — עיין לעיל), בשבח היהודים המומרים, ובגזרה שוה זו, שדן עליהם ועל היהודים האנוסים בספרד, — לא אאמין לעולם.

אמת, יודע אני, כי גורלו של ידידי הדפוטט היהודי — גורל רע, ומצבו — מצב משונה קצת. מבין אני את סערת־לבו ואת בהילותו ואת פזיזותו בשמעו פתאום כאחד היכים את השם היהודי יוצא מפורש מפי חבריו הדפוטטים.

ואולם בהילות זו ופזיזות זו לגבי יהודים מ ו מ ר י ם—מה פירושה?

הן אנחנו היהודים ירוע נדע להעריך ערכם של אלו, הנסים ממחננו בשעת־חירום מנוסת־ארנבות. הרי מלבד רגשות־בוז לא השאירו הללו בלבנו. ולפיכך נזהר־נא ונשמר לבלי החליף את הרגשות האלו באחרים!

נשטה מעליהם ונעבור . . .

האמנם לא ידעו יהודי ווארשא גם עכשו להסיר מעליהם את עולם של מנהיגיהם ואפוטרופסיהם ?

הבחירות בברלין.

צריך להודות על האמת: אין לנו, הציונים, לשמוח על תוצאות הבחירות בקהלת ישראל בברלין, במלחמה זו, שעוררה את הלבבות במדה מרובה כל כך, נצחו הליברלים, והם עתידים לשלוט בברלין עוד שש שנים לכה"פ. אין לנו להאפיר על מצב הדברים כמו שהוא ולהשלות את נפשנו בתנחומי־שוא. אל המערכה יצאו הליברלים, ולעומתם — מפלגות וכתות אחדות שהתחברו יחדו, — וכל הקנדידטים של הליברלים נבחרו ברוב גדול, ומן הלאומיים והקונסרטיבים לא נבחר אף אחד גם בתור ממלא־מקום. לא הועילה התעמולה המצוינה והכבירה של האופוזיציה, אשר לא נסדרה כמוה בשום מקום וזמן אחר. לתוצאות כאלו לא חכו גם היותר מתונים מבין האופוזיציה ולא קוו אולי גם הליברלים בעצמם. במשך ימי מלחמת־הבחירות היה דומה, כי יעלה בידי האופוזיציה להושיב לכה"פ אחרים משלהם בבית־הקהל אשר בברלין. אספותיה של האופוזיציה היו תמיד מרובות באוכלסין, במחנם שררה התלהבות גדולה. האופוזיצה העמידה לעצמה דברנים בעלי כשרון, היודעים לכבוש את הלבבות. ותוצאות כל העבודה הנמרצה הזאת ?— כשליש מדעות כל הבוחרים...

צריכים אנו להודות על האמת: אין כאן נצחון.

ובכל זאת לא יצא כל העמל הזה לבטלה.

הנקודה המרכזית במלחמת־הבחירות היתה הציונות. ראשי המנהיגים של האופוזיציה היו ציונים ידועים, שעשו את הדרישות הלאומיות ליסוד במלחמתם; מתוך כך קבלה מלחמת הבחירות של עכשו ערך מיוחד. הקהלה היא האורגן הרשמי היחידי של היהדות במערב, ויש לה איפוא להקהלה השפעה גדולה על כל עניני היהודים. הנהגת הקהלה שולטת: בעניני הקולטוס הדתי, מוסדות־הצדקה וחנוך בני־הנעורים. המקצוע הראשון והאחרון קרובים זה לזה במערב וכמעט שנעשו דבר אחד. בתי־הספר של היהודים במערב יש להם תכונה דתית, ותעודתם היא להורות לילדי ישראל את עקרי האמונה העברית. את השפה העברית אין מלמדים בבתה"ס בתור שפה לאומית, כי אם בתור שפת התפילות והתנ"ך, המשמשים מקור לדת. בנוגע למוסדות־הצדקה, שעל פי ידי רוב מצטיינים בהם הקהלות היהודיות במערב, אין כל נגידים וחלוקי־דעות בין המפלגות השונות. הנגודים וחלוקי הדעות נוגעים איפוא רק בעניני הקולטוס הדתי וממילא גם בעניני החנוך, שהוא דתי בעיקרו. וגם בזה אין ההבדל שבין הדעות והדרישות השונות עמוק ויסודי. האורתודוכסים הגמורים בנו לעצמם ברוב המקומות במה מיוחדה ונפרדו לעדות מיוחדות, כמו „עדת ישראל" בברלין. ואולם היהדות המערבית ברובה ליברלית היא. גרם לזה המצב המדיני של יהודי המערב, הנאלצים להתחבר אל המפלגות הליברליות המדיניות. והליברליות המדינית קשורה בליברליות דתית. יוצא מזה, שעד עתה לא היו מלחמות הבחירה חשובות כלל. עפ"י רוב היו המפלגות דנות זו עם זו אם לבנות עוד בית תפלה אחד או לא. ולא עוד אלא שבמעט תמיד היו מלחמות הבחירות לובשות צורה של מלחמות אישיות. ומלחמת הבחירות של עכשו שהשתתפו בה ציונים היא הראשונה, שפרצה באמת לרגלי הבדל הדעות במלוא המובן. בפעם הראשונה נלחמו בשל שאלת הלאומיות. בכל דרישותיהם וכרוזיהם הראו הליברלים ותזרו והראו על „סכנת הציונות". ידעו הליברלים שבתכסיסם זה הם נוגעים „בצד החלש" של רוב היהודים האשכנזים: „בפטריוטיותם" הקנאית. ואמנם תכסיסם זה של הליברלים הצליח. רוב היהודים האשכנזים לא עמדו עוד על עיקר מהותה של הציונות ולפיכך נפל פחדה עליהם. אולם בזה, שהליברלים ערכו את כל כלי־נשקם נגד הציונים, הראו, כי מרגישים הם שכח מוכרי גדול עומד עליהם מתוך הציונות. וזו היא סבת הדבר, כי הפעם הלהיבו הבחירות את הלבבות במדה מרובה כל כך. השאלה בדבר בנין בית־תפלה אינה יכולה להלהיב ולהרתיח את הלבבות. סוף־סוף אין „בני דת משה" כרוכים, לרוב, אחרי התפילה בכל ימות השנה; „ובימים הנוראים" כל בית־מחול יכול לשמש מקום לתפילה. אבל הציונים לא הביאו אל המחנה „מים פושרין" כאלה. הם באו ותורה חדשה בידם, תורה לאומית שלמה, האומרת לשנות מן הקצה אל הקצה את כל צורת החיים הפנימיים של היהודים. באים הם הציונים וחותרים חתירה עמוקה תחת עמודי הבנין של „בני דת משה" השלוים והשקטים, תחת אותו הבנין שהולך ונבנה מימות מנדלסזון עד עתה. ולא נפלא הדבר כי רותחו הלבבות ותאות הנצחון עלתה למעלה ראש.

הציונים לא נצחו הפעם, אבל יותר משלשת אלפים וחמש מאות איש בחרו בהציונים. ואם גם לא נחשוב את כל הבוחרים האלה לציונים, הלא בכל אופן נשתחררו האנשים הללו מפחד סכנת הציונות. ולעת עתה די לנו בזה.

יוסף אהרניבין.

לשאלת הפועלים בארץ ישראל.

במשך השנים האחרונות נוכחנו אנחנו הציונים לדעת, כי יש שאלת־פועלים בארץ ישראל. בכונה אני מדגיש את המלים האלו, כדי להבדיל בין השאלה הפרטית הזאת ובין שאלת הפועלים בכלל, כלומר שאלת הרכוש והעבודה. וצריך אני להקדים ולאמר, שאין כונתי לתת כאן תשובה על שאלת הפועלים בארץ ישראל, מפני שאין תשובות נתינות בנשימה אחת ו„במאמר אחד". במאמרי זה רוצה אני רק לעמוד על גופה של השאלה ועל עיקר מהותה, ומתוך כך אפשר שנתקרב במקצת גם לפתרונה.

אמרתי, כי יש בארץ ישראל שאלת הפועלים עפ"י הטרמינולוגיה המקובלת בספרות הציונית. ואולם לפי דעתי ראויה היא שאלה זו שתקרא „שאלת קיום הישוב". חובבי־ציון הראשונים חלמו ע"ד אכר פשוט בא"י, העובד את אדמתו בידיו ממש, חי חיים פשוטים, מכתפק במועט ומחנך גם את בניו להיות אכרים כמותו. הרצל חלם ע"ד אכר בן תרבות, המשתמש לעבודתו בכל הסיועים הטכנים ע"פ המלה האחרונה של המדע ומחולל נפלאות, — ושניהם, כלומר גם חו"צ וגם הרצל, היו מאושרים, כי על כן חיו בעולם הדמיון. חובבי ציון זכרו תמיד את העבר בן אלפים שנים, ולפיכך היתה סבלנותם מרובה וחכו ליום שיבוא, אף אם יתמהמה, ותקיים תקותם. הרצל לא היה סבלן ולא רצה לחכות הרבה עד שיקוים חזון לבו. אבל בהיותו משורר מטבעו יצר לו אילוזיה של „מדינת יהודים", הנבראת במשך עשרים שנה. חובבי ציון והרצל היו מעוררי התחיה, הם עשו את שלהם והלכו, — אשריהם! ואולם אנחנו, הבונים הפשוטים, שאין בנו לא מסבלנותם של הראשונים ולא מדמיונו של האחרון, — אנחנו הננו חיבים לראות את אמת המציאות כמו שהיא. ואמת המציאות אומרת: בן עם שבמשך אלפים שנה היה כלו עירוני; בן עם שבמשך כל ימי

גלותו הארוכים לא היה יוצר אלא שמש סרסור לאחרים שיצרו.- בן עם כזה אינו יכול להעשות פתאום לכפרי ולחיות חיי אכר. „סבל הירושה" של מאות דורות אינו בטל במהרה, ואולי אינו בטל לעולם. בן עם כזה אפשר שיעשה מסוחר בבד לסוחר בגפנים או בתפוחי־זהב; הוא יכול לעזב את העיר ולברא לו חיים עירוניים בכפר, אך לשכוח לגמרי את העיר ואת סדר חייה אינו יכול.

האכרים שלנו אשר בארץ ישראל סוחרים הם. כל המשק שלהם תלוי בבירז'ה. אתמול לא היו בבירז'ה קונים ליין — הלכו האכרים ועקרו את הגפנים; היום יש דרישה ליין — ומתחילים שוב לחשוב ע"ד נטיעות גפנים. אתמול עלה השער של תפוחי־זהב—התחילו בא"י נוטעים וקונים פרדסים; היום ירד השער — מתחילים בא"י מוכרים את הפרדסים ועושים „ליקבידציה". סוחרים הם לא רק בעלי הנטיעות, כי אם גם הללו שעוסקים בעבודת אדמה פשוטה, ואפילו אלו העובדים לפעמים את האדמה בעצמם. כל חייהם, כל עבודתם, כל תהלוכותיהם בבית ובשדה נוכחא אחת להם — נוסחא של סוחרים. יתר על כן: החיים העירוניים שסדרו להם אכרינו בכפר אינם מספיקים להם, ואם הם בעצמם „נלכדו ברשת" ואינם יכולים לצאת מתוכה, הרי הם משתדלים ל„הציל" על כל פנים את בניהם. את ילדי הישוב החדש, שעליהם אמרנו, כי הם יניחו את היסוד לבנין האומה— אותם תפגשו בין רוכלי אוסטרליה, בין משרתי חנויות ועורכי ספרי חשבונות בקהירה, בין „פדלרי" אמריקה, בין האומנין הפעוטים שבאנגליה ובין תלמידי בתי־הספר שבמרכזי אירופה הגדולים. בכל מקום תמצאם, את כל העבודות שבעולם הם עובדים, אך באורוות האכרים לא תמצאום ואת האדמה אינם עובדים. את כל זה אנו צריכים לדעת לא כדי להאשים איזה יחיד או קבוץ, כי אם כדי להבין את סבת המצב. להאשים אפשר רק את הגלות הארורה, ולהבין צריך למען דעת להיכן הרוח נוטה.

ובעזרת החומר האנושי הזה הספקנו לברוא במשך עשרים ושמונה שנים מין בריה משונה, שאנו רגילים לכנותה בשם „ישוב עברי קרקעי", שיש בו כאלף משפחות יהודים, המתפרנסים ממסחר ואקספלואטציה, וכששת אלפים איש ערביים, החיים על עבודתם שהם עובדים באותו הישוב הקרקעי. במושבות ארץ־ישראל אתם מוצאים כאלו, שמספר הערביים העובדים עולה בהן על מספר התושבים היהודים נותני העבודה. יחסם של העובדים הללו לבעליהם אינו רק היחס הרגיל של הפועל בעל הכרה לבעליו, המשתמש בכחו ועבודתו, כי אם בעיקר יחס של פועל בן עם אחד לבעליו בן עם אחר, המשתמש בכחו ועבודתו... את הדבר הזה צריך להדגיש, משום ש„עפ"י תיאוריה" שגורה בפינו ההנחה, שאין שנאה לאומית בין הערביים ובין היהודים. ואולם אליבא דאמת אפשר שנכונה היא הנחה זו ביחס אלינו, אחרי אשר בכלל הננו נרדפים יותר משהננו רודפים, אבל אין ההנחה נכונה כלל ביחס אליהם, — בלב הערביים יש שנאה ליהודים ושרשיה עמוקים מאד.

וכשאנו שמים לב להאמור, הרי בהכרח נולדים בקרבנו עיונים אלה:

א) כיון שאין אנו יוצרים חיים חדשים לעצמנו, אלא אנו נשארים גם בארץ ישראל עירונים סוחרים וסרסורים, המתפרנסים מעבודתם ויצירתם של אחרים, של עם זר, היכן הם הדרכים המובילים לקיום אידיאלנו והגשמתו?

ב) אפשרות הגשמתו של אידיאלנו תלויה באפשרות להעשות רוב כמותי ואיכותי בארץ. ואם העובדים, שהם המרובים בכל מקום, יהיו האחרים, הרי בהכרח נגולה מאתנו האפשרות להיות רוב בארץ.

ג) העובדים הם בני עם אחר, המתיחס אלינו בשנאה ובביטול גמור. השנאה יונקת מהרבה מקורות, אשר לא יכתתמו בעתיד הקרוב, כי אם עוד ילכו ויתרחבו. סבת הבטול היא ההכרה, כי אנחנו הננו המועטים והחלשים —„ולד אל מית". היכן הוא איפוא הבטחון, גם לרכושנו כי יתקיים בידינו? היכן הוא הבטחון, שלא נהיה גם פה כדור משחק בידי אחרים?

הרי שאין כאן שאלת אמיגרנטים שחסרה להם עבודה (אמנם אין להסתיר גם את זו, אבל לא היא העיקר, ולא בה אנו דנים); אין כאן שאלת פועלים במובן המקובל באירופא. אלא מה יש כאן? — שאלת קיום הישוב במובנו הפשוט של המלים האלו. יש כאן אחת מאותן האנומליות, שאין דוגמתן בעולם: עם הולך לו לרכוש אדין מולדת — והוא בונה ויוצר הכל בידי אחרים, שהם מתנגדיו הטבעיים.

אמנם עוד לפני חמש שנים היה מי שאמר: אנחנו צריכים לברוא בא"י מפלגה של פועלים, שתכבוש את כל מקצועות העבודה. אבל אם קל היה לקבוע הלכה, הנה למעשה—רכשנו במשך חמש שנים נסיון מרובה, יש לנו כבר חומר שלילי למכביר, והשאלה עצמה במקומה עומדת. לפני חמש שנים נמצא בא"י מספר ידוע של פועלים וחיו חיים קשים מאד. ולאחר חמש שנים כשתנאי הקיום של הפועלים נעשו טובים יותר. לא נתרבה בכל זאת מספר הפועלים. והללו שישנם— רובם שבורים ורצוצים והם מוכנים ומזומנים לעזוב את הארץ. להלכה הודה כבר האכר, שבהיות המצב במושבה כזה של עכשו אי אפשר לו להיות בטוח בעתידו, ולמעשה הוא מבכר את הפועל הנכרי על הפועל העברי. להלכה כבר נוכח הפועל העברי, שתפקידו הוא היותר חשוב בעבודת התחיה, ולמעשה הוא הולך לבקש את אשרו באמריקא או באוסטרליא.

מה היא סבת הסתירות בין ההלכה והמעשה?

ראשית—האכר. אין מדרכו של אדם כתם לעזוב חיי שעה ולדאג לחיי עולם. והאכר שלנו, שכל חשבינותיו הם חשבונית של סוחר, יודע ששכר הפועל הערבי פחות הוא משכר הפועל העברי, ולא עוד, אלא שהפועל הערבי מסוגל להכנע ולהשתעבד לבעליו יותר מן הפועל העברי. ככל אדם המשתמש בכחו ועבודתו של אחרים, נוח לו גם להאכר־הסוחר שלנו להשתמש בפועל חסר הכרה, שצרכיו מצומצמים, מלהשתמש בפועל בעל הכרה שאינו מסתפק במועט מן המועט. חוץ מזה רואה האכר בפועל העברי אדם המתערב בעניני חול וקודש שלו, המעיז להטיף לו לפעמים מוסר וגם להטות את בניו מן „הדרך הישרה". אמנם בשעה שהפועלים הזרים אשר במושבה עושים מעשים המטילים פחד על האכר, הרי זקוק היא להפועלים העברים שיגנו עליו, אך האכר רגיל לראות במעשים כאלה רק מקרה בלבד, וכעבור המקרה הוא שב למה שנוח לו יותר—להשתמש בעבודת הנכרי ששכרו פחות משכר העברי.

שנית—הפועל. פועל קרקעי אין אצלנו כמעט במציאות כלל. פועל טבעי, כלומר אדם הרגיל לעבודה ובתנאיהם של חיי העבודה בכלל, אדם שכזה, שאולי היה יכול להסתגל אל העבודה במושבות א"י, אם מזלו גורם לו שיעזוב את ארץ מגורו ולבקש פרנסה לעצמו בארץ אחרת, הרי הוא הולך למדינת הים, למקום שיוכל למצא שם עבודה במקצוע הידוע לו מכבר, או במקצוע הדומה לזה, ולא ילך לבקש עבודת קרקע בא"י, שאינה קלה ביותר ואינה מפרנסת את בעליה. נשארו איפוא רק האמיגרנטים ההם, שהאידיאל מתוה לפניהם את הדרך לארץ ישראל, קצתם

פועלים ממש, כלומר אנשים שהיו פועלים גם בארץ מגורם, וקצתם—פועלים בכח, כלומר אנשים שלא היו פועלים מעולם, אלא שלשם האידיאל שלהם הם רוצים להעשות פועלים. אלו ואלו אמנם מסתגלים לעבודת השדה משום שמסורים הם לאידיאלם בעת הראשונה. אך כאלו כן אלו אינם שוהים בעבודתם זמן רב, ולפעמים הם שבים מדרכם עוד בטרם שהספיקו להסתגל אל העבודה: הראשונים הולכים לאמריקא או לאוסטרליא, והאחרונים— שבים לספסל בית הספר או הולכים לבקש לעצמם עבודה אינטליגנטית בארץ או מחוצה לה. והדבר מובן: פועל שבזה מותר על הרבה דברים מחיי השעה שלו, ולפיכך מוכרח הוא לבקש את ספוקו על כל פנים בחיי עולם — באידיאלו. אבל ספוק רוחני, השקול כנגד כל הותורים, אפשר למצא רק בתנועת מהפכה, שתוצאותיה נראות תיכף לעין ולא בתנועה אטית כתנועתנו. עשבים יעלו בלחייו של פועלנו בעל האידיאל ואת פרי ותוריו לא יראה. לכן הולך האידיאל ומתמזמז תחת כבד המשא של חיי יום יום, וזה שהיה אתמול גבור מלא התלהבות והיה מוכן להקריב קרבנות, עיף הוא היום, חלש ומלא יאוש.

לוא היתה תנועתנו תנועה טבעית של עם טבעי, שמטרתו ברורה לו והוא חוגר ומכין את כל כחותיו בכונה תחלה כדי להגיע אל מחוז חפצו, כי אז היינו מוצאים את דרכנו והיינו עשים רק את הנאות למטרתנו. הפרט היה מתבטל בפני כחו של הכלל, ברצונו או שלא ברצונו, וכל אותן הנטיות האישיות. הגורמים הנפשיים היו אמנם מתגלים גם אז, אך הם היו מתגלים לא בנגוד לעניני הכלל, כי אם לטובתם. אבל מה נעשה והצלחת תנועתנו תלויה ברובה—לעת עתה—ברצונו הטוב של הפרט: אם ירצה הוא, הפרט, לעלות לארץ ישראל ולכון את מעשיו בהיותו שם לעניני הכלל—מיטב. ואם לאו—אין כל כח שיכריחהו לכך. לפיכך אין כל פלא אם אנו רגילים לבקש תמיד שעיר לעזאזל, כלומר להטיל על פרטים אלו או אחרים את האחריות בעד אי-הצלחת מעשינו.

וכדבר הזה קרה גם לשאלת הפועלים שעליה אנו דנים.

הסתדרות „הפועל הצעיר", שהחלה עוסקת לפני חמש שנים בשאלה זו, רגילה היתה לתלות את הקולר אם בצואר האכרים, על כי אינם אידיאליסטים ואינם רוצים להספיק עבודה לפועל העברי, או בצואר הפועלים, על כי חסרה להם מדת הסבלנות וממהרים הם לעזוב את האידיאל שלהם. להלכה היה ממש בהאשמה זו, ביחוד במה שנוגע לאכר. האכר שלנו שכל עתידותיו תלויות בהצלחת הציונות ושגם בהוה הציונות תומכת בו יום יום בין במובן החמרי ובין במובן הרוחני, ודאי היה צריך לכון את מעשיו לטובתה של הציונות ולא לרעתה. כיוצא בזה רשאים היינו לדרוש מאת הפועלים, — ואנחנו הלא בפועלים בעלי אי-דיאלים עסקינן, — שיקדישו לציונות עכ"פ חלק ממה שהקדישו, למשל, למהפכה הרוסית. אבל מכיון שאין לנו כל כח ממשי להכריח לא את הראשונים ולא את האחרונים, הרי אין להאשמות אלו כל ערך מעשי.

ואם נבטל את ערכו של המניע המוסרי, כלומר אם נודה (ולכותב הטורים האלה ודאי קשה להודות בזה), שמהאידיאליות לא נושע, כי מתנדפת היא כעשן בשעה שהחיים הממשיים פוגעים בה, ונרצה לבקש פתרונים רק בגורמים ריאליים, אז נראה לפנינו שורה שלמה של דעות והצעות הראויות לתשומת לב, אעפ"י שכל אחת מהן סתירתה בצדה.

א) דעה אחת אומרת, שהפועל בעל האידיאל (בא"י מקובל, שאידיאליסט ואינטליגנט שמות נרדפים הם וגם אני משתמש בטרמינולוגיה זו, אעפ"י שלדעתי אין היא נכונה כלל) לא יצלח לעולם לעבודה, מפני שהוא מוכרח להיות ותרן בכל עת ובכל שעה, להיות מעביר על מדותיו, — וזהו דבר הנמנע במציאות, ולפיכך אנו צריכים לבקש פועלים פשוטים, הנמצאים לרוב ברוסיה, גליציה ורומניה וחיים שם חיים קשים מאד. הללו יסתגלו מהר גם לתנאי העבודה והחיים שבמושבות ארץ ישראל.

סתירתה בצדה. כאמור, סתם בני אדם אינם הולכים לבנות בנינים לעתיד אם אין להם טובת הנאה בהוה. ומכיון שאין האמיגרנט יכול למצוא הוה מזהיר לעצמו בא"י, הרי הוא הולך לארצות אחרות, שיש לו להבנות שם. ולו גם הצלחנו להטות את זרם האמיגרציה לארץ ישראל (מה שלפי דעתי היה מביא אסון לנו), לא יצא מזה כלום. עפ"י הנסיון אנו יודעים, כי זכרון יעקב, למשל, שנבנתה ע"י אמיגרנטים כאלה, איננה בכלל מן המשובחות, ולולא הברון ומליוניו, כי אז לא נשאר כבר אף אחד מהם בארץ ישראל. קוסטינה, שאמיגרנטים כאלה בנו אותה, אינה גם היא מן המובחרות ורק אלהי ציון הוא היודע כמה צרות ויסורים גרמה וגורמת מושבה זו עד היום לחובבי ציון. בקרב האמיגרנטים, שבאו לכאן מאית באות בימי מלחמת יפוניה ורוסיה, נמצאו הרבה פועלים טבעיים. אבל מכיון ששום קשר רוחני לא קשר אותם אל הארץ, נשא אותם הרוח תיכף ולא נשאר מהם איש בא"י.

ב) דעה שניה אומרת, כי פועל קרקעי אין לנו עכשו כלל ולא יהיה לנו גם לאחר זמן. ולפיכך צריכים אנו לאכר את הפועל אחרי שיעבור עליו זמן מה בעבודה. וכשידע הפועל, שיש לו תקוה לעתיד, אז יעבוד ברצון שנים אחדות. באופן כזה ימצאו לנו פועלים במספר הגון, ומצב כולם יהיה תמיד מצב של מעבר: הללו יפטרו מן העבודה בשדותיהם של אחרים והיו לאכרים העומדים ברשות עצמם ואחרים יבואו תחתיהם להיות פועלים במשך זמן ידוע.

סתירתה בצדה. מלבד שאין לנו איתם הסכומים העצומים הדרושים לכך, הרי אנחנו הננו מלומדים בנסיון: הסתדרות הפועלים הקודמת היא שעשתה את ההתאכרות לעיקר; רוב הפועלים השיגו אז את מטרתם וכל אותם הפועלים שנעשו אכרים — פועליהם ערבים. כלומר: ע"י הפרוטות שנאספו בכל העולם לא רק בטלנו פועלים עברים במספר ידוע מן העבודה, אלא שהוספנו עוד מספר ידוע של פועלים נכרים.

ג) דעה המתנגדת לדעה השניה אומרת, כי רק פועל הרואה את עתידו בעבודה יכול להתמכר אליה ולהיות פועל הגון, ואם במשך הזמן יצליח לעלות בכח עצמו ושקדנותו הגדולה למדרגת אכר, אז יהיה גם אכר הגון. אבל אם לכתחלה יבוא לארץ ישראל על מנת שיאכרו אותו, סופו שישליך את כל יהבו על אחרים ולא יהיה לא פועל הגון ולא אכר הגון, כי אם שנורר מטפוסים של „שנוררי הברון". וחוץ מזה לא יתרצה שום אכר לקחת פועלים כאלו, שמוכנים ומזומנים תמיד לעזוב אותו כיון שיתרגלו בעבודת האדמה.

ד) דעה המתוכת בין השניה והשלישית אומרת, כי מעשינו אמנם צריכים להיות מכוונים לטובת אותו הפועל, האומר להשאר פועל, ולהתפרנס מן העבודה שהוא עובד אצל אחרים. אבל מכיון ששכר העבודה בא"י אינו מספיק די צרכיו המינימלים של הפועל העברי, ומפני שאין עבודה במשך כל השנה, לפיכך צריכה ההסתדרות הציונית לדאוג לכך שיוכל כל פועל לקנות לו בתנאים נוחים בית לגור, חמשה דונם קרקע לגן ירקות ולגדול עופות ובהמות, והכנסה זו תשלים את הסכום החסר לו די מחיתו ותתן לו את היכולת להתקים בעבודתו ולחיות בה.

ה) יש אומרים, שהאמיגרנטים הבאים מאירופא, בהיותם

כולם עירונים בעלי קולטורה, אינם מסוגלים כלל לכבוש את העבודה וצריך איפוא לבקש פועלים אחרים, שאין בהם הסרונות אלה, כגון יהודי המזרח, התימנים וכו׳. הללו צרכיהם מועטים, רגילים הם בעבודה, ממהרים להתאקלם ויכולים להתקיים גם בתנאים השוררים עכשו. ואולם כבר נעשו שני נסיונות בשני מקומות: אחד ברחובות — והצליח. ולרגלי הצלחת הנסיון לא נשאר מקום להפועלים האשכנזים: במקום ארבעים, חמשים פועלים צעירים אשכנזים, שהיו ברחובות המיד, נשארו שם עכשו שנים, שלשה. ולעומת זאת יש עכשו במושבה כשבעים משפחות תימנים החיים על עבודתם. הנסיון השני נעשה בגליל — ולא הצליח. הביאו לגליל פועלים תימנים מירושלים, אלא שהיכף ברחו, ולו גם רצו להשאר, לא היו מסוגלים לעבודה.

ו) הכל מודים, שצריך להעמיד בתי תבשיל וכביסה לפועלים, דירות בזול, חנוית משותפית לספוק צרכי אוכל נפש וכו׳ וללמד את ידי הפועלים לתעשיות ביתיות שונות, כדי שיוכל הפועל לעסוק בהן בימים שאין עבודה בשדה. שייכת לזה גם הצעתו של הפרופיסור שץ — לבנות מושבה של פועלים, אשר יעסקו בעשית כלי „בצלאל". איני יכול לבלי להביע כאן את שמחתי להצעה זו, שיש בה הרבה מן היופי. ולא עוד אלא שלולא דמיסתפינא שמא יחשדוני בהתלהבות יתרה (ההתלהבות היא מטבע פסולה עכשו) הייתי אומר, שבהצעה הזאת, אם כי בשנוי צורה, מונח היסוד של פתרון שאלת הפועלים בארץ ישראל.

ז) ההצעה של פרנץ אופנהימר, הידועה לכולנו, ואין צורך להאריך בה.

כל ההצעות הללו מטפלות בתקונם של הפועלים ומשתדלות לקרב אותם לעבודה.

ויש גם הצעות שונות המתיחסות אל האכרים, כלומר שיהיו האכרים משתמשים בפועלים עברים.

1) מכיון שחיי השעה משכיחים מן האכר את המטרה הלאומית והוא עושה מעשים המתנגדים לשאיפתנו העיקרית, אנו רשאים להשתמש בכח שיש לנו ולהכריחו שיעשה את חובתו. כאמור, נתמך האכר תמיכה חמרית ורוחנית במדה מרובה מאת הציונים, ולפיכך צריכים הבנק הציוני ושאר המוסדים ואנשים הפרטים מבין הציוניים לתמוך רק באותו האכר, שמעשיו מכוונים לטובת שאיפתנו העקרית.

2) דעה המתנגדת לזו אומרת, שאין לנו כל רשות להתערב בעניניו הפרטיים של האכר, כיחום שע״י אפוטרופסות כזו נגרום לו תקלה ולעניננו לא נביא שום תועלת. כל זמן שהאכר לא יראה טובת הנאה לעצמו ממש בזה, שהוא משתמש בפועל עברי, לא נוכל להכריח אותו לכך. ולמעשה נוכחים האכרים לאט לאט, שעבודת הפועל העברי שוה יותר מעבודת הערבי, ואם רק יהיו לנו פועלים הגונים, אז יוכלו לכבוש את העבודה באופן טבעי בלי כל כפיה מצדנו אנו.

3) ההתנפלויות של הערביים על המושבות גורמות, אעפ״י שאין גוף הדבר רצוי כלל, שיקחו האכרים פועלים עברים לעבודה. ומפני שהתנפלויות אלו אינן פוסקות לצערנו, צריכים אנחנו לבצר את עמדתו של הפועל העברי, ומצד האכרים לא תהיה עכשו מניעה לקחת פועלים עברים, מאחר שהם צריך להם.

אלו הן הדעות וההצעות השונות, שהובעו והוצעו במשך חמש השנים האחרונות בנוגע לשאלת הפועלים בארץ ישראל. אמנם השאלה עצמה עדיין לא זזה ממקומה, אבל הנסיון והבירור חשובים לנו מאד, כדי שנוכל להשתמש בהם ולהשיב תשובה ברורה.

בשאני לעצמי, מתנגד אנכי נגיד גמור להצעות א׳ וב׳. ההצעה ג׳ נכונה היא לדעתי בעיקרה וההצעות ד׳ וו׳ אינן באות אלא להוכיח על ג׳ ולבאר אותה*). מעשה אופנהימר הוא נסיון חשוב, שאולי צריך לעשותו, אע״פ שאין לו לדעתי שום שייכות לשאלות הפועלים. הן אם גם נאמין באמונה שלמה שיצליח הנסיון, ניכרח להודות שאין עתידות ישובנו תלויות בפרוטותיה של הקרן הלאומית, — שודאי יקרות הן לנו מאד כשהן לעצמן, — כי אם באיניציאטיבה הפרטית של בעלי הון, והללו ההינה עיניהם נשואות תמיד למשק אינטנסיבי, שלכל אחד מחלקיו דרושות הרבה ידים עובדות — הרבה פועלים.

כמדומני, שעלה בידי להראות במאמרי הקצר הזה על העוקצים המכאיבים ביותר שבשאלת הפועלים בא״י ולפרוט את התשובות שנסו להשיב עליה. וכמובן הוכרחתי לפסוח על הרבה פרטים חשובים. וגם מה שבלבי אני בנוגע לשאלה זו חשכתי לעת אחרת. לא נתכונתי אלא לבאר. ששאלת הפועלים בארץ ישראל היא אחת היותר השובות וגדולות במפעלנו ושאי אפשר לפטרה בשתיקה בעלמא.

יצחק קצנלסון.

סְפִּיר־אֲהָבִים.

לְ„הָרְשְׁלִי הַמְּשׁוֹרֵר".

צֵל הַנָּהָר שָׁטָה סִירָה,
דּוֹמֵם הַזֹּרֵחַ הִיא הַנִּירָה;
וּבַסִּירָה וּבַמַּיִם
נוֹפֵל צֵל וּזְהַב עַרְבַּיִם.

אַט הַסִּירָה מִתְנוֹעַעַת.
כּוֹבַע שָׁחוֹר וּמִגְבַּעַת
נָחִים דּוֹמָם עַל הַקֶּרֶשׁ
וְהַסִּירָה עוֹבְרָה חֶרֶשׁ.

מִן הַסִּירָה שְׁנֵי מְשׁוֹטִים
עַל פְּנֵי מֵי הַנָּהָר נוֹטִים,
רַק כַּפּוֹתָם בָּם נָגָעוּ —
מֵאֲלֵיהֶם יִתְנַיְּעוּ.

כָּל הַמַּעֲרָב עִמֵּם עָמָם,
זֹהַר אַחֲרוֹן צָלַל דּוֹמָם
אֶל הַנָּהָר. וְשׁוּב לֹא עָלָה —
אַךְ [illegible] סִירָה הָלְאָה.

*) ההצעה ה׳ השובה היא לדעתי מאד. אך אלה האומרים, שעתידים התימנים לפתור את שאלת הפועלים, מגזימים במדה מרובה.

אֵין עוד אוֹר לָהּ וְאֵין זִיו לָהּ —
דִּמְדּוּם אַחֲרוֹן בַּמַּיִם נִבְלָע;
מִן הַצְּלָלִים אוֹתָהּ עוֹטִים
עוֹלֶה שִׁקְשׁוּק הַמְּשׁוֹטִים. . .

עוֹד הַסִּירָה שָׁטָה שָׁטָה,
דַּרְכָּהּ תִּמְצָא בָּעֲלָטָה,
קְרוֹבָה קְצָרָה כְּבָר הַדֶּרֶךְ,
עוֹד לֹא תֶּאֱרַךְ, עוֹד לֹא תֶּאֱרַךְ.

שִׁקְשׁוּק נִסְתָּר וְלֹא יוֹתֵר —
מִי שָׁם שָׁט? וּמִי שָׁם חוֹתֵר?
דְּבַר־מָה רוֹחֵשׁ שָׁם בִּצְנִעָה —
הַמִּתְגַּנֶּבֶת רַק מַלְבִּינָה.

בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה — וְהַסִּירָה
שָׁטָה בָּאָה אַט הָעִירָה,
אֶל שְׂפַת הַנָּהָר אַט הַתָּרָה,
שָׁמָּה עָמְדָה וְנִשְׁאָרָה.

הַמְּשׁוֹטִים אָז נִתְּקוּ
מִן הַסִּירָה יְדַיִם שָׁקְעוּ,
הוֹמִים צְלָלוֹ הַתְּהוֹמָה,
אַחֲרֵי שׁוּבָהּ כְּבָר לִמְקוֹמָהּ.

עַל שְׂפַת הַנָּהָר עוֹמֵד אֹהֶל —
בַּחַלּוֹן רוֹעֵד נֵר, וּמְבֹהָל
לֵב אַלְמָנָה שָׁם וּמַכֶּה:
לְבִתָּהּ רָחֵלִי תְּחַכֶּה.

כְּבָר הִגִּיעַ חֲצוֹת־לַיִל —
הַיִּי אֶת מִי, אֶת מִי תְּטַיֵּל?
בֶּן־הַנָּגִיד? בֶּן־הַכֹּהֵן?
הֲיִתָּכֵן? הֲיִתָּכֵן?

הֵן הוּא נִשְׁבַּע תְּמוֹל בָּעֶרֶב
לַאֲבִיהוּ, כִּי לֹא יֶרֶב
רְאוֹת אֶת רָחֵלִי, אֶת בִּתָּהּ,
עוֹד לֹא יוֹסִיף דַּבֵּר אִתָּהּ. —

מוּל הָאֹהֶל בְּחוֹמַת־אֶבֶן
עֵר הַגְּבִיר —: גַּם הוּא לֹא יָבִין,
גַּם לְבָבוֹ חוֹשֵׁשׁ, חוֹשֵׁשׁ:
מַדּוּעַ יוֹסֵלִי כֹּה בּוֹשֵׁשׁ?

לִפְנוֹת עֶרֶב עָזַב בֵּיתוֹ,
כְּלוּם לֹא אָמַר לִפְנֵי צֵאתוֹ;
לֵב הַנָּגִיד חוֹשֵׁשׁ, חוֹשֵׁשׁ:
מַדּוּעַ יוֹסֵלִי כֹּה בּוֹשֵׁשׁ?

וְהַסִּירָה בַּנָּהָר רוֹגְעָה,
נוֹגְעָה שְׂפָתוֹ וְאֵינָהּ נוֹגְעָה —
מִי מִתּוֹךְ הַסִּירָה יַעֲלֶה
וְלַשְּׁכֵנִים זֹאת יְגַלֶּה?

משה סמילאנסקי.

חוּג׳ה נַזָּר.

(לא מעשה ולא בדותא.)

מוקדש לזכרון איש־הלב א. ל. לוינסקי.

I.

אותה שעה ליל שבת היה. ישבתי בחדרי אצל שלחני. יושב וקורא בספר חדש. הקריאה לקחה את לבי מאד ונשקעתי בה כולי. דאגות העבודה לא הטרידוני: הלא מחר שבת, יום שכולו מנוחה. פתאום החרידני צלצול הפעמון, צלצול מבשר חרדה, חרדת פתאום. מה זאת? האם גנבים הקדימו לבוא בתחילת הלילה, או התנפלות פתאומית?

קפצתי ממקומי וארוץ אל הדלת. וכו ברגע עצמו נפתחה דלתי ברעש לעומתי ואל חדרי פרץ שכני. פניו היו חורים.

— השמעת? מתנפלים על המושבה. יריות מעבר להר...

תפסתי את קנה־הרובה התלוי בקיר ואת אשפת הכדורים וארוץ החוצה. מחדר בעל־הבית הפתוח הגיע לאזני קול רשרוש של בגדים. הצצתי לשם ומבטי נתקל בעיני שכני החרד, המסתתר בין השמלות אשר בפנת החדר.

„ארנבת! ..."

ברחוב, על הגבעה, ליד הפעמון. התאספו רבים מבני המושבה: אנשים, נשים וטף. הצעירים — מקצתם מזוינים, ובפני כולם חרדה ופחד.

— מה יש? מה קרה?..

— מעבר להר החול, בדרך יפו, נשמעו יריות... ואף קול צעקה...

— נו... למה נעמוד פה? נתחלק לשני מחנות: המחנה האחד ישאר במושבה, והמחנה השני יעלה אל ההר... מי ומי ההולכים?

— „אני"! „אני"! „כולנו!"—נשמעו קולות בודדים מכל עבר, וכעשרה איש, כולם צעירים, מי במקל, מי בקנה־רובה ומי בידים בלתי־מזוינות, ירדו מעל גבעת הפעמון אל עבר פני הדרך. מאחורינו נשמעה המולת האנשים, שנשארו עומדים ליד הפעמון, עומדים ומתוכחים ביניהם:

— מאיזה צד נשמעו הצעקות?

— מצד הדרך.

— קול קורא לעזרה?

— קול בהלה. דומה, קול של ערבים הוא.

— ערבים? בתמיה!...

אז מהרנו צעדינו. הלב דופק, דופק בחוזקה; הדמיון עובד עבודתו. מוזר הרגש שאתה מרגיש ברגעים כעין אלה... אין זה רגש של פחד, אלא מן הרגשה של יתמות ובדידות בתוך הסביבה הרחבה והגדולה הזאת, הגדולה עוד יותר בלילה. ונדמה לך שכולה איבת לך. נוטרת שנאה לך על אשר תקעת אהלך בתוכה... ואיזה רגש של גבורה מתעורר בך, רגש אדם המרגיש את עצמו יחיד כנגד רבים. ומיני כחות נעלמים וכמוסים מתעוררים ודורשים את תפקידם. ואתה מתפרץ, מתפרץ והולך לעומת הסכנה הנשקפת לך.

— חברים, הביטו!...

כולנו עמדנו. כבר הגענו עד רגלי הר־דחול. והנה מן ההר ירדה לקראתנו בצעדים מדודים איזו בריה ענקית.

מי זה?

שאלתי ערבית ולחצתי בידי את קנה־דרובה. עמדה גם „הבריה" כחמשים צעד ממנו ומעלה.

— מי אתה?

קול מדבר רוסית... שמע מינה עברי.

— עברי!...

קראו בחדוה קול אחד כל חברי, וכעוד רגע כבבנו כולנו מכל דיברים את האיש הזר. נעצנו בו את עינינו.

— עברים?... מן המושבה?...

דבר שוב האיש רוסית. מתוך קולו נשמעה נעימה של ... קולו היה קול עבה היוצא מעומק הלב. מבטאו הרוסי ... ...

— עברים אנחנו, עברים! — ענו אף חברי רוסית. — מה קול־הצעקה וקול היריות אשר שמענו?

נבלים!... שנים התנפלו עלי מאחורי, בקשו לקחת ממני את מלתחתי... כאלו מתוך האדמה צמחו, שדים ארורים!... אחזתי את האחד בידי. לחצתיו, התחיל מילל כשועל, והשני ... בינן את אקדחו ויור אחת ושתים. נבל שכמותו, בקש להפחידני... אהה, גם בי.

— ולא הכוך?

— ינסו נא!... הנה הם מוטלים שניהם בחול, כפותים... לא ברחו?

— כשהם כפותים? ינסו נא!...

כולנו מלאנו שחוק פינו. איזה דבר טוב והם התעורר בלבני למראה זה האיש הענק, העומד לקראתנו ומספר בדברים פשוטים על מעשי גבורתו. חזרנו כולנו אתו יחד אל החול, אשר בראש ההר. את שני הערבים מצאנו במקומם, כשהם מתבוססים בחול ופיהם מלא קללה. חברי הרכינו ראשיהם אל פני הערבים.

— איבראהים!.. חי נפשי.

— ואחיו הצעיר מהמד!

צעקו הצעירים בקול אחד. איבראהים היה אחד משומרי ...

— גֵ׳ידה אִיל חַוַג׳ה. בְּהַיַּת נְבִיא מְסַה¹)!..

התפתל איבראהים כנחש, פניו נהכו מתוך חנופה. הוא היה איש בא בימים; ואחיו הצעיר — פניו חורים וקשים כאבן ועיניו בוערות ומזרות זעם כעיני חיה רעה.

¹) גביר הוא האדון, כדברי הנביא ישעיה.

ואתה הנך מנוול, בְּהַיַּת נְבִיךְ מחמד²)! — קרא בזעם אחד מחברי. — שומר כרמינו אתה, אוכל לחמנו, ועודך פושט על אחינו בדרך?! — ויכה ברגלו את הערבי.

— אל תגע בו! הרי הוא כפות, — קרא הזר בקול נזיפה ויאחז בכתפו של חברי. פני הערבי הביעו רגש הערצה.

— גֵ׳ידַה, בְּחַיַּת, גֵ׳ידַה³)!..

— מה הוא אומר?

— מהלל את גבורתך.

צחוק קל עבר על שפתיו העבות של הזר. פתאום גחן, הסיר את הרצועות אשר קשרו בחוזקה את ידיהם ואת רגליהם של הערבים. הערבי הצעיר קפץ ממקומו, הביט מסביב בפחד ובחשד, כשועל שנפל בפח, וישא את רגליו וימלט על נפשו.

— כמה יפה היא ריצתו!

התפלא הזר ויבט אחרי הערבי הבורח, עד שנתעלם מן העין.

והזקן ישב על החול ויקפל את רגליו מתחתיו. עיניו המלאות ערמימיות, חצין צוחקות וחצין נפחדות, בדקו בפני כולנו, כאלו חקר ודרש, מה יהיה גורלו מעכשיו.

— איך לא תבוש לא תכלם, איבראהים?.. שאלתיו בהרעומות.

— רק צחוק עשיתי לי, חוג'ה, בְּחַיַּתִי. רק צחוק... והוא חשבנו לגנבים...

— יודע אנכי את צחוקך זה!

— אמרתי בלבי: הרי זה חַשִּׁים⁴) הבה אפחידהו!.. אולם הוא גידה!

הערבי הביט אל הזר בעינים מלאות התפעלות. ואף אנכי הבטתי אליו ולא יכולתי לגרוע את עיני ממנו. זה היה בחור צעיר לימים כבן־שמונה עשרה או עשרים. עוד עקבות הילדות על פניו עוד לא יבש טל השחרות מעל לחייו. פניו חלקים וזכים כפני אשה: בלא סימן שער, בלא התימת זקן ושפם. עור פניו היה מוצק, כאילו עשוי עשת, ורענן היה כאילו רטוב מטל ליל, וכל גופו הגדול הדומה לתמר והגמיש כלו אומר כח, גבורה, הוד של בחרות. ואור הירח עוד הוסיף חן מיוחד ונסך קסם רב על הבחור־הענק הזה. עיניו השחורות היו נוצצות ברגע ההוא ופניו טובלים בצחוק קל, צחוק נעים ורך.

— היפה היהודי הזה? מה?

שאלו חברי את איברהים בקול, שנשמעו בו מעין נצחון ונקמה בבת־אחת.

— יפה!...

והערבי הושיט את ידו לזר וישאלהו:

— מה שמך, חוג'ה?

לקח הלז את ידו ויפתח את שפתיו בצחוק קל. שתי שורות של שנים־כפירים הלבינו מתוכן.

— מה הוא סח?

שואל הוא לשמך.

— שמי: לֵזֶר.

— חוג'ה נֵזֶר? טוב! נכרות ברית שלום בינינו. שב פה אצלי...

תרגמתי ללזר את דברי הערבי. צחוק קל ונעים האיר שוב את פני הזר ושוב נתגלו שניו הלבנות. אז ישב על הקרקע

²) בחיי נביאך מחמד.

³) גבור, בחיי, גבור!

⁴) בלתי־מנוסה.

ליד הערבי ויבקש לחקות אותו ויקפול אף הוא את רגליו מתחתיו. כולנו ישבנו מסביב.

— לא תוסיף עוד לפשוט בדרך? האין זאת?

הערבי בחנו בעיניו והבין כונתו.

— לא!...

— ובכל זאת נקח אותו אל המושבה ויקבל שם את ענשו. — העיר אחד מן החבורה.

— לא, הניחו לו! הוא לא יוסיף עוד לגנוב...

— לך לך! — הרשיתי לערבי. — אבל הזהר נא לבל תפול שוב בידי חוג'ה נזר.

הערבי נפרד מאיש ריבו מתוך הבה יתירה ויעלם בשדה.

ואנחנו עוד ישבנו על החול ונשאל את אורחנו לדרכו ולחפצו. רק שלשום בא ליפו, אתמול לן במושבה הראשונה והיום בא אלינו. רוצה הוא לעבוד במושבותינו. כולנו הבטנו אליו בחבה. כולנו אהבנוהו למן הרגע הראשון. ואף הוא הביט אלינו מתוך רצון.

— היפה מושבתכם?

יפה מאד!

האמצא בה עבודה?

— תמצא!

מה טוב!

— נו, אל המושבה, חוג'ה נזר! בני המושבה ידאגו לנו.

קמנו ושבנו אל המושבה ושיר התקוה בפינו. גם חוג'ה נזר עזר לנו וקולו היה עמוק ויפה. ליד המושבה פגש אותנו כל הקהל. עוד מרחוק שמעתי את קול שכני, כשהוא מתפלסף ומשמיע דעתו בקול של מומחה לדבר:

— צריכים היו להתחלק לשני מחנות ולסובב את ההר משני העברים...

נפגשו עיניו בעיני — ונשתתק. פניו הסמיקו.

II.

חוג'ה נזר שכר לו דירה בבית אשר ישבתי בו גם אני. לפי מעמד דירתו וסדר חייו נכר היה, שיש לו די־אמצעים להחיות את נפשו. מיום הראשון לבאו התחיל לעסוק בעבודה: ימי החורף היו, עונת העבודה בעצם תקפה. בכל בוקר ובוקר ראיתיו, כשהוא עובר דרך החצר ליד חלוני והולך אל הפעמון, במקום שם מתאספים הפועלים. המעדר והסל על שכמו. מביט הייתי אליו ומתענג על מבנה גופו היפה והחזק כארז. עברו שבועות אחדים ולא אנה המקרה לידי להכנס בדברים עם אורחנו מאז אשר נפגשנו בערב הראשון. אנכי הייתי עסוק מאד בעבודתי; הכשרתי קרקע לנטיעת כרם חדש וברשותי עבדה חבורה של פועלים. כל היום, מצאת השמש ועד בואה, הייתי בשדה. ובערב מרוד הייתי בהכנות לעבודת המחר. וביום השבת הלכתי למושבות הקרובות לטייל שם. שמעתי מספרים, כי הצעיר החדש מצטיין גם בעבודתו כמו בגבורתו. ביום הראשון לעבודתו שלט במעדר כרגיל ומנוסה. וביום השני בקשו הערבים, חבריו ל„בחר“, להוגיע את ה„יהודי“. אז הסיר מעליו את חולצתו, הפשיל את שרווליו עד לבית־שחיו וימשיך את „נירו“ במהירות ובחריצות, עד כי הערבים אשר מאחריו נשארו ממנו והלאה, ואלה אשר מלפניו כרעו נפלו תחת עבודתם. באחרונה השליכו את מעדריהם וקפצו מן ה„בחר“ ... מני אז העמידוהו בעלו בראש ... ויוסיף על שכרו ויתברך בו. כל השכנים קנאו בבעליו בגלל פועל זה. ובין הערבים יצא שמו לתהלה. שם „חוג'ה נזר“ נתפרסם וידברו, כי ... בעערבים ביראת הכבוד.

מדי הפגשו אתי ברחוב או בחצר, היה מתעכב רגע, מברכני לשלום בשפתו הרוסית הטפוסית—הוא לא ידע לבטא אף מלה יהודית אחת — ועל פניו הטובים, הצעירים והרעננים, רחף צחוק קל של רצון. אנכי ברכתיו תמיד בחבה יתרה, ואף על פניו הייתי מכיר אותה שעה הבעה של חבה וכמעט של הערצה, ולא ידעתי על מה זה ובשביל מה. פעמים אחדות השגחתי בו, כשהוא עובר ליד חלוני, ונדמה לי, שרוצה הוא להכנס אלי ואינו מחליט בנפשו. ואחפוץ מאד לבוא אתו בדברים, להתקרב אליו מעט, אבל דחיתי את הדבר מיום ליום.

באחת השבתות נתך מטר סוחף ולא יכולתי ללכת אל המושבות הקרובות, כדרכי תמיד, ואשאר בחדרי, כי גם לצאת אל המושבה לא יכולתי מחמת גשמים. כשעה לפני הצהרים שמעתי קול דפיקה בדלתי, דפיקה קלה וחלשה, כזו של איש, המפקפק ואינו מחליט בנפשו: לדפוק או לחדול?

— יבוא!

הדלת נפתחה ועל הסף נראו פני חוג'ה נזר.

— המותר להכנס אליו?

— במטותא ממך!

שמחתי עליו ברגע הזה באמת. הוא הכיר בשמחתי. פניו האירו מתוך רצון.

— חפצתי זה כבר להכנס אליי, אבל חושש הייתי שמא אפריעהו...

לחצתי את ידו הרחבה ואושיבהו אל הכסא השני ממולי ואביט אליו בחבה. לבי נתמלא רגש טוב, רגש של שמחה. מה טוב ומה נעים להביט אל הפנים האלו, המלאים חיים, המלאים נוער ויופי ועלומים רעננים. כששתק, היו פניו המאירכים קשים וכמעט אכזריים, אבל כשדבר, וביחוד כשצחק, נשתפך על פניו מלא חפנים מטוב לבו.

— באיזה מקומות גדלים ענקים כאלה, חביבי?

הצחוק הקל, שרחף על שפתיו, התרחב, התפשט על כל פניו.

— על גדות הולגה; כסמרה אנכי.

— היפה נהר הולגה שלכם?

פניו האירו באור רב של אושר. לשונו, אשר דברה בכבדות, כאילו הותרה מאסוריה. בלשון קלה, שוטפת ונמרצת התחיל לספר לי על יופי הולגה: מה רחב הנהר, מה בהירים ובבירים מימיו—נהר־ים!... יש אשר לא תתפוס העין את עבר החוף השני. ישבתי ואשמע את דבריו. המלאים התפעלות, והתענגתי על רגשות לבו הטובים והיפים, הנשמעים מתוך דבריו. ופתאום עלתה על לבי מחשבה: מה עושה כאן זה, המדבר על הולגה, כאוהב המדבר על אהובת־לבו? זה, אשר לשונו הרוסית ומבטאו הטפוסי בהדגשת ה„ס“ מלאים רוח העם הרוסי וריח השדות הרחבים והיערות העבותים אשר לו?...

הוא ראה, שאני מסתכל בו.

— למה יסתכל בי ככה...

— האגיד לו את כל אשר עם לבבי?

— יגיד, בי ידידי!

— מה הביאהו לבאן?...

הוא התאדם כולו. פניו זעפו ונעשו קשים ואכזרים, כמו שהיו קודם לכן, בשעת שתיקתו.

— החושד הוא בי, שאינני יהודי?...

— חא, חא, חא! בזה איני מטיל שום ספק... אבל כלום אין יהודים בעילם, שאין להם כלום מן היהדות?

פניו התקדרו ואיר, עיניו החשיך.

— הצדק אתי. גם אני יש לי מעט מאד מן היהדות.

נשתתק שעה קלה. אחר־כך פתח ואמר:

— אבל אוהב אני את ארצנו...

— מי ספר לו על ארצנו? אבותיו?

— אבותי? לא!... אבי... אבי מתבולל הוא...

ואמי...— הוא הפסיק פתאום דבורו ונעץ בי את שתי עיניו הגדולות, השחורות, עיני ילד תמים, וכאילו שאלני: המותר לספר לך הכל?... ואחרי פקפוק קל החליט ואמר:

— אמי לא היתה יהודית... מתה בעודני ילד...

ושוב הפסיק דבורו ונשתתק. שתקתי גם אנכי. בחדר נשמע רק קול דפיקת לבבותינו. איזה גל גדול של רגשות עמוקים עבר את לבי ברגע ההוא. ידעתי והרגשתי: בשעה זו מתגלה לנגד עיני אחת מתעלומותיה הנפלאות של נפש האדם. זה האיש הזר, היושב לקראתי, נעשה לי פתאום קרוב קורבת־נפש ובכליון עינים חכיתי להמשך דבריו.

ושוב הפנה אלי את פניו, ושוב הביטו בי שתי עיניו, עיני הילד התמים, הביטו ושאלו: האוסיף לדבר?... מבטי אמץ את לבו ויוסיף:

— ידעתי תמיד, שיהודי אנכי... אבי לא הסתיר ממני את הדבר. אבל לא ידעתי מאומה מעברו של עמנו. ומה שידעתי מעורפל ומטושטש ביותר. לא ידעתי מאומה מן היהדות ואף את הבִּיבְל לא ידעתי. רק לפני שנתים, בהיותי בן שמונה עשרה, נזדמן לידי הביבל בפעם הראשונה. קראתי בו, והקריאה לקחה את כל לבי. קראתי וארגיש, כי איזה דבר כביר קם והתעורר בתוך לבי. וארגיש בלבי פתאום אהבה אל הכרמל, אל הירדן... כאילו קרוב אני אליהם... ורוח של גאה התעורר בי ואתגאה, כי לנו הם, לי ולעמי. ואוהב את הירדן יותר מן הולגה. כמה יפה היא מלה זו: י—ר—ד—ן!.. כמה נאה צלצולה! ואז ספרתי לאבי. אבי צחק לי. זיחר לי עד מות: לצחוק מה זו עושה?... ואריב עמו בחזקה ולא יכולתי דברו לשלום. ואחליט בלבי: אראה את הארץ, ארץ אבותי! ואת החלטתי זאת קימתי. אבי התקומם נגד רצוני בכל תיקף, אבל לא יכל לי. השמעתי לו: לא אכנס אל האוניברסיטה עד אם אראה תחילה את הארץ. ורק באניה ספרו לי האופיצירים על התנועה הציונית, על המושבות. וחפצתי לראות קודם את המושבות.

שוב נשתתק ויביט עלי בעיניו הטובות. אחרי רגע הוסיף:

— אהבתי את הארץ עוד יותר אחרי אשר ראיתיה. לא אעזוב עוד את הארץ ולא אלך מזה! רוצה אני להשאר פה כל ימי ולהיות יהודי כמוכם, ככילכם. וכבר כתבתי לאבי...

קמתי ממקומי כולי נרגש. לחצתי בכל כחי את ידו הרחבה של חברי החדש.

— תודה לך, חביבי, בעד התגלות לבך. נהיה ידידים!

פניו נתמלאו אורה ואושר. וילחץ בחזקה את ידי אף הוא.

— אוי!... אל נא באפך, חביבי!

צעקתי מכאב. פניו הרחבים נבוכו ואָדמו.

— לא חפצתי...

— אין דבר, לא אמות!

הבטתי אליו ואתפלא לגבוה־קומתו. משכמו ומעלה היה גבוה ממני, גבוה הרבה. וארגיש את עצמי, כה חלש לעומתו, כנער בפני גדול ממנו.

— המותר לי להכנס אליו לפעמים?

— אנכי אשמח לו בכל פעם!

הביט אלי מתוך רצון ותודה אין סוף.

(המשך יבא)

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרָכֶת.

I.

עורך נכבד!

בבקשה לתת מקום בעתונך לדברינו אלה:

אנחנו. מכינים לרפוס שני קובצים (עברי וז׳רגוני) של מבחר ההלצות והבדיחות המתהלכות בעמנו. דפסת הקובצים תתחיל בקרוב, כי ככר הספקנו לאסוף חומר רב. ואולם ודאי נעלמו מאתנו קצת הלצות ובדיחות הגונות, שראוי להכניסן אל קובצינו. לפיכך מרשים אנחנו לעצמנו לפנות אל כל המצויים אצל ענינים אלו בבקשה, כי יואילו נא לרשום את ההלצות והבדיחות הידועות להם ולשלוח אותן לנו עפ״י אחת האדריסות האמודות למטה. ביחוד ערוכה בקשתנו לאחינו הספרדים בכל מקומות שהם, כי יואילו נא גם הם להמציא לנו את ההלצות ורבדיחות השגורות בפיהם.

על האמור צריכים אנחנו להוסיף: א) אין לנו צורך בהלצות ובדיחות שאדם ממציא מדעתו, אנו אוספים רק אלה המתהלכות בעם ושחותם עברי טבוע עליהן; ב) אנו אוספים הלצות ובדיחות בנוגע לכל ענני החיים והויות העולם, גם במילי דאוריתא וחדודים של תלמידי־חכמים; ג) את ההלצות והבדיחות צריך לרשום בקצור נמרץ ולהמנע מכל אריכות שלא לצורך; ד) לרשום אפשר עברית, ז׳רגונית, רוסית או גרמנית; ה) את הרשימות נבקש להמציא לנו עד סוף חודש שבט דהאי שתא. —

ולמפרע אנו מביעים תודה רבה לכל אדם אשר יואיל לעזור לנו בעבודתנו וימציא לנו את ההלצות והבדיחות השמורות בזכרונו. שמות כל האנשים דאלה יפורסמו במבוא לקובצינו.

ברגשי כבוד ויקר

י. ח. רבניצקי.

א. דרויאנוב.

לשלוח על פי אחת האדרסות האלו:

I. Х. Равницкому, Одесса, Малая Арнаутская № 9;

I. Ch. Rawnitzky, Odessa. Malo-Arnautskaia № 9.

או:

А. Г. Друянову. Вильна, Солдатская № 3/11.

A. Drujanow, Wilna, Soldatskaja № 3/11.

II

עורך נכבד!

נבקש להת מקום בעתוני להטורים האלה: הרבה מאות צעירים וצעירות בשנות למודם בבתי ספר הגבוהים בפה מוסקבה קבלו גמלות חסרים מהמחלקה המוסקובית אשר לחברת מרבי השכלה בישראל בארץ רוסיא. אם כי הרבה מהם ומהן כבר באו אל המנוחה והנחלה בחיים ונקל מאד להם לשלם לו גם מקצת חובם, עכ״ז אין אחד מהם מתעורר למלאות את חובתו עד אשר סכום החובות המגיעים להחברת עלה עד לסך מאת אלפים רובל לערך. ואם כי הועד תבע בפה את חובותיו, עכ״ז התשלומים מתנהגים בכבדות וכדי בזיון וקצף.

אך למותר להראות, כי פרעון חוב קדוש כזה, אשר נתן רק כתורת תמיכה להבא לחשתלם, היא לא רק חובה בהלכות דרך ארץ ומשא ומתן של בני אדם, כי אם גם חוב מוסרי וצבורי הבאים כאחד לכל אדם שלא פג ממנו רגש היושר והצדק. להזכיר לכל הנתמכים והנתמכות בשעתם את חובתם למחלקה המוסקובית של חברת מ־בי השכלה — זאת היא מטרת הקריאה הזאת. יקראו נא כל החיבים והחיבות המפוזרים במלוא רוחב ארצנו את הטורים האלה ויעלו על לבם, כי במצב העוני והמדכור, אשר נמצאו המה בשעתם בשנות למודם, נמצאים עתה הרבה מאות צעירים לימים הצמאים לחכמות ומדעים, והחברה בחסרון, כיס מוכרחת להשיב פניהם ריקם או ליתן להם תמיכה במדה מצומצמת מאד. יזכרו נא החיבים ולא יסיחו את דעתם מזה, כי גזלת העני בבתיהם, וגזה שאינם פורעים את חובותיהם להחברה הכה שוללים מהחברה את האפשרות לתמוך בידי בתי הספר אשר בער

רתחום, אשר שמה מקבלים את השכלתם הראשונה אלפי ילדים מעניי בני ישראל האמללים.

ועד המחלקה המוסקובית אשר לחברת מרבי השכלה בישראל.
(Сотницкій Проѣздъ, № 1. кв. 9, Москва)
ראש הועד ו. הארקאוי.
חבר הועד יצחק אוריזאהן.

מִכְתָּבִים מֵאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

י.

הצעקנות כבר קנתה לה „זכות אזרח" בארץ ישראל. היא מלוה איתנו בכל מעשינו אם לשבט או לחסד, וכבר דורגלנו בה. אבל יש שתעבורנה הצעקנות והפרזה כל גבול אפילו לפי המדה הנהוגה אצלנו. וחזיון כזה ראינו בחגיגה האחרונה שנערכה לכבוד יובלו של ה' בן־יהודה.

ה' בן־יהודה הוא אחד דראשונים שבא לארץ ישראל לשם תחית העם. לתחית השפה העברית הקדיש בן־יהודה את מיטב שנותיו וכחותיו. ביתו היה ה ר א ש ו ן שנקבע בו הדבור העברי, ומיום בואו לא"י ועד עתה לא חדל בן־יהודה מלעשות נפשות לדבור העברי. חלק גדול הקדיש לדמלון הגדול שעדיין הוא טרוד בחבורו עד עכשו. חוץ מזה נלחם בן־יהודה כל ימיו בעד חופש הרוח, ההשכלה והסבלנות בסביבה היותר קנאית שבעולם, הוא קשר מלחמה על החנופה והצביעות שקננו להן קן בטוח בירושלים. הוא עזר הרבה גם לגדולה של העתונות בארץ ישראל. במשך שנים הרבה ערך עתונים, אעפ"י שחסרו לו האמצעים לכך וגם עוזרים לא היו לו, והאנשים אשר כתוכם הי שטמוהו בגלל עבודתו ובקשו רעתו.

שלשים שנה עברו, שנות עבודה ומלחמה קשה. בן־יהודה רשאי לשמוח. השפה העברית היא כעת שפת הדבור והלמוד בכל בתי־הספר בארץ ישראל. דור שלם מקבל את חנוכו בעברית וחי על השפה הזאת, עברית מדברות עכשו הרבה משפחות בארץ, העברית היא גם השפה המקובלת בהרבה מוסדות, משתמשים בה באספות וגם בכתוב. הדבור העברי, שהיה רק חלום־נעים לבטלנים, נעשה לדבר שבממש, זהכח האצור בהתפתחות החיים הלאומיים בא"י מגדל גם אותו. אמנם אי־אפשר ליחס את הקדמה דגדולה הזאת רק להשפעתו של בן־יהודה. קדמה זו היא פרי התנועה הלאומית, שהקימה לנו אנשים אשר הקדישו את כחם לתחית השפה מבלי היות ביניהם ובין בן־יהודה שום קשר ויחס כלל; קדמה זו היא פרי התנועה ששלחה לארץ ישראל מורים עברים, אשר עבדו את עבודתם הקדושה מדעת עצמם מבלי שהושפעו מאת בן־יהודה. אבל סוף כל סוף קשירת היא תחית הדבור העברי בעמלו הרב של בן־יהודה, ובעד זה ודאי ראוי היא לשאת ברכת ותודה מרובה מאתנו.

אמנם במלונו הגדול של בן־יהודה יש הרבה מלים מחודשות שאין להן כל יסוד וטעם, אבל בכ"ז גדול הוא ערכו של המלון מפני ההומר הרב שיש בו, וכשיגמר ודאי תהיה בו תועלת חשובה להרחבת השפה.

לא נכחד מאתנו שבמלחמתו בעד חופש הרוח השתמש בן־יהודה באמצעים גסים. הוא עשה הרבה דברים על מנת להכעים ולהרגיז. במלחמתו נגד הצביעות והחנופה של „יקירי ירושלים" היו מתגלות לפעמים הפקרות וחנופה להצד השני. ובכל זאת פנה בן־יהודה דרך לחיים חפשים. ואם יש עכשו אפשרות לחיות ולהתקיים בירושלים בלי מבוה של אדיקות, אם הובקע מבצר הקנאות בירושלים, הרי אנחנו חייבים תודה בזה לבן־יהודה.

חייבים אנו להודות שמן העתונים שיסד בן־יהודה היה נודף תמיד ריח רע של בולבר. יש בהם הפרזה, צעקנות, חוסר טעם ויתר ה„מדות הטובות" שנשתבח בהן הבולבר. אבל עתוניו של בן־יהודה הם שעוררו את הרגש הצבורי וחזקו אותו עד שסוף כוף החל הקהל עצמו להשפיע על מהות עתונו של בן־יהודה ועורתו. „האור" של עכשו, עם כל פחיתות ערכו, עולה על על אחיו שקדמו לו. בן־יהודה הרגיל את הקהל לקרוא בעתונים, ומתוך כך גדל הצורך בעתונים וספרות בקרב הרבה מבני א"י, שעד אז היו רחוקים מצרכים רוחניים כאלה.

כל זה ודאי מחייב אותנו להודות בערכו של בן־יהודה. ולאחר שעברו עליו שלשים שנות עבודה ומלחמה, ודאי ראוי הוא לך שיביע לו הקהל את תודתו. הן בכל אופן ראוי הוא בן־יהודה להכרת תודה מצד הקהל לא פחות מהרבה סופרים ועסקנים אחרים שחגגו בימים האחרונים את חגי יובלם.

אבל בעלי „האור" ועורכיו אינם רוצים ואינם יכולים להסתפק בחגיגה צנועה. העתון הזה התחיל מגבב בדבר חג יובלו של בעליו הגזמות והפרזות משונות, שאי־אפשר היה להן לבלי לעורר רגש בלתי נעים בלב רבים ולבלי להרחיקם מן החגיגה.

האורגן של בן־יהודה לא התביש לעשות פומבי לעורכו במדה כזו שנדמה היה לפעמים, שאין עוד בחיינו שום ענין אחר חשוב מחגיגת חג יובלו של בן־יהודה. העתון הרה וילד „דעה מוצלחת" וקשר את שם בן־יהודה עם חג לאומי חדש, חג תחית השפה העברית, אשר יוחג שנה שנה עד העולם. כאן מצא „האור" את הנקודה הנכונה, איך להשפיע על לב הקהל. הן אנו יודעים עד כמה רגילים הם בני ארץ ישראל לקנא — ו ב צ ד ק — את קנאת השפה העברית. ואם בשעה שדברו ביובלו הספרותי של בן־יהודה, התיחס הקהל אל החגיגה בקרירות לב, נמצאו רבים שנהה לבם אחרי ההמצאה החדשה לעשות את חג היובל של בן־יהודה „לחג לאומי קדוש" שיש בו דמונסטרציות ופומביות גדולה.

ולפי הצורה החדשה שלבשה החגיגה יכול „האור" לכתוב בצחות כסגנונו על החג שערכו בירושלים לכבוד בן־יהודה את הדברים האלה: „הנה כי כן התעוררה סוף־סוף ירושלים לחג את חגה הלאומי והחי הראשון, אחרי אלפים שנה של גלות ושל חורבן. רגע חשבו, כי ישן יישן העם את שנתו האלפית וכי ידע לא ידע להוקיר את הרגע הגדול בתחיתו, אחרי שלשים שנה של עבודה"... „חג חדש נוסף לנו שלשום, חג שיהיה מחר קדוש לנו בכל שאר החגים הלאומים — „חג העברית", חג התחיה"... „הדבר שיחוגו את „חג העברית" ויחד עם זה שיחוגו את יוצרו הגדול ואת גבורו כאחד—את אליעזר בן־יהודה, — דבר זה היה ידוע מכבר לבני עירנו. אכן, מוזר קצת הענין, ואילו מלאו בני עירנו את ההובה שהוטלה עליהם מראשיתה, כי אז לא היה כלל מקום להחג בליל שלשום. יובלו של אליעזר בן־יהודה חל עוד בימי הפסח שעבר שאז נמלאו לו חמשים שנה בחייו, שאז נמלאו גם שלשים שנה לעבודתו הלאומית, הספרותית והבלשנית. ובאמת, בתחילה היתה התעוררות רבה לחוג אותו מיד, אותו ואת כל אשר יצר ועשה. אלא שירושלים התרשלה, והתרשלה אתה גם שאר ארץ־ישראל, והד קול ההגיגה בא לנו פתאום מקצה העולם השני הרחוק — מאמריקה הגשמית והככפית. וכך עברו הימים, ובמשך שההתרשלות הראשונה הזאת היתה לעון, לחטא שלא יכופר לעם ירושלים וארץ ישראל, לעון ולחטא עוד גדול, כששמעו שאחרי אמריקה באה תורקיה, עם עיר בירתה קושטא ועם חמש חגיגותיה הבן־יהודאיות, לעון ולחטא עוד יותר נורא כשבאה אחריה בולגריה, כשבאו גם רוסיה ועוד ארצות. ותעלינה לחיינו דם אדום"...

ובסגנון כזה הולך העתון ומתאר את החגיגה והוא נותן מנות יפות לכל אדם שהלל את בן יהודה ולכל נושאי כליו, אשר שלחו לו „ברכות של איש ומשמעת".

כך חוגגים חגי יובל בארץ ישראל, וכך כותבים עתוני ארץ ישראל ע"ד עורכיהם ובעליהם! ו„האור" קבעה מחלקה מיוחדה ל„חג העברית בעולם" והוא מדפיס כל פתקא וכל מכתב ברכה שמקבל ה' בן־יהודה;

ואחרי כל בא אלה אחד מסופרי „האור" ואומר שחגיגת היובל של בן־יהודה מצטינת ביחוד בענותה וצניעותה. כמדומני שגם גאון הליצנים מרק טוין לא היה יכול למצוא מלים אחרות כדי לתאר את צורתה של חגיגה זו.

והצעקנות המגונה אינה יוצאת לבטלה, אולי באמת — חשבו תמימי לב— חטאנו חטא גדול, שלא עשינו את חג יובלו של בן־יהודה לחג לאומי, ויםהרו ויסדו ביפו ועד־יובל. והועד ערך תכנית לחגיגה גם ביפו: חגיגה עממית עם משתה להמון, תהלוכת ילדי כל בתי־הספר ברחובות עם דגלים ושירים, נאומים להמון ולילדים. אבל לא כל ההצעות הגדולות האלה נתקבלו. בתי־הספר התנגדו לתהלוכה ולחגיגה משותפת לקטנים ולגדולים. רק אחדים מבתה"ס הסכימו, אחרי התנגדות מרובה, לערוך חגיגות לילדים בלבד. חגיגה עממית תסודר בשבוע הבא, אך גם כן לא עפ"י התכנית שערך ועד היובל.

הצעקנות וההפרזה נשתרשו כ"כ בלבנו עד שהן נעשות שטה. „האור" הולך בראש וככה בתוף ואחריו—הם חללים בחלילים. לפני ירחים אחדים נעשה בירושלים מעשה טוב והגון במקצוע השירה והנגינה שלנו. ה' בן־צבי (אידלזון) מזמר בעל כשרון, אוסף שירים עממים של כל העדות השונות שבארץ ישראל,—של הספרדים, האשכנזים שבאו הנה מארצות שונות, התימנים, הבוכרים, הפרסים, וכו'—והוא מסדר גם מקהלות גדולות לשיר את השירים שהוא מתקנם כראוי. זהו מעשה יפה וגם חשוב. ואולם, כאריה דאברהם היאך עושים את המעשה היפה והחשוב הזה; כמה מליצות נפוחות וכמה

גוזמאות מגוגות נכתבות ונשלחות לכל קצוי תבל על דבר יסוד „מכון לאומי לשירה ולזמרה" בירושלים!...

אולי אין בעולם מקום שהצמאון לשירה ולזמרה גדול בו כל כך כבארץ ישראל. לכאן באים יהודים מארצות הגלות ומבקשים להם מנוח. נפשם מלאה געגועים, מלאה רגשות דקים שיכולים להתבטא רק בשירה. ומפני זה היטיב לעשות ה' בן צבי שלקח עליו את העבודה החשובה האמורה. במעשהו זה ודאי מונח היסוד לפתוח שירתו הלאומית וליצירת מנגינות לאומיות. אך הצעקנות למה?

והרי אפשר לעשות גם בארץ ישראל איזה מעשה בלי צעקות ובלי הפרזה שלא לצורך. והגברת מרת רופין תוכיח. היא יסדה ביפו בית ספר לשירה וזמרה, הזמינה מורים מומחים במקצועות שונים של המוסיקה, ועתיד הוא בית ספרה להביא ברכה לארץ ישראל, — והכל נעשה בלי שום צעקות ובלי שום הפרזות כלל. וביחוד צריך לשמוח על הדבר, שבי"ס זה איננו מוסד צבורי, כי אם מוסד פרטי העתיד להתפרנס משל עצמו ועל חשבונה של המיסדת.

האם באמת אין לנו מפעלים נחוצים אחרים בארץ ישראל מבתי ספר לנגינה? האומנים כדאי לבזבז כחות לענינים כאלה בארץ שחסרים בה עוד הדברים היותר נחוצים? אפשר שישאל אדם שאלה זו, אבל הצבור הקטן שבארץ ישראל צבור קולטורי הוא ויש לו כל הצרכים הקולטוריים של צבורים יותר גדולים ויותר מסודרים. ביפו יש מספר גדול של בעלי השכלה, מספר הגון של אנשים אמידים, שהיו רגילים בחוץ לארץ בחיי תרבות. וכבר יש ביפו צורך בבית ספר לנגינה ושירה. ואמנם תיכף בשנפתח בית הספר נמצאו לו כחמשים תלמידים ביפו עצמה. מיסדת בית הספר ודאי תפסיד סכומים ידועים בשנים הראשונות. אבל סופו של בית הספר הזה שיתפתח ויגדל ויתפרנס משל עצמו. לאט לאט ימצאו לו תלמידים ותלמידות גם בקרב הנוצרים והמושלמים, ויהיה למוסד אשר יתן כבוד לקהלה העברית ביפו ולעבודת התרבות של היהודים בארץ ישראל.

בבית הספר יערכו מזמן לזמן נשפי מוסיקה. את הנשף הראשון ערכו מורי בית הספר באולם הגמנסיה. האולם הגדול היה מלא מפה לפה. בפעם הראשונה נתנה היכולת לקהל היפואי לשמוע מוסיקה שיש בה ממש ולהתענג על קונצרט שנערך כראוי. יש תקוה כי לארץ ישראל נתוסף מוסד עברי הגון וחשוב.

י. ל.

מִכְתָּבִים מִגֶּרְמַנְיָה.

II.

המקרים הפוליטיים האחרונים באשכנז מבליטים ומאמתים את השנוי הפנימי ההולך ומתהוה במדינה זו: ירידת המפלגות הקונסרבטיביות. שתי בחירות חשובות היו בימים האחרונים, אחת להלנדטג הפרוסי בברסלוי, והשנית להרייכסטג בלביו־ולהוי במזרח־פרוסיה, — ובשתיהן נצחו הליברלים בעזרת הסוציאל־דמוקרטים. תוצאות הבחירות הללו מראות, כי הקרקע נשמט מתחת רגלי הקונסרבטיבים גם במקומות־מבצריהם היותר בטוחים — העירות והכפרים בפרוסיה המזרחית. כהבחירה־אל־הרייכסטאג הנזכרה אבדו להם כארבעה אלפים דעות, ולא הועילו להם כל תכסיסיהם ועזרתם הגלויה והנסתרה של ראשי הפקידות. לא הועיל להם גם „הפסול", שבדקו ומצאו בהקנדידט הליברלי — כי יש בו קורטוב דם יהודי. ההכרעה היתה בידי הסוציאל־דמוקרטים, והללו מלאו אחרי דרישת־השעה: נגד „הבלוק השחור"! שיתוף זה שבין הליברלים והסוציאל־דמוקרטים בגרמניה, למרות הנגודים הפנימיים שביניהם, הוא חזיון נכבד ורב־ההשפעה בנוגע להתפתחות המצב הפוליטי בארץ זו. צורך־ההוה דורש מהסוציאל דמוקרטים לעזוב לפי־שעה את „חיי עולם", את השאיפה ל„מדינת־העתיד", ולהקדיש את כל כחותיהם ל„חיי שעה" — לתקון התנאים הנוכחים. ההשקפה „הריבזיוניסטית" הולכת וכובשת לה דרך בהכרח, בהשפעתן של דרישות־החיים הממשיות, התקיפות יותר מכל התאוריות שבעולם. ואמנם בנוגע לצרכי־ההוה יש פה כר נרחב לעבודה משותפה בעד הליברלים והסוציאל־דמוקרטים. זה נראה עתה גם בהרייכסטג בהוכוחים ע"ד יוקר מחיר הבשר, ע"ד דרשות המלך ויחוסו אל העם ואל החוק המדיני הקונסטיטוציוני, ע"ד לשכות־העבודה ועוד. בכל השאלות הללו עמדו הסוציאל־דימוקרטים והליברלים האמתים נגד הקלריקלים והקונסרבטיבים.

זה עתה החלו בהרייכסטג המועצות ע"ד התקציב של הוצאות והכנסות המדינה. במשך המועצות הללו יגעו, כנראה, גם בשאלת היהודים; ביחוד, בהוכוחים ע"ד התקציב בעד החיל (Heeresetat) — בנוגע למעמד היהודים בצבא. ההסתדרויות הגדולות של יהודי אשכנז, כמו ה„פערבאנד דער דייטשען יודען" וה„צענטראל פעריין דייטשער שטאאטסבירגער יודישען גלויבענס", התחילו בתעמולה נמרצה נגד הגבלת זכיות היהודים בצבא ואי־התמנותם לאופיצירים.

בברלין ערכו זה לא כבר אספת־מחאה גדולה, שבו דברו פרופיסור מרטין פיליפזון וציר בית־הנבחרים הפרוסי קסל ע"ד הענין הזה ומתחו בקרת חריפה על התיחסות שר־המלחמה פאן העערינגען אל היהודים. אספה כזו נערכה גם בברסלוי. מלבד זה מפיצים חוברות מפורטות ע"ד שאלה זו. ויש לשער, כי יגעו בה בקרוב גם בהרייכסטג. ועוד שני ענינים הנוגעים אל היהודים עומדים להתברר בהרייכסטג, כנראה, עוד בססיה זו: שאלת השחיטה ושאלת התאזרחות יהודי חו"ל באשכנז. ע"ד השאלה הראשונה דנו לפני איזה זמן בקומיסיה פרלמנטרית לרגלי הצעת הממשלה ע"ד „הגנה על החיות". הקומיסיה החליטה להטעים בחוק בפירוש, כי השחיטה עפ"י הדת היהודית אין בה משום צער בעלי חיים. בא־כח הממשלה הביע אמנם את דעתו, כי השעטה זו היא למותר. אולם רוב חברי הקומיסיה לא מצא את זאת „למותר". ויש לשער, שגם הרייכסטאג יסכים ברובו להצעת הקומיסיה. חשובה מאד היא שאלת התאזרחות יהודי חו"ל בגרמניה. הממשלה הכניסה הצעת־חוק ע"ד שאלת ההתאזרחות בנוגע לנתיני אשכנז המתגוררים זה זמן רב בחו"ל ועי"ז אבדה להם זכות נתינותם באשכנז. מציעה היא להאריך את זמן הישיבה בחו"ל לבני אשכנז מבלי שיפקיעו את עצמם מן הנתינות האשכנזית, ולהקל על מי שהיה נתין אשכנז את תנאי רכישת הנתינות האשכנזית מחדש. לרגלי המועצות ע"ד הצעה זו נגעו בהרייכסטג גם במצב יהודי חו"ל בגרמניה. המצב הזה הוא, כידוע, אי־בטוח וגרוע למאד. את הנתינות האשכנזית אין יהודי חו"ל יכולים לרכוש להם ביחוד בפרוסיה, גם אם יושבים הם במדינה זו ימים ושנים, ונראה בזה הבדל ניכר בין יהודים ובלתי־יהודים. ובתור נתיני ארצות אחרות מרחפת פה תמיד על היהודים, ביחוד, סכנת־הגרוש. ואם גם בזמן האחרון אין הגרושים, ביחוד של יהודים רוסים, תכופים כל־כך כמו בשנות המהפכה ברוסיה ובזמן שאחריה, — הנה גם עתה עוד יקרו לפעמים מקרים כאלה; ובכל אופן, אין מצבם בטוח ותלוי הוא בחסד הפקידות. כנשמע, מכניסים הסוציאל־דימוקרטים איזו הוספות להצעה הנזכרה, שמטרתן היא להבטיח את מצב יהודי חו"ל באשכנז ולהגביל עפ"י חוק את רשות־הגרושין של האדמי־ניסטרציה. יש אומרים, שגם אחת ההסתדריות היהודיות הגדולות (לפי השערתי, הוא ה„פערבאנד דער דייטשען יודען", שאסף בזמן האחרון חומר מפורט בעניו זה) הגישה להרייכסטג הצעה מעין זו. אמנם, הדבר מוטל בספק, אם יש לקוות בזה לתוצאות חיוביות מהרייכסטג הנוכחי, אשר ברובו הוא ריאקציוני ובלתי־נוח להיהודים בכלל, ומה גם ליהודי חו"ל. הקונסרבטיבים הולכים ומוסיפים לחרף את היהודים והיהדות, למרות זה שלפני איזה זמן הביע פתאום אחד האורגנים הראשים שלהם את חפצו „לחזור בתשובה" והראה על הצורך למחוק את הסעיף האנטישמי מן הפרוגרמה הקונסרבטיבית, סוף־סוף אינם יכולים לקרוע את הקשר הפנימי שבינם ובין האנטישמים הגמורים. בםחנם של אלה האחרונים נראית עתה איזו תסיסה יתירה. חושבים הם, כנראה, כי באה שעתם עוד הפעם. משתמשים הם בהוכוחים ע"ד דרשות המלך ומנסים להעמיד את כל התנועה הזאת על חשבון היהודים „מזינגר עד בלין". וקוראים הם: „יהודה חפץ לרשת את מקום ההוהנצולרן!". צורך־השעה הוא, לפי דבריהם, כי הקיסר בעצמו יעמוד בראש התנועה נגד היהודים.

עד היכן מגיע הפחד מפני הבחירות הבאות!

וגם היהודים מצדם התחילו כבר בהכנות אל הבחירות. והסיסמה שלהם היא: נגד האנטישמיות בכל צורותיה וגוניה! ואם גם מספר היהודים באשכנז מצער הוא, בערך, בכל זאת, בהיות להם אורגניזציות גדולות ומסודרות היטב, יש בידם להשפיע במדה ראויה על תוצאות הבחירות במקומות שונים. ובתוך האורגניזציות הללו נראה בזמן האחרון איזו תסיסה חדשה של הכרה עצמית מתחזקת והולכת. הדרישה הישנה, דרישת שווי־זכיות גמור ובפועל, מתבטאת עתה בדברים נמרצים וחודרים ביותר. ומתוספים לזה אפני־פעולה חדשים, יהודיים, עצמיים. „אגודת־הצעירים היהודית", המונה כחמשים חברות בכל נפות המדינה, מרבה להטעים את ההכרה היהודית. בהחברות לתולדות ישראל וספרותו מרצים לא רק ע"ד „פלוני והיהודים", כי־אם לעתים קרובות ע"ד ענינים יהודיים חשובים, ולפעמים גם

ע"ד ארץ־ישראל והשפה העברית. צריך לציין את החזיון המשמח, כי בגרמניה מתקרבים הלבבות אל השפה העברית. בברלין נוסדו ע"י „ההסתדרות העברית" שעורים לעברית בהאגודות הציוניות והלאומיות. גם בערים אחרות נוסדו שעורים כאלה. הועד האשכנזי של „ההסתדרות" מכין עתה ספר־למוד עברי בעד יהודי אשכנז. הספר נדפס פרקים־פרקים ונמכר בהרבה אקזמפלרים. עובדא אחת מציינת: רטנוי הידוע, המקורב־למלך, לקח לו לעצמו מורה עברי מארץ־ישראל! בחריצות ומסירות מיוחדה עובדות האגודות האקדימיות לשם התפתחות ההכרה העברית בין חבריהן ובעד שמירת הכבוד הלאומי. מתוך „דיסציפלינה סטודנטית" של אשכנזים הן משתמשות בכל שעת־הכשר להראות על יהדותן הנאמנה. בידי הסטודנטים היהודים הלאומיים עלה להכניס אל ועד־ההנהגה של בית־המקרא לאקדמאים בברלין שנים מחבריהם, ושניהם נבדרו בפירוש בתור ציונים (ע"ע היה רק יהודי לאומי אחד בהועד הנזכר). עפ"י דרישת הסטודנטים היהודים־הלאומיים מתקבלים גם עתונים עברים באותו בית־מקרא, שהוא משמש מרכז לכל סטודנטי ברלין.

מן האורגניזציות הכלליות של יהודי אשכנז הנה ה„הילפספעראיין" הוא היחידי, שמעין רוח עברי לאומי שורה עליו. ובמדה מרובה היתה ניכרת בזה השפעתו של חבר ההנהגה הד"ר הירש הילדסהיימר, עורך ה„יודישע פרעססע", — שמת זה עתה בשנת החמשים וחמש לימי חייו. פטירתו הפתאומית של הילדסהיימר הכאיבה את לב כל יהודי ברלין. המנוח היה עסקן צבורי חשוב והרבה להשתדל לטובת אחיו, ביחוד לטובת יהודי רוסיה. הוא היה יהודי נאמן ועבד בלי־הרף בעד הישוב בארץ־ישראל. בניו הם כלם ציונים, וגם הוא בעצמו היה קרוב אל הציונות. ובזה השפיע גם על „ההילפס־פעראיין". במותו אבדה להיהדות המערבית אחד מאישיה היותר מצוינים. שלום לעפרו!

הנהגת ה„הילפספעראיין" דנה בימים האחרונים ע"ד עניני בה"ס הטכני בחיפה. בישיבות אלה השתתף גם אחד־העם. ביחוד שקלו וטרו בשאלת שפת־הלמודים ובחירת מנהל אשר יעמיד בראש הטכניקום. בנוגע לשני הדברים האלה יש חלוקי־דעות בין המזרחיים והמערביים, מן הצד האחר בטוח כבר קיומו של המוסד הזה.

נגוד ידוע היה תמיד בין ה„הילפספעראיין" ובין „האליאנס" האשכנזית. נראית היתה ביניהם מעין התחרות, שהזיקה לשניהם. בימים האחרונים פסקו אמנם החכוכים שביניהם. הנשיא החדש של ה„אליאנס" האשכנזית, יועץ־הסתרים טימנדורפר, הוא גם חבר הנשיאות של ה„הילפספעראיין". מלבד זה אין דעתם של בעלי „האליאנס" פנויה עתה לענינים כאלה. הנגודים בתוך „האליאנס" עצמה, כלומר הסכסוכים בין פריז וברלין, הולכים הלוך וגדול, והדברים הגיעו לידי משבר גמור. המועצה המשותפת שהיתה בפריז בשלשים לנובימבר לא רק שלא השיבה את השלום על מקומו, כי אם הרחיבה את הפרץ באופן שאין לגדור אותו עוד. הועד הפריזאי ענה בשלילה גמורה על כל הדרישות של האשכנזים. ההנהגה הראשית הפריזית אינה רוצה כלל בקיום המרכז הברליני, ודי לה בלשכה בברלין בלבד, מעין זו שהיתה קיימת לפני שנים אחדות טרם הוסד המחלקה האשכנזית של „האליאנס". לרגלי החלטתה זו של ההנהגה הראשית התפטר טימנדורפר מנשיאותו ב„האליאנס" הגרמנית, ואפשר כי כל המחלקה הגרמנית של „האליאנס" תבטל. ביום 20 לדצמבר תהיה בברלין קונפרנציה כללית של חברי האליאנס הגרמנית ואז יוטל הגורל; ויש אומרים שעתידה פריז לנחול נצחון גמור על פריז!

ברלין — י. ל—ן.

בציונות.

הוה"מ ומערכת „העולם", בהודע להם דבר מותו של ר' ש"פ רבינוביץ (שפ"ר), שלחו טלגרמה של תנחומין לחתנו של המנוח, מר נ. פינס, לאמר: „אנו מביעים לכבודך את השתתפותנו העמוקה בצערך ואנו מבכים את האבדה הגדולה שאבדה לספרותנו העברית".

מביעים אנו את רגשי תוגתנו העמוקה על האבדה שאינה חוזרת שאבדה לחקירת ההסתוריה הישראלית ולספרותנו הלאומית במות החכם הגדול ר' שאול פנחס רבינוביץ (שפ"ר).

ברלין — הועד־המרכזי של ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית.

ימי החנוכה, שכבר נהגו לקבוע בהם חגים ציוניים, ממשמשים ובאים. הוה"מ מציע לכל האגודות והעסקנים לסדר בחנוכה נשפים, הרצאות וקריאות ולבאר ביחוד את פרשת מעשינו בא"י ואת דבר הבנין שאנו בונים שם לתחית העם וגאולתו. הוה"מ הכין תמונות לפנסי קסם ממראות הארץ: המושבות, העבודה בשדה ובכרם הערים ופבריקין היהודיים החדשים, בתי הספר, גני הילדים וכו'. התמונות הללו נסדרו קבוצות קבוצות, 13 תמונות הקבוצה. אחדות מן התמונות הן מגוונות. מחיר כל קבוצה 9 רובל חוץ מהוצאות המשלוח. האגודות צריכות להזדרז ולהזמין תמונות.

סכום כסף השקלים שהגיע לקופת הוה"מ עד א' בדצמבר ש"ז עולה ליותר משמונה אלפים רוב'. יוצא מזה שמספר השקלים שנמכרו בשנת י"ג לקונגרס אינו עולה עוד למחצית מספרם בשנת הקונגרס הי"ב, שאז עלה סכום כסף השקלים כמעט עד לי"ז אלפים רוב'. ואולם יותר משלש מאות אגודות עוד טרם גמרו את חשבון השקלים, מהן גם אגודות בערים הגדולות. יש איפא תקוה שמספר השקלים שנמכרו יגדל עוד. האגודות מתבקשות לגמור את חשבונות השקלים של שנת הי"ג בהקדם האפשרי ולהמציא את הכסף לתעודתו. אנו צריכים למהר ולהתחיל בהפצת שקלי שנת הי"ד. ראוי היה לגמור את החשבונות הישנים לפני ימי החנוכה ולהפיץ בימי החנוכה את השקלים החדשים. צריכים אנו להכון בעוד מועד אל הקונגרס העשירי. בקונגרס זה אנו חייבים להראות עד כמה עלה מספרנו וגדלו מעשינו משעת הקונגרס הראשון ועד עתה. עכשו נשלחו כבר למקומות שונים כ"ב אלפים שקלים לשנה הי"ד. אולם רוב האגודות עוד טרם הזמינו שקלים חדשים. צריכות הן להזדרז ולהזמינם עד ימי החנוכה. הזמן קצר מאד. עד הקונגרס נשארו לנו לא יותר משמונה חדשים, וכל יום שאנו מוציאים לבטלה מביא לנו הפסד מרובה.

בארץ־ישראל.

— נטיעת הזיתים בחולדה לא עלתה יפה. כשבעים אחוזים מן העצים שנוטעו מתו. תוצאות הנטיעות בלוד היו טובות הרבה יותר. מן העצים שנוטעו מתו רק כעשרים אחוזים.

— האגרונום אהרונסון נגש ליסוד התחנה לנסיונות. התחנה נוסדת באטלית. הכל יהיה מסודר על פי הדרישה האחרונה של המדע. המוסד נתמך, כמו שכבר הודענו, על ידי אגודה אמריקנית. בתחנה יעשו נסיונות שונים בנוגע לכל מקצעות עבודת האדמה, וכל מי שיפנה אל המוסד בשאלות על דבר עניני זריעה ונטיעה יקבל תשובה.

— בחיפה היתה הועידה הראשונה של אגרונומים וטכנאים, העוסקים בענינים שיש להם יחס לעבודת אדמה בארץ ישראל. המומחים הללו אומרים ליצור הסתדרות לעצמם. מפני שלא באו כל הקרואים דחו את האספה הכללית לסוף החרף. אז יעסקו בענינים אלה: שומת קרקע, אופני עבודת קרקע במקומות שאין מים במדה מספקת, משק־זרעים, מחלבות, גדול בהמות, נטיעת פרדסים.

— יק"א מכרה 4000 דונם מאדמתה בדליקה (בגליל התחתון), במחיר ט"ז פרנק הדונם, לאגודת יהודים אמריקנים האומרים להתישב בארץ ישראל. האדמה היא ברובה אדמת הרים ואבנים.

— יק"א החליטה לסגור את החוה שלה בכדג'רה. האדמה תמסר לאריסים.

— בשנה הזאת קרה ראשונה ששתי מושבות לא השיבו את הכסף שלוו מקופות המלוה. בנוהג שבעולם לוות המושבות כסף עד הבציר, ומן ההכנסה הראשונה של הגורן הן פירשות סכומים ידועים לפרעון החיב, ובשנה זו לא סלקו את חובותיהן מפני רוע מצבן. מתולה—25.000 פרנק וסדג'רה—10.000 פרנק.

בראשון לציון נבנו שני בתים חדשים לתימנים. יחד עם הבתים הקודמים יש להם עכשו להתימנים שמונה בתים.

— בבית הדפוס „לוי ושותפיו" בירושלים שבתו ארבעה פועלים מפני שבעלי הדפוס דרשו מהם כי לא ילכו לקלוב הפועלים. השביתה ארכה כשבועים ולבסוף נצחו הבעלים.

—בגימנסיה הירושלמית נעשו טרוים חדשים. נבחר ועד חדש ובראשו הד"ר רופין. הד"ר מטמן-כהן הוזמן לעבוד בגימנסיה בתור חבר עוזר והוא בא כפעם בפעם מיפו לירושלים. הוזמנו גם מורים חדשים ובראשם — הדר"ים טורצ'ינר ושילר שבאו מאוסטריה. אנשים אחדים העבירו כבר את ילדיהם מן הגימנסיה דגרמנית שבירושלים לגימנסיה העברית. ובכל זאת נשאר מספר התלמידים גם בשנה הזאת קטן מאד. בכל חמש המחלקות שנפתחו עד עתה יש רק ש ל ש י ם וי"ד. התקציב השנתי—17.000 פרנקים. ה' כוזר הבטיח תמיכה שנתית בת 5.000 פר'; בגרמניה הובטחו תמיכות שעולות 3000 פר'; שני אנשים פרטיים בירושלים שיש להם ילדים נותנים 2000 פר', והשאר—משכר הלמוד. במשך השנה הזאת אפשר יהיה להוכח, אם תוכל הגימנסיה הירושלמית להתקיים או לא, אם לא יגדל מספר התלמידים גם להבא, אין הדבר שוה בהזמל וההוצאות שמוציאים עליו.

— למנהל בית הספר של האליאנס בירושלים הוזמן ה' כרמונה ששרת בתור מנהל בבירות. ה' כרמונה יודע וחובב את השפה העברית ומבטיח להרחיב את גבולותיה בבית הספר בירושלים.

— מראשית שנת הלמוד נתקבלו בגימנסיה ביפו כחמשים תלמידים חדשים. יצאו כעשרה, מארבעת התלמידים, שעזבו את הגימנסיה והלכו ללוד לעבור, כבר שבו שלשה אל בית הספר. מספר כל התלמידים בגימנסיה הוא כעת 230. המחלקות היותר מרובות בתלמידים הן השלישית והששית — בכל אחת 36 תלמידים. בבית הספר של „עזרה" ביפו גם כן נתרבה מספר התלמידים. מספר כל התלמידים עולה עכשו מאה ועשרה. מספר התלמידות בבית הספר לבנות ביפו—420. יש שתי מחלקות שמספר התלמידות בכל אחת מהן עולה יותר משבעים, ומפני חוסר אמצעים אי אפשר לקבוע מחלקות מקבילות.

— הצייר קריסטין, שהיה מורה ב„בצלאל", עזב את א"י ישראל. על מקומו יבוא בקרוב הצייר ליפשיץ-גולדברג.

ברוסיה.

בחודש יאנואר זה עתידה להיות בפטרבורג ו ע י ד ה כ ל ל י ת ש ל ה א ו מ נ י ם ברוסיה. בועידה זו מתכוננים להשתתף גם האומנים היהודים, אחרי שדחו המיניסטרים לעניני הפנים ולמסחר את בקשת „האגודה לאומניות ולעבודת-האדמה בין יהודי רוסיה", שירשו לה לקרוא בווילנה ועידה מיוחדת של האומנים היהודים. נימוקה של דחיה זו היה - כי כל השאלות, המעסיקות את האומנים היהודים, יכולות להיות מוצעות לפני הועידה הכללית, שתדון עליהן ותתן להן את הפתרון הנכון. ועל כן קבעה האגודה הנזכרת ועד מיוחד לסדור השתתפות היהודים בהועידה הכללית; וכבר הכין לו ועד זה הרצאות ע"ד תקון מצב האומנים היהודים, ושלח את האינזיניור ב ז ל ו ט י ן לערי המדינה, כדי לסדר משלות הצירים מצד האומנים היהודים להועידה הבאה וכדי לחקור את מצבם. היהודים מצדם עושים את כל המוטל עליהם בנידון זה, אולם כנראה לא יביא עמלם פרי רב, כי אפשר לשער עפ"י אותות נאמנים, שהועידה הבאה תחזיק בהכלל המקובל: „חוץ מהיהודים". הועד העוסק בסדור הועידה הבאה הזמין אמנם את ה' היילפרין ראש „האגודה לאומניות ולעבודת-האדמה בין יהודי רוסיה" להשתתף בעבודתו, אבל כבר הספיק ועד זה להראות את נטיתו האנטישמית בדחותו את בקשת האגודה ה מ י נ ס ק י ת „לחנוך ילדי האומנים היהודים" להשתתף בהועידה. כמו כן מכבידה האדמיניסטרציה בערי-המדינה ע"י מעצורים שונים את השתתפותם של האומנים היהודים, ביחוד השכירים, בבחירת הצירים להועידה. המועצה העירונית בווילנה קראה, למשל, לאספת הבחירות רק את בעלי התעודות-לאומנות ותעשיה, היינו — את ה מ ח ז י ק י ם בתי-אומנות, שבין היהודים מספרם קטן מאד; ומאת האומנים השכירים דרשה מין תעודת-פוליציה, שאינה במציאות כלל. בהועידה הבאה ישתתפו איפוא, כנראה, רק צירים יהודים מעטים מאד, ואין לתלות בה תקוות גדולות.

המורים בהאקדימיה לאמנות בפטרבורג החליטו באספתם להשתדל לפני הממשלה, שתבטל את הנורמה הקבועה בקבלת התלמידים היהודים להאקדימיה, נורמה שאינה מתאימה למצבו של בית-אולפנא זה. בהמחלקה לציור ופיסול מתקבלים, למשל, בכל שנה רק בערך 30 40 תלמידים, ואם תתנהג האקדימיה עם היהודים בכל חומר הדין לא תוכל לקבלם כמעט כלל. ובאותה שעה ישנם תמיד בהאקדימיה מקומות פנויים לתלמידים חדשים, ואין שום צורך בהגבלה מיוחדה ליהודים בתור „כובשים רוחניים". האמנות הרוסית, המונה בין גאוניה יהודים כאנטוקולסקי, לוויטן וגליצנשטיין, בושה זה לא כבר מפני העולם המודירני, כשלא הרשו להמנגנים היהודים להשתתף בהקונקורס למוסיקה שהיה בפטרבורג. היא שואפת איפוא להשתחרר מהגבלות-הלאומים הנושנות בחפצה להראות, כי עומדת היא למעלה מחשבונות פעוטים של פוליטיקה ריאקציונית. מקוים, כי ההשתדלות תצליח הפעם.

מלחמת הבחירות של ה„דוזורים" בווארשה מתנהלת הפעם באומץ ובשקידה רבה מצד הלאומיים. הפרנסים המתבוללים, שנבחרו תמיד ע"י מעוט קטן של עשירים אסימילאטורים, המכניסים לקופת-העדה לא פחות מט"ו רו"כ לשנה, — הקדיחו בימים האחרונים את תבשילם יותר מדי, והקהילה היהודית היותר גדולה באירופה הקיצה' כוף-סוף' משנתה הארוכה. אחד ה„דוזורים", המשתתף בהקומיסית של המאגיסטראט לעניני המנוחה של החגים, לא בוש להסכים לדעת יתר חברי הקומיסיה, שדחו בקשת הסוחרים הנוצרים, המשתדלים כי יתירו ליהודים לסחור ביום הראשון. ושלשה פרנסים אחרים, הד"ר נוסבוים, דיקשטיין ונתנזון, נסעו, כידוע, לפטרבורג, כדי למנוע בעד הקומיסיה של הדומה מתת שווי-זכיות ליהודי פולין בהשלטון המקומי. אין להתפלא איפוא, כי רבים כעת בין יהודי ווארשה, המואסים „בפרנסים נאים" כאלה, והתעמולה הכבירה נגד ההנהגה האסימילאטורית, שהחלה כחודש ימים לפני הבחירות, מוצאה לה הד בהעתונות היהודית ובאספות-עם. כל האיומים והקנוניות מצד המתבוללים לא הועילו, והלאומיות הולכת וכובשת את הרוחות. אולם אחרי כ"ז מוטלת הצלחת הקאנדידאטים הלאומיים בספק, אם לא יהיו מקודם אפני הבחירה דימוקרטיים ביותר, כדי שיוכל העם במובן הרחב להביע את דעתו. בכל אופן כבר נבעה פרץ גדול במבצר הרתבוללות הפולנית, ומפלתו קרובה.

— האגודה הספרותית היהודית בפטרבורג הקדישה בכ"א נויאבר אספה מיוחדת ליום מלאת חמשים שנה לקיומה של העתונות היהודית-הרוסית. מר דובנוב קרא הרצאה מענינת על מהלך התפתחותה של עתונות זו במשך חמשים השנה האחרונות, שחלק לשליש תקופות. בראשונה שלטה ההתבוללות בהעתונים „ראזכוויט", „ציון" ו„דיען", ששאפו להשגת שווי-זכיות ע"י רוסיפיקאציה. אולם תקופות המשבר השונות שעברו אח"כ על האינטיליגנציה היהודית ברוסיה פקחו מעט מעט את עיניה לראות, כי רק ההכרה הלאומית תוכל לשנות את מצבנו לטובה. ביחוד נתגברה השאיפה הלאומית אחרי הפוגרום הקישינובי, מאורע ששמש התחלה לתקופה הדשה בחיי האינטיליגנציה היהודית. קוראיה של העתונות היהודית-הרוסית רבו אז יותר ויותר, והשפעת הלאומיות הלכה וגדלה על עתונות זו כמו על קוראיה. מר דובנוב מוצא, כי להלשון הרוסית ישנו תפקיד חשוב בתור כלי-מבטא לאומי בשביל אלה מאחינו, שאינם משתמשים בעברית ויהודית, ותפקיד זה ישאר לה עוד זמן רב.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.
Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

Одесса, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная у., № 2

КАЗИМИ

העולם

שבועון עברי.

הציונות שואפת לרכוש מקלט־בטוח ע"י משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת בזיל).

יוצא בכל יום חמישי.

№ 48.

התכן:

1) על המצפה:

א) נתפרדה החבילה.

ב) זהירות לעתיד.

ג) שאלה.

2) סדור ותכנית. — אבוהב.

3) במחיון. — בעל־דמיון.

4) דרכים אבלות. (VII—IX). — ידיד־הקבוץ.

5) היורשים. — שלום עליכם.

6) חוג'ה נזר. (V—III). — משה סמיליאנסקי.

7) מתוך התחומים. (ג). — ב. ארנסט.

8) הספרות המדעית במערב. (ט"ז). — ד"ר ש. ברנפלד.

9) מכתבים מארץ ישראל (י"א). — י. ל.

10) מכתבים מאנגליה. (ד). — ד"ר ש. מ. מלמד.

11) בציונות.

12) בארץ ישראל.

13) ברוסיה.

14) בחוץ לארץ.

15) בספרות ובאמנות.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 5 רובל, לחצי שנה 2,50 רובל, לרבע שנה 1,25 רובל.

בחוץ לארץ: באוסטריה־אונגאריה 13 קראן, בגרמניה 11 מארק, באנגליה 11 שילינג, באמריקה 3 דולר,

בארץ ישראל 13 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 13 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קאפ', ועל שאר העמודים 40 קאפ'.

החתימה מתקבלת רק מתחלת כל רבע, היינו מתחלת יאנואר, אפריל, יולי ואוקטובר ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

מחיר כל גליון 12 קאפ'. בעד שנוי האדריסה 30 קאפ'.

האדריסה:

Редакція „Гаолам" Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna (Russland).

מאת הנהגת „העולם“

אל הסוכנים. בשביל ששעת החתימה על „העולם“ לשנת 1911 הולכת ובאה מתבקשים כל הסוכנים הן ברוסיה והן בחו"ל להשוות חשבונותיה[ם] עם ההנהגה בעד שנת 1910. מהסוכנים, אשר לא יעשו כזאת לא תקובלנה שום הזמנות חדשות.

אל החותמים. א) כל חותמינו הנכבדים מתבקשים לחדש את חתימתם על „העולם“ לשנת 1911 בחדש דצמבר, כדי שנוכל לדעת בכמ[ה] אכזמפלרים להדפיס את הנומרים הראשונים של שנת 1911. ב) כל החותמים מתבקשים לשלח את דמי החתימה לשנה שלמ[ה] או לכהפ"ח לחצי שנה כי בזה הם ממעטים בהוצאות ומקילי[ם] מעלינו את העבודה.

אל קוראי עברית.

כל קוראי עברית, חברות חובבי שפ"ע וכן ועדי האגודות האלה מתבקשים להודי[ע] להמערכת את אדריכותיהם המדויקות, באשר רוצים אנו לשלח לכל אחד ואח[ד] גליונות של „העולם“ לדוגמא.

Гаоламъ — שנה רביעית

העולם

וילנד, כ״א כסלו, תרע״א.

ВИЛЬНА, 9-го Декабря, 1910 г. — № 48 — WILNA, 22-ten December, 1910.

מפני התיקונים שאנו עתידים לעשות ב„העולם" בשנה הבאה ומפני ההוספות שאנו מוסיפים בו אנו מוכרחים להוסיף גם על מחירו רובל אחד לשנה, והחותמים הלא יבינו מעצמם שאי אפשר לתת במחיר ארבעה רובל לשנה שבועון עברי כ„העולם" המביא לקוראיו לא פחות מתשעה גליונות בכל חדש. ומעתה יהיה מחיר שבועננו כפי האמור במודעה הבאה למטה.

המחיר

ברוסיה לשנת	5 רובל
באמיריקה „	3 דולר
באנגליה „	11 שי״ל.
בארץ ישראל „	13 פרנק
בגרמניה „	11 מארק
באוסטריה-אונגריה	13 קראן
ובשאר הארצות	13 פרנק

וכחשבון זה לחצי שנה ולרבע שנה.

מתקבלת החתימה על „העולם" לשנת 1911

בשנה זו נרחיב ונשכלל את כל חלקי השבועון ונוסיף עליו הוספות ומלואים.

„העולם" — כלי מבטאו של רעיון התחיה והגאולה, מגין על הקנינים והדרישות הלאומיים של העם העברי בכל ארצות מושבותיו ומשמש מדור קבוע לכל טובי סופרינו ומשוררינו.

מחיר גליון 12 קופ׳.

מחיר מודעות

בעד כל שורה פטיט נחולקת ארבעתים: — על העמוד הראשון 60 קופ׳, ועל שאר העמודים 40 ק׳ בעד שנוי האדריסה 30 ק׳

אדריסת המערכת והקונטורה בוילנה:
Редакція „Гаоламъ" Вильна.
Redaction Haolam Wilna.Russland

הפרקים התמידים הבאים ב„העולם":

א) על המצפה [סקירות קצרות על הענינים העומדים על הפרק]. ב) מאמרים בשאלות הזמן. ג) מאמרי מדע. ד) מאמרים ע״ד עניני הציונות. ה) בלטריסטיקה [ספורים, שירים, דרמות ופיליטונים]. ו) מאמרי בקרת וסקירות בעניני ספרות. ז) מתוך התחומים [סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו]. ח) בעתונים. ט) מכתבים מכל ארצות הגולה. י) מכתבים מארץ ישראל ומתורקיה. יא) השקפות שבועיות [ברוסיה, בחו״ל, בציונות ובא״י]. יב) רשימות ביבליוגרפיות. יג) בספרות ובאמנות. יד) ידיעות ספרותיות.

מתוך שאר הדברים, אשר יודפסו ב„העולם" בשנת 1911, אנו יכולים לקרוא בשם את אלה:

מנדלי מוכר ספרים. „חיי שלמה" [חלק שני].
י. ל. פרץ. „מפי העם" [סריה של אגדות עממיות].
שלום עליכם. „כתריאלים" [סריה של ציורים וספורים מחיי העיר כתריאליבקה].
י. ד. ברקוביץ. ספורים.
ד״ר ש. ברנפלד. מאמרים ע״ד „התורה והמדע".
בר־טוביה. „מעולם המחשבה". [עיונים פילוסופיים בשאלות האדם וחברת האדם].
ד״ר י. קלצקין. „מסות". רוכן בעניני פילוסופיה ופסיכולוגיה.
דר. יש. מלמד. „הרוח העברי" [של היחיד והצבור].
א. דרויאנוב. „ההלצות והבדיחות של היהודים".
י. גרינבוים. „התנועות הלאומיות בארצות אירופה".
א. כרמלי. עיונים וספיקות [בשאלות הצבור והספרות].
א. מ. ברוכוב. „הגלות" [מחשבות והרהורים].
בעל מחשבות. „סקירות ורשמים" [ע״ד עניני ספרות].
י. פיכמאן. „שרטוטים" [ע״ד סופרינו הצעירים].
ברק. „פנקס פתוח" [סריה של פיליטונים].
ד״ר י. לוריה. (י. ל.) מאמרים ומכתבים ע״ד כל עניני הארץ והישוב העברי.

ל„העולם" יש קוריספונדנטים קבועים בארץ ישראל, בתורקיה, באנגליה, בגרמניה, בגליציה באונגריה, ברומיניה, בארגנטינה, באמיריקה ועוד.

בחו״ל אפשר לחתום על „העולם" ע״י מערכת „די וועלט" בקעלן ע״נ רהיין (Karolingerring 31.) וע״י סוכני „העולם" לארצותיהם. וכל החותמים האלה מתבקשים להודיע ג״כ להמערכת בוילנה את אדריסותיהם המדויקות.

החתימה מתקבלת מראשית כל רבע ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

את הפרטים על דבר הוצאת מבחר כתבי ל. נ. טולסטוי בעברית, שינתנו לחותמי „העולם" בחצי מחירם, נודיע בנומר הבא.

עַל הַמִּצְפֶּה.

זמן מרובה היו הניצוצים טמונים בפיח הכבשן ובאפר; עכשו פרצה הלהבה. מרכז האגודות הגרמניות של האליאנס, שהיה קיים שנים אחדות בברלין, איננו עוד. תם ונשלם פרק גדול ושלם בהיסטוריה של האליאנס.

ועכשו יש לכתוב את ההיסטוריה של אותו פרק ולמסור לקהל קצת ענינים, שהיו נסתרים עד הנה מפה לאוזן.

כיצד נוסד המרכז הברליני של האליאנס? זה היה בראשית שנת 1905. בפאריז היו זועפים על כי נוסדה חברת ה„עזרה" („דילפספעראיין") בברלין: ראו בזה מעין צרה להאליאנס. ומצד השני היה יסוד חברת „העזרה" דבר נחוץ, שבא בעתו. יציאת היהודים מרוסיה גברה מאד ורוב היוצאים עברו דרך ערי גרמניה, וממשלת פרוסיה הקפידה על הדבר בצרות־עין מרובה, כי חששה שלא ידבק, חלילה, בארצה מאום מן היוצאים הללו. ותאיץ ביהודי פרוסיה לאמר: מהרו ושלחו את אחיכם הנודדים למדינות הים, ואם לאו — אנו סוגרים את הגבול...

פקידי פרוסיה היו סוגרים וסוגרים את הגבול. צרת היהודים לא נגעה בלבם. אבל הם חסו על העסק הטוב שעשו חברות האניות הגרמניות. לפיכך „הקילו". אלא שהתנאי התנו עם יהודי פרוסיה: מהרו ושלחו את אחיכם ולא ישאר מהם איש.

ומרכז האליאנס בפאריז היה רחוק ממקום המעשה. ויהודי גרמניה היו אובדי עצה, עמדו ויסדו להם את חברת „העזרה". וירע הדבר בעיני הגדולים בפאריז, כי בנו להם יהודי גרמניה במה לעצמם.

ואז עמד בראש הסניף הברליני של האליאנס העסקן הצבורי המפורסם הגהיך מ א י ר ־ כ ה ן. כדי לבצר מקום להאליאנס בענין סדור היציאה, עמד ופתח בברלין לשכה בשביל הנודדים מרוסיה. אבל דוקא בימי הפוגרומים בסוף שנת 1905 מת הגהיך מאיר־כהן. מנתה ההנהגה הראשית הפאריזית במקומו את לודביג מכס ג ו ל ד ב ר ג ר, אדם בעל מעשה, מרא דעובדא. הוא החל בהתגרות בחברת „העזרה" ולהרבות את חיל האליאנס בגרמניה. האיש הזה שאף לעבודה צבורית רחבה, ו„ממלכתו" היתה קטנה ומצומצמת — עמד ויסד את מרכז האגודות הגרמניות, ולמזכיר מנה הד"ר ק ל ו ז נ ר.

ותגדל המלחמה בין האליאנס בגרמניה ובין חברת „העזרה", וגדולי פאריז ראו ושמחו ולא דאגו דאגת מחר, שמא ימרוד מרכז האגודות בהנהגה הראשית הפריזית. לעת עתה ראו נקמות „בצרתם", בחברת „העזרה" הברלינית. אבל לאחר זמן מועט נוכחו, כי אין „הצרה" נכנעת מפני האליאנס, ועולם כמנהגו נוהג. ובינתים נדמה להם, כי קם להם „האויב" מביתם: המרכז הברליני חושב מחשבות פגול, מחשבות מרד ומעל...

ואז התחילו הסכסוכים בין ההנהגה הראשית בפאריז ובין אגודות [illegible] הברלינית. על הסכסוכים ה מ ע ש י י ם נוספו גם חכוכים א י ש י י ם. נפלה תיגרא בין ב י ג א ר, המזכיר הראשי הפאריזי ובין קלוזנר, המזכיר הברליני. החכוכים האישיים הגדילו את המדורה.

ובעודם יושבים בפאריז ודנים מה לעשות באותה הבת השובבה, האומרת לקום באמה, והנה נולדו סכסוכים בגרמניה עצמה. בקולניה, בהנובר, בדנציג ועוד בקצת אגודות גרמניות התחילו להרהר אחרי מעשי המרכז הברליני, ובעיקר לא מצאה תקיפותו של קלוזנר חן בעיני בני אדם. החלו האגודות האלה לבעוט בברלין ולהתקרב לפאריז. ויחזק לב גדולי פאריז והתחילו מתגרים בברלין, והפרצה התרחבה.

אז התפטר גולדברגר, ועל מקומו בא טימנדורפר. אותו טימנדורפר הוא גם אחד ממנהיגי חברת „העזרה", ובימיו היה כבר שלום ואמת בין שני המוסדים האלה. אבל בפאריז זעפו עוד. טענו שיש לקמץ בהוצאות של המרכז הברליני, שיש לבטל את משרת המזכיר הראשי — כלומר לדחות את קלוזנר. התפטר קלוזנר ממשמרתו. וכבר חשבו רבים כי בהטילם את קלוזנר מן האניה אל הים, יעמוד הים מזעפו.

אבל הים עודנו זועף כבתחלה. בפירוש התחילו מגלים גדולי פאריז את כל לבם, כי אינם חפצים כל עיקר במרכז האגודות, אלא להשיב את הסדר הקודם: יש רק מרכז אחד — בפאריז, ובגרמניה ובשאר המדינות יש אגודות וסניפים בערים שונות. אין הסניפים האלה מתאחדים בינם לבין עצמם, כי זהו יסוד של „ממלכה בתוך ממלכה". כל הסניפים צריכים להיות כפופים ונשמעים רק למרכז הראשי בפאריז. בסוף חודש נובמבר נאספו חברי ההנהגה בפאריז. מצד הסניפים בערי גרמניה באו חמשה אנשים. חברי מרכז. נשאו ונתנו בדבר. מר שלמה רינאק וחבריו אמרו מפורש: על אפם ועל חמתם היה להם מרכז האגודות הגרמניות מיום הוסדו. הם ס ב ל ו אותו, אבל לא הסכימו לו. עכשו הגיעה השעה לבטלו, כי נמצא בו קשר, ויש לחשוד בו: שמא ושמא...

איימו החברים הגרמניים, כי בזה מחריבה פאריז את האליאנס, בקשו רחמים, דברו את דבריהם, הציעו את הצעותיהם. אבל גדולי פאריז באחת: המרכז היחידי הוא כאן, ואתם מחויבים לציית לו. שאלו השליחים הגרמניים: ומה יהיה, אם על ידי המעשה הזה ימעט מספר חברי האליאנס בגרמניה? השיבו אלו שכנגדם: אף־על־פי־כן!

חזרו השליחים הגרמניים בפחי נפש ושלחו כרוז לכל יהודי גרמניה להודיע, מה אירע להם ומה הגיע להם על ככה. כמובן, תלו את כל הקלקלה בתקיפי פאריז, והם נקיים. עכשו יש לחכות לתשובת אלו שכנגדם. אבל בכל אופן — נתפרדה החבילה!

וכבר אמרנו פעמים אחדות, שיש לחשוש, שחבילה זו, הקרויה אליאנס, מתפרדת יותר ויותר. המוסד הגדול והחשוב הזה, שבהחלת בריתו היה מוסד ע ב ר י ל א ו מ י, הוא כעת ירושתם של המתבוללים הגמורים אשר בפאריז. חסרה לו כעת השקפה עמוקה ורחבה, המקפת את האומה הישראלית בכל פנותיה. די לראות במעשים, שאליאנס עושה כעת בתירקיה, איך היא מסדרת את עניני החנוך העברי ואת עניני הקהלות בממלכה הזאת, עד כמה היא צוררת כל שאיפה לאומית ואיננה מנחת לבנות בשעת הרס.

וכבר הגיעה האליאנס במעשיה לכך, עד כי קוינו שמברלין תבוא תרופה למכתה. אבל בפאריז חתכו את הקשר בסייף.

האליאנס קיימת זה חמשים שנה. לזכר היובל הזה הוציאה ההנהגה הראשית מטבע: קלסתר פניו של הנשיא הישיש, נרסיס

ריי, מצד זה, וסמל אחדות האומה הישראלית ודמות בנין בנוסח המזרח, זכרון לעבודת החנוך במזרח, מצד זה, אמנם זו היתה כונתם של המיסדים -- לאחד את האומה הישראלית. אבל יורשיהם כונתם אחרת לגמרי, ודוקא עבודת החנוך הגדולה, שהם עובדים במזרח, תוכיח...

וקשה מאד יהיה היום, אשר יהרס המוסד הגדול הזה, שבו נקשרו בשעתו תקוות גדולות ומרובות כל־כך!

זהירות לעתיד.

„חוקה אחת ומשפט אחד לאזרחי רוסיה ולפינים בפינלנדיה" — הצעה כזו הכניסה הממשלה אל דומת הממלכה, והדומה, שכבר קבעה לחוק, שכל הענינים שבין פינלנדיה ובין המדינה כולה נחתכים על פי המוסדות המחוקקים של המדינה ולא על פי הסים הפינלנדי, ודאי עתידה לקבל את ההצעה בדבר שווי הזכיות של כל אזרחי רוסיה בפינלנדיה. ועפ"י הכלל הידוע: „אין לך כלל שלא נאמר בו חוץ מן היהודים" — הוציאה הממשלה בהצעתה את היהודים מן הכלל, ולזה הסכימה גם הקומיסיה, הבודקת את ההצעות הנכנסות אל הדומה.

הממשלה הוציאה מן הכלל לא את היהודים בלבד, אלא גם — את הצוענים. „חוץ מן היהודים והצוענים", — כך נאמר בסעיף הששי של הצעת הממשלה. אך עמדה להם להצוענים שנאתם של הלאומיים־הימנים אל הפינים, והיהודים נשארו „חטאים" כשהיו. כשדנה הקומיסיה האמורה בהצעתה של הממשלה, נסתלקו דקרטים והלכו להם ולא רצו לטפל בהצעה זו לגמרי. הם, שהתנגדו בדומה להוצאת הענינים הנוגעים לפינלנדיה מרשות הסיים, לא יכלו לדון גם בהצעה החדשה. נשארו איפוא רק האוקטיאבראים והימנים. ופה נתגלה דבר שאי אפשר להבינו עפ"י הסקירה הראשונה -- אבל רק ע"פ הסקירה הראשונה. הימנים חפצו להרחיב את גבולות ההצעה ולמחוק את ההגבלה שהגבילה הממשלה גם בנוגע להיהודים וגם בנוגע להצוענים. התנגדו לכך האוקטיאבראים. וסוף דבר היה, שהיהודים לא זכו ב„שווי" (תשע דעות היו בעד היהודים ועשר — נגדם) והצוענים זכו ב„שווי" (עשר דעות היו בעדם ותשע — נגדם).

צריך לשער, שהדומה האוקטיאבראית תתקן את אשר עותה הקומיסיה ותחזור ותשוה את הצוענים אל היהודים, — כמו שהציעה בדעת הממשלה. ואין אנו מקנאים בצוענים. רוצים אנחנו, שהרוסים יודו בזכיותינו — ברוסיה, והפינים — בפינלנדיה. נכבדה היא לנו עובדא זו רק עד כמה שהיא משמשת לנו רמז לעתיד. כמובן רצו הלאומיים־הימנים לזכות את היהודים, לא מפני אהבתם להיהודים אלא מפני שנאתם להפינים. ומובן גם כן שהאוקטיאבראים, שהכריעו את הכף להוציא את היהודים מן הכלל, עשו זאת לא מתוך אהבת יהפינים אלא מתוך שנאה ליהודים. הימנים אין עיניהם נשואות עפ"י רוב אלא לעניני השעה, וכשבאה לידם ה„מצוה" להצר ולהעיק לאחרים אין הם מחמיצים אותה. הפעם עמדו לא בשאלת היהודים אלא בשאלת פינלנדיה, — וע"כ היו מן המרחיבים. לא כן האוקטיאבראים, שאינם שוכחים את עניני ההוה מפני עניני העתיד. ולפיכך חששו, שמא הגיעה סוף־סוף השעה לדון על שאלת היהודים בהדומה, ואם יסכימו עכשו להשואת זכיותיהם של היהודים ברוסיה דן תהיינה ידיהם כפותות ולא יוכלו להתנגד אז להשואת זכיותיהם של היהודים בפינלנדיה.

אשרי פוליטיקאים מרחיקי ראות וזהירים במעשיהם — לעתיד לביא!

פאוה.

מקושטא מודיעים: בבית הנבחרים נתעוררה פתאם השאלה בדבר כניסת גרים אל הארץ, ומאליו מובן כי דברו גם ביהודים הבאים לטורקיה מארצות שונות על מנת להשתקע. הדפוטט היוני בושו־אפנדי הביע את דעתו, כי האימיגרציה יפה לטורקיה, ואין נפקותא כלל מי הם הנכנסים — מושלימים, נוצרים או יהודים. ריזה טבפיק דרש שהממשלה תגדור גדר בעד העניים לבל יעלו לטורקיה, כי העניים מביאים רק רעה. לאחר הויכוחים הבטיחה הממשלה, כי בקרוב תגיש לבית הנבחרים תכנית חוקים בנוגע לסדור ענין האימיגרציה.

אין כל ספק, כי כשיגיע בית הנבחרים לדון בתכנית החוקים האמורה ידובר גם בכניסת היהודים לטורקיה בכלל ולארץ ישראל בפרט. הן לא נכחד מאתנו, כי מצרדים שונים משתדלים לנטוע בלב הטורקים חשד אלינו. הערבים הנוצרים הן מסורת יש להם מכהניהם ואבותיהם ברוח, כי היהודים מביאים להם תקלה. „האחים", „האחיות" הצרפתים, שפרשו את רשתם על כל הארץ, עוינים גם הם אותנו, והגרמנים, הראשונים שיסדו מושבות ובתי מסחר בארץ ושימים רבים היו בטוחים בכחם ועוצם יד מלכותם וקוו שסוף־סוף תפול ארץ טובה ויפה זו לנחלה להם, — הם ודאי צוררים לנו ומתנכלים אלינו לבל נוכל להתחרות אתם ולהעבירם. וזרע החשד והקנאה שהללו זורעים יום יום נקלט בלבבות ועושה פרי. ואין כל פלא, אם בשעה שידובר בבית הנבחרים ע"ד חוקי הכניסה, ישמעו גם דברי חשד והתנגדות אל היהודים.

האם גם אז ישימו מחסום לפידם ה„שתקנים המושבעים", הדפוטטים היהודים, אשר בפרלמנט הטורקי?

ברור הדבר. ששתי טענות יטענו המתנגדים לכניסת היהודים: ראשית, שרוב היהודים הבאים לארץ עניים הם ואין להמדינה, שאוכלסיה מועטים הם, שום תקוה להבנות מהם. ושנית, שהיהודים הוגים בלבם „מחשבות זרות", והא ראיה שגם אחרי התנחלה בארץ אין הם מקבלים עליהם את נתינותה, כלומר את נתינותה של טורקיה, אנו יודעים, שאין כמעט שום יסוד בשתי הטענות הללו גם יחד. בשעה שרוב היהודים היוצאים לכל הארצות רכושם מועט וכל תקותם -- למצוא עבודה בארץ מגוריהם החדשה, הנה רוב היהודים היוצאים לארץ ישראל הם או בעלי רכוש במדה ידועה, המבקשים שמוש לרכושם או אנשים צעירים, המבקשים שמוש לרכושם הם -- לכחם ואונם. מוגזמים הרבה הם גם הדברים, שאין היהודים היושבים בארץ מקבלים עליהם נתינות טורקית ע"י סטטיסטיקה ערוכה כראוי אפשר היה לברר. שהרבה מבני הישוב החדש כבר היו לנתיני טורקיה, ואם לא כל המתערים בארץ עושים כמורם, הרי אין זה אלא מפני שעדיין לא נשכחו לגמרי ימי ממשלת עבדול־חמיד, שאז היו בוחרים אפילו הטורקים, — וגם הרבה מן „הטורקים הצעירים" בכלל, — לחסות בצלם של הקינסולים השונים מלהיות תלוים ברצינם ועריצותם של הפקידים.

כמובן, אין כונתנו לסתור בזה את הדברים שעתידים להשמע בפרלמנט הטורקי נגדנו. ברי לנו, שהללו העוסקים בזריעת זרע השנאה והחשד, משום שהם רואים בזה טובה לעצמם, יגבירו את „מעשיהם הטובים" עתה, בדעתם כי הולך וקרב היום אשר בו ידובר ביהודים. אין כל ספק, כי עכשו „יגלו" פתאם ויודעו בקהל ספרים ונאומים, של ציונים ושל בלתי ציונים שעל פיהם

אפשר ללמד חוכה על הציונות ולהראות על „הסכנה" הכרוכה בה. הן בשעה שבני אדם מבקשים להרע להמתדרים בהם ולהנקם מהם, מוצאים הם את החומר הדרוש להם וגם ממציאים אותו.

אין כונתנו אלא לשאול: האומנם גם עכשו ישמרו מחסום לפיהם „השתקנים המושבעים" — הדפוטטים היהודים שבפרלמנט הטורקי? האם האנשים, העומדים בראש היהדות בטורקיה, לא יתנו את לבם להכון בעוד מועד לאותו היום, אשר בו ידון הפרלמנט בשאלת האימיגרציה ובהכרח יבוא לדון גם בכניסת יהודים אל הארץ? —

אבוהב.

הַסִּדּוּר וְהַתָּכְנִית.

(לשאלת יסוד קרן לאוכית להשכלת העם.)

מתוך ה„שאלות והתשובות" העיוניות, המנסרות בעולמנו מפרק לפרק וסופרינו מקדישים להם פלפולים שאין להם סוף לשם „יגדיל תורה ויאדיר". עלתה בימים האחרונים שאלה אחת מעשית, הראויה לכך שנדון בה בפשטות, בלי חדודים יתרים. שאלה זו היא: מה נעשה לבנינו המבקשים דעת, ודלתות בתי הספר הבינונים ושערי בתי המדרש הגבוהים במדינתנו סגורים בפניהם? ראויה היא שאלה זו, מכיון שהיא מעשית, שהסופרים והעסקנים המטפלים בה לא יעשו אגודות אגודות, החונות על דגליהן ושפולמוס של וכוח לשם וכוח וכבוד הדגל ונושאיו מפרידים ביניהן. שאלה מעשית צריכה תשובה מעשית, ותשובה מעשית אינה באה אלא מתוך אחוד כחות רבים ושונים, וצריכים הם להתגדר באותו הבסיס המשותף לכולם, ולא בגבולים המבדילים ביניהם.

השאלה כשהיא לעצמה אינה חדשה כלל. פניה הזועפים היו מגולים זה כבר. אך עד העת האחרונה פזורים היו כחות העם לכל רוח, צר היה לבן של רוב המפלגות והקבוצות שבעמנו מהכיל עניני העם וצרכיו, צר היה הבסיס הלאומי מלרכז סביבו את כל הכחות שבעם. עד העת האחרונה לא היו לאומיים בעמנו אלא הציונים, והיה ה ד י ן נותן שכל האחרים יתנגדו להם ויבטלו כל מחשבה טובה שלהם. וכשהרגישו לפני שנים אחדות הלאומיים, כלומר הציונים שבין תלמידי האוניברסיטאות אשר בחוץ לארץ בנחיצות לעשות דבר לצורך ספוק ההשכלה לצעירי עמנו והציעו הצעה ע"ד יסוד אוניברסיטה יהודית, לא מצאו האחרים תשובה על הצעה זו אלא לבטלה בעיקרה. גם עתה עוררו את השאלה ראשונה תלמידי האוניברסיטאות שבחו"ל. מגנף יצאה לפני חדשים אחדים קריאה ליסד אגודה לתמיכת צעירי היהודים מרוסיה, המוכרחים לנוד לארצות המערב ולדפוק על שערי האוניברסיטאות. עכשו הכל מכירים בערך השאלה והכל רוצים לעשות דבר לפתרונה. ואולם כדי שימצא הפתרון הנכון, נחוץ שלא כל אחד מן העסקנים יחפוץ לעשות—מה שיכול להעשות—על דעת עצמו בשם עצמו ולכבוד עצמו או חבורתו

שנים הם הדברים שצריכים להקבע בטרם יעשה מעשה לשם איזה מעניני חיינו: סדור הכחות הפועלים ותכנית העבודה. ושגיאה גדולה שוגים הסופרים, הבאים לדון על תכנית העבודה בטרם נמצאו לה עובדים, בטרם נסדרו לשמה הכחות הפועלים שבעמנו. ועון גדול הוא זה מצד העסקנים הצבוריים שלנו, שכשעולה בידי אחדים מהם להיות המתחילים באיזה ענין צבורי, הרי הם רואים את עצמם כאלו הם אפוטרופסיו של אותו הענין והם קובעים בעצמם את כל מהלך העבודה, תכניתה וגבולותיה.

יש לשער, שמארה זו הרובצת עלינו לא מתוך שרירות לבם של עסקנינו, לא כתוך הרגש של „אני ואפסי עוד" ולא מתוך העלאת כבוד המפלגה והחבורה על כל עניני העם וצרכיו היא נובעת, אלא מתוך ההרגל לגשת לברורן של שאלות צבוריות כמו שנגשים אליהן הסופרים והעסקנים הצבוריים שבעמים אחרים. הללו אין להם באמת אלא לברר את השאלות לפרטיהן ואת הפתרונים המוצעים מצד תכנם ותבנית העבודה בלבד. הכחות הפועלים, שעליהם להגשים בחיים את פתרון השאלות, עומדים וקיימים בצורת מוסדות הממלכה ושלטונות הערים. בתחום עבודתם של אלה נמצא כל הנעשה והראוי להעשות לשם הספקת הצרכים המשותפים של כל העם. יוצאים מכלל זה רק עניני מפלגה, המתנגדים לצרכי ההוה של רוב העם. או שאין רוב העם מודה בהם ומכיר בנחיצותם. ואולם אצלנו, שאין לנו מוסדים קבועים כאלה, כשאומרים ליצור יצירה לאומית כללית, צריך קודם כל לאחד את הכחות הפועלים, כדי שלא יהיה המעשה הנעשה ענין של חבורה אחת, שאין כל העם מכיר בהאוטוריטט שלה.

לפני ירחים אחדים, כשנתפרסם בהפריסה שלנו הכרוז האמור של תלמידי גנף, נגעתי גם אני בקצרה בשאלה זו *). אז כתבתי: „הישימו לב ראשי החברות הגדולות שלנו ברוסיה ומחוצה לה לצורך גדול זה, הקבוע בעולמנו זה שנים רבות?.. כלום חייב ויכול העם השווייצי הקטן להספיק השכלה גבוהה לכל היהודים מרוסיה, המרובים ממנו במספר? ואלו התאחדו החברות הגדולות שלנו, העובדות זו בכה וזו בכה, האם לא יכלו להשתתף על חשבון העם היהודי בהוצאותיה של אחת האוניברסיטאות בחו"ל, ששעריה פתוחים לרוחה בפני יהודים זרים, ולא היה העם היהודי זקוק לחסדי עמים אחרים קטנים ממנו?.. המעשה הראשון, שאנו צריכים ו י כ ו ל י ם לעשות, הוא סדור תמיכה להתלמידים, שלא תהיה לה צורה של צדקה הנתנת לעניים הפושטים יד.. אולם האם לא תשאר קריאת האגודה בגנף כקול קורא במדבר, התנסה חברת מפיצי השכלה, למשל, לבא במשא ומתן ע"ד זה עם החברות הגדולות של היהודים בחו"ל?"..

והנה הקריאה של תלמידי גנף לא היתה כקול קורא במדבר. נמצאו סופרים ועסקנים, שהתחילו לדון בשאלה זו וגם לעשות מעשה. לפי מה שמודיעים העתונים, נמצא גם אדם אחד, הנכון ליתן חצי מיליון רו"כ ליסוד מוסד להשכלת העם. יש אומרים, שהנדבה ניתנת על מנת ליסד אוניברסיטה ליהודים ברוסיה, ויש אומרים, שהיא נתנת על מנת ליסד קופה של תמיכה לתלמידים. וכבר נתחלקו הדעות. יש דורשין בשבח אוניברסיטה. ומבטלים את הענין של סדור תמיכה, ויש מחזיקים דוקא ביסוד קופה של תמיכה ומבטלים את הרעיון ע"ד יסוד אוניברסיטה. ויש גם דעה האומרת, שצריכים אנו לדאוג קודם כל להשכלה בינונית ולא להשכלה גבוהה. ומכל הצדדים נשמעות טענות צודקות זו לעומת זו. אך מרובים עליהן הפלפול והבקורת והבטול, שאין בהם אלא כדי חרוד ועקיצה וקנטור, וסופם לרפות את ידיהם ולהחליש את רצונם הטוב של העושים והמעשים בענין זה, למרות הצד השוה שבכל הטענות. שכולן מודות בצורך הגדול למצוא תשובה — אם ברב או במעט — על השאלה הגדולה המנסרת בעולמנו ולבלי לשבת בחבוק ידים ולחכות לימים טובים מאלה.

---

*) „העולם" נומר 35 ש"ז.

רואה גם אני את דברי המצדדים ליסוד קופה של תמיכה מדברי החולמים ע"י אוניברסיטה. לפי המצב של עכשו אין לנו לקוות לאוניברסיטה יהודית בת קימא ובת זכיות ברוסיה. ערך מעשי ידוע יהיה איפוא רק לפוליטכניקום ולבית כפר גבוה למסחר. אך גם הערך המעשי של אלה מצומצם ומוגבל.

בנוגע למהנדסים הרי אין כל ספק, שאלו הלומדים בחו"ל ימצאו להם עבודה, אם בחו"ל גופה או ברוסיה, יותר מאלו אשר ילמדו ברוסיה. אין לנו מספרים מדויקים בנידון זה, אך נראה שמרובה מספר המהנדסים הצעירים מיהודי רוסיה, שמצאו במשך השנים האחרונות עבודה בבתי החרושת בחו"ל ממספר חבריהם שמצאו עבודה בזמן האחרון ברוסיה. על כל פנים נקל יותר לגומרים את למודיהם בבתי מדרש הגבוהים בחו"ל בכל מקצוע שיהיה, מלבד מקצוע הרפואה, למצוא עבודה בחו"ל מלגומרים את למודיהם ברוסיה למצוא עבודה עכשו ברוסיה. מלבד זה נחוץ להביא בחשבון את הכשרונות והנטיות השונים של השואפים להשכלה גבוהה. לאו כל אדם יש לו כשרון ונטיה לטיכניקה או לתורת האיקונומיה והמסחר.

צדקו גם דברי מר דודסון („ראזסוועט" נומר 49), „שבאופן היותר טוב יעלה בידינו ליצור פה איזו יצירה פעוטה", מוסד ל„השכלה גבוהה", שילמדו בו דילטנטים וילמדו בו רק אלה שלא ימצאו שום דרך אחרת לעצמם. אבל אי־אפשר להסכים לדברי אותו מר דודסון, המוריד את ערך כל הענין ומיעץ ליסד בשביל „תקופת המעבר" „קופה לתמוך בידי הצעירים הלומדים בחו"ל, ואשר מרכזה יהיה, למשל, בברלין, — קופה דומה לזו שהיתה קימת לפני שנים אחדות" — והעם לא ידע לא בקיומה ולא בבטולה. לפני שנים אחדות היו קיימות בחו"ל קופות שונות, שמטרתן היתה לתמוך את תלמידי בתי המדרש הגבוהים; אולי קיימות קופות כאלה גם עכשו. אך כולן היו קופות של „צדקה" ונהנו מהן לאו דוקא הללו, שהיו ראוים ביותר ללמוד על חשבון הצבור ואף לא אלה שהיו נצרכים ביותר, אלא אלה שידעו למצוא דרך... מה שנחוץ עתה — הוא אחוד הכחות הפועלים, העלולים לפעול במקצוע השכלת העם. המוסד שיוסד, אם גם לא יעסוק בתחלתו אלא בתמיכה בלבד, צריך שיהיה מוסד לאומי כללי ולא מוסדה של חברה אחת קטנה או גדולה, צריך שיהיה מוסד להשכלת העם ולא מוסד הפוסק צדקה לבני עניים.

צריכים ויכולים אנחנו ליצור קרן קימת לאומית להשכלת העם. את היסוד לזה יכולות להניח החברות הגדולות אשר ברוסיה ובחו"ל. אם אמת כפי השמועה ע"ד מתן חצי מיליון רובל — מה טוב. סכום כזה היא התחלה הגונה. ואולם אל נא נדרוש מאת המתחילים, שיבאו אלינו דוקא בתבנית מסיימה ומעובדה כל צרכיה, כמו שדרש ג' לנדוי („יעויר' מיר" 29). אין קובעים תכניות אלא מתוך שקול הדעת המרובה, ואין שוקלים וטרים בדבר בכובד־ראש הראוי ובהרגשת האחריות השלמה אלא אם כבר הונח יסוד לעבודה. ואילם כדי שיונח היסוד המכשיר את העבודה די לעירר על הצורך הגדול ולהראות בדרך כלל על אפני היכולת להספיק אותו הצורך.

עד כמה אפשר להכשל בשטחיות בשעה שדנים בשאלה, החסרה עדיין חומר ויסוד לפתרונה, יעידו דברי אותו מר לנדוי עצמו. מר לנדוי רוצה דוקא ביסוד אוניברסיטה יהודית ברוסיה ומברר את כל הפרטים. האוניברסיטה צריכה שתוסד במרכז יהודי גדול. אוכלוסין מרובים של יהודים יש לנו באודיסא, בווארשא ובווילנא. והנה בווארשא אי אפשר לקבוע מקום לאו־ניברסיטה היהודית מפני הקושי בבחירת לשון ההוראה. באודיסא אי אפשר — מפני הטרדיציה הטולמצובית. ובכן ווילנא הוא מקום הראוי לאוניברסיטה יהודית. ואין הוא מרגיש עד כמה מן המגוחך יש בכל הפלפול הזה. אם ה„טרדיציה הטולמצובית", שמספר שנותיה שלש או ארבע, מעכבת בידינו לבחור באודיסא, הרי גם ווילנא וגם ערים אחרות אינן יכולות לשמש מקום ראוי לאוניברסיטה שלנו, שהרי מי לידינו יתקע אם לא תזכה גם ווילנא או חברת־ה „בטרדיציה" מעין זו, שזכתה בה אודיסא?

לא. לא תכנית מעובדה אנו צריכים לדרוש כיום הזה. הדבר האחד שאנו צריכים לדרוש ושאנו דורשים, הוא—שהמתחילים אל יראו את עצמם כאלו הם האפוטרופסים ואין עוד מלבדם. צריך לאחד לעבודה זו את כל הכחות, שבנוגע לענינים אחרים הם חונים על דגלים שונים. אם כבר הונח היסוד — מה טוב, ואם לאו — צריך להניח את היסוד לקרן קיימת לאומית להשכלת העם. צריך לקרוא לחברות הגדולות והמפלגות הקימות בעמנו, כי תשתתפנה כולן באחת בעבודה הגדולה הזאת ותעשינה את המוסד למוסד ישראלי.

אחוד הכחות של הפועלים צריך להקדים להתחלת העבודה וגם לקביעת תבניתה של העבודה.

בעל־דמיון.

בִּטָּחוֹן.

לזכר א. ל. לווינסקי.

מדה נאה היתה לישראל — ובטחון שמה.

מדה זו של בטחון אינה אופטימיזמוס כתם, כשם שבעל־הבטחון אינו דומה לאותו האופטימיסט, שאנו מוצאים בכל מקום, אצל כל אומה ולשון. אין בה לא ממנוחת השאננים ולא משלות השמחים בחלקם. מעלה יתירה, או מעלה אחרת, יש לה למדה זו.

מדת הבטחון בדורות החסידים הראשונים לא היתה, ראשית כל, מדה של יחידים, המצויה אצל ראובן ושמעון ולוי, אלא מעין מדת־הכלל הטבועה באופיה של כל האומה כולה. כל יהודי ויהודי יש לו בטחון וחייב לחיות מתוך בטחון. כשם שחייב הוא להאמין באלהי אברהם, יצחק ויעקב, כשם שמאמין הוא באמונה שלמה בביאת־המשיח. אדם מישראל, שהתיאש מן הבטחון, או שנתן רשות להמרה־השחורה שתתגבר עליו לשעה, הריהו יהודי שאינו הגון, חטא חטא כנגד אחד מיסודות היהדות, כנגד אחת המדות הטובות, שכל האומה מצוינת בה. סתם יהודי היה מצויה על מקצת בטחון. אלא שהיו בימים ההם גם גבורי מדת הבטחון וגדוליה, כשם שהיו גבורים שמסרו את נפשם על מצוות ומעשים טובים אחרים — כגון: צדקה, הכנסת־האורחים, עבודה שבלב ודומיהן.

שמו של בעל־הבטחון היה מפורסם לשבח כשמו של ירא־השמים.

ועדיין חיות גם עכשו בפי העם אגדות על דבר גדולי הבטחון, והן נמסרות מדור לדור:

מעשה באדם אחד, שלא היו לו מצות לחג־הפסח. כל השנה כולה לא נמצא גם „חמץ" בביתו, ואולם הנה כבר הגיע ערב פסח! בכל בית ישראל שרויה שמחה של חג ואור עולה מכל פנה. ורק על בית המסכן הזה נתכה חמת אלהים. „היא" (דרך נשים לה!) יושבת בקרן־זוית וממררת בבכי, והוא — עושה עצמו „כלא ידע", הולך לבית־המרחץ לכבוד החג ולפנות ערב

היא בא אל בית הכנסת והתפלל בין שאר הבאים; במדומה יעזבהו! הרי גלוי הדבר ונראה לעין, כי אין זה אלא נסיון, שהקדוש-ברוך-הוא מנסה את בריו. די לא אירע מעולם ליהודי, שידא איכל חמץ בפסח! יכה דוד. ברגע האחרון „נעשה" פסח בביתו של אותו יהודי. יד נעלמה וכמובן, ידו של אליהו הנביא, גבורו החביב של העם, באמצעי מבואר מצות וארבע כוסות. נרות יפות דולקות והבית השומם והקודר נהפך בין-רגע להיכל קסמים, ובעליו, בעל הבטחון, מיסב בהרחבה ומיטיב את לבו כיד המלך.

ועוד מעשה באחד, שנדר לצדקה וקבע לה זמן ידוע. בינתים נהפך הגלגל ובעל-הצדקה ירד מנכסיו. והנה כבר הגיע היום המוכן להקים נדרו, וכיסו ריק מאין פרוטה. ואין הוא יודע מאין יבוא עזרו! בעל-חובו כבר בא לגבות את חובו — והוא בבטחונו לא יעזבהו! החמה כבר שקעה. עוד מעט וישמחו שונאיו לאידו, כי הפיר את נדרו — והוא עדיין מקוה לאלהיו ישם בו בטחונו. ופתאום נשמע קול פרש ליד ביתו. הסוס העיף כורע ונופל תחת רוכבו, והפרש מתפרץ לבית היהודי ומטמון בידו: נזכר ה„פריץ" בחוב ישן שחב ליהודי והריהו פורע לו עכשו את חובו זה...

ושוב מעשה באם חולה, ולה ילדים קטנים... ושוב מעשה בשליח, שלסטים מזוין נפל עליו בדרך... ועוד כמה וכמה אגדות יפות ונעימות, שהעם מספר לבניו על גבוריו, גדולי-הבטחון, הלא הן כתובות בספרי פרץ ואחרים, שאגדות העם מובנות להם וחביבות עליהם.

מדת הבטחון אינה מדה הבאה מתוך פקחות או מתוך נסיונות של הרבה שנים, ואין זה גם דבר התלוי ברצונו של אדם. הבטחון—זהו גילויה הנאמן של האמונה הנצחית העתיקה, זהו רגש-רליגיוזי הכמוס בלב, שנתגלם והיה למין ודאיות קיימת, המשוררת לעצמה בתוך רוח-העם, כאלו היא מובדלת ואינה נוגעת בתרומה של האמונה. זוהי תקוה, שנעשתה בטחה, תפלה חשאית שבלב, שנתקבלה במרומים עוד טרם שנשמעה; חלום, שרואים אותו בהקיץ ונישאים אותו ע"י שפתים כבשורה טובה.

מדת-הבטחון—פירושה: אל חי וקיים, שעשה נסים לאבותינו והראה נפלאות לעם בחירו, הזן ומפרנס לכל, מביצי כנים ועד קרני-ראמים. כי הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל! ימינו פתוחה לכל, לכל אדם מישראל, ולא יעזוב את כל החוסים בו ואת חסדו לא יסיר משומרי בריתו ועדותיו.

מדת-הבטחון—פירושה: אך הבל הם חוקי הטבע וצבאיו, חוקי דברי ימי עולם ועלילותיהם, — אך הבל הם ככל חכמת האדם אשר מן התהו באה ואל התהו תשוב. שתי פעמים שתים — אפשר שמספרן יעלה חמש, ובלבד שתהא שעת-רצון מלפניו, יתברך שמו. מן התולעת המתפתלת באבק דרכים ועד מלאך-המות הנורא והאיום אין שליטתם ומוראם עלינו; אם אין רצונו של הקדוש-ברוך-הוא בכך—לא ירעו ולא ישחיתו בכל גבולנו, כי בלי רצונו כאין הם, כרוח עוברת וכחלום יעוף, דניאל יוכיח, שניצל משני אריות; חנניה, מישאל ועזריה יוכיחו, שיצאו מתוך כבשן-האש ולא נפל שער ראשם ארצה. כל דבר, שאין אנו משיגים בשכלנו, מראים אותו לנו בנס.

בטחון—זוהי מדרגת-החיים, שהנס נעשה בה חולין, מעשים בכל יום, דבר אשר יקרה לכל אחד ואחד מאתנו. אין אנו מתפללים לזה, אין אנו תמהים להופעתו ואין אנו זקוקים בשבילו ליכולת מיוחדת. בטחון—זהו מצב-הרוח, שהנס נעשה בו טבע. אמנם עולם כמנהגו נוהג, אבל במסתרים עוסקת יד נעלמה. המשגחה הכל ויבליר הכל ומערבבת את התהפוכות. המציאות, שאנו משיגים אותה בחושינו, השוטפת ועוברת בזרם הנצחי שלה, על-פי חוקים קבועים ומוצקים, אינה אלא צד אחד של העולם. ואולם יש לו לעולמו של הקדוש-ברוך-הוא עוד צד שני. חוקיו זרים לנו, ורק את דפקו אנו מרגישים, ולהופעותיו אנו קוראים נסים. בצד הראשון שוררים חוקים קשים ואכזריים, חוקי לחץ ודחק, ובצד השני—אנו רואים את החירות. הבטחון הוא דבר מקרי, יוצא מן הכלל, שנהפך ונעשה לחוק. ועל זה יתפלל כל חסיד, כל מי שאלהים חננו בבטחון, על זה יסמוך וישליך יהבו יותר משהוא סומך על חוקי הטבע או על החוקים, שנעשו בידי אדם.

וגדול כח הבטחון ביחוד בזה, שלא ניתן למאמינים גדולים בלבד ואינו משמש עטרה רק לראשירם של יחידי-סגולה, אלא כל הרוצה ליטול אותו — יבוא ויטול, ואפילו היהודי הפשוט שבפשוטים, שאין לו באמונתו אלא סדור-התפלות בלבד, וגם את פירוש המלות לא יבין, כפר תהלים, שנאמר בכל לב, הריהו כחומה בצורה וכמשגב לדך. כל הרוצה לבצר לו חומה זו, יבוא ויבצר. ומי שידיו ריקות ואין לו כל — אף הוא בכלל. הבטחון אינו דורש מן האדם כלום וכנגד זה הוא נותן לו הכל. זהו מעין הזיה, הנארגת במחו של הפקח ובלבו של הָעֵר. זהו מעין נשמה יתירה, שניתנה במתנה לכל, גם לצדיק-הדור וגם לשואב-המים, כמובן, הכל לפי מדרגתו של כל אחד ואחד. זהו מעין שריון, שכל אחד ואחד לובש אותו לפי מדתו. זהו מעין שכר בעולם הזה, אלא שמקבלים אותו לא בעד מצוות ומעשים טובים. זוכה בו כל אדם, שלב טהור, לב ילד תמים, ברא לו אלהים.

מי האיש אשר יבאר את החידה הנפלאה הזאת? — בן-עם-קדומים, שהרבה חי והרבה ראה והרבה נסיונות נתנסה ועמד בכולם, על אפם ועל חמתם של חוקי הטבע ובני האדם, יצר לעצמו בכח החוש הטבעי פילוסופיה זו של החיים. דור הולך ודור בא ויהודים לעולם עומדים. בדרך השכל אי-אפשר להשיג את זאת. איזה כח כביר צפון בסוד-קיומנו זה, כח כמוס; המשמש לנו כתרים בפני הפורעניות, העומד לנו כמחסה מפני רוחות רעות ומזיקין, שעת-החירום תעבור (כמה עתים רעות כבר עברו על נפשנו?), והשמש תזרח לנו שבעתים. אין לך דבר העומד בפני הרצון, כפני הרצון העז לחיות ולהתקיים. ורצון זה יתגבר על כל המכשולים! ואתה, בן-אדם, שלח את ידך ואחוז בכל אשר לך, תפוס את המשוט, ורק את כל מבטחך אל תשים בו. ודע לנענע ראשך לכל גל וגל בבת-צחוק קלה. ואל תאמר: תמשול ידי לי וזרועי תאמצני, ואל תהא שכור-נצחון. אז תגיע ותבוא אל החוף. חֲבֵה כמעט-רגע עד יעבור זעם. שא עיניך והבט אל הסערה ואל השמש, החיים והמות ביד שתיהן, והבחירה בידך. ודע לבור מתוך הרע את גרעיני הטוב. גם מן הסלע תוציא לך מים! עולמו של הקדוש-ברוך-הוא גדול ורחב ידים, כולו לפניך הוא, ובכל מקום תמצא לך פתח פתוח להכנס בו. אל תדאג ליום מחר, ואל תהא דואגך כנמפי-תמרורים בתוך כוסך היום. הרבה טובה מוכנה ומזומנה לעולם. זרועה היא בכל הדרכים והנתיבות. ולבך — אמת-המדה לכל: לא אסופי מן השוק אתה ולא בן-בלי-שם, ועתיד אתה ליתן את הדין בפני הדור הבא. הבט לפניך וגם מאחריך אל תגרע עיניך. הויתך — מטרה גדולה לה ורבת-הענין. גם ירק עשב בשדה וגם העץ הצומח ביער לא יכלו ולא יספו מן הארץ. ואתה תולעת, וברצונך — היה תהיה לעולמים!

(סוף יבא).

יהודה קרני.

דְּרָכִים אֲבֵלוֹת.

VII

הֵם עוֹטְפִים אַדֶּרֶת הַנְּבִיאִים עַל בְּשָׂרָם וּפוֹרְצִים וְעוֹלִים
בְּמַעֲלֵה הַשְּׁלַבִּים;
וְהָיָה בְּנַבְּאָם עַל אַהֲבָה וּבְנַבְּאָם עַל אָדָם וְעוֹלָם —
[illegible] מִתְנַבְּאִים.

וְכִי אֵפֶר עַל רֹאשָׁם יָשִׂימוּ וְיִבְכּוּ עַל גָּלוּת הַשְּׁכִינָה,
וְעַל אָדָם שֶׁחֻלַּל —
וְיָדַעְתִּי אֶת תּוֹכָם וּבָרָם, כִּי תִהְיֶה בְּפִיהֶם הַקִּינָה
וּבְלִבָּם — הָאָלָה.

וְלֹא הִרְגִּישׁ הַבָּמֶר מִתַּחְתָּם וְהַדֶּגֶל אַף הוּא לֹא יָזִיעַ
עַל שְׁפַל רַגְלָיו,
כְּשֶׁמָּא אָחִיהוּ מְלִידָה אֶת בֵּית אֱלֹהָיו הָרָעוּעַ
וּמְחַלֵּל קָדָשָׁיו.

VIII.

... מְטִילֵי הַבַּרְזֶל נִמְתָּחִים
לְרִבּוֹא וְרִבְבוֹת מִילִים,
לְפָנִים פֹּה שִׂגְשְׂגוּ פְּרָחִים
וְטָבְעוּ בְּצִבְעֵי הַשְּׁבִילִים.

לְפָנִים פֹּה רִחֲפוּ מַלְאָכִים —
זֶה כְּמָה בְּשָׁנִים, וְזֶה כַּמָּה;
אַךְ עַכְשָׁיו — אֲבֵלוֹת הַדְּרָכִים,
אֲבֵלָה כָּל וֶרֶת, כָּל אַמָּה.

לְפָנִים פֹּה זוּגוֹת טִיְּלוּ,
פִּיטָמִים עַל גַּבָּם פָּרְשׂוּ;
אַךְ עַכְשָׁיו גַּם אֵלּוּ וָאֵלּוּ
מֵהֲלָמוּת הַקִּיטָרִים נִמְלָטוּ.

וּשְׁרִיקָה בָּאֲוִיר הוֹקֶרֶת,
צוֹרַחַת מִיָּמִים עַל שָׁנָה;
אַחֲרוֹנָה מֵעַל הַצַּמֶּרֶת
חָרְדָה הַצִּפּוֹר — לְאָנָה?

וּמְטִילֵי הַבַּרְזֶל נִמְתָּחִים
לְרִבּוֹא וְרִבְבוֹת מִילִים.
וְדַע: לִנְאוֹת אַהֲבָה וּפְרָחִים
לֹא יְבִיאוּךָ הַמְּטִילִים.

IX.

אַתְּ, הָרְחוֹקָה, הָעֲצוּבָה,
בֹּאִי, רְאִי:
עֵינַי כָּבְתָה וַתִּבֹּלְנָה
שִׂפְתוֹת פִּי.

תִּקְוָה פָּרְחָה, תִּקְוָה קָמְלָה
כִּי בַיּוֹם;
כְּתוֹךְ חַיִּים נוֹבְלִים בּוֹכָה
נַפְשִׁי דוֹם.

אַךְ אַל תִּבְכִּי: רַבִּים הָלְכוּ
לְלֹא־עֵת!
הָיָה אָדָם — וְאֵינֶנּוּ,
חַי וָמֵת.

אִישׁ לֹא יִבְכֶּה, וְלֹא יַסְפִּיד
מִסְפֵּד לִי;
אַתְּ, הָרְחוֹקָה, הָעֲצוּבָה,
זִכְרִי שְׁמִי.

שלום־עליכם.

הַיּוֹרְשִׁים.

א.

„הַמֵּאִירִים וְהַשְּׁנֵיאוֹרִים"... לכאורה, הרי לא היה כאן אלא מאיר אחד ושניאור אחד. תאומים היו שני אלה, ופני האחד דומים לפני השני כל־כך, עד שפעמים קשה היה להבדיל ביניהם, מי כאן מאיר ומי כאן שניאור.

אמרו עליהם, על מאיר ועל שניאור, שבימי ילדותם היה מעשה וטעו בהם וכמעט החליפו אותם זה בזה. ויש רגלים לדבר שאמנם החליפו אותם איש באחיו.

ומעשה שהיה כך היה.

אמם של אלו, כידוע, היתה כל ימיה אשה קטנה וחולנית, לא עליכם. אלא שבשכר זה וַלדנית היתה, כלומר — הרבה ולדות העמידה בחייה. מדי שנה בשנה היתה מוציאה תינוק אחד לאויר העולם. ואולם כל תינוק ותינוק. שיצא מבטן אמו לאויר העולם, לא הוציא אלא את שנתו, וכתום השנה שבק חיים לכל חי ונסתלק בחשאי למנוחות. וכך היו נוהגים מדי שנה בשנה, עד שנמלכה אם־הבנים ועמדה מלדת. כסבורה היתה עלובה זו, שכבר הגיעו לה ימי עבורה. והנה — מעשי הקדוש־ברוך־הוא ונפלאותיו! — אחרי בלותה היתה לה שוב עדנה, ובאחד הימים המליטה תאומים. קראו את שם האחד מאיר ואת שם השני שניאור. ויהיו שני התינוקות יונקים אצלה משד אחד ומוצצים משד [illegible] היה. והיתה יניקה זו משד [illegible] בייתר. [illegible]

לה אשה יהודית מינקת, שתהא לה עזר כנגדה. וכי מה יכלו לעשות אחרת? יהודי כתריאלי, ואפילו העני שבעניים, לא ישליך את תינוקו החוצה ולידי זרים לא ימסרהו, אם אין זה יתום חלילה...

שתפו לה מינקת — עמדה האם ונטלה לעצמה את מאיר (מאיר היה הבכור, משום שקדם את שניאור לחצי שעה), ולרשות המינקת מסרה את שניאור. ומפני שאף מינקת זו היתה, לא עליכם, אשה ידועת־חולי, לפיכך התענו שניהם, גם מאיר וגם שניאור, בחיק מיניקותיהם וטעם החלב לא טעמו מימיהם. שני העלובים הללו היו סובלים חרפת־רעב, מעוררים זעקת־שבר בלילות ומתריעים כלפי מעלה וגועים בבכי.

ויהי היום ויקחו את שני התינוקות לרחוץ את בשרם במים. וכפי המנהג, זמנו את שניהם לעריבה אחת. כשפשטו מעליהם כתנותיהם והניחום לתוך הרותחים, האדימו שני הפעוטות ותפח בשרם כשלחופות הנפוחות הללו. נראה, ששניהם נהנו הנאה משונה ממרחץ זה—טבעו של היהודי בכך מימות עולם, שהמרחץ יפה לגופו... שתי הנשים המיניקות עמדו על מכונן, עומדות וטורחות ושופכות רותחים על גבי רותחים, והתינוקות נהנים מאד ורוחצים בעדנים ומקבלים רוב נחת ומכשכשים בעריבה בידיהם וברגליהם הקטנות, כחפושית זו בשעה שהופכים אותה בחול, גבה למטה וכרכה למעלה. גמרו לרחוץ אותם — עמדו הנשים, הוציאו את התאומים מתוך העריבה, עטפו אותם סדין (סדין אחד לשניהם) והשכיבום לתוך העריסה (עריסה אחת לשניהם), שיהיו מונחים שם עד שיסתפגו. מכיון שנסתפגו והגיעה שעתם ללבוש את כתנותיהם — שוב לא הכירו בפניהם ולא ידעו עוד להבחין ביניהם, מי מהם מאיר, ומי—שניאור? והתחילו שתי הנשים, האם והמינקת, מדיינות ומתנגחות זו עם זו:

— ראי־נא גם ראי! העבודה, שזהו מאיר והלה—שניאור!

— מה עלה על דעתך פתאום? הרי זה שניאור והלה—מאיר! כלום לא תראי?

— כל חלומותי הרעים, שחלמתי הלילה! וכי מטורפת את, או אולי יצאת מדעתך?

— הוי, רבונו של עולם! כלום אין את מכירה בעיניו, שזהו שניאור והלה — מאיר? ראי נא את שתי העינים הללו!

— יפה דרשת! הכל מודים, ששתי עינים לו, ולא שלש!...

בקיצור, כך היו המיניקות עומדות שתיהן ומדיינות ומתנגחות זו עם זו. זאת אומרת: זהו מאיר והלה — שניאור! וזאת אומרת: לא, כי זה שניאור והלה — מאיר! עד שנכנסו הגברים בעובי המחלוקת ובקשו ומצאו עצה. זה כחם של גברים!

— שמענה, נשים! זאת אומרת: זה מאיר והלה שניאור, וזאת אומרת: זה שניאור והלה מאיר. קחנה את הילדים להיניק אותם ונראה: הילד אשר יינק משדי אמו — סימן לו שמאיר הוא, והילד אשר יינק משדי מינקתו — סימן לו ששניאור הוא. השכל מחייב!

כך הוה. שני הפעוטות הללו, כיון שחלצו להם שד, מיד התנפלו אל חיק מיניקותיהם, כבני־אדם לאחר שענו בצום נפשם, והיו יונקים כעלוקות ומוצצים בשפתיהם, מפרכסים ברגליהם הקטנות ונוהמים בשעת מעשה נהימת כלבים קטנים ורעבים.

— מעשי הקדוש־ברוך־הוא ונפלאותיו. הביטו וראו, היאך ברא עולמו בחכמה!.

כך אמרו הגברים, כשהם עומדים ומסתכלים במחזה מתוך דמעות־עינים. ואז התאוו תאוה לנסות שוב ולהחליף את השדים—כדי לראות, מה יהא סופו של דבר? עמדו והפרידו את הפעוטות העלובים מעל שדי מיניקותיהם ושינו מקומם: את שניאור הניחו במקום מאיר ואת מאיר—במקום שניאור. ובכן, מה היה סופו של דבר? כסבורים אתם, שלא ינקו?—ינקו!...

מאותו יום ואילך נתיאשו מהם הבריות וחדלו להבחין ביניהם. לו מאיר יהא שניאור ושניאור יהא מאיר. ולפיכך עמדו וזווגו את שניהם וקראו להם שם אחד: „המאירים והשניאורים". משל למה הדבר דומה? כאילו היו כאן שני מאיר ושני שניאור, כלומר: כל אחד מתאומים אלו — מאיר ושניאור משמשים בו בערבוביה... ולא אחת היה מעשה, שהלקו בחדר את מאיר בה בשעה, ששניאור התחייב בגופו, או להיפך — שניאור ספג את הארבעים בחטאות אחיו מאיר. וכדי שלא להקים איבה בין אחים, נמלך רבם ובא לכלל עצה (במקום תורה · שם חכמה תמצא):

— שמעו לי, בנים, איעצכם וישמע אליכם אלהים. עלו נא שניכם והשתטחו על־גבי הספסל—ולא תהיה מריבה ביניכם, ולא תקנאו עוד איש באחיו לאמר: אני לקיתי, אתה לקית... הלא אנשים אחים אתם וסודכם אל משפחתכם ירד...

ורק כעבור ימים רבים, כשהמאירים והשניאורים הללו נתגברו ועמדו על רגליהם, נתגלה פתאום שנוי רב ביניהם והבליט לעין כל־כך, עד שאפשר היה להכיר בהם גם בלילה במרחק תחום־שבת. חתימת־זקן בצבצה להם לתאומים אלו תיכף ל„בר־מצוה" (ניכר, ששניהם התחילו מעשנים ציגרות בשחר ילדותם) — וראה זה פלא: על לחייו של מאיר ועל שפתו העליונה נראו שערות שחורות (שחורות כעורב!), ועל אלו של שניאור—שערות אדומות (אדומות כאש!). שני הזקנים הללו צמיחתם עלתה יפה והלכו וגדלו מיום ליום במהירות משונה (ניכר, ששניהם התמידו בעישון הציגרות), וכשנכנסו התאומים לחופה לא נכנסו אלא בזקנים מגודלים. ולא זקנים סתם. אלא מטאטאים. זה—מטאטאו שחור, וזה—מטאטאו אדום. ונראה היה, כאילו מטאטאים אלו נתלו בהם בעל־כרחם.

גדולים מעשי הקדוש־ברוך־הוא ונפלאים דרכיו. מי יודע, מה עלתה להם לשני האחים, אלמלא צמחו להם זקנים אלו? הרי אלמלא הזקנים הללו, שעמדו להם כסימנים מובהקים, היו נשיהם של המאירים והשניאורים עלולות להחליף את בעליהן זה בזה ולבוא, חס־ושלום, לידי עירוב־פרשיות... אין אני יודע, כיצד נוהגים בכרכים הגדולים—ואולם אצלנו, בכתריאליבקה, נזהרים בענינים אלו מאד. כל שומר מצרה נפשו, ירחק מהם...

(עוד יבא)

משה סמילאנסקי.

חוּנַ'ה נַזָּר.

(לא מעשה ולא בדותא.)

(המשך)

III.

באותו יום, לפנות ערב. נשמעה שוב אותה הדפיקה החלשה בדלתי, ואדע: חונ'ה נזר הוא זה.

— יבוא!

נכנס. נראה הוא כאיש־. עיניו הטובות מביטות בי מבט מתחטא.

— האם לא אפריעהו ?

— חלילה, חביבי; ישב נא.

ישב. העמיד בי את שתי עיניו השחורות, העמוקות והטובות. רגעים אחדים שתק.

— ידידי... פתח בדבור ותיכף נשתתק ונתאדם כולו.

— מה יש ?

— חפצתי לשאלו... עוד מאז הבוקר... האמת הדבר ? היודע הוא לכתוב בשפה הביבלית המקורית ?

שאל והוריד את עיניו מתוך מבוכה.

— עברית ? כן, כותב אני.

הרים שוב את עיני אלי. מבוכתו עברה. מתוך עיניו הציץ רגש של הפתעה ושל יראת־הכבוד גם יחד. ומה יפה היה מבטו ברגע הזה: מבט טהור ותמים כולו טובל בטל ילדות.

— ידידי... האם בלשון הביבלית כותבים כמו בכל לשון ?

ספרתי לו על ספרותנו, על הספרות החדשה ועל התפתחותה בימים האחרונים.

עיניו היו פקוחות לרוחה, והביעו חליפות: התפעלות, התעוררות, שמחה ואמונה. אמונה עמוקה וקדושה. פיו פעור למחצה, כאלו בקש לבלוע את הדברים אשר שמע, ופניו מלאים רך עדינות כפני אשה.

— גם שירים ?

— כן, גם שירים.

— יקריא נא לי אחד מהם!

— אלהים לא חנני בכשרון משורר, איני יודע לתרגם שירים.

— לא! יקריא נא בשפה המקורית, הביבלית.

— האם תבין ?

— לא, רוצה אני רק לשמוע את הצלצול...

קראתי לו מ„מתי מדבר". הפסקתי באמצע, הרימותי את מבטי אליו. אז נרתע פתאום ונתעורר.

— מדוע פסק ? כה יפה...

הוספתי לקרוא.

— ידידי... האם תוכל השפה הביבלית להיות ככל השפות ? האם אפשר גם לדַבֵּר בה ?

— כן, אפשר גם לדבר בה. פה בארצנו ישנם רבים המדברים עברית. בהרבה בתי־ספר מלמדים גם דברי־מדע בעברית.

— האמנם ?!

הוא קפץ ממקומו ויאחז בידי. על פניו רחפה הבעה של אושר ושל התפעלות.

— וגם ידידי יודע לדבר ?

— אף אני מדבר עברית.

— ידבר מעט!...

לא ידעתי את נפשי. רגע התעורר בי החפץ לצחוק לתמימותו ולהתפעלותו של זה האיש־הילד, אבל צחוקי נדחה מפני רגש חזק ממנו, רגש של הערצה. איזו קדושה טהורה ריחפת על הפנים אשר לעומתי. אז דברתי לו דברים. אחדים בעברית. לא הרפני עוד: צריך הייתי לבאר לו את דברי ולתרגם לו כל מלה ומלה לחוד. ויש שחזר אחרי איזו מלה, שצלצולה מצא חן בעיניו ביותר. ומה מגוחך היה צלצול המלים העבריות בפיו! עברית במבטא הסמרָאִי, שאות סמ״ך מורגשת בו ביותר. לא התאפקתי וצחקתי למבטאו בקול, והוא נעלב. נתאדם ובא במבוכה. אבל כרגע הבליג על מבוכתו ושוב חזר לבטא אחרי מלה במלה.

— ידידי, האוכל לדבר אף אני ?

— תוכל! אם תרצה—תוכל!

— והמבטא שלי ?

— המבטא ? אמנם מבטאך קשה מעט.

— ידידי, רוצה אני להיות י ה ו ד י!

— הנך יהודי, חביבי! נשמה יהודית יפה, חמה לך...

מבט מלא תודה היה גמולי. אבל באותו המבט עצמו היתה גם תערובות של פקפוק: האמנם ?...

בערב ההוא הרבה חברי החדש לשבת אצלי. ובערב ההוא נתקרבו נפשותינו זו לזו ונהיה חברים, ומני אז והלאה התחיל לבא אל חדרי מדי יום ביומו. בערב, בערב כתום העבודה, הייתי שומע את קול צעדיו מאחורי דלתי, קול צעדי ענק כבדים וזהירים כאחד. ואחרי הצעדים—קול דפיקה חלשה בדלת. ובכל ערב וערב היינו יושבים שנינו ומדברים. אני מספר לו, והוא שומע מתוך פה פעור ועינים פקוחות ופנים מלאים עיון והתפעלות, ובכל ערב למד מפי לדבר איזו דברים בעברית. ולא על נקלה עלה לו למדו. מובטחני, שידו לא עיפה כל־כך מן המעדר, כמו שעיפה לשונו מן הדבור „הביבלי"... טפות, טפות גדולות של זיעה היו יורדות מעל מצחו ומעל פניו. ופניו המכוסים הזהירו אותה שעה בזוהר של אושר רב, שאין דוגמתו.

-- אנכי ארע לדבר בִּיבּ... עברית!

כמה מרץ, כמה בטחון היה בקולו! וברגע הזה האמנתי, כי אמנם ידע האיש הזה לדבר „ביבלית". בטחון כעין זה מפרק הרים ומשבר סלעים. ואמנם: לא היו ימים מועטים וחברי התחיל פונה אלי בעברית. ואת חטאי וחטאי חברי אני מזכיר היום: קנאה גדולה קנא זה הסַמָרָאִי לדבור העברי יותר מכולנו. וכמה סבל בעד דבורו! מבטאו הסמראי היה לא־אחת בעוכריו, וחברי היו ממלאים צחוק פיהם, סונטים בו ובשפתי המשונה ועושים אותו ללעג. והוא עמד בפניהם כסלע מוצק ולא שם לבו לצחוקם וללעגם. רק פניו היו נעשים קשים ונזעמים.

חברי החדש התקרב אלי יותר ויותר. בכל אשר הלכתי הלך עמי ובכל אשר עמדתי עמד לידי. ויהי מקנא לכבודי ומגין בכל עוז על עניני. ויש אשר מסירותו זו גרמה לי מעין אי־נעימות...הלכתי עמו ברחוב, והוא שומר על צלי, נדמיתי בעיני עצמי כתינוק וכחלש לעומת קומתו הענקית. ואולם שמח הייתי תמיד לקבלו בחדרי. משנכנס אצלי — נכנסה עמו לחדרי רוח קדושה וטהרה כטוהר לבו של הילד־הענק הזה...

IV.

עברו שנתים. חוג'ה גזר התאזרח במושבתנו. בימים הראשונים הרבה אביו להפציר בו, כי ישוב לביתו. אבל הבן עמד על דעתו בכל תוקף: אהבתי את הארץ! לבסוף נתרצה גם אביו בעל־כרחו ויבטיח לשלוח לו מכסת כסף לקנות נחלה במושבה. כמה מאושר היה חוג'ה גזר ביום ההוא! עם מכתב ההסכמה של אביו התפרץ אל חדרי, מבלי לדפוק גם בדלתי:

– היא מסכים!..

מה רבה היתה שמחתו! שמחה כזאת לא ראיתי מימי. הוא רקד כאיל ולרגעים אחז גם בי לחבקני. וכמעט אשר חנקתי בין זרועותיו. ובאחרונה פרצו דמעות מעיניו. דמעות־ילד על פני זה הגבר־הענק! והפנים מלאים קדושה...

— ידידי, בן הארץ אהיה לעולם!

עיניו השחורות והעמוקות התיזו ניצוצות, ניצוצות של אורה. וכמה יפה היה ברגעים הללו. כמה יפה היתה שמחתו.

אמנם גם לפני קבלו הסכמת אביו היתה החלטתו גמורה:

— אם אבי לא יעזור לי להתאזרח בארץ, ידי תעזורנה לי, אמר לי פעם; ואנכי האמנתי לו. ידעתי, כי ידיו תוכלנה לעזור לו. חרוץ היה מאין כמוהו ואוהב עבודה. בשנה הראשונה למד את כל העבודות על בורין, ובחורף השני נתפרסם למומחה בעבודות היותר קשות; רבים בקשו את עבודתו ויהי מקבל במושבתנו ובמושבות הקרובות עבודת זמירה והרכבה בקבלנות והרויח הרבה. וכמה אהב את העבודה, את הכרמים ואת השדה ואת יפי הטבע! בימי העבודה היה כולו מזהיר מתוך אושר. עליזותו היתה בוקעת ועולה מתוך פניו הגלויים, מתוך דבורו, מתוך הלוכו ומתוך כל תנועותיו.

חוג'ה נזר נעשה חביב המושבה. הכל אהבוהו. בכל מקרה של סכנה היו עיני כל נשואות אליו. אכר כי חלה — וראו כל בני המושבה את חוג'ה נזר דוהר על סוסו אל המושבה הגדולה הקרובה או אל העיר להביא רופא. הוא היה הראשון לצאת לקראת רועי הערבים, הפושטים בלילות על הכרמים, הראשון לצלצול־החרדה של הפעמון. וכמה גבורה וכמה מסירות־נפש היה מראה בכל פעם!

וגם הערבים אהבוהו. אהבוהו על גבורתו, על למדו במהרה לדבר ערבית צחה, על ידעו לרכוב על סוס דוהר כאחד מהם. ולא אחת ולא שתים יצא להתהרות עם בחורי הערבים במרוץ־הסוסים. ברכבו היה לבוש כאחד מהם: עַבַּה, כַּפִּיָה ועַגַּל, ומזוין היה כמוהם מכף רגלו ועד ראשו. שם „חוג'ה נזר" היה תמיד לתהלה בפי הערבים. שבחו היותר גדול בפיהם היה:

— כמוהו כמונו... אִבְּן עַרַב!

חבה יתירה היתה נודעת לו מן הערבים על שמכנים אורחים הוא ומקבל אותם בכבר פנים יפות. הוא למד את מנהגי הערבים לכל פרטיהם ולא היה איש במושבה, אשר ידע לקבל פני אורח ערבי כמוהו ולהכין בשבילו „הכנסת אורחים" בטעם המזרח. שיך כי יבוא אל המושבה — וישאל למעונו של חוג'ה נזר. בדוי נודד ממרחקים כי יעבור וידע אף הוא את שם היהודי המכנים אורחים וידרוש לשכנו. ולא אחת ולא שתים קנה חברי גדי־עזים ויעשה „טְביחה" בשביל אורחיו הרחוקים. ויש אשר גם אנשי ריב באו אליו מן הכפרים הקרובים לפשר ביניהם.

גם בנות ערב אהבוהו. ובימי הקיץ, כשהיה שומר כרמים, היתה מתגנבת אליו בלילה איזו בדויה שחורת־עינים מן האוהלים אשר בסביבה ועיניה בוערת אז כאש ולבה נפעם... ויש כי אשמע באמצע הלילה את צפירתו בוקעת את האויר ומחרידה את דממתו. וכשתגיע צפירתו עד סוכתי אשר בכרמי — וארע את סודה ואקנא באשרו....

וידידותנו הלכה הלוך וגדל מיום ליום.

בחוץ, בעבודה, בכרמים, ברכיבה בקש את „חיי השעה" ובחדרי בקש את „חיי העולם". אתי היה מדבר רק עברית. ורק מבטאו המוזר עמד לו לשטן. בביתי היה קורא ועמדי היה מדבר על ספרותנו. הוא למד לקרוא עברית וירבה לקרוא בספרותנו. אבל יותר מן העבודה, מן הרכיבה ומן הדבור העברי אהב את הארץ.

בה היה הוגה תמיד ומדבר עליה מתוך אהבה ומתוך התרגשות יתירה. כשדבר על הארץ, נדמה לי, שנפשו מפרכסת בו ויוצאת מתוך געגועים. נראה היה, כי אין מלה בפיו, כי נוגע הוא בארץ כנוגע בדבר שבקדושה, מתוך זהירות יתירה ומתוך הבה יתירה. ככה נוגע היהודי האדוק „בספר התורה". ככה תחרד אם רחמניה על בנה יחידה, עולל־טפוחה. והנקודה היותר קדושה בארץ־ישראל היתה בשבילו — ה י ר ד ן. בכל פעם כשהיה מבטא את השם „ירדן"— נדמה לי, כאילו „שם־המפורש" יוצא מפיו. וצלצול מיוחד היה ל„ירדן" בפיו. כמה רוך היה מכנים זה הגבר־הענק, שכל דבריו היו כבדים וקשים, לתוך השם הזה, החביב לו ולנפשו! נדמה, שכל העדינות; אשר נצברה ימים ושנים בנפשו העמוקה, הולכת עכשו ונשפכת אל מקום אחד, אל נקודה אחת — אל ה י ר ד ן.

ובגלל הירדן הזה אבדתי הרבה מערכי ומהני בעיניו. בעת ההיא ואנכי לא ראיתי עוד את הירדן בעיני. ידעתי אז את הארץ רק בגבולות עזו וחברון מעבר מזה ועכו ונצרת מעבר מזה. עוד לא הספיקה לי השעה לראות את כל הארץ.

בעת ההיא, באחת השבתות היה מעשה, ואנו יוצאים לטייל בסביבה הגדולה אשר למושבתנו. מעל הגבעות נשקפו לעינינו הרי יהודה מעבר האחר והים הגדול מעבר השני, דברנו על הארץ. בפעם המאה ואחת ספרתי לו על הר גריזים ועל שכם, על הכרמל ועל התבור ועל עמק יזרעאל. הוא הקשיב אלי כדרכו בפה פעור ובלב הרד ועיניו נוצצות מתוך התפעלות, נוצצות ותועות לרגעים בתוך המרחק אשר לפנינו.

— ידידי, מה מראה פני המים אשר לירדן?

— את הירדן עוד לא ראיתי...

עמד. נעץ בי את שתי עיניו השחורות ונרתע צעד לאחוריו.

— אתה לא ראית? את ה י ר ד ן לא ראית?!...

וכה שלא הגידה לשונו הביע לי ק ו ל ו: אם אתה לא ראית — מי ראה? אם את ז ה לא ראית — מה ראית?...

— את הירדן לא ראית?...

נעימה של יאוש רעדה בקולו ואף מעין ביטול היה בה ויחד עם זה גם מין רחמנות...

רגעים אחדים שתק. כאלו דבקה לשונו לחכו. פניו קדרו. ימים אחדים אחרי שיחה זו נראה לי, כאילו חברי מתרחק ממני וכאילו מתבייש הוא להביט בפני, בפני איש, שנגלה קלונו...

ופעם אחת, בערב, כשעברנו שנינו ברחוב, עוברים ושותקים, נתעורר פתאום חברי והציץ עלי:

— ידידי!

— מה יש?

— רוצה אני לראות את הירדן. איני יכול עוד לחכות...

קולו הנמוך היה כה עמוק וצלול ומלא געגועים גדולים, כבירים. חברי התאוה זה כבר ללכת ולראות את הארץ, אבל לא רצה ללכת בלעדי, ואנכי לא יכולתי לעזוב את עבודתי וללכת עמו.

— באחרית הקיץ, כתום העבודה נלך. שנינו נלך.

ידו הרחבה חבקה את ידי ותלחצנה כמו בצבת.

V.

אורח בא למושבתנו מן הגליל, אחד המורים. הפצרנו בו לספר לנו על הגליל. בחדרו הקטן, באכסניה. התאספו כל צעירי המושבה, עד כי מלא מפה לפה. הכל עמדו צפופים ודחוקים ושתו בצמא את דברי המספר. בקשתי בתוך הנאספים את חוג'ה נזר. הוא עמד קרוב אל המספר ושתי עיניו היו נעוצות בו, כאילו בקשו לחדור אל תוך־תוכו ולדלות את כל אשר ראה זה בארץ. ראיתי את המספר, אך הרים פעם ושתים את עיניו אל הבחור־הענק, המביט אליו. וכאילו נבוך מפני מבטו. ופני חברי הצעיר היו מלאים ענין רב ורגש של חבה עזה אל המספר עלה מתוך כל רשמי פניו. ויותר ממה ששמעתי את דברי האורח, הבטתי אל פני חברי ואקרא מעל פניו. פתאום קדרו פני חברי, נסתלק רגש החבה מעליהם, ונדמה לי, שכולו נשתנה ברגע אחד ויהי לאחר. מה זה? מה היה לו?

— ... הירדן בגליל אינו אלא רצועה דקה... בסוף ימי הקיץ ייבשו מימיו... ויש מקומות אשר תעבור בהם אז ברגל...

— שקר הדבר!

הכל הפנו את פניהם התמהים אל עבר הקול הקורא. זה היה קולו של חוג'ה נזר. פניו היו אותה שעה קודרים וקשים, ונדמה היה, שעוד מעט יתרחש בחדר הקטן איזה דבר נורא...

פני המספר הסמיקו כדם.

— הא כיצד? הלוא ר א י ת י את הירדן, ראיתי לא אחת ולא שתים!

רגע קשה של שתיקה, לבי נתמלא חלחלה. דבטתי בחרדה אל חברי. פניו חורו וכאב רב הביעו.

— האם עבר את הירדן לכל ארכו?

קולו היה קר וקשה. מימי לא שמעתי את חוג'ה נזר מדבר ככה!

— לא...

— א־ר־א!..

כמה עלבון נשמע ב„אהא" זה למספר, וכמה נקמה בעד עלבונו הוא, עלבון הירדן!

פני המספר חורו ונבוכו עוד יותר. מתוך גמגום גמר את דבריו וכלנו יצאנו מן החדר כמתגנבים, מלאים רגש של עקת־נפש. שבתי אל חדרי. לימיני הלך חברי. שנינו שתקנו שתיקה קשה. עברנו ליד ביתנו, אבל לא נכנסנו לתוכו ונלך הלאה. יצאנו אל השדה.

— ידידי...

— מה יש?

— האמנם?

— עודך חושב בירדן?

— כלום אפשר הדבר, ידידי? „רצועה דקה... ברגל עוברים בה..." הלא שקר, ידידי, האין זאת?

— הגזים. כנראה... אבל, באמת, הירדן אינו נהר רחב־ידים. יש בו מקומות, שאינם נראים אלא כרצועה דקה...

— ידידי, אי־אפשר!. והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי הקציר... ויעמדו המים, קמו נד אחד... וכל העם עוברים בחרבה...

— אולי בימים הקדמונים היה הירדן גדול יותר. הלא יקרה, כי הנהרות ייבשו. ואפשר שגם מתחלה רק דמיונו של העם עשהו לגדול...

חברי לא ענני דבר. שתק שתיקה קשה. ידעתי, כי לבו כיער ויצר לי בגללו.

לא, אי־אפשר! — התעורר פתאום. — בשעת מלחמה היו כובשים את מעברות הירדן. ומזה ראיה, כי מחוץ להמעברות היה הירדן עמוק ביותר, ומחנות הצבא לא יכלו לעבור בו ברגל.

שתקתי. בקשתי עצות בנפשי, איך לנחמו.

— אבל יפה הוא הירדן, חביבי. הכל מהללים את יפיו. נהיר, זורם, קופץ מסלע אל סלע. יפה תחילתו לרגלי החרמון, מן המעינות אשר במערות יצא. ויפה סופו, בהשפכו לים המות. חביבי, כלום היופי רק במרחב?..

הוא שתק. לא ענני. ורק כעבור רגעים אחדים אמר בקול נבוך:

— הולגה... יש שהעין לא תתפום את חופה השני. ים... לבי נתכוץ. גדולה, גדולה ביותר היתה תפיסתו של חברי. ויפיכך יאושו עתה מר שבעתים.

— אבל הלא יש, בלי ספק, מקומות שהירדן שם רחב, רחב...

הוא הרים אלי את פניו ואת עיניו המלאות תחנונים. כלום יכולתי להשיב לו: לאו?...

— בודאי יש, חביבי!

— הלוא כן?!

נעימה של תקוה רעדה בקולו.

— ידידי, הלא נלך אל הירדן?

— נלך.

— מן הצפון אל הדרום נלך—נעברנו מראשיתו ועד אחריתו.

— עד אחריתו...

— וככל אשר נוסיף ללכת, ילך הוא הלוך ורחב, הלוך ורחב?

— הלוך ורחב...

— לא נפסח על שום מקום; נראה את כולו, את כולו?

— את כולו...

— ונבוא עד המקום אשר שם היא רחב ביותר. במקום שם מימיו ממלאים את כל גדותיו, מכים גלים, גלים... מקום שם מימיו מכסים את פני כל הארץ...

שתקתי.

— הלוא נבקש, ידידי, מקום כזה?

— נבקש...

— וגם נמצא?

שתקתי.

— נמצא! „בימי הקיץ ייבשו מימיו..." ידידי, כלום אפשר שמי הירדן ייבשו? הלא הגזים?

— מי הירדן לא ייבשו לעולם. מעולם הם עומדים ועד־עולם יעמדו. הלא כן?

— כן...

כלום יכולתי להשיב לו אחרת? —

(עוד יבוא).

ב. אֶרנסט.

מִתּוֹךְ הַתְּחוּמִים.

ג.

עַל תְּנוּעוֹת הַתְּחִיָּה בְּתוֹךְ הַתְּחוּמִים.

„צעדי־ענק צעדה עירנו במשך השנים האחרונות". — כך כותב לנו קורספונדנטנו הנכבד מעיר ב. והרשות נתונה לקוראים לחשוב, כי זוהי העיר ב ר ד י ט ש ו ב, או ב ו ה ו ס ל א ב, או ב ר י ס ק ־ ד ל י ט א, או ב א ח מ ו ט, או ב נ ד י ן — למאי נפקא מינה?)

וכותבנו הנכבד מעיר ב. הולך ומונה אחד לאחד את כל צעדי־הענק, שצעדה עירו במשך השנים האחרונות. מתחילה, כמובן, היתה העיר ב. תוהו ובוהו. התהלכו אז בעיר מיני בריות משונות ויהודים שמן. והיו הבריות הללו עוסקות כל אחת בשלה וכל אחת ברשותה. החייט תופר במחטו, הסנדלר רוצע במרצעו ושואב־המים נושא את דלייו על שכמו. והיו בתי־הכנסיות ובתי־המדרשות מלאים בכל יום מתפללים ולומדים משנים. והיו התפלות המשונות קבועות שלש פעמים ביום: שחרית, מנחה וערבית. והיו תינוקות של בית רבן לומדים תורה משונה בחדרים, משכימים לפתחיהם בבוקר ונפטרים מפני מלמדיהם המשונים בערב, יוצאים

כנופיות־כנופיות ופנסים בידיהם ושרים בלילה על פני חוצות שירה משונה:

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא
יְבַשֵּׂר לָנוּ –
בְּשׂורות טובות
יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת...

והיו מגידים ומשולחים דורשים מעל הבימה דרשות משונות, ויהודים עומדים ושומעים ומנענעים בראשיהם. והיו בעלי־בתים חשובים יוצאים ברחובה של עיר ומטפחת משונה בידיהם, מחזירים על הפתחים ומאספים נדבות לטובת עניים וחולים. והיו נשים זקנות, יהודיות משונות, יושבות בימות־החורף בשוק, מוכרות תפוחים, מחממות ידיהן הקפואות על סיר־הגחלים. מוציאות פרוטה חלודה מכיסן ונותנות אף הן צדקה לתוך המטפחת המשונה. והיו בני העיר חיים חיי משפחה משונה, עם שמחותיה, מריבותיה וקטטותיה. כל אחד יודע מה שבלב חבירו, כל אשה מסתכלת בקנקן חברתה וכולם ערבים זה בזה. והיו הבריות המשונות הללו נקראות בשם יהודים...

בקיצור,—כך מציין כותבנו הנכבד את התקופה ההיא — „תוהו ובוהו וחושך"...

ופתאום, ביום בהיר אחד, הגיעה תקופה חדשה לעיר ב. ז. וביום הבהיר ההוא צעדה העיר ב. את צעד־הענק הראשון שלה. באותו יום נראו בעיר פנים חדשות — מטיף אחד מן המטיפים. אז נתאספו אברכי העיר לבית־הכנסת, והטיף המטיף לפניהם ועורר את לבם לדבר חדש ולתקוה חדשה בישראל. הלא היא התקוה העתיקה־החדשה להשיב את שבות גלותנו. ועמדו האברכים ושמעו ונענעו בראשיהם. והתחילה תנועה בעיר ב.. הלא היא תנועת התחיה. והתחילו האברכים שוקלים „שקלים" וקונים „אקציות" ונואמים נאומים וחוגגים חגיגות ומזכירים את שם המכבים לשבח. והיתה התנועה רבה, והתקוה רבה שבעתים, והעינים מאירות, והלבבות דופקים ועורגים למרחקים, לארץ עתיקה־חדשה, לארץ האבות... והיו האברכים המשונים הללו נקראים בשם ציונים...

ואולם בעת ההיא נמלכה העיר ב. וצעדה את צעד־הענק השני שלה. כי הנה נראה בעיר אחד הבחורים, ומראהו נפלא ותלבשתו נפלאה. בלורית ארוכה יורדת על ערפו וכתונת אדומה יורדת על מכנסיו. והתחילו שאר הבחורים עושים כמעשהו והולכים בדרכיו. והתחילו שאר הבחורים מגדלים בלוריותיהם ומורידים כתנותיהם על גבי מכנסיהם. והתחילו דואגים דאגת הכלל ונותנים את לבם להפוך את כל הקערות על פיהן. והתחילו בני־הישיבה מעיינים בספרים זרים עבי־הכרס, מפלפלים זה עם זה ומתנגחים זה עם זה בהלכה. וההלכה הלא היא הלכת הפועלים והלכת האכרים, היושבים על הקרקע. אז רבתה התנועה בעיר ב.. הלא היא תנועת החירות. אז קם בן באביו ובת קמה באמה. אז הלכו הבחורים והבתולות אל היער אשר מחוץ לעיר לקיים מצות חירות. אז באו הבחורים והבתולות גם אל בתי־כנסיות ואל בתי־מדרשות להרביץ תנועתם ברבים. אז עמדו האבות והאמהות מחרישים ומשתאים איש אל רעהו... והיתה התנועה רבה, והמהומה רבה שבעתים, והישן הוצא מפני החדש, והעינים בוערות, והלבבות דופקים בחזקה מפני הפחד ומפני האימה ומפני הפורעניות, המתרגשות ובאות... והיו הבחורים והבתולות הללו נקראים בשם לוחמים...

ואולם בעת ההיא ורוח עברה בעיר ב., אשר הקימה את הסערה לדממה. נשתתקו הלבבות וכבו העינים והדלה התנועה. והיה השממון רב מאד והריקניות מחלחלת בלב. אז צעדה העיר ב. עוד צעד אחד — את צעד־הענק השלישי שלה. והימים ההם— ימי „סאנין". ילדי ישראל וילדותיו התיאשו מחיי עולם ועזבו את המצוות, שמתן־שכרן לעתיד לבוא, ונתנו את לבם לחיי שעה ולתענוגות העולם הזה. ואין תענוג אלא „אהבה". והיתה הערבוביה רבה והמוחות מטורפים וחיי המשפחה נדלחים והבנים והבנות פורצים גדר — ועיני האבות והאמהות רואות וכלות... והיו הילדים והילדות הללו נקראים בשם בני האהבה החפשית...

ובכל מקום שאתה מוצא דברי „אהבה", שם אתה מוצא דברי „ספרות". גם זו וגם זו אינן באות אלא להרחיק את השממון מן הלב ולמלא את ריקניותו. ואז צעדה העיר ב. את צעד־הענק הרביעי שלה – ותקופת הספרות הגיעה. הלא היא תקופת האגודות השונות לספרות, לזמרה ולעניני מחולות. והקיפה התנועה הזאת את כל העיר ב. מקצה ועד קצה, כל רחוב ורחוב — ואגודתו הספרותית. כל סמטא וסמטא—ומחולותיה. ועזב החייט את מחטו, ועזב הכנדלר את מרצעו, ועזב שואב־המים את דלייו — ולמדו כולם יחד את „תפקידיהם" בדרמות גורדין וליבין לצאת ולשחק על הבימה. ועזבה הנערה הלומדת בגימנזיה את שאלות־החשבון ואת ספר הגיאוגרפיה, ועזבה האשה את פוזמקה ואת עריסת תינוקה - ולמדו כולן יחד את פיהן לדבר בלשון „חאסיה היתומה" ובלשונה של אותה האשה העבריה, השוחטת את בעלה בחלף. והיתה הספרות סחורה העוברת לכל, והרבה ידים עסקניות ממשמשות בה. והיתה התנועה רבה, והשמחה רבה שבעתים, וקראו גם לסופרי ווארשוי ולניאמי־נאומים „פרופיסיונאליים" לבוא ולקרוא ולנאום נאומים על ה„נשפים" ועל ה„דיווירטיסמנטים" השונים, כדי להרביץ ספרות ברבים ולעשותה קנין הכלל. והעינים מאירות, והכפים מוחאות, והלבבות מתחממים ומתרגשים ודופקים בחזקה ועורגים למחולות, למחולות, למחולות... והאבות והאמהות עומדים מרחוק, מזינים עיניהם בבחוריהם ובבתולותיהם. העוסקים בספרות, ומתפללים בלבם: „רבונו־של־עולם! עשה נס וה„ספרות" הזאת תביא את בנינו ובנותינו לידי שדוכים!"...

— — —

ואחרי צעד־הענק הרביעי הזה צעד הספרות, צעדה העיר ב. את הצעד־הענק החמישי שלה, והתחילה תקופה חדשה. הלא היא תקופת ה„קינימאטוגראפים" וה„אילוזיונים", המראים לבני העיר תמונות־קסם מחיי ה„שפחה הלבנה" ומחיי הנשים הרבות, המחזרות אחרי איש אחד, ומחיי העיר פאריז ומסתריה.

„יש תקוה, — כך מסיים כותבנו הנכבד מעיר ב. — שבעוד שבוע או שבועים תצעד עירנו עוד צעד־ענק אחד, שמועה מתהלכת בעיר, כי שנים־שלשה מטובי צעירינו מתכוננים ליסד פה סניף לחברת השפה והתרבות העברית. ובימים האלה כבר שמעו אזני בני עירנו את הצלצול העברי החי מפי אחד מהם"...

מי יתן והיה!

ד"ר שמעון ברנפלד.

הַסִּפְרוּת הַמַּדָּעִית בַּמַּעֲרָב.

ט"ז.

בשנים האחרונות נשמעה כבר פעמים רבות התביעה, כי תרחיב ה ה י ס ט ו ר י ה את צעדיה—שלא תמצא די־ספיקה בספור המאורעות החיצונים, המדיניים, לדעת את שמות המושלים וזמן ממלכתם ואת המלחמות אשר נלחמו וכדומה, אלא תחדור ל ע ו מ

החיים של העמים בדרית כריים. ואותם החיים אני מתאוים להכיר באמצעות החקירה ההיסטורית העומדת על פנימיות הדברים, אם אפשר — על הפעולות הנפשיות של העם. המאורעות החיצונים אינם אלא מקרי הימים; אבל טבע העמים מתגלה בחייהם הפנימים, — ואותם אנו צריכים להכיר ולהבחין.

זהו בנוגע למטרת ההיסטוריה, לפי הבנתנו כעת. אבל מקורותיה ורשמיה אינם מסכימים תמיד לתביעתנו זאת. אנו רואים, כי עוד בזמן קדום היו רושמים זכרון בספר את המאורעות החיצונים, וההיסטוריה הקדומה שאבה ממקורות אלו די צרכה. ההיסטוריה המדעית, זו המזקקת ומצרפת את הרשמים, עוסקת בבקרת המקורות. אבל כשהיא עמלה להמציא לנו ציור אמתי מחיי העם, היא נמצאת במבוכה עצומה, כי הראשונים לא טפלו בחיי העם ולא חשו להודיענו, איך חי ובמה עסק; מה היו מנהגי ביתו, איך חנך את בניו ואת בנותיו; מה היו תענוגיו וטיוליו וכו'. פרטים כאלו נמצא לפעמים רק אגב אורחא, וכמה קשה לצרף לציור כללי את הקוים והשרטוטים המקריים והמטושטשים לרוב. לצורך זה עלינו להשתמש בעדיות מסיחות לפי תומן ולהבין בהן.

ההיסטוריה הישראלית הקדומה – בזמן ובמעלה — המציאה לנו לפעמים גם ציורים יפים מחיי העם. אלא כי הספורים האלה מעטים מאד, כי בכלל לא נשאר לנו רכוש ספרותי גדול מן התקופה הקדומה. בדורות המאוחרים זלזלו כבר בהיסטוריה ממין זה וההרשלו לספר „דברים של מה בכך". כבר היה קשה בעיניהם להבין, איך עסקה התורה, הנמוס האלהי, בספורים כאלה, שלפי דעתם הם חולין. מעט הוא הרכוש הספרותי של התקופה המאוחרת (אחרי שיבת הגולה), ואותו המעט עוסק רק בענינים העומדים ברומו של עולם ולא בדברי „חולין", הנוגעים לחיים הגשמיים של העם. הנה, למשל, בדורם של עזרא ונחמיה היו תסיסות מדיניות קשות בעם העברי — תסיבות לאומיות וגם איקונומיות. את התסיסות הלאומיות נדע ונבין, אז גזרו על ההתחתנות עם „בני הנכר", ולא רק על להבא גזרו, אלא גם על של עבר — להוציא את הנשים „הנכריות" „והנולד מהם". ואם גם לא נסכים לשיטת כותבי ספרי עזרא ונחמיה, הנה נבין לכל הפחות את המאורעות ותוצאותיהם. אבל בו בזמן היתה גם תסיסה איקונומית קשה בארץ־ישראל — מלחמת הכתית האיקונימיות ומחיקת־החובות (דבר גדול במאד בתקופות הקדומות). על אודותה נמסרו לנו רק ראשי פרקים: „ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה אל אחיהם היהודים. ויש אשר אמרים בנינו ובנתינו אנחנו רבים (קרי: ערבים) ונקחה דגן ונאכלה ונחיה. ויש אשר אומרים שדתינו וכרמינו ובתינו אנחנו ערבים ונקחה דגן ברעב. ויש אשר אמרים לוינו כסף למדת המלך [כדי לשלם את המסן] שדתינו וכרמינו. ועתה כבשר אחינו בשרנו כבניהם בנינו; והנה אנחנו כבשים את בנינו ואת בנתינו לעבדים ויש מבנתינו נכבשות ואין לאל ידינו — ושדתינו וכרמינו לאחרים" (נחמיה, ה' א—ה'). כמה אנו מתאוים לדעת יותר על־דבר מאורע זה! אפשר שהיינו מוותרים בחפץ לב על ספור פרטי הקריאה בצבור בימי עזרא ונחמיה, והיינו בוחרים לדעת את פרטי המצב החמרי של העם: מהיכן חי ובמה היה מתפרנס.

אבל אם גם היינו יודעים את פרטי המאורע הזה, הלא מה שאירע אז בפלשתינה הוא כטיפה מן הים בערך למאורעות חיי העם בגולה. הן הפזור של העם העברי היה אז גדול מאד, מרכזים גדולים ומרובי האוכלסין נמצאו אז לאומה הישראלית בכל פנות העולם. מה שאין אנו יודעים לפעמים אפילו על דבר מציאותם, אין זה מוכיח העדרם. חוסר רשמים מדייקים וברורים גרם, כי גם הרשמים הקדושים לא היו מכונים לנו על אמתתם. מרכז־גולה היה נמצא בזמן קדום מאד במצרים, והיה מתפשט עד לקצה גבולה דרומה. ידענו גם מקודם, כי בסוף ימי בית ראשון היה יחס תמידי בין ארץ ישראל ומצרים, וברי היה לנו, כי היו באים יהודים מא"י למצרים. אבל כי היה במצרים ישוב גדול וקבוע בזמן קדום כל־כך, לא היה נודע כל־עיקר. מצאנו רשימה ברורה בנידון זה, המסיחה לפי תומה (ישעיה יט. מ"ז—כה). אבל לא ידענו לפרש אותה תחלה על אמתתה. ומה שבא באגרת אריסטיאס ובספרי פלוויוס יוסיפוס היינו רגילים להכחיש בתור בדותא. והנה לפני שנות מספר מצאו את הניירות הידועים בסונה של מצרים (היא נקראת כאת בפי הערביים אלסואן־אסואן). ותוכן הניירות האלה האיר לנו מהשבי תקופה קדומה בשנות המאה החמישית לפני התאריך המשיחי. תחלה נתגלו (בשנת 1906) ניירות וכתבים הנוגעים למאורעית משפחה בסונה — מעין ארכיון של משפחה. ואחרי כן (בשנת 1907) מצאו את הניירות הנוגעים למקדש־יב: מציאותו, חרבנו ובנינו. עוד מקודם נמצא קטע־נייר בנוגע לענין זה דתקוממות ההמון על היהודים וחרבן המקדש; אלא שלא עמדנו על הבנת הדברים, עד אשר נמצאו שלשת הניירות, שבררו לנו את הדבר בדיוק פרטי. הניירות הפרטיים קודמים בזמן לניירות הצבוריים. הרשימות הראשונות נעשו בימי המלך כסרכסס בן דריוש הראשון. הוא נקרא ברשימות האלה בשם חשיארש. ומעתה יצא לנו, כי השם אחשורש הנמצא במקרא מכוון למלך כסרכסס בן דריוש הראשון, כי המלך אחשורש השני (בן ארתחששתא הראשון). שמלך בשנת 424 לפני התאריך המשיחי, נהרג היכף ולא מלך אלא שני חדשים.

מחיי היהודים בעיר סינה המציא לנו נורביר[illegible] ציור מלבב בחבורו: „הקהלה היהודית בעיר אילפנטינה־סינה" [illegible].

על דבר מוצא היהודים בעיר סונה שיער הח' בבר, כי מאפרים היו ובאו עם חיל פרס, אשר כבש את מצרים בימי המלך כמבוזי (כנבוזי). ולא מארץ־ישראל באו, אלא מאשור וממדי, אשר לשם הגלו איתם מלכי אשור. ואולם הוכחותיו של בבר קלושות הן. הוא מסתייע בזה, כי השם הושע שכיח היה בין היהודים בסונה (נזכר ברשימות האמורות שש פעמים); וכיוצא בזה השם מנחם (נזכר חמש פעמים). וידענו, כי בכתבי הקדש נמצאו רק אנשים מאפרים שנקראו בשמות האלה. בצדק [illegible] פימרס, כי הוכחה זו קלושה היא מאד. וזולת זה מצאנו גם איש מיהודה נקרא הושע (נחמיה י', כד). ובנוגע לשם מנחם, הנה הוא נמצא בכתבי הקדש רק פעם אחת: מנחם בן גדי מלך ישראל. ומלבד זה נמצא השם מנחם ברשימות פיניקיות. ובכל אופן הרי נמצאה לנו עדות ברורה, כי קדם ישוב היהודים בסונה לכבוש מצרים על ידי חיל כמביזי, כי כאשר לכד כמבוזי את מצרים היה כבר מקדש־יב קיים. כן כתבו יהודי יב באגרתם לבגוהי פחת יהוד. ואין לחשוב כי שנו מפני הצורך, כדי להטעים את המציאות הקדומה של מקדשם: במלכות פרס היו כל עניני המדינות מסודרים, וכל הכתבים המתיחסים להם היו נשמרים ונגנזים בארכיון של הממשלה. ויותר מסתברת דעת האומרים, כי רוב הישוב היה מבני יהודה שבאו אל מצרים בימי מלכי יהודה האחרונים ואחרי חרבן הבית בימי צדקיה. אי כי נסכים להשערת סמינד, כי תחלת ישוב היהודים במצרים ובפרט זה אשר ביב הבירה — היתה בקולוניה של חיילים יהודים שבאו שמה. שהרי המצרים היו רגילים לשכור להם את חייליהם מבני עמים אחרים, והם בעצמם לא היו בעלי־

מלחמה מטבעם. ובימי ממשלת פרס בארץ, בודאי היו מסתייעים ביהודים לשמירת המבצרים, כי הם היו יותר נאמנים למלכות פרס מן המצריים. אבל מכל־מקום בימים שאירע אותו מעשה, כי החריבו את המקדש, היה חיל־פרס שעמד ביב הבירה לא מיהודים. נ פ י ן בן ו י ד ר נ ג היה אז „רב־חילא" (באגרת היהודים שורה ז' נקרא בשם „רבחיל"), ועל פי עצת וידרנג אביו, שהיה אז, אחרי שהלך ארשם משם, פחת (פרתרך) של סון, בא נפין עם חילו והחריב את המקדש. ויתכן אמנם גם כן, כי ביב הבירה חנו גם קצת חילים יהודים, אבל נפין בא עם חיל אחר (אגרת היהודים שורה ח') שגבר על היהודים — הגם שלא נזכר באגרת זו, כי עמדו היהודים על נפשם.

מה שמשערים רוב החוקרים, כי עיקר הישוב בסונה היה מחילי היהודים שהעמידו שם מלכי פרס, זה יצא להם מן הכנוי „דגל" שנמצא שבע־עשרה פעמים בניירות סונה. למשל, בכתב הראשון: „בשמנה עשר לאלול הוא יום עשרים ושמונה לפחנס שנת חמש עשרה למלך חשיארש (אחשורוש) אמר קוניה בר צדוק א ר מ י ז י ס ו ן *) ל ד ג ל ו ר י ז ת למחסיה בר ידניה ארמי זי סון לדגל וריזת לאמר". בכתב השני (מיום י"ח כסלו, שהוא יום ז' לירח תחות, שנת כ"א לחשריארש ושנה ראשונה למלך ארתחששתא־ארתחשסש), „אמר דרגמן בר חרשין חרזא מקומו ביב בירתא ל ד ג ל א ר ת ב נ ו..." ומובן כנוי „דגל" היא לפי דעת החוקרים כמו ג ד ו ד; והיו החיילים מסומנים על שם פקיד הצבא או שר הגדוד, שחנו על ד ג ל ו. ויש הגורסים ר ג ל (כי ד' ור' מתחלפים גם בכתב העברי הקדום). אבל גם מובן המלה הזאת הוא, כי פלוני הולך לרגל פקיד הצבא ונמנה על גדודו. בכתבים האלה נזכרים לפעמים גם בבליים או פרסיים — שהיה להם מו"מ עם יהודים ובאו עמם בהתקשרות. וגם הם מסומנים באופן כזה, כי שייכים הם „לדגל" (או „לרגל") פלוני. בכתבים האלה נזכרו חמשה שרי גדוד. מהם נכרים ארבעה בשמותם, כי היו פ ר ס י י ם: ארתבנו (ארטבן), אתריפדן, הומדת (המדתא), וריזת. החמישי היה ב ב ל י: אדננבו (אדן־נבו). ואלו שר־גדוד מ צ ר י או י ה ו ד י לא נזכר. בנוגע להמצריים אין תמיה בדבר, כי הם היו הנכבשים ולא היו זוכים במשרה חשובה כזאת. ואולם גם בנוגע ליהודים רואים אנו, כי אספו אותם לדגלי שרי הגדוד, אבל לא מנו אותם פקידים. (כל הימנים וכל הדורות שוים...) ועוד ראינו, כי וידרנג ובנו נפין נפתו לבקשת כמסיסניב לעשות „המונית" ביהודים. עובדא זו יש לה תמיד נוכח אחד. גם בימי ממשלת רומי במצרים היה המון העם שונא ליהודים. הממשלה הגינה אמנם לרוב עליהם מפני הבת ההמון; אבל לפעמים נשמעו פחות רומי להיונים והמצריים להצר ליהודים ולקצות בהם. בנוגע לקצת אנשים נזכר, כי היו „חונים על דגל" פלוני וגם היו אזרחי העיר („בעל דגל ובעל קריה" או „בעל דגל וקריה"). וכן נראה, כי היה הבדל בין אדם „חונה על דגל", כעין חיל המלואים בימינו, ובין חיל ממש (עביד־עבד), כי כן מסומן דרגמן בר חרשין... „עביד לדגל ארתבנו".

ישיב היהודים היה ביב הבירה ובסונה הסמוכה לה; וכנראה התאחדו היהודים בשני המקומות האלה לקהלה אחת. השפה המדיברת ביניהם היתה הלשון ה א ר מ י ת. אמנם אין הכתבים, כתבי־התקשרות ושטרות, מוכיחים כלום, שהרי כתבים כאלה צריכים היו לכתוב ארמית, שהיתה אז השפה הרשמית. וכן אין להביא ראיה מאגרת אשר שלחו אל בגוהי, ומזכרון־הדברים אשר רשמו להם על דבר הרשיון לשוב ולבנות את המקדש החרב: אלו היו כתבים רשמיים שנקבעו בשפה הרשמית. אבל מצאו גם קטעי כפורים ופיוטים (שעיד לא נתפרסמו) בארמית, וזה מוכיח לנו, כי דברו וכתבו אז רק ארמית. מכל־מקום נראה, כי את השפה העברית לא שכחו לגמרי, והרבה יסודות עבריים נכנסו אל שפתם הארמית — מלות שלמות וגם צורות המלות הארמיות, שהשתמשו בהן על דרך המלות העבריות.

הכתבים שנמצאו מתיחסים למאורעות משפחת מ ח ס י ה ב ן י ד נ י ה ולבתו מ ב ט ח י ה. מחסיה היה בעל בית ביב ונמנה על דגל הומדת. כאשר השיא את בתו מבטחיה ליזניה בן אוריה (גם כן מדגל הומדת) נתן לה נדונית קרקע. על זה כתבו שטר ביום כ"א כסלו שנת שש למלך ארתחששתא (1459 ל פ נ י התאריך המשיחי). תשע־עשרה שנה אחרי כן נשאית מבטחיה זו שנית ל ה ב נ א י א ס ח ו ר ב ן צ ח א, המסומן בשם „ארדיכל זי מלכא". אביה היה עוד בחיים וחנה על דגל וריזת (כן הוא מסומן גם במכתב הראשון; ומזה נראה, כי פעם אחת החליף את גדודו. החתן נתן לה במתנה ששה כרש כסף וחמשה שקלים ועשרים חלבן, בס"ה חמשה וששים שקלים כסף ועשרים חלבן. השטר נכתב בסגנון ה כ ת ו ב ה, כפי שנהוג עוד היום בקרב היהודים הספרדים במזרח, שמחשבים ערך כל כלי הבית והמתנות שמכניסה הכלה לבית בעלה בדיוק. מאופן כתיבת כתיבה זו נראה, שלא היתה בלי תיגרא ומו"מ בדבר שומת החפצים. נכתבו הסכומים, ואחרי כן תקנו, גרעו או הוסיפו בהערכה, ואותם התקונים נקבעו על גבי השטרות. ואפשר שאין זה השטר בנוסח האחרון, אלא לאחר שנגמרו את המו"מ והשומא כתבוהו מחדש.

ענין השדוך אשר שדך „ארדיכל זי מלכא" אסחור בן צחא את האלמנה מבטחיה בת מחסיה, נראה כי כן היה. בעלה הראשון יזניה בן אוריה היה עוסק בבנינים והשקיע בעסק זה את הוני. הוא מת בלי בנים, והאשה מבטחיה היתה היורשת. על ידי זה נבין גם כן, מה שהכניסה לבעלה מבית אביה ק ר ק ע ל ב נ י ן. זה היה שייך לעסקיו. כאשר ירשה מבטחיה את כל מה שהשאיר בעלה אמרה להתמיד בעסקיה ונשאית לבנאי, „לארדיכל זי מלכא". אבל לבעלה הראשון היה שיתף ושמו פ י א ב ן פ ח י, והיה צריך הבעל לחלוק עמו בנכסים המשותפים, ואחרי אשר נתעצמו בדין שני הצדדים נשאר העסק בידי האלמנה. אחר זמן אנו מוצאים את בעלה השני ושני בניה אשר ילדה לו, מחסיה וידניה, בתור בעלי העסק. אסחור בן צחא היה כנראה מצרי, אבל בניו היו יהודים, כאשר יעידו עליהם שמותם העבריים. — פיא בן פחי, שותפו של יזניה, היה ג ו י ובכלל אנו מוצאים יחס תמידי בין היהודים בסונה ובין שכניהם הגויים, שהיו יושבים בתוכם. על השטרות חתומים עדים יהודים וגויים כאחד. בקרבת המקדש של היהודים — זה שהחריבו אחרי כן — היה נמצא ביתו של הכמר הראשי לאליל חניב מ ר ו ד ך (שם זה מסופק עדיין) ב ר פ ל ט ר. אבל מה שיפליא אותנו מאד, הוא דבר השבועה שנשבעה היהודית מבטחיה במשפטה עם הגוי פיא בן פחי. היא נשבעה ב א ל י ל ה (אלהתה) ס ת י, שהיא היתה אלילת יושבי המקום המצריים. ואחרי שבועתה נתן לה פיא בן פחי שטר לקיים את חלוקת הנכסים. בשאר מרכזי הגולה היה דבר כזה בגדר הנמנע. ומכאן אנו למדים, עד כמה נשתבשו הדעות בקרב יהודי יב בישבם בקרב הגויים. פיטרס מתאמץ להחליש כח העובדה הזאת ואומר, כי נראים הדברים, שבמתכוון חייב התובע המצרי את היהודית שבועה בבתי ערכאותיהם, שתשבע באלילת המקום, כדי שיזכה בדין, אם תסרב להשבע. אבל גם באופן זה קשה מאד הדבר להשמע. לעומת זה נראה, כי בעלה הארדיכל נ ת ג י י ר;

*) היהודים מסומנים בכתבים האלה לפעמים בשם „ארמי", כי א"י היתה רק חלק של ארם; ולפעמים י ה ו ד — על שם מולדתם ודתם.

וביהודותו נקרא בשם נתן. שני הבנים אשר ילדה לו מסומנים בפירוש בשם יהודים (בשטר מחדש אלול שנת ארבע למלכות דריוש השני: „לידניה ומחסיה כל בני אשחור בר צחא מן מבטחיה ברת מחסיה יהודין”. גם בין העדים שחתמו על שטר לקיום פסק הדין, שעל־ידו קם הקרקע בידי מחסיה בן ידניה מידי בעל־דינו הגוי, אנו מוצאים חתום: „הושע בר פטחנום שהד”. הושע זה הוא כנראה יהודי שנולד לגוי (שמו פטחנום — מתת האליל חנום — מעיד עליו). יאפשר שהתגייר אביו אחרי כן, אבל קשה להבין, היאך נקרא בשם של גויים.

איך בא הדבר לידי התנפלות על היהודים ביב בחדש תמוז שנת ארבע־עשרה למלכות דריוש השני (בשנת 410 לפני התאריך המ’)? מאורע זה לא הוברר עוד. באגרת שכתבו יהודי יב שלש שנים אחרי כן אל הפחה בגוהי, הם אומרים, כי כמרי חנום הסיתו את ההמון ואת וידרנג ביהודים. וידוע הוא, כי בימי מלכות דריוש השני היו בכלל מהומות ומרידות במצרים, אשר השבה להפרד ממלכות פרס. ואין תימה בדבר, כי סייע רב־היל של פרס להמורדים. שהרי כן היה מנהג הפחות בממלכה הגדולה הזאת להרם יד במלכם. בקטע של נייר (מונח בשטרסבורג), שמצאו מקודם ולא ידעו תחלה מהותו, אנו מוצאים התנצלות מצד היהודים לפני הפחה ארשם (נראה, כי חזר אחרי כן למצרים) כי לא התחילו הם בריב ולא התגרו ביושבי המקום הגויים. יש משערים, כי אחרי אשר הרסו הצוררים את מקדש היהודים, שבו אלו והתנפלו בעברתם על הגויים. והתנצלות היהודים לפני ארשם מכוונת למאורע זה. בכל אופן אנו למדים מאגרת היהודים לבגוהי, כי נענשו אחרי כן מהרסי המקדש, אלא כי עברו שלש שנים ולא נתן הרשיון ליהודים, לבנות את מקדש שנית.

מחיי היהודים ביב נמצאים לנו רשמים הסטוריים מזמן מאוחר (מראשית שנות המאה השלישית לפני התאריך המ’), ניירות כתובים יונית, אשר נתפרסמו גם כן לפני שלש שנים. אלא כי לא הובררו עוד הפרטים למדי. ואפשר שאדבר עוד במאורעות האלה לעת מצא.

מכתבים מארץ־ישראל.

יא.

רוצה אני להקדיש את מכתבי הזה לשתי ועידות, הדומות זו לזו עפ״י תכנן ותפקידן ורחוקות זו מזו עפ״י מגמותיהן לעתיד, וביחוד עפ״י שלטיהן, — לועידות הפועל הצעיר ופועלי ציון.

קטן הוא מספר הפועלים העברים בארץ ישראל ועמדתם בישוב העברי הרך והחלש אינה מבוצרת עוד, ובכל זאת ככר נפלגו אלה מהם, השואפים לכדור הכחות, לשתי הסתדרויות, ולכל אחת מהן תכנית מיוחדה. ואם עד כה היה עתון רק לפועל הצעיר, באו עכשו פועלי ציון ויסדו להם גם הם שבועון עברי „האחדות”. ובהיות ההסתדרויות האלה קטנות מאד גם שתיהן ואין להן היכולת להוציא עתונים רק בשביל חבריהן המועטים, הרי פונה כל אחת מהן לקהל הקוראים העומד מחוץ למחיצתה וכל אחת אימרת לפרוש את כנפיה על הצבור הכללי או על „המוני העם בארץ ישראל”, לפי נוסחתה של „האחדות”.

והנה היו בזמן אחד ובמקום אחד — ביפו — ועידות לשתי ההסתדרויות האמורות. וכמעט דמות אחת היתה לשתי הועידות וגם רוח אחת מושלה בשתיהן, אעפ״י שנפלגות הפועל הצעיר ופועלי ציון לשתי מחנות. גם פה וגם שם דברו על המצב של הפועל בהוה; גם פה וגם שם דברו על עתונה של ההסתדרות ועל יחס ההסתדרות לשאלת הפועלים בכלל; גם פה וגם שם דברו על העבודות המשותפות לכל הפועלים בארץ ישראל.

שתי ועידות בזמן אחד, במקום אחד ועפ״י תכנית אחת, וגם היה לרוב השאלות היה אחד בשתיהן, ואפשר היה להדפיס בלי שנוים גדולים את הדין וחשבון של פועלי ציון בעתונו של הפועל הצעיר ולהפך, ומובטחני, שהקוראים לא היו מרגישים בזה.

שאלת היציאה תפסה מקום בראש בשתי הועידות. היציאה שגברה בא״י בשנה זו עושה רושם קשה על כולנו, ואין כל פלא שגם הועידות עסקו הרבה בענין זה. ואולם אופיי הוא הדבר, שבשתי הועידות דברו על השאלה הזאת ברוח אחד.

כל הנואמים, גם בועידת הפועל הצעיר גם בועידת פועלי ציון, הוכיחו שהמצב הכללי של הפועל העברי בארץ ישראל הוטב. „החברים, כותב „הפועל הצעיר”, הראו בהוכחות ברורות, כי המצב של העבודה, הן מצד כמות הדרישה לפועלים עברים והן מצד השכר שמשלמים להם, אינו מחייב כלל וכלל את היציאה הזו, אלא להפך, מחייב אותנו לקרוא לפועלים חדשים שיבאו... את היציאה דנוכחית, הבאה ברועה ובהמון, אי אפשר בשום אופן להצדיק; ואנו מחויבים למחות נגדה בכל תוקף, לחשוב אותה לבגידה באידיאל שלנו ולהכריז בפומבי, כי אין לה שום יסוד בתנאי העבודה בארץ”. חבר אחר כספר בועידת הפועל הצעיר על חוסר פועלים בכל הגליל: „במגדל רוצים להשתמש בפועלים עברים, משתדלים להקל את התנאים בכל המובנים — ופועלים אין. כשקבוצת הפועלים של אום־ג׳וני עברה מפני הצורך למקום אחר—לא היה מי שימלא את מקומה... יק״א קצבה כמה מאות אלפים פרנקים לצורך סלילת דרכים בין מושבות הגליל. העבודה הזאת תמשך שנים אחדות. השכר שמשלמים לא רע הוא. פקידי יק״א רוצים, שהכסף הזה יפול לידי היהודים — ופועלים אין”. ה׳ אבנר, המרצה בועידת פועלי ציון, אומר: „אם נקביל את המצב הכלכלי של הפועלים בזמן האחרון לזה שלפני 5—6 שנים, בשעה שגברה היציאה האחרונה, נוכח שעכשו אין המצב נורא ביותר. עבודה יש, תנאי השכר הוטבו הרבה — ואין פועלים! לפני חמש שנים יצא הכרוז „כבוש העבודה”, משמע „שעובדים” היו למדי, חסרה רק עבודה. עתה נהפכו ה„יוצרות” מעיקרא: כבר נכבשה העבודה, כלומר הוכשר המצב לקבלת הפועלים יהודים בכמה מקומות, בשדה ובעיר, אלא דא עקא, שכשהגיע הנצחון, נתברר שאין מנצחים, ואין מי שיבא ויכנס אל המבצר שדבקע”...

בשתי הועידות דברו בסגנון אחד גם על מהות הפועל. הובלטה הדעה, כי אותו הפועל שהיה בא לא״י רק לשם האידיאל כלבד ולא היה רגיל בעבודה, לא הספיק להסתגל אל הארץ והוכרח לעזוב אותה. הרבה מן הנואמים נתכוונו לדעת אחת, כי האידיאליסטים יכולים להיות רק חלוצים הסוללים דרך. אבל המעמד השלם צריך להברא ע״י גורמים אחרים — ע״י „פועלים טבעיים”, הבאים מרוסיה, מתימן, מקורדיסטן וכדומה.

אחד מחברי הפועל הצעיר אומר בדברו על היציאה: „ושוב אנו עומדים ושואלים: אם יש לפועל זכות קיום בארץ? לדעתי, צריכים אנו, על יסוד הנסיון, לנסח את השאלה ולשאול למי יש זכות קיום בתור פועל? ואם ככה נשאל, אז נמצא גם תשובה: ברוסיה וגם בארצות אחרות יש סוג ידוע של פועלים, העובדים באותו השכר המצוי גם בא״י וגם בשכר פחות מזה. לאותם הפועלים אנו צריכים ולקרא כי יבואו הנה”. נואם אחר אמר באותה ועידה: „גם אני מחליט, על יסוד נסיוני, כי הפועל יכול לחיות בא״י על עבודתו. מובן, שהפועל צריך להיות בעל שרירים חזקים ורגיל בעבודה. אין אנו צריכים לשאול: אם אפשר לפועל להתקיים בא״י, כי אם—אם יש לנו בא״י פועלים. כשיהיו לנו בא״י פועלים היודעים לעבוד, ודאי יוכלו להתקיים ולהתבסס כראוי”.

„מפני מה—שואל ה׳ אבנר בועידת פועלי ציון—באה תנועת היציאה מצד אחד, והיאוש מצד שני? הסבה פשוטה מאד: רוב האמיגרנטים החדשים אינם מסוגלים לחיות חיי פועלים. האידיאליות הנפרזה היתה בעוכרם, היא רמתה אותם. עכשו תש כחה, ואין האידיאליסטים יכולים להוסיף לחיות, אף בתנאים הנוחים יותר, בתור פועלים פשוטים בלי „תכלית” ובלי „מטרה”. הללו שיוצאים עכשו מן הארץ רצונם לחדול מהיות פועלים. אנשים כאלה לא ישארו בארץ, אף אם עוד יתוקנו תנאי העבודה”. אחד מחבריו של ה׳ אבנר מוסיף: „רובם ככולם (האידיאליסטים) לא היו פועלים מקודם, ובעבודה קשה, עבודת יום יום, אינם רואים שום

„מפלגית" לעצמם ורוב אינם יכולים להסתגל אליה. ונוח להם לצאת מהארץ. אולם גם אלה שנשארים אינם מביאים שום תועלת, מפני שכל הגיגם — לעזוב את הארץ, אז שהיאוש הנורא תוקפם. יוצאים מן הכלל פועלים שהורגלו גם מקודם בעבודה גופנית"... אחד מפועלי ציון אמר: „עבודת האידיאליסטים לא היתה לשוא. הם סללו את הדרך לפני הפועל, הרימו את שכר העבודה והכניסו הרבה חיים ורעננות לתוך הישוב. אבל את שאיפתם העיקרית — להשאר קיימים בתור פועלים — לא השיגו. כי אנשים בלתי מסוגלים לעבודה, שצרכיהם החמריים מרובים ודרישותיהם הקולטוריות גדולות, לא יבראו, למרות כל אידיאליותם, מעמד של פועלים קרקעים. ולא מפני שקשים הם תנאי הקיום והעבודה במושבות יוצאים הפועלים, אלא מפני שאין זה החמר האנושי המוכשר ומסוגל ליצור פועלים" ממש...

וועידת הפועל הצעיר החליטה את ההחלטות האלה:

א) „את היציאה מן הארץ, שגברה כל כך בעת האחרונה, אין ליחס לתנאים האוביקטיביים של העבודה, אחרי אשר התנאים האלה שינו לטובה במובן יחוסי. לפיכך חושבת הועידה שזוהי חובתה של ההסתדרות להלחם ביציאה בכל האמצעים: בכתב — לברר להיוצאים את האפשריות להתבצר בארץ ומה שצפוי להם בארצות אחרות, ובמעשה — לעורר ולאחד את הפועלים לעבודה משותפת ועזרת גומלין כדי שיתבצרו בארץ".

ב) „הרעיון שעבודתנו בארץ ישראל תהיה נעשית על ידי פועלים עברים כבש לו הרבה לבבות גם להלכה, — מודים בנחיצות הפועל העברי — וגם במעשה, — משתמשים בפועל העברי לעבודה. מפני כך היטב מצבו החמרי של הפועל. ואולם בשעה שהדרישה לפועל העברי הולכת וגדלה הולכת ומתמעטת ההצעה מצד הפועל. הסתדרות הפועה"צ חייבת איפוא לבכר לכל את המצב האמיתי של העבודה בארץ ולהשתדל למשוך לא"י פועלים חרשים מן החוץ. וצריכה היא ההסתדרות להרגיש, כי לפועלים הרגילים בעבודה ולחיות חיי פועל יהו כמו הבוערים, שעד עתה כמעט לא בא עוד לא"י — יש אפשרות להתבסס כאן".

הועידות דנו בדבר היאך לחזק את הפועל בעבודתו ע"י יצירת מוסדות שונים והיאך להרחיב את חוג כחותיו. בקשר עם זה עסקו גם הרבה בשאלת העתונים.

באספות הפועלים מראים תמיד על נחיצות המוסדות לחזוק מצבם של הפועלים, והנה באו פועלי ציון ויסדו להם קופה לצורך הפועלים בארץ ישראל, מטרת הקופה — להביא את הפועל לידי התעזרות בכל מקצעות חייו: הכלכלי, המדיני והתרבותי. בראשונה צריכה הקופה לכוון את מעשיה ליצירת אגודת אומנין, לשכות מודיעין, בתי תמחוי, קלובי פועלים, עזרת מדיצינית, קופות הלואה, קופת שביתה וכדומה. על הקופה להכין לפועלים אמיגרנטים בתים בערי החוף — ביפו, חיפה ובירות.

המוסדות האלה נועדו לכל הפועלים בלי הבדל מפלגה. אבל בהחלטות פועלי ציון יש סעיף אחד העושה את הקופה למוסד מפלגתי, והוא: „קופת הפועלים הארצישראלית צריכה לקצוב תיכף תמיכה תמידית ל„האחדות" ולהוצאת „אחדות" (לעתונם של פועלי ציון ולספרים שיוציאו פועלי ציון).

סעיף זה כלבד יש בו כדי להרחיק מן הקופה את הפועלים שאינם נכנסים להסתדרות פועלי ציון. ואולם בהחלטות על אודות הקופה יש גם פרטים אחרים המוכיחים, שפועלי ציון אומרים להשתמש במוסדם זה לשם חזוק השפעתם פה. ואף על פי שנאמר בפירוש בהחלטות, שהקופה נועדה לצרכם של כל הפועלים בלי הבדל מפלגה, ושסמוך להתחלת עבודת הקופה צריכה להתאסף ועידה כללית של כל הפועלים המסודרים על מנת לקבוע את אפני ראשית העבודה, בכל זאת נשארת הנהלת הקופה בידי פועלי ציון. לפי החלטת הועידה של עכשו משתתפים בקופה לא רק מורשי הפועלים המסודרים בלי הבדל מפלגה, כי אם גם באי כח הברית של פועלי ציון ובאי כח המפלגה הזאת בארץ ישראל.

מפני הדברים האלה ועוד מפני טעם אחר לא נשתתף הפועל הצעיר עם פועלי ציון ביצירת הקופה. ועידת הפועל הצעיר החליטה החלטות אלה לאמר: א) „הועידה הששית של הפועל הצעיר מודה בנחיצות יסוד קופה מיוחדת לפועלים, כדי להקל ע"י יצירת מוסדים שונים את תנאי חייו של הפועל. הפרינציפים העקריים של הקופה הם: 1) שלא יהיה טבוע עליה חותמה של איזו מפלגה, כי אם תמצא בידי ועד אשר יבחר ע"י כל הפועלים בא"י; 2) שביצירת הקופה ישתתפו רק פועלי א"י ופועלי חוץ לארץ ציונים. ב) הקופה שנוסדה ע"י פועלי ציון איננה מתאימה לפרינציפים הללו: 1) מפני שהיא מפלגתית, 2) מפני שהיא נוסדה ינובית שכל אדם נודב".

היחס אל העתון תלוי בזרמים השוררים בשתי המפלגות. רבים גם של הפועל הצעיר גם של פוע"צ התאוננו על עתוניהם, שאין הם עוסקים בעניני הפועלים כפי הצורך ואינם מגינים על עניני הפועלים במדה מספקת. את האשמה השניה הטילו ביחוד על „הפועל הצעיר" שקרה לו, כי בסכסוך אחד צדד בזכותם של אלה שהתנגדו לפועלים. מעשה זה הרגיז את הלבבות עד מאד. „היאך אפשר הדבר, — טענו המתלוננים, — שעתונה של הסתדרות הפועלים יוצא להלחם בפועלים?" „לו גם צדק הצד שכנגד, האם חייב העתון להגיד את האמת?" — שאלו בתמימות אנשים שאין להם אלא נקודת המבט הצרה של המפלגה. ואולם הרוב הבין את דברי העורך והסכים להם, כי „אין העתון צריך לשמור על קדושת הפועלים, כי אם הוא צריך לשמור על קדושת האמת" הרוב הבין את דברי. אחד החברים, שאמר, כי „אנחנו באנו הנה להיות פועלים, משום שציונים אנחנו, ואם אנו חוטאים לציונות חייב עתוננו להעירנו על זה".

אם נמצאו בועידת הפועל הצעיר כאלה שדרשו מאת עתונם כי יעסוק ביחוד בעניני הפועלים ושהמפלגה תהיה בעיקרה מפלגה של פועלים, נמצאו באותה ועידה גם כאלה שדרשו להרחיב את תכנית המפלגה. שאלה זו נתעוררה כבר בועידה של אשתקד, ובועידה של עכשו הוצעה הצעה מפורשת לאמר: „הפועל הצעיר צריך להיות הסתדרות כללית של ציונים דימוקרטים, העובדת גם לטובת בצורו וגדולו של הפועל העברי בא"י". המציעים את ההצעה הזאת דרשו שיתוסף סעיף חדש בהפרוגרמה, כי חוץ מכבוש העבודה עוסקת ההסתדרות בכל העבודות המביאות תועלת לתחיתנו בארץ. לפי זה יכולים להיות חברים לפועל הצעיר לא רק אלה שמעשיהם מכוונים לכבוש העבודה, כי אם כל אותם הצעירים העובדים לטובת תחית העם בארצו. אמנם חברי הפועל הצעיר עסקו גם עד עכשו בכל העבודות הציוניות, אבל העבודות הללו היו רק טפל ומעכשו צריכות הן להיות עקריות; עד עתה התירו בקושי לאינטליגנט שיכנס להסתדרות, ועתה צריך להכניס אל ההסתדרות בכונה כל אדם שרוצה ויכול לעבוד בתוך ההסתדרות.

הרוב עוד לא יכל להסכים לדרישה עיקרית זו והחליט למסור את הדברים לועדה מיוחדה, שתערוך עד הועידה הבאה „תכנית ברורה מיוסדה על יסודות עיוניים ומעשיים ובהתאמה לדעות השוררות בקרב החברים".

ואולם הצעה זו עתידה שתתקבל. אנו רואים את הפועל הצעיר נוטה לכך. עתונה של ההסתדרות פושט לאט לאט צורה של עתון מפלגתי ולובש צורה של עתון המוקדש לכל עניני החיים בארץ ישראל. גם צורת ההסתדרות עצמה הולכת ומשתנית מאליה. מתחלה היו רוב חבריה רק פועלים; עכשו יש בקרב חברי ההסתדרות גם אנשים שאינם פועלים. השנוי שבא לאט לאט בחיי הפועלים האינטליגנטים, שרבים מהם חדלים מהיות פועלים, והצרך באגודה דימוקרטית בעלת כח והשפעה בארץ ישראל, — כל זה יכריח את הפועל הצעיר להרחיב את גבולות תכניתו במובן ההצעה האמורה.

הפועלים האמתים של ההסתדרות הזאת אולי יצאו ממנה ויתאחדו אז עם פועלי ציון או עם פועלים העובדים מחוץ למפלגות, מפני שאם הגיעה השעה — והיא הגיעה כבר — לארגן את הפועלים בארץ ישראל, הרי דרושה הסתדרות א ח ת לכולם.

מצב הפועלים בארץ ישראל תלוי בהתפתחות העבודה הלאומית ובהתפתחות הישוב. הפועלים צריכים ללכת שלובי יד עם כל העובדים בעד הישוב. פה אין עוד מקום למלחמת המעמדות. אם בזמן האחרון הוטב יחס האכרים אל הפועלים, הרי גרמה לזה ההכרה שגברה בלב הפועלים, שהם באו לכאן לשם בנין ולא לשם סתירה, לשם התאחדות הכחות ולא לשם מלחמה פנימית, אחרי הנסיונות המרובים, שהביאו היזק גדול לישוב בכלל ולהם בפרט, באו הפועלים לידי הכרה, שאין מקום פה למלחמה עם הרכוש ועם „המנצלים" ושאי-אפשר לעשות שביתות ודימונסטרציות בכל שעה ושעה. לפיכך אין לה להסתדרות של פועלים אלא עבודה המחזקת את הכח הפנימי ע"י מוסדים שונים, עבודה המרימה את רוח הפועלים — ולעבודות אלה דרושה הסתדרות אחת המשותפת לכל הפועלים. דבר זה הבינו גם אחדים מחברי הועידה של פועלי ציון. אחת החברות שתופסת מקום חשוב בההסתדרות אמרה, „שצריך להתחיל תיכף בעבודה כללית, בלתי מפלגתית. צריך לארגן את הפועלים לשם האינטרסים החמריים שלהם, השוים לכלם. עלינו לעבוד שכם אחד עם כל הפועלים, ביחוד במושבות, במקום שאין לנו עבודה סוציאלית טהורה". „עבודת סוציאלית, — הוסיפה הנואמת — מצויה רק במקום שיש תעשיה מפותחת ופועלים קבועים. במקומות כאלה כל מה שהפועל עושה לתקון מצבו הרי זה עבודת סוציאלית. אבל במושבותינו אין לנו עדיין פועל קרקעי קבוע, את פועלינו מטרדת המחשבה ע"ד התאכרות.

ומשום זה אין לפי שעה במושבות עבודה סוציאלית. ומה שיש לעשות במושבות, אנו צריכים לעשות בעצה אחת עם שאר הפועלים. רק בערים יש במדה ידועה עבודה סוציאלית „טהורה" — לפתח את הכרתם של המוני הפועלים, ביחוד המקומיים". השאיפה להתאחדות כל הפועלים גרמה רא רק ליסוד הקופה הכללית, כי אם גם להחלטה אחרת של פועלי ציון, שעל פיה צריך ליסד בכל מושבה ועד פועלים בלתי מפלגתי, וכל הועדים צריכים להצטרף להסתדרות כללית אחת של הפועלים החקלאים.

אבל יש לחשוש, ש„הסוציאליות המהורה" של פועלי ציון החסום את הדרך בפני התאחדות הפועלים, מפני שהיא, „הסוציאליות הטהורה", רוצה דוקא בהתפתחות ההכרה של המעמדות. והכרה זו, שמלאכותית היא לגמרי בארץ ישראל, מביאה התפלגות, שנאה, שביתות שלא לצורך ומלחמות ההורסות את מצב הפועל ואת הישוב.

ולפיכך יראה ועירת הפועל הצעיר מפני הפוליטיקה של פועלי־ציון, המדברים על מלחמת המעמדות ועל קופה לשביתות. חבר אחד של הפועל הצעיר אמר: לפועל הארצי־ישראלי חסרים עוד אמצעי המלחמה ההם המצוים בידי הפועלים מארצות אחרות. בשביתות אין הוא יכול להשתמש. לפי המצב הכלכלי של עכשו בארץ אין עוד פה מקום לשביתות. צריכים אנחנו להודות סוף סוף באמת זו". חבר אחר אמר: „ראשי ההסתדרות (של פועלי ציון) מודיעים, כי אחת המטרות העקריות שלה היא לתמוך בשביתות. ואולם כל הבקי בתולדות השביתות בא"י והיודע באיזה אופן מלאכותי הן נבראות, יבין, כי חסר רק פונד מיוחד, ואז לא תחסר „עבודה מפלגתית"—בכל שני וחמישי נזכה לשביתה חדשה".

כמובן, אין בדברים האלה פחד השביתה סתם. כל אחד מחברי הפועל הצעיר מודה בלי כפק בזכות השביתה. אבל הפועל הצעיר הבין כבר,—בכל אופן להלכה,— עד כמה דורש כלי זיין זה זהירות יתרה. הפועל הצעיר חושש, שפועלי ציון לא באו עוד להכרת האמת הזאת. אבל האמת תבוא ותוכית את כחה גם לפועלי ציון. ואז—מה יהיה ההבדל שבין שתי הסתדרויות הפועלים שבארץ ישראל? השלטים? — וכי יש ערך לשלטים? המגמה בעתיד?—בנוגע לארץ ישראל עיונית היא יותר מדי ואיננה קשורה בעניני החיים. המצב הנוכחי איננו נותן,—ועוד זמן רב לא יתן,—כל מקום בארץ ישראל לעבודה סוציאל־דמוקרטית פחות או יותר רחבה. פה יש מקום רק לעבודה דימוקרטית־לאומית הנוגעת גם בעניני הכלכלה במדה מרובה. ובעבודה שכזו יכולים להשתתף לא רק פועלים, כי אם גם כל המשכילים הדימוקרטיים, והם הרוב הגדול של משכילנו בארץ ישראל.

ואם „האחדות" גוזרת, שהחיים „כבר הוכיחו", שאי אפשר לפרוליטריון העברי להשתתף עם בני המעמדות האחרים בעבודת הישוב, — עליה להביא ראיה; ואם „האחדות" מבטיחה, שההסתדרות הציונית לא עשתה כלום לטובת הפועלים ושהיא דאגה רק להיטיב לבעלי הרכוש העברים,—עליה להביא ראיה; ואם פועלי ציון מעיינים בתכנית העבודה, שקבעו הם לטובת הפועל העברי, ואינם מוצאים בה דברים אחרים חוץ ממה שהציעו גם הציונים הכלליים: בתי תמחוי, דירות, קופות מלוה, עזרה מדיצינית, ספרות—מה חדשו הם? ודאי בחוצה כא"י הסתדרות של פועלים, אבל לא מפני שהמעמדות חייבים להלחם זה בזה, אלא מפני שהפועלים צריכים לנהל בעצמם את המוסדות המיועדים להם, ומעשיהם הם לחזוק מצב חבריהם והרמת רוחם יצליחו יותר ממעשי אגודה או הסתדרות כללית. אבל אין עוד פה המקום להתפתחות המעמדות, שהרי אין עוד מעמדות קבועים ומסוימים; אין עוד פה מקום לסוציאליות ולמלחמה, שהרי הכל עדיין רופף ודורש התאחדות הכחות מצד כל בוני הישוב החדש.

י. ל.

מִכְתָּבִים מֵאַנְגְלִיָּה.

ד.

טובה עשה הקב"ה עם העתונאי העברי: הכין לו חומר אשר לא יסוף ולא יכלה לעולם. אין לו להעתונאי העברי שום צורך בכשרון מיוחד; די לו כי יצא אל השוק ויביט אל חיי הגלות כמו שהם והיו לו גם טרגדיות גם קומדיות, כדי למלא את גליונותיו עד בלי די. דבר והפוכו על כל צעד. עשירים אנחנו במיליונרים ואין כמונו עשירים בקבצנים. בכל זמן ובכל מקום העמדנו פוליטיקאים מפורסמים ופוליטיקאים י ה ו ד י ם, כלומר העוסקים בפוליטיקת עמם, אין לנו. מספר גדולי ישראל רב הוא בכל הארצות, אבל מעט הוא מספרם של יהודים גדולים. וכמובן יש בידי להגדיל עד אין סוף את הרשימה הזאת של דברים והפוכם, המתגלים בכל פנות חיינו, שהרי חיינו כהוה אינם אלא מעין „פליטת הקולמוס" של ההיסטוריה... ואולם אחדל גם אני מלהתפלסף ומוטב שאתאר את המעשים כמו שהם, ודי לי, כי על כן גם אנכי אינני אלא עתונאי עברי.

בימי הבחירות אנו עכשו באנגליה, וגם היהודים עוסקים בבחירות. הבוחרים מעטים והנבחרים הרבה. ככל העם האנגלי, נחלקו גם היהודים לשתי מחנות: לקונסרבטיבים, המחזיקים בידי הלורדים, כלומר בידי אלו אשר עוד לפני חמשים שנה מאנו לאשר את החוק הנותן שווי הזכיות להיהודים ואשר לחמו בכל תוקף נגד הצעת הליברלים לתת ליהודים את הזכות להיות נבחרי הפרלמנט, ולליברלים, התומכים בידי המחזיקים בחוק כניסת הזרים (קרי: יהודים). ולוחמות שתי המחנות האלה אשה באחותה בגבורה ובאומץ לב. גם בווייטשפל התלקחה מלחמה קשה, „מלחמה לחיים ולמות". הכל „עושים" עכשו פוליטיקה בווייטשפל: מן השמש אשר בביהכנ"ס של אנשי שניפישאק והיהודית מבריק־ליין, המוכרת „חמשה אורנג'ס בפני אחד", ועד המלמד אשר ירד אתמול מן האניה. ברחובות הצרים והחשכים עומדים לפני הבתים יהודים ויהודיות ומתוכחים עם שכניהם, „הצד שכנגד".

ואמנם הממשלה רוצה למשוך אליה את לבם של ווייטשפל ו„מייל־ענד": לא להנם שלחה שני מיניסטרים, לויד־דז'ורז' ויוהן בורנס, למקומות אלו לדבר על לב היהודים ולהוכיח להם, בעליל, כי היא, הממשלה של עכשו, עושה טובות עמהם וזוהי חובתם לתמוך בה. ולא עוד אלא שהעמידה הממשלה כברדיצוב שבלונדון שני קנדידטים יהודים, אשר על מפלגת הליברלים יחשבו — את מר סטוארט סאמועל, שהצליח ונבחר בווייטשפל, ואת מר שטרויס, שלא הצליח ולא נבחר במייל־ענד, כי חסרו לו שתי דעות לעומת מתנגדו, מר לובוזון, שלוחם של הקונסרבטיבים, שאף־על־פי שמומר הוא, טען לפני בוחריו היהודים, כי אין כמהו יהודי נאמן, והצליח, ונפל, שטרויס הוא היהודי הלאומי היחידי בין כל הקנדידטים היהודים, ודוקא הוא לא נבחר, — כנהוג.

ובמחוז אחר בלונדון, מקום גם שם אתיני נחתים במספר הגון, העמידו הקונסרבטיבים יהודי אחד לקנדידט. כמובן, התחנן הקנדידט לפני בוחריו היהודים לבחור בו באשר הוא יהודי. (בסגנון זה דברו כל הקנדידטים היהודים של הבירה אל בוחריהם היהודים.) ואולם, כדי להוכיח לבוחריו הקונסרבטיבים האנגלים, כי פטריוט גמור הנהו, הדביק מודעות גדולות על כל גדר וכותל. ובמודעות מצוירים שני אנשים, אחד יהודי פולני עם פאותיו המסולסלות ומלבושו הארוך, והשני פועל אנגלי. היהודי הפולני עומד ומלגלג על הפועל האנגלי, על כי אין לו עבודה, ואומר: „לי יש עבודה". ומתחת הציור פתגם כתוב באותות גדולות: „צריך להלחם בזרים".

ועוד במחוז אחד בלונדון עמדו שני קנדידטים יהודים לבחירה, אחד קינסרבטיבי ואחד ליברלי. כדי להשפיע על הנותנים היהודים, בא גם האחד וגם השני להרב של אותו המחוז ובקשוהו, כי בדרשתו אשר הוא עתיד לדרוש ביום השבת ב„הסינאגאגע" יזכירם לטובה, וכל אחד מהם הביא להרב חבילות חבילות של ראיות, שרק מפלגתו דורשת טובת היהודים כל הימים.

ובמנשסטר, מבצרה של הליברליות האנגלית, עמד קנדידט נוצרי אנגלי ממפלגת הקונסרבטיבים להבחר. הלורד רוטשילד, אשר עזב לפני שנים אחדות את מפלגת הליברלים, שבהשתדלותה נהיה ללורד אנגלי, שלח מכתב ארוך ליהודי מנשסטר, וכו צוה עליהם לבחור בהקנדידט הזה, משום שרק על ידי מפלגת הקונסרבטיבים תבוא תשועה לישראל. ואולם יהודי מנשסטר, שאינם מודים בשלטונו של הלורד רוטשילד, עשו את ההפך מדבריו ובחרו דוקא בקנדידט ליברלי. ויכעס הלורד כעס גדול וחמתו בערה בו...

ומתנגדו של הלורד רוטשילד, הלורד סוייטלינג, ראש היהדות האורתודוקסית באנגליה, בראותו כי הלורד רוטשילד „לקח את רסן הממשלה בידו" וישלח את דברו לכל יהודי אנגליה, הוציא גם הוא כניפסט להיהודים, „אחיו בני דתו", ויבקשם לבל ילכו אחרי עצת ארם, יהיה מי שיהיה, אלא ישמעו רק לרוח מבינתם ולמוסר לבם. והפריסה הליברלית שמחה, כי גם לה יש לורד בן „העם הנבחר", כי גם הלורד „שלה" יכול לצוות וכי לא כל היהודים האנגלים נשמעים להלורד של מתנגדיהם הקונסרבטיבים...

באחד המחוזים בלונדון העמידו גם הסופרז'יסטות קנדידט יהודי את מר דזשיקאבס. ויוציא מר דזשיקאבס מניפסט גדול לבוחריו היהודים, ובו כתוב במפורש, כי רק על ידי הסופרז'יסטות תבוא תשועת ישראל וכי הוא, בהיותו יהודי, יש לו הצדקה לבקש מ„אחיו בני דתו", כי יבחרו בו. וכיים

בחירה קבל מר דזשייקאבס עשרים ושתים דעות וישאר קנדידט — וגאולת ישראל נדחתה.

אבל כל המקרים והאפיזודים האלו באין הכה נגד המקרה הטרגי, שקרה לאחינו הקנדידט של מפלגת הקונסרבטיבים מר האפנונג-גולדשמידט, בנו של גולדשמידט, מי שהיה באנגליה קונסולה של מדינת האיטי אשר בהודו הדרומית ובן בנו של גולדשמידט, מי שהיה שמש מלפנים בגרמניה ואחרי כן בא זה בית הכנסה קטן בלונדון. מר האפנונג-גולדשמידט, המקנא קנאת הקונסרבטיבות באנגליה וממטיר בנאומיו אש וגפרית על הליברלים, „הבוגדים בארץ המולדת, במלכות ובהעם האנגלי". ובאחד מן הנאומים, שנשא קודם הבחירות, בא לידי התלהבות כזו עד שקרא למתנגדו, דבר הממשלה של עכשיו, רוצח וגולן והשוה אותו לקריפן היהוא, שתליתי כפרה על עונו. אבל גם התלהבות פטריוטית כזו לא הועילה למר האפנונג-גולדשמידט — „האנגלי העליון" והוא נשאר קנדידט. ומעריצי הקנדידט הליברלי, בחפצם להוכיח לגולדשמידט, עד כמה נעימה לדם הקנדיטטורה שלו גם בעתיד, כבדוהו מאגרופיהם... כך מספרות הבריות.

מן היהודים שנבחרו עד היום (הבחירות עוד טרם נגמרו) חצים קונסרבטיבים וחצים ליברלים. שלשה מן הנבחרים היהודים הם חברי הממשלה של עכשו: מר הרברט סאמיעל, מיניסטר הפוסט ומחוה דעה בסוד הקבינט, מר מונטגיו בנו של הלורד סוויטלינג, המזכיר השני לעניני הודו, ומר רופוס איזאקס, מיניסטר המשפטים.

העיתונות היהודית באנגליה, מן „הדז'ואיש כרוניקל", האורגן של „הקהלה", שלורד רוטשילד הוא נשיאה, עד העתונים היומיים הזרגוניים, מתרעמת פה אחד על מכתביהם של לורדינו ועל מניפסטיהם של הקנדידטים היהודים, שבאו על הבוחרים היהודים בתביעת „יהדותם". „סכנה גדולה נשקפת ליהודי אנגליה", כותב „הדז'ואיש וואָרלד", האורגן של אגודת ההתבוללות, „אם אנחנו, המעוט הקטן, נהיה באנגליה למפלגה פוליטית ונבחר דפוטטים לא בתור אזרחי אנגלי, כי אם בתור יהודים". ובאמת, אם תנתן להיהודים האנגליים הזכות לשלח מקרבם דפוטטים להפרלמנט בתור יהודים, אז יוכלו לשלח רק שני דפוטטים, כי הרוב הגדול של יהודי המזרח עוד טרם נתאזרחו באנגליה, ומספר הבוחרים היהודים לא יעלה לחמשים אלף. הוץ מזה הנה הממשלה האנגלית מכרת באופן רשמי בתור באי-כח היהודים האנגלים את המוסד הידוע „ועד שלוחי הקהלות", שחגג זה לא כבר את חג מלאת מאה וחמשים להוסדו על ידי אחינו הספרדים. עם ועד המוסד הזה את הממשלה הכיר ברבוים, כשעומדת על הפרק איזו שאלה שיש ענין ליהודים. הנה עכשו, למשל, עומדת על הפרק השאלה על אדות סגירת החנויות ביום הראשון. מובן מאליו, כי היהודים היושבים במזרחה של לונדון, הסוגרים את חנויותיהם ביום השבת, לא יוכלו לשבות גם ביום הראשון, ובטרם עשתה הממשלה מעשה בנידון זה, באה בדברים עם „ועד שלוחי הקהלות" ודנה עמו בשאלה האמורה בכובד ראש, וגם הבטיחה להשתדל כי החוק לא יביא היזק ליהודי ווייטשפל. הקומיסיה של הממלכת לעניני גטין שמעה לפני ימים אחדים שתי הרצאות על דבר דיני גיטין הנהוגים אצל היהודים (ראשונה הרצה מר ישראל אברהמס, ואחריו הד"ר ארלער). הרי שהממשלה באנגליה מתנהגת עם היהודים בכבוד ומשימה לב לדרישותיהם. יוצא מזה, שלא רק שאין צורך פה במפלגה יהודית בבית הנבחרים, אלא שאם תקום מפלגה כזו לא תועיל במאומה — ולפיכך תגרום רק היזק.

ואולם אליבא דאמת, אין איש באנגליה חפץ ליסד מפלגה של יהודים בבית הנבחרים, כי כל הדפוטטים היהודים מתבוללים גמורים הם. ורק בשעת הבחירות הם משתמשים בכל האמצעים, והקריאה — „בחרו בי, כי על כן אחיכם, כן דמכם הנני", אינה אלא מין „טריק" למען תפוש את הבוחרים היהודים בכחם. אבל האנגלים התמימים, שאינם מבינים, כי קריאה זו רק טריק בעלמא היא, אפשר שיתחילו להאמין, כי היהודים בוחרים לא בתור אזרחים אנגלים, כי אם בתור יהודים, ודבר זה יכול לגרום רק רעה ליהודי אנגליה.

אבל ליהדות אפשר שיגרום הפסד המספר הרב של הדפוטטים היהודים, אף אם גם לא יקראו לאחיהם היהודים כי יבחרו בהם. היהודים הם קלי התנועה, ודבר זה גורם, שאפילו כשהם מעטים במקום אחד, נדמה לאחרים שמרובים הם. בממשלה הליברלית של עכשו יש שלשה יהודים. הקונסרבטיבים, מתנגדי הממשלה, צועקים בקולי קולות, כי אנגליה כבר באה עד משבר, ויש שהם מביאים ראיה לדבר, כי הממשלה היא „כולה" יהודים. עכשו בשעת הבחירות, כשנזדמנו יהודי ואינו-יהודי להיות קנדידטים במקום אחד וצרורים זה לזה, טען [illegible]

להתיהד... ובהרבה אספות בחירה בערי השדה לא נתנו להקנדידטים היהודים אפילו לדבר. כשעמד סיבאג מונטיפיורי לבחירה בבחירות הקודמות וערך אספה, קרא לו האספסוף: „יהודי זר, אין לנו חפץ בזרים". הדבר היותר מסוכן הוא, כי רוב היהודים הנבחרים והקנדידטים לא נולדו באנגליה, רק באו לכאן מגרמניה הדרומית ונתאזרחו פה זה עשר או עשרים שנה, ומתנגדיהם יודעים את העובדא הזאת ומזכירים אותה בשעת הצורך. וכבר אירע בבחירות של עכשו לקנדידט יהודי (מר שטרויס), שהוא יליד אנגליה באמת, כי הוכרח לדרוש מאת הפוליציה, כי תעיד עליו באופן רשמי ש„אנגלי גמור" הוא, אחרי אשר מתנגדו ספר לבוחריו, כי מר שטרויס הוא יהודי אשכנזי. היהודים הגדולים והעשירים (רק עשירים יכולים להבחר באנגליה, כי הוצאות הבחירה מרובות הן מאד ועל הקנדידט לשלם את כל ההוצאות מכיסו), המרבים לעמוד אל הבחירות יהיו מתר או מחרתים לשיחה, לשיחה מזיקה ורעה, ועם ישראל לא רק שלא תבוא לו שום תועלת מאת הדפוטטים היהודים בהפרלמנט האנגלי, באשר הם לא יהינו לעולם לנגוע בהפרלמנט באיזו שאלה יהודית (כפוגרומים וכדומה), אלא שיבוא לו מהם גם הפסד. כמה פעמים אירע לי לשמוע מפי אנגלים את הדברים האלה: „הלא בהפרלמנט יש הרבה דפוטטים יהודים. ואם באמת נרדפים היהודים בארצות המזרח, הלא יוכלו הדפוטטים היהודים להעיר את „הבית" על המצב הרע. הדפוטטים הנוצרים ודאי לא יגעו מעצמם בענינים כאלו, מפני הכבוד שהם חולקים לחבריהם היהודים"... וכי הלב לא יטפלו לעולם בעניני יהודים ויהדות, כדי שלא יגלה מוצאם האשכנזי, או כדי שלא תתגלה יהדותם „שלא לצורך". כמה גדולות וכמה קשות הן הטרגיקומדיות, שהכין לנו הקב"ה בחיי הגלות!...

בטרם אגמור את מכתבי, עלי להזכיר את פטירתם של שני יהודים חשובים שמעטים כמוהם באנגליה. לפני שבועים מת בלא עתו הרב אלפרד אדלר בנו של הרב הכולל. המנוח היה יהודי לאומי, אעפ"י שבלב אביו מתגלית שאיפה להתבוללות. הוא היה ציוני נלהב וכל ימי חייו הקצרים השתתף בעבודה הציונית. הוא היה יחיד להוריו ואלמלא קטפו המות בעודנו באבו, — ודאי היה ממלא את מקום אביו ברבנות. עוד שבועות אחדים לפני מותו הדפיס ב„דז'ואיש כרוניקל" מכתב ארוך לאחיו היהודים ובו הוא מבקש אותם להתאחד ולעבוד לטובת עמם ועתידו. המכתב הזה, שהיה חתום „אוהב עמי", עשה רושם גדול על קהל הקוראים. הסנוח היה בעל נפש עדינה ולבו היה מלא רחמים ליהודים האומללים, הבאים לאנגליה מארצות המזרח, הוא היה נותן להם משלו ומשל אחרים, ודאג להם כדאוג אח רחמן לאחיו הדל. הוא הצטיין גם בכשרונות ספרותיים וכתב מאמרים „ומסות" הרבה בשאלת היהודים, ולפעמים ירד לעומקה של הלכה בחכמת ישראל כחכם מופלג. אהוב היה הרב אלפרד אדלר על כל אחיו, וכשהגיעה השמועה הרעה כי היהודי הנאמן הזה נפטר בלא עתו, הורידו אלפי יהודים אומללים דמעות תמוח, כי במותו אבד להם אח ורע ומנהל. יהי זכרו ברוך!

על מות הגדול השני, הד"ר מיכאל פרידלנדר, מי ששמש ארבעים שנה ראש בבית המדרש לרבנים בלונדון, הזתנו של הד"ר גאסטער, אדבר במכתבי השני, כי ראוי האדם הגדול הזה לדבר עליו בארוכה.

ד"ר ש. מ. מלמד.

P. S. קראתי (ב„העולם" נומר 45 ש"ז) מה שהשיב הרב רבינוביץ מליברפול על הדברים האמורים במכתבי השלישי. אין רצוני להתוכח עם הרב הנכבד והחכם, שהנני מכבדו מקרב לב, אבל גם לחזור מן הדברים האמורים במכתבי האמור איני יכול. צריך אני להעיר רק, כי טעיתי בשם העיר ונתחלפה לי גלזגו בליברפול. אבל לא יותר. האנשים, אשר מסרו לי את העובדות, חזרו והבטיחו לי, כי לא הגדישו את הסאה אפילו במשהו. כמובן, אין לי הצדקה לקרוא את האנשים האלה בשמותיהם. ואולם יכול אנכי להבטיח, כי תופסים הם מקום נכבר בחיי הצבור של יהודי אנגליה ואינם ממתנגדיו של הד"ר אדלר. גם חברי ורעי מר אשר ביילין, החי פה זה חמש שנים, קיים לי את העובדות, שמסרתין ב„העולם".

בציונות.

החוזר השני של הזירירציה באמריקה מוקדש לעניני הקהיק. תוכן החוזר בקצרה הוא ברור העובדא, שהציונות הולכת וכובשת את לב העם,

לא כל העם מכיר בכל רזות הציונות, וע"כ מעטים הם עוד אלה הנמנים על ההסתדרות ומשתתפים בכל מוסדותיה. אבל ההכרה הלאומית ודירת הערכין הלאומיים חדרו אל תוך כל שדרות האומה. וע"כ אפשר וצריך למצא גם בין האינם-ציונים מנדבים להקה"ק, שתעודתו גאולת ארץ האבות.

בחוזר מיוחד פנה מרכז הפידירציה האמריקנית אל האגודות בדבר המס שהוטל עליהן להוצאת הפידירציה. כשנגש המרכז החדש לעבודתו מצא דיפיציט מן הזמן הקודם ולפיכך הזמין בשכר קבוע רק מטיף אחד לכל אמריקה, הוציא שני חוזרים בירורית שנשלחו לכל האגודות, מגלה עפה באנגלית ע"ד הישוב הקואפירטיבי, בא בכתבים עם האגודות ועם עסקנים ציונים פרטיים. כל זה עלה בהוצאות מרובות, והרבה אגודות לא מלאו את חובתן בנוגע להחזקת הסתדרות ארצן. המרכז מזהיר את האגודות האלה, שאם לא תעשינה את המוטל עליהן במשך שני שבועות אז תוצאינה מתוך הפידירציה.

ביום 29 נובימבר (12 דיצימבר) נערכת בברלין ע"י ציוניים אספת עם גדולה, שהשתתפו בה כאלף וחמש מאות איש. הד"ר קליי, שנתפרסם עתה כברלין לרגלי עבודתו החרוצה והמרובה במלחמת הבחירות האחרונות להנהגת העדה, נשא נאום ע"ד „מנהיג הציונים ופעולתו". בנאומו, שארך יותר משעה, תאר הנואם את תיאודור הירצל בתור איש-מדיני ומסדר מערכות היהודים ובאר, עד כמה חזקה הציונות את כל ענפי קוממה של היהדות. „הציונות היא היהדות, כשהיא נמצאת בדרך" אמר הרצל. הציונים והלאומיים הם המתקדמים בתוך העם; המכונים „ליברלים"—הם המפגרים. אחרי הד"ר קליי דברו ה' ל. בארט, שישב ראש באספה, הד"ר גרונימן והד"ר וויטקובסקיי. הקהל שמע את דבריהם ברצון והביע את הסכמתו להם. אספה זו הוסיפה אומץ רב להתסתדרות הציונית בברלין.

בוויען נגמרו הבחירות אל הקהלה העברית. גם הפעם עמדו ציוני ווינא בראש הלוחמים ודרשו שיבחרו יהודים לאומיים אל הנהגת הקהלה במקום המתבוללים. (מפני מלחמת הבחירות שחלה בימים ההם לא יכלו הכרי הוה"פ הגדול שבווינא ללכת לברלין להשתתף בישיבת הוהעה"פ הגדול). עד כמה חזקה המפלגה הציונית בווינא במשך שנתים מעיד מספר הדעות, שקבלו הקנדידטים של הציונים. בשנת 1908 קבלו רק 22% ממספר כל הדעות. עכשו קבלו 35%. למתבוללים אבדו כאלף דעות. וזהו לאחרי כל „הברורים" והאמצעים, שהשתמשו בהם העומדים עכשו בראש ההנהגה, כדי להחליש את כחה של האופוזיציה הלאומית. -

חברנו מ. נ. ממזריצה בקר בתור בא כח הועד הפלכי את הערים רושין וטרםפול. בלושין נתחזקה העבודה ונבחר ועד-שקלים חדש.

מווישנאוואא פלך ווילנא מודיעים: העבודה רפויה, מפני שאין עובדים. אפשר היה למכור כשמנים שקל וגם לעשות הרבה יותר לטובת יתר המוסדים הפיננסים. אבל העובד האקטיבי היחידי שבעיר אינו יכול לעשות את כל העבודה. במשך השנה נאספו 19 רובל לטובת ועד חו"צ, 19 רובל להקה"ק (נדבה בקרקע), 15 רובל, ליער הירצל, 7 רובל ממכירת מרקאות וגליונות של הקה"ק. נמכרו בתשלומין לשעורין גם 4 מניות של חברת הכשרת הישוב. מורגש צורך גדול במטיף ומסדר. יש כחות וצריך רק לאספם ולאגדם. —

מבעלאפאלע פלך קיוב מודיעים: נשלחו הכספים הללו: 7 רובל מקערות לועד חו"צ; 13.73 רוב' להקה"ק; 3 רובל לנטיעת עץ ביער סמולינסקין; 5 רובל להוצאות בקורו של המטיף ר. שבא מטעם הוה"מ; כסף השקלים 13.50 רובל. הערכה להחזקת ההסתדרות 2 רובל. בעיר מתקבלים „העולם", „הצפירה" וה„אונזער לעבען".

ממריופול פלך יקטירונוסלב מודיעים: חברתנו „אגודת אחים" שנוסדה לשם קנין קרקע בא"י שלחת עד כה להבנק האנגלא - פלשתינאי ביפו 1650 רוב'. תרומות החברים נשלחות להבנק מדי חודש בחודש לחשבון „אגודת אחים במריופול". —

מבלין פלך פודוליה מודיעים: במשך השנה האחרונה נאספו הסכומים הללו: להקה"ק נדבות שונות 34.15 רובל, לעצי זית 3.06 רובל, ממרקאות וגליונות 7.55 רובל, בס"ה 44.76 רובל; לועד חו"צ 8.98 רובל; להוצאות מקומיות, כגון קנית ספרות ציונית וכדומה, 31,29 רובל; כסף השקלים 11 רובל. בס"ה 89.03 רובל. במקצוע הפצת ספרים ועתונים: נמכרו ספרים עברים ע"ס 50 רובל, וזרגוניים ע"ס 15 רובל. עתונים נתקבלו — „הד הזמן" עם הביבליותיקה אכס. אחד, „הצפירה" אכס' אחד, „העולם" אכס' אחד, „השלח" 3 אכס, „הפועל הצעיר" אכס' אחד, „ראזכוועט" אכס. אחד, „די נייע וועלט" אכס. אחד ו„הנוט מארגען" אכס. אחדים. חברים מאוגדים היו בראשית השנה 15. עתה נפחת מספרם, מפני שאחדים מהם עזבו את העיר. המצב של העדה רע מאד גם בחומר וגם ברוח העיר קטנה. יש בה רק כששים משפחות עבריות. ה„חנות המשותפה" שנפתחה בשנת 1909 קפחה לגמרי את פרנסת בני העירה. מצב החנוך לקוי. —

הועד הפלכי הקובנאי שלח לכל האגודות שבפלך חוזר סיוחד שהוא מוקדש לזכרון המכבים ולחגיגת החנוכה לשם תעמולה ופרסום של עבודת התחיה.

הכרנו העסקן התרוין א. ברסוצקי מאורהיוב פלך בסרביה עזב את עירו ויצא להשתקע באודיסה. הציונים באורהיוב ערכו לכבודו נשף פרידה שהשתתפו בו מלבד הציונים גם באי-כח כל המוסדות הצבוריים שבעיר. מר ברסוצקי, שהוא אחד מחובבי-ציון הראשונים, עבד בעירו בלי לאות במשך עשרים וחמש שנה בכל עניני הצבור וביחוד ברכישת נפשות להציונות. אשתו עזרה לו תמיד בעבודתו ויסדה אגודת „בנות ציון". הציונים נפרדו מעליהם בברכות היוצאות מן הלב ובהבטחות להמשיך במרץ את העבודה בעיר. הוגשה לו אדריסה יפה והוחלט לרשום אותו בספר הזהב.

הסכומים שנכנסו אל איצר קה"ק ע"י הד"ר יחיאל צ'לינוב מיום 8 עד יום 15 לחדש נויאבר שנת 1910:

עפ"י הסעיפים האלה:

ספר הזהב: השלימים לשעורין	18,15 רוב'
יער הירצל	179,90
יער סמולינסקין	3,--
נדבות כלליות	379,85
פנקסי שיבורות	59,51
כס עצמי	23,17
קערות	17,71
קופסאות	392,44
תוי קה"ק בסכום	38,35
גליונות טלגרמה בסכום	13,—
סה"כ	1125,08 ריב.

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

הועד המפקח של הגמנסיה העברית ביפו כותב לנו את הדברים האלה: „אנו מתכבדים להודיע לחברי „אגודת הגמנסיה העברית". כי באור ליום ב', כ"ה כסלו, תחוג הגמנסיה את חנוכת ביתה החדש „הרצליה", שנבנה ע"י מר יעקב מוזר מברדפורד „בתל-אביב" אשר ביפו".

— מר י. פינברג מאירקיטסק, הדר עכשו בברלין, נדב לבית-החנוך להכנת מורות עבריות בגני-ילדים ובבתי-הספר העממיים, העתיד להוסד בארץ-ישראל ע"י ועד חובבי ציון על שם א. ל. לוינסקי, חמש מאות רוב'.

— הפחה הירושלמי דרש שכל בתי-הספר ותלמודי התורה בירושלים ישלחו לו הרצאה על דבר תכנית למודיהם, מספר תלמידיהם ומוריהם ואם המורים הם נתינים תורקים.

— אגודת „קהלת" החליטה להוציא ירחון לבני נעורים. למטרה הזאת תוציא האגודה סריה חדשה של מניות.

--- העתון „חיינו", שהחל לצאת במקום „החרות", נפסק אחר הגליון השלישי מפני טעמים פורמליים, ו„החרות" יוצאת כבתחלה ורוב קוראיה הם הספרדים.

— מחדש תשרי החלו פועלי ציון להוציא את עתונם „אחדות" אחת בשבוע. כל נומר מכיל גליון וחצי.

— בפתח תקוה נבחר ועד חדש. בבחירות השתתפו כל הצררים. עכשו הוקם השלום בפתח תקוה על מכונו.

— הסכסוך שפרץ בין ועד המושבה חדרה ובין וכהן שהתנגדה לו נגמר על ידי חברי ביהי"ד המפשר — ה"ה רופין, מרדכי כהן ושנקין. שנבחרו לתכלית זו ביפו לחדרה.

— בירושלים נפתח הועד הגלילי לע"י הפשליק ירושלים. הועד דומה עפ"י מהותו לאספת הזימסטבה ברוסיה. מ"ש תפים כן נבחרים

מירושלים, יפו, חברון, עזה, באר שבע; מספר החברים עשרים. הראש הוא הפחה. נבחרו לועד הזה 13 ערבים, 2 יהודים (מירושלים ומחברון), 5 נוצרים.

— הנהלת מסלת הברזל יפו-ירושלים החליטה לבנות בין רמלה וסג'ד תחנה חדשה בכפר נעני—במרחק 20 רגעים מעקרון. מנעני עולה דרך טובה גם לגדרה; המהלך—כשתי שעות.

— בארץ ישראל שוהה כעת הד"ר אלפרד נוסיג. הוא מבקר את הערים והמושבות.

— על מות לוינסקי נערכו הספדים ביפו, בירושלים וברוב המושבות

ברוסיה.

סוף סוף הוכנסה לדומת-הממלכה ההצעה ע"ד בטול תחום-המושב. מעטים בינינו האופטימיסטים המאמינים באמת, שהצעה זו תעבור בשלום את כל הגלגולים: מן הדומה אל הקומיסיות, מן הקומיסיות אל הדומה, מן הדומה אל מועצת-הממלכה וממועצת הממלכה אל סיד המיניס-טריום ולא תארע לה תקלה. ובכל זאת קוו רבים שהצעה זו תביא לנו לכה"פ איזו נחמה „אפלטונית", קצת ישועה רוחנית. העם הרוסי ימחה ע"י כלי-מבטאו, הדומה, נגד העול הגדול הנעשה לנו, בהשלל מאתנו זכות-האזרח הראשונה—לשאוף אויר בכל מקום; ואולי תתעשת באחרונה גם הממשלה ותעשה לנו איזו הנחות ממשיות. אולם גם תוחלת זו כבר נכזבה כמעט. הפראקציה של הלאומיים משתדלת בכל עוז, שהדומה תמסר את ההצעה ע"ד בטול תחום-המושב להקומיסיה לעריכת הצעות-החוקים, שרוב חבריה הם ריאקציונרים גמורים, ובראשה עומדים האנטישמים הידועים אנטונוב ופוליבצב. מסכימה לזה גם ההנהגה של האיקטיאבראים, כי ע"י הסכמה זו היא חושבת להטהר על חשבון היהודים מ„השמאליות" היתרה שהיא חשודה בה. קרוב איפא הדבר, שהדומה תחליט למסור את ההצעה להקומיסיה הנזכרת, ששם „תקבר" בלי ספק „ותרד דומה". ובאמת אין „תקנה" אחרת להצעה זו ע"ד בטול תחום המושב. להושיב קומיסיה מיוחדת לדון על ההצעה חושבת הדומה ל„לוקס" משונה, והקומיסיה העוסקת בהחופש האישי טרודה ביותר בעניניה שלא „נעברו" עוד גם הם. אין איפא תקוה להצעה אלא „קבורה"...

בין העסקנים היהודים בפטרבורג נתעוררה תעמולה נמרצה לשם יסוד אוניברסיטה מיוחדת ליהודים ברוסיה. מצד אחד מעוררים עסקנים ידועים את דעת הקהל שלנו ע"י עתונם ה„נובי ווסחוד" ומראים על הצורך ליסד איזה מוסד לאומי דגון להשכלת העם; והשמועה יצאה, כי נמצא אדם אחד הנכון לנדב חצי מיליון רובל ליסוד אוניברסיטה יהודית, ומצד השני באו אחדים מן העסקנים שבערי השדה לפטרבורג בכונה להשתדל שתיסד הממשלה בווילנה פאקולטיט למדיצינה בשביל צעירינו הגומרים את בתה"ס הבינוני ואינם יכולים להכנס להאוניברסיטה, ברוסיה—מחוסר מקום, ובחו"ל—מחוסר אמצעים. העסקנים הללו נועדו בפטרבורג לועידה קטנה, ודנו גם על השאלה להעביר לווילנה את שעורי-המזרח של הבארון גינצבורג, כדי שיהיו לפאקולטיט מיוחד לחכמת-ישראל באוניברסיטה היהודית העתידה. החלום הוא יפה אבל לע"ע איננו עוד אלא חלום. קשה לשער, שהממשלה תתן את הרשיון ליסוד אוניברסיטה יהודית. ואם גם תוסד בשעת רצון אוניברסיטה יהודית הרי עתידה היא להסגר לאחר השביתה הראשונה שיערכו הסטודנטים. אולם כבר נמצאו פחדנים, החוששים שמא תגרום לנו האוניברסיטה המיוחדה ליהודים רעה, כי בעטיה תשאר „הנורמה" בהאוני-ברסיטות הכלליות „בכיה לדורות". מקדימים הפחדנים האלה לגרות את העצבים...

מאורע דיקשטיין-נתנזון מוסיף להעסיק את הפריסה שלנו. כל עתון ועתון מביא „השבר" או „שידה" חדשה בנידון זה. פרטי „המלאכות" הידועה לפטרבורג נתבררו כבר ויספיקו להיסטוריון העתיד לבוא חומר לכרך מלא. העורך דין סליוזברג גלה את ה„סוד", כי בהנהלת אשמים לא רק „הצירים" שנסעו לעיר-המלוכה, אלא גם כל המנהיגים היהודים בווארשה, כי בקשו מהם ע"י הטליגראף את החומר הדרוש לברור שאלת היהודים בפולין, ושלחו בתור „חומר מענין" את — דיקשטיין ונתנזון. וגם יתר עסקנינו בפטרבורג „רחצו את ידיהם" והודיעו, כי הבגידה הלאומית נעשתה שלא עפ"י דעתם ונגד רצונם. השתיקה מצד ההנהגה היהודית בווארשה אחרי שנודעה השערורה נחשבה לעון לא פחות מ„מדבורם" של ה„צירים", ועל כן נוכחו העסקנים הללו כי עת לדבר... ואולם הדפוטטים היהודים שלנו חשבו כנראה לראוי להם לעבור בשתיקה על מעשה דיקשטיין-נתנזון ולפיכך היו הם כמעט האחרונים שהפסיקו את השתיקה.

בחוץ-לארץ.

בכ"ג בנובמבר הקהילה האגידה האקדמית בר-כוכבא בווינה אספה של סטודנטים יהודים, שדנה בדבר הכרת זכיותיה של הספירה הנערכת במדינת. הספירות הרשמיות נהגו עד כה לרשום את היהודים בתור מדברים „בשפה המתהלכת", וזה גרם להבליע את היהודים בין הלאומים האחרים ולבטל כל זכיותיהם המיוחדות בתור לאום. לפיכך אין, למשל, בבתהים ובמוסדות הצבור להלשון היהודית אותו יפוי-כח שיש להלשונות האחרות המתהלכות באויסטריה. האספה החליטה לדרוש מאת כל היהודים האויסטרים המדברים יהודית, ביחוד מאת יהודי גאליציה ובוקובינה, שבשעת הספירה העתידה להיות בקרוב ירשמו את הלשון היהודית בתור לשון המיוחדת להם, והיהודים שאינם מדברים ואינם מבינים יהודית יציינו את לאומיותם ברשימת הלשונות. נבחר הפרלמנט אדולף שטאנד הבטיח להסטודנטים, כי ועידת ראשי המפלגה הלאומית של יהודי אויסטריה, שנקבעה לי"א בח"ז, תדון גם על שאלת-הלשונות. נזמין לה ועצה גם אחדים מהסטודנטים.

ברומניה בטלה הממשלה סוף-סוף את השבועה הנוראה המעליבה המיוחדת להיהודים, „more judaico", שהיתה נהוגה עד כה. עדותו של היהודי לא היתה מתקבלת בבתי-הדין של הממלכה אלא אחרי שנשבע העד שבועה חמורה ומאושרת ע"י איומים נוראים, כמו השכבה על מטת הטהרה של המתים, תקיעת-שופר, וכדומה. הרב הד"ר נימירובר השתדל לפני הממשלה שתסיר את החרפה הזאת מעל ישראל, והשתדלותו עשתה פרי.

הקומיסיה לשאלת האימיגראציה, שנועדה לפני שלש שנה ע"י הממשלה בארצות-הברית באמריקה, גמרה עתה את עבודתה. תוצאות חקירותיה,—ספר בן ארבעים כרכים—הורצו בהרצאה מיוחדת לפני הקונגרס של הרפובליקה. הרצאה זו מוכיחה, כי לפי מצבן הכלכלי אין ארצות-הברית זקוקות עוד לרבוי הישוב ע"י אימיגרנטים חדשים. ועל כן היא מציעה לקבוע הגבלות חדשות בהאימיגראציה ולאסור הכניסה להארץ על בחורים ובתולות על האומנים שאינם בקיאים באומנותם, על המטופלים במשפחה גדולה, ועל אנשים שאין בידם תעודת „הנהגה ישרה" ממקום מולדתם. ההגבלות האלה יכולות לסגור את שערי הארץ בפני הרוב היותר גדול של הנודדים היהודים; ועל כן פנו הועד האמריקאי-היהודי, החברה „בני-ברית" ואגודת הקהלות היהודיות באמריקה בבקשה לראש הועד האימיגראציוני, הסינאטור דולינגהיים, שההגבלות החדשות לא תתקבלנה בתור חוק. המבקשים התאוננו על שרירות-לב פקידי-החוף, המתנהגים עם האימיגרנטים לא ברוח החופש של הרפובליקה, אלא בזדון ובגסות ובנגוד להחוקים הסוררים. אולם אם גם תביא השתדלות זו איזו תועלת, ברור הדבר, כי בעתיד קשה תהיה ביותר הכניסה לארצות הברית.

רעורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.

Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ. Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1911 ГОДЪ.

на еженедѣльный органъ, посвященный интересамъ еврейства.

„НОВЫЙ ВОСХОДЪ"

ГОДЪ ИЗДАНІЯ—ВТОРОЙ

Редкторъ-Издатель **М. Г. СЫРКИНЪ.**

„Новый Восходъ" подобно своему предшественнику—старому „Восходу", ставитъ себѣ задачей: выясненіе и защиту интересовъ и нуждъ еврейскаго народа; поднятіе общественно-политическаго и національнаго сознанія, также, какъ и культурнаго уровня широкихъ еврейскихъ массъ.

Стремясь охватитъ возможно шире всѣ явленія еврейской жизни, издательство „Новаго Восхода" уже въ истекающемъ году нашло необходимымъ увеличить объемъ еженедѣльника сверхъ предположеннаго первоначально размѣра. Въ виду такого **увеличенія объема** (отъ 2 до 2 ½ печатныхъ листовъ въ недѣлю, а также расширенія отдѣла илюстрацій издательство вынуждено нѣсколько повысить плату за еженедѣльникъ.

Въ „Новомъ Восходѣ" подписчики найдутъ юридическіе совѣты и указанія по вопросамъ, касающимся все болѣе усложняющагося и запутывающагося законодательства о евреяхъ. Руководитъ этимъ отдѣломъ **Г. Б. Сліозбергъ,**

ПОДПИСНАЯ ПЛАТА СЪ ДОСТАВКОЙ И ПЕРЕСЫЛКОЙ:

ВЪ РОССІИ:	ЗА ГРАНИЦУ:
На 1 годъ — 3 р. 50 к.	На 1 годъ 5 р. — — —
„ ½ „ „ „ 1 „ 80 „	„ ½ „ „ 2 „ „ 60 к.
„ 3 мѣс. — 1 р. „ „	„ 3 мѣс. 1 „ „ 50 „
„ 1 „ „ „ „ „ 40 „	„ 1 „ „ „ „ „ 60 „

При подпискѣ на 1 годъ допускается разсрочка платежа. причемъ при подпискѣ вносится 1 р. 50 к. не позже 1 Мая—1 р. и не позже 1 Сентября—1 р. **Новые поиисчики, внесшіе плату полностью до 15 Декабря С. Г. за весь слѣдующій годъ, получаютъ еженедѣльникъ безплатно со дня подписки до конца текущаго года.**

☞ пріемъ подписки, объявленій и розничная продажа №№ производятся какъ въ главной конторы (СПБ., Колокольная, д. 3, кв. 26), такъ и въ книжныхъ магазинахъ столицъ и провинціи

בהוצאת „רביבים" **„שלכת"** מאסף ספרותי ערוך ע"י ג. שופמן. ונמצא למכירה

תוכן: ח. נ. ביאליק: והיה כי תמצאו (שיר)—י. ח. ברנר: עצבים (ספור) דוד שמעונוביץ: מחשבים (שירים) 1—3—מיכה יוסף ברדיצבסקי: איבת עולם (ספור)—יצחק קצנלסון: שעה קלה (שירים 1—5)—א. א. קבק: נאנו (ספור)—יעקב פיכמאן: 1) צהרים, 2) בליל זה האפל, 3) בציר (שירים)—אשר ברש: מן המגרש (ספור)—אשר ברש: שקיעה (שירים) 1—4—א. ביילין: עוד יום אחד (רשימה)—ז. שניאור: בשבילי (שירים) (1—2)—דבורה בארון: על יד החלון (רשימה)—יעקב כהן: 1) בשורה, 2) ימים חולפים (שירים)—ג. שופמן: אהבה (רשימה).

מחזיק עשרה גליונות של דפוס (160 עמודים). המחיר רובל אחד, בלי המשלוח.

לפנות: Ch. ICKOWICZ. Przeżicka 9. Lemberg. (Galizien).

עס ווערט אנגענומען דאס אבאנעמענט אויף דעם

„גוט מארגען"

די איינציגע אידישע טעגליכע צייטונג אין דרום-רוסלאנד.

פון חדש נאיאבר דרוקט זיך אין „גוט מארגען" אין א גוטער איבערזעצונג דער בעריהמטער העברעאישער ראמאן פון פערשטארבענעם א. ל. לעווינסאן:

„מסע לארץ ישראל בשנת ת"ת לאלף הששי".

כדי צו בעפרידיגען א ווילטיגע בעדערפניס, וועלכע ס'פיהלט ביי היינטיגע צייטען אפטמאל דער אידישער לעזער האבען מיר איינגעפיהרט א „**יורידישע אבטיילונג**" אונטער דעם לייטונג פון א אנגעזעהענעם אדוואקאט. די „יורידישע ענטפערען" דרוקען זיך אין „גוט מארגען" יעדען ד א נ ע ר ש ט א ג.

אבאנאמענטס-פרייז: אין רוסלאנד א יאהר: 5 רובל. א האלב יאהר 2 ר. 50 ק. א פערטעל יאהר 1,25 א חודש 50 ק.

אין אויסלאנד: א יאהר 10 רובל, א האלב יאהר 6 רובל. א פערטעל יאהר 3 רובל. א חודש 1 רובל 20 קאפ.

דער פרייז איינצעל-פערקויף 2 קאפ.

די אבאנענטען, וועלכע וועלען אויסשרייבען דעם „גוט מארגען" אויף א יאהר אדער א האלב יאהר, וועלען בעקומען די צייטונג אין משך פון גאנצען חודש דעקאבר **אומזיסט.**

אדרעס:

Одесса Редакціи „ГУТЪ МОРГЕНЪ"

Odessa, Redaction „Gut Morgen"

Открыта подписка на 1911 годъ

на ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКУЮ И ЛИТЕРАТУРНУЮ ЕЖЕНЕДѢЛЬНУЮ ГАЗЕТУ

„РАЗСВѢТЪ",

ПОСВЯЩЕННУЮ ЕВРЕЙСКИМЪ ИНТЕРЕСАМЪ

(7-й годъ изданія).

Постоянные отдѣлы „РАЗСВѢТА":

1) Руководящія статьи по всѣмъ текущимъ вопросамъ еврейской жизни.
2) Научно-публицистическій отдѣлъ.
3) Литературно-Критическій отдѣлъ.
4) Юридическій отдѣлъ.
5) Обзоры еврейской печати.
6) Палестина и Востокъ.
7) Изъ жизни провинціи.
8) Въ Государств. Думѣ.
8) Заграничныя корреспонденціи.
9) Хроника еврейской жизни въ Россіи и за рубежомъ ея
10) Хроника эмиграціи.
11) Сіонистская недѣля.
12) Фельетонъ.
13) Маленькій фельетонъ.
14) Библіографія.
15) Портреты и иллюстраціи.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

Въ Россіи: На годъ—5 р., на полгода—2 р. 50 к., на 3 мѣсяца—1 р. 25 к.

За границу: На годъ—6 р., на полгода—3 р., на 3 мѣсяца—1 р. 50 к.

За границей подписка на „Разсвѣтъ" принимается во всѣхъ почтовыхъ учрежденіяхъ.

Подписка принимается только съ 1 января, 1 апрѣля, 1 іюля и 1 октября

Адресъ редакціи и конторы:

С.-ПЕТЕРБУРГЪ, ТОРГОВАЯ, 17.

„הצפירה" לשנת 1911

עתון יומי עברי, כללי, מדיני, ספרותי.

„הצפירה" נותנת יום יום ממקור ראשון את כל החדשות והמאורעות והמעשים שקרו במרחבי התבל.

„הצפירה" בתור אורגן עברי מאיר מנקודת השקפת הלאומיות העברית את כל צדדי החיים של העם העברי, כל הקיים בעולמנו, כל המתהוה בתוך תחומי היהדות בגולה ובארץ ישראל, ברוסיה ובכל הארצות, כל המאורעות והמעשים, נצני המחשבה העברית, פרי הספרות העברית היוצרת—הכל מוצא לו מקום בעתון.

ל„הצפירה" יש סופרים מיוחדים בכל המרכזים הישראלים הכי גדולים: בפטרבורג, ברלין, האמבורג, לבוב, לונדון, ניו־יורק, ועוד, עומדים על המשמר ומודיעים לנו מדי יום ביומו את כל המאורעות היותר חשובים בחיי הקהלות היהודיות ובחיי היהודים בכל ארצות התבל. את התאבקות היהודים, מלחמתם הקשה בעד קיומם וזכיותיהם. מפטרבורג, מרכז החיים הפוליטיים ברוסיה, מודיע לנו סופרנו המיוחד כמעט יום יום בטלגרמות מיוחדות ומכתבים מהנעשה והנשמע בחוגים הפוליטיים ובחוגי עסקני הצבור היהודיים אשר בעיר המלוכה.

„הצפירה" העומדת בלב ממלכת פולין משתדלת לחיות הד החיים העבריים והכלליים בפולין, לברר את השאלות הבוערות בחיינו במדינה זו ולנהל את מלחמתנו בעד קיומנו הרוחני הפנימי ובעד קיימה של הלאומיות הישראלית נגד שנאה מבית ומחוץ.

„הצפירה" מתאמצת גם לשכלל את החלק **הספרותי** של העתון. לתת יום יום פיליטונים ספרותיים, כרקטיריסטיקות של אנשים גדולים, מאמרי מדע, ספורים, ציורים, פוליטונים פובליציסטים לשאלת היום, פוליטוני בקרת ועוד.

החותמים החדשים של „הצפירה" יקבלו בחנם במחברת מיוחדה את הפרקים הראשונים של הסיריה „אישים" (כרקטיריסטיקות של אנשים גדולים) מאת מר נ. ס. שיצאו לאור ושידפסו עוד עד סוף השנה.

אנו מעירים את החותמים, כי למען הסר [illegible] את המורח ולפטרם מהוצאות יתרות, באנו בדברים [illegible] של הפוסטה ושמהיום אפשר יהיה לחתום על „הצפירה" בכל מחלקה של הפוסטה בכל מקום ומקום במרחבי רוסיה ולהפטר מדמי המשלוח. צריך רק למסור את המודעה והכסף יגיע לידינו.

מחיר „הצפירה": לשנה 8 ר', לחצי שנה 4 רובל, לרבע שנה 2 רובל.

האדריסה:

Редакція „Гацефира", Варшава. Панская 38.

Redacja „Hacefira", Warszawa Panska 38.

שבועון עברי.

יוצא בכל יום חמישי.

№ 49.

הציונות שואפת לרכוש [illegible] משפט־גלוי לעם ישראל בארץ ישראל.
(פרוגרמת באזל).

התכן:

1) על המצפה:

א) הברון דוד גינצבורג.

ב) המשבר ב„אליאנס".

ג) המסכנים.

2) בצלאל. — י. ל.

3) בטחון (ציור). — בעל־דמיוני.

4) [illegible] (שיר). — י. [illegible].

5) הישישים (ב—ג). — שלום עליכם.

6) חוג'ה נזר (VI—VII). — משה סמיליאנסקי

7) מתוך התחומים (ד). — ב. ארנסט.

8) הרוח העברי (ג). — ד"ר ש. מלמד.

9) מתנובת הארץ (בקרת). — ח"י קצנלסון.

10) בציונות.

11) בארץ ישראל.

12) ברוסיה.

13) בחוץ לארץ.

מחיר „העולם" ברוסיה: לשנה 5 רובל, לחצי שנה 2,50 רובל, לרבע שנה 1,25 רובל.
בחוץ לארץ: באיסטריה־אונגריה 13 קראן, בגרמניה 11 מארק, באנגליה 11 שילינג, באמריקה 3 דולר,
בארץ ישראל 13 פרנק, בפרנציה וביתר הארצות 13 פרנק, וכחשבון זה לחצי ולרבע שנה.

מחיר מודעות: בעד כל שורה פטיט מחולקת ארבעתים, — על העמוד הראשון 60 קאפ', ועל שאר העמודים 40 קאפ'.

החתימה מתקבלת רק מתחלת כל רבע, היינו מתחלת יאנואר, אפריל, יולי ואוקטובר ולזמן לא פחות משלשה חדשים.

מחיר כל גליון 12 קאפ'. בעד שנוי האדריסה 30 קאפ'.

האדריסה:

Редакція „Гаоламъ" Вильна, Лукишки, Солдатская 3. Redaktion „Haolam", Wilna (Russland.

אל המוכרים. [illegible] 50 [illegible]
[illegible] ,,העולם" [illegible]
לשנת 1911 בחדש דצמבר, כדי שנוכל לדעת בכמה אקסמפלרים להדפיס את הנומרים הראשונים של שנת 1911.
כי כל המוכרים מתבקשים לשלוח את דמי החתימה לשנה שלמה או למחצה לחצי שנה כי בזה הם ממעטים בהוצאות ומקלים מעלינו את העבודה.

אל המוכנים. בשביל ששעת החתימה על ,,העולם" לשנת 1911 הולכת ובאה מתבקשים כל הסוכנים הן ברוסיה והן בחו"ל להשוות חשבונותיהם עם ההנהגה בעד שנת 1910. מהסוכנים, אשר לא יעשו כזאת, לא תקובלנה שום הזמנות חדשות.

אל קוראי עברית.

כל קוראי עברית, חברות חובבי שפ"ע וכן ועדי האגודות האלה מתבקשים להודיע [illegible] את אדריסותיהם המדויקות, באשר רוצים אנו לשלח לכל אחד ואחד [illegible] גליונות של ,,העולם" [illegible]

העולם

וילנה, כ"ח כסלו, תרע"א.

ВИЛЬНА, 16 го Декабря, 1910 г. — № 49 — WILNA, 29-ten December, 1910.

מפני התיקונים שאנו עתידים לעשות ב„העולם" בשנה הבאה ומפני ההוספות שאנו מוסיפים בו אנו מוכרחים להוסיף גם על מחירו רובל אחד לשנה; וחותמים הלא יבינו מעצמם שאי אפשר לתת במחיר ארבעה רובל לשנה שבועון עברי כ„העולם" המביא לקוראיו לא פחות מתשעה גליונות בכל חדש. ומעתה יהיה מחיר שבועוננו כפי האמור במודעה הבאה למטה.

הפרקים התמידים הבאים ב„העולם":

א) על המצפה [סקירות קצרות על הענינים העומדים על הפרק]. ב) מאמרים בשאלות הזמן. ג) מאמרי מדע. ד) מאמרים ע"ד עניני הציונות. ה) בלטריסטיקה [ספורים, שירים, דרמות ופיליטונים]. ו) מאמרי בקרת וסקירות בעניני ספרות. ז) מתוך התחומים [סקירות על כל הנעשה בערי ישראל ועיירותיו]. ח) בעתונים. ט) מכתבים מכל ארצות הגולה. י) מכתבים מארץ ישראל ומתורקיה. יא) השקפות שבועיות [ברוסיה, בחו"ל, בציונות ובא"י]. יב) רשימות ביבליוגרפיות. יג) בספרות ובאמנות. יד) ידיעות ספרותיות.

בתוך שאר הדברים, אשר יודפסו ב„העולם" בשנת 1911, אנו יכולים לקרוא בשם את אלה:

מנדלי מוכר ספרים. „חיי שלמה" [חלק שני].
י. ל. פרץ. „מפי העם" [סריה של אגדות עממיות].
שלום עליכם. „כתריאלים" [סריה של ציורים וספורים מחיי העיר כתריאליבקה].
י. ד. ברקוביץ. ספורים.
ד"ר ש. ברנפלד. מאמרים ע"ד „התורה והמדע".
בר־טוביה. „מעולם המחשבה". [עיונים פילוסופיים בשאלות האדם וחברת האדם].
ד"ר י. קלצקין. „מסות". רובן בעניני פילוסופיה ופסיכולוגיה.
דר. ש. מלמד. „הרוח העברי" [של היחיד והצבור].
א. דרויאנוב. „ההלצות והבדיחות של היהודים".
י. גרינבוים. „התנועות הלאומיות בארצות אירופה".
א. כרמלי. עיונים וספיקות [בשאלות הצבור והספרות].
א. מ. ברוכוב. „הגלות" [מחשבות והרהורים].
בעל מחשבות. „סקירות ורשמים" [ע"ד עניני ספרות].
י. פיכמאן. „שרטוטים" [ע"ד סופרינו הצעירים].
ברק. „פנקס פתוח" [סריה של פיליטונים].
ד"ר י. לוריה. (י. ל.) מאמרים ומכתבים ע"ד כל עניני הארץ והישוב העברי.

ל„העולם" יש קוריספונדנטים קבועים בארץ ישראל, בתורקיה, באנגליה, בגרמניה, בגליציה באונגריה, ברומניה, בארגנטינה, באמיריקה ועוד.

על הַמִּצְפֶּה.

הברון דוד גינצבורג.

מת דוד גינצבורג, שהיה אחד המעטים שזכה לגדולה ולתורה, אחד הגדולים והטובים משרידי דור התורה וההשכלה. ה„ברון גינצבורג" מפורסם היה בכל תפוצות ישראל. בין יהודי רוסיה היה „הברון גינצבורג" כמעט שם ליגינדרי. ילדי ליטא היו יודעים עוד לפני עשרות בשנים לספר אגדות ע"ד האח הגדול ש„לפני מלכים יתיצב". והאגדות לא דקדקו בשם ולא חשבו את חשבון הדורות של הברון גינצבורג. היה אב, היה בן,—בשביל ההמון היהודי לא היו אלא אחד: סמל הגדולה, הטוב, הנדיבות, הענוה, אהבת הבריות והדאגה לכלל ישראל. כשהיו עומדות גזרות להתחדש על ישראל, היו הגדולים שבעם נושאים את עיניהם ל„הברון גינצבורג", ש„בודאי ישתדל ור' יהיה בעזרו". והוא היה משתדל, והרבה, הרבה פעמים נתגלגלה על ידו זכות לישראל. הברון גינצבורג לא היה איש בתוך עמו אלא גזע שלם, גזע, ששנותיו לא היו אמנם אלא, מספר שני דורות, אך מעשיו הטובים, פרי־הברכה המרובה שהביא לבני עמו המדוכאים, הכתירוהו הוד זקנה ושיבה, הוד היכתירי.

וחוטר מאותו הגזע יצא זה האחרון, שגם הוא איננו עוד ולא השאיר אחריו עוד חוטר כמוהו, שהעם כבר ידע אותו בשמו דוד גינצבורג. כי על כן יותר משהיה איש המעשה היה יושב אהל וכתר התורה שלו עלה וכסה על גדולת הגזע.

דוד גינצבורג נולד בשנת 1857. ובשנת העשרים לימי חייו כבר זכה לסמיכת חכמים מאת האוניברסיטה הפטרבורגית. בלשן גדול היה דוד גינצבורג. ביחוד גדלה חכמתו בחקירת הלשונות השמיות, שלהן הקדיש את מיטב כחותיו וכשרוני המצוין לשם חקירת קדמוניות של עמו. והוא היה חוקר בקדמוניות עמו לא מתוך אהבת החקירה בלבד, אלא מתוך אהבה רבה לעמו. העם החי, חיי האומה היו לו עיקר, אך הוא—אולי מפני שמילדותו למד והבין להוקיר יחש אבות—לא הבדיל בין אומה לעם והרגיש שכל היקר והקדוש להאומה, כל מה שיצרה האומה באלפי שנות קיומה צריך להיות צבור וגלוי לפני העם ולהמסר מדור לדור, ע"כ לא הצטמצם במקצוע אחד של חקירת קדמוניות. מלבד שהוציא לאור כתבי יד עתיקים שונים, גאל והכניס לתוך אוצר ספריו המצוין שרידי התלמוד, שנצולו מן האש בימי האוטו־די־פה, תלמוד ירושלמי, שהיה בידי דון יצחק אברבנאל. ועוד מצבות היסטוריות כאלה, המעידות על נצח ישראל. ע"כ היה הוא הראשון שחשף ממטמונים שרידי האמנות העברית העתיקה. ע"כ לא הסתפק בחקירת קדמוניות בלבד ואף לא בהקמת במה לחכמת ישראל, אלא גם עמד בראש חברות שונות ויסד חברות העוסקות במקצועית רבים מחיי העם הכ־כליים הזולמוריים.

בלי ליאות עבד את עמו ואת תורתו עד שבאה מחלה אכזריה וקפדה את חוט חיתו בשנת החמשים ושלש לימי חייו. וה„ברון גינצבורג". הברון דוד גינצבורג, עבר בעצמו לנחלת ההיסטוריה.

יהי שלום לעפרו ויהי זכרו חי לדורות.

המשבר באליאנס.

בשבוע שעבר נתאספה בברלין ועידה מיוחדת, שהשתתפו בה כשלשים איש מראשי העסקנים של האליאנס, לדון על מצב הענינים הנוכחי בהחברה. אל הועידה באו גם המזכיר הראשי של האליאנס ה' ביגאר והפרופיסור ישראל לוי בתור באי כח היעד הפריזי.

קודם. כל ראוי לציין את העובדא, שועידה־זו לא סגרה את הדלת בפני הקהל, כמו שנהגו ע"ע ב„האליאנס", כי־אם הרשו גם לסופרי־עתונים להכנס ולשמוע אל המשא ומתן של הועידה. זה הוא בודאי חדוש־לשבח, שרשאים אנו לקוות כי יחזיקו בו גם להבא.

מהלך הועידה הוכיח, כי רחוקים הם החברים האשכנזים מלהכנע לפני הועד הפריזי וכי נכונים הם להלחם נגדו ולהגן על דרישותיהם בכל תקף. בועידה נשמעו דברים חריפים כלפי הועד הפריזי; ולשוא נסה בא־כחו של זה, הפרופיסור לוי, להצדיק את הנהגת הועד בטענה, שקיומה של המחלקה האשכנזית מתנגד אל הפרינציפ האוניברסלי של ה„אליאנס". מצד האשכנזים הוטעם, כי הם אינם חושבים כלל וכלל ע"ד התפרדות ובי, להפך, הועד הפריזי עוצר בעד השלום והאחדות. ולבסוף נתקבלו פה אחד ההחלטות הללו:

א) להועד המרכזי הנוכחי, שקיומו בכלל אינו לפי התקנות של ה„אליאנס" (אחרי שלא היו שום בחירות בשנים האחרונות, כפי שדורשים חוקי התקנות), אין כל רשות לדרוש את בטול המחלקה האשכנזית, שעשתה כל־כך הרבה להפצת רעיון ה„אליאנס" בגרמניה והגדילה פי־שלשה את מספר חבריה בארץ זו. החלטת הועד המרכזי עלולה להזיק לפעולות ה„אליאנס" ולתכונתה האוניברסלית.

ב) המחלקה האשכנזית מתקימת גם להבא עפ"י תקנותיה משנת 1906.

ג) על־כל הועדים הארציים, הגליליים והמקומיים שבאשכנז, לשלוח את הכנסותיהם מתרומות־חברים ומנדבות, אחרי נכוי הוצאותיהם, וגם ידיעות תכופות ע"ד פעולותיהם—לברלין.

ד) המחלקה האשכנזית דורשת מהועד המרכזי לקבוע בחירות של ועד־מרכזי חדש, שעפ"י התקנות היו צריכות להיות כבר בשנת 1908.

ההחלטות האלה של הועידה. הן הכרזת־מלחמה גלויה נגד הועד הפריזי. מלבד שהן מודות בזכות קיומה של המחלקה האשכנזית כמו שהיא, הן כופרות בזכות קיומו של הועד המרכזי הנוכחי.

זה האחרון יכנס ודאי כעת לישיבה מיוחדה לדון על החלטות הועידה הברלינית. לפי מהלך־הענינים עד עתה יש לראות מראש, כי הועד המרכזי לא יסכים אל ההחלטות ההן, סכנת־ההתפרדות מרחפת עתה על פני „האליאנס". הנגודים בין פריז וברלין אינם מעין הנגודים הרגילים לפעמים בין מרכז של חברה ובין איזה מסניפיה. יותר ממחצית החברים של ה„אליאנס" נמצאים באשכנז (כעשרים אלף, מארבעים אלף חברים של ה„אליאנס" בכלל). ואם כי ה„אליאנס" אינה מקבלת את הכנסותיה בעיקר מתרומות־חבריה, כי־אם מתמיכה שנתית בת־מיליונים שנותנת לה היק"א, בכל זאת הלא אין ה„אליאנס" יכול להתקיים רק בתור סניף ליק"א, כי על כן היא חברת „כל ישראל חברים", ושמה מחייב את הועד שלה להתחשב עם דעת חבריה. ביחוד לא יוכל המרכז לבטל בשתיקה את הדרישה המיוסדת על חוק התקנות של החברה, לקבוע בחירות חדשות. וזו—קביעת בחירות חדשות — היא הדרך היחידה לצאת מן המשבר הנוכחי. השאלה העיקרית, מצדה הכללי, אינה: מי ינצח—ברלין או פריז? עיקר השאלה הוא: חברת „כל ישראל חברים"—חברה אדירה זו, שיש לה עבר כל־כך מזהיר ושהיא צריכה ויכולה גם עתה להביא ברכה מרובה לעם־ישראל — האם תשאר עוד לעתיד בידי אנשים אחדים, הרחוקים מן היהודים ומן

היהדות, וממילא גם מן הרעיון היסודי של „כל ישראל חברים", ועם כל זה או, יותר נכון, משום זה הם חושבים את עצמם „לבעלי־בתים" גמורים בתוך חברה זו?

השעה הזאת היא הרת תיצאות חשובות בתוך „האליאנס", ויש לה ערך כללי בעד כל האומה העברית. הקהל היהודי צריך לדרוש בכל תקף, שחברת „כל ישראל חברים" תסיר מעליה את עול „אפוטרופסיה", העושים בה כבקנינם הפרטי, ותמסור את עבודתה לאנשים נבחרים מתוך העם העברי, שאין לו צורך בתעודת בגרות ואינו זקוק לאפוטרופסות.

בחירות חרשות להועד המרכזי של „האליאנס" — זו היא דרישת השעה.

מסכנים.

השנים האחרונות, אחרי הרעש והחורבן, הן שנות כניסה. לתוך עולמנו הפנימי נכנסו גם אותן הקבוצות והמפלגות שהיו עד כה רחוקות מעמנו ומשאלותיו. הללו שעמדו עד כה על הגבול וראשם ורובם בעולם הזר, בעולם הכללי, הוכרחו לפנות כ־פי פנים ולעסוק באותן השאלות, שעד כה לא הכירו בהן כלל או שולזלו בהן. האנשים הללו נדחקו כמו בעל כרחם ע"י מסבות הזמן אל תוך העולם היהודי הצר, שנתרחקו ממנו, שהתרוממו עליו.

כרחוקים, כזרים, שבאו מעולם אחר, נכנסו אל תוך החיים והתחילו מטפלים בשאלותינו הבוערות, שאלות חיינו הפנימיים, התחילו מנסים להרוס ולבנות כבפנים, להתאים לדעותיהם ושאיפותיהם הכלליות את המעשים ואת הפעולות בתוך הרחוב. ומיד באו במבוכה נוראה, במבוכה שאין ממנה מפלט. ובכל צעד שהם צועדים, בכל מעשה שהם עושים או שהם מתכונים לעשות הילכת המבוכה וגדלה.

רחוקים שנתקרבו בעל כרחם, זרים שבאו לעולם שאינו שלהם — כלום יכולים הם למצא את דרכם בתוך העולם הזה, כלום אפשר להם להבחין בין טוב ורע, לדעת מה לקרב ומה לרחק? אמנם מצוה אחת יש לדם, והיא מעין נר לנתיבותיהם. צריך שיהא ההבדל שביניהם ובין האחרים בולט כל צרכו, צריך שיעמדו בתור חטיבה אחת מיוחדה בתוך העולם הזר הזה ולא יתערבו בתוך יתר יושביו הרבים. צריך להתרחק להתבדל. זוהי המצוה האחת שנשארה בידם בשעה שנכנסו לתוך חיינו הפנימיים, והיא שהיתה להם לעמוד האש, הוהלך לפניהם בדרכם בתוך מדבר החיים הללו. שמה של מצוה זו היא — שמירה על טהרת ההכרה המעמדית.

אולם גם קיום מצוה זו לא הוציא אותם מתוך המבוכה, ולא עוד אלא שהגדיל אותה, על המכשולים הרבים, על אבני הנגף הגדולות, שמצאו על דרכם, הוסיפה מצוה זו עוד אבן נגף אחת, שהיא אולי גדולה מכולן. ומדי פעם בפעם כשהם באים לטפל באחת השאלות המנסרות בחיינו הפנימיים, כשהם באים להציע את פתרונם הם לשאלה זו, מיד הם נזכרים במצוה של שמירה על ההכרה המעמדית והם מסתבכים בסבך של סתירות עצומות, של ניגודים מרובים. ולא הפתרונות נעשים עיקר בשבילם אלא ההתבדלות כשהיא לעצמה, הבלטת הגבולים שביניהם ובין האחרים. יש שהפתרונות שלהם דומים לאלה של האחרים, יש שבכלל רק פתרון אחד לשאלה, והנה מוכרחים הם להתרחק מן הפתרון הזה רק מפני שהוא כללי, להמציא המצאות של התבדלות והתפרדות. עבודת מסכנים!

מסכנים הם האנשים הללו, שבאו מן העולם הזר אל תוך עולמנו ומאום לא הביאו בשבילו ורוצים הם להשמיע בו גם את קולם. מחפשים הם דרך ומגששים באפלה. ויש שרחמיך נכמרים עליהם, כשאתה רואה אותם בעבודתם הקשה והמפרכת את המוחות שלהם להבליט את הגבולות במקום שאי אפשר להבליטם, להגדיל ולהעמיק את ההבדלים ואת הניגודים במקום שאינם אלא בעיון ובמחשבה או, כמו שהוא עפ"י רוב, רק ברגש בלבד.

הבדל זה, הבדל־היחס הנפשי, הבדל־הרגש, מתבלט מדי פעם בפעם בנוגע אל כל הנמצא ואל כל הנעשה בעולמנו. זרים הם האנשים הללו כמעט לכל קניני העולם היהודי ואין להם חלק בקדשיו. וכשהם באים להלחם נגד הקדשים הללו בשם הקדשים שלהם, יש שאינם הורסים אלא גם מחללים. מכשול זה, חלול הקדש, מונח תמיד על דרך הזר הבא לבנות ולהרוס בעולם שאיננו שלו. זהירות עצומה דרושה לזר, כמעט זהירות־של מעלה, כדי להשמר מעון, ובמדה טובה זו של זהירות אין האנשים הללו מצטיינים כלל וכלל.

מתכונים הם האנשים הללו לכבוש את „התרבות" שלנו ואת עבודת־התרבות. ובאים הם בשם עניני ההמון אל תוך חברותינו הספרותיות ומבליטים קודם כל את ההבדלים. לא עניני הספרות והתרבות הם העיקר להם אלא הבלטה זו. ואם מביאה היא לידי „ונדליות", לידי חלול הקדשים של אחרים — אין בכך כלום, ובלבד שההכרה המעמדית לא תפגם בטהרתה.

מקרה קרה בורשה בהחברה הספרותית היהודית, ויצאו האנשים הללו ועשו מעשה רב על דרך הכבוש ועל דרך החלול. אחרי שהציע היו"ר לכבד את זכר טולסטוי, הציע אחד מחברי דאספה לכבד גם את זכרם של לוינסקי ושפ"ר, הסופרים היהודים שחיו על ספרות היהודים ומתו עליה. וסרב היו"ר לקבל את ההצעה, וטעם נתן לסרובו, שהסופרים הללו אינם אלא קנינו של חלק אחד מהעם היהודי, מה שאין כן טולסטוי, שהוא קנינה של האנושיות כולה. התחילו וכוחים סוערים ונשמעו בתוך יתר הדברים גם דבריו הגסים של אברהם רייזין, שאין לכבד את זכרו של שפ"ר, מפני שאויב ההמון היה, אויב העם; ונשמעו דברי הגנה, שחברה ספרותית יהודית חייבת לכבד את זכר הסופרים היהודים. סוף המעשה היה, — אבל מה לנו ולסוף המעשה, מה איכפת לנו אם „כבדה" האספה של החברה הספרותית היהודית שבווארשא את זכרם של הסופרים היהודים או לא אחרי שנשמעו כל הדברים הללו, אחרי שנתבלט כל היחס הזה, יחס של זרים שאין בהם גם רגש של זהירות, רגש של יראת הכבוד מפני הקבר הפתוח? מה איכפת לנו, מי נצח סוף סוף באספה זו: אותם האנשים הזרים, המתכונים לכבוש את עולם התרבות שאינו שלהם, או אלו, שרק מפני הנמוס הם מכבדים את זכרם של סופרים יהודים שמתו?

לנגד עינינו נכנסים האנשים, שהיו זה לא כבר רחוקים מאתנו, מחיינו התרבותיים ומשאלותינו התרבותיות, אל תוך עולם־התרבות שלנו בכונה לכבוש אותו לעצמם. הרי הם עושים את הצעדים הראשונים על דרך הכבוש הזה. והצעדים הראשונים הללו אינם אלא צעדי זרים, שאינם נזדרים מפני ונדליות, ובלבד שיקיימו את מצות השמירה על טהרת המעמדית.

המסכנים! לא נשארה להם בעולמם היהודי אלא מצוה זו.

בְּצַלְאֵל.

I.

בית המדרש למלאכות אמנות „בצלאל" נפתח בירושלים בשנת 1906, וימיו המעטים של מיסד זה כבר הספיקו לחבבו על כל הקהל הארצישראלי. מוסדות שונים מתיסדים בארצנו לעתים כל-כך קרובות, והריקלמה הנהוגה בכל דבר היא כל-כך חזקה והדרישה לעזרה מן החוץ הוא כל כך מסוגלה להכניס רקבון, חשדים ושנאה, שבאמת קשה מאד למנהיגי המוסדות לעמוד תמיד על המשמר ולעבוד בלי הרף באותה ההתלהבות ובאותה האהבה הטהורה שבהן מתחילים עבודה חדשה. הפרופיסור שץ, מיסד ה„בצלאל", היה האיש שלא רפתה התלהבותו ולא תש כחו בפני כל המכשולים, החשדים, האשמות והפקפוקים. הוא הלך בדרכו ועבד בלי ליאות ויצר דבר גדול — מוסד, שהשפעתו כבר נכרת בחיי ארץ ישראל. ה' שץ הוא אמן, אבל יצירתו היותר גדולה היא לא הפסלים שחטב בכשרון, כי אם המוסד שברא ישעל ידו הכניס רוח חדש וחי בא"י. ה' שץ העלה קרבן ל„בצלאל" את אמנותו; מפני טרדותיו המרובות בבית הספר מוכרח היה לותר על שאיפתו האמנותית הקוראת לו ליצירה, אבל הקרבן הזה לא היה לשוא. המוסד הזה הוא נוי ותפארת לישובנו. את כל התלהבותו ואהבתו שבלבו הרגש הכניס ה' שץ לתוך המוסד הזה והנחיל אותן לעוזריו, לתלמידיו ותלמידותיו הרבים בבית הספר, ולעובדים המרובים העומדים לימינו.

ה' שץ החל עבודה גדולה בתנאים חדשים זרים לו לגמרי. לעתים היה ממשש בחשך והיה זקוק לנסיונות בשביל למצוא את הדרך הנכונה; ועל ידי הנסיונות למד ה' שץ לעשות את התקונים הנחוצים ולהמציא עבודות חדשות. בכל דמיונו העשיר שמצטין בו ה' שץ יש לו גם חוש מעשי בריא, והוא יודע תמיד, איך להשתמש באמצעים הנמצאים תחת ידו בשביל להרים את בית הספר ולהרחיב את חוג עבודתו.

בראשית הציג לו ה' שץ שתי מטרות: התפתחות האמנות העברית ויצירת חרשת ביתית. ה' שץ חשב למשוך לירושלים אמנים מפורסמים שעל ידיהם ייצקו מים תלמידים בעלי כשרונות. במרכז האמנותי החדש היו צריכים התלמידים לקלוט לתוכם געגועים לארצנו אהבה לתחיתנו, והלמוד היה צריך לתת להם את היכלת האמנותית להביע בתמונה ופסל את כל שפע הרגשות הקשורים בעבר הגדול שלנו ובתקותנו לעתיד. בנוגע למטרה זו לא עלה עוד בידי המיסד לעשות דבר גדול. בשביל יסוד בית ספר לאמנות היו נחוצים אמצעים מרובים, שלא היו בידו. בבי"ס לאמנות צריך שיהיו מורים אמנים אחדים, ואי-אפשר להסתפק במורה אחד לציור, כמו שהיה עד כה ב„בצלאל". מקצועות רבים הנחוצים בבית ספר לאמנות חסרו לגמרי, בהתלהבות לבית הספר ובהתפעלות מיופי הטבע הירושלמי בלבד אי-אפשר היה למלא את החסרון. ל„בצלאל" היו באים ביחוד תלמידים שלא היו להם די אמצעים להכנס לאקדמיות לאומנות בחוץ לארץ. ופה קשה היה לתלמידים להרויח לפרנסתם, מה שאפשר לפעמים בעיר גדולה באירופא. סטיפנדיות גם כן לא היו במדה מספקת. ומכן מצד אחד לא מצאו להם פה התלמידים את הלמודים המבוקשים, ומצד השני היו קשים להם החיים בירושלים, והתחילו לעזוב את הארץ. הנסיון הראה, שיצירת בית ספר לאמנות אינה עוד עכשו בגדר היכלת. המטרה האמנותית שבכל כך שאף אליו ה' שץ נדחתה עכשו הצדה, וב„בצלאל" מתבלטת יותר ויותר הצד של האינדוסטריה. במקום שתי המטרות שעמדו קודם בשורה אחת עומדת כעת במרכז העבודה של „בצלאל" רק מטרה אחת: התפתחות מלאכות אמנותיות, מלאכות שתוכלנה לפרנס קהל גדול ושתצטיינה גם ביפין ובמקוריותן. האמנות כבר אינה עכשו ב„בצלאל" מטרה בפני עצמה, היא רק אמצעי להתפתחות החרשת הביתית.

האמנות נשארה בבית הספר, אך מקומה הוא דל וצר. תלמידים רבים לומדים ציור, מפני שלמוד זה נחוץ לכל המלאכות האמנותיות הנלמדות בבית הספר, וחטוב בעץ ופסול לומדים עכשו רק אחדים. בציור בתור אמנות לעצמה עוסקים עכשו רק 12 תלמיד, בעת שהיו כבר זמנים שבמחלקה לציור היו תלמידים פי שנים. התלמידים לאמנות אינם נשארים זמן רב ב„בצלאל". כל מי שיש לו יכלת ותקוה להתפתח באמנות שואף לבית ספר אחר, שבו ימצא ספוק לשאיפותיו האמנותיות. אבל אין ספק, שגם שנות הלמוד ב„בצלאל" לא תשארנה בלי רושם על התפתחות התלמידים. הם ישאו אתם מארץ ישראל אהבה למולדתנו, השתתפות נפשית בשאיפותינו הלאומיות, והדברים האלה שבלבם לא ימחקו לעולם והם יהיו כטל השמים לדעותיהם ולמחשבותיהם האמנותיות. בתור מיסד אמנותי ערכו של „בצלאל" ישאר גדול גם להבא — אם גם יהיה בעיקרו בית ספר למלאכות אמנות — על ידי הדחיפה החזקה, שהוא נותן ויתן לצד הלאמת האמנות על ידי העשרת הדעית של האמנים בשפע רעיונות ושאיפות חדשים. לזה יש ערך מוסרי גדול. ואם המחלקה לאמנות מכבידה על התקציב, הלא אין לשכוח, שהיא נותנת לנו דברים שערכן אינו מתבטא במספרים. דעות ונפשות — אלה הם הדברים שחזוק הצד האמנותי ב„בצלאל" יכול לתת לנו.

אך יש גם צד מעשי בלמוד האמנות. בית הספר זקוק תמיד לצרופי-צבעים חדשים ולציורים חדשים בשביל השטיחים, כלי הכסף, הנחשת והעץ שהוא עושה. אי אפשר שמורה אחד יעבד ויכין את כל זאת. לזה דרושה שורת ציירים עוזרים, שקלטו לתוכם את הרוח השורר בבית הספר, עם מורה מיוחד העומד על גביהם. ובאמת ישנם גם עכשו כתשעה תלמידים ב„בצלאל", המציירים תכניות חדשות לשטיחים ולעבודות אחרות ושהם מקבלים שכר בעד עבודתם זו. הם כלם למדו ב„בצלאל", והשכר שהם מקבלים נותן להם את היכלת לעבוד גם בעניינים ולהשתלם בעבודתם האמנותית. הציור הדיקורטיבי במובן, תופס מקום חשוב בבית הספר הזה. בקרוב יבוא מורה מיוחד למקצוע זה, ואז יוכלו התלמידים העוסקים במחלקה זו לעשות חיל ולהתקדם יותר.

בהתפתחות הציור הדיקורטיבי ב„בצלאל" תלויה במדה גדולה גם הפצת פרי התעשיה שלו, ומפני זה כדאי להרים את המקצוע האמנותי הזה. השוק של „בצלאל" הוא לא ארץ ישראל הרחוקה מאמנות, כי אם הארצות האחרות, שהן יוצרות בעצמן דברים יפים בכל המקצועות. ואם אנו חפצים לבוא בסחורותינו אנו לשוק הגדול, אנו צריכים להביא דברים המצטיינים בבנין מקורי ויפה. הלא היסוד של „בצלאל" היא לא תמיכה נדבית, כי אם יצירת עבודה שיש לה ערך מסחרי. וערך מסחרי יהיה רק אז לעבודות „בצלאל", אם תמשוכנה את הלב לא בכח רגשים של מקום מוצאן בלבד, אלא גם ביחוס עצמן, בטוב-טעם וביפי שבהן.

יופי התעשיה, שחפץ „בצלאל" להשריש בארץ ישראל, צריך שיהיו לו גם פנים מיוחדים. צריך להאציל עליו מרוח העם ומרוח הארץ. לזה שאף הפרופיסור שץ מראשית עבודתו בארץ ישראל, וצריך להודות, שבנידון זה עשה „בצלאל" חיל רב. מעשי „בצלאל" מתקדמים לא רק בטוב העבודה וביופי סתם, כי אם גם ביופי המיוחד והיקר לנו. את זה אנחנו רואים בכל מעשי „בצלאל".

בשטיחים, בכלי דבבי והנחשת, במסגרות. כמובן, אי אפשר לדרוש השתלמות בעבודה צעירה, אבל ראיים אנחנו התקדמות גדולה. השטיחים הראשונים לא היו דומים כלל להאחרונים. גם העבודות בכסף גסות הן עוד לפעמים, אין לשכוח, שהמחלקה הזאת היא עודנה חדשה, אבל גם בה אנחנו רואים התקדמות. הסגנון העברי הארצישראלי הולך ונברא לעינינו, על כל מעשי „בצלאל" נסוך חן מיוחד שהוא קרוב ללבנו. הסגנון איננו קבוע עדיין, אבל יש כבר התחלה, התחלה טובה.

המטרה העיקרית ב„בצלאל" היא התפתחות התעשיה הביתית. „בצלאל" חפץ להכניס לארץ עבודות חדשות, שתהיינה למקור פרנסה חדש בישוב העברי, ובדרכו זו כבר עשה בית הספר צעד גדול קדימה לקראת מטרתו.

בית הספר, שנפתח זה רק לפני ארבע שנים וחצי והעובד בתקציב קטן, הנה עתה מספר תלמידיו, פועליו ומוריו כבר מגיע לשלש מאות איש, וכבר קבל צורה של בית חרשת גדול. היא היה בבית קטן שכיר, ומראשית השנה הזאת יש לו כבר שני בתי אבן גדולים המלאים חיים ודמיה. עתה אינם מספיקים גם שני הבתים הגדולים עוד ו„בצלאל" שכר לו עוד דירה אחת בסביבת בתיו. „בצלאל" כבר עושה גם את הנסיון הראשון להעסיק אנשים מחוץ לבית הספר והוא בונה בלוד בתים לעשר משפחות תימניות שתעסוקנה בעבודת כסף ובעבודת אדמה. ההון החוזר בעבוד הסחורות ומכירתן הולך ורב והוא כבר מגיע לסכום גדול. בשנת החשבון האחרונה נמכרו מעשי „בצלאל" על סכום של 35,000 פרנק. בחצי השנה הזאת היו כבר הזמנות על סכום של 80,000 פר'. הדרישה היא כל כך גדולה, עד ש„בצלאל" איננו יכול למלא את כל ההזמנות, סחורה מן המוכן במחסן אין ל„בצלאל" לגמרי. כל מה שנעשה נמכר תיכף ומיד.

בין העבודות עומדת בראש עבודת השטיחים. במחלקה זו מספר התלמידים הוא היותר גדול. למקצוע הזה שמים גם לב ביחוד. כל הטפול וההשגחה מוקדשים לו. קודם היו עושים רק שטיחי צמר, על פי האופן הפרסי. עכשו עושים גם שטיחי משי. שטיחי המשי הם ממש כתמונות מעשי אמן. גם העבודה בצמר התקדמה התקדמות גדולה. העבודה היא עכשו יותר טובה, צרוף הצבעים ותבורם הוא יותר יפה, הציור יותר שלם. התפתחות המקצוע הזה אלץ את המנהל לבנות בשנה הזאת. אולם גדול בשביל להגדיל מספר העובדות. בשטיחים עוסקות כבר 92 תלמידות. עכשו יגדילו את מספרן עד 150. הדרישה לשטיחי „בצלאל" היא גדולה עד מאד. בתי מסחר גדולים בחוץ לארץ חפצים לקחת עליהם את מכירת כל שטיחי „בצלאל". בשנה שעברה מכרו שטיחים על סכום של 12,600 פרנקים. בשנה זו עוד יגדל הסכום.

אחרי עבודת השטיחים תופסת העבודה בכסף את המקום היותר חשוב. היא הונהגה רק לפני שנתים והנסיון הראשון הראה, שיכולה עבודה זו להתפתח ולהתרחב. מכסף דק עושים דברים שונים המסוגלים לקשוטים ולמתנות-זכרון מארץ ישראל. העבודה הזאת עוד איננה יפה ודקה, אבל יש לה עתיד. מספר העובדים במחלקה זו הוא 51. הפועלים העובדים בזה הם גדולים, בעת שבמחלקה לשטיחים או לתחראות, רובם הם ילדים. הפועלים הם כלם יהודים תימנים, שאחדים מהם עסקו בעבודה זו גם לפני בואם לארץ ישראל. התימנים דיקנים הם לפי טבעם והם אוהבים מלאכות דקות. יש דרישה מספקת לסחורה זו. כל אורח המבקר את „בצלאל" קונה לו איזה קשוט מעבודת הכסף. בשנה שעברה נמכרו סחורה מעבודת כסף על סכום 12,300 פר'. העבודה הזאת שוה בערכה לעבודת השטיחים. אם הנסיון בלוד יעלה היטב אפשר יהיה להגדילה ואפשר יהיה לעשות גם כן כמו גם עם עבודות אחרות של „בצלאל".

גם עבודת מקשה בנחשת היא עודנה חדשה. עושים מנחשת מנורות, קערות, תיבות, קופסאות, כוסות עם קשוטים בסגנון עברי. הקשוטים של כלי הנחשת הם לפעמים משבצת חוטי כסף. עבודה זו מפותחה ביחוד ברמשק. ובשביל להנהיג את המקצוע הזה ב„בצלאל" הביא ה' שץ משפחה יהודית מדמשק שהיתה עוסקת בו. עתה עוסקים בעבודה זו בבית הספר 22 איש. מן המחלקה הזאת נמכרה סחורה בשנה שעברה על סכום של 3390 פר'. גם המחלקה הזאת הולכת ומתפתחת.

מן העבודה בעץ החלו קודם במסגרות ובחטוב תמונות. בזמן האחרון החלו גם לעשות דברים שונים מעצי זית. העבודה בעצי זית היתה בירושלים קודם בידי היהודים. אבל בזמן האחרון, כשהנוצרים החלו להתחרות עם היהודים והביאו להם מכונות לעבודה, לא יכלו היהודים להתקים. והעבודה הזאת עברה ברובה לידי הנוצרים. המשפחות היהודיות העוסקות בה עכשו מעטות הן בירושלים. יש משפחות יהודיות העוסקות בזה בעד חברות המיסיון. ל„בצלאל" יש האפשרות להשיב את העבודה הזאת לידי היהודים. „בצלאל" יכול להביא לו את המכונות הנחוצות, מה שאין ביכולת איש פרטי לעשות. „בצלאל" יכול גם להביא רוח חיים בעבודה זו ביפיתו ובהטיבו אותה. העבודה הזאת תוכל להתפתח, מפני שהחפצים הנעשים מעצי זית הם חביבים מאד על קהל התירים, והם ימצאו להם גם שוק טוב בחוץ לארץ. החטוב בעץ לא כבש לו עדיין דרך רחבה להתפתחותו. בו עוסקים רק אחדים והם חוטבים תמונות, שהן על פי הרוב העתקות של פסלי ה' שץ. התמונות נמכרות במחיר טוב, אך אין להן דרישה גדולה. המסגרות נמכרות במספר גדול. המסגרות נעשות גם בפתוחי צדף. במחלקה לעבודת בעץ עובדים כעת 32 איש, רובם גדולים. בשנת החשבון האחרונה נמכרה סחורה מן המחלקה הזאת על סכום של 7000 פר'.

על העבודה בעץ נמנית עוד מחלקה חדשה שנפתחה בשנה האחרונה למעשה רהיטים קלועים. המחלקה הזאת עודנה קטנה. מלבד בעל המלאכה עובדים בזה רק עוד 4 נערים. החפצים אינם זולים ובית הספר עודנו מפסיד הרבה בעבודה זו. העתיד הקרוב יראה, אם יש לעבודה זו מקום בארץ ישראל. כל זמן שעוסקים בה בסכום כסף קטן, שעל כן אי אפשר להכין סחורות ממינים שונים, קשה לחרוץ משפט על המחלקה הזאת.

בשנה הזאת נפתחה מחלקה גדולה וחדשה להרתא (רקמה דקה). בה עובדות ילדות קטנות. רובן בנות 10—11 שנה. הנסיונות בעבודה הזאת שנעשו על ידי הגברת תון ביפו מוכיחים שיש למקצוע הזה עתיד גדול בארץ ישראל. עכשו עובדות במחלקה הזאת 48 ילדות. מהן רק שלש מקבלות שכר קטן, וכל הנשארות עודן עובדות בלי כסף.

אלה הן מחלקות העבודה הקימות. במשך 4 שנות העבודה נפתחו עוד מחלקות. אלא שנסגרו, מפני שלא הראו סמני חיים והתפתחות, כך היתה בשנה הראשונה מחלקה לארינה שעבדו בה כבר 45 תלמידות, ובשנה השניה כבר חדלו מלעסוק בה. כך גם חדל בית הספר מלעסוק בלמוד סתות אבנים. העבודה הזאת נתקימה על יד בית הספר כשלש שנים. אך מעט היה מספר הלומדים את העבודה הזאת ואלה שלמדו לא גמרו לעולם את הלמוד. האשכנזים לא הראו נטיה יתירה לעבודה זו, והספרדים או התימנים העוסקים בה יודעים אותה באופן פשוט ואינם נזקקים לשכלול.

התפתחות העבודה ב„בצלאל" מראה, שביחוד מתפתחות העבודות שיש להן דרישה בחוץ לארץ. להן יש עתיד גדול

המקום להתפתחות הוא רחב ושכלול העבודה ב„בצלאל" יפתח לו שוקים גדולים. הדרך שהולך בה בית הספר היא בטוחה, והוא הולך ויוצר ערכים חדשים בחיי היהודים בארץ ישראל.

התפתחות „בצלאל", התקוות הקשורות בו, יופי סחורותיו ואופן העבודה רכשו ל„בצלאל" הרבה ידידים בכל ארצות התבל. מספר חברי האגודות ששמו להן למטרה לתמוך ב„בצלאל" הולך ורב. יצירת עבודה להמוני העם בארץ ישראל מושכת אליה את הלבבות לא רק מתוך חוגי הציונים, כי אם מכל שדרות העם. הודות ליחס שכזה נכנסים לאגודת „בצלאל" הסתדרויות שונות, חברות וגם קהלות. קהלות היהודים בגרמניה ובאוסטריה שנכנסו בתור חברים תמכים ל„בצלאל" מגיעות כבר למספר הגון.

אבל הכסף הנאסף לטובת „בצלאל" עוד איננו מספיק. בית הספר מקבל תמיכה בסכום של 30,000 פר' בערך. והסכום הזה איננו גדול להחזקת מוסד גדול שכזה. הלא „בצלאל" הוא לא רק בית חרשת, כי אם בית ספר, למוד המלאכות עולה בכל בית ספר לסכומים גדולים. אמנם, הצליח לו ל„בצלאל" למצוא את הדרך, שהלמוד לא יעלה ביוקר, והתקציב הקבוע מספיק לו עכשו. אך במעט הכסף שיש ל„בצלאל" אי אפשר לו להתגדל ולהתרחב. אין ל„בצלאל" די הון חוזר הנחוץ לו להנהלת העסק. אין לו האמצעים לרחזיק די סחורה למכירה מן המוכן. אין לו האמצעים להכין די חומר הנחוץ לו לעבודתו. ומפני זה אין לו האפשרות למלא בדיוק גם את ההזמנות, שיש בהן כדי לפרנס עוד משפחות רבות בירושלים.

בעל־דמיון.

בִּטָּחוֹן.

(סוף)

הבטחון הוא יצירה גאונית של הפסיחיקה היהודית העממית, ילידת איתה הסביבה עצמה, שיצרה לנו את השבת ואת שאר מנהגי ישראל המצוינים. השבת, חמדה גנוזה זו מאוצרו של הקדוש־ברוך־הוא, נתנה כח ואון לעם נודד, סוחר־ומוכר, „לעצור יום אחד בשבוע, מ„בואי כלה" ועד „אלהי אברהם", בעד מרוצת גלגל־החיים; לשבות יום אחד מדאגות חולין, לשפוך מרוח אלהים על עץ ואבן ולהביא שכינה לעולם. והבטחון נתן כח לישראל יהתגבר על כל העולם כולו, לגרש את צללי־החושך מחיי יום־יום, לשבור את עול החוקים הקשים, אשר בראו בשבילו הטבע ובני־האדם. וכח ניתן לו להיהודי על־ידו להיות השליט בעולם: המפתחות של בנים ומזונות, של חיי־כבוד ואריכות־ימים, של שמש וגשמים, של אושר ומות בידים אמונות ניתנו. ולפיכך מצא היהודי את מעט החירות האובדת, המוכנה לאדם ממרומים.

ועוד מעלה יתירה לבטחון, שניתן לכל אדם ואדם, רשות־היחיד הוא, רכוש הפרט ואוצר מאוצרות לבו, ומשמש הוא ככלי־זין ביד כל אחד ואחד. כלי־זין השולח חצים לכרחוק ולא יחטיא את המטרה.

הבטחון מלא את חללו של העולם היהודי כולו וחדר תוך־תוכו ומרובה היתה עליו השפעתו הטובה כל כך, עד כי מורגש היה בטחון זה גם בהיהודי של זמננו, ואפילו בזה, שהציץ ונפגע ואבדה אמונתו באלהים חיים, אלא שעדיין היה מתלבט בתוך העדה היהודית, כדליה נדחת בתוך הזרם החי והשוטף.

רצונכם לעמוד על טיבו ותכונתו של הבטחון היהודי? — קראו נא את כתבי „שלום־עליכם". שם תמצאו אוצר בלום. העיר כתריאליבקה שלו כולה ניזונה ברגש הנפלא הזה. „טוביה החולב", שממנו נשקפת פילוסופית־החיים של בעל־הבית היהודי, למן „מקימי מעפר דל" שלו („מעשה נסים") ועד „בנים גדלתי ורוממתי" („צער גידול בנות"), כולו אינו אלא כעין „הלל", כעין שבח והודיה למדת־הבטחון של היהודי.

ומדה זו עצמה של הבטחון הולכת הלוך וכלה, הולכת הלוך ורפה, הלוך יחור אצל היהודי המודרני בזמננו. מקורה יבש אצלו וחרב, כמו שיבשה אצלו והרבה היהדות העתיקה. מרה־שחורה ירדה ועטפה את היהודי בן־דורנו, והוא שוקע בה כולו, פעם מתוך התעוררות, מתוך אותה ההתעוררות וההתלהבות של —

ובתרועת התחיה על שפתים ידמדמות כיתדים
אלי כבר נגדה…

(ח. נ. ביאליק: „דבר".)

ופעמים רבות מתוך עצבות של רקבון, או מתוך כעס וחרון־אין־אונים.

וראיה לדבר: יצירותיהם של סופרינו הצעירים.

המעט שאבדה להם מדת הבטחון, — חסרים הם גם רגש והכנה במדה זו, המציינת את אופיה ותכונתה של אומתנו.

מעטים הם בין הקופרים הצעירים, שבקולם נשמע לפעמים הד העלומים ותאות־החיים (כגון אש ויצחק קצנלסון). בבל שרוית העצבות. החיים נעשים כהים וקודרים, חיי שעמום ושממון. לא רק ה„אינטליגנט" ביש־המזל וחדל־האישים, שראש וראשון הוא עתה בספרותנו, הוא וחקירתו וטרגידית־המח שלו עם כל ישיתו, ישות־הספרים, אלא גם היהודי החי, היהודי שבבית־המדרש ובשוק, שנפשו עדיין לא הרעלה בפסימיזמוס של ספרים, אף הוא נראה אצלם בלי רוח חיים.

כשפשטו מעל היהודי את אדרת־הקסמים שלו, המכסה על מערומיהם של חיי מצור ומצוק, כששללו מאתו את הבטחון — מה נשאר לו? קבצנים, מחזירים על הפתחים, תקיפים, מלוים ברבית, בטלנים, נודדים, יהודי ציון, יהודי מארכס, חלאה וזוהמה ודחקות, יתמות שוממה וגדלות נפשית, עדה נבלה, רצוצה ושבורה ומרופה, כעדתו של מנדלי מוכר־ספרים, אלא שחסר כאן הלעג המר של מנדלי והסארקאזם העוקץ שלו.

פעמים עושים נסיון בהתלהבותה של החסידות, ואולם חסרה כאן האמונה שבלב. פעמים מנסים ליצור טרגידיה של הנפש היפה, ואולם חסר כאן היהודי. הרב רב יוזיפיל של שלום־עליכם ויוחנן המלמד של פרץ מתגלגלים ונעשים למשה המגיד־דמתא של פינסקי.

והם, הצעירים הללו, מתהלכים כזקנים ועיפים, מצחם מקומט והעויה של גועל־נפש על שפתיהם הסגורות, והללו מטיפים בשערים, כי הדורות הראשונים לא ראו חיים בעולמם וכי העולם הזה לא ניתן לבני־אדם אלא לשמחה ולחשק!

וכל מה שאתה מוצא בספרות, אתה מוצא גם בחיים. ראה גם ראה: כמה פעמים כבר חזרו ושנו ומשמשו ופירשו את המלה „טרגידיה"! עיין במכתב־עתי וקרא בו איזו ידיעה על־אודות ממשלתו של טולמאטשוב — כלום אין זו דומה להאגדה על־דבר טיטוס הרשע וחורבן ירושלים? אבדה להם לבני־אדם המדה הנכונה של רגש־החיים הטבעי, ולפיכך עמדו והחשיכו את החושך עוד יותר והגדילו והגזימו את הדחק ואת הלחץ, אשר לוחצים אותנו בחיינו!

דומה, כאילו כבר כבה איר השמש בעדנו. דומה, כאילו היהודים והיהדות לא נתנסו מעולם בנסיונות קשים כאלה, כאילו

פירעניות אלי ישעיחת מראבי רעים לא נתרגשי ירא באי עלינו מימיני, דומה, כאילו שעת הגסיסה ממשמשת ובאה אלינו!

דומה, כאילו שבינו אנחנו. מהלוית האשה היפה האחרונה, אשר מתה עלינו בחטאנו, בחטא השעמום שלנו.

דומה, כאילו כבר חדל צחוק ילדים מן הארץ!

אל אלהי כל בשר! כמה שמחה וכמה חדוה, כמה גיל וכמה חשק־החיים, כמה יופי ונוי, כמה פאר והדר זרועים לפנינו על דרכנו, על כל משעול ועל כל נתיב! ולמה אין אנו יכולים להרים את כל אלה, כדי להאיר את רוחנו ולשפר את עולמנו?

בכל יום ויום יוצאת השמש בגבורתה להאיר לארץ ולדרים עליה, ואנחנו יושבים ובוכים על הריאקציה! בכל יום ויום המון נשמות של יהודים נולדות, כל אחת מהן נושאת בכנפיה ניצוץ של משה רבינו, של עזרא ונחמיה.

הנה בחורבתו של שואב־המים, בתוך העוני והלחץ, נולד ילד ובכל פנות הבית היה אור! מי יודע? אולי חובקת האם העניה בחיקה את זה שעתיד להיות מאור־הגולה, בעל־שם או הרצל, אשר ילך לפנינו להורות לנו את הדרך?

מדוע לא רכשנו לנו, אנחנו בני־חורין המודרניים, שבינה יתירה ניתנה לנו להבין בפרחים ושיר, את זה, שיש לו לשואב־המים היהודי, החי חיי לחץ ודחק: מעט חדות־החיים ומעט חירות?

כלום חובה היא לנו, שהקולטורה המודרנית תנפץ ותהרוס בקרבנו את המבצר העתיק של היהדות, את מבצר הבטחון היהודי, ותשלול מאתנו את תאות החיים, את החשק לחיות ולהתקיים?

או אולי אין זו אלא מרה־שחורה של דור עיבר?

אינני יודע. ואולם אוי להם לצעירים שזקנו מזקנים ואוי לה להאינטליגנציה היהודית, שמקורות רוח עמנו זרים לה!

יוננה.

יעקב פיכמאן.

רַעְיָתִי,
אַתְּ לֹא תִהְיִי לְעוֹלָם
אִשְׁתִּי הַצְּעִירָה, אֵם יְלָדַי וְטֹהַר נָוִי.
לֹא אַתְּ לִי תְּחַכִּי עֲטוּפַת צְחוֹרִים
עַל מַעֲקֵה בֵּיתִי
בִּדְמָמַת עַרְבֵי הַקַּיִץ
עִם שְׂחוֹק שְׁלוֹמֵךְ וְרֹךְ אֶצְבְּעוֹתַיִךְ.
הֵן לֹא אֵלַיִךְ אָשׁוּב מִמִּקְלַט הַבְּדִידוּת,
צָמֵא לִיגוֹן הַחַיִּים,
וְלֹא בְּחֵיקֵךְ יָנוּחַ רֹאשִׁי,
כִּי יִיקַר מֵחֲלוֹמוֹת וָיֹפִי.

אַךְ שַׂמְתִּי הַלֵּב לִקְרָאתֵךְ
וּבֵרַכְתִּי אֶת בּוֹאֵךְ,
וְהָיִית לֵילַי וְהוֹד יָמַי
לִי, הַתָּמָה וְהַטּוֹבָה בַּנְּעָרוֹת,
מֵעַתָּה נְתוּנִים;
וְאִם אַחֲרֵי פַּעֲמֵי הָאֹשֶׁר
וְהוֹד לוֹ וְעֶצֶב כְּנִגְהוֹת אַחֲרוֹנִים לֶהָרִים,
עוֹד טֹהַר יָמִים רִאשׁוֹנִים וְתֻמָּם
לְבוֹאוֹ שָׁמַרְתִּי,
וְזָהָב הַגַּעְגּוּעִים הַגְּדוֹלִים בִּלְבָבִי
לֹא הוּעַם, לֹא הוּעָם.

וְאִם יָבֹא יוֹם
וִיגוֹן מֶרְחַקִּים יָשׁוּב יִתְקְפֵנִי,
וְעָזַבְתִּי אָהֳלֵךְ הַשֹּׁקֵט וְצִלִּי,
עָזֹב וְהַפְקֵר עֶדְנַת נְעוּרַיִךְ הַטּוֹבִים,
בְּעוֹד הוֹמִיָּה שׁוֹקְקָה הַכּוֹס
וְכַלָּה רָוָה חֶמְדָּה —
עוֹד אֶל אַרְצוֹת נְדוּדַי הָרְחוֹקוֹת
אֶשָּׂא אִתִּי
זִכְרוֹן חַסְדֵּךְ תָּמִיד.
וְכִי יִרְעַד צִלְצוּל טָמִיר בְּעֶצֶב שִׁירַי,
כִּתְפִלַּת־רָז, וְיָגוֹן אַחֵר
יִשָּׁמַע בָּם, וְצַעַר רַעֲנָן, חָדָשׁ
יַרְעִיף טַלְלֵי דָמַי עַל חֲרוּזַי, —
וְשָׁמַע בָּם לְבָבֵךְ הֶמְיַת דְּבַר,
לְזָר לֹא יוּבַן לְעוֹלָמִים, —
הֲלֹא הוּא הֵד הַחֲלוֹמוֹת הַמּוּזָרִים,
הַנָּאִים, הָעֲצֵבִים וְהַטְּהוֹרִים,
הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ...

1910.

שלום־עליכם.

הַיּוֹרְשִׁים.

(המשך)

ב.

עד כאן עסוקים היינו בתולדות המאירים והשניאורים, כלומר—בתולדות האחים מאיר ושניאור, ודרך־אגב למדנו לדעת גם את אמם ואת מינקתם. ואולם עדיין לא השמענו אפילו דבר וחצי־דבר אדות אביהם של אלו. כאילו לא היה להם, חלילה, אב מימיהם. חס להם לזרע אברהם! לא ככל הגויים בית־ישראל ולא דרכיהם דרכינו. בקהילותינו אין, ברוך השם, בתי־מחסה לאסופים ובני־בלי־שם אינם אצלנו במציאות כלל. כלום ראית מימיך איש מישראל, שאת אביו לא ידע ואת מולידו לא יכיר? ואם תבדקי ותמצאי פכיר באדת המשפחות אצלנו, הרי אין זה אלא בבריי

הים או במדינת אמריקה הרחוקה, מקום שדרכא מצוי ביותר ויצר־הרע מעביר את האדם על דעתו ועל דעת קונו... בעד הכתריאלים אני נותן את ערובתי, כי מאורע כעין זה לא אירע אצלם מימיהם. ואם יקרה פעם אחת מקרה לא־טהור, הרי לא יקרה אלא לנערה עניה משרתת, או לבת־ישראל עלובת־נפש סתם, שגרם לה החטא ונכשלה באדם שאינו מהוגן ונפלה ברשת וקפחה את נפשה בזה ובבא...

בקיצור, המאירים והשניאורים בני־אבהן היו, כלומר – אב היה לשניהם ולא עוד אלא שאביהם של אלו יהודי הגון היה, איש ישר ותמים, נכבד ונשוא־פנים בעדתו, ושמו רב שמשון. היה רב שמשון זה אדם שפרקו נאה וזקנו נאה ומגודל ומהודר מאד, זקן היורד על פי־מדותיו. ולא נמצא בכל העיר כתריאליבקה מקצה ועד קצה זקן כזקנו של רב שמשון. יש לשער, כי זקנו של רב שמשון היה מרובה מפניו, כלומר—מתוך גודל זקנו כמעט לא נראו פניו. ולפיכך עמדו הכתריאלים. וקראו לו בשם רב שמשון בעל־זקן.

והיה רב שמשון בעל־זקן בחייו... הלואי ולא אדע צער כל ימי, כשם שאין אני יודע. מה היה רב שמשון בעל־זקן בחייו. איש יהודי היה, עני ואביון. כשאר אחיו הכתריאלים, וחי כל ימיו במצור ובמצוק. והתענה תמיד על פת־לחם. מלחמה היתה לו בדלות מימים ימימה; פעם גבר הוא עליה, ופעם גברה היא עליו. דכל כמנהג הכתריאלים, שאין כחם אלא בפה ואין כלי־זינם אלא בבטול־שפתים, שמבטלים הם את הדלות כעפרא דארעא ואומרים לה בלשון חכמים: גירא בעיניך!...

וכך חי רב שמשון בעל־זקן כל ימיו עד שהגיעה שעתו למות ונפטר מן העולם. וכשהגיעה שעתו של רב שמשון למות ונפטר מן העולם, קברוהו הכתריאלים בכבוד גדול וכל העיר הלכה אחר מטתו ללוותו לעולמו.

-- מי נפטר?

— רב שמשון.

— מי הוא ואי־זה הוא רב שמשון?

— רב שמשון בעל־זקן.

— וי־וי! ובכן גם רב שמשון בעל־זקן כבר נסתלק? ברוך דיין אמת!

כך היו הכתריאלים מסיחים ביניהם ודתעצבו אל לבם מאד, ולא על רב שמשון בלבד הצטערו, אלא על העיר כולה, שהיהודים בתוכה הולכים ופוחתים. כמה משונה אומה זו של הכתריאלים! המעט להם, כי עניים מרודים הם ומימיהם לא אכלו לחם לשבעה, והנה עוד מתאוים הללו, כי יפסח המות על עירם ואיש לא ימות בעדתם. כל נחמתם בענים, כי המות מכת־מדינה הוא וממשלתו פרושה אפילו על פריז. אין אדם בארץ אשר יחיה לעולם ולא ימות, ואפילו רוטשילד בכבודו ובעצמו, שאוצרות מלכים לו וכבוד מלכות כבודו, כיון שמגיעה שעתו למות, מיד אף הוא מתבקש לפמליא של מעלה ומטריחים גם אותו ללכת בדרך כל הארץ!

עכשו נחזור לענינני—אל המאירים ואל השניאורים. כל־זמן שאביהם, רב שמשון בעל־זקן, היה חי, היו המאירים והשניאורים מתהלכים לפניו באהבה ובאחוה וברעות, ממש כאילו גוף אחד ונשמה אחת היו לשניהם. ומשמת רב שמשון בעל־זקן, נתפרדה החבילה ובטלה אהבה בין אחים ונעשו שונאים זה לזה, עד שמוכנים ומזומנים היו שניהם בכל עת ובכל שעה להתנפל איש על רעהו ולתלוש איש את זקן אחיו. רצונכם לדעת, על שום מה? אדרבה, הגידו נא אתם, על מה יריבו שני אחים אחרי מות אביהם? הוי אומר, על שום ירושה. אמת, רב שמשון לא הניח אחריו בירושה לא שדות ולא יערים, לא בתים ולא נחלאות, ואין צריך לומר מעות במזומנים. ואף תכשיטים וכלי־בית, כלי־כסף וכלי זהב. [illegible] לא מפני רוע־לבו, חלילה, ולא משום קמצנות, אלא, פשוט, מפני שמינים אלו לא נמצאו ברשותו מעולם. רב שמשון הנחיל את בניו רק מעין נחלה, מעין שוה־כסף, ושוה־כסף הריהו ככסף. אפשר ליתן אותו במשכון בשעת־הצורך, ואפשר להשכירו לאחרים או למכרו לצמיתות. נחלה זו נחלת־מקום היתה. מקום בבית־המדרש הכתריאלי העתיק, מקום־כבוד בכותל המזרחי. בקרן־זוית של ארון־הקודש, והוא השני למקומו של הרב רב יוזיפיל. אמת, חכמי כתריאליבקה, שדרכם להתלוצץ, מלגלגים ואומרים, כי טובה בעיניהם נחלת שדה וכו׳ על הקרקע מנחלת מקום בבית־המדרש. ואולם חכמי כתריאליבקה כבר יצאו להם מוניטין בכל העולם, שליצנים הם, ואין משגיחים בדבריהם. ובעצם הדבר, אדם מישראל, שחננו אלהים ויש לו מקום בבית־המדרש בצד מזרח – אשריהו, מה טוב חלקו. בכל אופן, טוב מי שיש לו ממי שאין לו.

בקיצור, רב שמשון בעל־זקן הנחיל נחלה לבניו, נחלת מקום בבית־המדרש העתיק אשר בכתריאליבקה. אלא שֶׁשָּׁכַח רב שמשון ולא פירש לפני מותו, לרשות מי תפול ירושה זו: לרשותו של מאיר או לרשותו של שניאור?

ניכר, שרב שמשון, בגן־עדן תהא מנוחתו, לא חכה כלל ליום המיתה. שכח רב שמשון ולא זכר, כי מלאך־המות אורב לנו תמיד מאחורינו וסופר ומונה את כל צעדינו. כי אלמלא כן, ודאי שהיה מצוה לביתו או מוסר מודעה בפני עדים נאמנים, למי משני בניו הוא עוזב את נחלתו אחרי מותו.

ממילא מובן, שתיכף לאחר „שלשים", ביום השבת בבוקר, פרצה מחלוקת בין שני האחים היורשים. מאיר עמד וטען, כי על־פי־דין הוא היורש את מקום אביו, לפי שהוא הבכור (מאיר קדם את שניאור להצי שעה), וכנגדו עמד שניאור וטען שתי טענות בבת־אחת: ראשית, אין שום בריה יודעת, מי מהם הבכור; הרי לפי דברי אמם, החליפו אותם בימי ילדותם איש באחיו, ובכן יש רגלים לדבר, שהוא, כלומר שניאור, אינו. אלא מאיר, ומאיר אינו אלא שניאור. ושנית—אם דין אין כאן, הרי יושר יש כאן: חותני של מאיר יהודי עשיר הוא, ואף הוא יש לו מקום בבית־המדרש בצד מזרח, ובן אין לו, ובכן, אם ירצה השם, לאחר מאה ועשרים שנה יפול מקומו בירושה למאיר חתנו. נמצא, שמאיר יזכה בשני מקומות בצד מזרח, ושניאור ישאר קרח מכאן ומכאן.. אם כן, הרי יש להקשות: איפה הוא היושר? ואיה מקום הצדק?

שמע חותנו של מאיר טענה זו, מיד קפץ ממקומו כנשוך־נחש וחמתו בערה בו: השמעתם חוצפה כזאת מימיכם? הרי אני כבן ארבעים ועדיין יש בדעתי לחיות ולהאריך ימים על הארץ, והנה באים הללו ומחלקים ירושתי בחיי! ומלבד זאת, מי נביא ויגיד להם, שלא אוליד עוד בן־זכר? זוגתי שתחיה עוד כחה רב להעמיד לי לא בן אחד בלבד, אלא כמה וכמה בנים! השמעתם מימיכם דברי חצוף ועז־פנים שכמותו?

אז נכנסו הכתריאלים בעובי המחלוקת, כדי לפשר בין שני הצדדים ולעשות שלום ביניהם. נמנו וגמרו להעריך את המקום כפי ערך דמיו ואח אחד יסלק להשני את המגיע לו כפי חלקו. דומה, שדין־אמת דנו? ואולם שני האחים אטמו אזניהם ולא אבו שמוע למשפט השופטים. לא כסף כאן העיקר, כסף אינו ולא כלום. העיקר בזה אינו אלא העקשנות ותאות הנצחון: מי ינצח את מי? כי למה ילך אח עם אחיו בקרי ולא יותר מישלי אפילו כשדי? ילמד תשב אתה במקום אבינו ולא אני? ולא תאות הנצחון בלבד היתה בזה, אלא תאות הנקמה ורגש הקנאה. שקנאי איש באחיו: גם לי, גם לך לא יהיה... ואז התחילו

המאירים והשניאורים לריב זה עם זה ולעשות נקמה איש באחיו.

ביום השבת הראשון נזדרז מאיר והשכים לבית־המדרש והלך וישב במקום אביו, ואחיו שניאור התפלל בעמידה כל אותה העת. ביום השבת השני הקדים שניאור לבית־המדרש ובא וישב במקום אביו. ואחיו מאיר התפלל בעמידה כל אותה העת. ביום השבת השלישי נמלך מאיר והשכים עם אור הבוקר והלך וישב בצד מזרח, התעטף בטליתו—ולא נע ולא זע. נמלך שניאור ביום השבת הרביעי והשכים עם עלות־השחר ובא וישב בצד מזרח, התעטף בטליתו—ולא זז ממקומו. אז נמלך מאיר ביום השבת החמישי והשכים בעוד לילה... וכך היו המאירים והשניאורים מתחרים ומנצחים זה את זה בהשכמת־הבוקר, עד שפעם אחת, בשבת־הגדול, השכימו שניהם לפתחו של בית־המדרש בעת ובעונה אחת. אותה שעה עדיין לא עלה עמוד־השחר ובית־המדרש עוד סגור היה על מסגר. ועמדו שני היורשים מבחוץ, ליד הדלת והמזוזה, עומדים וממתינים ומציצים בחמתם איש על אחיו באין אומר ובאין דברים, כשני דהתרנגולים הללו, המוכנים ומזומנים בעוד רגע לקפוץ איש אל פני רעהו ולנקר איש את עיני אחיו.. משערים אנו, כי כעמידתם של אלו היתה גם עמידתם של שני האחים הקדומים, שני השונאים הראשונים שעמדו לעולם, קין והבל, בהיותם שניהם בשדה, יחידים ובודדים תחת השמים, שניהם מלאים חמת־נקם, שניהם נכונים לדרוס זה את זה, לבלוע חיים איש את אחיו ולשפוך דם נקי...

ג.

ובכן, עזבנו את המאירים והשניאורים, כשהם עומדים ביום השבת קודם עלות־השחר על מפתן בית־המדרש, עומדים ומציצים איש בפני אחיו, כשני תרנגולים הללו, המזומנים למלחמה. ואולם אל נא־נשכח אפילו רגע, כי המאירים והשניאורים שניהם בני־תרבות היו, בני־אורין ובני־אבהן, לא כאותם הבריונים, בני־ההפקר הפרוצים, שמשתמשים בשעת מלהמה באגרוף־רשע. ולפיכך לא עשו שני האחים כלום, אלא עמדו מבחוץ והמתינו עד שיבוא עזריאל השמש ויפתח להם את דלתות בית־המדרש, ואז יראו ויוכחו, מי יקדים את מי לישב במקום אביהם: מאיר או שניאור?

כשנים ארכו להם הרגעים האלה, עד שרחמו עליהם מן השמים ועזריאל השמש נראה עם צרור מפתחות"ו. וכשבא עזריאל השמש העבדקן עם צרור מפתחותיו ועמד לפתוח את הדלת, לא יכול בשום אופן למצוא את פי־המנעול, משום ששני האחים נדחקו ברגליהם אל הדלת, זה עומד ודוחק ברגלו הימנית, וזה עומד ודוחק ברגלו השמאלית. ולא זזו משום בעד כל כופר.

— ובכן, מה יהא כופו של דבר? — קרא עליהם עזריאל ובשעת מעשה הגיש אל חוטמו מנחת־טַבַּקָה, — אם כך תעמדו שניכם צפופים ודחוקים, מובטח לי, שלא אוכל לפתוח את הדלת עד עולם, ובית־המדרש יהיה סגור על מסגר כל היום. כלום תכלית היא זו? אדרבה, הגידו־נא אתם, במטותא מכם.

ניכר, שדברים אלו של טעם נכנסו לאזני האחים והשפיעו עליהם לטובה, לפי שהמאירים והשניאורים נרתעו מיד לצדדים, זה נרתע לצד ימין וזה נרתע לצד שמאל, ושניהם פנו מקום בתוכם לעזריאל השמש, כדי שיוכל לגשת אל המנעול ולהסיר את הבריח המבריח. וכיון שהוסר הבריח והדלת סבבה על צירה, מיד נדחקו המאירים והשניאורים ופרצו שניהם יחד בעד הפתח הפתוח אל פרוזדור בית־המדרש.

—לאט לכם, פן תפילו יהודי לארץ! —קרא עזריאל השמש.

עוד הוא מדבר — והנה הוא מוטל לפניהם על הקרקע, מרמס לרגליהם, וצועק בכל עצמת כחו:

— לאט לכם, פן תרמסו יהודי ברגליכם, בעל אשה ובנים!...

אלא שהמאירים והשניאורים הסיחו דעתם אותה שעה מעזריאל השמש ולא השגיחו כלל באשתו ובבניו. שניהם לא נתכונו אלא לדבר אחד — למקום אביהם אשר בצד מזרח. שניהם מכו מיכה אחת בעד הפתח וקפצו קפיצה אחת מעל הספסלים והשלחנות והגיעו בבת־אחת למחוז־חפצם וישבו ודחקו את עצמם במקום אחד, כתפיהם לחוצות לכותל ורגליהם כבושות בקרקע. ומתוך גודל הלחץ והדחק נכנסו איש לרשות רעהו ואחזו איש בזקן אחיו וחרקו שנים ונהמו מתוך קצף־שפתים:

- מררתך תתפקע ובמקום הזה לא תשב!

בין כה וכה ועזריאל השמש התנער מעל הארץ והחליץ עצמותיו וקם ועמד על רגליו ונגש אל המאירים והשניאורים. וכשראה אותם בקלקלתם, כשהם אוחזים איש בזקן אָחיו, פתח ודבר אליהם רכות. לאמר:

אִי, פָּה, בושת וכלימה: הלא אנשים אחים אתם, שניכם בני אב אחד ובני אם אחת והרי אתם עומדים ואוחזים איש בזקן רעהו! ולא עוד, אלא שעושים אתם מעשיכם במקום קדוש ולא תתבוששו! אִי, פָּה!...

אלא עזריאל השמש נוכח מיד, שמשחית הוא את נטפי מוסרו על אוזן לא־שומעת ודבריו הרכים רוח ישאם. אדרבה, תוכחתו זו עוד הוסיפה אש על המדורה, ושני האחים, בני האב האחד ובני האם האחת, נתלהבו כל־כך, עד שנראתה ביד האחד קווצת שערות שחורות (שערות זקנו של מאיר) וביד השני—קווצת שערות אדומות (שערות זקנו של שניאור). ולא היו רגעים מועטים עד שנגלו גם חבורות בפני שניהם ומחוטמו של אחד שתת דם.

כל־זמן שנגע הדבר רק עד הזקנים ושני האחים היו מסתפקים במועט — במכות־לחי, בצביטות, בתלישת־שער וכיוצא בדברים אלו — עדיין עמד לב עזריאל השמש בקרבו להטיף להם מוסרו ולהשמיעם תוכחתו. אלא כיון שראה את דמם של אלו שותת, לא יכול עוד עזריאל להתאפק. שפיכות דם, ואפילו דם חוטם, תועבה היא ואינה ענין לבן־ישראל. פָּה, כמה מכוער דבר זה!... ועזריאל השמש נזדרז ומהר אל הפרוזדור ותפס שם בדלי מלא מים והוריק אותו על ראש שני האחים.

אין לך תרופה מעוררת ומעודדת את רוח האדם כזו של צוננים. תרופה זו בדוקה ומנוסה היא בידינו מששת־ימי־בראשית. ראית אדם בשעת כעסו, בהרות אפו בו—אין תקנתו אלא בקיתון של צוננים; מובטח לך, שברגע אחד ישכח כעסו וירוח לו ויקום ויעמוד על רגליו כאחד האדם.. ואף שני האחים הללו, המאירים והשניאורים, כיון שנדוננו בצוננים על־ידי עזריאל השמש, מיד נתעוררו כמו מתוך תרדמה עזה ומיד נפקחו עיניהם לראות את אשר לפניהם, ואז הביטו רגע איש בפני אחיו ובושו, כאדם וחוה אחרי אכלם מעץ־הדעת ואחרי ידעם, כי עירומים הם...

ועוד במוצאי שבת זו, תיכף לאחר ההבדלה, הלכו המאירים והשניאורים ביחד עם ש.ר בני־העיר אל בית הרב רב יוזיפיל, להביא את הדבר אליו ולשמוע מה בפיו.

(סוף יבא)

משה סמילאנסקי.

חוג'ה נזר.

(לא מעשה ולא בדותא.)

(המשך)

VI.

היום המקווה בא. לאחרי הבציר יצאנו אני וחברי הצעיר גלילה. בימים האחרונים, לפני הנסיעה, היה ידידי נרגש ביותר. לא חדל אף רגע מדבר עליה ומלהכון לה. פניו השחורים והשזופים משמש חורו מעט. ולאחרונה, ביום בהיר אחד, רכבנו על סוסינו ונשים לדרך פעמינו.

— ידידי, הלא אל הירדן אנו הולכים?

— כן, אל הירדן!

הוא הביט אלי מבט מלא אושר. ככה מביט האוהב, המסתכל בפני אהובתו.

ובדרך היתה הנהגתו מוזרה. לא הביט לצדדים, לא הסתכל במחזות היפים אשר נגלו לימיננו ולשמאלנו. רק הישיר מבטו לפניו והביט אל האופק הרחוק המכוסה ערפל, כאילו בקש להרים מעליו את המסכה ולחדור אל תוך־תוכו, לדעת את סודו ולמצוא את קסמו.

— ידידי, מתי נראה את הירדן?

— עוד הדרך רבה לפנינו. מחר נעשה בזכרון, מחרתים בחיפה, ובסוף השבוע נבוא ונגיע עד הירדן.

— שבוע ימים נעשה דרכנו?!

כמה געגועים נשמעו מתוך שאלתו זו, כמה כליון הנפש, תוחלת ממושכה!

בזכרון־יעקב, אחרי הצהרים, היה הדבר. נגש אלי חברי ועיניו מלאות תפלה ותחנונים.

— ידידי.

מה יש?

נלך מזה ישר אל הירדן.

ואת חיפו ואת הכרמל לא תראה?

בחזירתנו... רוצה אני לראות את הירדן קודם. בי ידידי!

איזו הדרך נלך?

שומרי המושבה ספרו לי, כי יש דרך קצרה: מבין ידרים עד עמק־יזרעאל. כי נעבור את כל העמק לארכו וירדנו יבאנו אל הירדן.

עזבנו את זכרון־יעקב בלוית ערבי, הרוכב על חמורו לפנינו להורות לנו את הדרך הקצרה, אשר נלך בה.

יצאנו מתיך ההרים. הרי אפרים נסוגו מאחרינו והפכו את מהלכם עתה ונראו מימיננו ומשמאלנו. נתגלו שורות הרי נפתלי. קרני השמש האחרונות נפלו על ראשי הכרמל והציתו להבה בהם. ויציתו להבה גם בגג האדום של בית־הנזירים, המתנוסס על פסגת ההר התלול — האחרון בשירת הכרמל מזרחה. עמדנו בתוך מעבר צר. משמאלנו הלך המעבר וירד עד הגיעו לעמק עכו, שכבר נתמלא צללי־ערב, ומימיננו נפרד ויעבר לעמק יזרעאל, לזה העמק הגדול, המסתתר מעינינו ואובד מתחת להרים, המכוסים יער. והלב נתמלא מין רגש של עצב, מיני געגועים קשים הכבידו על הנשמה. רגש של יתמות תקפני במקום הזה.

הערבי, אשר הלך לפנינו, עמד ויציע לנו ללון הלילה באחד הכפרים הקרובים ולצאת עם צאת השמש לדרכנו.

— נלין פה הלילה,—הצעתי אף אני לחברי. — פה יודעים הערבים לספר אגדות יפות על הכרמל ועל העמק. ומחר, כאור הבוקר, נצא ונבוא אל התבור בעוד יום.

— ידידי, אל נא נתעכב בדרכנו. גם את התבור נראה בחזירתנו.

שכח ידידי את מחשבתנו הראשונה לרדת לאורך הירדן עד ים־המלך ולשוב ליהודה דרך יריחו.

אבל כלום יכולתי לבלי להסכים לתחנוניו, שנגעו עד הנפש? גם הערבי הסכים לבקשת חברי ובתוך כך נעץ בו מבט חוקר, כרוצה לעמוד על אָפיו. ופתאום פתח הערבי את פיו והתחיל בשיר־עגבים:

— בְּנָת טַבַּרְיָה שַׁלְבִּי־ָ... *)

צחק חברי מטוב לב ויכה את הערבי הכאה של חבה על שכמו. אז בקש הערבי הוספה בעד הסכמתו ללכת בלילה ול„כנן" את חמורו וחברי מלא את בקשתו ביד רחבה.

ונסע ונלך כל הלילה.

לילה נפלא היה זה, ליל שמורים. לילה בתוך לב העמק. הלילה ההוא לא היה ליל לבנה, אבל גם ליל איפל לא היה. במקום הלבנה האירו לנו הכוכבים הרחוקים, המהבהבים מעל לראשינו במרחק רקיע השמים. ואף השמים עצמם, השמים הכחולים והשקיפים כתהום הים השקט, הפיקו מתוכם איזה נוגה. ואף־על־פי־כן היה החושך מרובה מן האור. רק למחצה האירו הכוכבים את הדרך לפנינו, לפני שתי הנשמות הערטילאות, התועות בין משעולי העמק הרבים, תועים ומבקשים למצא את הדרך המובילה אל הירדן... החושך נלחם בנוגה השמים ובאור הכהה של הכוכבים, בקש לבלוע גם אותם וגם אותנו. ויש שנדמה לי, כי האופל סוגר עלינו מלפנינו ומאחרינו ומבקש להטרידנו מן העולם. וכאילו לחש זועם נשמע לנו מתוך החשכה: „מי רכב פה ומי לכם פה, נודדים עלובים? מה שהיה לכם כבר בית ירא ישוב עוד לחיות... העמק הזה לא לכם הוא"... ויש אשר חשבנו, כי האופל בלענו וכי אבדנו דרך. אבל ככל אשר הוספנו ללכת כן נסוג האופל לאחוריו. נכוג ונמס וצורתו המבהילה לא היתה לו עוד. והנוגה אשר ירד עלינו ממרומים גלה והאיר לעינינו את המשעולים הצרים, הזוחלים כנחשים על פני הקרקע, זוחלים ומוליכים אל הירדן.

חברי היה נרגש כל איתו הלילה ופיו לא חדל מדבר אף רגע. ויזכור ימים ראשונים, ויזכור רגשות נשכחים, רגשות הילדות הבחרות ויספר לי דברים רבים, ובספרו כאילו התודה לפני את כל מה שהיה בלבו כמוס ממני עד אז, גלה לפני בלילה ההוא.

ועל הערבי עבר פתאום רוח של חוצפה. התחיל מספר לנו מספורי הליל. ספורים מלאים ריח של דם, ריח של חופש פראי, של נקמת חיות־טרף. ריח זה בקע ועלה אלינו גם מתוך כל הסביבה הרחבה הזאת, המכוסה ערפל, ומתוך ההרים הרחוקים, הנסתרים מעינינו, אשר רק את צלליהם ראינו.

ויזכור הערב את הרפתקאות נעוריו. אדם הרג באפו. רוח קנאה עברה עליו בשביל נערה אחת. בדויה היתה. וחמש עשרה שנה עבד בעכו עבודת פרך... ועיני הערבי נוצצות בתוך חשכת הליל כשתי גחלים בוערות, וככל אשר יוסיף לספר, מתלהבים פניו ועיניו יותר ויותר. ופחד מעיק על לבי: זה הליל וזה הערבי ואלה ספורי הדם שלו... ואראה את חברי והנה איננו גורע עין מעל הערבי ומעל שני הרובים, התקועים בחגורתו.

ליד ועד אחד, אשר נתגלה פתאום לרגלינו, עמדה אתינו של הערבי ויעמדו גם סוסינו מאחריה.

*) בנות טבריה יפות הן.

— מה לך, כי עמדת?

קרא חברי בקול ויקפוץ מעל גבי ראשו ויעמוד נגד פני הערבי.

— תעינו. אבדנו דרך...

ובדברו ירד הערבי מאתוני וישכב על הדרך בפישוט ידים ורגלים, ואת אזנו הטה לקרקע נפשי חרדה בי: מי יודע, לאן הובילנו המנוול הזה? האם לא למקום, שאורבים לנו ולסוסינו?... ירדתי גם אני מסוסי והשתטחנו גם אני וחברי על הקרקע ונבקש למצוא את המשך המשעול הצר בתוך הועד. עינינו התרגלו אל החשכה, ואז ראינו את המשעול, כשהוא מתפתל ועולה מעבר השני לועד. ובעודנו עושים כה וכה, והנה נשמע לאזנינו קול צפירתו של הערבי אחת ושתים, ומעבר לועד, מתוך החשכה, ענה לעומתו קול צפירה כצפירתו...

אבן איל ג'הינים!...*) קרא חברי וקרב אל הערבי, הרימהו מעל הקרקע ויטלטלהו טלטלה עזה ויעמידהו על רגליו. — רכב על חמורך ונסע הלאה, ואם לאו — נפשך תהא כפרתך!

הערבי הרגיש, כנראה, בכחו של חברי והבין, כי לא תהיה תפארתו בפעם הזאת. וכרגע כבתה אש החוצפה בעיניו וקולו נעשה רך ומתוק מדבש.

— זהו חברי, חוג'ה. מרביץ הוא את צאנו בעמק הזה, ונהירין לו שבילים אלו מאד. ולכן קראתי לו לשאל בעצתו.

— אין אנו זקוקים לעצות!

מתוך החושך, מעבר לועד, הבליטה לעינינו תמונת ערבי, עוטף כילו עביה על פניו ועל ראשו. אחזנו את סוסינו ברסניהם, הירדנים בזהירות למטה ונעלה במשעול למעלה. ואז עלינו שוב על סוסינו. חברו של הערבי. אשר עמד מעבר לועד, הביט אלינו בעינים מבריקות, הנשקפות מבין לקפיה, המכסה את פניו ואת הצמיד; הוא לא ברכנו לשלום ואנחנו לא פנינו אליו. אזני לקחה מתוך החשכה כעין קול נחרה של סוסה.

לא הסרנו עוד את עינינו מעל הערבי, ההולך לפנינו, עד שהאדים המזרח. וכשהאיר לנו הבוקר, עמדו רגלינו על ראש הר טבריה. לרגלינו רבץ ים כנרת.

VII.

— ידידי, הירדן?...

רגש מוזר הביעו פניו אותה שעה, רגש של שמחה מהול בספק.

— לא, חביבי, זוהי הכנרת.

— שלנו?...

כן! הלא הירדן חוצה בה.

— כמה יפה!...

ואמנם, יפה היתה הכנרת. מראש ההר נראתה לנו לכל ארכה ורחבה. ושקטה היתה, שלות-בוקר כסתה את כולה, עוד לא התנערה מתרדמת הלילה. וצללים גדולים רחפו עליה. והנה יצאה השמש מתחת להרי גולן, העומדים כשומרים על הכנרת, ותחצה אותה לשתים: חציה אשר למערב הכסיף כמראה הכסף ולבש כילי זוהר, וחציה אשר למזרח נשאר בצל ההרים, והצל נעשה זועם וקודר, כאילו היטב חרה לו על אשר גזלה השמש את ממשלתו מידו. ויהי מראהו שחור.

— ידידי, כמה יפה!...

והשמש התרוממה עוד יותר ועמדה ממעל להרי גולן. ויפשוט דאור את ממשלתו על פני כל הכנרת והצל נסוג אחורנית, אל בין ההרים. ויתיק בלעת מגדל ועמק גינוסר באהריה. רוח הים, וינשב על פניה ויעירה לדיים. ותתחלחל הכנרת ותתנער. ותשלח את גליה הקטנים אל כל עברי החופים, ויהיו פניה כקשקשי דג ענקי, והקשקשים ניצצים לעינית השמש כזהב.

ותתרומם השמש עוד יותר מעל הכנרת ותטול את זוהרה ממנה. רק ממקום אחד עוד נשקפו פני השמש, ומן המקום ההוא יצא שביל של אש לאורך כל המים. את השלטון בכנרת לקחו להם השמים. השנים שלטו במים. ויהיו המים כחולים, כחולים ועמוקים, ונדמה לך, כאילו שמים של מעלה ושמים של מטה משמשים אלו לעומת אלו.

— ידידי, יפה!... יפה מן הוולגה!...

ועל פני תכלת המים הוטלו פתאום כתמים לבנים. מן המערב, מתחת לרגלי ההר, נראו הכתמים הלבנים וילכו הלוך וקרב אלינו.

— ידידי, מה אלה?

— סירות.

— סירות-מפרש?

— כן.

ומפרשי הסירות התנפחו בנשוב בהם הרוח ויפרשו את כנפיהם; ותהיינה הסירות כצפרים ענקיות ותפרחנה ותחלקנה, ידן קלות על פני המים.

— ידידי, הלא נעבור את הכנרת בסירה?

— נעבור!

ונרד מן ההר.

יצאני מתיק גלי הזוהר של הכנרת והגענו עד העיר טבריה, מקום אשפה וצחנה.

— ידידי, מה נורא המקום הזה! מה מנוולים האנשים הללו! הגם אלה י ה ו ד י ם הם? אחינו?...

פני חברי, אשר האירו קודם מרוב אושר, קדרו עתה והשחירו. וביחוד גדלה עקת-לבו, כשנכנסנו תחת הקורה הנמוכה של האכסניא ולפנינו עמד בעל האכסניא לבוש חלט מזוהם, ושתי פאותיו הארוכות והמסולסלות, שלא רוחצו ולא נסרקו זה עידן ועידנים, תלויות לו משני עברי פניו.

— ידידי, נלך מזה אל הכנרת...

אנכי הייתי הולך בחשק לבב אל הכנרת, אבל עיף הייתי ורעב מאד. ומלבד זאת לא יכולתי להלבין את בעל האכסניא.

— נאכל דבר מה ונגוח ואחר נלך.

קשה היה לחברי לחכות. במבט של אי-רצון הביט אלי, כשישבתי לאכול מדגי הכנרת, אשר נתנה לנו בעלת הבית. ואף כי הדגים טובים היו, לא נגע בהם חברי ולא טעם מהם כלום. וכשששכבתי על הספה לנוח קצת אחרי הסעודה, הביט עלי מתוך איבה ממש...

לבסוף חזרנו אל חוף הכנרת. ורוח אחרת היתה עם חברי. שוב מזהירים פניו מתוך אושר. עד מהרה מצא לו „בחרי"*) כנפשו: ערבי צעיר, אשר עיניו קודחות אש ומבנה גופו—שיש. ויכו איש על כף רעהו ויגמרו אומר לעבור את הכנרת לרחבה. ישבנו שנינו בסירה הרחבה, ובלעדינו ובלעדי הבחרי ישבו עוד שני מלחים. המלחים דחפו את סירתנו אל המים וירימו את המפרש. רוח קלה נשבה בקלעים, ויתנפח המפרש, ויתרו החבלים, ויתמתחו כמיתר. הסירה נטתה על צדה ותנשא עם הרוח על פני חלקת המים אל עבר פני הכנרת מזרחה.

פני חברי האירו. בתוך עיניו השחורות והעמוקות הבריק ברק של התעוררות. הוא נשם במלוא ריאתו ויכונן את מבטו אל המרחק, אל עבר פני הכנרת, המכוסה ערפל.

*) בני גיהינם.

*) בעל-סירה.

אהבתי מעודי לשוט בסירה, אבל הפעם נראה לי, כי ממהרים אנו יותר מדי, כי סירתנו נטויה יותר מדי הצדה.

— הרפו מעט את המפרש.

בקשתי את המלח, אשר ישב ליד התורן.

— אל נא, ידידי!

חברי הביט אלי בתחנונים, כאלו בקשתי לחלל את קדשו לעיניו.

הסירה עפה. טבריה, בתיה וחומותיה כבר נהפכו והיו לנקודות קטנות, המפוזרות לרגלי ההר, ואף ההר עצמו הלך הלוך וקטן.

והרי הגולן הקודרים יוצאים מתוך חתילי ערפלם. ערפל התכלת, אשר הם טובלים בו, יוצאים וקרבים אלינו. לשמאלנו עוברים ונסוגים אחורנית עמק גינוסר, בקעת מגדל העטופה ירק, הַפְּחַה וראשי אילנותיהַ הגבוהים, הר כנען, השולט על צפת. ולימיננו נראה מתוך הערפל שבמרחק עמק הירדן. בתוך העמק עובר הירדן, עושה את דרכו דרומה ונושא את מימיו אל ים המות. ואולם הירדן עצמו אינו נראה עדיין לעין.

הבַּחַריים מתחילים בשיר. ושיריהם ארוגים ספורי אגדה על „בַּחַר טַבַרְיַה“, על המלחים החרוצים כבני התופת ועל בנות הבֶּדְוִים מעבר לנהר, אשר עיניהן—אש ונשיקותיהן--להבה... פניו של חברי מתמתחים כמיתר הכנור. אינו מאבד אף מלה אחת משירת המלחים. והוא לומד שירה מפיהם ושר עמהם יחד ושואל אותם לכנרת.

— האם תזעם לפעמים, האם תסער?...

— בודאי!... כשתזעף יגדל זעפה מזעף ים יפו, קשה כשאול כעסה. אוי לו לבַּחַרִי, אשר לא למד לדעת את נפש הכנרת ואת צחוקה השובב. אחת דתו להיות מזון לדגיה דרעבתנים...

וכדי לאשר את דברי המספרים נשב הרוח וילך הלוך וחזק מרגע לרגע. שולי סירתנו התחילו טובלים במים, והגלים הקלים גדלו והתחילו מכים בקצף לבן על פני הכנרת.

— הכנרת מתחילה להשתובב...

אמר הבחרי ובת-צחוק רחבה התפשטה על פניו. אנכי לא שמחתי כלל לשובבותה של הכנרת... לבי נתמלא פחד. וחברי, כאילו צמחו לו כנפים בבת־אחת, קפץ ממקומו, ישב ליד המפרש ויחזקהו עוד יותר. הרוח הכה בסירתנו ביתר תוקף ונראה היה, שעוד מעט יהפוך אותה על פניה. הסירה נטתה כולה על צדה ושוליה הגיעו עד המים. אנכי צעקתי מפחד ואף שני המלחים פניהם נעשו חורים. המלח היושב ליד המפרש בקש להוציא את חבלו מידי חברי ולדחפו ממקומו. אבל זה אחזו בזרועו מתוך חבה גלויה... הערבי נתן את עיניו בחברי מתוך תמהון ולא הוסיף עוד לעשות דבר. ופני הבחרי הראשי נתמלאו רצון ויביט במבט של חבה והתפעלות אל חברי: מצא מין את מינו...

חוג'ה גִזר היה מאושר. את פניו הפך כלפי הרוח, המכה בו בכח, עיניו נוצצו מתוך התרגשות וחזהו התרומם, התרומם...

— מה טוב, ידידי!...

קולו לא הגיע לאזני מהמית הרוח ומרעש הגלים, אבל את תנועת שפתיו ראיתי ואבין את דבריו.

אז פתח את פיו בשיר. קולו החזק והעבה כאלו בקש להתחרות עם המית הרוח ועם רעש הגלים:

Смѣло, братья Вѣтромъ полный парусъ
нашъ направлю я...

והערבים עונים לקראתו בעליצות:

— יא—א—א!...

ומיחאים כף מתוך התפעלות.

סירתנו ההליקה בין הגלים ותעבור בשלום את לב הכנרת, ונבוא אל סלעי ההרים הקודרים.

עד הערב עלינו על החוף, כי רק עם בוא השמש שקטה הכנרת. ועם צללי הלילה הראשונים ישבנו שוב בסירה והחלקנו על פני המים השוקטים. דממה כסתנו. ורק משק המשוט מפריע את הדממה הרבה.

— לו צחקה בנו הכנרת בחורף, כי אז אבדנו. אין גבול להתהימר...

אבל חברי לא שעה עוד לבחרי. מרחף היה בעולמות רחוקים, תפוש במחשבה עמוקה, עמוקה ככנרת. ומבטו היה רחוק, רחוק מכל אשר לפנינו ועיניו בקשו בתוך הערפל אשר בקצה השמים פשר איזה סוד. נראה, געגועים קשים תקפוהו.

באכסניא, בטרם עלינו על משכבנו לישון, פנה אלי ויאמר:

— ידידי, מחר אל הירדן?...

ונמוך היה קולו, קול מלחשים, שהכאב נשמע מתוכו. מה מנבא לו לבו?...

(סוף יבא).

ב. אֶרנסט.

מִתּוֹךְ הַתְּחוּמִים.

ה.

עֹנֶג חֲנֻכָּה.

לכביד חניכה אני עוזב את מלאכתי בעיר הגדולה ויוצא מדי שנה בשנה לעירי הקטנה אשר בתוך התחומים לנוח מעט מעמלי, לשכוח את עצבי ואת רגזי וליהנות מעט מתענוגות העולם הזה. בעירי זו הקטנה יש לי ידיד וחבר מימות הילדות, שנשאר לי לפליטה מכל מחמדי, שהיו לי שם לפנים.

עירנו עיר נדחת היא, מרוחקת ומובדלת משאון העולם ומהמוני. מסביב לה שדות רחבים ויערים עבותים. בתוכה דממה ושלוה ומנוחת־עולמים. אין בני־אדם נראים בחוצותיה אלא לעתים רחוקות. אין בני-אדם מטיילים להנאתם ברחובה של עיר אלא אם כן נכנסה בהם רוח שטות. אין נערים מחליקים על-גבי הקרח אלא אם כן יתומים הם. ויתומים בה מעטים. יהודי העירה מאריכים ימים ומתים בזקנותם. אין נערות נותנות בשיר קולן אלא אם כן משרתות הן. ומשרתות בה מעטות. כל אשה ואשה משרתת את בעלה. כל אשה ואשה משכימה עם שחר ויוצאת אל הבאר לשאוב מים ושבה לביתה להסיק את התנור — ובכל בוקר ובוקר גלילי עשן שאננים עולים מתוך הארובית ונשאים מעל לגגות הבתים ומבשרים בשירה לעילם, כי עוד מעט והכל יהא מתוקן לסעידה.

והשלג אשר בעירנו הקטנה מונח בחצרות ובגנים בתמימותו— לבן וטהור וזך כנתינתו משמים. ולובן השלג הטהור וצינת האויר הצח מגדילים את הדממה ומזקקים את שלות-הנפש שבעתים. עיר קטנה ונדחת. ואני אהבתי את העיר הקטנה והנדחת הזאת.

אני וחברי, כשאנו מזדמנים שנינו בימי החנוכה בעירנו הקטנה, הרי אנו נהנים איש מ־עהו הנאה מרובה ומכלים את שמונת הימים מדי שנה בשנה בנחת ובנעימית. במחות שנינו אור ומנוחה, בלבית שנינו רגשות טובים, רגשות נעלים וטהורים.

רעיונית שניני רעיונות נאצלים, רעיונות העומדים ברומו של עולם. אני וחברי — הרי אנו בני־המעלה בעירנו הקטנה, סולת הקהילה ומיטב שמנה. דבר זה ידוע לנו ודבר זה ידוע לכל בני העיר, ואפילו לתינוק של בית רבו. אני וחברי יחידים אני בעיר, הקוראים עתונים בכל בוקר והחובשים ציארנים לבנים בימות־החול, שנינו יחידים אנו בעיר, היודעים מה זאת ספרות והמדברים יום־יום ודואגים יום־יום לצרכי האומה. אכן בני־המעלה אנחנו במלוא מובן המלה, בחירי־עליון מאין כמונו. כשאנו מטיילים שנינו ברחובה של עיר, הרי אנו מניעים ידינו באויר, זוקפים קומתנו בכל תוקף, מרימים ראשנו כלפי מעלה— למען תצצנה הבתולות מן החלונות ותראינה מי ומי ההולכים!

ידידי וחברי מנוער הוא אדם נעים מאד, צעיר שמעלותיו מרובות. אם אומר למנות כאן את כל מעלותיו — לא יספיקו לי המקום והזמן. די לי שארמז בזה רמיזה קלה, כי בימי שבתי בעיר הגדולה, היה הוא ראש וראשון בעירנו הקטנה. ממילא מובן, כי תיכף כשאני חוזר לעירי — הרי אני הראש והראשון בה!

ורק קצת חסרון מצאתי בחברי: בכל בוקר ובוקר, אחרי שהוא קורא את העתון העברי שלו עד תומו, הריהו קם ומזדקף ומחליץ עצמותיו ואומר על עצמו, שפסימיסט גמור הוא לגבי ענינים אלו. וענינים אלו הלא הם הענינים, הכתובים בעתון העברי שלו. ידברו נא ויכתבו שם — כך הוא אומר מדי בוקר בבוקר—ככל העולה על רוחם, ואני מדעתי לא אָזוז: פסימיסט גמור אני!—אין לך דבר בעולמו של הקדוש־ברוך־הוא אשר ימצא חן בעיני חברי! כל מה שתגיש אליו—ידחהו בשתי ידים ויעקם את חוטמו. כשאתה אומר לו: הספרות היהודית המודרנית— הריהו עונה: לא היו דברים מעולם! כשאתה מזכיר לו את שם הציונות הריהו אומר: חלום חלמת! ממילא מובן, שמתמלא אתה הרעימה עליו ושואל אותו מתוך רוגז: נו, וההסתדרות להתחיה ולהרבית העברית? — והרי זה מניע ידו לאויר באין אומר ובאין דברים, פונה אליך עורף ומתחיל פוסע בחדר אחת כאן ואחת כאן בפנים שוממים וקודרים.

חסרון שאין לו תקנה.

מאין בא לו כל זה—קשה להגיד בבירור. אפשר שנזדמן לידו במקרה פיליטון אחד מהפיליטונים של שמריהו הורליק והציץ ליתובו ונפגע. ואפשר מכת־מדינה היא זו, שדבקה גם בחברי לעכור את חייו ולמרר את רוחו בעצם ימי עלומיו.

אם כה ואם כה—וחברי הטוב, אחרי קראו בכל בוקר את העתון העברי שלו, הריהו מכריז ומודיע בקול, שפסימיסט גמור הוא. כל העולם היהודי אינו כדאי לו. ניכר, שעולם זה, העולם היהודי, כבר אבד את חנו בעיניו לעולמים!

וגם עכשיו, בלילה הראשון לחנוכה, כשבאתי לעירי הקטנה, כדרכי בכל שנה, לנוח מעט מעצבי ומרגזי בכרך הגדול ונכנסתי לבית חברי וידידי מנוער—מצאתיו כשהוא עומד אל החלון, ליד הנר של חנוכה הדולק, ופניו זועפים וקודרים. למה פניו זועפים היום? לא כלום. הנה מונח שם על השלחן העתון העברי שלו, אשר קרא אותו זה עתה עד תומו. והנה הוא שואל עכשיו שאלה אחת קטנה: מה יום מיומים? למה שמחים הללו כל־כך בנצחון החשמונאים? לשמחה מה זו עושה?

נעצתי עיני בחברי מתוך תמהון. הא כיצד? מה הוא סח? הרי כדבר המטורף ידבר היום! מאי משמע? כלום גם בחנוכה מצא פסול? וכי קלה חנוכה בעיניו? הרי זה חג המכבים. יום הגבורות והמלחמות. הרי נכדי המכבים אנחנו!

נכדי המכבים? הא הא־הא! - חברי צחק צחוק צרוד ונרגז, כאותו רציחק, שאני רגיל לשמוע משאר הפסימיסטים בני־דורנו. — נכדי המכבים אנחנו? המתיחסים אנו לאותה המשפחה הנפלאה, משפחת הגבורים הקדומים, שגאים ועזים ומסוכנים היו כאריות? (חברי הזדקף בכל גופו הקטן והצנום, הראה לי פנים גאים ועזים ומסוכנים והעמיד עלי שתי עיניו הזועפות—רמז לאריות.) היש לנו שייכות לאותם הענקים, שראשם לשמים הגיע? (חברי זקף ראשו לתקרה והראה לי את הפיקה החדה שבגרגרתו — רמז לענקים.) הדומים אנו אפילו במעט לאותם גבורי האומה, שנשאו ביד רמה את הדגל הכבד, דגל הנקמה והחירות? (חברי הרים ידיו למעלה ועשה אותן כעין מכפרים — זכר לדגל הנקמה והחירות.) וכי נכדיהם של המכבים הללו אנחנו?...

וידידי יושב על־ידי ומונה ומביא בחשבון כל אותם הדברים הטובים, שהיו לנו אז, בימי קדם, ואת כל הדברים, שיש לנו עתה, בימי דור עני זה. אז, בימי קדם, היתה לנו אש אוכלת וחמת־נקם ושנאה, שנאה כבושה ועמוקה מתהום, ועכשיו, בימי דור עני זה, מה נשאר לנו מכל אותם הדברים הטובים ההם?

והרי החשבון, חשבון רכושנו, שיש לנו עכשיו, לפי דברי חברי:

א. נרות של חנוכה. נרות־שעוה דקים, המתלהבים ודועכים בשעת דליקתם ומתיזים ניצוצות־ניצוצית.

ב, סביבון. כלי־משחק לילדים קטנים, המסתובב רגע על השלחן ונכשל וכורע וניפל.

ג. לביבות. מין מאכל, האסור בהנאה לחולי האצטומכא.

ד. קוביא. דבר שאינו ענין אלא לקוביוסטוס.

ה. דיקשטיין ונתנזון. שני נכדי המכבים, שקדשו שמם ברבים ומסרו חלשים ביד גבורים ומעטים ביד רבים.

ו. האגודה הספרותית היהודית בווארשא. אגודה החולקת כבוד לסופרי ישראל במותם...

— — — — —

באותו הערב עצמו ישבתי בעגלה ויצאתי מעירי הקטנה והשאננה לשוב אל העיר הגדולה ואל עצבי ואל רגזי. מה לי הכא, מה לי התם — הפסימיזמים מכת־מדינה היא. כנראה, ואין מפלט ממכה זו גם בעירי הקטנה.

ועונג חנוכה נהפך לי לשטמין. יושב אני בעיר הגדולה וקורא בעתונים על דבר „מאורע דיקשטיין־נתנזון" ועל דבר אותו „המאורע" שאירע לאגודת הספרות היהודית בווארשא.

ד"ר ש. מ. מלמד.

הָרוּחַ הָעִבְרִי.

ג.

יְסוֹדוֹת מַדָּעִיִּים לַפְּסִיכוֹלוֹגְיָה שֶׁל הַיַּהֲדוּת וְהַיְּהוּדִים:

הפסיכולוגיה של העמים אינה מדע חדש כלל. הקדמונים כבר העמיקו לחקר בה ואריסטו בנה על יסודה שיטה שלמה בפוליטיקה. החוקרים הכירו תמיד שכל קולטורה אינה אלא פרי הרוח של גאון העם, וכי ריבוי הפרצופין של הקולטורה הכללית בא בהכרח מתוך ההבדל האטנוגרפי והפסיכולוגי של העמים המשתתפים ביצירת הקולטורה. ואי־אפשר שתהא לכל העולם כולו קולטורה אחת פשוטה בלי הבדלים פנימיים ואורגניים. על אמתית הכרה זו יעידו ימי הבינים, ימי ממשלת האוניברזליים

דתי והמדיני. רומא נחרבה על ידי האוניברזליזם שהיה לה לקו־ כפילִיטיקה שלה, מפני שכשרבו המנוצחים על המנצחים נאבדה הצורה האישית של רומא בהערבוביא של העמים השונים שהביאה תחת עולה. בצלמו של האוניברזליזם הרומאי בראו אבות הכנסיה הנוצרית את הקטוליות והשתדלו לשלול ממנה כל צורה לאומית פרטית, כי הם בעצמם היו בנים משוללי עם וגזע. כאלף שנה שררה הערבוביה האינטרנציונלית הזאת עד אשר חשבה רומא הקטולית כי כבר עלה בידה ·להכרית את הלאום לגמרי. בחשבה כזאת, שלחה מאות אלפים ממבחר „בניה" לאסיה הקטנה להגר מלחמה בהאיסלם. אבל תולדות מסעי הצלב יוכיחו עד כמה טעתה הכנסיה. אחרי אשר באו נוסעי הצלב למחוז חפצם — החלו לריב איש ברעהו והריבות והקטטות האלו, כאשר יעידו היום כל סופרי דברי ימי מסעי הצלב, הן שהסבו במפלתם, אבל מה היתה סבת הריבות האלו? היקיצה הלאומית הראשונה של אנשי איירופה. על אדמת נכר, על אדמת הגזע השמי הופיע בראשונה ההבדל הלאומי של בני יפת. לא בני הכנסיה, רבו זה בזה, אלא בני עמים שונים, הצרפתים והאיטלקים, הגרמנים והאנגלים... ותיכף אחרי מסעות הצלב, כלומר תיכף אחר הופעת הכח והגאון הלאומי באיירופה, החלו העמים, אשר שבו לתחיה לאומית, לתגר מלחמה בהכנסיה, השואפת לאוניברזליזם. באה הריניסנס האיטלקית לעולם, באה הריפורמציון הדתית הגרמנית, בא המרד של הצרפתים נגד רומא, ומאז ועד הנה הולכת האנושיות ומשתלמת, הולכת ומתפתחת. האלף הראשון למספרם, ימי ממשלת האוניברזליזם, היה ליל חושך ארוך לאיירופה, הגאון האנושי נשתתק, הכח של היצירה חדל וההיסטוריה לא נתעשרה אפילו כל שהוא, לא במחשבות ולא בפעילות גדולות. ימי הבינים... ולהיפך האלף השני, שבו שב הגאון הלאומי לתחיה, החזיר את העטרה ליושנה, ועל ידי הריניסנס, הריפורמציון הדתית, על ידי המחשבות והמעשים של המאה השמונה עשרה והתשע עשרה התראה הגאון האנושי בכל גדלו. שתי התקופות האלו, האלף הראשון והאלף השני יוכיחו למדי עד כמה משפיעה הלאומיות על ההתפתחות הכללית. הקוסמופוליטים של המאה השמונה עשרה חפצו רק, כי אחרים יותרו על לאומיותם שלהם, כדי להכנס תחת כנפי הלאומיות הצרפתית. ואלה המעטים שבאו באמת לחשוב כי הבדל הלאומים הוא רק מלאכותי, פרי החינוך בלבד, טעו. מפני שעדיין חסרו אז הידיעות האתנוגרפיה והאנטרופולוגיה. אבל כל הבא לחזור היום על טעותם של התמימים הללו אינו אלא כעוצם בכונה את עיניו מראות את המציאות הפשוטה. כלל גדול הוא בידינו עכשו, חוק קבוע שאינו מוטל בספק, כי אין התפתחות קולטורית בלי מציאותם ופעולתם של כחות לאומיים שונים. דומה היא הקולטורה הכללית לסימפוניה והעמים השונים המשתתפים בה—להאקקורדים שבה.

בטרם אגש לברר יסודות הפסיכולוגיה של היהדות והיהודים עלי להקדים ולדון עוד בשתי שאלות: מה הם הכחות הפועלים בההיסטוריה, ומה זה עם. הקורא יבין את היחס שבין שתי השאלות הללו.

בנגוד לסופרי ההיסטוריה המודרנית ההולכים בעקבות הנטורליזם והשואפים לבאר את תכונתי של העם ואת נשמית האומות רק על ידי כחות טבעיים (האקלים*), תנאי הכלכלה **), הסביבה המדינית והחברותית ***) אני מחליט, כי הלאום בתור קבוצה אורגנית מתקיים רק על ידי כחות פנימיים אידיאליים וכי האחדות הפנימית של העם אינה תלויה כלל בכחות טבעיים ותנאי חיים חצוניים. ז'ן ז'ק, רוססו, הבדיל בין ה ר צ ו ן ה כ ל ל י של העם והרצון של כל בני העם. ולמרות דמקרטיותו העמיד בראש את הרצון הכללי, שהוא היוצר האמיתי של המדינה ושל האומה. הרצון הכללי (Volonté generale) - הוא נשמת האומה. אבל איך נוצר הוא? על השאלה הזאת יש להשיב בשתי אופנים. ההיסטוריה מלמדת לנו שכל קבוצה אורגנית של בני האדם מתפתחת אם על ידי כח קוליקטיבי או על ידי כח סיליקטיבי, כלומר אחדות האומה נוצרת אם על ידי כחות אנונימיים וכלליים בלי שם ובעלים מיוחדים או על ידי האדם הגדול, על ידי הגבור, הנביא, המחוקק וכדומה. להעמים אשר רק „הזמן" גרמם ובראם אין כח יצירה גדול; הם יכולים לברוא ציביליזציה, אבל לא קולטורה. ולהפך, העם הנוצר על ידי כח סיליקטיבי נוצר לגדולות. הכח הסיליקטיבי בורא ויוצר אחדות האומה, הוא גבור המעשה, הוא בא במקום הגאון הקוליקטיבי של קבוצתו ההולכת להיות על ידו לאחדות אורגנית. כח אישיותו עולה על כל הכחות האישיים הנמצאים בקרב בני קבוצתו, וגדול הוא משכמו ומעלה מכל העם. הכח הזה אידיאלי הוא, מפני שאין הוא משפיע על קבוצתו אלא בשני אופנים: ראשית, בזה שהוא מטביע את חותמו על חיי קבוצתו ומסלל את הדרך של העתיד שלה ושנית, בזה שנעשה עצם של חקוי. לקבוצתו ומרכז להאחדות האורגנית שברא הוא ברוחו או ברצונו הכביר. היחס בין הגבור והקבוצה האורגנית אחרי שנעשה ל„גבור" האומה הוא רק יחס של חקוי בלבד. *) „כן עשת הללי" זהו הבטוי הכללי של יחס העם לגבורו, „כן עשה ביסמארק, כה דבר נמבטה, כה אמר קרומביל". ידוע הוא למדי, עד כמה שנא ביסמארק את הסוציאליסטים תכלית שנאה, עד כמה רדף אותם. ובכל זה אנו שומעים לעתים קרובות מפי דנבחרים הסו־ ציאליסטים של הרייכסטג הגרמני, בבואם לבקר את מעשה הממשלה, קריאות מעין אלה: „אילו היה פה ביסמארק, כי אז עשה אחרת, ביסמארק לא היה עושה כך, כה אמר, כה עשה ביסמארק". כך גדלה ההשפעה של הכח הסיליקטיבי על כל חלקי הקבוצה. גוי לא יולד ביום אחד אלא במשך השתלשלות ארוכה, אבל אם הקבוצה נעדרת כח יצירה לא תוליד את הכח הסיליקטיבי ותשאר קבוצה מיכנית, המאוחדת רק על ידי תנאים חיצוניים בלבד. וכאשר אין עם מהעמים הגדולים המשתתפים בהקולטורה ואשר יצרו יצירות כבירות, שלא פעל בהם הכח הסיליקטיבי (דאנטע למשל הרים את הדיאלעקט האיטלקי של עירו להשפה של כל האיטלקים, ורכז ואחד ע"י זה קבוצות רבות לאומה אחת), עלינו להודות, כי הכחות הפועלים בההיסטוריה כחות אידיאליים ואישיים הם. ההיסטוריה אינה איפא אלא מערכה של מלחמות ופעולות בחוגה של ממשלת הרוח האישי על הצבורי והעם הוא אחדות רוחנית שכלית ומוסרית, ולרוב גם דתית, של קבוצת אנשים, שכח רוחני ומוסרי מיוחד שנתגשמו באחד או באחדים מגבוריה מושל ושולט בה. בדבר זה - שבממלכת הרוח מושלת האישות והאינדי־ בידואליות השכלית או המוסרית —יוכל להוכח כל המתבונן אל ההיסטוריה ואינו עוצם את עיניו מראות את הדברים כמו שהם. באיזו מדה משפיעה הדעה והמחשבה על מהלך ההיסטוריה נוכל ללמוד מהשפעות הדת. חקרו החכמים ומצאו, כי החצי של כל המלחמות הגדולות בעבר היו מלחמות של הדת, כלומר סבתם היה ההבדל הדתי המפריד את העם האחד מהשני. ואם יבואו אלו ההולכים בעקבות מרקס ויתאמצו להוכיח כי הדת בעצמה אינה אלא פרי תנאי החיים האיקונומיים או החברותים והפוליטיים, כי חיה גם היא על הלחם ועל סיר טפוחי אדמה (חוקר חדש אחד החליט, כי היהודים הקדמונים קבלו את האמונה באחדות האל, מפני

---

*) מונטסקיא. **) קארל מארכס. ***) גומפלובין וסיעתו.

G. Tarde, Les lois de limitation 4-e. ed.

מטעמים איקונומיים, כי אל אחד אינו עולה ביוקר כל כך לעובדיו כאלים הרבה, והיהודים היו תמיד סוחרים נבונים) אז עלי להראות רק על איזה עובדות מתוך העת החדשה. הכבה הבלתי־אמצעית של המהפכה הגדולה בצרפת היתה הפצת ההכרה, שכל האנשים שוים מטבעם *). תורה זו המציאו הכמי המאה השמונה עשרה בצרפת, ולרגלי ההכרה הזאת באה מהפכה שלמה בחיים המדיניים של כל עמי המערב. עד כמה הולכת ונמשכת ההשפעה של האנציקלופידיסטים, שהפיצו את התורה של שויון האדם, גם על החיים הפוליטיים בהוה נוכל לראות עוד מעובדה אחת: האמריקאים שונאים את השחורים תכלית שנאה, ולעתים קרובות יקרה הדבר, כי קבוצה של אמריקאים מתנפלת על שחור וקורעת אותו לקרעים ומתהלכת עמו כמו עם היה טורפת. האמריקאים, שהם הרוב הגדול, היו חפצים בודאי להוריד את האזרחים השחורים עוד למדרגה השלישית. אבל מעכב בידם כתוב מפורש של הקונסטיטוציה האמריקאית, האומר, שכל אזרחי ארצות הברית שוים בזכיותיהם, מפני שכל בני האדם שוים זה לזה מטבעם. מחוקקי הקונסטיטוציה של ארצות הברית היו, כידוע, תלמידי הפילוסופיה של המאה השמונה עשרה.

נתבונן נא כעת אל הגורמים הפרטים בקביעת הפסיכולוגיה של העמים בכלל ואל הפסיכולוגיה של עם ישראל בפרט. „לו אפשר היה — אומר קנט — לדעת ולהכיר את הכחות המשפיעים והמתנים את הפעולות והמעשים של היחיד והצבור, אז בנקל היה לנו לדעת מראש את תהלוכותיו של היחיד והצבור. את עתידו וגורלו של כל אחד בחיים, במדה שהוא בעצמו יוצר את חייו, כמו שאנו יודעים מראש לקוי חמה ולקוי לבנה". כך היה אומר גם הפילוסוף האנגלי סטוארט מילל. על השאלה אם אפשרית היא „אבטונומיה סוציאלית ופוליטית" ענו רוב החוקרים בחיוב — כמובן, רק להלכה ולא למעשה — כי חוק ההסתבבות הוא חוק קבוע בכל גלויי ההויה באין יוצא מן הכלל. כדי להבין תכונות נפשו של איזה עם, נחוץ רק להתבונן היטב אל הכחות הפועלים בו והמשפיעים עליו. וכדי להכיר את הפסיכולוגיה של האומה הישראלית נחוץ איפא להעמיק חקר בכחותיו הסיליקטיביים, כי עם ישראל, בזה מודים כל חוקרי דברי הימים נוצר רק על ידי כחות סיליקטיביים, כלומר כחות אישיים. כאשר נתעוררה לפני איזה שנים השאלה בין חוקרי ההיסטוריה אם ישו משיחם היה חי וקיים במציאות, קמו אחרים ושאלו אם משה היה במציאות, וכזה חפצו להגיד שכשם שאי אפשר לפקפק במציאותו של משה, כך אי אפשר להתוכח על מציאותו של ישו. אבל בא חוקר ברליני וענה בצדק: „קיומו של משה אינו מוטל בספק, כי לו לא היה משה בעולם לא היתה גם יהדות בעולם, אבל הנצרות יכלה לבא לעולם גם בלי מציאותו של ישו... מפני שהאחרונה היא יצירה קוליקטיבית שנבראה על ידי כחות קוליקטיביים — אנונימים, בשעה שהיהדות היא יצירה בת צורה אינדיבידואלית, ומשום זה אין להביא ראיה מן ודאות קיומו של משה על קיומו של ישו". ההופעה המזהירה של הרצל ושל הציונות הפוליטית תורנו, עד כמה שולטים בנשמת האומה הישראלית כחות אינדיבידואליים, כלומר כחות סיליקטיביים. גם בטרם בא הרצל היתה ציונות בעולם, ואפילו ציונית פוליטית, וגם כל התנאים שגרמו להציונות היו לפני הרצל. הכל היה: גלות ופורעניות ודכרה ושאיפה לאומית ואדבה לארץ ישראל, והרצון לשוב ולהיות חיים לאומיים בארץ אבות; חסר היה רק הכח הסיליקטיבי — גבור המעשה והרוח. — ובאותו הרגע שהופיע האיש הרצל קבלה הציונות צורה ותנועה וחיים.

אבל ערך הכח הזה בלבד אינו מספיק עדיין לבאר את הפסיכולוגיה של עמנו. גם אנחנו, אף כי נתונים אנו תמיד בתנאים מיוחדים, תלוים אנחנו בתנאי ההתפתחות הכללית, וישנם עוד הרבה תנאים היסטוריים המשפיעים על נשמתה וגופה של האומה. מדגיש אני תנאים היסטוריים ולא תנאים טבעיים, כי אין אנו יודעים לגמרי באיזה אופן משפיע הגוף על הנשמה או הנשמה על הגוף, למרות הנסיונות הרבים שעשו חוקרים שונים להסביר פסיכולוגיה של עם דוקא מתוך תנאים טבעיים, כמו בנין הגוף, אופני הכלכלה, הסביבה הטבעית והנחלת התכונות מדור לדור. לעולם לא יצליח לנו להוכיח בראיות מבריעות ובמספרים ובמדות. באיזה אופן פועלים הדם והעורקים וכל בנין הגוף על הנפש. גם משקל המח וגדל הגולגלת אינו מוכיח כלום. מצאו, כי גאונים גדולים רבים היו בעלי מח גדול וגולגולת גדולה, אבל מצאו גם את ההיפך. לפני שנים אחדות קרה הדבר, כי נתנו לאנטרופולוג מפורסם מח של אדם, כדי להוציא ממנו משפט על טבעו וטיבו של בעליו. החוקר שקל את המח על מאזנים והחליט כי בעל המח היה אדם גדול וגאון וכאשר ספרו לו אחרי כן, כי בעל המח היה רועה צאן פשוט בפרוסיה המזרחית הצטער מאד על זה. „לתוך מסתרי הטבע לא יחדור בן אדם", אמר גיטה, ואי אפשר להכיר את היחס הפנימי בין הגוף והנשמה מבלי לחדור במסתרי הטבע והיצירה. כמה חוקרים נסו עד עכשו לבאר מתוך האנטומיה והפיזיולוגיה היהודית תכונות ידועות של נשמת האומה הישראלית, ומה עלה בידם? גבבו השערות והשערות על גוזמאות וגוזמאות ולבסוף סותר החוקר האחד את דברי חברו. נחוץ להבדיל בין פסיכולוגיה של חיות לפסיכולוגיה של אדם. הפסיכולוגיה של החיות היא פשוטה מאד והיא מקצוע אחד של תורת הטבע. בחפצנו ללמוד את החוקים הפסיכולוגיים של החיה עלינו להשתמש באכספרימנטים, כי נפש החיה אינה אלא רצון בלבד, והרצון, הנטיה, מקורו בהטבע החמרי. אבל האדם הוא יותר מבריה בעלת רצון, הוא בריה בעלת שכל ומוסר, וכל זמן שנסתר מאתנו היחס שבין השכל והרצון וההשפעה של הכח האחד על השני, לא נוכל להסתפק, בבואנו לדון על פסיכולוגיה של אדם, במיתודית של תורת הטבע בלבד. ולכן אולי אפשר להכיר את ההשפעה של תנועות הדם והעורקים על רצון החיה אבל לא על השכל האנושי, כי השכל אינו רק חלק של הטבע כהרצון, אלא היא נראה כ„למעלה מן הטבע" ובמדה ידועה כנגוד גמור להטבע. וכשם שאי אפשר לבאר ענינים של הנדסה במיתודה של תורת ההיסטוריה ולהפך, כך אי אפשר לבאר פסיכולוגיה של האדם בדרכי החקירה של תורת הטבע, כי אין מקצוע אחד נוגע בחברו. ולא רק שהעובדות האנטומיות והפיזיולוגיות אינן מבארות כלום אלא גם הסביבה הטבעית אינה מספיקה להוכיח אפילו הוכחה כל שהיא, כי היא משפעת על נפש האדם והאומה. מימי אריסטו עד מונטיסקיו השתדלו החכמים להוכיח כי הסביבה הטבעית היא הגורם העיקרי ביצירת הכחות הנפשיים של העם. ואמת הדבר, שהאיש בן הדרום שונה הרבה מהאיש בן הצפון. הראשון, כן טוענים הרבה, הוא מלא דמיונות, נוטה להסתכלות וריח של שירה שורה עליו, בעת אשר האחרון מלא כח עולמים ואינרגיה כבירה המחזקת גם את הכרתו המוסרית. הראשון הוא בעל מזג חם והשני בעל מזג קר, הראשון נוטה להתפעלות ולהתרגשות, מה שלא נוכל להתייחס בנוגע להאחרון. פיטאגירס ידע כבר, כי אכילת הבשר מעוררה

*) Gastave le Bon, Lois psychologiques de l'évolution des peuples, Paris 1906 p. 2.

באדם את רגש החיה ופועלת לרעה על תכונותיו המוסריות, בעת אשר האנשים הנזונים מפרי השדה והעץ, הם אנשי שלום וטובי לב. דעה מקובלה היא גם זו, שהעם הדר בארץ שהיא רבת יערים מתעסק בציד והעם היושב על חוף ימים ונהרות חי על הדיגות; ימונטיסקיו, שיצר שיטה חדשה בפוליטיקה, החליט, כי העמים הגרים בארצות חמות. הם רכי הלב ועצלים. בא חוקר צרפתי אחר והשיב על זה בצדק, כי הרומאים, בני ארץ חמה, לא היו רכי לב ועצלים כלל, והוא הדין עם הערבים, הספרדים והעמים האפריקאים, כמו הכושים אשר לכדו את מצרים. הנומידים והקרטגים, אשר ידעו ללחום בגבורה ובאומץ לב. ובנוגע להדעה המקובלת כי אין לעמי הצפון כשרון לשירה באותה המדה שחוננו בו עמי הדרום, — כמו שעוד במאה השבע עשרה שחקו הצרפתים על הגרמנים וכנו אותם „הברברים של הצפון", — הנה מי לנו גדול מגיטה? ואיזה שירה לירית תוכל להדמות להשירה הלירית של הגרמנים? גם ביירון, גאון הרגש וההתפעלות הפיוטית, לא היה בן הדרום. אם פרטים גדולים כאלו יוצאים מן הכלל, אזי אין הכלל — כלל כל עיקר. לו היתה הכביבה הטבעית הכח היוצר של נשמת העם, כי אז בודאי יצאו מן התוגרים והיונים החדשים, היושבים על ארץ היונים העתיקים, אנשים כסופוקלס, אפלטון, אירופידס, אריסטו ועוד. זה שנות אלפים יושבים עמים שונים בארץ אבותינו ובכל זה לא הוציאו מקרבם אף נביא אחד כנביאינו.

מכל האמור יוצא שאי־אפשר לבאר את הפסיכולוגיה של האדם והעם על יסוד טבעי־ביאולוגי, והחלטתי במקומה עומדת, כי רק באספקלריא של התנאים וההזיונות ההיסטוריים אפשר להביט ולראות את מהלך היצירה בעמקי נשמתה של האומה. —

(עוד יבוא).

י. י. קצנלסון.

מִתְּנוּבַת הָאָרֶץ.

בן־עמי. מקרא לבית־הספר ולבית־האב. עם ציורים. חבר ע"י א' גוטמן (ש' בן־ציון). ספר שלישי. — ירושלים. התרע"א.

זה כמה שהאבות והבנים ביחד עם המורים שלנו נמצאים באיזה מצב משונה: כמעט שהם אינם יכולים לקבל את רוב הטובה שהשפעה עליהם ע"י המון ספרי־למוד למתחילים בשפת עבר, הצצים ופורחים אצלנו במהירות נפלאה. ההתחרות במקצוע זה גדלה מיום ליום, וטבע הדבר מחייב, שלפי עלות ההתחרות יורד ערך „הסחורה" וטיבה, וכך נעשית אומנות זו—חבור ספרי־למוד—פשוטה יותר ויותר: מחקוי המלאכותי עד השמוש במספרים גרידא לגזור ולאחה את הקרעים מספרים אחרים. ומכיון שעל פי רוב אין הקונה שלנו מומחה לדברים כאלה ואינו מבחין היטב בין עידית לזבורית, ע"כ יש שספרים גרועים ממין זה מתפשטים בין הקהל, בשעה שהמעולים שבהם מונחים בקרן זוית, אינם מוצאים להם קונים, ובכדי טרחו מחבריהם.

ואמנם צריך להודות, שמזל ספרו של מר גוטמן־בן־ציון היה יותר טוב: לשני החלקים הראשונים של „בן־עמי" יצאו כבר מוניטין בתור ספרי־למוד חשובים, שנתאחדו בהם כמעט כל המעלות שאפשר לדרוש מחבורים כאלה. יחס רציני למקצוע שלו, ידיעה ברורה בהלכות החנוך ונסיון מעשי בדרכי ההוראה, הכרה עברית־לאומית ושאיפה לשכלול ולהתקדמות,—בכל זה מצטיין מחברנו, שהוא פדגוג וסופר, שקנה לו שם ביצירותיו האמנותיות בספרותנו העברית, וכל הסגולות האלו הטביעו את חותמן, חותם של חיים וטבעיות ביחד עם הדרגה־מיתודית נכונה, על הספרים הנזכרים שלו. שהוכרו תיכף לטובים, כיוצאים מן הכלל.

חביבה יחידה במינה הוא גם הספר השלישי „בן־עמי", המונח עתה לפנינו. הספר — מלא וגדוש. הוא אינו רק רב־הכמות (כארבע מאות עמודים בתבנית גדולה), אלא גם רב־האיכות. החמר הרב שנקבץ בו, המתחלק לשלש מחלקות: „תורה ודרך־ארץ", „מישובו של עולם" ו„מישובה של ארץ־ישראל", מעובד ומסודר בשיטה נכונה המתאימה להתכלית שאליה כיון המחבר: „לתת ספרות חנוכית של דברים שלמים ומסוימים" (במקום הקדמה). מדברים הקרובים ביותר אל לב התלמיד, לרוחו ולהבנתו הוא עובר בהדרגה ישרה אל ענינים יותר רמים ומורכבים. מוסר בריא וידיעות־ מועילות מעולם החיים והטבע על היסודות הטבעיים של רגש־לאומי חי בכלל ושל חבה וכבוד לארץ המולדת של העם בפרט. והחמר הזה עשוי לא קטעים־קטעים ופרורי דברים, אלא ניתן לנו בצורת מאמרים ארוכים ודברים פחות או יותר שלמים, הלקוחים מיצירות טובי סופרינו ומשוררינו הישנים והחדשים כמעט מכל התקופות. ממקורות התלמודיים וגם מספרות איה"ע. ולמרות שהמחבר, לפי דבריו, לא התכון בעצם לתת דוגמאות ספרותיות והחמר שלו „אינו בא ללמד על הסופרים" כשהם לעצמם (שם), בכל זאת יש לו לספר זה גם ערך ספרותי מיוחד, יכול לשמש לנו לא רק למטרה חנוכית, אלא גם בתור כריסטומטיה ספרותית ולמלאות, לו גם רק במקצת, את החסרון המורגש אצלנו בנוגע לחבורים ממין זה האחרון.

כי התכן של „בן־עמי" המבוקר הוא כולו ספרותי־רציני, בלי אותה הרגשנות הסנטימינטלית, שאנו מוצאים עפ"י רוב בספרים אחרים ממין זה; אפילו בחלק „המוסרי" שלו אין אנו מוצאים אותה הבנליות ואותן הטנדנציות הבולטות, המצויות אצל רוב המחברים. פה אנו מוצאים מאמרים וספורים ע"פ ד' אמיצים ואנדרסן, קטעים חשובים מן התלמוד, תולדות אנשי שם, שירי ר' יהודה הלוי ורנ"ה ויזל וביאליק והינה, וספורי מנדלי מו"ס, א"ז רבינוביץ, פרישמאן ושלום־עליכם, פרק מהציור המצוין הידוע „בקצה גבול הילדות" מאת מחברנו וכו' וכו'. הרבה דברים שלמים וחשובים כשהם לעצמם, שלכאורה לא היו מכוונים כלל לשם איזה „מוסר־השכל", נצברו בחלק הזה, המכיל בקרבו תכן־מוסרי אמתי וטבעי. תוכן זה נשתכלל ביחוד ע"י הוספת פסוקים מתנ"ך, פתגמי חז"ל ומאמרים מספרי מוסר קדמונים, שבאו אחרי המאמרים, בהתאמה אל תכנם הפנימי, אבל כל זה משפיע על הקורא כמו שלא במתכון.

הראיתי ביחוד על המעלות של המחלקה הראשונה שבספרות, מפני שהמחבר הגיד בזה „מלה חדשה". בנטותו מן הדרך הסלולה מכבר במקצוע זה ובהראותו באופן מוחשי, עד כמה אפשר וגם צריך לסול בו דרך אחרת לגמרי.

החומר של שאר חלקי הספר הוא כ"כ עשיר בכמותו ובאיכותו, שצריך היה להקדיש לבקרתו מקום יותר רחב מזה שישנו כעת ברשותי. דברים מלאי ענין ותועלת, ציורים מעוררי מחשבה ומרהיבי־רגש בפרוזה ובשיר בנוגע ל„העולם הגדול" ולעולמנו אנו בכלל ולזה ההולך ומתחדש עתה בארץ־אבותינו בפרט, רשימות היסטוריות חשובות מאד ותמונות הטבע ומאמרי מדע וכו', — כל זה פזר המחבר ביד נדיבה, ועל כל זה מרחף רוח חי ורענן, המעודד את הלב העברי ומושך אותו אל הספר לקראהו עד תומו. עוד מעלה אחת יתרה יש לה לספר זה, והיא — יופי הלשון שלו. סגנון חי ומלוטש, רך ורענן כזה, המלבב.

ומיֻדן בקסם של חן־אמנותי, הוא יקר המציאות באמת. וכמוהו לא ראינו עוד בספרי־קריאה עבריים. ביחוד מצוינים בזה הדברים הערוכים ע"י מר גוטמן בעצמו, ואולם כמעט כל החומר של הספר מעובד על־ידו, יד סופר־אָמן בעל טעם־איסתיטי מפותח, ועקבות העבודה האמנותית הזאת נראות פה בכל. — רק דבר אחד חיצוני מחליש מעט את הרשם האיכתיטי: הציורים לא נדפסו יפה וגם ההדפסה בכלל לא יצאה כ"כ מדויקה ומהודרה (יש אותיות מטושטשות). ואם גם בספר מטפוס הרגיל היה נחשב זה לחסרון — עאכו"כ בספר בלתי־שכיח כזה, שהיינו רוצים שיהא ברו כתוכו: שיהא גם לבושו החיצוני לפי יפיו הפנימי.

ועוד הערה אחת: מסופקני אם בני אותו הגיל, שלהם התכון המחבר, לא יתקשו בקריאה בלי נקודות. מהראוי היה לבלתי קַמֵץ כ"כ בנקודות וגם לתת קצת מאמרים בשתי פנים: מנוקדים ובלתי־מנוקדים. דבר זה איננו צריך להיות קל בעינינו, כמו שבארנו כבר במקומות אחרים. ואם אפשר שאין לזה ערך חשוב לגבי בני א"י — הלא בודאי רוצה מר גוטמן שיהנו מספרו גם ילדי הגולה.

כדי לגמור את כל ההערות השייכות להצדדים החיצוניים של „בן־עמי", צריך לציין גם דבר זה: לפי המטרה החנוכית שהציג לו מר גוטמן בספרו, „הרשה לעצמו לשנות וגם לעבד מחדש מה שמצא לנבון" ממעשי ידי סופרים שונים (במקום הקדמה). אבל כבר אמרנו, שלדעתנו תתרחב פעולתו של הספר הזה מעבר לאותו החוג שהתיה לו המחבר ושבודאי ישמש אצלנו בתור ספר הבא לא רק לחנך כי אם גם ללמד, היינו — בתור עזר־ספרותי ביד המורים והמתלמדים. ומנקודת השקפתנו זו לא היה צריך המחבר למצא לנכון לשנות, ולא אפילו באופן היותר טוב, כמה דברים של סופרים קלסיים ובפרט את השירים (ואף את שירי ביאליק, למשל), שהיו צריכים להשאר כמו שהם; בכלל אין נוהגים לשנות יצירות ידועות ומקובלות של סופרים ומשוררים מפורסמים לפי חפץ המלקט לשם איזו מטרה שתהיה. וכמו כן לחנם שם מר גוטמן מסוה על כמה יצירות ספרותיות, שהביאן בהעלמת מקורן או בהסתר שמות מחבריהן. כמו: „ממליצה של ביאליק" (מאיזה מקום?), „מספור של מנדלי מו"ס" (מאיזה ספור?) ע"פ „תולדות הספרות העברית" (של מי?), וגם סתם „ע"פ שיר אחד", „ע"פ ציור אחר", „ע"פ שיר מירחון השלח". אמנם משערים אנחנו, שבאיזו מקומות השתמש המחבר בזכות ענותנותו שלו, שלא לפרש את שמו על מעשי ידיו, אבל בספרים כאלה אין משגיחין גם בזה...

רואים אנחנו את הספר השלישי של „בן־עמי" לא רק כמפעל חשוב מאד כשהוא לעצמו, אלא גם כפרי התפתחותה של „המחשבה העברית" בארץ־ישראל. ההשפעה הארץ־ישראלית עם זרמיה הקולטוריים החדשים הטביעה על הספר הזה את חותמה הַחִני המיוחד, וכמדומה, שפה, בחו"ל, לא היה אפשר לחבר ספר כזה. ומנקודת־השקפה זו עוד יגדל בעינינו ערכו של הספר המבוקר, בתור מפעל סימפטימי, במובן הרחבת הכרתנו הלאומית ותוצאותיה במקצוע החנוך העברי.

זכורני, שלפני שבע שנים כתב סופר אחד ב„הדיר", שבספרי־למוד היוצאים בא"י אין כל זכר לעצמיות ולהשפעה ארץ־ישראלית ושאין בהם „כל ריח אדמת העברים", כי כולם רק חקויים עשויים לפי התכנית של הספרים הלועזים, ואוירה דארץ־ישראל לא החם אותם. הסופר בא לידי מסקנא „שהארץ הקדושה, כפי הנראה, עומדת וקופאת על מקום אחד". כדאי לקרוא את הנדפס ב„בן־עמי" בנוגע לארץ־ישראל, למחזותיה הטבעיים ולקורותיה וכו', השופעים הוד פיוטי ו„ריח־האדמה", כדי להוכח במציאותה של התפתחות טבעית עברית בארץ ההיסטורית שלנו. עכשיו — כבר אי אפשר, כמדומני, לומר, שהיא עומדת וקופאת על מקום אחד...

בַּצִּיוֹנוּת.

בשעת ישיבת הוה"פ הגדול בברלין היתה גם ישיבת הדירקטריון של הקה"ל, שהשתתפו בה ד"ר בודנהיימר, ד"ר הנטקי, פרופ. וואריבורג, ד"ר צ'לינוב, האינז' קסליר, המזכיר ניימאן מלונדון, מנהל הלשכה בקילן י' האַלפּיען, א. עובדיוביץ — מזכיר לשכת המחלקה הפלשתינאית.

ד"ר בודנהיימר נתן דו"ח ע"ד פעולות הלשכה המרכזית של הקה"ל. בזמן האחרון הוציאה הלשכה מחברת בארבע לשונות ובמספר של 40.000 אכס. ע"ד הקופסאות, מגלה עפה לנשים ומחברת ע"ד יערי עצי־זית. בזמן האחרון שמה הלשכה לב ביחוד לסדור קבוץ נרבות ע"י קופסאות. הלשכות המרכזיות באמיריקה, אנגליה וצרפת הולכות ומסתדרות מחדש. הלשכה הוציאה גם כן אל הפיעל את ההחלטות הקודמות של הדירקטוריון בדבר ענינים שונים בא"י.

הקרקע בשביל המושבה הקואופרטיבית מיסודו של אופנהיימר כבר נקנתה, על פי הצלחת נסיעתו של אופנהיימר בערי גרמניה, אוסטריה, בלגיה ואנגליה. אפשר לקוות שהסכום הדרוש, 100.000 מרק, יאסף עוד עד סוף שנה זו, ובאביב יגשו אל העבודה. באוקטובר ש. ז. נוסדה בברלין חברה מיוחדת חברת ארץ ישראל לישוב הקואופרטיבי ערבית מוגבלה (Erez Israel Siedlungsgenossenschaft H. m. d. g.) כבר הוזמנו כל הפקידים ונבחרו פועלים חרוצים.

אגודת הפועלים באום־דזוני, שהקה"ל עזר לה בהלואת 12.000 פרנק, הוציאה את שנתה הראשונה והתוצאות משביעות רצון, ואפשר איפא לקוות שאגודה זו תלך ותתפתח.

הבתים הנבנים בבן־שמן בשביל פועלי־בצלאל התימנים, שיעסקו בהם בעבודת־הכסף, כבר נגמרו, ובדצמבר יתישבו בהם הפועלים. הקה"ל נתנה 20,000 פרנק לבנין הבתים.

הבתים בשביל פועלים עובדי אדמה, שהקה"ל קצבה גם לבנינם 20,000 פראנק בתור הלואה, הולכים ונבנים לע"ע בהסכם־הפועלים בחדרה ובפתח תקוה (בשביל פועלים רוקים).

אחרי הדוה"ח הזה הוחלט לצרף את קופת פאני ודוד וולפסון אל הקה"ל ולהביע תודה להוה"פ המצומצם ולדוד וולפסון. ע"ח הקופה הזאת יבנו חמשה־חמשה בתים ברחובות ובפתח־תקוה, בית אחד בודי־חנין וארבעה בתים בראשון לציון.

באותו הזמן היתה גם ישיבת הועד של חברת הישוב הקואופרטיבי. נתקבלו החלטות בדבר ההנהלה והתעמולה. הד"ר אופנהיימר הרצה ע"ד יסוד מושבה של בעלי־מלאכה ע"י המושבה הקואופרטיבית. המושבה הזאת מתיסדת ע"י בעלי־מלאכה מגלוגוי שבאנגליה, שיסדו להם חברת „עולי־ציון" ורוצים לעלות לא"י.

הד"ר אופנהיימר מספר ע"ד האגודה הזאת בנומר האחרון של ה„וועלט". יש לה כבר להאגודה סכום של 8,200 מארק במזומנים: הקה"ל תתן לה במכירה 200—400 דונם קרקע על יד המושבה הקואופרטיבית ואת דמי החכירה מקבל רק בעד אותו החלק של הקרקע, שבעלי המלאכה ישתמשו בו בפועל ממש. האגודה בונה על חלק־הקרקע שלה שנים־שלשה בתים, לפי תכנית מאושרה ע"י הפקידות הפלשתינאית, ונוטעת גן. כשתגמר העבודה הזאת, אז שמים את ערך הבנים והגן והקה"ל משלמת להאגודה את הכסף, והאגודה בונה בכסף זה את הבתים הדרושים לה עוד, וכך חוזר חלילה. באופן זה תנתן להאגודה אפשרות לבנות ולהתישב באמצעיה המועטים; קורבת המושבה הקואופרטיבית גם היא תביא לה תועלת לא מועטה. אולם מובן מאליו, שאין הד"ר אופנהיימר מקבל את האחריות על עצמו בעד הצלחת הנסיון הזה, והוא הודיע זאת בפירוש במכתבו להאגודה ובמאמרו ב„הוועלט". אם יצליח הנסיון..

אז אפשר יהיה גם לקבוצות אחרות של בעלי מלאכת להתישב באופן זה בארץ ישראל.

סכום הנדבות לטובת הקה"ל שנתפרסם בהנומר האחרון של ה„וועלט" עולה 12.692 מרק בזה מרוסיה 2297.78 מארק.

לטובת החברה לישוב קואופירטיבי נאסף כבר סכום של 73.4?0,34 מרק.

בהוצאת „קדימה" יצאה בתרגום רוסי מחברתו של אופנהיימר „סיורי בא"י". המחיר הוא 8 קופ. מלבד הוצאות המשלח. הקונים 50 אכס. משלמים רק 2.50 רוב. מלבד הוצאות המשלח. בעוד שבוע תצא ותמצא למכירה המחברת הזאת גם בתרגום ללשון יהודית. המחברת הזאת נותנת מושג נכון ע"ד תכנית המושבה הקואופרטיבית.

מעשי דיקשטיין ונתנזון עורר את חברינו בערי פולין לצאת במחאות גדולות נגד הסכמתם של אלו להגבלת זכיות היהודים. בלודז נערכה אספה גדולה באולם הקהלה, שדברו בה חברינו ד"ר ברוידא, שץ, קירשרוט ועוד. האספה קבלה פה אחד החלטת־מחאה נגד מעשה זה של ראשי המתבוללים. מלבד לודז יצאו עוד ערים אחדות במחאות, והתנועה הזאת הולכת ומקיפה את כל ערי פולין.

מאמריקא מודיעים, שחברנו ד"ר ש. לוין הצליח הרבה בעבודתו לטובת הטכניקום שבחיפה. הוא סיר את וואשינגטאן, דיטראטי ועוד ובכל הערים מצא אזנים קשובות. הסכום שאסף עולה כבר, לפי הידיעה בה„אידישער קעמפפער" 220000 דולאר.

בוורשא נפתחה ביום ד' כ"ז כסלו תערוכה של „בצלאל".

בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל

— המשטרה בחיפה סגרה את קלוב הפועלים העברים, וטעמה אתה, שהקלוב נפתח בלי רשיון. עד כה היו פותחים קלובים ובתי־ספרים ומוסדים אגודות בלי כל רשיון, והממשלה לא היתה מפריעה.

— הסירות ביפו הקימה פנסי לוכס להאיר את העיר.

— החברה „עתיד" פתחה סניף בצידון למכירת מכונות.

— להקת המשחקים הערבים ממצרים באה לירושלים. בין הדברים שהם מציגים ישנם גם שני מחזות עם תוכן עברי: „אחשורש" ו„יהודית". בראש הלהקה עומד היהודי רחמים ביבאס.

— הגמנסיה ובית־הספר לבנות ערכו חגיגה לכבוד בן־יהודה. בבית־הספר לבנות נערכה גם חגיגה לגדולים.

— הפועל הצעיר יסד בירושלים שעורי ערב לעברית, לחשבון ולגיאוגרפיה. התשלום הוא בישליק (20 קופ') לחודש.

— מארבעה ושלשים האשכנזים בירושלים שנקראו לעבודת הצבא בא רק אחד; מן הספרדים נקראו 46 ובאו רק 11.

— הואלי של בירות פנה בהודעה ליושבי סוריה להזהירם לבלי לצאת לארצות זרות. ההגרה בסוריה הולכת ומתחזקת. באמריקה יש כבר ישוב ערבי גדול. אומדים מספר הערבים באמריקה לשלש מאות אלף. הואלי מבטיח שהממשלה תדאג להטבת מצב הערבים בארץ מולדתם.

— בירושלים נסדרו שורות של קריאות בשם שעורים מדעיים. יקראו ה"ה בן־יהודה על הלשון העברית, זוטא על שלשה משוררים, ד"ר תורציגר על התפתחות הלשון העברית בתוך שאר הלשונות השמיות, ד"ר ילין על שירת ישראל בספרד, א. ליפשיץ על תורה שבעל פה עד חתימת התלמוד, ד"ר בזיא—ראשי פרקים בתורת הנתוח, יוסף מיוחס—מהוי הארץ, פינס—הפלפול והפשט, פרס—גיאוגרפיה הטבעית של ארץ ישראל. ד"ר רבין—ראשית האישלאם, רפאלי — הארכיאולוגיה הישראלית. כל קריאה נחלקת לשלשה או ששה שעורים.

— הערבי שהרג בחיפה את הגרמני ברח מבית האסורים.

— סוחרים אחדים מיהודי רוסיה משתדלים לפתוח ביפו בנק לקרידוט הדדי. הם חפצים לפתוח את הבנק הזה תחת חסותה של הממשלה הרוסית. הציר הרוסי נתן כבר את רשיונו.

— במזרח לירדן פרצה מרידת ברואים. הם התנפלו על העיר קירק וסביבותיה, הרגו הרבה מושלמים ונוצרים וישללו את החנויות ואת הבתים. הצבא הקטן שבעיר לא יכול לעצור בעד המחנה הגדול של הבדואים שהיו מזוינים היטב. הפחה מקירק פנה לעזרה לירושלים ולדמשק. משני המקומות האלה שלחו תיכף צבא של עשרים אלף איש. בראש הצבא עומד המצביא שנלחם עם הדרוזים בחוראן. הפרטים אינם ידועים עדיין. הפחד גדול בכל הערים הקרובות לים המלח. קירק היא עיר מרכזית, מקום מושב פחה. מספר יושביה 20.000. בהם כאלפים נוצרים, השאר הם מושלמים.

— חובבי הבמה העברית ביפו החליטו להשיג בשנה הזאת את המחזה ההיסטורי „היהודי הנצחי" של פינסקי, ד"ר שטוקמן של איבסן, „איש יוחנן" של זודרמן ו„הנשואים" של גוגול. האגודה הזאת החליטה גם לערוך פעמים בחודש נשפים לדקלמציה. הנשף הראשון משך אליו קהל גדול של אנשים. הנשפים האלה יהיו מכוונים לקהל הרחב, ובעד הכניסה יקבע מחיר קטן מאד רק כדי שתספיק ההכנסה להוצאות הנחוצות.

— ד"ר גרינהוט, מנהל בית היתומים האורתודוכסי בירושלים, בונה בנין גדול לבית יתומים בפתח תקוה. החיל הגדול שעשה ד"ר אוירבוך בחזוק האדיקות בפתח תקוה הביא גם את הד"ר גרינהוט לדעה לבחור את המושבה הזאת למרכז עבודתו בחנוך הארוך.

— ב„תל אביב" היתה האספה השנתית של החברים. הדין וחשבון הראה שהועד הקודם סדר את הפרור סדר יפה. הועד הציע גם סדר תקנות שנתקבל ברוב דעות של האספה. בשביל מצב הכספי הטוב של קופת ההנהלה מצאו לאפשר להמעיט את המסים לצרכי הפרור. במקום ששה פרנקים לחודש, שהיה משלם בעל בית בינוני, קבעו עכשו רק 5. נבחר ועד חדש לשלש שנים. בין חברי הועד נבחרו ה"ה דיזנהוף, מרדכי כהן, ד"ר מוסינזון, ד"ר יפה. מספר התושבים בתל אביב הוא כבר יותר מארבע מאות, ועוד נבנים בתים חדשים. רבים מבקשים להם דירות בתל אביב המצטין ביפו ובנקיונו. הבתים נותנים לבעליהם ריוח נקי לא פחות מעשרה אחוזים.

— אגודת „קוהלת" יסדה על ידה ועדת הלשון. הועדה תעסוק בעבוד הצעות שתגיש לאשור לועד הלשון המרכזי בירושלים ובהפצת המלים המחודשות. לחברי הועדה נבחרו ה"ה ספיר, גוטמן, מטמן, קרישבסקי, הררי.

— בית הספר לנגינה עורך בקרוב קונצרט בירושלים בתכנית הקונצרט, שנערך בשבוע שעבר ביפו. אחרי הקונצרט בירושלים יערכו מורי בית הספר קונצרט גם בחיפה.

— בכנרת נגמר בנין הבתים בשביל האריסים. בשנה זו עבדו האריסים רק חלק מאדמתם, מפני שלא כל האדמה הוכשרה עדיין לעבודה. האריסים חושבים לעסוק בגדול ירקות ועופות, ומקוים לקבל מזה הכנסה טובה לרגלי קרבת המושבה לטבריה.

— בראשון לציון היתה אספה כללית של הכורמים. חששו שמא יבא לידי חכוכים בין באי כח של המושבות השונות, אבל הכל עבר בשלום. עוד לפני האספה הכללית עלה בידי הסיעות השונות לבא לידי הסכמה בשאלות העקריות. הדין וחשבון הראה, כי מצב המסחר הוטב בשנה האחרונה. העקירה האחרונה תקל את מכירת היין בעתיד ותתן את היכלת לקבל מחירים יותר גבוהים. האספה החליטה לקבל אל היקב גם את הענבים מן „כרמי הטרפה". האספה נמשכה חמשה ימים והצטינה בסדרה הטוב וברצינותה.

— הבנק עוסק בשאלת בנין בתים בצפת. בשביל זה עומד הבנק במשא ומתן עם הכוללים בצפת, שהם ישתתפו אתו יחד בהלואה לבנין הבתים.

— בטבריה הלשינו על בית הספר לתהרים (רקמה יפה) שנוסד ע"י „אגודת נשים" מאירופא, שבית הספר הוא מוסר לענינים פוליטיים. הבולשת באה וסגרה את בית הספר, אבל אחרי שהוברר הדבר שוב פתחוהו.

בְּרוּסְיָה.

תלגרמה להעולם.

בזה אנו מודיעים, שמפני פטירתו של ראש העדה הפטרבורגית,

הברון דוד גינצבורג, נדחתה חגיגת היובל של הד"ר הרכבי. על דבר הזמן של חגיגת היובל הנזכר תתפרסם הודעה מיוחדה.

ועדת־היובל.

הסעיף התשיעי של החק ע"ד מנוחת היום הראשון נתקבלה בקריאה השלישית האחרונה בנוסחא של הקומיסיה. כל דבריהם שלהאוקטיאבראים ובא כחו של הממשלה לא הועילו וסעיף זה, המנהיג בכל רחבי רוסיה את החק ע"ד המנוחה השלמה ביום הראשון ובחגים, נתקבל בדעותיהם של חברי האופוזיציה והימנים וחלק קטן של קבוצת הלאומיים נגד האוקטיאבראים, הפולנים, המושלמים והיהודים. אולם אחרי שנתקבל הסעיף שוב נדחו ע"י האוקטיאבראים והימניים אחד אחד כל התיקונים שהוצעו ע"י העמלנים. הקדא"ים, המושלמים והיהודים, שהיו מכוונים לטובתם של המושלמים והיהודים. האוקטיאבראים שקודם לזה התנגדו לקביעת מנוחה שלמה, משום שעלול חק זה להכריח את המושלמים ואת היהודים לעבור על דתם. מכיון שנתקבל החק שוב לא חפצו ליעשות הנחה לבעלי הדתות האחרות. וזהי נוסחת החק:

„העבודה בבתי המסחר, המפורטים בסעיף הראשון, אסורה, ובתי־המסחר הללו צריכים להיות סגורים במשך כל היום ביום הראשון, בכל החגים החשובים (דוונאדיסיאטיא), ביום השני של חג הלידה וביום השני של פסחא, וראש־השנה, וביום שחרור האכרים משעבודם".

הנה כי כן אשרה הדומה את החק העלול להרוס את מעמדם של הסוחרים היהודים או להכריחם לחלל את השבת. עכשו נשארה רק תקוה אחת, שמועצת הממלכה לא תסכים לסעיף זה של החק משום שתתנגד לקביעת מנוחה שלמה ביום הראשון. אולם מי יודע, אם גם במועצה לא יתגברו הימניים, השואפים לעשות את היום הראשון כולו קודש?

המפקח על הלמודים בגליל קיוב שלח למיניסטר־ההשכלה דין־וחשבון בנוגע למצב כתה"ס בחמשת הפלכים של הגליל בשנת 1909. התלמידים היהודים בבתה"ס הבינונים בגליל קיוב אינם מגיעים במספרם אפילו לכ"ה אחוזים של המספר הכללי, ובכ"ז הם נחשבים, לפי הדו"ח, „בהגימנסיות ליסוד בלתי רצוי וגם מסוכן, כי השפעתם פועלת באופן משחית על בני הנעורים". וראיה לזה: בשנות 1906 ו־1908 גרשו איזו תלמידים יהודים מהגימנסיה בקאמיניץ־פודולסק בשביל אי־כשרות פוליטית. שמא תאמר: הלא הדו"ח נוגע רק לשנת 1909, ומדוע הוא מביא ראיות מהשנים הקודמות? הנה גם בשנה שאנו עומדים בה השמיע תלמיד יהודי אחד של המחלקה החמישית כבטא גס כנגד מורהו, ונער יהודי אחר, כבן י"ב שנה, ´גנב ספר אצל חבירו! ואחרי „המעשים הנוראים" האלה כבר גלויה לכל „התשפעת של היהודים הפועלת באופן משחית"... כך עושים סטאטיסטיקה אופיציאלית, שעל פיה דנים את היהודים!

המחלקה האודיסאית של חברת מפיצי־השכלה בין יהודי רוסיה פרסמה דו"ח לפעולתה בשנה שעברה. הדו"ח מעיד, כי ברוב בתה"ס שברשות המחלקה רע הוא מצב הלמודים העברים, ובמקצתם מקדישים להלמודים האלה רק שלש שעות בשבוע, ובהפרוגרמה של שעורי־הערב שתחת השגחת המחלקה אין כל זכר לעברית. מר ז'אבוטינסקי מתאונן איפא בצדק ב„אוה. נוב". על מפיצי־ההשכלה שלנו, שאינם יודעים את צרכי הזמן. „הלשון הרוסית כבר נתפשטה בין היהודים כל כך, עד שתחום־המושב נחשב לאחד השוקים הרצויים ביותר למסחר הספרים הרוסים. כן מרבים היהודים גם לבקר בשקידה שאינה מצויה את הביבליותיקאות, השעורים־ותיאטרונים הרוסים". לעומת זאת מתמעטים צנורי ההשפעה של הלמודים העברים, ועכשו צריך לשים לב ביותר להפצתם של אלה. מר ז—קי משבח את המחלקה הפטרבורגית של החברה שהחלה להקציע מקום חשוב להלמודים הללו בבתה"ס שלה, כנראה מחשבונה לשנת 1908.

בחוץ־לארץ.

כליא ברצמבר לפי המנין החדש תהיה ספירת האוכלוסין בגאליציה ובבוקובינה, שהיתה זה כבר לענין ולאחת השאלות המדיניות. אחרי שנדחו כל התיקונים שהוצעו, וגליון השאלות נשאר כשהה ועל הסעיף ע"ד לשון הסביבה לא נוסף שום סעיף ע"ד הלאומיות, התחילו כל המפלגות היהודיות בגאליציה, הדורשות זכיות לאומיות, מתכוננות אל יום זה. המפלגה הציונית הוציאה מגלה עפה מיוחדת בקריאה לרשום בתור לשון הסביבה את הלשון היהודית; מפלגת הפועלים הוציאו גם הם כרוזים בענין זה. כולן קראו לאספות, שבהן הסבירו להמון את ערך הספירה בכלל ואת חשיבות הדבר, שתרשם הלשון היהודית בתור לשון הסביבה. הקלוב היהודי בפרלמנט האיסטרי פנה בכרוז, שיודיעו לו את כל המקרים שבהם יסרבו פקידי הרשות לרשום את הלשון היהודית, כדי שאפשר יהיה למסור אותם לדין ולפנות בשאלה אל הממשלה. ופתאם, לאחרי כל ההכנות הללו למלחמה בעד הכרת הלאומיות היהודית, — והנה פקודה יצאה מאת „הגימיסטניק", שאסור לרשום את הלשון היהודית בתור לשון הסביבה, מפני שאין זו הלשון הלאומית של היהודים, וכל מי שיעבור על הפקודה הזאת יענש להנתן ארבעה ימים במאסר כדין איש הנותן ידיעות בלתי נכונות בשעת ספירת האוכלוסין. פקודה זו המבהילה בצביעותה — מכבידה את המלחמה על היהודים הלאומיים עד מאד. לא העונש הוא העיקר כאן, אלא האפשרות, שכל אותן התשובות, שבהן תהיה הלשון היהודית רשומה בתור לשון הסביבה, תחשבנה לידיעות בלתי נכונות ואפשר שתמחקנה ע"י פקידי הרשות.

את תשובתם של היהודים על הפקודה הזאת אין אנו יודעים עדיין. רק תשובה אחת אפשרית: לרשום את הלשון היהודית בתור לשון הסביבה ולהעביר את השאלה לבתי־דין ולהפרלמנט, ואין לנו ספק שרבים יתנו את התשובה הזאת.

בהפרלמנט הצרפתי נשמעו שוב דברים קשים ע"ד היהודים, אמנם לא ע"ד היהודים בכלל אלא ע"ד הרוטשילדים היהודים. הנואם שהשמיע את הדברים הללו היה הפעם ז'ורס בכבודו ובעצמו. בשעת הוכוחים בדבר פקידי מסלות הברזל שהורדו ממשמרתם אחרי ששבתו, ועדיין לא נתקבלו בחזרה, מצא ז'ורס לנחוץ להזכיר לרוטשילד, שבידיו נמצאה ההנהגה של מסלת הברזל הצפונית, את מוצאו ואת ענין־דרייפוס ורמז על הטובות הרבות, שהפרולטאריאט עשה להם בתור יהודים. מובן מאליו שאין הוא משתף את עצמו להאנטישמיים ואין הוא רוצה לחזור על השקרים שלהם, אולם בריאן, המסרב להחזיר את כל הפועלים ששבתו, עומד תחת השפעתם של הקפיטליסטים בעלי מסלות־הברזל ובתוכם הרי נמצא רוטשילד, שהוא המנהל את החברה היותר גדולה והיותר חשובה של מסלת הברזל הצפונית. צריך רוטשילד זה לזכור, שעוד לפני שתים עשרה שנים לא היה מצבם הסוציאלי של השולחנים היהודים בטוח בצרפת, ואפילו הונם ורכושם היה אז נמצא בסכנה. אז מצאו השולחנים היהודים מחסה בצל הפרולטאריאט, שהגין עליהם רק לשם הצדק והיושר; עכשו הגיעה השעה, שישיבו הם להפרולטאריאט את גמולו.

הדברים הללו עשו במובן רושם גדול על הפרלמנט ועל הצבור. ולא יחיד הוא ז'ורס בדבריו אלה. באיזה החברות של הפועלים פנו אל הרוטשילדים במכתב גלוי, שבו יעצו להם להשתמש בהשפעתם לטובת הפועלים,— משום שטובתם הם וטובת אחיהם דורשת זאת. הרמז הזה גם הוא למדי ואינו דורש פירושים. נראה שהדעה, שיש להשתמש בהאיבה הטבעית להקפיטליסט היהודי, העומדת בלבותיהם של הפועלים, אינה רחוקה כל כך מהמנהיגים.

מאת המערכת: הגליון הבא, נומר 50, האחרון לשנה זו, יהיה מוקדש לחג יובלו של זקן סופרינו מנדלי מוכר ספרים. מלבד הפרקים הקבועים יבואו בו מאמרים ורשימות, המוקדשים לחג היובל, מאת י. ל. פרץ, שלום־עליכם, א. כרמלי, בעל־מחשבות, ח. נ. ביאליק ועוד.

העורך **א. דרויאנוב.** המוציא **י. ל. גולדברג.**

Редакторъ **А. Г. ДРУЯНОВЪ** Издатель **И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ.**

При этомъ № прилагается проспектъ и переводъ для подписчиковъ.

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

מאת הנהלת ,,העולם"

אל החותמים. א׳ הגליון הזה הוא האחרון לשנת זו, וכל חותמינו הנכבדים מתבקשים להדש את התימתם על שבועננו ,,העולם" לשנת 1911 בלי איחור, כדי שנוכל לדעת בכמה אכזמפלרים להדפיס את הגומרים הראשונים של שנת 1911.
ב׳ כל החותמים מתבקשים לשלח את דמי החתימה לשנה שלמה או לכהפ״ח לחצי שנה כי בזה הם ממעטים בהוצאות ומקילים מעלינו את העבודה.

אל הסוכנים. בשביל ששעת החתימה על ,,העולם" לשנת 1911 הולכת יבאה — מתבקשים כל הסוכנים הן ברוסיה והן בחו״ל להשוות חשבונותיהם עם ההנהגה בעד שנת 1910. מהסוכנים, אשר לא יעשו בזאת, לא תקובלנה שום הזמנות חדשות.

אל קוראי עברית.

כל קוראי עברית, חברות חובבי שפ״ע וכן ועדי האגודות האלה מתבקשים להודיע להמערכת את אדריסותיהם המדויקות, באשר רוצים אנו לשלח לכל אחד ואחד גליונות של „העולם" לדוגמא.

ווילנא, ד׳ טבת, תרע״א.

ВИЛЬНА, 23-го Декабря, 1910 г. **№ 50** WILNA, 5-ten Januar, 1910.

חַג.

חג לנו היום.

חוגגים אנחנו את חג יובלו של הזקן שבחבורה, יוצר הסגנון שבעל פה בלשון הספר העברי ויוצר הסגנון שבכתב בלשון היהודית המדוברת, אבי צַירי סגנון החיים ברחובנו ומבואותינו האפלים, — חוגגים אנו את חג יובלו של מנדלי מוכר ספרים.

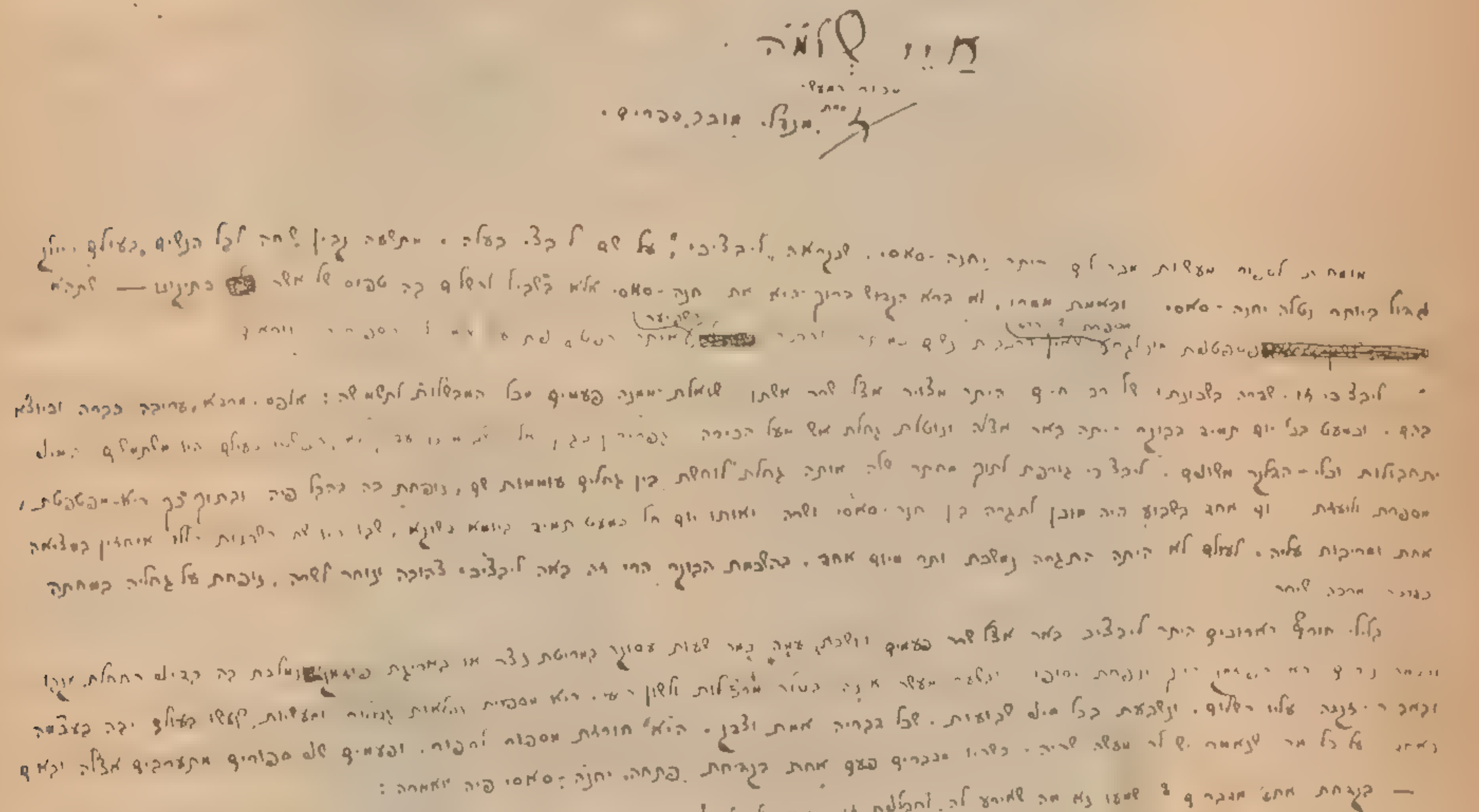
מנדלי מוכר כפרים! האם יש פנה נדחת בעולמנו, שלא דרכו בה רגלי סוסתו הנישאת עליה משא של דורית דירית ספרים? האם קדם לו אדם שיצא מתוך העם וחדר אל תוך חיי העם כמיתו? האם קדם לו איש אשר ידע לצייר כמותו את מחשבי החיבנו ואורותיו, את יסורי הנפש של אדם מישראל ושמחותיו? ומי עוד כר' מנדלי כבש כבושים לו ולאחרים והעמיד תלמידים ונכדים השותים ממעינו ומברכים את בעל המעין? מי כמוהו ראשון לראשונים, שהשפעתו אינה פוסקת מתוך דורות הסופרים שקמו בימיו עד לאחרון שבאחרונים?

אל תוך שדה בור הטיל הרוח זרע ברכה, ויעשה אלון תאוה לעינים. ויגדל האלון וירבו ענפיו ויעצמו פארותיו ויהי לעולם מלא:

ומנדלי מוכר ספרים, בן שבעים וחמש שנים הוא היום, לא כהתה עינו ולא נס ליחו, ורוחו נוטף שיבה וידיו מלוכלכות דיו, ונכדיו, שמספרם הולך הלוך ורב, כשתילי זיתים סביב לשולחנו.

חג לנו היום: חוגגים אנו כולנו את חג יובלו של הכבא הגדול, של מנדלי מוכר ספרים,

וכולנו נושאים בפינו ובלבבנו ברכה אליו, כי יאריך ימים ויוסיף להעניק מפרי רוחו הגדול לכל נכדיו ועמו, המזכירים את שמו בתודה ובכבוד.

עצם כתב ידו של רש"י אברמוביץ: קטע מאחד הפרקים של „חיי שלמה". („העולם" נומר 8 שנה ב'.)

י. ה. פרץ.

„מֶנְדֶלִי".

אין בדעתי לכתוב בקורת.

ימי היחידים, שהיו עושים הכל, שהיו עומדים תמיד במקום שאין אנשים — עברו. עתה — לכל מקצוע ומקצוע שליח צבור זקן ורגיל, ולכל זקן ורגיל — חררה, שהוא מהפך בה...

ואיני חוזר על ספרי-מנדלי ללקוט „שושנים" או דברי-מופת. - גם יד מעין בקרת.

וזכרונות לסדר אין לי.

את „מנדלי" ראיתי אך פעם אחת, כשהייתי באדיסא. זוכר אני רק חדרים מרווחים וגבוהים. בתוך חכמי אודיסא שלוני יושב זקן, משכמו ומעלה גבוה מכלנו, עיניו מתנוצצות ומזהירות במנוחה שלמה ודעת עצמו; „אני האיש, שעשיתי את שלי, עשו אתם את שלכם... אני רואה הכל, קורא הכל, אדרבא!"...

רוצה אני אך להעיר, שמנדלי היה הראשון בתור אמן. הראשון והמקור.

היה איש שהמציא את האופן ושמו נשכח, אך בכל המציאות סובב אותו האופן עד היום הזה. „מנדלי" הוא המציא את האופן בספרותנו, ובכל אחד ואחד מאתנו, עד הצעיר שבצעירים, סובב האופן...

מנדלי היה הראשון, שאמר: אלו תקונים, אלו השכלה? — העם הזה רעב, תנו לו לחם...

הראשון שאמר, והממציא את האופן נשכח... מה שמו? „מנדלי".

העם קרא לו „מנדלי". לו כתב ספר אחד, היה העם קורא לו בשם הספר. כתב ספרים רבים, והבריח התיכון הוא „מנדלי מוכר ספרים", — וזה שמו לעולם. ומאהבת הקצור: מנדלי...

„שלום יעקב אברמוביץ" ידוע ליחידי סגולה; שמו הפרטי יהי חרות בספר הדורות, בקורות הספרות; פי העם יקבנו: „מנדלי".—וזה שמו לעולם וזאת תהלתו. —

י. ח. רבניצקי.

מֶנְדֶלִי מוֹכֵר־סְפָרִים.

(לחג-יובלו במלאת לו שבעים וחמש שנים).

„כפי הנראה, בשמים נגזר עלי—כך אומר רב מנדלי מוכר-ספרים ברשימותיו לתולדות עצמו ב„ספר זכרון" — להיות סופר לעמי, עם עני ודל, וה' חפץ כי אלמד דרכי עמי מקצה ואתבונן אל מעשיהם, על־כן אמר לנפשי: נודי צפור בעולמי, אומלל האומללים ויהודי היהודים תהיה בארץ'. ובאמת, כשאנו מתבוננים אל תולדותיו של זקן סופרינו בכל תקופות ימי חייו השונות, מראשית ילדותו עד זקנה ושיבה, רואים אני, כאלו דאגה ההשגחה העליונה לתת למנדלי „יהודי היהודים" לא כשרון גדול ועצום בלבד, אלא גם אפשרות ויכולת גמורה „ללמוד דרכי עמי מקצה, להסתכל בעין פקוחה בכל מקצועות חיי אחינו בני ישראל מצדי־צדדים, להכיר ולדעת את „רחוב היהודים" לכל מדותיו ו„חדריו" ואת הליכות היהודים ומעשיהם כהויתם, לכל פרטיהם ודקדוקיהם, ולהתבונן גם אל העולם והטבע מסביב, כדי שלא יבצר מהצייר הגדול לתאר על הגליון אותו „הרחוב" ויושביו וחייהם השונים והמשונים בכל מלואם והיקפם ולצייר תמונות יצירה באופן מוצק ובולט, בכל בהירותן ושלמותן.

מַה נָּאֶה אִילָן זֶה!

(מעשה באנסים)

מסיפר לכבוד יובל שנת השבעים והחמש של הארי שבחבורה, הסבא-רב מנדלי שליט"א.

מאת נכדו הראשון *)

שלום־עליכם.

רצונכם להכיר גדולתו של הסבא, רצונכם לדעת את טיבו ולעמוד על אופיו כראוי, רצונכם לבלות בחברתו שעה אחת כנעימים, לידנות הימנו הנאה מרובה ולקבל השפעה ממנו — זאת. עצתי לכם, שמעוה: אל תלכו אתו לבתי כנסיות ולבתי אסיפות, מקום שם המוני בני-אדם נאספים, אל תזדמנו עמו במקום משתה ושמחה ואל תסבו אתו במסיבת בנקיט"ן, מקום שם מהומה ומבוכה וסערת-לבבות ומחיאות-כפים ודרשות וקול קורא הידד וצוחה על היין.

אמת היא, גם כשתזדמנו עמו לפונדק אחד בחברת בני-אדם, לא יבוש הסבא ופניו לא יחורו ולא יהיה, חלילה, כנחבא אל הכלים. חזקת על הסבא, שעל כל הדרשות, אשר תדרשו בפניו, ועל כל הנאומים למיניהם, אשר תשמיעו לכבודו, ישיב לכם כהלכה, על ראשון—ראשון ועל אחרון—אחרון. ולא עוד, אלא שלכל אחד ואחד מכם ישמיע את דברו כשעתו. ודברי הסבא דברים של טעם הם. וחן להם ופקחות, ועומק להם והדור וחריפות הרבה. דברי פי חכם. ופניו של הסבא יאירו מדי דברו כאיר שבעת קני המנורה. ואתם תשבו על־ידו ותרגישו בלבכם, כי חג היום לכם, חג גדול ונכבד, יומא טבא לרבנן. ואף־על־פי־כן, ידוע תדעו, רבותי, כי תלמיד־חכם זה, שאתם יושבים עמו במסיבה אחת, מימינו ומשמאלו, מזינים עיניכם בו ושותים בצמא את דבריו, אינו אלא רב מנדלי מוכר־ספרים בלבד. לא הסבא הוא זה. לא בבנקיטי"ן הסבא.

רצונכם להכיר את הסבא—הטריחו-נא עצמכם, במחילה מכבודכם, וצאו אחריו השדה, הרחק-הרחק משאון החיים ומהמונו של כרך, שם במקום האויר צח וכפת־השמים נטויה על ראשכם, שם במקום אילנות מלבלבים ודשאים מנצ.צים, שם במקום עגלים רועים ויער ירוק צומח, שם במקום כנפי מחנה מתנועעות ונחל זך מפכה בין עצים במקום צפרים מצפצפות ויוצאות מקפצות ופרפרים מפרפרים, במקום החסיל משמיע שריקתו והמוני זבובים נאספים, עושים כולם אגודה אחת בחללו של עולם ומזמזמים ופדים ורבים ואומרים שירה ונותנים שבח והודיה להבורא יתברך שמו — שם-שם תלכו אחרי הסבא ושם תראוהו, כי רק במקום ההוא תכירו את טיבו ותדעו ותבינו, מי הוא הסבא ובמה כחו גדול.

*) אמר המחבר: הריני מוסר מודעה בזה בפני כל העולם כולו, כי אני הוא שקשרתי כתר לראשו של רב מנדלי מוכר־ספרים ואני הוא שקראתי לו בשם „סבא", אני ולא אחר. לפני עשרים וחמש שנים היה מעשה. בעת ההיא ואני עדיין קונדס בעצם ימי קונדסותי, „נכד שובב הולך אחרי שרירות־לבו", כמו שכתב אלי אז הסבא באחד ממכתביו. ומאותה עת ואילך התחילה אצלנו „פרשת־סבא": הסבא שלנו, הסבא שיחיה! — הסבא העמיד, ברוך השם, נכדים הרבה, דור של נכדים — כן ירבו וכן יפרוצו!

שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם.

בעירה קטנה בלימא (קאפוליע, פלך מינסק) נולד שלום־יעקב אברמוביץ, המפורסם בכנויו הספרותי מנדלי מוכר־ספרים. עיירה זו עומדת לה על הר גבוה; הדר הטבע שפוך עליה, מסביב—עמקים מלאים זיו, חן ויופי. ומעבר העמקים והלאה הרים נושאים ראשיהם, ושדות ויערים קטנים וגדולים נמשכים למרחוק עד שמתעלמים מן העין. במקום יפה זו התעוררו בלבו של הילד בעל הנפש הפיוטית רגשי חבה וגעגועים אל הטבע הנאה, „ובהמשך הימים יצרו היה מושכו לטייל בשדות וביערים, בהרים ובקעות, והוא מתגנב ויוצא מחדרו והולך כחתן לקראת כלה להתענג מזיו התולדה, ובשעת השראת הרוח עליו היה מתעורר ושופך נפשו בניגון של זמירות לשבת או אומר „ברכי נפשי" בקול רם, בכוונה גדולה ובנעימה". עוד זאת, אביו, ר' חיים משה, שהיה בעצמו בעל מקרא ובעל לשון, רצה לשנות ממטבע שטבעו חכמים בחנוך וללמד את בנו, לא כמנהג ישראל בימים ההם, הפרשה הראשונה מכדר השבוע בלבד, אלא כל התנ"ך עם התרגומים ובכדר נאה דוקא, ולמקצה שלש שנים ידע הנער את כל עשרים וארבעת הספרים בעל־פה, „יתירת ה' היתה בתוך מעיו". כך ספג הנער לתוך נפשו ורוחו מראות החיים עם מראית הטבע, ובאותו הזמן גם „דברי נביאים וחידותם במראה הנבואה הלהיב את דמיונו ונתן לו ענין רב לענות בו".

וכשהוא עדיין נער רך, כבן ארבע עשרה שנה, נגזר על שלום־יעקב, אחרי מות אביו, להיות נודד מקנו. אמו, אלמנה עניה, על־כרחה כבשה רחמיה מבנה חביבה, הגדול בילדיה הקטנים, ושלחתו לעיירה הסמוכה — לטימקוביץ, שאינה מקום תורה אלא מקום עבודה זו תפלה. שם למד הנער להכיר ולדעת את החסידים—שבמקום מולדתו לא היו כמעט, והכל בקאפוליע היו מרבים לספר בגנותם—ותפלתם בהתלהבות ובשמחה הלהיבה גם את רוחו ונמשך לבו אחריהם. משם הלך לנוע על בתי הישיבות בערי ליטא הקרובות והרחוקות ובלה כמה זמן בישיבה הגדולה בסלוצק. גם בא ל„ירושלים שבליטא", לווילנא, בירת התורה בימים ההם, והגה שם בתורת ה' יומם ולילה ועל „משמרתו" בבית־מדרשו של „הגאון" ישב ולמד כל הלילות, ובחזירתו למולדתו הלך לבית אביו־חורגו ב„כפר־ריחים" (מעלניקי, כפר קרוב לקאפוליע), קן בודד לו בכסתרים, שיערים גדולים ועתיקי־ימים סביב לו ונהר גדול עובר בהם.

בהיותו כבן שבע עשרה שנה עזב אברמוביץ את ליטא וכאן מתחיל פרק חדש בספר חייו, פרק של נדודים בעגלתו הקטנה של אברהמ'יל החגר, שאמר לעשות סחורה בנער „העלוי", מעיר לעיר, מעיירה לעיירה, עד שנתגלגל ובא למרחקי פודוליה. ובקמניץ קבע מושבו ולמד בהתמדה בביהמ"ד ומחוץ לביהמ"ד, למד למודי־קדש ולמודי חול, ולאחר שנבחן בלמודיו וקבל תעודת הוראה נתמנה למורה בביה"ס של הממשלה. מקמניץ יצא ל„עיר היהודים", ברדיטשוב, המרובה באוכלוסי ישראל מכל המינים; שם „בנה לו בית" ושם למד לדעת את דרכי הפרנסים ו„בעלי־הטובות" התקיפים ואת המון העם מושפעי „הטובות והחסדים" ואת הקבצנים למיניהם. ומחמת אותם „התקיפים" יצא מברדיטשוב ועבר (בשנת 1879) לז'יטומיר, „בירת וואהלין", וקבל תעודת רב בבית מדרש הרבנים, וישב בז'יטומיר באחד הפרורים כשתים עשרה שנה.

ולאחרונה (בשנת 1881) בא לכרך־הים, לאודיסה „בירת הנגב", בתור משגיח ומנהל של בית הת"ת. מן העיר הזאת יצא „בסערה" (בשנת 1905) לג'ניבה אשר בשווייץ ושהה שם יותר משנתים וחזר לשכון בתוכה עד היום הזה.

אלו תולדות ר' מנדלי בראשי פרקים, שאפשר להכיר מתוכם, עד כמה „נתקימה בו, בבן אברהם העברי, פרשת לך לך", ועד כמה הלך וטלטל עצמו בעולם ממקום למקום וכמשך אותם הנדודים והטלטולים „למד לדעת את דרכי עמו מקצה והתבונן אל מעשיהם", וכשנעשה לצייר של „רחוב היהודים" היה „עושה את הכסלונים (והוא הדין הבטלונים והקבציאלים וכיוצא באלה בני אותו

שם תפקחנה עיניכם ותראו לפניכם תורה וגדולה במקום אחר: חושב מחשבות, הוגה דעות עמוקות ואמן נפלא, איש־הרוח, חוקר ובודק ונוקב עד התהום, ויליד־הטבע, השומע ומבין שיח חיות ועופות, שיח אילנות ודשאים. ואז ישב עמכם על אדמת אלהינו, על שמיכה זו הירוקה והרעננה, שכולה רפודה פרחים וזרועה שפעת נצנים למיניהם, ואז ירים עיניו כלפי מעלה ויביט אל רקיע השמים הבהירים, ואז ישמיע לאזניכם רעיון עמוק ונשגב, ויצייר לעיניכם תמונה נהדרה מרוכת־גונים, ויספר לכם מעשה רב־ענין, מעשה שהיה לפנים בישראל, בימי הדורות הראשונים; ואז יבדח את דעתכם במלתא דבדיחותא וישמיעכם הלצה חריפה ומפולפלת, שעוקצה עוקץ יהודי, עוקץ חד ושנון. ואז ילמדכם פרק בהלכות החיים וישמח לבבכם וימלא שחוק פיכם בעת ובעונה אחת. ואתם ישוב תשבו לידו מחרישים ומשתאים, תוהים ומתפלאים על האיש הזה ועל כחו כי רב, ולבכם טוב עליכם ביותר, ורק צר יהיה לכם, כי לא ידעתם את כל אלה עד היום הזה, ותהרהרו חרטה בלבכם, כי בצאתכם מן העיר לא לקחתם אתכם עט־עופרת לרשום בספר לזכרון את כל הרעיונות הנשגבים הללו ואת כל התמונות הנהדרות, את ספורי־המעשיות מדורות ראשונים ואת כל ההלצות החריפות והשנונות.

לא, מנדלי מוכר־ספרים זה, שאנו פוגשים בחיים, אינו כלל אותו מנדלי מוכר־ספרים, שאנו רואים בספר. מנדלי מוכר־ספרים זה, שאנו פוגשים בחיים, הריהו ספר בפני עצמו וללמוד אנו צריכים.

ומתוך הספר הזה אני תולש דף אחד ונותן אותו לפניך היום, ידידי הקורא, לכבוד יובל שנת השבעים והחמש של הסבא שלנו ולכבוד החג, חג ספרותנו.

בימים ההם ואני באודיסא, יושב בנאות־קיץ, הרחק מן העיר, על חוף הים השחור, במקום שקורין פונטא"ן. השנים היו שנים כתקונן (טולמאטשוב לא נהג אז עדיין שררה בעיר...), והימים — ימים טובים, ימי שלוה ונעימות, שכמוהם לא היו ואחריהם לא יהיו עוד. כלום חסר הייתי אז אלא אורחים, אורחים טובים שאהבה נפשי, ומן השמים רחמו עלי אז. אורח הגון נזדמן לי—הסבא בא אלי מן העיר, בא להתארח בביתי. הסבא רב מנדלי עם נושא־כליו, השליש אשר הוא נשען על־ידו, י. ח. רבניצקי.

אי אפשר לי לשוות לנגד עיני את הסבא רב מנדלי באודיסא באין רבניצקי אתו — כמו שאי אפשר לכם לשוות לנגד עיניכם, למשל, לולב באין הדס בצדו, או קהלה יהודית בתחום־המושב באין „רב־מטעם" בתוכה, או פרנס מפרנסי העיר ווארשא ובן מומר אין לו, או פ־לטנט רוסי באין פורישקביץ בקרבו... ימחל־נא לי ידידי וחברי רבניצקי מאה מחילות ואחת שאני דן עליו גזרה שוה זו. אין אני מתכוון בזה לפגוע בכבודו או להקניטו חלילה. אדרבה, מה עול מצאתי בו? אלא מאי? גלוי וידוע לפניכם, כי טבעו של סופר הוא בכך. כיון שניתנה רשות לסופר לדון גזרה שוה ולהקיש היקשים — שוב אין הוא בן־חורין להבטל מהם; עטו נעשה כמעין המתגבר, והריהו חוטף וכותב ודן גזרות־שוות ומקיש היקשים מכל אשר יעלה המולג תחילה.

בקיצור, אורחים היו לי אותה שעה: הסבא רב מנדלי ורבניצקי. אחרי שרחצנו את בשרנו במי הים השחור ואחרי שהראה לנו הסבא בן־הששים את כחו וגבורתו בשחיה וטבילה ועשה לנו נסים ונפלאות על הים, נשאנו רגלינו ויצאנו לטייל מן הפונטא"ן הקטן עד הפונטא"ן הגדול, ומן הפונטא"ן הגדול ואילך — ובדרך הליכה מספר לנו הסבא מספורי־המעשיות שלו, ספורים רבים ושונים, ואנחנו משימים אזננו כאפרכסת, מקשיבים ושומעים ומתפלאים ושותים בצמא את דבריו ונהנים הנאה משונה, כדרך נכדים טובים וישרים. ופתאום עמד הסבא מלכת,

„דרתיב״ מעין לספירי, כלומר שהיה מסתכל בהכסלונים ומבין אל כל מעשיהם כדרך הטבעיים שמתבוננים בטבע הבריאים ומדברים על הבהמה ועל הרמש ועל כל בעלי־החיים למיניהם, שהיתו צופה ומביט להכסלונים ונגלו לו תעלומותיהם, ארחם ורבעם, שבתם וקימם וכל דרכיהם של מין הברואים הללו, היה מצייר אותם בעט סופר כמו שהם בטבעם וצביונם" („בימים ההם)

בראשית דרכו נסה אברומוביץ לתאר את „האבות והבנים" יחד, את העולם הישן והחדש, אבל נסיונו הראשון לא עלה יפה. כשרונו הציורי עדיין היה בוסר, וגם לא מצא עוד את סגנונו המיוחד לו. וכשנתגלה אח"כ בתור מנדלי מו"ס עזב את „הבנים", את בני הדור החדש, אותם „מיני בריות חדשים מקרוב באו", שאין ביניהם „טיפוס גמור בטיבו ואופיו העצמי", ולא היה מטפל אלא בחיי „האבות", שבתוכם מצא לו טיפוסים גמורים בטיבם ואופים העצמי. חיי רחוב היהודים „בימים ההם", חיי הכסלונים והבטלונים והקבציאלים הגמורים, טבעם וטיבם, מנהגיהם והליכותיהם בבית ובחוץ, דרכיהם ותנועותיהם והעויותיהם בביה"כ בביה"מ ובבית־המרחץ, להבדיל, בשוק התגרנים ובאסיפות הקהל, דירתם והלבשתם ומיני כליהם ופרנסותיהם.—את כולם תאר מנדלי על הגליון והפליא לצייר בחרט אמן לכל פרטי־פרטיהם, „למען ידעו דורותינו הבאים".

ודורותינו הבאים יוכלו באמת להכיר ולידע את החיים המשונים והטיפוסים של רחוב היהודים „בימים ההם" בצורתם הנאמנה והמדויקה מתוך הסתכלות בכתבי מנדלי, זה הנהר הגדול, הזך והצלול, שמשתקפים בתוכו כבאספקלריא מאירה חיי אותו הרחוב בכל מלואם, בכל קויהם ושרטוטיהם, דרכי רוחו והויות עילכיו של היהודי בכל ימי חייו, מיום צאתו לאויר העולם עד בוא חליפתו. אותו „הרחוב" כבר פשט את צורתו הישנה ולבש צורה חדשה, חלק גדול ונכבד של אותם החיים המוצקים, שהתקיימו בקפיאים כמד וכמד דורית, כבר נגוז ועבר, וגם על השאר יעבור שוט שוטף של הזמן, המדיח ומכלה את הישן בריח פרצים ובלי המלה. והנה בימים הבאים, בשעה שיתעורר הרצון בלב מי מבנינו אחרינו לדעת ידיעה ברורה ושלמה את חיי הדורות הקודמים, יאמרו לו: רצונך להכיר את חיי האבות „בימים ההם" — הרי כתבי מנדלי לפניך, הפוך בם והפיך בם ויתגלו לעיניך כל פרטיהם ודקדוקיהם של אותם החיים הגנוזים, וביחוד השתדל להסתכל בעיון בספר „בעמק הבכא" ו„חיי שלמה" („בימים ההם") ועיניך תראינה חזות הכל.

זה כחו של צייר אמן יוצר וצר צורות קיימות לאורך ימים.

והצייר הגדול הזה לא נולד, כמובן, בקומתו ובצביונו בבת־אחת, אלא אחרי התפתחות מרובה וארוכה הגיע לאותה השלמות בכל דבר, בציור ובפסטירה ובסגנון, של „בעמק הבכא", „מסעות בנימין השלישי" ו„בימים ההם" בנוסחם המתוקן. אולם בראשית גלויו הספרותי בשם מנדלי־מו"ס כבר נכרו כמה סימנים מיוחדים של אוריגינליות מצוינה במינה וסגנון נפלא, סגנון מנדלאי שלא היתה דוגמתו בספרותנו.

כידוע, נתגלה מנדלי בראשונה בלשון יהודית המדוברת. מה הביא את אברמוביץ, שהיה כבר באותו הזמן סופר עברי מפורסם, לנגוע אל היהודית, שחבריו הסופרים „הביטו עליה בגאוה ובוז והזילוה עד מאד"? אין ספק, שמלבד הטעם הגלוי — התעוררות הרצון להועיל להמון־העם — נראית בזה פעולת רוח כביר של האמן שבקרבו, שהניע אותו לתאר ציורי החיים בלשון החיים, אפילו אם יתבזה על ידי זה „וכבודו בקלון ימיר". ולשון בלולה ומזולזלה זו, לשון עלגים במובן ספרותי, נהפכה על ידו „למטרוניתא טובת חן", ללשון לא ליטאית ולא וואהלינית, אלא לשון יהודית ספרותית, שמנדלי, יוצרה הגדול, הפליא

— מה נאה אילן זה! הביטו וראו את העץ הזה ואת פריו!

מרימים אנו עינינו למעלה — אכן אילן נאה הוא וזה מאין כמוהו! ולא הרי האילן כהרי האגסים. האח, אגסים אלו! ברגמתיין! כולם עגולים, כולם רשנים, כולם רעננים, כולם חלקים, כולם רכים — וכולם תלויים בפארות עבות, שולחים ריח־ניחוחם לאפנו, מציצים ומרמזים אלינו מתוך חבה ומתוך ידידות רבה, מרמזים ואומרים: „בני ישראל, זרע קדושים, מצות שבאה לידכם אל תחמיצוה — ברכו עלינו ברכת שהחינו"... ומאחורי אילן זה עוד אילן שני מציץ ועוד אילן שלישי — מרובים האילנות ומרובים האגסים. ים של אגסים!

הסבא העמיד בנו באין אומר ובאין דברים את שתי עיניו החדות והפקחות, הציץ עלינו רגע בעד זכוכיות משקפיו הנוצצות ועל שפתותיו הדקות, מבין שערות־הכסף המבהיקות, נגלה שחוק קטן, שחוק דק וחד, דוקר וחודר כליות ולב. נראה היה הסבא במשטה בנו, משטה ואומר: „בני, מריםי עיניכם ניכר, שמתאוים אתם לפרי זה?"... וכאלו נדברנו בינינו מקודם, גמרנו אומר תיכף ומיד ונכנסנו שלשתנו לפרדס לחשיג אגסים.

כך היא דרכם של יהודים מימות עולם, שאינם מרבים בישוב־הדעת: היאך נשיג אגסים? היכן הם האגסים? ברשות מי נמצאים האגסים? — מכל השאלות הללו הסחנו לבנו לפי שעה. יבוא הזמן ויפתרן. אנו אין לנו אלא מה שעינינו רואות: פתח פתוח מצאת — אשריך וטוב לך. כיון שתכנס לפרדס, מובטח לך שתמצא שם את בעליו, או את אריסו, או את שומרו — ובעד בצע־כסף השג תשיג גם אגסים.

וכך הוה. מצאנו את שער הפרדס. על השער טבלא מודבקת. על הטבלא אותיות־זהב חרותות, אותיות מאירות עינים: א נ א ט ר א. ובכן, יודעים אנו מכאן ולהבא, ששם בעל הפרדס הוא אנאטרא.

הגד הוגד לנו, כי אנאטרא זה יוני הוא, ובעל מיליונים רבים, ורשע מטבע ברייתו. ואולם אם עוסק הוא במכירת אגסים — דבר זה לא נתחוור לנו עדיין. אפשר שאינו מוכר אגסים, ואפשר שמוכר הוא אגסים. וכי בשביל שבעל מיליונים הוא — יפסיד ולא ימכור אגסים? והרי השכל מחייב: למה לו לאדם אחד שפעת אגסים הללו?...

ועד שאנו עסוקים בהרהורים אלו, נכנסנו כחשאי לפרדס זה, שמראהו מראה גן־עדן התחתון, ואנו פוסעים בנחת בשבילים הנאים, המרוצפים אבנים קטנות מאבני הים ומקושטים משני עבריהם באילנות גוזים, שמתחתם מבצבצים ונראים פרחים נותני־ריח, מבצבצים ומרמזים אלינו בצחוק־חן ומקבלים פנינו בברכה: „ברוכים הבאים! שלום־עליכם, יהודים!" וכך אנו מתנהלים לאטנו ומטיילים בפרדס ארוכות וקצרות. ופתאום... אי מזה קפץ לקראתנו בנהימה ובזעף ובקצף גדול — כלב! והכלב מראהו נורא. אין זה כלב, אלא עגל. אין זה עגל, אלא ארי. אין זה ארי, אלא נמר. נמר ממש! עורו צהוב ומבהיק. ופרסות לו עגולות ורכות, כפרסות הנמר. וסנטרו שחיר ולח. סנטר מלא חן, ושנים לו לבנות וחדות. ועינים לו אדומות ולוהטות, כעיני של גזלן. כלב נאה מאד—ואף־על־פי־כן כלב הוא.

אין אני יודע, היאך אתם נוהגים בשעת־חירום. ואולם אני את חטאי אני מזכיר היום — מפחד תמיד מפני כלב... ולא זו אף זו. כלה זו של פחד מלה קלה היא ביותר ואינה מבררת כל צרכה אותה ההרגשה, שמתעוררת בלבי, כשאני פוגע בכלב. את כל החיות שבעולם אוהב אני. אוהב אני את כולן, בלא יוצא מן הכלל. וגם את הכלב אינני שונא כלבי. אלא מאי? אין אני בטוח בו. זה דרכי מעודי, כשאני נכנס לבית ומוצא שם כלב (כמיכן, בביתו של אינו־יהודי הכתוב מדבר, לפי שיהודי אינו מגדל כלבים בתוך ביתו; ואם ראית מימיך יהודי מגדל כלב בתוך ביתו

לכתוב בה את סמיכותיו ההריפות בכגניני דמיודד ודמיציין.
· וכגנון מיידד ומציין יצר לו מנדלי גם ל„ספירי־מעשיות" שלו בעברית, כשחזר לספרות העברית. אחרי הפסקה של כמה שנים. הוא אינו עוד בעל לשון ביבלית, כנהוג. לשון צ ח ה זו שמורה לו רק להשתפכות הנפש ולציור הטבע, אבל לציורי החיים ושיחות הבריות סגל לעצמו לשון חיה וצרופה של המשנה ומבחר האגדה, וכשקוראין, למשל, שיחת הכסלונים בסגנונו החי של מנדלי: אפשר לשכוח שזו תרגומה של לשון החיים ולרשוב באמת שהבריות הללו אין מסיחין אלא בלשון זו דוקא...

ומיוחד הוא מנדלי לא בסגנונו בלבד, אלא גם בדרכי האמנות ואופני היצירה שלו. חותם מיוחד, חותם מנדלאי, טבוע על כל היוצא מתחת עטו הנפלא. לכאורה, אין כמעט ספור־המעשה (כמו שקוראין פבולה) בציוריו, ויש שתמצאו בהם דברים שאינם מתאימים לכלל זה או אחר מאותם הכללים המקובלים והקבועים להלכה בסעיפי „שלחן־ערוך" של האמנות. אבל מי ישים לב לתביעות כגון אלו בכתבי מנדלי המלאים כ"כ מקוריות? קורא־אתה, לדוגמא, את י"ב הפרקים הראשונים של „ספר הקבצנים", שכל עיקרם אינם אלא כעין „פתיחתא" לגוף המעשה, ונהנה הנאה מרובה. אפשר, שאין זו מן המדה להאריך כל כך בהקדמות, אבל מה בכך? כל פרק ופרק הרי הוא יצירה בפני עצמה, מעשה ידי אמן; וכמה מאמרים־פתגמים, מחרוזות של עניני־השכל, אפשר להוציא מתוך כל פרק!

כשרונו של מנדלי, כאמור, גדל והתפתח מתקופה לתקופה. זרי ספרותנו זה כל זמן שמזקין כנפי רוחו מתגברות וכח כשרונו מישתבח ומתעלה. ולפיכך הרבה מספוריו הקודמים כיון שבאו לידו להוציאם במהדורה חדשה נשתנו אצלו תכלית שנוי, נתגדלו בכמות ובאיכות וכמעט שלא נשאר כלום מהנוסח הישן (השוה, לדוגמא, את ה„ווינשפיגעריל" הראשון, מדברת „קטנה כבת איש", לנוסח המחודש, המחזיק שמנה ספרים). יבכלל אפשר ריבר על ציוריו של מנדלי: „אחרון אחרון חביב".

ומנדלי, כביר הרוח, „לא כהתה עינו ולא נס ליחו" עד זקנה ועד שיבה. הפרקים הראשונים של „חיי שלמה" („בימים ההם") שיצאו מתחת ידו של „הסבא" בזמן האחרון. מה נעים ונעלים הם כמעשה ידי אמן, ומה נאה סגנונם המצוין בשלמות של פשטות גמורה.

וביום שמחת החג של ספרותנו, במלאות שבעים וחמש שנה ל„יהודי היהודים" זקן סופרינו וצבי תפארתם, כל חובבי ספרות ישראל, בכל מקום שהם, פונים אל „הסבא" הגדול והחביב; בלב מלא תודה על פעולות ריחי המיפלא ונושאים אליו ברכה ממעמקי נפשם שיהא שלם בגופו וברוחו, דשן ורענן, ולא ימיש מעשות פרי־הלולים ומהפרות את „נכדיו" הסופרים לאורך ימים.

אודיסה, כ"ז כסלו.

ח. נ. ביאליק.

יוצר ה„נוסח".

על מנדלי כ ל ו אפשר לדרוש תלי־תלים. כאן רצוני לרמז בקצור על תג אחד שלו, על מנדלי היוצר את „הנוסח" *) האמנותי בספרות העברית והיהודית.

ה„נוסח" — אין זה סגנון בלבד, ריתמוס בלבד, אופן הציור

*) כך קורין בוואהלין למסורת נגוני התפלות המקובלים בעם, ומזה בהשאלה־לכל דרך כבושה ושבלונה מקובלת באחד מן המקצועות.

הרי כלב זה לאו שמו כלב), מיד חושי מתבלבלים בי ואיני שומע עוד דבר מכל הדברים, שמדברים אלי. פרחה נשמתי ממני, והרי היא מתלבטת שם, אצל הכלב... וכשכלב זה נגש אלי לפשפש בי ולהריחני, לכשכש בזנבו להנאתי ולהשפיע עלי רוב חבה—הריני מקבל יסורים אלו באהבה; אדרבה, כך נאה וכך יאה, כתותנים נהיה שנינו — ובלבד שלא תגע בי ובגופי. במטותא מנך, אל נא תניח עלי את כף־רגלך הקרה ואל תתחב את סנטרך לתוך פני. ידידים אנחנו, אהבת־עולם אהבתיך, ואולם אהבתיך מרחוק...

על חברי רבניצקי לא אעיד עדותי בזה. אפשר שמתירא הוא מפני הכלבים עוד יותר ממני; אמנם מתאמץ הוא להוכיח לי, כי מוראו של כלב אינו גדול עליו ביותר. מה ענין מורא בכאן? כלום סוכך אין בידו? אדרבה. סוכך זה כבר יצאו לו מוניטין בכל אודיסא כולה, שכחתי להקדים ולהודיע, כי ידידי רבניצקי אינו יוצא מפתח ביתו החוצה באין סוכך בידו. בין בימות הקיץ ובין בימות החורף. נכנסת לכרך של אודיסא ופגעת ברחובה של עיר ביהודי שפניו אדומים ומאירים, ומצחו לבן ותפוש־הרהורים, והדאגה בעיניו הטובות, וסוכך גדול בידו־ימינו, אף־על־פי שצינת החורף מושלת בכל תקפה—וידעת, כי הוא הוא זה, רבניצקי הוא זה. יודע אני את סודו של הסוכך אשר בידו: תריס הוא בפני הכלבים. נאם תמצי לומר, הרי אף מקל יפה לגופם? ויש לומר: מי נתן לך פתחון־פה לשאל שאלות ולהקשות קושיות?

בקיצור, שנינו, אני וחברי רבניצקי, כיון שראינו בריה משונה זו בדמות כלב דולכת ובאה לקראתנו ופיה פעור — כיד פרחה נשמתנו ונסתלקה מן הגוף. מתחלה נצנץ רעיון במחות שנינו: ל ב ר ו ח! אלא במה דברים אמורים? בבני־אדם שרגלים להם לברוח. אבל בני־אדם, שרגליהם קצוצות עד קרסוליהם, ולבם תלוי בנימא, ושערות ראשיהם סמרו מפחד, ועיניהם יצאו מחוריהן — מה יעשו? לא עליכם, ידידי הקוראים, גורל כגורלנו. רבונו של עולם, הלואי ויהא חלקם של שונאינו וכל דורשי רעתנו כחלקנו אז!

ורסבא? — את הרגע ההוא לא אשכח כל ימי חיי, עד עולם לא אשכחו. כיון שפתח הכלב את פיו וקפץ ממקומו להתנפל על הפנים החדשות, שנכנסו לפרדס בלי רשות בעליה, מיד עמד הסבא כנגדו, הניח שתי ידיו על לבו, כוץ את שפתיו מתוך לגלוג קל, הציץ רגע לתוך עיני הכלב ופרץ לעומתו בצחוק גדול ורם — העבודה, שהכלב הבין פירושו של צחוק זה. ולא שהבין בלבד, אלא שגם נעלב על ידי כך. כחצי רגע ארך הדבר — שניהם עמדו זה כנגד זה, עומדים ומציצים זה לעיני זה. ואפשר שגם חצי רגע לא עבר, ורק בעיני נמשך הדבר כשנות־נצח. איהו רגע קשה היה מאד. אדם וחיה נפגשו שניהם ומדדו זה את זו בעיניהם לראות, מי ינצח את מי... כפי הנראה, נכנע הכלב מפני הסבא ונפשו קצה בעמידה בטלה זו, ולפיכך כבש את עיניו, עיני גזלן לוהטות, בקרקע, פתח פיו והוציא פיהוק מגרוני, שלח לשון ארוכה לארץ, זקף גב וזעזע את עורו הצהוב והמכהיק — ואחר־כך שכח מדת דרך־ארץ ופנה אלינו אחור, במחילה מכבודו, וחזר והלך לדרכו, הילך ומריח עקבותיו בחוטמו.

ביום ההוא אכלנו אגסים לשובע. אגסים יפים. אלא שאגסים אלו הביאה לנו אשתי בשובה מן העיר.

בלבד וכו'. ה„ניכח" הוא האב והיכיר לכלם, יאילי התילדה של כלם.

שם „כפרות" — ב„יפה" הכתוב מדבר — היה לנו גם עד מנדלי. מעולם לא היו יהודים מונעים עצמם מן הכתיבה. אבל את „הנוסח" המוצק, שהולך וכובש את הספרות העברית בימינו — הביא לעולם מנדלי. עד מנדלי היו רוב הסופרים כותבים בלא ניכח.

„היכי תמצי?" — אף אני תמה. והלא זה טיבו של הנוסח: לאחר שהוא בא לספרות ועומד בה, שוב אי־אפשר לנו בשום פנים לצייר בדמיון, כיצד נתקימה זו ומה היו פניה לפני באו.

ה„ניכח" — זה שקובע פרצוף פנים אחד ושלם לכל־החמר הספרותי של הדבור או של התקופה — הוא הוא. גם הקרקע שהכשרון עומד עליו וגדל מתוכו. בלא נוסח מוצק אין מקום איתן לדריכת רגל של הכשרון, לפסיעה כל שהיא בת רושם ניכר. על פני דבר נגר ומהותך אין הפסיעה משאירה רושם.

ואפילו מי שבא לשנות — עליו למצוא איזה „יש" קים, שיחול עליו השנוי. יכול, וגם חיב כל כשרון להיות בן־חורין, לגלות את כחו שלו על פי דרכו, אבל עליו להשתעבד גם אל איזה „מחויב המציאות". יצא כלו מן התחום — יצא הדג מן המים, נתריש הצמח מן הקרקע.

היצירה האישית, המפוצלת — באה לבסוף. מתחלה בא הנוסח. מתחלה צריכים להבראות הדפוסין הראשונים, שבלונא ספרותית קבועה, מטבעות מהלכות בנות־צורה ובנות־קיום.

ילספרות:ו הכפולה שעד מנדלי לא היה „נוסח" מקובל ועומד איתן. בימיני קשה לשער, עד היכן הגיע חוסר־כחה של הספרות בפנה זו. העברית נבמכה, לפחות, על משענת קנה רציץ של ה„פסוק". אין רע מוחלט ב„פסוק" אם משתמשים בו כהלכה, וביחוד, אם הסופר נותן מרוחו־היתרה, העצמית, עליו. מלים שכנות, אי חברות ישנות, מאירות ושמחות תמיד כשהן מזדמנות בהיכח־הדעת שוב לפונדק אחד; ואף הקורא שמח עמהן. הפסוק, בין מת ובין חי, הוא אמנם קונסרבטיבי ועלינו להלחם בו מלחמה שאינה פוסקת, אבל באותה שעה עלינו לבקש בו גם משען. גם שאר הספרויות בלשונות החיות יש להן „פסוקים" משלהן — פסוקים שבכתב ושבעל־פה. ההבדל שבין אלו ובין הפסוק העברי אינו מרובה כל כך, כמו שהוא נראה לכאורה. הספרות העברית יכלה אפוא באין ברירה לתת מקצת מיינה החדש בקנקנים הישנים, שהיו אמנם רעועים וסדוקים הרבה, כנבואות הקדמונים של התנ"ך ושל אחריו. מה שאין כן הזרגונית. זו היתה מחוסרת ישע לגמרי. זו היתה בבחינת אפס ואין. יונה וקנקניה — שניהם הרי עדיין לא באו אז לעולמה.

טול לדוגמא „ספר" או „מאמר" של אחד „המחברים" בימים ההם — ובאותו רגע תשליכהו מידך. לקביעות כל שהיא אין שם סימן וזכר. רואה אתה מלים, אספסוף של מלים, שאין אתה יודע למה הוא ומה לו כאן. אלו הן מיני בריות קבצניות כנופיות עירות ואלמות, שהן תועות בגדים גרוהים לכאן ולכאן, ואינן מוצאות להן מקום ומעשה ובית־אחיזה. הדברים יגעים ומוגרים כמים, בלא גון וריח; צירופי־הדברים — כחם רע, ואין בהם כח הקיום ליומם וכל־שכן למחרתם. הכל הולך ומתמוזז שם תחת העין. כאלו הכל כתוב על נייר מחוק. לא הרצאת מחשבה בכתב היתה זאת — אלא מין דבר שאין לו שם ודוגמא בשום ספרות בעולם.

וזאת עלתה להם לא ממעוט כשרון בלבד, אלא בעיקר, מחוסר נוסח קבוע ומקובל, מחוסר נרתיקים וכלי־קביל מוכנים מעין לתת בהם את תכני המחשבה הפשוטים ביותר.

בימיהם לא נברא עדיין לצרכי הספרות החדשה. אותו „הנוסח", שמנדלי לבדו, בכחו הגדול ובאמנותו הרבה, יגע בשכלולו יגיעות לא־אדם ושקע בו חלק מרובה כל־כך מרוחו היוצר ומכשרונו העצום.

דבור קל, לכאורה: יצירת שבלונא, ואולם מעשה היצירה של זו היא מעשה־ענק. כאן עושה היוצר היחיד מה שהיה ראוי להעשות על ידי דורות רבים:

לצרף צרופים חדשים בנוסח מן המוכן — אף זו לא מלאכה קלה היא, כל־שכן להוסיף עליו, לשנות בו קמעא. אבל יצירתו מתחלה — בזה יש מעין מעשה בראשית. יוצר המחט הראשונה, הפשוטה — הוא המגלה, ולא עושה המכונה המורכבת לתפירה. צבת בצבת עשויה, וזו השניה בודאי נעשתה יפה מן הראשונה, — אבל הצבת הראשונה היא מעין „מלאכת שמים".

יצירת נוסח — פירושו: מתן צורה קבועה למחשבותיו והרגשותיו של הדור ועל־ידי־כך להקל עליו את הפרוצס של שתיהן. יוצר הנוסח הספרותי מסייע לדורו, לבעלי הכשרון הבינוני שבדורו, לחשוב את מחשבותיהם ולהרגיש את הרגשותיהם. דיסקיפלינא הוא מכניס לתוך רוחם ומסדר עליהם את עולמם הפנימי. הוא המוציא את מעט הזהב מבדילי־רוחם והוא המתיכו ל„מטבעות".

מי שבא לשער מדת הרוחב של האופק הספרותי בדורו — יכול הוא לעמוד במקום גבוה או במקום נמוך, אבל כל השטח, לכל מלוא־העין, צריך להיות של מישור. ואת המישור הזה בספרות נותן ה„נוסח".

עם הנוסח באה רוחה גדולה בספרות. בעלי הכשרונות החדשים, הגדולים עם הקטנים, אינם צריכים לבזבז יותר מחצי האנרגיה היצירית שלהם על „מעשה בראשית", על יצירת הכלים. הם מסתייעים הרבה במה שיש מן המוכן ומצוי לתשמיש יד, ואת עיקר כחם הם נותנים מעתה ל„תוכן" החדש, שהביאו משלהם. וכנגד זה, מחוסרי־הכשרון הרמאים הולכים ומתגרשים מתוך ה„ספרות". במקום שיש „נוסח" ובירור וקביעות צורה אין מקום מרוח לגנבת־דעת. ה„מליצה" הידועה — היא התקופה שלפני הנוסח.

זה כחה של יצירת הנוסח.

ומתן נוסח לדור — פירושו: להכניס עצמי אל סתר לבו של הדור ואל מעמקי נשמתו, להתמזג עם רוח הדור מזג עולם ולהבטל בתוכו.

נותן הנוסח ומשליטו — מטמיע תחלה את רוח הדור בתוך עצמו, ולבסוף הוא עצמו, או חלק גדול ממנו, נטמע ואובד בתוך רוח הדור. ופעמים — כמה יגון בדבר — הרבה מיצירותיו אינן נקראות אפילו על שמו. כך מזלו של „נוסח": הוא נעשה מיד דבר של הפקר. הכל זוכים בו ואין אחד בעליו. הכל מסתפקים ממנו ונאותים לו — ואין מחזיק עליו טובה, יוצרו הראשון אין לו בו זכות ורשות יותר משיש בו לסתם כל אדם.

„נוכח — אמרי אינשי — נתן מכיני".

וגדולה מזו: כל מה שה„נוכח" מתפשט יותר, כל מה שהוא מתקבל יותר על הבריות — יותר אין היכר לחדושו, ל„מה־תלמיד לומר" שבו. בני אדם רואים ותוהים: „פשיטא! מאי רבותא?" ואין יודע ואין מרגיש, בכמה חבלי יצירה ותענוג יצירה עלה „פשיטא" זה ליוצרו הראשון. אין יודע ואין זוכר, כמה שמחה וקורת־רוח הביא „פשיטא" זה בשעת חדושו, לאלו שבקשו אותו ימים ושנים ולא מצאוהו או לאלו שלא ידעו גם לבקשו, מפני שלא הרגישו בחסרונו כלל. שכחנים הם בני אדם, ורע מזה,

שפעמים אינם רואים ואינם תוהים כלל. מתוך שהדבר הוא דבר של „פשוטא" לפיכך אין מרגישים בו כלל. מצד זה דומה אפוא הנוסח לאורלוגין שעל גבי כותל: אימתי מרגישין בו? — כשהוא משתתק;

אם יש אפוא „יוצר לשמה", שלא על מנת — יוצר הנוסח אחד מהם. „עולם הבא" שלו הוא ממין אחר לגמרי, בחינת „עין לא ראתה". „בשר=ודם" פשוט אין דעתו מתקררת בכגון זה; רוצה הוא למשמש „עולם-הבא" שלו בעשר אצבעותיו. ברם, מנדלי מזומן לכל מיני „עולם הבא" שבעולם היצירה שלנו. הוא הרי האמן הראשון לכל דבר. הוא הרי התחיל כמעט הכל מ„בראשית". ציורי הטבע, תאורי החיים ובריאת הסגנון לאלה— הרי הכל משלו והוא האב לכלם. מלבד זאת—הרי יש עוד מנדלי האינדיבידואלי, מנדלי בעל ההומור שאין דוגמתו, מנדלי היודע את נפש האומה, ואולם הזכות של יצירת „הנוסח" מכרעת הרבה מהם. בעיני משקלה אלף ככר.

זה כחמשים שנה ויותר יושב לו אותו סבא בתוך כסאו, רמשקפים נתונות על עיניו הקטנות, המחודדות וראשו כפוף על גבי גליון לבן. ראיתם את סופר־הסתם על גבי יריעת הקלף בציורו של איזראל'ס? — כן מראה הסבא. יושב הוא וחורז מרגליות. טפה לטפה, מרגלית למרגלית — והנה סגנון חדש נתן לנו, והנה נוסח־אמנות לנו, והנה גם ספרות חדשה.

אפשר לא רב הדיו אשר שפך מנדלי לפי שנות עבודתו, אבל גם טפה אחת לא יצאה לבטלה. כל מה ששאב במלוא חפניו מגנזי רוחו היוצר של העם השיב אחר־כך טפה טפה, מזוקק שבעתים. לתוך גנזי רוחו של אותו העם עצמו.

עתה יש לנו ספרות חזקה ואמיצה, אמיצה אולי גם ממנדלי בעצמו. אין זה אלא מפני שהוא, מנדלי, הבליע בה את עצמו, בתוספת עצמו הגביר אותה גם על עצמו. מנדלי ועוד — חזקים ממנדלי.

ואת החסד הזה, סבא יקירא, לא ישכחו לך נכדיך ונכדי נכדיך עד עולם.

בעל־מחשבות.

שלום יעקב אברמוביץ (ר' מנדלי מוכר ספרים).

(לחג יובלו, במלאת לו שבעים וחמש שנים).

I.

יותר מחמשים שנה עברו למיום שהתחיל ש. י. אברמוביץ את עבודתו הספרותית, ככל הסופרים, השתקפו גם לפני עיניו ויהי הוא רשמי ילדותו הקדומה בצבעים יותר בולטים ויותר חריפים, וקוראיו הם אנשים ששנות המאה העשרים נקלטו עמוק בלבם. על שערי כתביו של אברמוביץ דופקים ארבעה דורות: אותו הסבא-השב בן זמנו של ניקולי, ונינו, אשר כבר עבר את ימי הבהלה של רבולוציה רוסית. ובין אותו השב ונינו נתונה בריה משונה — תקופת ההשכלה עם מנדלסוניה הרוסים ואגודותיה הפטרבורגיות. ודאי יש השתלשלות טבעית בין ארבעת הדורות הללי. אבל ש"י אברמוביץ לא טרח מעולם לקשר את הדורות זה בזה. מתוך כתביו בולט ועולה לפנינו ביחוד הסבא השב.

בבהירות מיוחדה מבליט הוא — הסבא ר' מנדלי — את הסביבה ואת הרוח ששלטו בימים ההם, כשאבותיו ודודיו היו עוד אזרחי קבציאל וגדוליה. אליבא דאמת אין אנו מוצאים בכתבי ר' מנדלי שום מעבר מן העבר אל ההוה. כשאנו עומדים שקועים בתוך עולמו של ר' מנדלי, הולך ונשתתק מאתנו כל כאיני והמונו של רחוב=היהודים שבימינו. כשאנו מסיימים את „ספורי המעשה" שלו נדמה לנו, כי חלום חלמנו, חלום שאין לו שום שייכות לשעתנו הקודחת, שאנו קיימין בה עכשו.

רוח האדם שחונן כח אלים לעביר בטיסה אחת עולמות קדומים ודורות מתים,—זה שניתנה לו מתת־יה ל„הזכיר נשכחות" ולהקביל את העבר השב, המת, אל היום החי, הפזיז, — הוא משתומם ונרעש בפסעו פסיעה גכה מדורו הוא לדורו של „ר' שלמה בן חיים", לדורם של אותם היהודים שהאמינו עוד בתמימות, כי בא ר' משה מונטיפיורי אל ניקולי קיסר על מנת לקנות את יהודיו מאתו בכסף מלא. דומה, שאין כל שום קורבה ושייכות בין העולם היהודי של עתה, עולם של נודדים ואכסטרנים, רנטיסטים וחדרים מתוקנים, מלמדי עברית בעברית וסוכנים המעבירים את הגבול; עולם של ציונים, טיריטוריאליסטים ופועלי־ציון; של עתונים, אגודות לשירה וזמרה וקונגרסים ואספות להרבות; של בתי־ספר לאומניות, תחנות לנסיון ושעורי־ערב; של בתולות רופאות=שנים, קורסיסטות בברן וכלות בפאריז; עולם של סופרים, בונדיסטים ודיקדנטנים מגודלי־פרע. — ובין אותו העולם של ר' מנדלי, אשר בו חיו, פרו ורבו חטפן, מגיד, מוכיח, שמש, סופר=הקהל, שתדלן, בעל־עצה ובעל־טובה! עולם של רישי=דוכנא, מלמדים, שדכנים, ברחנים, בטלנים, גבאים, משולחים, ובחורי=ישיבה; פרושים, לומדים, אברכי־משי, יהודים נאים, בני=אבהן, קוראי־תהלים, לומדי משניות, בעלי־תפלות ובעלי=תקיעות, מתקני סביבונים, ו„ארטיסטים" לפורים, מרדדי מצות, דיינים ושו"בים, מנקרים ומשגיחים, נשים צדקניות ו„טבלניות", מתקנות פתילות „לנרות־נשמה" ומודדות=קברים וכו' וכו'.

כשאנו מסתכלים ברחוב=היהודים, שהאשמדאי מראה לישראל המטורף; כשאנו רואים והנה זוחלים ורומשים בו ברחוב „פאות סבוכות ופרועות, גרגרות ופיקות בולטות, חולי מעים ותחתוניות, פוזמקאות ועקבים חשופים, מטפחות, קופסאות, תרווזים, רעשנים גרגרנים, אתרוגי־קורפו ותרנגולות לכפרה", — ואנו שבים מתוך עולם־התהו הזה אל רחוב היהודים של עכשו, עם הנקיון השורר בו לכה"פ לפנים וצורתה האירופאית כביכול, — נדמה לנו, שעם זרם הזמן כבר נסחף לגמרי זכרון עולמו של אברמוביץ; כבר אכלה הרמה אותו העולם ומתוך עפר הרקבון צמחו יצורי חיים חדשים אחרים,—יהודי אחר בנוסח חדש ורחוב אחר בנוסח חדש...

ולא עוד, אלא שנדמה כי לא רק צורה חדשה לבש רחוב היהודים, אלא שגם בתוך פנימיותו באו חליפות ותמורות. בימיו של אברמוביץ, כשהיהודי התחיל עוסק בהשכלה, נולדו בלבו ראשית כל רגשי בוז ליהודי היהודי ולכל הסביבה היהודית. „שהרי אהיה בהווייתו יהודי נקלה ובזוי עם" - היה חושש ישראל לנפשו, בשעה שהתחילה תאות ההשכלה טורדת אותו — „חידר עולמית אהיה לרבים ואתמשל לאותה המטרוניתא במשל הקדמוני, שמכבדת ומפנה כל מקום מזוהמא, ומקומה שלה בשפל, בארית הפנות, ולמטרוניתא זו שאת כל העולם היא מלאה ולה אין מקום בעולם, מטרוניתא שהיא בשר ודם וכל מה שראוי לאדם יש לה, ואע"פ כן היא אפס ואין. אחת אני יודע — זוהי מטאטא". (סוסתי פרק א'). לעבוד בתוך העם, בעד העם — פרוש

ידיית מטרוניתא, המכבדת ומנקה כל מקום מזוהמא והיא עצמה מסתלקת אל זוית מלאה אשפה. שני המושגים „אדם" ו„יהודי" היו כל כך רחוקים זה מזה, עד שלא יכל איש לשער כלל כי אפשר לאחדם. אבל עכשו, לאחר שהגענו לידי הכרה שכולנו אינו אלא טיפין היוצאית ממעין יהודי אחד, שוב לא נוכל עוד להבין היאך אפשר לו לאדם שלא יתאוה להיות אותה „המטרוניתא, המכבדת כל מקום מן הזוהמא ומסתלקת אל הזוית". דוקא זה שנדמה בתקיפת ההשכלה כאשפה (כלומר הסביבה היהודית), יש לו עכשו חן מיוחד בעיני היהודי. היהודי של עכשו מבקש דוקא „אותה הזוית", אשר יוכל להסתר בה, כלומר, יראה את עצמו עומד בתוך שלו, בתוך כתלי ביתו.

וחוץ מזה, הנה באותם הימים עדיין לא היה לעם כל מושג ע"ד עבודה עצמית שהיא כולה שלו. היהודי המרגיש והחושב דרש, בכל היותר, צדק ומשפט מאת אדוניו. אך מעולם לא עלה על דעתו לעורר בקרבו אפילו רצון כל שהוא לשנות את רגשותיו הצבוריות בנוגע לעתידות עמו, עצמו ובשרו. ב„סוסתו" של ר' מנדלי אנו מוצאים סטירה חריפה המענישה אותם „השוטים החדשים", אשר ראו בהשכלה את הדרך היחידה לחזור לעשות את „הסוסה" לאדם. „כל בריה קבע לה היוצר בשעת יצירתה חושים ואברים מיוחדים לעצמה, כדי למצוא על ידם כל מה שהיא צריכה לקיום נפשה: פה לה — לאכילה; אף לה — לנשימה; רגלים — להליכה; ושאר הדברים כגון: שחוק, רקידה קפיצה גניחה באצטאדין ובתי־קרקסאות הם שטותים בעלמא, מאותם הדברים שהבריות הסתגלו להם לאחרונה וקרויים אצלם בשם: „השכלה" — כך עונה הסוסה את ישראל בעל הרחמים. הסוסה אינה מאמינה באהבת האדם לאדם, במדת הרחמים והחנינה. היא מפקפקת גם בהאוטיליטריסמוס, לאמר: ברגש התועלת האנושי, הגוזר ואומר, שכל מה שממעטים לענות ולסגף את האדם, בה במדה מסוגל היא יותר להביא תועלת להכלל. היא בוטחת רק ביושר, בצדק. ואולם בכל דבריה לא ישמע אף פעם אחת קולו של רגש החיים הבריא, המעורר לעבודה כבירה. כי מה הן באמת הציונות, הטיריטוריאל ות „הבונדיות" וכל יתר התנועות שהתחילו מעוררות את הלב היהודי, אם לא האינסטינקט העממי הקורא לעבודה עצמית.

בימיו של אברמוביץ היה היהודי פסיבי בתור עם, ועכשיו במדומה שאקטיבי הוא. בדורו של ר' מנדלי היו הרגשות הסוציאלים של היהודי אטומים; לא היה לנו צבור המכיר את עצמו; היו לנו רק יחידים, פרטים בודדים. שרק צורת חיים חיצונית איגדה אותם יחד. — רופפת וחלשה היתה ההכרה ברחוב היהודים של ר' מנדלי, אעפ"י שמבחוץ הצטיין הרחוב בכל סמני הרוחניות, וכל היחידים ובתי המדרשות היו מלאים פאות, פוזמקאות ועקבים השופים. תוכו של הרחוב נחר, פסקו החיים ממנו וכולו כאלו קפא. ואנו, היהודים של עכשו, נראה ההבדל שבין אותו העבר וההיה שלפנינו גדול כל־כך, עד שכמעט אין עיננו תופסת עוד כלל בקשר הטבעי שבין הסבא ונכדו

II.

ובכל זאת, לאחר כל העיונים האלה, הנה מגיע ועולה לאזנינו מתוך כתביו של ר' מנדלי קול, שידוע הוא לכולנו, ובכל יצירותיו אנו פוגשים פרצופים קרובים, פרצופים שרגילים אנחנו בהם. כנראה, עדיין שרוי בתוכנו איזה „גלגול" נשמתו של אותו היהודי אשר חי בימי ניקולי. או אולי גלה אברמוביץ בנשמתנו הגלותית קמט מייחד הקיים לעולם ושנים רבנים לא יכלו להכחידו בתוך נשמתם דם?

אמת, אם נבוא לנתח את כתביו של ר' מנדלי פסוקים פסוקים לא נמצא בהם מסלה ונתיב הרומים לדרכי־הגלות אשר אנו דורכים בהם היום. אבל כלום אפשר להשוות קלסתרים ופרצופים שיצאו מתחת ידי אמן לפוטוגרפיה ישנה של פוטוגרף קדום? ודאי נשתנו פני חיינו. ודאי נשתנתה גם פנימיות ישותנו. ואולם הקמטים הנסתרים, העמוקים שבתוך נשמתנו הגלותית, ואשר רק עינו הבהירה שלהאמן ברוך ה' תופסת בהם, — המה נשתנו רק שנוי קל. ואם עולה לנו לגלות את הקמטים הללו, הרי גלוי זה בא לנו מידי אברמוביץ, אשר עשה את מכחולו שמש לנקודה הפנימית, „בנקודת היהדות".

כגוגול שכנו בן ארצו, תאר לנו אברמוביץ את דורו וזמנו שלו. ואולם כשכנו זה שלח גם הוא את מבטו לחדור אל תחת בגדי זמנו, וחשף לעינינו נשמות ערטילאות, אפשר נשמות יהודיות נצחיות. וכמו שמגוגול נהנים עדיין הנכדים שלשים וארבעים לתקופתו הוא, כך אנו נהנים עוד היום מ„ספר הקבצנים" ו„מסעות־בנימין־השלישי" של אברמוביץ. כבכל הספרים הקלסיים יש גם בכתבי אברמוביץ (ואברמוביץ הוא הוא סופרה הקלסי של הגולה אשר ברוסיה) איזה כשוף טמיר וקסם מיוחד, שאינו נכנע לאומר ודברים, — איזה כשוף, המכריח אותנו, בני שלשים וארבעים, להרגיש את עצמנו קרובים לאבותינו ואבות אבותינו הבטלנים. הבו הוא סוד הכשוף, שעלתה לו לאברמוביץ לעמוד על קמטה הטפוסי ושפת נפשה של האומה הישראלית? אם בזה שהצליח להראות לנו את הריתמוס המיוחד של קהל עדת ישראל, או בזה שהבהיר את הסתירות והנגודים שבנשמת הגולה אשר ברוסיה? יהיה איך שיהיה; כשאנו מסיימים את „ספורי־המעשיות" הידועים של ר' מנדלי, הרי אנו מרגישים בלי אומר ודברים כי בא אדם והכריח אותנו להסתכל יפה יפה בתמונה, שאנו מכירים בה את עצמותנו — את קלסתר פניה של עדה יהודית, הקרויה „כנסת ישראל".

ש. י. אברמוביץ נעשה צַיָּרה של כנסת ישראל עם קדושתה החולנית ופרשת חייה הגשמיים הגרועים המטורפים. לא בטפוסים בודדים ציר לפנינו את הדורות הקדמונים, כי אם בכל מלא היקפם. הוא מכר לנו את תמציתו, את רוחו של בן „העם הנבחר" שחייו עוברים בין בית המדרש והשוק. ואם גם נשתנו הצורות החיצוניות, לא על נקלה תשתנה נשמתו ומהותו של קבוץ גדול. „בל מה שאנו עושים יש לו סמני סרסרות" — קובל אברמוביץ, והוא מתאר את מהותה של חתונה בימים ההם. „אפילו הנשואין — מין מקח וממכר הוא: האשה נקנית לו בנדוניה, במלבושים ותכשיטים, והוא מתנה עליהם מקודם. אם נתקיימו התנאים, כפי המדובר בפרוטרוט בדברי הברית, הוא נוטל את הכלה והולך עמה להופה עם השדכן ועם הבדחן ועם כל חבורת כלי הקודש, שמרויחים מעסק זה. אומר לה בפומבי: „הרי את מקודשת", ובעתה תלדי בנים לי, תעשי לי כל מלאכה ותסתגפי עמי ביחד עד מאה ועשרים שנה. ואם נאה את אי מכוערה, חכמה או טפשית — אין דבר זה נוגע אלא לך לעצמך ולא לי... לא בני מלכים אנו ואין לנו פנאי להסתכל בנוי, ולעיין בדברי שטות והבלים. יהודים אנו, טרודים בפרנסה הננו... סוחרים אנו, חנונים הננו, תגרנים וסרסורים טרודים"... (ספר הקבצנים). ואנו הנכדים מרגישים, שכל דבור ודבור של מנדלי הסבא פוגע בנו, הנכדים, פוגע בלב היהודי, שהסרסרות חדרה גם אל קדשי קדשיו.

כשאנו רואים באיזו דמות נתגלית לישראל המטורף פרנסה יהודית ועינינו נפקחות פתאם לראות תמונת רישה היהודי המלא סמרטוטים

כפופים, רעבים ורזים, התועים פה ושם „עמוסי צרורות צרותיהם", ולטושות ובולטות. עינים טרוטות וסימקות של הכרסורים השפיפים; אדר אולי תמכר, חשן שמא הקנה; נעלך אפשר בלתה; תחתוניך שמא נקרעו לקרעים שאינם מתאחים; אולי לטלאי צריך אתה; אי לסמרטוט אתה זקוק. ומעכברים מרעלים הם רצים וסובבים כל היום מפנה לפנה; תוחבים את חטמם ומריחים שמא ימצאו פת קיבר... וכאו"א טרוד; כאו"א ממעך ולוחץ את הרקה; כאו"א נושך שפתו בשניו; מציע הצעות ומשתקע בנבכי שרעפיו; כאו"א כובעו שמוט לו מאחוריו ורץ. רץ בתוך עולם התהו; כל מיני הנויות ו„פתחים" למשא ומתן; כל מיני שולחנות וספסלים, ארגזים ישנים ודרגשים רעועים. והחזיקו שבעים ושבעה חנונים ותגרנים בקונה אחד, קבצן שכמותם. מושכים אותו לתוך „מקלטם" ומבטיחים לו הרים וגבעות; וגם המוכר גם הקונה נשבעים בכל הקדוש ויקר להם, בחיי נשותיהם ובניהם, בחלקם לעוה"ב ומאמינים אחד בחברו כבנביחת הכלב" (סיסתי).

בקראנו את הדברים האלה. על כרחנו אנו מרגישים, שרגלינו עומדות ברחוב היהודים של עבשו, ואנו רואים אותו לפנינו על כל דלותו, המונו יסאינו. כלום אין אנו פוגשים ברחובות דסמוכים לבירזה בורשה, באודיסה אותם הפרצופים שראה אברמוביץ בשעת היריד ביארמוליניץ? „יהודי בהמונו של היריד — שומע אתה — הוא דג במים... שם הוא מקום היותו; ממש: „וידגו" — שיהיו כדגים. בהלה וערבוביא: שם אני רואה יהודים רצים אחד-אחד, שנים-שנים. מזיעים מאד. הכובע שמוט לאחורי הראש, היד עסקנית, מתנועעת אילך ואילך, האגודל מזדקף וקצית הזקן בין השנים; — מז"ט! מצא יהודי עצה טובה, מצא! ושם רצים בנשימה אחת סמרטוטורים, כרסורים, שדכנים. סמרטוטוריות, הגרניות עם סלים, יהודים עם שקים ותרמילים, ויהודים דלים וריקים בלא כלום, בעלי-בתים כרסנים ופני להבים פניהם. אין פנאי. אין פנאי! רגע בסלע!" (כפר הקבצנים).

עד היום עלוב הוא ההמון היהודי, ולקיבתו אין כל „התמנות"; עד היום מתפרנס ההמון היהודי בשה"י פה"י, ופגרים מתים שבים לתחיה בהגיע לאזנם שיחה של עסק וקנוניא: עד היום אנו יכולים לחזור מתוך שחוק מר על פזמונו של אברמוביץ: „יהודי אפילו כשהוא גוסס, כיון שהוא שומע דבר עסק, מיד דעתו מתישבת עליו, ומלאך המות נרתע לאחוריו ואינו שולט בו באותה שעה".

שלום יעקב אברמוביץ, זה המשורר של הקדושה־החולנית שלנו, העמיק לגלות את ההפכים והסתירות המשונים שבנפש היהודי, המסתגף ומתנהג כ„קדוש" („לקיבתו אין כל התמנות") ומחו ולבו מלאים באותה שעה חולי חולין („את הרע שבשונאי לא הייתי מקלל כי יזדקק ליהודי, בשעה שמחשבתו טרודה בעסק. אותה שעה הוא מבטל את הכל, נותן עינו אפילו באוהבו ואחיו ועושה אותם גל של עצמות"), ואותו הקמט המשונה בנשמתו של היהודי, נשאר כלו כמו שהיה לפנים. אפשר נעשינו מאז ועד עתה במקצוע הכלכלה יוצרים במקצת, אפשר נעשינו אירופאים במקצת ועובדים את עבודתנו אנו במקצת, אבל החדוש הזה עוד לא הספיק לפשט את הקמטים הישנים שבנשמתנו ולקבוע במקומם קפולים אחרים בתוכה. יכול הקורא, המתחיל קורא את ספוריו של ר' מנדלי, לחשוב בלבבו, כי מכין הוא ומזמין את עצמו לחלום על דבר זמנים ודורות שכבר עברו ובטלו מן העולם. כשהוא מסים את קריאתו אין הוא נפטר מאברמוביץ אלא מתוך רגש אחר לגמרי: מתחת לדורות החיים שמלפנים, מתחיל בוקע ועולה לפניו מין מהות הקרובה אליו. המפרכסת כחיה גמורה, ועושת שמות בלב יהודי.

III.

שלום יעקב אברמוביץ הוא, כידוע, האמן היהודי הראשון שלנו במאה התשע־עשרה, אשר התחיל מסתכל בכונה מיוחדה בההמון היהודי. פיו יקבני „כנסת־ישראל", „כלל־ישראל". אבל באמת מפל לא במושג תיאולוגי או היסטורי, אלא בההמון היהודי החי והמרגיש. הוא נגש להמוננו לא כחבריו של תקופת ההשכלה, אשר הטיפו ראשית כל לדרך ארץ ומנהגים אירופאים ולצורה חצונית שרות הבריות נוחה הימנה, אלא מתוך הבנה של אדם מודרני, אשר ספג את כל הצער האיקונומי של עמנו. לא קדם לר' מנדלי אדם שהיתה עינו פקוחה כל כך לראות ולהבין את הדלות היהודית; עובדה זו, שמתוך אי־אכילה הולכת קיבתו של היהודי ומצטמקת עד ל„פחית מכזית", היתה לנגד עיני אברמוביץ תמיד. ובצבעים חריפים, אכזריים, צייר את ההמון הקבצן, הממלא את קבציאל ובטלון, ופרה ורבה ומקיים מצוה גדולה זו — לא יחדל קבצן מקרב הארץ. יחד עם זה מלאים כתביו של ר' מנדלי רחמים רבים לאותו ההמון, שאין לו שום „התמנות" בעולם הזה. ובכל שעה ובכל מקום שאפשר לו הדבר, הוא משתדל לעשות קורת־רוח כלי־שהיא להמון היהודי העלוב. אותו האמן הגדול של „מסעות בנימין השלישי" נעשה פתאום מתורגמן ל„זמירות של שבת" ול„פרק שירה", מוציא לוחות להמון האומלל ומנחמהו ב„היודיל" שלו. והוא הוגה תמיד את הרעיון לתרגם בשביל ההמון, להסביר ולבאר לו את ספר ה„תהלים". רוצה הוא ר' מנדלי לחזור ולקרב את לבם של אחיו העלובים אל היופי וההוד, שכבר הדלו להבינם. הוא חודר לתוך הפסיכולוגיה של ההומר העתיק־יומין הקרוי „יהודי", שהוא עצמו אינו אלא נימא אחת ממנו, והוא מוציא מנרתיקו את הכח המרפא הטמיר והגנוז בחגיו ומועדיו, בימיו הנוראים וחיי בית מדרשו וחצרות אלהיו, ובזה הוא מגלה ומוציא מחביונם את אלפי הסתירות וההפכים שבחיי הדמין היהודי. אותו דהמון המבטל לפעמים את ישותו וערכו אם מתוך הרחמים שבלבו לעצמו אי מתוך הלגלוג שבלבו לעצמו.

ואולם כל השרטוטים הנאים הפסיכולוגיים, שיוצאים מידי אברמוביץ בשעה שהוא עומד בתימה זו „ההמון היהודי" לא היו שומרים את כתביו מכליון, אלמלא היינו מרגישים בהם יחס מיוחד, טבעי ומוסרי, לאותו. ההמון, יחס תמים וצנוע כזה של אברמוביץ להיי העם אינו מצוי בכפרותנו. פתגמו „נימא אנכי בחומר העתיק הקרוי יהודי" א.ה „מליצה שדופה" של סופר. ר' מנדלי עם הצחוק העוקץ שעל שפתיו הדקות, סופר עממי הוא בכל מובנו הקלסי של המלים האלה. הסופרים העממיים הגדולים של הרוסים, למשל, שהיו אחוזים ודבוקים דבקות גמורה בעמם הפשוט, הם ירדו עד המדרגות התחתונות של חיי העם, מפני שהרגישו ששם, רק שם יחזרו וימצאו את עצמם, את נשמתם הם שאינה אלא חלק מנשמתו הגדולה של העם כולו. בלי כל עיונים ופלפולים יתרים היו מיבלים בתוך אטמוספירה של קבוץ גדול, כשהם שואפים ומתאוים לינק ולספוג אל תוכם את המעולה ואת העדנה שבנשמתו.

ודבר זה בלבד, שאברמוביץ חדר אל תוך תוכה של שפת היהודי הפשוט, מוכיח, כמה העמיק למבול. בתוך העם היהודי. לפניו לא היה איש ומעטים הם אחריו אשר נתברכו באוזן פתוחה כמותו לקלוט ולהבין את שפת העם. קראו נא איזו מספוריו של דיק, אשר לא נגש אל העם מתוך פשטות ותמימות, אלא מתוך רצון להדריך ולהוכיח, והקבילו את סגנונו הוא לסגנונו של אברמוביץ, ומיד תכירו את ההבדל הגדול שבין שניהם. דיק לא־

בא על מנת ללמוד, אלא על מנת להיות מלמד לא־קרוא. אבל אברמוביץ בא אל העם לא מתוך כונות ועיונים מיוחדים, בלי כל טענות ותביעות קודמות, והתחיל מתבונן בעין פקוחה לחייו ומקשיב באוזן פתוחה ללשונו. ולפיכך סגל לו אברמוביץ את רוח שפת העם, ויהי ליוצר הלשון היהודית של עכשו. שלא היתה באמת עד אברמוביץ אלא ז׳רגון מאוס ונלעג.

שפת כל קבוץ היא היא הקרום הדק והאחרון של נשמתו. ואברמוביץ, שהיה טובל תמיד בתוך נשמת העם היהודית, קרם עליו ממילא אותו קרום הנשמה הדק. עוד יעברו דורות הרבה, ואנחנו אל בית מדרשו של ר׳ מנדלי נלך לשמוע וללמוד מפיו את הלשון, שבה מדבר וחושב ההמון היהודי.

אותו היחס הטבעי אל העם מוצא מוקירו של אברמוביץ גם ביצירותיו שלא עלו יפה. כשאנו - קוראים את „פרק שירה" שלו, את „זמירותיי" או את ה„יודיל", הרי אנו תמהים לראות, עד כמה גדלה חבתו להעם ועד כמה ידע להעריץ ולכבד את חיי רוחו, נדמה לו להמבקר שהמחבר קנא קנאה של קדושה לאותם הלומדים הקדמונים, שמתוך מסירות נפשם הגדולה לעמם נתנו לו את ה„צאינה־וראינה" ואת „מנורת־המאור", כדי לתת גם לו חלק ונחלה באוצרותיה העתיקים של היהדות. מרובים רחמיו של אברמוביץ לעמו, שרוחק בצר לו מעל ספריו הטובים והוא מפרנס את עצמו בתרגומים גרועים, ויתן את לבו להמציא לו עזרה כל שהיא לפחות.

ההבדל בין הסופרים החדשים (יהואש), האומרים לתרגם את התנ"ך לעם, ובין אברמוביץ גדול היא מאד, כי על כן הוא הבדל עקרי. החדשים חולמים על שפה לאומית חדשה, ולאברמוביץ, בשעה שהתחיל יוצר את יצירותיו, לא היו מעולם כונות כאלו. החדשים אידיאולוגים הם, ראציונאליסטים הם, בשעה שאברמוביץ שר את שירתו „כאשר תשיר ה„צפור" בתמימות גמורה ובלי כל מחשבות והחלטות פוליטיות־לאומיות קודמות. ואעפ"י שהחדשים נראים לכאורה מעולים יותר עפ"י הדורם החיצוני, מכל מקום אני מרגישים שאותו האמן אשר תרגם את הפרק הי"ח בתהלים.

„עס וויגט די ערד זיך „ס׳שטורעמט אונטען,
„עס ציטערען פון בערג די גרונטען —
„קראך, קראך! אט וואליען זיי זיך איין.
„ווי באלד ער קומט אין כעס אריין.
„פונ׳ם נאז איהם זעצט ארויס א רויך,
„א פייער־פלאמט פון מויל ביי איהם
„און גליהענדע קוילען פליהען הויך
„עס ברענט, עס שלפה׳ט אומעטום!
„ער ניגט דעם הימעל, גיידט ארונטער,
„א וואלקען שפארט די פיס איהם אונטער,
„ער רייט אויף כרוב, ער פליט געשווינד
„און שוועבט אויף פליגעל פון דעם ווינד" —

שייך יותר גם להעם הפשוט גם לרוחו של ספר ה„תהלים" שלנו.

לסוף, עלינו לעמוד על סגולתו העיקרית של אברמוביץ, שבה מצטיינים רק המשוררים והסופרים הגבורים שבכל עם ועם. כוונתי לאותה הפנטסיה ברוכת האלהים הניתנת לאדם כדי לראות בכל פרט את הכלל, לצייר את המאורעות הבודדים בקוים ושרטוטים כאלה העושים את הכלל שקוף מתוך הפרט. ויכך מסוגלים רק אלה שעינם תופסת ורואה את הכלל, הרואים את הסינטזה שבחיים, אלה שמעין הקיום האנושי אינו נחלק בידם לטיפין טיפין. רק אותה הנשמה, הטובלת בים החיים, בחיים הרחבים ולא במי"ם כאה של חייה היא בלבד, — רק נשמה שכזו יש בכחה לראות ולהרגיש תמיד את הכלל הגדול, את הנשמה הכללית של הקבוץ. ומעטים הם הסופרים שקדמו לאברמוביץ ושקמו בימיו, שאנו מוצאים בהם סקירה סינטטית כזו המקפת את כל רחבם של חיינו והויתנו. סגולה זו היא גולת הכותרת של כתבי ר׳ מנדלי, ובזכותה יהיו הכתבים הללו חביבים ויקרים לנו עוד לימים רבים, רבים מאד, ותמיד ימשכו אחריהם לבותיהם של המעולים והנבחרים שבעם.

בקרוב יצאו כל כתבי אברמוביץ בי"ב כרכים לכבוד יובלו. בהם נמצא גם את הכתבים שכבר כלו משוק הספרים, ודאי תמצאנה בהם גם יצירות כאלה, שהיו טמונות בשולחן הסופרים ימדבית כי תגיע שעתן לרגלית. למוקיריו של ראש סופרינו הקלכים יהיה יום צאתם של כל כתבי אברמוביץ יום חג באמת.

ואעפ"י שדמותו הרוחנית של ר׳ מנדלי לא תשתנה ע"י הדפסת כתביו מחדש, מכל מקום תעשה בולטת ובהירה יותר מאשר עד עכשו כשהיינו קוראים את ספריו קטעים־קטעים. וכמה גדולה תהיה שמחתו של הסבא שלנו, ר׳ מנדלי, כשיראוהו נכדיו ונינינו בחג יובלו הגדול, במלאות לו שבעים וחמש שנים, ופניו שבים ומאירים כפני „צעיר־רוהם", „אחרי בלותי היתה לי עדנה"—מקרא זה רשאי ר׳ מנדלי לקרוא על עצמו, שכמעט נשכח בשנות התשעים וחזר ונעשה לכולנו בעשר השנים האחרונות „סבא" חביב ואהיב, יוצר ספרותנו ושפתנו ואשר גלה לנו את היחס הטבעי והנאמן אל ההמון היהודי ואל הכלל, שבתוכו חי, חושב ומרגיש היחיד.

יהי רצון שלא תהיינה שבעים והחמש השנים למעמסה על שכמו של הסבא החביב והאהוב שלנו, ונזכה אנחנו, נכדיו, לראות אותו חי ועובד בקרבנו וסמוך לנו לאורך ימים!

ש. ניגר.

שְׁתֵּי הַתְחָלוֹת.*)

(„הטכסא" „והסוסה" של ר׳ מנדלי מוכר ספרים)

... לא רק בתכנית יצירתו של ר׳ מנדלי מתגלה המשך המסורה שקבעוה סופרים מטפוסו של ריב"ל — „קנקן ישן מלא חדש", אלא שגם על פי מהותו ודעותיו — לרבות את עוקציו והתוליו — „יהודי היהודים", הוא ר׳ מנדלי, וקורבתו לחיי העם הוא יותר פנימית ועמוקה מזו של משכילי דורו.

ולפיכך אתה מוצא בו שהוא קונסרבטיבי במדה ידועה, לא כחבריו המשכילים שהיו אוהבי חדשות. זאף על פי כן רדיקלית ועמוקה היא השקפתו על החיים היהודים בכללם יותר מהשקפתם של חבריו המשכילים.

קונסרבטיבותו נראית בשעה שהוא עומד בענינים שבין אדם למקום — מענין שאלת הדת ותקוניה. כמובן, אין הוא מתנגד לתקונים מועילים. אבל אין הוא להוט אחרידם. אחד המשכילים החביבים, שאת צורתו צר מנדלי, ר׳ רפאל, הוא מן ה„זקנים הילדים", „הלמד־ואוים" שבהשכלה, ש„למראית עין היו יהודים פשוטים ככל המונם בלשונם ומעלליהם', „לא נבדלו משאר בני ישראל לא במנהגי דת יהודית ולא במלבושם, אלא היו לומדים תורה

*) קטע מהרצאה על כתבי מנדלי מו"ס.

יִשְׂתְּרָרִים עֲרֵב וּבָרִי יְהוּדִים, נִשְׁלָם יִהְיֶה יָבִי .) יִצְחָק אברהם הקיף, כשהוא „מתמשכלי" וחוזר בתשובה לפני מותו, מצוה, שבבית ה„תלמוד תורה", שיבנה בכספו, ילמדו הילדים „יהדות ולשון קודש" וגם שפת המדינה ומלי דעלמא, כדי שיגדלו ויהיו אנשים ויהודים כאחד, „שרות המקום ורוח הבריות נוחה מימנם ולמשגיחים ומנהלים הוא מפקיד את הרב ואת גוטמן המשכיל: „על ידיכם, מבאר הוא את כונתו. התאחדנה בבתי הספר החדשים התורה עם ההשכלה" [2]) וב„האבות והבנים", — היא הכפור היחידי שכתב אברמוביץ לשמה של תקופת ההשכלה, — הוא מלגלג על המשכילים הבטלנים מטיפוסו של נחום הקמחי, „בעלי הלשון", העוסקים „בחקירות היסטוריות" ע"ד „אשת פוטיפרע" ו„בנות לוט" ובפיוטים מענין „סחור סחור יסחור הסחור בחור" ומוכיח ומנאץ את המשכילים, שנכנסו לפרדס, הציצו ונפגעו:

אילם אותו ר' מנדלי, שבענינים כאלה בחר לו את דרך־השלום, שביל הזהב, ושבתור אמן הוא משתעשע בצירות השלמות והיפות של החיים הנושנות, עד כמה שלא נתנונו ולא נתגולו, — אותו ר' מנדלי עצמו קציני הוא (עכ"פ בערך למשכיל דורו) בעניני הצבור היהודי. אמרו עליו על ר' מנדלי, שהוא אמן־הצבור היהודי. על דעה זו אפשר לחלוק. אבל אין כל ספק, שר' מנדלי נכנס אל הספרות, שעמדה להברא, כאיש צבורי, שעינו — עין־אמן, והוא ראה מה שלא ראו אחרים. אחרים ראו את ה„בערות" — ויחשבוה לסבת־הסבות של המצב הנורא. מנדלי ראה ויבן, שלא ה„בערות" מעכבת את ה„גאולה", אלא שיש עוד עכובים אחרים ושעצם ה„בערות" היא תוצאות אותם העכובים. הוא ראה את ה„כבה" — והנה אינה אלא „מסובב". „הגע בעצמך אם לא שוטה אתה! — הנה דברו של האשמדי לישראל. סוסה דוויה עומדת לפניך, בריה כחושה ורעבה, שהיא נזקקת למזונות כדי ידי־יות נפשה, ותחת חשש ושעלי שעורים אתה רוצה ריזכות אותה בתורת המשחק ודברי שעשועים!"...[3]) ופלוני „בעמק הבכא" מה הוא אומר: „יהודי מקומכם... יהודים עלובים הללו לחם הם צריכים, לחם ולא ספרים". וכשר' מנדלי מתמם ומעמיד פנים של תרעומות על האיש „המזלזל בספריו ומבטל את כל ענין פרנסתו" — הלז מצטדק ומבאר את דבריו: „חלילה, לא בספריך דאלה אני מדבר. ידעתי, מה ספרים אלה לישראל, שדמעתם היתה להם לחם יומם... הא איני מדבר אלא באותם הכפרים (כלומר בספרי המשכילים — ש. נ.), במיני ספרים הללו, שהכל יש בהם: תוכחות ועצות, הצעות ונציח, — הכל, חוץ מדברים של ממש..."[4])

צריך לעשות איזה „דבר של ממש", כלומר, צריך לשנות בעיקרם את תנאי החיים של הכלונים והקבציאלים. ודבר זה תלוי בתקון המצב החיצוני והמדיני, מצד אחד, ובתקון סדרי החיים הפנימיים, הצבוריים, מצד שני, צרת המצב החיצוני, כלומר חסר הזכיות, מרומזת ב„סוסתי" ובבהירות יתירה ב„הטכסא": ... מה בצע בכל אלה — קובל פיקהילץ, — אם אין מזל לעלובים אלה, כי אומללים הם, וזה שנים רבות דוחקים וכובשים את כולם במקום אחד כצאן, ולהשיב רוח כאות נפשם לא יוכלו"...[5]) ואולם את כל חמתו ותוכחתו שופך ר' מנדלי על העריצות הפנימית, על אנשי הקהל, אשר משלו בעם והיו נוגשיו.

הספרות העברית של תקופה ההשכלה, ספרותן של האינטליגנציה ו„השדרות התיכונות", — שאפה לתקונים בדת ולא בחיי החול היא הרימה על נס את מלחמת האבות והבנים, מלחמת הקדש, ולא את מלחמת החול של המפלגות הצבוריות השונות. לא כן היא הספרות היהודית, ספרות־העם. מתחלת בריתה התחילה עוסקת בתקיפותו של הגביר הרבה יותר משהיא עוסקת בתקיפותו של הרב המחמיר, מלחמתה ערוכה לא נגד ה„רבי", כי אם נגד ה„גבאי", המשמש אותו, ואת הסטירה החדה שלה היא נועצת ביחוד בקלקולים הסוציאלים... „מרגלא בפומייהו של הבטלונים (טוניעיאדעווקער): „סוף כל שור־המות, וסוף כל אכפה — הטכסא". וגם סיפורי־העם שלנו, שעסקו בתקינה של בטלון, היו מסיימים — ומתחילים — תמיד ב„הטכסא. וכשם שההומרא הדתית היתה בתקיפת־ההשכלה המלאך הרע של הספרות העברית, כך היתה ה„טכסא" הרוח הרעה שמלאה את הכפרות היהודית, אלא שמנדלי העמיק והרחיב את המושג „טכסא". „תרמילו" של פישקא („ספר הקבצנים") הוא לא כפשוטו, הרגיל מאוס שאדם לובשו וחוזר על הפתחים, אלא הוא סמל הקבצנות היהודית בכל מרירותה ונולותה. וגם ה„טכסא" אינה משמשת למנדלי אלא סמל העריצות, ששררה אז בקרב מנהיגי „הקהל" היהודי, משל לאותה „הכנופיא" היפה של פרנסים, ממונים, שתדלנים, מלכחי הפינכא וכו' וכו' שכחה היה גדול וממשלתה היתה חזקה בימים ההם. הסטירה, שכתב ר' מנדלי אחרי „דאס קליינע מענשעלע", הסטירה, שהמוטו שלה הוא: „משד עניים, מאנקת אביונים עתה אקום", — שמה השלם הוא: „די טאקסע, אדער די באנדע שטאדט־בעלי־טובות". הרי שהעיקר הוא כאן לא „הטכסא" ולא „בעל הטכסא" בלבד, אלא כל החבריא כולה, כל אותה המפלגה, ששלטה אז ברחוב היהודי שלטון בלי מצרים — מר' איציק זאב ספודיק, הצבוע מן החרדים, ור' יודעלע־שטאנדהאפט, הצבוע מן המשכילים, ועד ר' אהרן קנעכטבארג, תרווד הקהל, ור' מנדיל הצהוב, „שקין" העיר, הנובח ומתנפל על כל מי שממשים אותו בו, יעד הדיינים, המשמשים אכליפא דנדרסת לכל מי שתקיף מהם.

בשעתה הקימה „הטכסא" שאון גדול בכסלון. רושמה היה נכר יותר מזה של ה„קליין מענטשעלע" (אם כי ע"פ ערכה האמנותי היא עומדת למטה הימנו). ה„חבריא", שליטי ה„קהל" ראו בסטירא זו „חוצפא" כלפי כבודם, בתב־פלסתר, ולא נפל פחדו עליהם. כי מי יקום כנגדם וישלם? אבל „צאן הקדשים, בחורי העם, הריחו ב„טכסא" בפעם הראשונה ריח מלחמה, — מלחמה שקשר העם — או, ביתר דיוק, מלחמה שקשרו האינטליגנטים בשם העם על התקיפים והעריצים. ההמון עצמו עוד טרם יצא למלחמה; העניות והבערות השחו את קומהו והשפילו את רוחו. את נס המלחמה הרים וועקער (גבור ה„טכסא"), המשכיל העממי, שהוא האב לכל דמגידים והמוכיחים הסוציאליים שקמו אחריו בספרות היהודית. היא צועק מרה: „... לא! מררתי התפקע בקרבי, התאפק לא אוכל עוד! ארור האיש, אשר יראה עול ויחריש! ארור האיש, רך הלבב, הירא לדבר דברי אמת! ארור האיש, האוטם את אזנו משמוע אנקת אומללים ועשוקים! ארור האיש, שכליותיו לא ייסרו אותו, שיש בידו למחות ויעיור בפיו אי בעטו ואינו מוחה, ואינו עוזר, כי ירא הוא שלא תביאהו רעה, שלא תזיק לו מחאתו!... ואני אלך ואכריז על האמת ברבים. ישמעו וידעו!...[6]) והוא משוטט בדרכי

---

1) „בעמק הבכא", 207, הוצאת ז„עד היובל" 1, תרס"ט.
2) „דאס קליינע מענשעלע", 107, יובילײ־אויסגאבע, תרס"ז.
3) „סוסתי" („השלח") פרק י"ז.
4) „בעמק הבכא, 345, הוצאת ועד היובל.
5) „די טאקסע", 19.

6) „די טאקסע", 65.

העיר, דורש דרשות ברבים, פיקח את עיני העם לראות את קלקלתו החומרית והרוחנית, מגלה את קלונם של ההקיפים, מנהלי העדה, ובדברים יוצאים מן הלב, אם כי בלתי ברורים למדי, הוא מוחה כנגדם...

לאחר 12—15 שנים נשמעי גם בספרות העברית מחאות נגד העול החברתי שברחובנו. ואולם המחאות הללו היו ממין אחר לגמרי. הן היו בנות־קולה של דספרות הרוסית והמערבית. סופרי ה„אמת" וגם יהל"ל ואחרים טפלו לא בהעול החברותי המיוחד לרחובנו אנו, כי אם בהרשע החברותי ובהשאלה הסוציאלית בכללם. זו היתה שאלה עולמית ומופשטת, העומדת למעלה מן החיים היהודיים, כי אז לא היה לנו עוד „פרולטריון" במובן המודרני, היו לנו רק עניים ואביונים, שמקצתם אומנין. מקצתם חנונים ורוכלים. ודוקא את עלבונם של העניים והאביונים, האומנים והרוכלים והחנונים הפעוטים ההם תבע וועקער של ה„טכסא". מתוך גרונו דברה אלינו המציאות היהודית החיה והמרה, ולכן גדל כח מחאתו מכחן של המחאות המופשטות, שנשמעו בספרות העברית בשנות השבעים למאת־השנים שעברה...

אמנם צריך להודות, שלוועקער חסר כח הדפשטה וההכללה יותר מדי. הוא היה בן דורם של אידיאליסטים בלי אידיאלים, יותר משהיה בתביעותיהם דבר של חיוב היתה בהן שלילה. הן זו היתה תקופת־המעבר, ובתקופה שבזו ההריסה קודמת תמיד לבנין. וועקער (מעורר)—כשמו כן הוא — לא היה הבונה החברותי, כי אם המעורר, הראשון שבשר את דבר המלחמה החברותית בעמנו, איתה המלחמה שגברה אחר כך, כשנשתנו במדה ידועה כדרי הכלכלה היהודית, ושהכניכר להיי דצבור היהודי מנדנציית הדשית...

ולפיכך ישים לב לה„טכסא" לא רק כותב תולדותיה של הספרות היהודית, אלא גם זה, שירצה לעמוד על ראשית התסיסות החברותיות בקרב היהודים במחציתה השניה של מאת־השנים העברד...

ואם ה„טכסא" (1869) היא ראשית ההרהורים הסוציאלים בספרותנו, הנה „סוסתי" („די קליאטשע"), שיצאה לאיר כחמש שנים אחרי כן, היא גלויו הראשון של הפתוס הלאומי בספרותנו. את ה„סוסה" הוציא מנדלי בתור חלקה השני של ה„טכסא". ובאמת יש ב„סוסה" פרקים אחדים הקרובים בתכנם וברוחם לה„טכסא", — אותם הפרקים, המספרים לדור מה רבו צריה של סוסתנו, זו כנסת ישראל, באהלה, במקום שם „ידאגו" לה „דורשי טובתה" ואפיטרופסיה המרובים והמשונים. ואולם כל עיקרה של ה„סוסה" לא בא אלא ללמדנו את גורלה של כנסת ישראל ועמידתה מחוץ לאהלה, בקרב אימות העולם. אין כאן הקבלת חלקו האחד של העם היהודי לחלקו השני. כבה„טכסא". אלא מה יש כאן? עם ישראל כלו כשהוא נפגש עם העולם הזר לו. ר' מגדלי צָעד צַעד קדימה —מן ההמון היהודי אל העם היהודי... העם היהודי הוא המעין כמעט לכל היצירות דספרותיות שיצרנו בגולה, מתקופת האגדה ועד סוף שנות המאה הי"ט. ולפיכך נתיהם ברגש של כבוד מיוחד ל„סוסה", מפני ששוב אנו רואים גם בה את גלגוליה של „שולמית של מעלה"— גלגוליה של האומה הישראלית בכלליותה. משל ההמון היהודי לסוסה; אבל האומה בכללותה — זהו „בן־המלך"! „סוסנו" מעוררת בלבנו רגשי חמלה, וכמה עלובה היא חמלה זו! אבל בשעה ש„בן המלך" העלוב בצורת ה„סוסה", מעביר לפנינו אחת ואחת את מגלות היותסין ומגלות הפורעניות

שלו, אש אהבה וחמה ניצתת בנו... „ופתאום נאנחה הסוסה. קול נאקתה הרעיש כקיל רעם את לבי. הבריקו בי רגשי רחמים ודמי נעשה בי כמרחקה. גניחה אחת גנחה ונהפך לבי לה לטובה"... ז) כך מדברת האהבה ולא החמלה...

וכשאנו מתבוננים אל מלחמת האהבה והאיבה,—המתלקחת בלבו של ישראל, האהבה הגדולה ל„בן המלך", והאיבה הגדולה לבני אדם המצערים את הסוסה, שופכים את דמה ואוכלים אותה בכל פה; כשאנו שומעים את אנחתו של ישראל: „בן־מלך עלוב סוסה אומללה!" — הרי אנו מרגישים, שזוהי מלחמה בקרב ה„סוסה" עצמה, בין נשמתו של „בן־המלך" ובין גופה של הסוסה שהכל רוכבים עליה והיא נושאת את עול סיבלה בדומיה. ב„האבות והבנים" קרא מנדלי לעם ישראל: „עתה עבד ומלך!" וכאן. ב„סוסתי", אנו רואים את המלחמה הפנימית שבקרב העם — בין העבד והמלך שבו...

אבל המלחמה הפנימית היא גם התחלה של שחרור פנימי. ואמנם ה„סוסה" של ר' מנדלי־מוכר־ספרים היא ההברקה הראשונה של השחרור הלאומי הפנימי, היא המבוא לאותו חשבון הנפש. שהתחילה האינטליגנציה שלנו עושה ברבע האחרון של מאת־השנים שעברה.

פרקים אחדים ב„סוסתי" — פרקי הדין ודברים שיש להי לאומית העולם עם ישראל,—נראים כאלו נכתבו לשם אינם־יהודים. אבל אליבא דאמת נאמרו הדברים הללו כלפי חלק ידוע מן האינטיליגנציה שלנו. הן היו לנו אינטליגנטים שעמדו מחוץ למחנה ישראל, והשקפותיהם על חיינו וגורלנו היו אותן של המתנה הזר לנו: היהודים, — כך קבלו איתם האינטיליגנטים מן הגוים,—חשך באהלם ומשחתם בם, אמונותיהם תפלות וארחות חייהם משונים וכו' וכו'. ייטיבו איפוא היהודים את דרכיהם, יפרקו מעליהם את עול המנהגים התפלים, יעסקו בישובו של עולם, בהשכלה ובעבודה פוריה, —ואז יחשבום לאנשים ויתנו להם זכות־אדם, רק אז...

„אין עומדין למחול מתוך רעב", משיבה על זה ה„סוסה"... „מה ענין כלכלה ומחיה להשכלה? בכח מה אינם מניחים למי שהוא לאכול ולנשם ולחיות אלא עד שילמד מתחילה דברים ידועים? כל בריה בשעת יצירתה קבע לה היוצר חושים ואברים מיוחדים לעצמה, כדי למצוא על ידם כל מה שהיא צריכה לקיום נפשה"... „לה, לבריה עלובה זו, אומרים: השכילי! ואני שואל אותך, למה נגזרה גזרה זו דוקא עליה"? ... ח) ה„סוסה" אי אפשה ב„אתה בחרתנו" משונה כזה. היא רוצה שמשפט אחד וחקה אחת יהיו לה ולכל „יתר הבהמות הרבות שבעולם". היא דורשת דין ומשפט ולא חמלה. „רחמיך מחולים לך", — זהו דברה של ה„סוסה". „אין חפץ לבריה זו בהשתדלות מצדך, שיהיו צרכיה נתונים לה בחסד וברחמים. ואף לא שיהיו נתונים לה בשביל טובת הנאה שיש להעולם ממנה... אני ככל הבריות— תאמר בריה זו— בשר ודם כולנו, צרכינו שווים וזכות לחיות אחת היא לנו... שומע אתה, שתדלן נכבד ורב חסד? לסמוך על רחמיכם ועל טובת־הנאה, שאתם מקבלים ממני, איני יכולה... ט)

הדברים האלה הם עתה „מן המפורסמות" וגם אז לא היה בהם חדוש גדול מצד ההגיון, אבל זו היתה פסיכולוגיה חדשה, זו היתה שפה חדשה, — נפתח פי ה„סוסה"...

ז) ה„סוסה" („השלח"), פרק ד'.

ח) „הסוסה („השלח"), פרק ט"ז.

ט) „הסוסה", שם.

ובלי שום ספק יתקיימו דברי ה„סוסה" הללו והיו הראשונים בספר דברי ימי תחיתנו הלאומית, כי על כן זו היא ההכרה הראשונה, שהשמיע החרש האלם, אחרי אשר חזר ונתפקח בתאב...

הלאומיות במובנה החדש עדיין היתה אז קרקע בתולה. תקופת ההשכלה עוד לא גמרה את מלאכתה, כחה של השלילה היה שופע עוד בקרב האינטליגנציה שלנו, וגם ר' מנדלי בעצמו היה חכר עוד „חיוב" לאומי ברור ומקיף. בלבו נצנצה ופעפעה רק הרגשה לאומית בריאה, שלא הגיעה עדיין לידי הכרה, ושהרבה השפעות מבחוץ פעלו כנגדה. ולפיכך אנו רואים, שכשם שה„טכסא", המחאה הסוציאלית הראשונה, סופה אנחה, כך גם „סוסתי", הבשורה הראשונה של הרעיון הלאומי, מלאה שפק ורוח נכאה...

בין כך ובין כך „סוסתי" היא קו מגביל וחוצץ בין התקופה הראשונה של החיתנו הרוחנית, תקופת העבדות בתוך חירות, ובין תקופתה השניה — תקופת החירות בתוך עבדות. והיוצא מדברינו: אם כתבי מנדלי בכלל הם ההתחלה הטובה של ספרותנו החדשה, הנה שתי יצירותיו האמורות, ה„טכסא" ו„הסוסה", התחלות הן גם לעצמן — התחלה לתסיסה הסוציאלית — והתחלה להכרה הלאומית...

עַל הַמִּצְפָּה.

לשיטתם...

דומת הממלכה נסגרה, הדפוטטים הלכו לנוח עד אחרי חגי ראש השנה, ובטרם עזבו שליטי הדומה את אולמי ההיכל הטבריד טרחו „וברכו" אותנו היהודים בקול דם...

לרגלי המבוכות שקמו בקרב הסטודנטים באודיסא, מקום שם טולמצוב הוא המושל, והצעתם של הדפוטט ניקולסקי וחבריו כי תוגש תיכף אינטרפלציה להמיניסטר, יצא שולגין הימני עכשו ואמר: „זכרו, כי מאודיסא באות טלגרמות לאמר: מכים את האינטליגנציה! בתרגום ללשון רוסית פשוטה הרי זוהי משמעות הדברים: באודיסא עולה ריח פוגרום: יהי נא חסדכם - איפוא, אדוני, לשים לב לדברי ולמסור אותם לתעודתם: כל רבולוציה שתתעורר ברוסיא תעבור על פני חללי היהודים, כי על כן היהודים הם החלשים שבתוכנו ומובטח לדם, שהם יפגעו תחלה"...

וכל דפוטטי הדומה שמעו את הדברים יוצאים מפורשים מפי שולגין ואיש לא כהה בו. גם הנשיא לא כהה בו, לא הפסיק את „האזהרה" ונתן לה„מזהיר" לסיים את דבריו עד תומם. וגם העתונים של האופוזיציה כמעט שמחשים הם לגמרי, כאלו מסכימים גם הם ל„הגיונו" של שולגין.

היחרד לבנו בקרבנו, כי הביא לנו אדם נאמן כשולגין בשורת פוגרומים חדשים בפיו? הירגז לבנו בקרבנו, כי העליב העליבה אותנו הדומה, כי שמעה את דברי שולגין והחרישה?

לא זו היא הבשורה הראשונה אשר השולגינים מביאים לנו. יודעים הם האנשים האלה, מה הם פוגרומים לנו, ונעשה להם הפוגרום כלי-זיין חביב, שהם משתמשים בו „בשעת הצורך" ומקשקשים בו בכל עת ובכל שעה. גדול כח השולגינים, ולא

זה הוא העלבון הראשון אשר בא לנו מידי הדימה השלישית: זה כבר גלו לה השולגינים את הסוד, שהיהודים הם החלשים, ואין משגיחים בחלשים — אין משגיחים...

ורק ניסלוביץ, הדפוטט היהודי, היה היחידי אשר העיר דברים אחדים על אזהרהו של שולגין. לא תשובה השיב ניסלוביץ, שהרי מה יש להשיב על אזהרה שכזו, היוצאת מפי אדם הנאמן ובקי בכל מה שנוגע לפוגרומים, אלא רק נקד את דברי שולגין:

„שמעתי את הדבור „פוגרום"—אמר ניסלוביץ: — והרי אני חפץ להדגיש את אשר הגיד הדפוטט שולגין, משום שבעתיד אצטרך, לפי הנראה, להראות על האופי שיחס שולגין להפוגרומים הנעשים ביהודים. מקוה אנכי, כי דברי הדפוטט שולגין על אדות הפוגרומים יהיו נשמעים ונדגשים כראוי בכל מקום, ומעתה יודע בעולם, כי לא באו פוגרומים על היהודים, משום שהיהודים עצמם הכשירום, כמו שהיו רגילים לאמר גם במקום הזה וגם במקומות אחרים, אלא רק משום שהיהודים הם החלשים הנפגעים תחלה לאחרים"...

ודאי צדק ניסלוביץ כי העיר הערה זו. אבל כל האומר, שרק בשעת פולמוס וכוח קודח לא נזהר שולגין בלשונו וגלה מה שבלבו, אינו אלא טועה. בכונה תחלה נאמרו הדברים, כי על כן זאת היא שיטתם של השולגינים: אל יהינו החלשים להשמיע קולם, יכפפו את קומתם וישתקו...

נצחון.

נצחון גדול נצחו יהודי גרמניה: בכ"ב בדצמבר בטלה ממשלת זכסן את איסור־השחיטה שהיה נוהג במדינה זו כמה שנים, ולא בטובתה עשתה את הדבר הזה — אלא אנוסה היתה לכך.

מאורע זה חשוב הוא מפני הענינים הקשורים בו. יש בו היסטוריה שלמה, שראוי לרשום אותה זכרון בספר. איסור־השחיטה בזכסן לא בא, אלא כדי להגשים בצורה בולטת את השנאה לישראל השולטת שם במדה מרובה. חפצים היו להקניט את היהודים בדבר הנוגע לחייהם הדתיים. אין כל ספק, כי יד המלך גיאורג היתה באמצע. בראשית ימי התנועה האנטישמית, — ואז חשבו היהודים בגרמניה שאין תנועה זו אלא חזיון, — נתפרסם בלפסיאה מחברת מלאה שנאה להיהודים. מטעם אגודת הקהלות הישראליות בגרמניה, אשר מרכזה נמצא אז בלפסיאה, תבעו את עלבון היהודים והיהדות מאת המחבר, שהעלים את שמו. הממשלה חקרה ודרשה ואמרה להביא את המחבר במשפט על עון הסתה. ואולם בשעת החקירה והדרישה נודע, כי הפרינץ גיאורג הוא שכתב אותה המחברת. אז נשתנו פתאום פני הדברים. לא רק שחדלו השלטונים לרדוף את המגדף, אלא כי נתנו עוד את עיניהם באגודת הקהלות לרדפה על כי עברה על אחת מתקנותיה — „לבלי להתערב בענינים מדיניים". ומשום שחששו, שהממשלה תבטל את האגודה ותחרים את הארכיון שלה, החישו היהודים והסיעו את מרכז האגודה מלפסיאה לברלין.

נקל להבין את יחס המלך גיאורג—משעה שעלה לכסא— אל היהודים במדינתו. באחד הימים גזרו פתאום בזכסן על השחיטה משום „צער בעלי חיים". לא הועילה שום השתדלות לבטל את הגזרה; לא הועילו גם כל הבירורים המדעיים, כי אין באופן זה של המתת בהמות משום „צער בעלי חיים". אז נסו היהודים למוד לממשלת זכסן כמדתה. חשבו להכריז „בויקוט" על הירידים המפורסמים הנוהגים בלפסיאה פעמים בכל

שנר ימביאים לה עיני מריבה. ידוע דיא, כי רבים דם הבירים הירודים דבאים אל הירידים האלה. יבינידם גם ידידי תעירה במספר הגון. רבים חשבו מחשבות להסיע את הירידים אל העיר ברלין, ולצורך זה בנו בה ארמון נפלא בעד חנויות־הירידים. אבל הנסיון הורה, כי קשה לעקור דבר, שכבר הורגלו בו זה כמה מאות שנה. מעט הפסד היה אמנם לעיר לפסיאה; אבל אחרי שנות מספר בטלו הירידים בברלין, ואילו שבלפסיאה חזרו לתקונם. בנוגע לאכילת בשר כשר הסתייעו ידידי זכסן באופנים שונים. מדינת זכסן מרובה היא באיכלוסין, אבל קטנה בשטח אדמתה. לפסיאה קרובה מאד לגבול פרוסיה. הוקם בית־מטבחים על אדמת פרוסיה. ומשם היה מובא בשר כשר ללפסיאה. גם עדת דרזדן בנתה לה מקולין באחד המקומות בפריפר. הקהלה היהודית בכמניץ הביאה לה בשר כשר ממדינת אנדארט. קושי היה בדבר, אבל הבקיאים מעידים, כי משעה שנאסרה השחיטה רבו קוני־הבשר הכשר בקרב היהודים דוקא!

בינתים לא הניחו היהודים את ידם. בשנים האחרונות ויה נירגש צורך להתקן תקון נמרץ את ספר חוקי העונשין הנהוג בכל מדינות גרמניה משנת 1879 ואילך. בועד המדיני של הממלכה הושיבו על זה קומיסיה מיוחדת. ויהי כאשר הגיעו לפרק צער בעלי חיים תבעו אנשי „המרכז", כלומר חברי הועד הקטולים, להוסיף סעיף בהצעת הממשלה, לאמר: „אין שחיטת בהמות ועופות על פי מנהג היהודים נחשבה לצער בעלי חיים". הממשלה הסכימה לסעיף זה.

מובן, כי הדבר נעשה בהשתדלות נמרצה מצד היהודים. האנטישמים הגלויים והחשאים בגרמניה נזעקו וקראו תגר על סעיף זה, ואולם הם התנחמו, שאפילו אם יקבע הסעיף האמור בספר חוקי העונשין, הנה עודה רשות ביד כל ממשלה של מדינה ומדינה, ואפילו ביד שלטון הערים, לאסור את השחיטה מפני טעמים שונים ולא רק משום טעם צער בעלי חיים (מה שאירע כבר). אבל הקטולים עמדו גם הם על „ההמצאה" הזאת ודרשו כי ינוסח הסעיף החדש באופן כזה: „אין בשחיטת הבהמות והעיפות על פי מנהג היהודים משום צער בעלי חיים; אין לאסור את השחיטה באחת המדינות". הרי שבשעה שיהיה סעיף זה לחוק, אנוסה תהיה ממשלת זכסן לבטל את איסור השחיטה, ובידעה, כי אין לה מפלט „מגזרה" זו עמדה ובטלה את האיסור „מאליה", כדי להמעיט את קלונה ובשתה.

השאלה היא: מה ראו אנשי „המרכז" לעמוד בפרץ ולהגן על דת היהודים? הם אומרים, כי אין להם שום פניה בדבר, אלא כך היא מדתם — להגן על חופש הדת של המעוט, שלא יכביר הרוב את המעוט על דעת קונם. ואולם באמת להנאת עצמם נתכוונו. רוצים היו להקניט את הפרוטסטנטים הקנאים, אשר בכמה מדינות בגרמניה הם נוהגים עם הקטולים באלמות. במדינת מיקלינבורג, במדינת ברוינשוויג ובמקצת גם בזכסן (אף־על־פי שבית המלכות של מדינה זו קטולית הוא) עין הלוטרנים הקנאים צרה בהקטולים והם מחמירים עליהם בענינים דתיים בכמה חומרות וגזירות, עניני הדת אינם שייכים בגרמניה להנהגה הכללית, אלא להנהגה המדינית. לפני שנות מספר חשבו הקטולים להביא שנוי בדבר והציעו את „חוק־הסבלנות" (כי כן דרך הקטולים מעולם: במקים שהם המועטים הם דורשים סבלנות). אבל המדינות סרבו וטענו, כי על פי הקונסטיטוציה אין לממשלת גרמניה להתערב בענינים הדתיים של המדינות. עכשיו בטלו את הכלל הזה למעשה. מטעם החוקים המשותפים לכל מדינות גרמניה יגינו כעת על חופש־הדת של היהודים. ומובן הוא, כי ידוי רק הקדמה, ואחרי מה שעשו היום לטובת היהודים, בודאי יתבעו הקטולים מחר לטובת עצמם.

והאמת נתנה להאמר, כי כדבר בטול איסור השחיטה בזכסן עשו יהודי גרמניה את המוטל עליהם לעשות בחריצות ובשכל. ידוע, כי רק מועט קטן של היהודים בגרמניה נזהרים ממאכלות אסורות, ורובם אינם נזקקים כל־עיקר לבשר כשר. אבל כאשר גברה יד הצוררים, הבינו כל העסקנים היהודים שבגרמניה, שאין כאן ענין דתי פרטי של אורתודוכסים לבד, כי אם דבר הנוגע לכלל ישראל, שאין כאן אלא כונה להצר לישראל ולהגביל את חופשו הדתי. ויען כי הבינו היהודים בגרמניה, להיכן הדבר נוטה — לכן היו כלם בעצה אחת, גם אלו שמימיהם לא היו צריכים לבשר כשר. בחכמה עשו, כי מסרו את ריבם בידי אנשי המרכז. בעשותם את שאלות איסור השחיטה לשאלת חופש הדת בגרמניה. הטכסיס היה הגון, ובכח טכסיסם זה נצחו. בפעם הזאת אנו רואים „פוליטיקה יהודית" מחוכמה. נצחון האחרית והטכסיס הראוי.

לזכר קראלוב.

„בשעה שאנו פוגשים את בני העמים הבלתי־רוסים ובלתי נוצרים, צריכים אנו לכבוש את פנינו בקרקע מחרפה בשל כל העול שאנו עושים להם". בכל לבנו היינו רוצים לטעת את האהבה שלנו למדינתנו ואת התקוות שלנו בלב האנשים ההם, שההיסטוריה גזרה עליהם לדור אתנו במדינה אחת. אבל מה נעשה ואין הפה יכול להוציא את המלים והרעיון גוע בהיותו עוד בין שפתינו בשאנו נזכרים, שהאנשים, שאליהם אנו רוצים לפנות, יכולים לחשוד אותנו כי אנו לועגים להם ויכולים הם להשיב לנו: הלאה, צבוע! הביטה וראה את הנעשה מסביב ובא אחרי כן בחלומותיך רק אחרי שעל דגל מלכות רוסיה תהיינה חרותות המלים: חוקה אחת ומשפט אחד לכל האומות והדתות".

את הדברים הללו אמר קראילוב, חבר הדומה השלישית מקבוצת הקד"אים, בשעה שעמדה על הפרק השאלה ע"ד השתתפות היהודים בזימסטבות של פלכי המערב. זה היה אולי הנאום האנושי היחידי, אולי הדברים הללו הם הדברים האנושיים היחידים שנשמעו בדומה זו—ולא רק בדומה זו — על היהודים. לא סברות מדיניות. לא עיונים ע"ד אינטרסי הממלכה, ולא הוכחות ע"ד התועלת האיקונומית שמביאים היהודים השמיע אז קראולוב, כי אם דברים פשוטים שפשטותם היא היא כחם ויפים: את פנינו אנו צריכים לכבוש בקרקע כשאנו פוגשים את בני העמים האחרים והדתות האחרות. וביחוד את בני העם היהודי והדת היהודית.

ובין כל דפוטטי הדומה אפשר שאין איש שהיה ראוי כקראולוב לנאום את הנאום הראשון על דבר ההצעה לבטל את תחום המושב. אפשר שהוא היה מוצא אותם הדברים הפשוטים הנפשיים, שאנו כמהים לשמע אותם מפי בן העם השליט; אפשר שמפיו הוא היה מדבר רגש החרפה הרבה והגדולה אשר מלא את נפשו כשהיה נזכר בכל העול הנעשה לנו. אפשר שהוא לא היה חוזר על כל אותן הסברות, העיונים וההוכחות המחיבות מצד אינטרסי הממלכה את מתן הזכיות לנו ואת בטול תחום המושב שהוקצה לנו.

ואולם אי אפשר להתאפק מבלי להשתמש בפתגם הידוע „אין מזל לישראל". הנה קרב יום המשא והמתן בדבר ההצעה האמורה—וקראולוב מת, מת אותו האיש שנועד מטעם הבריו

ושהיה ראוי לנאים את הנאום הראשון לטובת ההצעה. והרי אנו נגשים לקברו של האיש הזה, אשר לא ידענוהו ואשר קנה את לבותינו לאהבה איתו בנאום אחד, בדברים אחדים, ומניחים על קברו את צרור פרחינו, פרחים הטבולים בדם ובדמעות.

יהי ברוך ומבורך זכר האיש, אשר היה כובש את פניו בקרקע כשנזכר בכל העול הנעשה לנו!

בר־טוביה.

בִטוּל תּוֹרָה.

א.

יחס היהדות אל הנצרות הוא כיחס הכלל אל הפרט. הנצרות לא היתה מתחלתה אלא בבחינת זרם אחד מזרמי היהדות. וכשם שהזרם, אלמלי היה מכיר את עצמו, לא היה רואה את עצמו כאלו הוא הנחל, כך לא היתה יכולה הנצרות לראות את עצמה כאלו היא היהדות כולה לכל תנועותיה וחלקיה וחלקי חלקיה. ועד עתה לא נשתנה הדבר הזה. היהדות היא — הכלל והנצרות היא ביחס לה—הפרט. ועל כן אין הנצרות יכולה למלא את מקומה של היהדות, כשם שאין כל פרט אחר יכול למלא את מקום הכלל שממנו יצא.

היהדות היא תורה המקפת את כל חיי האדם החברתי ומסדרת את כל יחסיו למקום ולבריות שעמהם יחד הוא חי ופועל. הנצרות היא רק הלך־נפש של יחיד בשעה שהוא נפרד מן החברה והוא מתיחד עם עצמו. ואולם אי אפשר לו לאדם לעמוד ולהתקיים מבלי החברה אפילו יום אחד, ואם יצא מן החברה הרשמית יפול לתוך החברה הבלתי רשמית. ומכיון שיפול לתוך החברה, שוב יהיה זקוק לתורה החברתית ולחוקים ומשפטים שיהיו מתחלה תורה שבעל פה ולאחר זמן יקבעו בכתב כדרכו של עולם. כבר הכירו גם הקדמונים, שאפילו חבורת ליסטים מזוינים איננה מתקימת בלי חוקים ונימוסים חברתיים. כי זאת תורת האדם: הוא חי בחבורה ומחוקק חוקים חברתיים. ואם נצייר לעצמנו שנעשית מהפכה גדולה, נאמר: אנרכיסטית, בעולם ובטלו כל החוקים השוררים עד עתה, כי אז אין ספק שמיד אחרי המהפכה יקבעו חוקים חדשים, אחת היא אם יהיו דומים לאלה שנתבטלו או שונים מהם. החברה היא—החומר והחוקה היא— צורתה.

ב.

ואם תאמר: הרי עינינו הרואות שהנצרות היא מתקיימת בעולם מבלעדי היהדות—הנה שתי תשובות בדבר. ראשית, עוד לא ראינו חברה נוצרית שהחזיקה בברית החדשה מבלי שהחזיקה בברית הישנה. יש אמנם קצת גרמנים הסוברים שעתידה הברית הישנה שתבטל. אבל דוקא הגרמנים וקרוביהם באנגליה ואמריקה הם הכי אדוקים בברית הישנה, והדברים עתיקים. ושנית, אין האומות הנוצריות חיות במצב־הנפש של הנצרות, אלא הן חיות חיים חברתיים על פי קבלותיהן מאבותיהן ועל פי קבלותיהן מן האומות הקרובות להן. יש לאומות הנוצריות ספרות שהיא יונקת לא רק מן הנצרות, כי אם גם מתקופות האליליות שלהן ושל יון ורומא. כיוצא בזה יש להן חוקים ומשפטים שהם אולי מושפעים מן הנצרות. אבל בעיקרם הם עומדים שוב בתחומן של התקופות האליליות שלהן ושל יון ורומא. וכך הוא בכל מקצועות החיים: מכיון שאותן האומות הנוצריות חיות הן, אי אפשר להן להצטמצם בהלך־הנפש של היחיד הנפרד מעל החברה, ועל כן הן מבקשות להן את האמצעים לספוק צרכיהם הגשמיים והרוחניים בכל מקום שהם מוצאים. „הנצרות היא המלח של העולם, ואם היא מבקשת להיות יותר מזה אינה כלום" — אומר תיולוג נוצרי. ואם לו אין הנצרות אלא מלח — מה היא להחנונים ומשרתיהם, לבעלי חרושת המעשה ופועליהם, לעושי הפוליטיקה ולכל כנותהון? ולא סגי בלאו הכי, הכלל הוא גדול מהפרט, אפילו מהפרט הנחשב להדבר הכי נכבד בעולם. אין האדם יכול להתרכז במצב נפש אחד ובתורה היוצאת ממצב הנפש האחד הזה. האדם הוא אוכל ושותה ופרה ורבה ועיבד ועושה מלחמה ושלום ואוהב ושונא, ובכל מעשיו הוא עובר ממצב נפש למצב נפש ויוצא גם מתחומין שלו ובא במגע ומשא עם אחרים יחידים וקבוצים מן המדברים והחיים וגם מן הצומח והדומם. הוא חי ועל כן הוא נזקק לתורת חיים.

ג.

וכשם שיש עכשו והיתה ותהיה בכל הזמנים לכל האימות החיות תורת חיים, כך היתה גם להאומה הישראלית תורת חיים, כלומר: תורת היהדות, שהיא כוללת בתוכה את כל מנהגי העם, את כל יחסי החלקים של העם זה לזה ואל הכלל, את תורת החוקים והמשפטים של העם, את שירתו, חקירתו, אמונתו וספרי תולדותיו. נעשו פה ושם נסיונות על ידי איזה חלקים מן העם לבטל את תורת ישראל. אבל רוח העם הכירה וידעה, כי ביטול תורת ישראל והחליפתה בתורת האומות האחרות היא ההתבוללות הקיצונה של העם וביטול האמה הישראלית. ועל כן גברה על אותן הנסיונות ותשב לחיות את חייה העצמיים על פי תורתה שלה. אמת. תורה זו קבלה אולי איזה שנויים בהמשך הזמן לפי צורך הזמן והמקום והשנויים שבאו בתנאי חייו של העם ותקופות גידולו. אבל השנויים ההם, אם נעשו, יצאו מתוך תורת החיים של האומה ולא מתוך חפצם של יחידים לבטל את האומה. רק מזמן בית שני ואילך, משעה שנתפזרו ישראל בין הגוים התחילה בקרב קצת המשכילים של האומה תנועה מיוחדת. שמטרתה היתה להחזיק ברוח התורה הישראלית ולבטל את המנהגים הישראליים שקיומם היה מוזר ומשונה בסביבה נכרית החיה ע"פ מנהגים אחרים, ולעתים מזומנים גם דבר שאי אפשר. מחוללי התנועה ההיא חשבו שאפשר לשבור את החבית ולשמור את היין. אבל אם גם נניח שדבר זה היה בגדר האפשריות ליחידי סגולה, שהשיגו את טעמי התורה, על דרך שאמרו על אברהם אבינו שקיים את כל התורה כולה על ידי זה שהשיג את תכלית התורה (מהרש"א)—הנה ברור הדבר, שכל חבר עיר ישראלי לא היה ניכר ונבדל מן הגוים אלא על ידי זה שנזהר לקיים את מצות התורה וחי את חייו שלו, וכמעט שעזב את מצות התורה התחיל להתנהג על פי מנהגי הגיים ונבדל מעל הגוף הישראלי ולא נשאר לו שם וזכר בישראל.

ד.

כי הנה טעות גלויה היא להניח שאפשר לעם לעזוב את מנהגי חייו ולהשאר בכל זאת מה שישנו. אין ריקות בטבע, ומכיון שעזב היחיד או הצבור את מנהגיו שלו הוא מתחיל להתנהג על פי מנהגי עם אחר ועל פי תורת החיים של אותו העם האחר, ועל ידי כך הוא פוסק להיות מה שישנו בין שהוא רוצה בין שאינו רוצה בכך. מובן מאליו שלהעמים המנצחים לא קרה דבר כזה מעולם. אם קצת הרומאים נמשכו בתקופה ידועה אחרי התרבות היונית, הנה לא הגיע הדבר מעולם ברומא לידי ביטול התרבות הרומאית — כלומר: השפה הרומאית, סדר החוקים הרומאים, מנהגי החיים הרומאים וכולי וכולי. וכמו כן היה הדבר בבי״ב

אירופה בתקופה שבה רצו העמים המערביים להחיות את התרבות העתיקה של יון ורומא. מעולם לא הגיעו הדברים לידי בטול רגש הלאומי, לפי שהרגש הלאומי היה איתן ומוצק יותר מדי. לא כן האומות הקטנות והכנעניות: אחרי במעט שהדהירו ויפנות את לבם אל תרבות זרה, פנו עורף לתרבותם הם ונוקשו ונלכדו. וישראל, שנפל חבלו באומות המנוצחות, החזיק בכל כחו במנהגי אבותיו ונשמר על פי רוב משמות נכריים גם ממלבושי נכרים, ועל ידי זה נשמר בגוים והיה לו שריד כמעט. אומרים: ישראל צריך להחזיק בתורתו לפי שהוא שונה מכל העמים ואין לו אלא תורתו. אבל באמת לא ככה יאמר ביום היה לישראל, כי אם להפך: ישראל צריך להחזיק בתורתו לפי שעליו להתחזק ולהיות לעם ככל העמים אשר על פני האדמה, שכולם מחזיקים בתורת חייהם ואינם מזניחים מסורות אבותיהם. אלמלא הכח הסטטי שהוא מעמיד את האומה ועושה אותה חטיבה אחת בעולם לא היה כלל המושג אומה בעולם. ומהו הכח הסטטי הזה? האם הארץ לבדה או השפה לבדה? לא ולא! על אדמת רומא ישבו אומות שונות מן האיטרוסקים ועד האיטלקים שבזמננו, ועל אדמת ארץ ישראל ישבו גם לפני העברים אומות שדברו עברית, ואף על פי כן מה רב ההבדל בין האומות הכנעניות והאומה הישראלית. הכח הסטטי של האומה עצור בתורת החיים שלה. ואם אמנם אמת היא שתורת החיים של האומה נשמרת על צד היותר טוב והיותר טבעי בארץ האומה, הנה לא אמת היא שארץ האומה יכולה לשמור את האומה מן הכליון מבלעדי תורת החיים של האומה. ועל אחת כמה וכמה שאין אדם מישראל יכול לאמר: מכיון שאני יושב בתוך עמי בארץ ישראל הריני פטור מתורת ישראל, שהרי על צד האמת אין ארץ ישראל אלא בעבר ובעתיד ולא בהוה. ובעיקר הדבר: אין אדם יושב בתוך עמו אלא אם כן הוא עושה מעשי עמו. אם איננו עושה מעשי עמו בהכרח הוא עושה מעשי עמים אחרים. לובש מלבושי הגוים, נידון בערכאות שלהם ולא בבית דין של ישראל, מזמר זמר יוניאו אחר. חושב מחשבות זרות וכולי וכולי. האיש העושה אלה אי אפשר שיחשוב את עצמו או שיחשבוהו אחרים לישראל גמור.

ה.

דבר טבעי הוא שבשעת הנפילה של האומה מתגבר בקרב רבים מבניה מצב הנפש של היחיד הבודד, העושה רק חשבון הנפש שלו ודבר אין לו אל החברה ואל מצות התורה שהנן חברתיות בעיקרן, אבל מה שהוא מתנגד אל הטבע הוא זה, שדוקא אלו אשר תחיה בפיהם כל היום הם שוכחים כי התחיה איננה ענין היחיד אלא לכלל האומה, וכלל האומה אי אפשר לו שיחיה בלי תורת החיים שלו. ממצב הנפש של היחיד הבודד במועדיו יצאה הנצרות, שסימנה השלילי הוא: ביטול המצות. הנוצרים הראשונים ראו את עם ישראל נופל ואת עצמם מחוסרי כח ורצון להקים את עמם מהחיותו, ועל כן גם חפץ לא מצאו בתורת החיים של האומה ולא הצילו לעצמם מכל התורה הזאת אלא את האמונה ברבון העולם, שהיחיד עושה עמו את חשבון נפשו. אמת הדבר, כל ימי שהנצרות היתה מצומצמת בארץ ישראל היה האדם הנוצרי עושה מעשי ישראל בעל כרחו, לפי שלמרות מחשבותיו האישיות. ומצב נפשו האינדיבידואלי חי ופעל ובא במגע ומשא עם החברה, ומכיון שהחברה הזאת היתה ישראלית היה גם הוא עושה על פי רוב מעשי ישראל. אבל משעה שהנצרות עברה אל הגוים, היה האדם הנוצרי שעזב את התורה והחברה של ישראל מתנהג בעל כרחו על פי תורת הגוים, ומבן מאליו שבני אדם הללו נקלטו בתוך האומות. ומה שאירע להנוצרים בשעתם הוא שאירע גם להרוב הגדול של המשכילים בשעתנו. מכיון שהמשכילים קבלו את הסימן היסודי של הנצרות „בטול המצות", קבלו בעל כרחם גם את בנידם גם את שאר הסימנים של הסביבה הנוצרית. הרי הרבני ימינו באו עתה שרידי המשכילים ודבריו בספרותנו את עקרי הנצרות, יהם לא חדשו דבר. אלא שאמרו את המלה האחרונה של תנועת ההשכלה. אנו אנחנו מבטלים את המצות, כלומר: את תורת החיים של ישראל, עלינו להחזיק בעל כרחנו במצות הגוים הנוצרים שראשנו ורובנו מפיהם ביניהם. אין כאן דרך אחרת. או שיש לנו תורת חיים משלנו ואנחנו חיים את חיינו אנחנו, או שאין לנו תורת חיים משלנו ואנחנו חיים את חיי הגוים אשר מסביב לנו. בטורקיה נעשה כמעשה הטורקיים, בצרפת כמעשי הצרפתים, בהודו כמעשי ההודיים, בכוש כמעשי הכושיים, בארץ היקוטים כמעשי היקוטים וכולי וכולי. אם כך היה הדבר נוהג והולך בקרבנו על פי תורת הטמיעה, שהיתה זמן רב קודם שנעשית לתורה שבכתב תורה שבעל פה מפורסמת בכל תפוצות הגולה, הנה היה מנהג זה מונח בטבע הדברים. אבל אם גם בעלי התחיה הלאומית יטיפו לנו תורה כזאת ועל פיה יתנהגו — מה נאמר ומה נדבר להם? הצחוק עושים לנו האנשים האלה או תורת התחיה היא רק בפיהם ולא בלבבם?

ו.

אם ברור הדבר, שהתנועה לבטל את התורה מתנגדת ניגוד גמור לתורת הלאומיות ובעיקרה היא תוצאה מוכרחת מתורת הטמיעה וביטול האומה, הנה מצד אחר אין לכחד, שאחת מן הסבות אשר גרמו להתפשטות התנועה הזאת בקרב חלק מן הלאומיים שבישראל היא האינדיפירנטיות הגמורה של הרבה מן הנקובים „שומרי תורה ומחזיקי דת" לצרכיה של האומה ובעיקר לתחית האומה בארצה. אלה שלכאורה היו צריכים לעמוד בראש התחיה הלאומית לא די שאינם עושים זה, אלא שלעתים קרובות הם גם מתנגדים לתחיה בסתר או אפילו בגלוי. מובן מאליו, שעם כזה אי־אפשר לו שיפול אלא בעם עלוב כעמנו, שזה כבר היתה לו האי־נורמליות לנורמה והיוצא מן הכלל לכלל. אבל איך שיהיה וההתמרמרות נגד האדוקים האלה עזרה לא מעט להתפשטות הריאקציה נגד תורת ישראל בכלל. אשמים המה שומרי התורה המבדילים בין התורה ובין ישראל, ושוכחים את יסוד כל התורות ויסוד תורת ישראל בפרט — שאין תורה אלא לעם.

אפס כי הכרת סבות הריאקציה לא תשנה את מצב הענינים. זאת התורה היא תורת החיים של ישראל, היא הצורה שנקבעה לחומר האומה מששת ימי בראשית שלו, ובעל הצורה מוכרח לקבל את צורתו כל ימי היותו על האדמה בין שהוא רוצה ובין שאינו רוצה בכך. — זאת חוקת האישיות, חוקת חמרה וצורתה.

הערת המערכת: את מאמרו זה של מר בר־טוביה אנו מדפיסים על יכור הוכוח החפשי, ואפשר שיבאו אחרים ויחלקו על הנחותיו.

יהודה קרני.

* * *

שִׁירַת הַיָּחִיד אָשִׁירָה מֵעַתָּה
בִּיחִידוּת:
אִי גָּדוֹל, אִי בּוֹדֵד וְחוֹמָה לוֹ מִבְצוֹרִי
שֶׁל בְּדִידוּת.—

עוֹלָמוֹת בָּנִיתִי, עוֹלָמוֹת הֶחֱרַבְתִּי
בְּיָדַי;
וּמִי יַכְנִיעֵנִי אוֹ מִי יַמְלִיכֵנִי
בִּלְעָדַי!

אֵיזֶה הוּא עָשִׁיר? — כָּל שֶׁדִּמְיוֹנוֹ
בּוֹ עָשִׁיר;
דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשְּׁחָקִים, וַאֲנִי הוּא —
הַנֶּשֶׁר.

וּבְעֵינַי עוֹלָמוֹת, וּבְנַפְשִׁי נֶרְחָבִים
אֲגַמָּא;
וּמְעוּפוֹ שֶׁל מִי אֶל מְעוּפִי אֲשַׁוֶּה,
אֲדַמֶּה!

עוֹלָמוֹת חִבַּקְתִּי, עוֹלָמוֹת דָּחִיתִי
עֲרִירִי;
וּמִי עִם עֱזוּז קְלָלָתִי יִתְגָּרֶה,
וְעִם שִׁירִי!

חֲרוּזִים וַחֲרוּזִים מִצְטָרְפִים, מִתְיַחֲדִים —
פּוֹאֶמָּה;
אַשְׁרֵי שֶׁנַּפְשׁוֹ מַעְיָנוֹת שֶׁל בְּרָכָה
וְחֵמָה.

אַשְׁרֵי שֶׁעָבַר מֶרְחַקִּים וְשָׁאַף
וְתָעָה;
מַלְכֻיּוֹת, מַלְכֻיּוֹת, הַבְרָקוֹת, הַבְרָקוֹת —
כָּל שָׁעָה.

אִי גָּדוֹל, אִי בּוֹדֵד וְחוֹמָה לוֹ בְּצוּרָה —
מְנוּחָתִי;
מִתּוֹךְ חַיִּים רַבִּים אֶל חָפָיו הָשְׁלַכְתִּי
וָבָאתִי.

מִתּוֹךְ מַיִם רַבִּים, וְחַיִּים אַבִּירִים
וְאַהֲבָה;
מַעֲתָּה כְּמֶלֶךְ אֶדְרֹכָה עַל קִבְרוֹת
הַתַּאֲוָה.

שִׁירַת הַיָּחִיד אָשִׁירָה לְנַפְשִׁי
מֵעַתָּה;
אֲנִי לִי — הַכֹּל לִי, וּמַה לִּי מִלְמַעְלָה
וָמָטָה?...

שלום־עליכם.

הַיּוֹרְשִׁים.

(סוף)

ד.

אלמלא היתה כּתריאליבקה עיר נדחת, מרוחקת ומובדלה מעולמו של הקדוש־ברוך־הוא, ואלמלי היו מופיעים בתוכה, דרך משל, עתונים מבשרים חדשות לבקרים; ודאי לי, שכל העולם כולו היה עוסק בהרב רב יוזיפיל ומדבר בו כל הימים. העתונים, המופיעים בכרכים, היו ממלאים עמודיהם רק בו ובחכמתו. החכמים והמלומדים ואנשי־השם הגדולים היו נוהרים אליו מכל המקומות ודורשים לשכנו לראותו פנים אל פנים ולשמוע חכמתו מפיו. הציירים ומצלמי־התמונות היו מציירים את קלסתר־פניו ומפיצים תמונתו בכל ארבע פנות העולם. העתונאים וכותבי־השיחות היו משכימים לפתחו בכל בוקר ומלאים אותו בשאלותיהם יום־יום. הללו היו חוקרים ודורשים לחייו ומתאוים תאוה עזה לדעת את כל הנעשה בחדריו פנימה. איזה מאכלות, למשל, נעימות לחכו ביותר? כמה שעות ביום ישן הוא? ואם מאמין הוא בהשארת־הנפש? ומה דעתו בדבר עשון ציגרות ומה השקפתו בדבר הרכיבה על וויליסיפידי"ן? וכיוצא באלו שאלות, העומדות ברומו של עולם. ואולם עכשיו שכתריאליבקה היא עיר נִדַּחַת, מרוחקת ומובדלת מעולמו של הקדוש ברוך־הוא, ועתונים מבשרים חדשות לבקרים אינם מופיעים בתוכה כלל, אין שום בריה יודעת, מי הוא הרב רב יוזיפיל ומה טיבו. העתונים, המופיעים בכרכים, אינם מזכירים את שמו ולא כלום. החכמים והמלומדים ואנשי־השם הגדולים אינם נוהרים אליו ואינם דורשים לשכנו. הציירים ומצלמי־התמונות אינם מציירים את קלסתר־פניו. העתונאים אינם משכימים לפתחו — ורב יוזיפיל חי בעולמו בדממה ובנחת ובצניעות. לא ברעם ולא ברעש, אין איש יודע מקומו ואין איש שואל למעשיו, מלבד הכתריאלים, בני עדתו, המתפלאים עליו ומשתוממים לחכמתו, מפארים ומעריצים אותו ונותנים כבוד רב לשמו (אם כסף אין בכתריאליבקה, הרי כבוד יש ויש!...). הכתריאלים דורשים את רבם לשבח ואומרים עליו, כי חכם נסתר הוא, אחד מצדיקי הדור, שאינו רוצה לגלות צדקתו וחכמתו ברבים. ורק כששני בעלי־דין באים לפניו במשפט, אז רואים הכתריאלים עין בעין, מה רבה חכמתו של רב יוזיפיל, מה נפלאה בינתו ומה עמוקה היא — ממש חכמת שלמה בשעתו!

תיכף לאחר ברכת ההבדלה נכנסו המאירים והשניאורים אצל הרב רב יוזיפיל לעמוד לפניו לדין, ומצאו את ביתו מלא מפה אל פה. כל העיר כולה התאספה ובאה לשמוע את פסק־דינו של רב יוזיפיל, כיצד יחלק מקום אחד בין שני אחים? מתחלה נתן רב יוזיפיל לכל אחד משני היורשים לדבר את דבריו ולהרצות טענותיו. רב יוזיפיל לטעמו: כשבעלי־הדין עומדים לפניך, תן להם לדבר ולהרצות טענותיהם בכל אות־נפשם, כי אחרי אשר יפטרו מפניך מה תועיל להם טענתם? אחר־כך ניתנה הרשות גם לעוריאל השמש, שידבר די־חפצו. הרי עוזיאל השמש הוא העד היחיד והמיוחד בכאן. ואחרי עוזיאל דברו בעלי־הבתים שבעיר. כל איש, שחננו אלהים בפה ולשון, השמיע את דברו. ולא דבר אחד השמיע, אלא, הרבה והרבה דברים. ורב יוזיפיל ישב והקשיב. כך דרכו של רב יוזיפיל תמיד, שמניח הוא לכל אדם לדבר בכל אות־נפשו. רב יוזיפיל הולך לשיטתו: אין לך דבר שאין לו סוף.

כך היה. כל הכתריאלים עמדו ודברו ודברו עד שעיפו

ירדלו מדבר, ובשעיפו הבתריאלים וחרלו מדבר. פתח רב יוזיפיל ואמר להמאירים והשניאורים בענוה ובמתינות ובנעימות רבה, כדרכו תמיד, לאמר:

— שמעו־נא, רבותי, אחינו בני ישראל, וישמע אליכם אלהים. גוף העובדה אשר לפנינו כך הוא. כפי אשר שמעתי זה עתה את טענות שניכם ואת טענותיהם של שאר בעלי־הבתים שבעיר, נוכחתי וראיתי, כי דברי שניכם צודקים וישרים. לשניכם אב אחד היה — ואב נכבד מאד, בגן־עדן תהא מנוחתו. אלא קצת חסרון בדבר, שאביכם הניח בירושה לשניכם רק מקום אחד בלבד. מבין אני על פי סברה, כי מקום זה, שהניח לכם אביכם בירושה, יקר היא לשניכם. הגיעו בעצמכם: הרי מקום זה נמצא בכותל המזרחי אשר בבית־המדרש הבתריאלי העתיק, ובידוע, שחן מקום על יושביו, אלא מאי? כשם שאי־אפשר לו לאדם אחד לישב בשני מקומות, כך אי־אפשר להם לשני בני־אדם לישב במקום אחד, אדרבה, כסבור אני, שנקל לו לאדם אחד לישב בשני מקומות משישבו שני בני־אדם במקום אחד, לפי שאדם אחד, כשיש לו שני מקומות, פעם הוא יושב במקום אחד ופעם הוא יושב במקום השני. מה שאינם כן שני בני־אדם, שקשה להם לצמצם עצמם ולישב שנים במקום אחד בעת ובעונה אחת, וידי הימנית תוכיח: הנה מניח אני את ידי הימנית על גבי הספר הזה, הבה אנסה, דרך משל, להניח גם את ידי השמאלית על אותו המקום, אשר שם מונחת ידי הימנית, — ולא אוכל. כל זה למה? משום שכך ברא הקדוש־ברוך־הוא את עולמו, והאדם קצר־ראות הוא ולא יוכל להשיג את זה בשכלו, שכך — הדרא קושיא לדוכתא: ובכן, מה יעשו שני האחים העלובים, שרק אב אחד היה להם ורק מקום אחד הניח לשניהם אחרי מותו? כל אחד מהם מתאוה למקום זה, הנמצא בכותל המזרחי אשר בבית־המדרש הבתריאלי העתיק, ובידוע, שחן מקום על יושביו. ובכן, דין הוא, שיחלוקו. אבל כיצד אפשר לחלק מקום? הרי דין מקום אינו כדין... כדין תפוח, שאפשר לחתוך אותו לשנים ולומר: זה נוטל חציו וזה נוטל חציו?

ואף־על־פי כן, יש לי עצה בשבילכם, שתשבו שניכם בכותל המזרחי איש ליד אחיו. עצה זו מצאתי אחרי רוב עיון בעזרת השם יתברך. וזאת עצתי לכם, שמעיה: מכיון שמקום אביכם ומקומי שני מקומות הם, מקום בצד מקום, לכן, בני, לכו ושבו שניכם בשני המקומות הללו בשלום ובשלוה, איש ליד אחיו, ולא תהיה עוד מריבה בישראל. שמא תאמרו: אם כן, איפה אשב אנכי? ויש לומר: היכן מצינו כתוב בתורה, שחייב אדם לישב דוקא במקומו ודוקא בצד מזרח ודוקא בבית־המדרש העתיק? לשם מה אנו הולכים לבית המדרש? — להתפלל. למי אנו מתפללים? — לאבינו שבשמים. איה מקום כבודו? — כבודו מלא עולם. אם כן, מה לי מזרח, מה לי מערב מה לי צפון, מה לי דרום? כלום אנו צריכים אלא למקום־קדוש וכלום אנו חייבים אלא להתפלל! משל למה הדבר דומה? — למלך, שנכנסו שני עבדיו לפלטין שלו להפיל תחינתם לפניו ולבקש מלפניו על נפשם. עמדו שני העבדים והתחילו פתאום מריבים זה עם זה ושולחים ידיהם ואוחזים איש בזקן רעהו. שכחו העבדים לשם מה באו ולפני מי הם עומדים. קצף המלך על עבדיו וצוה להוציא את שניהם החוצה. מה־נפשך, רצונכם לתלוש איש את זקן רעהו — לכו לביתכם ושלום וריבו שם בכל אשר תאוה נפשכם; כי היאך אתם מעיזים פניכם לבוא לפני המלך ולעשות תועבה בהיכלו?...

עד כאן המשל, הפכו בו והפכו בו — אז תמצאו את הנמשל. ועתה אתם, בני, לכו איש לביתו וחיו בשלום ובשלוה, ואביכם יעמוד שם וימליץ בצדקתו בעדכם ובעדני ובעד כל ישראל — אמן!

כך דן רב יוזיפיל דין־אמת, וכל הבתריאלים הלכו ושבו איש לביתו ואיש למשפחתו.

* * *

וכעבור שבוע, כשהגיע יום השבת, באו המאירים והשניאורים לבית־המדרש ועמדו להתפלל ליד הדלת והמזוזה. לא הועילו להם בקשותיהם ותחנוניהם של הרב רב יוזיפיל מצד אחד ושל עזריאל השמש מצד השני — שני האחים לא זזו ממקומם ולא רצו לישב בצד מזרח בשום אופן ואופן.

מי האיש, הרוצה לרכוש לו מקום נכבד בכותל המזרחי אשר בבית־המדרש הבתריאלי העתיק במחיר מצער — יואיל ויפנה בבקשתו אל יורשיו של רב שמשון בעל־זקן, עליו השלום, למאיר או לשניאור. מקום זה עומד להמכר בזול גמור, לפי שאין אחד משני היורשים הללו משתמש בו ונהנה ממנו, לא מאיר ולא שניאור. חבל על מקום זה, ששומם הוא מאין יושב!

משה סמילאנסקי.

חוגה נזר.

(לא מעשה ולא בדותא.)

(סוף)

VIII.

אור וחושך עוד שמשו בערבוביא, כשיצאנו בבוקר השכם מטבריה ועשינו דרכנו אל הירדן. שעטות פרסות סוסינו הפריעו את הדממה, דממת העיר הישנה עם שחר. עברנו בודדים בדרך צרה, המלאה חתחתים; מימיננו סלעי ההרים הזועמים, ומשמאלנו ים־הכנרת. ומי הכנרת עדיין נרדמים... על דרכינו, משני עבריה פזורות אבנים שחורות גדולות, ונראה כאילו חרוכות־אש הן. מי שרפן? מי פזרן פה על פני הדרך השוממה?

כבר הגענו עד קצה הכנרת, אבל את הירדן עוד לא ראינו; נחבא הוא במקום הזה בתוך חופיו הגבוהים, והאילנות והדשאים, הצומחים על חופיו, מכסים עליו. אך קול המיתו כבר הגיע לאזנינו, נשמעו רחשי גליו המהירים. פניו החורים של חברי נפנו אלי ובלי אומר ודברים שאלוני עיניו: האם זה קול המיתו? ובלי אומר ודברים ענהו מבטי: הן.

נדחו צללי החושך מפני האור. מתחת להרים, אשר מעבר לירדן, יצאה השמש ומבין לסבכים אשר לשמאל דרכנו הזהיר לנגד עינינו פלג מים, אשר יצא מאחד המחבואים ושוב נתעלם. זה היה פלג הירדן, אחד מנפתוליו המשונים: הלוא דרך נחש דרכו, דרך עקלתון. הבטתי אל חברי. רק את עבר פניו ראיתי, את עיניו לא ראיתי: נטויות היו אל עבר פני הירדן. פניו היו חורים, ולא העזתי להציץ לתוך עיניו... פתאום לחץ את סוסו ברגליו, ויקפוץ הסוס, כאילו נשכו עקרב, וידהר אל עבר פני הירדן.

— הזהר, אבנים... שיחים...

חברי לא שמע לי.

כשהגעתי אליו, כבר עמד סוסו ליד הנהר. בעמל רב הורדתי את סוסי במורד התלול של החוף ולא יכולתי להבין, איך דהר סוסו במקום הזה. פני חברי היו נטויים כלפי דרום,

אל עבר ירידת המים. ידיהם עשו את דרכם בדפיון חצי הפני האבן הלבן, לא נחו ולא שקטו, כאילו יד ענקים רחפתם, דרפתם וראו הרפתה מהם אף רגע. ובהירים היו המים ומכוסים רשת של גלים קטנים, לרשת ומראה קשקשת יאולם המים מעטים היו והנהר נהר לא־רחב, פלג מים...

חברי לא הגיד דבר. רק היתה כית כסתה את פניו ועיניי מלאות מבט של כאב עמוק. ושוב לחץ את סוסו ויעבור הלאה, הלאה... ואנכי נגרר אחריו והולך בעקבותיו. ליד מי הירדן הלכנו, אל אשר פנה פנינו, אל אשר סבב סבבנו, ולא אחת התל בנו: יש אשר דחפנו אל החוף התלול; סלע מזה ומים מזה. ונעבור בתוך המים.

חברי הלך דרומה. את פניו לא ראיתי אף פעם. לא עמד אף רגע, לא פנה אלי ולא דבר דבר. ידעתי, כי רגעים קשים נמנו לו. ידעתי, כי נפשו ונשמתו נתונות בצבת. ידעתי, כי היא מבקש את אשר לא ימצא לעולם. וידעתי, כי נפשו לא תדע עוד מנוחה...

פתאום עמד סוסו, והוא הסב אלי את פניו ואת ידו הרים למעלה.

— ידידי, הביטה וראה!

על פניו החורים רחף כעין צחוק. בתוך עיניו העמוקות, אשר כאילו כבה אורן, נצנץ זיק קל.

כשהגעתי אליו ראיתי: הירדן השובב שנה פתאום את מהלכו ויאחז את דרכו שמאלה. מרחוק נדמה, כאילו נפסק הירדן במקום הזה. אבל כשמצאה עיננו את מקום סתרו, ראינו אותו והנה התרחב פתאום, גדל כפלים, גליו הכו בכח ומראיהם היה אפור. נדמה, שהפלג הקטן נעשה פתאום לנהר, ומכאן ואילך ילך ויתרחב, ילך ויתגבר, עד כי תמלא כל הארץ כבודו. לא [illegible] דירדן [illegible] פלג מים [illegible]...

חברי ירד מעל סוסו, השליך את רסנו ויעמוד ויבט על המים. ירדתי אף אני מסוסי ואשב ליד החוף.

פתאום התעורר חברי, בתנועה מהירה השליך מעליו את בגדיו ויעמיד ערום כביום הולדו.

— האנסה לעבור בו ברגל?

איזה כאב נעכר, נשמע בקולו וגם כעין צחוק קל נשמע בו, צחוק של נקמה. למי? אולי לאותו המורה העלוב? בצעדי און צעה חברי אל תוך המים. והירדן היה עמוק במקום הזה, ועוד טרם הגיע חברי עד חצי הנהר, והמים עלו עד צוארו. ויסב את פניו אלי. והפנים מוארים, צחוק אושר מרחף עליהם. ויפרוש את כפיו ויכה על פני המים ויתחיל שירה. בעיר רגעי [illegible] על גבה [illegible] מעבר הנהר ויבט אלי.

-- שלום לך מעבר לירדן!

קולו הבריא והרענן צלצל מעבר לנהר והד ענה לעומתו מבין ההרים, מתוך בקעת הירמוק.

מעבר לנהר, במקום סבובו, התנשא החוף על פני המים ויעמוד עליהם כנד. והמים הכו לרגליו בכח ובשצף קצף. ויעלה חברי על החוף ויעמוד מלמעלה ויעביר את מבטו על כל הסביבה ויתפיי מלוא קומתו אל תוך המים...

אי!...

צעקתי מפחד ואקפוץ ממקומי, אבל ברגע הזה שב חברי ויצא על פני המים וינער את שערות ראשו, ויתפזרו רסיסי המים [illegible] נוצרים בצדדין אויר.

[illegible] המים עמוקים ידידי! ידידי אשר מהרת הוא באה, אפשר לטבוע על־נקלה...

כמה שמחה ועליצות־נפש נשמעו לי מתוך דבריו אלה! ושוב ירד ונעלם מתחת למים ויתמהמה עד־בוש, עד כי נפשי התחילה מפחדת בי... ושוב עלה ופניו צוחקים ורסיסי מים רסיסים־ספירים, נזרקים מעל ראשו.

— קרקע הנהר מכוסה עשבים קשים. אם תְאַחֵזְנָה רגליך בהם, לא על נקלה תוציאן משם!

— דַי לך, חביבי! צא מן הנהר.

— רק עוד פעם אחת, ידידי!

ושב עלה על החוף התלול אשר מעבר לנהר, ויקפוץ אל תוך המים, המקים בעוז — ויעלם ולא נגלה עוד... עברו רגעים אחרים, רגעים קשים — ואיננו... ואצעק. קולי מת בסביבה הרחבה, ירק הד חלש הגיע לאזני מן ההרים. מהרתי לפשוט את בגדי ואבכנס אל המים. משששתי בידי, קראתי לעזרה, צעקתי וכלום לא עלה בידי. לשחות לא ידעתי. המים הגיעו עד צוארי. שבתי אל החוף. רצתי כמשוגע אנה ואנה. רצתי אל הסוסים, הרועים באחו, כאלו בקשתי מהם עצה, ושוב שבתי אל החוף. חברי אבד; אין קול ואין קשב... ופתאם — הה, אלי! — גופו הגויה צף על פני המים מעבר הנהר מזה. צעקתי כמשוגע וארוץ אליו. הגוף נאחז בין הסבכים אשר במקום ההוא ועמד. נכנסתי במים ואמרתי למשכו משם ולא יכולתי. אחזתי בשערותיו טלטלתי את ראשו, צעקתי — ואין קול... פני חברי מוסבים למעלה, עיניו עמדו בחוריהן וכאילו קפאה בהן קריאה של נצחון: אפשר לטבוע!... דעתי כמעט שנטרפה עלי ברגעים ההם. מה לי לעשות? עליתי למרום החוף, הבטתי אנה ואנה — ואין איש. צעקתי, וקולי שב ובא אלי מבין ההרים.

לבשתי בגדי, קפצתי על סוסי, הכיתי בו ומהרתי אל העיר.

IX.

כשחזרתי אל מקום האסון עם רופא העיר ועם כנופיא של „חברה קדישא" מצאתי את חברי במקומו כשהיה, ורק סוסו ובגדיו לא היו עוד... עמדתי מרחוק; לא יכולתי לגשת אליו. כל גופו נפח. הרופא הביט בו רגע ופנה הצדה...

בני ה„חברה קדישא" ירדו מן הפרדות בהמולה ויקיפו את גוף הטובע כעדת עורבים שחורים. פתאם שמעתי קול צוחה, בני החברה מהרו והתרחקו מן המת וירוצו אלי ופניהם מביעים כעס והתמרמרות. כנפי קפוטותיהם התבדרו באויר וציציותיהם התלבטו בין רגליהם.

— ערל!...

צעקו בקול אחד ויתנפלו עלי כחיות טרף.

— רשע, אפיקורס, מה עוללת שלנו? למה התלת בנו? הלא הוא ערל!

— יהודי כמוני וכמוכם, משוגעים! יהודי — אני אומר לכם.

— יהודי שלא נמול?

לבי נקפני: לא נמול? אפשר הדבר...

— ואף אם לא־נמול, יהודי טוב היה מכולכם יחד!

— רשע, למה עברתנו? למה הבאת אותנו הנה לראות ערל זה?... אוי, ה„קולוניות"!... הלואי ותחרבנה כולן יום אחד!...

מה היה עלי לעשות? נזכרתי, כי בכיסי מונחת תעודתו. הוצאתיה ואפנה אליהם:

— הרי תעודתו. יהודי הוא — אם רוצים אתם ואפנה אל הקונסול, וידעתם כי יהודי הוא...

[illegible] עשר [illegible], [illegible] מתיעצים ביניהם. מריבים יצעקים. [illegible] אלי הגדיל [illegible]:

— אם תתן חמשים לירה, „[illegible]" בבית־הערבי [illegible] ...

— הלאה. נבלים!

קראתי ואוחז באקרחי.

— הלאה מזה! אינכם כדאים לטפל בו!

ברגע הזה נתקל מבטי בגוף חברי — ואצעק. הגוף זז ממקומו והתנודד, והזרם אחז בו וימשכהו למטה.

— אוי!... אוי!...

צעקו גם בני־החבורה בפחד ובבהלה.

ואנכי נשארתי עומד כנטוע במקומי. פתאום נצנץ בי רגש של נק־ה אל האנשים האלה, העומדים מסביבי.

— אתם לא חפצתם לקחתו, והנה לקח אותו זה שראוי לו ביותר... הירדן לקח אותו!

בני החבורה נבוגו אחור וימהרו אל פרדותיהם. ורק את קול המולתם עוד שמעתי:

— משומדים!..

והזרם נשא את גוף חברי הלאה, הלאה. והגוף התנודד על פני הגלים וירד מטה, מטה...

— הירדן לקחו!...

והד קולי שב מן ההרים ויענה לעומתי:

— הירדן לקחו!...

ד״ר ש. מ. מלמד.

הָרוּחַ הָעִבְרִי.

ג.

(סוף)

מה הם הדברים אשר על ידם נוכל להבין את מהותו הנפשית של עם ישראל? אמנם במעלליו של עם תתגלה מהותו. בדברי ימיו של כל עם, כלומר בכל פעולותיו הכבירות, בכל יצירותיו אשר יצר ובכל מוסדותיו אשר הקים מתגשמת נשמתו המיוחדת לו. אבל במה נתחיל? ליבון החוקר הצרפתי מחליט, כי רוח העם נכרת ביחוד במוסדותיו הפוליטיים, ומין רואה בספרות את צלם דמות תבניתו של העם. נחלקו בדבר גם החוקרים הגרמנים: הרדר מחליט, כי בשפה מתגלית לנו יחוּ של העם, יהרינג רואה בהחוקים והמשפטים ר ע תקה מנשמת האומה ומקס מילר וחבריו עומדים על דעתם. כי רק הדת לבדה היא המרימה לעינינו את המסך מעל נפש האומה. והדין עם מי? — אם נאמר לעמוד על תכונתם של הרומאים רק על פי ספרותם ודתם בלבד, ודאי נוציא משפט מעוקל והתמונה תהיה מזויפה. והוא הדין אם נחפץ לבוא עד חקר נשמת היונים הקדמונים רק על פי מוסדותיהם המדינים, או אם נאמר לעמוד על תכונת עם ישראל רק על פי האמנות אשר יצר, — מזויפה תהיה התמונה. באמת מתגלית עצמות הגניוס הלאומי ביצירה אחת גדולה, עיקרית לגבי אותה האומה, וחוזרת העצמות ומשתקפת קמעא קמעא גם בחזיונות ומעשים קטנים. למשל עיקר גאונם של הרומאים הקדמונים נתגלה בפוליטיקא, אלא שהם יצרו גם משפט פורמלי ותכסיסי מלחמה; עצמיותם של היונים הקדמונים נראית בעיקר בפילוסופיה, בספרות ובאמנות, ונש[מ]ת היהודים נגלתה בעיקר ביצירות דתיות כבירות, בגאון מיסדי ורבוי האנשים הגדולים, אף על פי שדבריהם „את מי אשלח ומי ילך לנו״? הוא כלו יהודי. ולפיכך כשאנו רוצים לבוא עד הקר נשמת האומה עלינו להתחיל מן היצירות הגדולות, שבהן נשתבחה האומה ביחוד, ולעבור אל המעשים והמפעלים האחרים, לשפתו, אגדותיו, מסורותיו, מנהגיו ויתר היצירות האנונימיות של העם.

ואולם יחד עם זה עלינו לזכור, כי כל גלויי נשמת האומה בכל המקצועות והיצירות לובשים תמיד צורה דתית, כי על כן הדת היא נקודת־התנועה (בעוועגונגספונקט) לקולטורה הלאומית ולכל קולטורה בכלל. כל עם ועם התחיל כובש את מקומו בהיסטוריה על ידי הדת ואין מוכד מדיני חשוב שלא נוצר בכח הדת. כל סדרי החוקים המשפטים של הקדמונים הושתתו על יסוד הדת. תורת משה ותורת מחמד, תורת בודהא, בראהמן וצרתוסטרא הולידו שיטות שלמות של חוק ומשפט, והשטות הללו קיימות עפ״י רוב עד היום. הדרמה של היונים הקדמונים מן החג הדתי מוצאה, והרבה מן השירות הראשונות היו שירות דתיות. אין לך קולטורה בעולם שלא נוצרה מתוך דת חדשה. כשישנה העם את דתו מיד תלבש גם תרבותו צורה חדשה. בדתו של העם שפונים וטמונים כל כחותיו, עתידו וגורלו. הרי שער השאלה: מי קדם למי, האלים להמעשים או המעשים להאלים? עלינו להשיב שקדמו האלים, ובפסוקה הראשון של תורת משה „בראשית ברא אלהים את..." כלולה הכרה סוציולוגית והיסטורית גדולה.

יחס האדם לחברו וגם יחס כל עם לחברו מותנה ע״י הדת, ולפיכך יש יחס פנימי בין דת, מוסר ומשפט. בשעה שהפרט או הכלל קבע את יחסו לכח הטמיר היוצר הכל, בשעה שהיחס הזה כבר קבל צורה אישית ידועה הרי כבר הונח היסוד לקולטורה שאותו הפרט או הכלל הולך לברוא. ההכרה הדתית הראשונה של כל עם ועם היא מעין פרוגרמה לתרבותו.

אבל כשם שאי אפשר לקולטורה בלי דת, כך אי־אפשר לה בלי האדם הגדול, הוא הכח הסיליקטיבי הכופג אל תוך עצמו את הסך הכל של רוח העם. כל הדתות והאמונות הגדולות נוצרו על ידי „האדם הגדול", על ידי גאון הרוח והמעשה, וכל דת שנוצרה ונוסדה על ידי ההמון והאספסוף, לא רק שלא תעזור ליצור יצירה קולטורית, אלא שתעמוד מנגד לגבור הרוח ותמיד תתגר בו מלחמה. ככה אינקביזיציות יסדו ומיסדים כהני הדתות ההן, שההמון והאספסוף חוללו אותן ולא היחידים הנבחרים. כמה גאוני הרוח שרפו, הרגו ותנקו שלטוני הדתות הללו? ורק אחרי מלחמה עזה וקשה יתגבר הכח הסיליקטיבי על הכחות החשכים האלו. זה כלל גדול: כל דת שנוצרה על ידי יחידי סגולה, ע״י כחות עצמיים נבחרים, גדיר תכנה הקולטורי.

ואולם האדם הנבחר משפיע לא־רק על ידי הדת, כי אם גם ע״י כחו המוסרי, כחו השכלי הכביר, ע״י מעשיו הכבירים בכל מקצוע שהוא וכו'. האדם הגדול הוא מקור המסורה וההגדה. והוא המעמיד מרכז לשני כחות ידועים של כל קבוץ חברותי לכח החקוי וכח הזכרון, הנטיה לחקוי קבועה בעומק נפשו וטבעו של האדם. בבלי נטיה זו לא תצויר שום עליה קולטורית. יסוד תורת הפדגוגיה החדשה נוסדה בעיקרה על הנטיה לחקוי שבטבע האדם. ובהיות עיני בני האדם נשואות מאליהן אל היחידים הנבחרים, הרי ממילא נעשים היחידים הללו למורים ומחנכים כי על כן בני האדם מחקים אותם ומשתדלים שלא מדעתם לעשות

במעשידם וללכת בדרכיהם. וזכרו של היחיד הגדול נשאר שמור לדורות ולדורי דורות וגם לאחר מותו אין כח השפעתו פוסק. אדרבה יש אשר ז כ ר ו של היחיד הגדול ישפיע יותר מאשר תשפיע מ צ י א ו ת ו. ואין כאן המקום לבאר את כל הפרטים הללו. לנו חשובה עכשו רק ההנחה היסודית, שהאדם הגדול הוא הכח הפועל בדתו ובכל מקצועות קולטורתו של העם, שהאדם הגדול הוא הסופג אל תוכו את ה„סך־הכל" של העם, כאמור למעלה, וכשאנו רוצים לבוא עד חקר נשמת האומה עלינו להסתכל ראשית כל בגדוליה, בחיריה וגבוריה. הרי הצרפתים והאנגלים: הראשונים עשירים בכחות סיליקטיבים, ואין כל פלא כי מהיר התנועה וההתפעלות הוא העם הזה ובסופה ובסערה יעשה את דרכו. מה שאינו כן העם האנגלי, שרק לעתים רחוקות מאד יולד לו יחיד נבחר, כח מניע ומעורר. ועם זה חי וקיים בעיקר על כחותיו הקולטיביים, וממילא כבד התנועה הוא והתפתחותו הקולטורית בכבדות נוראה תעשה דרכה. ודי לנו אם נעמוד על העובדא הגלויה הזאת: הצרפתים בעלי הכשרונות האישיים יצרו מוסיקה גאונית. והאנגלים אין להם מוסיקה כלל...

עכשו נשים את לבנו לעמוד השני שפסיכולוגית העמים נשענת עליו — להשפה. „מתוך השפה נשקפת תכונת נפשו של העם, כשם שמתוך קוי הפנים נשקפת תכונת נפשו של היחיד", אומר החוקר הצרפתי פוליה. זו היא גם דעתו של הרדר בעל האוזן הפתוחה, אשר לו נגלו תעלומות לשונותיהם של עמים שונים. השפה היא עפ"י רוב יצירת הכלל, ורק לעתים רחוקות ישפיעו עליה היחידים הגדולים השפעה כבירה (למשל הגנה, לוטר בבלה). השפה שנתפתחה כל צרכה עורכת את רעיונות האדם ומסדרת את המחשבה הלאומית. מתוך בטויים ופתגמים קבועים אפשר להעיד על טבעם וטיבם של הדברות הטמונים בנפש העם. עוד לפני מאה שנה נסה חוקר גרמני לעמוד מתוך בטוייו ופתגמיו של הנביא העברי על גווניה המרובים ועשרה של נשמתו. על כל הכחות ההיסטוריים יכול העם להתגבר, על מוסדותיו המדינים וגם על דתו, אבל לא על שפתו. הצרפתים של דור המהפכה השליכו גם את עול הדת מעולם, הפרו את כל סדרי חייהם, אבל לא חדלו לדבר צרפתית, ולא עוד אלא שגם השפה הצרפתית עצמה לא נשתנתה אז כמעט אפילו שנוי כל שהוא. נראה כאלו דאגה ההשגחה העליונה לעם הצרפתי, החי על רושם הרגע, על הסנסציה המרעישה, ושמה חכה בלועו — את שפתו ואת חוקיה הקבועים — לבל יהפך יום יום לבריה חדשה לגמרי. ה ס י נ ט א ק ס של השפה הצרפתית מ כ ר י ח את העם הצרפתי להיות חי בצרפתיותו קיים ועומד בטבעו. *) זה הכלל: העם ששכח את שפתו חדל להיות עם. הצֶכים אשר באוסטריה מכירים ויודעים למה הם נלחמים זה שנים רבות את מלחמת שפתם, — יודעים הם כי נצחון שפתם הוא אב לכל נצחונותיהם הפוליטים ושבאין נצחון השפה הרי כל יתר הנצחונות אינם ולא כלום. העם החפץ חיים שומר על שפתו, כשם שהיחיד החפץ חיים שומר על דמו ומחו.

ועוד שלישי לעמודי פסיכולוגית העם — שיטת החוקים והמשפטים. אמנם העמוד הזה הוא הקטן שבשלשתם. אבל מבלי שנעמוד על סדרי החוקים והמשפטים של העם לא נוכל להבין את תכונות רוחו ומהות כחותיו, כי בסדרי החוקים והמשפטים מתגלים לנו ה א י ד י א ל י ם ה ח ב ר ו ת י ם ו ה פ ו ל י ט י ם של כל עם ועם.

*) Fouillée, Psychologie du peuple français. Paris, 1903, p. [illegible]

אלו הם בקיצור היסודות שעל ידם ודשם"ה תורת הפסיכולוגיה של העמים בכלל. ואולם תאור הפסיכולוגיה של העם העברי קשה הוא ביותר, כי על כן אין אנו חיים חיי עם נורמלי זה אלפים שנה ואנו משמשים בעולם בכל מקום ובכל שעה יוצא מן הכלל. וחוץ מזה אין לנו לשכוח, כי אין אנו תופסים מקום בהיסטוריה העולמית רק משום שעם הננו ככל יתר העמים בכלל, אלא משום שאנחנו הבאנו לעולם שיטה דתית ומוסרית המתנגדת ב ע ק ר י ה לכל השטות הדתיות האחרות והיהדות השפיעה השפעה מ י ו ח ד ה ו ע צ מ י ת על מהלך הקולטורה *). לפיכך אם רוצים אנו לבוא בחקירתנו ע"ד מהות נשמת אומתנו לידי תוצאות כל שהן לכל הפחות עלינו להבדיל בין היהדות העתיקה והיהדות החדשה ולחלק את עבודתנו חלקים חלקים. עלינו להקור ולדרוש בפסיכולוגיה של ה י ה ד ו ת (כלומר הדת, המוסר, המשפטים, השפה והספרות) כשהיא לעצמה ולחזור ולדרוש בפסיכולוגיה של החברה היהודית כשהיא לעצמה. ובפרקי הבאים אנסה לדון על מהות הדת העברית, שבה קשורה ותלויה כל התרבות העברית. ומן הדת אשתדל לעבור אל הגבור העברי (המחוקק והנביא), השפה העברית וכו'.

אמנם ברי לי שהללו שלא נרפאו עוד מן המטריאליסמוס ההיסטורי יקראו תגר על חקירות כאלה ויש אשר יראו בהן מעין חלומות ושוביניסמוס. אבל מה נעשה והאידיאליסמוס ההיסטורי שלנו הוא לנו היהודים לא רק תוצאות עיון פוליסופי אלא בעיקר מסורת אבות.

לונדון, כסלו, תרע"א.

*) בספרי „דער שטאאט אים וואנדעל דער יאהרטויזענדע" ו„אורשפרונג, טהעאריע אונד געשיכטע דער פריעדענס־„אידעע" תארתי השפעה ... שהשפיעה היהדות.

מִכְתָּבִים מִגַּלִּיצְיָה.

VIII.

משעה שנתפרסמו המספרים הרשמיים בדבר חלוקת הקונצסיות לבתי־מזיגה והוברר אסונן של הרבה אלפים מישראל, נעשו ככר מצדדים שונים מעשים חשובים לטובת המוזגים היהודים האומללים.

עם פתיחת הפרלמנט הכניס הנבחר ב ר י י ט ר בהסכמת ה„קלוב היהודי" הצעה הגונה לטובת המוזגים. לפי חוקי הפרלמנט דנים על הצעות כאלו עפ"י סדר כניסתן. אבל אפשר גם להחליף שתי הצעות של מ צ י ע א ח ד זו בזו, כלומר: להקדים את המאוחרת ולאחר את המוקדמת, בתנאי, שיסכימו לזה אותם הנבחרים, שהצעותיהם הם עומדות בין שתי ההצעות המוחלפות. ברייטר שרצה, כי הפרלמנט ידון על ה צ ע ת ו ה א מ ו ר ה ע ו ד ב ס ס י ה ה נ ו כ ח י ת הודיע לנשיא־הפרלמנט, שהוא מחליף הצעתו זו בהצעה אחרת שלו, שזה עתה הגיע פרקה. להחלוף הסכימו נבחרי כל המפלגות חוץ מן הנבחרים של מפלגה אחת — מפלגת ה ס ו צ י א ל ־ ד מ ו ק ר ט י ם. הללו, שדואגים הם לאשרה ותקונה של האנושיות כולה, הקשיחו את לבם עוד יותר מאנטישמים גלויים, בשעה שהדבר נוגע לאלפי משפחות מישראל, — הקשיחו את לבם אף על פי שבמחיצתם עומדים הד"רים דיאמנד וליברמן, יהודים גליצאיים שנבחרו ע"י יהודים, ביחוד הד"ר דיאמנד. ומי יודע? אפשר שהקבוצה הסוציאליסטית שבפרלמנט כשהיא לעצמה אינה אשמה כלל והיתה מסכימת לחלוף ההצעות גם היא, לו דרש את הדבר הד"ר דיאמנד, שהוא חבר הנשיאות של הקבוצה...

אבל אם ב„חסדם" של הסוציאליסטים לא יכול הפרלמנט לישא ולתת בהצעת ברייטר, שאפשר היתה מביאה טובה מוחשית להמוזגים היהודים הנה לא יכלו להפריע בעד אחד הדפיטטים היהודים לבל ידבר על הרעה אשר מצאה את המוזגים. בשעת הוכוחים ע"ד התקציב נאם ה ד " ר ש ט ר ו י כ ר

בשם ה„קלוב היהודי" נאום ארוך, שבו נגע בהרבה מעניני היהודים. את החלק היותר גדול מנאומו הקדיש לשאלת המוזגים. הוא תאר את חיי הצער שחי המוזג היהודי, את יחס השנאה ליהודים מצד ממשלת הארץ בגליציה, שנתגלה בשעת חלוקת הקינצסיות, והוא ברר עד כמה עומדת ממשלת הארץ תחת השפעתו של סטפינסקי, ראש מפלגת האכרים, הידוע לאנטישמי קנאי. „בשעה שקפחו פרנסתן הדלה של אלפי משפחות המוזגים, — אמר הד"ר שטרויכר, — נטלו „חבורות האכרים" והאצילים ובני העליה חלק גדול מן הקונצסיות. הגיף פוטוצקי, למשל, גר ברוסיה וקבל בגליציה — שבע קונצסיות למזיגה"...

הנאום, שארך כשעה וחצי, עשה רושם על השומעים, שביניהם היו המיניסטרים בילינסקי ודולמבה והרבה נבחרים ידועים מן המפלגות הגדולות. אחרי הנאום נגש המיניסטר הגליצאי דולמבה לחברנו שטנד ואמר לו, שאמנם יודע הוא שנעשה עול להמוזגים היהודים והוא נכון להשתדל לפני נציב גליציה כי יעשה דבר לטובת המוזגים.

בשאלת המוזגים טפלה גם האספה הכללית של הדפוטטים היהודים מכל המפלגות, שהיתה בשבוע העבר בוינא. באספה השתתפו גם באי-כחן של אגודת המוזגים ושל לשכת המסחר (האנדעלס-קאממער). על יסוד הרצאותיהם של שטנד וקולישר נתקבלו החלטות שונות והוסכם, שכל הנאספים יבאו אל הראיון שקבע להם נשיא המיניסטריום בינרט. בשעת הראיון, שהיה ביום השני, הוגשו הדרישות לטובת המוזגים שלא קבלו קונצסיות. נשיא המיניסטריום הבטיח לבוא מיד בדברים עם מיניסטר המסחר ועם נציב גליציה ולהועץ עמהם בדת מה לעשות כדי להושיע להמוזגים. הוא הבטיח להשתדל שהענין יגמר לטובת המוזגים היהודים.

עד כמה יועילו הבקורים וההשתדלויות הללו אין לדעת עדיין. לפי הנראה אין לקוות לישועות ונחמות. אבל מאידך גיסא יש לשכוח על העובדא, שצרת המוזגים שתפה לכל הפחות את היהודים מכל המפלגות לעבודה אחת. צרת המוזגים בטלה לרגע את הנגודים הפוליטיים ושפה אחת ודברים אחדים בענין זה להעתונות הציונית, לה„טיגזרניק" של הד"ר גרוס מקרקוי וגם — ל„היידנזסץ" של היהודים הפולנים.

אבל מה שמשמח אותנו, מצער, כמובן, את וסילבסקי ואת עתונו „סלובו פולסקי" ומעורר את כעסם. מלבד ה„אחדות" בנוגע לשאלת המוזגים קרה עוד, שהיהודים נצחו את הפולנים מסיעת ה„סלובו" בשעת הבחירות למועצת העיר בטרניפול. הנצחון הזה עירר את עורך „היידנוס'ץ", הד"ר כרתולד מרבין, להצדיק על הפולנים את הדין ולהורות על האמת, שהפולנים בעצמם אשמים הם במפלתם, משום שאינם מתנהגים כשורה עם היהודים... לרגלי זה התנפל ה„סלובו פולסקי" על הד"ר מרבין בחרופים גסים ונחשהו כמובן, לציוני.

הציונים ודאי אינם שמחים על „מציאה" זו, שבאה להם בהיסח הדעת. עוד לא עברו ימים רבים משעה שהד"ר מרבין היה ה„רוח החיה" ב„סלובו" והדפיס בו מאמרים ודלטוריות כנגד הציונות ונושאיה. אבל אין לכחד שהמריבה שפרצה בין ה„סלובו" ומרבין ממלאה אותנו רצון: כך נאה וכך יאה לשניהם...

ואולם כל האומר שה„סלובו פולסקי" וותרן הוא אינו אלא טועה. „בעידן ריתחא" אמנם מוותר הוא גם על „פולני" כהד"ר מרבין, אבל בדרך כלל אינו רוצה לוותר אף על היהודים הפחותים שבפחותים ורוצה הוא לעשותם בעל-כרחם דוקא לפולנים. ולא רק ה„סלובו" כך כ"א כל הפולנים, החל מן הפקיד הפולני באיזו עיירה נדחת בגליציה וכלה — בנציב המדינה בכבודו ובעצמו. והספירה הכללית, העומדת כעת על הפרק, תוכיח. כידוע החליטו היהודים הלאומים לעשות קץ להשקר המוסכם, שעל-פיהו התיחסו היהודים, ברצון או באונס, בשעת הספירה הכללית על הלאומים האחרים, ביחוד על הלאום הפולני. על הלאומים והציונים נתוספו גם „פועלי ציון" והיהודים הסוציאלים, וכולם כאחד דורשים שהיהודים ירשמו את השפה היהודית לשפת הסביבה שלהם. ראו הפולנים את ההכנות הללו מצד היהודים ונזדעזעו. העתונים הפולנים הרימו קול צעקה: „פולין בסכנה!" ונציב המדינה בכבודו ובעצמו שלח חוזר אל שרי הפלך, שבו הוא מצוה עליהם, לבלי ישמעו בקול היהודים ולבל ימלאו אחרי דרישתם לרשום בגליון הספירה את השפה היהודית בתור שפת הסביבה. ועל היהודים שידרשו זאת במפגיע הוא מאיים בעונשין, משום שהם „מרמים את דעת הבריות". אם ישימו היהודים, את לבם אל האיומים הללו ויצייתו לנציב המדינה או לא ישגיחו בו ובאיומיו

המתנגדים לחוק, האוסר בפירוש להכריח את-מי-שהוא לשקר בשעת הספירה — יורנו העתיד. אבל מעשה זה מוכיח באיזו אמצעים משתמשים הפולנים כדי להכחיד את הלאומיות של היהודים.

ולאסוננו יש להם להפולנים במלחמתם זו סיוע — מצד אויבינו מבפנים. עד כמה שמגוחך הוא הדבר, מכל מקום עובדא היא זו: האדון דע הורביץ, ראש היהודים הפולנים מעבר מזה, והאדמו"ר מבילז מעבר מזה שולחים את שלוחיהם המיוחדים אל המוני היהודים להשפיע עליהם כי ירשמו, דוקא את השפה הפולנית בתיר שפתם הם.

בהרבה מערכות של עתונים גליצאים נמצאים אנשים הצמאים לדם יהודים לא פחות כבני ה„מאה השחורה" ברוסיה, ולפעמים מכריזים גם הם כחבריהם הרוסים על צמאונם בגלוי. מאמר כזה, בשם „רדפו את היהודים", נדפס לפני ימים אחדים בהעתון הקלריקלי „נאברזניע פראבדי", שיוצא בקרקוי פעמים בחודש. עתון סוציאלי טפל במעשיו המגונים של הכהן מצוך. והעתון הקלריקלי הנ"ל מצא בזה עלבון גדול לכהני הכנסיה הקטולית, ומבינן שסתם עתון סוציאלי עורכיו יהודים המה, הרי — „מות ליהודים!" ואחרי שהעתון הולך ומונה את עוונותיהם של היהודים, אלו „העלוקות המוצצות את דם האכרים", אלו הנושכים, אלו „השופכים דם אדם לצרכיהם הדתיים" וכו', הוא מביא בפיגרומים מעין אלו שהיו בארויסיא והוא מסיים את דבריו לאמר: „הוזרו בנחלת, יהודים !"

והדברים נדפסו בגליציה שחור על גבי לבן ברשות הצנזורה ונפיצו בהרבה אלפים אכזמפלרים...

ואולם חברנו שטנד הכניס בנידון זה „שאלה" אל הפרלמנט, ועל „השאלה" חתמו מלבד שאר הנבחרים היהודים גם קורנר וגולד, חברי ה„קולו" הפולני. —

בקרוב יצא לפועל החוק, שלפיהו נתחייבו הרבנים להביא תעודת גי"ס בינוני (מאטוריטעטס-צייגניס). אעפ"י שיש בכח החוק הזה לשנות הרבה לרעה את מצבה החמרי והרוחני של הרבנות ולהוריד את היהדות התורנית ממדרגתה, אין הרבנים והאורתודוכסיה שמים לב לדבר. רבנים אחדים אמנם הציעו, שידחה החוק עוד לכמה שנים, אבל זהו מן הנמנע, משום שהחוק כבר נתקבל ונתאשר. גם ההצעה, שהגישה הנציבות והמיניסטריום, שלפיה לא תדרש מהרבנים התעודה הנ"ל אלא רק ציון ידוע בנוגע לידיעות תולוגיות, — גם הצעה זו נדחתה. —

בסוף נובמבר היתה כוננה אספה, שהקהילה הוק"א בדבר פעולת העזרה לטובת יהודי גליציה. באספה השתתפו יועץ-המשפטים בלוי מפרנקפורט, פויל נתן והדירקטור של היק"א, זונגפלר, וגם כל הדפוטטים היהודים, באי-כח הקהלות הישראליות והרבה מעסקני-הצבור בגליציה. השתתפו באספה גם אחדים מחברינו הציונים. הישיבות היו חשאיות. דנו ע"ד תכנית-הסתדרות, שהציעה היק"א. אחרי משא-ומתן ארוך ואחרי איזו שנויים נתקבלה התכנית, אל ההנהגה יהיו שייכים באי-כח של אחד-עשר מוסדים פילנטרופיים.

לע"ע נבחרה קומיסיה בת 42 חברים, וביניהם גם שלשה מחברינו. על הקומיסיה הזאת הוטלה החובה לעשות את כל ההכנות הדרושות.

מאיר העניש.

מִכְתָּבִים אֶל הַמַּעֲרֶכֶת.

I.

עורך נכבד!

בבקשה לתת מקום לדברינו אלה. בחודש אוקטובר לשנת 1908 נוסדה באמריקה ע"י הציונים ופוע"צ של בתי ספר היהודים לעבודת האדמה אגודה חדשה בשם „האכר הצעיר באמריקה". מטרת האגודה — לגדל אכרים צעירים אשר יהיו מוכשרים לעלות לארץ ישראל ולהשתקע שם. החברים צריכים ללמוד באמריקה את עבודת האדמה להלכה ולמעשה כראוי, וגם לרכוש את כל הידיעות הנוגעות לעבודת האדמה. את הפרטים אי-אפשר לבאר במכתבנו זה, ואולם מקוים אנחנו שחברי אגודתנו יעשו במשך ימי למודם ועבודתם לאכרים הגונים, ובאופן כזה נוכל להביא לארץ ישראל אכרים צעירים הגונים אשר יביאו ברכה להישוב שם ויעזרו להחיות את נשמות ארצנו.

אגודתנו יש לה עכשו עשרים וחמשה חברים, כולם נתרגלו כבר בעבודת האדמה ומנוסים הם גם במקצועות שונים השייכים לזה: בגדול בהמות, גדול עופות וכו', וכולם עובדים עכשו בתור פועלים בפרמות שונות, בקלפורניה ובשאר מקומות. כל אחד מן החברים משתדל לאסוף סכום כסף לא פחות מאלף דולרים, לרכוש את הידיעות הנחוצות ולעלות אה"כ לארץ ישראל.

עד עתה לא עשינו שום אגיטציה לאגודתנו, משום שלא ידענו, עד כמה יצלח חפצנו בידינו. אולם עכשו מראה לנו הנסיון, שכדי ללמוד את עבודת האדמה דרוש רק רצון טוב. ולכן רוצים אנו למשוך מקרב ציוני אמריקה עוד צעירים לאגודתנו. והננו פונים בזה אל כל מי שענין הישוב בא"י חביב עליו, בין היהודים בין הציונים והננו מתכבדים לבקשם כי יבאו בדברים אתנו. האדרוסה שלנו היא:

Mr. M. Levine, c/o S. G. Haight jr. Earlville jll.

בברכת ציון ועד „האכר הצעיר באמריקה".

II.

עורך נכבד!

בנוגע למה שכתב מר ברנשטין ב„העולם" נומר 45 על אדות השירים הציוניים של הפרופיסור אהרליך, שיצאו על ידי, צריך אנכי להעיר את הדברים המעטים האלה: בדבר התוים של האקורדים צדק אמנם מר ברנשטין: באיזו מנגינות נרשמו האקורדים לא במקומם הראוי אבל לא באשמת מר אהרליך. מר אהרליך הוא ע ו ר ב ש ת י ע י נ י ו ואי־אפשר לו לכתוב בעצמו, וסופרו לא דקדק בכתיבת התוים. ומה שנוגע לגוף המנגינות הנה את אלה שנערכו בשביל הכנור הוצאנו עוד לפני חמש שנים ונתקבלו ב כ ל ה ע ו ל ם. וראוי לציין עוד, שדוקא את השיר „די יודישע פרייהייט", שלפי דעת מר ברנשטין, הוא ראוי רק לאליקום צונזר, הדפיס המשורר מר א. ריזן בהקובץ שלו „דער דעקלאמאטור" שי"ל בהוצאת קרינסקי, וכמדומה שאפשר לסמוך על שניהם בענינים כאלה.

בברכת ציון מאיר היבנער.

נדבורנה, גליציה.

בציונות.

הבנק של ח' אנגליה־פלשתינה ביפו כותב לנו כדברים האלה: בהגרלת האובליגציות של האפ"ק יצאו בגורל ששה עשר נומרים, ואלו הם: 52, 73, 140, 204, 206, 209, 214, 231, 290, 278, 263, 253, 248, 246, 233, 232.

את כסף הקרן של הנומרים האלה וכן גם הרוחים בעד התלוש נומר 4 מהאובליגציות הנזכרות וכן מאלו שלא יצאו בגורל ישלמו: הקולוניאלבנק שלנו בלונדון, אנגליה־פלשתינה קומפ'—ביפו ובכל סניפיה בא"י וסוריה; האחים בכרך—ווארשא; ש. ברבש—אודיסא; האחים אוריסון—מוסקבה; הבנק הווילנאי הפרטי למסחר ווילנא.

—הכנסת הקה"ק שנתפרסמה בנומר האחרון של ה„וועלט": בגרמניה מן 1 עד 15 דצמבר 2742.20 מרק; באוסטריה מן 5 עד 12 דיצמבר 1085.56 מרק; בקרואטיה סלבוניה ובוסניה בספטמבר ואוקטובר 846 02 מרק; בבלגיה מן 1 נובמבר עד 15 דצמבר 621.45 מרק; ברוסיה מן 15 עד 22 נובמבר 2467.61 מרק; באמריקה הצפונית מן 24 נובמבר עד 9 דצמבר 2056.50 מרק. ביחד עם הסכומים הקטנים מא"י וצרפת ועם הסכומים שנשלחו ישר אל הלשכה הראשית של הקה"ק בקלן עולה הכסף שנפרט באותו הנומר 10,971.52 להקה"ק, מלבד 18,047.11 מרק להקופה הקואופרטיבית מיסודו של אופינהימר.

— אחרי הרוצאה שקרא אופינהימר בווינא נאספו לטובת הקופה הקואופרטיבית בהשתדלות ח' קרבניצקי 10.000 מרק. עכשו עולה הכסף שכבר נאסף להקופה הקואופרטיבית 102,270.12 מרק.

— הקומיסיה הפלשתינאית שעל יד הוה"מ קבלה מן 16 נובמבר עד 15 דצמבר לטובת הקופה הקואופרטיבית את הסכומים הללו: מאסטרחן 32,50 רובל; מבכמוט 12.05 רובל; מווילנא 50.60 רו"ב; מדזבוברי 9.99 רו"ב, מקונסטנטינא־גראד 37.50 רו"ב; מקוריליצי 2 52 רו"ב; מרראבנא־אופימסק [illegible] רו"ב; מאיסטרא 75 [illegible] רו"ב, מפלוצק 1 רו"ב; מרוסטוב דון 47,.1 רו"ב. מפיאודסיה [illegible] רו"ב, [illegible] רו"ב; יחד עם הקודם [illegible] רובל.

הבריגו תלמידי בתי הספר שבאודיסא ערכו ושלחו לכל התלמידים היהודים שבעירם גליון של שאלות, שזה תכנו: א) הגיל והמין; ב) באיזה בית ספר ובאיזה מחלקה לומד התלמיד; ג) איפה ומתי למד קודם; ד) יחס התלמיד לשעורי הלשון וההיסטוריה העברית: חיובי או שלילי; ה) המרוצה התלמיד ממצב הלמודים האלה; ו) באיזו לשון מדברים בביתו; ז) היודע הוא לדבר יהודית; ח) היודע הוא עברית; ט) הלמד בילדותו את הלשון העברית או הוא לומד אותה עכשו; י) הקורא הוא בספרותנו ובאיזו לשון, עברית, יהודית, רוסית או באיזו לשון אחרת; י"א) הקורא הוא עתוני היהודים, ובאיזו לשון; י"ב) אם דתי הוא לפי רוחו: י"ג) הנתחנך חנוך דתי; יד) המקיים הוא מנהגי הדת; טו) המקיימים בני ביתו את מנהגי הדת; ט"ז) יחס התלמיד למקרי המרת הדת בין צעירינו, חיובי או שלילי; י"ז) אם היה ממיר כדי לזכות בדיפלום; י"ח) אם היה ממיר כדי לישא אשה בת דת אחרת; י"ט) יחס בני ביתו להמרת הדת; כ) היש לו בביה"ס או מחוצה לו ידידים שאינם־יהודים; כ"א) המתענין הוא בשאלת היהודים ומאיזה זמן; כ"ב) החושב הוא בטיל הלאומים לדבר רצוי ולדבר אפשרי; כג) החושב הוא שהתבוללות היהודים בעמים אחרים רצויה ואפשרית; כ"ד) החושב הוא, שקיומם והתפתחותם של היהודים בגלות רצויים ואפשרים; כה) החושב הוא, שתחית העם העברי בארץ ישראל רצויה היא ואפשרית; כ"ו) החושב הוא, שתחית העם העברי רצויה ואפשרית בארץ אחרת.

— בשבוע שעבר נקראה בהשתדלות חברינו אספה גדולה של יהודי ווארשא, שהיתה מוקדשה לשאלת השלטון העצמי בערי פולין והשתתפות היהודים בהנהגת הערים. האספה נפתחה ע"י חברנו ה' פרבשטין, ועפ"י הצעתו נבחר ה' סוקולוב ליושב ראש באספה. נאמו ה"ה סוקולוב, ד"ר דורזאהן, פרבשטין ועוד. הנואמים בררו את החשיבות הגדולה של השלטון העצמי בערים וערכו הגדול גם בנוגע למקצועות החיים המיוחדים לכל עם ועם. נתקבלו הריזולוציות הללו:

א) דורשים אנחנו שווי־זכיות שלם בשלטון הערים בשביל היהודים;

ב) האופן היותר טוב להגשים שווי־זכיות זה במילואו הוא קביעת קוריה יהודית מיוחדת, כדי שהיהודים יבחרו לעצמם את באי־כחם להנהגת הערים.

בחשבון ווישנעווע פלך ווילנא („העולם" נומר 48) נשמטו עשרה רובל של שקלים, ולועד הו"צ נאסף שם. במשך השנה לא 19 רו"כ, כאמור שם, אלא 40 רו"כ, בזה 4.53 רו"כ מבאקשט וואברעזי. —

— מ ש א נ צ י. הסמוכה לקובנה מודיעים: העבודה הציונית בעירנו הקטנה, שיש בה רק כשמונים משפחות, נעשית כראוי. במשך השנה נאסף להקה"ק 85 רו"כ, ע"ח ההערכה 15 רו"כ, שקלים 39 50 רו"כ, קערות מיוה"כ 21 7 רו"כ, נרכשו 9 חברים לועד הו"צ, נמפרו מניות הבנקים שלנו על סך 57.97 רו"כ, נמכרו והוגרלו חפצי „בצלאל" על סך 60 רובל, נאספו כבר עשרים רובל להוצאות ציר להקונגרס העשירי. עתוני המפלגה מתקבלים בעיר: 12 אכסמפל. ה„ראזסוועט" ואכס. אחד „העולם". —

— מ ס ט ו ל י ן מודיעים: מצב האגודה רופף. דרוש מטיף שיוכל לדבר אל העם מעל במת בית הכנסת. —

ברוסיה.

עם חתימת הגליון קבלנו מ א ו ד י ס א את הטלגרמה הזאת: „על פי טעות השיבה הפוסטה את ההזמנות ליובלו של מנדלי ששלחו סופרי אודיסא לחבריהם בערים אחרות ברוסיא ובחוץ לארץ. הסופרים העברים מתבקשים למסור לכל את ההזמנה לבוא אל חג היובל, אשר יתחיל בששה ועשרים בדצמבר וימשך עד שמונה ועשרים בו ועד בכלל. עפ"י הרשאה—ברוך שפילברג.

ביום השביעי בדצמבר חגגה האגודה לחסכון והלואה של האומנים והתגרים היהודים בבברויסק את יום מ ל א ת ע ש ר ש נ י ם להוסדה. מפלכי מינסק ומוהילוב באו אל החגיגה כ ש מ ו נ י ם צ י ר י ם, וביניהם רד"ר

כ־וק, הד"ר ברוצקוס והד"ר ה. ד. הירוויין, בא כחה של יק"א. השתתפות העסקנים האלה בחגיגה מוכיחה עד כמה הספיקי האגודות ממין זה להתחבב על אהוגו יושבי הערים הבינוניות, והקטנות בחבל הצפוני־המערבי. מן הדו"ח שהורצה בשעת החגיגה נראה שנתדלדלה קופת האגודה אחרי השרפה הגדולה שהיתה בברויסק בש' 1902, ויק"א הלותה לה 10.000 רובל וחוץ מזה קבלה אז האגודה הלואה של 9,000 ר. מנדיבי מוסקבה. כעת יש לה להאגודה 3,300 חברים, מאתים אלף רובל מונחים בקופתה בתור פקדונות, וסך 150.000 ר. נתחלק בתור הלואות. בשעת המשתה שנערך לכבוד החגיגה בקרו הנואמים את קמצניתה של יק"א בנוגע לשכרם של מנהלי־החשבון בחברות־החסכון והד"ר הורביץ הבטיח להשת־ל, כי תוסד לטובתם של הפקידים קופה מיוחדת.

לפי הידיעות הבאות בעתונים אפשר לקוות, כי הסעיף התשיעי של ההצעה ע"ד מ נ ו ח ת י ו ם ה ר א ש ו ן, שנתקבל בדומת־הממלכה, ידחה במועצת־הממלכה. הנה כן משתדל, לפי הנשמע, המיניסטריום לעניני המסחר להמתיק את הדין ולהתיר ליהודים ולמושלמים את המסחר בשעות ידועות ביום־הראשון והחגים. גם הדיפוטאט ניסילוביץ דביע בטחונו, שגזרה זו שאין רוב הצבור יכול לעמוד בה, תתבטל.

מערים שונות באות ידיעות ע"ד האזכרות ואספות־האבל שנערכו שמה לזכר ה ב א ר ו ן ד ו ד ג י נ צ ב ו ר ג. מועצת ראשי הקהלה היהודית באודיסה החליטה לחרות לזכרון את שם המנוח על לוח של שיש בבית־התפלה החדש, העתיד להפתח שם בקרוב כשדה־הקברות השני. רב־העדת בפט"ב, הד"ר אייזנשטאט, מציע שבסכומי־הצדקה המרובים, שנקבצו במקום זרי הפרחים על קברו של הנפטר, תוסד קופה לתשלום שכר־למוד בעד הסטודנטים היהודים העניים בעיר־המלוכה. שהמנוח דאג תמיד לגורלם. חברת מפיצי־השכלה בפט"ב קצבה לזכר הבארון פרס של 400 רובל לאיש, שיובר עד 1 למרץ 1911, ספר בשם „תולדות ראשית הלמודים אצל היהודים ברוסיה יבפולין במאות הי"ח והי"ט".

— מערכת „העולם" שלחה טלגרמה של תנחומין על מות הבארו גינצבורג לחברת „חובבי שפת עבר" בפט"ב, שהמנוח היה נשיאה ואחד ממיסדיה.

— הועד המרכזי בברלין של ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית מבקש אותנו לתת ב„העולם" מקום להבעת רגשי אבלו הגדול על האסון שקרה לעמנו במות עליו אחד מטובי בניו וחובבי שפתו ותרבותו, האיון דוד לבית גינצבורג ז"ל.

בְּחוּץ־לָאָרֶץ.

המלחמה שקשרו בחוץ לארץ ראשי הספרדים ב קושטא ובסאלוניקי על הציונות הולכת ותזקה. העתונים „טיכפו" בקישטא „גאציאן" „ואיכפסיאל" בסאלוניקי והעתון הצרפתי בסאלוניקי „זורנאל די סאלוניק" התחילו מנהלים תעמולה נמרצה נגד הציונות והלשון העברית. על יסוד ספרו של יעקובוס כהן („ארץ־ישראל" שיצא בלשון גרמניה לפני הקונגרס התשיעי ובלשון צרפת אחרי הקונגרס) מעלילים העתונים האמורים שמן הציונות נשקפת סכנה למלכות העותומנים, והם דורשים מאת הרב הראשי שירדוף את „האורור" המדבר בשבחה של הציונות ומאת „המג'ליש עומומי", כי יגלה את דעתו להרשות שיש סכנה בציונות. פריסקו מודיע שהוא נגש להוצאת עתון בצרפתית ובטורקית אשר ילחם בציונות. ד„אוהר" ו„דמבשר" אינם מחשים גם הם, כמובן, והם מדפיסים מאמרים דמבארים את ענין הציונות לאמתו ומגלים את כל הכיעור שבמעשי פריסקו ובנותיה. „המבשר" מתרה בדברים נמרצים בראשי הקהלה בקושטא שלא יקבלו ולא ילכו אחרי המלשינים והמקטרגים. „אל נא יהיו — כותב המבשר — גם ראשי קהלת קושטא שכורים ולא מיין ואל ישבחו, כי המקום שהם תופסים בחיי היהדות מחייב אותם בזהירות יתרה. כל זמן שהמלחמה היא מלחמת דעות — לית מאן דפליג עליה. אבל בשעה שהיא עוברת את הגבול הזה, ובעלי המלחמה אומרים לעשות מעשים מעשים מכוערים, המחללים את שם ישראל, את תעודת העם הנצחי, צריך הקהל העברי להרים את קולו ולאמר להאחים: הרפו! יש גבול לריב ולמלחמה'.

רוצים אנו להאמין, שדעת־הקהל תתעורר לקריאתו זו של „המבשר ותניא את ראשי־הקהלה הקושטאית ואת מנהליה מלעשות דברים מסוכנים ומגונים.

ואמנם בנומר האחרון של „המבשר" אנו מוצאים את הידיעה, כי הרב הראשי רבי חיים נחום אמר לפני שלשת חברים של המיג'ליש עומומי, שבתוכם היה גם חבר אחד של המיג'ליש ג'ישמני, שאין הוא מוצא שום פגם בחברת „המכבים" [שבשבילה התחיל כל הרעש] ושהוא מתיחס יחס מיוחד רק לקצת מחברי הועד של החברה.

ובצדק שואל „המבשר": אם כן, למה כל החרדה?..."

באמריקה מודיעים ע"ד חומרות חדשות הערוכות כנגד האמיגרנטים. הועדה שנקבעה לחקירת עניני האמיגרציה לארצות הברית גמרה את מלאכתה ומסרה להקונגרס את הרצאתה, פרי עבודת שתי־שנים. חברי הועדה עשו את מלאכתם באמונה, נסעו לארצות היציאה וחקרו ודרשו את תנאי החיים האיקונומיים והמדיניים. בהרצאתם הם באים לידי מסקנה, שסבות היציאה מרוסיה אינן מדיניות אלא איקונומיות בלבד ואין צורך איפא להתיחס ברחמים מיוחדים ליוצאי רוסיה.

ההרצאה ודברי הנשיא טאפט במכתבו אל הקונגרס, שראש התחנה באיילוס־איילאנד נוהג כדת וכדין עם האמיגרנטים כבר פעלו, כמובן, את פעולתם, ואחרי הפסקה קטנה התחילו עוד הפעם החומרות ולא רק בניו־יורק אלא גם בגלבסטון. שתי מאות אמיגרנטים מרוסיה, רומניה וגאליציה, שבאו בי"ט בדצמבר (לפי המנין החדש) נעכבו בחוף ניו־יורק וחמשים — בגלבסטון וכולם יוחזרו כנראה למדינות שיצאו משם בתור קבצנים. לאלו העירו לגרשם ולא הועילה גם השתדלותו של שיף. נראה שרוצים באמריקה להפסיק את ההכנסה ב־ מספר התושבים כבר עלה באמריקה עד 92 מליון נפש, מהם כשני מליונים יהודים שרובם יושבים בערי החוף שבמזרח הארץ. וכבר התחילו מתאוננים באמריקה שהיהודים מטביעים את חותמם על הערים הללו, ביחוד על ניו־יורק. היציאה מגרמניה, אירלנדיה וסקאנדינאביה כמעט שפסקה; גם באיטליה מתחילים להלחם בתנועת היציאה. נשארו איפא רק ארצות־מזרח אירופה וארצות אסיה. רוב היוצאים מארצות מזרח אירופה הם יהודים ואתם יהיו נוהגים מעתה בכל חומר הדין...

בַּסִּפְרוּת וּבָאֻמָּנוּת:

בחורף הזה תוצא הוצ' „השחר" בווארשא שלשה ספרים מכתבי שלום עליכם מתורגמים עברית. שלשת הספרים הללו הם: 1) טוביה החולב. 2) כתריאלים; 3) מכתבי מנחם מענדיל — גם הוצ' „מוריה" באודיסא מוציאה בקרוב בתרגום עברי את ספוריו של שלום־עליכם לילדים ולבני הנעורים. זו היא מתנה טובה לספרותנו העברית.

מרכז הציונים בגרמניה הוציא מחברת קטנה „ציוניסטישעס מערקבלאט" שיש בה ידיעות קצרות ומדויקות ע"ד כל עניני הציונות ומוסדותיה, ישוב הארץ, מפת ארץ ישראל וכו'. המחברת ערוכה בטוב טעם ומפני שקטנה היא יכול כל אדם לשימה בכיסו ולהשתמש בה בכל עת הצורך. המהדורא הראשונה של המחברת כבר נמכרה כולה ועכשו יצאה מהדורא חדשה.

העורך א. דרויאנוב. המוציא י. ל. גולדברג.

Редакторъ А. Г. ДРУЯНОВЪ Издатель И. Л. ГОЛЬДБЕРГЪ.

При этомъ № прилагается проспектъ журнала „Гаоламъ"

Вильна, Типографія Ф. ГАРБЕРА Завальная ул., № 25.

„העולם"

תכן הענינים

לשנה הרביעית

1910

תכן הענינים

אלכסנדרוביץ ש. הועידה להשכלה פרופיסיונלית, נומר 1. הועידה של חברי ההסתדרות בקיוב. נומר 43.

אשר ב. מכתבים מאנגליה נומר 8. הועידה היהודית בדבר סחר הנשים (דו"ח מפורט) נומר 13.

אחד-העם. האחרון. נומר 9.

א. ה. רמזים. נומר 36.

אוסישקין מ. ארבעה רגעים. נומר 9. אל המוקירים את זכרו של מ. ל. לוינסקי. נומר 44.

אבוהב. מקרוב ומרחוק. נומר 18, 23, 28, 35, סדור ותכנית. נומר 48.

אופנהימר פר"ץ. אל-מות. נומר 28.

אלמאליח אברהם. מכתבים מטורקיה. נומר 39—40, 45.

ארנסט ב. מתוך התחומים. נומר 44, 46, 48, 49.

אהרנוביץ יוסף. לשאלת הפועלים בארץ ישראל. נומר 47.

ברנפלד ש. ד"ר. קובץ שירי ביאליק (סקירה ספרותית). נומר 1. ספר האגדה. (סקירה ספרותית) נומר 4. הספרות המדעית במערב: נומר 6, 11, 14—15, 16, 18, 19, 21—22, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 39—40, 44, 45, 48, אמיל שירר נומר 17.

בן-אליעזר מ. מוסר (תמונה) נומר 2. על מכסה האניה נומר 21—22, 23.

ברון דבורה. הניך (ציור) נומר 3. בחינות (מכתבי איקסטון) נומר 14—15, 16. אחות (מזכרונות נערה). נומר 31.

ב. כ. יובל שנה (למות רבי יצחק לוינזון). נומר 4.

בן אברהם ח. ש. קטעים מספר רשימות. נומר 7.

בעל-מחשבות. סקירות ורשמים (ד"ר נתן בירנבוים). נומר 8, (אברהם רייזין) נומר 12, (על המאמר) נומר 44. (שלום יעקב אברומוביץ) נומר 50.

בן-עמי. ראשית התודעותי אל מל"ל. נומר 9.

ברקוביץ י. ד. כלי זכוכית (ספור). נומר 9.

בר-טוביה. הגזע והכלכלה. נומר 10, 11. ספרדים ואשכנזים נומר 21—22 האדומים והצהובים. נומר 31, 32, 34. הגזע והגלגלת. נומר 37, 38. מספר המדות נומר, 45. בטול תורה. נומר 50.

ברק. פוליטון (פנקס פתוח). נומר 18, 45, 47.

ביילין א. קדיש. נומר 28.

ברוכוב א. מ. מתחת המפולת (פוליטון) נומר 30. קנאות ועבודה. נומר 31

ביאליק ח. נ. שירי עם. נומר 32, 33. יוצר הנוסח. נומר 50.

בר- ב א. מ. „עם הארץ" (רשימה). נומר 39—40.

ברש אשר. רשימות (האם מתה) נומר 39—40, שיר הכרם לידידתי (שיר נומר 41—42.

ברנשטיין א. מ. רשימות ביבליוגרפיות (נגינתנו העממית) נומר 41—42, 45

בן-אליקום. למלחמת הבחירות בברלין נומר 44.

בעל-דמיון. בטחון. נומר 48, 49.

גרינבוים י. אחרי הקונגרס התשיעי. נומר 1, 2. לשאלת הלשונות. נומר 7, 8. תחית ההתבוללות בפולין. נומר 17, 18, 19. האנטישמיות „הפרוגריסיבית" בפולין. נומר 39—40, 41—42.

גולדברג אב. מכתבים מאמריקה. נומר 1.

Gamma העתונות היהודית באמיריקה. נומר 2, 4, 5, 7, 9, 12, 17, 20. י. ברשדסקי. (שרטוט). נומר 28. מעבר לים (רשמי נויורק) נומר 35, 37.

גלס י. י. כת הרבים. נומר 25. לבקרת השיטה הטבעית נומר 37.

גורליק ש־ריהו. בשעת ספקות. נומר 28, 29, 31.

גנצבורג דוד ברון. מכתב גלוי. נומר 36.

C. בעתונים. נומר 46.

דובנוב ש. שתי פגישות. נומר 9.

דיונהוף מ. מקץ שלשים שנה. נומר 27.

דוב א. התקציב השנתי של ועד חובבי ציון. נומר 38, 39.

דוידזון מיכל. * * (שיר) נומר 45.

הרדיף א. מכתבים מארץ ישראל (ירושלים). נומר 2.

הכואב. אמת מתוך צער (רשימות של צעיר). נומר 5.

העניש מ. מכתבים מגליציה. נומר 5, 20, 27, 34, 38, 44, 45, 50 הועידה התשיעית של ציוני גליציה נומר 12. הועידה החמישית של המורים העברים באוסטריה. נומר 18.

הורודצקי ש. א. הפילוסופיה היונית והקבלה. נומר 10.

הרשקן צבי. „לוצרן" נומר 24, 25, 26, 27, 29, 30.

הפטמן יוסף. אלגיה (שיר). נומר 28.

היילפ־ין פ. בעולם זר. נומר 32.

הירשביין פ־ר"ץ האלון הבודד (מעשיה) נומר 45.

ועד חובבי ציון. למוקירי זכרו של ר' מ. ל. ליליענבלום. נומר 7.

ווינצבסקי מ. (בן-נץ). לתאור דמותו של מל"ל. נומר 16.

וינברג צ. ז. ראיתיה. (מספוריו של יליד פולין). נומר 18, 19.

ז"ס. גשר רעוע (ע"ד התעשיה והאכרות). נומר 1, 2, 4, 7, 8.

ויידמן מ. פ. ההון והיהדות (ע"פ שעורי פרופ' זומברט). נומר 2, 3.

זילבורג משה. במחשכים. נומר 13.

הרמוני א. מכתבים מטורקיה. נומר 25, 26, 29, 30.

טשרניחובסקי ש. * * (שיר). נומר 1.

ירושלמי, נחום. ים המלך (אלגוריה), נומר 1.

י. ל. מכתבים מארץ ישראל: נומר 16, 18, 24, 27, 31, 32, 33 37, 41—42, 47, 48. קופות המלוה בארץ ישראל: נומר 6. הבמה העברית ביפו נומ' 7. ספר שמוש חדש ע"ד א"י. נומ' 9. לשאלת הפועלים בא"י. נומ' 11, 13. יבנה. נומ' 14—15. רשימות ביבליוגרפיות. נומ' 11, 14. מראש פנה לחיפה נומ' 19, 21—22, 23. ראש פנה נומ' 25, 26. יסוד המעלה. נומ' 29. מתולה נומ' 38. ירושלים בשנת תרע"ו. נומ' 39—40, 43. בצלאל. נומ' 49.

ירחי, א. רשימות ביבליוגרפיות. נומ' 9, 11.

יעקב בן יוסף. מכתבים מארגנטינא נומר 21—22, 35, 36.

כלפי לוא—ל. רשימות ביבליוגרפיות. נומר 2.

כהן יעקב. בזוית (שיר). נומר 10. אושר (שיר). נומר 26. על שמים אחרים (שיר). נומר 28, מעגל כשפים (שיר). נומ' 30.

כרמלי א. קטנות (פיליטון). נומ' 39—40.

כהנא דוד. שלשה מכתבים. נומ' 43.

ליסר ש. מכתבים מאונגריה נומ' 3.

ליפמאן-לוין. מספורי „מתנגד". (בת הרב) נומ' 5, 6.

ל. ד"ר. ש. רובין. [ניקרולוג]. נומר 9.

לוינסקי א. ל. פיליטונים: דוגמא שיש לחקות אותה. נומ' 5. החיים והמות (מעט פילוסופיה של בית עלמין), נומ' 9, מגלת אסתר ומגלת איכה. נומ' 10. עשרת הדברות (מעט פלוסופיה של שבועות) נומר 21-22.

ליליענבלום מ. ל. דתיות מאהבה. נומ' 9.

לרנר יעקב, * * (שיר). נומ' 9, יש דמעה עוד אחת.. (שיר). נומ' 11

ל—ן י. מכתבים מגרמניה נומ' 43, 47.

מ. י. ג. לפטירתו של משה ליב ליליענבלום. נומ' 5.

מן אברהם, מכתבים מרומניה. נומ' 6, 10, 17.

מנדלי מוכר ספרים, חיי שלמה. (ספור המעשה). נומר 8, 11, 12, 14-15, 17, 18, 20, 24, 25, 28.

מזא"ה יעקב בן ישעיהו. רבותא שאינה שלי (מכתב אל המערכת) נומר 13.

מלמד ש. ד"ר. מכתבים מאנגליה נומר 28, 34, 39—40, 48. חרות העברי. נומ' 37, 41—42, 49, 50.

מקסימובסקי ש. ב. י. ח. ברנר. (לעשר שנות עבודתו). נומר 41—42, 43.

מירקין נחום. על אפני ההתישבות ביחס להצעתו של אופנהיימר נומר 45, 46.

ניגר ש. השערות ומחשבות (פרט וכלל). נומ' 3. החסידות שבאיש המעשה. נו' 9. י. ד. ברקוביץ. נומ' 14—15, 16. הכצעקתה. נו' 34, 35, 36. שתי התחלות. נומר 50.

א. רשימות ביבליוגרפיות. נומר 6.

נ. ס. תוים. נומר 7, 8, 9, 13.

נימרק דוד פרופיסור. יסודות הפלוסופיה של ר' יהודה הלוי. נומר 23, 24, 34.

ניידיץ א. לעשרים בתמוז. נומר 28.

סוקולוב נ. שמות. נומ' 3. „אמיגרנטים" יהודים—נה לאניות. נומ' 6 הביצנטינים. נומ' 11. דור ודורשיו (ליובל „אליאנס" איזראעליט") נומ' 20, 21—22, 26, 30 מאורע בבריטניא. נומ' 27, 28. חלום באספמיא. נומ' 32, 33.

סילקינר, ב"נ. * * (שיר) נומ' 6.

ס. — מכתבים מגרמניה נומ' 12.

מיליאנסקי משה. צפרני השחורים. נומר 23. איזו שגיאה. נומר 32. המורה החדשה. נומ' 38, 39—40, 41—42, 44. חוג'ה נור. נומ' 47, 48, 49, 50.
עזריאלי. רשימות ביבליוגרפיות. נומר 23.
פאזיין מ. מכתבים מגרמניה. נומר 4, 5.
פרץ י. ל. נסים ונפלאות. נומר 13, 14—15, 45. „מגדלי". נומר 50.
פיכמאן יעקב. בדד נשארתי בערב האביב... (שיר) נומר 21—22. שרטוטים (אפיקה, לירקה). נומר 21—22. זכרון (שיר) נומר 39—40. כפור (שיר). נומר 46. * * * (שיר) נומר 49.
פינס נ. רשימות ביבליוגרפיות. נומר 43, 44.
פיטלזון מ. מ. מעולמו של משורר. נומר 46.
קנטורוביץ י. מכתבים מטורקיה (סלוניקי). נומר 2, 7.
קרני יהודה. משירי ההיכל. נומר 3. דרכים אבלות. (שירים) נומר 4, 25, 31, 48. חרוזים ראשונים (שיר) נומר 14—15. * * * (שיר) נומר 50.
קפלנוביץ ד. דוד (ציור) נומר 4.
ק. ב. חברת „מרבי השכלה" ופעולותיה (לרגלי הדוה"ח של שנת 1909). נומר 8.
קורא. רשימות ביבליוגרפיות. נומר 11.
קליינמאן מ. לועידת הקראים (שיחה עם חזן-הקראים) נומר 33.
קצנלסון יצחק. אברהם ברג (קומדיה). נומר 34, 35, 36, 37. גלגל חוזר. (שיר) נומר 39—40. אני הי על פני כל (דרמה). נומר 41—42, 43, 44. ספור אהבים (שיר) נומר 47.
קצנלסון ה"י. מתנוכת הארץ (בקרת) נומר 49.
ראשגולסקי ח. בליל דממה (שיר). נומר 2.
ראם א. בעתונים. נומר 10, 14—15, 19, 25, 30.
רב-בר-רב. לפתרון שאלת הרבנות. נומר 12, 13, 14—15.
רובין יוסף. פתח תקוה. נומר 17.
רבינוביץ ח. הסתלקות השכינה. נומר 26.
רופין א. ד"ר. שיבת היהודים אל עבודת הישוב וחברת הכשרת הישוב נומר 41—42.
רבניצקי י. ח. „מגדלי מוכר ספרים". נומר 50.
שלום עליכם. אכתר. נומר 10. צער בעלי חיים נומר 21—22. מישב זקנים. נומר 46. היורשים. נומר 48, 49, 50. מה נאה אילן זה. נומר 50.
שיפמאן פנחס. האמיגרציה והחנוך. נומר 16. העדר החנוך החברותי בישיבות ובחדרים. נומר 24.
שטיינברג יעקב. איש (שיר). נומר 19.
שילר שלמה. „ההכרה הגזעית וההכרה העממית". נומר 20, 21—22.
שטיינמן אליעזר. שכנים. נומר 33.
שמעונוביץ דוד. מולדת: נומר 34 46. הבציר (שיר). נומר 41—42.
שרפשטיין צבי. מחיי אחינו בגליציה. נומר 37, 39—40.
שמואל מ. ד"ר. הפילנטרופיה ורעתה. נומר 43.

על המצפה:

א] הועדה שנבחרה בקובנה. ב] שתי אבדות. בנומר 1. ג] הועדה לסדור ההגרה. ד] האוהבים בשעת הנאתם. ה] בגדה או טפשות. בנומר 2. ו] לזכר פרץ סמולנסקין. ז] הבחירות בבריטניה. ח] חוקים חדשים ברומניה. בנומר 3. ט] לבחירת הרב מטעם בוילנה. י] אבדה עצה. יא] הלא צדקו. בנומר 4. יב] נוסח חדש. יג] קדוש יאמר לו. בנומר 5. יד] תור האביב הגיע... טו] בין הפטיש ובין הסדן. טז] ברור דברים. יז] רב בלתי מרוצה לקהל. בנומר 6. יח] כלפי הבגידה. יט] פרכוסים אחרונים. כ] „גדולה החרפה וגדול הכאב". בנומר 7. כא] אספת הרבנים. כב] שעבוד הדוגמה. כג] גלגוליה של שאלה אחת. כד] „חוסר-ידיעה". בנומר 8. כה] פרנס שסרח. כו] אנטישמות יהודית. כז] נשואי תערובות. כח] שנוי בהנהגת „האליאנס". בנומר 9. כט] לשון ולשונות. ל] הבחירות בירושלים. לא] מצבת קלין. בנומר 10. לב] חלופי גברא. לג] „הם ואנחנו". בנומר 11. לד] הדפוטציה. לה] „פן ירבה"—. לו] הדומה האוקטבראית. לז] מגלת יוחסין ורצועה של תפילין. בנומר 12. לח] ה„פרוגרסיבים" היראים את צלם. לט] הגרנדים. מ] מפני „תקון העולם". בנומר 13. מא] מספרים מוכיחים. מב] לאספת עסקני ההשכלה בפטרבורג. מג] „אף על פי כן היא מתנועעת". מד] הנפשות הטמאות בנומר 14—15. מה] באמיריקה. מו] הבחירות בפרנציה. מז] „מנהג עוקר הלכה". בנומר 16. מח] נגדישה הסאה. מט] המערבים עמדו בנסיון. נ] בין שתי להבות. נא] מספרים — ו„אלא" בצרם. בנומר 17. נב] לפטירתו של אידואר השביעי. נג] גלוי סוד. נד] יד ישראל באמצע. בנומר 18. נה] שבת של גליות. נו] אליוזה אורזשקא. נז] תיקון היהדות המתוקנת. בנומר 19. נח] הבדידות. נט] הקלוב היהודי באוכטריה. ס] לזכרון... בנומר 20. סא] שתיקה כהוראה. סב] הבחירות באונגריה. בנומר 21—22. סג] החכמבאשי בארץ ישראל. סד] ההצעה ע"ד בטול תחום המושב. סה] ענויי נפש. בנומר 23. סו] הססיה השלישית ברומה. סז] התכוכים בהנהגת ה„אליאנס". סח] התעמולה כנגד בטול תחום המושב. סט] מכלי עולם ומחריבי עולם. בנומ' 24. ע] אהבה שאינה מקלקלת את השורה. עא] הפחד מפני הגיטו. בנומר 25. עב] להצעת החק ע"ד השלטון העצמי בערי פולין. עג] קול דמי אדם. עד] מהאת יהודי גליציה. בנומר 26. עה] לשאלת בטול תחום המושב. עו] קין לשקר. עז] יש עושר... בנומר 27. עח] „שרידים יחידים". עט] צורך ויכלת. בנומר 28. פ] שבת שניה של גליות. פא] לועידת הקראים. פב] ד"ר הנריך גביל. בנומ' 29. פג] ר' משה מונטפיורי. פד] הדוחקים את ה„קץ". פה] ההתכנשות הראשונה. בנומ' 30. פו] ביון היהדות. פז] ועידת בר מצוה. בנומ' 31. פח] תעודת עניות. פט] והדברים עתיקים. צ] עלבון השכינה. בנומר 32. צא] פינלנדיה תוכית. צב] יהדות מפגע בעיני יהודים. בנומר 33. צג] החלוקה. צד] הדופקים על הדלתות. צה] מלתו של הקיסר. בנומר 34. צו] רמז לעתיד. צז] שנאת היהודים — פילנטרופיה — עסק. צח] מכס אלברט קלויזנר. בנומר 35. צט] לועידת ציוני גרמניה. ק] על היאוש. בנומר 36. קא] הבחירות בלודז. קב] יום הזכון. קג] למה?... קד] ארבעה אלפים ושלשים. בנומר 37. קה] שומרי היהדות... קו] הבחירות ב„ליאופולד-שטאדט". בנומר 38. קז] „הבורז'ים היהודי'. קח] האגודות להלואה וחסכון. קט] בתי הספר הקומרציאליים ועתידותיה. ק"י כנגד המעפילים. קי"א] לחג יובל של יהל"ל. בנומר 39—40. קי"ב] לפתיחת הססיה הרביעית. קי"ג] חובת למור. קי"ד] הוסר המסוה. בנומר 41—42 קט"ו] חשבון מוטעה. קט"ז] שאלת יהודי רוסיה ברנהגת האליאנס. קי"ז] לזכרון. בנומר 43. קי"ח] הברור. קי"ט] לחג יובלו של אליעזר בן-יהודה. בנומר 44. ק"כ] ל. נ. טולסטוי. קכ"א] המלחמה בעד השלטון בקהלות. קכ"ב] כח הצבור. בנומר 45. קכ"ג] אחרי האספה. קכ"ד] תיכרם רעתם. קכ"ה] התשובה הנכונה. קכ"ו] ר' שאול פנחס רבינוביץ. בנומר 46. קכ"ז] מעשה חשוב. קכ"ח] אפוטרופסים בחסד עליון. קכ"ט] הבהירות בברלין. בנומר 47. ק"ל נתפרדה החבילה. קל"א] והירות לעתיד. קל"ב] שאלה. בנומר 48. קל"ג] הכרון דוד גינצבורג. קל"ד] המשבר ב„אליאנס". קל"ה המסכנים. בנומר 49. קל"ו] לשיטתם. קל"ז] נצחון. קל"ח] לזכר קראולוב. בנומר 50.

ביוסיה: בכל נומר ונומר.
בציונות: בכל נומר ונומר.
בארץ ישראל: נומר 5, 19, 21—22, 23, 24, 26, 27, 28, 31, 33, 34, 37, 39—40, 41—42, 47, 48, 49.
בחוץ לארץ: נומר 10, 11, 12, 13, 14—15, 16, 17, 18, 19, 20, 21—22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39—40, 41—42, 44, 45, 48, 49, 50.
בספרות ובאמנות: נומר 46 48:

שונות

הקונגרס הציוני התשיעי בהמבורג. נומר 1.
חשבון ההכנסה וההוצאה של הוה"מ נומר 1.
הועידה לשפה ולקולטורה עברית בברלין נומר ..
תנועת היציאה לא"י [עם טבלא] נומר 3. משה ליב ליליענבלום [תמונתו] נומר 5.
לפטירתו של משה ליב ליליענבלום. א) מכתב מאודיסה ב) ההספדים נומר 5
מכתבים מא"י. ידיעות קצרות. נומר 6, 7, 8.
מכתבים אל המערכת. נומר 7, 17, 20, 21—22, 23, 24, 26, 27, 29, 31, 36, 37, 46, 47, 50.
ידיעות ספרותיות נומר 7, 10, 11, 12, 14—15, 18, 24, 27, 34, 35, 37, 39—40, 44.
ליליענבלום והשפעתו על בני דורו [קצים מדרשתו של ש"י איש הורוויץ] נ' 9.
ע"ד ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית. נומר 10.
תנועת היציאה מרוסיה לא"י. נומר 17.
יום זכרון נומר 18.
להועידה השנתית נומר 21—22.
אחרי הועידה השנתית. נומר 25.
הוספה [ע"ד הקרן הקואופרטיבית] נומר 38.
אלחנן ליב לעווינסקי. נומר 41—42.
מאת ההסתדרות לשפה ולתרבות העברית. נומר 41—42.
הגליל העליון [השקפה] נומר 45.
הג. נומר 50.
ש"י אברמוביץ [תמונתו וכתב ידו [לחג יובלו] נומר 50.

צום יום טוב פון דער יודישער ליטעראטור

אין דעם מאָנאַט דעצעמבער פון דיעזען יאָהר, פייערט די יודישע וועלט דעם גרעסטען יום־טוב, וואָס זי האָט געהאַט פאַר דער לעצטער צייט אין דער יודישער ליטעראַטור – דעם 75 יאָהריגען יובילעאום פון דעם גרעסטען דיכטער און קינסטלער פון אונזער דור ר׳ ש״ים יעקב אַבראַמאָוויץ (מענדעלע מוכר ספרים).

די פאַראַיאָהריגע טריאומף־רייזע פון דעם זיידען ר׳ מענדעלע איבער דעם יודישען תחום, דעם כבוד, וואָס האָט איהם געשאָנקען די יודישע מאַסע, פאַר וועלכע ער האָט געלעבט און געשריבען, האָבען בעוויזען, ווי טייער און ליעב מענדעלע איז ביי דעם יודישען פובליקום. ער איז איינער פון די גליקליכסטע שריפטשטעלער, וואָס ווירקען אויפ׳ן פאָלק און ווערען פון איהם געאַכטעט און געליעבט. מענדעלע איז ניט אַ קינסטלער, וואָס איז געשעצט און בעליעבט נאָר פון אַ קליינע גרופע מבינים, קריטיקער, וואָס מעסטען און וועגען אָב זיין טאַלענט און גיבען אויף איהם אַ הסכמה. אויף מענדעלען איז דאָס גאַנצע פאָלק, דאָס גאַנצע יודישע לעזער־פובליקום דער קריטיקער, איהם האָט דאָס פאָלק פערשטאַנען און געליעבט. וואָרום „מענדעלע" האָט ניט נור געמאָלט בילדער ווי אַ קינסטלער וואָס האָט פאַר זיך אַ מאָדעל. ער האָט ניט פאָטאָגראַפירט דאָס לעבען מיט דעם קינסטלער־אַפּאַראַט און איז אַליין קאַלטבלוטיג דערביי שטעהן געבליבען. ניין, מענדעלע האָט מיט וועהטאָג און מיט אַ פערבלוטיגטען האַרץ דעם דלות פון זיין פאָלק, דעם מאַטעריעלען און גייסטיגען דלות געמאָלט. ער האָט אָפט אויך געלאַכט פון די אָדער יענע יודישע שלעכטע זיטען, וואָס דער גלות האָט אין אונז איינגעפלאַנצט. אַבער ער האָט מיט אַ וועהטאָג ביטער געלאַכט, געלאַכט פון זיך אַליין, פון דעם, ווי ווייט ס׳איז דעם פאָלק, וואָס איז צו אַזאַ מצב געקומען!

און דאָס פאָלק האָט געשפירט, אַז צו איהם רעדט ניט אַ קאַלטער קינסטלער, נור אַ היים־ליבענדער פאָטער, אַ זיידע, אַ עלטערער, וואָס שטראָפט און ליידט, וואָס בייזערט זיך פון ליעבע, פון וועלען פעררכטען די פעהלערען, רייניגען דעם יודישען לעבען, היילען צו מאַכען די אָהלי־יעקב, וועלכע האָבען אין זיך אַזוי פיעל שענעס, ערהאַבענעס און שפּירענדיג עס, האָט דאָס פאָלק ליעב דעם קינסטלער, וואָס איז אַ טייל פון זיין נשמה, אַ חלק פון זיין געפיהל, דעם קינסטלער וואָס פערשטעהט איהם, וואָס פיהלט איהם מיט.

ווער נאָך פערשטעהט די פּסיכאָלאָגיע פון אַ יודען מעהר ווי מענדעלע מוכר ספרים? מענדעלע קען דעם יודען אין אַלע זיינע מדרגות: אין זיין דלות, אין זיין רייכקייט, אין זיין שוואַכקייט אין זיין שטאַרקייט. ער קען אַלע זיינע מעלות, און אַלע זיינע חסרונות, וואָס זענען מיט איהם צונויפגעוואַקסען.

און ווער ס׳וויל פערשטעהן דעם גייסט פון יודישען פאָלק און זיין פּסיכאָלאָגיע, ווער עס וויל קענען דעם יודען אין אַלע צייטען, אין אַלע צושטאַנדען מיט אַלע זיינע מנהגים אויך געוועהנהייטען, ניגונגען און מחשבות דער דאַרף מענדעלע׳ס ווערק לעזען.

מענדעלע האָט געגעבען אַ פירוש, מענדעלע האָט פערטייטשט דעם שווערען מהרש״אַ וואָס מען רופט איהם „יוד" מיט זיינע אינערליכע סתירות, די אייביגע „צוויי מענדעלעס" וואָס איינער צידט אַהין און איינער אַהער. ביי מענדעלען בעקומען אַ צורה און אַ זינען, אַפילו די יודישע תנועות, די יודישע העוית, דער יודישער „עט" און „בע"—אַלין בעקומט אַ לשון, אַלין זינגט מיט דעם יודישער נגון, מיט אמת׳ן יודישען געפיהל.

און ווער ס׳וויל זיך פערשטעהן, זאָל מענדעלען לייענען מעהרערע מאָל, פערטיפען זיך אין די אייביגע קלאַסישע ווערק. מיר קענען שעפען אַזוי פיעל שטאָף אויף געדאַנקען וועגען אונזער קיום און געגענוואַרט אויך אין פערגאַנגענהייט. דאַרפען מיר דען לערנען אין אַנדערע ביכער די געשיכטע פון אונזער פאָלק אין רוסלאַנד אין די לעצטע פופציג יאָהר. קענען מיר דען אין מענדעלעס ווערק ניט געפינען אַ פאָלקאָמען אָבשפּיגלונג פון דער יודישער נאָהענטער פערגאַנגענהייט?

דאָ האָט איהר פאַר אייך אַ לעבעדיגע אָבשפּיגלונג פון פאָריגען דור. אין מענדעלעס ווערק געהען פאַרביי אייך אַריבער די שענע הערליכע פיגורען פון אונזערע עלטערען מיט זייער אמונה און בטחון, מיט זייערע גוטע מדות, גוטהערציגקייט, תמימות, ליעבע צו זייערע ברידער, ליעבע צו אַלע יודישע הייליגקייטען. און זיי וועקען אויף אין אַייער האַרצען אַ בענקשאַפט און אַ ליעבע צו די עדעלע נשמות, וועלכע דער גלות האָט ניט געלאָזט זיך ענטוויקלען פריי. איהר זעהט פאַר זיך דעם אַמאָליגען יודען ווי ער שטעהט און געהט, זיין פּנים, זיין קליידונג, זיינע תנועות, העויות, זיין הלוך, זיין רעדען און שווייגען, זיינע געדאַנקען און מחשבות, זיין לעבען אין דער היים און אין גאַס. אין בית המדרש און אין שוהל, אין מאַרק און אין קראָם, אין קרעטשמע און אין געשעפט, שבת און אום=דערוואָכען, יום טוב און אַלע טאָג.

נור מענדעלע, שיינט ניט און מאָלט אונז אויך די פיגורען פון די מיאוסע געוויקסען אויף אונזער קערפּער, די פיינע בריות, וואָס זויגען ווי פּיאַווקעס דאָס בלוט פון פאָלק, וואָס האָדעווען זיך אויף די קהלשע פּלייצעס. די בעלי „טאַקססע", און די „יענקוצעס"?, וואָס האָבען דעם פאָלק עקספּלואַטירט, ווערען ביי מענדעלע'ן געמאָלט אין זייער ריכטיגען געשטאַלט און פערענדיגען דאָס בילד פון דעם אַמאָליגען לעבען, אַזוי אַז מיר בעקומען אַ ריכטיגע אַלזייטיגע פאָרשטעלונג וועגען דעם לעבע. פון די יודען אין דעם פאָריגען יאָהרהונדערט.

מענדעלע איז אויך אַ קינסטלער פון גאָטס=גנאַדע, ער קען מיט הערליכע פאַרבען די נאַטור מאָלען. ער איז אָבער א יודישער קינסטלער אויף טריט און שריט. ער איז אַ יודישער פּאָעט, אַלין: דער הימעל, די זונן, די לבנה, די שטערען, די גראָז, די פעלדער און וועלדער, די בלומען, אַלץ בעקומט ביי איהם אַ יודישען פּנים, ער פערשטעהט זיי און שפּירט זיי ווי א יודישער פּאָעט דאַרף זיי שפּירען, זיי בעקומען ביי איהם יודישע פאָרמען, אַ יודישע פאָרשטעלונג.

מיט איין וואָרט: מענדעלעס ווערק שפּיגלען אין זיך אָב דעם יודען, די יודישע געפיהלען, די יודישע מצוות, די יודישע סביבה אינגאַנצען.

און מענדעלע איז אָריגינעל. ער האָט אַ וויסטען מדבר געפונען און דאָרטען אַ ישוב געמאַכט ער האָט ניט געפונען כמעט קיין אַיינגעטראָטענע וועג און האָט די וועג אַליין געמוזט אויסטרעטען. ער האָט פאָרמען געשאַפען, די יודישע שפּראַך בערייכערט, געשליפט, בעאַרבייט און קינסטלעריש אויסגעאַרבייט און געשאַפען אַ נייע פאָרם, אַ יודישען סטיל, ער האָט די יודישע ליטעראַטור געשאַפען און ענטוויקעלט, אַריינגעטראָגען אין איהר נייע אוצרות, נייע פּערל, דורך יעדעס ווערק וואָס ער האָט בעשאַפען.

ניט לעזענדיג מענדעלע'ן אין אָריגינאַל קען מען ניט די יודישע ליטעראַטור, ווייס מען ניט איהרע אייגענשאַפטען. ניט לעזענדיג מענדעלע'ן, פערליערט מען דאָס בעסטע וואָס איז אין דער יודישער ליטעראַטור געשאַפען געוואָרען, דאָס בעסטע און דאָס גרעסטע.

און ווייל מענדעלע איז דער גרעסטער יודישער קינסטלער, ווייל זיינע קלאַסישע ווערק זענען די בעסטע פון אונזער ליטעראַטור — האָבען זיך געפונען מענשען, וואָס האָבען דאָס אויסגענוצט און דעם זיידען מענדעלען בע'גנב'עט און דעם פאָלק געגעבען אין אַ העסליכע פאָרם, איינינע פון זיינע ווערק פערקירצט און פערגרייזט. אַן'אַמעריקאַנער חברה האָט אַרויסגעגעבען כלומר'שט אַ זאַמלונג פון אַלע מענדעלע'ס ווערק, וואו זיי האָבען אַריינגענומען ניט נור די ביסעל געדרוקטע ווערק אין יודיש, נור אויך איינינע איבערזעצונגען פון מענדעלע'ס העברעאישע ווערק, ניט זאָגענדיג, אַז דאָס איז אַ איבערזעצונג.

קען מען דען זיך פאָרשטעלען דעם אָריגינעלסטען יודישען בעלעטריסט אין אַן'עם=האַרצישער איבערזעצונג, מענדעלע'ן אין יודיש ניט פון איהם זעלבסט יודיש געשריבען אין ניט פון איהם אַליין רעדאַגירט?

און די איינינע ביכער, וואָס זענען אַרויס אין דער אַמעריקאַנער אויפלאַגע, איז אַפילו ניט קיין דריטער פון דעם, וואָס דער זיידע האָט געשאַפען אין יודיש.

אַ סך פּערל זענען נאָך ביז איצט צוזייט און צושפּרייט אין פערשיעדענע אויסגאַבען, אַפילו אין צייטונגען און זשורנאַלען. אַנדערע זענען נאָך אין יודיש ניטאָ. צום בייספּיל די בעסטע שילדערונג „ווינשפיגערל", וואָס איז אַ פּעָרל אין דער יודישער ליטעראַטור, איז נאָך קיין העלפט דערפון ניט געדרוקט געוואָרען אין יודיש, דאָס זעלבע איז אויך מיט „שלמה ר' חיים'ס", אויף וועלכען די אַמעריקאַנער אויסגאַבע האָט אויפגעשריבען „ענדערטען" איז אַפילו קיין העלפט, דערצו זענען דאָ פיעל ווערק וועלכע זענען נאָך אין קיין אויסגאַבע ניט אַריין.

אָבער ר' מענדעלע אַליין, און אַלע יודישע צייטונגען און זשורנאַלען האָבען אויפגעהויבען אַזאַ רעש און אַזאַ פּראָטעסט געגען דער גנבה, און דאָס יודישע פובליקום האָט איינשטימיג מסכים געווען צו דעם פּראָטעסט און אַלע האָבען פערשטאַנען דעם אמת'ן ווערטה פון די כלומרשט=זאַמלונג פון אַלע ווערק, אַזוי אַז ביסלעכווייז געהען די געגנב'טע ווערק אַראָב פון פּלאַץ. און אַ דאַנק דעם איז געלונגען צו שאַפען אַ מעגליכקייט אַז דעם פאָטער פון אונזער ליטעראַטור זאָל אומגעקעהרט ווערען דאָס אַוועקגערויבטע פערמעגען און זיינע בעריהמטע ווערק זאָלען ערשיינען אין אַזאַ פאָרעם, ווי זייער שעפער האָט פערדינט.

יעצט קענען מיר מיט פרייד אַן זאָגען דעם יודישען פובליקום די בשורה אַז די דאָזיגע מעגליכקייט איז מקוים געוואָרען.

געצייכנט: לכבוד דעם 75 יאהריגען יובילעאום פון דעם זיידען פון אונזער ליטעראטור ארויסגעגעבען צום ערשטען מאל, אין א פראכטפאלע אויסגאבע אלין וואס דער זיידע האט געשאפען פאר דער גאנצער צייט פון זיין ליטע־ראַרישער טהעטיגקייט.

דאס וועט זיין די ערשטע אויסגאבע וואס איז מענדעלעס, פון וועלכע דער דיכטער אליין בעקומט זיין לוין פאר זיין פינפציגיאהריגע ליטעראַרישע טהעטיגקייט. דער וואס קויפט די אויסגאבע דריקט אויס מיט דעם חאטש אין א קליינעם טייל זיין סימפאטיע צו דעם גרויסען בעליעבטען קינסטלער.

[illegible] אין ... זאמלונג ניט געווען. דאס וועט זיין די ערשטע פאלקאמע אויסגאבע וואס איז נאך ביז היינט ניט געווען אין אונזער ליטעראטור. אלע ווערק ווערען פון דאס ניי איבערגעארבייט, איבערגעמאכט, צוגעגעבען און איבערגעקוקט פון מחבר אליין, אזוי אז אין דער אויס־גאבע וואס איז ביז יעצט ערשינען, וועט דער לעזער ניט געפינען דאס וואס ער וועט האבען אין דער יעצטיגער „מענדעלע“־אויסגאבע, ווי ס'איז צו זעהן פון דער פאלגענדער רשימה פון די ווערק:

1) די קליאטשע.
2) פרק שירה.
3) ווינשפינגעריל 1 באנד
4) בעמק הבכה 2־טער באנד פון ווינשפינגעריל
5) ספר הבהמות.
6) פישקע דער קרומער.
7) זמירות.
8) דאס קליינע מענשעלע.
9) אסיפות
10) די טאקסע.
11) אין יענער צייט.
12) יודעל.
13) די נשרפים.
14) דער פריזיוו.
15) ספר הגלגולים.
16) שלמה ר' חיים'ס.
17) לופט באלאן.
18) שם ויפת אין וואגאן.
19) די אלטע מעשה.
20) די פיש.
21) א נאכט אין צרות.
22) מסעות בנימין השלישי.
23) סכות צייט, (הג האסיף).
24) ענדעקונג פון וואלין.
25) וואס איז הנוכה.
26) די איבערקעהרעניש.
27) אשטאדט אין מזרח יאנד.
28) טאטעס און קינדער, (האבות והבנים).
29) א סגולה צו יודישע צרות.
30) פאר'ן שטורעם
31) א גראהע האר.
32) אין דער מהומה.
33) אין דער פמליה של מעלה.
34) ביאגראפיע און ערינערונגען
35) פערשידענע ארטיקלען.
36) קריטיק וועגען מענדעלע.
37) יובילעאום־ אלבאם.

אלע אויבען דערמאנטע ווערק פון מענדעלע מוכר ספרים 36 ביכער אין 17 בענדער פראכטפאל שעהן געדרוקט אויף גוטען פאפיער

פריין 13 רובל.

לכבוד דעם יובילאר גיט דער פערלאג ארויס א גרויסען קינסטלערישען אלבום מיט די בילדער פון

ר' מענדעלע מוכר ספרים פון דער יוגענד אן ביז היינטיגען טאג!

אין אלבום וועלען אריינגעהן 20 בילדער פון פערשידענע פעריאדען אין פערשידענע מאמענטען אין זיין לעבען: אין הויז, אין פאמיליע, ביים ארבייטען, צווישען פריינד און בעקאנטע.

צום אלבום וועט צוגעגעבען ווערען א כאראקטעריסטיק פון מענדעלען, מיט זיין פאקסימיליע, און אווטאגראף.

פרייז פיר דעם אלבום 1 רובל, צוזאמען מיט זיינע ווערק 14 ר.

כדי צו געבען די מעגליכקייט דעם יודישען עולם אויסצודריקען זייער דאנקבארקייט און פערעהרונג צום יובילאר מיט דעם איינשאפען זיך די לעצטע אויסגאבע פון אלע זיינע כתבים געבען מיר א ספעציעלע הנחה פאר די אבאנענטען:

[illegible]

של

א. ה. זופניק, בדראהאביטש

ערוך בכל הנהו: באותיות חדשות, גדולות וקטנות, רש"י ומרובעות, גם אותיות של כל כתב ולשון, ובמכונות גדולות וחדשות, במסדרים בקיאים ומהירים במלאכת הקודש, ובבעל-טגיה מובהק היודע בטיב ההגהה.

עדים כל הספרים בכל הלשונות, שנדפסו בבית-הדפוס הזה עד היום ואשר הנם כלולים בהדרם, כי יוכל להתפאר נגדה נא כל הדפוסים בארצנו ובחוץ-לארץ.

מחברים ומו"ל ספרים יואילו נא לפנות אל בית-הדפוס הזה, ד[illegible] לעשות כרצון איש ואיש בזריזות ובמקח השוה.

K.u.k.hoflieferant A .H. ZUPNIK, Buchdruckerei,
Drohobycz, Galizien.

[illegible]

הערויסגעבער און רעדאקטער

ק. אונד ק. האָפליעפעראַנט

א. ה. זופניק.

ערשיינט יעדען פרייטאַג. — 29 יאהרגאַנג.

דיא „דראָהאָביטשער צייטונג" איזט דאַז איינציגע מיט העבראָאישען לעטטערן אין קאָררעקט דייטשער שפראַכע ערשיינענדע בלאַטט, קאָמפּפט מיט שארפע פיר דאַז יודענטום אונד בעהאנדעלט זאָמטליכע יודישע אַנגעלעגענהייטען מיט בעסטען ערפאָלג. —

אַבאָננאָמענטס-פּריין: פיערטעליאָהריג 2,60 קראָנען, האַלביאָהריג 5 קראָנען, גאַנציאָהריג 9 קראָנען.

———ערפאָלגרייכעס אינזערציאָנסאָרגאַן!———

Redaction «Drohobyczer Zeitung» Drohobycz, Gali[illegible]

ריינע ליטעראטור פון אונזערע בעסטע שריפטשטעלער, ווי אויך אויסגעוועהלטע ווערק פון דער אלגעמיינער ליטעראטור; קונסטווערק פון די בעסטע קינסטלער; אילוסטראציעס פון אלע געשעהנישען פון דער צייט - אט דאס שטעלט דער „שטראהל" פאַר דעם לעזער.

דער „שטראהל" איז געגרינדעט אויף א פעסטען פונדאמענט. ער איז ביז איצט ערשיענען רעגעלמעסיג יעדע וואך און אויך אויף ווייטער איז ער מאטעריעל געזיכערט.

כדי צו בעקענען מיט'ן „שטראהל" די פאלקס-שיכטען, האבען מיר בעשלאסען ביז נייאהר צו פערקויפען דעם גאנצען יאהרגאנג פון 1910:

צום פּריין פון

4 רובל מיט פּאָרטאָ אין רוסלאַנד; || אין 5 רובל אין אויסלאַנד:

אלזא פאר דעם פרייז פון 4 רובל וועט יעדער נייער אבאנענט בעקומען אין יאהרגאנג 1910

אגאנצע ביבליאטעק

וואָס בעשטעהט פון: אינטערעסאַנטע ראָמאַנען, ערצעהלונגען, אַרטיקלען וועגען וויכטיגע פראַגען, א גרויסע לידער-זאַמלונג, א פראַכטפולען אלבאָם פון אריבער 150 קונסט-בילדער, 200 פּאָרטרעטען פון בעריהמטע לייט און פערשידענע אינטערעסאַנטע אילוסטראַציעס, קאַריקאַטורען, א מוזיקאַלישען אלבאָם א. ד. ג.

בעמערקונג יעדער על שטעלט אין רעדאַקציע 10 קאָפּ. אומזיסט.
פּראָגנומעראַנטען בעקומט אין עקזעמפּליאַר

[illegible]

Конт. журнала „ДЕРЪ ШТРАЛЪ" Варшава Рымарская 16.

PALÄSTINA

ירחון לחקירת ארץ ישראל.

הירחון היחיד באשכנזית המוקדש לחקירת ארץ-ישראל:

המחיר: לשנה על נייר פשוט 1.0 ועל נייר מהודר: [illegible]

לזמנים קטנים אין החתימה מתקבלת.

מיום 1910 ייצא הירחון בעריכת הד"ר [illegible]

מיוללער.

החתימה ביחוד מתקבלת אצל

Б. А. Гольдбергъ, Вильно. Александровск. бульв. 18.

3-ГОДЪ ИЗДАНІЯ

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1911. годъ
на единственный еженедѣльный иллюстрированный журналъ для еврейскихъ дѣтей на рускомъ языкѣ.

„ЮНЫЙ ИЗРАИЛЬ"

3-ГОДЪ ИЗДАНІЯ

съ ежемѣсячными безплат. приложеніями подъ общимъ назв.

„ЕВРЕЙСКАЯ ДѢТСКАЯ БИБЛІОТЕКА".

Въ „Юномъ Израилѣ" помѣщаются историческіе разсказы и бытовые очерки, стихотворенія, научныя статьи, письма изъ Палестины, біографіи, талмудистическія сказанія, изреченія нашихъ мудрецовъ, еврейская хроника и т. д.

Въ „Юномъ Израилѣ" имѣется постоянный отдѣлъ: «НАШИМЪ МЛАДШИМЪ БРАТЬЯМЪ И СЕСТРАМЪ», гдѣ помѣщаются легенды и сказки въ легкомъ излож[illegible] для малютокъ.

Въ первыхъ №№ „Юнаго Израиля" будетъ печататься комедія ШОЛОМЪ-АЛЕЙХЕМА изъ жизни „хедера".

Журналъ богато иллюстрированъ, печатается въ собственн[illegible] типографіи на изящной бумагѣ въ разныхъ краскахъ.

Подписная цѣна журнала съ прилож: на год. 4 р. на пол.год. 2 р. Заграницу: на год. 6 р, на 6 м. 3 р.

Годовые подписчики получаютъ съ первымъ № въ качествѣ безплатной преміи вышедшіе до сихъ поръ слѣдующіе выпуски „ЕВРЕЙСКОЙ ДѢТСКОЙ БИБЛІОТЕКИ"

1) Раши (его жизнь и дѣятельность) М. Б. 2) Пуримъ (краткое описаніе праздника по мидрошу) 3) Удел[illegible] (историч. быль) С. Гинзбургъ. (4 Въ ожиданіи учителя (Сценка) С. Г. 5) Дивная арфа (Фантазія) Ш. Каганъ 6) Лея (очеркъ) Як. каценельсонъ. 7) Лѣтняя прогулка (Изъ дѣтскихъ воспоминаній) С. Бейгинъ-Новогрудскій 8) Лѣнь (сценка) М .Х. (9—10) Сборникъ для дѣтей (разсказы, легенды и стихотворенія)

Цѣна всѣхъ выпуск. съ пер. 50 коп. можно марками)

——— полные комплекты журнала за 1910 г. ———
имѣющ. въ огранич. колич. продаются въ конторѣ „ЮНАГО ИЗРАИЛЯ" по 4 руб.

Редакторъ издатель Ц. Р. Лейферъ

Адресъ: Луганскъ, Редакція „Юный Израиль".

1911

עס ווערט אָנגענומען דאָס אבאָנאָמענט אויף'ן אילוסטרירטען וואָכען-זשורנאל פאַר ליטעראטור און קונסט:

„דער שטראהל"

פרייז פון שטראהל מיט אלע בײלאגען:
יעהרליך 5 ר', האַלב-יעהרליך 2,50 ר', פערטעל-יעהרליך 1,25.